BIU Cujas

Me comparavit ex Bibliotheca D. Casp: Bisch. Johannes Ulricus Schmid 1676

063682052

Jus Nr 24

Sum
Haeredis Arnoldsbergeriani
Joh: Christiani D'Antely
J.U.L.ti et Illust.mi Rhingravij
de Kirnpasserstein t.t.
à Secretis
1731.

BIU Cujas

Landhjärd. a. 13.

1874

BIU Cujas

Adde not in postilla

Jacobus Cujacius, in epistola ad Joh. Antonium Bonfiscum,
edita à Christophoro Colerio Arpenculani ap Berbam.

Scripsi multis, cognitum mihi videri, nemo melius ex Accursio, Joh. quàm de hac civili merito
Multa enim in eo sunt utilia, licet quam sint multa redargui, nisi quis ea quaerat: sed illa
adscribemus tempori magistri. CASUS in Glossâ minimè sunt legendi: non sunt Accursij. Illud
etiam pro certo habemus, semper suam ex opinionibus ab Accursio allatis esse veram. In illâ
autem cognoscendâ exigit ars & genius judicium, & sibi sacrilè comparabit, qui & postea in
linguarum studio & historiarum cognitione sedulam operam navaverit, & bonos legat
diligenter perpendat. Quod ad reliquos DD. attinet, consulerem ego scholas,
ubi liceat depromptum, illum audiendi & formare judicium.

Francisci Duareni typographi editionum, librorum juris cum glossâ, Vaudè & bo.
Verum si ea edita ex ea penitùs non possit inveniri, scilicet TILETIANA
comparanda est.

Idem in oratione Bituricibus habitâ
de Ratione docendi juris.

Laudes Florentinorum Cassiodori & emendatissimâ scriptione Justiniani C.
ut magna pars consentit commentatorum, quia doctae Itali Cassiodori
enim secta juris sunt Germani & Galli) Glossis adjecerunt: quas alioqui per
se solas plurimum commendat docta & concisa brevitas. Glossa impij, ut
vulgo loquimur: ut & pro legum, scholiasta. Glossae enim sunt, & interpretes linguae
secretioris, sive vocum minus usitatarum, & verborum & verba reddunt: ut glossa Philo,
Xenii, glossa Isidori, glossa veteris quae dispersae sparsim in testimonium vocant. Scholia
hos amplexus, & ni usum vel stylum similes locos notant, & distinctiones varias alij
sententiae priores interpretationes Irnerij, Joannis, Jacobi, Ilyolini, Bulgari, Rogerij,
Cyprianj, Martini, Placentini: quorum magna pars fuit in consilio Friderici Imperat.
ut. Sit ex his quam distinctionibus sententiae certa, etsi fieri à posse ut plus
minus vera sit: & usus est in eâ quaerendâ, [illegible] eum in exercendis causis,
exercere se, exercuere. Aly ita compilarunt me scholia legistis & scholiasta
stes dum potuit, scribi transcribi illis aliquod adjectionum Doctorum, longè la-
ley recedentes à Juliano, Papiniano, & scholiorum ipsi illorum auctoritate; gravibus ad intel-
lectum ut ajunt & usum. Atque ego, ut hae scholia (quod fortunet quam
malè sani & inexperientes rei ut loquuntur) comparem quamvis insito pudore &

Idem in Papinianum lib. 15. quaestionum in l. 10. ff. de jure codicil.

ut Accursius notat peritissimè: qui omnino philosophiae erat ignarus.

Idem 17. obs. 16.

Quod Guarinus scholiam Basilicis & scholiasta de depravatè aliis sanè legentibus
Graecis scholiis vocitant, & scholiasta ex scholiis ex crebris, alias, & quam rarè diguis,
quibusdam diligendi prudentiis compendiorum & Accursius longè magis eruditi
documentis à quibus & Basilicis, varie scholiorum & ex scholiis omnia vitia
dantur.

Idem lib. 3. obs. 11.

Accursium nostrum quidem ego & Latini & Graeci omnibus interpretibus scholiis antepono.

BIU Cujas

E 187 4

# CODEX DN. IVSTINIANI
## Sacratiſsimi Principis,

*ACCVRSII commentariis, & multorum veterum ac neotericorum Iuriſprudentum, maximè ANTONII CONTII, in metropoli Biturigum Iuris profeſſoris ordinarij, annotationibus, à Titulo viceſimoprimo libri Sexti ad Duodecimi vſque finem recèns illuſtratus, mendiſque quamplurimis paſsim repurgatus.*

*Acceſſerunt his FASTI CONSVLARES à primis Romanis Conſulibus vſque ad vltimum imperij Iuſtiniani annum: quos continenter excipit peculiaris CHRONOLOGIA annorum & Conſulum ac indictionũ imperij Iuſtiniani: in qua continetur, quas quibus annis leges, quóſq; Iuris libros promulgarit aut compoſuerit: eiuſdem CONTII opera ac ſtudio ſedulò digeſta.*

Notæ porrò literarum prout per totum Codicem legendæ ſunt, ſtatim poſt indices collocantur.

Omnia fideliter & accuratè recognita & emendata.




Bibliothèque de l'Ecole de Droit

Ex dono benevolo
Illustris Nobilissimi, prudentissimq; viri,
Dni Joh. Wolfgangi Zieglmayeri
von Brennsee
acquisivit me
Caspar Bittschy Hagenovensis,
J. U. D. Illmi Dni Donatoris perpetui Observantissimi.
Argentinæ. 20. Junij. Ao 1608.

BIBLIOTHEQUE DE PARIS

*PARISIIS,*

*Apud Gulielmum Merlin in ponte Numulariorum: & Guhelmum Desboys ſub ſole aureo, ac Sebaſtianum Niuellium ſub Ciconiis, via Iacobæa.*

*An. Domini M. D. LIX.*

BIU Cujas

BIU Cujas

# Rubricæ Codicis.

CODICIS IVSTINIANI RVBRIcæ ferme omnes nouem subiectis versibus comprehenduntur.

## Primi libri rubricæ.

PArs prior officia, leges, & sacra docebit.

Officia. *De Offi.præfec. præto. orien. Offi.præfe.præto. Afri. Offi.præfec.vrbis. Offi.magi.militum. Offi. quæstoris. Offi.magi.officiorum. Officio comi.sacra.largiti. Offi. comi.re. priuatarum. Offi.co.sacri pala. Offi procon.& lega. Officio.comi.sac.patrimo. Offic.co.orien. Offic.præfec. Augusta. Offic.vicarij. Offi.præto. Offic.recto.prouin. Offi.præfec.vigil. Offi.ciuilium iudi. Offi.mili.iudi. Offic.diuerso.iudi. Offi. eius qui vi. alicuius iudi. vel præsi. obtinet. Offi.iudi. Alexan.*

Leges. *De legibus & constitu.princi. Manda. princi. Senatusconsul. Vete. iure enucle. Iuris & fact. igno. &c. Nouo codi. compo. Iusti. codi. confir. Emendat. Iusti. codi. &c.*

Sacra. *De summa trini. & fide catho. Sacrosan. eccle. Episc. & cler. Episcopali audien. Ne sanc. bap. ite. His iungantur illi qui faciunt contra sacra: vt est titu. De hæreti. Apostа. Nemini lice. sig. sal. Iudæ. & cœli. Ne Christianum man. Paga. & sacri. His qui ad eccle. confugi. His qui in eccle. ma. Statu. & ima. His qui ad sta. cõfugi. Si quos titulos & hic & in sequentibus omiserimus: illos pro tuo arbitrio, sub quo voles verbo collocabis: aut alia (si mauis) contexito carmina, quæ tibi huic rei aptiora videantur: neque nos qui tum breuitati, tum vtilitati studuimus, dente canino laceres.*

## Secundi libri rubricæ.

Transigo, restituo, gero, postulo parte secunda.

Transigo. *De trãsactio. Pactis. Et quia talia fiunt quandoque mediantibus arbitris: ideo de recep. arbi. in fine libri ponitur, & de iureiur. propter calum. dando.*

Restituo. *De in integrum resti. Filiosa. mino. Fideius. mino. Si tutor vel cura. inter. Si in communi eadémque causa in integ. resti. postule. Si aduersus rem iudi. Si aduersus venditio. Si aduersus dona. Si aduersus liberta. Si aduersus transactio. Si aduersus solutio. Si aduersus dotẽ. Si aduersus delic. Si aduersus vsucap. Si aduersus fiscum. Si aduersus credito. Si minor ab hære. se absti. Si vt omis. hæredi. In quibus causis resti. Qui & aduersus quos. Si minor se maio. dixe. Si sæpius in integ. restit. His qui ve. æta. impetra. Si maior fac. Vbi & apud quem cog. resti. agend. sit. Reputatio. quæsi. Etiam per procuratorem causam resti. In integ. resti. postu. Resti. mili. Vxo. mili. Temp. in integ. resti. Quibus ex causis maio.*

Gero. *De negotiis gestis. Procura. His quæ vi metúsve causa gesta sunt. Dolo malo. Edendo. In ius vocando.*

Postulo. *Id est aduoco. De postulando. Aduoca. diuer. iudicio. Aduoc. diuerso. iudicum. Aduo. fisci. Errore aduocato. Vt quæ desunt aduoca. Et quia postulare non possunt qui infames sunt, ideo, ex quibus cau. infa. irro.*

## Tertij libri rubricæ.

.i. conqueritur. .i. diuidit.

Tertia ius dicens, queritur, seruit, petit, occat.

Ius dicens. *De iudiciis. Sportu. & sump. in diuer. iudi. fa. Peda. iudi. Qui pro sua iurisdi. iudi. da. Ne quis in sua causa iudi. Qui legi. perso. stan. in iudi. ha. Vt nemo imui. agere. Ordine iudicio. Litis contesta. Plus peti. Dilatio. Feriis. Iurisdi. omni. iudi. Quando imperat. inter pupil. Vbi de cri. agi oportet. Vbi de poss. agi oportet. Vbi fideicom. pe. opor. Vbi conue. qui cer. lo. Vbi in rem actio. Vbi de hæred. agitur. Vbi de ratioci. Vbi causa status agi debeat. Vbi quis de curia. Vbi sena. vel clariss. In quibus causis mili. fori præscrip. vti non poss. Vbi causæ fisca. Quando li. vnicuique sine iudice se vindicare.*

Queritur. *De inofficioso testamento. Inofficio. donatio. Inoffi. dotibus.*

Seruit. *De seruituti. & aquà. Vsufructu & habitatione, & ministerio seruorum.*

Petit. *De peti. hæredi. Rei vindicatione.*

Occat. *Familiæ erciscundæ, id est hæreditatis diuidũdæ. Communi diuidundo. Communia vtri. iudi. Fini. regundo. Consor. eiusdem lit.*

## Quarti libri rubricæ.

Actio, contractus, testes quarta referantur.

Actio. *De actionibus, & obligationib. Vt actio. ab hære. & contra hære. inci. Ne vxor pro ma. Ne filius pro patre. An seruus ex suo fac. Quando fiscus vel priua. Hæred. actio. Ex delic. defun. Constit. pecu. Rebus cre. & iureiur. Si certum pet. Suffra. Prohibi. seque. pecu. Condic. indebi. Condic. ob causam. Condic. ob turpem causam. Condic. furti. Condic. ex lege. Pigno ra. actio. Instit. & exerci. Quod cum eo qui in alie. po. Per quas personas nobis adquir. Ad senatusco. Maced. Ad senatusco. Velleia. Non numera. pecu. Compensa. Hære. vel actio. ven. Actio. empt. & vendi. Aedil. actio.*

Contractus. *De commodato. Vsuris. Nauti. fœno. Depositi. Mandati. Si ser. extero se emi manda. Pro socio. Cõtrahen. emptio. & venditio. Quæ res vendi non poss. Quæ res expor. non deb. Eunuchis. Patribus qui fil. distra. Rescin. venditio. Quando li. ab emptio. disce. Si propter publi. pensita. Sine censu. vel reliq. Peri. & commo. rei venditæ. Si quis alteri vel sibi. Rebus alie. non alie. Commu. re. alie. Rem alienam gẽren. Pactis inter empto. & vendi. Si ser. expor. vene. Si manci. ita veneat ne prosti. Si mãci. ita fue. alie. vt manu. Monopoliis. Nũdi. & merca. Vectiga. & com. Noua vectiga. insti. non posse. Commer. & merca. Rerum permut. Locato. Iure emphyteutico.*

Testes. *De testibus, & aliis speciebus probationũ, videlicet de probatio. Fide instrumen. cui adhæret titu. Plus valere quod agitur.*

## Quinti libri rubricæ.

Quinta dabit nuptas, tutelarúmque figuras.

Nuptas. *De sponsalibus. Si rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes sponsalitias dederint arras. Donati. ante nupt. Nuptiis. Incestis & inuti. nupt. Interdicto matri. inter pu. & tuto. Si quacunque prædi. pote. Si nupt. ex rescrip. pe. Secun. nup. Si secundo nupse. mulier. Dotis promissio. Iure dotium. Rei vxo. actio. Pactis cõuen. tam super dote, quàm super dona. ante nup. Dote cauta non nume. Dona. inter vi. & vxo. Repud. Soluto matrimo. quemadmodum dos petatur. Si dos constan. ma. so. fue. Ne fideius. vel manda. do. dentur. Rerum amo. Ne pro dote mulie. bona quondam ma. addicãtur. Fundo dot. Diuor. facto apud quem liberi mora. vel edu. debe. Alen. libe. Concubinis. Natural. liberis.*

Tutelarum. *De testamen. tute. Confirman. tuto. Legi. tute. Qui pe. tuto. Et breuiter prosequere vsque ad finem huiusce libri: & omnes ferme titulos huic verbo accõmodatos iudicabis.*

## Sexti libri rubricæ.

Sexta libertos, & testamenta notabo.

Libertos. *De seruis fugi. & libertis. Furtis, & ser. corrup. Ope. liberto. Bonis liber. Si in fraudem patro. à lib. alie. fac. sit. Obseq. patro. præstan. Libertis & eo. libe. Iure aureo. annulo.*

Testamenta. *De testa. militis. Qui testa. facere poss. Testamen. Hæredi. insti. Insti. & substit. & resti. sub condit. fac. Impu. & aliis substi. Necessa. ser. hære. instituen. Libe. præte. Posthu. hære. instituen. Iure. delib. Repudian. & absti. hæred. Quemadmodum testa. aperian. Edi. di. Hadria. Si quis aliquem testa. prohibue. His quibus vt indig. hæred. aufe. Codicillis. Legatis. Et quia in testamentis quandoque verba ponũtur obscura: ideo est ibi titu. de verb. & re. significa. Si omissit causa testa. Iunge hic materiam bonorum possessionum: alióſque huius*



FACULTÉ DE DROIT DE PARIS BIBLIOTHEQUE

BIU Cujas

*que huius libri titulos pro arbitrio accipias.*

## *Septimi libri rubricæ.*

.i.septima. .i.appellat. non ter.

Hepta manumittit, præscribit, prouocat: haud ter.

Manumittit. *De vindicta lib. & apud consilium manumissione. Testa. manumiss. Le. Fu. Ca. tol. Fideicõmiss. liberta. Dediti. liberta. tol. Lati. lib. tollen. Communi seruo manumisso. Ser. pig. da. ma. Ser. reipub. manu. His qui à non domino manu. Qui manu. non possunt. Qui non poss. ad liber. perue. Quibus ex cau. ser. pro præ. liberta. acci. Inge. manumiss. Communia de manumiss. Liberali causa. Adser. tol. Quibus ad liberta. procla. non li. Ordi. cognitio. Collu. detegen. Ne de sta. defunc. post quinquen. quæra.*

Præscribit. *De long. temp. præscript. Pecu. eius qui liber. me. Senatusconsult. Claudia. Nudo iure Quirit. Vsucapione pro empto. Vsuca. pro dona. Vsucap. pro dote. Vsucap. pro hæred.* B *Communia de vsucap. Vsucap. transfor. Acquir. & reti. poss. Præscript. long. temp. In quibus causis cess. long. temp. præscrip. Quibus non obiicitur long. temp. præscript. Si aduersus credi. Quadrien. præscript. Ne rei. do. vel tẽplo. vindi. temp. præscrip. submo. Præscript. xxx. vel. xl. annorum. Anna. except. Alluuio. & paludi.*

Prouocat haud ter. *Ne lice. in vna eadémque causa tertiò prouocare. Appellatio. Tempo. & repara. appell. Quando prouo. non est necesse. Quorum appel. non recipi. Si penden. appel. mors interue. His qui per me. iudi. non appell. Si vnus ex plu. appel. Si de mo. poss. fue. appel. Et quia appellationes emittuntur à sentẽtiis: ideo præsupponendi sunt tituli de ipsis sententiis loquentes: & sunt hi. De sentent. præfecto. præto. Quomodo & quando iudex sentent. profer. debet. Senten. ex breui. recitan. Sententiis & interlocutio. omnium iudi. Sententia quæ sine cer. quanti. prolata est. Sententiis quæ pro eo quod interest profe. Si à non compe. iudi. iudicatum esse di. Pœna iudi. qui male iudi. Sententiam rescindi non posse. Fructi. & litium expensis. Re iudica. Execu. rei iudi. Vsuris rei iudi. Si plures vna senten. condemna. sunt. Quibus res iudi. non nocet. Commina. epistо. Si ex fal. instru. vel testimo. iudi. sit. Paucos qui restant titulos pro arbitrio applicabis.*

## *Octaui libri rubricæ.*

Pignorat octaua, interdicit, dat, stipulatur.

Pignorat. *De pigno. & hpyothe. In quibus causis pignus ta. contra. Si alie. res pigno. da. sit. Quæ res pigno. oblig. poss. Qui potio. in pigno. ha. His qui in prio. credito. lo. suc. Si anti.* A *cre. pignus vendi. Si res com. pigno. da. sit. Præto. pigno. Si in causa iudi. pignus cap. sit. Si pig. pigno. dat. sit. Partu pigno. & omni causa. Remiss. pig. Etiam ob chiro. pecuniam pignus tene. Distractio. pig. Debito. vendi. pigno. impe. non poss. Si vend. pigno. aga. Luitio. pigno. Si vnus ex plu. hære. Si pigno. conuen. Iure do. impetran. Pact. pigno. Credito. euictio. pigno. non ha. Et huiusmodi rubricæ concernunt ius quod quis habet in rebus. Addamus per quandam similitudinem rubricas concernentes ius quod in personis habemus, vt sunt: De patria potestate. Adoptio. Eman. libe. Ingra. libe. Postlimi. reuer. Infan. exposi. Infir. pe. cœliba. Iure liberorum.*

Interdicit. *De interdictis. Quorum bonorum. Quorum legatorum. Vnde vi. Si per vim vel alio modo absen. perturba. sit poss. Vti possi. Tab. exhiben. Libe. exhiben. Preca. & Sal. interdict. Aedifi. priua. No. ope. nuncia. Ope. publi. Ratioci. ope. publi.*

Dat. *Pro dona. De donatio. Dona. quæ sub modo. Reuocã. dona. Dona. causa mortis.*

Stipulatur. *De contrahen. & commit. stipula. Duo. reis stipulan. & promitten. Fideiusso. Nouatio. & delega. Solu. & liber. Euictio. Si quid omissum sit: tu illud conformitate perspecta pro arbitrio ad aliquod supradictorũ reducere poteris.*

## *Noni libri rubricæ.*

.i.punit.

Vltima multiplici pars crimina lege flagellat.

*Nonus liber Codicis re vera crimina varia punit, incipiẽs per rubricam, De his qui accusa. nõ possunt. Accusatio. & inscriptio. Exhiben. & intro. reis. Custo. reorum. Istos & reliquos sequentes titulos per ordinem carmini superiori aptissimos iudicabis, nisi distorto traharis iudicio.*

Rubricarum omniũ colligationes & continuationes ex Azonis summa excerptæ, & hic nunc primùm impressæ, magnam lec- C toribus afferent eruditionem.

*Et si nouem illa superius explicata, tibi forsitan prolixiora videntur: materiã ipsam totius Codicis quatuor suppositi versiculi enodare poterunt: quos veterem castigantes impressionẽ, sic imprimendos curauimus.*

## *Materia nouem librorum Codicis.*

Sacrat prima. Secunda parat. Iustertia dicit.
Contrahit & quarta. Nubere quinta docet.
Testatur sexta. Libertos septima ponit.
Pignorat octaua. Crimina nona premit.

Finis titulorum Codicis.

Codicis

BIU Cujas

# Index titulorum. ix. priorũ librorũ Codicis.

*CODICIS DN. IVSTIniani librorum. IX. tituli ordine alphabetico dispositi.*


A

Abigeis. lib.9. tit.37. columna 2098.B
Abolitionibus. lib. 9.titu. 42. col.2108.D
Acceptilationibus.li.8. tit.44. col.1921.C
Accusationibus & inscriptionibus.lib.9.ti. 2.col.2001.C
Acquirenda & retinenda possessione. lib. 7.tit.32.col.1591.A
Actionibus empti.lib.4.ti.49.col.849.C
Actionibus hæreditariis. lib. 4.tit.16.col. 675.B
Actionibus & obligationibus. li.4.tit.10. col.658.C
Actore à tutore seu curatore dando.lib.5. tit.61.col.1143.D
Ad exhibendum.li.3.ti.42.col.611. C
Ad legem Corneliam de falsis.li.9. tit. 22. col.2068. C
Ad legem Cornelią de sicariis. li. 9.tit.16. col.2054.B
Ad legem Fabiam de plagiariis. lib.9. titu. 20.col.2063.C
Ad legem Falcidią. li.6.tit.49.col.1432.A
Ad legem Iuliam de adulteriis. lib.9.tit.9. col.2023.C
Ad legem Iuliam de ambitu.lib.9.titu.26. col.2083.B
Ad legem Iuliam de vi publica.l.9.titu.12. col.2045.A
Ad legem Iuliam maiestatis. li.9.tit.8.col. 2019.B
Ad legem Iuliam repetundarum. lib.9.tit. 27.col.2083.C
Ad legem Viselliam. lib. 9. tiru. 21. col. 2067.C
Administratione tutorum.lib.5.tit.37.col. 1093.A
Adoptionibus.li.8.tit.48.col.1939.C.
Ad senatusconsultum Macedonianum. li. 4.tit.28.col.744.B
Ad senatusconsultum Orficianũ. lib.6. tit. 56.col.1471.B
Ad senatusconsultum Tertullianum. li.6. tit.55.col.1466.A
Ad senatusconsultum Trebellianum. li.6. tit.48.col.1424.A
Ad senatusconsultum Turpilianum.lib.9. tit.45.col.2113.A
Ad Senatusconsultum Velleianum. lib. 4. tit.29.col.748.C
Adsertione tollenda. li.7.ti.17.col.1566.B
Adsessoribus,& domesticis,& cancellariis iudicum.lib.1.tit.49.col.204.D
Ad Syllanianum.lib.6.tit.35.col.1352.B
Aduocatis diuersorum iudiciorum. lib.2. tit.7.col.274.C
Aduocatis diuersorum iudicum. lib.2.ti.8. col.281.A
Aduocatis fisci.li.2.ti.9.col.287.C
Aedificiis priuatis.li.8. tit.10. col.1797.C
Aedilitiis actionib. lib.4.tit.58.col.878.A
Alendis liberis.li.5.tit.25.col.1056.C
Alienatione mutandi iudicij causa facta. li.2.ti.55.col.407.A
Alimentis pupillo præstandis. lib.5.tit.50. col.1124.A
Alluuionibus & paludibus. lib.7. tit.41. col.1640.A
Annali exceptione. li.7.ti.40.col.1634.C
Annonis. lib.1.tit.50.col.208.B
An seruꝰ ex suo facto.li.4.ti.14.col.671.B
Apostatis. li.1.ti.7.col.123.D
Appellationibus.lib.7.titu.62.col.1700.B
Arbitris. li.2.ti.56.col.408.A
Arbitrium tutelæ. lib.5. tit.51.col.1125.A
Assertione tollenda. li.7.tit.17.col.1566.B
Assessoribus. li.1.ti.49.col.204.D
Auctoritate præstãda.li.5.ti.59.col.1141.A

B

Bonis aucto.iudic.possidendis. li.7. tit. 72.col.1752.C
Bonis eorũ qui sibi mortem consciuerunt. lib.9.ti.50.col.2129.B
Bonis libertorum.lib. 6.tit.4. col. 1206.B
Bonis maternis. lib.6.ti.59.co.1487.A
Bonis proscriptorũ.lib.9.ti.49.co.2124.B
Bonis quæ liberis. lib.6.ti.60.col.1491.C
Bonorum possessione secundum tabulas. li.6.tit.11.co.1221.B
Bonorum possessione contra tabulas, quã prætor liberis pollicetur. li.6. ti.12.col. 1223.A
Bonorum possessione cõtra tabulas libertí.li.6.ti.13.col.1224.B

C

CAducis tollendis. lib. 6. titu. 50. col. 1442.A
Calumniatoribus. lib.9.ti. 46.co.2114.D
Captiuis per postliminium reuersis.li.8.ti. 51.co.1951.A
Carboniano edicto. li.6.tit.17.co.1231.A
Cessione bonorum. li.7.ti.71.col.1748.A
Codicillis. li.6.ti.36.co.1361.A
Collationibus. li.6.ti.20.co.1234.C
Collusione detegẽda.li.7.ti.20.co.1574.D
Commerciis & mercatoribus. lib.4.ti.63. col.886.D
Comminationes,epistolas &c.lib.7.tit.57. col.1692.B
Commodati. li.4.ti.23.co.724.C
Communi diuidundo. li.3.tit.37.co.596.B
Communi seruo manumisso.lib.7.ti.7.co. 1531.D
Cõmunia de legatis. li.6.ti.43.co.1405.B
Communia de successionibꝰ.li.6.ti.58.co. 1482.D
Communia de manumissionibꝰ. li.7.ti.15. col.1550.B
Communia de vsucapionibus. li.7.tit.30. col.1587.C
Communia vtriusque iudicij. li.3.ti.37.co. 599.C
Communium rerũ alienatione.lib.4.ti.52. col.864.B
Compensationibus. lib.4.ti.31.co.774.B
Concubinis. li.5.ti.26.co.1057.C
Condictione ex lege. lib.4.ti.9.co.656.C
Condictione furtiua. li.4.ti.8.co.656.A
Condictione indebiti. lib.4.ti.5.co.642.B
Cõdictione ob causam.li.4.ti.6.co.647.B
Condictione ob turpem causam. li.4.ti.7. col.653.A
Conditionibus insertis. lib.6.titu.46.col. 1418.B
Confessis. li.7.ti.59.co.1696.A
Confirmando tutore.li.5.tit.29.co.1073.C
Consortibus eiusdem litis.lib.3.tit.40.co. 608.B
Constituta pecunia. lib.4.tit.18.co.679.B
Contractibus iudicum.li.1.tit.51.co.208.C
Contrahẽda emptione.li.4.tit.38.co.818.B
Contrahenda & committenda stipulatione. li.8.ti.38.co.1882.A
Contrario iudicio tutelæ.lib.5.titu.58.co. 1139.C
Creditorem euictionem pig. non debere. li.8.ti.46.co.1935.A
Crimine peculatus. lib.9.ti.28.co.2086.D
Crimine sacrilegij. 2087.B
Crimine expilatæ hæreditatis. li.9.tit.32. col.2090.B
Crimine stellionatus. li.9.ti.34.co.2093.B
Curatore furiosi. lib.5.ti.70.co.1155.A
Custodia reorum. li.9.ti.4.co.2012.A

D

DEbitorem venditionem pig.li.8.ti.29. col.1862.C
Dedititia libertate tollenda.lib.7.tit.5.co. 1524.C
Defensoribus ciuitatum. lib.1.titu.53.col. 211.A
Depositi. lib.4.ti.34.col.796.B
Dilationibus. li.3.ti.11.co.469.C
Distractione pignorum. lib.8.titu.28.col. 1856.B
Diuersis rescriptis. li.1.tit.23.col.175.C
Diuidenda tutela. lib.5.tit.52.co.1130.D
Diuortio facto. li.5.ti.24.col.1055.C
Dolo malo. li.2.ti.21.co.339.C
Donationibus. li.8.ti.54.co.1963.B
Donationibus ante nuptias. lib.5.tit.3.col. 918.B
Donationibus inter virum & vxorem.lib. 5.ti.16.col.1074.A
Donationibus causa mortis. li.8.ti.57.col. 1990.B
Donationibus quæ sub modo. lib.8.ti.55. col.1983.D
Dote cauta non numerata. lib.5.tit.15.col. 1021.C
Dotis promissione. lib.5.tit.11.co.978.D
Duobꝰ reis stipulãdi. li.8.ti.40.co.1892.C

E

EDendo. lib.2.ti.1.co.214.C
Edicto diui Hadriani tollendo. li.6.ti. 33.co.1346.D
Emancipationibus liberorum.lib.8.tit.49. col.1947.B
Emendatione Iusti.Codicis. co.9.B
Emendatione seruorũ.li.9.ti.14.co.2053.B
Emendatione propinquorum.li.9.ti.15.co. eadem.D
Eo qui pro tutore vel curatore negotia gessit. lib.5.ti.45.co.1120.C
Eo quod certo loco dari oportet.li.3.ti.18. co.487.B
Episcopis & clericis. li.1.ti.3.co.52.A
Episcopali audientia. lib.1.ti.4.col.100.A
Errore aduocatorum. li.2.ti.10.co.288.C
Errore calculi. lib.2.ti.5.co.268.B
Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse. li.8.ti.27.co.1855.A
Etiam per procura. causam in integ. resti. lib.2.ti.49.co.391.A
Euictionibus. li.8.ti.45.co.1922.C
Eunuchis. li.4.ti.42.co.831.D
Exceptionibus & præscriptionibus.li.8.ti. 36.col.1872.B
Excusationibus tutorum & curatorum. li. 5.ti.62.co.1144.B
Excusationibus veteranorum. lib.5.tit.65. col.1153.A
Ex delictis defunctorum. lib.4.titu.17.col. 678.C
Executione rei iudicatæ. lib.7.titu.53.col. 1683.D
Exercitoria & institoria actione.li.4.ti.25. col.731.B
Exhibendis & transmittendis reis.li.9.ti.3. col.2010.B
Ex quibus causis infamia irrogatur. li.2.ti. 12.col.290.A

F

FAlsa causa adiecta.li.6.ti.44.co.1414.B
Falsa moneta. li.9.ti.24.co.2080.C
Familiæ erciscundæ. li.3.ti.36.co.581.B
Famosis libellis. li.9.ti.36.co.2097.C
Feriis. li.3.ti.12.co.474.B
Fideicommissis. li.6.ti.42.co.1387.C
Fideicommissariis libertatibus.lib.7.tit.4. col.1516.C
Fideiussoribus minorum.li.2.ti.24.colum. 350.B




BIU Cujas

# Index titulorum


Fideiussoribus & mandatoribus. li.8. titu. 41.co.1896 B.
Fideiussoribus tutorum. lib. 5. titu. 57. co. 1138.C
Fide instrumentorum. lib.4. titu. 21. col. 708.B
Filiofamilias minore. lib.2.titu.23.colum. 349.A
Finium regundorum. lib.3.tit.39.co.605.B
Formulis & impetrationibus.lib.2.titu.58. co.416.B
Fructibus & litium expensis. lib.7.ti.51.co. 1678.C
Fundo dotali. lib.5.titu.23.co.1055.B
Furtis & seruo corrupto. lib.6. titu.2. co. 1184.C

G

GEnerali abolitione. lib.9. titu.43.co. 2110.D

H

HAereditate vel actione vendita. li.4. titu.39.co.825.B
Hæreditariis actionibus. lib.4.titu.16.co. 675.B.
Hæreditatibus decurionum. lib.6.titu.61. co.1507.B
Hæredibus tutorum.lib.5.tit.54.co.1135.A
Hæredibus instituendis. lib.6. titu.24.co. 1285.B
Hæreticis & Manichæis. lib.1. titu. 5. co. 113.A
His quæ pœnæ nomine in testamento vel codicillis relinquuntur. lib.4.titu.41. co.1386.C
His quæ sub modo legati vel fideicommis si relinquuntur.lib.6.titu.45.co.1416.B
His quæ vi metúsve causa fiunt.li 2.tit.20. col.333.A
His qui accusare non possunt. lib.9.titu.1. co.1993.C
His qui ad ecclesiam confugiunt.lib.1.tit. 12.co.132.C
His ad statuas confugiunt. li.1. titu.25.co. 180.C
His qui à non dominis manumissi sunt. li. 7.tit.10.co.1539.A
His qui ante apertas tabulas hæreditatem transmittunt. li.6.tit.51.co.1455.B.
His qui in ecclesiis manumittuntur.li.1.titu.13.co.137.B
His qui in priorum creditorum locum succedunt. li.8.tit.19.co.1844.C
His qui latrones vel aliis criminibus reos occultant. li.9.ti.39.co.2098.D
His qui non possunt ad liber.perue. li.7.ti. 12.co.1543.C
His qui notantur infamia.lib.2.titu.12.co. 290.A
His qui parentes vel liberos occiderunt. li.9.tit.17.co.2056.C
His qui per metum iudicis non appellauerunt. li.7.tit.67.co.1744.B
His qui potentiorum nomine. lib.2. titu. 15.co.316.A
His qui sibi adscri. lib. 9.tit.23.co.2078.B
His qui veniam ætatis impetrauerunt. li.2. titu.45.co.384.B
His quibus vt indignis. lib.6.titu.35.col. 1352.B

I

IMpuberum & aliis substitutionibus. lib. 6.titu.26.co.1298.B
Incestis nuptiis. lib.5.tit.5.co.946.C
Indicta viduitate. lib.6.tit.40.co.1383.C
Infantibus expositis.lib.8.tit.52.co.1959.B
Infirmandis pœnis cœlibatus. lib.8.tit.58. co.1992.B
Ingenuis manumissis. lib.7. titu.14.col. 1546.B
Ingratis liberis.lib.8.tit.50.colum.1950.D
In integrum restitutione minorum. xxv. annis. lib.2.tit.41.co.375.B
In integ.restitutiõe postulata ne quid &c. lib.2.tit.49.co.384.B
Iniuriis. lib.9.tit.35.co.2094.C
In ius vocando. lib.2.titu.2.co.221.A
In litem dando tutore. lib.5.titu.44.col. 1118.C
In litem iurando. lib.5.titu.53.co.1132.C
Inofficioso testamento.lib.3.tit.28.colum. 503.D
Inofficiosis donationibus. lib.3.titu.29. co.531.A
Inofficiosis dotibus. lib.3.tit.30.co.537.A
In quibus casibus tutorem habenti.lib.5.titu.36.co.1091.A
In quibus causis in integrum restitutio nõ est necessaria. lib.2.tit.41.co.375.B
In quibus causis militantes. lib.3. titu.25. co.498.D.
In quibus causis cessat longi tempo. præscriptio. lib.7.tit.34.co.1606.D
In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur. lib.8. titu.15. colum. 1826.C
In quibus causis serui pro præ.li.accip.lib. 7.titu.13.co.1544.D
Institoria actione. lib.4.titu.25.col.731.B
Institutionibus & substitutionibus. lib.6. tit.25.co.1291.B
Inter alios actas vel iudicatas res aliis non nocere. li.7.tit.60.co.1697.A
Interdicto matrimonio. lib.5. titu. 6. co. 952.C
Interdictis. lib.8.tit.1.co.1771.C
Inutilibus stipulationibus. lib.8.tit.39. co. 1890.B
Iudæis & cœlicolis. lib. 1. titu. 9. colum. 126.B
Iudiciis. lib.3.tit.1.co.429.A
Iure aureorum anulorum. lib.6. tit.8.col. 1215.B
Iure codicillorum. li.6.titu.36.co.1361.A
Iure deliberandi. lib.6.tit.30.co.1321.A
Iure dominij impetrando.lib.8.titu.34.co. 1867.D
Iure dotium. lib.5.titu.12.co.982.C
Iure emphyteutico. lib.4.titu.66. colum. 908.D
Iureiurando. lib.4.titu.1.col.620.A
Iureiurando propter calumniam. lib.2.titu.59.co.417.B
Iure liberorum. lib.8.tit.59.co.1992.D
Iuris & facti ignorantia. lib.1.titu.18.co. 158.D
Iurisdictione omnium iudicum.lib.3.tit.13. co.478.C
Iustinianeo Codice confirmando. col.5.B

L

LAtina libertate tollenda. lib.7. titu.6. co.1524.D
Legatis. lib.6.tit.37.co.1366.B
Lege Aquilia. lib.3.tit.35.co.579.B
Lege commissoria in pignoribus rescindenda. lib.8.titu.35.co.1870.D
Lege Fusia Caninia tollenda. lib.7.titu.3. co.1516.B
Lege Iulia miscella tollenda. li.6.titu.40. co.1383.C
Legibus & constitutionibus principum. lib.1.titu.14.col.138.C
Legitima tutela. li.5.tit.30.co.1075.B
Legitimis hæredibus.lib.6.titu.57. colum. 1473.C
Libellis famosis, lib.9.titu.36.col.2097.C
Liberali causa. lib.7.titu.16.colum. 1553.A
Liberis exhibendis. lib.8.titu.8.co.1795.B
Liberis præteritis. lib.6. titu.28. colum. 1311.D
Libertis & eorum liberis. lib.6.titu.7.col. 1212.D
Litigiosis. lib.8.titu.37.co.1878.B
Litis contestatione. lib.3.titu.9.co.466.B
Locato & conducto. lib.4.titu.65.colum. 893.A
Longi tempori præscriptione.lib.7.tit.22. co.1578.C
Luitione pignoris.lib.8.titu.31.col.1865.C

M

MAgistratibus municipalibus. lib.1.titu.54.co.213.C
Magistratibus conueniendis. lib.5.titu.75. co.1175.B
Maleficis & mathematicis. lib.9.tit.18.col. 2057.A
Mandati. lib.4.tit.35.co.802.C
Mandatis principum. lib.1.titu.15.colum. 147.A
Modo multarum. lib.1.titu. 52.col.209.B
Monopoliis. lib.4.tit.59.co.881.A
Mortis causa donationibus. lib.8. titu.57. col.1990.B
Mulieribus quæ seruis propriis se iunxerunt. lib.9.tit.11.co.2044.B
Mutatione nominis. lib.9.titu.25.colum. 2082.D

N

NAturalibus liberis. lib.5.titu.27.col. 1057.D
Nautico fœnore. lib.4.titu.33.co.794.C
Necessariis seruis hæredibus instituen.lib. 6.tit.27.co.1306.B
Ne Christianum mancipium &c.li.1.ti.10. colum.130.A
Ne de statu defunctorum. li.7.titu.21.col. 1573.C
Ne ex delictis defunctorum hære. conuen. lib.4.tit.17.co.678.C
Ne fideiussores vel mandatores dotiũ dentur. lib.5.tit.2.co.1052.C
Ne filius pro patre.lib.4.titu.13.co.668.A
Ne fiscus vel respublica. lib.2.titu.18.col. 319.B
Negotiis gestis. lib.2.titu.19.co.320.B
Ne liceat potentioribus. li.2.tit.14.colum. 314.A
Ne liceat in vna eadémque causa.li.7.titu. 70.co.1747.A
Nemini licere signum saluatoris &c. lib.1. titu.8.co.125.D
Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur. li.5.tit.22.co.1054.C
Ne quis in sua causa iudi. lib.3.titu.5.col. 461.A
Ne rei militaris comitibus. lib.1. titu.45. co.201.C
Ne rei dominicæ vel templorum.lib.7.tit. 38.co.1616.D
Ne sanctum baptisma iteretur.lib.1.titu.6. co.122.D
Ne sine iussu principis.lib.9.tit.48.colum. 2124.A
Ne tutor vel curator vectigalia conducat. li.5.titu.41.col.1113.B
Ne vxor pro marito.li.4.tit.12.co.665.C
Nili aggeribus non rumpendis. lib.9.titu. 38.co.2098.B
Non numerata pecunia. lib.4.titu.30.col. 761.B
Noua vectigalia. lib.4.titu.62.co.886.A
Nouationibus & delegationibus. lib.8.tit. 42.co.1909.B
Noui operis nunciatione. lib.8.tit.11.col. 1808.D
Nouo Codice faciendo. col.1.B
Nudo iure Quiritum tollendo. lib.7.titu. 25.co.1581.C
Noxalibus actionibus. lib.2.tit.41.colum. 609.A




BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Nundinis & mercationibus. lib.4.titu.60. co.882.B
Nuptiis.lib.5.titu.4.col. 931.D

O

OBligationibus & actionibus.lib.4.titu.10.co.658.C
Obsequiis patrono præstandis. lib.6.tit.6. col.1210.B
Officio ciuilium iudicum. li.1.titu.43.col. 200.B
Officio comitis Orientis. lib.1.titu.37.col. 196.B
Officio comitis sacrarum largitionum.li.1. tit.32.co.194.D
Officio comitis sacri palatij.li.1.tit.34.col. 195.C
Officio comitis sacri patrimonij. li.1.titu. 36.col.196.A
Officio comitis rerum priuatarum. li.1.titu.33.co.195.B
Officio diuersorum iudicum.lib.1.titu.46. co.201.D
Officio eius qui vicem alicuius iudicis obtinet. li.1.titu.48.co.204.C
Officio iuridici Alexandriæ. lib.1.titu.55. co.214.A
Officio magistri militum. li.1.titu.29.col. 192.A
Officio magistri officiorum. lib.1.titu.31. co.194.A
Officio militarium iudicum. lib.1.titu.44. co.200.C
Officio præfecti Augustalis. lib.1.titu.38. co.196.C
Officio præfecti vrbi. li.1.tit.28.co.190.C
Officio præfecti vigilum. li.1.titu. 42.col. 200.B
Officio prætoris. li.1.titu.40.co.197.A
Officio præfecti prætorio Africæ. li.1.tit. 27.co.181.D
Officio præfecti præterio Orientis & Illyrici. li.1.titu.26.co.180.D
Officio proconsulis & legati. lib.1.titu.35. col.195.D
Officio quæstoris. lib.1.titu.30.col.193.B
Officio rectoris prouinciæ. lib.1. titu.41. co.197.D
Officio vicarij. lib.1.tit.39.col.196.D
Operis libertorum. lib.6. titu.3.colum. 1200.B
Operis noui nunciatione.lib.8.titu.11.col. 1808.D
Operibus publicis. lib.8.tit.12.co.1809.D
Ordine cognitionum.lib.7.titu.19.colum. 1571.A
Ordine iudiciorum. lib.3.tit.8.col.463.B

P

PActis. lib.1.tit.3.col.222.C
Pactis conuentis tam super dote. lib.5. tit.14.co.1014.D
Pactis inter emporem & venditorem.li.4. titu.54.col.866.D
Pactis pignorum. lib.8. titu.35. colum. 1870.D
Paganis & sacrificiis & templis eorum.lib. 1.tit.11.co.130.B
Partu pignoris,& omni causa. lib.8.tit.25. co.1850.C
Patria potestate. lib. 8.titu.47.col.1937.A
Patribus qui filios suos distraxerũt. li.4.ti. 43.co.832.C
Peculio. li.4.tit.26.co.733.C
Peculio eius qui libertatem meruit. lib.7. tit.23.co.1579.C
Pedaneis iudicibus. li.3.tit.3.co.456.C
Per quas personas nobis acquiritur. lib.4. titu.27.co.741.B
Periculo & commodo rei venditæ. lib.4. tit.48.co.846.C
Periculo tutorum.lib.5.titu.38.co.1109.B
Petitione hæreditatis. lib. 3. titu. 31. col. 558. A
Pignoratitia actione. lib. 4. titu. 24. col. 726.A
Pignoribus & hypothecis.li.8.titu.14. co. 1815.C
Plus petitionibus. li.3.titu.10.col. 468.B
Plus valere quod agitur. lib.4.titu.22.col. 723.B
Pœna iudicis qui male iudicauit. li.7.titu. 49.col.1675.A
Pœnis. li.9.titu.47.col.2117.C
Posthumis hæredibus instituendis. lib.6. titu.29.col.1318.A
Postliminio reuersis. lib. 8. titu. 51. col. 1951.A
Postulando. li.2.titu.6.col.269.B
Prædiis & aliis rebus minorum. li. 5. titu. 71.col.1162.D
Præscriptione longi temporis quæ pro libertate &c. lib.7.titu.22.col.1578.C
Præscriptione longi temporis. x. vel. xx. annorum. li.7.titu.33.col.1600. B
Præscriptione.xxx.vel.xl.annorum. lib. 7. titu.39.col.1618. B
Præscriptis verbis. lib. 4. titu. 64. col. 889. A
Prætorio pignore.li.8.titu.22.col.1847. C
Precario & Saluiano interdicto. li. 8. titu. 9.col.1797.A
Precibus imperatori offerendis. li.1. ti. 18. col.165.A
Priuatis carceribus. lib. 9. titu. 5. col. 2015.C
Priuilegio dotis. li.7.titu.74.col.1762.B
Priuilegio fisci. li.7.titu.73.col.1759.D
Probationibus. li.4.titu.19.col.683.B
Procuratoribus. li.2.titu.13.col.298. C
Pro donato. li.7.titu.27.col.1585.B
Pro dote. eodem lib.& titu. sequen. col. 1586. B
Pro emptore. li.7.titu.26.col.1582.B
Pro hærede. li.7.titu.29.col.1586.C
Prohibita sequestratione pecuniæ. lib. 4. titu.4.col.641.B
Pro quibus cau.serui pro præ.liber. acci. li.7.titu.13.col.1544. D
Pro socio. li.4.titu.37.col.815.B

Q

QVadriennij præscriptione.li.7. titu. 37.col.1612.C
Quæ res exportari non debeant. li.4.titu.41.col.831.A
Quæ res pignori obligari possunt, vel nõ. li.8.titu.17.col.1831. A
Quæ res vendi non possunt. li. 4.titu. 40. col.829.C
Quæ sit longa consuetudo.li.8.titu.53.col. 1962.A
Quæstionibus. li.9.titu.41.col.2102.A
Quando ciuilis actio criminali prciudicet. li.9.titu.31.col.2088. D
Quando decreto opus non est.li.5.titu.72. col.1169.B
Quando dies legati vel fideicommissi cedit. li. 6.titu.52.col.1456.B
Quando ex facto tutoris.lib.5.titu.39. col. 1111.A
Quando fiscus vel priuatus. lib.4. titu.15. col.673.C
Quando imperator inter pupillos & viduas. li.3.ti.14.col.482.B
Quando libellus principi datus faciat litis contestationem. li.1.titu.20.col. 169. C
Quando liceat ab emptione discedere. lib. 4.titu.45.col.841.B
Quãdo liceat vnicuique sine iudice se vindicare. li.3.titu.27.col.502.D
Quando mulier tutelæ officio fungatur.li. 5.titu.35.col.1087.B
Quando non petentium partes. lib.6.titu. 10.col.1220.C
Quando prouocare non est necesse. lib.7. titu.64.col.1732.C
Quando tutores vel curatores esse desinant. li.5.titu.60.col.1143.A
Quæ in fraudem creditorum. li.7. titu.75. col.1762. C
Quemadmodum testamenta aperiantur. li. 6.titu.32.co.1345. C
Qui accusare non possunt. li.9.titu.1.col. 1993.C
Qui admitti ad bonorum pos. possunt. li. 6.titu.9.co.1216. B
Qui ætate se excusant. lib. 5. titu. 68. col. 1154.B
Qui bonis cedere possunt.li.7.titu.71. col. 1748. A
Qui dare tutores vel curatores possunt. li. 5.titu.34.co.1082.B
Qui & aduersus quos in integrum restitui non possunt. li.2.titu.42.co.378.B
Qui legitimam personam habent standi in iudicio vel non. li.3.titu.6.col.461.B
Qui manumittere non possunt.lib.7. titu. 11.co.1541. C
Qui morbo se excusant. lib.5. titu.67.col. 1154. A
Qui non possunt ad libertatem peruenire. li.7. tittu.12.co.1543. C
Qui numero liberorum se excusant. lib.5. titu.65.co.1153.C
Qui numero tutelarum. lib.5. titu.69. col. 1154. C
Qui petant tutores vel curatores. li.5.titu. 31.co.1077. C
Qui potiores in pignore habeantur. li. 8. titu.18.col.1834.C
Qui pro sua iurisdictione iudices dare darive possunt. li.3. titu.4.co.460.B
Qui testamenta facere possunt. lib.6. titu. 22.co.1257. A
Quibus ad libertatem proclamare non licet. li.7.titu.18.co.1569.A
Quibus causis in integ.restit. li.2.titu. 41. co.375. A
Quibus causis pig.ta.con. li.8. titu.15.col. 1826.B
Quibus ex causis maiores.li.2.titu.54. col. 404.B
Quibus ex causis serui pro præmio libertatem accipiunt. lib. 7. titu. 13. col. 1544.D
Quibus non obiicitur lõgi temporis præscriptio. li.7.titu.34.co.1608.C
Quibus res iudicata non nocet. lib.7. titu. 56.co.1691.A
Quibus vt indignis. li.6. titu.35.co.1352.B
Quod cum eo qui in aliena potestate. lib. 4.titu.26.co.733.C
Quod iussu. ibidem.
Quod metus causa. li.2.titu.20.co.333.A
Quomodo & quando iudex.lib.7. titu.43. col.1643.A
Quorum appellationes non recipiuntur. li.7.titu.65.col.1737. B
Quorum bonorum. li.8.titu.2.col.1775.B
Quorum legatorum.li.8.titu.3.co. 1777.C

R

RAptu virginum seu viduarum. lib.9. titu.13.co.2050.B
Ratiociniis operum publicorum, & patribus ciuitatum. li.8.titu.13.co.1814. C
Rebus alienis non alienandis. li.4. titu.51. col.860.C
Rebus creditis. li.4.titu.1.co.620.A
Receptis arbitris. li.2.titu.56.co. 408.A
Rei vindicatione. li.3.titu.32.co.548.B
Rei vxoriæ actione.li.5.titu.13.co.1002.D
Re iudicata. li.7.titu.52.co.1682.A




BIU Cujas

# Index titulorum


Relationibus. li.7.ti.61.col.1698.A
Religiosis & sumptibus funerũ.li.3. ti. 43. col.615.B
Rem alienam gerentibus.li.4.titu.53. col. 866.B
Remissione pignoris. lib. 8. titu. 26. col. 1851.A
Repudianda bonorum possessione. li. 6.ti. 19.col.1234.A
Repudianda vel abstinẽda hæreditate.li.6. ti.31.col.1342.B
Repudiis. li.5.ti.15.col.1037.B
Reputationibus. li.2.ti.48.col.390.B
Requirendis reis. li.9.ti.40.col.2100.D
Rerum amotarum. li.5.tit.21.col.1053.B
Rerum permutatione. li. 4. titu. 64. col. 889.A
Rescindenda venditione.li.4.titu. 44.col. 833.A
Res inter alios actas. lib. 7. titu. 60.col. 1697.A
Restitutionibus in integrum.li.2.tit.5.col. 392.A
Restitutionibus militum.li.2. tit. 51. col. 392.A
Reuocandis donationibus.li.8.ti.56. col. 1985.C
Reuocandis his quæ in fraudem creditorũ alienata sunt. li.7.tit.75.col.1762.C

S

SAcrosanctis ecclesiis. lib. 1.titu. 2. col. 22.B
Satisdando. li.2.ti.57.col.415.B
Secundis nuptiis. li.5.tit.9.col.977.D
Seditiosis. li.9.ti.30.col.2088.A
Senatusconsultis. li.1.ti.16.col.147.B
Senatusconsulto Claudiano tollendo. li.7. ti.24.col.1580.B
Sententia quæ sine certa quantitate prolata est. li.7.ti.46.col.1661.B
Sententiis præfectorum prætorio. lib.7.ti. 42.col.1642.B
Sententiis ex periculo recitãdis.li.7.ti.44. col.1651.A
Sententiis & interlocutionibus omnium iudicum. li.7.ti.45.col.1653.C
Sententiis quæ pro eo quod interest, proferuntur. li.7.ti.47.col.1669.D
Sententiam pasis & restitutis.li.9.ti.51.co. 2129.D
Sententiam rescindi non posse.li. 7. ti. 50. col.1677.B
Separationibus. li.7.ti.72.col.1752.C
Sepulchro violato.li.9.titu.19.col.2060.A
Seruitutibus & aqua. li.3.tit.34.col.572.B
Seruis fugitiuis. li.6.ti.1.col.1178.B
Seruis reipublicæ manumittendis.li.7.ti.9. col.1537.C
Seruo pignori dato manumisso.lib. 7. ti. 8. col.1536.A
Si aduersus creditorem. lib.2. titu. 38. col. 371.C
Si aduersus creditorem. lib.7.titu. 36. col. 1611.C
Si aduersus delictum . lib. 2. titu. 35. col. 368.A
Si aduersus donationem. lib.2.titu.30. col. 361.C
Si aduersus dotem. li.2.tit.34.col.367.A
Si aduersus fiscum. li.2.ti.37.col.369.C
Si aduersus libertatem. lib.2. titu. 31. col. 363.A
Si aduersus rem iudicatam restitutio postuletur.li.2.ti.27.col.355.A
Si aduersus solutionem.lib. 2. titu. 33. col. 366.A
Si aduersus transactionem.li.2.titu.32. col. 365.A
Si aduersus venditionem.lib.2.titu.28. col. 358.B
Si aduersus venditionem pignorum.li.2.ti. 29.col.360.A
Si aduersus vsucapionem.li. 2. ti. 36. col. 369.B
Si aliena res pignori data sit.li.8.ti.16.col. 1828.C
Si à non competẽte iudice.li.7.tit.48. col. 1673.B
Si antiquior creditor pignus vendiderit. li.8.ti.20.col.1846. B
Si certum petatur. li.4.ti.2.col.630.D
Si communis res pignori data sit.li.8.ti.21. col.1847.B
Si contra ius vel vtilitatem publicam.li.1. ti.22.col.172.B
Si contra matris voluntatem tutor datus sit. li.5.ti.47.col.1122.C
Si de momentanea possessione fuerit appellatum. lib.7.titu.69.col.1746.B
Si dos constante matrimonio.lib. 5. ti. 19. col.1052.A
Si ex falsis instrumentis. li. 7. tit. 58. col. 1694.A
Si ex pluribus tutoribus. li. 5. ti. 40. col. 1112. B
Si in causa iudicati pignus captum sit. li.8. ti.23.col.1848.C
Si in communi eadémque causa in integrum restitutio postuletur.li. 2. ti. 26. col.354.B
Si in fraudem patroni. lib. 6. titu. 5. col. 1209.A
Si maior factus alienationem ratam habuerit. lib.5.ti.74.col.1172. B
Si maior factus ratum habuerit.li.2. ti. 46. col.387.C
Si mancipium ita fuerit alienatum.li.4. ti. 57.col.874.C
Si mancipium ita veneat.li.4. titu.56. col. 872.C
Si mater indemnitatem promisit.li.5.ti.46. col.1121.B
Si minor ab hæreditate se abstineat.li.2. ti. 39.col.372.C
Si minor se maioré dixerit, vel maior probatus fuerit. li.2.ti.43.col.380.B
Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse. li.4.tit.47.col.844.B
Si nuptiæ ex rescripto petantur.li.5.ti.8. col.956. A
Si omissa sit causa testaméti.li.6.ti. 39. col. 1382. A
Si pendente appella.mors interuenerit.li. 7.ti.66.col.1742.A
Si per vim vel alio modo absentis possessio turbata sit. li.8.ti.5.col. 1790.A
Si pignus pignori datum sit.lib. 8.titu.24. col.1849.C
Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ secuta non sit.lib. 8. titu.33.col. 1867.A
Si plures vna sententia condemnati sunt. li.7.ti.55.col.1690. A
Si propter publicas pensitationes venditio fuerit celebrata. li.4.ti.46.col.842.B
Si quacunque præditus potestate.li.5.ti.7. col.955.A
Si quis aliquem testari prohibuerit. lib.6. ti.34.col.1351.B
Si quis alteri vel sibi.lib. 4. titu. 50. col. 856.A
Si quis eam cuius tutor fuerit, corruperit. lib.9.ti.10.col.2043. D
Si quis ignorans rem minoris esse.lib.5.ti. 73.col.1170. C
Si quis imperatori maledixerit.lib.9. ti.7. col.2018.C
Si rector prouinciæ. lib.5.ti.2.col.917. B
Si reus vel accusator mortuus fuerit. lib.9. ti.6.col.2016.C
Si sæpius in integrum restitutio postuletur. lib.2.ti.44.col.383.B
Si secundo nupserit mulier.li.5. ti.10. col. 977.D
Si seruus extero. lib.4.ti.36.col.814.B
Si seruus exportandus veneat.li.4. titu.55. col.870. C
Si tutor contra voluntatem matris datus sit. li.5.ti.47.col.1122.C
Si tutor vel curator non gesserit.li.5. titu. 55.col.1136.B
Si tutor vel curator causa reipubli.abfuerit. li.5.ti.64.col.1152.C
Si tutor vel curator interuenerit.li.2.ti.25. col.351. C
Si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit. li.5.ti.63.col.1151.C
Si vendito pignore agatur.li.8. tit.30. col. 1863. B
Si vnus ex pluribus appellauerit.li.7.ti.68. col.1745.B
Si vnus ex pluribus hæredibus.lib.8. ti.32. col.1866. B
Si vt omissam hæreditatem.lib.2. titu. 40. col.374.B
Soluto matrimonio.lib.5.ti.18.col.1047.B
Solutionibus & liberationibus.lib.8.ti.43. col.1912.D
Sponsalibus. lib.5.titu.1.col.914. B
Sportulis. lib.3.titu.2.col.455.A
Statuis & imaginibus. lib.1. titu. 24. col. 179.B
Successorio edicto.lib.6.ti.16. col.1229.A
Suffragio. lib.4.titu.3.col.639.B
Suis & legitimis liberis. lib.6.titu.54. col. 1461.B
Summa trinitate & fide catholica.li.1.titu. 1.col.12.
Suspectis tutoribus.lib.5.ti.43.col. 1116.A

T

TAbulis exhibendis. lib.8. titu. 7. col. 1795.A
Temporibus & reparationibus. lib.7.titu. 63.col.1722. D
Temporibus in integrum restitutionis. li. 2.titu.53.col.397.B
Testamentaria manumissione.lib.7.titu.2. col.1509.B
Testamentaria tutela . lib. 5. titu. 28. col. 1070.D
Testamento militis . lib. 6. titu. 21. col. 1248. D
Testamentis,& quemadmodum testamenta ordinentur. lib.6.titu.23.col.1263.B
Testibus. lib.4.titu.20.col.696. B
Transactionibus. lib.2.titu.4. col. 242. B
Tutoribus vel curatoribus illustrium. lib. 5.titu.33.col.1080.C
Tutore vel curatore qui satis non dedit. lib.5.titu.42.col.1113.D

V

VBi causa status agi debeat. lib. 3. titu. 22.col.491. C
Vbi causæ fiscales. lib.3.titu.26.col.499.B
Vbi conueniatur qui certo loco dare promisit. lib.3.titu.18.col.487.B
Vbi de criminibus agi oportet. lib.3.titu. 15.col.483.B
Vbi de hæreditate agatur. li.3.titu.20.col. 490.B
Vbi de possessione agi oportet. lib. 3. titu. 16.col. 486.B
Vbi de ratiociniis tam publicis quàm priuatis agi oportet. li.3.titu.21.col.490.C
Vbi & apud quem cognitio in integ.restitutionis agitanda sit. lib.2.tit.47.col. 388.A
Vbi fideicommissum peti oporteat. lib. 3. titu.17.col.487.B
Vbi in rem actio exerceri debeat. lib.3. titu.19.


BIU Cujas

# Authenticarum Index.


tu.19.col.487.C
Vbi petantur tutores vel curatores. lib.5. titu.32.col.1080.B
Vbi pupilli educari debeant.lib.5.titu.49. col.1123.B
Vbi quis de curiali aliáve conditione conueniatur.lib.3.titu.23.col.493.D
Vbi senatores vel clarissimi. lib.3.titu.24. col.495.C
Vectigalia noua institui non posse. lib.4. titu.62.col.886.A
Vectigalibus & commissis. lib.4. titu.61. col.882.D
Verborum & rerum significatione.lib.6. titu.38.col.1378.A
Vetere iure enucleando.lib.1.titu.17. col. 147.D
Vi bonorum raptorum. lib.9. titu. 33. col. 2092.B
Vindicta libertate. lib.7.titu.1.col.1508.C
Vnde legitimi. lib.6.titu.15.col.1227.A
Vnde liberi. lib.6.titu.14.col.1225. B
Vnde vir & vxor. lib.6.titu.18.col.1233. A
Vnde vi. lib.8.titu.4.col.1778.C
Vsucapione pro emptore. li.7.titu.26.col. 1582.B
Vsucapione pro donato. lib.7.titu.27.col. 1585. B
Vsucapione pro dote. lib. 7. titu. 28. col. 1586.B
Vsucapione pro hærede. lib.7.titu.29.col. 1586. C
Vsucapione transformanda. lib.7. titu. 31. col.1589.A
Vsufructu & habitatione &c. lib.3.titu. 33. col.561.A
Vsuris. lib.4.titu.32.col.780.A
Vsuris rei iudicatæ.lib.7.ti.54.col.1687.A
Vsuris pupillaribus. li.5.ti.56.col.1137.A
Vsuris & fructibus legatorum.lib.6.ti. 47. col.1422.C
Vt actiones & ab hæredibus & contra hęredes incipiant. lib.4.titu.11.col.665.A
Vt causæ post pubertatem adsit tutor. li.5. titu.48.col.1122.C
Vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur.lib.9.titu.44.col.2111.B
Vt lite pendente. li.1.ti.21.col.170.C
Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur. lib.3.titu.7.col.463.A
Vt nemo priuatus titulos prædiis suis &c. li.2.ti.16.col.317.B
Vt nemini liceat sine iudicis auctoritate. li.2.ti.17.col.318.C
Vti possidetis. li.8.ti.6.col.1792.B
Vt in possessionem legatorum. lib.6.ti. 53. col.1458.C
Vt omnes iudices tam ciuiles quàm militares. lib.1.titu.47.col.202. C
Vt quę desút aduocatis.li.2.ti.11.col.289.B
Vxoribus militum. li.2.ti.52.col.396.B


Finis titulorum.

## *NOVELLARVM CONSTITVTIONVM, QVAS AVTHENTICAS vulgus appellat, ab Irnerio, Alberto, Bulgaro, & aliis, Iustimianeo Codici suis locis insertarum index ordine alphabetico collectus.*


AD eos.de secun.nup.li. 5.col. 976.C
Ad hæc, ex his.de fide instru. lib.4.col.720.B
Ad hæc qui fructus.de vsuris. lib.4.col.786.C
Ad hęc.quando muli.tute.ofü.fun.po. lib. 5.col.1089.C
Ad hæc si.de iudi. lib.3.col.432.C
Ad hoc qui suam.de lati.lib.tol.lib.7. col. 1529.D
Aequalitas.de pac.conuen.li.5.col.1019.C
Agricultores.quæ res pig.oblig.pos.li. 8. col.1833.D
Antiqua.de infantib.expo. li.8.col.1961.C
Apud eloquentissimum.de fide instru.lib. 4.col.716.C
Adscriptitios.de episco.& cleri. lib.1. col. 88.D
At qui semel.de probationib. lib. 4. col. 693.A
At si contractus.de fide instru. lib. 4. col. 721.A

B

BOna damnatorum. de bon. proscrip. lib.9.col.2128. D

C

CAusa quæ fit.de epis.& cleri. li.1. col. 82.C
Cessante.de legiti.hære. lib.6.col.1475.A
Clericus quoque.de epis.& cleri.lib.1.col. 83.C
Contra qui propriam.de non nume.pec. lib.4.col.764.A
Contra cum rogatus.ad senatusco. Treb. lib.6. col.1429.B
Cui relictum.de indic.vidui.tol.lib.6.col. 1385. A

D

DEcernit ius nouum.de receptis arbi. lib.2.col.411.B
Defuncto.ad senatusco. Tertul.li.6.col. 1470. D
Diaconissam.de episco.& cleri. lib.1. col. 59.C
Donationem.de iure dot. lib.5.col.996.C
Dos data. de donat. ante nupt. lib. 5. col. 930.B

E

EContra.de repu. lib.5.col.1039.C
Ei qui appellat.de temp.& reparat. appel. lib.7.col.1725.C
Eisdem pœnis.de secun. nupt.lib. 5. col. 958. C
Eò decursum.de dona.ante nup.lib.5. col. 931.B
Episcopo nullam.de episco.& cleri. lib. 1. col.65.D
Episcopalis ordo.de epis.& cleri.lib.1.col. 89.D
Et consequenter.de senten.& interlo.lib. 7.col.1660.A
Et cum solis.ad senat.Tertul. lib. 6. col. 1470.B
Et non obseruato.de testamen. lib. 6. col. 1283.A
Et qui iurat.de bon.auct.iud.pos. li.7. col. 1756.B
Ex causa.de lib.præt. li.6.col.1317.B
Excipitur. de bonis quæ liberis in pote. &c. li.6. col.1496. C
Ex complexu. de incest. nupt. lib. 5. col. 951.B
Ex testamento. de secun. nupt. lib.5. col. 962.B
Ex testamento.de col. li.6.col.1235.B

G

GAzaros.de hæret.& Mani. lib.1. col. 121.B
Generaliter autem.de episc.& cleri.lib.1. col.71.C

H

HAnc autem querelam.de non nume. pecu. lib.4.col.773.A
Hæc vsus. de sacrosan. eccle. lib. 1. col. 44.B
Hæ res lucro.de secun.nup.li.5.col.966.B
Hoc amplius.de fideicom.li.6.co.1404.A
Hoc inter.de testamen.lib.6.colũ.1274.C
Hoc ita.de pigno.& hypo.li.8.col.1821. A
Hoc ita.de duob.reis stip.lib.8.col.1893.B
Hoc ius porrectum.de sacrosanct. eccle. lib.1.col.37.B
Hoc sacramentum.de iureiur.propter calum.dan. li.2.col.418.C
Hoc nisi.de solut. & liberat. lib. 8. col. 1919.D
Hoc ius stabit.de procu. li.2.col.312.A
Hoc si debitor.de pigno.& hypo.li.8. col. 1824.B
Hoc locum.si secundo nupse.mul.li.5.col. 978. C
Hodie autem.de appel. li. 7.col.1705.A
Hodie iurant.de iudi. li.3.col.448.C
Hodie nouo.de custo.reo.li.9.col.2014.B
Hodie quantiscunque.de repud. lib.5. col. 1040.C

I

IDem est in his.de bonis quæ libe.&c. li. 6.col.1497.B
Idem est de Nestorianis.de hæreti.& Mani. li.1.col.120.D
Imò à debito.de obliga.& actio.lib.4.col. 664.B
Incestas nuptias.de incest.nupt.lib. 5. col. 950.C
In donatione. de secun. nupt. lib. 5. col. 961. C
Ingressi.de sacrosan.eccl. li.1.co.30.C
In isto iuramento. de iureiur.propter calum.dan. li.2.col.421.B
In successione.de suis & legi.libe.li.6.col. 1465.C
Interdicimus.de epi.& cle. li.1.co.63.D
In testamento.ad sena. Tertul. lib.6. col. 1470.C
Itaque mortuo.commu.de succes.li.6.col. 1486.D
Item & à priuatis.de donationib.li. 8. col. 1976.C
Item hæreditas de bonis quæ lib.&c. li. 6. col.1497. A
Item qui domum.de sepul.vio. lib. 9. col. 2063.B
Item sibi inuicem.de sacrosan. eccl.lib.1. col.43.B
Item possessor.qui pot.in pign.ha.li.8.col. 1837. B
Item prædium.de sacrosan.eccle. li. 1. col. 43.B
Item sine.de naturalib. lib.li.5.col.1069.A
Item priuilegium.de hæret.& Mani.lib.1. col.113.B
Iubemus. in titu. de iudiciis . lib . 3. col. 435.B

L

LIbellum vero.de lit.contest.lib.3. col. 468.B
Liberi furiosi . de episc . aud. lib. 1. col. 112.B
Licentiam habeat.de episc. & cleri. lib.1. col.86.A
Licet patri.de naturalib.libe . lib. 5. col. 1064.D
Licet testator.de episco.& cleri. lib.1. col. 76.B
Litigiosa.in tit.de litigio. li.8.col.1878.C
Lucrum hoc.de secundis nupt. lib.5. col. 962.A


Malæ

BIU Cujas

# Index Authenticarum Codicis.


M

MAlæ fidei poſſeſſore.de præſcrip.lõgi temp. lib.7.col.1601.B
Matri & auię.quando mulier tute.offi.fun. po. li.5.col.1088.D
Maximis.de nup. li.5.col.942.D
Minoris debitor.qui dare tuto. vel cura. poſſ. li.5.col.1084.C
Multo magis.de ſacroſan.eccle.lib. 1.col. 39.A
Multo magis.de epiſc.& cleri.lib.1.colum. 65.C

N

NIſi rogati.ad ſenatuſcon.Trebel.li. 6. col.1428.C
Niſi tricẽnale.de bonis mater.li. 6. colum. 1488.C
Niſi breues.de ſent.experic.reci.li.7.col. 1653.B
Non licet parenti.de lib.prętę.li.6.colum. 1317.A
Nouiſsime de admini.tut. lib.5.col.1093.B
Nouiſsima.de inof.teſt. li.3.col.506.C
Noua alia.de naturalib.libe.libr. 5. colum. 1068.D
Nouo iure.de pœna iud.qui.lib.7. colum. 1676.A
Nouo iure.in titu.de relati.libr. 7. colum. 1699.A
Nullus epiſcopus.de epiſ.& cleri. li. 1. col. 68.B
Nunc autem.de epiſ.& cle. li.1.col.66.D
Nunc ſoli.de naturalibus liber.lib.5.col. 1059.D
Nunc autem.de ſecun.nup.li.5.col.974. A
Nunc inhibetur.de dona.ante nup.li.5.co. 931.D
Nunc ſi hæres.de litig. lib.8.col.1881.C

O

OFferatur ei.de litis cõte.lib.3. colum. 467.B
Omnes peregrini.commu.de ſucceſſ.lib.6. col.1485.B

P

PErpetua.de ſacroſan.eccle.li. 1. colum. 42.A
Permiſſa eſt.de dona.ante nupt.lib.5. col. 929.A
Poſt fratres.de legiti.hæredib.li. 6. colum. 1475.C
Poſt fratres.ij. ibidem.
Poſt iuſiurandum.de iudi. li.3.col.450.C
Præſente tamen. de fideiuſſorib. & mand. lib.8.col.1898.A
Præſides.de epiſ.audien. lib.1.col.108.B
Præterea.de ſacroſan.eccle.lib.1.col.47.C
Præterea ſi matrimoniũ.vnde vir & vxor. li.6.co.1233.D
Præterea qui.de naturalib.libe.li.5.colum. 1069.D
Presbyteri ſeu diaconi.de epiſco. & cle. li. 1.col.58.C
Presbyterum.de epiſco.& cleri. lib. 1. col. 59.C
Presbyteros.de epiſco.& cleri.li.1.colum. 86.C
Presbyteros, diaconos.de epiſc.& cleri.li. 1.col.95.B
Principales.de iureiur.propter calum.dan. li.2.col.421.C

Q

QVas actiones.de ſacroſan. eccle. li.1. col.51.B
Qua in prouincia.vbi de cri.agi opor. li.3. col.484.C
Quę tertię.de collationib.li.6.col.1246.C
Quæ ſupplicatio.de precib.imp.off. lib. 1. co.167.C
Quibuſcunque modis.de ſacroſan.eccle.li. 1.co.40.A
Qui res de ſacroſan.eccle. li.1.col.40.B
Qui rem.de ſacroſan.eccle. li.1.co.43.C
Qui ſemel quomodo & quan.li.7.colum. 1648.C
Quod eis permittitur.de nup.lib.5.colum. 941.B
Quod fieri non debet.de dilationib. lib. 3. co.471.C
Quod hodie.de repu. li.5.co.1044.C
Quod ius.de naturalib.libe.lib.5. colum. 1068.C
Quod locum.de colla. lib.6.col.1238.A
Quod locum.de dot.cau.non nume. lib.5. co.1023.C
Quod mater.de reuocan.do.lib.8.colum. 1988.C
Quod nunc generale.de cura. furio. li. 5. co.1160.C
Quod obtinet.de pig.& hyp.lib.8. colum. 1826.B
Quod obtinet.de proba. li.4.col.685.C
Quod pro hac cauſa.de epiſ.& clc.li.1. col. 77.C
Quod ſi quis.de præſcrip.long.temp.lib.7. co.1601.C
Quod ſine.de teſta. lib.6.col.1274.B
Quo iure.qui pot.in pigno.hab.lib.8. col. 1844.A

R

REs quæ ſubiacent.commu.de lega. li. 6.col.1412.D
Rogati.de teſtib. li.4.col.704.C

S

SAcramentum.quãdo mulier tute. offic. fun.po. lib.5.col.1089.B
Sed cum teſtator.ad leg. Falci.lib. 6. col. 1435.B
Sed epiſcopalis.de epiſ.& cleri.lib.1. col. 85.C
Sed & in ea.ad leg.Fal. li.6.col.1436.B
Sed & periculum. ſine cen.vel reliq. fun. compa.non poſſe. li.4.co.846.A
Sed & ſi quis.de teſtib. li.4.co.706.C
Sed & permutare.de ſacroſan.eccl.li.1.col. 43.A
Sed & lis.de temp.& repar.appel.lib.7.col. 1726.C
Sed & ſi quis.de ſecun.nup.lib.5.co.962.D
Sed hodie.de dona.inter vir.& vxo. lib. 5. col.1035.B
Sed hodie.qui manumit.non.poſ.li. 7. col. 1542.C
Sed hodie.de repu. li.5.co.1045.B
Sed hodie nouo.de obliga.& act.li.4.col. 66.4.D
Sed hodie.ad leg.Iul. de adul.li.9.colum. 2039.B
Sed hodie.de epiſ.& cle. li.1.col.70.C
Sed hodie nouo.de of.diuer.iud.lib.1.col. 202.A
Sed hodie.de iur.au.an. li.6.col.1216.B
Sed iam cautum.depoſ.vel con.lib.4.col. 801.B
Sed iam neceſſe.de dona.ante nup.li.5.col. 927.B
Sed & in ea re.ad le.Fal. li.6.col.1456.B
Sed iudex.de epiſ.& clc. lib.1.col.57.C
Sed neque.de ſepul.vio. li.9.col.2063.C
Sed neque curialẽ.de epiſ.& cleri. li.1. col. 56.A
Sed nouo iure.de epiſco.& cle.li.1. colum. 60.C
Sed noua.de naturalib. lib.lib.5.co.1088.C
Sed nouo iure.ad leg.Iul.de adul.li.9. col. 2029.A
Sed nouo iure.ſi certũ pet. li.4.col.639.A
Sed nouo iure.de nup. li.5.co.936.C
Sed nouo iure.de repud. lib.5.col.1042.A
Sed nouo iure.de natura.libe.lib.lib.5.col. 1059.A
Sed nouo iure.de ſeruis fugi.lib.6. colum. 1180.B
Sed omnino.ne vxor pro ma.lib.4. colum. 667.C
Sed quamuis.de rei vxo.act. li.5.col.1013.B
Sed quæ nihil.de pactis cõuen.li.5. colum. 1019.D
Sed ſi aurum.de ſecun. nupt. li. 5. colum. 970.D
Sed ſi poſt.de inof.teſta. li.3.co.513.A
Si appellatione.de temp.& repar.appel.lib. 7.co.1726.D
Si captiui.de epi.& cle. lib.1.co.92.D
Similiter Falcidia.ad leg.Falci.li.6. colum. 1436.C
Si minor.xxv.annis.de temp. in integ.re. li.2.col.401.A
Si modo ſubiiciatur.famil.erci.li.3. colum. 596.B
Sicut alienatio.de ſacroſan.eccle. li. 1. col. 39.B
Sicut hereditas.de legit.tut.li.5.co.1075.D
Si omnes creditores.ſi minor ſe ab here. ſe abſt. li.2.col.373.B
Si pater.diuor.fac.apud quem.&c.li.5.col. 1056.B
Si qua mulier.de ſacroſ.ecc. li.1.c.31.B
Si qua mulier.ad ſenatuſcon. Velle.lib. 4. co.758.B
Siquando quis. de conſti.pecu.li.4.colum. 680.B
Si quas ruinas.de ſacroſan.eccle. li.1. col. 41.B
Si quid ex rebus.qui pot.in pig.ha.li.8.col. 1844.B
Si quis epiſcopus.de epiſc.& cle.li.c.162.B
Si quis vult.qui pot.in pig.hab.li.8.colum. 1840.A
Si quis litigantium.de epiſc.audien. lib.1. col.104.C
Si quis liberos.de naturalib.libe.lib.5. col. 1069.B
Si quis in aliquo.de edendo.libr.2. colum. 219.B
Si quis epiſcopus.de epiſc.& cle. lib.1. col. 62.B
Si quis ei.ad leg.Iul.de adult.lib. 9. colum. 2039.D
Si ſeruus ſciente. de epiſco.& cleri.lib.1. col.89.A
Si tamen abſtineat.de ſecun.nup.lib.5. col. 967.B
Si tamen in medio.de temp.& repar.appel. li.7.col.1726.B
Si teſtis productus.de teſtib.lib. 4. colum. 701.B
Siue à me.ad ſenatuſcon.Vell.lib.4.colum. 756.D
Si vero contigerit.de iudi. lib.3 col.453.A
Si vero antequam.vt omnes iudi.tam ciuil. li.1.col.204.B
Si vero dominus. lib.1.col.115.A
Si vero criminis.ad le.Iul.de adul.li.9.col. 2030.B
Statuimus vt nullus. lib.1.co.84.B

V

VErum & ſi legitimo.de epiſc. & cleri. li.1.co.90.A
Vnde & ſi parens.de inoff.teſt.lib.3.colum. 507.B
Vxore mortua.de ſecun.nupt.lib.5. colum. 967.A


Finis tabulæ Authenticarum.

BIU Cujas

# Index legum.ix.priorum librorum Codicis.

*CODICIS DN. IVSTINIANI librorum ix. priorum constitutionum, seu (vt vocant) legum, clenchus, ordine literario digestus.*

A


Abacti animalis. de abigeis. li.9.col.2098.B
Ab administratione. de lega. li.6.col.1369.B
Ab Anastasio. manda. vel contra. li.4.col.812.B
Abdicatio, quæ Græco. de pat.potest. li. 8. col.1938.C
Abducti plagio. ad leg. Fab. de plag. li. 9. col.2066.B
Ab eo iudicato. quomodo & quan. iud. li. 7.col.1644.C
Ab eo qui bona sua. de seruo pign.dat. ma. li.7.col.1536.C
Ab eo qui neque. de fideicommiss. li.6. col. 1391.A
Ab executione. quorum appel. non recip. li. 7.col.1739.C.
Abhorret à seculo. ne fiscus vel resp. li. 2. col.320.A
Ab hostib' capti. de postli. reuer. li.8.col. 1955.C
Ab hostibus captis. de postli. reuer. li.8. co. 1957.C
Ab hostibus captus. quib. non obiici. longi temp. præscrip. li.7.col.1610.C
Ab hostibus redempti. de postli. reuer. li.8. col.1951.D
Ab incestis. de incestis nup. li.5.col.952.B
Abolitionem adulterij. ad legem Iul. de adult. li.9.col.2031.A
Abolitio præsentibus. de abolit. libr. 9. col. 2109.B
Absentem capitali. de accus. & inscript. li. 9.col.2004.A
Abstinendum prorsus. quorum appel. non recipi. li.7.col.1739.B
Ab vno hærede. de neg. gest. li.2.col.329.B
Ab vno. si ex plurib. tutorib. lib.5. colum. 1112.C
A caligato milite. de nuptiis. li.5.co.938.D
Acceptam mutuo. de vsuris. li.4.co.788.B
Accusationem à qua. de his qui accu. non poss. li.9.col.1996.C
Accusationis. de his quæ vi metúsve cau. li.2.col.338.B
Accusationis ordinem. de accus. & inscript. li.9.col.2009.B
A cohæredibus. ad leg. Falcid. lib.6. col. 1440.C
Acta simulata. plus valere quod agi. &c. li. 4.col.723.C
Actio quidem personalis. si vnus ex plurib. li.8.col.1866.D
Actione administratæ. de transact. li.2.col. 244.C
Actionem ei. de procuratorib. lib. 2. col. 301.C
Actori delato. de reb. credi. li.4.col.623.B
Actor quod adseuerat. de probationib. li. 4.col.695.A
Actor, rei. vbi in rem act. exer. debeat. li. 3. col.490.A
Actus omnes. de feriis. li.3.col.477.B
Ad agnatos. de legitima tute. libr. 5. colum. 1076.A
Ad auunculos. de legitima tute. lib.5.col. 1075.C
Ad barbaricum. quæ res expor. non poss. li. 4.col.831.A
Ad bonorum possessionem. si vt omiss. hęred. li.2.col.374.C
Ad commentariensem. de custo. reo. lib. 9. col.2014.D
Ad comparandas. manda. vel con. li.4. col. 808.A
Addictos supplicio. de episco. aud. li.1.col. 102.C
Addictos supplicio. de appellat. lib.7.col. 1713.D
Ad eos qui. de peri. tuto. & cura. li.5.col. 1109.D
Ad eum cui. ad senatusco. Trebel. li. 6. col.1424.C
Ad exactionē. de dot. pmis. li.5.col.980.C
Ad exhibendum actione. ad exhiben. li.3. col.613.B
Adfinitatis iure. commu. de succes. li.6.col. 1484.B
Ad fiscum pertinētes. vbi causæ fisca. agan. li.3.col.501.A
Ad fraudem. ne fiscus vel respu. lib.2. col. 320.B
Adi præsidē. de libe. exhib. li.8.col.1796.B
Ad instructiones. de sacrosan. eccle. li. 1. col.25.C
Ad intestati successionem. de legiti. hæredi. li.6.col.1476.B
Ad inuidiam. de his quæ vi metúsve cau. li.2.col.337.A
Adite præsidem. de ordi. iudi. libr. 3. col. 464.A
Aditus competens. ne de statu defun. li. 7. col.1575.D
Ad litem datus. de in litem dan. tut. vel cura. li.5.col.1120.A
Admone adolescentem. qui pet. tut. vel cu. li.5.col.1077.D
Admone eam. qui pet. tuto. vel cura. li.5. col.1078.D
Ad mutandū. de inge. ma. lib.7.col.1549.D
Ad officiū. cōmuni diuidū. lib.3.col.598.B
Adolescentiæ tempus. in quib. cau. in integ. rest. li.2.col.375.C
Adoptio non tabulis. de adoptionib. li. 8. col.1941.C
Adoptatum licet. de adoptionib. lib.8. col. 1942.D
Ad palatinorum. de offi. com. sacri pal. li. 1. col.195.C
Ad portus & aquæduct. de operib. pub. li. 8.col.1810.D
Ad probationē. de lib. cau. li.7.col.1558.D
Ad probationem. de loca. & condu. li. 4. col.902.B
Ad probationem. j. de probationib. li. 4. col.694.A
Ad probationem. ij. de probationib. li. 4. col.694.C
Ad protegendum. de in litem dand. tut. vel cura. li.5.col.1119.C
Ad recognoscendos singulos. de inge. ma. li.7.col.1549.B
Ad rescindendam. de rescin. ven. li.4. col. 835.B
Adseueratio debitum. de non nume. pecu. li.4.col.767.B
Adsiduis aditionibus. qui pot. in pig. hab. li. 8.col.1840.C
Ad similitudinem. de episc. & cleri. li.1.col. 67.A
Ad similitudinem. de aduoca. diuer. iudicio. li.2.col.280.B
Ad solutionem dilationem. de re iudi. li. 7. col.1683.B
Ad tempus. ex quib. cau. infa. irrog. lib. 2. col.293.B
Aduersus cohæredes. famil. erci. lib. 3. col. 582.B
Aduersus creditorem. de vsuris. lib.4. col. 782.A
Aduersus curatorem. de admini. tu. li.5. col. 1094.B
Aduersus debitorem. de obliga. & actionib. li.4.col.663.B
Aduersus eos. de neg. gest. li.2.col.323.C
Aduersus eos. de rei vin. li.3.col.551.A
Aduersus eos. de loca. & condu. li. 4. col. 894.A
Aduersus eos. de vsur. & fructib. lib.6. col. 1423.A
Aduersus eum. mandati vel con. lib.4. col. 802.C
Aduersus eum. de actionib. empti & ven. li.4.col.849.C
Aduersus eum. de fur. & ser. cor. lib. 6. col. 1186.B
Aduersus fratrem. de excep. seu præscrip. li.8.col.1873.C
Aduersus hæredes. de hæredib. tut. vel curat. li.5.col.1135.C
Aduersus hæredes. de in litem iuran. li.5. col.1132.C
Aduersus nominatorem. de magistratib. conue. li.5.col.1176.C
Aduersus petitiones. de non numera. pecu. li.4.col.705.B
Aduersus sententiam. si aduers. rem iudi. li. 2.col.356.B
Aduersus vxorem. de cri. expi. hær. li.9.col. 2091.C
Adulter post quinquennium. ad leg. Iul. de adul. li.9.col.2026.A
Adulteram, si postea. ad leg. Iul. de adult. li. 9.col.2029.C
Adulterij accusatione. ad leg. Iul. de adult. li.9.col.2041.B
Aduocati qui dirimunt. de aduoca. diuer. iudicio. li.2.col.279.C
Aduocationis causa. de condic. ob cau. li. 4.col.653.A
Aduocatos amplissimæ tuæ. de aduoca. diuer. iudicum. lib.2.col.281.D
Aede quam. de loca. & condu. lib.4.col. 894.B
Aedificia quæ vulgo. de operib. pub. lib.8. col.1812.C
Aeris alieni. de donatio. li.8.col.1968.B
Aes alienum. de hære. ven. lib.4.col.825.C
Age cum Geminiano. de transact. li.2. col. 243.C
Agricultores circa. quæ res pigno. oblig. pos. li.8.col.1833.D
Agrum pluribus. quando dies leg. ced. li.6. col.1456.D
A iudice. de iudiciis. li.3.col.432.A
Alearum vsus. de religio. & sumptib. fune. li.3.col.618.C
A legatis. de vectiga. & commiss. lib.4.col. 884.C
Alia causa. de his quib. vt indig. lib.6. col. 1357.C
Alienam sectæ. ad leg. Iul. ma. lib. 9. col. 2019.C
Alienam suscipere. de procuratoribus. li.2. col.309.A
Alienum seruum. de fur. & ser. corr. lib. 6. col.1187.B
Alij desponsata. de sponsalib. lib. 5. col. 914.C
Alimenta quidem. de neg. gest. lib.2.col. 324.D
Alio iure. de in litem iuran. lib. 5. col. 1134.A
Altius quidem. de serui. & aqua. lib.3. col. 576.B
Alumnos tuos. quæ res pign. obliga. poss. li.8.col.1831.A
A marito. de dona. inter vir. & vxor. lib.5. col.1032.B
Ambiguitatem. de vsuf. & habita. li.3.col. 565.B




BIU Cujas

# Index legum


Ambiguitates.de testa. li.6. col. 1277.B
Ambiguitates.de indi. vidui.tol.lib.6.col. 1384.A
Amita tutores.qui pet.tut.vel cura.li.5.co. 1078.C
Amitæ, cui. communia de succesionibus. lib.6.co.1483.D
Ampliorem prouidentiã.de appellationib. li.7.col.1721.B
Amplisimi ordinis.de excusationib. tuto. li.5.co.1145.B
Ancilla,quæ.si ser.expor. ven. lib.4. colũ. 871.C
Ancillæ dominus. communia de succes. li.6.col.1484.D
Ancillæ subtractæ. de fur. & ser. corrup. li.6.col.1190.A
Ancillã siue.de fideicõmis.lib.7.co.1522.A
Animaduertimus.de his qui poten.nomi. li.2.col.316.B
An in totum ex ruina.de ædif.priua. lib.8. col.1798.C
Ante diuisionem.de iure dot. lib.5.colum. 989.C
Ante oblationem.de condic. furti.li.4.co. 656.C
Antequam scriptus. communia de succes. li.6.co.1484.C
Ante sententiæ tempus.quorum appel.non reci. li.7.col.1741.B
An tibi partis.de in litẽ dan.tuto. vel cura. li.5.co.1119.A
Antiqua lex.de ifan.exposi. li.8.co.1961.C
Antiquæ iurisdictionis. ad senatusc. Velleia. lib.4.co.759.A
Antiquæ subtilitatis. de nudo iur.Quirit. lib.7.col.1581.D
Antiquitas dubitabat. de vsufruct. & habita. lib.3.co.567.C
Antistitem.ne sanct.bapt.ite.li.1.co.122.D
A nullo.de feriis. li.3.co.475.C
A patre verbis.de collat. li.6.co.1240.B
Apertissimi iuris est.de iudi. li.3.co.451.A
A plerisque.quan.ciui.act.crimina. lib.9. co.2089.A
A possidentibus. de rei vind.li.3.co.558.C
Apostatarum.de aposta. li.1.co.124.D
Apparitores per.de off.magist.mil. li.1.co. 192.B
Appellatione interposita.de appel.li.7.co. 1701.B
A procedente.de dilationib. li.3.co.472.B
A proconsulibus.de appellat. lib.7.colum. 1710.C
A procuratore.mãda. vel con.li.4.colum. 807.B
Apud antiquos.de fur.& ser.corru.li.6.co. 1194.C
Apud cõcilium.de vindict. li.7.co.1509.A
Apud eos.de fide instrumen.li.4.co.712.C
Apud hostes.de suis & legi.lib. li.6.colum. 1463.B
Aquã quæ.de serui. & aqua. li.3.co.574.C
Arbitri nulla.de senten.ex peric.recit. li.7. col.1651.B
Arbitrorum ex compromisso. de receptis arbi. li.2.co.409.B
Archigerontes.de episcop.audien.li.1.col. 102.B
Ariani & Macedoniani.de hæret.& Manich. li.1.co.115.D
Arianus si mota.de libe.cau.li.7.co.1561.C
Arris sponsaliorum. de sponsalib. li.5.col. 915.A
Arrogationes eorum.de adoptioni. lib.8. co.1942.A
Artem geometriæ. de malef. & mathemat. li.9.co.2057.B
Atrocé sine dubio.de inter.li.9.co.2095.B
Assiduis aditionib. qui pot. in pign. hab. li.8.co.1480.C
Auctore laudato.de euictio.li.8.co.1925.C
Auctoritatem vobis. vnde vi. li.8.colum. 1779.B
Auia tua.de iure dot. li.5.co.986.A
Aui paterni magistratu. de libe.cau. lib.7. co.1562.A
Aureorum vsus.de iur.aureo.anu.li.6.col. 1216.A
Auunculo priori.commu. de succesionib. li.6.co.1484.B

B

BAsilicam inauratam.de oper.publ. lib. 8.co.1814.B
Bene à Zenone diuæ.de quadriẽ. præscrip. li.7.co.1614.D
Binos.de aduoca.diuer. iudic. li.2. colum. 278.A
Blanditus tibi est. de fideiussorib. & mandat. li.8.co.1901.A
Bona quæcunque.famil.erciscun. lib.3.co. 584.C
Bona quondam.de donat. inter vi. & vxo. li.5.co.1734.C
Bona mariti tui.de priu.fi,li.7.co.1760. A
Bonam fidem.de oblig.& actionib. lib.4. co.666.A
Bonorum possessio. qui admitti ad bono. poss. li.6.co.1217.A
Bonorum quidem.de bono.poss.secundum tab. li.6.co.1222.B
Bonorum quidẽ.qui admit. ad bono. poss. li.6.col.1219.B

C

CAlumnia eo tempore.de calũniatorib. li.9.co.2114.D
Calumnię pœna.de calumn.li.9.co.2115.D
Captatorias.de testamen.milit.li.6.colum. 1254.B
Captum ab hostibus.de postli.reuer. lib.8. co.1954.D
Carbonianum.de Carbo.edic.li.6.colum. 1232.B
Cassa & irrita.de sacrosanct. eccle.li.1.col. 29.A
Castitati temporum. ad leg. Iul. de adult. lib.9.co.2028.A
Casus maioris.de testamen.li.6.co.1265.C
Casus eius.de sen.pass. li.9.co.2133.A
Causa iureiurãdo. de reb.credi. & iureiur. li.4.co.620.A
Causam in integrum.etiam per procurato. causam in integ.resti.agi posse. li.2.col. 391.B
Causas vel lites.de transact. li.2.co.251.B
Cautio ratihabitionis.de procurat. lib.2. col.299.A
Celebrandis.de nup. li.5.co.937.D
Censemus vt.de litig. lib.8.co.1880.B
Censualis quidẽ.de donat. li.8.co.1966.B
Certa est forma.vt in possess.le.&c.li.6.co. 1460.C
Certa ratione. quando prouoc.non est neces. li.7.co.1734.C
Certi & indubitati. de hæred.vend. lib. 4. co.829.B
Certi iuris est.de iudi. li.3.co.453.B
Certi iuris est.de locat.& conduct.li.4.co. 895.C
Certi iuris est.de testamen.milit. li.6.col. 1253.B
Certum est.de rei vin. li.3.co.559.A
Certum est.famil.erciscun. li.3.co.586.B
Certum est eos.si tutor vel cur.reipu. cau. aberit. li.5.co.1153.A
Certũ est. si tutor vel curator nõ gesserit. li.5.co.1136.B
Certum est eius.in quib.cau.pign. li.8.co. 1826.C
Certum ius est.qui manumit.non poss.li.7. col.1541.C
Certum quidẽ.vnde legiti. li.6.co.1228.C
Cessante omni.de cõmer. & mercat.lib.4. co.888.C
Cessante quoque.quomodo & quando iudex. lib.7.co.1644.B
Christianis qui. de paga.& sacrific.li.1. co. 131.B
Christianos proximorum.de episc.audien. li.1.co.106.A
Circa locationes.de loca.& cõdu. li.4.co. 901.B
Ciues & incolę.de appellat.li.7.co.1707.B
Ciuile est.de fur.& ser.corru.li.6.co.1186. C
Ciuili disceptationi. si quis aliquem testa. prohi. li.6.co.1351.B
Ciuitas Rhodiorum. de offic.rect.prouin. lib.1.col.198.C
Clari & aperti.de fideicommis. lib.6.col. 1397.B
Clarum posteritati.de aucto.præstan.lib.5. col.1141.C
Codicillos, seu. quemadmo. testam. aper. li.6.co.1346.C
Cœlicolarum nomen. de Iud. & cœlicol. lib.1.col.128.B
Cogi possessorem.de petit.hæredi.li.3.col. 544.B
Cognouimus.de hæret.& Manich. li.1.co. 120.B
Cohæredibus.fami.ercis. li.3.co.589.B
Collegium si.de hæredi.instituen. li.6.col. 1288.B
Coloni,id est conductores. de excu. tuto. li.5.co.1146.C
Commercio redemptæ. de postlim. reuer. li.8.co.1956.C
Cõmissoriæ vẽditionis. de pact. inter emp. & ven.compo. li.4.co.868.B
Commissum antea. ad legem Iul.de adult. lib.9.co.2036.A
Commune negotium.de consorti.eiusdem litis. li.3.co.608.C
Communium rerum. de naturalib. libe. li.5.co.1065.A
Comparandi serici. quæ res ven. non poss. li.4.co.830.B
Comparantem ab eo.ad leg. Fab. de plag. li.9.co.2066.A
Comparationes.de fide instrumen.li.4.co. 718.B
Compensationes. de compensa. lib.4. col. 779.A
Compensationis.re.amota.lib.5.co.1053.B
Comperit nostra. de præscript.xxx. vel.xl. annorum. lib.7.co.1624.C
Competens iudex. ne tut. vel cura. vecti. condu. li.5.co.1113.A
Competens iudex.de alend. libe. lib.5.col. 1057.A
Cõditionis incertum.de pac. li.2.co.223.B
Conditioni.de institut.& substitut.li.6.co. 1292.A
Conductores alienarum.de loca.& condu. li.4.co.907.B
Confessos in iure.de cõfess.li.7.co.1696.B
Congruentius quidem.de pat.pot. li.8.col. 1938.A
Consanguinitatis. de legiti.hæred.li.6.co. 1474.B
Consentaneum iuri. quomo.& quan.lib.7. col.1647.B
Consensu licita.de rep. li.5.co.1041.A
Consiliarios iudicum.de adsessorib. & dome. lib.1.co.205.B
Consobrinorum.vnde leg. li.6.co.1227.B
Constante matrimonio. de donatio. lib.8. col.1969.D
Constat virum.quo.bono. li.8.co.1777.B


Constitit

# Nouem priorum librorum Codicis.


Constitit in quacunque.de pœna iud. qui male. li.7.col.1675.B
Constitutione diuæ.de legit.tute.li.5. col. 1076.B
Constitutiones.de iur.& fac.igno.li.1. col. 164.A
Constitutionem.de adminiſt.tuto.li.5. col. 1105.D
Conſtitutionis nouæ.de bonis quæ lib. in poteſt.&c. lib.6.col.1492.A
Conſtitutionibus.de vſuris. lib. 4. colum. 789.B
Conſuetudinis.quę ſit longa conſ.li.8.col. 1962.C
Conſulta diualia.de teſtamen.li. 6. colum. 1276.B
Contractus.de fide inſtrumen.li.4. colum. 713.C
Contractus locationis.de loca.& condu. li.4.col.902.D
Contra eos.ſi aduer. vſucap. lib. 2. colum. 369.C
Contra eos.vt in poſſeſſ.lega.&c.li. 6. col. 1461.A
Contra impuberes.de nego.geſt. lib.2.col. 321.B
Contra maiores.de inoff.teſta.li. 3. colum. 511.C
Contra negantem.de leg.Aqui.lib.3. col. 580.C
Contra patronum.de obſeq. patro. præſtã. li.6.col.1210.B
Contra voluntatem.de teſtamen.man.li.7. col.1511.B
Conuenticula illicita.de epiſco.& cleri. li. 1.col.62.C
Cordi nobis.de emend.Cod.Iuſt.lib.1.col. 9.A
Corruptionem. de vſufr, & habita. lib. 3. col.569.C
Credentes.de hæreti.& Manichæ.li.1. col. 115.B
Creditor ad petitionem. de pigno. & hypoth. lib.8.col.1822.C
Creditor debito. de dona. inter virum & vxo. lib.5.col.1033.A
Creditor inſtrumentis.de vſuris.lib.4. col. 782.C
Creditor.de pign.act. li.4.col.726.C
Creditor hypothecas.de diſtract.pigno. li. 8.col.1867.C
Creditor ſi. de lega. li.6.col.1372.B
Creditor qui fundos.de pigno. act. lib. 4. col.728.B
Creditor qui hypothecæ.de diſtra.pign.li. 8.col.1857.A
Creditor prohiberi.de duob.reis ſtip. lib. 8.col.1892.D
Creditorem.qui dare tuto.vel cura. poſſ.li. 5.col.1084.B
Creditores.de hæredi.actio. lib.4. colum. 678.B
Creditores qui non reddita.de pig. & hypo.li.8.co.1816.C
Creditoris falſo.de condict. indebi. lib.4. co.645.A
Creditoribus tuis.an ſer. pro ſuo ſa. lib. 4. co.671.B
Creditori qui.de fideiuſſorib.& mandatorib. li.8.co.1896.D
Creditori tuo.de pactis. lib.2.co.225.B
Creditricem patrui. de remiſſ.pign. libr.8. col.1853.A
Cretionum.de iure delib. lib.6.co.1326.C
Crimen adulterij.ad legem Iul.de adult.li. 9.co.2028.C
Crimen nõ diſsimile.ad leg.Iul.de vi pub. li.9.co.2049.C
Crimen lenocinij.ad legem Iul.de adult.li. 9.co.2024.A
Criminales cauſas. vt intra cer. tem. cri. quæſt.termi. li.9.co.2112.C
Criminis accuſationem.de his qui accu.nõ poſ. li.9.co.1999 B
Cui relictum.de indict.viduit.li.6. colum. 1365.A
Cuidam qui.de naturalib.libe.li.6.colum. 1069.D
Culpa ſimilis.de malefic.& mathemat. lib. 9.colum.2059.C
Cum à matre.de rei vindica.lib.3. colum. 555.B
Cum à matribus.qui pet.tut. vel cura. lib. 5.co.1079.B
Cum à nobis.de dilationib.lib. 3. colum. 473.B
Cum à præfecto.de poſtulan.lib.2. colum. 269.B
Cum à ſocero.de iure do. li.5.co.986.B
Cum abſenti reo. de requiren. reis. lib. 9. co.2100.D
Cum acutiſsimi.de fideicom.lib. 6.colum. 1400.B
Cum ad eas.ad ſenatuſconſ.Velleia. lib.4. colum.755.B
Cum adfirmes.de libe.cau. lib.7.co.1555.C
Cum adſeueres te.de præſcrip.xxx. vel. xl. ann.li.7.co.1618.C
Cum aduocatio.de aduoc.diuer.iudicio.li. 2.co.277.B
Cum allegas.ne fiſcus vel reſp. li.2. colum. 319.C
Cum allegas.de vſur. li.4.co.785.C
Cum alienam.de lega. li.6.co.1370.C
Cum aliis.de cura.fur.vel prodig.lib.5.co. 1157.B
Cum aliis ſanctionib.de ſecun nup. li.5.co. 963.C
Cum aliquid colonus.vbi cau.fiſca.agan. li.3.co.501.C
Cum aliquis.de iure delibe. li.6.co.1332.A
Cum alter ex fideiuſſorib. de fideiuſſ. & manda. li.8.co.1900.B
Cum ancilla.quod cum eo &c.li.4.colum. 739.C
Cum ancillam.de condic.ob cauſam.lib.4. co.650.B
Cum ancillis.de inceſt.nupt.lib. 5. colum. 947.B
Cum antea ſancitum.de recep.arbi. lib.2. co.412.D
Cum anterioribus.de temp.& repa.app. li. 7.co.1729.B
Cum antiquis.de inoffi.teſta.lib. 3. colum. 529.B
Cum antiquitas. de vſufr. & habita. lib.3. co.566.C
Cum antiquitas.de teſtamen.lib.6. colum. 1279.D
Cum appellatio interpoſita.de appellationib. li.7.co.1712.A
Cum apertiſsimè.de ſecund.nupt. lib.5.co. 976.D
Cum apud omnes.de communi ſeruo manumiſſo. li.7.co.1535.B
Cum apud.de teſtib. li.4.co.707.B
Cum apud.qui & aduer.quos.lib.2. colum. 379.B
Cum apud veteres.de bo.auct.iud. poſſ.li. 7.co.1757.B
Cum Artemidoram. vt in poſſeſſ. lega. &c. lib.6.co.1459.D
Cum auum.de inſtitut.& ſubſtitut. li.6.co. 1291.B
Cum certum ſit.ad leg.Falcid.lib.6.colum. 1441.C
Cum circa probandum. ſi minor ſe maio. dixe. li.2.co.382.C
Cum citra fidem.de iure dot.lib.5.colum. 989.C
Cum ciuili. de ordi. iudi. lib. 3. columna 465.B
Cum clericis.de epiſco.& cler.li.1. colum. 69.B
Cum cognatos.de poſtlimi. reuer. lib. 8. co.1952.B
Cũ cognatum.de ingenuis. li.7.co.1547.B
Cum cognitionaliter. de quæſt. lib.9. col. 2103.B
Cum conductorem.de loca.& conduct. li. 4.co.905.B
Cum conſtet pignus.quæ res pign. obli. poſ. li.8.co.1831.B
Cum conſtitutio diui.de teſtamen.ma.li.7. col.1513.C
Cum contra bonam.ſi vendi.pign. aga.lib. 8.co.1864.C
Cum cõuenit.de peric.& commo. rei ven. li.4.co.847.B
Cum creditor pignus. de litig.li.8. colum. 1878.B
Cum de bonis tuis.de donationib.li.8. co. 1967.B
Cum debitoris.de iudi. li.3.co.433.C
Cum debitum.de iure delibe. lib.6.colum. 1321.C
Cum de nuptiis.de nuptiis. lib.5. co.932.A
Cum deditit j. de Latina libert. tol. lib.7. co.1525.A
Cum de inofficioſo.de inoffi.teſta.lib.3.co. 504.A
Cum de mortis.de donat. cau. mor. lib. 8. co.1991.D
Cum de nouo.de legib. & conſtitu. lib. 1. co.145.C
Cum de poſſeſsione.ſi de moment. poſſeſ. li.7.co.1746.C
Cum dicas te.de nautico fœ.lib.4. colum. 795.A
Cum diuus.qui non poſſ.ad libert. li.7. co. 1543.D
Cum dominam.de pig.& hypoth.lib.8.co. 1820.C
Cum donationis.de tranſact. lib.2. colum. 262.B
Cum donationib.de inoffic.dona. li. 3. co. 535.B
Cum dotem. de iure dot. lib. 5. columna 987.C
Cum dubitabatur.de iure emphyt.li.4. co. 912.A
Cum dubitabatur.de ædific.priuat.li.8.co. 1807.D
Cum duobus. de inoffi.teſta.li.3. columna 510.C
Cum ea quæ.de tranſaction.lib. 2. colum. 255.B
Cum emancipatis.de præd.& aliis reb.mino. li.5.co.1163.D
Cum eo tempore.de gener.abolit.li.9. co. 2111.A
Cum eorum qui.de ſenten.& interlocu. li. 7.co.1655.B
Cum etiam.de reb.credit.lib.4.columna 622.A
Cum & filiifamilias.qui bon.ced.poſſ. lib. 7.co.1750.D
Cum & ipſe.ſi aduerſus credi.lib.2. colum. 372.A
Cum & ipſe.de ordi.cognit.lib.7. colum. 1571.B
Cum & iudices.de iureiur. propter calum. dan. li.2.co.419.B
Cum & minores.ſi aduerſus rem iudic. lib. 2.co.357.B
Cum & poſtliminij.de poſtlim. reuer. lib. 8.co.1953.C
Cum & ſoluta.de condict.indebi.lib.4.co. 643.C
Cum eum.de commoda. li.4.co.725.B


Cum

# Index legum


Cum eum quem. de adoptio. lib. 8. col. 1941.B
Cum ex causa. de inoffic. testamen. li. 3. col. 505. B
Cum ex causa. manda. vel contra. li. 4. col. 803. A
Cum ex causa. de remiss. pig. lib. 8. colum. 1853. C
Cum falsa demonstratione. de iuris & fac. igno. li. 1. co. 160. B
Cum fidem. de non nume. pecu. lib. 4. col. 763. A
Cum filiusfa. quod cum eo &c. li. 4. col. 734. A
Cum filium tuum. de inoffic. testa. li. 3. col. 512. A
Cum fratrem tuum. de his quib. vt indig. li. 6. co. 1358. A
Cum furiosus. de cura. fu. vel prod. li. 5. co. 1158. B
Cum hæredes instituuntur. qui testa. fac. poss. li. 6. co. 1258. D
Cum hæredes. de impube. & aliis substi. li. 6. co. 1298. C
Cum hæreditas. depositi vel con. lib. 4. co. 799. B
Cum hæreditatis. de petitio. hæred. lib. 3. co. 545. A
Cum hi qui legatis. commu. de leg. lib. 6. col. 1405. B
Cum ignorantia. de iur. & fa. igno. li. 1. co. 159. A
Cum in antiquiorib. de iure delibe. lib. 6. co. 1329. B
Cum in causa iudicati. si in cau. iudi. pig. cap. li. 8. co. 1849. B
Cum in adoptiuis. de adoptio. lib. 8. col. 1943. B
Cum indulgentia. de sen. pass. lib. 9. colum. 2132. D
Cum in libris. de hæredi. instituen. lib. 6. co. 1290. B
Cum in longi temporis. de præscri. long. temp. li. 7. col. 1605. B
Cum in nostris. de senatuscons. Claudia. li. 7. co. 1580. C
Cum in rem. de aliena. iudi. mutan. cau. fa. li. 2. co. 407. B
Cum in societatis. pro socio. lib. 4. colum. 816. C
Cum inspeximus. de emancip. libe. li. 8. co. 1950. B
Cum inter institutum. de edict. diui Hadria. tol. li. 6. co. 1347. A
Cum in integrum. si aduersus transactionem. li. 2. co. 365. B
Cum instrumentis. de fide instrum. lib. 4. co. 711. C
Cum in te simplicem. de dona. ante nup. li. 5. co. 920. C
Cum inter. de fideicommiss. lib. lib. 7. col. 1521. C
Cum inter. de peric. & commo. rei ven. li. 4. co. 848. B
Cum interdictæ. arbit. tute. lib. 5. colum. 1127. B
Cum ipse tutor. de contrahen. emp. & véd. li. 4. co. 820. A
Cum iure. qui pet. tut. vel cura. lib. 5. col. 1079. C
Cum iure creditoris. credit. euict. pig. li. 8. co. 1935. B
Cum iudicem. de senten. quæ sine. li. 7. co. 1661. B
Cum iudex. de senten. & interloc. li. 7. col. 1657. C
Cum lege Leonina. de episc. & cle. li. 1. co. 93. C
Cum libertatem. de fideicomm. lib. li. 7. co. 1517. B
Cum magistratus. quando prouoc. non est necess. li. 7. co. 1734. B
Cum mandati. manda. vel con. lib. 4. col. 807. A
Cum maritum. de solut. & liberat. li. 8. col. 1916. C
Cum mota inofficiosi. de transact. li. 2. co. 246. A
Cum multa priuilegia. de bon. quæ lib. in potest. li. 6. co. 1499. D
Cum multæ. de donat. ante nupt. lib. 5. col. 927. C
Cum nec patronos. de iniur. lib. 9. colum. 2095. D
Cum necessitatem. de fideicommiss. li. 6. co. 1397. A
Cum nemo causam. de acquir. & retinen. poss. li. 7. co. 1594. B
Cum nondum. de except. seu præscrip. lib. 8. co. 1874. B
Cum non eo die. quando prouo. non est necess. li. 7. co. 1735. B
Cum non frumentum. de vsur. lib. 4. col. 786. B
Cum nostri animi. de vsucap. transformãda. li. 7. co. 1589. B
Cum non solum. de bon. quæ libe. in potest. li. 6. co. 1500. C
Cum non redemptum. de postlimi. reuer. li. 8. co. 1953. B
Cum non voluntatis. quomodo & quando. li. 7. co. 1650. B
Cum notissimi iuris. de præscrip. trigin. vel quadra. an. li. 7. co. 1625. B
Cum ob augmentum. in qui. casib. tut. vel cura. habenti &c. lib. 5. co. 1092. C
Cum omnia bona. de inoffi. dot. lib. 3. col. 537. B
Cum oportet. de bonis quæ libe. in potest. &c. li. 6. co. 1495. C
Cum Papinianus. de sentent. & interlo. li. 7. co. 1659. B
Cum patrem. de iure do. li. 5. co. 990. C
Cum patremfamilias. de condi. insert. &c. li. 6. co. 1418. C
Cum patrem tuum. de priuile. fisci. lib. 7. col. 1761. C
Cum patrem tuum. de sen. pas. lib. 9. col. 2130. B
Cum per absentiam tuam. qui. non obiic. lon. temp. præscrip. li. 7. co. 1609. B
Cum per eos. si quis alteri vel sibi sub al. &c. li. 4. co. 859. A
Cum per liberam. per quas person. no. acqui. li. 4. co. 742. B
Cum per procuratorem. manda. vel con. li. 4. co. 805. B
Cum pignoris. de partu pign. lib. 8. col. 1850. D
Cum posteaquam. de pac. lib. 2. colum. 228. A
Cum post omnes. de libe. præte. lib. 6. col. 1312. A
Cum post motam. de præscrip. long. temp. li. 7. co. 1600. C
Cum post sententiam. de appellatio. lib. 7. co. 1712. D
Cum præsentibus. quomodo & quando. li. 7. co. 1650. C
Cum precibus. de probationib. lib. 4. col. 691. B
Cum precibus. de rerum permuta. li. 4. col. 891. B
Cum precum. de libera. cau. lib. 7. colum. 1555. D
Cum pro eo quod. de senten. quæ pro eo quod. li. 7. co. 1671. A
Cum profitearis. de reuocand. do. lib. 8. co. 1986. D
Cum pro hærede. de vsucap. pro hærede. li. 7. co. 1586. C
Cum pro patre. de his qui in pri. cred. li. 8. co. 1845. B
Cum pro pecunia. de solu. & libera. lib. 8. co. 1921. B
Cum propitia. de officio magi. mili. lib. 1. co. 192. D
Cum proponas. de transact. lib. 2. colum. 252. A
Cum proponas filios. de pac. lib. 2. colum. 232. A
Cum proponas. de dolo malo. lib. 2. col. 341. B
Cum proponas inter. de pact. lib. 2. colum. 234. C
Cum proponas. de nauti. fœn. lib. 4. col. 795. B
Cum proponas. pro soc. lib. 4. col. 816. A
Cum proponas seruum. de ædilitiis actionib. li. 4. co. 878. C
Cum proponas. de reb. credi. lib. 4. colum. 622. B
Cum proponas. de interdic. matri. lib. 5. co. 953. B
Cum proponas. si maior fac. aliena. factam &c. li. 5. co. 1172. C
Cum proponas. de hæred. instituen. lib. 6. co. 1286. B
Cum proponas. de fideicommiss. libertatib. li. 7. co. 1516. D
Cum proponas eum. de bo. auct. iu. poss. li. 7. co. 1755. A
Cum proponas fideic. de fideicom. libertatib. lib. 7. col. 1519. B
Cum proponas radicibus. de interdict. li. 8. col. 1772. C
Cum proponatis. de codicillis. lib. 6. col. 1362. B
Cum propiorem. vnde legiti. lib. 6. colum. 1227. C
Cum propria. si quis alteri vel sibi sub. al. &c. li. 4. co. 857. C
Cum quædam. de administra. tuto. lib. 5. col. 1104. C
Cum quærebatur. vnde vi. libr. 8. columna 1788. C
Cum quæritur. de inoffic. testamen. lib. 3. col. 506. B
Cum quæstio. de lega. li. 6. co. 1374. A
Cum quidam. de duob. re. stipulandi. lib. 8. col. 1895. B
Cum quidam. de fide instrumento. li. 4. co. 721. B
Cum quidam. de iure dot. li. 5. col. 1000. A
Cum quidam. de necess. ser. hæred. insti. lib. 6. col. 1307. D
Cum quidam. de verbo. & re. signi. lib. 6. col. 1379. C
Cum quidam. de impub. & aliis substitut. lib. 6. col. 1304. B
Cum quidam. de conditioni. inser. li. 6. col. 1421. B
Cum quidam. de institu. & substitu. lib. 6. col. 1297. C
Cum quidam. de lega. li. 6. co. 1376. A
Cum quidam per leges. de fructib. & lit. expen. li. 7. co. 1681. B
Cum quidam. de fideicommiss. lib. lib. 7. co. 1523. C
Cum quidam reip. de duo. reis stip. lib. 8. col. 1895. B
Cum quis à muliere. de naturali. lib. lib. 5. co. 1066. D
Cum quis ius. de iuris & fac. igno. li. 1. co. 163. B
Cum quis legatum. de rebus credit. lib. 4. col. 630. B
Cum rationibus iuris. de his qui accu. non poss. lib. 9. col. 1999. C
Cum reis manifesta. de pœ. lib. 9. co. 2121. C


Cum

# Nouem priorum librorum Codicis.


Cum rem pecuniariam. de procura. lib. 2. co.299.B
Cum remp.qui potio.in pign.hab. li.8. co. 1835.B
Cum repudiante.de curato. fur. vel prodi. li.5.co.1156.B
Cum res tibi.de contrahen.empt.& vendi. lib.4.co.819.B
Cum res.de probationibus. li. 4. columna 688.A
Cum res filio tuo.de donatio.li.8.colum. 1970.A
Cum res.si aliena res pig.da.lib.8.columna 1829.C
Cum responso.de leg. li.6.co.1371.B
Cum salutatus esset.de sen.pass. lib.9. col. 2130.A
Cum scimus.vbi & apud quem cog. in integ.rest. li.2.co.389.A
Cum secundum.de fideicommiss. lib.6.co. 1389.A
Cum sententiam.de senten.& interlo. li.7. co.1655.C
Cum serui.de necessa.ser.hæred.insti. li. 6. co.1307.B
Cum seruum.de seruis fugit. li.6. columna 1183.B
Cum seruum matris.de collu. deteg. lib. 7. co.1575.A
Cum Syllanianum.de his quib.vt indig. li. 6.co.1359.A
Cum sit adiecta.de magistratib.conue. li.5. co.1177.B
Cum sit iniustum.de sepul.viol.lib.9.col. 2062.B
Cum sit nobis.nemi.lic.signum sal.li.1. co. 126.A
Cum sit probatum.de vsucap.pro emptore. li.7.co.1584.B
Cum solito more.qui bo.ced.poss.li. 7.co. 1751.C
Cum solitum est.de senten.& interlocut.li. 7.co.1660.C
Cum speciem.de pericu.& cõmo. rei ven. li.4.co.849.A
Cum specialis.de iudi. li.3.co.454.A
Cum status quæstiouem.de ordi. cog. li.7. co.1573.A
Cum stipulationes.vt actio.& ab hæred. & con.hæ.inci. li.4.co.665.B
Cũ successores.de euictio. lib. 8. columna 1932.B
Cum super.de rei vin. li.3.co.553.C
Cum suppositi.ad leg.Corn.de fal.li.9. co. 2072.A
Cum talis quæstio.de serui.& aqua.li.3.co. 578.A
Cum te à debitore.de remiss.pign. li.8. co. 1852.B
Cum te domus.de his quæ vi metúsve cau. li.2.co.338.A
Cum te fisci.de aduoca.fisci. lib.2.colum. 287.C
Cum te fundum.de pac.inter empt. & ven. compo. li.4.co.869.A
Cum te ideo.ne vxor pro ma. li.4.colum. 667.A
Cum te in Gallia.si cer.peta.lib.4. colum. 635.C
Cum te minorem.de probationib. li. 4. co. 686.C
Cum te non.de his quæ vi metúsve cau.li. 2.co.333.B
Cum te non ex senatore. de nup. lib.5.col. 935.A
Cum te pecuniam.de pignorib.& hypo.li. 8.co.1816.D
Cum te pietatis.de inoffi.testa. li.3. colum. 512.B
Cum te possessiones.ne vxor pro marito. li.4.co.667.A
Cum te proponas.de transact.li.2.columna 243.A
Cum te propter.de condic.ob turp. cau.li. 4.co.654.A
Cum te sponsæ.de dona.ante nup.lib.5. co. 921.C
Cum te transegisse.de transac.li.2. colum. 245.B
Cum testamento directam.de testa.ma.lib. 7.co.1510.B
Cum testamentum.de iuris & facti igno.li. 1.co.162.A
Cum testamentum.de quæst.li. 9. columna 2105.C
Cum testator libertatem.de testa.ma.lib.7. co.1511.C
Cum testatorem.de condi.inser. tam lega. quàm fidei. li.6.co.1418.B
Cũ tibi in ea.qui dare tut.vel curato. poss. li.5.co.1082.B
Cum tibi pro dote.qui pot.in pign.hab. li, 8.co.1838.B
Cum tibi liberum.de euictio.lib.8. colum. 1931.D
Cum tutelæ.arbi.tute. li.5.co.1125.B
Cum tutores.de negotiis gest.lib.2.colum. 320.C
Cum vendente.vbi cau.fisca.agan. li.3. co. 500.C
Cum venditorem.de actionib.emp.& ven. li.4.co.853.C
Cum venerandæ.de bo.que libe.in potest. &c. li.6.co.1491.C
Cum veterum sentẽtia.de donat.ante nup. li.5.co.923.C
Cum vir nubit.ad leg.Iul.de adult.li.9.co. 2040.C
Cum virum.de fideicommiss.lib.6. colum. 1395.C
Cum vltra.de non nume.pecu.li.4.colum. 766.C
Cum vxori.quando dies leg.ced.lib. 6. co. 1457.B
Cuncti hæretici.de hæreti. & Mani. lib.1. co.113.D
Cunctis molitionib.finium regun.li. 3. co. 608.A
Cunctos populos.de summa trinit. li.1. co. 13.A
Curabit præses.de actionib.emp.& vend. li.4.co.851.B
Curator adulti.si aliena res pig.da.li.8. co. 1829.B
Curator reip.de modo mult.lib.1.columna 209.D
Curator adultis.de excusatio.tuto. li.5.co. 1150.B
Curator adolescenti.qui dare tut.vel cura. pos. li.5.co.1087.A
Curatoris etiam.de nego.gest.lib.2.colum. 328.A
Curatorem habenti.qui dare tut.vel cura. poss. li.5.co.1086.A
Curatorem tibi.de nego.gest.li.2. colum. 323.A
Curatorem.de interdi.matri. lib.5. colum. 953.D
Curatores impleta. de curato. furio. vel prodi. li.5.co.1155.B
Curatores quidem.de suspec.tut.lib.5. col. 1116.C
Curatoris etiam.de nego.gest.lib.2.colum. 328.A
Curæ tui culminis.de off.magi.offi.li.1.co. 194.C
Curiales omnium.de hære.& Manic. lib.1. co.116.D
Curialis neque.de locat.& conduc. lib. 4. co.905.B

D

DAmnato portentosæ.de hære. & Manich. li.1.co.116.C.
Damnum per iniuriam. lib. 3. columna 579.B
Damnum quod.de loca.& condu. li.4. co. 898.B
Damus licentiam.ad leg.Corne.de fal. lib. 9.co.2077.B
Data certæ.de obligat.& actionib.li.4. co. 658.C
Data iampridem.de donationib. lib.8.col. 1972.A
Datum legatum. de lega. lib.6. columna 1372.C
Data opera.de his qui accusa.non poss.lib. 9.co.1998.B.
De alimentis præteritis.de transactio. li.2. co.247.A
De ancilla matre.de libe.cau.li.7.columna 1562.B
Deberi etiam.de fideicom.lib.lib. 7. colũ. 1518.C
Debitorem neque.de pig.& hypo. li.8. co. 1821.B
Debitor qui.de pigno.& hypoth.lib.8.co. 1815.C
Debitores qui.ex quib.cau. infa. irro. lib. 2.col.294.B
Debitores.de fide inst. lib.4.co.708.C
Debitores præsentes.de pigno.& hypo. li. 8.co.1819.C
Debitores quidem hæreditarij. de excep. seu præscrip. li.8.co.1872.C
Debitori tuo.de pac. li.2.co.226.B
Debitoris denunciatio.debi.vendi. pigno. impe.non pos. li.8.co.1862.D
Debitoribus pupillæ. de administra. tuto. li.5.co.1099.B
Debitorum pactionibus.de pactis. li.2.co. 236.B
Debitum cuius.de remiss.pig.li.8.colum. 1852.B
De bonis matris.de bonis proscripto. li. 9. co.2125.B
Decernimus vt posthac.de episco. & cleri. li.1.co.72.C
Decernimus vt antiquatis.de sacrosan.ecclc. li.1.co.44.B
Decernimus vt quicunque.de episc. audié. li.1.co.106.B
Decisione nostra.de necess. ser. hæred. instit. li.6.co.1311.B
De constitutione.de aduoca.diuer. iudicũ. li.2.co.287.A
De contractu.de rescinden.vendit.li.4.co. 834.B
De creationibus.de episco.audien. li. 1.co. 110.C
Decreto amplissimi.ex qui.cau.infa.irro.li. 2.co.296.A
De crimine adulterij.ad legem Iul.de adul. li.9.co.2028.B
De crimine quod. de his qui accus. non poss. li.9.co.1998.B
Decuriones ad magistratum.de magistrat. municip. li.1.co.213.C
Decuriones quidem. lib.2.co.292.B
Decuriones siue.de quæstio. li.9.columna 2107.C
Decurionem in opus.de pœ.li.9. columna 2118.B
Decurionum filij.de pœnis. lib. 9. colum. 2120.A
Dedititia. de dedit. liberta. tol.libr. 7. co. 1524.C
De dolo actio.de dolo malo.li.2. columna 340.B
De emancipatis.de legit.hæredib.lib.6.co. 1478.B


De co

# Index materiarum


De eo qui precio. de pœna iudi. qui male. li.7.co.1677.A
De fide teſtamenti. ad leg. Cornel. de fal. li.9.co.2073.
De fideicommiſſo. de tranſactioni. lib.2. co.248.C
Defenſores ciuitatum.de defen.ciuita. li.1. col.211.C
Defenſores ciuitatum.de defen.ciuita. li.1. co.212.B
Defenſores nihil.de defen.ciui.li.1.colum. 212.A
Defenſores ita.de defen.ciui. li.1.co.212.C
Defenſiones ſiue. de except. ſeu præſcript. li.8.co.1877.B
Defunctis reis.ſi reus vel accu.mor.fuerit. lib.9.co.2017.D
Defunctis ſuis.de legi. hære. lib.6.colum. 1476.B
Defuncto quidem.ſi in frau.pa.à liber.alie. fa.ſit. li.6.co.1209.B
De hæreditate.de peti.hæred.li.3.co.541.B
De his clericis.de epiſcop.& cleri. li.1.col. 54.C
De his quæ.de lege Aquil. lib.3.co.581.B
De his quæ.de admini.tuto. lib.5.colum. 1097.B
De his quæ extra.de dona.inter vi. & vxo. li.5.co.1032.A
De his quæ.de iure dot. lib.5.co.988.B
De his quæ.de furt.& ſer.corrup. lib.6.co. 2189.B
De his quæ.vi bono.rapto. li.9.co.2093.A
De his quos tenet.de cuſto.reo. lib.9.col. 5015.B
De inofficioſo.de inoffi.teſta. lib.3.colum. 509.A
De inſtrumentis. commu. vtriuſque iudi. li.3.co.601.B
Delata conditione.de reb.cred. lib.4.col. 623.C
De latronum familia.quib.pro.nó li. li.7. co.1569.C
Delegatio debiti.de noua.& deleg. lib.8. col.1909.B
Denunciamus vobis . de his qui ad eccle. confu. li.1.co.133.B
De operis noui nunciatio. de noui ope. nunc. li.8.co.1809.A
De ordinario.de offic.præſe.præto. Orien. & Illyr. li.1.co.181.C
De pecoribus.de lege Aquil. lib.3.colum. 581.A
Deo auctore.de vete. iure enuclean. lib.1. co.147.D
Deo nobis.de epiſco.& cleri. li.1.co.97.B
Deportati.de bon.proſcrip. lib.9.colum. 2124.D
Deportatorum.de pœ. li.9.co.2119.B
De quæſtione.de pact. li.2.co.240.A
De rebus in ſponſam. de dona. ante nupt. li.5.co.922.C
De rebus quas.re.amo. li.5.co.1054.B
De reſtituendis.de commod. lib.4.colum. 725.C
Deſiderium tuum.depoſi.vel con. lib.4. col.798.C
De ſocietate.pro ſoc. li.4.co.817.C
De ſucceſsione.de adminiſtra. tuto. lib.5. colum.1099.A
De tormentis.de quæſt. lib.9.co.colum. 2108.C
De tutela.de in integr.reſtit. lib.2.colum. 348.A
De vſuris quarum.de vſur. lib.4.colum. 793.C
Dictam legem.de condict.ob cau. lib.4. col.651.B
Dictantibus teſtamenta.de teſtamen.lib.6. colum. 1276.A
Die ſabbato. de Iud. & cœlico. lib.1.col. 128.C
Dies feſtos. de feriis. lib.3.col.477.D
Diffamari. de ingenuis ma. lib.7.colum. 1547.C
Digna vox.de legib.& conſti.lib.1.colum. 140.C
Directas libertates. de teſtamen.ma. lib.7. colum.1513.B
Directis verbis.de teſtamen.ma. lib.7.col. 1512.B
Diſcretis ſurdo.qui teſta.fac. poſſ. lib.6. colum.1261.C
Diſpar cauſa. quib. ad liber. pro. non lic. lib.7.col.1569.B
Diſputare.de crimi.ſacr. lib.9.col.2087.C
Diſſentientis.de repudiis. li.5.co.1039.A
Diſſolutæ.de condic.ex lege. lib.4.colum. 657.B
Diſtrahente marito.de reb.alie. non alien. lib.4.co.861.B
Diſtractis à debitore. de pigno. & hypo. lib.8.col.1820.D
Diuerſarum homines.de poſtli.reuer.lib.8. col.1958.B
Diuerſis temporib. qui pot. in pigno. hab. lib.8.col.1837.C
Diui Conſtantini.de naturalib.libe. lib.5. co.1062.A
Diui Hadriani.de conſti.pecu. lib.4.col. 683.B
Diuinam noſtram.de hæret.& Manichæis. lib.1.co.122.C
Diuinè admodum.ne liceat poten. lib.2. col.314.B
Diuiſionem prædiorum.communia vtriuſque iud. lib.3.co.600.A
Diuo Marco.qui manumit.non poſſ.lib.7. col.1542.B
Diuo Marco.de quæſtionib. lib.9.colum. 2106.A
Diuortij cauſa.rerum amota.li.5.co.154.A
Diutina poſſeſsio. lib.7.col.1602.B
Diuturnum ſilentium.ſi aduer.creditorem. lib.7.co.1611.C
Doce ancillam.de rei vindi. lib.3.colum. 553.B
Dolo vel metu.de inutilib.ſtipula. lib.8. colum.1892.B
Dolum ex indiciis.de dolo malo. lib.2.co. 343.A
Dolum auctoris.de peri. & cõmo. rei ven. lib.4.co.848.B
Dolus emptoris. de reſcin.ven. lib.4.col. 838.A
Domeſticus iudicis.de adſeſſorib.& dome. lib.1.col.205.C
Dominicis colonis.vbi cau.fiſca.agan. lib. 3.col.501.B
Dominij iure. de iure domi. impe. lib.8. colum.1867.D
Dominis ſeruorum.de calum.lib.9.colum. 2116.B
Dominos ita.quod cum eo &c. lib.4.col. 740.B
Dominum per iniuriam.de leg.Aquil.li.3. col.579.B
Dominum per ſeruum . quod cum eo &c. lib.4.co.740.A
Dominum pro atroci. de iniur. lib.9.col. 2096.B
Dominus horreorum. de loca. & conduc. lib.4.col.893.A
Dominus litis.de apppellation. lib.7.col. 1706.C
Domum quam.de rei vindi. lib.3.co.551.B
Donantem ancillam.de vſucap. pro dona- to. lib.7.col.1585.C
Donatarum rerum . de acquir. & retinen. poſſ. lib.7.colum.1592.B
Donatio mancipiorum . de dona. inter vi. & vxor. lib.5.col.1024.D
Donatio ſiue directa. de donationi. lib.8. col.1970.D
Donationes quas. j. de donat. inter vir. & vxo. lib.5.col.1035.C
Donationes quas.ij.de donat. inter. vir. & vxo. li.5.col.1036.C
Donationes circa filium. de reuoc. dona. lib.8.col.1989.B
Dos à patre. ſol. matri. quemad. dos peta. lib.5.col.1048.C
Dotem numeratio.de dote cau.non nume. lib.5.col.1022.A
Dotis actione.ſolut.matri. quèad. dos pet. lib.5.col.1051.A
Dotis tuæ.de iure do. lib.5.co.987.C
Dotis quidem.de collationib. lib.6.col. 1237.B
Dubium non eſt. quando libel. princ. dat. lib.1.col.170.A
Dubium non eſt.de repu. lib.5.co.1038.B
Dubium nó eſt.ſolu.mat.quemad. dos pet. lib.5.col.1047.B
Duces militum.de offic. milit.iud. lib.1. col.201.A
Dudum proximis. de contrahen. empt. & vend. lib.4.col.823.C


E


EA conditione.de reſcin.vendi. lib.4. col.839.B
Ea demum. de collationibus lib. 6. colum. 1238.B
Ea lege.de re.permu. lib.4.co.892.C
Ea lege.de condic.ob cauſam. lib.4.col. 648.C
Ea quæ à patre.de reſtit.militum. lib.2.co. 390.B
Ea quæ à te.vbi cau.ſta.agi.deb. lib.3.col. 492.A
Ea quæ aduocati.de errore aduoc. lib.2. col.288.C
Ea quæ cauſa cognita.commina.epiſt. lib. 7.col.1693.A
Ea quæ de.de temp.in integ.reſtitu. lib.2. col.399.C
Ea quæ in nominib.famil.erciſ. lib.3.col. 584.B
Ea quæ pater.ex quib.cauſ.infa.irrog. lib. 2.col.295.A
Ea quæ per . de cõdict.indeb.lib.4.colum. 644.A
Ea quæ per alluuionem.de alluuio. lib.7. col.1641.B
Ea quæ ſtatuuntur. quomo. & quan. lib.7. col.1646.C
Ea quæ tibi. de donat.ante nup. lib.5.col. 920.A
Ea quidem.de accuſa. & inſcript.lib.9.col. 2004.C
Ea quidem.de commodato. lib.4. colum. 725.A
Ea quidem.ſi mancip.ita fue.alie. vt manu. lib.4.co.876.D
Eam quæ in poſſeſsione.de lib.cau. lib.7. col.1560.A
Eam quæ ita. ſi mancip. ita veni. ne proſti. lib.4.col.874.B
Eam quam.de fideicommiſ. lib.6.colum. 1392.A
Edicto diui Hadriani. de edict. diui Had. tollen. lib.6.co.1348.B
Edicto quidem. ſi aduerſus fiſcum. lib.2. col.371.B
Edita actio.de eden. lib.2.co.216.B
Educatio pupillorum.vbi pup.educa. deb. lib.5.col.1123.B
Ei quæ.de vxorib.milit. lib.2.co.396.C
Ei qui ſeruo.quod cum eo &c. li.4.colum. 736.C




BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Eius quantitatis.de solut. & liberat. lib.8. co.1915.B
Eius qui requirendus.si penden. appella.li. 7.co.1742.C
Eius qui per contumaciam.quorum appel. non recip. li.7.co.1737.C
Eius quod.de compensat. li.4.co.777.B
Eius quod.de vsur.pupill. li.5.co.1137.B
Eius quod.quemadmo.testa.aper. lib.6.co. 1346.B
Eius quod.de patr.potest. li.8.co.1937.B
Eius rei.quod cum eo &c. li.4.co.734.B
Eligere debes.de fideiussorib.tuto.vel cura. lib.5.c.1138.D
Emãcipata.qui admit.ad bonorum possess. li.6.co.1218.A
Emancipatione facta. de fide instru. lib. 4. co.712.A
Emancipatos liberos.de collationi.li.6.co. 1234.D
Emancipatus.de repudian.bono.possess.li. 6.co.1234.B
Empti fides.de contrahen.empt.& vend.li. 4.c.821.C
Empti actio.de euic. li.8.co.1931.B
Emptionem & venditionem. de contrahẽ. emp.& ven. li.4.co.818.C
Emptionem rebus.de rerum permut. li. 4. co.892.B
Emptione pignoris. plus valere quod agi. li.4.co.724.A
Emptionum mancipiorum.de donationib. li.8.co.1964.A
Emptor fundi.de euictionib. li.8.c.1926.B
Emptor hæreditatis.de hæred.ven.li.4.co. 827.B
Emptor seruorum.de actioni.empt.& vẽd. li.4.co.855.A
Emptor bona fide.de præscrip.long. temp. li.7.co.1604.A
Emptor hæreditatis.de euictionib. li.8.co. 1922.C
Emptorem quidem.de loca.& condu. li.4. co.897.B
Emptori etiam.de euic. li.8.co.1933.C
Eo casu quo.de appellationi.li.7.c.1717.D
Eo quod.si certum petatur. li.4.co.636.B
Eo tempore.de in integ.rest. li.2.co.345.A
Eorum qui.de vindicta lib. li.7.co.1508.D
Eorum demum.de bo.eor.qui mor.sibi cõsci. li.9.co.2129.C
Eorum est scientia.de malef.& mathemat. li.9.co.2057.D
Eorum qui in reatu.de bo.eo.qui mor. sibi consci. lib.9.co.2129.D
Eos etiam.de appellationibus.lib.7.colum. 1709.B
Eos qui ordinario.de modo multa. li. 1.co. 210.B
Eos qui catholicarum.de aposta.lib.1. col. 125.C
Eos qui vltra.de off.magist.mil.lib. 1. col. 192.B
Eos qui veniam.j.de his qui veniam ætat. impet. li.2.col.384.C
Eos qui veniam.ij.de his qui veniam æta. impe. li.2.co.386.C
Eos qui officia.si certum petatur.lib.4.co. 632.A
Eos qui.de vsuris. lib.4.co.791.B
Eos qui ne.si quis aliquem testa.prohi. lib. 6.co.1352.A
Eos qui à seruo.de fur.& ser.corrup.lib.6. co.1191.A
Eos qui de appellationib.de appellationibus. lib.7.co.1702.C
Eos qui condemnati.de vsur.rei iudi. li.7. col.1687.C
Eos qui acceperunt.qui pot.in pig.hab.lib. 8.co.1838.A
Eos qui secum.de his qui lat. occul. lib. 9. co.2099.A
Eos qui terminos.de accu. & inscri. lib.9. co.2001.C
Eos quos debitores.de execu.rei iudi. li. 7. col.1686.D
Eos testes.de testibus. li.4.co.698.A
Episcopale iudicium.de episcop.audien. li. 1.co.104.A
Errorem calculi.de erro.calc. lib.2.colum. 268.B
Errore scribentis.de testamen.li.6. colum. 1265.C
Errores eorum.de errore aduoca.lib.2. co. 288.D
Error facti.de iur.& fac. ign. lib. 1. colum. 161.B
Error facti.ad leg.Falci. li.6.co.1437.B
Est in arbitrio.de obliga.& actio. li. 4. co. 664.C
Est iurisdictionis.de bon.auct.iu.poss.li.7. col.1753.A
Et ab antiquis.de testamen.li.6.co.1284.A
Et balneum.de ædif.priua. li.8.co.1797.D
Et in epistola.de fideic. li.6.c.1398.A
Et in prouinciali.de serui.& aqua.lib.3.co. 574.A
Et in legatis.ad legem Falcid.lib.6.colum. 1433.B
Et in maioribus.de appellationibus. lib.7. col.1711.A
Et litibus. de ædifi.priua. li.8.co.1805.B
Et militibus.de testamen.milit.li.6.colum. 1255.A
Et in multis.de appellationibus.li. 7. colũ. 1712.C
Et in priuatorum.si à non competen.lib.7. co.1674.C
Et nomen.de cadu.tollen. li.6.col.1442.B
Et publicarum.quorum appell.non reci. li. 7.co.1741.C
Et quæ à diuo.de edendo. li.2.co.220.B
Et qui notitiæ.de peri.tuto.& cura.li.5.co. 1109.B
Et qui non prouocauerunt.si ex fal. instru. li.7.co.1694.D
Et qui sub imagine. de distract.pig.lib. 8. col.1859.C
Et senatus.de compensationibus.lib.4. co. 774.B
Etsi seuerior. ex quib.cau.insa.irrog. lib.2. col.291.B
Etsi ad te. ad leg.Cornel.de fal. lib. 9. col. 2074.C
Etsi à muliere. de instito.& exercito. li.4. co.732.C
Etsi à patre.de testamen.tute.lib.5.colum. 1071.B
Etsi contra.de nupt. li.5.co.933.B
Etsi crimine.ad leg.Iul.de adult. lib.9. co. 2027.B
Etsi de tua. de donat.inter vir.& vxor. li.5. co.1027.A
Etsi dotis.de iure dot. li.5.co.984.B
Etsi excepta de malef.& mathema.li. 9.co. 2058.D
Etsi frater tuus. de pig.& hypo. lib. 8. col. 1821.C
Etsi inutiliter. de fideicommiss.li.6.colum. 1388.C
Etsi is quem. de prædiis, & aliis reb. mi.li. 5.co.1165.D
Etsi legib. si contra ius vel vtil. pub. lib. 1. co.175.A
Etsi libidine. ad leg.Iul.de adult. lib.9. co. 2034.D
Etsi Marcellus.si reus vel accusator.lib. 9. co.2016.D
Etsi minor. si aduersus libertatem. li.2.co. 363.C
Etsi non adscripta.de fideicomm.lib.7.co. 1519.C
Et si non.si contra ius vel vtil.lib.1.colum. 174.A
Et sine interpositione.quãdo decreto opus non est. li.5.col.1170.B
Et sine scriptura.ad senatusc.Treb.li.6.co. 1425.C
Etsi perfectis. de reuocan.donat.lib.8. col. 1985.D
Etsi præses.de prædiis & aliis reb.mi. li. 5. co.1164.C
Et si scisses.de admi.tuto. li.5.co.1096.B
Et si tutores.quãdo ex fac.tut.vel cura.&c. li.5.co.1111.C
Et virtutum.de stat.& imag. li.1.co.180.B
Etiam à pupillorum.de fideicommiss. li. 6. co.1397.B
Etiam aduersus.si aduer.vendi.pig. li.2.co. 360.B
Etiam constante.ad senatusco. Velleia.li. 4.co.753.A
Etiam ex aliis. ad legem Iul. ma.lib.9.col. 2019.C
Etiam furti.de fur.& ser.corrup.lib. 6.col. 1188.A
Etiam in his quæ.si tutor vel cura. inter.li. 2.co.353.B
Etiam liberis.de obseq.patro.præstan. li.6. col.1211.D
Etiam id quod.si pignus pigno. da.sit.li. 8. co.1849.D
Etiam in opus.de pœnis. li.9.co.2117.D
Etiam iure. de testib. li.4.col.697.A
Etiam mulieres.de eoqui pro tutore neg. gesit. lib.5.co.1120.C
Etiam nomen.de execu.rei iudi.lib. 7. col. 1685.C
Etiam per alienum.de rei vin.lib.3. colum. 548.C
Etiam post mortem.si penden.appel. lib.7. co.1742.B
Etiam qui.de obsequiis patro.præstan.li.6. co.1211.B
Etiam si contrariam.manda.vel con. lib.4. co.803.C
Etiam si.de compensa. li.4.co.775.C
Etiam si de iure.de fideiussoribus & mandatorib. lib.8.co.1899.C
Etiam si is.commu.vtriusque iud. lib.3.co. 600.B
Etiam si non.quod cum eo &c. lib. 4. co. 735.A
Etiam si non.de iure dot. li.5.co.987.A
Etiam si tacitum.ad legem Falc. lib. 6.col. 1433.A
Etiam si vxoris.de donat.inter vir.& vxor. li.5.co.1025.C
Etiam testamento.de suspect.tuto.lib.5.co. 1117.A
Etiam tutoribus.si tutor vel curator interue. li.2.co.354.A
Etiam vectigale.de prædiis & aliis rebus mi. li.5. co.1167.B
Euicta re.de iure dot. lib.5.co.982.D
Eum ad quem. de vsufru. & habita. lib. 3. co.563.C
Eum à quo.de solut.& liberat.li.8. colum. 1918.B
Eum cui.de obliga.& actio.lib.4.columna 664.B
Eum quem.de suspec.tuto. li.5.co.1118.A
Eum qui aliena.vbi de ratioci.agi.opor. li. 3.co.491.C
Eum qui probabilem.de episcop. & cleri. li.1.co.65.A
Eum qui res.de procuratoribus. lib.2. col. 300.B
Eum qui seruum.de aposta. lib.1.co.125.B
Eum qui. de inoffi.testa. li.3.co.511.B




BIU Cujas

# Index legum


Eum qui.de condic.ob tur.cau. li.4. colū. 615.D
Eum qui mutuam.ſi certum pet. lib. 4. co. 637.B
Eum qui à pupillo. de aucto. præſtan. li. 5. co.1141.C
Eum qui bonis. arb. tutel. lib.5. columna 1126.B
Eum qui cum.ſi omiſ.ſit cau.teſta.lib.6.co. 1382.C
Eum qui.de his qui à non do. lib.7.colum. 1539.A
Eum qui à pupillo.de vſucap.pro emptore. li.7.co.1585.A
Eum qui celauit.ad leg.Cor.de fal. li.9.co. 2073.A
Eum qui adſeuerat.ad leg.Corn.de ſica.lib. 9.co.2055.C
Eum qui duas.ad leg.Iul.de adult.lib.9.co. 2032.A
Eum qui mancipium.ad leg.Fab. de pla.li. 9.co.2066.A
Eum qui ob. li.4.co.655.D
Eum tutorem.de tuto.vel cura.qui ſatis nō de. li.5.co.1114.B
Eunuchis liceat.qui teſta.fa.poſſ.lib.6.col. 1258.C
Exactores tributorum. de excuſationibus tuto. li.5.col.1147.B
Ex arrali pacto.de actionibus empt.& ven. li.4.col.850.C
Ex cauſa donationis. famil. erciſcun.lib.3. co.595.B
Ex cauſa.de compenſationib.lib. 4.colum. 774.C
Ex cauſa tranſactionis.de vſucap. pro emptore. lib.7.co.1584.C
Excepta poſſeſſionis. per quas perſo. no. acqui. li.4.co.741.C
Exceptione doli.de euict. li.8.co.1927.C
Fxceptionem.de probationibus. li. 4. col. 692.B
Exceptis his.de vectiga.& commiſſ. lib. 4. co.885.D
Excepto tempore.de loca.& condu. lib.4. co.900.C
Ex contractib.de inſtito.& exercito.act.li. 4.co.732.B
Ex contractu.de bonis auct.iu.poſſ.li.7.co. 1753.C
Ex contractu pecuniæ.de noua. & delegat. li.8.co.1909.C
Ex conuentione.de pactis. li.2.co.229.A
Ex conuentione.ſine cen.vel reliquis fundum compa.non poſſe. li.4.co.844.C
Excuſationem nauicullariis.de excuſa.tuto. li.5.col.1151.B
Excuſationis quidem.de excuſationibus tuto. li.5.col.1144.D
Ex diui Antonini.de loca.& condu. lib.4. co.895.A
Ex duobus captiuis.de poſtli.reuer.li.8.co. 1951.B
Executores à quocunque.quæ res pig.obliga. li.8.co.1833.A
Exemplo cæterorum.ſi aduerſus ſolutionē. li.2.co.366.B
Exemplo.de probationibus.lib.4.columna 686.A
Ex eo inſtrumento.de inutilib.ſtip.li.8.co. 1891.D
Executorē eum.de execu.rei iudi.lib.7.co. 1686.C
Ex fideicommiſſo.de fideicommiſ.li. 6.co. 1399.C
Exhibitionis.ad exhiben. li.3.co.614.A
Ex his prædiis.de euictionibus.li.8.colum. 1925.B
Ex his verbis.de his quæ ſub modo leg.vel fideicom.relinq. li.6.co.1417.A
Ex his verbis.de teſtamen.milit.lib. 6. col. 1252.C
Ex his verbis.quando dies leg.ced.li.6. co. 1457.C
Ex imperfecto.de teſtamen.lib.6. columna 1264.B
Exigendi à filio.de procuratoribus.li.2.co. 304.C
Ex illo tempore.de appellationibus. lib.7. co.1708.A
Ex initio falſi.ad leg.Cor.de fal. lib.9. col. 2074.C
Ex legato nominis.de lega. li.6.co.1372.D
Ex libera conceptus.de ſuis & legi. libe. li. 6.co.1462.C
Ex libris Sabinianis.de acquiren.& retinē. poſſ. li.7.co.1599.A
Ex libris. de vſufru.& habita.lib.3.colum. 571.B
Ex morte.de leg.Aquil. li.3.co.580.B
Ex morte cuiuſcunque. de pactis conuen. li.5.col.1018.C
Ex nominis.de hæred.ven. lib. 4.columna 829.A
Ex patroni.ne filius pro pa. li. 4. columna 669.C
Ex pecunia.de iure dot. li.5.co.988.B
Expeditam antea.de adſer.tol.li. 7. colum. 1568.B
Ex perſona.de temp.in integr.reſti.li.2.co. 399.B
Ex perſona.de probationib.lib.4.columna 684.B
Expilatæ quidem hæreditatis.de cri. expil. hæred. li.9.co.2090.B
Expilatæ hæreditatis.de cri.expi.hære.li.9. co.2091.B
Expilatæ hæreditatis.de cri.expi.hære.li.9. co.2092.A
Ex placito.de rer.permuta. lib.4. columna 890.B
Exploſis.de conſortibus eiuſdem lit.li.3.co. 608.B
Ex præcepto.de Iuſtinia.Cod.confirman. li.1.co.5.C
Ex præſtatione.de vectiga.& commiſſ. lib. 4.co.884.B
Ex prædiis. de vſuris. li.4.co.784.B
Exprimere debueras.de duobus reis ſtip.li. 8.co.1894.B
Expulſos vos.de actionibus emp.& ven.li. 4.co.855.C
Ex repudiatione.de fideicom.li.6.columna 1399.B
Ex ſententia arbitri.de receptis arbi. lib.2. co.408.A
Ex ſtipulatione.de ſenten.& interloc.lib.7. co.1656.A
Ex ſtipulatione.de inutilibus ſtip.lib.8. co. 1890.C
Ex teſtamento.de fideicom.lib.6. columna 1400.B
Ex teſtamento.de teſtamen.milit. lib.6.co. 1251.A
Ex teſtamento.vnde liberi. lib.6. columna 1226.A
Ex teſtamento defuncti.de teſtamen.ma.li. 7.co.1509.C
Extraneum etiam.j.de hæredib.inſti. lib.6. co.1288.C
Extraneum etiam.ij.eodem. co.1289.B
Ex tribus vnciis.de inoffi.teſta.li.3.colum. 515.B
Ex verbis quæ.de donat.inter vir.& vxor. li.5.co.1029.C
Ex verbo.de fideicommiſſ.lib. li.7.colum. 1521.A

F

FActum ſponte.de accuſ.& inſcript. li.9. co.2007.B
Falcidiæ rationem.ad legem Fal.lib.6. col. 1432.B
Fallaciter.de abolit. li.9.co.2109.D
Fallaciter incuſantibus.de calum.lib.9. co. 2117.B
Falſam quidem.ſi ex fal.inſtru.li. 7. colum. 1695.A
Falſa ſuaſione.de excuſationib.tut.li. 5. co. 1144.B
Falſi quidem crimen.ad leg.Corn.li. 9. co. 2070.A
Falſo adſeueratur.de diuer.reſcrip. li.1.co. 176.C
Falſo tibi.de commu.rer.aliena.lib. 4. col. 865.C
Falſus procurator.de fur.& ſer. corrup.lib. 6.co.1193.A
Familiæ erciſc.commu. vtriuſque iud. li.3. co.602.C
Feliciſsima.de his qui a non do. ma. lib.7. co.1539.B
Fideicommiſſaria quidem.de fideicom.lib. li.7.co.1520.A
Fideicommiſſum.vbi fideicom. peti opor. li.3.co.487.B
Fideicommiſſum.de condic.inde.lib.4.co. 645.A
Fideicommiſſum eius.de fideicom.li. 6.co. 1399.C
Fidem rumpens.ex quibus cau.inſa. irro.li. 2.co.298.B
Fideiuſſor ſeu mandator. de fideiuſſoribus & manda. li.8.co.1900.B
Fideiuſſoris quidem.de fideiuſſorib. & mā. li.8.co.1905.B
Fideli deuotaque.de his qui ad eccle. confu. li.1.co.131.D
Filia in orbitate.de inoffi.teſta. lib.3. colū. 513.B
Filia legatorum.de lega. li.6.co.1371.A
Filia tua non ſolum.de pat.poteſt.li. 8.co. 1938.B
Filiæ cuius.famil.erciſcun. li.3.co.589.D
Filiæ diuortium.de repudiis. lib.5. colum. 1038.D
Filiæ pecuniam. ſolut. matri. quemad. dos pet. li.5.co.1050.B
Filiæ licet.de collationibus. li.6.c.1241.C
Filiæ dotem.de collationibus.li. 6. colum. 1236.C
Filiam cum fratribus.de collationib. lib.6. col.1243.B
Filiam præteritam.de inoffic.teſta.li. 3. co. 511.B
Filiam teſtamento.de collationibus. lib.6. co.1238.C
Filij patris.famil.erciſcun. lib.3. columna 588.B
Filiis matrem.de inoffic.teſta.lib.3. colum. 514.D
Filiofamilias.de iure deliberan. lib.6.col. 1322.C
Filio delatam.de repudian.bon. poſ. lib. 6. co.1234.B
Filios debitoris.de reuocan.his quæ.lib.7. co.1764.B
Filios & filias.de ingrat.libe.lib.8.colum. 1950.D
Filium quem.famil.erciſcun. lib.3. colum. 594.A
Filium habere.de ſuis & legi.libe.li.6. co. 1462.D
Filius paciſcendo.de pactis.lib. 2. columna 235.C
Filiusfamilias.de filiofamilias mi. li.2.col. 349.B
Filiusfamilias qui pro. de fideiuſſoribus & mandatorib. li.8.co.1899.B
Fiſci aduocatus.de aduoca. fiſci.li. 2. colū. 288.A


Fœdiſsimæ

BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Fœdiſsimæ mulieris.de poſſli.reuer. lib. 8. co.1953.D
Fœdiſsimam earum.ad leg.Iul. de adult.li. 9.co.2033.B
Fœminæ quæ.de ſecũ.nup.lib.5.co.959.D
Fœminis.ad ſenatuſcon.Velleia. lib. 4. co. 755.A
Fori tui culminis.de aduo.diuer.iudicio.li. 2.co.276.A
Formam à præfecto.de offi. præfect. præt. Orientis & Illy. li.1.co.181.A
Frater tuus.communi diui. li.3.co.597.A
Frater emancipatus.de legitima tute. lib.5. co.1076.C
Frater tuus.de excuſationibus tuto.li.5.co. 1147.A
Frater tuus. de teſtamen. milit.lib. 6. col. 1248.D
Frater veſter.ſi com.res pig.da.ſit.lib.8.co. 1847. C
Frater veſter.ad leg.Corn.de ſica.lib.9.co. 2054.C
Fratres vel ſorores.de inoffic.teſta.li.3. co. 515.C
Fratris tui filiis.de tranſactionibus.li.2. co. 248.B
Fratris vel ſororis.de inoffi.teſta.lib. 3. co. 513.C
Fratris vxorem.de inceſt.nupt.li.5. colum. 949.B
Fructus prædiorum.de pact.conuen. lib.5. col.1015.B
Fructus poſt.de actionibus empt.& ven.li. 4.co.854.C
Frumenti.de vſuris. lib.4.co.784.C
Fruſtra adhuc.de ſen.paſ. li.9.co.2132.A
Fruſtra diſputas.ne vxor pro ma.li. 4. col. 666.A
Fruſtra exiſtimas.de dot.promiſ. lib. 5. co. 978.D
Fruſtra opinaris.de non numera.pec.lib.4. col.765.C
Fruſtra ſenatuſconſulti.ad ſenatuſcon.Velleia. lib. 4. co.749.A
Fruſtra times.de admini.tut. li.5.c.1094.A
Fruſtra tutores.de admini. tuto. lib.5. col. 1095.B
Fruſtra veremini.de ꝓbatio. li.4.c.686.B
Fucandæ.quæ res vendi non poſſ.li. 4. co. 830.A
Fundo ſicut.de verbo.& rer.ſigni.li.6. co. 1378.C
Fundum pignori obligatum. de diſtract. pig. li.8.co.1856.C
Furioſum in ſuis.qui teſta.fa.poſſ.lib.6.co. 1261.A
Furti actione.de fur.& ſer.corrup.li.6. co. 1191.B
Fuſtibus cæſum.ex quibus cau.infa.irro.li. 2.co.296.B

G

Generali definitione.ne fideiuſ.vel mãda.dot.den. li.5.co.1053.A
Generali lege.de ſacroſ.eccle. lib.1.c.29.B
Generali lege.ne quis in ſua cauſa iud. vel ius ſibi dicat. li.3.co.461.A
Generali lege.de tuto.vel curato. illuſtriũ perſo. lib.5.co.1082.A
Generalis indulgentia.de ſen.paſ.lib.9. co. 2131.D
Generaliter ſancimus.de epiſco.& cleri.li. 1.co.04.C
Generaliter de omnibus.de rebus credi. li. 4.co.625.B
Generaliter ſancimus.de non numera. pecu. li.4.co.768.B
Generaliter ſancimus.ad ſenatuſcon. Vell. li.4.co.760.D
Generaliter cenſemus.de ſecun.nup. lib.5. co.965.A
Generaliter ſancimus.de inſtitu.& ſubſtitu. lib.6.co.1294.B
Generaliter ſancimus.de reuoc.do.li.8.co. 1989.C
Generaliter ſancimus.de fideiuſſoribus & manda. li.8.co.1988.C
Geſta quæ ſunt. li.7.co.1683.C
Gracchus quem.ad leg.Iul.de adul. lib. 9. co.2025.B

H

Habeat vnuſquiſque. de ſumma trini. li.1.co.22.B
Habita quidem.ne filius pro pa.lib. 4. col. 669.D
Habitatio morte.de vſuf.& habita.li.3. co. 565.A
Habitãtis precario.de preca. li.8.c.1797.C
Habito ſemel.de ædilitiis actionib.li.4.co. 880. C
Hac edictali.de ſecũ.nupt. li.5.co.1967.D
Hac conſultiſsima.de teſtamen. lib.6. col. 1272.C
Hac conſultiſsima.qui teſta.fa.poſſ. lib. 6. co.1259.B
Hac lege decernimus.de pac.conuen. li. 5. co.1017.D
Hac lege perpetuo.de ſenten. ex periculo recit. li.7.col.1652.A
Hac lege ſancimus.vbi cau.fiſca.agan. li.3. co.1502.C
Hac perpetua lege. vbi quis de curiali cõdi.conue. li.3.co.494.C
Hac valitura.de Iudæ.& Cœlico. li. 1. co. 129.C
Hæc quæ.de nouo cod.fa. li.1.co.1.B
Hæc ſententia.j.de ſenten.quæ ſine. lib. 7. col.1662.C
Hæc ſententia.ij.de ſenten.quæ ſine.lib. 7. co.1664.A
Hæredem mariti. de hæredi.actio.li.4. co. 676.B
Hæredem fideiuſſoris.de euict.li.8. colum. 1934.C
Hæredes eorum.de hæredib. tuto. vel cura. li.5.co. 1136.A
Hæredes tutorum.de hæredib.tuto.vel cu. li.5.co.1135.A
Hæredes quoque. ad ſenatuſcon.Velleia. li.4.co.755.C
Hæredes quos.de his quibus vt indig.li.6. co.1352.C
Hæredi ſcripto.quorum legatorum.lib. 8. co.1778.B
Hæreditatem quidem.de impu.& aliis ſubſti. li.6.co.1298.D
Hæreditatem quidem. de codicillis. lib.6. co.1361.C
Hæreditatem quidem. in quib. cau. ceſſ. long.temp.præſcrip. li.7.co.1608.B
Hæreditatem eius.quorum bonorum. li.8. co.1776.B
Hæreditas extraneis.de pactis conuen.lib. 5.co.1016.C
Hæreditas in teſtamen.de his quib. vt indig. lib.6.co.1355.B
Hæreditatis.de hæredib.inſtituen.li.6. co. 1289.C
Hæreditatis materteræ.de peti.hære.lib. 3. co.540.B
Hæreditatis petitionem.de peti.hęred.li.3. co.542.B
Hæredum etiam.de fideicõ.li.6.co.1399.A
Hæres inſtituta.de impu. & aliis ſubſti.lib. 6.co.1299.C
Hæres qui poſt.de reuocan.his quæ.lib.7. col.1763.A
Hi quibus.de fideicom.lib. li.7.co.1519.A
Hi qui ad ciuilia.de appella. li.7.c.1705.C
Hi qui impoſita.de reſcin.vẽ.li.4.c.840.C
Hi qui in aliena.de adoptionib.lib.8.colũ. 1940.A
Hi qui ſanctam.de apoſta. li.1.co.124.B
Hi quos inundatio.de alluuionib. li.7.col. 1640.D
Hiſdem priuilegiis.de aduo.diuer.iudicio. li.2.co.277.A
His qui cõficiendi.de pœnis. li.9.c.2123.D
His qui tempore.de his qui per metũ iud. li.7.co.1744.D
His ſolis matrib⁹.de reuo.do.li.8.c.1987.C
Hoc fructuum nomine.de fructib.li.7. co. 1678.C
Hoc quod placet.de quæſt.li.9. co.2106.C
Hoc ſi debitor.de pig.& hypo.li.8.colum. 1824.B
Honor veteranis. de pœnis.li.9.co.2118.C
Honorati qui.de offi.ciuilium iud.li.1. co. 200.B
Humanitatis intuitu.de naturalibus libe.li. 5.co.1064.B
Humanitatis religio. de excuſatio.tuto. li. 5.co.1150.D
Humanitatis.de impu.& aliis ſubſti. lib.6. col.1303.B
Humanum eſſe.de legibus & conſti.li.1.co. 144. A
Humilem vel abiectam.de inceſt.nup. li.5. co.951.B
Hypothecis vel.de diſtract.pig. lib. 8. co. 1857. B

I

IAm tibi.de accept. li.8.co.1921.C
Iamdudum placuit. de his qui in eccle. manu. li.1.co.137.B
Iamdudum à nobis.vbi cau.ſta.agi deb. li. 3.co.493.A
Iampridem quidem.communia de vſucap. li.7.co.1588.B
Id quod pauperibus.de epiſcop.& cleri.li. 1.co.68.D
Ignorare nõ debes.de reſtitutionibus milit. li.2.co.394.A
Ignorantia creditoris.de cri.ſtel.lib.9. co. 2094.B
Ignoti iuris.de reuocan.his quæ.lib. 7. co. 1764.C
Illã iniuriam.de iure liber. li.8.co.1993.B
Illã merito.de collationibus. li.6.c.1245.B
Illam ſubtilem.de donationibus. lib. 8. co. 1975. A
Illatæ diſpenſatori.de fide inſtru.lib.4.co. 709. C
Illic.vbi de hæred.aga. li.3.co.490.B
Illud æquitatis.commu.vtriuſque iud. li.3. co.603.D
Illud inſpiciendum.de in integ.reſti.lib. 2. co.344.B
Illud quod.de lega. li.6.co.1377.C
Illud quod ex veteribus.de ſacroſan. eccle. li.1.co.45.D
Illud requirendum. quando decreto opus non eſt. lib. 5.co.1169.D
Illud ſine.de collationibus.li.6.co.1247.A
Illuſtres viros.de modo multa.li.1. colum. 209.D
Illuſtribus præfectus.de tuto.vel curatoribus illuſtrium &c. li. 5. co.1081.A
Imperialis beneuolentiæ.de nupt.lib.5.co. 939.B
Impetrata reſcripta.ſenten. reſcin. nõ poſ. lib.7.co.1678.B
Improba poſſeſsio.de acquiren.& retinen. poſſ. lib.7.co.1595.B
Improbũ fœnus.ex quibus cau. infa. irrog. li.2.co.298.A
Improbum quidẽ.de cri.ſtel. li.9.c.2093.C
Impuberem quem.de adoptionibus.lib. 8. co.1940.C
Impunitas delicti.de pœnis.li.9.co.2119.A
In actione etiã.de reb.cred.li.4. co.624.A




BIU Cujas

# Index legum


In adoptionem.j.de adoptionibus.li. 8.co. 1942.B
In adoptionem. ij.de adopti. li.8.ibidé. C
In adulterij.ad leg.Iul.de adult.li. 9. colú. 2041.A
In annalibus.de lega. li.6.co.1373.D
In arenam.de inoff.testa. lib.3.col.509.C
In bonæ fidei.de pactis. li.2.co.230.B
In bonæ fidei.de reb.credit. li.3.co.621.A
In bonæ fidei.de vsuris. lib.4.col.685.A
In bonis mortui.de bo.auct.iu.poss. lib. 7. co.1752.D
In causa quæ.de off.eius qui vicem.li.1.co. 204.C
In causa iudicati.si in cau.iu.pign.cap. li.8. co.1849.C
In causarum.qui pro sua iurisdict. iud. da. pos. li.3.col.460.B
In causis.de repu. li.5.co.1045.A
In causis criminalibus.de accus.& inscript. lib.9.col.2008.C
Incendium.si certum pet. lib.4.co.636.C
Incerti iuris.famil.erciscun. li.3.co.590.B
Incerti iuris non est.de interdict.lib. 8. co. 1774.B
Inciuile atque.de rei vindic. li.3.co.554.C
Inciuile est quod.de bon.auct.iu.poss.li.7. co.1753.C
Inciuilem rem.de fur.& ser.cor. lib. 6. co. 1185.A
In ciuilibus causis.de officio vicar.li.1. co. 196.D
In coniunctione.de nuptiis. li.5.co.938.B
In communione.cõ.diui. li.5.co.599.C
In communes seruos.de cõmuni seruo manumisso. lib.7.co.1532.B
In consiliariis.de adsessoribus & dome. li. 1.col.206.C
In consilio.qui & aduer.quos.li. 2. colum. 378.B
In contractibus qui.quib.ex cau.ma.in integ.resti. li. 2. co.405.B
In contractibus.de non numera.pecu.li.4. col.769.B
In contractibus plus valere quod agi. &c. li.4.co.723.C
In copulandis.de nup. li.5.co.934.A
In corrigendis minoribus.de emenda. propin. li.9.col.2054.A
Incredibile est.de pœnis. li.9.co.2118.D
In criminali.de iurisdict.om.iud. li. 3. col. 480.C
In criminibus quidem.si aduersus delictũ. li.2.co.368.B
Indebitas vsuras.de vsuris. li.4.co.787.B
Indebito legato.si aduersus solutionem. li. 2.co.366.C
Indebitum solutum.de condic.inde.lib. 4. co.645.B
Indecoram obseruationem. quando tuto. vel cura.esse desi. li.5.co.1143.C
In defensorib⁹.de defen.ciui. li.1.co.211.D
Indicia certa.de rei vin. li.3.co.558.B
In donationib.ad leg.Falci.li.6.co.1438.C
In donationibus.de donationibus.li.8. co. 1974.A
In dotibus quas.de dot.cau.non nume.li.5. co.1023.A
Indubitati iuris est.de non nume.pecu. lib. 4.co.774.A
In dubium.de tuto. vel cura.qui satis non de. li.5.co.1115.A
Inductum id est.de solut.& liberat. lib. 8. co.1920.C
Indulgentia patres.de generali abol.lib. 9. co.2111.B
In ea quæ. de cõpẽsationib.li.4.co.774.D
In ecclesiis. de episc.& cle. li.1.co.60.D
In emancipationibus.de emancip.li. 8. co. 1948.B
In emphyteuticariis.de iu. emphyteu.li.4. co.910.B
In eum qui.de fur.& ser.corrup.lib. 6. col. 1192.A
In executionibus.ad sen. con. Turpil.li. 9. co.2114.B
In exercendis.de fide instru. lib. 4. colum. 713.B
In extraneos.de donationibus. lib. 8. colũ. 1973.A
Infamiæ detrimentum. ex quib. cau. infa. irrogatur. li.2.co.290.B
In familiæ erci.famil.erc. li.3.co.590.C
Infantis nomine.qui admit. ad bono. possess.pos. li.6.col.1217.C
In fraudem creditorum.de testamen.ma.li. 7.co.1510.C
In fuga seruum.ad leg.Fab.de pla.li. 9. co. 2065.A
Ingenuam natam.de ingenuis ma. li.7. co. 1546.C
Ingenui nascuntur.de ingenuis ma.li.7.co. 1548.A
Ingenuum.de inge.ma. li.7.co.1550.A
In hac sacratissima.de donationib. li.8.co. 1973.B
In hæredes.de magistratibus conue. lib.5. co.1176.A
In his in quibus.de temp.in integr.restitu. li.2.co.397.B
In integrum restitutione.si aduers. vendit. &c. li.2.co.359.B
Initio venditionis. de pac. inter empt.& vend. li.4.co.868.B
In imponẽda.ad legẽ Falci.li.6.co.1434.A
In insulam deportato.de sen. pas. lib.9. co. 2131.C
In ipsius mariti.famil.ercis. li.3.co.583.C
Iniquum & longe.de his qui accu.nõ poss. li.9.co.1999.D
In iudicio de liberali.si aduersus libertatẽ. li.2.co.364.C
In iudicio.de loca.& condu.li.4.co.905.A
Iniuriarum actio.de iniuriis.lib.9. colum. 2094.D
Iniuriarum causa.de iniur. li.9.co.2096.A
Iniuriarum ex persona.ex qui.cau. infa.irrog. li.2.co.294.B
In legatis.de lega. li.6.co.1373.C
In legatis & fideicom.de vsur.& fructibus. lib.6.co.1423.C
In legatis quidem.de his quæ sub mo.leg. vel fidei.relinq. li.6.co.1416.C
In litibus.vbi cau.sta.agi deb. li.3.c.493.B
In locum tutoris.qui pet.tut. vel cura. li.5. co.178.B
In magistratus.de magistratib. conue. li.5. co.1177.A
In metallum damnatus.de bo.pos. li. 9. co. 2125.A
In minorum persona. in qui. cau. in integ. rest. li.2.co.376.B
In nomine.de off.præf.præt. Africæ. lib.1. co.185.C
In nostræ.de stat.& imag. li.1.co.180.A
In nullis locis.de seditiosis.li.9.co.2088.C
In officiales.de offic.recto.prouin.li.2. co. 198.B
In offerendis prouocationibus.de appellationibus. li.7.co. 1719.C
In omnibus causis.de iureiur. propter calum.dan. li.2.co.417.C
In omni cessione.qui bonis ced.pos. lib.7. co.1750.C
In pecuniariis causis.de requiren. reis. li.9. co.2101.C
In pecuniariis.de procuratorib. lib. 2. col. 313.B
In possessioné fundi.ad leg.Iul.de vi pub. li.9.co.2046.B
In possessionem rei.de bo.auct.iu. poss. li. 7.co.1754.D
In postulandis.de suspec.tuto.lib.5.colum. 1117.B
In potestate eius.de solut. & liberat. lib.8. co.1913.A
In quacunque causa.de custo.reo. li.9.col. 2012.C
In quæstione testamenti.de sen.pass.li.9.co. 2133.C
In quibus casibus.de secun.nup. lib. 5. col. 971.D
Inquisitio veritatis.de solut.& liberat. li.8. co.1919.B
In re mandata.manda.vel con.lib. 4. col. 809.C
In rebus dotalibus.de iure dot.li.5. colum. 997.B
In rebus.qui legit. perso. stan. in iud. hab. li.3.co.462.B
In redhibitione.de oper.lib. li.6.c.1206.B
In rem actio.vbi in rem act.exer.debeat.li. 3.col.488.B
In rem pupilli.si aduersus rem iudi.li.2.co. 358.A
In restituenda.de peti.hæred.li.3.co.541.A
In seruili conditione.qui dare tut. vel cur. poss. li.5. co.1084.B
In seruorum.in quib.cau. cess. long. temp. præscrip. li.7.co.1607.B
Insolitum est.de quæst. li.9.co.2102.C
In solutum nomine.quando fiscus vel priua. li.4.co.675.A
Institoria.de instito.& exercito. lib. 4. co. 732.B
Instrumenta ad ius.ad exhiben.li.3. colum. 613.B
Instrumenta domestica. de probationibus. li.4.co.685.A
Instrumenta prædiorum. de fideicommiss. li.6.co.1398.C
Instrumentis etiam. de fide instru.li.4. co. 711.C
Instrumentorum.de precib. imp. off.lib. 1. co.169.B
In successione.j.de legiti.hæred.lib. 6. co. 1473.C
In successione.ij.de legiti.hæred.lib.6. co. 1476.D
In successione filij. ad senatusco. Tertul. li.6.co.1466.C
In summa debiti.de pignorib.& hypot. li. 8.co.1818.A
In synagogã.de Iud.& Cœli.li.1.co.126.C
Intelligere debes.de luit.pig.lib. 8. colum. 1865.C
Inter æquitatem.de legib. & constitutionibus. li.1.co.138.C
Inter alios factam.res inter alios act.lib. 7. co.1697.B
Inter alios.res inter alios act. lib.7.colum. 1697.A
Inter antiquam.de vsufr.& habita.li.3. co. 568.C
Inter claras.de summa trinit. lib.1. colum. 16.C
Inter filios.famil.erci. li.3.co.586.A
Interlocutio præsidis.ex quib.cau.infa. irro. li.2.co.297.C
Interlocutio præsidis.commina. epist. li.7. co.1693.B
Interest.de vsuf.& habit. li.3.co.563.B
Interest multum.de solut.& liberat.li.8.co. 1920.B
Inter omnes.famil.erci. li.3.co.595.B
Inter omnes.de prædiis & aliis reb. mino. li.5.co.1168.D
Interpositas metus.de trãsact.li.2.c. 249.C
Inter priuatos.de dilationib⁹. li.3.c.473.C
Interrogari seruos.de quæst. li.9.c.2107.B


Interroga-

BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Interrogatam.de lib.cau. li.7.co.1560.D
Inter virum.de infirmand.pœn.cœlib.li.8. col.1992. D
In teſtamento.j.de teſtamen.milit.li. 6.co. 1251.C
In teſtamento.ij.de teſtamen. milit. lib. 6. co.1254.C
In teſtaméto.ad legé Falci. li.6.co.1434.C
In teſtamentis.de teſtamen. li.6.co.1278.B
Inteſtata mortua.de dona.cau.mor.li.8.co. 1991.A
Inteſtato quidem.de ſuis & legi.libe. li. 6. co.1462.B
Inteſtatorum curialium. de hæreditatibus decurio. li.6.col.1508.A
Intra vrbem Romam.de operibus pub. li. 8.co.1810.C
Inuaſor locorum.vnde vi. li.8.co.1780.C
In vendentis.de contrahen.empt.& ven.li. 4.co.823.B
Inuicem debiti.de compẽſa.li.4. co.778.B
In vniuerſis.qui dare tut.vel cura.poſſ.li.5. co.1086.B
Inuito vel.de religioſ.& ſumptibus ſu.li. 3. co.615.C
Inuito vel.de ſolut.& libe. li.8.co.1917.B
Inuitos conductores.de loca.& condu. lib. 4.co.898.A
Inuitum comparare.de contrahen.empt.& ven. li.4.co.822.B
Inuitus procurationem. de procuratoribus. li.2.co.308.B
Inuitus agere.vt nemo inuit.age.cog. li. 3. co.463.B
In vna eadémque.ſi ſæpius in integr. reſti. poſtu. li.2.col.384.B
Inuſitatâ rem.de excuſat.tuto.li.5.c.1150.A
Ipſe diſpice.de edendo. li.2.co.214.C
Ipſe ſignificas.ad leg.Corn.de fal. li. 9. co. 2070.C
Ipſis rerum.vt in poſſeſſ. lega.&c. li. 6. co. 1459.B
Irritam facere.de vſucap.pro donato. li. 7. co.1586.A
Irritum quidem.ad leg.Falci.li.6.c.1437.A
Is apud quem.de edendo. li.2.co.215.B
Is demũ.ad ſen.con.Turpil.li.9.co.2113.A
Is penes qué.depoſi.vel con.li.4.co.798.B
Is qui aggreſſorem.ad leg.Corn. de ſica.li. 9.col.2054.D
Is qui bona.de vſur.rei iudi.li.7.co.1687.B
Is qui cum telo.ad leg.Cor.de ſica.li.9. co. 2056.A
Is quidé.qui nó poſſ.ad liber.li.7.c.1544.B
Is qui ſoluendo.de neceſſa.ſer.hæred.inſti. li.6.col.1306.C
Is qui liber.de poſtli.reuer. li.8.co.1956.B
Is qui rationem.de in litem iuran. li. 5. co. 1133.B
Ita demũ.de procuratoribus. li.2.co.305.B
Ita nobis cordi.ad leg.Iul.de adult.li.9.co. 2036.C
Item nulla.de epiſcop.& cleric. li.1.c.54.B
Item quæcumque.de epiſco.& cleric. li.1. co.61.C
Iubemus adſcriptitiorum.de epiſco. & cleri. li.1.col.87.D
Iubemus aduocationem.de aduoca. diuer. iudicio. li.2.co.280.C
Iubemus apud.de offic.iurid.Alex.li. 1. co. 214.A
Iubemus atque.ad leg.Iul. repet. lib. 9. co. 2085.A
Iubemus cura.de defen.ciui. li.1.co.212.D
Iubemus eos.de epiſc.audié. li.1.co.107.D
Iubemus eos.de naturalibus libe. lib.5. co. 1062.D
Iubemus eũ.de offi.magi.off.li.1.co.194.C
Iubemus in omnibus.de tranſact.lib. 2. co. 267.B
Iubemus licere.ad ſenatuſcó.Velleia. li.4. co.756.A
Iubemus licere.de emãcip.li.8. co. 1949.B
Iubem⁹nemini.de priua.car. li.9.c. 2015.D
Iubemus ne quis.de monopoliis.lib.4. co. 881.B
Iubémus nullam.de ſacroſan.eccle.li.1. co. 27.A
Iubem⁹nulli.de ſacroſan.eccle.li.1.co.33.A
Iubemus omnes.de probationibus.li.4.co. 695.B
Iubemus omnes.de lib.cau.li.7.co. 1565.B
Iubemus omnino.de teſtamen. lib.6. col. 1281.D
Iubemus pro tempore.de aduoca.diuer.iudicum. li.2.co.282.A
Iubemus prouinciarum.de ratiociniis operum. li.8.col.1814.C
Iubemus quotiens.ad ſenatuſcon. Trebel. li.6.co l.1426.C
Iubemus ſi qua.de appellationibus.li.7.co. 1718.B
Iubem⁹ vt quicũq;.de rep. li.5.co.1045.C
Iudæi cómuni.de Iud.& Cœli.li.1.c.127.B
Iudæi & bonorum.de Iudæ.& Cœlico. li. 1.co.129.A
Iudæi qui reatu.de his qui ad eccle. confu. lib.1.col.132.C
Iudæis & cœlicolis.de Iud.& Cœlico.lib. 1.col.126.B
Iudæorum primates.de Iudę.& Cœlico.li. 1.co.129.B
Iudæos quoſdam.de Iud.& Cœli.lib.1. co. 128.A
Iudæus ſeruũ.ne Chriſtia.mã.li.1.co.130.A
Iudex ad certam rem.ſi à non comp. li. 7. co.1673.C
Iudex qui diſceptationi.commina.epiſt. li. 7.co.1693.C
Iudicati executio. ſi ex fal.inſtru.lib.7. co. 1696.A
Iudices abſentiũ.ſi per vim.li.8.co.1790.B
Iudices dñicis.de epiſc.audien.li.1.c.105.A
Iudices oportet.de iudi. li.3.co.434.C
Iudices qui tempore.de cri.pecu.li.9. col. 2087.A
Iudices ſiue.de fide inſtru. li.4.co.716.A
Iudices tam Latina.de ſenten.& interlo. li. 7.co.1658.B
Iudicia certa.de rei vin. li.3.co.558.B
Iudicibus non ſolum. de appellationibus. li.7.co.1712.B
Iudicio cœpto.de iudiciis. li.3.co.430.A
Iudicium vxoris.ſi quis aliquem teſta. prohi. li.6.co.1352.B
Iuliana,cuius.quando ex facto tut. vel cura.&c. li.5.co.1111.B
Iure mariti.ad leg.Iul.de adult. lib. 9. col. 2026.B
Iure noſtro.de fideiuſſorib. & mandatoribus. li.8.col.1898.C
Iuris formulæ.de formulis & impetrationibus act.ſubla. li.2.col.416.C
Iuris ignorantiam. qui admitti ad bono. poſſ. li.6.co.1218.C
Iuris manifeſtiſsimi. quibus res iudi. non no. li.7.co.1691.D
Iuris ordinem.de iuriſdict.om.iud. li.3 co. 479.B
Iuriſiurandi.de reb.credit. li.3.co.620.B
Iuriſiurandi.de teſtib. li.4.co.699.B
Ius emphyteuticarium.de iure emphy. li. 4.co.908.D
Ius familiarium.de religio.& ſumptib.fu. li.3.co.617.B
Ius poſtliminij. de poſtli.reuer. lib.8.col. 1956.A
Ius ſepulchri.de religio. & ſumptib. fune. li.3.co.618.B
Iuſsio qua.de Iud.& Cœli. li.1.co.126.C
Iuſtiſsimos & vigilantiſſ.de off.recto.prouin. li.1.co.198.B
Iuſtum eſt.de edendo. li.2.co.218.A
Iuxta edicti.de lib.cau. li.7.co.1565.A
Iuxta ſanctionem.de epiſco. & cleri. lib. 1. co.52.B
κῆ δικῶν. de ædif.priua. li.8.co.1801.B


L


LAtam ſententiam. quando prouo. non eſt neceſ. li.7.co.1732.D
Lata ſententia.de appellátionibus. li.7. co. 1711.D
Laudabile.de aduoca.diuer.iudicum.lib.2. co.282.D
Legati non ſolum.de off. proconſulis & leg. li.1.col.196.A
Legatorum ſeu.de vſur.& fructib.li.6.col. 1422.C
Legatum à defuncto. de religioſ. & ſumptib.fune. li.3.col.615.D
Legatum alij.de indi.vidui.tol.li.6.colum. 1383.C
Legatum ſiue.de conditionibus inſer.&c. li.6.col.1419.C
Lege duodecim.de legiti.hæredib.li.6.co. 1481.B
Lege Leonis diuæ.de pac.conuen.li. 5. co. 1020.B
Legem Anaſtaſij.de naturalib.libe.li.5.co. 1063.B
Legem Iuliam.de indi.vidui.tol.lib. 6. co. 1385.C
Legem quam.de pactis. li.2.co.228.B
Legem quã.de pactis cõuen.li.5.co.1015.A
Legé quam.de donationib. li.8.co.1966.C
Legem quidem.de loca.& condu.li. 4. co. 900.A
Leges & conſtitutiones.de legibus & conſtitut. li.1.co.143.C
Leges quoque.quæ ſit longa conſue.lib. 8. co.1963.B
Leges ſacratiſsimæ.de legib.& conſtitut.li. 1.co.145.B
Leges vt generales.de legib. & conſtitutionib. li.1.co.140.A
Lege venditionis.ſi ſeruus expor.ven.li.4. co.870.D
Legis Iuliæ.qui bon.ced.poſſ.li.7. colum. 1749.D
Lex quæ.de admini.tuto. li.5.co.1100.B
Lex Viſellia.ad leg.Viſelliã.li.9.c.2067.D
Libellus præfecto.de off.præf.præt. orientis & Illy. li.1.co.180.D
Libera concubinatus.de lib.cau.li.7. col. 1563.C
Libera quidem.de ſentẽ.& interlo.li.7. co. 1656.C
Libera matrimonia.de inutilib.ſtip. lib. 8. co.1890.D
Liberam reſiſtendi. quando lice. vnicui. ſine iud.ſe vin. li.3.co.502.D
Liberari fideiuſſores.de ſolut.& liberat. li. 8.co.1913.B
Liber capt⁹.de poſtli.reuer.lib.8.c.1956.D
Liber necne.de peti.hæred. li.3.co.543.B
Liberi cõcubinas.de nuptiis.li.5.co.932.C
Liberi contra.de bono. poſſ. contra tabu. quam prætor &c. li.6.co.1223.B
Liberi de inofficioſo.de inoff.teſta.li.3.co. 516.B
Liberos à parentibus. de patribus qui fil. ſuos diſtra. li.4.co.832.C
Liberos priuatis.de lib.cau. li.7.co.1556.B
Liberos qui.de collationib. li.6.c.1244.C
Liberos velut.de lib.cau. li.7.co.1564.C
Liberta eadémque.de inceſt.nupt.lib.5.co. 946.D
Libertæ tuæ.de oper.liber.li.6.co.1204.B
Libertæ quæ.de obſequiis patro. præſtan. li.6.co.1211.A




BIU Cujas

# Index legum


Libertatem seruorum.ad leg.Iul. de adult. li.9.col.2043.A
Libertas à debitore.de seruo pig.da. ma.li. 7.co.1536.B
Libertas testamento.de testamen.ma. li. 7. co.1509.C
Libertati à maioribus.de pat.pote.li.8. co. 1939.C
Liberti libertæque.de ope.liber. lib.6.co. 1205.A
Libertina matre.de ingenuis ma.lib. 7. co. 1548.D
Libertinæ conditionis.de liber. & eor. libe. li.7.co.1215.B
Libertinæ conditionis.de collusione detegen. li.6.co.1575.B
Liberti non modo.de liber.& eor. liber.li. 6.co.1214.B
Libertinũ.de interdic.matri. li.5.co.953.C
Libertorum.de testib. li.4.co.701.D
Libertos à tutela.de excusationib.tuto.lib. 5.co.1145.C
Libertos exemplo.de pat.potest.lib.8.co. 1938.D
Libertos siue.de obseq.patro.præstan.li.6. co.1212.A
Libertum tuũ.de suspec.tuto. li.5.c.1116.B
Liberum est filiæ.de repudiis.li.5.c.1038.A
Libertum qui patronam.de nupt.li. 5. col. 932.C
Liberum fuit.de fideiussorib.& man. lib.8. co.1902.C
Liberum sciens.ad leg.Fab.de pla. li.9. co. 2067.A
Liceat omnibus.de adsessorib.& dome.lib. 1.col.207.A
Licet accepta.de lib.cau. li.7.co.1563.B
Licet adieris.ad leg.Falc. li.6.co.1439.C
Licet aduersus.de in litem iuran. lib. 5. co. 1134.C
Licet ante.de condic.ex lege.li.4.c.656.D
Licet antiquis.de testamen.milit.lib.6. co. 1256.C
Licet certis.de loca.& condu.li.4.c.896.C
Licet dos.de iure dot. li.5.co.994.B
Licet dotale mancipium.de seruo pig. dat. ma. lib.7.col.1536.B
Licet epistolæ.de contrahen.stip.lib.8. co. 1882.A
Licet ex causa.de bono.possess.contra tab. liberti. lib.6.col.1224.B
Licet ex tabulis.ad leg.Cor.de fal.li.9. co. 2069.B
Licet iisdem pignorib.qui pot.in pig. hab. li.8.co.1836 C
Licet incontinenti.de iure delibe.li. 6. co. 1323.D
Licet in delictis.si aduersus delictum. li.2. col.369.A
Licet inter priuatos.de pactis.li.2.co.233.B
Licet in principio.de procuratorib. lib. 2. co.312.A
Licet iudice.de iudiciis. li.3.co.430.B
Licet liberi.ad senatusco. Tertullia. li.6. col.1466.B
Licet neque.diuortio fact. apud quem liberi &c. li.5.col.1056.A
Licet orationis.de excusat.tuto.lib.5.col. 1149.B
Licet pacto.famil.erci. li.3.co.592.B
Licet possessio.de acquirẽ.& retinen. poss. li.7.co.1593.B
Licet postquam.vt lit.pen. li.1.col.170.C
Licet quidam.de incest.nup.lib.5. colum. 951.D
Licet repudij.de repu. li.5.co.1039.D
Licet retro.de loca.& condu.lib.4.colum. 907.C
Licet seruilis.de precib.imp.offer.lib.1.co. 165.B
Licet seruitutis.an seru.pro suo sa.li. 4. co. 672.B
Licet tutorem.in quib. casib. tutorem vel cura.habenti &c. li.5.co.1092.B
Licet tutorum.de diuiden.tute.li.5.colum. 1132.B
Licet vnde vi.de except.seu præscript.li.8. co.1874.B
Liquet igitur.de summa trini.lib.1. colum. 20.B
Litem te redemisse.de procuratorib. lib.2. col.307.A
Lite ordinata. de lib. cau.lib. 7. columna 1557.B
Lite pendente.de litig. li.8.co.1879.A
Lites super seruili.de adser.tol.li.7.colum. 1566.C
Litigantibus in amplissimo.de senten.præfect.præ. li.7.co.1642.C
Litigatoribus copia.de appellat.li.7. colũ. 1708.C
Litigator victus. de fructib.lib.7. colum. 1679.B
Litigiosa res.de litig. li.8. colum.1878.C
Locum quidem.de religio.& sumpt.fu.li.3. co.617.C
Longe diuersam. de peculio.lib.7. colum. 1580.A
Longi temporis possessionẽ. de præscript. longi temp. lib.7.co.1602.A
Longi téporis præscriptio.de præscriptio. longi temp. li.7.co.1603.B
Luminibus captum.qui dare tut. vel cura. poss. li.5.co.1082.D
Luminibus captus.qui morbo se excu.li.5. co.1154.B


M


MAcedoniani.ad senatusco.Macedo. li.4.co.746.B
Magisteriæ potestatis.de iurisd.om.iud.li. 3.col.481.B
Magistratus conficiendorum.de magistra. muni. li.1.co.213.D
Magistratus eius.vbi petan. tuto. vel cura. li.5.co.1080.B
Magnam legum.de contrahen.stip.li.8.co. 1886.D
Maiór annis. de pig.& hypo.lib. 8.colum. 1823.B
Maioribus etiam.com.vtriusque iud.lib.3. co.600.C
Maiorem seueritatem.ad leg.Corn. de fal. lib.9.co.2069.C
Mala fide.de condictione ex lege.lib.4.co. 657.C
Malæ fidei.de long.temp.præscrip.li.7.co. 1601.B
Male agitur.de prescrip.trigin.vel quadragin.an. li.7.co.1619.B
Mancipia diuersis.de seruis fugi. lib.6.col. 1182.C
Mancipia patris.de reb.alie.non alie. lib.4. co.862.B
Mancipia quorum.si quis alteri vel sibi sub al.&c. lib.4.co.857.A
Mancipia tua.de vsucap.pro empt.li.7. co. 1582.C
Mandati actio.de fideiussorib.& mandatorib. li.8.co.1901.C
Mandatum re.manda.vel con.li.4. colum. 808.A
Manichæos.de hæret.& Manich.lib.1.co. 114.B
Manifesti & indubitati.si vnus ex plurib. li.8.co.1866.C
Manifesti iuris est.de solut.& liberat. li. 8. co.1919.B
Manifestissimi.de fur.& ser. corrup. lib.6. colum.1196.C
Manumissionis causa.de ope.liber.li.6.co. 1201.B
Maritus citra. de procuratorib. lib. 2. col. 310.B
Maritus etsi.qui dare tut.vel cura.poss.li.5. co.1082.C
Maritus & vxor.vnde vir & vxor.li. 6.co. 1233.B
Maritus manumissionis.de donat.inter vir. & vxo. li.5.col.1033.C
Mariti qui.de fundo dot. li.5.co.1055.C
Mater inter.de calum. lib.9.co.2115.B
Mater pupillæ.de interdic.matri. lib.5. co. 953.A
Mater quæ.ad senatusco.Tertul. li.6. co. 1468.A
Mater testamento.de testamen. tute. lib. 5. co.1072.A
Mater tua.de rei vin. li.3.co.550.B
Mater tua.de operis libertorum. lib.6.co. 1203.B
Mathematicos.de episc.audien.li.1.colum. 105.C
Matrem tuam.de probationib. lib.4. col. 691.B
Matres naturalibus.qui pet.tut.vel cura.li. 5.co.1080.A
Matres quæ.ad senatusco.Tertul.li.6. co. 1466.C
Matres quæ.quando mulier tute.offi. fungi potest. lib.5. co.1087.D
Matre vel legitimis.de naturalib. li. 5. col. 1059.C
Matrimonium quidem.de repudiis & iudi. &c. li.5.co.1037.C
Matri intestatò.ad senatusco. Orfi.lib. 6. co.1471.D
Matris pietas.qui pet.tut.vel curat.li.5.co. 1078.C
Maximum vitium.de libe.præt.li.6.colum. 1314.B
Meminerint cuncti.vnde vi. lib. 8. colum. 1781.C
Meminisse oportebit.ad leg.Iul.ma. lib. 9. co.2022.D
Meminimus antea.de legiti.hæred.li.6.co. 1481.B
Meniana.de ædif.priua. lib.8.co.1800.D
Mercalem.de condic.ob tur.cau.lib.4.col. 655.B
Mercatores tam.de commer.& merca.li.4. co.887.D
Metalli supplicium.de pœnis.li.9.colum. 2119.C
Metum non iactationi.de his quæ vi metúsve cau. li.2.co.338.B
Miles si castrensium.de testamen.mili.li.6. co.1249 B
Militem nec.de procuratorib.li. 2. colum. 302.B
Milites de locis.de off.magist. milit. lib.1. co.192.C
Milites in expeditione.de testamen.mili.li. 6.col.1255.C
Milites neque. de quæst. lib.9. columna 2104.C
Milites nostros.de loca.& condu.li. 4. co. 905.C
Militiæ armatæ.qui dare tut.vel cura. poss. li.5.co.1083.A
Militis voluntatem.de religios.& sumptib. fun. lib.3. co.616.C
Mimæ & quæ.de episco.audientia.li. 1. co. 102.A
Minime fas est.de appellationib.lib.7. col. 1707.C
Minor annis.de fideicom. li.7.co.1518.B
Minorem pecuniam.de non nume. pec. li. 4.co.762.B
Minores viginti.si vt omiss.hæred. li.2.co. 374.C




BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Minoribus ætate.de donationib.ante nup. li.5.co.924.D
Minoribus annis.si tutor vel curator inter. li.2.co.352.C
Minoribus in integrum. de in integ. restit. li.2.co.347.A
Minoribus in his.de in integr.restit. lib.2. co.348.B
Minoribus vigintiquinque.in quib.caus.in integ.resti. li.2.co 375.B
Minoribus vigintiquinque.de his quib. vt indig. li.6.co.1356.B
Minorum possessionis. de prædiis & aliis reb.mi. lib.5.co.1164.D
Minus ex tutelæ.si aduersus rem iudi. li.2. co.355.B
Minus instructus est.de acquiren.& retiné. poss. li.7.co.1592. A
Moderatores prouinciarum.de offic.recto. prouin. li.1.co.199.C
Momentaneę.qui legiti.perso.standi in iudi.hab.vel non. li.3.co.462.B
Momentariæ possessionis.vnde vi. li.8.co. 1785.A
Monumenta.de lega. li.6.co.1371.D
Monumẽtorum.de religios.& sumptib. su. li.3.co.617.A
Moræ litis.de rei vin. li.3.co.560.B
Mortis casus. de peri. & commo. rei vend. li.4.co.849.B
Mortuorum reliquias.de religio.& sumpti. fune. li.3.co.618.A
Moueor quòd.si ser.expor.ven. lib.4.col. 872.A
Mulierem contra.ad senatusco̅sul. Velleia. li.4.co.754.A
Mulierem quam.si man.ita veni. ne prosti. li.4.co.873.C
Mulierem quidem.de adoptionib. li.8.co. 1941.D
Mulier licet.de distra.pig. li.8.co.1860.B
Mulieribus quidem.ad senatusco̅. Velleia. li.4.co.748.C
Mulier ĩ minori.de iure dot.li.5.co.994.C
Mulier iuris.de sponsalib. li.5.co.916.A
Multa damnũ.de modo mult.li.1.co.209.C
Multarum seuera.de modo multa. li.1.co. 210.A
Multi magicis artib.de malef. & mathema. li.9.co.2058.C
Multum interest.de communium rer. alie. li.4.co.865.B
Multis rationib⁹.de lib.cau. li.7.co.1558.B
Multum interest. si quis alteri vel sibi sub al.&c. li.4.co.858.C
Multum interest.de donationib. ante nup. li.5.co.918.C
Multum interest.de bonis liber. lib.6.col. 1206.C
Mutuæ pecuniæ.si certũ pet.li.4.co.637.C


N


NAtales antiquos. de iure aureo. ann. li.6.co.1215.C
Naturalibus liberis.de confirman.tuto. li. 5.co.1075.A
Nauigia.de fur.& ser.corru.li.6.co.1192.C
Ne cui liceat.de loca.& cõdu. li.4.colum. 906.B
Ne frumentum.quæ res ven.non pos. li.4. co.830.C
Ne in arbitris. de receptis arbi. lib.2.col. 409.C
Ne lucrum.de curato.fur. vel prodi. lib.5. co.1156.C
Ne magistratuum.qui dare tut.vel cur.pos. li.5.co.1087.B
Nec ambigi oportet.de donationib. lib.8. co.1965.C
Nec apud.de hæred.institu.li.6.co.1288.A
Nec auus neptẽ.de emãcip. li.8.co.1948.C
Nec bona fide. de præscript. longi⁹ temp. li.7.co.1604.B
Nec cęterorum.de postulan.li.2.co.270.A
Ne causas.de appellationib.li.7.co.1708.D
Ne codicillos.de codicillis.li.6.co.1362.C
Ne contra iuris.ne filius pro pa. lib.4.co. 669.A
Nec creditores.de pig.act. li.4.co.730.A
Nec creditoris.de nouat.& delegat. lib.8. co.1911.C
Nec damnosa.de precib.imp.offer. li.1.co. 166.B
Nec de statu.de dilationib. li.3.co.474.A
Ne diu apparitorum.de pœnis.li.9.colum. 2122.C
Ne emancipati.de collationib.li.6.colum. 1243.A
Nec emere.de iure delibe. li.6.co.1326.C
Nec exemplum.ad leg.Corn.de fal. lib.9. co.2075.B
Nec ex vera venditione.de acquiren.& retinen.poss. li.7.co.1596.B
Nec fideicommissariam. qui ma. non pos. li.7.co.1543.B
Nec filius.de reb.creditis. li.4.co.623.A
Nec filium quidem.de nup. li.5.co.935.B
Nec filium.de pat.potest. li.8.co.1939.B
Nec fratris.de donat.cau.mor. li.8.colum. 1991.C
Nec honore.de episc.& cleri. li.1.co.57.B
Nec imperiale.si per vĩ vel. li.8.co.1792.B
Nec ignorans.de donationib. li.8.colum. 1967.A
Nec intentio.de trãsactionib.li.2.co.256.B
Nec inter eas.de donat.inter vir.& vxo. li. 5.co.1025.B
Nec in simili negocio. quib. res iudicata non no. li.7.co.1692.A
Nec maritus. solut. mat. quemad. dos pet. li.5.co.1050.C
Nec mulierem.de vindict. li.7.co.1508.D
Nec nos præteriit.de postli.reuer. lib.8. co.1952.C
Nec omissa.de lib.cau. li.7.co.1557.C
Nec patronis.de oper.liber.li.6.co.1203.C
Nec petentem.de præscrip.longi temp. li. 7.co.1602.C
Nec seruis quidem.de iniuriis. li.9.colum. 2094.C
Nec si maior. si in communi eadémq; cau. li.2.co.354.C
Nec si maior annis.si alie.res pign.da. li.8. co.1829.B
Nec si mors.de quæst. li.9.co.2103.D
Nec si volens.de lib.cau. lib.7.co.1555.A
Nec vim stipulationis.commina.epist.li.7. co.1692.C
Nefandissimum scelus.si nuptię ex rescrip. pet. li.5.co.956.D
Neganda est accusatis.de his qui accu.non poss. li.9.co.2000.C
Negantes debitores.de obliga.& actionib. li.4.co.663.A
Negociandi causa.de ædif.priua. lib.8.co. 1798.A
Negociatores.de episc.audié.li.1.co.100.B
Negociatores si.de commer.& merca.li.4. co.886.D
Negotiis gestis.de neg.gest. li.2.co.331.C
Negocium.de neg.gest. li.2.co.331.B
Neminem ab angariis. de sacrosan. eccle. li.1.co.27.C
Neminem in iudicio.de exhiben. & transmitt. li.9.co.2011.B
Neminem qui.de incest.nup. lib.5.colum. 946.D
Neminem sequitur.ex quib.cau.infa. irro. li.2.co.294.A
Nemini columnas.de ædif.priua. lib.8.co. 1799.D
Nemini iudicum.de operib.pub. lib.8.co. 1814.B
Nemini liceat.de nup. li.5.co.937.A
Nemini licentia.de concubi. lib.5.colum. 1057.C
Nemini licere.de episco.audien. lib.1.co. 110.A
Nemini licere.de aduoca.diuer.iudicio. li. 2.co.278.B
Nemo agentium.de off.magist.off. li.1.co. 194.B
Nemo alienigeuis.quæ res expor.non pos. li.4.co.831.B
Nemo ambigit. de acquiren. & retinen. poss. li.7.co.1597.B
Nemo apostolorum.de sacrosan.eccle.li.1. co.22.D
Nemo arbitretur. de temp. & repara. app. li.7.co.1727.B
Nemo aruspicem.de malef.& mathe. li.9. co.2058.B
Nemo clericus.de summa trini. li.1.c.15.C
Nemo de domesticis. de adsessorib. & dome. li.1.co.206.A
Nemo de his.de off.milit.iud.lib.1.colum. 200.D
Nemo deinceps.de episco.audien.lib.1.co. 101.A
Nemo ea quæ.de paga.& sacrif.li.1.colum. 132.B
Nemo excepta.de aduo.diuer.iudicum. li. 2.co.286.D
Nemo ex his.de adsessorib.& dome. lib.1. co.207.B
Nemo ex lege.qui testa.fa.poss.li.6.colum. 1262.C
Nemo exterus.de Iudæ.& Cœlico.li.1.co. 127.C
Nemo ex viris.vt omnes iud.tam ciuil.li.1. co.202.C
Nemo humanum.de religio.& sumptib.su. li.3.co.618.B
Nemo in prouinciis. de adsessorib. & dome. li.1.co.205.D
Nemo Iudæorum.de Iud.& Cœlico.lib.1. co.127.A
Nemo iudex aliquem.de offi.diuer.iud. li. 1.co.201.D
Nemo iudex vel arbiter. de sentent. & interlo. li.7.co.1658.B
Nemo iudicum.de operib.pub.li.8.colum. 1812.B.
Nemo martyres.de sacrosan.eccle. li.1.co. 22.D
Nemo neque frater.de legi.tute. lib.5.co. 1076.D
Nemo ob id.ex quib.cau.infa.irrog. lib.2. co.293. B
Nemo post.de iurisdict.om.iu. li.3.colum. 480.B
Nemo posthac.de iur.libero. lib.8.colum. 1993.A
Nemo post.vbi de ratioci.agi oport. lib.3. co.491.B
Nemo prohibetur.de loca.& condu. li.4. col.896.A
Nemo res.de reb.alie.non alie.li.4.colum. 863.A
Nemo vel in foro.de episco.audien. lib.1. co.106.D
Nemo vel in foro.de postulan.li.2.colum. 274.A
Nemo venerandi.de paga.& sacrif. lib.1. co.131.D
Ne passim liceat.de iur.& fac. igno. lib.1. co.164.B
Nepotes ex diuersis.de suis & legi.libe. li. 6.co.1461.C
Nepotibus aui.vnde legitimi. li.6. colum. 1228.A




BIU Cujas

# Index legum


Neptem defuncti.de inoff.testa.li.3.colum. 508.A
Nepotibus fratris.qui pet.tut.vel cura. li. 5.co.1079.C
Neque ab initio.de nupt. lib.5.co.936.A
Neque æquam.si certum petatur. lib.4.co. 631.A
Neque à præside.qui dare tut.vel cura.posſ. li.5.co.1083.B
Neque actiones.de aucto.præstan. li.5.co. 1141.B
Neque ad exhibendum.ad exhiben. li.3.co. 612.C
Neque à tutela.de excusationib.tut. lib.5. co.1146.B
Neque commissum.de vectiga.& commiſ. li.4.co.882.D
Neque ex eius.ne filius pro pa. li.4.colum. 668.B
Neque filia. qui numero libero. se excu. li.5.co.1154.A
Neque fructuarium. de vsufru. & habita. li.3.co.564.A
Neque furti.ex quib.cau.infa.irrog. lib.2. co.290.C
Neque libertis.de obseq.patro.præstan. li. 6.co.1212.A
Neque mater.de iure dot. li.5.co.989.B
Neque mutui.quib.non obii. longi temp. præscrip. li.7.co.1610.B
Neque natales.de probationib. lib.4.col. 687.A
Neque pactio.de transactionib. lib.2.col. 242.B
Neque patronæ. de obseq. patro. præstan. li.6.co.1212.C
Neque per epistolam.de confirman.tut.li. 5.co.1074.B
Neque per se.de hæred.instit.lib.6.colum. 1289.A
Neque professio.de testamen.lib.6.colum. 1265.A
Neque reipub.de restitutionib.milit.lib.2. co.394.B
Neque sine.de nupt. li.5.co.935.C
Neque scriptura.de compensa.li.4.colum. 776.B
Neque suam.senten.rescin.non posſ. lib.7. co.1677.B
Neque tutores.de procuratorib. lib.2.col. 304.A
Neque tutoris.de auctori.præstan. lib.5. co.1141.B
Neque tutoris.de contrahen.stip. lib.8. co.1885.B
Ne quidam putarent.de testamen.mili.lib. 6.co.1256.B
Ne quis ex corpore.de aduo.diuer.iudicio. li.2.co.275.C
Ne quis Christianam.de Iud.& Cœli. li.1. co.126.D
Ne quis iudicum.de off.recto.prouin. li.1. co.198.D
Ne quis mortalium.de paganis & sacrif. li. 1.co.130.C
Ne quis pro coërcitione.de pœnis. lib.9. co.2121.D
Ne quis sine. de crimine sacrilegij. lib. 9. co.2087.D
Ne quis vela.vt nemo priua.titu. lib.2.co. 318.A
Ne senatorum.de excusa.tuto. li.5.colum. 1148.A
Ne splendidissimæ.de operib.pub. li.8.co. 1812.A
Nexum non facit.si alie.res pign. da. li.8. co.1830.C
Nihil arbitramur.de procuratorib. lib.2. co.309.B
Nihil ciuitati.de vindi. li.7.co.1508.D
Nihil interest.de solut.& liberat. lib.8.co. 1914.B
Nihil pro hærede. de vsucap. pro hærede. li.7.co.1587.A
Nihil prohibet. si quis alteri vel sibi sub al.&c. li.4.co.860.B
Nihil sibi deflectens.de quæst. li.9.colum. 2108.A
Nimia credulitate.de obliga.& actio. li.4. co.663.C
Nimis graue.de testib. li.4.co.698.B
Nimis properè.de execu.rei iudi. lib.7.co. 1684.A
Nisi eam pecuniam.de admini.tuto. lib.5. co.1095.B
Nobiliores natalib. de commer. & merca. li.4.co.887.B
Nolumus conuelli.de testamen. lib.6.col. 1272.A
Nomen quoque. quæ res pign.oblig. posſ. lib.8.co.1832.A
Nomina paternorum.arbi.tute. lib.5.col. 1125.C
Nominationes.de appellationib. li.7.co. 1713.A
Nominatori pignori. de pignorib. & hypo. li.8.co.1820.A
Nominib.in dotem.de obliga.& actio. li. 4.co.659.B
Nominis venditio.de hæred.ven. li.4.co. 827.A
Non ab re.vnde vi. li.8.co.1787.C
Non abstulit tibi.de nouat.& delegat. li.8. co.1911.A
Non aduersus.si certum pet. lib.4.colum. 637.C
Non animaduertimus.vbi cau. fisca. agan. li.3.co.500.A
Non codicillū.de testamē. li.6.co.1267.D
Non cōuenit.de inoff.dona. li.3.co.536.D
Non damnatos. ex quib.cau. infa. irro. li. 2.co.297.B
Non defensæ.vbi causæ fisca.agan. li.3.co. 499.B
Non dubitandum est.vt quæ desunt aduoca. li.2.co.289.C
Non dubitatur.de euictionib. li.8.colum. 1925.C
Non dubium.de testamen. lib.6. colum. 1268.D
Non dubium est.de legib.& constitut.li.1. co.141.B
Non eo minus.de procuratorib. lib.2.co. 306.B
Non epistolis.de probationib.li.4.colum. 688.B
Non est ambigui.de fideiussorib. tuto. vel cura. li.5.co.1139.B
Non est ambiguum.famil.ercisc. lib.3.col. 585.A
Non est dubium. de iure deliber.lib.6.co. 1326.B
Non est dubium.de lega. li.6.co.1368.B
Non est ignotum.de admini.tuto. li.5.co. 1095.C
Non est ignotum.de liber. & eor.libe. li. 6.co.1212.D
Non est incerti.de satisdando. li.2.colum. 416.C
Non est incognitum.quib. non obii. longi temp.præscrip. li.7.co.1609.D
Non est interdictum. rem alie. geren. non inter.re. sua.alie. li.4.co.866.C
Non est nouum.de edendo. li.2.co.217.B
Non est probabilis.de rescin.ven. lib.4. co.836.A
Non est vobis. de prædiis & aliis reb. mino. li.5.co.1163.C
Non exceptionib.de except.seu præscript. li.8.co.1877.B
Non ex eo quod. de euict. lib.8.colum. 1934.B
Non hoc. vnde legitimi. li.6.co.1228.B
Non idcirco. si contra ius vel vtil.pub. li. 1.co.172.B
Non idcirco.de iur.& fac.ign. li.1.colum. 163.A
Non idcirco.de contrahen.empt. & vend. li.4.co.822.C
Non idcirco minus.de rescin.ven. li.4.co. 838.C
Non idcirco.de fide instru. li.4.co.712.B
Non idcirco.de codicillis.lib.6.co.1362.C
Non idcirco. de testamen. lib.6.colum. 1266.C
Non idcirco minus.j.de lib.cau. lib.7.co. 1563.C
Non idcirco minus.ij de lib.cau. lib.7.co. 1564.C
Non ideo.famil.ercisc. li.3.co.586.B
Non ideo minus.de hæredib.instituen. li. 6.co.1287.B
Non ideo minus.de lib.cau. lib.7.colum. 1554.B
Non ideo.de accus.& inscrip. li.9.colum. 2003.B
Non ignorabit.ad exhiben. lib.3.co.613.A
Non ignorat.de his qui accu.non posſ.li.9. co.1997.C
Non ignoret is.de fructib.& lit.expen. lib. 7.co.1680.C
Non interest. de his quæ vi metúsve cau. li.2.co.336.B
Non iustam.ad senatus.Treb. li.6.colum. 1425.A
Non minorem.de transactionib. lib.2.col. 255.A
Non minus adsessoribus. de adsessorib. & dome. li.1.co.206.D
Non modus.de serui.& aqua. lib.3.colum. 577.C
Non moriturum.de contrahen.stip. lib.8. co.1885.C
Non mutant serui.de lib.cau.lib.7.colum. 1556.B
Non nudo consensu.de emancip. lib.8.co. 1948.B
Non nudis.de probationib. lib.4.colum. 689.B
Non omni.de admini.tuto. lib.5.colum. 1098.C
Non omnimodo.qui pot.in pign.hab.li.8. co.1844.D
Non omnium. de tuto. vel cura. qui satis non de. li.5.co.1115.B
Non oportet.de his quib.vt indig. lib.6. co.1355.B
Non plures.de sacrosan.eccle. li.1.co.23.B
Non possunt.de dolo malo. li.2.co.340.C
Non prius.quando fiscus vel priua. lib.4. co.674.C
Non prius quenquam. de calumn. lib.9. co.2116.B
Non prohibentur.de his qui accu. nō posſ. li.9.co.1997.A
Non pro numero.ad senatusco.Orfi.li.6. co.1471.C
Non quidem.de iurisdictione om.iu. li.3. co.478.D
Non quidem.vectiga.no.insti.non posſ. li. 4.co.886.B
Non recte. de fideiussorib. & mandatorib. li.8.co.1897.B
Non semper cōpelleris.quomodo & quando iu. li.7.co.1643.B
Non seruum.de rei vin. li.3.co.558.B
Nō sine.de bonis quæ liberis in potest &c. li.6.co.1494.C
Non solent noua.vectiga.noua instit. non posſ. li.4.co.886.C


Non solum

# Nouem priorum librorum Codicis.


Non solum barbaris.de commer.& merca. lib.4.co.887.A
Non solum per. de prædiis & aliis reb. mi. lib.5.co.1164.A
Non solum verba. ad legem Iul. de adult. lib.9.co.2024.B
Non tantum duorũ.de lega.li.6.co.1373.A
Nó valet.ad leg.fal.de pla.li.9.co.2064.D
Nó videtur.de in integ.resti.li.2.co.348.C
Non videtur nobis.de sentent.& interloc. lib.7.co.1653.C
Non vnde.si certum pet. li.4.co.634.B
Nó vtiliter.de eo qui pro tutore neg. gesſit. li.5.co.1121.B
Nos reddẽtes.de summa trini. li.1.co.18.A
Nostram prouisionem.de testamen. lib.6. co.1283.B
Nostris & parentũ.de calum.li.9.c.2116.C
Notum est à fisco. de quadrien. præscript. li.7.co.1612.C
Nouatione legitimè.de fideiussorib.& mãdatorib. li.8.co.1898.B
Nouationum nocentia. de nouat. & delegat. li.8.co.1912.B
Nouerint iudices. vt intra cert. temp. cri. quæst.term. li.9.co.2112.A
Nouum quod postulas. de appellationib. li.7.co.1700.C
Nuda pollicitatione. de contrahen. stip. li.8.co.1884.B
Nulla dubitatio. de procuratorib. li.2. co. 311.B
Nulla lege.de iure dot. li.5.co.985.A
Nullam existimationis.ex qui.cau.infa.irro. li.2.co.295.B
Nulla nisi.de episc.& cleri. li.1.co.59.B
Nulla res.quod cum eo.&c. li.4.co.735.C
Nulla tibi.de solut.& liberat.li.8.c.1914.C
Nulli defensorum.de defen.ciuit.lib.1.col. 213.B
Nulli hæreticorum.ne san. baptisite. li.1. co.123.B
Nulli iudicũ.de off.rect.pro.li.1.co.200.A
Nulli iudicum.ne sine iust.prin.cer.iu. lice. confis. li.9.co.2124.B
Nulli licere.de episc.& cleri.lib.1.co.74.B
Nulli officialium.quorum appel.non recipi. li.7.co.1738.C
Nulli patriæ suæ.de off.rect.pro. lib.1.co. 200.B
Nulli prorsus.de formulis & impetra. act. sublatis. li.2.co.417.A
Nulli prorsus.de iudi. li.3.co.436.B
Nulli qui.de senten.& interlo. li.7.colum. 1657.C
Nullo iusto.de rei vin. li.3.co.559.C
Nullum ex officio. vbi cau. fiscales agan. li.3.co.502.B
Nullũ palatinis.de off.rect. p.li.1.co.199.B
Nullum penitus.de testib. lib.4.co.702.B
Nullus aruspex.de malef. & mathema. lib. 9.co.2057.C
Nullus hæreticis.de sũma trini.li.1.co.14.B
Nullus in carcerem. de exhiben. & transmitt. li.9.co.2011.B
Nullus iudicum.de adsessorib.& dome. li. 1.co.206.A
Nullus omnino.ad leg.Iul.de amb. lib.9. co.2083.B
Nullus omnino.ad legem Iul.ma.lib.9.co. 2020.C
Nullus prouinciæ.de off.recto.prouin.lib. 1.co.199.A
Nullus tanquam.de Iud.& Cœlico. lib.1. co.128.D
Nunquam omnino.de offic.milita.iud.li.1. co.200.C
Nup legẽ.de naturalib.libe. li.5.c.1067.D
Nutritoribus.communia de succes.li.6.co. 1484.D

O

OBæs alienum. de prædiis & aliis reb. mino. li.5.co.1167.A
Ob æs.de obliga.& actio. li.4.co.663.C
Ob causam proprij.de obliga. & actionib. li.4.co.659.C
Ob commissa.ad leg.Iul.de adult.lib.9.co. 2033.C
Ob debitum viri.ad leg.Iul.de vi pub.li.9. co.2045.A
Obligata pignoris iure. si antiquior cred. pig.ven. li.8.co.1847.A
Obligatis pignori.de distract.pign.li.8.co. 1861.B
Ob maritorum. ne vxor pro ma. lib.4.co. 666.C
Ob negocium alienum.de nego. gest. li.2. co.328.B
Obnoxios criminum. de religios. & sumptib.su. li.3.co.617.D
Ob restituenda.de condic.ob tur.cau. li.4. co.655.C
Obseruare curabis.quorum appel. non recipi. li.7.co.1738.A
Obsignatione.de solut.& liberat. lib.8.co. 1916.C
Obtentu expilatæ.de cri.expi. hære. lib.9. co.2091.D
Ob tutorem.si mater indemni.pro. li.5.co. 1122.B
Odiosas.de plus petitionib. lib.3.colum. 469.A
Officia & conditiones.de offic. quæstoris. li.1.co.193.D
Officiales rationales.de episc.& cleric.li.1. co.55.B
Offeratur ei.de lit.contesta. li.3.co.467.B
Officio nec min⁹.de neg.gest.li.2.co.322.B
Officium Hellesponti.de offi. comit. sacri patrimo. li.1.co.196.A
Oleo quidem.de vsuris. li.4.co.790.B
Omissis quoque pignorib. de fideiuss. & man. li.8.co.1903.B
Omnem ambiguitatis. de bonis mater.& mater.gene. li.6.co.1491.A
Omnem honorem.quando prouo. non est necess. li.7.co.1736.C
Omnem inquietudinem. ne rei milit. comit. li.1.co.201.C
Omnem matri.ad senatuscon. Tertul. li.6. co.1468.C
Omnes adolescẽtes.de his qui ven.æta.impe. li.2.co.385.B
Omnes cognitores.ad leg.Iul.rep. li.9.co. 2084.B
Omnes cuiuscunque. si contra ius vel vtil. pub. li.1.co.175.A
Omnes dies.de feriis. li.3.co.476.B
Omnes iudices.de feriis. li.3.co.475.B
Omnes minoris.de off.quæstoris. lib.1.co. 193.C
Omnes nocendi. de præscript. trigin. vel quad.an. li.7.co.1623.A
Omnes omnino.qui testa.fa.pos. lib.6.co. 1263.A
Omnes omnino. in quibus cau. milit. fori præscri.vti non poss. li.3.co.498.D
Omnes pro his.sine cen.vel reliq.fund.cõpa.non posse. li.4.co.846.B
Omnes prouinciarum.de off.recto.prouin. li.1.co.199.C
Omnes prouinciarum.de operib.pub. li.8. co.1812.A
Omnes quib⁹.de operib.pub. li.8.c.1811.A
Oẽs qui vbiq;.de episc.& cler.li.1.co.78.D
Omnes qui quascunque.de quadrien. præscript. li.7.co.1613.B
Omnes quos.de pœnis. lib.9.co.2123.B
Omnes stipulationes. de contrahen. stip. li.8.co.1886.A
Omnes tutores.arbi.tute. li.5.co.1126.D
Omnes vetitæ. de hæreticis & Manich. li. 1.co.113.C
Omne verbũ.cõmu.de lega. li.6.c.1408.B
Omni innouatione.de sacrosan.eccle. li.1. co.25.B
Omni modo.de inoffi.testa. li.3.co.518.A
Omnia corporatorum.de offic.præfec.vrbis. li.1.co.191.C
Omnia loca.de paga.& sacrif.li.1. co.131.A
Oĩa priuilegia.de episc.& cle.li.1.co.87.A
Omnia tributa.de offic.præfec.Augu. li.1. co.196.C
Omnibus in re.de testib. li.4.co.700.B
Omnibus iudicibus.de sportulis. lib.3.co. 456.A
Omnibus militibus.de vectiga.& commiss. li.4.co.883.A
Omnibus p ciuitates.ad leg.Iul.de vi pub. li.9.co.2049.C
Omnibus tam viris.de annonis & capit. li. 1.co.208.C
Omnis à clericis.de episc.& cler.li.1.c.53.A
Omnium rerum.de vectiga.& commiss. li. 4.co.884.A
Omnium testamentorum.de testamen. lib. 6.co.1270.B
Opinione falsa.de vsucap.pro hærede. lib. 7.co.1587.B
Opprimendorum.quando lice.vnicui. sine iud.se vin. lib.3.co.503.B
Optimam quæstionem. de contrahen. stipul. li.8.co.1888.B
Optimum duximus.de dolo malo. li.2.co. 343.C
Orationis diui. de cura. furiosi vel prodi. li.5.co.1155.B
Ordinarij iuris.de rei vin. li.3.co.555.A
Ordo rei gestæ.de execu.rei iudi. lib.7.co. 1684.D
Orphanotrophos.de episc.& cleric.li.1.co. 77.D

P

PActa nouissima.de pactis.li.2.co.229.B
Pacta q̃ contra.de pactis.li.2.co.226.B
Pactum curatoris.de pactis. li.2.co.235.B
Pactũ dotale.de pac.cõuen. li.5.co.1016.B
Pactũ dotali.de collationib.li.6.co.1236.A
Pactum quod bona.de pactis.li.2.co.232.B
Pactum quod dotali.de pactis.li.2.co.231.B
Pacto successorum.de pactis.li.2.co.237.A
Pactũ vulgare.de pigno.act.li.4.co.727.A
Palatinis hæc cura.de off.comit.sacra.larg. li.1.co.195.A
Parabolani.de episc.& cleric. li.1.co.64.B
Parentes & liberi.de testi. li.4.co.698.B
Parentes natales.de liberali causa. lib.7. co.1560.B
Parentibus arbitrium.de inoffi.testa. lib.3. co.508.B
Parentum necessitatib.de alen. libe. lib.5. co.1057.A
Partum ancillæ.de rei vin. li.3.co.552.B
Partus pignoratæ. de partu pignoris. li.8. co.1850.D
Pater pro filia.de pactis conuen. lib.5.co. 1017.C
Pater tuus.qui ætate se excusant. lib.5.co. 1154.C
Pater tuus.de hæredib.instituen. lib.6.co. 1285.C
Pater tu⁹.ad leg.Fab.de pla.li.9.co.2063.D
Pater vester.de hæredib.tuto.vel cura.li.5. co.1135.B
Patrem qui.de nup. li.5.co.936.C
Patroni tui.qui pet.tuto.vel cura. lib.5.co. 1077.D
Patronus liberti.de bono.poss.contra tab. liberti. li.6.co.1225.A
Patris noſe.ne filius pro pa. li.4.co.669.B


Patruo,

BIU Cujas

# Index legum


Patruo &c. de legi. hæred. li. 6. co. 1476. C
Pecuniæ indebitæ. de condict. indeb. li. 4. co. 642. B
Pecuniæ solutæ. de solut. & liberat. lib. 8. co. 1917. D
Pecuniã à te. de cõdic. ob cau. li. 4. c. 652. C
Pecuniã quã. de hęred. actio. li. 4. co. 675. B
Pecuniam quam. de condic. ob cau. lib. 4. co. 647. C
Pecunia quã. de priuil. fisci. li. 7. co. 1761. B
Pendente appellatione. de bono. poss. secũ. tab. li. 6. co. 1222. A
Penes illum. de vectiga. & commiss. lib. 4. co. 883. C
Per agrum. de serui. & aqua. li. 3. co. 577. B
Per Aquilianam. de accept. li. 8. co. 1922. B
Per diuersas. manda. vel con. li. 4. co. 810. B
Peremptorias exceptiones. senten. rescin. non poss. li. 7. co. 1677. D
Perfecta donatio. de donat. quæ sub modo. li. 8. co. 1985. B
Perfectam emptionẽ. quando lice. ab empt. discę. li. 4. co. 842. B
Pergit audãcia. de sepul. viol. lib. 9. colum. 2061. C
Per hanc diuinam. de temporib. & reparationib. app. li. 7. co. 1728. B
Per hãc iubemus. de his qui ante aper. tab. hæred. transmit. li. 6. co. 1455. B
Per hanc legem. de aduoca. diuer. iudicum. li. 2. co. 285. D
Periniquum. de iurisdict. om. iud. li. 3. col. 481. C
Per liberam personam. de acquiren. & retinen. poss. li. 7. co. 1591. A
Permutationẽ. de rer. pmuta. li. 4. c. 890. B
Per omnes regiones. de defen. ciui. li. 1. co. 212. B
Per procuratorem. de acquiren. & retinẽ. poss. li. 7. co. 1596. A
Per prouincias. de ædif. priua. lib. 8. colum. 1800. D
Per retentionem. de vsuris. li. 4. co. 781. B
Persecutionem. de his quę vi metúsve cau. li. 2. co. 333. A
Persecutione pignoris. de pigno. & hypo. li. 8. co. 1823. C
Per tutorem. quando ex fac. tuto. vel cura. li. 5. co. 1112. B
Petendæ in integrum. de temp. in integ. resti. li. 2. co. 402. A
Petens ex stipulatione. de pactis. lib. 2. col. 237. B
Petitionem virorum. de aduoca. diuer. iudicio. li. 2. co. 278. D
Petitiones virorum. de aduoca. diuer. iudicum. li. 2. co. 283. D
Pietatis fungeris. de suspec. tutorib. li. 5. co. 1117. C
Pignoris causa. de pig. act. li. 4. co. 730. C
Pignoribus datis. de fideiussorib. & man. li. 8. co. 1905. C
Pignoribꝰ quidẽ. de vsuris. li. 4. co. 790. A
Pignoris vel hypothecæ. de pign. & hypoth. li. 8. co. 1822. A
Pignorum gratia. quæ res pig. obli. pos. li. 8. co. 1833. C
Pignꝰ in bonis. de pigno. act. li. 4. co. 729. B
Pignus intercidit. etiam ob chirogr. pec. li. 8. co. 1855. B
Placet nobis. de pedan. iudi. li. 3. co. 458. A
Placet nostrę. de episco. & cleri. li. 1. c. 63. B
Placet rationabilis. de sacrosan. eccle. li. 1. co. 24. A
Placet vt iudicibus. de pedan. iudic. li. 3. co. 459. A
Placuit eos qui. de lib. cau. li. 7. co. 1566. A
Placuit in omnibus. de iudi. li. 3. co. 434. B
Placuit omnibus. de paganis & sacrif. li. 1. co. 130. D
Placuit quotiẽs. de pedan. iud. li. 3. c. 459. C
Plagij criminis. j. ad leg. Fab. de pla. lib. 9. co. 2066. D
Plagij criminis. ij. ibidem.
Plagiarij qui. ad leg. Fab. de pla. lib. 9. col. 2067. B
Plures apochis. de fide ĩstru. li. 4. co. 717. A
Plurimi immunitates. de operib. pub. li. 8. co. 1809. D
Plus est hominem. de malef. & mathe. li. 9. co. 2057. B
Pœnã sua dictã. de pœnis. li. 9. col. 2120. C
Polla quidẽ. de his qb. vt ĩdig. li. 6. c. 1353. B
Pollicitatione. de donationib. ante nup. li. 5. co. 919. B
Portionem propriam. de donationib. li. 8. co. 1967. D
Portionem quidem. de comm. rer. alie. lib. 4. co. 866. A
Possessionem quam in vos. de reuo. do. li. 8. co. 1986. C
Possessiones quas. de probationib. li. 4. co. 684. A
Possessiones tuæ. si quis ignorans rem mino. &c. li. 5. co. 1171. B
Possessionum diuisiones. commu. vtriusque iudi. li. 3. co. 603. B
Post aditam. de impu. & aliis substi. lib. 6. co. 1300. B
Post certi tẽporis. de lib. cau. li. 7. c. 1564. A
Post decisionem. de fur. & ser. corrup. li. 6. co. 1190. B
Post diui Marci. ad legem Iul. ma. li. 9. co. 2022. D
Post duos. de aduoca. diuer. iudicio. lib. 2. co. 279. D
Posthumo nato. de bono. poss. contra tabu. quam prætor &c. li. 6. co. 1223. C
Posthumo præterito. de collationib. lib. 6. co. 1241. A
Post litis. ex delict. defunct. li. 4. co. 679. A
Post mortẽ. de fideicómiss. li. 6. co. 1392. A
Post perfectam. de actionib. empt. & ven. li. 4. co. 855. B
Post perfectam. de peric. & comm. rei ven. li. 4. co. 847. A
Postquam eò. de hęred. ven. li. 4. co. 828. B
Postulata. in integrum restit. postula. ne quid noui fiat. li. 2. co. 391. C
Postquam in integrum. de fideiussorib. mi. li. 2. co. 350. B
Postquam liti. de pactis. li. 2. co. 225. B
Post sententiam quæ. de senten. & interlo. li. 7. co. 1657. B
Post solutionẽ. mãda. vel cõ. li. 4. c. 808. D
Post vẽditionem. de pactis. li. 2. col. 224. A
Potes auctoribꝰ. de aduo. fisci. li. 2. c. 287. D
Potest de falso. de off. rectoris prouin. li. 1. co. 197. D
Potioris gradus. de off. rect. prouin. li. 1. co. 198. C
Potuit pupillꝰ. de iure delibe. li. 6. c. 1323. A
Potuit quidem. in quib. casib. tutorem vel cura. habenti &c. li. 5. co. 1091. C
Præbemus licentiam. ad leg. Corn. de fal. li. 9. co. 2078. A
Præcipimus ne. de off. milit. iud. lib. 1. col. 200. D
Præcipimus ex appellationib. de appellationib. li. 7. co. 1716. A
Prædia obligata. de fideicommiss. li. 6. col. 1390. A
Prædia rustica. de prædiis & aliis reb. mi. li. 5. co. 1165. C
Prædiis instructis. de verbo. & re. signi. li. 6. co. 1378. B
Prædiorũ quæ. de prædiis & aliis reb. mino. li. 5. co. 1166. B
Prædium rusticum. quando decreto opus non est. li. 5. co. 1170. A
Præfecti vigilum. de officio præfe. vig. li. 1. col. 200. B
Præfectura vrbis. de off. præf. vrbis. lib. 1. col. 191. B
Præfectus prætorio. de off. præfec. Aug. li. 1. co. 196. C
Præfectus vrbi. si man. ita veni. ne prosti. li. 4. col. 873. A
Præposteri. de testamen. li. 6. co. 1277. C
Præscriptione bona. quib. non obiicitur longi temp. præscript. li. 7. co. 1610. D
Præscriptione mendaciorum. si contra ius vel vtil. pub. li. 1. co. 172. C
Præscriptionem quadraginta. de præscript. trigin. vel quadra. an. li. 7. co. 1624. A
Præscriptionem peremptoriam. de excep. seu præscrip. li. 8. co. 1875. B
Præscriptiones fori. de excep. seu præscrip. li. 8. col. 1878. A
Præscriptio temporis. de operib. pub. li. 8. col. 1810. D
Præsenti lege. de his qui ad eccle. confu. li. 1. col. 134. B
Præses prouinciæ. de transactionib. lib. 2. col. 249. B
Præses prouinciæ. de serui. & aqua. li. 3. co. 575. B
Præses prouinciæ. de condic. furtiua. li. 4. col. 656. B
Præses prouinciæ. de loca. & condu. lib. 4. col. 900. B
Præses prouinciæ. de pig. & hyp. li. 8. co. 1817. B
Præses prouinciæ de suspec. tuto. lib. 5. col. 1116. D
Præses prouinciæ non. de sent. & interlo. li. 7. col. 1654. C
Præses prouinciæ ad quem. de appel. lib. 7. col. 1702. A
Præses prouinciæ probatis. quæ sit longa consue. li. 8. col. 1962. B
Præses prouinciæ. de postli. reuer. li. 8. co. 1954. B
Præses prouinciæ aditus. si vendito pig. li. 8. col. 1863. B
Præses prouinciæ in eum. de interdict. lib. 8. col. 1773. A
Præses prouinciæ. ad leg. Fab. de pla. lib. 9. col. 2065. D
Præses prouinciæ. de abolit. li. 9. col. 2109. A
Præses prouinciæ. de off. recto. prouin. lib. 1. col. 198. A
Præsides non per. de adsessorib. & dome. li. 1. col. 205. A
Præstat firmam. de long. temp. præscrip. li. 7. col. 1579. B
Prætextu debiti. de commodato. lib. 4. col. 726. A
Prætori defertur. de off. præto. lib. 1. col. 197. A
Prætoria iudicum. de ope. pub. lib. 8. col. 1810. B
Precibus quidem. de inoffi. don. lib. 3. col. 533. B
Precibus tuis. de impu. & aliis substi. lib. 6. col. 1301. B
Precij causa. de rescin. ven. lib. 4. colum. 837. C
Precij rerum. man. vel con. li. 4. col. 809. A
Presbyteri citra. de episco. & cleri. li. 1. co. 58. A
Presbyteros diaconos. de episco. & cleri. li. 1. col. 57. B
Pridem placuit. de quæst. lib. 9. col. 2104. A
Primicerius adiutor. de off. præfec. vrbis. li. 1. co. 191. D
Principaliter. j. de li. cau. li. 7. co. 1557. A
Principaliter. ij. de lib. cau. li. 7. col. 1559. B
Prior quidẽ. q pot. ĩ pig. hab. li. 8. c. 1836. A
Priuatorum consensus. de iurisd. om. iud. lib. 3. col. 479. C


Priuilegia

BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Priuilegia quæ.de sacrosan. eccle. li.1.col. 28. A
Priuilegia quæ.de hæreticis & Manich. li.1.co.113. A
Priuilegiis dudum.de of.magistri off.li.1. co.194. A
Prius de possessione.de appellationib.li.7. co.1700. C
Prius est.de his qui accu.non pos. li.9.col. 1994. B
Pro auro.de vsuris. li.4.co.791. A
Procurator citra.si aliena res pign.da.li. 8. co.1828. C
Procurator meus.vbi cau.fisca.agan. lib.3. co.500. B
Procurator meus.de pœnis. lib.9. colum. 2118. A
Procurator priuatæ.de edendo. lib.2. col. 218. B
Procuratorem.de procuratorib. lib.2.col. 307. B
Procuratorem non.manda.vel con. lib. 4. co.806. B
Procuratores meos.de modo mult.li.1. co. 209. C
Procuratores nostros.vbi cau.sta.agi.deb. li.3.col.492. B
Procuratori nostro.de peda.iu. lib.3.col. 457. A
Procuratoribus institutis. de procuratorib. li.2.co.311. A
Pro debito creditores.de bon.auct.iu.pos. li.7.co.1754. B
Pro dubietate.de condict.indebi.li.4.col. 646. C
Programma si quod.commina.epist.lib.7. col.1693. D
Pro hæreditariis.de hæredi.actio. li. 4.co. 676. B
Prolatum à præside.de sent.& interlo.li.7. co.1654. C
Promissæ tibi.an seru.pro suo fa.li.4.col. 672. B
Promissis transactionis.de transactionib. li.2.co.263. C
Pro officio.de admini.tuto.li.5.co.1099. C
Pro oneribus.de iure dot. li.5.co.991. B
Propter instrumenta depositi vel con.li. 4. co.798. A
Properandum.de iudi. li.3.co.436. C
Pro portione tua. de excep.seu præscrip. li.8.co.1873. A
Proprietatis.de probationib.lib.4.colum. 684. C
Proprias tuas.de legat. li.6.co.1371. C
Propter æs alienum.quando fiscus vel priuat.&c. li.4.co.673. C
Propter honorem.qui bon.ced. pos. lib.7. col.1750. B
Propter insidias.de his qui accu. non poss. li.9.co.1999. A
Propter latè.in quib.casib.tutorem vel cura.habenti.&c. li.5.co.1092. A
Propter mutuam.de duob.reis stip.li.8.co. 1895. A
Propter violatam.ad leg.Iul.de adul.li.9. co.2027. B
Prouidendum est.de postulan. lib. 2. col. 273. C
Prouinciarum præsides.de feriis.lib.3.col. 477. C
Puberem agnoscentem.de iure delibe. lib. 6.col.1325. B
Publicas ac fiscales.de feriis. lib.3.colum. 476. A
Publicati semel.de testa. li.6.co.1263. C
Publico iudicio.ad legem Iul.de adult.li. 9.co.2023. C
Puniri iubemus.si contra ius vel vtil.pub. li.1.co.173. B
Pupillorum repudiatio.de repu.vel absti. hære. li.6.co.1344. B
Pupillorum seu.de admini.tuto.lib.5.col. 1100. A
Pupillus agere.de vsur.pupil.lib.5.colum. 1138. B
Pupillus si ei.de alimen.pupillo præstan. li.5.co.1124. A

Q

Quadraginta diebus.de feriis. li.3.col. 476. B
Quæ adulterium.ad leg.Iul.de adul. lib.9. co.2037. A
Quæ ex relationib.de legib.& constit. lib. 1.co.138. A
Quæ fortuitis.de pignora.act. li.4.colum. 727. C
Quæ in testamento.de his qui sibi adscrib. in test. li.9.co.2079. C
Quæ nuper.de inoffi. testa. lib. 3. colum. 519. D
Quæ operibus.de operib.pub. li.8. colum. 1810. A
Quæ prædium.si alie.res pig.da. lib.8.col. 1830. A
Quæ specialiter.de distract.pign.lib.8. co. 1859. B
Quæcumque res.de bonis quæ liberis in potest.&c. li.6.co.1493. C
Quædam pupillorum . si mater indemni. pro. li.5.co.1121. C
Quædam sunt.de peda.iud. li.3.co.460. A
Quæstionem.de fideicommis.lib.6.colum. 1402. A
Quæstionem.de quæst. li.9.co.2102. B
Quæstiones eorum.vbi de cri.agi opor.li. 3.co.483. B
Quandiu non est.de distract.pig. li.8. col. 1858. B
Quandiu per.qui admit. ad bono. possess. pos. li.6.co.1218. A
Quando quis.de bon.proscrip.li.9.colum. 2128. B
Quanquam curatores. si sæpius in integ. resti.post. li.2.co.384. A
Quanquam in tutela.de excusa.tut. lib.5. co.1148. C
Quanquam ita.de his qui sibi adscrib.in test. li.9.co.2078. C
Quanquam militum.de testamen.mili. li. 6.co.1249. C
Quanquam omnium.qui testa.fa.poss.lib. 6.co.1257. B
Quanquam pater. ad leg.Fal.li.6.colum. 1437. C
Quanquam pecuniæ.de sen.quæ sine.li.7. co.1662. B
Quanuis adulterij.ad leg.Iul.de adul.li.9. co.2038. A
Quanuis ancilla.si penden.appel.li.7. col. 1743. C
Quanuis Bassa.de vsuris. li.4.co.783. A
Quanuis codicilli.de fideicommis. liber. li.7.co.1517. A
Quanuis constet.de pignor.& hyp.lib.8. co.1816. A
Quanuis cùm.de iuris & facti igno. lib.1. co.158. D
Quanuis cum.an seruus pro suo fact.li.4. co.671. B
Quanuis. de inoff.testa. li.3.co.504. B
Quanuis defunctus.ne de statu defunct.li. 7.co.1576. C
Quanuis ea.de pign.& hypo. li.8. colum. 1821. D
Quanuis etiam.de fur.& ser.corru. lib.6. co.1192. C
Quanuis cum.de transact. li.2.co.264. B
Quanuis eum.ad sena.Turpil. li.9.colum. 2113. D
Quanuis ex causa.de priuil.fisci.lib.7.col. 1760. B
Quanuis fluminis.de alluuionib. li.7. col. 1640. C
Quanuis fructus.in quib.caus.pig.ta.con. li.8.co.1826. D
Quanuis hæres.de legatis. li.6. co.1367. B
Quanuis indubitati.ad leg.Iul.de adult.li. 9.co.2032. C
Quanuis in lucro.de iur.& fac.igno. li.1. co.163. C
Quanuis instrumento.si quis alteri vel sibi sub al.&c. li.4.co.857. B
Quanuis mulier.ad senatusconsul.Velleia. li.4.co.752. B
Quanuis pater.de pactis conuen. li.5.col. 1015. C
Quanuis pecuniam.si certum petatur. lib. 4.co.631. C
Quanuis personali.de pignorib.& hypo. li.8.co.1819. A
Quanuis placuerit.de impu.& aliis substi. li.6.co.1300. A
Quanuis quis. de edict.diui Hadria.tollen. li.6.co.1347. B
Quanuis senatusconsultum.de senatuscon. li.1.co.147. C
Quanuis simpliciter.de fideicommis. li.6. co.1395. A
Quanuis verbis.de legatis. lib. 6. colum. 1366. C
Quanuis vsuræ.de vsuris. li.4.co.781. A
Quas gratias.de off.præfect. præto. Afri. li.1.co.181. D
Quem dicis tibi.de testamenta.tute. lib.5. co.1070. D
Querela falsi.ad leg.Corn.de fal. li.9.col. 2072. B
Quia absente.de procuratori. li.2. colum. 301. B
Qui accusare.de edendo. li.2.co.217. B
Qui à creditore.de distract.pig. lib.8. col. 1861. D
Qui ad statuas.de his qui ad stat.confug. li.1.co.180. C
Qui ad tutelam.qui nume. lib.li.5. colum. 1153. D
Qui aliena pecunia.si quis alteri vel sibi sub al.&c. li.4.co.859. C
Quia nonnunquam.quæ res ven.non poss. li.4.co.830. C
Quia plurimæ.de operib.pub. li.8. colum. 1813. D
Qui bonis cesserint.qui bo.ced.pos. lib.7. co.1748. B
Qui calumniatores.de calum. li.9. colum. 2116. A
Qui causaria.de excusationib.vetera.lib.5. co.1153. B
Qui certo.vbi conue.qui certo loco dare promi. li.3.co.487. C
Qui contra legum.de incest.nup. li.5. col. 948. C
Qui crimen publicum.de his qui accu.nõ poss. li.9.co.1995. B
Quicquid animi.de aduo.diuer.iudicio.li. 2.co.276. B
Quicquid auus.de bonis mater.& mater. gen. li.6.co.1489. A
Quicquid contra.de vectiga.& commis.li. 4.co.885. C
Quicquid tutoris.arbi.tute. lib.5. colum. 1128. A
Quicunque administrationem. de contractib.iudi. li.1.co.208. D
Quicunque ex eo.de requiren.reis.lib.9. co.2101. B
Quicunque ex Iudæis.de Iudæ.& Cœl. li.1.co.127. D
Quicunque fugitiuum. de seruis fugi. lib. 6.colum.


BIU Cujas

# Index legum


6.colum.1181.B
Quicunque in hac. de hæret.& Manich. lib.1.col.117.B
Quicunque locus.de operib.pub. li.8.co. 1813.B
Quicunque maleficiorũ.de malef.& mathe. li.9.co.2059.C
Quicunque non.vbi ſenat.vel clariſſ.conue. li.3.co.495.C
Quicunque prætorianæ.de procuratorib. li.2.co.312.B
Quicunque rem. de litig. lib. 8. colum. 1879.B
Quicunque res. qui admit.ad bono.poſſ. poſ. li.6.co.1219.C
Quicunque reſidentibus.de epiſco.& cleri. li.1.co.62.A
Quidam ancillæ.ad ſena.Orfi.li.6. colum. 1473.A
Quidam cum teſtamentum.de neceſ. ſer. hæredib.inſti. li.6.co.1308.D
Quidam cum teſtamentum.de poſthu.hæredib.inſti. li.6.co.1320.B
Qui deportantur.de hæredib. inſtituen.li. 6.co.1285.C
Qui depoſitum.depoſiti vel contra.lib.4. co.799.C
Quidam elogio.de iure delibe. lib.6. col. 1330.C
Quidam filium.de fideicom. lib.6. colum. 1401.B
Quidam teſtamento. ad ſenatuſcon.Trebel. li.6.co.1431.B
Qui ad tutelam. qui numero libero.ſe excuſ. li.5.co. 1153.D
Quidam vetuſti.ſi nuptiæ ex reſcript.petan. li.5.co.956.B
Qui de crimine.de accuſ.& inſcrip. lib.9. co.2005.B
Qui diuinæ.de cri.ſacr. li.9.co.2087.B
Qui ea lege prædium.de pact.inter emp. & ven.compo. li.4.co.867.C
Qui ex conducto.communia de vſucap.li. 7.co.1588. A
Qui exercendorum.de nundinis & mercationib. li.4.co.882.C
Qui explicandi.de accuſ.& inſcrip. lib.9. col.2006. A
Qui exportandus.ſi ſer.expor.ven.li.4.co. 872.C
Qui falſas tabulas.ad leg.Corne.de fal.li. 9.co.2070.B
Qui fideicommiſſariam.de fideicommiſ.li. 6.co.1390. C
Qui filios veſtros.quæ res pig.obli.poſ. li. 8.col.1832. C
Qui in poteſtate.de in ius vo.lib.2. colum. 222. B
Qui iure veteri.de infirman.pœn.cœlib. lib.8.col.1992.B
Qui legati.vt in poſſeſ.lega.&c. lib.6.col. 1460. B
Qui liberos.de iniur. li.9.co.2096.B
Qui licitam.vt lit.pen. li.1.co.171.C
Qui manumittuntur.de oper.liber. lib.6. col.1205.C
Qui neceſſario.de aduo.diuer.iudicio.lib. 2.col.275. B
Qui nummis acceptis. de ope.liber.lib.6. col.1202.A
Qui nondum certus.de hæred. ven. lib. 4. col.827. B
Qui non probaſſe.de calum. lib.9. colum. 2115. C
Quinquaginta dies.de excuſationib. tuto. lib.5.col.1146.A
Quinque pedum.finium regun. lib.3.col. 607.C
Qui ordinariam.de offi.recto.prouin. li.1. co.198.D
Qui pactus eſt.de pact. pig. li.8.co.1871.A
Qui pignus.qui potio.in pig.hab.li.8. col. 1834.D
Qui poſt teſtamentum.de lega. lib.6.col. 1367.C
Qui poſt viceſimum.ſi maior fact.rat.hab. li.2.co.388.A
Qui potentatus.de generali abolit. lib.9. col.2110.D
Qui prædium obligatum.de diſtrac.pig.li. 8.col.1860.D
Qui pro parte hæres.de luit.pig. lib.8.col. 1865.C
Qui pupillæ negotia.de nego.geſt.li.2.co. 322. B
Qui religioſa mente.de his qui in eccle. manu. li.1.co.138.A
Qui rem emit.de euictionib. lib.8.colum. 1924.A
Qui rem propriam.de loca.& condu.li.4. col.901.C
Qui reſtituitur.de reputationib quæ ſi.in iudi. li.2.co.390.C
Qui ſecutus.de inſtito & exercito.act.li.4. co.733. B
Qui ſe non immiſcuerunt.ſi tutor vel cura.non geſ. li.5.co.1136.D
Qui ſententiam.de pœnis. li.9.co.2120.D
Qui ſe patris.vnde liberi. li.6.co.1226.B
Qui ſepulchra.de ſepulch.vio. lib.9. col. 2061.B
Qui ſine auctoritate.de operib.pub. lib.8. col.1814. A
Qui ſtipendia.de procuratorib.lib.2. col. 302. C
Qui ſub prætextu.de ſacroſan.eccl.li.1.co. 26.B
Quiſquis accuſator.vt intra cer.temp.cri. quæſt.termi. li.9.co.2111.C
Quiſquis cenſibus.de epiſco.& cleric. li.1. col.62.D
Quiſquis crimen.de calum.li.9.co.2117.C.
Quiſquis cum militibus.ad legem Iul.ma. li.9.co.2020.D
Quiſquis emenſis.de epiſc.& cleri.li.1.co. 73.B
Quiſquis fuerit.de ſportulis. li.3.co.455.B
Quiſquis iudici.ſi certum pet. li.4. colum. 638.A
Quiſquis maior.de reſcin.ven. lib.4. col. 839.C
Quiſquis ne voluntas.quorum appel.non reci. li.7.co.1740.C
Quiſquis rem.de donationib.lib.8.colum. 1972.C
Quiſquis vult.de poſtulan. li.2.co.272.A
Qui tibi hæreditatem.de hæred.ven.li.4. co.828.A
Qui tibi hæreditatem.de his qui à nõ do. li.7.co.1539.C
Qui tutores.ſi tutor vel cura.reip.cauſa. aberit. li.5. co.1152.C
Qui veluti præſentem.ad leg.Cor. de falſis. li.9.co.2072.C
Quo minus creditor.ſi antiquior cred.pig. ven. li.8.co.1847.B
Quo minus fructuum.de pigno.act.lib.4. col.731.A
Quod adhibitus.de his qui ſibi adſcrib.in teſtam. li.9.co.2080.A
Quod certatum.de poſthu.hæred.inſti. li. 6.co.1319.B
Quod Cornelia.de Iud.& Cœlico.li.1.co. 126.B
Quod debitori.de ſolut.& liberat.li.8.co. 1918. A
Quod de ſuo.de dote cau.non nume.lib.5. col.1022.B
Quod dicis matrem.qui dare tuto.vel cura.poſſ. li.5.co.1083.C
Quod eſt conſtitutum.ne de ſtatu defunct. li.7.co.1577.B
Quod euitandi.de condic.ob tur.cau.li.4. col.654.B
Quod ex liberta.de oper.liber.lib.6.col. 1205.B
Quod ex operis.de pigno.act.li.4.colum. 726.B
Quod ſauore.de legib.& conſtitut.li.1.co. 143.B
Quod in vxorẽ.de neg.geſt.li.2.col.326.A
Quod magno conflictu.commina.epiſto. li.7.co.1694. A
Quod placuit.de excuſationib.vetera. li.5. co.1153.C
Quod plerumque.de alimen.pupillo præſtan. li.5.co.1124.C
Quod promulgatis.de off.præf.vrbi.lib.1. col.191.A
Quod quis.de procuratorib.li.2.co.302.C
Quod res.de excuſa.tuto. li.5.co.1150.B
Quod ſcitis. de bonis quæ lib.in poteſt. &c. li.6.co.1492.D
Quod ſponſæ.de donationib.ante nupt.li. 5.co.919.C
Quod tempore militiæ. de reſtitutionib. militum. li.2.co.393.B
Quoniam adſeueras.de rerum permu.li.4. co.891. C
Quoniam Alexandrum.ad leg.Iul.de adul. li.9.co.2035.B
Quoniam aduerſus.ſi quis ignorans rem mino.&c. li.5.co.1171.C
Quoniam auus.de euictionib.lib.8.colum. 1923.B
Quoniam ciuili.de ordi.iudi. lib.3.colum. 466.A
Quoniam circunuentam. ſi aduerſus dotem. li.2.co.367.B
Quoniam conſulis.de feriis.li.3.co.474.B
Quoniam deſideria.de naturalib. li.5.col. 1061.B
Quoniam ea. vbi & apud quem cogn. in integ.reſt. li.2.co.388.C
Quoniam indignum.de teſtamen. li.6.co. 1268.A
Quoniam in prioribus.de inoffi.teſta.li.3. co.520.B
Quoniam inter alias.de pact. pig.li.8. col. 1872.A
Quoniam iudices ordinarij.de appellationib. li.7.co.1711.C
Quoniam liberi.de teſtib. li.4.co.700.B
Quoniam liberum.de compenſa. li.4.col. 777.C
Quoniam multa.ad legem Iul.de vi pub. li.9.co.2046.C
Quoniam multi.de hæret.& Mani.li.1.co. 121.D
Quoniam nihil.vt in poſſeſſ. legato. &c. li.6.co.1459.A
Quoniam nonnulli.de appellationib. li.7. co.1709.D
Quoniam nonnulli.de falſa mo. lib.9.col. 2080.D
Quoniam nouella.de inoffi.teſta. li.3.col. 517.B
Quoniam plerumque.de dilationib.lib.3. co.470.A
Quoniam præteritæ.de ſecun.nup. li.5.co. 975.D
Quoniã religioſa.quib.ex cauſ.ſerui pro. li.7.co.1545.A
Quoniam ſeruos.ad leg.Fab.de pla.lib.9. co.2065.B
Quoniam ſororem.de iure delibe.li.6.co. 1323.C
Quoniam venerabilis.de epiſco.& cleri. li.1.co.68.C
Quoniam vnum.de cuſto.reo. lib.9. col. 2013.D


BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


2013.D
Quos retrahi.ſi aduerſus libertatem. lib.2. col.363.B
Quotiens ab omnibus.de fideicommiſ.lib. 6.col.1391.C
Quotiens accipientis.de condic. ob tur. cau. li.4.col.655.A
Quotiens aliquis.de ſuis & legiti.libe.&c. li.6.col.1465.B
Quotiens à tutorib.ſi plures vna ſenten.li. 7.col.1690.D
Quotiens certi.de hæredib.inſti. li.6.col. 1289.D
Quotiens de.ad ſenatuſcon.Orfi. li.6. col. 1472.A
Quotiens de.de quæſt. li.9.co.2106.B
Quotiens donatio.de donat.quæ ſub modo. li.8.col.1984.D
Quotiens duobus.de rei vin. lib.3.colum. 556.B
Quotiens ex quolibet. de prohib. ſeque. pecu. li.4.co.641.B
Quotiens inter.famil.erci. li.3.co.585.B
Quotiens pluribus.quando nõ peten.partes petenti.adcreſ. li.6.co.1221.A
Quotiens principali.de fideicommiſ. li.6. col.1392.A
Quotiens quæſtio.de iudiciis. li.3.colum. 431.B
Quotiens reſcripto.de precib.imp.offe. li. 1.co.166.A
Quotiens res.de iure dot. li.5.co.985.B
Quotiens viro.vbi ſenat.vel clariſſ.conuenian. li.3.co.496.C

R

RAptores virginum.de epiſc.& cleri. li.1.co.95.D
Raptores virginum.de rapt.virg. li.9.col. 2050.C
Ratas manere.de reſcin.ven. lib.4.colum. 836.B
Rationales priuatæ.de aduo.fiſci. li.2.col. 288.B
Rationes defuncti.de probationi. li.4.co. 685.B
Rationes curæ.de admini. tuto. lib.5.col. 1098.A
Ratio iuris.de hære.ven. li.4.co.816.B
Rebus certa.de rerum permu. li.4.colum. 892.A
Rebus quas.vt nemini liceat ſine iud.lib.2. co.319.A
Rebus quidem.de re iudi. li.7.co.1682.B
Receptitia.de conſtitu.pecu.lib.4.colum. 681.B
Rectè poſſidenti.vnde vi. li.8.co.1778.C
Rectores puiciarũ.de pœ. li.9.co.2123.C
Refert largiter.de fal.cau.adiec.lega. li.6. co.1416.B
Regiæ maieſtatis.vt nemo priuatus titul. li.2.co.317.C
Regionem.finium regun. li.3.co.605.C
Rei annonariæ.ſine cen.vel reliq.fundum compara.non poſſe. li.4.co.845.B
Rei creditor obligatæ.de diſtrac.pign.lib. 8.co.1861.D
Rei iudicatæ effectum.commina.epiſt.lib. 7.co.1692.D
Reipublicæ iuribus.ne fiſcus vel reſp.li.2. co.319.B
Relationes vicariorum.de offi.vicar. li.1. co.196.D
Rem maioris.de reſcin.ven.li.4.co.834.A
Rem non nouam.de iudi. li.3.co.447.B
Rem in præſenti.de rei vxo.act. lib.5.col. 1002.D
Rem quam.ſi aduerſ.vendi.pign.lib.2.col. 361.B
Rem quam.de iure dot. li.5.co.992.B
Rem quidem.de liberali cauſa.li.7.colum. 1553.B
Renitente te.de iure delibe.li.6.co.1325.A
Reos adulterij.ad leg.Iul.de adult.li.9.co. 2027.C
Reos capitalium.de accu. & inſcri. lib.9. co.2002.C
Reos principales.de fideiuſſorib.& mand. li.8.co.1905.A
Repetita promulgatione.de epiſco.& cleri. li.1.co.90.B
Repetitio peculij.ne de ſtatu defun. lib.7. co.1578.B
Reprehendenda.de inſtit. & ſubſti. lib.6. co.1293.C
Re quidem.quando licc.ab emp.diſce. lib. 4.co.841.B
Requirendi fugitiuos.de ſeruis fugi. lib.6. co.1179.B
Res alienas.de rei vin. li.3.co.560.C
Reſcripta contra.de precib.imp. offe. li.1. co.168.C
Res in iudicium.de litis conteſt. lib.3. co. 466.C
Res inter alios.quib.res iudi.non no. li.7. co.1691.C
Res iudicatæ.de re iudi. li.7.co.1682.C
Res mobiles in dotem.de vſucap.pro dote. li.7.co.1586.B
Res ob cauſam.ſi in cau.iudi.pig. li.8. col. 1848.D
Res obligatas.de pign.& hypot. lib.8. col. 1822.D
Res obligatas.vi bon.rap. li.9.co.2092.D
Res pignoris.de remiſſ.pign. lib.8.colum. 1854.A
Reſpublica minorum.quib. ex cauſ.ma.in integ.reſti. li.2.co.406.A
Res quæ.de bonis mater.& mater.gene.li. 6.co.1487.B
Res quas.de iure dot. li.5.co.990.A
Res religioni.de ſepulchro viol. lib.9.col. 2060.B
Reſtituendæ ſunt clariſsimis. de aduoca. diuer.iudicum. li.2.co.284.D
Res vxoris.de donat.inter vir.& vxo. li.5. co.1034.B
Re tua apud.de rei vin. li.3.co.558.A
Reum criminis.de procuratorib.lib.2.co. 302.A
Romanæ gentis.de eunuch. li.4.co.832.A
Rupto quidem.de codicillis.lib.6.colum. 1361.A

S

SAcramenta puberum.ſi aduerſus venditio. li.2.co.359.A
Sacri adfatus.de diuer.reſcript.li.1.colum. 178.A
Sacrilegij inſtar.de diuer.reſcrip. lib.1.co. 177.C
Sacroſancta Theſſalonicen. de ſacroſan. eccle. li.1.co.26.A
Sacroſanctæ.de epiſco.& cleri.li.1. colum. 84.C
Sæpenumero præceptum.ne rei dominicę. li.7.co.1617.A
Sæpe quidam.de præſcrip.trigin. vel quadra.an. li.7.co.1633.C
Sæpe reſcriptum.vt nemini liceat ſine iud. li.2.co.318.C
Salarium incerta.manda.vel con. li.4. col. 808.B
Sancimus cautionis.de verbo.& rer.ſign. li.6.co.1379.B
Sancimus creatione.de admi. tuto. li.5.co. 1103.C
Sancimus de inuectis.in quib.cau.pign. li. 8.co.1828.B
Sancimus eiuſmodi.ad leg.Iul.repe. lib.9. co.2086.A
Sancimus fauore.in quib.cau.in integr.reſti. li.2.co.377.B
Sancimus his ſolis.de reſtitutionib.militum. li.2.co.395.C
Sancimus his ſolis.quib.non obiici.longi temp.præſcrip. li.7.co.1611.B
Sancimus ibi.de pœnis. li.9.co.2122.D
Sancimus licentiam.ad ſenatuſ.Trebel. li. 6.co.1429.C
Sancimus mulieres.de receptis arbi. lib.2. co.415.A
Sancimus neminem.de admi.tuto. li.5. co. 1106.B
Sancimus nemini.de ſacroſan.eccl. li.1.co. 46.C
Sancimus nemini.de infan.expo. lib.8.co. 1960.B
Sancimus nuptias.de nupt. li.5.co.945.C
Sancimus omnem.de donationib. li.8.col. 1976.A
Sancimus omnes.de iudi. li.3.co.450.A
Sancimus patronum.de aduo. diuer.iudicio. li.2.co.278.C
Sancimus quemadmodum. communia de ſucceſ. li.6.co.1485.D
Sãcimus res.de ſacroſan.eccl. li.1.co.48.B
Sancimus ſi quis.de nupt. li.5.co.943.C
Sancimus ſi quis.de teſtamen.lib.6.colum. 1278.C
Sancimus ſi.communia de manu.lib.7.col. 1550.B
Sancimus ſi quis.de vſur.rei iudi. li.7. col. 1688.B
Sancimus ſi quis pro.de fideiuſſorib.& mã. li.8.co.1906.A
Sancimus ſiue.de reb.alie.non alie.li.4.co. 863.B
Sancimus veterum.pro ſocio. li.4. colum. 818.A
Sancimus vt aduocatis.de aduo. diuer.iudicio. li.2.co.276.C
Sancimus vt authentica.de diuer.reſcrip. li.1.co.177.B
Sãcimus vt ſiquãdo.de ep.au.li.1. co.112.C
Sanum mente.de tranſactionib. lib.2. col. 257.C
Satis aperte.ad leg.Corne.de fal.lib.9.col. 2069.A
Satis notum eſt.in quib.cauſ.pig. li.8. col. 1827.A
Scholarium noſtrorum.de off.magiſt. off. li.1.co.194.B
Sciant cuncti.de probationib. li.4.colum. 696.A
Sciant iudices.ad leg.Iul.repet. lib.9. col. 2084.B
Sciant qui.de legiti.hæredib.lib.6. colum. 1477.A
Sciant principes.de off.diuerſ.iud.li.1. col. 202.B
Sciens liberum.vbi de criagi opor. lib.3. co.483.C
Sciens ſeruum.de vſucap.pro emptore.lib. 7.co.1584.C
Scientis conditionem.de ingenuis ma.lib. 7.co.1548.A
Scimus antea.de inoffi.teſta. li.3.co.526.B
Scimus iam.de iure delibe. li.6.co.1333.B
Scire debes.ad legem Fal. li.6.co.1432.B
Scire debes.de priuileg.dot. lib.7. colum. 1762.C
Scire debetis.vt in poſſeſſ.lega.&c. lib.6. co.1460.D
Scire debuiſti.communia de ſucceſ. lib.6. co.1482.D
Scire debuiſti.de contrahen.ſtip. li.8. col. 1885.A
Scriniarios.de teſtamen.milit. li.6.colum. 1256.A
Scriptura teſtaméti.commu.vtriuſque iudi. li.3.co.603.A


Scripturæ

# Index legum


Scripturæ diuerſæ.de fide inſtru. lib.4.co. 712.C
Scripturas quæ ſæpe.qui pot.in pign. hab. li.8.co.1838.C
Scrupuloſam veterum. de contrahen. ſtip. li.8.co.1886.B
Secũdum diui Leonis.de donationib. li.8. co.1974.C
Secundum placiti.de diſtract.pig. li.8.co. 1862.B
Secundum rationem. ſolu. matri. quemad. dos pet. li.5.co.1048.A
Secundum reſponſum . de contrahen. ſtip. li.8.co.1883.B
Secundus creditor.de pig.& hypo. li.8.co. 1823.A
Senatores.vbi ſena.vel clariſ.conue. lib.3. co.496.B
Senatores ſeu.de naturalib. li.5.co.1058.A
Senatuſconſulti.de interdic.ma. lib.5.co. 952.D
Senatuſconſulto & edicto. de his qui ſibi adſcri.in teſt. li.9.co.2079.B
Senatuſconſulto permiſſum.de his qui accu.non poſſ. li.9.co.1996.B
Senatuſconſultum.de peti. hære. lib.3.co. 538.B
Senatuſconſultum.ad ſenatuſcon. Velleia. li.4.co.749.C
Senectus ad donationem.de donationib.li. 8.co.1968.C
Senium quidem.qui teſta.fa.poſſ. li.6.co. 1257.D
Sententia bonorum.de fideiuſſorib. & mã. li.8.co.1904.A
Sententiis finita.de errore aduoca. li.2.co. 289.A
Serui ob violatum.ad leg.Iul.de adult.li.9. co.2034.B
Serui qui monetarios . quib. ex cauſ. ſerui pro. li.7.co.1545.C
Seruis ſi dominorum. de epiſco. & cleric. li.1.co.89.C
Seruis teſtamento.de lega.lib.6.co.1368.A
Seruo ex ſententia.de pœnis. lib.9.colum. 2120.B
Seruo qui fuerat.de pign.& hypo. li.8.co. 1824.B
Seruo tuo.de teſtamen.ma. li.7.co.1511.D
Seruorum capitis.de bo.proſcript. li.9.co. 2124.C
Seruorum libertates.de lege.Fu. Cani.tol. li.7.co.1516.C
Seruos meos.qui manumit.non poſſ. li.7. co.1542.A
Seruos non ſolum.de quęſt.li.9.co.2107.B
Seruos pro domino.de teſti.li.4.co.699.B
Seruos qui feciſſe.ad leg.Iul.de vi pub. li. 9.co.2048.C
Seruos qui proprij.de quæſt. lib.9.colum. 2104.B
Seruos quos nullo.ſi vendito pign.li.8.co. 1864.A
Seruum communem.famil.erciſc. lib.3.co. 592.A
Seruum emptor.de rei vin. li.3.co.560.C
Seruum fugitiuum.de ſeruis fugi. li.6. col. 1178.C
Seruus creditoris.de pactis. li.2.co.224.B
Seruus in iudicio.de iudi. lib.3.co.433.B
Seruus ſub pœna.de pœnis. lib.9.colum. 2119.C
Seruus ſucceſſores. communia de ſucceſſionib. li.6.co.1483.C
Seruus tuus.de inſtito.& exercito.act.li.4. co.731.C
Seueriter prędes.de excuſa.tuto.li.5.colum. 1148.A
Si ab Aeliano.ad leg.Fab.de pla. lib.9.co. 2064.A
Si abducta mancipia.de fur.& ſer.cor. li.6. co.1188.C
Si ab eo cuius.de lib.cau. li.7.co.1555.B
Si ab eo qui.de neg.geſt. lib.2.co.323.B
Si ab eo qui.de legiti.hæredib. lib.6.col. 1477.B
Si ab hoſtibus.quib.ex cau.ma.in integ.reſti. li.2.co.406.B
Si abſentis.ſi certum petatur. li.4. colum. 632.B
Si abſentibus. ſi tutor vel cura. falſis alleg. excu.ſit. li.5.co.1151.D
Si accuſatorib⁹.de accuſationib. & inſcrip. li.9.co.2002.C
Si à creditore.de obliga.& actio. li.4.co. 661.C
Si à creditrice.credit.euict. pigno. li.8.co. 1936.B
Si actionem legati.de pactis. li.2.co.236.A
Si actor à curatore.de appellationi. lib.7. co.1706.C
Si actore ſeruo.de ſolut.& libera. lib.8.co. 1919.C
Si actu ſolenni.de reuocan.his quæ. lib.7. co.1766.A
Si ademptis bonis.de ſen.paſ. lib.9.colum. 2131.B
Si ad excludendam.de reb.credit. li.4.co. 621.B
Si ad inſtar.de lib.exhibẽ. lib.8.co.1796.C
Si ad reſoluendam. de prædiis & aliis reb. mi. li.5.co.1165.B
Si ad ſcribatum.de appellationib. lib.7.co. 1701.C
Si æſtimata.de fundo dotali. lib.5.colum. 1055.B
Si à fratre.de teſtamen.milit. li.6.colum. 1255.B
Si à matre.de iure dot. li.5.co.988.D
Si à non dominis.de his qui à non do. li.7. co.1540.C
Si aduerſarius.de fide inſtru. li.4.colum. 705.B
Si aduerſarius.ad ſenatuſcon.Velleia. li.4. co.752.C
Si aduerſus priuatos.ſi aduerſus fiſcum.li.2. co.370.B
Si adulta.de hæredi.actio. li.4.co.677.C
Si alienam reo. de fideiuſſori. & mandato. li.8.co.1903.D
Si aliquando.de operib.pub. lib.8.colum. 1812.D
Si aliquid per epiſtolam.de donationi.li.8. co.1967.D
Si alterius.ſi minor ſe maiorem dix. lib.2. co.381.B
Si ancillam.de contrahen.empt.& ven.lib. 4.co.821.A
Si ancillam tibi. de actionib. empt. & ven. li.4.co.853.C
Si ancillam nummis. de dona. inter vir. & vxo. li.5.co.1024.B
Si ante conceptus.de pœnis. lib.9.colum. 2118.B
Si ante matrimonium.de donationib. ante nupt. li.5.co.921.B
Si à patre.de condic.indebi.li.4.co.644.B
Si à patre.de iure deliberan. lib.6.colum. 1321.B
Si appellationem.de appellationib. lib.7. co.1715.B
Si apud priorem.de ædilitiis actionib. li.4. co.879.B
Si apud prouinciæ.de reuocan.do. li.8.co. 1986.B
Si apud vtrumque. de appellationib. li.7. co.1709.C
Si aquam per.de ſerui.& aqua.li.3.co.573.B
Si arbiter datus.de ſenten.& interlocut. li. 7.co.1654.B
Si à ſponſo rebus.de donationib.ante nup. li.5.co.924.B
Si à te cõparauit.de pac.inter empt.& ven. compo. li.4.col.869.C
Si auia tua.de iure delibe. li.6.co.1323.B
Si auia veſtra.de inutilib.ſtip. li.8.colum. 1895.B
Si auia veſtra.de donationib. li.8.colum. 1969.C
Si auiæ.de ſucceſſorio edicto. li.6.colum. 1230.A
Si auiam tuam.de ingenuis ma.li.7.colum. 1547.A
Si aui tui.de cri.expil.hæred. lib.9.colum. 2091.B
Si auus tuus.vnde liberi. li.6.co.1225.B
Si auus tuus.de libe.præte. li.6.co.1312.C
Si aut nullum.de legiti.hæredib. lib.6.col. 1476.A
Si Barſatoram.de fideiuſ.& manda. lib.8. co.1901.B
Si bona debitoris.de bo.auc.iu.poſ. lib.7. co.1753.D
Si bonam cauſam.de adminiſtr.tuto. lib.5. co.1097.B
Si bonorum.qui admit. ad bono.poſſ. li.6. co.1217.B
Si cauſa cognita.de tranſactionib. li.2.co. 261.A
Si cauſam iudicati.de execu.rei iud. lib.7. co.1684.C
Si cautione.de his qui accu.non poſſ. li.9. co.1994.C
Si certis annis.de pact. li.2.co.238.B
Si ceſſante ſolut.de diſtract.pigno. li.8.co. 1858.C
Si circunſcripta.ſolu.matri.quemad.dos pe ta. li.5.co.1049.B
Si citra. de condict.indebi. lib.4.colum. 643.B
Si clericus ante.de epiſco. audien. li.1.co. 100.C
Si codicillos.de teſtamen.ma. li.7.colum. 1509.B
Si cogitatione.famil.erciſc. li.3.co.591.A
Si cognati.de neg.geſt. li.2.co.331.A
Si compenſandi.de hæredib.inſtitu. lib.6. co.1287.C
Si competenti.de alend.libe.li.5.co.1057.B
Si competenti. quando dies leg. ced. li.6. co.1456.B
Si conductionis.de loc.& condu. li.4.co. 904.A
Si confidis ſponſam. ad leg. Iul. de vi pub. li.9.co.2045.C
Si conſentiente matre. de dona. ante nupt. li.5.co.923.A
Si conſtãte matrimonio.de donat.an. nup. li.5.co.925.C
Si conſtante matrimonio . de donat. inter vir.& vxo. li.5.co.1032.C
Si conſtante.de repu. li.5.co.1044.B
Si conſtante matrimonio.ſolu.mat. quemad.dos pe. li.5.co.1051.C
Si conſtante matrimonio.ſi dos cõſtan.matri.ſolu.fue. li.5.col.1052.B
Si conſtat.de compenſa. li.4.co.775.B
Si conſtiterit.finium regund. lib.3.colum. 607.B
Si conſtiterit.de fide inſtru. li.4.co.711.B
Si contra compromiſſum.de recept. arbit. li.2.co. 408.C
Si contra matris. ſi contra mat. volun. tut. dat.ſit. li.5.co.1122.C
Si contra ampliſsimi . ſi quis ignorans rem mi.&c. li.5.co.1171.A
Si contra defuncti.de vſucap.pro emptore. li.7.co.1582.D
Si contra licitum.manda.vel con. li.4.co. 809.B




BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Si contra maiorem.de appella. li.7.colum. 1706.B
Si contra pupillū.quando impe. inter pup. &c. li.3.co.482.C
Si contra te.de his qui per metum iud. li.7. co.1744.C
Si controuersia.de euictionib. li.8.colum. 1926.C
Si conuenit.de pactis cōuen.li.5.co.1017.B
Si creditor.si tut.vel curat.interue. li.2.co. 353.C
Si creditor.de pigno.actio. li.4.co.727.B
Si creditor colludens. ad leg. Corn.de fal. li.9.co.2073.B
Si creditor conditioni. de fideiuss. & mandatorib. li.8.co.1899.D
Si creditor pignus.de iu.domi.imp.li.8.co. 1868.B
Si creditor possessionem . si pignus pigno. da.sit. li.8.co.1850.B
Si creditore pignus.si vendi.pign.aga. li.8. co.1865.B
Si creditores vestros.de pact.li.2.co.232.C
Si creditoribus.de seruo pign.dat.ma. li.7. co.1536.D
Si creditoris.de fideicom. li.6.co.1396.B
Si creditrici.de vsur. li.4.co.782.B
Si crimen aliquod.de ordi.cogni. li.7.co. 1572.A
Si crimen ad tuam.de his qui accu. nō pos. li.9.co.1997.C
Si criminis accusationē.ad.l.Iul.de vi pub. li.9.co.2046.A
Si criminis alicuius.ad exhibē. li.3.c.612.B
Si cuidā.de accu.& inscrip. li.9.co.2002.A
Si cui loci proprietas.de ædif.priua. li.8. co.1800.C
Si cui non numeratæ. de non nume. pecu. li.4.co.773.B
Si cuiuscūque.ne liceat poten.li.2.co.315.B
Si cum ante.de donatio.ante nupt. li.5.co. 921.A
Si cum aui tui . si minor ab hæred. se absti. li.2.co.374.A
Si cum ea.de dot.promis. li.5.co.979.B
Si cum esses. qui legit. perso. stan. in iud. hab.vel non. li.3.co.461.B
Si cum exiguam.de condic.ob cau. lib.4. co.649.B
Si cum fratre tuo.res inter alios act. lib.7. co.1697.C
Si cum Hermes.de loca.& conduc. lib.4. co.896.B
Si cum inter te.quando prouo.non est neces. li.7.co.1733.B
Si cum ipse.ad senatuscons. Velleia. lib.4. co.749.C
Si cum militaribus. de restitutionib. militum. li.2.co.395.A
Si cum minor. si minor se maio.dixe. li.2. co.380.B
Si cū pater.si aduer.rem iudi.li.2.co.356.A
Si cum pater.ad senatuscons.Velleia. lib.4. co.754.C
Si cum patruo.commu.vtriusq. iudi. li.3.co. 601.C
Si cum patruus. de rerum permuta. lib.4. co.889.A
Si cum pecuniam.de priuileg.fisci. li.7.co. 1760.C
Si cum pecuniam.de contrahen.stip. li.8. co.1883.A
Si cū quæstio.de euictionib.li.8.co.1929.C
Si cum tibi.de iudiciis. li.3.co.431.C
Si cum seruus.de solut.& liberat. lib.8.co. 1913.C
Si cū vel.de testamen.milit.li.6.co.1254.A
Si curator.arbi.tute. li.5.co.1125.D
Si curatorem.de in integr.restitut.lib.2.co. 345.C
Si curatores habes.de admini.tuto. li.5.co. 1096.C
Si curatores.quando tut.vel cura. esse desi. li.5.co.1143.A
Si curatores.de excusationib.tuto. li.5.co. 1144.C
Si curatoris.de iure deliberā. li.6.c.1324.B
Sicut bonis.de in ius vo. li.2.co.221.B
Sicut certi.de testamē.milit. li.6.co.1253.C
Sicut cessat.de donatio.inter vir. & vxorē. li.5.co.1028.A
Sicut datam.de libe.cau. li.7.co.1561.B
Sicut eligendi.de fideiuss.& manda. lib.8. co.1904.B
Sicut falsi testamenti. ad leg. Corn. de fal. li.9.co.2074.B
Sicuti conuictis.de quæstion. li.9.colum. 2103.C
Sicut in initio.de mutat.no.li.9.co.2082.D
Sicut iniquum.de fide instru.li.4.co.710.B
Sicut initio.de obligat. & actionib. lib.4. co.660.B
Sicut in rem speciales.de præscript. trigin. vel quadrag.anno. li.7.co.1620.B
Sicut instrumēta.de libe.cau. li.7.c.1561.A
Sicut liberis captis.de postli.reuer. li.8.co. 1955.A
Sicut maior.de repu.vel absti.hæred. li.6. co.1343.C
Sicut sacrificia.de paga.& sacrific. lib.1.co. 130.D
Sicut semel.de libe.cau. li.7.co.1559.C
Sicut periculum.de actio.empt.& ven.li.4. co.1854.B
Sicut vim maiorem.de pign.& hypo.lib.8. co.822.B
Sicut vsumfructum.de seruitu.& aqua.li.3. co.577.C
Si debitor cuius.de priui.fisci.li.7.c.1761.A
Si debitor pœnam.de sent.pass.li.9.colum. 2130.D
Si debitor.qui manu. nō poss.li.7.c.1543.B
Si debitor rē.de distrac.pig.li.8.co.1860.C
Si debitori hæres.si aduersus credi. lib.7. co.1612.B
Si debitum.quando fisc. vel priuat. lib.4. co.674.B
Si de certa re.de transaction.li.2.co.260.A
Si decreto prætoris. qui pot. in pign. hab. li.8.co.1835.A
Si decretum ordinis.de seruis reipu.manumit. li.7.co.1538.B
Si defunctus.arb.tute. li.5.co.1128.D
Si defunctus.de suis & legiti.libe. li.6.co. 1463.C
Si de fundo. de locat. & conduct. li.4.co. 899.C
Si de hæreditate.de ordi.cognitio. li.7.co. 1571.C
Si delegatio.de nouat.& delegat. lib.8.co. 1910.B
Si deportationis.de sen. pass. lib.9.colum. 2133.B
Si deportatus suos.de bo.proscript. lib.9. co.2126.B
Si de possessione.de probationib. lib.4. co.693.B
Si de possessione.vnde vi. li.8.co.1780.A
Si deposita.depositi vel con. li.4.co.797.B
Si depositi.depositi. vel con. li.4.co.797.A
Si de proprietate.si à non competen. lib.7. co.1674.B
Si deserta prædia . si propter public. pensi. ven.fue.cele. li.4.co.843.B
Si desertorem.qui.ex cau.serui pro. lib.7. co.1546.A
Si diuersa pars.de trāsaction. li.2.co.250.C
Si diuisa conductio.de loca.& conduc. li. 4.co.899.A
Si diuisio.de diuiden.tute. li.5.co.1131.B
Si diuisionem.famil.erciscun.li.3.co.587.C
Si diuisum.si ex plurib.tutorib. li.5.colum. 1113.A
Si doceas vt adfirmas.de dona.quæ sub modo. li.8.co.1984.A
Si docueris.ad leg.Conel.de fal. li.9.colū. 2071.B
Si dolo aduersarij.de rescin.vendi.li.4.co. 836.B
Si domina.de vsufr.& habita.li.3.co.564.C
Si dominium.ad exhiben. li.3.co.612.A
Si dominium.de pigno.& hypoth. li.8.co. 1819.B
Si donatione.de dona.cau.mortis. li.8.co. 1990.C
Si donationem.de reuocan.donat. li.8.co. 1987.A
Si donatione tibi.de collationib.lib.6.col. 1242.B
Si donationis causa. de contrahen.empt. & ven. li.4.co.819.A
Si donationis causa. de donationib. lib.8. co.1969.B
Si donationis.de accept. li.8.co.1922.B
Si donationis. de his quæ vi metúsve cau. li.2.co.337.B
Si donatio per epistolam. de donat. lib.8. co.1965.C
Si donationum.de nup. li.5.co.939.A
Si dotare filiam.ad senatusconsult. Velleia. li.4.co.753.B
Si dotem.de falsa cau.adiec.lega. li.6.col. 1415.C
Si dotem marito.de iure dot.li.5.co.993.A
Si dum in tuo.ad leg.Iul.de adult. li.9.co. 2029.C
Si duobus.commu.de lega.li.6.co.1409.C
Si duo pluréśve.de duob.reis stip. li.8.co. 1892.C
Si duo vel plures. per quas per. no. acqui. li.4.co.743.B
Si ea conditione.de condi.infer.&c. li.6. co.1419.B
Si ea cuius.ad leg.Falcid. li.6.co.1439.A
Si ea lege.de pact.inter empt.& ven. compo. li.4.co.867.A
Si ea lege.si mancip.ita fue.alien. vt manu. li.4.co.875.C
Si ea lege.de vsur. li.4.co.787.A
Si ea pactione.de vsuris. li.4.co.785.B
Si ea quæ crimen.de his qui accus.non pos. li.9.co.1996.C
Si ea quæ donaueras.de donationi. li.8.co. 1970.B
Si ea quę.si quis ignorans rem minoris &c. li.5.co.1170.C
Si ea quæstio.de his quib.vt indig. li.6.co. 1354.B
Si ea quæ stupro.ad legem Iul.de adult. li. 9.co.2033.D
Si ea quæ tibi.de fideiussorib.mi. lib.2.co. 351.B
Si eius à quo.ad leg.Iul.de adult. lib.9.co. 2034.C
Si eius quę.de legiti.hęred.li.6.co.1474.A
Si emancipata.de iuris & fac.igno. lib.1. co.159.B
Si emācipati.de collationib.li.6.co.1239.B
Si emancipatis.si quis alteri vel sibi sub al. &c. li.4.co.856.C
Si eo tempore quo.de remiss.pign. lib.8. co.1852.C
Si ex alio.quod cum eo &c. li.4.co.738.B
Si ex cautione.de condict.ob turp. cau. li. 4.co.653.A
Si ex cautione de non nume.pecu. lib.4. co.762.C
Si ex contractu.quod cum eo &c. li.4.co. 735.B
Si ex edicto.quorum bono. li.8.co.1777.A




BIU Cujas

# Index legum


Si ex ea pecunia.de rei vindi. lib.3. colum. 552. A
Si ex falsis instrumentis.de transac. li.2.co. 267.A
Si ex liberta.de lib.cau. li.7.co.1556.C
Si ex maiore.de excep.seu præscrip. lib. 8. co.1875.B
Si ex multis causis.de anna.except. li.7.co. 1639. A
Si ex persona minorũ. si aduersus transact. li.2.co.365.B
Si ex possessione.vbi causa stat.agi deb.li. 3.co.492. C
Si ex precio.si certum peta. li.4.co.634.A
Si ex quocunque.ad exhiben.li.3.co.615.A
Si ex senatusconsulto.ad senatusco. Trebellia. li.6.co.1424.B
Si extat corpus.de noxal.actionib.lib.3.co. 609.B
Si ex venditione.de compensa. lib.4.col. 776.C
Si ex voluntate.de dona.inter vir.& vxo. li.5.co.1026.B
Si falsos codicillos.ad leg.Cor.de Fal.lib. 9.co.2071.A
Si falsum instrumentum.plus valere quod agi.&c. li.4.co.724.B
Si familiæ.famil.erciscun. li.3.co.587.B
Si fideicommissum.quando dies leg.ced.li. 6.co.1458.C
Si fideiussor.de dolo malo. li.2.co.340.A
Si fideiussor.manda.vel con.li.4.co.804.B
Si fideiussor nullam. de fideiusso. & mandat. li.8.co.1907.D
Si filiæ tuæ.de dona.ante nup.lib.5.colum. 921. C
Si filiæ tuæ.de contrahen.stipula.lib.8.co. 1882.B
Si filiam tuam.de inoffi.testa.li.3.co.512.C
Si filiis debitoris.qui pet.tut.vel curato. li.5.co.1078.B
Si filij tui.de dona.inter vir.& vxo.li.5.co. 1031.B
Si filium tuum.de liber.cau.li.7.co.1564.B
Si filium tuũ.de pat.potest. li.8.co. 1937.B
Si filius.de bonis proscript.li.9.co.2124.D
Si filiusfamilias.de peti.hæred. li.3.colum. 544.A
Si filiusfamilias.famil.erciscun.li.3.colum. 583.A
Si filiusfamilias.j.ad senatusconsul.Maced. li.4.co.744.C
Si filiusfamilias.ij.ad senatusconsc. Maced. li.4.co.745.B
Si filiusfamilias.iij.ad senatusconsc. Maced. li.4.co.747.C
Si filiusfamilias.ne filius pro patre.li.4.co. 669.B
Si filius pro patre.de nego.gest.li.2.colum. 325.B
Si filius tuus.de inoffi.dona. li.3.co.534.A
Si filius tuus.de dona. li.8.co.1968.A
Si filius tuus.ad senatusco. Maced. lib. 4. co.747.B
Si filius tuus in potest.de patr.pote.li.8.co. 1937. C
Si fines agri.de euictioni. li.8.co.1927.B
Si fœmina.ad senatusconsc. Turpi. li.9.col. 2114.B
Si fœnebris.ad senatusconsc. Velle.li.4.col. 753. C
Si forte mulier.ad leg.Cornel. de sica.li.9. co.2056.B
Si Fortidianum.de lega. li.6.co.1369.A
Si frater.de filiofamilias mi. li.2. co.350.A
Si frater patruelis.qui testa.fa.poss.li.6.co. 1258. B
Si frater tuus.de fideicõmisc.li.6.co.1389.C
Si fratrem tuum.ad leg.Fab.de pla.li.9.co. 2064.D
Si fratres.commu.vtriusque iudic. li.3.col. 602. A
Si fratres tui.ex qui.cau.infa.irrog.li.2.co. 298.B
Si fratris tui.de iure deliberã.li.6.c.1322.A
Si fratri tuo.de suis & legi. libe.lib.6.col. 1461.C
Si fraude & dolo.de præscrip. long. temp. li.7.co.1603.A
Si fructus eorum.de dona.inter vi.& vxo. li.5.co.1026.C
Si fugitiui.de seruis fugiti. li.5.co.1180.A
Si fũctiones.de donationib.li.8.co.1965.B
Si fũdi nomine.de pact.pig.li.8.co.1871.B
Si fundum.de pact.inter empt.& ven.compo. li.4.co.867.B
Si fundum pignori.qui pot.in pign.hab.li. 8.co.1835.D
Si fundũ sciens.de euictioni.li.8.co.1933.B
Si fundum tuum.de reb.alien.non alie.lib. 4.co.862.C
Si fundum vestrum.de rei vindica. li.3.co. 557.B
Si furiosi parentis.de nupt. li.5.co.944.A
Si furti condemnata.ex qui.cau. infa. irro. li.2.co.293.C
Si Gaudentius.de contrahen.emp.& vendi. li.4.co.820.B
Si generaliter.qui pot.in pign.hab.li.8.co. 1836.B
Si genero dotem.de iure dot.li.5.co.993.C
Si hæredes iure.de testamen.manu.li.7.co. 1512.C
Si hæreditas eius.de testamen.ma. li.7.co. 1511. A
Si hæredum.de inoffic.testa. li.3.co.509.B
Si hi cõtra.de loca.& cõdu.li.4.co.902.A
Si hi qui ante.quando ex fac.tuto.vel cura. li.5.co.1112.A
Si hi qui.de loca.& condu. li.4.co.899.B
Si his de quorum.de legit.hæredib.li.6.co. 1476. C
Si hi quos.de liberali cau. li.7.co.1553.B
Si homines certi.de vsur.& fructib.lib.6. co.1423.C
Si hypothecas.de remiss.pig.li.8.co.1853.B
Si iam puberes.si tutor vel curator inter.li. 2.co.352.A
Si idcirco.quib.ex cau.ma.in integ.resti. li.2.co.405.B
Si idẽ codicilli.de codicillis.li.6.co.1363.B
Si ideo.de his quib.vt idig. li.6.co.1357.A
Si ignorans.solu.matri.quemadmo.dos peta. li.5.co.1048.B
Si ignorãte.de remiss.pign. li.8. co.1851.D
Si imperialis maiestas.de legib.& constitu. li.1.co.145.D
Si in ædib⁹.de serui.& aqua. li.3.co.576.C
Si in area.de rei vindica. li.3.co.557.B
Si in causa.quando fiscus vel priua. lib.4. co.674. A
Si incursu.depositi vel con. lib.4. colum. 796. B
Si indebitam.de fideiusso.& manda. lib.8. co.1902.B
Si infanti.de iure deliberan.li.6.co.1327.B
Si inferiorem.de rei vindica.li.3.co.549.B
Si in fraudem.si in frau.pat.à liber.alie. fa. sit. li.6.co.1209.A
Si in fraudem.de lega. li.6.co.1370.A
Si in fraudem legatorum.si omiss.sit cau.testa. li.6.co.1382.B
Si in fraudem.qui manumit.non pos.lib.7. co.1542.D
Si ingenuum te.de ingenuis. li.7.co.1546.B
Si in hoc quod.de distract.pigno. li.8.col. 1861.A
Si in locum.in quib.casib.tuto. vel cura. haben.&c. li.5.co.1091.B
Si in nomine.de testamen. li.6.co.1264.C
Si in personam.de fideicom.li.6.co.1397.C
Si in possessione.vbi cau.stat.agi deb. li.3. co.492.C
Si in potestate.de tab.exhib.li.8.co.1795.B
Si in rem communem.si cert.peta. li.4.co. 636. C
Si in rem minoris.quando ex fac.tuto.vel cura. li.5.co.1111.C
Si in rem suam.si alie.res pigno.da.lib.8. co.1830.B
Si in solutum.de obligatio.& actio. lib.4. co.661.A
Si in te ac fratrem.si aduers. donat. li.2.co. 362.B
Si in te ius.de priuileg.fisci.li.7.co.1762.A
Si inter minores.si maior factus ra.hab.li. 2.co.387.C
Si interrogatione.de vsur. li.4.co.780.B
Si inter virum.de iure dot. li.5.co.991.C
Si inter vos.commu.vtriusque iudi.lib.3. co.602.C
Si inter patrem.de solut.& liberat. lib.8. co.1915.A
Si intestatæ.ad senatusco.Orficia.li.6.co. 1471.B
Si intra ætatem.de in integr.restit. li.2.co. 347.B
Si intra annos.de temp.in integrum restit. li.2.co.398.C
Si intra legibus.de non nume.pec.li.4.co. 766.B
Si intra legitimam.de tempo.in integ.resti. li.2.co.398.A
Si inuita detinetur.de nupt. li.5. co.935.B
Si inuito vel ignorante.de infan.expos. li. 8.co.1959.B
Si invna eadémque.si vnus ex pluri. lib.7. co.1746.A
Si is contra quem supplicas.de præscrip. lon.temp. li.7.co.1603.C
Si is contra quem.de ædific.priua. li.8. co. 1799.A
Si is cui.de fur.& ser.corrup.li.6.c.1187. B
Si is cui colendum.in qui.caus.cess.lõ. tẽp. præscrip. li.7.co.1607.A
Si is de quo.ad sen.cons.Turpil. lib.9.co. 2114.A
Si is quem.de libe.cau. li.7.co.1554.A
Si is qué seruũ.ne de statu. li.7.co.1576.D
Si is quem homicidij.si reus vel ac.mor. fue. li.9.co.2017.A
Si is qui minorem.si minor se maio.dixe. li.2.co.381.A
Si is qui precium.si manci.ita fue.alie. vt manumit. li.4.co.876.B
Si is qui depositam.depos.vel con.li.4.co. 799.A
Si is qui ademptis.si penden.appel.li.7.co. 1743.A
Si is qui puellam.de sponsal.li.5.co.914.D
Si is qui te.ne de statu defũc. li.7.c.1576.B
Si is qui te.de postlimi.reuer.li.8.c.1955.D
Si is qui te.q testamẽ.fa.poss.li.6.c.1258.C
Si ita vt lege.de seruis reipu.manumit. lib. 7.co.1537.D
Si iudici probatum.si vnus ex plur.li.7.co. 1745.C
Si iure.de vectigalib.& commiss. li.4. col. 882.D
Si iure non subsistit.de testamen.ma.lib.7. co.1512. B
Si iusta.si mancip.ita fue.alien. vt manu.li. 4.co.875.D
Si legata.de lega. li.6.co.1368.C
Si legatarius.de lega. li.6.co.1376.D
Si legibus prohibitæ.de episco.audien.li. 1.co.107.C
Si legis Aquilię.de lege Aquil.li.3.c.579.C
Si lenones.de episco.audien. li.1 co.106.B
Si lex municipij.de emancipationi.li.8.co. 1948.A


BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


1948.A
Si libellum.de diuer.reſcript.li.1.co.176.B
Si liber conſtitutus.de condict.ob cauſam. li.4.co.652.A
Si liber homo.de libera.cau. li.7.c.1553.C
Si liberam quod cũ eo &c. li.4.co.739.A
Si liberis.de donationib.ante nupt.li.5.co. 925.B
Si liberta.de lib.cau. li.7.co.1556.C
Si libertam quis.de nupt. li.5.co.945.D
Si libertatẽ.de his qui ſibi adſcrib.in teſt. li.9.co.2080.B
Si liberti.de adminiſtra.tuto.li.5.c.1096.D
Si liberti.de bonis liber. li.6.co.1207.B
Si liberti accuſatores.de his qui ac.non poſſ. li.9.co.2001.B
Si liberum captum.de poſtli. reuer. lib.8. co.1955.B
Si liberum te.de lib.cau. li.7.co.1556.C
Si liqueat.de inoffic.donat. li.3.co.536.B
Si lis pecuniaria.ad leg.Cornel.de fal.li.9. co.2072.B
Si literas eius.mãda.vel cõ. li.4.co.804.C
Si literarũ.de ſolut.& libera.li.8.c.1920.D
Si longis apertíſque.de execu.rei iud.li.7. co.1686.B
Si Lyſias.de fideiuſſo.& mandato.li.8.co. 1896.C
Si magiſtratus.de magiſtratib. conuenien. li.5.co.1175.B
Si magnum.de his qui accuſa.non poſſ. li. 9.co.1998.C
Si maior annis.de tranſactio.li.2.co.263.B
Si maior annis.de reſcind.vendit. li.4.co. 839. A
Si maior annis.de commu.rer.alie.li.4.co. 866.B
Si maior quinquagenaria.de legiti.hæredib. li.6.co.1477.D
Si maior quíq;.de dolo malo.li.2.co.343.B
Si maior quinq;.cõmu.diui. li.3.co. 599.A
Si maior tranſegiſti.de tranſaction.li.2.co. 255.C
Si maiore debiti.de except. ſeu præſcript. li.8.co.187.B
Si maiores vigintiquinque.de tranſact.lib. 2.co.257.B
Si mala fide ſeruum.commu.de vſucap. li. 7.co.1588.C
Si mancipium.de rei vin. li.3.co.559.B
Si mãdator.quod cũ eo &c. li.4.co. 737.C
Si mandatum.de nego.geſt. li.2.co.326.B
Si manifeſte.de ſerui.& aqua.li.3.co.575.C
Si manumiſſori.de obſeq.patrono præſtã. li.6.co.1211. B
Si manumiſſus.de liber.& eor.libe. lib.6. co.1213. B
Si maritus quondam.de donat.inter vi.& vxo. li.5.co.1027.B
Si maritus quõdã.de colla. li.6.co.1242.C
Si maritus ſororis.manda.vel con. li.4.co. 804. A
Si maritus tuus.de inofſi.teſta.lib.3.colum. 514. A
Si maritus tuus.de donat.inter vir.& vxo. li.5.co.1028.B
Si maritus tuus.de diſtract.pigno.li.8.col. 1862.A
Si maritus tuus.de pat.poteſt. li. 8. colum. 1938. D
Si mater.ad ſenatuſconſ.Velleia. lib.4.col. 750.C
Si mater filiis.de inoffic.teſta. lib.3.colum. 504.C
Si mater legitime.in quib.cau.pig. li.8.co. 1827. D
Si mater tua.de vſur. li.4.co.790.C
Si mater tua.de contrahen.empt.& vend. li.4.co.822.B
Si mater tua.de ſucceſſorio edicto.li.6.co. 1229.B
Si mater tua.ne de ſtatu defunct. lib.7.col. 1577.C
Si mater tua.de inoffic.dona. lib.3. colum. 535.C
Si mater veſtra.de dona.ante nupt. li.5. co. 922.B
Si mater vos.de inſtitut.& ſubſtitu. lib. 6. co.1292.C
Si matre ſuperſtite.de ſuis & leg.lib. lib. 6. co.1464.D
Si matrem eius.de vſucap.pro emptore. li. 7.co. 1583.A
Si matrem tuam.de pœnis. li.9.co.2119.B
Si miles.de exhib.& tranſmit.reis. li.9.co. 2010.C
Si militaris iudex.ſi à non competen. li. 7. co.1674. A
Si militem.de condict.ob cauſam. li.4.co. 650.A
Si miniſterium.de libe.cau.li.7.co.1557.D
Si minor à venditore.de actionib. emp.& ven. li.4.co.853.B
Si minor annis.ſi aduerſus vẽditionem &c. li.2.co.358.B
Si minor annis.qui manumit.non poſ.li.7. co.1542.C
Si minor vigintiquinque.de temp.in integ.reſti. li.2.co.401.A
Si minor vigintiquinque.de præd.& aliis reb.mino. li.5.co.1167.C
Si minorem te.de in integ.reſti. lib. 2. col. 346. B
Si minores.de prædiis & aliis reb.mino.li. 5.co.1169.B
Si monumento.quæ res pig.obliga.poſ. li. 8.co.1831.C
Si mortis cauſa.ad legem Fal. li. 6. colum. 1433.C
Si mulier alienam.ad ſenatuſconſ.Velleia. li.4.co.754. C
Si mulier dotem.de iure dot. lib.5. colum. 993.B
Si mulier marito.de pact.conuen. li.5.col. 1020.C
Si mulier repudij.ad le.Iul.de adul. lib.9. co.2042.D
Si mulier perfectæ.ad ſenatuſconſ.Velleia. li.4.co.757.C
Si mutuam pecuniam.de inſtito.& exercito.act. li.4.co.733.A
Si necdum.de religio.& ſumptib.fune. lib. 3.co.617. D
Si negotium.de neg.geſt. li.2.co.327.B
Sine metu legis.ad leg.Iul.de adul. li.9.co. 2031. C
Si neque mandaſti.quib.res iud. non no.li. 7.co.1691.B
Singularum vrbium.de ædifi.priua.li.8.co. 1800.A
Singuli quique.de offic. diuer. iudic. lib.1. co.202.B
Singuli vniuerſíque.de accuſa.& inſcript. li. 9.co.2007.D
Si nominis perſecutionem.de dona.lib.8. co.1964.B
Si non conuicij.de iniur. li.9.co.2095.C
Si non deſignata.de falſa cau.adiec.lega.li. 6.co.1415.B
Si non donationis.de contrahen. emp. & ven. li.4.co.821.B
Si nondum rem.de fur.& ſer.corr. li.6.co. 1185.B
Si nondum vobis.de tuto.vel cura.qui ſatis non de. li.5.co.1114.A
Si non es nunciator.de iniur. lib.9.colum. 2094.D
Si non eſt.de condict.ex lege.lib.4.colum. 658.A
Si non ex propria.de contra.iudi. tut.li.5. co.1140.B
Si non inducta.in quib.cauſ.pign. li.8.co. 1827.C
Si non iniuria.de euictionib. lib.8.colum. 1929.A
Si non omnem.famil.erciſcun. li.3.colum. 581.C
Si non proprietatem.de his qui à non domi. li.7.co.1540.A
Si non ſimpliciter.de ædilit.actio. li.4.co. 878.B
Si non ſinguli.ſi certum peta. lib.4.colum. 633. A
Si non ſinguli.ſi plures vna ſent. lib.7.col. 1690. C
Si non ſpeciali.de teſtamen. lib.6. colum. 1266. B
Si non ſubſcripſiſti.de admini. tuto. lib.5. co.1098.B
Si non ſuſpectum.de ſuſpect.tuto. li.5. co. 1118. B
Si non tranſactionis.de iur.& fact igno.li. 1.co.161.A
Si non verum.de donat.inter vir.& vxo. li.4.co.1030. C
Si nulla culpa.de pign.actio.lib.4.colum. 728. C
Si nulla iuſta ex cauſa.de acquir.& retinẽ. poſ. li.7.co.1595.B
Si nulla vſucapionis.de commu.rerũ alie. li.4.co.864.B
Si nuptiis pater.de nuptiis. li.5.co.932.B
Si ob cauſam.de euic. li.8.co.1928.B
Si obligata.de euict. li.8.co.1920.C
Si obligatum hominem.de ſolut. & libera. li.8.co.1917.C
Si olei certi.de locat.& conduct.lib.4.co. 1919.D
Si operas certi.de ſolut.& liberat. li.8. co. 1919.D
Si operis publici.de pœnis. lib.9. colum. 2120. B
Si pacto quo pœnam.de pact. li.2. colum. 231.A
Si pactum interceſsit.de except.ſeu præſcrip. li. 8.co.1874.C
Si parentes veſtri.de euictio. lib.8. colum. 1930.D
Si partem poſſeſsionis.de vſuca.pro empt. li.7.co.1583.C
Si partus ſubiecti.ad leg.Cornel.de fal. li. 9.co.2068.C
Si paſcenda.de pact. li.2.co.227.B
Si paterna.j.de repudian.vel abſti.hæred. li.6.co.1342.B
Si paterna.ij.de repudian.vel abſti.hæred. li.6.co.1342.C
Si paterna hæreditate.de reuocan.his quę. li.7.co.1763.D
Si paternam obligationem.ad ſen.cõ.Velleia. li.4.co.751.C
Si paterno.de neg.geſt. li.2.co.326.C
Si pater. de vſufr. & habita. lib.3.colum. 563. A
Si pater dotem.de dot.promiſ. li.5. colum. 981.B
Si pater filium.de inſtit.& ſubſtitu.li.6.co. 1293.B
Si pater inteſtatus.de collat. lib.6. colum. 1235.C
Si pater marito.de dot.promiſ. li.5. colum. 980.B
Si pater omne.de inoffi.dona. lib.3.colum. 532. B
Si pater pactum.de ſponſalib.lib.5. colum. 915. B
Si pater puellæ.de inoffic.teſtamen. lib.3. co.510. B
Si pater ſecundum.quando mulier tute.offi.fun.po. li.5.co.1090.A




BIU Cujas

# Index legum


Si pater seruum.de his qui à non do.lib.7. co.1540.B
Si pater tuus.de inoffic.testa. lib.3.colum. 506.A
Si pater tuus.manda.vel con.lib.4. colum. 803. B
Si pater tuus.de rescin. vendi. li.4. colum. 833. B
Si pater tuus.de actio.empt.& ven.li.4.co. 852.B
Si pater tuus.de contra.iudi. tute. li.5.col. 1140.C
Si pater tuus.de cura.fur.vel prodi.li.5.co. 1156.A
Si pater tuus.commun.de succes.li.6. co. 1483. B
Si pater tuus.de hæredib.instituen.li.6.co. 1287.A
Si pater tuus.ne de statu defunct. li.7. col. 1578.A
Si pater tuus.quando prouoc. non est neces. li.7.co.1735.D
Si pater tuus.si penden.appel. li.7. colum. 1743.C
Si pater tuus.qui bon.ced.poss.li.7.colum. 1749. C
Si pater tuus pro Cornelio. de fideiuss.& manda. li.8.co.1898.C
Si pater tuus cui.de noua.& deleg. li.8.co. 1911.B
Si pater tuus.de cri.stel. li.9.co.2093.D
Si pater vester.de sen. pass. lib.9. colum. 2132.C
Si patrem tuum.de alen.lib. lib.5. colum. 1057.B
Si patris.de interdic. matri. lib.5. colum. 954. A
Si patri tuo.de vsuf.& habita. li.3. colum. 562. A
Si patri tuo.de dona. li.8.co.1970.C
Si Patroclus.si manci.ita fue.alie.vt manu. li.4.co.875.A
Si patronum causæ.de aduoc.diuer.iudicio. li.2.co.274.D
Si patruus.commu.vtriusque iudi. li.3. co. 601. A
Si pecunia patris.si quis alteri vel sibi sub al.&c. li.4.co.856.B
Si pecunia tua.de fur.& ser.corru.li.6.co. 1184.C
Si pecuniam.de negot.gest. lib. 2. colum. 324.A
Si pecuniam.de non numera.pecu.li.4.co. 761. B
Si pecuniam.de vsur. pupill. lib.5. colum. 1137.C
Si pecuniam quam.de re iudi. lib.7.colum. 1682.D
Si pecuniam tibi.si pigno.conuen.nu.li. 8. co.1867. B
Si per fideicommiss. lib.ad senatusc.Trebellia. li.6.co.1424.C
Si per ignorantiam.de condic.inde. lib.4. 644.C
Si per impressionem.de his quæ vi metúsve. li.2.co.339.A
Si permutationis. de euic. lib. 8. colum. 1934.A
Si per te non stat.de vsuris. lib.4. colum. 783. C
Si per vim.de his quæ vi metúsve cau.li. 2. co.335.B
Si plures personæ.de condit.inser. li.6.co. 1420.C
Si Pontionilla.quando dies leg.ced. lib.6. co.1457.B
Si Posidonium.ex quib.caus.insa.irro. li.2. co.292.A
Si possessio inconcussa.qui.non obii.lon. temp.præscrip. li.7.co.1610.A
Si post decretum.si aduersus libert.li.3.co. 363. A
Si post depositam.de adsessorib.& dome. li.1.co.206.C
Si post diuisionem.de iuris & fact.igno. li. 1. co.159. C
Si post finitum.de diuid.tute. li.5. colum. 1130. D
Si post motam.de peti.hæred.lib.3. colum. 539.C
Si post perfectam.de euictio. lib.8.colum. 1932.C
Si postquam.vt in possess.leg.&c. li.6.col. 1459.C
Si post sententiam.si sæpius in integ. resti. po. li.2.co.383.B
Si post testamentum.de posthu.hæred.instituen. li.6.co.1318.B
Si potiores creditores. de his qui in pri. cred. li.8.co.1845.C
Si prædiorum.ad leg.Falcid. lib.6. colum. 1440. A
Si prædium quis.de ædilitiis actio.li.4.co. 880.A
Si prædium. de euic. li.8.co.1924.B
Si prædium rusticum.de præd.& aliis reb. mino. li.5.co.1168.B
Si prædium vxor.de iure dot. lib.5.colum. 992.B
Si præsens quidem.de episc.audien.li.1.co. 109.C
Si præses prouinciæ.de dona. li. 8. colum. 1966.B
Si præses quasi.quomodo & quan. li.7. co. 1646.B
Si præsidi.de reb.alie.non alie. lib.4. col. 861. A
Si præsidi prouinciæ.de dona. ante nup. li. 5.co.919.B
Si prætorium pignus.de præto.pig.lib.8. co.1847.D
Si precium.de procu. li.2.co.309.B
Si prior respublica.de his qui in pri.credi. li.8.co.1846.B
Si priusquã distraheretur.de distract.pig. li.8.co.1858.D
Si pro alieno.de cõstitu.pecu. li.4.colum. 679. B
Si probare potes.quando decreto opus nó est. li.5.co.1169. C
Si probatum. commu.diuid. lib.3. colum. 597.C
Si probaueris de fideicommis. li.6.colum. 1388. A
Si probaueris præsidi.si aliena res pig.da. li.8.co.1828.D
Si probaueris te.de remiss.pig. li.8.colum. 1851.C
Si Probus.si aduersus fiscum. lib.2. colum. 370.A
Si pro contutore.de contrario iudi.tut. li. 5.co. 1139.D
Si Proculiana.si omis.sit cau.testa. li.6.co. 1383.B
Si procurator.de procurato. lib. 2. colum. 303. B
Si pro dote.de dot.promis. lib.5. colum. 979. B
Si pro ea. manda. vel con. lib. 4. colum. 806.A
Si pro eo qui.ad sen.con.Turpil. lib.9.co. 2113. C
Si pro fundo quem.de transactio. lib.2.co. 261.C
Si pro mutua.si certum peta. lib.4.colum. 635. A
Si propriis habitis. de donat. inter vir.& vxo. li.5.co.1033.C
Si propter fructus.de compensa. li.4. col. 777.A
Si propter officium.qui.ex cau.ma.in integ.resti. li.2.co.404.B
Si prouincialium.vectiga.no.insti.nõ pos. li.4.co.886.D
Si puellam ea.si man.ita fue.alie.vt manu. li.4.co.877.C
Si puerum non.in quib.cau.cess. ló. temp. præscrip. li.7.co.1608.C
Si pupillorum pater.de testament. tute. li. 5.co.1072. B
Si putas non iure.de peti.hæred. lib.3. col. 542.A
Si qua beneficia.de diuer.rescript. li.1. co. 177. B
Si quæstio tibi.de ordi. iudi. lib.3. colum. 465. A
Si qua ex fœminis.de secun.nupt. li.5. col. 959.B
Si quæ res.si aduer.don. li.2.co.362.A
Si qua cum seruo.de mul. quæ se pro.ser. iun. li.9.co.2044.B
Si qua fideicommissorum.famil. ercis. li.3. co.584.B
Si qua illustris.ad sena.con.Orfic. li.6. co. 1472.B
Si qua per calumniam.de episco.& cleri.li. 1.co.67.C
Si qua inter.de Iud.& cœlico. li.1. colum. 129.A
Si qua mulier.de secund.nup. lib.5. colum. 957. B
Si qua mulier.ad senatuscons. Tertullia. li. 6.co.1467. B
Si qua vnquam.ne rei dominicæ. li.7. col. 1617. D
Si quam tibi.de operis liber. lib.6. colum. 1202.B
Siquando concessa.de operib.pub.li.8.co. 1811. C
Siquando duciano.de appella.li.7. colum. 1720.C
Siquando iniuriarum.de iniur.li.9.colum. 2097. A
Siquando inuitos.de testib. lib.4. colum. 705.B
Siquando negotium.de ordi.cogn. lib.7. co.1573.D
Siquando nostræ.de stat.& imag. li.1.col. 179.D
Siquando quis.de dilat. li.3.co.471.A
Siquando ratio.de relationib. li.7.colum. 1699. C
Siquando.si maior fact.aliena.factam &c. li.5.co.1174.A
Siquando talis.de inoffi.testa. li.3. colum. 523.C
Siquando vis.vnde vi. li.8.co.1787.A
Siquando vsus.de operib.pub.li.8.colum. 1812.D
Si quantitatem.qui bon.ced.poss.li.7. col. 1749.B
Si quas actiones.de seruitu.& aqua.li.3.co. 572.C
Si quas petitiones.de in litem dan.li.5.col. 1118.D
Si quasi.de non nume.pecu. lib. 4. colum. 766.A
Si quenquam.de epis.& cleri.li.1.co.76.C
Si qui adulterij.ad leg.Iul.de adult.li.9.co. 2042.B
Si qui aduocatorum.de postulan. li.2. col. 271.B
Si qui desideria.de suffragio. lib.4. colum. 640.A
Si qui ex consensu.de episco.audien. lib.1. co.103. C
Si quis ex familiaribus. de his qui acc.non poss. li.9.co.2001.A
Si qui inclytas.de commer.& merca. li.4. co.888.D




BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Si qui iudices.de operib.pub.lib.8.colum. 1811.D
Si qui latrones.de his qui latro.occult. li. 9.co.2099.B
Si qui posthac.de offic.præf.præto.Orien. & Illy. li.1.co.181.C
Si qui publicorum.de ser.fugit. lib.6. col. 1184.B
Si quid à procuratore.vbi & apud quem cog.in integ.resti. li.2.co.388.B
Si quid de bonis.de restitut.milit. li.2.col. 393. A
Si quid mater.de donatio.quæ sub modo. li.8.co.1985.B
Si quid negotiorum.de off.com.re.pri. li. 1.co.195.B
Si quid pars.de serui.& aqua. lib.3.colum. 575. A
Si quidem ante.de donat.inter vir.& vxo. li.5.co.1029.A
Si quidem auiam.de iniu. li.9.co.2096.C
Si quidem donationis.de obligat.& actionib. li.4.co.662.B
Si quidem ex causa.de transactioni.lib.2. co.256.C
Si quidem intentionem.de except.seu præscrip. li.8.co.1876.B
Si quidem sine.de præd.& aliis reb.mino. li.5.co.1166.C
Si quidem viuit.solu. matri. quemad. dos per. li.5.co.1049. A
Si quidem Zenoni.de contrahen.stipu. li. 8.co.1885.C
Si quis ad declinandam.de episc.& cleri.li. 1.co.91.A
Si quis ad se fundum.ad leg.Iul.de vi pub. li.9.co.2047.B
Si quis adserat.de mandat.princip. li.1. co. 147.A
Si quis aduersus præfectorum.de precib. imp.offe. li.1.co.167.B
Si quis aduersus.vbi cau.fisca.agan.li.3.co. 501.A
Si quis aduocat⁹.de exceptio.seu præscrip. li.8.co.1877.C
Si quis agere.de codicil. li.6.co.1364.B
Si quis alicui.ad legem Iul.maiest. li.9.co. 2020.A
Si quis aliquid.de his qui ven.æta.impe.li. 2.co.387.A
Si quis alterius.vbi in rē act.exer.debeat. li.3.co.488.C
Si quis alumnam.de nup. li.5.co.945. A
Si quis argentum.de donatio. li.8. colum. 1979.C
Si quis cohortali.de hæreditatib. decurionum. li.6.co.1507.D
Si quis cohortalibus.de offic. recto.prouin. li.1.co.199.D
Si quis conductionis.de loca.& conduct. li.4.co.903.B
Si quis contra.de seditiosis.lib. 9. colum. 2088.B
Si quis cum capitali.si reus vel accu.mor. fue. li.9.co.2018.B
Si quis curialis.de episcop.& cleri. li.1. co. 61.B
Si quis decurio.ad leg.Corn.de fal.li.9.co. 2075.C
Si quis defunctum.de aposta. lib.1. colum. 124.A
Si quis duobus.de impube.& aliis substi.li. 6.co.1305.B
Si quis de tenuioribus.de defen.ciuita.li.1. co.211.A
Si quis de togatis.de aduoca. diuer.iudicio. li.2.co.277.D
Si quis emptionis.de præscript.trigin.vel quad.an. li.7.co.1631.A
Si quis ex familiaribus.de his qui accu.nō pos. li.9.co.2001.A
Si quis fabricen.de hæreditatib.decurio.li. 6.co.1508.B
Si quis famosum.de famo.libel. lib.9. col. 2097.D
Si quis filium.de inoffic.testamen. li.3.col. 522.B
Si quis filium.de libe. præte. lib.6. colum. 1313.A
Si quis fundum.si propter pub.pensit. venfue.celeb. li.4.co.844.A
Si quis gestum.plus valere quod agi. li.4. co.724.B
Si quis hæredem.de instit.& substit.li.6.co. 1296.A
Si quis hoc egerit.de epi.& cle.li.1.colum. 59.D
Si quis homicidij.de accusat.& inscript.li. 9.co.2006.C
Si quis imperatorem.qui testa.fac.poss. li. 6.co.1258.C
Si quis incesti.de incest.nup. lib.5. colum. 949.C
Si quis in conscribendo.de episc.& cleri. li.1.co.94. B
Si quis in conscribendo.de pactis. li.2. co. 238. C
Si quis in cuiuscunque.quę res pign.oblig. pos. li.8.co.1834.A
Si quis in ea culpa.de custod.reo. li.9. co. 2013. C
Si quis in emancipatum.de donat. li.8. co. 1971. C
Si quis in hoc.de episcop.& cleri.li.1.co. 59.D
Si quis in libertatem.quib.ad liber.prouo. non lic. li.7.co.1570.B
Si quis in metallum.de pœnis. li.9.colum. 2121.B
Si quis in parentis.de his qui par.occid. li. 9.co.2056.D
Si quis in potestate.si rector prouin.vel ad eum pertinen.sponsa.dederint arras. li. 5.co.917. C
Si quis in quacunque.ne lic.in vna ead. li. 7.co.1747.B
Si quis in suo.de inoffic.testa. lib.3. colum. 520.D
Si quis in tantam.vnde vi. lib. 8. colum. 1782.C
Si quis in testamento.de fideicom.lib. li.7. co.1522. C
Si quis intra prouinciam. de bonis proscrip. li.9.co.2125.C
Si quis ita.de pact.inter emp.& ven.compo. li.4.co.870.A
Si quis iudicum.de statuis & imag.li.1.co. 179.B
Si quis iudicum.de offic.com.sacr.pal.li.1. co.195.D
Si quis iudicum duxerit.de relatio.li.7.co. 1698. B
Si quis iusiurandum.de reb.credit. li.4. co. 624. B
Si quis lege.de aposta. li.1.co.123.D
Si quis libellos.de appellationi.li.7.colum. 1713.B
Si quis maior.de transactio. li. 2.co.265.B
Si quis modestiæ.si reus vel accus.mor.fue. li.9.co.2018. D
Si quis naturalem.de naturali.libe. li.5.co. 1060. A
Si quis nauicularius.de hæreditatib.decurio. li.6.co.1507.C
Si quis necandi.ad leg.Cor.de sica.li.9.co. 2056.B
Si quis nolente.de nego.gest. li.2. colum. 332.A
Si quis non dicam.de episc.& cleri.li.1.co. 56.C
Si quis nummos.de fal.mone. li.9. colum. 2082.B
Si quis ordinaria.si quacunque præd.poteſt.&c. li.5.co.955.B
Si qui orthodoxæ.de hæreti.& Manichæ. li.1.co.119.B
Si quis patronorum.de bonis liber.li.6.co. 1207. C
Si quis per absentiam.de tempori.& reparationib.ap. li.7.co.1722.D
Si quis percussorem.ad leg.Cor.de sica.li. 9.co.2055. A
Si quis posthac.de Nili agger.non rump. li.9.co.2098. C
Si quis posthac.de bonis proscript.li.9.co. 2126.D
Si quis post hanc.de eunuch.li. 4. colum. 831.D
Si quis post hanc.de ædific.priua. li.8. co. 1799.C
Si quis presbyter.de episco.& cleri. lib.1. co.66. A
Si quis prioris.de secun.nup. lib.5. colum. 972.C
Si quis pro redemptione.de donat.li.8.co. 1982. C
Si quis pro publicis.de offi.ciui. iud. lib.1. co.200. C
Si quis propter nimiam. de patrib.qui filios distra. li.4.co.832.D
Si quis prouocatione.de appellat. li.7. co. 1714.C
Si quis quadringentorum.ad legem Falcid. li.6.co.1440.C
Si quis quodlibet.de interdict. li.8.colum. 1775.B
Si quis rebaptizare. ne sanctum bap.ite.li. 1.co.123. A
Si quis sciens.de rei vindica.lib.3. colum. 554.B
Si quis se.de accus.& inscrip. lib.9. colum. 2005. A
Si quis sepulchrum.de sepul.viola. li.9. co. 2060. D
Si quis seruo.de furt.& ser.corrup.li.6.co. 1193. B
Si quis seruo.commu.de manu.li.7.colum. 1552.B
Si quis seruos.de accus.& inscript.li.9.co. 2007.C
Si quis seruum.de condict.indebi. li.4.co. 646. A
Si quis seruum.de ser.fugiti. lib.6. colum. 1184.A
Si quis seruum fugitiuum.ad legem Fab.de pla. li.9.co.2066.C
Si quis seruus raptus.qui.ex cau.serui pro. li.7.co.1545.D
Si quis sine.de vectiga.& commiss.li.4.co. 885.B
Si quis sine vxore.commu. de manu. lib.7. co.1552.D
Si quis spoponderit.de contrahen.stipu.li. 8.co.1889. C
Si quis super.finium regund. lib.3. colum. 606. C
Si quis super cudendo.de fal.mone.li.9.co. 2082.C
Si quis suus.de repu.vel absti.hære.li.6.co. 1344.C
Si quis te reum.ad leg.Cor.de sica. li.9.co. 2055.D
Si quis testibus.de testi. li.4.co.702.D
Si quis tibi seruum.de euict. lib.8. colum. 1933.B
Si quis tutoris.de interdic.ma. li.5.colum. 954. D
Si quis vel si qua.ad senatusconſ Tertull. li.6.co.1469.A
Si quis vel curiæ.vbi quis de curia.con.




BIU Cujas

# Index legum


conue. li.3.co.494.B
Si quis vel pecunias.depositi vel contra.li. 4.co.800.A
Si quondam vxor.ad legem Iul.de adult. li.9.co.2030.A
Si quos debitorum.de rescin.vend.li.4.co. 840.B
Si quos forte.de postli.reuer. lib.8.colum. 1957.D
Si quos iudices.de offi.præf.præto. Orien. & Illy. li.1.co.181.B
Si reddita debita.de luit.pig. lib.8.colum. 1866.A
Si repetendi.de condic.ob cau.li.4.colum. 651.A
Si rerum tuarum.de donat.quæ sub modo. li.8.co.1984.C
Si res pupillares.de peri.tuto.& curato.li. 5.co.1110.A
Si res mobiles.vi bo.ra. li.9.co.2092.C
Si res tuas.ad exhibend. li.3.co.614.B
Si res tuas raptas.de ordi.cognitio.li.7.co. 1573.B
Si residuum.de distract. pig. lib. 8. colum. 1858.A
Si Rufinus.de testamen.mili.lib.6. colum. 1250. B
Si sciens creditor.ad senatusco. Velleia. li.4.co.751.B
Si scripti hęredes.de peti.hære.li.3.colum. 543.B
Si scriptum.de probationibus. li.4.colum. 687.B
Si secundum mandatum. manda. vel con. li.4.co.807.C
Si sepulchrum.de religios.& sumptibus fu. li.3.co.616.B
Si serui vestri.de noxalibus actio. lib.3.co. 609.C
Si seruos.de actionibus emp.& ven. lib.4. co.851.C
Si seruum alienum.de neg.gest.li.2.colum. 324.B
Si seruum vestrum.de fur.& ser.corrup. li. 6.co.1191.C
Si seruus cuiusquam. de his qui ad eccle. confu. li.1.co.132.D
Si seruus extero.si seruus exte.se emi man. li.4.co.814.C
Si seruus fuisti.fideicommiss. liber.li.7.co. 1520.B
Si seruus ignorãte.de noxa.act. li.3.colum. 611.A
Si seruus in demoliendis.de sepul. viol. li. 9.co.2060.C
Si seruus tuus.quod cum eo &c. lib.4.col. 736.A
Si sine decreto.si maior fac.aliena.factam ra.ha. &c. li.5.co.1173.B
Si sine voluntate.ad senatusco. Velleia. li.4.co.750.B
Si socero filiæ.solut.mat. quemad.dos peta. li.5.co.1081.B
Si societatis.pro socio. li.4.co.817.B
Si socrus tua.de iure dot. li.5.co.990.B
Si solennibus.de fide instru. lib. 4. colum. 711.A
Si soluere tibi.de nouat.& delegat.li.8.co. 1911.D
Si soror tua.de collationibus.lib.6. colum. 1239.A
Si sororem tuam.de his qui accu. non poss. li.9.co.2000.B
Si sororis.qui dare tut.vel cura.pos. lib. 5. co.1085.C
Si sorori.de iure delibe. li.6.co.1326.A
Si status controuersiam.de ord.cog. lib.7. co.1592.B
Si status tibi.de euict. li.8.co.1930.A
Si stipulatio.de iure dot. li.5.co.983.C
Si sub specie.de postulan. li.2.co.270.B
Si successione.de reuocan.his quæ.li.7.co. 1763.C
Si sui iuris.de acto.à tuto.seu cura.dan. li. 5.co.1144.A
Si sunt qui.debit.vendi.pign.impe.nõ pos. li.8.co.1862.C
Si super possessione.de transact.lib.2.col. 247.B
Si superstite.de dolo malo. lib.2. colum. 342.B
Si tabulas testamenti.si ex fal.instru. lib.7. co.1694.C
Si te bonis.de iure delibe. li.6.co.1324.C
Si te donatam.de fideicommiss.lib. lib. 7. co.1520.B
Si te & filios.de ingenuis ma.lib.7. colum. 1548.B
Si te expilasse.ex quib.cau.infa. irro. lib.2. co.295.A
Si te in vacuam possess.de donat.inter vir. & vxor. li.5.co.1034.A
Si te manumissum.de remiss.pign. li.8. co. 1851.B
Si te non remittente.de precario. lib.8.co. 1797.B
Si te parens.de suis & legi.libe.li.6.colum. 1462.C
Si tempore.de ope.libe. li.6.co.1200.C
Si testamento.de impub.& aliis substi.li.6. co.1300.D
Si testamentum.de testamen. lib.6. colum. 1266.C
Si testamentum. de institu.& substitu. li.6. co.1296.D
Si testator codicillis.de his qui sibi adscrib. in test. li.9.co.2079.A
Si tibi controuersia.de testibus. lib.4. col. 696.B
Si tibi.de Carbo.edic. li.6.co.1231.B
Si tibi liberam.de euict. li.8.co.1932.D
Si tibi notarium.de pign.& hypo. li.8.co. 1824.C
Si tibi pater.de testamen.tute.lib.5.colum. 1073.A
Si tibi per furtum.de noxalib. actionibus. li.3.co.611.C
Si tibi pupillorum.manda.vel con.li.4.co. 805.B
Si tibi quæ.de loca.& condu.lib.4.colum. 904.B
Si tibi res proprias.de donat.ante nupt. li. 5.co.922.B
Si tibi seruitutem.de serui.& aqua. li.3.co. 577.A
Si tibi seruitutis.de libe.cau. lib.7. colum. 1562.C
Si tibi testamento.de lib.cau. lib.7.colum. 1560.C
Si totas.de inoffi.dona. li.3.co.534.B
Si tradita sunt.de his qui à non do.li.7.co. 1540.B
Si traditio.de actionibus emp.& ven. li.4. co.851.A
Si transactionis.de non numera.pecun.lib. 4.co.768.A
Si tres tutelas.qui numero tute.se excu. li. 5.co.1154.D
Si tu & collega.de magistratibus conuenien. li.5.co.1176.B
Si tuis nummis.de oper.libe. lib.6. colum. 1204.A
Si tutor ancillam.de necessa.ser.hæred.insti. li.6.co.1307.C
Si tutor nominatus.de excusa.tuto.li.5.co. 1150.C
Si tutor peritus.de peri.tuto.& cura. li.5. co.1110.C
Si tutor pupillã.si quis eam cu.tut.fu.cor. li.9.co.2044.A
Si tutor tuus.de seruo pign.dat.ma.li.7.co. 1537.A
Si tutor tuus.in quib.cau.in integr.resti.li. 2.co.376.C
Si tutor vel curator.de interdi.ma.li.5.co. 954.C
Si tutores pupillis.de compensa. lib.4. co. 778.A
Si tutores testamento.de testamen.tute. li. 5.co.1071.C
Si tutoris.de admini.tut. li.5.co.1102.C
Si Valerianus.de restitutionib.milit. lib.2. co.392.B
Si velut.de compensa. li.4.co.778.C
Si vendidisset.si antiquior cred. pig. ven. li.8.co.1846.C
Si venerabilis.de episcop.& cleric.li.1.co. 61.C
Si veritas.de fideicom. li.6.co.1398.B
Si vero contigerit.de iudi. lib.3. colum. 453.A
Si verò dominus.de hæret.& Manich.lib. 1.co.115.A
Si vestram.de inge.ma. li.7.co.1549.C
Siue apud acta.de transact. li.2.co.258.B
Siue cùm nupsisses.de seruo pign.dat.ma. li.7.co.1537.B
Siue emancipatis.de donationibus. lib.8. co.1968.D
Siue ex iure.ne fideiuss.vel manda.dot.dẽtur. li.5.co.1052.C
Siue ex testamento.de in litem dan.tut.vel cura. li.5.co.1120.B
Siue fuerit.de vsucap.pro donato. li.7.co. 1585.C
Siue initio.de codicillis. li.6.co.1363.B
Siue in libertatem.de euict.li.8.co.1928.A
Siue negociorum.vi bon.rapt. li.9.colum. 2093.B
Siue pars.de dilationibus. li.3.co.472.A
Siue possessio.de euict. li.8.co.1928.D
Siue possidetis.de probationibus.li.4. co. 690.B
Siue pro fratre.de negotiis gestis. li.2.co. 321.C
Siue serui sint.an seruus pro suo fa.li.4.co. 673.B
Siue seruum.de noxalibus actionib.li.3.co. 610.B
Siue seruus.de noxalib.actionibus. li.3.co. 611.A
Si vicinis.de nup. li.5.co.934.B
Si vi fluminis.de religios.& sumptibus fu. li.3.co.615.B
Si vindicari.de pœnis. li.9.co.2122.B
Si vineæ quas mater. de præscript. longi temp. li.7.co.1602.B
Si virgis.de emenda.ser. li.9.co.2053.B
Si viua matre.de bonis mater.& mater.ge. li.6.co.1489.C
Si vi vel metu.de his quæ vi metúsve cau. li.2.co.334.B
Si vltra hoc.de fideiussorib.& manda.li.8. co.1904.C
Si vniuersæ.de lega. li.6.co.1372.A
Si vnquam.de reuo.don. li.8.co.1988.D
Si vnus ex his.de donat.inter vir.& vxo.li. 5.co.1036.D
Si vnus de septem.de testamen.li.6.colum. 1267.B
Si vnus ex litigatoribus.si penden.appel. li.7.co.1744.A
Si voluntate tua.de rescin.ven.li.4.colum. 836.C
Si voluntate.de dot.promis.lib. 5. colum. 980.A
Si voluntate. de fideicommiss.liber. lib.7. co.1517.D
Si vos paternæ.si minor ab hæreditate se abstineat. li.2.co.373.A


Si vsumfructum

# Nouem priorum librorum Codicis.


Si vsumfructum.si secundo nup.mul.lib.5. co.978.A
Si vsuras.de vsuris. li.4.co.789.C
Si vsusfructus.de vsuf.& habita. lib.3. col. 561.A
Si(vt nunc adseueras) si pigno.conué. nume. li.8.co.1867.C
Si vt allegas.si aduersus creditorem. lib.2. co.372 B
Si vt allegas.an seruus pro suo fa.li.4. col. 671.B
Si vt allegas.ad leg.Falci. li.6.co.1438.B
Si vt allegas.de excusat.tuto. lib.5. colum. 1149.A
Si vt allegatis.de inoffi.dona. lib.3.colum. 531. B
Si vt allegas latrocinantem.ad leg.Cor.de sica. li.9.co.2055.B
Si vt manus.si ser.expor.ven. lib.4.colum. 871.B
Si vt proponis.de rei vindic. lib.3. colum. 553.A
Si vt proponis. de condict.ob causam. lib. 4.co.648.B
Si vt proponis.j.de nup. li.5.co.933.A
Si vt proponis.ij.de nup. li.5.co.933.C
Si vt proponis.de donat.inter vir. & vxor. li.5.co.1025.C
Si vt proponis.de confirman.tuto. li.5.co. 1074.C
Si vt proponis.si tutor vel cura.fal.alleg. excusat.sit. li.5.co.1152.B
Si(vt proponis.)de seruo pign.dat.ma. li. 7.co.1536. D
Si(vt proponis)pars.quomod.& quan.lib. 7.co.1645.B
Si(vt proponis)præses.quomo. & quãdo. lib.7. ibidem.C
Si(vt proponis)rerum.de execu.rei iudi. li.7.co.1685.C
Si (vt proponis) suspensa.quando prouo. non est necess. li.7.co.1733.D
Si vt proponis cùm.de lib.exhiben. lib.8. co.1796.A
Si vt proponis socius.de ædif.priua. lib.8. co.1798.D
Si vt proponis fundum.de fideiuss.& man. li.8.co.1903.C
Si vt proponis causa.si reus vel accu.mor. fu. li.9.co.2017.B
Si vt proponis bona.de bon.proscrip. lib. 9.co.2125.B
Si vteris instrumento.de fide instru.lib.4. co.708. D
Si vxor pro marito.ad senatusco. Velleia. li.4.co.754.B
Si vxor tua.de bon.auct.iu.poss. lib.7.col. 1754.C
Si vxor tua.de pigno.& hypo. li.8. colum. 1820.B
Si vxor tua præsidi.si vendi.pign.aga. li.8. co.1864.B
Si vxorem.de conditionibus inser.&c. lib. 6.co.1420.B
Societatem.pro socio. li.4.co.815.C
Sola temporis.de long.temp.præscrip. lib. 7.co.1579 C
Solam testationem.de testibus.li.4.colum. 697.B
Solennibus.de rei vin. li.3.co.560.A
Solita prouidentia.de remiss.pign. li.8.co. 1854.B
Solo obsequij.de liber.cau.lib.7. colum. 1562.C
Solutionem adseuerãti.de solut.& liberat. li.8.co.1921. B
Sororem fratris.de his quib.vt indig.li. 6. co.1358.B
Spem eorum.quæ res pig.oblig.pos. lib.8. co.1832.B
Spem futuræ.de donationibus.li.8.colum. 1969.A
Statuas sepulchro.de religios.& sumptib. fu. li.3.co. 617.A
Statui ingenuæ.de inge.manu. li.7.colum. 1550.B
Statuimus hoc.de episcop.audien.lib.1.co. 109.A
Statuimus vt nullus.de episc.& cleri. lib.1. co.84. B
Statuliberis datam.de testamen.ma. lib.7. co.1513. A
Statum tuum.de fide instru. li.4.co.710.C
Statutis generalibus.de sentẽ. ex breuicul. recit. li.7.co.1652.C
Stellionatus accusatio.de cri.stel.lib.9. co. 2094. A
Stipendia retineri.de execu.rei iudi. lib.7. co.1685.B
Studentibus nobis.de offic.præf.vrbi. li.1. co.190.D
Studiorum labor.de adsessoribus & dome. li.1.co.205.A
Sub prætextu.j.de transactionibus.li.2.co. 253.B
Sub prætextu.ij.de transactionibus. lib.2. co.259. A
Sub prætextu.de hæredi.actio.li.4. colum. 677.A
Subscriptio filij.de libe. cau. lib.7. colum. 1563. B
Sub specie nouorum.de re iudi.lib. 7. col. 1683. A
Subtracto furto.de fur.& ser.corrup. li. 6. co.1188.B
Successores eius.de solut.& liberat. lib. 8. co.1916.C
Successores legata.ad leg.Falci. lib.6. col. 1440. B
Successionum varietas.finium regun.lib.3. co.606.B
Suggerente magnificẽtia.de offic.eius qui. li.1. co.204.D
Suggestionem.de aduoca.diuer. iudicum. li.2.co.281.B
Suggestioni.de verbo.& rer.sig.lib.6.col. 1381.B
Summa sententia.de in litem iuran. lib. 5. co.1133. C
Sumptus in pupillum.de admini.tuto. li.5. co.1094.C
Suo potius.si mater indemni.pro. lib.5.co. 1121. B
Super annali.de annal.except. li.7. colum. 1634.D
Super chirographariis.si certum pet.lib.4. co.638. B
Super delictis.de relationibus.li.7. colum. 1699. B
Super empti.de euict. li.8.co.1929.B
Super hypotheeis.de pig.& hypo. li.8.co. 1825.B
Super longi temporis.de præscript. longi temporis. li.7.co.1604.C
Super rebus.de contrahen.empt.& ven.li. 4.co.824.C
Super statu.de quæst. li.9.co.2105.B
Superuacuam.de temp.in integ.resti. li.2. co.403. A
Superuacuam obseruationem.de his quæ pœ.no.in testa.relin. li.6.co.1387.A
Superuacuam veterum.depositi vel contra. li.4.co.802.C
Supplicare causa.vt lit.pen. li.1.co.171.B
Suspectos tutores.de suspect.tuto.li.5. co. 1118.C
Suum hæredem.de iure delibe.li.6.colum. 1325.C
Suus hæres.de repu.vel absti.hære.li.6.co. 1343.B

T

TAlis de antiquo.de his quib.vt indig. li.6.co.1360. B
Tam dementis.de episcop.audien. li.1. co. 111. C
Tamdiu societas.pro socio. lib.4. colum. 817. C
Tam mandatori.de non numera.pecunia. li.4.co.768.A
Tanta circa nos.dẽ veteri iure enuclean. li.1.co.151.A
Tempora fatalium dierum. de temporibus & reparat.appel. li.7.co.1723.C
Temporales actiones. quando libel.prin. dat. li.1.co.170.B
Temporalibus.de vxoribus militum. lib.2. co.1396. B
Tempore contractus.de pact.inter emp.& ven.compo. li.4.co.869.D
Temporis quod.de periculo.tut.& cura. li.5.co.1110.D
Tempus expeditionis.quibus non obii.lõ. temp.præseri. li.7.co.1609.A
Terminato.de fructib.& lit.expen.li.7. co. 1680.A
Testamenta omnia.de testamen. lib. 6. co. 1269. C
Testamenti factione.de inoffi.testa. lib.3. co.514.B
Testaméti tabulas.quemadmo. testa. aper. li.6.co.1345.D
Testamento iure.de impub. & aliis substi. li.6.co.1300.C
Testamento matris.de confirman. tuto. li. 5.co.1073.D
Testamento tutor.de excusa.tuto. li.5. co. 1147.B
Testamentum militis. de inoff.testa. lib.3. co.514. C
Testamentum non.de testamen. lib.6. co. 1269.B
Testandi causa.de testamen. lib.6. colum. 1267.C
Testes serui.de testa. li.6.co.1263.B
Testium facilitatem.de testibus. lib.4.co. 703.B
Titius si cum.de oper.liber. lib.6. colum. 1204. C
Titulis non præcedentibus.de seruis reip. manumit. li.7.co.1538.C
Titulos qui.de off.comitis Orientis.lib. 1. co.196.B
Totius minoris.de offic.quæstoris. lib. 1. co.193.B
Traditionibus & vsucapionibus.de pactis. li.2.co.234.B
Traiectitiæ quidem.de nauti.fœno.lib.4. co.796.A
Traiectitiam.de vsuris. li.4.co.794.D
Transactio nullo.de transactionibus.lib.2. co.264. A
Transactione finita.de transactionibus. li. 2.co.259.B
Transactione matris.de transactionibus.li. 2.co.257.C
Transactionem quæ.de transactionibus.li. 2.co.262. C
Transactionis placitum.de transact. lib.2. co.246.C
Transigere vel pacisci.de transact.li.2.co. 252. C
Tres denunciationes.quomodo & quan. li.7.co.1650. A
Tres tantummodo.de episc. audien. lib.1. co.101. D
Tres tantummodo.de offic.præto. li.1. co. 197. C
Tunc conuenit.de accusat.& inscrip. li.9. co.2008.B
Turres noui.de operib.pub. lib.8. colum. 1813.C




BIU Cujas

# Index legum.ix.priorum librorum Codicis.


1613.C
Tutelæ actio.arbi.tute. li.5.co.1129.C
Tutelæ actione.de testamen.tute.lib.5.co. 1073.B
Tutelam administrare.quando mulier tut. off.fung.po. li.5.co.1087.C
Tutelam pupillorum.de admini.tuto. li.5. co.1096.A
Tutor filiorum.de sen.pas. lib. 9. colum. 2131.B
Tutor licet.de admini.tuto. lib.5. colum. 1099.B
Tutor post puberem.arbi.tute.li.5.colum. 1129.B
Tutor qui.de tuto.vel cura.qui satis non de. li.5.co.1115.D
Tutorem quondam.arbi.tute.lib.5.colum. 1128.B
Tutorem vel curatorem.de vsur.pupil. li. 5.co.1137.B
Tutores debita.de admini.tuto. lib.5.col. 1097.C
Tutores etiam Græcis.de testamen.tute. li.5.co.1073.C
Tutores nominatos.de excusat.tuto.lib.5. co.1149. C
Tutores qui necdum.vt causæ post puber. adsit tutor. li.5.co.1122.D
Tutores quos.si tutor vel cura.falsis alleg. excusat.sit. li.5.co.1152.B
Tutores tutelæ.arbi.tute. li.5.co.1128.B
Tutores vel.de admi. tuto. lib. 5. colum. 1103.A
Tutoribus vel curatorib.de pericu.tuto. & cura. li.5.co.1110.B
Tutoris officium.quando tut.vel cura. esse desi. li.5.co.1143.B
Tutoris tui.ad leg.Iul.de vi pub.lib.9.co. 2045.B
Tutori vel curatori.de nego.gest. li.2.co. 329. B

V

VBi adhuc.de iure dot. li.5.co.995.B
Vbi auiarum.de suis & legi.liber. lib. 6.co.1464.C
Vbi aut vis.vbi de posses.agi opor. li.3.co. 486.C
Vbi falsi examen.ad leg.Cor.de fal.lib.9. co.2076.B
Vbi pactum.de transact. li.2.co.264.C
Vectigalia quæcunque.de vectiga.& commiss. li.4.co.885.A
Vectigalia noua.vectiga. noua insti. non posse. li.4.co.886.C
Velamento absentiæ.de postulan.lib.2.co. 271.A
Velles necne.de reuo.do. lib. 8. colum. 1987.B
Velut castrense peculium.de adsessoribus & dome. li.1.co.206.A
Venales sententias.quando prouo. non est necess. li.7.co.1735.C
Venditi actio.de actionib.emp.& vé.li.4. co.851. B
Venditi actionem.de actionib. empti & ven. li.4.co.850.A
Venditio quidem.de prædiis mino.li.5.co. 1163.A
Venditionem ob tributorum.si prop.pub. pensi.ven.fue.cele. li.4.co.843.A
Venditiones.de his quæ vi metúsve cau.li. 2.co.339.B
Venditiones etsi.de contrahen.emp. & vé. li.4.co.818.B
Venditioni ancillæ.de vsucap. pro emptore. li.7.co.1583.B
Venditor factum.de rescin.ven.lib.4.col. 838.B
Venditrici.de reb.alie.non alie. lib.4.co. 861.C
Venia edicti.de in ius voc. lib. 2. colum. 221. C
Veterum ambiguitatē.ad senatusco.Vell. li.4.co.760.B
Verba superflua.de donationib. lib.8. col. 1983.D
Verba testamenti.de testamen. li.6.colum. 1265. B
Verba testamenti.de fal.cau.adiect.leg. li. 6.co.1414. B
Verbis testamenti.de vsuf.& habita. lib.3. co.561.B
Verbum precibus.ex quib.cau.insa.irro.li. 2.co.296.C
Verbum volo.de fideicom. lib.6. colum. 1391. B
Vestium auri.de rescin. ven. lib.4. colum. 841.A
Veteranis qui.quando prouo. non est necesse. li.7.co.1736.B
Veterem dubitationem.de aucto.præstan. li.5.co.1142.B
Veteres circuitus.de adopt. lib.8. colum. 1947.A
Veteris iuris.arbi.tute. lib.5.co.1129.D
Veteris iuris dubitationem.de præto.pig. li.8.co.1848.B
Veteris iuris.de contrahen.stip. lib.8.col. 1887.B
Vetustissimam obseruationem.de iur.domi.impe. li.8.co.1868.D
Viam veritatis.de loca.& condu. li.4.co. 897.C
Vi bonorum.vi bo.rapt. li.9.co.2092.B
Vice donatricis.de donationibus. li.8.co. 1969.C
Viduæ intra.de nup. li.5.co.937.B
Vi pulsos.vnde vi. li.8.co.1779.B
Viri illustres.de offic.magist.milit. li.1.co. 192. A
Viros clarissimos.de excusationibus tuto. li.5.co.1151. C
Vis eius.de probationibus. lib.4. colum. 690. A
Vitia possessionum.de acquiren.& retinē. poss. li.7.co.1598.B
Vitrico priuigni.communia de succes. li. 6.co.1483.A
Vltra modum.de actionibus emp. & ven. li.4.co.855. B
Vniuersa bona.in quib. cau.pig. lib.8. co. 1826. C
Vniuersa rescripta.de precib. impe. offer. li.1.co.166. C
Vniuersa rescripta.de diuer.rescrip.li.1.co. 178. C
Vniuersi fiduciam.vbi cau.fis.agan.li.3.co. 501. D
Vniuersi prouinciales. de vectiga.& commiss. li.4.co.883.D
Vniuersis simul.de precib.impe.off.li.1.co. 168. B
Vniuersis tam legionibus. de hæreditatibus decurio. li.6.co.1507.D
Vniuersas terras.ne rei domi.vel templ. li. 7.co.1617.C
Vnus ex multis.de distract.pig.li.8.colum. 1861. C
Vnus indiuiduum.in quib. cau.cess.long. temp.præscrip. li.7.co.1607.C
Vnusquisque sobolem. de infan.exposi. li. 8.co.1959.D
Vnusquisque procurator.ad leg.Iul.repet. li.9.co.2085.C
Voluntariæ tutelæ.de excusa.tuto. li.5.co. 1147. D
Voluntas patris.de fideicommiss. li.6. col. 1389.B
Voluntatis defuncti.de fideicommiss. li.6. co.1390. B
Vsucapio non præcedente.de vsucap.pro hærede. li.7.co.1587.B
Vsucapio.de pignoribus & hypot.li.8.co. 1818. B
Vsufructu.de vsuf.& habita. lib.3. colum. 562.B
Vsufructu matri.de vsufructu & habita.li. 3.co.564.B
Vsuræ in depositi.deposi.vel con.lib.4.co. 796.C
Vsuræ per tempora.de vsuris. li.4.colum. 784.A
Vsuras emptor. de vsuris. lib. 4. colum. 780. C
Vsuras quæ.de solut.& liberat. li.8.colum. 1915.C
Vsurpationem.de vectiga.& commiss.li.4. co.884.D
Vt creditor.de probationibus.li.4.colum. 683.C
Vt debitum.de hæredi.actio.lib.4.colum. 677.B
Vtere viri.de prædiis & aliis rebus mino. li.5.co.1167.B
Vtili ratione.de defen.ciui. lib.1. colum. 211.C
Vt in die.de feriis. li.3.co.475.A
Vt inter absentes.de inutilib.stip. li.8.co. 1891.B
Vt inter diuinum.de sacrosan.eccle. lib.1. co.49.B
Vt intestatò.de suis & legi.libe. lib.6. co. 1461.D
Vti possidetis.vti possidetis. lib.8. colum. 1793.A
Vt legis Fabiæ.ad leg.Fab.de pla.lib.9. co. 2064.B
Vt liberis.de collationibus.lib. 6. colum. 1243.C
Vt nemini.de collationibus. lib.6. colum. 1248.B
Vt nullo modo.de vsuris. li.4.co.794.B
Vt perfectius omnibus.de annali excep. li. 7.co.1637.D
Vt profanos.de paganis & sacrif. lib.1.co. 130.D
Vt responsum congruens.de transactionibus. li.2.co.251.B
Vtrum nepos.vbi pupil.educa.deb.li.5.co. 1123.C
Vt testamentum.quemadmo.testa.aper. li. 6.co.1345.C
Vt verborum inanium.qui admit.ad bonor.poss. li.6.co.1220.B
Vt vnius pœna.ad leg.Iul.repet.lib.9.col. 2084.A
Vt vxori pro dote.ne pro dote mulieris &c. li.5.co.1054.A
Vxor patrui.de lega. li.6.co.1373.B
Vxor quæ.de repu. li.5.co.1040.A
Vxor tua.famil.ercis. li.3.co.582.B
Vxor tua si.de his qui accu.non pos.lib.9. co.1996.A
Vxorem libertā.de nuptiis. lib.5.co.936.B
Vxoris abortu.de posthumis hæred.insti. li.6.co.1319.B

Z

ZEnodorus.ad senatusco. Mace. li.4. co.745.A


Indicis legum finis.

INDEX

BIU Cujas

# Index materiarum.ix.priorum librorum Codicis.

*INDEX EORVM QVÆ adnotatu digna sunt in glossematis.ix.priorum librorum Codicis.*


A

Abbas an debeat de calumnia iurare, vel syndicus monasterij. li.2.co.427.C

Abigei qui sunt.li.9. columna 2098.C

Abolitio est licentia desistendi ab accusatione. li.9.co.2031.A

Abolitio generalis,legitima,& priuata,quę sunt. li.9.co.2110.C

Abolitio habetur tribus modis. lib. 9. col. 2100.D

Abolitio quid sit. li.9.co.2109.A

Absens damnari potest. lib. 9. columna 2100.D

Absentem defendere nemo cogitur inuitus. li.3.co.485.D

Absentium causa reipublicæ bona an vendi possint. li.2.co.394.D

Absolutus in ciuili,potest cõueniri in criminali. li.9.co.2090.A

Absoluti semel an possint condemnari. li. 9.co.2042.C

Absoluere quis potest, qui damnare non potest. li.3.co.497.D

Absoluit nemo,qui condemnare non potest,vt intelligatur. li.1.co.84.A

Acceptilatio est imaginaria solutio. lib.8. co.1921.C

Acceptum ferens potest ex multis causis restitui. li.8.co.1922.D

Accessorium durare non potest sine principali.lib.4.co.797.D.in gl. h. Nec sequitur suum principale vbi non est eadem ratio.1166.B

Accipit.i.facit.lib.4.co.811.C.in glo.F

Accursij magnus error.1698. C.in marg.

Accusari simul quot malefactores possint ab eodem. li.9.co.2016.D

Accusare volens duos adulterij,quo ordine vti debet. li.9.co.2027.D

Accusator an teneatur se semper inscribere ad pœnam talionis. lib. 9. columna 1995.C

Accusator & accusatus qualiter citari debent. li.9.co.2003.B

Accusatio est multis interdicta.lib. 8. col. 1993.B

Accusatio vnius,an permittatur pluribus. li.9.co.2002.D

Accusationis desertæ pœna est quinque librarum auri. li.3.co.500.C

Accusationem deserens sine abolitione, an incidat in Turpillianum.lib.9.columna 1997.B

Accusationem deserens ratione promissionis sibi factæ,ad illam non redit etiã promissione non seruata.lib.9.columna 2113.D

Accusationes criminum quanto tempore tollantur. li.9.co.2072.C

Accusationes duas an possit quis instituere. li.9.co.1999.D

Accusatus ab vno super vno crimine, an possit ab alio super eodem accusari.li.9. co.2006.A

Accusatus citatus non veniens, quomodo puniatur. li.9.co.2003.C

Accusatus transigens,an possit datum repetere. li.2.co.338.D

Acephali qui dicantur. libr. 1. columna 120.A

Acrimonia vnde dicitur.lib. 1. co.25.A

Acta quæ dicantur.lib.1.co.45. D. in gl.t. versu.1.&.415.D.in gl.e

Actio ad exhibendum non competit, nisi interfit pecuniariter. li.3.co.612.C

Actio ad exhibendum vtilis an aliqua sit. li.3.co.613.D

Actio ad exhibendum arbitraria est. lib. 3. co.614.C

Actio aliter dicitur incipere in stipulatione post mortem,& aliter in legato. li.4. co.666.A

Actio bonæ fidei,& actio stricti iuris, differunt. li.3.co.614.D.in gl.r.

Actio ciuilis incerta, quæ.li.4.co.892.A. in mar.

Actio ciuilis an præiudicet criminali. li.9. co.2088.D

Actio de constituta pecunia, in quibus sit priuilegiata. li.4.co.681.D

Actio de dolo aliquas actiones secum admittit. li.2.co.340.D

Actio de peculio datur inquantum est locupletatum,& non in plus, in certis casibus. li.4.co.739.D

Actio directa & contraria vltro citroque esse solent. lib.4.co.815.D.in gl.G

Actio ex stipulatu pro dote, quinque specialia habet. li.5.co.1005.D

Actio famosa an possit in partem dari.li.2. co.342.D

Actio finium regundorum quando & vnde nascitur. li.3.co.607.D

Actio funeraria contra quos competat. li. 4.co.676.C

Actio hypothecaria est realis. li. 8. colum. 1862.A

Actio hypothecaria quanto tempore duret. li.4.co.662.B

Actio in factum ex edicto de alie.mu.iudi. &c.vt locum habeat, tria sunt necessaria. li.2.co.407.D

Actio in factum ad redhibendum,datur in quinque casibus. li.4.co.880.A

Actio in factum in multis habet locum. li. 4.co.891.A

Actio locati non habet locum in aduocato,nec in mensore. li.4.co.640.C

Actio neg.gest.vnde nascitur.li.2.co.324. A. in glo. Actionem.l.si pecuniam. de neg.gest.

Actio per alterum non quæritur regulariter. li.4.co.859.C

Actio per litis contestationem diuisa non redintegratur. li.8.co.1903.A

Actio personalis scripta in rem, præscribitur longo tempore. li.2.co.335.A

Actio personalis pro vsufructu competens,quanto tempore tollatur.lib.3.col. 569.D

Actio personalis.x.vel.xx.annis aliquando tollitur. li.3.co.570.D

Actio personalis ex testamento, quanto tempore tollitur. li.7.co.1636.A

Actio pignoratitia est personalis.lib.4.co. 729.D

Actio pignoratitia quando nascitur, & ex quo tempore currit præscriptio. lib. 7. co.1636.D

Actio potest hodie dari ex contractu dudum inito. li.4.co.890.C

Actio præscriptis verbis vbi habet locum. li.4.co.890.D

Actio prima non nouatur per sententiam. li.7.co.1689.A.in gl.c.

Actio pro socio quando incipit competere. li.7.col.1635.D

Actio pro socio,quando nascitur. li. 4.co. 817.C

Actio protutelæ, contra quem datur.lib.2. co.322.C.in glo.y.

Actio qualiter sumitur. libr. 1. columna 37.C

Actio quandoque datur in quintuplum. li. 7.co.1541.A

Actio quãdoque ipso iure per pactum tollitur. li.2.co.246.D

Actio quandoque nascitur ex contractu dudum inito. li.5.co.1094.D

Actio quanto minoris,& ex empto,differunt. li.4.co.853.B

Actio quod metus causa,qualis est, & contra quem datur. li.2.co.335.A

Actio rerum amotarum est pœnalis. lib.5. co.1054.B

Actio rerum amotarum quando detur.li.5. co.1053.D

Actio transit ipso iure de vno fideicommissario in alium. li.6.co.1431.C

Actio vi bonorum raptorum in hæredem non datur etiam in eo quod ad eum peruenit. li.9.co.2092.D

Actio vtilis, & directa, differunt.li.6.co. 1373.A

Actio vtilis datur in sex casibus sine cessione. li.6.co.1373.A

Actio vtilis in aliquibus casibus ab initio datur sine cessione. libr. 4. columna 659.A

Actionis cessio ex tribus præsumitur simulata. li.2.co.315.D

Actionis cuiuslibet an possit fieri cessio.li. 4.co.829.D

Actionis directæ & vtilis an sit eadem substantia. li.4.co.660.A

Actionis nomen, officium iudicis continet. li.4.co.829.C

Actioni hypothecariæ quanto tempore præscribitur ab emptore.lib.7.columna 1611.D

Actionem cedere & mandare differunt. li. 4.co.659.C

Actionem directam habens, si concurrat cum habẽte vtilem ad agendũ,vter preferetur. li.8.co.1910.C

Actionem mouens, intra bimestre litem contestari debet. li.8.co.1907.D

Actione legis Aquilię conuentus si de mẽdacio conuincitur, in duplũ punitur. li. 3.co.580.D

Actione protutelæ tenetur, qui nec est nec esse potest tutor. li.5.co.1120.D

Actione vtili qui tenetur,an sit obligatus. li.4.co.659.D

Actiones aliquæ non tolluntur tempore. li.7.co.1635.B

Actiones an & quando dentur hæredibus & in hæredes. li.4.co.679.B

Actiones contrariæ quandoque dantur ad idem. li.8.co.1984.B

Actiones contrarias non potest quis exercere. lib.4.co.815.D.in gl.g.

Actiones ex contractu transeunt ad hæredes. li.1.col.229.C

Actiones in rem vniuersales sunt quatuor. li.7.co.1620.D

Actiones mixtæ quanto tempore durant.li. 7.co.1607.C

Actiones olim erant perpetuæ.li.7.colum. 1618.D

Actiones loco immobilium computantur. li.2.co.378.A

Actiones personales priuilegiatæ. li.8.co. 1838.A

Actiones personales.xxx.annis durant. lib. 4.co.681.B

Actiones quædã personales tolluntur breui tempore. li.7.co.1610.B

Actiones reales facilius quæruntur per alterum quàm personales.lib. 4. columna 742.C

Actiones reales sunt decem.lib.7.columna 1620.D




BIU Cujas

# Index materiarum


Actiones sunt in multiplici differentia. lib. 2. co. 327. D

Actiones reuocatoriæ sunt quatuor. lib. 6. co. 1210. B

Actionum diuidendarum beneficium, quibus datur. li. 8. co. 1894. C

Actore non probante quandoque cogitur reus se defendere. li. 4. co. 722. D

Adam si viueret, non posset cõtrahere matrimonium. li. 5. co. 937. B. in gl. e

Ademptio est duplex. li. 60. c. 1355. C

Adfinitatis definitio. li. 5. co. 932. D

Adire & immiscere differunt. lib. 2. colum. 373. A

Adire hæreditatem videtur, qui domum patris post mortem inhabitat. lib. 2. col. 373. C

Administrator negligens punitur. li. 6. col. 1183. B. in marg. & in gl.

Adoptio potest fieri de aliquo in fratrem. li. 6. co. 1288. C

Adsertor libertatis quis dicatur. lib. 7. col. 1566. B

Adultera si nõ accusetur intra tempus certum, potest se præscriptione tueri. lib. 9. co. 2026. C

Adulterium an committatur cum meretrice. li. 9. co. 2033. D

Adulterium non fit sine dolo. lib. 5. colum. 1040. A

Adulterium, stuprum, & incestus, quid significent. li. 9. co. 2023. B

Adulterij accusator per multas exceptiones repellitur. li. 9. co. 2036. D

Adulterij accusari potest vxor etiam constante matrimonio. li. 9. co. 2028. D

Adulterij pœna capitalis erat. lib. 9. colum. 2028. B

Aduocatus an debeat pro vno salario præstare patrocinium in causa appella. li. 4. co. 641. C

Aduocatus an teneatur appellationis causam sine nouo salario agere. li. 5. colum. 1123. B

Aduocatus cum cliente contrahere non potest. li. 2. co. 272. D

Aduocatus stare, iudex sedere debet. lib. 2. co. 274. B

Aduocati, actores vocantur. lib. 2. colum. 315. A

Aduocati error vsquequo possit corrigi. li. 2. co. 289. C

Aduocati fisci quæ salaria olim habebant. li. 2. co. 283. C

Aduocati salarium qua actione potest peti. li. 4. co. 640. A

Aduocato quando sit salarium præstandũ. li. 4. co. 640. C

Aduocati salarium ad hæredem transmittitur. li. 2. co. 279. D

Aedificij facti in alieno solo ex propria materia, cuius est possessio. lib. 3. colum. 549. D

Aemus mons. li. 7. co. 1712. B. in mar.

Aequalitas seruanda est. lib. 2. columna 365. D

Aequipollentium quid fiat, nihil refert. li. 6. co. 1292. D

Aes alienum & proprium. lib. 4. columna 663. D

Aestimatio in dubio facit emptionem. li. 5. co. 992. A

Aetates mundi sex. lib. 1. co. 19. A

Affectus sine effectu punitur. lib. 6. colum. 1194. D. & li. 9. co. 2021. A

Affinitatis definitio. li. 5. co. 932. D

Afflictio non est afflicto danda. lib. 6. col. 1192. D. & lib. 9. co. 2123. B

Agere quandeque quis compellitur. lib. 3. co. 463. C

Aggressor quando occidi possit. li. 9. col. 2054. D

Agrum per alienum transire an liceat. li. 3. co. 577. A

Aliena res si obligetur, an teneat obligatio. li. 8. co. 1830. A

Alienare, generale verbum est. li. 6. colum. 1505. D

Alienans rem prohibitam alienari, an trãsferat dominium. li. 4. co. 649. C

Alienam rem possum vendere, sed non seruum alienum manumittere. li. 4. colum. 877. B

Alienatio à principio inualida, quandoque validatur. li. 8. co. 1969. D

Alienatione prohibita, videtur prohibitus omnis actus per quem fit transflatio dominij &c. li. 4. col. 864. B. in mar.

Alimenta an sint præstanda per eum qui negat aliquem filium. li. 8. co. 1939. C

Alimenta sunt ingratis deneganda. li. 5. co. 1057. C

Alimenta sunt parentibus & patronis præstanda. li. 4. co. 734. D

Alimentare nihilo minus debet ecclesia eũ qui illi domum suã ea lege dedit, etiam si domus paulo mox comburatur. lib. 4. co. 909. B

Alimentorum petitio aliqua habet singularia. li. 5. co. 1124. C

Alius alia aliud, dictio est implicatiua similiũ. li. 6. col. 1180. C. in mar. sub lite. p.

Allodij sui esse rem primo adserens, an possit postea dicere se in feudum habere. li. 4. co. 1549. D

Alterum de tribus quandoque dicitur. lib. 1. co. 117. D. & lib. 6. co. 1190. A

Amor descendit. li. 3. co. 517. A

Amore vehementius nihil est. li. 7. colum. 1581. A

An pro & quãdoq; ponitur. li. 6. c. 1380. D

Ancilla ab hostibus liberata an sit domino restituenda. li. 8. co. 1955. A

Ancilla si detur in dotem, soluto matrimonio cuius erit partus. libr. 5. columna 1047. C

Ancilla sub conditione libera, si ante conditionem pariat: an sint filij eius serui vel liberi. li. 7. co. 1517. C

Angariæ, quæ. li. 1. co. 28. A

Annona & capitatio sunt tributa. lib. 1. co. 208. A

Annotatio quid sit. li. 1. co. 27. C. & 178. D

Annotari bona quid sit. li. 9. co. 2100. D

Annotatus quis dicatur. libr. 7. columna 1742. D

Annotatus si postea compareat, super quo audietur. li. 9. co. 2101. D

Annua ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum. li. 8. co. 1874. D

Annui debiti obligatio, an sit vnica, & possit per vnam præscriptionem tolli. lib. 7. co. 1630. B

Annus emboliſmus quis sit. lib. 1. columna 27. C

Antapocha quid est. li. 4. co. 717. C

Antichristus regnabit per tres annos cum dimidio. li. 4. co. 783. D

Antipherna quid & vnde dicantur. lib. 5. co. 928. D

Apocha quid est. lib. 4. co. 717. C. in gl. b. & gl. i

Apolis dicitur ille, qui est sine ciuitate. li. 5. co. 1037. D

Apollinariani. li. 1. co. 115. C

Apostata, quis. li. 1. co. 18. B

Apostatatus accusatio quãto tempore duret. li. 9. co. 2072. D

Apostoli quomodo fiant. li. 7. co. 1702. A

Apostrophe quid. li. 2. co. 261. D

Appellans an causam appellationis exprimere debeat. li. 6. co. 1357. A

Appellans quid probare tenetur. lib. 2. co. 372. D

Appellans qui intra biennium appellationem prosequi non potuit, an tertium habebit. li. 7. co. 1725. D

Appellare non potest, qui est conuictus & confessus. li. 7. co. 1738. B

Appellari ad quem debeat à subdelegato. li. 3. co. 460. D

Appellare à multorum sententiis nõ licet. li. 7. co. 1710. C

Appellari an possit à cõsultatione. li. 7. co. 1698. D. in gl. r

Appellari non licet à sentẽtia principis. li. 7. co. 1709. A

Appellãdi decendiũ currit à tempore sententiæ & scientiæ. li. 7. co. 1705. A

Appellantis temere, pœna. lib. 7. columna 1704. D

Appellanti sufficit dicere, appello ad iudicem competentem. lib. 7. co. 1756. A

Appellantes male, puniuntur. li. 7. columna 1740. D

Appellatio à quocunque iudice recipi debet. li. 7. co. 1711. D. in gl. g.

Appellatio interiecta, intra quod tempus debet inchoari. li. 7. co. 1720. B. in gl. i.

Appellatio intra quod tempus debet exerceri. li. 7. co. 1643. C

Appellatio intra quod tempus debet interponi. li. 7. co. 1645. A

Appellatio non potest interponi ab interlocutoria nisi in certis casibus. lib. 7. co. 1741. A

Appellatio potest interponi ratione contumeliæ per iudicem parti factæ. li. 7. co. 1714. C

Appellatio quãdoque potest interponi viua voce. lib. 7. co. 1708. C

Appellatio quandoque tantum semel conceditur. li. 7. co. 1567. B

Appellatio quomodo debeat fieri. li. 7. co. 1704. D

Appellatio secunda quandoque est interdicta. li. 1. co. 104. D

Appellatio si à iudice spectabili interponatur ad imperatorem, quis de ea cognoscet. lib. 7. co. 1717. D

Appellatio si emittatur à sententia ipso iure nulla, qualiter sententiabit iudex ad quem. li. 7. co. 1733. A

Appellatio si interponitur, cui incumbit onus probandi. lib. 7. co. 1706. A

Appellatio vbi est interdicta: an etiam restitutio in integrum ibi denegetur. lib. 7. co. 1746. D

Appellationis causa an possit tempore feriarum exerceri. lib. 3. co. 474. D

Appellationis exercendæ tempus, à quo tẽpore currit. li. 7. co. 1731. B

Appellationis tempus currit à tempore scientiæ. li. 7. co. 1554. C

Appellationi intra quod tempus renunciare liceat. 1713. B. in mar.

Appellatione pendente non debet res sequestrari. li. 7. co. 1740. A

Appellatione remota soli principi licet delegare. li. 7. co. 1709. C

Appellatur ab executore ante tempus exequente. li. 7. co. 1414. D

Appellatur à delegato ad delegantem. li. 7. co. 1716. D. in fi.

Arbiter quomodo cognoscit. li. 1. c. 104. B

Arbitri sententia non parit actionem. li. 2. co. 405. C

Arbitrium boni viri quãdoque requiritur, & à persona receditur. li. 5. co. 980. B

Arbitrium per appellationem non rescinditur.


BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


ditur. li.2.co.408.C.in gl.l.
Arcere quid,& vnde dicatur.li.6.c.1324.D
Archimandrita vnde dicitur.lib. 1. colum. 18.B
Argumentum à contrario sensu non semper valet. li.1.co.62.C
Argumentum à maiori est validum. lib.6. co.1309.C
Argumentum non est trahendum ex legibus abrogatis.de Iustinianeo Co.fa.7.C
Arras perdens, ad nullum aliud interesse tenetur. li.4.co.715.D
Arrarum contractus an sit contractus per se. li.4.co.714.C
Ariani qui. li.1.co.114.B.&.115.B
Aruspex quis est. li.9.co.2057.D
Arrigere & porrigere differunt. lib.9.co. 2040. C.in marg.
Adscriptitius.xl.annis sit liber.li.7. colum. 1623.D
Assertio quæ sit. lib.7.co.1566.B
Adsertor libertatis quis dicatur. lib.7. col. 1566.B
Adseuerare & profiteri differunt. li.4. col. 689.B
Asse toto distributo an sit necesse ad dupondium transire. li.6.co.1374.D
Atrocia delicta vt puniantur.li.9. colum. 2054.B.in textu & in gl.
Auarissimum genus mulierum. li.5.colum. 748.D
Auctor.i.venditor.lib.4.colum.847.C.in gl.c.
Auctor primus,& auctor secũdus.lib.8.co. 1925.D.in mar.
Audacia qualiter sumatur. li.4.co.670.A
Augustalis quis dicatur.li.7.co.1716. A.in gl.s.&.2088.B.in mar.
Aurum polltitur ab ære. li.3.co.618.C
Aurum non debet ad barbaros portari, sed ab eis subtili ingenio auferri. lib.4. col. 887.A.B
Aut,pro & quãdoq; ponit. li.6. co.1380.D
Authentica,qua in prouincia, multa inducit noua. li.3.co.486.D
Auus & auia si sint,quis præferetur in tutela. li.5.co.1088.D
Auxilium multiplex quandoque simul cõceditur. li.3.co.609.D

B

BArbaros telis iuuare, proditioni proximum est.li.4.co.831.C.in textu.
Bastardus an possit legitimari. li.5. colum. 1068.D
Benefaciendum est bene facientibus. lib.2. col.222.A
Beneficiũ debet esse perpetuũ.li.2.c.375.D
Bessis,quid. li.7.co.1754.D
Bibliopola quis dicatur. li.4.co.880.D
Bonæ fidei possessor in petitione hereditatis quid restituere tenetur. li.3.co.538.C
Bonæ fidei possessor tenetur noxali. lib. 6. co.1195.A.in tex.
Bona fides quare exigitur in contractibus. li.4.co.660.C
Bona fides quo tempore in contractibus exigatur. li.7.co.1583.D
Bona fide nihil melius.lib.8.col.807. C. in gl.d
Bona hæredum mariti non sunt obligata pro dote. li.8.co.1842.D
Bona quæ habet filiusfamilias,vnde præsumantur quæsita. li.6.co.1496.A
Bona vacantia an vsucapiantur. lib.7. col. 1588.D
Bonorum defuncti separatio à bonis cohæredum,qualiter & quando petitur. li. 4.co.678.C
Bonorum possessio contra tabulas, quibus detur. li.6.co.1224.A
Bonorum pos.est duplex. li.5.co.1159.D
Bonorum possessio,& possessio bonorum, differunt. li.7.co.1755.D
Bonorum possessio non petita,ad hęredem non transmittitur. lib.2.co.392.D
Bonorum possessio quædam est facti,quædam iuris. li.3.co.514.D.in gl.q.
Bonorum possessio septima,quibus detur. li.9.co.2131.A
Bonorum possessio vnde liberi,quibus detur. li.6.co.1225.B
Bonorum possessiones sunt.vij. lib. 6. col. 1228.D.in gl.u.
Bonorum possessiones an sint hodie sublatæ. li.6.co.1229.A
Bononia est nutrix legum. li.6.co.1284.C
Brephotrophium,quid. li.1.co.45.D
Buccellarij qui sunt. li.9.co.2049.D

C

CAlculus qualiter accipitur.lib.3. colũ. 447.B
Calculus,quid. li.2.co.268.D
Calendarium quid signat. li.4.co.775.A
Caligatus quis dicatur. li.5.co.938.D
Calix fractus non remanet sacer.lib.1. col. 48.B
Calumnia in ciuili causa commissa, punitur criminaliter. li.7.co.1562.D
Calumnia an vitiet transactionem. li.2.co. 243.C
Calumnia præsumitur eo ipso quòd quis non probat quod intendit.li.9. columna 1999.B
Calumnians in crimine extraordinario, qualiter puniatur. li.9.co.2010.A
Calumniari videtur,qui non probat. lib.9. co.2115.C
Calumniator quis dicitur. li.9.co.2114.D
Cancellare & inducere,differunt. lib.8.co. 1920.C
Canonica vnde dicatur. li.1.co.24.D
Canon,quid. ibidem.
Capitatio quid sit. li.4.co.853.A
Carcer est ad custodiam. li.9.co.2012.D
Carcerem habere non est prohibitum.li.9. co.2016.B
Carcerum custodes negligentes qua pœna puniuntur. li.9.co.2015.A
Castaldio quis dicatur. li.4.co.740.D
Castratus si contrahat, an matrimonium teneat. li.5.co.1045.C
Casus fortuiti periculum quomodo quis in se suspiciat. li.2.co.331.D
Casus dum est in iure expressus, nulla est dubitatio. lib.6.co.1190.B
Casus liberat speciei debitorem. lib.4.col. 849.A
Casus singulares & excepti ob identitatem rationis extenduntur ad similes. li.4.co. 811.B.in mar.
Causa cessante cessat effectus. li.1.co.95.A
Causa cessante cessat priuilegium.lib.2.co. 396.A
Causa cessante,quando cesset effectus.li.4. co.651.B
Causa,cuius sit. li.4.co.699.D
Causa & lis differunt. li.2.co.251.D
Causa & res differunt. li.4.co.1646.D
Causa impulsiua datum, an possit repeti causa non secuta. lib.4.co.651.C
Causa propria quæ dicatur. lib.2.columna 303.A
Causa quandoque per inficiationem crescit. li.4.co.643.D
Causæ continentia non est diuidenda. li.5. co.1127.A
Causæ criminales & ciuiles quanto tempore durare debent. li.9.co.1997.A
Causarum genera quatuor sunt in quibus tantum præses vel maior eo iudicat. li.3. co.479.A
Causarum olim tria erant genera.lib.3. co. 457.D
Causidicus quis dicatur. li.2.co.272.A
Cautela abundans non nocet.lib.8.colum. 1934.C
Cautio dicitur nuda promissio.li.2.colum. 299.B
Cautio Mutiana quando habet locum.li.6. co.1384.C
Cautio non valet si nulla causa exprimatur. li.4.col.768.C
Cautio quid sit,& quotuplex est.lib. 2. co. 299.B
Cautiones quædã remitti possunt,& quædam non. lib.3.co.561.C
Cedere bonis quis vere dicatur.lib. 7. col. 1748.D
Celeritas nimia quandoque punitur. lib. 5. col.959.C
Census,& reliqua,differunt.lib.4.columna 844.C
Centuriones qui dicantur.lib. 6. columna 1255.A
Certiorari non debet,qui non ignorauit. li.1.co.108.A
Certatim qualiter accipitur. li.8. columna 1811.A
Cessio actionis ex quibus præsumatur simulata. li.4.co.812.A
Cessio aliquando pro iusta prestatione est. li.4.co.637.C
Cessio bonorum ad multa prodest.li.7.co. 1748.D
Cessio debet habere proprium titulum. li. 4.col.812.C.in mar.sub lit.b.
Cessio & deleg. differunt.lib. 8. columna 1909.D
Cessio quando simulata dicatur.lib. 4. col. 812.A
Cestos,quid. li.5.co.949.C
Charitas ordinata incipit à se.li.3.columna 575.D
Chirographarius vnde dicitur.lib. 4. colũ. 638.B
Chirographum si habeat debitor, an præsumatur ob id liberatus. lib. 7. columna 1531.A
Cimeliarchium quid est. lib. 7. columna 1758.D
Citatio non valet si nulla causa exprimatur. li.4.co.768.C
Citatio per edicta non per quemlibet iudicem fieri potest. li.7.co.1644.B
Citans scholarem ad iudicem vetitum, an perdat causam suam. libr. 4. columna 671.C
Ciues & incolæ quomodo differant.lib. 7. co.1707.A
Ciuilis præfertur criminali.lib.9.columna 2035.C
Ciuilis quæstio quandoque incidit ciuili, quandoque criminalis ciuili &c.li.3. co. 466.A
Ciuiliter aliquid fieri non sufficit, nisi & naturaliter etiam fiat. lib. 2. columna 387.C
Ciuiliter agi de crimine an possit adhuc eo qui illud commisisse dicitur,viuente. li.4.co.722.D
Ciuiliter & criminaliter in multis casibus agi potest. li.9.co.2089.D
Ciuitas vna dicitur respublica.li.8. colum. 1835.D
Ciuitatis administratores an trãsigere possint. li.2.co.249.C
Ciuitatum muri non sunt publici. li.8.col. 1800.B
Ciuitatum res non vsucapiuntur. lib.7.co. 1589.A


Clericus

# Index materiarum


Clericus cõiugatus cur non cogatur ferre tonsuram. li.1.co.65.B
Clericus prohibetur postulare contra ecclesiam in qua habet beneficium. lib.4. col.906.B.in mar.
Clericus quandoque à iudice seculari punitur. li.1.co.102.D
Clerici non dant fideiussores iudicio sisti, vel iudicatum solui. lib.1.co.69.D
Clerici priuilegio fori renũciare non possunt. li.1.co.239.A
Clericum intonsum percutiens, an ligatur excommunicatione. lib.1.co.68.A
Codicilli qualiter dicuntur pertinere ad testamentum. li.6.co.1361.B
Codicilli sine scriptis possunt fieri. lib.6. co.1361.A
Codicilli si videantur esse contrarij, quid iuris. li.6.co.1362.C
Coëundi impotentia quid operetur. lib.5. co.1143.D.in mar.
Cœlebs quis dicatur.li.5.co.920.B. & lib. 8.co.1992.A
Cœlestis quis dicatur. li.1.co.27.C
Cœlum quid dicatur. li.1.co.19.C
Cogitatio an sit punienda. lib.1.colum. 134.C
Cogitatio quando puniatur. lib.1.colum. 56.D
Cognatus rapinam patiés,potest à cognato defendi. li.9.co.2051.A
Cognati an hodie admittantur ad tutelam. li.5.co.1075.C
Cognati & agnati hodie succedunt vsque ad decimum gradum. li.6.co.1465.D
Cognati iure nouo vocantur ad tutelam. li.5.co.1090.D
Cohors quæ dicatur. lib.4. col.906.D in mar.
Collationem facere dupliciter quis compellitur. li.6.co.1241.D
Collectarius quis dicitur. lib.4.colum. 637.D
Colles qui dicantur. li.1.col.19.D
Colonia dicitur terra ad colendum destinata. li.7.co.1525.D
Colonus an possit conueniri pro debito locatoris. li.4.co.660.C
Colonus de sterilitate non de exiguitate queri potest. li.4.co.900.D.in fi.
Colonus interuertendo possessionem si vendat,an possit emptor vsucapere. lib. 7.co.1595.C
Colonus nihil soluens,an præscribere possit. li.7.co.1620.A
Colono an succurratur contra dominum per aliquod interdictum. lib.4.colum. 900.A
Commendo, quandoque depono significat. li.7.co.1521.A.in glos.a.
Commentarienses qui dicantur. lib.1.col. 105.B.& li.9.colum.2014.C
Commissarij iurare debent,non autem cauere. li.8.co.1982.C
Committere in legem. li.1.co.141.C
pro Commodo suo vigilare cuique licitũ est. li.4.co.802.B.in mar.
Commodatarius ad maiorem diligentiam tenetur, quàm creditor. lib.6.colum. 1199.A
Commodatarius qua actione recuperat rem sibi commodatam à fure. lib.6.co. 1198.B
Commodatario minus fauetur, quàm fulloni. li.6.co.1197.D
Comonouolon, comodaulomolo, regindalia,reypusara quid significent. lib.3. co.619.A
Comparatio qualiter fit hodie. lib.4.co. 721.C
Comparatio sola an plene probet. li.4.co. 721.B
Comparationes ex quibus generibus scripturarum fiunt. li.4.co.720.D
Comparatiuus pro positiuo quãdoque ponitur. li.4.co.860.C
Comparo,quale verbum. lib.4.co.889.B in glos.c.
Compensatio an & quemadmodũ fisco opponatur. li.4.co.775.A
Compensatio an fiat ipso iure. li.4.colum. 775.C.in glos.i.
Compensatio cessat in multis casibus. li.4. co.779.D
Cõpensatio in quibus debitis fit,& in quibus non. li.4.co.779.A
Compensare aliquando quis potest quod sibi non debetur. li.4.co.777.C
Concilium quid sit. lib.7.colum.1508.C. in mar.
Concilia quatuor ab ecclesia recepta. li.1. co.19.B
Concubinæ cum omnibus possunt contrahere. li.5.co.1059.A
Condemnari debeat procurator, an dominus. li.2.co.309.D
Condictio furtiua vnde sit. li.4.columna 679.D
Condictio nulla infamat. li.2.co.294.A
Condictio ob causam non habet locum in contractibus nominatis. li.4.co.821.C. &.869.B
Condictionem habens ad rem,rem videtur habere. li.7.co.1599.C
Conditio & modus in quo conueniant, & in quo differãt. li.6.co.1416.D.in gl.m.
Conditio non nubendi an sit reprobata. li.5.co.978.A
Conditio potest fieri dupliciter. li.8.co. 1970.D
Conditio quando debeat impleri. li.6.co. 1296.B
sine Conditione acta, rumpenda nó sunt. li.4.co.651.B
Conditione sub impossibili datum,an possit repeti. li.4.co.651.D
Conductor vectigalium inuitus quandoque detineri potest. li.4.co.896.A
Confessio an statim præiudicet. lib.8.co. 1839.D
Confessio de indebito confitenti præiudicat. li.3.co.469.D
Confessio de recepto,statim præiudicat in quinque casibus. li.4.co.771.C
Confessio extraiudicialis non infamat. li. 5.co.954.B
Confessio extra iudicium, an valeat. li.4. co.705.A
Confessio facta in tormentis, an noceat. li.7.co.1738.D
Confessio facta in tormentis an faciat plenam probationem. li.9.co.2108.D
Confessio per errorem facta, an possit reuocari. li.1.co.161.C
Confessio quando dicatur facta in iure. li.7.co.1696.B
Confessus de proprio crimine, quandoque super aliorum conscientia interrogatur. li.9.co.2010.C
Confessus de proprio crimine extraordinario qualiter puniatur. li.9.co.2010.A
Confessus habetur pro conuicto,an sit verum indistincte. li.7.co.1695.D
Confessum an & quando debeat sequi sententia. lib.7.co.1696.C
Confitens se donasse,sed sub cõditione: an teneatur hoc probare, quòd sub conditione donauit. li.5.co.919.B
Confitetur crimen, qui pacisci tur. lib.2. co.297.D
Confusio vitanda.li.4.co.774.C.in glos.r.
Coniectura quid est. li.6.co.1194.D
Coniuncti nominatim,loco vnius sunt. li. 6.co.1453.B
Consanguinitas suspicionem quandoque inducit, quandoque remouet. lib.5.co. 1151.A
secundum Conscientiam iudicandum. lib. 4.co.712.D.in glos.t.
Consensus erroneus non nocet. lib.7.co. 1575.B
Consentit quis fideiubẽdo. li.8.co.1927.D
Consentit qui tacet. li.8.co.1853.C
Consobrini qui dicantur. li.6.col.1227.D
Constãtinus fuit primus imperator Christianus. li.5.co.1061.C
Constitutio quid. de emenda. Cod. Iust. co.10.D
Cõsuetudo alia si sit in foro actoris, & alia in foro rei: vtra seruanda sit. li.8.colum. 1962.B
Cõsuetudo,altera natura est.li.4.co.695.C
Consuetudo an æquiparetur pacto. lib.8. co.1963.C
Consuetudinem abrogare legem, & eam vincere,differunt. lib.8.co.1962.D.in mar.& 1963.A
Consuetudo an vincat legem,vel illam possit abrogare. li.8.co.1962.C
Consuetudo dat iurisdictionem. li.2.co. 415.C.& li.8.co.1950.A
Consuetudo generalis quam princeps scit & tolerat,legem tollit generaliter.lib.8. co.1963.D
Consuetudo qualiter potest interrumpi. li.8.co.1964.A
Consuetudo quando dicatur longa. lib.8. co.1961.C
Consuetudo tres habet virtutes. lib.8.cõ. 1964.C
Consularis quis. de no.Cod.fa.co.2.D
Consul,quis. Ibidem.
Contestatio non iure facta,nó prodest:nec fit interruptio. li.7.co.1578.A
Contractus an rescindatur per pœnitentiã alterius contrahentium. li.4.co.661.A
Contractus corã quot testibus,& cum qua solẽnitate celebrari debet.li.4.co.639.A
Contractus imperialis est lex. li.5.colum. 1036.D
Contractus in fraudem legis factus,nó valet. li.4.co.724.A
Contractus ponitur proprie & improprie. li.4.co.714.C
Contractus quando dicatur in scriptis celebrari. li.4.co.639.D.&.703.D
Contrahere cum cliente aduocatus potest. li.2.co.272.D
Contraria allegans non est audiẽdus.lib.6. co.1185.A.in mar.
Cõtrarietas nulla est in legib⁹.de no.Cod. fa.co.3.D
Contubernium quid sit. lib.5.co.947.B
Cõtumacia præsumpta & expressa quæ sit. li.7.co.1647.D.in glos.g.
Contumax an audiatur appellans. lib.7. co.443.C
Contumax an possit appellare. li.3.colum. 1737.D
Corneliæ legis de falsis,quæ est pœna. lib. 4.co.709.A
Corpus iuris quid sit. li.5.co.1004.C
Creditor an possit pro modica pecunia rẽ maximam sibi obligatam distrahere. lib. 8.co.1858.C
Creditor ex cuius pecunia militia est empta,præfertur omnibus. li.8.co.1826.A
Creditor non habens ius vendendi pignus, si vẽdat,an statim teneatur ad precium. li.8.co.1864.C


Creditor

# Nouem priorum librorum Codicis.


Creditor pignus perſequés, an debeat probare debitorem eſſe dominum. lib.8. co.1818.B

Creditor pignus vel hypothecam inuadens propria auctoritate, qua actione tenetur. li.4.co.730.D.in gl.d

Creditor primus ſuum ius non perdit, licet ſe patiente pignus alij obligatum fuerit. li.8.co.1852.A

Creditor poſterior quandoque potior eſt priore. li.8.co.1837.D

Creditori priori ſoluens, an in eius locum ſuccedat. li.8.co.1845.A

Creditor quemadmodum agat contra furem qui pignus ſibi ſurripuit. lib.8.co. 1824.D

Creditori quomodo ſuccurratur, ſi debitor pignus vendiderit. li.8.co.1820.D

Creditor quo ordine debet conuenire debitorem, fideiuſſorem, aut pignoris poſſeſſorem. li.8.co.1824.D

Creditor relegatur qui filiumfamilias in pignore accepit. li.8.co.1832.D

Creditor ſecundus quandoque contra primum auditur. li.8.co.1846.D

Creditor ſi ſolutionem recipiat, & non exprimitur in quam cauſam, de qua intelligitur. li.8.co.1913.D

Creditor vendens pignus, an teneatur de euictione. li.8.co.1935.C

Creditor vendens rem ſibi obligatam, quatuor præſtare debet. lib.8.co.1936.C

Creditore inuito non poteſt aliud pro alio ſolui. li.8.co.1918.B.& 1980.B

Creditores hæreditarij contra quos poſſint agere. li.3.co.546.D

Creditum & res, verba ſunt generalia. lib. 4.co.619.C.in interpret.rub.

Credulus quis eſſe non debet. li.9.colum. 2009.D

Crimen & delictum differunt. lib.2.colum. 368.D

Crimen concuſsionis quid eſt. li.4.colum. 654.D

Crimen dicitur capitale tripliciter. lib.2. co.253.A

Crimen læſæ maieſtatis poſt mortem obiici poteſt in duobus caſibus. lib.9.colum. 2022.D

Crimine duplici quandoque quis tenetur. li.9.co.2005.D

Crimina aliqua non extinguuntur morte. li.7.co.1509.D.in fi.

Crimina multa ſunt quæ morte non extinguuntur. li.9.co.2016.C

Criminoſis non debet concedi puellæ eum in maritum petenti. li.9.co.2049.B

Culleus quid ſit. li.9.co.2057.A

Culpæ nomine nullus tenetur in ſuis. li.4. co.722.D

Curator an poſsit cogi ratione reddere officio durante. li.4.co.1098.A

Curator curatorem habenti dari poteſt. li. 5.co.944.C

Curator qualiter datur adulto. li.5.colum. 1077.D

Curator quandoque bonis captiui datur. li.8.co.1952.in mar.

Curatores à quibus dari poſſunt. lib.5.co. 1144.D

Curialis an poſsit eſſe clericus. li.1.colum. 67.A

Curiales erant ſerui. li.7.co.1624.B

D

DAmnatio in metallum eſt pœna cæteris grauior. li.2.co.293.B

Damnatus in plurib⁹ criminibus, ſi in vno appellat, quid iuris. li.7.co.1740.D

Damnati bona an ſint confiſcanda. lib.9. co.2129.A

Damnat qui ſoluit. li.3.co.498.A

Damnum an veniat in actione iniuriarum. li.9.co.2096.B

Damnum datur multipliciter. li.3.co.581.A in glo.b.

Datum cauſa tranſactionis non repetitur. li.2.co.256.D

Debet.i.poteſt. li.4.co.845.D.in gl.m.

Debitor an & quando liberetur perempta re debita. li.4.co.636.D

Debitor an poſsideat pignus quod creditori tradidit. li.7.co.1626.C

Debitor auditur quandoque vendito pignore. li.8.co.1847.B

Debitor ſi offerat, & creditor nolit accipere: ſi res oblata pereat, an liberetur creditor. li.6.co.1422.A

Debitor pupilli plenam, pleniorem, & pleniſsimam conſequitur quandoque ſecuritatem. li.2.co.366.C.in gl.p.

Debitor qui accepit quinquennalé, poſt non auditur bonis cedere volens. lib.7. co.1752.A

Debitorem debitoris conuenire poſſumus. li.4.co.674.B

Debitum rei indiuiduæ an extinguatur totum, creditore debitori in partem ſuccedente. li.4.co.675.D

Debitum remittens donare videtur. lib.8. co.1915.A

Deceptus vltra dimidiam iuſti precij, agit vſque ad.xxx.annos. li.2.co.405.D

Deceptus vltra dimidiam iuſti precij, poteſt reſtitui: qualiter intelligitur illa dimidia. li.4.co.834.C

Deceptis ſubueniendum eſt. li.4.co.755.C in gloſe.

Deciſio quid.de emen.Iuſti.Cod. 10.D

Decretum primum, & ſecundum, quanto tempore diſtare debent. li.7.co.1755.D

Dedititij quales erant. li.7.co.1524.B

Defenſor veniens poſt litem conteſtatam, an ſit condemnandus. li.2.co.305.D

Defuncti ſtatus etiam ante quinquennium quæri non debet. li.7.co.1575.D

Defuncti voluntas in ambiguo benigne eſt interpretanda. li.6.co.1293.D

Defuncti voluntas eſt deambulatoria. li.3. co.583.D

Defunctorum voluntates diſpoſitiuæ ſunt ſeruandæ, ſed non enunciatiuæ. lib.6. co.1265.D.in gloſ.f.

Delator quis dicatur. li.1.co.76.A

Delegatio in quibuſdam fieri non poteſt. li.1.co.204.B

Delegatio non eſt ſine nouatione. li.8.co. 1910.A

Delegatio duob⁹ modis fit. li.8.co.1909.D

Delegatus an poſsit cauſam exequi. lib.3. co.454.D.in gloſ.a.

Delegatus an poſsit citare. li.7.co.1756.D

Delegatus quando poteſt delegare. lib.2. co.389.D

Delegati quidam ſunt ad vniuerſitatem cauſarum. li.3.co.456.D

Deliberandi tempus petens, an tacite videatur adire. li.6.co.1340.C

Deliberandi tempus quantum eſſe debet. li.6.co.1341.D

Delictum æquale pœnam æqualem exigit. li.1.co.77.C

Delictũ & crimen differunt. li.2.co.368.D

Delictum occultum quandoque plus punitur. li.1.co.55.D

Delictorum æqualitas æqualitatem pœnarum patitur. li.9.co.2049.C

Delinquens melioris conditionis eſſe non debet. li.5.co.1026.D

Delinquendi occaſio nemini danda eſt. li. 7.co.1530.D

Denunciatio illius cuius non intereſt, non nocet. li.4.co.839.A

Denunciatio ne quis emat rem talem, an faciat emptorem poſſeſſorem malæ fidei. li.3.co.557.D

Deponentes de peritia artis, debent prius iurare. li.5.co.969.D in mar.

Deponenti vel commodanti an poſsit referri quæſtio dominij. li.7.co.1632.D

Deportare poſſunt tantùm quatuor iudices. li.9.co.2119.B

Deportatio aliquando adimit libertatem. li.2.co.318.C

Deportatio, capitalis pœna eſt. lib.4.col. 830.D.in gloſ.ũ.

Deportatio tollit ea quæ ſunt iuris ciuilis. li.9.co.2134.A

Deportati quid perdunt. li.6.co.1285.C

Deportato relictum quis capiet. lib.6.co. 1285.D

Depoſitarius an propter impenſas habeat retentionem. li.4.co.800.B

Depoſitarius aliquando tenetur vltra dolũ & culpam. li.4.co.796.C

Depoſitarius vtens re depoſita, an furtum faciat. li.4.co.797.B

Deum iurans, deum habet vltorem. lib.9. co.2019.D

Deuoti qui dicantur. lib.4.co.887.A

Diaconiſſa. li.1.co.29.C

Dictum generale generaliter eſt intelligendum. li.3.co.568.C

Dies à planetis nomina ſumpſerunt. lib.3. co.475.A

Dies inſtrumẽti an debeat edi. li.8.colum. 1889.C

Dilatio an detur in cauſa adulterij. lib.9. co.2041.D

Dilatio an ſit dãda propter amicorum abſentiam. li.3.co.470.C

Dilatio data à lege, an poſsit minorari per iudicem. li.3.co.468.A

Dilatio eſt quandoque trium menſium. li.3. co.435.D

Dilationes ſunt amputandæ. li.3.co.470.D

Digeſta, Inſtitutiones, & Codex, quo ordine ſint facta. de emen.Iuſtin.Cod.11.A

Diſcordia fit ex communione. li.8.colum. 1870.B

Diſiunctiua ponitur quandoque pro copulatiua. li.6.co.1211.A

Diſtractus.i.venditus. lib.4.col.819.C in gloſ.k.

Diues & pauper qui dicantur. li.6.colum. 1233.D

Diues plus obligatur quàm pauper. lib.1. co.100.A

Diuiſio an præſumatur facta ex longa rei poſſeſsione pro diuiſo. li.3.co.599.A

Diuiſio, permutatio quędam eſt. lib.3.co. 587.C

Diuiſionem quidam petere nó poſſunt. li. 5.co.1055.D

Diuiſione facta à patre, non agunt filij de euictione. li.3.co.592.B

Doctorum filij in quo ſunt priuilegiati. li. 2.co.281.D

Dolus apertus & velatus. li.8.co.1892.C

Dolus auctoris ſucceſſori nocere non debet. li.8.co.1823.D

Dolus duplex eſt. li.2.co.339.C

Dolus non infertur ſcienti. lib.4.colum. 838.C

Dolus præponderat culpæ. li.4.colum. 839.D

Dolus quandoque dat cauſam contractui, quandoque incidit in contractum. lib.2. co.351.D

Dolus quomodo probetur in venditione interueniſſe. li.4.co.837.D


Dolus

# Index materiarum


Dolus scienti non infertur. lib.2.colum. 381.C
Dolus tertij an vitiat emptionem. li.2.co. 351.D
Domestici testes norunt ea quæ in domo fiunt. 1101.A.in mar.
Domicilium vbi dicitur quis habere. li.7. co.1605.C
Dominium aliquando transfertur sine traditione. li.3.co.560.D
Dominium an possit sine possessione queri. li.8.co.1860.D
Dominiũ an statim quæratur domino per procuratorem. li.7.co.1539.D
Dominium an transferatur ex inutili contractu. li.4.co.715.A
Dominium an transferat dominus tradens rem suam prætextu falsi instrumenti. li. 9.co.2074.D
Dominiũ an transferatur,si res contra prohibitionem alienatur. lib.4.co.863.C
Dominij translatio an requirat vacuæ possessionis traditionem. lib.4.colum. 852.D
Dominus qua actione tenetur ratione contractus cum seruo celebrati. li.4.colum. 733.B
Domo instructa legata,an contineatur vinum. li.6.co.1378.C
Donare procedit à nobilitate. li.5.colum. 980.D.in mar.
Donatarius an teneatur ad æs alienum pro re sibi donata. li.8.co.1968.B
Donatio aliquando ob solam negligẽtiam reuocatur. li.8.co.1986.B
Donatio an debeat esse inofficiosa euentu & consilio,antequam possit reuocari. li.3.co.536.D
Donatio an valeat, duo sunt inspicienda. li.5.co.922.A
Donatio an valeat sine stipulatione. lib.8. co.1966.A
Donatio causa mortis an possit fieri absenti. li.8.co.1990.B
Donatio dubia an præsumatur causa mortis,vel inter viuos. li.8.co.1991.D
Donatio est contractus nominatus. lib.4. co.648.B
Donatio est triplex. li.5.co.1034.D
Donatio est contractus. lib.7.colum. 1631.A
Donatio facta filio in potestate à patre nõ valet. li.2.co.362.D
Donatio facta ecclesiæ vltra quingentos aureos sine scriptura,an valeat. lib.1.co. 46.A
Donatio facta in filium an valeat. lib.8. co.1967.C
Donatio hodie valet vsque ad quingentos aureos sine insinuatione. li.8.colum. 1976.B
Donatio in pias causas, an sine insinuatione possit in immensum fieri. li.8.colum. 1976.D
Donatio inter virum & vxorem,si non interuenit traditio,non confirmatur morte. li.5.co.1022.D
Donatio inter viuos facta constante matrimonio,an possit vsucapi. li.7.colum. 1586.A
Donatio morte cõfirmata quemadmodum retrotrahatur. li.3.co.533.D
Donatio non fit inuito. li.8.co.1967.B
Donatio patris facta filio in potestate posito non validatur per vsucapionem. li. 7.co.1585.D
Donatio patris in filium quãdoque statim transfert dominium. li.3.co.533.B
Donatio potest fieri pro sua & aliena morte. li.8.co.1991.B
Donatio propter nuptias est in dominio vxoris. li.4.co.757.A
Donatio propter nuptias facta per minorem an possit retractari. li.2.co.362.C
Donatio propter nuptias olim tria habebat vitia. li.5.co.928.A
Donatio propter nuptias quare datur vxori. li.5.co.930.B
Donatio propter superuenientes liberos reuocatur. li.8.co.1988.C
Donatio quare est inter coniuges prohibita. li.5.co.929.A
Donatio simplex duobus casibus confertur. li.6.co.1248.A
Donatio simplex an valeat inter absentes. li.8.co.1990.C
Donationis inofficiosæ querela inquãtum reuocat. li.3.co.531.D
Donationis insinuatio in quibusdam casibus necessaria non est. li.8.co.1983.A
Donationis insinuatio potest fieri apud acta sine testibus. li.8.co.1973.D
Donationi perfectæ an possit apponi conditio in traditione. li.8.co.1985.B
Donationes inter viuos collatæ in vxorẽ, an infirmentur vno damnato ex lege Iulia maiestatis. li.9.co.2022.A
Donator an teneatur de euictione. lib.5. co.983.A.& li.8.co.1924.B.in glos.f.
Donator cui aliquẽta ex pacto à donatario non præstãtur, tres contra eum habebat actiones. li.8.co.1983.D
Donator si fiat inops,an donatarius eum alere teneatur. li.8.co.1989.B
Donum & munus differunt. lib.6.colum. 1225.A
Dos ad mulierem redit soluto matrimonio. li.5.co.925.A
Dos aliquando retinetur pro debito mariti. li.4.co.1666.D
Dos à marito potest repeti,si sua substantia male cœpit vti. li.5.co.995.C.in mar.
Dos an minuatur propter impensam. li.5. co.1007.B
Dos an possit per curatores constitui adultæ vltra vires. li.5.co.1096.D
Dos à quo possidetur. li.8.co.1841.C
Dos data confertur in quatuor casibus constante matrimonio. li.6.co.1237.D
Dos data ob. matrimonium quod de iure non potuit sequi,an possit repeti. lib.4. co.647.C
Dos etiam constante matrimonio quandoque reddenda est. li.5.co.1051.C
Dos & donatio an possit constitui inæqualiter. li.5.co.929.A.in glos.c.
Dos & donatio propter nuptias æquis passibus ambulant. li.5.co.930.B
Dos filiæ data an possit per creditores reuocari. li.7.co.1763.D
Dos habet multa priuilegia. lib.4.colum. 761.A
Dos habet tria consideranda. li.5.colum. 1002.B.
Dos inofficiosa per quos potest reuocari. li.3.co.537.C
Dos in quibus casibus exigitur matrimonio constante. li.5.co.995.D
Dos non potest constitui nisi liberis personis. li.7.co.1529.C
Dos non est titulus lucratiuus. li.7.colum. 1764.D
Dos per quas actiones repeti potest. lib.5. co.997.C
Dos potest constitui per pollicitationem. li.5.co.989.A
Dos profectitia redire debet ad patrem etiam liberis existentibus. lib.5. colum. 1048.D
Dos quando redditur si matrimonium per consanguinitatem soluitur.lib.5.colum. 1009.A
Dos si per extraneum promittitur, de cuius patrimonio promissa præsumitur. li. 5.co.981.C
Dotis & donationis propter nuptias debet esse æqualitas. li.5.co.1018.D
Dotis fructus cuius sunt. lib.5.co.1010.C
Dotis non numeratę exceptio currit etiam minoribus,& habet multa specialia.li.2. co.401.D
Dotis promissio nulla quantitate specificata,valet &c. li.4.co.825.C.in mar.
Dotis retentio olim propter quinque com petebat. li.5.co.1006.C
Dotem accipiente minore,an sua bona tacitè obligentur. li.5.co.1077.A
Dotem dans an teneatur de euictione. li.5. co.983.C
Dotem maritus recipiens,an pro illius conseruatione debeat fideiussorem dare. li. 5.co.1052.D
Dotem potest maritus vxori legare. lib.6. co.1415.C
Dotem promittens simpliciter extraneus, an possit tradendo pacisci eam sibi restitui. li.5.co.1011.D
Dotalis non est res ex pecunia dotali empta. li.5.co.988.C
Dotalis rei dominus est maritus. lib.3.co. 553.D
Dotalium rerum dominium, cuius est,an viri,an mulieris. li.5.co.998.B
Dubia fit res per negationem. li.7.colum. 1570.B
Dubitans, pro ignorante habetur. li.4.co. 646.D
Dubitationem quis decidere debeat. lib.1. co.145.C
in Dubio mitior pœna intelligitur. lib.4. co.830.D.in glos.u.
Duumuir ex decurionibus eligitur. lib.7. co.1734.B
Duumuiri qui dicantur. li.3.co.454.D


E


Ecclesia an debeat damnum pati per factum prælati. li.1.co.27.D
Ecclesia est loco pupillæ. li.5.co.1145.D
Ecclesia in sex casibus nullo modo alienare potest. li.1.co.37.D
Ecclesia,minor, maritus,ad diuisionem nõ prouocant,sed prouocantur. lib.3.col. 599.D
Ecclesia remunerando, an possit alienare. li.1.co.34.C
Ecclesiæ res in sex casibus possunt alienari. li.1.co.38.D
Ecclesiasticæ personæ possunt esse in consiliis principum secularium.li.4.colum. 669.D.in mar.
Editio non debet fieri sine causę cognitione. li.2.co.214.C.in mar.& in tex.D
Edictum de testibus est prohibitorium. li. 1.co.122.B
Edictum diui Traiani quid sit. li.7.colum. 1531.C
Edictum successorium quid sit. lib.6.col. 1230.B.in glos.g.
Einateres quæ dicantur. li.2.co.247.D
Electio propter moram transfertur. lib.8. co.1977.C
Electione facta an statim habeat iurisdictionem electus. li.3.co.480.A
Electione vnius tollitur aliud. lib.4. co. 783.B
Elogium quid sit. li.9.co.2010.D
Emancipatio an debeat fieri interueniente scriptura. li.8.co.1949.B
Emancipatio an valeat sine scriptura. li.4. co.712.A




BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Emancipatio hodie videtur ſemper cõtracta fiducia fieri. li.6.co.1478.C
Emancipatio non datur inuito.li.7.colum. 1515.C
Emancipati à ſuis adhuc in aliquibus differunt. li.7.co.1551.C
Emancipatus manumittens non videtur gerere pro hærede. li.6.co.1321.D
Emendatio domeſtica. li.9.co.2054.B.in textu,& in glo.
Emens rem à fure,an præſumitur particeps fraudis. li.6.co.1185.D.in mar.
Emere rem meam non poſſum.li.6.colum. 1343.A
Emphyteuta emphyteutæ ſi velit vendere, cuius requiret conſenſum. li.4. colum. 913.A
Emponema quid ſignificet. lib.4.colum. 824.D.& 911.D
Empta res de pecunia mea,an ſit mea. li.4. co.856.C
Empti.i.venditi. lib.4.co.815.D.in glo.f.
Emptio & diuiſio differunt. lib.3.colum. 600.B
Emptio & permutatio in quibus conueniant,& in quibus differant. li.4.colum. 889.D
Emptio & venditio qualiter reſoluitur. li. 4.co.841.D
Emptio ſuæ rei quare non valeat. li.4. co. 819.D
Emptionis ſubſtantia eſt conſenſus. lib.4. co.819.A
Emptor quandoque precium amittit,nec illud venditor lucrifacit. li.7.co.1617.C
Emptor quemadmodum poſsit agere contra venditorem re euicta. lib.8.colum. 1933.D
Emptor qui emit bona fide liberum patientem ſe vendi,duas habet actiones. lib.7. co.1569.B
Emptor ſi inquietetur ſuper re empta ſciẽte venditore, an tenetur ei denunciare. li.8.co.1926.A
Emptor tenetur pro collectis impoſitis vẽditori ratione poſſeſsionum quas emit, non ratione poſſeſsionum quas nõ emit. li.4.co.845.C.in mar.
Endiadys(immovero hendiadys)figura.li. 1.co.97.D
Epiphania vnde dicitur. li.3.co.476.C
Epiſcopi ab imperatore electi, detrudi debent. li.9.co.2097.D
Epiſcopi decretum quãdoque eſt in tranſactione neceſſarium. li.2.co.268.C
Epiſcopi & monachi tutores eſſe non poſſunt. li.1.co.94.D
Epiſcopi excommunicare poſſunt ſcientes furtum,niſi indicauerint. lib.6.colum. 1186.D
Epiſtalma quid notat. li.7.co.1615.C
Epiſtolæ præſentibus mitti non ſolent. li. 8.co.1882.D
Equeſtres milites qui dicantur.li.5.colum. 939.A
Eremodicium quid.li.3.co.486.A.in gl. e.
Eremodicium an poſsit contrahi in cauſa liberali. li.7.co.1554.B
Ergaſterium quid ſit. li.4.co.792.D
Error quis dicatur. li.4.co.855.B
Error aduocati vſquequo poſsit corrigi. li.2.co.289.C
Error an excuſet à pœna. li.5.co.952.C
Error nominum vel finium,an vitiet legatum. li.6.co.1369.A
Euangelio non obediens,coram quo accuſabitur. li.9.co.2087.B
Euictionis actio,an.xxx.annis tollatur. lib. 8.co.1931.A
Euictionis nomine quando agitur re nondum euicta. li.8.co.1924.C
Euictionem perdit qui ſine iudicis ſententia rem reſtituit. li.8.co.1929.D
Exactio tacita,quę eſt. li.5.co.1048.A
Exceptio diui Hadriani eſt anomala.lib.8. co.1900.C
Exceptio non competentis iudicis quando debeat opponi. li.8.co.1878.A
Exceptio non numeratæ pecuniæ limitata tempore, an habeat locum contractu celebrato non in ſcriptis. lib.4.colum. 633.C
Exceptio non numeratæ pecuniæ, contra quam ſcripturam obiicitur. li.4.colum. 763.A
Exceptio non numeratæ pecuniæ, an poſsit poſt biẽnium opponi. li.4.co.768.D
Exceptio Velleiani realis eſt. li.4.co.756. A.in gloſ.k.
Exceptionis proponendæ defectus quid operetur. li.7.co.1639.A
Exceptionem non numeratæ pecuniæ an poſsit qui ei renunciauit opponere.li.4. co.763.B
Exceptiones nouas an liceat opponere in cauſa appellationis. li.7.co.1728.A
Exceptiones reo competentes an competant fideiuſſoribus. lib.4.colum. 767.D.in mar.
Exceptiones tres duntaxat ſecundum aliquos ſunt in adulterij crimine admittendæ. li.9.co.2036.B
Excipiens an videatur confiteri. lib.8.col. 1877.A
Excipiens non ſemper compellitur probare. li.4.co.763.D
Excommunicatio an ſuſpendatur per appellationem ſequentem. li.7.co.1675.A
Excommunicatus iterum excommunicatur. li.9.co.2112.B
Exconſul quis.de no.Cod.fa. co.2.D
Executio quo ordine fiet in bonis. lib.7. co.1685.D.in gl.k.
Executor multis modis poteſt excedere, & tunc ab eo licet appellare. lib.7.colum. 1739.D
Executores an poſsint agere contra hæredes. li.1.co.74.B
Exemplis iudicatur,quando ex eis conſuetudo eſt introducta. li.8.co.1961.C
Exercitoria locum habet tribus concurrentibus. li.4.co.731.D
Exhæredatus non habet contra tabulas. li. 3.co.511.D
Exhibere contra ſe quis tenetur. lib.4.col. 710.B.in gloſ.o.
Exilium proprie quando dicatur. lib.1.co. 107.C
Exilium triplex. li.9.co.2123.B
Expenſæ tribus modis repetuntur. li.3.co. 552.A.in glo.e.
Expenſarum reſeruatio qualiter fiat. lib.7. co.1680.A.in gl.m.
Expenſas habeat ab eccleſia ſubditus agens contra prælatum. li.7.co.1574.B
Expilatæ hæreditatis crimen quando locum habet. li.9.co.2090.D
Expilatæ hæreditatis reus infamatur. lib.2. co.295.B
Expræfectus,quis.de no.Cod.fa. co.2.D
Exquæſtor quis. ibidem.


F


FAber & inſtrumentum faciunt domum. li.7.co.1596.D
Fabricenſes qui dicantur. li.6.co.1507.D
Facere contra legem. li.1.co.141.C
Facere fraudem legi. ibidem.
Facere nomine meo quod non debeo, nec alieno. li.4.co.873.B.in mar.
Facere pro ſe quis poteſt aliqua quæ non pro alio. li.1.co.63.D
Facta non præſumuntur. lib.4.co.767.D. in mar.
Facto ipſo aliquid declaratur. li.7.co.1529. D.in gloſ.c.
Factum alienum promitti non poteſt. li.4. co.879.D
Factum proprium quandoque licet infringere. li.3.co.535.A
Factum vnius alteri prodeſt & nocet. li.8. co.1895.D
Falcidia ceſſat in multis caſibus. li.6.colũ. 1435.A
Falcidia detrahitur de donatione cauſa mortis. lib.8.co.1991.A
Falcidia inducitur quandoque de primò relictis occaſione vltimorum relictorũ. li.3.co.532.C.in gloſ.& mar.
Falcidia & in teſtamento & ab inteſtato locum habet. li.3.co.592.A
Falcidia in vna re retineri nõ poteſt,ſed in omnibus legatis. li.6.co.1432.D
Falcidia quæ non detrahitur de legato pio, non aggrauat alia legata. li.6.co.1437.A
Falcidia an ponatur pro trebellianica. li.6. co.1438.A
Falcificans non tantum teſtamentum, ſed etiam aliud inſtrumentum,poteſt publice accuſari. li.9.co.2073.A
Falſitas poteſt ciuiliter & criminaliter tractari. li.9.co.2077.C
Falſum poteſt diſcuti quatuor modis. li.9. co.2072.B
Falſum ſine dolo non committitur. lib.9. col.2075.C
Fama quandoque conſumitur, quandeque minuitur. li.2.co.272.D
Fama quid eſt. li.2.co.90.D
Familia tota propter dominum recuſatur tanquam ſuſpecta. li.5.co.955.B
Familiaris inimicus eſt peior omni peſte. li.8.co.1972.C
Familiæ erciſcundæ,& communi diuidundo,vnde naſcantur,& quibus competãt. li.7.co.1635.C
Fana quæ dicantur. li.1.co.16.C
Faſtigium quid.de no.Cod.fac. co.2.D
Fatale cauſarum quid dicitur eſſe. li.7. co. 1723.D
Fatalia cauſarum, per quem poſſunt reparari. li.7.co.1724.A
Fatalia erant olim quinque. lib.7.colum. 1730.A
Fauor quando dicitur. li.1.co.144.A
Feriæ ſunt duplices. li.3.co.474.A
Feriis an poſsit à partibus renunciari. li.3. col.477.A
Feudum an auferatur filiis iam natis propter delictum patris. li.6.co.1213.D
Fideicommiſſarius reputatur pro inſtituto. li.3.co.528.B
Fideicommiſſum ab eo relinqui nõ poteſt, cui non eſt relicta pecunia.lib.6.colum. 1205.A
Fideiuſſor an poſsit agere antequã ſoluat. li.4.co.805.D
Fideiuſſor ciuili obligationi tantùm an accedat. li.4.co.773.D
Fideiuſſor,& mandator,differunt. li.8.co. 1896.A
Fideiuſſor minoris an & quando poſsit in integrum reſtitui. li.2.co.352.B
Fideiuſſor per ſolam ſolutionẽ non acquirit ſibi hypothecariam. li.8.co.1901.D
Fideiuſſor quam actionem habet. lib.8.co. 1901.D
Fideiuſſor ſimpliciter intercedens, an videatur etiam pro vſuris intercedere.lib. 8.co.899.D
Fideiuſſor ſi omiſit exceptionem, an ſit ei imputandum.


BIU Cujas

# Index materiarum


imputandum. li.4.co.806.C
Fideiussor soluendo pro reo, ipsum non liberat ipso iure. li.8.co.1900.D
Fideiussores duo qualiter possunt conueniri. li.8.co.1898.A
Fideiussores plures vnius tutoris quomodo teneantur. li.5.co.1176.D
Fideiussores semper in solidum tenentur. li.4.co.752.A
Fides bona præsumitur, nisi probetur mala. li.8.co.1934.D
Fides quid est. li.1.co.12.D
Fidiculæ quid significant. lib.9.co.2107.C in gl.g.
Filius acquirens an acquirat patri. lib.5.co. 1129.A
Filius an possit sub conditione institui. lib. 6.co.1293.A
Filius an possit hæreditatem adire iussu patris non præcedente. li.3.co.544.A
Filius apud hostes conceptus, an habeat postliminium. li.8.co.1951.D
Filius deportati est vere sui iuris. lib. 9.col. 2134.D
Filius difficilius reuocatur in potestatem, quàm libertus. li.8.co.1950.D
Filius in debito bonorum subsidio institutus, an sit hæres vel legatarius. lib.3. col. 556.A
Filius in quo sequitur paternam conditionem. li.7.co.1538.D
Filius non portabit iniquitatem patris. lib. 3.co.521.D
Filius, patris curator esse potest. lib.5. col. 944.C
Filius pro patre, & pater pro filio fideiubere potest. li.4.co.738.D
Filius quo remedio peti potest. li.8.colum. 1796.C
Filius sibi adscribens in testamento patris, an incidat in pœnam. li.9.co.2078.D
Filius sub conditione institutus si decedat ante conditionem, an hæreditatem trâsmittat ad suam posteritatem. lib.6. colũ. 1456.A
Filius succedens patri, an possit reuocare rem ab ipso alienatam. lib.3.co.555.D
Filiusfamilias & seruus differunt in multis. lib.4.co.735.D
Filiusfamilias minor si fideiubeat, an sit restituendus. li.2.co.349.D
Filiusfa. in quo potest testari. li.6. columna 1470.B
Filiusfa. in sex casibus in quantum facere potest condemnatur. li.4.co.734.D
Filiusfamilias pro patre potest fideiubere. li.8.co.1899.C
Filiusfa. si donat causa mortis consentiente patre, an vtriusque mors exigatur. lib. 8.co.1991.C
Filiifami. testando, duo priuilegia olim habebant. li.3.co.530.A. in gl.p.
Filij, parentes castigare non debent. lib.6. co.1498.B
Filij duorum fratrum, an succedant in stirpes, vel capita. li.6.co.1475.A
Filij in potestate constituti, patris administratione non debent perscrutari. li.5.co. 975.A
Filij nati ex matrimonio vetito, an sint legitimi. li.5.co.948.D
Filij sunt multiplices. li.5.co.951.A
Filio data patris contemplatione, videntur ex patris substantia processisse. lib.6.co. 1493.D. in fi.
Filio in patris potestate constituto non datur tutor nec curator. li.6.co.1502.D
Filium alius antecedere non potest. lib. 6. co.1319.D
Filium in adoptionem datum tenetur pater instituere vel exhæredare. lib.8. col. 1946. in mar.
Filium vendere & pignorare potest pater aliquando. lib.4.col.832.D
Filiis bona potius quàm ecclesiæ sunt relinquenda. li.1.co.91.B
Filiis prioris thori, quibus nihil relinquitur, querela non datur. li.5.co.976.B
Filia patri ab intestato succedés, non soluit legata à filio relicta. li.6.col.1450.A
Filiatio qualiter probatur. li.5.co.935.A
Fingere & præsumere differunt. li.5.colum. 1011.D
Fiscus alienam rem vendendo, an & quando domino præiudicet. lib. 4. columna 865.C
Fiscus dupliciter rem alienam vendit. lib.2. co.371.C
Fiscus & priuatus si litigent, quis erit iudex. li.2.co.388.D
Fiscus ex bonorum cessione quandoque consequitur blasmum. li.7.co.1750.A
Fiscus regulariter post vxorem succedit decedentibus ab intestato: fallit in certis casibus. li.6.co.1507.B
Fiscus repetit datum ab aliquo ob turpem causam. li.4.co.654.A
Fiscus vbique præsens est. lib. 7. columna 1612.D
Fisci res vel publicæ an vsucapiantur. li.7. co.1601.A
Fisco aliquãdo tollitur rei vindicatio quinquennio. li.4.co.883.B
Fisco vendente rem alienam, an statim sit emptor securus. li.7.co.1618.D
Fœmina minus audet, quàm masculus. li.9. co.2021.D
Fœmina non potest esse argentaria. lib. 2. co.214.C. in gl.n.
Fœnus nauticum multa habet specialia. li. 4.co.787.C
Formari pactum quando dicitur. lib. 2. col. 250.C
Forum impinguat terram. lib. 4. columna 882.A
Frater fratrem an teneatur alere. lib.5. col. 1057.A
Fratres consanguinei, qui dicantur. lib. 3. co.516.B
Fratres consanguinei tantum, & vterini tantum, qualiter succedunt. li. 6. colum. 1475.D
Fratres vterini qui dicantur. lib.3. columna 516.A
Fraus quando præsumatur. lib. 1. columna 14.D
Fraudem præsumimus ex quantitate pœnę. lib.4.co.786.A
Fraudem probet, qui eam allegat. lib.8.col. 1829.A
Fructus compensantur cum vsuris & sumptibus. lib.3.co.557.A
Fructus percipiendi in quatuor casibus debent restitui etiam ab habente titulum. li.3.co.558.A
Fructus percepti à rogato restituere, an sint in quarta computandi. lib. 6. columna 1427.B
Fructus quandoque deponuntur appellatione pendente. li.7.co.1701.C
Fructum laboris habere, requies est. lib.3. co.476.B
Fucus quid est. li.4.co.830.B
Fugitiuum esse, species libertatis est. lib.4. co.878.D
Fundum instructum, fundum cũ instrumẽto, fundum & instrumenum legare, differunt. lib.6.co.1378.D
Fundo simpliciter vendito, an veniant instrumenta. li.6.co.1379.B
Fur expensas retinere non potest. lib.8.co. 1959.B
Fur triplex est. li.2.co.295.B
Furem an liceat occidere. lib. 9. columna 2055.A
Furem indicare iure canonico quis tenetur. li.1.co.135.A
Furem indicare nemo tenetur. li.6. colum. 1186.D
Furem si quis dixerit in diuinando, iniuriarũ non tenetur. li.9.col.2058.C. in gl.q.
Furiosi curator adiens hæreditatem nomine ipsius furiosi, an faciat eum hęredem. li.5.co.1161.A
Furiosi curator an possit bonorum possessionem repudiare. li.5.co.1159.A
Furtum an sit casus fortuitus. li.4.columna 796.B
Furtum improbum, improbius, improbissimum. lib.2.co.295.B. in gl.b.
Furti actio an & vnde competat successori eius cui furtum factum est. lib.6. colum. 1189.A
Furti actio cui competat. lib. 6. columna 1196.B
Fustigatio an infamet. li.2.co.295.D

G

GAllus gallinaceus quis dicatur. lib.9. co.2056.D
Generale non transmisibile non est cessibile. li.4.co.830.A. in mar.
Generalitas non porrigitur ad specialiter cauta. li.5.co.1166.A
Generalitas trahitur ad ea tantum, de quibus est cogitatum. li.4.co.756.C
Generaliter dici tantum valet, quantum si singula numerentur. libr. 7. columna 1623.A
Generis debitum perire non potest. lib. 4. co.636.C
Genus perire non potest. lib. 8. columna 1885.D
Gerontocomium, quid. li.1.co.45.D
Gesta, quæ dicantur. li.7.co.1683.D
Gestor an teneatur à scipso exigere debita. li.2.co.330.C
Gestor de quo tenetur. libr. 2. columna 330.C
Gestor quandoque de casu fortuito tenetur. li.2.co.331.D
Glos, quæ dicatur. lib.2.co.247.D
Gnauiter quid sit. li.7.co.1615.A
Gynæcium quid est. lib. 9. col. 2085. C. in gl.c

H

HAbeo per alium, quod non per me. li. 2.co.402.D
Habere multipliciter dicitur. lib.3. colum. 488.D
Habitatio differt ab vsu & vsufructu. lib.3. co.566.D
Habitus non facit monachum, sed spontanea voluntas. li.9.co.2039.D
Hæreditas est cognatis debita. li.6.colum. 1366.B
Hæreditas nondum adita, ad superiores an transmittatur. li.6.co.1463.B
Hæreditas non adita vt transmittatur, duo sunt necessaria. li.6.co.1455.D
Hæreditas per procuratorem adiri non potest. li.4.co.804.C
Hæreditas solo verbo restitui potest. lib.6. co.1423.D
Hæreditas vel legatum sub conditione relictum, an debeatur si conditioni nó pareatur. lib.6.co.1291.C
Hæreditatis emptor, quã actionem habet facta sibi cessione per venditorem. li.4. co.827.D
Hæreditatis expilatæ accusatio cum multis actionibus


BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


actionibus concurrit. libr. 9. columna 2092.B
Hæreditatis expilatæ crimen an posit cõcurrere cum rei vindicatione,& aliis.li. 3.co.582.D
Hæreditatis petitio quædam est directa, quædam vtilis. li.3.co.543.D
Hæreditatem clausis tabulis quilibet adire potest. li.6.co.1322.C
Hæreditatem ex testamento,& fideicommissum ex codicillis,quis petere nó potest. li.6.co.1364.D
Hæreditatem habere ab instituto, quandoque vtilius est,quàm à substituto.lib. 6. co.1425.C
Hæreditatem petens petitione hæreditatis si succumbat, potest postea illam ab intestato petere. li.6.co.1365.A
Hæreditatem pupillarem an posit repudiare,qui paternam acceptauerit. lib.6. co.1331.A
Hæreditatem rogatus restituere retenta quantitate vel prædio,quid retinebit.li. 4.co.802.A
Hæredes an teneantur sibi inuicem de euictione. li.3.co.587.C
Hæredis loco an reputetur,qui ex certa re scribitur. li.6.co.1290.A
Hæredis nomine primus seu proximus intelligitur. li.9.co.2118.C.in mar.
Hæredem instituens alienare videtur. li. 5. co.973.A
Hæres cubans cum vxore testatoris,est indignus hæreditate eius. lib. 6. columna 1358.D
Hæres curatoris an teneatur de leui culpa. li.2.co.328.C
Hæres esto secundum conditiones infra scriptas,si non scribat, an testamentum valeat. li.6.co.1296.D
Hæres est successor vitiorum & culpæ defuncti. li.7.co.1587.C
Hæres hæredis,est hæres testatoris.lib.5. co.1047.D
Hæredes non semper tenentur pro portionibus hæreditariis. li.4.co.676.A
Hæres qualiter vlciscidebet mortem defuncti. li.6.co.1352.D
Hæres quandoque factum defuncti reuocat. li.6.co.1210.A
Hæres suus an præsumatur statim adisse. li.2.co.373.B
Hæres suus & necessarius non præscribit titulo pro hærede,nec tit.pro suo. lib. 7. co.1587.A
Hæres tenetur ex dolo & lata culpa defuncti. li.5.co.1135.A
Hæres vti debet iure defuncti.lib. 2. colũ. 361.D
Hæres plus iuris habet quàm defunctus. li.8.co.844.C.in gl.l.
Hæreticus quis dicitur. lib.1.colum.113.D & 117.C
Hæretici an posint testificari.li.1. colum. 112.C
Hæretici sunt omnes infames.lib.1.colum. 14.B
Hispanorum cautela. li.2.columna. 343.B. in gl.c.
Homicidium punibile committit aggressoré occidens, qui sine homicidio se defendere potuisset. lib. 9. co.2046.D
Homicidij crimen à pastoribus ortum habuit. li.9.co.2007.B
Homo liber quandoque vendi potest. li.1. co.48.C
Hominis prouisio tollit legis prouisionem nascituram,sed non natam. li.5. colum. 1021.B
Hominem per lasciuiam occidens, in aliquo punitur. li.9.co.2054.C.in gl.r.
Honor maior debetur electo maiori.lib.2. co.285.B
Honores non sunt continuandi. lib.1.col. 205.C
Hospitationis iure quis nõ potest sibi successionem vindicare. li.6.co.1485.A.
Hypotheca & pignus differunt.lib. 4. col. 728.D
Hypothecaria actio habet quatuor tempora. li.7.co.1625.D
Hypothecaria qualiter potest durare sublata personali obligatione. lib.8.colum. 1865.D
Hypothecariæ potest præscribi longo tẽpore li.8.co.1930.D
Hysteron proteron est ordo conuersus. li. 7.co.1636.D

I

IAcente hæreditate furtum fieri non potest,nisi in tribus. li.6.co.1199.C
Ignorantia iuris non nocet in damno vitando. li.1.co.164.D
Ignorantia præsumitur, nisi scientia probetur. li.1.co.107.D
Ignorantia quælibet excusat à dolo. lib. 9. co.2067.A
Ignorare & nescire differunt.lib.4.colum. 743.D.in gl.f.
Illustres fiunt quandoque sola administratione. li.5.co.1065.C
Illustres sub præside non conueniuntur. li. 2.co.315.B
Immiscere & adire differunt. lib. 2. colum. 373.A
Immunitas à tutela datur tantùm in sacris constitutis. li.1.co.95.B
Imperator solus an sufficiat in condendo testamento. li.6.co.1271.B
Imperium merum habens dicitur esse potens. li.7.co.1637.C
Impossibilia de iure,turpia dicuntur.lib.2. co.262.D
Impubes si agat petitione hæreditatis, an posit agi de statu suo. lib. 3. columna 464.A
Impuberi non potest moueri quæstio status. li.6.co.1573.B
Impossibile quandoque pro difficili ponitur. li.5.co.1157.A
Incendiarij variis pœnis afficiuntur.lib. 9. co.1998.A
Incestus,quid. li.5.co.949.D
Incorporalia non possidentur. li.3. colum. 574.C
Indebitum per errorem solutum, an posit repeti. li.1.co.163.C.& lib.4.co.642 B. in gl.n.
Indebitum solutum à minore, quemadmodum repetatur. li.2.co.367.A
Indefensus sumitur dupliciter. de Iustina. co.confir. co.61.D
Indicium vnde dicatur. li.3.co.558.D
Indictio vnde dicatur. li.1.co.9.D
Infamia detrimentum est famę.li.2.colum. 290.C
Infamia quid est. Ibidem.D
Infamia tribus modis infertur. li.2. colum. 298.D.in gl.u.
Infamia turpitudo & macula differunt.li.3. co.516.B
Infamiæ facti effectus. li.2.co.295.D
Infamiam non incurrit qui ex officio iudicis damnatur. li.5.co.1118.C
Infamis an posit accusare.li.9. co.1999.C
Infamis est qui super certis criminibus pacisitur. li.2.co.297.C
Infames an posint esse testes.lib.1. colum. 14.A.&.122.C
Infames ferre testimonium non possunt.li. 1.co.122.C
Infans quis dicatur. li.7.co.1592.D
Inferiores plus puniuntur. li.4.co. 830.D. in gl.u.
Infirmus pro sanitate paratus esset omnia dare. li.2.co.272.D
Ingenium acutius est in primis horis diei. de Iustinia.co.cõfir. co.6.D
Ingenuus post moram nascitur ex ancilla. li.6.co.1473.B
In integrum restitutionis petitio an litis cõtestatione perpetuetur.li.2.co.404.A
Iniuria parua toleratur. li.8.co.1948.D
Iniuria vni facta, quandoque redundat in tres. li.9.co.2094.D
Iniuriarum actio an transmittatur. li.4. co. 830.A.in mar.
Iniuriarum actio quanto tempore finitur. li.9.co.2095.D
Inquilinus in quatuor casibus expelli potest.li.4.co.894.C
Inquilino an teneatur stare emptor dom⁹. li.4.co.898.B
Institutio inutilis non firmatur per vtilem. li.5.co.1004.D
Institutio quando dicitur captatoria.lib.6. co.1253.B
Institutionis iure debet filiis quarta relinqui. li.5.co.1011.B
Institutiones & exhæredationes tantùm fiunt in testamento. li.6.co.1268.A
Institutiones iuris ciuilis quando editæ. li. 6.co.1455.B
Instrumentum an debeat continere diem & locum. li.8.co.1889.A
Instrumenta forensia quæ,& vnde dicantur. li.4.co.719.D
Instrumenta manumissionis debent manumissis dari à patronis. lib.7.co.1561.C
Instrumenta repugnantia,an probent.li.4. co.713.C
Instrumentorum appellatione non comprehenduntur scripturæ priuatę.li.2.co. 417.D.in mar.
Instrumentorum & testium eadem est auctoritas. li.6.co.1403.C
Instrumentorum subtractorum accusatio, cuius iuris sit. li.3.co.614.A
Instrumentorum traditio includit tacitum mandatum de agendo. li.5.co.1021.A
Intellectus subauditus,si est prauus,non est obseruandus. li.6.co.1419.D
Interagentes. lib.1.de no.Co.fa.co.3.A
Interdictũ de tabulis exhibẽdis,edictũ quẽ admodũ testamenta aperiantur,& actio ad exhibendũ, differunt. li.8.co.1795.D
Interdictũ quorũ bonorũ, & petitio hęreditatis conueniunt & differunt. lib.8.co. 1775.D
Interdictum Saluianum,& actio Seruiana differunt. li.8.co.1797.D
Interdictorum declaratio.lib.7.co.1765.C & dein.
Interesse diuisio, declaratio &c.lib.7.col. 1664.&.1665.& dein.
Interesse singulare qualiter probatur. li.7. co.1672.D
Interpretatio est multiplex, & non omni standum est. lib.1.co.138.D
Interrogatus an teneatur ad omnia respõdere. li.2.co.424.C
Interrogatus non semper cogitur dicere credo,vel non credo. li.8.co.1876.D
Interruptio est duplex. li.7.co.1602.B
Interruptio præscriptionis quæ fit per executoris misionẽ,differt ab ea quę fit per litis contestationem. lib.7.col.1625. D. in fine.
Inuadere & occupare quomodo capiãtur. li.3.co.552.A


Inuentarium

BIU Cujas

# Index materiarum


Inuentarium an posit fieri cum vnico tabellione. li.5.co.1103.B
Inuentarium faciens tutor, an debeat vocare creditores pupilli. li.5.co.1103.D
Inuentarij tempus. li.6.co.1436.B
Inuidus, sibi pari inuider. li.2.co.340.D
Inuiti quædam facimus, quædam nec volentes. li.4.co.809.D.in glos.k.
Inuitus quod quis patitur, non est illi imputandum. li.5.co.1079.C.in mar.
Isauri qui sunt. li.9.co.2049.D
Italia est prouinciarum domina. lib.3.co.485.A.&.846.C
Italica prædia non debent dare tributa. li.4.co.846.A
Iteratum non dicitur, quod factũ esse ignoratur. li.1.co.122.D
Iudex absoluens reum, & non condemnans accusatorem de calumnia, videtur eum absoluere à culpa. li.7.co.1562.D
Iudex à lege datus, dicitur ordinarius. lib.1.co.173.C
Iudex an posit pœnam augere, vel minuere. li.2.co.291.D
Iudex de facto potest supplere. li.7.colum.1725.A
Iudex de iure supplet, sed non de facto. li.2.co.289.D
Iudex in ciuilibus causis accipiens pecuniam, an teneatur lege Iulia repetundarum. li.9.co.2084.D
Iudex interdum iudicat secundũ conscientiam. li.5.co.1101.D
Iudex minor propter præsentiam maioris suam iurisdictionem non perdit. lib.8.co.1973.B.
Iudex neque ad dextram neque ad sinistrã declinare debet. li.9.co.2076.D
Iudex ordinarius an posit recusari. lib.3.co.480.B
Iudex pedaneus duobus modis dicitur delegatus. li.3.co.459.C
Iudex potest iudicare secũdum id quod est ei notum vt notorium. li.2.co.378.D
Iudex potest terminum præfigere ad agendum. li.7.co.1547.D
Iudex qui condemnationem expensarum omisit, tenetur parti. li.7.co.1736.D
Iudex qui corruptus sententiam dicit, qua actione tenetur. li.7.co.1677.A
Iudicis præceptum an sit sententia. lib.6.co.1501.D.cir.fi.
Iudicis officium. li.4.co.797.D
Iudicem corrumpens, qua pœna punitur. li.8.co.2006.D
Iudices aliqui possunt sententiam suam interpretari. li.7.co.1686.A
Iudicare periculosum est. li.3.co.448.A
Iudiciorum ordo quis est. li.7.co.1654.D
Iudicium detur secundum statuta loci vbi agitur. li.8.co.1947.D
Iudicium est duplex. li.3.co.462.A
Iudicium redditur in inuitum. li.2.co.259.C.in mar.& glos.a.
Iudicium.i.actio. lib.4.colum.849.D.in glos.g.
Iudicium reguletur secundum deum. li.3.co.448.A
Iudicium validatur quãdoque ratione incertitudinis. li.3.co.541.D
Iudicij vnius acta faciunt fidem in alio. li.2.co.414.D
Iuramẽtum actoris quam actionem pariat. li.4.co.623.D
Iuramentum calumniæ præstatur bis quandoque. li.4.co.720.A
Iuramentum defuncti an paret securitatem extraneo debitori. li.4.co.686.A
Iuramentum iudiciale an posit recusari. li.4.co.629.D
Iuramentum in litem contra tutorẽ & eius hæredem, ex quibus præstetur. lib.5.co.1133.C
Iuramentum in litem præstatur in hypothecaria, & in petitione hæreditatis. lib.6.co.1341.A
Iuramentum non extenditur ad non cogitata. li.8.co.1831.B
Iuramentum quandoq; ex delatione, quandoque ex spontanea voluntate præstatur. li.3.co.602.A
Iuramento quandoque inest tacita conditio. li.4.co.773.D
Iuramentum quandoque nullo modo refertur. li.4.co.628.D
Iuramentum quandoque testibus remittitur. li.4.co.699.C
Iuramẽtum reo defertur in multis casibus. li.4.co.621.B
Iuramentum tria continere debet. lib.5.co.941.D
Iurantes an debeant sacra tangere. lib.3.co.448.D
Ius accrescendi locum non habet in contractibus stricti iuris: secus in contractibus bonæ fidei. li.8.co.1892.D.in fi.
Ius aliud bonum, aliud melius, aliud optimum. li.4.co.780.C.in glos.m.
Ius deliberandi an posit pluries dari. li.6.co.1149.C
Ius idem sit, vbi est eadem æquitas. lib.5.co.1650.C
Ius liberorum quod sit. li.8.co.1992.D.in marg.
Ius offerendi, an per prescriptionem posit tolli. li.7.co.1627.B
Ius omne per.xxx.annos tollitur. lib.8.co.1790.B
Ius patronatus in certis casibus amittitur. li.6.co.1209.A
Ius versutum quod est. lib.9.col.2036.D in glos.u.
Iuris naturalis ignorantia mulieres non excusat. li.5.co.1079.D
Iuri offerendi an posit præscribi. lib.7.co.1623.B
Iura duplicia habentes, præferuntur vnum tantũ habẽtibus. li.6.c.1487.B.in fi.gl.r.
Iurisdictio contentiosa apud quem dicitur esse. li.8.co.1940.D
Iurisdictio quandoque causa dubitationis alicui competit. li.1.co.173.C
Iussus & mãdatum differunt. li.4.co.735.A
Iustinus fuit pater Iustiniani. lib.5.colum.1061.C

K

Kalendarium quid. lib.4.colum.775.A in glos.b.
Kalendis quandoque fiunt feriæ. lib.4.co.775.B.in marg.

L

Labor est in militia. li.2.co.395.A
Laterculus quid sit. li.1.co.193.A
Latina verba legitima dicuntur. lib.5.col.1073.C
Latini qui sunt. li.7.co.1524.D
Latini liberti. li.7.co.1508.D.in marg.
Latrocinium est casus fortuitus. lib.4.col.796.A
Latronem nullus casus excusat. lib.6.colũ.1188.D
Latronum pœna qualis est. li.9.co.2099.B
Laticlauius qualiter accipitur. li.6.colum.1250.D.in glos.n.
Legari sibi an posit quis à seipso. lib.7.co.1535.B
Legato varia adiiciuntur. li.6.co.1414.B
Legatũ an valeat si dicatur, lego tibi cum morieris. li.6.co.1288.D.in fi.
Legatum an valeat si testator dixit, lego tibi decem quæ debeo. li.4.co.769.D
Legatum an vitietur propter conditionem impossibilẽ ei appositã. li.6.co.1387.C
Legatum an videatur adimere testator alienando rem legatam. li.6.co.1367.D
Legatum certo tempore finiri potest. li.6.co.1377.D
Legatum cum onere impossibili legatario relictum, an peti posit. li.6.co.1446.C
Legatum & quasi legatum reperitur. lib.3.co.589.D
Legatum ipso iure minuitur Falcidia. li.6.co.1432.B
Legatum non reuocatur ex leui culpa legatarij. li.6.co.1213.C
Legatũ qualiter adimatur. li.6.co.1372.D
Legatum rei alienæ an valeat de iure canonico. li.6.co.1370.C
Legatum relictum tutori quãdoque debetur eidem, licet tutelam non gerat. li.6.co.1377.C
Legatum seruo proprio factum sine libertate, an valeat. li.6.co.1309.D
Legatum virgini relictum ne nubat, an valeat. li.6.co.1385.D
Legatum vnum soluens in minus solenni relictum voluntate, an in aliis sibi præiu dicet. li.6.co.1269.A.in marg.
Legati dominium recta via quæritur: non autem hæreditas. li.5.co.1161.D
Legata ab instituto relicta an videãtur repetita à substituto. li.6.co.1382.A
Legata nutu relinqui possũt. li.6.co.1398.B
Legata olim fiebant tripliciter. li.6.colum.1406.A
Legata soluuntur post solutionem æris alieni. li.6.co.1337.A
Legatarius tria habet auxilia. lib.6.colum.1368.A
Legatarij an sint creditores hæreditarij. li.4.co.678.D
Legatarij non cum defuncto, sed cum hærede eius videntur contrahere. lib.3.co.487.C
Legatarij portio licet videatur esse pro nõ scripta, non tamen accrescit collegatario in certis casibus. li.6.co.1445.C
Legatarij quibus nomen est prælegatum, vtilem actionem habent ad solidum. li.8.co.1872.D
Legio quæ dicatur. li.4.co.906.D.in mar.
Lex Aquilia habet tria capita. li.3.co.581.C
Lex Falcidia ad quę sit inducta. li.6.colum.1433.D
Lex Fabia de plagia. vbi locum habeat. lib.3.co.610.D
Lex humana legem dei distinguere potest. li.1.co.175.C
Lex Iulia Miscella. li.9.co.2067.C
Lex Longobarda quæ. li.7.co.1554.A
Lex Papia Poppęa. li.6.co.1442.B.in mar.
Lex Papia duo continebat. li.6.co.1442.D
Lex quando non distinguit, nec nos distinguere debemus. li.4.co.829.D.in gl.k.
Lex quandoque mitius punit quàm minister legis. li.9.co.2111.D
Lex rebus & non verbis imponi debet. lib.4.co.786.B
Lex Velleia quid statuebat. lib.3.co.522.D in fine.
Legis auxilio careat qui in illam peccat. li.6.co.1339.D
Legis Corneliæ de falsis pœna quæ est. li.4.co.709.A
Legis Corneliæ de sicariis quæ est pœna. li.9.co.2056.A
Legis Iuliæ de ambitu, quæ est pœna. lib.9.co.2083.B
Legis Iuliæ de vi priuata, item de publica quæ sit pœna. li.9.co.2045.B


Legis verba

BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Legis verba an posſint offendi mente ſeruata. li.1.co.142.B
Legem ſuperioris, inferior tollere non poteſt. lib.4.co.787.C
Leges armis egent, & econtra. de Iuſtin. Cod.confir. co.6.A
Leges diuinitus factæ ſunt. li.7.co.1606.A
Leges non debent eſſe ludibrio. lib.6.col. 1506.C.D
Leges quo ordine ſunt ſituandæ. de no. Cod.fa. co.4.C
Legum correctio vitanda. lib.4.co.826.A in marg.ſub lit.h.
Legibus ſuſtentatur reſpublica.de no.Cod. fa. co.2.D
Legitimatus an ſuccedat patri in feudum. li.5.co.1065.A.& dein.
Lenocinium, quid. lib.4.co.655.A
Leuir quis dicatur. li.2.co.247.D
Liba quid ſit. li.1.co.105.B
Libelli accuſatorij forma. lib.9.colum. 2009.B
Libellus appellatorius quid debeat continere. li.7.co.1704.D
Libellus criminalis quid continere debet. li.9.co.2009.A
Libellus eſt coram arbitro dandus. lib.2. colum.414.D
Libellus incertus non debet admitti.lib.7. co.1639.D
Libellus vſquequo emendari poſsit. lib.1. colum.216.B
Libellum famoſum faciens qua pœna punitur. li.9.co.2097.D
Libellum porrigens ſi quid dicat cõtra ſe, ſtatur dicto ſuo. lib.7.colum.1556.B. in marg.
Liberalis cauſa quæ dicatur. lib.7.colum. 1565.A
Liberalis nemo eſt inuitus, aut in neceſsitate poſitus. li.1.co.120.A
Liberorum appellatione continentur nepotes. li.6.co.1418.D
Libros quos pater emit filio, an debeat filius habere præcipuos. li.3.co.589.D
Libertas an competat ex teſtamento falſo. lib.7.co.1517.A
Libertas directa data ſeruo hæredis, an trahatur ad fideicommiſſariam. lib.7.col. 1512.A
Libertas directa & fideicommiſſaria quandoque differunt, quandoque non. lib.7. col.1521.D
Libertas directa fauorabilior eſt quàm fideicommiſſaria. li.7.co.1543.D
Libertas eſt res inæſtimabilis.lib.6.colum. 1421.D
Libertas ex falſa cauſa data, an retractetur. lib.7.co.1508.B
Libertas libero præſtari nequit. lib.4.col. 651.A
Libertas per falſam ſcripturam data, an valeat. li.3.co.547.D
Libertas quanto tempore præſcribatur. li. 3.co.492.A.& li.7.co.1579.B
Libertas relicta ſeruo quem teſtator credit ſuum, indiſtincte debetur ei. li.6.colum. 1370.D
Libertas ſicut difficilè reuocatur, ſic difficilè tribuitur. li.4.co.649.B
Libertas ſi ſeruo alieno relinquatur, quid iuris. li.7.co.1518.D
Libertas valet, licet legatum non valeat. li.6.co.1253.A
Libertatis adſertor quis dicatur. lib.7.col. 1566.B
Libertatis conditio eſt deterior, quàm alterius rei. lib.7.co.1530.D
Libertatis ex matre ſit probatio. lib.7.col. 1558.D
Libertates in fraudem creditorum cõceſſę, an ſint reuocandæ. li.4.co.1541.C
Libertatis onerandæ cauſa quomodo fiat cautio. li.6.co.1203.A
Libertatis ſpecies eſt, eſſe fugitiuum. lib.4. co.878.D
Libertatis ſpecies eſt fugiſſe. lib.9.colum. 2065.A
Libertus an poſsit conueniri ex contractu in ſeruitute facto, peculio ſibi legato. li. 4.colum.672.C
Libertus an poſsit in ſeruitutem redigi ratione obſequij patrono non præſtiti. li. 7.co.1562.C
Libertus an propter leuem offenſam reuocetur in ſeruitutem. li.6.co.1213.C
Libertus ex quibus cauſis in ſeruitutem reuocetur. lib.6.co.1214.D
Libertus non petens tutores filiis patroni, qualiter punitur. li.5.co.1078.A
Libertus vocans patronum in ius ſine venia, ciuiliter & criminaliter poteſt conueniri. lib.9.co.2089.C
Liberti filij qui ingenui ſunt, an propter ſuam ingratitudinem in ſeruitutem redigantur. lib.6.colum.1215.C
Liberti, libertorum tutores erunt. lib.5.co. 1145.A
Limenarcha quis dicatur. li.7.co.1564.D
Lis & cauſa quomodo ſumantur. lib.4. colum.670.B
Lis & cauſa differunt. li.2.co.251.D
Litis conteſtatione an perpetuetur actio. lib.2.co.344.A
Litis conteſtatione an quis efficiatur malæ fidei poſſeſſor quo ad omnia. lib.7.col. 1679.B.in gloſ.g.
Litem conteſtans in actione ad exhibendum, non videtur conteſtari in rei vindicatione. li.7.co.1639.B
Lite etiam conteſtata non ſemper tranſit actio ad hæredes. li.5.co.1012.C
Lites alienas redimendas non eſſe. lib.4. co.810.in textu.C
Literatæ perſonæ dignæ ſunt pluribus beneficiis. li.1.co.194.B.in marg.
Litigator victus qui rem nõ reſtituit, qualiter conuenitur,& ad quid tenetur. lib. 7.col.1679.A
Litigioſa re legata, cuius ſumptibus hæres pro illa litigabit. li.8.co.1881.D.in fi.
Litigioſa res an poſsit pignori dari. lib.3. colum.597.D
Litigioſa res legari poteſt. li.8.co.1881.C
Litigioſi vitium rem non afficit. lib.7.co. 1600.C
Locatio non poteſt eſſe ſine mercede in pecunia. lib.4.co.901.D
Locator non tenetur de leuiſsima culpa. li.4.co.905.C
Locupletior ex alieno quis efficitur tribus modis. li.7.co.1585.A
Locãs operas ſuas, quando poſsit mercedẽ petere. li.4.col.893.D
Locus quid ſit. li.3.co.606.B
Logiſta quid ſit,& vnde dicatur. lib.1.colum.210.A
Luctus intra tempora nubens mulier, an ſit infamis. li.2.co.296.C
Luens in corpore, factus ditior non tenetur. li.9.co.2062.D.in marg.
Luo, varias ſignificationes habet. lib.4. co.897.A
Lupus ex vento viuit. li.5.co.1125.A
Luxuria plus habet, quàm caſtitas. lib.9. co.2034.A

M

MAcedoniani, qui. li.1.co.115.B
Macedoniano renunciari nõ poteſt, ſed bene Velleiano. li.4.co.747.D
Magiſtratus non omnes tenentur de mala adminiſtratione tutorum. li.5.co.1172.B
Magiſtratus ſunt quadruplices. lib.7.col. 1715.D
Magiſtratũ ſi duo gerant, an vnus alteri auctoritatẽ præſtare poterit. lib.1.colum. 209.B
Magorum ſupplicium. li.9.co.2057.B
Maleficia puniri expedit. li.4.co.863.C
Maleficia ſunt punienda. li.9.co.2098.B
Malum omne prauè præſumitur actum. li. 9.co.2054.C.in mar.
Mancipes qui dicantur. li.7.co.114.B
Mancipia non ſunt proſtituenda. lib.4. co.873.B
Mandatarius tranſgrediens mandatum, an poſsit repetere quod plus dedit. li.2.col. 332.D
Mandatum cum finiatur re integra, quãdo dicitur res integra. li.4.co.808.A
Mandatum generale an præiudicet domino. li.4.co.741.A
Mandatum & iuſſus differunt. li.4.colum. 735.A
Mandatum, mandãtis morte finitur. lib.4. co.662.D
Mandatum principum, & cõſtitutio, differunt. li.5.co.933.D
Mandati actio non datur vbi nullum fuit mandatum. li.8.co.1883.C
Manichæi qui. li.1.co.114.B
Manipulus quis. li.4.co.906.D.in mar.
Manumiſsio an poſsit per alium fieri. li.2. co.341.D
Manumittere coactus, operas imponere nõ poteſt. li.6.co.1206.D
Manumiſſus ſi decem dederit, ex peculio ea ſoluere poteſt. li.4.co.815.C
Manumiſſus, tenetur rationem reddere. li. 3.co.548.B
Maritus accedens ad ſolutam, adulterium non committit. li.9.co.2023.D
Maritus accuſans de adulterio, non tenetur ſe inſcribere. li.9.co.2038.D
Maritus eſt rei dotalis dominus. lib.5.col. 984.D
Maritus eſt vxoris ſuæ procurator. lib.2. colum.300.B.in gloſ.m.
Maritus quandoque iure mariti, quandoque iure extranei accuſat vxorẽ de adulterio. li.9.co.2026.D
Maritus quare non poſsit eſſe curator vxoris ſuæ. li.5.co.1082.D
Maritus quid præſtare debeat in rebus dotalibus. li.5.co.997.C
Mariti hæredes an teneãtur vxorem alere. li.5.co.1009.B
Martinus fuit par apoſtolis. li.3.co.476.D
Maſculus & fœmina in impetranda venia ætatis tripliciter differunt. li.2.co.386.B
Mater an filij ſucceſsionẽ perdat, ſi tutorẽ ſuſpectum remoueri non faciat. lib.2.co. 320.B.in gloſ.p.
Mater an poſsit repetere alimenta filio facta. li.2.co.325.A
Mater non cogitur accuſare tutorem vt ſuſpectum. li.5.co.1107.D
Mater non cogitur ſuſcipere tutelam filiorum ſuorum. li.5.co.1089.B
Mater poteſt eſſe tutrix & curatrix filiorũ. li.5.co.1088.D
Mater quandoque filij ſucceſsionem non perdit, licet illi tutorem non quæſierit. lib.6.co.1466.D
Mater quid habet in bonis filij, ſi nubat ante mortem eius vel poſt. lib.6.colum. 1468.A
Mater tutrix filij ſi tranſit ad ſecunda vota, an deſinat eſſe tutrix. lib.6.colum. 1469.A




FACULTÉ DE DROIT DE PARIS BIBLIOTHÈQUE

BIU Cujas

# Index materiarum


Mathematicus vnde dicitur. li.1.co.105.C
Matrimonium an dirimi posit.li.5.colum. 1043.D
Matrimonium an posit cõtrahi per senes. li.5.co.945.B
Matrimonium an posit esse sine dote. li.5. co.940.C
Matrimoniũ an posit esse sine traductione. lib.5.co.921.A
Matrimonium debet esse ab obseruatione pœnæ liberum. li.4.co.917.C
Matrimonium fit per solum consensum. li. 7.co.1625.D
Matrimonium non est cũ festinatione contrahendum. li.2.co.412.A
Matrimonium per supplicium non dissoluitur. li.9.co.2129.A
Matrimonium sicut non est violandum,sic nec spes matrimonij. li.9.co.2027.B
Matrimonium tantùm est inter liberos. li. 2.co.341.C.in glose.
Matrimonium vetitum per errorem cõtractũ,an excusetignorãtes. li.5.co.948.D
Matrimonij onera sunt plura.li.5.co.991.C
Matrimonio nondum consummato potest alter coniugum altero inuito religioné intrare. li.1.co.98.B.in marg.
Matrimonia augent rempublicam. lib.6. co.1384.D
Mea res quandoque mihi debetur. lib.3. co.570.C
Membranæ vnde dicantur. li.1.co.178.B
Mendacium facit quem puniri.li.8.colum. 1837.C
Mercandis rebus an posit modus institui. li.1.co.99.D
Merces propter casum remittitur. lib.4. co.905.C
Meretrici ꝓmissum an teneat. li.5.c.920.C
Metalli pœna cæteris grauior. li.2.c.293.B
Metati vnde dicantur. li.1.co.87.A
Metus multipliciter punitur. li.2.co.339.A
Metus vt sufficienter probetur, probatur iactatione minantis. li.2.co.338.B
Miles damnatus de crimine, an posit testamentum facere. lib.6.co.1255.B
Miles si deliquit,quis erit eius iudex. lib.3. co.481.B
Miles vnde dicitur. li.8.co.1956.A
Militis testamentum quot testibus probari debet. li.6.co.1255.D
Militis plures hæredes si sint instituti,an sit locus iuri accrescendi inter eos. li.6.co. 1249.B
Milites sunt duplices. lib.3.co.482.A
Militia non liberat à patria potestate.lib.8. co.1938.D.in fi.
Militia quædam est inermis. li.3.co.494.B
Milito militiam,vado viam.li.8.co.1825.C
Minister qui non est,ministerium commẽdare non potest. li.1.co.113.C
Minor aliquando sine curatore in iudicio esse potest. li.3.co.461.D
Minor an posit & extra iudicium, & in iudicio obligari. li.8.co.1906.C
Minor an posit rem suam immobilem dare in dotem vel donationem propter nuptias. li.5.co.1100.D
Minor an sit deterioris conditionis, quàm maior in præscriptione. li.5.co.1174.A
Minor petens restitutionem,probet se minorem & læsum. li.5.co.1166.D
Minor potest esse senator. li.2.co.386.C
Minor prouocatur, non tamen prouocat. li.2.co.366.B
Minor qui se ab hæreditate paterna abstinuit,an à creditoribus hæreditariis conueniri posit. li.5.co.1126.B
Minor.xx.annis manumittere nequit. li.7. co.1509.D
Minoris rem si quis vendat vt suam,an habeat locum præscriptio. lib.5. colum. 1174.C
Minoris res immobilis quandoque sine decreto alienatur. li.5.co.1108.C
Minoris substantia pro iudicio sisti potest obligari. li.5.co.1100.D
Minori læso in contractu datur restitutio, sed non maiori. li.2.co.403.D
Minorum bona multis in casibus sine decreto alienari possunt. li.5.co.1169.B
Minorum res aliquando licitè alienantur. lib.1.co.143.A
Minoribus,in delictis non datur venia. li. 2.co.298.B
Missio in possessionem fit contra pupillũ. li.2.co.357.C
Missio in possessionem quãdo fieri potest. li.3.co.433.D
Missio potest fieri in omnia bona. li.7.co. 1757.A
Mobilia an veniant in interdicto vnde vi. li.7.co.1510.D
Modus & conditio in quo differant & conueniant. li.6.co.1416.D
Modus, conditio, & causa, per quæ verba fiant. li.6.co.1416.D.in glos.l.
Molendinum habens in flumine, an posit impedire ne aliud ibi fiat. lib.3.colum. 576.A
Momentum quid est. li.6.co.1507.B
Monachus an agnatis vel cognatis succedere posit. li.1.co.98.D
Monachus si conueniatur, quis respondere debeat. li.1.co.82.C
Monachus vnde dicatur.lib.1.colum.18.C & 73.A
Monachi possunt testificari. lib.4.colum. 701.C
Monasterium pro filio reputatur. lib.1. colum.31.D
Monasterium & ecclesia habẽtur loco filij. li.6.co.1428.D
Monasterio dans se & sua, quid dat. lib.1. colum.30.C
Monetam cudere an posint ciuitates. li.9. co.2082.A
Monopolium quid dicitur esse. lib.4.col. 880.D
Montes qui dicantur. li.1.co.19.D
Monumentum quid dicitur esse. lib.3.col. 605.D
Mora pœnalis stipulationis an posit purgari. li.8.co.1887.B
Mora omnis interpellationem requirit. li. 7.co.1518.A
Mortis causa capio per Falcidiam deminuitur. li.6.co.1441.A
Mortis causa capio quid est. lib.6.colum. 1434.A
Mortuus ciuiliter cẽsetur in metallũ damnatus. li.5.co.1034.B
Mortuus potest accusari de crimine propter bona. li.9.co.2043.C
Mortui vestem auferens,qua pœna puniatur. li.9.co.2062.B.in glos.n.
Mortuum esse aliquem, quomodo probatur. li.5.co.1049.B
Mulier an posit omnia bona sua dare in dotem. li.2.co.368.A
Mulier an præferatur habẽtibus expressam hypothecam. li.8.co.1841.D
Mulier an sibi præiudicet,si marito alienãti fundũ dotalẽ cõsentiat.li.5.co.1013.D
Mulier an sine inscriptione accuset in casibus quibus ei accusare permittitur. li.9. co.1998.C
Mulier binuba si ex vtroque matrimonio lucretur, qualiter illud inter filios diuidatur. li.5.co.974.B
Mulier, Catilinæ coniurationem detexit. li.9.co.1998.C
Mulier domina & vsuaria vel vsufructuaria relicta qd habere debet. li.5.c.978.B
Mulier fideiubẽs ipso iure tuta est per Velleianum. li.2.co.391.A
Mulier non omnibus creditoribus antefertur in dotis repetitione. li.8.co.1841.A
Mulier nubens intra annum luctus, an sit infamis. li.2.co.296.B
Mulier nubens intra tempus luctus,an patiatur pœnas legales. li.5.co.958.C
Mulier plus de dolo & auaritia participat, quàm masculus. li.2.co.385.D
Mulier potest rem suam etiam post præscriptionem quandoque vindicare.lib.2.co. 396.D
Mulier quare non potest agere pro filio sicut facit pro patre. li.2.co.309.B
Mulier secundo nubens, primis filiis iniuriam facit. li.5.co.964.B
Mulier transiens ad secunda vota,si dat totum quod habet, secũdo viro,an filij primi reuocare possint. li.5.co.968.D
Mulieris bona quandoquẽ pro debito mariti obligantur. li.9.co.2127.D
Mulieris cõsiliũ est fragile. li.5.co.1073.D
Mulieres quandoque vt decipiãt,vestes viriles assumunt. li.4.co.748.C
Mulieres remotæ sunt ab officiis publicis. li.1.co.109.B
Mulierum artificia quæ sint. li.2.co.326.D
Mulierum genus est auarissimum. lib.4. co.748.D
Mulierum malarum conuersatione animus occiditur. li.5.co.1058.C
Mulier an Velleiano renunciare posit.lib. 4.co.761.A
Mulieribus multæ leges subueniunt. lib.1. co.164.D
Mundum quid est. li.4.co.714.D
Munus & donum quomodo differunt.li.6. co.1225.A
Munus militiæ euitare,delictum est. lib.2. co.338.A
Munus personale quid est. li.7.co.1736.A
Murorum reparatio omnes adstringit. lib. 8.co.1811.A.in marg.
Mutuum non potest sola pactione vel scriptura constitui. li.4.co.633.C


N


NAturales non instituti à matre,an possint contra testamentum agere. li. 6.co.1472.D
Nauicularij qui sint. li.5.co.1151.B.& li.6. co.1507.C
Necessitudo pro affinitate quandoque ponitur. li.7.co.1564.A
Negatiua qualiter ꝓbatur.li.9.co.2054.A
Negligentia lædit omnia. li.9.co.2126.A
Negligentia nocens alicui in vno,nocet ei & in alio. li.7.co.1541.A
Negligẽtibus nõ subuenitur.li.2.co.392.D
Negocium quatuor modis ad aliquem dicitur pertinere. li.2.co.323.B
Negociorum gestor an teneatur de gerendis. li.2.co.329.D
Nepos an posit sub cõditione institui,vel exhæredari. li.6.co.1293.A
Nepotes ex fœmina & ex masculo descendentes,an admittantur eodem modo. li. 6.co.1245.B
Nisi dictio quid significet.lib.2.co.244.D in glos.a.& co.703.D.in glos.a.
Nobilis præsumitur donare. lib.5.colum. 980.D.in marg.
Nobilibus conceditur quod aliis denegatur. li.3.co.497.D
Nobilitati fauetur. li.9.co.2097.B
Nocte custodia malefactorum est geminanda.


BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


minanda. li.9.co.2013.A
Nolle dicor quod nõ posſũ.li.5.co.1058.D
Nomen vendi potest ignorante debitore, & etiam inuito:non autem delegari. lib. 4.co.827.A
Nomina hæreditaria per hominem diuidi non possunt. li.3.co.584.C
Nosocomium,quid. li.1.co.45.C.in gl.n.
Notarius non debet scribere in instrumento spem partium. li.4.co.658.B
Notarij simplicitas non nocet contrahentibus. li.8.co.1909.A
scripturæ Notariorum iudiciorum creditur &c. li.4.co.721.A.in mar.in prin.
Notorium & manifestum differunt. lib.7. co.1707.B
Nouatio an indistincte tollat obligationẽ priorem. li.8.co.1912.C
Nubere quarto licet.li.6.c.1493.C.in m .
Numerus singularis pro plurali ponitur. li.7.co.1555.D
Nummos tingentes vel radentes, qualiter puniendi sunt. li.9.co.2082.C
Nuncius & procurator differunt. li.4.col. 859.D
Nundinæ quomodo amittantur. lib.4.co. 881.D.in glos.h.
Nuptiæ nefariæ & incestæ quæ sunt. lib.5 co.946.A
Nuptiæ secundæ quæ dicantur.li.5.colum. 957.A
Nuptiæ sunt variis ex causis vetitæ. lib.5. 950.C

O

OBlatio sola an & quãdo impediat cursum vsurarum. li.4.co.783.D
Oblatio sola debiti an inducat pignoratitiam actionem. li.4.co.788.D
Oblatio sola debiti quid operetur. li.4.co. 789.C
Oblatio sola an sufficiat ad inhibendam pignoris venditionem. li.8.co.1859.A
Obligans res suas,tam præsentes quàm futuras obligare videtur:secus in donante, vel simili. li.8.co.1833.C
Obligata mihi non est res ex mea pecunia empta. li.8.co.1836.D
Obligatio iuris est,possessio facti. lib.4. co.859.D
Obligatio naturalis quandoq; parit actionem. li.8.co.1884.C
Obligatio quandoque simul oritur, & extinguitur. l.5.co.1033.D
Obligatio sæpe nascitur extra id quod agitur. li.6.co.1196.A
Obsequium, officium, & pietas differunt. li.2.co.322.D
Occupare & inuadere quomodo capiantur. li.3.co.552.A
Octauarij qui dicantur. lib.4.co.884.D
Octaua ex mercibus pro vectigali assumebatur. li.4.co.896.A.in glos.l.
Oeconomus an debeat esse clericus. lib.1. co.106.B
Officialis in officio delinquens,in quo punietur. li.9.co.2084.B
Officiali soli an credatur. li.9.co.2004.D
Officiali soli non creditur. li.9.co.2008.C in glos.i.
Officiales an & quando possint clericari. li.1.co.73.C
Officium iudicis est triplex. lib.4.colum. 797.D
Officium obsequium & pietas differunt. li. 2.co.322.D
Officium suum nemini debet esse damnosum. li.5.co.1105.C
Omnes tangens, ab omnibus approbetur. li.5.co.1142.D
Opera est diurnum officiũ. li.6.co.1200.B
Opera sæpe p pecunia valet.li.4.co.816.C
Operæ obsequiales sunt duplices. lib.6.co. 1205.C
Operæ sunt duplices. li.6.co.1200.B
Operarum futurarum an possit peti precium. li.6.co.1200.C
Operarum obligatio quandoque soluitur. li.6.co.1204.B
Operarum precium an liceat exigere. li.6. co.1202.C
Operas imponit qui ex volũtate manumittit. li.6.co.1201.D
Oportet, pro decet, aliquando accipitur. li.6.co.1495.D
Opus nouum si nuncietur alicui,an sit permittendus ædificare,si velit satisdare. li. 8.co.1809.B
Oratio diui Marci in quinque deficit. li.6. co.1359.C
Oraculum,quid. li.1.co.27.C
Orcini qui sunt. li.7.co.1512.B.in gl.m.
Ordinarius de iure recusari non potest. li. 3.co.483.A
Orphanotrophus,quis. li.1.co.77.D
Orphanotrophi an hodie rationem reddere teneantur. li.1.co.78.C
Orphanotrophium,quid. li.1.co.45.C
Orthodoxus vnde dicatur. li.1.co.15.D.& lib.7.co.1512.C
Osculum gratia cuius interuenit. lib.5.co. 924.C

O

PAciſci alteri nemo potest.lib.8.colum. 1970.A
Pacta omnia in pignoribus sunt licita, nisi expressa lege prohibeant. li.8.c.1869.A
Pactum appositum iuxta contractum non vestitur ejus cohærentia quando tendit ad vtilitatẽ tertij. li.4.co.905.B.in mar.
Pactũ formari quando dicit.li.2.co.250.C
Pactum legis commissoriæ quale est. li.8. co.1871.B
Pactum nudum nõ semper parit exceptionem. li.4.co.842.D
Pactum nudum quandoque parit actionẽ. li.5.co.980.D
Pactum nullum reducitur ad aliquod. li.5. co.1020.B
Pactum quando dicitur esse contra legem. li.1.co.223.D
Pactum quòd creditor possit debitorem capere,& retinere pro debito, non valet. li.4.co.664.B
Pactum quòd maritus teneatur ad dotem restituendam in solidum,non valet. li.5. co.1008.B
Pactum turpe dicitur multis modis. lib.1. co.232.A
Pactum vestitur iureiur. li.6.co.1200.A
Pactis priuatorum ius publicum lædi non potest. li.4.co.844.D.in glos.a.
Palatinus quis dicatur. li.4.co.841.B
Palatini qui dicantur. li.1.co.195.A
Palmyrena,quid. li.7.co.1547.B
Papa confirmando vetus,nihil nouum dat. li.5.co.1030.C
Par in parem non habet imperium. lib.1. co.141.B
Parabolani qui dicuntur. li.1.co.63.D
Parangariæ,quæ. li.1.co.28.A
Parapherna vnde dicantur. li.5.co.1014.D
Paraphernalium rerum accessiones extrinsecas vir partim lucratur,non autem intrinsecas. li.5.co.1021.A
Partis appellatione continetur dimidium. li.2.co.271.B
Partem quis quandoque facit,qui non admittitur ad partem. li.6.co.1452.D
Partus ventrem sequitur. li.4.co.687.A
Partus subiecti crimen an sit differendum propter filij impubertatẽ. li.6.c.2068.B
Partus suppositi accusatio cui competat. li. 9.co.2071.D
Pater agens in aduentitiis, an satisdare debeat iudicatum solui,vel de rato. lib.6. co.1504.A
Pater aliquãdo cauet filio. li.6.co.1427.D
Pater auum maternum excludit in successione filij. li.6.co.1470.D
Pater dans dotem prõ filia sua, quare non possit actionem sibi appropriare simplici pacto sicut extraneis. li.5.co.986.C
Pater & filius eadem persona reputantur. li.6.co.1501.A
Pater ex filij contractu sæpe tenetur in solidum. li.4.co.738.A
Pater filium occidens,vel eũ male tractans, qualiter punitur. li.9.co.2053.D
Pater filiis bona diuidens,videtur eos instituere. li.3.co.585.D
Pater pro mutuo filij quandoque in solidũ tenetur. li.4.co.746.D
Pater quandoque cogitur emancipare.li.1. co.106.A
Pater quemadmodũ teneatur pro filio suo tutore. li.4.co.734.A
Pater sanguinolentus dicitur qui filiũ vendit aut pignorat. li.4.co.832.D.in textu versu.3.a fine.
Pater si exposuit filium,an perdat ius quod habet in eum. li.8.co.1960.D
Pater succedit filio fratribus etiam extantibus. li.6.co.1486.B
Pater vere probari nõ potest.li.5.co.935.A
Pater vt tutor rationem reddere tenetur. li.9.co.2135.B
Patris bona non sunt filio obligata pro mala administratione. li.6.co.1498.A
Patris consensus in quibus casibus sit filiofa.agenti necessarius. li.6.co.1501.C
Patris delictum filiis nocet quandoque. li. 9.co.2021.C
Patris quælibet voluntas est inter liberos seruanda. li.3.co.588.D
Patre agente vel conuento nomine filij, in cuius persona concipietur libellus. li.6. co.1488.A
Patres conscripti qui dicantur.de emenda. Iustin.Cod. co.10.B
Patria originis non facilè mutatnr. lib.8. co.1942.B
Patricius quis est. li.3.co.496.D
Patronatus ius in certis casibus amittitur. li.6.co.1209.A
Patronatus iura sunt sex. li.6.co.1208.D
Patronus aliquando sine venia in ius vocari potest à liberto. li.6.co.1208.D
Patronus an reuocet per libertum alienata. li.6.co.1209.C
Patronus in successione liberti præfertur filio alterius patroni. li.6.co.1210.A
Patronus quod ius habet in bonis liberti. li.6.co.1224.D.in glos.n.
Patrono an præferatur frater liberti in successione. li.6.co.1209.D
Pauper & diues qui dicantur. lib.6.colum. 1333.D
Paupertas prodest. li.1.co.92.B
Peccati seruus est,qui peccatum facit. li.9. 2135.A
Pecten,piscis nomẽ. li.4.co.881.B.in mar.
Peculatus vbi ꝓprie dicatur.li.2.co.291.A
Peculium est quadruplex. li.2.co.325.D
Peculium profectitium filij non cedit fisco vindicanti bona patris. li.7.co.1750.D
Peculium si minus sit quàm debitum serui, quid iuris. li.4.co.890.C
Pecunia in societate tradita, an præsumatur communicata. lib.4.colum.816.D in marg.




BIU Cujas

# Index materiarum


Pecunia nautica quæ dicatur. li.4.c.794.B
Pecunia potest dari dupliciter.li.4.colum. 876.B
Pecunia potest solui illi cui debetur aurum & argentum. li.8.co.1979.D
Pecuniæ nomen multis modis ponitur. li. 4.co.682.C
Pedagia soluere an teneantur scholares. li. 4.co.670.A
Pedaneus iudex quis dicitur. li.1.co.239.D
Pedestres milites qui dicãtur.li.5.co.939.A
Pensitationes publicæ quæ dicantur. li.4. colum.842.D
Peræquator dicitur quandoque fisci procurator. li.4.co.846.D
Peregrini in bonam & in malã partem accipiuntur. li.6.co.1485.A
Perire volens non auditur. li.7.co.1696.C
Permutatio quare non dicatur contractus nominatus. li.4.co.888.B
Perpetuum qualiter accipitur.de no. Cod. faci. co.1.C.& li.2.co.250.A
Persona libera qua actione est petẽda. li.3. co.494.C
Persona loquentis generali sermone non continetur. li.8.co.1919.B
Personæ sunt reb' prędẽdæ. li.5.c.1167.B
Personam liberam quandoque possumus ꝓpria auctoritate capere.li.3.co.494.A
Petitio hæreditatis an detur cõtra emptorem hæreditatis. li.3.co.539.D
Petitio hæreditatis & rei vindicatio,an simul intentari possint. li.3.co.540.B
Petitio hæreditatis in quinq; casibus datur cõtra titulo possidentẽ. li.7.co.1608.A
Petitio hæreditatis quare non datur contra titulo possidentem regulariter.lib.3. co.542.D
Petitorium & interdictum de recuperanda vel adipiscenda simul intentari possunt. li.3.co.436.C.in mar.
Petrus propter Christum omnia dimisit. li.7.co.1751.A
Petri Baylardi iactantia. lib.3.co.607.D
Piaculum quid est. lib.9.co.2056.A
velut Pica & organum domini est nuncius li.4.co.858.D.in glos.b.
Pietas, officium, & obsequium differunt. li.2.co.322.D
Pietas nos deo parificat. li.5.co.940.A
Pignus & hypotheca differunt.li.4.colum. 728.D
Pignus à debitore de consensu creditoris venditum,& postea ab eodem recuperatum,an reincidat in obligationem.lib.7. co.1854.C
Pignus an possit creditor propria auctoritate occupare. li.8.co.1816.B
Pignus bene tollitur præscriptione,sed nõ vsucapione. li.8.co.1818.D.in fi.
Pignus contra fideiussoris voluntatem nõ potest retineri ob chirographariam pecuniam. li.8.co.1897.B
Pignus datum ob pecuniam numerandam, numeratione non secuta,qua actione repetatur. li.4.co.761.D
Pignus datum ob turpem causam, an possit vindicari vel repeti actio.pig. lib.4. col.654.B
Pignus iudiciale quod sit. lib.8.co.1835.A
Pignus manet in bonis debitoris. li.4.col. 864.C
Pignus possidẽs si offert debitum, absoluitur. li.8.co.1856.C
Pignus prætorium iudiciale dici potest. li. 8.co.1848.C
Pignus prætoriũ qualiter constituitur. lib. 6.col.1459.C
Pignus prętorium quando dicitur contrahi. li.7.co.1758.A
Pignus quandoque potest à creditore alienari sine denunciatione. li.8.co.1857.D
Pignus si vendat à creditore mala fide,qua actione tenẽ ipse vendẽs. li.8.c.1863.D
Pignus subtractum an possit vsucapi. li.7. col.1584.B
Pignus suum vindicanti an possit dici,non es dominus. li.4.co.730.A
Pignoris amissio per creditorem probari debet. li.4.co.727.D
Pignoris ius nõ tollitur alienatione legali, nec alienatione hominis.li.8.col.1817.D
Pignoris vẽditiones & adiudicationes sunt seruandæ secundum statuta & consuetudines locorum. li.8.co.1870.A
Pignore minoris vendito,an sit ei tribuenda restitutio. lib.2.co.361.C
Pignore reddito non videtur remitti debitum. li.8.co.1853.A
Pignore vendito non tollitur personalis actio. li.8.co.1815.A
Pilatus male fecit,qui ad populi clamorem Christum condemnauit. li.9.co.2120.B
Pileati serui qui dicantur. li.7.co.1528.A
Plagium quis committat. li.6.co.1188.D
Plagium quid signat. li.9.co.2063.C
Plebeiorum pœnæ quæ sunt. lib.9.colum. 2104.D
Pleonasmos qualis figura est. lib.7.colum. 1514.D
Plurale pro singulari quandoque ponitur. li.6.co.1335.D
Pneumatomachi. li.1.co.115.B
Pœna an possit excedere quadruplum. lib. 5.co.1184.A
Pœna & multa differunt. li.7.co.1734.D
Pœna maior maioribus debetur. lib.3.co. 444.D
Pœna pecuniaria parti applicãda, per principem remitti non potest.li.2.co.222.B. in marg.
Pœna per ificiationẽ crescit. li.4.c.764.D
Pœnæ gratiam facere, non est etiam culpa liberare. li.9.co.2111.B.in mar.
Pœnæ ex publicis criminibus,in quibus casibus transeant contra hæredes. li.4.co. 680.B
Pœnę legales vel conuentionales vsque ad quam summam poterunt peti. lib.7.co. 1673.D
Pœnam augere an iudex possit.li.2.colum. 291.D
Pœnam mitigare ex quibus causis possit iudex. li.2.co.291.C
Pœnitentia in quibusdam casibus admittitur. li.9.co.2071.B
Pœnitentia non liberat à pœna mundi. li. 1.co.124.B
Pollicitatio quid sit. li.5.co.979.A
Pomœrio prohibito videtur prohibita ciuitas. li.4.co.872.D
Pondo & libra idem sunt. li.9.co.2060.D
Populator quis sit. li.3.co.503.A
Positiuus ꝓ superlatiuo. li.4.c.810.in gl.l.
Porrigere fœminarum est,arrigere virorũ. li.9.co.2040.C
Possessio an perdatur si colonus animo ipsam deserendi fundum egreditur. lib.7. co.1588.C
Possessio an possit quæri infanti. lib.7.co. 1593.A
Possessionis causa sex modis mutatur. li.7. co.1594.D.in fi.
Possessio ciuilis qualiter amittitur. lib.7. co.1599.D
Possessio est duplex. li.7.co.1593.D
Possessio est triplex. li.7.co.1591.D
Possessio multis modis repetit.li.3.c.462.B
Possessio naturalis quę dicitur.li.7.colum. 1593.D
Possessio nõ tollitur tẽpore.li.7.c.1594.C
Possessio nulla est apud colonum. lib.7. colum.1588.A
Possessio quando dicitur vacãs, aut vacua. li.8.co.1788.D
Possessio quare dicitur momentanea: & an possit appellari à sententia super eam lata. li.7.co.1746.A
Possessio quæritur per alium nobis etiam ignorantibus. li.7.co.1591.B
Possessionis traditio vnum de duobus operatur. li.4.co.741.D
Possessioni alienæ inscribentis pœna. li.2. co.317.D
Possessor malæ fidei qua actione conuenitur pro fructibus consumptis. lib.4.co. 657.D
Possessor non restituens,quatuor remediis compellitur. li.3.co.559.A
Possessor post litem motam videtur non possessor. li.7.co.1597.D
Possessor rei mobilis an possit domino denunciare. li.3.co.489.C
Possessorium est triplex. li.3.co.462.A
Possessorium & petitorium an simul possint intentari. li.3.co.555.C
Possidẽt ne missus in possessionem ex primo decreto iudicis. li.7.co.1633.A
Posthumus dicitur quinque modis. lib.6. co.1318.D
Posthumus habetur pro nato, cum quæritur de eius commodo. lib.7.co.1522.A. versu.j.
Posthumi non possunt exhæredari. lib.6. co.1316.D
Postliminium & lex Cornelia diuersimode fingunt. li.8.co.1954.C
Postliminium transfugæ non datur. lib.8. co.1958.B.in mar.
Postulare prohibit' in vno loco, an possit in alio postulare. li.2.co.269.D
Potest.i.debet. li.4.co.845.D.in gl.m.
Potestatem maiorem quis consequitur ratione maioris partis. li.8.co.1977.B
Præbenda non vacans conferri non potest. li.1.co.241.A
Prædium quodlibet præsumitur liberum. li.3.co.576.C.in gl.k.
Prædia minoris an possint in dotem dari. li.2.co.367.D
Prelatus negligens punitur.li.9.co.2016.B
Prælatus repelli potest, si eius electio aliqualiter vitiari possit. li.5.co.1121.C
Præfectus prætorio habet aliqua specialia li.7.co.1642.D.in gl.r.
Præfectus quandoque ponitur pro procuratore Cæsaris. li.3.co.501.A
Præfecti palatij apud reges Francorum olim. li.7.co.1642.B.in mar.
Præscribens bona fide longissimo tempore,an contra dominum habeat rei vindicationem. li.7.col.1631.D
Præscribentis bona fides quomodo probetur. li.7.co.1604.D
Præscriptio an currat contra hæredem hæreditate nondum adita. li.4.co.766.B
Prescriptio an currat cõtra minorẽ. Ibidẽ. & lib.2.co.377.C.& li.6.co.1488.D
Præscriptio an interrumpatur per litis contestationem. li.3.co.560.B
Præscriptio impeditur per iuris errorem. li.5.co.1170.D
Præscriptio interrumpitur etiam corã non ordinario. li.7.co.1639.D
Præscriptio interrũpitur in personali & hypothecaria simul interdũ. li.7.co.1628.B
Præscriptio longi temporis agenti nõ currit. li.3.co.560.C.in fi.glos.n.
Præscriptio non inchoatur contra hæredẽ ante aditam hæreditatem.li.2.co.400.B




BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Præscriptio nulla currit contra minorem. li.2.co.369.D
Præscriptio quandoque currit contra pupillos. li.7.co.1577.D
Præscriptio xxx.annorum contra multos non currit. li.7.co.1622.C
Præscriptionis interruptio ciuilis à naturali interruptione differt.li.7.co.1597.C
Præscriptionis interruptio est duplex.li.7.co.1629.A
Præscriptioni ingenuitatis tria dant causam. li.7.co.1576.B
Præscriptione an quæratur dominium directum. li.6.co.1488.D
Præscriptiones an currant contra minores. li.5.co.1171.D
Præscriptor malæ fidei quandoque vindicat. li.7.co.1632.D
Præsens vel absens qualiter dicitur quis esse. li.7.co.1605.D
Præsidis nomen est generale.li.2.co.356.C
Præstigia quæ dicantur. li.9.co.2036.D
Præsumitur quilibet sanæ mentis. li.6.co.1363.A
Præsumptio an & quãdo admittat probationem in contrarium. li.4.co.691.A
Præsumptio iuris & de iure non admittit probationem in contrarium. lib.2.co.339.D.& li.4.co.759.A.in gl.c.
Præsumptio non semper sumitur de præterito ad præsens. li.2.co.346.D
Præsumptio simulationis vnde probetur. li.5.co.1031.C
Præsumptio sumitur quandoque ex præsenti ad præteritum. li.9.co.2042.B
Præsumptio violenta est cõtra tutorẽ qui inuẽtariũ neglexit facere.li.5.co.1130.D
Prætoris iurisdictio annua erat.lib.2.co.394.B.in gl.e.
Prætores duo erãt.li.7.co.1709.C.in text.
Prætorium quid sit.li.1.co.80.A.& lib.8.co.1810.C
Præuaricator quis dicatur. li.2.co.274.D
Pragmatica,quid.li.1.co.27.C & 178.D.& li.3.co.486.A
Precaria possessio large quandoque capitur. li.7.co.1619.C
Precariũ à cõmodato differt.li.8.c.1798.A
Precia rerum secundum veritatẽ æstimanda,non ex affectione singulorum. li.4.co.836.A.in gl.l.
Precium ex pignore redactum,potest in naturale debitum eligi. li.8.co.1913.B
Precium in cessione quando dicitur modicum. li.4.co.812.B
Precium rei probatur ex qualitate rei. lib.4.co.840.B
Primiserinius quis dicatur. li3.co.455.D
Primum dici potest id omne ante quod aliud non est. li.5.co.974.D.in mar.
Principis est aliquẽ sublimare. li.3.c.497.A
Principis sunt omnia, qualiter intelligatur. li.7.co.1615.A
Principi maledicitur tribus modis. lib.9.co.2019.A
Principali sublato tollitur accessorium. li.4.co.791.B.in mar.
Priuilegiatus contra priuilegiatum admittitur. li.2.co.370.D
Priuilegiatus si concurrat cum non priuilegiato,vel etiam priuilegiato,quis præferetur. li.7.co.1762.B
Priuilegiatus succedens non priuilegiato, non habet priuilegium. li.4.co.766.D
Priuilegium vnde dicatur. li.1.co.144.A
Priuilegiũ alicui cõcessum videt cõcedi se cũdũ qualitatẽ suæ psonæ.li.3.co.524.A
Priuilegium fori inhærẽs iuri cesso,in cessionarium transit.li.4.co.812.D.in mar.
Priuilegium inferioris ad superiorem porrigitur. li.9.co.2103.A
Priuilegium super sportulis non soluendis concessum,quale est. li.7.co.1681.B
Probatio ab vtroque exigitur in crimine falsi. li.9.co.2070.B
Probatio fit quandoque eoipso quòd cõtrarium non probatur. li.4.co.653.C
Probatio fit viua voce,& mortua. lib.4.co.708.A.in gl.p.
Probatio multipliciter fieri potest. lib.3.co.612.A
Probatio quandoque reum onerat. lib.4.co.690.D.versu vlt.
Probatio quandoque transfertur de vno in alium. li.4.co.695.B
Probationes factæ in ciuili, non faciunt plenã fidẽ in criminali. li.9.co.2048.C
propter Probationũ difficultatẽ venit nõnũquã ad iuramẽtũ. li.4.c.793.C.i mar.
Procurator actoris duas præstat cautiones. li.2.co.310.C.in gl.k.
Procurator quandoque sine speciali mandato distrahit. li.2.co.307.C
Procurator an possit dari ad litis cõtestationem. li.2.co.425.A
Procurator an debeat condemnari,an dominus. li.2.co.309.D
Procurator an teneatur de leuissima culpa. li.4.co.807.B
Procurator Cæsaris an possit cognoscere de causa status. li.3.co.492.D
Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscũ & priuatum. li.8.co.1914.B
Procurator Cæsaris quandoq; obtinet vicem præsidis. li.9.co.2064.C
Procurator & curator reipublicæ differunt. li.7.co.1662.D
Procurator & nũciꝰ differũt.li.4.co.858.D
Procurator si excedit fines mandati, dominus statim contradicere debet. lib.5.co.1933.A.in mar.
Procurator falsus accipiẽs debitum, an liberat soluentem,& qua actione conueniri possit. li.6.co.1193.D
Procurator fisci non potest fidem habere de precio. li.3.co.500.D
Procurator in criminalibus non interuenit. li.9.co.2008.D.in gl.l.
Procurator non semper constitui potest. li.5.co.1165.A
Procurator paciscẽs de quota litis,an possit petere quæ vtiliter expendit. li.4.co.809.C.in mar.
Procurator quando possit rẽ domini obligare. li.8.co.1828.C
Procurator succumbens an possit sumptus repetere. li.4.co.804.A
Procurator transigendo quando præiudicet domino. li.2.co.246.D
Procurator vxoris suæ est maritus.li.2.co.300.B.in gl.m.
Procuratorem priorem remouet,qui posteriorem dat. li.5.co.1071.D
Prodigus & adultꝰ differũt. li.2.co.345.D
Prodigus post interdictionem bonorum, antequam sibi detur curator, an possit contrahere. li.5.co.1155.C
Profana vnde dicantur. li.1.co.16.C
Professio qualiter accipiẽ.li.4.co.846.D
Programma quid notat.lib.1.co.140.C.& li.7.co.1691.D.& li.8.co.1852.D
Prohibitũ vna via, altera nõ debet admitti. li.4.co.874.A.in marg.
Promittere potest vnus sub cõditione, altero pure promittente. li.8.co.1894.C
Pronurus,quæ. li.5.co.1010.D
Propria causa quæ dicatur. li.2.co.303.A
Proprietas & possessio aliquando separari non possunt. li.7.co.1596.C
Protector quis dicatur. li.5.co.938.D
Prouinciæ continentes,quæ dicantur. lib.3.co.470.D
Proxenetica quæ dicantur. li.5.co.914.B
Proximus quis dicatur. li.6.co.1471.B
Ptochotrophium quid. li.1.co.45.C
Publicatio testamẽti qualiter fieri debeat. li.6.co.1264.A
Publicatio testamenti quomodo fiat.lib.1.co.90.C
Publicanus furti nõ tenetur.li.2.co.291.A
Publicanus quis dicatur. li.4.co.896.A
Puer quis dicatur. li.8.co.1960.B
Punitio quandoque sine accusatore infertur. li.9.co.1995.D
Punit̃ quis ĩ id ĩ quo deliqt.li.6.c.1477.A
Pupillares vsure quę dicãtur. li.5.c.1137.C
Pupillꝰ an se possit obligare.li.8.c.1890.A
Pupillus est magis priuilegiatꝰ,quàm mulier & fiscus. li.7.co.1537.C
Pupillꝰ potest ciuiliter & naturaliter obligari. li.2.co.391.B
Pupillus sine tutore non potest procuratorem ordinare. li.2.co.304.C
Pupillus vẽdẽs rem aliquam sine tutore,an pstet vsucapiẽdi cõditionẽ.li.5.c.1141.C
Pupilli fauore an differatur quæstio status. li.3.co.458.D
Pupilli res an possit vsucapi. lib.2.colum.369.C
Pupillo an sint tacitè obligata bona eius qui gerit pro tutore. li.5.co.1099.D
Pupillorum res non possunt vsucapi.lib.7.co.1583.A


## Q


Qvæstio & querimonia differunt. li.3.co.606.D
Quæstio non indistincte est habenda etiã de seruis. li.9.co.2103.D
Quæstio per tormenta potest haberi, si est quæstio de dominio serui. lib.7.colum.1560.A
Quæstor est cancellarius. li.1.co.179.A
Quæstus turpis suspicio est vitanda. lib.5.co.1026.A
Quantitas capitur generaliter. li.1.colum.72.C
Quantitas quandoque sumitur large. li.3.co.521.B
Quantitatis appellatione etiam continetur species. li.4.co.658.D
Quarta datur sponte adeuntibus.lib.6.co.1425.B
Quarta iure institutionis debita, an possit dari cum onere. li.6.co.1338.A
Quartæ duæ an possint à filio detrahi,si de restituendo grauetur. li.6.co.1437.D
Quartam detrahere possunt hi qui ab intestato succedunt. li.6.co.1458.D
Quartam iure naturæ debitam non potest testator impedire. li.6.co.1438.D
Querela inofficiosæ donationis an irritet in totum. li.3.co.536.B
Querela inofficiosi mediũ tenet iter actionem & accusationem. li.3.co.510.C
Querela repudiari non potest ante aditam hæreditatem. li.3.co.523.C
Querelæ inofficiosi testamenti quomodo tacitè renunciatur. li.2.co.344.C
Qui non habet in ære,luat in corpore.lib.6.co.1182.A.in marg.
Quinimo quomodo ponatur.lib.9.colum.2059.C
Quod quisque iuris &c. li.4.co.836.B


## R


Raptus non committitur in meretrice. li.9.co.2050.C
Ratihabitio an comparetur mandato. lib.2.co.324.B.& li.4.co.645.D
Ratihabitio in multis casibus mandato nõ adsimilatur. li.4.co.747.D




BIU Cujas

# Index materiarum


Ratihabitio quid sit. li.2.co.299.C
Ratio sumptuum & fructuum haberi debet. li.3.co.599.C
Rationes duę vincunt vnam.lib. 8.colum. 1944.C
Ratũ habere an possum quod meo nomine non est gestum. li.3.co.550.D
Reconuentus an possit adhuc reconuenire. li.7.co.1660.A
Recusatio debet proponi ante litem contestatam. li.1.co.100.C
Recusatio iudicis intra quantum tempus fieri debeat. li.3.co.454.D
Redhibitoriæ & quanto minoris tempus quandoque breuiatur. li.4.co.879.B
Redintegratæ.i.redintegrandæ. lib.4. co. 742.A.versu.2.in gl.
Refutatoriæ literæ quid continent. lib.7. co.1709. D
Regina vocata Angliæ,quæ erat relicta regis Angliæ. li.5.co.935.B.in mar.
Regis filius an dicatur qui natus est antequam pater eius rex esset. li.5.co.942.B
Regula si vinco vincentem te &c.fallit in aliquibus casibus. li.6.co.1471.B
Relatio quid sit. li.1.co.139.C
Relatio an permittatur.lib.7.co.1698.C. in gl.h.
Relatio simplex qualiter cognoscitur.li. 2. co.322. A
Relator omnis delator est. li.4.co.628.B
Relegatus & ab ordine motus an differant. li.2.co.292.C
Relictum incertis personis quãdo valeat. li.1.co.68.D
Relicta in minus solenni voluntate,an debeantur. li.6.co.1402.A.versu.5.in gl.
Religio non patitur defectum in genere. li.1.co.17.A
Religio quid sit. li.1.co.13.C
Reliqua i.debita. li.4.co.752.D.in gl.t.
Reliqua dicuntur non solum cum aliquid est solutum,sed & cum nihil.lib.8. col. 843.D.in gl.g.
Reliqua & census differunt.li.4.co.844 C
Remissio tacita aliquando valet vbi expressa non valeret. li.4.co.782.B
Renunciatur facilius iuri speciali quàm communi. li.4.co.759.C
non Repetitur datum causa transactionis. li.2.co.256.D
Reprobare non possumus quos approbauimus. li.4.co.702.D
Res & causa differunt. li.4.co.646.D
Res inter alios acta,aliis quandoque præiudicat. li.7.co.1691.D
Res inter alios acta quãdoq; prodest aliis. li.5.co.1069.C.& li.7.co.1691.D
Res quando dicitur integra. lib.4.colum. 808.A.in gl.1.&.841.C.in gl.h.
Res sic debet accipi vt non pereat.li.8.co. 1871.C
Rei debendi qui dicuntur. li.8.co.1893.A
Rei debendi an videantur pro se inuicem fideiubere. li.8.co.1893.C
Rei singularis sub conditione legatæ alienatio medio tempore facta an teneat. li. 6.co.1411.D.in fi.
Rei stipulandi qui dicũtur. li.8.co.1893.A
Rei vindicario aliquo respectu potest dici personalis. li.8.co.1987.D
Rei vindicatio an pro re sacra possit intentari. li.1.co.47.C
Rei vĩdicatio cõtra quẽ det.li.3.co.548.C
Rei vindicatio non competit nisi duo cõcurrant. li.2.co.407.C
Rei vindicatione conuentus tenetur dicere possideat nẽne. li.3.co.544.D
Rem meam si obligo pro alio,quæ actio mihi competit. li.4.co.725.D
Rem mihi obligatam si aufero,quid perdo. li.4.co.668.A
Rem tuã te præsente obligare possum,sed non vendere. li.4.co.750.B
Rerum amotarum actio an possit dari cõstante matrimonio. li.6.co.1199.B
Rescriptũ cõtra ius an valeat.li.1.c.175.C
Rescriptum contra legẽ non valet nisi dicatur nõ obstãte tali lege.li.6.c.1274. D
Rescriptum per mendacium impetratum an valeat. li.1.co.173.D
Rescriptum super matrimonio contrahẽdo an valeat. li.5.co.956.D
Residentiæ excusatio. li.5.co.1151.C
Respublica est sub administratoribus. lib. 2.co.406.A
Respublica potest hæres instituí. lib.6.co. 1424.D
Restitutio in integrum an competat iure magistratus. li.2.co.390.B
Restitutio in integrum an detur minori habenti aliud auxilium. li.2.co.354.A
Restitutionis in integrum petẽdæ tempus an sit omnino cõtinuum. li.2.co.398.A
Restitutionem an faciat cessare decretum iudicis. li.5.co.1167.A
Restitutionis tempus quando currit minori. li.2.co.400.B
Restitui ad totã causam est aliud quàm restitui ad appellationem. li.2.co.383.D
Restitutus an recuperet omnia iura. lib.9. co.2131.D
Restituto minore an aduersarius eius restituatur ipso iure. li.2.co.365.D
Reus an possit actorem cogere litigare sub certo iudice. li.3.co.480.D
Reus est fauorabilior quàm actor. li.2.co. 402.D
Reus si dicat se promisisse sub conditione: an debeat conditioné probare,vel actor puritatem. li.8.co.1875.D
Reum exhibere promittens,quanto tempore tenetur. li.8.co.1907.C
Reũ facere.i.accusare.li.4. c.709.A.i gl.B
Roma est duplex.de Iustini. co.cõfir.5.D
Romani per quid omnibus sunt dominati. co.6.B
Rubrica prohibitoria optimũ inducit argumentum. li.5.co.1053.C
Rusticitas excusat. li.9.c. 2079. C. in mar.

S

Sacramentum ex certis causis deferitur. li.5.co.941.B
Sacrilegus quis dicatur. li.1.co.101.C
Sacrilegiorum quoddã est verũ, & quoddã quasi sacrilegiũ. li.9.co.2059.D.in fi.
Sacrilegorum pœna. li.9.co.2062.A
Sæpius dictio verificatur in bino actu.li.6. co.1340.B.in mar.
Salarium procuratoris an possit excedere centum aureos. li.4.co.803.B
Saltus qualiter accipitur. li.3.co.610.C
Sanguinis ratione aliquid præsumitur.li.5. co.1007.A
Sanguinem suum redimere cuilibet permittitur. li.2.co.418.A
Sanguinolenti.i.recẽns nati. lib.8.colum. 1959.B.in mar.
Satisdatio etiam datur pro hæreditate.lib. 6.co.1460.A
Satyra qualiter accipitur. li.7.co.1525.B
Scacis ludere an clericis liceat. li.1.colum. 64.C
Scenicæ quæ sunt. li.5.co.940.B
Scheda quid est. li.4.co.714.D
Scholaris in scholis an habeat domiciliũ. li.3.co.484.B
Scholares an possint habere rectores. li.3. co.481.D
Scholares an teneantur soluere pedagia.li. 4.co.670. A
Scientia inflat. li.7.co.1594.C
Scriptura in multis casibus præualet veritati. li.4.co.723.C
Scriptura præsumitur solenniter facta.lib. 5.co.979. D
Scriptura quandoque præfertur testibus. li.8.co.1889.A
Seculo renunciatur dupliciter. li.1.colum. 30.A
Seditio vnde dicitur. li.9.co.2088.A
Seditiosi qualiter sunt puniendi. ibidem. C.in textu.
Senatores an possint cum fœminis humilioribus contrahere. li.5.co.951.C
Senatores dicuntur centumuiri. lib.6. col. 1315.B
Senatusconsultum Largianum quid.lib.7. co.1531.C
Senatusconsulta quatuor seruis auxiliantur pro libertate consequenda. li.7. colum. 1520.D.in gl.l.
Seniores debent iuniores corrigere. lib.9. co.2122. D
Sensum spectari potius quàm verba. lib.5. co.987.B
Sententia absolutoria quando noceat iterum agenti ad eandem rem,& quando non. li.3.co.612.D
Sententia an debeat semper esse certa.li.7. co.1662.C
Sẽtẽtia an detur in cõfessum.li.7.c.1686.D
Sententia an sit super incidenti pronuncianda. li.3.co.464.D
Sententia continens errorem non valet.li. 2.co.294.A.&.382.D
Sententia contra ius minoris lata,ei non præiudicat. li.5.co.1152.B
Sententia contra leges lata an & quando valeat. li.7.co.1733.D
Sentẽtia cõtra tutores vel curatores lata, contra quos mandabitur executioni. li. 2.co.358.A
Sententia cum procuratore reuocato lata an teneat. li.2.co.416.A
Sententia definitiua an possit ferri ante litem contestatam. li.1.co.135.D
Sententia & transactio finem imponunt litibus. li.2 co.269.A
Sententia falso prolata,semper retractari potest. li.7.co.1695.C
Sententia ferri non potest reo absente non per contumaciam. li.3.co.443.B
Sẽtẽtia ingenuitatis præiudicat inter omnes. li.7.co.1547.A
Sententia in pupillum lata sine tutoris auctoritate,non valet. li.5.co.1142.A
Sentẽtia in quibus casibus rescindi potest. li.7.co.1677.D
Sententia interlocutoria quæ sit. lib.1. co. 69.C
Sententia intra quod tẽpus potest executioni mãdari:& an per iudicẽ possit tẽp' abbreuiari vel progari. li.7.co.1686.D
Sententia iudicis appellationis quam formam debet habere. li.7.co.1703.B
Sententia lata contra adultum non habentem curatorem,an valeat. li.2.co.357.C
Sententia lata cõtra matrem de partu suppositio,an noceat partui.li.9.co.2068.D
Sententia lata contra ordinem iudiciorum an valeat. li.7.co.1700.A
Sententia lata in personali actione non parit actionem in rem. li.2.co.410.D
Sẽtẽtia lata per gratiã,tenet. lib.7.colum. 1735.B
Sententia lata pro vno in causa appellationis an prosit aliis. li.7.co.1745.D
Sententia lata super possessorio est definitiua. li.7.co.1746.D


Sententia

BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


Sententia potest ferri super equum vel in curru. li.7.co.1651.D.in gl.d.
Sententia potest mandari executioni contra fideiussores reo condemnato. lib.7. co.1690.A
Sététia quomodo profertur.li.2.co.261.A
Sententia secunda etiam de partium consensu non valet. li.2.co.251.A
Sententia secunda lata contra primã,quare non valeat. li.7.co.1733.A
Sententia secunda si cõcordat cum prima, quæ istarum valet. li.7.co.1732.C
Sententia super alimentis lata an præiudicet in filiatione. li.7.co.1572.A
Sententia venalis non tenet.li.5.co.1152.D
Sentétia vt sit ipso iure nulla propter corruptionem aduocati,tria requirũtur. li. 2.co.275.B.in mar.
Sététiæ diuersæ si ferantur à pluribus,quid iuris. li.7.co.1734.C
Sententiæ duæ feruntur in lite quod metus causa. li.2.co.336.A
Separatio bonorum quibus concedi potest. li.7.co.1753.A
Separatio bonorum vt peti possit, multa requiruntur. li.7.co.1753.B
Separatorum separata debet esse ratio.li.5. co.1028.A
Sepulchrum & monumentum differunt.li. 3.co.616.B
Sepulchrum familiare quod dicatur. lib.3. co.617.D
Sepulchra violans,qua actione & ad quid conuenitur. li.9.co.2060.A
Sequester quis est. li.4.co.641.D
Sequestratio quæ est, & quibus ex causis admittatur. ibidem.
Seruitus quælibet est indiuidua excepto vsufructu. li.2.co.355.A
Seruitus seruitutis esse non potest.li.3.co. 567.A
Seruitutis altius non tollendi quando incipiat quis habere possessionem.li.3.co. 572.A
Seruitutis pars assignari non potest. lib.3. co.597.B
Seruitutem aquæductus habens an possit eam alij concedere. li.3.co.575.A
Seruitutes quanto tempore amittuntur. li. 7.co.1606.C
Seruus à domino abiect⁹, cuius sit.li.7.co. 1527.B
Seruus an possit dominum possessione suę rei priuare. li.4.co.736.B
Seruus an torqueri possit si est quæstio de ipsius dominio. li.3.co.554.A
Seruus communis stipulatus omnibus dominis & Titio specialiter,an illi plus acquirat. li.6.co.1376.A
Seruus delinquens vel contrahens an liber factus teneatur. li.4.co.673.D
Seruus duorum stipulando,cui acquirit. li. 4.co.743.D.in gl.g.
Seruus etiam si excoriaretur à domino,potest nolle adire. li.6.co.1286.D
Seruus & filius in potestate sibi adscribẽtes iussu defũcti,nõ puniũtur.li.9.c.2079.B
Seruus ex datione tutelæ liber fit. lib.6.co. 1309.A
Seruus in multis casibus successorem habet. li.6.co.1483.B
Seru⁹ nõ potest esse notari⁹.li.6.c.1410.D
Seruus pendente lite de statu quo ad multa pro libero habetur. li.7.co.1557.C
Seruus si mandet domino suo de se emendo,nihil valet. li.4.co.814.B
Seruus stuprator dominæ manumitti non potest. li.9.co.2044.C
Seruus sub conditione legatus, non potest manumitti.lib.4. co.853.D.& lib.6.co. 1411.D
Seruus tutor esse non potest nisi testamentarius. li.5.co.1087.C
Serui an censeantur caput habere. li.9. co. 2124.A
Serui an possint in dominos torqueri.li. 9. co.2102.C.& D
Serui an possint relegari. li.9.co.2060.C
Serui an sint pro adulterio detegendo torquendi. li.9.co.2025.A
Serui corrupti actione quid continetur. li. 6.co.1186.C
Serui grauius puniuntur quàm liberi.lib.1. co.16.C
Serui inuiti libertatem consequuntur nisi in certis casibus. li.7.co.1515.A
Serui olim erant triplices. li.7. co.1581.B
Serui quandoque etiam in causa ciuili possunt in iudicio stare. li.3.co.502.D
Serui quandoque possunt agere. lib.7.co. 1573.A
Seruo pœnæ legari non potest. lib.9. co. 2132.C
Seruo si iniuria fiat, an possit domin⁹ agere. li.9.co.2096.C
Seruum exportandũ non seruata lege vindicauit fiscus,demum sub tali pacto vendit:non exportatur: cui dabitur manus iniectio. li.4.co.871.A.in gl.c.
Seruum manumittẽs,peculium donare videtur. li.6.co.1499.A
Seruũ quẽ possideo,se liberũ cõtẽdẽtem si accipio,ius meum non perdo. lib.8. co. 1785.C
Seruis ad libertatem consequendam multæ constitutiones auxiliãtur.li.4.co.873.D
Sica quid est. li.9.co.2053.D
Sigillum suũ apponẽs an semper sibi præiudicet. li.4.co.861.B.in.l.distrahente.
Silentiarij qui sint. li.3.co.519.C
Siliqua quid est. li.1.co.70.D.& li.8.colum.1813.C
Similitudo sit quandoque per contrarium. li.7.co.1559.C
Simplicitas legi placet. li.6.co.1197.A
Simulare non licet. li.5.co.952.C.in mar.
Simulationis præsumptio vnde probetur. li.5.co.1031.C
Societas ad hæredes non transit. lib.4. co. 817.A
Socius qui pecuniam solus contulit,an debeat eam habere saluam in diuisione societatis. li.4.co.816.C.in gl.l.
Socium criminis me accusantẽ, quib⁹ verbis repellam. li.7.co.1564.B
Sociorum si vnus velit reædificare,an alij compellantur. li.8.co.1799.D
Socrus nurui & econtra donare potest.lib. 5.co.1025.B
Solicitatio est actiua & passiua. lib.9.co. 2066.B
Solidus quantum valeat. lib.6.co.1181.C. in gl.d.
Soluens manumisso,an liberetur. lib.8.co. 1914.C
Soluere promittens in vno loco,an cõpelli possit ꝓmittere in alio loco.li.8.c.1915.D
Solutionem particularem quandoque tenetur quis recipere. li.4.co.788.C
Solutum per metum interueniente iuramento,an repeti possit. li.2.co.334.B
Sophisma puncti. li.9.co.2131.D
Sorte an & quando sit discordia litigãtium dirimenda. li.6.co.1410.D
Speciale ad consequentiam non trahitur. li.8.co.1860.A
Specialia duo circa idem concurrere non possunt. li.5.co.979.D
Species potest affirmatiue genus inferre. li.2.co.349.A
Sponsalia possunt esse vbi non potest esse matrimonium. li.5.co.918.A
Sponsalibus factis fiunt rhapismata. lib.8. co.1949.D.in fi.
Sponsalitia largitas quæ dicatur. lib.4.co. 757.A
Sponsalitia quæ sunt. li.5.co.918.D
Sportulæ à quibus & quibus sunt dandæ. li.3.co.467.D
Sportulæ & xenia possunt dari iudicibus. li.2.co.422.A
Stationarij qui dicuntur. li.9.co.2005.A
Statua & imago differunt. li.1.co.179.B
Statuliber est seruus. li.4.co.672.A
Statuliber quandoque tenetur ex antegesto. li.4.co.672.A
Statuta negotiatorum an sint seruanda.lib. 4.co.683.A
Sterilitas quando dicatur. li.4.co.897.A
Stipendia vnde dicta. li.2.co.302.D
Stipulari alteri quis potest. li.5.co.1017.C
Stipulatio an sit semper stricti iuris. lib.8. co.1892.C
Stipulatio Aquiliana quas obligationes nouat. li.8.co.1922.C
Stipulatio est contractus improprie.lib.4. co.665.D
Stipulatio non committitur si ad interrogata non respondetur. li.8.co.1876.C
Stipulatio pœnalis in matrimonio non valet. li.8.co.936.A
Stipulatio pœnalis quando committatur. li.5.co.1884.D
Stipulatio si cõtrauenero vel amplius petiero,quãdo committatur. li.2.c.266.B
Stipulatio vna aliam corroborat.lib.4.co. 815.A
Stipulans animal esse & viuere,quid stipuletur. li.5.co.921.C
Stipulari quãdoque significat promittere. li.8.co.1887.A
Strepitus fit in iudicio. li.9.co.2076.D
Substitutio tacita an admittatur cõtra matrem. li.6.co.1297.D.in gl.l.
Substitutio tacita nõ admittitur cõtra matré etiã ĩ testamẽto militis.li.6.c.1252.A
Substitutio quæ fit ĩ donatione causa mortis,an requirat stipulationem. lib.6.co. 1448.D.in fi.tex.& in gl.t.
Substitutioni pupillari tria sunt necessaria. li.6.co.1251.D
Substitutionem non transmittit cohæres substitutus,licet iure institutionis adierit. li.6.co.1451.D
Substitutionum diuisio noua & elegans.li. 6.co.1297.D.in marg.
Substitutus an excludatur per naturalẽ sobolem. li.6.co.1295.C
Successoris mala fides an impediat vsucapionem. li.7.co.1590.C
Suffragium quid. li.4.co.639.D
Suggestio quid sit. li.1.co.139.B
Sui etiam ignorantes transmittunt hæreditatem. li.6.co.1329.D.in gl.h.
Suorum iniuriam quis dicitur prosequi. li. 9.co.2114.B
Supellex quid est. li.5.co.1101.B
Superindictum quid sit. li.1.co.24.C
Suppletio de iure qualiter fit per iudicem. li.2.co.290.A
Supplicatio admittit vbi appellatio reiicitur. li.7.co.1643.A
Supplicare in quibus casibus liceat lite pẽdente. li.1.co.171.D
Suspicione sola an possit quis damnari.lib. 9.co.2040.D.in gl.i.
Sycophanta vnde dicitur. li.2.co.296.D
Syndicus vt se de ignorantia maleficij cõmissi excuset. li.4.co.744.D
Synoditæ qui dicuntur. li.1.co.102.D




BIU Cujas

# Index materiarum


T

TAbellio an computetur in numero testium in testamento. lib.6. colum. 1260.C

Tabellioni an credatur sine testibus. lib.8. co.1974.A

Tabularij qui sint. li.1.co.78.B

Taciturnitas æquipollet consensui.li.5.co. 933.B

Telum quid significet.lib.9.co.2053. D. in interpre.rub.

Temetum quid sit. li.9.co.2019.A

Tempus excusationis datũ tutoribus,quãdo incipit currere. li.5.co.1146.B

Tempus pro tempore quandoque ponitur. li.2.co.292.C

Tempus restitutionis quando currit minori. li.2.co.400.B

Temporis distinctio scripturam cõcordat. li.9.co.2001.D

Temulentus quis dicatur. li.9.co.2019.A

Terminos effodiens,qua pœna punitur. li. 9.co.2001.D

Terræ duos pedes si concedã vt ibi proiicias aquã,quid cõceditur. li.5.co.993.D

Testamentum quid sit.lib.3.co. 588. D. in gl.q.

Testamentum aliquod dicitur nuncupatiuum. li.6.co.1259.D

Testamentum an posit dici inofficiosum, si pater extraneũ instituit, filio dicente, nolo esse hæres. li.3.co.525.D

Testamentum an rumpatur per ingressum monasterij. li.1.co.31.C

Testamentum an vitietur per præposterationem. li.6.co.1278.A

Testamentum debet habere septem testes rogatos. li.6.co.1366.C

Testamentum etiam solenniter factum,nó est publica scriptura. li.6.co.1346.B

Testamentum & pactum,multipliciter differunt. li.5.co.1016.D

Testamentum facere per alium, prohibitũ est. li.6.co.1282.B

Testamentum filij cuius pater fuit deportatus,& postea restitutus est, an valeat. li.9.co.2134.C

Testamentum imperfectum inter liberos, an requirat subscriptionẽ. li.3.co.596.D

Testamentum imperfectum valet inter liberos. li.6.co.1273.B

Testamentum multipliciter expugnari potest. li.3.co.518.A

Testamentum nuda voluntate non constituitur nec tollitur. li.6.co.1283.B

Testamentum secundum, an ipso iure tollat primum. li.6.co.1279.A

Testamentum si incidatur per testatorem, quibus applicetur hereditas.li.6.colum. 1283.B

Testamentum si infirmetur, præiudiciũ legatariis generatur.li.4.co.709.C.i mar.

Testamentũ solenne in multis casibus tollitur per secundum non solenne. lib. 6. co.1275.B

Testamento in scriptis perdito, an deficiat probatio. li.4.co.711.D

Testamẽto rupto per agnationem posthumi,an debeantur legata. li.6.co.1319.A

Testatoris voluntas est lex. lib.6. colum. 1249.A

Testatus pro parte,& pro parte intestatus quis esse non potest. li.5.co.957.D

Testimonium de auditu alieno, quandoque valet. li.4.co.704.A

Testis depositio sine redditione causæ, an sufficiat. li.4.co.697.A

Testis dictum secreto recipi debet. lib. 4. co.706.C

Testis secũdò productus,an iterum teneatur iurare. li.4.co.707.D

Testis semel reprobatus in vna causa, an possit per alium in alia causa produci.li. 4.co.709.D

Testis vnicus semiplene probat. lib.2. co. 379.A.621.C.in fi.&.2020.A.in gl.o.

Testis vnus an pro alio scribere possit in testamento. li.6.co.1273.B

Testi vnico de facto proprio creditur.lib. 6.co.1182.B.in mar.

per Testes probari potest,quod in instrumentis deficit. li.4.co.780.C.in mar.

Testes an cognoscere debeant contrahentes. li.6.co.1336.A

Testes an possint produci in causa appellationis. li.7.co.1729.A

Testes deponentes de reuocatione testamenti,an debeant deponere coram notario, vel coram iudice. lib.6.colum. 1275.D.in fi.

Testes diuersa vel contraria dicentes,an probẽt.li.4.co.713.D.& li.7.co.1555.D

Testes & instrumenta æquiparantur. li.4. co.713.D

Testes inuiti coguntur. li.4.co.705.D

Testes quinque in certis casibus requiruntur. li.4.co.704.C

Testes singulares non probant. lib.5. co. 1155.A

Testibus publicatis, alij non sunt producendi. li.7.co.1728.D

Thermæ quæ dicantur. li.8.co.1811.C

Thesaurus in fundo dotali inuentus, cuius sit. li.5.co.998.C

Titulus Ne liceat potẽ. quo differat à titu. de alien.iudi.mu.&c. li.2.co.314.D

Titulus vario modo sumitur.li.3.co.585.A

Traditio sicut se habet in rebus corporalibus,ita cessio ĩ actionibus. li.4.c.675.B

Transactio an possit fieri super crimine falsi. li.2.co.254.A

Transactio & sententia finem imponunt litibus. li.2.co.269.A

Transactio facta à minore,an valeat.lib.2. co.365.C

Transactio facta cum curatore, liberat eũ etiã à male gestis per dolũ. li.2.c.245.C

Transactio facta per dolum, non est nulla ipso iure. li.2.co.254.D

Transactio generalis an noceat in omnibus. li.2.co.260.D.in gl.l.

Transactio iurata an possit infringi.lib.2. co.359.A

Transactio dolose inita super dolo,an valeat. li.3.co.469.D

Transactio non potest fieri nisi cognitis verbis testamenti. li.4.co.630.C

Transactio super alimentis, an fieri possit. li.2.co.247.B

Transactio vnius ex tutoribus,an prosit aliis. li.1.co.242.B

Transactio vt quis remaneat seruus,an valeat. li.2.co.268.B

Transactionis causa datum,non repetitur. li.2.co.256.D

Transactionem an vitiet calumnia. lib.2. co.243.C.in mar.

Trãsigere an possint ciuitatis administratores. li.2.co.249.C

Transigere an liceat super raptu. lib.7.co. 1545.D

Trebellianum senatusc5sultũ habet quinque remedia. li.6.co.1434.D

Turpia de iure dicuntur impossibilia. li.2. co.262.D

Turpilianum locum non habet in criminibus priuatis. li.9.co.2116.C.in gl.n.

Turpiliani pœna qualis est.li.9.c.1996.D

Turpitudo est vis & metus. li.2.co.333.D

Turpitudinem suam allegare non licet. li. 4.co.655.B.& li.7.co.1553.B

Turpitudinem sui auctoris allegans,non auditur.li.7.co.1764.B

Tutela est munus publicũ auctoritate,sed priuatum vtilitate. li.7.co.1701.D

Tutela est triplex. li.5.co.1071.C

Tutelæ actio,& accusatio, non se compatiuntur. li.5.co.1116.A

Tutelam, sumpta etiam administratione, quandoque deserere licet.li.5.co.1152.A

Tutor à iudice sub cõditione dari nõ potest,bene tamẽ à testatore.li.5.c.1070.A

Tutor aliquando datur habenti tutorem. li.5.co.1092.A

Tutor aliquando de dolo & lata culpa solum tenetur. li.5.co.1125.D

Tutor an administrare possit inuentario nondum confecto. li.5.co.1103.B

Tutor an possit à pupillo conueniri durãte officio. li.5.co.1094.C

Tutor an possit dari certæ rei. li.5.colum. 1075.A

Tutor an possit remittere. li.1.co.235.C

Tutor an quærat pupillo per stipulationẽ. li.5.co.1111.B

Tutor à se vt ab aliis debet exigere. lib.5. co.1135.D

Tutor aut curator an debeat se intromittere de maritanda puella. li.5.co.915.C

Tutor confirmatus est datiuus,& non testamentarius. li.5.co.1089.D

Tutor cõtra contutores triplex habet auxilium. li.8.co.1900.D

Tutor datur illi qui est sui iuris. lib.3.co. 541.C.in gl.f.

Tutor datur inuitꝰ & inuito. li.2.c.329.C

Tutor datus alicui pupillo,quando teneatur,& quando non. li.5.co.1137.A

Tutor de leuissima culpa non tenetur.lib. 5.co.1127.D

Tutor de rebus pupilli aliquãdo dare potest. li.5.co.1098.D

Tutor dominus est,cum bene administrat. li.5.co.1098.D

Tutor finita tutela debet admonere pupillum de petendo curatore. li.5.c.1107.C

Tutor habẽs excusationem à tutela,si vnã sponte recipit,non propter hoc cogitur aliam accipere. li.5.co.1147.D

Tutor in testamento inualide datus,à iudice tamen confirmatus:an dicatur testamentarius. li.5.co.1074.A

Tutor legitimus superat datiuum.lib.5.co. 1086.C.in gl.n.

Tutor minoris esse non potest,qui est eius creditor vel debitor. li.5.co.1084.D

Tutor non gerens an possit suspectus postulari. li.5.co.1116.D

Tutor ob latam culpam remotus,an sit infamis. li.5.co.1118.A

Tutor pecuniam pupillarem in suos vsus conuertens,ad quas vsuras tenetur.lib.5. co.1137.D

Tutori periculosum est contrahere officio deposito antequam rationem reddiderit. li.4.co.866.D

Tutor principaliter personæ datur. lib.5. co.1149.D

Tutor pro curatore ponitur quandoque. li.5.co.1120.D

Tutor propter paupertatem solam non remouetur à tutela. li.5.co.1114.D

Tutor pupillam dotare tenẽ.li.5.c.916.A

Tutor pupillo tenetur qui facit quòd ei actio non quæratur. li.5.co.1099.D

Tutor quando incipit teneri pupillo. lib. 5.co.1096.B.in gl.p.

Tutor quare dari non potest tutorem habenti. li.5.co.1092.B

Tutor qui dicit se ignorasse quòd fuerit datus,


BIU Cujas

# Nouem priorum librorum Codicis.


datus,an probare debeat. li.5.co.1110.B
Tutor si calumnioſam accuſationem inſtituat,an pupillo noceat. li.6.co.1354.B
Tutor ſi fecit ſibi relinqui quod pupillo volebat aliquis relinquere,an teneatur. li.5.co.1128.A
Tutor ſuſpectus quandoque ſine accuſatore remouetur. li.5.co.1136.D
Tutor tenetur in connexis perſeuerare. li.5.co.1129.C
Tutor vectigal cõducendo,ſe magno ſupponit periculo. li.5.co.1113.D
Tutor vel curator an poſsit eſſe habens rem communem cum pupillo ſeu adulto. li.5.co.1150.B
Tutoris contractus quando obligat pupillum. lib.2.co.353.D
Tutoris datio an poſsit delegari. lib.5.co.1083.D
Tutoris datio facta in minus ſolenni teſtamento,an valeat. lib.5.co.1070.C
Tutorem an poſsit dare iudex originis, ſi pupillus ibi non habeat facultates.lib.5.co.1080.B
Tutorem quandoque habet qui in patris poteſtate eſt. li.9.co.2135.A
Tutores aliqui ſatisdare non tenentur.li.5.co.1114.C
Tutores an poſsint accuſare nomine pupilli. li.9.co.1994.D
Tutores & magiſtratus quo ordine ſunt conueniendi à pupillis. li.5.co.1175.D
Tutores multis ex cauſis remoueri poſſunt. li.5.co.1106.D
Tutores pupillo obligati,quo ordine conueniantur. li.5.co.1131.D

V

VAgabundus vbilibet poteſt conueniri. li.3.co.484.A
Varietas reprobatur. li.1.co.210.D
Vaſallus amicitias copulans cum inimico domini,an amittat feudũ. li.3.co.516.D
Vaſallus an poſsit per alium ſeruire. lib.1.co.63.A
Vbertas quando dicatur. li.4.co.897.A
Vectigal non ſolutum & multa alia faciũt res cadere in commiſſum. li.4.co.883.B
Vectigal vnde dicatur. li.4.co.882.A
Vectigali non ſoluto,an tota res incidat in commiſſum. li.4.co.882.C
Vectigalia quibus ſunt applicanda.li.4.co.885.B
Vectigalia ſunt principibus vtilia. li.4.co.884.B
Vel,pro ſaltem. lib.4.co.710.D.in gl.t.& pro id eſt.co.731.D.in gl.f.
Velleia lex quid ſtatuebat.lib.3.co.522.D.in fine.
Velleianum an hodie locum habeat.lib.4.co.758.B
Velleianum ceſſat in multis caſibus. lib.4.co.761.A
Velleianum perdit mulier per ſolam confeſsionem. li.2.co.359.A
Vendendi ius habent aliqui non domini. li.7.co.1582.C
Vendens fraudulenter rem vitioſam, multum differt ab ignoranter vendente. lib.4.co.878.C
Venditum.i.emptum.lib.4.col.849.D.in gl.i.
Venditio nonnunquam ſine contrectatione fit. li.6.co.1187.C
Venditio an valeat ſi in alterius arbitrium precium conferatur. li.4.co.823.A
Véditio an valeat ſine precio. li.4.c.837.C
Venditio bonorum alicuius propter publicum debitũ vt valeat, quæ requirantur. li.4.co.840.D
Venditio facta per dolum,non valet.lib.4.co.343.D
Venditio non impeditur per verbum, volo. li.4.co.824.A
Venditio prædiorum propter tributa non ſoluta vt valeat,quinque requiruntur.li.7.co.1618.C
Venditio tribus modis perficitur.li.4.co.847.B.in gl.a.
Venditio non reſcinditur officio iudicis vltra quadriennium.lib.4.co.833.D.in mar.ſub lit.k.
Véditionem per metum factam ſi quis velit reſcindere,an debeat precium offerre. li.4.co.833.C.in mar.
Venditæ rei multiplex vtilitas accedere poteſt. li.4.co.847.C
Venditor an poſsit vindicare rem venditã & traditam propter precium non ſolutum. li.3.co.554.D
Venditor an teneatur præciſe ad rem tradendam. li.4.co.851.B
Venditor an teneatur dare fideiuſſores pro euictione. li.8.co.1932.B
Venditor an teneatur emptori ad ſumptus factos in lite. li.8.co.1923.A
Venditor præſumitur ſemper rem liberam vendere. li.8.co.1925.B
Venditoris mala fides an noceat emptori. li.4.co.848.D.& li.7.co.1600.D
Venditori decepto qualiter ſubuenitur. li.2.co.405.C
Venetorum obſeruatio. li.4.co.635.C
Venia non datur minoribus in delictis quę ex animo proueniunt. li.2.co.298.C
Venia dignus eſt,qui alieno morbo laborat. lib.5.co.1063.C.in mar.
Ventura ſunt conſideranda.li.6.co.1411.D.in gl.g.
Verbum idem poteſt proprie & improprie poni. li.6.co.1184.D
Verba directa & indirecta quæ dicuntur. li.6.co.1407.D
Verecundia eſt quaſi cuſtodia honeſtatis. li.2.co.302.D.in gl.u.
Veritatis ſectatores deo placent. lib.1.co.174.A
Vernæ qui dicantur. li.3.co.553.D
Veſtibulum & porticus quid ſignificent.li.9.co.2013.A
Verſutum veſtimentum quod ſit. lib.9.co.2036.D
Vexillatio quæ dicatur. li.4.co.906.D
Vicini qui dicãtur. li.4.co.674.A.in mar.
Vidua quæ dicatur. li.1.co.29.C
Viduam ducens,non nouam rem aggreditur. li.3.co.447.A
Vilitas prodeſt. lib.1.co.92.C
Vim facere quandoque licet.lib.9.colum.2048.A
Vindicans non tenetur ad precium. lib.8.co.1929.C
Vinum obliuionem parit. li.2.co.377.D
Vini venditi cuius eſt periculum. li.4.co.854.A
Violentia eſt multiplex. li.2.co.333.A
Vir & vxor ad imparia iudicari non debent. li.5.co.1046.C
Vir & vxor non ſunt affines. lib.6.colum.1484.C
Vir in accuſatione adulterij præfertur cæteris. li.9.co.2038.B
Vir ſi calumnietur accuſando vxorem de adulterio,qua pœna punietur. lib.9.co.2039.B
Vir ſuccedit vxori in aliquo. lib.6.colum.1490.A
Virginem poſt ruinam deus ſuſcitare nequit. li.9.co.2050.D
Virgines ſunt feliciores continentibus.lib.6.co.1385.D
Viſellia lex. li.9.co.2067.D.in mar.
Vitia an ſequantur ſucceſſores.li.7.colum.1598.C
Vitia poſſeſsionum ſunt triplicia.lib.7.co.1598.A.in gl.i.
Vitioſa an efficiatur res, ſi vacans occupetur. li.8.co.1789.D
Vitricus an poſsit eſſe tutor priuigni.li.5.co.1123.D
Vitricus eſt quaſi pater. li.9.co.2091.B.
Vitricus poteſt eſſe tutor priuigni ſui.li.5.co.953.A
Vltio qualiter accipitur in iure.lib.3.colũ.503.A
Vocari in ius an quis poſsit ſine iuſſu iudicis. lib.9.co.2011.D
Voluntas cum aliquo actu ſpectatur in maleficiis,non exitus. li.1.co.134.D
Voluntas inſpicitur. li.9.co.2055.D
Voluntas ſine effectu,an ſit punienda. li.3.co.607.B
Voluntates enunciatiuæ non ſunt ſeruandæ,ſed diſpoſitiuæ. li.5.co.1125.B
Vota ſunt reddenda. li.8.co.1981.D
Vſucapere non deſinit,qui vi deiectus incontinenti poſſeſsionem recuperat. li.9.co.2048.D
Vſucapi poteſt aliquando,quando non poteſt alienari. li.2.co.378.B
Vſucapio an interrumpatur per litis conteſtationem. li.5.co.1638.A
Vſucapio an interrumpatur ſi ſcientia rei alienæ ſupereueniat. li.5.co.949.A
Vſucapio completur quandoque interrupta poſſeſsione. li.7.co.1602.A
Vſucapio non habet locum in rebus furtiuis & vi poſſeſsis. li.2.co.335.C
Vſucapio non quæritur ignoranti. li.7.co.1591.C
Vſucapio quandoque procedit ſine poſſeſsione. li.7.co.1626.D
Vſucapionem impedit duplex vitium. li.5.co.1172.A
Vſufructuarius non ſemper eſt ſatisdatione onerandus. li.3.co.562.C
Vſufructuarius quandoque releuatur à ſatisdatione. li.6.co.1504.D
Vſufructuarius quare non poſsit præſcribere. lib.3.co.564.D
Vſufructuarius ſi non poteſt ſatisdare,quid erit. li.3.co.562.C
Vſusfructus aduentitiorum filij in multis caſibus patri non quæritur.lib.6.colum.1497.D
Vſusfructus alternato tempore relictus, ſi perditur pro vno anno,nõ perditur pro alio. li.3.co.578.D
Vſusfructus an perdatur per monaſterij ingreſſum. li.6.co.1497.C
Vſusfructus quem habet pater in aduentitiis filij,an finiatur morte filij. lib.3.col.561.D.in gl.i.
Vſusfructus quid eſt. li.3.co.561.B
Vſusfructus ſeruo relictus quando dicitur finiri. li.3.co.571.C
Vſufructu legitimæ an poſsit filius fraudari. li.3.co.507.C
Vſura aliquando debetur ex nudo pacto. li.4.co.784.D
Vſura centeſima,quæ ſit. li.4.co.546.D
Vſura centeſima eſt in multis caſibus præſtanda. li.3.co.792.D
Vſura aliquando eſt licita etiam de iure canonico. li.4.co.780.D
Vſuræ an debeantur ex pacto incontinenti appoſito. li.4.co.781.B
Vſuræ an poſsint peti ſecundum ius ciuile. li.1.co.13.C
Vſuræ an tollantur principali obligatione ſublata. li.4.co.792.A




BIU Cujas

Vsuræ debẽtur iure bono, meliori, & optimo. li.4.co.780.C
Vsuræ de iure ciuili sunt conditæ & sublatæ. li.4.co.787.B
Vsuræ quando sunt præstandæ. li.2.colum. 328.D
Vsuræ quando sunt soluendæ. lib.7.colum. 1633.C
Vsuræ quæ cœperunt currere, non tolluntur sola oblatione. li.4.co.788.D
Vsuræ specierum cognitio. li.4.co.792.C
Vsuræ sunt odiosæ, nec debentur sine stipulatione. li.8.col.1855.D
Vsurarum taxatio qualis esse debet. lib. 4. co.792.C
Vsuras minores accipiens sibi præiudicat. li.4.co.782.B
Vsuras quatenus stipulari liceat. lib.4. col. 786.D
Vsurpare in bonam partem. li. 4.co.711. B. in gl.f.
Vtile per inutile nõ vitiatur. li.4.co.793.A in gl.a.
Vxor an possit maritum de adulterio accusare. li.9.co.2023.D
Vxor debet esse in viri seruitio. lib. 6. col. 1204.D
Vxor etiam matrimonij tempore est in potestate patris. lib.6.co.1420.C
Vxor habens virum inutilem, dicitur vidua. li.9.co.2067.B
Vxor militis an possit restitui contra alienationem se absente de re sua factã. li. 2. co.397.B
Vxor non est affinis marito. li.6.c.1287.D
Vxor præfertur fisco in successione. lib.5. co.1024.A
Vxor res mariti tribus temporibus surripit. li.6.co.1189.D
Vxor viro succedit aliis deficientibus. li.6. co.1233.D. in mar.
Vxores duas simul habens, efficitur infamis. li.9.co.2032.A
Vxores multæ gaudent de morte mariti. li. 5.co.1001.A

X

Xenodochium quid. li.1.col.45. C. in gl.m.
Xenones qui dicantur. li.1.co.48.D

Finis indicum.

# IMPERATORVM NOMINA,

## QVORVM CONSTITVTIONES DVODECIM *libris Codicis sunt insertæ.*

Hadrianus.
Antoninus Pius.
Diui fratres, siue. M. Antoninus & Verus.
M. Aelius Antoninus solus.
Aelius Pertinax.
Seuerus & Antoninus Caracalla.
Antoninus Caracalla solus.
Antoninus Heliogabalus.
Alexander.
Maximinus.
Gordianus.
Philippus.
Decius.
Gallus & Volusianus.
Valerianus & Gallienus.
Gallienus & Valerianus iunior.
Gallienus solus.
Claudius.
Aurelianus.
Probus.
Carus Carinus & Numerianus.
Carinus & Numerianus.
Diocletianus.
Diocletianus & Maximianus Herculius.
Cõstãtius & Maximianus Galerius
Constantinus Magnus.
Constantinus iun. Constantius & Constans.
Constantius & Constans.
Constantius solus.
Iulianus.
Iouinianus.
Valentinianus & Valens.
Iidem & Gratianus.
Valens Gratianus & Valentinianus. II.
Gratianus & Valentinianus. II.
Iidem & Theodosius.
Valentinianus. II. Theodos. & Arcadius.
Theodosius & Arcadius
Iidem & Honorius.
Arcadius & Honorius.
Iidem & Theodosius iunior.
Honorius & Theodosius iunior.
Theodosius iunior solus.
Idem & Valentinianus. III.
Valentinianus. III. solus.
Idem & Martianus.
Martianus solus.
Leo.
Idem & Anthemius.
Leo iunior & Zeno.
Zeno.
Anastasius.
Iustinus.
Iustinus & Iustinianus.
Iustinianus solus.

# LITERARVM NOTAE, QVAE PER XII. LIBROS

## CODICIS VEL IN CONSTITVTIONVM INSCRIPTIONIBVS,

*vel temporum denotationibus hinc visuntur, ne cui fortè caliginem obiiciant, ad hunc modum legi debent.*

A.
AA.
A & C.
AA. & CC.
Accept.
C.
CC.
CC. COSS.
Cæs.
Cæss.
Ciuitat.
Cl. Cæs.
Com.
Com. R. P. vel rer. priu.
Com. S. L. vel Sacr. larg.
COS.
COSS. vel conss.
Augustus.
Augusti.
Augustus & Cæsar.
Augusti & Cæsares.
Accepta.
Cæsar, vel Clarissimus.
Cæsares vel Clarissimi.
Clarissimis Consulibus.
Cæsar.
Cæsaribus.
Ciuitatis.
Clarissimus Cæsar.
Comes.
Comes rerum priuatarũ.
Comes sacrarũ largitionũ
Consule.
Consulibus.
Conss.
Cõst. vel. Cp. vel Cõstp. vel Constantinop.
Correct.
D.
Dat.
D. S.
D. PP.
DN.
Dix.
Emiss.
Fl.
G.
Gen. PP.
Id.
Imp.
Impp.
Consularis.
Constantino - poli.
Correctori.
Data, vel Dicta.
Data.
Data subscripta.
Data proposita.
Domino, vel dño nostro.
Dixerunt.
Emissa.
Flauius.
Gesta.
Gennadio p̃fecto p̃torio.
Idus, vel Idibus.
Imperator.
Imperatores.



BIU Cujas

| | |
|---|---|
| In for. Tr. | In foro Traiani. |
| IV. | Quarto. |
| Kal. | Kalendas, vel Kalendis. |
| L.Iul. | Legem Iuliam. |
| Lect. | Lecta. ſ. apud acta. |
| Mag. | Magiſtro. |
| Magiſt.mil. | Magiſtro militum. |
| Mag.off. | Magiſtro officiorum. |
| N. | Nobiliſsimo. |
| N.Cæſ. | Nobiliſs. Cæſare. |
| NN.Cæſs. | Nobiliſsimis Cæſaribus. |
| Non. | Nonas vel Nonis. |
| N.P. vel Nob. P. | Nobili vel Nobiliſsimo puero. |
| Off. | Officiorum. |
| Quæſt. | Quæſtori. |
| R.P. | Rerum priuatarum. |
| R.P.orient. | Rerũ priuatarum oriẽtis. |
| P.vel Pr. | Præſidi. |
| Præſ.prou. | Præſidi prouinciæ. |
| PP. | Propoſita, vel Patri patrię, vel Pręfecto p̃torio. |
| PF. | Præfecto. |
| PP.G. | Propoſita geſta. |
| P.V. | Præfecto vrbi, vel vigilũ. |
| P.Vig. | Præfecto vigilum. |
| P.V.R. | Præfecto vrbis Romæ. |
| P.vel P F.Aug. | Præfecto Auguſtali. |
| PP.emiſs. | Propoſita emiſſa. |
| PP.Gall. | Pręfecto prętoriorũ Gallianorum. |
| Pet. | Petita. |
| Pleb. | Plebis. |
| Præf.ann. | Præfecto annonæ. |
| Præt. | Prætoribus. |
| Pr.vel Prid. | Pridie. |
| Prop. vel Propſt. vel Propoſ. | Propo- ſita. |
| Proconſ. | Proconſuli. |
| Proconſs. | Proconſules. |
| Publ.iudic. | Publicis iudiciis. |
| S. | Salutẽ, vel Scripta, vel Subſcripta, vel Suppoſita. |
| S.D. | Salutem dicit, vel dicunt: vel Subſcripta data. |
| Subſcr. | Subſcripta. |
| S.L. | Sacrarum largitionũ, vel Sacrarum literarum. |
| Sacr.liter. | Sacrarum literarum. |
| S.P. | Subſcripta petita. |
| SP. | Suppoſita. |
| S.P P. | Subſcripta propoſita. |
| Supp. vel Suppoſ. vel Suppoſit. | Suppo- ſita. |
| S.petit. | Subſcripta petita. |
| Tit. | Titulo. |
| Trib.pl. | Tribunis plebis. |
| V. | Viro. |
| V.C. | Viro clariſsimo. |
| VV.CC. | Viris clariſsimis. |
| Vic.vel Vicar. | Vicario. |

BIU Cujas

BIU Cujas

*Diuisio.*

IN NOMINE DOMINI. *Iustinianus generis humani director in præsenti rubrica, siue intitulatione tria facit: quia primo ponit diuini nominis inuocationem: per quam deus veneratur. Secundo ponit propriam & appellatiuam descriptionẽ, per quã præsens opus denominatur. Tertio subdit intitulationẽ, per quã præsens opus proœmialiter inchoatur. Secunda ibi, Codicis domini &c. Tertia ibi, repetitæ prælectionis. vsque in finem rubricæ. h.d. secũdũ Bal. Vel aliter: Diuiditur ista rubrica in tres partes. Prima est generalissima ad omne opus inchoandum: vsque ibi, codicis. Secunda generalis ad totum istud volumen dumtaxat: vsque ibi, de nouo Codice faciendo. Tertia specialis ad istam primam cõstitutionem. hoc dicit secundum Paulũ de Cast.*

** Quidam putant hæc verba, iuris enucleati ex omni vetere iure collecti, huc adiecta ex inscriptiõe Pãdectarũ.*

a In nomine domini. *Incipit à deo: vt. j. de officio pfecti ptorio Africæ. l. in nomine domini.*

b Iustiniani. *quia Iustini filius fuit: vt instit. de dona. §. est & aliud.* [2] *Et dicitur hoc ad differentiã trium codicũ, de quib⁹. j. fit mentio in cõsti. 2. Acc.*

c Sacratissimi. *quia inunctus, vel quia sacras leges nobis tradidit.*

d Perpetui. *id est, generalis: vt instit. de satisfda. tuto. & cu. 2. vers. po.*

*Adde gl. in verbo, Iustinianus. in subscriptione proœmii Digestorum: & Instit.*

*Perpetuũ qualiter accipitur.*

*Lucæ. 2. Roma. 13.*

*sic infra, de eden. l. edita. vnde illud: Exiit edictum, &c. & in epistola: Omnis anima, &c. ponitur & aliter, vt diximus. ff. pro soc. l. 1.*

e Augusti. *ab augeo quoad propositum: vt & matrimonium dicitur res individua, licet quandoque diuidatur: vt insti. de pa. po. in prin. & C. de repu. l. consensu. Vel dicitur ab Octauio Augusto, dicto ab auguror, quod est diuinare. ADDITIO. Hic solet quæri, an donatio facta per Constantinum papæ Siluestro, quia per eã diminutũ est imperiũ, valeat. vide Ange. Areti. in superscript. insti. & eos ad quos ipse remittit, quibus adde Abba. consi. 84. versi. sed in casu nostro. & glos. in verbo, Constantinum. in Cle. 1. §. porro præter. versi. ipsaque omnia. de iureiurando.*

f Repetitæ. *Iusit enim fieri primo codicem ex tribus, & iterũ iussit dissolui, vt ibi apponeret quasdã decisiones, quas postea fecerat: & sic iterum iussit ligari, & ideo dicit, repetitæ: vt infra, de emen. iusti. co. per totum. & §. in antiquis enim &c. Itẽ quod dicit, prælectionis, id est lectionis. & est figura prothesis.*

*b Multiplices figurarũ species ponit glo. in verbo, parte ablata. in. c. forus. extra de verbo. sig.*

g *DE NOVO CODICE FACIENDO.*

*Superior rubrica est communis ad totum librum: sed quod sequitur, scilicet de nouo Codice confirmando, ad constitutionẽ istam tantũ. Azo.*

HAec quæ. Hanc constitutionẽ diuide in quatuor partes, vt in glo. j. Casus in terminis nõ potest cõmodè poni: sed loco casus figura talẽ quæstionem secundũ Bal. Senatores quæsiuerũt ab imperatore sic: Domine, scimus q̃ officiũ vestrũ debet esse circa duo, scilicet circa arma, & leges. circa arma scimus vos bene egisse: sed quærimus, qualiter feceritis circa leges? Respon. imperator q̃ ea, quæ necessario corrigenda esse multis retro principibus visa sunt: tamen nullus eorum ad effectum protulit: nos in præsenti proponimus donare communi vtilitati, lites amputando, superfluitatem constitutionum resecando, & vnum codicem sub nostro felici nomine componẽdo, in quem colligatur omnis substantia veterum codicum, & nouellarum constitutionum. hoc dicit vsque ad versic. ideoque. Sed instat quærens: domine quot sapientes elegistis ad hoc opus faciendum? Respon. imperator (tria considerans, scilicet operis ponderositatem, operis substantialitatem, & operis vtilitatem) quòd ipse elegit decẽ viros quos nominat & cognominat, ad hoc sufficientes, & fama, & dignitate præclaros & sublimes. Hoc dicit vsque ad. §. quibus. Viso casu literali ex tex. resultant notãda

Codex.

# In nomine [a]

domini nostri Iesu Christi, Codicis domini Iustiniani [b] sacratissimi [c] principis, perpetui [d], augusti, [e] iuris enucleati ex omni vetere iure collecti, * repetitæ [f] prælectionis incipit constitutio prima.

## DE [g] NOVO CODICE faciendo.

*Retro visa cõmuniter vtilia, litiúmque decisiua, audacter sunt adtentata, superfluitate resecanda. hoc dicit secundum Salycetum. Vel sic: Ista fuit quædam epistola Iustiniani imperatoris, quam direxit senatoribus vrbis Constantinopolitanæ: vt patet in fine eius. h.d. secundũ Pau. de Cast.*

Imperator IVSTINIANVS Augustus ad Senatum vrbis Constãtinopolitanæ.

HAec, [h] q̃ necessariò corrigenda esse multis retro principibus visa sunt: interea tamẽ nullus eorũ ad effectũ ducere ausus est: in præsenti [i] rebus donare cõmunibus [k] auxilio dei omnipotẽtis cẽsuimus [l], & ꝓlixitatẽ †litiũ [m] amputare: [n] multitudine [o] quidem constitutionũ quę tribus codicibus, Gregoriano, Hermogeniano, atq; Theodosiano cõtinebantur, illarum [p] etiam quæ post eosdẽ codices à Theodosio diuinæ recordatiõis, aliísq; post eũ [q] retro principibus, [r] & à nostra etiã clementia positę [f] sunt, resecãda: [t] vno autẽ codice sub felici nostri numinis vocabulo cõponendo, † in quem colligi tam memoratorũ triũ codicũ, q̃ nouellas [u] post eos [x] positas [y] cõstitutiões oportet.

*Pro magnitudine rei gerendæ sunt artifices eligendi. h.d. secundum Salycetum.*

Ideoq; [z] ad hoc maximũ [a], † & ad ipsius reipublicę [b] sustentationem [c] respiciens, [d] opus efficiendum, elegimus [e] tanto fastigio [f] laborũ, tãtæq; sollicitudini sufficiẽtes, [g] Ioannẽ † virũ excellentissimũ, exquæstore [h] * nostri sacri palatij, consularẽ [i]

*†Cõcor. cum hoc textu cle. dispendiosam. de iudi. & ca. dispendia. de rescript. lib. 6.*

*†Cõcor. glo. vlt. in ca. fuerunt. distin. 7.*

*† aliàs, ad hoc maxime opus effi ciẽdũ, & ad ipsius reip. sustẽtationẽ respiciẽtes, eleg. &c.*

*†Dicit glo. in proœmio lib. 11. decret super verbo decorẽ, quòd hi viri erãt gloriosi, nõ solũ sciẽtia legum, sed etiã experiẽtia rerũ.*

** exquæstorem.*

*Legibus sustẽtatur respublica.*

*Fastigiũ.*

*Exquæstor Exquæstus.*

*Exconsul.*

*Consularis. Consul.*

1 *Censuimus.* id est, ordinauimus in corde, vel toti reipublicæ, vel imperio: alia tamen forma, quàm olim.

m *Litium.* quæ fiebãt immortales. etiã repete, multitudine. Ac.

n *Amputare.* reddit adtentum. & facit. ff. si cer. peta. l. quidam.

o *Multitudinẽ.* aliàs, multitudine. & tũc est. j. resecãda, & meli⁹.

p *Illarum.* scilicet constitutionum.

q *Eum.* scilicet Theodosium.

r *Retro principibus.* quoad nos: id est, ante nos.

s *Positæ.* vt extrauagantes constitutiones.

t *Resecanda.* aliàs resecando. & tunc habeas multitudinem. aliàs resecanda, & tunc multitudine.

u *Nouellas.* non omnes, sed vtiles.

x *Post eos.* tres codices.

y *Positas.* id est, factas.

z *Ideoque.* quia iam nos diximus quòd volebamus illos tres codices & extrauagantes constitutiones in vnum codicem redigere, ideoque.

a *Maximum.* si habes, maximum, plana est. si habes maxime, sic expone: nam non solum istos decem viros elegimus ad hoc opus: sed etiam ad alios libros faciendos: sed maxime ad hoc.

b *Reipublicæ.* id est, imperij.

c *Sustentationẽ.* quia p leges sustẽtat respublica, sicut & p arma.

d *Respiciens.* alias, respicientes, & tunc plana. alias, respiciens, & tunc sic construe: Ideoque elegimus viros ad hoc maximum opus efficiendum: opus dico respiciens ad sustentationem ipsius reipublicæ, id est, imperij.

e *Elegimus.* scilicet homines qui ibi ponuntur.

f *Fastigio.* id est, altitudini vel magnitudini. & scribe per g, non per d. Accur.

g *Sufficientes.* scilicet viros infra scriptos.

h *Exquæstore.* nomen est dignitatis, sicut dico in expræfecto, & excõsule, secundum Io. vt infra de aduo. diuer. iudi. l. petitionem. §. egredientem. sicut exquæstor: vt. ff. de offi. quæst. l. j. in fi. Alij dicunt eum exquæstorem, qui quæsturam dimisit. & sic exconsul qui consulatum dimisit.

i *Consularem.* consularis est qui insignia consulum beneficio principis consequitur: sed consules sunt in ipso actu gerendi: vt infra, de consuli. l. iij. & iiij. lib. xij.



BIU Cujas

atque patricium: [a] Leõtium virum sublimissimũ, magistrum militum, exprefecto* prętorio, consularem atque patricium: Phocam virum eminẽtissimũ, magistrum militum, consularẽ atque patricium: Basilidem virum excellentissimum, exprefecto* prætorio [b] Orientis, atq; patricium, Thomã virum gloriosissimum, quæstorem sacri nostri palatij, & exconsule:* Tribonianum virum magnificum, magisteria dignitate inter agentes [c] decoratum: Constantinum virũ illustrem, comitem sacrarum largitionum [d] inter agentes [e] & magistrum scrinij libellorum, sacrarumque cognitionum: Theophilum virũ clarissimum, comitem sacri nostri consistorij, & iuris in hac alma vrbe [f] doctorem: Dioscorum & Prę sentinũ, disertissimos togatos fori amplissimi prætoriani.

*Imperator electis viris tradit formã veram vt inutiles præfationes, & similia, ex quibus non augetur effectus, & contraria resecarent, & similiter ea quæ erant abolita rationabili consuetudine, & claras & apertas leges ex tribus codicibus & nouellis traderent, ipsisq; adderẽt & detraherẽt, & earum sensum clariorem efficerent vbi opus foret, & in vnum codicem componerent. h. d. secundum Bal.*

Quibus [g] specialiter permisimus [h] (resecatis tam superuacuis, quantum ad [i] legum [k] soliditatem [l] pertinet, præfationibus, [m] quàm [n] similibus, [o] & contrariis, [p] præterquam [q] si iuris alia diuisione [r] adiuuentur: [f] illis [t] etiam quæ [u] in desuetudinem [x] abierunt) certas, [y] & breui [z] sermone conscriptas ex iisdem tribus codicibus & nouellis [a] constitutionibus leges [b] cõponere, & cõgruis [c] titulis subdere: [d] adiicientes [e] quidem & detrahẽtes, [f] immo & [g] mutantes [h] verba earum vbi hoc rei commoditas exigeret: colligẽtes [i] vero in vnam [k] sanctionẽ quæ variis cõstitutionibus dispersa sunt, & sensum earum clariorem efficientes: ita tamen, vt ordo temporum earum cõstitutionum non solum ex adiectis diebus [l] consulibusque, sed etiam ex ipsa compositione [m] earũ clarescat: primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo ponendis. [n] & si quæ earum sine die & consule in tribus veterib⁹ codicibus, vel in quibus nouellę constitutiones receptæ sunt, inueniantur: ita his ponendis, nullaque dubietate super generali earũ robore [o] ex hoc oriunda: sicut & illas vim generalis constitutionis obtinere palam est, quæ ad certas [p] personas [q] rescriptę, [r] vel per pragmaticam [f] sanctionem ab initio datæ, eidem nouo Codici propter vtilitatẽ sanctionis insertæ [t] fuerunt. [u]

*Imperator superius posuit suam intentionem circa principium voluminis, & tamen inueniet postea in aliis titulis aliorum imperatorum. postea iterum & eiusdem Iustiniani legem inueniet primo factam poni postea, & factã postea prius positam: vt patet infra, de iudiciis. l. properãdum. & infra, vt intra certum tempus. l. fi. Item nota hic de ordine, vt not. in auth. de hære. & fal. §. in ordinatum. col. j.*

a *Patricium.* expone vt institu. quibus modis patri. pote. sol. §. filiusfamiliàs.

b *Prætorio.* natum vel vocatum.

*Inter agentes.*

c *Inter agentes.* inter agentes dicuntur qui sunt inter eos qui res imperiales administrant. Vel, qui agunt, id est, morantur circa latus principis. vnde habes. j. tit. de principib⁹ agẽtiũ in rebus. li. xij.

d *Largitionum.* id est, donationum, quæ fiebant in aula regia.

** expræfectum.*

e *Inter agentes.* quidã habent inter gẽtes, sed male. Dic ergo inter agentes. & id expone vt s. Accursius.

** expræfectum.*

f *Vrbe.* scilicet Constantinopolitana.

g *Quibus specialiter, &c.* Sunt ergo decem:

** exconsulẽ*

& sic decem fuerũt in petendis tabulis: vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. exactis. Tres vero in institutis. xvj. in compilatione Digestorũ: vt institu. in procemio. §. cumque hoc deo. &. §. quas ex omnibus &. j. de vete. iu. enu. l. ij. §. quæ omnia. Itẽ quinque in cõpilatione noui Codicis: vt. j. tit. ij. §. sed cum nouellæ.

h *Permisimus.* scilicet præcipiendo. Et not. quòd decem facit præcepta.

i *Quantum.* q. d. solidæ, id est, integræ leges remaneant, resecatis superfluis.

k *Legum.* ecce primũ præceptum.

l *Soliditatẽ.* quia medulla legis bene est solida sine superuacuis præfationibus.

m *Præfationibus.* nota, superuacuis. aliàs cõtra. ff. de orig. iur. l. j.

n *Quàm.* ecce secundum.

o *Similibus.* ad hoc est cõtra. ff. de distra. pi. l. arbiter. &. l. vlti. sed fuit vitium scriptoris. Item & aliàs in multis locis sunt similia, quæ omnia solue vt. j. de vete. iure enu. l. ij. §. si quid.

p *Contrariis.* ecce tertium.

q *Præterquam.* similibus dico, præter. q. d. id est, pleniore indagine: vt. j. tit. j. §. sed cum fit. &. j. de vete. iure enu. l. ij. §. si quid. Item probatur ex duobus: vt. j. de iur. & fac. igno. l. si post diuisionem. &. ff. fa. er. l. cum putarem. nõ autem refertur ad id quod dixerat de contrariis: quia nullum contrarium inuenitur: vt. j. de vete. iu. enu. l. ij. §. contrarium. Vel etiam ad contrarium potest referri. & tunc patet exemplum in. ll. supradictis. l. si post diuisionem. &. l. cum putarem.

*Cõtrarietas nulla est in legibus.*

r *Diuisione.* id est, additione.

f *Adiuuentur.* illa scilicet similia.

t *Illis.* scilicet resecatis.

u *Quæ.* ecce quartum.

x *In desuetudinem.* sic institit. in procemio. §. igitur post. in fine. & infra, de vete. iur. enu. l. j. §. sed & si quæ. iij. col. Accursius.

y *Certas.* in sui responsione. vnde in fi. huius legis vocat, indubitatas: & hoc fallit vbicunque est dissentio doctorum: & in. ff. sæpe fallit in Scæuola.

z *Breui.* hoc fallit in legibus Iustiniani quandoque.

a *Nouellis.* quæ sunt extrauagantes.

b *Leges.* sic reddit dociles. nam docilem facit, qui summam rei breuiter comprehendit. Accursius.

c *Congruis.* ecce quintum.

d *Subdere.* subaudi, eos permisimus. Accursius.

c *Adiicientes.* ecce sextum. Accursius.

f *Detrahentes.* ecce septimum.

g *Immo.* ponitur pro, &. Et secũdum quosdam sic exponitur. j. de sacrosan. eccle. l. iubemus. ij. §. œconomus. non correctiue: vt & aliàs. ff. de hære. insti. l. si ita scriptum. in prin. *ADDITIO.* De ista dictione, immo, quãdo ponatur copulatiue, & quando correctiue, vide Bar. hic, & eundẽ in. l. si ita scriptum. in glos. alle.

h *Mutantes.* ecce octauum.

i *Colligentes.* ecce nonum. & beneuolũ reddit. quia dicit, ex pluribus vnũ facturos: vt. j. de iur. delib. l. fi. in prĩ. &. §. fi. Itẽ nota quòd sanctio dicitur multis modis: vt notatur in procemio. ff. in prin.

k *In vnam.* i. legẽ imperialẽ. vel. i. hunc codicem. ita sequitur. x. præceptum.

l *Diebus.* sic dies & cõsules erãt adiecti. *ADDITIO.* An leges valeant sine die & cõsule, vide Bar. hic: & latius per glos. eiusdẽ in extrauaganti, qui sint rebelles. versi. data. Itẽ an statutũ debeat edi cum die & consulẽ: & an requirat scripturã, vide Alex. de Imo. in rubri. ff. de noui ope. nuncia. Accursius.

m *Compositione.* id est, cõpillatione primo loco, vt primo lex sit vnius imperatoris, & sequens eiusdẽ tituli sit sequentis imperatoris post illum, & sic deinceps. Non autem intelligas quoad totum volumẽ. nam inuenies legem Iustiniani etiã circa principium voluminis, & tamen inuenies postea in aliis titulis aliorum imperatorum. postea iterum & eiusdem Iustiniani legem inuenies primo factam poni postea, & factã postea prius positam: vt patet infra, de iudiciis. l. properãdum. & infra, vt intra certum tempus. l. fi. Item nota hic de ordine, vt not. in auth. de hære. & fal. §. in ordinatum. col. j.

*Leges quo ordine sint ponendæ.*

n *Ponendis.* scilicet sine die & consule. & valet vt subiicit. Sed contra. j. de diuer. re. si qua. Solu. hic de his, quæ iuris corpore clauduntur, ibi non.

o *Robore.* quòd sint sine die & consule. Accursius.

p *Ad certas.* ex motu principis.

q *Personas.* ad hæc verba concordat. j. in cõstitutione proximè sequen. §. hunc igitur. ibi, nullaq; dubitatione. Accursius.

r *Rescriptæ.* huic est contra. j. de legi. & constitu. l. ij. & institu. de iure natu. §. sed & quod principi. in fi. Solu. hic de his quæ iuris corpore clausæ sunt: ibi nõ. Vel hic rescripsit in aliqua quæstione respondendo quid sit iuris: sed ibi in priuilegiis. Item intellige hoc quod hic dicitur, nisi dicatur in lege expressim contrarium: vt patet. ff. de cen. l. j. &. j. de decur. l. neq; Dorotheum. lib. x. &. j. de his qui ad eccle. confu. l. fi. in prin.

f *Pragmaticam.* quæ fit concilio procerum. *ADDITIO.* Vide glo. in verbo, pragmaticam. in pragma. sanct. in titu. de conclu. cc. Gal. post princip.

t *Insertæ.* aliàs, indultæ.

u *Fuerunt.* futuri temporis. nec enim est factus, sed fieri mandatur per hanc constitutionem.

*Notitiam.*

BIU Cujas

a *Notitiam.* ad senatores loquitur.
b *Et indubitatas.* &, ponitur pro, id est.
c *Ad citiores.* propria potest intentio Iustiniani hic notari: sed & benevolentia. Accursius.
d *Decisiones.* aliàs, diuisiones.
e *Fiat.* ecce propria Iustiniani intentio.
f *DE IVSTINIANEO codice cõfirmãdo.*
*Superior cõstitutio fuit facta nõdum facto Codice, hoc cũ iã esset factus: vt infra, ea.l.§. tollendis. ibi, iisdem prudentibus.*
g Inclytus. *id est, bene auguratus. totum expone vt in proœmio. ff. in prin.*
h Mennæ. *supple, missa fuit ex præcepto, &c. Accursius.*

i EX *præcepto.* Pro huius cõstitutionis casus positione diuide eam secundũ Viuia. in quatuor partes. Prima pars coniungit leges & arma, & vnum dicit egere auxilio alterius, & factum armorum se bene expedisse, & qualiter expediuit. Secũda dicit, qualiter expediuit se de legibus per. x. viros: & sic recipi ad superiorem constitutionẽ. Tertia mãdat hunc codicem seruandum aliis codicibus prætermissis, qualescunque sint leges: ex quo erunt in hoc vodũ, *Imperator Iustinian. &c.* lumine. Quarta cõmendat hunc codicẽ, eum extendens inter subiectos. Secunda ibi, sed cum. Tertia ibi, hunc igitur. Quarta ibi, illustris. Ex textu no. primo in princi. quid fuit, quod fecit antiquitus Romanos præcellere & dominari cũctis nationibus. Not. secundo in versi. hunc igitur. quòd imperator prohibet allegari veteres codices. Tertio no. ibi, falsi criminis. quòd allegans leges abrogatas incidit in crimen falsi: quòd quando sit verum, dic vt not. in. c. nouit. extra de iud. in glo. quicunque. & per Barto. in. l. fi. ff. de fal. Vltimo no. in. §. si quæ vero. & ad hoc semper allegatur, quòd per nouã legem vel statutum non censentur reuocata priuilegia concessa singularibus personis, & non comprehensa in corpore iuris vel statuto, secundum Pau. hic.

**Haud dubiè sic legẽdũ, Mennæ præfecto prætorio expræfecto huius almæ vrbis, & patricio. (et sic habes superscriptionem cõstitutionis. Constitutio sic incipiet) Summa reipub. &c.*

i *Ex præcepto.* aliàs, ex præcepto almæ verbis cõditoris Constantini, &c.
k *Vrbis.* subaudi, conditoris. Et sic patet quòd de noua Roma, cum eam fecerit Constantinus: non de veteri cum eam fecerit Romulus. Et dic, quòd Constantinus præcepit hic duo: scilicet quòd arma & leges essent ad tuitionem reipublicæ: & hoc si habes, Constantini. sed aliàs est, Constantino & patricio. tunc dic: ex præcepto, scilicet diuino summa tuitio veniẽs Cõstãtino, &c. & sic sunt datiui casus. & semper incipit cõstructio, summa, &c. & facit insti. in proœmio in prin. imperatoriam, &c.

*Roma est duplex.*

Hæc igitur ad vestram notitiã [a] ferre properauimus, vt scia tis quãta nos diuturna super rerum cõmuni vtilitate cura sollicitet, studentes certas & indubitatas, [b] & in vnũ codicẽ collectas esse decætero cõstitutiones: vt ex eo tãtũmodo sub felici nostro nomine nũcupando codice, recitatio constitutionũ in omnibus ad citiores [c] litium decisiones [d] fiat [e] iudiciis.

DE IVSTINIANEO
Codice confirmando. [f]

*Ista fuit epistola directa ad præfectum prætorio, postquam viri de quibus in præcedenti dictum est, opus eis commissum expleuerunt: per quam imperator confirmat codicem nouiter factum per illos, & mandat ipsum publicari & seruari. h. d. secundum Pau. de castro.*

Imp. IVSTINIANVS pius, felix, inclytus, [g] victor ac triumphator, semper Augustus, Mennæ [h] præfecto præto.

EX præcepto [i] *huius almæ vrbis [k] Cõstantini consulis ac patricij, summa [l] reipublicę tuitio de stirpe duarum rerum, armorũ scilicet atque legum veniẽs, vimq; suam exinde muniẽs, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus, omnibusq; gẽtibus dominari tam præteritis effecit tẽporibus, quàm deo propitio in æternum efficiet. istorũ etenim alterum alterius auxilio [m] semper eguit: & tã militaris res legibus in tuto collocata est, quàm ipsę leges armorum præsidio [n] seruatę [o] sunt. ℣ Merito [p] igitur [q] ad primam [r] cõmuniũ [s] rerum sustentationẽ, nostram sententiam & mentẽ laboresq;*

A l *Summa.* aliàs, summa tuitio. & aliàs, summa rei publicæ tuitio. Et nota quòd Pynus hic, Summa, &c. incipit legem. sed alibi sic, ex præcepto huius almæ vrbis Constantini atque patricij. & quòd dicit, vrbis: subaudi, conditoris.
m *Auxilio.* Nam & leges indigent armis: vt. ff. de rei vin. l. qui restituere. Item ad puniendos rebelles: vt infra, de episc. & cle. l. fi. † *In nõnullis* hoc. & arma legib⁹ vt. ff. de re mili. l. iij. §. miles. vsq; in fi. legis.
n *Præsidio.* i. auxilio.
o *Seruatæ.* aliàs, seruandæ.
p *Merito.* hic dicit imperator qualiter se habuit ad arma.
q *Igitur.* cum prædicta duo, scilicet arma & leges fecerint Romanum populum omnibus aliis nationibus dominari, & sunt duo brachia mundi: merito ergo imperator fecit, si habuit curam circa ea: & quare habuerit dico: & primo circa arma tãquam digniora. Accur. *ADDITIO.* An arma sint digniora legib⁹, & sic miles preferẽd⁹ sit doctori, vide Bal. in proœmio. ff. veteris, in fi. & Ang. Aret. in proœ. inst. j. respõ.
r *Primam.* scilicet maximã. & hoc vt tollas contrariũ, infra. l. proxi. in prin. vbi dicit q⁹ primo ad leges.
s *Communiũ.* armorũ.
t *Agmina.* milites in agminibus.
u *Veteribus.* scilicet agminibus.
x *Exquisitis.* scilicet expensis publicis.
y *Posita.* scilicet agmina, iuxta illud Ouid. *Ouidius.*
Non minor est virtus q̃ quærere, parta tueri.
z *Firmissima.* s. agmina.
a *Sed cũ.* hic dicit qualiter se habuit ad leges.
b *Insidiantẽ.* Nã quãdo legem non intelligis, tibi insidiatur.
c *Dedidim⁹.* id est, deputauimus. vel, edidim⁹, id est, ad hoc dedimus nosmetipsos.
d *Doctrina.* quoad cognitionem.
e *Experientia.* quoad operationem.

*nostros referẽtes, militaria quidem agmina [t] multiplicibus, & omnem prouidentiam cõtinẽtib⁹ modis correximus: & tam veteribus [u] †ad meliorem statũ breui tẽpore ductis, quàm nouis non solum exquisitis, [x] sed etiam recta dispositione nostri nominis sine nouis expensis publicis constitutis, primo seruãdo posita, [y] deinde noua ponẽdo, firmissima [z] subiectis effecimus. Sed cum [a] sit necessariũ multitudinẽ cõstitutionum, tã in tribus veteribus codicibus relatarum, quàm post earũ cõfectionem posterioribus tẽporibus adiectarum, ad breuitatẽ reducendo, caliginem earũ rectis iudicum definitionibus insidiantem [b] penitus extirpare: ad hoc cõmune præstandũ beneficium deo præsule, prono animo nos dedidim⁹: [c] & electis viris glorioſissimis, tam doctrina [d] legum, quàm experientia [e] rerum, studióq; reipublicæ indefesso, [f] & laudabili proposito pollẽtibus, sub certis finibus magnum laborem cõmisimus: per quem tam triũ veterũ Gregoriani, Hermogeniani atque Theodosiani codicum constitutiones, quàm plurimas alias post eosdẽ codices à Theodosio diuinæ memoriæ, cæterisq; post eũ retro principibus, à nostra etiam clementia positas, in vnum codicẽ felici nostro vocabulo nũcupandũ colligi præcepimus: ℣ Tollendis quidem tam præfationibus nullum suffragium sanctionibus conferẽtibus, [g] quàm contrariis cõstitutionibus, quę posteriore promulgatione vacuatæ sunt: similibus [h] etiam pręter eas, quæ eadem pene sanciendo, diuisionẽ*

t *Multiplicibus.* *Leges armis egent & contra.*
u *Veteribus.* *In nõnullis exẽ. legitim, & tã legibus veteribus ad meliorẽ statũ breui tẽpore ductis, quàm nouis nõ solũ exquisitis, sed etiam recta dispositione nostri nominis, sive nouis expensis. &c. Romani per quid omnibus sunt dominati.*
x *Exquisitis.* scilicet expensis publicis.
y *Posita.* scilicet agmina, iuxta illud Ouid.
Non minor est virtus q̃ quærere, parta tueri.
z *Firmissima.* s. agmina.
a *Sed cũ.* hic dicit qualiter se habuit ad leges.
b *Insidiantẽ.* Nã quãdo legem non intelligis, tibi insidiatur.
c *Dedidim⁹.* id est, deputauimus. vel, edidim⁹, id est, ad hoc dedimus nosmetipsos.
d *Doctrina.* quoad cognitionem.
e *Experientia.* quoad operationem.
f *Indefesso.* id est, non fatigabili. aliàs indefenso studio, id est, quia nullus defendit hoc studium non esse benefactũ. vt sic hæc dictio, in, exponatur, id est, non: vt & aliàs. Vel melius dic, indefenso, id est, multũ defenso per istud opus: & sic ponitur in, pro valde. & sic etiã ponitur, increscit aqua, id est, valde crescit: vt. ff. de aqua plu. ar. l. j. §. j. &, indifficilis. i. valde difficilis. ff. de lib. & posth. l. Gallus. §. ille casus. aliàs est indefesso: & tũc est plana: qa isti nũquã erãt fessi donec cõplerẽt, & semper erãt recẽtes. vnde colligit q⁹ meli⁹ fecerũt: nã in primis horis diei, vel post somnũ quãdo aliquis est recẽs, melius facit: vt. ff. de verbo. sig. l. ij. in fi. *Indefensus sumitur dupliciter. Ingenium acuti⁹ est in primis horis diei.*
g *Conferentibus.* Quandoque enim conferunt: vt patet. j. de catol. in prin. & de rei vxo. act. l. j. in prin. Et de his dic, vt diximus in superiori constitutione.
h *Similibus.* scilicet tollendis.



BIU Cujas

iuris aliquam facere noscũtur: ex qua [a] diuidendo vetera, nouum aliquid nasci videtur: multis insuper aliis [b] ad rectam huius Codicis compositionẽ pertinentibus, [c] iisdem prudẽtissimis viris à nostro numine mãdatis: [d] & nostro studio pro republica instituto, suum præsidiũ deus omnipotens annuit. [e] ℣ Ad istum enim laborẽ, & tanti operis cõsummationem electi, [f] vir excellẽtissimus exquęstore nostri palatij, consularis atque patricius Ioannes: & vir sublimissimus, expręfecto prętorio cõsularis atque patricius, Leontius: vir quoque eminentissimus magister militũ, cõsularis atque patricius. Phocas: etiã vir excellentissimus expræfecto prætorio per Oriẽtem, & patricius, & nũc præfectus prętorio per Illyricum, Basilides: & vir glorioſissimus quæstor sacri nostri palatij, & excõsule Thomas: imo & vir magnificus magisteria dignitate inter agentes decoratus, Tribonianus: & vir illustris comes sacrũ largitionũ inter agentes, & magister scrinij & libellorũ & sacrarum cognitionum, Cõstantinus: & vir illustris exmagistro, & iuris doctor in hac alma vrbe Theophilus: viri etiã disertissimi togati amplissimi fori tuę sublimitatis Dioscorus atque Præsentinus: omnia, quæ eis mandauimus, cũ sedula [g] & peruigili industria, [h] moderataq; digestione, [i] cum dei auxilio ad prosperũ tulerunt terminum, & eundem nouum Iustinianeum Codicem nobis obtulerunt ita compositum: vt & rebus profuturus esset communibus, [k] & nostro conuenisset imperio. ℣ Hunc igitur [l] in ętternum [m] valiturum iudicio tui culminis [n] intimare [o] perspeximus, vt sciãt omnes tam litigatores quàm disertissimi aduocati nullatenus eis licere decætero cõstitutiones ex veteribus tribus codicibus, quorũ iã mẽtio facta est, vel ex iis quæ nouellæ cõstitutiones ad præsens tempus vocabantur, in cognitionalibus recitare certaminibus, [p] sed solũ eidẽ nostro Codici insertis cõstitutionibus necesse [q] esse vti: falsi crimini [r] subdendis his, qui cõtra hoc facere ausi fuerint: cum sufficiat earũdem constitutionũ nostri Codicis recitatio, [s] adiectis etiã veterũ iuris interpretatorũ laboribus ad omnes dirimẽdas lites: nullaque dubitatione emergẽda vel eo quòd sine die & consule quædã cõpositæ [t] sunt, vel quòd ad certas personas rescriptæ sunt: cum omnes generaliũ constitutionum vim obtinere proculdubio [u] est. sed & si quæ earum cõstitutionum detractis vel additis vel permutatis certis verbis (quod & ipsum præfatis excellentissimis viris specialiter permisimus) compositæ sunt: nullis cõcedimus ex libris veterum [x] iuris interpretatorum aliter eas habentes recitare, sed solam iuris interpretatorum sententiam commendare: [y] vt tunc [z] teneat, cum minimè aduersetur [a] eiusdem nostri Codicis constitutionibus. ℣ Si quæ [b] vero pragmaticæ [c] sanctiones, quæ minimè in eodem nostro Codice receptæ sunt ciuitatib⁹ fortè, vel corporibus, vel scholis, vel scriniis, [d] vel officiis, vel alicui personæ impertitæ [e] sunt: eas, si quidẽ aliquod priuilegium [f] speciali beneficio indulgent, omni modo ratas [g] manere: si vero pro certis capitulis [h] factæ sunt, tunc tenere cum nulli nostri Codicis aduersantur constitutioni, præcipimus. Sed & si qua [i] re gesta [k] in tui culminis iudicio, vel in aliis iudiciis ciuilibus vel militaribus, [l] vel apud principia numerorum, pro publicis expensis, [m] vel quibuscunque titulis ad publicum pertinentibus posita [n] sunt: ea etiam prout communis rei commoditas exigit, firma esse censemus. [o] ℣ Illustris [p] igitur & magnifica auctoritas tua [q] pro innato [r] sibi circa rempublicã nostrasque dispositiones explẽdas studio, ad omnium populorum notitiam eundẽ Codicem edictis ex more propositis [s] peruenire faciat: ipso etiã textu Codicis in singulas prouincias nostro subiectas imperio cũ nostra diuina subnotatione [t] mittẽdo, vt eo modo ad omniũ notitiã eiusdẽ nostri Codicis cõstitutiões valeãt peruenire: [u] & vt extãtibus [x] festis diebus, [y] id est, ex die sextodecimo Kalendarum Maij præsentis septimę [z] indictionis, consulatu Decij viri clarissimi

a *Ex qua.* ſ. diuisione.
b *Aliis.* tollẽdis repete, quę oli erãt scripta.
c *Pertinentibus.* scilicet si tollantur.
d *Mandatis.* i. electis.
e *Annuit.* i. suũ præbuit assẽsum. exhibuit voluntatẽ: præstitit fauorẽ. & sic per id quod fecerũt, apparet quòd ea quæ eis cõmisimus, feliciter compleuerũt. & hoc dicit vsque ibi, ad istum enim, &c.
f *Electi.* verbum huius nominatiui est lõge. ĭ. videlicet ibi, ad prosperũ tulerũt, &c.
g *Sedula.* i. continua.
h *Industria.* id est, val de exorauimus eos vt de hac cõpositione deliberarent. Azo. Vel dic, quòd determinat sequentia.
i *Digestione.* id est, deliberatione.
k *Communibus.* id est, propriis singulorũ. & ita expone. s. &. ĭ. semper. nam nõ erant omnia communia cõmunicatione.
l *Hunc igitur.* tertia pars.
m *In æternum.* ponit pro perpetuo.
n *Culminis.* Loquitur Mennæ præfecto prętorio.
o *Intimare.* i. mittere: vt. ĭ. in fi. sed senatoribus tantũ significauit: vt. s. cõsti. proxi. in fi.
p *Certaminibus.* id est, in iudiciis.
q *Necesse.* Nisi imperatores post nos aliqua correxerit: sicut & nos facimus de legibus aliorum. Nã nouæ derogãt antiquis: vt. ĭ. de vete. iur. enu. l. tanta. in prin. &. ff. de legi. & se. con. l. non est nouũ. Et nota hic non esse trahẽdum argumentũ ex legibus abrogatis. &. ĭ. de Lati. lib. tol. l. j. circa prin.
r *Crimini.* id est, accusationi. crimini enim nõ lex vel imperator, sed ipsi se subiiciunt. & facit. ff. ad leg. Cor. de fal. l. fi.
s *Recitatio.* scilicet in iudiciis.
t *Compositæ.* aliàs, cõponite.
u *Procul dubio.* super hoc & superiori dicto potes dicere contraria quæ diximus. s. tit. j. in fi. Accursius.
x *Veterũ.* scilicet triũ Codicum.
y *Commẽdare.* non allegare.

*Argumẽtũ nõ est trahẽdum ex legibus abrogatis.*

z *Tunc.* quod est in tribus Codicibus.
a *Aduersetur.* i. cõcordat. tũc enim allegatur nõ tanquã antiqua, sed tanquã noua: nisi velit subdi crimini falsi.
b *Si quæ.* quarta pars.
c *Pragmaticæ.* Dictũ est. s. de cõstitutionib⁹ clausis in corpore iuris: hic de his quæ sunt extra sanctiones, vt sũt rescripta. *Cõtinuatio.*
d *Scriniis.* his scilicet qui præerãt scriniis. i. officiis quorũ acta reponuntur in scriniis.
e *Impertitæ sunt.* à nobis, aut ab aliis post nos, vel ante nos.
f *Priuilegiũ.* faciendi quid, vel non faciendi.
g *Ratas.* siue aduersetur siue nõ cõstitutioni Codicis. & sic est cõtra. ĭ. de preci. ĭpe. offe. l. rescripta. & de sac. sãc. eccle. l. priuilegia. ij. rñ. Sol. hic, nulli⁹ impetratione fuit cõcessum, ibi sic. Vel hic nõ lædebat alium: ibi sic.
h *Capitulis.* nõ ꝑ priuilegio, sed iure cõmuni.
i *Si qua.* ante hui⁹ Codicis cõpositionẽ. Ac.
k *Regesta.* id est, causã actitata.
l *Militaribus.* quia magister militũ dat sentẽtias. ĭ. de numerariis. li. xij. per totum. Azo.
m *Expensis.* scilicet publicarũ personarũ, puta iudicum, & aduocatorum, & executorum, & militum.
n *Posita.* i. statuta.
o *Censemus.* nõ vt vicẽ legũ teneãt secũdũ H. sed tantũ cõtra eos: nisi forte ex principis permissu de iure respõderunt.
p *Illustris.* quĩta pars & vltima.
q *Tua.* ô præfecte. Accursius.
r *Pro innato.* quia ante natiuitatẽ & post natiuitatẽ fuit studiosus.
s *Propositis.* id est, publicè positis.
t *Subnotatione.* id est, subscriptione. Accur.
u *Peruenire.* quidã nõ habent hic plus.
x *Extantibus.* i. cũ festũ erit celebre, legẽ de eo quãtum poterit.
y *Diebus.* ſ. festiuis Paschalibus extãtibus, id est, aduenientibus.
z *Septimæ indictionis.* Immo videtur. xij. vt ĭ. de vete. iu. enu. l. ij. §. leges. quæ est contra. Sol. verbum, indictiõis, dissimiliter hic & ibi

& ibi accipitur.nam olim.xv. anni erant constituti, & in primo quinquennio imperatori pro tributo offerebatur aurum: in secundo quinquennio,argentum:in tertio,æs.& primi quindecim anni dicebantur prima indictio:secundi,secunda:& sic de singulis. & sic erat.vij.indictio hic, id est, reuolutis septem vicibus quindecim annis: quæ reuolutio ducebat septimam indictionem. & qđ ibi dicitur.xij. id est, duodecim annis septimæ indictionis, quæ fiebat in septima reuolutione quintidecimi anni.& sic est idē tempus hic & ibi. sed hoc non placet: nam nec idem consulatus, nec eædem Kalendæ adsignantur hic & ibi: & ita non est idem tēpus. Dic ergo q̄ hic adsignatur indictio,in qua fuit factus Codex & publicatus: ibi vero adsignatur indictio,in qua fuerunt Digesta correcta,& Institutiones factæ & publicatę: vt ibi apertè dicitur. Sed cōtra hoc esse videtur quod in eadem lege dicitur.§.omni igitur. nam dicitur ibi in tribus annis post cōpositionē Codicis fuisse correcta Digesta, &Institutiones factas, & in septima indictione fuit Codex publicat[9],vt hic dicit. ergo ibi deberet dici decima indictione. Ad hoc respondet, quòd duo anni fuerunt interpositi post compositionē Codicis ante inceptionem Digest. & in tertio correcta. Vel dic quòd statim post cōpositionē Codicis fuerūt inchoata:licet post continuationem steterint p duos annos antequam publicarētur, & in tertio fuerūt publicata. Vel dic melius,quòd de indictione loquitur hic,quæ currebat tēpore,quo factus est primus Codex: in quo nō erant Extrauagātes cōstitutiones:qui fuit postea dissolutus:& nō de Codice nouo,qui nō fuit postea mutat[9]. Itē nota quòd tabelliones cū dicunt,indictione prima vel secunda in instrumētis,intelligitur primus ann[9] indictionis:& sic de singulis. Itē si vis inuenire indictionē cuiuslibet instrumēti publici quādo factū fuerit,vel quę indictio sit,currat,vel currebat quolibet anno:accipe annos domini illius instrumēti,vel eius anni de quo queris,& diuidē per quindecim,& adde tres annos,quia tot erāt tēpore natiuitatis Christi,& reiice quindenarium numerum,do nec habeas eum completum:& quod remanet tota erit indictio: vel si nihil,tūc prima. *ADDITIO.* Nota hic quod dicitur indictio ab indicendo:quia in singulis quindecim annis indicebātur tributa à Romanis.Nā in primis quinque annis dabatur Romanis tributū in ferro pro armis,in secundis in argento pro stipendiariis,in tertiis in auro seruando pro republi.vt per glo. in verbo,indictionis.in authē.vt præpo.nomē impe.in prin.col.v. & G.super rubr.de indictio.lib.x.Simile notatur de triplici corona imperatoris:de quo per glo.in verbo,vestigiis.in cle.Romani de iureiurando. De hac materia vide etiā pulchrā glos.super verbo,indictionis.in ca.inter dilectos.extra de fide instru.

*Indictio vn de dicitur.*

a *Recitationes.*in publicis.& sic inter plures vices,cum nō posset totus legi vna die.

recitationes[a] cōstitutionum ex eodem nostro Codice fiant.

## DE EMENDATIONE Codicis domini Iustiniani,& secunda eius editione.

Imperator[b] Cæsar,Flauius,IVSTINIANVS, Alemanicus,Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vuandalicus, Africanus,pius, felix,inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus, Senatui vrbis Constantinopolitanæ.S.

B

COrdi nobis est,Patres[c] cōscripti, semper nostri animi curas rebus communibus[d] auidissime impendere, vt nihil à nobis inceptum, imperfectum[e] relinquatur. Igitur in primordio[f] nostri imperij saluberrimas constitutiones quæ in diuersa volumina fuerāt dispersæ, & quàm plurima similitudine necnon diuersitate vacillabant,[g] in vnum corpus colligere, omniq̄ue vitio purgare proposuimus: & hoc iam per viros excelsos & facundissimos perfectum est, & à nobis postea confirmatum:quod geminæ cōstitutiones nostræ,quę ante positæ sunt, ostendunt. ℣ Postea vero cum[h] vetus ius considerādum recepimus, tam quinquaginta decisiones[i] fecimus,[k] quàm alias ad commodum propositi operis pertinētes plurimas cōstitutiones promulgauimus: quibus maximus antiquarū legum[l] articulus emendatus & coartatus est, omneq̄ue ius antiquum superuacua prolixitate liberum atque enucleatum in nostris Institutionibus & Digestis reddidimus. ℣ Sed cū nouellæ nostræ tam decisiones quàm constitutiones quæ post nostri Codicis confectionem latæ sunt, extra corpus eiusdem Codicis diuagabantur, & nostram prouidētiam nostrumq̄ue consiliū exigere videbantur: quippe cum earum quædam[m] ex emersis postea factis aliquam meliore cōsilio permutationem vel emendationē desiderabant: necessariū nobis visū est[n] per Tribonianum virū excelsum magistrum exquæstorē & exconsule legitimum operis[o] nostri ministrum, necnon virum magnificum quæstorem & Berytiensium legū doctorem Dorotheum, Mennam insuper & C Constantinum & Ioannem viros eloquētissimos togatos fori amplissimæ sedis easdē constitutiones nostras decerpere,[p] & in singula discretas capitula,ad perfectarum constitutionū soliditatem competentibus supponere[q] titulis, & prioribus constitutionibus eas aggregare. ℣ Supradictis itaque magnificis & prudētissimis viD

b Imperator Cæsar. *Hæc verba expone vt in procœmio Digestorum. in princip.*

*Diuisio.* COrdi.Hanc constitutionē loco casus diuide in quatuor partes. Primò dicit qualiter curat cōponere leges ad negotia dirimenda:quod patet:quia iam fecit Codicē,& confirmauit eūdē.Secūdò dicit,quod post prędictum Codicē factū fecit ipse multas cōstitutiones, corrigens & immutans aliquas leges de his quę erant in Codice, quæ cōstitutiones cū nō essent in corpore Codicis, mādauit quibusdā sapiētibus vt primum Codicē dissoluant, & istas interserāt,& alias immutent,vt eis videbitur,& sic nouum librū faciāt. Tertiò dicit hoc esse factum, & ideo mādat eū seruari: & nullā aliam imperatoris legē,nisi de nouo faciāt quæ portetur in quodā libro qui nouellarū dicatur,& hūc librū scribēdū esse per consequentiā literarū. Quartò & vltimo mittit eū senatoribus Cōstantinopolitanis. Secūda ibi, postea vero. Tertia ibi,supradictis. Quarta ibi,repetita.

c *Patres cōscripti.* scilicet senatores: ætate, vel similitudine curæ dicit,patres: vt in Sallustio,Patres cōscripti. ideo quia eorū vel eius nomina scripta erant in diademate capitis eorū in literis aureis vt cognoscerētur ab aliis hominibus.

*Patres conscripti.*

†*In scriptis nostris exē plaritis eorū in literis augitimi nostri minō strū, necnō virum magnificum quæstorem & Communibus rebus.* omnibus de quib[9] fūt faciendæ leges.l.cœptum.de legibus. *Imperfectum.* nihil videtur esse actū, &c. vt.j. de his qui. vt indignis.l.eum Sillanianum.in fi.

*legitur exti. quæstorē & ex cōsulē habebant in* *Theophilū, & prudene tissimū doctorē Doro theū, Men. &c. De qui*

f *Primordio.*immo primo,scilicet quàm ad leges,ad agmina militum videtur se retulisse:vt.ff.tit.j.in prin.sed expone vt ibi,primam,id est maximam. Vel dic,quòd non dicit hic prius.

*b[9] vide Petrum Crinitum lib.9. ca.12*

g *Vacillabant.*quia multa erant ibi contraria.

h *Cū vetus.*qđ erat positū in voluminib[9] desperatis iuris veteris.

i *Decisiones.*Decisio est lex imperatoris,quā cōponit ad dirimēdam aliquorū dissensionē.& sic ponitur.j.de cōtrahen.& cōmit. stipula.l.veteris. Sed constitutio dicitur quælibet lex à principe facta.Accur. *ADDITIO.*Differentiā inter legē & cōstitutionē ponit Bar.super rubri.j.de legibus. Nā lex est quæ profertur à populo interrogante vel alio interrogāte pro populo qui populo præest.Constitutio est principū edictum,& licet aliàs edicta ponantur propriè pro edictis prætorū,tamen in dicta rubrica de legibus, ponitur pro omni lege quæ est siue vocatur edictalis:quia in ea ponitur,hac edictali vel hoc edicto,&c.

*Decisio.*

*Constitutio.*

k *Fecimus.*id est,dedimus sententias decidendo lites.

l *Legum.*id est,Digestorum.

m *Earū quædā.*quę i Codice primo facto de trib[9] erāt recepta.

n *Est.*id est,fuerat.

o *Operis.*Digestorum & institutorū constitutiones,quæ in Codice erāt. Vel melius loquitur de quinquaginta decisionibus,& de aliis cōstitutionibus quas post Codicē cōposuerat.dic ergo.

p *Decerpere.*scilicet ex aliis vt speciales & meliores,seu vtiliores colligere.

q *Supponere.*proposuimus,scilicet per illos sapientes.



BIU Cujas

a *Freti.* scilicet & securi.

b *Obductas.* i. sublatas: quia nimis difficiles erãt ad intelligẽdũ: vnde nihil valebant, & seipsas auferebant.

c *Elimationis.* istius Codicis noui.

d *Iubar.* id est, vigor.

e *Nulla.* cõstitutione.

f *Repetita prælectio.* Istud, prę, nil operatur sicut dicitur. ff. de dote prælegata. Azo. Et dic ordinẽ seruãdum: quia prius hunc codicem fecit & confirmauit: vt in prĩcipio hui⁹. post- ea Digesta. deinde in- stitutiones. ad vltimũ, vt pauloãte in. §. post- ea. hunc Codicem re- legit & emendauit. & hic est ille, quod patet ex eo quòd. j. de vete. iur. enu. l. ij. §. sed cum omnia. &. §. nomenq;. &. §. omni igitur. &. §. leges. facit mẽtionem de cõpositiõe Digesto rum, & Institutionũ.

*Digesta Institutiones & Codex quo ordine sint facta.*

g *Solum quantum.* alię enim diuales constitutiones non proferuntur. quantum ideo dicit, quia nunc non diualia quædam proferuntur, vt leges Digestorum. Azo.

h *Constitutiones.* q. d. non veto allegari leges Institutionum & Digestorum, sed leges imperatorũ, id est, diuales cõstitutiones.

i *Quarto Kalendarũ.* contra. j. de vete. iur. enu. l. ij. §. leges. vbi dicitur, tertio Kalend. Ianuarij. Sed illud intellige post Digesta correcta, institutiones factas, & Codicem factum: non tamen adhuc dissolutũ, & reemendatum: sed hoc intellige post hoc totũ factum. *ADDITIO.* Vnde dicantur Kalędæ, & quo modo mensis diuidatur, habes per glos. in. l. cum bissextus. ff. de verbo. signi. & glo. super datam. de regu. iur. lib. vj.

k *Cõgregationem.* Hic sume argu. quòd Iustinianus fecit librũ Authẽticorum quasi iam tunc venerat in mentem suam eum quandoque componere secundum Ioan. Sed Ir. contra: & elicit hic argu. in cõtrarium: quare scilicet liber iste Authenticorum sit re- pellẽdus. Nã nõ nomi- natur sicut hic dicitur, sed Authẽticorum. Itẽ eius stylus cum cęteris Iustiniani cõstitutioni

*aliàs, quin si ꝑ posterũ.*

ris permisimus hæc omnia facere: & siqua emendatione opus foret, hanc facerent non titubante animo, sed nostra auctoritate freti, [a] constitutiones vero superfluas, vel ex posterioribus sanctionib⁹ nostris iã vacuatas, vel si quæ similes vel contrarię inuenirentur, circunducere, & à proprij Codicis cõ gregatione separare: & tam imperfectas replere, quàm nocte obscuritatis obductas [b] noua elimationis [c] luce detegere: vt vndique non solum institutionum & digestorum via dilucida & aperta pateat, sed etiam constitutionum nostri Codicis plenum iubar [d] omnibus clareat: nulla [e] penitus nec simili, nec diuersa, nec inusitata relicta constitutione: cum nemini venit in dubium, quod repetita prælectio [f] probauit, hoc satis validũ, satisque esse formosum. In antiquis etenim libris non solum primas editiones, sed etiam secundas (quas repetitas prælectiones veteres nominabãt) subsecutas esse inuenimus: quod ex libris Vlpiani viri prudentissimi ad Sabinum scriptis promptum erat quærẽtibus reperire. ℣ His igitur omnibus ex nostra confectis sententia, cõmemoratus Iustinianeus Codex à prædictis gloriosissimis & facundissimis viris purgatus & cãdidus factus, omnibus ex nostra iussione & circũductis, & additis, & repletis, necnon transformatis, nobis oblatus est: & iussimus in secũdo eum exintegro conscribi, non ex priore cõpositione, sed ex repetita prælectione: & eum nostri numinis auctoritate nitentem, in omnibus iudiciis solum [g] (quantum ad diuales cõstitutiones [h] pertinet) frequentari ex die quarto [i] kalẽdarum Ianuarij quarti nostri felicissimi cõsulatus & Paulini viri clarissimi: nulla alia extra corpus eiusdem Codicis constitutione legẽda: nisi postea varia rerum natura aliquid nouum creauerit, quod nostra sanctione indigeat. Hoc etenim nemini dubium est, quòd † si quid in posterum melius inueniatur, & ad constitutionẽ necessariò sit redigendum, hoc à nobis & constituatur, & in aliam congregationem, [k] referatur, quę nouellarum [l] nomine constitutionũ significetur. ℣ Repetita itaque iussione nemini in posterũ cõcedimus vel ex decisionibus [m] nostris, vel ex aliis constitutionibus, quas antea fecimus, vel ex prima Iustinianei Codicis editione aliquid recitare: sed quod in præsenti purgato & renouato Codice nostro scriptũ inuenitur, hoc tantummodo in omnibus reb⁹ & iudiciis & obtineat, & recitetur. cuius [n] scriptura ad similitudinem [o] nostrarum Institutionum & Digestorum [p] sine vlla signorum dubietate cõscribi iussimus: vt omne quòd à nobis cõpositũ est, hoc & in scriptura, & in ipsa sanctione purum atque dilucidum clareat, licet ex hac causa in ampliorem [q] numerũ summa huius Codicis redacta est. ℣ Vt igitur, sanctissimi & florentissimi patres, nostri labores vobis manifesti fiãt, & per omne tempus obtineant, hanc præsentem legem ad frequentissimum ordinem vestrũ duximus destinandam. Datum. xvj. Kalend. Decemb.

# Codicis domini Iustiniani sacratissimi principis ex repetita prælectione, Liber primus.

*TITVLVS PRIMVS*

## DE SVMMA [r] TRINITAte, & fide [s] catholica, [t] & vt nemo de ea publicè contẽdere [u] audeat.

*Fides catholica circa trinitatem est seruanda secundum apostolicam doctrinam, & euangelicam disciplinam: & eam seruantes vocantur Christiani: non seruantes vocantur hæretici, & vt demẽtes & infames habentur, & à deo & à principe puniuntur. h. d. secundum Bald. & Bart. Vel sic: Subditi Romano imperio debent seruare fidem Christianam, vt credant deum esse trinum & vnum: scilicet trinum in personis, vnum in substantia, sub pari maiestate: & qui hoc faciunt, vocantur Christiani: & serui denominantur ab ipso domino. qui autem faciunt contrarium, vocantur hæretici, & sunt infames, & puniuntur non solum à deo in alio seculo. sed etiam ab homine: id est, à magistratu imperiali in hoc seculo, & pœna temporali. h. d. in effectu secundum Pau. de cast.*

1. Imperatores GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS. AAA. Edictum ad populum vrbis Constantinopolitanæ.

A bus. nullo modo cõcordat: sed omnimodo inter se discrepant. Item eius libri principium nullum est, nec stylus, nec ordo. Item nouellæ istæ constitutiones, de quibus hic loquitur non promittuntur nisi de nouis negotiis. Item ad hoc est argu. infra, de legi. & consti. l. humanũ. in fi. vt ibi notatur.

l *Nouellarum.* videtur loqui de authẽticis.

m *Decisionibus.* differt decisio à cõstitutione.

n *Cuius.* scilicet Codicis præsentis.

o *Similitudinem.* nam ibi præcipit non fieri signa: vt infra, de vete. iur. enu. l. j. §. ne autẽ.

B p *Et Digestorum.* vt. j. de vete. iure enu. l. ij. in. §. eandem autem.

q *Ampliorem numerũ.* scilicet chartarum.

r *DE SVMMA trinitate, & fide catholica, &c.*

*De iustitia tractaturus, de eius parte præcipua quidem tractat, id est, de religione. Religionis autem principium est fides, & hãc præmittit. Vel sic potest continuari: Cum omnia ab ipsa trinitate procedant, vt dicitur in euangelio Ioannis, In principio erat verbũ &c. & infra, de vet. iu. enu. l. i. circa prin. merito igitur de summa trinitate, & fide catholica rubr. præponitur. & hæc continuatio tangit primã tãtum partem rubricæ. Vel sic continua: & tangitur secunda pars rubricæ. Cũ omne quod non est ex fide, sit peccatum: vt extra de præscrip. quoniam omne. 28. q. 1. c. 1. & nostra reparatio à fide sumpsit exordium, & nihil boni possit sine fide superædificari, vbi fidei deest fundamentum: vt. 1. q. 1. cum Paulus. ideo imperator Iustinianus sui operis posuit summã trinitatẽ, & fidẽ catholicam fundamentũ.*

*Cõtinuatio rubricæ.*

Ioan. 1.

Roma. 14. in fi.

s Fide. *Fides est spẽrandarum rerum credulitas, non tamen cuiuslibet rei, sed circa trinitatem: & argumentum non apparentium. ADDITIO. Quid sit fides, & quot sint species fidei, & quot articuli, & quod præmium credentium, & quæ sit pœna non credentium: vide glo. super rub. extra isto tit. in anti.*

*Fides quid est.*

t Catholica. *id est, vniuersali & vbique por recta. vnde dicitur, In omnẽ terrã exiuit son⁹ eorũ.*

Psal. 18. & Ro. 10.

u Contendere. *al. est, tractare, id est, disputare.*

*Cunctos.*

BIU Cujas

a *Vnctos.* Hæc lex diuiditur in tres partes. In prima parte imperator præcipit fidē seruari quam sancti partes tradiderunt: & ostendit qualis sit. Secundo afficit præmio seruantes. Tertio afficit pœna triplici non seruantes. Viuianus.

Ex hoc tex.no. quē puniri ex eodē delicto pluribus pœnis: & hoc quādo imponūtur per eādem legē copulatiuē. si autē alternatiuē, sufficit vna, quā iudex elegerit, vt.j.de ser.fugi.l. si fugitiui. cum.l. seq. secundū Pau.de cast.

b *Quos.* Arg.cp si Bononiē.cōueniat Mutinæ, non debet iudicari secūdū statuta Mutinę, quib⁹ nō subest: cū dicat, quos nostrę clemē tię regit īperiū. a Vide tur hic text⁹ supponere cp nō omnes populos regit īperator. qd an sit verum, vide hic pulchrē per Ioā. Fabrū in suo breuiario, & vn de ꝓcesit imperiū, & an papa iurisdictionē temporalem habeat. b

a *Vide late hic per Bartol. in. 4. colum. ver. nunc venia mus ad glos sus.*

b *Vide tu quæ ego notaui in cle. pastoralis. §. porro. quæ volo dicta sine præiudicio veritatis. Fō.*

c *Clementiæ.* clementia est pars modestiæ. modestia enim conuenit superioribus & inferioribus: sed propriū est superioribus erga inferiores exercere clementiā: vt infra, famiercisc un. l. in ipsius. *ADDITIO.* Multa notatu digna de clemē tia vide hic per Ioan. Fab. in breuiario suo.

d *Religione.* i. fide.

e *Quam.* i. qualem. Et dic cp religio est ius cuiusdā superioris naturæ quę curam cæremoniāmq; nobis affert. Item ex eo quod dicit, volumus, ergo est lex: vt insti. de iur. nat. §. sed & quod principi placuit.

*Religio quid sit.*

*Vsuræ an possunt peti secundū ius ciuile.*

f *Petrum apostolū.* ex hoc quod hic legitur, sume ar. cp vsurę hodie peti nō possunt secundū ius ciuile. nā dicit īperator cp vult, cp subditi sibi, sequant fidē, siue religionē quā Petr⁹ apostol⁹ tradidit Romanis. sed iure diuino ꝓhibitę sunt vsuræ: ergo peti nō possunt vsuræ. Ité iura ciuilia nō dedignātur sacros canones imitari, vt in auth. de ec.ti. in prī. col. ix. vnde do. Azo. in summa de vsuris cōcessit cp.s. nō possunt peti. verūtamē ad iftā legē posset respōderi cp dicit sequi quantū ad fidē. Ad hoc respōdēt quidam ita, cp sacræ leges nō dicunt cp sint prohibitæ ne capiātur vsurę, in quatuor cōciliis: sed quidā decretistæ dicūt cp sunt ꝓhibitæ, sed distingue. aut petit quis vt lucrū, & nō potest. aut quia obsit sibi, quia passus est dānū, & tunc nō vt vsuræ, sed vt interesse petuntur. arg. ff. pro socio. l. sociū qui in eo. & ita obseruatur in curia Romana. *ADDITIO.* Vide glo. in verbo, de feudo. in. c. conquestus. extra de vsu. & glo. xiiij. q. iij. in summa, quæ enumerant casus in quibus licet aliquid vltra sortem accipere.

g *Religio.* circa fidem.

h *Vsque adhuc.* id est, hodiernum diem.

i *Ab ipso.* scilicet Petro. Accursius.

k *Insinuata.* id est, docta.

l *Damasum.* scilicet papam.

m *Apostolicæ.* Non dicit ideo quia fuerit Apostolus. nam tantum vnum Petrum legimus Apostolum fuisse: sed & hic Apostolorum vitam egit.

n *Secundum apostolicam.* quia apostoli ita prædicauerunt.

o *Euangelicam.* id est, vt continetur in euangelio.

p *Maiestate.* id est, potentia.

q *Christianorum.* Ecce maximum præmium quòd seruus vocatur nomine domini.

r *Reliquos.* vltione plectendos.

Vnctos[a] populos, quos[b] clementiæ[c] nostræ regit imperium, in tali volumus religione[d] versari, quā[e] diuū Petrū apostolum[f] tradidisse Romanis religio[g] vsque adhuc[h] ab ipso[i] insinuata[k] declarat, quamque pontificē Damasum[l] sequi claret, & Petrū Alexādriæ episcopum virum apostolicæ[m] sanctitatis: hoc est, vt secūdum apostolicam[n] disciplinā, euangelicamque[o] doctrinā, patris & filij & spiritus sancti vnā deitatē sub pari maiestate[p] & sub pia trinitate credamus. Hāc legem sequentes, Christianorū[q] catholicorum nomē iubemus amplecti: reliquos[r] vero demētes[s] væ sanos q; [t] iudicantes, hæretici dogmatis infamiā[u] sustinere, [x] diuina, [y] primum vindicta, [z] post etiā motus[a] [animi] nostri, quē ex cœlesti arbitrio sumpserimus, [b] vltione plectēdos. Dat. III. Kal. Mart. Thessal. Gratiano. A. V. & Theodosio. A. I. Conss.

*Prohibet imperator locū congregationis hæreticorum: & tradit fidem seruandā: & punit contra facientes: & repetit prohibitionem vt pœnam addat, hoc dicit secundū Bald. vel sic: Hæc lex à quodā Græco fuit compilata: ideo spiritum sanctū à summo verum patre dicit procedere: nos autē quòd nedum à patre, sed etiam à filio, vt hoc in glo. & in hoc discrepamus ab eis in articulis fidei: ideo signa glo. & glo. quintā super verbo, per fraudem. & plene super verbo, orthodoxis. h.d. secundum Saly.*

II. Iidem. AAA. Eutropio præfecto prætorio.

NVllus[c] hæreticis ministeriorū[d] locus, nulla ad exercēdam animi obstinatioris[e] dementiā pateat occasio. Sciāt omnes, etiam si quid[f] speciali quolibet rescripto per fraudē[g] elicito ab huiusmodi hominū genere impetratū sit, [h] non valere. Arceātur cunctorū hæreticorū ab illicitis cōgregationibus turbæ: vnius & summi Dei nomen vbiq; celebretur. Niceæ[i] fidei dudū à maioribus traditæ, & diuinæ religionis testimonio atq; adsertione firmatę, obseruātia[k] semper māsura teneat.[l] ℣ Is autē Nicēnæ adsertor fidei & catholicę religionis verus cultor accipiēdus est, qui omnipotētem Deū & Christū

s *Dementes.* id est, sine mente.

t *Væ sanos q;.* à væ, quod est sine, & sanos: quasi sine sanitate. Acc.

u *Infamiam.* Ecce vna pœna. & collige hic arg. quòd periurus puniēdus sit: licet.j. de re. cre. & de iureiur. l. ij. dicatur quòd non debeat puniri corporaliter, punit tamē alias, vt hic. leges enī quæ ꝓiuria puniūt &c. vt.j. de indicta vidui. l. pe.

x *Sustinere.* iubemus.

y *Diuina.* s. ecclesiastica: quia separantur à communione fideliū, & quòd dicit eos infames, ergo non possunt ferre testimoniū: vt. ff. de te. l. iij. §. lege Iulia de vi. quod lex iter eos in contractibus, & in testamētis etiam inter alios concedit: vt.j. de hære. l. quoniā. in prin. & in fi. Sol. hic loquit de infamia facti, quæ non repellit à testimonio: de qua etiā loquitur. ff. de obsequiis. l. ij. Vel aliter hic loquitur de infamia iuris: sed lo quitur de his hæreticis qui nunquā testificari possunt qui & in illa lege adsignantur. Vel tertio repellitur eorū testimoniū inter orthodoxos: inter se non: sed exceptis quibusdā: quia etiā inter se repellūtur, vt in illa lege, quoniā. Vel dic eos infames nō ipso iure, sed per sententiā cœlesti arbitrio proferendam, quia cor regis in manu Dei est: vt.j.e. inter claras. hodie vero omnes sunt ipso iure infames: vnde repellūtur: vt.j. de hær. auth. Gazaros &c.

*Hæretici sunt omnes infames.*

Prouer. 21.

z *Vindicta.* ecce aliena pœna.

a *Vindicta.* ecclesiast. vel propriè, quā deus dabit in die iudicij.

b *Motus.* ecce tertia pœna.

c *Sumpserimus.* Sic ergo videtur quod extraordinaria sit: sed hodie est ordinaria, quia certa: vt.j. de hære. l. ij. &. l. quicūque. §. scientibus. &. §. vniuer. &. §. nulli insuper. Item contra infra, de re. cre. l. ij. Sol. vt ibi.

NVllus.] CASVS. Imperator quatuor facit in hac lege. Primo præcipit quod nullus locus concedatur hæreticis ad conueniendū vt ibi tractetur super errore eorū firmādo. Secundo quod nullū priuilegiū super hoc vel alio ab eis impetratū valeat. Tertio vnū deū credi & eius fidem seruari vult: & dicit qualis sit. Quarto imponit pœnā tam faciētibus contra fidē, quā conuenientibus in aliquē locū cum hæreticis. No. ex hac. l. quod congregationes suspectæ debent prohiberi, & quod debet obuiari malis futuris antequam eueniant. Pau. hic.

d *Ministeriorum.* vt doceant vel doceantur.

e *Obstinationis.* i. durioris futuri ob hoc, si eis licet cōuenire. & sacit.j.e.l. in fi. &.j. de hær. l. iij. & in auth. de iterdictis. col. hær. §. j. col. ix. Sed cōtra.j. de Iudęis. l. in synagoga. Sed aliud est ī Iudęis q; aliis hęreticis: quia & ipsi legē acceperūt à dño sed hæreti. nō.

f *Si quid.* puta vt liceat eis facere istas cōgregationes. Vel dic si quid id est aliquid. nam tales personæ nihil possunt impetrare, nec impetratum tenere.

g *Per fraudem.* quod præsumitur semper. alias nihil esset cōtra eos speciale, cum & ab aliis sic impetrata non valeant: vt.j. si contra ius vel vti. pub. l. ij. sic & aliàs præsumitur quandoque: vt.j. si nup. ex rescri. pe. l. fi. & de resc. ven. l. de cōtractu. & de ser. fugi. l. mancipia. in fi. & de epis. & cle. l. quicunque. &. l. quisquis. j.

*Fraus quādo præsumitur.*

h *Imperatum sit.* vt liceat in aliquo loco conuenire.

i *Nicænæ.* id est, in illo concilio traditæ.

k *Obseruantia.* id est, statuta in illo concilio Nicæno.

l *Teneat.* id est, valeat.



BIU Cujas

filiũ dei vno nomine cõfitetur: deũ de deo, lumen de lumine: q̃ spiritũ [a] sanctũ (quẽ [b] ex summo rerũ parẽte & speramus [c] & accipimus) [d] negãdo [e] nõ violat: apud [f] quẽ intemeratæ fidei sensus viget, & incorruptę [g] trinitatis indiuisa substantia, quæ Greco verbo ὁμουσίαν [h] rectè credẽtibus dicitur. Hæc [i] profecto nobis magis probãda, hæc venerãda sunt. ℣ Qui vero nõ his dem inseruiũt: [k] desinãt affectatis dolis [l] alienũ veræ religionis nomẽ [m] adsumere, & suis aptis criminibus denotẽtur, [n] atq; ab omni submoti eccleſiarũ limine penitus arceãtur: [o] cũ [p] omnes hæreticos illicitas agere intra oppida [q] cõgregationes vetem⁹. at si quid eruptio [r] factiosa [s] tẽtauerit, ab ipsis etiã vrbiũ mœnib⁹ exterminato [t] furore [u] propelli iubemus: vt cũctis orthodoxis [x] episcopis qui Nicænam fidem tenent, catholicæ [y] eccleſiæ toto orbe reddantur.

*Non est licitũ de fide catholica publice disputare, propter duas rationes hic positas: & ex varietate seu conditione personarum variæ imponuntur pœnæ. hoc dicit secundũ Bart. concor. Salycetus.*

III. Imperator MARTIANVS A. Palladio præfe. præto.

NEmo clericus, vel militaris, vel alteri⁹ cuiuslibet [z] conditionis, de fide Christiana publicè [a] turbis coadunatis & audiẽtibus tractare conetur in posterum: ex hoc [b] tumultus & perfidiæ [c] occasionem requirens. [d] Nam & iniuriã facit iudicio reuerẽdissimæ synodi, si quis semel iudicata, ac rectè disposita reuoluere [e] & publicè disputare contenderit: cum ea, quæ nunc de Christiana fide à sacerdotibus [f] qui Chalcedone conuenerũt, per nostra præcepta statuta sunt, iuxta apostolicas [g] expositiones & instituta sanctorũ patrũ trecẽtorũ decẽ & octo in Niceа, & centum [h] quinquaginta [i] in hac regia vrbe definita esse noscãtur. Nam in contẽptores [k] huius legis pœna non deerit: quia non solum contra fidem verè expositã veniunt, sed etiã Iudæis & Paganis ex huiusmodi certamine ꝓfanant [l] veneranda mysteria. ℣ Igit̃ [m] si cleric⁹ erit, qui publicè tractare de religione ausus fuerit, à consortio clericorum remouebitur. [n] si vero militia præditus sit, cingulo spoliabit̃. cæteri [o] autẽ huius criminis rei, si quidẽ liberi sint, de hac sacratissima vrbe expellẽtur, pro vigore iudiciario etiã competẽtibus suppliciis [p] subiugãdi. si vero serui, seueriſsimis [q] animaduersionibus plectentur. Dat. VIII. Id. Feb. Constantino. *

IIII. Gloriosissimo [r] & clementissimo filio Iustiniano Augusto Ioannes episcopus vrbis Romæ salutem dicit.

INter* claras sapiẽtię ac mansuetudinis vestrę laudes Christianissime principum, puriore luce tanquã aliquod sydus irradiat, q̃ amore fidei, quòd charitatis studio, edocti eccleſiastícis disciplinis, Romanæ sedis reuerentiã conseruatis, & ei cũcta subiicitis, & ad eius [f] deducitis vnitatẽ: ad cuius auctorẽ, hoc est, apostolorũ primũ [t] domino loquente præceptum est, Pasce oues [u] meas. Quam [x] esse omniũ verè eccleſiarũ caput, [y] &

a *Qui spiritum.* sic cõstrue: Qui scilicet catholicus nõ violat. s. catholicã fidẽ negãdo spiritũ sanctũ, q. d. non negat, & ideo non violat. si autẽ diceres q̃ spiritũ negãdo nõ violaret, falsum esset.
b *Quem.* s. spiritum sanctum. Et nota quod loquitur secundum Græcos, qui dicunt spiritũ sanctum esse tantum à patre. vnde in Euãgelio: Spiritus sanctus qui à patre procedit &c. vnde dic quod Græcus fecit istã legẽ, vt in fine decretorum nos dicimus spiritum sanctũ procedere tam à patre q̃ à filio: vt dicitur in Credo in vnum deũ. quod in missa cantatur ibi, qui ex patre filioq; ꝓcedit. & Psal. Quicunque vult.
c *Speramus.* per fidem. Accursius.
d *Accipimus.* ꝓ gratiã.
e *Negando.* quod non negat.
f *Apud quem.* s. cultorem catholicæ fidei.
g *Incorruptæ.* repete & apud quem.
h *Vsia.* id est, indiuisa substantia. aliter. ff. de contrahen. empt. l. in venditionibus.
i *Hæc.* statuta in concilio Niceno.
k *Inseruiunt.* s. statutis in dicto concilio: vt. j. l. fi. §. suscipimus.
l *Dolis.* scilicet cum effectu inuentis.
m *Nomen.* s. Christianitatis: quia non habẽt hoc priuilegium quòd vocentur Christiani.
n *Denotẽtur.* i. excommunicẽtur: vt in auth. de interdi. col. hæred. col. ix. Vel dic. i. accipiũt nomẽ propriũ secundũ genus hæreseos. & j. statim subiiciet de excõmunicatione. Ac.
o *Arceantur.* quia hæretici vocabuntur.
p *Cum.* redit ad primũ.
q *Oppida.* s. maxime. nam nec extra oppida licet eis facere congregationes. Azo &c.
r *Eruptio.* id est, operatio in malum: id est, conspiratio.
s *Factiosa.* quod faciant locum vbi exerceãt sua ministeria. vel factiosa: id est, facinorosa.
t *Exterminato.* id est, immoderato.
u *Furore.* quia quasi furiosi eis videantur. Vel dic quòd ipsi censentur vt furiosi.
*Orthodox⁹, vnde dicitur.*
x *Orthodoxis.* ab orthos, quod est rectum, & doxa quod est gloria: quasi rectè glorians.
y *Catholicæ.* nominatiui casus.
NEmo. Quatuor facit imperator in hac lege. Primo prohibet ne clerici disputent publicè de fide catholica. Secũdo reddit rationẽ huius prohibitionis: ibi, nam & iniuriã &c. Tertio imponit pœnam generaliter contrafacientibus: ibi, nam in contemptores. Quarto, imponit pœnas specificando eas. s. quæ imponãtur clericis, & quæ militibus, & quæ liberis hominibus, & quæ seruis: ibi, igitur. Nota ex hac. l. quòd maior est dignitas cuiuslibet clerici etiam in minoribus cõstituti, quàm sit dignitas militaris. Pau. de cast.
z *Cuiuslibet.* vt scholaris.
a *Publicè.* quid si in priuato? Videtur plus puniri: arg. ff. de rit. nup. l. fi. Sed dic contra: quia ibi est causa minoris erroris quàm hic. & facit. ff. de vi bo. rap. l. ij. §. antepe.
b *Ex hoc.* id est, ex tali disputatione.
c *Perfidiæ.* nam qui essent hæretici, magis fierent perfidi.
d *Requirens.* quod quidem semper præsumitur, nisi fiat causa addiscendi in scholis. nam de singulis dubitare nõ est inutile, secundum Aristotelem, vel causa conuincẽdi aliquẽ hæreticum: vt. j. titu. ij. l. quoniam. *Aristotele.*
e *Reuoluere.* id est, in dubiũ reuocare. sic & j. de cri. sacri. l. ij. Sed arg. contra. j. de app. & con. l. & in maioribus. sed hic non posset appellari, cũ sit quasi ius naturale: vt inst. de iur. nat. §. pen. Accur.
f *Sacerdotibus.* id est, episcopis.
g *Apostolicas.* id est, secundum quòd Apostoli docuerunt.
h *Centum.* s. patrum.
i *Quinquaginta.* repete, & iuxta statuta &c. vt inst. de iur. nat. §. responsa prudentum.
k *Nam in contemptores.* vere iniuriã faciũt, quia pœnas patiuntur. & est locus ab effectu.
l *Profanant.* id est, deturpare videntur. fana enim sunt sacra: inde profana, quasi procul à sacris. *Fana qua dicuntur. Profana vnde dicu*
m *Igitur.* quia pœna nõ deerit, igit̃ audi hoc *tur.*
n *Remouebitur.* id est, priuilegiis clericorum non vtetur. **Hæc pri la in al quib⁹ nõ*
o *Cæteri.* præter clericos & milites. *betur, & pterea no*
p *Suppliciis.* quia verberabuntur. *glossam Azo. Orto*
q *Seueriſsimis.* i. vltimo supplicio, q̃d mortẽ interpretamur: vt. ff. de pœnis. l. vltimũ. Et est hoc generale vt pl⁹ serui q̃ liberi puniant: vt hic, & ff. de pœ. in seruorũ. in prin. & de incen. rui. l. Pedius. Sed oppo. ex eo quod est. j. de epi. & cleri. l. presbyteri. vbi in dignitate positi plus puniũtur q̃ minores. Sed hic dupliciter hi minores delinquũt, & quia disputãt, & quia immiscẽt se rei nõ ptinẽti ad se sicuti ad maiores: vt. ff. de reg. iur. l. culpa. j. Sed q̃d de statulib? Rñ. vt liberi puniãtur: vt. ff. de pœ. l. moris. §. fi. Sed arg. cõtra. ff. de statulib. l. statulib. à cæteris. Sed dic vt ibi. *Haloãder Serui gra uius puni tur, quàm beri. Ioan. xxi. d*
r *Gloriosissimo & clementissimo.* Nota quòd papa præmittit imperatorem in epistola: quod hodie non faceret. Item not. quòd primum miserat imperator epistolam papæ quam habes. j. eo. l. nos reddẽtes &c. vsq, illuc, liquet igit̃ &c. & ista quæ est hic, est remissiua, in qua iterferit missiuã, & totã ei remittit. & hęc ꝓbãt j. ꝓxi. ibi, pietatis vestræ reuerẽdissimi &c. ibi, tex. autẽ &c. Ac.
INter claras. Plana est vsque ibi, nos reddentes.
f *Ad eius.* scilicet Romanæ sedis.
t *Primum.* scilicet Petrum.
u *Oues.* id est fideles.
x *Quam.* scilicet Romanam sedem.
y *Caput.* Nam Constantinopolitana ecclesia inferior est Romana,

BIU Cujas

mana, & eam sequi debet: vt in auth. de eccl. tit. §. j. colla. ix. & quod dicit, patrũ, scilicet Augustini & cæterorum: vt circa principia decretorũ i multis locis.

Prou. 8. b

a *Patrum.* s. Augustini & cæterorum.

b *Affatus.* i. epistola quam nobis misistis: vt j. eo. victor &c.

c *Loquuntur.* i. homo per scripturã, vt in lib. Sapientiæ.

*Religio nõ patitur defectum in genere.*

d *Vera religio.* religio vera non patitur defectum in genere sic accepta, sed religiosꝰ sic. vnde dictũ est: Septies in die cadit iustus. nam & sanctus Petrus Apostolus cecidit, sicut & dicimus in iure naturali: vt insti. de iur. nat. §. penulti.

e *Auctorem vitæ.* id est, deum.

f *Vtraque.* scilicet fides & religio. Accur.

Prou. 21.

g *Exorabitur.* pasiue, scilicet à nobis.

h *Labiis.* i. sententiis.

i *Auctorem.* i. principem si hoc faciat.

k *Custodit.* s. deus.

l *Ei.* s. imperatori.

m *Quẽ.* imperatorẽ.

n *Rugis.* i. schismatibꝰ.

o *Apices.* i. literas.

p *Quod.* s. vt expellantur hæretici.

q *Victor.* præmittit nomen suũ imperator in epistolæ textu.

r *Archiepiscopo.* i. papæ

*Diuisio textualis quæ melius ponetur in principio epistolæ.*

NOs reddentes. Scribit imperator papæ primo, reddens honorẽ domino papæ. Secundo significat ei de quibusdã qui erant infideles in certis capitulis fidei: referẽs quæ sit fides catholica, quã sancti patres & ipse imperator seruant. Tertio petit quòd papa eum commendare, & alios episcopos si bene credunt de fide Christiana, debeat: & etiã petit orari pro se. & hoc ibi, textus, &c. vsq; illuc, liquet &c. Postea ibi, inter claras. quod est. ꝟ. rescribit ei papa. Primo commendans eum de honore quem sibi & ecclesiæ reddit. & hoc multis auctoritatibus vsq; ad. §. proinde. Secũdo qualiter papa recepit nunciũ imperatoris prædictã epistolam portantem. Tertio cõmendat eũ de fide quã seruat, hortans eũ multis rationibus & variis ad eandem seruan-

patrum [a] regulæ, & pricipũ statuta declarãt, & pietatis vestræ reuerẽdissimi testãtur affatus. [b] Patet igitur in vobis impletum fore, quod scripturæ loquuntur: [c] Per me reges regnant, & potentes scribunt iustitiã. Nihil est enim, quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe: nihil est quod ita nequeat occasui subiacere, quam vera religio. [d] Nam cum auctorem [e] vitæ vel luminis vtraq; [f] respiciant, rectè & tenebras respuũt, & nescĩut subiacere defectui. ꝟ Quã ob rẽ glorioſissime principũ, votis omnib⁹ exorabitur [g] diuina potentia, vt pietatẽ vestrã in hoc ardore fidei, in hac deuotione mẽtis, in hoc integræ religionis studio, sine defectu sui in longiora tẽpora cõseruet. hoc enim & sanctis credimus ecclesiis expedire. Scriptũ est enim, Labiis [h] regit rex. & iterũ: Cor regis in manu dei est, & vbi voluerit inclinabit illud. hoc est enim quod vestrũ firmat imperiũ, hoc qđ vestra regna cõseruat. Nã pax ecclesiæ, religionis vnitas, auctorem [i] facti in sublime prouectũ grata sibi trãquillitate custodit. [k] Neq; enim parua ei [l] vicissitudo à potentia diuina tribuitur, per quẽ [m] nullis rugis [n] ecclesia diuisa secernitur, nullis insertis maculis variatã. Scriptum est enim, Quia cũ rex iust⁹ sederit supra sedẽ, nõ aduersabitur sibi quicquam malignũ. ꝟ Proinde serenitatis vestrę apices, [o] per Hypatiũ atq; Demetrium sanctissimos viros, fratres & coëpiscopos meos, reuerẽtia cõsueta suscepimus: quorum etiã relatione cõperimus, qꝓ fidelibus populis proposuistis edictũ amore fidei pro submouẽda hæreticorũ intẽtione, secundum apostolicam doctrinam, fratrum & coëpiscoporũ nostrorum interueniente consensu: quod [p] quia apostolicæ doctrinæ conuenit, nostra auctoritate confirmamus.

*Clarissima est lex, in qua dominus imperator rescribit papæ de fide, quã nunc tenet, quam vide per te: & per istam. l. etiam apparet, quo modo prohibitæ sunt vsuræ: super ista epistola dicit Odo. quòd ratione peccati papa potest cognoscere de quocunq; delicto: sed tu dic, vt not. per Ber. extra de pur. cano. ca. nos inter alios. Bald.*

*Textus autem epistolæ imperatoris talis est.*

Victor [q] Iustinianus, pius, fœlix, inclytus, triũphator semper Augustus, Ioãni sanctissimo archiepiscopo [r] almæ vrbis Romæ & patriarchæ. S.

NOs [t] reddentes honorem apostolicæ sedi, & vestræ sanctitati (quod semper nobis in voto & fuit & est) & vt decet patrem, honorantes vestrã beatitudinem, omnia quæ ad ecclesiarum statum pertinẽt, festinauimus ad notitiam deferre vestræ sanctitatis: quoniã semper nobis fuit magnum studiũ vnitatem vestræ apostolicæ sedis & statum sanctarum dei ecclesiarum custodire, qui hactenus obtinet, & incõmotè permanet nulla intercedente contrarietate. ꝟ Ideoque omnes sacerdotes vniuersi Orientalis tractus & subiicere & vnire sedi vestrę sanctitatis properauimus. In præsenti ergo quæ cõmota [f] sunt (quamuis manifesta & indubitata [t] sint, & secundum apostolicę vestrę sedis doctrinam ab omnibus semper sacerdotibus firmè custodita & prædicata) necessarium duximus, vt ad notitiam vestræ sanctitatis perueniant. Nec enim patimur quicquam quod ad ecclesiarum statum pertinet, quãuis manifestum & indubitatum sit quod mouetur, vt nõ etiam vestræ innotescat sanctitati, quæ [u] caput [x] est omniũ sanctarum ecclesiarum. Per omnia enim (vt dictum est) properamus honorem & auctoritatem crescere vestræ sedis. ꝟ Manifestum igitur facimus vestræ sanctitati, quòd pauci quidam infideles, & alieni sanctę dei catholicæ atque apostolicæ ecclesiæ contradicere Iudaicè, atque apostaticè [y] ausi sunt aduersus ea, quæ ab omnibus sacerdotibus secundum vestrã doctrinam rectè tenentur, & glorificantur, atque prædicantur, denegantes [z] dominum nostrũ Iesum Christum vnigenitum filium [a] dei, deum & dominum nostrum incarnatum de sancto spiritu, & ex sancta atq; gloriosissima semp virgine dei genitrice Maria hominẽ factũ atq; crucifixũ, vnũ [b] esse sanctæ & cõsubstãtialis trinitatis, & coadorandũ & conglorificandũ patri & spiritui sancto, consubstãtialẽ patri secundũ diuinitatẽ, & consubstantialẽ nobis eundẽ ipsum, secundũ humanitatẽ, passibilẽ carne, eundémq; ipsum impassibilẽ deitate. Recusantes enim dominũ nostrũ Iesum Christũ vnigenitũ filiũ dei & dominũ nostrũ fateri vnũ esse sanctæ & cõsubstãtialis trinitatis: videtur Nestorij malã sequi doctrinã, secũdũ gratiã dicẽtis vnũ filiũ dei, & aliũ dicẽtis dei verbũ, & aliũ Christum. ꝟ Omnes vero sacerdotes sãctæ catholicæ atq; apostolicę ecclesiæ, & reuerẽdissimi archimãdritæ [c] sanctorũ monasteriorũ, sequẽtes sanctitatẽ vestrã, & custodientes statum & vnitatẽ sanctarum dei ecclesiarũ, quã habent ab apostolica vestræ sanctitatis sede, nihil penit⁹ immutãtes de ecclesiastico statu, qui hactenus

dam. Quarto refert scilicet, quid fecit ipse papa de quibusdam hæreticis nouiter inuentis, qa nõ pepercit eis nisi erroré deponerẽt: & de hoc rogat imperatorẽ, exemplariq; parcat, si redire voluerint. Vltimò orat p eo: & cõmẽdat legatos sibi missos à principe.

† *In vetustis exemplaribus incipit, reddentes.*

f *Commota sunt.* Per quosdam malos monachos, de quibus dicitur infra.

t *Indubitata.* de fide. Accursius.

u *Quæ.* Romana ecclesia.

x *Caput.* vt & habuisti i superiori epistola.

y *Apostaticè.* Apostata dicitur retrogradus, qui fidem quã susceperit derelĩquit: vt infra, de apost.

*Apostata.*

z *Denegantes.* Ecce illud in quo errabant.

a *Filium dei.* Et sic dicunt non esse filiũ dei.

b *Vnum.* scilicet denegantes.

c *Archimandritæ.* ab archos, quod est princeps: & mandros, quod est ouis. inde archimandrita. i. abbas qui præest ouibꝰ. i. monachis, qui sunt quandoq; lupi rapaces. Vel monachus Græcè. Latinè dicitur auriga: & sic per similitudinem.

*Archimãdrita vnde dicitur.*

*Monachus vnde dicitur.*

BIU Cujas

*Aetates mũdi sex.*

a *Dieb⁹*.post quos nõ mutabitur. & ideo dicitur in vltimis. Et nota quòd sex sunt ætates mũdi. Prima est ab Adam vsque ad Noë. Secunda vsq; ad Abraham. Tertia vsque ad Moysen. Quarta vsq; ad Dauid. Quinta vsque ad aduẽtũ dñi. Sexta vsq; ad finẽ seculi, vt in Huguitione in verbo, sum es est.

b *Homousion*.id est, in diuisa substantia. aliàs est in tex. vsia.

c *Sumpserit*. quia & ante fuit.

d *Cõgregati*.ecce vnũ.

e *Regia*. constantinopoli.

f *Vrbe*. vbi Nestori⁹ fuit condemnatus.

g *Conuenerunt*.ecce secundum.

h *Congregati*.ecce tertium. Primo cõgregati hoc ideo dicit, quia fuerãt ibi duo concilia, extremum quorum fuit maledictum, & decretum fuit, vt nõ teneretur nisi primum. Et nota concilia quæ recipiuntur, esse quatuor: Nicænum. Cõstãtinopolitanũ. Ephesinum. Chalcedonẽse. sic &.j.de hęre. & ma. l.quicumque.

*Cõcilia quatuor ab ecclesia recepta.*

i *Cõuenerũt*.ecce quartum.

k *Fratrem*. hic eũ pa rificat.

l *Sedem sequi*. minor itaque est.

m *Conseruet*.aliàs, reseruet.

n *Iquet igitur*. Finita epistola imperatoris quam interposuit, redit ad suã dominus papa.

o *Abundet*.aliàs, iucundet.

*Cœlum.*

p *Cœlum*. id est cœlestis magnitudo imperij. Vel per cœlũ significantur hi qui sũæ vitæ sublimitate cęteros supergrediuntur.

*Montes.*

q *Montes*.i.hi, qui nõ tam altæ vitæ sunt.

*Colles.*

r *Colles*.Hi qui inferioris vitæ sunt.

f *Mendacium*. hoc in Esaia.xxviij.c.

t *Recede*.hoc ait Iob xxij.ca.

u *Seipse*. Nota q̃ quis seipsum cõdemnat. sic &.ff.de confes.l.j.

x *Cyrum*.propriũ nomen. Azo.

hactenus obtinuit atque obtinet, vno cõsensu confitẽtur, & glorificãt, prædicãtes dominũ nostrũ Iesum Christum vnigenitum filiũ & verbũ dei & dominum nostrũ ante secula & sine tẽpore de patre natũ, in vltimis diebus [a] descendisse de cœlis, & incarnatũ de spiritu sancto, & ex sancta atque gloriosa virgine & dei genitrice Maria natum, & hominẽ factũ, & crucifixũ, vnũ esse sanctę & cõ substãtialis Trinitatis, & coadorandũ & cõglorificandũ patri & sancto spiritui. nec enim aliũ deum verbũ, & aliũ Christum cognoscimus, sed vnũ atq; eundẽ ipsum cõsubstãtialem patri secundũ diuinitatẽ, & cõsubstantialẽ nobis eundẽ ipsum secundũ humanitatẽ, passibilẽm carne, eundẽ ipsum impassibilẽ deitate. Vt enĩ est ĩ diuinitate pfect⁹, ita idẽ ipse & in humanitate perfect⁹ est. in vna enĩ substãtia deitatẽ suscipimus & cõfitemur, quod dicũt Greci ὁμοούσιον. [b] Et quoniã vnigenitus filius & verbũ dei ante secula & sine tẽpore de patre natus, idẽ ipse & in vltimis diebus descẽdens de cœlis, incarnatus de spiritu sancto, & ex sancta atq; gloriosa semper virgine & dei genitrice Maria, homo factus dominus noster Iesus Christ⁹, propriè & verè deus est: ideo & sãctã atque gloriosam virginem Mariã propriè & verè dei matrem esse dicimus: non quia de⁹ verbum, principiũ ex ipsa sumpserit, [c] sed quia in vltimis diebus descendit de cœlis, & ex ipsa incarnatus, & homo factus, & natus est: quem confitemur, & credimus (sicut dictum est) consubstantialẽ esse patri secũdũ deitatem, & cõsubstantialẽ nobis eundẽ ipsum secũdũ humanitatẽ: eiusdẽ miracula & passiones, quas spõte in carne sustinuit, agnoscẽtes. ℣ Suscipim⁹ autẽ sancta quatuor cõcilia: id est, trecẽtorum decem & octo sanctorũ patrum, qui in Nicæna vrbe cõgregati [d] sunt, & cẽtum quinquaginta sanctorũ patrum, qui in hac regia [e] vrbe [f] conuenerũt, [g] & sanctorũ patrum, qui in Epheso primò cõgregati [h] sunt, & sanctorũ patrũ qui in Chalcedone cõuenerũt, [i] sicut vestra apostolica sedes docet atq; pdicat. ℣ Oẽs ergo sacerdotes sequẽtes doctrinã apostolicę sedis vestræ, ita credũt, & cõfitentur, & prædicãt. Vnde properauimus hoc ad notitiam deferre vestræ sanctitatis per Hypatium & Demetrium beatissimos episcopos, vt nec vestrã sanctitatem lateat, quæ à quibũsdam paucis monachis malè & Iudaicè secũdum Nestorij parsidiam denegata sunt. ℣ Petimus ergo vestrum paternum affectũ, vt vestris ad nos destinatis literis, & ad sanctissimum episcopũ huius almę vrbis, & patriarchã vestrum fratrẽ, [k] quoniã & ipse per eosdẽ scripsit ad vestrã sanctitatem, festinãs in omnibus sedẽ [l] sequi apostolicã beatitudinis vestræ: manifestũ nobis faciatis, q̃ omnes qui prædicta rectè cõfitentur, suscipit vestra sanctitas: & eorũ qui Iudaicè ausi sunt rectam denegare fidem, condẽnat perfidiã. Plus enim ita & circa vos omnium amor, & vestræ sedis crescet auctoritas: & quæ ad vos est vnitas sanctarũ ecclesiarum, inturbata seruabitur, quando per vos didicerint omnes beatissimi episcopi, eorum quę ad vos relata sunt, synceram vestræ sanctitatis doctrinam. Petimus autẽ vestrã beatitudinẽ orare pro nobis, & dei nobis acquirere prouidentiã. *Item subscriptio talis fuit*: Deitas te cõseruet [m] per multos annos sancte ac religiosissime pater. *Sequitur residuum epistolæ papæ.*

Iquet [n] igitur imperator gloriosissime (vt lectionis tenor & legatorũ vestrorum relatio patefecit) vos apostolicis eruditionibus studere, cum de religione catholicæ fidei ea sapitis, ea scripsistis, ea protulistis, ea populis fidelibus publicastis, quæ (sicut diximus) & sedis apostolicæ doctrina, & sanctorum patrum venerãda decreuit auctoritas, & nos confirmauimus † in omnibus. Oportunũ est ergo vo ce exclamare prophetica: Iucũdetur tibi, & abũdet [o] cœlũ [p] desuper, & effundant mõtes [q] iucunditatẽ, & colles [r] lętitia lętabũtur. Hæc igit in tabulis cordis fideliter scribere, hæc vt pupillas oculorũ cõuenit obseruare. Neq; enĩ quisquã est in quo Christi charitas seruet, qui tã rectæ, tã verę cõfessiõis vestræ fidei refragator exist at: cũ euidẽter ĩpietatẽ Nestorij, Eutychetis q;, & oĩm hęreticorũ dãnates, vnã verã catholicã fidẽ dñi & dei nostri saluatoris Iesu Christi magisterio institutã, & propheticis apostolicis q; prædicationibus vbique diffusam, & sanctorum per totũ orbẽ confessionibus roboratã, patrum atq; doctorum sententiis adunatã, & nostræ doctrinæ cõsentaneã, inconcusse atque inuiolabiliter deuota deo & pia mente seruatis. Soli etenim professionib⁹ vestris aduersantur, de quib⁹ diuina scriptura loquitur dicens, Posuerũt mendaciũ [f] spẽ suam, & mendacio operiri sperauerũt. & iterum qui secundũ prophetam dicũt domino, Recede [t] à nobis: vias tuas scire nolumus. propter quod Salomõ dicit, Per semitas propriæ culturæ errauerunt: colligũt autem manibus infructuosa. ℣ Hęc est igitur vera vestra fides: hæc certa religio: hoc beatę recordationis (vt dixim⁹) patres omnes præsules q; Romanę ecclesię, quos in omnibus sequimur. hoc sedes apostolica prædicauit hacten⁹, & inconcusse custodiuit. huic confessioni, huic fidei quisquis cõtradictor extiterit, alienũ seipse [u] à sancta communione, * alienũ ab ecclesia iudicabit esse catholica. Nos enĩ Cyrũ [x] cũ sequacibus suis in Romana inuenimus ciuitate, qui de Cumitẽsi monasterio fuit: quos apostolicis suasionib⁹ ad rectam fidẽ, & velut oues quę perierant errantes, ad ouile contẽdimus reuocare dominicũ: vt agnoscãt secũdũ prophetã linguæ balbutientes loqui quę ad pacẽ sunt.

† malim gere, & n cõfirmau

Esa.28.

Iob.22.

* alienũ sine a cõmone.

Ad non

BIU Cujas

a *Succendistis.* Interpositio est.
b *Pastoris.* hucusque.
c *Gremium.* contra. j. de apost. l. iij. So. vt ibi.
d *Receptis.* Præstito ante sacramento: vt. xxiij. q. fi. c. pessimam.
e *Et vnitate.* Dicit papa imperatori.

*DE SACROsanctis ecclesiis, & de reb⁹ & priuilegiis earum.*

*Dictũ est. ṡ. de summa tri. & fide catholica, sed quia mater fidei & religiois est ecclesia: vt. j. eo. iubemus 2. §. verũ. in fi. §. ideo supponit de sacrosã. eccle. Et quia res sunt necessariæ his qui in ecclesiis obsecundant diuinis ministeriis. Siquidem qui altari seruit, de altari debet viuere. c. cum secundum. extra de præbẽ. in prin. ideo subiũgit de rebus. In quibus quoniã ecclesiæ multis gaudẽt priuilegiis, adiicit de priuilegiis earũ. Azo.*

Cõtinuatio Accur. *Vel sic secundum Accursium: Ecclesia Thessalonicensis excusatur à tributis: vt tamen res aliarũ nõ dicat suas, vt sic fraudet fiscũ, & hoc est quod dicit, sacrosan. &c. vel sic: Cũ fides de qua dictũ est. ṡ. & religio sit deo debita. & ecclesia sit mater fidei & religionis: vt. j. eo. tit. l. iubemus. 2. §. verum. in fi. §. cui ecclesiæ opus est rebus tam diuino cultui, quam personarum ibidem seruientium vsui suppeditantibus: & cum aliæ quoq; domus religioni dicantur, id est, dedicãtur, necnon & sine loco, vt quando relinquitur captiuus. pia actio est, ex quibus scilicet rebus opus est vt necessitatẽ habentibus exhibeãtur, quibus omnibus in reb⁹ suis & rerũ acquisitione ius impartitur singulare: ideo de his dicit.*

*Habeat vnusquisque.* ] CASVS. Titius reliquit collegio beati Nicolai quo quo titulo. quæritur an valeat? videt quòd non: quia collegiis nõ potest reliqui. sed hoc de illicitis intelligitur. licitis vero potest: & redditur ratio. nihil enim, &c. Nota ex hoc tex. quòd collegio catholico vnusquisq; potest relinquere ĩ vltima volũtate, secũdũ Bald.

f *Habeat vnusquisq.* habilis ad testãdum. [a]

Esa. 50. d

Ad non credentes autẽ, per nos primus apostolorũ Esaiæ prophetæ verbum dicit, Ambulate in lumine ignis vestri, & flammæ, quã succendistis. [a] Sed obduratum est cor eorum (vt scriptum est) vt nõ intelligerent: & pastoris [b] vocẽ oues quæ meæ nõ erãt, audire minime voluerunt. in quibus obseruantes ea quæ ab ipsorũ sunt statuta põtifice, eos minimè in nostra cõmunione recipimus, & ab omni ecclesia catholica esse iussimus alienos: nisi errore dãnato doctrinã nostrã quãtocyus sequi habita regulari professione signauerint. Aequũ quippe est, vt qui nostris minimè obedientiã accommodant statutis, ab ecclesiis habeãtur extorres. Sed quia gremiũ [c] suũ nunquã redeũtibus claudit ecclesia: obsecro clementiã vestrã vt si proprio deposito errore, & praua intentione depulsa, ad vnitatẽ ecclesiæ reuerti voluerint, in vestram cõmunionem receptis, [d] indignationis vestræ remoueatis aculeos, & nobis intercedẽtibus benigni animi gratiam cõdonetis. ℣ Deum autem & saluatorem nostrum Iesum Christũ exoramus, quatenus longæuis & pacificis vos dignetur custodire temporibus in hac vera religione, & vnitate [e] & veneratione apostolicæ sedis: cuius principatum vt Christianissimi & pij conseruatis in omnibus. Præterea sereniss. principũ laudamus legatorum vestrorũ personas Hypatij & Demetrij fratrũ & coëpiscoporũ nostrorũ: quos clemẽtię vestrę gratos fore ipsa manifestauit electio. Nã tantę causæ põdus non nisi ꝑfectis in Christo potuisset iniungi: tãtæ verò pietatis, tãtæ reuerentię plenos affatus, nisi per amantes minime dignaremini destinare. ℣ Gratia dñi nostri Ie

A alia ratione deficit, nõ valet: vt. ff. de le. j. l. nemo potest. & de administra. tuto. l. quidã decedens. in prin. & de condi. insti. l. quidam in suo. in princ. & ṡ. vt in pos. leg. l. scire. in fi. & ff. ad Trebel. l. sed sciendum. & ff. de inof. testa. l. Titia.

i *Nihil enim est.* fauemus relicto gratia ei⁹ cui quid relinquitur: vt dictũ est: quoniã & testãtis gratia fauorabile est relictũ: vt sequit.

k *Quam.* scilicet voluntatem.

l *Non possunt.* morte superueniente.

m *Stylus.* id est, dispositio in scriptis.

n *Arbitriũ.* sine scriptis. Sed cõtra est huic legi. infra, de Iudæis. l. j. & de hæredi. insti. l. collegium. Sed illud in illicitis: quibus non potest relinqui, licet posit cuilibet singulariter de collegio quãdo non est prohibitũ ratione sectæ, vel quia non est à lege, vel à senatu, vel à principe approbatũ: vt. ff. de rebus du. l. cum senatus. ff. de de colle. illi. l. qui illicitũ collegiũ. Alia ratio sumi potest infra, de Iudæis. l. nemo. ij. Accursius.

B *Quilibet in sua vltima voluntate libere potest de bonis suis catholico collegio relinquere, pro libito voluntatis. Bal. vel sic: Collegiũ catholicũ iuridice potest institui, & ei relinqui, & vltimis voluntatibus defunctorum est fauendum. hoc dicit secundũ Salyce. vel sic: Collegia ecclesiastica sunt appellata licita, & potest eis in testamento relinqui: & valet relictum si aliquis defectus non subest. Pau. de cast.*

1. Imp. CONSTANTINVS Augu. ad populum.

C HAbeat vnusquisque [f] licentiã, sanctissimo catholico, venerabilique concilio [g] decedens bonorum, quod optauerit, relinquere: & non sint cassa [h] iudicia eius. Nihil enim est [i] quod magis hominibus † debeatur, quàm vt supremę voluntatis (post quam [k] iam aliud velle nõ possunt [l]) liber sit stylus, [m] & licitum, quod iterũ nõ redit, arbitriũ [n]. PP. V. Non. Iul. Romæ, Crispo. II. & Constantino. II. Cęs. Conss.

*Contractus nõ debet fieri in ecclesia. h. d. secundum veriorem licet. Bal. vel sic: Humana corpora nõ debent sepeliri cũ corporibus sanctorũ martyrũ. vel sic: Humana corpora nõ debẽt sepeliri in ecclesiis. vel sic: Laici non debent sedere cũ clericis in choro. h. d. secundum Salycetum.*

II. Imppp. GRATIANVS, VALENTI. & THEOD. AAA. Pãcratio præfec. vrbi. *

D NEmo [o] apostolorũ vel martyrũ [p] sedẽ [q] humanis corporib⁹ existimet esse cõcessã [r].

*Martyrum corpora & ecclesiæ nõ sunt in cõmercio hominũ. h. d. secundum Bald.*

III. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. præfec. vrbi. †

NEmo martyres [s] distrahat [t], nemo mercetur [u].

*testi. sunt inhabiles ĩ casu istius legis. De quo vide latè & Bar. hic in sua repetitione in. 2. col. versi. de ijsona relinquẽtis tractari. Vide etiã abbatem sup rubri. extra de test. ver. sed nũc quæritur de materia. vsque ad finem.*

b *Puta soleãt esse gali: quam Iason post Bar. nõ reputat ĩ hoc casu põderans dictionem, liber: de qua hic latissime Iason in. 1. lect. in. 1. le*

Accursius.

NEmo. Plana est. Vel pone casum tribus modis, vt notat. in glos. sequen.

o *Nemo apostolorum.* vel aliorũ sanctorum ecclesias vel reliquias. Quid ergo si cõtra factũ fuerit? Resp. extra ordiné puniẽtur: vt. ff. de pœnis. l. sanctio legũ. Itẽ nihil valet qđ agitur. j. de le. & cõsti. l. non dubium.

p *Vel martyrũ.* vel cõfessorum: vt. j. l. proxi.

q *Sedem.* id est, sepulturam.

r *Cõcessam.* id est, ipsã ecclesiã ad sepeliendũ. Vel dic ad morãdũ laicis in choro cũ clericis dum faciunt officium: vt extra de vi. & ho. cleri. c. j. Vel habitare in his, phibet, vel contractum in his habere: vt &. j. proxi.

† *Cõcor. gl. vnica ĩ ca. ad audiẽtiam. extra de rescript. in fi. glo.*

c *An contractũ fieri possint: & an facti ibi dẽ teneant: itẽ quid de iudiciis: vide. c. decet iũcta gl. in verbo. pcessus extra de ĩmu. eccle. lib. 6.*

*al. P. P.*

† *Iid. m. A. A. Cynegio. PP.*

d *Dicit hic Bald. hanc glo. esse singularẽ, & non esse alibi. nã facit secundũ eũ quòd quãdo lex vel statutũ prohibet aliquid nõ adiiciendo pœnam in cõtra veniẽtẽ: quòd tamen cõtrauenies possit puniri arbitrio iudicis.*

NEmo. Pone casum duobus modis vt no. in glos.

s *Martyres.* id est, ecclesias martyrum: vel reliquias.

t *Distrahat.* id est, vendat: vel aliorum sanctorum ecclesias, vel reliquias. Quid ergo si contra factum fuerit? Respon. extra ordinem punientur: vt. ff. de pœnis. l. sanctio legum. Item nihil valet quod agitur: vt. j. de leg. & consti. l. non dubium. d

u *Mercetur.* id est, emat.

NOn plures. Pro casu huius. l. diuide eam in tres partes. Primo dicit certũ numerum esse in ecclesia constituendum. Secundo quòd nulli addantur, eligantur aut substituantur donec

a *Aduerte quod tamẽ* g *Concilio.* siue monachorũ siue clericorũ. & idẽ cuicũq; corporis licito tamẽ: vt. ff. ad Treb. l. omnibus. & de lega. j. l. si hæres. §. vicis. &. j. ad Treb. l. iij. *ADDITIO.* Quid si relinquatur vni de collegio, quid si prælato, quid si ecclesiæ? vide hic per Ioannem Fabrum in suo breuiario.

*non omnes ĩhabiles ad testandũ de iure cõmuni, de quib⁹ per glo. in l. fi. §. quæramus. ff. de*

h *Non sint cassa.* Ob hoc ipsum quod relictũ est ecclesiæ, vel simili collegio, si modo alia ratione b sit vallatũ testamẽtũ: vt. j. e. l. generali. & infra, tit. j. l. si quis presbyter. & in auth. de sãc. epis. §. siquamulier. col. ix. &. j. de inof. test. l. si qũ. in prin. aliàs vero si

BIU Cujas

donec redeant ad dictum numerum, cum plures sint. Tertio dicit, quòd illi qui sunt vltra numerum, non habeãt priuilegium quod habent intra numerum constituti. Ex hac. l. nota quòd priuilegia concessa clericis censentur concessa vel fauore ordinis clericalis, vel fauore ecclesiæ, ideo non possunt eis renũciare secundum Pau.

*Numerus taxatus in ecclesiis præsumitur taxatus secundum facultates ecclesiæ, ideo nõ est excedendus. vnde recepti supra numerum non habent iura nec priuilegia aliorũ canonicorum. h.d. secundum Bald. vel sic: In ecclesia non debet esse maior numerus quàm patiantur facultates ipsius. Et si sint aliqui vltra numerum, debet expectari quòd moriantur, & in loco eorũ debent substitui. Item recepti vltra numerum etiam per suffragia potentium, non gaudent priuilegiis eorum qui sunt intra numerum: quæ priuilegia videntur in fauorẽ ecclesiæ concessa. hoc dicit, secundum Pau. de castr.*

IIII. Iidem. AA. Niceno. P. P.

NOn plures quàm nongẽti[a] quinquaginta decani[b] sacrosanctę huius amplissimę[c] vrbis deputentur ecclesię: [d] nulliq; his[e] addendi, vel mutandi, vel in defuncti[f] locum substituẽdi pateat[g] copia: nulli alij[h] corporatorũ præter dictum numerũ per patrocinia[i] immunitate[k] concessa, negatáque omni nouationis[l] facultate similia[m] vindicandi his[n] quę in honorem vel necessaria obsequia sacrosanctæ ecclesiæ indulta[o] sunt.

*A sordidis muneribus & superindictis & etiam ab extraordinariis ecclesiæ sunt immunes, pœna excõmunicationis & perpetui exilii contra facientibus imminente. hoc dicit secundum Saly. vel sic: Ecclesia nullum onus agnoscit nisi ordinarium, & propter subitũ aduentũ principis. Iac. But.*

V. Iidem. AA. Melitio. P. F. P.

PLacet† rationabilis consilij tenore perpenso, [p] districta moderatione præscribere [q] à quibus specialiter necessitatibus[r] singularum vrbium[s] ecclesiæ habeantur immunes. prima[t] quippe illius vsurpationis[u] contumelia depellenda est, ne prædia[x] vsibus cœlestium secretorum dedicata, [y] sordidorum[z] munerum[a] fæce vexentur. nil extraordinariũ[a] ab hinc, [b] superindictúmve[c] flagitetur: nulla translationũ[d]† sollicitudo signetur. [e] postremo nihil prẽter canonicã[f] illationẽ, [g] & quam[h] aduentitiæ necessitatis[i] sarcina repentina facile quis excusatur: vt per tot. tit. de vaca. mu. & de iur. immu. inter quos notaui different iam: vt in rub. de iu. immu. Sed primum non euitant: vt ff. de va. mu. l. sunt munera. cum concor. nisi speciali beneficio principis vt ibi. &. j. de his qui à prin. va. l. j. lib. x. vel veteri iure scripto: vt. j. tit. j. l. j. & ff. de mu. & ho. l. munerũ. ij. §. patrimoniorum. & no. in. d. l. sunt munera.

a *Nongenti.* cum forte ibi esset maior numerus, & vltra facultates ecclesiæ.

b *Decani.* Decan⁹ dictus à decem, quia decé præest, sed tracta appellatiõe significat eos qui dicũtur canonici.

c *Amplissimæ.* scilicet Constantinopolitanę.

d *Ecclesiæ.* scilicet Cõstãtinopolitanæ. & sic est hæc lex localis: sed idem est hodie & in aliis ecclesiis, vt pro facultatibus ecclesiæ cõstituantur: vt. j. tit. j. l. in ecclesiis. & in auth. de mẽsura or. cle. col. iij. & in authẽ. quomodo opor. epis. §. sed neque. col. j. & extra de vita & ho. cle. ca. quoniam. vt ait scriptura. & in auth. vt deter. sit nu. cle. col. j. in prin.

e *His.* nongẽtis quinquaginta. Accur.

f *Defuncti.* qui erant vltra numerum, debẽt venire ad numerum.

g *Pateat copia.* Donec perueniatur ad hunc numerum. sic &. j. de aduo. diuer. iudic. l. petitiones.

h *Nulli alii.* quasi dicat, si qui vltra prædictum numerum in predicta ecclesia fuerint incorporati, id est in eo corpore adsignati, non habeant immunitatem, id est, priuilegium.

i *Per patrocinia.* id est, auxilia aliquorum, quæ priuilegia habẽt alij intra numerum constituti. Vel dic, si quis fuerit incorporatus per patrocinium alicuius, nõ gaudet immunitate qua gaudẽt alij intra numerũ constituti. & patrocinia vel præcedentia, vel sequentia determinat. Et dic per patrocinia. i. adiutoria aliorum.

k *Immunitate.* id est, priuilegio.

l *Nouationis.* quidã habent nouationis, scilicet introducẽdo nouitatem aliam, quàm hæc lex dicat, ad vindicanda similia. & alij habent, nouationi. i. eis, qui de nouo admittuntur vltra prædictum numerum.

m *Similia.* scilicet priuilegia.

n *His.* scilicet priuilegiis. Accursius.

o *Indulta sunt.* sic ergo priuilegium clerico concessum præsumitur ecclesiæ concessum: quod & ad alias acquisitiones trahi potest: vt. j. tit. j. authen. licentiam.

*Placet.* Hæc lex septem dicit. Primò pollicetur quæ munera subeat ecclesia, vel nõ. Secundò excusat eam à sordidis. Tertiò ab extraordinariis. Quartò à superindictis. Quintò à trãslatione prædij in fiscũ. Sextò generaliter à quolibet præter duo. Vltimò punit. Ex hac. l. not. qp oía debet facere princeps cũ cõsilio suorum baronũ & sapientũ. facit. l. nõ dubiũ. j. de legi. Pau.

p *Perpenso.* vt neque respublica nimis oneretur, & quòd honor ecclesiis exhibeatur. Ir.

q *Perscribere.* id est, perfecte scribere.

r *Necessitatibus.* personarum vel rerum.

s *Vrbium extra Italiam.* nam in Italia omnes sunt priuilegiatæ: vt. j. tit. j. l. de his.

t *Prima.* à sordidis, ab extraordinariis, à superindictis, à translatione est ecclesia immunis. Et dic vsurpationis quo ad ecclesiam, non quo ad alios.

u *Vsurpationis.* id est, iniustæ exactionis: vt. j. tit. j. l. ij. in princ.

x *Prædia.* scilicet ecclesiarum.

y *Dedicata.* id est, ex quorum fructibus fit Eucharistia. si autem ad hoc non sint designata, aliud est: vt. j. de exac. trib. l. fi. lib. x. quæ est contra. Vel dic quòd ibi erant diuina prædia. i. patrimonium domini imperatoris. non autem ecclesiæ. illa quidem possunt fieri fiscalia: vel ibi non de sordidis.

z *Sordidorum.* calcis coquendæ, vel arenæ fodiendæ, custodia aquæ ductus, calefactio balnei: vt. ff. de mu. & hone. l. munerum. ij. §. inter personalia. *Munera sordida.*

a *Munerum.* Quid sit munus, dic vt. ff. de verb. signifi. l. munus. j. & ij. Munerum alia angaria, alia parangaria, alia rerum: vt. ff. de mune. & hono. l. munerũ. Prima duo non subit ecclesia vel ecclesiastici: vt. j. titu. j. l. ij. §. ad parangariam. &. l. presbyteros. & hæc possunt dici sordida quo ad ecclesiam, vt hic, nisi in duobus casibus: vno si ad necessitatem, altero si ad publicam vtilitatem: vt. l. ad instructiones. &. l. iubemus nullam. &. l. neminem. j. eod. Alia duo licet ad publi. vtilitatem respexerint. Rerum verò ordinarium subiit præter superindictũ, quod est ordinarium: vt infra de indi. l. j. lib. x. & de excu. tu. l. vl. & de mune. pa. l. professio. &. l. etiam. lib. x. Secus si extraordinariũ: vt hic, nisi, vt modo dixi, in aliis. & hoc in prouincialibus dixi: vbi alij. s. & laici regulariter omnia subeunt, à personalibus autem *Additio.* † *Hæc lex est canonizata. 16. q. 1. c. placet.* † *translatione.*

b *Abhinc.* i. ab hoc tempore in antea. Et dic, extraordinariũ. i. extra legitimum canonem, vt quia principi sit natus filius, vnde collectam facit. *Additio.*

c *Superindictum.* i. superimpositum ab imperatore tempore fertilitatis. sed cuiusmodi est ecclesiæ priuilegium, cum à nullo sit exigendum: vt. j. li. x. de superindictis. l. j? Resp. à nullo exigitur sine auctoritate principis. ab ecclesia autem & cum principis auctoritate non licet exigere, & est ordinarium: vt in. l. j. de indi. lib. x. dicitur. Accur. *Superindictum.*

d *Translationũ.* i. nõ timeat ecclesia, nec sit sollicita qp trãsferat in fiscum prædium ob cessationẽ tributorum etiam debitorum, nedũ indebitorũ. Sed contra. j. ti. j. l. de his. So. ibi de prędiis clericorũ, hic ecclesiæ. Alij dicũt quòd de his prędiis dicit ex quibus peruenit corpus Christi.

e *Signetur.* id est, deputetur.

f *Canonicam.* canon. i. regula. inde canonica. i. regularis: vt quia nascitur filius principi, vel facit filium militẽ, vel facit nuptias. Etiam dicitur canonica quãdo vel pro capitibus animalium vel seruorum, vel pro rebus suis præstat collectam. Sed nónne hospitis recipiendi est canonica & patrimonialis: & sic contra. j. titu. j. l. j? Sol. vt ibi. Item hæc corrigitur: vt in consti. Frid. item nulla communitas. j. titu. j. *Canon.* *Canonica.*

g *Illationem.* id est, ordinarium tributum.

h *Quam aduentitiæ.* repete, & præter. similis lectio est. ff. de adop. l. si adrogator. §. j. Si autem illud, quam, refertur ad canonicam illationem, falsum esset: quia quod hæc sarcina poscit, non est canonicum, sed extraordinarium.

i *Necessitatis.* i. nisi imperatorẽ ad eas partes venire contigerit, & ei aliquid necessarium fuerit: vt. j. eod. l. neminem.

Functio-

a *Functionibus.* id est, præstationibus vel solutionibus: vt. ff. si cert. peta. l. ij. §. j.

b *Contrauenerit.* quia exegerit quod non debuit.

c *Acrimoniam.* i. excommunicationem: quæ sic dicta est, quia à gremio matris ecclesiæ eiiciuntur excommunicati. vel acrimoniam sic dictam, quia eos arcet.

*Acrimonia vnde dicitur.*

d *Deportationis.* j. ti. j. si ecclesiæ, contra, Sol. vt ibi. Et potes hic distinguere vt in summa. Azo.

*Mni innouatiõe.*] CASVS. Hæc lex dicit quòd cessante omni innouatione seruétur antiqui canones facti pro ecclesiis. sed si quid dubietatis emerserit circa dictos canones, terminet cósilio antistitis Cóstatiń.

e *Omni innouatione.* quia forte erat facta ab aliquo tyráno nouatio, q̃ canones desierunt esse in vsu.

f *Vetustatem.* id est, priuilegia.

g *Canones,* qui desierũt esse in vsu, & innouati sũt per priuilegiũ.

h *Emerserit.* super his antiquis canonibus.

i *Non absque.* interpositio est.

k *Antistitis.* id est, patriarchæ.

l *Que.* scilicet vrbs.

m *Prærogatiua.* ar. cótra. ś. tit. j. l. victor &c. aliàs, nos reddentes. in me. ij. col. vbi dicit in omnibus sequi se. apostitudinis vestræ. Sed ibi ī ecclesia, q̃ subsit: hic in ciuitate q̃ non subsit. Et facit ad hanc legẽ. j. de leg. & có. l. humanũ, ff. de fideicó. liber. l. itaque. &. ff. de præto. stip. l. in prætoriis. &. ff. de ap. ab executore. in princ. &. j. de priuil. vrb. Constãtinop. l. j. lib. xj.

† *Qualiter hæc. l. sit intelligenda, vide. c. nemo, iuct. verbo, sub tributo. extra de immu. eccle.*

n *Sacerdotali.* episcoporum.

o *Iudicio.* s. interpretatur non absq; &c.

p *Reseruari.* In prima parte huius. l. cõfirmat canones datos ecclesiis Orientalibus quæ erãt ante decretum. Secunda plana est.

AD instructiões. Hęc l. plana est: ideo pone casum per teipsũ.

* *aliàs, imperator Theod. A. Isidoro. P. P. Ilyrici.*

q *Ad instructiones itinerum.* an pro quolibet itinere faciẽdo? Respó. non, sed pro illo scilicet publico, per quod publice transitur.

r *Pontium.* de nouo faciendorum, vel etiam reficiendorum.

s *Diuinas.* nostras, similiter & imperatricis. & fac it. j. de priuil. do. Aug. l. absit. lib. xj.

t *Titulo.* an ad muros ciuitatis? Respó. vt. j. de quibus mune. ne. li. se excusa. l. fi. li. x.

a *An clerici teneãtur ad custodiã murorũ: vide. de. ca. 2. cũ ibi no. per doct. extra de immu. eccle.*

u *Adscribimus.* s. nos de anno. & tri. l. j. lib. x.

*Acrosancta.*] CASVS. Dicit hic imperator, q̃ ecclesia Thessaloń. excusatur à tributis: & hoc beneficio speciali: ita tamẽ, vt res aliorum non dicat suas: ne sic fraudet fiscum.

x *Sacrosancta.* hæc lex localis est.

y *Propriæ.* tantũmodo ergo in ea speciale est q̃ nó præstat tributa. in aliis cótra: vt. j. de exac. tri. l. fi. li. x. &. ś. e. l. placet. & facit j. de anń. & tribu. l. fi. li. x.

Sacrosancta x Thessalonicẽsis ciuitatis ecclesia apertè sciat propriæ y tantummodo capitationis z modũ beneficio nostri numinis subleuandũ: a nec extraneorum b grauamine c tributorũ d rempublicã ecclesiastici noīs abusione e lædẽdam.

*Implens diuinum officium solo nomine non debet gaudere priuilegio clericis cõcesso: immo alius debet subrogari loco eius, de volũtate tamen primatis illius. Saly. vel sic: Qui nõ seruit ecclesiæ, vel fingit se esse clericum, & nõ est, non debet priuilegio clericorũ gaudere: sed eius loco est alius subrogandus. h. d. secundum Iac.*

IX. Impp. THEO. & VALENTINIANVS. A. Cyro præfecto vrbi.

QVi sub sub prætextu f decanorũ seu collegiatorũ, cũ id munº nõ impleãt, aliis se munerib⁹ conãtur subtrahere, g eorum fraudibus credimus esse obuiandũ: h ne quis sub specie muneris, i quod minus k exequitur, alterius muneris oneribus releuetur: ne argẽtariorũ vel nũmulariorum munera declinentur ab his qui dici tantummodo l collegiati vel decani m festinãt. Ideoq; si quis eorum sub nudæ appellationis velamine collegiatum seu decanum se appellat, sciat pro se alium subrogandum, qui prædicto muneri n sufficiens approbetur: subrogatione º videlicet loco memoratorum vel eorũ p qui moriũtur, primatum q eius qui subrogatur, admissa r iudicio: s ab hac dispositione t nemine se excusante sacrosanctarum ecclesiarũ reuerentia.

*Negligentia prælati nocet ecclesiæ: & rescriptum contra publicam vtilitatem impetratum est ipso iure nullum. h. d. secundũ Bal. vel sic: Nauis ecclesiæ non excusatur ab onere ferendarum rerũ vel personarũ ex republica. Et illa quæ subtrahitur, publicatur. h. d. secundum Bar. vel sic: Nauis ecclesiæ non excusatur ab onere ferendarum rerum vel personarum pro republica: & illa quæ subtrahitur, publicatur. h. d. secundum Paulum de cast.*

X. Iidem. AA. Florentio. P. P.

z *Capitationis.* hominũ vel animaliũ quia forte pro quolibet capite animalis vel hoīs soluebatur aliquid.

a *Subleuãdum.* ab ea.

b *Extraneorũ.* i. aliorũ.

c *Grauamine.* quia grauamen esset reipubli. si non haberetur ab aliis extraneis.

d *Tributorũ.* quæ extra ordiné debent impendere.

e *Abusione.* quia dicit ecclesia hæc p̃dia mea sunt: cum non sint.

*Qvi sub prætextu.*] CASVS. Laicº quidã fecit se eligi in canonicũ sancti Petri vt euitet munera laicorũ. an euitet? Rñd. ímperator q̃ nó, immo aliº canonicº eligatur qui videatur idoneus episcopo & primatibº ecclesiæ illius.

f *Qui, sub pretextu.* i. velamine: cũ id quod ad decanos spectat, nó impleant, cum nesciãt officium.

g *Subtrahere.* quod faciunt laici.

h *Obuiãdũ.* nó enī prę textu liciti debet venire ad illicitũ: vt hic, & ff. de via pu. re. l. j. §. si quis. & de offi. presi. in l. illicitas. in. §. illicita. & in auth. vt iud. sine quoquo suf. §. quod autem primitus. colla. ij.

i *Muneris.* vt muneris laicorum.

k *Minus.* id est, non.

l *Tãtũmodo.* & nó sũt.

m *Decani.* & nó sunt, quia illud officium nó faciunt.

n *Muneri.* quod ad decanos vel ad collegiatos spectat.

o *Subrogatiõe.* scilicet facienda in locum memoratum.

p *Eorum.* repete, in loco.

q *Primatũ.* genitiui casus pluralis numeri.

r *Admissa.* si enim monachum sancti Proculi monachi sancti Felicis volũt eligere vel in monachum, vel in decanum, debebit iudicium abbatis sancti Proculi interuenire, & consensus eius qui est primas subrogandi. Si vero districtiorem habitum vellet eligere, posset etiam sine consensu primatis. Item no. quòd per legem istã excluditur à professione quicunque munus refugit occasione religionis. & facit ad hanc. l. in authen. de sanc. episcop. §. si monachus. colla. ix. & infra de collegiatis. l. vnica. lib. xj. &. j. de anno. & trib. l. fina. lib. x.

s *Iudicio.* id est, habita licentia.

t *Dispositione.* id est, lege.

*Iubemus.*

BIU Cujas

*Annus emboliſmus.*

*Cœleſtis.*

*Oraculum. Annotatio. Pragmatica.*

*Eccleſia an debeat dānū pati per factum prælati.*

*Angaria.*

*Parāgaria.*

*Ante felicem embolam nullus ab angariis & parāgariis, etiam ſi ſit eccleſia, excuſatur h.d. ſecundum Bal. vel ſic: A muneribus incūbentibus propter principis aduentum res eccleſiæ non ſunt immunes. h.d. ſecundum Pau. de caſt.*

*Statuta contra libertatem eccleſiæ vel eccleſiaſticarum perſonarum ipſo iure ſunt nulla: & debent abradi de volumine ſtatutorum. & puniuntur contra facientes. h.d. & iſta auth. non ponit ius nouū niſi in additione pœnarum. Bald.*

*Priuilegia conceſſa clericis confirmantur: leges contra ipſos tolluntur: eleemoſynæ debentur. h.d. vel ſic: Priuilegia eccleſiarū confirmantur: inducta in contrariū tolluntur: & eleemoſynæ conſueta dari iubētur. h.d. ſecundum Pau. de caſt.*

*Noua conſtitutio Friderichi imperatoris. Colla. x.*

IVbemus.] CASVS. Hæc ex tria dicit. Primo quòd in aduētu felicis embolæ. i. cum milites Romani qui propter ſuperabundantiam militum mittebantur in exercitum: nullus poterat nauem ſuam capacem vltra duorum milium modiorum excuſare pro rebus, ſpeciebus, aut armis portandis ſiue reportādis ad expeditionē exercit[o], & hoc quocūque priuilegio, aut dignitatis ſeu pietatis fauore. Secūdo dicit q̄ ſi quis impetraue rit à prīcipe reſcriptū ſeu annotationem aut pragmaticā ſanctionē, vt nauē ſuā poſſit excuſare, quòd non valet: quia tale reſcriptū per fraudē præſumitur impetratum. Tertio dicit q̄ ſi quis ſuam nauē in aduentu felicis embolæ excuſauerit: illa nauis debet publicari in fiſcum: & ita id nauigij quod excuſatur, publicatione corrigitur.

Not. ex hac l. in verſi. nec ſi cœleſte. q̄ reſcripta impetrata contra pub. vtilitatē nō valent: nec eſt eis obedīē dum. quod intellige etiam ſi contineāt clauſulam, non obſtante aliqua lege vel ſtatuto. Pau. hic.

a *Vltra.* ſ. quantitatē.

b *Ante.* i. contra.

c *Embolam.* i. militū ſuperabundantiā. nam tot naſcebātur in vrbe Romana q̄ propter ni mietatē oportebat aliquos alibi trāſmitti. ſic & dicitur annus embo liſmus, ſcilicet ann[o] ſuperexcreſcens.

d *Specierum.* vt annona vel arma.

e *Dignitatis.* quia ſit epiſcopi.

f *Religionis.* quia ſit eccleſiæ. Accurſius.

g *Perſonæ.* q̄ ſit marchionis.

h *Subtractam.* de facto, & non de iure. Accurſius.

i *Cœleſte.* i. principis, qui eſt quaſi deus. Cœleſtis enim deus in cœlis eſt: ita princeps in terris.

k *Contra.* id eſt, in contrarium.

l *Oraculum.* id eſt, reſcriptum.

m *Annotatio.* reſcripta omnia poſſunt dici oracula. aliàs annotatio, vt quæ fit paucis adhibitis: aliàs pragmatica, vt quæ aduocatis patriciis & palatinis in modum cauſæ facta examinatione conceditur, & hæc omnia poſſunt dici oracula.

n *Excuſare.* aliàs, expurgare, id eſt, excludere.

o *Huiuſmodi.* ſ. annotationibus vel pragmaticis ſanctionibus.

p *Non valeat.* vt. j. ſi contra ius vel vtilitatem pub. l. fina. &. j. de preci. impe. of. l. nec damnoſa. Accur.

q *Corrigimus.* iſtud delictū corrigimus. Not. eccleſiam in hoc caſu pati damnū p factū prælati ſicut & aliàs: vt in auth. vt cum de ap. cog. §. ſi quis de prædictis. col. viij. & in auth. de ſan. epiſ. §. ſi quis rapuerit. col. ix. Vel dic quod adminiſtratores ab eccleſia conueniētur: quia delictum eſt perſonæ, nec debet redundare in damnum eccleſiæ. xvi. q. vj. c. ſi epiſcopū. & ar. j. e. l. iubemus. ij. §. œconomus. ſic & in tutore: vt. j. de iudi. l. pperandū. §. ſin verò cauſæ. &. j. vnde vi. l. meminerint. &. ff. de eo per quē fa. erit. l. fi. ij. reſpō. Vel dic tertiò q̄ delinquēdo poteſt eccleſia cōditionē ſuā facere deterioré non contrahendo ſuper alienationibus mobilium vel quaſi mobilium: vt in minore. xxv. an. patet. Sed non damnificat eccleſiam vnius clerici pactum vel delictum, vt dictum eſt in tutore ſed omnium delictum. & ſic loquitur hæc lex.

IVbemus nullā nauē vltra[a] duorū miliū modiorū capacem ante[b] felicē embolam[c] vel publicarū ſpecierum[d] tranſuectionē, aut priuilegio dignitatis[e], aut religionis[f] intuitu, aut prærogatiua perſonę[g] publicis vtilitatibus ſubtractā[h] excuſari poſſe: nec ſi cœleſte[i] contra[k] pferatur oraculū,[l] ſiue annotatio[m] ſit, ſiue diuina pragmatica ſanctio, prouidētiſſimæ legis regulas excuſare[n] debebit. Quod etiam in omnibus cauſis cupim[o] obſeruari: vt generaliter ſi qd huiuſmodi[o] cōtra ius vel vtilitatē publicā in quolibet negotio proferatur, nō valeat[p]. Quicquid enī in fraudē iſti[o] legis quolibet modo fuerit adtentatū: id nauigij, q̄ excuſatur, publicatione corrigimus.[q]

XI. Iidem. AA. ad Taurum præfectum prætorio.

NEminē ab angariis,[r] vel parāgariis,[s] vel plauſtris,[t] vel quolibet munere excuſari præcipimus, cum ad feliciſſimā expeditionem noſtri numinis omniū prouincialiū per loca, qua iter arripimus, debeant ſolita nobis miniſteria exhiberi: licet ad ſacroſanctas eccleſias poſſeſſiones pertineant.

XII. Impp. VALENTIN. & MARTIANVS. AA. Palladio præfecto prætorio.

PRiuilegia[u] quæ generalib[o] conſtitutionibus vniuerſis ſacroſanctis eccleſiis orthodoxæ religionis retro[x] prīcipes[y] præſtiterūt, firma & illibata in ppetuū decernim[o] cuſtodiri.[z]

Omnes ſanē pragmaticas[a] ſanctiones, quæ cōtra canones eccleſiaſticos interuētu gratiæ vel ambitionis[b] elicitæ ſunt, robore ſuo & firmitate vacuatas ceſſare prēcipim[o]. Et quia humanitatis noſtræ eſt egenis proſpicere, ac dare operā vt pauperibus alimēta non deſint: ſalaria etiā, quæ ſacroſanctis eccleſiis in diuerſis ſpeciebus[c] de publico hactenus miniſtrata ſunt, iubemus nūc quoq; incōcuſſa & à nullo prorſus imminuta præſtari: [d] liberalitatíque huic promptiſſimè[e] perpetuā tribuimus firmitatem.

NEminem.] CASVS. Imperator facit tranſitū per aliquam prouinciā vel aliqua loca: & mandat q̄ omnes coloni prædiorum reficiāt viam: vel q̄ exhibeant plauſtra ſua. nunquid ab iſtis muneribus angariis & parangariis excuſabuntur coloni eccleſiarum? Certe non: cum pertineāt ad publicā vtilitatem. Viu.

r *Angariis.* quæ ſunt in operis perſonarum. Ir.

ſ *Parangariis.* in quibus vtrunq; vertitur. ſ. opera perſonarū & rerum impēdia. Sed contra. j. titu. j. l. ij. Sed ibi ſolue. Itē excipe ab hac l. milites & veteranos: vt. ff. de mune. & ho. l. fi. §. pe. & fa. j. de curſu pu. nullus. ij. lj. xij. &. j. de qui. mu. vel præſ. ne. l. j. lj. x. An ergo quod accepit gualdana. i. exercitus imperatoris, iuſte alienetur ab ea? qd̄ videtur, vt hic. ar. ff. ad l. Rho. de iac. l. ij. §. ij. in fi. vbi dicit communicandū tēpore neceſſitatis. Itē q̄ filij Iſrael accipiebant ſpicas alienas. vj. q. iij. ſcriptū. de conſe. diſ. v. c. diſcipulos. Item & omnia ſunt principis in auth. quomodo opor. epi. §. illud quidē. col. j. & infra, de quadr. præ. l. fi. & ff. de iudi. l. non alias. §. fi. & ff. de ver. ob. l. ſi ſtipulat[o] fuero per te[a]. Sed contra dicas, quia non valet alienatio, quia debent illi de exercitu ſe præmunire. & ſi quid deeſt, à cōmunitatibus terrarū debēt exigere. nec enim inde iniuriarum &c. vt. j. vnde vi. l. meminerint.

t *Plauſtris.* in rebus tā tum ſiue perſonis: ſed impendio ſuo.

PRiuilegia.] CASVS. Hæc lex tria facit. Primò confirmat priuilegia cōceſſa eccleſiis. Secundò reuocat quæ ambitioſè contra ſacros canones ſunt ſtatuta. Tertiò ſalaria eccleſiis de publico conſueta præſtari confirmat. Secunda ibi, omnes. Tertia ibi, quia &. Not. ex hac l. quòd vbi lex eſt contraria canoni, debet ſeruari canon, & non ius ciuile, circa quod dic vt per Bald. hic.

u *Priuilegia.* conſtitutionibus noſtris & aliorum poſita.

x *Retro.* ante nos.

y *Principes.* catholici.

z *Cuſtodiri.* priuilegia eccleſiis conceſſa confirmat: vt. j. tit. j. l. omnia. &. j. de legi. & conſti. l. ij. Accurſius.

a *Pragmaticas.* factas à quodam infido vel tyranno principe.

b *Ambitionis.* vt quia princeps ambit aliquid reuerentiæ vel honoris.

b *Ambitionis.* quod eſt præſumendum: vt in authen. hic poſita. Succumbit ergo lex canoni, vbi eſt ei contraria: vt hic, & in authen. vt cle. apud pro. epiſ. §. fi. colla. vj. & in auth. vt deter. ſit nu. cle. §. fi. col. j. & in auth. hic poſita quæ ſic incipit, caſſa & irrita &c. quæ eadem confirmat, & pœnas imponit.

c *Diuerſis ſpeciebus.* vt pane, vino, & ſimilibus.

d *Præſtari.* licet certam quantitatem non adiiciat imperator in concedendo, tamē valet ſicut in annuo legato. ff. de an. le. l. ſi cui annuum. & in legato ad viam reficiendā: vt. ff. de leg. ij. l. quidam in teſtamento ita ſcripſit. Sed aliud in alio legato & in aliis contractibus inter viuos factis: vt. ff. de verb. ob. ita ſtipulat'. in prī. & de iure do. cum poſt. §. gener. licet quidam idem.

e *Promptiſſime.* i. quam ſponte damus.

*Caſſa &*

BIU Cujas

*Cassa & irrita.* ]CASVS. Hæc cõstitutio tria dicit. Primò dicit & præcipit omnia statuta contra libertatem ecclesiasticam, esse cassa & irrita, eaque deleri de libris statutorum mãdat. Secundò præcipit, quòd de cætero non fiant statuta contra ecclesias: & si fiant, nullius sint momẽti. Tertiò ponit pœnã cõtra faciẽtibus: & dicit q̃ si qui reperiãtur per annũ huius cõstitutionis contẽptores, bona eorũ publicabuntur.

No. ex hac. l. in prĩ. q̃ in his, quæ sunt nulla ipso iure, cadit cassatio & irritatio: quod exponitur. i. cassa & irrita fiant: vt in. c. accedens. extra vt lit. non contest. P.

a *Per totã Italiam.* vbi maxime fiebant. si tamẽ & alibi in Romano imperio hæc fiant, eadem est æquitas: ergo idem ius: vt. ff. de verbo. obli. l. Titia. in fi. & ff. ad leg. Aquil. l. illud.

b *Capitularibus.* id est, libris statutorum.

c *Constitutio.* s. hæc.

d *Statutæ.* in corpore vnde sumit istud parũ.

e *Annum.* ex quo fuit facta hęc cõstitutio.

*Generali.* ] CASVS. Sanctimonialis vel deo dedicata mulier relinquere potest ecclesiæ, vel cuicunq; voluerit iure institutionis vel legati vel fideicom. in sua voluntate vltima solẽni. Vi. No. ex hac. l. q̃ quælibet vltima volũtas etiã sine scriptura valet, secũdũ Bal. hic.

*Summariũ.*

f *Generali.* dicitur lex generalis quæ vbiq; est seruãda: vt. j. de temp. in integ. resti. l. vlti. Vel dic eam generalem: vt dicitur. j. de leg. & consti. l. iij.

*Vidua.*

g *Vidua.* quia virum amisit. ff. de verb. sig. malum. §. viduam. & dic quòd deo se dedicauit.

*Diaconissa.*

h *Diaconissa.* quæ ministrabat olim sacerdoti. sed hodie nõ est in ecclesia Romana.

i *Deo dicata.* vt puella quæ nondum velum suscepit.

k *Religiosi.* vt conuersa.

l *Dignitatis.* vt abbatissa.

m *Vel codicillo.* qui & sine scriptura fit: vt. j. de bo. li. l. vl. in prin. & in fi. huius legis ibi, siue non scripta &c. Not. hic in singulari numero codicillus, frequenter tamen in plurali profertur. vt. ff. de ver. si. l. non est sine liberis.

n *Quod.* scilicet testamentum.

o *Alia.* q. d. de hoc non curo, an sit monacha.

p *Munitum.* testium & aliarum solennitatum: vt no. ff. eo. l. j.

q *Ecclesiæ.* generale nomẽ est. que vero sequũtur, specialia sũt. Sic & ecõtra. ff. ad. l. Aqui. l. si seruus seruũ. §. rupisse. aliàs inqt lex.

r *Martyrio.* id est, ecclesiæ vbi sunt reliquiæ martyrum.

s *Clero.* vbi est multitudo clericorum.

t *Monachio.* vbi est multitudo monachorum.

u *Pauperibus.* simul habitantibus, vel non.

x *Ex integro.* id est, exceptis his facultatibus, quæ dicuntur infra, tit. j. l. si quis presbyter.

y *Re.* id est, in quantitate. nã rei nomen generale est: vt. ff. de reb. cred. l. & si certum petatur. l. j. in fi.

z *Crediderit relinquẽdum.* id est, voluerit relinquere modis omnibus: etiam si extraneo relinquat. s. collegio. Ac.

a *Fideicõmisso.* vt quãdo est de tota hæreditate restituenda.

b *Speciali.* scilicet fideicommisso.

c *In posterum.* id est, post hanc legem.

d *Submota.* permittit igitur hæc lex testari talibus personis: sed constitutio, ingressi &c. prohibet in monachis. at illa authen. siqua. distinguit. & ideo sic per ordinem lege, ingressi &c. quia prior est in ordine authent.

*Ingressi.* ]CASVS. Hæc auth. duo dicit. Primò quòd ingressi monasteriũ eo animo vt ibi perpetuo maneãt, se & sua deo dedicãt: & sic desinũt esse domini rerũ suarũ. Secundò dicit, q̃ quia per ingressũ monasterij desierũt esse domini rerũ suarum, amplius de illis testari nõ possunt. Not. ex hac. l. in prin. q̃ in his, quę sunt nulla ipso iure, cadit cassatio & irritatio: q̃d exponit. i. cassa & irrita fiãt: vt in c. accedẽs. extra vt lite nõ cõtest. Pau. de cast.

e *Ingressi monasteria.* vt seculo renũcient tacite vel expresse. tacite, vt si dedicẽt se: sed expresse, si renũciẽt, ibiq; remaneãt. quod est eoipso, q̃ fit monachus. nõ causa orãdi tantũ, vel amicũ visitãdi: vt in cor. auth. de mona. §. illud quoq;. col. j. ergo idẽ si quãlibet ecclesiam etiã secularẽ, si seculo renũcient tacite vel expresse. & sic generaliter appellãt vltramõtani. secus si nõ renũcient seculo ingredientes capellam vel ecclesiam secularẽ: quia habẽt propria: vt in authẽ. de san. epis. §. presbyteros. colla. ix. &. j. titu. j. l. sacrosanctæ.

*Seculo recite nunciatur dupliciter.*

f *Dedicant.* i. transferunt. ꝓprie enim quoad se: vt. j. ti. j. l. quis emẽsis. sed improprie quoad bona: vt. ff. de pol. l. ij. in princ. sic & aliàs: vt. ff. de offi. ꝓcõ. & le. l. ij. Itẽ quid si ex pacto aliqua reliquerit? Rñ. nõ valet pactum. sed ingressus nõ vitiatur: vt. ff. de hære. insti. l. si ita quis hęres institut⁹. & in auth. eo. §. illud quo. q;. ibi, & nõ erit dñs &c. & quia cũ est alterius iuris, non potest ipse aliquid habere: vt. ff. de acqui. re. do. l. homo liber. in fi. & de reg. iu. l. qui in seruitute. & facit ad ꝓmis. ar. ff. de vsur. l. placuit. vnde cũ cõuersus etiã ecclesiæ seculari se dedicat, nõ potest habere bona ratione ꝓdicta. Itẽ si dedi me & mea, nõne superfluo dicitur mea: cũ enim deditiõe mei bona sunt monasterij facta, nõ plus fieri ei⁹ possunt: vt. ff. de acqui. pos. l. iij. §. ex pluribus? Rñ. distinguitur q̃d ꝓcedat: vt si me præcedat, superfluo dicatur mea. si mea, ecclesia habebit bona expressa cõcessiõe nõ tacita: vt ar. j. de pac. cõ. tã super do. l. fi. Vel dic q̃ etiã si præcedat me, si tamen statim sequatur mea: habeat ecclesia bona ex concessione expressa: vt ar. ff. de no. l. cũ enim. Itẽ quid si ingressus nõ tenet, & in aliis cõtractibus inter viuos factis? Respõ. nec oblatio bonorũ tenet: quia vbi expressum nõ valet, nec tacitũ: vt. ff. de seruit. rust. prę. l. item. in fi. [a] Item si tenebatur ex cõtractu vel delicto ingressus, an pro eo monasteriũ teneatur? Respõ. sic, ad instar capite minuti: vt. ff. de ca. de. l. ij. in prin. & l. tutelas. §. si libertate. Item quid si ingressus habeat precariã vel liuellũ (Precaria dicitur, quãdo quis emit ab eo, qui habebat in emphyteusim. Liuellus quãdo quis emit ab eo, qui habet precariã: sed tamẽ isti omnes tales habẽt vnũ intellectũ, quãuis omnia talia sũt vulgaria, vel liuellum vel vsumfructũ in rebus alienis) an duret & post ingressum saltem in vita illius? Rñ. sic, ar. ff. de leg. ij. peto. §. j. & de don. inter virũ & vxo. sed si mors. ij. respõ. in fi. Itẽ est arg. cõtra in auth. vt nul. iu. §. si vero quãdo. col. ix. vbi bona ingredientis monasteriũ non sunt omnia statim dedicata. Sed dic, quòd ibi inuitus fuit ingressus: hic spontaneus. *ADDITIO.* Vassallus vel emphyteuta si intret religionem, an gaudebit priuilegio; quandiu vixerit: vide hic in breuiario Ioannis Fabri.

*a Vide de hoc in. c. q̃d ad te. in gl. super verbo vedire. extra de cle. cõiu. & ibi vide omnino Abba.*

g *Vtpote nec.* hęc est ꝓbabilis ratio, nõ necessaria: nõ est dñs: ergo nõ testatur. nã & non dominus testatur quãdoq; de rebus alienis: vt not. in auth. sequenti. sed hoc regulare: vt. ff. de iure codi. l. conficiuntur. §. si post. in fi. §. & ideo dicit, si qua.

*Si qua*

CAssa & irrita esse denunciari per totã Italiã[a] præcipimus omnia statuta & consuetudines contra libertatẽ ecclesię eiusq; personas inductas aduersus canonicas & ĩperiales sanctiones, & ea de capitularibus[b] penit⁹ aboleri mãdat nouã cõstitutio: [c] & de cætero similia attẽtata in ipso iure nulla esse decernit. si quid cõtra fiat, pœnę quæ statutæ[d] sunt, immi nebunt. Sed si per annũ[e] huius nouellæ constitutionis aliqui inuẽti fuerint contẽptores: bona eorum per totum nostrum imperium impune ab omnibus occupentur.

*Iure isto quælibet persona quãtumcũque dedicata de bonis suis poterat in vltima voluntate disponere. h. d. secundum Salyce. vel sic: Omnes personæ etiam deo dedicatæ possunt testari & relinquere tam clericis quàm quibuscunque personis. h. d. secundum. Iac. But.*

XIII. Iidem. AA. Palladio, præfecto prætorio.

GEnerali[f] lege sãcim⁹, siue vidua,[g] siue diaconissa,[h] vel virgo deo dicata,[i] vel sanctimonialis mulier, siue quocũque alio nomine religiosi[k] honoris vel dignitatis[l] fœmina nuncupata, vel testamento vel codicillo[m] suo, (quod[n] tamen alia[o]* omni iuris ratione munitũ[p] sit,) ecclesiæ[q] vel martyrio,[r] vel clero,[s] vel monachio,[t] vel pauperib⁹[u] aliquid vel ex ĩtegro,[x] vel ex parte in quacũq; re[y] vel specie credidерit[z] relinquendũ: id modis omnibus ratum firmumq; consistat, siue hoc institutione, siue substitutione, seu legato, aut fideicõmisso[a] per vniuersitatẽ, seu speciali[b] siue scripta siue non scripta voluntate fuit derelictum: omni in posterum[c] in huiuscemodi negotiis ambiguitate submota.[d]

IN AVTHENTIC. de monachis. §. illud quoque. colla. j. const. v.

*Dedicatiuus ingressus monasterii aufert dedicanti potestatem de bonis suis disponendi. h. d. secũdum Salyce. & est canonizata. 19. q. 3. ca. quia ingredientibus. Pau. de Cast.*

INgressi[e] † monasteria, ipso ingressu se suaque dedicant[f] deo: nec ergo de his testantur: vtpote[g] nec domini rerum. amplius de illis testari nõ possunt. Not. ex hac. l. in prin. q̃ in his, quę sunt nulla ipso iure, cadit cassatio & irritatio: q̃d exponit. i. * aliàs. cassa & irrita fiãt: vt in c. accedẽs. extra vt lite nõ cõtest. Pau. de cast.

e *Ingressi monasteria.* vt seculo renũcient tacite vel expresse. tacite, vt si dedicẽt se: sed expresse, si renũciẽt, ibiq; remaneãt. quod est eoipso, q̃ fit monachus. nõ causa orãdi tantũ, vel amicũ visitãdi: vt in cor. auth. de mona. §. illud quoq;. col. j. ergo idẽ si quãlibet ecclesiam etiã secularẽ, si seculo renũcient tacite vel expresse. & sic generaliter appellãt vltramõtani. secus si nõ renũcient seculo ingredientes capellam vel ecclesiam secularẽ: quia habẽt propria: vt in authẽ. de san. epis. §. presbyteros. colla. ix. &. j. titu. j. l. sacrosanctæ.

*Seculo recite nunciatur dupliciter.*

f *Dedicant.* i. transferunt. ꝓprie enim quoad se: vt. j. ti. j. l. quis emẽsis. sed improprie quoad bona: vt. ff. de pol. l. ij. in princ. sic & aliàs: vt. ff. de offi. ꝓcõ. & le. l. ij. Itẽ quid si ex pacto aliqua reliquerit? Rñ. nõ valet pactum. sed ingressus nõ vitiatur: vt. ff. de hære. insti. l. si ita quis hęres institut⁹. & in auth. eo. §. illud quo. q;. ibi, & nõ erit dñs &c. & quia cũ est alterius iuris, non potest ipse aliquid habere: vt. ff. de acqui. re. do. l. homo liber. in fi. & de reg. iu. l. qui in seruitute. & facit ad ꝓmis. ar. ff. de vsur. l. placuit. vnde cũ cõuersus etiã ecclesiæ seculari se dedicat, nõ potest habere bona ratione ꝓdicta. Itẽ si dedi me & mea, nõne superfluo dicitur mea: cũ enim deditiõe mei bona sunt monasterij facta, nõ plus fieri ei⁹ possunt: vt. ff. de acqui. pos. l. iij. §. ex pluribus? Rñ. distinguitur q̃d ꝓcedat: vt si me præcedat, superfluo dicatur mea. si mea, ecclesia habebit bona expressa cõcessiõe nõ tacita: vt ar. j. de pac. cõ. tã super do. l. fi. Vel dic q̃ etiã si præcedat me, si tamen statim sequatur mea: habeat ecclesia bona ex concessione expressa: vt ar. ff. de no. l. cũ enim. Itẽ quid si ingressus nõ tenet, & in aliis cõtractibus inter viuos factis? Respõ. nec oblatio bonorũ tenet: quia vbi expressum nõ valet, nec tacitũ: vt. ff. de seruit. rust. prę. l. item. in fi. [a] Item si tenebatur ex cõtractu vel delicto ingressus, an pro eo monasteriũ teneatur? Respõ. sic, ad instar capite minuti: vt. ff. de ca. de. l. ij. in prin. & l. tutelas. §. si libertate. Item quid si ingressus habeat precariã vel liuellũ (Precaria dicitur, quãdo quis emit ab eo, qui habebat in emphyteusim. Liuellus quãdo quis emit ab eo, qui habet precariã: sed tamẽ isti omnes tales habẽt vnũ intellectũ, quãuis omnia talia sũt vulgaria, vel liuellum vel vsumfructũ in rebus alienis) an duret & post ingressum saltem in vita illius? Rñ. sic, ar. ff. de leg. ij. peto. §. j. & de don. inter virũ & vxo. sed si mors. ij. respõ. in fi. Itẽ est arg. cõtra in auth. vt nul. iu. §. si vero quãdo. col. ix. vbi bona ingredientis monasteriũ non sunt omnia statim dedicata. Sed dic, quòd ibi inuitus fuit ingressus: hic spontaneus. *ADDITIO.* Vassallus vel emphyteuta si intret religionem, an gaudebit priuilegio; quandiu vixerit: vide hic in breuiario Ioannis Fabri.

*a Vide de hoc in. c. q̃d ad te. in gl. super verbo vedire. extra de cle. cõiu. & ibi vide omnino Abba.*

g *Vtpote nec.* hęc est ꝓbabilis ratio, nõ necessaria: nõ est dñs: ergo nõ testatur. nã & non dominus testatur quãdoq; de rebus alienis: vt not. in auth. sequenti. sed hoc regulare: vt. ff. de iure codi. l. conficiuntur. §. si post. in fi. §. & ideo dicit, si qua.

*Si qua*

BIU Cujas

*Si qua mulier*. Hæc authentica diuiditur principaliter in duas partes. Quia prima in liberos non habente. Secunda in liberos habente: ibi, sed si persona. Hæc secũda subdiuiditur in tres: quia in prima ingressus vult relinquere filiis quãtum minus potest. In secunda, quantum plus potest. In tertia prouidet vbi nihil eis relinquitur. Secunda ibi, sed si omnẽ. Tertia ibi, sed si post.

Casus in terminis talis est. Quæritur vtrũ hodie debeat seruari authen. ingressi? Respond. quòd sic, quando ingressus non habet liberos. hoc primò. Sed quid si habet liberos? nunquid poterit disponere inter ipsos, & qualiter? Respon. quòd potest hac forma: quia aut vult relinquere liberis quãtum minimum potest, & debet eis relinquere legitimã: & residuũ est monasterij. Aut vult relinquere quantũ plurimum potest, & debet personam suam connumerare cum filiis, & sibi retinere virilem: quæ virilis erit monasterij: & totum residuum erit filiorũ. hoc secundò. Sed quid si iste ingressus decessit, & nil de bonis suis disposuit? Respõ. quòd monasterium habebit totũ excepta legitima, quæ filiis applicetur. h. d. No. primò ex hac authẽ. ꝙ ille qui nõ habet liberos, post ingressũ monasterij nõ potest testari, nec disponere de bonis quondam suis. Secundò no. ꝙ legitimã filiorum pater nõ potest eis auferre, licet vellet eã dare deo, vel ad pias causas. Tertio no. quòd si pater nihil disposuit, præsumitur fauorabili[i] pro monasterio q̃ pro filiis: vt patet in. §. fi. huius authen. Bal.

a *Intrauerit.* animo ibi manendi, non causa orandi: vt dixi in authen. ingressi.

b *Competere.* saluo pacto dotis & donationis propter nuptias: sicut ex morte naturali: vt. j. tit. j. l. deo nobis. §. j. & in authen. de mona. §. si autem vxorem. col. j. Item quid si ante ingressum instituat extraneum? Dic idem indistincte, vt hic: vt omnia competant monasterio. Sed dic ꝙ si aliquid dimiserit monasterio iure institutionis, quod modo ingreditur, non rumpitur testamentum. alioquin sic: cum ecclesia exæquetur filio nascituro: vt in auth. de san. epis. §. sed & hoc pręsenti. colla. ix. & fa. ff. de iniu. ru. test. l. si quis. post prin. ibi, nã agnascẽdo &c. & l. antep. & de lib. & post. l. filio. §. fi. Præterea cum habens filios, omnia eis donare nõ potest: multò minus extraneis: vt hic dicitur. Itẽ alia ratione nil remanet extraneo hæredi: nam dominium rerũ ꝙ remansit penes testantem, in ecclesiam est collatum. vnde iam nihil habet tempore mortis. Item propter capitis deminutionem testatoris, qui decessit, cum nõ sit sui iuris, vnde est irritatum: vt instit. qui. mod. test. infir. §. nõ tamen. & ff. de iniu. rup. test. l. si quis filio exhæredato. §. irritum. Ecõtra videtur tenere testamentũ, quia pro mortuo habetur. ergo testamentum hic sicut morte cõfirmatur. sed non est verum quòd habeatur pro mortuo quoad omnia. ergo sto primæ opinioni. Item quid si inter filios testatus est ante ingressum, & nil relinquat monasterio? Videtur hic, vbi dicit, antequam de rebus suis inter eos disponat: à contrario sensu ꝙ non rumpatur. Item an iure hæreditario vel ex donatione competunt hæc bona ecclesiæ? quod prodest propter actiones quæ dabuntur contra ingressum. Respon. iure successorio, quasi sit mortuus. arg. instit. per quas personas nobis acquiritur. §. fina. & infra, ad leg. Iul. de vi. l. ij.

*Testamentũ an rũpatur p ingressum monasterii.*

c *Iubemus.* & sic idem dicit, quod authen. ingressi.

d *Liberos.* quid si parentes. q. d. non filios habeat tantum? Respon. & hi secundum Py. habent legitimã: vt in authen. e. §. presbyteros. & infra, tit. j. l. si quis presbyter. & ar. ff. de inof. testa. l. nam & si parentibus. in princ. & in authen. vt nulli iudi. §. adulteram. col. ix. secundum Azo. contra, cum monasterium reputetur pro filio: vt in di. auth. de sanc. epis. §. sed & hoc præsenti. col. ix. & hoc vbi quis seculo renunciat. secus si clericus seculari[s] fiat: vt dicto. §. presbyteros. & di. l. si quis presbyter. Item in dicta auth. vt nul. iudi. inuita intrauit. Vel hic corrigitur. Vel expone ibi, monacham, id est monasticam vitam gerentem, nõ quòd pro veritate sit monacha.[a]

*Monasteriũ pro filio reputatur.*

e *Postea.* & in hoc casu corrigitur authen. ingressi.

## IN AVTHENTIC. de sanctissimis episcopis. §. si qua. colla. ix. con. xv.

*Dedicatiuus ingressus monasterii non aufert potestatem disponendi liberos habẽti, quibus legitimam non potest minuere: plus autẽm potest eis dare, virili sibi retenta. & eo non disponente, lex prouidet vt legitima detur cuilibet liberorum. h. d. secundum Salyc. & est canonizata. 19. q. vlti. c. si qua mulier.*

SI qua mulier, aut vir liberis non extantibus, monasticã B vitam elegerit, & monasteriũ intrauerit: [a] monasterio quod intrauit, res eius competere [b] iubemus. [c] ℣ Sed si persona liberos [d] habens, antequam de rebus suis inter eos disponat, monasterium intret: liceat ei postea [e] inter eos diuidere, [f] legitima nulli deminuta: [g] & qđ eis non dederit, monasterio cõ petet. ℣ Sed si omnem [h] substantiam inter eos filios diuidere voluerit, sua persona filiis connumerata [i] partem sibi retineat, quæ monasterio competere debet. ℣ Sed si post ingressum monasterij moriatur, [k] antequam inter eos diuidat: filij legitimam percipient, [l] reliqua substãtia monasterio cõpetẽte.

*Res ecclesiæ Constantinopolitanæ immobiles, vel quæ censentur immobiles, vt adscriptitii vel annonæ ciuiles, nullo titulo debent alienari: debent tamen coli, & pro posse augmentari & conseruari. Bal. Vel sic: Prælatus cũ toto capitulo non potest immobilia ecclesiæ alienare. Barto. Vel sic: Res immobiles ecclesiæ Constantinopolitanæ nullo titulo possunt alienari etiã sub colore officii colorati: diuidi tamen possunt, coli & augeri, vt patrimoniũ ecclesiæ matris fidei seruetur illæsum. h. d. secundum Salyc. vsque ad. §. sanè.*

XIIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Armasio præfecto prætorio.

*Si qua mulier*, aut vir liberis non extantibus, monasticã C vitam elegerit, & monasteriũ intrauerit: monasterio quod intrauit, res eius competere iubemus. Sed si persona liberos habens, antequam de rebus suis inter eos disponat, monasterium intret: liceat ei postea inter eos diuidere, legitima nulli deminuta: & qđ eis non dederit, monasterio cõpetet. Sed si omnem substãtiam inter eos filios diuidere voluerit, sua persona filiis connumerata partem sibi retineat, quæ monasterio competere debet. Sed si post ingressum monasterij moriatur, antequam inter eos diuidat: filij legitimam percipient, reliqua substãtia monasterio cõpetẽte.

f *Diuidere.* nũquid est hæc diuisio testamenti. hoc enĩ potest prodesse, si de actiõe queratur, vel de numero testiũ, per Io. G. & H? Respõ. non: quia arbiter & iudex diuidit, nõ tamẽ testatur, quia nõ est dominus: vt in authen. ingressi. & ff. de iure codi. conficiuntur. §. si post. sed quicquid dicatur, numerus duorum sufficit: vt in filiis dicitur infra, fami. erciscun. l. fi. Sed Azo dicit esse testamentũ, & sic non dominus testatur: vt & aliàs. j. de secũ. nup. fœminæ. §. fin. & insti. de pup. substi. §. non solũ. & ff. de dona. inter vi. & vx. l. cũ hic status. §. si miles vxori. & de iniu. test. l. si quis filio exhæredato. §. sed & si quis. & potuit etiã seruo hæc lex concedere testãdi licentiã. Si velis primã tueri ꝙ non sit testamentũ: dic ꝙ in. l. fœminæ. domina erat mater, licet haberet necessitatem filio relinquere. Item illa de pupil. substi. permittit: quia ibi filij non poterant testari sibi propter ætatem. Item videtur, quòd nec etiam diuidere possit pater post ingressum: vt infra, ti. j. auth. nũc auté. super. l. si quis presbyter. quæ est contra. Sol. vt ibi. Item non obstat vt apparet. ℣. authen. ingressi. [b]

g *Deminuta.* ergo volebat dare minus quàm poterat.

h *Omnem.* ecce vbi vult dare aliquid plus quàm potest.

i *Connumerata.* vt tantũ sibi retineat, quantũ necesse habet dare: aliàs vnicuiq; filiorum, secundum Io. & nos. Alij sic, vt quãtum dat alicui filiorum cui plus confertur. ar. j. de secũ. nupt. l. hac edictali. circa prin. & hoc quãdo sunt partes inæquales. Si autem sunt æquales partes, reseruat sibi virilem. & ad hoc in authẽ. e. §. diaconissam. col. ix. & ff. de col. bo. l. j. §. portiones.

k *Moriatur.* Innuit hanc portionem. f. legitimam demum post mortem naturalem debere præstari, secundum Al. vt ar. in auth. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero & ex consensu. col. viij. & j. de do. inter virum & vxo. l. res. Sed potest dici quantum ad alimenta saltẽ debere ante agi. ar. ff. de an. le. l. seruus. & vt in pos. le. l. pen. & de li. ag. l. si quis à liberis. Vel si dicere velis quòd statim post ingressum petatur hæc portio, habes arg. in auth. de mo. §. illud quoq;. col. j. & j. de epis. & cle. l. deo nobis. §. j. & in auth. vt nul. iud. §. adulteram. aliàs est versi. sub. §. si vero quando. Ac. *ADDITIO.* Istam quæstionem tangit Ab. in. c. Rainutius. in fi. extra de testa. & plenius in. c. cũ scimus. vbi videtur casus de reg. plenissime in. c. in præsentia. in. xvj. col. de proba. vbi vide.

l *Percipient.* hæc dispositio est legis, non testatoris.

*Iubemus.* ] CASVS. Imperator in hac. l. primò prohibet alienationem fieri rerum ecclesiæ Constantinopolis deuolutarum ad eam quoquo titulo. Secũdo pœnas imponit. Tertiò excipit casum: Vt si quis ab ecclesia petat fundũ sibi dari: poterit hoc modo habere vt vsumfru. habeat ab ipsa ecclesia tẽpore vitæ suæ, vel etiã certo tẽpore: & ipse de suo det iure dominij simile rem incõtinenti ecclesiæ: & finito prædicto tẽpore vtraque res redeat ad ecclesiã: verũtamen vtriusq; rei habeat ecclesia vsumfr. aliàs nõ tenet contractus: & sicut prima pars huius legis, iubemus. prohibitoria est: sic in prima huius parte signãtur authenticæ quæ prohibent. authen. hoc ius. multo. sicut. quibuscũque. In secũda parte legis, quę pœnas imponit in res recipientẽ, in œconomũ, in scribentẽ cõtractũ alienationis, & in iudices: signatur authẽ. quæ pœnas imponit, scilicet qui res. In tertia parte legis. pmittit cõtractũ emphyteuticũ. & signatur auth. si quas ruinas: cui[9] casus est talis. Ecclesia, vel locus religiosus habet domos ruinosas: vult eas dare in emphyteusin, quia ipsa nõ potest eas

BIU Cujas

eas reædificare: quæritur primò an possit? secũdo quæritur si potest, sub qua pensione. Et dicitur ad primum q̃ potest. ita q̃ emphyteuta lignis & lapidibus illarum domorum in reædificando reparet. Ad secundum respon. distinguendo: quia aut statim tẽpore contractus. antequam ædificet velit soluere pensionem, & tũc minuatur antiqua pensio vsque ad tertiã: quam tertiam præstabit, non plus. aut vult ædificare, & postea impensa dispendia cipere soluere: & tunc æstimabitur, quantum plus valeat solito: & medietas æstimationis detur ecclesiæ: puta si ante ruinam solita pẽsio fuit. xij. post ruinã non dabitur nisi tertia solitæ pensionis, scilicet quatuor. si ergo per ædificationem melioratur intantum quòd pensio valet. xvj. ergo emphyteuta tenet ad medietatem, puta. iiij. additorum vltra solitas pensiones per reædificationẽ: ergo tenetur ad sex. Vel dic secũdũ Azo. vt ĩ sũma. Ex hac l. no. primò q̃ ille dicitur œconom⁹ qui administrat bona ecclesiastica: & debet esse clericus, & non laicus: vt. j. de epis. audi. l. decernim⁹. in tex. & glo. No. secũdò in ver. annonas ciuiles, cum glo. q̃ reditus annui computãtur inter immobilia, secundum Paul. Not. tertiò ibi, sed ea prædia. quòd qui non potest alienare, potest tamen diuidere secundum Pau. de cast. hic.

† *De hac l. facit mentionẽ. c. nul li licet an. ex trã de rebus eccl. nõ alie nan.*

a *Posthãc.* id est, post hanc legem. aliàs posthac, id est, deinceps.

b *Archiepiscopo.* i. patriarchæ.

c *Vrbe.* scilicet Constantinopolitana. & sic est hæc lex localis: sed hodie est ius generale: vt in authen. hoc ius.

d *Cui.* definitio œconomi.

e *Gubernanda.* ab episcopo.

f *Mandatur.* a quasi procuratori ad agendum forte & defendẽdum. Et not. quòd hæc est definitio œconomi aliquo addito: vt ĩ. ti. j. l. omnes. §. hoc nihilominus, qui & aliàs dicitur chimiliarchus: quasi custos sacrorum vasorum & aliarum rerum ecclesiæ: vt. ĩ. de bo. auct. iu. pos. l. fi. in fine.

*a Cõcor. gl. super verbo œconomus. in. c. imperatorũ. extra de iur. a. talum.*

g *Fundos.* Nomen fundi generale est ad sequentia, & proprie vniuersitatem fundorum significat: vt. ff. de ver. sig. l. quæstio est. & de re. du. l. j.

h *Postremo.* vt breuiter dicam.

i *Colonos.* scilicet constitutos.

k *Mancipia.* quæ inter immobilia sunt: vt hic, &. ff. de diuer. & temp. præ. l. iij.

l *Annonas.* id est, præbendas de publico: vt. ĩ. e. priuilegia. Vel de cuiusq; priuato patrimonio soluendas vt statim subiũgit: quę inter ĩmobilia cõputãtur: vt ĩ auth. de nõ alie. §. hęc ergo. col. ij.

m *Diuidere.* vt vna pars seminetur vno anno, alia alio anno, diuisione facta pes sępes & fossata & sulcos: vt. ff. de lega. ij. l. Caius Scæuola. §. Titius. secundum Ioan. Alij dicunt, diuidere potest si prouocetur: non si prouocet illum cum quo cõmunionem habet, sicut minor: vt arg. ĩ. de fun. do. l. ij. & de pdi. mi. l. inter omnes. & ff. de re. eo. qui sub tut. vel curat. l. si pupillorum. Tertij vt

Codex.

IVbemus ĩ nulli posthac [a] archiepiscopo [b] in hac vrbe [c] regia sacrosanctæ orthodoxæ ecclesiæ præsidenti, nulli œconomo cui [d] res ecclesiastica gubernanda [e] mãdatur, [f] esse facultatẽ fundos [g] vel prædia, siue vrbana siue rustica, res postremò [h] immobiles, aut in his prædiis colonos, [i] vel mancipia [k] cõstituta, aut annonas [l] ciuiles cuiuscũque suprema vel superstitis voluntate ad religiosas ecclesias deuolutas, sub cuiuscunque alienationis specie ad quãcunque transferre personã: sed ea etiam prędia diuidere [m] quidem, colere, augere [n] & ampliare: [o] nec vlli [p] iisdẽ prædiis audere cedere. [q] ℣ Verum [r] siue testamento quocunque iure facto, seu codicillo, vel sola nuncupatione: legato, seu fideicõmisso, aut mortis causa donatione, aut alio quocũq; vltimo arbitrio, aut certè inter viuẽtes habita largitate, siue contractu vẽditionis, siue donationis aut alio quocunque titulo quisquã ad præfatam venerabilem ecclesiam patrimoniũ suum, partẽmve certã patrimonij in fundis, prædiis, siue domibus, vel annonis, mancipiis, & colonis, eorumq; peculiis voluerit pertinere: inconcussa ea omnia sine vlla penitus ĩmutatione conseruentur. [s] ℣ Scientes nulla sibi occasione vel tẽpore, ad vicissitudinem beneficij [t] collocati, * aut gratiæ referendæ, [u] donandi, vel certe hominibus volentibus emere, alienãdi aliquẽ facultatem permissam: [x] nec si omnes cum religioso episcopo & œconomo clerici in earum possessionum alienationem, cõsentiant. [y] ea enim, quæ ad beatissimæ ecclesiæ iura pertinent, vel posthac forte peruenerint, tanquam ipsam sacrosanctã & religiosam ecclesiã intacta conuenit venerabiliter custodiri: vt sicut ipsa religionis & fidei [z] mater [a] perpetua est, ita eius patrimoniũ iugiter seruet illęsũ. [b]

A P. quòd aliam ecclesiam potest prouocare, non priuatim. sicut & cum ea permutat: vt in authen. item sibi inuicem. ĩ. eo. Quarti vt P. & Al. quòd etiam priuatum prouocat cum sibi expedit: sicut alienat inutile prædium propter fiscale onus: vt in authen. item prædium. ĩ. eo. & arg. ff. de iur. do. l. fi. Vel diuidit secũdum H: vt accipiendo partem quoad vsum, & non quoad proprietatem locandõ: cum socius nolit suã partem locare:

B

C

D

* *Colorati.*

*Punitur emptor amissione precii: & tit⁹ ius nõ excusat eũ à percipiendis. Puniẽdus est œconom⁹ priuatione officii, et resarcitõe dãni ad quod etiã hæres tenetur. Punitur ta bellio pœna exilii. Puniũtur iudices & tabel liones qui subscribũt acta & insinuationes ĩstius donationis prohibitæ, priuatione dignitatis, & amissione bonorũ. h. d. secũd. Bal.*

Sane si hæc nostræ [c] perennitatis statuta audaci, spiritu & mente sacrilega [d] quisquam œconomorum vel hominũ temeranda crediderit: ipse quidem, qui proteruo ausu ecclesiastica prædia donationis vel emptionis seu commutationis titulo, vel cuiuscumque contractus alterius noĩe (nisi eo modo, quo nũc statuimus) [e] acquirere vel habere tentarit, omnem huiusmodi fructũ [f] propriæ temeritatis [g] amittat: & precia [h] quidẽ & munera [i] quæ eius rei gratia data fuerint œconomo siue aliis quibuscũq; pſonis ecclesiæ

n *Augere.* i. quoad quantitatem.

o *Et ampliare.* quoad precium. quod fit diligenti cultura: vt. ff. de iure fis. l. non intelligitur. §. diui fratres.

o *Ampliare.* impinguando.

p *Vlli.* patriarchę vel œconomo.

q *Cedere.* i. cõcedere: scilicet seruitutem aliquam. nam qui alienare prohibetur, seruitutẽ cõstituere non potest: vt. ĩ. de re. alie. l. fi. & ff. de re. eo. l. iij. §. fi. vel dic q̃ viriliter debent resistere, ne quis possessionẽ taliũ prædiorum intret: vt in authen. de non alie. §. œconomum. col. ij.

r *Verum.* istud idem dicit quod. s. verũtamen plura.

s *Conseruentur.* œconomi siue clerici.

t *Beneficii.* vt quia dicũt aliquẽ seruiuisse ecclesiæ, qui nõ seruiuit.

u *Referendæ.* vt quia dicatur extitisse gratiosus ecclesiæ.

x *Permissam.* an ergo bene merentem potest bene remunerare? Dic q̃ sic. nam si colorati beneficij remuneratio impeditur, ergo vera permittitur etiã de immobilibus, vt videtur hic innui. ar. contra. ĩ. ea. l. §. fi.

*Ecclesia remunerando an possit alienare.*

y *Consentiant.* & renuncient. & sic est speciale, quòd non potest renunciare: quia ecclesiæ est non eorum fauor, sicut sunt & alia multa, quæ notantur infra, de pac. l. penul. *ADDITIO.* Sed hoc ne res alienentur, non est inductum in fauorem eorum, sed in fauorem ecclesiæ: vt. ĩ. subiicit, vt sicut ipsa &c.

z *Fidei.* sequuntur. authen. quę similiter prohibent, scilicet hoc ius porrectum. & sequentes.

a *Mater.* vt supra, titu. j. l. victor. §. & in præsenti. & infra, eod. decernimus.

b *Illęsum.* vt nec episcopus possit alienare: vt in decre. xij. q. ij. *SANE.* Si alienatio fuerit facta contra hanc legem, punitur accipiens & concedens, & notarius scribens. Barto. Vel sic: Emés rem ecclesiasticam contra legem, rem cum fructibus restituit, & precium nõ repetit. hoc dicit secũdũ Saly. vsq; ad. §. sanè ne omnis.

*Summariũ Bartoli. Summariũ Salyceti.*

c *Nostræ.* id est, nos qui sumus perennes in seruanda huiusmodi voluntate.

d *Sacrilega.* id est, quasi. vt enim impropriè dicitur dedicatio rei cum confertur ecclesiæ: ita si clericus alienet, desecratio quędam, vt ita dixerim: & ita dicitur quasi sacrilegium.

e *Statuimus.* in vltimo. §.

f *Fructum.* id est, commodum.

g *Temeritatis.* id est, huius contractus facti per temeritatem.

h *Precia.* quando emit.

i *Munera.* quando dona accipiet.



BIU Cujas

a *Acquiratur.* sic ergo ecclesia locupletatur cum aliena iactura: vnde æquũ est quòd reddat: vt.ff.de condic. inde.l. nam hoc natura.& infra,de his,quæ vi metúsve causa.l.si vi vel metu.nó dico ꝙ actione aliqua compellatur ecclesia ciuili.sed an si nó fuerit solutum,preciũ posset peti?Resp.nó,secundũ P.quia quædam honeste accipiũtur,nó tamé honeste petũtur: vt.ff. de variis & extra ord.col.l.j.§.j.secus in emphyteuta, vt in authen.qui res iam. in fi. j.e. Alij contradicunt odio emptoris posse peti,& nó reddi si est solutũ,& hoc fauore ecclesię per dictam auth. qui res.&.ff. de dã. infec.l. fi. & hic, etiam si bonę fidei emptor fuit, licet tunc habebat actionẽ contra œconomum: vt.j.§.proxi.

b *Constituta.* vt mãci pia & instrumẽta fũdi.

† *Concor.c. nulli. de re. ec. non alie nand.*

c *Oeconomis.* Et per istos primo loco vindicantur, sed in subsidiũ cuilibet pmittitur qua si publicũ factũ: vt parœcianis, vel patronis, vt in curiali, qui retrahitur per quoslibet: vt j. de decurionib⁹. l. si quis.iiij.li.x. a Sed núquid idé qui vẽdidit? quæstio est sabbatina, & videtur ꝙ idé: vt.j. de li.causa.l.j. &. ff. de bo.lib.si filiꝰ.circa prí. & in decre.xij.q.ij. nó liceat.j.Econtra ꝙ nó idé: vt.ff.de acc.l.sicui. §.iisdé.& in decre.xij. q.ij.monemus.vt.ff.de adop.l. post mortẽ. & ibi de hoc inuenies solutionem.

a *Vide optimũ tex. extra de reb⁹ eccle. nõ alie.c. si quis presbyterorum.*

d *Vel acceſsionibus.* scilicet naturalib⁹, sed non ciuilibus: quia sic esset vsura.

e *Teneantur.* id est, habeantur.

f *Habẽda sunt.* vt infra, de legi. & constit. l.non dubium. & hoc quoad ecclesiam, non quoad œconomũ qui tenetur emptori & ecclesiæ.

g *Fecerit.* id est, alienauerit.

b *Qualiter hæc dictio, immo, accipitur & ponitur : vide per Bar. supra. d. 1. cõsti.3.4.col. oppono hic dicitur &c.*

h *Immo.* pro, vel b. Et nota quòd agens & cõsentiens pari tenentur pœna, quia pariter delinquunt: vt hic, &. ff. de his,qui no.infa.l.liberorũ.in fi. & de iure pa.l.adigere.in prin.& infra, titu.j. l. si quẽ quã.in fi.& ibi etiam de hoc habes multas concordantias.

i *Passus.* per quendam de subditis.

k *Præsenti.* in vltimo.§.

l *Priuetur.* p sẽtẽtiã, nó ipso iure: alioquin nó habet locũ, ꝙ ipse possit vindicare. Ité dicit, priuet: & nó, priuat⁹ sit. sed videtur alia pœna ponj, nõ hæc: vt.j.ti.j.si ecclesię.q̃ est cõtra.sol. vt ibi. Ac.

m *Ac posteri.* id est successorum successores.

n *Actione.* mandati, vel nego.gesto. vel condi. ex lege ista.

o *Pulsentur.* id est, conueniantur.

lucris & commodis acquirantur. a Prędia autẽ,& in his omnia constituta, b ab ipsis clericis & tẽporalibus œconomis c cum fructibus seu pensionib⁹ vel acceſsionibus d totius medij temporis vindicentur, vt tãquã penitus à nullo empta vel vendita teneãtur: e quia ea, quæ contra leges fiunt, pro infectis habenda sunt. f

*Oeconomus vendens rem ecclesiasticam contra legem, priuari debet officio : & nihilominus omne dãnũ illatũ ecclesiæ tenetur restituere tam ipse, quàm eius hæres. Salyc.*

Oeconomus † autẽ, qui hoc hoc fecerit, g immo h fieri passus i fuerit, vel in quacũq; prorsus huiusmodi venditione seu donatione vel commutatione (nisi ea, quæ præsenti k lege cõcedimus) postremo in quacunque alienatione cõsenserit: cõmissa sibi œconomatus administratione priuetur: l deq́; eius bonis quodcunq; exinde in cõmodum ecclesiæ contigerit reformetur: hæredésq; eius & successores, ac posteri m super hoc facto siue consensu competenti ab ecclesiasticis personis actione n pulsentur. o

*Tabelliones instrumenta conficientes de contractibus vetitis debent relegari. Saly.*

His tabellionibus, qui huiusmodi contractuũ vetitorũ ausi fuerint instrumenta conscribere, irreuocabilis exilij animaduersione plectendis.

*Iudices contractibus illicitis auctorantes puniuntur bonorum publicatione, & dignitatis amissione. Salycetus.*

His quoque iudicibus, p vel ius q gestorum habentibus qui huiusmodi donationum vel cõtractuũ gesta cõfecerint, r dignitatis propriæ & bonorum s omniũ spoliatione dãnandis. t

*Hic incipit tertia pars principalis legis. & h.d. Vsufructus rei ecclesiasticæ ad certum tempus vel ad vitam recipientis potest concedi hoc acto quòd vsufructu finito reddatur res, vel tantundem reddatur. h.d. secundũ Bar. Vel sic: Res immobilis ecclesiæ potest in alium transferri quoad vsum fructum, dum tamen per pactum sit conuẽtum quòd ipsam rem restituet tempore conuento finito, & aliam tanti valoris & fructus ecclesiæ relinquet: & de iis conficienda est scriptura: alias non valet. Salycetus.*

Sanè † ne omnis religiosis œconomis cõmodæ prouisionis via & occasio venerandis ecclesiis profutura videatur exclusa: id quod vtile plerunq; u iudicatur, sub cautelæ obseruatione necessario procedere concedimus. x Siquando y igitur vir religiosus œconomus huius regiæ vrbis ecclesiæ perspexerit expedire, vt desiderãti, cuiquã certarum possessionũ atq; prædiorum (vrbanorũ scilicet siue rusticorum) ad ius ecclesiasticum pertinentiũ tẽporalis vsus fructus possessio pro ipsius petitione z præstetur: tunc eius tẽporis, quod inter vtrosque a cõuenerit, siue in diem vitæ b suæ ab eo, qui desiderat, postuletur: pacta cum eo, qui hoc elegerit, ineat œconomus, atque conscribat: c per quę d & tẽpus, intra quod hoc præstari placuerit, statuatur: & manifestũ e sit, quod quisque acceperit f ab inuicẽ huiusmodi beneficij gratia, g præstando h quidẽ ecclesiastici prędij pro tẽpore vsumfructum: post statutum autem tempus & placitum, ipsorũ redituũ proprietate i ad dominiũ & ius ecclesiasticũ recurrente firmiter, ita scilicet vt siue completo spacio quod fuerit inter eos cõstitutum, siue mortis suæ tempore (si hoc quoque conuenerit) is, qui possessionem ecclesiasticam & certorum reditum vsumfructum habendi gratia interueniente pacto susceperit, nó minus, quàm alterius tantæ quantitatis quantæ acceperit reditus, cũ ipsorũ prędiorũ k dñio & reb⁹ immobilibus, eorũq́; colonis & mancipiis ecclesiæ derelinquat. l nisi enim

† *Iste. §. alij canonistæ. 10. q. 3. §. si œconomus.*

p *Iudicibus.* qui sunt tantum iudices.

q *Ius gestorum.* id est, scripturarum. nam iidem erant iudices & notarij. Vel dicit de officialibus curiæ qui scribunt acta.

r *Cõfecerint.* i. cõfici mãdauerint: vt.ff. de his qui notãtur infa. l. furti. §. mãdati. vel ꝓprie, quãdo habẽt ius gestorũ, sed prout ad iudices tantũ ipropriè.

s *Bonorũ omniũ.* Sed cui applicabũtur? Respõ. ecclesię forte, quã lædere voluit: vt arguméntur.ea.l.§.j. Tu dic, fisco : vt. j. de modo multa.l.multarũ.&.ff. de inoffi.testa.l. Papinianus.§.meminisse.

t *Damnandis.* Sequitur auth. qui res iam dictas. q̃ similiter punit.

u *Plerumque.* vt in cõtractu qui sequitur.

x *Concedimus.* No. sic instit. de aucto. tut. §. neque.

y *Siquando.* Desiderabat quidam ab ecclesia tẽporalẽ vsumfructum alicuius prædij vrbani vel rustici vsq; ad quẽque vel decem annos, vel diebus vitæ suæ: & finito tempore dicit se redditurũ hoc prędiũ, & aliud, quod totidem fructus reddat. quæritur, an œconomus hoc facere possit? & dicitur quòd sic, & facit hæc conscribi.

*Casus.*

z *Petitiõe.* ex hoc fũpsit Ir. quod posuit in formulario tabellionũ in cõtractibus emphyteusis. dicũt enĩ sic emphyteuticariis, scilicet petitionibus, &c.

a *Vitroq;.* i. œconomũ, & secũ contrahentem.

b *Vitæ.* accipiẽtis ad plus.

c *Conscribat.* sic ergo scriptura exigit : aliàs nen valet, vt infra dicã. *ADDITIO.* Multos alios casus in quibus scriptura requiritur, vide per glos. in verbo, in scriptis. cap. j.§. postquã. extra de cẽsi. lib. vj.

d *Per quæ.* s. pacta.

e Manifestũ. scilicet per pacta.

f *Acceperit.* ab œconomo.

g *Beneficii gratia.* qđ confert in ecclesia de suo.

h *Præstando.* desideranti. Accursius.

i *Proprietate.* id est, possessione eius prædij, cuius vsusfructus confertur frequẽter ecclesiæ. nam proprietas nunquam ab ecclesia separatur. sic.ff. de verbo. signi. l. interdum. & de iud. l. si de vi. & infra, de rei vin. l. quoties. & infra, de probat. l. ij. alij ponunt proprietatem possessionis, quæ in ecclesiam confertur.

k *Prædiorum.* sic scilicet de nouo dandorum.

l *Derelinquat.* in vltima volũtate, vt innuit verbum, relinquat: vt.ff. de tabu. exhi. l. j. §. finali. sed hodie ab initio & mox: vt in authen. de non alienan. §. siquis autem voluerit. collatio. ij. Lege sic lecta,

BIU Cujas

sic lecta, sequuntur authenticæ. Et primo lege, prohibentes. Secundo, puniétes. Tertio, permittentes: vt in hac.l. in textu facit Leo. Sic ergo lege primo: Hoc ius porrectũ. &, sicut alienatio. &, multo magis. &, quibuscunque modis. secũdo, qui res iam dictas. tertio, si quas ruinas. &, perpetua quoq;. &, sed & permutare. &, item sibi inuicé. &, item prædium. &, qui rem huiusmodi. &, hęc vsus præstatio. Sed alij ponũt illam, qui rem. inter punientes, sed nõ est in hoc ius.

*Concor.gl. in.c.cũ ecclesiast. super verbo, assensu, de constitu. & c. sine exceptione. ii. q.i. Diuisio.*

*Hoc ius.* Diuidit in septẽ partes. Nã primo legẽ codicis extendit. Secundo prohibet alienationẽ in quodam casu simpliciter. Tertio pmittit pignorari in casu necessitatis. Quarto permittit véditionẽ, si creditor nõ recipiat pignoratione. Quinto permittit dationẽ in solutum, si emptor nõ reperiatur. Sexto declarat, quę res debent vẽdi. Septimo dicit, quis intelligatur creditor. Secunda ibi, & ppetuo. Tertia ibi, in cæteris. Quarta ibi, qđ sinolit. Quinta ibi, emptore. Sexta ibi, si tamẽ. Septima ibi, & is. Bar. & Bal. *CASVS.* Dic breuiter q̃ hæc auth. extendit prohibitionem ad omnẽ ecclesiam, & seruatur perpetuo in rebus ab imperatore datis. In aliis datur formã alienandi. Ex hac cõditione pacta inita † fuerint, ea quoque decernimus non valere, sed possessionẽ ecclesiasticam tãquam nullo iure transcriptam, in iure ipsius atque dominio permanere, & ab ecclesiasticis œconomis vindicari.

† *Cõcor.to. q.i. §. hoc ius. vbi habes hãc authen. canonizatam de verbo ad verbũ cum omnibus aliis sequẽtibus exceptis, authẽ. multo magis. et authẽ. quibuscunque.*

IN AVTHENTIC. de non alienandis aut permutandis. §. nos igitur. colla.ij. cõstitut. j. & in authen. de alien. & emphyt. §. hoc etiam super ipsis. &. §. hoc vero iubemus. colla. ix. constitu. iij.

*Res immobiles cuiuscunque ecclesiæ ab imperatore prouentæ non alienantur vel pignorantur indistincte. Aliũde vero quæsitæ pignorantur vel alienantur debito vrgente, cum solennitate tamen hic subiecta. Salycetus.*

*Hoc ius*[a] † porrectum[b] est ad omnem venerabilẽ locum, omnéque collegiũ, quod actio[c] pia constituit: vt nec res eorum pignorentur.[d] Et hoc perpetuo[e] seruetur in his rebus immobilibus, quæ ab imperiali domo prædictis locis applicãtur. In cæteris[f] eatenus excipitur,[g] si debitum vrget: quod si ex mobilibus solui non possit,[h] primo res immobiles specialiter[i] dentur pignori: quarũ fructus creditor sibi reputet[k] tam in sortem, quàm in vsuras[l] vsque ad quartam cẽtisimæ.[m] Quod si nolit[n] creditor ita accipere, tunc ordinator[o] dom⁹ apud eum[p] à quo ordinatur,[q] habitis absq; dispẽdio gestis,[r] iuret[s] (maiore[t] parte ibidẽ seruientiũ consentiente[u]) & debitum existere[x], nec ex mobilib⁹ solui[y] posse[z]. quo subsecuto, per viginti dies rẽ ecclesiæ venalẽ esse publicè notum sit: vt plus offerenti detur, precio modis omnibus pro debito[a] dando. aliter enim[b] res emptori non conceditur: & hoc inscribatur,[c] nihil esse factũ in ea re ad dãnũ diuinæ dom⁹. Emptore vero nõ inuento, res estimata districte creditori detur insolutum, addita in precio vniuersæ æstimationis[d] decima[e] parte, & accedente consensu

a *Hoc ius.* Imperator Leo rebus Constantinopolitanę ecclesiæ prouiderat per legem istam, iubemus. sed per hanc authenticam extenditur prouisio & priuilegium ad omnem locum venerabilem. Sic ergo dic. hoc ius porrectum: & sumitur hæc pars vsque illuc, & perpetuo &c. ex authen. de non alienand. §. nos igitur. colla. ij.

b *Porrectum.* id est. productum.

*Actio quæ liter simi-tur.*

c *Actio pia.* i. pius actus. & sic ponit. ff. de dona. inter vi. & vxo. laij. §. fi. aliàs nõ factũ, vt hic, sed ius designat, vt ĩstitu. de ac. §. j.

d *Nec pignorentur.* scilicet res ecclesiasticæ specialiter, sed generaliter: & hoc per authen. de nõ alie. §. si autem creditor. in fi. §. &. §. sed neque dationem pignoris. col. ij. sed per aliam de alie. & emphy. §. hoc autem. quælibet permittitur, si debitum vrgeat, vt hic dicit.

*Ecclesiain sex casibus nullo modo alienare potest.*

e *Perpetuo.* id est, incõmutabiliter sine exceptione. Nota ergo sex casus vbi ecclesia nullo modo alienat. Primus, vt hic, quando res immobilis à principe datur: quod sumitur ex authen. de alie. & emphy. §. ea vero. colla. ix. Secundus, quando ipsam ecclesiam alienaret: vt in authen. multo magis: infra, eod. Tertius, quando ipsemet emeret, vel cognato venderet: vt in authen. quibuscũq; modis. infra eod. Quartus, quando est data res ecclesiæ sub hac conditione, ne alienetur: vt in auth. de alie. & emphy. §. sanctissimas. col. ix. Quintus est, quòd hæretico non alienet: vt in auth. de eccle. tit. §. iubemus. col. ix. Sextus, in annuo relicto de propinquo præstando: vt in authen. de eccle. tit. §. si autem annale. col. ix.

f *In cæteris.* præterquàm donatis ab imperatore.

g *Excipitur.* à supradicto.

h *Nõ possit.* scilicet cõmode: vt. ff. de verb. sig. l. nepos Proculo.

i *Specialiter dentur.* hoc est ex authen. de alie. & emphy. §. hoc autem super. col. ix. nam per authen. de non aliena. §. si autem creditor. col. ij. nõ permittebatur specialis hypotheca, sed generalis.

k *Reputet.* quod est commune ius in omni creditore, nisi sit pactus vt fructus vice vsurarum cedant: vt infra, de pigno. ac. l. j. &. ij. & de vsur. l. si ea pactione.

l *In vsuras.* Primo, in vsuras. Secundo, in sortem: vt. j. de so. l. j. nec obstat hic ordo scripturę: vt. ff. de sol. l. nec enim. & de leg. ij. l. cũ pater. §. fidei tuæ.[a] e. l. cũ pater. §. penul. hic speciale est fauore ecclesię, vt primo i sorte, m *Centesimæ.* hoc est vt in fine anni tantum habeat pro vsuris quãtũ est quarta pars sortis. sors enim cẽtesima dicitur, id est quoddã principale vel perfectũ, quia cẽtesimus numerus est perfectus, vt ponatur in vim substãtiui. Centesima est ergo pars, quæ æquiparatur sorti in anno: vt patet infra, de vsu. l. eos. §. j.

[a] *Al. est §. fidei hæredum. versi. argu. cõtra.*

n *Nolit.* s. creditor.

o *Ordinator.* id est, abbas.

p *Eum.* scilicet episcopum.

q *Ordinatur.* vt apud episcopum, & episcopus apud archiepiscopum: sed cũ archiepiscopus vendit, duo episcopi debẽt interesse: vt in auth. vt nullus fa. or. do. §. fi. col. v.

r *Gestis.* quia pro scriptura nil dabitur tabellioni. sic. j. de episco. audien. l. tã demẽtis.

s *Iuret.* contra. j. tit. j. l. cum clericis. §. quòd si lis. Sol.

b *Vel aliter clerici non debent iurare iudicio sisti vel iudicatum solui, vt ibi: in cõtractibus vero bene iurãt: vt hic.*

t *Maiore.* quæ attẽditur primo in numero, secundo in dignitate: vt. ff. de pac. l. maioré. nõ cõnumeratis seruiẽtibus, sed ordinatis in ecclesia. Si vero quidẽ absint, oportet duas partes ordinatorũ esse præsentes, sed sufficit maioré partẽ duarum partium consentire: vt. ff. de decre. ab or. fa. l. j. &. l. iij. &. ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. nulli. &. l. plane. & infra, de prædiis curia. l. ij. & de decur. l. nominationum. lib. x.

u *Consentiente.* scilicet iuramento, vt super suam animam iuret: vt authen. perpetua. j. eo.

x *Existere.* id est, solutum non esse. nõ autem iurare debet cum effectu. hoc autem creditor probabit: vt in fi. huius auth. & hoc etiam ita demum si sit: aliàs non cogitur periurare, sed iurabunt alij qui sciunt: vt in auth. perpetua.

x *Existere.* ecce vnum.

y *Solui.* ecce secundum.

z *Posse.* scilicet commode.

a *Pro debito.* Emptor enim soluet creditori: vt in auth. de eccle. re. immo. alie. §. emẽtibus quidẽ in fiscum. col. v. sic. &. ff. de in rẽ ver. l. iij. §. penult. &. ff. de rebus eorum. l. magis. §. ne tamen.

b *Aliter enim.* id est, nisi prædicta solennitas seruetur, vel nisi precium cedat in vtilitatem ecclesiæ. Accursius.

c *Inscribatur.* i iuramẽto. sic ergo debet fieri scriptura: aliàs nõ valet cõtract⁹: vt & in. l. iubem⁹. §. fi. potest ergo prędicto casu alienare res ecclesię, cũ debitũ vrget. Itẽ secũdo in ppetua emphyteusi: vt in auth. ppetua. Tertio, cũ alia ecclesia permutãdo: vt in auth. itẽ sibi. Quarto, cũ principe. in auth. sed & pmutare. Quinto, vt in redẽptione captiuorũ: vt in auth. de alie. & emphy. §. sanctissimas. coll. ix. Itẽ sexto, vt superflua vasa: vt in auth. prędterea.

*Ecclesiæres in sex casibus possunt alienari.*

d *Æstimationis.* scilicet rei datæ in solutum.

e *Decima.* vt si res valeat nouẽ, detur pro decẽ: sed certe tũc nõ adderet decima sed nona. Alij vt si res valeat decẽ, accipiat p vn decim, secundũ Azo. & secundũ hoc ecclesię fit additio. Alij, vt si res valeat xj. accipiat pro decẽ.

c *Dominus Cl. dicit, quod si res valet. 10. habeat p. 9. vt. 10. sibi remittatur.*

d & quod dicit, addita scilicet emptori, vt quia grauatur in vno, q̃ scilicet inuitus accipit aliud



BIU Cujas

pro alio, releuetur in hoc: vt. ff. de iureiu. l. eũ qui. in prin. Itẽ est hic speciale q̃ aliud ꝓ alio recipiat fuit°: vt. j. de so. auth. hoc nisi debitor. sed regulariter cõtra: vt. ff. de re. cre. & si cer. pe. l. ij. §. j.

a *Ordinatoris.* id est, abbatis.

b *Maioris partis ibidẽ seruientiũ.* Sed videtur quòd nõ valeat, nisi omnes cõsentiant: vt ff. de serui. rusti. præ. l. per fundũ. Respõ. aut aliquid pertinet ad plures vt ad vniuersos, & tũc sufficit maioris partis cõsensus: vt hic, & ff. ad municip. l. quod maior pars. aut pertinet ad plures vt ad singulos: & tunc non sufficit maior pars, sed omnes consentient: vt. ff. de serui. rusti. præ. per fundũ, & cõmunia prędio. l. receptum. &. ff. communi diui. l. Sabinus. Fallit in duobus casibus. Primus, vt cũ multi creditores habẽt eundem debitorem: vt ff. de pac. l. maiorem. & C. qui bonis ce. pos. l. vltim. Item in alio casu, vt. ff. de rerũ diui. l. intantum. §. pe. & hoc fauore religionis.

c *Mediocris.* §. i auth. de fideiuss. §. quod autẽ. col. j. cõtra, vbi quam meliorem habet debitor, dare debet in solutũ. Sol. hic speciale fauore eccleſiæ. hoc placet. vel ibi prẽcioſius metallũ debebat, vt aurũ: & ideo precioſior res ſolui debet, quàm debitor habeat. Acc.

d *Onere.* scilicet debiti pro quo venditur: vt res magni precij ꝓ de bito paruo nõ vẽdat: vt. ff. de reb' eorũ. l. magis. §. item prætor. vel dic, onere tributorũ: vt in auth. ſicut. j. proxi.

ordinatoris, [a] & maioris [b] partis ibidem ſeruientium. Sit tamen ea res mediocris [c] inter cęteras, inſpecta ipſius qualitate & quantitate & onere. [d] Et is creditor hic intelligatur, qui quod credidit, probat [e] in vtilitatẽ diuinæ dom' proceſsiſſe.

IN AVTHENTIC. de nõ alienãdis aut permutãdis. §. ſicut autem. colla. ij. conſti. j.

*Alienare vel acquirere damnoſa eccleſiæ, pariter ſunt prohibita. Salycetus.*

SIcut alienatio rerum eccleſiæ interdicitur, ita prohibẽt ne qua ſterilis [f] ei detur poſſeſſio, aut alioqui oneroſa, veluti fiſcalium [g] nominę vel onere.

IN AVTHENTIC. de nõ alienãdis. §. quia vero cognouimus. col. ij. cõſtit. iij. & in authen, de alie. & emphy. §. & quoniã. coll. ix cõſtitu. iij.

*Propter quod vnũquodque tale, & illud magis. Vel ſic: Potentior eſt prohibitio in cauſa quàm in cauſato. hoc dicit, ſecundũ Iacob. But.*

MVlto magis [h] prohibetur ipſius monaſterij [i] alienatio, qua [k] redeat in antiquum ſtatum, & ſecularem vſum.

IN AVTHENTIC. de alienatione & emphyteuſi. §. ſi vero nõ ſint. verſi. œconomis. colla. ix. conſtitu. iij.

*Alienatio rei eccleſiaſticæ permiſſa, incommutabiliter prohibetur in œconomum, vel ſibi coniunctum. hoc dicit. Salyc.*

e *Probat in vtilitatẽ.* ſpeciale eſt. ſic &. j. ſi aduer. cre. l. j. &. ff. ſi cer. pet. l. ciuitas. regulariter contra: vt. j. ſi cer. peta. l. incendium probabit ergo forte per præſumptionẽ: vt quia prælatus eſt diligens, & eccleſia tunc indigebat. non autem vbi quilibet nummus ſit datus: vt. ff. de exer. l. fi. in fi. j. reſpon. Vel quia omnibus de eccleſia ſimul dedit, per quos poteſt deterior eccleſię fieri cõditio: vt. ſ. e. l. iubem°. §. ſi quãdo. alias eſt verſi. ſub. §. ſanè ne omnis. Quid ſi conſuetudo in contrarium ſit? ſecundũ Azo. valet: vt inſti. de iure na. gen. & ciui. §. ex non ſcripto.

*Sicut.* ]CASVS. Sicut alienatio rei eccleſiaſticæ prohibetur: ſic ne ſterilia aut aliàs oneroſa eccleſiæ dentur. hoc dicit hæc auth. Ex qua nota damnũ cõtingere interdũ in acquirendo, ſicut in alienãdo. & dicit Bal. per iſtam authen. quòd ſi eccleſia adiuit hæreditatẽ ſine beneficio inuentarij, ſecundũ quoſdam nõ valet aditio, ne conſequatur damnum, vt hic. ſecundũ alios valet, ſed non tenetur vltra vires hæreditarias, & hæc magis placet ſecundũ Pau. de caſt. hic.

f *Sterilis.* id eſt, non fructuoſa vel fœnea, vt in cor'. vnde hoc ſumitur de non alie. §. penult. col. ij.

g *Fiſcalium.* ſed quomodo poteſt eſſe onus tributorum fiſcaliũ, cum ſecundum qualitatem fructuum dentur: vt. j. de allu. & pa. l. j. &. ij? Reſpõ. pro præteritis antequam ad eccleſiam deueniret fundus: vt. ff. de pub. & vec. l. imperatores. j. reſpon. Item poteſt eſſe onus tributorũ, & in hoc maiorem partẽ fructuum oporteret dari pro tributis.

h *Mvlto magis.* ſcilicet quam aliarum rerum. & eſt verbum Ir. non legis.

i *Monaſterii.* id eſt, eccleſiæ vel loci conſecrati.

k *Qua.* ſcilicet alienatione. & hoc eſt in cor. de alie. & emphy. §. & quoniam. col. ix. & in authen. de non alie. §. quia vero cognouimus. coll. ij.

*Additio.* *Qvibuſcunque.* Iſta auth. plana eſt. Et not. bene eam, quia ſemper allegatur contra prælatos, qui concedunt ſuis conſanguineis res eccleſię. Nam etiam ſi ſubſit iuſta cauſa alienandi, & etiã ſi adhibeatur omnis forma, nõ tenet ratione perſonæ in quã fit: quod eſt intelligendum, etiã ſi palam hoc fiat, & bona fide: & eſt ſpeciale. ſecus in aliis adminiſtratorib': vt. j. de contrahen. emp. l. ſi cũ ipſe. hoc tamẽ qualiter intelligatur & limitẽt, vide bonam glo. in ca. de center. lxxxix. diſt. & in ca. non ſatis. lxxxvj. diſ. Pau. de ca. l *Permittitur.* quod eſt in ſeptẽ caſibus: vt diximus in auth. hoc ius porrectũ. in glo. ſuper verbo, inſcribatur.

*Qvibuſcunque* modis hoc ius aliis permittitur, [l] interdicitur certis perſonis res huiuſmodi accipere, vt œconomo, eiuſq; cognatis: [m] alioqui bona eorũ, & œconomorũ, & ordinatorũ quibus cõiuncti ſũt, poſt mortẽ eorũ peruenięt ad eccleſiã, de qua rẽ accipiunt.

IN AVTHENTIC. de nõ alie. aut permutã. §. quia vero Leonis. col. ij. cõſtitu. j. & coll. ix. cõſti. iij. de alien. & emphy. §. ſi vero præter hæc.

*Accipiens rem eccleſiaſticam titulo nõ lucratiuo præter legis formam, rẽ reſtituit: & quod dedit, perdit. Accipiens vero titulo lucratiuo, reddit quod accepit, & tantundem de ſuo. Salycetus.*

QVi res iam dictas [n] nõ gratuito [o] alienationis titulo citra formã legis [p] accepit, rem quidẽ cũ omni incremẽto medij temporis reſtituat: ei' autẽ quod dedit, nullã actionem cõtra venerabilẽ locũ, ſed aduerſus ſeũ [q] qui alienauit, habet. Donatarius autẽ & rem cũ omni [r] cauſa & fructũ reſtituat, & aliud tãtũdẽ. Creditor [ſ] quoque reſtituta re pignorata, crediti actionẽ cõtra ſolũ pignoris datorẽ [t] habeat. Emphyteuſis acceptor & ab ea cadat: [u] nec qđ dedit, repetat: imò ſtatí ſoluat qđ ſoluturus eſſet vnoquoque anno, ſi iure cõtraxiſſet. [u]

l *Permittitur.* quod eſt in ſeptẽ caſibus: vt diximus in auth. hoc ius porrectũ. in glo. ſuper verbo, inſcribatur.

m *Cognatis.* vel adfinibus: vt in corpore vnde hæc ſumitur, id eſt, in auth. de alie. & emphy. §. œconomis. col. ij. & eſt ratio, quia ex officio quod adminiſtrat, non licet emere per ſe vel per alium: vt ff. de contrahen. emp. l. nõ licet. &. l. q officij. in prin. Et ſic not. generale, quod nõ admittitur aliquis vt quilibet: vt. j. de do. l. j. vbi de hoc dixi. Sed cõtra in auth. de ſan. epiſ. §. ſi autem eccleſiis. col. ix. vbi diſpẽſatoribus permittit accipere. Sol. ibi ꝑmittit cõducere, vel temporalẽ emphyteuſim accipere. hic autem prohibet perpetuã alienationẽ. Itẽ hic œconomo prohibet. ibi diſpẽſatori permittit: puta prelato nõ adminiſtrãti. & ſpecialiter hic excipit œconomus. in fi. illius. §. ſi autẽ vbi expreſſe œconomo idẽ prohibetur.

† *Limita hunc text. cum glo. empt. in dolo. ſcripto. eſt ea quod ſ. legẽ mu. tur. c. qui tra tura re iu. ſecus ſi vt in dolo. vide glo. in. c. de ſa. dictum. tra de rei eccle. iu. lie. & Ba. hic.* a *iſtam lutionẽ quitur Ba. hic: quã eſt bene notandam*

*Qvi res.* Iſta auth. reſpicit ſecundam partem. l. iubemus. ſcilicet. §. ſane. ſ. eo. vbi puniuntur contra facientes. Pau. hic. No. primo ſecundũ Bal. ꝓ illicite cõtrahẽs ſuper rebus eccleſiæ punitur pœna expreſſa in hac auth. Secundo not. ꝓ illud quod dedit talis contrahens, perdit quoad eccleſiã, ſed nõ perdit quãtũ ad adminiſtratorẽ cũ quo cõtraxit: quia repetit ab eo. Bal.

n *Iam dictas.* ſcilicet locorum venerabilium.

o *Non gratuito.* vt emptione, permutatione, & ſimilibus.

p *Legis.* vel quia non erat de caſibus permiſsis: & ſecundũ hoc expone, citra, pro contra. Vel ſi erat, nõ fiebat cum ſolennitate qua debebat: vt in auth. hoc ius diximus. & tunc dic, citra. i. præter: quia alienauit, licet nõ valet cõtract' in præiudiciũ eccleſię.

q *Eum.* ſcilicet œconomũ. Item præponderat dolum œconomi propter officiũ dolo emptoris. Quid ſi nõ eſt ſoluẽdo, vel nil habet: cũ ſit vnus de monachis? Reſp. tenetur eccleſia ſi locupletior eſt, per cõdictionẽ ſine cauſa: vt. ff. de cõdic. ob tur. cau. l. per petuo. ſecundum quoſdam. & de eo per quem fac. l. fi. in princ.

m *Cum omni cauſa.* qualiter intelligatur, habes. ff. de rei vindi. l. pæterea.

r *Creditor.* qui accepit rem pignori, & in cauſa non conceſſam.

ſ *Datorem.* non autem contra eccleſiam.

t *Cadat.* iure exceptionis.

u *Contraxiſſet.* & ſic eſſet futuri tẽporis, non ſolum præteriti. & hoc ideo, quia deliquit in cõ trahẽdo. ſi autem deliquit tantũ nõ ſoluẽdo canonẽ, poſtea nõ ſoluit ꝓ futuro tẽpore: vt in auth. qui rem. j.

BIU Cujas

rem. ij. eo. & est ratio, quia hic ab initio caruit titulo & iusto initio, cum fieret contractus emphyteuticus contra legē: vnde magis deliquit, cū contraxit lege prohibente. Sed ibi ab initio vaguit contractus emphyteuticus: sed cessauit soluere canonē debitum per biennium: & sic minus deliquit, & ideo præteriti tēporis, non futuri.

a *Sed melius.* hæc verba referuntur ad id qđ dicitur, cadat. nā videbatur cadere iure exceptionis: sed melius est vt cadat ipso iure. Vel melius hęc verba sunt. Ir. nec multū important vtilitatis, possūt ita cōtinuari: Ex pdictis videbat emphyteuta repellendus exceptione: sed melius est vt ipso iure actio denegetur. & est sic. ff. de arbi. l. si cuin dies. §. si quis ex. Azo. & sumitur hęc tota ex cor. in authen. de non alie. §. quia vero Leonis. coll. ij. & ex sequentibus. & idem in authen. de alie. & emphy. §. si vero præter hæc. & sequentibus. §§. colla. ix.

b *Denegandas.* subaudi, ipso iure.

*SI quas.* ]C A S V S. Imperator Leo cōcessit, quòd non possit alienari res ecclesiastica, nisi quoad vsumfructum: vt in. l. iubemus. postea in casu necessitatis permissum est alienari, etiam proprietatem: vt in authenti. hoc ius porrectum. nūc vero loquimur, nō in casu necessitatis sed vtilitatis, ne domus ruat ex qua re ecclesia nullam postea habebit vtilitatem. vnde dicit Imperator hoc casu, volo quòd talis res ecclesiastica detur in emphyteusin, vt omnino nō alienetur. nam emphyteuta habet vtile dominium, & ecclesia directū. & dicit qp licet tunc ipsi emphyteutæ vti materia domus ruinosę ad reparationem. Paulus. Not. quod domus ruinosa ecclesiæ potest cōcedi ad perpetuam emphyteusin sub canone hic præfixo, secundum Bald. hic.

c *Si quas ruinas.* id est, ruinosas domus.

d *Non valent.* scilicet commode: vt. ff. de verb. signifi. l. nepos.

e *Dētur.* id est, dari possunt. rūdet enim. & quod dicit, perpetuā: dic in infinitū quādiu pēsio soluitur. instit. loca. §. adeo. & secūdū hoc debet fieri renouatio, vt quis nō dicat se præscripsisse secūdū cōsuetudinē: alij vsq; ad. xxx. an. vt insti. de perpe. & tēp. act. in princ. alij vsq; ad tertiā generationē: vt in authē. de nō alie. §. emphyteusin. col. ij. & secundū hos non fit renouatio in tertia, sed in quarta. prima verior: scilicet donec soluatur pensio, & corrigatur illa de non alienan. §. alienationis. quæ non permittebat perpetuam.

f *Depositæ.* id est, dirute.

g *Vt pensio.* antiqua.

h *Deminuatur.* ad plus.

i *Tertiam partē.* i. tertia minuatur, & duæ præstētur. alij vt. R. & B. & P. vt duæ remittātur, & tertia præstetur. & hęc est verior, vt in corpore probat. Sed quicquid dicatur, est cōtra illā auth. perpetua. ij. c. vbi dicit deminuēdā pensionē in sextā partē: sed illud nō ruinosis. Sed adhuc aliud cōtra in ea. auth. perpetua. dū dicit, si ob cladē deminuta sit pēsio: tūc cōstante nūc pēsione in emphyteusin datur. Sed dic determinari per istā, vtrū soluat statim, si & presens preciū minuat in tertiā partē, an nō: & tūc tantū prę- in tertia ge stet quantū potest nūc haberi: dū tamē detur medietas pēsionū neratione, adiectarū per reædificationē. Et dic cōstante tūc pēsione demi-

sed melius[a] dicitur omnimodo denegandas[b] esse actiones huiusmodi acceptori.

IN AVTHEN. DE alie. & emphyteu. §. si vero quę dam sunt. col. ix. consti. iij.

*Res ecclesiæ ruinosa, pensione inchoanda in initio cōtractus, dari potest in emphyteusin, reficienda pro tertia parte pensionis quæ colligebatur ante dirutionem: pensione vero inchoanda ade demum refecta, dari potest pro dimidia pensionis, quæ pro ea refecta potest haberi. l. d. secundum Salyce.*

SI quas[c] ruinas habent memoratæ diuinę domus, quas reædificare non valent, [d] & hæ in emphyteusin dentur[e] perpetuam: emphyteuta vsuro materia habitationis depositæ[f] domus: vt pensio[g] deminuatur[h] in tertiam[i] partem[k] ab ea, quæ stantibus adhuc ædificiis colligebatur: aut primitus eo reædificante, [l] ex adiectis[m] illi per æstimationem[n] pensionibus, medietas detur religiosæ domui. nam priore casu ab initio emphyteusis[o] præstanda est pensio.

IN AVTHEN. DE non alienan. §. quia vero Leonis. col. j. consti. ij. & in authen. de alie. & emphyteu. §. & hoc quidem. vers. licentiam. col. ix. consti. iij.

*Res immobilis ecclesiæ, cuius pensio non est deminuta, potest i emphyteusin dari, deminuta ad plus illius pensionis sexta parte. vbi vero pensio respectu eius quod percipiebatur quando ad ecclesiam peruenit, sit deminuta, dari potest in emphyteusin pro pēsione nunc stante: ac res preciosa, modici tamē fructus, dari potest pro pensione iusta per architectos æstimanda. Sayce.*

PErpetua[p] quoque emphyteusis in his[q] permittitur rebus, si res in eorum geratur prę sentia, quibus hoc adsignatur lege, [r] iurantibus[s] his quorum interest, ex eo contractu nihil ad lęsionem diuinę domus efficiat solito reditu ipsi[o] rei qui fuit cum diuino iuri dedicaretur, [t] non minuēdo nisi in sextam[u] partem: aut si ob cladem[x] deminuta[y] fuerit, tunc pro constante[z] nunc pensione in emphyteusin det. Quòd si res prę ciosa[a] quidem est, parum tamē aut nihil præstat pensionū: res subtiliter estimāda est, vt ex hac pēsio iusta[b] cōstituatur: ea tamē sola dētur in emphyteusin, quę ad hoc cōgrua videntur œconomo & aliis gubernatoribus.

IN AVTHEN. DE non alienan. aut permut. §. sinimus igitur. col. ij. const. j.

*Cum principe vel alia ecclesia permutatio est permissa. Salycetus.*

k *Partem.* s. soluēdā.

l *Reædificante.* id est, ædificare volente antequā aliquid nomine pensionis soluat.

m *Ex adiectis.* i. ex pēsionib⁹, quę nūc ædificio reędificato vltra solitas pēsiōes accipi possunt, medietas detur, & postea similiter detur pensio, quæ primo ex ruinosis stātibus ædificiis colligebatur.

n *Per æstimationē.* i. reædificationem. nam per eam maior ęstimatio pēsionis prętatur.

o *Emphyteusis.* scilicet contractus.

*PErpetua.* ] C A S V S. Ista authent. tres habet partes. Prima pars loquitur in nō ruinosis, quæ multum dāt reditū. Vltima pars loquit in ruinosis, quæ paruū dant reditū. Media vero pars in ruinosis, quæ nullū dant reditū. Viuia. Not. ex hoc tex. quòd vbi paritas priuilegiorū est, vtrūque redigitur ad ius comune. facit. l. sed & milites. §. j. ff. de excu. tuto. Bal.

p *Perpetua.* hoc verbū est ex auth. de alie. & emphy. nā in illa de nō alie. nō erat hoc verbū. & expone illud, vt

modo dixi in illa auth. si quas ruinas. s. proxi.

q *In his.* scilicet ecclesiasticis non ruinosis. vel, in his, scilicet ruinosis.

r *Lege.* vt in authen. hoc ius porrectum, supra eo.

s *Iurantibus.* scilicet clericis.

t *Dedicaretur.* id est, esset applicata.

u *Sextam partem.* scilicet ad plus, aliàs magis retineret ecclesia quàm vendat. Sed nóne ecclesia est deterioris cōditionis, quàm alius? Respōd. non, [b] quia deminutio fit propter sterilitates: quæ quādo erūt, priuatus remitteret totum: vt. ff. loca. & conduc. l. si vno. §. j. Vel dic, qp hic erat res deterior, quā tunc quādo fuit ecclesiæ data. prima verior: & hoc cū nō est ruinosa: alias secus, vt in auth. si quas. s. eo. quæ est cōtra. Itē videtur in nihilū deminui: vt in authen. de alie. & emphy. §. j. sed ibi speciale in pascuis & in agris proximarum villarum maioris ecclesiæ Constantinop.

b *Istam so lut. approbat. Bal.*

x *Aut si ob cladē.* nūc loquitur eo casu quo auth. si quas ruinas.

y *Deminuta fuerit.* vel eius fructus, aut vilis facta.

z *Constante nunc.* i. vt tantum præstent, quantū percipi posset nūc, si nūc est locata: & addent medietatē pensionum adiectarū per reædificationē rei ruinosæ: & de refecta soluatur pēsio. Vel si ante refectionem sit solutum, fit deminutio in tertiam partem. Vel si statim, dic vt ibi, & addatur tertia illius, quæ poterat percipi cōstāte ædificio: vt in auth. si quas ruinas. quę est cōtra. Vel hic quādo aliquos habet reditus: ibi nullos. Vel hic est ruinosa clade: ibi vetustate: prima verior, vt ibi dixi: quia hæc determinatur per illam.

a *Preciosa.* vt turris aliqua.

b *Iusta.* s. detur talis pēsio, quę collecta in. xx. annis cōtineat rei æstimationē: vt in auth. de nō alie. §. si vero alicuius ecclesiastici. sed si est Hierosolymitanæ, & oporteat vēdi: tūc in quinquaginta annis: vt in auth. de alie. & emphy. §. sanctissimas. colla. ix.



BIU Cujas

a *Sed & permutare principi.* id est, cum principe.
b *Licet.* scilicet ecclesiæ.
c *Maiori.* danda à principe.
d *Si respublica.* id est, Cæsar.
e *Hoc expoſcit.* bene dico, maiori, si res &c.
f *Pragmatica.* i. cõsilio procerũ. & sumitur hæc auth. de non alie. §. si minus. colla. ij.

† *In istis tribus authen. seq̃ alienatur res ecclesiastica etiã quo ad directũ dominium: & posito quòd nulla subsit necessitas neque vtilitas: dũmodo non subsit damnũ. & ex ipsis authen. not. illos casus, quos ponũt canonistæ p gl. 12. q. 2. super rubri. secundum Pau. hic.*

SEd & permutare† principi [a] licet [b] pro re maiori, [c] melio ri, vel æquali, si respublica [d] hoc expoſcit, [e] & pragmatica [f] forma super hoc præcedente.

IN AVTHEN. CONstitutio, quæ ex adscriptitio. §. quia igitur. colla. v. const. vij.

*Permutare potest vna ecclesia cum alia, dum illa permutatio fiat cũ vtilitate vtriusque ecclesiæ: alioquin vna contra aliam restituetur. Viuianus.*

ITem [g] sibi inuicẽ recte permutant cum vtriusque indẽnitate, [h] eorũ scilicet cõsensu ĩterueniẽte q̃ supra referũtur. [i]

IN AVTHENT. DE alie. & emphy. §. Si vero quis de prædictis. colla. ix. cõsti. iij.

*Inutile prædium propter onus fiscale, potest ecclesia alienare seruata debita solẽnitate. Salycetus.*

ITem prædium propter onus fiscale [k] inutile alienatur, gestis (vt supra [l]) conficiendis, eodem iuramento præstito, id est quòd alia de causa nõ alienatur, nisi vt immunitas [m] eiusdẽ venerandæ domus seruetur.

IN AVTHEN. DE alie. & emph. §. si vero quis aut locator. coll. ix. consti. iij. & de nõ alienã. §. scire. coll. ij. cõst. j.

*Non soluẽs ecclesiæ canonẽ per biennĩ, vel rem deteriorem efficiens, repelli potest ab emphyteutico iure. h. d. secundũ Bald. Vel sic: Emphyteuta deteriorans, vel non soluens canonem per biennium, quatuor pœnis hic contentis punitur: quia potest expelli, & sic perdit vtile dominium. Item nihilominus soluit quod soluere debebat pro tempore præterito. Item damnum seu interesse refundit. Item melioramenta non repetit. Paul. de cast.*

QVi rem huiusmodi [n] conductam vel in emphyteusin acceptã fecerit deteriorem, [o] aut emphyteuticũ canonem per biennium [p] non soluerit, hac lege repelli [q] potest, vt tamen soluat totius temporis [r] pensionem: & id, in quo rem læsit, resarciat: non repeturus si quid impendit nomine melioratiõnis. [s]

IN AVTHEN. DE aliena. & emphy. §. si vero aliquis voluerit. coll. ix. cõstit. iij.

*Alienatio permissa ecclesiæ. Constantinopolitanæ. supra, eo. tit. l. iubemus. §. fi. extenditur ad omnem locum pium. Salyce.*

B HAec vsus præstatio [t] locũ habet in omni domo religiosa: quo finito, res vtraq; pleno iure perueniat in domum iã dictam: nec tributis quidẽ grauata maioribus sit ea res, quæ dat̃ inuicẽ, & eiusdẽ reditus sit.

*Cassatis omnibus factis tempore tyrannidis priuilegia ecclesiarũ in omnibus in suo robore perseuerent. h. d. secundum Bal. Vel sic: omnia, quæ facta sunt tẽpore tyrãnidis. superueniẽte iusto domino debent rescindi. Pau. de cast.*

XV. Iidem. AA. Sebastiano. P. P.

DEcernimus [u] vt antiquatis [x] ac [y] infirmatis fundit [z] his, quæ [a] contra ipsum orthodoxæ religionis deũ* quodammodo facta sunt, in integrũ restituantur vniuersa & ad suum ordinem reuocentur, quę ante professionẽ nostræ mansuetudinis de orthodoxæ religionis fide, & sanctissimarũ ecclesiarũ & martyriorũ statu firmiter obtinebãt: his, quę contra hæc tẽpore tyrãnidis innouata sunt tam contra venerabiles ecclesias, quarũ [b] sacerdotium [c] gerit beatissimus ac [d] religiosissimus episcop⁹ patriarcha nostræ pietatis pater Acatius, quàm cõtra cæteras, [e] quæ per diuersas prouincias collocatæ sunt, necnon & reuerẽdissimos earũ antistites, seu de iure sacerdotalium creationũ, [f] seu de expulsione cuiusquam episcopi à quolibet

* *domiñ.*

C

D

[A] graue damnum vltra modum. Item nõ est verisimile imponi pœnã in casu quo nõ potest cõtingere. ar. in auth. de fil. ante dota. in stru. na. in fi. coll. iij. Quid si vna ecclesia habet ab alia, & nõ soluit? Resp. idem: vt ar. j. de fru. & lit. expen. l. fi.

r *Tẽporis.* præsentis & præteriti, nõ futuri: vt dixi in auth. qui res.

s *Meliorationis.* locupletatur igitur ecclesia cum aliena iactura? Respon. hoc fieri culpa huius qui damnum sentit: quare sibi imputet: vt. ff. de regu. iur. l. quod quis. Et sumitur hæc authen. ex illa de non alie. §. scire autẽ, & ex illa de alie. & emphy. §. si vero quis locator. col. ix.

*Hæc vsus.* CASVS. Hæc auth. dicit duo. Primo q̃ cõtractus iste concessus in maiori ecclesiã Cõstãtinopolitana, vt possit alienare in certum vsum, cõceditur in qua libet ecclesia. Secundo dicit quòd si ecclesia concedit rem in vsum, finito tempore illo debet ea res pleno iure ad ecclesiã redire, aut alia æque bona inspecto reditu: nec illa res, quæ datur, debet esse magis onerosa tributis, quàm fuit illa res ecclesiæ. Not. ex hoc text. in versi. pleno iure. q̃ per istam authẽ. & per l. Iulianus. j. in fin. ff. de rei vindi. tenet Bart. in materia substitutionis cõpendiosæ quòd vbi ponitur hoc verbũ, pleno iure, q̃ substitutio sit directa: quia exponitur pleno iure, id est, directa: vt hic, & dicta l. Iulianus.

t *Præstatio.* quã facit ecclesia alicui priuato: vt in fi. l. iubemus. & sumitur in authẽ. de ali. & emph. §. si vero quis voluerit. coll. ix.

*Decernimus.* Pone casum vt ĩ glos. j. Et not. primo ex text. ibi, deũ. q̃ qui facit cõtra ecclesiam, facit cõtra deum. Bald. & Pau. Not. secundo ibi, præsidendi. quòd honor est alios præcedere.

*Residendi.*

† *Hãc sequũtur oẽs doctο. per istam auth. quæ generaliter loquitur. & facit, qd̃ not. ff. de cõtra. empt. l. si res bona fide. secundũ Bal. & P. de ca.*

a *Sed & permutare principi.* id est, cum principe.
b *Licet.* scilicet ecclesiæ.
c *Maiori.* danda à principe.
d *Si respublica.* id est, Cæsar.
e *Hoc expoſcit.* bene dico, maiori, si res &c.
f *Pragmatica.* i. cõsilio procerũ. & sumitur hæc auth. de non alie. §. si minus. colla. ij.
g *Item sibi inuicem.* vna scilicet ecclesia cũ altera: vt ĩ authẽ. vt deceţero cõmu. colla. v. in fi.
h *Indẽnitate.* alioquin vna contra aliam restitueretur: vt. ff. ex quib⁹ cau. ma. l. fina.
i *Referuntur.* vt in authen. hoc ius porrectũ. & hæc est in authen. vt constitutio, quæ ex adscrip. & lib. na. §. si vero. coll. v.
k *Item prædiũ. Onus fiscale.* hoc expone vt. s. in authen. illa, ficut alienatio.
l *Supra.* in auth. hoc ius porrectũ. & est hęc de aliena. & emphy. §. si vero quis de prædictis. col. ix.
m *Immunitas.* id est, indemnitas.
n *Qui rẽ huiusmodi.* i. talẽ quę permittitur in emphyteusin dari: vt in auth. perpetua.
o *Deteriorem.* potest enim quilibet conductor repelli, si rem deteriorem facit: vt infra, loca. l. iij. in fi.
p *Repelli potest.* ecclesia dedit in emphyteusin pro quinquaginta, cum valeat, parum plus, statuta pensione vnius nummi. An habeat locum pœna huius authen. Videtur quòd sic, [a] cum non sit mutatum: vt. j. de testa. l. sancimus. Itẽ omne pactum factum in eo cõtractu valet: & sic dicta forma: vt insti. loc. §. adeo. in fi. Ecõtra quòd non, tum quia ille contractus est contra legem istam: & ita eius forma non seruanda est: vt in authen. de non alie. §. lex itaque. colla. ij. tum quia graue esset nimis propter cessationẽ vnius nummi totum precium & rem perdere: vbi autem cõtrahitur secundum authen. si quas. & secundum illam perpetua. nõ est Odoffre. & Bald.
q *Per biennĩ.* & emphyteuta priuati triẽnium: vt. j. de iure emphy. l. ij. in colono simplici biennium seruatur: vt. ff. loca. l. quæro. §. inter.
r *Tẽporis.* præsentis & præteriti, nõ futuri: vt dixi in auth. qui res.
s *Meliorationis.* locupletatur igitur ecclesia cum aliena iactura? Respon. hoc fieri culpa huius qui damnum sentit: quare sibi imputet: vt. ff. de regu. iur. l. quod quis. Et sumitur hæc authen. ex illa de non alie. §. scire autẽ, & ex illa de alie. & emphy. §. si vero quis locator. col. ix.
t *Præstatio.* quã facit ecclesia alicui priuato: vt in fi. l. iubemus. & sumitur in authẽ. de ali. & emph. §. si vero quis voluerit. colla. ix.
u *Decernimus.* imperator Leo versus Orientem profectus erat: & ideo quidam tyrannus ecclesias inuaserat, scilicet Odoactus: & multas leges & statuta contra ecclesias & earum priuilegia statuerat: quæ omnia cassat Leo per hanc legem, & ad pristinã formam reducit. Accursius.
x *Antiquatis.* id est, vt frequentari non debeant.
y *Ac.* pro, id est.
z *Funditus.* ipso iure.
a *Quæ.* subaudi, his. Accursius.
b *Quarum.* scilicet ecclesiarum.
c *Sacerdotium.* id est, patriarchatum.
d *Ac.* ponitur pro, id est.
e *Cæteras.* scilicet ecclesias.
f *Creationum.* quis & à quo ordinetur episcopus.

BIU Cujas

a *Residendi.* quis à dextris, & quis à sinistris patriarcha: debeat sedere: vt fuit contentio inter archiepiscopum Rapum Rauennatensem & Mediolanensem.

b *Matrem.* scilicet secũdam post Ro. sedem: vt ff. eo. l. iubemus. ij. §. scientes. & in authen. de eccle. titu. §. j. col. ix. & ff. de summa tri. l. victor. Accur.

*Illud quod.* plana est hæc lex. Et no. primo ex ea in verbo, in actis. & versic. actorũ. quòd scripturæ factæ corã iudice vel magistratu, etiã per modum volũtariæ iurisdictionis, dicũtur actæ: & sic debet omnib⁹ fieri copia ipsarum, vt sunt emãcipationes, & adoptiones, & creationes tutorum vel curatorũ, in quibus requiritur auctoritas magistrat⁹. de quo vide quod no. Inno. in c. j. extra de pba. No. secundo, quæ dicãtur donationes factæ ad pias causas. Bal. & Pau.

c *Illud quod ex veteribus legibus.* Dicebatur, quòd donatio facta in priuatum valeat vsque ad cc. solidos: sed si in ecclesia fieret, in plus: sed non determinatur per eas, vnde dicit, illud, &c.

d *Minus.* id est, non.

e *Actis.* id est, chartis.

f *Intimatæ.* i. recitatę.

g *In aliis.* id est, cũ donatio cõfertur in aliũ.

h *Intimãdis.* i. in scriptis deducendis.

i *Intacta.* vt debeant insinuari, si sunt vltra cc. solidos. vt. j. de do. l. sancimus. in prin.

k *Si quis.* in quibuscunque mobilibus vel immobilibus.

l *Fecerit.* id est, facere voluerit.

m *Xenodochiũ.* locus in quo pegrini alũtur.

n *Nosocomiũ.* locus in quo ægroti curantur.

o *Orphanotrophium.* in quo pueri orbati parẽtibus aluntur.

*Ptochotrophium.* p *Ptochotrophium.* in quo pauperes aluntur.

*Cerontocomium.* q *Cerontocomium.* in quo pauperes propter senectutem & propter infirmitatem curãtur.

*Brephotrophium.* r *Brephotrophium.* in quo infantes & imbecilles aluntur: vt probantur hæ expositiones in nouellis super illa consti. de ali. & emphy.

s *Ciuitatem.* sic ergo in hoc, & alias parificatur ciuitas cum ecclesia: vt ff. eo. vt inter diuinum.

t *Actorum.* id est, scripturarum factarum coram iudice.

u *Quantitatis.* quàm quingentorum solidorum.

x *Imperiali donatione.* nam imperator potest plus dare piis locis vltra quingentos solidos sine actis: vt in authen. de nõ alie. §. sinimus. coll. ij.

y *Valeat.* scilicet donatio in eo quod excedit: vt. j. de dona. si quis argentum. §. sinautem donator. ver. sed in omnibus. Accur.

z *Intimata.* id est, scripta in actis.

his tẽporibus facta, seu de prærogatiua in episcoporum concilio, vel extra conciliũ ante alios residendi, [a] vel de priuilegio metropolitano vel patriarchico sub iisdem impiis tẽporibus, penitus antiquãdis: vt cassatis & rescisis, quæ per huiusmodi sceleratas iussiones, aut pragmaticas sanctiones, aut cõstitutiones impias siue formas subsecuta sunt, quæ à diuæ recordationis retro principibus ante nostrum imperiũ, & deinceps à nostra mãsuetudine indulta vel constituta sunt super sanctis ecclesiis, & martyriis & religiosis episcopis & clericis aut monachis, inuiolata seruẽtur. ℣ Sacrosanctam quoq; huius religiosissimæ ciuitatis ecclesiã, & matrem [b] nostræ pietatis & Christianorum orthodoxæ religionis omnium, & eiusdem regiæ vrbis sanctissimã sedẽ, priuilegia & honores omnes super episcoporũ creationibus, & iure ante alios residẽdi, & cętera omnia, quæ ante nostrum imperium, vel nobis imperantibus habuisse dignoscitur, habere in perpetuum firmiter regiæ vrbis intuitu iudicamus & sancimus.

*Valet donatio facta piis locis & pauperibus vsque ad quingentos aureos vel solidos sine aliqua insinuatione. Bal. Vel sic: Donatio priuato collata nõ valet vltra ducentos solidos, nisi insinuata. In ecclesiam vero collata valet vsque ad quingentos etiam non insinuata. principis tamen est priuilegium, vt ab eo valeat sine insinuatione donatum. Saly.*

XVI. Imperator IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

ILlud [c] quod ex veteribus legibus licet obscure positis à quibusdã attẽtabatur, vt donationes super piis causis factę, licet minus [d] in actis [e] intimatæ [f] essent, tamen valerent: certo & dilucido iure taxamus, vt in aliis [g] quidẽ casibus iura veterа super intimãdis [h] donationibus intacta [i] maneant. si quis [k] vero donationes vsque ad quingentos solidos in quibuscunq; rebus fecerit, [l] vel in sanctã ecclesiam, vel in xenodochiũ, [m] vel in nosocomium, [n] vel in orpha notrophium, [o] vel in ptochotrophium, [p] vel in gerontocomiũ, [q] *vel in brephotrophiũ, [r] vel in ipsos pauperes, vel in quãcũque ciuitatẽ: [s] istæ donationes etiam citra actorũ [t] confectiones cõualescãt. ℣ Sin vero amplioris quãtitatis [u] donatio sit (excepta scilicet imperiali donatione [x]) non aliter valeat [y] nisi actis intimata [z] fuerit: nulli danda licentia quacũque alia causa [a] quasi pietatis iure subnixa, præter eas [b] quas specialiter exposuimus introducẽda, veterum [c] scita [d] super intimandis donationib⁹ ꝓmutare.

*Vasa sacra & vestes sacræ non possunt pignorari vel alienari præterquã in redẽptionem captiuorum: aliàs à recipiente vindicãtur omni exceptione remota. Bal. Vel sic: Res mobiles etiam sacræ non possunt alienari vel pignorari nisi in redẽptionem captiuorum, vel si debitum vrget quod aliunde solui nõ valet, & alteri ecclesiæ tãtum: aliàs vindicantur extantes, & consumptarum æstimatio condicitur. h. d. secundum Saly.*

XVII. IDEM. A. Demostheni præfecto prætorio.

SAncimus [e] nemini licere sacratissima atq; arcana vasa, vel vestes, cæteraq́ue donaria [f] quæ ad diuinã religionẽ necessaria sunt (cũ etiam veteres leges ea, quæ iuris diuini sunt, humanis nexibus non illigari sanxerint [g]) vel ad venditionem, vel hypothecam, vel pignus trahere: sed ab his, qui hæc suscipere ausi fuerit, modis omnibus vindicari tã per religiosissimos episcopos, [h] quàm per

a *Alia causa.* ab simili prædictis. nam in locis similibus prædictis idem iuris est, sed ibi est secus, vbi quis vellet dicere: donaui amico meo vel consanguineo, & causa pietatis. tunc enim non posset nisi secundum vetera iura, vt hic dicitur, vsque ad cc. solidos: vt. j. de dona. l. sancimus. in prin. & pro hoc. ff. de leg. & senatusco. l. quod vero cõtra rationem. hodie vero est commune ius omnium donationum, vt vsque ad quingentos solidos valeant sine scriptura: vt. j. de dona. l. pe. in fi. Vnde di- *Donatio fa*
cunt quidam hodie va- *cta eccleſiæ*
lere in ecclesia Roma- *vltra quin-*
na vsque ad octingen- *gẽtos aureos*
tos sine scriptura: vt si- *sine scriptu-*
cut olim in trecentis *ra, an va-*
vltra donationes alias *leat.*
fiebat, sic hodie: quod satis dici potest: sed se- * *Exẽplar*
cundum authenticam *nostrum hic*
videtur in immensum: *addit, vel*
vt in authen. de non a- *cuotrophi-*
lie. §. sinimus. col. ij. sed *um. Item a-*
certe ibi dicit de im- *liud exem-*
peratore donãte. Illud *plar addit*
autem constat, siue im- *& melius,*
perator priuato, siue *vel in cato-*
priuatus ei donet, non *trophium*
est necessaria scriptu- *scilicet quo*
ra: vt in authen. vt non *quilibet di-*
fiãt pig. §. fi. col. v. Sed *uertebat.*
quid si dicam, dono talẽ rem pauperibus coram quibusdam? videtur quòd valeat: vt. ff. de le. ij. l. cum pater. §. donationis. & j. tit. j. si quis ad declinãdam. §. vbi autẽ. Sed dico aliud in legato, vbi non exigitur legatarij persona: & aliud in huiusmodi contractibus, vbi exigitur per se, vel per alium: & sic intellige in pauperes præsentes per se, vel per alium.

b *Præter eas.* scilicet causas.

c *Veterum.* scilicet legum.

d *Scita.* id est, statuta.

*Ancimus.* Hæc lex tria facit. Primò prohibet. Secundò punit. Tertiò excipit. litera plana est. Not. hanc. l. cõtra illos, qui recipiunt pignori calices vel cruces ecclesiarum: vt perdant pecuniam, & illa restituant: quia postquam semel sunt dedicata diuino vsui, non debent redire ad humanum: quod intelligit Inno. etiã ex pacto apposito in contractu: vt ipse not. in ca. verum. de for. comp. Pau.

e *Sãcimus.* sicut lex, iubem⁹. ꝓhibet, punit & permittit: ita hęc. sed illa in mobilibus: hæc in immobilib⁹. & sic ista imitatur illã: licet cæteræ leges huius tit. dicant de his, quæ sunt vsui deo ministrantium, hic tamen de rebus diuino cultui consecratis dicit.

f *Donaria.* vt thuribula & similia: ista enim quodammodo donata sunt deo.

g *Sanxerint.* vt &. j. de reli. locum. &. ff. de contrahen emp. l. & liberi. & l. sed Celsus. in prin. & de vsuc. l. vsucapionem. & de redi. l. intantum. §. sacræ.

h *Episcopos.* cũ forte res erãt episcopalis ecclesiæ: immo certe



BIU Cujas

& si alicuius capellæ vel monasterij sibi ꝰ oditi: vt in authen. de alie. & emphy. §. & quoniam cognouimus. colla. ix.

a *Oeconomos.* quando alius obligauit, non œconomus.

b *Eis.* scilicet emptoribus.

c *Relinquenda.* scilicet contra ecclesiam. sed cõtra œconomum sic: vt in authen. de ali. & empy. §. si vero præter hæc. col. ix. & in authẽ. de nõ alie. §. si autẽ creditor in pignore.

d *Precio.* quãdo emit.

e *Fœnore.* i. fœnerata pecunia, quando scilicet mutauit.

f *Eorum.* s. vasorum.

g *Cõflata.* i. cõfracta, & in massam redacta.

h *Sunt.* s. vasa à tẽpore huius legis.

i *Vel fuerint.* s. deinceps. Accursius.

k *Corpora.* si extant.

l *Ad ipsa precia.* id est, æstimationem, scilicet si corpora non extant.

m *Per in rem.* s. si extant in eadem forma.

n *Siue per cõdictionẽ.* id est, ex lege ista, vel sine causa quando mutata sunt, vel nõ extãt.

o *Per in factum.* cum consumpta sunt, & nõ extant. vel, id est, cum extant, vel nõ extant.

p *Cuius.* scilicet actionis in factum.

q *Articulis.* nã loco cuiuslibet edicti & interdicti datur: vt insti. de interdic. in fi. & in subsidium legis Aquiliæ: vt inst. ad. l. Aquil. in fi. & in cõtractibus innominatis tribus: do vt des: facio vt facias: do vt facias. in quarto, scilicet facio vt des, datur de dolo actio: vt. ff. de præscrip. ver. l. naturalis. & in aliis multis casibus in subsidiũ: vt hic, &. ff. de præscri. ver. l. quoties. & de hac actione dic vt no. ff. de præscrip. ver. super rubri. Sed ad id quod dixi dari rei vin. est contra. ff. de rei vindi. in rem. §. loca. Sol. quòd ibi dixit rem sacrã rei vindi. peti non posse, verũ est à priuato & laico: sed ab ecclesiasticis potest. Vel dic adiecta causa ecclesiæ: quia vindicat tanquam ecclesiæ, nõ tanquam suam: sicut & ar. ff. de rei vind. l. j. §. j. Vel hæc corrigit. vel hæc est disiunctiua, cuius altera pars est vera, in rem scilicet, vel in factum dari: quia in factum datur. Vel ponitur, vel, pro, &, siue correctiue. prima verior.

*Rei vindicatio an ꝓ re sacra posit intẽtari.*

r *Captiuorum.* scilicet vendi talia vasa.

f *Præfatarum.* scilicet mobilium hodie & immobilium, nisi hac conditione, vt non alienentur, ad ecclesiam venerint: vt in authen. de alie. & emphy. §. sanctissimas. col. ix. quam quidam hic habent, quæ incipit, res mobiles.

t *Animas hominũ.* i. animata corpora: vt & ar. ff. de pœnis. l. in seruorum. §. fi. & insti. de eo cui li. causa bona add. §. & ne huiusmodi. &. ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. & generaliter. & illud, Mihi res, non me rebus submittere conor. Hac etiã ratione dicas ꝓ alimentis pauperũ fieri alienationem: quia animæ hominum, &c. & quia simili modo sine insinuatione in vtraque causa donatur: vt. s. eo. l. illud. &. j. de dona. si quis pro redemptione. in princ. & pro hoc in decret. xij. q. ij. c. aurum habet ecclesia. licet authen. de non alie. §. iisdem. col. ij. & de alie. & emphy. §. sanctissimas. colla. ix. de his non dicant.

*Versus.*

u *Pẽdẽtibus.* dũmodo nõ pẽdeãt ex appellationis causa: vt in authẽ. vt cũ de app. cog. in prin. col. viij. Sequitur authẽ. præterea. vt si hactenus fuerint factæ tales venditiones, modo reuocẽtur.

œconomos,[a] necnon & sacrorum vasorum custodes: nulla eis[b] actione relinquenda[c] vel super recipiendo precio,[d] vel fœnore[e] exigendo pro quo res pignoratæ sunt: sed omnibus huiusmodi actionibus respuẽdis, ad restitutionẽ eorum[f] omnibus modis coartari. Sin autẽ vel cõflata[g] sunt[h] vel fuerint,[i] vel alio modo immutata vel dispersa: nihilominꝰ vel ad ipsa corpora,[k] vel ad ipsa precia[l] eorum exactionẽ competere siue per in rem,[m] siue per condictionem,[n] siue per in factum[o] actionem: cuius[p] tenor in multis & variis iuris articulis[q] sæpe est admissus: excepta videlicet causa captiuitatis & famis, in locis his in quibꝰ hoc (quod abominamur) contigerit. Nam si necessitas fuerit in redẽptione captiuorum,[r] tunc & venditionẽ præfatarum[f] rerum diuinarum, & hypothecã & pignorationes fieri concedimus: quoniam non absurdũ est animas[t] hominum quibuscũq; vasis vel vestimentis præferri: hoc obtinente nõ solum in futuris negotiis, sed etiam in iudiciis pendentibus.[u]

IN AVTHENTIC. de alie. & emphy. §. pe. in fin. col. ix. consti. iij.

*Ista authentica addit alium casum in quo vasa sacra possunt alienari. Bal.*

PRæterea[x] si habeat ecclesia superflua vasa, cũ debitrix sit, nec aliũde soluere possit: ne quid immobile alienetur vel distrahatur, integra ea[y] (gestis habitis corã eo, cuius est loci ordinatio) vel aliis locis venerabilibus[z] oblata dentur, vel cõflata[a] cuilibet alij vendantur, quo magis debitũ persoluatur. ℣ Qui autẽ acceperit hoc contra hãc obseruationem: eisdem pœnis subiaceat quæ in rebus immobilibus sunt proditæ.

*Ecclesiæ lucratiuam descriptionem non soluunt. Bal. Vel sic: Ecclesia habet immunitatem à lucratiuorum inscriptione. Bar. Vel sic: Fauore ecclesiæ permittitur adscripto curiæ totam suam substantiam in ecclesiam, vel locum pium, transferre, nulla fiẽda deminutione. Saly.*

XVIII. IDEM. A. Demostheni præfecto prætorio.

SAncimus[b] res ad venerabiles ecclesias, vel xenones,[c] vel monasteria, vel orphanotrophia, vel gerontocomia, vel ptochotrophia, vel nosocomia, vel brephotrophia, vel denique ad aliud tale cõsortiũ descendentes ex qualicũq; curiali[d] ‡ liberalitate, siue inter viuos,[e] siue mortis causa, siue in vltimis voluntatibus habita, à lucratiuorũ inscriptionibus liberas immunesq; esse: lege scilicet quæ super huiusmodi inscriptionibus[f] posita est, in aliis[g] quidem personis suum robur obtinente: in parte autẽ ecclesiastica, vel aliarũ domuũ quæ huiusmodi piis consortiis deputatæ sunt, vigorem suum

*Calix fractus non remanet sacer.*

*† aliàs, curialis.*

*Homo liber quandoque vẽdi potest.*

argumentum, quando contra te allegatur aliqua lex quæ loquatur in ecclesia: si non occurrit alia congrua responsio, potes dicere, speciale est in ecclesia propter rationem quæ hic ponitur in tex. secundum Pau. hic.

*Ancimꝰ.*] CASVS. Lex erat, quòd si curialis alicui daret in vita vel in vltima volũtate, quarta dabatur curiæ: fallit si daret ecclesiæ. litera plana est.

Not. ex hac. l. in fi.

*Casus.*

b *Sancimus.* Cõsuetudo siue lex erat quæ dicebat, ꝙ si quis decurionum vel curialium vellet suam substantiã totam dare quoquo modo alicui, siue in vltima voluntate, siue inter viuos: certa pars puta quarta, dabatur curiæ: hodie vero excipiuntur per hanc legem omnia loca venerabilia, & eis decuriones bona omnia dare possint, & curia nil detrahat: & in aliis omnibus remaneat dicta consuetudo: vt hic, & infra, quando & quibus quarta pars. l. j. &. ij. & infra, de impo. lu. de. l. j. lib. x. sed si curialis sit clericus, tunc tres partes suæ substantiæ remanent apud curiam: vt infra, tit. j. authen. sed neque. quæ est contra. secus si aliter donet ipso in curia existente, vt hic.

*Xenones.*

c *Xenones.* vbi peregrini aluntur: & omnia quæ sequuntur, sunt nomina venerabilium locorum: quæ expone vt. s. eo. l. illud.

d *Curiali.* id est, alicuius curialis. nam ex bonis curialium tantum dabatur quarta ipsi curiæ.

e *Viuos.* scilicet donationis.

f *Inscriptionibus.* Inscriptio erat quarta portio eius rei, quam aliquis dabat venerabili loco: vt. j. quando & quibus quarta pars de. l. ij. &. j. de impo. lu. descrip. l. j. lib. x.

g *In aliis quidem personis.* scilicet priuatis.

*Humanas.*

BIU Cujas

a *Humanas.*q.d.bene debemus facere discrimen.
b *Conseruetur.*q.d.bene debet conseruari.

*VT inter diuinum.*]C A S V S. Facit hæc.l. differentiã inter priuatos ex vna parte,& ecclesias & ciuitates ex alia circa præscriptionem in quatuor casibus,scilicet in hæreditate,item in legato vel fideicõmisso, item in donatione, ité in venditione:vt si ecclesiæ vel ciuitati ex prædictis causis debeatur, non currat præscriptio nisi centũ annorum. Secundo dicit de captiuis ecclesię vel ciuitatis,si quid eis debeat ex prædictis causis. Tertiò,ꝙ si ecclesiæ ciuitati & captiuis aliquid debeatur, personalis & realis actio & hypothecaria ex causis præmissis eis cõpetit. Vltimò ꝙ in præsentibus & futuris locum habeat negotiis.

Not. primo ex hac.l. in prin. secundũ Iaso. hic quòd ecclesia & ciuitas æquiparantur: & ad hoc cotidie allegatur iste tex.& intellige verũ quãtũ ad tres casus positos hic in tex. aliàs æquiparatio non procedit. No.secundo ibi, aliquã reliquerit hæreditatem.secũdum Albe. Bald.Saly. Fulgo. Pau. & Iaso. hic, quòd verbum,relinquendi, trahitur ad institutioné hæredis. Et hoc ideo,quia adiectũ vniuersitati secundum eosdem.

†*Clo.in ca.3.super ver. ecclesia fungatur, &c. dicit p hãc l.quòd ecclesia fungitur iure reipublicæ.*

**ptochiis.*

c *Vt inter diuinũ.*duobus modis dicitur ius: diuinum, & à deo cõstitutum:vt euangelia. & ipsi deo constitutũ: vt super rebus ecclesiasticis factum: & hoc secundo modo accipitur hic.Item & publicũ duobus modis dicitur,vt à qualibet ciuitate factum,quod dicitur ius ciuile:vt instit.de iur.na.§.ius autem ciuile.& ciuitati factum,scilicet super rebus ciuitatis:& sic hic accipitur.Accursius.

d *Publicumq;.*ex vna parte,& priuatum ex alia parte.

e *Priuata commoda.*dic, id est, iura super cõmodis priuatorum facta inter duo prima, scilicet ius diuinũ & publicũ ex vna parte,& hoc tertium ex alia,est differentia:vt hic, &.ẅ.l.proxi.in fi. Et sic no.quòd idem ius datur rebus ciuitatum, quod rebus ecclesiarum:vt hic,&.ẅ.eo.l.illud.& ar.in authen.de non alie.§. finimus.col.ij.Sed ar.cõtra.ff. de ver.sig.l.eum qui vectigal. in fi. Ité no.hic quòd ius publicũ ciuitatum aliarum appellatur præter Romanorum,secundum quosdam:vt.ẅ.de ser.fu.l.mancipia. alibi pro Romanorum & aliarũ ciuitatum:vt.ff.de publica.l.sed & hi.§.præterea. alibi pro Romanorum tantum: vt.d.l.eum qui vectigal.&.ẅ.de offic.eius qui vicem alterius gerit.l.j.Accursius.

f *Competens.*id est,idonea.

g *Discretio.*id est,differentia.

h *Hæreditatem.*instituendo ecclesiam vel ciuitatem.

i *Dederit.*id est,dare consueuerit.

k *Vendiderit.*quatuor nota secundum Io.in quibus hæc lex locum habet:in hæreditate,in legato,in donato,in vendito.

l *Xenonibus.*locus in quo peregrini suscipiuntur:& expone huiusmodi venerabilia loca vt.ẅ.eo.l.illud.Accursius.

m *Relictorum.*hoc refertur ad hæreditatem & legatum.

n *Coartanda.*scilicet exactione.

o *Relictæ.* idem in hæreditate relicta eis : idem & in emptione facta nomine captiuorum.

pietatis intuitu mitigante. Cur enim non faciamus discrimen inter res diuinas & humanas?[a] & quare non competẽs prærogatiua cœlesti fauori cõseruetur?[b] quam oportet non solum in casibus,quos futurum tẽpus creauerit, sed etiã in adhuc pẽdentibus & iudiciali termino vel amicabili cõpositione necdum sopitis obtinere.

*Ecclesia & ciuitas in rebus relictis iure hæreditario,legatis,donationibus, & venditionibus,habet priuilegia circa præscriptionem centum annorum,& circa dominii acquisitionem sine traditione possessionis: & habent personalẽ hypothecariã, & etiã in rem actionẽ.h.d.secũdũ Bar.Ista lex est valde no.præmisso proœmio huius lect. triplex subdit statutũ,vt patet ex summario.*

XIX. Idem. A. IVLIANO præfecto prætorio.

VT inter diuinum[c] †publicumq́[d] ius, & priuata[e] commoda,competens[f] discretio[g] sit: sancimus, si quis aliquã reliquerit hæreditatẽ,[h] vel legatum, vel fideicõmissum, vel donationis titulo aliquid dederit,[i] vel vendiderit,[k] siue sacrosanctis ecclesiis, siue venerabilibus xenonibus,[l] vel ptochotrophiis,* vel monasteriis masculorum vel virginum, vel orphanotrophiis, vel brephotrophiis, vel gerontocomiis, necnon iuri ciuitatũ: vel donatorũ,vel vẽditorũ, vel relictorũ[m] eis sit lõgęua exactio,nulla tẽporũ solita præscriptione coartanda.[n] ℣ Sed etsi in redẽptionem captiuorũ quædã pecuniæ,vel res relictę,[o] vel legitimo modo donatæ sunt:& earum exactionẽ longissimã[p] esse censemus. ℣ Et nobis quidẽ cordi erat nullis tẽporũ metis huiusmodi actiones circũcludi: sed nẽ videamur in infinitũ[q] hanc[r] extẽdere,longissimũ vitę hominum tẽpus eligimus: & nõ aliter eam actionem finiri cõcedimus,nisi cẽtum annorũ[s] curricula excesserint. tũc enim[t] tantũmodo huiuscemodi exactionẽ euanescere sinimus. Siue itaq;[u] memoratis religiosissimis locis vel ciuitatibus hę reditas, siue legatũ vel fideicõmissum fuerit relictũ,siue donatio vel venditio processerit, in quibuscũque rebus,mobilibus vel immobilibus, vel se mouẽtibus,siue pro redẽptione captiuorum[x] quædam fuerint derelicta vel donata,[y] sit eorũ[z] penè perpetua vindicatio,& ad annos centum (secũdum quod iam dictũ est)extendatur:nulla alia exceptione temporis inhibẽda,[a] siue cõtra primas[b] personas, siue contra hæredes vel successores eorum moueatur.[c] In his autẽ omnibus casib' nõ

A p *Longissimam.*id est,centũm annorum.
q *In infinitũ.*No.infinitate vitari:[a] vt.ff.de lega.iij.l.fideicommissa.§.si quis decẽ.& de dam.infec.qui bona.in fi.& in authen. *licet* dilevt deter.sit nu.cle.in prin.col.j.ar. contra.in authẽ.de nõ alie.§. finimus.&.ff.de in litẽ iur.l.videamus.§.iurare.&.ff. de fideiuſ.l. *ver. infini-*si ita stipulatus à Seio. *tas. extra*
r *Hanc.*exactionem. *de test.*
s *Centũ annorũ.* hæc enim est lõgissima ho minis vita:vt hic,&.ff. de vsufru.l. an vsusfru ctus. & tãto tẽpore du rant actiones ecclesiis & ciuitatibus & captiuis, vt hic. Sed videtur : cõtrarium in iure ciuitatũ,secundum M. nã videtur,quòd vigĩti tantum ann. duret: vt.ff.de di.& tẽp. præscrip.l.in omnib⁹.quæ est contra.Sol.ibi specialiter in rebus fiscalibus Romanorũ loquitur,[c] quæ multis aliis priuilegiis gaudẽt: quare mirari nõ debes, si hie grauentur : cũ & idẽ in libertate sit,scilicet ꝙ quandoque est deterioris conditionis res aliæ : quia & alia multa habet priuilegia:vt.ff.de libe.causa.l.liberis.§. si duo. & de ma.test. l.cum ex pluribus.Vel dic secundũ P. ꝙ ista corrigitur per. l. ẅ. de præscri.xxx. an.l. omnes.&.ẅ.de fundis pa.l. fi.li.xj. quæ sunt similiter huic cõtra. nã sta tuerũt.xl.annos,& ille corrigũtur p istã. & ista per authen.quas actiones.ẅ.eo. Vel dic, illæ tres loquuntur de retinẽdis,hęc loquitur de acquirẽdis. sed hoc nõ placet : quia maior præscriptio deberet sta tui in amittẽdo,quàm in acquirẽdo siue recuperãdo. Vel dic secũdũ Ioã. ꝙ hæc in quatuor tantũ casibus loquitur: illæ in aliis. hæc placet.Vel dic,ꝙ omnes illę actiones quæ plixius durabãt, artãt:hęc autẽ ecõtra quæ minus durabãt, progat.Ité cõtra.ẅ.de fun.rei priua.l. eum qui.li.xj.vbi.xxx. annis præscribitur seruus public⁹:sed ibi de seruo prĩcipis dicit.præterea est ibi fauor curiæ præscribẽtis,qui facit etiã naturales filios legitimos.vt in au thẽ.quibus mo.na.effi.sui.§.quod vero nõ est.col.vij.& insti.de nup.in fi.Ité cõtra.ẅ.de ope.pub.l.prescriptio.sed ibi speciale vt nulla præscriptio currat in locis publicis.ff.de via pub.l.viam.

**Clo.c.* *Cõcor.c.* *ad audienti* *ãte fi.* *extra de* *præscri.* *bis.* *Solue alii* *ter secundũ* *Bal.hic.&* *dic quòd* *hic loquitur* *ibi in aliis* *casibus non* *fauorabili-* *bus,sed odio*

t *Tũc.*s.elapso illo tẽpore nulla petitiõe vel exactiõe facta.Ac.
u *Siue itaque.*repetit vt addat : quia iam dedimus priuilegium circa præscriptionem : innuit itaque & aliud demus: vt ei competat in rem actio,etiam si non tradiderit: & repetit tamen prius quod dixerat.
x *Captiuorũ.*vel simili causa,vt pauperibus:vt.ẅ.tit.j.l.nulli.&.l. si quis ad. & episcopo his casib⁹ datur vindicatio per leges illas.
y *Donata.*ita quòd non tradita.
z *Eorum.*scilicet relictorum vel donatorum.
a *Inhibenda.*scilicet actione.Accursius.
b *Primas personas.* relinquentium, scilicet hæredes primos, vel contrahentium.Hoc quod dico,relinquentium,referas ad hæredes & successores:hoc quod dico, contrahentium,referas ad primas personas & hæredes & successores. cõtra primas enim personas relinquentium non posset moueri actio,cum non sint.
c *Moueatur.*actio scilicet,sic ergo si contra alios agat,potest repelli minori præscriptione:quod in petitione hæreditatis potest aptari,& in rei vindicatione,& non in aliis.

*Personales.*

BIU Cujas

a *Personales actiones.* ex empto, vel condictione ex lege, vel ex testamento actione, vel hæreditatis petitione.

*a Immò potest dici directam.*

b *In rem.* ſ. vtilem. [a] Sed quid ſi preciũ nõ fuit ſolutũ? idẽ forte: vt. ff. de Publiciana. l. de precio. nã & hic de vtili dicit: vt ibi. Sed tu dic, quòd in eodẽ caſu vindicat ſine traditione, quo & priuat[a] facta traditione. ſ. ſoluto precio [b] vel aliàs ſatisfacto: vt inſti. de re. di. §. venditæ. Item nũquid poſſeſsio ſine traditione trãsfertur? Reſpon. nõ: quia plurimũ facti habet poſſeſsio: vt ff. ex qui. cau. ma. l. deniq;. &. ff. de acqui. poſ. l. cum hęredes. in prin. Item quid ſi vni eccleſiæ prius vẽdidit, & ſolutum fuit preciũ: non tamen tradidit: deinde alij eccleſiæ vẽdidit, & tradidit. quæ erit potior? Reſpõ. prima: prę lata vtili actione directè: [c] vt. ff. de pcur. in cauſæ. in fi. licet ſit ar. contra. j. de rei vin. l. quoties. ſed illa in priuato loquitur, & extraordinaria eſt.

*b Ista est vera. Pau. & Iason.*

*c Ista ratio est falsa. P. de cast. & Ias.*

c *Hypothecariam.* hoc refertur ſecundũ Azo. & H. ad ſola legata & fideicommiſſa, & in aliis bonis relinquẽtis: & nõ eſt ſpeciale in hypotheca: quia & per aliam legem cõpetit, vt ſubiicit ſecundũ, &c. quam habes. j. cõmunia de leg. l. j. Alij etiã ad donata trahũt & empta & vendita: vt & ibi cõpetat tacita hypotheca, ſicut in aliis bonis vendẽtis vel donãtis: & ſecundũ eos tria priuilegia concedit hæc lex circa præſcriptionẽ, quæ aliis ſimilis nõ reperitur niſi vt in. d. l. de vſufru. l. an vſusfructus. &. j. ne rei do. vel tẽ. l. j. &. ij. &. iij. itẽ & in rei vindicatione quæ datur non tradita poſſeſsione: quod non eſt aliàs: vt. ff. de rei vin. l. ſi ager. &. j. de pact. l. traditionibus. quæ ſunt contra. Item in tacita hypotheca, vt dixi.

† *Hæc authen. est canonizata. 16. q. 3. §. de præscriptionibus. ver. quas actiones.*

d *Deducti sunt.* i. exiſtunt, & nondum defuncti.

*Quas actiones.* Hæc auth. in parte corrigit. l. in parte adiuuat. dicit lex codicis, quòd eccleſiæ gaudẽt præſcriptione centũ annorũ, hæc auth. dicit, ꝙ cõtra omnes eccleſias præſcribitur præſcriptione. xl. annorũ, excepta Romana eccleſia contra quam non præſcribitur niſi ſpacio centũ annorũ. Viuia.

e *Quas actiones.* ſi competant priuato.

f *Excluduntur.* hoc fallit in duobus caſibus in quibus priuatus audiretur vſq; ad. xxx. an. vt & aliàs tricennalis eſt præſcriptio: & ſic eccleſiæ eſt annalis: vt in hæreditate hæretici: vt in authen. vt cũ de ap. cog. §. ſi vero liberi. col. viij. & in bonis rapiẽtis monachã: vt in auth. de ſan. epi. §. ſi quis rapuerit. coll. ix.

*d Hoc hodie de iure canonico ĩmutatũ est: vt in ca. fi. de pſcri. lib. 6. vbi vide.*

d Sed quid ſi eccleſia contra eccleſiã ſe vellet tueri? Reſpõ. quadraginta annis tueri poteſt ſecundũ Al. arg. ff. ex quib. cau. ma. l. fi. licet quidam dicant. xxx. annis. Itẽ quid ſi eccleſia contra priuatũ velit ſe tueri? nunquid priuatus poterit vti eadẽ exceptione? Rñ. eodem modo quo & aliquis priuatus cõtra aliũ priuatũ: nec ob. ff. quod quiſq; iu. l. j. quia hoc priuilegium ex liberalitate principis fuit indultũ nullo petente: ibi ad alterius petitionẽ: vt. ff. e. tit. l. iij. in prin. Item an idem in ciuitate quod in eccleſia cui præſcriptio. c. annorũ fuit largita? Rñ. non idẽ ſecundũ Pi. & Io. quia in ea non inuenitur correctũ: vt. j. de ap. l. præcipimus. in fi. & de teſta. l. ſancimus. ſed Pla. dixit idẽ: quia eadẽ eſt ratio vel maior: ergo idem ius: vt. ff. ad. l. Aquil. illud. &. j. de di. reſcri. l. j. Itẽ nũquid poterit hodie concedi, vt tantũ centũ annis contra aliquã eccleſiã præſcribatur? Rñ. ſic. vt fuit Nouãtulanæ eccleſiæ. tum quia ſunt odioſæ præſcriptiones, ſicq; artãdæ: tum quia antiquę formæ redditur: vt ar. ff. de pac. l. ſi vnus. §. quod & in ſpecie. &. j. de ſpon. l. ſi. Item an hoc poterit concedi vt nulla præſcriptio obiiciatur? Reſpon. non: vt arg. ff. ſi quis cautio. ſed & ſi. §. quæſitum.

*e Iste. §. nihil facit p gl. secundũ Bald. Rapha. & Ia.*

e Item nunquid contra has præſcriptiones vel minores quæ currunt vt ſtatim dices, poterit reſtitui in integrũ eccleſia vel ciuitas? Quidam vt Pi. ſic, vſq; ad quadriennium à tempore læſionis. ſ. com-

ſolũ perſonales [a] actiones damus, ſed etiã in rem, [b] & hypothecariã, ſecundũ noſtræ cõſtitutionis tenorẽ, quæ legatariis & fideicommiſſariis hypothecariã [c] donauit: & ſupradictis omnibus vnũ tantũmodo terminum humanæ vitæ imponimus, id eſt, centũ metas annorum. hæc autẽ omnia obſeruari ſancimus, & in his caſib' qui vel poſtea fuerint nati, vel iam in iudicium deducti [d] ſunt.

## IN AVTHENTIC. de eccl. tit. §. pro temporalibus autem. colla. ix. conſti. vj.

*Hodie vbi contra priuatum haberet locũ præſcriptio. 10. 20. vel. 30. annorũ, gaudet eccleſia ſpacio. 40. annorũ, ſublato centum annorũ ſpacio. quod ſoli eccleſiæ Romanæ reſeruatur in priuilegium. Salycetus.*

QVas [e] actiones ſaliàs decẽnalis, aliàs vicẽnalis, aliàs tricẽnalis præſcriptio excludit: hæ ſi loco religioſo cõpetãt, quadraginta annis excludũtur, [f] vſucapione [g] triẽnij, vel quadriẽnij præſcriptiõe [h] in ſuo robore durãtib', [i] ſola Romana eccleſia [k] gaudente centũ annorũ ſpacio vel priuilegio.

## TITVLVS III.

## DE EPISCOPIS ET clericis, [l] & orphanotrophiis, & xenodochiis, & brephotrophiis, ptochotrophiis, & aſceteriis, † & monachis, & priuilegiis eorũ, & caſtrẽſi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptiis clericorum vetitis ſeu permiſsis.

*Clerici extraordinaria munera nõ subeunt, & hoſpitẽ recipere non tenentur. Bal.*

1. Imp. CONSTANT. A. clericis ſalutem dicit.

IVxta † ſanctionẽ [m] quã dudum merui ſtis, [n] & vos & mãcipia [o] veſtra nullus [p] nouis collationibus [q] obligabit: ſed vacatione [r] gaudebitis: præterea † neq; hoſpites [s] ſuſcipietis. Dat. VI. Kal. Sept. Placido & Romulo. Conss.

f *Vsucapione.* ſ. trienij. Accurſius.

g *Vsucapione.* ſ. trienij. Accurſius.

h *Præscriptione.* vt ſi fiſcus rem eccleſiæ venderet tanquã ſuã: vt. j. de quadrien. præſcript. l. ij. in fi. principij.

i *Durantibus.* vt currant contra eccleſiã cũ effectu. & idem in qualibet præſcriptione minore decẽnio: vt in rebus minoris: quia i. x. xx. & tricennali tantũ innouat hæc cõſtitutio: vt ĩ auth. de ec. ti. §. pro temporalibus. † Hæc lex col. ix. ſecus in minore contra quem ipſo iure non currit: vt. j. in quibus cau. in integ. reſtit. non eſt neceſſaria. l. fina.

*ſtã eccleſionem reprobat. text. not. in de quadrien. præſcript. authẽ. quod ſi in quibus dã. j. de præſcript. 10. vel. 20. annorum. secundũ Ias. ſ. ſed hãc h. Reſtitui vſque ibi, præterea, &c. canonizata eſt. 16. q. 1. §. nouum. ſub cap. generaliter. † Concurrit hoc ſi. ca. in fi. eccle. de immu.*

k *Sola Romana eccleſia.* hæc clauſula ſumpta eſt ab Irnerio ex illo titulo, vt eccleſia Romana, &c. colla. iij. qui dicebat aliã conſtitutionem. ſ. hæc conſtitutio, &c. col. viij. loqui in aliis eccleſiis tantum. Sed tu dic ſecundũ H. quòd in omnibus dicit, & ſic corrigit illam, vt eccleſia Romana. cum etiam ſpecialiter de ea mentionem faciat in rubrica ſic dicens, hęc conſtitutio innouat, &c. † Concurrit ergo hic adiectio falſa iure legum: ſed iure canonum valet. quod dixit Ir. xvj. q. iij. c. fi. &. c. ad audientiam. & ca. cum nobis. & ca. ſi diligenti. extra de præſcrip.

## l DE EPISCOPIS ET CLERICIS, &c.

*De rebus eccleſiarum dixit: nunc de miniſtris.*

IVxta ſanctionem. ] CASVS. Eximit clericos & eorum familiã, vt non ſoluant munera extraordinaria: nec hoſpitent armigeros. No. ex hoc textu de dictione, iuxta. nam quãdoque penitur relatiuè, quandoque locatiuè & deſignatiuè. Primo modo loquitur hic. Secũdo modo loquitur tex. & gloſ. ff. de ſerui. vr. prędi. l. quidam Hyberus. &. l. ſi ſtatuas. ff. de iniur. Bald.

m *Iuxta sanctionem.* i. legem.

n *Meruistis.* ô epiſcopi & clerici. & facit mentionem de. l. placet. s̈. tit. proxi. & loquitur hic Conſtantinus qui fuit imperator primus Chriſtianus. j. de nat. li. l. diui Conſtantini. &. l. illam, placet. fecit vel ipſe, vel alius eius anteceſſor.

*g Vide. ad. diſti. à pri. vſque ad. ſ. ſed licet. 89. diſt. vel. 20. ex. no. ſecundo Ias. ſ. ſed hãc h. Reſtitui vſque ibi, præterea, &c. canonizata eſt. 16. q. 1. §. nouum. ſub cap. generaliter. † Concurrit hoc ſi. ca. in fi. eccle. de immu.*

o *Mancipia.* i. familia veſtra.

p *Nullus.* ſcilicet exactor.

q *Collationibus.* ſ. ſordidorum munerum, vel extraordinariorũ. *lumus. & 12. q. 1. quia circa fine. & c. q. 2. meminerint. & 85. diſt. c. 1. & 16. q. 1. quoniã & ho. l. fi. §. ſi autem. & l. & qui originem. §. munus hoſpitis. ergo quicquid. & c. ſicut.*

r *Vacatione.* ſ. ſordidorum munerum, vel extraordinariorum.

ſ *Hoſpites.* hoſpites hic intellige milites armatos quorum hoſpitalitas eis quaſi munus incumbebat: hoſpites autem. i. paupere ſuſcipere debent. Vnde Pau. Hoſpitalitate inuicem præuenientes. vt. j. l. proxi. [g] Sed opponitur, hoſpitis receptio eſt patrimoniale munus: vt. j. de mu. pa. l. iij. &. l. etiã. lib. x. &. ff. de mu. & ho. l. fi. §. ſi autem. &. l. & qui originem. §. munus hoſpitis. ergo clerici debent ſubire: vt. j. e. l. de his, quæ eſt contra. Reſ. ſubeunt clerici munera patrimonialia, ſed non omnia: quia tributorum tantũ. Vel aliter hoſpitis ſuſceptio: alia rei proprie cohæret, alia non: ſed quaſi ex inopinato ſuſcipitur. primo caſu clerici nõ excuſantur: quia nec milites, nec mulieres, nec impuberes, nec veterani, immò nec ipſe princeps: vt. j. de mu. pa. per totum. li. x. & vt ne. lice. in empt. ſpe. ſẽ ex. li. x. &. ff. de va. mu. l. ſunt munera. In ſecundo & clerici & milites excuſantur: vt hic, &. ff. de vac. mu. l. his. §.

BIU Cujas

his.§.angariarum. Vel melius licet patrimoniale sit munus susci pere hospites: tamẽ propter beneficiũ speciale huius legis se excusant. illi enim soli se excusant qui de hoc habẽt speciale priuilegium: vt.ff.de vac.mu.l.sunt munera. vt philosophi, & artium professores,& milites,& veterani: vt.ff.de mu.& ho.l.fi.§.pe. & fi.

*Clerici non vocantur ad munera sordida: quia conuenientius est quòd bona eorum inter pauperes distribuantur, quàm in sordidis muneribus, vel aliàs illicite consumantur. & hoc priuilegium datur clericis & eorum seruitoribus, & vxoribus, & filiis. h.d. secundum Ia. Bu.*

II. Imp. CONSTANTINVS.A. & IVL. Cæs. Felici episc.

OMnis[a] † à clericis indebitæ[b] conuẽtionis[c] iniuria, & iniquæ exactionis[d] repellatur improbitas: nullaq́[e] conuentio sit contra eos munerum sordidorũ:[f] & cum negociatores[g] ad aliquã præstationem[h] competentem vocantur, ab his vniuersis[i] istiusmodi strepit'[k] conquiescat. Si quid enim vel parsimonia,[l] vel ꝓuisione,[m] vel mercatura, honestati tamẽ conscia,[n] congesserint:[o] id in vsum pauperũ atque egentium ministrari oportet.[p] ad id qđ ex eorundẽ ergasteriis[q] vel tabernis[r] cõquiri potuerit & colligi, collectũ id religionis[s] existimẽt lucrum. ℣ Verumetiam[t] hominibus[u] eorũdẽ[x] qui operam in mercimoniis[y] habẽt, diui principis genitoris mei statuta multimoda obseruatione cauerunt,[z] vt iidem clerici priuilegiis pluribus redundarẽt.[a] itaque extraordinariorum munerum à prædictis necessitas atque omnis molestia conquiescat[b]. ℣ Ad parãgariam quoq; præstationẽ non vocentur, nec eorũdem facultates atque substantiæ. Omnibus clericis[c] huiusmodi prærogatiua succurrat, vt & coniugia[d] clericorum ac liberi,[e] eorũ quoque ministeria,[f] id est, mares pariter ac fœminæ, eorumq́ etiã filij[g] & filiæ, immunes semper ab huiusmodi[h] muneribus perseuerent. Dat. VIIII. Id. Decemb. Med. Lecta. V. Kal. Ian. apud acta, Constantio. A. VIIII. & Iuliano Cæs. II. Conss.

*Nullus laicus potest imponere collectã vel onera clericis, ecclesiis, vel piis locis: nec inuadere bona ecclesiarum vel clericorum: & si requisiti negligunt emẽdare, subiacẽt banno imperiali: de quo non eximãtur, nisi debita satisfactione præmissa. Bald.*

*Noua constitutio Friderichi imperatoris de statu. & consuetu. contra liber. eccle. col. x. §. item nulla.*

ITem nulla[i] cõmunitas † vel persona publica, vel priuata collectas vel exactiones, angarias,[k] vel parangarias ecclesiis vel aliis piis locis aut ecclesiasticis personis imponere, aut inuadere ecclesiastica bona præsumãt:[l] quod si fecerint,[m] & requisiti ab ecclesia[n] vel ĩperio, emẽdare contẽpserint, triplũ[o] refundãt: & nihilominus bona imperiali bãno subiaceãt: quod absque satisfactione debita nullatenus remittatur.

*Clerici pro prædiis propriis tenentur ad fiscalia: alias patiuntur translationẽ. Saly.*

III. Idem A. & Cæs. ad Taurum præfectum prætorio.

DE his clericis, qui prædia possident, sublimis auctoritas[p] tua non solum eos aliena iuga nequaquã statuet excusare:[q] sed etiã pro his prędiis quę ab ipsis possidẽtur, eosdem ad pẽsitãda[r] fiscalia[s] perurgere. † vniuersos nãque[t] clericos possessores (dũtaxat[u] prouinciales) tex. quæstionem, quam proponit Guil. de Cug. hic, vtrũ ratione *post priꝰ. extributorum* clericus possit trahi ad forum seculare: & dicit ipse, *tra de iure* quòd pro censibus & tributis ipsi possunt conueniri & trahi co *patro.* ram iudice seculari, quem reprehendit hic Bald.

---

a *Omnis.* Tria dicuntur in lege ista. s. q̃p clerici relaxentur vel excusentur ab extraordinariis muneribus. Secundo, quòd si quid honeste quæsierint, quòd erogetur in vsus pauperũ. Tertio hoc concedit tam clericis, quàm suis familiaribus. Ex hac.l.no. primo quòd clerici de bonis prębendarũ suarum quæ vendunt vel vendi faciunt, non tenentur soluere gabellas: nec etiam ad portã soluunt, etiã si sint clerici coniugati. No. vltimo, q̃p priuilegiũ clericorũ datur eorũ vxoribus & filiis secũ. Bal.

† *Hæc est notabilis lex pro priuilegiis clericorũ: quæ allegatur in glo. i. & in ca. Ioan. & in glo. 2. in ca. ex parte. extra de cle. coniug.*

b *Indebitæ.* quoad eos: & si exigantur, iniuria est eis. sed si exigatur à laicis, nõ est iniuria: vt statim dicet. Et dic, q̃p de extraordinariis exactionib' dicit. nec obstat. j. l. proxima.

c *Conuẽtionis.* s. extraordinariæ collectæ.

d *Exactionis.* s. sordidorum munerum.

e *Nullaq́.* idẽ dicit melius declarando.

f *Sordidorum.* i. operũ.

g *Negociatores.* s. laici.

h *Præstationem competentem.* vt collectã extraordinariam.

i *Vniuersis.* s. clericis nõ habita relatione ad singulos cleri. i. ad singula generũ: quia non ad vagabundos: vt. j. e. generaliter. sed ad singulos gradus. i. ad genera singulorum.

k *Strepitus.* vocatio.

l *Parsimonia.* i. parce viuendo quæsiuit.

m *Prouisione.* i. ex scię tia vel scriptura. simile verbũ. ff. de peculio. l. peculium ex eo.

n *Conscia.* vt ex scriptura.

o *Congesserint.* i. congregauerint. Accursius.

p *Oportet.* i. oportunum est: vel decens est. sic. ff. de iusti. & iure l. j. in prin. nec enim est necesse: vt. j. e. l. sacrosancta. quæ est contra. Vel hic in quæsitis de rebus ecclesiæ: ibi de suo patrimonio.

q *Ergasteriis.* ab erga, quod est opera, & steron, quod est statio: inde ergasterium. i. operarum statio.

a *Quid aũt sit taberna & vnde dicatur: vide gl. in verbo tabernario- rum. in cle. 1. extra de vi. & hone. cleri.*

r *Tabernis.* pro eodem accipe. i. stationibus, vel proprie. [a] Sed hoc quo modo, cum etiam tabernas intrare non debeant. xliiij. dist. c. nulli? Respon. locabunt. vt. ff. de peti. hære. l. ancillarum.

s *Religionis.* scilicet pauperum.

t *Verũetiã.* nõ solũ clericis damus hoc priuilegiũ, verũetiã, &c.

u *Hominibus.* s. familiaribus.

x *Eorundem.* clericorum.

y *In mercimoniis.* s. vendendis.

z *Cauerunt.* i. prouiderunt.

a *Redundarent.* i. abundarent tam in se, quàm in suis.

b *Conquiescat.* nisi sint ea quæ ad expeditionem nostri numinis accepimus: vt. ŝ. tit. j. l. neminem. quæ est contra.

c *Clericis.* i. hominibus clericorum.

d *Coniugia.* licita tamen, quia antequam erant clerici.

e *Liberi.* habiti ante sacros ordines.

f *Ministeria.* id est, ministri.

g *Filii.* ante concepti. nam post sacros ordines essent incesti. Item si sint in seruitio parentũ, & viuunt patres clerici. nõ aliàs. & facit. ŝ. tit. j. placet.

h *Ab huiusmodi.* non extraordinariis.

ITem nulla. Hæc constitutio coadiuuat & auget. l. C. & dicit duo. Primò præcipit, q̃p nulla cõmunitas vel persona publica vel priuata debet cogere clericos ad exactiones collectarũ: siue ad extraordinaria munera. Secundò dicit, q̃p si aliquis contra fecerit, tenetur reddere acceptũ in triplũ: & banno imperiali subiicietur: à quo non liberabitur, nisi satisfecerit. Ex hac constitutione no. primò q̃p cõmunitates nullã habẽt † *potestas.* potestatẽ in ecclesiam vel ecclesiasticas pśonas: nec possunt eis imponere collectas. No. secũdo de triplici pœna, quæ alibi nõ reperitur in inuasione rei immobilis, secũ. Bal. hic.

i *Item nulla.* constitutio Friderichi.

k *Angarias.* hoc expone vt dixi. ŝ. titu. j. l. neminem.

l *Præsumant.* ex p̃dicta causa, quia non soluerunt collectas: vel etiã ex alia: vt hic tãquã fauor extẽdatur: vt. ff. de li. & posthu. cũ quidã.

m *Quod si fecerint.* ali qui officiales.

n *Ab ecclesia.* ratione ergo delicti erit laicus in foro ecclesiæ: quod est notandũ: sicut fit de loco publico per authẽ. qua in prouincia. j. vbi de cri. agi opor. † *Quia res*

o *Triplum.* sic insti. de *trãsit cũ suo* actionibus. §. tripli. *onere: vt*

*De his.* Plana est. *hic, & ta.* Et not. ex hoc 1. *in glos.* 1.

p *Auctoritas.* loquitur præfecto prætorio.

q *Excusare.* quod quandoq; faciebat: vt supra, de sacrosan. eccle. &. l. sequen.

r *Ad pensitanda.* id est, soluenda.

s *Fiscalia.* scilicet tributa.

t *Nanque.* bene dico præfectum prætorio posse constringere clericos vt soluãt tributa pro prædiis. nam bene volumus, quòd soluant, aliàs amittent prædia: & hæc vera sunt in prouincialibus prædiis tantum.

u *Dumtaxat.* hæc dictio, dumtaxat: respicit, prouinciales. quod sequitur. nam ad proximiorem scripturam referendũ est: vt. ff. de postu. l. j. in. §. deniq;. &. §. seq. quędã tamen prouincię hodie euaserunt: vt. ff. de cen. l. pe. & fi. Sed videtur etiam Italicorũ prædia esse grauanda tributis: vt. j. sine cen. l. omnes. quę est contra. Sol. vt ibi. Item similiter contra instit. de re. di. §. per traditionẽ. Sol. nulla est differẽtia quoad trãslationẽ dominij: sed quoad tributa sic. Itẽ eodẽ modo est contra vt. j. de vsuca. transfor. l. j. sed & ibi

æquatum

æquatũ est ius omnium prędiorũ in vsucapione, non in tributis.
a *Fiscalium.* id est, tributorum solutiones.
b *Translationesq;.* si enim nó soluant, eis auferetur fundus, & in alios transferetur. Sed contra. ſ. tit. j. l. placet. in illo verbo, nulla, &c. Sol. vt ibi. sed hodie videtur correcta ista lex per auth. item nulla. quã proxime legimus. [a]

pensationes fiscalium, [a] translationesq; [b] faciendas recognoscere iubemus. Data epistola prid. Kal. Iul. Med. Constãtio. A. x. & Iul. III. Cæs. Conss.

*Officiales non reddituũ publicæ administrationis rationibus non possunt clericari, sed reddituũ possunt. Et si clam fecerunt se ad ordines promoueri, puniuntur pœna hic statuta. Bal. Vel sic: Officiales publici ad ratiocinia obligati non possunt se iugo clericali adstringere: secus si nõ sint obligati: quia possunt palam, id est, consentientibus his qui præsunt publicis ratiociniis, & sine pœna, non clam: alioquin patiantur translationem duarum partium bonorum secundum formam hic traditam. Saly.*

IIII. Idem. A. ad Taurum præfectum prætorio.

OFficiales [c] † rationales [d] si exhibitiõe curs [e] seu primipili [f] necessitate [g] neglecta, interuersa [h] etiã ratione fiscali, ad clericat' honorẽ putauerint transeundũ: [i] ad priorẽ conditionẽ retrahãtur. [k] Si vero obnoxij ratiociniis vel necessitatibus non sint, sub notione [l] iudicũ [m] officiis [n] cõsentiẽtibus [o] (si probabilis vitæ studiũ id postulauerit) trãsferãtur, [p] nec cessionem [q] metuant facultatum. Quòd si clandestinis [r] artibus putauerint irrependum, [s] duas partes suarum rerum concedãt liberis, aut (si proles defuerit) propinquis: ex propria substantia portionẽ tertiã sibimet retẽturi. Sin vero propinquorũ necessitudo defuerit, geminę portiones officiis in quibus militant, [t] relinquãtur, portione tã tummodo tertia sibi retenta.

IN AVTHENTIC. de sanct. epi. §. sed neq; curiales. colla. ix. consti. fina.

*Officialis publicus vel curiæ adscriptus nõ potest clericari nisi forma hic subiecta. Et clericus postea repertus vxorem ducere vel concubinã tenere, à clero debet expelli, & curiali fortunæ subiici. Saly.*

SEd neque curialẽ, aut officialem, clericũ fieri permittimus: ne ex hoc venerabili clero fiat iniuria. † Si vero tales pſonæ in clero [u] constituantur, [x] tanquam nec ad ordinationem perductæ, propriæ fortunæ restituãtur: nisi monasticam [y] forsitan vitam aliquis eorum non minus quindecim annis impleuerit. tales enim ordinari præcipimus, quarta [z] propriæ substantiæ sibi retẽta, reliquis partibus curiæ & fisco vindicãdis, si in clero constituti monasticã & decentẽ vitam impleuerint. sed si post clericatus [a] honorẽ aliquis eorũ vxorẽ aut concubinã acceperit, propriæ fortunæ [b] reddatur, licet tali ecclesiastico [c] gradu tenebatur, in quo quis cõstitutus vxorem ducere non prohibetur. [d] idẽ [e] est & in omnibus aliis monachis, licet [f] nulli fortunæ [g] pri' subiecti fuerint. & generaliter quicunque [h] in quolibet ecclesiastico gradu constitutus ad secularem vitam redierit, [i] honore nudatus, curiali [k] fortunæ propriæ ciuitatis reddatur. [l]

*In atrocissimis delictis punitur delictum attẽtatum, etiam si non sit secutus effectus. Bal. Vel sic: Punitur affectus, licet non sequatur effectus. h. d. secundum Bart.*

V. Imperator IOVINIAN. A. Secundo præfecto præt.

SI quis [m] non dicam * rapere, [n] sed attẽtare [o] tantũ iuncam rapere matrimonij causa, sed attẽtare tantũ. ſ. eius pudicitiã. sic accipitur. ff. de iniur. l. attentari. Vel ita: Si quis ausus fuerit, non dicã rapere, sed attẽtare tantũ matrimonij coniũgẽdi causa. & secundum hoc est cõtra. ff. de pœnis. l. cogitationis. &. ff. ad. l. Cor. de fal. l. qui falsam. Ad quorũ contrariorũ solutionẽ sic distingue, aut quis cogitauit tantũ delinquere, & ad actũ non processit: & tũc nó punitur. ita loquitur. ff. de pœ. l. cogitationis. ná primi motus nó sunt in potestate nostra. aut ad actũ processit, & tunc aut perduxit ad effectũ, & indubitãter punitur, siue vtatur, siue non: vt. ff. quod quisq; iuris. l. iij. in prin. aut non perduxit, & tunc aut quia noluit: & hoc casu ei parcitur. & sic loquitur. ff. ad leg. Corne. de fal. l. qui falsam. &. ff. ad Turpil. quæsitum. aut quia nõ potuit, & tunc aut erãt atrociora: & hoc casu punitur, ac si ad effectum perduxisset: vt hic, &. j. si quacunq; præ. po. l. j. in prin. &. ff. de extraor. cri. l. j. aut non erant atrociora: & hoc casu non punitur: vt. ff. quod quisque iuris. l. j. §. fi. & hoc casu aut non desiderant iuris efficaciam, aut desiderant: & hoc casu quis non punitur. j. si manci. ita fue. ali. l. ea quidem.

a *Dicit Bar. hic, & in. l. placet. in princi. ſ. proxi. quòd hæc. l. nõ est correcta: sed loquitur in pdiis tributa viis: & sic ſ* *lib' quæ ecclesia etiam hodie subit. 11. q. 1. si tri* *nalibus.*

† *Gõcor. c. 1.*

*Delictũ occultum quãdoque plus punitur quàm manifestum.*

*Sic clericus coniugatus nõ debet cogi ferre tentus quę est cõtra. Ité cõtra j. de decur. l. ne quis. li. x. Sol. dicitur hic redire in pristinã cõditionem quãtũ ad onus sustinendum, non quantum ad honores: vt. ff. de interdic. & re. l. relegatorum. §. fina.*

*Sũã clericã lem, ne fiat iniuria clerico: vt in ca. Ioan. extra de cle. coniuga.*

a *Clericatus.* refertur ad id quod dixit. ſ. tales enim &c.
b *Fortunæ.* id est, curiæ.
c *Ecclesiastico.* gradu vt vsque ad duos gradus.
d *Nõ prohibetur.* vt in minoribus ordinibus: quod est generale in quolibet monacho: vt in auth. de mona. §. antepe. col. j. & hic subiicit, & generaliter &c. Accursius.
e *Idem est.* vt tradatur curiæ.
f *Licet.* q. d. licet non essent officiales.
g *Fortunæ.* seruus vero domino debet reddi: vt. j. e. auth. si seruꝰ. Sed contra. j. de decur. l. ne quis. li. x. Sol. dicitur hic redire in pristinã cõditionem quãtũ ad onus sustinendum, non quantum ad honores: vt. ff. de interdic. & re. l. relegatorum. §. fina.
h *Quicunque.* scilicet curialis.
i *Redierit.* habẽdo vxorem vel concubinã.
k *Curiali.* immò in aliud monasteriũ: vt in authẽ. de sanc. epi. §. si monachus. coll. ix. Sed dic quòd hic bis fugerat: secus si semel: vt ibi distinguitur.
l *Reddatur.* aliàs est ĩ text. tradatur.

SI quis. ] CASVS. Si quis mulierem deo dedicatã causa matrimonij vel cõcubinat', corrumpere ausus fuerit: pœna capitali punietur, etiam si eam nó rapuerit. Viuia. No. ex hac. l. quòd vbi punitur attentatũ, multo fortius cõsummatũ: & sic in delictis & pœnis delictorum habet locum: & ad hoc semper allegatur iste text. secũ allegatur Bald.

m *Si quis.* ita lege, Si quis fuerit ausus. nó dicã rapere matrimonij causa, sed attẽtare tantũ. ſ. eius pudicitiã. sic accipitur. ff. de iniur. l. attentari. Vel ita: Si quis ausus fuerit, non dicã rapere, sed attẽtare tantũ matrimonij coniũgẽdi causa. & secundum hoc est cõtra. ff. de pœnis. l. cogitationis. &. ff. ad. l. Cor. de fal. l. qui falsam. Ad quorũ contrariorũ solutionẽ sic distingue, aut quis cogitauit tantũ delinquere, & ad actũ non processit: & tũc nó punitur. ita loquitur. ff. de pœ. l. cogitationis. ná primi motus nó sunt in potestate nostra. aut ad actũ processit, & tunc aut perduxit ad effectũ, & indubitãter punitur, siue vtatur, siue non: vt. ff. quod quisq; iuris. l. iij. in prin. aut non perduxit, & tunc aut quia noluit: & hoc casu ei parcitur. & sic loquitur. ff. ad leg. Corne. de fal. l. qui falsam. &. ff. ad Turpil. quæsitum. aut quia nõ potuit, & tunc aut erãt atrociora: & hoc casu punitur, ac si ad effectum perduxisset: vt hic, &. j. si quacunq; præ. po. l. j. in prin. &. ff. de extraor. cri. l. j. aut non erant atrociora: & hoc casu non punitur: vt. ff. quod quisque iuris. l. j. §. fi. & hoc casu aut non desiderant iuris efficaciam, aut desiderant: & hoc casu quis non punitur. j. si manci. ita fue. ali. l. ea quidem.

*Cogitatio quando punitur.*

** Hæc lex est canonica de pœnitentia. dist. i. si quis. pro cuius intelligentia vide ladum Cynũ hic. Ordo textus*

n *Rapere.* quod maius est.
o *Sed attentare.* ſ. si cogitatione, quod est minus. & hoc si ad aliquem

BIU Cujas

quem actum processerit: aliàs nullam patitur pœnã: vt. ff. de pœ. l. cogitationis. Ité nota puniri delictũ, licet nõ sequatur effectus: vt hic, &. j. de fur. l. si quis seruo. &. j. ad. l. Iul. maie. l. quisquis. & ff. de extraordina. cri. l. j. &. j. si quacunq; præ. po. l. vnica. & hæc sunt specialia: regulariter contra: vt. ff. quod quisq; iuris. l. j. in fi. & ad le. Cor. de fal. qui falsam. & de hoc dic vt no. ff. de fur. l. q ea mẽte. &. ff. de pœ. l. cogitationis.

a *Matrimonii.* & nedũ stupri: multo magis ergo si vt concubinã eã habuerit, vel habere attentauerit. Accursius.

b *Capitali.* vel capite punitur, vel vt ciuitatẽ amittat. & facit infra, de rap. vir. l. j.

*De istis ordinibus vide. 25. distinct. per totum. B.*

PResbyteros.] Hęc lex cum se. plana est.

c *Personalium.* vt tutelæ vel curæ: vt. ff. de mu. & ho. l. j. &. l. munerum. §. j. &. j. e. l. generaliter. ij. & in auth. ibi posita.

NEc honore. i. iure prætorio. q. d. aliqs honor est ei, si veritaté aperiat. Vel dic honore. s. iudicis vocãtis q reputat sibi honorẽ.

d *Legibus.* i. iure ciuili, quasi ius ciuile cogat homines ad testimoniũ perhibendũ: vt

*Quærit hic Cy. an egregia persona possit renunciare priuilegio istius legis, & concludit quòd non. & hoc allegat. text. singulare. secundũ Ludo. de Roma. in ca. 2. de iudi. lib. 6.*

. j. de testi. l. si quando.

e *Flagitetur.* i. vocet inuitus. s. sed nec volés est admittendus, secũ. H. vt subiicit hic. Ac.

f *Item dixit.* scilicet Theodosius.

g *Dicendũ.* corã iudice.

h *Admitti.* sponte volentem testificari.

i *Oneratur.* aliàs honoratur. id est honoranda est in hoc & in aliis. si vero habes, oneratur, plana est.

k *Sacerdotis.* i. episcopi.

l *Exempta.* i. priuilegiata à tali honore.

m *Confunditur.* s. si adducatur, vel confundit cũ aliis clericis. s. quia iam non esset differentia inter episcopum & alios clericos.

SEd iudex.] Hæc authen. corrigit. l. C.

n *Ministris.* si ipse iudex impediatur ire: aliàs ipsemet debet recipere testes: vt in auth. vt defun. seu fu. §. illud. colla. v. & hoc est speciale vt eatur ad domũ testis. sic &. ff. de iureiur. l. ad psonas.

o *Propositis.* & tactis secun. Pi. vt. j. de testi. l. iurisiu. Tu dic, nõ tactis: [a] quia subiicit secũ. M. q decet &c. q a sacrosan. scripturę ponunt ante eũ, & nõ tãgunt. sic &. j. de iudi. l. rẽ nõ nouã &c.

*a Non tactis: sic dicit papa in ca. vlti. extra de iura. calũ. nõ tactis scriptuariis, sed tãtũ propositis.*

p *Sacerdotes.* hic mutat personas. nam. ṡ. dixit, ad eum: hic dicit, sacerdotes. & dicant quæ nouerint. Accursius.

q *Quę nouerint.* & hoc si velint dicere: aliàs nõ coguntur, vt in summa huius tit. §. priuilegium. sic ergo pro vtraq; parte: vt hic, &. j. eo. l. proxi. presbyteri. & in auth. de testi. §. & quoniam. col. vij. & est hæc generalis constitutio.

PResbyteri.] CASVS. Hæc lex tria dicit. Primo q̃ presbyteri ferentes testimoniũ, si vacillent in dictis suis, non debẽt subiici quæstionibus, licet alij testes subiiciantur, dum tamen verũ dicant, & falsum nõ simulent. Secundo dicit, q̃ cęteri clerici qui sunt inferioris gradus. si in testimonio ferẽdo vacillent, possunt subiici quæstionibus. Tertio dicit, q̃ si presbyteri inueniantur falsum testimoniũ dixisse, puniẽdi sunt maiori pœna q̃ laici: qa

gẽdi causa matrimonij [a] sacratissimas virgines ausus fuerit, capitali [b] pœna feriatur.

*Clerici cõstituti in minoribus ordinibus sunt immunes à tutelis & muneribus personalibus. Et est multũ notandum quòd habentes minores ordines non susciuiunt tutelas, nec aliquod officium seculare seu onus personale. Bald.*

VI. Imperatores VALENTINIANVS, VALENS, & GRATIANVS. AAA. ad Cataphroniũ.

PResbyteros, diaconos, subdiaconos, atq; exorcistas, & lectores ostiarios, * & acolythos etiam, personaliũ [c] munerum expertes esse præcipimus. Dat. iij. Non. Mar. Gratiano A. iij. & Merobaude. Conss.

*Episcopus non compellitur testimoniũ dicere, nec admittitur. h. d. Bal. Vel sic: Episcopi nõ sunt citãdi vt testimoniũ ferant, nec venientes decet in ciuili foro recipere, sed iudex vel minister ad eorũ domũ debet accedere: & propositis nõ tactis sanctis euãgeliis debent deponere. h. d. cum seq. Saly.*

VII. Imp. THEODOSIVS dixit.

NEc* honore, nec legib [d] episcopus ad testimoniũ dicendũ flagitetur. [e] Ité dixit: [f] Episcopum ad testimoniũ dicendum [g] admitti [h] non decet. nam & persona oneratur, [i] & dignitas sacerdotis [k] exẽpta [l] confunditur. [m]

IN AVTHENTIC. de san. episco. §. nulli vero iudicum. colla. ix. consti. fi.

SEd iudex mittat ad eos quosdã de suis ministris: [n] vt propositis [o] sacrosanctis euãgeliis, secundum quod decet sacerdotes, [p] dicant ea quæ nouerint, [q] non tamen iurent.

A cũ eis plurimũ honoris cõmittit, multo magis pœna digni sunt. Viuia. No. primo ex hoc tex. regulã q̃ omnes in testimonio vacillãtes, possunt & debẽt torqueri pro veritate eruẽda. No. secũdo, q̃ nõ solũ est falsus testis ille qui falsum deponit: sed etiã ille q verũ supprimit. i. tacet veritaté. & istud est valde notãdũ secundum Bal. & Pau. hic.

*Presbyteri sunt priuilegiati vt occasione testimonii non torqueantur, sed in aliis clericis seruatur ius commune: si tamẽ falsum dixerint, puniuntur. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Presbyteri licet vacillent in testimonio, non sunt, torquendi. quod aliis clericis non conceditur: de falso tamen presbyteri non prohibentur accusari. h. d. Saly.*

VIII. Idem. A. Paulino præfecto Augustali.

PResbyteri citra iniuriã [r] quę stionis [f] testimoniũ dicant: ita tamen, vt falsa nõ simulẽt. [t] B

[v] Cæteri vero clerici, qui eum* deinde gradum vel ordinẽ sequuntur, [u] si ad testimoniũ dicendum petiti fuerint: prout leges [y] præcipiunt, [x] audiãtur: vt salua [z] tamẽ sit litigatoribus fal si actio, [a] si fortè presbyteri q suo [b] nomine* superioris [c] loci testimoniũ dicere citra aliquã corporalem iniuriam sunt præcepti, [d] hoc ipso, q̃ nihil metuãt, [e] vera suppresserint. [f] multo magis enĩ pœna digni sunt, quibus q̃ plurimum honoris [g] per nostram iussionẽ delatum est, si in occulto inueniatur crimen.* C

IN AVTHENTIC. de sanct. epi. §. reuerẽdissimis. colla. ix. consti. fi.

*Presbyteri pro falso testimonio in causa ciuili lato, per triennium suspenduntur ab officio: pro lato in causa criminali puniũtur pœna falsi, qua in quacunque causa puniuntur cæteri clerici. h. d. Salycetus.*

2 PResbyteri [h] seu diaconi si falsum testimoniũ perhibuisse conuincãtur: si quidẽ in causa pecuniaria, à diuino ministerio [i] dũtaxat per tres ãnos

r *Citra iniuriã.* id est, sine iniuria.

f *Quæstionis.* i. tormẽtationis, vel ita vt non fiat eis post ea quæstio post q̃ dixerint testimoniũ, vtrũ bene vel male dixerint.

t *Simulent.* i. dicãt, q̃a de falso accusantur: vt infra, subiicit: sed non torquebuntur.

u *Sequuntur.* nõ tamẽ habent.

x *Leges.* de laicis.

y *Præcipiunt.* vt possint subiici quæstionibus sicut cæteri liberi homines, si in testimonio vacillãt, & dicãt se interfuisse facto: vt. ff. de quæstio. l. ex libero. in prin. &. l. vnius. §. testes. &. j. de aboli. l. fallaciter. §. quod si ingenuorum.

z *Salua.* nunc redit ad primum casum.

a *Actio.* i. accusatio. sic ponitur vt in auth. c. §. si quis autẽ pro pecuniaria. &. ff. de iureiu. ait prætor. j. §. j. Ité & actio pecuniaria potest dari in falsariũ: vt ff. ad leg. Corne. de fal. qui nomine. nõ tamen torquetur: vt hic dicit.

b *Suo nomine.* hic dicunt quidã speciale in sacerdotib [9] q̃ possint in causa propria testificari. sed est falsũ: vt. j. de testi. l. omnibus. Tu expone, suo nomine. i. ꝓpter suũ nomen, quia obtinet locũ superiorẽ

c *Superioris.* s. clericali nomine. nam sacerdotes sunt in superiori gradu ĩter cæteros clericos.

** aliàs, qui eorum.*

** qui sub nomine.*

** aliàs, de latũ est, si occulte inueniatur in crimine.*

d *Præcepti.* id est, accusati.

e *Metuant.* de tormentis.

D

f *Suppresserint.* id est, occultauerint.

g *Honoris.* ab eo cui plura cõmittũtur, plura exigũtur: vt hic, & ff. de pœnis. quædã. & in auth. vt defun. seu fu. §. j. col. v. Sed arg. cõtra. ff. de incẽ. rui. nau. l. Pedius. &. j. vt nemo priua. l. ne quis. & ff. de pœnis. l. capitaliũ. §. fi. &. ṡ. de sum. trini. nemo. §. fi. Item no tatur committere falsum qui tacet verum: vt argu. infra, si contra ius vel vti. publi. l. ij. &. ff. ad leg. Corne. de fal. l. j. §. j.

PResbyteri seu diaconi.] CASVS. Hęc auth. dicit q̃ si presbyteri vel diaconi in causa pecuniaria falsũ testimoniũ deposuerint, à ministerio sacerdotali repellũt, & in monasteriũ ꝓ tres ãnos detrudũt. Si autẽ in causa criminali, nudati honore clericatus legitimis pœnis subiiciant. Cæteri vero clerici sunt puniẽdi legitimis pœnis sine distinctione ꝑsonarũ. No. primo ex hoc tex. ꝓpter crimẽ falsi cleric [9] debet priuari bñficio suo. ex quo enĩ tollit officiũ, tollit & beneficiũ secũ. doc. No. secũdo de pœnis degradationis. sed an erit realis, vel verbalis? Rñ. vt per Bal. hic.

h *Presbyteri vel diaconi.* Dixerunt falsum quod sit etiam tacendo verum: vt in. l. presbyteri. ṡ.

i *Ministerio.* id est, officio & beneficio.

*Legitimis.*

BIU Cujas

a *Legitimis.* laicorũ: quæ sunt. ff. ad legẽ Corn. de fal. l. j. in fine.
b *Cæteri.* à presbytero vel diacono.
c *Sine delectu.* sine distinctione illa, vtrũ fuerit pecuniaria causa, an criminalis: vt. ſ. eo. l. licet. hic aliter & mitius puniatur in pecuniaria quàm criminali.
d *Verberibus.* id est, tormentis.
e *Nulla nisi emensis. Transferatur.* vt in authen. quo modo opor. episco. §. quãta. co. j. sed Pau. ad Timotheum dixit de. lx. item authẽ. hic posita diaconissam &c. corrigit hãc legem, & dicit de. xl. sicq; minus tẽpꝰ putauit sufficere imperator quàm apostolꝰ, vel imperator ãtiquꝰ.
f *Presbyterum minorem.* Diaconum, scilicet vel subdiaconum: vt in cor. authẽ. vnde hæc sumitur, de sanc. episco. §. presbyterum. col. ix.
g *Si quis.* In hoc tres specialitates notantur hac lege. Prima quòd crimen iniuriarum est publicum criminem. Secunda quòd ex eo infligitur pœna capitalis. Tertia q̃ quis sine accusatore punitur. Vel dic quòd nullũ sit hic speciale: quia nõ loquitur de criminе iniuriarũ, sed de crimine sacrilegij quod est publicum, & pœna capitalis imponitur: vt ff. ad leg. Iul. pecu. l. sacrilegi.
h *Hoc genus.* nã hoc est vnum inter cætera.
i *Proruperit.* id est, inciderit.
k *Ipsi cultui.* quando dicitur officium.
l *Locoq;.* quando non dicitur.
m *Quòd geritur.* id est, quod factum est.
n *Animaduertatur.* id est, puniatur.
o *Cultꝰ.* ac si dicat cuilibet ibi existenti.
p *Conuictos.* id est, cõprobatos per testes.
q *Nouerit.* sic ergo post cõfessionẽ datur sentẽtia: vt diximus. ff. ad leg. Aquil. l. proinde. ij. §. notandũ. & dic sponte cõfessum: vt. ij. q. j. nos in quenquam. aliàs contra: vt. ff. de quæst. l. j. §. diuus Seuerus. &. §. si quis vltro.
r *Nec expectet.* scilicet præses vel moderator.
ſ *Sanctitas.* aliàs, Sãctas.
t *Laudabile.* sine cusatore punitur ergo, vt dixi infra, de testi. l. nullum.
u *Reis.* id est, delinquentibus.
x *Quòd.* pro &.
y *Multitudo.* scilicet delinquentium.
z *Apparitoris.* id est, nuncij communis.
a *Ordinum.* id est, militum iustitiæ illius castri vel loci.
b *Flagitari.* id est, iudici præsentari.
c *Quòd.* id est, quia.
d *Appetito.* sic &. j. de his, qui latro. vel in aliis crimi. l. ij. ante medium.

*Ista lex cũ duabus auth. sequẽtibus corrigũtur hodie per iura canonica nouissima sexti. & clem. Nam abbatissa potest esse in. 30. anno: vt in c. indẽnitatibus. de elec. lib. 6. in presbytero sufficiunt 25. In diaconatu & subdiacona tu sufficiũt 18. vt i cle. fi. de ætate & qualita. In episcopo requirũtur 30. vt in. c. i cũ in cũctis de electio. Pau. *Cõcor. 78. distin. nemo. in fine.*

*Addegl. pulchrã in cap. nos in quẽquã. 2. q. 1.

* *Hac lex allegatur.* 17. q. 4. *si quis suadẽte. circa medium.*

separati, monasteriis pro tormentis tradantur. Sed si in criminali, clericatus honore nudati, legitimis [a] pœnis afficiendi sunt. ℣ Cæteri [b] vero clerici communi iure ab officio ecclesiastico repulsi, sine delectu [c] causæ verberibus [d] coërceãtur.

IX. Imppp. VALENTINIANVS THEODO. & ARCAD. AA. Tatiano. pp.

NVlla, *nisi emensis quinquaginta vel sexaginta annis, secundum præceptum apostoli ad diaconissarũ consortiũ transferatur. [e] Dat. xj. Kalend. Iul. Mediolani. Valentiniano. A. iiij. & Neotherio. Conss.

IN AVTHENTIC. de sanc. episco. §. presbyterũ. colla. ix. consti. fi.

*Clerici in maioribus ordinibus constituti debent esse ætatis hic scriptæ. hoc dicit. cũ authen. sequen. hodie seruatur clemen. fi. de æta. & quali. ordi. Salycetus.*

PResbyterũ minorẽ [f] .xxxv. annis fieri nõ permittimus, sed neque diaconum vel subdiaconum minorem. xxv. annis, neque lectorem minorem annis. xviij. Item episcopũ minorẽ annis. xxxv. ordinari prohibemus.

IN AVTHENTIC. de sanc. episco. §. diaconissam vero. colla. ix. constitu. fi.

DIaconissam *in sancta ecclesia non ordinari præcipim', quæ minor sit annis quadraginta, aut si ad secũdas peruenerit nuptias.

*Irrueus in ecclesiã & ministros debet ea pitaliter puniri etiam per inquisitionem & vbicũque sit, debet capi. & si sit in arce vel loco, ex quo non possit faciliter extrahi, debent ad hoc milites conuocari, & indici bellum. h. d. Bal. Vel sic: Iniuriam sacerdotibus vel ministris illatam intra ecclesiam tempore cultus diuini antea vel postea debet præses vindicare capitali pœna in conuictum & confessum inferenda. Et quilibet ad accusandum vel denũciandum admittitur. Et vbi præsidis potestas non sufficiat, auxilium militare debet imploratur. hoc dicit. Salycetus.*

X. Impp. ARCADIVS & HONORIVS. AA. Theodoro præfecto prætorio.

SI quis [g] in hoc *genꝰ [h] sacrilegij ꝓruperit, [i] vt in ecclesias catholicas irruens, sacerdotib' & ministris vel ipsi cultui [k] locoq; [l] aliquid importet iniurię: quod [m] geritur, à prouincię rectoribus * animaduertatur, [n] atq; ita prouinciæ moderator, sacerdotum & catholicę ecclesiæ ministrorum, loci quoque ipsius, & diuini cultus [o] iniuriã capitali in conuictos [p] seu confessos reos sententia nouerit [q] vindicandum: nec [r] expectet vt episcopus iniuriæ propriæ vltionem deposcat, cui sanctitas [ſ] ignoscendi * gloriã dereliquit. ℣ Sitque cunctis laudabile, [t] factas atroces sacerdotibus aut ministris iniurias veluti crimen publicum persequi, ac de talibus reis [u] vltionem mereri. ℣ Quòd [x] si multitudo [y] violenta, ac ciuilis apparitoris [z] executione & adminiculo ordinũ [a] vel ordinatorũ possessorúmve non poterit flagitari, *[b] quòd [c] se armis aut locorũ difficultate tueatur: præsides prouinciarũ etiã militari auxilio per publicas literas appetito, [d] competẽtem vindictam tali excessui imponere nõ morentur. Dat. vij. Kalẽ. Maij. Mediolani. Honorio. iij. & Eutychiano. Conss.

IN AVTHENTIC. de sanc. episc. §. si quis cum sacra. colla. ix. consti. fi.

SEd nouo iure pro tali iniuria verberatur, aut [e] in exiliũ mittitur. [f] ℣ Sed si sacra ministeria [g] turbauerit, vel celebrare ꝓhibuerit, capite puniatur. ℣ Idẽ est & in litaniis. nam pro iniuria [h] verberatus, [i] exilio tradatur: si eas [k] concusserit, capite plectatur. ℣ Laicis facere litanias interdicimus sine clericis: [l] quæ sine orationibꝰ & cruce fieri non debent.

*Ad ecclesiam sunt promouendi illi, qui sunt de illa ciuitate vel oppido. h. d. Bald. Et numerus iudicio episcopi debet taxari. Salycetus.*

XI. Iidem. AA. Eutychiano præfecto prætorio.

IN ecclesiis *quæ in possessionibus (vt fieri adsolet) diuersorũ, vicis [m] etiã vel q̃buslibet locis sũt cõstitutæ: clerici nõ ex alia possessione vel vico, [n] sed

*Cõcor. glo. c. cũ sit generale. in fi. cum glo. super verbo, malefactores. in me. extra de iudi.

*Cõcor. ea. sedes apostolica. cũ glo. 1. extra de rescrip.

* In cod. Theod. legitur, præsentari.

*Cõcor. 71. dist. hortamur & de cle. pe. & de nobis.

tim. §. & si lege. & quod cuiusq; vni. l. j. §. pe. Ir. tamẽ dicit hãc legem loqui in adscriptitiis tãtum. & pro eo. j. eo. quisquis. j. vnde & inuito domino: vt in auth. ea. §. adscriptitios. Sed & in aliis loqui

BIU Cujas

loqui potest qui ratione possessionum ad aliqua tenentur præstanda: vt & arg. ĩ. de offic. præto. l. tres.

a *Vt propriæ.* id est, tributi quod tenebantur præstare.

b *Capitationis.* id est, pensitationis vel tributi animalium.

c *Sarcinam.* quantum ad corpus.

d *Recognoscant.* quãtũ ad patrimoniũ, scilicet in eo vico.

e *Iudicio.* consentiẽte patrono: vt in auth. eo. si quis oratorij domũ. vel ibi ad collationẽ vacantium: hic ad certũ numerũ clericorũ. & facit. s. titu. j. l. non plures. & in decretis lxj. distin. c. nullus.

*Concor. c. quanto de censs. &c. in nouo. 21. dist. & glo. in ca. pe. su per verbo, deminuti. de cõsti. & ca. ex parte. in fi. extra de concess. præben.*

SI quis curialis ] CASVS. Hæc lex prohibet ne aliquis curialis adstrictꝰ curiæ suę, sine cõsẽsu sui superioris ponit clericari & si aliquis curialis fuerit factus clericus nisi in cõtinẽti facta sibi denũciatiõe redeat ad curiã, iudex sua auctoritate debet eũ reddere primæ conditioni cessante quadã lege quæ dicebat, q curialis potest inuito suo superiore in clericum ordinari, relictis omnibus bonis suis curiæ. Viuia.

f *Si quis curialis.* i. obnoxiꝰ rationibꝰ curiæ.

g *Conuentione.* id est, citatione.

h *Reddatur.* à prælato.

i *Et solertia.* id est, sollicitudine.

k *Iudicantiũ.* forte ab his, quibus seruiebat, si præsidis desit copia: vt ĩ. de decu. l. generali. lib. x.

l *Veluti.* exemplificatiuum est.

m *Manu.* militari. i. societate. & tunc dic.

n *Iniecta.* i. immissa. vel propriè dic quòd manus iniiciatur in eũ capiendo ipsum.

o *Reuocetur.* sed an clericus esse desinat? Rñ. nõ, sed priuilegiis clericorũ nõ vtetur, quia nec decurio qui quæstioni mãcipatur. i. datur, decurio esse desinit: vt. ĩ. ad. l. Cor. de fal. si quis. Sed arg. cõtra. in auth. quo modo opor. epis. §. neq; autẽ. col. j. & facit ad hãc l. de agri. & cen. l. fi. li. xj. & in auth. vt iudi. sine quo. suf. §. necessitatẽ. col. ij. & in decre. di. lj. c. ij. & iij. & xxxiiij. dist. c. præcipimus. & ĩ. e. l. quisquis. ij. & posset hic legi authen. sed neque. quæ est. s. eo. l. officiales.

p *Legem.* quam non habemus: quæ dicebat hoc quod sequitur. erat enim lex quæ patiebatur fieri decuriones clericos si vellent cedere bonis, & dare curiæ.

q *Si venerabilis ecclesiæ priuilegia. Commissum.* id est, peccatum siue delictum.

r *Condẽnatione.* sed cõtra. s. ti. j. placet. sed hic imponitur pœna ex eo vbi ecclesiã esse constiterit, ordinentur: vt propriæ[a] capitationis[b] onus ac sarcinam[c] recognoscant, [d] ita vt pro magnitudine vel celebritate vniuscuiusq; vici ecclesiis certus iudicio[e] episcopi clericorũ numerus ordinetur.*

*Prohibitus clericari debet reuocari ad pristinum statũ per manus iniectionem: & non prodest ei cedere bonis. Saly.*

XII. Iidem. A A. Eutychiano præfecto prætorio.

SI quis curialis[f] clericus fuerit ordinatus, nec statim cõuẽtione[g] præmissa pristinæ cõditioni reddatur: [h] is vigore & solertia[i] iudicãtium[k] ad pristinam fortẽ veluti[l] manu[m] iniecta[n] mox reuocetur. [o] clericis enim vlterius legem[p] prodesse non patimur, quæ cessione patrimonij subsecuta decuriones clericos esse non vetabat.

*Violans priuilegia ecclesiæ punitur in quinque libris auri. & loquitur hæc lex in priuilegiis quæ conceduntur singularibus ecclesiis. h. d. Bald. & Saly. & est canonizata. 25. quæst. 2. ver. si ecclesiæ. Pau. de cast.*

XIII. Iidem. A A. Fidiano vicario.

SI venerabilis ecclesiæ priuilegia cuiusquàm fuerint vel temeritate violata, vel dissimulatione neglecta: commissum[q] hoc quinque librarũ auri condemnatione[r] plectetur.

*Hæc authen. venit augmentatiue ad. l. codicis. nam auget pœnã violatoribus priuilegiorum ecclesiæ. Salycetus.*

*Noua constitutio Friderichi de statu. & consue. contra li. eccle. §. itẽ quæcunque. coll. x.*

ITem quæcunque communitas vel persona quę annum in excommunicatione propter libertatem ecclesiæ fractam & violatã perseuerauerit, ipso iure imperiali banno subiaceat: à quo nullatenus extrahatur, nisi prius ab ecclesia beneficio absolutionis obtento.

*Repulsus ab episcopatu propter delictũ commissum in rempublicam, non est reuocandus ad episcopatum. Salycetus.*

XIIII. Iidem. A A. Hadriano præfecto prætorio.

QVicunq; residentibus[f] sacerdotibus[t] fuerit episcopali loco vel nomine detrusus: [u] si[x] aliquid cõtra custodiam vel quietem publicam moliri fuerit deprehensus, rursusq;[y] petere sacerdotium, [z] à quo videtur[a] expulsus: procul ab ea vrbe quã conturbauerit, centũ milibus[b] vitam agat: nec nostra adeat secreta, nec impetrare rescripta speret, sed etiam impetratis[c] careat: defensoribus, [d] etiã eorum[e] nostram indignationem[f] subituris. Dat. prid. Non. Feb. Rauẽ. Stilichone & Aureliano. Coss.

IN AVTHENTIC. de sanc. episc. §. si quis autẽ episcopus. colla. ix. consti. fi.

SI quis episcopus sacerdotio pulsus præsumpserit ingredi ciuitatẽ ex qua pulsus est, relictis locũ, in quo degere iussus est: iubemꝰ hũc monasterio in alia regione cõstituto tradi: vt quæ in sacerdotio deliquit, in monasterio degẽs corrigat.

*Verbum quod non respicit finalem causam, non inducit argumentum à contrario sensu. l. d. secundũ Iaco. But. verũ est quod dicit hic glo. sed non tex. nisi iunctus cũ gl. Bald. Vel sic: Conuenticulum illicitum est prohibitum: & domus in qua celebratur, est publicanda. Saly.*

XV. Iidẽ. A A. Studio præfecto vrbi.

CONuẽticula illicita[g] etiam extra ecclesiam[h] in priuatis ædibus celebrari prohibemus: proscriptionis[i] domus periculo imminẽte, si dominus eius in ea clericos[k] noua ac tumultuosa[l] conuenticula extra ecclesiã celebrantes susceperit.

*Rusticus adscriptitius alicuius domini promotus ad clericatum, potest deseruire in ruralibus obsequiis per substitutũ, per cuius seruitium repræsentatur eadem vtilitas & effectus. Baldus.*

XVI. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Anthemio præfecto prætorio.

QVisquis[m] censib[9] fuerit[n] annotat[o], inuito agri domino tẽperet ab omni

a *Videtur.* & etiã &c.

b *Milibus.* i. miliarib[9].

c *Impetratis.* rescriptis. Accursius.

d *Defensoribus.* qui vellent eos defendere.

e *Eorum.* expulsorũ.

f *Indignationem.* scilicet nostram.

g *Conuẽticula illicita.* vt aliquorum hæreticorum.

h *Extra ecclesiã.* i. extra ecclesiasticam religionẽ. & sic expone in fi. hui[9]. l. alij habẽt ibi, etiã. & sic est plana lex. Vel dic tertio, q licet extra ecclesiã phibeat, nõ ideo in ecclesia pmittit. nõ enim semper valet argumẽtũ à contrario sensu, vt. ĩ. de iur. c. m. iudi. l. nemo.

*Argumẽtũ à contrario sensu nõ semper valet.*

i *Proscriptionis.* i. publicationis. sic &. ĩ. de fal. mone. l. j. §. domus.

k *Clericos.* s. hęreticos.

l *Tumultuosa.* sic &. ĩ. de his, qui ad eccl. cõfug. l. denũciamus. &. ĩ. de hære. l. iij. & . ĩ. de Pag. sa. & tem. l. j.

m *Quisquis.* Hęc lex plana est. Et nota. q ad hoc principaliter allegatur secundum Pau. quòd ille qui tenetur aliquid facere personaliter, potest illud facere per substitutum. & hoc est verum quando ipse est impeditus. & ita erat hic propter clericatum: quia amodo non debebat vacare operi rurali, sed diuino officio. aliàs secus: quod dic vt per Cy. hic.

n *Fuerit.* id est, esse voluerit.

o *Annotatus.* id est glebæ seruus effectus, vt de ea cẽsum solueret annuum. & dic annotatus. id est, alligatus.

*Fuerit.*

BIU Cujas

a *Fuerit.* id est, esse voluerit.
b *Sub hac lege.* i. domino permittente: sed hodie etiam inuito: vt in authen. adscriptitios. quæ est. j. co. l. iubemus.
c *Capitationis.* id est, tributi.
d *Compellatur.* scilicet talis clericus: vt. ff. eo. l. in ecclesiis.
e *Obsequiis.* scilicet colendi fundum.
f *Subrogato.* i. huiusmodi loco dato. Ar. q̃ vasallus posset seruire feudo per substitutum.

*Vasall⁹ an possit p aliũ seruire.* Ité ar. q̃ hæres aduocati non iurisperitus possit seruire per alium & retinere feudum: vt. j. e. l. ad similitudinem. & iubemus.

*a Vide hic Cy. & Bar.* [a] Sed arg. cõtra. ff. pro socio. l. de illo. &. j. de procur. l. fi.

*in. l. continuus. §. si ab eo. ff. de ver. obli. vbi tra. quitas.* in glo. illa, arg. quòd liber homo &c.

*viã isti⁹ gl.* g *Immunitate.* quæ fit cũ domini voluntate.
h *Indulta.* s. huic clerico. Accursius.

**Concor. cũ principio hui⁹ l. extra ne cle. vel mo. c. 1. & l. sed nec.* i *Capitationis.* scilicet extraordinariæ. sed ordinariã præstat: vt. ff. e. l. de his. Vel dic quòd dicit de prædiis ecclesiæ. Accursius.
k *Venerandis.* scilicet aliis clericis occasione venerãdarũ ecclesiarũ.

P*Lacet.* Lex ista bona est, & fuit prodita ad honestatem clericorum conseruandam. Et diuiditur in tres partes. secũda ibi, præterea. tertia ibi, sub ea. Vi.

Et no. ex hac. l. q̃ clerici nõ possunt esse aduocati nec procuratores in causis secularib⁹. & est glo. in. l. j. §. fexũ. ff. de postu. Bald.

l *Placet nostra clementia.* id est, nobis qui sumus clementes. sic habes. ff. de sum. trini. l. j.
m *Publicis.* i. cum publicis muneribus.
n *Actionibus.* publicę ideo dicuntur, quia iure publico. i. ciuili inductæ sunt: vt &. ff. de ori. iuris. l. ij. §. deinde ex his. aliàs dic, actionibus, id est, muneribus vt sit iudex. Accursius.
o *Vel.* scilicet actibus: siue officiis pertinẽtibus ad singulos de populo: vt. j. eo. l. repetita. similis expositio est in authen. hoc ius porrectum. in prin. s. tit. proxi. Accursius.
p *Annexi.* ergo in curia episcopi: quia eius curiæ corpori sunt annexi, habere possunt aliquid commune. Accursius.
q *Habeant.* sed quam pœnam habebunt si immiscẽant se de facto? Respondetur, extra ordinem arbitrio iudicis puniuntur, vt ff. de pœnis. l. sanctio. Vel dic, quòd illam pœnam patientur quæ est. j. eo. l. repetita. in fi. l.

*Parabolani qui dicũtur.* r *Parabolani.* i. medici. sic dicti, quia multas habent parabolas: qui & circuitores vocantur: vt. ff. de excu. tu. l. si duas. §. j.
f *Spectaculum.* id est, ludum.

*Facere p se quis pot aliqua quæ non p alio.* t *Syndico.* i. defensore ipsius corporis medicorũ, qui sexcenti erant: vt. j. e. l. proxi. & eorũ nomina scripta erant in breui in quaterno quodã: vt hic subiicit. Et nota q̃ aliqua potest facere quis pro se vel pro suo corpore, quæ pro alio nõ potest: vt. j. de procuratore. l. qui stipẽdia. &. ff. de procura. l. filius familias. §. milites.
u *Sub ea definitione.* hoc est iubeo prædicta sub certa pœna definita siue statuta contra eum qui venit contra.
x *Breuibus.* i. scriptis vel quaternis &c.
y *Competẽti.* s. quod videtur iudici. ff. de pœnis. l. sanctio legum.

clericatu: adeo vt etiã si in eo vico in quo noscitur mãsitare, clericat⁹ fuerit, [a] sub [b] hac lege religiosum adsumat sacerdotiũ, vt & capitationis [c] sarcinã per ipsum dominum agnoscere cõpellatur: [d] & in ruralibus obsequiis [e] quo maluerit, subrogato [f] vtatur, ea scilicet immunitate [g] indulta, [h] quę certæ capitationis [i] venerãdis [k] ecclesiis relaxatur: nullo cõtra hanc legem vnquàm valituro rescripto.

*Clerici non possunt esse aduocati vel p curatores in causis secularibus nisi in causis propriis, aut pro collegio suo. h. d. Bald.*

XVII. Iidem. AA. Maximo præfecto præto.

PLacet [l] * nostræ clementię, vt nihil cõmune clerici cũ publicis [m] actionibus [n] vel [o] ad curiã pertinentibus cuius corpori nõ sunt ãnexi, [p] habeãt. [q] Præterea his qui parabolani [r] vocãtur, neq; ad quodlibet publicum spectaculũ, [f] neq; ad curiæ locum, neq; ad iudiciũ accedendi licentiã permittimus: nisi fortè singuli ob causas [s] propriας & necessitates iudicẽ adierint, aliquem pulsantes lite vel ab alio ipsi pulsati, vel in communes totius corporis causas syndico [t] ordinato: sub ea [u] definitione, vt si quis eorũ hæc violauerit, & breuib⁹ [x] parabolanis eximatur, & cõpetenti [y] supplicio subiugeẽ, nec vnquã ad eandẽ sollicitudinẽ reuertatur.

IN AVTHENTIC. de san. episc. §. interdicimns. ij. colla. ix. consti. fina.

*Clerici per se vel per alium non possunt ludere ad ludũ subiectũ fortunæ: quinimmò nec inspicere sub pœna hic subiecta. Saly.*

INterdicimus sanctissimis epi [z] scopis & presbyteris, diaconis, & subdiaconis & lectorib⁹, & omnibus aliis * cuiuslibet ordinis venerabilis collegij [a] aut schematis [b] constitutis ad tabulas [c] ludere, aut aliis ludentibus participes esse, aut inspectores fieri, aut ad quodlibet spectaculum spectandi gratia venire. Si quis autẽ ex his in hoc deliquerit, iubemus hũc tribus annis à venerabili ministerio [d] prohiberi, & in monasterium redigi. [d] sed in medio tempore, si se pœnitentẽ ostenderit, liceat sacerdoti sub quo cõstitutus est, tẽpus minuere, [e] & hunc priori rursus ministerio reddere.

*Hæc lex est localis: & breuiter dicit quòd sexcenti medici in Alexãdrina ciuitate debẽt iudicio antistitis statui. Salyce.*

XVIII. Iidem. AA. Monaxio præfecto præto.

PArabolani, [f] qui ad curanda debilium ægra corpora deputãtur, sexcẽtos cõstitui pcipim⁹: ita vt per arbitriũ [g] viri reuerẽdissimi antistitis Alexandrinę vrbis de his qui antea fuerãt, [h] & qui pro cõsuetudine curãdi gerũt experientiã, * sexcẽti parabolani ad huiusmodi solli citudinẽ eligantur: exceptis videlicet honoratis, [i] & curialib⁹. Si quis autẽ ex his [k] naturali sorte fuerit absumptus, alter in eius locũ pro voluntate eiusdẽ sacerdotis [l] (exceptis [m] honoratis & curialibus) subrogetur: ita vt hi sexcenti viri reuerendissimi sacerdotis præceptis ac dispositionibus obsecundent, & sub eius cura consistant: reliquis [n] quæ dudum latæ legis [o] forma [p] complectitur super his parabolanis, vel de spectaculis, vel de iudiciis, cæterísque (sicut iam statutum est) custodiendis.

INterdicimus. Hæc auth. prorogat. l. C. nã * interdicit sanctissimis episcopis & presbyteris & diaconis & subdiaconis & cantoribus & cæteris clericis ne ludant ad tabulas, vel cũ aliis ludentibus participes sint, vel ludẽtes inspiciãt. Ité interdicit eis quòd non accedant ad spectacula aliqua. & si aliqui ex pdictis contra fecerint, ĩ monasteriũ detrudãtur, per trienniũ sacro ministerio eis interdicto. Sed si medio tẽpore se ostenderint pœnitentes, reuocantur per suum episcopũ. Vitia.

** In quibusdã exẽplaribus legitur, & omnibus aliis in venerabili collegio & cæteris constitutis tabulã ludere, aut &c.*

z *Sãctissimis episcopis.* quales oẽs esse debent.
a *Collegii.* i. in conuentus. Vel collegiũ genus est conuersorum.
b *Schemate.* id est, ordine vel figura.
c *Ad tabulas.* Etiam gratis, argumento eius quod dicit de spectaculo quod fit gratis. Sed quid si ad scacos? Rñ. forte secus: quia in ingenio naturali cõsistit: nec cõmittitur viribus fortunæ. [b] & est hæc auth. de san. epis. §. interdicimus. ij. colla. ix. vbi est similis glo.

*Scacis ludere, an clericis liceat. b Vide de isto Abbas. v. c. clericis. 1. col. verb. & ex his.*

d *Redigi.* sed quis hoc faciet? Rñ. episcopus, si &c. & in clericos sibi subditus sit delinquens: vt in auth. de san. episco. §. interdicimus. ij. in fi. §. vel si episcopus deliquerit, tũc archiepiscopus: vt in authẽ. de san. epis. §. fi. colla. v. Sed quid si episcopus vel archiepiscopus non vult imponere istã pœnã? Rñ. à Minuere. s. triẽniũ Arabolani. Hæc lex plana est, & habet locũ solũ in Alexãdrina ciuitate. Vi. No. in hac. l. specialiter q̃ collegiũ medicorũ debet ordinari per episcopum loci. Et hæc lex posita fuit in hoc tit. propter officiũ pietatis quod exercent in curandis infirmis, secundum Pau. de cast.

*& ex his. & ex tex. 4. col. vers. circa pr. mũ dico. v. bi etiã pulchrè tractat, an post. sit repeti q. §. fi. colla. v. in ludo pdicto tur. extra de vi. & ho. cle. vbi indeo pœnã expectẽt: vt net idẽ q. in authẽ. de san. epis. in ista glos. & Inn. in ca. lator. de mi. & ex.*

f *Parabolani.* i. medici. & regitur à verbo, præcipimus, quod est infra, & sic indeclinabile.
g *Arbitrium.* id est, voluntatem.
h *Fuerant.* s. ante electionem faciendam de tanto numero.
i *Honoratis.* i. officialibus, qui eligi non possunt nec debent, si cut nec subrogari, vt subiiciet statim.
k *Ex his.* scilicet medicis.
l *Sacerdotis.* id est, episcopi.
m *Exceptis.* quia non debet quis eligi de illis.
n *Reliquis.* scilicet præceptis.
o *Legis.* scilicet superioris.
p *Forma.* vt supra. l. proxi.

** Concor. gloss. super verb. impedimento. in c. sciscita⁹. extra de rescript.*



BIU Cujas

a *Evm.* vt episcopum vel clericum.
b *Agit.* i. agere debet castè viuendo.
c *Decolorari.* id est, diffamari.
d *Sororiæ.* vt retineat aliquam quam dicat sororem.
e *Cognoscant.* fic. ff. de vsu & habi. l. non aliter.
f *Filias.* quas habuerunt ante clericatum.
g *Septa.* i. clausa.
h *Fœdus.* i. vinculum vel proximitas consanguinitatis.
i *Relinqui.* i. bene poterit retinere secum.
k *Coniugium.* scilicet maritorum.
l *Conuersatione.* fuit enim talis cõuersationis hęc vxor ꝙ vouit secũ castitatẽ. Vel sic suasit ei vt esset sacerdos.
m *Vlto magis.* id est, cũ prohibentur clerici ne retineãt aliquã extraneam in concubinam, multo magis.
n *Coniugia.* quę de nouo facerẽt: vt ltati subiicit: & sic nõ corrigitur. l. ij. supra, eo.
o *Peruenerint.* canores & lectores.
p *Ascendant.* s. canores & lectores. tertias nullo modo cõtrahãt: vt i cor. auth. & hęc est de mona. §. si quis autem. coll. j. & de nup. §. sed & si qs. & quo modo opor. epis. §. neque autem. colla. j.
q *Episcopo.* hoc est in auth. quõ oportet epi. §. neq; autẽ. col. j. & in authẽ. eo. §. presbyteris. colla. ix.
r *Nullam.* idẽ in monacho: vt in auth. quõ opor. mo. viuere. §. nõ egrediuntur. presbyteri vero & iferiores possunt habere secũ illas quæ omnẽ effugiunt suspicionẽ: vt in authẽ. e. §. presbyte. colla. ix.

*aliàs, nihil fieri criminis existimare.
*Simile habetur. in. c. cũ in iuuẽtute. extra de præsũpt. vbi sũt hæc verba. & i. à nobis. vbi recitantur hæc verba, de coha. cle. & mulierum.
*charitatis.

*Si quis presbyter.* Hæc lex plana est. No. primo hic sex personas preferri ecclesiæ in successione clerici intestati. s. persona liberorũ, persona agnatorum & cognatorum, vir & vxor, & curia, & domin⁹ & patronus. No. secũ do, quòd ecclesia præferti fisco. Bald. & Pau.

s *Loci.* i. gradus.
t *Monachus.* secundũ hæc tempora monachi habebant propria.
u *Solitariæ vitæ.* i. solę, vt sit in vna cella.
x *Censibus adscripti.* vt serui glebæ.
y *Subiecti.* id est, liberti facti clerici.
z *Bona.* libertorum.
a *Peculia.* adscriptitiorũ, quę ꝓprie dicuntur peculia, cũ sint liberi: sed quę à tempore harũ legum non erant nisi castrensia vel quasi: vt. j. de inoffi. test. l. fi. vnde pro pusillo patrimonio ponitur: vt. ff. ad Trebel. l. cogi. in princip.
b *Legibus.* olim alia, quia quarta, & hodie tertia: vt institu. de suc. lib. §. sed nostra.
c *Cui.* s. domino.
d *Eorũ.* s. clericorũ.
e *Cõstitutionis.* vt. j. de hære. decur. l. iiij. & ar. supra, eod. l. officiales.
f *Forma.* ita vt sine hærede decedant.
g *Competentibus.* aduersus dominũ vel patrẽ.
h *Reseruatis.* cõtra eorum bona vel patronum vel dominum vel curiam.
i *Prædictis.* censibus vel patrono.
k *Obnoxius.* id est, obligatus.
l *Cestis.* ab eis. s. negotiis ecclesiæ.
m *Actionib⁹.* i. obligationibus ex quib⁹ prouenĩũt actiones. vel. i. actibus.

*Nunc autẽ.* Ista authẽ. plana est. Et not. ex ea ꝙ tacita obligatio bonorũ non intelligii facta de rebus, de quib⁹ monachus est ante ingressum testat⁹. aliàs si intelligeret facta, tũc intelligeret facta saluo testamẽto vel alia dispositione præcedente: quod est notandum secundum Bald.

n *Cessante.* s. testamentario. diuisorium autẽ non cessat: vt. ẽ. tit. j. authen. si qua. quæ est cõtra. vel secundum Ioã. id est, si cessauerit. potest enim testari per. l. illam. & hoc placet. vel hæc per illam corrigitur: cum hæc sit in authen. de mona. §. illud quoque. illa de san. epis. §. si qua. col. ix. Vel dic hæc verba esse Ir. non legis.
o *Eatenus.* id est, vsque ad supplementum quartæ.
p *Detrahatur.* etiã in vita patris: vt infrà, eo. l. deo nobis. in fi. & in authen. vt nulli iu. §. si vero præter. Sed argu. contra. infra, de do. inter vi. & vxo. l. res. §. fi. Vide glos. fi. & quæ ibi no. in authen. siqua mulier. ẽ. tit. proxi.

*Ad similitudinem.* CASVS. Curialis quidã factus est cõsul, vel aliàs illustris. seruiet quidẽ curiæ ꝓ substitutũ: sicut si curialis fieret episcopus vel clericꝰ, & hoc periculo suarum rerũ &c.

Not. ex hac. l. quòd episcopi æquiparantur illustribus.

*Cum clericis non debent habitare mulieres eorum castitatem infamantes. Saly.*

XIX. Iidem. A A. Palladio. P. vrb.

EVm [a] qui probabilem seculo disciplinã agit, [b] decolorari [c] cõsortio sororiæ [d] appellationis non decet. quicunque igitur cuiuscunque gradus sacerdotio fulciuntur, vel clericatus honore censentur, extraneārũ sibi mulierũ interdicta cõsortia cognoscãt [e]: hac tantũ eis facultate cõcessa, vt matres, filias, [f] atq; germanas intra domorum suarum septa [g] contineant. in his enim nihil scæui criminis existimari fœdus [h] *naturale permittit. Illas etiam nõ reliqui [i] castitatis *hortatur affectio, quæ ante sacerdotiũ maritorum, legitimũ meruere coniugium. [k] neq; enim clericis incompetẽter adiunctæ sunt quę dignos sacerdotio viros sua cõuersatione [l] fecerunt. Dat. VIII. Id. Maij. Rauen. DN. Theodo. A. VIIII. & Constantio. V. C. Conss.

IN AVTHENTIC. de nup. §. sed & si quis inter. col la. iiij. consti. j.

*Illud, quod non permittitur ad tempus, multo minus permittitur in perpetuũ: quia fortior ratio prohibitionis est in perpetuo quàm in temporali. h. d. Bald. vel sic: Ad noua coniugia non possunt clerici aspirare. Solis enim cantoribus & lectoribus permittitur: dum tamen tertias non contrahãt nuptias. h. d. cum glos. Salycetus.*

MVlto magis [m] ergo cessãt eorũ coniugia. [n] soli enim cantores lectoréq; nuptias cõtrahere permittuntur: aliis autẽ omnibus penitus interdicimus. veruntamen si & ipsi ad secundas peruenerint [o] nuptias, nequaquam ad sacerdotij culmen ascendant. [p]

IN AVTHENTIC. quomodo oportet episcop. §. hæc autem. versi. neque autem. col. j. consti. fi.

*Cum episcopo vel monacho nulla fœmina etiam non suspecta potest habitare. hoc dicit, cum glos. Salycetus.*

EPiscopo [q] nullam [r] mulierem secum habere permittitur: sed si habere probetur, ab episcopatu deiiciatur, quo se fecit indignum.

*Bona clericorum & religiosorũ ab intestato decedentiũ, post liberos & coniunctos & vxorẽ ad eccl. siã deferuntur: saluo semper iure curiæ, si erat curialis: & iure patronatus, si erat libertus, & iure domini, si erat adscriptitius. Item hæres cuiuscunque administratoris rerum ecclesiarum tenetur reddere rationem. Baldus.*

XX. Impp. THEOD. & VALENTINIA. A A. ad Taurũ præfec. prę.

SI quis presbyter aut diaconꝰ, aut diaconissa, seu subdiaconus, vel cuiuslibet alterius loci [f] clericus aut monachus, [t] aut mulier quę solitariæ [u] vitæ dedita est, nullo cõdito testamẽto decesserit, nec ei parẽtes vtriusq; sexꝰ, vel liberi, vel ꝙ agnationis cognationisve iure iũgũtur, vel vxor extiterit: bona quę ad eũ vel ad eã pertinuerũt, sacrosanctę ecclesię vel monasterio, cui fortè fuerat destinatus aut destinata, omnifariã sociẽt: exceptis his facultatibus quas fortè cẽsibꝰ [x] adscripti, vel iuri patronatꝰ subiecti, [y] vel curiali conditioni obnoxij clerici, vel monachi cuiuscũq; sint sexus, relinquũt. Neq; enim iustũ est bona [z] seu peculia [a] quę aut patrono legibus [b] debẽtur, aut domino possessionis, cui [c] quis eorum [d] fuerat adscriptus, aut ad curias pro tenore dudum latæ cõstitutiõis [e] sub certa forma, [f] pertinere noscuntur, ab ecclesiis aut monasteriis detineri: actionibꝰ videlicet cõpetẽtibꝰ [g] sacrosanctis ecclesiis vel monasteriis reseruatis, [h] si quis fortè prædictis [i] cõditionibꝰ obnoxiꝰ, [k] aut ex gestis [l] negotiis, aut ex quibuslibet aliis ecclesiasticis actiõibꝰ [m] obligatꝰ obierit.

IN AVTHENTIC. de monachis. §. illud quoque. colla. j. consti. v.

*Hæc authentica venit ad legem codicis correctiuè in eo quòd ꝓmittebat monachis habere proprium, & in eis solum corrigit. sed authentica, ingressi. supra, tit. i. generalius locuta est in quolibet ingrediente monasterium. In presbyteris autem hæc authẽtica nihil innouat. Salycetus.*

NVnc autẽ cum monachus factus est, hoc ipso suas res omnes obtulisse monasterio videtur, si prius testatus nõ sit: & exinde de iudicio eius cessante, [n] lege disponitur, vt si liberos habeat, in quos aut nihil, aut minus legitima portione quoquo donandi titulo contulerit: eatenus [o] substãtiæ monasterio destinatæ detrahat, [p] ne ꝙd contingat circa liberos ini-

illustribus,tamẽ non sunt illustres: quia nullum simile est idem: sed cardinales sunt illustres sine dubio, secundum Bal. hic.

a *Ad similitudinem.* nam si curialis fiat episcopus vel presbyter, potest clam seruire curiæ per substitutum.

b *Honorario.* vt quia prius erat curialis,vel decurio:& ex eodẽ titulo electus est ad illustrem dignitatẽ: seruiet quidẽ per substitutũ.secus si dictus decurio vel curialis esset in episcopũ, vel presbyterũ, vel diaconum electus. Sed hoc videtur falsum: quia curialis vindicatur à curia si fiat clericus : vt.s.eo.si quis curialis clericus, quæ est cõtra.Sol.hæc in aliis curia ligatis:illa in decurionibus vel curialib⁹ secũdũ quosdã.hoc nõ placet.aliàs illa de clericis, q sunt j.diaconũ; hæc de illis qui sunt.s.in eo qđ dicit de clerico.hodie tñ hæc corriguntur p authen.s.eo.sed neq; curialẽ.vel ibi clam, hic palam: & non erat obnoxius:vt patet supra, eo.l.officiales.

*Curialis,an possit esse clericus.*

c *Illustrẽ.*i.vt haberẽt eum honorẽ,quem habent illustres:sed tamẽ sine administratione.

d *Per substitutos.*dic vt s.eo.l.quisquis. & sub. idoneos.

e *Suarum.*vt si substitut⁹ male administret.

f *Si qua per calũniã.* Vere cognitã,secundã quosdã. Tu dic presumptã calũniã,vel quia nõ probauit,quia destitit:& est similis psũpta calũnia.j.e.l.omnes qui vbicunq;.j.rñ. in fi.&.ff.de of. præfe. pre.l.j.§.his cunabulis. &.ff.de transact.l.cum his.§.in persona.

g *Postulatio.*i.accusatio

h *Exhibitionis.*i. vt exhibeatur.i.præsentetur apud iudicẽ vt respondeat accusationi.

i *Auri.* hoc si ciuiliter agatur.si criminaliter,tũc similitudinesup plicij vel extraordinarie. argu.ff. ad Turpil. l.& i priuatis.&.l.si qs. §.fi.&.j. de accusa.l.fi.

k *Calculis.* id est rationibus fisci.

l *Percellatur.* id est, vt puniatur ille qui p calumniam postulauit eum exhiberi.

m *Quinetiam.*scilicet præcipimus.

n *Confugarum.* vt confugientes ad eam securi sint : vt.j.de his qui ad eccle.confug.l.præsenti.

o *Decanorum.* vt.s.tit.j.l.decernimus.

p *Sunt præstita.* vt.s.tit.j.l.priuilegia.

q *Intacta.* in totum.

r *Illibata.* in partem.

s *Seruari.* scilicet præcipimus.

t *Aduenient.*forte nec discedant de Roma antequam insinuato iudici desiderio discedendi licentiam consequãtur à domino pa quum:saluo tamen iure vxoris & aliorum creditorum.

*Dignitas superueniens facit quòd quis potest seruire per substitutum.hoc dicit Bal dus,vel sic:Curialis legitimè clericus vel episcopus factus,seu illustrem dignitatem adeptus,potest curiæ per substitutum seruire. hoc dicit.Salycetus.*

XXI. Iidem. AA. Thomæ præfe. præto.

AD similitudinẽ [a] tã episcoporum orthodoxæ fidei,q̃ presbyterorũ & diaconorũ:hi, qui honorario [b] titulo illustrẽ [c] dignitatem consecuti sunt, per substitutos, [d] periculo suarũ [e] facultatum, curiæ muneribus satisfacere non vetentur.

*Trahens in criminali causa episcopum ad iudicem per calumniam, punitur pœna triginta pondo auri.Item omnia priuilegia clericorum sunt firma.Item clerici peregrini non habentur pro clericis,nisi habeãt literas testimoniales suorum diœcesanorum. Bal.vel sic:Accusans episcopũ calumniose de aliquo crimine vltra pœnam calũniæ patitur pœnã pecuniariã pro temeraria vocatione,de qua hic primò. Et priuilega cõcessa ecclesiis quantum ad hoc vt confugiẽtes ad eas sint securi,firma permanẽt. hoc secundo.Et clerici peregrini non habentur pro clericis,nisi habeant literas tistimoniales suorum episcoporum.Pau.de cast.*

XXII. Iidem. AA. Florẽtio. PP.

SIqua per calumniã [f] postulatio [g] super criminalibus causis apud cõpetentẽ iudicẽ deposita exhibitiõis [h] causa fuerit sacrosanctæ religionis antistiti,triginta pondo auri [i] condemnatione publicis calculis [k] inferenda vt percellatur [l] præcipimus. Quinetiã [m] omnia priuilegia,quæ sacrosanctis ecclesiis,confugarũ, [n] aut clericorũ, decanorũ [o], aut aliorũ ecclesia sticorũ causa legibus sunt præstita, [p] intacta [q] atque illibata [r] seruari. [s] Præterea iubemus, vt omnes clerici atque monachi, qui de suis ciuitatibus ad hanc almam vrbem ecclesiastici negotij vel religionis causa proficiscuntur, literis episcopi cui vnusquisque eorum iter faciẽs obsequitur, muniti aduenĩãt: [t] scituri quòd si citra hanc fiduciam accesserint, sibimet imputabunt,quòd nõ clerici vel monachi esse putabuntur. [u]

IN AVTHENTIC. de sanct.episc.§.sed neque pro qualibet.col.ix.consti.fi.

*Episcopus non trahitur inuitus ad iudicium seculare.pœna imminẽte iudici mandanti,& executori exequenti.Salycetus.*

NVllus episcopus inuit⁹ ad ciuilẽ vel militarẽ iudicẽ in qualibet causa producatur vel exhibeatur,nisi princeps iubeat.iudex autem,qui duci vel exhiberi imperauerit,post cinguli priuationem viginti libras auri ecclesiæ illi cuius episcopus est , persoluat: executore post cinguli priuationem verberibus subdendo, & in.exiliũ deportando.

*In memoria æterna erit iustus, & ab auditione mala nõ timebit.h.d.& ad hoc allegatur.Bal.vel sic: Memoria iusti debet extolli,memoria iniusti aboleri.Salycetus.*

XXIII. Impp. VALENT. & MARTIANVS. AA. Palladio præfecto prætorio.

QVoniã venerabilis recordationis Fabianus huius almæ vrbis episcopus, cùm venerabilis synodi innumerabilium penè sacerdotum, qui Calcedone conuenerũt,tãto & tali decoratus est testimonio, vt Eutyches, qui cõtra sentserat, [x] cum sceleratis dictis suis ab omnibus [y] vno ore [z] damnaretur: [a] aboleatur quidẽ Eutychetis dãnosa memoria,Fabiani autem laudabilis recordatio releuetur. [b]

*Relictũ pauperib⁹ in genere valet,nõ obstãte,quòd nulla persona sit specificata. Bal.*

XXIIII. Iidem. AA. Palladio præfecto prætorio.

ID quod pauperibus [c] testamẽto vel codicillis relinquitur:nõ vt ĩcertis psonis relictũ euanescat, [d] sed omnibus modis ratum [e] firmũq; [f] cõsistat. [g]

u *Putabuntur.* & siqua eis fuerit iniuria facta,non vindicabitur vt clericorum.Et sic est arg. quòd si quis verberauerit clericum intonsum, non incidit in canonem. [a] & sic argu.ff.de iniu.item apud.§.si quis virginẽ. &.ff.loca. si ignorans. & ad hoc quòd hic de literis dicit, est simile infra, de his qui latro. l.ij.§.tribuni. & infra, de manda. princip.l.j. & in authen. de san.episc. §. interdicimus.j. colla.ix. & quo modo opor.episc.§.non autẽ aliter.colla.j.& vt dif. iu.§.nec autem.&.j.de of.rec.prouin. l.null⁹. Accursius.

*Clericũ intonsum per cutiẽs, an li getur excõ municatio. a De hoc vi de text.s.c. tra de sen ten. excom.*

QVoniã pro ĩtellectu hui⁹.l.dic qđ iste Eutyches hæreticus qui fuit dãnatus in concil. Chalcedonensi, dicebat in Christo tantum vnam fuisse naturam,scilicet humanã.& ibi fuit determinatum, quòd erat dupla nutura.s.diuina & humana.nã si humana tantũ, resurgere nõ potuisset.& si diuina tantũ,non potuisset mori. de hoc habetur xv. dist. canones. & in isto concilio interfuerunt septingenti . xxx. episcopi:nec in aliquo alio vnquam tot fuerunt.secundum Pau.

x *Senserat.* circa fidẽ catholicam.

y *Ab omnibus.*scilicet episcopis.

z *Vno ore.* crucifige, crucifige . patet ergo, quòd de fide catholica licet publice disputare,ad reprobandã prauam opinionem hæreticorum:vt hic,& not. s. de summa trinitate & fide catholica.l.ij.

a *Damnaretur.*vt.j.de hære.l. quicunq;.Acc.

b *Releuetur.*i.memoriæ habeatur.

ID quod pauperibus. Litera plana est . Et ex hoc tex.not.incertitudinem non vitiare secundum Bald.

c *Id quod pauperibus.* omnibus generaliter.

d *Euanescat.*aliàs deficiat.

e *Ratum.*de iure.

f *Firmumq;.* de facto.

g *Consistat.* fauore pietatis: vt.j.eo.l.si quis ad declinandam. & l.nulli. & supra, titu.j.&. l.generali. aliàs autem in laicis incertis personis relictum non valet:vt institu.de leg.§.incertis.&.ff. de vsufr.leg.l.qui plures.sed incerto de certis scilicet hominib⁹ valet:vt.ff.de re.du.l.quidam.&.d.§.incertis.nisi in libertate:vt ff.de manu.testa.l.cum ex pluribus.

*Relictũ incertis personis quando valeat.*

CVm clericis.] Ista lex sex dicit. Primò qp si volo cõuenire clericum Constãtinopolis ciuitatis:agam corã patriarcha vel præfecto prætorio,& nõ alibi. Secũdò,qp clericꝰ dabit fideiussoré iudicio sisti œconomũ maioris ecclesię vsq; ad.l.auri.li. Tertiò,

BIU Cujas

tio,quòd ipse œconomus vel defensor vrbis Constan.nõ dabit fideiussorem iudicio sisti,& est ratio,quia aliorum defensor esse debet.Quartò,si quantitas est vltra.l.libras auri,non datur fideiussor pro residuo:sed cauetur sine iuramẽto.Quinto,quòd duos solidos dent pro sportulis.Sextò, quòd etiam alij clerici dabunt minores sportulas quã laici. Viuia. Not. ex hoc tex.ibi, volẽtibus, quòd quando reus plures habet iudices seu plura fora, de iure cõmuni electio est actoris:vt hic.&.l.fin.j.vbi in rem act.&c.Bald.

*Clerici Constantinopolitani debent conuenire coram patriarcha Constantinopolitano vel præfecto,& nullus alius iudex potest cognoscere de causis ipsorũ.h.d.primò. Secundò dicit quòd isti clerici satisdant:& quòd eorum fideiussor est œconomus vsque ad quinquaginta libras auri: alioquin supra non satisdant, nec iurant. Item œconomus non satisdat pro se. Item dicit quòd pro executoribus isti clerici nõ debent dare nisi duos solidos: & cum clericis mitius quam cum laicis est agendum.*

XXV. Imp. MARTIANVS. A. Constantino. P P.

CVm clericis [a] in iudiciũ vocatis pateat episcopalis [b] audientia: volentibus [c] tamẽ actoribus, [d] si actor disceptationẽ sanctissimi archiepiscopi [e] noluerit experiri,eminẽtissimę tuæ sedis examẽ [f] contra catholicos sub viro reuerendissimo archiepiscopo huius vrbis clericos constitutos,vel contra reuerendissimũ œconomũ, tã de suis [g] quàm de ecclesiasticis negotiis sibimet nouerit [h] expetẽdũ: [i] qui [k] in nullo alio foro vel apud quenquã alterum iudicẽ [l] eosdem clericos litibus irretire,& ciuilibus vel criminalibus negotiis tentet innectere. [m]

℣ Memorati autẽ reuerendissimi clerici orthodoxarum [n] ecclesiarũ quæ sub viro [o] religiosissimo antistite huius inclytæ vrbis sũt:in causa in qua vel ipsi vel procuratores quos pro se dederint, sentẽtiarũ [p] tuarũ auctoritate pulsantur, [q] executoribus [r] per quos cœperint cõueniri, fideiussorem [s] sacratissimæ huius vrbis ecclesiæ œconomũ vel defensorẽ [t] præbeãt, q vsq; ad quinquagĩta libras auri fideiussor existat. Ipse verò reuerẽdissimus œconomus almæ huius vrbisecclesię lite pulsatus, fideiussorẽ pro se non præbeat: vtpote [u] qui & aliorũ clericorum fideiussor [x] futurus est: sed fidei suæ cõmittatur. Quòd si lis diuersorũ (excepto reuerendissimo œconomo) clericorũ,quæ agitanda sit,memoratã [y] summã videatur excedere, clericus lite pulsatus det executori pro residua quãtitate cautionem [z] suam:cui nullũ tamen infertũ [a] erit iusiurandũ: † quia ecclesiasticis regulis & canone à beatissimis episcopis antiquitus instituto,clerici iurare prohibẽtur. [b] Statuimus autem vt executoribus [c] idẽ reuerendissimus œconomus, [d] vel alij diuersi clerici sub beatissimo [e] archiepiscopo huius splendidissimæ ciuitatis, sententiarũ [f] tuarũ auctoritate cõmoniti, duos solidos tantũmodo dent [g] pro [h] cõmonitione sua,& pro institutione [i] procuratoris [k] si per eũ [l] voluerint litigare. ℣ Quod circa [m] alios quoq; diuersos apparitores eminẽtiæ tuæ,in his,quæ ex consuetudine [n] præbẽtur officio, [o] obseruari in causis prædictorũ clericorũ [p] iubem [q]: vt litis sũptus vel expẽsæ à clericis pauciores [q] humaniorésq; præstẽt.

IN AVTHENTIC. de san.episc.§.sportularũ. colla.ix.consti.fina.

*Hodie clerici soluunt sportulas secundũ modum hic prætaxatum.Salyce.*

SEd hodie nulla persona in ecclesiastico officio cõstituta in qualibet causa criminali vel pecuniaria cuiuscũq; quantitatis, vel diaconissa, vel monachus,vel ascetria, vel monacha amplius quatuor siliquis [r] permittantur dare, nisi cum ex iussione principis ad alias prouincias vocantur: vbi non reos obseruant in iudicio vel instruunt.Accursius.

*Sententia interlocutoria.*

*Clerici non dant fideiussores iudicio sisti, vel iudicatum solui.*

---

a *Cum clericis*.vel cau satiue. vel pro, quãuis, lege,cũ.& est hæc lex localis Constantinopolitanæ ciuitatis.

b *Episcopalis*. id est, archiepiscopalis,vt statim innuit. nam omnis archiepiscopus est episcopus.

c *Volentibus*.nõ inuitis:vt hic.&.j.ti.j.l.decernimus.sed hodie etiam inuitis actoribus: vt.j.eod.auth. clericus quoque. & auth. causa quæ sit.

d *Actorib*⁹.sub.pateat.

e *Archiepiscopi*.quem vocauit episcopum.

f *Examen*. loquitur præse. præ.

g *Suis*.s.œconomis & aliorum clericorum.

h *Nouerit*.s. actor.

i *Expetendum*. id est, agendum.

k *Qui*.scilicet actor.

l *Iudicem*.nisi apud archiepiscopum vel præfectum, vt dictum est.

m *Innectere*.i.experiri.

n *Orthodoxarum*.id est, catholicarum.

o *Viro*.quẽ supra vocauit episcopum & archiepiscopum.

p *Sententiarum*. scilicet conuẽtionaliũ seu citationũ.Est enim sententia interlocutoria cũ præcipit iudex vel eius executor eum peruenire ad causam.

q *Pulsantur*.id est,citantur.

r *Executoribus*. id est, notariis.

f *Fideiussorem*. id est, iudicio sisti, vel iudicatum solui quod continet tria:vt.ff.iudi.sol.iudicatum.j.Et no.quod hic dicitur,dupliciter corrigitur : tum quia clerici non dant fideiussorem iudicio sisti:vt in auth.e.§.si quis autem pro pecuniaria.cola.ix.tum quia œconomus vel defensor non debet fideiubere.vt in authen.e.§. alium.Item quia nemo suo nomine conuentus hodie satisdat iudicatũ solui:vt inst.de satisda.§.sed hæc hodie.præterea secundũ has leges est cõtra.j.e.l.omnes.§.in hac.ij. Sol.vt ibi. Ité notant quidam aliũ hic esse œconomum, & alium defensorem : scilicet syndicum:vt.ff.de mune. & hono.l.munerum.ij.§.defensores.

t *Defensorem*.iudica.sol.vel iudicio sisti.

u *Vtpote*.Nota quòd qui alios informat vel instruit,non debet ab alio instrui & informari:vt hic,& in auth. eod.§.j. vbi dicit, quòd qui debet alios docere,nõ debet ab aliis doceri:vt &.ff.de eden.l.si quis ex.§.prætor ait. versi. prohibetur.

x *Fideiussor*. scilicet,idoneus.multo magis pro se.

y *Memoratam*.scilicet.l.lib.auri & nomine summæ.tu etiã species comprehendas:vt.ff. de leg.iij.l.quisquis. in fine tit.

z *Cautionem*. id est, nudam promissionem : vt infra, de verbo. signific. l. sancimus.

a *Iusurandũ*. id est,nulli præstabitur iusurandum.

b *Prohibentur*.i. iudicio sisti, & iudicatum solui:sed de calũnia sic. & sic nõ ob.j. de iureiu. ꝓpterea.l.ij.vbi dicit quẽlibet iurare debere:vt extra de iureiu. c.pen.& fi. Ité vt famã suã purget : vt.j.de his qui ad eccle. confu. l. præsenti.§.sicubi. item pro testimonio:vt.j.de test.l.iusiurãdi.item in alienatione rei ecclesiasticæ:vt.s.tit.j.auth. hoc ius porrectum. & auth.sed iudex.s.eo.

c *Executoribus*.qui detulerint sententias conuentionales, vt nũciis. nam olim soluebat litigator nuncio pro tota causa.

d *Oeconomus*.cõuẽtus.

e *Beatissimo*. scilicet existente.

f *Sententiarum*.scilicet conuentionalium, seu citationum.

g *Dent*.scilicet illis executoribus. & accipe solidũ pro aureo: vt & ff.de in ius vo.l.pen. & inst.de pœ.te.li.§. fi.

h *Pro commonitione*. aliàs,conuẽtione,id est, citatione.s. ad iudiciũ.

i *Pro institutione*. scilicet faciendo instrumento procurationis.

k *Procuratoris*.i.pro instituto procuratore in iudicio.hoc est dicere, siue per se agant,siue ꝑ procuratorem.

l *Eum*.s.procuratorẽ.

m *Circa alios quoq;*. quis obseruiat vel instruat.Accursius.

n *Consuetudine*. vt in esculento & poculento.

o *Officio*. id est, procuratoribus.

p *Clericorum*. forte reorum.

q *Pauciores*. vt minores sportulæ præstentur apparitoribus à clericis,quàm à laicis.

*Sed hodie*. Hæc auth.plana est.Et no.ex ea secundum Bald.& Pau. dum dicit ꝙ non permittuntur dare vltra quatuor siliquas,&c.ꝙ si ita taxatur certa summa notariis pro eorũ scripturis per statuta,non licet eis recipere plus etiã à sponte soluentibus.nã si isti prohibentur accipere,ergo & illi dare:per istũ tex. & vide tex.cum glo.in.c.statutum.§.notarium.de rescrip.lib.vj.

r *Siliquis*.siliqua est quarta pars vncię:vt.ff.de an.leg.l.liberto. §.filiũ.vnciæ dico auri,nõ libræ auri,vt quidã alij dicũt:quia sic etiã excederent statutum modũ. Sed quidã habent vt M.in.l. liberto.

*Siliquã quid est.*



† *Concor.c. 1. in prin. extra de iud. est tex.legibus itaque cõperimus cautum vt nullus clericus iurare præsumat.*

a *Adde quòd.72.aur. rei siue solidi faciunt libram auri. l.quotiescũque.C. de sacrosanct. & eccle.lib.10.*

BIU Cujas

berto. siciliquum, & non siliquã. Tu dic secundũ Io. quòd genus est monetæ siliqua, qua prouinciales vtuntur, aliàs vocatur, medalea sanctæ Helenæ. & sic accipitur. j. de vsu. auth. ad hæc.

a *Vltra vnum solidum.* quod erit plus: quia iudex modo vocatur ad diuersam prouinciam. Vel sic: quia executor plus laborat, cũ vocat personam ecclesiasticam ad diuersam prouinciã: vt in corpore authẽ. vnde hæc sumitur, scilicet in auth. eo. §. sportularum.

b *Oeconomis.* quid si cõtra episcopũ actio ꝓponatur nomine rei episcopalis: cum in illa ecclesia nõ sit œconomus? Respon. actorem ordinet cum auctoritate episcopi: vt argu. insti. de cur. §. fi. nõ syndicũ vel œconomũ: [a] qa nõ est vniuersũ seu vniuersitas. sed Aldric[c] ipsum episcopũ debere cõueniri, & de calumnia iurare dicebat.

c *In duplum.* s. eius qđ iniuste est exactũ: non quod iuste: vt. j. de dona. l. sancimus. §. si quis autem. j. Item est contra in auth. vt lit. iur. §. ex hoc quoq;. colla. ix. vbi simplum damnum passo, & triplum fisco datur. Solu. & hic dicit dari triplũ fisco, & dãnum passo: hic duplum fauore ecclesiæ: licet ibi in aliis prẽstetur simplum. Et quia de sportulis clericorum est dictum: generaliter sublicit de omnibus sportulis, in authen. generaliter autem &c. Vel potest legi super. §. memorati. ẽ. l. proxi. quia ibi tractatur de satisdatione rei: nunc generaliter dicit de satisdatione actoris.

*a Aduerte quòd de iure canonico de nomine ĩstorũ non curatur. ca. petitio. extra de ꝓcura.*

† *Concor. 3. q. 3. §. libellũ vero. vbi ponũtur verba huius authen.*

vltra[a] vnũ solidũ accipiet executor. ℣ Episcopus pro rebus ecclesiæ suæ nihil præstet nomine sportularum, actiones contra ecclesias propositas œconomis[b] susciꝑientibus, vel illis qui in eã causam sunt ordinati. ℣ Qui contra hoc exegerit, in duplũ, [c] quod exactum est, reddet, nudandus cingulo, si miles est: si clericus, à consortio clericorum remouendus.

## IN AVTHENTIC. de litigiosis. §. ad excludendas. colla. viij. constitu. viij.

*Non auditur actor volens offerre libellũ reo, nisi caueat de lite prosequenda vsq; ad finẽ, & de expẽsa litis restituenda si apparreat eum iniustè mouisse litẽ. Iudicibus & officialibus cõtra faciẽtibus imponit pœnã. Excipit tamen vnũ casum quãdo consensu partiũ omissa cautione proceditur, secundũ vnũ intellectũ: vel quãdo ex cõpromisso ꝓceditur, secũdũ aliũ intellectũ. Bal. vel sic: Iudex ad citationẽ rei non debet procedere nisi actor prius satisdet de ꝓsequẽdo, & de expẽsis reficiẽdis. Sal. Ista auth. nõ est hodie in vsu: quia actores nõ prẽstãt istã satisdationẽ de qua hic, nec illã de qua in auth. sed libellum. j. de lit. contest. vt not. glo. instit. de satisda. §. sed hæc hodie. Pau. de cast.*

Generaliter[d] autem † iudex prouideat libellũ pulsato non porrigi, sportulásve ab eo non exigi, nisi prius & in libello actor per[e] se aut per tabularios[f] cõscribat, [g] & actis[h] interuenientibus fideiussorem idoneum periculo competentis officij[i] prẽstet, quòd vsq; ad finẽ litis permaneat, eámq; vel per se vel per procuratorem exerceat. ℣ Et si conuictus[k] fuerit iniustè[l] mouisse litem, expensarum[m] sumptuúmq; nomine decimam partem[n] quantitatis in libello comprehensæ pulsato[o] restituat. ℣ Aut si fideiussorem dare non valet, super[p] hisdem iuratoriã exponat cautionem, & tactis sacrosanctis euangeliis adfirmet se fideiussorem dare non posse: pœna iudici & eius officio imminẽte si aliter versati fuerint, in denis[q] libris auri. Executoris autẽ bona publicabuntur, & damnabitur in exiliũ: nisi causa[r] moueatur ex cõsensu vtriusq; [s] partis.

*Reliquiæ sanctorum iudicio episcopi debent in ecclesiis collocari: nec debẽt à clericis in locis publicis voluptatibus deputatis apportari. Et vnusquisque debet id, quod est consequens nomini dignitatis suæ, exercere. Salycetus.*

### XXVI. Imp. LEO. A. Iuliano. præfecto prætorio.

Decernimus, vt posthac[t] neq; monachi, neque quicunq; alij cuiuscũq; status atq; fortunæ, in ædes publicas, vel in quæcunq; loca populi voluptatibus fabricata, venerabilẽ crucem & sanctorum martyrũ reliquias illicitè inferre conentur, vel occupare audeãt ea quę

Generaliter. Hæc authẽ. est valde vtilis, & dicit tria. Primò quòd si quis conuenit aliqué siue clericum siue laicũ apud competentẽ iudicẽ: conuẽtus non cogitur accipere libellum, vel sportulas prẽstare, nisi primo actor satisdet apud competentem iudicẽ, vel eius officialẽ: siue litiget per se, siue per procuratorẽ: & si per procuratorẽ, procurator eius satisdet de lite illa perducenda ad finem: & decimã partem quantitatis pecuniæ petitæ in libello nomine expẽsarum restituet si actor fuerit conuictus iniuste mouisse litem. Secundo dicit, quòd si actor hanc satisdationem se non posse prẽstare dixerit, iuratoriæ cautioni committitur. Tertio dicit, quod iudices formam huius auth. non obseruantes, pœna. x. librarum auri puniuntur. Executor autẽ iudicis damnatur in exiliũ, & bona eius publicantur. Quod autẽ actor prædictã satisdationem prẽstet, hoc verum est, si apud iudicem quæstio moueatur. sed si corã arbitro, non tenetur. Viuianus.

No. in ver. aut si fideiussorem. quòd ille qui tenetur satisdare cum fideiussoribus, si iurat se nõ reperire, releuatur ab eis dãdis, & sufficit, quòd promittat cum iuramẽto, & quòd obliget bona sua: vt. j. eod. l. omnes. §. in hac autem. & quòd etiam promittat pœnam, secundum Pau. hic.

d *Generaliter autem.* hæc authẽ. loquitur de satisdatione actoris. sed l. C. de satisdactione rei clerici. sed quia alibi cõmodius poni non poterat, ponitur hic. Sed nunquid clerico agenti remittitur hodie sicut & fugienti: vt in auth. eod. §. si quis autem pro pecuniaria. col. ix? Respon. non: vt. j. de appel. l. præcipimus. in fi. Item nónne hæc auth. est superflua per illam, quæ est. j. de litis cõtest. authẽ. libellum &c. Respon. non. illa enim ante libellum datum iudici & de inchoãda lite prẽstatur: hæc post datũ iudici libellũ

A & de finienda causa datur: sicque illa prius, quàm ista prẽstatur.

e *Per se.* si sciat scribere.

f *Per tabularios.* cum nescit.

g *Conscribat.* id est, conscribi faciat. Nunquid ex hac scriptura oritur actio? vel ad quid fit? Resp. vt iudicis officium in exigẽda decima interueniat: licet postulatio non fuerit subiecta. Vel dic qꝑ cõdictio ex. l. oritur ex hac scriptura: vt. ff. de condi. ex lege. l. vnica.

h *Et in actis.* id est, scriptura inde facta actore iudice.

i *Officii.* i. officialium. & est periculũ in hoc, qꝑ si non recipiũt fideiussoré vel minus idoneum, sit eorũ periculo qui ad hoc deputati sunt. & prẽstatur hæc cautio cõuẽto vel executoribus, ex quorum pacto habet reus vtilẽ actionẽ: vt. ff. rem pup. sal. fo. l. non quasi. in prin. & est forma cautionis, quæ sequitur, qꝑ vsque &c. Sed cõtra. j. de appel. l. eos. in fi. vbi non satisdatur de finiẽda lite. Sol. speciale est in causa appellationis. vel hic corrigit illam.

k *Si conuictus.* ecce secundum punctum cautionis.

l *Iniustè.* quod semper præsumitur quãdo perdit: vt. j. de iudi. l. properãdũ. §. fin autẽ reus. secundum quosdã. Tu dic eũ iusta ignorantia excusari: vt in auth. de iudi. §. oportet. coll. vj. Vel dic vt ibi.

m *Expensarum.* factarum à reo.

n *Partẽ.* etiã amplius si reus plus expendit quã sit decima pars litis: ne sit cõtraria aliis ll. quæ dicunt omne damnum resarciendum: vt. j. de li. contest. & authen. libellum. &. j. de dila. auth. quod fieri. &. j. de fru. &. li. expen. l. terminato. & in authen. de litig. §. omnem. colla. viij. Item quod subiicit, quantitatis, etiam pro qualibet specie vel re ponas: vt. ff. de legat. iij. l. quisquis. in fi. titu. & de verb. signifi. l. cum stipulamur. &. l. prope. &. l. pecuniæ. &. l. seq.

*b Et ficin omnib⁹ expẽsis. & cõ cor. ca. cali niã. de pœ. & ca. vlti. de maiori. & obed. ex- tra.*

*Quantitas capitur generaliter.*

o *Pulsato.* ad decimã soluẽdam si succumbat. & aliàs, pulsator.

p *Super hisdem.* s. duobus. s. quod permaneat vsque ad terminum litis: & quod det decimã partem si succumbat. Item & quod non potest fideiussoré dare: vt subiicit. quod intellige cõmode: vt. ff. de verb. signi. l. nepos Proculo. & est simile ad hoc. j. de adser. tol. l. j. §. omnes. &. ff. qui satisda. cog. l. de die. §. fi.

q *In denis.* alias in decem.

r *Causa.* facienda sine fideiussore.

s *Ex consensu vtriusque.* i. apud arbitrũ, apud quem dicta cautio non prẽstatur. Sed contra puto, quia iudicium ordinariũ imitatur: vt. ff. de arbi. l. j. &. j. de iudi. l. rem non nouã. post princ. Dic ergo, nisi &c. id est, nisi remittatur prędicta cautio consensu partium: vt arg. ff. de fe. l. j. ij. respon.

*Decernimus.*] CASVS. Monachi beati Stephani volunt facere ecclesiam in curia, & inferre reliquias alicuius sancti. quæritur, an licet hoc facere? Respon. quòd non: vt in text.

Nota. primò ex hac. l. quòd reliquiæ sanctorum & etiam signum crucis non debẽt stare in locis profanis: sed dumtaxat in ecclesiis & locis sacris. Nota vltimò circa finem textum moralem de patientia & modestia, quæ debet esse tam in clericis, quàm in regentibus rempub. Pau.

t *Posthac.* id est, post hanc legem.

*Non desint.*

BIU Cujas

a *Non desint.* cum multæ sint.
b *Possunt.* scilicet monachi.
c *Nomen.* dicitur enī monachus à monos, quod est vnus: & achos, quod est tristis: quia solꝰ & tristis stare debet, nō in tumultu. sic est arg. ex vi nominis: [a] vt. j. de of. præfec. vrb. l. studētibus: in fi. & ff. ad l. Aquil. l. ita vulneratus. in prin. & instit. de dona. §. est & aliud. ff. de ver. sign. l. tugurij. Sed arg. contra. in eo. tit. l. tabernę. & dicit canon: Si cupis esse quod diceris, quid facis in vrbe?

*Monachus vnde dicit.*
*a No. quòd à nomine est arguendum. de hoc ple. per Ab. in ca. 1. col. pen. ver. vlti. pro iuuenib. extra de iudi.*

Qvisquis. Ista lex diuiditur in tres partes. secunda ibi, his actionibus. tertia ibi, exceptis. Et pro eius declaratione vide. l. officiales. ff. titu. j. Pau.
d *Quisquis ementis.* i. euacuatis siue finitis.
e *Stipendiis.* vt miles.
f *Officiis.* id est, officialibus vel curialibꝰ.
g *Cōditione.* hominū.
h *Consecrauit.* i. dedit. sic. ff. ti. j. auth. ingressi.
i *Ad quæ.* s. ministeria.
k *Responsurus.* ergo officialis rationibus subiectus sit clericus. & sic est contra. ff. eo. l. officiales. in prin. Solu. hic quando tēpus suæ militiæ siue officij est finitum: ibi nō: vt patet ex prin. huius. l. Et in his ita distīgue, vt officiales cęteri finito officio clericali possint, teneā tur vel non, vt hic: sed nondum finito officio possunt publice clericari si nō tenentur: sed clandestine si transeāt, puniuntur. Si vero teneātur pro ratiociniis, non possunt pendente officio: vt ibi. primipilarij vero (sit vel nō sit finitum officiū) nō possunt clericari si tenean tur: vt hic subiicit. alioqui sic: vt ibi.

*Officiales, an & quādo possint clericari.*

l *Primipilaribus.* qui si tenētur, non possunt clericari etiā finito officio, aliàs vero possunt, vt modo diximus per. l. ff. officiales. Alij dicūt cp hic dicit de his qui primū in bello gerūt pilū: ibi de his qui primi sunt administratores, & rationales pricipis. Sed B. econtra: vt scilicet hic in primis administrantibus vel castaldis: ibi de his qui ferunt primum pilum. Accursius.

*Diuisio.*

Nvlli licere. Hæc. l. diuiditur in septē partes. secunda ibi, & si quidē. tertia ibi, sin autē. quarta ibi, cū autē. quinta ibi, post vnius. sexta ibi, cp si testator. septima ibi, & ne piū &c. No. primò ex tex. cp improbus est ille, qui nititur infringere pia iudicia defunctorū. Secūdò no. in versi. & si quidē in verb. specialiter. cp executor specialiter est designādus & nominādꝰ ī testamēto. Bal.
m *Institutus.* qui grauatus est dare tale legatum in redemptionem captiuorum.
n *Ab intestato.* codicillos tamen fecit.
o *Succedat.* qui in codicillis grauatus est dare tale legatum.
p *Fideicommissarius.* à quibus sit tale legatum relictum: nam & ab istis potest relinqui.
q *Incertum.* per quod videbatur non valere: vt instit. de leg. §. incertis. Sed contra est, vt hic. & j. eo. l. si quis ad declinandam. & supra, eo. l. id quod.
r *Exactum.* scilicet legatum.
s *Per quem.* id est, aliquem.

vel ad publicas causas, vel ad populi oblectamenta constructa sunt. Cum enim religiosæ ædes non desint: [a] possunt [b] ibi consultis prius (vt oportet) religiosissimis episcopis reliquias sanctorum martyrū, non quorundam vsurpatione, sed arbitrio reuerendissimorū antistitum collocare. ℣ Ideo patiētiā & modestiam suā, quā leges nostræ & publica disciplina & ipsorum monachorū nomē [c] exposcit, studiose vnusquisq; tam monachus q̄ cuiuslibet alteriꝰ professionis retineat, & perpetuò obseruare procuret.

*Officiales finito officio possunt clericari, etiam si ex administratione sunt obnoxii: nisi sint primipilares. Salycetus.*

XXVII. Idem. A. Eutychio. PP.

Qvisquis [d] emensis militiæ suæ stipendiis, [e] expletísque officiis [f] siue mūneribus quę cuicunq; cōditione [g] aut cōsuetudine aut lege debebantur, ad consortiū se contulerit clericorum, & inter ministros veræ orthodoxæ fidei maluerit & elegerit numerari, nullius prorsus sententię acerbitate reuocetur: nec à dei templis quibus se consecrauit, [h] importunis intētionibus abstrahatur: sed in hisdē beatissimis ministeriis securꝰ pmaneat & quietus, ad quæ [i] post longi laboris lassitudinē ob reliquæ vitæ requiē consilio meliore protractus est: his actionibus, si quæ

A t *Designatus est.* scilicet executor.
u *Exigendi.* ab hærede vel legatario.
x *Licentiam.* vt ar. ff. de relig. l. si quis se. §. funus autē. Quid autem si nō faciat? Rn. cogi potest cauſatiue: vt in auth. de eccl. tit. §. si autē qui hoc facere. col. ix. Itē qua actione aget designata pſona vel episcopꝰ? Rn. condictione ex hac. l. si est certꝰ ille, cui est derelictum. aliàs quilibet de populo. ar. j. in fine istius. l. vt. j. pxi. §. Vel officio iudicis: & idem auxilium habet ille cui est relictū, vt xenodochium contra episcopum vel designatā pſonā. & facit ad hoc. ff. de le. ij. l. si quis Titio. & quod ibi not. ff. ad Treb. l. Lucius. §. Mæuia. j. & ff. de ali. leg. l. alio hærede. & de leg. j. l. si à plurib⁹. in prin. ff. de leg. iij. l. si legatarius. in prin. & l. quidā. §. si scriptus. de le. j. Sed arg. cōtra. ff. ad Treb. l. Lucius. §. Mæuia. j. sed hic speciale.

contra eū eius cę; patrimonium legitima intentione competūt, pro iuris ordine responsurus: [k] exceptis primipilaribus, [l] quos præceptis tui culminis & publicis vtilitatibus in perpetuū esse subiectos, sacratissimæ cōstitutionis statuta sanxerunt.

*Legatum relictum in redemptionem captiuorum, valet non obstante incertitudine personarū. hoc primo. Eius distributio pertinet ad commissarium per testatorem electum. hoc secundò. Sed vbi non est executor testamentarius, distribuit episcopus. hoc tertiò. Et debet facere inuentarium: & intra annum debet fieri executio, & vbi non constat de origine vel domicilio testatoris, ille episcopus exequitur, vbi testator moritur. h. d. hæc lex in partibus magis substantialibus. Baldus.*

XXVIII. Idē, & ANTHEMIVS. AA. Nicostrato. PP.

B Nvlli licere decernimꝰ siue testamēto hæresīt institutus, [m] siue ab intestato [n] succedat, [o] siue fideicōmissarius [p] vel legatariꝰ iueniatur, dispositiones pij testatoris infringere, vel improba mēte violare, adserēdo incertum [q] esse legatū vel fideicōmissum, quod redēptioni captiuorū relinquitur: sed modis omnibus exactū, [r] pro voluntate testatoris piæ rei negocio proficere. ℣ Et si quidē testator designauerit per quē [s] desiderat redēptionē fieri captiuorum: is, qui specialiter designatus [t] est, legati vel fideicōmissi habeat exigendi [u] licentiam, [x] & pro sua conscientia [y] votum adimpleat testatoris. ℣ Sin au-

*Executores, an possint agere cōtra hæredes &c.*

C plex ministerꝰ: tunc non habet actionē: vt. ff. ad Trebel. l. Lucius. §. Mæuia. j. & de adimen. leg. l. filio. §. matri suæ. sed solutum sibi poterit erogare. Sed fallit si ad pias causas relictum est: vt in casu nostrę. l. & de leg. iij. l. pater. §. Tusculanus. & nisi in causa alimentorum: vt. ff. de adimen. lega. l. alio hærede. Item fallit, si specialiter dixit testator vt illud legatum petat & exigat: vt. ff. de lega. j. l. si à pluribus. Secundum istam dist. intelliguntur decretales dicentes quòd fideicommissarij vt executores possunt ab inuitis hæredibus exigere. b Sed nunquid isti commissarij qui debent expendere ad pias causas, debēt cauere hæredibus de expendenda pecunia? Respon. non: vt insti. de satisda. tu. in prin. & arg. ad hoc. ff. ad leg. Fal. l. diui. Vel potest dici quòd debeant cauere: vt &. ff. de cōdi. & demon. l. quibus diebus. §. fi. Vel distingue, aut persona est suspecta vita & moribus, & quia nō possidet immobilia: & tunc teneatur satisdare. aut nō est suspecta, & non teneatur. arg. ff. de peti. hære. l. cum idem eandem. in fi. & ff. qui satisd. cog. l. si fideiussor. §. fi. Sed an de expensis creditur sacramēto cōmissariorum? videtur quòd sic: vt. j. de dona. l. si quis pro redemptione. in prin. Vel potest dici contra: vt hac. l. §. cum autem. Vel verius, aut est modica, & stetur adsertioni suæ. Si magna, testibus vel instrumentis debeat probare expensam factam. arg. ff. de pig. act. l. si quis in pignore. §. fi. & ff. de ven. inspi. l. j. in fi.

*a Ita videtur dicere decretalis, Ioannes. de testa. vbi de materia p̄cedēti vide pulchre Ab ba.*

y *Pro sua conscientia.* i. sicut scit testatorem voluisse. Accursius.



BIU Cujas

a *Oritur*.id est ortus est.& sic tẽpus pro tẽpore ponitur:vt.ff.de nego.gest.l.iij.§.hæc verba.&.ff.de regu.iur.l.nec ex prætorio. Alibi ponitur præsens pro futuro:vt.ff.de vsufru.l.si fur.ibi,qui submittitur &c.Ité quid si in vna est ortus,& in alia habet domicilium?Rñ.episcopus vtriusq; ciuitatis agere potest:vt.ff.ad municip.l.eius. §. Celsus. &.l.assumptio.§. iuris. &.j.de adop.l.in adoptionem quidẽ.in fi.ar. cõtra.ff.de ver.signi.l. ꝓuinciales.Sed cõtra. j.§. ꝙ si testator, &c. vbi dicit, episcopũ illius ciuitatis ī qua fuit defunctus.Sol.ibi quãdo erat barbaræ & dubiæ nationis:hic quando sciebatur . Vel potest dici, oritur.i.morit tur quantũ ad nos: sed oritur.i.incipit esse in alio mũdo,vt in natiui tate dicitur sanctorum in kalendario. [a]

† *De hoc text. facit mẽtionẽ. c. 3. iũcta. gl. sup verbo, leges.& gl. 2.in.c.relatũ.1.& ca. tua nos. cũ gl.1.extra de testa. a Cõcor.gl. in verbo,natalib⁹.in.§. fi.institu.de ingenuis. & gl.ī verbo, natalis.ī. l. cũ quidam. ff.de an.le.*

b *Cũctatione*.i.sine vlla dubitatione.vel dic, id est,sine vlla mora.

c *Conuenit*.id est,conueniens est.

d *Impleturus*.alioquin succedit archiepiscop⁹ in eo faciẽdo:vt in authẽ.de eccle.tit.§.si autẽ qui hoc facere. col. ix.& in auth.licet testator &c. & sic lege hic auth.licet testator &c. quæ est de eccle.ti.§.si quis autẽ.& quod dicit, idẽ est in œconomo.i.cũ episcopus deest.& tunc archiepiscopus cum eo statim, & non ex interuallo.

† *aliàs deest,tam.*

e *Gestis*.id est,scriptis.

f *Interueniẽtibus*.apud principem.

g *Debebit*.quasi faciẽdo inuentarium.

h *Post vnius*.i.post redemptionẽ captiuorũ. & est hoc quasi reddditio rationum.

i *Anni spacium*.ſ.à tẽpore acceptæ pecuniæ numerandum.

k *Captiuorum*.scilicet redemptorum.

l *Dispendio*. sic.j.tit.j. l.tam demẽtis. Accur.

m *Conficiãt*. id est,cõficiant.

n *Humanitatis*. scilicet in redemptione captiuorum.

o *Barbaræ*.i. ignotæ.

p *Patria*. quia nescitur,vnde fuit ort⁹, vel vbi habuit domiciliũ.

q *Impleturus* . scilicet episcopus.

r *Quòd si in vico*. facit.ff.ad municip.l.qui ex vico.

f *Sub qua*. scilicet ciuitate.

t *Vel territorium*. quid sit territorium,habemus.ff.de verb.sign. l.pupillus.§.territorium.

u *Fraudatorum*. id est, fraudantium, puta hæredum vel grauatorum.aliàs,legatariorum.

tem persona non designata,testator absolutè tantummodo summã legati vel fideicõmissi taxauerit, quæ debeat memoratæ causę proficere:vir reuerẽ dissimus episcopus † illius ciuitatis, ex qua testator oritur, [a] habeat facultatẽ exigẽdi quod hui⁹ rei gratia fuerit derelictũ, piũ defuncti propositũ sine vlla cunctatione, [b] vt conuenit, [c] impleturus. [d] ℣ Cum autem vir religiosissim⁹ episcopus huiusmodi pecunias pio relictas arbitrio fuerit cõsecutus, statim gestis [e] interueniẽtibus [f] earum quantitatẽ,& tẽpus quo eas susceperit,apud rectorẽ ꝓuinciæ publicare debebit. [g] ℣ Post [h] vnius verò anni [i] spaciũ & numerum captiuorum, [k] & data pro his precia eũ manifestare præcipimus:vt per omnia impleantur tam † piæ deficientiũ voluntates:ita tamẽ, vt religiosissimi antistites gratis & sine vllo dispendio [l] prædicta gesta conficiãt: [m] ne humanitatis [n] obtẽtu relictę pecunię,iudiciorũ dispẽdiis erogẽtur. ℣ Quòd si testator qui huiusmodi legatũ vel fideicõmissum nõ designata ꝑsona reliquit, barbaræ sit [o] nationis, & de eius patria [p] aliqua emerserit ambiguitas:vir reuerendissimus episcopus ciuitatis eius in qua idẽ testator defunct⁹ est,ciusdẽ habeat legati seu fideicõmissi petitionẽ, defuncti propositũ modis omnibus impleturus. [q] Quòd [r] si in vico vel territorio testator mortem obierit, illius ciuitatis vir reuerẽdissimus episcopus exactionẽ habebit,sub [f] qua vicus vel [t] territoriũ esse dignoscitur. ℣ Et ne pium defuncti propositum improba fraudatorũ [u] callidi tate celetur: quicquid ꝑ huiusmodi causa à testatore relictũ fuerit, vniuersi qui id quocũq; modo cognouerint, vel in viri clarissimi rectoris prouĩcię,vel in vrbis episcopi notitiã deferendi liberã habeant facultatẽ. Nec delatoris [x] nomẽ suspicionémq; formident, cũ fides atq; industria eorũ tam laude,ꝙ honestate, ac pariter pietate non careat,cũ veritatẽ in publicas [y] aures lucémq; deduxerint. [z]

IN AVTHENTIC, de eccle.tit.§.si quis autem pro redemptione.col.ix.consti.vj.

*Etiam testatore inuito, episcopus se intromittit pro eius voluntate exequenda: & negligentes moniti priuantur commodo à defuncto percepto: & ad episcopũ deuoluitur executio.Salycetus.*

LIcet testator vel donator interdixerit ei aliquod ad hoc participium in ea re habere,idẽ est in œconomo . Sed si hi qui facere iussi sunt, neglexerint: semel vel bis ab episcopo vel œconomo admoniti per publicas personas,amittant lucrum quod eis contingebat ex volũtate defuncti,& episcopus habeat licentiã vindicare illud lucrum: & illud quod distribui debet,distribuere.quod si non fecerit, rationẽ reddere debet.

*Ad episcopatum nemo promouendus est per simoniã: & si est promotus,debet à gradu sacerdotii remoueri,& agentes & consentientes pari pœna puniũtur.Bal.vel sic: Episcopus debet eligi effugiẽs,& non appetens,& ꝑriis meritis & virtutibus non pecunia interuenientibus : aliàs non solum electus.sed etiam eligens à sacerdotio repelluntur,& infamia notantur.Salycetus.*

XXIX. Iidem. AA. Armasio præfecto prætorio.

SI [a] quemquã † vel in hac regia vrbe vel in cęteris ꝓuinciis quæ toto orbe diffusę sunt, ad episcopatus gradũ prouehi deo auctore cõtigerit,puris hominũ mẽtib⁹,nuda [b] electionis conscientia, [c] syncero omniũ iudicio proferatur. [d] Nemo gradũ [e] sacerdotij precij [f] venalitate mercetur,quãtũ [g] quisq; mereaꝰ, [h] nõ quãtũ dare sufficiat, æstimetur.Profectò enĩ quis locus [i] tut⁹, & quę causa esse poterit excusata, [k] si venerãda dei tẽpla [l] pecuniis expugnentur? [m] Quem murũ [n] integritatis, aut vallũ fidei ꝓuidebimus, si auri sacra [o] fames [p] in penetralia [q] venerãda ꝓserpat? [r] Quid deniq; cautũ esse poterit aut securũ,si sanctitas [f] incorrupta cor-

† *Cõcor. cũ hac.l. ca.ꝑ nostras. tum cta gl.1.extra de iure patro.*

x *Nec delatoris*. delator dicitur qui aliena bona defert fisco, & nõ probat,& infamatur:vt.ff.de iu.fis.l.ij.in prin.sed hic nõ erat delator.sic in auth.de non alie.§.fi.col.ij.&.ī.eo.l.si quis in hoc. *Delator quis dicatur.*

y *Publicas*.ſ.episcopi & præsidis.

z *Deduxerint*.i.deducere voluerint. Sequitur authen. Licet testator.quæ non habet glo.

*I quemquã*. Hæc lex est multum elegãs, & notabilis: cuius singula verba sunt ponderanda. Diuide eã vt in gl.j. Et no.primò ex ea ꝙ simonia est publicũ crimen:& quandoq; cõmittitur in ꝓmoticne episcoporũ, quia ibi læditur & offenditur diuina maiestas:& tunc æquiparatur crimini læsæ maiestatis . Secundò not. quòd episcopus ordinandus non debet so offerre,quia annotaretur de ambitu : sed debet quodãmodo inuitus meritis suffragãtibus promoueri.Bald.

a *Si quemquam* . duo dicit lex ista . Primò quòd episcopus non eligatur per pecuniam. Secũdo punit dantem & accipientem pœna infamię si contra factũ fuerit.& hoc est in eius corpore. *Diuisio.*

b *Nuda*.à munerib⁹.

c *Conscientia* . vt illi qui eligunt,sciãt quis, qualis sit,qui eligitur.

d *Proferatur*.id est,eligatur.

e *Gradum*. vel quamlibet ecclesiasticã administrationem : vt in authenti. e. §. sed neque clericum. &.§. sed neque xenodochium. colla.ix.

f *Precii*.à quocunque dati : vt. ff. de calumnia.l.& generaliter. in princip.

g *Quantum* . hoc est eligẽdus eius sit meriti,cuius sit bonitatis.

h *Mereatur* . ratione scientiæ & honestatis.

i *Locus*.i.in ordinibus & honoribus.

k *Excusata*.i.quę nõ poterat excusari firma manens.

l *Templa*. id est, episcopatus.

m *Expugnentur* .i. euincantur.

n *Quem murũ*. id est, quam defensionem. aliàs,hominem.

o *Sacra*.id est, sacrabilis fames: quia vt famelicus panem, sic ipsi aurum desiderant.

p *Fames*. id est,cupiditas auri.

q *Penetralia*.i.sacra veneranda,quæ facta sunt penetralia.

r *Proserpat*.id est,latenter subintret vel inuadat.

f *Sanctitas*. id est, hi qui debent esse sancti.alioquin contra.ſ.

de summa

de summa trini. & fide catho. l. inter claras. ibi, nihil est enim.

a *Piaculare.* id est, purgabile. vel. i. piis rebus incúbens. Vel die delictũ sanguine piandũ ad instar læsæ maiestatis: vt. j. in fi. l.

b *Flagitium.* scilicet sanguinem.

c *Precio.* dando à se, vel ab alio.

d *Precibus.* ad se vt recipiat, non à se porrectis vt eligatur: vt innuit. j. statim. & ad hęc facit. j. ad. l. Iul. repe. l. fi. & in authé. quomo. opor. episc. & cle. §. & hãc. col. j. & in auth. e. in prin. ti. col. ix. & hodie est expeditũ: vt ĩ auth. statuimus. a quã sta tim leges post alias.

e *Tantum.* id est, intã tum: vel, adeo.

f *Cogendus.* s. vt velit: vt. ff. de tutel. l. qui habet. §. si pupillus. j. aliàs nó potest esse nisi velit: vt ĩ auth. quo. opor. epi. §. sed etiã sic eũ cóstitutũ &c. col. j. & in decre. dis. lxxiiij. c. ij. Item nóne qui episcopatũ &c. vt. viij. q. j. c. qui episcopatum. &. c. displicet. xxiij. q. iiij. sed ibi vt prosit, nó vt præsit. Accursius.

g *Necessitas.* i. sola necessitas excusęt eum.

h *Inuitus.* sed volens. nam suspectus est qui operas ingerit in inuitum: vt in authé. vt hi qui obli. se ha. perhi. §. quoniã. colla. vj. &. ff. ad. l. Corñ. de fal. l. vxori. §. j. & de procura. l. qui omnia. §. j.

i *Parfacinus.* No. æquale pœnã exigere pœnã: vt hic, & in auth. vt fra. fi. §. fi. col. ix. &. ff. ad. l. Aquil. l. illud. & in authen. de man. prí. §. titulos. col. iij. &. j. de hære. l. quicũque. in fi. &. ff. ad. l. Iul. de adul. l. si adulterium cũ incestu. in prí.

*Delictũ æquale pœnã æqualẽ exigit.*

Orphanotrophos.

Dicit primò hęc lex quòd hospitalarij administrét Romæ & in prouincia: & agunt & defendunt sine aliqua satisdatione rem ratam haberi. Secundò dicit, quòd administratio committitur dictis personis gestis interuenientibus Romæ apud magistrum census. in prouincia apud præsides, vel locorũ defensores. Tertiò quòd administrando poterunt alienare ex causa, & preciũ seruent. Quarto quòd non tenentur reddere rationé administrationis. & redditrationem quare non. Not. ex hoc tex. quòd hospitalarij habentur instar tutorũ & curatorum. ex hoc apparet quòd hospitale ipsum habetur ad instar minorum: & sic si læditur, potest nomine hospitalis peti in integrum restitutio. quod est notan. secũdum Bald. & Pau. de cast. hic.

k *Orphanotrophos.* id est, administratores hospitalium.

l *Inclytæ.* id est, Constantinopolitanæ. sed hodie idem per totũ



rũpatur? Cesset altaribus imminere profanus ardor auaritiæ, & à sacris adytis repellatur piacularе[a] flagitiũ. [b] Itaque castus & humilis nostris tẽporibus eligatur episcopus: vt quocũque locorũ peruenerit, omnia vitæ ppriæ integritate purificet. nec precio, [c] sed precibus [d] * ordinetur antistes. Tantũ [e] ab ambitu debet esse sepositꝰ, vt quę ratur cogendus, [f] rogatus recedat, inuitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas [g] excusandi. Profectò enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatꝰ inuitus: [h] cùm sanè si quis hãc sanctã & venerandã antistitis sedẽ pecunię interuẽtu subiisse, aut si quis vt alterum ordinaret vel eligeret, aliquid accepisse detegitur: ad instar publici criminis & læsæ maiestatis † accusatione proposita à gradu sacerdotij retrahatur. Nec hoc solũ deinceps honore priuari, sed perpetuæ quoq; infamiæ dãnari decernimꝰ: vt eos, quos par [i] facinus coinquinat & æquat, vtrosq; similis pœna comitetur. Dat. VIII. Id. Mar. Constantinop. Zenone. *

* aliàs, nó precio, nec precibus.

† Et hoc dicitur v. c. per inquisitionem cum glo. super verb. solicitasse. extra de elec.

† Cõcor. c. cũ P. Manconella. in glo. 1. ante med. extra de accusa.

IN AVTHENTIC. de sanct. episc. §. præ omnibus. col. ix. consti. fi.

QVod pro hac causa datũ est, & precium quod expẽsum est, restituatur ecclesiæ, cuius sacerdotium voluit comparare.

*Hospitalarii æquiparantur tutoribus & curatoribus, & debent inuentarium facere: & administrationem auctoritate superioris recipient: & bona hospitalis (nisi ex causa vrgente) non debent nec possunt alienari. & tanquam patres pauperũ illius loci nõ tenentur pauperibus illius loci administrationis rationem reddere. Bald.*

xxx. Iidẽ. A A. Dioscoro prẽfec. ptο.

ORphanotrophos [k] huius inclytę [l] vrbis (nulla subtilitate iuris obsistẽte) qui quidem pupillorũ sunt quasi tutores, adolescentiũ verò quasi curatores, sine vllo fideiusionis[m] grauamine in emergentibꝰ causis tã in iudicio quàm extra iudicium (vt opus exegerit) ad similitudinem [n] tutoris & curatoris, personas & negotia eorum (si qua possint habere) defendere ac vindicare iubemus: ita videlicet vt præsentibus publicis personis, id est, tabulariis, [o] aut interuenientibus gestis, in hac quidem inclyta vrbe apud virũ perfectissimum magistrũ census, in prouinciis verò apud moderatores earum, vel defensores locorum, res eorum eis tradantur, à quibus sunt custodiendæ: vt si quas earundẽ rerũ propter fœnus forsitan, vel aliã vrgentẽ causam, [p] vel eo quòd seruari nó possunt, alienandas esse perspexerint: prius habita [q] æstimatione liceat eis, alienationis inire contractum, [r] vt precia eorum, quæ exinde colligũtur, ab eisdem personis custodiantur. Huiusmodi autẽ pium atque religiosum officium pro tempore orphanotrophos ita peragere conuenit, vt minime ratiociniis tutelaribus seu curationibus obnoxij [s] sint. Graue enim atque iniquum est callidis quorundam (si ita contigerit) machinationibus eos vexari, qui propter timorem dei parentibus atque substãtiis destitutos minores sustentare, atque velut affectione paterna educare festinant.

*Extra suam prouinciam clerici non debent in ius vocari. Salyce. vel sic: Hæc lex determinat vbi clerici debent cõuenire, & qualiter & quando debent satisdare, & de sportulis soluendis ab eis: & prohibet eis iniuriam fieri, & conseruat eorũ priuilegia: & punit trahentes eos ad iudicem per calumniam vel temeritatẽ. Bald.*

xxxi. Iidem. A A. Eutropio. * P P.

OMnes [t] qui vbiq; sunt vel posthac fuerint orthodoxę fidei sacerdotes & clerici, cu-

A orbem: vt in authen. de eccle. titu. §. fi. col. ix. sed per. l. istam videtur generaliter dici ibi, in prouinciis vero &c.

m *Fideiusionis.* scilicet rem ra. ha. quæ nec tutori incumbit: nec iudicio sisti quæ tutori incumbit: vt. j. de admi. tut. l. fi. §. defensionem. &. §. seq. &. l. tutores debita.

n *Ad similitudinem.* quasi ipsis in hoc similes esse non debent.

o *Tabulariis.* aliàs tabulario. alterum illorũ sufficit secundũ Ir. scilicet vel tabulariis, vel coram iudice. Vel pone, aut, pro &: vt sic vtrunq; exigatur. Et die tabulariis, id est, tabellario. sic. j. de iure delib. l. fi. §. ij. & in auth. de hære. & fal. §. si vero absunt. col. j. Et dic cp erãt hi tabularij publicę psonę alię, quàm notarij qui quoddã officium habebant in publico. & hoc modo poterit intelligi. j. de admi. tu. l. tutores. ij. Vel verius dic quòd notarij erant: & sic dictam l. tutores intelligas.

B *Tabularii qui sunt.*

p *Causam.* quia non potest seruari: vt. j. de admi. tu. l. lex quæ tutores. vel quia sterilis: vt. ff. de iure dotiũ. l. fi.

q *Prius habita &c.* cũ & similitudiné habeãt: vt supra, in princ.

r *Contractum.* etiã sine decreto, vt dicunt: sed P. dixit debere cũ decreto fieri: vt hic dicit.

C

s *Obnoxii.* nũquid ergo ipsi vexabũt orphanos pro expẽsis de suo factis? Resnó, quia pietatis causa faciũt: vt. j. de nego. gest. l. j. & de nup. l. si vt ꝓponis. j. & quia claudicaret si ipsi nó teneãtur, sed alij teneantur eis: quod esse nó debet: vt. ff. de arbi. l. si cũ dies. §. pen. in fi. Hodie vero oés huiusmodi administratores de honorẽ reddere tenent. vnde corrigit, qđ hic dicitur, & quod dicit in auth. de eccle. tit. §. fi. col. ix. vbi idẽ dicit quod hic: & hoc per auth. de san. epi. §. œconomos autẽ. b Sed pater etiã hodie nó reddit rationẽ filio de administratione aduẽtiorũ, nec satisdat: vt. j. de bonis quę li. l. cũ o. portet. §. nó autẽ. &. l. fi. §. hoc proculdubio. & in auth. de nup. §. sed qđ sancitũ. col. iiij.

*Orphanotrophus.*

*Erithio.*

b *Ita tenet etiã glo. in d. §. œconomos. glo. verso in. d. §. fi. supra. allege. aliter dicit. Sed Petrus de bel. perti. vt Bart. ibi refert, sic dicunt dicens quòd in prouincia clerici cõuenti dent fideiussoré sisti: Aut iudicio sisti œconomũ suæ ecclesiæ. Quarto redit ad secundum quærim9 vquòd Constantinopoli conuenti nullum dent fideiussorem: sed teneant vel inter se fideiubeant: vel nuda cautione promittant. Quinto de vtroq;:*

t OMnes qui. Ista lex duodecim ponit casus. Primus quòd clerici existentes in prouinciis conuenientur apud præfidem suæ prouinciæ, & non aliàs. Secundo cp Constantinopoli existentes conueniuntur apud præfec. præto. Tertio redit ad primum dicens quòd in prouincia clerici cõuenti dent fideiussoré sisti: Aut iudicio sisti œconomũ suæ ecclesiæ. Quarto redit ad secundum quærim9 vquòd Constantinopoli conuenti nullum dent fideiussorem: sed teneant vel inter se fideiubeant: vel nuda cautione promittant. Quinto de vtroq;:

*rationē ipsi hospitali? Et dic quòd sic. ita loquitur. d. §. œconomos. aut alteri: & dic quòd nō ita loquitur in d. §. fin. & hæc lex.*

de vtroque: quòd si volo ecclesiam conuenire, faciam libellum contra œconomum: & pro eo fideiubebit defensor ecclesiæ. Sexto, de præstando nomine sportularū & semisse, & dimidio aureo in prouincia. Septimo, si præfectus citet prouincialē de prouincia, duo solidi dentur. Idē dic si cōmittat causam alicui in prouincia. Octauo, si dict⁹ præfectus cōueniat in ciuitate Cōstantinop. prouincialē clericum, detur aureus pro sportulis. Nono, cp nullam faciat clericis iniuriam factis vel verbis: & pœna imponitur facienti. Decimo cōfirmat priuilegiū ecclesię cōcessum: vt decimas dare clericis & aliis religiosis dans immunitatē. nā & alij quidam habent. Vltimo dicit, cp actor qui conuenit clericū, vbicunq; sine causa faciat, reddet expēsas ei: vt sic tēperent amodo eos vexare. Nota primo ex hoc tex. cp clerici vel monachi nō sunt à suis ecclesiis vel monasteriis extrahēdi: sed debēt ibi facere residētiā: & ideo nō debēt trahi ad extranea iudicia.

*a Suscipiāt.*

Secundo no. in. §. in hac autē regia. cp clericis quanquā litigātib⁹ debetur reuerentia & honor. Tertio no. cp aduocati dicūtur oratores. Quarto not. in versi. præterea. ibi, approbenē. cp clerici hæretici vel schismatici nō habēt priuilegia clericorum. Bald. hic.

a *Sententia iudicis cōmonitoria.* Azo. nisi in casu: vt. j. eod. §. verum si apparitor. sed nō est extraneum.

b *Cogantur.* sed nōne idē est in quolibet alio laico. per. l. j. de iurisd. om. iudi. l. in criminali? Sed dic quòd specialiter de clericis dicit, ne videatur negligere: vt. ff. de iniuriis. l. item apud. §. hoc edictū. & si contra fecerit, actor amittit causam iure canonū: vt. xj. q. j. c. inolita. Itē iure legū: vt j. de iur. om. iud. l. i criminali. ij. resp. Sed cōtra. j. prox. §. vbi conueniūtur in ciuitate Cōstantinopo. Sed dic cp ibi erāt pro aliis factis suis: vt patet in prædicto. §. proxi. ibi, contigerit reperiri &c. & in alio. §. in hac. in princip. sed huic videtur obstare. j. eo. §. verum si apparitor. sed ibi non vocauit prima vice de prouincia. Accursius.

c *Apud suos.* vel per seipsos vel per datos iudices cognoscentes: vt infra, eod. l. iubemus. §. fin. quæ est contra in eo quòd dicit, litigatorem venire ad domum iudicis. hic econtra. vel ibi in criminalibus: hic in ciuilibus: vt ibi dicā. Vel dic tertio, vt in locis in quibus degunt, recipiant actiones, id est, apud prætores & magistratus illorum locorum, scilicet ciuitatum in quibus sunt ecclesiæ suæ, vt sic ipsi adeant iudicem, non iudex eos.

d *Excipiant.* id est, recipiant.

iuscunq; gradus sint, monachi quoq;, in causis ciuilib⁹ ex nullius penitus maioris minorisue sententia [a] iudicis cōmonitoria ad extranea iudicia pertrahantur, aut prouinciā, aut locum, aut regionem quā habitant, exire cogantur. [b] Nullus eorum ecclesias vel monasteria propria, quæ religionis intuitu habitāt, relinquere miserabili necessitate iubeatur: sed apud [c] suos iudices ordinarios, id est, prouinciarū rectores, in quibus locis degunt, ecclesiarum ministeriis obsecundent, omniumq; contra se agentiū excipiāt* [d] actiones: vt his horis saltē atque tēporibus quibus religiosos viros à turbulenta obseruatione prętorij [e] vacare contigerit, cūque eos ad tempus petitorum intētio [f] calumniosa laxauerit, ad sua se monasteria & venerabiles ecclesias conferentes, sapiēti animo, precatiōe sollicita, faciliusq; de proximo sacrosancti altaribus obsecūdēt, in suis laribus domiciliisq; constituti. [g]

*Clerici extranei non prouinciales in ciuitate Constantinopolitana reperti, ibi possunt conueniri, & solum coram præfecto. Salycetus.*

In hac [h] autem regia vrbe si quando cuiuscunque rei causa episcopos vel presbyteros, cæterósque clericos, qui sacrosanctis ecclesiis obsequuntur, siue monachos ex aliis quibuscunque prouinciis contigerit reperiri, quos tamen in litē quisquā vocare voluerit: in nullo alio sit licitum memoratos cuiquā pulsare iudicio, nisi in tuę [i] sublimitatis dūtaxat examine, vbi eis [k] & beatitudinis honor debitus reseruetur, & oratorū [l] affluens in defensionibus copia large præstetur.

*Clerici citati non compellūtur dare aliū fideiussorem de iudicio sisti quām œconomū ecclesiæ. Salycetus.*

Prętera [m] cum in prouinciis ex eius, qui regit prouinciam, fuerint sententia [n] vel interlocutione conuenti, siue illi sacerdotes, siue cuiuscunque gradus clerici, siue monachi habeantur: dūmodo approbentur orthodoxi, qui in propriis causis contractibūsue pulsantur: non alios quàm ecclesiæ propriæ defensores, seu quos œconomos appellāt, fideiussores [o] præbeāt: ne dum executoris pertinax & auara proteruitas extraneos & idoneos fideiussores flagitat, [p] multiplex innoxię [q] pauperi fatigatur incōmodum.

*Clerici extranei in vrbe Constantinopo. non tenentur præstare fideiussiones, nisi vicisitudinarias, aut per proprias promissiones cum obligatione bonorum. Salycetus.*

In hac [r] autem inclyta vrbe inuenti ex quacunque prouincia venientes, cum in tuæ amplitudinis [s] iudicio (quod [t] eis [u] solum [x] delegauimus) lite pulsati fuerint: reuerendissimi orthodoxæ fidei sacerdotes, seu certè œconomi, aut ecclesiæ defensores, seu clerici: in causis ciuilibus suis siue ecclesiasticis, nulla præbendi fideiussores [y] molestentur iniuria: sed aut vicariis fideiusionib⁹ contradātur, quas tamen stipulationum solēnis cautela vallauerit: aut cautioni & professioni [z] propriæ, aut facultatū suarum obligationibus [a] committantur.

*Oeconomus ordinatus, in causa ecclesiæ est conueniendus. Salyce.*

Hoc [b] nihilominus † obseruā do vt in causis ecclesiasticis nullum alium conueniri fas sit, nisi eū, quē dispēsatorē pauperū, id est, œconomū ecclesiæ episcopi tractatus elegerit. Hunc enim sine dubio à sacerdote [c] cōuenit ordinari: quem [d] tamē ibi de clericis Constantinopolitanis, hic de prouincialibus qui sunt in ciuitate Romana. Azo. hodie tamen neminem dant: vt in authen. e. §. si quis autem pro pecuniaria.

a *Prætorii.* locus est vbi causæ ventilantur. aliàs dicitur locus, vbi paterfamilias morat in die: vt. ff. de vsu & ha. l. plenū. in prin. *Prætorium quid sit.*

f *Intentio.* scilicet illius, qui agit cōtra ecclesiasticos viros, quæ est calumniosa præsumptiue, scilicet prima facie.

g *Constituti.* aliàs destituti, scilicet clerici. aliàs constitutis, scilicet altaribus, quæ tamen præsumptio non facit ad eius condemnatiōē qui fugit: eóque casu dicitur cōtrarium. j. eo. l. iubemus. §. omnes.

h *In hac.* ecce secundus casus generalis. Superi⁹ ergo dixit de prouincialibus clericis in prouinciis conueniendis, & coram quo iudice: nunc de extraneis, qui sunt in vrbe Constantinopolitana cōueniendi, & coram quo. *Continuat textum.*

i *In tuæ.* subaudi, ô præfecte, vel etiam episcope, vel archiepiscope: vt. ŝ. eod. l. cum clericis. Sed hodie coram episcopo tantum monachus: vt in auth. causa. j. eod. & idem est de aliis clericis: vt in authen. clericus quoque. quas lege hic.

k *Eis.* scilicet clericis.

l *Oratorum.* id est, aduocatorum.

m *Prætorea.* redit ad primum.

n *Sententia.* commonitoria.

o *Fideiussores.* hoc hodie corrigitur propter duo, & quia nō dātur, & quia tales fideiubere non debēt: vt in auth. eo. §. si quis autē pecuniaria. &. §. alium.

p *Flagitat.* id est, postulat.

q *Innoxiæ.* præsumptiue. & ad hoc. ff. de ædi. edic. l. quòd si nolit. §. l. si quis exegerit. &. ff. ad Trebel. l. cogi. §. ide. ver. sed Iulianū.

r *In hac.* redit ad secundum. † *Cōcor. gl.*

s *Amplitudinis.* loqui tur præfec. præt. *l. in ca. edo ceri. in me.*

t *Quod.* s. iudicium. *extra dere-*

u *Eis.* s. clericis. *scriptis. vi*

x *Solum.* hoc dicit ad excludēdos iudices ciuiles. *bona gl. & satis ampla ad materiā*

y *Fideiussores.* immo *huius. §. ne* contra: vt. ŝ. e. l. cū clericis. §. memorati. Sed *etiam secū-* *constituitur*

z *Professioni.* cum iureiuran. secundum Azo. quod est falsum: vt. ŝ. eo. tit. l. cum clericis. §. penul. *seruandum fruct⁹ bene*

a *Obligationibus.* id est, sub hypotheca rerum suarum: vt institu. de satisda. §. sed hæc hodie. Accursius. *ficii vacantis, quādo cō*

b *Hoc nihilominus.* nūc de vtroq;. Vel dic verius de primo, ne cōtra. ŝ. §. proxi. ad id quod in fi. hic dicitur de fideiussoribus. *modo nō possit prouide teſt ri illi bene-*

c *A sacerdote.* i. episcopo. & idē in actore: vt inst. de cura. §. fi. sed & qnq; alius quā œconomus cōuenit: vt dixi. ŝ. e. auth. sed hodie. *ficio de persona idonei defensoris.*

d *Quem.* scilicet, œconomum.

BIU Cujas

*uea: vtin. c. cum vos. cũ gl. super verbo, œconomos. extra de offi. ord.*

a *Defensoris.* alius est ergo defensor, vt patronus forte, & alius œconomus.

b *Ecclesiæ fidei.* sed contra. ſ. e. l. cũ clericis. §. ipse vero. vbi dicit quòd œconomus si conueniatur, non debet dare fideiussorẽ: & hic dicit quòd sic. Sol. ibi loquitur de clericis Constantinop. hic de prouincialibus.

c *Comitti.* hodie nemi nẽ dat: vt. ſ. ꝓxi. §. dixi.

d *Præcipimus.* ſi in ꝓuincia conuenitur: vel nullum dat: vt. ſ. proxi. §. &. ſ. e. l. cum clericis. quæ sunt contra.

e *Executoribus.* nunc redit ad primum.

f *Iudiciis.* qualia sunt prouincialia iudicia.

g *Semisse.* i. mediũ bizantiũ siue aureum.

h *Audentibus.* nõ ergo potest clericus huic priuilegio renũciare.

† *aliàs, conueniri monuerit. al. commonuerit.* Et sic est argu. contra. j. eo. l. si quis in cõscribẽdo. sed ibi fori priuilegio renũciabat, quod potest: vt ibi. at hic priuilegio huius. §. non potest.

i *Verum.* nũc redit ad secundum.

k *Eos.* ſ. clericos prouinciales per delegatũ illuc missum cognoscẽtem: ne sit contra. ſ. eo. in princip.

l *Commouerit.* contra ſ. eo. in princ. Solu. hic non trahitur extra prouinciam: sed corã præfec. vel eius vicario in ꝓuinciã misso respõdere cogebatur. ibi sic.

m *Eum.* ſ. executoré.

n *In hac.* & hic de secũdo & his duobus casibus est contra. ſ. e. l. cum clericis. in fi. Solu. vt ibi.

o *Summæ.* ſpeciem etiam intellige: vt. ff. de leg. iij. l. quisquis.

p *Præterea.* nunc de vtroque.

q *Post amissionem.* ne videatur in dignitate mori.

r *Priuilegiis.* de vtroque.

ſ *Eas.* ſ. ecclesias.

t *Rmittimus.* vt. j. qui morbo. l. vnica. &. j. qui ætate. per totũ. lib. x. &. j. de excu. mu. l. maximarũ. &. l. fi. lib. x. &. j. de profes. & me. l. medicos. lib. x. &. j. de suariis & susce. l. j. li. xj.

u *Lucrativa.* à pœna tamen excusantur quandoq;: vt. ff. ad. l. Iul. maiest. l. famosi. &. j. de abol. l. iij.

x *Eis.* scilicet clericis supradictis.

y *Cogantur.* speciale est in clericis: quia tempore huius legis latæ nondum fuit de sumptibus litis statutum, quod est hodie: vt infra, de iudi. l. properandum. §. sin autem alterutra. secundum Ir. Alij dicunt, quòd clericis redduntur damna, quæ etiam extra iudicia passi sunt. Alij vt Bul. quòd etiam si plusquam debent expendant, totum eis redditur: quod non est in aliis. media placet.

z *Reuocati.* isti calumniatores. aliàs, territi.

a *Acquiescant.* scilicet nobis præcipientibus eis retinere seipsos ab improba petitione.

cõuentũ, defensoris [a] ecclesiæ [b] fidei cõmitti [c] præcipimus: [d]

*Sportulæ sunt soluendæ secundum taxationem hic subiectam. Salycetus.*

Executoribus [e] in minoribus quidem iudiciis [f] omnibus, in ipsa cõuentione sacerdotum seu clericorũ non amplius, quã vnũ semissem [g] aut sperantibus aut etiã audentibus [h] accipere. Verũ [i] si apparitor tuæ magnitudinis, ex sententia tuæ sedis am B plissimæ in prouincia degentes eos [k] cõmouerit: [l] † iubemus nõ amplius eum [m] quàm duos solidos sportularum nomine accipere. In hac [n] vero vrbe magnifica idem apparitor tuæ magnitudinis vno aureo sportularum gratia à prouincialibus clericis contentus sit, quantælibet summæ, [o] qui cõuentus fuerit, exponatur obnoxius.

*Contumeliæ reales, verbales, vel personales non debent per executores inferri citatis. Salycetus.*

Præterea [p] nullus executor vexare contumeliis clericos vllos, nullis impulsionib' molesta re, nullis exprobrare cõuiciis, C aut corporalibus iniuriis fatigare conetur: his qui huiusmodi aliquid aggressi fuerint post amissionem [q] cinguli & patrimonij, vltima ꝓtinus animaduersione plectendis.

*Priuilegia circa munera ecclesiis & clericis concessa, per hanc legem confirmãtur. Salycetus.*

Priuilegiis [r] sanè singulis quibuscũque sacrosanctis ecclesiis orthodoxæ fidei, xenodochiis, siue ptochotrophiis tam generaliter quàm specialiter adtributis, perpetuo obseruãdis: nullis eas [s] earumq; sacerdotes aut D clericos, cuiuscũq; gradus sint, aut monachos, ptochotrophos, aut xenodochos orthodoxę fidei deputatos extraordinariis muneribus præcipimus prægra

b *Magistra.* nos enim magistri sumus imponendo necessitatẽ.

c *Retinere.* id est, retinendo se dolose.

*Causa.* Ista authen. corrigit legem codicis, in monachis, in-quantum illa vult in princ. quòd possint conueniri coram præsidibus prouinciarum. Ista vult quòd non nisi corã episcopo, & per œconomũ defendi. & si iudex secularis aliter ꝓcesserit, priuatur officio suo: dã naturq; in. x. lib. auri applicandas fisco, similiter & sui officiales. Executor autẽ, qui cõtra fecerit, in locũ decanicum debet detrudi: nec de cætero aliquam executionem faciet. Vi. & Pau. Not. ex hoc tex. ibi, secundũ legem. cp episcopus in foro suo debet seruare leges imperiales, & secundum illas ferre sententias: quod intellige nisi canones contradicant. quod dic vt. ſ. tit. j. l. priuilegia. per Bart. secundum Bal. & Pau. † *Cõcor. gl. d Causa quæ fit cũ mo- superverbo, nacho.* Forte erat obligatus ante monasterij *post me. in* ingressum. nã si postea *versi. domi-* contraheret mecũ, vel *nus pla. in* dãnum daret mihi, nõ *c. finem. ex* teneretur ecclesia: vt. j. *tra de do. et* vnde vi. l. meminerint. *contu. vbi* & de ser. fu. l. quicũq;. *ampla glo.* ibi, in minorũ quoque *tractans de* ꝑsona &c. &. j. de fal. *huiusmodi* mo. l. j. circa fi. *expẽsis. Ad e Apud episcopũ.* quid *de ibi Ab-* fi est exemptus à iurisdictione episcopi? Respõ. forte corã suo superiore respondebit. *batem pul-* *chrè discutientem eã materiam.*

f *Debeat.* i. præsentatio ex parte monachi. *Monachi* nam ipse abbas si sponte velit potest, vt hic. *si conueniantur, quis* Sed Al. dixit etiam in- *rete ꝑt spondere de* uitum respondere abbatẽ, cum melius veritatem nouit. Sic ergo nota hic, cp causa fit cũ manacho, & libellus de eo concipitur, & respõdet abbas vel syndicus ecclesię, monachus nõ: quia vt mortuus est: vt j. eo. l. deo nobis. §. j. & quia vt seruus: vt. ff. si quis cau. l. quoties. sic & cõcipiam libellũ nomine filij, & respõdebit pater: vt. j. de bo. ma. l. j. In aduẽtitia tamẽ hæreditate filiofa. delata, trimẽbris fit di-

*beat.*

CAusa, quæ fit cum monacho [d] vel cum muliere qualibet in monasterio cõsistente, nõ apud iudicẽ ciuilem ventiletur: sed apud episcopum, [e] qui de personę ꝓsentia, quod cõuenit, statuet: siue per abbatem vel antistitem, vel per alios hoc fieri debeat, [f] qui secundum legem rem disponat & sacras regulas, salua debita ꝓsonę

*Illi qui succumbunt in iudiciis cum ecclesiasticis personis, ratione præsumptæ calũniæ & nimiæ temeritatis debent condemnari in expensis & damnis, hoc dicit Bal. Idem. videtur dicere. Salycetus.*

Præterea ne cui temeritas sua lucrativa [u] concedatur, & vt impudens calumniantium refrenetur audacia: iubemus quotiẽs hi, qui sacerdotes seu clericos ac monachos cæterósque superius designatos vel in tuæ magnitudinis examine, vel in prouinciali iudicio ꝓposita actione cõuenerũt: si causa cognita cõuicti fuerint sine iusta eos causa & legitima petitione pulsasse: oẽs eis [x] legitimas expẽsas † sumptúsq; quos ab exordio cœptæ controuersiæ ipsorum vitio tolerasse eos constiterit, redhibere cogantur: [y] vt hac saltẽ censuræ iustissimę formidine reuocati, [z] qui improbis adsiduè cõflictationibus occupantur, acquiescant: [a] iamq; sopitis clamoribus iurgiorum, magistra [b] deinceps necessitate continere [c] se adsuescant.

IN AVTHENTIC. apud quos oportet causas dice re monachos. §. j. col. vj. cõst. vij.

*Monachi ad iudicia secularia non sunt trahendi. pœna iudici, notariis & executori cõtra facientibus imminente. Salycetus.*

stinctio: quoniã aut pater & filius consentiunt: aut tantũ filius, aut tantũ pater: vt. j. de bo. quæ li. l. fi. per totam legẽ. In his, qui sunt sub tutela vel cura alicuius, ætas distinguitur: vt maior infante possit vel ipse conueniri auctoritate tutoris vel curatoris, nisi sit absens vel ipse tutor vel curator. Quãdo vero minor. ſ. infante, tantũ tutor: vt. ff. de admi. tu. l. j. §. j. Sed & si cõtra collegiũ nomine talis monachi actio proponatur, non reprobo: vt. ſ. eod. authen. sed hodie. §. actiones. Idemque puto seruari si monachus agere velit, vt abbas vel syndicus agat. Item nunquid monachus de veritate dicenda iurabit, si agatur de eo quòd per eum factum est: sicut dicimus in minore. xxv. annorum? Respon. ita: vt argumen. j. de quæst. l. interrogari. nam ad iudicem spectat

inquirere

BIU Cujas

inquirere veritatē:vt.ĭ.de eden.l.is,apud.&.ĭ.de iudi.l.iudices.

a *Statutæ*.scilicet ſtatim.

b *Iudex*.ſcilicet ciuilis.Sed nunquid condēnabitur monachus? an eccleſia?Reſpon.nō monachus,ſed ſyndicus vel eccleſia:vt.ĭ. de ſen.& inter. omnium iudi.l.j.Item quis iurabit de calumnia, an ſyndicus,an monachus?Reſpō.ſyndicus: cum ipſe ſit legitimus adminiſtrator: vt.ĭ.de iur.calum.l.iij.§. quod obſeruari. & authen. principales. in fi. Item contra quem mandabitur ſententia executioni? Quidam dicunt contra monachum exemplo minoris:vt ar.ĭ. quādo ex fa.tu. vel cu. l.j.&.ff.de re.iud.l.ſi ſe nō obtulit.§.j.&.ff. de admi.tu.l.ij.Sed poteſt dici quòd mādetur executioni contra eccleſiam ſecūdum formam dictam inſtit.de acqui. per arro.§.fi.

c *Cum officio*.id eſt,iudex in quinque, & officiales in aliis quinque:vt ar.ff.de ver.ob. l.ſtipulatio iſta.§.eū.& l.eū q ita.in prī.ſecº ſi dixiſſet, in denis: vt.ff. de leg.j.l.ſi quis teſtamento.in prin. Et hoc ſi epiſcopus facit ius, aliàs aditur ciuilis iudex:vt in auth. de ſan. epiſco.§. ſi quis autem pro pecu.& eſt hæc authē.ex auth.apud quos oportet cauſam dicere mo.col.vj.

C *Lericus quoque*.Iſta authē. etiam corrigit.l.C.in clericis ſeculariſ, & in ciuilibus tantū cauſis.In criminalibus autē diſtinguit inter criminalia, ciuilia & eccleſiaſtica. Pau.

d *Pecuniaria*.large accipe ad differentiā criminalis: vt .ff. de verbo.ſignifi.l.pecuniæ.j. &.ij.

e *Prius*. Nam eo deficiēte venitur ad præſidem:vt in authen. de ſan.epiſco.§.ſi quis autem pro pecuniaria.col.ix.

f *Damno*.geſtorum.ſportulæ tamen debent præſtari à clerico. vt.ſ.eo.authen.ſed hodie.quæ eſt contra.

g *Quòd ſi natura cauſæ*.vt quia eſt liberalis:vt.ĭ.de peda.iu.l.placet.ĭ.in fi. vel actio iniuriarum, quæ à cognato epiſcopi coram eo non mouetur:vt.ff.de iniu.l.lex Cor.in prin.

h *Alia ratio*.vt quia ſit infirmus epiſcopus:vt.ff.de iud.l. ſi lōgius.j.reſpō.vel fuerat iam illius cauſæ aduocatus: vt.ff. de iur. om.iu.l.prætor.&.ĭ.de adſeſ.l.fi. Vel quia epiſcopº erat ſuſpectº eo, quòd erat cauſa coniunctorum.

i *Mora*.forte vltra duos menſes, vt ſtatim ſubiicit in criminibus.in corpore tamen non aperit,ſicut nec hic.

k *Sed in ciuili crimine*.puta de homicidio, de falſo & de adulterio:& de ſimilibus.Sed eccleſiaſticū crimen eſt de articulis fidei, & de ſimonia. Sed certe immo quodlibet publicum crimen canonicum eſt ciuile, ſi agatur ad pœnam legalem imponendā. Si vero ad pœnā eccleſiaſticam, ſcilicet vt excōmunicetur vel deponatur,etiam ciuile dicam canonicum : hoc tamen hodie cor-

reuerentia. Si vero contra fiat: pœnæ,quę ſtatutæ[a] ſunt,imminebūt.Iudex[b] enim, qui de his ſententiā proferre præſumpſerit, ab adminiſtratione depulſus tanquā diuinitati contumeliam faciēs, pœna decem librarum auri vna cum[c] officio ſuo multabitur, ſacratiſſimo noſtro ærario inferenda:executoribus,qui admonitionem facere præſumpſerint, ab ipſis ſanctiſſimis epiſcopis in locis decanicis detrudendis, decætero nullam exactionem facere permittendis.

IN AVTHENTIC. vt cler.apud propri. epiſ. conue. in prin. verſi. vt ſi quis habet.colla.vj.conſti.xj.

*Clericus in cauſa ciuili debet conueniri apud epiſcopum : niſi natura cauſæ nō patiatur.ſed in criminali, ſi crimen eſt ciuile, conuenitur coram iudice ſeculari : non tamen fit executio antequam degradetur. ſed in crimine eccleſiaſtico eſt conueniēdus coram epiſcopo.h.d.Sed hodie per authē. ſtatuimus.nec ciuiliter nec criminaliter poteſt conueniri niſi ſub epiſcopo. Bald. & Pau. de caſt.*

CLericus quoq; in lite pulſatus pecuniaria[d] cauſa, prius[e] apud epiſcopum conueniatur, per quem ſine damno[f] cauſa decidatur. ℣ Quòd ſi natura cauſæ[g] vel alia[h] ratio faciat, vt negotiū apud eum decidi nō poſsit:per ciuilem procedat iudicem, obſeruatis ſacricorum priuilegiis: nec mora[i] circa talia fiat. ℣ Sed in ciuili crimine[k] ciuilis preſit iudex, vt lis vltra duos non egrediatur mēſes:[l] nec tamen puniatur, etiam ſi reus ſit[m] inuētus, priuſquam per epiſcopū[n] ſacerdotio ſpolietur. Si vero[o] crimē ſit eccleſiaſticum, epiſcopalis[p] erit examinatio & caſtigatio.

*Noua conſtitutio Friderichi imperatoris de ſtatu. & conſuetu. con. li.ecc.§. item ſtatuimus, vt nullus. colla.x.conſtitu.fina.*

*Hodie clericus non poteſt coram iudice ſeculari in quauis cauſa trahi:nec ei iuſtitia denegari ſub pœna hic ſtatuta.Saly.*

STatuimus[q] vt nullus eccleſiaſticam perſonā in criminali[r] quæſtione vel ciuili[ſ] trahere ad iudicium ſeculare præſumat, cōtra cōſtitutiones imperiales, & canonicas ſanctiones. Quod ſi actor fecerit,à ſuo iure cadat: iudicatum non teneat:& iudex extunc poteſtate iudicandi priuetur. ℣ Sancimus etiam, vt ſi quis clericis vel eccleſiaſticis perſonis iuſticiā denegare præſumpſerit: tertio[t] requiſitus,[u] iuriſdictionem ſuā amittat.

*Clerici filii familias poſſunt de eorū peculio teſtari tanquam de quaſi caſtrenſi. Et teſtamentum eorū non ſubiacet reſciſſioni.Bal.& Pau. de caſt.vel ſic:Clerici etiam in parentum poteſtate conſtituti lucra occaſione clericatus prouenientia ſibi quærūt:& pro libito de eis diſponunt in vltima voluntate,vel inter viuos.Salycetus.*

XXXII. Iidem. A A.Eutropio. P P.

SAcroſanctæ orthodoxæ fidei epiſcopi atque presbyteri, diaconi[x] quoq; qui ſemel probatis moribº integritate caſtiſsima ad hunc gradū meruerint peruenire : ea quæcunq; in archiepiſcopo,archiepiſcopus ſub patriarcha, patriarcha ſub papa:vt in auth .de ſanc.epiſ.§.ſi quis vero ſanctiſsimorum. col.ix. & duobus.§.§.ſeq. Sed ſi à ſententia epiſcopi appelletur, itur ad præſidem vel defenſorem ciuitatis:vt in auth.eo.ti.§.ſi quis autē litigantium.licet à ſententia archiepiſcopi ad patriarchā appelletur:vt dicto.§.ſi quis vero ſanctiſsimorum.&.§.ſi autem.

q *Statuimº*.Iſta auth.corrigit generaliter in omnibº pſonis eccleſiaſticis,quę poſsint eſſe,licet nō ſint monachi vel clerici,tamē deo deuoti:vt ī Ieſuatis & eremitis.& etiā corrigit auth. clericº.vt indiſtictè in criminalibº ſiue ſint eccleſiaſtica ſiue ciuilia,nō trahanī niſi corā eccleſiaſtico iudice.Pau.&eſt nouiſsima auth.quę ſumitur ex authē.de ſta.& cōſue.§.itē ſtatuimus.col.x.

r *In criminali*.corrigit ergo authen.clericus.quæ coram præſide ire prius permittebat in ciuili crimine.

ſ *Vel ciuili*.per hoc corrigitur lex illa,omnes.quæ permittebat clericos in cauſa ciuili coram præſide conueniri.

t *Tertio*.ad malitiam ſuperandam:vt infra de iud.authen.iubemus.Et no.hic quòd priuilegium meretur amittere &c.vt & infra.de Iudæ.l.Iudæos.

u *Requiſitus*.à clericis.

*Acroſanctæ*.litera plana eſt.

x *Diaconi*.idē in aliis clericis,vt ſtatī habes in auth.presbyteros.

*Conſtituti*

a *Iſtæ tres ratiōes præcedētes non valent ſecū dū Bal.hic.*

b *Iſta ratio eſt vera de iure antiquo.ſecus iure nouo & iure canonū vt in authen.ſtatuimus.j.e.li. & ca.ſi diligēti. allega. in gloſ.*

c *Vide plene per Abbatem in.c. cū ſit generale extra de fo. compe. in vltima col. vbi diſcutit quæ crimina generaliter dicantur eccleſiaſtica, & quæ ſecularia.*

d *Iſtā glo. ſequitur. Bal.hic.& eſt nota. ſecundū eundem.*

*Abſoluit nemo qui cōdemnare nō poteſt.*

d *Etiā ſi reus ſit*.Innuit quòd abſoluere poteſt abſoluendū,ſed non damnare damnādū. ſic & infra, vbi ſe. vel cla.l.quoties.§. ſedendi.Eſt propter hoc notandum regulā: nemo qui cōdemnare nō poteſt, abſoluere poteſt:vt.ff.de regu.iur.l. nemo q.Sed nō in eūdē,vt hic:ſicut qui poteſt legare ſeruo & domino, & ecōuerſo. nō tamē in eandē rem, vt ſeruitutē:vt.ff. de le.ij. debitor.in fi.& de ſerui.le.l.& maxime. Idē qui præſtat opē furto, tenet furti. nō tamē q præſtat opē furto manifeſto, tenetur furti manifeſti, ſed nō manifeſti furti tātū: vt.ff. de fur.l.is qui opem.

n *Per epiſcopū*. iterū acta corā præſide conſpiciētē an recte ꝓceſſerit, & an probetur reus:vt in cor.auth. de ſanc. epiſco. §. ſi vero prius. colla.ix. & tunc ſpoliat aut deponit eū, vt nō puniatur in dignitate exiſtēs:vt.ſ.eo. in.l.omnes qui vbicūque.§.præterea.j.

o *Si vero crimē ſit eccleſiaſticum*. expone vt ſ.ea.l.

p *Epiſcopalis*. hoc ſi clericō inferatur.Si vero laico,cognoſcet pręſes cum epiſcopo:vt in auth. de man.prin.§. ſi vero canonicū.col.iij. & eſt hęc auth.ex ti.vt cle. apud propri. epi. poſt prin. col.vj. tamē ſunt de ſan.epiſ.§.ſi qs cōtra aliquē. &.§. ſeq. col. ix. Clericus ergo ſimplex ( vt dictū eſt ) ſub epipiſcopo cōuenitur.ſed epiſcopº ſub

BIU Cujas

a *Constituti sint.* hoc quoad episcopū hodie corrigitur: quia nō est in potestate: & sic lege hic prius authē. sed episcopalis dignitas &c. quæ est constitutio, quæ de digni. §. palam. col. vj. [a]

b *Bona.* id est, tanquam castrense peculium.

c *Vindicent.* scilicet episcopi &c. Sed nunquid hic filius sacerdotis si agat rei vindi. pro re sua, pater debet consentire? Respondetur sic: vt infra, de bo. quæ lib. l. fi. §. j.

d *Libera facultate.* quātum ad hoc distinguūtur administratores ab aliis clericis. ideo prius lege authen. licentiam &c. & est in auth. de eccl. ti. §. interdicimus. secūdo auth. presbyteros. quę est de sāc. epis. §. presbyteros. col. ix.

e *Quoquo tempore nūquam.* nec in dimensione veniant.

f *Conferantur.* scilicet ex necessitate iuris.

g *Posteros.* non ergo patri cōceditur occupare ab intestato: & sic est hic speciale. aliàs contra in castren. vel quasi: vt. ff. de castren. pecu. l. ij. Item contra. huic legi. ē. eo. l. ij. circa princ. Sol. vt ibi.

*Sed episcopalis dignitas.* Ista authē. corrigit. l. C. quæ innuit episcopum esse sub patria potestate. Viuia.

h *Episcopalis dignitas.* adueniēs filiofamilias.

i *Consularis.* si filius familias sit cōsul, vel prę fect. prætor. vel præfectus vrbi, vel magister militū: vt subiicit, fit sui iuris: vt hoc legitur in auth. cōstitutio, quæ de dig. §. j. col. vj.

k *Militare.* soluit ius patriæ potestatis.

l *Liberare.* soluit ius patr. potest.

m *Curia.* id est, à curiali conditione, à qua liberatur qs per. xij. dignitates, quæ numerātur. j. de decu. l. fi. li. v.

n *Cū hoc.* scilicet prēmiū suę potestatis, &c.

o *Honoratis.* scilicet tantum, etiam si adhuc nō sunt in administratione episcopatus: qđ in duabus aliis est admissum: scilicet in cōsulatu, & in patriciatu: vt in cor. huius authē. & insti. quibus modis ius patr. po. sol. §. filius. cæterę liberant denum quando administrant: vt in. d. l. de decur. l. fi.

p *Præstet.* scilicet, dignitas episcopalis.

q *Eorum.* scilicet, episcoporum.

r *In potestatem.* scilicet episcopi.

s *Eos.* scilicet episcopos. & est speciale hic regulariter contra: vt. ff. de adop. l. si pater filium. & insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. j.

*Licentiam.* Ista authē. similiter corrigit. l. C. quæ dicit episcopos & alios clericos testari posse & relinquere extraneis: quod dic verum de bonis acquisitis ante adeptum episcopatum. Pau. Et no. quòd hæc authē. loquitur de secularibus, non autem de religiosis: quia illi non habent proprium, sed vsum, nec testātur: vt supra, titu. j. authen. ingressi. & hoc sentit glo. j. ibi expresse. & dicit Ioan. Andr. in. c. j. extra de testa. Bal.

t *Licentiam.* hæc loquitur in prælatis, sequens in aliis clericis.

u *Probatus.* ergo præsumptio est pro ecclesia, nisi contra fuerit probatum. sic. j. de dona. inter virum & vx. l. etiam. &. ff. de dona. inter virum & vxo. l. quintus. & de an. leg. l. annua. §. fi. Sed ar. cōtra. infra arbitriū tut. l. si defunctus. Sed secūdū Azo. & Io. hoc ipso probatur, quòd nō probatur contra. sic & j. q testa. face. pos. l. ij.

x *Habuisse.* scilicet episcopum.

y *Iure cognationis.* nō exigitur quòd succesſerit cognatis, sed qp potuerit succedere. vn de & si episcopo aliquis cognatorū donauit inter viuos, idē puto. De quarto autē gradu ideo ponitur, quia vsq; ad gradum illum verisimile est quòd habuit iure dilectionis naturalis, id est, quòd ratione cognationis naturalis cōtingat. Nam à remotioribus potius occasione rerū ecclesiæ, quàm sanguinis habere videtur: cum nemo iactare sua præsumatur: vt. ff. de ꝓba. l. cū de indebito. §. j. Sed Io. & Azo. dicunt idē etiam si non cognatus det, si modo non det gratia beneficij sibi collati olim de bonis ecclesiæ. nam tunc est remuneratio loco beneficij collati: vt sic fiat ecclesiæ: vt. ff. de peti. hæred. l. sed & si. §. cōsuluit. & hoc nisi probetur contra ecclesiā. nam & in corpore nō est cognationis mētio: sed sic genere coniuncto. secunda placet.

z *Ad eum.* scilicet episcopum.

a *Trāsmittere.* vel inter viuos: vt argu. insti. de leg. Fu. Ca. tol.

b *Alio modo.* sub. prę terquam sit dictum.

c *Presbyteros.* Hanc authē. legunt quidam. infra, eo. super. l. cum lege.

d *Clericos.* Cleros dicitur sors, quia forte debet eligi: vt electus est Mathias, id est, diuina electione, non alia notitia. Accursius.

e *Ad similitudinem.* non per omnia, vt subiicit, sic tamen &c.

f *Ferant.* scilicet per querelam inoffic. testa. vt in authē. vt cum de appell. cog. §. & hæc quidem de parentum. coll. viij. Tu dic. ex hac. l. & sic non erunt contra. j. qui testam. fa. pos. l. fin. &. j. de inoffic. testa. l. fin. &. j. eo. l. cum lege. quæ dicunt in tali peculio cessare querelam. [a]

*Omnia.* ]CASVS. Ioticus fuit primus hospitalarius, & eius loco successit Ycho, qui omnium hospitalariorum curam gessit, & multa priuilegia concessa sunt à principe & aliis rebus pertinentibus ad eius curam: quæ per hāc. l. cōfirmat. & redditur ratio ibi, valde &c. Secundo dicit quòd prædicta hospitalaria & res eo-

*Episcopi & cæteri administratores ecclesiarum de bonis quæsitis antequā habuerint administrationē, possunt facere testamentum: sed de postea quæsitis non possunt, nisi præsumantur quæsita non intuitu ecclesiæ. sed personæ: puta ex testamento coniunctorum vsque ad quartum gradum: in pias tamen causas possunt expendere. Bald.*

LIcentiam [t] †habeat episcopus, quæcūq; ante episcopatū probatus [u] fuerit habuisse, [x] & quæcūq; post episcopatum iure cognationis [y] vsq; ad quartū gradum ad eum [z] peruenerūt: ad quos voluerit vltima voluntate transmittere: [a] ſ Cæteris rebus alio modo [b] acquisitis ab eo, dominio ecclesiæ reseruatis: ſ Nisi in vtilitatem ecclesiæ vel opera pietatis consumptæ sint. ſ Eadē distinctione habita in administratoribus cuiuscūque loci religiosi. Itē si quis episcopus aut minister ecclesiæ moriatur sine testamento, & successore legitimo vel legitima: successio cōpetit ecclesiæ in qua constituti sunt.†

IN AVTHENTIC. de san. episco. §. presbyteros. colla. ix. consti. fina.

*De quasi castrensi peculio possunt clerici, licet in potestate sint, tam inter viuos, quàm in vltima voluntate disponere, liberis & parētibus legitima portione seruata. Sa.*

PResbyteros, [c] & diaconos, & subdiaconos, cantores, & lectores (quos omnes clericos [d] appellamus) rēs quolibet modo ad dominium eorū venientes, habere in sua potestate præcipimus, ad similitudinem [e] castrēsium peculiorū: & donare, cui volunt secūdum leges, & in his testari, licet sub parentū potestate † sint: sic tamen, vt horum filij, aut his non extantibus parentes eorum legitimam ferant [f] partem.

*Ad similitudinem hospitalis Iotici cætera hospitalia priuilegiatur. Bal. & Pau. de cast. vel sic, Priuilegia hospitalibus retro*

†*Concor. cū hac authen. c. i. iuncta gl. sup. verbo, ante. extra de testa. & inquantū dicit, vsque ad quartū gradum: vide simile in. c. requisisti. iuncta gl. super verbo, a propinquo. eo. ti.*

†*Concor. c. i. iuncta gl. fi. de suc. ab intest. &. ii. q. vl. c. pe. & finali.*

†*Vide. c. in nam & in corpore decorum. in glos. ante med. extra de ætat. & qualit. vbi tract. gl. an sacerdotiū liberet à patria potestate.*

*a Bart. in authen. ex causa. in. 8. col. versi. secundo casu quādo quæris. j. de lib. præte. tenet quòd hodie est loc⁹ quę relæ in casu isto. idē tenet ipse in corpore istius authē. & sequuntur cōmuniter docto. & gl. in l. fi. j. de inoffic. testa.*

BIU Cujas

res eorum omnia habent priuilegia, quæ habet vel habebat maior ecclesia Cõstantinopolitana. Viuianus.

a *Dispositionibus.* vt sportularum.

b *Liberalitatibus.* scilicet principum.

c *Quibuscũque.* in prę teritum & futurum.

d *Temporibus.* id est, præteritũ & futurum.

e *Metatorum.* id est, militum. non enim milites in domo religiosa debent hospitari: vt supra, eo. l. j. & dicuntur metati, à metior metiris: quia in certas metas castra conficiebant, & fossis circundabant.

*Metati vnde dicũtur.*

†*aliàs, aut cæteris hominibus ac rebus &c.*

f *Monasteriis.* id est, locis illis in quibus sũt sitæ ecclesiæ.

g *Omnibus.* qui sũt de iure ecclesiarum: vt ne præstent tributa.

h *Eorum.* scilicet monasteriorum, rebus dico pertinẽtibus ad curam ecclesiæ.

†*aliàs, Zotici.*

i *Vel ad eos.* & pertinentibus ad eos, id est, ad curam eorum.

k *Eum.* scilicet œconomum.

l *Eius.* scilicet, œconomi.

m *Ad similitudinem.* pertinet dico ad curã œconomi, scilicet ad similitudinem.

*ptochiis.

n *Qui.* scilicet Iotic⁹.

o *Dicitur.* fuit ergo prior hospitalari⁹, omnia quidẽ prædicta priuilegia per hanc &c. Et hoc qđ datur hospitali Iotici, datur & cuidã alij, scilicet sanctæ Mariæ de Sansoñ. quæ est in Constanti. vt in authẽ. de ec. tit. §. fi. col. ix. & sic ad similitudinẽ Iotici datur aliis, &nó habebit locũ.

p *Valde necessarium.* vt illa priuilegia sint firma, quæ sunt rebus præstita.

q *Exinde.* id est, ex rebus prædictis.

r *Sustentatio.* scilicet, cõpareť, qđ est, infra.

s *Ecclesiasticis.* id est, ecclesiasticorũ virorũ.

t *Viri.* scilicet, œconomi.

u *Eum.* scilicet, œconomum.

x *Adipiscitur.* id est, adept⁹ est defensor huius vrbis inclytæ.

y *Iubemus. Creationes.* scilicet in clerum.

z *Facultatem.* repete, iubemus.

a *Idemq;.* q. d. quod *concessa, hic confirmantur, & noua conceduntur vt res hospitalium gaudeant priuilegiis concessis & concedendis rebus maioris ecclesiæ, hoc dicit & notabiliter secundum Salyce.*

XXXIII. Iidem. A A. Dioscoro. P P.

OMnia priuilegia, quæ à retro principibus, aut à nostra serenitate vel iudiciariis dispositionibus, [a] aut liberalitatibus [b] pro singulis quibuscunque [c] temporibus [d] ex consuetudine vel constitutione, siue circa ius metatorum, [e] siue in aliis quibuslibet rebus præstita sunt orphanotrophiis, siue asceteriis, vel ecclesiis, aut ptochotrophiis, seu xenodochiis, vel monasteriis [f] atque †cæteris omnibus, [g] ac etiam rebus iuris eorum [h] ad curam œconomi viri religiosissimi presbyteri & orphanotrophi, vel ad eos, [i] qui post eum [k] loco eius [l] successerint, pertinentibus, ad similitudinem [m] Ioticiꝫ beatissimæ memoriæ, qui [n] primus huiusmodi pietatis officium inuenisse dicitur: [o] per hanc pragmaticã sanctionẽ firma illibataq; in perpetuum custodiri decernimus. [p] Valde etenim hoc videtur esse necessarium, cum exinde [q] sustẽtatio [r] vel educatio orphanis atq; egenis, & vsibus ecclesiasticis, [s] ac ptochotrophiis* vel asceteriis comparetur, domus etiam aliasq; res superius nominatas ad curam memorati viri [t] pertinẽtes, vel postmodũ quolibet modo ad eius sollicitudinẽ, vel eorum, qui post eum [u] ad eiusdem orphanotrophij curam vocati fuerint, peruenturas: ad instar maioris venerabilis ecclesiæ huius inclytæ vrbis, omnibus priuilegiis, quæ eadem sancta ecclesia vel nunc adipiscitur, [x] vel postea merebitur, perpetuo potiri pietatis intuitu decernimus.

*Adscriptitii & censiti non possunt sine expressa voluntate dominorum clericari, vel solitariam eligere vitam, hoc dicit prin. l. Saly.*

XXXIIII. Iidem. A A. Sebasti. P P.

IVbemus adscriptitiorũ creationes [y] secundum veterẽ cõstitutionem (nisi dominorum possessionũ vnde oriundi sunt, euidens concurrerit cõsensus) nullius penitus esse momenti: sed eisdem fundorum dominis, qui faciendæ creationi non (sicut dictum est) euidenter consenserint, ius proprium ad similitudinem cæterorum colonorum in suos adscriptitios exercendi, tanquam si nulla creatio intercessisset, tribui facultatẽ. [z] Idemque [a] hoc super illis quoque agricolis decernimus obseruari, qui cum essent adscriptitiæ conditionis nexibus adstricti, solitariam vitam videlicet appetentes, quibuslibet sese monasteriis contra volũtatem dominorum fundorum duxerint offerendos.

*Seruus non potest in clericum ordinari, nisi libertas clericatum præcedat. Bald.*

Seruos sanè sociari clericorum consortiis, volentibus atque consentientibus dominis, modis omnib⁹ prohibemus: [b] cum liceat eorũ dominis, data prius seruis libertate, licitum eis ad suscipiẽdos honores clericorum iter (si hoc voluerint) aperire.

*Litigator debet coram iudice comparere, non iudex coram litigatore: quia esset opprobrium & iniustum. Bald.*

Omnes [c] præterea virorum clarissimorum prouincias moderantium sententiis [d] absque vlla priuilegij differentia, (qui tamen præsidali iurisdictioni subiecti sunt) siue episcopi, vel quilibet clerici, aut monachi, aut cuiuslibet conditionis sint, pariter [e] respondere decernimus: nulla in posterũ viris clarissimis prouinciarum rectoribus ad loca in quibus incusatæ personę consistunt, perueniendi necessitate penitus imponẽda: cum non solum legibus, verum etiam naturali [f] quoque iuri conueniat, quos res exegerit iudicialibus ad iudicium vocari [g] sententiis, non ipsos iudices (quod dictu etiam iniustum est) ad subiectos deduci, sed per [h] datos ab his iudices ad causæ examinationem in locis vbi incusati degunt, procedere. [i]

IN AVTHENTIC. de sanc. episco. §. adscriptitios. col. ix. consti. fi.

*Adscriptitii possunt hodie clericari, per substitutum tamen debent seruire. h. d. Bal. & Saly.*

ADscriptitios † in ipsis possessionibus in quibus sunt adscripti, [k] clericos etiam præter voluntatem dominorũ fieri permittimus: ita tamen, vt clerici facti impositam sibi agriculturam adimpleant, [l] subrogato aliquo, quem maluerint.

IN AVTHENTIC. de sanc. episc. §. si seruus. col. ix. consti. fi.

dixi in clericis, hic in monachis. Alij dicunt primum casum de adscriptitiis, secũdum de agricolis: non est differentia.

b *Prohibemus.* sed adscriptitius domino volente poterat. Seruus autem etiã domino volente non poterat, ergo adscriptitius nó est seruus.

c *Omnes.* s. clericos.

d *Sententiis.* scilicet commonitoriis.

e *Pariter.* aliàs, patenter.

f *Naturali.* id est, diuino, scilicet quo dicitur, omnis anima subdita sit regi quasi præcellenti, & ducibus tãquam ab eo missis. Ité & illud, Qui maior est vestrum, fiat tanquam minor. vnde licet magni sint clerici, tamen etiam iure ciuili conueniri possunt: vt .ff. quis or. in bo. pos. ser. l. ij. §. si præses. & ar. in authen. eo. §. vt autẽ. *Matth. 20.*

g *Vocari.* scilicet re & verbis, nisi in casib⁹ vbi fit verbo tantũ vocatio: vt .ff. de in ius voc. l. sed & si is.

h *Per datos.* scilicet, delegatos.

i *Procedere.* sic ergo venire debent vocati inuiti: sed causæ examinatio fit in locis vbi degunt iudice alij delegante causam: & sic soluitur contra. s. eod. l. omnes, qui. in princ. vbi dicebat eos non debere vocari extra prouinciam suam. vel hic in magnis iudicibus, ibi in paruis. vel hic corrigitur. vel hic in criminali, ibi in ciuili. vel verius ibi prohibet eos vocari extra suum præsidatum, hic in suo pmittit. Sed hæc hodie sunt correcta per authẽ. causa. & per authen. clericus. & authẽ. statuimus. quas habes. s. eo. l. omnes.

k *Adscriptitios. Adscripti.* Non ergo in aliis locis, quod est notandum: & addit hic auth. illi legi. s. eo. l. quisquis. j. quia ibi volente domino tantum fiebat. †*Concor. cũ tribus auth. seq. 54. di. si seruus scite. in si.*

l *Adimpleant.* per se vel per alium vt. s. eo. l. quisquis. j. & l. ad similitudinem. Ité præter volũtatem potest, vt hic. Sed an contra volũtatẽ domini possit fieri clericus? Quidam,

BIU Cujas

dam, vt Ir. quòd non: vt ar. ff. de procu. l. Pŏponius. in fi. Sed dic. ar. contra: vt in nouellis. e. §. si adscriptitius clericus, &c.

*Si seruus.* Plana est. & diuide eam in tres partes. Secunda ibi, si vero ignorante. Tertia ibi, si vero seruus.

a *Sciente.* Nota patientiam consensui comparari libertatis fauore. sic. ff. ad munici. l. quoties. & infra ad Vell. si sine. §. quod si patiétiam. &. ff. de do. inter vi. & vxo. l. si seruus communis. &. ff. locata. l. item queritur. §. fina. Item contra. ff. de sta. ho. homo liber. in fi. Solu. vt ibi. non est ibi solu. Sed dicas ibi odium eius, qui se vénidit ad precium participandum. hic fauor ordinis. Accursius.

b *Ignorante.* scilicet, quod præsumitur: vt ff. de proba. l. verius. & j. qui mili. non pos. l. super seruis. lib. xij.

c *Liceat.* id est, licitŭ est. Accursius.

d *Probare.* id est, quod possederit eum vt seruum ante ordinationem. nam ille debet pbare se non esse seruŭ, cum non sit diu in libertate moratus, & bona fide. ff. de acquir. pos. l. iij. §. si seruus. & hoc si secularis sit clericus: & sic hic loquitur. Si autē monachus sit, puta quòd monasterium possideat eum, & ego debeo probare seruilem conditionem, id est, eum meum esse seruum: vt in authen. de monachis. §. hinc autem. col. j. Sed quid si est factus sacerdos, vt in casu istius authen? Respŏdetur, remanet, sacerdos, sed peculium redditur domino, diaconus se reddat domino, vel alium seruum pro se æque bonum: vt in decre. liiij. distin. c. si seruus absente. Si autem episcopus sciuit, tunc in duplum domino emendat: vt. e. dis. c. si seruus. Loquitur ergo hic in clericis vsque ad subdiaconatŭ[a] inclusiue.

a *Vide distinctionem gl. fi. in ca.* 2. *extra de ser. nŏ ordi.*

*Auth. hæc corrigit. §. seruos. in. l. iubemus. & loquitur quando seruus clericatur: lex sequens cum authen. verŭ. loquitur, quãdo monachatur. Salycetus.*

SI seruus sciente[a] domino & non contradicente in clericũ ordinatus fuerit ab episcopo: ex hoc ipso quòd constitutus est, liber & ingenuus erit. ℣ Si vero ignorante[b] domino ordinatus fuerit, liceat[c] domino intra anni vnius spacium & seruilem fortunã probare,[d] & seruum suum accipere. ℣ Si vero seruus sciente vel nesciente domino (sicut diximus) ideo quòd in clero constitutus liber est factus, ministeriũ ecclesiasticum reliquerit, & ad seculare m vitam transierit, suo domino ad seruiendum tradatur.[e]

*Nota, quòd consensus per aliquem præstitus contẽplatione certæ causæ finalis, tandiu intelligitur durare, quandiu durat causa in esse. Bal. vel sic: Serui possunt cum licẽtia domini monachari: sed vitam monasticam deserentes, ad prioris domini seruitutem restituuntur. Salycetus.*

XXXV. Iidem. AA. Sebastiano præfecto prætorio.

SEruis, si dominorũ fuerint volũtate muniti, solitariam vitam[f] participandi licẽtia non denegetur: dum tamen eorum domini non ignorent. ℣ Quòd si seruis suis ad monasteriorum cultum migrandi tribuerint facultatem, eorundem seruorum dominio, donec iidem serui in eodem monachorũ habitu durauerint, spoliandos esse censemus. Alioqui si relicta fortè vita solitaria ad aliam quamlibet sese conditionem trãstulerint, certum est eos ad seruitutis iugũ, quam[g] monasticæ professionis cultu euaserant, reuersuros. Dat. Non. Feb.

IN AVTHENTIC. de sanc. episc. §. sed hæc quidẽ. col. ix. consti. fin.

*Non potest breuius summari. Salyce.*

EPiscopalis ordo liberat[h] à fortuna seruili vel adscriptitia, sed non à curiali,[i] siue officiali. nam & post ordinationem durat, ita vt per subiectam vel interpositam personam officium adimpleatur, nisi curiæ vel officio restituatur.

IN AVTHENTIC. de monachis. §. hinc autẽ. col. j. consti. v.

*Seruus legitime monachatus liberatur à iugo seruitutis. Salycetus.*

VErum[k] & si legitimo probatus experimento monachus efficiatur euadet iugũ seruitutis. Debent enim per triennium antequam monachi efficiantur, in monasteriis permanere:[l] postea vero si monachi facti fuerint, liberi erunt.

*Clerici non debent se intromittere de iurisdictione ad eos non pertinente. nec de insinuatione testamentorum. Bald. vel sic: Insinuatio siue publicatio testamentorum debet fieri in vrbe coram magistro cẽsus, non coram aliis iudicibus, nec ecclesiarum defensoribus. Salycetus.*

XXXVI. Imp. IVSTINVS. A. Archelao. præfecto prætorio.

REpetita[m] promulgatione, non solum iudices quorũlibet tribunalium, verumetiam defensores ecclesiarũ huius almæ vrbis, quos[n] turpissimum insinuandi vltimas deficiẽtium volũtates genus irrepserat: prę-monendos esse censemus, ne rẽ attingant, quæ nemini prorsus omnium secundum constitutionum præcepta, præterquam magistro census cõpetit.[o] Absurdum[p] etenim clericis est, immo etiam opprobriosum, si peritos[q] se velint ostẽdere disceptationum[r] esse forensium: ℣ Temeratorib⁹ huius sanctionis pœna quinquaginta librarum auri[s] feriendis.

*Si captiui instituantur hæredes, vel pauperes, valet institutio, & venit distribuenda sine quartæ deminutione. hoc dicit secũdum Iaco. But. vel sic: Valet institutio facta de captiuis vel pauperib⁹ in genere: nec vitiatur propter incertitudinem. Et in primo casu capit episcopus hæreditatem, & distribuit. In secundo vero casu si in loco sit aliquod hospitale pauperum, pertinet ad illud: & si sint plura, pertinet ad pauperes. Si vero nullum, idem quod in primo casu, vt episcopus capiat tanquam hæres, & distribuat. alienando mobilia & immobilia reseruando. Et si nominata esset certa persona vel locus, ad illum pertinet: nec episcopus aliquid agere debet: nec debet aliquam vilitatem sibi appropriare de talibus, relictis. Pau. de cast.*

*Si quis ad declinandam.* Ad euidentiam huius. l. vide. c. si pater. de testa. lib. vj. & not. quòd directus titulus institutionis non subiacet Falcidiæ. & ideo dicitur hic, quòd ad declinandam legem Falci. testator vtebatur via directæ institutionis captiuorũ vel pau-

*Additio.*

a *Vide distinctionem* inclusiue.

b *Ignorante.* scilicet, quod præsumitur: vt ff. de proba. l. verius. & j. qui mili. non pos. l. super seruis. lib. xij.

c *Liceat.* id est, licitŭ est. Accursius.

d *Probare.* id est, quod possederit eum vt seruum ante ordinationem. nam ille debet pbare se non esse seruŭ, cum non sit diu in libertate moratus, & bona fide. ff. de acquir. pos. l. iij. §. si seruus. & hoc si secularis sit clericus: & sic hic loquitur. Si autē monachus sit, puta quòd monasterium possideat eum, & ego debeo probare seruilem conditionem, id est, eum meum esse seruum: vt in authen. de monachis. §. hinc autem. col. j. Sed quid si est factus sacerdos, vt in casu istius authen? Respŏdetur, remanet, sacerdos, sed peculium redditur domino, diaconus se reddat domino, vel alium seruum pro se æque bonum: vt in decre. liiij. distin. c. si seruus absente. Si autem episcopus sciuit, tunc in duplum domino emendat: vt. e. dis. c. si seruus. Loquitur ergo hic in clericis vsque ad subdiaconatŭ inclusiue.

e *Tradatur.* aliàs, redditur curiæ suæ: liber vero clericus factus relinquens monasteriũ, tradatur curię: vt. ŝ. eo. authen. sed neque curialem. quę est contra. & est hæc & superior in authen. de san. epis. in. §. si seruus. & illa in §. adscriptitios. col. ix.

f *Seruis. Vitam.* scilicet monachorum. nŏ ita si aliàs fiebat clericus: vt. ŝ. l. proxi. §. seruos. sed & illud ibi corrigitur per authen. si seruus.

g *Quam.* scilicet seruitutem. aliàs, quod: scilicet iugum. in eo.

h *Episcopalis. Liberat.* scilicet omnino seruum.

i *A curiali.* nisi per. xv. an. prius excesserit vitam: vt. ŝ. eo. authen. sed neque curialem.

k *Verum.* etsi efficiatur seruus.

l *Permanere.* hoc si dubia est eius conditio: alioquin prout abbati videbitur, statim cucullam poterit ponere, & facere monachũ: vt in authen. eo. §. si quis autem ad. & hæc est de monachis. §. hic autem. colla. j.

m *Repetita.* Nota bene istam. l. & ad hoc semper allegatur, quòd quando iurisdictiones sunt distinctæ & limitatæ, non habet locum prorogatio: & pone exemplum vt per Pau. de cast. hic. *Additio.*

m *Repetita.* nam & alibi hoc est dictum: vt infra, de testamen. l. consulta.

n *Quos.* scilicet defensores. Accursius.

o *Competit.* hodie etiam defensori ciuitatis: vt in authen. de defen. ciui. §. interi. col. iij. Immo etiam veteri iure defensori ciuitatis competebat: vt. j. de testamen. l. omnium. & j. de dona. l. in hac. & fit hæc publicatio sic, quia hæres institutus in testamento scripto à testatore vel alio priuato, vel sine scriptura, adit magistrum cẽsus, vt illam scripturam, cum testes sua figilla recognoscãt, vel dicta testium in publicam scripturam redigat, & erit plena ammodo securitas, licet testes pereant: vel prima scriptura, vt hic, &. j. de test. l. ij. Sed qdã nũcupatiuũ tãtũ testamẽtũ dicũt publicã dũ, quia ergo modicũ lucri pro his dabatur, clerici cupidi hoc sibi vsurpabant. *Publicatio testamenti quo modo fiat.*

p *Absurdũ.* quod hęc lex remouet.

q *Si peritos.* vt prohibita non faciant: permissa autem à lege faciunt: vt. ŝ. eo. l. placet. & ideo scire leges debent: vt. j. de leg. & cõstit. l. leges. iij.

r *Disceptationum.* id est, eorum quæ disceptabantur in foro.

s *Auri.* & etiam sacri legium committũt: vt j. de cri. sacr. l. iij.

BIU Cujas

vel pauperũ. Et idem in substitutione directa secundũ Bal. quem de hac materia vide plenius hic.

a *Ad declinandam.* id est, ad euitandam.

b *Legem Falcidiam.* s. dolo bono. & est similis dolus vt in auth. vt lice. ma. & aui. in prin. col. iij.

c *Reliquisse.* in testamento, quod faciunt, postquam redierint. Nã instantes non possent testari: vt. ff. de testa. l. eius. in prin.

d *Valere.* sed nõne superfluit hæc per illã. l. supra, eod. nulli? Resp. non: quia hæc in institutione: illa in singularibus relictis.

e *Simili modo.* & hoc videtur superfluũ per l. s. e. id quod pauperibus. sed & illud de singularibus relictis. Sed licet euitetur hoc modo Falcidia iure institutiõis: an euitatur Falcidia iure naturæ, vt possit exhæredari filiꝰ vel prꝫteriri? Resp. nõ. nam qui vult deum instituere, & filiũ exhæredare: aliũ pro cõsilio quærat, & recipiat, nõ Augustꝰ. xvij. q. iiij. c. fi.

f *Degere.* vbi de lare scilicet dubitabatur. sic &. s. e. l. nulli. §. sin autẽ persona. &. §. quod si testator. & arg. ff. de cond. & demon. l. quæ condicio. §. cum ita.

g *Se mouentium.* quid de immobilibus? certe idem eadem ratione.

h *Minui.* sic & Deus potest hæres instituere: vt in auth. de eccle. ti. *iste vers. &* §. si quis i nomine. col. *vers. seq. vi* ix. & ei legari: vt. ff. ad *dẽtur hodie* legẽ Fal. l. j. §. ad muni- *correcti per* cipiũ. Idem de aliquo *tex. in.* §. *si* sanctorũ: vt in auth. de *quis autẽ p* eccl. ti. §. si quis autem *redẽptione.* vnũ sanctorũ. & in his *in auth. de* omnibus casibus vide- *eccl. tit. vbi* tur cessare Falcidia: cũ *dicitur indi* ad pias causas sunt re- *stricte, quòd* licta: vt in auth. de ec- *est in arbi-* cle. ti. §. si autem hæres. *trio episcopi* & sic corrigitur. l. illa. *quomodo ve* ff. ad. l. Fal. l. j. §. ad mu- *lit tale re-* nicipiũ. quæ permitte- *lictũ distri-* bat detrahi Falcidiã de *buere: quod* legato relicto deo. Vel *seruant epi* aliud quãdo deo, aliud *scopi de cõ-* quando relinquitur ad *suetudine:* piã causam. Alij vt Al. *vt dicit Bar-* & R. dicunt, quod tũc *to. hic.* demum cessat Falcidia in legato ad pias causas relicto, quando hæres fuit cõtumax in soluẽdo: & sic intelligũt dictam auth. de ec. ti. §. si

*Filiis bona potius quàm ecclesiæ sũt relinquenda.*

† *Dic quod*

*Minui.* sic & Deus

*Se mouentium.*

*Degere.*

*Simili modo.*

*Valere.*

*Reliquisse.*

*Legem Falcidiam.*

*Ad declinandam.*

XXXVII. Imp. IVSTINIANVS. A. IOANNI. PP.

SI quis ad declinandam [a] legem Falcidiam, [b] cum desiderat totam suam substantiam pro redemptione captiuorum relinquere, eos ipsos captiuos scripserit hæredes, ne videatur quasi incertis personis hæreditatis instituti iudiciũ suum oppugnandũ reliquisse: [c] sancimꝰ ciusmodi & talem institutionẽ pietatis intuitu valere, [d] & non esse resp uẽdam. ℣ Sed & si pauperes quidem scripserit hæredes, & non inueniatur certum ptochotrophium, * vel certæ ecclesię pauperes de quibꝰ testator cogitauerit, sed sub incerto vocabulo pauperes fuerint hæredes instituti: simili modo [e] & huiusmodi institutionem valere decernimus. ℣ Et si quidem captiuos scripserit hæredes, ciuitatis in qua testator larem fouere ac degere [f] noscitur, episcopus & œconomus hæreditatem suscipiant: & omnimodo in redemptionem captiuorũ procedat hæreditas, siue per annuos reditus, siue per venditionem mobilium seu se mouentium [g] rerum sit: nullo penitus hoc ex lucro, vel œconomo, vel episcopo, vel sacrosanctæ ecclesiæ relinquendo. Si enim propter hoc à speciali hærede recessum est, vt non Falcidiæ ratio inducatur: quomodo ferendum est hoc, quod in sacrum venerit, per Falcidiã vel aliam occasionem minuit? [h] ℣ Vbi autem † indistincte [i] pauperes scripti sunt hæredes, ibi xenonem [k] eius ciuitatis omnimodo hæreditatẽ nanciscꝰ: & per xenodochum in ægrotãtes fieri patrimonij distributionẽ, secundum quod in captiuis cõstituimus, vel per redituum annalium erogationem, vel per vẽditionẽ rerum mobiliũ, vel sese mouẽtiũ, vt ex his res ĩmobiles cõparentur, [l] & anpuus victus ægrotantibꝰ accedat. Quis enim pauperior est hominibus, qui & inopia tenti sunt, & in xenone repositi, & suis corporibus laborãtes, necessarium victum sibi non possunt afferre? Licentia [m] omnino danda & in priore [n] & in secunda [o] specie & actionem mouere, & debita exigere: [p] vt in captiuos vel in ægrotantes cõsumantur. Si enim hæredum eis [q] & ius & nomen dedimus, sine [r] Falcidię tamen legis emolumento: necesse est eos debita exigere, & creditoribus respondere. Sin autẽ [f] ampliores in ciuitates xenones vel ptochotrophia* sint: ne incerta videatur pecuniarũ datio, [t] tunc ei xenoni vel ptochotrophio, qui pauperior [u] esse dignoscitur, easdẽ res vel pecunias adsignari cẽsemus, hoc videlicet discutiendo à viro reuetẽtissimo locorũ antistite, [x] & sub eo constitutis clericis. ℣ Sin autẽ nullus xenõ in ciuitate inueniatur: tunc secundum de captiuis sanctionẽ [y] pro tẽpore œconomꝰ sacrosanctæ ecclesiæ vel episcopus hæreditatẽ accipiat, & sine Falcidiæ ratione pauperibꝰ qui in ciuitate sunt, vel penitus mendicantibꝰ, vel alia sustentatione egẽtibus, eædem pecuniæ distribuantur. ℣ Hæc tamẽ omnia locum habere sancimus, quando nõ certi xenonis vel certi ptochotrophij, vel certę ecclesię nominatio à testatore subsecuta est, sed incertus est eius sensus. ℣ Sin autem in personam certam venerabilémve certam domũ respexerit ei tantũmodo hæreditatẽ vel legatum cõpetere sancimꝰ, nulla Falcidia nec in hac parte intercedente. In omnibus autẽ huiusmodi casibꝰ cœlestes iracundias, sacrosanctarum rerum administratores expectent, si qualecũque lucrũ ex huiusmodi gubernationibus sibimet acquisierint, vel si hoc committi ab alio consenserint, [z] & non grauissima pœna & interminatione, quod perperam factum est, studeant corrigere.

IN AVTHENTIC. vt cũ de ap. cog. §. si vnum de prædictis. col. viij. constitu. xj.

*Negligens redimere testatorem vel cognatum à carcere, eius successionem sperare non debet: quia applicatur ecclesiæ, expẽdenda in redemptionem captiuorum, saluis aliis capitulis testamenti. parcitur tamen minori. 18. annis. & qui propriam non habet pecuniam, potest vendere res captiui pro ipsius redemptione, qui cogitur habere ratum. Bald. vel sic: Sperans hæreditatem alicuius ex testamento, vel ab intestato: si non redimat illum de carceribus, cũ potest, & ille ibi moriatur, priuatur eius successione. & deuoluitur ad ecclesiam distribuenda in redemptionem captiuorum. Paul. de cast.*

SI captiui [a] alicuius liberi seu cognati [b] redemptionẽ eius neglexerint: non solũ exhæreautem hæres. colla. ix.

i *Indistincte.* aliàs, indiscrete.

k *Xenonem.* quasi hæredem. & hoc quando est vnus xenõ, & alius nõ dicat spectare ad se hæreditatem.

l *Comparentur.* hoc est plus in pauperibus quã in captiuis: quia ibi nõ emunt alię possessiões.

m *Licẽtia.* omnino dãda. s. episcopo vel xenoni, quos quasi hæredes dicimus.

n *Et in priore.* vbi captiui sunt hęredes scripti.

o *Et in secunda.* vbi pauperes.

p *Exigere.* s. episcopũ.

q *Eis.* scilicet episcopis, & œconomis.

r *Sine Falcidiæ.* est ergo hæres nomine sed nõ re: vt instit. de fidei cõ. hære. §. restituta. & ff. de cu. fu. l. pe. Hodie etiã si certa persona instituitur, cessat Falcidia in relicto ad pias causas: vt. j. dicitur.

s *Sin autem ampliores.* id est, plures.

t *Datio.* i. relictum à testatore vt detur.

u. *Pauperior.* Et pdest paupertas: vt hic, &. ff. de trãsac. cũ hi. §. in pona. &. §. si ĩ annos. & j. de op. lib. l. j. &. ff. mã. l. si procuratorem. §. si ignorãtes. & in authẽ. de ec. ti. §. si quis autẽ vnũ sanctorum. col. ix. & vilitas prodest: vt. ff. qui & à qui. si quis habẽs. Argu. cõtra in authẽ. de test. §. sancimꝰ. col. vij. & fere in oĩbus delictis vbi grauius ex vno delicto punit ignobilis siue vilis, quàm nobilis: vt. ff. de incen. rui. nau. l. Pedius. & de pœn. l. capitalium. §. fi. & ad legẽ Corn. de fal. l. j. in fi. & j. ad leg. Fal. de pla. l. fi. &. j. vt nemo [a] pri. titu. l. ij. circa prin. Accursius.

x *Antistite.* id est, episcopo.

y *Sanctionem.* s. eod. in prin.

z *Consenserint.* Nota aliquẽ puniri quia cõsentit malo, vel quia non corrigit malum, ac si ipse faceret. sic. j. de cõmer. & mor. l. ij. & in decre. ij. q. vij. c. negligere.

a *SI captiui.* Hæc est in authẽ. vt cum de app. cog. §. si vnũ de prædictis. col. viij.

b *Seu cognati.* alicuiꝰ

captiui

*Paupertas prodest.*

*Vilitas prodest.*

[a] *Vide plene p Ang. Aret. §. si quis. & ibi etiã Christo. Porc. & Iason. in suis additio. & Bar. in. l. ij. licitas. §. fi. ff. de offi. præsi.*

BIU Cujas

captiui redemptionem, & cæt.

a *Etsi.* id est, quanuis.

b *Capitulis.* Nota ergo quinque specialia hic. Primum, q̃ valeant legata, licet non valeat testamentum: regulariter contra: vt j. de fideicom. l. eam quã. Secundum, quòd id quod aufertur indigno, applicatur ecclesiæ. sed regulariter cõtra: vt. j. de his qui. vt indigno. hæreditas. Tertium, vt quòd qui nõ est dominus, rẽ captiui alienat. legis auctoritate permittente. regulariter contra: vt ff. de acquiren. rerũ do. l. traditio. Quartum, quia minor. xviij. annis nõ patitur huius. l. pœnã, cũ aliàs regulariter etiam impuberes doli capaces ex delictis teneantur: vt instit. de ob. quæ ex delic. §. pe. Quintũ, quia maior xviij. ãnis minor. xxv. an. non restituitur. regulariter contra: vt. ff. de mino. l. j.

c *Expendenda.* scilicet hæreditas.

d *Redimere supersedeant.* loquitur forte de his, qui veniunt ad successionẽ. nec enim defertur successio cuilibet redimenti: vt in furiosi liberis: vt. j. titu. j. authen. liberi.

e *Accipiuntur.* sícque concordat cũ iure Lõgobardorum.

f *Habere ratum.* nam qđ legitime est factũ, rescindi nõ debet: vt. j. de admi. tu. l. sancim⁹. j.

g *CVm lege Leoni na.* quã habes ẽ. eo. ti. l. sacrosanctæ.

h *Addito.* scilicet eadem. l. in fi.

i *Debeant.* i. possint.

k *Exorta.* & similem habes solutionẽ vt nõ possint expugnari per querelam: vt. j. de inof fi. testa. l. fi. §. in his itaque. &. j. qui test. face. possl. fi.

l *Secundum leges.* i. secũdũ legũ solẽnitates: vt. ẽ. titu. j. l. generali.

m *Elogia.* i. testamẽta.

n *Super his.* s. peculiis.

o *Subiacere.* hodie huiusmodi peculia, id est testamẽta super his peculiis facta, vident subiacere querelæ: vt in auth. vt cũ de app. cog. §. & hæc quidem de parentum. col. viij. &. ẽ. eod. authen. presbyteros. quam quidam hic legunt. Vel dic vt ibi diximus in auth. presbyteros. Item in episcopo alia ratione corrigitur hæc lex: quia cum hodie sui iuris sit, vt. ẽ. eo. authẽ. sed episcopalis. non potest habere peculiũ: vt. j. de inoffi. test. l. fin. Nec tamen testari potest nisi de his rebus quæ dicuntur. ẽ. eod. authen. licentiam. Accursius.

*SI quis.*] *CASVS* in terminis talis est: Mutuaui pecuniã cuidã sacerdoti: & conueni, q̃ renunciaret priuilegio suo seu foro: & mihi corã alio iudice respõderet seu solueret. quæritur, nũquid sibi præiudicet? Et videtur, quòd sic. h. d. primo. Sed instatur quærẽdo de ratione. Respõdet Imperator, q̃ duplex est ratio. Prima, quia clericus nõ debet decipere cõtrahẽtes secũ. Secũda, quia regula iuris est, q̃ vnusquisq; potest renunciare iuri introducto pro se. Sed vlterius instatur: nunquid habeat locũ in præteritis cõfessionib⁹ seu renũciationibus? Respondetur, q̃ sic, nisi in cõtrarium lata sit sentẽtia, vel amicabiliter sit compositum. Bald.

p *Si quis.* s. clericus, vel alias priuilegiatus.

q *Licere venire.* immo videtur licere: vt. ff. de iur. om. iud. l. si cõuenerit. quæ est contra. Sed hic fuit pactum in scriptura redactũ: ibi nõ. Sed nõ valet: vt. j. de pac. l. pactum, quod bona fide, &c. vel illa in actore: hæc in reo. Et hoc non valet vt. ff. de re. iud. nõ debet actori. Tu distingue an velit p pactũ iurisdictionem prorogare: quod non potest nisi lite cõtestata. vt ibi an euitare: quod potest, vt hic. Fallit autẽ hæc regula in multis casib⁹, quos dic: vt. j. de pac. l. si quis in conscribendo. vbi est hæc lex de verbo ad verbũ: & quæ hic desunt, ibi supplebis.

† *Hæc lex nõ procedit hodie in clericis: quia non possunt priuilegio fori renunciare. c. si diligẽti. extra de foro cõp.*

r *Qui*, scilicet casus.

*GEneraliter.* Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictũ suũ seu statutũ. Secũdo declarat. Tertio prorogat. Secũda ibi, eos tamen. Tertia ibi, & hoc non solum. Bald. *CASVS.* in terminis talis est: Quæritur fuit ab Imperatore: Aliqui clerici sunt diaconi, & alij subdiaconi, vel cæteri clerici. nunquid cõpelluntur subire tutelas vel curas eis delatas? Resp. Imperator, quod non. Sed nunquid est verũ de curis non solũ adultorum, sed furiosorum prodigorum & cæterorum? Respõ. q̃ sic. Sed instat quærens: pone q̃ quidam sunt clerici vagantes per mũdum: nũquid illi gaudẽt priuilegio? Resp. Imperator, q̃ non. Quarto instat quærens: nunquid prædicta habeant locũ in ciuitate Romana & Cõstantinop. Respõ. Imperator, q̃ in omni loco vbi Christus colitur. Bald.

*Diuisio.*

† *Hæc lex est canonizata. 16. q. 1. generaliter.*

s *Nõ sint clerici.* quia nec hoĩes: vt in auth. de mona. §. j. &. §. si aũt vxorem. col. j. secundum quosdã. sed tamen si perquiras, minime eos nõ esse homines ex authen. præallegata reperies. Tu dic, nõ sunt clerici. s. semper. quandoque enim sunt, quandoque non.

t *Ipso iure.* nã & si intra cõstituta tẽpora quinquaginta dierũ nõ se excusẽt, tũ nõ iudicãt sibi: qđ in alio nõ cõtingit: vt ĩsti. de excu. tu. §. qui aũt excusare. & vt. j. de ap. ciues & incolę. secũdũ Io. hodie autẽ nõ possunt esse nisi legitimi, exceptis episcopis & monachis, qui nec legitimi esse possunt vt in authen. eo. §. deo autem amabiles. col. ix. vnde lege hic authen. presbyteros.

*Episcopi & monachi tutores esse non possunt.*

u *Datiuæ.* quæ datur à iudice.

x *Dantur.* vt prodigo & illis qui suis rebus superesse non possunt;

dari possunt, sed etiam lege denegatur eis successio: etsi a fuerint scripti hęredes, tãtũ valeat testamentũ in aliis capitulis. b ⁋ Hæc ergo successio defertur ecclesiæ ciuitatis eius, expendenda c scilicet in captiuorum redemptionem. Multo magis si extraneos instituerit, qui redimere supersedeãt. d Excipit minor octodecim annis. ⁋ Qui autẽ redimere studeant, si proprias nõ habeant pecunias, super quibuslibet rebus ipsius in eam causam recte contrahunt etiam si minores vigintiquinq; annis sint, maiores tamen octo decim, qui tamen pro maioribus vigintiquinque hic accipiuntur. e Et captiui si reuersi fuerint, coguntur habere f ratum contractum. Eadem pœna est parentum, si redemptionem neglexerint liberorum.

*Testamẽta facta super peculio quasi castrensi clericorũ, non subiacent querelæ inofficiosi. h. d. subiacent tamen conditioni ex lege vsque ad legitimam debitam filiis & parentibus: vt supra, eod. auth. presbyteros. quam quidam hic legunt. Bald.*

XXXVIII. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm lege Leonina g viris reuerentissimis episcopis & presbyteris & diaconis peculiũ habere quasi castrense concessum est, eo addito, h vt & in ipso testari possint: dubitabatur, si huiusmodi testamenta debeant i de inofficioso querela expugnari, cũ de omnibus personis q̃ huiusmodi peculiũ meruerũt, eadẽ fuerat quæstio exorta. k ⁋ Sancimus itaq; viris reuerẽtissimis episcopis & presbyteris & diaconis, qui tale peculiũ, quasi castrense possidẽt, super his tantũmodo reb⁹ quæ quasi castrẽsis peculij sunt, nõ solũ vltima cõdere secũdũ leges l elogia m licere (qđ ex Leonina cõstitutione descẽdit) sed etiã eorũ vltimas volũtates sup his n tantũmodo habitas, de inofficioso querelæ minime subiacere. o Dat. Non. Feb.

*Clerici confessione vel pacto possunt renũciare priuilegio fori, ne decipiant contrahentes: & valet renunciatio, nisi contra eam sit lata pronunciatio, vel facta transactio. Bal. vel sic: Licitum est vnicuique renunciare iuri suo. h. d. secundum. Bart.*

XXXIX. Idem. A. Ioanni. P. P.

B SI quis p in conscribendo † instrumẽto sese confessus fuerit, nõ vsurũ fori præscriptione ppter sacerdotij prerogatiuã: sancimus nõ licere ei aduersus sua pacta venire, q & cõtrahẽtes decipere: cũ regula sit iuris antiqui, oẽs licẽtiã habere, his quę pro se indulta sunt, renunciare. Quã generalẽ legem in omnibus casibus obtinere sancimus, qui r necdũ per iudicialem sententiam vel amicabilẽ conuentionem sopiti sunt.

*Personæ hic enumeratæ habent immunitatẽ à tutelis & curis, vt inhæreãt diuinis ministeriis: quæ causa cessante, cessat effectus. vel sic: Clerici in sacris ordinibus cõstituti & etiã monachi licet nõ sint clerici, sunt immunes ab onere tutelæ vel curæ, vt inuiti nõ cogãtur suscipere, dũmodo clericaliter viuant, & ecclesiæ deseruiant: propter quod datur eis hoc priuilegiũ: ideo cessante causa, cessat effectus. & ad hoc semper allegatur ista. l. Pau. de cast.*

XL. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

GEneraliter sancim⁹ omnes viros reuerentissimos episcopos, necnõ presbyteros, diaconos & subdiaconos, & præcipue monachos, licet non sunt clerici, s immunitatẽ ipso t iure oẽs habere tutelę siue testamẽtarię, siue legitimę, siue datiuę: u & non solũ tutelæ eos esse expertes, sed etiã curæ nõ solũ pupillorũ & adultorũ, sed & furiosi, & muti, & surdi, & aliarũ psonarũ quib⁹ tutores vel curatores à veteribus legibus dãtur. x

BIU Cujas

sunt: vt in authen.e.§. deo autē.& insti.de cu. §.furiosi. quam authē. lege,quæ incipit,presbyteros.

a *De relictis.* sic ergo cessante causa cessat & effectus.sic &.ï.de hære.l.j.&.ff. de mi.l.j. & de testa. mili.l.fi. &.ŝ. eo.authē.sed neque tu. & authē.si seruus.ff. ꝑ soc.l.actione.§. item si alicuius.& insti.de excu.tu.§.itē hi qui reip. & .ff. de excu. tut.l. si duas.§.pen.ar.cōtra.ff. de postu.l.j.§. sexum. sed ibi[a] impulsiua: hic est finalis causa.

*Causa cessante,cessat effectus.*

*a Istā sol. sequitur Bald. & doc.hic.*

b *Presbyteros. Subdiaconos.* Hic no. quòd his, scilicet tātū qui sunt in sacris ordinibus constituti,datur immunitas: ergo inferioribꝰ denegatur: cōpelluntur ergo exorcistæ & alij esse tutores. Sed isti possunt esse legitimi volentes, sed non testamentarij vel datiui: episcopus autē vel monachꝰ nullo modo: vt. ï.e. authē.in fi. & in authen. vnde hæc sumitur. §. deo amabiles.col.ix.

*Immunitas à tutela datur tantum in sacris cōstitutis.*

c *Vel curam.* loquitur de cura furiosi vel ꝑdigi,ad quam per.l.xij. tabu. vocantur agnati: vt instit.de cura.§. furiosi.

d *Si quis autem sic fecerit.* id est,si declarauerit hoc intra quatuor menses. ergo si nō fecerit, hoc præiudicat in alios secundū Pau. sed Py. Ir. & Azo. & nos contra.& dic,si qs autē sic fecerit, id est si ita tutelam susceperit soléniter: nec enim eā aliter suscipere debet, nullū ex hoc, &c. vt.ï.de excu.tut.l. volūtarie. &.ï. de his qui spon.pub.mu. sub.l.ij. &.iij.lib.x. Iteē nūquid susceptio vnius excusat ab aliis:vt aliàs tres tutelæ excusant:vt insti.de excu. tut.§. item tria? Respon.sic, secūdū P. Sed tu dic suum priuilegium excusare eū,nō susceptioné huius:sed per hāc susceptioné renunciatum nō videtur priuilegiū: vt dictum est.

c *Raptores. Diaconissarum.* Idē in qualibet muliere. Azo.

f *Irreuerentiam.* id est, contra dei reuerentiā. sic &.ï.de hære.l.Manichæos. & hoc si est,

ℙEos tamen clericos & monachos huiusmodi habere beneficiū sancimus, qui apud sacrosanctas ecclesias vel monasteria permanent, nō diuagantes, neq; circa diuina ministeria desides: cum propter hoc ipsum beneficiū eis indulgeamus, vt aliis omnibus derelictis, [a] dei omnipotentis ministeriis inhæreant. Et hoc non solū in vetere Roma, vel in hac regia ciuitate,sed & in omni terra vbicunque Christianorum nomen colitur,obtinere sancimus.

IN AVTHENTIC. de sanc. episc.§. deo autē amabiles.col.ix.consti.fi.

*Illi qui non coguntur ad tutelam, sed sponte recipiuntur ad ipsam,debent voluntatem suam intra quatuor menses declarare in scriptis.Bal.vel sic:Ad legitimam tutelam volēs admittitur clericus, nisi sit episcopus vel monachus.Salyce.*

PResbyteros, diaconos, aut subdiaconos [b] iure cognationis ad tutelā vel [c] curam vocatos suscipere permittimus, si tamen intra quatuor menses ex quo vocati sunt, apud iudicem competentem in scriptis declarauerint talem administrationem propria se volūtate suscepisse.ℙSi quis autē sic fecerit, [d] nullū ex hoc prejudicium circa alienam tutelam vel curam patiatur.ℙEpiscopos autē vel monachos tutelā alicuius personæ subire non permittimus.

*Raptores mulierum hic descriptarū puniūtur pœna capitis, & omnium bonorum amissionis:& deprehēsi in crimine possunt ab his quorum interest occidi. & si aufugerint,debent capi, & remitti ad locum delicti post probationes legitimas puniēdi. Eadem pœna puniuntur qui eis tempore rapturæ auxilium præstiterunt: sed consciis & ministris licet capite puniuntur, bona non adimuntur. Bal.vel sic: Mulierum dedicatarum raptores capite puniuntur, etiam si mulieres fuerint volentes:bonaq; eorū quoad proprietatē monasterio vel ecclesiæ ipsarum applicantur: vsusfructus autem ipsis mulieribus debetur: & in flagranti crimine reperti à personis hic nominatis possunt occidi impune:sociantesq; ipsos, consciī & ministri pœna hic scripta sunt puniendi. Salycetus.*

XLI. Idem. A. Hermogeni magistro officiorum.

RAptores virginum, vel viduarum,vel diaconissarū, [e] quæ deo fuerint dicatæ, pessima criminū peccantes,capitis supplicio plectendos esse decernimus: quod non solum ad iniuriā hominū,sed & ad ipsius omnipotētis dei irreuerentiā [f] cōmittitur.ℙQui itaque huiusmodi crimen cōmiserint,& qui eis auxilium tēpore inuasionis præbuerint:vbi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagrāte crimine deprehēsi à parentibus sanctimonialiū virginum, vel viduarū, vel diaconissarū, aut earū consanguineis,vel tutoribus,seu curatoribus,[g] conuicti [h] interficiantur.ℙSin autē post cōmissum tam detestabile crimen aut potentatu raptor se defendere,aut fuga euadere potuerit: in hac quidē regia vrbe tam viri excelsi prefecti prætorio, quàm gloriosissimꝰ præfectus vrbi: in prouinciis autem tam viri eminētissimi præfecti prætorio per Illyricū & Africā,quàm magistri militum per diuersas nostri orbis regiones, necnon vir spectabilis [i] præfectus Aegypti,& vicarij,& procōsules,& nihilominus viri spectabiles duces,& viri clarissimi rectores,prouinciarum, necnō alij cuiuslibet ordinis iudices qui in locis illis inuēti fuerint, simile studium cū magna sollicitudine adhibeāt, vt eos possint cōprehendere,& cōprehēsos in tali crimine post legitimas & iuri cognitas probationes sine fori præscriptione [k] durissimis pœnis afficiant,& mortis cōdemnent supplicio.ℙBona autem eorum, si hoc cōmissum fuerit in sanctimonialem virginem, quæ vel in ascēterio vel monasterio degit:siue eadē virgo diaconissa [l] constituta sit,siue non:eidem monasterio vel ascēterio vbi cōsecrata est,addicātur: [m] vt ex his rebus & ipsa solatiū habeat, dum viuit sufficiens:& res omnes sacrosanctum ascēteriū seu monasterium pleno habeat dominio.ℙSin autem† diaconissa cuiuscūq; ecclesiæ sit, in nullo tamen monasterio vel ascēterio cōstituta,sed per se degit: raptoris eius substantia ecclesiæ,cuius diaconissa est, adsignetur: vt ex his facultatibus ipsa quidem vsumfructum,dum supereſt,ab eadem ecclesia consequatur: ecclesia vero omnem proprietatē & plenam possessionē [n] earūdem rerum nostro habeat beneficio: nemine vel iudice vel quacūque alia persona hæc audente contēnere.ℙPœnas autē quas prædiximus (id est mortis,& bonorum amissionis)constituimus, nō tantum aduersus raptores,sed etiam contra eos, qui hos comitati in ipsa inuasione & rapina fuerint. Cæteros [o] autē omnes qui conscij & ministri huiusmodi criminis reperti & conuicti fuerint, vel eos susceperint,vel quancūque opē eis tulerint, siue masculi siue fœminæ sint,cuiuscunque conditionis vel gradus vel dignitatis:pœnę capitali [p] tātūmodo subiicimus, vt huic pœnæ omnes subiaceant,siue volentibus, siue nolentibus sanctimonialibus virginibus,siue aliis supradictis mulieribus, tale facinꝰ fuerit perpetratū.

*Sponsus & sponsa sine arra possunt monasterium ingredi. Item vir & vxor saluo pacto dotis & donationis propter nuptias. hoc primo. Pater non po-*

in.i.contra.aliàs ad.

g *Curatoribus.* quōdā.

h *Conuicti.* s. per deprehēsionem, vt negare nō possint. sic &.ï. vt liceat vnicuique si. iu.l.ij.Sed ar.contra.ï. de iudæ.l.nullus.Solu. illud regulare est:istud speciale.Accursius.

i *Spectabilis.* Nota,q sunt clarissimi, & qui spectabiles.Accursius.

k *Præscriptione.* omnē enim honorem, &c.vt ï.vbi sena.vel cla.l.j.

l *Diaconissa cōstituta.* & ita consecrata.

m *Addicantur.* si petātur intra annū:postea autem habet fiscus: vt in authē.e.§. si quis rapuerit.

b *Videlo die ca. fin. extra de præscrip. lib.6.*

n *Plenā possessionem.* scilicet ciuilem.nō naturalē: vt.ff. de acqui. post. l. naturaliter. in princip.Azo. Alij dicunt eā non esse fructuariā, sed habere vsumfructum: vt.ff. de vsufru. defuncta.§.fin. Tertij dicunt per hāc l. quòd vsufructuariꝰ nullā habet possessionē.prima verior est.

o *Cæteros.* Prēter seruos, qui cōcremantur: vt.ï.de rap.virg. circa fi.& quę hic desunt,ibi supplentur in multis. Accursius.

p *Capitali.* non enim spoliētur dictis bonis: immo habebunt bona sui hæredes.

† *Iste text, est singularis: & non reperitur alibi, secundum Bart. hic.*

BIU Cujas

*De eo nobis.*]CASVS. Imperator dicit, quòd fecit multas leges pro statu ecclesiarum: & adhuc paratus est facere: vt in casu præsenti. vt ecce spōsus, qui dederat arras, vult venire ad religionē. olim dans amittebat: recipiēs reddebat in duplum. vtrūque hoc remouet: nam sponsus recuperat: ité illa non reddit nisi simplū. Secundo dicit, si vir vel vxor venit ad religionem. quòd qui intrat, habetur ꝓ mortuo: & sic mulier vel eius hæres dotem rehabēt, vir vel hæres eius donationē ꝓpter nuptias: nisi erant facta pacta de lucrando altero præmoriente: quæ nūc habent locum ac si religiosus esset mortuus.

*Hoc etiā.*]CASVS. Pater debet filium monachū instituere, sicut non monachum. Secūdo, quòd sic succedit ab intestato sicut non monachus. Tertio si post exeat de ecclesia, res remanent apud ecclesiam.

*His ita.*] CASVS. Tria dicit. Primo præcipit, ꝙ nullus Iudęus, hæreticus vel Paganus habeat seruum Christianū: & si habeat, ille seruus catholic[9] sit liber. Secundo, quòd si dominus postea fuerit cōuersus, nihilominus seruus quōdam remanet liber. Vltimo, ꝙ faciāt iudices hæc seruari sub pœna. Vi.

a *Properam*[9]. i animo.
b *Vir quidē*. sanctimonialē eligēs vitā. Azo.
c *Sponsa vero*. scilicet seculo renuncians.
d *Duplū*. id est, duplicatum.
e *Accepisse*. idem est, si qualibet alia legitima causa dirimat spōsalia: vt. j. de spon. l. fi. §. his illud quoque.
f *Et maritis*. In spōso & spōsa aliqua sunt innouata: in maritis autē non. Nam, pro, quia.
g *Lege*. scilicet Græca. nō autē dicit de illa, quæ est in auth. e. §. spōsalibus. &. §. si vero constante. col. ix. quæ hoc idē dicit quia illā post istam posuit.
h *Legitime*. id est, legitimo pacto. & est ibi figura endiadys: vt ibi, pateris libabat & auro, id est, pateris aureis. nā pactus erat vir, si prędecederet mulier, se lucrari mediam dotem: & vxor si prædecederet vir, mediam donationem ante nuptias vel propter nuptias. Vel dic legitime, id est, cum vir laborat inopia, & matrimonium sit sine dote: nam tunc si præmoriatur vxor locuples, vel econtra vir, & vxor superstes laborat inopia: existentibus tribus filiis vel paucioribus superstes succedit in quartam: vt. j. vnde vir & vxor. authē. præterea. Vel pone mulierem fecisse pactum de lucrāda dimidia donatione propter nuptias: virum de lucranda tertia parte dotis.

*Endiadys figura.*

*non potest abstrahere filiū vel filiā de monasterio, nec hac occasione eū exhæredare: sed debet filius vel filia habere legitimam, & est habilis ab intestato succedere. hoc secundo. Non licet Iudæo habere mancipium Christianum: nec eū impedire qui vult fieri Christianus. Bal. vel sic: Potest alter ex spōsis altero inuito religionem ingredi, & soluuntur spōsalia, nec per hoc aliquē pœnam arrarū patitur, quia non videntur dissoluta eius culpa, sed ex iusta & legitima causa. Similiter alter ex coniugibus potest altero inuito religionē ingredi, & dissoluitur matrimonium: nec per hoc aliquā pœnā patitur circa dotem vel donationē propter nuptias, quasi eius culpa matrimoniū sit solutū: habetur tamē ingrediens pro mortuo vel mortua, & sic vindicat sibi locum pactum vel statutum de certa parte dotis lucranda in causa mortis. h. d. vsque ad. §. hoc etiam cognitum. secundum Pau. de cast.*

XLII. Idē. A. Ioanni præfect. præto.

DEo nobis auxiliū prębente, omnia quę pro honore sāctæ ecclesiæ catholicæ ad dei placitū fieri properamus, [a] legibus constituere, & operibus adimplere desideramus. ℣ Et iā quidē multa cum eius auxilio statuimus, quæ ecclesiasticæ doctrinæ atque statui cōueniunt: in præsenti vero hoc pia deliberatione duximus corrigēdū, quod hactenus cōtra dei timorem fiebat. ℣ Cognitū etenim nobis est, quòd si quis sponsus, vel sponsa post datas & acceptas arras voluisset se diuino deputare seruitio, & à seculari cōuersatione recedere, ac sanctimonialem vitam viuere, atque in dei timore permanere: compellebatur vir quidem [b] ea, quę arrarum nomine dederat, amittere: sponsa vero [c] in duplum [d] id, quod acceperat, reddere. quod nostræ mansuetudini religioni cōtrariū esse visum est. ℣ Vnde per præsentem legem in perpetuum valituram iubemus, vt si quis sponsus vel spōsa desiderauerit seculi istius vitam contēnere, & in sanctimonialium conuersatione viuere, spōsus quidem omnia, quæ arrarum nomine, futuri causa cōiugij dedit, sine vlla deminutione recipiat: sponsa autē non duplum (sicuti hactenus) sed hoc tantummodo spōso restituat, quod arrarum nomine acceperat, & nihil ampli[9] reddere compellatur, nisi quod probata fuerit accepisse. [e] Nam & maritis [f] & vxoribus, qui seculo renunciant, iam anteriore lege [g] à nobis prouisum est, vt siue maritus siue vxor religionis causa à coniugio recesserit, & solitariam vitā elegerit: vnusquisque eorū res suas recipiat, quas pro dote vel ante nuptias donatione præstiterat, & hoc tantummodo lucri nomine consequatur ab eo, qui solitariam vitam elegerit, quod debuit legitime [h] vel ex pacto per casum mortis exigere.

*Filiusfamilias inuito patre potest clericari & monachari, & retinet ius succedēdi ex testamēto vel ab intestato: nec ob hoc potest reputari ingratus. Saly.*

Hoc etiam cognitum nobis correctione nostra dignū esse iudicamus, vt si quis in parentū potestate constitutus vel cōstituta, vel forsan huiusmodi iure absolut[9] [i] vel absoluta elegerit se monasterio vel clero sociare, & reliquū vitæ suæ tempus sanctimonialiter degerevoluerit: nō liceat parētib[9] eosdē vel easdē quocunque modo abstrahere, vel ꝓpter hāc tātūmodo causam quasi ingratum [k] vel ingratā à sua hæreditate vel successione repellere, sed necesse sit eis omnimodo, cum vltimā voluntatē suā siue per scripturā siue alio legitimo modo perficiunt, quartam [l] quidē portionem secūdum leges nostras eis relinquere. Sin autē & amplius voluerit eis largiri, hoc eorum voluntati cōcedimus. Sin vero vltimam voluntatem parentes neq; testamento neque alio vltimo elogio declarasse mōstrati fuerint: omnem parentum [m] debet enim reduci maius pactum ad minus, vt fiat legitimum: vt infra, de dona. ante nup. l. cum multę. §. pe. Item quid si ambo ingrediantur? Respon. neuter lucratur: vt in authen. eo. §. si vero constante. in fi. §. Sed quid si volunt ex consensu diuertere, & in seculo remanere? Respon. nō possunt: nisi castitatis concupiscētia: vt in authen. vt licę. ma. & auiæ. §. quia vero. & ex consensu. col. viij. Item no. hic renunciantē seculo haberi pro mortuo: vt in authen. de nup. §. distrahuntur. col. iiij. Sed ar. contra. ff. de ver. ob. l. ex ea parte. §. in insulam. Item not. quod hoc est verum, si alter vult, quòd alius intret: aliās contra: vt in authen. quæ est. j. de repu. l. si constante. & authentic. quod hodie. & in decre. non enim possunt si volunt diuertere ex consensu, nisi castitatis concupiscentia: vt in authē. vt li. ma. & auię. §. quia vero & ex consensu.

a *Accursius.*
i *Absolutus*. per emācipationem puta.
k *Quasi ingratum*. ob hoc ipsum, quòd intrauit monasteriū, exheredari non debet: vt hic, & in authen. e. §. nullam. &. §. interdicimus autem parētibus. Sed quid si ante ingressum ingratitudinis causam commisit? Videtur, quòd non possit exhæredari: quia talis ingressus omnem maculam abstergit: vt in authent. de monachis. in princip. col. j. Vel intellige illud de peccatis, de quibus satisfacere deo potest in monasterio constitutus. sed in nouella videtur dici, quòd ingratitudo purgetur ꝓ introitum. [b] Item quo modo vouet hic filiusfamilias? nam voto non debet obligari: vt ff. de poll. l. si quis rem. §. voto. quæ est contra. sed hic corrigitur. vel hic seipsum, ibi ad aliquid dandum.
l *Quartam*. quæ est hodie triens, vel semis: vt infra, de inofic. testa. authent. nouissima.
m *Parentum*. sed an cæteris agnatis vel cognatis succedere potest? videtur quòd non: quia eorum cognatio est in cœlis, non in terris: vt in authent. quo modo opor. mona. §. non ingrediantur. col. j. Sed dico contra. & quòd dicitur, non habent cognationem in terra, verum est, vt ea occasione exeant monasteria ad colloquendum, cognationem tamen annexam naturalem retinent: vt infra, de codicil. l. fin. &. ff. de reg. iur. l. iura. Sic ergo nota, quòd non nocet mutatio status ad succedendum: vt ff. vnde liberi. l. fi.

*a Adde ꝙ de iure canonico matrimonio nō dū consummato potest alter coniugum altero inuito religionē ingredi, & licitū est in seculo manēti alteri se copulare. c. 2. & ca. ex publico. extra de cōuer. coiuga.*

*b Hoc est expressum in. c. non liceat. 19. q. 3. Quid autē in irregularitate? vide glo. fi. in c. 2. extra de apost.*

*Monachus an agnatis vel cognatis succedere possit.*



BIU Cujas

a *Hæredes.*filij.
b *Pertinere.*vt & in authen.e.de san.epis.§. si monachus.& hoc si tenuit ingressus.aliàs si expressum nó valet,nec valet tacitum, id est rerum translatio:vt.ff.de serui.rusti.prædi.l.item sic.§.qui habet haustum. in fin.§.
c *His.*versus est iste.
d *Tenorem.* Græcarú legum: vt.ï. ne Christianum man.l.j.
e *Eripiantur.*vt.ï. de hære.l.Manichæos. in fi.Sed videtur hoc cõtra Petrum, qui dixit, Serui subditi estote dominis vestris, nõ tantũ bonis & modestis, sed etiam dyscolis.Sed illud intellige dũ serui sunt. nõ autem prohibet eos fieri liberos p l.istam.& sic postea nõ essent serui.
*1.Pet.2.*
f *Reducere.* Ar.cõtra in authen. vt nulli iudi.§.adulteram.col.ix. vbi vir recuperat vxorem.
g *Aeternitas.* id est, nos qui sumus æterni.
h *Gnauiter.*i.sapiẽter. Ignauiter,id est,stultè.

*DE EPISCOPALI audientia,&c.*

*Cõtinuatio.* *Supra de priuilegiis, & officiis clericorũ: nũc de iurisdictione episcopi quam habet in audientia causarum & similibus,ponit,&c.Axo.*
†*Concor cũ hoc.§. & seq.c.1.2. & c.Iudæi. extra de Iudæ.*
i De episcopali audientia.*ac si dicat,de iurisdictione episcopi.*
k Curamq;.*id est, reuerendam sollicitudinem episcopi.*

l *Negociatores.* id est, mercatores. subaudi,etiã si qui,&c. & dic, nostrã: scilicet prícipis. Solebãt enim negociatores quidam Christianos captos ab hostibus redimere, & exigebant vltra id, qđ dabãt. Sed hodie nihil præter preciũ vel operã quinquennalé debẽt exigere:vt.ï.de postli. re.l.fin. & hoc vt fiat, Christiani episcopi ꝓuideant, quibus verus cultus, &c. & supple. Ité prouideãt adiuuare, &c. Vel lege sine suppletione, sic ergo statuitur hic modus in mercãdo.& sic est cõtra.ï. de Iudæ.l. nemo exterus. &.ff. ad.l.Iul. de annona.l.fi.Sol.speciale est in mercatura hominũ. Vel ibi nolebat vendere: hic sic. & secũdũ hoc pones hic casum in qualibet mercatura rerũ quibus homines indigent ad viuendũ,& sunt venales: vt ar.ff.de offic. præfe. vrb.l.j.§.cura. &.ff.de

*Mercandis reb⁹ an posit mod⁹ institui.*

substãtiam hæredes[a] quibus ab intestato competit secundũ leges nostras,sibi defendãt: nullo eis impedimento ex sanctimonialí conuersatione generãdo, siue soli, siue cum aliis ad successionem vocantur.

*Bona monasterio quæsita per ingressum, non reuocantur,licet ingressi ad secularem remeauerint vitam.Salyce.*

Huius autẽ perpetuæ nostrę legis beneficia eos volum⁹ obtinere, qui in monasterio vel clericatu perseuerauerint.Nã si qui eorum,de quibus præsentẽ legem posuimus,sanctimonialem vitam elegerint, ad secularem autem cõuersationẽ postea remeauerint: iubem⁹ omnes eorum res ad iura eiusdem ecclesiæ vel monasterij à quo recesserint,pertinere.[b]

*Iudæis, Paganis vel hæreticis non licet seruos Christianos habere:quinimmo statim liberi efficiuntur.Et nõ Christianus ad catholicam fidem cõuersus, liber efficitur,nec dominus aduersus eum restituitur.Saly.*

His[c] ita† dispositis, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus vel Paganus vel hæreticus seruos Christianos habeat. quòd si inuenti in tali reatu fuerint, sancimus seruos omnibus modis liberos esse secundum anteriorẽ nostrarum legũ tenorẽ.[d] ℣ In præsenti autẽ hoc amplius decernim⁹, vt si quis ex prædictis Iudæis,vel Paganis,aut hęreticis habuerit seruos nõdum catholicæ fidei sanctissimis mysteriis ĩbutos, & prędicti serui desiderauerint ad orthodoxam fidem venire:postquam catholicæ ecclesiæ sociati fuerint, in libertatem modis omnibus ex præsenti lege eripiãtur:[e] & eos tam iudices prouinciarũ,quàm sacrosanctæ ecclesiæ defensores,necnon beatissimi episcopi defendant, nihil pro eorũ preciis penitus accipiẽtibus dominis. ℣ Quòd si forte posthac etiã ipsi domini eorũ ad orthodoxam fidem conuersi fuerint, non liceat eis ad seruitutem reducere[f] illos,qui eos ad fidem orthodoxam pręcesserunt.Sed si quis talia vsurpauerit, pœnis grauissimis subiacebit. ℣ Hæc igitur omnia, quæ pietatis intuitu nostra sanxit æternitas,[g] omnes iudices,& religiosissimi antistites,siue Africanæ dicœceseos(in qua maxime huiusmodi vitia frequẽtari cognouim⁹) siue aliarũ prouinciarũ gnauiter[h] & studiosissime obseruari procurẽt.Nã cõtemptores non solũ pecuniaria multa, sed etiã capitis supplicio ferientur.

A mu.& ho.l.fi.§.item episcopi.
m *Christiani.*scilicet episcopi.Alij habent,Christianos:& in fine habent episcopos:& tunc plana est litera.
n *Quibus.*scilicet episcopis secundum vtrunque modum.
o *Si clericus.* Quæritur, quare hoc sit dictum in clerico : & an idem sit in laico? Vo- *Diues pluluerũt quidam dicere, obligatur* quòd nõ est idẽ in laicis, quod in clericis: *quam pauper.* quia ab eis maior exigitur honestas : quia cui plus cõmittitur, ab eo plus exigitur:vt not.ĩ. titu.j.l.presbyteri. Tu dic contra.nã ideo ponitur in clericis, quia in eis magis dubitabatur.nã credidisset forte aliquis, quòd occasione priuilegiorũ,quę concessa sunt clericis, forte istud esset cõcessum : qđ remouet hæc lex:sed videtur hũc clericũ nõ debere puniri, cũ appellatio non teneat:vt.ï.quo. app. nõ re.l.ante sentẽtiæ.&.ff. de ser.exp.l.si vẽditor. &.j.si mãci. ita fue.ali. l.ea quidẽ.sed certe licet nõ teneat appellatio,pœna tamẽ nõ deerit.& ꝓ hoc.ff. ad le. Cor.de fal.l.si quis.
p *Causa.*quod præsumitur semper,secundũ Io. & ideo appellatio nõ valet:vt.ï. quorum *Recusatio* ap.nõ rec.l. abstinẽdũ. *debet propo* &.ï.ad.l. Cor. de fal.l. *ni ante lite* satis.Et sic not.nõ ap- *contestat.* pellari secũdũ legẽ an- †*aliàs,* cum tẽsententiã definitiuã: *stianos,* quę vt hic,&.ï.quorũ ap.l. *bus* verũ ante. nisi in casibus: vt *cultus* ff. de appella. reci.l.ij. *adiuuare* Sed aliud secundũ ca- *pauperes* nonẽ : vt.xj.q.j.c.qui- *positos in* cunq;.& extra de ap.l. *necessitate* cum sit Romana.Ac. *prouideant*
q *Multã.* impropríe *episcopos.* ponitur:vt.ff. de verb. *Datũ,* &t. signi.l. si qua pœna. & l.aliud.§.j.
r *Sanctio.* quæ est.ï. quo.app.non reci.l.ab executione.in fi.
f *Expendere.* id est, soluere:vt.ï.
t *Hanc.* scilicet pœnam.
u *Erogari.*speciale est hic.alias,fisco: vt.ï. de modo mul.l. multarũ. Et not.circa hanc.l.secundum B. quòd ante lit.contest.locus est recusationi:vt.ï.de iudi. apertissimi. In medio non est locus remedio secundũ.ll.vt infra, de scn.& inter.om.iudi.l. fin. & in præaleg.l. apertissimi. & hic in fi. locus est appellationi: vt infra, de appel. l. eos. Et dic erogari ab episcopo, & sic facit ad tit.

*Nemo.*

## TITVLVS IIII.

### DE EPISCOPALI[i] AUdientia,& diuersis capitulis,quæ ad ius curamq́ue[k] & reuerentiam pertinent pontificalem.

*Prohibetur hominũ mercatura, & quæstus ex ea.h.d. secundũ vnã lect. secundum aliã.h.d. In qualibet mercatura debet seruari modus in precio,& hoc debet per episcopum taxari.Bal.vel sic:Ad curã episcoporum pertinet, ne redimentes captiuos ab hostibus plus ab eis exigant, quàm pro eis soluerint.h.d.secundum vnã lecturã.Et secundum aliam lect.h.d. quòd ad curam episcoporũ pertinet, quòd tẽpore caristiæ victualia vendantur pro iusto foro, ne pauperes fame pereant.Pau.de cast.*

I. Impp. VALENTINIANVS & VALENS.AA.ad Iulianum comitem Orientis.

NEgociatores[l] si qui ad domum nostrã pertinent,ne cõmodum mercandi videãtur excedere: Christiani[m] † quibus[n] verus cultus est adiuuare pauperes,& positos in necessitate, prouideant episcopi. Dat.XV.Kal. Mart.Cõstantinop.Valentiniano & Valente. AA.consulibus.

*Clericus ante definitiuam sententiã frustratorie appellans punitur in quinquaginta libris argenti: quæ pœna non applicatur fisco.sed debet pauperibus erogari.Bal. Saly.& Pau.de cast.*

II. Iidem. AA.ad Claudium. PP.

SI clericus[o] ante definitiuã sentẽtiam frustratoriæ dilationis causa[p] ad appellationis auxilium cõuolauerit, multã[q] quinquaginta librarum argẽti, quam cõtra huiusmodi appellatores sanctio[r] generalis imponit, cogatur expẽdere, ſHanc[t] autem non fisco nostro volumus accedere, sed pauperibus fideliter erogari.[u] Dat.vj. Idus Iul. Valentiniano N.P. & Victore.Conss.

*In diebus Paschalibus non debẽt captiui in carcere detineri, nisi detineantur pro crimine enormi,vel nisi sint delinquere assueti.Bal.& Pau.de cast.*

III. Imppp. VALENTINIA. THEOD.& ARCAD.AAA. Neotherio. PP.

BIU Cujas

NEmo.] CASVS. Diebus Paschalibus cõsueuit Imperator permittere incarceratos stare extra: quod mandat aliis iudicibus faciendum per.l.istam, etiam sine alio speciali mandato. Secundo excipit quosdã in maximis criminibus constitutos, qui stabunt semper intra carceres. Tertio dicit quòd etiam illi qui debent stare extra carceres, ita demum stent si illa crimina non cõmiserint nisi semel.

NEmo deinceps [a] tardiores fortasis affatus [b] nostræ perennitatis expectet. exequãtur iudices quod indulgere cõsueuimus, [c] vbi primus dies Paschalis [d] extiterit, nullũ teneat carcer incluſum, omnium vincula dissoluãtur. ¶ Sed ab his [e] secernimus [f] eos, à quibus contaminari potius gaudia lætitiamque communem, si dimittantur, animaduertimus. Quis enim sacrilego [g] diebus sanctis indulgeat? quis adultero, vel stupri [h] incestíve reo tempore cãstitatis ignoscat? quis nõ raptorem virginis in summa quiete, & gaudio communi persequatur instantius? Nullam accipiat vinculorum requiem, qui quiescere sepultos quadã scelleris immanitate non sinit. ¶ Patiatur tormenta veneficus, maleficus, adulter, [i] violatorque monetæ: homicida, parricidáque, [k] quod fecit, semper expectet. reus etiã maiestatis de domino [l] aduersus quem talia molitus est, veniam sperare nõ debet. [m] ¶ His ergo tali sub adstrictione damnatis, indultum nostræ serenitatis eo præcepti fine cõcludimus, [n] vt remissionem veniæ crimina [o] nisi semel commissa [p] non habeant: nec in eos liberalitatis augustæ referatur humanitas, qui impunitatem veteris admissi non emendationi potius, quàm consuetudini [q] deputauerint. Dat. Kal. Maij, Arcadio. A. & Bautone. V. C. Conss.

a *Deinceps.* s. iudex.
b *Affatus.* id est, responsiones vel rescripta, quæ tarde damus quãdoque, cum sumus aliis attẽti: vt in auth. de appel. §. j. colla. iiij.
c *Consuetimus.* nõ intuitu personæ, vel speciali prerogatiua: quia tunc nõ egreditur personam: vt instit. de iur. na. §. sed & quod prin. Inspicitur ergo consuetudo: vt. ff. de pig. ac. l. vel vniuersorum. & de fer. l. præsides. & j. de fer. l. prouincia rum. & ff. quod cũ eo. l. fi. & de lega. j. l. si seruus plurium. §. fin. Sed arg. contra. ff. de re. eo. l. j. §. si defunctus.
d *Paschalis.* qui scilicet dies dicii per septem dies ante, & per septẽ post: vt. j. de fer. l. omnes. ij.
e *Sed ab his.* quæ dicta sunt. s. proxi. respõ.
f *Secernimus.* id est, excipimus.
g *Sacrilego.* sacrileg⁹ est ille, qui sacrũ subripuit. siue de loco sacro, siue non: vt. ff. ad le. Iul. pecu. l. sacrilegi.
h *Stupri.* quæ differétia sit inter hæc tria, habes. ff. ad leg. Iul. de adul. l. stuprum. per totam legem. & l. si adulterium.
i *Adulter violatorque.* pro eodem ponuntur hæc duo cũ. s. dixit de adultero.
k *Parricidaque.* qui occidit patrem vel aliquẽ de parentibus suis ex linea ascẽdenti vel descendenti.
l *De domino,* id est, à domino.
m *Non debet.* nã frustra inuocat aliquẽ qui in eum cõmisit: vt hic, & ff. de mino. auxiliũ. in fi. ff. de rit. nup. l. filio. §. si ignominiosam. & in authẽ. vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero ita comperiuntur. colla. viij.
n *Concludimus.* scilicet aliis quibus permisimus.
o *Crimina* scilicet minora.
p *Commissa.* id est, delicti commissi.
q *Consuetudini.* no. quòd duæ vices faciunt consuetudinem. Sed cõtra extra de causa pos. & propri. cum ecclesia Sutrina. ibi, nec ex eo quòd clerici antedicti &c. Sol. hic in criminalibus, [a] aliàs non inducunt consuetudinem, nisi præscriptio incideret: vt ibi. Et no. delicta iterata plus puniri. sic &. ff. de iure pat. l. j. &. ff. de pœ. l. aut damnũ. §. quisquis. &. j. ad le. Iul. de vi. l. seruos. §. fi. &. j. de ser. fug. quicũque. & arg. j. ad Vell. l. si mulier. ij. & de bo. quæ libe. l. fi. §. vbi autẽ puerilis. &. ff. de leg. j. l. fideicõmissa. §. si quis decẽ. & in auth. de defen. ci. §. fi. colla. iij. &. ff. de var. mu. l. j. §. j.

*Sacrilegus quis dicitur.*

*Hæc lex in scriptis exẽplarib. non habetur.*

*a Concor. 25. quæst. 2. c. ita nos. in princ. de pœni. di. 2. c. sicut trib⁹. facit. c. venerabilẽ.*

[a] *Concor. c. 25. quæst. 2. c. ita nos.*

Codex.

*Mimæ & meretrices non debent induere habitum mulierũ dedicatarum. Saly.*

IMP. THEODOSIVS. ARCA. & HONOR. AAA. Rufino. præfecto prætorio.

MImæ, [r] * & quæ ludibrio corporis sui quæstum faciunt, publicè habitu [f] earum virginũ, quæ deo [t] dicatæ sunt, non vtantur.

*Ad condemnatos debet mitti presbyter ad audiendum pœnitentialem eorum cõfessionem. Bald. vel sic: Seniores presbyteri ad confessiones audiendas debẽt deputari. h. d. Saly. Adde quòd confessio ista in pœnitẽtia, non probaret in iudicio: quia confitentur tanquam deo, non tanquam homini: vt extra de offic. ordi. c. si sacerdos. Bald.*

VI. Impp. ARCAD. & HONORIVS. AA. Gennadio præfecto August.

ARchigerontes, [u] * diœceta quẽque [x] ergasiotanorum [y] non nisi Christiani dirigãtur: [z] quod [a] officium tuũ sollicitis [b] obseruet excubiis. [c]

*Damnatos ad supplicium nemo potest eximere: sed si tempora suffragantur, appellandi arbitrium non denegatur. Bald. Vel sic: Damnatos ad mortem nemo potest eximere de manibus familiæ. aliàs puniuntur, etiam si sint clerici, qui hoc faciãt, non solum per iudicem, cuius iurisdictio est offensa, sed etiam per episcopum eorum: potest tamẽ quilibet appellare pro talibus, & hoc modo impedire executionem fieri secũdum Pau. de Cast.*

VII. Iidem. AA. Eutychiano.

ADdictos [d] supplicio, & pro criminum immanitate dãnatos, nulli clericorum vel monachorum, eorum [e] etiam quos synoditas vocant, per vim atq; vsurpationẽ vindicare [f] liceat ac tenere. sed & reos ad locum pœnæ sub [g] persecutione* pergẽtes [h] nullus teneat aut defendat: sed sciat se cognitor triginta librarum auri multa, & primates [i] officij capitali esse sententia feriẽdos, nisi vsurpatio ista vindicetur. [k] at si tanta clericorum aut monachorum audacia est, vt bellũ potius quàm

[r] *Imæ.* id est, ioculatrices fœminæ, & mimi mares.
[f] *Habitu.* id est, non portent vestes monialium. Accursius.
[t] *Deo dicatæ sunt.* hoc ad curam episcopi pertinet. & est generalior hodie hęc prohibitio: vt in auth. eo. §. fina. colla. ix.
[u] *Archigerontes.* id est, archipresbyteri. ab archos, quod est princeps, & geron, senex: quasi maiores & seniores sacerdotes: q sunt archipresbyteri. Alij dicunt, id est, archiepiscopi. Vel dic, id est, minores sacerdotes. Accursius.
[x] *Diœcetaq;.* id est, diacones secũdum quosdam. Vel dic, id est, episcopi sic dicti à diœcesi. Vel dic, id est, alij sacerdotes.
[y] *Ergasiotanorum.* ergasiota, id est, opera. siotanorum, id est, metallis. hoc est eorum qui dãnati erant in metalla, qui Christiani erant.
[z] *Dirigantur.* vt eis confiteantur peccata, & isti illis pœnitentiã indulgeant.
[a] *Quod officiũ tuũ.* ô tu præfectæ prætorio, cui missa fuit hæc lex.
[b] *Sollicitis.* nã debes mittere omnib⁹ episcopis, q̃ sunt sub tua diœcesi, vt hæc obseruent.
[c] *Excubiis.* i. vigiliis.

*Synodita qui dicũtur.*

ADdictos.] CASVS. Quidam religiosi per vim auferebãt dãnatos dũ ducebãtur ad furcas: quod hic prohibetur. Secũdo, quia iudex ciuilis punitur nisi ipse punierit dictos religiosos: quod si nõ potest, referat ad principem. Tertio, quòd episcopi debẽt corrigere suos clericos ne talia faciãt. aliàs eorũ est periculum. Quarto, q̃ tam dãnati, quàm alij pro eis possint appellare intra tempus legitimum, olim biduũ vel triduum: hodie decem dierum.

*Synoditæ.* repete, nulli. & dic synoditas, id est, qui præsunt synodis vel congregationibus, vt prælati.
*Vindicare.* scilicet auctoritate sua.
*Sub persecutione.* ideo dic persecutione, quia cum tales ducuntur ad supplicium, multi sequuntur eos, maxime praui.
*Pergẽtes.* & ideo quia cũ pergũt, quilibet debet eos verberare.
*Primates.* id est, maiores officiales curiæ. Accursius.
*Vindicetur.* not. clericum puniri à iudice ciuili cessante priuilegio fori propter criminis enormitatẽ: vt &. j. vbi se. vel cla. l. j.

*Clericꝰ quãdoque à iudice ciuili punitur.*

& hoc cum punitur in patrimonio suo. In persona autē non punitur nisi prius ab episcopo spolietur: vt.ſ.tit.j.authen.clericus. & est lex ista de verbo ad verbum.j.de ap.l.addictos.

a *Nostram.*scilicet imperatoris.
b *Vt cætera.*quæ eis commissa sunt.
c *Redundabit.*ſ.hoc.
d *Si quid.*i.aliquid.
e *Ipsi.*ſ.episcopi.
f *Quibus.* scilicet dānatis. Vel dic etiā clericis, vt appellent pro damnatis etiam eis inuitis: vt.ff.de ap.l.non tātū. Nec obstat quòd clerici non debent interesse causæ sanguinis secūdum canones: quia non intersunt vt imponatur pœna: sed vt non imponatur. c. sentētiā. extra ne cler. vel mo. Item solū appellant, non exercent.
g *Si tēpora suffragantur.*Olim bidui vel tridui, hodie decem dierum, vt in auth.de ap. in prin.col.iiij.
h *Si qui.*ſ. nō subditi eius iurisdictioni: aliàs in eū cōpromittere non possunt: vt.ff. de arbi. sed si in seruū. §.j. Itē ponūt quidam q̄ sunt laici. nā clerici non possunt declinare iurisdictionē sui episcopi: vt arg.in auth.de sanc.episc.§. œconomos autē.in fi.§.colla.ix.Et hoc dicunt etiam quidam decretistæ: sed nō potest probari per legē vel canonē aliquē, q̄a ille.§. œconomos. loquitur in speciali casu reddendæ rationis. sed secundū Loth. & secundū hæc iura episcopus nullam habebat iurisdictionē, vt.ſ.titu. j.l.cū clericis. &.l. omnes qui. &.l.iubemꝰ.§. fi. a Et sic secūdū eum nō est necesse prędicta sic exponi. sed nō videtur bene dixisse: q̄a etiā secūdū iura ciuilia habebat iurisdictionē. j.eo.l.episcopale.
i *Legis.*i.religionis.
k *Antistitē.*id est, cōpromissariū iudicem.
l *Non vetabuntur.* Sicut nec apud quēpiam extraordinarium iudicem. Et dic non vetabuntur: immò permittitur eis: quia quod non prohibetur, permittitur: vt.ff.qui.ex cau.ma.l.necnon.§.quod eis inquit.
m *In ciuili.* nam in criminali non sic tenet: vt.ff. de arbi.l.non distinguemus.§.Iulianus.
n *Sponte.*immo postquam consentiunt, ex necessitate iam cōpelluntur. Sed dixerunt quidam contra, quòd episcopus residet spōte inter eos, qui eum elegerūt: & nō cogitur sentētiā dicere, licet cæteri arbitri cogantur: vt.ff.de arbi.l.iij.§.j. Vel dic, inspecto initio: quia non cogitur recipere inuitus per allegatā legem.
o *Quòd.*scilicet iudicium.
p *Abfuisse.*si habes, adsuisse: subaudi, coacte & est fi.ff.de iu.l.ij. in prin. & de auth. & con.tutu.l.j.§.fi. Vel si habes, abfuisse: tūc dic, id est, nūquam in eos cōsensisse: vel etiā si cōsenserunt, tempore sententiæ est vna pars absens. Nā non valet sentētia altera parte absente prolata: nisi in cōpromisso hoc esset dictū.ff.de arbit.l. diem.§. si quis litigatorum. aliàs est.l. si quis litigatorum. Item no. quòd vsque ad hanc legem tractauit de cura episcopi: nunc incipit de audientia in hac.l.

*al. coactos potius adfuisse quàm &c.*

*a Aduerte quòd clerici in nō suum iudicem nō possunt cōsentire: nisi etiā clericꝰ sit, & diœcesani consensus accedat. c. significasti. extra de iudi.*

*Aduersus iudicium futurū esse existimētur, ad clementiā nostram a cōmissa referātur, vt arbitrio nostro mox seuerior vltio procedat.* ℣ *Ad episcoporū sanè culpā (vt cætera) b redundabit, c si quid d fortè in ea parte regionis in qua ipsi e populos Christianæ religionis doctrinæ insinuatione moderantur, ex iis quæ fieri hac lege prohibuimꝰ, à monachis perpetratū esse cognouerint, nec vindicauerint:* ℣ *Quibus f in causa criminali, humanitatis cōsideratione, si g tempora suffragantur, interponendæ prouocationis copiam non negamus. Dat. VI. Kalen. Augu. Mnyzo, Honorio. A. IIII. & Eutychiano. Conss.*

*Prorogantes iurisdictionem episcopi tenētur eius iudicio stare, dum tamen eū spōte elegerint. hoc dicit secundum vnam lect. secundū aliam dicit. Cōpromissum factum in episcopū est ratum, dum tamen sit sponte factum. Bald. vel sic: In episcopum possunt non subditi compromittere tanquam in arbitrum: & eius sententia si lata est partibus præsentibus, debet seruari: secus si lata esset altera parte absente etiam citata. h.d. secundum Pau. de Cast.*

VIII. Iidem. A A. Eutychia. P P.

*Si qui h ex consensu apud sacræ legis i antistitē k litigare voluerint, non vetabūtur: l sed experiētur illius in m ciuili dūtaxat negotio more arbitri spōte n residētis iudicium. Quod o his obesse non poterit, nec debebit, quos ad prædicti cognitoris examen cōuentos* potius abfuisse p quàm sponte venisse constiterit. Dat. VI. Kalē. Aug. Mediolani, Honorio. A. IIII. & Eutychiano. Conss.*

*A sententia lata per episcopum ex prorogatione iurisdictionis nō appellatur: quæ sentētia debet executioni mādari per iudicem seculare m. h.d. Bal. & Pau. de Cast.*

IX. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEO. AAA. Theodoro. P P.

*Episcopale iudicium ratū sit omnibus, qui se audiri q à sacerdotibus elegerint: eamq́ue illorū iudicationi adhibēdam esse reuerētiam iubemus, quam vestris r deferri necesse est potestatibus, à quibus nō licet ꝓuocare.* ℣ *Per iudicum quoque officia, ne sit cassa episcopalis cognitio definitioni executio tribuatur.* s *Dat. Id. Decemb. Basso & Philippo. Conss.*

IN AVTHENTIC. de sanc. episc. §. si quis autem litigantium. col. ix. consti. fi.

*Ab episcopo cognoscente ex prorogatione potest appellari semel tantum si feratur sententia confirmatoria: quæ est executioni mandanda per confirmatorem. sed si feratur sententia infirmatoria, potest appellari ab ista secunda sententia. Item quando episcopus cognoscit vt delegatus principis vel alterius, appellatur ad delegātem. Bal. & Pau. de cast. Vel sic: A sentētia episcopi lata extraordinaria, vel delegata iurisdictione appellatur. quæ si confirmata fuerit, amplius appellari non poterit. Salyce. & est canonizata. 11. quæst. 1. de persona.*

*Si quis t litigantium intra decē dies cōtradicat u his quæ iudicata sunt, tunc locorum iudex x examinet causam: & si inuenerit iudicium rectè factum, etiam per sentētiam suam propriam hoc confirmet, & executioni propriæ tradat quæ iudicata sunt: & nō liceat victo iterum in tali causa appellare.* ℣ *Si vero sententia iudicis contraria fuerit: y tunc licet à sententia iudicis appellare.* z ℣ *Si tamē ex imperiali iussione, aut iudiciali præcepto episcopus iudicat inter quascunque personas: appellatio, aut ad principem, a aut ad eū, qui transmisit*

*Arbiter quo modo cognoscit.*

*Appellatio secunda quæ dicatur est interdicta.*

q *Audiri.* hæc.l. loquitur cum duo non subditi cōsenserunt in episcopū, vt in extraordinariū iudicem, & prorogant iurisdictionem eius: superior tamen lex vt in arbitrū: aut quando inter subditos ordinariè iudicauit: & ita non corrigit.l. istam in eo, quod hic dicit non appellari: sed secundum alios corrigit: vt.j.statim dices. Item in dubio prę sumitur in eū vt in iudicem consensum potius, quàm in arbitrū, vt sic sententia valeat, & actionem pariat: vt ff.de re. du. quoties.ij. nisi pœna vel simile sit appositum quod declarat esse arbitrum: vt.ff. de lega.j.l.si seruus plurium.§.fina.
r *Vestris.*præfectis prętoriis loquitur: à quorum sententiis non appellatur: sicut nec ab episcopo: vt hic, &.ff.de offic.præfect. præto.l. j.§.fi.& de mi.l.præfecti. licet supplicari possit: vt.j.de senten.præfect.præto.l.j.
s *Tribuatur.*Not. sentētiam per episcopum latam à potestate exequendam. sic ergo & à magistro latam vel doctore. Et not. arg. pro sententia doctorum.
t *Si quis litigantium.* hæc est in authen. eo.§.si quis autem litigantium. colla.ix.
u *Contradicat.* appellando à sententia episcopi.
x *Iudex.* hæc authen. corrigit dupliciter. l. episcopale. secundum quosdam. Primo: quia ibi æquatur episcopus præfecto præt. hic autem minor reputatur etiā magistratu municipali, cum demum ad maiorem appellatur à minore: vt in authen. de appel. §.pe. & §.fi. col. iiij. Secundo, quia per illam.l. non appellatur à sententia episcopi: per hanc sic. Tu dic non corrigi: quia hic cognouit vt ordinarius inter suos subditos vt ex corpore patet in.§. præced. ibi, quando inter non subditos, sed plene dic vt in cor. Secundo no. hic speciale: quia secundo non appellatur ab eodem litigatore. sic & in authen. de appel. §. illud col. iiij. &.j. de adser. tol. l.j.§. j. & de preci. imper. offer. si quis. & in authen. de sanc. episco. §. si quis vero. colla. ix. regulariter contra: vt.j. ne li. in vna eadēmque causa. l.j.

*Appellatio secunda quæ dicatur est interdicta.*

y *Fuerit.*scilicet sententia episcopi.
z *Appellare.* & secundum ordinem legum appellationi deferri: vt in cōrpore.
a *Principem.*distinctione habita, quę fit.j. de ap. præcipimus. in fi. & in

BIU Cujas

fi.& in authen.de ap.§.illud.in fi.col.iiij.Vel intellige illud fieri ad ipsum, & illos cognoscere ex eius delegatione. Vel loquitur authen.illa,cum est delegata vniuersitas causarum:hæc cum aliqua causa specialis.Item secundum Azo.quãdoque hoc fallit in delegato ad causam specialem.si ipse delegauerit alij.nam appellatur ad eum, non ad principé: vt.j.qui pro sua iurisdictione.l.j.in fi.Et est contra regulam generalé. ff. qui & à qb.l.j.§.j. Sed ibi in delegato ab alio:& nó à principe: & ad vniuersitatem causarum.

a *Vdices.* Productos. id est, ꝓcul ductos.

b *Negetur.* & ad hoc j.de cu.re.l.j.&.l.fi.

c *Libellis.*id est panibus à libum libi, vel à liba libæ quod est panis albus & subcinericius: & sic est diminutiuum.& hoc quod dicitur in auctoritate, puer fugitiuus noluit libum à sacerdote accipere.

*Liba quid sit.*

d *Commentarienses.* id est, carcerũ custodes: vt.j.de custo. reo.l. ad commentariésem. Ac.

*Cõmẽtariẽses qui dicuntur.*

e *Decretis.*id est.adsignatis.

f *Alimoniæ.* id est, quæ pauperibus sunt relictæ: cum nulli sint pauperiores istis: vt.s. tit.j.l. si quis ad declinandam.§.vbi autem.

g *Quos.* scilicet incarceratos.

h *Lauacrũ.*vt stuphã.

i *Ordinibus.* eius loci vel ciuitatis.

k *Nec deerit.*id est,nó debebit deesse.

l *Mathematicos.*sic dicti à matheſi penultima producta, quod est diuinare.non à matheſi penultima correpta.Nam scire facit matheſis: sed diuinare matheſis.

*Mathematicus vnde dicitur.*

*Versus.*

m *Sub oculis.* id est,in præsentia. & sic ponitur,sub,pro corã: vt.j. de re. cre.l. generaliter.in fi.princ. ibi, sub ipso iudice &c.

n *Depelli.*id est,expelli.sed certè immo magis puniri:vt.j.de male. & mathe.l. & si ita excepta.cõtra. Sed dic quòd habebant tantũ libros:non autem operabantur in malum: vt in.l.contraria. Accur.

o *Christianos.*id est, episcopos.&hoc habes.j. de postli. reuer.l.fin.& arg. supra, eo.l.j.

p *Aut damnis.* id est, iniuriis.

q *Lenones. Absolui.* Emancipentur filij, manumittãtur ancillæ secundum omnes. & ideo non mutetur hæc interpretatio: vt.ff.de leg.& senatusco.minimè.& expresse habes infra,de spectaculis.lib.xj.l.fin. Sed contra.ff. qui sunt sui vel ali.iu.l. si dominus.vbi dicitur quòd compellitur vendere. Sol. hic corrigitur:vel hic passim prostituit:ibi cum vno vel altero tantum copulauit. Ité no.spéciale vt cõpellatur pater emancipare.sic &.ff.de cõdi.& demõ.si cui.ij. & si quis à pa.ma. fue. l.fi. &.ff. de ado.l. & si pubes. regulariter cõtra:vt instit.qb⁹ mod. ius pa.pote.sol.§.fi.

*Pater quãle doque cogitur emancipare.*

*Decernimus.*] *Cassvs.*Quicunque vult cõuenire œconomum maioris ecclesiæ Cõstantinopolis, agat corã patriarcha si vult: nam & corã præfecto prætorio potest agere. * *Maritus* secunda pars ibi,& sacerdotis. idé dicit qđ lex.s.si qui ex cõsensu. r *Quicunque.*s.actor. f *Quæ.*s.ecclesiæ. t *Et ad.*&,pro,id est. u *Præbiturum.* aliàs, presbyterum, scilicet episcopum. x *Et iudicis.* nã & in epistolis debet, & quia episcopus,& qa iudex.& no. ex hac.l. œconomum debere esse clericũ, alioqui quare diceret archiepiscopũ in eum habere iurisdictioné? & ad idem.ff.quod cuiusque vni. no.l. planè.sed ibi dicit,potest: non dicit,debet.

*Maritus etiam debet esse auctor vxori colẽdi Quicunque.s.actor. di bonos mores:ar. huiꝰ Quæ.s.ecclesiæ. Et ad.&,pro,id est. l.s.c. discretionẽ. iuncta glo. i. in fi. extra de eo qui cog. cõse suæ. an debeat esse clericꝰ.*

y *Episcopale.* id est, archiepiscopale. & facit.s.tit.j.cum clericis. hodie inuitus:vt.s.ti.j. authen.clericus.

z *Antistitem.*id est,episcopum.

a *Ducatur.* nã & præfectum potest eligere actor:vt supra,titu.j.l. cum clericis.&.l. omnes qui.§.j.

b *Inuitus.*quia præfectũ potest eligere. inuit ergo hic,quòd aliàs inuitus agat. & sic est contra.j. vt nemo inuitus agere vel ac. co.l.j. Solu.hic est inuitus: quia aliàs nó potest consequi quod debetur: vt.ff.de separa.l. fi.& sic propriè dicitur inuitus. & sic intellige quòd ducatur inuitus quãdo duos habet iudices.inuitus, quia habet præfectũ prætorio.

c *Nemo.*O pfecte.

d *Togatorũ.*id est, aduocatorum.

e *Mysteriis.*nó est necesse ꝙ sit theologus, vel audiuerit theologiam:sed quòd sit baptizatus, & in se habeat

negotium,transferatur.

*Iudex debet prouidere, ne carcerum custos inhumaniter se habeat erga carceratos: pœna sibi & eius officio imminente,& cura ad episcopum spectante.h.d.Salyce.*

x. Impp. HONOR.& THEODOSIVS.AA. Cæciliano præfecto prætorio.

IVdices dominicis diebus ꝓductos[a] reos de custodia carcerali videant, & interrogent: ne his humanitas clausis per corruptos carcerum custodes negetur.[b] Victualem substantiã non habentibus faciant ministrari,libellis[c] duobus,aut tribus diurnis, vel quot existimauerint commentarienses,[d] decretis:[e] quorũ sumptibus proficiant alimoniæ[f] pauperum. quos[g] ad lauacrũ[h] sub fida custodia duci oportet: multa iudicibus viginti librarum auri, & officiis eorum eiusdem ponderis cõstituta,ordinibus[i] quoque trium librarum auri multa proposita, si saluberrima statuta contempserint. Nec deerit[k] antistitum Christianæ religionis cura laudabilis, quæ ad obseruationem constituti iudicis hãc ingerat monitionem. Dat. VII.Idus Febr.Rauennę,Honorio. VIII. & Theodosio III.AA.Conss.

*Libri improbatæ fidei debent videnti episcopo cõburi: & artem mathematicam exercens (nisi errore dimisso) debet expelli de sacro imperio: intra quod postea repertus,est deportandus.Salycetus.*

xi. Iidem. AA.Cæciliano. PP.

MAthematicos,[l] nisi parati sint,codicibus erroris ꝓprij sub[m] oculis episcoporum incendio concrematis,catholicæ religionis cultui fidem tradere, nunquàm ad errorem primum redituri: non solum vrbe Roma, sed etiam omnibus ciuitatibus depelli[n] decernimus. Quòd si hoc nó fecerint, & cõtra clemẽtiæ nostrę salubre cõstitutum in ciuitatibus fuerint comprehensi, vel secreta erroris sui & professionis insinuauerint: deportationis pœnam excipiant. Dat. Kalend. Febr. Rauen. Honor. VIII. Theodosio.III.AA.Conss.

*Ad curam episcoporum spectat, vt redeuntes à captiuitate nemo iniuriis afficiat.Salycetus.*

xii. Iidem. AA. Theodoro præfecto prætorio.

CHristianos[o] proximorum locorũ volumus sollicitudinẽ gerere,vt Romanos captiuos qui reuersi fuerint, nemo teneat,nemo iniuriis aut[p] dãnis afficiat.Dat.III. Idus Decẽbr. Honorio.VIII.& Theodosio III.AA.Conss.

*Pater vel dominus, qui necessitatẽ peccandi imposuit filiabus vel ancillis earum potestate priuatur.h.d.Salycetus.*

xiii. Impp. THEODO.& VALENTINIA. Florentio præfecto prætorio.

SI lenones*patres & domini suis filiabus vel ancillis peccandi necessitatẽ imposuerint, liceat filiabus & ancillis, episcoporum implorato suffragio, omni miseriarũ necessitate absolui.[q] Dat. Kalẽ. Maij, Felice & Tauro Conss.

*In vrbe Cõstantinopolitana iudex clericorum erat archiepiscopus,vel præfectus,vt actor eligeret.hoc dicit.Salycetus.*

xiiii. Imp. MARTIANVS. A.Constantino. PP.

DEcernimus vt quicũque[r] catholicarum ecclesiarum quæ[s] sub viro religioso archiepiscopo huius almæ vrbis sũt, reuerẽdissimũ œconomũ (siue de ecclesiasticis,siue de ꝓpriis, & ad[t] ipsum solũ pertinẽtibus causis) vel quẽcũq; alterum earundẽ ecclesiarũ clericũ aliqua voluerit lite pulsare: apud memoratũ beatissimũ archiepiscopũ causam dicat, in negotiis audiendis fidẽ ac synceritatem geminã prębiturum,[u] & sacerdotis, & iudicis.[x] volẽtibus tamẽ actoribus pateat episcopale[y] iudiciũ:ac nullus qui huiuscemodi intendit in sacrosanctas ecclesias, vel in prædictos clericos actionem, ad religiosissimum antistitem[z] ducatur[a] inuitus.[b] Dat. VIII.* Aprilis. Varari & Ioanne.Conss.

*Non potest esse aduocatus qui nõ est verus Christianus:& iudex sciẽter hoc passus, & eius officium punitur: & ipse ab officio aduocationis depositus,deportatur.Saly.*

xv. Impp. LEO & ANTHEMIVS.AA.Nicostrato. PP.

2NEmo[c] vel in foro magnitudinis tuæ,vel in ꝓuinciali iudicio,vel apud quemquã iudicem accedat ad togatorũ[d] cõsortium,nisi sacrosanctis catholicæ religionis fuerit imbutus mysteriis.[e] Sin autem ali-



BIU Cujas

alia sacra mysteria Christianitatis,& non sit hæreticus.

a *Attentatum.*punitur affectus. etsi non sequatur effectus: vt & diximus.ĭ.de fur.l.si quis.&.s̈.tit.j.l.si quis non dicam.& de hoc dic vt ibi.

b *Officium.*id est, officialis: vt.s̈.tit.j.l. si quis non dicam. & de hoc dic vt ibi.

c *Sublimitatis.* id est, præfecturæ prætorianæ.Accursius.

d *Idem vero.* scilicet aduocatus.

e *Præstiterit.* sic enim demũ secuto effectu punitur aduocatus: licet in officialib⁹ aliud sit, vt modo dixi.& est ratio,quia grauius punitur,vt hic dicitur.

f *Proscriptionis.*id est, amissionis bonorum: vel alio modo punitur:vt not.s̈. de sacrosan.eccle.l.iij.

g *Hutusmodi.*scilicet quòd aliquis non imbut⁹ sacrosanctis mysteriis aduocauerit.

h *Attentatum.*eis scientibus, & non cõtradicentibus. alioquin si ignorauerant eum hęreticum,non tenẽtur.

i *Dimidiæ.*nũquid ergo ad tẽpus relegatis bona auferuntur? Respon.non: vt.ff. de interdi.& releg.l.relegatorũ.§.ad tẽpus.quæ est contra. Sed hoc est speciale in relegato ꝓpter huiusmodi crimẽ: ita ꝙ intra quinquennium bona adimãtur. Vel non auferũtur per iudicem:sed per legem scriptam sic:vt hic. Ité exilium impropriè dicitur hic:propriè,quãdo in perpetuum fit,dicitur exilium : vt.ff.de pub.iudi.l.ij.& est hæc l. de verbo ad verbum ĭ.de postu.l.nemo.

*Exiliũ ꝓpriè quãdo dicatur.*

SI legibus.]CASVS. Titius desponsauit Bertã per verba de futuro, & dedit arras: & ipsa Berta vel pater eius sciuerunt Titium Paganum, vel propter religionem non iacere in lecto : vnde vult eũ dimittere.certe reddat arras in duplum. aliud si ignorauerit. Secundo dicit idem si sponsa dedit sponso.

k *Post arras.* mulieri datas.

l *Spõsa.* per verba de futuro.

m *Diuersitatẽ.* vel sectæ,vel aliã iustã causam:vt habes de verbo ad verbũ.ĭ. de spõ.l.fi.

n *Probatũ fuerit.* nam præsumitur ignorans:nisi probetur sciens.sic.ĭ.qui mi. non pos. super seruis.lib.xij.&.ff.de proba.l.verius.sed arg.cõtra.ff.de ꝓba.cum de indebito.sed illud in odiũ illius, qui negauit sibi solutum quod erat solutũ.Ité ei quod dicit scientiam parentum filiabus nocere,est cõtra.ff.de iuris & fac.ign.l.iniquissimũ.Solu. nõ obest quia parentes sciunt:sed quia præsumitur eam scire, & quòd pater certiorauit eã:vt.ĭ.de in integ.resti.mi.l.de tutela.& ff.vnde cog.l.octaui. respõso.ij.&.ĭ.de lib.cau.l.si filiũ. Vel dic parentes imputent sibi suã scientiam:filia,suã: quia si parentes sciuerũt,& acceperũt arras, tenentur in duplum.

*Ignorantia præsumitur,nisi scientia ꝓbetur.*

quid quoquo modo,vel quadã etiam machinatione factũ vel attẽtatum[a] fuerit: officiũ[b] quidem sublimitatis[c] tuæ centum librarum auri iacturam pro cõdemnatione sustineat: idẽ[d] vero quicunque ausus fuerit contra prouidũ nostræ serenitatis decretum officiũ aduocationis per surreptionẽ arripere, & ꝓhibitum patrocinium præstiterit:[e] ab aduocationis officio remotus, stylum proscriptionis[f] ac perpetui exilij specialiter sustinebit:sciturisetiã prouinciarum rectoribus quòd is sub cuius administratione aliquid huiusmodi[g] fuerit attentatum,[h] partis bonorum dimidiæ[i] proscriptionem,& pœnã exilij per quinquennium sustinebit.Dat. pridie Kalend. Aug. Constantinop. Anthemio.A.II. Cons.

*Impedimentum stans à principio imputatur scienti,& non ignoranti.Salyce.*

XVI. Iidem. AA. Erythrio. præfecto prætorio.

SI legibus prohibitæ nõ sint speratæ nuptiæ, & post arras[k] sponsalitias spõsa[l] coniugium sponsi propter religionis diuersitatẽ[m] recusauerit:si quidem probatum[n] fuerit ante datas easdẽ spõsalitias arras hoc[o] idem mulierẽ vel parentes eius cognouisse,sibi debeant imputare.ꝑ ℣ Si vero horum ignari[q] spõsalitias arras susceperĩt, vel post datas arras talis causa pœnitẽtiæ interceſſerit:[r] hisdẽ tãtũmodo redditis,super alterius simpli pœna liberi[s] custodiantur. Quod[t] simili modo etiam de[u] sponsis super recipiendis, necnon arris præstitis custodiri cẽsemus.Dat.Kalẽd.Iul. Martiano,& Zenone.Conss.

*Ciuitatum defensores non possunt eligi nisi orthodoxi : & quòd ita sint,debent iurare electi.h.d.Salyce.*

XVII. Imp. ANASTASIVS. A.Eustachio. PP.

IVbemus eos tãtummodo ad defensorum[x] curam peragẽdam ordinari, qui sacrosanctis orthodoxæ religionis imbuti[y] mysteriis, hæc in primis[z] sub gestorum[a] testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per[b] depositiones cũ sacramenti religione celebrandas patefecerint.[c] Ita enim eos præcipimus ordinari, vt reuerẽdissimorum episcoporum, necnon clericorum,& honoratorũ, ac possessorũ, & curialiũ decreto cõstituãtur.[d] Dat.XIII. Kal. Maij, Sabiniano & Theodoro Cõss.

IN AVTHENTIC. de defen. ci.§. interim.coll.iij. constitu.ij.

*Hæc authen. declarat qui debent eligi ciuitatũ defensores,& quales, & per quos: & pœnam imponit electo declinanti:& eius officium & iurisdictionem annectit. Salycetus.*

PRæsides gentium per vnãquanque ciuitatem præparent homines non vilissimos, sed nobiliores ciuitatum habitatores, quibus aliqua ratio est bonæ opinionis cõstituta, nominare defensores per circulũ: vt eo expleto, rursus ad eãdem sollicitudinem reuertantur:decreto facto cũ iureiurando omnium possessorum in ea ciuitate consistentium: electione faciẽda à deo amabili episcopo, & venerabili clero,& aliis in ciuitate bonę opinioni studentibus.℣ Et nulli liceat defensoris ordinationẽ declinare: alioqui quinque librarum auri pœna coërcebitur,quæ in opera ciuitatis impendetur:& post pœnæ solutionẽ nihilominus defensoris officium suscipere cogetur, & iurabit omnia secũdum leges & ius agere. ℣ Et confirmabitur ex præcepto gloriosissimorum præfectorum nostrorum:& in biennio solo administrabit: & iudex potius quàm defensor esse videbitur : vt etiã testamẽta & donationes apud hunc insinuentur, & acta apud eum cõponantur: & habeat vnum exceptorem,& duos officiales ex prouinciali officio : & iudicet in causis pecuniariis vsque ad trecentos aureos.℣ Præterea habeat defensor publicã habitationem , in qua monumenta recondat, & vnum hominem.qui acta conseruet.

*Certiorari non debet, qui nõ ignorauit.*

a *Attentatum.*punitur affectus. etsi non sequatur effectus: vt & diximus.ĭ.de fur.l.si quis.&.s̈.tit.j.l.si quis non dicam.& de hoc dic vt ibi.

b *Officium.*id est, officialis: vt.s̈.tit.j.l. si quis non dicam. & de hoc dic vt ibi.

c *Sublimitatis.* id est, præfecturæ prætorianæ.Accursius.

d *Idem vero.* scilicet aduocatus.

e *Præstiterit.* sic enim demũ secuto effectu punitur aduocatus: licet in officialib⁹ aliud sit, vt modo dixi.& est ratio,quia grauius punitur,vt hic dicitur.

f *Proscriptionis.*id est, amissionis bonorum: vel alio modo punitur:vt not.s̈. de sacrosan.eccle.l.iij.

g *Hutusmodi.*scilicet quòd aliquis non imbut⁹ sacrosanctis mysteriis aduocauerit.

h *Attentatum.*eis scientibus, & non cõtradicentibus. alioquin si ignorauerant eum hęreticum,non tenẽtur.

i *Dimidiæ.*nũquid ergo ad tẽpus relegatis bona auferuntur? Respon.non: vt.ff. de interdi.& releg.l.relegatorũ.§.ad tẽpus.quæ est contra. Sed hoc est speciale in relegato ꝓpter huiusmodi crimẽ: ita ꝙ intra quinquennium bona adimãtur. Vel non auferũtur per iudicem:sed per legem scriptam sic:vt hic. Ité exilium impropriè dicitur hic:propriè,quãdo in perpetuum fit,dicitur exilium : vt.ff.de pub.iudi.l.ij.& est hæc l. de verbo ad verbum ĭ.de postu.l.nemo.

*Exiliũ ꝓpriè quãdo dicatur.*

SI legibus.]CASVS. Titius desponsauit Bertã per verba de futuro, & dedit arras: & ipsa Berta vel pater eius sciuerunt Titium Paganum, vel propter religionem non iacere in lecto : vnde vult eũ dimittere.certe reddat arras in duplum. aliud si ignorauerit. Secundo dicit idem si sponsa dedit sponso.

k *Post arras.* mulieri datas.

l *Spõsa.* per verba de futuro.

m *Diuersitatẽ.* vel sectæ,vel aliã iustã causam:vt habes de verbo ad verbũ.ĭ. de spõ.l.fi.

n *Probatũ fuerit.* nam præsumitur ignorans:nisi probetur sciens.sic.ĭ.qui mi. non pos. super seruis.lib.xij.&.ff.de proba.l.verius.sed arg.cõtra.ff.de ꝓba.cum de indebito.sed illud in odiũ illius, qui negauit sibi solutum quod erat solutũ.Ité ei quod dicit scientiam parentum filiabus nocere,est cõtra.ff.de iuris & fac.ign.l.iniquissimũ.Solu. nõ obest quia parentes sciunt:sed quia præsumitur eam scire, & quòd pater certiorauit eã:vt.ĭ.de in integ.resti.mi.l.de tutela.& ff.vnde cog.l.octaui. respõso.ij.&.ĭ.de lib.cau.l.si filiũ. Vel dic parentes imputent sibi suã scientiam:filia,suã: quia si parentes sciuerũt,& acceperũt arras, tenentur in duplum.

o *Hoc.*propter quod sponsa sponsum recusauit.

p *Imputare.*& arras in duplũ reddant.nã non debet certiorari ꝙ nõ ignorauit &c. vt.ff. de ac.em.l.j.in fi.

q *Ignari.* mulier vel parentes eius.

r *Interceſſerit.*ꝙ postea incepit esse in tali religione vel causa. & est sic.ff.vt in poss. lega.l.plane.ea enim quę de nouo emergunt,nouo auxilio indigent:vt ff.de interro.ac.l.de ętate.§. ex causa. cum concor.ibi notatis.

s *Liberi.* id est, in libertate stant.

t *Quod simili modo.*id est, sub simili distinctione: scilicet quam proxi.respon.

u *De sponsis.*id est,qđ dixi quando sponsa recepit, vel eius parens: idẽ dico econtra:si spõsus recepit, vel eius pater.Vel dic, quod dixi quãdo vir est alterius sectæ : idem quãdo vir & mulier velit petere arras.

x *Iubemus. Defensorũ.* scilicet ciuitatis.

y *Imbuti.* nõ est necesse ꝙ sit theologus, sed ꝙ sit Christianus, & ꝙ mysteria Christianitatis habeat in se.

z *In primis.*scilicet ꝙ sic sint imbuti cum sacramenti religione.

a *Sub gestorum.* aliàs subiectorum,aliàs subditorum.

b *Per depositiones.* id est, scripturas à tabellione confectas in quibus contineatur quòd sic iurauit. sic ponitur ĭ.de testa.l. hac cõsultissima.§.si quis.

c *Patefecerint.* hodie hæc & alia iurãt: vt in authen.iusiuran. quod præsta.col.ij.

d *Constituãtur.* de hac electione plene dicit authẽ.de defen.ciui.§. interim. col.iij. quam quidam habent hic.

SI præsens.]CASVS. Cõfessus fui me accepisse cẽtũ mutuo à quodã milite sub spe futuræ numerationis: qui postea cœpit esse potestas mea: nunc volo opponere excep. nõ numeratæ pecuniæ.quæritur,coram quo opponatur? dicitur coram

BIU Cujas

corã alio iudice. Secundo si nó sit alius: tũc coram episcopo. Tertio dicit idé in exceptione non numeratæ dotis.

a *Si præsens.* i. præsentialiter adest. Quid autẽ si abest causa alicui⁹ potestariæ: an interim possum eum hic cõuenire? Respon. sic: vt hic innuit. Nam loquitur quando corã eodẽ deberet agi. & habes. ff. ex qui. cau. ma. l. ité ait prætor. §. fi. &. l. ergo. & arg. j. eo. l. fina.

†*Hanc authẽ. non approbat consuetudo: vt dicit Bart. hic, sed statuta circa hoc inducũt aliam formã iuramẽti quã seruabimus.*

b *Alias res.* quæ consistunt pondere numero vel mẽsura: & in mutuo tantũ. alioqui non posset sic venire cõtra scripturã propriã nisi per argumenta scriptis inserta: vt. j. de nó nume. l. generaliter.

c *Obiicit.* s. hæc.

d *Factã.* i. propositã.

e *Interrũpere.* facit. j. e. l. fi. & de an. excep. l. vt perfectius.

f *In exceptione.* s. opponenda extraneo, qui dicitur numerasse dotem pro vxore. Ná mulieres remotæ sunt ab officiis ciuilib⁹ vel publicis: vt. ff. de re. iu. l. ij. Et fac. j. de non nume. in contractibus. §. fi. vbi est hæc. l. de verbo ad verbũ. & authẽ. ibi posita. Idé quod in his excep. dicũt quidã in aliis omnibus exceptionibus: quod nõ placet: cum licet diu non opponantur, tempora non currũt: vt. ff. de doli excep. l. pure. §. fi.

*Mulieres remotæ sũt ab officiis publicis.*

g *Locum.* opponendo patri vel extraneo.

h NEmini. omnes alios cõprehẽdit, non tantũ colligentẽ, de quo hic subiicit. & sic etiam dominum primum comprehẽdit.

i *Conditione.* vt quia seruus vel adscriptiti⁹. Ná de vtroq; subiicit. & hoc quãdo domino volente fuit expositus, secus si eo ignorãte: vt j. de infan. expo. l. ij. & j. de bo. lib. l. ij. & facit ff. de li. agn. l. necare.

k *Colonariæ.* est ergo alius vn⁹, & alius alter.

l *Distinctione.* forte an receperit eos sub conditione vt sui fierent, vel non: & ad hoc. j. cõmunia de suc. l. nutritoribus. &. j. de infan. expo. l. fin. in prin. vbi est hæc lex quasi de verbo ad verbum.

m *Discrimine.* i. distinctione.

*Noua constitutio Friderichi imperatoris de statu. & consue. con. li. ec. §. statuimus etiam. col. x. const. fi.*

*Præsides vel ciuitatum rectores debent iurare quòd damnatos de hæresi per ecclesiã omnibus viribus exterminabunt: alias non valent eorum sententiæ. h. d. Bald.*

STatuimus hoc edicto in petuũ valituro, vt potestates, consules, siue rectores quibuscunque fungantur officiis, pro defensione fidei præstent publicè iuramẽtum q̃ de terris suæ iurisdictioni subiectis vniuersos hæreticos ab ecclesia denotatos bona fide pro viribus suis exterminare studebunt, ita vt ammodo quãdocunque quis fuerit in potestatem seu perpetuã, seu temporalẽ adsumptus, hoc teneatur capitulũ firmare iuramento. Alioqui neque pro potestatibus, neque pro consulibus, neque pro rectoribus habeãtur, eorumq̃ sentẽtias extũc irritas iudicamus & inanes.

*Vbi is contra quem debet proponi querela non numeratæ pecuniæ, sit in administratione maiori positus, potest aduersarius ad præscriptionem eius interrumpẽdam adhibere aliũ administratorẽ per quem ei notificetur querela sibi delata: vel loci episcopũ per quem similis denunciatio fiat. h. d. Saly.*

XVIII. Imp. IVSTINIAN. A. Mennæ. P P.

SI præsens [a] quidẽ sit, qui pecuniam numerasse, vel alias res [b] dedisse scriptus est, aliquã vero administrationem in prouinciis gerat, vt difficile esse videatur denunciationem eidem nõ numeratæ pecuniæ mittere: licentiam damus ei, qui memorata exceptione vti velit, alios iudices adire, & per eos ei manifestare quia exceptionẽ huiusmodi obiicit, [c] factam, [d] à se sup nõ numerata pecunia querelam esse. Quòd si nõ sit alius administrator ciuilis, vel militaris, vel p aliquã causam ei sit difficile qui memoratã querelã opponit, eũ adire, & ea quæ dicta sunt facere: licentiã damus etiam per virũ reuerẽtissimum episcopũ eandẽ suã exceptionẽ creditori manifestare, & ita tẽpus statutum interrumpere. [e]

℣ Quod etiã in exceptione [f] nõ numeratę dotis locum [g] habere receptum est. Dat. Kalen. Iul. Constantinop. D. N. Iustiniano. A. II. Cons.

*Recolligentes pueros expositos non efficiuntur eorũ domini, sed sunt illi liberi sui iuris, & ingenui, etiam si ex seruili conditione sint nati: & sibi quærunt, & quæsita etiam ad extraneos hæredes transmittunt. hoc dicit. Salycetus.*

XIX. Idem. A. Demostheni. præfecto præto.

NEmini [h] licere volum⁹, siue ab ingenuis genitorib⁹ puer paruulus procreatus, siue à libertina progenie, siue seruili conditione [i] maculatus expositus sit, eum puerũ in suum dominiũ vindicare siue nomine dominij, siue adscriptitiæ, siue colonariæ [k] conditionis. ℣ Sed neq; his, qui eos nutriẽdos sustulerint, licẽtiã cõcedimus penitus cum quadã distinctione [l] eos tollere. Sed nullo discrimine [m] habito, hi, q̃ ab huiusmodi hominibus, educati, vel nutriti, vel aucti [n] sũt, liberi & ingenui appareant, & sibi acquirãt: & in posteritatẽ suã, vel extraneos hæredes omnia quę habuerint, quo modo voluerint, transmittant: hæc obseruãtibus nõ solũ præsidibus prouinciarũ, sed etiã viris religiosissimis episcopis. Dat. Chalcedone. VIII. Kalen. Iul. Lãpadio & Oreste. V V. C C. Conss.

*Curator in testamento furioso datus, est confirmãdus, & cæteris præferẽdus: nullo vero dato ad legitimũ peruenitur: quo vel cessante vel idoneo non existẽte, iudex de vno habet prouidere, & administrationẽ ei habet decernere forma & solennitate hic descripta seruata. hoc dicit. Salycetus.*

XX. Idem. Augusto. Iuliano præfecto prætorio.

DE creationib⁹ [o] curatorũ, qui furiosis vtriusq; sexus dantur, necessariũ nobis visum est constituere, quemadmodũ eas celebrari oporteat. [p] ℣ Et si quidem pater curatorẽ furioso vel furiosæ in vltimo elogio hæredibus instituti vel exhæredatis dederit, [q] vbi & fideiussionẽ cessare necesse est, paterno [r] testimonio pro eius satisdatione sufficiẽte: ipse, qui datus est, ad curationẽ [s] perueniat: ita tamẽ, vt in prouinciis apud prę sides earũ, præsente eis tã viro religiosissimo locorũ antistite, quàm tribus primatibus, [t] actis interuenientibus, tactis sacrosanctis scripturis depromat [u] omnia se rectè & cum vtilitate furiosi gerere, neq; prætermittere, quæ vtilia esse furioso putauerit, neque admittere [x] ea, quæ non vtilia furioso esse existimauerit: Et inuentario [y] cum omni subtilitate * publicè conscripto, [z] res [a] suscipiat, & secundum sui opinionem disponat [b] sub hypotheca [c] rerũ ad eum pertinentium, ad similitudinem tutorum & curatorum adulti. ℣ Sin autem testamentum quidem parens non confecerit, lex [d] autem curatorem, vtpote agnatum, vocauerit: vel eo cessante, aut non idoneo forsitan existente, ex iudiciali electione curatorem ei dare necesse fuerit: tunc scilicet & in prouinciis apud præsides cuiusc-

* *al. solẽnitate.*

n *Aucti.* i. augmẽtati.

o *De creationibus.* i. electionibus.

p *Oporteat.* & dicũtur hęc de verbo ad verbũ. j. de cura. fu. l. fi. §. sed cum antiquitas.

b *Dederit.* potest ergo & exheredatis dare curatorẽ vt hic. nec mireris. nã & substituere eis potest, quod maius est: vt. ff. de test. tu. l. pater. & insti. de pu. sub. §. nó solum.

r *Paterno testimonio.* vt & insti. de satisda. tu. ij. rñ. & ecõtra facit grãde iudiciũ cõtra alios pro filio: vt. ff. de agno. li. l. j. §. Iulian⁹. alias incipit, quod senatusc. f.

f *Ad curationem.* p cõfirmationẽ. non enĩ tenet datio: vt insti. de cura. §. j. & ff. de cura. fur. l. pe. & ff. de cõfir. tu. l. ij. & iij. & l. vtilitatẽ.

t *Primatibus.* forte ec clesiasticis. s. archipresbytero, archidiacono, & decano: vt exponit in authen. de san. epis. §. j. colla. ix.

u *Depromat.* s. curator. & media producitur. i. iuret. & hoc est primũ.

x *Admittere.* i. facere.

y *Inuentario.* hoc est secundum.

z *Conscripto.* s. mox: vt j. de admi. tu. l. tutores. ij. & ff. de admi. tu. l. tutor qui repertoriũ. in prin. & est hodie hoc cõmune: vt in auth. vt hi qui obli. §. fi. coll. vj. Sed an curator ad litẽ facit iuẽtariũ? Rñ. nõ, cũ nõ possit ei solui ad instar procuratoris in litẽ: vt arg. ff. de solu. l. hoc iure. arg. contra. ff. de epis. & cle. l. nulli. §. cum autem.

a *Res.* s. furiosi.

b *Disponat.* tertium.

c *Sub hypotheca.* tacita, per id quod dicit, ad similitudinẽ &c. vt. j. de admini. tu. l. p officio.

d *Lex.* s. xij. tabularũ.



BIU Cujas

Et not. quòd hoc casu & in prodigo datur à lege curator: vt hic, & insti. de cur. §. furiosi. aliàs semper est datiuus, cum multis aliis personis det: vt insti. de cura. §. iij. &. ff. de postulã. l. ij. iij. iiij. &. v.

a *Primates.* expone vt. s.

b *Sufficientem.* diuitiæ enim à satisdatione excusant. Sed arg. cõtra. ff. de pcu. l. minor. §. fin. & l. seq. Solu. hic speciale propter necessitatem officij: vt insti. de excu. tut. in princip. ergo in hoc releuatur: vt arg. ff. de iureiuran. l. cum qui. in prin. illic defensor existebat ex voluntate.

c *Exploretur.* aliàs econtra satisdatio pauperi remittitur, & à diuite exigit: vt. ff. si cui plus quàm per legẽ fal. l. cum non facile.

d *Propositis.* prẽsidi & episcopis & primatib⁹: vt & aliàs. j. de iudi. l. rẽ nõ nouam. & subaudi, & tactis.

e *In omni causa.* siue det fideiussor, siue nõ.

f *Præfatũ.* hoc est primum.

g *Inuentariũ.* hoc est secundum.

h *Hypotheca.* hoc est tertium.

i *Adhibẽda.* ergo tria faciunt remedia: sacramentum, inuentarium, & hypotheca.

k *Tam dementis. Contrahere.* dum tamen sint legitimæ ętatis in masculo. xiiij. in fœmina. xij. vt insti. de nupt. in princip.

l *Præstanda.* pro facultatibus & dignitatib⁹, vt hic subiicit: &. ff. de iure do. l. quæro. &. ff. de admi. tuto. l. cũ plures. §. fina.

m *Æstimatione.* i. arbitrio. Accursius.

n *Tam opinione.* dic opinione personæ, & moderatione ante nupt. &c. vt infra, de nup. l. si furiosi.

o *Statuenda.* scilicet dote & dona. propter nuptias.

p *Eorum.* filiorum.

*Cõcor. c. 1. sunc. glo. fi. extra de adulte.*

q *Nobiliores.* non hoc exigitur. sed sic est consuetudo.

r *Prægrauetur.* nam nihil dabit tabellioni, vt in decre. xij. q. ij. c. charitaté. Et sic not. quòd non debet addi afflictio afflicto: vt. vij. q. j. cum percussio. &. ff. de offic. præsi. l. diuus. sed argu. contra. ff. de tuto. & curato. da. ab his. l. Romanus.

s *Liberi furiosi.* id est, patris.

t *Eius.* aliàs ei. s. patri furioso.

u *Digni sunt.* si resipiscat pater.

x *Pœnis quas subiicit.* nam si quis &c.

y *Legitimis.* siue resipuerit, siue non.

que prouinciæ, & virum religiosissimum episcopum ciuitatis, necnon tres primates [a] creatio procedat: ita vt si quidem curator substantiam idoneam possidet, & sufficientem [b] ad fidem gubernationis sine aliqua satisdatione creatio procedat. Sin autem non talis census eius inueniatur: tunc & fideiussio, inquantũ possibile est, ab eo exploretur, [c] creatione omnino sacrosanctis scripturis proposi tis [d] in omni causa [e] celebrãda: ℣ Ipso autem curatore, cuiuscunque substantiæ vel dignitatis sit, præfatum [f] sacramentum pro vtiliter rebus gerendis prę stante, & inuentarium [g] publicè conscribẽte, & hypotheca [h] rerum curatoris modis omnibus adhibenda, [i] quatenus res possint furiosi vndique vtiliter gubernari. Dat. Kalend. Septemb. Constantinop. Lampadio & Oreste. V V. C C. Conss.

*Liberi dementis vel furiosi, licet in potestate, possunt contrahere nuptias, dote & donatione constituenda de bonis parentum sine dispendio aliarum expensarum. hoc dicit. Salycetus.*

XXI. Idem. A. Iuliano præfecto prætorio.

TAm demẽtis quàm furiosi liberi, cuiuscunque sexus, possunt legitimas contrahere [k] nuptias, tã dote quàm ante nuptias donatione à curatore eorum præstãda: [l] æstimatione [m] tamen in hac quidem regia vrbe excellentissimi præfecti vrbi, in prouinciis autem virorũ clarissimorum earum præsidũ vel locorum antistitum, tam opinione, [n] personæ, *quàm dotis moderatione & ante nuptias donationis statuenda, [o] præsentibus tam curatoribus demẽtis quàm furiosi, necnõ his qui ex genere eorũ [p] nobiliores [q] sunt: ita tamen, vt nulla ex hac causa oriatur, vel in hac regia vrbe, vel in prouinciis iactura substãtiæ furiosi, vel demẽtis, vel mẽte capti: sed gratis omnia procedãt, ne tale hominũ infortunium etiam expensarum detrimento prægrauetur. [r]

IN AVTHENTIC. vt cum de ap. cog. §. si quis de prædictis parentibus furiosus. col. viij. constit. xij.

*Filii furiosorum negligentes eorum curam, à successione eorũ priuantur. licet hæredes sint scripti: deferenda ei qui furiosum in domum suam suscepit. Salycetus.*

B LIberi furiosi [f] qui curã ei⁹ [t] negligũt præbere, tam exhæredatione digni sunt, [u] quã aliis pœnis [x] legitimis. [y] Nam si quis alius, attestatione [z] ad eos missa, cum adhuc negligant, in domũ suam eum susceperit, & pcurauerit: ex hoc erit eius successor legitimus, licet testatus [a] esset, etiam in liberos forte: manentibus tamen aliis testamẽti capitulis. [b] ℣ Eadem pœna parentibus imponenda, siquidem de liberis in furore constitutis curare neglexerint. [c]

*Vbi aduersarius sit absens, infans, vel furiosus, vel in maxima potestate constitutus, per solam libelli porrectionem factam coram præside vel episcopo interrumpitur præscriptio. Salycetus.*

C XXII. Idẽ. A. Ioanni præfecto præt.

SAncimus, vt si quando abfuerit is, qui res alienas vel creditori obnoxias detinet, & desideret dominus rei vel creditor suã intentionẽ proponere, [d] & nõ ei licentia sit absente aduersario suo, qui rẽ detinet, vel infantia vel furore laborãte, & neminem tutorẽ vel curatorem habente, vel in summa potestate constituto, [e] eandẽ [f] rem auctoritate sua vsurpare: licẽtia ei detur adire præsidem prouinciæ, libellúmque ei porD rigere, & hæc in querimoniam deducere, & intra cõstituta tempora interruptionem [g] facere. Sin autem nullo poterit modo præsidem adire: saltem ad episcopum locorum eat, & suam manifestare voluntatem in scriptis deproperet. Dat. Constantinop. Kal. Octob. post consulatũ Lampadij & Orestis V V. C C. Conss.

z *Attestatione &c.* not. de auctoritate denunciationis & alia, quæ diximus. s. tit. j. auth. si captiui. Accursius.

a *Testatus.* ante furorem.

b *Capitulis.* sed quid si nemo procurat? Dico filios esse hæredes: sed eis auferẽdam hæreditatem vt ab indignis, & fisco applicandã: vt. ff. de his, qui. vt indig. l. iij. & est hoc in authẽ. vt cum de ap. cog. §. si vnum de prædictis. col. viij. *ADDITIO.* Et vide ibi glo. quæ est in verbo, neglexerint. quæ dupliciter respõdet ad quæsitum istius glos. & secundam opinionẽ tenet ibi Iac. de bel. cum qua etiam transit ibi Barto.

c *Neglexerint.* scilicet curam filiorum. & dic emancipatorũ vel nõ. sed tunc non proprie dicitur curator: vt infra, de cura. furio. l. fin. in princip.

*Ancim⁹.* ]CASVS. SI possidentem & præscribenté rem meam vel ius meum non possum conuenire, vel quia absens, vel infans, vel furiosus, vel quia est in magno magistratu: certe præsidi porrigam libellum. quòd si non potero prẽsidis habere copiam, tunc episcopo porrigã. Viuia.

d *Proponere.* rei vin. vel hypo. propter interrumpendam prẽscriptionem. & fa. supra, eo. l. si prẽsens. & infra, de nõ nume. pecu. l. in contractibus. §. fina. & dixi plene infra, de an. excep. l. vt perfectius.

d *Proponere.* si est hic, &, inferior versus abũdat. Si non est, &, non abundat. Accursius.

e *Constituto.* repete, suã intentionem proponere. & hoc si habes, sup. si non habes nihil, sup. hic.

f *Eandem.* iste versus vsq; ad illud verbũ, licentia ei: aliàs non est.

g *Interruptionem temporis facere.* & sufficere hoc ad plenissimam interruptionem.

*DE HAERETICIS & Manich. &c.*

*De ministris catholicæ fidei & eorum priuilegiis dixit: nunc de eorum aduersariis & eorum pœnis, & de hæreticis, & specialiter de Manichæis. Vel sic: Dictum est supra de ministris catholicæ fidei: nũc audiamus de aduersariis eius. i. hæreticis in genere, & specialiter de Manichæis & Samaritanis qui perfidiores hæretici sunt. & maiori & specialiori pœna sunt digni: vt infra dicemus. & similiter ponitur rubrica. j. de ser. & aqua. Sæpe enim posito genere supponitur species: & præmissa specie supponitur genus: vt ff. ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. inquit lex.* Cõtinuatio.

*Priuile-*

BIU Cujas

*TITVLVS V.*

## DE HAERETICIS ET Manichæis & Samaritis. †

*Qui in legem committit, priuilegium legis amittit.h.d.cum auth. seq. Saly.*

1. Impp. CONSTANTIN. CONSTANTIVS & CONSTANS ad Gracilianum. præfect. Vr.

PRiuilegia,quæ cõtẽplatione religionis indulta sunt,[a] catholicæ tantũ legis obſeruatoribus prodeſſe oportet.[b] Hæreticos[c] non ſolũ ab his priuilegiis alienos eſſe volumus,ſed aduerſis muneribus cõſtringi & ſubiici.[d] Dat. prid.Kal.Septẽ.Geraſti, Conſtantio.II.& Conſtante Cõſs.

IN AVTHEN. de priuileg.do. hæ. mu.§. quia enim dedimus.colla.viij. conſt.v.

ITem priuilegium[e] dotis quo mulier creditorib⁹ tempore prioribus anteponitur,[e] necnõ de tacitis[f] hypothecis,& alia[g] omnia mulieribus à lege data, clauduntur[h] his,quæ catholicã nõ participãt communionem.

*Mãdatur vt hæretici conquieſcãt,& epiſcopos non habeant.Et hæreticus declaratur,qui à minimo fidei deuiat articulo.Sal.*

II. Imppp. GRATIANVS VALENT.& THEOD. AAA. ad Heſperidum. P F. P.

OMnes veritæ legibus diuinis & imperialibus cõſtitutionibus hæreſes perpetuo quieſcant.nemo vlterius conetur,quæ reppererit ꝓfana præcepta vel docere vel diſcere:[i] nec antiſtites eorundẽ[k] audeãt fidem inſinuare,quam non habẽt,[l] & miniſtros creare,qui nõ ſunt:[m] ℣ Nec per cõniuentiã[n] iudicantiũ, omniumq; quibus per conſtitutiones paternas ſuper hoc cura mandata eſt,eiuſmodi audacia negligatur[o] & creſcat. ℣ Hæreticorũ autẽ vocabulo continẽtur, & latis aduerſus eos ſanctionibus ſuccũbere debẽt, qui vel[p] leui argumento[q] à iudicio catholicæ religionis, & tramite detecti fuerint deuiare.[r] Data III. Nonas mediolani, Auſonio & Olybrio Conss.

*Hæretici non debent habere loca,in quibus conueniant, nec miſſas vel litanias dicere:pœna iudicibus non vindicãtibus imminente. Salycetus.*

III.Impp. ARCAD.& HONOR. AA. Clearcho. præfect.vrbi.

CVncti hæretici procul dubio nouerint omnia ſibi loca adimẽda[s] eſſe,ſiue ſub eccleſiarũ nomine teneãtur, ſiue diaconica appellentur, vel etiã decanica,ſiue in priuatis ædib⁹ vel locis huiuſmodi cœtib⁹ copiã præbere videantur:his ædibus vel locis priuatis eccleſiæ catholicæ vindicãdis. ℣ Ad hoc, interdicatur his omnibus ad litanias faciendas nocte vel die ꝓfanis coire conuentibus: ſtatuta videlicet condemnatione centũ librarũ auri contra officiũ ſublimitatis[t] tuæ,vel præſidale quinquaginta, ſi quid huiuſmodi fieri vel in publico vel in priuatis ẽdib⁹ cõcedat. Dat. V.Non. Martij, Arcadio.IIII. & Honorio.III.AA.Conss.

*De crimine hæreſis publice poteſt à quolibet accuſatio inſtitui: & reo damnato publicãtur bona, & memoria defuncti poteſt dãnari: nec ei ſuccedunt filii, niſi ſint catholici.h.d. Salyc. Sed hoc vltimum hodie, inquit Iac. But. correctum eſt per authent. Cazaros, infra,eod.*

IIII. Iidem. & THEOD. AAA.ad Senatorem. P.V.

MAnichæos[u] ſeu Manichæas,vel Donatiſtas meritiſsima ſeueritate ꝓſequimur. Huic itaq; hominũ generi nihil ex moribus,nihil ex legib⁹ cõe ſit cũ cæteris.[x] ℣ Ac primũ q̃dẽ volumus eſſe publicũ crimẽ:[y] quia qđ ĩ religionẽ[z] diuinã cõmittit,in omniũ fert iniuriã. † Quos bonorũ etiã omniũ publicatione perſequimur. Ipſos quoque volumus amoueri ab omni liberalitate & ſucceſſione quolibet titulo veniẽtes. ℣ Præterea nõ donãdi,nõ emẽdi, non vendẽdi, nõ poſtremò contrahẽdi cuiquam conuicto relinquimus facultatẽ. In mortem quoq; inquiſitio extendatur. Nam ſi in criminibus maieſtatis licet memoriam accuſare defuncti, non immeritò & hic debet ſubire[a] tale iudiciũ. Ergo & ſuprema illius ſcriptura irrita ſit,ſiue teſtamẽto,ſiue codicillo,ſiue epiſtola, ſiue quolibet alio genere reliquerit voluntatem qui Manichæus fuiſſe conuincitur.Sed nec filios hæredes eis exiſtere,aut adire permittimus, niſi à paterna prauitate diſceſſerint. Delicti enim veniam pœnitentibus[b] † damus.In eos etiã auctoritatis noſtræ aculei[c] dirigantur,qui eos domibus ſuis damnanda prouiſione defendunt. ℣ Seruos inſuper extra noxam[d] eſſe volumus,ſi dominum ſacrilegum euitãtes,ad eccleſiam catholicam ſeruitio fideliore[e] tranſierint. Dat. VIII. Kalend. Ma.Romæ,Honorio. VII. & Theodoſio. II. AA. Conss.

*Noua conſtitutio Friderichi imperatoris de ſtatu. & conſue.§. ſi vero dominus.colla.x.conſtitutio.fi.*

† aliàs. Samaritanis. & adde,& ſchiſmaticis. Caſum ponit.

a *Priuilegia.Indulta ſunt.* vt clericis: vt ſupra, de epi. & cle. l.cum clericis.& de ſacroſan.eccle.l.placet.

b *Oportet.*pone:quẽdã mulier ea exiſtente nupta facta eſt hæretica. exiſtente ea in hæreſi, maritus quaſdã res dotales vendidit. Deinde mulier reuerſa eſt ad fidem. nunquid mulier poterit reuocare bona? Et videtur quòd non. arg.ĩ.de epi.& cle.deo nobis.§.pen. Sed contra.ĩ.e. authenti. idem eſt de Neſtorianis.

c *Hæreticos.*licet clericos presbyteros vel papas vel ſacerdotes eorum, quos ſic appellãt.

d *Et ſubiici*, ſic ergo qui eſt puniendus, non debet habere præmiũ: vt.ĩ. c.l.curiales.

e *ITem priuilegium. Ante ponitur.* vt habes infra, qui po.in pig. ha.l. aſſiduis.

† Concor.cũ hac auth.c. ex literis.in glo. ſup ver bo, obligata.in fi. extra de pig.

f *Tacitis.* vt.ĩ. de rei vxo.ac.§.j.

g *Alia omnia.* vt in quantum facere poſsit damnetur: vt. ff. de re iudi.l.non tãtum. in fi. Item tacite ſtipulatam dotem ſibi reddi intelligatur:vt.ĩ.de rei vxo. act.l.j.in princ.

h *Claudũtur.*id eſt,denegantur.

i *OMnes.Vel diſcere.* nam culpa ſimilis eſt tam prohibita diſcere quam docere: vt. ĩ. de male. & mathe.l.culpa.

k *Eorundem.* hæreticorum.

l *Habent.*falſus denarius non eſt denarius.

Miniſter qui non eſt, miniſteriũ cõmẽdare non poteſt.

m *Qui non ſunt.* aliàs, quod non ſunt.Qui enim non eſt miniſter, miniſterium commendare non poteſt: vt. ff. de neg. geſt.l.qui aliena. §. quanquam.

n *Conniuentiam.*id eſt, conſenſum vel negligentiam.

o *Negligatur.* id eſt, neglecta creſcat.

p *Vel.* pro ſaltem.

q *Leui argumento.*[a] i. leui articulo, qui manifeſte debet ſciri:quia pertinaciter illud aſſerit. non autem ſi illud dicat cauſa diſputandi, & ad hoc cp̃ pro delicto in leui re cõmiſſo magna ſequatur pœna. Nam ad hoc quod dico cp̃ leue ſit delictum, facit.ĩ.de lib.& eo.li.l. ij.& de primi.li.xij.l.j. Vel dicitur hæreticus, qui non eſt membrum ſanctæ eccleſię: vel qui ſunt diuerſarum hæreſum:vt in auth. de priuil.do.col.viij. Vel qui non credunt quatuor cõcilia:vt.j.e.l. quicũque.in prin.& in auth. vt cum de ap.cog.§.generalẽ.col.viij.& aliis multis modis poteſt dici hæreticus:vt not.extra de hæret.c.iij.

Hæretici qui dicũtur.

r *Deuiare.* peruicaci animoſitate.

ſ *CVncti. Adimẽda.* cauſa coeũdi: vt &.ſ.de ſum. tri. & fide cat.l.ij.& de epiſc.& cleri.l.conuentícula.&.ĩ. de his,qui ad eccle.cõfu.l.iiij.& in authent. de inter.col.hæreticorum. col.ix.

t *Sublimitatis tuæ.* loquitur præfecto prætorio.

u *MAnichæos.* qui Chriſtum dicunt non eſſe verũ hominẽ:ſicut econtra Ariani purum hominem eſſe dicunt. *Manichæi. Ariani.*

x *Cæteris.* de quo ſtatim ponet exemplum.

y *Crimen.* vt quilibet de populo poſsit accuſare. Accur.

z *Quod in religionem.* id eſt, contra religionem.ſic &.ſ.tit.ij.l.raptores.in prin. † Cõcor. cũ ſecundis leges.extra eo.tit.lib.6. &.c.vergẽtis. iuncta. gloſ.ſuper verbo, grauius. extra eo.titu.

a *Subire.* eſt ergo ſimile crimen hæreſcos crimini læſæ maieſtatis, vt vtrunque poſsit poſt mortem accuſari: vt hic,&.ĩ.ad.l.Iu.ma. l.fin.in fi.ſic & in apoſtatis: vt infra,de apo. l. hi qui. & hoc vſque ad quinquénium forte in omnibus prædictis: vt.ĩ.de apoſta.l. ſi quis defunctum.

b *Pœnitentibus.* ſic & ſupra,de ſum. tri. & fide ca.l.fin. in fi. niſi in caſu: vt.ĩ. de apo.l. hi qui ſanctam. † Simile in ca. peccati venia. extra de reg. iu.& in ca. i.iuncta glo. ſup verbo, humiliato. extra qui cle. vel vo. in qua glo. hæc verba recitantur.

c *Aculei.* id eſt, vigores.

d *Extra noxam.* id eſt liberi erunt. Accur.

e *Seruitio fideliore.* vt & ſupra, de epiſco. & cleri.l.ſi.§.j.& infra,ne Chriſti. man.l.j.

Si temporales

a *Si verò dominus tẽporalis.* non spiritualis: vt puta aliquis comes habet in feudũ vnam terrã à quodam rege in qua sunt multi hæretici.

b *Qui, s.* catholici.

c *Principalis.* scilicet regis qui dedit comiti in feudum.

d *Apponat.* qui ortho doxi possunt ciuitatem intrare, & hæreticos repellere.

e *Principales.* scilicet si ipse rex possidet ciuitatem. & non legitur hæc in scholis.

f *Credentes. Notatus. s.* hæretic⁹.

g *Ariani.* *Ariani.* Hi diuidunt in trinitate substantiam, & patri filium coæternum nõ negant. Io.

h *Et Macedoniani.* hi negãt spiritum sanctũ deum esse. *Macedoniani.*

i *Pneumatomachi.* pneuma. i. spiritus: & tocos i. mater. inde Pneumatomachi qui spiritum sanctum ex matre ipsa filio dei. *Pneumatomachi.*

k *Apollinariani.* hi Christum corpus sine aĩa assumpsisse dicunt. *Hæresum diuersitatẽ & multipli citatem earum habes. 24. q. 3. quidam autẽ. vsque ad finem quæstionis.*

l *In Romanum.* Nota vt in auth. de eccle. tit. §. iubemus. col. ix. *Apollinariani.*

m *Ciuitatibus.* aliàs, facultatibus.

n *Iniuria.* sic e contra s. de episcop. & cle. l. si quẽquam.

o *Ecclesiæ. j.* eo. si qui contra. & non legitur hæc in scholis.

p *Vindicãdis.* i. vindicantibus Manichæis.

q *Damnato.* ]CASVS. Nestor fuit auctor cuiusdã hæresis: & sui sequaces Nestoriani dicuntur. Ita Ariani & Nestoriani à suis auctorib⁹ dicũtur. Secundò præcipit, q̃ libri Nestoriani cõcremẽt. Vltimò punit faciẽtes cõtra hãc legẽ: & hæretici nõ excusantur ab oneribus siue muneribus, cũ de hoc debeant puniri. h. d. cũ l. seq. Viuianus.

r *Portentosæ superstitionis.* id est, miraculosę hæresis.

s *Congrui nominis.* id est, nomen.

t *Inuratur.* i. ĩponat.

u *Gregalib⁹.* id est, Nestorio, & his, qui eum sequuntur.

x *Sortiti.* sic. s. de epis. & cleri. l. decernimus.

y *Statuimus.* vt &. s. e. l. cuncti. &. s. de epis. & cleri. l. conuẽticula. & s. de sum. trini. l. ij.

z *Vriales.* hæreticos: vt quia in patrimonio vel in persona debent seruire curiæ. Accursius.

a *Facultatum.* scilicet mobilium. *Personalium.* id est, quæ ad personam pertinent.

*Si temporales domini ab ecclesia moniti neglexerint hæreticos extirpare, catholicis conceditur terram eorũ occupare. Saly.*

SI verò dominus tẽporalis [a] requisitus & admonitus ab ecclesia, terram suam purgare neglexerit ab hæretica prauitate: post annum à tẽpore monitionis elapsum terrã ipsi⁹ exponimus catholicis occupandam: qui [b] eam exterminatis hæreticis absq; vlla cõtradictione possideant, & in fidei puritate conseruent: saluo iure domini principalis, [c] dummodo super hoc nullũ præstet obstaculum, nec aliquod impedimentum apponat: [d] ℣ Eadem nihilominus lege obseruata cõtra eos, qui nõ habent domos principales. [e]

*Noua constitutio Friderichi imperatoris de statu. & consuc. §. credentes. colla. x. const. fin.*

*Hic seriatim ponuntur pœnæ hæreticorum & receptantium, & defensorum & fautorum ipsorum. Salycetus.*

CRedentes præterea, receptatores, defensores & fautores hęreticorũ damnamus, firmiter statuentes vt si postquam quilibet talium fuerit excõmunicatione notatus, [f] satisfacere contempserit intra annum: extunc ipso iure sit infamis, nec ad publica officia, seu consilia, vel ad eligendum aliquos adhibeatur, neq; ad testimoniũ admittatur. ℣ Sit etiam intestabilis, vt nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis successionem accedat. ℣ Nullus prẽterea ei super quocũque negocio, sed ipse aliis respondere cogatur. ℣ Quòd si fortè iudex extiterit: eius sentẽtia nullam obtineat firmitatem, nec causæ aliquæ ad eius audiẽtiam perferantur. ℣ Si verò fuerit aduocatus: eius patrocinium nullatenus admittatur. ℣ Si tabellio: instrumenta per ipsum confecta, nullius penitus momenti censeantur.

*Tria not. Primò quòd hæretici in Romano solo non habent facultatem commorandi. Secundò, quòd lex semper est in vividi obseruantia, & sic quotidie loquitur & disponit, & suas vires emittit quantũcunque pœnalis, & hoc cum lex disponit in futurũ, & non in præteritũ. Tertiò quòd factũ procuratoris vel domus cõductoris nõ nocet domino ignoranti, sed scienti sic. Saly.*

x. Impp. THEOD. A. & VALENTINIANVS Cæs. Florentio præfecto prætorio.

ARiani, [g] & Macedoniani [h] Pneumatomachi, [i] Apollinariani, [k] Nouatiani seu Sebastiani, Eunomiani, Tetraditæ, seu Tessarescedecaditæ, Valentiniani, Pauliani, Papianistæ, Montanistæ seu Priscillianistę, vel Phryges, vel Pepuzitę, Marcionistæ, Borboritæ, Messaliani, Euchitæ siue Enthousiastæ, Donatistæ, Audiani, Hydroparastatæ, Tascodrogitæ. † Batrachitæ, Hermogeniani, Photiniani, Pauliniani, Marcelliani, Ophitæ, Encratistæ, Carpocratitæ, Saccophori, & qui ad imam vsque scelerũ nequitiam peruenerũt Manichæi, nusquam in Romanum [l] locum cõueniendi morandiq; habeãt facultatẽ. ℣ Manichęis etiam de ciuitatibus [m] pellendis, & vltimo supplicio tradendis, quoniã his nihil relinquendum loci est, in quo ipsis etiam elementis fiat iniuria: [n] ℣ Cunctis quoque legibus, quæ contra eos, cæteróque, qui nostræ fidei refragantur, olim diuersiq; tẽporibus latę sunt, semperviridi obseruantia valituris, siue de donationibus in hæreticorũ cõuẽticula, (quæ ipsi audacter ecclesias nũcupare conantur) factis, siue ex vltima volũtate rebus qualitercũq; relictis, siue de priuatis ædificiis, in quę domino permittente vel conniuente conuenerint, venerã dæ nobis catholicæ ecclesiæ [o] vindicandis, [p] siue de procuratore, qui hoc nescient domino fecerit, decẽ librarum auri multa, vel exilium, si sit ingenuus, subituro: metallum verò post verbera, si seruilis cõditionis sit: ita, vt nec in publicũ conuenire locum, nec ædificare sibi quasi ecclesias, nec ad circunscriptionẽ legum quicquam meditari valeãt, omni ciuili & militari, curiarũ etiam, & defensorũ, & iudicũ sub viginti librarũ auri interminatione prohibendi auxilio: illis etiam omnibus in sua manentibus firmitate, quæ de militia, pœnísque variis, déque diuersis sunt hæreticis promulgata: vt nec speciale quidem beneficium aduersus leges valeat impetratum. Dat. Constantin. III. Kalend. Iuñ. Felice & Tauro Conss.

† *aliàs, Ascodrogita.*

VI. Iidem. AA. ad Leontium præfectum vrbi.

DAmnato [q] portentosæ [r] superstitionis auctore Nestorio, nota cõgrui [s] nominis eius inuratur [t] gregalib⁹, [u] nec Christianorũ appellatione abutãtur: sed quẽadmodũ Ariani, ab Ario lege diuæ memorię Constantini ob similitudinem impietatis, Porphyriani à Porphyrio nuncupantur, sic vbique participes nefariæ sectæ Nestorij Nestoriani vocẽtur: vt cuius scelus sunt in deserẽdo deũ imitati, eius vocabulũ iure esse videantur sortiti. [x] ℣ Nec verò impios libros nefandi & sacrilegi Nestorij aduersus venerabilẽ orthodoxorũ sectã decretaq; sanctissimi cœt⁹ antistitũ Ephesi habiti scriptos, habere aut legere, aut describere quisquã audeat: quos diligenti studio requiri, ac publicè cõburi decernimus: ita vt nemo in religionis disputatione aliquã supradicti nominis faciat mẽtionẽ, aut quibusdã eorũ habendi cõcilij gratia in ædibus aut villa, aut suburbano suo, aut quolibet alio loco cõuenticulũ clam aut apertè præbeat. Quos omnes cœtus celebrãdi licẽtia priuari statuimus: [y] sciẽtibus vniuersis violatorẽ huius legis publicatione bonorũ esse coercedũ. Dat. III. Kal. Aug. Constãtinop. Theodosio. XV. & Valentiniano. III. AA. Conss.

*Non summatur, sed dicit Salycetus quòd hæc lex concor. cum. l. i. s. eo. & quæ ibi dicit, possunt hic repeti.*

VII. Iidem. AA. Florentio præfecto prætorio.

CVriales [z] omnium ciuitatum onerosis, quinetiam militiæ, seu diuersis officiis facultatum [a] & personalium

BIU Cujas

cet nomine.

a *Contumelioſo.* in contumelioſam eorum petitionē in eo, quòd ambibant, id eſt, petebant immunitatem, & erant hæretici.

b *Auctoritate.* no. pœna nō tribuit immunitatē: vt. ff. de interdi. & releg. l. relegatorū. in fi. & ſ. e. l. j. & ff. ſol. matri. l. ſi ab hoſtibus. §. j.

Q*Vicunque.*] CASVS. Apollinaris fuit auctor cuiuſdā hæreſis: Eutyches & Dioſcorus ſunt eū ſecuti: vnde eorū ſequaces vocantur Apollinariſtæ: vel Eutychianiſtæ: & ſuccumbunt legibus latis contra hæreticos. ſecundo quòd non habeant loca ad conueniendum: & ponit pœnam domino loci vſque ad. §. nullum. tertiò remouet eos à militia. quartò prohibet eos ſtare certis locis. quintò ꝓhibet cōuenire & diſputare vel docere: & docentibus pœnam imponit. vltimo punit præſides terrarū ſi hoc neglexerit.

c *Quicunque.* hic not. quatuor concilia: vt ſtatim infra notatur: & non legitur in ſcholis hæc lex.

d *Eutychetis.* qui fuit hæreticus: vt. ſ. de epi. & cle. l. quoniā. Et no. hæreticum eſſe qui nō credit quatuor conciliorū ſtatuta. ſ. Nicæni, Cōſtantinopolitani, Epheſini, Chalcedonenſis: vt. ſ. de ſum. tri. l. nemo.

*Hæreticus quis dicitur.*

e *Sequuntur.* accipe. j. ſciant, per. xj. lineas.

f *Sciant.* vſq; huc durat conſtructio.

g *Apollinaris.* qui fuit magiſter Eutychetis.

h *Apollinariſtas.* accipe verbū prohibemus, quod eſt. j.

i *Alterum.* no. alterū de tribus dici: vt &. j. de furt. l. ancillæ. &. ff. locati. & hæc diſtinctio. §. cum fundum. & de vulg. ſubſt. l. cū ex filio. §. fi. Io. proprie autē dicitur de duobus.

*Alterū de tribus quādoque dicitur.*

k *Addici.* vt &. ſ. de epi. & cle. l. conuēticula. & ar. ſ. eo. l. Ariani. &. j. de fal. mo. l. j. ſed ar. cōtra. j. de paga. l. fi. &. j. l. proxi. ſed ibi ſolues.

l *Coerceantur.* vt & ff. depoſiti. l. bona fides. & de cuſt. reo. l. diuus. ij. in fi. & de pœn. l. ſi perſonaliū munerū obligatos, A ſuis ordinibus cuiuſcunq; ſectæ ſint, inhærere cēſemus: ne videamur hominibus execrandis cō tumelioſo [a] ambitu īmunitatis beneficiū ꝓſtitiſſe, quos volum⁹ hui⁹ cōſtitutionis auctoritate [b] dānari. Dat. pri. Kal. Feb. Theodoſio. A. XVI. & Fauſto Cōſs.

*Non ſummatur, ſed nota tex. in verſi. id circo. in prin. pro teſtibus concordantibus in ſententia, licet non in verbis, & diſcrepantibus in nomine. ſed concordantibus in corpore, vt valeat teſtimonium: de identitate tamen coporis debet conſtare. Salycetus.*

VIII. Impp. VALENTIN. & MARTIANVS. AA. Palladio præfecto prætorio. B

QVicunq; [c] in hac ſacra vrbe vel Alexandrina, vel in omni Aegyptiaca diœceſi, diuerſiſq; aliis prouinciis Eutychetis [d] profanam peruerſitatē ſequūtur, [e] & ita nō credūt, vt trecenti decē & octo ſācti patres tradiderūt, catholicā fidem in Nicæna ciuitate fundantes, centū quoque & quinquaginta alij venerabiles epiſcopi, qui in alma vrbe Cōſtātinopolitana poſtea conuenerūt, & ſicut Athanaſi⁹ & Theophilus & Cyrillus ſanctę recordationis epiſcopi Alexandrinæ ciuitatis credebant: quos etiam Epheſina ſynodus, (cui beatæ memoriæ Cyrillus præfuit, in qua Neſtorij error expuls⁹ eſt) in vniuerſis ſecuta eſt, quos & nuper venerabilis Chalcedonē ſis ſynodus eſt ſecuta, prioribus conciliis ſacerdotum ex omni prorſus parte cōſentiēs, nihilq; adimēs ſacroſancto ſymbolo, neque adiiciens, ſed Eutychetis dogmata funeſta cōdēnans: ſciant [f] ſe eſſe hæreticos Apollinariſtas. Apollinaris enim facinoroſiſsimā ſectā Eutyches & Dioſcorus mēte ſacrilega ſūt ſecuti. Idēoq; hi homines, qui D Apollinaris [g] vel Eutychetis peruerſitatē ſequūtur, illis pœnis, quæ diuorum retro principū conſtitutionib⁹ cōtra Apollinariſtas, vel ſerenitatis noſtræ poſtmodū ſanctiones cōtra Eutychianiſtas, vel hac ipſa Auguſtiſsima lege cōtra eoſdē decretæ ſunt, nouerint ſe eſſe plectēdos. ℣ Idcirco Apollinariſtas, [h] hoc eſt Eutychianiſtas (quibus etſi eſt in appellatione diuerſitas, tamen eſt in hæreſis prauitate cōiunctio: & diſpar quidē nomē, ſed idē ſacrilegium) ſiue in hac alma vrbe, diuerſiſq; prouinciis, ſiue in alexandrina ciuitate, ſiue intra Aegyptiacam diœceſim ſunt, & neque ita crēdūt vt prædicti venerabiles patres credebant, neque viro reuerentiſsimo Alexandrinæ vrbis antiſtiti Procerio fidem orthodoxam tenenti cōmunicāt: epiſcopos & presbyteros alióſve clericos creare & habere prohibemus: ſciētibus tam his Eutychianiſtis & Apollinariſtis, qui auſi fuerint cuiquam epiſcopi, vel presbyteri, vel clerici nomen imponere, quàm B his, qui paſsi fuerint impoſitum ſibi nomen ſacerdotale retinere: pœnam exilij cum facultatum ſuarum amiſsione ſe ſubituros. ℣ Vniuerſi præterea Apollinariſtæ vel Eutychianiſtæ non eccleſias, non monaſteria ſibi cōſtruant: paraſynaxes & cōuenticula tam diurna, quàm nocturna non contrahant: neque ad domum vel poſſeſsiones cuiuſquā, neque ad monaſteriū vel quemcūque alterū [i] locum operaturi, ſectæ funeſtiſsimæ cōgregentur. Quod ſi fecerint, & hoc factum fuiſſe domino volente cōſtiterit: poſt rem in examine iudicis approbatam, domum vel poſſeſsionem eius, in qua conuenerint, vel monaſterium, eius ciuitatis orthodoxæ eccleſiæ, in cuius territorio eſt, iubemus addici. [k] Si verò ignorante domino, ſciente verò eo qui pēſiones domus exigit, vel actore vel cō ductore prædij paraſynaxes & cōuenticula interdicta collegerint: cōductor vel procurator, ſiue actor vel quicūq; eos in domū, vel poſſeſsionē vel monaſteriū receperint, ac paſsi fuerint illicitas paraſynaxeis cōuentúſq; celebrari: ſi vilis & abiectæ ſint cōditionis, fuſtibus publicè & in pœnā ſuā, & in aliorum coërceātur [l] exēplū. Si honeſtę verò ſint perſonę: decē libras auri multę nomine fiſco noſtro cogātur inferre. ℣ Nullū prętерea Apollinariſtam vel Eutychianiſtā ad aliquam iubemus adſpirare militiā. Et ſi inuenti fuerint: militari cingulo ſoluti, honeſtorum hominū & palatij cōmunione priuētur: nec in aliqua, nec in qua nati ſunt, ciuitate, vel vico, aut regiōe verſentur. Si qui verò in hac alma vrbe nati ſunt: tam ſacratiſsimo comitatu, quàm omni per prouincias metropolitana ciuitate pellantur. ℣ Nulli † inſuper Eutychianiſtæ vel Apollinariſtæ publicè vel priuatim cō uocandi cœtus, vel circulos contrahēdi, & de errore hęretico diſputādi, ac peruerſitatē facinoroſi dogmatis adſerendi, tribuatur facultas. ℣ Nulli etiā cōtra venerabilē Chalcedonēſem ſynodū liceat aliquid vel dictare, vel ſcribere, vel edere, atq; emittere, aut aliorū dicta vel ſcripta ſuꝑ eadē re proferre. ℣ Nemo huiuſmodi habere libros, & ſacrilega ſcriptorum audeat monumenta ſeruare. ℣ Quod ſi qui in his criminibus fuerint deprehenſi, perpetua deportatione dānentur. [m] ℣ Eos verò, qui diſcendi [n] ſtudio adierint de infauſta hæreſi diſputātes: decē librarum auri quæ fiſco [o] noſtro inferēdæ ſunt, iubem⁹ ſubire diſpēdiū. ℣ Vltimo ſetiā ſupplicio coërceantur, qui illicita docere tētauerint. ℣ Oēs verò huiuſcemodi chartæ [p] ac libri

quis aliquid. §. qui abortionis. &. l. aut facta. §. fina.

m *Damnentur.* dicentes hæreſim in decem libras auri, ſed ſeruantes deportentur, docētes moriantur. Idem ſi ad ſacrificium vel in templum conuenerūt: vt. j. de Paga. & ſacri. l. j.

n *Eos vero qui diſcēdi.* j. de mathem. l. culpa. contra. Solu. hic non didicit, ſed tantū fuit cauſa diſcendi. Ac curſius.

o *Fiſco.* forte hodie eccleſiæ: vt in authen. de interdict. colle. hæreti. colla. ix. & de eccle. titu. §. ſi autem orthodoxus. colla. ix.

p *Huiuſcemodi chartæ.* ſic. ſ. titu. j. l. mathematicos.

† *aliàs, nul libi.*

† *Adde hic quæ habentur in. c. excōmunicamus. 2. iuncta glo. ſup verb. puniē di. extra eo. titu.*

BIU Cujas

a *Par pœnæ.* sic.ſ. tit. ij.l.ſi quéquam.in fi.]

b *Neglexerint.* punitur negligentia: vt.j. de offic. prfec. præto. l.ſi quis.&. j. de paga. l.j. & in authentic. de ſan.epiſc.§. antepenul. colla.ix.

c *Si qui.Cómentitio.* quia fingebat locare,& vendebat.

d *Documenta.* id eſt,inſtrumenta.

e *Vindicari.*ſ.eo.l.cũcti.cõtra.&. l. Ariani. contra.&.l. quicũque. §.quod ſi fecerint. cõtra. Solu. hic loquitur de illis prædiis vel domibus in quibus erant conſtitutæ orthodoxę fidei eccleſiæ vel oratoria,& poſtea ſunt alienata hæreticis: ibi ſunt hę poſſeſſiones in quibus nulla ſunt oratoria, tranſlatæ in eis. Vel hic loquitur cum trãſlatæ ſunt in aliquã ſingularem perſonã hęreticam:ibi cum alicui congregationi hæreticorum ad hoc vt ibi cõuenticula ſua faciãt: & tunc non fiſci, ſed eccleſiæ catholicæ iuribus ſunt applicandę: vt ĩ auth.de inter. col. hæreti.& de eccle. tit. §. ſi autẽ orthodoxus. coll.ix. Alij dicũt hoc corrigi per dictas authen. vt hodie ſemper eccleſiæ vindicentur: quod ſatis dici poteſt: vt.d.§.ſi autẽ orthodoxus. nec hæc legitur.

f *Reditiua.* quia ipſi redeant.

g *Priuari.* repete,ſemper non dubitari poteſt.

C *Ognouimus.*] C A-SVS. Deceſſit parens catholicus vel hæreticus. primo filij catholici ei ſuccedunt: quòd ſi non ſunt, tunc fiſcus. Secundò dicit, quòd parens hæreticus tenetur filiis catholicis dare alimenta: & dotes ſecundum patrimonij facultates. Tertio confirmat leges latas contra hæreticos.

h *Vbi alter.* ſcilicet pater vel mater.

i *Repellendis.* vt &.ſ. eo.l. Manichæos. Accurſius.

k *Iuribus.* ſed hodie diſtinguit clericus à laico: vt in authen. vt cũ de appel.cogno.§. generalẽ.col.viij.quã ſtatim habebis. Idẽ eſt de Neſtorianis,&c.

† *aliàs, & rectius, reditiua.*

l *Alere.* vt &.j.de a-

ac libri qui funeſtũ Eutychetis A
ſcilicet & Apollinaris cõplexi fuerint dogma, incẽdio cõcrementur: vt facinoroſæ peruerſitatis veſtigia flãmis cõbuſta depereãt. Aequũ nãq; eſt, vt immaniſsima ſacrilegia par pœnę[a] magnitudo percellat: ſcientibus moderatorib⁹ prouinciarũ, eorũq; apparitoribus, defenſoribus etiã ciuitatũ: cp ſi ea quę legis huius religioſiſsima ſanctione cuſtodiẽda decernimus, aut neglexerint,[b] aut aliqua p̃miſerint temeritate violari: denarũ librarũ auri multam fiſco noſtro inferre cogantur: inſuper etiã exiſtimationis ſuæ periculum ſuſtinebũt. Dat. Cõſtãtinopo. Id. Aug. Conſtantio & Rufo. Conss.

*Si in hæreticam perſonã alienentur prædia in quibus ſint eccleſiæ vel oratoria orthodoxæ fidei: prædia illa fiſco ſunt vindicanda. Salycetus.*

VIIII. Imp. ANASTASIVS. A. Erythrio præfecto prætorio.

SI qui orthodoxæ religionis emptione vera vel fictitia, aut quocũque alio iure vel titulo prædia, vel poſſeſsiões, resq; immobiles, in quibus orthodoxę fidei eccleſię vel oratoria cõ ſtituta ſunt, in hæreticæ ſectę & cõtrarię orthodoxæ fidei ſententiẽ quãcũq; perſonã tranſferre voluerint: nullã huiuſmodi vel inter viuos habitã vel ſecreto iudicio compoſitã valere volumus voluntatẽ, etiã ſi ab orthodoxæ fidei vẽditore, vel quocũq; modo alienatore cõmẽtitio[c] ſub qualibet occaſione fuerint aſsignata: ſed irrita omnia huiuſmodi documẽta,[d] & tanquã nec penitus ſcripta eſſe cenſemus. Hæc enim prædia & poſſeſsiones quę in hęreticas perſonas quocũq; modo trãſlatæ fuerint vel collatæ, fiſci noſtri iuribus decernimus vindicari. [e] Siue enĩ apud dominos poſſeſſoréſve orthodoxos ea prædia maneãt, ſiue ad fiſci noſtri iura peruenerint, neceſſe eſt in his eccleſias & oratoria cõſtituta diligentius & ſolicitius inſtaurari. Noſtræ etenim ſerenitatis vndiq; ad hunc exitũ prouidentia ducit, vt omnipotẽtis dei tẽpla (in quibus noſtrę fidei inſtituta perdurant) cultu aſsiduo p̃ omnia ſecula reditiua[f] † ſeruẽtur. Nec enim dubitari poteſt, ſi in hæreticos tales veniãt poſſeſsiones, in quib⁹ veræ fi- B
dei eccleſiæ vel oratoria conſtituta ſunt, & integritas colit: omnimodo ab his deſeri atque deſtitui, & omni cultu vacare: omnibus ſacris & ſolitis viduari myſteriis: omni ſplẽdore priuari: [g] nullis populorum cõuẽtionibus, nullis clericorum obſeruationibus celebrari: & ex hoc ſine dubio eaſdem eccleſias perire, ruere, complanari. Nec enim de earũ inſtauratione hæretici potuerunt aliquãdo cogitare, quas penitus eſſe nolebant. Quæ omnia reſecãtes, ad p̃ſentẽ legem peruenimus. Dat. V. Id. Aug. Boetio. V. C. Cons.

Imp. IVSTINIANVS. A. Demoſtheni. P. P.

*Conſtitutio Græca.*

*Liberi duntaxat orthodoxi vindicant ſibi ius ſuccedendi in bonis parentum. Et alimentari à parentibus etiam non orthodoxis compelluntur. Et dotes & donationes propter nuptias petere poſſunt. Salycetus.*

x Idem. A. Iuliano præfecto prætorio.

COgnouimus multos eſſe orthodoxos liberos, quibus nec pater nec mater orthodoxæ ſũt religionis. Et ideo ſancimus vt nõ tãtũ in caſu vbi alter[h] nõ orthodoxę religionis eſt, ſed etiã in his caſib⁹ in quibus vterq; parẽs alienæ ſectę ſit, id eſt, pater & mater: hi tantũmodo liberi ad eorũ ſucceſsionẽ ſiue ex teſtamẽto, ſiue ab inteſtato vocẽtur: & donatiões ſeu aliæ liberalitates his accedere poſsint, qui orthodoxorũ venerabili ſũt noĩe decorati: cæteris liberis eorum, qui nõ dei omnipotẽtis amorẽ, ſed paternã vel maternã impiã affectionẽ ſecuti ſunt, ab omni beneficio repellẽdis. [i] † ℣ Liberis autẽ orthodoxis nõ exiſtẽtibus, ad agnationẽ vel cognationẽ eorũ (orthodoxos tamẽ) eaſdem res vel ſucceſsiones peruenire. ℣ Quòd ſi nec agnatio vel cognatio rectè inueniat, tunc eaſdẽ res fiſci noſtri iuribus[k] vindicari. ℣ Sed ne videamur moriẽtibus quidẽ genitoribus liberis p̃dere, viuẽtibus autẽ nullã inferre prouidentiã (quod etiã ex facto nobis cognitũ eſt) neceſsitatẽ imponimus talibus genitoribus orthodoxos liberos ſecũdũ vim patrimonij alere,[l] & omnia eis p̃ſtare, quę ad quotidianę vitę cõuerſationẽ ſufficiãt: ſed & dotes pro filiabus & neptib⁹ dare,[m] & ante nuptias donationes p̃ filiis vel nepotib⁹[n] perſcribere: in omni caſu ſecundũ virespatrimonij huiuſmodi liberalitatib⁹[o] æſtimãdis: ne p̃pter diuini amoris electionẽ paterna vel materna ſint liberi prouiſione defraudati: D
omnib⁹ videlicet, q̃ noſtrę cõſtitutiones de pœnis Paganorũ, & Manichęorũ, & Borboritarũ, & Samaritarũ, & Mõtaniſtarũ, & Taſcodrogitarũ, † & Ophitarũ, cęterorũq; hæreticorũ iã * cõſtituerũt, ex hac noſtra lege cõfirmãdis, & in perpetuũ valituris. Dat. Cõſtãtin. x. Kal. Decẽb. Lãpadio & Oreſte. VV. CC. Cõss.

IN AVTHEN. vt cùm de ap. cog. §. generalem. colla. viij. conſtitu. xj.

*Si liberorũ aliqui ſint orthodoxi, & aliqui non: ad orthodoxos tantũ deuoluitur ſucceſsio tota, donec nõ orthodoxi ad fidem ſint conuerſ. Saly.*

IDem eſt de Neſtorianis & Acephalis: [p] quia ſi quis ex his liberos habet eccleſię ſanctæ cõmunicãtes, his ſolis ex teſtamẽto vel ab iteſtato hęreditatẽ trãſmittere poteſt. ℣ Si verò permixti ſunt: portio infideliũ interim reſideat penes orthodoxos: ipſis, ſi cõuerſi fuerint, reſtituenda quidẽ, ſed abſque ratione fructuũ & adminiſtrationis. Permanebit autẽ apud orthodoxos

len. libe. l. fina.

m *Dare.* vt &.j. de iudo. l. neque mater.

n *Nepotib⁹.* repete, ſẽ per neceſsitatem impo nimus.

o *Liberalitatibus.* improprie ponitur: quia inuiti, & in neceſsitatib⁹ nemo liberalis exiſtit: vt. ff. de adimẽ. le. l. neceſsitatẽ legatam. & de leg. ij. l. vnũ ex familia. §. ſi de Falcidia.

*Liberalitas non eſt inuitus aut in neceſsitate poſitus.*

p *Idem eſt. Et acephalis.* qui non habẽt caput. id eſt, præ latum.

*Acephali qui dicuntur.*

† *Addẽdum quæ dicitur in c. ſi quis epiſcopus. i tex. & gl. extra eod.*

† *aliàs, de codrogitarum.*

* *cauſa.*

BIU Cujas

[a] *De hac pscriptione facit mētio per glos. super verbo, intra annū. in.c.quoniā frequenter. post princ. extra vt li. nō coteſta.*

[a] *Quo trāſacto.* ſ. anno. Sic ergo preſcribitur eccleſię per annū. sic in auth. de ſanc. epiſ. §. pe. colla. ix. *ADDITIO.* Hoc eſt hodie immutatū per. c. fi. de præſcrip. lib. vj. vbi vide. Sed an à prælato poteſt eccleſia repetere dānū quod habet? Reſpō. ꝙ ſic. & ſi nō eſt ſoluendo, petet reſtitui: vt. j. de iud. l. properādum. §. fi. &. j. vnde vi. l. meminerint. & hic.

*Casus.*

*Quoniā multi.* Secūdū Bar. iſta lex eſt valde notabilis, & hoc habet ī effectu. Quæſtio fuit de facto, an hæreticꝰ poſſit eſſe teſtis? & reſpō. aut lis eſt inter catholicos ſaltē ex vna parte, & tunc non poteſt. aut inter hæreticos, & tūc poteſt exceptis quibuſdā peſsimis hæreticis, quibus & alij huiuſmodi actꝰ ſunt interdicti. In fine reſtringit primū, ꝙ in iudiciis prohibētur hæretici nō ex tra iudiciū teſtificari, immo melius ꝙ in cōtractibus & vltimis voluntatibus admittūtur: in iudicialibus nō, niſi ante iudiciū cœperint teſtes eſſe: per quod authen. ſed nouo iure, tollitur. Viuianus.

† *Iſti Arnoldiſtæ etiā dānantur iure canonico: vt extra eo. ti. c. excōmunicamus. 2.*

† *Concor. tex. ſ. c. ver ſed nec pro eis hæretigentis. vbi hæc verba ponūtur: & ſunt ſumpta ex hac authen. extra eo. titu.*

b *Contra orthodoxos.* ſed nec pro eis hæretico producente: cū hodie pro vtraque parte dicāt, vt. j. de iud. l. die ſabbati. &. ſ. de epiſco. & cler. auth. ſed iudex. Idē ſecūdū canones, vt pro vtraque parte ferāt teſtimoniū! vt. iij. q. ix. c. hortamur. & xiiij. q. v. c. nō ſanè. Sed an pars orthodoxa poteſt tali priuilegio renunciare? Reſp. vtiq;: quia & tacita volūtas prodeſt: vt. j. de teſti. l. ſi quis. Ité an orthodoxus cōtra hęreticos poteſt teſtificari? Reſpō. ſic. vt in nouellis. c. & in decre.

c *Cōmunionē.* hoc intellige ſecūdū quod in fine huiꝰ legis diſtinguit, ſcilicet in iudicia li teſtimonio. Accur.

† *aliàs, reſpōdeatur.*

d *Introducere.* id eſt, nil Iudæus Iudæo, nil Catilina Cethego. vt hic, &. ſ. de epiſ. & cleri. l. ſi quēquam. in fi. & ff. ſolu. matri. l. viro. & j. de lib. cau. l. ſi filium. & j. de inoffi. teſta. l. in arenā. & ff. ſi qs omiſ. cauſa teſta. l. quidam. & l. ſi nō ſolꝰ. §. j. & ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. idē ait ſi in publico. Sed argu. contra ff. de publi. iudi. l. is qui.

† *Cōcor. gl. penul. i ca. teſtimoniū. extra de teſti.*

e *Similitudine.* ſic. ſ. thodoxos ſi ipſi perſeuerent in nequitia. ¶ Si autē omnes liberi peruerſi ſint, vocentur agnati rectæ fidei. Quibus non iuuentis, ſi clericus fuerit, ab eccleſia intra annum admittatur: quo tranſacto, [a] ſi non fuerit clericus, ſuccedat fiſcus.

IN AVTHENTIC. de ſtatu. & cōſuetu. §. Gazaros. colla. x. conſtitu. fi.

*Non ſummatur, ſed loco ſummarii nota quòd filii hæreticorum non admittuntur ad eorum ſucceſsionem. ſed fiſcus. Salycetus.*

B GAzaros, Patarenos, Leoniſtas, Speroniſtas, Arnoldiſtas, † Circūciſos, & omnes hęreticos vtriuſque ſexus, quòcūq; nomine cēſeātur, perpetua dānamus infamia, diffidamus, atq; bannimus: cenſentes vt omnia bona taliū cōfiſcentur, nec ad eos vlterius reuertātur: ita ꝙ filij eorum ad ſucceſsionē eorū peruenire non poſsint: cū longè grauiusſ ſit æternā quàm tēporalē offendere maieſtatem. ¶ Qui autem inuenti fuerint ſola ſuſpicione notabiles: niſi ad mandatum eccleſię iuxta conſiderationē ſuſpiciōis, qualitatemq; perſonæ, propriā innocētiā congrua purgatione mōſtra uerint, tanquā infames & bānīti ab omnibus habeātur, ita ꝙ ſi ſic per annum permanſerint, extunc omnes tanquam hæreticos condemnamus.

*Ad teſtimoniū iudiciale cōtra Chriſtianos nō admittitur hæreticus. ſed in cōtractibus vel vltimis voluntatibus ſic. inter ſe vero poſſunt teſtes eſſe, exceptis quibuſdam hic nominatis, qui nec inter ſe poſſūt eſſe. Saly.*

XI. Idem. A. Ioanni præfect. præto.

QVoniā multi iudices in dirimendis litigiis nos interpellauerunt, noſtro indigentes oraculo, vt eis reſeretur † quid de teſtibus hæreticis ſtatuendū ſit, vtrúmne accipiātur eorū teſtimonia, an reſpuātur: ſancimus contra orthodoxos [b] quidem litigantes nemini hæretico, vel his etiam, qui Iudaicam ſuperſtitionē colūt, eſſe in teſtimonia cōmunionē, [c] ſiue vtraq; pars orthodoxa ſit, ſiue altera. Inter ſe autē hæreticis vel Iudæis, vbi litigandum exiſtimauerint, cōcedimus fœdus permixtū, & dignoſ litigatoribus etiā teſtes introducere: [d] exceptis ſcilicet his, quos vel Manichaicus furor, cuiꝰ partem & Borboritas eſſe manifeſtum eſt, vel Pagana ſuperſtitio detinet: Samaritis nihilominus, &, qui illis non abſimiles ſunt, Montaniſtis, & Taſcodrogitis, & Ophitis: quibus pro reatus ſimilitudine: [e] omnis legitimus actus interdictus eſt. ¶ Sed his quidem, id eſt, Manichæis, Borboritis, & Paganis, necnon Samaritis, & Montaniſtis, & Taſcodrogitis, & Ophitis omne teſtimoniū, [f] ſicut & alias legitimas conuerſationes, ſancimus eſſe interdictū. ¶ Aliis verò hæreticis tantūmodo iudicialia teſtimonia [g] cōtra orthodoxos, ſecundū quod cōſtitutū eſt, volumus eſſe inhibita. ¶ Cæterum teſtamentaria teſtimonia eorū, & quæ in vltimis elogiis vel in cōtractibus cōſiſtunt, propter vtilitatem neceſſarij vſus eis ſine vlla diſtinctione permittimus, [h] ne probationum facultas anguſteī. [i] Dat. V. Kal. Aug. C Cōſtantinop. poſt cōſulatū Lādij & Oreſtis. VV. CC.

*Etiam ex militis teſtamento non recipiunt hæretici. Salycetus.*

XII. Idem. A. Ioanni præfecto præt.

DIuinam noſtram ſanctionem, [k] per quam iuſsimus neminem errore conſtrictū hæreticorum, hæreditatem vel legatum vel fideicommiſſum accipere: etiam in vltimis militum voluntatibus locū habere præcipimus, ſiue cōmuni iure, ſiue militari teſtentur. Dat. Kalē. Septembris. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis. VV. CC. anno ſecundo ſperij Iuſtiniani. D

*TITVLVS. VI.*

NE SANCTVM BAptiſma iteretur.

*Epiſcopus iuris errore aliàs baptizatum rebaptizās, priuādus eſt ſacerdotio. Saly.*

I. Imppp. VALENTIN. VALENS & GRAT. AAA. ad Florianum vicarium Aſiæ.

ANtiſtitē, qui ſanctitatem baptiſmatis illicita vſurpatione geminauerit, ſacerdotio indignū eſſe cenſemus. Eorum enim cōdemnamus errorem, [l] qui apoſtolorum præcepta calcantes, Chriſtiani nominis ſacramenta ſortitos, alio rurſus baptiſ-

de epiſcop. & cle. l. ſi quenquam.

f *Teſtimonium.* etiam inter ſe.

g *Teſtimonia.* i. de his, quæ in iudiciis tractantur vel videntur: vt de confeſsionibus & teſtificationibus, & interlocutoria aliqua: vel definitiua an ſit ita lata. Alij dicunt iudicialia, quę incipiūt à iudicio: vt ſi agatur iniuriarū vel furti: & iudex teſtes quæſierit: hi quidem adhibiti nō fuerant, ſicut in cōtractibus adhibentur. In præſcriptiōe ergo quā viderint, poterūt ferre teſtimoniū ſecūdū opinionē primā, cū tantū iudicialia prohibeant.

h *Permittimus.* & poterunt etiam produci in iudicio.

i *Anguſtetur.* nā hoc edictū de teſtibus prohibitoriūm eſt, ſcilicet certarū perſonarū: & ſic quilibet admittitur qui nō prohibetur, vel aliqua lege excuſatur: vt. ff. de teſti. l. j. & facit vt probationū facultas amplietur: vt. j. de reb. cre. & iureiur. l. generaliter. in princ. &. ff. de incē. l. ne quid. §. de his. &. ff. de teſti. l. ſerui. &. j. de iure delib. l. fi. §. licentia danda. Sed videtur etiam in contractibus nō admitti: quia hæretici ſunt infames: vt. ſ. de ſum. tri. & fide cat. l. j. in fi. & infames ferre teſtimoniū nō poſſunt: vt. ff. de teſti. l. iij. §. lege. in fi. Sed huic reſp. ſ. de ſum. tri. l. j. Ité ſignāt hic quidā talē auth. Sed hodie nulli Iudæo permittitur ferre teſtimoniū contra orthodoxū, niſi in curiali cōditiōe: vt in auth. de hæreti. vel in auth. vt hæretici curiales. §. illud. vel in auth. de teſti. l. hæreticorum. Sed certè non inuenit hæc auth. inter authen. ſed dicunt quidam reperiri in nouellis.

*Edictū de teſtibus eſt prohibitorium.*

*Hæretici an poſsint teſtificari.*

*Infames ferre teſtimonium nō poſsunt.*

k *Diuinam noſtrā ſanctionem.* vt ſ. eo. l. Manichæos. & hæc non legitur.

*NE SANCTVM baptiſma, &c.*

*Dictū eſt. ſ. de hæreticis: ſed quia ſpecies eſt hæreſis rebaptizare baptizatū. ponit prohibēdo ne ſactū baptiſma reiteretur.*

l *Antiſtitē, qui. Errorem.* ſcilicet iuris. ſecus ſi de facto dubitent baptizatū eſſe: nec enim poteſt dici iteratū, quod ignorat eſſe factū: vt in decre.

*Iteratū non dicitur, qđ factum eſſe ignoratur.*

BIU Cujas

cre. de conse. dis. j. de eccleſiarũ. Sed arg. contra. ff. de dolo. l. & eleganter. §. non ſolum.

a *Si quis. Piaculare.* id eſt, piandum ſanguine, id eſt, debet amittere caput.

b *Commiſit.* clericus. ſ. & ille qui baptizatur.

c *Per ætatem.* quilibet rebaptizãs, & quilibet capax criminis per ætatẽ rebaptizatus, patitur piaculare flagitiũ. Vel forte loquitur de eo qui rebaptizanti reſpondẽdo præbuit miniſterium.

d *Vltimo ſupplicio.* ꝙ morte interpretamur: vt. ff. de pœnis. l. vltimum.

e *NVlli hæreticorũ. Initiati.* vt quia Chriſtiani erãt tantũ. & ita catechumeni: nó autem erant baptizati.

f *Eccleſiæ.* & auferuntur hodie dominis eorum: vt infra, ne Chriſtianum man. l. j.

g *Quod qui fecerit.* id eſt, hæreticus rebaptizans ingenuos vel ſerſuos proprios.

† *Quidam ſic legit, nec vero illos quos emerint, vel qualitercunque habuerint necdum ſuæ &c.*

h *Exilio.* mitiorẽ hic patitur pœnã cum adhuc nó fuerat baptizatus, quàm ſi fuiſſet: vt ſupra. l. proxi. Alij hoc referunt de pœna exilij ad eum qui ſciuit, & non detulit: nó autem ad baptizantem. Prima placet.

DE APOSTATIS.

*Quoniam apoſtatæ pluſquam hæretici ſunt: ideo ponit de apoſtatis.*

a *Quotuplex ſit apoſtaſia: vide in. c. I. ſ gl. I. extra eo. tit. Et adde quod iſta rubri. nõ loquitur proprie de apoſtatis, quos nos appellamus quotidie apoſtatas. ſ. de egredientibus religionem, ſed loquitur de his, qui ſidem relinquunt: quia illi ꝓprie dicuntur apoſtatæ. vt dicit Bar. hic ſuper rub.*

a *Qui dicãtur apoſtatæ habes. j. eod. l. apoſtatarum. §. ſed ne huiuſmodi. & l. ſi. in fi.*

*SI quis.* prima non legitur. In ſecũda no. quod de inofficioſis actionibus quinquẽniũ ſtatuitur: vt. j. de inoff. teſt. l. ſi quis filium. Sed videtur perpetuo agi: vt. j. eo. l. apoſtatarum. Sol. illa corrigit hanc: vel hæc poſt mortem teſtatoris, ibi viuente teſtatore dicit ſe poſſe deferre.

i *Contendit.* accuſator: vel etiam contendit de alia hæreſi.

k *Iuge.* i. continuum.

l *Actionibus.* ſcilicet, querelæ inofficioſi teſtamenti.

m *Exordium.* id eſt, vſque ad quinquennium.

*HI, qui.* ] CASVS. Hac. l. puniuntur Chriſtiani ſi fiant hæretici patiẽdo ſe baptiſmate non purificant, ſed incẽ- A ſtant, lauacri nomine polluentes. Dat. XVI. Kal. Nouemb. Conſtantin. Gratiano. A. IIII. & Merobaude. Conss.

*Scienter rebaptizans & rebaptizatus, puniuntur capite. Saly.*

II. Impp. HONOR. & THEODO. AA. Anthemio. P P.

SI quis rebaptizare quẽpiam de miniſtris catholicæ ſectę fuerit detectus: vnà cum eo, qui piaculare a crimen commiſit b (ſi tamen criminis per ætatem c capax ſit) & hic, cui perſuaſum ſit, vltimo ſupplicio d percellatur. Dat. XV. Kal. April. Lucio & Herodiano. VV. CC. Cõss.

*Baptizantes Chriſtianum ſub alia lege, puniũtur pœna hic ſtatuta: quod iudex non poteſt diſſimulare vel minuere. Saly.*

III. Impp. THEODO. & VALENTINIANVS. AA. Florentino præfecto præto.

NVlli hæreticorum danda licentia eſt vel ingenuos vel ſeruos proprios, qui ortho doxorum ſunt initiati e myſteriis, ad ſuũ rurſus baptiſma deducendi, necnon † illos quos emerint, vel qualitercunque habuerint necdum ſuæ ſuperſtitioni coniunctos, prohibendi catholicæ ſequi religionem eccleſiæ. f Quod qui fecerit, g vel cum ſit ingenuus, in ſe fieri paſſus ſit, vel factũ non detulerit: exilio, h ac decem librarũ auri multa damnabitur: teſtamenti & donationis faciẽdæ vtriſque denegãda licentia. ℣ Quæ omnia ita cuſtodiri decernimus, vt nulli iudicũ liceat delatũ ad ſe crimen minori, aut nulli coercitioni mandare, niſi ipſe idem pati velit quod aliis diſſimulando conceſſerit. Dat. III. Kal. Iun. Conſtãtinopoli. Felice & Tauro. Conss.

TITVLVS VII.

DE APOSTATIS.

*Apoſtatæ bona publicantur. Salycetus.*

I. Imp. CONST. & IVLIAN. Cæſ. ad Thalaſsium. P P.



SI quis legẽ venerabili cõſtituta, & ex Chriſtiano Iudæus effectus, ſacrilegis cœtibus aggregetur: cum accuſatio fuerit approbata, facultates eiuſdem dominio fiſci iubemus vindicari. Dat. Non. Iul. Conſtãtio. A. V III. & Iuliano. Cæſ. Conss.

*Apoſtatatus crimẽ poteſt accuſari poſt mortem vſque ad quinquennium. Saly.*

II. Imppp. GRATIANVS VALENTINIANVS & THEODO. AAA. ad Hypatium. P P. B

SI quis defunctũ violatæ atque deſertæ Chriſtianæ religionis accuſat, eumq; vel ad ſacrilegia tẽplorũ, vel ad ritus Iudaicos tranſiſſe contendit, i eaq; gratia teſtari minime potuiſſe cõfirmat: intra iuge k quĩquenniũ quod de inofficioſis † actionibus l conſtitutũ eſt, proprias exigat actiones, futuriq́ue iudicij huiuſcemodi ſortiatur exordium. m Dat. XV. Kalen. Ianuar. Gratian. A. IIII. & Merobaude. † Conss.

*Apoſtatantes à fide perdunt omnia etiã à iure communi Chriſtianis conceſſa, nec adimitur pœnitentia. Salyc.* B

III. Imppp. THEOD. VALENTINIANVS & ARCAD. Flauiano præfe. præt.

HI, qui ſanctã fidẽ prodiderunt, & ſanctum baptiſma hæretica ſuperſtitione ꝓfanarunt: † à conſortio omniũ ſegregati ſint, à teſtimoniis alieni, teſtamẽti (vt ante iam ſanximus) non habeant factionẽ, nulli in hæreditate ſuccedãt, à nemine ſcribãtur hæredes. Quos etiam præciperemus procul abiici, ac longius mandari: niſi pœnæ viſum fuiſſet eſſe maioris, verſari C inter homines, & hominum carere ſuffragiis. n Sed nec vnquã in ſtatum priſtinum reuertãtur: nec flagitium horum † obliterabitur o pœnitentia, neq; vmbra aliqua exquiſitæ defẽſionis aut muniminis obducetur: p quoniã quidẽ eos qui fidẽ quã deo dedicauerãt, polluerũt, & prodentes diuinũ myſteriũ in profana migrauerunt: tueri ea, quę ſunt cõmentitia & concinnata, non poſſunt. Lapſis etenim & errantibus q ſubuenitur: perditis vero, hoc eſt ſanctũ baptiſma profanantibus, nullo remedio pœnitẽtiæ, (quæ ſolet aliis D criminibus adeſſe) ſuccurritur. Dat. V. Id. Iul. Titiano & Symmacho Conss.

*Crimen apoſtatatus eſt publicũ: ideo quilibet admittitur ad accuſandum: & alienationes ipſo iure ſunt apoſtatis interdictæ: & poſt mortem poſſunt accuſari, bonis proximioribus fidelibus applicandis. Saly.*

IIII. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Baſſo. P P.

APoſtatarũ ſacrilegũ nomẽ, ſingulorum vox continua r accuſatione inceſſet, s & nullis finita temporibus t huiuſcemodi criminis arceatur indago. ℣ Quibus quamuis præterita interdicta ſufficiãt, tamen etiam illud iteramus, ne poſtquam à fide deuiauerint, teſtandi aut donandi quippiam habeant facultatem. Sed nec venditionis ſpecie facere legi fraudem ſinãtur: totumq́ue ab inteſtato Chriſtianitatem ſectãtibus propinquis potiſsimũ deferatur. u Intantum autẽ cõtra huiuſcemodi ſacrilegia perpetuari x volu-

zari more hæretici vt non poſsint eſſe teſtes, neque facere teſtamentum: non autẽ relegantur. & ponitur ratio. Itẽ pœnitentia eos nó † *aliàs*, qi excuſat, quæ prodeſt a- *inofficioſis* liis errantibus. Viuia. *actionibus* n *Suffragiis.* quare er- *&c.* go hæretici expellũtur † *aliàs re-* de ciuitatibus, & non *ctius, Mer-* apoſtatæ: vt. ſ. de ſum. *baud. II. &* trin. l. ij? Reſpondeo, *Saturnino.* quia alios docerent: & † *De hoc e-* eadem ratione expel- *tiã dicitur* luntur clerici apoſta- *in. c. quidã.* tantes: vt infra, eod. l. *extra. e. tit.* fin. Accur. *vbi reprobã*

o *Obliterabitur.* id eſt, *tur illi, qui* delebitur. *poſt baptiſ*

p *Obducetur.* id eſt, de- *mum ſuſce-* lebitur. *ptum volũt*

q *Et errantibus.* hære- *perſeuerare* ticis ſcilicet nolẽtibus *in priſtina* ad fidem conuerti, quã *ſuperſtitione* nunquam habuerũt: vt *& ſic profa* ſupra, de ſum. trinit. & *nãt ſanctiũ* fide catho. l. inter cla- *baptiſma* ras. in fin. & de hære. l. *quod eſt cõ-* iiij. in fi. ſed nó qui iam *tra ſtum, qui* fuerunt de fide, & po- *vulgo dicũ* ſtea ab ea diuiſerunt ſe *tur marra.* omnino: vt hic. Vel dic *ni.* quoad pœnam mundi *Pœnitentia* non prodeſt pœnitere, *nõ liberat à* quoad deum ſic: vt ibi, *pœna mun-* Cor contritum & hu- *di.* miliatum deus non de- *Pſal. 50.* ſpicies. & alibi: Dixi *Pſal. 31.* confitebor, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.

r *Apoſtatarum. Continua.* etiam ſine † *aliàs, nu-* libello. *rum.*

ſ *Inceſſet.* id eſt, inceſſanter accuſet.

t *Temporibus.* niſi intra quinquénium poſt mortem: vt. ſ. e. l. ij.

u *Deferatur.* primo liberis, ſecundo agnatis: vt. ſ. de hære. l. cognouimus. Accurſius.

x *Perpetuari.* cum alia crimina vſq; ad. xx. annos regulariter porrigantur: vt. j. ad legem Cor. de fal. l. querela.

BIU Cujas

volumus actionē, vt vniuersis ab inteſtato venientibus, etiam poſt mortem peccantis, abſolu tam vocē inſimulationis [a] congruæ nō negemus. ¶ Nec id patiemur obſtare, ſi nihil in conteſtatione profano dicatur viuente productū. ¶ Sed ne huius interpretatio criminis latius in incerto vagetur errore, eos prę ſentibus inſectamur oraculis, qui nomine Chriſtianitatis induti ſacrificia ſacrilega vel fece rint, vel faciēda mādauerint: [b] Quorum etiā poſt mortē com probata perfidia, hac ratione plectenda eſt, vt donationibus teſtamentiſque reſciſis, hi quibus hoc deferret legitima ſucceſsio, huiuſmodi perſonarum hæreditate potiantur. Dat. VIII. Id. April. Rauennæ, Theodoſio. XIIII. A. Maximo Conss.

*Qui perſuaſionibus ſeruum vel liberum fecerit apoſtatare à fide, puniri debet capite. Salycetus.*

V. Iidem. AA. Florentio. PP.

EVm qui [c] ſeruum ſiue ingenuum inuitum, ſeu ſuaſione plectenda ex cultu Chriſtianæ religionis in nefandam ſectam ritúmve tranſduxerit, cum diſpendio fortunarum capite puniēdum eſſe cenſemus. Dat. Prid. Kalē. Feb. Theodoſio. XV. & Valentiniano. IIII. AA. Conss.

*Etiam monachi hæretici pœnis legitimis ſunt puniendi, & de ſacro imperio expellendi. Salycetus.*

VI. Impp. VALENTINIANVS. & MARTIAN. AA. Palladio. præfecto præt.

EOs qui [d] catholicarū eccleſiarum clerici, vel orthodoxæ fidei monachi, relicto vero orthodoxæ religionis cultu, Apollinaris vel Eutychetis hæreſim & dogmata abominanda ſecuti fuerint: omnibus pœnis, quæ prioribus legibus aduerſus hæreticos conſtitutæ ſunt, iubemus teneri, & extra ipſum quoque Romani imperij ſolū repelli, ſicut de Manichæis præcedentiū legum ſtatuta ſanxerunt. Dat. Kal. Aug. Valent. A. VII. & Auiano† Conss.

## TITVLVS VIII.

### NEMINI LICERE SIgnum ſaluatoris Chriſti humi, vel in ſilice, vel in marmore, aut inſculpere, aut pingere.

*Signum crucis non debet ſculpi vel pingi in loco, qui poſsit pedibus calcari. Salycetus.*

Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Eudoxio. PP.

QVm ſit nobis cura diligēs per omnia ſuperni numinis religionem tueri: ſignū ſaluatoris Chriſti nemini licere [e] vel in ſolo, vel in ſilice, vel in marmoribus humi poſitis inſculpere, vel pingere: ſed quodcunq; reperitur, tolli: grauiſsima [f] pœna multando eo, qui contrarium ſtatutis noſtris tentauerit, ſpecialiter imperamus. Dat. XII. Kalen. Iun. Hierio & Ardaburio Conss.

## TITVLVS IX.

### DE IVDAEIS ET Cœlicolis.

*Collegio Iudæorum legari non poteſt. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Claudio Triphonino.

QVod Cornelia [g] Saluia vniuerſitati Iudæorum, qui in Antiochiēſium ciuitate conſtituti ſunt, legauit, peti nō poteſt. [h] Dat. Prid. Kalend. Iul. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Iudæi irruentes in conuerſum ad Chriſti cultum, ſunt concremandi. Salycetus.*

II. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Euagrium. PP.

IVdæis, [i] & Cœlicolis, & maioribus eorum, & patriarchis volumus intimari, quòd ſi quis poſt hanc legem aliquem qui eorum feralem [k] fugerit ſectam, & ad dei cultum reſpexerit, ſaxis, aut alio furoris genere (quod nunc fieri cognouimus) auſus fuerit attentare: mox flammis dandus eſt, & cum omnibus ſuis participibus concremādus. Dat. XV. Kal. Nouembr. Conſtantino. A. VIII. & Conſtantino. Cæſ. VI. Conss.

*Chriſtiani non debent irruere contra ſynagogam Iudæorum. Salyce.*

III. Impp. VALENTINIANVS, & VALENS. AA. Remigio magiſtro offic.

IN ſynagogam [l] Iudaicæ legis, veluti hoſpitij merito irruentes [m] milites iubeas emigrare: quos [n] priuatorum domus, non religioſarum [o] loca habitationum merito conuenit attingere. Dat. Prid. Non. Mart. Valentiniano & Valente. AA. Conss.

*Immunitas antiquitus Iudæis conceſſa, per hanc legem reuocatur. Salycetus.*

IIII. Imppp. GRATIANVS VALENTINI. & THEOD. AAA. Hipatio. PP.

IVſsio qua ſibi Iudaicæ legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum dabatur immunitas, [p] reſcindatur. Data. XVIII. Kalen. Maij. Mediolani. Merobaude. II. & Saturnino Conss.

*Chriſtiani cum Iudæis non poſſunt matrimonium cōtrahere ſub pœna capitis, licentia accuſandi cuilibet conceſſa. Salyc.*

V. Impp. VALENTINIANVS, THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio. præf. præt.

NE quis Chriſtianam [q] mulierem in matrimonium Iudæus accipiat, neque Iudææ Chriſtianus coniugium ſortiatur. nam ſi quis aliquid huiuſmodi admiſerit: adulterij vicē commiſsi huiuſmodi crimen obtinebit, libertate in accuſandum publicis quoque vocibus relaxata. [r] Dat. Prid. Id. Mar. Theſſalonicæ, Theodoſio. A. II. & Cynegio Conss.

*Nuptiæ inter Chriſtianos prohibitæ, ſimiliter inter Iudæos prohibentur ſua lege ceſſante. Salycetus.*

VI. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Infantio comiti Orientis.

Nemo

a *Inſimulationis.* id eſt, accuſatiōis: vt. j. de accuſatiōis: vt. j. de accuſ. ea quidem. & facit. ff. de teſta. l. cum lege.

b *Mandauerint.* ſ. Iudæis vel Paganis.

c *EVm qui.* non legitur.

d *EOs qui.* nec hæc legitur. ſed contra ſupra, eo. l. hi. ſed ibi ſolue.

*NEMINI LIcere ſignum ſaluato. &c.*

*Quoniam ſignum noſtræ redemptionis ab omnibus eſt adorādū & venerandū: & ſi in manibus alicuius geſtatur, ei debemus cū deuotione adſurgere: & ſi. alicubi poſitum emineat, honorē debemus impendere: ideo prohibet, ne humi ponatur, vel in aliqua materia humi poſita ſculpatur, aut depingatur, ne pedibus conculcetur. Et qui poſuerit, vel poſitum nō leuauerit, grauiſsima pœna multatur, quam ſorte mortem interpretamur: vt. ff. de pœnis. l. vltimum. Azo.*

e *CVm ſit. Nemini licere ſignum ſaluatoris &c.* ſignum crucis humi ponere eſt cōtrarium religioni, & ideo de hoc ponit: & lege per te.

f *Grauiſsima.* ſcilicet pœna mortis, quæ eſt grauiſsima: vt. ff. de pœnis. l. vltimum.

*DE IVDAEIS &c.*

*Quia Iudæi & cœlicolæ multa contraria proponunt religioni, ideo de his dicit. & ſunt cœlicolæ, qui planetas colunt. Vel ſic: de hæreticis in genere dictum eſt ſupra, modo ponit in ſpecie. Vel ſic: Supra dictum eſt de Chriſtianis, qui pleniſsime diuinā religionē colunt: nūc videamus de Iudæis, qui ſemiplene & ad literam deum reuerentur & colūt, & leuius errāt quàm alii hæretici. Azo.*

g *QVod Cornelia.* propriū nomen eſt.

h *Non poteſt.* vt infra, de hæred. inſtit. collegium. ſecus ſi vni eorum: vt. ff. de reb. du. l. cum ſenatus.

† aliàs, Valentin. A. 8. & Anthemio.

i *IVdæis.* non legitur.

k *Feralem.* id eſt, crudelem.

l *IN ſynagogam.* id eſt, in domum Iudæorum.

m *Irruentes.* aliàs, milites irruētes. & eſt cōtra ſupra, de ſum. tri. l. ij. ſol. vt ibi.

n *Quos.* ſ. milites.

o *Religioſarum.* ſcilicet Iudæorum. ſunt enim quoad eorum opinionem religioſa.

p *IVſsio. Immunitas.* in multis enī immunitatem habebant, antequam Chriſtus veniret in virginē. & facit. ff. de decurio. l. generaliter. §. fin.

q *NE quis Chriſtianā.* debet enim eſſe communicatio diuini iuris: vt. ff. de ritu nup. l. j.

r *Relaxata.* etiam ſine inſcriptione [a] forte. ſed regulariter contra: vt infra, qui accu. nō poſſunt. l. iij.

a *Hūc caſum ſpecialitatis ponit etiam gl. 2. in ca. ſuper his. extra de accu.*

a *NEmo. In coniũctionibus.* i. in matrimoniis.

b *Legem.* ipsi enĩ statuerũt, vt quasdã perso

† *Et sic Iu* nas ducere liceat, quas

*dæi prohibẽ* duci non licet, vt auiã

*tur habere* & sororẽ forte: & hoc

*plures vxo-* est, quod hæc lex eis

*res: vt hic,* prohibet.

*& in c. gau-* c *Diuersa.* poterant

*demus. iuc.* enim quam habebant

*gl. super ver* relinquere, & aliam ac

*bo, vxores.* cipere.

*extra de di-* d *Iudæi. Ad superstiuort.* tionem. id est, ad fidem eorum.

e *Arbitrorum.* id est, à Christianis electorũ apud Iudæos.

f *In ciuili.* secus in criminali: vt. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. Iulianus.

g *Eorum.* scilicet arbitrorũ. & hoc dic sine pœna: vt. ĩ. de re-

† *Ex hoc* cep. arbi. l. cum antea.

*patet quòd* h *NEmo exterus.*

*Iudæi sunt* nec etiam Iu-

*subiecti im-* dæi inter se, nec Chri

*peratori, vt* stiani: vt. ff. rerum a-

*etiam habe* mo. l. non enim. &. ĩ.

*tur in ca. ve* de mona. l. j. nisi ex cau

*nerabilẽ. in* sa: vt. s. de episco. audi.

*gl. super ver* l. j. &. ff. de offic. præ-

*bo, in ger-* fect. vrb. l. j. §. cura. &

*manos. ex-* ad. l. Iul. de anno. leg.

*tra de elec.* fi. §. j.

*vbi sunt cõ* i *Vobis.* scilicet Iu-

*cordantiæ.* dæis.

k *Vos.* qui non subibũt talem pœnam: nõ tamen statuunt: vt modo dixi.

l *QVicunque.* non legitur.

m *Mancipẽtur.* id est, vindicentur.

† *Hæc lex* n *IVdæos. Solemnia.*

*nemo. & l.* puta coronã spi-

*Iudæi, iuer-* neam, & crucem.

*sæ sunt.* o *Ritus.* id est, consue-

† *Concor. in* tudines.

*c. 2. iuc. gl.* p *Temperauerint.* pri-

*1. extra de* uilegium enim debet

*iureiur. vbi* amittere qui concessa

*dicit glos.* sibi abutitur potesta-

*quòd super* te: vt. lxxiiij. distinc. c.

*suis rebus p* vbi. &. ff. de pecu. l. li-

*priis potest* bera. &. ff. de neg. gest.

*quis iurare* l. qui sine. & in authen.

*& facere p* de tabel. §. nos autem.

*voluntate* col. iiij. a

*sua. & in* q *COelicolarũ. Cõ-*

*c. pe. in glo.* *trariũ.* qui non

*1. post prin.* est mecum, contra me

*extra de se-* est. sic. ff. de reg. iur. l.

*pul.* qui non facit. &. ff. de

a *Cõcor. c.* fideicom. lib. si eum. §.

*tuarũ nos.* pe. & ad Treb. l. si cui

*§. verũ. ex-* pure. §. j.

*tra de pri-* r *DIe sabbato. Ne-*

*uil.* *minẽ.* scilicet Iudæum.

s *Conuenire.* vel à Iudęis, vel à Christianis.

t *Conuenire.* facit. ĩ. de fruc. & lit. expen. l. fi. & de rescin. ven. l. ra-

NEmo Iudæorum morem suum in coniunctionib' a retineat, nec iuxta legem b suã nuptias sortiatur, nec in diuersa c † sub vno tempore coniugia conueniat. Dat. III. Kalẽd. Ianuar. Theodosio. A. III. & Habundantio. Conss.

*Hæc est bona lex, & breuiter dicit: Iudæi habent ea, quæ sunt ciuium Romanorum: & coram iudicibus Christianis debent litigare: & possunt vnum ex eis arbitrum assumere. Bart. Vel sic: Causa Iudæorum secundum iura nostra est agitanda: & si in arbitrum compromiserint, valebit sententia per iudices exequenda. Salycetus.*

VII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano.

IVdæi communi Romano iure viuentes, in his causis, quæ tam ad superstitionem d eorũ, quàm ad forum & leges ac iura pertinent, adeant solemni more iudicia, omnésque Romanis legibus † conferant & excipiant actiones. ℣ Si qui vero ex his communi pactione ad similitudinem arbitrorum e apud Iudæos in ciuili f duntaxat negotio putauerint litigandum: sortiri eorum g iudicium iure publico nõ vetentur. Eorum etiam sententias iudices exequantur, tanquam ex sententia cognitoris arbitri dati fuerint. Dat. VI. Noñ. Feb. Honorio. A. IIII. & Eutychiano Conss.

*Iudæi non possunt artari ad vendendas res proprias aliter quã Christiani. Bar. Vel sic: Ad curam Christianorum non spectat statuere precia rebus Iudæorum. Salycetus.*

VIII. Iidem. AA. ad Iudæos.

NEmo † exterus h religionis Iudæorum Iudæis precia statuet, cum venalia proponũt. Iustum est enim sua cuique cõmittere. † Itaque rectores prouinciarum vobis i nullum discussorẽ aut moderatorem esse concedent. Quòd si quis sumere sibi curam (præter vos k proceréque vestros) audeat: eum velut aliena appetentem supplicio coërcere festinent. Dat. III. Kalend. Mart. Constantino. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

IX. Iidẽ. AA. & THEODOSIVS. A. Eutychiano. PP.

QVicunque l ex Iudæis obnoxij curiæ comprobantur, curiæ mancipentur. m Dat. III. Kalend. Ianua. Theodosio. A. I. & Rumoridio. Conss.

*Quando Iudæi celebrant sua solemnia, non debent aliquid agere in contemptum Christianæ fidei. aliàs puniuntur. Salyce.*

A X. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio præfecto prætorio.

IVdæos quosdam festiuitatis suę solẽnia n ad pœnę quondam recordationem incẽdere, & sanctæ crucis adsimulatam speciem in cõtemptũ Christianæ fidei sacrilega mente exurere, prouinciarum rectores prohibeant: néve locis suis fidei nostræ signũ immiscẽat, sed ritus e suos citra contemptũ Christianæ legis retineant, amissuri sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis tẽperauerint. P Dat. IIII. Kalend. Iun. Cõstantino.

B Basso & Philippo Conss.

*Nisi Cœlicolæ conuertantur ad fidem, vt hæretici puniuntur. Salycetus.*

XI. Iidem. AA. Iouio. præfect. præto.

COelicolarum nomen inauditum quodãmodo, nouũ crimen superstitionis vindicauit. Hi nisi ad dei cultum venerationemq; Christianam conuersi fuerint: his legibus quibus præcipimus hæreticos adstringi, se quoque nouerint adstringẽdos. * Aedificia autẽ eorum, (quæ nescio cuius noui dogmatis conuentus habent) ecclesiis vindicentur. Certum enim est, quicquid à fide Christianorum discrepat, legi Chri-

C stianæ esse contrarium. q

*In die sabbati & aliis festiuitatibus Iudæorum ipsi non possunt conueniri, nec alios conuenire. hoc dicit. Bart. etiam pro commodis fisci. Salycetus.*

XII. Iidem. AA. Iouio. præfecto prætorio.

DIe sabbato ac reliquis sub t empore, quo Iudæi cultus sui reuerentiam seruant, neminem r aut facere aliquid, aut vlla ex parte conuenire s † eos debere præcipimus: ita tamen, vt nec illis detur licentia eodem die Christianos orthodoxos conuenire: t ne Christiani forte ex interpellatione Iudęorum ab officialibus præfatis diebus aliquam sustineant molestiam: cum fiscalibus cõmodis & litigiis priuatorum constet reliquos dies posse sufficere. Dat. vij. Kalend. Aug. Rauennæ, Honorio. ix. & Theod. v. AA. Cõss.

D *Nec Iudæos offendere, nec bona eorum inuadere cuiquam liceat propria auctoritate, nec econtra. Salycetus.*

XIII. Iidem. AA. Philippo. PP. per Illyricum.

NVllus u tanquam Iudæus, cũ sit innocens, x obteratur: y nec expositum eum ad contumeliam religio z qualiscunque proficiat. non passim a eorum synagogæ vel habitacula concrementur, vel perperam sine vlla ratione lædantur: cum alioquin etiam si sit aliquis scelerib' implicitus, idcirco tamẽ iudiciorũ vigor, iurisq; publici tutela videtur in medio cõstituta, ne quisquã sibi ipsi permittere valeat vltionẽ. b † ℣ Sed vt in hoc personis Iudæorũ volum' esse prouisum: ita id quoq; monẽdũ esse cẽsemus, ne Iudæi forsitã insolescãt, elatiq; sui securitate quicquã p̃cipites in Christianã reuerẽtiã vltiõis admittãt. Dat. VIII. Id. Au. Cõst. Hono. XVIIII. & Theo. V. AA. Cõss.

*Iudæus actor vel reus forum sequitur Christianum. Salycetus.*

XIIII. Iidem. AA. Aureliano præfecto prætorio.

Si qua

a *Conuenire.* facit. ĩ. de fruc. & lit. expen. l. fi. & de rescin. ven. l. ratas. &. ff. quod quisque iuris. l. j. Sed contra. ĩ. de legibus & const. l. quod fauore. Sol. vt ibi.

u *NVllus Iudæus.* id est, ob hoc ipsum q̃ est Iudæus.

x *Innocens.* à crimine quo inculpatur.

y *Obteratur.* id est, vexetur.

z *Religio.* obterẽtis. & dic, expositũ, id est, exposito eo.

a *Passim.* id est, indistinctẽ.

b *Vltionem.* sed nunquid eo casu permittes, cum ille non vult venire ante iudicem, nec iudex potest eum cogere? Respon. secũdum Io. sic ar. ĩ. de decu. l. generali. lib. x. & ff. quæ in frau. credi. l. ait prætor. §. si debitorem. &. s. de episco. & cle. l. si quis curialis. Illud autẽ constat quòd cõtra quasdã personas quandoque hoc licet: vt. ĩ. quando liceat sine iudice se vindi. l. j. & fi. Item facit cũ hac l. ĩ. ne quis in sua causa l. j. &. ff. quorum lega. l. j. in prin. &. ff. de vsufru. l. si cui 9. aliàs incipit, si vsufru. §. denique. &. ff. quæ in frau. credi. l. pe. & de fur. l. interdum. ij. &. ĩ. tit. ij. Christianis. &. ff. de orig. iur. l. ij. §. post originem.

† *Nam priuilegiũ meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate: vt hic, & in a. licet. iunc. gl. super verbo, amittet. re. extra de regula.*

* *attinentes.*

† *Conuenire, legit alii cursus.*

† *Cõcor. ca. porro. iunc. gl. 2. extra de diuor.*

BIU Cujas

a *Siqua inter.* per vos legite.

b *Iudæi.* per vos legite.

c *Iudæorum primates.* legite per vos.

d *Hæc. Interdictæ sunt.* immo videtur quòd ad honores admittãtur: vt ff. de decur. l. generaliter. §. fi. quæ est contra. Sol. quidã dicunt hanc corrigere. Alij dicunt q̃ hic erãt Iudæi: ibi nõ, licet Iudaicã superstitionẽ vel vitã seruarẽt. Alij q̃ illud fuit specialiter indultum eis. prima verior est.

e *NE CHRISTIANUM mancipiũ, &c. Quia contrarium est religioni, quòd hæreticus habeat Christianum mancipium: ideo de hoc ponit.*

f *Iudæus. Christianum habuerit.* sufficit habere vt pœnã indictã patiatur. at propter nõ Christianum duo sunt necessaria, & possidere, & circuncidere: vt subiicit. Accursius.

g *Capitali.* i. perpetuo exilio. & concordat. ſ. ti. j. l. Iudæi. ij. nam illa est capitalis pœna: vt ff. de pœnis. l. rei capitalis. in prin. & de pu. iudi. l. ij. & facit. ſ. de epiſc. & cleri. l. fi.

h *DE PAGANIS, & sacrificiis. De Iudæis, qui in quibuſdam nobiſcum conueniũt, dixit: nunc de paganis, qui prorſus à nobis diſcrepant, dicit. Vel ſic: Dictum eſt ſ. de Iudæis: modo ponit de Paganis. i. de Sarracenis: qui deos innumeros, deaſque, immo dæmones colunt & adorãt. Et adiicit de eorũ ſacrificiis, & de templis. Azo.*

i *Lacuit.* per vos legite.

k *NE quis.* per vos legite, & ſa. j. *Concor. cũ* de male. l. v. *hoc. §. ca. l.*

*Sicut.* per vos legite. Accurſius.

*extra eo. ti. vbi idem dicitur quod hic: & eſt ſum credo. ptiũ ex hoc §. vt clare patet ibidẽ.*

m *Abreptæ.* No. arg. quòd ſi aduerſarius rebus tinet inſtrumentum q̃ illud. e. poſſum ipſum vi eripere, & dilaniare: vt hic colligitur: vel melius poſſum ipſum arripere, & ad prĩcipem illud referre.

n *VT profanos.* per vos legite.

SIqua [a] inter Chriſtianos & Iudæos ſit contentio: non à ſenioribus Iudæorũ, ſed ab ordinariis iudicibus dirimatur. Dat. XIII. Kalen. Nouemb. Honorio. XII. & Theodoſio. VIII. AA. Conss.

*Bona Iudæi Chriſtianum circuncidentis ſunt publicanda. Saly.*

XV. Iidẽ. AA. Aſclepiodoto. p̃fec. p̃t.

2 IVdæi [b] & bonorũ proſcriptione & perpetuo exilio damnabũtur, ſi noſtræ fidei hominem circũcidiſſe eos, vel circuncidendũ mãdaſſe conſtiterit. Dat. Prid. Kal. Feb. Theod. XVII. & Feſto. Conss.

XVI. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Ioanni comiti ſacrarum largitionum.

IVdæorũ [c] primates qui in vtriuſque Palæſtinæ ſynedriis dominãtur, vel in aliis prouinciis degunt, periculo ſuo anniuerſariũ canonẽ de ſynagogis omnibus, Palatinis compellẽtibus, exigant ad eam formã, quã patriarchæ quõdam coronarij auri nomine poſtulabãt: & hoc quod de Occidẽtalibus Patriarchis cõferri cõſueuerat, noſtris largitionib⁹ inferatur. Dat. III. Kal. Iun. Conſtantin. Florẽtio & Dionyſio. Conss.

*Iudæi non poſſunt habere aliquem honorem. Bart.*

XVII. Iidem. AA. Florentio. præfecto prætorio.

HAc valitura in omne æuũ lege ſancimus, neminẽ Iudæorũ, quibus oẽs adminiſtrationes & dignitates interdictæ ſunt, [d] nec defenſoris ciuitatis fungi ſaltem officio, nec patriæ honorẽ arripere concedimus: nec acquiſiti ſibi officij auctoritate muniti, aduerſus Chriſtianos, & ipſos plerũque ſacrę religionis antiſtites, veluti inſultãtes fidei noſtrę, iudicãdi vel p̃nunciandi quamlibet habeant poteſtatẽ. ¶ Illud etiam ſimiliter cõſideratione rationis arguentes, præcipimus ne qua Iudaica ſynagoga in nouã fabricã ſurgat: fulciendi veteres permiſſa licẽtia, quæ ruinã minãtur. ¶ Quiſquis igitur vel inſulas acceperit, quæſitis dignitatib⁹ nõ potiatur: vel ſi ad officia vetita irrepſerit, ab his penitus repellatur: vel ſi ſynagogã extruxerit, compendio catholicæ eccleſiæ nouerit ſe laboraſſe. Et qui ad honores & dignitates irrepſerit, habeatur, vt antea, conditionis extremæ, etſi honorariam illicite promeruerit dignitatẽ. Et qui ſynagogæ fabricam cœperit, non ſtudio reparãdi: cum dãno quinquaginta librarum auri fraudetur auſibus ſuis. Cernat præterea bona ſua proſcripta, mox pœnæ ſanguinis diſtinandus, quaſi, qui fidem alterius expugnauit peruerſa doctrina. Dat. Prid. Kalend. Feb. Theodoſio. A. XVII. & Feſto. Conss.

*TITVLVS. X.*

NE CHRISTIANVM MANCIPIVM [e] HAEretic⁹, vel Iudę⁹, vel pagan⁹ habeat, vel poſſideat, vel circũcidat.

*Mancipia Chriſtiana Iudæis ſunt interdicta, & ſtatim libera fiunt. mancipia vero alterius ſectæ eis ſunt permiſſa: ſed non poſſunt eos circuncidere ſub pœna hic ſtatuta. Salycetus.*

I. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Monaxio. P P.

IVdæus ſeruum Chriſtianum nec comparare debebit: nec largitatis, vel alio quocunque titulo conſequetur. Quòd ſi aliquis Iudæorum mancipiũ vel Chriſtianũ habuerit, [f] vel ſectæ alterius ſeu nationis crediderit ex quacũq; cauſa poſſidendũ, & id circũciderit: non ſolum mancipij dãno multetur, verũetiam capitali [g] ſententia puniatur, ipſo ſeruo pro prẽmio libertate donãdo. Dat. IIII. Id. Apri. Cõſtãtin. Honorio. A. XI. & Cõſtantio. V. C. II. Cõss.

*TITVLVS. XI.*

DE PAGANIS, [h] ET SACRIFICIIS, & templis.

*Tẽpla ad ſacrificeddũ diis debẽt claudi: & ſacrificãtes, cõſcii, & miniſtri gladio debẽt puniri, & bona cõfiſcari: & iudices negligentes incurrũt pœnã quinquaginta librarũ auri. h. d. iſta. l. & ſequẽs, & l. penul. j. eo. Sal.*

I. Imp. CONSTANTIVS. A. ad Taurum. P P.

PLacuit [i] omnibus locis atque vrbib⁹ vniuerſis claudi protinus templa, & acceſſu vetito omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari. Volumus etiã cunctos ſacrificiis abſtinere. Quòd ſi aliquid forte huiuſmodi perpetrauerit, gladio vltore ſternãtur: facultates etiã perempti fiſco decernimus vindicari: & ſimiliter puniri rectores prouinciarũ, ſi facinora vindicare neglexerint. Dat. Kalend. Decemb. Conſtantio. IIII. & Conſtante. AA. Conss.

*Summata eſt in lege præcedenti.*

II. Imp. THEOD. A. Cynegio præfecto prætorio.

NE quis [k] mortalium ita faciendi ſacrificij ſumat audaciam, vt inſpectione iecoris, extorumque præſagio vanæ ſpẽ promiſſionis accipiat, vel (quod eſt deterius) futura ſub execrabili conſultatione cognoſcat. Acerbioris etenim imminebit ſupplicij cruciatus ei, qui contra vetitũ præſentium vel futurarũ rerum explorare tentauerit veritatem. Dat. VII. Kalend. Iuñ. Arcad. & Bautone. Conss.

III. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Macrobio & Præliano.

SIcut [l] ſacrificia templorũ prohibemus, ita volumus publicorum operũ ornamẽta ſeruari. Ac ne ſibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur euertere: ſi quod reſcriptum, ſi qua lex forte prætenditur: abreptæ [m] † huiuſmodi chartæ ex eorum manibus, ad noſtram ſcientiam referantur. Dat. XIII. Kalend. Februa. Conſtantinop. Theodo. & Rumoridio. Conss.

† *Cõcor. gl. 1. 25. q. 2. c. reſcripta. et gl. 1. in ca. paſtoral. extra de fide inſtr. vbi dicitur quòd ſi reſcriptũ ſit cõtra ius, debet de manibus illud tenẽtis eripi ſiue auelli.*

*Conuentus ciuium & eorum lætitiæ & feſta conſueta non debent eis interdici. Salycetus.*

IIII. Iidem. AA. & THEODO. A. Apollodoro proconſuli Aphricæ.

VT profanos [n] ritus iam ſalubri lege ſubmouim⁹, ita feſtos conuentus ciuium & communem omnium lætitiã non patimur ſubmoueri. Vnde abſque vllo ſacrificio, atq; vlla ſuperſtitione dãnabili exhiberi populorũ voluptates ſecũdũ veterẽ cõſuetudinem,



BIU Cujas

a *Omnia.* per vos legite, & fa. ſ. de hære. l. iij.

b *Hriſtianis.* In duplum. ſpeciale eſt. regulariter cõtra: vt inſtitu. vi bon. rap. in princ. & facit. ſ. de Iudæis. l. nullus.

c *Nemo.* hanc & ſequentem legite per vos. Figura tamen in ea caſum hoc modo: Faciebant olim ſacrificia: quia aperiebant delubra vel templa animo adorandi, & reddebãt honorem nefandum ſimulachris, & poſtes templorum redimebãtur, thura incendebantur, & pateris guſtabatur vinum: quod totum remouet. Secundo imponit pœnam facientibus.

*Caſus.*

*DE HIS, QVI ad eccleſiam confugiunt & cæt.*

*Quoniam inter cætera, quæ eccleſia habet priuilegia, hoc præcipuum habet, ne confugientes ad eã alicuius temeraria abſtrahantur auctoritate: ideo de cõfugientibus ad eam, & exclamantibus in ea ponit. Azo.*

d *Iudæi. Simulant.* Idem & ſi non ſimulant, ſed iſta verba denotant frequentiã. a

a *Hãc glo. tenet abbas in. c. inter aliàs in fin. 1. col. extra de immu. eccleſia. licet gloſ. 3. ibi quã ſequuntur nonnulli contrarium adſerat.*

e *Crimina.* id eſt, pœnas, quæ pro criminibus imponuntur.

f *Arceantur.* id eſt, ab eccleſia extrudantur: aliàs, extrahantur.

g *Nec ante.* ſic &. ſ. de ſacroſan. eccle. l. qui ſub prætextu. Accur.

h *Fideli. Confugientes.* ſcilicet Chriſtianos liberos homines.

i *Abducere.* præter homicidas, adulteros, & virginũ raptores. Tributorum quoque exactiones & intra templa decenter fieri conuenit: vt in auth. de man. princip. §. neque autẽ. colla. iij. Hodie idem vt ſi pro quocũque maleficio fugiat ad eccleſiam, vt inde abſtrahatur: vt notatur in dicta authentic.

k *Tentauerit.* ſic. ſ. de epiſc. & cleric. l. ſi quis non dicam. Accurſius.

l *Si ſeruus.* qui grauiter dominum offendit.

m *Abſtrahatur.* à clericis ſi poſſunt, vel ſi nõ poſſunt, ſubiicit quid fiat.

n *Indicetur.* id eſt, ſtimari ſacrilegium. ℣ Quiſquis autẽ cõtra hanc ſerenitatis noſtræ ſanctionẽ, & cõtra interdicta ſanctiſſimarũ veterũ conſtitutionũ ſacrificia exercere tentauerit: apud publicũ iudicem reus tanti facinoris legitimè accuſetur, & cõuictus proſcriptionẽ omnium bonorũ ſuorũ & vltimũ ſupplicium ſubeat. Cõſcij etiã crimi nis ac miniſtri ſacrificiorũ eandẽ pœnam, quæ in illũ fuerit irrogata, ſuſtineant: vt hac legis noſtræ ſeueritate perterriti, metu pœnę, deſinant ſacrificia interdicta celebrare. Quòd ſi vir clariſſimus rector prouinciæ poſt accuſationem legitimam, & poſt crimen in cognitione conuictũ, tantũ ſcelus diſſimulauerit vindicare: quinquaginta libras auri ipſe iudex, quinquaginta etiam officium eius confeſtim fiſco noſtro inferre cogatur. Dat. Prid. Id. Nouembr. Martia. A. & Adelphio. Conss.

*Cuilibet licet de hoc crimine accuſare: & domini, in quorum prædiis committitur, ſcientes puniuntur pœna hic ſcripta. Salycetus.*

VIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Dioſcoro. præfecto prætorio.

2 NEmo ea, quæ ſæpius Paganæ ſuperſtitionis hominib⁹ interdicta ſunt, audeat pertentare, ſciens, quòd crimen publicum cõmittit, qui hæc auſus fuerit perpetrare. Intantũ autem huiuſmodi facinora volumus eſſe reſecanda, vt etiã ſi in alieno prædio vel domo aliquid tale perpetretur, ſciẽtibus videlicet dominis, prædiũ quidẽ vel domus ſanctiſſimis* iuribus ærarij addicẽtur: domini vero pro hoc ſolo q; ſciẽtes cõſenſerint ſua loca talibus cõtaminari ſceleribus: ſi quidẽ dignitate vel militia quadã decorãtur, amiſſione militiæ vel dignitatis, necnon rerũ ſuarum proſcriptione plectentur. priuatæ vero conditionis vel plebeię conſtituti, poſt cruciatus corporis, operibus metallorum, aut perpetuo deputabuntur exilio.

* *ſacratiſſimi.*

*TITVLVS. XII.*

DE HIS, QVI AD ECCLESIAM CONFVgiunt, vel ibi exclamant: & ne quis ab eccleſia extrahatur.

*Iudæi ad eccleſias confugientes non prius debent ſuſcipi, quàm vniuerſa debita ſoluerint, vel ſuſpecti de crimine ſe purgauerint. Salycetus.*

I. Impp. ARCAD. & HONO. AA. Archelao. P. Auguſtali.

IVdæi, qui reatu aliquo vel debitis fatigati ſimulant d ſe Chriſtianæ legi velle cõiungi, vt ad eccleſias confugientes euitare poſsint crimina, e vel pondera debitorũ, arceantur, f nec ante g ſuſcipiantur †quàm debita vniuerſa reddiderint, vel fuerint innocentia demõſtrata purgati. Dat. XV. Kalẽ. Iul. Conſtantinop. Cæſario & Attico. Conss.

† *Non tamen ſunt ab eccleſia vllo tempore extrahendi, dummodo ſuſpecti de crimine ſe purgent. Gloſ. ibi.*

*Qui ſunt in eccleſiis, inuiti extrahi non poſſunt. h. d. Bar. Vel ſic: Fugientes ad eccleſias inde nõ ſunt extrahendi ſub pœna hic ſtatuta. Salyc. tic: vt in*

II. Impp. HONO. & THEOD. AA. Iouino. præfec. præt. *inter ea.*

FIdeli deuotaque præceptione ſancimus nemini licere ad ſacroſanctas eccleſias cõfugientes h abducere, i ſub hac videlicet definitiõe, vt ſi quiſquã cõtra hãc legẽ venire tẽtauerit, k ſciat ſe maieſtatis crimine eſſe retinẽdũ. Dat. X. Kal. Apr. Cõſtãt. & Cõſt. Conss.

*Seruus alicuius ad eccleſiam confugiẽs, à clericis eiici debet. quòd ſi nõ poſſunt, domino nuncient: cui facultas extrahendi cõceditur etiam manu armata: adeo quod ſi ſeruus in pugna occideretur, delicto domini non adſcriberetur. Salycetus.*

†*Concedit hac. d. cõtra*

III. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Imperio. PP. *alia. inuiũ*

SI ſeruus l †cuiuſquam in eccleſiam altariá ve arma tus nullis hoc ſuſpicantibus inopinatus irruerit: exinde protinus abſtrahatur, m vel cõtinuò dño, vel ei, vnde eũ tã furioſa formido proripuit, indicetur, n eiq; mox abſtrahẽdi copia nõ negetur. ℣ Sed ſi armorũ

*gloſ. extra de immu. eccleſiar. vbi hæc lex limitatur.*

*d.* fiducia

BIU Cujas

fiducia resistendi animos insania impellente conceperit:abripiendi extrahēdíque eum domino, quibus id potest efficere viribus,concedatur. Quòd si illum etiam configi [a] in concertatione [b] pugnáque contigerit, nulla erit eius noxa, nec conflá dæ [c] criminationis relinquetur occasio,si is,qui ex statu seruili in hostilis & homicidæ conditionem transiliit, sit occisus. Dat. V. Kalend. April. Valerio & Aetio. Conss.

*Ista lex prohibet coadunationem & hominum conuenticula fieri in ecclesia. Bart. Vel sic: Seditiones, tumultus & conuenticula vel conspirationes in ecclesiis etiam contra priuatam personam non debēt fieri sub pœna vltimi supplicii. Salycetus.*

IIII. Imp. MARTIANVS. A. ad populum.

DEnunciamus [d] vobis omnibus, vt in sacrosanctis ecclesiis & in aliis quidē venerabilibus locis, in quibus cū pace & quiete vota competit celebrari, abstineatis ab omni seditione: nemo conclamationibus vtatur, nemo moueat tumultum, aut impetū committat, vel conuenticula collecta multitudine in qualibet parte ciuitatis, vel vici, vel cuiuscunque loci colligere [e] ac celebrare [f] conetur. [g] Nam si quis aliquid contra leges à quibusdā [h] sibi existimet perpetrari: † liceat ei adire iudicem, & legitimum postulare præsidium. [i] ℣ Sciant sanè omnes, quòd si quis contra huius edicti normam aut agere aliquid, aut seditionem mouere tentauerit: vltimo supplicio subiacebit. Dat. III. Id. Iul. ipso Martiano. A. & Adelphio. Conss.

*De ecclesia nullus debet extrahi, sed debet ibi verbaliter citari. hoc dicit vsque ad §. cum autem. Barto. Vel sic: Hæc. l. loquitur primo in libero, secundo in seruo. Secunda ibi, sanè enim si seruus. Prima subdiuiditur in tres. nam primo prouidet in confugis. Secundo eorum aduersariis. Tertio prædicta extendit ad fideiussores & mandatores. Secunda ibi, qui hoc moliri. tertia ibi, adiicientes. Prima iterum subdiuiditur in quinque. nam primo mandat confugas de ecclesiis non protrahi vsque ibi, nec pro his. secundo mandat clericos pro his non exigi, vsque ibi, his, qui. tertio punit contra attentantes, vsque ibi, ex his. quarto concludit primum dictum, vsque ibi, nec in ipsis. quinto addit primo dicto prouidendo ne ecclesia auferatur confugis. hoc dicit, secundum Salyce.*

V. Imp. LEO. A. Erythrio præfecto prætorio.

PRęsenti lege decernim⁹ per omnia loca valitura (excepta hac vrbe regia, in qua nos diuinitate propitia degentes, quoties vsus exegerit inuocati, singulis causis atque personis præsentanea constituta [k] præstamus [l]) nullos penitus cuiuscunque conditionis [m] sint, de sacrosanctis ecclesiis orthodoxæ fidei expelli, [n] aut trahi, † vel protrahi confugas, [o] nec pro his venerabiles episcopos vel religiosos œconomos exigi quæ ab ipsis debeantur: his qui hoc moliri, aut facere, aut nuda saltem cogitatione [p] atque tractatu ausi fuerint tentare, capitali & vltimi supplicij animaduersione plectendis. ℣ Ex his ergo locis, eorúmque finibus, quos [q] anteriorum legum præscripta sanxerunt: nullos expelli aut eiici aliquando patimur: nec in ipsis ecclesiis reuerendis ita quemquam detineri atque cōstringi, vt ei aliquid victualiū [r] rerum, aut vestis negetur, aut requies. ℣ Sed si quidem ipsi refugæ appareant in ecclesia publice, [s] & se in sacris locis offerant quærentibus conuenientibus: [t] ipsis seruata [u] locis reuerentia, iudicum quibus subiacent, sententiis [x] moneantur responsum daturi, quale sibi quisque perspexerit conuenire. ℣ Quòd si in finibus ecclesiasticis latitant: religiosus œconomus, seu defensor ecclesiæ, vel certe quem his negotiis cōmodiorem auctoritas episcopalis elegerit: reconditam latentemq; personam decenter sine vllo incōmodo monitus [y] intra

a *Configi.* id est, cum lancea occidi. Accursius.
b *In concertatione.* sic. j. ad. l. Iul. de vi pub. vel pri. l. quoniam.
c *Nec conflandæ criminationis.* aliàs est in textu conflandi criminis, id est, non accusabitur de crimine homicidij: licet aliàs sicut pro libero, ita pro seruo locum habeat lex Cor. de sica. vt. ff. ad legem Aquill. l. inde Neratius. §. penulti.
d *Enunciamus.* Facit. j. de seditiosis. l. j. &. ij. &. ꝫ. de episc. & cleri. l. cōuenticula. &. ff. de col. illi. l. iij. &. l. qui. &. ff. ad leg. Iul. maie. l. fi.
e *Colligere.* ex particulis. Accursius.
f *Celebrare.* id est, ordinare collectam.
g *Conetur.* scilicet tractare conuenticula, vt irruat in ecclesiam. sic ꝫ. de episco. & cleri. l. si quis in hoc.
h *Quibusdā.* i. qui cōfugerint in ecclesiam. vel id est, congregauerint in ecclesia.
i *Præsidium.* non tamen tumultū & impetum in ecclesiam committere.

*Præsenti.* ]C. AVS. In. vij. partes diuiditur hęc lex. Primo dicitur hęc lex habere locum vbicúq; præterquam Cōstantinop. Secundo dicit ꝙ si liber homo debitor reipub. vel priuatę fugit ad ecclesiā vt solutionē eius non debet extrahi, neq; ecclesia pro eo satisfacere. Tertio, ꝙ nō solū extrahantur inuiti, sed neq; etiā ita male tractentur, neq; impediātur habere quod comedāt. Quarto, ꝙ si creditor propter quē fugit, velit eū conue-
† *Not. bene* nire: aut cōparet, & ci-
*ad hoc* tabitur: aut latitat in-
*allegatur* œconomus eum præ-
quòd si alius habeat sentet vt possit citari à nuncio, & citatus remittere, & spōdebit per se vel per procuratorē. & si nō fa-
*debitet esse* ciat, fiat missio ꝙ mēsu-
*posset adire* ra debiti, & vēditio e-
iudicem, & tiam mobiliū. ꝙ si
*implorare* etiam mobilia sunt, in-
*officium ei⁹* quirātur extra ecclesiā
*vt illum cō-* & intra, vbicúq; sunt,
*pellat ad p-* adeo vt iudex illum a-
*stādum sibi* pud quē bona esse cre-
*securitatem* dūtur, si ea occultauerit, ad iuramentū præ-
*de non offe-* standū adstringet. quin
*rit, ad iura-* & adiicit quòd etiam
*mentū præ-* in fideiussoribus & a-
*stādū. de hoc* liis accessoriis fugien-
*habetur per* tibus ad ecclesiam cum
*Cuil. de Cug.* rebus eorum habēt locum prædicta. Sexto dicit, quòd si quis de
*in. l. illici-* familia mea seruus vel adscriptitius, vel libertus verberatus à
*fi. præsid. se-* me aufugit cum aliquibus rebus ad ecclesiam: aut iusta causa re-
*cūdū. Pau.* cessit: & parum punietur, & domino reddetur. aut iniusta: & tūc
*hic.* reddetur domino iuranti, quòd propter hoc eum non offendet. & hæc cito fiant, ne bona pauperum comedantur, neque do-

minis subtrahantur seruitia. Vltimo mandat, quod œconomi quærant causam propter quam aliquis cōfugiat ad ecclesiā. Vi.
k *Constituta.* id est, ea quæ sunt constituta in hac præsenti lege: vel erimus præsentes, & præstabimus id quod in hac lege præsenti est constitum.
l *Præstamus.* id est, præstabimus: vel id quod nobis videtur. Et dic scilicet præstabim⁹ verbo, non re.
m *Cōditionis,* ergo nec serui. Sed contra. ꝫ. eo. l. si seruus. Solut. ibi armati, hic nō. Vel hic de liberis tantum: vt. j. eod. §. ex his. & secundum hoc liberorū hominum multæ sunt cōditiones: vt instit. de iure per. §. fina. Vel dic tertio, quòd large hic conditio hominis dicitur. q. d. siue miles, siue non: siue diues, siue pauper: siue magnus, siue non. & erit eadem secunda & tertia sol.
n *Expelli.* scilicet per clericos.
o *Cōfugas.* nisi in casi † *aliàs, aut* bus, vt dixi. ꝫ. e. l. fideli. *tradi.*
p *Cogitatione.* Contra ff. de pœnis. l. cogitationis. Solu. hoc priuilegio ecclesiæ vel ad terrorem dictum est. Vel dic, aut pro &, scilicet nuda cogitatione *Cogitatio an.* & tractatu. Vel distin- *sit punienda.*
gue: quia aut est cogitatio adeo nuda vt non transierit in aliquod conamen, & tūc non punitur, vt ibi. Aut transiuit in conamen, licet non venerit ad effectum, & tunc in grauioribꝰ punitur. vt hic, &. j. ad leg. Iu. maie. l. quisquis. &. ff. de extraordi. cog. l. j. &. ꝫ. de episcopis & cleri. l. si quis nō dicam. maxime, quia in maleficiis voluntas cū aliquo actu spectatur, non exitus: vt. ff. ad legē Cor- *Voluntas cū* neliam de sic. l. diuus *aliquo actu* Hadrianus. Et sic le- *spectatur in* go, aut pro &, vt di- *maleficiis,* xi modo. In minori- *non exitus.*
bus autem oportet sequi effectum: vt. ff. quod quisque iur. l. j. in fi. & ad legem Cornel. de fal. l. qui falsam. Et de hac materia plene dic vt not. ff. de fur. l. qui ea mente.
q *Quos.* scilicet fines.
r *Victualium.* missorum de domo sua, vel amicorum, vel etiam

de ecclesia: vt infra eo. §. penulti. Accursius.
s *Publice.* id est, intra septa tamen ecclesiæ. Accursius
t *Conueniendos.* id est, citandos verbo.
u *Seruata.* quia citabitur verbo non re.
x *Sententiis.* commonitoriis, non re.
y *Monitus.* scilicet ab episcopo, vt hoc fiat. Vel dic dictionem,



BIU Cujas

monitus, esse genitiui casus.

a *Præsentet.* volenti monere vel citare.

b *Ciuili.* sed ſ criminali nō poteſt: vt. ff. de pu. iu. l. pe. §. ad crimē.

c *Eius.* ſcilicet fugitiui.

d *Elegerit.* Nota liberum esse per se vel per procuratorem agere vel respōdere: vt. ĵ. de procura. l. fin. &. ff.

† *Sic etiam quis tenetur de iure canonico indicare furē. c. qui cū fure. extra de furtis. Adde ibi de hoc Abba. & Bart. in. ciuile. ĵ. de furtis.*

de iniu. l. sed si vnius. §. idem ait, & si nepoti.

e *Solenniter.* ſcilicet vt caueat iudicatū ſolui, & de defendēdo: vt inſtitu. de ſatisda. §. fi. &. ff. de procura. l. fin. & quòd dominus de calum. iuret. hodie: vt ĵ. de iur. ca. l. ij. §. ſin autem abſuerit.

f *Directo.* id est, deſtinato.

g *Respondere.* Argu. hic, &. ff. de procura. l. non ſolum. in princ. & l. ſed etiam ex his. contra eos, qui dicūt cum procuratore non fieri lit. conteſt. ſicut nec de calum. iurari.

h *Solitus ordo.* non est hic ordo ſeruandus qui ſequitur, vt primo immobiles accipiant, poſtea mobiles, ſed est contra: vt. ff. de re iudi. l. à diuo. §. ij. ſic. ff. de pecu. leg. l. quidam. non enim ordo ſcripturæ ſeruatur: vt. ff. de ſolu. l. nec enim. &. d. l. quidam.

i *Poſsidet.* ſcilicet fugiens ad eccleſiam, immobiles: contra. ff. de re iudi. l. à diuo Pio. §. ij. vbi dicitur, quód res mobiles primo debent aſportari. Dicas, quòd ſi nō ſunt res mobiles, vel etiam nó apparēt, tunc res immobiles aſportari debent, ar. litteræ ſequentis, quòd ſi res.

k *Poſt edictorum.* Citari enim debet trinis edictis: quorū quodlibet continet ſpacium decem dierum: vt patet. ff. de iudi. l. ad peremptorium. cum. ij. ll. ſeq. Accurſius.

l *Admodum.* Hoc referas ad venditionem. nam ſecundum hæc iura fiebat miſsio in omnia bona: ſed venditio ſecundum menſuram declarati debiti: vt ff. ex quib. cau. in poſſ. l. j. &. l. Fulcinius. §. j. &. §. adeo autem. Hodie autem vtrūque ſit pro menſura: vt. ĵ. de bo. au. iu. poſſ. authen. & qui iurat. Sed dominus Ot. hic ſcribit, quòd olim non ſolum miſsio fiebat in omnibus bonis, ſed etiam venditio fiebat olim ante legē iſtam omnium rerum. Vel poteſt dici ſecundū Al. quòd. l. illa, quibus ex cau. in poſſ. ea. l. j. loquitur cum ſit miſsio lit. conteſta. hæc autem cum ante: vt arg. ff. de re. iur. l. non ſolet. Alij dicunt, quòd hic ſit mentio noui iuris, vt fiat miſsio pro mēſura debiti declarati. prima placet. Iterū notāt hic quidā, q̄ ante lit. cōteſt. ferāt definitiua: quod est generale ſecūd. M. & ꝓ eo. ĵ. quo modo & quādo iudi. auth. qui ſemel. &. ff. de iudi. ſi prætor. in prī. &. ĵ. de inge. ma. l. diffamari. &. ĵ. vbi quis de cu. vel cohor. cō. l. fi. &. ĵ. ad Trebel. l. penu. §. cum autē. &. ĵ. vbi de cri. agi oper. auth. qua in prouincia. Sed B. & Io. contra. & poteſt dici hic litē fuiſſe

*Sententia definitiua an poſsit ferri ante litē cōteſtatam.*

fines eccleſiæ, ſi inuenitur, præſentet. a †

*Citatus in eccleſia, poteſt per ſe vel per procuratorem comparere: & ſi non comparet, proceditur contra eum ad primum & ſecundum decretum, & ad eorum inueſtigationem ſecundum iuris ordinē. hoc dicit, vſque ad. §. ſane. Bart.*

Cum autem monitus fuerit in publico priuatóve contractu actione ciuili: b in eius c ſit arbitrio, ſiue per ſe, ſiue (ſi magis elegerit, d) inſtructo ſolēniter e procuratore directo, f in eius iudicis cuius pulſatur ſententiis examine respondere. g Sed ſi hoc facere detrectet, aut differat: iudiciorum legúmque ſolitus h ordo ſeruetur. Itaque ſi res īmobiles poſsidet: i poſt k edictorum ſolennium citationem ex ſententia iudicantis vſque ad modum l debiti, bonorum eius ſiue prędiorum traditio m ſiue venditio celebretur. ℣ Quòd ſi res mobiles habet, n eáſque extra terminos occultat eccleſiæ: ſententia iudicantis, & executoris ſollicitudine perquiſitæ, quocunque loco occultentur erutæ, pro æquitatis tramite, modóque debiti publicis rationibus priuatíſque proficiant. ℣ Sanè ſi intra fines habentur eccleſię, vel apud quemlibet ex clericis abſconditæ ſiue depoſitæ fuiſſe firmātur ſtudio & prouidentia viri reuerentiſsimi œconomi, ſiue defenſoris eccleſiæ diligentia inquiſitæ, hæ quolibet modo ad ſacroſanctam eccleſiam perueníentes, proferantur: vt pari æquitatis ordine, iiſdem ex bonis fiſco vel reipublicæ, ſiue creditoribus, & quibuſcunque iuſtis petitoribus ad modū debiti conſulatur. Sicubi depoſitæ vel commodatæ dicuntur: inquirendi talem volumus eſſe cautelàm, vt ſi ſola ſuſpicione apud aliquem adſerātur abſcōditæ, de ſua etiam conſcientia o † ſatisfacere auctoritate venerabilis antiſtitis iubeatur: adiicientes, quòd ea, quæ de principalibus perſonis decreuimus, in cauſis fideiuſſorum ſiue mādatorum, ſeu rerū p ad eos pertinentium, vel familiarium & ſociorum ſeu participum, & omnino in iiſdem cauſis obnoxiorum perſonis præcipimus obſeruari: ſcilicet ſi ipſos quoque ſecum confugæ intra eccleſiarum terminos habere voluerint: vt eorum quoque bonis publica debita priuatáque ſoluantur: & per q eos rerum, vbicunq; depoſitæ ſunt, procedat inquiſitio. Et hęc quidē de ingenuis liberíſque perſonis. Sanè ſi ſeruus, aut colonus, vel adſcriptitius, familiaris † ſiue libertus, & huiuſmodi aliqua perſona domeſtica, r vel conditioni ſubdita, conquaſſatis rebus certis atque ſubtractis, aut ſeipſum furatus, f ad ſacroſancta t ſe loca contulerit: ſtatim à religioſis u œconomis ſiue defenſoribus, vbi primum hoc ſcire potuerint, per eos videlicet, ad quos hoc pertinet, ipſis præſentibus, pro eccleſiaſtica diſciplina, & qualitate cōmiſſi, aut vltione competenti, x aut interceſsione y humaniſsima z procedente, remiſsione veniæ, & ſacramenti interuentione a ſecuri, ad locum ſtatúmque proprium reuertantur: rebus, quas ſecum habuerint, reformādis. b diutius enim eos in eccleſiis nō conuenit morari: ne patro-

A conteſtatam priuſquam fugeret ad eccleſiam. & pro eis. ĵ. de tēp. ap. l. fi. §. antepe. Cū ergo ſit ibi ſpeciale, ergo oportet hic eſſe cō mune ius: vt. ff. ad muni. l. j. & quod dicit, vbi quis de cu. vel cohor. est ſpeciale. & eodé modo ad illam, qua in prouincia. & est hæc alia ſolutio. Præterea hæc non est definitiua, ſed interlocutoria ex qua ſit miſsio & véditio: vt. ĵ. de bo. author. iu. poſſ. l. pe. & est hæc vera.

m *Traditio.* id est, in poſſeſsionem miſsio.

n *Mobiles habet.* ſcilicet fugiens ad eccleſiā.

o *Conſcientia.* Nota quem ſe debere per ſacramétum purgare: vt hic, &. ĵ. de pœna iudi. qui ma. iudi. authenti. nouo. &. ĵ. de re. cred. l. iij. & de vſur. eos. §. fi. &. ff. de incē. rui. nau. l. j. §. j. &. §. ſi ſuſpicio. & de eden. l. prætor. §. ij. &. ĵ. de excu. tut. l. ſi. & de bonis autho. iud. poſſ. l. fi. in fin. & de iur. do. l. fin. §. penul. & de fide inſtrumen. l. fi. & de iur. del. b. l. ſcimꝰ. §. licentia danda. &. ff. de pub. iudi. l. is qui. & ĵ. de procur. l. reum. & ĵ. quando & qui. quarta pars. l. ij. lib. x. & ex his legibꝰ ſacramētū de latū referri nó poteſt.

† *Conſcientia.* *i. per ſacramētum. glo. c. vl. ſuper verbo. ſanouo. ſa. extra de iureiur. dicit per hunc text. quòd vbi lex dicit non tenet ſacramentum, ibi hanc legem locum habere. latio. iuramenti.*

p *Rerum.* ſcilicet inquiſitione.

† *Quia poteſt retrahi ꝓpter fauorem libertatem. cōcor. cauſæ. nuāte. cum glo. ſuper verbo, cōſeruit. in ſua oſſi. dicit. glo. ſuperior bo de fauor. lia. an. c. in literis. de literis. ſti. quæ remittit ad hūc text. qui dicuntur ſa miliares.*

q *Per eos.* ſ. defenſores & œconomos.

r *Domeſtica.* Hic aſſignantur quædam domeſticæ perſonę: vt. ff. de fur. ſi libertus. & de pœ. l. reſpiciendum. §. domeſtica. &. ĵ. de queſtio. pridem placuit. Item vxor viro & eccō tra ſunt domeſtici. arg. ĵ. de re mili. l. quicunque. lib. xij. &. ff. de ædil. edi. ædiles etiam. §. ſi. qua re familiæ. &. ff. de relig. l. familiaria. & ad Syll. l. j. §. ſi vi. Arg. contra. ĵ. de quæſt. l. iij. & proſunt hęc ad id quod habet. ĵ. de teſtib. l. etiā.

f *Furatus.* hoc nō refertur ad libertum, cū ſit liber.

t *Sacroſancta.* nō ſui, ſed potius domini ſæuitia, ſcilicet parua: & ſic non debuit fugere. Si autem magna domini ſæuitia: tunc dic vt inſtitu. de his, qui ſunt ſui iur. §. fin. & ſic non obſt. ſ. eod. l. ſi ſeruus. Item facit. ĵ. de ſer. fugi. l. j.

u *Religioſis.* intercedente interceſsione humaniſsima dico, quod est. ĵ.

x *Competenti.* vbi friuola de cauſa receſsit.

y *Interceſsione.* quam fecit œconomus & defenſor.

z *Humaniſsima.* vbi iuſta cauſa aufugit, & ſic non deliquerat ſeruus.

a *Interuentione.* iurabit enim dominus, quòd eum non lædet ob hoc. ſic & in auth. de monachis. §. ij. colla. j. & de ſan. epiſ. §. ſi quis autem ad monaſticam. col. ix. Et ſunt hic argumen. quòd iuret vir, quòd non lædet vxorem, cum eam repetit. & de hoc extra vt lit. non conteſt. c. j.

b *Reformandis.* domino & patrono. Accurſius.

*Paupertum.*

BIU Cujas

a *Pauperum.* Nã res clericorũ, pauperũm sunt: vt. ẽ. de episc. & cle. l. ij. Et plene dic de cõfugientibus: quia aut seruus confugit, aut liber. Primo casu aut propter domini sæuitiam, & tunc serua: vt insti. de his, qui sunt sui vel alie. iur. §. fi. aut propter delictum magnum serui, & tunc serua. ẽ. eo. si seruus. aut propter paupertatem vel nullum, & tunc serua qđ hic. §. pen. dicitur. Et hoc inquirat prælatus vel episcop⁹, vt in fi. hui⁹. l. Si liber, aut nõ Christianus, & tũc serua. ẽ. eod. l. ij. si Christianus, tũc habet triginta dies: vt aut extra ecclesiã respondeat securitate renunciata: aut intra eã nõ renunciata: vt in authen. de man. prin. §. sed neque post spacium. serua, quod dicitur. ẽ. ea. l. §. cũ autem monitus. sed hoc fallit in casibus: vt

a *Adde qđ* dixi. ẽ. eo. l. ij.

*nõ solũ ecclesia conseruata, sed etiã nondũ cõsecrata in qua diuina officia celebrãtur, gaudet hac immunitate. c. pe. extra de immu. eccle. iunc. ibi glo. ã.*

nis seu dominis per ipsorũ absentiã obsequia iusta denegentur, & ipsi per incõmodũ ecclesiæ egentium & pauperũ[a] alãtur expensis. Inter hæc autem quę sedulo ad religiosi œconomi siue defensoris ecclesiæ sollicitudinẽ curamq́; respiciunt: erit etiam illud obseruandũ, vt singulorum intra ecclesias confugientium personas causasq́; incessanter conquirant: [b] deinde iudices vel eos ad quos causæ & personæ pertinẽt, instãtius instruãt, [c] & æquitati cõueniẽtia diligẽti⁹ exequant. Dat. pri. Kal. Mar. Leone. A. iij. Cos.

**Græca constitutio.*

*TITVLVS. XIII.*

## DE HIS, QVI IN ECclesiis manumittuntur.

*Minor. 25. annis coram antistite & plebe potest seruum suum manumittere scriptura interueniente. Salycetus.*

1. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Protogenem episcopum.

IAmdudũ placuit, vt in ecclesia catholica libertatẽ domini[d] suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis[e] ad sistẽtib⁹ Christianorũ antistitib⁹[f] id faciãt: [g] vt propter facti memoriã vice actorũ interponat̃ qualiscũque scriptura, in qua[h] ipsi[i] vice[k] testiũ signent. [l] Vnde à vobis[m] quoq; ipsis nõ immerito dãdæ & relinquẽdæ sũt libertates quo quisq; vestrũ pacto[n] voluerit, dũmodo vestræ volũtatis euidẽs appareat testimoniũ. [o] Dat. VI. Id. Iunias. Sabino & Rufino Conss.

*Clericis permittitur inter viuos & in vltima voluntate seruos suos manumittere, & plenam libertatem consequuntur. Salyce.*

II. Idem. A. Osio.

QVi religiosa[p] mẽte in ecclesiæ gremio seruis suis meritam[q] cõcesserint libertatem, [r] eandẽ eo iure donasse videantur, quo ciuitas Romana solennitatibus decursis [s] dari consueuit. Sed hoc duntaxat his, [t] qui sub aspectu antistitum dederint, placuit relaxari. [u] Clericis autẽ amplius cõcedimus, vt cum suis famulis tribuunt libertatẽ, non solum in cõspectu ecclesię ac religiosi populi plenũ[x] fructũ libertatis cõcessisse dicantur, verũetiam cũ postremo iudicio dederint libertates, seu quibuslibet verbis dari pręceperint: ita vt ex die publicatæ voluntatis sine aliquo iuris teste vel interprete competat directa libertas. Dat. Kalend. Mart.

*TITVLVS XIIII.*

## DE LEGIBVS ET CONstitutionibus principum, & edictis.

*Iudex non debet recedere à iure scripto propter æquitatem non scriptam, nisi auctoritate principis ad quẽ hoc pertinet. s. limitare ius scriptum. h. d. secundũ primam lecturam, quæ est vera: & eam tenent. Bart. Paul. de cast. & Saly.*

1. Imp. CONSTANTINVS. A. Basso præfecto vrbi.

INter æquitatem[y] † iusque[z] interpositã interpretationẽ nobis solis [a] & oportet & licet inspicere. Dat. III. Non. Decẽb. Sabino & Rufino Conss.

*Priuilegia nõ faciũt ius generale: sed in suis terminis sũt seruãda. Subreptitia inter*

x *Plenum.* id est, plenam libertatem, & erat in clericis speciale. hodie commune ius est: vt insti. de liberti. §. fi. & in corpore authenticorum: vt liber. de cætero. §. fin.

*DE LEGIBVS ET CONSTITVTIONIBVS &c.*

*Supra de religiõe quæ ad fidẽ & ecclesiã pertinẽt, nũc de ea quæ ad leges sacras: vt. j. e. leges sacratissimæ. Vel sic: Supra de diuinis sacris dictũ est: nũc de humanis sacris ponit. nã leges sacræ sũt: vt j. eo. l. leges sacrat. Azo.*

y INter æquitatẽ. Cũ dubium sit, an ius scriptũ & strictũ sit æquũ: & si nõ est, quis faciat ius sup ea æquitate? Rñdet Imperator, nobis solis licet ĩspicere.

z *Iusq́.* s. scriptũ. & pone casũ in iure scripto & stricto, & æquitate nõ scripta: vt. ff. qui & à quib⁹. ꝓspexit. &. ff. mã. inter causas. §. non omnia. & inst. de le. Fu. Ca. tol. &. ff. ad Tertul. l. j. §. qui operas. & in his legib⁹ est æquitas nõ scripta iuri scripto & stricto contraria. [b] Iteꝝ quãdoq; latiꝰ ponit æquitas quã ius scriptũ: vt. j. ad Maced. *lnc.* l. pe. quãdoq; strictius: vt. ff. ad Maced. sed Julian⁹. §. mutui. [c] Et dic de interpositã. i. interpositã à nobis solis. i. nõ nẽdã à nobis licet eã inspicere. Vel dic interpositã ꝓp prie. s. in suis iustitiæ finibus. & huic intelle l. placuit. quia ibi loquisit de æquitate scripta.

*b Clo. sequi tur Pau.*

*c Nihil est interpositũ. Pau. dic ergo quòd illæ leges loquũtur de æquitate scripta. Vel dic interpositã ꝓp aliã modo ĩ iure stricto legẽ. & ita nõ scripto, & æquitate nõ scripta, vt ĩmo nacho an possit succedere ĩ feudũ rigore iuris sicut in aliis bonis patris: vt. ẽ. de epi. & clericis. deo nobis. rigore æquitatis nõ. Et expone, interpositã, vt prius. Iteꝝ ante scripta, & iure scripto: vt. j. de furtis. si quis seruo. & instit. de lege Fu. Ca. tol. §. j. &. ff. ad Tertul. l. j. §. qui operas. Et quoque interposita proprie ponitur. & nobis. i. à nobis solis oportet & licet inspicere. s. oẽs. & sic cõcordat. d. l. j. de iudi. placuit. Iteꝝ in eo, quilibet iudex facit legẽ trahẽdo de similib⁹ ad similia. Sed dic ex hac. l. ꝙ illa interpretatio nõ est generalis, sed causa illius tãtũ, cũ res sumpta inter alios acta, &c. vt. j. res inter alios, &c. Sed hęc interpretatio ista solũ necessaria est, generalis, & probabilis, & in scriptis redigenda: dotoris autẽ tantum probabilis: vt. j. de profes. qui in vrbe Constantinop. l. j. lib. xij. nã nemo est adstrictus stare verbis magistri: vt. j. de profes. l. j. lib. x. Necessaria tantũ vt iudicis in vna causa, quæ etiam in scriptis est redigenda. Generalis tantum & non in tiplex: & scriptis, vt consuetudo: vt. ff. e. l. non possunt. &. l. nam vt ait. & l. si de interpretatione. Iteꝝ cõtra. ff. eo. non ambigitur. &. ff. à qui. stãdũ est. ap. nõ licet. l. j. §. fi. & insti. de iur. natu. §. lex est. &. j. de offic. prefecti præto. l. formã. Respondetur: isti faciunt auctoritate principis: vt. j. eod. l. si imperialis. in fi.*

*Interpretatio tio dicitur tio displicet Pau.*

*Concordat*

*pcedat. quæ verba (nulli ꝙ dicit, soli principi licere, est cõtra. ff. e. l. nõ possunt. vbi etiam dubiũ) sunt*

*ex hac. l. non omni*

*standũ est.*

a *Solis.* sed nonne consuetudo potest interpretari: vt. ff. de legi. & consti. l. si de interpretatione. Et prętera nonne senatus potest interpretari? Distingue. quædam est interpretatio generalis &



FACULTÉ DE DROIT DE PARIS BIBLIOTHEQUE

BIU Cujas

lis & necessaria,& in scriptis redigenda : & ista soli imperatori competit.Quædam est generalis & necessaria,& in scriptis non redigenda, quæ competit consuetudini. Alia nec generalis nec necessaria,nec in scriptis redigenda,& ista neminé ligat.Ad hoc autē, quod dicitur,quòd senatus potest interpretari, dicas quòd hæc dictio, solus, non excludit populum Romanum.

QVæ.] CASVS. Imperator concessit priuilegiū cuidā priuato vel corpori vel collegio. quæritur, an trahitur ad alias personas vel res? Resp.quòd nō.Secūdo prohibet ea retractari ab aliquo per rescriptū, & pœnā infamię retractanti īponit. Tertio punit iudicem permittentē aliquid retractare. Viuia. Nota ex hoc text. ꝙ priuilegium à principe cōcessum non potest ab aliquo reuocari,nec in contrariū impetrari secundū Bald. Item not. contra iudices qui audiunt allegationes cōtra priuilegia principū. nam temere allegātibus debent imponere silentium : aliàs puniuntur,vt hic.Bald.

† *aliàs,vel per consultationem.*

a *Quæ ex relationibus.* Relatio enim absentis, suggestio præsentis:vel relatio in scriptis, suggestio sine scriptis:vel relatio simplex,suggestio consulendo. & pone in rege scribente principi pro marchione lancea, quòd daret ei quoddam castrum, quia bene seruierat.

*Relatio quid sit.*

*Suggestio quid sit.*

b *Consultatione.* partis, vel etiam alicuius iudicis an auferat castrū tali militi qui multū seruierat principi : & imperator per priuilegium concedit, & non auferri præcipit.

c *Procerum.*id est, cōsiliariorum.

d *Statuimus.*immo statutum in communi auditorio est ius generale:vt.ï.eod.l. si imperialis. quæ est contra. Solu.hic in priuilegiis, [a] vel ibi præsentibus partibus & cognitionaliter,hic vna tantū præsente.& quod dicit, introducto negotio.scilicet ab vna parte.

[a] *Solue ali ter secundū Bal.& dic quòd ibi loquitur in sententia definitiua inter dispositiua vel declaratiua. hic in interlocutoria se cundum P.*

e *Corporibus.*scilicet monachorum vel mercatorum.

f *Aut legatis.*scilicet Romanorum.

g *Prouinciæ.*vt Antiochiæ:vt.ï.de decur.l.eos.lib.x.

h *Ciuitati.*vt metropoli:vt.ï.de metro.l.j.lib.xj.

i *Vel curiæ.*id est,ordini decurionum.

[b] *Ista solutio est bona ad ambo cō trariā præcedentia. cūdū Pau. de cast.*

k *Nec generalia iura.* Non ergo decretales,quæ omnes epistolæ generales sunt:vt videtur.Sed contra est:vt.xx.dist.c.j.& plus valent etiam quàm expositiones sanctorū patrum:vt ea. dis.c.ij. Item huic contra.ï.de nouo codi.faci.circa fi.sed ibi de his quæ sunt in iuris corpore clausæ, [b] hic nō sic:vt &.ï.l.proxi.in fi.Itē cōtra.ï.quæ sit lō.cōsue.l.fi.in fi.sed expone ibi, perpetuæ.i. sine præfinitione tēporis: [c] vt.ï.de diuer.re.falso.non autē perpetuæ, ter aliàs non.Item contra.ff.quod quisq; iuris.l.j. sed ibi non exgue,postulatio facta fuerit,necne:vt in.l.iij.illius tituli.

*Solue ali ter secundū Bal.& dic quòd ibi loquitur in sententia definitiua inter dispositiua vel declaratiua. hic in interlocutoria se cundum P.*

*Ista solutio est bona ad ambo cō trariā præcedentia.*

[c] *Ista sequi tur Bal.hic.*

[d] *Dic aliter quòd loqui-*

*pretatio non valet, & puniuntur iudices qui referunt principi vbi referri non debet. Bald.Vel sic : Specialiter & in priuilegiū concessa non sunt extendenda, nec per rescriptum retractantur : quinimmo impetrans præter annulationem rescripti notatur infamia, & iudex illud rescriptum admittens, vel principi referēs punitur.Saly.*

II.Imp. THEOD.A.&VALENTIN.Cæsar ad Senatum.

QVæ [a] ex relationibus vel suggestionibus iudicātiū, vel cōsultatione [h] † in commune florentissimorū sacri nostri palatij procerum [c] auditoriū introducto negotio statuimus, [d] vel quibuslibet corporibus, [e] aut legatis, [f] aut prouinciæ, [g] vel ciuitati, [h] vel curiæ [i] donauim⁹:nec generalia [k] iura sint, sed leges faciant his duntaxat negotiis [l] atque personis,pro quibus fuerint promulgata, nec ab aliquo retractentur:notam [m] infamiæ subituro eo, qui vel astutè [n] ea interpretari voluerit,vel impetrato impugnare rescripto, [o] nec habituro fructum per surreptionem eliciti: [p] ¶Et iudice, si dissimulauerit, vel vlterius litigantem audierit,vel aliquid allegandū admiserit, & sub quodam ambiguitatis colore ad nos retulerit, [q] triginta [r] librarum auri cō demnatione plectendo. Dat. VIII.Idus Nouemb. Theodosio.A.XI.& Valentiniano Cæsare Conss.

*Leges generales debent ab omnibus obseruari,& censentur generales ex quinque vel sex signis hic positis.Bald.Vel sic:Si leges extra corp⁹ iuris positæ aliquo de quinque signis hic positis sint roboratæ, vt generales sunt seruandæ. Interlocutio principis non est extendenda,sicut nec in priuilegiū*

[a] *Negotiis.*non ergo perducentur ad consequentiam:vt insti.de iur.na.§.sed & quod principi.&.ff.de consti.prin.l.j.in fi.

[m] *Notam infamiæ.*ipso iure,vel per sententiam.

[n] *Astutè.*id est,malitiosè.

[o] *Rescripto.* scilicet quia velit aliud rescriptum contra primū impetrare.

[p] *Eliciti.*ſ. rescripti.

[q] *Retulerit.*prohibetur ergo relatio : & sic est contrà vt in authē. de iud.§.fi.colla. vj. & distingue vt dicetur.ï.de rela.l.j.

[r] *Triginta.*contra. ï. de sacrosan.eccle.l.pla cet.&.ï. de episcop. & cleri.si ecclesiæ.ibi enī aliæ pœnæ imponuntur. Sed ibi alia priuilegia fuerunt violata, hic alia. Vel hic iudices violauerunt, ibi alij.Accursius.

*tur in cōcessione quæ continet iniquum. lias si esset facta ad p stulationem alterius, sed quereue cō tra eū secū de iud.§.fi.colla. vj. & dū Pau. & distingue vt dicetur.ï. Bal.hic. † aliàs,nisi pit hac lex Vt leges.*

ſ *Leges.*ï.de singularibus legibus obseruandis dixit:nūc de generalibus. & ponit signa generalitatis.

t *Vt.*id est,tanquam. † *Contra.*

u *In posterum.* vt inhibita declinent, &c. *inter cōvas.sim.ï.ē vt.ï.eo. leges sacratissimæ. gl.vlt.de scrip.& ꝛ.*

x *Cœtum.* scilicet senatorum:vt.ï.de cadu. tollen.l.j.in fi.&. ff. de rebus eo.l.j. *n causis de reg. iur.*

y *Edicti.* id est, hac edictali:vt.ï. de secun. nup.l.hac edictali.

z *Precatio.*inter præsentes.

a *Relatio.* inter absentes.

b *Programmatibus.* i. scripturis publicè procedētibus:vt habes fere in omni constitutione. *Progra quid sit*

c *Diuulgari.*repete,satis est.Accur.

d *Continere.*id est, generalitas in eis.

e *Quòd.* id est, quia: vel,quando.

f *Fata.*id est,fines.alias,facta.

g *Edicti.* hoc si non est in corpore : aliàs est generalis etiam sine his:vt.ï.de no. co. facien. in fine.

h *Præiudicantibus.* vt &. ff. ad legem Falcid.l.j.§. si cohæredis. Sed contra. [e] ï.eod.l. fi. Solu. ibi à capite vsque ad finem audiuit princeps negotium, hic non. Vel ibi definitiuè, hic interloquendo. Item contra.ff.quod metus cau.l.metum.§. sed quod prætor.in fi.sed illa est recepta in corpore iuris,hæc de his,quæ non sunt receptæ.Vel solue vt ibi.Item contra.ï.de consti.pecu.l.fin.&.ff.de iuris & fac.igno.l.penul.§.fin.sed ibi de his quæ sunt receptæ in corpore iuris : vt.ï.ead.l.in princip. hic de his quæ non sunt.

[e] *Cl.sentitur Bal.*

i *Generalitatis.* repete,nec.

k *Digna vox.*Ponit casum, & eius rationē & cōmendationem,& exemplum.Sed quomodo est digna vox, cū sit falsum:vt.ff.e.princeps.&.ff.de leg.iij.ex imperfecto. & in auth. de consulibus.§.fin.col.iiij.&.ï.de testa.l.ex imperfecto? Respō. digna est si dicat se velle, non ꝙ sit : vt insti. qui.mo.testa.infr. §.fi.& in præalleg.l.ex imperfecto. f Alij dicunt, quòd hic permittitur mentiri: vt insti.de act.§.aliæ.quod non placet.

*f Licet prīceps in veritate sit so lus⁹ legib⁹:*

l *Adeo.*hoc est,tātum de auctoritate iuris nostra pendet auctoritas.i.imperium,adeo vt digna vox sit maiestate regnantis.

*De auctoritate.*

*Princeps debet viuere secundum leges: quia ex lege eius pendet auctoritas. Bald. Vel sic:De debito honestatis princeps legibus est subiectus.Et paribus licet indicare, non imperare.Salycetus.*

III.Iidem.AA.ad Senatum.

LEges [f] vt [t] † generales ab omnibus æquabiliter in posterū [u] obseruentur, quæ vel missæ à nobis ad venerabilem cœtū [x] oratione cōduntur, vel inserto edicti [y] vocabulo nuncupantur : siue eas nobis spontaneus mot⁹ ingesserit, siue precatio, [z] siue relatio, [a] vel lis mota, legis occasionem postulauerit.Nā satis est edicti eas nūcupatione censeri, vel per omnes populos iudicū programmatibus [b] diuulgari: [c] vel expressius continere, [d] quòd [e] principes censuerint ea, quæ in certis negotiis statuta sunt,similium† quoq; causarum fata [f] componere. ¶Sed & si generalis lex vocata est, vel ad omnes iussa est pertinere,vim obtineat edicti: [g] interlocutionibus quas in vno negotio iudicantes protulimus, vel postea proferemus, non in cōmune præiudicantibus : [h] nec his quæ specialiter quibusdam concessa sunt ciuitatibus,vel prouinciis, vel corporibus,ad generalitatis [i] obseruantiā pertinētibus.Dat.VIII. Id.Nouēb. Rauennæ, Theodosio.A.XII.& Valentiniano. A.ij.Conss.

IIII.Iidē.AA.ad Volusianū pręf.pt.

DIgna vox [k] est maiestate regnantis,legibus alligatum se principem profiteri. Adeo [l]

BIU Cujas

*si tamen fecerit pactū cum aliqua ciuitate, debet illud seruare: quia pacta sunt de iure gentium. l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iure. quæ sunt immutabilia. §. pe. instit. de iure na. gē. ita dicit Bart. hic post Cy.*

a *De auctoritate.* hæc est ratio primi dicti. & quod dicit, iuris, sci licet legis regiæ, quæ est de imperio transferendo de populo in principem: vt instit. de iure nat. §. sed & quod principi. &. j. de vete. iu. enu. l. j. §. hoc etiam.

b *Principatum.* sub. quàm leges principatui siue imperio. q. d. maior est honor, & maior est cõuenientia, cũ imperium sit de fortuna. vnde dicitur: Si fortuna volet, fies de rhetore consul. Si volet hæc eadem, fies de cõsule rhetor. at leges sũt diuino nutu prolatæ: vt. j. de præscrip. lon. tem. l. fi. & sic immutabiles.

c *Et oraculo.* id est, exẽplo. & quod dicit, edictali id est, huius generalis. l. aliàs ponitur edictũ pro edicto prętoris. Vel potest dici, quòd oraculum est, quod ad orationem alicuius vel preces cõcessum est. vel oraculum est diuina voluntas ore hominis declarata: vt. j. de præscrip. lon. temp. l. fi. in fi.

† *Concor. c. fi. de re. iur. lib. 6.*

d *Quod.* scilicet solutos esse legibus.

e *Indicamus.* scilicet successori nostro, & non dicit præcipimus, quia par in parem non habet imperiũ: vt. ff. de arbi. l. nam & magistratus. & ad Trebel. l. ille à quo. §. tempestiuum.

*Par in parẽ non habet imperium.*

f *Non dubium est.* Ista lex est multum nota. secundũ Bar. Pau. de cast. & Iasonẽ hic: quia multæ leges & eius materię cõcurrunt in ipsa, & in ea examinantur materiæ infinitarũ legum. Ad euidentiã igitur præmitte, quòd habemus tres terminos, scilicet facere contra legem, committere in legẽ, & facere fraudem legi. Nã facere cõtra legem, est quando quis facit de directo cõtra verba & mentem legis, vt in hoc exemplo. Lex prohibet minorem alienare res immobiles sine auctoritate tutoris, & decreto iudicis. si ergo minor alienaret sine ista solẽnitate, dicitur facere contra legem. Facere fraudem legi, est quando quis nõ venit contra verba. l. sed contra mentem, immo verba legis obseruat. exemplum: Lex prohibet ne pecunia numerata mutuetur filiofa. aliquis non mutuat pecuniam, sed fructũ vel aliam rem vt postea filiusfamiliàs vendat, & pecuniam habeat. Iste non facit contra verba. l. sed contra mẽtem: ideo fraudẽ. l. facit: vt. l. sed & Iulianus. §. mutui. ff. ad Macedo. Committere vero in legem, est terminus generalis ad duo supradicta. siue enim directo faciat cõtra. l. siue faciat cõtra solam mẽtem: vtroque casu dicitur cõmittere in legẽ. & de hoc proprie loquitur lex ista. quam diuide in quinque partes, quia primo ponitur dictum. Secundo, effectus dicti. Tertio, declaratio effectus. Quarto, quædã extensio. Quinto, conditio generalis. secunda ibi, nec pœnas. tertia ibi, nullum enim. quarta ibi, quod ad omnes. quinta ibi, sed in prædictam. secundum Bald. & Ia. Istis præmissis casus in terminis talis est. Quidam seruauit verba legis, & non mẽtem. quæritur an legem offendat, & facit contra legem? Respon. quòd sic. &. h. d. prima pars. Sed instatur, quis est effectus huius dicti? Respon. quia talis offendens mentem legis pœnas legales euitare non poterit. hoc secundo. Instatur tertio, quæ sunt istæ tres pœnæ? Respondet & dicit, quòd pœna est quia nullum pactum, nulla conuentio, nullus contractus factus contra mentem legis valet. & hoc extenditur ad leges antiquas & nouas. Nã eo ipso, quòd aliquid prohibetur, videtur habere tacitam clausulã derogatoriã & annullatoriam eius quod fit, & etiã eius, quod sequitur ex eo vel ob id. & concludit imperator ex prædictis quandã regulam, quòd nec stipulatio, nec mandatum, nec iuramẽtum tenet ex his quæ sunt reprobata per legem vel mentem legis. h. d. secundum. Bal.

*Facere cõtra legem.*

*Facere fraudem legi.*

*Committere in legem.*

*Diuisio.*

f *Non dubium est.* Hæc lex assignat duos modos quibus facit quis contra legem, vel committit in legem. Primus quando quis facit in fraudem, vt patet. j. quod me. cau. l. pe. Secundus quando quis facit contra legem: quod dic per exempla quando lex aliquid prohibet. non autem vltra progreditur circa annihilãdum

de auctoritate[a] iuris nostra pẽdet auctoritas: & reuera maius imperio est submittere legibus principatum. [b] ℣ Et oraculo[c] præsentis edicti, quod[d] nobis licere nõ patimur, aliis indicamus. [e] Dat. III. Id. Iun. Rauennę, Florẽtio & Dionysio Coss.

*In pœnas legis incidit, qui facit contra mentẽ legis seruãs verba, sicut qui facit cõtra mentem & verba. Quod fit contra legem vel in fraudem legis, ipso iure nõ valet, nec confirmatur iuramento: nec etiã valet quicquid sequitur ex eo vel ob id. h. d. Vel sic: Facere contra legem, vel in fraudẽ legis, parificantur quantum ad pœnas legales. h. d. secundum Ia. Butri.*

v. Iidem. A A. Florentio præfecto prætorio.

NOn dubium est[f] in legem committere eum, qui verba legis amplexus, [g] contra legis nititur voluntatẽ. † Nec pœnas insertas legib' euitabit, qui se contra iuris sententiam sæua prærogatiua verborũ fraudulenter excusat. Nullum enim[h] pactum, nullam[i] conuentionẽ, nullum[k] contractum inter eos videri volumus subsecutũ, qui cõtrahunt lege cõtrahere prohibente. ℣ Quod ad omnes etiã legum interpretationes tã veteres[l] quàm nouellas[m] trahi generaliter imperamus: vt legislatori, quod fieri nõ vult, tantum prohibuisse sufficiat: cæteraque quasi expressa ex legis liceatvoluntate colligere: hoc est vt ea, quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis[n] etiam habeantur: † licet legislator fieri prohibuerit tãtum, nec specialiter dixerit inutile esse debere, quod factũ est. ℣ Sed etsi quid fuerit subsecutum ex eo, [o] † vel ob id, [p] quod interdicente lege

g *Amplexus.* id est, circũplectens, adeo vt à verbis[a] tanquã Iudæus recedere nolit. immutatur enim quandoque eorum significatio: vt. ff. quẽadmo. vsufr. ca. l. iij. §. desine. re. & ff. de aqua coti. & j. de ser. fu. æsti. l. j. §. quęsitum. Itẽ vbicunque ponitur actio pro accusatione, & econtra: vt in auth. de san. episco. §. si quis autem pro pecuniaria. col. ix. & ff. de sepul. vi. l. iij. §. fi. Item, vbicunque, verbum generaliter positum, restringitur: vt. ff. de calum. l. in hæredẽ. & l. hæc actio. Quãdoque ecõtra extenditur verbum legis: vt instit. de re. diui. §. appellatione. & ff. de iurisdi. om. iu. l. si quis id. §. fi. Sic ergo non licet mentem offendere, siue eadem sit cum sensu verborũ, sicue non. Sed an verba † legis tantum liceat offendere, licet mens vel æquitas sit in contrariũ? P. dixit, quòd nõ: † Et sic prẽ vt. ff. qui & à qui. l. principali cassepxit. & de testa. mi. l. quod constitutum. & de exer. l. j. §. si is. & qui petant tu. l. creden-dum. Sed Io. contra: vt. ff. de iure pa. l. adigere. §. quãuis. & totum illud generale, sensum non verba spectari: vt. ff. de adimen. leg. l. iij. §. conditio. & ff. quod cum eo. l. si filiusfa. & de in ius vocan. l. quãuis. Tu dic si patet alia mens, & est redacta in scriptis, tunc dic quot modis fiat fraus legi, vt dixi. ff. e. l. contra.

*Legis verba an possint offendi mẽte seruata.*

† *Cõcor. ca. quæ contra ius. de reg. iu. lib. 6.*

*Et sic prẽcipali cassato, omnia quæ ex eo sequuntur, cassantur. & cõcor. c. nihil est. in glo. fi. post prin. ibi. sed pone. extra de elec.*

h *Nullum enim pactum.* s. ad excipiendum. vel dic, expressum.

i *Nullam conuentionem.* ad agendum. Vel dic tacitam. Vel dic pro eodem poni.

k *Nullum contractum.* vbi hincinde contrahitur obligatio: vt. ff. de verb. signi. l. Labeo. ij.

l *Quod ad omnes veteres.* vt Digesta.

m *Nouellas.* vt Codex.

n *Pro infectis.* opponitur de maleficiis. sed hic loquitur in his quæ de iure sortiuntur effectum: vt pacta & similia. Item opponitur de his, quæ non debent fieri, facta tamen tenent: vt. ff. quã-do ap. sit. l. j. §. biduum. sed illud non est contra legem, sed præter legem. lex enim non resistit, sed adsistit. Item opponitur de his quæ etiam postea confirmantur: vt. j. de contracti. iu. l. j. &. j. de nup. & si contra. sed ea sunt prohibita fieri vel inchoari, non confirmari. Item opponitur de his quæ inutilia sunt per exceptionem: vt in Macedoniano, & Vell. & dolo, & metu. Respon. perinde est ac si ipso iure sint inutilia quoad effectum: vt. ff. de regu. iur. l. nihil interest. Item opponitur de libero homine vẽdito inter ignorantes: vt. ff. de contrahen. emp. & vendi. l. liberi. Respon. hic deliquit vterque: ibi alter tantum, puta venditor: vt ibi notatur. vel ibi nullus. Item opponitur. ff. ad munici. l. Titio. in prin. sed actio in factum aufertur per eum, cuius interest. vel respondetur vt ibi. Item opponitur. ff. de condic. ob tur. cau. l. scilicet per idem. §. sed quod meretrici. sed non facit turpiter, quòd accipit. Item opponitur, quia ex inutili traditione vel contractu quãdoque dominium transfertur: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. j. Respon. qui actionem habet, ipsam rem habere videtur, &c. vt. ff. de reg. iu. l. qui actionem. Item opponitur, quòd in pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis: vt. j. de condic. ob tur. cau. l. ij. Sed certe repetit fiscus: vt. ff. de iure fisc. l. Lucius. Item opponitur de filiofa. in quem transit dominium pecuniæ mutuo datæ. Sed ibi creditor deliquit mutuando, non filius capiendo. hic autem loquitur vbi vterque deliquit. Ir.

*Iaſon hic.*

*Ista sol. reprehẽdũt omnes doctos. ideo dic secundũ B. quòd ista dicto inter ignorantes verba ha-beantur pro infectis: in-telligantur, fictionem. Ista sol. reprobant Bar. & doctos. Ia. hic.*

p *Ob id.* vt fideiussor vel pignus. Sed opponitur. j. de prædiis mino. l. etsi is. Solu. secundum M. hic in perpetuo prohibitis, sed



BIU Cujas

*Minorũ res aliquãdo licite alienãtur.*

alienatio prædij minoris non est perpetuo prohibita. quãdoque enim conceditur, vt ob æs alienum: vt in eo. tit. l. ob æs. & secundum hoc nulla oppositio obstaret. Sed certe si in perpetuo prohibitis tantum seruatur hæc lex, in pauciſsimis casibus locum haberet: quia vix est aliquid sic generale, cui nó derogetur per ſpeciale: vt. ff. de regu. iur. l. omnis definitio. Di-

*a Ista sol. est vera secundum Iasonem.*

co [a] ergo prohibitum esse res minorum alienari in eorum præiudicium: non autẽ præiudicatur minori, si tutor sit obligatus, vel res eius. Similiter opponitur & respondetur. ff. de arbi. si pupillus. &. ẽ. de sacrosan. ec. l. iubemus. ij. §. sane. j. Vel si velis euitare omnes oppositiones, dic quod in perpetuo prohibitis loquatur. quod non placet. Vel sol. ad omnia, & dic vt dixi in prin. quòd loquitur quando lex aliquid ꝓhibet, & vltra nó procedit: vt. ẽ. de sacrosan. ec. l. nemo martyres. si autem vltra procedat, seruа qđ statuit. Nec habet locum hęc. l. generalis. cum speciales clausulę habeant locũ: vt. ff. de verbo. obli. l. doli. & de pœnis. l. sanctio. & ex qui. cau. ma. sed & si per. §. deinde. Nec obstat, quod hic dicitur, licet legislator, &c. vbi innuit idẽ esse siue vltra processerit, siue non: quia huiusmodi oratio nõ sem per innuit cõtra: vt. ff. de verb. oblig. l. quodcunque. §. ij. Item op. de Barbario qui non debuit esse in dignitate: vt. ff. de offic. præto. Barbarius. sed ibi erat [b] error communis. Item op. de. §. alteri stipulari. instit. de inuti. stipu. sed ibi præter. l.

*† Concor. c. quod ob gratiã. iũc. ibi glos. de reg. iur. lib. 6.*

*† Concor. c. 2. & c. fi. cũ sua glos. extra de cõsti.*

*b Ista sol. tenet simpliciter Bart. sed non est bona, secũdum Iaso. hic.*

a *Quę.* aliàs quam vbique seruari. & tunc dictio, factum, regitur à verbo, prohibente. aliàs, quam vbique non seruari, &c. & tunc, quam, regitur à verbo, seruari.

b *Stipulationem.* vt. ff. de verb. obli. l. generaliter.

c *Mandatum.* vt instit. mandati. §. illud. Accursius.

d *Nec sacramentum.* vt. ff. de pac. l. iurisgentium. §. & generaliter. & in authen. scænicas non solum. §. j. col. v. Sed contra. j. si aduer. vend. l. j. sol. secundum M. in perpetuo prohibitis. Tu dic secundum B. quòd ibi fuit secundum legem venditio, quia cum decreto. & sacramentum restitutionem denegat.

factum est, illud quoq; cassum atque inutile esse præcipimus. ℣ Secundum itaque prædictam regulam, qua [a] vbicunque non seruari factum lege prohibẽte cẽsuimus: certum est nec stipulationem [b] huiusmodi tenere, nec mandatum [c] vllius esse momenti, nec [d] sacramentum admitti. Dat. VII. Id. April. Constãtinop. Theodosio. A. XVII. & Festo Coss.

*Fauorabile interpretationẽ non recipit, quæ eum cui fauetur, lædere posſit. Saly.*

VI. Iidem. A A. Florentino præfecto prætorio.

QVod fauore [e] † quorũdam constitutum est, quibusdã casibus ad læsionẽ eorum nolumus inuentum videri. Dat. Kal. A. Theodosio. A. XVII. & Festo Coss.

*Natura legis est disponere de futuro non de præterito. hoc primo. nisi caueatur in lege, quod extendatur ad præterita vel pendẽtia. h. d. secundo. Bal.*

VII. Iidem. A A. Cyro præfecto prætorio. & consuli designato.

2 LEges † & constitutiones futuris [f] certũ est dare formam negotiis, nõ ad facta præterita reuocari: niſi nominatim & de præterito tempore, & adhuc pẽdentibus negotiis cautum [g] sit. Dat. Non. April. Cõstantinop. Valentiniano. A. V. & Anatolio Coss.

*Quando cõtingit casus nouus super quo oportet statui, recurritur ad principem: & ille cum procerum & senatorum deliberatione procedat faciendo suum statutum redigi in scripturam. Bal.*

VIII. Iidem. A A. ad Senatum.

HVmanum esse probamus, si quid de cętero in publica [h] priuatáve [i] causa emerserit necessarium, quod formam generalem & antiquis legibus nõ insertam expoſcat, id ab omnibus antea tam procerib' nostri palatij, quàm glorioſiſsimo cœtu vestro, Patres conscripti, tractari: & si vniuersis tam iudicibus, quàm vobis placuerit, tũc legata [k] dictari: & sic ea denuo collectis omnibus recenseri: [l] & cum omnes cõsenserint, tũc demum in sacro nostri numinis consistorio recitari: vt vniuersorum [m] consensus, & nostræ serenitatis auctoritate firmetur. Scitote igitur, Patres cõscripti, non aliter in posterum legem à nostra clementia promulgandam, [n] niſi supradicta forma fuerit obseruata. Bene enim cognoscimus quod cũ vestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem nostri imrum aureorum, ciuitatem vel excusationem perdit: quia non sibi erat priuilegium cõcessum. Item. ff. de peri. & commo. rei vend. l. si vina. j. Sed distingue an pacto, vt ibi: an lege vel à principe: vt hic fauor inducatur. Primo casu obtinet, quod ibi: secundo quod hic dicitur. Sed hoc non valet: vt. ff. de leg. commiſ. l. ij. & de in diem addic. l. Sabinus. Sed tu dic, quòd ibi non est fauor: quia non est extra ius commune. tunc enim dicitur fauor vel priuilegium, cum est extra ius commune. nam dicitur priuilegium, id est, priuata lex. Item cõtra. ff. de pac. do. inter socerum. §. cum inter. Sed ibi non fuit aliquis fauor proprie.

*Fauor q. do dicitur*

*Priuilegi vnde dicti tur.*

*Diuiſio.*

LEges. Hæc lex plana est, & diuiditur in duas partes. Primo ponit regulam, secundo exceptionem. secũda ibi, niſi. Not. ex tex. cum glos. quòd licitum est allegare leges veteres & correctas ad decisionẽ præteritorum negotiorũ: ad quæ lex noua & corrigens non trahitur, sed debet decidi secundũ legem veterẽ. vide Bald. in. l. fi. ff. de falſ. & glos. in. c. nouit. de iudi. super verbo, quicunque. Pau. hic.

f *Futuris.* vt. j. de vſu. l. de vſuris.

g *Cautum sit.* vt supra, de sacrosan. eccle. l. antepe. & penult. & fin. Sed quid si agitur causa post legem factam, & de contractu inito ante legem? Dic veterem seruari legem: vt in authen. vt cum de app. cog. in princip. col. viij. & in authen. hæc constitutio interpre. prio. constitu col. vj. &. j. de teſt. l. iubemus. in fi. *ADDITIO.* Intellige glos. veram in casu quo lex respicit litis decisionem: secus vero quando lex pertinet ad litis ordinationem. ita loquitur. l. ij. in princip. & in. §. fi. j. de iureiuran. propter cal. dan. secundum Bar. hic.

*Diuiſio.*

HVmanum. Tria facit. Primo ponit dictum seu formam legis condendæ, secundum Pe. Secundo dicit aliter, non procedendum quàm forma seruata. Tertio commendat ea quæ fiũt cum deliberatione, secunda ibi, scitote. tertia ibi, bene enim. Bal.

h *In publica.* vt si quæratur an ciuitas posſit dari in feudum.

i *Priuatáve.* vt an posſit monachus vel clericus succedere in feudum.

k *Legata.* id est, delegata alicui notario, vt dicetur.

l *Recenseri.* id est, tractari an æquum sit.

m *Vniuersorum.* vniuersitas enim consentit. Et sic est ar. contra. ff. de acquir. poſſ. l. j. in fin. &. ff. de lib. vniuer. l. j. fraus sit legi de persona ad personam: vt. ff. de do. l. j. in fi. &. j. de contractibus. l. vnica. &. ff. de admi. re. ad ciui. pertinen. l. j. §. j. De re ad rem. ff. ad Mace. sed Iulianus. §. j. Mutui datione: vel de re ad rem eandem. j. de agri. & censi. l. quemadmodum. lib. xij. De contractu ad contractum, & hoc dupliciter: vel ad eundem: vt. ff. ad Vell. quãuis. §. si cum essem. vel ad alium: vt. ff. de dona. inter vi. & vxo. sponſus. §. circa. Vel de nomine ad nomen: vt in authen. vt nulli iudicum. §. j.

n *Promulgandam.* Ar. pro Ir. ad id quod dixit. ẽ. de emen. Iuſti. codi. in fi. Sed potest responderi, quòd in principio quando cõdidit. l. istam, non credebat amplius se cõrigere vel emẽdare. ll. quas fecerat in corpore iuris. Sed mutauit propoſitum. nã quod medicamẽta morbis, hoc exhibent &c. vt in auth. hæc cõſtitutio innouat. col. viij. Tu dic post Bar. hic quòd iſte ordo nó est neceſsitatis sed voluntatis: ideo omiſsio eius non vitiat.

*Additio.*

*Redundare.*

BIU Cujas

perij, & ad nostram gloriam redundare. [a] Dat. XVI. Kalen. Nouemb. Aetio. III. & Symmacho. Conss.

*Leges non debẽt ab aliquo ignorari. hoc primo. Et si circa legem principis occurrit dubitatio, est ad principem recurrendum. Bald. Vel sic: Ab omnibus debent sciri iura, ad permissa sectanda, & prohibita declinanda. Et legum obscuritas vel duritia à principe est interpretanda & mollificãda. hoc dicit. Salycetus.*

IX. Impp. VALENTINIA. & MARTIA. AA. ad Palladium præfectum præto. B

3 LEges sacratissimę quę cõstringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent: [b] vt vniuersi præscripto [c] earum manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel [d] permissa [e] sectentur. ℣ Si quid vero in hisdem legibus latũ fortasis obscuri [f] fuerit, oportet id ab imperatoria interpretatione patefieri, duritiamque [g] legũ nostræ humanitati incongruam emẽdari. Dat. VI. Id. Feb. Anthemio. * Cons.

*Dubitatio super noua lege nouiter emergens, debet dirimi per interpretationem cõditoris. h. d. Non intelligas quòd non possit dirimi per iudicem causæ inter litigantes, sed inter vniuersos debet dirimi per conditorem. h. d. & tunc habet vim legis generalis. h. d. lex seq. Bal. Vel sic: Vbi legis intellectus consuetudine vel alia lege nõ est declaratus, princeps est adeundus. Salyc.* C

X. Impp. LEO. & ZENO. AA.

CVm de nouo [h] iure quod cinueterato vsu [i] nõ adhuc stabilitum est, dubitatio emergat: necessaria est tam [k] suggestio iudicantis, quàm sententiæ principalis auctoritas. Dat. X. Kalen. Maij Leone iuniore. A. Cons.

*Sentẽtia definitiua principis lata super causa de qua plene cognouit, & eius declaratio habet vim legis generalis: & eius est interpretari, cuius est condere. Saly.* D

XI. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni. P P.

SI imperialis [l] * maiestas causam cognitionaliter examinauerit, & partibus cõminus [m] constitutis sententiam dixerit: omnes omnino iudices, qui sub nostro imperio sunt, sciant hãc esse legem, non solum illi causę pro qua ꝓducta est, sed & omnibus similibus. [n] Quid enim majus, quid sanctius imperiali est maiestate? vel quis tantæ superbię fastidio tumid[o] est, vt regalem sensum contemnat: cum & veteris iuris conditores constitutiones, quæ ex imperiali decreto ꝓcesserũt, legis [o] vim * obtinere aperte dilucideq; definiant? ℣ Cum igitur & hoc in veteribus legib[o] inuenimus dubitatum, si imperialis sensus legem interpretatus est, an oporteat huiusmodi regiã interpretationẽ obtinere: eorũ quidam vanam subtilitatem * tam risimus, quàm corrigendã esse cẽsuimus. Definimus autẽ omnẽ imperatorum legum interpretationem siue in precibus, siue in iudiciis, siue alio quocunque modo factam, ratam & indubitatã haberi. Si enim in præsenti leges condere soli imperatori [p] concessum est: & leges [q] interpretari * solo dignum imperio esse oportet. Cur autẽ [r] ex suggestionibus procerum, si dubitatio in litibus oriatur, & sese non esse idoneos vel sufficientes ad decisionẽ litis illi existimẽt, ad nos decurratur? & quare omnes ambiguitates iudicũ, quas ex legibus oriri euenit, aures accipiũt nostrę, si non à nobis interpretatio mera procedit? Vel quis legum ænigmata [s] soluere, & omnib[o] aperire idoneus esse videbitur, nisi is cui soli legislatorem esse cõcessum est? ℣ Explosis [t] itaque his ridiculosis ambiguitatibus, tam cõditor quàm interpres legum solus [u] imperator iuste existimabitur: nihil hac lege derogãte veteris iuris conditoribus: quia & eis * hoc maiestas imperialis

*Diuisio Bal.*

CASVS. Si causa vẽtilata est corã principe, & ab eo definita: dicitur ꝙ illa sententia est lex cõmunis etiã ad alia similia: cũ & lex antiqua dicit, quod principi placuit &c. Secũdo quærebatur, an princeps possit legẽ dubiã interpretari, quã dubitationẽ remouet dicẽs: cũ & legẽ posit cõdere de nouo, quare aliàs recurretur ad eũ ꝓ his & aliis dubiis, si ei[o] interpretatio nõ valeret? Solus ergo ipse est cõditor & interpres legũ, gis vicẽ obsaluo quòd iuriscõsulti fecerũt: quia ipsi auctoritate principis fecerũt. Viuia. Not. in versi. Quid enim &c. ꝙ nihil est maius & fãctius imperio, & hoc intellige nisi apostolatus beati Petri, cũ apostolicus cõfirmet principẽ: vt in auth. de defen. ciui. §. interim. & ideo imperator iurat domino papæ fidelitatem, per. c. venerabilẽ. extra de elec. & cle. j. de iureiur. Bald.

*aliàs, lẽditor & interpres legũ, gis vicẽ obtinere apti dilucideq; &c.*

*scrupulositatem.*

l *Si imperialis.* hãc. l. intellige in his quę nõ sunt decisa per. ll. vt in † feudo, & similib[o]. in a- *Concor. c. cum veniss.* liis enim potius legem seruaremus scriptã, cũ *sent. cũ glo. sup verbo,* hæc sententia non sit *iudicavi. ex* lex cõstituta sicuti de- *tra de iudi.* bet cõstitui: vt. §. eo. l. humanum.

m *Cõminus.* i. præsentialiter. aliàs nõ valeret: vt. ff. de re. iudi. l. de vnoquoq;. Item magis ob absentiã q̃ quia ius habeat cõtra absẽtẽ, lata videt: vt. ff. de euic. si ideo. &. ff. de inoff. test. l. qui repudiantis. §. fi.

n *Similibus.* contra. §. eo. l. ij. fol. vt ibi. Item cõtra. j. de senten. l. nemo. sed hic principis, ibi alterius iudicis.

o *Legis vim.* vt instit. de iure natu. §. sed & quod principi.

p *Soli imperatori.* hoc expone vt. j. statim.

q *Leges.* nunc rñdet.

r *Autem.* id est, certe.

*al. quia hoc eis maiestas &c.*

s *Ænigmata.* id est, subtiles dubitationes.

t *Explosis.* id est, remotis.

u *Solus imperator.* ita ꝙ nullus alius solus. vnde populus Romanus potest etiã hodie legẽ cõdere: vt insti. de iure na. §. lex. Item senatus: vt. ff. eo. l. nõ ambigitur. Excludit ergo solus singula genera non genera singulorum: vt & ibi, Scipio solus ciuitatem seruauit: id est, nullus alius solus: magis autem populus seruauit. Item non obstat. j. de offic. præfe. præto. l. formam. aliàs, normã. quia auctoritate principis hoc facit: vt & hic subiicit. Itẽ nec

quod

a *Redundare.* vt. j. de repu. non dubium.

b *Leges. Debent.* vt &. j. de iur. & facti igno. l. constitutiones. Sed contra. §. de episco. & cle. l. repetita. &. j. de iure delibe. l. fi. in prin. Solu. vt in ambabus diximus.

c *Præscripto.* id est, dicto.

d *Vel permissa.* pone semper, vel, pro, &.

e *Permissa.* hoc verbo etiam imperata cõtinentur. aliàs ponitur aliter: vt. ff. eo. l. legis virtus.

f *Obscurius.* vt nomine datorũ etiã donata contineantur: vt. j. de col. auth. ex testamẽto. dixi. & idẽ vbicũq; est dissensio doctorum.

g *Duritiam.* quod esset necesse: vt. ff. qui & à qui. l. prospexit.

h *Cvm de nouo.* Superius de legib[o] conditis & condendis dixit: nũc de his intelligendis. Et pone exemplũ: In nouo iure sic statuit ius nouũ sacramẽta minorũ inuiolabiliter obseruari, an tã tũ detur exceptio emptori? an etiam actio? interrogabitur de hoc princeps: & ipse respõdebit. sine eo tamẽ potest dici quòd etiã actio datur: vt. ff. de acquiren. re. do. statuas. &. ff. fami. ercisc. inter cohæredes. §. ij. & de leg. iij. cũ quis. §. nuptura. Et distingue hic cum dubitatio in iudicio contingit, aut super nouo negotio, puta an ciuitas possit dari in feudũ: vel an monachus possit succedere in feudum. Aut super lege aliqua. Primo casu dominus imperator est consulendus, si est præsens: vt. §. eo. humanum. &. j. de ve. iu. enu. l. ij. §. sed quia diuinæ. & . ff. de fideicõ. liber. l. itaque. & argu. j. de iud. l. fi. ibi, ne cõpellatur &c. Si autem non sit eius copia, tunc procedant de similibus ad similia. ff. eo. nõ possunt. Si vero super lege: siquidem certo modo per consuetudinem est intellecta, eius intellectui stabitur: vt. ff. eo. l. minime. &. l. si de interpretatione. Quòd si ex cõsuetudine, non est certificata: recurritur (vt dictũ est) ad principem, si sit eius copia: vt hic, &. ff. eo. & ideo. &. l. nam vt ait. ibi, vel certa iurisdictione &c. alioquin interpretabor in benigniorem partem: vt. ff. eo. l. benignius. &. l. in ambigua. Sed si dubitem quæ sit benignior, verborum significationi stabo: vt. ff. de condit. & demon. l. Publius. §. j. quãquàm videtur primo standum significationi verborum: vt. ff. de leg. iij. nõ aliter. Tertio procedam de similibus ad similia: vt. ff. eo. l. neque leges. & de hoc dixi. ff. eo. non possunt.

i *Vsu.* id est, consuetudine.

*aliàs, Aetio & Studio Conss. vel tius.*

*Dubitationẽ quis decidere debeat.*

*Concor. cũ prici. istius l. c. cõsultationi. iuncta glo. 2. extra de frigidis & male.*

BIU Cujas

quod dicit, q̃ populus transtulit potestatẽ in principẽ. Nam expone i. concessit: vt. ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. j. in fi. Alij vt Io. dicunt quòd populus Romanus hodie non potest facere legem.

a *Permisit.* vel ratum habuit: vt in procœmio instit. §. cũq;. & facit. j. de vete. iu. enu. l. j. in prin. tertiæ col.

*DE MANDATIS principum.*

*Supra de constit. principum dixit. Sed quia mãdata sunt constitutiones speciales, ideo de his supponit. Et est inter mandatum & constitutionem differentia tanquam inter genus & speciem.*

* *Concor. c. cũ in iure. in fi. extra de offi. deleg. vbi dicit quòd quis nõ tenetur exequi q̃ mãdatur, nisi sit certus de literis apostolicis.*

b *Si quis. Scriptis.* nõ autẽ testibus, vt hic: & est speciale: vt & arg. ff. de epi. & cle. si qua per calum. §. fin. Et no. j. si minor se ma. di. l. iij. & dic de hoc extra de iureiuran. c. ego.

*DE SENATVSconsultis.*

*Dictum est. ff. de legibus quæ à populo eiusq; interuentu fiebant: sed quia aucto populo in immensum difficile cœpit posse conuenire in lege condenda: ideo elegit populus centum senatores, vt ipsi vice populi consulerentur: vt quicquid statuerent, lex esset: vt insti. de iure natu. §. senatusconsultum. & ita factum est senatusconsultum Velleianum, Maced. & alia multa.*

c Q*Vamuis. Firmitatem.* vt instit. de iure naturali. §. senatusconsultum.

d *Statutorũ.* à senatu.

e *Crimine.* & sic etiam deportetur: vt. j. ad legem Iul. de ambi. l. j. & hoc quia magnæ auctoritatis est senatusco. vt ff. à quibus appel. non li. l. j. & ff. de flu. l. quo minus. & facit infra, de preci. imp. offeren. l. rescripta.

* *leguntur.*

*DE VETERE iure enucleando.*

*Cõtinuatio.* *De nouis iuribus dixit, nũc de vetere. vel sic: Expositæ sunt. ff. duæ partes legis, scilicet constitutio & senatusconsul. videamus de plebiscitis, & prætorum edictis, & ita de vetere iure enucleando. Et quia in compositione veteris iuris quidã maiorẽ, quidam minorem scientiam habuerunt, de auctoritate eorum ponit. Azo.*

permisit.[a] Dat. VI. Kal. Nouemb. Decio. V. C. Cons.

*TITVLVS XV.*

DE MANDATIS principum.

*Mandatum principis non potest probari nisi per scripturam. Bald. vel sic, Prætextu mandati principis non debet admitti quis cuiusuis dignitatis: nisi illud probet in scriptis. Salycetus.*

I. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Eusignium præfectum præto.

SI quis adserat cum mãdatis nostris secretis se veniſſe: omnes sciant nemini quicquã nisi quod scriptis[b] p̃bauerit, esse credẽdũ: * nec vlli[9] dignitate terreri, siue ille tribuni siue notarij, siue comitis p̃ferat dignitatẽ: sed sacras nostras literas esse q̃rẽdas. Da. XVI. Kalẽ. Iul. Heracleæ, Merobaude. II. & Saturnino. Conss.

* *Græca constitutio.*

*TITVLVS XVI.*

DE SENATVSconsultis.

*Senatusconsulta sunt seruanda, & contra ea rescripta non valent, & imperator punitur. h. d. Salycetus.*

I. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Senatum.

QVamuis senatuscõsultum perpetuam per se obtineat firmitatẽ,[c] tamẽ nostris legibus etiã idem prosequimur: adiiciẽtes, vt si quisquàm speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum tentauerit, vt transire ei formam liceat statutorum:[d] tertia patrimonij parte multetur, & damnatus ambitus crimine,[e] maneat infamis. Dat. VIII. Kalen. Aug. Heracleæ Richomere & Clearcho Conss.

*TITVLVS. XVII.*

DE VETERE IVRE Enucleando, & de auctoritate iuris prudentium qui in Digestis referuntur. *

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Triboniano viro eminentiſ. quæstori sacri palatij.

DEo[f] auctore nostrum gubernante imperiũ, quod nobis à cœlesti maiestate traditũ est, & bella feliciter peragimus, & pacẽ decoram[m], & statũ reipublicæ sustẽtamus: & ita animos nostros ad dei omnipotentis erigimus adiutorium, vt neq; armis[g] cõfidamus, neq; nostris militibus, neq; bellorũ ducib[9]: vel nostro ingenio: sed omnẽ spem ad solã prouidentiã referamus summę trinitatis, vnde & mundi totius elemẽta processerunt, & rerum dispositio in orbem terrarum producta est. ℣ Cum itaque nihil tam studiosum in omnibus rebus inuenitur, quàm legum auctoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem (qui ab vrbe condita & Romuleis descendit tẽporibus) ita esse cõfusum, vt in infinitũ extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate cõcludatur: pri[9] nobis studiũ fuit à sacratissimis retro principib[9] initiũ sumere, & eorũ constitutiones emendare, ac viæ dilucidæ tradere: quatenus in vno codice congregatæ, & omni supuacua similitudine & iniquissima discordia absolutæ, vniuersis hominibus prõptũ suę synceritatis præbeant præsidium. Hócq;[h] opere cõsummato, & in vno volumine, nostro nomine præfulgente, coadunato: cum ex paucis & tenuioribus releuati, ad summã & plenissimã iuris emendationẽ peruenire properaremus, & omnẽ Romanã sanctionẽ & colligere, & emendare, & tot auctorũ dispersa volumina vni codici indita ostendere, (quod nemo alius neq; sperare neq; optare ausus est:) res quidẽ nobis difficillima, immò magis impossibilis videbatur: sed manibus ad cœlũ erectis, & æterno auxilio inuocato, eã quoque curã nostris animis reposuimus, freti deo, qui & res penitus desperatas donare, & consummare virtutis magnitudine potest. Et ad tuę[i] synceritatis optimũ respeximus ministeriũ: tibíq; primũ hoc opus cõmisimus, ingenij tui documẽtis ex codicis nostri ordinatione acceptis: & iussimus, quos probares tam ex facundissimis antecessoribus, quàm ex viris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis ad sociandũ labor rẽ eligere. ℣ His itaq;[k] collectis, & in palatiũ nostrũ introductis, nobísq; tuo testimonio placitis, totã rẽ faciendã permisim[9]: ita tamẽ, vt tui vigilãtissimi animi gubernatione res omnis celebretur. ℣ Iubemus igitur vobis, antiquorũ prudentiũ, quibus auctoritatem conscribendarum interpretandarúmq; legum sacratissimi principes præbuerunt, libros ad ius Romanũ pertinentes & legere, & elimare: vt[l] ex his omnibus materia colligatur, nulla (secundũ quod possibile est) neq; similitudine, neq; discordia derelicta: sed ex his hoc colligi, quod vnũ pro omnibus sufficiat. Quia autẽ & alij libros ad ius pertinẽtes scripserunt,[m] quorũ scripturæ à nullis auctoribus receptæ, nec vsitatæ sunt: neq; nos eorũ volumina nostram inquietare sanctionẽ[n] dignamur. ℣ Cúmq; hæc materia à summa * nostri numinis liberalitate collecta fuerit,[o] oportet eã[p] pulcherrimo opere extruere, & quasi propriũ & sanctissimũ templum iustitiæ cõsecrare, & in libros quinquaginta & certos titulos totum

f *Deo.* Prima lex dicit q̃ mandat fieri Digesta, & quib[9] & qualiter faciãt, & ex quibus libris. Secunda dicit quòd facta sunt, & dicit, qualiter & ex quibus libris, & seruari præcipit. Item dicit, q̃ mandauit fieri instituta, & quibus, & ex qua materia, & tandẽ præcipit seruari.

g *Neque armis.* vnde illud, non in fortitudine equi, nec tibiis voluntatem habebit &c.

h *Hocq; opere.* id est, Codice digesto.

i *Tuæ.* Triboniano loquitur: vt. j. l. proxi., §. nos itaque.

k *His itaque.* s. sapientibus à Triboniano electis.

l *Vt ex his omnibus.* col lige hic, quæ sit materia huius operis. id est, digesti. Accursius.

m *Scripserunt.* non ex licentia principis.

n *Sanctionem.* i. digestum.

o *Fuerit.* i. quia vos legeritis & elimaueritis.

p *Eam.* s. materiam.

* *aliàs, Cæque hæc materia sumpta numinis liberalitate collecta &c.*

BIU Cujas

tum ius digerere, tam secũdum codicis nostri constitutionem, quam edicti perpetui imitationem, prout hoc nobis * commodius esse potuerit, vt nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum, sed his quinquaginta libris totum ius antiquum per mille & quadringẽtos pene annos confusum, & à nobis purgatũ, quasi quodam muro vallatum nihil extra se habeat: omnibus auctoribus iuris æqua dignitate pollẽtibus, & nemini quadam prærogatiua [a] seruanda: quia nõ omnes in omnia, * sed certi per certa vel meliores vel deteriores inueniuntur. ¶ Sed neque ex multitudine [b] auctorũ, quod melius & æquius est, iudicatote: cum possit vnius forsan & deterioris sentẽtia & multos & maiores aliqua in parte superare. Et ideo ea quæ in notis [c] Aemilij Papiniani ex Vlpiano & Paulo, necnõ & Martiano adscripta sunt, quæ antea nullam vim propter honorem splendidissimi Papiniani obtinebant, non statim respuere: [d] sed si quid ex his ad repletionẽ summi ingenij Papiniani laborum, vel interpretationem, necessarium esse perspexeritis, & hoc ponere, legis vicem * obtinens, nõ moremini: vt omnes qui relati fuerint in hunc codicem prudentissimi viri, habeãt auctoritatẽ, tanquàm si eorum studia ex principalibus constitutionib[9] profecta, & à nostro diuino fuerint ore profusa. Omnia [e] enim merito nostra facimus, * quia ex nobis omnis eis impartietur auctoritas. Nã qui subtiliter [f] factum emendat, laudabilior est eo qui primus inuenit. ¶ Sed in hoc studium vobis esse volumus, vt si quid in veteribus libris non bene positum inueniatis, vel aliquod superfluum, vel minus perfectũ: superuacua longitudine semota, & quod imperfectum est repleatis, & omne opus moderatum & quàm pulcherrimum ostendatis. Hoc etiam nihilominus obseruando, vt si aliquid in veteribus legibus vel constitutionibus quas antiqui in suis libris posuerunt, non rectè [5] scriptum inueniatis: & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis, vt hoc videatur esse verum & optimum, & quasi ab initio scriptum, quod à vobis electum & ibi positum fuerit. Et nemo ex cõparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturam arguere audeat. Cum enim antiqua lege quæ regia nuncupabatur, omne ius omnisq; potestas populi Romani in imperatoriam translata sit [h] potestatem: nos vero sanctionem omnem non diuisimus in alias & alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus, ne quid possit antiquitas nostris legibus abrogare. ¶ Et intantũ volumus eadem omnia cũ reposita sunt, obtinere: vt si aliter fuerint apud veteres conscripta, in contrarium autem in cõpositione nostra inueniantur: non scripturæ sed nostræ electioni hoc adscribatur. ¶ Nulla [i] itaq; in omnibus prædicti codicis [k] membris ἀντινομία (sic enim à vetustate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi locum vindicet: sed sit vna concordia, vna consequentia, aduersario nullo constituto. Sed & similitudinem (secundum quod dictũ est) ab huiusmodi cõsummatione volumus exulare: & ea quæ sacratissimis cõstitutionibus quas in codicẽ nostrũ redegim[9], cauta sunt, iterũ poni ex veteri iure non cõcedimus: cum diualiũ cõstitutionum sanctio sufficiat ad eorũ auctoritatẽ, nisi fortè vel propter diuisionẽ, vel propter repletionẽ, vel pleniorẽ indaginẽ hoc cõtigerit: & hoc tamen perraro, ne ex cõtinuatione huiusmodi lapsus oriat aliquid in tali prato spinosum. ¶ Sed & si quę leges in veteribus libris positę, iã per desuetudinem abierunt, nullo modo vobis easdẽ ponere permittimus: cũ hæc tantũmodo obtinere velimus, quæ vel iudiciorũ frequẽtissimus ordo exercuit, vel longa consuetudo huius almæ vrbis cõprobauit, secundum Saluij Iuliani scripturã, quæ indicat debere omnes ciuitates cõsuetudinẽ Romæ [l] sequi & leges, quæ caput est orbis terrarũ, nõ ipsam alias ciuitates. ¶ Romam autẽ intelligimus non solũ veterẽ, sed etiã regiam nostrã, quæ deo propitio melioribus condita est auguriis. ¶ Ideóq; iubemus duobus istis codicibus [m] omnia gubernari: vno constitutionũ, altero iuris enucleati, & in futurũ codicẽ [n] componẽdi: vel si quid aliud à nobis fuerit promulgatũ institutionum vicẽ obtinens, [z] vt rudis animus studiosi simplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentię redigatur scientiã. ¶ Nostram autẽ consummationẽ, quæ à nobis deo annuente cõponetur, Digestorũ vel Pandectarum nomẽ habere sancimus: nullis iuris peritis in posterum audẽtibus cõmentarios [p] illi applicare, & verbositate sua supradicti codicis [q] compendiũ confundere: quemadmodũ & antiquioribus tẽporibus factum est, cum per contrarias interpretantium sententias totum pene ius conturbatũ est: sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitates (quæ παράτιτλα nuncupantur) quædam admonitoria [r] eius facere, nullo ex interpretatione [f] eorum vitio oriundo. ¶ Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio: iubemus non per signorum captiones, & compendiosa ænigmata (quę multas per se & per suum vitium ἀντινομίας induxerunt) eiusdẽ codicis textum cõscribi, etiam si numerus librorum significetur, [t] aut aliud quicquam. Nec enim hæc per specialia signa numerorum manifestari, sed per literarum consequentiam explanari cõcedimus. ¶ Hæc igitur omnia deo placido facere tua prudentia vnà cum aliis facundissimis viris studeat, & tam subtili q̃ celerrimo fini tradere: vt codex [u] consummatus, & in quinquagĩta libros digestus, [x] nobis offeratur in maximam & æternã rei memoriam, deíq; omnipotentis prouidentiæ argumentum, & nostri imperij vestriq; ministerij gloriã. Dat. XIIII. Kal. Ian. Constantinop.

a *Prærogatiua*. arg. cõtra. ĩ. de offic. rectoris prouinciæ. l. potioris. & not. hic hoc verbũ.
b *Ex multitudine*. sic pro testibus: vt. ff. de testibus. l. ob carmen. §. fina.
c *In notis*. id est, libris Papiniani. notatis per istos alios. Accursius.
d *Respuere*. s. velitis.
e *Omnia enim*. Nota omnia enĩ merito &c.
f *Subtiliter*. si habes, non subtiliter: dic, nõ subtiliter factũ qui emendat &c. Si habes, non insubtiliter: dic, emendat non insubtiliter, sed subtiliter. sic ff. de hæredibus instituendis. l. j. §. ij.
g *Recte*. quoad sententiã, sed superior. §. quoad ordinationem.
h *Translata sit*. id est, concessa. sic. ff. de officio eius, cui mãdata est iurisdictio. l. j. in fi.
i *Nulla*. Nota nullũ contrarium vel simile in legibus reperiri vel inueniri vt. ĩ. l. prox. §. per contrarium.
k *Codicis*. s. Digesti.
l *Romæ sequi*. vt. ff. de legibus & senatusconsultis. de quibus. Item not. Romam caput orbis.
m *Codicibus*. id est, Codice & Digesto.
n *Codicem*, id est, Digestum.
o *Obtinens*. repete, iubemus.
p *Commentarios*. s. faciẽdo & addẽdo nouas leges. Nam non prohibet exponi istas, sed verius est quòd reprobet: vt statim patet.
q *Codicis*. i. digesti.
r *Admonitoria*. signa antiqua quæ vicem tenent concordãtiarum.
s *Ex interpretatione*. de qua dixi supra, de legi. & consti. l. j.
t *Significetur*. quia dicit Iul. lib. x. continue enim debet scribi.
u *Codex*. id est, Digestum.
x *Digestus*. i. factus.

* *aliàs, put hoc nobis commodius esse potuerit.*
* *Hæc verba ponũtur in glo. super verb. Græci. in ca. vt veterum. di. 9. fin.*
* *aliàs, legis vim.*
* *Cõcor. glo. fin. in ca. l. extra de trãsac. vbi hæc verba formaliter recitantur.*

BIU Cujas

nop. Lăpadio & Oreste. VV. AA CC. Conss.

II. Imp. CAES. FLA. IVSTINIA. A. ad Senatus & oēs populos.

TAnta* circa nos diuinæ humanitatis est prouidentia, vt semper æternis liberalitatib⁹ nos sustentare dignetur. Post bella enim Parthica æterna pace sopita, postq̄ Vuandalicam gentem ereptam, & Carthaginem, immò magis omnē Libyā Romano imperio iterū sociatam: etiā leges antiquas iam senio prægrauatas, per nostrā vigilantiam præbuit in nouam pulchritudinē & moderatum peruenire compendium: quod nemo ante nostrum imperium vnquam sperauit, neq; humano ingenio possibile esse penitus existimauit. Erat enim mirabile Romanam sanctionem ab vrbe cōdita vsque ad nostri imperij tempora (quæ [a] penè in mille & trecentos annos concurrūt) intestinis præliis vacillantem, [b] hócque [c] & in imperiales constitutiones extendentem, [d] in vnam reducere consonantiam, vt nihil neq; [e] contrarium, neque idem, neque simile in ea inueniatur, & ne geminæ leges pro reb⁹ singulis positæ vsquàm appareāt. Nāq; hoc cœlestis quidē prouidentiæ peculiare fuit: humanæ vero imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis præsidiū [f] respeximus, & summo numine inuocato, deum auctorem, & totius operis præsulem fieri optauimus: & omne studiū Triboniano viro excelso, magistro officiorum, exquæstore sacri nostri palatij & exconsule credidimus, eíq; omne ministeriū huiusmodi ordinationis imposuimus, vt ipse vnà cū aliis illustribus & prudentissimis viris nostrum desiderium adimpleret. ¶ Nostra quoq; maiestas semper inuestigando & perscrutando ea, quæ ab his componebantur: quicquid dubium & incertum inueniebatur, cum numine cœlesti rectè emendabat, & in competentem formam redigebat. Omnia igitur confecta sunt domino & deo nostro Iesu Christo possibilitatē tā nobis quàm nostris in hoc satellitibus prestāte. Et principales quidē cōstitutiones duodecim libris digestas, iam ante in codicē nostro nomine prefulgētem contulimus. ¶ Postea vero maximū opus aggredientes, ipsa vetustatis studiosissima opera iā penè cōfusa & dissoluta, eidē viro excelso permisimus tā colligere, q̄ certo moderamini tradere. ¶ Sed cū omnia percontabamur, à præfato viro excelso suggestū est duo penè milia librorū esse conscripta, & plusquam tricies centena milia versuū [g] à veteribus effusa: quæ necesse esset omnia & legere, & perscrutari, & ex his quod optimū esset eligere. ¶ Quod cœlesti fulgore, & summæ trinitatis fauore confectū est, secundū nostra mandata quæ ab initio ad memoratū virū excelsum fecimus, & in quinquaginta libros omne quod vtilissimū erat collectum est, & omnes ambiguitates decisæ sunt, nullo seditioso relicto: noménq; libris imposuimus Digestorū seu Pādectarū, q̄ omnes disputiones & decisiones in se habeant legitimas. Nam quod vndiq; fuit collectū, hoc in sinus suos recepe-

runt, [a] in centū quinquaginta pene milia versuū totum opus consummātes: & in septē partes eos [b] digessimus, nō perperā, neq; sine ratione: sed in numerorū naturā [c] & artē respiciētes, & consentaneā eis [d] diuisionem partiū conficientes. Igitur prima quidē pars totius contextus (quæ Græcè τὰ πρῶτα nuncupatur) in quatuor libros reposita est. Secūdus autē articulus septē libros habet, qui de iudiciis appellat. In tertia vero cōgregatione omnia, quę de rebus nominātur, cōtulimus, octo libris ei deputatis. Quart⁹ autē loc⁹, qui & totius cōpositionis quasi quidā inuenitur vmbilicus, octo libros suscepit: in quorū primo omnia, quæ ad hypothecā pertinent, reposita sunt, vt non à pignoraticia actione in libris de rebus posita multū distarent. Alio libro eidē inserto volumini, qui ędilitium edictū, & redhibitoriā actionē, & duplæ stipulationē, quæ euictionibus apposita est, cōtinet: quia hæc omnia titulis emptionū & venditionū consentanea sunt: & prædictæ actiones quasi pedissequæ illarū ab initio processerūt: in vetustioris quidē edicti ordinatione in loca deuia & multū distantia diuagātes, per nostrā autē prouidentiā [e] his congregatæ: cū oportuerat ea, quæ de eodē pene loquuntur, in confinio ponere. ¶ Alius deniq; liber post duos primos nobis excogitatus est, de vsuris & traiectitiis pecuniis, & de instrumētis & testibus seu probationibus, necnō præsumptionibus: & memorati tres singulares libri iuxta cōpositionē de reb⁹ positi sunt. ¶ Post hos quę de spōsalibus, & nuptiis, de dotibus, & legibus earū dicta sunt, reposuimus, tribus librorū voluminibus ea concludētes. ¶ De tutelis autē & curationibus geminos libros cōscripsimus, & memoratā ordinationē octo librorū mediā totius operis reposuimus, omnia vndiq; tam vtilissima, quàm pulcherrima iura continentē. [f] ¶ Quintus autē nobis exoritur Digestorū articulus, in quo de testamētis & codicillis tam priuatorū quàm militū omne quicquid antiquitus dictū est, inueniat quis repositū, qui [g] de testamētis appellatur. ¶ De legatis autem & fideicōmissis quinq; librorū numerus aggregatus est. cúmq; nihil tam peculiare fuerat, q̄ legatis quidem legis Falcidię narratio, [h] fideicōmissis aūt, q̄ senatusconsulti Trebelliani: [i] singulis libris vtriq; eorū applicatis tota pars quinta in nouē libros coadunata est. ¶ Solū autē senatusconsultū Trebellianū ponendū esse existimauimus. Captiosas etenī, & ipsis veteribus odiosas Pegasiani senatusconsulti ambages, & vtriusq; senatusconsulti iter se tā superuacuas, q̄ scrupulosas diuersitates respuētes, [k] totū ius super his positū Trebellianō senatusconsulto adiudicauimus. Sed & in his nihil de caducis à nobis memoratū est: ne causa quæ in rebus nō prospere gestis & tristib⁹ tēporibus Romanis increbruit calamitatibus, bello coalescēs ciuili, in nostris remaneat tēporibus, quæ fauor cœlestis & pacis vigor firmauit, & super omnes gentes in bellicis victoriis posuit: ne luctuosum monumentum [l] læta secula inumbrare cōcedatur. ¶ Sexta deinde pars Digestorū exoritur: in qua omnes bonorū possessiones positæ sunt, quæ tā ad ingenuos quàm ad libertinos respiciūt: & ius omne, quod de gradibus & adfinitatib⁹ descēdit, legitimæq; hæreditatis, & omnis ab intestato successio: & Tertyllianū & Orficianū senatusconsultū: ex quibus matres & filij inuicē sibi hęredes existunt: in geminos libros cōtulimus: bonorū possessionis multitudinē in cōpendiosum & manifestissimū ordinē concludentes. ¶ Post hæc, ea quæ de

operis

a Anta. Quæ scilicet tempora.
b Vacillantem. scilicet sanctionē. & vocat tam imperatorū quàm aliorum leges sanctionem.
c Hoc. scilicet antiquum ius.
d Extendentem. repete, sanctionem.
e Neque contrarium. neq; idem. nisi iuris diuisione adiuuetur: vt supra. l. proxi. §. nulla. & de nouo codice facien. §. quibus.
f Præsidium. id est, deum qui est præsidium mortis.
g Centena milia versuum. versus appellat leges, vel paragraphos, vel responsa.

* Vide Alciatum disputt. lib. 1. cap. 23.

Ad vrb. cō. Iustin. imp. tempus.

a Recepe-runt. s. Digestum.

b Eos. s. versus.
c Natur. & artem. Cōstat enim ex duobus partibus s. tribus, & sic ex trinitate. & iij. &c. sic ex quatuor elementis, & incipit hic librum. s. diuidere.
d Eis. versibus.
e Prouidentiā. id est, Digestorum cōgitationem.
f Continentem. s. ordinationem.
g Quint. articulus sed alij libri ei adiiciuntur.
h Narratio. subaudi, adiungatur.
i Trebellianum. repete, s. narrato adiungi.
k Respuentes. s. nos.
l Monumentum. i. memoria.

BIU Cujas

operis nouinũciationibus, dãniq; infecti, & de ædificiis dirutis, & eorũ insidiis, & de aqua pluuia arcẽda veterib⁹ auctorib⁹ placita sunt: necnõ quæ de publicanis & donationib⁹ tam inter viuos q̃ mortis causa conficiẽdis, cauta legibus inuenimus, in librũ singularem deduximus. ¶ De manumissionibus autẽ & deliberali causa alius liber respõdet: quẽadmodũ & de acquisitione tã dominij, q̃ possessionis, & titulis, qui eam inducunt, multæ & variæ lectiones vni sunt insertæ volumini: alio libro deputato his, qui iudicati vel in iure cõfessi sunt: & de bonorũ detẽtionibus & vẽditionibus: & vt ne quid in fraudẽ creditorũ fiat. ¶ Postq; hæc omnia interdicta glomerata sunt: & deinceps exceptiones: & de temporũ prolixitatibus, & de obligationibus & actionib⁹ liber iterũ singularis extẽditur: vt præfata sexta pars totius Digestorũ voluminis octo libris definiatur. ¶ Septimus autẽ & nouissimus articulus Digestorũ sex libris formatus est: in quo de stipulationib⁹ seu verborũ obligationib⁹, & fideiussoribus & mãdatoribus, necnon nouationibus, & solutionibus & acceptilationibus, & de prætoriis stipulationibus omne quidẽ ius [a] inuenitur gemino volumine inscriptũ esse, quod in libris antiquis nec numerare possibile fuit. Et post hæc duo terribiles libri sunt de delictis priuatis & extraordinariis, necnõ publicis criminibus: qui omnẽ continẽt seueritatẽ, pœnarumq; atrocitatẽ. Quibus permixta sunt & ea, quæ de audacibus hominibus cauta sunt, & qui se celare conãtur, & cõtumaces existunt: & de pœnis quæ condemnatis infliguntur vel concedũtur: necnõ de eorũ substãtiis. ¶ Liber autẽ singularis de appellationibus nobis excogitatus est contra sentẽtias tam ciuiles, quã criminales causas finientes. ¶ Cætera autẽ omnia quæ de municipalib⁹, vel decurionibus, & muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, & pollicitationibus, ac diuersis cognitionibus, & censibus, & significationibus verborũ à veteribus inuenta sunt, quæque regulariter [b] definita, in se recipit quinquagesimus totius cõsummationis p̃fectus. [c] ¶ Quæ omnia per virũ excelsum, necnõ prudentissimũ magistrum, exquæstore & exconsule Tribonianũ: qui similiter eloquẽtiæ & legitimæ sciẽtiæ artibus decoratus, & in ipsis rerũ experimẽtis emicuit: nihilq; magius nec charius nostris vnquã iussionibus duxit: necnõ per alios viros magnificos & studiosissimos perfecta sunt, id est, Constantinũ virũ illustrẽ, comitem sacrarũ largitionũ, & magistrũ scrinij libellorum, sacrarumq; cognitionũ: qui semper nobis ex bona opinione & gloria sese commẽdauit: necnõ Theophilũ virum illustrẽ magistrũ, iurisq; peritũ in hac splendidissima ciuitate laũdabiliter optimã legum gubernationem extendentẽ: [d] & Dorotheũ virum illustrẽ & facundissimũ quæstorẽ, *quem in Berytiensiũ splendidissima ciuitate leges discipulis tradẽtem propter eius optimã opinionẽ & gloriam ad nos deduxim⁹, participemq; huius operis fecimus: sed & Anatoliũ virum illustrẽ magistrũ, qui & ipse apud Berytienses iuris interpres cõstitutus, ad hoc opus adlect⁹ est, vir ab antiqua stirpe legitima procedẽs: cũ & pater eius Leõtius, q̃ post Patriciũ inclytæ recordationis quæstorẽ & anteccssorẽ, & auus ei⁹ Eudoxius post Leõtium virũ glorioſissimũ prætoriũ consularẽ atq; Patricium filios eius optimã sui memoriã in legibus reliquerint: Necnõ & Cratinũ virum illustrẽ, & comitẽ sacrarũ largitionũ, & optimũ anteccssorẽ huius almę vrbis constitutũ. Qui omnes ad prędictũ opus electi sunt vnà cũ Stephano, Mẽna, Prosdocio, Eutolimio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Cõstãtino, Ioãne, viris prudẽtissimis: qui patroni quidẽ sunt causarũ apud maximã sedẽ præfecturæ quæ Oriẽtalibus prætoriis præsidet: omnes autẽ suę virtutis testimoniũ vndiq; accipiẽtes, & à nobis ad tanti operis cõsummationẽ electi sunt: & cũ omnes in vnũ cõ uenerunt, gubernatione Triboniani viri excelsi vt tantũ opus nobis auctoribus possent conficere: deo propitio in quinquaginta libros opus cõsummatum est. ¶ Tãta autẽ à nobis antiquitati habita est reuerẽtia, vt nomina prudentiũ taciturnitati tradere nullo modo patiamur: sed vnusquisq; eorũ q̃ auctor legis fuit, nostris Digestis inscriptus est, hoc tantũmodo à nobis effecto, vt si quid in legibus eorũ vel superuacuũ, vel imperfectũ, aut minus idoneũ visũ esset: vel adiectionẽ vel deminutionẽ necessariã accipiat, & rectissimis regulis tradat: sed & ex multis similibus vel cõtrariis qnod rectius habere apparebat, hoc p̃ aliis omnib⁹ positũ est: vna omnib⁹ auctoritate ĩdulta, vt quicquid ibi scriptũ est, [e] hoc nostrũ appareat, & ex nostra voluntate cõpositũ: nemine audẽte cõparare ea quę antiquitas habebat, cũ his quę nostra auctoritas ĩtroduxit: quia multa & maxima sunt, quę p̃pter vtilitatẽ rerũ trãsformata sunt: adeo vt etsi principalis cõstitutio fuerat in veterib⁹ libris relata, neq; ei pepercimus, sed & hãc corrigẽdã esse putauerimus, & in melius restaurãdã. Nominibus enĩ veteribus relictis, quicquid legũ veritati decorũ & necessariũ fuit, hoc nostris emẽdationibus seruauim⁹. Et p̃pter hãc causam & si quid inter eos dubitabat, hoc iã in tutissimã p̃uenit quietẽ, nullo titubãte relicto. ¶ Sed cũ [f] p̃speximus q̃ ad portandã tãtę sapiẽtiæ molẽ nõ sint idonei homines rudes, & qui in primis legum vestibulis stantes intrare ad arcana eorũ properãt, etiã aliã mediocrẽ eruditionẽ præparandã esse cẽsuimus: vt sub ea colorati, & quasi primitus omniũ imbuti possint ad penetralia eorum intrare, & formam legum pulcherrimam non conniuentibus oculis aspicere. * Et ideo Triboniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationẽ electus est, necnon Theophilo & Dorotheo viris illustribus & facũdissimis anteccssorib⁹ accersitis, mandauimus quatenus libris quos veteres cõposuerunt, qui prima legũ argumẽta continebãt, & institutiones vocabantur, vndiq; separatim collectis, quicquid ex his vtile & aptissimũ, & vndiq; elimatum, & rebus quæ in præsenti æuo in vsu vertuntur, cõsentaneũ inueniatur: hoc & capere studeãt, & quatuor libris imponere, & totius eruditionis prima fundamẽta atq; elemẽta ponere, quibus iuuenes suffulti possint grauiora & perfectiora scita legũ sustentare. Admonuim⁹ autẽ eos vt memores etiã nostrarũ sint cõstitutionũ quas pro emẽdatione iuris promulgauimus, & in cõfectione Institutionũ eandẽ emendationẽ ponere nõ morent: vt sit manifestũ & quod antea vacillabat, & quod posteaĩ stabilitatẽ redactũ est. Quod opus ab his p̃fectũ, vt nobis oblatũ & relectũ est, & prono suscepim⁹ animo, & nostris sensibus * nõ indignũ esse iudicauim⁹: & prędictos libros cõstitutionũ vicẽ habere iussimus: quod in oratione nostra quã in eisdẽ libris præposuimus, apertius declaratur. ¶ Omni igit̃ Romani iuris dispositione cõposita, & in tribus voluminib⁹, id est, Institutionũ, & Digestorum seu pandectarũ, necnon constitutionũ perfecta,

[a] *Ius*, repete, positum est.

[b] *Regulariter*. hic apparet q̃ regulæ iuris sunt de. ff. [c] *Perfect⁹*. liber. alias perfectio.

[d] *Extendentem*. id est docẽte. * *al. anteccssorem.*

[e] *Scriptum est*. hoc nota. ſ. eo. l. pxi. §. hęc omnia.

[f] *Sed cum*. nunc mandat institutiones fieri.

* *accipere.*

* *censibus.*

a *Et tribus annis.* Nota tribus annis factas leges. quod facit ad id quod not. ff. de Iustin. co. confir. in fi. Ité no. viliſsima pecunia poſſe libros cõparari: qđ falſum eſt hodie.

b *Si quid.* hic nota duo verba bona.

c *Contrarium.* not.

d *Codice.* id eſt, Digeſtorum.

perfecta, & tribus annis [a] conſummata (quæ vt primum ſperari cœpit, neque in toto decẽnio compleri ſperabatur) omnipotenti deo & hanc operam ad hominum ſuſtentationẽ piis obtulimus animis: vberéſque gratias maximè deitati reddidimus, quæ nobis præſtitit & bella feliciter peragere, & honeſta pace potiri: & non tãtum noſtro, ſed etiã omni æuo tam inſtãti quàm poſteriori leges optimas ponere. ¶ Omnibus itaque hominibus eandem ſanctionem manifeſtam facere neceſſarium eſſe perſpeximus, vt ſit eis cognitum quanta confuſione & infinitate † abſoluti, in quantam moderationem & legitimam veritatem peruenerint: legéſque in poſterum habeãt tam directas quàm compendioſas, omnibúſque in promptu poſitas, & ad poſsidẽdi libros, earũ facilitatem idoneas: vt non mole diuitiarum expenſa poſsint homines ſuperuacuæ legum multitudinis adipiſci volumina, ſed viliſsima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus, quàm tenuioribus, minimo precio, magna prudentia reparanda. ¶ Si quid [b] autem in tanta legum compoſitione quæ ab immẽſo librorum numero collecta eſt, ſimile forſitan raro inueniatur, nemo hoc vituperandũ exiſtimet: ſed primum quidem imbecillitati humanæ (quæ naturaliter ineſt) hoc adſcribat: quia omnium * habere memoriam, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis quàm mortalitatis eſt: quod & à maioribus dictũ eſt. deinde ſciat quòd ſimilitudo in quibuſdã & his breuiſsimis aſſumpta non inutilis eſt, & nec citra noſtrum propoſitũ hoc ſubſecutum. Aut enim ita lex neceſſaria erat, vt diuerſis titulis propter rerũ cognationẽ applicari eam oportuerit: aut cũ fuerat aliis diuerſis permixta, impoſsibile erat eam per partes diſtrahi, ne ius totũ cõfunderetur: & in his partibus, in quibus perfectiſsimè iuſsiones veterũ expoſitæ fuerãt, quod particulatim in eas fuerat ſparſum, hoc diuidere ac ſeparare penitus erat inciuile: ne tã ſenſus quàm aures legentium ex hoc perturbarentur. Similíque modo ſi quid in principalibus cõſtitutionibus cautum eſt, hoc in Digeſtorũ volumine poni nullo modo cõceſsimus, quaſi conſtitutionum recitatione ſufficiente: niſi & hoc raro ex hiſdẽ cauſis ex quibus ſimilitudo aſſumpta eſt. ¶ Contrarium [c] autẽ aliquid in hoc codice [d] poſitum nullum ſibi locum vindicabit, nec inuenietur, ſi quis ſubtili animo diuerſitatis rationes excutiat: ſed eſt aliquod nouum inuentum vel occultè poſitum quod diſſonantiæ querelã diſſoluit, & aliam naturam inducit diſcordiæ fines effugientẽ. Sed & ſi quid forſitã prætermiſſum eſt, quod * in tantis milibus, quaſi in profundo poſitũ latitabat: & cum idoneum fuerat poni, obſcuritate inuolutum neceſſario derelictum eſt: quis hoc reprehendere recto animo poſsit? Primo quidẽ propter ingenij mortalis exiguitatẽ: deinde propter ipſius rei vitiũ, quod multis inutilibus permixtum, nullam ſui ad eruendũ prębuit copiã: demum quia multo vtilius [e] eſt pauca idoneè effundere, * quàm multis inutilibus homines prægrauari. ¶ Mirabile autem aliquid ex his libris emerſit, quòd multitudo antiqua præſente breuitate paucior inuenitur. Homines etenim, qui antea lites agebãt: licet multæ leges fuerãt poſitæ, tamẽ ex paucis lites perferebãt, vel propter inopiã librorũ, quos cõparare eis impoſsibile erat, vel propter ipſã inſcitiã: & voluntate iudicũ magis, quàm legitima auctoritate lites dirimebãtur. In præſenti autẽ cõſummatione noſtrorũ Digeſtorũ ex tãtis leges collectę ſunt voluminibus, quorũ etiã nomina antiquiores homines nõ dicimus neſciebant, ſed nec vnquã audiebãt: quæ omnia collecta ſunt ſubſtãtia ampliſsima congregata: vt egena quidẽ antiqua multitudo inueniatur, opulentiſsima autem breuitas noſtra efficiatur. ¶ Antiquę autẽ ſapiẽtiæ librorũ copiã maximè Tribonianus vir excellẽtiſsimus præbuit: in quib⁹ multi fuerãt & ipſis eruditiſsimis hominib⁹ incogniti: quibus omnibus perlectis, quicquid ex his pulcherrimũ erat, hoc ſemotũ in optimã noſtram cõpoſitionem peruenit. Sed huius operis cõditores nõ ſolũ ea volumina perlegerunt, ex quibus leges poſitæ ſunt, ſed etiã alia multa, quæ iſti nihil vel vtile vel nouũ in eis inuenientes quod excerptũ noſtris Digeſtis applicarent, optimo animo reſpuerunt. ¶ Sed quia diuinæ [f] quidẽ res perfectiſsimæ ſunt, humani verò iuris cõditio ſemper in infinitum decurrit, & nihil eſt in eo quod perpetuò ſtare poſsit, † (multas etenim formas edere natura nouas deproperat) nõ deſperam⁹ quædam poſtea emergi negocia quę adhuc legũ laqueis nõ ſint innodata. ¶ Si quid igitur tale cõtigerit, Auguſtũ imploretur remediũ: quia ideo imperialẽ fortunã rebus humanis deus præpoſuit, vt poſsit omnia quæ nouiter cõtingunt, & emendare & cõponere, & modis ac regulis cõpetẽtibus tradere. & hoc nõ primũ à nobis dictũ eſt, ſed ab antiqua deſcẽdit ꝓſapia: cùm & ipſe Iulianus legũ & edicti perpetui ſubtiliſsimus cõditor ſuis libris hoc retulerit, vt ſi quid imperfectũ inueniatur, ab imperiali ſanctione hoc repleatur. Et hoc nõ ipſe ſolus, ſed & diuus Hadrianus in cõpoſitione edicti & ſenatuſcõſulto, quod eã ſecutũ eſt, hoc apertiſsimè definiuit, vt ſi quid in edicto poſitũ nõ inueniatur, hoc ad eius regulas eiuſq; cõiecturas & imitationes poſsit noua cõſtituere auctoritas. ¶ Hæc igitur omnia ſciẽtes patres cõſcripti, & omnes orbis terrarũ homines, gratias quidẽ ampliſsimas agite ſummæ diuinitati, quæ noſtris tẽporibus tã ſaluberrimũ op⁹ ſeruauit. Quo enim antiquitas digna diuino nõ eſt viſa iudicio: hoc noſtris tẽporibus indultum eſt. ¶ Has itaq; leges & adorate & obſeruate, omnibus antiquioribus quieſcẽtibus: nemoq; veſtrũ audeat vel cõparare eas prioribus: vel ſi quid diſſonãs in vtroq; eſt, requirere: qa omne quod hic poſitũ eſt, hoc vnicũ & ſolũ obſeruari ſancimus. Nec in iudicio, nec in alio certamine vbi leges neceſſariæ ſunt, ex aliis libris niſi ex hiſdẽ inſtitutionibus, noſtriſq; Digeſtis & cõſtitutionibus à nobis cõpoſitis vel promulgatis aliquid vel recitare vel oſtẽdere conetur: niſi temerator velit falſitatis crimini ſubiectus, vnà cũ iudice qui ei audientiã accõmodauerit, pœnis grauiſsimis laborare. ¶ Ne autẽ incognitũ vobis ſit, ex quibus veterũ libris hęc cõſummatio ordinata ſit, iuſsimus & hoc in primordiis Digeſtorũ noſtrorum inſcribi, vt manifeſtũ ſit ex quib⁹ legiſlatoribus, quibuſq; libris eorum, & quot milibus hoc iuſtitiæ Romanę tẽplũ ędificatũ eſt. ¶ Legiſlatores autem vel cõmentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerãt, & quos anteriores piiſsimi prĩcipes admitere non ſunt dedignati: omnibus vno dignitatis

apice

*Cõcor. ca. correcta. cũ glo. 2. extra de confir. vti. vel inuti. vbi hæc verba recitantur formaliter: & ſunt ab iſta ſumpta.*

*Multo vtilius. nota vt ĩ auth. de referẽ. ſac. palat. col. ij. & ĩ auth. de ta belli. poſt me. co. iiij & ĩ decre. xxiij. diſt. c. tales.*

*effingere.*

*aliàs, iniquitate.*

f *Sed quia diuina.* nota hic autoritatẽ.

*Concor. cũ ꝺicto in glo. 2. extra ſi. de reſcri. vbi hæc verba recitantur.*

BIU Cujas

a *Nũcupatur.ff.l.pxi.ſi.* cõtra hoc dic vt ibi.
b *Confuſam.ſ.facerét.*
c *Libri.* Nota totum falſum ratione partis. ſic.ff.de fur.l.vulgaris. §.quod ſi totum vas.& ad Syll.l.iij.§.ſi quis tabulas. Vel dic contra in inſtrumẽtis: vt.ĩ.de tranſ.l.ſi ex falſis.
d *Duodecimæ indictionis.ſ.* de Iuſtin.cod. cõfir.in fin.contra. Solu. vt ibi.

*DE IVRIS ET facti ignorantia.*

*Continuatio rubri.* *Quia in prædictis iuribus quandoque erratur & in factis,* a *ideo de hoc ponitur. Accur. Vel ſic: Dictum eſt.ff.de legibus, quòd ab omnibus debent intelligi & ſciri. Sed quia in pactis & factis item in cauſis ſæpe prætenditur ignorantia tam in iure, quàm in facto: ideo de ea videamus. Azo.*

a *Iſtã glo. ſequitur Iaſon.*

QVamuis.] CAſus. Quidã miles ab aduerſario ſuo cõuẽtus propter ſimplicitatẽ armatæ militiæ (non militiæ aduocatorũ, qui quãuis ſit miles, tenetur tamen iura ſcire) ignorantia iuris omiſit ſuas exceptiones opponere. poſt ſententiam latam & iudicatã voluit ad eas redire, & eas ꝓponere. quæritur quid iuris ſit? Reſpon. quòd ſi aduerſario nondum ſatisfecerit, poteſt vti exceptionib⁹ ſicut ante lit. conteſt. Viuia. Ex hoc tex. no. dum dicit, nondum ſatisfeciſti, à contrario ſenſu, quòd exceptio quę nõ excluditur per ſententiã, excluditur per executionẽ ſententiæ. Bal.

*ſaliàs, tractare.*

e *Ageres.* ô miles, id eſt, defenderes. b ſic.ff. de eden.l.j. in prin. & de re iud.l. ſæpe. ſic e contra. ĩ. de teſti. l. j.

b *Iſtã ſequitur Bar. & Iaſ.*

*Nihil eſt Bar. & Ia.* Vel proprie: c quia qui excipit, agit: vt.ff. de except.l.j. nam reus in exceptione fit actor.

c *Armatæ.* milites enim noſtros &c. vt.ĩ. de iu.delib.l.fi.in prin. Sed quid ſi ruſtic⁹? Reſpõ. d idẽ ſi non potuit cõſulere peritiores: vt ff.eo.l. regula.§. ſed iuris. aliud in aliis: vt.ĩ. ſen.reſci. nõ poſ.l. pẽuenitur ruptorias. ff. de bo. poſ. ſicco niſi in l. in bonorũ. ſolue ſecaſib⁹ à iucũdũ illã, & diſtingue. ve expreſsis g *Allegationes.* i. exceptiones. ſ. peremptorias. ſtext. in.l. ſi.j.eo.tit. h *Permitto.* ipſo iure

*d Placet Io. Fab. & Fulg. diſſis cet tamen Bart. Paul. Bal. Salyc. & Iaſ. & ratio eſt, quia nõ ſub*

Quamuis cũm cauſam tuã ageres, e ignorãtia iuris propter ſimplicitatẽ armatę f militiæ allegationes g competentes omiſeris: tamen ſi nondũ ſatisfeciſti, permitto h tibi, ſi cœperis ex ſententia i cõueniri, defenſionibus tuis vti. k Dat. VII. Kal. Ma. duob⁹ Aſperis Cõſs.

*Renuncians hæreditati maternæ, eã poſtea non poteſt adire, licet prætendat iuris ignorantiam. Bald.*

11. Imp.

apice impertito, nec ſibi quoquã aliquã prærogatiuam vindicante. Cũm enim cõſtitutionum vices & has leges obtinere cẽſuimus, quaſi ex nobis ꝓmulgatas: quid amplius, aut minus in quibuſdam eſſe intelligatur, cùm vna dignitas, vna poteſtas omnibus eſt indulta? ¶ Hoc autẽ quod ab initio nobis iuſtũ viſum eſt, cum hoc opus fieri deo annuẽte mãdabamus, tẽpeſtiuũ nobis eſſe videtur, & in preſenti ſancire: vt nemo nec eorũ qui in preſenti iuris peritiã habẽt, nec qui poſtea fuerint, audeãt cõmẽtarios hiſdem legibus annectere: niſi tãtum ſi velint eas in Græcam vocem trãsformare ſub eodẽ ordine, eademq; cõſequentia, ſub qua voces Romanæ poſitę ſũt: hoc quod Græci κατὰ πόδας dicũt: vel ſi quid forſitã per titulorũ ſubtilitates ãnotare maluerint, & ea quę παρέτιτλα nuncupãtur a cõponere. Alias autẽ legũ interpretationes, imò magis peruerſiones eos iactare nõ concedimus: ne verboſitas eorũ aliquid legibus noſtris afferat ex cõfuſione dedecus: quod & in antiquis edicti perpetui commẽtatoribus factũ eſt, qui opus moderatè cõfectum, huc atque illuc in diuerſas ſententias producentes, in infinitũ diſtraxerunt: vt penè omnẽ Romanã ſanctionẽ eſſe cõfuſam b cerneres. quod ſi non paſsi ſumus, quemadmodũ poſteritatis admitteẽ vana diſcordia? Si quid autẽ tale facere auſi fuerint: ipſi quidẽ falſitatis rei cõſtituantur, volumina autem eorum omnino corrũpantur. ¶ Si quid verò (vt ſupra dictũ eſt) ambiguũ fuerit viſum: hoc ad imperiale culmẽ per iudices referatur, & ex auctoritate Auguſta manifeſtetur, cui ſoli leges cõdere & interpretari conceſſum eſt. Eandem autem pœnã falſitatis cõſtituimus, & aduerſus eos, qui in poſterum leges noſtras per ſignorũ obſcuritates auſi fuerint cõſcribere. Omnia enim, id eſt, & nomina prudentũ, & titulos, & librorũ numeros, per cõſequentiã literarũ volumus, nõ per ſigna manifeſtari: ita vt qui talẽ librum ſibi comparauerit in quo ſigna poſita ſunt in qualicũque loco libri vel voluminis, ſciat inutilis ſe eſſe codicis dominũ. neq; enim licẽtiam aperimus ex tali codice in iudiciũ aliquid recitari, qui in quacũque ſui parte ſignorum habet malitiã. ipſe autem librarius qui ea inſcribere auſus fuerit, non ſolũ criminali pœna (ſecundũ quod dictũ eſt) plectetur: ſed etiã libri c eſtimationẽ in duplum domino reddet, ſi & ipſe dominus ignorans talem librum vel cõparauerit, vel confici curauerit. quod & antè à nobis diſpoſitũ eſt cõſtitutione quã ad legũ profeſſores demiſimus. ¶ Leges autem noſtras, quas in his codicibus vel inſtitutionũ ſeu elemẽtorũ, Digeſtorũ ſeu Pãdectarum poſuimus, ſuũ obtinere robur ex tertio noſtro felicisſimo ſancimus cõſulatu preſentis duodecimæ d indictionis, tertio Kalẽdas Ianuarias, in omni æuo valituras, vnà cũ noſtris conſtitutionibus pollentes, & ſuum vigorem in iudiciis oſtendẽtes in omnibus cauſis, ſiue quæ poſtea emerſerint, ſiue quæ in iudiciis adhuc pẽdent, nec eas iudicialis vel amicalis forma compeſcuit. Quæ enim iam vel iudiciali ſentẽtia finita ſunt, vel amicali ſopita pacto: hæc reſuſcitare nullo volumus modo. ¶ Bene autẽ properauimus in tertio noſtro cõſulatu & has leges edere: quia maximi dei & domini noſtri Ieſu Chriſti auxiliũ feliciſsimũ æuũ noſtrę reipublicæ donauit: cũ in hoc & bella Parthica abolita ſunt, & quieti perpetuę tradita: & tertia pars totiũs mundi nobis accreuit. Poſt Europã enĩ & Aſiã tota Libya noſtro imperio adiũcta eſt, & tãto operi legũ caput impoſitũ, & omnia cœleſtia dona noſtro tertio conſulatui indulta. ¶ Omnes itaq; iudices noſtri pro ſua iuriſdictiõe eaſdẽ leges ſuſcipiãt: & tã in ſuis iudiciis, quã in hac regia vrbe habeãt & proponant, & præciuè vir excelſus huius almæ vrbis præfect⁹. Cur autẽ erit tribus excelſis præfectis prætoriis tam Oriẽtalibus, quã Illyricis necnõ & Libycis, per ſuas auctoritates omnibus, qui ſuę iuriſdictioni ſuppoſiti ſunt, eas manifeſtare. Dat. XVII. Kal. Ian. Cõſtãtinop. D.N. Iuſtiniano præfecto præt. A. III. Cons.

*TITVLVS XVIII.*

## DE IVRIS ET FACTI IGNORANTIA.

*Permittitur militi qui exceptionem peremptoriã per iuris ignorãtiam ante ſententiam non obiecit, vt eam poſt ſententiã poſſit opponere. Bal. & Saly. Vel ſic: Miles poteſt exceptionem peremptoriam quam per errorem iuris omiſit opponere ante ſentẽtiam, opponere etiam poſt ſententiã, quæ trãſit in rem iudicatam, & impedire executionem eius ſi facta non eſt. Sed poſtquam eſſet facta, non poſſet virtute priuilegii militaris propter hoc retractari. Pau. de caſt.*

1. Imp. ANTONINVS. A. Maximo militi.

*e Idẽ in milite actore: vt tenet Bar. hic.*

*f Iſta glo. eſt ſingularis ſecundũ Iaſ. in.l.2. ſ. de ſacroſan. eccle. adhoc quòd exceptio ex cõmunicationis poteſt opponi corã iudice ſeculari.*

*Iſta lex. eſt ſingu. cũ dicit circa fi. ibi, permitto tibi &c. ſecũdũ Bar to. Pau. & Ia. hic, & ſecũdũ Bal dũ. in.c. fin. extra de cõfeſ. ad hoc quòd priuilegiũ iſtius l. competat militi ipſo iure. & non per reſtitutionem in integ.*

BIU Cujas

tum.licet impropriè[a] dicatur exceptio hoc casu.& in falso procuratore,cum nullum sit iudicium:vt in.d.l.licet.alias autè præter istos casus post sententiam opponi nó potest:vt.j.sen.rescin. non pos.l.peremptorias.De dilatoria dic vt.j.de proba.l.exceptione. *ADDITIO.* Dic quòd idē est iudiciū de dilatoriis sicut de peremptoriis: scilicet quòd poterunt opponi post sentētiā definitiuā. Ful.& Ia.hic.

*a Clo. sequitur hic Bald.*

*Cvm ignorātia.*] *CASVS.* Quidam fecit talem quæstionem: Mater mea mortua est, eius hæreditatem repudiaui,quam nūc vellē. nunquid ego eā petere potero? Dicit imperator, quare repudiasti? Dicit ei: domine,iuris ignorātia ductus. Respon. imperator: sero venisti ad petendā illā hæreditatem,eo quòd per ignorantiā iuris eā repudiasti. Viuianus

a *Non possis.*ô fili.

b *Desideras.*immò videtur audiri:vt.j.de repu.hære.l.fina.quæ est cōtra.Solu.illic in paterna hæreditate loqtur,hic in materna hoc nō placet,[b] quia & in materna videtur admitti post renunciationē:vt.ff.ad Tertyl. l.filij.§.j.quæ est contra.Solu.refert an rē nūciet eo modo vt in perpetuū eam non habeat,[c] vt hic:an dicat, non adeo, quia magis differt tunc.ar.j.vnde li.l.fi. Vel hic præterierat[d] annus intra quē per.l.illam filij potē rant adire,& ideo dixit sera prece.Tu dic cp hic alius adiuerat, ibi non.ar.ff.de mi.l.cp si minor.§.Scæuola.&.ff.de suc.edi.l.j.§. sed videndū.&.d.l.de rep.hære.l.fi.& no.tria facere contra istū, quia maior,quia ius ignorauit,& quia de lucro certat.

*b Imò Bar. & Pau.& ratio est: quia hæreditas paterna magis debetur filio quàm materna. Pau.*

*c Sequitur eam Bart. Bal. & Salycetus.*

*d Ista cum sequē.est diuinatiua. Bart.& P.*

*Si emancipata.*] *CASVS.* Titius habebat filiam, quam emancipauerat, decesit iure intestatus: ista filia non petiit bono. poss.intra annum.voluit postea petere prætendens ignorantiam iuris.nunquid potest?dicitur quòd non. Viuianus.

c *Si emancipata.* secus si non emācipata, quia tunc intra triennū auditur:vt.j.de rep.hær.l.vl. quæ est contra,[c] imò hoc iure prætorio. Item no.quod tria faciunt contra istam: quia maior, quia de lucro certat,& quia in iure errauit.

*e Dic melius quod ibi repudiauit hæreditatem expresse. hic vero tacite. Bart.& P.*

d *Nullis rationibus.* cum potuisti consulere peritiores, aliàs secus:[f] vt.ff. de bono. poss.l.in bonorum. Sed videtur quòd iuris ignorātia non obsit in damnis vitādis:vt.ff.de iur.& fac.ignor.l. error.hoc autem est damnum,cum patris hæreditas sit debita filiæ:vt.j.de codic.l.fin.§.pen.Sed respon.non est debita,sed quasi debita:vt.j.de curat.fur.l.fi.§.j.& sic non est verè damnum.Item admitti potest ex alio capite,puta vnde cognati,quia renunciatio[g] nocet tantum in illo quod sibi tunc competebat, scilicet vnde liberi: vt.ff. de suc. edi.l.j.§. sed videndum.Vel dic quòd perpetuo possit adire de iure ciuili, quia non repudiauit: vt infra, de iu.delib.l.licet.

*f Clo. seq. hic Barto. Bald.Paulus & Iaſ. & Tacita. Iaſon.*

*Si post diuisionem.*] *CASVS.* Quidam fecit talem quæstionem Imperatori: Decesit agnatus vel cognatus meus,cuius successio ab intestato ad me pertinere debet.venit quidam,& attulit testamentum quoddam, dicés quòd insimul cum eo in eo testamento fui institutus hæres. feci cum eo extra ius diuisionem. modo apparebat falsum testamētum,vel minus solenne, quæro, quid iuris sit? Dicitur quòd si credis te posse probare testamentum esse falsum vel minus solenne:adeas rectorem prouinciæ,& coram eo proba.quod si feceris,non obstabit diuisio quin solidam recipias hæreditatem. Viuia. Ex hac.l.no.in versi.ostendē igitur.quòd scriptura testamenti præsumitur vera. Not. secundò, quòd testamentum in dubio præsumitur solenne. Tertio nota,quòd asserenti negatiuam ad impugnationem scripturę incumbit onus probandi,secundum Bald.hic.

A

c *Factam.* scilicet sine iudice.

f *Tibi.* hæredi instituto in testamento non solenni cum quodam extraneo.

g *Comparabitur.* quin habeas totum ab intestato.

II. Imp. GORDIANVS. A. Iuuenali.

CVm ignorantia iuris excusari facile non possis, [a] si maior annis vigintiquinq; hæreditati matris tuæ renunciasti, sera prece subueniri tibi desideras. [b] Dat.XIII.Kalē.Maij, Ariano & Papo Conss.

*Lapsus temporis petendi bonorum possessionem, inducit tacitam & irreuocabilē repudiationem.Bal. Vel sic:ignorantia iuris non excusat in lucro seu quasi lucro captando.h.d.Pau.de cast.& Salyce.*

III. Imp. PHIL. A. Marcellæ.

SI emancipata [c] à patre intra annum bonorū possessionem petere cessasti, prætendere iuris ignorantiam nullis rationibus [d] potes. Dat.XVI. Kal.Iul.Peregrino & Aemiliano Conss.

*Erronea diuisio errore probato non officit diuidēti.Et præsumit error, si ex postfacto apparet rē aliter se habere.h.d. Bal. Vel sic: Diuisio facta per verum hæredem cum hærede putatiuo per ignorantiam iuris vel facti, non præiudicat vero hæredi probata veritate.Pau.de cast.*

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Iulianæ.

SI post diuisionē factā [e] testamenti vitium in lucem emerserit:ex his, quæ perignorantiam confecta sunt, præiudiciū tibi [f] nō cōparabitur. [g] Ostēde [h] igitur hoc apud correctorē virū clarissimū amicū nostrū, testamentū, vel fide [i] veri deficere, vel iuris ratione stare non posse: [k] vt infirmata scriptura, quæ testamēti vice prolata est,solidam successionem obtineas. [l]

B

Dat. VIII. Id. Iul. Diocletiano. IIII. & Maximiano. III.AA. Conss.

*Falsa confessio non immutat veritatem: ideo probata veritate non præiudicat confitenti.Pau.de cast.& Salycetus.*

V. Iidem. AA. & CONSTANTIVS, & MAXIMIANVS Cæs. Martiali.

CVm falsa [m] demōstratione mutari substantia veritatis minimè possit: respondendo id,quod paternum [n] erat,ex maternis esse bonis, nihil egisti. [o] Dat.Prid. Kalen. Ianua. Diocletiano.V.& Maximiano IIII. AA. Conss.

C

*Promissio pro parte indebita eatenus revocatur,quatenꝰ erratur,nisi ex causa trās actionis interponatur.Bal.Vel sic:Promit-*

h *Ostende igitur.* ô fili.

i *Fide veri.* quia est falsum.

k *Non posse.*quia minus solēne.Et sic no.cp statur testamēto,& prę sumitur solenne,donec contra probetur.

l *Obtineas.* contra est ff.famil.erciſc.l.cū putarem.vbi post sententiam nō retractatur diuisio, etiam si non fuit cohæres.Solu.[h] ibi cū iudice, hic sine iudice facta fuit diuisio:vt ibi in fi. Item contra.j.de testl.non dubium.§.fi. Solu.vt ibi.Item videtur nullo modo repeti eo casu cū fuit non solenne.naturaliter enim erat debitum,quod solutum per ignorātiam iuris non repetitur: vt j.eod.l.cum quis. Respon.[i] secūdum quosdam extraneis naturaliter debētur legata ex non solenni volūtate: nō autem hæredes inter se tali obligatione tenētur.quod non placet:[k] quia sicut cum solenne est, obligātur inter se ciuiliter & naturaliter:sic cū est nō solenne, debent naturaliter obligari,vt video ex stipulatione:ex qua vbi est solēnis,nascitur ciuilis & naturalis obligatio: vbi vero [l] non solennis, naturalis tantum. Dic ergo quòd hic fuit error facti,non iuris. [m] credebat enim testamentum habere septem sigilla,cum non haberet nisi sex:& forte ostendebatur ei acsi essent septem.& sic ex probabili ignorantia facti solutum repetitur:vt.ff.ad Macedo.l. fi. Sed qua actione repetit. Respon. [n] illam medietatem medietatis quam dedit ei credens esse accipientis,rei vind. cum errans dominium non mutauit:vt.ff.de condic.cau.da.l.dedi.§. penult. aliam per condic.indeb.vel sine causa: vt.ff.de condic.sine causa.l.j. Sed Pe.[o] dicebat hunc non tradidisse: & ideo dicit:obtineas,scilicet tu filius,id est,retineas, secundum eum.

h Ostende igitur.ô fili.
i Fide veri. quia est falsum.
k Non posse.quia minus solēne.Et sic no.cp ſtatur testamēto,& prę sumitur solenne,donec contra probetur.
l Obtineas. contra est ff.famil.erciſc.l.cū putarem.vbi post sententiam nō retractatur diuisio, etiam si non fuit cohæres.Solu. h ibi cū iudice, hic sine iudice facta fuit diuisio:vt ibi in fi. Item contra.j.de testl.non dubium.§.fi. Solu.vt ibi.Item videtur nullo modo repeti eo casu cū fuit non solenne.naturaliter enim erat debitum,quod solutum per ignorātiam iuris non repetitur: vt j.eod.l.cum quis. Respon. i secūdum quosdam extraneis naturaliter debētur legata ex non solenni volūtate: nō autem hæredes inter se tali obligatione tenētur.quod non placet: k quia sicut cum solenne est, obligātur inter se ciuiliter & naturaliter:sic cū est nō solenne, debent naturaliter obligari,vt video ex stipulatione:ex qua vbi est solēnis,nascitur ciuilis & naturalis obligatio: vbi vero l non solennis, naturalis tantum. Dic ergo quòd hic fuit error facti,non iuris. m credebat enim testamentum habere septem sigilla,cum non haberet nisi sex:& forte ostendebatur ei acsi essent septem.& sic ex probabili ignorantia facti solutum repetitur:vt.ff.ad Macedo.l. fi. Sed qua actione repetit. Respon. n illam medietatem medietatis quam dedit ei credens esse accipientis,rei vind. cum errans dominium non mutauit:vt.ff.de condic.cau.da.l.dedi.§. penult. aliam per condic.indeb.vel sine causa: vt.ff.de condic.sine causa.l.j. Sed Pe. o dicebat hunc non tradidisse: & ideo dicit:obtineas,scilicet tu filius,id est,retineas, secundum eum.

h *Ostende igitur.* ô fili.

i *Fide veri.* quia est falsum.

k *Non posse.*quia minus solēne.Et sic no.cp ſtatur testamēto,& prę sumitur solenne,donec contra probetur.

l *Obtineas.* contra est ff.famil.erciſc.l.cū putarem.vbi post sententiam nō retractatur diuisio, etiam si non fuit cohæres.Solu. h ibi cū iudice, hic sine iudice facta fuit diuisio:vt ibi in fi. Item contra.j.de testl.non dubium.§.fi. Solu.vt ibi.Item videtur nullo modo repeti eo casu cū fuit non solenne.naturaliter enim erat debitum,quod solutum per ignorātiam iuris non repetitur: vt j.eod.l.cum quis. Respon. i secūdum quosdam extraneis naturaliter debētur legata ex non solenni volūtate: nō autem hæredes inter se tali obligatione tenētur.quod non placet: k quia sicut cum solenne est, obligātur inter se ciuiliter & naturaliter:sic cū est nō solenne, debent naturaliter obligari,vt video ex stipulatione:ex qua vbi est solēnis,nascitur ciuilis & naturalis obligatio: vbi vero l non solennis, naturalis tantum. Dic ergo quòd hic fuit error facti,non iuris. m credebat enim testamentum habere septem sigilla,cum non haberet nisi sex:& forte ostendebatur ei acsi essent septem.& sic ex probabili ignorantia facti solutum repetitur:vt.ff.ad Macedo.l. fi. Sed qua actione repetit. Respon. n illam medietatem medietatis quam dedit ei credens esse accipientis,rei vind. cum errans dominium non mutauit:vt.ff.de condic.cau.da.l.dedi.§. penult. aliam per condic.indeb.vel sine causa: vt.ff.de condic.sine causa.l.j. Sed Pe. o dicebat hunc non tradidisse: & ideo dicit:obtineas,scilicet tu filius,id est,retineas, secundum eum.

*Cvm falsa.*] *CASVS.* Sempronius conuenicbatur actione hypothecaria pro domo quadā paterna, quasi domus esset materna.quæsiuit creditor ab eo,vtrum domus esset paterna,qui conuenit eum pro ista domo hypothecaria actione.dicit ei Sempronius:non est domus de bonis paternis, sed maternis:ecce instrumentū per quod apparet quod fuerit de bonis maternis non paternis.modo quæritur, vtrum sua confessio possit ei nocere? & dicit Imperator quòd nihil ei nocebit si facta fuit extra iudicium,cum falsa sit.Viuianus.

D

m *Cum falsa.*hypothecaria [p] conueniebatur filius in bonis maternis, & erat hæres patris & matris.

n *Id quod paternū.*siue in facto errādo,qa credebat matrē emisse quod pater emerat: siue in iure,quia credebat donationē à patre in matrē vxorē factā tenuisse, & hoc si extra ius. Si autē in iure, error iuris nō excusat, sed facti sic:vt.ff.de confes.l.non fatetur.

o *Nihil egisti.* quoad dominium perdendum vel mutandum,in quo sola voluntas [q] non sufficit. Sed in possessione sic : vt.ff.de acquiren. possess.l. si quis vi. §. differentia. Sed argu. contra. l. istam.ff.de pact.l. tale. in princ. [r]

*Si non transactionis.*] *CASVS.* Quidā Titius quæsiuit Imperatori: Dominus Archontieus mortuus est, qui fecit me sibi promittere certam quantitatem olei,quia credebam me esse suū debitorem in maiori quantitate, quàm essem:puta debebam.l.& promisi per stipulationem.c.quæritur,vtrum possim istam obligationem cōdicere in eo quod plus est.& dicit Imperator quod



p *Idem.*
q *Sola voluntas.*
r *Sola vera.*

BIU Cujas

si hoc nõ feceris ex causa transactionis, tunc bene poteris condicere, soluto prius quod debes. Viuianus.

a *Si non transactionis.* tunc enim secus: vt. ĩ. de condi. inde. l. ij.

b *Errore facti.* An idem si iuris? quidam non, vt hic. Sed nos contra, [a] cum non debet nocere in damno vitando: vt. ff. de iur. & fac. igno. l. error. in fi. Et dic, quòd sit ciuiliter & naturaliter indebitum, vel naturaliter tantum. secus si est naturaliter debitũ. nã tunc solutum non repetitur: vt. ff. de cõdic. indebi. l. fideicõmissum. ĩ. eo. l. cum quis.

c *Archontico.* illi fœneratori. proprium nomen est.

d *Reddito.* scilicet tu debitor.

e *Residui.* debebat enim. l. cados olei, & ꝓmisit. c.

f *Condicentes.* per condic. sine causa: vt. ff. de condic. sine cau. l. qui sine.

*Et bene. Iason.*

*Diuisio. † Cõcor. gl. 1. post prin. in c. significãte. de verb. scrip.*

ERror. Habet duas partes. In prima parte loquitur de tempore ante sententiam. In secũda parte de tempore post sententiam, vel alio modo rem deciam. Secunda ibi, Nã causa. Bald. CASVS. Dicit imperator quòd si aliquis fuit confessus aliquid in iudicio per errorem facti quod nõ erat verum: post istam confessionem potest reuocare. quod verum est ante sententiam. si autẽ sententia lata fuerit, non poterit. Viuianus.

*Cõfessio per errorẽ facta an possit reuocari.*

g *Error.* lex ista potest intelligi & in errore qui interuenit circa confessionem factam in iudicio, & in eo qui interuenit in ea, quæ facta est extra iudicium. In eo qui fit extra iudicium, dic vt supra, eo. l. cum falsa. nam ibi non nocet negocio non finito, sed eo finito vel per transactionem vel per sententiam postea subsecutam. sic supra. l. proxi. Est tamen differentia. quia dum confessus est extra iudicium, potest retractare, nec præsumitur ita esse: licet Ioan. contra. [b] sed cum in iudicio confitetur, præsumitur ita esse, nisi contra probetur: vt. ĩ. de erro. aduoc. l. ij. Sed ad istam primam regulam sunt signata contraria in primis. ff. de inter. ac. l. de ætate. §. vlti. Sed non ob. quia ibi loquitur quando dixit ex certa scientia. [c] tunc enim ita demum licet ei pœnitere, si nulla captio sit actoris: & si est captio, pœnitet ante lit. contest. Item signatur contra. ff. de confes. l. si is cum quo. Sed ibi dicit, quòd fuit confessus ex certa scientia. Vel est ibi speciale: quia videtur confiteri quasi ex transactione, cum conueniebatur actione quæ cresc it per inficiationem. Item contra dicit. ff. ad Vell. l. si mulier in iure, vbi dicit iuuari mulierem errantem senatusconsul. Vell. Sed respon. non [d] negat per hoc quin & huius legis auxiliũ possit habere. Vel dic quòd ibi vbi dicit, existimauit se hæredem, & credebat suum creditorem, postea reperit quòd non erat, inuenitur interc esisse: subuenitur quidem ei. Vel dic quòd iam erat contra ipsam lata sententia postquam auxilium Velle. competiit. ad hoc est signatum aliud contrarium. ĩ. de lib. causa. l. iubemus. Sed illud est verum quo ad præsumptionem, non tamen no cet si probetur contrarium. Ista tamẽ regula fallit in casu infra, arbi. tu. l. vlti. post prin. Item no. quòd dicit Pe. secus esse in errore aduocati qui non reuocatur nisi intra triduum: vt infra, de erro. aduoc. l. fina. & inducit rationem, quia melius quis errorem alienũ, quàm suũ corrigere potest, vt patet in ludo de scacis. nã melius videt qui ibi assistit, quàm lusor. Sed nostri præceptores intelligunt aliter. l. istam, vt ibi, & dicam. ĩ. de fi. instru. l. iiij. & ff. de dona. l. iij. &. ff. de noxa. l. electio. §. neque.

b *Et bene. Pau.*

e *Nihil est: immò dic quòd ibi cõfessio fuit erronea circa ꝓparatoria iudicii quæ nõ sunt stricti iudicii sicut circa decisionẽ causæ. P. & Ia. hic.*

d *Istud nihil est dicere: imò dic quòd mulier iuuatur speciali priuilegio, quo nõ iuuatur masculus.*

h *Facti.* pone casum. ff. fa. ercisc. l. cum putarem. Item in qualibet exceptione etiam dilatoria. quæ omissæ per errorẽ facti possunt opponi etiam post lit. contest. etiam in indebito soluto.

i *Finito.* transactione, vel sententia, vel iureiurando.

k *Nocet.* nisi probetur contrarium.

l *Decisa.* per sententiam.

m *Tali. i.* erro. facti. sed contra. ĩ. de erro. cal. l. j. immò concor. vt ibi. Item contra. [e] ĩ. de reb. cre. l. fi. & si ex fal. instru. per totũ. & de re iu. l. diuus. & de iureiu. l. admonendi. Sol. [f] in his omnibus dol⁹ est admissus ab aduersario, qui nõ debet ei patrocinari: *Bal. & Sa.* vt. ĩ. de le. l. si legatarius. &. ff. de dolo. l. si legatarius. Itẽ contra. ĩ. si aduer. rem iudi. l. ij. Sed illud ratione ætatis, non erroris. Item contra. ĩ. de fur. l. fi. §. si autẽ nescius. Sed dic [g] ꝙ ibi non restauratur vsq; aduersus eundẽ, sed aduersus aliũ. s. furẽ. Item contra. ff. de confes. l. si is cũ quo. quia ibi error ante sententiã prẽiudicat, & tamẽ est error facti. Sol. ibi in facto ꝓprio errauit, hic in alieno, quod quidẽ † licet: vt. ff. pro suo. l. fi. in fi. Itẽ contra. ff. quãdo act. de pecu. est an. l. ij. Sol. ibi erat cõmunis error, sicq; probabilis: vt. ff. ad Maced. l. iij. & de offi. prẽt. l. Barbarius. Vel ibi falso ex certa sciẽtia aduersari[p] aliquid allegauit. sic. ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. & sic soluitur. ff. de insti. l. habebat. in prin. Vel ibi in l. habebat. post sententiam nõ agit ex ea causa qua prius egit, sed ex alia. Itẽ quòd dicit, errorem facti non nocere, est verum, maximẽ alieni, nec etiam facti sui nocet in iudicio: vt arg. ff. pro suo. l. fina. &. ff. de confes. l. non fatetur. & de hoc dixi plene. ff. eo. l. regula. in princip.

e *Cl. sequitur Barto.*

f *Istã sol. sequitur Bar.*

g *Istã glo. vsq; ad finẽ sequitur Bart. Pau. & Saly.*

† *quæ.*

*Cum testamentum.*] CASVS. Quidam condidit testamentũ minus solẽne, in quo libertatẽ seruis suis reliquit, & quandam quæ poterat sibi succedere ab intestato, hæredem instituit. ista mulier instituta non adiit ex testamẽto, cum potuit ab intestato succedere. quadã die vocauit istos quib⁹ erat relicta libertas in tali testamento, suos libertos: cũ tamen in veritate non essent liberti, quia testamentum non erat solenne. modo quæritur, vtrum per istam confessionem mulieris liberti sint isti facti? & dicitur quòd neq; orcini, neq; liberti mulieris erunt, quia errantis nullus est consensus. & dicuntur orcini, quia directo erat eis relicta libertas ab eo qui tendebat ad orcum. Viuianus.

n *Cum testamentum.* in quo erat institutus agnatus qui ab intestato erat successurus.

o *Orcini.* id est, directo iussi esse liberi: vt instit. de sin. re. per fi. re. §. libertas. ver. at is qui. ab orthos quod est rectum. Vel dicuntur ab orco, quia manumittuntur ab eis qui tendunt ad orcum, vel ad mortem.

p *Ipsius.* qui successit ab intestato.

q *Iudicium.* id est, voluntas.

r *Non potuerunt.* immò videtur ꝙ errantis hæredis voluntas ei præiudicet. ff. ad. l. Falc. l. j. §. si legatarius. vbi errãtis voluntas tollit hæredi interdictũ, quorũ legatorũ. sed ibi ratione possessionis præiudicat, [h] hic vero in proprietate. Vel dic vt ibi no. Item no. ꝙ Ir. glossauit hic cum ex ignorantia deficit id quod fieret [i] à sciente, vt hic fuit pactum, aliàs delictũ: quod expone. hic enim deficit libertas propter ignorantiam, quæ valeret si esset sciẽs. & quòd subiicit, hic pactũ. s. tacitũ dandæ libertatis. Item ꝙ subiicit, aliàs delictum. s. deficit ratione ignorantiæ: vt. ĩ. ad. l. Corne. de sic. l. j. & sic ponitur vt. i. sicut. Vel dic [k] quòd à sciente fiet. q. d. idem esset si à sciẽte. nam siue tacitum pactũ. vt hic: siue expressum pactum inter dominũ & seruũ de libertate dãda in futurum non valet: [l] vt. ĩ. de transac. l. interpositas. &. ĩ. de col. dete. l. j. sed nec modo datur. nã hæc verba non sunt dandæ libertatis: vt. ĩ. de testa. mil. l. ex his verbis. Sed potest respõderi ꝙ aliud hic q̃ ibi: quia hic naturaliter erat debita libertas ex voluntate testatoris, sed ibi nullo iure. Præterea quia subiicit, alias delictum, exponũt [m] quidã & alio modo. i. aliud est in delicto, quia valet libertas. & da exemplũ. ĩ. si man. ita fue. aliena. l. j. vel aliàs delictum. i. aliud est, si quis scienter delinquat. vel aliàs delictum. i. aliud est si quis iuris ignorantia fatetur se deliquisse: vt. ff. de cõfes. l. nõ fatetur. prima placet. Non potuerunt, remanebunt ergo serui.

h *Cl. sequitur Barto. Bald. Pau. & Ias.*

i *Et bene. Bart.*

k *Et male. Bar.*

l *Nisi pœdat obligatio naturalis.*

m *Et male. Bald.*



*Et bene. Iason.*

A

*Errorẽ, potest liberationem condicere. Pau. de cast.*

VI. Iidem. AA. & CC. Tauro & Pollioni.

B

SI non transactionis [a] causa, sed indebitam errore [b] facti olei materiã vos Archontico [c] stipulanti spopondisse rector prouinciæ animaduerterit: reddito [d] quod debetis, residui [e] liberationẽ condicentes [f] audiet. Da. V. Kalẽ. Maij. CC. Conss.

*Erronea cõfessio cum erratur in facto, potest vsque ad sententiam reuocari, sed post rem decisam est irreuocabilis.*

VII. Iidem. AA. & CC. Zoæ.

C

ERror [g] † facti, [h] necdum finito [i] negocio, nemini nocet. [k] Nam causa decisa [l] velamento tali [m] non instauratur. Dat. VI. Non. Iul. CC. III. Conss.

*Erronea confessio non facit valere testamentum inualidũ, nec ei imponit vires: nec etiam valet per seipsum vt disponat in aliquo effectu. Bald. Vel sic: Erronea confessio super viribus testamenti non præiudicat confitenti. Vel sic: Verba enunciatiua per errorem emissa, siue principaliter propter se, siue propter aliud dispositionem non inducunt etiam fauore libertatis. h. d. ista. l. cum seq. Pau. de cast.*

VIII. Iidẽ. AA. & CC. Dionysiæ.

D

CVm testamentum [n] nullo iure cõstiterit: ex eius quit ab itestato successit, professione sola, veluti ex testamento liberos per errorẽ profitẽtis, orcini [o] vel proprij liberti, si non ipsius [p] accesit iudiciũ [q] (cũ errantis voluntas nulla sit) effici non potuerunt. [r] Dat. V. Kalẽ. Septemb. CC. IIII. Conss.

*Qui recipit aliquid tanquam à tali, nõ intelligitur confiteri eum talem esse si appareat errasse per contrariorum terminorum veritatem. Baldus. Vel sic: Verba enunciatiua per errorem in contractu, vel quasi emissa non disponunt. Salycetus.*

VIIII. Iidem. AA. & CC. Caio & Anthemio.

*Non idcirco.*] CASVS. Seius plures seruos habebat. ab illis seruis vt à liberis recepit quandã summã pecuniæ,& factum est publicum instrumentum inter dominum & seruos suos super hoc.vocat postea illos seruos suos:qui dicunt ei: Domine decætero nó potes nos vocare seruos, quia feciſti pactum & instrumentũ nobiscũ sicut cum liberis.quæritur quid iuris sit?Dicitur quòd nihilominus possũ mouere eis quæstionem,& etiam hæredes mei, cum errantis nullus sit cõsensus. Vi.

a *Avobis.*ſ.libertis.

b *Consensus.* vt. ff. de iur.om.iu.l.ſi per errorẽ.& de iud.l.ij.in principio.&.j.loca.l.ad probationem. Sed quid ſi hic fuit ſciens? Rñd.[a] idem: licet quidã contradicant.

† *Hæc verba recitantur in.c. vl. in gl.1. extra de consu. seruo. vbi vide cõcordantias. & Glo.ſequũtur, Barto. Bal.& Ia.*

*Cvm quis.* Textus iſte primò ponit dictum. Secũdò ponit quandam diſtinctionẽ bimembrem. Secunda ibi, Per ignorantiam. Bald. CASVS. Mæuius quandã quantitatem quæ fuit debita naturaliter, indebita verò ciuiliter,puta legatam mihi in teſtamento minus ſoléni, ſoluit errando in iure:vult ipſe repetere vt indebitam. quæritur, an habeat ipſe repetitionẽ? Dicitur quòd nó:quia in iure errauit. ſecus ſi in facto fuiſſet erratũ. Viuian. Nota ex hac l. duo neceſſaria. Primum eſt, quòd error iuris non poteſt prodeſſe circa repetitionẽ debiti naturalis tantum. Secundum eſt,quòd error facti prodeſt circa repetitionem debiti naturalis,& ſic non dabitur retentio, non obſtante quòd ſit naturaliter debitum.de hoc no.ff.de condic.inde.l.interdum.&.l.cum is.§.j.Bald.

† *De materia huius.l. & generaliter de repetitione indebiti, vide gl.1. extra de solu. quæ ponit plenã diſtinctionẽ in hac materia.*

c *Cum quis.* Pone caſum in indebito ciuiliter, ſed naturaliter debito:vt.j.ad.l.Fal.l.error.Vel dic in voluntate nó ſolenni credebat hæres debere legata.Et diſtingue:quia aut eſt ciuiliter indebitum,ſed naturaliter debitum,& tunc ſolutum per ignorantiam facti repetitur,iuris non:vt hic,&.d.l.error.&.ff.de condi. indeb.l.fideicõmiſſum.&.ff.ad Maced.l.fi.fallit in muliere & in minore qui repetunt etiam per ignorantiam iuris ſolutum tale indebitum:vt.ff.ad Vell.l.quamuis.§.interdum.&.ff.de cõdi.indebi.l.interdũ.ſed Pe.dixit[b] in tali indebito ſoluto ſiue per erroré facti ſiue iuris,nõ repeti:& dicebat ſpeciale in.l.Fal.& muliere & minore.Iteé ecõtra ſi debitũ eſt iure ciuili,ſed naturaliter indebitũ,ſolutũ per erroré iuris vel facti repetitur:vt.ff.de condic.inde.l.ſi non ſorté.§.indebitũ.&.§.adeo.fallit inſtit.de obli. quæ ex quaſi cõ.§.fi.&.ff.de cõdic.inde.l.in ſumma.in prin.&.ff. man.l.ſi fideiuſſor.j.§.in omnibus.Iteé ſi eſt indebitũ vtroq; iure; ſiue errore facti,ſiue iuris ignorantia ſolutũ repetitur:vt per totum ti.de cõdi.inde.C.&.ff.ſed fallit in caſibus quos modo in ſuperiori caſu notaui.Si auteé eſt vtroq; iure debitũ,ſed ope exceptionis indebitũ:ſi quidé eſt dilatoria, debitum ſolutũ per erroré facti repetitur,ſecus ſi iuris:vt.ff.de cõdi.inde.l.in diẽ.&.ff.man. l.fideiuſſor.§.quãuis. vel ſecundũ[c] Azo.idé vtrobiq;: vt.ff.man. l.fideiuſſor.§.quamuis.Si auteé perpetua:ſi quidem fauorabilis,vt Vell.ſolutũ ſiue iuris ſiue facti errore repetitur. Si vero odioſa, vt Maced.ſolutũ per ignorantiã iuris non repetitur:vt.ff.de condic.inde.l.qui exceptionẽ.in prin.ſed per facti erroré probabilẽ repetitur:vt.ff.ad Mace.l.fi.Si vero dubitetur ſit perpetua vel dilatoria exceptio:ſolutũ ſiue iuris ſiue facti errore repetitur:vt.ff. de cõdic.inde.l.ſufficit.quocũq; caſu dixi ſolutũ repeti,ibi ex certa ſcientia ſolutũ non repetitur : vt.ff.de condic.inde.l.j.Idem ſi eſt tutus exceptione quæ ſit inducta ad rigorẽ iuris cõſeruandum,& ſoluat,nullo modo repetit:vt.ff.de condict.inde.l.Iulianus.&.j.de cõdic.inde.l.j.Item opponitur in caſu huius.l.Nónne eſt tutus fauorabili exceptione hæres?ergo ſolutum repetitur per prædictã.l.qui exceptionẽ.Sed reſpondetur: non dicitur hæres habere exceptionẽ, cum legatarij nullã habeant actionem ex nó ſoléni voluntate. Item & ſi eſt ſolénis,& excedunt legata dodrantẽ: ipſo iure remanet in bonis hæredis quarta: vt.j.ad.l. Fal.l.pe.&.ff. ad.l.Fal.l.Plautius.vnde non dicitur habere actionẽ legatarius. ſic ergo nec hæres exceptionẽ.Sed in minore[d] dic vt.j.l.ſi aduerſ9 creditores.l.j.& hæc omnia ſitellige in maiore.

*Indebitũ p errorẽ ſolutũ an poſsit repeti.*

*Et male. Salycetus.*

*Et male. Saly.*

NOn idcirco minus, quòd à vobis[a] velut à liberis debitam accepiſſe pecuniam Sanius dicitur (cùm nullus ſit errantis † cõſenſus[b]) mouere ſtatus quęſtionem prohibentur eius hæredes. Dat.VI.Id.Decemb.C C.V. Conss.

*Debitum naturaliter tantum, indebitum ciuiliter, ſolutum tamen per ignorantiam iuris non repetitur. ſed per ignorantiam facti repetitio conceditur.h.d.ſecundum intellectum gloſ.Bald.Vel ſic: Indebitum ciuiliter tantum facti errore non iuris ſolutũ repetitur.Salycetus.*

X. Iidem. A A &. C C. Araphiæ.

CVm quis[c] ius ignorãs † indebitam pecuniam ſoluerit,ceſſat repetitio. Per ignorantiam enim facti repetitionẽ tantum indebiti ſoluti competere, tibi notum eſt. Dat.V.Kalẽ. Ian.C C.VI.Conss.

*Mulieribus nõ ſuccurritur propter ignorantiam iuris in lucris captandis: ſicut nec maſculis, niſi ratione minoris ætatis : quo caſu tam mulieribus quàm maſculis ſuccurritur per beneficium reſtitutionis. Pau. de caſtro.*

XI. Imp. CONSTANTINVS. A. Valeriano Vic.

QVãuis[d] in lucro nec fœminis ius ignorantibus ſubueniri ſoleat: attamen contra ætatem adhuc imperfectam[e] locum hæc non habere retro principum ſtatuta declarant. Dat.III.Kalẽ.Ma.Gallicano & Symmacho Conss.

*Nemo poteſt diſsimulare ſe leges neſcire. Baldus.*

XII. Imppp. VALENTIN. THEODO. & ARCAD. AAA. Flauiano. PF. P.

COnſtitutiones[f] principum nec ignorare quẽquã, nec diſsimulare[g] permittimus. Dat. III. Kalend. Iul. Tatiano & Symmacho Conss.

*Mulieribus non ſubuenitur propter ignorantiam iuris vltra quam maſculis, niſi in caſibus à iure expreſsis. hoc dicit, ſecundum Bart.& Pau.de caſt.*

XIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Erythrio præfecto prætorio.

NE paſsim[h] liceat mulieribus omnes ſuos contractus retractare in his, quæ prætermiſerint vel ignorauerint: ſtatuimus ſi per ignorantiã iuris damnum aliquod circa ius vel ſubſtantiam ſuam patiantur, in his tantum caſibus, in quibus præteritarum legum auctoritas[i] eis ſuffragatur, ſubueniri. Dat.Kalend.Iulij,Martiano & Zenone Conss.

*Mulieres multa leges ſubuenium.*

*Ignorantia iuris nó nocet in dãno vitando.*

d *Quamuis.* pone caſum:vt ſupra, eo.l.ſi emancipata.

e *Imperfectam,* quia eſt minor:& ſic reſtituitur:vt.ff.de minori. l. ait prætor. §. vltimo.

*Constitutiones.*] CASVS. Hac lege cauetur, quòd nulli eſt permiſſum ignorare vel diſsimulare cõſtitutiones imperatorum: & dicitur ille ſimulare qui nó ſcit eas,& diſsimulare qui ſcit, & ſe neſcire dicit. Viuianus.

f *Conſtitutiones.* aliud eſt in aliis legibus ſecundum quoſdam: quod non placet Ioan.vt ſupra, tit.j.l.j.in fi.ij.col.&.ſ.de leg.& con.l.leges ſacratiſsimæ.& facit in auth. vt ſa.no.con. col.v.

g *Diſsimulare.* Quod non eſt, ſimulo : diſsimuloque quod eſt: *Verſus.* vt.ff. de concuſsio.l.j.

*Ne paſsim.*] CASVS. Quia mulieribus ſuccurritur quandoque, crederet aliquis quòd indiſtincte ſuccurratur, ita vt liceret eis contra pacta ſua venire paſsim & indiſtincte. hoc remouet.& dic vt in litera.Viuia. No.hic, quòd ſtatuta generaliter & indefinite condita ita ligant mulieres ſicut maſculos, niſi ſpecialiter excipiantur ſecundum Iaſ.hic.

h *Ne paſsim.* id eſt, indiſtincte.

i *Auctoritas.* ſunt enim quædã leges quæ ſpecialiter prouident eis,vt in interceſsione : vt.j.ad Velle.l.ſi ſine.in.ij.reſpon. Item vt ab inceſtus crimine excuſentur ſi ſola iuris noſtri obſeruãtia deficit:vt.ff.de adul. l. ſi adulterium.§.j. Item in ſatiſdatione iudicio ſiſti recepta minus idonea:vt.ff.qui ſatiſda. cog.l.de die.§. minori.Item cum indebitũ ſoluunt,vt exonerentur probatione: vt.ff.de probat.l.cum de indebito.§.j. Iteé ſi cautiones vel rationes in iudicio non edunt:vt.ff.de eden.l.j.§.vlt.Item cum ſtipulantur dotem nouando de bono debitore ad inopem:vt.ff. ſolu. matri.l.ſi cum dotem.§.ſi mulier.Item cum legatũ ſibi adſcribũt dictante matre:vt.ff.ad le.Corne.de fal.l.diuus Claudius.§.idem in filia. Item vt.ff.ad Turpil.l.j.§.accuſationem. in fi.§.&.l.mulier.Item infra,de fal.mone.l.j.§.viduas.Item.ff.de iure fiſc.l.ij. in fi. Sed nónne regulariter etiam maribus iuris ignorantia non nocet in

BIU Cujas

nocet in damno vitando: vt.ff.eo.l.error.in fi. sic ergo fœminæ deterioris conditionis esse videntur, cum certis casibus eis subueniat, sed maribus semper. Sed certe[a] hic dicit illis casib[9] eas iuuari quib[9] & mares: & eo amplius in prædictis in quib[9] nō iuuarent mares. vnde dic q̄ in prędictis mulieres iuuant vltra mares.

a *Gl. sequit. hic Bar. Ro. Pau. & Iason.*

*DE PRECIBVS Imperatori offerēdis, &c.*

*TITVLVS XIX.*

DE PRECIBVS IMPEratori offerendis, & de quibus rebus supplicare liceat, & vbi. †

† *aliàs, liceat, vel nō Sequitur glos. Bart. Bal. & Salyce.*

*Dixit de iure quod consistit in sacris & sacerdotibus, nunc de eo quod in magistratib[9]. & primo de principe, præmittens à quibus & qualiter adeatur. Vel sic: Post tractatū diuinorū sacrorū, eorundemq; ministrorū tractauimus. ſ. de humanis sacris, id est de legibus. vnde consequēs est vt videam[9] de ministris humanorū sacrorum, id est legū: quarū quia dominus Imperator caput est & minister, de imperatore audiamus. Et qua ipse non temere, sed per preces est adeundus: videamus de precibus ei offerendis, & de quibus rebus liceat ei porrigere preces. Azo.*

b

† *Hortamē to fuit, licet seruilis conditionis sis: quia nō refert per quē preces sint oblatæ, vt hic, & ſ. c. cū oporteat. Iunctа glo. pen. paulo post princ. extra de accusa.*

LIcet seruilis.] CASVS. Domin[9] meus qui plures seruos habebat, occisū est a quibusdā. vnus de istis seruis adiit Imperatorē, & narrauit sibi factum illud, & nullus de parentela sua hoc Imperatori voluit intimare, rogās & supplicans Imperator vt rescriptum cōcederet aliquibus iudicibus, quòd de morte eius facerent inquisitionem. dicit ei Imperator: Frater tu seruus es, neque potes de iure admitti ad postulandū rescriptum: veruntamen quia atrox est delictū, & propter tuum laudabile propositū, vt & alij serui fiant fideliores dominis suis, dabimus tibi rescriptum. vade ergo cū rescripto nostro ad præfectum prætorio, qui te libenter vt decet audiet: & qui vindictā seueriſsimam prout conuenit malefactoribus, imponet. Nota ex hoc text. ibi, atrocitas. regulam notabilē, quòd propter atrocitatem & enormitatem delicti quædam permittuntur contra regulas iuris quæ aliàs non permitterentur. & facit iſte text. ſecundum Bald. hic in ſecūdo nota. pro regula quam tradit Innocent. in cap. j. de constitutionib. quòd ex causa licitum est leges transgredi, ſecundum Iasonem hic.

a *Licet seruilis.* id est, seruus.

b *Precis.* i. vt deferat preces principi: ſic aliàs in iudicio esse potest in casibus, vt dixi. ff. de iudi. l. vix certis. & eisdē casib[9] poterit forte ſupplicare. ſed licet regulariter nō admittat, vt hic: ſi tamē fuerit admiſſus, valet quod ei conceditur: vt. j. eo. l. vniuerſis.

c *Exemplum.* vt. j. de proba. l. exemplo. &. ff. de pœ. l. aut facta. ſ. fina. &. l. ſi quis aliquid. ſ. qui abortionis.

d *Vindicanda.* hoc enim petebat ſibi licere.

e *Annotationis.* id est, ſcripturæ factæ motu principis. in ſimili enim negocio fecerat idem. vel de præſenti decreto dicit.

f *Curet.* & etiam libertatem habebit in præmium: vt. j. qui. ex cau. ſer. pro præ. ac. li. l. j. &. ff. qui ſine ma. ad li. per. l. qui ob nec. Sic & ſi accuſat quē crimine læſæ maieſtatis, auditur: vt. j. ad leg. Iul. ma. l. nullus. &. ff. ad. l. Iul. ma. l. famoſi. ſ. j.

*Diuiſio.*

QVoties. Diuiditur in duas partes. Prima loquitur in rescripto quod concernit dilationē iudicij vel ſolutionis. Secūda loquitur in rescripto quod concernit deciſionē litis, & ipſum principale negocium. Secunda ibi, Quod autē. Bal. Casus iſtius legis ponitur duobus modis vt in gloſ. Vno modo ſic: Dominus meus acceſsit ad Imperatorē, & dixit ei: Domine habeo creditorē, qui tota die vexat me petēdo quod ei debeo: peto rescriptū ne poſsit me conuenire intra quinquenniū. Dixit ei Imperator, bene tibi cōcedimus. Vult modo magis aliud rescriptum petere, vt ne in perpetuū poſsit conueniri à ſuo creditore. Dixit ei Imperator: Illud tibi cōcedere nō poſſum[9] ſine magno dāno aduerſarij. Veri[9] alio modo pone in creditore qui voluit impetrare rescriptū ne aliquā exceptio poſsit ob iici, & tunc planior est litera. No. ex hac. l. ſtolicæ ini. ſecundū Cy. Bar. & aquitatē cōlios illud vulgatū, qđ differtur, non aufertur. cui cōcordat. c. ācillā. de pœnit. diſt. vij. Iaſ. hic.

A

B

C

D

*peremptoria. Salycetus.*

II. Imp. CONSTANTINVS. A. Seuero. P F. vr.

QVoties[g] †rescripto noſtro moratoria[h] præſcriptio[i] permittitur, aditus ſupplicanti pandatur. ſ. Quod autem totius negocij cognitionē tollit, & vires principalis negocij exhaurit: ſine graui partis alterius diſpendio conuelli[k] nō poteſt. nec præſcriptionis igitur peremptoriæ relaxatio petatur.[l] Dat. Kalend. Iul. Paulino & Iuliano Conss.

*Fiſco damnoſa, vel iuri contraria, non conuenit impetrari. Bald. Et est canonizata. 25. q. 2. nec damnoſa.*

III. Idem. A. ad populum.

NEc damnoſa fiſco,[m] nec iuri[n] cōtraria poſtulari oportet. Dat. prid. Kalen. Octo. Conſtantio. A. VII. & Conſtantino. Cæſ. IIII. Conss.

*Qui habet dilationem à principe, tenetur ſatisdare de ſoluendo in termino: aliter non gaudet dilationis commodo. Bald.*

IIII. Impp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AA. Floriano præfecto præto.

VNiuerſa rescripta quæ in debitorū cauſis ſuper præſtandis[o] dilationibus promulgantur, nō aliter valeant,[p] niſi fideiuſsio idonea ſuper debiti ſolutione præbeatur.[q]

g *Quoties.* pone casum in debitore petente dilationē temporalem [c] *c Istum inquit est audiendus: quia non est magnum damnum in mora modici num in mora modici &c. vt. ff. de iud. l. ſi debitori. ſi autem peremptoriam peteret, non [d] auditur: & ſic nihil est contra. Vel pone [e] casum in creditore q̄ petebat vt ſtatim ſibi ſolueretur, cum debitor haberet temporalē exceptionē. auditur enī. ſecus ſi perpetuā habet debitor, quia non audietur: vt hic. & ſecundum hūc casum primæ parti est cōtra. vt. j. de pac. l. inter emptorem &c. l. antepe. Sed ibi [f] magnū tempus petebat auferri debitori, hic p-uum. Vel ſol. vt ibi. Ité contra. ſecundæ part. j. de reſcin. vend. l. ratas. ſed ibi nō fuit cōceſſa: ſed dicit, ſi concederetur, ſequeretur incōueniens. Sed quæro, an ex certa ſciētia princeps poſsit concedere? Reſpō. ſic in actionibus, quæ ſunt de iure ciuili. ſecus in dominio rei meæ, quod mihi vellet auferre etiam ex certa ſcientia. non enim poſſet, cum illud habeā de iure gentium, ſiue naturali, quod est immutabile: vt inſt. de iur. nat. ſ. pen.*

*Fisco damnoſa, vel iuri contraria, non conuenit impetrari. Bald. Et est canonizata. 25. q. 2. nec damnoſa.*

*Concor. c. Imperator, bene tibi cōcedimus. Vult modo magis aliud rescriptum petere, vt ne in perpetuū poſsit conueniri à ſuo creditore. de reſcript. & glo. 2. in alio modo pone in creditore qui voluit impetrare rescriptū ne aliquā exceptio poſsit ob iici, & tunc planior est litera. No. ex hac. l. ſtolicæ ini. ſecundū Cy. Bar. & aquitatē cōlios illud vulgatū, qđ differtur, non aufertur. cui cōcordat. c. ācillā. tendæ, quia præſumundesperandus est. de pœnit. diſt. vij. Iaſ. hic.*

*Iſtum inquit est audiendus: quia non est magnum damnum in mora modici &c. vt. ff. de iud. l. ſi debitori. ſi autem peremptoriam peteret, non auditur: & ſic nihil est contra. Vel pone casum in creditore q̄ petebat vt ſtatim ſibi ſolueretur, cum debitor haberet temporalē exceptionē. auditur enī. ſecus ſi perpetuā habet debitor, quia non audietur: vt hic. & ſecundum hūc casum primæ parti est cōtra. vt. j. de pac. l. inter emptorem &c. l. antepe. Sed ibi [f] magnū tempus petebat auferri debitori, hic p-uum. Vel ſol. vt ibi. Ité contra. ſecundæ part. j. de reſcin. vend. l. ratas. ſed ibi nō fuit cōceſſa: ſed dicit, ſi concederetur, ſequeretur incōueniens. Sed quæro, an ex certa ſciētia princeps poſsit concedere? Reſpō. ſic in actionibus, quæ ſunt de iure ciuili. ſecus in dominio rei meæ, quod mihi vellet auferre etiam ex certa ſcientia. non enim poſſet, cum illud habeā de iure gentium, ſiue naturali, quod est immutabile: vt inſt. de iur. nat. ſ. pen.*

*tellectū glo. ſequuntur Bald. Salyc. & Iaſon. e Iſte intellectus est in congruit licenter. Iaſ. f Glo. vſque ad ſi. ſequū. ſtur hic Bar. Bald. Pau. Sal. & Iaſ.*

h *Moratoria.* id est, dilatoria. Accurſius.

i *Præſcriptio.* id est, exceptio. Accurſius.

k *Conuelli.* id est, concedi.

l *Petatur.* vt. j. e. l. reſcripta. &. ſ. de ſacroſ. eccl. l. priuilegia. &. j. de eman. l. nec auus. &. j. ſi per vim vel alio modo. l. fin. &. ff. de relig. l. ſi quis ſepulchrum. in princ.

m *Nec damnoſa fiſco.* vt quod fiſcus teneatur de euictione vltra quadriēnium cum vendidit rem alienā vt ſuam. vt inſt. de vſuc. ſ. fi. Item q̄ non ſoluantur tributa, ſed deſideratur. ſecunda iuſsio [g] ad hoc vt non ſoluantur tributa: vt in authē. vt nulli iudi. ſ. & hoc vero iubemus. colla. ix. Accurſius.

g *Iſtam gl. ſequuntur*

n *Nec iuri contraria.* puta de minori. xiiij. an. liceat teſtari: vt. j. quādo prouo. non est neceſſe. l. ij. &. j. ſi cōtra ius vel vti. pu. l. fi. *Bart. Bal. P. Sal. &*

*Vniuerſa.*] CASVS. Hæc. l. limitat legē quoties. ſ. e. nam in lege quoties. dicitur q̄ debitor potest impetrare rescriptū, q̄ non teneatur ſoluere creditoribus ſuis vſq; ad quinquēnium. Hæc. l. dicit, q̄ hoc verū est, ſi idoneū fideiuſſorē dederit creditoribus de ſatisfaciēdo ad diē poſitā. No. primò ex hac. l. quòd rescriptū quod concedit dilationē, non valet, niſi præſtetur idonea ſatisdatio de ſoluēdo in termino. Secūdo nota, q̄ qui habet dilationem, tenetur interim ſatisdare, ſecundū Bal. hic. Et iſta. l. est canonizata. xxv. q. ij. ca. vniuerſa. vbi etiā habes quaſi omnes leges huius tituli & titulorum ſequentium, ſecundum Iaſo. hic.

*Iaſ.*

o *Præſtandis* ipſis debitoribus.

p *Valeant.* id est, ſortiantur effectum.

q *Præbeatur.* creditori. & præbentur antequam impetretur reſcriptum.



BIU Cujas

a *Et male. Bar. Bald. Pau. Salyc. & Iason.*

b *Et bene. Bar. Bald. Pau. Salyc. & Iason.*

c *Istam sequuntur Bald. Pau. Sal. & Fulgo. nisi infe ratur ista clausula, nõ obstante: quia tunc remitti poteſt. Bal. dicit tamẽ Bar. & Iaſo.*

† *In nõnullis codicibus hæc lex, ſi quis, p̃cedit legem, vniuerſa.*

† *Concor. in c. ad audiẽtiam. 2. in gl. ſuperv bo, v̄ irritũ. verſicu. niſi fuerit appel latũ extra de reſcrip.*

d *Dic meli⁹ ſecundum Bart. quòd ibi fuit bis appellatum hic vero nõ fuit appellatum.*

reſcriptum. aliter indultũ nullum eſt ſecundum Pe. [a] ſed tu dic [b] quòd tenet: ſed eo vti non poteſt niſi det fideiuſſorem demum ſi aduerſarius poſtulet: arg. ff. ſolu. ma. l. ſi conſtante. §. ij. Sed an & hoc onus, [c] ſcilicet dandi fideiuſſorem, per priuilegium remitti poteſt? Reſpon. non: cum eſſet graue alteri parti: vt. ſ. eod. l. ij.

*Si quis aduerſus.* ] CASVS. Bene ſcitis quòd à præfecti prætorio ſentẽtia non appellatur. Pone, Præfectus prætorio tulit aliquam ſententiã contra M. ſupplicauit iſte M. contra ſententiam. ille autem qui cognouit de ſupplicatione, confirmauit primam ſententiam. vult iterum M. ſupplicare ſuper eodẽ negotio. quæritur, an poſsit? dicitur q̃ non poteſt. Viu. Nota ex hoc tex. quòd licet ſit permiſſum bis appellare, tamen non eſt permiſſum victo niſi ſemel ſupplicare, ſecundum Bald. hic.

a *Supplicandum.* Nam appellari nó poteſt: vt ĩ. de ſen. præfec. præto. l. j. ſupra, de epiſc. aud. l. epiſcopale. &. ff. de offi. præſ. præt. l. j. §. fi. Sed videtur non poſſe etiam ſupplicari: vt. ĩ. ne li. in vna ead. cauſa tertio prouo. in rub. & in tex. ſed certe ibi iam fuerat iudicatũ bis vel ter: vnde ſicut non poteſt ab alio appellari, ſic nec ab iſto ſupplicari. Alij dicũt [d] quòd hic in principali cauſa tulit ſententiam, ibi in cauſa appellatiõis. Ac.

*Væ ſupplicatio.* ] CASVS. Hæc auth. nó corrigit. l. C. ſed eam ſupplet & determinat. lex. C. dicebat indiſtincte ſupplicari ſemel à ſentẽtia præfecti præt. hæc auth. dicit tria. Primo, cui ſit facienda ſupplicatio. Secundo & tertio dicit, quis ſit effectus ſupplicationis ſi ſit intra decem dies. Circa primum dicit hæc auth. cum præfec. præt. pronunciat inter aliquos, poteſt offerri ei ſupplicatio & ſuis conſiliariis & executoribus: ſed de ſupplicatione cognoſcit ſolus præfectus & non alij. Secundo dicit, quòd ſi aliquis ſupplicat à ſententia præfecti prætorio intra. x. dies, ſentẽtia non eſt mandanda executioni, niſi victor dederit fideiuſſorem idoneum de reſtituendo omni eo quòd accepit, cum legitimis augmentis, ſi ſententia per ſupplicationem retractata fuerit. Tertio dicit, q̃ ſi aliquis ſupplicauerit poſt. x. dies, iſta ſententia mãdabitur executioni pro victore nulla fideiuſsione præſtita. & hoc caſu licet ſupplicare principi vſque ad biennium, non autem poſt. Nota ex hac. l. ibi, vel eorum conſiliariis, quòd ſupplicatio poteſt porrigi non ſolum præfecto prætorio, ſed etiam officialibus ſuis, ſecundum Iaſon. Nota ſecundo ex tex. ibi, niſi ſub hac forma &c. ſecundum Bald. & Saly. quòd tempus dicitur de forma actus: vnde infert Bald. quòd ille qui non obſeruat tempora conſtitutionis, non dicitur ſeruare formam: quòd eſt notandum ſecundum eundem propter conſtitutiones eccleſiarum, quæ imponunt metas temporis. Iaſon hic.

b *Præfectis.* idem ergo ipſe retractat ſecundum P. & B. quod ſecus eſt in appellatione: vt. ĩ. de appel. l. eos. in prin.

c *Vel eorum conſiliariis.* quod eſt abſurdum. dic ergo, eis offertur libellus: ſed princeps vel præfectus cognoſcet: vt. ff. de mino. l. minor autem. &. l. præfecti.

d *Introducentibus.* ſcilicet, referendariis: vt in authent. vt liti. iu. §. fina. colla. ix.

e *Offerenda.* etiam in ſcriptis: vt in appellatione contingit.

Dat. VIII. Kalend. Mart. Conſtãtinop. Antonio & Syagrio Conss.

*Semel tantũ licet ſupplicare contra ſententias præfectorum prætorio. Bal. Vel ſic: Supplicatio & non appellatio permittitur aduerſus ſententiam præfecti prætorio, & tantum ſemel. Salycetus.*

V. Impp. VALENTINIANVS, & VALENS. AA. ad Voluſianum præfe. præt.

SI quis † aduerſus præfectorum prætorio ſententias duxerit ſupplicãdum, [a] victuſque de vno fuerit, nullam habebit licentiam iterum ſuper eadem cauſa ſupplicandi. Dat. XV. Kalẽ. Octob. Romæ, Valentiniano & Valente. AA. Conss.

IN AVTHENT. vt ſponſa. lar. §. aliud. collat. ix. conſtitu. ij.

*Vbi ſupplicatur præfecto prætorio intra decem dies, non mandatur ſententia executioni ſine ſatiſdatione: ſed vbi poſt decem dies ſupplicatur, mandatur ſententia executioni ſine ſatiſdatione: ſed ſi retractatur ſententia intra biennium, retractatur executio retro facta. hoc dicit, ſecundum Bald.*

QVæ ſupplicatio † gloriſiſsimis præfectis, [b] vel [c] eorum conſiliariis, vel cauſas introducentibus [d] intra decem dies poſt ſentẽtiam offerenda [e] eſt: quo ſubſecuto [f], ſentẽtia non [g] aliter executioni mandabitur, niſi victrix [h] pars dignam fideiuſsionem præbuerit tantum reſtituendi cum legitimis augmentis, [i] quantum fuerit in condemnatione, ſi legitima retractatione ſententia reſoluatur. Niſi ſub hac forma [k] ſupplicatio porrigatur, executio cauſæ ſine fideiuſsione procedet: retractationis [l] iure illi ſeruãdo, qui ſe grauatum putauerit: vt intra bienniũ ſupplicare poſsit imperatori.

f *Subſecuto.* id eſt, ſupplicatione ſubſecuta intra. x. dies.

g *Sententia.* ſcilicet à qua ſupplicatum eſt.

h *Victrix pars.* ſcilicet actor.

i *Augmentis.* ſcilicet fructibus & acceſsionibus.

k *Forma.* id eſt, intra. x. dies, ſcilicet vt detur glorioſis præfectis vel eorum conſiliariis, vel cauſas introducentibus.

l *Retractationis.* ſed quomodo retractabitur? Reſpon. ſi contra ius conſtitutionis eſt lata. aliàs cum nec appellatio recipiatur, nec ſupplicatio ibi ſecundum Azo. [e] Alij dicũt grauari eum in fideiuſſore tantum. Item ſit hæc retractatio vſque ad biennium: vt hic, & infra, de ſenten. præfect. præt. l. j. & ibi plene no. Item no. hic q̃ pendente ſupplicatione mandatur ſententia executioni, nó ſic pendente appellatione: vt ff. nihil noua. appellat. penden. l. j.

e *Glo. ſequitur hic Bal. & Iaſ.*

*Non refert à quo ſit impetratum, dummodo à principe ſit conceſſum. Bald.*

VI. Impp. HONOR. & THEODO. AA. Iſidoro. PP.

VNiuerſis ſimul hanc obſeruantiam remittimus, vt à quocunque liberæ conditionis conſtituto, vel ſeruo [m] ſupplicante impetratum fuerit reſcriptũ: minime [n] requiratur, † per quem preces oblatæ ſint. Dat. III. Id. Nouemb. Theodoſio. A. VII. & Palladio. Conss.

*Reſcripta iuri cõtraria non valent: ſed reſcripta quæ neminem lædunt, & ſupplicantibus proſunt, valent. Item valent reſcripta, quæ pœnam commiſsi criminis indulgent. hoc dicit.*

VII. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS. AA. ad Senatum.

REſcripta † contra ius [o] elicita, ab omnib⁹ iudicibus ſi ſciuit princeps: non aliàs: vt arg. infra, qui admit. ad bon. poſſ. l. bonorum. ij. &. ff. de bono. poſſeſ. l. ſeruus.

† *Glo. ſuper hoc, primo in. c. primitiam. §. ſed ta. de offic. deleg. alias cit hac lege in ar. quia ſi excommunicatus impetrat reſcriptum tali de ſuorum iniuria, quod valet, poſſunt fuerit ablutus.*

m *Vel ſeruo.* impetrãti pro alio, licet admitti non debuerit: vt ſupra, eod. l. j. Quid autem ſi pro ſe? Reſpond. valet

n *Minime requiratur.* ſic non requiritur. ff. de inoffi. teſt. l. poſthumus. §. ſi quis ex his. & de peti. hæred. item veniunt. §. à quo. & de verb. oblig. l. cum ſeruus. ADDITIO. Intellige iſtam. l. niſi impetrans fuiſſet excommunicatus: quo caſu reſcriptum ipſo iure eſt nullum: vt in ca. j. de reſcript. lib. vj. Item niſi impetrans committeret mendacium vel falſitatem, vt ſi aſſerit ſe procuratorem, & non eſt: hoc vitiat etiam reſcriptum ca. quia nonnulli. & cap. ex parte. extra de reſcript. in anti.

† *Allegatur per gl. ſuper verbo, de ſcreuoni. c. ſuper litis. de reſcrip. & ei hæc lex co nonizata 25. q. 1. ſcripta.*

*Reſcripta contra ius.* Primo ponit regulam. ſecundo ponuntur duæ exceptiones. Secunda ibi. Niſi forte. Bald. CASVS. Dominus meus impetrauit reſcriptum per mendacium. vtrum valeat? Dicitur quòd non: ſed præcipit imperator refutari reſcriptum à iudicibus, niſi tale quid conceſſum ſit quod non nocet alij, & proſit petenti, vel tale quid quod pœnæ remiſsionem obtineat. Alij aliter ponunt, cum reſcriptum impetratum ſit contra formam iuris, non valebit. Ex hac. l. nota duas regulas. Prima eſt, quòd reſcripta contra ius impetrata, non debent per iudices obſeruari. Secunda eſt, quòd illud quod nemini nocet, & mihi prodeſt, de facili concedendum eſt. Concord. text. not. in. l. j. &. ij. §. item Varus. in fi. ff. de aqua plu. arcen. Iaſon hic.

o *Reſcripta contra ius.* puta vt liceat peremptoriam opponere poſt ſententiam. non autem poteſt intelligi in illis priuilegiis, quæ prohibita ſunt à iure peti. nam tunc non valent, etiam ſi alij non nocerent, & prodeſſent petẽti: vt infra, ſi nup. ex re. l. j. quod vult finis huius. l. Loquitur ergo de iſtis priuilegiis vel reſcriptis de quibus non dicitur in. l. q̃ non debeãt tribui, ſed ſunt contra id quod dicit lex, ſiue quod dictat ius cómune. & ponc exemplũ de hoc

BIU Cujas

de hoc vltimo, vt supra.l.nec damnosa.in fin.not.nam si concederetur, non potest stari.

a *Refutari.* vt.j.si contra ius.l.fina.&.s.de sacrosanc.eccle.l.iubemus nullam.&.j.de eman.l.iiij.

b *Non lædat alium.* vt.ff.de sena.l.fi.&.j.de præpo.sacri.cubi.li. xij.l.fi.& de decur.lib. x.l. neq; Dorotheum. Item quod dicit, nõ lædat alium.s.prorsus.secus enim si non modicum: vt.s.eo.l.quoties. &.ff.ne qd in loco publi.l.ij.§.si quis à principe.& ne quid in flumine publi.l.j. §. sunt autem qui putãt.& de reli.& sumpt.fu.l.si qs sepulchrum.in prin.

c *Crimen.* i. criminis pœnam.& da exemplũ in infamia mulieri intra tempus luctus nubenti remissa: vt.j.ad Tertullia.l.siqua. & in scenica: vt &.j.de nupl. sperialis.§. illud his. item[a] .j.de sen.pas.l.fi. in fi.& per totum.

a *Istã glo. sequuntur Bart. & Pau.*

*INstrumentorũ.*] *CASVS.* Hæc.l.tractat qualiter sit principi supplicãdũ: & dicit quòd si aliquis accedit ad principem volens ei supplicare, non debet ei narrare totum tenorẽ instrumẽtorum: sed vim quæstionis, & illa tantũ verba, quæ in se habent dubitationem.

Nota primo ex textu in prin. quòd in exemplo debet poni tenor de verbo ad verbũ nullo addito vel minuto, secundum Bald.hic.

Nota secundo ibi, inter partes ita dubitari &c. quòd illa particula est edẽda de qua est controuersia inter partes: reliquæ vero partes quæ tanquam impertinentes nõ edantur. secundum Iaco. Are.

d *Instrumentorum.* vt cum quis de quadã parte testaméti quæreret: & in preces originem totius rei ostendere vellet. sufficit enim vim instrumenti principi dari: & sensum eorũ verborũ de quibus fuit dubiũ: vt hic, &.j. de appellatio.l.amplioré.§.in refutatoriis.&.l.ne causas.&.ff.de edẽ.l.argẽtarius.§.j.&.j.si cõtra ius vel vtili.publi.l.j. Et arg. cõtra.j.de transacti.l.vt responsum. sed solue vt ibi dicitur.

refutari[a] præcipimus: nisi forte sit aliquid quod non lædat[b] alium, & prosit petenti, vel crimen[c] supplicãtibus indulgeat. Dat. VIII. Id. Nouemb. Rauẽnæ, Theodosio. XII. & Valentiniano. II. AA. Conss.

*In supplicatione sufficit ponere substantiam & effectum instrumentorũ super quibus supplicatur, nec expedit ponere totum tenorem ipsorum. hoc dicit. Bald. vel sic: Superflua non debent scribi in supplicatione, sed necessaria tantum pro negotii instructione. Salycetus.*

VIII. Iidem. AA. Florentio præfecto prætorio.

INstrumentorum[d] exempla non prosit precibus adiũxisse: sed necesse sit eorũ in supplicatione vim exprimi, vt respõsuro principi vera precatio rẽ aperiat cognoscendam: his solis (cũ necessitas exegerit) verbis precibus inserendis, quorũ de sensu inter partes ita dubitari contigerit, vt etiam merito nostrum expectetur iudicium. Dat. VI. Kalend. April. Constantinop. Florentio & Dionysio Conss.

*TITVLVS XX.*

## QVANDO LIBELLVS principi datus, litis contestationem faciat.

*Rescriptum principis non solum habetur pro libello. sed pro contesta. lit. & transit ad hæredem. hoc dicit lex prima. Hoc verum est in actionibus annalibus: secus in perpetuis: quia ibi rescriptum non habetur pro contestatione litis. hoc dicit lex secunda. & sic totus titulus est cõclusus. Bal. vel sic: Rescriptum delegatorii supplicanti concessum, actiones prætorias & annales perpetuat, & eas facit ad hæredes transitorias. hoc dicit cum sequen. Salycetus.*

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Remigio præfec. præt.

*DVbium.* Præmitte quòd quædã sunt actiones, quæ non dantur hæredibus, neque in hæredes, nisi lis fuerit contestata: puta mere pœnales &c. *CASVS.* Dominus meus habuit aliquam temporalem actionem contra aliqué: porrexit preces imperatori vt ipse rescriberet aliquibus iudicibus, vt hac de causa cognoscerét. rescripsit imperator, mortuus est impetrans vel supplicans. quæritur, an actio ista trãseat ad hæredes? Dicitur quòd sic, ac si lis esset contestata: & etiam contra hæredes dantur. & illud quidem verum est, si dominus imperator rescripsit. Viuian[o].

Nota primo secundũ Iac. hic quòd rescriptum habetur pro libello & contestatione litis quantum ad effectum huius tit. sed non habet vim libelli conditionalis secundum Bald. & Ful. hic.

Nota secundo ex text. quòd si est impetratum rescriptum, &



A ille qui impetrauit, mortuus est antequam eum produceret in iudicio: tale rescriptum transit ad hæredes actiue & passiue secundum Bald. Fulgo. Paul. de cast. & Ia. hic.

c *Dubium non est contestationem.* Nota quoad effectum in casibus qui sunt.j.l.proxi. nam illa hanc restringit.

DVbium[e] non est† contestationẽ litis intelligi, etiã si nõ stræ fuerint tranquillitati preces oblatæ: [f] eásq; aduersus hæredẽ quoq; eius in quẽ porrectæ sunt, vel ab hærede eius, qui meruit, exerceri. [g] Dat. XII. Kalen. April. Arcadio & Honorio. AA. V. Cõss.

B II. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ. præfec. præt.

TEmporales actiones, quæ per oblationẽ precũ & ad eas[h] rescriptionem perpetuantur, definire necessariũ esse duximus, ne quis putet ad alias etiam, quæ certis taxantur temporibus, hoc pertinere. Sciant igitur omnes, eas tantummodo per oblationem precum, & ad eos rescripta perpetuari, quæ à prætore constitutæ, annali[i] † tẽpore coartatæ sunt. Dat. Kalend. April. Constantinopoli, Decio. V. C. Cons.

*TITVLVS XXI.*

C VT LITE PENDENTE,[k] vel post prouocationem, [l] aut definitiuam sententiam, nulli liceat imperatori supplicare.

*Præuenire sententiam in supplicando, non prodest, si antequam princeps rescribat, sententia feratur. Bald. vel sic: Sentẽtia non retractatur virtute rescripti postea subsecuti, licet supplicatio fuisset priꝰ porrecta. hoc dicit notabiliter Pau. de cast.*

1. Imp. ALEXAND. A. Caperio.

LIcet† postquã supplicasti, [m] priusq; rescriptũ impetrares, [n] præses puinciæ vir clarissimꝰ pronũciauerit: [o] cũ tamẽ à sentẽtia nõ prolate. immò etiam executor est mittẽdus: vt.j.de præscript. xxx. annorũ. h.sicut. in prin. quæ est cõtra. Sol. hic in prætoriis: vt.j.l.proxi. ibi de aliis. vel hic coram principe, ibi coram alio iudice.

f *Oblatæ.* immò etiam executor est mittẽdus: vt.j.de præscript. xxx. annorũ. h.sicut. in prin. quæ est cõtra. Sol. hic in prætoriis: vt.j.l.proxi. ibi de aliis. vel hic coram principe, ibi coram alio iudice.

† *Concor. cũ hac.l.c. relatũ. extra de offic. deleg. cum glo. vnica. in fi.*

g *Exerceri.* & hoc casu potest loqui. ff. de actio. & oblig. l. constitutionib⁹. & facit arg. cõtra. ff. de in ius voc. l. libertus. ij. Sol. vt ibi dicitur. *ADDITIO.* Dic ꝙ quantũ ad hoc quòd incidat in pœnã l. aureorum, tanquã temerarie vocauerit patrem vel patronum in ius, supplicatio porrecta principi etiã obtẽto rescripto nõ sufficit: vt ibi.sec⁹ quoad effect⁹: de quibus hic Iason.

TEmporales.] *CASVS.* Dictum est supra quòd quædã actiones perpetuantur: quędam non. dicit imperator non esse verũ in omnibus actionib⁹, nisi in tẽporalibus, annalibus & prætoriis, in aliis non. Viuian.

† *Concor. gl. vni. in medio in ca. 1. de libel. ob. & gl. super verbo, ipsarum. in fi. in c. audita. de vesti. spolia. & vide gl. fi. in. c. illud extra de præscript. quæ ponit quot modis interrumpatur præscriptio. vt lit. pen.*

h *Ad eas.* est ergo necesse peti & concedi.

i *Annali.* vt iniuriarum: & vi bo. rap. & ꝙ met. cau. & aliæ, quæ nõ sunt rei persecutoriæ: vt. ff. de act. & obl. l. in honorariis. Item cõtra.j.de an. except. l. vt perfectius. vbi etiã per libellũ perpetuantur. sed ibi speciale in quatuor casibus. Ité ibi[b] nõ fuit libellus dat⁹ prĩcipi, sed episcopo vel præsidi.

k *VT LITE pendente &c.*

† *Concor. ad hanc. l. ca. vlt. cum gl. i. extra vt lit. pen.*

b *Dic melius quòd ibi loquitur in interruptione prascriptionis. hic non, Iason.*

*De precibus, & earũ effectu, dixit: nũc quãdo sit, vel nõ sit, supplicãdũ.*

D l *Post prouocationem.* scilicet omissam.

*LIcet postquam supplicasti.*] *CASVS.* M. habuit causam cum vicino suo, & coram præside litem contestatus est. pendente lite iste adiit imperatorem, & impetrauit rescriptum quo continebatur qualiter iste deberet sententiam ferre. vel dic melius, vt iudicium transferretur in alium. & antequam dominus meus esset reuersus cum isto rescripto, præses vel prætor tulit sententiam: vult M. prætextu illius rescripti retractare sententiam: quæritur an possit? Dicitur quòd non, nisi ab illa sententia prouocatum fuisset. Viuianus.

No. ex hac.l. subtiliter secundum Rapha. Fulgo. hic videri text. quòd arripere iter ad principem non habet vim prouocationis interpositæ ab ipso iudice. Iason. hic.

m *Licet postquam supplicasti.* vt non possēs cõueniri sub tali iudice, & hanc supplicationem porrexisti ante lit. contestatam, vel post: nam etiam ante non est adeundus princeps nisi prius defensor requisitus non faciat ius: vt in authẽ. vt diffe. iudi. §. si vero. j. colla. ix. & de manda. prin. §. sit tibi quoque. colla. iij.

n *Impetrares.* id est, concederetur.

o *Pronunciauerit.* contra te.

a *Suggeris.* id est, dicis. & idem si ante sententiã fuisset indultũ.
b *Decreto.* id est, definitiua sentẽtia. & ad hoc. ĩ. de transla. l. causas. &. ĩ. de errore aduoca. l. sententiis. &. ĩ. sen. resnon posl. ii. j.
c *Non patrocinatur.* id est, non iuuat.

*Vpplicare.*] C A S V S. Non licet alicui supplicare lite pendente, nisi iudex ei copiam actorum vel inspectionem negauerit. tunc enim potest supplicare vt imperator rescribat cogendo iudicem vt ei actorum copiam faciat: neque est iste audiẽdus qui quæstionem determinatã iterum vult refricare. si autẽ contra fecerit, puniendus erit, vt in fine dicitur. Viuianus.

Nota primo ex hoc text. secundum Bald. quòd semper est faciẽda copia actorum, & etiam sententiæ: supple, cum die & consule. & ita intelligitur iste tex. &. l. ij. ĩ. de eden. licet secus in aliis instrumẽtis priuatis: vt in l. j. §. editiones. ff. de eden.

No. secundo ibi dũ dicit, protinus condẽnetur. quòd si quis ꝓducat aliquam scripturam vetitam produci sub certa pœna: quòd eo ipso potest condemnari ad pœnam sine alio processũ secundum Bal. & Pau. de cast. hic.

† aliàs, venire.

d *Non licet.* tria nota tempora: ante lit. contest. & tũc licet supplicare, dummodo prius sit requisit[9] suus iudex, & non facit ius: vt dixi. ĩ. l. proxi. Item post lit. contest. & tunc non licet, vt hic, nisi in casibus, qui excipiuntur hic. Tertium post sententiam & post decem dies, & tũc nõ licet: vt in fi. huius. l. &. ĩ. l. proxi. & hoc in his, quæ petũtur pro ipsa causa. si autẽ aliud priuilegium peteretur, quandocũq; peti[a] potest.

a *Dũmodo nõ cõcernat causam de qua offendi tur. Bar. & Pau.*

e *Actorum.* id est eorum, quæ aguntur in iudicio: scilicet attestationum & confessionum, quæ publicanda sunt: vt hic, & in authẽ. de testi. §. quia vero. col. vij. A D D I T I O. Dic quòd talia acta in iudicio sunt communia, & debent edi vtriq; parti. & con cor. c. G. perpetuus. de fi. instru. & glo. in. c. quoniam contra. in verbo, tempora. de proba.

f *Pronunciationis.* ſ. interlocutoriæ: vel etiã forte definitiuæ illius iudicis à quo appellatur: vt. ĩ. de edẽ. l. is apud. & de appella. quoniam nonnulli. &. l. à proconsulibus. De tertio autem potest supplicari lite pendẽte, scilicet vt iudex procedat. Item de quarto, vt alius associetur, cum forte ille suspectus sit: vt in authen. in medio litis. §. super hoc. colla. viij.

*Supplicare in quib[9] casibus liceat lite pẽdẽte.*

g *Quæstionẽ.* per definitiuã sentẽtiã à qua nõ est appellatũ. aliàs nec terminata videt: vt. ff. ad Turp. l. j. ĩ fi. & de pœ. l. rei capitalis.
h *Suffragio.* scilicet rescripto.
i *Aestimationem.* & sic in duplum punitur.

*Vi licitam.*] C A S V S. Ideo non debet aliquis rescriptum impetrare lata sententia, per quod possit sententiam infirmare, quia debet quis lata sententia contra se appellare: quod si non fecerit, perpetuo debet silere. si autem cõtra fecerit, desiderio suo carebit, & pœna notabitur infamię. Viuia. Nota primo ex hac. l. quòd de natura sentẽtiæ est imponere perpetuũ silentium victo. & intellige silentium super contradictione, secundum Bald. Nota secundo in fi. secundum Pau. hic vnum mirabile, quòd incurrit infamiam, qui supplicat vt retractetur sententia, quæ transiuit in rem iudicatam: & sic si produceretur in testem, posset sibi obiici quòd non esset habilis, patitur etiam aliam pœnam, de qua in. l. pręcedenti. in fi. & dicit Pau. hic istud menti tenendum.

k *Omiserit.* quid autem si illicitam omisit vt quia toties appellauerat, quia iam plus appellari nõ poterat, vel † ex vera cõtumacia fuerat damnatus? Respondetur, potest supplicare tentet. tunc secundum quosdam: arg. huius. l. quod non placet, ne altero casu ex cõtumacia consequatur præmium: vt ff. de neg. gest. siue hæreditaria. altero infinitas incurratur: vt. ĩ. de sacrosan. eccl. l. fi.

† *In quibus* deest verbum *dam exemdet.*

tionem auxiliũ tentet. † Quod si fecerit, desiderio suo carebit, & ignominiæ pœna notabitur. Dat. Kalend. Septembr. Basso & Ablabio Conss.

## *TITVLVS. XXII.*

## SI CONTRA IVS, VEL vtilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid postulatum, vel impetratum.

*Omissio nõ vitiat rescriptum in eo quod* B *si fuisset expressum, fuisset tamen æque concessum. Bald.*

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Gregorio.

NOn idcirco minus is, cui ex nostro rescripto cognitio delata est, [l] iudicare potest, quòd ex gestis [m] quędam in precibus [n] omissa proponis. Dat. V. Non. Maij, Diocletiano. IIII. & Maximiano. III. AA. Conss.

*Ista lex est notabilis & vtilis, & habet duas lectiones, Vna est secundũ Pla. si reperiatur rescriptum per mendacium impetratum, nõ cognoscet impetratus de negocio principali, hoc dicit. Bald. Vel sic: Ista lex* C *habet multas lecturas, & summarie secundum omnem lecturam hoc intendit. Mendacium supplicantis delegatum cognoscere & pronunciare non impedit pro tenore veritatis. vel magis strictè: Supplicantis mendacium in qualitate vel circunstantia rei non impedit delegatum cognoscere & pronunciare pro veritate tenoris. Salycetus.*

II. Iidé. AA. & CONSTANTIVS & MAXIMIAN. CC. Statio.

PRæscriptione [o] † mendacio rũ oppositа, [p] siue in iuris [q] legata causa, puta appellationis.

l *Delata est.* id est, delata. ſ. ꝓscripcum.
b *Nota te*

m *Gestis.* apud primum iudicem.

n *In precibus.* principi porrectis: quia videbatur per mendaciũ impetratum, & sic nullum, sed tamen valet. sed contra infra. l. proxima. Solu. vt ibi.

*ne istam* *quòd sum* *ptio iuris*

PRæscriptione.] C A S V S. Dominus meus impetrauit rescriptum, & per mendacium, quæritur ergo an iudex debeat pro- D cedere, & sententiã ferre? Et dicitur quòd bene debet procedere non secundum mendacium, sed secundum tenorem veritatis. falsum autem est siue in facto siue in iure aliquid falsum, vel tacendo verum, exprimatur. Nota ex hoc textu: ibi siue in tacẽdi fraude. quòd mendacium ita potest committi tacendo veritatem, sicut exprimẽdo falsitatem, secundum Iasonem. & dicunt hic ĩ. c. hic in fi. Bart. & Rapha. Fulgo. post Iacobum Butri. quòd testis ita debet puniri pœna falsi quãdo scienter tacet veritatem, sicut quando exprimit falsum. concordat. c. j. & ibi Panor. de crimi. fal. & tex. no. in cap. quisquis. xj. q. iij.

*tiat resc* *tũ. Iac.* *c Iſtud* *est vanum* *gulariter* *cundũ Bal.* *ad hoc quo* *tẽpus quo* *datur ad ip* *pellandũ, p* *test augere* *p statutũ & consuetudi-*

o *Præscriptione.* id est, exceptione: quia dicitur suggesto mendacio impetratum.

p *Opposita.* ab eo contra quem est impetratum.

q *Iuris.* scilicet scripti: vt quia dixit legem dicere intra duodecim dies posse appellari: quod non placet: b cum omnia iura sint in eius pectore: vt. ĩ. de testamen. l. omnium. &. ĩ. vnde vi. l. memi nerint. & quia multi sunt circa eum semper iurisperiti. dic ergo iuris consuetudinarij, cum ius aliud scriptum, aliud non scriptũ: vt instit. de iur. na. gen. & ciui. §. constat. Dicebat [c] enim cõsuetudinem esse terræ suæ quod intra. xij. dies poterat appellari. &

*nẽ. & repu* *tauit singu* *lare ẽ eis in* *c. cũ sit R* *mana. ex* *tra de ap* *pella.*

dic iure,

BIU Cujas

dic iure. i. qualitate facti. dicebat enim se intra. x. dies appellasse: cū postea appellasset. & sic ponit ius. ff. de iureiu. l. fi. §. sin autē.

a *In facti.* scilicet narratione: quia dicebat se appellasse, cum non esset verum.

b *Tacendi.* quia dicebat se appellasse, & in veritate appellauerat, sed non exprimebat super qua causa: cū talis erat, super qua nō poterat appellari, quæ sunt multæ: vt. j. quorum appella. non re. per totum. & maxime in. l. fina. Item exemplum est. ff. de euict. l. si rem. ij. §. vlti. & de adopt. l. si paterfamil. §. fin. & de in ius voc. sed si hac. §. patronum.

c *Pro tenore.* contempto rescripto.

d *Debere.* quatuor modis itelligitur hoc. Primo, vt pronunciet se iudicem non esse, secundum P. Secundo, quòd sit aliàs ordinarius partium dictus de legatus secundum H. Tertio, quòd consenserint partes in delegatū, non in hoc quod per mendacium est impetratū. Quarto, quia delegatus non cognoscit, sed alius qui erat ordinarius partium. & secundum hos modos quatuor non cognoscit ex vi rescripti de principali negocio: sed quia vel partes consenserunt, vel quia aliàs erat ordinarius: vel nullo modo, vt in primo. Quinto secundum Azo. ex vi rescripti sequendo veritatem tacitam, non mendacium expressum cognoscit de toto negotio secundum decretales: vt extra de rescrip. c. super literis.

*Iurisdictio quandoque causa dubitationis alicui petit.* e *Sententiam.* id est, feret sententiam, super hoc scilicet vtrum fuerit impetratum per mendaciū, an non secundum Placen. sic habet iurisdictionem, quàm aliàs non habet: vt & argu. ff. de iudi. si quis. j. & si quis in ius voc. l. pe. & de lib. causa ordinata. &. j. si aduer. rem iudi. l. si cum pater. Vel

*a Et bene, secundum Paul.hic.* dic a secundum Azo. quòd feret sententiam super causa principali: & illud quod erat per mendacium dictum, illi non proderit. Sed secundum hoc contrarium huic legi videtur. j. eod. l. & si legibus. nam videtur hic quòd mendax precator non prorsus careat impetratis: quia saltem iudicem habet ex hoc rescripto per mendacium impetrato. sed hic loquitur de eo, qui aliàs erat ordinarius partium. aliàs secus esset: vt ibi secundum Ir. Sed argumen. contra huic solutioni. ff. de offic. eius, cui man. est iur. l. & si prætor. non obstat: quia ibi tenuit delegatio: hic non. Vel intellige quòd hic dicit, cum partes consenserunt in delegatione iurisdictionis, sed in forma iudicandi non cōsenserunt, sed vnus impetrauit per mendacium. Vel dic datum à lege, id est, ordi-

*Iudex à lege datus dicitur ordinarius.* narium, non à principe datum. & sic ordina literam istam, pro tenore veritatis datum iudicem cognoscere debere: non datum pro deprecantis adfirmatione. Item cōtra. §. l. proxima. sed illa in rescriptis, hæc in priuilegiis. Vel ibi ea tacuit, quæ si dicta fuissent, nihilominus impetrasset, hic non: vt. ff. de vē. inspi. l. j. §. fina.

*Rescriptum per mendacium impetratum an valeat.* Vel distingue, vtrum fuit per errorem falsum dictum. Vel distingue si rescriptum fuerit impetratum per mendacium, aut ad obseruantiam iuris communis: & tunc valet quia pro tenore veritatis cognoscendum est: vt in. l. nostra. &. l. & si non cognitio. aut ad priuilegium, & tunc non valet. & sic potest intelligi. j. eo. l. & si legibus. &. ff. de na. resti. l. j. & de adop. l. si pater. in fi. cum l. seq. & est ratio, quia priuilegia impetrantur pro meritis: vt. ff. de re mili. non omnes. in fi. & infra de statu. & imagin. l. vltim. vnde si mentiatur, non est mirum si penitus careat impetratis: vt præalle. l. j. eo. & si legibus. sed rescripta ad obseruantiam iuris communis. vnde vt iustitia obseruetur, pro tenore veritatis cognoscendum est: vt in. l. nostra patet per omnes solutiones quòd ex vi rescripti de principali nunquam iudicabit. Vel dic ex vi rescripti esse pro veritatis tenore iudicandum, & non pro affirmatione deprecantis: vt infra eod. l. & si legibus. secundum Azo. & sic veritas tacita habetur pro expressa: vt. ff. de serui. l. si cui.

narratione mendacium reperiatur, siue in facti, a siue in tacendi b fraude: pro tenore c veritatis, non deprecantis affirmatione datum iudicē cognoscere debere, d & secundum hoc de causa cōuenit ferre sententiam. e Dat. Kalend. Decēb. Sirmij. CC. Conss.

*Vbi rescriptum dicitur falsum, recipianda est probatio super obiectu: aliàs punitur iudex: hoc dicit secundum vnum intellectum: vel non loquitur hic de falso proprie sumpto, sed de mendacio impetrantis: super quo iudex debet recipere probationem, hoc dicit secundum aliam lecturam. Bald.*

III. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Bassum. PP.

PVniri iubemus decem librarū auri multa iudices, f qui vetuerint precum argui falsitatem. Dat. Kalend. Octobr. Constantino. A. III. & Licinio Cæsa. III. Conss.

*Iudex executionis habet cognitionem obreptionis. Bald. Vel sic: Etiam vbi executio committitur, de veritate precum inquiritur: & si pronunciatur rescriptum non tenere, ordinarius causæ habebit decætero procedere in principali.*

IIII. Idem. A. ad Pompeianum cōsularem Campaniæ.

ET si non cognitio, g sed executio h mandatur, de veritate precum i inquiri oportet: vt si fraus k interuenerit, de omni l negotio cognoscatur. Dat. III. Idus Nouembr. Dalmatio & Zenophilo Conss.

*Mendacium necat priuilegium. hoc dicit secundum Bal. Vel sic: Priuilegium vel rescriptum in re vel causa fraudulento mēdacio impetratum, est nullum. & impetrās punitur. Salycetus.*

V. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. ad Senatum.

A *PVniri.*] CASVS. Quoddam rescriptum fuit impetratum à principe, quo iudicem delegauit dominum M. in causa quadam. vocatis partibus voluit procedere. arguebatur de mendacio. M. voluit illud sustinere. quæritur quid iuris? Dicitur quòd iudex qui vetuit probare tale mendacium, debet puniri in. x. lib. auri. Not. ex hac. l. secundum Bald. hic puniri, qui licitam & debitam probationē non admittit. &c.

f *Iudices.* non ergo timeant miseri prælati si veritatem sequantur, cum deo & papæ per hoc placeant: vt & infra, de ap. l. fina. in fi. vt enim quædam in sermone tacite excipiuntur aliàs: vt. ff. de serui. l. si cui. sic & hic veritas tacita pro expressa habetur, vt secū dum eam procedatur: vt. §. eod. l. ij. *Veritatis se elatores deo placent.*

ET *si non cognitio.*] CASVS. M. impetrauit rescriptum vt sententia quædam mādaretur executioni. cū autem ad iudicem peruenit cū rescripto suo, qui debebat istā facere executionem: dictū fuit ab aduersario fraudem interuenisse in impetratione, vt quia forte principi dixit latam fuisse sententiam, cum non esset. quæritur, quid iuris sit? Dicitur quòd iudex executionis debet diligenter inquirere de veritate precum istarum. & si inuenerit quòd M. fuerit in fraude versatus tunc de omni negotio cognoscat. Nota ex hac. l. secundum Cy. & Rapha. Fulgo. hic esse textum valde singularem, quòd si alicui committitur executio alicuius sententiæ, & re vera nulla vnquam sententia fuit lata, potest iste cognoscere de causa principali. Iason hic. Nota secūdō hic: videri textū forte in verbo, de omni negotio. pro opposi. Azo. cōtra Placē. de qua in. l. præscriptione. §. e. caue tamē secundū Iasonem hic: quia textus dicit impersonaliter, cognoscatur. vnde Placen. rndet. s. ab ordinario.

g *Et si non cognitio.* causæ principalis. Vel dic, executionis.

h *Sed executio.* cum hoc consistat in mixto imperio, mandari non potest: vt. ff. de iur. om. iudi. l. iubere. &. l. j. &. ff. de offic. eius cui mand. est iu. l. j. Sed respon. b princeps mandat, vt hic: c non alius. Vel hic mandauit c cognitionem executionis, id est, esset mandanda, vel non esset. sed ipsa missio non potest mandari. Vel hic d primum decretum, ibi secundum: vt. ff. de offi. eius cui man. est. iu. l. cognitio. in fi.

*b Istam tenet. Barto. hic.*

*c Ista est cōtra tex. Pa.*

i *Precum.* dixit reum damnatum: non dixit verum, vel tacuit.

k *Fraus.* puta dixit latam sententiam esse, cum adhuc non esset.

l *De omni.* puta de principali causa & tota. Sed à quo? Respō- dent ab ipso: vt quia dixit latam sententiam, & non erat. & de hoc dic vt extra de senten. & re iudi. c. decætero. Item contra. j. de execu. rei iu. l. si vt proponis. sed hic interuenit fraus: ibi non. vel ibi de nuncio: hic de iudice executore. Vel e hic de mendacio: ibi de facto principali cognoscat. ADDITIO. Vide de hac materia pulchram glo. in verbo, & si sciat. in. c. pasto- ralis. §. quia vero. extra de offi. deleg.

*d Ista est falsa, secundū Paul. hic.*

*e Cl. ista nō bene soluit: ideo dic me lius secūdū Paul. hic.*

ET *si legibus consentaneum.*] CASVS. M. impetrauit rescriptum, & per mendacium: neque tamen legibus contrarium, sed iuri consentaneum. quæritur, vtrum commodum aliquod inde debeat habere? Dicitur quòd non: sed carere debet commodo rescripti. & si nimia eius fraus inueniatur, iudex eum pro arbitrio suo punire poterit. Not. secundum Pau. de cast. & Ias. hic quòd ista lex loquitur in rescripto gratioso, in quo princeps concedit aliquam gratiam vel secundum vel præter ius: puta concedit feudum, vel concedit beneficium ecclesiasticum, vel concedit gratiam alicuius delicti. certe si supplicatio arguitur de falso, rescriptum redditur nullum: immo potest puniri de falso supplicans: quia. l. præsumitur quòd princeps concesserit gratiam propter supplicationem. & iste est verus intellectus huius. l. sed. l. præscriptione. §. eo. loquitur in rescripto ad obseruantiam iuris communis secundum Iason. hic.

*Pau. hic.*



BIU Cujas

a *Consentaneum.* scilicet aliàs: vt quia non lædat alium, & prosit petenti: vt. ſ. de pre. impe. of. l. reſcripta.

b *Mendax.* vt quia dixit ſe ſtrenuum militem, & multos latrones apprehendiſſe, & transfugas demonſtraſſe. ob talia enim cõſueuit crimina remittere imperator, vel aliqua priuilegia concedere: vt. ff. de re mili. l. non omnes. §. fi. at iſte in omnibus eſt mẽ titus.

c *Careat.* vt &. ï. tit. j. l. fina. &. ï. ſi nup. ex re. pe. l. j. &. ſ. de ſenatuſcõ. l. j. ſed certe immo videtur valere ſecundum veritatẽ: vt. ſ. eod. l. ij. quæ eſt contra ſol. vt ibi.

ET ſi legibus conſentaneum [a] ſacrum oraculum mẽdax [b] precator attulerit, careat [c] penitus impetratis: & ſi nimia mentientis inueniatur improbitas, etiam ſeueritati ſubiaceat iudicantis. Dat. VII. Idus Nouembr. Theodoſio. XII. & Valentiniano. II. AA. Conss.

*Reſcriptum contra ius conſtitutionis, vel contra publicam vtilitatem, non valet. Bald. Vel ſic: Reſcriptum contra publicam vtilitatem, tanquam iuri contrarium nullius eſt momenti. hoc dicit.*

VI. Imp. ANASTASIVS. A. Matroniano. PP.

OMnes cuiuſcunque maioris vel minoris adminiſtrationis vniuerſæ noſtræ reipublicæ iudices monemus, vt nullum reſcriptum, nullam pragmaticam ſanctionem, nullam ſacram adnotationẽ, [d] quæ generali [e] iuri vel vtilitati publicæ aduerſa eſſe videatur, in diſceptationem cuiuſlibet litigij patiantur proferri: ſed generales ſacras conſtitutiones modis omnibus non dubitent obſeruandas. Dat. Kalend. Iul. Conſtan.*

*TITVLVS XXIII.*

## DE DIVERSIS RESCRIptis, & pragmaticis ſanctionibus.

*Omnes.*] *CASVS.* Sæpe contingit quòd reſcriptũ eſt impetratum contra leges communes, & aliquãdo contra voluntatem principis. præcipit ideo imperator, quòd non recipiantur huiuſmodi reſcripta ab aliquibus iudicibus, immo quòd ab eis debeãt refutari: & præcipit ſimiliter iudicib⁹ quòd iſtas leges generales & communes ſequi debeant. Nota primo ex hac. l. quòd generalis conſtitutio eſt obſeruanda potius quàm reſcriptum. Nota ſecundo quòd reſcripta inutilia nó ſunt per iudicem cauſæ admittenda. & idem dic in aliis inſtrumentis inutilib⁹ quòd iudex non debet pati quòd rediganturin actis, ſecũd. Bal. hic.

d *Adnotationem.* quæ fit ipſo motu: vt. ſ. de legi. l. iiij.

e *Generali iuri.* vt. ſ. de preci. impe. offe. reſcripta. &. l. nec dãnoſa. & de ſacroſanct. eccle. l. iubemus nullam. &. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. ſi quis à principe. &. ï. de tranſac. l. cauſas. &. ï. de operi. publi. l. v. &. ſ. de legi. & conſtit. l. iij. & infra, de vec. l. omnium. Et diſtingue: quia ſi reſcriptum eſt contra ius dei vel euangeliorum, non valet: vt ff. de ar. l. nam magiſtratus. Diſtinguere tamen poteſt lex humana legem dei: vt illud, In ore duorum &c. nam diſtinguitur teſtamentum ab aliis: & eſt ratio: vt infra de fideicommiſ. l. fina. cum & Apoſtolus dicat: Eſtote ſubditi principi tanquam præcellenti, & ducibus ab eo miſsis. Si vero contra ius humanum: ſi contra ius naturale vel gentiũ, non valet: vt ſi petam, quòd res alterius mihi detur. nam dominia rerum ſunt de iure gentium: vt. ff. de iuſti. & iur. ex hoc. & tunc non valet, cum ſint immutabilia: vt inſtitu. de iur. na. §. penul. Fallit tamen in caſibus: vt. ï. de vin. re. fiſ. l. j. lib. x. &. ï. de quadri. præſcript. l. fin. & fallit ratione delictorum, vt per totum titu. de bon. dam. Item ratione publicæ vtilitatis: vt. ff. de reli. l. ſi quis ſepulchrum. circa princip. Si autem eſt contra ius ciuile, vt circa actiones, quæ ſunt de iure ciuili: vt. ff. de origi. iur. l. ij. §. omnium. ſi quidem vt prorſus tollantur, non valet: ſi vt differantur, valet: vt. ſ. de preci. impe. offe. l. quoties. Quid autem ſi dixerit imperator, non obſtante tali lege? Reſpondetur, valet: vt. ff. de leg. iij. l. ſi quis. in princip. & in authenti. de teſta. imperfect. §. pe. col. viij. Alij hoc non exigunt, ſed diſtinguunt, an ex certa ſcientia concedat, vel non: argu. ff. ſi quis cau. l. ſed & ſi quis. §. fi. Si autẽ eſt contra publicam vtilitatem, valet tunc demum ſi ſecunda iuſsio intercedat: non aliter, vt hic: & in authenti. de mand. princip. §. deinde competens. col. iij. & in authẽ. vt nulli iudic. §. & hoc vero iubemus. coll. ix. ſi vero per mẽdacium, valet. ſed ſecundum veritatem iudex datus debet procedere: vt. ſ. eod. l. ij. ſed P. dixit etiam tunc valere ſi modicam contineat læſionem. & hoc not. ff. de conſtitu. princip. l. j. in fin.

*Reſcriptũ cõtra ius an valeat.*

*Lex humana legẽ dei diſtinguere poteſt.*

*1. Pet. 2.*

## DE DIVERSIS RESCRIPTIS, ET pragmaticis ſanctionibus.

*Dixit. ſ. de reſcrip. contra ius elicitis: nunc generaliter de omnibus pragmaticis factis. Vel ſic: Dictum eſt. ſ. de reſcript. quæ ſunt contra ius; nunc audiamus de diuerſis ab his, id eſt contrariis, id eſt de his, quæ ſunt ſecundum ius. Vel ſic: Supra tractauit de reſcriptis in ſpecie: nunc ponit in genere. primo dicit de diuerſis, id eſt, de variis reſcriptis: ſicut & illa rubrica intelligitur, de diuerſis & temporalibus præſcriptionibus. in. ff. Azo.* Continuatio rubricæ.

*Reſcriptum communiter impetratum, præſumitur vtrique conceſſum. Bald. Vel ſic: Præiudicii paruitas, & rationis identitas facit quòd in reſponſione intelligatur repetita perſona, quæ in interrogatione præceſſit. hoc dicit ſecundum Barto. vel ſic: Reſcriptum in cauſa communi vni de ſupplicantibus directum, ad vtrumque porrigit ſuum effectum. Salyce.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Supero.

SI libellum [f] de cõmuni cauſa tu, fratérque tuus dediſtis: quamuis reſcriptum ad vnius perſonam directum ſit, vtrique tamen proſpectum [g] eſt. Dat. Id. Iul. Alexandro. A. II. & Marcello Conss.

*Reſcriptum eſt perpetuum, non autem eſt annale, niſi aliud tempus definiatur in reſcripto. & eſt not. tex. Bald. Vel ſic: Reſcripta de iuſtitia ſunt perpetua, niſi in eis apponatur certum tempus. hoc dicit. Paul. de caſt.*

II. Imp. CLAVDIVS. A. Epagatho.

FAlſo [h] † adſeueratur auctoritatem reſcriptorum deuoluto ſpacio anni obtinere firmitatem ſuam non oportere: cum ea, quæ ad ius [i] reſcribuntur, perennia [k] eſſe debeant, ſi modo tempus, in quo allegari vel audiri debent, non ſit

*Si libellum.* ] *CASVS.* M. vna cum fratre ſuo acceſsit ad impetratorẽ: & de quadam ſua communi cauſa, quam cum Titio habebant, obtulerunt libellum imperatori: & cum imperator deberet reſcribere, non fecit in reſcripto mentionem, niſi ſolum de M. voluit frater M. agere: obiiciebatur ei quòd non poſsit, quia reſcriptum non fecit de eo mentionem. quæritur, quid iuris ſit? Dicitur quòd bene poteſt agere, eo maxime quòd libellum ſimul obtulerunt, & eo quòd cauſa erat communis. Viuianus. Nota ex hoc text. ſecundum Iaſo. hic regulam quòd reſcriptum ambiguum debet intelligi ſecundum ſupplicationem. facit. l. ſi defẽſor. §. qui interrogatus. ff. de interro. act.

† *Contra. venerabilis. de iudi. in gl. & gl. in ca. ſi autem. extra de reſcri.*

f *Si libellum.* in quo continetur quòd princeps deleget iudicem in cauſa quam vult intentare contra quendam pro impetrando iudice.

g *Proſpectum eſt.* quia, quæ in præfationibus dicuntur &c. vt eſt. ff. de verb. obliga. l. Titia. §. idem reſpond. Item not. quòd beneficium ratione conſortis ad alium porrigitur: vt hic, &. ff. quemadmo. ſerui. amit. l. ſi communem. in princip. & ſi ſer. vin. loci. §. ſi fundus. & facit in authenti. vt li. ma. & aui. §. ad hoc. in fin. §. &. ï. ſi vnus ex pluribus appella. l. j. &. ij. & infra, ad exhiben. ſi res. Sed arg. contra. ff. de mino. l. quòd ſi minor. §. ſi ſeruus. &. ff. de condic. fur. l. vj.

*Falſo.*] *CASVS.* M. impetrauit reſcriptum quo vſus non eſt intra annum: poſt annum vult vti: conſuluit ſapientem ſuum, qui reſpondit ei quòd reſcriptum non valuit ex quo annus lapſus eſt poſt impetrationem. adiuit imperatorem volens aliud reſcriptum impetrare ſuper eadem cauſa. dicit ei imperator, nonne aliud reſcriptum habuiſti? reſpond. imperatori, domine ſic: ſed ſapiens meus dicit poſt annum non valere ex quo vſus non ſum. vade ad domum, & vtere reſcripto tuo: quia falſo perſuaſum eſt tibi: immo ſcias quòd huiuſmodi reſcripta perpetua ſunt. Viuianus.

h *Falſo.* aduerbium.

i *Ad ius.* id eſt, ad cauſam.

k *Perennia.* id eſt, ſine fine. ſic ponitur. ff. de flu. l. j. §. ij. & argu. ï. de pœ. l. ſeruus. Vel verius ſi ad agendum: tunc vſque ad. xxx. ann. vt. ï. de præſcript. xxx. ann. l. ſicut. ſi ad excipiendum, tunc perpetuo: vt. ff. de dol. excep. l. pure. §. fin. ſecus autem ſi ad faciendum: vt. ff. de nundinis. l. j. quæ eſt contra. & eſt ratio, quia priuilegium nundinarum decennio perit, vt ibi: quia in præiudicium vniuerſorum impetratur: ſed alia in præiudicium ſingularis perſonæ. Quid autem ſi conceſsit princeps alicui facere mo

lendinum

BIU Cujas

lendinum in flumine publico? nonne hæc concessio erit perpetua? Certe sic per hanc. l. cum indistincte loquatur. non ob. l. de nundinis. quia in speciali casu loquitur: nec debet trahi ad cõ sequentiam: vt. ff. de legi. & senatusc on. l. quod vero.

a *Comprehensum.* vt & arg. ff. de euic. si rem. j. §. fi.

*Ancim⁹.*] CASVS. SQui vult probare aliquid per rescriptũ, non debet exemplum probare ex publico, sed ipsum originale. idem est si hoc exemplificaui ad perennem rei memoriam. & hoc potest lex dicere. sic ergo authentica & originalia rescripta sunt iudici præsentanda, nõ autem exempla. Viuianus.

† *Hæc lex est canonizata. 25. q. 2. sancim⁹.*

b *Non exempla.* Arg. quòd p originalia est probandum: vt &. j. de eden. l. procurator. &. ff. de fid. instru. l. ij.

c *Insinuentur.* id est in iudicium ostendantur ad aliquam probationem faciẽdam. Vel insinuentur, id est, publicentur ad æternam rei memoriam ad fidẽ habendam. de publicatione loquitur. j. de testa. l. publicati. &. l. cõsulta.

d *Si qua beneficia psonalia.* Quid si non personalia? certe idem: quia quare aliud esse debeat, non video. ff. ad legẽ Aquil. l. illud.

e *Careant.* cõtra. ẽ. de no. Co. fa. §. penul. Sol. vt ibi.

*Sacrilegii.*] CASVS. Imperator cõcessit immunitatẽ domino M. vel aliquod aliud priuilegium. dicitur à quibusdã quòd dominus M. non est dignus talem habere immunitatem vel dignitatẽ. dicitur quòd qui tale aliquid dicit, incidit in crimen sacrilegij. nam instar sacrilegij est reputare aliquẽ indignum quem imperator approbauit. Nota primo ex hoc textu ibi, diuinis. quod rescriptũ imperatoris dicitur res diuina: quia est deo in terris: vt no. in. l. iubemus. ẽ. de sacrosanct. eccles. Nota secundo in verbo, dignitatibus. quòd imperator potest conferre dignitates alicui non habenti, & nobilitare quemcunque vult, secundum Bald. & Pau. de castro. hic.

* *Dat. V. Kal. Apri. Theod. A. VIII. Cos.*

f *Sacrilegii.* dic casum: vt. ff. de re iudi. l. quidam consulebat. & facit. j. de cri. sac. l. ij. &. ẽ. de sacrosanct. eccle. l. placet. & de prec. impe. offe. l. vniuersis.

*Sacri.*] CASVS. In rescriptis emanantibus ab imperatore fiebat subscriptio imperatoris: vt. ẽ. c. l. sancim⁹. crederet quis, quòd illa subscriptio posset fieri de quolibet liquore vel quolibet encausto. non est ita (dicit imperator,) sed debet scribi de quodam encausto, quod debet fieri de duobus piscibus, de murice & conchylio: qui debent comburi, & ex illo puluere fiet encaustum imperiale, & nisi de tali encausto fuerit facta subscriptio, non valet rescriptum. Diceret aliquis Romanus: Volo tali encausto scribere rationes meas & facere. dicit imperator, quòd non licet alicui habere nisi ipsi soli: & si aliquis hoc tentauerit, pœna capitali punietur. Viuianus.

comprehensum.[a] Dat. VII. Kalend. Nouẽbr. Antiochiano & Orphito Conss.

*Per originalia, non per exempla fit probatio rescriptorum. hoc dicit secũdum vnũ intellectum. istud est verum, nisi sint legitime exẽplata citatis citãdis. hoc dicit. Bal. vel sic: Originalia non exempla probant, vel sunt insinuanda. hoc dicit secundum vtranque lecturam in glossa positam. Saly.*

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A. Crispino præsidi prouinc. Phœnicæ.†

SAncimus, vt authentica ipsa atq; originalia rescripta, & nostra etiam manu subscripta, non exempla[b] eorum insinuentur.[c] Dat. Prid. Kalend. Apri. Annibaliano & Asclepiodoto Conss.

*Non valent rescripta sine die & consule. concord. 25. q. 2. siqua. vbi est hæc lex canonizata. hoc dicit. Bald. & Salyce.*

IIII. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Lysitanos.

SIqua beneficia personalia[d] sine die & consule fuerint deprehẽsa, auctoritate careãt.[e] Dat. VII. April. Probiano & Iuliano Conss.

*Contemptor auctoritatis imperialis vel pontificalis, pœna sacrilegii punitur. Hoc dicit Bald. Vel sic: Negare principẽ posse, est crimen quasi sacrilegij committere. Salycetus.*

V. Imppp. VALENTINIAN. THEODO. & ARCAD. AAA. ad Nicenum. PF. annonæ.

SAcrilegij[f] instar est, super quibuscunque administrationibus vel dignitatibus promulgandis diuinis obuiare beneficiis. Dat. Kalend. Feb. Mediolani, Arcadio. A. & Bautone Conss.*

*Rescripta & priuilegia imperialia debent scribi de imperiali encausto, & in mẽbranis, & debet esse subscriptio propria manu principis. si iste stylus omittatur, rescriptum & priuilegium est nullum. Bald. Vel sic: Rescripta debent esse scripta cum encausto cocti muricis, & in chartis siue mẽbranis: alias non valent. Et nemo priuatus tale encaustum habere potest sub pœna capitis, & bonorum amissione. Salyce. sed hodie non seruatur, vt in glos.*

VI. Imp. LEO. A. Hilariano magistro officiorum & patricio.

SAcri affatus,[g] quoscunque nostræ mãsuetudinis in quacunque parte paginarum scripserit auctoritas, non alio vultu[h] penitus aut colore, nisi purpurea tantummodo inscriptione lustrentur:[i] scilicet vt cocti muricis, & triti conchylij ardore signentur.[k] Eáque tantummodo fas sit proferri vel dici rescripta in quibuscunque iudiciis, quæ in chartis[l] siue mẽbranis[m] subnotatio nostrę subscriptionis impresserit.[n] Hanc autem sacri encausti confectionem nulli sit licitum aut concessum habere, aut quærere, aut à quocũq; sperare: eo videlicet, qui hoc aggressus fuerit tyrannico spiritu, post proscriptionem bonorum omnium capitali non immerito pœna plectendo. Dat. VI. Kalẽ. April. Iordane & Seuero. Conss.

*Non valent rescripta principis nisi apponatur clausula, si preces veritate nitantur. & puniuntur, qui rescripta dictant vel scribunt hac clausula non apposita. hoc dicit in prima parte. In secunda parte dicit, quòd pragmatica sanctio seu consistorialis determinatio non habet locum in causis singulorum. sed in causis arduis vniuersitatum vel corporum. hoc dicit. & est no. Bald.*

VII. Imp. ZENO. A. Sebastiano præfecto prætorio.

VNiuersa,† rescripta siue in personam[o] precantium, siue ad quemlibet iudicem manauerint, quanuis adnotatio,[p] vel quæuis pragmatica[q] sanctio nominetur: sub ea conditione, pferri prẽcipimus, si preces veritate nitantur. Nec aliquẽ fructum precator oraculi percipiat impetrati, licet in iudicio adferat veritatẽ, nisi quẽstio[r] fidei precum imperiali

g *Sacri affatus.* i. nostra rescripta. Et nota quædã referri hac. l. sine quibus nõ valet rescriptũ: quæ tamẽ hodie non seruantur.

h *Vultu.* i. aspectu.

i *Lustrentur.* id est, scribantur ex toto. vel verius lustrentur, id est, illuminentur vel cinnabrientur.

k *Signentur.* id est, illuminentur affatus. Est autẽ murex piscis, qui debet coqui: & cochylium est animal sine capite, quod debet comburi, & postea vtrunque teri, vt ex eo fiant signa in rescriptis. Accursius.

l *In chartis.* de bombyce.

m *Membranis.* de ouibus. & dicuntur membranæ, quia de mẽbris animaliũ eripiuntur. *Membranæ vnde dicãtur.*

n *Impresserit.* id est, scripserit.

*Niuersa.*] CASVS. Hac. l. tractatur, sub qua forma debeant impetrari rescripta: & dicit quòd Imperator debet scire fidem precum, vtrũ veritatem contineãt, vel nõ: & tũc debet rescriptũ cõcedi: neque valet rescriptum nisi illa clausula scilicet, si preces veritate nitantur, fuerit inserta. & si quæstor manũ apponat rescripto, debet diligenter inspicere si inuenerit ibi illam clausulã: quam si non inuenerit, debet tunc subtrahere rescriptum quasi nullum: quod si iudices susceperint, reprehensionem subibũt. & hoc faciunt curiales. Item in curia domini Imperatoris erant scriniarij & notarij: dicit illis Imperator, quòd non debet aliquis illorum illicite aliqua rescripta dictare vel scribere, nec recipiantur huiusmodi rescripta: & si contra fecerint, puniẽtur. Dicit in fine, quòd non vult facere pragmaticam aliquam sanctionem ad postulationem alicuius priuati, nisi fuerit ad postulationem alicuius ciuitatis, vt in fine dicit. Cætera omnia plana sunt vsque ad titu. de edendo. vide per te. Viuianus.

† *Hæc lex est canonizata. 25. q. 2. vniuersa.*

o *In personam.* vbi Imperator alloquitur ipsos precantes.

p *Adnotatio.* quæ sit spontaneo motu. *Adnotatio.*

q *Pragmatica.* id est, causa ventilata in auditorio. *Pragmatica.*

r *Quæstio fidei.* id est, inquisitio, id est, superior adiectio, si preces veritate nitantur: sed secundum cano. valet rescriptum, etiam si hæc verba non apponantur: quia tacite intelliguntur: vt extra de rescrip. c. ij. & ad hoc. ẽ. titu. j. l. & si non cognitio. Sed Pet. dixit etiam secũdum. l. si non inserantur, valere rescriptum.

quod

BIU Cujas

quod est contra.l.hãc. Item dixit, quòd si est inserta hæc clausula, præsumitur pro impetrante quòd verum dixerit. si autem non expresserit, tunc contra eum præsumitur. quæ distinctio non probatur lege.

*Quæstor est cãcellarius.*

a *Quæstor.* id est, cãcellarius hodie. Et no. quòd in fine rescripti debet esse subscriptio quæstoris qua cõtineatur inter quos, & ad quẽ iudicẽ, & per quã personã fuerint directa: vt in authẽ. vt diuinæ iussi. subscri. ha. glos. quæst. col. viij.

b *Sãctiones.* id est, rescripta, quæ dantur cõsilio procerum. Accur.

c *Schola.* id est, vniuersitas hominum.

d *Vt in his etiã veritatis.* id est, si preces veritate nitantur. debet enim hoc apponi secũdũ. l. licet Petrus dixerit cõtra: sed nõ bene.

*DE STATVIS & imaginibus.*

*Quia per rescripta cõcedebantur fieri imagines in suum vel alienum honorem, ideo de his ponit.*

*Statua & imago differunt.*

*Et est differẽtia inter statuã & imaginem: quia in statua nihil est, quod hominis effigiẽ nõ designet, sed in imagine sic: & est pictura. Vel sic: Dixit de principe: nũc de statuis & imaginibus, quæ ad eius reuerentiam pertinent.*

e *Si quis. Accepisse.* id est, fieri pmisisse.

f *Aeneas.* id est, de ære.

g *Extra.* id est, sine.

h *Imperiale.* id est, sine licẽtia principis. Ac.

i *Polluit.* id est, vituperauit.

k *Titulis.* videtur enim illicitè extorsisse, id est, accepisse dignitatẽ, quã modo perdit.

† *Nota ex hoc textu secundum Paul. de castro. hic, q adulari est species proditionis.*

l *Subiturum.* nam erit infamis.

m *Nec eos.* puta officiales.

n *Ignauiæ.* id est, per ignorantiam & socordiam.

o *Si quando. Adorationis.* quia nõ debet adorari ibi dominus imperator.

p *Probet.* s. iudex.

q *Præsentia.* i. propter suam præsentiam.

r *In nostræ. Iniuriã.* id est, quæ esset iniuria si hoc fieret.

s *Propulsari.* id est, pcul abiici & remoueri. & facit. j. l. proxi.

beneficio mõstretur inserta. Nã & vir magnificus quæstor, a & viri spectabiles magistri scriniorum, qui sine præfata adiectione qualecunq; diuinum responsum dictauerint, & iudices qui susceperint, reprehẽsionem subibunt. Et qui illicite dictata scribere ausi fuerint cuiuscunq; scrinij memoriales seu pragmaticarij vel adiutores primicerij, amissione singuli feriantur. ¶ Pragmaticas præterea sãctiones b nõ ad singulorum preces super priuatis negotiis proferri [præcipimus,] sed si quãdo corpus aut schola, c vel officium, vel curia, vel ciuitas, vel quincia, vel quædam vniuersitas hominum ob causam publicã fuderit preces, manare decernimus: vt in his d etiam veritatis quæstio reseruetur. Dat. X. Kalend. Ian. Constantinopo. post consulatum Basilisci. II. & Armatij.

*TITVLVS. XXIIII.*

## DE STATVIS ET imaginibus.

*Iudices non debent permittere erigi aliquas statuas sine principis licentia sub pœna hic statuta. Salyce.*

1. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Theodoro præfecto prætorio.

SI quis iudicũ accepisse e æneas, f vel argẽteas, vel marmoreas statuas extra g imperiale h beneficiũ in administratione posit' detegetur: emolumenta, quæ accepit in ea positus dignitate, quã polluit, i cum extortis titulis k vel præsumptis in quadruplũ fisco nostro inferat: simulque nouerit existimationis suæ pœnam se subiturum. l ¶ Nec eos m sane à periculo pudoris haberi volumus immunes, qui adulãdi studio, aut metu incõstantis ignauiæ n transire, quæ sunt interdicta, tentauerint. Dat. XII. Kal. Ian. Mediolani, Honorio. A. IIII. & Eutychiano Conss.

*Quando statuæ erigũtur in honorẽ principis, iudex loci debet adesse: nõ tamen statuam debet adorare. Saly.*

II. Impp. THEO. A. & VALENTINIAN. Cæs. Aetio præfecto prætorio.

SI quando nostræ statuæ vel imagines erigũtur, siue diebus (vt adsolet) festis, siue communibus: adsit iudex sine adorationis o ambitioso fastidio, vt ornamẽtum diei & loco & nostræ recordationi sua probet p acceſsisse præsentia. q Dat. III. Non. Maij, Theodo. A. XI. & Valẽtiniano Cæsare. Conss.

*Populares non debent cogi ad conferẽdum pro principum statuis. Saly.*

III. Iidem. A. & C. Florentio præfecto prætorio.

IN nostrę serenitatis imaginibus ac statuis erigẽdis priuatæ collationis iniuriam r propulsari s præcipimus, ne quid in eis suũ collator agnoscat. Dat. III. Non. April. Theodo. A. XVII. & Festo Conss.

*Sine principis licẽtia nõ potest erigi statua in honorẽ alicuius virtutũ præmia merẽtis: & nõ expẽsis populariũ. sed illius in cuius honorem erigitur, collocanda est. Saly.*

IIII. Iidem. A. & C. ad Nomum comitem & magistrum officiorum.

ET virtutum t prẽmia tribui merentibus conuenit, & aliorum honores aliis damnorũ occasionem fieri nõ oportet. u Idcirco quotiens vel iudicibus nostris, vel cuilibet alij statua fuerit à quocũque collegio seu officio, vel in hac sacratissima ciuitate, vel in prouinciis postulata, x nequaquam ex descriptione sumptus colligi patimur: sed eius, cuius ad honorem petitur, expẽsis propriis † statuam collocari præcipimus. Dat. V. Kalend. April. Theodosio. A. XVIII. & Albino Conss.

*TITVLVS. XXV.*

## DE HIS, QVI AD STATuas confugiunt.

*Qui confugerũt ad statuas principis, ab omni violentia debent esse tuti: si tamen sine iusta causa ibi confugerint, veniunt puniendi. Salycetus.*

I. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio præfecto prætorio.

QVi ad statuas, vel vitandi metus, vel creandæ inuidiæ y causa cõfugerint: si certas habuerint causas, quibus confugere ad imperatoria simulachra debuerit, iure ac legibus vindicentur. z Sin vero probati fuerint artibus a suis inuidiam inimicis creare voluisse: vltrix in eos sententia b proferatur. Dat. prid. Non. Iul. Constantinop. Honorio. N. P. & Euodio Conss.

*TITVLVS. XXVI.*

## DE OFFICIO PRAEFECti prætoriorum Orietis & Illyrici.

I. Imp. ALEXANDER. A. Theodoro.

IBellus c præfecto prætorio datus pro litis contestatione haberi non potest. d Dat. Prid. Kalend. Octob. Agricola & Clementino Conss.

t *ET virtutum.* Nota sic. ff. de iust. & iur. l. j. in princ. & j. de nupt. l. si libertam. & is. de episc. & cler. l. quoniã venerabilis. Ac.

u *Oportet.* vt si aliquis vellet facere statuam, non debet facere collectã inter amicos ad † *aliàs collaciendam* statuam. *lectionis.*

x *Postulata.* à principe vt mãdet iudici terræ, quòd permittat eã fieri.

*DE HIS, QVI ad statuas confugiunt.*

*Quia ad statuas (de quibus dictũ est) quidam cõfugiebãt homines, ideo ponit de confugientibus ad statuas. Azo.*

y *QVi ad statuas. Inuidiæ.* id est, blasphemię: aliàs, blasphemi creandi. dicebat enì se fugisse ad statuas: quia Titius volebat eum interficere, cum non esset verum. & hoc faciebat causa infamandi Titium.

z *Vindicẽtur.* nam punientur illi, qui volebant isti iniuriari, si ad aliquẽ actum processissent. nam aliàs sola cogitatione non punirentur, nisi in casibus: vt. ff. de pœ. l. cogitationis. & de hoc plene † *Clo. vide habes notatum supra, de episco. & cleri. l. si quis non dicam rapere.* & supra, de his, qui ad eccle. confu. l. præsenti. circa prin.

a *Artibus.* id est, maleficiis.

b *Sententia.* nam vinculis publicis mancipantur: vt. ff. de pœ. l. capitaliũ. §. ad statuas, & facit institu. de his, qui sunt sui vel alie. iur. §. fi.

*DE OFFICIO præfecti prætoriorum Orientis & Illy.*

*Dictum est supra, de principe, qui caput est omnium magistratuum: nũc audiamus de aliis magistratibus, qui sunt principis tãquam capitis mẽbra: vt infra, ad leg. Iul. maie. l. quisquis. ibi, Nam & ipsi sunt pars corporis nostri. Azo.*

c *Libellus.* supplicatorius.

d *Nõ potest.* licet fuerit rescriptum ad eum

*Nota, quòd*

BIU Cujas

libellum, & sic non parificantur in hoc principi: vt arg. ff. quando li. princi. da. l. j. & ij. secus in casu: vt. j. l. pxi.

† *Vide in hanc l. Alcia. lib. Paradoxorum 2. cap. 9.*

a *Formam.* aliàs, formam. & aliàs, normam. Et nota præfectũ facere legẽ, sicut princeps: sic nec ab eius sententia appellatur: vt. j. de sen. præfecto. præto. l. j.

b *Si quos iudices. His.* scilicet iudicibus.

c *Remotis.* sic episcopus degradatur si est inutilis. & ad hoc. ff. de hæret. & Ma. l. quicũque. &. j. de ser. fugi. l. mancipia. &. ff. de suspec. tu. l. hæ enim. §. fi. &. ff. de custo. re. l. carceri.

† *Cõcor. glo. l. ante fi. in c. dilecti filii. de renũ. & facit. c. intimastis. de appel. cõ cor. etiã ca. cũ ad monasterium. sunc. gl. sup verbo, negligens, extra de statu mo na. vbi abbas si sit negligens, remoueri debet à dignitate.*

d *Subactis.* alias, subiectis.

e *De ordinario iudice.* delinquente.

f *Ab eo.* scilicet ordinario.

## *DE OFFICIO præfecti prætorio Africæ.*

g *Quas gratias.* Nota quædam bona verba circa prin. & non legũntur istæ duæ leges.

h *Vltimũ.* Nota hic, quòd vocat se imperator vltimum seruũ mi nimum: sic papa dicit in rescriptis, Seruꝰ seruorum dei.

i *Exoramus.* s. deum.

k *Reipublicæ.* i. quando nos scribemus etiã præfectis: etiam huic videamur scribere inter alios.

† *Scietiam.*

l *Quam.* scilicet sedẽ.

m *Ab ea.* scilicet sede.

n *Annexa.* vt. j. eo. §. hoc etiam. simile verbũ. j. l. proxi. §. ad hoc iubemus. Accursius.

*Nota, quòd præfectus prætorio potest facere legem generalem: & in hoc dicit glos. quòd æquiparatur principi. Saly.*

II. Idem. A. Restituto.

FOrmã[a] † à præfecto prætorio datam, etsi generalis sit, [&] minime legibus vel constitutionibus contraria: si nihil postea ex auctoritate mea innouatum est, seruari æquũ est. Dat. Idib. Auguſt. Seuero & Quintiano Conss.

*Nota, quòd propter valetudinẽ, vel negligentiam, furtum vel barataviam, iudices possunt remoueri ab officio. Saly.*

III. Imppp. VALENTINIA. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano præfecto prætorio.

SI quos iudices vel propter aduersam, vel longam corporis valetudinem, vel propter negligentiam, † aut furtum, vel simile aliquod vitiũ sublimitas tua inutiles esse repererit: his[b] ab administratione remotis, [c] & in vicẽ eorum aliis subrogatis, furibusque pœnis legitimis subactis, [d] ad nostræ mãsuetudinis sententiam † non crimina, sed vindicta referatur. Dat. V. Id. Decemb. Cap. Arcad. & Bautone. Conss.

*De iniuria vel iniustitia iudicis præfecto subditi cognoscit ipse præfectus. Saly.*

IIII. Iidem. AA. Addeo comiti & magistro vtriusque militiæ.

DE ordinario iudice [e] semper illustris est cognitio præfecturæ: licet militari viro ab eo[f] facta fuerit iniuria. Dat. prid. Kalen. Ianuar. Constantinop. Theodosio. A. III. & Habundantio Conss.

V. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEO. AAA. Anthemio præfecto prætorio.

SI qui post hac velut indebitis onerib⁹ grauati, ad preces crediderint conuolandum, siue de nauicularijs rationibus, siue trãsuectionibus: rescripta quæ de omnibus his atque huiusmodi ordinationibus emitti contigerit, ad sedem sublimitatis tuæ rescribãtur. Dat. Idib. Decemb. Stilicone. II. & Anthemio Conss.

## *TITVLVS XXVII.*

## DE OFFICIO PRAEFECTI PRAETORIO Africæ, & de omni eiusdem diœceseos statu.

I In nomine domini nostri Iesu Christi, imperator Cæsar Flauius IVSTINIANVS, Alemanicus, Gotthicus, Germanicus, Francicus, Anticus, Alanicus, Vuandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus, Archelao præfecto prætorio. Africæ.

QVas gratias, [g] aut quas laudes domino deo nostro Iesu Christo exhibere debeamus, nec mens nostra potest concipere, nec lingua proferre. Multas, quidẽ & antea à deo meruimus largitates, & innumerabilia circa nos eiusdẽ beneficia cõfitemur, ℞ quibus nihil dignum nos egisse cognoscimus: præ omnibus tamẽ hoc, quod nũc omnipotẽs deus per nos pro sua laude & pro suo nomine demõstrare dignat⁹ est, excedit omnia mirabilia opera, quæ in seculo cõtigerũt vt Africa per nos tam breui tẽpore reciperet libertatẽ, antea nonaginta quinq; annos à Vuandalis captiuata, qui animarũ fuerant simul hostes & corporum. nam animas quidẽ diuersa tormẽta atq; supplicia nõ ferentes, rebaptizando ad suam perfidiam transferebant: corpora vero liberis natalibus clara, iugo barbarico durissime subiugabãt. Ipsas quoq; dei sacrosanctas ecclesias suis perfidiis maculabãt: aliquas vero ex eis stabula fecerunt. Vidimus venerabiles viros, qui abscisis radicit⁹ linguis pœnas suas miserabiliter loquebãtur. Alij vero post diuersa tormẽta per diuersas dispersi prouincias, vitam in exilio peregerunt. ℞ Quo ergo sermone, aut quibus operibus dignas deo gratias agere valeam⁹, qui per me vltimũ[h] seruum suum, ecclesiæ suæ iniurias vindicare dignatus est, & tantarum prouinciarũ populos à iugo seruitutis eripere? quod beneficiũ dei antecessores nostri non meruerunt: quibus nõ solum Africã liberare nõ licuit, sed & ipsam Romã viderunt ab eisdẽ Vuãdalis captam, & omnia imperialia ornamẽta in Africam exinde translata. Nunc vero deus per suã misericordiam nõ solũ Africã & omnes eius prouincias nobis tradidit, sed & ipsa imperialia ornamẽta, quæ capta Roma fuerãt ablata, nobis restituit. Ergo post tanta beneficia, quæ nobis diuinitas contulit, hoc de domini dei nostri misericordia postulamus, vt prouincias, quas nobis restituere dignatus est, firmas & illæsas custodiat: & faciat nos eas secũdum voluntatem suam ac placitum gubernare, vt vniuersa Africa sentiat omnipotẽtis dei misericordiã, & cognoscant eius habitatores à quàm durissima captiuitate & iugo barbarico liberati, in quanta libertate sub felicissimo nostro imperio degere meruerũt. ℞ Hoc etiam deprecãtes exoramus[i] sanctę & gloriosæ semper virginis & dei genitricis Mariæ precibus, vt quicquid minus est reipublicæ nostræ, per nos vltimos seruos suos restituat in suo nomine deus, & dignos nos faciat seruitium eius adimplere. ℞ Deo itaq; auxiliante pro felicitate reipublicæ[k] nostræ per hanc diuinã legem sancimus, vt omnis Africa quã nobis deus præstitit, per ipsius misericordiam optimũ susciṗiat ordinẽ, & propriam habeat præfecturã: vt sicut Oriens atq; Illyricũ, ita & Africa, prætoriana maxima potestate specialiter à nostra clementia decoretur. cuius sedẽ iubem⁹ esse Carthaginẽ: & in præfatione publicarum chartarũ præfecturis aliis eius nomẽ adiungi: quam[l] nunc tuã excellẽtiam gubernare decernimus: & ab ea[m] auxiliante deo septẽ prouinciæ cũ suis iudicibus disponãtur, quarum Tingi, & quæ proconsularis antea vocabatur, Carthago, & Byzantium, ac Tripolis rectores habeant cõsulares. reliquæ vero, id est, Numidia, & Mauritania, & Sardinia à præsidib⁹ cũ dei auxilio gubernẽtur. Et in officio quidẽ tuę magnitudinis, necnõ pro tẽpore viri magnifici præfecti prætorio Africæ trecẽtos nonagĩta ex viros per diuersa scrinia & officia militare decernimus. In officiis vero cõsulariũ ac prędum quinquaginta homines per singula officia esse sancimus. Quæ vero emolumẽta siue magnificẽtia tua, siue cõsulares, & præsides, & quod vnusquisq; ex officio eorũ de publico consequi debeat, notitia subter annexa[n] declarat. ℞ Optamus ergo vt omnes iudices nostri secũdũ voluntatem

BIU Cujas

† Concor.c. cū olim.iūcta glos.sup verbo, cōcessimus.extra de consue. vbi recitātur hæc verba.

luntatem & timorē dei & nostram electionē† atque ordinationē sic suas administrationes gubernare studeant, vt nullus eorum, aut cupiditati sit deditus, aut violētias aliquas vel ipse inferat, vel iudicib⁹, aut officiis eorū, aut quibuscunq; aliis collatoribus inferre permittat. Licet enim per omnes prouincias nostras (deo iuuante) festinemus vt illęsos habeant collatores: maxime tamē tributariis diœceseos Africanę cōsulimus, qui post tantorum tēporum captiuitatē meruerunt (deo iuuante) per nos lumē libertatis aspicere. ℣ Ergo iubemus omnes violentias & omnē auāritiam cessare, & iustitiam atque veritatē circa omnes nostros tributarios reseruari. Sic enim & deus placatur: & ipsi possunt celerius sicut collatores alij nostrę reipublicæ releuari atq; florere. ℣ Sportulas etiā ab officio tā viri magnifici præfecti prætorio Africani, quàm reliquorū iudicum sic exigi iubemus, quo modo in nostris legib⁹ est dispositū, & ab omni republica nostra custoditur: vt nullus audeat quocunq; tēpore vel quocunq; modo earum excedere quantitatem. Hoc etiā præsenti sanctione credimus ordinādum, vt nō multa dispēdia pro cōpletione chartarū, vel codicillorum, vel in nostro laterculo, vel in scriniis præfecti prætorio per Africam iudices sustinere videātur: quia si ipsi dispēdiis læsi nō fuerint, nullam habebunt necessitatē eiusdē nostræ Africæ tributarios prægrauandi. ℣ Iubemus ergo vt iudices diœceseos Africanæ tam ciuiles, quàm militares in nostro laterculo pro codicillorū atq; chartularum promotionis suæ cōsuetudinib⁹ nihil, vltra sex solidos prębeant: at vero in scrinio prefectorū nō vltra duodecim solidos cogantur inferre. quē modum si quis excesserit, ipse quidē iudex triginta librarū auri dispēdio subiacebit: officiū vero eius nō solum simile dispendium, sed & capitale periculū sustinebit. Nam si aliquis ex quacunq; parte ausus fuerit iussiones nostras excedere, & nō festinauerit cum dei timore eas seruare: non solum dignitatis aut substantiæ periculum sustinebit, sed etiā vltimo supplicio subiacebit.

Et est notitia deo auxiliante.

Pro annonis & capitu pro tēpore P P. per totā Africam auri libras centum. Pro annonis Cōsulariū auri libras. xx. Pro ānonis Cācellariorū auri libras. vii. Itē officiis eius ita. In scrinio primo hominibus decē pro annonis. xviii. pro capi. sol. xii. Fiunt sol. cxlviii. Itē Numerario, ꝑ annonis, sol. v. & pro capitu sol. iiii. Fiunt sol. xlvi. Secundo pro ann. iii. annuos sol. v. & pro cap. vii. cap. sol. v. & pro cap. ii. cap. sol. iiii. Fiūt sol. xvi. iii. verò &. iv. ad ann. l. ann. sol. v. & ad cap. l. cap. sol. iiii. Fiūt xxiiii. Reliquis. iii. ad ann. l. an. sol. v. & ad cap. l. cap. sol. iiii. Fiunt solidi. xxviii. In scrinio secundo, vt suprà scriptū est. In scrinio tertio, vt suprà scriptū est. In scrinio quarto, vt suprà scriptū est. In scrinio primi scrinij, quod est subadiuuæ hominib⁹. x. ann. xiiii. cap. xii. Fiunt solidi. cxvi. s. Ita primi scrinio pro ann. iii. ann. sol. v. & pro capitu. ii. cap. sol. iiii. Fiūt solidi. xxiii. Secūdo pro an. ii. ann. solidi, vt suprà scriptum est, & pro cap. capit. sol. vt suprà scriptū est. & fiunt solidi. xvi. Tertio & quarto pro ann. i. annona, solidorum vt suprà scriptū est, & pro capitu. i. capit. solidorū, vt suprà scriptum est. Fiūt solidi. xxiii. Reliquis hominibus. vi. ad an. i. annona solidi. v. & pro capitu. capit. solidi. iiii. Fiunt solidi. lviii. In scrinio cōmentariensis hominibus. xii. ann. xvii. capit. iiii. Fiunt solidi. cliii. Primo cōmentariēsi ann. iii. sol. v. pro. cap. ii. capit. sol. iiii. Fiunt solidi. xxiii. Sequentes homines. iii. ad ann. ii. ann. sol. v. pro capi. ii. cap. sol. iiii. Fiūt solidi. xlviii. Reliqui homines viii. ad ann. i. an. sol. v. & cap. i. cap. sol. iiii. Fiūt solid. xxvii. In scrinio ab actis hominib⁹. x. ann. xiiii. cap. xii. so. cxviii. Ita primo ann. iii. ꝑ ann. i. sol. vi. cap. ii. ca. sol. iiii. Fiūt soli. xxiii. Secūdo & tertio ad ann. ii. ann. sol. v. & ad cap. ii. cap. solid. iiii. Fiūt soli. xxxii. Reliquis. xvii. ad ann. i. sol. v. ad cap. i. cap. sol. viii. Fiunt solid. lxiiii. In scrinio libellorū hominibus. vii. ann. vi. cap. vi. Fiūt solidi. v. ꝑ capit. ii. cap. sol. iiii. Fiunt sol. xvi. Secūdo. ii. pro ann. sol. v. pro capitu. i. sol. iiii. Fiūt solid. xii. Reliquis hominibus. iiii. ad ann. i. ann. sol. v. & ad cap. i. sol. iiii. Fiūt solid. xxxvi. In schola exceptorū hominibus. lx. ann. lxxiiii. cap. lxii. solid. Dcxviii. Ita primo & secundo anno. iii. pro ann. sol. v. & ad cap. cap. sol. iiii. Fiūt solidi. xlvi. Aliis hominib⁹. vi. ad ann. ii. an. sol. v. ad cap. i. cap. sol. iiii. Fiūt sol. cxvi. Reliquis hominibus. x. ad ann. i. ann. sol. v. & ad cap. i. cap. sol. iiii. Fiunt soli. cxv. Reliquis. hominibus. xliiii. ad ann. i. sol. v. & ad cap. soli. iiii. Fiūt solidi. cccl xxxvi. ℣ In schola singulariū hominib⁹. l. ann. iii. ca. i. sol. cccclxxiii. Ita. i. ann. ii. ann. sol. v. cap. i. cap. sol. iii. Fiūt sol. xxxiiii. Secundo, tertio & quarto ad ann. v. ann. sol. v. & ad cap. i. ca. sol. iiii. Fiūt sol. xxxiiii. s. ℣ Reliquis. xlvi. ad ann. i. sol. v. & cap. i. cap. sol. iiii. Fiunt solid. ccccxviii. In schola mittēdariorū hominib⁹. l. an. lii. s. ca. l. sol. ccccxlii. Ita. primo anno. ii. ann. sol. v. & ad cap. i. cap. soli. iiii. Fiunt solidi. xiiii. Secundo, tertio & quarto ad ann. i. ann. sol. v. & ad cap. i. cap. sol. iiii. Fiunt solidi. xxxiiii. s. Reliquis hominibus. xlvi. ad ann. i. ann. sol. v. & ad cap. i. cap. solid. iiii. Fiunt solid. ccc xxiiii. ℣ In schola cursorum hominibus. xxx. ann. xxii. s. cap. xxx. solid. ccxxxii. Ita. primo anno, ann. sol. v. cap. i. cap. sol. iiii. Fiūt sol. xvii. Secundo, tertio & quarto ad ann. is. ann. sol. v. & ad cap. i. cap. sol. iiii. Fiūt so. xxxiiii. s. Reliquis hominibus. xxvi. ad ann. i. ann. sol. v. & ad cap. i. cap. sol. iiii. Fiunt solidi. ccxxxiiii. In schola nomēculatorum, hominibus. xxii. ann. sol. v. cap. xii. sol. iiii. Fiunt solidi. cxv. Ita. primo anno. ann. sol. v. cap. is. cap. solidos. iiii. Fiunt sol. xvi. Reliquis hominibus. xi. ad ann. i. ann. sol. v. & ad cap. i. cap. sol. iiii. Fiūt sol. xcviiii. ℣ In schola stratorum hominibus. vi. ann. vii. cap. vi. sol. lviiii. Ita. Primo anno. ann. sol. v. cap. i. cap. sol. iiii. Fiūt solidi. xiiii. Reliquis hominibus. v. ad ann. i. ann. sol. v. & ad cap. i. cap. sol. iiii. Fiūt solid. xlv. ℣ In schola*prætorianorum*hominibus decē ann. xii. cap. xi. sol. xcvii. Ita. Primo anno, pro ann. ii. sol. v. pro cap. sol. iiii. Fiunt sol. xvi. Reliquis hominibus. viiii. ad ann. i. ꝑ ann. sol. v. cap. i. pro cap. sol. iiii. Fiunt solid. lxxi. In schola draconariorū hominibus. x. ann. xi. cap. x. s. sol. ccvi. Ita. Primo anno, pro ann. sol. xiiii. cap. i. pro cap. i. sol. iiii. Fiunt soli. xvi. Reliquis hominibus. viiii. ad ann. i. pro ann. sol. v. cap. i. ꝑ cap. sol. iiii. Fiunt soli. lxxx. In scrinio operū hominibus. xx. ann. xxiiii. ca. xxi. sol. ccxxiiii. Ita.

Primo

BIU Cujas

Primo ann. III. ℔ an. sol. V. cap. II. ℔ ca. sol. VIII. Fiunt sol. XXIIII. Reliquis hominibus. III. ad ann. II. ℔ ann. sol. V. & ad cap. I. ℔ ca. so. IIII. Fiũt sol. LXII. Reliquis aliis hominib⁹. VI. ad ann. I. ℔ ann. sol. V. & ad cap. I. pro cap. sol. IIII. Fiũt soli. XC. In scrinio arcæ, hominib⁹. XX. ann. XXVIII. cap. XXI. sol. CCXXIIII. Ita. Primo ann. III. pro ann. sol. V. cap. II. pro cap. sol. IIII. Fiũt soli. XXIII. Reliquis hominibus. IIII. ad ann. II. pro an. so. V. & ad cap. I. pro cap. sol. IIII. Fiũt soli. XLII. Reliquis aliis hominibus. VI. ad ann. II. sol. V. & ad cap. I. ℔ cap. so. IIII. Fiũt sol. LXVIII. Reliquis aliis hominib⁹. C X. ad ann. I. ℔ ann. sol. V. & ad ca. I. pro cap. so. IIII. Fiũt sol. XC. ℣ In schola chartulariorũ hominib⁹. L. ann. LVIII. ca. II. ℔ ca. sol. IIII. Fiũt sol. XXIIII. Ita, Primo anno. III. pro ann. sol. V. cap. II. ℔ cap. sol. IIII. Fiũt sol. XXIII. Reliquis hominibus. III. ad ann. II. ℔ ann. sol. V. & ad cap. I. ℔ ca. sol. IIII. Fiunt sol. XLVIII. Reliquis aliis hominibus. VI. ad ann. I. pro ann. sol. V. & ad cap. I. pro cap. sol. IIII. Fiũt sol. XLVIIII. Reliquis hominibus. XL. ad ann. I. pro ann. sol. V. & ad cap. I. pro cap. sol. IIII. Fiũt solidi. CCCLX. Fiunt homines. CCCXCVI. anno. CCCCXCVIIII. sol. II. CCCCXC. ca. CCCCXX. Fiunt sol. IIII. LXXIII. III. DCLXXXII. Itẽ pro ann. & cap. *censualiũ* sol. CCCCXLVIII. Officiorum eius solidi. CLX. *pẽ.* medi hominibus. V. ann. XLVIII. cap. XVIII. sol. CCCCXVIII. Ita, Primo anno pro ann. XV. cap. V. sol. V. Secũdo pro ann. X. cap. V. solid. LXX. Reliquis hominibus. III. ad ann. VIII. & ad cap. II. sol. CL. ℣ Grammaticis hominibus. II. ad ann. X. & ad cap. II. ad so. LXX. sortitas.* ℣ Oratorib⁹ hominib⁹. II. ad an. X. ca. V. ad so. LXX.

Hæc igitur, quæ pro dispẽdiis, ciuilibus iudicibus Africæ, eorũq; officiis. I. tã scriniariis amplissimæ eius præfecturæ, quàm cohortalibus, per hanc diuinã cõstitutionem statuimus, tua magnitudo cognoscẽs ex Kal. Septembr. futuræ tertiædecimæ indictionis, effectui mancipari, obseruariq; procuret, atque edictis publicis omnibus innotescat. His scilicet, qui ordinati fuerint à tua sublimitate, secundum præsentem diuinam cõstitutionem, firmitatem sui status in perpetuo habituris. Nã deo iuuante de militaribus iudicibus, & de officiis eorum, & de alio nostro exercitu per aliam sanctionem statuemus.

II. Idem. A. Belisario magistro militum per Orientem.

IN nomine domini [a] nostri Iesu Christi ad omnia consilia, omnesq; actus semper [per deũ] progredimur. Per ipsum enim iura imperij suscepim⁹. Per ipsum pacẽ cũ Persis in æternũ cõfirmauimus. Per ipsum acerbissimos hostes, & fortissimos tyrãnos deiecimus. Per ipsum multas difficultates superauim⁹. Per ipsum & Africã defendere, & sub nostrũ imperiũ redigere nobis concessum est. Per ipsum quoque, vt nostro moderamine recte gubernetur, & firme custodiatur, cõfidimus. Vnde iam per eius gratiã etiã ciuiliũ administrationũ iudices & officia singulis Africanis prouinciis cõstituimus: attribuẽtes quidẽ emolumentũ, quod vnusquisq; percipere debeat. Ad eius igitur prouidentiã etiamnum animũ nostrũ referẽtes, & armatas militias, & duces militũ ordinare disponimus. ℣ Sancimus itaq; vt dux militũ Tripolitanæ prouinciæ in Leptimagnẽsi ciuitate sedes interim habeat. Dux vero Byzacenæ ℔ uinciæ & in Capsa & altera Lepte ciuitatib⁹ interim sedeat. Dux vero Numidiæ ℔ uinciæ in Cõstantinensi ciuitate sedes interim [b] habeat. Dux autẽ Mauritaniæ prouinciæ in Cæsariensi ciuitate interim sedeat. ℣ Iubemus etiã vt in traiectu, qui est cõtra Hispaniã, qui Septa dicitur: quãtos prouideri tua magnitudo, de militibus vnà cũ tribuno suo homine prudẽte, & deuotionem seruante reipublicæ nostræ per omnia cõstituas: qui possint & ipsum traiectum semper seruare, & omnia quæcũq; in partibus Hispaniæ vel Galliæ siue Frãcorũ agũtur, viro spectabili duci denunciare, vt ipse tuæ magnitudini referat. In quo traiectu etiã dromones, [c] quãtos prouideris, ordinari facias. ℣ In Sardinia autẽ iubemus ducẽ ordinari: & eum iuxta mõtes vbi Barbaricæ gẽtes videtur sedere, habẽtẽ milites ℔ custodia locorũ, quãtos & ibi tua magnitudo prouiderit. Et omnes diligenter pro cõmissis suæ custodiæ prouinciis inuigilẽt, & ab omni hostiũ incursione subiectos nostros tueantur illęsos: & festinẽt die nocteq; dei inuocãdo auxilium, & diligenter laborãdo, vsque ad illos fines prouincias Africanas extẽdere, vbi ante inuasionẽ Vuandalorũ & Maurorum respublica Romana fines habuerat, & vbi custodes antiqui seruabant: sicut ex clausuris & burgis ostenditur. maxime [d] autẽ ciuitates, quæ prope clausuras [e] & fines antea tenebantur, cũ essent sub Romano imperio cõstitutæ: auxiliante diuina misericordia cũ hostes per partes expellũtur, festinẽt cõprehẽdere, atq; munire: & in illis locis duces, & milites per partes accedãt, vbi antea fines & clausuræ ℔ uinciarum erant, quãdo integræ Africanæ seruabantur sub Romano ĩperio ℔ uinciæ: quod deo annuẽte (cuius auxilio nobis restitutæ sunt) speramus cito nostris prouenire tẽporibus: vt & in securitate & pace prouinciæ cũ antiquis finibus integrę seruẽtur, & vigiliis ac laboribus deuotissimorũ militũ, & cura spectabiliũ pro tẽpore ducũ custodiãtur illæsæ: quoniã ita cõuenit, vt semper custodes fines ℔ uinciæ seruẽt: ne detur hostibus licẽtia incurrẽdi aut deuastãdi loca, quæ nostri subiecti possidẽt. ℣ Quãtos autẽ milites, siue pedites, siue equites, per vnũquẽq; limitẽ collocari oportet, ad custodiẽdas ℔ uincias & ciuitates, tua magnitudo, prout cõsiderauerit, ordinet, & nobis referat: vt si prẽuiderimus sufficiẽtẽ esse ordinationẽ, cõfirmem⁹ eã: [f] sin autẽ perspexerim⁹ & aliquid amplius fieri, vt eã augmẽtemus. Quid autẽ dux stipendiorũ nomine pro se suisq; hominibus, & quid eius officiũ cõsequetur: hoc in subdita declaratur notitia. Sicut ergo prædictũ est, interim nunc duces ac milites secũdum nostrã dispositionẽ in locis seu ciuitatibus, in quibus iussimus, sedeant, donec deo auxiliãte nobis ac reipublicę nostræ ℔ labores nostros in illis locis cõstitui possint, in quibus vniuscuiusq; prouinciæ antiquus limes cõstitutus erat, quãdo florẽte Romana republica memoratæ ℔ uincię integrę tenebãtur. ℣ Pro limitaneis vero ordinãdis necessariũ nobis esse videtur, vt extra Comitatẽses milites, qui per castra sunt, milites limitanei cõstituãtur, qui possint & castra & ciuitates limitis defẽdere, & terras colere: & vt alij

[a] *IN nomine domini.* Nota, In nomine domini incipiendũ: vt & in auth. de armis. in princip. col. vj. & in authẽ. de quæsto. in prin. col. vj.

[b] *Interim.* expone vt j. ea. l. §. sicut ergo prędictum.

[c] *Dromones.* i. naues.

[d] *Maxime.* aduerbiũ.

[e] *Clausuras.* id est, imperij limina.

[f] *Eam.* ordinationẽ. de prouinciis. sic. ff. de mu. & honori. l. vt gradatim.

BIU Cujas

a *Labores suos.* sic. ĩ. de offi. magi. offi. l. nemo.
b *Ausus fuerit.* id est, vsurpauerit.
c *Reducti.* s. erunt.
d *Fuerit.* id est, sit.
e *Docuerit.* scilicet tua magnitudo.
f *Castella.* sicut papa potest de vno episcopatu facere duos sic & imperator potest de duabus ciuitatibus facere vnam & econtra: vt in authen. vt iudi. sine quoquo suffra. §. nulli quoque. col. ij.
g *Anexa.* ꝫ. proxima. l.
h *Percipiant.* quidam finiunt hãc legem hic. quidam habent plus, scilicet quantum quilibet dux cum suis hominibus capiat. & sic est notitia de qua suprà, fecit mentionem.

vt alij prouinciales vidētes eos A per partes, ad illa loca se cōferant. Et exemplū fecimus vni' numeri limitaneorū: vt secundum exemplum, quod nos misimus, per castra & loca, quæ prouiderit tua magnitudo, eos ad similitudinem nostri exempli ordinet: sic tamen, vt si inueneris de prouinciis idonea corpora, aut de illis, quos antea milites habebant, limitaneorum constituas numero in vnoquoque limite: vt si aliqua forsitan commotio fuerit, possint ipsi limitanei sine Comitatēsibus militibus vnà cū ducibus suis adB iuuare loca, vbi dispositi fuerint, non longe limitem exeūntes, nec ipsi limitanei, nec duces eorum: vt nullum etiam dispēdiū à ducibus vel ducianis prædicti limitanei sustineant, nec aliquas sibi consuetudines de eorum stipendiis per fraudem ad suum lucrum conuertant. Hæc autem non solum in limitaneos volumus obseruari, sed etiam in Comitatenses milites: & vnumquenque ducem & tribunos eorundem militū iubemus, vt semper milites ad exercitationem armorū teneant, & non concedant eos diuagari, vt siquādo necessitas cōtigerit, possint inimicis resistere: & nullū audeant duces aut tribuni cōmeatalem de ipsis dimittere: ne dū sibi lucrū studēt cōficere, incustoC ditas nostras relinquāt prouincias. Nam si vsurpauerint memorati duces, vel officia eorum, seu tribuni, commeatalem de militibus relinquere, aut aliquod lucrum de eorum emolumentis sibi acquirere: hoc non solum in quadruplum iubemus publico rependere, sed etiam dignitate eos priuari. Magis enim debent & duces & tribuni supra deputata sibi emolumenta secundum labores suos [a] de nostra largitate remunerationem sperare, & non de commeatis militū aut de eorum stipendiis lucrum sibi acquirere: quoniam ideo ordinati sunt milites, vt per ipsos prouinciæ vindicētur: præcipue cum sufficienter & ipsis ducibus & eorum officiis emolumenta præstiti mus, & semper prouidimus vnumquenque secundum labores suos ad meliores gradus & ad maiores dignitates perducere. ℣ Postquam vero deo placuerit, & per tuam magnitudinem limes omnis in antiquum statum peruenerit, & bene ordinatus fuerit: tunc vbicūD que necessitas emerserit, viri spectabiles duces inuicem sibi quando vsus exegerit, auxilium præbeant: vt prouinciæ seu limites, eorum vigiliis & laboribus (deo iuuante) illæsi custodiantur. Sicut autem iubemus audaces & feroces contra inimicos iudices ac milites nostros esse: sic volumus eos mites & benevolos circa collatores nostros existere, & nullum dānum nullámque læsionem in eos efficere. Sin autem quisquam de militibus ausus fuerit [b] quancunque læsionem tributariis nostris inferre: periculo viri spectabilis ducis seu tribuni & principis digna vindicta afficiatur, vt indemnes tributarij nostri custodiantur. Si vero pro quibusdam causis interpellatio apud nostros iudices facta fuerit: iubemus non amplius sportularum nomine, quā nostris legibus definitum est, executores accipere, pœnam eisdē legibus infertam ex transgressione formidātes. Cum autem deo annuente Africanę nostræ prouinciæ per tuam magnitudinem secundū nostrā dispositionē ordinatæ, & limites in antiquum statū reducti, [c] & omnis Africa sic detēta fuerit [d] sicut erat. Cum ergo hæc omnia (deo iuuante) prędente tua magnitudine disposita & perfecta fuerint, & per labores tuos antiquos fines oīs Africa receperit, & docuerit [e] nos de omni ordinatione totius Africanę diœceseos, id est, quāti & qui milites in quib⁹ locis vel ciuitatibus cōstituti sunt, & quāti limitanei, & in quib⁹ locis & militiis collocati sunt: tunc iubemus tuā magnitudinē ad nostrā clemētiā remeare. ℣ Interea vero si aliquas ciuitates seu castella [f] per limites cōstituta prouiderit tua magnitudo nimiæ esse magnitudinis, & propter hoc nō posse bene custodiri: ad talē modū ea construi dispo nat, vt possint per paucos bene seruari. Cum autem magnitudo tua omnibus dispositis ad nos remeare iussa fuerit: tunc duces vniuscuiusque limitis quotiēs pro componēdis ciuitatitibus aut castris, & pro stipēdiis suis, aut ꝓ annonis aliquod opus habuerint, celerius ad virū magnificū præfectū per Africā significēt: vt ipse, quæ necessaria fuerint, festinet facere, ne aliqua ꝓtractio prouinciis noceat. Ea vero, quę ipse fecerit, vel quæ adhuc necessario procurāda sunt postea, & memoratus vir magnificus præfect⁹ prætorio Africæ, & viri spectabiles duces, & de aliis omnibus, quæ ibi agūtur, frequēter ad nos referāt, vt benefacta cōfirmemus, & quę oportunius debēt fieri, ex nostra dispositione peragātur. Hoc etiā decernimus vt iudices, qui ordinādi sunt per Africanos limites, nihil amC pliùs in sacratissimo palatio cuilibet personæ, aut dignitati, vel in prætorio per Africā præfecturæ & magisteriæ potestati præbeant, nisi quantū subter annexa. [g] declarat notitia. Nā si quis amplius, quàm in subdita notitia taxatū est, vsurpauerit seu acceperit, triginta libras auri multæ dependat nomine, cū quo & periculo indignationis nostræ serenitatis subiacebit: nulla alia qualibet persona aut dignitate aut officio accipiēte, aliquid ab eis, præter illos quorū nomina in subiecta notitia cōtinentur. Adhoc iubemus vt (deo iuuāte) vnusquisq; dux seu eorū officia, secūdū, quod notitia subter annexa cōtinet, emoluměta sua ex tributis Africanæ prouinciæ ex Kalendis Septēbris instātis felicissimæ tertiæ decimæ indictionis percipiāt. ††[h] Et hæc notitia, deo volēte, debet delegari Ducibus, & eorū officiis in Africa cōstitutis pro anD nonis & capitu per singulos annos præbendis. Clarissimo viro duci Tripolitanæ prouinciæ & hominibus eius singulis sol. v. cap. CLVIIII. singulis caput. sol. DCCLXXXIII. Adsessori ducis, & officio ac hominib⁹ ei⁹. XL. an. XCVI. s. singulis ānis. cap. sol. VI. Simul fiūt pro an. & cap. solidi. DCLXXIV. Diuidūtur sic. Adsessori in ann. VIII. cap. IIII. Primicerio in ann. VIII. cap. II. Ducenariis. III. ad ann. VI. solidi. fiūt an. capitis fiūt capitū. cap. Centenariis. VI. ann. V. sunt. Fiūt ann. IV. & ad cap. I. fiūt an. XVI. & ad cap. III. fiūt cap. VIII. Circitoribus. VIIII. semis. Aliis. XI. ad an. I. s. fiūt. an. XIIII. fūt. & ad cap. III. fiūt cap. XI. Itē viro clarissimo duci Bizacenæ ꝓuinciæ & hominib⁹ eius ann. CXC. singulis in ann. sol. V. capit. CLVIII. singulis cap. sol. VV. Simul fiūt pro ann. cap. solidi. DCLXX. oēs. Diuidūtur sic. Adsessori

BIU Cujas

a DE OFFICIO præfecti vrbi.
*Supra visum est de imperatore, qui est summus, itē de præfectis prætorio, qui inter alios maiorē dignitatē habēt. Nunc ergo restat videre de inferioribus. Et dicit Odof. quòd Papa ad similitudinē huius præfecti vrbis, cū exit Romā, relinquit ibi vnū cardinalē, qui vices eius gerit in Roma. & de hoc qualiter debet dimittere habetis vnū text. multum venustū, & elegantē. hoc est optimo, & pulcherrimo sermone dictatū in. c. fundamēta. extra de elec. lib. 6. Fulg.*

Studentibus.

b *Redundasset.* id est, si totū cōmitteremus præfecto annonę.

c *Præfecturæ.* ſ. vrbis.

d *Lateat.* quin ipse habeat.

e *Potestates.* præfectꝰ vrbis, & præfectus annonæ, vt eo. titu. l. iiij.

f *Potestas.* id est, præfectus vrbis: vt infrà, l. iij.

g *Exerat.* i. habeat.

h *Nomine.* vocat enī præfectus vt ipse. Et

sessori in ann. VII. cap. IV. Primicerio in an. V. capit. II. Numerario in ann. VI. capit. III. Ducenario. IV. ad ann. III. fiūt cap. III. Cētenariis VI. ad an.* an. XV. & cap. I. fiunt. cap. VII. Circitoribus. VIIII. ad ann.* fiunt ann. XIII. & ad cap. III. fiunt capit. VII. Circitoribus. VIIII. ad an. II. fiunt. XVIII. & ad capi. fiūt an.* XIII.* cap. VIIII. semis. Aliis XI. ad ann. III.* fiūt ann. XIII. s. & ad capit. XI. ℣ Itē viro clarissimo duci Numidię prouincię, & hominibus eius. ann. CXC. singu. an. fol. VIIII. capit. CLVIII. singulis cap. fol. VIIII. Simul fiūt pro ann. & capit. fol. CCCLI. XXXIIII. Adsessori ducis & officio eius, hominibus XL. an & cap. fol. V. capi. XLVIIII. singuli capit. fol. V. capit. XLVII. II. singulis cap. fol. III. Simul fiūt ℔ an. & cap. fol. CLXIIII. s. Diuiduntur sic. Adsessori in an. XIII. cap. VI. Primicerio * ann. capit. III. Numerario in annum. IIII. * Fiunt ad ann. XVI. & ad capit. V. Centenariis ad ann. II. s. Fiunt duodecim. & ad cap. capita. VI. Biarchis VIII. Circitoribꝰ VIIII. ad ann. II. fiunt an. CXXVII. & ad cap. III. fiunt cap. VIII. semis. Aliis XI. ad ann. II. fiunt ann. XVI. sunt XV. & ad capit. III. fiunt capit. XI. ℣ Item viro clarissimo duci Mauritaniæ prouinciæ & hominibus eius ann. CXC. singulis ann. solidi. V. capit. solidi. CC. CLX. XXXV. Adsessori ducis & officio eius hominibus. XL. ann. XCVI. s.* III. s. fiunt simul pro ann. & cap. fol. DCLXX. III. s. Diuidūtur sic. Adsessori in an. VIIII. capit. IV. Primicerio in an. V. cap. I. Numerario in an. cap. III. Ducenariis. III. ad an. III. s. fiunt ann.* & cap. III. fiunt capit. II.* Centenariis VIIII. ad ann. VV. & ad caput III. fiunt capita V. Biarchis VIII. Circitoribus ad ann. VIII. fiunt ann. XVIII. & ad cap. III. fiunt cap. III. fiūt cap. XI. Itē viro clarissimo duci Sardiniæ insulę, & hominibus eius an. CXC. singulis an. solidi CCLXXXII. Adsessori ducis, & officio eius hominibus XL. ann. XCVI. s. singulis an. fol.* cap. XLVIII. singulis capi. fol. VIIII. Simul fiūt ℔ an. & ca. CL. CLXXXVI. Diuiduntur sic. Adsessori ann. VIIII. & cap. III. Primicerio in ann. II. cap. III. Numerario in annū cap. III. Ducenariis IIII. an. III. sunt ann. XVI. & cap. III. sunt. & capit. VIIII. Circitoribus VIIII. ann. III. Fiunt ann. XXVIII. & cap. III. fiunt cap. VIIII. Circitoribus VIIII. ann. III. fiunt an. IIII. cap. VIIII. semis. Aliis XI. ad ann. XVI. sunt. & ad cap. III. fiūt cap. XI. NOTITIA cōsuetudinū quas in sacro laterculo, & in prætorio amplissimæ præfecturæ per Africam, & in officio magistri militum, pro tempore dux præbere debet vniuscuiusque limitis, sic. In sacro laterculo sol. VI. ℣ In officio magisteriæ militum potestatis pro insinuandis administrationis suæ diuinis nostræ serenitatis adfatibus

A solid. XII. ℣ In officio amplissimæ præfecturæ per Africam pro insinuandis eiusdem chartis, solid. XII. Gloria itaque tua, quæ per hanc pragmaticam sanctionem nostra statuit æternitas, effectui ea mancipari obseruarique præcipiat. Emissa lex Idibus Aprilibus CP. DN. Iustiniano.

*Lectori.*

*Hanc notitiam integram, censuráque doctissimorum virorum, quatenus licuit, restitutam ex tribus vetustis exemplaribus. reposuimus, quæ dictionem Percipiant, geminis crucibus notatam statim sequitur ad titulum vsque sequentem procurrentem, nempe De officio præfecti vrbi. cuius loco legebatur hactenus in omnibus exemplaribus, (quotquot extent) impressis sequens notitia misere lacera, manca, ac mutila, quod innuere videtur glossema, Percipiant. quam quidem notitiam denuo hic, vt diligentiæ nostræ partim fidem tibi faceremus,* B *partim ne glossema otiosum esset, suppingere non piguit. Vale, & nostris fruere laboribus.*

Et hæc notitia, deo volente, debet delegari iudicibus, & eorum officiis in Africa constitutis pro annonis, & capitu per singulos annos præbendis. Item viro clarissimo duci Tripolitanæ prouinciæ, & hominibus eius anno* nonagesimo singula annona solidos quinque cap. centum quinquaginta nouē singuli ca. solidos ducētos octogintaduos: adsessori ducis, & officio ac hominibꝰ eius quadraginta annis nonaginta & septē. Item viro clarissimo duci Byzacenæ † & hominibus eius similiter. Itē viro clarissimo duci Numidiæ & hominibus eius similiter. Item viro clarissimo duci Mauritanię prouincię, & hominibus eiꝰ similiter. Item duci Sardiniæ, & hominibus eius similiter. Item notitia consuetudinū, quas in sacro laterculo, & in prætorio amplissimæ præfecturæ per Africam, & in officio magistri militum pro tempore dux præbere solet vniuscuiusq; limitis sic: In sacro laterculo sex solidos. in officiis magisteriæ militū potestatis pro insinuandis diuinis administrationibus, seu diuinę serenitatis affatibus, solidos duodecim pro officio amplissimæ præfecturæ per Africam pro insinuā dis eius chartis solidos duodecim. ℣ Gloria itaq; tua, quæ per hāc pragmaticā sanctionē nostrā statuūtur, æternitatis effectui mācipari obseruariq; prēcipiat.

† *Alias, Cæsenæ.*

*TITVLVS. XXVIII.*

## DE OFFICIO PRAEFECTI VRBI.a

*Nota quòd licet specialis officialis constituatur super annona vel abundantia, vel super damnis datis: non propterea tollitur iurisdictio quā potestas habet super his ratione vniuersalis iurisdictionis. cum ista concordant tex. & glo. in l. fi. infrà, de iurisdi. om. iudi. Salycetus. Cura annonæ pertinet ad præfectum vrbi, licet super ea constitutus sit specialis præfectus. hoc intendit etiam pro casus positione. Fulgos.*

C

D

1. Impp. VALENTINIANVS & VALENS. AA. Volusiano præfecto prætorio.

Studentibus nobis statum vrbis, & annonariam rationem aliquando firmare: in animum subiit, eiusdem annonæ curam non omnibus deferri potestatibus. ℣ Et ne præfectura vrbis abrogatum sibi aliquid putaret, si totum ad officiū annonarium redundasset: b eidē præfecturę c sollicitudinis necessitatem mandamus: sed non ita vt lateat d officiū annonarię præfecturę, sed vt ambę potestates, e inquātum sibi negotij est, tueantur ciuilem annonam, sitq; societas muneris: ita, vt inferior gradus meritū superioris agnoscat: atq; ita superior potestas f se exerat, g vt sciat ex ipso nomine h quid præfecto debeatur annonæ.

*Præfectus*

BIU Cujas

no.hic duo,quòd inferior subsit superiori:vt infra, de offic.re. prouinciæ.l. potioris. Et, quòd nomini est deseruiendum: vt infra, de defen. ciui. l. defensores.ij.&.s.de episco.& cleri.l.decernim⁹.in fi.

a *Quod promulgatis.* hæc lex non legitur.

b *Sanctionibus.* quas non habemus: quæ dicebant,quod sequitur. & facit.ff.eo.l.j.§.cum vrbem.

c *Tua.* loquitur præfecto vrbis.

d *Obseruet.*s.hoc.

e *Aduocãdas.*corá se: quia in eis non habet iurisdictionem.

f *Præfectura.* Nõ legitur.

g *Vsurpat.*not. ℞ incipientibus aliquẽ librum,qui rogãt scholares,vt eos audiãt sine præiudicio aliorum.

h *Omnia.Genera.*vt pistorũ vel similium.hæc non legitur.

† *aliàs, & melius, Imppp.Valens Gratia.& Valenti.*

i *Primicerius. Personarum.*id est,aliarum suscipiat curam.

k *Locum.*sic.ff. de mune.& hono.l.vt gradatim. & infra, de aduo. diuer.iudici.l.petitionem. Sed argu. contra in authen. de mona.§. penulti.col.j.

*DE OFFICIO Magistri militum.*

*Hic titulus nõ legitur: nec sequẽs de offi. quæsto. nec sequens de offic. magistri officiorũ. nisi in.l. nemo. vbi not. simile supra,de offic.præfec.præto. Africæ.l.2.§. & semper. & infra,de proxi. sacro. scri.l. vnicuique. lib. 12. Et.l.vlti.super illo verb. subrogetur, potest notari pro præbenda vacante.*

l *Eos.* præcipimus. Esubaudi, eos subiacere sententiis ciuilium iudicũ super quolibet negotio, qui militãt vltra statutos,scilicet milites in officio magisteriæ potestatis per Orientem.

m *Qui.* No.quòd qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati.

n *Sententiis.* subaudi, iubemus.

o *Ciuilium.* repete,pa rituris.

p *Milites.* per Illyricum.

q *Consistunt.* scilicet primo, sed omnia in suo statu remaneant:id est, militent in suis locis,ne expensæ &c.

*Præfectus vrbis homines in prouinciis cõmorantes ad se aduocare non potest, nisi ex duabus causis hic expressis.hoc intẽdit. Et videte text. & ista est illa lex, qua determinauit Iacob. de Are. quod iudex potest suos subditos citare extra suum territorium existentes. de quo audiuistis in clemen. pastoralis.extra de senten. & re iudi. Barto. sumit ex hac.l.quod non debet procedi ad inquisitionem,nisi fama præcedat. Quo modo autem colligitur? certè multũ extraneè. hoc modo hic dicit posse euocari homines à prouinciis, quando sunt obnoxii.quo modo autem sunt obnoxii? certe quia de eis mala fama præcedebat &c. Raphael Fulgosius.*

II. Iidem. A A. ad Peliũ præfect.vrbi.

QVod ℞ mulgatis a sanctionibus b tua c synceritas rescriptũ esse non nescit, etiam ex præcepto nostro cõpetenter obseruet: d nec quasdã personas de prouincia existimet aduocandas, e nisi tantummodo suos officiales, & homines populares huius almæ vrbis seditioni obnoxios.

*Præfectus vrbis præest cunctis officialibus,& potestatibus.Salycetus.*

III. Imppp. VALENTINIA. VALENS.& GRATIANVS.† A A A.ad Rufinum.

PRæfectura f vrbis cunctis, quæ intra vrbem sunt, antecellat dignitatibus & potestatibus, tãtum ex omni parte deriuatis, quantum sine omni iniuria ac detrimento honoris alieni vsurpat. g Dat. VI. Kalẽ. Iul. Valente.A. V. & Valentiniano Iun.Conss.

*Vniuersi ciues,& collegia præfecto sunt subdita.hoc dicit.Salycetus.*

IIII. Imppp. VALENTINIANVS.THEO.& ARCA. AAA. Seuerino comiti sacrarum largitionũ.

OMnia corporatorum genera h quæ in cõstantinopolitana ciuitate versantur, vniuersoq; ciues ac populares, præfecturæ vrbanę regi moderamine cognoscas.

*Officium primicerii durat biennio: quo finito siue tempore, siue morte, siue alia ratione, sequens in ordine matriculæ locum eius debet obtinere.Salycetus.*

V. Imp. THEODO.A.Constantino præfec.præto.

PRimicerius adiutor tuæ sedis officij per biẽniũ, quod in eodem gradu ex cõsuetudine priscæ ordinationis meruit, curam iusuper personarum, i vsurpatione omni atque ambitione cessante, suscipiat: hoc etiam adiecto, vt si quis ex memorato ordine vel conditionis humanæ fine præuentus, vel alia quacunque ratione militiæ gradum propriæ amisisse mõstrabitur: solitæ ambitionis iniuria vacante, locum k is, qui A iuxta matriculæ veritatem sequitur, obtineat.

f *Præfecturam.* vrbis.

f *Procrastinatione.*loquitur magistro militum.

t *Omnia.* repete, destinare.

u *Cvm propitia.* hic incipit.l.cũ propitia.

*TITVLVS XXIX.*

DE OFFICIO MAGIstri militum.

*Magister militũ, & comes per hoc edictum nullam habeat iurisdictionem in prouinciales:& præfectus vrbis nullam habeat iurisdictionem in milites.hoc intẽdit etiam pro casus expositione. simile: nam potestas nullam habet iurisdictionem in stipendiarios: & capitaneus nullam habeant iurisdictionem in ciues,nec forenses.*

I. Imppp. VALENTINIANVS. GRATIAN. & THEODO.AAA.ad Eugenium P.P.

VIri illustres comites & magistri peditũ, & equitum,in prouinciales nullam penitus habeant potestatem, nec amplissima præfectura in militares viros.

B *Per hanc legem dicitur communiter, quod potestas potest cognoscere de causis criminalibus officialium suorum. Si ergo aliquis miles collateralis,vel aliquis ex iudicibus potestatis aliquod delictum commiserit:potestas eos debet punire.Fulgos.*

II. Impp. HONORIVS & THEOD.AA.ad Hypatium magistrum militum.

APparitores per Orientem statutos officij tui ad aliud iudiciũ trahi minimè oportebit. Sciat igitur illustris magnificentia tua,sub te,siue ciuiliter,siue criminaliter appetantur,eos litigare debere.

*Ex hac.l.nota.quod illi qui sunt in matricula vltra numerum statutum,non gaudeant priuilegiis eorum,in quorũ matricula sunt. Leges sequentes nihil habent.& videte text.tantũmodo. Veniamus ad lecturam ordinariam &c.*

III. Imp. ZENO.A.Sebastiano præfecto prætorio.

EOs, l qui m vltra statutos in officio magisteriæ per Orientem potestatis militant, ciuilium quoque iudicum sentẽtiis n super quolibet negotio subiacere præcipimus: ipsis quinetiam statutis in tributariis collationibus ciuilium o quoque iudicum dispositionibus proculdubio parituris. C

IIII. Imp. ANASTASIVS.A. Ioan.magistro militum per Illyricum.

MIlites p de locis,in quibus consistunt,ad alia loca sine speciali nostræ serenitatis auctoritate nullatenus transferri præcipimus:ne eorum expensę in locis,in quibus cõsistunt, q minuantur. Sed si forte quędã vrgẽs,& necessaria causa emerserit,vtilitati ac securitati publicæ tam amplissimam prętorianam præfecturam, r quàm tuam sedẽ sine vlla procrastinatione f ℞spicere protinus† oportet,& suggestiones † aliàs, ad nostras aures destinare,indicãtes tam loca de quibus milites transferẽdi sunt, quàm ea ad quæ peruenire eos oportet, nominaq́ fortissimorũ numerorum in quibus iidẽ milites referuntur,necnon quantitatem annonarũ,& ante omnia t causam, ob quam iidem milites transferendi sunt: vt post talem suggestionem à nostra auctoritate cõpetentia procedant. D

nitus.

V. Imp. IVSTINIANVS.A.Zetæ viro illustri magistro militum per Armeniam & Pontum Polemoniacum,& cæteras gentes.

CVm propitia u diuinitate Romanũ nobis sit delatum imperium:sollicita cura, cauta diligentia pertractantes perspeximus oportere etiam partibus Armeniæ,& Ponto Polemoniaco, & gentibus proprium magistrum militum per hanc legem cõstituere: tuamq́ue magnitudinẽ, quæ nobis ex ante gestis optimè commendata est,idoneam ad talem fore dignitatem cõfidentes eligimus:certasq́ue prouincias, id est, magnam Armeniam, quæ interior dicebatur: & gẽtes,† Anzitenam videlicet, Acilisenam, Hobordenam,Sophenam, & primam & secundam Armeniam,&

† *Legẽdum ex mendo. in hũc modum: gentes. Anzitenã videlicet Asilisenã, Balabitenã, Ophenam, & Iophenam, & primã &*

BIU Cujas

niam,& Pontum Polemoniacũ tuæ curæ cũ suis ducibus commisimus, comite Armeniæ penitus sublato: cunctósq; subdimus numeros, non modo quos in præsenti nouos cõstituimus, sed etiam de præsentalibus & Oriẽtalibus, & aliis agminibus segregatos: nõ tamẽ eorũ quãtitatẽ agminum minuentes: sed quia [a] plures eis addidimus sine reipublicæ grauamine, & sine augmẽto sumptuum, aliquãtos subtraximus: ita tamen, vt post hãc subtractionẽ ampliores remanserint, quàm vsq; ad nostra felicia fuerant tempora.

*TITVLVS XXX.*

## DE OFFICIO QVAESTORIS. [b]

1. Imp. THEODOSIVS.A. Sallustio quæstori.

TOtius minoris laterculi [c] curã scias ad tuæ sublimitatis sollicitudinem ptinere: ita vt tuo arbitratu, & scrinio memoriæ totius minoris laterculi, dignitates, hoc est præfecturæ, omnes tribunatus, & præposituræ castrorum, [d] iuxta consuetudinem priscã clementiæ meæ auctoritate deinceps mittantur. Dat. VI. Kalend. Maij Cõstãtinop. Castino & Victore Cõss.

II. Idem A. Helioni comiti & magistro officiorum.

OMnes minoris laterculi dignitates, quæ sub cura quidem ac sollicitudine viri illustris quæstoris esse antea videbãtur, postea vero vel vniuersæ vel mediæ ad magistrorum militum potestatẽ dispositionémque trãsierant: placuit nũc clementiæ meæ, vetusti temporis more reuocato, ad prisca deinceps iura reuocare. [e] Dat. III. Kalend. Maij, suprascriptis Conss.

III. Imp. ANASTASIVS A. Eusebio magistro officiorum.

OFficia [f] & cõditiones quæ pertinent ad viros deuotos in sacro scrinio memoriæ militantes, [g] nemini liceat sub quacunque occasione sine vlla diuinæ subscriptionis liberalitate peragere: [h] eo quicunque in hoc fuerit postea facinore conuictus, publicatione bonorũ suorum multando: officio quoque rectoris prouinciæ in qua non allegato super gerenda sollicitudine sacro rescripto, aliquis ausus fuerit eandem curam sibimet vsurpare, trium librarum auri dispendio feriendo. Dat. Kalend. Mar. Cõstantinop. Anastasio. A. & Rufino Conss.

*TITVLVS XXXI.*

## DE OFFICIO MAGISTRI officiorum.

1. Imp. CONSTANTINVS.A. ad Agentes in rebus.

PRiuilegiis dudum scholæ vestræ indultis, & integris reseruatis, ad ducenariam, centenariam, & biarchiam nemo suffragio, [i] sed labore vnusquisque perueniat: principatum vero adipiscatur matricula decurrente: ita vt ad curas agendas, & cursum illi exeant, quos ordo militię vocat, & eius laborum adiutor. [k] Præterea [l] in quo totius scholæ status, & magistri securitas cõstituta est, idoneus probitate morũ ac bonis artibus præditus, nostris per magistrum obtutibus offeratur, vt nostro ordinetur arbitrio.

II. Imppp. VALENTINIANVS. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Patricium magistrum officiorum.

NEmo agentium in rebus ordinem militiæ atque stipendia præuertat, etiam si nostri numinis per obreptionem detulerit indultum, [m] ac si quis formã admisi [n] istiusmodi docebitur obtulisse, in locum ex quo indecenter emerserat, reuertatur: vt is gradu cæteros antecedat, †quem stipẽdia meliora, †vel labor prolixior fecerit anteire. PP. Hadrumeti.

III. Impp. THEOD. & VALENTI. AA. Pleitio comiti & magistro officiorum.

SCholarium nostrorũ deuotio probata à nostris parentibus, circa maximæ serenitatis nostræ affectionẽ enituit. vnde quicquid ad fouẽda seruandáq; eorũ priuilegia postulatur, statim credidimus admittendum. Ideoque suggestionem tui culminis approbantes, viris spectabilibus comitibus, scholarũ verberandi degradandíve senatores [o] & ducenarios, licẽtiã denegamus. Ea nãq; quę tali cõmotione digna sunt, ad tuæ sublimitatis volumus referri notitiam.

IIII. Iidem. AA. Nomo magistro officiorum.

CVræ tui perpetui culminis credimus iniungendum, vt super omni limite sub tua iurisdictione cõstituto, quẽadmodũ se militũ numerus habeat, castrorúmq; ac clausurarũ cura ꝓcedat, quotãnis significare nobis ꝓpria suggestione ꝓcuret. Dat. II. Id. Septẽbr. Cõstãtinop. Maximo. II. & Paterio Conss.

V. Impp. IVSTINVS †& IVSTINIANVS. AA. Tatiano magistro officiorum.

IVbemus eum ad militiam deuotissimorum scholarium decætero peruenire, qui nostrũ meruit iudicium: nec licere pro tempore tui culminis administrationem habenti, sine huiusmodi probatoria aliquem inter eosdem viros deuotos scholares suis referre præceptionibus: sed sciat is qui sine sacro rescripto ad eandẽ peruenire militiã ausus fuerit: non solum ea se priuari, verumetiã pœnæ viginti librarũ auri subiici. Illud etiam obseruari decætero volumus, vt si quis locus statúsve scholarium in quacunque schola vacauerit: ille subrogetur, quem nostra pietas per sacrum rescriptum vacantem subire locum præceperit. [p] ad hæc, quadrimenstruos breues eorundem scholarium, cura tuæ sublimitatis, & pro tempore [q] viri excellentissimi magistri officiorum conscribi volumus, & eos sacro scrinio laterculi præstari, ibi deponendos: vt semper notitia eorundem scholarium certa sit, neque publico damnum aliquod infligatur. Dat. X. Kalend. Maij Constantinop. Mauortio. V. C. Cos.

*TITVLVS XXXII.*

## DE OFFICIO COMITIS SACRARVM largitionum. [r]

1. Impp. ARCADIVS & HONORIVS. AA. Limenio comiti.

a *Sed quia.* q aliàs.
b *DE OFFICIO quæstoris. Hic titulus nõ legitur.*
c *TOtius. Laterculi.* id est cameræ deputatæ ad thesaurũ principis recipiendum: vt no. in authẽ. vt iud. sine quo. suffra. §. quod autem. colla. ij.
*Laterculus quid sit.*
d *Castrorum.* vt deutacuri: aliàs, deauratori: vt Petrus de vico.
e *OMnes. Reuocare.* vt redeant ad quæstorem.
f *OFficia.* Nota cõtra Petrũ de vico, qui locat quæstus sine principe.
g *Militantes.* scilicet quæstores.
h *Peragere.* sine licẽtia principis.
*DE OFFICIO magistri officiorum. Hucusque de illustribus tractauit. Nũc incipit tractare de spectabilibus secundum P. qui mediam gerunt administrationem: vt in authenti. de non alie. aut permu. §. vlti. colla. ii. Axo.*
i *PRiuilegiis. Suffragio.* id est precibꝰ.
k *Adiutor.* i. ordo.
l *Præterea.* subaudi, ille.
m *NEmo. Indultum.* id est rescriptũ.
n *Admissi.* scilicet rescripti impetrati.
o *SCholarium. Senatores.* id est filios senatorũ qui erant scholares in militia, & ducenarios eorum filios.
p *IVbemus. Præceperit.* No. p locis ĩ scholis. nã scholare recedẽte non debet alius sibi locũ vindicare sine licẽtia domini. Itẽ not. pro præbenda. nã vno canonico mortuo non debet alius in locũ eiꝰ subrogari sine licentia papæ.
q *Pro tempore.* repete, culminis &c.
r *DE OFFICIO comi. sacr. largi. Hic est illustris: vt infrà de assess. l. fin. & non legitur.*



*†Sic etiam dicitur ĩ. c. de multa. cũ glos. super verb. literatas. extra de præbẽ. quòd literatæ personæ dignæ sunt pluribus beneficiis. in qua glo. recitãtur hæc verba. Et in glo. fi. prope fi. in. c. fi. eo. ti. & in ca. cũ dilecti. ĩ glos. super verb. digniores. extra de elec. vbi ponuntur hæc verba.*
*†aliàs, longiora.*
*†aliàs, imper. Iustinianus. A. Tatiano. & magis accedit ad fidẽ historie.*

BIU Cujas

*Palatini qui dicantur.*

a PAlatinis. i. officialibus palatij principis, qui sunt cum comite largitionum.
b *Conquerãtur.* id est dicant principi.
c *Desidia.* sic. j. de prua. car. l. j. §. primo.
d *Prouiderint.* q. d. vn⁹ iudex accuset alium.
e *Largitiones.* aliàs religiones. & ꝓpter hoc est hic titul⁹. at sequẽs titul⁹ de offi. comi. rerũ priuatarũ nõ legit.
f *DE OFFICIO comitis rerum priuatarũ.*
g *SI quid.* aliàs, si quidẽ negotiũ. aliàs, si quod.
h *Priuatæ.* i. procuratoris Cæsaris.
i *Sibimet.* id est fisco.
*DE OFFI. COMI. sacr. pa. &c.*
k *SI quis. In articulo.* id est, statim.
*DE OFFICIO proconſ. & leg.*
*Perfecto tractatu illustrium supponit de spectabilibus. hic enim procõsul spectabilis est, vt diximus supra de offi. præfec. præto. Asæ.*
l *LEgati.* ꝓcõsulũ.
m *Trãsmittere nõ morẽtur.* excepto crimine suspecti tutoris: de quo etiã ꝓnũciãt. No. duo in hoc legato specialia, & quòd de omni crimine cognoscit, & ꝙ etiã pronũciat in crimine suspecti: vt hic, & ff. de offi. procon. & le. l. solẽt. & ff. de suspec. tu. l. j. §. j.
n *DE OFFICIO comitis sacri patrimonii. Constitutio Græca.*
o *OFficium. Adiit.* scilicet suis ingressibus ad eum.
p *Agere.* i. viuere.
q *Cuius.* s. officij.
r *Principẽ.* patrẽ serenitatis nostrę. qđ est. s.
s *Commouerunt.* not. quòd pia allegatio mouet principem.
t *DE OFFICIO comitis Orientis. Procurator erat rerum quæ erant in Oriente. & non legitur hic titulus.*
u *DE OFFICIO præfec. Augu. &c. Hic est spectabilis: vt infra de priua. car. l. i.*
x *OMnia tributa. Tuæ.* Loquitur præfecto Augustali.
y *PRæfectus. Puniẽdi.* imò videt: vt. ff. de offic. præsi. l. illicitas. §. q vniuersas. quæ est cõtra. Solu. speciale hic, vt nõ habeat ius gladij. Vel dic, nõ habet ius in hos, habet tamen in alios.
z *DE OFFICIO vicarii. Non legitur.*

PAlatinis[a] hęc cura debet esse præcipua, vt piculo ꝓprio notariis destinatis, super negligentia iudicum (si ita res exegerit) conquerantur, [b] ne eorũ sit impunita desidia. [c] Iudices quoque de eorum nominibus referre cõuenit, quos commodis propriis magis, quàm vtilitatibus publicis studere prouiderint: [d] breues etiã quadrimẽstruos ad officiũ palatinũ noue rint dirigẽdos, aurúmq; exactũ ad sacras largitiones [e] sine vlla dilatione esse mittẽdũ. Dat. III. Kalend. Maij, Honorio. VII. & Theodosio. II. AA. Conss.

*TITVLVS XXXIII.*

DE OFFICIO COMITIS rerum priuatarum. [f]

I. Impp. VALENTI. & VALENS. AA. ad Honoratum consularem Byzantij.

SI quid[g] negotiorũ actitatũ fuerit, in quibus aliquid cõmodi fiscalis appareat, ad officiũ rei priuatæ [h] tua grauitas acta trãsmittat: vt ĩstructione percepta, quid sibimet[i] iuris auxilio debeatur, agnoscat. Dat. VI. Kalend. Ianuar. Valenti. & Valente. AA. II. Conss.

*TITVLVS XXXIIII.*

DE OFFICIO COMITIS sacri palatij.

I. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Mineruio comiti rerum priuatarum.

AD palatinorũ curã, & rationaliũ officia, omniũ rerũ nostrarum, & totiꝰ ꝑpetuarij, hoc est emphyteuticarij iuris exactio reuertat. D. Kal. Ianua. Mediolani, Cæsario & Attico Cõss.

II. Iidem. AA. Vrsatio comiti rerum priuatarum.

SI quis iudicum vir illustris, vel præfectus vrbi, cognitionẽ comitiuæ rerũ priuatarũ examini debitã, sibimet vindicãdã cẽsuerit, vel tuitionem cõtra eiusdẽ statuta sedis prẽstiterit: ad quinquaginta librarũ auri illationem pœnę nomine officiũ eius teneatur, quam decet in articulo [k] exigi, mansuetudinis nostræ ærario sociãdã. Dat. VI. Id. Aug. Rauennæ, Constantio & Constantino Conss.

*TITVLVS XXXV.*

DE OFFICIO PROCONSULIS, & legati.

I. Imp. CONSTANTIN. A. Aeliano proconsuli Africæ.

LEgati[l] nõ solũ ciuiles, sed etiã criminales causas audiãt: ita, vt si sentẽtiã in reos ferẽdam prouiderint, ad ꝓcõsules eos trãsmittere [m] non morentur.

*TITVLVS XXXVI.*

DE OFFICIO COMITIS sacri patrimonij. [n]†

I. Impp. HONOR. & THEODO. AA. Simplicio ꝓcõsuli Asiæ.

OFficium Hellesponti consularis æternæ recordationis patrem serenitatis nostræ adiit: [o] & expositis suis incõmodis, quibus à Vicarianis apparitoribus vrgebatur, orauit sub† tuæ sublimitatis agere[p] potestate: cuius[q] allegationes humanæ ꝓcliuius piũ principẽ[r] cõmouerũt: [s] qđ† & nos obtinere cẽsem⁹.

*TITVLVS XXXVII.*

DE OFFICIO COMITIS ORIENTIS. [t]

I. Imp. LEO. A. Vseo* præfecto prætorio.

TItulos qui Lyciarchię & Syriarchię muneribus in prima Syria deputati sunt, ꝓ officia tã viri spectabilis comitis Orientis, quàm viri clarissimi rectoris ꝓuinciæ flagitari prẽcipimus. † Lyciarchiæ quidẽ ludi, cura viri spectabilis comitis Orientis, & ei⁹ officio: † Syriarchiæ vero sollicitudine viri clarissimi moderãtis ꝓuinciã, eiúsq; apparitoris, exerceãtur: nullíque penitus curialium, nec si voluerint, idem munus vel honorem subeundi licentia permittatur.

*TITVLVS XXXVIII.*

DE OFFICIO PRAEFECTI Augustalis. [u]

I. Imppp. VALENTI. THEOD. & ARCAD. AAA. Florentio præfec. Augustali.

OMnia tributa per Aegyptiacã diœcesim cura & ꝓuidẽtia claritatis tuæ[x] à moderatoribus prouinciarũ exigi iubemus. Si qui tamẽ ex possessoribus, siue militarib⁹, siue nõ militaribus, ad ĩferẽda quæ debẽtur, audaces extiterint: eos ꝓ militare etiã auxiliũ (si opus exegerit) ad solutionẽ cõpelli sancimus.

II. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino præfec. præto.

PRæfectus prætorio Augustali ordinariorum sub se iudicum examinandi flagitia, & super his referendi, non amouendi vel puniẽdi[y] habeat potestatẽ.

*TITVLVS XXXIX.*

DE OFFICIO VICARII. [z]

I. Imppp. VALENTI. VALENS & GRATIAN. AAA. Antonio præfec. præto.

IN ciuilibus causis vicarios comitib⁹ militũ cõuenit anteferri, in militaribus negotiis comites vicariis anteponi. Quotiẽs societas in iudicãdo cõtigerit: prior loco vicari⁹ ponet, comes adiũct⁹ accedat. Siquidem prefecturę meritum[a] cęteris dignitatibus anteſtet: & vicaria dignitas ipso nomine eius se trahere iudicet portionẽ, & sacræ cognitionis† habeat potestatem, & iudicationis nostræ soleat repręsentare reuerentiam. [b]

II. Iidem AAA. ad Hesperium præfec. præto.

RElationes vicariorum, siquando vsus attulerit, ad nostram mansuetudinem referãtur. Relationes enim iudicũ libẽter audimus: ne administratorũ decrescere

a *Meritũ.* cuius est hic vicarius.
b *Reuerẽtiã.* cũ præfectus repræsentat reuerẽtiã principis. & sic iste vicarius præfecti fit per medium præfectum: vt. ff. de offi. præfec. præto. l. j.

† *aliàs deſiſta rudica: & lex, officium erit lex. tit. præſidem.*

† *In quibuſdã exemplaribus legitur, ad uit ſub tua perpetua ſublimitate agere poteſtate. ſuæ. cuius aliæ. pre. pręſen. uerit. & nõ.*

† *ſpem.*

† *ſpem.*

† *Concem. I. cũ glo. extra de offi. archidia.*

BIU Cujas

decrescere videatur auctoritas, [a] si eorum consulta veluti profanorũ preces à nostris adytis repellamus.

*TITVLVS XL.*

## DE OFFICIO PRAETORIS. [b]

1. Imp. CONSTANTIVS. A. ad Senatum.

PRætori deferẽ hæc iurisdictio sanciẽtib⁹ nobis, vt liberale negotium ipse disceptator examinet. sanè interponi ab eo decreta cõuenit, vt siue in integrũ restitutio referenda est, probatis dumtaxat causis, ab eodem etiã interponatur decretum: seu tutoris dãdi, seu ordinandi curatoris impleatur ab eo interpositio decretorũ: quippe cum apud eum quoque adipisci debeat patronorum iudicio sedula seruitus libertatem. Nec sanè debita filiorum votis patrum vota cessabunt, vt patẽti copia liberos suos exuant [c] potestate, magis propriis obsequiis mãcipatos: cũ sese intelligant his obsequij plus debere, à quibus se meminerint sacris vinculis exutos. Dat. VI. Kalend. Ian. Eusebio & Hypatio Conss.

2. Impp. VALENTIN. & MARTIANVS. AA. Tatiano præfecto prætorio.

TRes [d] tantummodo prętores electæ opinionis in hac vrbe per singulos annos iudicio senatus pręcipimus ordinari: qui cõpetentes causas, & debitos actus integre disceptare atque tractare debebunt: vt hi tantum tres ex his, qui propriũ larẽ [e] in hac alma vrbe habeãt, nõ ex prouinciis eligãtur. Nec si quis forte propter alias causas ad hanc vrbem de prouinciis venerit, ad prætur æ munus efferatur: sed hi tantũmodo (vt dictum est) qui hic domicilium fouent: ita tamen, vt nec ipsi sumptus quosdam inferre cogantur inuiti, sed habeant spõtaneum liberalitatis arbitrium.

*TITVLVS XLI.*

## DE OFFICIO RECTORIS prouinciæ, [f] & vt nulli patriæ suæ administratio sine speciali permissu principis permittatur.

1. Imp. ALEXAND. A. Iuliano.

POtest [g] † de falso causam cognoscẽs præses prouinciæ, incidentẽ proprietatis quæstionẽ dirimere. Dat.

VI. Kalen. April. Maximo. II. & Vrbano Conss.

2. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximia. præs. pro.

PRæsides [h] prouinciarum oportet si quis potentiorum extiterit insolẽtior, [i] & ipsi vindicare nõ possunt, aut examinare, aut pronũciare nequeunt: de eius nomine ad nos, aut certè ad prætorianæ præfecturæ scientiam referre: quò [k] prouideatur, qualiter publicæ disciplinæ, & læsis tenuioribus consulatur. Dat. V. Kalend. Maij. Probiano & Iuliano Conss.

3. Idem. A. ad prouinciales.

IVstissimos & vigilantissimos iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus potestatẽ: vt honoris eis auctiores proferamus processus: & ecõtrario iniustos, & maleficos, querelarũ vocib⁹ accusandi: [l] vt censurę nostræ vigor eos absumat. [m] Nã si veræ voces [n] sint, nec ad libidinẽ per clientelas effusæ, diligẽter inuestigabim⁹: prędectis prætorio, & comitibus qui per prouincias cõstituti sunt, prouincialiũ nostrorũ voces ad nostrã scientiã referẽtibus. Dat. Kal. Nou. Cõstãtinop. Basso & Ablauio Cõss.

4. Idem. A. ad Periclem præsidem.

IN officiales [o] prędectorum, cursum publicum [p] laniantes, vel praua contra vtilitatẽ publicã molientes, vindicãdi tibi dedimus potestatẽ: ita vt prędectos de eorum culpa facias certiores. Dat. X. Kalend. Nouemb. Nicopoli, Constantio & Albino. Conss.

5. Impp. VALENTINIA. & VALENS. AA. ad Apronianum præfect. vrbi.

POtioris gradus iudicibus ab inferioribus cõpetẽs reuerẽtia tribuatur. [q] Sed vbi publica tractatur vtilitas: etsi minor iudex veritatẽ inuestigauerit, nulla maiori irrogatur [r] iniuria. † Sanè qui insignia dignitatis ad hoc exercet, vt indignis iniuriis existimet adficiendos eos, qui officia cũ potestate moderantur: non declinabit nostrę indignationis aculeos. Dat. V. Kalen. Iun. Arintheo & Modesto Conss.

6. Imppp. VALEN. GRATIAN. & THEOD. AAA. Cynegio. P. P.

CIuitas Phodiorum † iniuriã suam non tam decẽter, quàm sero conquesta est. Vnde inuiolabili obseruatione sancimus, vt quoniã tempore hyemis nauigatio sępe periculosa est, & semper incerta: in illis quinque vrbibus quæ potiores esse cæteris asserũtur, vicissim hyemãdũ sibi iudices recognoscant. † Quòd si cuiquam tale existat ingeniũ [s] vt prędicepta nostra contẽnat: quinquaginta ab eo argenti libræ, centum ab eius officio, si aliter factũ fuerit, fisci nostri iuribus inferantur.

7. Imppp. VALENT. THEODO. & ARCAD. AAA. Cynegio. P P.

QVi ordinariam gesserit dignitatem: [t] quicquid ex venturæ delegationis titulis profligauerit, [u] cum dispendio pudoris atq; fortunę de propriis facultatibus intra prouinciã positus inferre debebit. Dat. VII. Kalend. Iun. Constantinop. Honorio nobiliss. puero & Euodio Conss.

8. Idem. AAA. Cynegio præfecto prætorio.

NE quis iudicũ in prouincia sua præfectianum, vel palatinum, vel militem, vel ex his etiã omnibus, qui antea in huiusmodi officiis fuerint commorati,

[q] *Potioris. Tribuatur.* vt &. ẽ. de offic. præfec. vrb. l. studentibus. *hanc. l. in argu. quòd duæ petitiones eodẽ iudicio expediantur.*

[r] *Irrogatur.* aliàs iniuria, & aliàs pœna. & facit. ï. de offic. diuer. iud. l. singuli. & .ẽ. de vete. iure enu. l. j. §. omnibus. &. §. sed neque.

[s] *Ciuitas. Ingenium.* id est superbia.

[t] *Qvi ordinariam. Dignitatẽ.* aliàs potestatem.

[u] *Profligauerit.* quia accepit de salario sequentis potestatis.

[a] *Relationes. Auctoritas.* No. cõtemptum esse sinõ auditur.

[b] *DE OFFICIO prætoris.* *Spectabilis est, & dic primam legẽ quæ tractat de officio eius, & nota tex. ibi. sedula seruitus. & quòd plus seruiet emãcipatus patri quàm si sit in potestate.*

[c] *Prætori. Exuant.* id est, liberent.

[d] *Tres.* Olim. xviij. vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde diuus Augustus.

[e] *Proprium larem.* sic &. ẽ. de episco. & cle. l. in ecclesiis. Sed contra. ï. de cri. sacri. l. fin. sed speciale in prætore. Itẽ cõtra. ff. de offic. prætо. l. Barbarius.

*DE OFFICIO rectoris prouin. &c.*

[f] *Caſus.*

[g] *Potest.* Pone casum: Quidã fecit scribi rem in instrumẽto, quę ab alio possidebatur, suam esse. qui cum de falso accusaretur, dixit se non accusari posse, quia verũ erat quod in instrumento est scriptum. vel dixit: De falso me accusas, sed ego dico te seruum meum esse: & sic proprietatis tui ipsius tibi refero quæstionem: vt &aliàs. ï. de adul. l. quoniã Alexãdrũ. Vel tertio dic: Petebam fundum à mulière, & ostendebam instrumẽtum. ipsa illud de falso accusabat. ego eã dico non admitti, quia fœmina est, quæ non admittitur ad publicã accusationẽ. sed ipsa dicit suum esse fundum, & sic pro sua re debere admitti: vt. ï. qui accu. non pos. l. vxor. sed l. sc. contra. & facit. ï. de fal. l. & si ad te. & de ordi. iudi. l. j.

[h] *Præsides.* Hæc lex non legitur, nec sequentes: vide tamen notabilia.

[i] *Insolẽtior.* id est, immodestior, inobediẽs.

[k] *Quò.* pro vt.

[l] *Vstissimos. Accusandi.* repete, damus potestatem.

[m] *Absumat.* sic .ẽ. de episc. & cleri. l. quoniã venerabilis.

† *Cleſ. in. c. cũ ſuper. ſuper verbo, petitorii, de cau. poſ. & pro. inducis*

[n] *Voces.* contra malos iudices.

[o] *In officiales.* facit. ï. de spor. l. ij.

[p] *Publicũ.* scilicet officium.

† *Concor. ẽ. ad noſtrã. iunct. glo. i. circa fi. de conſue. vbi habetur q. quãdoq; reuelatur minori, quod maior neſcit.*

† *Rhodiorũ*



BIU Cujas

a NE quis. Contra consulta cælestia. id est contra præcepta huius legis.

b NVllum. Possessor. id est ciuis vel rusticus.

c Horreat. quia nō ibit ad eum. & ita palatini imminēt iudicibus, & iudices collatoribus.

d OMnes. Insolentia. id est officialiū siue apparitorum inobedientia.

e NVlli iudicum. Palatia. scilicet prīcipis.

f DE OFFICIO præfecti vigilum.

Licet cœpit tractare de clarissimis, hic tamen est spectabilis: vt. ff. eod. l. 3. Quare ergo hic ponitur? Respon. considerauit prima tempora, secūdū quæ non erat præfectus vigilum, immo erat quidam qui præerat excubiis: vt ff. eo. l. 1. in fi. & de ori. iur. l. 1. §. hæc omnia. & non legitur hic titulus.

PRæfecti vigilum. Tuæ. præfecti prętorio vel vrbis.

DE OFFICIO ciuilium iudicum.

h HOnorati. id est aduocati.

i Panduntur. vt. ĭ. de postu. l. quisquis. in fi. Sed in aliis horis sedere possūt: vt. ĭ. de offi. diuer. iudi. l. fi.

k Residendi. id est sedendi. Accursius.

l SI quis. aliàs est hic rubrica De officio præfecti annonæ.

Sequēs titulus de offic. mili. iud. non legitur, sed. s. l. j. signatur contra. ff. de rei vin. l. qui restituere. Solu. vt ibi. Itē sequēs de comi. rei mili. non legitur.

† aliàs, illicitéve.

DE OFFICIO militarium iudicum.

m NVnquam. dic vt in superiori rubrica.

n PRæcipimus nequādo. In eo. iudicio magistri militum.

o Comitianum. id est comitis qui præest prouinciæ.

morati, intercessorē, id est executorem, cuiusquam litigatoris petitione in quolibet seu priuato seu publico negotio putet esse tribuendum. Nam peccantem contra consulta cœlestia, a cum officio suo non solū detrimentum famæ, sed etiam patrimoniorum damna comitentur. Dat. Non. Aug. Constantinop. Honorio N.P. & Euodio Conss.

IX. Idem. AAA. Polemio præfecto prætorio Illyrici.

NVllus prouinciæ moderator augustissimam vrbem sine iussione nostra adire audeat. Nam si patuerit quē contra decreti nostri præcepta venisse: is congrua condemnatione plectetur. Dat. X. Kalēd. Ianuar. Mediolani post consulatum Timasij & Promoti.

X. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Limenio Comiti sacrarum largitionum.

NVllum palatinis tibi obsecundantibus cum prouincialibus volum' esse cōmerciū, sed iudices scire debent hoc sibi præcipue esse cōmissum, vt ipsi à prouincialibus exigāt, & consueta deposcant: palatinum vero possessor b non horreat: c qui non sibi, sed iudicibus atq; officiis præceptus est imminere. Dat. VI. Kal. April.*

XI. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEODO. AAA. Theodoro præfecto prætorio.

MOderatores prouinciarū curam gerere iubemus, ne quid potētum procuratores perperam iniustēq; †cōmittant. Dat. VI. Kal. Decēb. Rauennę, Basso & Philippo Conss.

XII. Impp. HONOR. & THEO. AA. Monachio. P.P.

OMnes prouinciarū apparitores pro inueterata auctoritate iuxta motū iudicis nudatos, verberibus (si ita res tulerit) subiacere præcipimus: vt & facilis executio rerum publicarum sit, & officiorū insolentia d comprimatur, & iudicum seueritati cōpetens reddatur auctoritas. Dat. VI. Kal. Ian. Honor. IX. & Theodosio V. AA. Conss.

XIII. Imp. LEO. A. Constantino P. P.

SI quis cohortalibus adhuc obsequiis obligatus, regimen prouinciæ, vel cingulum cuiuslibet militiæ dignitatisve quoquo modo meruerit: contra licitum vsurpatis impetratisve careat, etiā si vltroneè à nostra liberalitate ius regendæ prouinciæ vel militię seu dignitatis cuiuspiā sibi iactauerit delatū fuisse. Dat. VII. Id. Aug. Leone. A. IIII. & Probiano. Cōss.

† aliàs, Impe. Anastasius. A. Viuiano præf. prætorio.

XIIII. Idem. A. eidem præfecto prætorio. †

A NVlli iudicum, qui prouincias regunt, in ciuitatibus, in quibus sacra palatia aut prætoria sunt, liceat his relictis priuatorum sibi domos ad habitandū veluti prætoria vindicare: sed sacratissima modis omnib' inhabitare palatia e seu prætoria cogātur: vt hāc necessitate cōpellantur eorū reparationi prouidere. ℣ Vbi autē & palatiū est, & prætorium: palatiū quidem habitationi præsidis, prætorium autem vel susciendis conseruandísq; speciebus publicis horreorum vice, vel alij necessariæ rei deputetur. Quod si quis aliquādo dissimulare tētauerit: protinus eum atq; officium eius quinquaginta librarum auri multam ad reparandum sacrum quod neglexerit palatiū soluere sancimus. Dat. VI. Id. Febr. Clementino & Probo Coss.

XV. Idem imperator.

B NVlli, † patriæ suæ administratio sine speciali permissu principis permittatur.

† In vet. sin codi. hæc lex non habetur tit. esse titulum tale quid præ se fe. rat.

TITVLVS XLII.

DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILVM. f

I Impp. THEOD. & ARCA. AA. Nephridio pfecto vigilū.

PRæfecti vigilum huius vrbis nihil de capitalibus causis sua authoritate statuere debent, sed si quid huiusmodi euenerit, culmini tuę g potestatis referre: vt memoratis causis celsiore sententia iudicetur.

TITVLVS XLIII.

DE OFFICIO CIVILIVM IVDICVM.

I Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Curtio præfecto prætorio.

HOnorati h qui litem habere noscuntur: his horis vel tēporibus quib' causarum vel merita vel facta pāduntur, i residendi k cum iudicibus nō habeant facultatē. Dat. III. Non. Feb. Rauennæ Basso & philip. Coss.

C

II. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio præfecto prætorio.

SI quis l pro publicis functionibus, quæ flagitantur, aliquo se defendere tentet munimine: adeat iudicem, & promat quæ duxerit adserenda. Quem si iudex (quod non arbitramur) minus audire maluerit: ipse quidem administrator triginta librarum auri, apparitor * vero eius quinquaginta feriatur dispendio. Dat. XIII. Kal. Aug. Constantinopo. Honorio VIII. & Theodosio. III. AA. Coss.

* apparitio.

TITVLVS XLIIII.

DE OFFICIO MILITARIVM IVDICVM.

I Imppp. VALENTI. THEOD. & ARCAD. AAA. magistris & comitibus vtriusque militiæ.

NVnquam m omnino in† negotiis priuatorum, vel tuitio militaris, vel executio tribuatur. Dat. prid. Id. Feb. Constantinop. Theodosio. A. III. & Abundantio Coss.

† aliàs in est ius.

D

II. Impp. HONOR. & THEODO. AA. Monachio* præfecto prætorio.

* Martio.

PRæcipimus, nequando curiales vel priuatę conditionis homines ad militare exhibeantur iudicium, vel contra se agentium actiones† excipiant, vel litigare in eo n cogantur. Interminationem autem quinquaginta librarum auri aduersus comitianum o officium proponi decernimus, si quid cōtra hoc aliquando tentauerit. Dat. VI. Kal. Septemb. Theodosio. A. VII. & Palladio Coss.

† aliàs accipiant.

III. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Anatolio magistro militum.

NEmo de his qui in virorū spectabilium ducum officiis militauerit, scholæ agentium in rebus quacunque

a NEmo. *Hæc.* aliàs, huius.
b DVces. *Principibus.* id est, maioribꝰ iudicibus non legitur.

*NE REI MILITARIS comitibus &c.*

c OMnem. *Adæra-tionem.* aliàs, exactionem, id est collectam.
d *Ministerium.* vt lauacra eis præstentur.

*CE OFFICIO DIuersorum iudicum.*

e NEmo. *Materfamilias.* quæ ipsa †*aliàs, qua* sit, habes. ff. de his, qui sunt sui vel alie. iur. l. nam ciuium.
f *Prorahat.* sic. ff. de in ius voc. l. neque impuberes. in princi. & l. plerique. & ll. sequentibus. Et potes hic dicere authen. quæ est in authen. vt nulli iud. §. necessarium. coll. ix. & est scripta. j. de custo. re. super illa. l. quoniã.
g *Eius.* ſ. mulieris.
h *Quę.* ſ. mulier.
i *Necessitatibus.* id est, debitis. idem tamen in priuatis.
k *Posse seruari.* publicis necessitatibꝰ: quod habetur. ſ.
l Singuli. *Celsioribus.* id est, legũ doctoribus.
m *Viris.* sic. ſ. de officio rect. prouinciæ. l. potioris. &. j. l. proxi.
n *Sciant principes.* id est, maiores officiales.
o *Cornicularii.* id est, tubatores.
p *Honoratis.* scilicet doctoribus.
q *Denegata.* vt &. j. vbi sena. vel cla. l. fi. §. sedẽdi. nisi ĩ casu: vt. ſ. de officio ciui. iudi. l. j.

*VT OMNES IUdices tam ciuiles, &c.*

r NEmo. *Excedere.* id est, recedere.
ſ *Antequam quinquaginta.* Nota.
t *Super furtis.* scilicet suis & domesticorum & manipulariorum: vt j. ad leg. Iul. repe. l. j. & in quadruplũ damnatur: vt ibidem dicitur, &. j. titu. ij. l. consiliarios. &. j. vbi de ratociniis. l. fi.
u *Respondeat.* apud episcopum causam examinantem, & non ex scripto: sicut & cũ fugit. vel etiã apud principem: vt in authen. vt iudi. sine quoquo suf. §. si quis autem &. §. necesitatem. &. §. si autẽ voluerit. col. ij. vel a-

quacunq; subreptione post cõpletam militiã societur, nec agendi vices viri clarissimi principis accipiat facultatẽ. Si quis autem aduersus hæc [a] nostræ perennitatis decreta venire conetur: militia spoliat' proscriptionis pœna pro parte bonorũ tertia constringatur. Dat. V. Kal. Feb. Constantinop. Maximo. II. & Paterio Coss.

IIII. Iidem. AA. Nomo magistro officiorum.

DVces militum, & præcipue quibus gentes, quæ maxime cauendæ sunt, appropinquant, in ipsis limitibus cõmorari, & milites ad proprium redigere numerum imminẽtibus magisteriis potestatibus, diuturnisque eorũ exercitationibꝰ inhærere præcipimꝰ. Castrorũ quietiã refectioĩs lustrationisq; curam habeãt. Quibus cũ principibus [b] castrorũmque præpositis, pro laborum vicissitudine, limitaneorum militũ duodecimam annonarum partem, distribuendam videlicet inter eos magisteriæ potestatis arbitrio, deputamꝰ. Dat. ij. Id. Sep. Constantinopo. Maximo. ij. & Paterio Coss.

**Constitutio Græca.*

*TITVLVS. XLV.*

NE REI MILITARIS comitibus, vel tribunis lauacra præstentur.

I. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Anthemio. præfecto prætorio.

OMnem inquietudinem à curiis & ciuitatibus præcipimus prohiberi, nec vlla priuata ab his succendi balnea ad tribunorum vel ducum aliorũmve militarium comitum vsus: nec adærationem [c] aliquã pro hac causa profligari. *Illustribus enim tãtummodo viris comitibꝰ ac magistris militum (si tamẽ id voluerint) hoc ministerium [d] indulgemus: dupli pœna violatoribus huius sanctionis imminẽte. Dat. V. Kal. Decẽb. Arcadio. A. vj. & Probo Coss.

*TITVLVS. XLVI.*

DE OFFICIO DIVERsorum iudicum.

I. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Domitium Celsum vicarium.

NEmo iudex aliquẽ officialem ad eam domũ in qua materfamilias [e] degit, cũ aliquo præcepto existimet esse mittendum, vt eandem in publicum protrahat, [f] cum certum sit debita eius [g] quæ [h] intra domum cõsiderato sexu semet contineat, domus eius vel cuiuscũque rei habita distractione, publicis necessitatibus [i] posse seruari. [k] ¶ Quòd si quis in publicũ matremfamilias posthac crediderit protrahendam, inter maximos reos citra vllam indulgentiam capitali pœna plectetur. Dat. IIII. Id. Aug. Sabino & Rufino Coss.

IN AVTHEN. vt nulli iudi. §. necessarium. coll. ix. consti. ix.

SEd hodie nouo iure pro fiscalibus vel priuatis debitis nulla mulier debet includi, sed ad iudicẽ veniet per se, vel per procuratorem suum: vel mittat vnum, vel alterum, quatenus negotiũ legitimè exequantur. ¶ Si cõtra factum fuerit, maiores iudices viginti libris auri, minores decem puniãtur. Obedientes autem eis cingulo spoliabuntur, & pœnis subiacebunt corporalibus, & in exilium damnabuntur.

II. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Principium. P. V.

SInguli quique iudices sciant celsioribus [l] viris, [m] & his quorum nonnunquam iudicio prouehuntur, honorificentiam debitam esse præstandam: nec in proscriptionibus suis fratres audeant nominare: apparitione multanda, cuius hæc est cura. Dat. Idibus Febr. Richomere & Clearcho Coss.

III. Iidem. AAA. Constant. P. P. Galliarum.

SCiant principes [n] & cornicularij [o] & primates officiorum, & iudices etiam, ternas libras auri à suis facultatibus eruendas, si honoratis [p] viris (quibus etiam consistorium nostrum ingrediẽdi facultas præbetur) secretarij iudicum non patuerit ingressus, aut reuerentia nõ fuerit in salutatione delata, aut sedendi cum iudice societas denegata. [q] Dat. V. Id. Nouemb. Tyberiade, Timasio & Promoto Coss.

*TITVLVS. XLVII.*

VT OMNES IVDICES TAM CIVILES quàm militares post administrationem depositam quinquaginta dies in ciuitatibus vel certis locis permaneant. *Leo.

I. Imperator ZENO. *A. Sebastiano præfecto prætorio.

NEmo ex viris clarissimis præsidibꝰ prouinciarum, vel consularibus aut correctoribꝰ, vel qui administrationis maioris insulas meruerint, id est, viri spectabiles proconsules, aut præfectus augustalis, aut comes Oriẽtis, aut cuiuslibet tractus vicarius, aut quicũque dux, vel comes cuiuslibet militis, vel diuinarũ comes domorũ, postquã sibi successum fuerit, audeat excedere [r] de locis quos rexisse noscitur, antequã [ſ] quinquaginta dierũ †cõstitutus numerus finiatur. Sed per id tẽpꝰ prẽsides quidẽ & cõsulares, necnõ correctores in metropoli: spectabiles vero iudices, tã ciuiles quàm militares in ciuitatibꝰ administratę diœceseos illustriorib', publicæ, nõ domi, vel intra sacrosãctos terminos, vel religiones aut potẽtes †domos latitãtes, sed in celeberrimis locis ãte omniũ, quos nu p gubernauerãt, ora versẽtur: vt pateat omnibꝰ facultas libera super furtis [t] aut criminibus querimoniã cõmouẽdi: ita, vt ab omni defensus iniuria, puisione post eũ administrãtis, ac periculo officij, nec minꝰ curialiũ, & defensoris ciuitatis: iuratoriæ tãtũ cautioni cõmissus postquã fuerit in querimoniã deuocatus, pulsare volentibus (vt dictũ est) pro legũ ratione respondeat: [u]

*Concor. in c. de causis. in glo. 1. in fi. extra de offic. deleg.*

† *aliàs, penates domꝰ.*



BIU Cujas

a *Copia.* aliàs, diuina, id est, reuocatoria.

b *Inferre.* idem velut seruus inhonestus capi

†*In quibus-dã exẽ. legi-tur, tribuat: vel diuina reuocatoria vel codicillis alterius administrationis oblatis, vel præcepto aplissimæ tuæ sedis, vt alterius puĩciæ moderatoris vicẽ obtineat, aut præcepto præfatæ vel alterius ciuilis seu militaris cuiusc̃ũque potestatis, vt quãcunque sollicitudinẽ publicã gerat, aut exhibeatur, aut deducatur, aut postremo cuiuslibet occasionis excogitata calliditas excludatur: vt modis, &c.*

† *aliàs, aut super eis fugã protin requirẽdũ.*

potest: vt in authen. vt iudi. sine quoquo suff. §. necessitatẽ. &. j. ea. l. §. ipse autem.

c *Peruenerit.* nisi per duos dies tantum: vt in authen. de administratore. §. illud autem. col. vij. si vero nullũ mittat nũcium, semper iudicat vsque ad aduentum successoris: vt. ff. de offic. procon. l. meminisse. in prin. Nunc autẽ ponit de his qui gerunt vices mortuorum & absentiũ, & appellantur suffecti: decedentes autem dicebãtur demortui. Azo.

d *Debito tamẽ honore.* immo non seruato honore: vt in authẽ. vt iud. sine quoquo suff. §. necessitatem. col. ij.

e *Irretitus.* scilicet per accusatorem, qui inscripsit.

f *Perdurabit.* & patiatur pœnam pro qualitate delicti: vt. ff. ad legem Iul. repe. l. lex Iulia. ij. §. fi.

g *Tuæ.* ô præfecte prętorio.

h *Orta.* per contestationem.

i *Terminare.* specia-le. j. de iudiciis. l. properandum. in prin.

k *Præfato modo.* id est, intra viginti dies.

*DE OFFICIO Eius, qui vicem alicuius, &c.*

*Dictum est. ẽ. de magistratibus ordinariis: nã & vicarii (de quibus dictum est) ordinarii erant & in tempus certũ eligebantur: quod etiã erat ordinariis præfixum: vt ipsi vices ordinariorum præsentium & viuentiũ supplerent. Nunc autẽ ponit de his qui gerunt vices mortuorum & absentiũ, & appellantur suffecti: decedentes autem dicebãtur demortui. Azo.*

l *IN causa. Reipublicæ.* ciuitatis alicuius: & sic in iudicio restituitur ciuitas: vt & j. de iure reip. l. j. li. xj. & in contractu: vt eo. ti. l. rẽ. &. j. qui. ex cau. maio. l. respublica. & hoc patet, quia de prę-side dixit aliàs procur. Cæsaris.

m *Reipublicæ.* ordinabit autẽ respublica syndicum vel actorem cõ-

nec vllam ante præfinitũ tempus de prouincia discedẽdi excusationem ei tribuat: vel diuinæ vocis scopia, [a] vel codicilli alterius administrationis oblati, vel prẽceptũ amplissimæ tuę sedis vt alterius prouinciæ moderatoris vices obtineat aut præceptũ præfatæ, vel alterius ciuilis, vel militaris cuiuscũque potestatis, vt quancunque sollicitudinẽ publicam gerat, aut exhibeatur, vel deducatur, aut postremo cuiuslibet artis astutia, cuiuscunque occasionis excogitata calliditas excludatur: vt modis omnibus, quæ pro vniuersarum prouinciarũ salute sancimus, sortiantur effectum. ℣ Quòd si quis temeritate punienda saluberrimam legẽ circunscribendam vel violandam crediderit: licet & maiestatis reus nõ immerito iudicetur, attamen quinquaginta librarum auri multã publicis calculis inferre [b] cogetur: simili pœna plectendo eo, qui post eum administratione susceptа minime eũ curauerit honeste retinendum, aut super eius fuga protinus referendum. † ℣ Administrationẽ autem deponere non volumus decessorem antequam successor ad prouinciæ fines peruenerit, [c] licet literis ad eum, seu prograṁate, vel edicto ad officiũ & prouinciales vsus fuerit. Ipse autem qui præsentem fugiens non obseruauerit legẽ: vbicunque repertus fuerit, licet in hac florentissima ciuitate, ad prouinciã sine vllo penitus obstaculo prœceptione tui culminis, cura etiã viri clarissimi rectoris prouincię, in qua repertus fuerit, deducetur, p sex mẽsium curricula ibidem moraturus: quatenus interea minime possint crimina vel furta celari. ℣ Officium etiam quod eum, debito tamẽ honore [d] seruato, non prohibuerit cõtra legis tenorẽ discedere, triginta librarum auri dispendio feriatur. ℣ Quòd si intra quinquaginta dierũ numerũ fuerit forte pulsatus, & prefato tempore elapso necdum finita lis fuerit: ciuiliter quidem super furtorũ sceleribus pulsatus, dato procuratore instructo post quinquaginta dies protinus habeat licẽtiã discedendi. accusatione vero super criminibus facta, per

A inscriptionũ laqueos irretit[e], [e] vsque ad terminum causæ ibidẽ necessario pdurabit. [f] ℣ Sciãt autem vniuersi iudices, apud quos vel administrationis iure, vel ex præcepto amplissimæ tuæ [g] sedis huiusmodi controuersiæ ciuiliter vel criminaliter ventilãtur, intra viginti dierum spacium debere se præfata litigia postquã orta [h] fuerint, terminare. [i] Nam si superfederint, ipsos quidem decem librarum auri condemnationẽ subire cẽsemus: accusationem vero seu ciuilem intentionẽ semel in iudicium deductam prefato modo [k] legitimè terminari. Dat. V. Id. Octob. Constantinop. Zenone. A. ij. Coss.

B

IN AVTHENTIC. vt iudices sine quoquo suf. §. necessitatem. col. ij. consti. ij.

SI vero antequam cõpleantur quinquagĩta dies, fugiẽs capiatur: detineatur à prouincialibus, & omne quod datum fuit ei occasione, furti actione exigatur: prẽsente tamen Deo amabili episcopo & causam ex non scripto examinante.

*TITVLVS XLVIII.*

C

DE OFFICIO EIVS QVI vicem alicuius iudicis, vel præsidis obtinet.

1. Imp. GORDIANVS. A. Domitio præfecto prætorio.

IN causa, quæ spectat ad vtilitatem reipublicę, eũ qui vice præsidis prouinciã administrat, potuisse cognoscere, in dubiũ nõ venit. ℣ Sane si in aliquo captum est ius reipublicę: [l] iuxta scita diuorum principũ defẽsores reipublicę, [m] si modo adesse fiduciã negotio putãt, restitutionis auxilium possunt flagitare. [n] Dat. III. Non. Nouẽb. Sabino. ij. & Venusto Coss.

D

II. Mandata imperatorum THEOD. & VALENT. AA. missa Antiocho cæterisque præfect. prætorio. per referendarium, quæ sic habent.

SVggerente magnificẽtia vestra, [o] docta imperialis æternitas debere eos, [p] qui prœceptione principali seu vestræ sedis [q] amplissimæ tueri locũ rectorum [r] prouinciarũ noscũtur, auctoritatẽ habere [s] tutores seu curatores petẽtibus dare, decretũ etiã interponere ad alienandas minorũ similiúmq; eis personarũ seu curialiũ facultates, & emancipationes quoque legibus celebrare, & omnia quæ ad iurisdictionem rectoris prouinciæ pertinent actitare: [t] præcipere dignata est pro dispositione vestræ celsitudinis præfatas huiusmodi sollicitudines peragendi habere licentiam. Dat. prid. Idus Octob. Constantinop. Hierio & Ardaburio Coss.

*TITVLVS XLIX.*

DE ADSESSORIBVS, ET DOMESTIcis, & cancellariis iudicum.

I Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. Paulino.

Studiorum

tra priuatum. & cognoscet præses prouinciæ, vel eius vicarius.

n *Flagitare.* ad instar pupilli: vt. j. de iu. reipu. l. rempublicam. li. xj. & .j. quib. ex cau. ma. l. respublica.

o *Svggerente. Vestra.* ô præfecte.

p *Eos.* s. vicarios.

q *Sedis amplissimæ.* vel alterius, qui habet merũ imperium: vt. ff. de offic. eius cui man. est iur. l. j.

r *Rectorũ.* scilicet decedentium vel absentiũ, qui decedentes dicũtur demortui, & substituti vicarij dicũtur suffecti. Secus si delegaret: quia talia delegari non possunt: vt. ff. de offic. eius cui man. est iu. l. mandata. & ff. de re iu. omnia. est enim vicarius ordinarius à lege, non delegatus. *Delegatus in quibus dãs posit.*

s *Habere.* faciendi ea quæ dicit. s. tutores.

t *Actitare.* præter vltimum suppliciũ forte, & membri abscissionem: vt in authẽ. de col. §. ad hoc id prohibemus. col. ix.

*DE ADSESSORIbus & domesticis, &c.*

*De iudicibus & eorum officiis. ẽ. dictum est. Nũc videamus de collateralibus eorum, id est, adsessoribꝰ & domesticis, & cã cellariis. Quis sit adsessor, quis domesticus, quis cancellarius, & qui possint esse, & quod sit eorũ officium. Azo.* *Comma.*

† *alias, aut summa.*

BIU Cujas

STudiorum labor † meretur, vt hi qui in publicis admini A
strationibus cõstituti sociari sibi consiliorũ participes cupiunt, spe præmiorũ atq; honorificentia sua prouocent † [a] eos, quorũ prudẽtiam sibi putant esse necessariã, non metu terribili, & necessitate ĩcõgrua libertati. Da. pri. Id. Iu. Tyberio & Maximo * Coss.

II Imp. CONSTANTIN. A. ad Bassum P. V.

PRæsides nõ per adsessores, sed per se subscribant libellis. [b]*ℱ Quòd si quis [c] adsessori B
subscriptionem incõsultis nobis pmiserit: mox adsessor qui subscripsit, exilio puniatur: prę sidis vero nomen ad nos referri iubemus, vt in eum seuerius vindicetur. Dat. XV. Kalend. Septemb. Constantino. A. VI. & Constantino Cæsare Coss.

III. Impp. ARCAD. & HONO. AA. Messalæ P. P.

COnsiliarios iudicũ, [d] & cã- C
cellarios, [e] & eos qui domesticorũ funguntur officio, [f] post depositam administrationem quinquaginta dies in prouinciis residere præcipimus. [g] ℱ Pro confesso autem tenebitur, qui accusatus huiusmodi personam subtraxerit: [h] eáque in quadruplum restitui iubemus, quæ docebuntur † ablata: vt duplum spoliatus accipiat, & duplum noster fiscus [i] acquirat. Dat. VI. Kalen. Ianua. Mediolani, Theodosio & Rumoridio Coss.

IIII. Iidem, & THEOD. AAA. ad Cæcilianum vicarium.

DOmesticus iudicis à publicis actibus arceatur. [k] ℱ Quòd si necessitatibus publicis sese cõuictus fuerit miscuisse: statim eum ad maioris potestatis [l] examen deduci oportet, vt competens in eum vindicta promatur. Dat. VI. Id. April. Honorio. A. VI. & Aristeneto Coss.

V. Impp. HONOR. & THEODO. AA. Seleuco præfecto præt.

I NEmo in prouinciis, qui semel domestici vel cã- D
cellarij ministerium gesserit, ad eandem obseruationem aliqua ambitione [m] iterũ remeare cõcedatur. Dat. III. Id. Decembr. Rauen. A A. X. & VI. Coss.

VI. Iidem. AA. Vitaliano duci Libyæ.

NEmo de domesticis ducum vel comitum militarium, officiis eorum connumeratus, post completũ sui tẽporis actũ ad eãdẽ rursum sollicitudinem audeat adspirare: decem librarum auri condemnatione proposita, si quis hanc violare voluerit sanctionem: eadẽ pœna officio quoq; eius coërcendo, si per ambitionem, vel auaritiam ex his aliquid temerariè consenserit. † Dat. VIII. Kalend. Nouemb. Honorio. A. XI. & Constãtio. II. Coss. † *aliàs, temerari concesserit.*

VII. Iidem. AA. Eustachio præfecto prætorio.

VElut [n] castrense peculium filiifamilias adsessores etiam post patris obitum vindicent, qui consiliis propriis administratores iuuare consueuerũt, si quid licitis honestísque lucris coadunare potuerint. Dat. Kalen. April. Constãtinop. Hono. XIII. & Theod. X. AA. Coss.

VIII. Iidem. AA. Asclepiodoto præfe. prætorio.

NVllus iudicum ad prouinciam sibi commissam quenquam secũ ducere [o] audeat, cui domestici vel cancellarij nomen imponat: [p] nec profectum ad se vndecunque suscipiat, ne famæ nota cum bonorũ publicatione plectatur. Periculo enim primatũ officij cancellarios sub fide gestorum ex eodẽ officio electos iudicibus applicari iubemus: ita vt post depositam administrationem nec militiam deserant, & prouincialibus præsentiam sui exhibeant, quò volentibus sit accusandi eos facultas. † Si enim idonea causa exegerit: ad detegenda iudicis flagitia & quæstioni eos subdi oportet. [q] Dat. prid. Kal. Iul. Asclepiodoto & Mariniano Coss. † *aliàs, facilitas.*

IX. Impp. THEOD. & VALENTINIANVS. AA. ad Taurum.

SI post depositam administrationẽ iudicum, præsentiam vel exhibitionem domesticorum, querimonia prouincialium aut curialium vel aliqua publica necessitas postulauerit, per eosdem [r] administratores, quorum domestici fuerint, iudicio legibúsque tradantur. Dat. V. Non. Iul. Constantinop. Theodosio. A. XIIII. & Maximo Coss.

X. Iidem. AA. Florentio præfecto prætorio.

IN consiliariis obseruari censemus, vt in eum, qui in sua prouincia [s] vltra quatuor mẽses moderatorib⁹ adsederit [t] aduersus leges antiquas, & diuorum retro principũ scita, proscriptio bonorũ, & accusatio publici criminis immineat, nisi per cœleste oraculũ vel amplissimę tuę sedis pceptionẽ sese defendat. Dat. XIII. Kalẽ. Feb. Theod. XVII. & Festo Coss.

XI. Iidem. AA. Zoilo præf. præt. Orientis.

NOn minus adsessoribus maiorũ magistratuum, quàm ipsis iudicibus nostræ beneuolẽtiæ liberalitas tribuẽda est. ℱ Ideoque consiliarios virorum illustrium præfectorum tam prætoriorum, quàm huius inclytæ vrbis, eminẽtissimorumq; magistrorum militũ, necnõ etiã viri illustris magistri officiorũ, siue prædicto officio iam functi sunt, seu fungẽtur in posterum: post depositum etiã officium ab omni indictionis onere, seu ciuiliũ, seu militariũ iudicũ, prorsus immunes esse præcipimus: vt nec ab amplissima quidẽ sede tui culminis eis vlla molestia super suscipiẽdo quolibet grauamine penitus iniungatur: quinquaginta librarũ auri officio tui culminis condemnatione multando, si quid aduersus statuta clementiæ nostræ innouari concesserit. Dat. V. Kal. Mart. Theodosio. A. XVIII. & Albino Coss.

[a] *Studiorum. Prouoc.* sic &. ĩ. de statuis. l. & virtutũ. Acc.

[b] *Præsides. Libellis.* id est petitionibus quę fiũt super alienandis prædiis minorum, & pro transactionibus alimentorum, & aliis faciendis, quę sunt mixti imperij. secus in testamento. vbi per alium subscribit quis: vt infra de testa. l. fi. & l. iubemus. & authen. & non obseruato.

[c] *Si quis.* prędes.

[d] *Consiliarios.* i. adsessores.

[e] *Et cancellarios.* vt suos notarios.

[f] *Officio.* vt sui milites, & alij de familia. de quorum omnium delictis tenentur vt hic, & ĩ. ad. l. Iul. re. l. j.

[g] *Præcipimus.* vt. ĩ. vt omnes iu. tã ciui. quàm mi. l. j. in prin.

[h] *Subtraxerit.* vt &. ĩ. de exacto. tri. l. iij. li. x. & ff. ad Syl. l. lege. §. pe.

[i] *Fiscus.* vt &. ĩ. de modo mult. l. fina. §. quod si quis.

[k] *Domesticus. Arceatur.* id est, nõ sit patronus in causis.

[l] *Potestatis.* scilicet pũsidis.

[m] *Nemo. Ambitione.* non enim potest quis continuare honores: vt hic, &. ff. de mune. & hono. l. honor. §. gerendorum. & ĩ. l. proxi. secus autẽ si non est ibi ambitio: vt ĩ. e. liceat. &. ĩ. de prin. agen. in re. l. ex agentibus. lib. xij. Vel illa. l. liceat. loquitur in adsessore: hæc in domestico vel cancellario.

[n] *Velut.* Nota & fa. infra de aduo. di. iud. l. fori. &. ĩ. de inoff. test. l. fi.

[o] *Nullus. Secum ducere.* immò videtur, cũ inde habere nõ possit: vt. ĩ. l. in consiliariis. sed illic in adsessore, hic etiã in aliis. Vel hic nomine, sed nõ re erat cancellarius.

[p] *Imponat.* cum non sint tales. arg. contra. ĩ. eo. l. consiliarios.

[q] *Oportet.* & sic tenetur pro his quos secum duxit: vt &. ff. de offic. proconsl. l. obseruare.

[r] *Si post. Per eosdem.* & sic. ĩ. de aboli. fallaciter. Sed ar. cõtra ĩ. de testi. l. nimis graue

[s] *In consiliariis. Prouincia.* ĩ. e. nullus. contra. Solu. vt ibi.

[t] *Adsederit.* ex iussu principis. aliàs nec intra hoc tempus potest: vt. ff. ex q. cau. maio. l. hi qui. &. l. si cui. in prĩ.

*Honores non sunt continuãdi. † aliàs, desiderantur.*

*† Nota quòd studere laboriosum est. facit authent. habita. ĩ. ne fili. pro pat.*

*† Concor. in ca. cum ab omni. in gl. super verbo, adsessorum. in fi. extra de vi. & ho. cle. vbi hæc verba recitantur.*

** aliàs, & rectius, Tyberiano & Dione.*

** aliàs, libelles.*



BIU Cujas

a *Iceat. Et sæpius.* cũ alij nõ inueniunt idonei: vt. ff. de mu. & ho. l. honor. §. fin. & in authen. de defen. ciui. §. fi. col. iij. &. j. de aduo. di. iud. l. si quis de togatis. alioquin contra: vt supra eo. l. nemo. vel. §. male egit primo anno, hic bene.

b *Nemo. Cuiuscunque magistratus.* Nõ potest ergo qs simul esse adsessor & aduocat⁹, sicut nec iudex & aduocatus: vt. j. de postu. quisquis. nec in duabus militiis: vt. j. qui mil. non pos. l. v. §. in posterum. li. xij. sic nec plures habere honores: vt. ff. ad munici. libert⁹. §. prescriptio. &. ff. e. l. pe. Item nec vicẽ duarũ personarum: vt. ff. de pactis. si plures. &. j. de pxi. sacro. scri. l. hac parte. li. xij. nec in duab⁹ societatibus: vt. ff. de colle. illici. l. j. §. fi. & facit in decre. lxxxix. distin. singula. & ibi not. ple. de hac materia.

c *Ad vtrũque festinat.* vnde illud, Qui binos lepores vna sectabit hora, Vno quãdoq;, quãdoq; carebit vtroq;.

d *Sufficere.* sic. ff. de rebus eorum. l. magis. §. in primis. &. ff. de neg. gest. at qui natura. §. cum me.

e *Quasdam literas.* sic §. de legi. & cõsti. l. nõ dubium. &. j. de natu. lib. l. legem. in fi.

f *Vindicare.* aliàs iudicare, deposita etiam aduocatione.

g *Incorrupti.* i. boni.

h *Iudicis.* vt. ff. de iur. om. iudi. l. prætor. nec testis: vt. ff. de testi. l. fi.

*DE ANNONIS, &c.*

*De maioribus & minoribus magistratib⁹. ſ. dictũ est. Nũc autẽ ponit de eorũ solatiis, vel salariis. Et quia ipsi percipiebant salaria in annonis, ideo ponit de annonis & capitu, id est, capitatione ministrantium & adsessorum, & aliorum gerentium publicas dignitates, id est quæ dabantur administrantibus publica officia. Azo.*

Continuatio rubri.

i De annonis, &c. *generaliter de annonis, specialiter de capitatione dicit hic, & infra de serui. & aqua. Vel dic de annonis, &c. i. de annona quæ pro capite & ꝑsona magistratuũ & adsessorum dabatur. & hoc est quod dicitur. j. de anno. ciui. l. fi. lib. xi. & de eroga. mi. ãno. l. fi. li. xii. q̃ milites nostri annonas & capita singulis diebus cõsequebãtur. Sicut enim capitatio dicitur tributũ qđ quidẽ ꝑ capite datur: ita annona dicitur tributũ, quia pro capite magistratus datur: vt dixi. ſ.*

Annona & capitatio sunt tributa.

k *Omnibus. Et capite.* i. capitatione. alias, capitu.

l *Dignitatis.* i. debito & capite præstando.

m *Particularibus.* i. singulorum descriptionibus. Cũcta leguntur.

n *DE CONTRA ctibus iudicum, vel eorũ qui sunt, &c.*

o *Quicunque. Emere.* vt. ff. de contrahẽ. emp. l. nõ licet. &. l. qui officij. in prin. & de iure fisci. l. aufertur. §. ij.

p *Præterierit.* sic. j. si maior factus ratũ ha. l. fi. Accur.

q *Prouincias.* hoc in

†hac subscriptio ad Græcã cõstitutionẽ Zenonis A. ꝑtinet, quæ deesse notatur.

XII. Impp. VALENT. & MARTIAN. AA. Palladio præfecto prætorio.

LIceat omnibus iudicibus illustri præditis potestate cõ siliarios sibi eosdem secundo, ac tertio, & sæpius[a] adiungere: quia qui semel recte cognitus est, non debet ob hoc solum, quòd iam probatus est, improbari. Data. VI. Kalend. Iul. post cõsulatum Decij & Longini.†

**Constitutio Græca.*

XIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni præfecto prętorio.

NEmo ex his, qui aduocati causarũ constituti sunt vel fuerint etiã in hac regia vrbe, in quocunque iudicio deputati, & in aliis omnibus ꝑuinciis nostro subiectis imperio, audeat in vno eodemq; tẽpore tam aduocatione vti, q̃ cõsiliarij cuiuscũq; [b] magistratus, quib⁹ respublica gerenda committitur, curam arripere: cum satis abũdeq; sufficiat, vel ꝑ aduocationem causis perfectissime patrocinari, vel adsessoris officio fungi: ne cum ad vtrunq; [c] festinat, neutrum bene peragat: sed siue aduocatus esse maluerit, hoc cũ debita solertia implere possit: vel si adsessionẽ elegerit, in ea videlicet permaneat: ita tamen, vt post consiliarij sollicitudinẽ depositam, liceat ei ad munus aduocationis reuerti. ℣ Nec sit concessum cuiquã duobus magistratibus adsidere, & vtriusq; iudicij curã peragere: (neque enim facile credẽdum est, etiam duabus necessariis rebus vnum sufficere. [d] nam cum vni iudicio adfuerit, alteri abstrahi necesse est. sicque nulli eorum idoneum in totum inueniri.) sed altera adsessione penitus semota, vnius magistratus esse contentum iudicio. ℣ Nec callidis machinationib⁹ huiusmodi legem putet quis esse circunscribendam, etsi non consiliarij signum, quod solitum est, chartis imponat, sed alias quasdam literas [e] excogitatas adsimulauerit, existimans ei licere fungi quidem memorato officio, sub huiusmodi tamẽ vmbra latere: cum in legem cõmittant & hi, qui vigorem eius scrupulosis & excogitatis artibus eludere festinant. ℣ Neque sibi blandiri quenquã oportet, quòd præsentis etiam legis aculeos possit euadere, quemadmodum & anteriores leges super hac re positas deludebat. Si quis etenim in tali commisso fuerit inuentus, sciat se de matriculis aduocatorum penitus esse delendum, & decem librarum auri multam nostris priuatis largitionibus illaturum, per virum illustrem comitem rerum priuatarũ exigendam: & aliam maiorem regalis culminis subiturum offensam: cũ nec ipse iudex qui hoc fieri passus est, & sciens prudénsque hoc commiserit, sine imperiali commotione remanebit. Eidem pœnæ quidẽ subiiciendo etiam eo vel eis, qui in his causis, quarum patrociniũ adepti sunt, quibúsque aduocationem suam præstiterunt, adsessiones cuiuscunq; magistratus colore audeat, vel audeant vindicare: [f] ne affectiõis suę vel aduocationis memor, incorrupti[g] iudicis[h] non possit nomẽ perferre. Dat. V. Kalẽ. Octob. Chalcedone, Decio. V. C. Cos.

*TITVLVS L.*

DE ANNONIS, [i] ET CAPITATIONE† adminis trantium, & eorum adsessorum, aliorúmve publicas sollicitudines gerentium, vel eorũ qui aliquas consecuti sunt dignitates. †aliás capit.

I. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Florentio præfecto prætorio.

OMnibus tã viris spectabilib⁹, quàm viris clarissimis iudicibus, qui per prouincias siue militarem, siue ciuilem administrationem gerunt, necnon comiti cõmerciorum, magistro æris, siue priuatæ rei rationali per Ponticam atq; Asianã diœcesim, itẽ & adsessorib⁹ iudicum singulorũ in præbẽdis solatiis annorũ hic fixus ac stabilis seruabitur modus, vt ea pro annonis & capite[k] † dignitatis[l] suæ debitis precia cõsequantur, †capita q̃ particularibus[m] delegationibus solent cõtineri. Dat. III. Kal. Iun. Cõstantinop. Theodosio. XVII. & Festo Coss.

*TITVLVS LI.*

DE CONTRACTIBVS IVDICVM[n], VEL eorũ qui sunt circa eos: & inhibẽdis donationibus in eos faciendis: & ne administrationis tẽpore proprias ædes ædificent sine sanctione pragmatica.

*Prætores & prouinciarũ rectores nõ possũt per se vel per alios cõtrahere in loco sibi cõmisso, nisi pro necessitate victus & vestitus. Saly.*

I Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

QVicũq; administrationẽ in hac florẽtissima vrbe gerũt, emere[o] quidẽ mobiles res vel immobiles, vel domos extruere nõ aliter possũt, nisi specialẽ nostri numinis hoc eis permittentẽ diuinã rescriptionẽ meruerint. ℣ Donationes vero omnimodo recusent, sciẽtes nõ esse validas eas, inquibuscunq; rebus, & quacunque æstimatione, nisi post administrationẽ depositã vel specialiter in scriptis donator candẽ donationem ratam habuerit, vel tẽpus quinquẽnale præterierit[p], in quo nulla querela super hisdẽ donationib⁹, vel ab ipso donatore, vel ab eius successoribus facta sit. ℣ Prouincias[q] vero moderantibus, non solum donationes,

BIU Cujas

minoribus.ſ. in præſidibus, qui ſunt clariſſimi: vt.ĩ. de pri.car.l.j. & ita inter minores quid iuris ſit audi, vbi nõ poſſũt ratificari huiuſmodi cõtra[a], multo minus ergo & ĩ deſẽſore ciuitatis, vel magiſtratu municipali, q̃ nõ habent merũ imperium, ſed modicã iuriſdictioné & coẽrcitionem: vt.ff.de iur. omiu.l.magiſtratibus. ſed præſides etiã merũ imperium habẽt: vt.ff. de off.preſi.illicitas.§. qui vniuerſas. Sed quid ſi duo ſint in magiſtratu? an alter emere poteſt ex officio ſi alter auctoreſ? Videtur q̃ ſic, ſicut in duob[b] tutoribꝰ quorũ vno auctorante alter emit: vt.ff. de auct.o.tu.l.pupillus. §.ſane. Sed puto cõtra, quia ibi eſt media pſona vt pupilli, cui pſtat auctoritas, quia ipſe cõſentit: quod dici nõ poteſt in vniuerſitate, q̃ cõſentiat: vt.ff. de lib. vniuer.l.j. Vel, qđ verius eſt, ipſe magiſtratus vniuerſitatẽ repræſentat: vnde nõ inuenitur media pſona: vt ſ. in pupillo dictũ eſt.

*Magiſtratũ ſi duo gerãt an vnus alteri auctoritatẽ præſtare poterit.*

*Hæc aliàs deſunt.*

a *Alimoniam*. Not. ſic &.ff.de offi. præſi.l. plebiſcito.

b *Aedificationes*. repete, prohibemus.

c *Datum eſt*. vel quia ex rebꝰ ciuitatum aliis vendiderat: vt infra de vend.re.ci.l.ſi.lib.xj.

d *Perſonam*. vt &.ĩ.de his q̃ vi mẽtúſve cau. l.pe.& facit.ĩ.ſi cer.pe. l.eos.&.l.penul.

e *Iudicationibus*. id eſt ſententiis.

*DE MODO MVLtarum, &c.*

*Dictum eſt.ſ.de magiſtratibus ſere omnibus: ſed quia permiſſum eſt eis defendere iuriſdictionẽ ſuã pœna vel multæ iudicio: vt.ff. ſi quis ius dicẽti nõ obtemperã.l. i. ideo ponit de modo multarum.*

f A iudicibus. *habentibus merum imperium, non aliis: vt. ff. de iudi. l.ii.§.ſi.& infra.l.ii. & l.iii.quas lege.*

g *Multa damnum*. extraordinarium. Et not. pro condẽnatis Bononię bonum argumentum, quòd nõ ſunt infames, cum extraordinariè condemnentur.

*Logiſta quid ſit &*

h *Vrator. Logiſta*. id eſt rationalis.

tiones, ſed etiã emptiones quarumcunq; mobiliũ vel immobilium rerũ (præter eas quæ ad alimoniam[a] vel veſtes pertinẽt) & ædificationes, [b] licet ſacri apices aliquid eorũ permiſerint, penitus interdicimus. ¶ Nec ratum ſit, quod his donatione vel vẽditione datũ[c] eſt, licet quinquennale tẽpus poſt depoſitam adminiſtrationẽ exceſſerit, vel cõſenſus donatoris vel vẽditoris poſt eandẽ adminiſtrationẽ adiectus ſit. ¶ Hæc autẽ etiã ad domeſticos & conſiliarios eorum trahi neceſſarium duximꝰ: illud etiã adiicientes, vt nec per interpoſitam perſonam[d] aliquid eorum ſine periculo poſſit perpetrari: quę etiam ad prẽterita negotia referri ſancimus, niſi tranſactionibus vel iudicationibus[e] ſopita ſint. † Dat. V. Id. Decemb. Conſtantinop. D. N. Iuſtiniano. A. II. Cos.

*TITVLVS LII.*

## DE MODO MVLTArum, quæ à iudicibus[f] infligũtur.

*Not.glo.hic poſitam quæ ad hoc conſueuit allegari, quòd damnatus ex inquiſitione non ſit infamis: quod clarius tenet glo.ĩ.de ſuſpec.tu.l.ſi. Salycetus.*

I Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Firmo.

MVlta damnum[g] famę nõ irrogat. Dat. V. Id. Apri. Antonino. A. & Geta vtriſque. ij. Coss.

*Procurator Cæſaris non habet poteſtatẽ multandi. Sal. & idem in procura. fiſcali: vt in.l.ſeq. Saly.*

II. Imp. ALEXADER. A. Decimio præfecto prætorio.

PRocuratores meos vel rationales, multæ indicendæ ius non habere ſæpe reſcriptũ eſt. Dat. XIII. Kalẽd. Septẽb. Modeſto & Probo Coss.

III. Imp. GORDIANVS. A. Celeri præfecto prætorio.

CVrator reipublicæ (q̃ Græco vocabulo logiſta[h] nuncupatur) multandi ius non habet. Dat. Idib. Septemb. Gordiano. A. & Auiola Coss.

IIII. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEODOSIVS. AAA. Eutropio præfecto ptorio

ILluſtres viros prẽfectos prẽtoriis vſque ad quinquaginta librarum auri multam, cum peccatum grauiſsimum erit, peruenire ſinimus. Dat. VIII. Id. Ian. Gratiano. V. & Theodoſ. AA. Coss.

*Nota duo. Primo, quòd multa applicatur fiſco. Secundo, quòd iudex poteſt multam in eius impoſitione in ſalarium aduocatorum deputare, vel in refectionem alicuius rei ſpectantis ad rempublicam. Salycetus.*

V. Imppp. VALEN. THEODOSIVS & ARCADIVS. AAA. ad Prætextatum præfectum prætorio.

MVltarum ſeuera[i] compẽdia ærario[k] noſtro protinus eſſe quærenda nullus ignoret: niſi ipſe iudex id, quod ad pœnam admiſsi facinoris exculpitur,[l] vel publicis operibus, vel curſui[m] publico, vel aliis neceſſariis cauſis ſpecialiter deputauerit. Dat. V. Id. Septemb. Aquileiæ, Richomere & Clearcho Coss.

*Secundum varietatem iudicum maior & minor multa poteſt imponi. ob correctionem tamen malorum morum, vltra ter quis non poteſt multari: & contrà faciens punitur: nec multa impoſita poteſt minorari, niſi ob paupertatem multati. Saly.*

VI. Impp. ARCADIVS & HONORIVS. AA. Meſſalæ præfecto prætorio.

EOs qui ordinario[n] prouincias iure moderantur, erga eorum perſonas, quos culpa reddit obnoxios, vltra duarum vnciarum auri ſummam condemnare non patimur. ¶ Proconſularem[o] vero poteſtatem, ſi multãdi neceſsitas imminebit, ſenarum vnciarum auri ſumma cohibebit: in qua forma etiam comes Orientis atque præfectus Auguſtalis erit. Cæteri vero ſpectabiles[p] iudices, & qui vice noſtra adminiſtrationis gubernacula ſuſceperint, vltra tres auri vncias ſibi intelligant licentiam denegatam. ¶ Id quoque obſeruandũ à moderatore eſſe cenſemus, vt in vnius correptione perſonę (ſi ad id continuatio peccati impulerit) trinæ[q] tantũmodo in anno condemnationis ſub præſtituta ſumma ſeueritas exerceatur. † Quòd ſi quis[r] prædictũ modũ exceſſerit: [ſ]huius auctor[t] † admiſsi condemnato ad dupli reſtitutionẽ: fiſco[u] verò noſtro ad inferendam eam quantitatem quam multæ nomine inflixerit, tenebitur. ¶ Nec tamen ad huius legis moderationem pertinere ſe credant,[x] qui in peculatibus[y] aut manubiis, id eſt, deprædationibus, aut cõcuſsionibus, furtis, aliiſque flagitiis, q̃ coẽrceri ſeuerius conuenit, fuerint deprehenſi: ſcilicet vt ſcripta per iudices memoratos, in cuiuſlibet[z] fuerit dirigẽda diſpendiũ ſentẽtia proferat. [a] ¶ Nec putent factu facile eſſe, vt aut præcipiti perſuaſione condẽnẽt, q̃ culpa nõ ingrauet: aut erubeſcẽda varietate[b]

iudicij

à logos, quòd eſt ſermo. inde alogiſta: vt ff. de admi.tu.l.quidam decedens. *vnde dicatur.*

i *Multarum ſeuera*. id eſt crudelia.

k *Aerario*. niſi in caſibus: vt.ſ. de epi. aud. l.ij.&.ff.de iure pa.l.diuus.ij.§.fi.

l *Exculpitur*. id eſt aufertur.

m *Vel curſui*. id eſt ſalariis aduocatorum.

n *Eos qui ordinario*. delegati non niſi in caſu: vt infra de ſpor tu.l.ij.

o *Proconſularem*. idẽ videtur in epiſcopo, quod in proconſule & iſtis: vt.ſ.de epiſ.audi. l. epiſcopale. & in authen. de ſanctiſ. epiſc. §.ſi autem œconomus. col.ix.

p *Spectabiles*. ſecus in magiſtratibus municipalibus: vt infra titu.j. defenſores.ij.

q *Trinæ*. ſed cõtra.ĩ. de ſeruis fugiti.l.iiij.§. j.Sol.vt ibi.

r *Quòd ſi quis*. ſcilicet iudex.

ſ *Exceſſerit*.ſ.iudex.

t *Actore*. id eſt iudice.

u *Fiſco noſtro*. vt & ſupra de adſeſſ.l.conſiliarios.

x *Se credant*.q.d.prædictus modus ſeruabitur in delinquẽtes, niſi reperiantur commiſiſſe peculatum, vel furtum, vel aliqua crimina, quæ grauius ſolent coẽrceri. tũc enim maior multa poteſt à prędictis indici.

y *In peculatibus*. ſic ponitur in authentica de trien.& ſemiſ.§.hęc à nobis.col.iij.

z *In cuiuſlibet*. id eſt, contra vel ſuper, dummodo in caſibus prædictis. Accurſius.

a *Proferatur*. etiam vltra ſummam prędictã.

b *Varietate*. Not. q̃ varietas reprobatur. Sed arg. contra. ff. de col.bo.l.nõnunquã.in prin.& dixi.ff. de procu.l.in cauſſæ. in prin. *Varietas reprobatur.* †*aliàs, exeratur.*

†*actore. legit Accur.*

BIU Cujas

a *Paupertas.* vt &. ff. de offic. præſi. l. illicitas. §. fi.

*DE DEFENSO-ribus ciuitatum.*

*Cõtinuatio.* *Dictum eſt. ſ. de maioribus magiſtratibus, ſcilicet prouinciarum: nunc de minoribus, id eſt ciuitatum defenſoribus videamus. Et in primis qualiter defenſor conſtituatur, & poſtea quod ſit eius officium. Axo.*

b De defenſorib⁹ ciuitatum. *qui ſunt minimi, qui nec merũ nec mixtum habent imperium: vt in authen. eo. §. nulla. in fi. col. 3. ſed modicam coercitionem: vt eod. titu. §. audient.*

c *Si quis. Crediderit.* De defenſorib⁹ loquitur.

d *In minoribus cauſis.* aliter quandoque ponitur minima ſumma: vt. ff. ſi cui pluſquam per. l. Falci. l. iij. §. quãuis. hodie vſque ad trecentos aureos: vt in authen. eod. §. & iudicare. col. iij. Accurſius.

e *Iudicialia.* ſcilicet tua.

f *Conficiat.* ſ. actor.

g *Delegationem.* quia forte à fiſco annonam conſequebantur: vt. ĩ. de numerariis, actu. & chartu. l. exceptores. lib. xij.

h *Reſtituas.* id eſt, reſtitui facias.

i *Cæteras.* ſcilicet res.

k *Defenſores. Idoneis.* & catholicis: vt ſuprà de epiſco. aud. l. iubemus.

l *IN defenſoribus. Erit.* hæc forma. & non legitur hæc. l.

m *Quinquennii.* hodie biennij: vt in authenti. eod. §. iuſiurandum.

n *Procacitati.* repete, occurras.

o *Iudicem.* id eſt, præſidem.

p *Exigendi.* aliàs, exhibenda: aliàs, exigenda. id eſt, inferenda. Accurſius.

q *Defenſores. Multas.* niſi in caſu: vt infrà de ſportu. l. ij.

r *Plebem.* id eſt, populum.

ſ *Deſinant.* ſic nomina ſunt conſequentia ſeu conuenientia reb⁹: vt inſtitu. de dona. §. eſt & aliud. & ar. ĩ. de feri. l. à nullo.

t *Per omnes.* non legitur. Accur.

u *Coaleſcere.* i. creſcere.

iudicij pro arbitrio proprio immutandum eſſe, quod iuſſerint: niſi paupertas [a] condemnati hoc perſuaſerit. Dat. XII. Kalend. Septemb. Theodoſio. A. II. & Cynegio. Conss.

*TITVLVS LIII.*

## DE DEFENSORIBVS [b] ciuitatum.

I. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA. Senecæ defenſori.

SI quis de tenuioribus ac minuſculariis* rebus interpellandum te eſſe crediderit, [c] in minoribus [d] cauſis, id eſt vſque ad quinquaginta ſolidorum ſummam acta iudicialia [e] cõficiat: [f] ſcilicet vt ſiquãdo quis vel debitũ iuſtũ, vel ſeruũ qui per fugã fuerat elapſus, vel quodvltra delegationẽ [g] dederat, poſtulauerit, vel quodlibet huiuſmodi, tua diſceptatiõe reſtituas. [h] Cæteras [i] vero quæ dignæ forẽſi magnitudine videbuntur, ordinario inſinuato rectori. Dat. XV. Kalen. Ianuar. * Terici. Valentiniano & Valente AA. Conss.

II. Iidem. AA. ad Probum præfectum prætorio.

1 DEfenſores ciuitatum, nõ ex decurionum, ſeu cohortalium corpore, ſed ex aliis idoneis [k] perſonis huic officio deputentur. Dat. III. Non. Nouembr. Iiſdem Conss.

III. Iidem, & GRATIANVS. AAA. ad Senatum.

VTili ratione perſpectũ eſt, vt innocẽs & quieta ruſticitas, peculiaris patrocinij, id eſt defenſoris locorum beneficio perfruatur, & apud eum in pecuniariis cauſis litigandi habeat facultatem. Dat. IIII. Id. Auguſt. Hierapoli, Valentinia no & Valente. AA. vtriſque. II. Conss.

IIII. Imppp. GRATI. VALENTI. & THEODO. AAA. Theodoro defenſori.

IN defenſoribus vniuerſarum prouinciarum erit [l] adminiſtrationis hæc forma, & tempus quinquennij [m] ſpacij metiẽdum: ſcilicet vt in primis parentis vicem plebi exhibeas: deſcriptionibus ruſticos vrbanóſque non patiaris adfligi: officialium inſolẽtiæ, & iudicum procacitati [n] (ſalua reuerentia pudoris) occurras: ingrediendi A cum voles ad iudicem [o] liberã habeas facultatem: ſuperexigẽdi [p] damna, vel ſpolia plus petentium ab his quos liberorum loco tueri debes, excludas: nec patiaris quicquam vltra delegationem ſolitam ab his exigi, quos certum eſt niſi tali remedio non poſſe reparari. Dat. XI. Non. Ianuar. Conſtantinopo. Arcadio & Bautone Conss.

x *Maturari.* id eſt, perfici.

y *Defenſores. Imbuti.* vt. ſ. de epi. audi. l. iubemus. & in authen. iuſiurandũ quod præſt. col. ij.

z *Vbemus.* non legitur.

V. Imppp. VALENTINIA. THEOD. & ARCAD. AAA. Potamio præfecto Auguſtali.

2 DEfenſores nihil ſibi inſolenter, nihil indebitum vindicantes, nominis ſui tantum fungantur officio. Nullas infligant multas. [q] Seuiores B non exerceant quæſtiones. Plebem [r] vel decuriones ab omni improborum inſolentia & temeritate tueãtur: vt id tantum quod eſſe dicuntur, eſſe non deſinant. [ſ] Dat. III. Non. Mart. Conſtantinopo. Arcadio. A. II. & Rufino. Conss.

VI. Iidem. AAA. Tatiano præfecto prætorio.

PEr omnes [t] regiones in quibus fera & periculi ſui neſcia latronum feruet inſania, probatiſſimi quique & diſtrictiſſimi defenſores adſint diſciplinæ, & cotidianis actibus præſint, qui non ſinãt crimina impunita coaleſcere. [u] remoueant patrocinia quæ fauorem* reis, & auxilium ſceleroſis impertiendo maturari [x] ſcelera fecerunt. Dat. V. Id. Aprilis. Arcadio A. II. & Rufino. Conss. *ſeruorum

VII. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Cæciliano præfecto prætorio.

3 DEfenſores ciuitatum oblatos ſibi reos in ipſo latrocinio vel congreſſu violẽtiæ, aut perC petrato homicidio, aut ſtupro, vel raptu vel adulterio deprehenſos, & actis publicis ſibi traditos, expreſſo crimine cũ his à quibus fuerint accuſati, mox ſub idonea perſecutione ad iudicium dirigant. Dat. Prid. Kalend. Ian. Mediolani, Stilichone. II. & Anthemio. Conss.

VIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Cæcilio. PP.

4 DEfenſores ita* præcipim⁹ ordinari, vt ſacris orthodoxæ religiõis imbuti [y] myſteriis, reuerẽ diſſimorũ epiſcoporũ, necnon clericorũ & honoratorum ac poſſeſſorũ & curalium decreto conſtituãtur: de quorũ ordinatione referendũ eſt ad illuſtriſſimã prętorianã poteſtatẽ: vt literis eiuſdẽ magnificę ſedis eorũ ſolidetur auctoritas. ℣ Quòd ſi quid à qualibet perſona cõtra publicã diſciplinã in lęſionẽ poſſeſſorum fieri cognouerint defenſores: referẽdi habeãt poteſtatẽ ad illuſtres & magnificos viros præfectos prętoriis, & illuſtres viros magiſtros equitum & peditũ, magiſtros etiã officiorũ, & comites tã ſacrarũ largitionũ quã rerũ priuatarũ. Dat. XV. Kal. Feb. Rauẽnę, Honorio. VIII. & Theodo. III. AA. Cõss. *al. ſic, Defenſores ciuitatum iudicamus ordinari, &c.

IX. Iidem. AA. Cæcilio. PP.

IVbemus [z] cura ac ſolertia defenſorũ minimè poſſeſſores maioribus menſuris & ponderibus à ſuſceptoribus prægrauari: ſed eos deprehenſos, ad iudiciũ dirigi cum ipſo cõmiſſæ fraudis indicio. ℣ Illud etiã fieri permittimus, vt ſi prouincialib⁹ noſtris cõteſtari iniurias ſeu lęſiones* ſuas cupiẽtib⁹, actorũ cõfectio à defenſorib⁹ denegetur: licentia eis tribuatur querelæ propriæ libellũ conſcriptũ, eo tempore quo fuerat cõteſtãdum, in frequẽtiorib⁹ ciuitatum locis proponendi, conueniendiq; ſcribas, tabularios, & cætera officia publica cõmonẽdi (per quæ libellũ colligi oportebit, * *al. iniuriæ lęſiones ſuas, &c.*

BIU Cujas

a *Oportebit.* hæc protestatio habetur pro libello dato. Accur.
b *Constiterit.* scilicet acta recipere.
c *Exeratur.* id est, exerceatur per præsidem, cum defensor nolit facere.
d *Nvlli. Liberare.* vt. ff. de offi. præsi. l. legatus.

*DE MAGISTRATIBVS municipalibus.*

*Continuatio rubri.* *Supra de magistratibus ciuitatum: Nunc de magistratibus municipiorum vel villarum seu burgorum: in quibus satis dici potest eadem seruanda quæ dicta sunt in defensoribus ciuitatum. Axo.*

e *DE MAGISTRATIBVS municipalibus.* *Hic ti. tractat de magistratibus castrorum & villarum, non ciuitatum.*

* *exercetur.* * *al. sic, Defensores ciuitatum ita iudicamus ordinari, &c.*

f *Decuriones. Tres menses.* antequam incipiat eorū administratio. Accur.

g *Magistratus.* facit. j. l. proxi. tit. proxi.

*DE OFFI. IVri. Alexand.*

h *Ivbemus. Dūtaxat.* q.d. non apud aliū in eadem ciuitate.

i *Dicerentur.* vt & ff. eo. l. j. & ꝟ. titu. proxi. l. ij. & ꝟ. de don. l. in hac.

*DE EDENDO.*

*Cōtinuatio.* *Dictū est de magistratibus: sequitur de iudiciis, quæ per magistratus exercentur: vt. ff. de orig. iur. l. 2. §. post originē. & primo de edendo,* a *quod præparatorium est iudiciorū. Vel sic: Dictum* b *est. §. de magistratibus & eorū officio iudicis indaganda. hoc dicit secundum vtramq; lecturam. Primo in codice rationum intelligitur. Secundo in instrumentis: vt in glos. Alexand. Imo. Vel sic: editio petitur iudicis officio, causa cognita exhibenda. hoc dicit. Salycetus.*

a *Istū glo. approbant omnes scribentes hic. & istud non sentiunt, quæ diximus cōsiste re in contentiosa iurisdictione. Contentiosa autē iurisdictio est in iudiciis cognoscendis & terminādis: quorum iudiciorū præparatio est editio actionis. Et ideo ponit de edendo. id est, de editione faciendā: subaudi, eorū quæ necessaria sūt in agēda causa. Sed in primis necessaria est editio actionis: postmodum litis cōtestatio: in processu causæ necessaria est editio rationum instrumentorū & actorum: de quibus omnibus videam⁹. Axo. Et nota quòd triplicitercᵉ edictum de edendo dicit, scilicet actionū: vt. j. eo. l. 1. edita. Rationū, vt. j. eo. l. 1. & l. non est. & l. iustum. & l. fina. Et instrumentorum:* d *vt j. eo. l. 2. l. qui accusare. & l. procurator. Et dic de edendo, id est, demonstrando, ab edo edis. Sed quæritur, quare dixit de edendo per gerundium, & non de editione? Item quare non subiunxit accusationis? & dic vt dicentur. Fulginus. Alexā. & Iason. & Clos. ibi.*

b *Constiterit.* scilicet acta recipere.
c *Exeratur.* id est, exerceatur per præsidem, cum defensor nolit facere.
d *Nvlli. Liberare.* vt. ff. de offi. præsi. l. legatus.

*DE MAGISTRATIBVS municipalibus.*

*Continuatio rubri.* *Supra de magistratibus ciuitatum: Nunc de magistratibus municipiorum vel villarum seu burgorum: in quibus satis dici potest eadem seruanda quæ dicta sunt in defensoribus ciuitatum. Axo.*

e *DE MAGISTRATIBVS municipalibus.* *Hic ti. tractat de magistratibus castrorum & villarum, non ciuitatum.*

* *exercetur.* * *al. sic, Defensores ciuitatum ita iudicamus ordinari, &c.*

f *Decuriones. Tres menses.* antequam incipiat eorū administratio. Accur.

g *Magistratus.* facit. j. l. proxi. tit. proxi.

*DE OFFI. IVri. Alexand.*

h *Ivbemus. Dūtaxat.* q.d. non apud aliū in eadem ciuitate.

i *Dicerentur.* vt & ff. eo. l. j. & ꝟ. titu. proxi. l. ij. & ꝟ. de don. l. in hac.

*DE EDENDO.*

*Cōtinuatio.* *Dictū est de magistratibus: sequitur de iudiciis, quæ per magistratus exercentur: vt. ff. de orig. iur. l. 2. §. post originē. & primo de edendo,* a *quod præparatorium est iudiciorū. Vel sic: Dictum* b *est. §. de magistratibus & eorū officio iudicis indaganda. hoc dicit secundum vtramq; lecturam. Primo in codice rationum intelligitur. Secundo in instrumentis: vt in glos. Alexand. Imo. Vel sic: editio petitur iudicis officio, causa cognita exhibenda. hoc dicit. Salycetus.*

a *Istū glo. approbant omnes scribentes hic. & istud non sentiunt, quæ diximus cōsiste re in contentiosa iurisdictione. Contentiosa autē iurisdictio est in iudiciis cognoscendis & terminādis: quorum iudiciorū præparatio est editio actionis. Et ideo ponit de edendo. id est, de editione faciendā: subaudi, eorū quæ necessaria sūt in agēda causa. Sed in primis necessaria est editio actionis: postmodum litis cōtestatio: in processu causæ necessaria est editio rationum instrumentorū & actorum: de quibus omnibus videam⁹. Axo. Et nota quòd triplicitercᵉ edictum de edendo dicit, scilicet actionū: vt. j. eo. l. 1. edita. Rationū, vt. j. eo. l. 1. & l. non est. & l. iustum. & l. fina. Et instrumentorum:* d *vt j. eo. l. 2. l. qui accusare. & l. procurator. Et dic de edendo, id est, demonstrando, ab edo edis. Sed quæritur, quare dixit de edendo per gerundium, & non de editione? Item quare non subiunxit accusationis? & dic vt dicentur. Fulginus. Alexā. & Iason. & Clos. ibi.*

c *Imò quadrupliciter Baldus. & Pau. d Quorū ap. eo. l. 2. l. qui accusare. Et dic de edendo, id est, demonstrando, ab edo edis. Sed quæritur, quare dixit de edendo per gerundium, & non de editione? Item quare non subiunxit accusationis? & dic vt dicentur. Fulginus. Alexā. & Iason. & Clos. ibi.*

oportebit,ᵃ) atq; inuitis supra memoratis personis sub actorū confectione ingerendi, quorū quæstione fides possit inquiri: qua probata, in eos quos gesto rum petitam cōfectionem negasse constiterit, ᵇ vigor iudiciarius exeratur. ᶜ*Dat. XI. Kalend. Feb. Rauennę, Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. Conss.

*Nota quòd non potest aliquis renunciare officio defensoris ciuitatis, nisi cum auctoritate principis. Bartol.*

x. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Cyro præfecto prætorio.

NVlli defensorum licere de cernimus, si de publica solicitudine se voluerit liberare,ᵈ nisi diuinos affatus intimauerit tuæ sublimitatis iudicio: triginta librarum auri pœnā tam moderatoribus prouinciarū, quàm cæteris iudicibus vel temeratoribus sacri nostri oraculi subituris, si neglecta fuerit auctoritas principalis. Dat. XV. Kalend. Septem. Constantinopo. Cyro. V. C. Cos.

*TITVLVS. LIIII.*

DE MAGISTRATIBVS municipalibus. ᵉ

I. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Florentium. PP.

DEcuriones ad magistratum, vel exactionē annonarū, ante tres menses,ᶠ vel amplius, nomi nari debent: vt si querimonia eorū iusta videatur, sine impedimento in absoluendi locum alius subrogetur. Dat. Id. Apri. Constantinop. Seuero & Rufino. Conss.

II. Impp. VALENTINIA. & VALENS. AA. ad Germanianum.

MAgistratus ᵍ conficiendorum actorum habeant potestatem. Dat. XIII. Kalend. Ianuar. Gratiano. N. P. & Dagalaipho. Conss.

*TITVLVS. LV.*

DE OFFICIO IVRIDIci Alexandriæ.

I. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Alexandro duci & pf. Augustali.

IVbemus apud Alexādrinæ dūtaxat ʰ clarissimę ciuitatis iuridicum, licitum & concessum esse, singulis quibuscūq; volētibus donationis cōscriptæ solēniter instrumēta referare: eisdēq; robur adiiciat gestorū series apud eundē confecta, tanquā si apud virum clarissimum moderatorem prouinciæ, vel magistratus, vel defensores plebis, habita fuisse dicerentur. ⁱ

# Codicis do MINI IVSTINIANI sacratissimi principis ex repetita prælectione, Liber secundus.

*TITVLVS PRIMVS.*

DE EDENDO.

*Actor primo debet inspicere quā facultatem probandi habet: quia reus habens rationes vel instrumenta ex quibus possit de iure ipsius actoris doceri, non tenetur edere: nisi ex iusta causa in iure expressa officio iudicis indaganda. hoc dicit secundum vtramq; lecturam. Primo in codice rationum intelligitur. Secundo in instrumentis: vt in glos. Alexand. Imo. Vel sic: editio petitur iudicis officio, causa cognita exhibenda. hoc dicit. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS PIVS. A. Aemilio.

IPse dispice ᵏ quēadmodū ˡ pecuniā quā te deposuisse dicis, deberi tibi probes. Nam quod desideras, vt rationes ᵐ suas aduersaria tua exhibeat: id ⁿ ex causa ad iudicis officiū ᵒ si quis. §. ex hoc? Sed dic vt ibi dixi. Alij ⁱ qui intelligunt in instrmentis: dicunt ex causa edere reum actori. scilicet ad replicationem probandam, non intentionem fundandā: vt. j. eod. l. fi. in fi. & sic etiam loquitur. l. qui accusare. scilicet vt non petat ad intentionem fundandam: facit etiam ad hūc secundum intellectū ff. ad leg. Fal. l. maritus. §. fina.

o *Officium.* dicit vna lex, quòd si tutor non faciat rationes, vel factas non exhibet, siue non edit, habere locum actionem tutelę: vt. ff. de tut. & ra. det. l. j. §. officio. Alia contra procuratorem non edentem dari mandati contra socium pro socio: vt. ff. eod. l. quædam. in prin. sic ergo cum semper argentarius conficiat vel habeat mandati, & non officium iudicis, vel actio in factum ex illo edicto

A sint rationes, vel si mihi editæ sunt, sed amissę fortuito casu. tunc enim iudex iubebit mihi exhiberi. Viuia. Ex hac. l. no. primo *di: & nō de editionis effectu: ideo* potest probari non solū per instrumētum publicum, sed etiā per *rub. cōcipiteſtes & per omnē aliā speciē probationis. Not. secundo singulariter secundum Ias. ex *tur per gerū diū. Barto.* hoc tex. quòd etiam in *Pau. Alecōtractu depositi reus xā. & Ias.* non tenetur edere actori librum rationum ad fundandam intentionem actoris. Nota tertio ibi, ad iudicis off. ciū. hic videri text. quòd editio actionis petitur officio iudicis. & sic intelligunt glo. Bart. & docto. Ias. hic.

k *Dispice.* id est, diuersis modis aspice omnē speciem probationis.

l *Quēadmodum.* scilicet vel ex causa depositi, vel ex alia, cū multa sunt genera credendi. Vel sic, f qua specie

f *Istę est vepbationis: hoc est per rus intelleteſtes vel instrumenta, *clus quē ap* vel confessiones. *probāt Bal.*

m *Rationes.* id est, co- *Pau. Ia. &* dicem rationū in quo *Ioan. Ma.* accepta & data solent describi: vt. ff. eod. l. si quis. §. rationem. alij

g *Sequitur eam Bart. Bald. Pau.*

intelligunt in instrumentis.

n *Id ex causa.* vt faciat edi. scilicet si me vel procuratore meo mandāte scriptæ sunt, non aliter. ff. eo. si quis. §. pertinere. &. l. prætor. §. j. Vel quia semel editæ sunt, debent tamen iterum edi: quia *Editio non* actor amisit sibi editū *debet fieri* fortuito casu: vt. ff. eo. *sine causæ* si quis. §. prætor. &. j. *cognitione.* de fi. instru. l. illatæ. In *Fœmina* hoc est ergo causæ co *nō potest esse* gnitio si sint scriptæ *argētaria.* me mandante vel pro- h *Ista glo.* curatore meo, vel nō. *est diuina.* Item an amiserim ca- *tiua. ideo* su fortuito vel non. sci *dic & me*licet semel editū. Sed *lius quod i*quomodo potest poni *sta fœmina* in rationibus, cū fœmi *virtute offi*na esse nō possit argē- *cii publici* taria: vt. ff. e. l. fœminę. *nō cofecerat* & hic dicit fœminā te *rationes. sed* neri? Respon. h hæc *aliās volū*succesit argētario: vt *tarię. nihi*ff. eod. quædā. §. nihil. *lominus ta*Ité quomodo per offi- *mē in eis p*ciū fit exhibitio: imò *cedit dispo*per actionē: vt. ff. eod. *sitio huius* *l. secundum* *Bar. Bald.* *Pau. & om*nes scriben*tes.*

i *Iste intel*lectꝰ est vi*latius litera: ideo dis*plicet *Pau.* *Areti. Io. Ma*ria.

Io edicto

lo edicto de edendo. sic ergo totus tractatus de edendo, videtur destructus vbicunque notant doctores dari officium iudicis, vel

*a Ista sol. modicū videtur cōcludere secūdū Bart. & Ia so.* actionem in factū. Respon. [a] quotiēscūque ab initio contrahitur cū aliquo vt gerat negotia mea, vel vt sit meus socius: vt fuit in. d. l. quædam. vel vt sit tutor & gerat negotia mea, & faciat libū rationum: vt fuit in. d. §. officio. contra tutorem procuratoré & sociū locum habet tutelæ, vel mandati,

*b Nisi mā datū fieret ad monitionem tātum, & non ad inducendā obligationem. Bart.* [b] vel p̄ socio: vt in p̄nem al. l. aut non fuit ab initio contractum, sed dixit tantum scholaris argentario vt scribat rationes: tunc habet locum officium iudicis, vel actio in factum ex illo edicto de edendo: vt. ff. de eden. l. si quis ex argētariis. §. ex hoc. Accur. *ADDITIO.* Tota hæc materia debet intelligi in rationibus publicis, & factis ab his qui publicū exercent officium: secus in priuatis secundum docto. l. argentarius. ij. respon. ff. eod. vt expresse tenet hic Ioan. Faber in suo breuiario.

** Et sic iudex debet īquirere veritatē. concor. c. iudicantem. 30. q. 5. & c. 2. oc cidit. 23. q. 8.*

pertinere solet. PP. IIII. Kalend. Octobr. Sabino. II. & Seuero. Conss.

*Acta publica sunt edenda cuilibet prætendenti interesse. hoc dicit. Pau. de Cast. Vel sic. Acta tam criminalia quàm ciuilia, iudicis officio edenda sunt tam iudici quàm parti cuius interest. hoc dicit, secundum communem lec. Alexand. Imo.*

II. Imperatores SEVERVS & ANTONINVS. AA. Fausto.

IS apud quem [a] res agitur, acta publica [b] tam ciuilia, quā criminalia exhiberi [c] inspicienda, ad inuestigandam veritatis fidem * iubebit. PP. Non. Iulij Seuero. A. & Albino Conss.

*IS apud.*] *CASVS* huius. l. ponitur. ☞. vt libellus princ. l. ij. j. de iudi. properandum. §. j. & ff. de iudi. l. mortuo. Item in causa appellationis: vt. j. de app. l. ne causas. & l. eos. & l. à procōsulibus. Item in administratore. vnde siquis egit contra aliquem, & testes vel aliàs probationes induxit: & iudex distulit causam vltra tempus statutum, scilicet trium ann. & actor iterū incipit agere: quæritur, cū acta illa siue ciuilia siue criminalia quæ prius facta fuerunt, sint apud administratorem: vtrum possit cogi ad exhibendū, eo forte quòd testes mortui sunt? & dicitur quòd iudex cōpellet eū exhibere, vt veritatem inuestiget. Ex hac. l. no. tria. Primo quòd iudex causæ facit edi acta. Secundo not. quòd hoc est verum in qualibet causa tam ciuili quàm criminali. Tertio not. quòd finis & vtilitas editionis est inuestigatio veritatis: vt hic, vt infrà, eo. l. non est nouum. Bald. hic.

*e Vt ☞. posuimus. secundū Vinia. & quælibet casus positio placet Bar. B. Pau. Alex. Are. & Ia.*

a *Is apud quem.* scilicet iudex. & dic quinque modis casum. [c] Primo res. i. causa appellationis: vt. j. de ap. l. ne causas. & l. à procōsulibus. & l. eos. in fin. Secundo res. i. causa principalis. Sed exhibetur acta, quia diu abfuerat actor: vt. j. de iudi. properandū. §. & si quidem. Tertio res. i. causa principalis, quæ apud successorem primi iudicis agitur: vt. ff. de iudi. l. mortuo. Quarto in administratore. i. ordinario qui cōmisit seu delegauit totam causam cognoscendā retenta sibi definitiua sententia, qui acta debet videre ter: vt. j. de iudi. authen. ad hæc. Quinto loquitur de publicatione testium quā iudex mandat fieri: vt &. ☞. vt lit. pen. l. ij. & in authen. de testi. §. quia vero multi. col. vij.

*d Ista prima declaratio gl. est verior secūdū Alexā. & Ias. hic: & est de mente Bar. Bald. & Pau. in l. 1. ☞. eo.*

b *Acta publica.* Publica acta vocat omnia acta quæ fiunt publicè coram iudice.

*e Imò quia ibi fit mentio de instrumentis, quorum appellatione etiā acta continentur. Ia. f Vide gl. plenior ē in l. 2. §. quod obseruari. j. de iureiur. propter calum. dan.*

c *Exhiberi.* officio suo, [d] vel condictione ex hac. l. & faciet exhiberi sibi vel actori & reo secundū diuersas positiones. Sed videtur, quòd criminalia acta etiā fisco nō edantur. q. d. multo magis nec priuato edantur: vt. ff. de iure fisci. l. ij. §. diuus. in fi. §. quæ est contra. Sol. ibi nō dicit [e] de actis, sed de aliis instrumētis: quæ quidem ciuilia exhibentur, criminalia non: quia pecuniariter ea exhiberi non interest: argu. ff. ad exhiben. l. si liber. hic autem de actis dicit. Vel dic & in ciuili & in criminali debent exhiberi fisco instrumenta: vt. ff. eod. ne quisquàm. sed in ciuili eo ipso quòd non exhibentur, finguntur fisco subtracta, vt possit agere furti pro ipsis instrumentis, quod non est in criminali: vt in. l. cō tra. hic autē de actis dicit. & hęc verior, vt dixi. Et not. hic quòd iudex laborat ad veritatem inueniendam, & sic est arg. quòd testes debent iurare pro vtraque parte. Item est ar. quòd minor f iuret de veritate dicenda, licet de calūnia non iuret: vt. ☞. de epi. & cle. authen. sed iudex. &. ☞. de hære. & Ma. l. quoniam. in fin. & j. de quæstio. interrogari. &. ff. de proba. cum probatio. Item an ex his actis probari potest contra omnes, quod contra vnum agendo testes asseruerunt? Respon. non: vt ar. ff. de iureiur. sed & si possessori. §. fi. &. l. seq. Sed arg. cōtra. ff. de cri. expi. hæred. l. res hæreditarias. &. ff. fa. erci. l. hęredes. §. idem scribit. sed. l. illam intellige quòd prosunt, scilicet ad præsumptionem qualemqualē, non, plenam probationem: vt. ff. de re iudi. l. fæpe. in princ. & eo-

dem modo respondeo ad. §. idem scribit. Vel ad vtranque potest responderi. quia non diuersæ, sed eędem personæ censentur. Item nec inter easdem personas præiudicat, nisi sint testes producti præsente aduersario: vt. j. de testi. si quandǫ. §. fina. & secūdum hoc intelligo. j. de arbi. l. penul. in fi. *ADDITIO.* Ex hac glo. colligitur quòd acta faciunt fidem inter easdem personas: sed inter alias præsumptionem tantum. de hoc vide hic plenius Io. Fab. in suo breuiario.

*Editio actionis debet demonstrare speciem futuræ litis: potest tamen emendari & mutari prout edicti perpetui monet auctoritas, & ius dicentis dictat æquitas. Bald. Vel sic: Libellus actoris qui editur reo, debet clare continere id super quo litigari debet: potest tamen emendari & minui, dummodo hoc fiat sine præiudicio conuenti tam in concedendo, si opus fuerit facultatem iterum deliberandi an velit cedere vel contendere, quàm in refectione expensarum quas reum propter hoc facere oportet. ita enim est de mente edicti prætoris, & conueniens æquitati iudicantis cui hoc committitur. hoc dicit in effectu. declaratio patet ex summario & glos. Alexand.*

III. Iidem. AA. Valenti.

EDita [d] * actio [e] speciem [f] futuræ litis demonstrat: [g] quam emendari [h] vel mutari

*EDita.*] *CASVS.* Certum est quòd actio debet edi. sed edita quid operetur, quæritur? & respon. quòd speciē futuræ litis demonstrat. & sic actionis editio proposita in libello conuentionali speciem &c. & hæc emendari potest: vt si primo petiisti minus, postea plus petere possis vniuersali iudicio: vt est petitio hęreditatis. & hoc vsque ad sententiam, siue generali: vt in actione tutelæ: nego. gest. sed in singulari vsque ad lit. contesta. Item & mutari potest, vt si rei vindi. proponam pro aliquo furto: postea potero agere pro parte, vel etiam in quantitate: vt si primo proposui pro. xx. possum postea ad. x.

** De materia huius. l. tractat gl. vnica post me. in. l. extra de libel. obla.*

d *Edita actio.* nemo experitur sine actione: vt. ff. de admini. tut. l. quoties. §. item si temporalem. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. fina.

*Libellus quicquid debet dari petit.*

e *Actio.* id est, actionis editio.

f *Speciem.* i. qualitatem futuræ litis: vt. ff. eod. l. j. ij. respō. & recita hic quod ibi not. in tribus primis glos. illius legis.

g *Demonstrat.* si edatur sicut debet, scilicet cū suis comitantiis.

h *Emendari.* emendo cum primo petebam minus, nūc plus, vel econtra quod dicūt fieri posse vsq; ad sentētiam: vt instit. de act. §. si minus. nos [g] idem dicimus in vniuersali iudicio: vt. ff. de peti. hære. l. iiij. & l. si quo. & dicimus idem in generali: [h] & vt. j. de iudi. licet. In singularibus vsque ad lit. contesta. non post: [i] vt. ff. de iudi. l. non potest. &. ff. de excep. rei iudi. l. cum quæritur. &. l. egi. Sed quare non potest fieri emendatio semper, cum ibi non mutetur actio? Respondeo, [k] imò mutatur actio, cum vna de comitantiis mutetur scilicet res. Ei autem quod dixi post litem cōtesta. non fieri emendationem, non obstat. ff. de noxa. in delictis. §. si detracta. quia ibi non mutatur actio vel res vel causa: sed quoddam beneficium datur vel aufertur conuento, quod per legem datur. Item nec dictus. §. in institu. quia exponitur ibi, in eodem iudicio, id est, coram eodem iudice, in alio tamen iudicio siue instantia: vt ibi dixi. Subiicit de mutatione, quando scilicet vetere relicta nouam vult eligere. Circa quod dicas [l] quòd post lit. contesta. non fit mutatio: vt. ff. de iudi. l. non potest. &. l. de qua re. sed cumulatio sic, id est agetur via veteri, & nihilominus via noua, cum nulla lex vetet: [m] vt. ff. ex Alexand. quib. cau. maio. l. necnon. §. quod eis. nisi per veteré in qua nec esse habeat persistere, obstaret exceptio rei iudicatæ. in noua, quia eædem sunt personæ, eadem res. eadem causa agendi, licet alia sit actio. ff. de exceptio. rei iudi. l. si mater. §. eandem. &. l. cum quæritur. & de iureiur. duobus. §. exceptio. vel nisi actio vetus in qua necesse habet persistere, ita se habeat ad secundam vt tollatur electione: quod contingit in casibus: vt. j. de fur. l. j. & j. si ser. extero se emi man. l. j. &. j. de codi. l. fina. &. j. de pac. inter emptorem. l. commissorię. &. ff. de tribu. quod in hæredem. §. eligere. & de le. ij. l. cum filius. §. variis. his enim casibus nec cumulatio fieri potest. Quod dixi nō fieri mutationem post lit. contest. idem hodie & ante litem contest. si iam sit reus conuentus, & libellus datus. si autem non sit conuentus, nec libellus datus, impune actor posset desistere: vt infrà, quomodo & quando & iud. authen. qui semel. Sed nunquid super noua actione cumulata iurabitur de calumnia? quod videtur secundum Azo. quia super ipsa actione iuratur: vt. ff. famil. erciscun. l. inter cohæredes. §. qui familiæ. Sed H. contra. dicit enim potius super facto quàm super actione iurari. & pro eo. infrà, de iuramen. calumn. authenti. in ista. iuratur [n] tamen quia causa mutatur. id est, in cumulata actione quod noua causa est, & sic nouum fa-

*Et hoc vera vnum quidem per cumulationē. §. eligere. Alex. Salyc. Pau. Ias. Hoc vera vnum quidem per cumulationē. §. eligere. Alex. Salyc. Pau. Ias. Et hoc Bart. Pau. Alex. & Ias. Et hoc Bart. Pau. Alex. & Ias. Et hoc Bart. Pau. Alex. & Ias. m Hoc Bal. Pau. Alex. Salyc. Ias. n Hoc vera vnum quidem per cumulationē. §. eligere. Alex. Salyc. Pau. Ias.*

BIU Cujas

ctum. Item nunquid super eo quod primo petitum est, feretur sententia? Respon. non, si posset fieri præiudicium per hanc sententiam in sequenti petitione: alioqui feretur sententia secundū quosdam. sed forte non est ita, cum modo dixerim non admitti cumulationem, cum talis est secunda cui ex prima obstaret exceptio rei iudicatæ. Ité an in noua actione nouas debet habere dilationes causa deliberationis? Dic quòd sic, [a] nisi vbi in secunda potest esse instructus ex deliberatione prima. Quid [b] enim si conuentus est vi bo. rap. & postea ex eadem rapina cōueniatur furti & cōdictione furtiua in id quod plus est? Respondeo, non dabuntur dilationes, cū possit esse instructus ex prima deliberatione. *ADDITIO.* Actio & causa agendi an mutari possit, & libellus non specificans causam agendi, an debeat admitti, & an possit declarari post litem cōtestatam, tractat hic ingenioſe Ioan. Faber in suo breuiario: quem videas si tibi corde sedet.

a *Cum ista glos. tenent omnes scribentes hic.*
b *Istud exemplū glos. non valet. Bar. Alex. & Ia.*

licet, prout [a] edicti perpetui [b] monet auctoritas, vel ius reddētis [c] decernit æquitas. Dat. II. Kal. Septemb. Seuero. III. & Antonino. AA. Conss.

*Reus non tenetur edere actori propria instrumenta ad intentionem fundandam: & actore non probante reus absoluitur. Alexan. Bald. & Salycetus.*

IIII. Imp. ANTONINVS A. Epaphrodito.

QVi [d] accusare* volūt, probationes habere debent: cum neque iuris [e] neque æquitatis [f] ratio permittat vt alienorum instrumentorum inspiciendorum potestas fieri [g] debeat. Actore [h] enim nō [i] probante, qui [k] conuenitur, etsi nihil ipse præstat, [l] obtinebit. [m] PP. V. Id. Mart. Duobus & Aspris Conss.

*Mercator tenetur edere reo codicē rationū suarum, vt veritas appareat. hoc dicit. Bal.*

V. Imp. ALEXANDER A. Valentinianæ.

NOn est* nouum, eum [n] à quo petitur pecunia, [o] implorare rationes [p] creditoris, vt fides veri constare possit. PP. VII. Idus Mart. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Publicæ rationes debent edi vt appareat quid est solutum, & quid restet fisco soluendum. h. d. Bald.*

VI. Idem. A. Vranio.

IVstum est desiderium eius [q] à quo pecunia petitur (licet nomine publico) vt rationibus publicis exhibitis constet quantum sub nomine suo solutum [r] sit. PP. XVI. Kal. Decemb. Maximo. II. & Aeliano Cōss.

*Fiscus tenetur edere instrumenta communia sibi & priuato, tam vt exemplentur, quàm etiam vt ex eis cum necessitas exegerit, probetur. Saly. Vel sic: Instrumenta communia debent esse apud digniorem, & alteri fieri copia. Et cum expediens fuerit, debebit etiam originale exhiberi ad requisitionem minus digni. h. d. Alex. Imo.*

VII. Idem. A. Valenti.

PRocurator priuatæ [s] rationis, instrumentorum quæ communia tibi esse cum [t] fisco dicis, describēdorum facultatē

Item contra ff. eod. l. argentarius. in princ. sed ibi in rationibus dicit quæ sunt communes: vt eo. tit. l. prætor. §. j. [f]
h *Actore.* idem in accusatore: vt. j. de pœn. qui sententiam. præterquam in quibusdam casibus: [g] vt. j. ad. l. Cor. de fal. l. vbi. & de aboli. l. fallaciter. in fi.

*f Adde & dic quòd omnes istæ solu. approbantur per Bart. Bal. & alios scribentes hic.*
*g In quib⁹ l. exigit probationem à reo secundū Cy. Bartol. Bal. Saly.*

i *Non probante.* plene vel semiplene: & sic tollo contrarium [h] quod est. j. de rebus cre. l. in bonæ fidei. & l. delata.
k *Qui conuenitur.* scilicet reus.
l *Præstat.* id est, nullam defensionem vel probationem. Accur. m *Obtinebit.* id est absoluetur. [i]

*h Et bene Iaſ. hic.*
*i Definitiue à petitis per actorē. Pan. Alexan. Ia.*

NOn est nouum.] CASVS. Campsores scribunt in codice rationum debita & credita, soluta & soluenda. si campsor petat à me. x. quia plus solui quàm soluere debui: vel confiteor me debuisse, sed dico soluisse: & hoc volo probare per rationes campsoris: nunquid si petam quòd mihi exhibeat rationes, sim audiendus? & respon. quòd sic. Not. ex hac l. quòd finis editionis est declaratio veritatis, secundum Bal. hic.
n *Eum.* scholarem reum.

o *Pecunia.* quam reus scholaris solutam asserit.
p *Rationes.* proprie accipe rationes. Alij [k] dicunt in instrumentis quæ hic petuntur ad exceptionem probandam: non autem ad actionem probandam: vt. j. l. fi. in fi. & his modis dic vt. j. l. proxi. statim.

*k Ista est bona de mēte Cy. Bartol. Bal. Alex. Iaſo.*

IVstum.] CASVS. Quod dixit in. l. proxima in debito vel ratione priuati, dicit hæc. l. in rationibus fisci. pone ergo quòd nomine fisci petebam ab aliquo. x. qui dixit soluisse. petit vt hoc manifestetur per rationes publicas. an debeant exhiberi, quæritur? & respon. quòd sic: vt appareat de veritate solutionis. Not. per librum probari affirmatiuam & negatiuam. vnde omnis qui reperitur inter non soluentes, videtur non soluisse: & similiter omnes qui reperiuntur non scripti in libro, præsumuntur non soluisse: vt. l. j. de exacto. tribu. lib. x. j. Bald. hic.
q *Eius.* scilicet rei.
r *Solutum.* scilicet à se, vel ab alio: vt. j. de fide instru. l. illatæ. Et nota quòd lex superior dicit quando est actor priuatus, hic fiscus. & sic est huic contra. ff. de iure fisc. l. in fraudem. §. neque. vbi non eduntur alij contra fiscum. Solu. ibi agebat priuatus contra fiscum, hic defendebat. vel ibi loquitur in actis & instrumentis, hic in rationibus. Item ibi à tertio non eduntur, hic ab aduersario.

PRocurator priuatæ.] CASVS. Decessit paterfa. relictis duobus hæredibus. ante diuisionem bonorum patris vnus filiorū propter commissum crimen condemnatus est. successit ei fiscus. instrumenta patrisfami. apud fiscum deposita sunt tanquam digniorem ex more. alter filiorum in causa aliqua necesse habet vti instrumētis ad probationem aliquam. an ea exhibere debeat fiscus, quæritur? & dicitur quòd sic, si velit is qui conuenitur, eis vti: alioquin si his vti non vult, faciet fiscus facultatē describendi ea, vt habeat exemplum penes se. Not. ex hoc tex. quòd fiscus est dignior quàm priuatus, & quòd instrumentum cōmune fisco & priuato debet teneri in archiuo publico, vt possit inde extrahi cum necessitas exegerit. Bald.
s *Priuatæ.* id est fisci secundum quosdam. vel melius, id est Cæsaris: vt. ſ. de modo mult. l. ij.
t *Cum fisco.* vt quia fratri tuo tecum successerat, ex quo erant communia. Vel pone exemplum, id est, quia ego & fiscus ex vna parte contraximus cum quodam alio ex alia parte, sicque apud eum (vtpote potiorem) erant: vt. ff. de fide instru. l. fi.

*Morem.*

a *Dic quòd textus iste etiam intelligitur in quæstione criminali secundum Sal. Alex. & Ia.*

* *Tractatur extra de pha. c. l. & concor. ca. 3. circa fin. extra de can. poſ. & proprie.*

* *De editione instrumentorum vide bonā glo. in c. C. perpetuū. in verb. cōmunia. de fide instru. Glos. seq. Bar. & Ia.*

d *Imò officio iudicis. Bar. Alex. & Ia.*

c *Reddentis.* scilicet iudicis.

QVi accusare. CASVS.] Si agere vis contra me, & ad intentionem tuam fundandam petis vt exhibeam instrumenta, an sis audiendus, quæritur. & dicitur quòd non, cum neque iuris neque æquitatis ratio hoc permittat: & si non probaueris, absoluar. nam actore non probante reus absolui debet. vel sic: si volo te accusare de adulterio, an probare debeas te non commisisse, vel ego quòd commiseris, quæritur? & respon. quòd ego debeo probare: alioquin absolueris. prima positio verior est. Nota in hac. l. quatuor. Primo quòd omnis agens debet habere probationes: aliàs temere agit. Secundo not. quòd quis non tenetur suum aduersarium instruere. Tertio not. quòd actore non probante, &c. Quarto & vltimo not. quòd ille qui occultat proprium instrumentum, non committit dolum, nec falsum: cum non teneatur edere: secus si occultaret protocolum notarij. & ita not. infrà de fal. l. eum. &. ff. de falsis. l. Paulus. Bald. hic.

e *Dic quòd textus iste etiam intelligitur in quæstione criminali secundum Sal. Alex. & Ia.*

d *Qui accusare.* id est agere, in ciuili [e] quæstione subaudi: vt in authen. de san. epis. §. si quis autem pro pecuniaria. col. ix. econtra ponitur actio pro accusatione quandoque: vt. ff. de sepul. vio. l. iij. §. fin.

e *Iuris.* scilicet scripti: vt. j. de proba. actor. & de rei vin. l. fin. & de prohi. seq. pecu. l. j. & instit. de interdic. §. commodum. & instit. de leg. §. nō solū. &. ſ. eo. l. j. &. j. de testib⁹. nimis graue. & de act. & oblig. l. negantes. & de excep. si quidem. &. ff. de pub. iud. is qui. &. j. de vſur. l. creditor. &. j. de peti. hære. l. cogi.
f *Æquitatis.* scilicet non scriptæ. Accur.
g *Fieri debeat.* scilicet aliquo modo, cum reus nolit vti: aliàs contra: vt. ff. eod. l. j. §. edenda. Item contra. ff. eod. l. ne quisquam. vbi exhibentur agenti pro fisco. Sol. speciale ibi in fisco.

BIU Cujas

secundum morem[a] fieri iubebit: & siquando res exegerit ad fidem petitionis tuæ apud alium iudicem probandam aliquod eorum[b] proferri: desiderante eo qui conuenitur,[c] vt id fiat, præcipiet. PP. X. Kal. Mar. Fusco & Dextro Conss.

IN AVTHEN. VT spon. larg. §. & hoc insuper. col. ix. consti. ij.

*Non creditur exemplo, nisi producatur originale, vel alio genere probationis appareat veritas. Baldus.**

SI quis in aliquo documento[d] mentionem faciat alterius documenti: nulla ex hac memoria[e] fiat exactio,[f] nisi aliud documẽtum cuius memoria in secundo facta est, proferatur, aut alia secundum leges quantitatis debitæ probatio[g] exhibeatur,[h] quia & quantitas cuius memoria facta est, pro veritate debeatur. Hoc enim & in veteribus legibus inuenitur.[i]

*Ista no. lex secundum primam lect. hoc intendit: Reo actor tenetur edere instrumenta ad exceptionem fundandam: sed econtra reus non tenetur edere actori ad originem petitionis fundandam. & vbicunque fit mentio de rationibus, accipe pro instrumentis secundum istam lect. sed secundum Azo. hoc intendit: Vbi de rationibus quærimus, illæ eduntur indistincte: sed instrumenta non eduntur. Bald.*

VIII. Idem Augu. Floro.

ET quæ à diuo[k] Antonino patre meo, & quæ à me rescripta sunt, cum iuris[l] & æquitatis[m] rationibus congruunt. nec enim diuersa sunt vel discrepantia, quòd multum[n] interfit an ex parte eius[o] qui aliquid petit, quique doli[p] exceptione submoueri ab intentione petitionis suæ potest, rationes[q] promi reus desideret,[r] quibus se posse instruere contendit, quod vtique ipsa rei æquitas suadet: an vero ab eo, à quo aliquid petitur, actor desideret rationes exhiberi:[s] quandò[t] hoc casu non oportet[u] ori-

ET quæ.] CASVS. Dic vt hic notatur. Hucusque tractauit de exhibitione instrumentorum facienda reo ab actore, vel econuerso. hic ponit de exhibitione instrumenti de aliqua re communi pluribus, & est apud alterum eorum vt custodiatur: & est generale quòd vbi instrumentum commune est, debet residere penes potentiorẽ & digniorem. Viuia.

*Sequitur glos. Paul. Alexã. & Iason.*

*Hæc glo. loquitur cõtra tex. ibi, inverbo, ad fidem petitionis tuæ, &c. secundum Fulgo. Sal. & Ias.*

*Et concor. c. ex inquisitione. cũ glo. 2. in fi. extra de rescript. & c. 1. de fi. instru.*

*Iste. alii.*

*Barto. & omnes.*

*Et bene. Barto.*

*Vocata parte cuius interest: al. nõ creditur exemplo. Barto. & omnes.*

*Idẽ Bar. & omnes.*

a *Morem*. est enim mos (vt dixi) vt sint apud digniorem, & præbeat ille aliis copiam authentici instrumenti ad scribendum: vt. d. l. ff. de fide instru. l. fi. &. ff. fami. ercisc. l. si quæ.

b *Eorum*. authenticorum.

c *Conuenitur*. scilicet iste[b] qui habet communia cum fisco instrumenta. conuenitur enim iste à quodam alio qui vult exhiberi sibi authenticum. Accursius.

*SI quis in aliquo.*] CASVS. Hæc authen. confirmat. l. C. Lex enim. C. dicebat: si duo habebant instrumenta communia: siue priuatus cum fisco, siue priuatus cum priuato: illa instrumẽta debent esse apud digniorem cohæredem: & dignior cohæres debet facere copiam describendi illud: & si exemplum non probat, potest petere exhiberi authenticum seu originale. Hęc authen. idem dicit, sed clarius. Nam dicit quòd si aliquod instrumentum est exemplatum, quod faciat mentionem de originali, exemplatum non probat: sed necesse est quòd originale ostendatur, vt fiat fides testibus in exemplato positis ita verum esse. & istud est iure nouo. hoc idem etiam in legibus veteribus continetur. Not. ex hac. l. quòd exemplo non creditur. & ratio est, quia nõ creditur tabellioni de facto de quo non est rogatus. sed iste qui exẽplificat, nõ est rogatus de facto principali, sed solum de ipsa exẽplatione: ideo merito nõ probat factũ principale. Secunda ratio est: quia non creditur tabellioni nisi de gestis tempore confecti instrumenti. sed tunc temporis non fuit confectum originale: ergo de eo non creditur sibi. istam rationẽ ponit Inno. in. c. cum in iure. de offi. deleg. extra de proba. quoniã contra falsam. Tertia ratio est, quia quando vnum instrumentum habet relationem ad aliud, oportet quòd constet de cætero ad quod fit relatio: quia si deficit exemplum, deficit exemplatum: vt. ff. de condit. & demon. l. in testamẽto. j. Quarta ratio est, quia posset fraus & deceptio interuenire. nam posset esse quòd originale esset falsum: & si crederetur exemplo, non posset ex comparatione literarum, vel ex signo quod nõ videretur, disci de falsitate: & daretur materia falsum fabricandi secundum Iaco. But. hanc rationem tangit Inno. in ca. Albericus. extra de testi. in fi. & in. c. abbate. de verb. signi. secundum Bald. hic.

d *Si quis in aliquo documento*. priuato. secus forte si publicum alterius publici faciat mentionem: quia tunc creditur exemplo secundum Al. argu. in authen. vt fratrum fi. §. illud quoque. col. ix. &. ff. de admini. tuto. l. chirographis. in prin. &. ï. de testa. l. publicati. Sed Io. contra[c] etiam si publicum sit exemplum. nam ad hoc creditur exemplo publico, quia ita continetur in alio, & potest esse quòd in originali erant aliæ literæ vel cãcellationes quæ nõ cõtinentur in exemplo, vnde nõ probatur plene per exemplum: vt hic, & in. l. nostra, procurator. &. ff. fami. ercisc. un. l. si quæ. & l. Pomponius. & de fide instru. l. ij. nisi[d] originale sit officio iudicis publicatum,[e] id est, exemplatum: vt in authen. vt fratrum filij. §. illud quoque. &. ff. de admini. tu. l. chirographis.

e *Memoria*. id est instrumento in quo habetur memoria primi. & sic multa habet nomina, vt not. ff. de fide instru. l. ij.

f *Exactio*. id est condemnatio.

g *Alia probatio*. scilicet vel per testes, vel per confessiones.

h *Exhibeatur*. scilicet talis.

i *Inuenitur*. aliàs inuentum est.

k *Et quæ à diuo*. duobus modis potest intelligi hæc lex. Primo[f] in instrumentis. dixerat enim iperator Antoninus in. l. j. in fi. &. l. qui accusare. non posse actorem petere edi instrumentum rei. Sed in. l. non est nouũ. &. l. iustum. dictum est reum posse petere ab actore. Hæc quidem videtur contraria, sed non sunt: quia multũ interest an petat reus ab actore, quod quidem potest: an actor à reo, quod non potest, ad probandam intentionem, sed ad iuuandam[g] replicationem: & secundum hoc expone literam, & quę à diuo: scilicet in. l. j. & . l. qui accusare. & à me, scilicet in. l. non est. & . l. iustum. Alio secundo[h] modo in rationibus. nam dictum erat in. l. j. quòd petit edi rationes actor à reo ex causa. & in. l. non est. &. l. iustum. dixit idem econtra: vtrunque dicit hic esse iustum: quia non interest vtrum petat actor à reo, vel econtra. vtrunque enim permittitur: quia commune est quodammodo instrumentum: vt. ff. eod. l. prætor §. j. &. l. si quis. §. rationem. Sed si actor à reo vel econtra petat instrumentum alterius tantum, non commune, vt ex eo instruatur: nunquam licet: vt in fi. huius. l. dicitur: vterque tamen ab altero petit sibi exhiberi instrumentum quo est vsurus principaliter, non vt instruatur ad probationem per se præstandam, sed vt videatur si sit talis charta cui iudex debeat habere fidem, an non: vt. ff. eod. l. j. §. edenda. & secundum hunc etiam expone literam, & quæ à diuo, scilicet in. l. j. & à me, in. l. non est. &. l. iustum.

f *Ista*

g *Pro*

*dicto*

*tex. in*

*§. fi. ff.*

*Fal.*

*dũ Bar.*

*Alex.*

*&*

h *Ista*

*plice*

*Pau.*

*&*

*eã sequi*

*Sal. Ias.*

i *Ista*

*cet Bal.*

*alii.*

k *Dissen.*

*Bart.*

*l Vtrum*

*expositio*

*bona, &*

*vtraque*

*dit ad*

*mã le.*

*&*

*Cy. Bal.*

*Alex. &*

*Iasom.*

m *Ista*

*positio*

*ad lectu.*

*Azo. &*

*dissimi.*

*dissimi.*

*lis quia*

*dissimi.*

*ius lectu.*

n *Et sic in.*

*strumenta*

*communia*

*debent edi.*

*& concor.*

*c. G. per.*

*tuus. ex. de*

*fi. instru.*

*Fundari.*

BIU Cujas

a *Fundari.* sed fundata adiuuari:vt.ff.e.l.j. in fi. secundum primum:sed secundum alium,nil subaudies.Est tamen ar.contra.secundæ lecturæ.ff. ad leg. Falc.l.pe.§.fi. & plene distingue hic vt dixi.ff.eo.l.j.§.editiones.in glo.hæc debent apponi &c.

b *DE IN IVS VOCANDO.*

*Ab hoc ti. omne iudicium incipit: & ideo a de eo dicit:vt instit. de pœ. te.li.§.fi.Accur.*

*Sicut bonis.*] *CASVS.* Seruum tuũ manumisisti. tam tibi quàm vxori tuæ debet reuerentiam, quia neque te, neque eam debet vocare in ius sine venia prætoris: & ei adsurgere tenetur sicut tibi. Nota ex ista.l. secundum Bald. quòd qui facit honoré vxori, facit honorem viro: & qui facit iniuriã vxori, facit iniuriam viro: vt instit. de iniur.§.patitur. secũdum glos.&c.

c *Reuerentiam.* in faciendo.

d *Re exigente.* i. æquitate dictante, quæ propriè res dicitur, cum semper vna & eadem permaneat. Vel dic, b id est, cum necesse est vt in ius vocetur. Et not. quòd facit similitudinem inter reuerentiam quæ est in faciendo, vt in adsurgendo: & eam quæ est in non faciendo, vt de non vocando in ius sine venia. c Sed quare marito patronæ hæc non præstantur:vt.j.de operis lib.liberti.sed vxori patroni sic, vt hic? Respõd. vxori per virum fit honor naturaliter, sed non sic econuerso:vt insti. de iniur.§.patitur.&.ff.de iniur.l.j.in fi.&.l.seq.

e *Prohibitum.* quod est generale in omnibus quibus reuerentia debetur:vt.ff.eo.l.generaliter. & sic de illis personis quæ enumerantur.ff.eo.l.quique.§.prætor.

*Venia.*] *CASVS.* Quæritur, an libertus patronum suum vel parentes eorum,scilicet patrem matrem & auum vocare posit in ius,vel eius liberos? & respon. quòd non: nec si vocauit,per rusticitatem excusabitur.si ergo libertus filium patroni in ius vocauerit venia non petita,vel petita, sed non obtenta, nõ obstãte principis rescripto impetrato q̃ ei pœna remittatur, non remittetur: neque valebit rescriptum. Nota ex hac lege quòd ius patronatus liberti transit etiam ad hæredem extraneum quo ad quid, puta vt non posit in ius vocari sine venia: secundum Bald.hic.Vitianus.

f *Non petita.* vel petita,sed non impetrata:vt.ſ.l.proxi.

g *Parentes.* vtriusque sexus.hæc duo nomina accipe in infinitum:vt.ff.eo.l.iiij.§.j.

h *Liberos.* siue sint hæredes patris, siue non, vt quia exhæredati,dum non mala mente:vt.ff. de bo.lib.l. si patronus.ij.§. si quis non mala.

i *Extranei.* hic est contra.infrà de ope.lib.l.liberti.Sol.vt ibi. Item contra infrà de La.lib.tol.l.j.§. sed si sub conditione. Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Ad vtrumque contrarium dic quòd hic loquimur de operis consistentibus in non faciendo. lex contraria loquitur de operis cõsistentibus in faciendo.Cy.Bartol.Baldus. Salycetus.Alexand.& Iason.

k *Liberis.* cum patribus manumisis.hoc non valet:quia frustra adiiceret liberis.Dic ergo,qui sunt in potestate,licet ingenui.ipsis enim agẽtibus pater agere videtur,vt.ff.de bo.lib.l.quæritur. Vel viuente liberto eodemq; patre debet reuerẽtiam eius filius: postea non:vt plene dixi.j.de libert.& eorum lib.l.fi.Sed cur hæredibus extraneis patroni debetur reuerentia,vt hic,sed extranei

ginem petitionis ex instrumentis eius qui conuenitur, fundari. a PP.Kalend. Octob. Fusco & Dextro Conss.

## *TIT. II.* DE IN IVS vocando. b

*Reuerentia quæ debetur marito,debetur vxori.h.d.Vel sic: Etiam pœnalis constitutio ratione viri porrigitur ad vxorem.h.d. Bald.Vel sic:Libertus vxorem patrõni sui non potest in ius vocare sine venia.Saly.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Trophinio.

Sicut bonis moribꝰ conuenit reuerentiã c manumissoris vxori præberi: ita re exigẽte d in ius eam sine permissu prætoris vocari prohibitũ e est.PP.IIII.Kalẽd.Aprilis. Agricola & Clementino Cõss.

*Ad quemcũque transit ius patronatus, transit etiam reuerentia: & in delictis quæ naturali ratione prohibentur, non excusat rusticitas: & pœna quæ applicatur parti, nõ debet per principem remitti. h.d. Bald. Vel sic:Patroni & eius parentes & liberi, ac etiam eius hæredes extranei nõ possunt à liberto in ius vocari sine venia: nec ei parcitur,licet sit rusticus: nec per rescriptũ pœna remittitur.Saly.*

II. Imp. GORDIANVS A. Nocturno.

Venia* edicti non petita, f patronum seu patronam* eorumq; parentes g & liberos, h hæredes insuper etsi extranei i sint, à libertis seu liberis k eorũ nõ debere in ius vocari,ius certissimũ est:nec in ea re rusticitati l venia præbeatur, cũ naturali m ratione honor huiusmodi personis debeatur. ℣ Cum igitur confitearis patroni tui filiũ sine permissu præsidis te in ius vocasse:pœnam n edicto perpe tuo præstitutam, rescripto tibi cõcedi, o temere desideras. PP. VIII.Id. Nouemb. Gordiano A.& Auiola Conss.

*Filius in potestate, etiam petita venia non potest agere contra patrem:secus in emancipato.h.d.secundum Bald.*

III. Impp. DIOCLET.& MAXIMIA.AA. Rosanæ.*

Qvi in potestate patrum agunt, p aduersus q eos experiri non possunt. Si igitur emancipata es, venia edicti petita hoc facere nõ prohiberis:quod & in matris r persona obseruandum est. PP. VIII. Id. Nouemb. Diocletiano. II. & Maximiano.AA.Conss.

**Constitutio Græca.*

## *TITVLVS III.* DE PACTIS. s

*Qvia in potestate.*] *CASVS.* Filius in potestate cõstitutus me in ius vocare non potest.si sit emãcipatus,venia impetrata poterit. idem est in matre: quia neque eam vocare poterit in ius sine venia.

p *Agunt.* id est degunt.

q *Aduersus eos.* transit de singulari e ad plurale:vt &.ff. de noui oper.nunc.l.j.§.inde quæritur.&.l.de pupillo.§.j.sic ecõtra.j.de testa.l.omnium. &.C.de trãsact.l.qui cum.in fi.Item intellige in filiis iustis naturalibus, vel adoptiuis durante adoptione, nisi in castrensi vel quasi:vt.ff.eo. l.adoptiuum.in prin. & de iudi.l.lis. & dic vt ibi,&.l.si à me.& de furt.l.serui.in prin.Item fallit hoc in aliis casibus quos dixi.ſ.de episco.audi.l.si lenones.

r *Matris.* licet vulgo conceperit,quia certa est:vt.ff.eo.l.iiij.in fi.&.l.v.Et no.quòd refertur ad proximum casum,non ad superius responsum.

### *DE PACTIS.*

*Quia metu iudiciorum peruenitur ad pacta & transactiones: ideo t de his interserit.Accur.Vel sic.ſ.de in ius voc. & de editione actionum, quæ sunt quasi præludia iudiciorum,expositum est:vnde consequenter de iudiciis esset tractandum. Sed quia vocati ad iudicium sæpe transigunt: nam meticulosa res est ire ad iudicium: idcirco videndum esset de transactione: & quia non tantum pecunia, sed etiam gratia quis à lite sæpe desistit,& decentius est per gratiam remittere, quàm pecunia vendere actionem:vel quia pacta generaliora sunt:ideo videamus de pactis primo: vt.ff.de transactio.l.i.primo & secundo respon.Azo.*

*Conditionis incertum.*] *CASVS.* Decesit pater, duos filios hæredes instituit,& rogauit eos,vt si alter eorum sine liberis decesserit, alteri portionem suam restitueret. pone Seium & Titium.Seius vxorem habens,liberos procreare non potuit:cõuenit cum Titio de dando ei sextam partem, id est duas vncias portionis suæ: deinde suscepit filium.quæritur,an filius sextantẽ tantũ reuocare possit, cũ pater suus liberos habuerit? respõdetur q̃ nõ.Viuia. Ex hac.l.not.primo,& ad hoc semper allegatur, quòd ius vel fideicommissum de futuro seu conditionale potest per pactum remitti,secundum Pau. No.secundo,quòd datum

contemplatione

---

a *Ista continuatio placet Bartol. Sal.& Ia.*

b *Ista expositio est melior,secũdũ Iasonẽ.*

*Glos.sequitur vsq; dſi.Saly.*

*al.Cravetta.*

* *Glosa.in ca.de famulis.de seruis nõ ordi. inducit hãc.l. in hoc, quòd famulus ecclesiæ nõ potest cõtra eã testificari: quia est patrona eius. quod est notandum.*

c *Ista glos. sequuntur Bar.Bald. Sal. Alex. & Iaſ. hic.*

*Benefacientiũ est benefaciẽtibus.*

m *Naturali ratione.* nõ dicit iure naturali,quia hoc falsum esset,sed naturali ratione,quæ dictat vt benefacienti benefaciamus:vt.ff.de cõdic.inde.si non sortẽ.§. libertꝰ. & sic nõ obstat de iuris & fac. igno.l. regula.&.l.error.in fine.&.l.iure. vbi error iuris nõ nocet in dãnis. nã alterius iuris est ibi error.ſ. ciuilis: hic autem quasi naturalis.

n *Pœnã.* scilicet quinquaginta aureorũ,proposita actione in factũ, quę nec hęredibus,nec in hæredes datur:vt.ff. eo.l.penul.& fi.

o *Cõcedi.* i. remitti. d sic.j.de recep.arb.l. ne in arbitris.in fi.Sed videtur q̃ non temere, cum contineat remissionem pœnæ: vt.ſ. de preci.impera.l. rescripta. Sed ibi de pœna corporali vel pecuniaria in fiscum inferẽda, hic patrono datur. Itẽ intelligo nisi pœniteat vocantem, vel nisi patronus non veniat, vel nisi volẽs vocetur: vt ff.e.l. quanuis. & .l. libertus.j.

d *No.per ea tuo istã glo. secundũ oẽs doc. ad hoc quòd pœnã pecuniariã parti applicandã princeps per suũ rescriptũ remittere non potest.*

* *Romanæ.*

*Qvia in potestate.*] *CASVS.* Filius in potestate cõstitutus me in ius vocare non potest.si sit emãcipatus,venia impetrata poterit. idem est in matre: quia neque eam vocare poterit in ius sine venia.

e *Approbata est ista glo. p Bar. & alios hic.*

f *Istã continuationem sequitur Bar. Bald. Sal.& Iaſ.*

BIU Cujas

contemplatione certæ causæ nō repetitur, licet illa causa resoluatur, secundum Bald.

a *Conditionis incertum.* id est, incerta cōditio vel grauamen pendens sub incerta conditione, quæ ad vtrumlibet se habebat. Vel dic ad alterum tantum: vt differat à.l.cum proponas.j.j.eod.

b *Nō iniquis.* sed æquis.

c *Conuentione.* id est pacto.

d *Finitum.* i. finiri potuit.[a] loquitur imperator filiofamilias.

e *Cum igitur.* dixit in genere, nunc in specie.

f *Petitum.* id est auus petiit.

g *A patre tuo.* Philino.

h *Profitearis.* tu filius Philini.

i *Vita.* s. pater tuus.

k *Decederet.* Philinus.

l *Restitueret.* hæc tota est conditio.

m *De sextante.* i. duabus vnciis: vt instit. de hære. insti. §. hereditas. & potest dici de sextante totius hæreditatis, vel suæ partis tantum.

n *Dando,* ante parté, & propter hoc Frontoni remisit fideicommissum.

o *Philinus.* id est pater tuus. nec etiam te illo tempore.

p *Quòd.* pro quáuis.

q *Te filio.* per quod vidébatur nullam esse remissioné, & quod ob causam datum erat, repetendum, quasi causa non secuta: vt .ff. de condic. ob turpem cau. l.j.§. ob rem. &.ff. de condic. cau. da. l.j. sed tamen satis[b] est incertum conditionis esse remissum: vt hic, &.j.eo.l.cum proponas.j.&.j.titu.j.de fideicómis.&.ff.de verbo.obli.l.qui Romę.§. fi.& ad hoc quod de causa dictum est, plene habes rescriptum.j. eo.in glo.ibi, quinto &c. Sed videtur sex rationibus non valere hoc pactū. Primo qa adhuc non cópetebat ius cui renunciabatur: vt.ff.de leg.ij.l. si ita scriptum .§. si sub conditione. & .ff. de acquiren. hæredi.l.qui superstitis.&.l.is qui.in princip.& de regu.iuris.l.qui potest.§.quod quis.&.ff.de suc.edic.l.j.§. decretalis.quæ sunt contra. Solu.[c] in repudiatione loquuntur prædicta iura: sed pactum valet de futuro iure, vt hic, &.ff.eo.l. & hæredi. §.penult.& de mino.l.denique.§.si quid.&.ff.si à pa. quis su. ma. l.j.§.si parens. Argu. contra.j. de capti.& postli. reuer.l. nec nos præterit. Sol.[d] ibi pactum fuit de bonis capti, de quo dubitabatur viueret vel non: & ita non valet, vt.j.e.l.fi. hic autem de bonis mortui fit, & ideo valet. & potest assignari ratio: quia pactum ideo valet de iure futuro, quia duorum consensu vallatur: vt.ff. eo.l.j.§.pactum. sed repudiatio vnius voluntate tantum. Secundo obstat in eo quòd hæres consentiendo legatario ante aditam hæreditatem in accipiendo legato nō amittit interdictum quorum legatorum: vt.ff.quorum lega.l.j.§. quod ait prætor voluntate. Sol.[e] illud magis accedit repudiationi, quàm pacto. vel ibi inuitabatur legatarius ad delinquendum: hic non. Tertio obstant ea iura quæ dicunt non valere pactum futuræ successionis, vt.j.eo.l.fi.& de colla.l.pactum.& de inoffi.testa.l.siquando.§.j. & de inuti.stipu.l.ex eo. Solu. hic non agebatur vt non esset hæres fratris: sed vt has res ex causa fideicommissi non peteret: nec per pactum in aliis rebus hæres esse prohibetur. Quarto opponitur: Nónne est contra voluntatem defuncti, & sic contra legem fiet hoc pactum: vt in authen. de nupt. §. disponat. col. iiij.& sic non valet. j.e.l. pacta. j? Respon. non est contra legem hoc pactum. id enim pactum contra legem est, quod lex prohibet interponi. ita & quod contra voluntatem defuncti. sed hoc testator non prohibuit. satis enim habuit, ei cui relinquebat fideicōmissum, consulere vt agere possit pro fideicommisso: vt arg. ff. de pac. l. pactum. &. l. pacisci. &. ff. de ædil. edic. l. quæritur. §. penul. Quinto hoc pactum ideo sumpsit vires, quòd liberos Philinus non sustulit: ergo causa secuta, quia suscepit filium, cessat pactum? Respon. Hæc fuit impulsiua, non finalis. argu. ff. de dona. l.ij.§.fi. Vel finalis causa proxima fuit remissio: non autem quia filios non habet. Sexto opponitur: Nónne est hic transactio? ergo hæc lex debuit poni. j.tit.j? Respon. non, immo pactio: quia non fuit de re dubia. Item an possit agi pro sextante si traditus non fuisset? Respon. f ita: quia fuit do vt facias, vel vt des. i. remitas: vt.ff.de cōdic. cau. da. l. si mulier. hic autē remisit per acceptilationem factā, & Aquilianam stipulationem, secundum Azo. licet H. cōtra. & nota. j. tit. proxi. l. siue. secus si dixisset se non petiturum fideicommissum: vel dabo si non petieris: vt argu. ff. de condic. inde. l. eleganter. §. si quis. Sed an cautio Mutiana locum habet? Respond. non: [f] quia in relictis locum habet tantum: vt .ff. de condi. & demon. l. Mutianæ. Et facit. ff. pro soc. l. si socius pro filia. & de aqua plu. arcen. l. in diem. §. fi. &. j. de fideicommiss. l. si in persona. & .ff. à qui. ap. non li. l. j. §. si quis ante. &. j. de temp. app. l. fi. in fi.

r *Functus.* scilicet Philinus pater tuus.

s *Esset.* nat⁹ post pactū.

*Tu dic quòd text. stat ꝓprie. Ias. hic.*

†*Ista. l. diuiditur ī duas partes. Primo loquitur in genere, vsq; ibi, cū igitur. Secūdo ī specie, vsq; ad finē Bald. hic.*

*Ista est vera, & cū ea concordat Bart. Paul. Ale. & Ia.*

*Istā sol. sequitur Bar. Bald. Paul. Alex. Sal. & Iason. d Dic meli⁹ quòd ibi tēpore renunciationis nō competebat renunciantiius nec re nec ſpe. Barto. & Ias. e Neutra solut. placet docto. hic, ideo dic vt in proxi. apostilla. s.*

*Pactū quādo dicitur esse contra legem.*

*Pactum super incerto remittendo valet. h.d. Bald. Vel sic: Ius futurum potest remitti per pactum, & defectus causæ impulsiuæ non præbet impedimentum. h.d. Salyc. Vel sic: Fideicommissum conditionale potest conditione pendente per pactum remitti: & datum pro remissione non repetitur etiam conditione defecta. h.d. secundum Alex.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Philino.

CONditiōis † incertum,[a] inter fratres nō iniquis[b] rationibus conuentione[c] finitum[d] est. Cum igitur[e] verbis fideicōmissi petitum[f] à patre[g] tuo profitearis,[h] vt si vita[i] sine liberis decederet,[k] hæreditatem Licinio Frontoni restitueret:[l] pactum eo tempore de sextante[m] Licinio Frontoni dando[n] cum liberos Philinus[o] non sustulerit, interpositum, nō idcirco potest iniquū videri, quòd[p] facta (sicut placuit) diuisione diem suum te filio[q] eius superstite functus[r] esset.[s] PP. VII. Kalen. Decemb. Seuero. A. II. & Victorino Conss.

*Creditor hæreditarius, qui sponte egit cōtra emptorem hæreditatis, intelligitur paciſci de non conueniendo hæredem. h.d. Saly. Vel sic: Tacitum pactum prodest absenti & ignoranti. Iac. But.*

II. Impp. SEVERS & ANTONINVS AA. Claudio.

POst venditionem hæreditatis[t] à te[u] factam, si creditores contra emptores actiones suas mouisse probare poteris,[x] eósque[y] eas[z] spontanea[a] voluntate suscepisse: exceptione taciti[b] pacti nō inutiliter defenderis. PP. prid. Id. Feb. Seuero III. & Antonino. AA. Conss.

*Seruus potest domino prodesse, sed non obesse in iure quæsito. h. d. Bald. Vel sic: Seruus potest in domini fauorem, non in læsionem paciſci. Salycetus.*

III. Iidem. AA. Restituto.

SEruus creditoris meliorem causam domini facere potest:[c] in deterius autem reformare nouo pacto non potest[d] obligationem rectè constitutā.

t *Hæreditatis.* transferendæ ad emptorem cum omni onere & emoluméto. vnde in singulis nō præstaī euictio: vt.j. de euic. l.j.

u *A te.* scilicet hærede.

x *Poteris.* tu venditor.

y *Eos.* scilicet emptores.

z *Eas.* scilicet actiones.

a *Spontanea.* nec enim coguntur[h] directe: sed tu venditor conuentus si soluisti, habes recursum cōtra emptorem per actionem ex vendito vt restituat: vt.j. de hære. ven. l.ij.&.ff. de hære. vel ac. ven. l.ij.§. si venditor.&.ff. de dona. l. hæreditatem.

b *Taciti pacti.* facti scilicet inter te & creditores. Sed videtur quòd ipso iure sis liberatus: vt.ff. de solu. l. solutionem. Sed dic non esse factum animo nouandi. ar. ff. de præto. stipu. l. penul. Item nunquid si vnus tantum creditor egerit, præiudicat cæteris? aut si vnus vna actione, an in aliis præiudicet? Respon. non: vt.j. ne vxor pro ma. l. fin.&.ſ. de episco.& cleri. authen. presbyteros. ij.&.j. de excu. tuto. l. voluntarie.& .ff. eo. l. rescriptum. in princi. nec obstat primo dicto lex illa. ff. eo. maiorem. quia in alio casu loquitur.

*Seruus.* ] CASVS. Seruus creditoris fecit pactum cum debitore de non petendo. quæritur, an domino præiudicet? & respon. q? non. si verò fecit pactum de petendo, valet pactum: quia meliorem, &c. vel pone exemplum. ff. depositi. l. seruus tuus. & de iureiuran. l. si seruus.&. l. quanto magis. Si autem creditori fecisset pactum de non petendo, valet pactum serui. Viuianus.

c *Facere potest.* vt.ff. eod. l. si debitor. & de regu. iur. l. melior. & de acqui. rerum do. l. etiam inuitis. & de verbo. oblig. l. seruus vetante.

d *Non potest.* vt.ff. depo. l. seruus tuus. & de lega. j. si seruus legatus. §. j. & de iureiur. l. si seruus.&. l. quanto magis. & hoc cōmuni ratione, quæ est alterius pactum alteri non nocere: vt.ff. eo. l. si vnus. §. ante oīa. Item quod dicit in fi. loquitur[k] in acquisitis, secus in acquirēdis: vt.j. de acquir. poss. l. fi.&.j. de hære. instit. l. iij. in fi.

*Post venditionem.* ] CASVS. Delata tibi erat hæreditas in qua erant plures creditores: vendidisti eam. cum suo onere transit. si creditores emptorem conueniunt, & sponte actionem suscepit: an eis creditoribus volentibus agere contra te, obstabit exceptio, quæritur? & respond. quòd sic ratione taciti pacti, quia tacite videntur pepigisse tecum de te non conueniendo, conuento emptore. Viuia.

BIU Cujas

in si. Item in dominicis præterquam in seipso:se enim vel occasione noxæ:vt.ff.de vi & vi ar.l.j.§.quod ergo adiicitur.vel occidendo se subtrahit domino.ff. de pecu.l. sed si damnum. aliàs incipit,peculium autem deducto. §.si ipse. est enim ipse res dominica:vt.ff.de pecu.l. deposui.§. Stichus. In re autem peculiari facit deteriorem [a] domini conditionem : vt ff.de pecu.l.si quis seruum.§.etiam . Excipe septem casus.Si donet: vt.ff.eo.l.cõtra. §.si filius. Secundus,si compromisit cum pœna. Tertius,si susceptit iudicium. Quartus, si fideiussor sit in causa nõ peculiari:vt.ff. de pec. l.iij. §. si filius. &. §. si seruus . Quintus , si se mãdauerit emendum. Sextus , si se vendiderit:vt. ff.man.l.cũ seruus extero. Septimus, si vouerit:vt.ff.de polli.l.si quis rem.§.voto. Item no.q̃ dicit nouo pacto . nam & in ipso contractu quod pepigit,seruatur:vt.ff.eo.l. si autẽ.Accursius.

*Postquam liti.*] CASVS. Tu possidebas aliquod prædiũ quod dicebam meum, vel mihi obligatum,& sic cœpi te conuenire rei vin.vel hypo.oblato libello,præstito iuraméto calumniæ.ante sentẽtiam liti motæ de prędio renunciaui,vel expresse,ita dicendo,huic liti renuncio.vel tacite recipiẽdo à te æstimationẽ prædij.in processu tẽporis volo mouere actionẽ primã.s.rei vin.vel hypo. nunquid mihi licebit? respõdet imperator q̃ non. Viuia. Not.primo ex hac.l.q̃ actor in reali vel personali iudicio renuncians excluditur à processu causæ. Secũdo not.q̃ per hoc etiam excluditur à iure dominij vel obligationis. & adde quod not.j. tit.j.l.siue apud acta. Tertio not.q̃ postq̃ est in iudicio renunciatum,non habet locum pœnitentia, secundum Bal. hic.

a *Postquam liti.* Per hoc tam instantiæ quàm iuri renunciatur in dubio.

b *Motæ.* apud iudicem.

c *Renunciasti.* hæc renunciatio lite tãtum mota nocet: pactum vero & ante & post:vt dixi.s.l.j.& fuit facta hęc renũciatio præsente vel absente aduersario [b] per hęc verba,nolo amplius venire ad causam. quocunq; enim modo potest ostendi expresse vel tacite,satis est:vt.j.qui accu.nõ posl.si ea.ff.de mino.l.si filius.& hoc odio litiũ: vt.ff.de minorib⁹.l.minorib⁹. nõ autẽ placet qd quidã dicunt,q̃ per triennium tacẽdo liti motæ renunciet: quia tunc in.xl.annis perpetuatur:vt.j.de prescript.xxx.an.l.si.nisi dicas instantiam finitam per renunciationem.

d *Nulla ratio.* communi iure.secus speciali,vt in minore.

*Creditori.*] CASVS. Debebam tibi.xv. solui. x. de aliis . v. conueni vt ea mihi remitteres [p] patrocinio quod tibi præstiti:vel de præstando si conueni, à primis quinque ipso iure solutione liberatus sum,ab aliis ope exceptionis pacti vel doli,quæ generalis est. vnde si postquam remisisti mihi , ego soluero tibi per ignorantiam , habeo condictionem indebiti. Not. ex hoc tex.q̃ exceptio pacti est de iure prętorio,non de rigore iuris ciuilis : & sic pactum de non petendo , de rigore iuris ciuilis nihil prodesset, quia est nudum: sed requireretur acceptilatio præcedente Aquiliana stipulatione: sed per edictum prætoris quo cauetur, pacta seruabo: vt.l.j.in princ. ff. eo. &. l.iurisgentium.§. ait prætor. inducitur exceptio,secundum Paul.de cast.

e *De parte.* scilicet residua.

f *Inter te.* debitorem.

g *Ob causas.* Not. causam in pactis considerari: vt. ff.de excep. doli. l.ij.§. circa. ADDITIO. Hoc verum in pactis obligatoriis : secus in liberatoriis : vt. l. tale pactum . in princ. ff. eod. Bartol.

h *Fideq;.* id est fideli patrocinio.

i *Ciuili.* id est solutione.

k *Honorario.* vt per pactum quod prætor tuetur:vt.ff.eod.l.iurisgentium. §. prætor.

l *Doli.* quæ est communis : vt. ff. de except. doli. l.ij.§. & generaliter.

PP. VIII. Kal. April. Seuero III.& Antonino. AA. Conss.

*Renunciatio litis renunciantem excludit à processu causæ, & à iure principaliter intentato : nec habet locum pœnitentia. h. d . Bal . Vel sic : Renuncians liti motæ, renunciare videtur tam instantiæ quàm causæ , hoc est iuri in illud iudicium deducto. Et ideo ad eandem causam denuo redire non potest, cum per renunciationem finita fuerit. h. d. in effectu. Alex.*

IIII. Idem. AA. Valeriæ.

POstquam [a] liti de prædio motæ [b] renunciasti, [c] causam finitam instaurari posse, nulla [d] ratio permittit. PP. IIII. Id. Febr . Albino & Aemiliano Conss.

*Eadem obligatio potest partim tolli ipso iure per solutionem, & partim per pactum de nõ petendo: & cui damus actionẽ, tanto fortius exceptionem Alex. & Saly.*

V. Imp. ANTONINVS A. Demagoræ.

CReditori tuo si partem pecuniæ exoluisti, de parte [e] verò nõ petenda inter te [f] & ipsum cõuenit ob causas [g] negotiáq; ei⁹ tuo patrocinio fidéq; [h] defensa: ea obligatione partim ciuili [i] iure, partim honorario [k] liberatus es. Nam exceptio perpetua pacti cõuenti vel doli, [l] residui petitionẽ repellit: cum & solutũ per ignorãtiam [m] , repeti potuisset. [n] PP. VIII. Kal. August. Romæ, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Pactum contra ius vel bonos mores, nullius est momenti. h. d. Alex. Et conçor. c. si. cum glo. ii. in fi. extra eod. titu.*

VI. Idem. A. Basiliæ.

PActa quæ cõtra leges [o] constitutionésque, [p] vel contra bonos mores [q] fiũt, nullã vim [r] habere, indubitati iuris est. PP. Kal. August. hisdem Conss.

*Si creditor debitori hæres extitit, obligatio cõfunditur. Sed si possessori victo hæreditatem tradidit, vt sibi & aliis creditoribus soluatur, interueniẽte stipulatione ex stipulatu agitur. Bald.*

VII. Idem AVGVSTVS Maximo.

DEbitori tuo si hæres extitisti : actio quam contra valebit: vt .j.ne li. poten. vel si pepigi cum eo cui spes erat hæreditatis de ea diuidenda : eo mortuo quasi contra bonos mores factum,non valebit pactum: vt.j.eo.l.vlti. Viuia.

o *Pacta quæ contra leges.* vt insti. quib.alie.li.in princi. &.ff.de ver.oblig.l.generaliter.&.l.seq.

p *Contra constitutiones.* vt.j.ne li.pot.l. j. vel si tutor de pupilla ducenda in vxorem pacisci tur: vt.j. de interdi.ma.l.j.

q *Contra bonos mores.* scilicet cõmunes,nõ ipsius qui fecit:vt.ff. de iniu.l.item apud.§.idem ait aduersus.& da exemplum de futura successione: vt.j.eo. l. fi. Idem dicas si fiat contra alias partes iuris:vt.ff.eo.l.iurisgẽtium.§.prætor. Et distingue [e] hic, quia pacta alia secundum legem, & tunc valet principale & accessoriũ: vt per totum hunc titu. vt tamen actor altero sit contentus , nisi in cõtrarium agatur:vt.ff.eo.l.rescriptum.§.si pacto.& de transact. l. qui fidem.alia contra legẽ, [f] & tunc neutrum valet neque principale neque accessorium : vt hic, &. s. de legi. & consti. l. non dubium.& de verb.oblig.l.stipulatio hoc modo.&.l.Titia. &.j.de inuti.stipu.l.ex eo.alia præter legem,& tunc accessorium valet,& non principale: vt. ff.de verbo.obliga.l. stipulatio ista. §. alteri.

r *Nullam vim.* Vires autem sunt quatuor . Pariunt, perimunt, informant, & elidunt. Addunt quintum, scilicet adiuuant:quod non placet : quia continetur sub verbo elidunt. quæ enim elidunt actionem,adiuuant exceptionem:& quæ adiuuant actionẽ, elidunt exceptionem . Parit autem pactum vestitum, [g] quod dices.j.eo.l.legem. Perimunt acceptilationes & stipulationes animo nouandi factæ:vt insti.quib.mo.tol.obli.§.item per acceptilationem.&.§. pe. Informant actionem pacta incontinenti apposita,id est noua forma datur veteri actioni ad quam modo datur:vt.ff.eo. l.iurisgentium.§.quinimmo. Item & propter aliud, quia licet origo sit bonæ fidei , vt ex empto , modo per pactum erit stricti iuris: [h] quia succedit in locũ actionis præscriptis verbis:vt.ff.si quis cau.l.si eum.§.qui iniuriarum. Itẽ elidunt,vt pactum de non petendo,vt dices.j.e.l.pacta nouissima.

*Debitori.*] CASVS. Debebam tibi.c. institui te hæredem. Additione hæreditatis confusa est actio. Item aduersus Titium , qui illam hæreditatem possidebat , egisti peti. hæred. & succubuit, & cum eo pepigisti vt sibi hæreditatem restitueres si tibi & aliis creditoribus satisfaceret : vel credidisti , & non stat placitis,& pacto fuit stipulatio subiecta.ages ex stipulatu & certi condictione : si non fuit subiecta , ages præscriptis verbis.

m *Per ignorantiam.* iuris vel facti secundũ Azo . cum de damno vitando tractetur : vt diximus.s. de iur.& facti igno. l. cum quis. Et est ratio, quia liberatus erat vinculo naturali: [c] vt.ff. de sol. l. Stichum. § . naturalis. Alij dicunt ideo, quia fauorabilis est [d] hæc exceptio:vt.ff.de condict. indeb.l.qui exceptionem . Item nota hic, cui damus actionem, &c. vt. ff. de superfi.l.j.&.ij.

n *Potuisset.* id est licet facere pactum contra beneficium quod est inductũ per edictũ ædilium curulium.

*Acta.*] CASVS. Si pactum factum fuerit de alienãdo prędio dotali, quasi cõtra legem factum non valebit. Item si pepigi vt tibi patrocinium præstarem pro quota parte litis, vel quasi potentior, quasi contra constitutionem factum nõ

e *Et ciuilis obligatio erat elisa. Saly.*

d *Attenta origine. Saluce.*

e *Sequũtur eã Cy. Bar. Bal. Saly. Alo. & Ia.*

f *Vel quia lex expresse prohibet & reprobat cõuẽtionẽ. sed si lex simpliciter esset prohibitiua, nõ tamẽ reprobatiua:bene valeret. B.*

g *Et etiã non vestitũ ad minus obligationẽ naturalem, quodcũque sit, siue de non petẽdo, siue de petẽdo. Bald. hic.*

h *Istud nõ est verũ, vt dixit Bart. hic, quia est contra. l. ii. j. de pact. inter empt. cõuncta. l. videamus. §. si actionem . ff. de vsu.*



BIU Cujas

Not. ex hac.l.regulam, ꝙ quando creditor est hæres debitoris, confunditur obligatio & actio. Bal.

a *Eum.* scilicet defunctum.

b *Adita.* scilicet animo tantum: vt instit.de hæred. quali. & diffe. §. item.

c *Confusa est.* vt.ff.de sol.l. Stichum. §. aditio.&.ĭ.ad leg. Falc.l. licet.&.ĭ.de fideicommiss.l. cum secundum. & de nego.gest.l.si ab eo.&.ff.de fideiuss.l.si debitori creditor.&.ĭ. de hære. act. l. penul. Sed contra, vt.ĭ.de iure delib.l.fi.§. sin vero & ipse. sed ibi propter inuentarium quod fecit, non extinguitur actio. Vel si velis dicere quòd extinguatur, non tamen quin deducat. Et distingue hic, quia aut debitor creditorivel econtra succedit, & tũc extinguitur actio, [a] vt dictum est, & contra fideiussores: vt.ff. de fideiuss. l. hæres. §. ꝙ si stipulator. aut correus reo promittendi, vel reus correo stipulandi, & tunc ambæ remanẽt: [b] vt. ff. de duo. reis. l. si reus.in prin.&.ff.de solu.l. si duo. aut fideiussor fideiussori, & tunc neutra tollitur: vt.ff.de fideiuss.l.hæres. §. non est. aut fideiussor rei stipulandi, vel econtra: & tunc accessoria tollitur: vt. d. l.hæres. §.ꝙ si idem stipulator. aut fideiussor reo promittendi, vel econtra:& tunc si tenetur reus naturaliter & ciuiliter, accessoria tollitur [b]. si naturaliter tãtum, tunc nulla: vt dicta.l.hæres.§.quod si hic. &.§.retro.

a *Quia actiones actiuæ & passiuæ non possunt cõcurrere in eodẽ subiecto. Bal. & Saly. Alex ã. & Iason.*

b *Quia sũt pares potẽtiæ. Ias.*

b *Nisi ita fuisset contestata eũ fideiussore: vt est tex. singu. in.l. seruus. ff. de his qui not. infa. Ias.*

d *Obtinuisti.* cum effectu.i.quia fuit tibi restituta.

e *Tradidisti.* id est reddidisti.H.

f *Creditoribus.* quia intererat tua his solui: vt.ĭ.de hæred. vend. l. ij.

g *Deberetur.* condictione indebiti.ff.de condic.indeb.l.si is qui. ij.quãdo dixit, do tibi hæreditatem. si enim rebus specialiter designatis, non tenetur.

h *Seruatur.* quia dicat te alij pactum feciſſe, & sic non valere: quia alteri stipulari vel pacisci nemo potest. ff.de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. alteri. vel non posse resuscitari actionem extinctam.

i *Ex stipulatu.* id est ex stipulatione certæ conditionis. alioquin si nõ est subiecta, sed pactum, agitur prę scriptis verbis: vt.ĭ. de rerum permu.l.rebus. Et si excipiat, ex pacto replicabis. Si traditio non interuenerit, sed apud possessorem, qui dicit se hæredem, res dimisit hoc pacto, aget [c] ex sententia. & si excipiat, de transactione replicet: vt.ĭ.eo.l.cũ proponas.ij.si sine pacto, aget [d] actione sibi competente prius pro se: vt argu.ff.de hære.ven.l.ij. §.penult. pro aliis aget [e] iure cesso. quod si non est cessum, aget secundum H.ex sententia. & si opponit aliquid, replicet de dolo, quasi cum habeat emolumẽtum, habeat & onus: vt dicta.l.de hære.vend.l.ij. Accursius.

e *Idẽ tenẽt Bart. Paul. & Ias.*

d *Scilicet ex sentẽtia. Bar.*

e *Nihil est Bar. & Ia.*

k *Actio.* ad interesse vel pœnam.

*Si pascenda.*] CASVS. Si cum pastore de pecoribus tuis pascendis conueniſti, tibi parte fœtus reseruata, & sibi parte: si placitis non stet, eum vt stet, compellet competens iudex. videbatur non esse seruandum prædictum pactum, quia de inæqualibus partibus conuenit, & ita esse iniquum. contrarium verum est. Viuianus.

l *Portionibus.* forte inæqualibus: propter quod videbatur iniquum, ideóque non esse seruandum.

eum [a] habuisti, adita [b] hæreditate confusa [c] est. Sed si eam hæreditatem, posteaquam in iudicio obtinuisti, [d] ei tradidisti [e] quem sententia superaueras, ea conditione pactóque, vt tam cæteris creditoribus, [f] quàm tibi in eo quod tibi deberetur [g] si eam hęreditatem non adisses, satisfaceret: pacti conuentionísque fides seruanda est: quæ si non seruatur, [h] ex stipulatu [i] (si modò pacto subiecta est) dabitur actio, [k] vel præscriptis verbis si stipulatio non interuenit. PP. III. Kalend. Augu. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Pactum appositum super fœtibus pecorum inter dominum & pastorem diuidendis, est seruandum. Bal. & Saly.*

VIII. Idem. A. Mucatraulio.

SI pascenda pecora partiaria, id est vt fœtus eorum portionibus [l] quibus placuit, inter dominum & pastorem diuidantur, Apollinarem [m] suscepisse probabitur, fidem pacto præstare per iudicem compelletur. [n] PP. IIII. Kal. Octob. Alexandro. A. II. & Marcellõ Conss.

m *Apollinarem.* pastorem.

n *Compelletur.* per actionem pro socio si voluerunt esse socij: vt.ff.pro socio.l.cum duobus.§.si in coeunda. aliàs est contractus innominatus [f] do vt facias. & sic agitur præscriptis verbis: vt.ff. de præscript.ver.l.si tibi rem.

f *Idẽ & alii.*

*Remittens ius quod habet ex sententia, per dolum aduersarii, non perdit ius quæsitum ex sententia. h.d. secundum Bal.*

IX. Imp. ALEXANDER A. Dionysio.

CVm posteaquam † aduersarius ° matris tuæ victus esset, matrem tuam circunuenerit, [p] vt ei caueret [q] nullam se controuersiam de seruis moturam: id pactum mala fide factũ, irritum [r] est, & cum ex ea conuentione cum matre tua agi [s] cœperit, iudex eam liberabit. PP. prid. Id. Sept. Alexandro II. & Marcello Conss.

*Pactum appositum in traditione rei, vestitur ipsa traditione. h.d. Bal. Vel sic: Pactum appositum iuxta rei traditionem, vestitur ab ea vt actionem producat. Paul. de cast.*

X. Idem A. Nicæ.

LEgem [t] quam dixisti cum dotem pro alumna dares, seruari oportet: [u] nec obesse tibi poterit quod dici solet, [x] ex pacto actionem non nasci. tunc enim hoc iure [y] vtimur, cum pactum nudum est: alioquin cum pecunia datur, & aliquid de reddenda ea cõuenit, [z] vtilis est cõdictio. [a] PP. III. Ka. Mar. Albino & Maximo Cõss.

† *Vm quidam dam cui bus hæc cũ .l. pro quã, pecu l. si pascua.*

o *Aduersarius.* scilicet possidens familiam matris, scilicet seruos.

p *Circunuenerit.* dolo dante causam conuentioni.

q *Caueret.* sine pœna vel cũ pœna, accepta forte pecunia parua.

r *Irritum est.* vel replicatione doli. vnde aget prima actione: si excipiatur de pacto, replicabit de dolo. [s] Sed ego intelligo ꝙ petitur sententia executioni mandari: vel si actio prima per Aquilianam stipulationé fuerit ipso iure sublata, tunc de dolo: vt.ĭ. titu.j. l. sub prætextu. §. sane.

s *Agi.* id est excipi: vt arg. ff.de excep. do. l.j.& tunc dic, liberabit, scilicet indulta replicatione vel actione doli, vt dixi. Vel dic agi proprie, scilicet ad pœnam quam mater promisit, si contrauenerit.

g *Ista est de mente Ias.*

*Legem.*] CASVS. Pro alumna tua centum in dotem marito dedisti futuro: & cum eo pepigisti de ea summa tibi reddẽda quocunque modo solutum matrimonium fuerit, vel morte, vel alio modo. decesit alumna. maritus non vult pacto stare, quasi non vallato per stipulationem. quæritur an sit compellendus? & respon. ꝙ sic, & ex eo agere potes. non enim opus fuit stipulatione, cum rei interuentu pactum vestiebatur, quia in traditione dotis pactum fuit factum.

t *Legem.* id est cõuentionem: vt.ff.depositi.l.j.§.si conuenerit. & fuit hæc conuentio vt soluto matrimonio dos ei redderetur.

u *Oportet.* scilicet legem.

x *Solet.* vt.ff.eo.l.iurisgentium.§.sed cum nulla.&.§.quinimo.

y *Hoc iure.* quia actio non nascitur ex pacto.

z *Conuenit.* & sic non est nudum pactum, sed rei interuentu vestitum. Vel dic, vestitum est cohærentia contractus, in quo interuenit res: & sic cessat opinio quæ fit contra hanc glos. quam alibi notaui.

a *Condictio.* id est certi condictio generalis. Vel dic, si habes conditio, id est pactionis adiectio. si condictio, id est personalis actio: vt instit. de act. §. sic itaque. &. ff. rerum amo. l. rerum amotarum. Et dic condictio vtilis, id est efficax, & nominatur præscriptis verbis: vt hic, & infra de præscript. verb. l. rebus. & infra de pact. conuen.l.j.& infra de donat. l. legem. &. ff. de præscript.verb.l. si dominus &. ff. eod.l. diuisionis. Sed contra infra locati.l. si tibi. Solu. vt ibi. [l] Item not. hic tria. Primo qualiter cognoscatur nudum pactum. Secundo, quot sunt vestimenta pactorum. Tertio, quot casibus nuda pactio parit actionem: quæ dic vt diximus. ff. eod. l. iurisgentium. §. sed cum nulla. in glos. caute incipit. & in §. quinimmo. in gloss. quin pro etiam, &c. in fi. eius. & dic vt ibi.

k *Melius dixisse videtur traditionem vt est de re te Ias. Io. Mart. l Dic quod ibi non fuit initum pactum cum eo cui fuit traditio. hic sic. Iason.*

*Ex conuentione.*]

*Ex conuentione.*] CASVS. Si patri tuo mulier sibi nubens prædium in dotem creditori obligatum dedit, & cum ea pepigit vt sortem & vsuras solueret: ex isto pacto interposito inter eam & tuum patrem quæritur an agere possis mortuo patre vt soluat? & distinguitur, aut fuit datum æstimatum, aut non. in primo casu ages ex empto, vt faciat quod cõuenit. in secundo non ages, cum tua non interfit, etiam si fuerit pactũ stipulatione vallatum. Viuianus. Not. primo ex hac. l. quòd ad quem non transit dos, non transit ius agendi ex pactis dotalibus. istud est verum si sua non interest. aliàs secus. & ita dicit hęc. l. Secundo not. quòd nõ solum ex toto instrumento, sed etiam ex qualibet parte instrumenti oritur probatio, secundum Bald.

*Ex pacto apposito iuxta contractum non agitur, si desinit interesse competere. l. d. secundum Alexãd.*

XI. Idem. A. Capitoni.

EX conuentione quidem qua pactam nouercam tuã cum patre tuo dicis, cum fundum in dotẽ daret, [a] vt credito ribus [b] quibus fuerant prædia obligata, vsuras solueret [c] actio tibi [d] aduersus eam [e] competere non potest [f], etsi [g] pactum in stipulationem deductum probetur. Sed si fundus æstimatus [h] (ita vt pars instrumenti [i] significat) in dotem datus est, ex vendito [k] actio, vt placitis [l] stetur, cõpetit. [m] PP. Non. Decemb. ipso. A. III. & Dione. II. Conss.

a *Fundũ in dotem daret.* s. inæstimatum.

b *Vt creditoribus.* hoc est pactum vt creditoribus, &c.

c *Solueret.* scilicet nouercã.

d *Tibi.* scilicet filio.

e *Eam.* scilicet nouercam.

f *Non potest.* & est ratio secundum quosdã, quia matrimonium nõ trãsit ad hæredem, nec ergo eius accessio, id est dos, neque de dote pactum: vt ar. ff. si quis cau. l. si eum. §. fina. licet ex contractu actiones generaliter transeant ad hæredem: vt ff. de vsufr. l. adhuc. §. si operas. Sed hæc ratio non placet secundum H. dic [a] ergo quòd ideo non agitur pro futuro tempore, quia prædium redit ad mulierem cum suo onere. sed pro præterito si quid est solutum à marito quondam, agere potest: vt. ff. de vsufr. l. quæsitum.

*Actiones ex contractu trãseunt ad hæredes.*

a *Idẽ Bar. & alii.*

g *Etsi.* id est quanuis.

h *Æstimatus.* dupliciter enim fit æstimatio: vna, quæ facit emptionem, [b] vt hic: alia, quæ determinationem: & pro hoc. ff. de iure dot. l. plerunque.

b *Et illa in dubio præsumitur, nisi modicitas precii aliud suaderet. Iaſ. hic.*

i *Instrumenti.* dotalis.

k *Vendito.* æstimatio enim facit emptionem: vt. ff. de iure dot. l. plerunque. & .j. de iure dot. l. j. & .l. cum dotem. Et dic ex vendito, id est ex empto: vt &. j. si seruus extero. l. j. & ff. de act. empti. l. veteres. Item contra. j. sine censu vel reli. l. j. [c] vbi dicit q̃ non competit. Solu. hic in vsuris loquitur secundum ius commune; ibi in tributis secundum ius singulare: quod non placet, quia etiam in tributis bene valet inter eos, licet non in præiudicium fisci: vt. ff. eo. l. inter debitorem. & .l. epistola. §. pactum. dic ergo d in. l. contraria non valere in præiudicium fisci, sed contrahentium sic. *Male hoc sed prius vide. Cuj.*

c *Melius facit. l. 2. secũdum Ioan. Ma. hic. d. Ista placet Saly. & Iaſ.*

l *Placitis.* id est pacto.

m *Competit.* id est datur.

PActa.] CASVS. Debebas mihi. x. feci tibi pactum de non petẽdo, deinde de petẽdo. quæritur, cui istorũ pactorũ standum sit & respõ. q̃ vltimo, & agam actione pristina. Viuia.

e *Immo incõpatibilia. Bart. Bal. & Iaſon.*

n *Pacta.* quando sunt contraria, [e] & ab habili persona: & nisi prima fuerint derogatoria posteriorum. ff. de lega. iij. l. si quis. & de lega. j. l. si mihi. §. fi. vbi ponitur casus, quod in codicillis legauero, valere nolo.

*Nouissima.* vt si primum sit factum de non petendo, secundum quod liceat petere: vt hic, & instit. de replica. in prin. &. ff. eo. l. si vnus. §. pactus. & idem [f] in vltima voluntate: vt. ff. de adimen. lega. l. iij. §. fi. Item hoc verum si vltima valent, aliàs non: vt. ff. eo. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. Item est verũ nisi primum deroget vltimo: vt &. ff. de lega. j. l. si mihi & tibi. §. fi. Item hoc verum nisi per primũ sit actio ipso iure sublata: vt. ff. eo. l. si vnus. §. pactus. ij. respõ. &. l. si tibi. §. quædam. Item verũ nisi res sit secuta ex primo: vt. ff. eo. l. ab emptione.

*f Ista glo. placet Bar. Bal. & Iaſ.*

p *Tam iuris.* prætorij & stricti iuris: vt. ff. e. l. iurisgẽtiũ. §. prętor.

q *Æquitas.* quæ tuetur pacta: vt. ff. eod. l. j.

r *Præcesit.* de non petendo.

*Pacta apposita inxta contractum valent, etiam quo ad producendam actionem: sed ex interuallo apposita prosunt ad excipiendum tantum. Alexãd.*

XIII. Imp. MAXIMINVS A. Mario.

IN bonæ fidei contractibus [y] ita demum ex pacto [z] actio [a] competit, si incontinenti [b] fiat. nam quod postea [c] placuit, id [d] nõ petitionem, [e] sed exceptionem [f] parit. PP. V. Id. Iañ. Maximino. A. & Africano Conss.

*Quando pœnalis stipulatio incipit à præcedenti conuentione nuda: si conuentio nuda non seruatur, agitur ad pœnam: à qua liberatur reus, si conuentioni nudæ pareat: aliàs condemnabitur ad pœnam. Et bona debitoris propter conuentionem non seruatam non debent in creditorem de facto transferri, sed ordine iuris seruato. Alexand.*

XIIII. Imp. GORDIANVS A. Cælio militi.

SI pacto.] CASVS. Conueni tecum de permutando Codicem cum Digesto tuo, nudo pacto, quia non interuenit traditio: & deinde conuenit pactio de pœna præstanda, si non fiat quod conueni in principio. Deinde de ea præstanda per stipulationem conuenit, si non fiat quod conueni. & istud est tertium pactum, & vestitum. quæritur, quo istorum conueniam te, si non feceris quod conuenit primo? Respon. q̃ agam ex tertio vt consequar quod conuenit per primum, vt metti pœnæ pareatur cõuentis, aut cum effectu exigetur pœna conuenta in secundo pacto. an autem audiendus sim, si velim mitti in pos. rerum tuarum, quæritur? & respon. q̃ non. Ex hac. l. no. primo, q̃ pactum principale est nudum, licet pactum pœnale sit vestitũ. Et ex hoc infertur, q̃ accessorium nõ vestit principale. & ratio est: quia non dependet ex eo, nec influit accessorium in principali secundum Bal. Secundo no. quòd si non seruatur nuda conuentio, agi tamen non

*Consensit.* & sic q̃ liceat petere.

*Et maximè.* maxime valet propter præsentiam actorũ: vt arg. ff. de eden. l. si quis. §. j. & facit pro literis sigillatis [g] ab episcopis vltra montes. Vel dic maxime valet, quia magis potest probari si negatur pactum.

*Proponis.* creditor.

*Prohiberis.* Et si ponat exceptionem ex primo pacto, replicabis ex alio, & sic non tollitur ipso iure primum: & ita est cõtra. ff. de solut. l. Stichum. §. naturalis. Sol. vt diximus. ff. eod. l. si vnus. §. pactus. in glo. immo videt, &c. & vires primi & secũdi pacti dic vt in ea glos. diximus.

g *Quibus statur ẽ his quæ sunt modici præindicii, & nã ẽ aliis. Bal. & de ista materia vide plenissime p Panor mi. & Fel. in. c. postẽ cessionem. extra de proba.*

*IN bonæ fidei contractibus.*] CASVS. Terram tuã mihi vendidisti. l. incontinenti pepigisti mecum vt tibi traderem ad colendum. vel vendidi tibi Codicem, & incontinenti conueni vt eum mihi commodares ad auscultandũ. an valeat pactum vt ex eo agere possis, quæritur? & respon. q̃ sic. videbatur q̃ non, quasi nudum esset. sed nudum non est, sed vestitum cohærentia contractus. & hoc si incontinenti fuit factũ pactum. sed si ex interuallo, actionem non parit, sed exceptionem tantum. Viuianus.

y *In bonæ fidei contractibus.* qui enumerãtur instit. de ac. §. actionum. & dicas [h] idem in stricti iuris: vt. j. eo. l. petens. &. ff. si cer. peta. l. lecta. §. dicebam. sed in his, scilicet bonæ fidei, maxime videbatur valere etiam ex interuallo appositum propter exuberantem fidem quæ in his desideratur. Ia.

h *Ista glo. sequitur Bart.*

z *Ex pacto.* scilicet nudo.

a *Actio.* præscriptis verbis [i], & vetus informata: vt. j. de pact. inter empt. & vendi. l. ij.

i *Quæ nascitur ex pacto vestito secundum Bar. Bald. Pau. Alexãd. & Ia.*

b *Incontinenti.* id est in ingressu vel egressu contractus: vt. j. eo. l. petens. & de ædil. act. l. si apud. & sic q̃ nõ diuerterint paciscentes ad alia: vt. ff. de duo. reis. l. duos. §. fi.

c *Postea.* scilicet ex interuallo.

d *Id.* id est pactum.

e *Non petitionem.* id est actionem, licet ad petitionẽ sit factum, puta vt fideiussor detur pro euictione.

f *Sed exceptionẽ.* si fiat ad hoc [k], puta vt nõ detur fideiussor quẽ primo cõuentũ fuerat dari: vt. ff. de cõtrahẽ. emptio. l. pacta conuẽta. & distingue hic vt ibi dixim⁹ in gl. sup verbo, noua emptio.

k *Immo idẽ si fieret principaliter ad agendũ. Ia.*

men non potest ex stipulatione pœnali. Tertio not. q̃ petitio pœnæ habet naturã processus alternatiui, cum possit solui principale aut pœnale vsque ad sententiã. Quarto & vltimo not. ex hoc admitti purgationem moræ. Baldus.

a *Si pacto.* Tria fuerunt pacta. Primum nudum de aliqua permutatione. Secundum nudum de pœnæ præstatione. Tertium vestitum verbis, scilicet de præstatione eiusdẽ pœnæ. Dic ergo, si pacto, scilicet secundo.

b *Quo.* scilicet secũdo.

c *Promisisse.* id est nudo pacto conuenisse.

d *Placito.* s. primo.

e *Subiecta.* quæ est tertium pactum.

f *Ex stipulatu.* scilicet ex tertio.

g *Cõuentionẽ.* s. primã.

h *Exiges.* per tertium pactum.

i *Nam.* respõdet tacitæ obiectioni.

k *Solennem ordinem.* sed cum soléni posses, vt si debitor cedat a bonis secundum quosdã. Vel dic b q̃ est ordo vt ex interlocutoria olim fiat in omnia bona missio: vt. ff. quib. ex eau. in pos. ea. l. j. hodie pro mensura debiti declarati: vt. j̃. de bonis aucto. iudi. pos. l. q̃ debito. & l. cum proponas. & authen. ibi posita. Ex definitiua c secundum legem. ff. de re iudi. l. à diuo. §. in venditione. Ei autẽ quod dicitur cõpetere ex stipulatu ad pœnam, est contra. ff. si cer. pet. l. si quis certũ. & instit. de ver. obli. in prĩ. Solu. d hæc pœna erat ĩ facto, vt scriberet librũ vel similia. Vel dic ex stipulatu. i. ex stipulatione, certi. s. cõdictionis: vt. j̃. de dolo. l. j. Tertij dicunt q̃ hæc est incerta propter euentum, quia nescitur quid consequatur, vt hic, & ar. ff. de verbo. oblig. l. vbi autẽ nõ apparet. §. qui id quod. & §. fundi. hoc non valet, e quia semper est incertum antequam consequatur pœnam. media placet. Item quæro, an obligatio naturalis quæ oritur ex nudo pacto secundo & primo, sit nouata per stipulationem? Dic quòd sic, nisi esset in cõtrarium actũ: vt. ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. in fi. & de noua. l. fina. in prin. & de ver. oblig. l. ita stipulatus. §. fi. hodie non: vt. j̃. de noua. l. fina. in fi. Item nunquid vestitur primum ab vltimo? Respõ. non: quia non vestitur principale ab accessorio: vt. j̃. de contrahen. & commit. stipula. l. nuda. ergo quod dicit, consequẽris, scilicet actione quæ oritur ex tertio pacto. Itẽ quomodo ad aliud agitur, & aliud cõsequor? Respon. metu tertij paretur primo: vt arg. j̃. de rei vxo. ac. circa prin. & ideo dicit, cõsequẽris per actionem: sed ad pœnam dicit, exiges: vt. ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. si rem. In casu tamen agitur ex primo, non tertio: vt. ff. de ope. lib. l. si ita stipulatio. Sed quando committitur hæc stipulatio? Respon. f plene vt diximus. ff. si quis cau. l. et si post tres. in glos. nam ipso iure, &c.

*a Istud est falsũ. Alexan. & Ia. per. l. iiij. j̃. qui bo. ce. pos.*

*b Istud placet Barto. Paul. & Ia.*

*c Reprobãt Alexã. & Ia. quia idẽ in definitiua quod in interlocutoria. Iason.*

*d Diuinat. Bar.*

*e Idem Alexã. & Ia. licet Fulgos. contra.*

*f Dic quòd cõmittitur lite contest. super pœna. Bar. & Ia.*

*Pactum.* ] CASVS. Filiam tuam cuidam viro tradidisti, & pro ea dotem tradidisti: sed cum ea conuenisti, vt tibi cum fratre suo ex æquali portione succederet. neque ciuiliter neque naturaliter te obligasti: cum tale pactum sit contra bonos mores. s. de futura successione. vnde eo non obstante habes testandi facultatem. Viuia.

l *Pactum.* comprehensum inter patrem & filiam.

m *Fungeretur.* id est decederet.

n *Ea quæ.* quæ erat sui iuris.

o *Libertatem.* id est facultatem.

SI pacto a quo b pœnam adsuersarium tuũ promisisse c opponis si placito d nõ stetisset, stipulatio subiecta e est: ex stipulatu f agens, vel id quod in conuentionem g deuenerat vt fiat, consequẽris: vel pœnam stipulatione cõprehensam more iudiciorum exiges. h nam i bona aduersarij tui in te transferri citra solennem ordinem k frustra deprecaris. PP. Kaleñ. April. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

*Non valet pactum per quod pater promittit in instrumento dotali se filiam instituturum in æquali portione cum filio, quia aufert liberam testandi facultatem. Alex. & Bald.*

XV. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALERIANVS nobilis Cæs. Pactumeio.

1 PActum l quod dotali instrumento comprehensum est, vt si pater vita fungeretur, m ex æqua portione ea quæ n nubebat, cum fratre hæres patri suo esset: neque vllam obligationem contrahere, neque libertatem o testamenti faciendi mulieris patri potuit auferre. PPP. X. Kal. Martij, Aemiliano & Basso Conss.

*Fideicommissum fratribus reciproce iniunctum, potest pacto remitti: & sufficiens causa est, quòd vnus alteri, & alter alteri remittat. Bald.*

XVI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Diaphanto.

1 CVm proponas q filios testamẽto scriptos hæredes rogatos esse, vt qui primus rebus humanis eximeretur, r alteri portionem hæreditatis restitueret: quoniam precariam substitutionem fratrum consensu remissam adseris, fideicommissi persecutio cessat. PP. IIII. Id. Feb. Maximo. II. & Aquiliano Conss.

*Pactum cum scriptura & sine scriptura eiusdem est efficaciæ. Vel sic: Fides non scripta sicut scripta est seruanda. Bal.*

XVII. Iidem. AA. Deximacho.

2 PActum quod bona fide s interpositum docebitur: etsi scriptura non existente, tamen si aliis probationibus t rei gestæ veritas cõprobari potest, præses prouinciæ secundũ u ius custodiri efficiet. PP. IX. Kal. Iul. hisdẽ Cõss. quibus supra.

*Ex receptione partis debiti soluti ab vno ex correis debendi, inducitur diuisio debiti: ex qua quo ad omnes reos debendi inducitur exceptio tacitæ pacti: & sic alii pro virilibus partibus tantum conueniri possunt. Alexand.*

XVIII. Iidem. AA. Iulio & Aemilio.

SI creditores vestros ex parte debiti admisisse quenquã vestrum x pro sua persona

p *Auferre.* vt. j̃. eo. l. fin. & de inoffi. testa. l. si quando. §. j. & de colla. l. pactum. &. ff. pro socio. l. cum duobus. alias, si fratres. §. idem respondit. est enim turpe pactum non solum quod cõtra ius vel naturam est: sed & illud quod facit nõ esse liberi arbitrij, quod esse debebat: vt. s. de sacrosanct. eccle. l. j.

*Cum proponas.* ] CASVS. Duos filios hæredes instituisti, & rogasti, vt si quis eorũ sine liberis decederet, q̃ alij portionem suam restitueret. illam substitutionem factã adinuicem remiserũt. an valeat pactum, quæritur? & respon. q̃ sic, licet videtur contra, cũ factum sit de non succedendo: vt. j̃. de colla. l. pactũ. quia licet vnicuique renunciare iuri suo. Viuia.

q *Cum proponas.* licet hoc pactum videatur contra ius, non tamen est: quia vnicuiq; &c. vt. j̃. eo. l. pe. & ff. eo. l. pactum. & fa. j̃. tit. j. l. de fideicommisso. & de pac. conuen. l. hæreditas. Item si vnus fratrũ cum alter frater rem venderet, præsens non cõtradixit, dico g eum sibi fecisse præiudiciũ:

r *Eximeretur.* scilicet sine liberis.

*Pactum.* ] CASVS. An sine scriptis valeat pactum, quæritur? & respon. q̃ sic. & ideo præses seruabit secundum ius, id est secundum iuris formam: vt si fuerit ad agendum, agatur: si ad excipiendum, excipiatur. Viuia.

s *Bona fide.* id est non dolo vel metu.

t *Probationibus.* id est approbationibus: videlicet si tales sunt personæ quæ pacisci, & res quæ in pactum possunt deduci: nec pactum sit improbatum, scilicet contra leges vel bonos mores. Ego i aliter lego, vt ponatur hæc dictio proprie. & exponatur: puta testibus vel confessionibus partium.

u *Secundum ius.* id est secundum iuris formam, siue ad agendum, siue ad excipiendum. Sic ergo nota quòd tantum valet pactum sine scriptura, quantum cum scriptura: vt infrà titu. j. l. cum te. & infra fami. erciscũ. l. non ideo. & de rei vind. l. indicia. & de fide iustrumen. l. j. &. l. instrumentis. &. l. sequen. &. l. in exercendis. sed fallit, vt supra authen. hoc ius porrectum. de sacrosan. eccles. & infra de non nume. pecu. l. generaliter. & infra de fide instrum. l. contractus. & de iure emphy. l. j. &. ff. de probationib. l. census. & infra si minor se maxime. l. iij. & supra de mandatis principum. l. j. sed non est pactum.

*Si creditores.* ] CASVS. Habebas tres debitores qui tenebantur tibi in. x. & in solidum: vnum conuenisti: & pro parte sua exegisti, volens à quolibet suam partem exigere. remisisti portionem aliis non soluentibus. an regressum contra eum pro portione istorum habeas? Respond. obstare exceptionem pacti: quia videris cum eo pepigisse accipiendo partem debiti, & diuisim & nõ in solidum conueniendo, ne pro portione illorum conueniatur. & sic non potes agere. Viuia.

x *Quenquam vestrum.* qui singuli in solidum tenebamini.



BIU Cujas

a *Ne alter.* scilicet qui soluit.
b *Pro altero.* qui non soluit.
c *Prouidebit.* taciti pacti exceptione oppositā? vt. ĵ. de fideiuſ. l. liberum. Sed contra. eo. ti. l. reos. Sol.[a] hic admiſit dicendo: quemlibet admitto pro parte: vt patet ex verbo, quēquā. i. quemlibet veſtrum. eſt enim ſignū vniuerſale: vt. ff. de here. inſti. l. hoc articulo. & ſecundū hoc eſt expreſſum pactum. Vel etiam dic tacitū. ſ. reſiduum non petam. Vel ibi in ſolidū vnū conuenit. ſecus ſi diuiſo, ſed reciprocē ſic. Bar. Bald. P. Alexā. & Iaſon.

a Iſta ſolu. eſt in ſe vera: ſed ſecūdum eā tex. eſt de caſu indubitabili. Bar. Bal. Alex. & Iaſon.

b Dic quòd immo petēdo q̄ parte nō ſit diuiſo, ſed reciprocē ſic. Bar. Bald. P. Alexā. & Iaſon.

c Iſta ſol. eſt diminuta. Iaſon.

ſoluentem probaueritis: aditus rector prouincię pro ſua grauitate, nealter[a] pro altero[b] exigatur, prouidebit.[c] PP. VII. Id. Ian. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Conss.

*Pactum futuræ ſucceſſionis inter priuatos, non valet etiam pro donatione cauſa mortis: ſed inter milites ad diſcrimen belli pergentes factum contemplatione mortis vim habet vltimæ voluntatis. h. d. & non eſt alibi ſecundum dom. Alex.*

XVIII. Iidem. AA. Victoriano militi.

LIcet[d] inter priuatos[e] huiuſmodi ſcriptum, quo cōprehenditur, vt is qui ſuperuixerit, alterius[f] rebus potiatur, ne donationis quidem mortis[g] cauſa geſtæ efficaciter ſpeciem oſtendat: tamen cum voluntas[h] militum, quæ ſuper vltimo vitæ ſpiritu, déque familiaris rei decreto,[i] quoquo[k] modo contemplatione mortis in ſcripturam deducitur, vim poſtremi iudicij obtineat, proponáſque te ac fratrem tuum ad diſcrimen prælij pergentes,[l] ob communem mortis fortunam inuicem eſſe pactos, vt ad eum qui ſuperſtes fuiſſet, res eius cui ca-

*Licet.* ] CASVS. Pactum inter priuatos de futura ſucceſſione cōtra bonos mores factum eſt: vnde nō valet. verùm ſi duo milites ad bellum venientes pepigerunt, vt quicunque illorum in bello decederet, bona eius ad ſuperſtitem deuoluerentur: an valeat pactum, quæritur? & reſpon. q̄ ſic propter priuilegium militiæ: & ad bona decedentis vocabitur ſuperſtes. Vi. Not. primo ex hac. l. q̄ per donationē cauſa mortis non poteſt dari hæreditas: ſicut nec per codicillum vel epiſtolam. quod tene menti ſecundū Bar. Secundo not. quòd verbum, potiatur. & verbum, pertinere. videntur eſſe verba directa. Tertiò not. quòd nomine rerum vniuerſa hæreditas ſignificatur, ſecundum Bal. hic.

d *Licet.* id eſt quanuis.
e *Inter priuatos.* non priuilegiatos.
f *Alterius.* ſcilicet qui non ſuperuixerit.
g *Mortis cauſa.* vt. ĵ. de pact. conuen. l. hæreditas. huic enim donationi potius accedere videbatur, ſed tamen non eſt: quia in donatione præfertur donatarius hæredi: vt. ff. de do. cau. mor. l. Seia. per. l. illam in. §. fi. dic q̄ non videtur donare cauſa mortis niſi expreſſerit: vt. ff. de do. cau. mor. l. ſenatus. §. j. hic autem tali pacto heredem ſibi efficere cupiebat. Item donatio, emolumentum, & non onus afferre poteſt: vt. ff. man. l. ſi hæreditatem. hic autem etiam onus habet propter viciſſitudinem, quia in perſona cuiuſlibet eorum habebat locum dictum pactum. ADDITIO. Dicit hic Cy. q̄ ideo non eſt hic donatio cauſa mortis, quia illa requirit quinque teſtes: vt. ĵ. de codicil. l. fi. hic autem non fuerunt niſi duo: ergo non poteſt valere vt donatio cauſa mortis inter priuatos.

g Iſta ratio gloſ. pla ei Barto. Paul. & Iaſoni.

h *Voluntas.* ſcilicet aliàs in alio caſu.
i *Decreto.* id eſt diſpoſitione.
k *Quoquo modo.* vt. ĵ. de teſta. mili. l. milites.
l *Pergentes.* iam armati. ADDITIO. Iſta gloſ. eſt not. ſecundum Io. Ma. hic ad hoc q̄ ille qui ſtat armatus iuxta delinquentem, videtur ſibi præſtare opem, & de rixa cogitaſſe.
m *Conſtitutionum.* id eſt legum.
n *Compendium.* ſcilicet vniuerſitatis, non ſolū quodlibet emo-



A lumentū ſingulare. Sed quæritur an ſit teſtamentū? Quidam q̄ ſic:[c] vt hic innuit in fi. l. Alij contra, & dicunt ſimpliciter vltimā voluntatem. ADDITIO. Iſta gloſ. eſt ſing. ſecundū Ang. in. l. iij. §. genera. ff. de acqui. poſ. & ſecundū Ia. hic ad hoc quòd dabilis eſt vltima voluntas in genere.

c Iſta plācet Bar. Salyce. & Ia.

*Traditionibus.* ] CASVS. Cōueni tecum de permutanda re mea cum tua nudo pacto, traditione nō ſecuta. an propter hoc rei meæ dominus effectus ſis, quæritur: & rñ. q̄ vſucapiōe & traditiōe dominia rerū transferūtur: nō nudo pacto. vel aliter pollicit[o] ſum tradere: & nō tradidi. & vide vt prius. Viuia. Ex hac. l. not. tria. Primo q̄ rerum dominia quæruntur p traditionem. Secundo, q̄ rerū dominia transferūtur per vſucapionē. Tertio, q̄ ipſa rerū dominia nō quæruntur per obligationē ſeu cōuentionē perſonalem. Bal.

o *Traditionibus.* vel quaſi: f vt inſt. de re. diui. §. interdū. Ité intelige cum cauſa vera vel putatiua. ff. de acquir. re. do. l. nunq̄. & idonea ad trāſferendū dominiū: vt inſtit. de re. diui. §. per traditionē. & à domino: vt. ff. de acqui. re. do. l. traditio. vel quaſi: vt inſti. qui. alie. licet. §. j. Sed & his interueniētib[p] fallit in re vendita tradita, niſi ſatisfaciat de ꝓcio: vt iſt. de re. diui. §. véditę.

f Idē Bar. & Iaſon.

p *Et vſucapionibus.* vt. ff. de vſuca. l. vſucapio eſt. Sed an idem in præſcriptione? Quidā vt M. & ſic: vt. ff. de vſuca. l. eum qui. & inſtit. de vſuca. §. j. in fi. Nos cōtra, vt. ĵ. de præſcri. xxx. an. l. ſi quis emptionis. in prin. & dicta iura q̄ dicunt dominiū q̄eri, nō obſtant. Sed dic, ſcilicet vtile, ſiue effectum dominij.

g Iſta opi. eſt approbata per omnes hic.

q *Non nudis.* vt. ĵ. de rei vin. l. ſeruū. & nudū appellat omne qđ nō eſt traditione ſubnixū. i. quod nō habet rei traditionē annexam: licet ſit veſtitū: vt. ff. de pig. act. l. j. fallit ī pacto legis cōmiſſoriæ, & addictionis in diē: vt. ff. de rei vind. l. ſi q̄s hac. in prin. & ĵ. de pac. inter emp. & vēd. l. cōmiſſoriæ. Ité in eccleſia: h vt. ſ. de ſacroſan. ec. l. fi. & ĵ. de dona. quæ ſub mo. l. j. Ité in man[p] iniectione: vt. ff. de cōtrahē. emp. l. ſi q̄s ſub hoc. vel ibi poſt iniectionē i man[p]. Ité in vltimis volūtatib[p], vt. ff. de ſeruit. l. Papinian[p]. & de leg. ij. l. cū pater. §. ſurdo. & de acqui. poſ. l. cū hęredes. ī prī. Ité aliud in poſſeſsióe: vt. ff. de acquir. poſſeſ. l. ſi q̄s. ij. §. differentia.

h Idem in fiſco vel pupillis. Iaſ.

i Iſtā gloſ. approbant Salycetus, Alexāder, & Iaſon.

*Cum proponas.* ] CASVS. Hæreditaté fratrū meorū ex teſtamēto dicebas te poſsidere: dixi teſtamentū illud eſſe falſum: & me debere eis ſuccedere ab inteſtato. me agére hære. peti. mecum q̄ dimidia hæreditatis tranſegiſti. ex iſto themate tres eliciuntur quæſtiones. Vna, an ſi poſsideā rē mihi adiudicatā noīe tranſactionis, & eā reuocare vis: an tibi obſtet exceptio? dicitur q̄ ſic. Eſt & alia: ſi nō poſsideā, an ex pacto tranſactionis agere poſsim, ſi placitis nō ſtes? reſpō. q̄ nō, ſi ſtipulatio nō interceſsit: & ſi ago cōtra te, & excipias de tranſactione: replicabo de dolo, ſcilicet quia fides tranſactionis ſiue pacti tibi ſeruanda non eſt, ex quo mihi eam ſeruare non vis. Vel aliter hæreditatem fratris mei poſſediſti, quia te inſtituit hæredem. fundum à te petebā paternum: & mecum pro dimidia hære. tranſegiſti: & procede ſicut in primo caſu facta fuit ſuper hæreditate tranſactio: vt tibi remitterem quæſtionem fundi. Vitia.

r *Inter vos.* ſcilicet te & aduerſarium.
ſ *Fratrum.* præmortuorum ſcilicet, qui vel totum vel maiorē partē hęreditatis aduerſario tuo reliquerant. Sed cum ei de fundo quodā quæſtionē faceres, vt ei illam remitteres, cōuenit tecū



BIU Cujas

hæreditatem æqualiter diuidere: vt dicit. Vel dic ꝙ totam vindicabas ex alio forte titulo. & sic planius legitur.

a *Causa.* de fundo habita, de quo quæstionem inferebas. vel aliter vt dixi.

b *Potes.* contra illū qui habebat tecū quæstionē, nisi forte vellet dicere pactū nudū, & sic non valere.

c *Possides.* i. quod ex transactione ad te peruenire debuit.

d *Placito.* i. ex hac pactione seu cōuētione nuda fuit pactio.

e *Natam.* cur non? Respon.[a] quia nondū videor plene impleuisse ex parte mea, licet actionē remittā: vt. ff. de condic. inde. l. eleganter. §. penul. & dices. j. tit. j. l. siue apud.

f *Stipulatione.* subaudi, Aquiliana.

g *Vti.* scilicet exceptione trāsactionis. & sic not. non esse seruandam fidē nō seruāti: [b] vt. ff. de inoffi. testa. si instituta. in prin. &. j. tit. pxi. si quis maior. &. l. siue apud. & facit ff. de leg. ij. cū pater. §. libertis. &. j. de fideicō. l. quoties. j. &. j. p̄ soc. si societatis. & facit. ff. e. l. diuisionis. Sed cōtra. j. tit. j. l. cum mota. vbi & seruatur fides nō seruanti, & ex pacto transactionis nascitur actio præscriptis verbis. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi fuit facta conuentio p̄ verba in quibus poterat cadere implemētū, hic nō, sed per ista verba, promitto nō agere, vel non petere: vel similia. Bar. hic.

a *Et bene Bart. Paul. & Salyceius.*

b *Sequitur Bart. Paul. & Iaſ. & cōcor. optime in. c. per uenit. cū gl. extra de iureiur.*

*Actum.*] *CASVS.* Quæsiuit quidam an curator adulti possit facere pactū de non petendo & recipiendo partem cum debitore ipsius adulti. item an possit partem remittere? Et rñ. ꝙ neq; adulto præiudicat, nec remittens, sed cum effectu debitum exigens eum liberabit.

*Tutor an possit remittere.*

h *Remittentes.* gratis, & liquidum debitum: quia tunc non sunt loco domini, cum pupillum spoliant: vt. ff. de admi. tu. l. Lucius Titius. ij. §. fi. &. ff. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor. & ar. ff. de transac. cum hi. §. si prętor. Sed contra. ff. de fur. l. si pignore. in fi. &. l. interdum. ij. §. qui tutelam. sed ibi [c] non erat liquidum: vt. j. tit. j. l. præses. Item contra. ff. de iniur. l. sed si vnius. §. j. sed ibi facit pactum vt non nascatur actio: quod potest. hic natam volebat tollere. Item contra. ff. de iureiur. l. iusiurandum quod ex conuentione. §. j. &. l. tutor. sed nec ibi erat liquidum.

c *Istam gl. vsque ad fi. sequuntur Bart. Paul. & Iason.*

*Filius.*] *CASVS.* Si debitori patris pactum fecit filius de non petendo: an valeat pactum, quæritur: & rñ. ꝙ non: nec si debitor ei soluat, liberatur. patri enim filio præiudicare nō potest.

Not. primo ꝙ filius non potest in præiudicium patris pacisci. Secundo no. ꝙ id quod patri debetur, non potest filio solui. de hoc vide quod leg. & no. ff. solu. ma. l. vero procuratori. cum simi. Bald.

i *Filius.* vt si patri postea succedit.

k *Obligationi.* vt &. j. de re. cre. l. nec filius. &. ff. de sol. filiusfamilias. & de cōpen. l. debitor. Sed cōtra. ff. de excep. l. filiusfa. sed ibi erat redhibenda res à filio vendita. vnde recipiendo eam facit quod pater necesse habuit facere. Item fallit hæc regula. ff. eo. l. contra iuris. in fi. &. l. seq. & repete hic quæ possunt adaptari ad filium, ex his quæ diximus in seruis: vt. ſ. eo. l. seruus.

d *Adde*

æquis ex partib⁹ diuidi, & trāsactionis causa[a] probari possit hanc intercessisse cōuentionē, exceptione te tueri potes, [b] si possides. [c] Quòd si aduersarius tuus teneat: ex hoc placito [d] nullam actionē natam [e] esse, si tibi stipulatione [f] non prospexisti, debes intelligere: nec aduersario tuo transactione vti [g] cōcedendum est, nisi ea quæ placita sunt, adimplere paratus sit. PP. Kalend. Maij. Fausto. II. & Gallo Conss.

*De debito liquido per administratorem non potest fieri gratuita remissio. hoc dicit. Salycetus. Vel sic: Legitimus administrator potest recipiendo solutionem debitorem liberare, non autem debitum liquidum remittere. Alexander.*

XXII. Iidem. AA. &. CC. Archelao.

3 PActum curatoris recipere minorem quantitatem paciscentis, adultæ ætatis suffragiū ne noceat, efficiet. tutores enim & curatores exigētes pupillis & adultis debitum, etiam non remittētes [h] præstant obligationis liberationē. PP. XVIII. Kalēd. Decemb. Sirmij, ipsis. VII. & VI. AA. Conss.

*Filius non potest tollere actionem competentem patri, per pactum de nō petendo, vel etiam debitum recipiendo. h. d. secundū Paul. de cast.*

XXIII. Iidem. AA. &. CC. Honorato.

FIlius [i] paciscendo aut debitum accipiēdo, nihil detrahit patris obligationi. [k] PP. XVII. Kal. Decēb. Sirmij, ipsis VII. & VI. AA. Conss.

*Pactum de non petendo factum aliquibus hæredibus tantum, non prodest aliis cohæredib⁹. hoc dicit secūdū primā lect. Alex.*

XXIIII. Iidem. AA. &. CC. Dominæ.

SI actionem legati vel fideicōmissi quam aduersus hæredes mariti quondam tui habuisti, te adfectione hæredū [l] aliis remisisse probetur: exceptionem pacti cōtra debitores instituenti, actiones nocere tibi minime posse intelligis. PP. XVII. Kalend. Ianua. Sirmij. CC. III. Conss.

*Debitores super iure creditorum pacisci non possunt. Bal. Vel sic. Pactum inter debitores factum seu hæredes debitorum, quòd alter soluat omnia debita seu hæreditaria, non nocet creditoribus quo minus agere possint cōtra quemlibet pro debita sua hæreditaria portione. h. d. cum. l. seq. secundū Paul. de cast. & Alexandrum.*

XXV. Iidem. AA. &. CC. Euhemero.

DEbitorum [m] pactionib⁹ [n] creditorum petitio nec [o] tolli nec mutari [p] potest. S. IIII. Kalend. Maij. Sirmij. CC. III. Conss.

*Creditor non tenetur seruare pacta hæredum debitoris: sed ipsi hæredes inter se seruare tenentur. Bald. Vel sic: Lex præcedens ponit regulam: ista ponit exemplum regulæ. h. d. Vel sic: Aes alienum ipso iure inter hæredes diuiditur: nec eorum pacto creditoribus præiudicatur. Et non exhibito instrumento communi ad interesse potest agi. Salycetus.*

XXVI. Iidem. AA. &. CC. Corneliæ.

*Quid quando debeat esset cum Clum. Liū. vel. nunctet. testi. L. si. pactum. &. l. seruus. po. & lu. l. per hoc. cit hic. quod si. nachus. ponat. nantur. cum. cet quo. tur alio. nationē. mes pe. monacho. solicito. tingi. ratio. e. hāc. & alio. probat. f. Dic. ibi bene. ſ pacio. ganus. in libro. rio. li. g. Rol. torqua. de solu. tabili. corpo. tera. dem. &*

a *Et bene Bart. Paul. & Salyceius.*

b *Sequitur Bart. Paul. & Iaſ. & cōcor. optime in. c. per uenit. cū gl. extra de iureiur.*

c *Istam gl. vsque ad fi. sequuntur Bart. Paul. & Iason.*

d *Adde*

*Ipso iure.*

BIU Cujas

PActo† successorum debitoris, ex lege duodecim tabularum æs alienum hæreditariũ pro portionibus quæsitis singulis ipso iure [a] diuisum, in solidum vnũ [b] obligare creditori non potest: [c] quod & in honorario [d] succedentibus iure, locũ habet. De chirographis [e] itaq; cõmunibus exhibendis [f] cohæredem, [g] † vel non perfectis in diuisione placitis, [h] conuenire [i] quanti tua interest, potes. PP. III. Id. Octob.* Variani. CC. Conss.

*Pactum cohærens contractui stricti iuris, informat illum adeo, quòd ex eo sic informato datur actio ad id quod in pacto deuenit. Saly. Vel sic: Legitur tribus modis in glo. tamen secundum veram lec. hoc intendit: Pactum cohærens contractui stricti iuris, informat actionem quæ oritur ex illo contractu, vt ex ea sic informata agi possit ad id quod in pacto deuenit. Alexand.*

XXVII. Iidem. AA. & CC. Aurelio Chresimo.

PEtens [k] ex stipulatione, quæ placiti [l] seruandi causa secuta est, seu antecessit pactum, seu post statim [m] †interpositum sit, recte secundum se ferri sententiã postulat. S. VI. Id. Noueb. Heracleæ. CC. Conss.

*Præstatio temporalis non est modus obligationis validandæ. Vel sic: Nudum pactũ de contra tabu. l. si post mortem. §. fi. Accursius.*

l *Placiti.* quod erat de dando centum animo nouandi, secundũ tertiam positionem.

m *Statim.* siue ante, siue post: vt. j. de edil. act. siue apud. & de vsur. l. si vsuras. & ar. ff. de incẽ. rui. nau. l. si quis. §. quod ita. & ff. si certa petam. l. lecta.

*præstatione lõgi temporis non vestitur. Vel sic: Præstatio regulatur à causa à qua descendit: non autem regulatur à præstatione. Et loquitur hæc lex in præstatione formali, id est ad certã causam relata. h. d. secundum Bald. Vel sic: Præstatio diuturna non est efficax ad confirmandum pactum nudum, seu obligationem inualidam. Vel sic: Pactum nudum rei interuentu non vestitur contra ipsum impletem: sed vestitur verbis, id est si sit stipulatione vallatum. Alexan.*

XXVIII. Iidem. AA. & CC. Leontio.

B SI certis [n] annis, quod nudo pacto conuenerat, datũ fuerit: ad præstãdum in posterum indebitũ solutũ obligare [o] non potuit eum qui pactũ fecit, nisi placitis stipulatio interceserit. S. III. Noñ. Decẽ.* Burtodixi. ipsis VIII. & VII. AA. Conss.

*Priuilegio fori à lege vel à principe indulto potest renunciari, & iudex vel arbiter qui admittit exceptionem declinatoriã non admittendam, facit litem suam. hoc dicit. Bald. & Salycetus.*

XXVIIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. PP.

C SI quis in conscribendo [p] instrumento sese confessus fuerit non vsurum fori prescriptione [q] propter cingulũ militiæ [r] suę vel dignitatis, [s] vel etiã sacerdotij prærogatiuam: licet antea dubitabatur si opõrerat: scilicet credebat forte se promisisse post manumissionem, cum ante promisisset. sed quando credidit quòd teneatur ciuiliter. Dic ergo si certis, scilicet paucioribus tribus, secundum M. & sic soluitur contrarium. j. de fideicom. l. j. vel ibi duplici fauore, scilicet alimentorum, & vltimæ voluntatis. [k] Vel hic errans soluit, ibi sciẽs. & sic etiã nõ obstat. j. de nõ nume. pecu. l. cũ fidẽ. [o] *Obligare.* de præstando in posterum. Sed contra. ff. de vsur. l. cum de in rem verso. Solu. vt ibi in glos. f. decennio.

k *Hanc solutionem tenet hic Bar to. reprobatis priore & sequenti.*

*SI quis in conscribendo.*] CASVS. Hæc lex dicit, q̃ si aliquis specialiter fori priuilegio renunciet, quod sibi ratione militiæ vel dignitatis competit, nõ potest contra suam renunciationem seu pactum venire: & subiicitur ratio, quia non licet decipere contrahentes, pacta quæ legitimæ inita sunt retractando, quæ prætor tuetur: neque antiquæ regulæ repugnare, qua dicitur q̃ vnicuique licet his quæ pro se introducta sunt renunciare. In fine vero dicitur q̃ si iudices, maiores vel minores arbitri, siue illi qui in locum recusati iudicis eliguntur, hoc obseruare neglexerint, punientur. Nota primo ex hac. l. secundum Bald. quòd ille qui confitetur, renunciare videtur. Secundo not. circa finem, & ad hoc semper allegatur, quòd sicut iudex qui male iudicat, facit litem suam: ita arbiter vel arbitrator: sed tamen non tenentur nisi de dolo & lata culpa postquam fuerunt assumpti de cõsensu partium, per. l. j. §. j. ff. si men. falsum mo. dixe. Pau. hic.

a *Ipso iure.* vel dic pro portionibus quæsitis singulis ipso iure. & sic punctabis post dictionem, iure. vel dic [a] verius, æs alienum diuisum ipso iure: vt ar. j. si cer. pet. l. j. & fami. erc. l. ea. & l. licet. & de hære. vend. l. j. & l. pro hæreditariis. de hære. actio. & quod dicit, æs alienum: id est quod ipse aliis, vel alij sibi debebãt: vt. ff. de verb. sig. l. cedere diem. §. æs.

b *Vnum.* succedere.

c *Non potest.* id est pro ære alieno quis in solidũ obligari non potest pacto suo &c. Azo. [b] conuenerat enim inter eos quòd vnus haberet chirographa debitorũ, & satisfaceret creditoribus: quod si non faciat, vel vt reddat chirographa, vel ad interesse vt faciat quod conuenit, conuenietur.

d *Honorario.* id est iure prætorio.

e *De chirographis.* id est instrumentis.

f *Exhibendis.* scilicet cõdictione ob causam. Vel dic vt exhibeãtur secundum l. ff. famil. erci. si quæ sunt.

g *Cohæredem.* cõuenire potes. aliàs, cõtra hę redẽ. & aliàs, cũ hærede. & sub. agere potes.

h *Placitis.* vt scilicet perficiantur.

i *Conuenire.* præscriptis verbis. Sed nunquid illo casu ille qui debuit ex conuentione in solidum creditoribus respondere, prius conuenietur: vt euenit in duobus magistratibus dantibus tutorem, & conuenientibus vt alterius tantum periculo detur: vt. ff. de mag. con. l. j. §. si inter? Respond. [c] non: quia vt ibi dicit, perinde est ac si alter tantum dedisset tutorem.

k PEtens. Quidã ita ponũt casum: [d] Stipulatus sum à te quod nudo pacto conueniſti, vel cõuenies. hæc positio non valeat quia quare diceret, statim? nã si post vel ante per mille annos pactus esset, idem esset: præterea non ageretur ex pacto: [e] vt ar. ff. de hæred. insti. l. asse. & de condit. instit. l. institutio. Alij dicũt [f] q̃ pepigi tecum q̃ in contractu quẽ feci vel faciam tecum, de imperialibus intelligatur. & contractus stipulationis erat in decem. Tu dic tertio secũdum V. [g] pactum fieri incontinẽti vt aliquid fiat stipulatori, & agitur ex stipulatione informata, & ex pacto præscriptis verbis. Sed quid si vt aliquid fieret, cõuenit debitori accipienti pecuniã sine vsuris? Respondeo, [h] non puto ei informari stipulationẽ: quoniam nõ ipse, sed alius interposuerat: sed si daret vsuras, forte cõtra esset, [i] quia gratia vsurarum se creditor onerauit. Item ad hoc vt vestiatur pactum nudũ ex stipulatione, intellige stipulationẽ factam super principali, pactum vero nudũ super accessorio. Aliud autem dico si nudo pacto conuenio de permutando: & si non dederis, stipulor pœnam. nam hic non puto pactum vestiri à stipulatione, cum stipulatio pœnæ sit accessorium: pactũ vero principale: & principale non vestitur ab accessorio. Sed contra: vt. j. de cõtrahen. stipul. l. nuda. Item si nudo pacto conuenio de permutando, & incontinenti aliquid nudo pacto paciscor, deinde ex interuallo primum pactum ex rei traditione vestiatur, an & secundũ pactũ à primo sumat vires? Respõdeo non, quia ab initio fuit nata tantum naturalis obligatio, & postea nascitur ciuilis. sed secus dico vbi à principio nascitur etiam conditionaliter ciuilis & naturalis, vt in venditione conditionali: vt. ff. de peri. & cõmo. rei vendi. l. si in venditione. secundum Azo. Item quid si pacto nudo & vestito interposito tollam per acceptilationem vestitum, an remaneat aliud? Quidam dicũt q̃ sic: vt. ff. de contrahen. emp. l. sed Celsus. §. si fundus. & arg. ff.

a *Ista placet Saly.*

† *In nonnullis exẽplaribus sic legitur, Pactu successorũ debitorũ ex lege. xii. tabu. ad es alie. hære. &c.*

*portionibus quæsitis singulis, ipsoq; iure diuisum &c.*

b *Ista glos. est de mente Saly.*

† *Aliàs, cũ cohærede.*

† *Aliàs, seu post pactum statim interposita sit.*

c *Idẽ Bart. & Saly.*

d *Ista casus positio placet Ias. sed displicet. Bart. Paul. & Alexã.*

e *Istud concedit Ias. nec verba tex. innuit cõtrariũ secundũ eundem.*

f *Et male Bart. Paul. & Ias.*

g *Ista placet Barto. Paul. Alexan. sed prima melius congruit textui secundum Saso.*

h *Et bene Bart. Bald. Paul. et Ias.*

i *Omnes gl. solutiones vsque ad finẽ sequuntur Bart. Bal. Paul. et Ias.*

*Clerici priuilegio fori renunciare nō possunt.*

de episc. & cleri. vbi dicitur q̄ non possunt renunciare priuilegiis fori. & in authen. de sanc. episc. §. œconomos. coll. ix. *ADDITIO.* Dic quòd illa iura loquuntur in eo qui renunciaret foro sui ordinarij. sed text. iste potest etiā hodie procedere in eo qui renunciaret priuilegio fori, vt non posset conueniri nisi coram aliquo particulari iudice, puta coram Archidia. vel alio iudice speciali. Bart. Ioan. Maria, & Ia.

a *Scripturam.* in qua fuit cōfessus se nō vsurum fori priuilegio.

b *Nemini licere.* pacisc̄entium, secundū Pyno. quia iudices eorū possunt eos extrahere. vel lex ista loquitur in illis personis, quæ tres iudices habent: vt scholares.

c *Decipere.* hæc duo simul iuncta non permittuntur: sed alterum, vt contra pacta venire licet quandoque: vt statim dices in casibus in quibus nō videtur decipere, cum auctoritate legis fiat. Item licet contrahentib² mutuò decipe: vt. ff. de minor. l. in causæ. ij. §. penul.

d *Edicto.* quod est. ff. eod. l. iure gentium. §. prætor ait.

e *Non valeant.* nō potest reddi ratio: vt. ff. de verb. oblig. l. à Titio. in fi. ibi, cur non idem &c.

f *Antiqui.* vt &. ff. ad Velleia. l. fi. §. pe. in fi. & de mino. si iudex. &. ff. eod. l. pactū. &. ī. de episc. & cleri. l. si quis in conscribendo. Sed contra. ff. de iurisdic. omn. iudic. l. si conuenerit. Sol. vt ibi.

g *Iudices.* ordinarij.

h *Obseruent.* si de hoc ipso aliqua coram eis causa est, vt non audita allegatione fori procedant.

i *Pedaneos.* i. delegatos. & ponitur in authē. de iudic. §. vetus. col la. vj. aliàs ponitur etiā pro ordinario qui tantū de minimis cognoscit: vt. j. de peda. iudi. l. fina. & quod subiicit, cōpromissarios, scilicet cū pœna: & arbitros electos, scilicet sine pœna. Vel die cōpromissarios, scilicet arbitros & electos: vt ponatur totū pro eo qui datur in locum recusati iudicis: vt. j. de iud. l. apertissimi. Vel die vt pri⁹. Vel qđ subiicit, electos, scilicet in locū recusati.

k *Suam.* sed qualiter potest habere locum in arbitro? Respondeo: vt quia compromisimus de causa principali: & sic sunt duę rationes: scilicet quia cō promisit, & quia renunciauit. Vel dic quòd de hoc ipso fuit compromissum an renunciatio valeat.

l *Intelligātur.* & sic actione in factū ex quasi maleficio tenentur: vt instit. de oblig. quæ ex qua. delicto. in prin. Sed videtur quòd arbiter non faciat litem suam: vt. j. de arbi. authen. decernimus. quæ est contra. Solu. ibi deliquerunt partes cōpromittendo contra legem: & ita arbiter non tenetur eis.

m *Aduocatione.* id est ab aduocatis Cæsaris.

n *Alienæ.* hæc lex non loquitur de liberis, duplici ratione. Prima, quia ipsi non insidiarentur vitæ parentum vt extranei. vnde Ouidius: Filius ante diem patrios inquirit in annos. Item quia non de aliena, sed de sua hereditate dicerētur pacisci: vt ff. de lib. & posth. l. in suis. secundum quosdam. Tu dic idem in liberis, quia & ipsi insidiātur: vt insti. quod cum eo. §. penul. & non sunt domini, sed propter spem dicuntur quasi domini: vt insti. de hære. quali. & dif. §. sui. cum ergo sit eadē ratio, ergo idem ius: vt. ī. l. proxi. &. ff. de verb. obli. l. à Titio.

o *Quibus.* pactis.

p *Declarabatur.* per stipulationem, puta dabo tibi tertiam partē hæreditatis, si ad me peruenerit tota. & tu mihi idem facies. vel si mihi & tibi obuenerit, promitto q̄ diuidam æqualiter. Nam ita demum est pactū, si vni ab altero quid est dandum vel faciēdum, non ab alio tertio alteri eorum, vel ab altero eorū alteri tertio. Et ita non placet f positio quorundam qui in præmissis casibus admittunt pactionem: & hanc intelligunt cum promisi q̄ tu succedas vel possis succedere. Sed hoc certe non esset pactum: quia etiam ex volūtate partium nullus eorum alteri eorum de aliquo dando vel faciēdo adstringitur. Pactum ergo erat, vt dixi, de disponendis rebus per successionem deuoluendis.

q *Quæstionem.* id est dubitationem.

r *Quia adhuc.* hæc erat ratio quare non valent: vt. ff. de vul. & pupil. substi. l. ij. §. prius. aliàs, interdum.

Dat. Kalen. Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

*Pactum quo disponitur de hæreditate viuentis, non valet: nisi ille consenserit, & in eodem consensu perseuerauerit vsq; ad mortem. hoc dicit. Salycetus & Alexander.*

xxx. Idem. A. Ioanni præfec. præt.

DE quæstione tali à Cæsariē si aduocatiōe m interrogati sumus: Duabus vel pluribꝰ p̄sonis spes alienæ n hæreditatis fuerat ex cognatione forte ad eos deuoluēdę: pactaq́; iter eos inita sunt p̄ aduētura hereditate, quibus o specialiter declarabat, p si ille mortuꝰ fuerit, & hæreditas ad eos puenerit, certos modos ī eadē hereditate obseruari: vel si forte ad quosdam ex his hereditatis cōmodū p̄uenerit, certas pactiones euenire. Et dubitabat si huiusmodi pacta seruari oporteret. Faciebat autē eis quæstionē, q quia r adhuc

*b Quibus opimo placet Bar. Ia. Maria, & Ia.*

*c Sequitur Salycetus.*

*DE quæstione.* ] CASVS. Hic quęritur si duo vel plures de cognatis alicuius q̄ suā hæreditatem ad se sperant deuoluendam, nō tamen necessario, sub hac forma pacta conficiant, si hæreditas cognati mei, puta auuncli, ad aliquem nostrum pro parte vel in solidum perueniat: inter nos pro virilibus portionibus diuidatur: vtrum valeat, necne? dicitur quòd videbatur valere, eo quòd neque de succedendo, neque de non succedendo tractabatur, sicut si conueniſſet de ipsa disponenda. sed quia ex pactione dispositionis futuræ successionis alicuius idem periculum possit prouenire quod de ipsa successione contingere consueuit: omnia huiusmodi pacta tanquam contra bonos mores inita penitus prohibentur: nisi de voluntate ipsius processerint de cuius hæreditate hic talia tractabantur. & hæc vera sunt quocunque genere contractuum huiusmodi pacta fiant. Nota primo in hac. l. quòd pactum de hæreditate viuentis certo modo disponendo post mortem eius, censetur esse contra bonos mores, & ideo non valet, nisi consentiat dominus, & vsque ad mortem in consensu perseueret. Secundo not. quòd licet quis possit hypothecare bona præsentia & futura, non tamen potest hypothecare bona viuentis, quæ sperat sibi per successionem deferri, secundum Bald. hic.

*Ouidius.*

*d Et hoc Ioan. Maria, & Ia.*

*e Idē ipse in paremibus. Ia. Casum ponit.*

*f Et hanc Bart.*

*† Vide gl. i. in. c. si diligenti. extra de foro comp.*

*a Tu dic quòd quādoq; aliquis est iudex alterius, sed ille ex p̄prio priuilegio potest eō declinare. exē plū in scholari, authē. habita. ī. ne filius pro patre. exēplū etiā in. l. i. ī. si qua p. po. l. i. tunc per pactum potest renunciare. ita loquitur hic, & tex. in. c. i. extra de iudic. secundū cōmuniter doc. ibi. Aut quis nullo modo est iudex: et tunc per pactū ista exceptio iudicis incompetentis nō potest impediri. ita loquitur. l. si conuenerit. ff. de iurisdic. omniū iudicū. secūdum Bar. hic.*

*Pedaneus iudex quis dicatur.*

BIU Cujas

a *Et quia.* hæc est ratio econtra quare valeant.
b *Enentus.* propter insidias, quæ parantur eius vitę super cuius bonis paciscuntur: vt infra titu. j. l. de fideicommisso.
c *Conueniunt.* aliàs, conuenerunt, vt quasi futuri ei hæredes.
d *Obseruari.* sed potius [a] aufertur eis hæreditas vt ab indignis, etiam si eis deferatur: vt. ff. de dona. l. quidã. §. vlt. & l. seq. & de his quibus vt indig. l. ij. §. fin. Item not. hic arg. secundum quosdam q̃ nõ tenet cõcessio prębendę non vacantis, [b] vel feudi nondũ aperti in domino: vt arg. ff. de iure codi. l. litęræ. sed falsum est: vt. ff. pro socio. l. iij. §. de illo. & infra vt actio. ab hærede & contra hæredem. l. j. & ff. de domna. causa mortis. l. mortis causa capim^v. ĩ prĩc.
e *Accõmodauerit.* sed ipse nõ potest pacisci: vt infra tit. j. l. cum donationis. & de pactis cõuen. l. hæreditas. Et sic not. quòd nõ potest facere. l. pacisci: alij tamen consentit. sic. ff. de manu. vin. l. si pater. in fi. Item fructuarius manumittere non potest: vt. j. de vsufru. l. vsufructu. matri tamẽ cõstitere potest manumittentiv infra communia de manu. l. j. Sic econtra quãdoque potest per se, quod nõ potest per alium: vt. ff. de solu. l. fugitiuus. & de vi & vi ar. l. cum fundũ. & infra de thesau. l. nemo. lib. x. per stipulationem tamẽ potest fieri, vt si promittã tibi bona mea post mortem meam: vt infra vt act. ab hærede. l. j. & erit donatio causa mortis, vel inter viuos. *ADDITIO.* Dic quòd ille casus est penitus diuisus à casu legis nostræ, secundum Iaso. glos. tamen est vera in se, secundum eundem Barto. & Paul.
f *In ea.* scilicet voluntate.
g *Tunc.* scilicet quando ille de cuius hæreditate fit diuisio, consensit diuisioni quam isti faciebant.
h *Acerbissima.* id est vt præsumitur quòd isti insidientur vitæ eius: quia nisi essent boni, non præsumitur quòd iste consentiret diuisioni quam isti faciebant de bonis eius.
i *Constitutionibus.* quas non habemus.
k *Introductum.* per hanc. l.
l *Iubemus.* redit ad primum casum.
m *Talium.* sic fac tas ꝓpter spẽ successionis: vt fuit ĩ primo casu.
n *Rerum.* scilicet adhuc viuentis.
o *Pacisci.* scilicet sic vt dixi: ne sit contra. ff. de contrahen. emp. l. rem alienam. Sed videtur contra. ff. pro soc. l. iij. §. de illo. Solu. dibi non de hæreditate certæ personæ. Item contra. ff. de hære. vendi. l. ij. §. illud. Sol. ibi abundat, maxime. eItem cõtra. ff. de act. emp. l. si quis seruum. Solu. vt ibi. Itẽ videtur quòd pactum huius. l. non est de futura successione: quia tunc est de futura successione, quando id agitur vt per pactum successio ad aliquem perueniat. Hic vero tale pactũ nõ inuenitur. nec enim de eo dubitabatur, cum & ante Iustinianum hoc erat certum: vt infra de col. l. pactum. & supra eod. l. pactum. j. & infra de inuti. stipu. l. ex eo. & ff. de verbo. oblig. stipulatio hoc modo. Sed respondeo quòd est futuræ successionis, scilicet disponendæ, quæ ad eos erat deuoluenda.
p *Secta temporum &c.* id est nos qui sequimur alios imperatores, non patimur. & facit. ff. de aqua plu. ar. l. in diem. & ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. ij. §. sed dominorum.

a ista glos. sequitur Barto.

Prębenda non vacans cõferri non potest. b Vide de hoc ca. nullã. seq. extra de concess. præben. & c. relatũ. in glo. de pæ. bendis. & addenda. de postulanda. de cõcess. præben. li. vi. c Cõcor. ca. accepimus. cum glos. i. extra de pac.

*DE TRANSACTIONIBVS.*
*De pactis [f] in genere dixit, nunc in specie.*

NEque pactio.] CASVS. Tres curatores habuisti cum fuisti adultus: qui tibi ex mala administratioue teneba ntur. contra duos litem instituisti, & cum eis transegisti, vel eis pacto remisisti. nunquid trãsactio facta cũ duobus, tibi prejudicet aduersus tertium quo minus cum eo agere possis, quæritur? & resp. quòd non, siue cõiuncta, siue separata fuit administratio. Viuia. q *Pactio.* pactio gratuita dicitur, trãsactio econtra. [g] ff. eod. l. j.
r *Cum quibusdã.* vnusquisque enim in quo deliquit tenetur. ar. ad hoc infra de pœ. l. sancimus.
s *Cum igitur.* dixit in genere: nũc [h] in specie.
t *Tertium.* cum quo propter vnitatẽ actionis videbatur transactio, & pone exemplũ infra si vnus ex pluri. ap. l. j. sed nõ est: vt hic, & ff. de pactis. l. idem in duobus. §. j. & l. si vnus. §. ante omnia. & infra de repu. hæredi. l. suus. & infra si aduersus rem iud. l. j. & infra arb. tut. l. omnes. & l. cum qui. & infra quibus res iudi. non no. l. ij. Sed contra. ff. de tut. & ra. dis. si ex duobus. in fine. Sed ibi in eo quod accipit, non vltra præiudicat. Et distingue hic: aut diuisa est administratio per iudicem, aut à testatore, aut ab eisdem, aut à nullo. Primis duobus casibus nullus ex alterius parte tenetur, & sic posset [i] loqui hæc lex in eo qđ dicit, separatim: vt. j. de diui. tut. l. ij. §. j. sed fallit in casibus ibi dictis: sed in aliis duobus subdistinguitur: quia aut omnes gesserunt, sine dolo tamen, aut vnus, aut nullus, aut omnes dolose. Primo casu præiudicat [k] in virili, cum omnes in viriles teneantur beneficio diuisionis: vt. ff. de tut. & ra. dis. l. j. §. nunc tractemus. & quia cessio fieri nõ posset: vt. ff. de solu. l. Stichum. §. penul. In secundo dic quòd electo gerente liberantur alij: vt ff. de admini. tuto. l. si pupillus. j. respõ. In tertio & quarto dic idem ius in vno quod in alio. Nam & vterque eorum in solidum tenetur sine beneficio diuisionis, secũdum Azo. [l] licet H. contra, & verius: & nulli ceditur actio: vt. ff. de tu. & ra. dis. l. j. §. nunc tractemus. & ff. de admini. tut. l. si plures. His ergo casibus vno electo non præiudicat nisi in accepto: vt arg. ff. de fideiusso. si stipulatus. §. fi. & de tu. & ra. dis. l. si ex duobus. Loquitur ergo hæc lex in eo quod dicit, separatim, scilicet quando à testatore vel à iudice facta fuit diuisio: vt contra tertiũ remaneat in sua parte administrationis. Item & quando gesserunt omnes sine dolo in eo quod dicit, communitérve &c. & sic tertius conuenitur, scilicet pro virili, & in duobus vltimis similiter conuenitur tertius. Sed tunc in omni eo quod deest, [m] potest intelligi hæc lex. Item not. q̃ si vnus soluit totũ cũ dicitur culpa gessisse, habet regressum cõtra alium, etiã si actio nõ cedatur: vt dicto. §. nũc tractemus. quare nõ ita in fideiussore: vt. ff. de fideiusso. l. vt fideiussor? Respondeo: quia fideiussor habet cõtra reum actionẽ mãdati: vnde nõ sic facile ei subuenitur. tutor cõtra nullum. datur ergo ei cõtra tutorem. Vel dic q̃ tutor conuenitur actione bonę fidei scilicet tutelę: fideiussor ex stipulatu, quæ est stricti iuris: vt. ff. de Carboniano edicto. l. iij. Vel dic alio modo vt not. dicta. l. vt fideiussor. & de hoc etiã plura habes. ff. de negotiis gestis. l. ex facto. *ADDITIO.* Et ibi glossa inuit verã solutionem,

f Ista cõtinuatio placet Barto. & Ias.
g Approbatur per Bar. Salyce. & Ias.
h Approbatur per omnes.
i Approbata est per Bar. Pau. Alexã. & Ias.
k Pupillo. Pau. hic.
l Ambæ opiniones approbantur per Barto. Alexã. & Ias.
m Clo. male loquitur secũdũ Alexã. & Ias.

## TITVLVS IIII.
## DE TRANSACTIONIBVS.

*Transactio facta cum quibusdã ex administratoribus, non patrocinatur cæteris cum quibus non est transactum. h. d. Bald. & Salycetus. Vel sic: Liberatio facta per pactum gratuitum, vel per transactionem vni ex tutoribus vel curatoribus, non prodest alteri quo minus pro mala administratione conueniri possit. hoc dicit. Alexan. & Pau.*

1. Imp. ANTONINVS. A. Celerio.

NEque pactio [q] neque transactio cũ quibusdã [r] ex curatoribus siue tutoribus facta, auxilio cæteris est in his quę separatim communitérve gesserunt, vel gerere debuerũt. ✓ Cũ [s] igitur tres curatores habueris, & cum duobus ex his trãsegeris, tertiũ [t] conuenire nõ prohiberis. Dat. Kalend. Maij Gentiano & Basso Conss.

C. TH. . 11, 24.

BIU Cujas

tionem, istam scilicet si tutor soluens vt correus hoc agit, vt suum contutorem correum liberet sicut se, merito habet actionem contra eum. fideiussor vero principaliter agit vt liberet reum: sed confideiussores liberantur per quandam consequentiam: igitur contra eos non habet actioné nisi cedatur. Bartolus.

*Timor litis motæ vel movendæ, etiam de facto & non de iure, est sufficiens causa propter quam possit fieri transactio valida: ideo ex cautione interposita datur actio, & soluti inhibetur repetitio. h.d. Salycetus & Alexander.*

II. Idem. A. Luctatio.

CVm te proponas cũ sorore tua de hæreditate trãsegisse, [a] & ideo certã pecuniã ei te debere cauisse: [b] etsi nulla [c] fuisset quęstio hęreditatis, tamẽ ppter timorẽ litis trãsactione interposita, pecunia rectè [d] cauta intelligitur: ex qua causa si fisco [e] soluisses, repetere non posses: & si non soluisses, tamen iure conuenireris. [f] P P. III. Id. August. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Specialis transactio specialem operatur effectum. hoc dicit. Bart. Vel sic: Specialis transactio non præiudicat vltra deducta in ea. hoc dicit. Salycetus. Vel sic: Si petatur pars pecuniæ debitæ, & super parte petita transigatur, transactio ad alteram partem non extenditur. hoc dicit secundum lecturam quæ ponitur in glos. in verbo, nominatim. Alexander.*

III. Imp. ALEXANDER. A. Tulliæ.

AGe cum Geminiano, [g] ꝙ pater eius curator tibi datus negotia [h] tua gesserit: & si apud iudicem negabit se hac actione [i] teneri, quoniã transactio [k] & Aquiliana stipulatio [l] interposita [m] est: iudex cõtemplatione iudicij [n] (quod bonæ fidei est) quæret de quãta [o] pecunia nominatim [p] transactum sit: & si apparuerit de minore [q] transactum, † quantam pecuniã reliquã ex administratione curæ deberi probatũ fuerit, soluere eum iubebit, [r] quòd [s] non in stipulationem Aquilianam obligationis iure [t] tantum deductum est, quanta erat quantitas pecuniæ quę debebatur. [u] Dat. Prid. Id. Aug. Maximo II. & Aeliano Conss.

*Hoc intẽdit: Ad actionem ipso iure per transactionem & acceptilationem extinctam non datur regressus: sed dolo ductus habet actionem de dolo, qua sibi succurritur, nisi super dolo transegerit. Bal. Vel sic: Generalis transactio acceptilatione vallata actionẽ sic extinguit, quòd ad eam amplius regressus haberi non potest: sed dolo inductus agit de dolo, nisi de illo dolo trãsactum fuerit. Saly.*

IIII. Idem. A. Numidio.

ACtione administratę curę [x] ab eo qui legitimę ętatis annos [y] cõpleuit, in Aquilianã stipulationẽ deducta, [z] & per acceptilationem extincta, nullam aliam superesse nisi [a] de dolo

a *Trãsegisse.* & sic eras actor. Nã pprie actor dicitur transigere, reus improprie.

b *Cauisse.* id est cautionem promisisse: vt infra de verb. sig. l. sancimus. & illa [a] dabat tibi totam hereditatẽ, vel dic [b] improprie transegisse, & eras reus.

a *Placet Ias. & est de mente Bar. Trãsactionem an vitiet calumnia.*

b *Istũ intellectũ sequũtur omnes.*

c *Nulla.* scilicet de iure. de facto tamẽ erat. & subaudi, non per calũniam. nã tũc nõ valet trãsactio, siue actor siue reus per calũniã litiget, secũdũ Rogeriũ: vt. ff. de cõdic. inde. l. in summa. sed in actore cõsentio. in reo autẽ existẽs calũnia nõ impedit trãsactionẽ, licet alia via conueniri possit dolosus: vt. j. eo. l. sub prętextu.

d *Rectè cauta.* i. recta & naturalis causa trãsactionis fuit timor litis: vt & arg. ff. de pecul. l. quod debet. & de ali. iudi. l. itẽ. §. potest.

e *Si fisco.* qui forte tuæ sorori successit. Vel dic idẽ esse in fisco quod in priuato.

f *Conueniveris.* certi condictione ex huiusmodi cautione: vt. j. eod. l. nec intentio. & de non nu. pecu. l. si transactionis.

*Age.* ] C A V S. Curã alicuius gessisti, & negotia in pluribus speciebus administrasti: & cõuenit te is cuius negotia fuerunt, interuenit transactio interposita Aquiliana stipulatione & acceptilatione. decessisti. an non obstante ista transactione facta super vna re, conuenire possit hęredẽ de aliis speciebus, quæritur? & respõdetur quòd potest. Dicitur in litera de quãta pecunia. i. de quibus speciebus &c. dic quòd hic fuit specialis transactio: vnde transactione facta super vna specie, puta frumento, non potuit impedire petitionem super alia. Viuianus.

g *Age cum Geminiano.* scilicet vtili negotiorum gestorũ actione: vt. j. de neg. gest. l. curatoris. & est verbũ permittẽtis, nõ pręcipientis age, secundum Ir. aliàs esset contra: vt infra, vt nemo inuitus agere vel accu. l. j. *ADDITIO.* Ex hac glos. nota quòd quando alicui imperatur aliquid quod eius priuatam vtilitatem continet, verba imperatiui modi habent vim consilij: vt hic, & probatur in. l. ij. in fi. ff. mandati. Bar.

h *Negotia.* & male.

i *Actione.* scilicet prædicta.

k *Transactio.* ratio quare non teneatur, vel econtra ratio quare iudex inquirat.

l *Stipulatio.* supple, & acceptilatio, scilicet inter te & patrem

A Geminiani. & qualiter fiant hæc, dic vt insti. qui. mo. tol. obli. §. est autem acceptilatio.

m *Interposita.* scilicet cum patre Geminiani.

n *Iudicii.* scilicet actionis negotiorum gestorum, quæ est bonæ fidei: vt hic, & ff. de neg. gest. l. quia tantundem. & insti. de act. §. actionũ. sed aliàs aliter accipitur iudicium: vt not. insti. qui. non est permis. fa. test. §. præterea. Et notant quidam hic ex eo quòd dicit, quæret, quòd iudex supplet de facto in bonæ fidei iudicio: qđ est falsum, nisi ei sit cognitum vt iudici. & sic intelligitur hic, & infra de tẽ. & repara. ap. l. ij. §. fi. & de appel. l. amplioré. circa prin. & ff. de testi. l. iij. ibi, tu magis &c. sed de iure potest: vt. j. vt quæ desunt aduo. l. j. Quare ergo dicit, bonæ fidei? Respond. subaudi, c maxime: quia í his latius est officium iudicis: vt patet instit. de act. §. í bonæ fidei. Sed tamen idem in hoc casu esset in stricti iuris, si de parte non de toto est transactum.

† *Aliàs, si minore rei actum esse quantitate pecuniæ, quam ex admini. &c.*

c *Et bene Pau. & ita probatur per Bald.*

o *Quanta pecunia.* id est de quot speciebus, licet generaliter fuerit actum cõtra curatoré.

p *Nominatim.* debebat. cc. & petij. c. & de his transegi pro. l. potero petere alia. c. Ac.

q *De minore.* id est, de vna specie.

r *Iubebit.* opposita replicatione: vt & infra de iudi. l. licet. quod nõ placet. d immo ibi in iudiciis. Sed contra infra eod. sub prætextu specierum. sed distingue: quia aut est generalis petitio, & generalis transactio, & tunc obstat exceptio in omnibus: vt ibi, nisi in duobus casibus: vt. ff. de pac. l. tres fratres. &. ff. eod. l. non est. Aut generalis petitio, & de specie transactum est: & tunc obtinet quod hic dicit. Aut econtra specialis petitio, & generalis transactio: & tunc similiter in specie petita tantum nocet: vt infra eod. l. si de certa. aut vtraque specialis: & tunc idem: vt. ff. de pact. l. si vnus. §. & in summa. aliàs, ante omnia.

d *Illã glo. vsque ad hanc sequitur Bar. Pau. & alij.*

s *Quòd.* id est quia.

t *Iure.* aliàs pure. aliàs, curæ.

u *Debebatur.* ex obligatione curæ male administratæ.

*Actione. C A V S.* Curam alicuius gessisti, & male. si maior factus te cõuenerit ex mala administratione, & tecum dolo inductus transegit, quia forte inebriasti: an liberatum te per acceptilationem prima actione conuenire possit, quæritur? & respond. quòd non, sed sibi superest actio de dolo: quia dolo eum induxisti ad transigendum: & hoc si super dolo nulla intercessit transactio lite super eo postea mota. Ex hac. l. not. quòd dolus non impedit quin acceptilatio ipso iure perimat actionẽ: & quòd postquam actio est ipso iure perempta, nunquam resuscitatur. Baldus.

e *De lata actione, videtur Bar. hic & Ias. in regula peccatis. de reg. iur. lib. vi. Itẽ de actione, videtur Bar. in authẽ. his qui intra. C. de transac. & ibi glo. in verbo, prætext. in authẽ. his qui intra. C. de transac. & ibi glo. in verbo, nisi de dolo.*

x *Curæ.* id est vtilis neg. gest. vt supra. l. proxi. Accursius.

y *Annos.* xxv. &c. vt infra de his qui ve. æta. l. fi.

z *Deducta.* quod ideo fit, quia obligatio iure gentium non posset accepto ferri, nisi deduceretur in stipulationem Aquilianam: vt instit. quibus modis toll. obliga. §. item per acceptilationem.

a *Nisi de dolo.* hæc dictio, nisi, c ponit, scilicet quòd de dolo detur. sic &. ff. si quis cau. si eum. §. fina. in fi. & dic argu. quod ibi no taui. Sed pro quo dolo datur de dolo? Respõd. pro dolo in trãsactione commisso. nam dolo fuit inductus ad transigendum: vt. j. eo. l. sub prętextu instrumenti. ij. respon. Alij dicunt, vt Py. quia non im-

c *Nisi missa non complet. ut pragmatica. sanctio.*

BIU Cujas

non implet quod conuenit: quòd non placet secundũ Azo. vt. ff. de dolo. l. j. §. si quis. Item alia ratione, quia tunc daretur condictio ob causam, vt se reponat in obligationem: vt. ff. de condic. cau. da. l. si quis accepto. Vel datur actori præscriptis verbis ad interesse quasi ex do vt des: vt hoc remittere sit dare: vt. ff. de cõdic. causa. da. l. si mulier. & de præscri. ver. l. ob eam causam. & sic cessaret de dolo. Sed si velis tueri P. dic quòd ibi in. l. si quis accepto. loquitur de condictione certi generalis, quæ concurrit cum actione de dolo. Vel quia ibi erat certum eum fuisse debitorem, hic nó. Vel tertio, quia hic nó agebatur vt tantũ accepto ferret: sed vt in perpetuum desisteret. Vnde etiam cõmittitur pœna, si vel de facto agatur post Aquilianã stipulationem: vt. j. eo. l. vbi. cum ergo non sit in totum causa secuta, propter quam reus dare cõuenit, agi nó potest cõdictione ob causam, vt se reponat i pristinã obligationẽ: quia nódũ est verũ eum in perpetuũ destitisse: vt ff. de condic. indebi. & eleganter. §. penult. ad hoc allegabatur hic. §. siue in perpetuum, &c. & hoc vbi fit trãsactio super re quę est in cõtrouersia & lite: vt hic erat. Aliud si super re certa remittẽda gratis vel nó gratis, vt in. l. si quis accepto. sed primam lecturam approbo per. l. j. ff. de dolo. §. si quis. sed & aliter potest dici vt ibi.

*Iste textus est singularis secundũ Bal. hic, & Pa. in. l. ff. de prima. dele.*

intra concessa tempora [a] non ambigitur: nisi specialiter etiam de dolo transactum [b] sit. PP. ij. Non. Mart. Alexã. A. ij. & Marcello Conss.

*Idem operatur cõfessio quod publicũ instrumentũ factum de contractibus. Vel sic: Non est minor probatio per confessionem, quàm probatio per publicum instrumentũ. Bald. Vel sic: Confessio probat, & defectus scripturæ transactionem non vitiat. Salycetus & Alexander.*

V. Idem. A. Euocato.

CVm te trãsegisse cũ herede quondam tutoris tui profitearis: si id post legitimã ætatem feceris, frustra† desideras vt à placitis [c] recedatur. licet enim (vt proponis) nullũ instrumentũ interceſſerit: [d] tamẽ si de fide cõtract⁹ cõfessione tua cõstet: scriptura quę probationem rei gestę cõtinere solet, necessaria [e] non est. PP. Kalẽd. Mart. Albino & Aemiliano Conss.

*Querela inofficiosi sopita non potest instaurari, etiam ob non obseruantiam promissorum: sed agitur præscriptis verbis, vel ex stipulatione vt seruentur promissa. Salycetus. Vel sic: Ad querelam inofficiosi testamenti motam, & per transactionem remissam, non datur regressus hæredibus trãsigentis, licet promissa eis non seruentur, sed cõtra nõ seruãtem succurritur per actionem ex stipulatione, vel præscriptis verbis, si stipulatio non interceſit. Alexand.*

VI. Idem. A. Pomponiis.

CVm mota [f] inofficiosi querela matrẽ vestrã cũ diuersa parte trãsegisse ita, vt partem bonorũ susciperet, [g] & à lite discederet, ꝓponatis: instaurari [h] quidẽ semel omissam querelam per vos [i], qui matri hęredes extitistis, iuris ratio nõ sinit. [k] Verũ si fides placitis præstita non est: in id quod ĩterest, diuersam partẽ [l] recte conuenietis. [m] Aut enim stipulatio cõuẽtioni subdita est, & ex stipulatu [n] actio cõpetit: aut si omissa verborũ obligatio est, vtilis actio, [o] quæ præscriptis verbis rẽ gestã demõstrat, danda [p] est. PP. VIII. Id. Ian. Agricola & Clemẽte Cõss.

*Procurator ad agendum, transigendo non præiudicat domino. Alexand. & Salycetus. Vel sic: Qui habet exercitiũ actionis, non habet potestatem decisionis. Iacob. Butri.*

VII. Imp. GORDIANVS. A. Iunio militi.

CTrãsactionis† placitum [q] ab eo [r] interpositum, cui causæ actionem, [s] non decisionem litis mandasti, nihil petitioni tuæ derogauit. [t] PP. XIIII. Kalẽd.

a *Tempora.* olim annum vtilem, hodie biẽniũ: vt. j. de dolo. l. fi.

b *Transactum sit.* actione de dolo mota, & sopita per trãsactionem. & intellige secundum B. etiam si per dolum sit transactum super dolo, quòd valeat: vt. j. de plus peti. l. j. ne in infinitũ eatur.

*Transactio facta cũ curatore liberat eũ etiã si male gessit per dolum.*

Ité quæritur, si trãsegi cũ curatore meo: vtrũ possim eum postea conuenire de eo quod per dolum male gesit, quasi non videar transegisse super dolo? Videtur quòd possim: vt. ff. de libe. lega. l. Aurelio. §. fin. Sed dico cõtra. Aliud est enim legare liberationẽ: & tunc obtinet lex, Aurelio. §. fin. & aliud est dicere, nolo vt cõueniaris, vel remitto tibi actionẽ. quo casu omnia remisisse videtur: vt dicta. l. Aurelio. in princ. & eod. titu. l. si quis rationis. & l. petitor. & de administra. tuto. l. quidam decedens. in fine.

*Vm te.*] C ASVS. Tutelam alicuius gessisti, & decessisti. si pupillus factus adultus de mala administratione conuenit hæredem tuum, & transegit, non ob hoc quòd scriptura nõ interceſit, minus stabit placitis. cũ enim transactionẽ interceſisse aliis ꝓbationib⁹ ꝓbari possit: scriptura necessaria nõ est. Viuia.

c *A placitis.* id est à transactione. aliàs, à placito.

d *Interceſſerit.* vel interceſit, & est amissum: vt infra de fide instrumen. l. j.

e *Necessaria non est.* vt infra si mi. se ma. dix. l. j. & facit ad hoc supra titu. j. l. pactum. ij. & infra de probatio. proprietatis. & l. cum res. & de rei vindi. l. iudicia. & famil. ercisc. l. non ideo.

*Vm mota.*] C ASVS. Si auus tuus decesit, & matrem tuam exhæredauit, & extraneos instituit, & inofficiosi querela agens cum eis trãsegit, vt accepta parte hæreditatis à lite discederet, & discesit: an si placitis non steterint instituti, possis tu hæres matris tuæ redire ad querelam inofficiosi, quæritur? & respon. quòd non. sed si interceſit stipulatio, ages ex stipulatu. si non, ages præscriptis verbis. Nota primo, quòd querela inofficiosi sublata, amplius non potest institui. Secundo not. quòd ex non obseruantia pactorum non resuscitatur actio perempta. Tertio, quòd ex pacto de bonis suscipiendis in stipulationem deducto, agitur ad interesse. Baldus.

f *Cum mota.* quo solo casu transmittebatur ad hæredem, nisi sopita esset per transactionem: vt hic fuit, & ff. de inofficio. testamen. l. posthumus. §. fina. & l. sequen. hodie vero etiam non præparata transmittitur ad hæredem: vt infra de inofficio. testa. l. si quis filium.

g *Susciperet.* vnde patet quòd fuit do vt facias: licet prœuentum fuerit in faciendo.

h *Instaurari.* id est intentari.

i *Per vos.* sed per matrem posset, si viueret, & ei fides non seruaretur: vt. ff. de inofficio. testamen. l. si instituta. in princ. quæ est cõtra.

a *Clouiũ sequitur Bar. Bal. Saly. & Iason.*

[a] Vel ibi sub cõditione renunciauit si seruaretur ei fides. prima verior. Vel ibi præparata, hic habetur ꝓ nó præparata: quia destitit omnino siue renũciauit: vt. ff. de inofficioso testamen. nam & si. §. j. & l. Papinianus. §. si quis. post rem. & l. nam & si. §. j.

k *Sinit.* vt. ff. de inofficioso testamen. nam & si. §. j. & l. Papinianus. §. j. & ij.

l *Partem.* scilicet cohæredis.

m *Conuenietis.* scilicet vos filij.

n *Stipulatu.* proprie si de incerto dando conuenit. Si autem de certo, tunc expone: id est certi cõdictione: vt. ff. si certum pet. l. si quis certum. & insti. de verbo. oblig. in prin.

†*Concor. cũ nõnulli. cũ gl. sup ver. speciali mã dato. in prĩ. extra de rescript.*

o *Vtilis actio.* id est præscriptis verbis efficax, quæ demonstratur à re gesta.

p *Danda est.* scilicet à lege: & sic est datiua. sed nó est hoc verum.

b *Reprobatur per omnes, dẽptis Bar. & Alexand.*

[b] Sed dic vt alibi notatur. Sed videtur dari de dolo: vt. ff. de præscrip. verbis. l. naturalis. §. quòd si faciam. quæ est cõtra. Sol. hic fuit do vt facias: licet ipsa prœuenerit in faciendo: vt in litera modo notaui. Item contra supra titu. j. l. cum proponas. ij. nam & ibi non seruatur fides non seruanti. Item actio ex pacto non datur: in quibus duobus hęc lex cõtrarium seruat. Solu. speciale est pro filiis. cum enim vnum sit contra eos, quia non datur eis querela etiam præparata, quod fieri debet: vt. ff. de inofficio. testamen. l. quemadmodum. aliud pro eis posset induci, vt habeant actionem præscriptis verbis: vt arg. ff. de iureiurando. l. eum qui. in princi. Vel dic quòd sit speciale ratione querelæ: quia ipso iurẽ per pactum tollitur: vt in actione furti, & similib. vt. ff. de pactis. l. si tibi. §. quædam. & l. si vnus. §. pactus. in fi. idem vbicunque per pactum ipso iure tollitur actio, vt acceptilatione: vt dixi supra eod. l. actione. alioquin rediret ad primam: vt infra eo. l. siue apud.

*Actio quãdoque ipso iure per pactũ tollitur.*

TRansactionis.] C ASVS. Si procuratorem ad agendum instituisti, & cum aduersario tuo transegit, cum hoc ei non mandasti, tibi præiudicare non potuit. Viuianus.

q *Placitum.* id est pactum.

r *Ab eo.* id est procuratore.

s *Actionem.* id est actum siue exercitium: [c] vt exponitur supra de sacrosan. eccl. authen. hoc ius porrectum.

c *Approbatur per omnes.*

t *Derogauit.* nisi in tribus casibus, si habet speciale mandatum, vel si liberam, vel si sit in rem suã: vt. ff. de procuratoribus. l. procurator cui generaliter. & ff. de iureiurando. l. iusiurandũ quod ex. §. fin. & l. seq. & de pact. l. rescriptum. in fi. cũ tribus. ll. sequẽ. & j. de noua. l. non abstulit. & ff. de solu. hoc iure. ADDITIO. Declara hanc glos. secundum Pau. cum dicit ibi, vel si liberam, quòd quando habet liberam administrationem omnium bonorum, vel habet liberam administrationem in lite & causa illa in qua transegit, secus si in lite tantum: quia tunc nõ posset transigere

*Procurator transigendo quãdo præiudicet domino.*

BIU Cujas

transigere de causa principali, sed solum super instantia: vt not. per Bart. ff. de procuratoribus. l. mandato. & l. qui Romę. §. Calpurnius. ff. de verbo. obliga. & probatur in cap. qui ad agendum. de procura. lib. vj.

*De alimentis.*] *CASVS.* Si tibi in testamento alicuius alimenta relicta sunt, & cum hærede super his non petendis sine prętore vel præside transegisti, non valet transactio, neque tibi præiudicat: de præteritis autem si tibi nō soluit, non de futuris potuisti transigere sine prætoris aut præsidis auctoritate, & sine causæ cognitione. Viuianus.

† *In nōnullis exempl. hac lex de alimētis. & lex, transactionis. inuersæ sunt.*

a *Trāsigi potest.* etiam sine prætore.

b *Præside.* vel cum eo, sed non causa cognita. cognoscere enim debet & modum alimentorū, & personas trāsigentiū, & causas transactionis: & potes etiā alia addere: vt. ff. eo. cū hi. An autem possit agi pro futuris alimentis? dic quòd sic: vt dixi. ff. de vsuris. l. j. §. j. secundum Azo. per. l. j. de fideicom. l. j. Accur.

* *aliàs, de.*

*ADDITIO.* Hanc. l. intellige in alimentis relictis in vltima volū tate: secus in debitis ex contractu: quia de his potest indistincte trāsigi: vt. d. l. cum hi. §. plane. Bar.

* *ratione. Transactio super alimētis an fieri possit.*

*Si super.*] *CASVS.* Marito sororis tuæ super fundo tibi quęsito quæstionem mouisti: & cum eodem transegisti, vt sibi cederes possessionem fundi, si tibi decem daret intra octo dies: & si placitis nō staret, vlterius quęstionem de fundo non moueret: si non fecit quod conuenit, sibi agenti obstabit doli mali exceptio: & si sua auctoritate accipiat, præses prouinciæ vim mihi fieri prohibebit. Viuianus.

*Leuir. Glos. Einateres.*

c *A fratre.* qui dicitur Leuir. sed soror viri dicitur Glos. duorum fratrum vxores dicuntur Einateres: vt. ff. de gradibus. l. non facile. §. gradus.

d *Vim.* neque iudicialem neque aliam. Sed cōtra. j. eod. l. transactio nullo. Sol. sufficit aliquod emolumentum posse capere, cum per eum stet quo minus caperet, vt hic fuit. Vel dic quòd dicitur pactum, non transactio: secundū Odo. Et facit. ff. de rei vind. l. si quis hac lege. &. ff. de pactis. l. tale pactum. §. j. &. j. de pact. inter empt. l. j. Accursius.

e *Competeret.* pro fundo quem possides.

f *Submoueri.* si intentetur.

*Fratris.*] *CASVS.* Filios fratris tui super hæreditate & super statu conueniisti: quia dicebas eos non esse filios suos, vel forte filios, sed se venundari passi sunt ad precium participandū, & transegisti. si à principe impetrare volueris vt à pacto transactionis resilire possis, & quęstionem sopitam resuscitare, non eris audiendus, tum ratione sanguinis, tum propter fidem transactionis, tum quia nullus esset litium finis: quia qua ratione recedi posset à transactione, & à sententia, & à iureiurando: & per sententiā & per transactionē receditur à lite: vt. ff. de iureiurando. Nota primo ex hac. l. quòd de quæstione spurietatis vel status potest transigi. Secundo not. quòd finis debet litibus imponi. Bald.

g *Ac statu.* id est libertate: vt quia passi fuerunt patre viuente se vendi ad precium participandum, & ideo patri vt serui non debebant succedere.

Ian. Gordiano A. & Auiola Conss.

*Super alimentis præteritis libere transigitur: super futuris vero auctoritas prætoris requiritur. ratio est, quia ex futuris alimentis pendet vita hominis, non ex præteritis. Bald.*

VIII. Idem A. Licinio.

De alimentis † præteritis si quæstio deferatur, transigi potest: [a] de futuris autem sine prætore seu præside [b] interposita transactio, nulla auctoritate* iuris censetur. PP. X. Kalend. Ian. Pio & Pōtiano Cōss.

*Transactio conditionalis valet: & sufficit ad transigentem aliquid peruenire posse vt transactio valeat. Et transactio parit exceptionem etiam contra realem actionē. Saly. & Alexand. Vel sic: Quanuis nihil fuerit datum nomine transactionis: si tamē fuit dandum, transactio tenet. Iacob Butri.*

IX. Idem. A. Agrippino.

Si super * possessione quæ tibi quęsita est, cum quęstionem patereris à fratre [c] vxoris tuæ, pactum conuentum, & stipulatio inter vos (vt allegas) interposita est, vt si intra diem certū idē aduersarius tuus decē aureos tibi numerasset, possessione ei cederes: vel si eā inferre quantitatē non curasset, vlterius quęstionē non patereris: & is qui ita spopondit, promisso satis non fecit: cōsequēs est, te, ad quē res pertinet, vim [d] ab eo pati non debere. Cuius rei gratia vir clarissimus præses prouinciæ interpellatus vim fieri prohibebit: præcipue cum etiā si in rem diuersæ parti actio cō peteret, [e] huiusmodi pactione propter vtilē exceptionē posset submoueri. [f] PP. VI. Id. April. Gordiano Aug. II. & Pompeiano Conss.

*Exceptio transactionis impedit processum, vt finis sit litium. h. d. & ad hoc semper allegatur ista lex. Salyc. Vel sic: Exceptio transactionis impedit processum inchoari super his quæ per trāsactionē remissa fuerūt, & sic impedit litis ingressum seu cōtestationem: quia est exceptio litis finitæ. & ad hoc allegatur semper ista lex. Alex.*

X. Imp. PHILIPPVS. A. Apollophaniæ.

Fratris tui filiis de paterna successione ac statu [g] etiam nunc [h] † cōtra fidem sanguinis, itémque placitorum, quæstionem inferre parum probe [i] potulas. nullus [k] etenim erit litiū finis, si à trāsactionibus bona fide [l] interpositis cœperit facilè discedi. PP. Prid. Kalen. April. Peregrino & Aemiliano Cōss.

*In reciproca remissione æqualis speciei nullo intelligū lædi, nec senex, nec iuuenis. h. d. not. Bald. Vel sic: Fideicomissum vicissim iniunctum potest remitti, nec ex hoc dicitur minor lædi. Salycetus. Vel sic: Quando reciprocum fideicommissum remittitur: neutra pars lædi videtur. h. d. & non est alibi secundum Bald. & Alexand.*

XI Imppp. VALERIANVS, GALLIENVS. AA. & VALERIANVS nobilis Cęsar Caiano militi.

De fideicōmisso à patre inter te & fratrē tuū vicissim dato, [m] si alter vestrū sine liberis excesserit [n] vita, interposita trāsactio [o] rata est: cū fratrū cōcordia, remoto captādæ [p] mortis alterius voto improbabili, retinetur: & nō potest eo casu rescindi tāquā circūuētus sis, cū [q] pacto tali cōsenseris, neq; eam cui hoc debuit rescindi, cū iure communi vsus fuisti: quia quantū tu remisisti, & ille tibi remisit. vnde cōtra tale pactū non eras restituendus: vt. ff. de mino. l. denique. §. vltimo. Nota primo ex hoc textu de verbo concordia, quod sæpe reperitur in statutis: Retinetur concordia, dum discordia & causa discordiæ amouetur: vt hic textus expresse dicit. & de hoc verbo vide. c. j. extra de mutuo peti. Secundo not. quòd ille qui non proponit causam sufficientem, non debet audiri. Bald.

h *Etiam nunc.* ante trāsactionem faciebat contra fidem sanguinis, nunc transactione facta & cōtra eandem, & contra pactū transactiōis. sic &. §. de episc. audien. l. decernimus. Accursius.

i *Parum probe.* i. male.

k *Nullus.* sed nōne remanet finis sententiæ & iusiurandum: vt. ff. de iureiurā. l. j. &. ij? Respō. si liceret recedere à trāsactione, eadem ratione ab aliis: & sic nullus remaneret finis. Et nota de fine litis: & dixi † *aliàs, etiam.* ff. si cer. peta. l. quidā. in fine.

l *Bona fide.* secus si mala: vt. §. c. l. actione. vbi rescinditur per actionem de dolo. &. j. eo. sub pretextu instrumenti. in fi.

*De fideicommisso.*] *CASVS.* Si te & fratrem tuum testator instituit, vt si alter vestrum sine liberis decederet, ad alterum veniret sua portio, & econtra: & hoc fideicommissum inuicem remisistis: valebit remissio & trāsactio, & hoc duplici ratione. vna, quia tollitur votum alterius mortis captandæ. alia, quia iure communi vsi sint. Et not. qp īproprie ponitur transactio. Vel dic, forte dubium fuit an hinc inde fuissent grauati: hoc casu potest dici transactio: & valebit vt concordia inter vos retineatur: neq; debet trāsactio rescindi, si dicas te deceptū, cum minor non fuisti. si etiam minor fuisses, non ob remissisti, & ille tibi remisit. vnde cōtra tale pactū non eras restituendus: vt. ff. de mino. l. denique. §. vltimo. Nota primo ex hoc textu de verbo concordia, quod sæpe reperitur in statutis: Retinetur concordia, dum discordia & causa discordiæ amouetur: vt hic textus expresse dicit. & de hoc verbo vide. c. j. extra de mutuo peti. Secundo not. quòd ille qui non proponit causam sufficientem, non debet audiri. Bald.

m *Dato.* id est relicto vt detur.

n *Excesserit.* id est decesserit.

o *Transactio.* id est finis quidam siue refutatio. nam improprie ponitur, cum non sit de re dubia & lite incerta: vt. ff. eod. l. j. Vel dic quòd dubium erat an hinc inde essent grauati à testatore: vt faciat ad titulum. Accursius.

p *Captandæ.* id est optādę vel machinādæ. alibi ponitur pro acquirere: vt cum dicimus, talis captauit beneuolentiam talis.

q *Cum pacto.* hæc dictio, cum, potest esse ratio quare non sit circunuētus: & cōtra quare videbatur circūuentus. & subaudi semper, sine machinatione alterius: vt. §. tit. j. l. cū proponas. j. aliàs secus. §. tit. j. l. cū postea. sed si sciret illū dolose facere, non infirmatur: vt. ff. de act. empti. l. j. §. fin. &. ff. de re iudi. l. nemo videtur.



BIU Cujas

a *Agere.* id est habere.
b *Ageres.* id est haberes.
c *De causis.* quas apposuisti, quia nō es circunuentus. vsus enim fuisti iure cōmuni, ideoq; nō es circūuētus: vt. ff. de mino. l. verū. §. sciendū. & seq. Itē nō restituitur: vt. j. de in integ. resti. l. nō videtur. & facit. ē. tit. j. l. j. & l. cū proponas. j.

*Præses.* ] CASVS. Si debitori ciuitatis administrator eiusdem trāsactionis causa remisit debitū, hoc casu an valeat trāsactio, quæritur? vnde distinguēdū est: aut liquidū fuit ciuitatis debitum: quo casu nō valet remissio: vt hic. aut non, & valebit: quia tūc de re dubia fit. & hoc præses. i. maior magistratus, potuit. potuit esse q̄ credebas te aliquid ciuitati debuisse, cum non tenebaris.

d *Ambitiose.* Ambiebat. i. desiderabat honorem per debitorem.
e *Nam priore.* quando de re dubia, & lite incerta.
f *Non sinet.* vt & arg. ff. de iureiurādo. l. eum qui. §. in popularibus. & l. tutor. in princi. & l. iusiurādū quod ex. §. j. & ff. de pact. l. imperatores. & de decret. ab ord. fa. l. ambitiosa. Sed cōtra. j. de vsur. l. aduersus. Solu. vt ibi. Et not. quod dicit hæc lex in administratore ciuitatis, idē in omni alio simili administratore: vt prælato, tutore, vel curatore. Sed quid si non ambitiose, sed bona fide gratis remittūt: & liquidū debitū erat: sed quia forte vsura erat, vel alia iniqua pecunia? dices valere: vt hic innuit, ambitiose. & ff. de fur. interdū. ij. §. qui tutelam. & l. si pignore. §. fi. & de iniur. l. sed si vnius. §. j. Pla. cōtra. ē. titu. j. l. pactū. iij. ADDITIO. Istā opinionē Pla. sequūtur cōmuniter doctores, vt testatur hic Bar. solues rationē & iura per glo. allegata.

*Interpositas.* ] CASVS. Si metū intulisti, nō valet trāsactio: & hoc in prima. refert tamē an fuerit talis metus, qui potuit cadere in cōstātem virum, quo casu nō valebit: alioquin secus. & hoc in secūda. Si autē cū mihi promitteres, metū intuli, & super promisso trāsactum est, & mihi cōcessisti aliquid: nō videbitur metu extorta trāsactio. vnde licet in principali causa & in promissione probaueris tibi metū illatū, nō propter hoc metum intercessisse probasti in trāsactione: vnde cōtra eam venire nō poteris. Vel dic, in principali causa protestatus fuisti magno clamore tibi vim trāsigēdo illatā. hoc autē solū nō sufficit ad probādum metū, sed probare debes: vt. j. de dolo. l. dolus. Vel dic q̄ habebas iustā causam & liquidā, vnde nō erat verisimile te trāsigere, &c. nisi tibi metū intulissem: sed nō sufficit ad probationē illationis metus: quia necesse habebas aliter probare, quàm per qualitatem causæ principalis. Si autem me seruum tuum dixeris, & hoc probaueris: non valebit transactio, cum inter dominum & seruum non teneat pactio. Viuianus.

Nota ex hac. l. bonum tex. quòd ad hoc vt competat actio directa quod metus causa, ex verbis & mente edicti prætoris positi in. l. j. ff. quod met. cau. requiritur metus iustissimus, scilicet mortis, vel cruciatus corporis, secundum Paul. de cast. hic.

g *Edicto perpetuo.* quod habes. ff. quod metus cau. l. j. Sed & quādoque locū habet tātū edicti sentētia: vt. ff. quod met. cau. l. ilti quidē. §. si is. quādoque officiū iudicis: vt. ff. eo. tit. l. fi. §. fi fœnerator. & de var. cog. l. medicus. & qua. re. acti. non datur. l. j. §. quę onerādę. quādoque constitutio: vt. j. quod metus cau. si per impressionem. & his omnibus modis rata nō habētur. Itē quod subueniri solet, ætatem agere[a] te ꝓponas: nec si ageres, [b] iisdē illis de causis [c] in integrum restitutionis auxilium impetrare deberes. PP. XV. Kalend. Decemb. Valeriano & Gallieno AA. vtrisque ij. Conss.

*Administrator ciuitatis potest super re dubia transigere: non autem debitum liquidum remittere. h. d. secundum Alexand. Bald. & Salyce.*

XII. Iidem. AA. Primo.

PRæses prouinciæ existimabit, vtrū de dubia lite trāsactio inter te & ciuitatis tuæ administratores facta sit: an ambitiose, [d] id quod indubitatè deberi posset, remissum sit. nam priore [e] casu ratā manere trāsactionē iubebit: posteriore verò casu nocere ciuitati gratiā non sinet. [f] †PP. XVI. Kalēd. Mart. Aemiliano & Basso Conss.

*Transactio facta iusto metu, rescinditur: metus tamen iustificatio ex sola qualitate facti in transactionem deducti non probatur: & inter dominū & seruum trāsactio non valet. Alexāder & Salycetus. Vel sic: Transactionem vitiant metus & dominium seu seruitus: vbi inter dominum & seruum interuenit. Iacob. Butri.*

XIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Probæ.

INterpositas met[g] causa trāsactiones ratas non haberi, edicit, perpetuo: id est generali. multa enim significat: vt diximus ff. pro soc. l. j. Vel dic sine temporis præfinitione: vt. ff. quod metus cau. l. si mulier. §. quod metus. & supra de diuer. rescrip. l. ij. non autem quòd ex eo actio perpetuo detur, nisi ad simplum: vt. ff. quod met. cau. l. si cum. §. j. & ij.

*Perpetuum qualiter accipitur.*

Edicto perpetuo [g] continetur. Nec tamē [h] quilibet metus ad rescindēdū ea quę cōsensu terminata sunt, sufficit: sed talē metū probari oportet, qui salutis [i] periculū, vel corporis cruciatū [k] cōtineat. Ad vim tamē vel dolū arguēdū qualitas [l] causę principalis non sufficit: vnde si nihil tale ꝓbari potest, cōsensu quęstiones terminatas minime instaurari oportet. Sed quoniam eū cum quo te transegisse commemoras, [†] ex ancilla tua natum, seruum tuum esse adseueras: si vera sunt quæ precibus complexus es, alia ratio [m] pactum reformat. [n] Nec enim dubij iuris est, dominos cum seruis suis paciscentes, ex placitis teneri atq; obligari nō posse. [o] S. IIII. Non. April. Byzātij, ipsis. IIII. & III. AA. Cōss.

*Transactio dissoluitur consensu simul & actu contrario, & agitur causa ex integro. Saly. Vel sic: Communi consensu partium à transactione recedi potest. Alexād.*

XIIII. Iidem. AA. Sopatræ.

SI diuersa pars [p] contra placitum [q] agere nititur: æquitatis ratio suadet, refusa [r] pecunia [s] (cum & tu [t] hoc desideras) causam ex integro agi. [u] PP.

h *Nec tamen.* licet dicat generaliter de metu, non tamen quilibet sufficit, vt subiicit: vt ff. quod me. causa. l. metū autē non, &c. & ff. quibus ex causis maio. l. iij. & j. de distra. pig. & qui. & j. de rescin. ven. l. si voluntate.

i *Qui salutis.* vt mortis, & quasi mortis. qđ die per exempla: vt. ff. quod metus cau. l. isti. §. penul. & fi. vt sic differat à sequenti casu.

k *Cruciatum.* quod iudicis discernitur arbitrio: vt. ff. ex qui. ma. l. metus autē causa. in fi. & sic notat causam principalem ipsam venditionem.

† *aliàs, ex ancilla seruum natum adseueras.*

l *Qualitas.* veluti si in vēditione dol[s] vel metus fuerit, ex qua vēditione trāsactio processerit ex interuallo: per hoc enim nō creditur fuisse in transactione dolus. Vel principalē causam dicit cōtestationē doli vel metus: quæ sola non sufficit, nisi cōsequēter probetur: vt. j. de dolo. l. dolum. & quod met. causa. l. metum. & j. eo. tit. si maior. Vel tertio [a] qualitas causæ. s. q̄ dicat ita se iustā & liquidā habuisse causam, vt non sit verisimile transegisse. vnde habebat instrumenta, quibus sufficienter poterat fundare intentionem suam.

*a Idē Bar. & Ias.*

m *Alia ratio.* superior enim erat dolus vel metus, hic autem ratio personæ: quia cum ea paciscī non potest.

n *Reformat.* id est rescindit. sic referare id est aperire. formari autem pactum dicitur, quando vestitur.

*Formari pactū quādo dicitur.*

o *Non posse.* nisi de libertate paciscatur: vt ar. j. de libe. cau. l. cū affirmes. &. l. post certi. secundum quosdam. Nos cōtra arg. earundem legum. Sed cōtra nos. ff. de acquir. hære. l. si seruum. §. si quis dederit. Solu. vt dixi in. d. l. cum affirmes. Item cōtra. j. eo. l. fi. Sed ibi dicit valere transactionem super quæstione libertatis factam: quod verum est, [b] si tamen dubitabatur de statu. sic &. ff. de iudi. vix. hic autem super alia quæstione. ADDITIO.

*b Idē Bar. & Ias.*

Dum quæritur an pactum factum inter dominum & seruum valeat, distinguit hic Bart. aut fit pactum inter dominum & seruū de alio quàm de libertate, & indistincte non valet: vt hic. aut fit de libertate, & tunc aut erat dubium an esset seruus, & valet: vt l. fi. j. eo. aut certum, & tunc aut fit cum domino futuro, & valet: vt. l. si seruum. §. si quis dederit. ff. de acqui. here. aut cum præsenti, & tunc secus: vt. d. l. cum affirmes. infra de libe. causa.

*SI diuersa.* ] CASVS. Si me ad fundum conueniisti, & transegisti vt mihi fundum cederes, & tibi darem decem: an à pacto trāsactionis discedere possim[o], queritur? & respōd. q̄ sic, dūmodo hoc fiat de vtriusq; cōsensu: & actione pristina agere potes, refusa mihi pecunia quā dedi nomine trāsactionis. Viuian[o].

p *Si diuersa pars.* id est actor.
q *Contra placitum.* scilicet transactionis.
r *Refusa.* id est restituta.
s *Pecunia.* transactionis nomine data per reum ipsi actori. & dic condictionem indebiti competere ad hanc pecuniam repetendam: vt. ff. de condic. indebi. l. eleganter. iij. respon.
t *Tu.* scilicet reus.
u *Agi.* vt &. ff. de solu. pupilli. §. j. Sed nunquid ipso iure non obstante

*Ciuitatis administratores an trāsigere possint.*

*aliàs, posse priore nocere ciuitati gratia nō sinet.*

BIU Cujas

obstante prima transactione? Respon. non: vt. ff. de pac. si vnus. §. pactus. & dixi. ẽ. tit. j. l. pacta nouissima. Item quid si sublata erat prior actio per acceptilationem & Aquilianam stipulationem? Respon. idem videtur esse dicẽdum, quòd agatur veteri: vt. j. eo. vbi. Sed arg. cõtra. ff. de pac. si vnus. §. sed si pactum. Sed forte dabitur ei prior actio vtilis ex æquitate: vt arg. j. si aduersus transl. j. & ij. Item quare secus in sententia, vbi etiã lata per partium cõsensum secunda nõ valet: vt. j. quando prouo. non est necesl. j. nisi cum esset dubium an esset iudicatum, & super hoc iudicaret: vt. ff. quæ sen. sine app. rescin. l. j? Respon. quia fit ex cõsensu trãsactio, & ideo cõtrario cõsensu tollitur: vt. ff. de regu. iur. l. nihil tam naturale. sed iudicium in inuitũ redditur: vt. ff. de verb. obli. l. inter stipulantem. §. j.

*Sententia secunda etiã de partium consensu nõ valet.*

*VT responsum.* ] CASVS. Quærebas à principe an mulier tepro dote cõueniens, & tecũ transigens, venire possit cõtra trãsactionem? & respon. declarare debes an facta fuit simpliciter transactio: quo casu ei agẽti actio ne pristina, obstabit excep. transactionis. an fuit sublata per accepti lationem interposita Aquiliana stipulatione: quo casu nullam habebit aduersus te actionem, neque vniuersalẽ: id est hære. peti. neque singularẽ, vt rei vind. Viuianus.

a *Possis.* tu qui simpliciter quæris an possit aduersaria tua contra transactionem venire. Et nota quòd benigne docet imperator supplicantem qualiter proponat: vt. ẽ. de preci. impera. offe. l. fi. Durius autem respondet alibi iurisconsultus: vt. ff. de testamen. l. Domitius

b *Fuerit.* his enim duobus modis fit: vt. ff. eo. l. ij.

c *Illuxerit.* id est apparuerit.

d *Vel in rem.* sed quomodo istæ actiones accepto ferentur, cum sola verborum obligatio possit accepto ferri: vt. ff. de accep. l. an inutilis. §. acceptum? Respon. [a] deducũtur in stipulationẽ Aquilianam prius: vt insti. qui. mo. tol. oblig. §. item per acceptilationem. Sed quomodo potero rem meam stipulari: vt. ff. de le. j. l. cætera. §. j. & de verb. oblig. l. nemo? Respon. non rem, sed quanti mea interest: vt insti. qui. mo. tol. oblig. §. est autem. &. ff. de verbo. oblig. l. scire debemus. §. si à fure.

*a Et bene: Bar. & Ia.*

e *Palam est.* nisi vt. j. si aduersus transactionem. l. ij. Accur.

*CAusas.* ] CASVS. Transegi tecum, postea impetraui iudicem contra te super debito super quo transegi, non facta mentione de transactione. certe si facio te citari coram iudice, & tu compares, & excipis de transactione iam facta, & facis de ea fidem, iudex debet pronunciare rescriptum esse surreptitiũ: quia si de transactione fecissem mentionem, tale rescriptum non obtinuissem: quia non est intentio principis lites sopitas per transactionem vel sententiam, resuscitare: & sic pronunciabit se non esse iudicem competentem, secundum Pau. de cast. hic.

*Causa & lis differunt.*

f *Causas.* dicunt quidam causam ante litis contestationem: post controuersiam tamen. sed post litis contestationem incipit esse lis: vt. ar. j. de litig. authen. litigiosa. alij causas criminum, sed lites ciuiles: vt. ff. de testi. l. j. §. j. &. ff. de verbo. sig. l. litis nomen. Tu potes dicere tertio, scilicet causa post cõtestationẽ litis. sic enim dicit Tullius: Causa est res, quæ habet in se controuersiam in dicendo positam cum certarum personarum interpositione. sed lis est ante & post, & sic est genus, & causa species. v. j. quomodo &

## IIII. Non. Iul. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

*Transactio facta per Aquilianam stipulationẽ & acceptilationem, perimit omnem actum, & perimit ipso iure. secus si nõ interueniat Aquiliana stipulatio & acceptilatio: quia tunc non perimit ipso iure, sed ope exceptionis. Bald. Vel sic: Si transactio fiat per acceptilationem præcedente Aquiliana stipulatione, non potest actor ad pristinam etiam realem redire, licet reus transactionem non obseruet. Alexander.* i

XV. Iidem. AA. Pontio.

VT responsum congruens accipere possis, [a] insere pacti exemplum. ita enim intelligemus vtrũ sola conuentio fuerit, an etiam Aquiliana stipulatio necnõ & acceptilatio secuta fuerit: [b] quę si subdita esse illuxerit, [c] nullã aduersariæ tuæ petitionem hæreditatis, vel in rem [d] specialem competere, palam [e] est. PP. XV. Kalend. Aug. ipsis. IIII. &. III. AA. Conss.

*Legitima transactio rescripto principis non tollitur. Alexand. Bald. & Salycetus.*

XVI. Iidem. AA. & CC. Cæcilio.

CAusas [f] vel lites transactionib[g] legitimis [g] finitas, imperiali rescripto resuscitari nõ oportet. [h] S. V. Id. Mart. ipsis V. &. IIII. AA. Conss.

*Ex transactione pœnali cum clausula, rato manente pacto, datur exceptio, & pœ*

A quando iudex. authen. qui semel. An ergo ante contestationem potest transigi? videbatur quòd non, quasi non sit res dubia lite: vt. ff. eod. l. j. Sed contra est, vt hic, &. ff. de condic. indebi. eleganter. §. si quis. non autem post sententiam: vt in ea. l. §. si post.

g *Legitimis.* aliàs non: vt. ẽ. tit. j. l. cum postea.

*næ exactio: ex non pœnali vero sola exceptio. Salycetus. Vel sic: Potest quod datum est repeti, & exceptio transactionis opponi contra actorem, promissa non seruante reo, si hoc actum fuit, id est si in transactione fuit apposita clausula, rato manente pacto. Alexander.*

XVII. Iidem. AA. & CC. Marcello.

CVm proponas †, ab ea [i] cõtra quam supplicas, litem quam tecum habuit, trãsactione decisam, eámque acceptis B his quę negotij dirimendi causa placuerat dari, nunc de conuẽtione resiluisse: [k] ac petas vel pacto [l] stari, vel data restitui: pspicis, [m] si quidem de his reddendis manente transactionis placito, statim stipulatione, si contra fecerit, prospexisti, & vigintiquinque annis maior fuerit: [n] quòd exceptionem pacti, & actionem datorum habeas. [o] Quòd si nihil tale cõuenit: exceptio [p] tibi, non etiam eorum quæ dedisti, repetitio [q] cõpetit, parta [r] securitate. PP. V. Id. Iun. ipsis. AA. V. &. iiij. Conss.

*In omni pœna sanguinis potest transigi vel pacisci, excepta pœna adulterii: de alia pœna non, nisi falsi. Saly. & Alexand.* C

XVIII. Iidem. AA. & CC. Valenti.

TRansigere [f] vel pacisci de crimine capitali, [t] excepto

h *Oportet.* cum enim exhauriat in totum ius alterius, presumitur cõtra ius: & ideo non valet: [b] vt hic, &. ẽ. de preci. impe. offe. l. quoties. & si contra ius vel vtili. publi. l. omnes. &. j. de erro. aduo. l. fin. & sen. rescin. non pos. l. fi. nisi diceret, non obstãte hac. l. ff. de leg. iij. si quis. in prin.

*b Cõcor. sup. verbo. ipsarum. in fi. c. audita. extra de rest. fi. ipsol.*

† *Facit ad hãc. l. gl. fi. in fi. c. de lect. extra de arbi.*

*CVm proponas.* ] CAESVS. Mulier aliqua petebat à te fundum. tecum transegit vt dares ei decem, & à lite discederet. nõ vult stare pacto transactionis. petis vt pacto stet, vel reddat quæ nomine transactionis dedisti. qualiter tibi consulatur, quæritur. & respondetur, aut conuenisti vt staret trãsactioni, & si non staret trãsactioni, repetere posses quæ dedisti transactione manente: aut non. Primo casu repetes quæ dedisti, si non stet pacto: & ei agenti obstabit transactionis exceptio, cum interces sit stipulatio, si contra transactionem veniret, neque fuit minor. xxv. an. Si autem non conuenisti, sed vt à lite simpliciter discederet, dedisti: sibi agenti similiter obstabit transactionis exceptio, neque datorum tibi dabitur repetitio. Viuia.

i *Ab ea.* scilicet actrice, vel à creditrice præsente.

k *Resiluisse.* id est resilire velle.

l *Pacto.* scilicet transactionis.

m *Perspicis.* id est intelligis, vel intelligere debes.

n *Fuerit.* nam si minor esset, iuuaretur in integrũ restitutione.

o *Habeas.* id est habebis: vt. ff. de transac. l. qui fidem. Sed contra. ff. de pac. l. rescriptum. §. j. sed ibi non fuit dictũ, rato manente pacto.

p *Exceptio.* vt. j. de dolo. l. si superstite. Et not. ℣ huius. l. distinctio locum habet vbi non iurauit se non venturũ contra transactionem. tunc enim & soluit pœnam, & reddit accepta, nec agere potest: vt. j. e. l. si quis maior. Item intellige cum vetus actio supereset: [c] alioquin restituit accepta, & nó agit. Item præstat pœnam: vt. j. e. l. vbi. Sed quid si est stipulatus reddi data non eo addito vt remaneret placitum? Respon. dicunt quidam esse in electione promissoris reddere data, aut stare pacto: vt ar. j. eod. vbi. Tu dic [d] in electione repetentis: vt. ff. de condic. indebi. eleganter. §. si quis post. in fi. & de pac. rescriptum. §. j. &. ff. eo. l. pacto. &. l. qui fidem. & de verb. oblig. l. ita stipulatus. in fi. & de euic. l. vindicantem.

D

*c Idem. & Ias.*

*d Appro tur ℣ Bar. & Ias.*

q *Repetitio.* scilicet simul, sed per se sic: vt. ff. de condic. indebi. eleganter. §. si quis. in fi. & dices. j. eo. l. siue apud.

r *Parta.* id est quæsita.

*TRansigere.* ] CASVS. Titius accusauit aliquem de crimine publico capitali. quæritur an super hoc crimine possit transigi vel pacisci? Respon. & distingue. aut enim irrogat pœnã sanguinis, aut non. Primo casu transigitur præterquam in crimine adulterij. In secũdo casu nõ, præterquã in crimine falsi. Viuia.

f *Transigere.* scilicet gratis quo ad pacisc̃tes, & non gratis quo ad transigentes: vt. ff. eo. l. j.

t *Capitali.* puta quod ingerit pœnam sanguinis. Tribus modis dicitur

BIU Cujas

*Crimẽ dicitur capitale tripliciter.*

dicitur capitale crimen. Primo dicitur vltimum supplicium: vt instit. de publi. iudi. §. publicorum. Secundo amissio libertatis, & per consequens ciuitatis, puta quia damnatur in metallum, vel opus metalli. Tertio amissio ciuitatis tantum: vt cum deportatur. ff. de publi. iudi. l. ij. &. ff. de bo. pos. l. edicto. §. rei autem capitalis. &. ff. de pœ. l. ij. &. l. quidã. hic autem strictius accipitur pro eo quod ingerit pœnam sanguinis tantum: vt no. per sequentem literam. & sic stricte poniꝰ. ff. de bo. eo. qui sibi. l. j. sed in. l. ij. eiusdem titu. large.

adulterio, prohibitum [a] nõ est: in aliis autem publicis [b] criminibus, quę sanguinis pœnã non ingerunt, transigere non licet [c] citra falsi [d] accusationem. S. III. Kalend. Septemb. AA. Conss.

*Noua repertio instrumenti non vitiat transactionem: sed dolus ipsum occultantis eam inualidat, si actio prima non erat ipso iure sublata: aliàs inducit actionem de dolo. Salycetus. Vel sic: Transactio non rescinditur prætextu instrumentorum nouiter repertorum, si bona fide facta fuit: sed si reus per dolum extorsit eam, rescinditur, vel per doli replicationem si actio non erat ipso iure sublata, vel per doli actionem si actio sublata erat. Alexand.*

XIX. Iidem. AA. &. cc. Irenæo.

Sub† prætextu [e] instrumenti pòst reperti transactionem bona fidè finitam rescindi iura non patiuntur. ¶ Sane si per se [f] vel per alium subtractis instrumentis, quibus veritas argui [g] potuit, decisionem litis extorsisse probetur: si quidem actio [h] supereſt, replicationis auxilio doli mali, † pacti exceptio remouetur. Si vero iam peremptа [i] est, intra constitutum [k] tẽpus tantùm actionem de dolo potes exercere. [l] Dat. IIII. Kalẽd. Octob. Sirmij. AA. Conss.

*Contra transactionem non potest veniri: sicut nec cõtra rem iudicatam: nec tempus noctis vitiat transactionem. Saly. Vel sic: Transactio & sententia paris sunt auctoritatis: & valet transactio facta de nocte sicut de die. Alexand.*

*a Reprobatur p Bart. Bal. & Ia. excepto Fulgo.*

*a Prohibitum.* scilicet accusato, [a] sed accusanti est prohibitum. vnde si pacisceretur vel transigeret, incideret in Turpilianum. ff. ad Turpil. l. ab accusatione. sed accusato licet qualitercũque redimere sanguiné suũ: vt. ff. de bo. eo. l. j. Item nunquid transactio talis præiudicabit aliis si velint eum interim de eodem crimine iterum accusare? Respon. non: [b] vt. ff. ad legem Iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. fi. Sed arg. contra. ff. de præua. l. præuaricationis. &. ff. de iureiuran. l. eum qui. §. in popularibus. sed illud est quia habent iudicis auctoritatem: hic autem partium consensum tantum. Alij dicunt gratuitum pactum non præiudicare: vt. d. l. qui cœtu. in fi. sed transactio. sic. Immo contra in eo quòd excepit adulteriũ tantum: vt hic, &. j. ad legem Iul. de adul. l. de crimine. immo & raptus videtur excipi: vt. j. quibus ex causis ser. pro præ. li. ac. l. pe. Solu. Idem statuitur in raptu virginis, quod in adulterio, propter similitudinem quam inter se habent. sed secundũ Ioan. bene potest transigi vel pacisci de raptu: vt videtur velle litera illa. dicit enim pacto transmissum: ergo apparet quòd per pactum est remissum, ergo fuit licitum pactum. Item cõtra in eo quòd hic dicit de adulterio nõ posse transigi: vt in authen. vt li. ma. & auiæ. §. fi. coll. viij. ibi, nisi tamen nõdum aut iudiciali decreto, aut amicabili conuentione, &c. Solu. dicunt quidam hoc corrigi. sed verius secundum Ioan. quod ibi dicitur, non est referendum ad capitulum adulterij, sed ad alia capitula in eadem authen. primo posita. Item contra in authẽ. vt nulli iudi. §. adulteram. col. ix. Sol. speciale forte in viro. Vel verius ibi actũ erat, & etiam mulier punita, quia in monasterium erat missa: sed vir sibi reconciliat intra biennium. Item contra. ff. de adul. l. si maritus. ij. §. si negauerit. Sol. ibi repudiauit, non autem transegit, vel pactũ fecit. Item cõtra. ff. de pact. iurisgen. §. si pacisc ar. &. §. seq. vbi non permittit valere pactum contra publicam vtilitatẽ factum. Solu. illa distinguitur per istam: vt ea locum habeat in crimine quod non ingerit pœnam sanguinis. Alij dicunt eam tantum loqui in gratuito pacto, istam in transactione tantum. & exponunt hic transigere vel pacisci, pacto scilicet non gratuito: & inducunt supra eo. l. præses.

*† Vide. c. i. eũ gl. i. extra de trãsactio. & c. i. ter monasterium. de re iudica.*

*b Omnes gl. solutiones communiter teneut de cto. hic.*

b *In aliis autem publicis.* Publica iudicia sunt, quæ enumerata sunt. ff. de pub. iud. l. j. Quid autem erit in priuatis delictis? Resp. Ioan. vt in eis possit transigi & pacisci. Satis enim est quòd nõ inuenio prohibitum in eis: vt. ff. qui. ex cau. ma. l. necnon. §. j. Sed ar. contra. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. Iulianus. &. ff. de his qui not. infa. l. quoniam. & potest sic distingui c an criminaliter, & tunc non licet. an ciuiliter agitur, & tunc licet.

*e Ista gl. sequitur Albe. Barto. Bald. Paul. Saly. & omnes moderni.*

c *Non licet.* vt. j. de contrahen. & commit. stipu. l. si quidem. in fi. quia si transigat, pro confesso habetur: vt. ff. de præuari. l. in omnibus. Et nota quòd non repetit nisi transigere. nam pacisci bene licet: vt. ff. de iure fisc. l. in fisci. &. l. eius. & ad legem Iul. de vi pu. l. qui cœtu. §. fi. quod nõ placet Iaco. vt alibi no. Sed quid si transigat? Dicunt quidam transactionem valere inter eos: sed aliis non præiudicare. quod non placet: quia sic nulla esset differentia, an transigat quis super re familiari, an super re publica: sed lex aperte facit differentiam: vt. ff. de pac. l. iuris gen. §. si pacisc ar. &. l. si vnus. §. pacta. & sic dico etiam inter eos non valere: vt not. d. §. si pacisc ar. in glo. Fit enim nunciatio, &c. hic videtur aliter dicendum vt alibi notatur, scilicet cum refertur ad pecuniariam æstimationem.

d *Falsi accusationem.* vt. j. de fal. l. ipse. & est ratio, quia plerunque falsi accusatio refertur ad pecuniariam æstimationem, secũdum Ioan. & hoc solo casu videtur eam accusationem exceptam à transactione, scilicet prohibita: videlicet vt fieri possit transactio super falso, quod refertur ad pecuniariam æstimationem. nã quandoq; irrogat pœnam sanguinis: vt. j. de fal. mo. l. j. §. sin vero. & l. pe. Vel dic [d] cp̃ semper super crimine falsi licet transigere, etiam quando irrogat pœnã sanguinis: vt in prin. l. item cum non irrogat: vt hic. alioquin nõ esset bona exceptio quã fecit. Et no. versus: Sãguinis in pœnis (nisi mœchus) trãsigit omnis. In reliquis nulli liceat: nisi crimine falsi.

*Trãsactio an possit fieri super crimine falsi.*

*d Approbatur p Bart. Bal. & Ia.*

*† Cõcor. glo. in. c. i. super verb. obtineat. extra eo. titu.*

*Sub prætextu.* ] CASVS. Mutuaui tibi x. factum est instrumẽtũ. negasti te mihi debere, vel te soluisse dicis: vnde venit in dubium. tecum transegi pro v. & alia. v. remisi: quia instrumẽtum reperire non potui: sed transactione facta instrumentum inueni. an eius prætextu litem finitam transactione resuscitare possim, quæritur: & resp. quòd non. Si autem instrumẽta subtraxisti per seruum vel per alium credentem tua esse, & neutro casu cõmissum fuit furtum, vt propter hoc facilius veniretur ad trãsactionem: aut fuit simplex transactio, aut Aquil. stipulatione vallata & accepto lata. Primo casu agam actione pristina: & si excipias de pacto transactionis, replicabo de dolo. Secundo casu cũ nullum detur mihi auxilium, agam de dolo. Viuianus.

e *Sub prætextu.* Prohibent iura, nisi in causa publica: vt. ff. de re iud. l. imperatores. & nisi in causa ecclesiæ: vt arg. in authen. de non alie. §. sinimus. col. ij. & nisi in causa pupilli: vt. j. de iur. reipu. l. rempublicam. lib. xj. & nisi sit testamentum: vt. ff. eo. de his. Idem de codicillis: vt. ff. eo. l. imperatores. §. j. &. l. non est.

f *Per se.* per se possunt subtrahi, ita vt non cadat in nomen furti: vt si apud eum sint, & non contrectet, sed celet: vt. ff. de fur. l. inficiando. circa prin. Si autem contrectaret, fieret furtum, & daretur actio furti ad duplum eius quod continetur in instrumẽto: vt. ff. de fur. l. qui tabulas. & sic nõ daretur de dolo, quam hic dicit dari: vt. ff. de dolo. l. j. §. ait prætor. &. l. ij. Per alium autem subtrahit: vt si alicui mandauit vt acciperet ea: qui putans esse mandantis, ea accepit. Nec enim mandator commisit furtum: quia non contrectauit, nec fuit præsens. nec accipiens commisit furtum: quia non fuit in dolo: vt. ff. de fur. si is qui rem. ij. §. si tu Titium. &. l. si quis perferendum. &. l. falsus. §. si quis nihil. Alij non exigunt huiusmodi expositiones: quia dicunt competere furti actionem cum actione de dolo: cum sint famosæ ambæ. quod non placet: vt. ff. de dolo. l. j. &. l. ideoque. *ADDITIO.* Aduerte quòd duplex est dolus: vnus commissus in subtrahendo, & ex illo competit actio furti, & non de dolo. Secundus est dolus commissus in celando & extorquẽdo à te transactionem, & ex isto non oritur actio furti: quia assidua contrectatione nõ nascitur. l. ei qui. ff. de furtis. vnde merito agitur de dolo: & isto casu loquitur hæc lex secũdũ Iac. But. quod approbat hic Bart.

g *Argui potuit.* id est argute probari.

h *Actio.* quæ est, si quidem, &c. vt statim dicit.

i *Peremptа.* s. actio vetus. & sic fuit stipulatio & acceptilatio.

k *Constitutum tempus.* s. biennij: vt infra de dolo. l. optimum.

l *Exercere.* sic ergo vbi quis per calũniã resistit, valet trãsactio: vt hic: licet sit secus in actore committente dolũ: vt dixi. ẽ. l. ij. Sed cũ dolus dederit causam transactioni: quare nõ est nulla ipso iure, sicut vẽditio: vt. ff. de dolo. l. & elegãter. post prin? Resp. in vẽditione, qui rem tradit, habet de dolo. Nam vt ait B. præcessit venditio vt infirma: secuta est traditio vt infirmanda per actionem de dolo. sed iste videtur tradidisse, cũ remisit actionẽ. Vel aliud in bonæ fidei, aliud in stricti iuris, sicut est transactio secundum B. sed hoc non placet: vt. j. de inuti. stip. l. dolo. Item quomodo datur de dolo, cũ alia competit: vt. ff. de dolo. l. j. §. si quis cum? respõdet Bu. hic nulla competit post dolũ admissum. Vel dic quòd hic in ea admittẽda passus est dolum: vt ibi dicit.

*Transactio facta p dolum, non est nulla ipso iure.*

Item

Item quare non datur cõdictio ob causam vt se reponat in obligationem: vt.ff.de condic.cau.da.l.si quis? Resp. quia hic factum fuerat à reo, quod conuenerat: sed actor dicebat se dolo inductũ: vt dixi.ſ.e.l.actione.& facit.ĵ.in qui.cau.ceſſ.lon.temp.præſcrip. l.j.&.ſ.tit.j.k.cũ poſtea.&.ĵ.de re iudi.ſub ſpecie.&.ff.de excep.l. qui agnitis. & de iureiur.l.admonendi. in fi.

XX. Iidem. A A. & C C. Antiſtiæ.

*Non minorem.*] CAVSA S. Parem auctoritatem habent res iudicata & tranſactio: quia vtraque finit lites: quia nihil, &c. neque refert an nocte vel die fiat, cum nullo tempore excluditur conſenſus. Viuianus.

† *Cõcor. glo. in.c. conſuluit. ſup verbo, odit lucẽ. in fi. extra de offi. deleg.*

a *Non minorem.* quantum ad decidendas lites, & quantum ad exceptionem parandam: quandoque tamen ſecus eſt: vt.ſ.e.l.ſi diuerſa. Item pactio non facit ingenuum, ſed ſententia ſic: vt.j. de inge. ma.l.diffamari. & plene potes dicere vt.ff. de iureiur.l.ij.

b *Siquidem.* i. quia.

c *Fidei.* vt.ff.de pac. l.j.in prin.& inſtitu.de rerum diui.§.per traditionem.ff. de act. emp. l.ex empto.in prin.

d *Pactũ.* ſcilicet trãſactionis.

e *Secunda hora.* puta in gallicãtu. Et ſic not. q̃ valet de nocte quod fit, ſicut de die: vt.ff. de teſta.l.ad teſtiũ.§. poſſe. Sed ſi de nocte fit, cum poſſit, vt dictum eſt, nunquid erunt neceſſaria luminaria? Reſpõ. ſic.ff.de ven. inſpi. l.j.§. tria lumina. &.ĵ. de ſenten. ex breui. reci.l.ij. Sed ar. contra.ĵ. ad legem Iul. de adul. Gracch⁹. & ĩ authẽ. de iudi.§.ſedebũt.coll.vj.

f *Tempus.* de die, vel de nocte.

g *Repudiet.* quin poſſit tranſigi.

*Cum ea.* Pone caſum in terminis vt in glo. proxima. Ex qua gloſ. pro declaratione ipſius nota dum dicit, ſcholaris in dando reus, id eſt qui cõueniebatur, dedit ſiue reſtituit. ſed dum dicit, in retinendo actor, id eſt quòd dum ſcholaris ageret, conuenit quòd aduerſarius retineret. & finalis concluſio huius legis ſtat ſolum in hoc, q̃ vbi eſt vera tranſactio & ſimulata emptio, ſtatur tranſactioni: & contractus ſimulatus nihil operatur, ſecundum Baldum. Et adde ſecundum Iaſ. quòd ſimulatio non poteſt liquide probari: ideo ſufficiunt veriſimiles coniecturæ, ſicut in dolo.l.dolum.ĵ.eod.

*Caſus literalis.*

h *Cum ea.dari.* ſcholaris glorioſus & inanis gloriæ cupidus in retinendo actor, in dando reus, cum ageret ad fundum, conuenit vt aduerſarius retineret fundum velut emptor, cum retineret ex cauſa tranſactionis, modico dato ſcholari. Item ſi aliam rem dedit nomine tranſactionis vt ſibi daretur fundus petitus, & conuenit vt illa titulo emptionis retineretur ab aduerſario. econtra in dando reus, qui reſtituit fundum, cum ſit reus, ſed fingit emptionem modica pecunia accepta per tranſactionem.

i *Præſcribitur.* id eſt in præiudicium veritatis ſcribitur, vel ante oculos ſcribitur. Cum enim vere eſſet trãſactio, fingebatur emptio. Et dic præſcribitur, ſcilicet in inſtrumento venditionis.

k *Numeratio.* vt.ĵ.de contrahẽ.emp.empti.& de dona.inter virum & vxorẽ.l.creditor.& plus va. quod agi.l.j.&.l.ſi quis.&.ĵ.ſi cer.pet.l.ſi non ſinguli.&.l.ſi ex precio.

XX. Iidem. A A. & C C. Antiſtiæ.

NOn minorem [a] auctoritatẽ tranſactionũ, quàm rerum iudicatarum eſſe, recta ratione placuit. Siquidem [b] nihil ita fidei [c] congruit humanæ, quàm ea quę placuerãt, cuſtodiri. Nec enim ad reſcindendũ pactum [d] ſufficit, quòd hoc ſecunda [e] hora† noctis interceſſiſſe proponas: cum nullũ tẽpus [f] ſanę mentis maioris vigintiquinq; annis conſenſum repudiet. [g] S. IIII. Kalen. Octob. ipſis AA. Cõſs.

*Simulata emptio ex cauſa tranſactionis facta, fictum emptorem nõ obligat ad precium ſoluendum. Bal. vel ſic: Trãſactio vera præualet venditioni ex cauſa trãſactionis ſimulatæ: ideo precium ex ea fictum peti non poteſt. Saly. Vel ſic: Plus valet quod agitur, quàm quod ſimulate concipitur. hoc dicit. Alexander.*

XXI. Iidem. A A. & C C. Geminiano.

CVm ea quæ tranſactionis cauſa dari [h] aut retineri cõuenit, velut emptorẽ eum, quẽ accipere placuerat, obtinere p̃ſcribitur: [i] his quæ ſimulatè geruntur, pro infectis habitis, fruſtra ficti precij poſtulatur numeratio. [k] S. V. Nonas Octob. ipſis AA. Conſs.

*Proteſtatio vel conteſtatio ſuper dolo nõ facit dolum præſumi. hoc dicit. Salyce. & Alexand. Vel ſic: Tranſactio non reſcinditur ex proteſtatione. Iaco. But.*

XXII. Iidem. A A. & C C. Alexandro.

SI maior trãſegiſti, ad reſcindendam tranſactionẽ de dolo conteſtatio [l] non ſufficit. S. Kalen. Decẽb. ipſis AA. Cõſs.

*Exceptio, non ſum hæres, oppoſita creditoribus hæreditariis, eſt exceptio intentionis. Item cui denegatur defenſio, multo magis denegatur actio. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Si conuentus vt hæres non oppoſuit quòd non erat hæres. ſed vt hæres trãſegit & ſoluit, repetere non poteſt licet vere non eſſet hæres: & ſi non ſoluiſſet, compelleretur ſoluere ſi ſtipulatio interueniſſet. h. d. Alexã. & Salyc. Vel ſic: Poſt rem tranſactione deciſam non poteſt opponi exceptio intentionis vel facti, nec ſoluti repetitio concedi. hoc dicit. Salycetus.*

XXIII. Iidem. A A. & C C. Tatiano.

NEc intentio [m] creditorum Archimedori [n] * cui alios ſucceſſiſſe profiteris, ſi obligatus [o] pro eo non fuiſti, tenere [p] te poteſt: ſed hoc integro [q] negotio tractari cõuenerat. Nam cum iam quæſtionem tranſactione deciſam, & à te dari [r] placitam, numeratam [ſ] pecuniam proponas: huius indebiti ſoluti prætextu [t] improbè tibi petitionem [u] decerni poſtulas: cum etſi tantùm in ſtipulationem fuiſſet deducta, [x] indebiti promiſſi velamẽto defendi nõ poſſes. [y] Dat. VIII. Idus Mart. CC. Conſs.

*Solutio partis debiti ex cauſa tranſactionis, inducit liberationem à toto: ſecus in confeſſione partis facta à reo. hoc dicit. Baldus & Salycetus.*

XXIIII. Iidem. A A. & C C. Victorino.

SI quidem ex cauſa tranſactionis acceptis his quæ inſtrumento [z] continentur, nihil ampli⁹ peti cõuenit: [a] aduerſariã tuã exceptionis auxilio defendi perſpicis. [b] Sin vero certã

*Exceptio, non ſum hæres, oppoſita creditoribus hæreditariis, eſt exceptio intentionis. Item cui denegatur defenſio, multo magis actio: neq; etiam à veris hæredibus repetes, qui nõ ſunt liberati per tuã tranſactionẽ. & ſic eſt contra.ff.de peti.hæred.l.ſi quid poſſeſſor. Sed dic quòd ibi ſoluit ex cõtractu defuncti: hic autẽ ex ſuo, ſcilicet tranſactionis. hoc modo intelligitur.ff. de pac.l. ſi tibi.§. ſi. aliàs pe. Itẽ cõtra.ff.de tut.& ra.diſ.ſi ex duob⁹. ſed aliud in tutoribus & curatoribus, qui vna obligatione & actione tenẽtur. hic autẽ nõ ſoluit ex obligatione qua tenebantur hæredes, ſed ſua, vt dixi. Itẽ nota datũ vel promiſſũ trãſactionis cauſa etiã indebitũ nõ poſſe repeti: ſed tũc ſolui debet: vt hic, &.ĵ. de cõdic. inde.l.ſi citra. & de non nu. pec.l.ſi tranſactionis. & de contrahen. ſtipu. ſcire. & de plus peti.l.j. niſi in caſu quãdo actor calũniatur: vt.ff. de cõdic. inde. in fũma. Non poſſes. fui aduocatus in cauſa tua. promiſiſti mihi. l. tranſegi pro. xl. reſiduum non poſſum petere.*

*Tranſactionis cauſa datum non repetitur.*

*SI quidem.*] CAVSA S. Debebat tibi aliqua mulier. x. ea petiiſti. dicebat ſe ſoluiſſe: vel nihil debuiſſe. vnde venit in dubium, & cum ea tranſegiſti. v. tibi ſoluit, & alia. v. remiſiſti. an alia. v. p̃tere poſſis? quæritur, & reſpon. quòd non, quia obſtat exceptio. ſi autem confeſſa tibi debere quinque, ſoluit. v. alia quinque petere non prohiberis, ſi alia. v. debeat. Viuianus.

*Deciſ ene.*

A

B

C

D

l *Conteſtatio.* i. proteſtatio: vt & dixi.ſ. eo.l. interpoſitas. niſi probetur: vt.ĵ. de dolo.l. dolũ. & de his quę vi &c. l. metũ. Excipiunt quidam in minore, à contrario ſenſu: vt hic. ſed male. ff. de iureiur. l. nã & poſtea. §. ſi minor. & ff. de mino. l. nõ omnia. Vel dic conteſtatio de dolo, id eſt quòd litem fuerit cõteſtatus ſuper actione de dolo.

*Nec intentio.*] CAVSA S. Deceſſit aliquis, credebas te eius hæredẽ: & conuentus à creditoribus cũ eis trãſegiſti. alio exiſtente hęrede repetere vis quod nomine tranſactionis ſoluiſti. quæritur, an poſſis? reſpon. q̃ non: quia antequã tranſigeres, tibi proſpicere debuiſti. vnde ſi trãſegiſti, licet nõ ſoluiſti, ſoluere teneris. & ſi ſolueris, non repetes. Viuia.

* *Al. archimidori.*

m *Nec intẽtio.* i. petitio.

n *Archimedori.* cui putas te hæredem eſſe.

o *obligatus.* quoquo modo, vt fideiuſſor.

p *Tenere.* repete, nec.

q *Integro.* i. antequam tranſigeres & ſolueres.

r *Dari.* ſcilicet creditoribus Archimedori.

ſ *Numeratã.* i. datã eſſe.

t *Prætextu.* ſiue ſciente, ſiue ignorante ius vel factum.

u *Petitionem.* id eſt repetitionem.

x *Deducta.* non etiam ſoluta, & hoc præcedente tranſactione.

y *Non poſſes.* & cui denegatur hæc defenſio, multo magis actio: neq; etiam à veris hæredibus repetes, qui nõ ſunt liberati per tuã tranſactionẽ. & ſic eſt contra.ff. de peti.hæred.l.ſi quid poſſeſſor.

z *Inſtrumento.* tranſactionis.

a *Conuenit.* minore pecunia ob tranſactionem accepta.

b *Perſpicis.* vt.ff.eod.l.qui fidem.

BIU Cujas

quantitatem quasi solam ab ea debitam reddere se debere, sine litis decisione [a] confessa est: tã eã [b], quàm residuã debiti partẽ petere minimè ꝓhiberis. S. V. Non. April. Sirmij. CC. Conss.

*Transactio non rescinditur ob defectum causæ non expressæ. h. d. Bar. & Bal. Vel sic: Defectus causæ impulsiuæ vel finalis in corde retentæ non vitiat transactionem, vel debiti remissionem. Saly.*

XXV. Iidem. AA. & CC. Marcellæ, & Quirillæ.

SI maiores [c] vigintiquinque annis cũ patruo siue auunculo vestro transegistis, [d] vel ei debita donationis causa sine ali qua conditione [e] remisistis: non idcirco quòd hoc eius [f] hæreditatis captandæ causa, & spe futuræ successionis vos fecisse proponatis, aliis ei succedentibus instaurari finita debent [g]. S. II. Id. April. CC. Conss.

*Status liberorum ex contractu matris non læditur. Bald.*

XXVI. Iidem. AA. & CC. Dionysiadæ. *

TRãsactione matris, [h] filios eius non posse seruos fieri, notissimi iuris est. S. Idibus April. CC. Conss.

*Valet transactio hominis ægri sicut sani: dummodo sit sanæ mentis. Baldus.*

XXVII. Iidem. AA. & CC. Catoni.

SAnum mente, licet ægrum corpore, rectè trãsigere manifestum [i] est: nec postulare debueras improbo desiderio placita rescindi valetudinis corpo ris aduersæ velamento. S. VII. Idus Maij. CC. Conss.

*Ex solo transactionis pacto non datur actio: nec primitiua tollitur: qua si agatur, contra excipientem replicatio datur. Saly. Vel sic: Transactio cum scriptura vel sine, facta apud acta vel extra, producit exceptionem: actionem verò non, si fuit facta nudo pacto: & reus eam non seruans conueniri potest primitiua actione: contra quam si excipiat, repellitur replicatione cuius virtute compellitur implere conuenta: aliàs ad vlteriora procedetur in causa super actione primitiua. Alexand.*

XXVIII. Iidem. AA. & CC. Sapparitæ.

SIue apud acta rectoris prouinciæ, siue sine actis, [k] scriptura intercedente vel non, [l] transactio interposita est: hanc seruari conuenit. [m] Sed quoniam vt certum [n] quid accipias, cõuenisse te, licet sine scriptura, proponis, nec huius rei causa stipulationem secutam esse: quamuis ex pacto [o] non potuit nasci actio: tamen rerum vindicatione pendente, [p] si exceptio pacti opposita fuerit, doli mali vel in factum [q] replicatione vsa poteris ad obsequiũ placitorũ aduersariũ tuũ vrgere. [r] Dat. III. Non. Iul. CC. Conss.

*Transactio generalis generalem parit exceptionẽ in eo quod tũc poterat sub actione proposita includi: non in eo quod includi non poterat: licet actor trãsigens includi per errorem putaret. Alexãd. & Bald. vel sic: Generalis transactio nõ rescinditur prætextu specierum nouiter repertarum, nisi transactionis tempore apud tertium fuerint constitutæ. Salycetus.*

a *Decisione.* id est non interposita transactione. in vtroque ergo plus fuit petitum, & minus solutum siue cõfessatum. vnde vidébatur quòd sicut in primo est exceptio pro residuo, sic & in isto. Sed contra est, vt hic, &. ff. de pac. l. si vnus. §. & in summa. aliàs, ante omnia. &. l. si intra. &. ff. eo. l. cum Aquiliana. &. ff. de except. rei iudica. l. si ex testamento. & infra de sol. si iter. &. l. si interest. & infra de furtis l. post decisionem.

b *Tam eam.* quãtitatem scilicet quam fuit confessa se debere.

*SI maiores.* ] C ASVS. Debebat tibi patruus tuus. x. petiisti, & cum eo transegisti, & quinque remisisti ea spe vt hæredem te institueret. ístaurare per transactionẽ litem iam sopitam frustra conaris: qa agéti tibi actiõe pristina obstabit exceptio. Nota hic ꝙ licet donatarius nõ instituat donatorem hæredem, non propterea dicitur ingratus: ideo non reuocatur donatio, quamquam nil relinquatur donãti in testamento donatarij, secundum Baldum.

c *Si maiores.* auunculus meus mihi centum debebat: transegi cum eo ꝓ. xx. quia credebã ꝙ me hæredẽ faceret. non possum petere.

d *Transegistis.* minore pecunia ob transactionem accepta quàm deberetur.

e *Conditione.* sed quid si actor expressisset cõditionem, puta remitto tibi litem si me feceris hęredem? Respõ. vt dicam infra eo. l. cũ donationis.

f *Eius.* scilicet patrui.

g *Debent.* vt infra de condic. ob cau. da. si repetendi. &. ff. de condic. cau. da. l. iij. §. quamquam constet.

*TRansactione.* ]C ASVS. Debet tibi aliqua mulier decem: ea petiisti, & transegisti vt filij sui serui tui forent. quæritur, an eis præiudicet transactio? Et respon. quòd non. Vel dic: duo inter se transegerunt de muliere aliqua dicentes esse eorum ancillam. non præiudicat filiis quo minus liberi sint. Viuianus.

h *Trãsactione matris.* i. facta à matre, vel inter alios super cõditione matris. nam hæc non valet: vt. j. e. l. si. not. & facit. ff. e. l. de re filiorũ. & de pac. si vnus. §. & i summa. & de regu. iur. nõ debet alteri. &. j. de ꝓba. l. ad ꝓbationẽ. ij. & de libe. cau. l. post certi.

*SAnum.* Ista lex plana est, ideo pone casum per teipsum.

i *Manifestum est.* non eo minus quia æger est: sicut nec eo minus testari potest: vt infra qui testa. fa. pos. l. seniũm.

*SIue apud.* ]C ASVS. Transactione facta inter te & aduersarium tuum, siue coram iudice, siue extra iudicium, scriptura interueniente vel non: rata est & obseruanda. si ergo fundum petebas, & transegi vt quinque tibi darem, & mihi fundi pos. remitteres: si non ítem placitis, an tibi detur actio ex pacto trãsactionis? Respõ. quòd nõ. Si autẽ intercesit stipulatio in trãsac. ages ex ea. si non, ages ex actione pristina: & si excipiam ex pacto transactionis, replicabis de dolo, vel in factum, si fuerit parens vel patronus: & sic consequeris quod conuenit si pristinam velim euadere petitionẽ fundi. & ita ad aliud agit quis, & aliud consequitur. agitur ad fundum, sed hoc consequitur hic agens, scilicet vt fiat quod in pacto conuenit. Viuianus.

k *Acta.* tantundem enim valet: vt supra ti. j. l. pacta. ij.

l *Vel non.* tantundem enim similiter valet: vt suprà eo. l. cum te transegisse.

m *Conuenit.* siquidem nihil &c. vt supra eo. l. non minorem.

n *Certum.* puta. x. idem si incertum.

o *Pacto.* scilicet nuda transactione. & intellige ad dandũ actori: vt hic, & supra tit. j. l. cum proponas. ij. Sed ad repetẽdũ reo quod dedit, sic: vt. ff. de condic. causa da. l. iij. §. j. ĩ prin. & de condic. inde. eleganter. §. pe. Sed quare non actori sicut reo datur? Respon. secundum B. quòd hæc spes incidit in contractum illũ, facio vt des: ex quo debet dari de dolo: vt. ff. de prescrip. ver. naturalis. §. quòd si faciam. hæc autem. s. de dolo, locum habere hic non potest [a], quia alia competit vel cõpetiit: vt. ff. de dolo. l. j. §. si quis cum. Hoc autem non valet: quia sic posset dici, [b] do vt des, cum remittere sit dare: vt. ff. de cõdic. causa da. si mulier. Dic [c] ergo quòd ea est ratio, quia est nudũ. nec enim est vestitum aliquo vestimento etiam rei interuentu, quod magis videbatur: quia licet remiserim, nõ tamen plene vestiui, cũ adhuc possim agere: vt ff. de cõdic. inde. l. eleganter. §. pe. ibi, Sed hic non videtur &c. quid ergo si per acceptilationem liberaui? Dico idem, quia saltẽ de facto agere possum: vt. j. e. vbi. secundũ H. Azo contra: vt. ff. de pac. l. in traditionibus. &. s. de pac. l. legem. Item quid si caueam me nõ acturũ? Respõ. videor plene vestisse: vt. ff. de cõdi. insti. l. iiij. §. fi. nõ tamẽ possum cogi ad cauẽdũ nisi cõuenerim hoc: vt. ff. de cõdic. cau. da. l. iiij. in prin. licet aliàs quandoq; quis cogatur ad cauẽdũ: vt in cõtractibus: vt. ff. de iudi. l. in omnibus. [d] & in seruitutibus: vt. ff. si ser. vind. l. harũ. & in vltimis volũtatibus fauore earũ: vt. ff. de cõdi. & demõ. l. Mutianę. Nec ob. ꝙ si stipulor cõuẽtũ, ꝙ possim petere: quia tũc est vestitum stipulatióe siue ꝓmissione mea. lex enim mihi suum nõ meũ denegat auxiliũ. Itẽ no. ꝙ hoc est regulare, ꝙ ex nuda trãsactione nõ datur actio. Fallit autẽ in duob⁹ casibus vbi datur actio: vt. j. eo. l. si ꝓ fundo. &. s. e. l. cũ mota. vel dicas ꝙ in legibus illis fuit à lege data, non natiua. vel in. l. cum mota. fuit contractus innominatus, do vt facias: licet prævenerit illa in faciendo. Itẽ quæ est differentia inter contractum, facio vt des: & pactum transactionis? Respon. aliud est factum, de quo dicitur in dicto contractu, quod scilicet prorsus cõsummari potest: vt scribo librũ, manumitto seruum. quæ reuocari non possunt. & aliud de quo hic loquitur, quod nõ prorsus perficitur: vt. d. l. eleganter. §. pe.

p *Pendente.* dicitur pendere prima vindicatio propter incertum exitum: quia incertum est an rem redderet, an conuentum seruaret. vel dic [e] pendet ex eo quòd nõ prorsus desinit esse dominus remittens. quod est not. Sed ar. contra. ff. ad leg. Fal. l. iij. §. j. melius facit. l. iiij. secundum Bar. hic.

q *Vel in factum.* contra patrem vel patronum: vt. ff. de doli excep. apud. §. aduersus.

r *Vrgere.* non præcisè, sed causatiuè si vult euadere primã petitionẽ. sic & aliàs aliud petitur, & aliud quis cõsequitur: vt. s. tit. j. l. si pacto.

a *Et bene Bar.*

b *Ista ratio reprobatiua nõ valet Sal. & Ia.*

c *Ista est verissima opi. secundum Bart. Pau. & Ia.*

d *Cõtrariũ tenet Bar. Bald. Pau. & Ia. quia ibi loquitur de cautione quæ datur vt aliquis reddatur se curior: & nõ de cautione quæ habet vim implementi. Ias.*

e *Vtraque placet Sal.*



BIU Cujas

j.l.si pacto.& infra de rei vxo.act.§.j.Sed vsquequo audietur hic reus? Respon. [a] vsque ad sententiam: vt infra e.l.si maior.Vel [b] post diem vsque dum conueniatur iudicati: vt.ff.de peti.hære. item veniunt.§. idem recte ait si noxali. Item opponitur: quia semper ex transactione datur actio. Nam aut dolo me induxisti, & datur de dolo: aut non seruas conuentionem, & ago cõdictione ob causam: vt dixi supra eo.l.sub prætextu.Respõdeo, [c] de dolo datur ex delicto, nõ ex pacto.Item ob causam, non ex pacto, sed vt se reponat in obligationem. hæc autem lex ex pacto denegat dari. Item quòd dicit dari primam, fallit [d] in accusatione: vt.j.ad Turpil.quamuis.

*a Istã cõmuniter sequũtur scribentes hic.*

*b Ista nullo modo potest esse vera.Saly.*

*c Istã approbat Ias.*

*d Et istud est odiosum Iason.hic.*

*Sub prætextu.*]*C ASVS*. Conueni te procuratorem meum, pone actione mandati petitione generali ꝓposita,hoc est vt rationẽ reddas administrationis quã gessisti.interueniente postea inter te & me generali transactione, hoc est quòd amplius de administratione tua te non conueniam: reperitur postea aliqua species administrationem tuã contingens, de qua nihil fuit actum neque cogitatum in transactione.Quæritur, an prætextu rei postea repertę possim rescindere transactionem? Respon. quòd non, nisi forte res illa seu species apud alium tempore transactionis fuerit constituta, quam meam esse ignoraui. Viuiauus.

*e Ibi fuit facta persecutio specialis:hic non. Ias. Iudiciũ redditur in inuitum.*

a *Sub prætextu.* generalis fuit petitio, & generalis fuit transactio, & in omnibus nocet etiam in ea specie de qua cogitatum non fuit, nisi dolus interueniat aduersarij: vt.ff.de pact.tres fratres.vel aliàs sufficiens causa:vt.ff.eo.l.de re filiorũ. &.l.de his. &.l.non est. Sed contrarium huic supra eo.age. Sol.vt ibi. [e] Itẽ contra infra de iudi.l.ij.sed ibi fuit specialis petitio, licet generalis sententia:vt infra eo.si de certa.quod nõ placet: immo aliud in iudiciis,quæ restringuntur ad cogitata,cum reddantur in inuitũ: vt.ff.de verbo.oblig.inter stipulantẽ.§.j. & aliud in trãsactione quæ ex consensu fit, & ideo tollitur: vt infra vt ac.ab hęre.& contra hære.l.j.Itẽ & quando est petitio specialis in trãsactione & iudicio, & decisio generalis:ipso iure nõ nocet ĩ trãsactione: nisi in specie petita: vt infra eo.si de certa. Sed in iudicio sic, licet replicetur, vt potest dici per prædictam.l.ij.de iud. quod non placet. Item huic contra.infra si aduer.rẽm iudic.l.j.

*f Reprobatur per omnes scriben. hic.*

Sol. [f] ibi indefinitè, hic generaliter facta fuit decisio. Vel ibi in iudicio: immo ibi iure restitutionis. [g] Et quod hic dixi in trãsactione generali & petitione speciali,serua etiã in arbitrio: vt.ff. de arb.l.si cum dies. §. plenum. Item quære hic quod quæsiui.ff.de pac.l.si vnus.§. illud.

*g Istam tenet Bartol. Bal.& Sa.*

b *Prætextu.*hic quõdã pupillus trãsegit cũ tutore vel curatore.

c *Specierum.* agebatur generali vel vniuersali iudicio.

d *Finita.* id est ea quæ sunt finita.

e *Proprietatem.* ad differentiam personalis actionis.

f *Potest.* loquitur transigenti qui tempore transactionis putauit eam rem esse apud eum cum quo transigebat,cum esset apud alium:vel econtra. [h] hoc quidem ei nocet.vel dic [i] quòd erat error circa proprietatẽ hoc modo:hic adultus nõ credebat suã,eo ꝙ nõ erat inter cęteras res suas cõstituta apud procuratorẽ, sed apud aliũ.Sed quid si actor sciebat esse apud eũ,sed nõ credebat suã? Adhuc dicit Pla. [k] idẽ,quia de ea nõ videtur cogitasse:vt.ff. de nego.gest.l.Põponius.in fi.& de li.le.l.nõ solũ.ij.§.si hæres. &.l.fin.§.Titia.& de except.rei iudi.l.si ex testamẽto.& quia super personalibus nõ super realibus petitionibus trãsegit: immo puto etiã si super realibus petitionibus trãsegit.Alij dicũt cõtra ꝙ dirigit sermonẽ reo.s.ꝙ etiã de illa re sit ei trãsactũ:& sic cõcordabit cũ principio huius.l. Vel primo nõ credebat suã, eo ꝙ erat apud alium: tamen nihilominus prodest ei tranſactio. Acc.

*h Istæ duæ lecturæ sunt veræ secundum Bart. sed nimis violãt literã secundũ Ias.hic.*

*i Idẽ Bar. Pau.& alii.*

*k Et bene*

xxix. Iidem. AA.& CC.Martiæ.

SVb [a] prætextu [b] specierum [c] pòst repertarum, generali trãsactione finita [d] rescĩdi prohibent iura. Error autem circa proprietatem [e] rei apud alium extra personas transigẽtium tẽpore transactionis constitutæ, nihil potest [f] nocere.S.IIII.Kalend.Octob.CC.Conss.

*Allegans ad rescindendam transactionem proprium dolum, repellitur:& crimen fateri videtur. Baldus. Vel sic: Qui aliquem ad transigendum inducit, non potest petere rescindi transactionem ratione sui doli:quia turpitudinem suã allegat. Alex.*

xxx. Iidem. AA.& CC.Antonino.

2 TRãsactione finita, cum ex partib⁹ tuis magis [g] dolum intercessisse,quàm eorum contra quos preces fundis, confitearis:instaurari,graue, necnon criminosum tibi est. S. V. Id. Octo.*Crebro. CC.Conss.

*Clausula generalis refertur ad specificata: Vel sic: Terminus ad quem fit relatio, restringit terminum proferentem siue referentem.h.d. & est notabilis lex. Bald.Vel sic: Generalia verba transactionis restringuntur ad rem & causam de qua litigatur. Alexand.*

xxxi. Iidem. AA. & CC. Proculo.

SI de certa re [h] pacto transactionis interpositio hoc cõprehensum erat, nihil amplius peti: [i] etsi non additum fuerat, eo nomine [k]: de cæteris tamen quæstionibus [l] integra permaneat actio.PP.IIII.Idus Octobris Byzantij.CC. Conss.

*Post sententiam quæ transiuit in rem iudicatam, non potest transigi: actio tamen ex ea potest nouari, & acceptilatione perimi. Salycetus. Vel sic: Super re iudicata valida & indubitata transigi non potest: sed bene potest iudicatum remitti per acceptilationem factam ex alia causa quàm transactionis: & si non esset remissum per acceptilationem, potest executioni mandari. Alexand.*

xxxii. Iidem. AA.& CC.Cyrillo.

TRansactione.]*C ASVS*. Pone, induxisti me dolo vt fundum meum(quem meliorem credebas)cũ famulo tuo permutarem.tuipse deceptus fuisti. Quæritur,si contractum rescindere velis tãquam dolo initũ, an debeas audiri turpitudiné propriam allegans.& respondetur quòd non:mihi tamen bene licebit agere & facere vt stetur trãsactioni. Ex hac.l. no.arg.quòd positio dicitur criminosa quodcunque cõtineat crimẽ, siue criminaliter siue ciuiliter: & ideo non debet respõderi quãdo fiet aduersario.& ita ĩducit Bar. istum text.

*Magis electiue [l] ponitur*, & aduersa pars bene poterit eã rescindere:vt.ꝟ.tit.j.cum postea. & si velit, poterit agere vt stetur transactioni:vt diximus.ff.de dolo.l.& elegãter.circa princi.Sed si ambo dolo fecerint, neuter agit: vt. ff. de dolo.si duo.Sic ergo nota quẽ nõ debere allegare turpitudinem suam. [m] vel sic:neminem ex suo dolo lucrari,nec alij nocere: vt.j.de pericu.& commo.rei vindi.l. dolum.&.j.de ser.pig.da. ma.si creditorib⁹.&.ꝟ. deepisc.& cler.omnes. §.fi.&.ff.de exce.doli.l.apud.§.Marcellus.&.j.de euic.l.siue possessio.& de reuo.dona.l.cũ profitearis.&.j.de reuoc.his quæ in frau.cred.filios.&.j. si ex fal.alleg.l.j.&.ff. de reg.iur.nemo ex suo delicto.&.ff.de arbi.ita demum.in prin.& infra de leg.l.pe.

*l Quæstionibus.* de quibus nõ fuit actũ nec cogitatũ: [n] & potest intelligi ita vt si de eadẽ re experiar,si tamẽ ex alia causa,nõ obstat trãsactio, sicut nec sentẽtia: vt.ff.de except.rei iudica.l.cum quęritur.argu.ff.eo.qui cũ.in prin.& in fi. Sed hoc puto falsum secũdũ H.tribus rationibus. Prima: quia vbi est generalis petitio & trãsactio,nocet in omnibus omnino,etiã de quibus nõ cogitaui:vt.ꝟ.eo.sub prętextu specierũ.licet secus sit in iudicio.j. de iudi.l.ij.Idẽ ergo debet esse in specie, vt in omni causa noceat quãtũ ad illã rẽ.ff.de admini.tuto.l.si duo.in fi.licet huic rationi posset respõderi esse verũ si agat ex eadẽ causa. Quid enim si prius personali,nũc rei vindicatione agit? Secunda ratio est, quia vbi ꝓmitto nõ mouere litẽ,teneor nõ mouere cõtrouersiã etiã occasione iuris futuri:vt.ff.de verbo.obliga.stipulatio ista. §. quęsitũ.&.§.sed quatenus. Tertia ratio est in eo qui facit pactũ de fundo nõ petẽdo:& postea petit vsumfructũ: quẽ nõ potest petere nisi ex alia causa:& tamen repellitur: vt.ff.de pac.l.si vnus.§.pe.immo ibi petitur vsusfructꝰ causalis:& sic ex eadẽ causa agitur,qua primo. *ADDITIO*. Dicit Bar.hic quòd contra opinionem Hugo:est casus secundum.l.si ita quis promiserit.§. fi.ff.de verb.oblig.Vide.c.abbate sanè.de re iudi.lib.vj.

*n Circa Iaso. in mod. tradit. Trip. gene. ad rem.*

*Si causa cognita.*]*C ASVS*. Petebas à me.x.obtinuisti. nõ appellaui intra.x.dies: neque in integrum aduersus sententiam fui restitutus, quia non eram minor.an super actione in factum ex re iudicata transigere possim:quæritur.& respon.ꝙ nõ,quasi super certo.vnde si eam per stipulationẽ Aquil.& acceptil.non sustulisti:vt pars pareat iudicatis, præses prouidebit. Viuianus.

*Si causa*

Sententia quomodo proferatur.

†Concor. ad hanc l. ea. exposita. cū glo. sup ver bo, cōpromi sit. extra de arbitris.

SI causa[a] †cognita, placita sententia (sicut iure[b] traditum est) appellationis[c] vel in integrum restitutionis[d] solennitate suspensa non est[e]: super[f] iudicato frustra transigi,[g] non est opinionis incertæ. Proinde si non Aquiliana stipulatione & acceptilatione subsecuta competentem tibi actionem[h] peremisti:[i] præses prouinciæ vsitato more[k] legū rebus prædē iudicatis effectū adhibere curabit. S. VIII. Kalē. Nouēb. CC. Cōss.

*Ratione euictionis nō rescinditur trāsactio, sed agitur præscriptis verbis in eo quod conuenit dari, non in eo quod conuenit retineri. Vel sic: Si datur fundus ex causa transactionis, debetur euictio: si vero dimittitur, non debetur. l. d. Iacob. Bu. & Bald. vel sic: Si euictus sit actori fundus qui ex causa transactionis dari debuit, lis decisa non instauratur, sed præscriptis verbis, vel ex stipulatu (si stipulatio intercessit) contra eum agitur. Reus vero non agit, si res de qua lis erat, ab eo ex transactione retenta euicta sit. Alexand.*

XXXIII. Iidem. AA. & CC. Euchrusio.

SI pro fundo[l] quem petebas, prædium[m] certis finibus liberum[n] dari[o] trāsactionis causa placuit, nec eo tempore minor annis vigintiquinq; fuisti: licet hoc prædium obligatū post, vel alienū pro parte fuerit probatum: instaurari decisam litem prohibent iura. Ex stipulatione sanè, si placita seruari[p] secuta est: vel si non intercesserit, præscriptis verbis actione ciuili subdita, apud rectorem prouinciæ agere[q] potes. Si tamen res ipsas apud te constitutas,[r] ob quarum quæstionē litis intercesit decisio, fiscus vel alius à te vindicauit: nihil petere potes.[f] S. V. Id. Nouemb. Melantiadæ. CC. Conss.

*Licet pollicitatio de instituendo transigentem hæredem, non impleatur ab eo cui transigitur vel donatur, transactio tamen vel donatio non rescinditur. Baldus. vel sic: Liberatio facta ex causa transactionis sub spe futuræ successionis etiam promissæ seu pollicitæ, licet spes deficiat, non potest rescindi tanquam remittens fuerit dolo inductus: nec ex eo quòd causa propter quam facta est, non sit secuta: nec etiam potest agi ex pollicitatione seu promissione: quia non valet tanquam cōtra bonos mores. hoc dicit in effectu. Alexand.*

XXXIIII. Iidem. AA. & CC. Cyrillo & Ptolemaidi.

CVm donationis*seu trāsactionis causa administratæ tutelæ debiti scientes vos obligationem fratri vestro remisisse proponatis, nec vnquam volentibus dolus[t] inferatur: frustra de dolo queremini: nec ad implendum promissum hæreditatis propriæ pollicitatione quisquam adstringitur.[u] PP. VI. Id. Nouemb. CC. Conss.

*Præsentia amicorū inducit præsumptionem quòd non interuenit metus. Bald. Vel sic: In transactione non præsumitur metus, nisi probetur. Et siqua suspicio foret, interuentus amicorum illam tollit. h. d. Salycetus.*

XXXV. Iidem. AA. & CC. Hammoni.

TRansactionem[x] quę domini) translatione, vel actione peracta* seu perempta finē accepit: cum ea amicis* etiā interuenientibus[y] reuera ostenditur inductus. an possit, quæritur? Et respō. quòd nō: quia nō videtur volēs dolum passus: nec ex pollicitatione tua adstringebaris, cum esset contra bonos mores, quasi de futura successione: neque valet etiā si stipulatio esset interposita. Vel sic forma quæstionem, An ipse posset agere de dolo vt adimpleatur quod promisisti? Respon. q̄ nō obligatus es ad relinquēdum alicui hæreditatē tuā. Viuianus.

t *Dolus.* Nota, dolus &c. vt infrà de rescinden. venditio. l. venditor. & ff. de reg. iuris. l. nemo videtur. & ff. de actio. empti. l. j. ff. Itē nota scire se ius habere, vel sibi deberi, trāsactioni non nocere: sic ecōtra: nisi esset in insistente: id est in actore: vt. ff. de condic. indebi. l. in summa. §. j.

u *Adstringitur.* cum sit contra bonos mores. & idem si interuenisset stipulatio: vt. ff. de verborum obligatio. l. stipulatio hoc modo. imputatur ergo ei, qui tali pollicitationi credidit. Et nota hic tres casus. nam aut qui remisit, nihil de hæreditate dixit, sed in corde retinuit, & tunc valet pactū, siue ille cui trāsigebatur, eam pollicebatur, vt hic: siue nil dicebat: vt. s. eod. l. si maiores. Aut dixit quidem, sed in forma cōditionis: vt puta: remitto tibi, si me feceris hæredem. & tunc nulla est remissio secundum B. sicut & stipulatio sub impossibili conditione facta non valet: vt institu. de inutili. stipul. §. impossibilis. Nam turpia, de iure dicuntur impossibilia: vt. ff. de conditio. institu. l. filius. & l. conditiones. Sed Pla. dixit pendere remissionem in euentū conditionis. nec enim est turpis, cū non captetur mors alicuius: sed tantū ex testamēto se speret hæredem. Si[a] vero remittat, & dicat, Ideo hoc facio, vt me facias hæredem, & sic etiam vterque consentiat: dico quòd non posset petere debitum: quia in pari causa potior est conditio possidentis: vt infrà de cōdic. ob turp. causam. l. ij. Accursius.

*In vetustis exem. hæc lex, cum donationis, præcedit. l. si pro fundo.*

*aliàs, parata. aliàs, parata.*

*Iste text. est singularis, secundū Bar. Paul. & Iaſ. hic in casu suo: ex quo not. quòd præsentia amicorum facit cessare præsumptionē metus.*

*Turpia de iure dicūtur ipossibilia.*

*a Ista glos. est singularis secundū Ang. in. §. si impossibilis. instit. de inuti. stipula. & secūdū Iaſ. hic.*

TRansactionem.] CASVS. Petebam à te decem: interuenientibus amicis tecum transegi, & conueniſti de aliquo mihi dando nomine transactionis, vel promisisti. vis vt rescindatur transactio, quasi per metum extorta. quæritur, an sis audiendus? Et respond. quòd non: sed improbitas tua detegitur: quia non est verisimile te metum passum in transigendo, cum omnes amici tui interuenerunt. simile m præsumptionem habes. ff. quod metus cau. l. non est verisimile. Viuianus.

x *Transactionem.* construe literam, & dic, cum tecum transigebam, aliquid mihi dediſti vel promisisti, vel aliquam actionem quam contra me habes, remisisti.

y *Interuenientibus.* per quod tollitur cogitatio metus: vt & infra de his qui per metum iudi. non ap. l. j.

a *Si causa cognita.* vt infra de iud. iudices.

b *Iure.* præsentibus partibus, vel vna contumaciter absente, sententia scripta, & partibus recitata: vt. ff. de re iudica. l. de vno. quoque. & l. contumacia. & infra de senten. ex breui. reci. l. ij.

c *Appellationis.* quæ est communis iuris.

d *Restitutionis.* quod est speciale ius.

e *Non est.* neque potest suspendi: vt. ff. de condict. indebi. l. eleganter. §. j.

f *Super iudicato.* vt pote super certo. & adde quod diximus. ff. eo. l. post rem.

g *Transigi.* nisi animo donandi vel nouandi: vt & illa reuocetur in dubium, vtpote super certo: tamen per pactū de non petendo potest ipsum liberare.

h *Actionem.* in factū ex re iudic. vt infra de re. cre. l. actori.

i *Peremisti.* animo forte donandi vel nouandi, quod fieri potest: vt infra de exhib. rei iudi. l. si causam. &. ff. de re iudica. l. si se. §. si ex conuentione. & tunc si noua actio reuocatur in dubium, potest super ea transigi: vt. ff. de mino. l. minor annis xxv. Alij dicunt quòd possit fieri transactio per Aquilianam stipulationem super sententia: licet non simpliciter. quod non placet: quia ex quo prohibetur trāsactio, ergo quęlibet eius species. Sunt autē eius species duæ, scilicet simplex, & per Aquilianā stipulationem: vt. ff. eo. l. ij.

k *More.* quē habes. ff. de re iudi. l. à diuo. §. j.

l *Si pro fundo.* Titiano.

m *Prædium.* Seianum.

n *Liberum.* & non obligatum vel alienum in totum, vel pro parte: ideoque iustum titulum in eo dedit tibi: tu autem ei nullum, cum nihil ei tradidisti.

o *Dari.* id est accipiētis fieri: vt. ff. de verbo. obli. vbi autē. §. fi. si ergo euincitur, apparet non fuisse factum accipientis.

p *Seruari.* id est causa seruandi.

q *Agere.* sic & in contractu permutationis nō agit prius, sed re tradita euicta. sic &. ff. de re. permu. l. j. §. j. & sic nō est cōtra: vt. s. l. siue apud. vel solue vt ibi. Itē facit. ff. de solu. q̄ sibi aut Titio.

Apostrophe

r *Constitutas.* apostrophe, id est, mutatio personarū est. Vel dic, eidem quærenti de pluribus quęstionibus respondet imperator.

s *Potes.* vt. ff. de rei vi. l. at ex diuerso. § petitor. & de cōdic. fur. l. si seruus. §. cauere. Sed cōtra. ff. de do. inter vi. & vxo. si donatę. Solu. ibi conuentus habuit causam ab actore: vt ibi dixi. Accur.



BIU Cujas

a *Improbitatem.* nisi apertissimis probet argumentis: vt.ff.quod met.cau.l.non est verisimile.in prin.Accursius.

*Si maior.*]*C A S V S.* Petebam à te fundum : conueni, vt dares mihi decem intra certum diem : & à lite recederem. recessi. si statuto tempore non feci*s*ti quod promisi*s*ti, non propter hoc rescindetur transactio. & suppletur in litera: nec offerãt, scilicet statuto tempore, sed post. alioquin si nullo modo vellet offerre, agere*s* actione pristina: vt supra e.l.cũ proponas. cũ suis concordã. Vel sic : Reus conuenit se daturum decem nomine transactionis vsque ad certum diem. dicit se non teneri stare pacto, cum ex eo interim nihil commodi sentire possit. sed sibi obstabit exceptio trãsactionis. Et quod dicit, repræsentata : id est ante diem solutionis oblata: vt institut. de lega. §. si quis debitori. Vel dic quòd loquitur in re promissa cui tacite ineſt dilatio: puta partu, vel fructibus nondum maturis.

b *Dari tibi.* subaudi, vsque ad certum tempus vel diem.

c *Nec offerãt.* scilicet termino statuto : offerunt tamen postea in lite. secus autem si nec in lite offerũt : quia nõ est fides &c. vt & supra eo. l. cũ proponas. &. l. siue apud. & supra tit. j. l. cum proponas. ij. Sic & dicimus. j. de rescin. ven. l. ij. In duobus casibus fallit vbi in plus exigitur: vt. j. de inof. fic. testa. l. si quis suo. in prin. & de fideicõ. lib. l. fi. in fi. Vel aliter intellige legẽ, ne videatur laicis quædam iniquitas quòd reus conuenit se daturũ decem ex causa transactionis vsque ad diem: sed actor ante diem illam decem petebat. cum enim nil commodi interim habeat ex pacto, credebat se non teneri stare ei : & hoc innuit in eo quod dicit repræsentata. ſante dié: vt instit. de leg. §. si quis debitori. sed hoc non potest dicere.

d *Amplius.* nisi prædicta decem.

*Promisis.*]*C A S V S.* Si conueni te ad decem, & conuenisti vt dares mihi quinq; nomine trãsactionis: & si nõ dares, stipulatus sum pœnam: si non facias quod conuenisti, quæritur, an pœnam petere possim? Et respon. quòd sic. vel si conuenit inter transigẽtes vt si quis eorũ veniret cõtra trãsactioné, solueret. v. nomine pœnæ: quæritur, an peti possit? Et respon. cp sic, si ab alterutro eorum contra transactionem factum fuerit. Viuianus.

e *Impletis.* ab altera parte.

f *Exigi posse.* non etiam quod promisit ex causa transactionis. vel non potest opponi exceptio: vt. ff. de doli exce. l. apud. §. Labeo. & ff. de pactis. l. rescriptum. §. j. nisi eo manente rato sit stipulatus: vt. ff. eo. l. qui fidem. & supra eo. cum proponas. an autem possit hic purgari mora, dixi supra titu. j. l. si pacto.

*Transactio.*]*C A S V S.* Non potest fieri transactio nisi aliquid detur, vel promittatur vel retineatur : quod procedit etiam cum reus liberat actorem pro aliquo quod sibi debet. & supple hic, vel remittatur: vt suprà eo. l. de fideicommisso.

g *Dato.* pro eo quod remittitur.

h *Procedit.* vt & infra de repu. hære. l. suus. & supple hic, vel remisso : vt suprà eo. l. de fideicommisso. Sed contra suprà eo. si

processisse, metus velamento rescindi postulantis professio detegit improbitatem. [a] S. IX. Kalend. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

*Licet reo sit præfixus terminus in trãsactione, tamen nihilo minus poterit offerre post terminum. hoc dicit notabiliter secundum Bald. Vel sic : Etiam post terminum reus offerendo promissa, implet transactionem : & sibi parat efficacem exceptionem contra actorẽ volentẽ agere pristina actione. h. d. secundum primum intellectum glos. & licet sit in se verus, tamen violat tex. in verbo, nec offerant. Vel sic secundum alium intellectum glo. Pristina actio intentari nõ potest priusquam sit lapsus termin' in trãsactione præfixus. h. d. & iste text. est indubitabilis. Vel sic secundum intellectum Marsi. & But. In contractu trãsactionis tanquam stricti iuris non veniunt vsuræ à tempore moræ. Alex.*

XXXVI. Iidem. AA. & CC. Achillę.

SI maior annis vigintiquinque transegisti: quamuis dari tibi [b] placita repræsẽtata necdum probentur, nec offerant [c] hi qui conueniuntur: ne quid amplius [d] ab his exigi possit, exceptionis ꝓficit æquitas. S. VI. Id. Decemb. CC. Conss.

*Si non impleantur promissa in transactione, pœna cum effectu exigitur: quod est verum, secundum Bald. & Saly. etiã si pœna adiecta sit dationi vsurarum: quia non præsumitur adiecta in fraudem vsurarũ in contractu transactionis: vt hic. Alexand.*

XXXVII. Iidẽ. AA. & CC. Basilissæ.

PRomissis trãsactionis causa non impletis, [e] pœnam in stipulationem deductam, si contra factum fuerit, exigi [f] posse constat. S. XII. Kalend. Ian. Nicomediæ CC. Conss.

*Transactio est contractus reciprocus, in quo debet aliquid intervenire hinc inde. Bald. & Alexan.*

XXXVIII. Iidem. AA. & CC. Theodotioni.

TRansactio* nullo dato [g] vel retento seu promisso minimè procedit. [h] S. VIII. Kalẽd. Ian. Nicomediæ CC. Conss.

*In contractu transactionis non habet locum pœnitentia. Alexan.*

XXXIX. Iidem. AA. & CC. Martianæ.

QVamuis eum [i]* qui pactus est, statim pœniteat, trãsactio tamen rescindi, & lis instaurari non potest: & qui tibi suasit intra certum tẽpus licere à transactione recedere, * falsum adseuerauit. [k] S. Kalẽd. Ian. Sirmij CC. Conss.

*Venientes contra transactionem pœnalem, per quam fuit ipso iure sublata pristina actio mediante Aquiliana stipulatione quæ in transactione intervenit, restituent data, pœnam soluent, ac etiam agendo pristina actione repellentur exceptione trãsactionis à limine iudicii. h. d. secũdum lectu. Azo. quæ est magis communis. Alexand.*

XL. Imppp. GRATIA. VALENTI. & THEOD. AAA. Eutropio. PP.

VBi pactũ [l]* vel trãsactio [m] scripta est, atque Aquilianæ stipulationis & acceptilationis vinculis firmitas [n] iuris ſnexa [o] est: aut [p] subsecutis [q] secundum leges [r] accõmodandus est consensus, aut pœna [s] vnà

l *Vbi pactum.* gratuitum.

m *Transactio.* non gratuita: vt. ff. eo. l. j. &. ij. Vel dic, [a] vel pro id est. nam de transactionibus tantum prosequitur, cum infra dicit, restitui data &c. vt. ff. eo. l. j. Et si iste venerit contra transactionem, possum pœnã & data repetere, & istũ repellere per exceptioné si agat: quia actio semel &c. vt. ff. de sol. l. qui res. §. areã.

n *Firmitas.* id est transactio iure firmata est.

o *Innexa.* id est colligata vinculis &c. Insunt enim in obligationib' vincula: vt insti. de oblig. in prin. & sunt vincula Aquilianæ stipulationis manifesta. sed [b] vincula acceptilationis sunt naturalis obligatio qua tenetur ad non petendum accepto ferens: cum pactum hoc faciat : vt not. ſ. titu. j. l. pacta nouissima.

p *Aut.* modo respondet.

q *Subsecutis.* scilicet conuentionibus.

r *Secundum leges.* id est secundum quòd pacta facta sunt. nam contractus &c. vt. ff. depos. l. j. §. si conueniatur. Vel secundum legem : vt. ff. de pac. l. iurisgentium. §. prætor ait.

s *Pœna.* quæ fuit promissa si pacto non stetisset : & accipe, est inferenda &c. & dic eam peti cum ventum fuerit contra transactionem, nõ ante: vt. ff. de cõdic. cau. da. l. dedi. in prin. legis. &. l. quod Seruius. Quando autem veniat quis contra, habes. j. l. proxi. Item & hæc verba, scilicet ante cognitionem causæ, expone, scilicet principalis. & est hic speciale. aliàs generaliter obtinet quòd qui prior appellat, prior agat: vt. ff. de iudi. l. qui prior. Vel dic cp illa regula, qui prior &c. intelligẽda est quãdo prior agit de iure, vel dubitatur an de iure agere possit. Sed hic solummodo

A super. vbi nullum eorum interuenire videtur. sed solue vt ibi.

*Quamuis.*]*C A S V S.* Si tecum transegero, & statim pœnituero : nunquid propter hoc rescinditur transactio, & instauratur lis finita? Respon. cp non. & si quis hoc mihi persuaserit, scilicet quòd pœnitere possim, falso adseuerauit. videbatur enim quòd sic ꝓpter parem vel similem quam habet cum re iudi. auctoritaté. supra eo. l. nõ minorem.

Nota ex hoc tex. secundum Iaſ. hic quòd in transactione est speciale, vt licet sit cõtractus innominatus, & res sit integra, tamẽ nõ est locus pœnitentiæ, ne lis semel extincta per transactionem, amplius ſstauretur. cõcor. l. fratris. ſ. eo. Et istud procedit etiã si trãsactio tẽderet nõ solum ad liberãdũ, sed ad obligandũ. l. si super. ſ. eo.

i *Quãuis eum qui pactus.* in transigendo, vt statim subiicit.

k *Adseuerauit.* vt. j. si cer. pe. l. eo cp. & de reuo. do. l. velles. & de ac. & obli. sicut. & de cõtrah. emp. nõ idcirco.

*Vbi pactum.*]*C A S V S.* Petebas à me. x. conueni vt darẽ tibi. v. nomine transactionis: & dedi tibi pẽsioné de. x. residuũ per Aquil. ſtip. & acceptil. remisisti, & me liberasti. ſtipulat' ſsum nomine pœnæ. x. si venires cõtra trãsactionem, & etiã cp data repeteré, & de his fuit facta scriptura. vis venire contra. qualiter mihi succurratur, quæritur? & respon. cp repetã data, & petã pœnã ante cognitioné causę principalis quam tu inferes. ſi hoc voluero. Viuianus.

*Cõcor. ad. super eo. ad. glo. in verbo, dato. extra eo. titu.*

*Cõcor. ad hac. l. cõ. tingit. cum glo. ſsuper. annis. extra eo. titu.*

*aliàs, recedi.*

*iſta est ſsingularis ſsecundum Bar. in ſsua caſsu, & in aliis tribus ſsequentibus ſsecundi. Vide de iis cõmentatores Alexan. ſsuper. para. ſsex. n. a Idẽ Bal. & Ang. & Bal. Saly. in tertia expoſsitionem. b iſta pars glo. eſt ſsingularis ſsecundi Bal. margarita ſsua in verbo, acceptilatio.*

BIU Cujas

summodo agere potuit de facto, quia nulla actio de iure ei cõpetebat obstante Aquiliana stipulatione & acceptilatione. & sic non obst. illa lex, qui prior. Vel dic, cognitionem id est decisionem vel transactionem: quod determinat illud nomen, data. & hec expositio concordat cum opinione domini Azo. j. posita. & idem esset in datis post decisionem vel transactionem. & sic nõ ob. l. illa. qui prior. [a] Item quòd dicit, si aduersarius maluerit, scilicet reus qui cõuenitur ad pœnam, veruntamen fuit actor in causa principali, secundum Azo. vt arg. ff. de iure do. l. plerumque. in fi. vel. i. actor qui eam, scilicet pœnã petit: vt dixi. s. eo. l. cũ ponas. quod est verius. & hoc si alterum tantũ velit. potest tamen hæc omnia si velit, secũdum Azo. & tũc expone, aut pro &. Ex prædictis patet quòd agitur, licet ipso iure erat actio sublata. Quomodo hoc? Respondeo: quinque opiniones sunt in hac lege. ait enim Azo, quòd non potest agi nisi spõte reus velit pati. & sic loquitur hic, si maluerit, &c. & sic triplex est commodum reo: scilicet restitutio datorum, quia recipiet quod dedit: & pœna: & exceptio si velit eam obiicere. Super hoc tertio auxilio sunt opiniones in glos. recitatæ, non super aliis duobus. & dic exceptio facti non iuris, quia actio sublata est si eam obiicere vult. & hoc triplici ratione. Prima in odium remittentis tam solenniter: vt & argu. infra. l. proxi. Secunda, quia ipso iure tollitur stipulatio per stipulationem, licet non sic in pacto: vt. ff. de pac. l. si vnus. §. pactus. Tertia, quia cum iudex interrogabit qua actione vel obligatione est ei obligatus, non poterit respondere, & sic iudex absoluet aduersarium. Alij vt Al. dicũt hic renasci directam veterem actionem in odium eius qui repetit pecuniam & pœnam, & sic dissoluatur transactio: argu. infra de non nu. pe. authen. contra qui propriam. & infra quando li. ab empt. dis. l. j. & sic quasi voluntarie fingebat rescindi transactionem: quod posset fieri: vt supra eo. si diuersa. cui respondet Azo, quòd non petit omnia illa vt rescindatur, immo vt seruetur ei pactum. Tertij dicunt hic renasci vtilem: vt argu. infra si aduer. transactio. l. j. &. ij. &. ff. de excep. do. l. apud. §. Labeo. Quarti dicunt cõdictionẽ sine causa dari, vt se reponat in obligationem antiquam: vt. ff. de condic. si. causa. l. j. &. iij. Alij dicũt de facto agi, & sibi non excipi: vt & infra de cõtrahen. stip. nuda. &. ff. de ver. oblig. si Titius. Cũ enim habeat & pœnam & data, nõ debet exceptionem opponere: vt &. s. eo. l. cum proponas. sed quamcũq; teneas, inuenies primo de facto agi, secũdo pœnã cõmitti, & eã solui, tertio agi causam principalẽ secũdũ omnes alias opiniones præter primã. ergo de facto solũmodo agẽdo cõmittit in pœnã. Est enim cõtra: vt. j. si mãc. ita fu. ali. l. ea quidẽ. &. l. si. Solu. ibi de effectu beneficij tãtũ cogitauit, aliàs ibi etiã secus esset: vt. ff. de verb. oblig. l. qui Romę. §. Flauius. Itẽ cõtra. ff. de verbo. oblig. l. stipulatio ista. §. quęsitũ. Solu. illa est stipulatio iuris: vt ille demũ in eã cõmittat, qui de iure agit: vt. e. l. §. hi qui.

*a ista lectura est tenenda secundũ Bar. hic.*

cum his quæ data probantur, [a] ante cognitionem [b] causæ, [c] (si aduersarius [d] hoc maluerit) inferenda est. [e] Dat. III. No. Iun. Cõstãtinop. Eucherio & Syagrio Conss.

*Veniens contra transactionem iuratam per deum vel per principem, infamis est, ab actione cadit, pœnam soluit, & data restituit, & applicatur aduersæ parti transactionem obseruanti. Alexand.*

XLI. Impp. ARCAD. & HONORIVS. AA. Rufino pręfecto prẽto.

B SI quis [f] maior annis viginti quinque aduersus pacta vel transactiones nullo cogẽte imperio, [g] sed libero arbitrio & voluntate [h] confectas putauerit esse veniendum, vel interpellando iudicem, [i] vel supplicãdo [k] principibus [l], vel nõ implendo promissa, eas [m] autem inuocato dei omnipotẽtis nomine, eo auctore solidauerit: [n] non solum notetur infamia, [o] verumetiã actione [p] priuatus, [q] restituta [r] pœna quę pactis probatur inserta, & rerũ proprietate [s] careat, & emolumento qđ ex pactione vel trãsactione illa fuerit cõsecutus. [t] itaque omnia eorum [u] mox cõmodo deputabuntur, qui intemerata pacti iura seruauerint. [x] C Eos etiã huius legis vel iactura [y] dignos esse iubemus, vel munere, [z] qui nomina nostra placitis inserentes, salutem principum confirmationem initarum iurauerint esse pactionum. [a] Dat. V. Id. Octo. Constantinop. Olybrio & Probino Conss.

*Eatenus rescinditur transactio iurata, quatenus est facta prætextu falsorum instrumentorum, nisi super falso transactum fuerit. Alex.*

XLII. Impp. LEO & ANTHE. AA. Acrochirio. P. P.

A ra sunt etiam si iuraueris per salutẽ principis de seruãdo quòd conuenit. Viuianus.

f *Si quis maior.* quid de minore? Distingue vt in venditione, teneat transactio, vel non: vt infra si aduer. vendi. l. j. & supra de legi. & consti. l. non dubium. in fi. sed per auth. sacramenta. eorum sacramenta indistincte seruantur.

g *Imperio.* & non per metum.

h *Et voluntate.* Secus si metu essent extortæ: vt supra eo. l. interpositas. Azo.

i *Iudicem.* Not. qualiter quis videatur facere contra pacta vel transactiones. Sed cõtra. ff. ré ra. ha. amplius. Sol. refert forte promittam pœnam si veniam cõtra transactionem: aut si petam. Nã in casu primo stipulatio cõmittitur sola interpellatione: vt hic. & idẽ in stipulatione ré ra. haberi: vt. ff. rem ra. habe. quo enim. §. j. & ij. secundo demum lite contestata: vt ibi. vel quod hic minus dicitur, ibi suppletur. Nam interpellatio & contestatio est necessaria secundum Azo. aliàs in casu etiam ad finẽ duci necesse est: vt. ff. de bo. lib. qui cum maior. §. accusasse.

*Stipulatio, si cõtra venero, vel amplius petiero: quãdo committatur.*

k *Supplicando.* pro impetratione iudicis: arg. supra quando li. prin. da. litis conte. fa. l. j. Quid autem si impetrat priuilegium vt liceat contrauenire? Respon. non potest: vt supra eo. l. causas. nec cadit in pœnam, quia non venit contra: sed petit licentiam contraueniendi.

C

l *Principibus.* primo interpellatione iudicis delegandi vel delegati cogniturj super causa super qua iam transactum est, & sacramentum exactum: secus tamen si impetrasset vt transactio rescinderetur, quia tunc non incidit in. l. istam: vt supra eo. l. causas. & est ratio: quia hic venit contra factum suum tanquam iure suo hoc sibi liceat: at ibi tanquam iure alieno.

m *Eas.* scilicet transactiones.

n *Solidauerit.* quia iurauit non venire contra.

o *Infamia.* No. periurũ infamẽ: [b] vt &. j. de dig. l. quoties. lib. xij. & sic est ar. contra. ff. de cri. stel. l. ij. & fi. &. ff. de infami. l. Lucius. Solu. hic per sentẽtiã: ibi vero ipso iure secũdũ quosdã: qđ nõ placet. ímo hic ipso iure. Et dic plene vt dixim⁹ in. d. l. Luci⁹.

*b Cõcor. gl. super verbo, testimonium. in fi. in. c. testimoniũ. extra eo. &. c. infames. vi. q. i.*

p *Actione.* personali quam remisit. nam primo per exceptionem, nunc ipso iure est remissa.

q *Priuatus.* ipso iure in omnibus, licet alij dicant per sentẽtiã.

r *Restituta.* id est data.

s *Proprietate.* si forte species petebantur. Vel dic quòd species datæ pro transactione reddantur, & emolumentum quando est quantitas. Et quòd hic habet omnia ille cuius rumpitur transactio, est in odium peierantis. aliàs contra: vt supra eod. l. cum proponas. & de doli exceptio. l. apud. §. Labeo.

D

t *Consecutus.* actor: & econtra in reo, item in his pœnis quæ possunt ei aptari.

u *Eorum.* supradictorum à principio vsque huc.

x *Seruauerint.* nam illi datur pœnæ petitio, qui in eam non incidit: vt. ff. de reg. iu. l. cum par. §. illi.

y *Iactura.* propter non seruantes.

z *Munere.* id est emolumento propter seruantes.

a *Pactionum.* huic est contra. j. de reb. credi. l. ij. Solu. vt ibi.

*Probantur.* à reo.

b *Ante cognitionem.* id est antequam repetat fundum.

c *Causæ.* principalis secundum Azo. hæc est secunda pœna à reo actori nomine transactionis inferenda.

d *Si aduersarius.* qui transactionem obseruat. ecce tertia pœna.

e *Inferenda est.* hæc est prima pœna.

*Si quis maior.*] CASVS. Mecum transegisti. nomine transactionis dedi tibi. x. stipulatus sum. c. si contrauentum fuerit. & similiter de non veniendo contra, interpositum est sacramentum. vis recedere à transactione. In primis eris infamis. Secundo cades à petitione tua. Tertio pœnam præstabis. Item omne emolumentum quod fueris consecutus ex pacto vel transactione, amittes, & mihi applicabitur, quia sto placitis. prædicta ve-

*Si ex falsis.*] CASVS. Petebas à me codicem meum, & alias plures res. produxisti instrumentum falsum, cuius timore veni ad transactionem prætextu falsi instrumenti. an possim retractare transactionem, quæritur? & respon. quòd sic. & licet interposui sacramentum de non veniendo contra, tamen rescindetur prædicta transactio. & si plures fuerũt causæ super quibus trãsactum est timore illius falsi instrumenti, in his maneat rata trãsactio in quibus instrumentum falsum non est, in aliis autẽ infirmetur. & hęc sunt vera nisi quęstio falsi ĩstrumẽti plati mota cũ



BIU Cujas

aliis controuersiis fuerit decisa: vt si protulisti cõtra me instrumẽtum falsum, & illud arguebã de falso, instituicõtra te actionem, deinde transegi tecum. Ex hac.l.no. quòd quando capitula sunt separata, falsitas vel dolus circa vnum capitulum non vitiat aliud capitulum: seçus tamen esset in connexis capitulis vel dependentibus: quia vitiato principali, omnia capitula vitiãtur: vt.ff. de mino.l.etiã.§.j. Iaſ.

a *Si ex falsis.* id est timore falsorum instrumentorũ ab actore cõtra reum, vel à reo cõtra actorem productorum. & idem in falsis testibus.

b *De his.* scilicet trãsactionibus.

c *Ciuiliter.* non solum criminaliter. nam potest quam viam velit prius eligere: vt.ĩ. de fal.l. damus. Quatuor ergo modis agitur de falso. Vno criminaliter per actionem legis Corne. de fal. cuius pœna est deportatio, & omnium bonorum publicatio: vt.ff. ad leg. Cor. de fal.l.j.§. fi. Secundo per actionem in factũ ad interesse: vt.ff. de fal. l. qui nomine. Tertio, per exceptionẽ, si actor agat ex trãsactione facta timore falsorum instrumentorũ, & reus excipiat. Quarto, per replicationem si reus excipiat ex transactione inita ex falsis instrumentis: nam actor replicat. & isti sunt tres modi ciuiles de quibus hic dicit.

*a vide glo. in verbo, post sentẽtiã. in me. in vers. & no. quòd secũdũ. c. licet. extra de proba. Not. Bar. v hac glo. singulariter, quòd titul⁹ si ex fal. in stru.ĩ.& l. diuus. ff. de re iudi. hãbẽt locũ etiã si fuerint ꝓ ducta ĩstrumẽta falsa absq; dolo partis. qꝫ not.*

d *Præcipimus.* a per in integrum restitutionem: vt.ff. de re iudi. l.diuus.&.ĩ. titu.iij. l.j. Nec enim intelligitur tacita conditio si vera sint: quia non retractarentur, sed ipso iure non valerent: vt arg.ff. de acqui.pos.l.quod meo.§.si furioso.&.ff. qui satisda.cog. l.fina. Nec distinguo si sciat, an nesciat falsa qui vtitur eis: sicut nec in sententia. aliàs si calũnioſe agat, nil prodesset allegare instrumentorum falsitatem: quia & sine his hoc casu non valeret transactio: vt.ff. de condic. indeb. l. in summa. §.j. Item contra.ĩ. si mi.se ma.dix.l.si alterius. in fi. vbi post iuramentum non retractatur pactio. Sol. licet hic & ibi non iurantis sed aduersarij malitia interuenit, hic tamen maior: quia falsitas. vnde hic remittitur, ibi non. Item contra.ĩ. si aduer. ven. l.j. Sol. vt & modo dixi. Vel dic quòd ibi fuit venditio facta cũ decreto: vnde valuit. hic non valuit transactio. Item contra.ĩ. ad leg. Corne. de fal.l. ipse. vbi post transactionem non tractatur de falso. Solu. hic non fuit mota quæstio falsi ante transactionem, ibi fuit. alioquin secus: vt hic in fi.l.&.ĩ. si ex fal. instru.l.j.& de fi. instru.l.fi. Itẽ cõtra.ĩ. de plus peti. l.j.&.ff. de excep.l. qui agnitis. sed nõ sunt cõtra. Et ibi ante transactionem fuit mota quæstio falsi. Item quid si ex sacramento falso, id est in quo falsum asseruisti? Dic, aut detulit iudex, ant pars. primo casu possit retractari: secundo non: vt.ff. de iureiur.l. admonendi. Aut nullus, sed vltro obtulit: & tunc detur de dolo.ff. de dolo.l.si legatarius.

e *Firmis.* vt si quinque data sunt vt actor nõ petat fundum paternum, nomine cuius non exhibetur falsum instrumentum, & decem sunt data ne petat hæreditatem forte cuius nomine vtebatur falso instrumento. Sed quid si non appareat pro quo scilicet sit datum, sed est data pecunia pro omnibus qui erãt in cõtrouersia, sed pro quibusdam tantum ostẽdebatur falsum instrumentum, cuius timore transactum est? videtur quòd pro precio rerum interpretor pro vnoquoque datum: vt ar.ff. de leg.ij.l.qui solidum.§. cum post. Item no. hic arg. quòd instrumentum non est totum vitiosum ratione partis: vt.ĩ. de Lati.lib.tol.l.j.§. pe. Alij cõtra: vt.s. de ve.iur.enuc.l.ij. in fi.&.ff. quemad.test.ape.l. j.§. si quis.& dixi.ĩ. de testa.l.si vnus. Item intellige si causa sit diuidua, alioquin secus: vt.ff. de mino.l.etiam.§.j.

f *Nisi forte.* illa tãtummodo causa vel pars retractetur nisi &c. vnde non refertur ad omnia prædicta.

SI ex falsis a instrumẽtis trãsactiones vel pactiones initæ fuerint: quamuis iusiurandum de his b interpositum sit, tamen ciuiliter c falso reuelato eas retractari præcipimus: d ita demũ, vt si de pluribus causis vel capitulis eædẽ pactiones seu trãsactiones initæ fuerint, illa tantũmodo causa vel pars retractetur, quæ ex falso instrumento composita conuicta fuerit: aliis capitulis firmis e manentibus: nisi f forte etiam de eo quod falsum dicit, cõtrouersia orta decisa sopiat. g Dat. Kal. Iul. Cõstp. Martiano & Zenone Conss.

*Quæstio mota super conditione seruili vel adscriptitia, potest transactione decidi. Alexand.*

XLIII. Imp. ANASTASIVS. A. Thomæ. PF. P. per Illyricum.

IVbemus h in omnibus litigiis iam i motis k & pendentibus l seu postea m super seruili vel adscriptitia conditione mouẽdis, transactiones celebrandas vel iam celebratas (si non alio iuri cognito modo eas vacillare contigerit) vires suas obtinere, nec ob hoc videri tenorem earum titubare, quòd pro conditione seruili n vel adscriptitia confectæ sunt. Dat. XV. Kalend. Decemb. Patricio & Hypatio Conss.

g *Sopiatur.* nam potest transigi super falso expresse vel tacite: vt supra eo.l. transigere. & infra de fide instru.l. fina.

g *Sopiatur.* id est extincta sit.

h *Iubemus.* ]CASVS. Mouebam tibi quæstionem status, dicendo te seruum meum esse, vel adscriptitium. transegisti vt remitterem tibi quęstionẽ status. an valeat ista transactio, quæritur? & respon. quòd sic: neque obest quòd super seruili vel adscriptitia conditione interposita fuerit. secus ex diuerso, quia contra bonos mores & contra formam transactionis.

i *Iam.* ante legẽ istã.

k *Motis.* & finitis trãsactione. Accursius.

l *Et pendentibus.* tẽpore huius legis.

m *Postea.* post legẽ istam.

n *Seruili.* hic est cõtra supra eo.l. interpositas. Sol. vt ibi. sed si *Trai.* vt qui valet inter seruum & *matro.* dominum, quid si dicatur quòd seruus fuit *leo.* vel adscriptitius, & aliquid ei detur? Respõ. nõ valet: tum quia est cõtra bonos mores: vt arg.ff. de verbo. oblig. l. inter stipulantem. §. homo liber. Item quia nõ trãsiret ad eum cõmodum aliquod: vt supra eo.l. transactio. Item pro hoc infra de libe. causa. l. nec si volens. Item no. hic arg. quòd in causa cõuersionis & monachationis ratione dubitationis valet transactio, & in causa matrimonij: vt arg.ff. si quis in ius vo. non ie. l. ex quacumque. sed decretum episcopi est necessarium, cum sit *Epi.* spiritualis causa. nam & in alia re alienanda est necessariũ epi- *decre.* scopi decretum: vt in authen. hoc ius. supra de sacrosanct. eccle. *dos q trãsi.*

## TITVLVS V.
## DE ERRORE CALCVLI.
### *Constitutio Græca.

*Error calculi non nocet, etiam si sæpe sit erratum, & etiam si stipulatio interuenit, nisi sit iudicatum vel transactum. h. d. Bal. Vel sic: Si erratum sit in calculo, potest calculi fieri retractatio, nisi super errore sit transactum vel iudicatum. & indebitum per errorem calculi promissum condicitur. Salyc. & Alexand.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Aureliano Quarto.

ERrorem o calculi, siue ex vno contractu, siue ex pluribus emerserit, veritati non afferre præiudicium

*Trai.* *mater.* *mus.* *leo.*

*Epi.* *decre.* *dos q trãsi.*

*Dixit de transactione, in cuius computatione quandoque erratur, ideo de tali errore dicit. Vel sic: Dictum est supra de transactione: quæ quia fit per errorem calculi, id est computationis: posito eo per quod fit, pro eo quod fit: sic econuerso id quod fit, ponitur pro eo per quod fit: ideo ponit de errore calculi. Azo.*

ERrorem. ]CASVS. Tenebaris mihi in aliqua quantitate pecuniæ ex pluribus causis, puta ad x. ex causa mutui, ad alia x. ex causa emptionis & venditionis, & ad. v. ex causa permutationis. computaui dicens. x.&.x.&.v. faciunt. xxx. cum nõ faciãt nisi. xxv. & sic computaui demum quòd tenebaris mihi in. xxx. & hoc per errorem. an tibi præiudicetur quo minus iterum fiat computatio, quæritur? & respõ. quòd non: nisi fuerit quæstio super errore computationis sopita transactione, vel per sententiã. vnde si pluſquam debuisti promisisti, liberationem condictione sine causa cõdices. Idẽ erit si penes me mercatorẽ aliquã quãtitatẽ deposuit scholaris, puta. c. cõputauit quòd penes me remaneret, & quod recepit. apparuit quòd restabant *l.* & alia *l.* soluissem, cum tamen non soluissem nisi. x. an iste error præiudicet scholari, quæritur? & respõd. quòd non. vel apparuit quòd *l.* essent soluta, cum essent soluta *l.* x. hoc non præiudicat mihi mercatori: & licet propter hoc promisi pluſquam debui, agam condictione sine causa, vt liberer. & hæc sunt vera, nisi veniret in dubium computatum esset necne, & de hoc esset transactũ, vel sententia lata. Not. ex hac.l. quòd erronea calculatio etiam sæpe facta non nocet: & est argumentum quòd erronea confessio sæpius repetita, possit reuocari, secundum Bald. hic.

o *Errorem calculi.* id est computationis, quę fiebat olim per lapillos, qui dicuntur calculi, eo quòd non impune pedibus calcantur. vnde Persius: Hunc Macrine diem numera meliore lapillo. quia pro bono die ponebant album lapillum: pro malo nigrum. quandoque ponitur pro cognitione causę: vt infra de iudi.l.rem non nouam. in prin. quandoque pro sententia: vt infra de appel.

*Calculus. Persius.*

BIU Cujas

de appel.l si actor. quia lis calcatur.i.terminatur,secundum P.

a *Constitutum est.* si veritas appareat:vt hic,&. ff.de offi.præsi.l. illicitas.§.veritas.&.ꝫ.de iur.& fac.igno.l.si non. &.l. error.

b *Res.* i. quæstiones habitæ super errore cõputationis. Accur.

c *Vel transactio.* Sententia ergo & transactio finem imponit quæstioni habitæ super errore cõputationis,etiam si hæc sententia vel transactio non recte faciat computationem: vt hic dicit:& j. de re iudi. l. ij. & sic est contra. ff. quæ sen. sine appel. l.j. in prin. &.§.j.vbi dicit non valere sententiam. Solu. distingue in vtroque, vtrum fuerit expressa causa erroris,vel non: vt primo non teneat, secundo sic. & hæc bona. Alij dicunt quòd hic errauerunt partes, ibi iudex. Vel tertio distingue in sententia, vt ibi dicit. sed in trãsactione dic quòd valet semper errore sublato de medio p exceptionem vel replicationẽ, vt in eo nõ valeat trãsactio: vt. ff.si quis cau. l.sed & si. §.fi. &. ff.de fideiusl.si quis postq̃.

*Transactio & sententia finem imponunt litib.*

d *Condictio.* sine causa:vt.ff.de condict.sine cau.l.iij.&.j.de cõdic. inde.l.si citra.&.l.cum & soluta.

*DE POSTVlando.*

*Quia in iudiciis, de quorum initiis dixit.ꝫ.de edendo, & de in ius vocan. sunt necessarii aduocati:ideo de his dicit,*

sæpe constitutum est: [a] vnde rationes etiam sæpe computatas denuo tractari posse,si res [b] iudicatę non sunt,vel transactio [c] non interuenit, explorati iuris est.Sed & si per errorem calculi velut debitam quantitatem, cum esset indebita, promisisti, cõdictio [d] liberationis tibi cõpetit. Dat.VI. Kal.Mart. AA. Conss.

*TITVLVS VI.*

## DE POSTVLANDO.

*Sententia quæ definitum tempus non continet, perpetuum habet effectum. h. d. Vel sic:Remotus ab officio,nunquam illud recuperat.h.d.Bal.Vel sic:Non appellans à sententia per quam prohibetur causas agere, non potest postulare.Salyc.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Artemidoro.

CVm à prẽfecto Aegypti perpetuò causas agere prohibitus non appellaueris, placitis [e] obtempera. [f] PP. III. Kal. Aug. Sabino.II. & Anulino Conss.

*Etiam libertini possunt aduocare si sunt literis eruditi. h.d.text. Bald.& Salyc.*

II. Imp. ALEXANDER A. Polydoro.

*CVm à prefecto Aegypti.*] *CASVS.* Præfectus à postulatione aliquem prohibuit, quia forte falsa aliqua allegauit, vel testes subornauit: & non appellauit prohibitus. an iste ab officio aduocationis abstinere debeat,quæritur? & respon. q̃ sic.

e *Placitis.* id est sententiæ,sic dictæ,quia placet iudici.

f *Obtempera.* vt &.ff.de pœ.l.moris.in prin.& si non pareas sententiæ,punieris:vt.ff.eo.l.j.§.qui aduersus. præsumitur enim tibi placuisse,cum nõ appellasti:vt.ꝫ.vt lit.pend.l.fina.&.j.de appel. l.hi qui ad ciuilia.& quomodo & q̃s iudex,l.ab eo.& de iurisdi. om.iud.l.j. & de senten.quæ sine cer.quanti.l.fina.& de nup.l.si vt proponis.j.& arg. ff.ad Maced.l. si filiusfamilias.ij. Sed videtur vltra annum prohibitionem non porrigi: vt.ff.de pœnis.l. fina.quæ est contra. Solu. aliud in aduocatione, aliud in cæteris operibus siue artibus, quæ vitæ hominum sunt necessariæ. Sed certe & aduocare est necesse: vt.j.tit.ij. l.laudabile. Alij dicunt quòd hic præfectus erat perpetuus.aliud autem in præside annali,vt ibi.nec hoc placet, quia & hic erat annalis: vt.ff. de offic. præfect.Augu.l.j. Tertij distinguunt, an velit in perpetuum interdicere,quod potest,vt hic:an ad tempus,quod potest,sed intra annum tantum,vt ibi.arg.j.de iudic.authenti.ad hæc. Tu dic secundum Ioan.quòd sententiando definitiue præcedente accusatione de aliquo delicto potest in perpetuum:vt hic, interloquendo vsque ad tẽpus suæ administrationis:vt ibi. [a] Item quod dicit,prohibitus,dic scilicet expresse.& tunc poterit in alia prouincia postulare,nisi ex ea causa sit prohibitus quæ irrogat infamiam:vt.ff.eo.l.ex ea.vel tacite, vt in condemnando eum ex ea causa quæ irrogat infamiam:& tunc si pœna sit perpetua,perpetuo prohibitus videtur:quia infamis non potest postulare: vt.ff. eo.l.j.§.hoc edicto. Si autem fuerit temporalis: si quidem nõ est aucta vel minuta,transacto tempore euitat infamiam.idem si fuerit aucta.idem si minuta, sed causa cognita: aliàs non,nisi finito tempore communi:vt habes hic, &.ff.eo.l.imperator. & de infamibus.l. quid ergo. §. pœna. & de re milit.l. qui cum vno. §. ad tempus.&.ff.ad le. Cor.de fal.l. falsi. §. ordine. &. j. ex quib.

a *Hanc solutionẽ dicit Bar.hic veram esse & notabilem: & facit pro ea.ſ.iuncta glo.l.extra de offi. deleg.*

*Postulare prohibitus in vno loco, an possit in alio postulare.*

A cau.insa.irro.l. & si seuerior. Accursius.

g *Nec cæterorum. Facere.* nam & adsidere possunt: vt.ff. de offic. adsess. l. ij. Quid autem si non sint literis eruditi? Respond. idem, si factorum peritiam habent: vt.j. de iudi. l. penult.non tamen inter aduocatos numerabuntur:vt infra tit. j. l. nemini. & titu. ij. l.iubemus.§.nec de cætero. &. ff.de var. cogni. l. j. §.aduocatos. Accursius.

NEc cæterorum liberti,nedum mei quidẽ, si ita sunt literis eruditi,vt patrocinia desiderantibus præstare possint: prohibentur id facere. [g] PP. Non. Mart.Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Ista.l.est notabilis,& hoc dicit:Confessio vel cautio facta sub spe futuræ causæ, aquiparatur confessioni factæ spe futuræ numerationis: & ideo potest intra tempus*
B *constitutum exceptio opponi, & cautio condici. Bald. Vel sic:Si occasione salarii ex causa mutui promittatur: potest intra tempus legitima exceptio obiici,& liberatio condici. Bal.*

III. Imp. GORDIA. A. Flauiano.

SI sub [h] specie honorarij [i] quod aduocato vsque ad certum [k] modum deberi potuisset, [l] eam quantitatem [m] quã desiderio tuo complecteris, te daturum cauisti,& quasi mutuã pecuniã accepisses, eam te redditurum promisisti, nec temporis spacio [n] gesto negocio consensum ac fidem accommodasti: competenti [o] exceptione nõ numeratæ [p] pecuniæ tutus [q]
C es: & ex hac [r] causa cautionem interpositam vsitato more [s] potes condicere. [t] PP. V.Id.Iuñ. Sabino.II.& Venusto Conss.

*SI sub specie.*] *CASVS.* Si aduocato tuo.cc. aureos pro defensione tua dare cauisti, cum non oportuerat te dare nisi centum:& ex causa mutui recepisse confessus es, & te soluturum promisisti: post causam finitã pœnitebat te tantum promisisse, an si petat.cc.obstet tibi exceptio non numeratæ pecuniæ, quæritur? & respon. quòd sic, si adhuc biennium nõ currit. ante autem & post biennium competere potest exceptio non numeratæ pecuniæ in id quod excedit. sed post non vt aduocatus probet: sed probabis tu cautionem in id quod excedit. c. aureos, ex turpi causa interceſsisse: & sic ante & post biennium posse liberationẽ aut cautionem in id quod excedit,condici manifestum est. No.ex hac l.& ad hoc semper allegatur, argu. à contrario sensu literæ, q̃ temporis spacio gesto negocio consensus ac fides adhibetur. & sic est argumentum quòd in chirographo post biennium fit naturalis obligatio propter consensum. quod est valde notandum secundum Bal. hic.

h *Si sub specie.* id est occasione.

i *Honorarii.* id est salarij.

k *Certum modum.* æstimandum ex consuetudine fori, & facundia aduocati, & qualitate causæ: non tamen vltra centum aureos: vt. ff. de var. & extraordin. cog. l. j. §. in honorariis. & §. si cui.

l *Potuisset.* puta decem.

m *Quantitatem.* puta viginti.

n *Spacio.* scilicet biennij hodie, licet olim quinquennj: vt instit.de liter.oblig.§.multum. Accur.

D o *Competenti.* nunc respondet.

p *Non numeratæ.* id est in factum pro pecunia non numerata: vt.j.de non nu.pecu.l.cum vltra. & hoc in id quod excedit legitimum modũ. At in eo quod est infra legitimũ modũ, nõ obstat exceptio etiam intra bienniũ:vt ar.j.de donat.l. si quis argentũ. §. sed in his omnibus.& si quid solutum est, repeti potest condictione indebiti & incerti vt liberetur: vt.ff.de condic.sine cau.l. iij. Quid autem si biennium est elapsum? Videtur idem ac si non excesisset:quia nõ fecit hoc spe futuræ numerationis.& sic subauditur, maxime, in superiori litera:sed hoc est contra.l.istam. Alij dicunt ante biennium cõpetere exceptionem nõ numeratæ pecuniæ in id quod excedit, sed post nõ vt creditor probet, sed probat debitor ex turpi causa cautionẽ interceſsisse: vt.j.de cõdic.ob tur.cau. l.j. Tu dic in eo quod non excedit, præiudicari biennio, in alio autẽ & ante & post cõpetit sine causa exceptio. etiã secundũ hoc quod dicitur in prin.glo.satis est bonũ.Accur.

q *Tutus es.* si conueniaris ad præmissa.

r *Ex hac.* nunc dat aliam viam.

s *Vsitato more.* agendo condictione sine causa.

t *Condicere.* i.petere si conueniaris vel non.

*Velamento.*] CASVS. Si absente aduocato tuo tempore sen tentiæ latæ prætextu absentiæ suæ ad litem finitam redire volueris: an sis audiendus, quæritur? & respon. q̃ non.

a *Velamento.* id est prætextu. Accursius.

b *Causæ.* tempore sententiæ.

c *Conatur.* vt. j. de repu. bo. posl. l. j. nisi ī aduocato fisci: vt. j. de aduoca. fisc. l. fi. Accur. & ff. de iure fisc. l. si fisc⁹. & de hoc extra vt li. non contest. c. j.

*Absentia aduocati nō vitiat sententiā. h. d. Fallit in aduocato fisci. Bal. & Saly.*

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Theodotioni.*

VElamento[a] † absentiæ patroni causæ,[b] rursus ad finitas quæstiones redire quis frustra conatur.[c] S. IIII. Kal. Iañ. Nicomediæ. CC. Conss.

*Aduocatus qui de quota litis paciscitur, debet officio aduocationis priuari, seu priuatus declarari, & secūdum glo. tanquam deprædator. Bal. Patitur etiam aliam pœnam, de qua in. l. si vero non remunerādi. §. fi. ff. man. & idem in procuratore, vt ibi patet, & in. l. licet. de procu. secundum Paul. de cast. hic.*

V. Imp. CONSTAN. A. Helladio.

SI qui[d] aduocatorum existimationi[e] suæ immensa[f] atque illicita compendia prætulisse sub nomine honorariorum[g] ex ipsis negociis quæ tuenda susceperint, emolumenta sibi certæ* partis cū graui damno litigatoris & deprædatione poscentes fuerint inuenti: placuit, vt omnes qui in huiuscemodi sæuitate permanserint, ab hac professione penitus arceātur.[h] Dat. III. Kal. April. Paulino & Iuliano Conss.

*Non debet esse idem aduocatus & iudex eiusdē causa, nec debet in cōtumeliam prorumpere nisi expediat: nec debet studiose litem protelare, nec debet loqui vltra quàm deceat: & cum allegat, debet stare, & non sedere. h. d. secundū Bal. Nec contractū potest lite pendente inire cum cliente, sed exiguum clientis munus debet placide accipere.*

VI. Impp. VALENTINIA. & VALENS. AA. ad Olybriū pfectū vr.

QVisquis† vult esse causidicus,[i] non idem in eodem negocio[k] sit aduocatus[l] & iudex: quoniam aliquem inter arbitros[m] & patronos[n] oportet esse delectum.[o] Ante omnia autem vniuersi aduocati ita præbeant patrocinia iurgantibus, vt non vltra quàm litium poscit vtilitas,[p] in licentiā conuiciandi & maledicendi temeritate prorūpant. Agāt quod causa desiderat,[q] temperent[r] se ab iniuria. Nā si quis adeo procax[s] fuerit, vt non ratione, sed probris putet esse certandum, opinionis[t] suæ imminutionē[u] patietur. Nec enim conniuentia[x] commodanda[y] est, vt quisquam negocio derelicto, in aduersarij sui cōtumeliam aut palam pergat, aut subdolé. ¶ Præterea nullum cum eo litigatore contractū[z] quem in propriam recepit fidem, ineat aduocatus: nullam conferat pactionem. ¶ Nemo ex his quos licebit accipere, vel decebit,[a] aspernāter habeat[b] quod sibi semel officij gratia libero arbitrio obtulerit[c] litigator. ¶ Nemo ex industria[d] protrahat[e] iurgium.

*Partis appellatione continetur dimidium.*

*tertia.

† *Concor. cū hac lege lxiiii. dist. c. 1. & 2. & glo. sup verbo, aduocatus. prope fi. in. c. 1. vt lit. nō cōte.*

* *Theodotiano.*

d *Si qui.*] CASVS. Si petit. hæred. mecum egeris, & cum aduocato tuo de præstāda ei medietate hæreditatis pepigeris, an valeat pactū, quæritur? & dicitur q̃ nō: sed officiū aduocationis interdicet illi aduocato.

e *Existimationi.* id est famæ. Accur.

f *Immensa.* ex hoc verbo dixit M. q̃ liceat ei paciscī de dimidia parte litis. & ad hoc facit illud verbū, partis. nā appellatione partis, si nulla adiiciatur quota, dimidia continetur: vt ff. de verbo. signi. l. nomen filiarū. §. portionis. & sic dicit hanc legem loqui, cū paciscitur de magna parte. qđ non placet secundum H. & Azo. & no. de hoc. j. man. l. si contra. melius quàm hic. Item quid si cū ageretur ad hæreditatē, paciscatur de re eiusdem hæreditatis cum cliente? Videtur q̃ valeat. & expone, certæ partis, scilicet quotæ. Nā differentia videtur inter rē certam, & partem quotam: vt infra de sen. pas. l. si debitor. & insti. de fideicom. hæred. §. si quis. præterea nomine palmarij, id est victorię, licet ei aliquid pacisci: vt. ff. de var. cog. l. j. §. & si nomine. Sed Azo contra, ne fiat fraus legi. & pro hoc est. ff. man. l. si remunerandi. §. fi. sed prima verior, scilicet vt posit pacisci de re hæreditatis, quia non mutatur. Accursius.

*ADDITIO.* Contrarium notatur. ff. de pact. l. sumptus. & hoc cōmuniter tenetur: vt attestatur Bar. hic: & idem in dicta. l. sumptus. Et ratio q̃ non valeat huiusmodi pactum, est, quia inducit aduocatum ad delictum. nam cognoscens se habiturum partem eius quod prosequitur, etiam calumniose aduocabit. siue igitur faciat pactum de quota litis, siue de certa specie seu quantitate: eadem semper est ratio: ergo, &c.

g *Honorariorum.* i. salariorum: vt. s. eo. tit. l. si sub specie.

h *Arceantur.* ipso iure. & facit. j. de procu. l. litem. & manda. l. si contra licitum. & ff. de pact. l. sumptus. & ff. de offi. procon. l. nec quicquam. §. ij. & j. de condic. ob cau. da. l. si cum exiguam. & j. quod me. cau. l. si per impressionem.

*Quisquis.*] CASVS. Nullus in ea causa in qua est aduocatus, iudex esse debet. hoc in prima. Item probra nō alleget, sed rationes & leges. alioquin infamis de facto efficitur: neq; ferendus est aliquis negocio derelicto allegare quicquā in contumeliam aduersarij sui. & hoc in secūda. In prin. litis conueniat cum clientulo de salario: neque pendente lite amplius petat, quàm sibi fuerit constitutū in prin. & hoc in tertia. In quarta ita dicit, q̃ si munus aliquod licet modicum sibi offerat clientulus, recipiat, nec asperne tur. In quinta dicit, q̃ litem nō protelet. In sexta, vt scias qui dicantur honorati. sunt enim honorati, qui dignitatem habent siue administrationem, & intrant secreta iudicis & imperatoris quando volunt, & causis intersunt: vt. j. de offi. diuer. iud. l. vlt. Dicit igitur Imperator in hac parte, q̃ honorati in vrbe Roma si officium aduocati sibi elegerint, aduocent quando voluerint, nec sibi turpe salarium constituant. In septima dicitur, quòd si quis vult esse aduocatus in aliqua causa personam suam petente, non mutet. q. d. non sit iudex neque assessor: nec p̃ malo reputet, si sibi stādi onus immineat, ex quo elegit sibi ius standi quādo officium aduocationis elegit. No. bene hanc. l. quæ instruit aduocatū in bonis moribus: & si quis seruaret hanc legem, reputaretur sapientissimus aduocatus quo ad deū & mundum. Sed credo (vt dicit Bal.) q̃ pauci reperiuntur hodie.

† *Facit hoc prin. Instit. de pœn. tem. in. c. j. memento. sup. vers. iuramento. in mar. vers. q̃. bet sup. re. extra. positula. prala.*

i *Causidicus.* Causidicus generaliter dicitur quicunque causas dicit, siue aduocatus, siue iudex.

*Causidicus. quicunque.*

k *Negocio.* & eodem tempore. diuerso enim tempore potest secundum quosdam: vt. s. de assess. l. nemo. circa prī. quod non placet: vt in ea. l. nemo. in fi. & ff. de iurisdi. om. iudi. l. prætor.

l *Aduocatus.* supplet tamen: vt. j. vt quæ desunt aduo. partium, iudex supple. l. j.

m *Arbitros.* id est iudices. multas enim habet significationes: vt no. ff. de recep. arbi. l. penult.

n *Patronos.* id est aduocatos. Accur.

o *Delectum.* id est differentiam: vt. ff. de ritu nup. l. palā. circa prin.

p *Vtilitas.* videtur q̃ vtilitas exposcit quandoque cōuiciari: quod Ioan. admittit: vt si quis obiiciat aduocato, quòd testes falsos instruxit, vel calumniatus est.

q *Desiderat.* quòd vnus alteri dedecus non dicat.

r *Temperent.* id est abstineant.

s *Procax.* id est superbus.

t *Opinionis.* id est ipso iure erit infamis secundum quosdam. Tu dic quòd eius opinio grauetur apud bonos & graues. Nam quandoque consumitur, quandoque minuitur fama: vt. ff. de var. cog. l. cognitionum.

*Fama. docue. mitur. depe. nosi.*

u *Imminutionem.* q. d. opinio sua denigrabitur.

x *Conniuentia.* id est consensus.

y *Commodanda.* id est accommodanda.

z *Contractum ineat.* Ergo emere vel aliàs contrahere cum clientulo non potest. & est ratio, quia omnia daret propter timorem litis, sicut infirmus propter timorem mortis: vt. ff. de var. cog. l. medicus. Item hoc pendente lite: ante vero & post sic. ff. de var. cog. l. j. §. fi cui. Sed quid si ante non conuenit de salario? Respond. secundum Ioan. & tunc potest conueniri pendente lite, arg. huius literæ, in propriam recepit fidem, &c. & hoc non puto, licet æquitas me multum moueat in cōtrarium. Item intellexit M. inuito cliente: sed eo volente sic: vt ar. d. l. medicus. & in eo. titu. l. diuus.

*Antec. cum cliē. contrahe. non po. Instit. de actio. sanctū. ratus. ōia. dat.*

a *Decebit.* hoc propter honoratos, quos accipere aliquid non licet: vt. j. proxi. §.

b *Habeat.* vnde Cato: Exiguum munus dum dat tibi pauper amicus: Accipito placide: & plene laudare memento.

c *Obtulerit.* puta vnum par caponum.

d *Ex industria.* id est sagacitate & malitia.

e *Protrahat iurgium.* id est protelet litem: vt. j. de iudi. l. apertissimi. aliàs

BIU Cujas

simi, aliàs grauiter punitur: vt. j. de iudic. l. properandum. §. illa proculdubio.

a *Honoratii*. de quibus dicit supra de offi. ciui. iudi. l. j. & de offi. diuer. iudi. l. ij. & iij. habent enim dignitatem sine administratione.

b *Orare*. i. aduocare.

c *Maluerint*. sed nunquid hoc est verum, si tota die vult dicere? Respondeo, imponit ei iudex modum: vt. ff. de his quæ in test. delen. l. proximè. sed hic videbatur q̃ eis nõ liceret, quia maximè dignitatis sunt.

d *Ad turpe*. nullum enim debent recipere salariũ isti: vt. j. subiicit, nã si lucro, &c.

e *Per eam*. scilicet aduocationem.

f *Quousque*. quod intelligitur in tota causa, nisi fiat iudex in administratione positus: vt. ff. de iurisdi. om. iudi. l. prætor.

g *Standi*. stare, proprium est aduocatorũ: sedere, iudicum: vt hic, & in authen. vt ab illustribus. §. j. colla. v. & supra de offi. ciui. iudi. l. j. & de offic. diuer. iudic. l. fina. Item not. non turbari ordinem officiorum: vt & j. de testa. l. consulta. in fine. &. j. de spor. l. j.

*Aduocatus stare, iudex sedere debet.*

P*Rouidendum.*] CASVS. Si tecum habuero causam, & meliores aduocatos propter potentiam meam habuero: iudex prouidebit vt æqua distributio fiat aduocatorum. si autem aduocatus à iudice monitus patrocinium tibi præstare noluerit, non solum interdicitur sibi forũ, sed & agẽdi copia. & si apparuerit me tibi copiam parem defensionis subtraxisse: videbor litem iniquam fouisse, & auctoritatem iudiciariam elusisse: & ob hoc puniar. Ex hoc text. nõ. primo ibi, nobilissimos, quòd virtus nobilitat hominẽ. Secundo no. ibi, æqua diuisio, æqualitatẽ esse seruandam. & quod dicitur in aduocatis, idem in quibuscunque per iudicem eligendis. Et tria sunt dicta huius. l. secundum ibi, Si quis vero. tertium ibi, Si quis autem.

*Hæc verba sequẽtia punitur in c. cõstitutis. 2. cãsa fin. extra de testib.*

*Diuisio.*

h *Meritum*. id est quòd bene sciunt, & quòd bene studuerunt.

i *Nobilissimos*. id est discretissimos iudices. potes etiam hic notare, quòd scientia nobilitat si proprie accipis nobilissimos, sicut & vetustas, vt hic subiicit, & supra de episco. & cleri. l. parabolani. vbi dicit quòd qui pro consuetudine, &c. & j. de iudi. l. penult. & ff. de iu. immu. l. semper. Dic ergo secundum. l.

PApud vrbem autem Romanam etiam honoratis [a] qui hoc officium putauerint eligẽdum, eousque liceat orare, [b] quousque maluerint, [c] videlicet vt non ad turpe [d] compendium stipémque deformem hęc arripiatur occasio, sed laudis per eam [e] augmenta quærantur. Nã si lucro pecuniáque capiantur: veluti abiecti atque degeneres inter vilissimos numerabũtur. PQuisquis igitur ex his quos agere permisim⁹, vult esse causidicus: eam solam quam sumet tẽpore agẽdi, sibi sciat esse personã, quousque [f] causidicus est. Nec putet quisquã honori suo aliquid esse detractũ, cùm ipse necessitatẽ elegerit standi, [g] & contempserit ius sedẽdi. PP. X. Kalend. Septẽb. Valentiniano & Valente. AA. Conss.

*In aduocatis concedendis debet seruari æquitas: & qui subtrahit aduocatum, præsumitur habere malam causam. h. d.*

VII. Iidem, & GRATIA AVS. AAA. ad Olybriũ prefectũ vrbi.

PRouidendũ est, ne hi quos in foro aut meritum [h] nobilissimos [i] fecerit, aut vetustas, in vna parte cõsistant: aliã à rudibus [k] atq; tyronib⁹ necesse sit sustineri. atque ideo si in vno auditorio [l] duo tãtum præ cæteris fuerint, vel plures, quorum fama sit hilarior: in iudicãtis officio sit, vt par causidicorum distributio fiat, & exæquetur partibus auxilium singulorum, & æqua diuisio procedat. PSi quis verò monitus à iudice, ea excusatione quæ [m] nequeat cõprobari, cuicunque [n] parti patrocinium denegauerit, careat foro: [o] sciat etiam nunquam [p] sibi ad agendum copiam posse restitui. PSi quis autem ex litigatoribus detectus fuerit separatim tractasse cum pluribus, [q] & aduersario suo tali fraude subtraxisse paris [r] defensionis copiam: ostendet proculdubio iniquã à se litem foueri, [s] & auctoritatem iudiciariam à se delusam experietur. Dat. Kal. Mart. Treueris, Valentiniano & Valente. AA. vtrisque. III. Conss.

*Nullus potest esse aduocatus, qui non sit Christianus: aliàs tam ipse, quàm eum recipientes puniuntur pœna hic statuta. Saly.*

VIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Nicostrato pref. prẽt.

NEmo [t] vel in foro magnitudinis tuæ, [u] vel in prouinciali iudicio, vel apud quẽquam iudicem accedat ad togatorum consortium, nisi sacrosanctis catholicæ religionis fuerit imbutus mysteriis. Sin autem aliquid quoquo modo, vel quadam machinatione factum, vel attentatum fuerit: officium quidem sublimitatis tuæ [x] centum librarum auri iacturam pro cõdemnatione sustineat. idem verò quicunque ausus fuerit contra prouidum nostræ serenitatis decretum officium aduocationis per surreptionem arripere, & prohibitum patrocinium præstiterit: ab aduocationis officio remotus, stylum [y] proscriptionis atque perpetui exilij specialiter sustinebit: scituris etiã prouinciarum rectoribus, quòd is sub cuius administratione aliquid huiusmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidiæ proscriptionẽ, & pœnam exilij per quinquennium sustinebit. Dat. Prid. Kalend. April. Constantp. Anthemio. A. II. Cos.

## TITVLVS VII.

## DE ADVOCATIS diuersorum iudiciorum.

*Prævaricatio aduocati probata facit aduocatum puniri, & iterũ de causa quæri: non probata facit accusantem puniri, & sententiæ stari. h. d. Baldus. Vel sic: Ex prævaricatione sua punitur aduocatus: & sententia lata rescinditur. Si prævaricatio non probatur: allegans punitur, & sententia manet rata. h. d.*

SI. Imp. ANTONINVS. A. Doloni.

SI patronum causæ prẽuaricatũ [z] putas, ciariam à se delusam experietur. Dat. Kal. Mart. Treueris, Valentiniano & Valente. AA. vtrisque. III. Conss.

*Nullus potest esse aduocatus, qui non sit Christianus: aliàs tam ipse, quàm eum recipientes puniuntur pœna hic statuta. Saly.*

VIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Nicostrato pref. prẽt.

NEmo [t] vel in foro magnitudinis tuæ, [u] vel in prouinciali iudicio, vel apud quẽquam iudicem accedat ad togatorum consortium, nisi sacrosanctis catholicæ religionis fuerit imbutus mysteriis. Sin autem aliquid quoquo modo, vel quadam machinatione factum, vel attentatum fuerit: officium quidem sublimitatis tuæ [x] centum librarum auri iacturam pro cõdemnatione sustineat. idem verò quicunque ausus fuerit contra prouidum nostræ serenitatis decretum officium aduocationis per surreptionem arripere, & prohibitum patrocinium præstiterit: ab aduocationis officio remotus, stylum [y] proscriptionis atque perpetui exilij specialiter sustinebit: scituris etiã prouinciarum rectoribus, quòd is sub cuius administratione aliquid huiusmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidiæ proscriptionẽ, & pœnam exilij per quinquennium sustinebit. Dat. Prid. Kalend. April. Constantp. Anthemio. A. II. Cos.

## TITVLVS VII.

## DE ADVOCATIS diuersorum iudiciorum.

*Prævaricatio aduocati probata facit aduocatum puniri, & iterũ de causa quæri: non probata facit accusantem puniri, & sententiæ stari. h. d. Baldus. Vel sic: Ex prævaricatione sua punitur aduocatus: & sententia lata rescinditur. Si prævaricatio non probatur: allegans punitur, & sententia manet rata. h. d.*

SI. Imp. ANTONINVS. A. Doloni.

SI patronum causæ prẽuaricatũ [z] putas,

istam fiebat par distributio aduocatorum: quia salaria percipiebant de publico. hodie contra seruatur. ADDITIO. Dic quòd licet hodie aduocati non percipiant salaria ex publico, tamen salaria quæ percipiunt à clientulis, succedunt loco salariorum publicorum. arg. l. fori, infra titu. j. ideo est hodie idem quod olim quãtum ad casum huius legis. Itẽ quia eadẽ est ratio hodie, quę olim: ergo &c. Ita vult Bar. hic.

k *A rudibus*. i. nouis aduocatis qui non bene sciunt.

l *In auditorio*. id est curia.

m *Quæ*. s. excusatio.

n *Cuicunque*. scilicet siue reo cũ adiuuabat actorem: siue actori, cũ adiuuabat reum.

o *Foro*. ipso iurẽ.

p *Nunquam*. id est nullo tempore, & nullo loco. si autẽ iustam habet causam, excusatur: vt. j. de excu. tuto. l. humanitatis.

q *Plurimis*. scilicet aduocatis.

r *Parũ*. id est aduocati, qui sit par aduocato quem habet iste qui est de bonis aduocatis de terra.

s *Foueri*. præsumitur enim contra eum: sed ex tali præsumptione non damnatur.

NEmo.] CASVS. Nullus nisi catholicus admittatur aduocatus: alioquin officialis præfecti prætorio in centum libris auri puniatur. Aduocatus si patrocinium vetitum alicui fuerit impertitus, in perpetuum relegabitur. defensor autẽ ciuitatis, qui hoc passus fuerit, in dimidia parte bonorũ multabitur, & per quinquennium relegabitur. Ex text. ibi, sin autem. nota quòd ille qui admittit non admittendum ad officiũ, debet puniri, secundũ Baldum. Cætera plana sunt vsque ad tit. de aduoca. fisci.

t *Nemo*. loquitur prefecto prætorio.

u *Magnitudinis tuæ*. ô præfecte prætorio.

x *Sublimitatis tuæ*. ô præfecte prætorio.

y *Stylum*. i. sententiam damnationis bonorũ: vt subiicit. & est de verbo ad verbum hæc lex supra de epi. aud. l. nemo.

*DE ADVOCATIS DIVERSORVM IVDICIORVM.*

*Dixit. s. de postulando: nunc de personis postulantibus.*

*Si patronum. Prævaricatum.* id est ex altera parte animo, & ex altera parte corpore consistentẽ: vt. ff. de præuari. l. j. &. ff. de his qui not. infa. l. athletas. §. penult. &. ff. ad Turpil. l. j. in princ. Item si renunciet consilia suæ partis: vt. ff. de re mili. l. omne.

*Prævaricator quis dicatur.*

BIU Cujas

omne.§.exploratores. Præuaricationis delictum dicitur duobus modis,scilicet publicum,cum quis accusat aliquem.aliud priuatum moribus inductũ:vt in aduocato:vt.ff.de præuari.l.j.&.iij.

a *Impleueris*. id est præuaricatum probaueris in publico vel priuato iudicio.

b *Commisi*. id est peccati. fiet enim infamis: vt.ff.de his qui not.infa.l. athletas.§. penul. & extraordinarie punietur:vt.ff. de præuari.l.j.in fine.&.l.ij.

c *Denuo*.i.iterum.

d *Quæretur*.apud eundem iudicem: vt .ff. de mino.l.in causæ.ij.§.fi. &.j. quo. & quan. l. si præses. & ipso iure nõ valente sententia prima:vt hic.& sic est cõtra.ff.de mino.l.minor. ij.§.j. vbi dicit dari restitutionem. Sol. quidam dicunt & hic dari restitutionem,non autem ipso iure, vt ibi.& argu. ff. de re iudica.l. diuus.&.j. si ex fal. instru. per totum titu.[a] Alij dicunt quòd hic allegauit pro aduersa parte, ibi non: licet pro sua parte dicenda non dixerit, vel dixit non dicenda. Tu distingue, vt si est pecunia corruptus, tunc ipso iure:vt hic,&.j.de pœna iudi. l. constitit. Si nõ pecunia,sed precibus,tunc per restitutionem: vt ibi. &.ff. ad Trebellia. l. seruo inuito. §. cum prætor. si tamen & calliditas aduersarij interuenit: vt ff.de iudi.l. si prætor.§. Marcellus. Sed opponitur ad hoc,quòd detur de dolo: vt.ff.de dolo. l. & eleganter .§. si dolo malo procurator. sed illud intellige ad cętera dãna & expẽsas,nõ ad id qđ in principali petitione continetur.

e *Quòd si nõ docueris*. id est non probaueris. & est arg.pro Io.quòd eo ipso quòd quis non probat, calumniari videtur,[b] & de calumnia est puniendus:vt in authen. de sanctiss. episc. §. si quis autem electũ. & .ff. de testib. l. iij. §. idem diuus. Sed argu. contra .ff. ad Turpil.l. j.§.j. & .l. mulier. &.j. de calũ.l.qui non probasse.&.l.ij.&.ad.l.Iul: de adult. l. quanuis. ij. sed illa in specialibus casibus. *ADDITIO*. Vide pulchram glos.quæ est in verbo,ex vtraque.in.l.athletas.§. calumniator.ff.de his qui not.infa.

f *Notaberis*.quia patieris eandem pœnam,quam aduocatus passus esset,si probasses eum præuaricatum.

g *Vi necessario*.id est ex necessitate, veluti magistratus, qui stant ad fiscum cuiuscunque municipij.

h *Patriæ*.genitiui casus:& regitur à dictione municipio.

*a Hæc prima solutio cõmuniter tenetur: vt testatur hic Bart. Ad hoc autẽ vt sententia sit ipso iure nulla ꝓpter corruptionẽ ad uocati: tria requirũtur. primũ quòd dolus aduersarii corrũpẽtis intercesserit.secũdũ,quòd ad uocatus falsas allegationes corruptus fecerit. tertiũ, quòd sententia fuerit lata contra absentẽ. ita loquitur §. Marcellus. ante fi. huius gl.allegatus.*

*† aliàs,deest,eis.*

*b Concor.c. qui nõ probat.2.q.4.*

& impleueris [a] accusationem: non deerit aduersus eum pro temeritate commissi [b] sententia: atque ita de principali causa denuo [c] quæretur. [d] Quòd si non docueris [e] præuaricatum: & calumnia notaberis, [f] & rebus iudicatis à quibus non est prouocatum, stabitur. PP. III. Kalend. Octobr. Antonino.A.IIII.& Albino Conss.

*Aduocatus qui in terra sua ad magistratum assumitur, extra eam non potest vagari, & in ea potest officium aduocationis exercere, præterquam contra rempublicam.Baldus.*

II. Imppp. VALENS, GRATIANVS & VALENTIN. AAA.ad Antonium prefectũ prẽt.

QVi necessariò [g] patriæ [h] suę debent municipio functiones, [i] eos decurionibus aggregatos [k] nolumus euagari: [l] permittentes vt in negotiis, causidicorum fungantur officiis, [m] & in ciuitatibus propriis subeant munera [n] curialium:ita tamen, vt non contra rempublicã ciuitatis in qua honorem hunc consecuti sunt, eis † adesse permittatur. [o] Dat. XV.Kalend.Septemb.Rauennæ,Valente.VI.& Valentiniano.II.AA.Conss.

*Aduocati non possunt esse collectores collectarum, neque volentes, neque nolentes.hoc dicit secundum Bart.*

III. Impp. ARCAD.& HONOR.AA.ad Africanũ præf.prẽt.

NE quis ex corpore togatorum, minimè curialibus nexibus illigatus, [p] prouinciales suscipiat functiones:scilicet vt ambientibus [q] claudatur ingressus, [r] & inuitis necessitas auferatur.Dat.III.Noñ.Augu. Constantinop. Arcadio. IIII. & Honorio.III.AA.Conss.

*Quod aduocati quærunt ex aduocatione,vel eius occasione:quasi castrense peculium reputatur.Baldus.*

IIII. Impp. HONORIVS & THEOD.AA.Eustathio prẽfect.præt.

FOri tui culminis & vniuersorum iudiciorum aduocati, [s] quicquid ex huiusmodi professione,vel ipsius occasione quæsierint, id post patris obitum præcipuum, veluti peculium castrense, [t] ad exemplum militum, proprio dominio valeant vindicare. [u] Dat. X.Kalen. April. Constãtinop. Honorio XIII.& Theodosio X.AA.Conss.

*Priuilegia quibusdam concessa possunt ad alios per principem siue superiorem generalibus verbis transferri.Bald.*

V. Impp. THEOD.& VALENTINIAN.AA. Cyro præf. vr.

QVicquid animi largitate, & munificentia principali præstitimus togatis per Orientem eminentissimæ præfecturæ reuerentia studiorum:id sibi præsenti sanctione præstitum esse cognoscant patroni causarum illustris vrbicariæ [x] præfecturæ. Dat. VII. Kalend.Ianua. Constantinop. Theodosio XII.& Valẽtiniano II.AA.Conss.

*Aduocatis nullum munus personale debet iniungi, nisi necessitas consulendi, arbitrandi,& iudicandi.Baldus.*

VI. Iidem. AA.ad Florentium præfect. præt.

SAncimus, vt aduocatis qui apud tuam magnificentiam causas acturi sunt, à nullo iudice, nec ab ipsa eminentissima præfectura solicitudo vlla penitus iniungatur: sed nec aduocatis prouinciarum vel spectabilium iudicum quisquam existimet aliquid iniungendũ. [y] Nulla igitur togatis inspectio, [y] nulla peræquatio [z] ingeratur,nulla operis instructio, [a] nulla discussio, [b] nullum ratiocinium [c] imponatur, nullum denique aliud eis mandetur, præter arbitrium [d] in eodem† dũtaxat loco vbi aduocationis exercẽt officium: quinquaginta librarum auri pœna officio feriendo quod † legis istius re-

i *Functiones*.i.qui fungũtur aliquo munere prẽstãdo suę patrię.

k *Aggregatos*.id est electos vel associatos.

l *Euagari*.i. ad diuersa officia assumi. Accur. Vel dic,ad militiam vel solicitudinem aliquam: vt.j. de decur.l. curiales vltra. &.l.quidam.&.l.qui derelicta.lib.x.

m *Officiis*. hæc duo permittit.

n *Munera*.id est munera quæ imponũtur decurionibus.

o *Permittatur*. nisi in casibus:vt.ff. de postu. l. penult. & vlti. quæ sunt contra.

p *NE quis illigat*. secus si curialis esset:quia tunc cuncta munera ciuitatis p eum complentur: vt.j. de decur.l.curiales omnium.lib.x.

q *Vt ambientibus*. nec ergo volẽs admittitur. Sed contra.§.de pactis. l.si quis in conscribendo.Solu.hoc ideo,quia fieret iniuria toti suo ordini.Accursius.

r *Ingressus*. contra .j. eod.l.petitionem.in fine.Solu.vt ibi.

s *Fori*. Aduocati. vel adsessores:vt §.de adsess.l.velut.

t *Castrense*. hoc forte nõ erit hodie,cum aduocati non habeant salarium de publico: nisi sit aduocatus pauperũ: sed in iudicibus communitatis Bononiæ potest habere locũ: quia ipsi percipiunt de publico : & sic erit quasi castrense. secus si aliunde forte, & à clientulis.Sed certe cum istud sit subrogatũ loco publici salarij, videtur idem quòd olim, ꝙ sit quasi castrense. argu.§. de adsesso.l. velut. vbi non percipit ex publico:vt.j. eod.l. cum aduocatio. ad fi. & facit §. de episco. & cleri. l. sacrosancta.

u *Vindicare*. idem in filentiariis:vt.j. de filẽ. l.fi.lib.xij.& facit.j.fami.ercisc.l.si filius.& de inof.testa.l.fi.

*Vicquid*. Hæc nõ legitur.

x *Vrbicariæ*.id est aduocati præfecti vrbis.

y *Sancimus vt aduocatis*. *Inspectio*. vt inspiciant qualiter opera publica fiant.

z *Peræquatio*. vt exæquent hoies in collecta sẽcũdũ facultates suas.

a *Instructio*.vt instruant rusticos ad opera.

b *Discussio*.vt discutiant quãta pecunia sit necessaria.Azo. Sed contra.j.de discus.l.fina.lib.x. sed hic de aduocatis spectabilium iudicum, ibi clarissimorum.vel ibi in subsidium: quia alius non inueniebatur idoneus.

c *Ratiocinium*.vt computent cum his qui administrant.

d *Arbitrium*. scilicet iudicandi, vt delegationem: quod mandatur

† *Cxx*

*superuacua remittere.*

*in.c.pastoralis.de*

*fi.delega.*

*extra.*

† *aliàs ſ.*

datur inuito: vt hic,& ff.de mune. & hono. l. fina.§. iudicandi. & de vaca. mu. l. prætor. §. qui autem non habet. secus in arbitrio compromissorio: vt .ff. de arbi.l.iij.§.j.

a *Isdem priuilegiis. Togam.* id est togatos.

b *Toga.* id est togatus.

c *Vm aduocatio.* vt j.eod.l.iubemus.

d *Minuendo.* vt.j. titu.j.l.iubemus.

e *A cohortis.* hæc cohors erat vilium officialium. inde cohortalis.

f *Consortio.* quia consors eorum nō erit:aduocatus tamen erit, & comes consistorij.

g *Decernimus.* sic &.s. eod.l.fori.

h *Si quis de togatis. Abstractus est.* No. post depositum honorem iterum posse fieri aduocatum. & facit .s. de adsess.l.liceat.

i *Binos.* Non legitur in scholis. Sed pone casum: quia olim ex curia præfecti prætorio eligebatur vnus ad præstandum pro fisco patrocinium. hodie duo eligūtur. dicit Imperator illos duos habere idem priuilegium,quod olim habebat ille vnus.

k *Ambiendos.* id est fulciendos honore.

l *Nemini. Adsidendi.* scilicet simulando quòd sit adsessor,cum non sit,sed aduocatus.

m *Consilium.* clientulorum.Accur.

n *Cohortalibus.* hi erāt vilis conditionis.s.eō. l.cum aduocatio.& facit.j.eod.l.iubemus.§. post lapsum.

o *Iurisperitos.* Nota de scrutinio.

p *Eorū.* aduocatorū.

q *Posthac.* id est post hanc legem.Accursius.

r *Cæteris.* no. vt &.j. ti.j.l.iubemus .§. & filios.&.j.eod.l.petitionem.§.cæteros.

s *Sancimus.* non legitur.

t *Quotannis.* id est singulis annis.

u *Consortio.* erāt enim plures.

x *Petitionē.* Nec ista legitur. Et nota quòd hæc lex loquitur in aduocatis Alexandriæ, sed superior lex, nemini. in aduocatis præfecti prætorio.

gulas temerare tentauerit. Dat. VIII.Kal.Mart. Constātinop. Theodosio.A.XVII. & Festo Conss.

*Concordat cum.l.quicquid.s.eod.Bald.*

VII. Iidem. A A. Thalassio præfec. præt.per Illyricum.

HIsdem priuilegiis,hisdémque immunitatibus potiri togam [a] illustrissimę per Illyricum præfecturæ, quibus fruitur toga [b] per Orientem prętorianæ sedis excelsæ, decernimus.Dat.VII.Id.Septemb.Cō stātinop.Theodosio.A.XVII. & Festo Conss.

*Officium aduocati fisci liberat de conditione curiali. Et quod ex eo officio quæritur:quasi castrense peculium est, nec patribus nec auis acquiritur.Bald.*

VIII. Iidem. A A. Cyro præfecto prętorio.

CVm aduocatio [c] prætoriana centum quinquaginta numero togatis minimè vel minuendo [d] vel augendo concludatur, iubemus eos qui ex his ad fisci patronatū peruenerint, à cohortis [e] vel alterius vilioris conditionis nexibus cum liberis quandoque genitis liberos custodiri: postque tale officium depositum,annumq; cōpletum, aduocatorum consortio [f] abscedere cū comitiua cōsistoriana: omneq; quod togatis fori celsitudinis tuę quolibet casu, quolibet acquiritur titulo, quasi castrēse sibimet vindicare:nec patribus, nec auis paternis earū rerū cōmodum acquirere, legis istius auctoritate decernimus: [ε] his omnibus etiam ad vrbicarię præfecturæ aduocationem trahendis. Dat. III. Kal.Ianuarij. Valentiniano.A. V. & Anatolio Conss.

*Si aduocatus ad vnum officium assumitur, eo finito potest ad aduocationis officiū remeare.Baldus.*

VIIII. Iidem. A A. Apollonio præfecto prætorio.

SI quis de togatis fori celsitudinis tuæ,vel Illyricanę seu vrbicariæ præfecturæ, siue de his qui in prouincialibus iudiciis causarū patrocinium profitentur, electione tuę sedis regendæ prouinciæ munus potestatemq; susceperit: post peractā integrè ac sine vlla opinionis labe administrationē, & ad illud officium vnde abstractus est, [h] & vnde sibi vitæ subsidia cōparabat,remeandi habeat facultatem: nec causas orare denuo quadam prohibeatur inuidia.Dat. XII. Kalend. Septēb. Constātinop.Eudoxio &Dioscoro Conss.

*Quando in officio cui vnus consuevit præesse,plures eliguntur:quilibet illorum illis priuilegiis vtitur, quibus ille solus vtebatur.Baldus.*

X. Impp. VALENTINIAN. & MARTIANVS. AA. Palladio præfec.præt.

BInos [i] qui priores in tui culminis sede inueniuntur ad patronatum fisci singulis quibusque annis accedere,paribus dignitatis & priuilegiorū insignibus ambiēdos [k] esse præcipimus,quibus antehac vtebatur is qui solus fisci creabatur patronus. Dat. XIIII.Kalend.Iul. Constantinopoli, Herculano & Asporatio Conss.

*Sub colore assidendi prohibitus,in consilium non debet assumi. Item nullus in aduocatorū collegium assumatur, nisi prius probatum fuerit eū non esse cohortali conditioni adstrictum,& doctoris iuramento fuerit approbatus:filiis aduocatorum,& his qui sunt vltra numerum,in subrogatione præponendis.Bart.*

XI. Imp. LEO. A. Viuiano præfect.præt.

NEmini licere sancimus aliquē sub adsidendi [l] colore statutis cētūquinquaginta aduocatis, quos sibi eminētissima præfectura in consiliū [m] assumpserit,aggregare. Non aliter verò cōsortio aduocatorū tuæ sedis aliquis societur: nisi prius in examine viri clarissimi rectoris prouincię ex qua oriūdus est,præsentibus cohortalibus [n] gesta cōfiant, quibus aperte pateat cohortali vitæ † ac fortunę eundē minime subiacere.Atq; hæc fieri volumus,si præsens vir clarissimus rector prouinciæ fuerit in eius examine: si vero abfuerit,apud defensorē sui oppidi gesta cōfiant. Iu risperitos [o] etiā eorū [p] doctores iubemus iuratos sub gestorū testificatione depromere, esse eum qui posthac [q] subrogari voluerit,peritia iuris instructū.Filios autē togatorū excellētiæ tuæ, qui vel nunc causas agunt, vel futuris tēporibus actitauerint,cęteris [r] supernumerariis anteferri. Illud insuper decernimus, vt etiā his qui vltra centūquinquaginta aduocatos eminentissimę tuę sedis reperiūtur,liceat & apud virū spectabilē proconsulē,vel præfectū augustalē,vel comitē Orientis,apud viros etiā spectabiles vicarios,& apud rectores prouinciarum negotia perorare. Dat. Kalen.Febr.Cōstātp. Magno & Apollonio Conss.

† *alias, statui.*

*Officium aduocati fisci olim durabat anno:nunc durat biennio.Bald.*

XII. Idem. A. Eusebio præfec.præt.Illyrici.

SAncimus [s] patronum fisci iudicio celsitudinis tuę non iam quotannis, [t] sed biennio pro vetere consuetudine finem officij sui sortiri:saluis eidem consortio [u] priuilegiis omnibus,quæ à retro principibus meruit, manentibus.Dat.X.Kalend.Mart.Constantinopoli,Basilio & Viuiano Conss.

*Nomina eorum qui sunt de collegio,debēt scribi in matricula:& debet scribi tempus in quo recipiuntur in ipsa matricula,quæ probat eos esse de collegio. Et si aduocatus decedit: integrum salarium quod à fisco recepit,ad hæredem transmittitur,scilicet illius anni.Bald.*

XIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Alexandro duci Aegyptiaci limitis,præfecto vrbi.

PEtitionem [x] virorum disertissimorū aduocatorū Alexandrinæ splēdidissimæ ciuitatis,quā de fori sui matricula & fisci patrono obtulerunt, merito admittētes,hac sanctione decernimus quinquaginta statutos haberi:eorumque nomina pro tempore matriculæ conficiendę inscribi: [y] & eos aduocationis officium in iudicio tam viri spectabilis præfecti Augustalis,quàm viri spectabilis ducis Aegyptiaci limitis petentibus adhibere. cęteros vero vltra memoratum numerum constitutos,apud alios iudices eiusdē Alexandrinæ ciuitatis perorare: filiis [z] scilicet statutorum

y *Inscribi.* in foro Alexandriæ.Accursius.

z *Filiis.* vt.s.eo.nemini.§.filios.Accursius.

BIU Cujas

a *Decorari*.nota quòd excõsul dignitatem habet.Accursius.

b *Ei*. scilicet aduocato fisci: & durante biénio, vsque ad quod tempus durat eius officium:vt.ſ.l. proxi. & ſ. ea.l.§. egredientem. Accursius.

c *Et vxoribus*. & facit.ĵ. titu.j.l. iubemus. §.ad hæc.

d *Defuncti*. aduocati fisci.Accursius.

e *Speraturis*. præter salarium eius anni: vt.ĵ. eod.l. post duos.§. his quoque.quæ est cõtra. Accursius.

f *Inuitis*. ergo ar.à cõtrario sensu sumpto, si velint suscipere functiones, possunt: & sic ar. est contra.ſ. eod.l. ne quis.Solu.ibi durante officio aduocatióis: hic non.Accursius.

g A *Duocati, qui dirimunt*. id est dicunt ea propter quę dirimuntur.nam ipſi non dirimunt:sed iudex.Accursius.

h *Fata*.i.fines.Accur.

i *Lapſa*. vt quia propter omissas aliquas allegationes iuris quis sententiam reportauerat cõtrariam: & postmodũ restauratur per aduocati industriam eius causa.Accur.

k *Fatigata*. vt quia fuit multo tẽpore causa protracta.

l *Aduocatos*.& merito.militãt nanque &c. Accursius.

m *Militant*.sic & quilibet in suo officio: vt ĵ.in quibus cau. mili.l. j.Item & illud, Militat in ſyluis catulus. Acc.

n *Spem*. vt acquirant quod non habẽt. Acc.

o *Vitam*.vt non perdant quod habent.Accursius.

p *Posteros*.ne infamẽtur, vel ne in seruitutẽ deducantur. & facit.ĵ. ti.j.l.laudabile.

q P*ost duos*.Non legitur.Accur.

r *Muniuntur*.vt.ſ.eo. l.binos.Accursius.

ſ *Sexagintaquatuor*. qui erant in præsenti, scilicet foro tui præfecti,qui sunt aliis meliores,qui inter omnes erant centumquinquaginta:vt.ſ.eod.l.nemini.Accursius.

t *Gradum*.scilicet aduocandi.

*Aduocati ſalariũ ad hæredẽ trãſmittitur.*

u *Totius anni*.istud puto priuilegium aduocatorum:vnde aliud dicorum in loco deficientium supernumerariis anteponendis.

¶ Egredientẽ autem post biennium fisci patronum, contemplatione laborum, exconsularis moderatoris prouinciæ dignitate decorari: z licentia facultatéque ei b non deneganda,cum vsus exegerit, tam pro se quàm pro filiis,parentibus & vxoribus, c necnon etiam personis ex transuerso latere vsq; ad quartum gradum constitutis,patrocinium suum adhibere. ¶ Quãdo autem fisci patronum mori cõtigerit,gradu eum sequentem sine vlla dilatione in locum eius subrogari: hæredib⁹ defuncti d nihil exinde sibi cõmodi acquiri posse sperauturis: e cunctis priuilegiis quæ hactenus habuisse noscuntur, necnon his quæ suggestio tuæ magnitudinis cõtinet, etiam in posterum intactis inuiolatísq; seruandis:quatenus huiusmodi delato eis liberalitate nostræ serenitatis honore, possint in otio & tranquillitate reliquum vitæ suæ tempus peragere,nulla eis inuitis f ingerenda solicitudine.

*Aduocati militibus æquiparantur:quia per eos tanquam per milites vita & patrimonia hominum defenduntur. Bal. Vel sic: Aduocati dicũtur militare:& ita sunt necessárii reipublicæ sicut alii milites armorum.Salycetus.*

XIIII. Iidem. A A. Callicrati præfecto prætorio Illyrici.

A Duocati,qui dirimũt g ambigua fata h causarũ, suæq; defensionis viribus in rebus sępe publicis ac priuatis lapsa i erigunt,fatigata k reparant: non minus prouident humano generi,quàm si præliis atq; vulneribus patriam parentésq; saluarẽt.Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladiis,clypeis, & thoracibus nitũtur,sed etiam aduocatos. l militant m nanque causarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine, laborantium spem, n vitam, o & posteros p defendunt. Dat.V.Kalen. April. Constantinop. Zenone & Martiano Conss.

*Aduocatus transmittit ad hæredem salarium totius anni in quo moritur. h.d. & not.Salycetus.*

XV. Imp. L E O. A. Dioscoro præfecto prętorio.

P Ost duos q fisci patronos, qui ex anterioribus constitutionibus iisdẽ beneficiis muniũtur, r sexagintaquatuor ſ togatos,qui in præsenti sunt,à primo vsq; ad sexagesimumquartũ imperialibus beneficiis perfrui censemus, quibus fisci patroni liberiq; eorum honorati sunt.His quoque illud adiiciẽdũ esse statuimus,vt si quis patroni† fisci adeptus gradũ, t fatalem diem obierit,vniuersa totius anni u solatia ex quo hoc idem officium peragere cœperit, ad hæredes seu successores suos, siue liberi, siue extranei fuerint,transmittẽdi tam ex testamento quàm ab intestato liberam habeat facultatẽ. Dat. B XVII.Kalend.Iuñ.Constantinop.Festo & Martiano Conss.

XVI. L E O iunior & Z E N O, A A. Iustiniano præfecto vrbi.

A D similitudinem x sexagintaquatuor aduocatorũ fori amplissimæ prætorianæ præfecturæ, y quindecim tantum ex foro tuæ magnitudinis, qui in præsenti gradus primos obtinent,post fisci videlicet patronum,eisdem priuilegiis nostræ mansuetudinis beneficio perfruantur, quibus fisci patroni liberiq́ue corũ muniuntur. Dat. C XVII.Kalend.April. Constantinop.Leone iuniore.A.Cos.

XVII. Imp. Z E N O. A. Paulo præfect.præt.per Illyricum.

I Vbemus aduocationem fori tui culminis z centũquinquaginta † (sicut antea cõstitutum fuerat) aduocatis * concludi: eundémque numerum quoties vel professionis fine, a vel morte, vel quocunque fuerit casu imminutus, electione magnificæ tuæ sedis impleri: ita vt in præsenti quidem & hinc vsque ad biennium b ad impletionẽ c † suprà definiti d numeri subrogandi, sine vlla cohortalis aut D cuiuslibet deterioris conditionis quæstione succedant: salua videlicet aduersus eos apparitoribus e siqua f cõpetit actione:quam certum est,postquam fisci patronatum officio impleto exegerint,† euanescere. post lapsum g vero biennium foro tuæ magnificæ potestatis inseri postulantes, h nõ aliter nisi sub gestorum confectione minime eos cohortali conditioni subiacere patefactum fuerit, admittantur. Cuncta sane priuilegia quæ magnificæ per Orientem præfecturæ aduocatis ex diuinis retro principum seu inclytæ recorda-

in fortuito casu cõtingente in persona scriptoris, qui locauit operas suas. & est ad hoc ff.de var. cog. l.j.§. pe. & de offic.adsess.l.diem functo.&.ff.loca.l. sed addes.§.fi. Item dicunt quidam secus esse in legato annuo alicui reli † *Alibi* cto quàm hic dicat in *tranſac.* salario præstãdo alicui aduocato singulis annis:vt.ff. de an. leg.l. si in singulos annos. Sed certe immo idem est in legato:vt.ff. de an. leg. l.in singulos annos.§.illud certe. Nec obstat contra. quod signatur huic legi.ſ. eod.l. petitionem.§.fi.vt ibi dixi. Item facit.ff. de stipu. ser.l.si seruus.ij.§. cum seruus.Accursius.

x *Ad similitudinẽ*. Nec hæc legitur. Et not. q̃ de alio præfecto loquitur hęc lex quàm superior. nã plures erant præfecti.

y *Præfecturæ*. vt.ſ.l. proxi.Accur.

I *Vbemus*.non legitur. Accursius.

z *Culminis*. Ista lex dirigitur præfecto prætorio per Illyricum.

a *Fine*.quia ibi biennio iam steterat.

b *Biennium*.quasi dicat,vltra non duret.

c *Ad impletionẽ*.aliàs ad pleniorem, scilicet numerum.

d *Definiti*. quasi diceret, scilicet quã.ſ. de- † *Al.* finiuimus.Accursius. *quinqua* e *Apparitoribus*. aliàs *ginta.* apparitionibus,scilicet * *alias* primæ curiæ, vnde isti *tui.* erant cohortales.

f *Siqua competit*.quia interim non currit accusationi tempus.

g *Post lapsum*.facit.ſ. c.l.nemini.§.nõ aliter. † *alias* h *Postulantes*.id est pe *plenum* tentes iterum esse aduo *prædi* catos. *mum*

*DE ADVOCA- regis tis diuersorũ iudicum.*

*Superiori titulo dixit de illis aduocatis qui adhuc sunt in officio aduocationis: sed hic loquitur de illis qui iam deposuerunt officium illud:vt patet.ĵ. eodẽ.l.i. & l.iubemus.§.ad hæc.&.§. filios. &.§.vt autem.&.l. petitiones.&.l.laudabile. vn de nullus est superfluus: vt quidam dicunt. Item superior de postulatione cõplexus est tam eos qui pro se quàm eos qui pro aliis postulare possunt. Aut in illis duobus cõplectitur tantum eos qui pro aliis. vel* *Robert. Simon. dem. differ.* † *Exact.*

*titulo*

BIU Cujas

titulo ſuperiori loquitur de illis qui ſcripti erãt in matricula, & ſalaria de publico percipiebant: hic de aliis. Vel aliter.ſ. de illis aduocatis, qui neceſſe habebant poſtulare in certis iudiciis, vel in certis locis, puta in illa ciuitate vel in illa prouincia. hic de illis qui neceſſe habebant poſtulare coram certis iudicibus in quacunque eſſent quincia, ciuitate, vel loco.

* Al. deeſt iſta rubrica et ſic lex Suggeſtionem. que eſt prima, erit ſecuũ.

a *Vbemus.* non legitur.

b *Primatẽ.* erat enim quidam aduocatus qui præerat aliis, & erat ancianus ſupra alios.

c *Et ſolatia.* i. ſalariũ. nam ſolatium eſt eis habere ſalarium. Accur.

d *Conſequi.* facit. j. eodem. l. petitiones. circa princi.

e *Aduocatorum.* qui ſunt ſub primate.

f *Conſortium.* ſic &.ſ. de ſacroſan. ecc. l. non plures.

g *Officiũ.* prædicti primates ſiue anciani qui poterant quieſcere.

h *Pro iugali.* ſic &. j. e. petitiones. §. ad hæc. &.ſ. ti. j. l. petitionem. §. licentia.

i *Eorum.* primatum, ſcilicet poſt depoſitum officium.

k *Metatorum.* id eſt militũ quos recipere non tenentur: vt hic.

l *Si tamen.* hæc vera ſunt ſi tantum vnã domum habẽt. ergo à cõtrario, ſi plures domos habẽt, non habẽt iſtud priuilegium.

m *Modum.* id eſt æquitatem.

n *Notitia.* id eſt petitio eorũ nobis porrecta ſuper hoc. petebãt enim ſe non teneri ad ſportulas, vel teneri ad paruas in cauſis ſuis.

o *Per ſtatuta.* ſcilicet quinquennij: vt in procemio. ff. §. ſed quia ſolitum.

p *Et filios.* & ſic. ſ. titu. j. l. nemini. §. filios.

Doctorum iii in quo ſunt priuilegiati.

q *Sumptibus.* No. arg. quòd filij doctorũ non debẽt aliquid dare pro ſumptibus cum legunt ordinariè vel extraordinariè, vel examinantur, & ꝙ aliis etiã ęque bonis præferantur.

r *Exhibitionis.* in iudicio faciendę. Accur.

ſ *Deductionis.* vt ducantur inuiti ad principem, vel ad alium iudicem: niſi vt ſubiicit.

t *Per ſententiam.* comminatoriam.

A tę recordationis Leonis, vel noſtris ſanctionib⁹ indulta ſũt, tuę quoque glorioſiſimę ſedis cauſidicis abſque vlla diſcretione competere, per hanc in æternũ valituram legẽ ſancimus. Dat. VI. Kalen. Ian. Conſtantinop. Decio & Longino Conss.

*TITVLVS VIII.*

## DE ADVOCATIS DIuerſorum iudicum.*

*Aduocati comitis rerum priuatarum principis & proconſulis Aſiæ, poſt depoſitũ officium clariſſimi efficiuntur. Salycetus.*

I. Imp. ANASTASIVS. A. Euſebio magiſtro officiorum.

B SVggeſtionem viri illuſtris comitis rerum priuatarũ, & proconſulis Aſiæ duximus admittẽdam: per quã noſtræ ſerenitatis auribus intimauit, fori ſui aduocatos communi petitione magnopere poſtulaſſe, vt poſtquam aduocationis depoſuerint officium, dignitate quadã noſtra liberalitate potiantur. ℣ Iubemus itaque poſt depoſitũ (vt dictum eſt) præfatum officium, vnumquẽque eorum qui in pręſenti ſunt vel poſtea matriculis eorũ pro tempore fuerint inſerti, clariſſimi primi ordinis comitis perfrui dignitate: quatenus & tempore quietis fructum præteritorum laborum conſequantur: próque fide atque induſtria erga clientes ſuos comprobata, à priuatæ conditionis hominum multitudine ſegregati, clariſsimis meritò cõnumerẽtur. Dat. II. Kalend. Iañ. Conſtantinop. Anaſtaſio. A. II. Cons.

*Aduocati præfecti in aduocatos fiſci aſſumpti, cohortali conditione liberantur tam ipſi quàm eorum liberi, & eorum patrimonium. Salycetus.*

II. Idem. A. Thomæ præfecto præt. per Illyricum.

D ADuocatos ampliſsimæ tuæ ſedis, qui pro tempore ad fiſci patroni gradum & officium prouehũtur, vnà cũ liberis iam natis, vel poſtea procreãdis, ab omni cohortalis ſeu cuiuſlibet deterioris conditionis vinculo immunes ac liberos cum patrimonio ſuo cõſeruari decernimus, cum cõſtet hoc iampridẽ tam aduocatis ampliſsimæ prętorianæ per Orientem, quàm magnificæ vrbicariæ præfecturæ ſacris conſtitutionibus eſſe indultum: & non dubiũ ſit non tantum eas, ſed etiã ſublimiſsimæ tuæ ſedis germanas eſſe poteſtates. Dat. XII. Kalend. Decẽb. Patricio & Hypatio Cõss.

III. Idem. A. Conſtantino præfecto prætorio.

IVbemus [a] pro tempore primatem [b] aduocatorum fori viri illuſtris comitis Orientis, per biennium fiſci patroni fungi officio, & ſolatia [c] ſibi communi conſenſu deputata per idem biennium conſequi: [d] hoc quoque tranſacto, profeſsionem aduocationis deponere: conſortio videlicet eorundem aduocatorum ad quadraginta tantum viros redigendo, ita vt ſi qui ſuperflui ſunt iam eidem conſortio ſociati, de aduocationis officio minime reiiciantur: nemine alio eis adiiciendo: ne quadraginta virorum numerum, aduocatorum [e] conſortium [f] excedere cõtingat. Ad hęc eos qui (prout ſtatutum eſt) fiſci patroni depoſuerint officiũ [g], poſtea quoque non prohiberi ſingulos tam pro ſe, quàm pro iugali [h] ſua, & ſocero & ſocru, necnon genero & nuru, liberiſque propriis, colonis & ſeruis ad ſe pertinentibus, aduocationis fungi officio: nec ædiculas eorum [i] metatorum [k] onere moleſtari, ſi tamẽ [l] in vna tãtummodo ſuáque domo ſinguli talem prærogatiuam ſibi vindicare maluerint. ℣ Pro ſportulis præterea modum [m] quem notitia [n] nobis porrecta declarat, tam pro his, ꝙ pro colonis & eorum ſeruis cuſtodiri: neminíque præberi licentiam eundem modum circa ſportularum exactionem contra eos excedendi. Nec decætero quenquam antè quàm per ſtatuta [o] tempora legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe, ſupradicto conſortio ſociari. Et filios [p] aduocatorum, vel adhuc in tali conſtitutorum officio, vel eorum qui fiſci patronatum depoſuerint, ſuperſtitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi: eiſque gratis & ſine ſumptibus [q] ſociari, ſi & ipſi (prout diſpoſitum eſt) ſolito tempore legum doctrinam meruerint. ℣ Vt autem his qui fiſci patroni officium adepti ſunt, vel fuerint, non tantum ſuperſtitibus, ſed etiam morte præuentis proſpiciatur: tam ad hæredes fiſci patroni, qui ſemel ad talem gradum vocatus ſit, ſolatia eius tranſire, híſque ſeruari: quàm ipſos qui fiſci patronatum iam depoſuerunt, vel poſtea depoſuerint, minime cuiuſlibet actus publici ſolicitudinem nolentes ſubire compelli, nec exhibitionis [r] ſeu deductionis [ſ] onere (niſi ſpeciali auctoritate noſtra) moleſtari: & in prouincia incuſandos per ſententiam [t] viri ſpectabilis comitis Orientis, vtpote competentis iudicis, conueniri atque litigare decernimus. Dat. Kalend. Iulij, Conſtantinopoli, Sabiniano & Theodoro Conss.

*Hæc lex priuilegiat aduocatos fiſci. Salycetus.*

IIII. Idem. A. Euſtathio præfec. præt.

LAudabile [u] vitæque hominum neceſſarium aduocationis officium, maxime principalib⁹ præmiis oportet remunerari. Ideoque iubemus viros clariſsimos fiſci pro tempore patronos fori tuæ celſitudinis ſolẽni die feſtiuitatis Kalendarũ Ianuariarum ipſius tantummodo anni per quem tale peragunt officium, inter ſpectabiles ſacri noſtri cõſiſtorij comites diuina noſtræ ſerenitatis manu puncti cõſequi ſolatia. [x] ℣ Et poſtquã tale depoſuerint officiũ, ſi quidẽ filios ingenuos habeãt, eos clariſsimorũ notariorũ inſeri [y] conſortio,

u *Laudabile.* Non legitur.

x *Solatia.* aliàs ſolatium. Nota de ſtrenis, de quibus ſtrenis habes expreſſe in decre. xxxvij. diſtinct. ca. legant. & xxvj. q. vlti. nõ obſeruetis.

y *Inſeri.* repete, iubemus: quod eſt. ſ. & hoc

BIU Cujas

dico percepturos sine quadam suffragij solutione.

a *Sacras solitas epistolas tribunorum*. id est missas à tribunis. Vel hic expone vt infra eod. restituendæ. §. sacras.

b *Alterutri*. si duo sunt fisci patroni.

c *Affectu*. id est contracto matrimonio per affectum.

d *Allegationibus*. id est probationibus.

e *Eas*. allegationes.

f *Commendari*. i. allegari & probari.

g *Absentibus*. Not. testes posse recipi absente altera parte ante litem contestatam ad publicationem faciendam: vt in authen. de testi. §. & hoc vero. colla. vij.

h *Petitiones*. Et hęc non legitur.

i *Iubemus*. ab isto verbo in antea vsque in finem est hæc lex de verbo ad verbũ. ſ. eo. l. iubemus.

k *Ad triginta*. contra. ſ. eo. l. iubemus. nã ibi. xl. hic. xxx. sed ibi in alio foro q̃ hic.

l *Modum*. id est quantitatem.

m *Porrecta*. id est, petitio eorum nobis porrecta super hoc. petebant enim se nõ teneri ad sportulas, vel teneri ad paruas in causis suis.

n *Restituendæ*. Hęc est intentio huius. l. quia olim. lx. libræ dabantur patronis fisci: sed Zeno abstulit eas patronis fisci, & deputauit pedaneis iudicibus, & quibusdam aliis qui arbitrabantur & æstimabant vires fideiussorum datorũ p rebus pupillorum. & postea Zeno esse æquũ credidit, si eis qui estimabant res fideiussorum, auferrentur pro parte: non tamen in totum abstulit: sed iustinianus omnib⁹ aufert, & prioribus restituit.

*Aduocati fisci quæ salaria olim habebant.*

o *Luminibus*. i. aduocatis fisci.

p *Arbitris*. id est pedaneis iudicibus.

q *Principis*. eiusdem Zenonis.

r *Vtrunque*. aduocatorum fisci. erant enim duo: vt. ſ. tit. j. l. binos.

s *Pro voto*. id est, si aliquod beneficium vel priuilegium concederitur alicui potestati, puta rectori prouinciæ consortio, tribunorum sacras solitas epistolas [a] sine quadam suffragij solutione percepturos. Et si quis per sententiam sublimitatis tuę monitus, super agnito debito vel agnita causa, quæ ingeritur ei, confessionem exponere paratus sit: eam non arbitro delegato, sed tunc temporis fisci patronis, vel alterutri [b] eorum, si alter adesse nõ possit, pro more tamen solito sub actorum testificatione intimari. ¶ Quotiesque de nuptiis quis sine dotalibus instrumentis mutuo cum contrahendi matrimonium animo celebratis, super affectu [c] suo liberis ex huiusmodi coniugio iam extantibus, vel necdum procreatis, legitimis allegationibus [d] vti maluerit, eas [e] apud eosdem pro tempore fisci patronos, vel alterutrum eorum (vt dictum est) gestis interuenientibus commendari, [f] ita videlicet, vt iuri cognitæ allegationes absentibus [g] personis, si quæ competunt, seruentur intactæ. ¶ His insuper quicunque apud viros glorioſos pro tempore consules mancipia sua libertate donare voluerint, antelatos fisci patronos ad easdem libertates peragendas propriam aduocationis vocem accommodare. ¶ Aliis nihilo minus priuilegiis, quæ iam pridem memoratis vel fisci patronis, vel adhuc aduocationis pro tempore peragentibus officium togatis, diuersis modis indulta sunt, ex hac etiam sanctione nostra in sua stabilitate duraturis. Dat. XII. Kalend. Decemb. Constantinop. Ariouinio & Messala Conss.

*Nota quòd nullus potest assumi in aduocationis officium, nisi tempore statuto studuerit. quod tempus est quinque annorum. Bald.*

v. Idem A. Sergio.

PEtitiones [h] virorum diserti ſimorum fori præsidalis secundæ Syriæ prouinciæ aduocatorum cum competenti moderatione censuimus admittendas: & iubemus [i] pro tempore primatem eorum per biennium fisci patroni fungi officio, & solatia sibi communi consensu hoc in vsu deputata, per idem biennium consequi: hoc quoque transacto professionem aduocationis deponere, consortio videlicet eorundem aduocatorum ad triginta [k] tantummodo viros redigendo: ita, vt si qui superflui sunt iam eidem consortio sociati, de aduocationis officio minime reiiciantur: nemine alio eis adiiciendo, ne triginta virorum numerum aduocatorum excedere consortium contingat. ¶ Ad hæc, eos qui (prout statutum est) fisci patroni deposuerint officium, postea quoque non prohiberi singulos tam pro se, quàm pro iugali sua, & socero & socru, necnon genero & nuru, liberisque propriis, colonis & seruis ad se pertinentibus aduocationis fungi officio: nec ædiculas eorum, metatorum onere molestari: si tamen in vna tantummodo suáque domo singuli talem prærogatiuã sibi vindicare maluerint. ¶ Pro sportulis prẽterea modum [l] quem notitia nobis porrecta [m] declarat, tam pro his quàm pro colonis & eorum seruis custodiri: neminique prẽberi licẽtiam eundem modum circa sportularum exactionem cõtra eos excedendi. Nec decætero quenquam antequam per statuta tempora legum eruditioni noscatur inhæsisse, supradicto consortio sociari. Et filios aduocatorum, vel adhuc in tali constitutorum officio, vel eorum qui fisci patronatum deposuerint, superstitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi: eíque gratis & sine sumptibus sociari, si & ipsi (prout dispositum est) solito tempore legum doctrinam meruerint. ¶ Vt autem his qui fisci patroni officium adepti sunt vel fuerint, non tantum superstitibus, sed etiam morte præuentis prospiciatur: tam ad hæredes fisci patroni, qui semel ad talem gradum vocatus sit, solatia eius transire, hísque seruari: quàm ipsos qui fisci patronatum iam deposuerunt, vel postea deposuerint, minime cuiuslibet actus publici solicitudinem nolentes subire compelli, nec exhibitionis seu deductionis onere (nisi speciali auctoritate nostra) molestari: & in prouincia incusandos per sententiã viri clarissimi prouinciam in qua degunt moderantis, vtpote competentis iudicis, cõueniri atque litigare decernimns. Dat. Kalend. Decemb. Anatolio & Agapito Conss.

vel similibus: omnibus qui sub eo sunt, videtur esse concessum. & est sic. ff. de cõdi. & demon. l. municipibus.

t *Primatibus*. id est aduocatis fisci, qui præsunt aliis aduocatis cũ eligebantur ex primatibus aduocatorũ: vt. ſ. eo. l. iubemus.

u *Alterus*. erant enim duo aduocati fisci: quorum vnus vel alter faciebat literas approbatorias: vt &. ſ. eo. l. laudabile. §. & postq̃.

x *Illustranda*. scilicet aduocati fisci.

y *Ad hæc altiore*. auget dignitatẽ illustrem superiorum tribunorum & notariorum: vt vni concessa dignitas, prosit alteri amico vel nõ amico, dũmodo de sua prouincia sit.

VI. Imp. IVSTINIANVS. A. Marino. PP.

REstituendæ [n] sunt clarissimis elequentiæ luminibus [o] sexaginta auri libræ, quas sub imperio Zenonis diuæ memoriæ pedaneis deputatas arbitris, [p] necnon fideiussorũ vires æstimantibus, tamen auferendas credidit pro parte posterioris subtilitas principis: [q] vt iam liberalitate nostri numinis, viri clarissimi fisci patroni præfatam auri summã sine fraude annis singulis consequantur, ab amplissima tua sede pari lance in vtrunq; [r] diuidendam. ¶ Nam vniuersis redditur, quod pro voto [s] omnium primatibus [t] indulgetur. ¶ Sacras insuper epistolas, quib⁹ approbãtur viri clarissimi tribuni prætoriani & notarij, non vnius tantũ noſe, sed alterius [u] quoq; vtrius prẽstãdas perspicim⁹, siue suos filios siue alios quosdã duxerint illustrãdos. [x] Ad hæc [y], altiore beneficio codicillos,

quibus

BIU Cujas

quibus illustris honoratur dignitas, cõsequãtur: quos [a] vnius solum nomine eisdem viris facundissimis daturos nos pollicemur, profuturos scilicet alteri [b] eorum altero concedente: seu qui ex prouinciis suis, vel ex amicis voluerint, in prouinciis tamen degentibus. Licentiam eis præterea facimus binos homines singulis annis itidem [c] offerendi, nostram [d] adoraturos purpuram, statutis inferendos præsentialib[9] domesticis, vnũ [e] equitum, alterum scholæ peditum, in vacantem eorum locũ, qui idẽ functi sunt: nullo dum B supererũt, de militia venundãda pacto cum eis interposito, quorum eiusmodi conuentiones intersunt: ita tamẽ, vt iidem viri facũdissimi [f] cum offerendos [g] eosdem crediderint hominesbina solidorum pro singulis milia, nihilq; amplius, nouerint depẽdenda viris magnificis comitibus dicatissimorũ [h] domesticorum, id est equitum quidem pro eo qui inter equites meriturus est: peditum autẽ pro eo qui inter pedites inserẽdus est, solitis videlicet statim stipendiis, [i] necnon cæteris solatiis [k] iisdem tyronibus [l] deputandis sine quolibet alio dispẽdio. aliis etiam priuilegiis potiantur, quæ diuersis tẽporibus consecuti sunt, siue per augustos apices, siue per dispositiones & sentẽtias amplissimę tuæ sedis. nam qui nobis digni iudicati [m] sunt, hi multo magis in anterioribus quoq; sunt adiuuandi. Dat. Kalend. Decemb. Constantinopo. ipso. A. & Eutherico Conss.

VII. Idem. A. Theodoro præfecto prætorio.

PEr hanc legem [n] decernimus, ne antequam in octoginta tantum virorũ numerum fori tui culminis togatorũ collegium deductum fuerit, adspirare quis qualibet arte cõcedatur, aut possit: nisi vel [o] eorum [p] filij, qui triginta priorum obtinent numerum, [q] facundiæ studiis eruditi, gratis [r] videlicet, & sine vllo suffragio, aut fortasse exteri [s] non vltra duos per annos singulos facundia & ipsi conspicui, taxati fuerint: nullo deinceps postquam in octoginta virorum numerum redacti fuerint, superare qualibet rursus ambitione vel astutia quantitatem ausuro. ℣ Interdicenda quoque cunctis licentia præuertendi progressus seriem, quam ipsius temporis ordo suppeditat: & vt in mercatorum [t] contractibus, loca permutandi: & adhuc tyrones iam interesse veteribus. Hoc etiam pronunciandum censemus, ne quis ex his in aliis degat regionibus, relicta obseruatione glorificæ tuę sedis. Nouerint etenim qui post nomen impetratum patroni litium, vltra trium annorum spacium ex sacratissima hac vrbe morandum duxerint: nec nuncupationem togati, nec priuilegia virorum huiusmodi, cõcedenda sibi: vt ne repetitis ex industria [u] prædictæ sedis auctoritatibus protrahãtur, aut multiplicetur peregrinationis [x] excursus. Quorum omnium si quid vel minimum quocunque tempore fuerit violatum: viginti primates eiusdem ordinis, & qui pro tempore solicitudinem ab actis in amplitudinis tuæ gerent officio, adiutores etiam eorum [y] denis singuli libris auri ferientur, quòd aduersus imperialia consulta serenitatis nostræ tendentibus non statim obiecerint [z] intercessionem legis præsentis, aut non restiterint, & omnino non prohibuerint, ne quid tentaretur contrarium: cum nec in administratores sublimissimæ tuæ sedis, si non intente custodierint dispositaalutaria, & vt nõ temerẽtur prospexerint, pœna deerit decem auri librarũ. ℣ Sexcenti autẽ aurei, quibus pro tempore fisci patronis fori tuæ celsitudinis, ad exẽplum priorum temporum, ex arca tui iudicij consulatur: ne post decursum celerẽ aduocationis, & labores glorioſos egeni exeant: nõ (vt sępe contingit) incerto die præstentur, sed cũ ad medium iter peruenerint patrocinij rerũ fiscaliũ, id est kalẽdis Octobribus per annos singulos [a] sine cunctatione [b] soluẽtur. ℣ Quicquid insuper priuilegiorũ retro principũ sacris affatib[9], vel auctoritate tribunalis, [c] cuius interest, [d] huic eidẽ ordini datũ ostenditur, inuiolatũ seruari. ℣ Cũq; lite quisquã eorũ [e] pulsatus fuerit, seu ciuilis causæ certamine, aut criminalis quæstionis obtentu, hic, [f] vel in prouinciis: cũ per cõcessum [g] tẽpus eorũ adesse quenquã euenit, [h] nullas executores sportulas adsequi: nec [i] qui cõtrouersiis mouẽdis inseruiunt, aut excipiẽdo, seu præparãdo, vel officio quolibet alio, quocũq; nomine sumptũ exigẽdũ cẽsemus. Dat. Id. Feb. Cõstãtp. Iustiniano & Opilione Cõss.

VIII. Idem. A. Archelao præfect. præt.

NEmo, [k] excepta Menandri [l] fisci patroni persona, speret decætero permutationum saltibus superiore gradu captato fruiturum [m] se beneficiis quæ [n] patronis ærarij, [o] seu dum officium exhibent [p] causis fiscalibus, aut post impletum agmen [q] impertita monstrantur. [r] Dat. XII. Kalend. Septemb. Iustiniano & Opilione Conss.

VIIII. Imp.

a *Quas*. scilicet codicillos, id est literas quas alicui dirigit imperator de præstando beneficio, vel priuilegio aliquo, puta forte quòd sit illustris.
b *Alteri*. sic. ſ. de diuer. rescrip. l. j.
c *Itidem*. id est de illo loco vnde sunt.
d *Nostram*. homines dico: id est ambasiatores adoraturos nostrã purpuram: id est nos qui sumus vestiti de purpura. Accur.
e *Vnum*. id est vnus horũ ambasiatorum ponetur inter domesticos militum: alter peditũ in locũ defuncti.
f *Facundißimi*. scilicet tribuni & notarij.
g *Offerendos*. id est mittendos.
h *Dicatißimorum*. id est dissertißimorum.
i *Stipendiis*. id est denariis quos habẽt pro expensis.
k *Solatiis*. i. salariis.
l *Tyronibus*. id est ambasiatoribus.
m *Iudicati sunt*. nota hic maiorẽ honorem deberi his qui electi sunt ab imperatore ad aliquam dignitatem, quàm his qui ad eandem dignitatem sunt electi ab aliis. sic &. ff. de al. scri. l. fina.
n PEr hanc legem. Non legitur.
o *Vel*. istud vel, respicit aut, quod est. j. Accursius.
p *Eorum*. scilicet aduocatorum.
q *Numerum*. scilicet in matricula. filij ergo aliorũ quinquaginta, qui sunt postea scripti, non possunt postea ibi tarari siue poni.
r *Gratis*. sic &. ſ. eo. l. iubemus. §. & filios. & l. petitiones. §. & filios.
s *Exteri*. id est extranei.
t *Et vt in mercatorũ*. subaudi, sit interdicẽda licentia.
u *Industria*. id est calliditate aduocati.
x *Peregrinationis*. scilicet aduocati.
y *Eorum*. scilicet primatum.
z *Obiecerint*. sic &. j. de appella. l. quoniam iudices.
a *Per annos singulos*. nam incipiebant anni singuli secũdum antiquos in Kalẽdis Aprilis. & sic est argumentum pro pensione soluenda in medio anni.
b *Sine cunctatione*. id est sine mora.
c *Tribunalis*. i. iudicis.
d *Cuius interest*. id est ad quem spectat dare talia priuilegia.
e *Eorum*. scilicet aduocatorum fisci.
f *Hic*. s. in Roma.
g *Concessum*. scilicet dilationis.
h *Euenit*. quia venit in termino constituto.
i *Nec*, subaudi ab illis, qui &c. & accipe sumptum exigendum, quod est in fi. l.
k NEmo. non legitur.
l *Menandri*. propriũ nomen aduocati fisci.
m *Fruiturum se*. qui fecerunt saltum.
n *Quę*. scilicet beneficia. Accursius.
o *Aerarii*. qui sunt aduocati, & non per saltum.
p *Exhibent*. qui fecerant saltum.
q *Agmen*. i. officium. & facit. ff. de muneri. & ho. l. vt gradatim.
r *Monstrantur*. Nota

BIU Cujas

non habet priuilegium qui per saltum prouehitur. sic & de eo qui fit sacerdos antequam sit diaconus. *ADDITIO.* Vide de hoc extra de cleri. per saltū pro. in. c. vnico. cū ibi not. per glos.

a *De constitutione.* Non legitur.

b *Si.* id est an.

c *Habere.* scilicet illa constitutio.

d *Eorum.* scilicet aduocatorum Illyrici.

e *Commeatu.* i. licentia habita à superiore.

f *Assistere.* id est esse cum eis.

g *Eiusdem.* Illyricanæ. Accursius.

h *DE ADVOCATIS fisci.*

*Quia quædam specialia seruantur in eis, ideo de eis dicit.*

*Vnte.*] *CASVS.* Si pro fisco, non p persona priuata aduocasti, prætextu salarij tibi non soluti aduersus eum in eadem causa consistere prohiberis. Ex ista. l. not. argu. quòd licet non soluatur salariū doctoribus, non tamen possunt interdici facere studium, secundū Bal.

i *Agitasse.* sed nó vsque ad finem.

k *Proponas.* tu aduocate fisci.

l *Placitis.* id est conuentioni, vt ducas ad finem. Vel dic placitis, scilicet principum.

m *Præstare.* in eadem causa. secus in aliis: vt ff. l. proxi. nisi in casibus, vbi etiam in eadē causa: vt. ff. de postu. l. pe. & fi. secus in patrono priuati si salarium non soluatur: vt. ff. de iudi. l. properandum. §. illo proculdubio.

*Potes.*] *CASVS.* Si in vna causa pro fisco aduocasti, an in alia causa pro priuato contra fiscum possis cō sistere, quæritur. & dicitur quòd sic. Viuia.

n *Potes auctoribus.* per l. istam.

o *Declines.* nisi in casibus: vt. §. l. proxi. dixi.

*Fisci.*] *CASVS.* Si pro fisco aduocas: ea quæ sibi necessaria sunt, occultare nó debes, neque nomine fisci contra priuatum calumniū mouere. Viuia.

p *Negotio.* quantum ad fiscum qui nullum ius habet: & facit. ff. de admini. tu. l. quoties. §. nec vtique.

*Rationales.*] *CASVS.* Si causam habeat fiscus cōtra priuatū: corā rationali. i. procuratore Cęsaris Augusti debet agi, & presente patrono fisci: alioquin lata sentētia rescindetur. Viui.

q *Rationales.* id est procuratores Cęsaris: vt. §. de modo multarum. l. ij. qui cognoscunt inter fiscum & priuatum: vt. ff. si aduersus fisc. l. j. & ij. Vel pro eisdem.

r *Suscipiant.* aliter rescinditur sententia: vt. ff. de iur. fisc. l. si fiscus. secus in priuato: vt. §. de postu. l. velamento.

VIIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni. PP.

DE constitutione [a] diuinæ recordationis Iustini patris nostri super togatis amplissimæ tuę sedis prolata, Illyricani aduocati postulauerunt à nobis eis clarū fieri, si [b] locum etiā circa eos possit habere, [c] siue cum commeatu, siue sine commeatu iudicio eiusdē sublimitatis tuæ absuerint. [f] Sancimus itaq; talem legē generaliter etiā in persona eorum [d] valere, vt si quis sine commeatu [e] vltra continuum biennium absuerit, vel cum cōmeatu vltra quinquennium, de matricula penitus aboleatur: nulla licentia ei danda gradum suū vindicare, nec iterum viris disertissimis togatis eiusdem sedis adsistere. [f] Perfruantur igitur aduocati eiusdem [g] sublimitatis hac nostra generali sanctione.

*TITVLVS VIIII.*

DE ADVOCATIS fisci. [h]

*Fiscalem causam aduocatus fisci nō debet deserere prætextu salarii nō soluti. Bal.*

I. Imp. ANTONIN. A. Claudio.

CVm te fisci causam agitasse [i] pponas: [k] quātuis te salarium percepisse neges, tamen placitis [l] acquiesce. Eos enim qui causam fisci egissent, prohibitum est aduersus fiscū patrocinium præstare. [m] PP. XIII. Kalend. Ianuar. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Qui in vna causa fisco præstitit patrocinium, in alia potest contra fiscum postulare. hoc dicit. non tamen intelligas in generali aduocato fisci. Baldus.*

II. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Frequentio.

POtes [n] auctorib[o] nobis aduersus fiscum quoq; patrocinium exhibere priuatis: dum eam scilicet causam quā tu cū fisci aduocatus fueras, forte tractasti, suscipere declines. [o] PP. VI. Kalen. Mart. Valeriano. II. & Gallieno. AA. Conss.

*Aduocatus fisci nihil debet omittere: tamen aliquam litem non debet per calumniam mouere. h. d. not. ista lex. Bald.*

III. Imp. CONSTANTINVS A. Aeliano proconsuli Africæ. post alia.

FIsci aduocatus pœnas metuens, caueat ne fiscalia cōmoda occultet, néve vllo negotio [p] existente, fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. Dat. VI. Id. Nouembr. Treu. Constantino. A. IIII. & Licinio Cæsa. IIII. Conss.

*Procurator Cæsaris non debet cognoscere absente aduocato fisci inter fiscum & priuatum: sed aduocato præsente. Bald.*

IIII. Imppp. GRATIANVS VALENTIN. & THEODO. AAA. ad Amianum comitem rerum priuatarum.

RAtionales, [q] priuatę rei causis, vel sacris ærariis præsidentes, examen præsente † fisci aduocato suscipiant. [r] Dat. XIIII. Kal. Ian. Merobaude II. & Saturnino Conss.

*TITVLVS X.*

DE ERRORE ADVOcatorum [s], vel libellos seu preces [t] concipientium. [u]

*Hoc intendit: Illud quod præsente parte aduocatus profert, ipsa pars proferre videtur. Bald.*

I. Imp. ALEXAND. A. Aureliæ.

EA quæ aduocati p̄sentib[o] [x] his quorū causę aguntur, allegāt, perinde [y] habēda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferātur. PP. Kal. Mart. Albino & Maximo Conss.

*Error scribentium libellum, non nocet parti probato errore. Baldus.*

II. Imp. GOR. A. Rogato militi.

ERrores eorū qui desideria, id est preces [z] scribūt, veritati prę iudiciū afferre nō posse, manifestū [a] est. Et ideo si cōdemnationē cuius mentionē libello insertam [b] esse proponis, manifeste probare potes non interceſisse: [c] allegationes tuas

*DE ERRORE ADVOCATORVM.*

*Quoniam aduocati de quibus dictum est, erāt in officiis suis exequēdis: ideo ponit de erroribus eorum, & ea occasione subiicit de erroribus scribentium libellos conuentionales, vel libellos precum. Azo.*

f *De errore aduocatorum.* scilicet noceat vel non.

t *Preces.* principi porrigendas.

u *Cōcipiētiū.* qui similes sunt in hoc aduocatis.

*EA quæ*] *CASVS.* Si in causa mea aduocatus fuisti, & aliqua me præsente & intelligente allegasti, perinde allegata sunt ac si egomet allegassem. & intelligo idem quo ad effectū: quia sicut ego si errasse, renocare possem errorem vsque ad sententiam: eodem modo & tu. Viuianus.

x *Præsentibus.* & intelligentibus.

y *Perinde.* quo ad iuris rationem. sicut ergo suum errorem potest corrigere vsq; ad sententiam, vt. §. de iuris & fac. ignor. l. error. sic & aduocati secundum Io. & H. quidá cōtra: vt. j. eo. l. fi. dices.

*Errores.*] *CASVS.* Habebam causam contra te. dedit iudex contra me interlocutoriam sentētiam, sciēs me grauatum. volo petere restitutionem in integrum: quia forte eram minor. in libello supplicatorio quidam scripsit ita, petit restitutionem, cum sit condemnatus. nec tamen eram condemnatus. an ille error mihi noceat, quæritur. & respon. q non, si probare possim quòd non fui cōdemnatus. Viuia. No. primo ex ista. l. quòd error scribentis libellum supplicatorium vel cōuentionalem non præiudicat veritati, secundum Bald. No. secundo argu. quòd quando quis respondet confitendo positionem, addit tamen, prout in tali instrumento continetur: quòd si in illo instrumento non sic continetur, illa confessio non habetur pro cōfessata, licet dixerit, cōfiteor: qa est positio inefficax. casus est hic secūdum Bal. Vltimo no. negatiuam probari, secundum eundem.

† Olim

z *Preces.* vel principi vt delegeat iudex, vel iudici ordinario datas.

a *Manifestum est.* vt. ff. de offi. præs. illicitas. §. veritas. & de reg. iur. l. si librarius. &. j. de testa. l. errore. Accur.

b *Insertam.* errore scribentis. volebam enim scribi in libello me petere restitutionem à contractu: ille adiecit à sententia, qua dicebam me esse condemnatum: sed non eram condemnatus, vel non in tantum.

c *Interceſisse.* quomodo probatur negatiua: vt. j. de proba. l. actor? Respondeo, eo ipso quòd non probatur contra. secundum quosdam:

BIU Cujas

quosdam: vt.j.qui mili.non pos. super seruis. lib.xij. Vel secundum Pla. probo non interces̄isse, scilicet sicut dicit actor. nam dicebat in quinquaginta, eo quòd in precibus meis sic continebatur: & sic probabo contra per sententiam, quæ dicit in quantum sim condemnatus. & sic secundum Pla. aliter ponitur casus, q̄ dictum est in prima glo. Vel tertio probabo tunc iudicem fuisse alibi, vel mortuum: cum à certo iudice dicas datam sententiam: vt.j.de contrahen. stipu.l.optimam.

a *Disceptaturus*. quis iste? Respondeo, delegatus vel ordinarius sublato errore.

*Sententiis*] *CASVS.* Eras aduocatus in causa mulieris. ea præsente & non contradicente confessus es eam debere. x. triduo elapso lata est sententia contra eam. non appellauit intra. x. dies cū potuit. vult impetrare rescriptum à principe, vt retractetur sententia. an sit audienda, quæritur? & respond. quòd non. nam negotia per sententiam, &c. maxime cum hęc mulier intra triduum errorem aduocati non reuocauit, neque à sententia appellauit, cum appellare potuit. Not. quòd incontinéti dicitur fieri, quod fit intra triduum: & sic si quis incontinéti offert se aliquid probaturum, sufficit si hoc probat intra triduum: vt hic, & j.de iudi.l.fin. Nota vlterius quòd error potest reuocari & corrigi in causa appellationis. & sic habes quòd confessus appellat: quia in causa appellationis potest reuocare errorem, & probare contrarium. hoc probatur aperte. ff. de appel. l. creditor. §. iussus. Bald. hic.

† *Quid sit ex confessis.*

*Facit ad tit. de. bo. me. cum gl. per verbo, quamus.*

*Vera de pœn. prala.*

b *Oportet*. vt &.ſ. vt lite pendēte. l.j.&.j. senten. rescin. non pos. l.j.&.ij.&.ſ. de transa. l. causas. &.j. de iudi. si cum tibi.

*Error aduocati vsque quo possit corrigi.*

c *Triduo*. si contingat quòd duntaxat per tres dies causa durauit post errorē. & sic non obstat. ſ. de iu. & fac. igno. l. error. Alij, vt Pla. dicūt errorē aduocati intra triduum tantū posse corrigi: vt hic, &.j. de iud. l. fi. Prima verior: vt. ſ. eo. l. j. De errore autem iuris constat apud omnes vsq; ad sententiā: vt.j. de iudi. l. iudices.

*VT QVAE DESVNT ADVOCATIS partium, &c.*

*Si errent aduocati, quid iuris sit, audisti. nūc si minus dicāt. ADDITIO vel sic secundum Bal. Dictum est. ſ. qualiter error aduocatorū corrigatur: hic qualiter omissum suppleatur.*

*Index de iu. ſ. supplet, vel de facto.*

d Aduocatis. *de iure profert index, & supplet, vt quia actor dicit, mutuaui decem: vnde de æquitate facias mihi restitui: licet non sim mihi stipulatus. nescit autem dicere debitorem obligatū re. certe hoc profert iudex. vel si dicat obligatū re, non tamen adducat legem. nam tunc index supplet inducendo legem. vel cum actor inducat minus bonam legem, iudex supplet bonam. vel melius potes hic dicere hoc modo: quod iudex hic proferat cū actor dicit factū: vt cum dicit aliquem obligatū sibi aliqua actione, sed nō dicit ius. i. non adducit legē: vel si dicit factū & ius. i. legē sed non bonā: iudex supplet meliorē. de facto autem supplere vel proferre non debet, quod est ei notum vt priuato: sed sic vt iudici, vt per testes.*

*Non dubitandum est.*] *CASVS.* Si aduocatus tuus minus prote allegauit, quàm debuit: vel omisit, quod omittere nō debuit: hoc supplere potest iudex, & proferre: dummodo iuri communi sit consonum. Viuianus.

e *Ab his*. vt aduocatis, vel procuratoribus.

f *Minus*. etiam si nihil dixerint: quia minus dicit, qui nihil dicit: vt. ff. de verb. sig. l. minus.

lædi non oportere, is qui super negotio disceptaturus[a] est, non ignorabit. PP. X. Kal. Iul. Pio & Pontiano Conss.

*Error aduocati potest reuocari vsque ad sententiam, & etiam in causa appellationis. Bald.*

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Vlpiæ.

SEntentiis finita negotia, rescriptis reuocari non oportet.[b] Nec enim quæ constituta sunt, id est vt aduocatorum error litigatoribus non noceat, tibi etiam opitulari possunt: cū te præsente neque causę palam ex continenti, † id est triduo[c] proximo contradixisse, neque post sententiā appellationis remedio (si tibi hæc displicebāt) vsam esse opponas. D. VI. Kal. Septēb. Viminatij. CC. Cons.

*TITVLVS XI.*

VT QVAE DESVNT aduocatis[d] partiū, iudex suppleat.

*Iudex ex officio suo supplere potest in iure, non in facto. Alexand.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. ad Honoratū.

NOn dubitandū est† iudicē si quid à litigatoribus, vel ab his[e] qui negotiis adsistūt, minus[f] fuerit dictū: id supplere,[g] & proferre[h] quod sciat legibus & iuri publico[i] conuenire. S. XVI. Kal. Mart. Diocletiano. V. & Maximiano IIII. AA. Conss.

*TITVLVS XII.*

EX QVIBVS† CAVSIS infamia irrogatur.

*Inquisitio pendens non irrogat infamiā inquisito. Bal. Vel sic: Missus in carcerem, vel vinculatus causa maleficii inquirendi, non est infamis. Bart.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Manilio.

INfamiæ[k] detrimētum minime tibi affertur ob id solū, quòd in carcerem coniectus[l] es, vel vincula[m] tibi iussu legitimi iudicis iniecta sunt. PP. sine die & consule.

*Publicanus condemnatus in duplum, quia exegit indebitum, non notatur infamia. Bald.*

II. Iidem. AA. Venerio.

NEque[n] furti, neque vi bonorum raptorum, neq; peculatus[o] damnatus intelligi potest, qui cum plus debito nomine debitorum exegisset, in duplum recipiendo si non potest conuenire aliquo modo actio causę: vt. ff. de offi. adsess. l.j. &. j. vt nemo priuat⁹. l.ij. in fi. aliàs amittat actor causam recipiendo. i. si iudex recipiat talem libellū in quo proponitur actio, quæ non potest cōuenire causæ: vt ff. si mēsor fal. mo. dix. l.j.§. ideo. Itē inducendo casum similē, vel dicendo ad inconueniēs: vt. ff. de leg. iij. Aufidi⁹. aliàs Offidius. in facto autē non, nisi sit ei notum vt iudici: vt dixi. ſ. de trāsac. age. licet Pla cē. contra: vt. ff. de pet. hæredi. l. fi. sed expone eam vt ibi.

*Suppletio de iure quæ fit per iudicem.*

† *aliàs, De causis ex quibus infamia alicui irrogatur.*

i *Publico*. id est cōmuni, & secundū hoc dic legibus, scilicet specialibus vel magistratibus qui tuētur ius publicū in se consistens: vt. ſ. de eden. l. edita. in fi. &. ff. de orig. iur. l.ij.§. post originem.

*EX QVIBVS causis infamia, &c.*

*Quia à postulando de quo dictū est, remouentur infames: ideo de his dicit.*

*INfamiæ.*] *CASVS.* Si iudex te in carcerem vel in vincula ob crimen quod dicit te commisisse, siue iuste, siue iniuste coniecit: an propter hoc sis infamis? & respon. quòd non.

k *Infamiæ*. id est infamia, quæ est detrimentum famæ. sic dicitur creatura salis: id est creatura quæ est sal.

*Infamia detrimētū est famæ.*

l *Coniectus*. iuste, vel iniuste.

m *Vincula*. ob crimen explorandum, nō exploratum, scilicet in pœnam: vt. j. eod. l. nullam. &. ff. de cust. re. l.j.&.ij. Et not. quòd infamia dicitur famæ priuatio seu deminutio. priuatur enim quis quādoque in totum: vt per maximam & mediam capitis deminutionem: & de hac nihil in titulo isto, cum constet q̄ ad nullum ciuile vel publicum officium admittatur is cuius fama est in totum cōsumpta: vt. ff. de pœnis. l. quidam. Fama autem minuitur cum ciuitas & libertas retinetur, sed circa statū pœna plectimur: vt. ff. de var. cog. l. pe. §. consumitur. &. §. minuitur. Fama autem econtra est illæsæ dignitatis status legibus & moribus comprobatus, & in nullo deminutus, &c. Et no. q̄ fama, & opinio, & existimatio, idem significant: vt. ff. de var. & extra. cog. l. pe. §. existimatio. *ADDITIO*. Tu dic melius secundum Bald. hic quòd duplex est fama, scilicet hominis in seipso, & de homine apud alios. Prima fama recte definitur. ſ. in glo. Fama vero secundo modo accepta non definitur per est: sed per dicitur. Est enim fama ista dictum & opinio maioris partis gentium: vt. ff. de quæstio. l. de minore. §. tormenta. & ibi per Bar.

*Infamia quid est.*

*Fama quid est.*

*NEque furti.*] *CASVS.* Publicanus nomine tributorū exegit plus q̄ exigere debuit. actione in factū quæ datur cōtra publicanos, egisti, & in duplū condēnatus est. an propter hoc efficiatur infamis? & resp. q̄ nō, cum neq; fur dicendus est, neq; raptor, neq; in crimē peculat⁹ incidisse: quæ crimina infamāt. Viuian *Neque furti*. quia hic actor à volente demum exegit: licet coactè volēte. & eadem est ratio quare nec vi bonorum raptorum tenetur. vel aliter vt in fi. huius. l. dicam.

o *Peculatus*. quod videbatur. nam & in crimine peculatus damnatur quis in duplum si pecunia erat alicuius ciuitatis, vbi non proprie dicitur peculatus, non autem erat pecunia reipublicæ

*Peculatus vbi proprie dicatur. Publicanus furti non tenetur.*

Romanorum, vbi proprie dicitur peculatus? vt. ff. de fur. l. ob peA cuniam. & ad legem Iul. pec. l. iiij. §. fi.

a *Condemnatus est.* suo officio, quod inhęret actioni in factū in libello propositæ. Et sic no. publicanum non teneri furti: quare est contra. ï. de fur. l. etiam. Sol. vt modo dixi, hic à volēte: ibi ab inuito exegit. vel hic ignorans, ibi sciens: vt &. ff. vi bo. rap. l. ij. §. si publicanus. Tu dic verius quòd hic fuit dānatus in actione in factū de publicanis, quæ est arbitraria, nec infamat: vt hic, &. ff. de publi. l. j. in prin. & . l. hoc edicto. in prin.

plum à præside condemnatus est. [a] PP. V. Id. Ian. Laterano & Rufino Conss.

*Pœna accessoria deminuitur ex parte pœnæ principalis. Et potest iudex causa cognita alterare pœnā delicti. Bald. Vel sic: Vbi iudex ex causa minuit pœnā criminis: videtur sup infamia trāsigere. Ia. But. Vel sic: Si pœna maleficii fuerit per sententiam deminuta, videtur infamia esse remissa. Alexand.*

III. Iidem. A A. ad Metrodorum.

ET si [b] seuerior † sentētia dici debuit, [c] tamē cum proconsul vir clarissimus [d] certis [e] rationibus motus mitiorē sentē tiā dixerit, & ordine decurionū te biēnio abstinere iusserit, trās acto [f] tēpore non esse te in numero infamiū palam est: eo q̄ post bienniū remisisse [g] tibi ꝓhibitionē decurionatus iudex videtur. PP. X. Kalend. Ian. Laterano & Rufino Conss.

*Sententia causa cognita lata in minori pœna vel maiori, intelligitur super infamia dispēsare, vt non duret post tempus sententiæ. hoc dicit textus cū gl. secundū vtrāque lecturam. Bald.*

IIII. Iidem. A A. Venustiano.

SI Posidonium [h] in tempus anni relegatum, [i] sententiam non excesisse [k] proconsulis probaueris: quinque annis exilio temporali damnandum [l] inter infames haberi nō oportet: [m] quoniā [n] sentētiæ [o] seueritas cum cæteris damnis [p] trāsigere [q] videtur. PP. VI. Kal. Mart. Saturnino & Gallo Coss.

*Decuriones non incurrunt infamiam ex genere pœnæ: sed incurrunt eam quæ irrogatur ex genere sententiæ. h. d. secundū Ia. But. & Bal. Vel sic: Licet decuriones et eorum filii non debeant fustibus cædi: tamen iniuriarum damnati sunt infames. h. d.*

V. Iidem. A A. Ambrosio.

DEcuriones quidem, item filios decurionū fustibus [r] castigari prohibitū [s] est. Verū si iniuriam te feciſſe [t] procōsul vir clarissimus [u] pronunciaueciendum in princ. & l. aut facta. §. fi. & ad le. Cornel. de fal. l. antepe. Et plenius super his potes dicere vt. ff. eod. l. quid ergo. §. pœna. in glos. sed quomodo potest pœnam iudex, &c.

*Si Posidonium.*] CASVS. Posidonius aliquod crimē commisit propter quod erat relegandus. iudex causa cognita condemnauit eum in annum, cum erat relegandus in quinquennium. nunquid elapso anno desinit esse infamis? Certe sic: quia non debet cōsiderari seueritas sententiæ dicēdæ, sed iam dictæ. & sic accipitur proprie relegatum & condemnandum. Vel dic damnatū proprie: & tūc dic casum quòd erat relegandus vsque ad annum, & condemnatur in quinquenniū. & dic seueritas sententiæ, scilicet dictę. Not. quòd hæc lex legitur duobus modis: vno modo in sententia mitigante: & tunc finis legis non correspondet principio: nisi consideremus sententiam non prout qualis est, sed prout regulariter esse debuit: secundum glossam. quę expositio non placet. Secundo modo loquitur in sententia pœnam exaggerāte, id est aggrauante. tunc finis legis stat proprie, sed principium stat improprie: quia ponitur tempus pro tempore. Et secundum has lec. tota ista. l. non ponit nisi vnum casum cum ratione, secundum Bal. hic.

*Intellige hāc. l. quādo imponitur vna pœna corporalis pro alia corporali. seus autem si imponitur pecuniaria ꝓ pecuniaria, vel pecuniaria ꝓ corporali: vt. l. quid ergo. §. pœna. ff. eod.*

*Pœnam mitigare ex quibus causis possit iudex.*

b *Etsi.* id est quanuis.

c *Debuit.* quæ si dicta esset, infamiam irrogasset: vsq; dum durat effectus sententiæ: vt. ff. ad muni. l. ordine. in prin.

d *Clarissimus.* improprie ponitur. nam spectabilis est: vt. ï. de episc. & cleri. l. raptores.

e *Certis rationibus.* Pone exemplum: vt quia instrumenta apud se deposita meo aduersario prodidit, & inspiciēda exhibuit: & ideo deportari & infamari in perpetuum debebat: vt. ff. de pœ. l. si quis aliquid. §. instrumenta. & ad legem Corne. de fal. l. j. §. is qui. Sed iudex mitigauit propter ætatem paruam vel magnā: vt. ff. de mino. l. auxilium. §. in delictis. &. ff. de termi. mo. l. ij. Vel quia sine dolo deliquit: vt. ff. de pœ. l. respiciendum. §. delinquunt. & . l. absentem. §. fina. vel quia dicit se commilitonem & militem reipublicæ fuisse: vt. ff. de re mili. l. non omnes. §. fina. Vel quia non dolo, sed lasciuia homicidium fecit: vt . ff. ad legem Corneliam de sic. l. in lege. Vel melius quo ad hanc legem pone exemplum in decurione biennio damnato, qui in decennio fuit damnandus propter falsum testimonium vel instrumentum quod recitauit cognoscente præside: vt . ff. ad legem Corneliam de fal. l. falsi. j. §. ordine. In aucta autem pœna pone exemplum vt . ff. de pœ. l. aut facta. §. finali.

f *Transacto.* Apparet ergo eum interim infamem, & eo transacto desinit: vt. ff. ad legē Cornel. de fal. l. falsi. §. ordine. & ad municip. l. ordine. in princ.

g *Remisisse.* Cum enim pœnam remisit, & sequelam, hoc est, infamiam remisisse videtur. Sed contra. ï. de genera. aboli. l. fin. sed ibi loquitur de indulgentia principis quam fecit post pœnæ interpositionem volens pœnæ gratiam facere, & non infamiæ: hic cum iudex in sua sententia pœnam minorem imponit causa cognita pro maiori, & non per errorem. aliàs secus: vt. ff. de iniu. l. diuus. quæ est contra. Item nota quòd non distinguo secundum H. ex quo crimine fuit pœna hęc minor imposita: vt. ff. de decur. l. iij. & de postu. l. imperator. Sed quidam distinguunt vt si tale erat crimen quod non importat infamiam: obtineat quod hic dicit. aliàs durat etiam postea infamia: vt. ff. de decur. l. generaliter. §. j. &. l. ad tempus. quod non placet: & ibi non causa cognita fuit minuta pœna: vt. ï. co. l. ad tempus. Ité no. quòd hac & superiori l. videbatur infamia irrogari, & pœna infligēda: sed non est ita.

*Iudex an possit pœnā augere vel minuere?*

Item quomodo potest iudex pœnā minuere vel augere, cum hoc sit in legis potestate: vt. ff. ad Tur. l. j. §. j. in fi. §. &. ff. ad mu. l. ordine. ij. respon? Sol. ibi nō fuit causa cognita: hic sic. vel ibi post sententiam non potest: hic in sentētia potest: vt &. ff. de pœ. l. hodie. Nec dicas illud esse verum in extraordinariis tantum criminibus vt possit augeri vel minui pœna in sententia. nam idem dicitur in publicis iudiciis & extraordinariis: vt. ff. de pœ. l. respi

h *Si Posidonium.* proprium nomen.

i *Relegatum.* exponunt quidam, id est relegandum. & quòd dicit. ï. damnandum, id est damnatum. sic & ponitur tempus pro tempore. ï. de le. & consti. l. j. & hoc ideo, vt differat à lege superiori. nam secundum hoc ibi minuitur causa cognita, hic augetur. Tu dic etiam proprie poni hæc verba: & quòd minuit hic sicut & superiori lege: sed in alio notetur differentia, quia hæc in relegato: illa de eo qui est ab ordine motus. hi enim duo conueniunt in quibusdam, vt nullus eorum impleto tempore ad nouum adspiret honorem, nisi tanto tempore steterit iterum, quantum in pœna fluxit. ad veterem autem ambo similiter adspirant quando vacabit: sed cum vacabit, differunt: nam ab ordine motus ipso iure statim recuperat: relegatus non, nisi per nouam electionem: vt. ff. de decu. l. ij. in prin. & ad muni. l. ordine.

*Tempus tēporale docetur.*

*Relegatus & exulatus non idem differunt.*

k *Excesisse.* alioquin duplicaretur tempus: vt. ff. de pœn. l. aut damnum. §. quisquis. Vel grauiori pœna afficitur, & sic infamis esset: vt. ff. de pœnis. l. capitalium. §. in exulibus.

l *Damnandum.* id est damnatum.

m *Oportet.* post tempus pœnæ finitum: vt. l. ordine. ff. ad muni. l. qui cum vno. §. ad tempus. ff. de re mili. aliàs autem esset perpetua etiam post tempus pœnæ: vt not. ff. de pœ. l. in seruorum. §. fi. & in summa huius titu.

n *Quoniam.* pro quia.

o *Sententiæ.* scilicet dictæ, secundum quosdam. Vel dic, dicendæ, secundum aliam positionem: vt modo diximus.

p *Damnis.* cætera damna vocat infamiam.

q *Transigere.* nam de infamia dicitur transigi, id est finiri: vt. ff. eod. l. quid ergo. §. fin.

r *Decuriones. Fustibus.* pro quibus contingit aliquem infamem fieri ex genere pœnæ: vt. ff. eo. l. ictus.

s *Prohibitum est.* propter priuilegium personæ: & ideo non est remissa pœna ipso iure: sed propter decurionatum infligi non potest: vt. ff. de decur. l. ij. §. j. &. l. fin. &. ï. de pœ. l. decurionum. &. l. si matrem. &. l. decurionem. &. ff. de iniust. testa. l. si quis filio. §. eius. & de pœ. l. moris. §. istæ ferè. & . §. parentes. &. ï. de quæstio. l. diuo Marco.

t *Te feciſſe.* filium decurionum, vel decurionem.

u *Clarissimus.* improprie, id est claræ & amplæ dignitatis: vt &. ï. eod. l. etsi seuerior.

*Notatus es.*

BIU Cujas

a *Notatus es.* quia condemnatus es actione famosa, scilicet iniuriarum: vt. ff. e. l. j. Vel crimine iniuriarū, quo condemnatus quis similiter est infamis: vt. ff. de pub. iudi. l. infamem.

*Ad tempus.*] CASVS. Aliquid commisisti, propter quod in opus publ. condemnatus es seruire, vsque ad quinquennium puta: an elapso quinquennio remaneas infamis? Videtur quòd sic. & quod dicit retento priore statu, die vt in ciuitate & libertate.

† *aliàs notandus et.*

b *Publicum.* hic fuit minorata pœna sine causa: vt. ff. de publi. iudi. l. infamem.

c *Dati.* aliàs, damnati: qui erant damnandi in perpetuum: quia tunc perdunt ciuitatē, quod dic vt. j. de pœnis. l. j.

† *aliàs, dati.*

d *Statum.* id est ciuitatem & libertatem: secus si in perpetuum: quia tunc ciuitatem perderent: vt. ff. de pœ. l. quidam. in fi. Illi enim qui dantur vel damnantur in opus metalli, vel in ministeriū metallicorum, vel in metallum, amittunt ciuitatē & libertatē. Item duriorib⁹ vinculis afficiūtur dati in metallum, quàm alij. Item refugiētes minorem pœnā damnantur in maiorem. vnde refugę ab opere metalli dantur in metallum: vt probatur hoc. ff. de pœ. quidam. &. l. capitalium. in princi. &. §. diuus. &. §. in exulibus. &. l. aut damnum. §. inter eos. & de var. cog. l. cognitionum. in fi.

*Damnatio in metallū est pœna cæteris grauior.*

e *Subiiciuntur.* propter genus pœnæ quod est tale, vt infamē faciat post tempus pœnæ finitum, secundum quosdā. Tu dic ideo, quia damnatus est de publico crimine, & sic est infamis: vt. ff. de publi. iudi. l. infamem. Item contra. ꝯ. eod. l. iij. Solu. hic sine causæ cognitione: ibi cum causæ cognitione fuit minuta.

*Ratio dubitandi huius legis.*

*Emo.*] CASVS. Si tibi hæreditas paterna delata est, & ab ea abstinuisti: an propter hoc efficiaris infamis? & respon. quòd nō. videbatur quòd sic, quia fama patris per creditores iniuriatur: vt institu. qui ma. non pos. cōtrarium tamen est verum: vt hic. Viuianus.

f *Infamis.* ecōtra videbatur: quia patris fama per creditores iniuriari videbatur: vt argu. insti. qui manumit. non pos. §. j.

*Si furti.*] CASVS. An mulier de furto condemnata efficiatur infamis? & respond. quòd sic. sed si penes eam ignorātem rem furtiuam esse reperiatur: & ad exhibendum & rei vin. conuenta eam nolit restituere, & iuretur contra eam in litem, & in restitutione rei & ad interesse condemnata sit: an quia in plus condemnata est, fiat infamis, quæritur: & respon. quòd non.

g *Condemnata es.* à iudice, quia sentētia arbitri non infamat. Vel dic cōdēnata, nō ab arbitro: vt. ff. e. l. quid ergo. §. ex cōpromisso.

h *Subiisti.* ex sententia: vt. ff. eod. l. athletas. §. fi.

i *Ignorantem.* & ideo non feci sti furtum. sed certe idem si scies, si modo non contrectauit, & lucrandi animum non habuit: vt. ff. de fur. l. inficiando.

k *Durior sententia.* puta condemnata in duplū proposita actione furti concepti: vt insti. de obli. quæ ex deli. nas. §. conceptum. & sic soluitur contrarium. ff. de fur. l. non potest. sed nescio an illa infamaret, vel non. Vel aliter fuit condemnata actione furti proposita in duplum, & tamen non est infamis, secūdum M. quia licet præiudicet quo ad pecuniam, non tamen præiudicat quo ad infamiam iuri litigatoris: vt. ff. de publ. iud. l. generi. Sed certe speciale est ibi in socero. Et cōtra eum est. ff. de ritu nup. palam. §. quæ in adulterio. &. ff. de fur. l. non poterit. &. ff. eod. l. quid ergo. §. pœna. &. ff. de pœ. quod ad statum. Dic ergo tertio, quòd

Codex.

Hæc glossa Accursij cum sit inepta, & nihil ibi sit, nec pars: adhuc Aliarius in Lapianum, lib. 10. vsurpat. d. l. Sil. §. 3 pall. in fi.

A fuit condemnata in duplum, quæ est pœna actionis furti. & in ista pœna fuit dānata, proposita certi cōdictione generali. Ideo autem non infamatur, quia nulla condictio infamat: vt. ff. de act. & obli. l. cessat. Vel dic quarto, quòd fuit condemnata in rem & in interesse, & plus etiam quàm esset in litem iuratum: proposita actione ad exhibendum, & rei vindicatione. Vel dic quòd error fuit expressus in sentētia, quia dixit: quia res furtiua inuēta est apud te, ideo te cōdemno in duplum. & sic sentētia est ipso iure nulla: vt. ff. de app. si expressim. nā talis sententia infamiā non irrogat. Vel dic fuit appellatum, vnde interim non infamat: vt. ff. e. furti. §. j. Vel durior sententia erat lata cōtra alium, scilicet furem, qui surripuit: quæ non potuit lædere tuā existimationem: quia res inter alios, &c. Vel durior dici debuit, sed dicta non fuit: sed tantum ad rem, & ideo tuā existimationem nō lædit. Vel dic quòd fuit durior lata, puta si te in parte bonorum debuit multare, & te relegauit: vt. ff. eo. quid ergo. §. pœna. sed tertia & quarta placēt: aliæ nō.

*Condictio nulla infamat.*

*Sententia errorem cōtinens, est nulla.*

† *aliàs, ob nō defensa.*

† *aliàs incipit: Qui bonis cesserunt licet, &c.*

*Neminem.*] CASVS. Si hostes patriam tuam inuasissent, neque eam defendisti: an propter hoc efficiaris infamis? Respō. quòd non. secundum hanc expositionem est in litera, ob non defensa. aliàs est sine non: & dicas quòd aliquis detulit fisco esse hæreditatem delatam. an ob hoc, quòd delator dicatur, efficiatur infamis? respon. quòd non. Vel sic: in actione famosa patriam tuam defendisti, & condemnatus fuisti: an efficiaris infamis? respon. q̄ non: quia alieno nomine condemnatus, &c. vt. ff. eod. furti. §. qui alieno. Ratio dubitationis fuit, quia videbatur delator: vt. ꝯ. de episc. & cler. l. nulli. in fi.

*Ratio dubitandi.*

l *Ob defensa.* in libro Martini est, ob non defensa. & est plana. videbatur enim quædam infamia, cum Cato dicat, Pugna pro patria. argu. j. de aboli. fallaciter. §. pe. sed alij habent, ob defensa, puta etiam actione famosa. & est ratio, quia alieno nomine conuenitur: vt. ff. eod. l. furti. §. si quis alieno. Vel pone quòd detulisti iudici patriæ tuæ, id est fisco hæreditatem esse delatam, & non probasti, nec feci sti præmio: & ob id vt delator infamatus credebaris: sed secus est, vt hic, & ff. de iur. fis. l. ij. in princ. Vel pone vt j. de dela. l. ex varia. lib. x.

*Cato.*

*Iniuriarum.*] CASVS. Alieno seruo iniuriam intulisti. domino eius per seruum iniuria fit. actione iniuriarum conuentus, condēnatus es. an efficiaris infamis? & respond. quòd sic, & sic non est contra instit. de iniuriis. vbi dicitur quòd seruo non fit iniuria: quod intellige, quia domino fit per eum: vt hic.

m *Serui.* iniuria fuerat facta seruo, & agebat dominus.

n *Damnatus.* si seruo alterius iniuriam intulisti, & ideo fuisti domino damnatus, cui per eum fuit facta iniuria. & sic non est contra insti. de iniur. §. seruis. Vel illud iure ciuili inspecto, hoc naturali. Item secus si nomine tui serui iniuriam facientis es condemnatus: quia cum alieno nomine hoc fit, non es infamis. ff. eo. seruus. argu. eod. ti. l. furti. §. si quis alieno.

*Debitores.*] CASVS. An ob hoc quòd quis alienis debitis grauatus bonis cedit, efficiatur infamis? & respond. quòd non: videbatur tamen quòd sic, quia nō erat cautus in excipiendo.

o *Venierint.* id est distracta sint.

p *Fiūt.* facit insti. qui manu. nō pos. §. j. &. j. qui bo. cede. pos. l. fi.

B puit, apud te ignorātem[i] comperta est: non læsit existimationem tuam durior sententia.[k] PP. X. Kalen. Mart. Antonino A. & Geta vtrisque. ij. Conss.

IX. Idem. AA. Læto.

NEminem sequitur infamia ob defensa[l] † publica negotia patriæ suæ. PP. XII. Kalend. Mart. Antonino. A. & Geta vtrisque. III. Conss.

*Condemnatus ex iniuria facta etiā personæ vili, est infamis. Bald.*

X. Idem. AA. Seuero.

INiuriarum ex persona quoque serui[m] damnatus[n], infamia notatur. PP. IIII. Kalend. Augu. iisdem Conss.

*Cessio bonorum non irrogat infamiam. Salyc. Et nota quòd cedens bonis non est infamis: licet in quibusdam locis ligetur ad columnam. Bald.*

XI. Imp. ALEX. A. Herennio.

DEbitores qui † bonis cesserint, licet ex ea causa bona eorum venierint, [o] infames
C non fiunt.[p] PP. X. Kal. Maias. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Damnatus de crimine expilatæ hæreditatis, fit infamis. Bald. & Salyc.*

XII. Idem. A. Donato.



BIU Cujas

SI te.] CASVS. Iacente hæreditate alicuius res hæreditarias surripuisti: conuentus & condemnatus es. licet tibi iudex pœnam non imposuerit, an ob hoc minus efficiaris infamis? & resp. quòd non: quia actio furti, etiam si non fuisset nisi ciuiliter intentata, infamaret.

a *Alia.* fuisti enim solummodo condemnatus, sed pœna tibi imposita nō fuit: nō ideo min⁹ eris infamis: quia pœna legis seruatur arbitrio: vt. ff. ad Turpil. l. j. §. j. Vel dic, nulla alia pœna, quàm huius criminis, quę est in arbitrio iudicis: vt. ff. de crimi. expi. hære. l. j.

b *Euitasti.* quanuis enim interim nō sit persona cui furtum fiat: tenetur tamen extraordinariè crimine expilatæ hæreditatis, quod succedit in locum actionis furti: vt. ff. de cri. expi. hæredi. l. ij. Et est hic infamis: quia condemnatus est de crimine expilatæ hæreditatis, quod descendere videtur ab actione, quę etiam ciuiliter intētata & pecuniariter, scilicet furti, irrogat infamiā, & ideo est infamis: vt ff. de publi. iudi. l. infamem. Iteē nota hic furtum improbius esse crimen expilatæ hæreditatis: sed rapina improbissimum: sed improbum est, cum aliàs cōmittitur furtum clam: vt hic, & instit. vi bo. rap. in princip. & ff. quod met. cau. si cum ex. §. qui vim.

*Expilatæ hæreditatis reus infamatur.*

*Fur triplex est.*

SI te expilasse hæreditatem sententia præsidis constiterit: non ex eo quòd nō & alia[a] pœna tibi irrogata est, furti improbioris infamiam euitasti.[b] PP. Kalend. Iul. Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Improperium patris, filios non infamat: lædit tamen opinionem filiorum apud bonos & graues. Bald.*

XIII. Idem. A. Iuuentio.

EA quæ pater testamento suo filios increpās scripsit, infames quidem filios iure non faciunt: sed apud bonos & graues opinionem eius,[c] qui patri displicuit, onerant.[d] XIII. Kalend. Nouembr. ipso. A. III. & Dionysio Conss.

*Tortura non infamat. Bal. Vel sic: Fustigatus vel tortus ad veritatem eruēdam, non infamatur. Salyc.*

XIIII. Imp. GORDIAN. Iouino.

NVllam existimationis infamiam[e] auunculus tuus pertimescat ictibus fustiū subiectus ob crimen[f] quæstione[g] habita, si sententia nō prœcesit ignominię maculā irrogās. Dat. Kal. Sept. Pio & Pōtiano Cōss.

*Non seruans luctum in habitu, non infamatur: secus si festinanter nubat. Bald. Vel sic: Habitus non facit viduam, sed pudicitia vidualis: quam violans intra annum luctus, efficitur infamis.*

EAquæ.] CASVS. Si pater filios suos in testamento increpauerit dicendo eos malos: an propter hoc efficiantur infames? & respon. quòd non, sed opinio grauatur: & sic incurrunt infamiam facti.

c *Eius.* scilicet filij. Et nota quòd mutat personas.

d *Onerant.* & sic de facto infamantur. Et de tali infamia dicitur j. eod. l. verbum. & l. interlocutio. & ff. eod. ob hæc verba. & de obsequiis. l. honori. & l. parens. & l. licet. & est duplex effectus talis infamiæ, vt dicemus. j. eod. l. nullam.

NVllam.] CASVS. Licet auunculus tuus ictibus fustium fuerat subiectus ad veritatem eruendam, scilicet an crimē quod commisisse dicebatur, commisisset: an propter hoc efficiatur infamis? & respon. quòd non, cum non præcesit condemnatio per quam infamia irrogetur.

*Infamiæ facti effectus.*

e *Infamiam.* de iure, sed facti infamiam contrahit, per quam repellitur à dignitate, nisi in subsidium: vt. ff. de decu. l. eos. & l. generaliter. §. j. & j. de digni. l. ij. lib. xij. Item facit repelli à querela inofficiosi testamenti, qui aliàs admitteretur. j. de inoffi. testa. l. fratres. Aliàs est in glo. & ad querelam inofficiosi testamenti facit admitti talem, qui aliàs non admitteretur, vt fratrem consanguineum: vt. j. de inoffi. testa. l. fratres.

f *ob crimen.* explorandum.

g *Quæstione.* vt veritas eruatur per eius confessionem: siue etiā principaliter inculpetur: vt. s. eod. l. j. siue contra alium vt testis inducatur. Nam qnandoque testes torquentur: vt. j. de aboli. fallaciter. §. quod si ingenuorum. & ff. de quæstionibus. vnius. §. testes. & l. ex libero. Aliud autem si fustigetur non ad inquisitionem, sed in pœnam suam pro delicto quod certum est ab eo esse commissum: vt. ff. eo. l. ictus. & j. e. l. fustibus. quæ sunt contra: vt hic in fi. Vel dic, hic causa non suberat, vt ex postfacto apparuit: ibi sic: & ita in inferenda infamia ex genere pœnæ distinguitur, subsit causa vere, vel non. si sic, per sententiam infamatur quis: vt. ff. de fur. l. non potest.

*Fustigatio an infamet*

DEcreto.] CASVS. Per annum olim à morte mariti cōsuetum fuit mulier deferre vestes lugubres: & hoc innuit imperator dicens q̄ hæc necessitas lugendi eis remittatur: non autem conceditur eis intra annum nubere absque infamiæ nota. Not. hic secundum Bald. quòd vxor nō cogitur plorare de morte mariti: nec induere habitū nigrum si nō vult. Vnde proprie viduitas non stat in lachrymis nec in habitu. Not. insuper q̄ non potest intra annū nubere secundum Bal. hic.

XV. Idem. A. Sulpitiæ.

DEcreto amplissimi ordinis[h] luctu fœminarū deminuto, tristior habit⁹ cæteraq; hoc genus insignia mulieribus remittunt: [i] nō etiā intra tēpus quo his elugere maritū moris est, matrimoniū cōtrahere[k] p̄mittitur: cū etiā si nuptias alias intra hoc tēpus secuta est, tā ea q̄ is qui [l] sciēs eam duxit vxorē, etiā si miles sit, perpetuo[m] edicto[n] labem pudoris cōtrahat.[o] PP. XVII. Kal. Iul. Gordiano. A. & Auiola Conss.

h *Ordinis.* senatorij qui erāt centū numero: vt j. de peti. hęr. l. fi. in pri.

i *Remittuntur.* nā pri⁹ tristem habitū deferebant: sed cōtra vir vxorem lugere non cōpellitur etiam iure veteri: vt. ff. eod. l. vxores.

k *Contrahere.* nisi à principe impetrent: vt ff. e. solet. Item nisi partum edant: vt. ff. e. liberorum. §. j. quod tamen dic vt ibi notaui. Item est hoc verū, etiā si est talis vir qui more maiorum nō sit lugendus: vt. ff. e. liberorum. §. j. si tamen cōtrahat, tenet matrimoniū: vt in authen. de resti. & ea quæ pa. §. fin. col. iiij. Iteē cit apostolus, mortuo viro nubat in domino: vt. ij. q. iij. c. Euphemium. §. quod etiā. Tamen potest dici quòd nihilominus remanet infamis, quia punitur p̄ nimia festinatiōe: vt ff. de dona. quidā. & ff. de iure fis. edicto. §. cū ante. & ff. de his quib⁹ vt indig. l. ij. Etiā quidam decretistę subaudiunt, nubat in domino, dū tamen legitime.

*ADDITIO.* Tu dic quòd doctores canonistæ in. c. pe. & fin. extra de secund. nup. cōmuniter tenent q̄ pœna quæ imponitur nimis festinanter nubenti, de qua hic, sit hodie abolita per dictū c. pe. & fi. sed pœna quæ imponitur mulieri ideo quia nubit secundo, de qua in. l. fœminæ. j. de secund. nup. non est sublata.

l *Qui scienS.* non ignorans: sed ignorantia facti excusat, non iuris: vt. ff. eod. liberorum. §. j. in fi. §. & facit. j. de secund. nup. l. j. & j. ad Tertul. l. fiqua.

m *Perpetuo.* id est generali.

n *Edicto.* cuius verba ponuntur. ff. eo. l. j.

o *Contrahat.* ipso facto, siue ipso iure non expectata sententia.

XVI. Idem. A. Domitiano.

FVstibus[p] cæsum, cui per p̄conē ita dictū est, [q] ἐσυκοφάντηϛ: vt calūniatorē videri notatū, [r] ideoq; esse famosū, manifestū est. PP. III. Kal. August. Sabino & Venusto Cōss.

*Interlocutoria lata sine causæ cognitione, nō infamat. Bal. vel sic: Verbū iniuriosum per iudicē prolatū, non infamat. Saly.*

XVII. Idem. A. ad Magnum.

VErbum precibus[s] insertū[t] potius verecūdiā onerare, quàm vllam existimationis maculā videtur aspergere. Etenim cum non causa cognita dictū[u] est ἐσυκοφάντηϛ, [x] * sed ad

*Sycophanta.*

phagein

*Fustibus cæsum.* ob crimen exploratum.

q *Dictum est* hæc verba expones. j. eo. l. proxima. Item est contra. s. eod. l. nullam. Sol. vt ibi.

r *Notatum.* quia fuit condemnatus per sententiam.

VErbum.] CASVS. Habebam contra te causam: aduocatus tuus tantum verbis instabat, quòd mihi vel patrono meo non daret locum loquendi. petit patronus meus vt iudex imponat ei silentium, sic dicens: tace, vel vade sycophanta. non propter hoc fit infamis. No. hic secundum Bald. & Pau. de cast. hic quòd condemnatus de damno dato eo quòd comedit ficus, non est infamis. Not. vlterius secundum eosdem, quòd iudex potest facere quasdam experientias pro inuentione maleficij.

s *Precibus.* scilicet principi porrectis.

t *Insertum.* scilicet in libello precum, in quo & responsio iudicis continebatur.

u *Dictum.* sequitur Græcum, quod expressit M.

x *Esycophātisas.* id est comedisti ficus: à sycus, quod est ficus, &

phagein quod est comedere: quasi comedens ficus. Et dic quòd iudex dedit aquam calidam bibere illi qui dicebatur surripuisse ficus, & comedisse: & sic euomuit ficus: quare iudex dixit, vade sycophanta, id est comedens ficus. Sed Io. dixit, & verius, sycophãta, id est improbus litigator. Vel dic, id est proditor, inde es sycophantisas tu. i. proditor es tu. alia litera habet sycophagi. *ADDITIO.* Tu dic secundũ Perot. quòd sycophanta dicitur à ficis edendis mendax cauillator siue dolosus: quod hinc originé habuit. E duobus seruis Græci cuiusdam viri alter ficus quę dño paratæ erant, absumpsit. alter quis eas abstulisset, ignorabat. quærenti eas domino sons innocentem accusabat. Herus vt veritatem exploraret, haurire vtrunque subtepidã aquam iussit, deinde euomere. tunc primum sycophanta ortum vocabulum: eo ita appellato, qui ficos deuorauerat: culpámque in innocentem cauillãdo ac mentiendo reiiciebat.

a *Patroni.* id est aduocati actoris vel rei, secundum Io. vt in superiori glo. Cum enim instares, nec locum loquendi aduersario dares: petiit patronus vt iudex tibi silentium imponeret. & dixit iudex, tace vel vade sycophãta, id est calumniator, secundum Ioan.

*Non dãnatos.*] *CASVS.* Non solum damnatus, sed & pactus de iniuria, notatur infamia. Sed refert an simpliciter pactus sit: an vero pecunia interuenit. nam si interuenit pecunia, notatur. si autem nihil dedit, non notatur. si autem conuento iniuriarum deferatur iusiurãdum, & iuret se iniuriam non intulisse: absoluendus est, & non erit infamis.

b *Sed pactos.* quod obtinet in quatuor casibus, scilicet in furto, & in iniuria, in rapina, & dolo malo: vt insti. de pœna te. lit. §. ex quibusdam. & ff. eod. athletas. §. fi. sed aliter in actionibus famosis descendentibus ex contractibus: vt. ff. eo. l. in actionibus.

c *Vilos.* id est aliquos.

d *Pro mala conscientia.* quid dic vt no. ff. eo. furti. §. pactúsve.

e *Numerassent.* vel aliam rem soluissent, scilicet citra iussum iudicis: quoniam intelligitur crimen confiteri, qui paciscitur: vt. ff. eo. l. quoniam. quod dic vt ibi dixi, & in. l. furti. §. qui iussu.

f *Caterum simplex.* id est sine pecunia.

g *Pacti.* id est paciscentis.

h *Iureiurando decisa.* vt. ff. eod. furti. §. sed & si iureiurando. & dic vt ibi.

i *Religionem.* id est sacramentum.

k *Sequatur.* & sic non est infamis.

*Interlocutio.*] *CASVS.* Si iudici de aliquo querimoniam deposuisti, & ei iudex dixit, reformes te ad frugé melioris vitæ, interloquendo, nec ipsum de aliquo crimine condemnauerit, an fiat infamis? & rñ. q̃ non: quia non de vi vel iniuria dãnatus est.

l *Videtur.* de iure.

m *Reformet.* hæc est infamia facti: vt. ff. eo. quid ergo. §. quantum. & s. eod. l. nullam. & l. ea quæ.

*Improbum.*] *CASVS.* Dicit hæc. l. q̃ non solum is qui nomine vsurarum vltra leges statutum aliquid accepit, notatur infamia, sed qui pecunia credita suo die non soluta vsuras computat in sortem, & illius sortis accepit vsuras. Viuianus.

n *Improbum.* i. vltra legitimũ modũ, qui est. j. de vsur. l. eos. §. j

o *Irroganda.* ipso iure. aliàs non posset infamari. Nam cum conuenire ad repetendum, id est pro dictis vsuris illicitis repetendis, & ipsa non infamaret: vt. ff. de actio. & obli. l. cessat. ergo ipso iure fit infamis. Præterea & si crimine stellionatus accusaretur, non fieret infamis: quia nihilominus in locum prædictę actionis condictio indebiti daretur, & sic nõ infamaret: vt. ff. de publ. iudi. l. infamem.

*Si fratres.*] *CASVS.* Dicit hæc lex, q̃ exercens artem ludicram, sine dubio est infamis. an autem minor xxv. an. exercens artem ludicrã, infamis sit? & respõ. q̃ non. neq; obstat q̃ in delictis ei nõ subuenitur, vt. j. si aduer. deli. in. l. vlt. & . ff. de mino. l. auxilium. quod est intelligendũ quo ad restitutionem. hic autẽ non restituit: q̃ ipso iure nõ tenet.

p *Si fratres tui minores.* Sed nõne alij maiores infames sunt? vt. ff. e. l. j. §. j. & l. ij. §. fi. minoribꝰ autem non parcitur in delictis, quæ ex animo proueniunt: vt. j. si aduer. deli. l. fi. Respõ. nõ iuuãtur, scilicet per restitutionem: hic autem non datur restitutio: quia ipso iure non tenentur. lex enim quæ eos infamat, de maioribus tantum sentit.

*Minoribus in delictis non datur venia.*

q *Spectaculum.* iuuantur in delictis, vt pro delinquentibus nõ habeantur.

r *Inuiolatam.* quasi diceret, non erunt infames.

*Idem.*] *CASVS.* Si mecum societatem contraxisti, & societatem dolose rupisti, forte subtrahendo aliquas res de societate: conuentus actione pro socio tuo nomine, non solum vt mihi satisfacias compelleris, sed efficieris infamis. & bene dixi, nomine tuo: quia secus si alieno: vt. ff. eo. furti. §. si quis alieno.

s *Fidem rumpens.* scilicet dolo. secus si culpa: vt insti. de suspectu. §. suspectus autem remotus. Idem secundum canones de omni eo qui est in mortali peccato positus: quia est infamis: vt. iij. q. v. constituimus.

t *Suo nomine.* secus si nomine alieno, vel hæreditario: vt. ff. eod. l. j. & l. furti. §. j.

u *Conuentus.* & damnatus. Et sic not. quòd tribus modis infertur infamia, scilicet ipso iure. Item per sententiam. Item ex genere pœnæ. De primo sunt exempla. ff. e. l. j. in prin. vsque ibi, qui in iudicio, &c. &. §. qui eam. & de ritu nupt. palam. §. qui in adulterio. &. s. e. l. improbum. &. l. decreto. De secundo sunt exempla ff. eod. l. j §. qui in iudicio, &c. &. s. eo. l. non damnatos. &. l. si furti. &. l. iniuriarum. De tertio est exemplum. s. eo. ti. l. fustibus.

## TITVLVS XII.

## DE POSTVLANDO.

*Quia infamis repellitur à postulando, vt. s. de postu. si qui. ideo de procuratoribus, qui antiquitus repellebantur propter infamiã. sed non hodie: ideo dicit de his. Vel continua sic,* a *Quia similes sunt procuratores aduocatis in quibusdã: vt. ff. de var. & extraordi. cog. l. ii. §. aduocatos.* b *ideo de his subiicit. Differunt enim quãdoque, cum procurator colludens tenetur mãdati:* c *vt. j. eo. si procurator. in fi. & . ff. mã. si procuratorẽ. in prin.* *aduocatꝰ autẽ de prœuaricatione accusatur: vt. s. de aduoc. diuer. iudi. l. i.*

lioris vitę frugẽ se reformet. m PP. XVII. Kal. Febr. Carino. ij. & Numeriano. AA. Conss.

*Omnes vsurarii improbum fœnus exercentes, sunt infames. Bald. & Salyc.*

XX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Fortunato.

IMprobum n fœnus exercentibus, & vsuras vsurarum illicitè exigẽtibus, infamiæ macula irroganda o est. S. XVII. Kal. Mart. ipsis AA. & Conss.

*Ætas minor veniam meretur, vt ipso facto infamia non irrogetur ob artem ludicram vel ioculatoriam. Bald.*

XXI. Iidem. AA. & CC. Statio.

SI fratres p tui minores duntaxat ætate in ludicræ artis ostẽtatione spectaculũ q sui populo prębuerũt, inuiolatã r existimationem obtinent. Dat. V. Kal. Septẽb. ipsis. AA. & Cõss.

*Condemnatus in actione pro socio de fide rupta, est infamis. Bal. & Sal.*

XXII. Iidé. AA. & CC. Domitiano.

FIdem s rumpens societatis, cũ infamiæ periculo, suo t nomine pro socio cõuentus, u ad faciendum satis vrgetur. Dat. VI. Id. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

## TITVLVS XIII.

## DE PROCVRATORIBVS.

*Procurator actoris de rato tunc demum cauet, cum de eius mandato incertum est. Alexand. & Salyc.*

*a Istam cõsequuntur Bar. & Sa.*

*b Dic secundũ Bar. in l. i. j. manda. in fi. & secundũ Ia. quòd large sumpto vocabulo procurator dicitur aduocatus.*

*c Istud non placet Iaſ. p. l. & eleganter. §. si dolo malo. ff. de dolo.*

*Item nota differentiam inter hunc titulum & inferiorem titulum mãdati, quia hic de procuratoribus iudiciorum: nisi in duabus legibus.j. eod.si procurator.& l.si precium. ibi de procuratore negotiorum tractat. Item hic de officio procuratoris: ibi de actione mandati.*

*Cautio.*] *CASVS.* Tenebaris mihi in.x. Titius procurator nomine meo illa x. petiit. dubitasti an haberet mãdatũ, & vt tibi satisdaret me ratum habiturum, petiisti. an cauere debeat procurator meus de rato, cũ de mandato non constet? & respõ. quòd sic.

† *Cõcor. gl. in.c.nõmulli.super verbo, speciali mandato. post mediũ in verbo, generaliter traditur. extra de rescript.*

Not. quòd per cautionem rati legitimatur ꝓcurator, sicut per probationem mandati. concor. ff. de dam. infec. l. inter quos. §. alieno. Bald.

*Cautio quid sit, & quotuplex est.*

a *Cautio.* Nomen verbale est: quare dicitur actiue & passiue, scilicet respectu cauentis, quia cauet: & eius cui cauetur. Quæ cautio tanquam genus in tria diuiditur: aliàs enim satisdatio dicitur, accepto nomine tantum à parte dantis: aliàs satisacceptio, accepto tantũ nomine à parte accipientis. & hæ duæ cum fideiussore: alia remanet in suo nomine. Et dicitur cautio, id est nuda promissio: vt habes hic, &.ff. qui satisda. cog. l. j. &.ff. de verbo. obli. stipulationum aliæ. §. satisacceptio. &. j. de ver. sig. sancimus. Hic autem nõ ponitur proprie pro sua specie, sed pro satisdatione, cum sit prætoria: vt. ff. de præto. stip. l. j. §. stipulationum. &. l. prætoriæ. iij. &.ff. e. Pomponius. §. ratihabitionis. Item quid sit ratihabitio, habes. ff. rem ra. hab. l. quo enim. scilicet approbare agnoscereque quod actum sit à falso procuratore. Item quod dicit, à procuratore, passiue legas: quia aliud à procuratore actoris, & ad iudicium dato exigitur: secus in dato ad compromittẽdum. & est ratio, quod dic vt. ff. de arbi. l. nõ distinguemus. §. penul. Item quod dicit, incertum, dic hoc fieri negatione conuenti: vt. j. quibus ad li. pro. non licet. l. iij.

*Cautio dicitur nuda ꝓmissio.*

*Ratihabitio quid sit.*

a Item an posit augeri vel minui hæc cautio consensu partium, vt vel cum pignoribus fiat, vel etiam sine fideiussore? Respõdeo, sic: vt instit. de re. di. §. venditæ. &.ff. de col. bo. l. j. §. iubet. &.ff. de fideicom. lib. l. iiij. §. adiici. Item distingue: quia aut est certum de mandato, aut econtra certum est quòd non est mandatum, aut dubium. & hoc tertio casu triplex est opinio. quod dic vt. ff. eod. nõ solum. §. qui alieno. *ADDITIO.* Vide etiam glos. in verb. habiturum. in. §. sin autem per procuratorem. insti. de satisda. & gl. j. in. c. j. extra eo. ti.

*a Istud reprehendunt cõmuniter doctores: vt dicit hic Bar. quem vide.*

b *Ratihabitionis.* id est satisdationis de rato, quę talis est: promitto me facturum & curaturum quòd dominus ratum habeat.

c *Tunc.* id est eo casu.

d *A procuratore.* scilicet actoris.

e *Quoties.* id est quo casu.

f *Ei.* scilicet procuratori.

g *Negotium.* id est exercitium iudicij vel causæ.

h *Mandatum sit.* siue generaliter, siue specialiter, sed in generali fallit. ff. de mino. l. illud. &.ff. eod. qui duos. in his enim exigitur speciale. similiter fallit vbi speciale etiã habuit. ff. de no. ope. nuncia. l. de pupillo. §. qui procuratorio. *ADDITIO.* Multos casus in quibus speciale mandatum requiritur, habes in ca. qui ad agendum. iuncta ibi glos. in verbo, vel pacisci. eo. titu. lib. vj.

*Cvm rem.*] *CASVS.* Mulier mulieri tenebatur in.x. cõuenta maritum procuratorem cõstituit. an posit, quæritur? & respond. quòd sic, cum sit causa pecuniaria: & maritus iudicatum solui satisdat. & quod dicit, appellationes, dic, id est interpellationes secundum quosdam. Vel in causa principali alius egit: & in causa appellationis marit⁹: & ideo satisdatur de nouo. Tu dic quòd fuit satisdatio data in causa principali coram iudice illius causæ: tamen non intelligitur satisdatum in causa appellationis coram iudice: vnde satisdari debuit: vnde dicit appellationẽ proprie, id est in causam appel. vel pone casum vt in glos. Not. subtiliter ex hac. l. secundũ Iaso. hic, quòd in causa criminali, in qua

1. Diuus ANTONINVS PIVS. A. Seuero.

CAutio[a] † ratihabitionis[b] tunc[c] exigitur à procuratore,[d] quoties[e] incertum est an ei[f] negotiũ[g] mandatum[h] sit. PP. IIII. Id. Octobr. Gallicano & Venusto Conss.

*Causa pecuniaria vxoris per maritũ legitime satisdantem agi potest, siue sit causa principalis, siue causa appellationis. Hoc dicit secundum vtranque lecturam. Alexãd. Bald. & Salyc.*

II. Diui fratres Sextiliæ.

CVm rem pecuniariam[i] esse dicas,[k] potes per maritum tuũ solennibus[l] impletis appellationi[m] aduersariæ tuæ respõdere: cũ appellatiões[n] pecuniariæ etiã per ꝓcuratores exerceri ab vtraq; parte litigãtiũ possint. ° Accepta. VIII. Kal. Augu. ipsis III. & III. AA. Cõss.

*Non defenso minore fit missio in possessionem bonorum eius: sed negligens defensor ab administratiõe remouetur. h. d. Iac. But. Vel sic: Propter contumaciam administratoris potest ipse ab officio remoueri: & nihilominus contra dominũ administratoris in possessionem proceditur. Alexand.*

III. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Pomponio.

EVm ꝑ qui res agit[q] hæredũ à quibus[r] tibi deberi fideicõmissum dicis, euoca[f] ad prætorem virum clarissimum: qui aut tibi respondere[t] cogetur,[u] aut * ab administratione negotiorum secundum formã iurisdictionis[x] prohibebitur. ꝑ Deliberabit[y] autem prætor, si non defendantur hæredes, an mittere te in possessionẽ[z] debeat secuturus iurisdictionem quæ exerceri aduersus indefensos venit pœna pecuniaria applicanda fisco, maritus non admittitur procurator. ita probat iste tex. à contrario sensu glos. & communiter docto. in. l. seruum quoque. §. publice. ff. eo. & glos. in. l. absentem. ff. de pœ. & de hoc vide plenius per Iaso. hic.

i *Cum rem pecuniariam.* secus in criminibus: vt. ff. de pub. iudi. l. pen. §. ad crimẽ, nisi in casu: vt. j. de iniur. l. fi. &.ff. eod. l. sed & hæ. §. patronus.

k *Dicas.* tu vxor.

l *Solennibus impletis.* id est cautione vel satisdatione data de iudicato soluendo.

m *Appellationi.* i. interpellationi. b si enim causa appellationis esset, aut prius est satisdatum: & sic non satisdabitur. aut non: & sic sero petitur: vt. j. eo. l. ita demum. secundũ quosdam. Tu potes etiam proprie ponere: & dic quòd de nouo inter-uenit: vt. j. de consor. eiusdem lit. l. ij. Vel pone tertio etiã prius satisdatum coram primo iudice: vnde non intelligitur satisdatum coram iudice appellationis: nisi sit expresse dictum: d vt. ff. iudi. sol. l. cum apud. Item quod dicit hic, solennibus impletis: scilicet satisdando iudicatum solui: quod continet tria: vt. ff. iudic. sol. l. iudicatum solui. j. Item nota maritum esse procuratorem vxoris: vt. j. eo. maritus. sed curator non: vt instit. de excu. tuto. §. penul.

b *Rem.*

* *Ipse.*

*est stricti.*

*Bald.*

*mandat.*

*Paul.*

*hic a.*

*quòd.*

*videl.*

*tẽ.*

*ratum.*

*tus.*

*curatio.*

*terlocu.*

*ficta.*

*ratum.*

*dem.*

*sua.*

*ciam.*

*affir.*

*c ipse.*

*cet.*

*d Cu.*

*ipsa.*

*& A.*

n *Appellationes.* id est interpellationes.

o *Possint.* vt &. j. eod. l. fin. sed fallit in quibusdam causis pecuniariis: quia ibi requiritur speciale mãdatum: vt. ff. eod. l. non solum. §. fina. &. l. Pomponius. in prin. &. l. licet. in prin. &. ff. de mino. illud. §. si talis. sed ille non merè pecuniariæ dici possunt: vt plene dixi. ff. eod. l. seruum. §. publice.

*Evm.*] *CASVS.* Testamentum fecisti: & filios tuos impuberes instituisti: & eis tutorem dedisti: & mihi fideicom. ab heredibus præstandum reliquisti. si tutor à me conuentus actione ex testamento respondere nõ vult, an sit cõpellendus vt respondeat, vel ab administratione remoueatur, quæritur? & respon. q sic. summariè autem cognoscit iudex si pupilli non defendantur, an sim mittẽdus in possess. bonorum pupillorum: vt si per calumniam petam mitti, non mittar: alioquin sic, cum pœna nõ defensi sit vt in possess. bonorum fiat remissio.

*affir.*

*c ipse.*

*cet.*

*d Cu.*

*ipsa.*

*& A.*

p *Eum.* scilicet tutorem, vel curatorem, vel gestorem.

q *Agit.* id est administrat, siue tutor, siue curator, siue gestor, siue quicunque sit.

r *A quibus.* scilicet hæredibus.

f *Euoca.* id est euocari[e] per iudicem facias. nam sic incipit causa: vt instit. de pœna te. lit. §. fi.

*e Cum*

*expio.*

*gl.*

*Bal.*

t *Respondere.* soluendo, vel litigando.

u *Cogetur.* si in administratione perseuerare velit. & ita sub conditione cogitur defendere, vt si nolit defendere, remaneat vacua possessio. *ADDITIO.* Hæc glos. potest procedere in procuratore: vt. l. filiusfa. §. fina. &. l. non cogendum. in prin. ff. eo. sed in tutore & curatore nõ procedit, quia iudex potest eos præcise cogere vt defendant. l. j. in prin. ff. de admini. tu. ita dicit hic Bar.

*fvere*

*si agatur*

*tra eum*

*bona defu.*

*cti pro ea*

*ritate, iuxta*

*si pro cu-*

*cutione ve-*

*nius leg.*

*Salyc. Alex.*

*xã. & Ia.*

x *Iurisdictionis.* quę talis est vt nolens defendere, ab administratione remoueatur: vt. j. de admi. tu. l. fi. in prin. & arg. ff. de offi. præfec. præt. Orien. l. si quos.

y *Deliberabit.* summatim cognoscendo an petatur per calumniã: quod si esset, non mitteretur in possessionem: vt. ff. de Car. edic. l. iij. §. causæ. &.ff. vt in possess. lega. l. si is à quo. §. necnon.

z *In possessionem.* olim omnium bonorũ: vt. ff. quibus ex cau. in pos. ea. Fulcinius. §. j. hodie pro mensura debiti declarati: vt in authen. de exhi. §. si vero etiã quidã. colla. v. secũdum quosdã. quod puto verũ si personali agatur ex testamento. secus si hypothecaria: quia tunc cũ omnia sint obligata tacite pro legato, vt. j. cõmunia de leg. l. j. in possessionẽ omniũ mitteretur: f vt. j. vt in possess. leg. l. certa. In ꝑsonalib⁹ ergo actionib⁹ tantũ locũ habet authẽ.

*Solet.*

BIU Cujas

a *Solet.* Nam sit missio si aliquis non defendatur: vt hic,&.ff. quib⁹ ex caus.in pos.ea.Fulcinius.§. adeo.&.j.vbi í ré actio.l.ij.

*Quia absente.*]C A S V S. Petebam à te.x.tecum sum litem contestatus.lite contest.abiisti reipub.causa. condemnatus es vxore tua te defendente: quæ & sententiæ acquieuit: vel alio modo interfuit iudicio.an tibi præiudicetur per vxorem tuam, quo minus restituaris ad causę tuę cognitionem & defensioné, quæritur? & respon.quòd non: cum neque alieno nomine agere possit mulier:neque defendere, nisi sit procuratrix in rem suã. alij sunt casus quos dic vt hic notatur. Viuia.

b *Quia absente.*nec legitime defenso,& post litem contestatã. [a] Ité ex iusta & ꝓbabili causa: quod plene dixim⁹ ff.de in integ.resti.l.fi.

c *Dicis.*ô miles.

d *Restitui.* ipso iure, quòd non opus sit appellare.

e *Defensionem.*omnino,non auté ad appellandum tantum.

f *Possint.* facit argu. si non potest ex parte actoris, neque rei.& sic duo dicit hæc lex.

g *In rem suam.* vt.ff. de reg.iur.fœminæ.& ff.e.l. neq; fœmina.& ff.ad Vell.l.ij. in fi.excipe vt hic.Item & vt ff.e.fœminis. Ité vt.j. quando mul. tu.offic. fun.potest.l.fin.& authen.ibi posita.Ité excipe vt.ff.de lib.cau.l. iij.& facit.j.quibus ex cau. ma.l. j. &.j. quomodo & quãdo iudex. l.ab eo.Accursius.

*Actionẽ.*]C A S V S. Petebã à te.x.per procuratorẽ: volebas vt caueret de defendẽdo.si non caueat, quid iuris sit, quæritur? & respon.quòd denegabitur sibi actio.hæc enim est pœna procuratoris non defendentis:vt.ff.eo.l.inutus.§. pœna. Not.ex hoc tex.quòd procurator simpliciter constitutus ad agendum,intelligitur etiam cõstitutus ad defendendum,licet non exprimatur in mandato:quia istud venit in necessariam consequentiam.& ita tenet glo.in.l. inutus.in glo.fi.circa med.infra eo.Ia.hic.

h *Non eum defendat.* proprie accipe si reus statim agere vult. alias cauet, [b] vt & dixi.ff.eo.seruum.§. ait prætor.& ibi est editum de quo hic dicit.& facit.ff.eo.l.mutus.§. pœna.& est hoc verum,nisi sit procurator in rem suam ex causa non lucratiua,& nõ in fraudẽ eorũ qui volũt agere:vt.ff.eo.l.seruum.§.fi.& l.sequen.secus si ex causa lucratiua:quia tũc defendit:vt.ff.e.l.pater.

i *Rem. Eum. Constitutum.* accusatione scilicet proposita.

k *Causæ.* alicuius.

l *Purget.* vel sententia pro eo lata vel alio modo.sed nisi [c] hæc exceptio obiiciatur, potest agere & defendere: vt infra eo.ita demum. Et concor.infra de reis post.l.j.lib.x.&.ff.de pub.iudi. is qui.&.ff.ad muni.libertus. §. in quæstionibus.&.ff.de mu.& ho.l.reus.& infra qui accu.non pos.l.deneganda.

*Mlitem.*]C A S V S istius legis est facilis í positione. Not. tamen ex eo quòd miles nõ potest esse procurator etiam pro patre, ne distrahatur ab officio militari.& sic habes quòd quis magis adstringitur patriæ quàm parenti.facit.l.j.§.& generaliter.in fi.ff.de ven.in pos.mit.& tex.not.in.l.postliminium.§. filius.ff.de cap.per quem text.dicit Bald.in.l.qui necessario.ff.de

*a Concor. Bal. & Sa.*

*gerere.*

*Cum ista sic transiit Bart. licet Pe.de bella mari.Iaco. But. & Ful. teneãt cõtra. & Cocor. cũ ista glo. Bar. Bal. Salyc. Alexand. hic.*

solet. [a] PP. X. Kalẽd. Septemb. Chilone & Libone Conss.

*Nullo modo esse defensum, vel non legitimè, sunt paria. Et mulier non habet legitimam defensionẽ mariti. Bald. Vel sic: Absens ex probabili & necessaria causa, si non est legitimè defensus, potest petere restitutionem in integrum aduersus sententiam contra eum latam, vt sic denuo iudicetur. Et non dicitur legitimè defensus si pro ipso comparuerit vxor eius,cum mulier non possit esse procuratrix alterius. Alexã.*

IIII. Idem AA. Saturnino.

Quia [b] absente te iudicatum dicis: [c] æquum est tibi restitui [d] causę defensionem. [e] Nec oberit tibi ꝙ vxor tua interfuit iudicio, aut etiam acquieuit sententiæ:cùm aliena negotia per mulieres non aliter agi*possint, [f] nisi in rem suã, [g] & proprium lucrum mandatæ sint eis actiones.PP.Prid. Non. Ian.Apro & Maximo Conss.

*In consequentia mandati ad agendum venit defensio.sufficit ergo procuratorium ad agendum, licet non dicat ad defendendum. Bald. Vel sic: Procurator repellitur ab agendo, nisi defendat dominum in causa reconuentionis. Alexand. & Salycetus.*

V. Imp. ANTONINVS. A. Pancratiæ.

Actionem ei, qui absentis nomine agere vult, si non eũ defendat, [h] denegari oportere, iam edicto perpetuo expressum est.IIII.Kalẽd.Mart. Duobus & Aspris Conss.

*Accusatus de crimine, quousque pœssus pẽdet, alteri⁹ ꝓcurator esse nõ potest. Alex.*

VI. Imp. ALEXANDER. A. Martiano.

A aduo.diuer.iudi.quòd filius aduocatus debet potius aduocare ꝓ patria, quàm pro patre.& male dicit secundum Ia.hic per text. in.l.pe. ff.de postu. Specu.in ti.de aduocato.§. j. versic.quid si pater:nam vbi agitur de statu publico,bene præfertur patria parenti, vt hic.& est text.not.in.l.minime.ff.de reli.& sum.fu.sed vbi agitur de commodo pecuniario, debet præferri pater patriæ, secundũ Ange.& Rapha.Fulgo.in.d.l. pen. ff.de postu.ꝙ Barto.& doct. in.l. veluti. ff.de iusti.& iur.Iaco.hic.

**Cõcor. gl. i. post prin. in.c.vl. extra de testi.*

m *Militẽ.* scilicet militantem.secus in veterano : vt.ff.eo.l. filiusfamil.§.veterani.

**Facit ad hanc.l.glo. super verbo, curani. mu.ĩ verb. sed vtraque parte præsente. in. c. bonæ memoriæ. extra de post.præla.*

n *Rescripto.* suprà de preci.impe. offe. quotiens.cõtra. Sol.ibi de exceptiõe dilatoria solutionis vel iudicij,hic personæ.Vel hoc ideo, quia terribilis esset aduersario.vel vt nõ deserat militiam: vt & infra loca.milites.&.j. eo. qui stipendia.&.ff. eo.neque fœmina. An auté idem in clericis? Respõde vt dixi in authen.de san.epi. §. aliũ autem.col.ix. [e] Ité hoc fallit quando pro suo cõmilitone agit: vt.ff. e.filiusfa.§.veterani.

*†alias quasi suffragator.*

*d Istã sol. sequitur Cy. Bar. Alex. Pan. & Ia.*

o *Redimere.* Hoc etiã omnibus interdicitur: vt.j.eo.litem.sed huic videbatur licere forte: quod hic remouet.

*e Dic secũdũ Paulum quòd si sunt in sacris cõstituti, vel habeãt beneficiũ ecclesiasticũ: non possunt esse procuratores, quia debẽt intẽdere oneri suscepto.*

p *Suffragatorẽ.* id est aduocatum:vt infra de suffra.l.vnica.

*Quod quis.*]C A S V S. Mãdaui tibi vt.x.in quibus mihi Titius tenebatur,ab eo peteres.lite non contesta.tu alij à te vt ea.x.peteret mãdare voluisti.an sis audiẽdus,quæritur.& respõd.quòd non,neque procuratorem constituere potes,nisi demum lit.contest.cum ex tunc litis dominus efficiaris : quod intellige ad causas : secus ad negotia, vel si in rem tuam sis factus procurator. Ex hac.l.not. tres regulas:vnam expressam,& duas tacitas. & istas tres regulas ponit clare tex.in.c.j.de procura.lib.vj.& Ias.hic.

*Rem*criminis constitutũ* [i] defensionem causæ [k] suscipere non posse antequam purget [l] innocẽtiam suam,incognitum non est. VI. Kalend. Mart. Maximo II.& Aeliano Conss.

*Miles non potest esse procurator alterius etiam coniunctæ personæ. Alexand.*

VII. Idem A. Macrino.

*Mlitem* [m] **nec pro patre, vel matre, vel etiam vxore, nec ex sacro rescripto, [n] ꝓcuratorio nomine experiri oportet: cum neque defensionẽ alienã suscipere,vel redimere [o] negotia, vel quasi suffragatorẽ [p] †accedere,vtilitate publica ꝓmittatur. PP. VIII. Id. Mar. Maximo II. & Aeliano Conss.*

*Procurator ad lites cõstitut⁹, nõ potest ante litem contestatã aliũ substituere. Alex.*

VIII. Idem A. Mansueto.

Quod quis [q] sibi debitũ exigere tibi mandauit,ante litis contestationem tu alij petendum mandare nõ potes.PP. VIII. Kalend. Septemb. Maximo II. & Aeliano Conss.

*Miles actiones tam proprias quàm ex causa honesta sibi cessas potest in iudiciũ deducere. Sal. Vel sic. Miles bona fide procurator constitutus in rem suam, causam agere potest. Alexand.*

IX. Idem A. Ausidio.

Quis [r] stipẽdia [s] meretur, suis negotiis superesse inoffensa [t] disciplina [t] possunt. ꝟNec potest dici eũ qui honesta & verecũda [u] ꝓcedẽte causa mãdatas sibi actiones exercue-

q *Quod quis.* Litis procurator datus ad agendum non potest procuratorem facere ante litem contestatam:postea potest quasi dominus litis factus:vt hic,&.j.eo.l.neq;.in fin.&.l.nulla.sed ad negotia sic quãdocũq;: vt.ff.mã.l.si ꝓcuratorẽ.§.j. Ité quod hic dicit, est verum,nisi sit in rem suam datus:vt.j.de dona.l.illam.

*f Adde pulchrũ tex.in c.1.§. 1. & 2.e.ti.li. 6.*

*Qui stipendia.*]C A S V S. Quæsitum fuit an actione sibi cessa miles in rem suam sit factus procurator, & esse possit? Respon.quòd sic.licet enim ex alterius persona agat, suum tamen negotium gerit. Nota ex hac.l. quòd ille qui agit ex iure cessо, narrat factũ siue causam in persona cedẽtis actionem.nam potest narrare in persona sua intentando vtilem, vel in persona cedentis intentando directam, secundum Bal.hic.

r *Stipendia.* sic dicta,quia per stipes id est modica æra colligebantur : vt.ff.de verb.sig.l.ager.§.j.

*Stipendia vnde dicta.*

s *Inoffensa.*id est non offenditur per hoc disciplina : vt & arg. supra de epis.& cleri.placet.&.ff.e.filiusf.§. milites.idem & in criminalibus:vt infra qui accu.non poss.l.non prohibentur.

t *Disciplina.* militari.

u *Et verecunda.* à malo, vt donatio, vel emptio, vel similis. Verecundia est quasi custodia honestatis.secus si non honestas vt.ff.de ali.iud.l.penul.



BIU Cujas

*Propria causa quæ dicatur.*

a *Rem suam.* Arg. q̃ propria causa est alicuius, ex eo q̃ lucrum & damnum ad eum respicit: vt. ff. quãdo app. sit. l. j. §. in propria. & ff. eo. l. procuratore. & sic est argu. q̃ iuret de calũnia ꝓcurator in rem suã: vt dices. j. de iuramen. calumniæ. l. ij. §. sin autem.

b *Iniquum est.* nisi sint illustres: vt infra eo. l. quicunque.

SI procurator.] C ASVS. Ordinaui ꝓcuratoré ad petẽda decẽ vel equum. plus petiit, vel alias res quàm sibi mãdatũ sit. an mihi iudicauit quo ad alias species, si eas petendo succubuit, quæritur? & respõ. quòd non. si autẽ habuit generalẽ administrationẽ & liberam: si quidẽ contra te per eum iudicatũ est, non potes retractare. sed si quid dolo commisit, vt quia passus est superari se ab aduersario, habes actionem mandati contra eum.

**Not. istũ text. iuncta gloss. quòd appellatione procuratoris proprie nõ venit procurator in rẽ suã secundum Bal. Saly. & Alexã.*

Not. ex hac. l. secũdum Barto. & docto. quòd fines mãdati sunt à procuratore diligenter custodiẽdi. cõcordat. l. diligẽter. in prin. ff. mãda. c. cum dilecta. de rescript. & text. ad literam in. c. per tuas. de arbit. & in. c. porro. & ibi gloss. de priuileg. adde quòd non solum seruandum est mandatum, sed etiam qualitas mandati. c. cum venissent. & ibi not. Bald. de eo qui mit. in possess. Iaco. hic.

**Iste text. est valde no. secundũ Ia. hic ad hoc, quòd dominus tenetur habere ratum id quod factũ est dolose à procuratore.*

c *Si procurator.* actoris.

d *Ad vnam.* id est ad causam, vel negotium.

e *Gessit.* citra mandatum.

f *Potuit.* vt &. s. de trãsac. l. trãsactionis. &. ff. de pac. sed si tãtũ. &. l. nam & nocere. & no. ff. e. l. Põponius. §. sed & is. &. j. mãda. cũ mãdati. &. ff. de iureiurã. l. iusiurãdũ quod. §. fin. &. l. si itaque. & de doli except. si procurator. ij. j. de noua. l. non abstulit. Hoc idem intellige in iudice delegato: [a] vt. j. si à non compe. iudi. l. j. similes enim sunt: vt. ff. de iurisdi. om. iudi. l. & quia. in fi.

*a Concor. c. venerabilis cũ gloss. super verbo, mãdati. de offi. deleg.*

g *Plenam.* specialiter [b] concessam, secundum quosdã. arg. ff. de pecu. quam Tuberonis. §. alia. Tu dic [c] quòd sufficit generalis cũ libera ad agẽdũ & trãsigẽdũ: sed generalis sola nõ sufficit ad transigendum: vt. ff. eo. l. procurator cui generaliter. &. l. mandato generali. Sunt tamen quędam in quibus exigitur speciale mãdatum, quæ dic vt dixi. ff. e. l. Pomponius. in prin. &. s. eo. l. ij.

*b Idem Ia. c Concor. Bartol. & Pau. hic.*

h *Cum si quid.* Sed eo existente non soluendo, reus absolutus de dolo conuenietur qui participauit dolum: nisi sit prius paratus pati iudiciũ sub exceptione hac, si collusum sit: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. pen. &. ff. man. si procuratorem. in prin.

i *Non prohibearis.* scilicet actione mandati: vt. ff. eo. licet. §. ea.

NEque.] C ASVS. Quæsiuit quidam ab Imperatore, an in causa pupilli tutor aut curator ordinare possit procuratorem? & respon. quòd non, sed actorem constituat in causa: quia dominus non est. an autem pupillus possit? & respon. quòd sic, tutore auctore. an autem saltem lite contestata possit tutor procuratorem constituere? Respon. quòd sic, ad exemplum procuratoris, quia tunc dominus litis intelligitur.

k *Neque.* quare ad negocia ante litem contestatam procuratorem potest constituere, sed in causis secus, vt hic? Sol. administrare quis cum mandato & sine mandato potest in negotiis, in causis non. ff. de præscript. verb. l. naturalis. §. sed si facio.

l *Facere possunt.* Lite nondum cœpta. & est ratio, quia nõ sunt domini: [d] vt. ff. eo. l. j. licet sint quasi domini: vt. ff. pro emp. l. qui fundum §. si tutor. Idé in actore ciuitatis: vt. ff. eo. l. nec ciuitatis.

*d Ad iudicia: secus tamen ad negotia per tex. in l. ita*

m *Constituere.* suo periculo, & rerum suarum.

n *Debent.* cum decreto iudicis si impediti fuerint administrare: vt ísti. de cura. §. fi. &. ff. de admi. tu. l. decreto. &. j. de ap. si actor. rit, alieno negotio fungi: cum, licet contẽtio ex persona alterius bona fide sumatur, hũc tamen rem*suam [a] gerere nõ ambigatur. quod militibus meis interdici nõ modo absurdum, verum etiam iniquum [b] est. Sine die & consule.

*Si procurator egreditur fines mandati, non præiudicat ipso iure domino: sed si non egreditur, præiudicat mero iure. tamen si fraudem vel dolum admisit, aduersus ipsum succurritur domino per actionem mãdati. Alexander.*

X. Idem A. Castiæ.

SI procurator [c] ad vnã [d] speciẽ cõstitutus, officiũ mãdati egressus est: id quod gessit, [e] nullũ domino prędiudiciũ facere potuit [f]. ⁋ Quòd si plenam [g] potestatẽ agẽdi habuit, rẽ iudicatã rescindi nõ oportet: cũ si [h] quid*fraude vel dolo egerit, cõuenire eũ more iudiciorum nõ ꝓhibearis. [i] PP. III. Kal. Mart. Albino & Maximo Conss.

*Tutor & curator ante litis contestationem ex sua persona non procuratorem sed actorẽ constituunt. Pupillus vero & adultus cũ auctoritate sui administratoris procuratorẽ cõstituere possunt, hoc dicit. Alex.*

A Vel potest dici quòd ipse tutor ordinabit actorem: vt no. Azo. in sum. huius ti. §. cõstituent. vel ipse iudex: vt insti. de cura. §. fi. Idé in episcopo, vt nõ procuratoré, sed actorẽ ordinet vel œconomum. nam ipse non est vniuersitas vt syndicum ordinet. Est tamen arg. contra in auth. de sanc. epis. §. siquãdo. vbi ꝓcurator fit in causa ecclesię. sed ibi expone. i. syndicus. Vel dic post litem cõtestatam à syndico: vt & hæc lex permittit. vel ponitur ibi procurator pro responsore. Ité nota quòd differt hic actor à procuratore: quia procurator tãtum à domino ordinatur, actor à non domino: vt hic. Item procurator etiam sine iudice fit: actor nõ: vt instit. de cur. in fi. Item procurator etiam ad vnã causam: vt. s. l. prori. actor ad omnia instar tutoris: vt insti. qui testa. tu. da. poss. §. certe. licet aliud sit in actore vniuersitatis, qui etiã ad vnã ordinatur: vt ff. quod cuiusque vniuer. l. ité eorũ. §. si decuriones. &. §. actor. Item procuratoris officium certis modis finitur: actoris vero eisdem quibus & tutoris. Ité differunt secũdum quosdã: quia liber tãtũ potest esse ꝓcurator: sed actor etiã seruus. Sed dico ego econtra: quia ꝓcurator potest esse seruus ad negotia: vt. ff. e. seruum. in prin. sed actor tãtũ liber, ad instar tutoris: vt. j. qui dare tu. pos. in seruili. Quomodo autẽ syndicus, & œconomus, & actor differant, dixi. ff. quod cuiusque vni. no. l. j. §. pe. Ité alia differentia ad futuras causas non potest esse: vt. ff. quod cuiusque vniuer. l. item eorum. §. si decuriones. in causa autẽ vniuersitatis tota vniuersitas potest constituere procuratorem.

*a Concor. c. venerabilis cũ gloss. super verbo, mãdati. de offi. deleg. b Idem Ia. c Concor. Bartol. & Pau. hic.*

*d Ad iudicia: secus tamen ad negotia per tex. in l. ita*

o *Interueniente.* Et sic dicitur legitime datus: vt. j. si aduer. rem iudi. l. & cũ minores. in causa tamen tutorem per se adesse oportet: vt in alienatione rei minoris: vt. j. de prædiis mino. l. minorum. Sed quid si citra tutoris auctoritatem procuratorem ad litem fecerit pupillus, & non fuit repulsus? Respõ. [f] non valet iudicium contra eum prolatum: vt. j. eo. licet. sed pro eo sic: vt. j. eo. non eo minus. Quid si non est lata sententia, sed testes sunt producti, & plene probauit de iure suo minor, obiicitur nunc ab aduersario quòd non est legitimus procurator, & quòd non tenet quod factum est: quia dicit lex, quòd minores possunt constituere procuratorem legitimum. sed hic non legitime ordinatur. Item quia. l. non eo minus. dicit valere sententiam latã pro eo: sed non dicit quòd valeat alia pars iudicij non lata sententia? Sed videtur argu. contrarium prædictæ. l. & argu. supra de leg. & consti. l. quod fauore. &. ff. de vsur. l. qui scit.

*Pupillus non potest ratum dimittere.*

p *Ad exemplum.* nam procuratores post litis contestationem sic faciunt: vt dixi supra eo. l. quod quis.

EXigendi.] C ASVS. Ab aliquo conuentus lite contest. te absentasti, vt iudex procederet: filius tuus minor. xxv. an. defensioni tuæ se obtulit. obiicit aduersarius ipsum nõ habere mãdatum. quid iuris, quæritur? & respõ. quòd mãdatũ ab eo exigẽdum nõ est, duplici ratione: quia quilibet ad alterius defensionẽ siue extraneus siue libertus admitti debet: tũ quia est de personis coniunctis: quæ siue agant siue defendant, non probant mandatũ: vt. ff. de procu. sed & hæ personæ. an autẽ repellẽdus sit eo q̃ minor? respõ. quòd potest: sed melius est eũ admitti, quàm absentẽ quasi contumacẽ & indefensum condẽnari. Prædicta sunt vera si is qui admittitur ad defensionẽ, caueat de defendẽdo, & de dolo quòd absit, & promittat soluere condemnationes.

XI. Idem A. Sebastiano.

NEque [k] tutores, neque curatores ex sua persona in rẽ pupilli vel adolescentis procuratorem facere possunt, [l] sed actorem constituere [m] debẽt. [n] ⁋ Pupill' autẽ vel pupilla, adultus vel adulta, tam ad agendum quàm ad defendendum, tutore seu curatore interueniẽte [o] ꝓcuratorem ordinare possunt. ⁋ Ipsi etiam tutores & curatores post litis contestationẽ à se factã, ad exẽplum [p] procuratorum, qui litem contestati sunt, dare procuratores non prohibẽtur. PP. Prid. Id. Maij Alexãdro. A. III. & Dione Conss.

*Ex parte defensoris non requiritur mãdatum, sed satisdatio iudicatum solui. ex parte vero actoris requiritur quòd comparens pro alio habeat mandatum, vel quòd sit coniuncta persona. & filius admittitur, quamus sit minor, ad defendendum patrem, quando contra eum posset peruenire ad definitiuam. Alexand.*

XII. Idem A. Frontoni.

EXigendi [q] à filio*tuo mandati qui se defensioni tuæ offerebat, duplici ratione [r] necessitas non fuit: aut quòd de-

q *Exigendi.* id est an ei mandaueris, necne.

r *Ratione.* prima communis, secunda specialis.

Potest.

BIU Cujas

a *Potest.* etiam in inuitum: a vt.ff.quod cuiusque vniuer.no.l. j.in fi. &.ff.de solu.l.solutionem.& hæc est communis ratio.

b *Pro defensione.* id est quòd defendat vsq; ad finē arbitratu boni viri ex quo cepit: vt.ff.eo.seruum.§.ait prætor. Ité & de dolo quòd absit,& soluere cōdēnationē promittit.& hoc subiicit, & alia ꝓculdubio &c.

quæ tria cōtinētur sub illa stipulatione, iudicatum solui: vt.ff.iudi. sol.l.iudicatum solui. Alij dicūt ꝙ hoc b primū de defensione cōprehendit hæc tria: & quod subiicit, & alia ꝓculdu.&c. dicūt scilicet de rato. quod nō placet: quia ꝓcurator rei non cauet de rato, nisi in casibus: vt.ff.eo. l. Pōponius.§.sed & is.

c *Obseruatione.* id est satisdatione.

d *Si vltro.* id est sine mandato.

e *Non cogitur.* cum sit de coniunctis: vt. ff.e. sed & hæ.in prin.& est hæc ratio specialis. An autem coniunctus admittatur ad agendū sine mandato in casibus illis c vbi exigitur speciale mandatū? Respōdeo, nō: vt.ff.de mino. l.patri. circa prin. Ité quod dicit, non cogitur, sumit arg. Pau. si est hoc speciale in cōiunctis, vt non cogantur præcise de mandato ꝓbare: ergo alij cōguntur præcise probare de mandato. & sic est in electione rei. Sed tu expone, non cogitur, supple vel satisdare, vel probare mādatum: ad quorum alterum extraneus compelletur: vt dixi supra eo.l.j. Vel dic, probare: id est allegare.

f *Legitimam.* ad procedendum in publicum intra. xvij. an. vt.ff. de postulan.l.j.§.initium autem. quod nō placet. sed minor. xxv. annis erat: vt infra de his qui veniam æta. impe.l.fi.

g *Nō iniuste.* iure cōmuni: quia minor: vt.ff.e.l.minor. licet specialiter admittatur: vt hic subiicit. Vel iustū est repelli eū ante lité cōtestatā. sed post iustius est eū admitti. Vel tertio dic, iustius poni electiue, vel correctiue de eo quod dixerat, nō iniuste: non cōparatiue. prima d verior est. sic ergo iure cōmuni repellitur minor à ꝓcuratione. Sed cōtra insti. qui. ex cau. ma. non li. §. iustæ. ver. & seruus. Sol. ibi ad negotia, hic ad iudicia. Item cōtra. ff. de postu. l j. §. pueritiā. Sed aliud in aduocato qui dānū nō timet: cū se nō obliget. & aliud in procuratore qui se obligat ad iudicatū soluēdū. No. hic aliquid esse iustū, cuius cōtrarium est iustius: vt.ff.de fur. si seruus cōmunis. §. quod vero ad mādati. & de offi. pcōsu. l. nec quicquam. in prin. & l. obseruare. §. j. & de verb. oblig. vbi autē. §. j. & deposi. l. bona fides. §. incurrit. & de vulg. substi. l. si filius qui patri. sic & econtra aliquid est malum, cuius contrarium est deterius: vt.ff.de regu. iur. l. quoties nihil. & de doli excep. l. si procurator rei.

h *Audire.* cum satisdatione tamen: vt.ff. qui satisda. cog. l. filius. & in prin. huius legis.

i *Condemnatione.* quod esset si hūc minorem repelleres. Si ergo absens vt cōtumax dānari nō potest, vt quia lis nō erat cōtestata cōtra absentē, nō admittitur minor: vt.ff.e.minor. & ar.ff.e.l. nō solū. §. fi. an autē hic defensor post lité cōtest. interueniēs debeat dānari, hic nō aperit. Sed puto ꝙ sic: cum & hic dicat eum defensoré, & plene defendit: vt &.ff.de nego. gest. liberto. §. fi. licet M. dixerit nō eum sed absentē in quē facta est cōtestatio litis, cōdemnandum, vt ibi dixi. Tertij dicunt, vt. P. & V. hic loqui de eo qui causas absentiæ tantum allegabat. Sed tunc quēro, quare satisdetur iudicatum solui: vt hac.l. dicitur? Respōdēt P. & V. in duobus casibus eam loqui. In primo quando filius erat maior, in secūdo quādo minor. In primo admittitur ad plenam defensionē: in secundo ad causas absentiæ tantum allegādas: vt.ff. e.l. seruum. §. publice. sed prima verior. Si ergo condemnatur, nunquid restituetur ipse, & fideiussor eius? Dicūt quidam ꝙ sic: vt.ff.eo.minor. Vel melius dic e eum nō restituēdum in tali causa: quia iure cōmuni est vsus defendēdo patrem, cum ipsa natura hoc exigat: & sic non restituitur: vt. j. de in integ. resti. l. fi. sicut & cum alimētorū nomine matri vel alij coniuncto donat: licet aliàs ei donare nō possit: vt.ff.de tute.& ra. distra. l. j. §. sed nōnullos. Ité ideo, quia magis patri quàm ipsi filio suo succurri videtur: vt.ff.de mino. l. iij. §. sed vtrum. &. l. eum mādato. Ité quare succurritur filio fideiubēti pro patre: vt. j. de filiofa. mino. l. j. & non defendēti, vt hic? Respon. hic admittit eum lex. s. ista ad defendendū: vnde hic aduersarius inueniret se deceptū auctoritate legis: quod esse nō debet: vt infra de his qui ve. æt. impe. l. j.

e *Sequitur eam Salyc.*

* *Iste text. est sing. secūdum Bald. Pau. & ita co. hic ad hoc quòd ex ceptio dilatoria quæ nō fuit obiecta ante litem cōtestatā in causa principali, nō potest opponi in causa appellationis.*

k *Adficere.* sed valet sentētia, & facit litem suam. f sed nūquid valet sentētia quam dedit iudex hoc modo? Respō. sic, sed poterit conueniri ipse iudex: nā etiā iudex videtur facere lité suā dādo iniustā sententiā: vt.ff.de var. & extraor. cog. l. fi. & īsti. de obli. quæ ex quasi delicto. in prī.

f *Cōcor. cū ista glo. Salyc. pro quā adde text. l. fi. ff. de variis & extraordi. cogni.*

*Ita demū.* ]C A S V S. Mater filiū suū militem in causa quam habebat cōtra Titiū, instituit ꝓcuratoré ad agēdum. vult Titius eū repellere: an possit, quæritur, quia miles est? Respō. aut lis est cōtest. cū eo: aut non. Primo casu nō repelleturneque si vsque ad sentētiā steterit & obtinuerit: & à sentētia fuerit appellatū: & in appellationis iudicio fuerit ꝓcurator vel interuenerit, nō poterit excep. l. opponi, cū in initio litis nō fuit opposita. In secundo casu. s. cum lis contest. non est, repelli potest. vel dic in causa principali si non fuit obiecta exceptio: an postea in causa appellationis obiici possit? Respon. ꝙ non.

g *Ista glo. est valde sing. secundum Salyc. hic & Ange. ī. l. Pōponius. §. ratihabitio. ff. e ad hoc quòd termi nus præfixus parti ad opponēdam exceptionē dilatoriā, videtur præfixus ip si iudici.*

l *Militiæ.* à parte vel à iudice: g vt.ff.eo.filiusf. §. veterani. & ad hoc supra eo. militem. &. l. qui stipendia. Sed an idem in quolibet qui non potest esse procurator: vt in fœmina & similibus: vt.ff.eo. neque fœmina? Respondeo sic, cum diuersitatis ratio reddi non possit: vt.ff.de verb. oblig. à Titio. in fi.

h *Concor. glos. in. c. in nostra. super verb. exceptio. circa mediū, extra de procura. & de distinctione exceptionis vide in. c. exceptionis extra de exceptio.*

m *Appellatio.* id est iudicium appellationis.

n *Agitur.* s. per te. Et sic nota duo. Primum, ꝙ huiusmodi exceptio ꝓcuratoria cū sit dilatoria, in initio opponitur: h vt. j. de ꝓba. exceptionē. & de excep. si quidē. &.ff.eo. Pōponius. §. ratihabitionis. Sed aliud si esset falsus: quia tūc quādocunque inueniatur falsus, patet iudiciū esse nullū: vt. j. eo. l. licet. & argu. j. de eo qui pro tu. neg. ges. l. ij. Secūdo no. ꝙ causa appellationis eadē est cū prima, cū in ea nunc nō possit repelli. & pro hoc. j. eo. inuitus. Sed argu. cōtra. ff. iud. sol. cum apud. &. j. de app. eos. in princ. & sic faciunt hæc arg. ad quæstionē sabbatinam, an aduocatus pro eodem salario teneatur iuuare in causa appellationis, vel non. A D D I T I O. Dic ꝙ si appellatur ab interlocutoria, tenetur aduocatus causam ꝓsequi. si vero à definitiua, nō. Ias. hic.

o *Integra.* id est non contestata lite, licet sit datus libellus: vt in auth. de litig. §. si vero apud iudicem. col. viij.

p *Acceptam.* id est demandatā potestatem exercendæ actionis.

*Non eo.* ]C A S V S. Mulier minor annis in causa quā habuit cum maiore, maritum suum procuratorem cōstituit tutore non auctore. agit maritus, & obtinuit. vult maior vt reuocetur quod actum est à procuratore dato à minore sine tutoris auctoritate. an sit audiendus quæritur? & respō. quòd nō: quia fauore eius introductum est, scilicet vt lata sententia cōtra se non teneat, scilicet in læsionem eius. sed si pro se, non retractetur.

q *Sine curatore.* auctore. hoc enim fieri nō potest: vt. s. eo. l. neq;.

r *In damnis.* vt &. j. qui leg. per. l. j. &.ff.de re iudi. l. acta. in fin. & facit. s.

*Sententia lata pro persona non legitima ratione ætatis, valet, quæ contra eam non valeret. Bald. vel sic: Sententia lata pro procuratore minoris, quanquam minus legitimè constituto, valet: quamuis contra eum lata non valeret. Alexand. & Salycetus.*

XIIII. Idem A. Sabiniano.

NOn eo minus sentētia aduersus te lata iuris ratione subsistit, quòd aduersaria tua minor vigintiquinq; annis cōstituta, causam suam marito sine curatore q agendam mandauit. Minoribus enim ætas in dānis r subuenire, nō rebus ꝓspere gestis obesse consueuit. PP. III. Non. Octobr. Gordiano A. II. & Pompeiano. CC. Cōss.

BIU Cujas

& facit.ſ.de leg.& cõ. quod fauore. & ſic ceſſat hic illa regu. quod quiſque iuris, &c. quia hoc priuilegium datur minoribus ſine cuiuſcunq; poſtulatione: [a] vt.ff.quod quiſq; iur.l.iij.in prin.

*a Sequitur iſtam gloſ. Bar. & ad de glo. ſimilem in.l. qſ fauore. alle ga.in gloſ. & in.l.nulla.ff. de legib.*

*Item.*] CASVS. In cauſa quam habebas cum Titio, procuratoré ordinaſti: qui tecum pepigit de danda medietate eius de quo erat controuerſia.non vis adimplere quod cõueniſti. conqueritur principi procurator. an ſit audiendus, queritur?& reſpõ. q; nõ valet pactum de præſtanda quota parte litis quaſi cõtra bonos mores factum.procurationem autem ſuſcipere licitum fuit, cuius officium gratuitum eſſe debet.

*Pactũ de quota litis in procuratore reprobatur, & eũ ab agẽdo repellit. h.d. Alex.*

XV. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. & CC. Cornificio.

ITem te redemiſſe [a] contra bonos mores precibus manifeſte profeſſus es: cum procurationem quidem ſuſcipere (quod officium gratuitum [b] eſſe debet) non ſit res illicita: huiuſmodi autem officia [c] non ſine reprehẽſione ſuſcipiuntur. [d]

S.III.Non.April.CC.Coniſs.

*Procurator vel actor ſine ſpeciali mandato non poteſt vendere rem in præiudicium domini. Alexãd. & Salycetus.*

XVI. Iidem. AA. & CC. Paconiæ.

PRocuratorem [e] vel actorem prædij, [f] ſi non ſpecialiter [g] diſtrahendi mandatum accepit: ius rerum dominij* vendendi non habere, certum ac manifeſtum [h] eſt. Vnde ſi nõ ex voluntate [i] domini vendentibus his, fundum comparaſti, peruides improbum tuum deſiderium eſſe, dominium ex huiuſmodi emptione tibi concedi deſiderantis. [k]

S. Nonis April. Byzantij. CC. Conss.

*Officium procuratoris quis inuitus acceptare non cogitur pro actore vel reo: ſed ſi ſponte ſuſcepit, & contra ſe ſententiam reportauit, appellare tenetur: non autem cauſam appellationis proſequi virtute mandati ſimpliciter facti ad illam cauſam agẽdam. h.d. ſecundum lec. veram.*

XVII. Iidem. AA. & CC. Mardonio.

INuitus [l] *procurationem ſuſcipere nemo cogitur: nec eãdẽ [m] vltra, niſi ꝓuocationis [n] cauſa, extẽdere. [o] Sed nec [p] defenſionẽ abſentis ſubire cõpellitur: cum fidẽ ſuſceptã implere ſufficiat.

PP. Non. Iun. Philippopoli. Dioclet. V. & Maxi. AA. Conss.

*Mater non poteſt defendere filium pupillum: ſed ei debet tutorem petere. h.d. Bal. Saly. & Alexand.*

XVIII. Iidẽ. AA. & CC. Dionyſiæ.

*Procurator aliquãdo ſine ſpeciali mãdato diſtrahit.*

*Diuiſio.*

*Nuitus.* Prima pars loquitur in procuratore actoris. Secunda in procuratore rei. In tertia ponitur regula generalis ad omnia prædicta. Secũda ibi, ſed nec. tertia ibi, Cum fidem. Alexand. CASVS. Rogaui te vt eſſes procurator me[o] in quadã cauſa quã habebã contra Titium. ſi vis, potes: ſi non vis, cõpellere te non poſſum.& hoc in prima. Si autẽ ſponte ſuſcepiſti, & ſic te ad cauſam ordinaui, & per ſentẽtiã finita eſt: finitur officium procurationis: niſi ꝙ appellare teneris tantũ.& hoc in ſecunda. Si autem rogaui vt defenſionẽ ſuſciperes meã in cauſa quam habebat Titius contra me: ſi vis, potes: ſi nõ vis, nõ es cõpellendus inuitus. ſi ſpõte ſuſcepiſti, fidẽ adimpleas.& hoc in tertia. vnde duæ partes loquuntur in procuratore actoris: tertia in procuratore rei. & dicit ꝙ ille ver. cum fidem, &c. poteſt referri ad finem ſecundæ partis, neq; exten.&c. Vel continua ad proximũ: & tũc ſupplebis, ſubire non cõpelleris: ſed ſupple, ſi ſuſceperis, cõplere debes, neque vltra extẽdere: cũ fidẽ, &c. Nota ſecundum Iaco. hic ꝙ nemo inuitus cogitur officium procuratoris ſuſcipere. ſecus in aduocato. l.j.§. ait prætor. j.ff. de poſtu. &.l. prouidẽdum. verſi. ſi quis vero. C. de poſtu. Item ſecus in doctore qui poteſt cogi inuitus ad conſulendũ. l. in ſacris. vbi gloſ. & Bart. not. C. de proxi. ſac. ſcri. lib. xij. caſ[o] ſallentiales vide per Ia. hic.

l *Inuitus.* intellige inuitum ſi non probatur voluiſſe: vt. ff. eod. l. filiusfamilias. §. inuitus.

m *Nec eandem.* forte ſuſceptam ſponte. quãdoque tamen cogitur * ſuſcipere non præciſe, ſed cauſatiue. ſ. ſi in adminiſtratiõe vult perſeuerare: vt ſupra eo. l. eum qui. Quare compellitur defẽdere procurator actoris, rei nõ? quia fauorabiliores, &c.

n *Prouocationis.* interponendæ, non defendendæ.

o *Extendere.* cogitur enim prouocare, niſi propter inopiam excuſetur: non autem exercere appellationem: [a] vt.ff. man. ſi procuratorem. §. ſi ignorantes.& de neg.geſt. l. liberto. §. fin. & infra de app. l. ſi actor. & infra vt cauſæ poſt puber. adſit tut. l. j. Sed videtur quòd etiam exercere tenetur cauſam appellationis: & hoc dicit Pla. & ſic intellexit hic. & pro eo eſt. ff. an per alium cauſa appel. l. fi. ſed ibi ad principalem & ad appellationis cauſam fuit datus procurator. vel dic vt ibi. Item pro eo. ff. eo. l. qui proprio. §. item quæritur. ſed ibi eodem modo ad vtrunque fuit datus procurator, ſcilicet ad principalem, & ad cauſam in integrum reſtitutionis. Vel dic vt ibi not. Item pro eo: quia ſi appellare tenetur, (quod nemo negat) ergo proſequi quaſi negocium inchoatum: vt. ff. cõmo. l. in cõmodato. §. ſicut. ſed non obſtat: quia actus appellandi & exercẽdi diuerſi ſunt, licet primus ſit præparamentum ſecundi.

p *Sed nec defenſionem.* puta egit procurator cõtra aliquem: nunc vult aduerſarius quòd defendat, & ſatiſdet de defẽſione eius cuius nomine egit: & dicit quòd non cogitur inuitus, cum ſufficiat impleſſe fidem quam ſuſcepit: & ſic nullam aliam patietur pœnam quãtum ad aduerſarium: niſi quòd denegabitur ei actio: vt. ſ. eod. actionem. &. ff. eo. mutus. §. pœna. ſed quantum ad eum à quo ſuſcepit mandatum, patietur: quia tenebitur actione mandati ei ad intereſſe: [b] vt. ff. manda. ſi procuratorem. §. ſi ignorantes. & ſic loquitur tota hæc lex in procuratore actoris ſecundum hanc antiquam poſitionem: quod non placet: [c] quia ſi alicui eſt mandatum vt agat [d] aduerſus aliquem, ea ſibi videntur mandata, ſine quibus id explicari nõ poteſt: vt. ff. eo. l. ad rem. &. l. ad legatum. &. ff. de iuriſdict. om. iudi. l. ij. ergo cum non poſſit agere niſi ſatiſdet de defendendo, & defendat, merito hoc videtur ſibi mandatum. & ſi non facit, non adimplet fidem. Alij dicũt quòd ſatiſdedit de defenſione: ſed vult aduerſarius eum compellere vt præciſe defendat. Et reſpondetur quòd non poteſt, ſi vult hic procurator præſtare intereſſe. ſed certe [e] contrarium eſt. ff. cod. l. ſed & hæ. §. præter. Tertij dicunt quòd non cogitur præciſe ab abſente ſi velit hic procurator præſtare intereſſe: ſed ab aduerſario compellitur. ſed nec hoc placet: [f] vt. ff. eod. l. ſi defunctus. Tu dicas [g] quarto modo ſecundum Ioan. ſcilicet quòd principium legis loquatur in procuratore actoris: poſtea loquitur in procuratore rei. quaſi diceret, ſicut aliquis non cogitur ſuſcipere procurationem ad agendum: ſic nec ad defendendum, quanuis publice vtile ſit: vt. ff. eo. l. ſeruum quoque. §. publice. cum ſatis ſit implere fidẽ ſuſceptam ſponte: non autem ſuſcipere cogitur inuitus. Vel hoc, cum fidẽ, &c. ad primũ caſum referas. [h] & facit. ff. de arbi. l. iij. §.

tametſi

tametsi neminem. Et sic possunt notari in hac. l. quinque casus. Primus & penultimus sine mandato. Secundus & tertius & quintus cum mandato. i. mandato suscepto. Accursius.

*Alienam. CASVS.*] Si mulier in causa quam contra filium suum quis habet, ad defensionem eius velit admitti: an sit audienda? & respō. quòd non: sed petet sibi tutorem. licet autem ab initio non admittatur, ex postfacto admittitur ad appellandum: vt ff. de appellationib⁹ reci. l. j. Viuia.

ALienam susc ipere* defensionem, virile est officium, & vltra* sexum muliebrem esse constat.[a] Filio itaque tuo, si pupillus est, tutorē[b] pete. S. XIIII. Kal. Feb. Sirmij. CC. Conss.

*Precium conuersum in vtilitatem domini qui venditioni suæ rei factæ per gestorem suum non consentit, restitui debet per ipsum dominum emptori. Alexād.*

XIX. Iidem. AA. & CC. Firmo.

SI precium quidem actoribus alienū fundum vel seruum citra mandatum domini tibi distrahentibus[c] dedisti: & neque præcessisse, neque secuta contractum domini declaretur voluntas: in rem autem eius idē precium[d] processisse prouinciæ præses causa cognita perspexerit: hoc tibi restitui iubebit.[e] Pri. Id. Mar. CC. Cōss.

*Non refert an procurator constituatur à principio ante litem contestatam, an post. h. d. Saly. & Alexand.*

XX. Iidem. AA. ad Verinum præsidem Syriæ.

NIhil arbitramur interesse,[f] vtrum ab initio, an cœpta iam lite negocium ad personam procuratoris transitum[g] fecerit. Dat. X. Kalend. Octob. *Demesso. CC. Cōss.

*Maritus potest agere pro vxore etiam sine mandato, dummodo caueat de rato in quacunque causa vxoris: nisi habeat ab ea mandatum de agendo in quadam causa: quia tunc in aliis censetur prohibitus agere: adeo quòd in eis agere non poterit etiam si caueret de rato. h. d. secundum intellectum glo. Alexand.*

XXI. Imp. CONSTANTINVS A. ad concilium prouinciæ Africæ.

MAritus citra mandatum in rebus vxoris cum solenni[h] satisdatione[i] & alia obseruatione[k] intercedendi[l] liberam habeat facultatem, ne fœminę* persequendæ litis obtentu, in contumeliam matronalis pudoris irreuerenter irruant, & conuentibus virorum vel iudiciis ītereſſe cogātur.[m] Sin autem* mandatum fuscep erit, licet maritus sit, id solum exequi debet, quod procuratio emissa præscripserit.[n] Dat. IIII. Id. Mart. Adrumeti, Constantino. A. & Licinio Cæsare, vtrisque II. Conss.

*Procurator per litis contestationem efficitur dominus litis: nec potest sine causa remoueri. Bald. Vel sic: Lite cum procuratore contestata, dominus non potest litem in se transferre sine causa. Saly.*

XXII. Idem A. ad Bassum p. vrbi.

*Alienam. CASVS.*] Si mulier in causa vxoris suæ mandato non interueniente an maritus esse possit procurator? & respon. q̄ sic, cum non congruat sexui suo iudiciis virorum interesse: interposita tamen cautione de rato & de defendēdo si cōtingat vxorem reconueniri. Si autem ad certam causam eum instituerit, & de agendo ei mādauerit: an ad aliam causam sine mādato admitti possit, quæritur? & dicitur q̄ non. Not. ex hoc tex. secundum Iaco. quòd maritus potest agere pro vxore sine mandato. sic & alibi vbicunque protestatio vel denunciatio debet fieri vxori, tantum importat si fiat marito. l. aut qui aliter. §. sed & Seruius. vbi glos. not. ff. quod vi aut clam.

*Maritus. CASVS.*] In causa vxoris suæ mandato non interueniente an maritus esse possit procurator? & respon. q̄ sic, cum non congruat sexui suo iudiciis virorum interesse: interposita tamen cautione de rato & de defendēdo si cōtingat vxorem reconueniri. Si autem ad certam causam eum instituerit, & de agendo ei mādauerit: an ad aliam causam sine mādato admitti possit, quæritur? & dicitur q̄ non. Not. ex hoc tex. secundum Iaco. quòd maritus potest agere pro vxore sine mandato. sic & alibi vbicunque protestatio vel denunciatio debet fieri vxori, tantum importat si fiat marito. l. aut qui aliter. §. sed & Seruius. vbi glos. not. ff. quod vi aut clam.

*Si precium. CASVS.*] Actor tuus contra mādatum tuum speciale mihi vendidit vineam. solui precium. cum non valeat venditio, qualiter recuperabo precium, quæritur? & respond. quòd præses prouidebit vt mihi restituatur, si constet voluntatem tuam non præcedentem vel subsequētem contractui interuenisse. quæ autem actio mihi competat ad precium recuperandum, non aperit. tu dic actionem de in rem verso, si in rem tuam versum fuerit, & fuerit procurator seruus: vel negociorū gestorum, si fuit liber: vel condictionem sine causa: vel officium iudicis: vt hic. Viuianus.

a *Constat.* vt &. ff. de regu. iur. l. fœminæ. & ff. eo. neque fœmina. & supra eo. quia absente. & infra quādo mu. tu. of. fun. potest. l. j.

b *Tutorem pete.* vt. j. de leg. hære. sciant. nec sufficit etiā petere nisi idoneum petat: & cum effectu, ita q̄ detur: vt ff. ad Tertul. l. ij. §. non solum. sed licet non audiatur à principio, si tamen lata sententia contra filium mater velit appellare, potest. ff. de appel. re. l. j. Sed quæritur, cum mulier agat pro patre quandoque: vt. ff. eo. fœminas. quare non etiam pro filio agat? Quidam vt H. idem. Sed dico contra: quia eis potest consuli per tutores: vt hic, & ff. de neg. gest. qui aliena. §. pe. Item nota etiam, quibus causis potest mulier agere pro alio, multo magis defendere: vt arg. ī. eo. l. exigendi. Accur.

c *Distrahentibus.* qui enim emit ab eo qui liberam non habuit administrationem, vel cui specialiter mandatum non est, facit furtum: vt. j. quod cum eo. l. si liberam.

d *Precium.* quod dedisti pro re illa quam emisti.

e *Iubebit.* actione de in rem verso, si seruus erat. si liber, actione negociorum gestorum, vel cōdictione sine causa. ff. ad Macedo. l. sed & si. §. j. vel officio iudicis: vt. j. quod cū eo. l. ei qui. &. ff. si cer. peta. l. si & me. & facit. ī. eo. l. procuratorem.

f *Nihil. Interesse.* quo ad dandi facultatem. nam qui potest dare & dari ante, & potest post. qui vero non ante, nec post. Item sicut tenetur mandati interueniens post: sic & ante. Item satisdat interueniens post, sicut ante: vt hic, &. j. de consor. eiusdem lit. l. ij. Item sicut damnatus interueniens ante, sic post: vt. ff. eo. l. licet. §. penul. &. l. qui proprio. in prin. licet M. dixerit si postea interueniat, q̄ dominus non procurator debeat damnari, per. l. j. de sen. & interlocu. l. j. Idem in defensore: quia debet ipse damnari: vt. ff. eo. l. minor. §. j. &. l. Plautius. &. ff. de nego. gestis. liberto. in fi. &. ī. eo. l. exigendi. & hoc si verba condemnationis possunt referi ad personam procuratoris vel defensoris. quandoque enim non possunt, vt in criminali. quandoque procurator admittitur: vt. j. de iniur. l. fi. & in causa matrimoniali vbi admittitur procurator. Item sicut euitatur infamia si interueniat ante, sic & si post:[a] vt. ff. de insa. l. seruus. Sed M. dixit tunc demum dominum non infamari, si à principio interuenit procurator: vt. ff. de insa. furti. §. si quis. sed subaudi ibi, maximè. Porro differunt in quibusdam: quia ordinatus ante litem contestatam, ordinat procuratorem. secus si detur post, secundum Ioan. sed forte idem posset dici vtrobique secundum Azo. argu. dictæ. l. j. de consor. eiusdem litis. l. ij.

g *Transitum.* à domino litis in procuratorem, vel econuerso: secus autem si procurator alium procuratorem velit dare: vt supra eod. l. quod quis. An autem procurator datus ad audiendā sentētiam debeat damnari? & non puto,[b] quia non defendit: vt. ff. de neg. gestis. l. liberto. §. fi. j. respon.

h *Solemni.* quare citra mandatum potest in omnibus defendere agendo, mandato autem habito super vno, in aliis non? quia in primo non præiudicat mulieri, in secundo sic. Accursius.

i *Satisdatione.* scilicet de rato.

k *Obseruatione.* scilicet de defendendo. nam has duas præstat procurator actoris: vt. ff. eod. l. seruum. §. ait prætor. Sed in marito videtur econtra, vt non satisdet de rato: vt infra de pac. conuē. l. fin. Solu. ibi in paraphernalibus vel dotalibus, hic in aliis rebus mulieris. Accursius. *ADDITIO.* Dic quòd mulier habet patrimonium triplicis generis: quod prosequere vt per Barto. Bald. Cy. & Saly. hic, & Ange. Aret. in. §. penult. instit. de excu. tuto.

l *Intercedendi.* id est interueniendi in rebus vxoris, & exercendi lites.

m *Cogantur.* vt infra de recept. arb. l. sancimus. & infra de his qui ve. æta. impe. l. ij. §. j.

n *Præscripserit.* id est ante oculos scripserit, vel etiam sine scriptura dixerit.[c] Et sic not. seruandos fines mandati: vt. ff. de iureiur. si itaque. &. ff. de pact. sed si tantum. & supra de transact. l. transactionis. & supra eod. si procurator. &. ff. de arbi. non distinguemus. §. de officio. & institut. mand. §. is qui. Sed argu. contra.[d] ff. eod. ad rem mobilem. &. l. ad legatum. Item not. quòd quod in vno permittitur, in aliis prohibetur. sic &. ff. de fundo instructo. l. quæsitum. §. penult. &. l. cum de lanionis. §. cui fundum. & de vsur. l. iij. §. cum Pollidius. & infra de pact. conuen. l. fin. &. ff. de vulg. sub. l. si ita quis. & infra de prædi. detur. l. fin. ibi, vt ex hoc &c. lib. x. &. ff. de auro & argen. leg. l. j. &. ff. de iudi. l. cun prætor. in prin. & de mi. l. & si fine. §. sed quod Papinianus. Sed argu. contra. ff. de fundo instructo. l. quæsitum. §. fina.[e] Item not. maritum esse de personis quæ sine mandato admittuntur. sunt & aliæ multæ, vt dixi. ff. eod. sed & hæ personæ. in princ.

*Aliud si fuerit procurator.* vel an dominus. *a ista glo. vsque ad fi. sequitur Barto. & doct.*

*Concor. cū hac. l. 3. quæst. 6. §. tria. * alias, & extra.*

*Mulier qua e nō potest agere pro filio sicut fa vt pro patre.*

*Cōdemnari an debeat procurator,*

*Idē Bal. & Pau. hic*

*Concor. text. in. c. mulieres. de iudi. lib. 6. & glos. in ca. at si clerici. extra de iud. quæ ducit hāc legē.*

*Iste text. est sing. secūdū Bart. hic in casu suo: itelligēdo tamē secundum intellectū glo.*

*Sequitur eam Barto. & Saly.*

*Dic quòd qui habet mandatum ad vnū: censetur habere ad aliud sine quo illud explicari non potest: vt in legibus contrariis: non tamen videtur habere mandatum ad aliud penitus diuersum & disparatū: vt hic Bar. Saly. & Pau.*

*Dic quòd ibi exprimitur genus & species: hic vero exprimitur species tantum Bar.*



BIU Cujas

*Procuratoribus.*] CASVS.[1] Ad agendum procuratorem instituisti.lis est contest.an eo inuito lite contestata in te possis transferre iudicium? Respon. quòd non: nisi morbus vel inimicitia capitalis intercesit, vel alia causa legitima: quo casu etiam eo inuito in te erit lis transferenda.

a *Contestatam litem.* ante vero & sine causæ cognitione potest: vt. ff. eo. l. ante litem contestatam.&.j. manda.l.si pater. ADDITIO. Vide.c. quâuis procurator. eod. titu. lib. vj.

b *Effectis.* hoc expone vt j.l.proxi.

c *Persequendi.* & sic per consequens à procuratione eos remouere.

d *Necessaria.* quæ multæ sunt: vt. ff. eod. l. filiusfa.§.fin. &. l. seq. vsque ad.l. sed etiam. &.l. post litem. vsque ad.l. quæ omnia.§.j.

e *Interceserit.* scilicet inter procuratorem & dominum litis.tunc enim inuitis his transferri lis potest.

†*Cocor.glo. vlt.in.c.ex parte decani.in med. extra de rescrip.*

f *Tunc enim.* scilicet quando sunt inimici capitales, vel alia iusta causa.

g *Etiam.* q.d.non solum procuratorib[9] volentibus transfertur in dominum, sed etiã eis inuitis. Accursius.

*Nulla.* CASVS.] Procuratoré ad agendum vel defendẽdum instituisti, lite cõtestata decessisti: vel te ex iusta causa absentasti. an non eo minus quòd decesisti, vel absentasti te, possit procedere procurator? & respõ. q̃ sic, cũ per lit. contest. litis.i. instãtię iudicialis (non intellige rei petitæ in iudicio) dominus efficiatur, etiã procuratoré instituere potest: quod nõ posset, nisi domin[9] per lit. eõtest. fuisset. & dic q̃ est domin[9], quia potest testes quosdã reprobare, & quosdã approbare & admittere: & instare vt iudex in causa pœdat, ac si dñs fuisset litis.

h *Dominum litis.* id est instantiæ litis. Et sic no. q̃ per contestationem fit dominus: vt hic, &.ẽ.l.proxi.&.ff.de ap.l.ab executore.§.fi.& de excep.do.l.si procurator agit. §.j.

i *Post excessum.* id est recessum. Vel dic, id est mortem: vt.ff. de iurisdi.om.iudi.l.& quia. in fi. Accur.

k *Eum.* scilicet procuratorem per contestatam litem dominum factum.

l *Conditores.* vt.ff.eod.l.in causæ. in fi.& supra eo.l.neque. in fi. &.l.quod quis.

*Licet.* CASVS.] Tenebatur Titius mihi in. x. tu dicens te procuratorem meum, cum non eras, ea petiisti,& obtinuisti. lata sententia vult tibi Titius opponere exceptionem falsi procur. Respond. quòd licet talis exceptio falsi procu. in initio litis vel ante esset proponenda ad exemplum dilatoriarum excep. vt in authen. de litigio. tamen quandoque siue lis contestetur, siue non, proponi & probari potest ab aduersario: qua probata, licet lata fuisset sententia, fingitur retro iudicium nullum fuisse. i. neque contestatio, neque partium confessio, neque testium productio, neq; cõtrouersia. s. repetita. tenet tamen iudicium, vtrum fuerit procurator vel non.

m *Inquiri.* ex natura dilatoriarum exceptionum: vt. j. de proba. l. exceptionem. Est enim hæc dilatoria: vt insti. de excep. §. fina.

PRocuratoribus institutis,& post contestatam litem[a] dominis effectis:[b] hi qui mandauerant, nõ habeant facultatem negocia persequendi,[c] nisi capitales inimicitiæ, vel morbus, vel alia necessaria[d] causa intercesserit:[e] tunc[f] enim etiam[g] inuitis his trãsferri lis potest. Dat. XIII. Xaled. Iul. Cõstãtino. A. & Licinio Cæs. V. vtrisq; Coss.

*Mandatum procuratoris effecti domini litis, nõ reuocatur absentia vel morte mandantis: & loco suo alium potest instituere. h. d. Bald. Vel sic: si lite cum procuratore contestata moriatur dominus, non propterea finitur instantia, nec procuratoris mandatum. Saly. & Alexan.*

XXIII. Imp. IVLIANVS. A. Secundo præfect. præt.

NVlla†dubitatio est, post causam in iudicio agitatam, vtpote dominũ litis[h] procuratorem effectum, etiam post excessum[i] eius qui agendam vel defendendam litem mandauerat, posse inchoatam causam iurgiúmque finire: quippe cum & procuratorem posse eum[k] instituere, veteris iuris voluerint cõditores.[l] Lect. II. Noñ. Februa. Iuliano. A. IIII. & Sallustio Conss.

*Exceptio falsi procuratoris reddit iudicium retro nullum: ideo potest quandocunque opponi. Alexand.*

XXIIII. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEO. AAA. Pancratio præfect. vr.

*Habeat.* & sic cogatur mandatum ostendere, vel de rato satisdare: vt supra eod. l. j.

o *Inueniatur.* quod asserendo permittitur aduersario probare quandocunque velit: vt. ff. eo. l. in causæ. §. j. & de iud. l. non id circo. §. fin. Item no.[a] hic speciale in hac dilatoria, vt opponatur post litem contestatã. sic & in qualibet alia dilatoria per quã conteditur retro nullum fuisse iudicium, vt non sui iudicis. Vel meli[9] in huiusmodi exceptione falsi dicas, q̃ à principio videtur opponi: quia ipso iure nil est actum: vt. j. si à non cõpe. iudi. l. j. Alij dicunt, q̃ si dicas, non es procurator, q̃ est peremptoria. Si autem dicas, non potes esse, quia miles: hæc est dilatoria: quod non placet.[c] Alij vt H. dicũt, aut scio falsum procuratorem: aut credo verũ: aut ambigo. si scio, repellor.[d] si credo verum, quocunque tempore iudicij probé nõ esse verum, repellor falsum asserẽdo: vt hic. sed si ambigo, in principio hoc debeo dicere: vt in prin. huius. l.[e] Alij dicunt q̃ hic ab initio fuit proposita, & sed adiecit, audiamus quid dicere velit.

p *Solent.* de re principali. est tamen iudiciũ de persona vtrum sit procurator vel nõ, & sic vtrum sit procedendum vel non: vt. ff. de iud. l. si quis. j. hinc est q̃ & si solutum fuerit tali falso procuratori, qui. s. nunquã habuit mandatum, vel habuit sed fuit reuocatũ, potest repeti, nisi persentétiã soluatur: vt. ff. fa. ercis. l. cũ putarem. &. ff. mã. l. si fideiussor. j. §. in omnibus. &. ff. de do. inter vi. & vxo. l. si sponsus. §. si vxor. magis tamen puto f q̃ possit repetere per iudicem vel sentétiã solutũ: vt. ff. ré ra. ha. si sine. §. q̃ si procurator. &. §. q̃ si debitã. & de do. inter vi. & vxo. l. si spõsus. §. si vxor. Itẽ nullum est iudicium, vt hic dicit, in præiudicium domini, nisi habeat ratum: vt. ff. de iud. l. licet. &. j. de neg. gest. l. si pecuniã. quod etiam appellando ratum habere videtur: vt. ff. rem ra. ha. l. iij. §. fi. sed in suum præiudiciũ & fideiussorum, quos procurator de rato habendo dedit, valet iudicium.

*Licet in principio quæstionis persona debeat inquiri*[m] *procuratoris, an ad agendum negocium mãdatum à domino litis habeat:*[n] *si tamen falsus procurator inueniatur,*[o] *nec dici controuersiæ solent,*[p] *nec potest esse iudicium. Dat. II. Kal. April. Constantp. Antonino & Syagrio† Conss.*

*Persona hic enumeratæ non possunt per se litigare, sed per procuratorem. & si contra fecerint, sententia pro eis lata non habet effectum: & iudex qui eas admisit, pœnam hic statutam patitur: & hoc hodie restrictum est vsque ad personas illustres inclusiue. h. d. cum authen. hic posita. Alexand.*

XXV. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano præfect. præt.

QVicunque prætorianæ[q] vel vrbanæ præfecturæ sublime fastigium,[r] vel magisterium[s] militare, vel consistorianæ comitiuæ[t] insignia† meruerit dignitatis, vel proconsulare[u] ius dixerit,[x] aut vicarij[y] fuerit administratione suffultus: si quod ab eo vel infertur iurgium,[z] vel refertur, procuratoris personam in negocij sui iura substituat.† ¶ Quòd si quis sanctionis huius statuta trãsgressus, iudiciis† sese iurgaturus ingesserit: careat eius litis sorte, cuius non per procuratorem expectauit euentum. iudex nihilo minus qui

*Vicunque.* CASVS.] Tres habet partes. In prima dicitur, q̃ in dignitate cõstitutus, siue fuerit prætor, siue præfectus, siue magister militum, siue proconsul, siue vicarius principis, & lité inferre vel suscipere putauerit: hoc per procuratoré faciat. alioquin si per se duxerit litigandũ, cadat à causa. & hoc in prima parte & secũda. Iudex autẽ vnà cum officiali suo qui hoc passus est, in. xx. lib. auri multetur. & hoc in tertia. Quod autẽ hac l. dicitur, restringitur ad illustres inclusiue & extensiue. in illustribus enim & superillustribus habet locum hæc. l.

q *Prætorianæ.* quia sit prætor. Vel dic, præfectus prætorio.

r *Fastigium.* i. altitudinem, vt quia sit præfectus vrbis.

s *Magisterium.* quia magister militum.

t *Comitiuæ.* quia sit comes consistorij siue palatij principis.

u *Proconsulare.* quia sit proconsul.

x *Dixerit.* aliàs dixit.

y *Vicarii.* scilicet quia sit vicarius principis.

z *Iurgium.* ciuile. nam criminale nõ instituitur per procur: torem: vt

BIU Cujas

rem:vt.j.de accu.l.tunc conuenit. &.ff.de pub.iudi.l.pe.§.j.& in auth.vt ab illustribus.§.j.col.v.nisi in crimine iniuriarum: vt.j. de iniur.l.fina.

a *Contra fecerit.* id est admiserit talem personam ad iurgandum.

b *Viginti libras.* publico ærario inferendas.

c *Officio.* i.officialib⁹.

d *Hoc ius.* vt nō liceat ei agere p se,sed p procuratorē.

e *Vsque.* & extensiue & inclusiue. [a] sic ergo illustres & supillustres hoc seruabunt. Et est ratio: quia ratione dignitatis debent sedere cum iudice: sed si allegarent,stare deberent: & sic vnū absurdū inde seqretur: vt in corpore huius auth. vt ab illustribus.§.j.

f *Cæteri.* clarissimi ac spectabiles.

g *Cōmune ius.* vt in criminibus ex quibus imponitur pœna vsq; ad relegationē,nō possit instituī ꝓcurator nisi in causa iniuriarū: vt.j. de iniu.l.fi.in inferiorib⁹ sic,& ī pecuniariis causis: vt dixi.s.eod.l. cum rem.

*IN pecuniariis.*] CASVS. Si in pecuniaria causa iudex vt ad iudicium venias te citari fecit,neq; tibi nuncius dixerit vt venias, vel procuratorē mittas:cū electionem habeas veniendi vel mittendi: si non venias,sed mittas: an videaris iudicis pręcepto paruisse, quæritur? & respō. ꝙ sic.electionem enim habes ex hac.l.nisi in casibus.vnus est,cū melius scias veritatē,q̄ procurator,vel tua persona legalior est,ita ꝙ tibi credi debet:quo casu in ꝓpria persona venire debes.vel si talis sit causa quę per procuratorem expediri nō possit: vt est popularis.ff.eo.l.licet.in prin. & est quod sequitur,nisi,&c.vt si nō idoneū procuratorē misisti, vult iudex vt iustioré instituas. Ex ista.l.no.ꝙ in omni citatione simpliciter facta intelligitur alternatio,vt quis p se cōpareat, vel procuratorē mittat. facit.l.j.in.§.vsus. ff.eo.c.fi.de dila.in.c. dilecti,&c.penult.de iura.calum. Ia. hic.

h *In pecuniariis.* quare hoc dicat,dixi.s.eo.l.ij.

i *Sententiæ.* scilicet conuentionalis, [b] ac si dicat,licet præceptū vel sententia qua quis ad iudicium vocatur, minimè designet vt vocatus habeat hanc electionē, scilicet vt veniat, vel procuratorem mittat:habet tamen ex hac lege.

k *Passim.* id est indistincte.

l *Maluerit.* nam inuitus non cogitur.

m *Facultatem.* vt.ff.de iniur.l.sed si vnus.§.idem Iulianus.&.ff. fa.ercis.l.plane.insti.de his per quos agere pos.§.fi. &.ff.de arbi. l.non distinguemus.§.quæsitū.versi.sed si domini.&.s.de his qui ad eccle.confu.l.fi.§.cum autē.sed hodie [c] prius iurat de calūnia, quàm cōstituat procuratorē:vt.j.de iura.calum.l.ij.§.sin autē abfuerit. Vel aliter dic vt ibidem dixi.

n *Forte.* potest quilibet & per se litigare si vult,nisi,&c.

o *Iustiores.* s.procuratores: vt.s.proxi.l.& sic respicit quod dixit.s. si tamen ita maluerit:quia ibi innuit ꝙ possit per se si vult. & ad illud ponit hæc exceptio,nisi &c. Vel [d] dic ipsos dominos litis,quādo nō possunt ꝓ procuratores agere,quod quādoq; euenit:vt.ff.eo. l.licet.in prin. &.j. de his qui ve.æta. impe.l.ij. Vel tertio, [e] quia dominus melius scit veritatem, q̄ procurator, vel est verior & legalior persona domini, & non ita rixosa.

p *Nonnunquam.* & aliquando ob causas aliquas iustior est vnus, q̄ alius,vel ad causas ad quas vocātur,erit vnus iustior,q̄ alius.

q *Vehementiores.* i. expeditiores. nam non est sic rixosus.

r *Maximi iudicis.* maximum vocat quencunq; audientem causam.respectu enim partium saltem est magnus. *ADDITIO.*

A Vide.c.ij.extra eo.in anti.iuncto.c.j.eo. tit.lib.vj.

## *NE LICEAT POTENTIORIBVS, &c.*

*Dicit de licita procuratione,& eius occasione sequitur hic & sequentibus titulis de illicita. Nam omnia mala exempla sunt orta de bonis rebus: vt ait Sallustius.*

## *TITVLVS XIIII.*

NE LICEAT POtentioribus patrocinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre.

*Recipiens patrocinium potentioris ad terrorem aduersarii,debet puniri in iactura causæ. Et patrocinium præstans venit puniendus arbitrio rectoris prouinciæ, qui in prædictis est iudex etiam contra potentiores magistratus, quanuis tales imiscdictioni rectoris prouinciæ regulariter non subessent. Alexād.*

B 1. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN. AA. Aristobolo salutem.

DIuinè admodum [f] constituit [t] diuus Claudius cōsultissimus princeps parens noster, vt iactura [u] causæ afficerentur [x] hi,qui sibi potentiorum [y] patrocinium aduocassent: [z] vt hoc proposito [a] metu, iudiciariæ lites potius suo marte [b] discurrerent, quàm potentiorum domorum opibus [c] niterentur. Quem [d] palam est intantum prouincialium quæstionibus esse commotum, vt C huius sanctionis [e] rectores prouinciarum custodes, [f] & contemptæ huius rei vindices

*Diuinè.*] CASVS. Tres habet partes.ī prima recitat imperator constitutionē diui Claudij,qua cauetur, vt si aliquis causā habens cū aliquo, suffragium potentiorum ratione officij implorauerit,quò magis aduersarius vel ad trāsactionem veniat, vel cedat in amissione causæ, puniatur:& lis suo tramite æqualiter decurrat. & hoc in prima. Assumens, seuera sententia puniatur. quæ autē sit pœna,hic nō aperit:& dicitur seuera in faciēdo,nō in patiēdo: quia patiens ea dignus est. & hoc in secunda.quia autē omnium interest, & maxime pauperum, à potentioribus non grauari:duo prędidi cō mittuntur per dictam cōstit. s.vindicta,si nō fuerit obseruatū quod in constitutione dicitur:& cognitio pœnæ, s.iactura causæ:hoc est rei inductæ in causam debitore hoc petente, & querelam deponente. neq; timeat præses ꝙ potentioribus præiudicet. s.in dignitate: cum quantum ad hoc superior sit. Ex isto text.no.secundum Ia. ꝙ assumens patrocinium potentioris punitur in amissione causæ. Similiter Comitatenses qui faciunt ciuem emere aliquam rē pro eis,vt sub titulo ciuis nō subsint oneribus eis impositis: puniuntur amissione talis rei emptæ, quæ debet publicari. ita not. Bar.in.l.j. C.de naui.non excus.lib.xj.

f *Admodum.* id est valde.

t *Constituit.* & ideo de nouo constituendum non est.

u *Iactura.* id est amissione.

x *Afficerentur.* [f] an ipso iure? quidam sic. Tu dic per sententiam. nam dicit afficerentur, & non sunt affecti: vt infra. l. proxi. Item quia hic committit statim duo,scilicet vindictam,& cognitionem huius pœnæ, scilicet iacturæ debiti si appareat id commissum. & hoc implorante debitore, & querelam exponēte. Accursius.

y *Potentiorum.* non loquitur de quolibet potentiore: sed de eo D qui ratione officij est potentior: & qui minacem potest feruorem ostendere:vt infra de his quæ vi met.cau.l.si per impressionem.& si quacunque præ.po.l.j. & infra si rector prouinciæ vel ad eum per.l.j. & patet hic, & infra ea.l.§.fi.vbi dicit,ne præiudices,&c.& sic differt hic tit.ab eo de alie.iudi. mutan.causa fac. quia ibi de potente alia ratione tractat: vt. ff.de alie.iudi.l.iij.& ff.si ex noxa.cau.l.j.§.si desinat.Opponitur.s.de aduo.diuer.iudi. l.ij.sed ibi in minori,hic in maiori officiali.

z *Aduocassent.* videtur ergo ꝙ ex hoc solo ꝙ paciscātur de patrocinio,licet non fuerit præstitum, puniantur. Vel forte de æquitate tunc nō puniuntur: vt.ff.de in ius voc.l.quanuis.

a *Proposito.* id est procul posito. Vec dic econtra, id est antepositio, scilicet de amissione causæ.

b *Marte.* id est æqualiter:vel.i.suo ordine.

c *Opibus.* id est suffragiis:& quod dicit domorum.i.illis de domibus:vt.ff.si cer.peta.l.lecta.in prin.

d *Quem.* scilicet diuum Claudium.

e *Huius sanctionis.* qua prohibentur potentes patrocinari.

f *Custodes.* quo ad amissionem causæ:sed iudices quo ad pœnam imponendam potenti.

*Fecerit.*

*Titulus nē liceat potentioribus patrocinia litigantibus præstare, vel actiones in se transferre.*

*Quomodo differt a tit. de alie.iudi. mutan.&c.*

BIU Cujas

*Aduocati actores vocantur.*

a *Fecerit.* diuus Claudius.
b *In actores.* i. aduocatos, quos vocat actores, quia causam agũt. Sed cõtra. j. de suffra. l. j. Sed nõ potest assumi in terroré: vt hic, potest tamen ad ius conseruandum. Vel ibi non erat potentior.
c *In subsidia.* id est auxilia.
d *Vsurpatos.* id est male quæsitos.
e *Redemptos.* scilicet precio.
f *Seuera.* id est capitali, secundum B. & dicitur seuera in faciendo. vel verius secũdũ Azo. pro motu iudicis.
g *Quare cum interfit.* quia diuus Claudi⁹ &c. & est locus ab auctoritate.
h *Tenuiorum.* fauetur debilibus: vt hic, &. j. quando ĩpera. inter pupil. & vid. l. j. & in authen. de manda. prince. §. sit tibi. col. iij.
i *Litigatores.* hoc ipsum querentes. cõqueritur enim reus de tali procuratore.
k *Metuas.* loquitur præsidi.
l *Præiudices.* præiudicat enim. nam aliàs clarissimi & illustres non conueniuntur sub præside: vt. j. vbi se. vel cla. l. iij. quæ incipit, quoties. &. §. de offi. rec. prouin. l ij. sed ratione delicti hoc fit: vt infrà vbi se. vel cla. l. j. & est optimum simile in authẽ. de man. prin. §. patrocinia. col. iij.
m *Specialiter.* & ideo alij delegare nõ potest: vt. ff. de offi. ei⁹ cui mã. est iur. l. j. in prin. nec ob. j. de iudi. l. à iudice. in fi. Nã hic datur iurisdictio ab ipsa cõstitutione vel à principe per cõstitutioné, vt ordinarius sit illius causæ specialiter: & ideo delegare non potest: vt. ff. de offic. eius cui mand. est iur. l. j. ibi autẽ vt delegatus simpliciter. Et quia de cessione actionis hic tit. dicit in rub. & in. l. fi. ideo distingue: quia aut fit in vltima voluntate, aut inter viuos. primo casu valet: vt. ff. de lega. iij. l. nomen. in prin. & de libe. leg. l. legaui. nisi iam erat in iudicium deducta: quo casu agit hæres: & quod cõsequitur, legatario præstat: vt. j. de litig. l. quicũque. & in authẽ. ibi posita, nunc si hæres. Secũdo, si quidẽ potentiori ratione officij, actio amittitur: vt. j. l. proxi. &. j. qui dare tut. pos. auth. minoris. si alia ratione, tunc habet locum titulus de alie. iudi. Si non potentiori, si est in iudicium deducta, nulla est cessio, nisi in casibus, non tamen amittitur actio, licet fiat cessio de ea litigiosa: vt infra de litig. l. ij. & fi. in fi. Si autẽ est indubitata, id est in iudicium non deducta: si constat veram cessionem, valet, vt per totũ titu. de hære. vel acti. ven. si autẽ cõstat eam simulatã, nulla est: vt. j. plus vale. quod agi. per totũ. Si dubitatur an sit simulata vel nõ, ex tribus præsumitur simulata, scilicet q̃ pro parte sit vẽdita, & pro parte donata: item quòd minori precio vẽdita: item quòd titulus cessionis non sit in instrumento cessionis: quod esse debet in principio: vt infra manda. l. per diuersas. &. l. fina.

*Illustres sub præside non cõueniũtur.*

*†Concor. cũ hac. l. & superiori. c. ij. cũ glos. super verbo, sanctiones. extra de alie. iudi. mutã. causa fac.*

*†aliàs. Honor. xiii. & Theodo. x. neq; in cõstitutionis inscriptione adiicitur nomẽ Arcadii. A.*

*Actionis cessio ex tribus præsumitur simulata.*

*Si cuiuscunque.* ] CASVS. Debebas mihi. x. actionem mihi competentem contra te, potentiori cessi. an valeat cessio, quæritur? & respon. quòd non, adeo quòd amissione debiti multari debeam.

n *Actiones.* aliud si res: quia tunc non admittitur: vt. ff. de alie. iudi. l. pe. Vel aliter solue vt ibi. vel hic de potente ratione officij, ibi alia ratione.
o *Delatæ.* ab eo cui competebant. Et dic, delatę per cessionem.
p *Iactura.* id est amissione.
q *Credentium.* id est creditorum qui cedunt, & quibus ceditur.
r *Actionum.* quid si minor fuerit? sibi per restitutionem in integrum non subuenitur, per. l. si aduer. deli. l. j. tamen si ius ignorauit, quod licet ei, potest.
s *Redimunt.* gratia vel precio: vt supra. l. proxi. & no. quòd hęc lex respicit vltimam partem rubricæ.

*DE HIS QVI POTENTIORVM NOMINE titulos p̃diis affigũt, &c.*

*Superiori titulo prohibuit actores aduocare potentis patrocinium, nunc econtra in reo prohibet.*

*ADDITIO. Hãc cõtinuationem reprehendit hic Barto. ea occasione, quia innuit hæc glo. titulum præcedẽtem non habere locũ in reo: quod secundum eum falsum est propter generalitatẽ rubricæ, quæ dicit ibi: Patrocinium litigãtibus præstare. Itẽ patet etiã ex. l. 1. in prin. quæ loquitur generaliter. Continuat ergo sic: Supra punit litigãtes qui aduocant patrocinium potentiorum præstandum dicto vel facto ipsorũ potentiorum: hic punit litigantes qui aduocant patrocinium potẽtiorum dicto vel facto ipsius litigãtis: quod facit assignando titulos &c. vt videbitis. j.*

## TITVLVS XV.

### DE HIS QVI POTENTIORVM NOMINE TITULOS PRÆDIIS AFFIGVNT, VEL EORVM NOMINA IN LITEM PRÆTENDVNT.

*Qui titulos seu insignia potentiorũ prædiis suis affigunt, vel eorum nomina in lite prætendunt: suo iure priuantur, & in metallum damnantur: & potentior si consenserit, infamatur. h. d. in effectu. Bal. Salyc. & Alexander.*

1. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Messalæ præfec. præt.

*Animaduertimus.* ] CASVS. Petebã à te fundũ: dicebas aliquẽ clarissimũ esse possessorẽ illius fundi, vel te nomine illius fundũ possidere: & iscriptionẽ quãdã in illo fundo fecisti talẽ, hic fundus est talis potentioris. & hoc fecisti quò magis me ab agẽdo repelleres. qualiter mihi cõstatur, quęritur? & dicit

*Animaduertimus.* ] CASVS. Petebã à te fundũ: dicebas aliquẽ clarissimũ esse possessorẽ illius fundi, vel te nomine illius fundũ possidere: & iscriptionẽ quãdã in illo fundo fecisti talẽ, hic fundus est talis potentioris. & hoc fecisti quò magis me ab agẽdo repelleres. qualiter mihi cõstatur, quęritur? & dicit imperator, q̃ animaduertit plures reos cõuẽtos hoc fecisse. hoc in prima. In secũda statuit pœnã in personas potẽtiũ qui cõsenserũt nomẽ suũ imponi, vt infames efficiãtur. & hoc similiter dicit in fi. l. ibi, eos &c. & potes cõtinuare illũ ver. cũ hac secunda parte. In tertia dicitur, q̃ si huiusmodi potẽtiores nõ cõsenserũt, q̃ cõuẽti qui hoc fecerint, pœna plũbi afficiãtur, & perpetuò in metallũ dẽtur. Itẽ si quis lite pulsat⁹ cũ possideret, nomẽ potẽtis in lite prętẽdat: amissione causę puniatur, ita q̃ neq; facultas cõtrouersiã recuperãdi ei tribuatur &c. Ex tex. ibi, nec repetẽdæ actionis. no. secũdũ Bar. q̃ pœnę huius. l. habẽt locũ nedũ i reo, sed etiã in actore. & istud etiã sequitur Alexãd. licet Rapha. Fulgo. hic teneat q̃ ista lex solum habeat locum in reo per aliqua verba text. ibi, in ius vocatus. & in verb. pulsatus. Ias. hic.

*†aliàs, Nec metues.*

*Illustres sub præside non cõueniũtur.*

*†Concor. cũ hac. l. & superiori. c. ij. cũ glos. super verbo, sanctiones. extra de alie. iudi. mutã. causa fac.*

*†aliàs. Honor. xiii. & Theodo. x. neq; in cõstitutionis inscriptione adiicitur nomẽ Arcadii. A.*

*Actionis cessio ex tribus præsumitur simulata.*

*Si cuiuscunque.* ] CASVS. Debebas mihi. x. actionem mihi competentem contra te, potentiori cessi. an valeat cessio, quæritur? & respon. quòd non, adeo quòd amissione debiti multari debeam.

*Cedens actionem suam potentiori ratione officii, perdit actionem illam, & cessio non habet effectum. hoc dicit. Alexan. concordat Bal. & Salycetus.*

II. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEODO. AAA. Ioanni præfec. præt.

SI cuiuscunque †modi actiones [n] ad potẽtiorum fuerint delatæ [o] personas, debiti creditores iactura [p] multẽtur. Aperta enim credentiũ [q] videtur esse voracitas, qui alios actionũ [r] suarum redimunt [s] exactores. Dat. V. Id. Iul. Honor. VII. † & Theo. II. AA. Conss.

t *Plurimos.* scilicet reos conuentos.
u *Iniustarum.* quia credebant se habere lites iniustas.
x *Titulos.* id est subscriptionem quandam, quòd hæc domus sit cuiusdam potentissimi, vel quòd nomine potentissimi possidet: vt per hoc sub certis iudicibus conueniatur: vt infra vbi se. vel cla. l. ij. Vel minores det sportulas: vt infra de fru. & li. expen. l. fi. vel conueniatur in scriptis: vt infra de digni. l. quoties. lib. xij. Vel dic vt terreat, & nunc incipit soluere terrorem.
y *At.* pro sed.
z *Qui,* scilicet potentes.
a *Conuenerint.* id est consenserint.
b *Nota.* i. fiũt infames: vt. j. in fi. l. & etiã de crimine stellionat⁹ possunt accusari, cũ titul⁹ criminis deficiat: vt. ff. de cri. stel. l. iij.
c *Præbuerint.* scilicet potentes. refert enim quo ad potẽtes vtrũ consenserint, vel non. Non autem quo ad eos qui scripserint, vtrum consenserint potentes, vel non.
d *Nominibus.* scilicet adiectis.
e *Affecti.* perpetuis metallorum suppliciis deputentur.
f *Plumbo.* quod deferunt ad metalla.
g *Cum ipse.* interpositio est vsque ibi, contradictoriis.

*Et rei.*

BIU Cujas

a *Et rei.* scilicet corporalis pro qua conuenitur in rem.
b *Et iuris.* scilicet incorporalis: vt seruitutis, vel actionis personalis qua conuenitur pro re corporali: quæ (licet improprie) possideri dicuntur à debitore: vt. ff. de peti. hære. l. regulariter. & l. etiam. §. pe. Vel dic iuris, scilicet emphyteutici. Vel dic pro eodē poni rei scilicet & iuris, id est rei iuste possessę: vt infra statim dicet. vel ecōtra, ita vt iure conueniri possit.
c *Titulū.* id est actionem qua pulsabatur.
d *Exceperit.* id est exceptione repulerit. sed hoc nihil est. Sed dic exceperit. i. susceperit libellum recipiendo.
e *Eius possessionis.* cū in rem agitur.
f *Aut causæ.* cum agitur personali actione.
g *Retinere.* quādo ī rē.
h *Euitare.* cum agitur in personam.
i *Multetur.* sed cui debitur hæc multa? quidā fisco. sed puto aduersario: vt. ſ. titu. j. l. fina.
k *Actionis.* i. defensionis. *ADDITIO.* Vult hic glo. quòd hic tit. nō habet locum in actore, sed solū in reo. Idē vult glo. rubr. sed Bar. tenet hic contrarium, scilicet q̄ etiam habet locum in actore sicut in reo. Et. l. j. ſ. titi. j. loquitur in alio casu: vt dixi supra in rub. præsenti.
l *Eos.* ſ. potentes.
m *Oportebit.* vt supra eo. l. ij.

*VT NEMO PRIuatus. &c.*

*Superiori titulo dixit quando dicebat quòd sua erat aliena: nunc quando suā, vel alienā dicit suā.*

*Regia.*]C ASVS. Si in fundo tuo vexilla suspendisti, cū hoc ad principem pertineat: fundus cōfiscabitur. si in alieno: non cōfiscabitur fundꝰ, sed omnia tua bona confiscabuntur. & differt iste titulus à superiori: quia ibi dicebat cōuentus, quòd res sua erat aliena: hic sua.
n *Regia.* i. ad maiestatē regiam pertinet.
o *Legantur.* id est designentur.
p *Deputandum.* aliàs imputandum. videtur enim ipse velle ea publico iuri deputari, cum ipse inscribat ei suum nomen, cum proprium sit regiæ maiestatis sua patrimonia tali gaudere inscriptione: vt hic, & infra de bo. vacan. l. iij. lib. x. & est simile ad. l. istam. ff. de diuor. & repu. l. fin. in fine.
q *Dominicum.* id est nomen domini imperatoris, vel id est eius cuius est domus vel possessio. & hoc cum dominus possessionis inscribit. Si autem alienæ possessioni quis inscribat, non confiscatur possessio illa: sed omnia bona inscribentis: vt in auth. de man. princ. §. fi. col. iij. Accursius.
r *Præscribitur.* i. in prę iudiciū scribit, vel ante oculos scribitur.

NE quis.]C ASVS. In prima parte prohibet quòd nullus vexilla vel vela in aliena possessione, siue possessor fuit iustus, siue inuasor, suspendat. & hoc in prima. Si autem fecerit: si & rei [a] sit possessor & iuris, [b] & titulum [c] illatæ solenniter pulsationis exceperit) [d] contradictoriis libellis aut titulis alteri[9] nomen crediderit ingerēdum: † ei[9] possessionis [e] aut causæ [f] quā sub hac fraude aut retinere, [g] aut euitare [h] tētauerit, amissione multetur: [i] nec repetendæ actionis, [k] etiamsi ei probabilis negotij merita suffragantur, habeat facultatē. ℣ Eos [l] sanè qui se spōte alienis litib[9] inseri patiūtur, cū his neq; possessio neque ꝓprietas cōpetat: veluti famę suę ꝓdigos, & calūniarū redēptores, notari oportebit. [m] Dat. XV. Kalen. Decem. Med. Stilichone & Aureliano Cōss.

*TITVLVS XVI.*

## VT NEMO PRIVAtus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendat.

*Qui titulum principis rei suæ imponit, illam perdit: & iuris publici illam facit. Bal. Sal. & Alexand.*

1 Impp. HONOR. & THEODOSIVS AA. Flauiano præfecto prætorio.

REgiæ [n] maiestatis est, vt nostræ tantum domus & patrimonia, titulorū inscriptione legantur. [o] Omnes igitur intelligāt publico iuri esse deputandum [p] id cui nomen dominicū [q] præscribitur. [r] Dat. III. Kalen. Decemb. Rauennę, Basso & Philippo Conss.

*Imponens titulum vel vela regia rebus ab alio iuste vel iniuste possessis, si plebeius est, vltimo supplicio punitur. si autem est nobilis, deportatur. licet etiam vnicuique ista frangere & tollere, de quo non poterit accusari: & iudex recipiens accusationem, punitur pœna hic statuta. Salyc. & Alexand.*

II. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. ad Florentium præfec. prætorio.

A plebeius est, vltimo afficiatur supplicio. si clarus vel etiam clericus, deportabitur, & nō solum ciuitatē amittet, sed & libertatem. & hoc in secunda. huiusmodi autem pœnæ insligendæ sunt p omnes iudices executores. & hoc in tertia. Cuilibet frangendi tales titulos vel vela pateat facultas: non solū ei in cuius prę iudicium suspēsa sunt: & hoc siue seruus, siue liber: neque timeat q̄ de calūnia accusetur. hoc in quarta. Iudex autem qui talem accusationē admiserit, xxx. lib. auri vnā cum officiali suo puniatur. & hoc in quinta. Nota in hac. l. q̄ ea quæ illicite ædificata sunt, possunt per quemcūq; licite destrui, & sine pœna. facit. l. fideicōmissa. §. si quis illicite. de legat. iij. secundum Pau. de cast.

ſ *Vela.* forte vexilla.
t *Vel titulum.* i. chartulam scriptam.
u *Vltimo.* pro leui delicto ponit hic magna pœna: vt. j. de libert. & eorū lib. l. ij. Itē est hic ar. contra. ſ. de epiſ. & cle. l. presbyteri.
x *Proscribēdum.* id est damnandū in cōfiscatione bonorum, vel id est bona proscribēda.
y *Libertate.* hodie nemo bene natus &c. vt ī auth. de nupt. §. quod autem prius. colla. iiij. vnde in liberto qui nō est bene natus ab initio, hæc lex posset habere locum. Item no. hic pœnā deportationis adimere alicui libertatē. quod est speciale: aliàs secus, vt in contrario: vt instit. de cap. deminut. §. minor. fic. j. de postli. reuer. l. fi. Et dic deportantur scilicet in metallum. & sic nō loquitur de deportatione, sed de dānatione ī metallū. Ac.
z *Oportere.* qui tamen habent merum imperium, cum deportatio sit de imperio: vt. ff. de offi. præſid. l. illicitas. §. qui vniuersas.
a *Calumnia.* i. nō poterit dici calūniator.
b *Accusatione.* item non poterit accusari. Et nō. in fine huius tit. de officio iudicis circa libellum: vt. ff. de offic. adsess. l. j.

*Deportatio aliquando adimit libertatem.*

† *aliàs, signa imprimere rebus quas alius detinet.*

B

C

D

## VT NEMINI LICEAT SINE IUdicis auctoritate signa rebus imponere alienis. †

*Insignia imposita rei meæ sine iudicis auctoritate, licet mihi propria auctoritate remouere. h. d. Salyc. Vel sic: Lite pendente nemo potest imponere signū suum rei quam petit. h. d. cum. l. seq. Alexand.*

I. Imp. PROBVS. A. Octauio.

SAepe rescriptum est, ante sententiam signa rebus quas aliquis tenebat, ī primi non oportere. Et ideo ea [c] rebus aut fructibus apud te constitutis illicitè imposita, [d] poteris ipse licitè detrahere: [e] non poterit accusari. Et nō. in fine huius tit. de officio iudicis circa libellum: vt. ff. de offic. adsess. l. j.

*VT NEMINI LICEAT SINE IUdicis auctoritate signa, &c.*

*Superior titulus dixit de vexillis & titulis: hic generaliter de signis. Item. ſ. non licebat ante litem contestatam, hic non licet etiam post litem contestatā: & ideo si quis signa imponit post litem contestatam, nō patitur pœnā superioris tituli: sed iudex eū puniet pro motu suo. Accur.*

*Sæpe.*]C ASVS. Petebas à me rē mobilē vel immobilē. ante sententiā signū illi rei ipsuisti: auctoritate mea illud possum extrahere, vt causa quā mihi moues, officio iudicis terminetur.
c *Ea.* scilicet signa, quæ appellantur Bononiæ glifa.
d *Imposita.* scilicet ab actore.
e *Detrahere.* etiā auctoritate tua: vt argu. ff. qđ vi aut clā. l. si vitem. §. si ad ianuam. &. ſ. titu. j. l. fi. & arg. ſ. de Iudæis. l. nullus.

Rebus

a *Rebus. Alius.* puta Titius.
b *Nemini.* scilicet Seio.
c *Suas.* id est Seij.
d *Aliquis.* scilicet alius à possidente, sed his quas ipse tenet, sint suæ vel alienæ, potest imponere signa, sed non vexillum vel vela: vt supra titu. j. l. j. &. ij.
e *Affirmet.* non est tamen verum.
f *NE FISCVS vel respublica, &c. & dic, Ne fiscus, id est procurator fisci.*
g Vel respublica. &c. *licet generaliter prohibuerit suprà patrocinium potentis: nunc tamen specialiter prohibet fiscum vel rempublicam, id est fiscum, siue reipublicæ, id est fisci procuratorem. Accursius.*

† aliàs procuratorē alicui patrocinii causa illicite præstet.

RAdiuuari te sub obtentu quantitatis quam eidem reipublicæ debes, cõtra iuris rationẽ desideras. III. Id. Ian. Gordiano. A. II. & Põpeiano Conss.

*Respublica non debet pacisci de quota litis. h. d. Vel sic: Actionem litigiosam vel dubiam ex causa donationis respublica suscipere non potest. Alexand.*

II. Idem. A. Tertullo.

CVm allegas partem rerum vel actionum dimidiam fisco, quò magis eius iuribus protegaris, velle te donare: huiusmodi litium donationẽ admitti temporum meorũ disciplina nõ patitur. vnde ius tuum si quod tibi cõpetit, citra inuidiam fisci mei tueri solenniter cura. S. VI. Noñ. Augusti, Gordiano. A. II. & Põpeiano Cõss.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Amphioni.

ABhorret à seculo nostro sub prętextu debiti k procurationẽ cõtra priuatos l fiscũ m præstare. Dat. VIII. Kal. Ian. Philippopoli. CC. Conss.

*Respublica nõ debet debitorem suum iuuare cõtra alium prætextu debiti sui. Salyc.*

IIII. Iidem. AA. & CC. Achilli.

AD fraudem n creditoribus faciẽdam, inuidiam o fiscalem, contra seculi nostri tranquillitatem implorari non decet. Redde itaq; quod fisco nostro debes: & si cõuentus velut à creditore fueris, quem tibi numerasse pecuniam negas, exceptione non numeratæ pecuniæ secundum leges vti potes. Dat. XVI. Kal. Ia. Sirmij. CC. Cõss.

## TITVLVS XIX.

## DE NEGOCIIS gestis.†

*Expensæ factæ pietate materna vel affectione domestica, non repetuntur: quia animo repetẽdi factæ nõ videtur. Alex.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Sopatræ.

CVm tutores filiorũ tuorum suspectos faceres, p eisdémq; tutores seu curatores peteres, munere pietatis q fungebaris: quæ causa non admittit r negociorum gestorum modo mulier accusat: cum prohibitum sit mulieribus accusare: vt. ff. de accusa. l. qui accusare. circa princi? Respon. hoc est speciale: vt instit. de suspect. tuto. §. consequens. Et est ratio specialitatis, quia hæc mulier vindicauit suorum iniuriam accusando tutores de suspecto: quod est permissum: vt infra de his qui accusa. non pos. l. de crimine. & est alia ratio, quia remouetur etiã sine accusatore: vt. ff. de suspect. tuto. l. iij. §. præterea. licet regulariter contra: vt. ff. de mune. & ho. l. rescripto. §. pe. & sic patet quòd accusatio de suspecto non imitatur alias accusationes. Vel repete, Suspectos faceres, improprie. mater enim non facit eos suspectos, sed mala administratio. Accursius.

q *Munere pietatis.* aliquando vocatur pietas, vt inter patrem & filium. ff. de cur. fur. l. furiosæ matris. Aliquando obsequium, vt inter libertum & patronum: vt infra eod. l. officio. Aliquando religio, vt erga deum: vt. ff. de iusti. & iur. l. veluti. quãdoque beneficium, & generaliter atq; proprie: vt. ff. de ser. expor. l. seruus. Vel dic: Munere pietatis, id est officio illo quod est pietas: quæ causa facit vt etiam si vtiliter gestum sit, nihil possit petere: quia videtur naturale debitum soluisse. Ir. sed non est semper verũ quòd videatur mater donare quicquid impẽdit, sed hoc perpenditur ex qualitate & quãtitate impẽsarũ, & ex facultatib⁹ matris & filiorũ: vt. ff. de don. inter virũ & vxo. l. vtrũ. & de libe. agno. l. si quis à lib. §. si mater. & dixi. ff. e. l. Nesenni⁹. & dices. j. e. l. alimẽta.

r *Non admittit.* id est non inducit. Vel dic, id est denegat: vt. ff. co. l. ex duob⁹. §. fin. & de condict. indebi. l. cum is. §. penul. & de relig. l. at si quis. §. sed interdũ is. & fa. ercis. l. quę pater. ij. & j. eo. l. alimenta. j. respõ. sed fallit in casu: vt. j. de nup. l. patrem.

Possit.

a *Rebus.* Alius. puta Titius.
b *Nemini.* scilicet Seio.
c *Suas.* id est Seij.
d *Aliquis.* scilicet alius à possidente, sed his quas ipse tenet, sint suæ vel alienæ, potest imponere signa, sed non vexillum vel vela: vt supra titu. j. l. j. &. ij.
e *Affirmet.* non est tamen verum.
f *NE FISCVS vel respublica, &c. & dic, Ne fiscus, id est procurator fisci.*
g Vel respublica. &c. *licet generaliter prohibuerit suprà patrocinium potentis: nunc tamen specialiter prohibet fiscum vel rempublicam, id est fiscum, siue reipublicæ, id est fisci procuratorem. Accursius.*

† aliàs procuratorē alicui patrocinii causa illicite præstet.

RAdiuuari te sub obtentu quantitatis quam eidem reipublicæ debes, cõtra iuris rationẽ desideras. III. Id. Ian. Gordiano. A. II. & Põpeiano Conss.

*Respublica non debet pacisci de quota litis. h. d. Vel sic: Actionem litigiosam vel dubiam ex causa donationis respublica suscipere non potest. Alexand.*

II. Idem. A. Tertullo.

CVm allegas partem rerum vel actionum dimidiam fisco, quò magis eius iuribus protegaris, velle te donare: huiusmodi litium donationẽ admitti temporum meorũ disciplina nõ patitur. vnde ius tuum si quod tibi cõpetit, citra inuidiam fisci mei tueri solenniter cura. S. VI. Noñ. Augusti, Gordiano. A. II. & Põpeiano Cõss.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Craugasio.

REbus quas alius a detinet, imprimere signa nemini b licet, etiã si suas c vel obligatas sibi eas esse aliquis d affirmet e.

## TITVLVS XVIII.

## NE FISCVS f VEL respublica g procurationem † alicui patrocinij causa in lite præstet.

*Sub prætextu pecuniæ fisco debitæ, non debet fiscus patrocinium præstare. Bar. autem aliter istam legẽ intelligit, & summat eam sic: Actio litigiosa vel dubia nõ potest in solutũ fisco dari spõte recipienti. Alex.*

I. Imp. GOR. A. Legitimo & aliis.

REipublicæ h iurib⁹ adiuuari te sub obtentu quantitatis quam eidem reipublicæ debes, cõtra iuris rationẽ desideras. III. Id. Ian. Gordiano. A. II. & Põpeiano Conss.

*Respublica non debet pacisci de quota litis. h. d. Vel sic: Actionem litigiosam vel dubiam ex causa donationis respublica suscipere non potest. Alexand.*

II. Idem. A. Tertullo.

CVm allegas partem rerum vel actionum dimidiam fisco, quò magis eius iuribus protegaris, velle te donare: huiusmodi litium donationẽ admitti temporum meorũ disciplina nõ patitur. vnde ius tuum si quod tibi cõpetit, citra inuidiam fisci mei tueri solenniter cura. S. VI. Noñ. Augusti, Gordiano. A. II. & Põpeiano Cõss.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Amphioni.

ABhorret à seculo nostro sub prętextu debiti k procurationẽ cõtra priuatos l fiscũ m præstare. Dat. VIII. Kal. Ian. Philippopoli. CC. Conss.

*Respublica nõ debet debitorem suum iuuare cõtra alium prætextu debiti sui. Salyc.*

IIII. Iidem. AA. & CC. Achilli.

AD fraudem n creditoribus faciẽdam, inuidiam o fiscalem, contra seculi nostri tranquillitatem implorari non decet. Redde itaq; quod fisco nostro debes: & si cõuentus velut à creditore fueris, quem tibi numerasse pecuniam negas, exceptione non numeratæ pecuniæ secundum leges vti potes. Dat. XVI. Kal. Ia. Sirmij. CC. Cõss.

## TITVLVS XIX.

## DE NEGOCIIS gestis.†

*Expensæ factæ pietate materna vel affectione domestica, non repetuntur: quia animo repetẽdi factæ nõ videtur. Alex.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Sopatræ.

CVm tutores filiorũ tuorum suspectos faceres, p eisdémq; tutores seu curatores peteres, munere pietatis q fungebaris: quæ causa non admittit r negociorum gestorum modo mulier accusat: cum prohibitum sit mulieribus accusare: vt. ff. de accusa. l. qui accusare. circa princi? Respon. hoc est speciale: vt instit. de suspect. tuto. §. consequens. Et est ratio specialitatis, quia hæc mulier vindicauit suorum iniuriam accusando tutores de suspecto: quod est permissum: vt infra de his qui accusa. non pos. l. de crimine. & est alia ratio, quia remouetur etiã sine accusatore: vt. ff. de suspect. tuto. l. iij. §. præterea. licet regulariter contra: vt. ff. de mune. & ho. l. rescripto. §. pe. & sic patet quòd accusatio de suspecto non imitatur alias accusationes. Vel repete, Suspectos faceres, improprie. mater enim non facit eos suspectos, sed mala administratio. Accursius.

q *Munere pietatis.* aliquando vocatur pietas, vt inter patrem & filium. ff. de cur. fur. l. furiosæ matris. Aliquando obsequium, vt inter libertum & patronum: vt infra eod. l. officio. Aliquando religio, vt erga deum: vt. ff. de iusti. & iur. l. veluti. quãdoque beneficium, & generaliter atq; proprie: vt. ff. de ser. expor. l. seruus. Vel dic: Munere pietatis, id est officio illo quod est pietas: quæ causa facit vt etiam si vtiliter gestum sit, nihil possit petere: quia videtur naturale debitum soluisse. Ir. sed non est semper verũ quòd videatur mater donare quicquid impẽdit, sed hoc perpenditur ex qualitate & quãtitate impẽsarũ, & ex facultatib⁹ matris & filiorũ: vt. ff. de don. inter virũ & vxo. l. vtrũ. & de libe. agno. l. si quis à lib. §. si mater. & dixi. ff. e. l. Nesenni⁹. & dices. j. e. l. alimẽta.

r *Non admittit.* id est non inducit. Vel dic, id est denegat: vt. ff. co. l. ex duob⁹. §. fin. & de condict. indebi. l. cum is. §. penul. & de relig. l. at si quis. §. sed interdũ is. & fa. ercis. l. quę pater. ij. & j. eo. l. alimenta. j. respõ. sed fallit in casu: vt. j. de nup. l. patrem.

Possit.

*DE NEGOCIIS GESTIS.*

*Dixit de negotiis gestis ex mandato: nunc quando sine mandato.*

BIU Cujas

a *Possis.* sed quid si est protestata se velle petere expensas? De hoc dic vt.j.eo.l.alimenta.
b *Cum etiam.* probatur à minori.
c *Si quis.* scilicet extraneus alius.
d *Domestica.* quæ est minor quàm paterna vel materna. Accur.
e *Nulla.* neque communi neque speciali, neque ciuili neque naturali: vt hic,&.ff.eo.l. is qui. &.j.eod.l.quod in vxorem.

actionem, vt sumptus quos in ea lite feciſti, repetere posſis:[a] cùm etiã[b] si quis[c] pro affectione domestica[d] aliquos sumpt⁹ fecerit, nulla[e] ratione eos repetere posſit. PP. III. No. Octob. Dextro & Prisco Conss.

*Pupillus ex gestione nõ tenetur, nisi quatenus locupletior est effectus: & in illo etiam nõ tenetur, si alius gratis erat factu⁹. Alex.*

II. Iidem. AA. Rufinæ.

CONtra impuberes quoque si negocia eorũ vrgentibus necessitatis[f] rationibus vtiliter gerãtur: in quantũ locupletiores[g] facti sunt, dandam actionẽ ex vtilitate[h] ipsorum receptum est. Quæ tibi quoq; iure decernitur, q⁹[i] sumptus in pupillum quem Romã tutorũ petendorũ gratia duxiſti, feciſſe te allegas: si non matertera eiusdem[k] se facere paratã propriis impendiis ostenderit.[l] PP. X. Kal. Febr. Laterano & Rufino Conss.

*Pro eo quod quis soluit sponte & vtiliter pro alio, cõpetit actio negociorũ gestorũ directa. sed si soluit ex necessitate cõmunionis seu causatiua, cõpetit actio familiæ erciscũdæ, vel cõmuni diuidundo. h.d. secundũ magis communẽ intellectum. Alexand.*

III. Iidem. AA. Hadriano.

SIue pro fratre[m] cohærede pecuniam[n] soluiſti, negociorũ gestorũ actione experiri potes:[o] siue pignoris liberandi gratia debitũ vniuersum soluere coactus es,[p] actionẽ eãdem[q] habebis: vel iudicio familiæ erciscundæ, si non est inter vos[r] redditum,[s] eam quãtitatem assequêris.[t] PP. VIII. Kalend. Februa. Anulino & Frontone Conss.

*Mandatum tutoris non impedit actionẽ negociorum gestorum oriri inter gerentem & dominum negociorum. h. d. Bald. & Salyce. Vel sic: Gerens negocia pupillæ mãdato tutoris, tenetur pupillæ actione negociorum gestorum, non autem actione pro tutela. Alexand.*

IIII. Iidem. AA. Claudio.

QVi pupillæ negocia tutoris mandatu[u] susceperit, pro tutore[x] negocia non videtur[y] gessisse, sed negociorum gestorũ actione pupillæ[z] tenebitur. PP. III. Non. Decẽb. Fabiano & Mutiano Conss.

*Libertus obsequium necessarium præstans patroni filiis, non habet actionem negociorum gestorum. hoc dicit secundum communem intellectum domini Alexand.*

V. Iidem AA. Tryphonio.

OFficio,[a] nec minus obsequio liberti functus,[b] negociorum gestorum actionem cõtra patroni filias pupillas[c] habere nõ potest. PP. XIII. Kal. Iul. Geta & Plautiano Conss.

*Curator in testamento dari non potest: & ideo quod ante confirmationem gerit, venit in actione negociorum gestorũ tanquam gestum à simplici gestore. h.d. Bal. Vel sic: Si officium iniunctum non artat gerẽtem: habet locum actio negociorum gestorum directa pro ipsa gestione. Alexan.*

VI. Iidem. AA. Gallo.

*Relatio simplex qualiter cognoscitur.*

*Actio pro tutelæ cõtra quẽ datur.*

*Officium, obsequium, & pietas, differunt.*

a *Posſis.* sed quid si est protestata se velle petere expensas? De hoc dic vt.j.eo.l.alimenta.
b *Cum etiam.* probatur à minori.
c *Si quis.* scilicet extraneus alius.
d *Domestica.* quæ est minor quàm paterna vel materna. Accur.
e *Nulla.* neque communi neque speciali, neque ciuili neque naturali: vt hic,&.ff.eo.l. is qui. &.j.eod.l.quod in vxorem.

*Contra.*] CASVS. Prẽmittit regulã, qua ponit exemplum, quod tale est: Quicũq; siue minoris siue maioris vtiliter negocia gesſerit, cõpetit sibi neg. gest. actio ad repetẽdũ quod impendit in pupillum, quatenus fact⁹ est locupletior. si ergo pupillum Romã duxiſti causa tutoris petendi,& sumptus feciſti: neg. gest. act. repetere potes: nisi matertera sua probet se velle hunc sumptum feciſſe. quo casu præsumeris donasſe, nec repetes, sicut neque ipse repetet sumptus.

f *Necessitatis.* vt quia tu gestor curator eras. Azo. Vel dic q⁹ erat voluntarius. Et quod dicit, necessitatis: dic i. vtilitatis eius cuius negocia gerũtur. nam si sit necessariũ, vt quia res erat peritura, etiã si non sit locupletior, tenet: vt. ff. de sol. l. i pupillo. & de mino. l. verum. §. vnde Marcell⁹. quæ sunt cõtra. Et dic necessitatis, qua tenebatur ille qui negociũ gessit, vel ille q necesſe habebat geri.

g *Locupletiores.* quod tẽpore litis contestatæ inspicitur: vt. ff. eo. l. litis. & est in pupillis hoc ius singulare. aliàs sufficit vtiliter cœptũ, etiã si euẽtus nõ sit secutus bon⁹: vt. ff. e. l. sed an vltro. §. j. sunt & alij similes casus huic, quos no. ff. eod. l. si negocia absentis.

h *Ex vtilitate.* ne aliàs desereretur: vt insti. de obli. quæ ex quasi contractu. §. j. &. ff. de mino. l. & si sine. §. idẽ faciunt. &. ff. de admini. tut. l. cum plures. §. j.

i *Quod.* id est quia.

k *Eiusdem.* pupilli.

l *Ostenderit.* tunc enim donasſe videris: vt. ff. eod. l. si pupilli. §. fin. & arg. infra de ali. pup. præ. l. ij. in fin. &. ff. de eo qui pro tut. l. j. §. fin. Item subaudi hic, vel non amicitia paterna ductus: vt supra l. proxi. in fin.

*Siue pro fratre.*] CASVS. Quæsiuit quidam, an cohæres debitum paternum soluens, à cohæredibus per act. neg. gest. repetere posſit? & dicitur quòd sic. Viuianus.

m *Siue pro fratre.* tuo scilicet, nomine eius.

n *Pecuniam.* à defuncto debitã, & sine pignore. ideo pro parte negocium potuit expediri, vt differat à casu sequenti.

o *Potes.* scilicet contraria: vt. ff. de procur. l. si quis cum. §. j. Sed videtur q⁹ nõ posſit repetere, sicut mater, causa pietatis: vt. ff. eo. l. j. Solu. nõ est tãta pietas in fratre sicut in parẽte. nõ minus enim terrẽtur in persona filiorũ, q̃ sua. ff. quod metus cau. l. isti quidẽ.

p *Coactus es.* si pignus velles liberare: vt. j. de distract. pig. l. quandiu. ff. de verb. obli. l. in executiõe. §. fin. & fa. er. l. hæredes. §. in illa. & de cõtra. emp. l. fistulas. §. qui fundũ. & arg. ff. e. l. si cõmunes.

q *Eandem.* scilicet vtilem secundum quosdam: cum ex necesſitate, vt dixi, soluerit totum: vt arg. ff. eo. l. ait prætor. §. hac. & sic concurrit hic actio vtilis cum actione fami. ercisc. & cõmu. diui. eo casu quando non potest negocium pro parte expediri, non autem directa: vt. ff. fa. ercisc. l. hæredes. §. non tantum. & cõmu. diui. l. si quis putãs. §. j. quæ sunt cõtra. Alij dicũt q⁹ hæc desiit esse cõmunis eo casu quo datur neg. gest. vt. ff. cõmu. di. l. j. in fi. Tu dic eandem. s. com. diui. quæ datur ad idẽ quod neg. gest. & est simplex relatio, sicut & ibi, mulier saluauit quæ damnauit: vt. j. de iniur. dominum. & sic idem in genere, nõ in specie.

r *Vos.* sed videtur cõtra: quia petitio hæreditatis, quod est vniuersale iudiciũ sicut illud, amplius q̃ semel potest intentari. Sol. hoc iudiciũ familiæ ercisc. vniuersale est effectu: istud non. vnde aliud hic, & aliud ibi.

s *Redditum.* nam amplius quàm semel intẽtari nõ potest: vt. ff. fa. er. l. si filia. §. familiæ.

t *Assequêris.* s. à fratre.

*Qvi pupillæ.*] CASVS. Mandato tutoris negocia pupilli gessisti: an ei protutelæ actione teneris, quæritur? & respon. q⁹ non, sed negociorũ gesto. quia non vt tutor gessisti, & tutori mandati teneris, & ipse tibi contraria, & tibi pupillus nego. gest. ad repetendũ si quid impendisti.

u *Mãdatu.* tutor mãdauit gerẽda pupillę negocia, & nõ pupilla tutoris: licet hoc hęc litera etiã tolerare posſet. Itẽ quomodo ex mandato hęc actio dat: vt istit. de obli. q̃ ex q̃si cõtr. §. j. q̃ est cõtra? So. hic pupilla nõ mãdauit, licet mãdauerit tutor. Ac.

x *Protutore.* vna pars est, sicut bonorum possessio.

y *Non videtur.* vt ideo teneatur actione ꝓtutelæ qua ille tenet qui credit se tutorẽ: vt. ff. de eo qui ꝓ tut. neg. gesſit. l. j. & p totum. Est enim vnũ nomẽ protutor. sed hic nõ credebat, sed sciebat se nõ esſe tutorẽ: nec gesſit vt tutor. Sed qualiter desiderabat agere potius protutelæ? Dic quia plus consequeretur, vel quia tacite habet bona obligata. Vel posſet gestor ad vnum attendere, procurator ad omnia: vt. j. eod. l. tutori.

z *Pupillæ.* si & eius contẽplatione gesſit, secundũ Io. Vel forte etiam si non eius cõtemplatione: vt. j. eo. l. si mandatum. Itẽ econtra, pupilla ei qui succesſit in locum tutoris, in eo quod locupletior est, tenetur: vt. ff. eo. l. Nesennius. Ex hac. l. nota differentiam inter officium, obsequium, & pietatem. Bal.

a *Officio.* officiũ dicitur inter hominẽ & hoĩem: vt. ff. de ser. expor. l. seru⁹. ĩ fi. Obsequiũ ĩter patronũ & libertũ: vt hic, &. j. de obsequiis, in rubrica. &. j. qui pe. tu. l. patroni. Pietas vero dicit inter patrem & filiũ: vt. s. e. l. j. &. ff. de cur. fur. l. furiosæ matris.

b *Functus.* scilicet tu libertus.

c *Pupillas.* aliud forte si adultę esſẽt. Nã notabiliter videt hic ponere pupillas: sed dic idẽ ĩ adulta, nisi ꝓtesteſ: vt ar. ff. e. Neseñi⁹.



BIU Cujas

CVratorem[a] tibi quidē patris testamento datum dicis, quod non potest videri iure factum.[b] quòd si (vt proponis) administrationi se īmiscuit: negociorum gestorum actio tam aduersus eum[c], quàm contra hæredes[d] eius tibi cōpetit. PP. *Apro & Maximo Conss.

*Hæreditatis aditio debitum nō confundit nisi pro hæreditaria portione. Vel sic: Successor in dubio non compensat. h.d. Bal. Vel sic: Pro ea parte pro qua creditor debitori succedit, confunditur obligatio: pro aliis vero partibus competit actio contra cohæredes. Alexand.*

VII. Imp. ANTONINVS A. Euphratæ.

SI ab eo qui negocia tua gessit,[e] hæres ex duabus vnciis institutus es: etiam si adeas[f] hæreditatem, in reliquis decē vnciis aduersus cohæredem competit[g] tibi petitio, si quam aduersus defunctū habuisti actionem. PP. VI. Id. Mart. Romæ, Sabino & Anulino Conss.

*Qui diu stat quòd debitum non petit: maxime si propter occupationes facit: debitum remittere non videtur. Vel sic: Ratio administrationis potest peti reddi vsque ad. xxx. annos. Bal. Vel sic: Actio personalis non tollitur longo tempore. Alexād.*

VIII. Idem. A. & C. Seuero.†

ADuersus eos qui negocia tua gesserunt, negociorum gestorum iudicio ciuiliter[h] cōsiste: nec tibi oberit si propter occupationes militares[i] eam litem tardius[k] fueris executus: cū hoc genus[l] actionis longi temporis prę scriptione[m] excludi[n] non possit. VI. Kal. Aug. Antonino & Aduento Conss.

*In negocio quod est nostrum ratihabitione, oritur actio negociorū gestorum ratihabitione secuta. Bal. & Alexand.*

IX. Idem. A. Salustio.

SI pecuniam† tuam[o] à debitore tuo[p] Iulianus exegit,[q] eámque solutionem ratam habuisti: habes aduersus eum[r] negociorum gestorum actionē.[s] PP. VIII. Kal. Mart. Præsente & Extricato Conss.

*Qui curat seruum alterius non inutilem domino, habet actionem negociorum gestorum. h.d. Bal. & Alexand.*

X. Imp. ALEXANDER. A. Secundo & aliis.

SI seruum alienū nō inutilē[t] domino constitutū ægrum curastis: negociū[u] vtiliter gessistis, & cōpetēti vobis actione sumptus recuperare potestis. PP. XII. Kalend. Decemb. Alexandro. A. II. & Marcello Conss.†

*Quod mater expendit in alimentando filium, ab eo non repetit: quia videtur expendisse pietate materna, & non animo repetendi: secus in eo quod expendit circa res filii. h.d. Salyce. & Alexand.*

XI. Idem. A. Herenniæ.

ALimenta quidem quæ filiis tuis præstitisti,[x] tibi reddi nō iusta ratione postulas: cum

*Negocium quatuor modis ad aliquē dicitur pertinere.*

*† Imp. Antoninus Heliogabalus A. Seuero.*

a *Vratorem.* ] CASVS. Si pater tuus in testamento curatorem dederit tibi, & negocia tua administrauit: quæritur, an tibi neg. gest. act. teneatur? & respon. quòd licet recte datus non fuerit, tamen neg. gest. actione tenebitur, quia non recte egit. instit. de curatoribus. §. j. Not. ex hoc tex. ibi, instituit. scilicet de facto: quia ante confirmationem iudicis non habebat ius administrandi: vt. ff. de excu. tu. l. Caius. Bald.

b *Factum.* vt hic, & insti. de cura. §. j.

c *Eum.* scilicet curatorem datum in testamento: sed nō valebit.

d *Hæredes.* vt. j. eo. l. curatoris. nec etiā debet amodo postquā se immiscuit, vel gerere cœpit, deserere: nisi petito curatore, vel certioratis cognatis pupilli: vt. ff. de admini. tuto. l. tutores. §. curatores. & de eo qui pro tu. l. j. §. fi. Quatuor modis dicitur negocium ad aliquem pertinere: vt quia impēdi in rem tuam. ff. eo. l. si pupilli. §. videamus. Ipsō gestu, quando solui creditoribus tuis: vt hic. Cura & solicitudine: vt. ff. eo. l. si pupilli. in prin. vt in procuratore & curatore. Ratihabitione: vt quia exegisti à debitore meo, & ego ratū habui: vt. ff. e. l. si pupilli. in fin.

SI ab eo. ] CASVS. Negocia mea gessisti, & male. vnde ex mala administratione mihi in. xij. tenebaris. me hęredem instituisti in duabus vinciis. quęritur, an ad repetendū x. aduersus cohæredem mihi neg. gest. cōpetit actio? & rn. q sic.

e *Cessit.* & male: sicq; in. xij. pœnæ factus est debitor.

f *Adeas.* non solum si omittas, durat actio: sed &c.

g *Competit.* vt. j. de bo. aucto. iudi. posl. l. si vxor. & ad. l. Falci. l. licet. &. s. de pact. debitori. &. j. de rei vindi. cum à matre. & hic. nisi compensandi gratia dimisit: vt. j. de hæred. actio. l si adulta. &. j. de hæred. instit. l. si compensandi. &. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. Titio.

ADuersus. ] CASVS. Si negotia mea gessisti, & quia militiæ causa aberam, contra te acti. neg. gest. intentare non potui per. x. annos vel viginti, mihi reuerso an ea detur, quæritur? & respon. q sic. non enim longi temporis spacio. i. x. vel. xx. annorū excluditur, cum sit personalis, & durat vsque ad. xxx. annos.

h *Ciuiliter.* id est curialiter. prætoria enim est hæc actio: vt. ff. eod. l. ait prætor. in prin. Vel large accipe ciuiliter, vt etiā prætorias comprehendat: vt. ff. de var. cog. l. j. §. j.

i *Militares.* sic euenit. nā idem si qualibet causa, vel sine causa.

k *Tardius.* id est tarde. nondum enim. xxx. anni elapsi erant: vt subiicit.

l *Hoc genus.* id est huiusmodi, scilicet personalium: vt. j. de consti. pecu. l. ij. Vel genus. i. species, scilicet negociorum gestorum.

m *Præscriptione.* scilicet decem vel viginti annorum. durat enim. xxx. annis.

n *Excludi.* id est tolli.

SI pecuniam tuam. ] CASVS. Si à debitore meo pecuniam mihi debitam exegisti, & solutionem tibi factam ratam habui: an mihi contra te actio nego. gest. competat, quæritur? & respond. quòd sic. videbatur quòd non, sed mandati: quia ratihabitio retrotrahitur, & mandato comparatur: vt. ff. de neg. gest. l. semper. contrarium tamen est verum.

o *Si pecuniam tuam.* id est tibi debitam: vt. ff. si cer. peta. l. si & me. Accursius.

p *Tuo.* id est tuo nomine, aliàs non posset haberi ratum: vt. ff. de preca. l. si seruus. &. ff. eod. l. si pupilli. §. sed si ego. ibi, nam & si &c. si autē nec mandassem ego creditor, nec ratum haberem: debitor meus mihi remaneret obligatus: vt ff. eod. l. soluendo. & de nouatio. si Stichum §. fin.

q *Exegit.* nomine tuo.

r *Eum.* scilicet Iulianum.

s *Actionem.* vt. ff. eo. l. Pomponius. in fi. Sed contra. ff. de regu. iur. l. semper qui non prohibet. vbi dicitur ratihabitionem mandato comparari. ergo mandati datur actio, non negociorum gestorū. Solu. hic ratum habet negocium ab absente factum, ibi à præsente, secūdum Ioan. Vel ibi fuit mandatum vt gereret: nō tamen susceptum. Postea domino ignorante gessit procurator, & dominus ratum habuit: vnde datur mandati propter præcedens mandatum, secundum Bulg. Alij dicunt ibi in fideiussione iudicio sisti, in qua sit speciale: vt & alia multa sunt specialia in iudicio: vt. ff. si quis caut. l. & si post tres. Vel dic comparari mandato: sed nō per omnia. Item vnde nascitur hæc actio negociorum gestorum? Respondeo, ex ratihabitione, non ex pristina actione: secus[a] in actione pro socio & tutelæ, quæ ex veteri contractu vel quāsi oriuntur finito demum officio: vt. ff. de tute. & ratio. distrah. l. si tutor. in fin. sic & in contractu dō vt des, demum secuta traditione oritur actio ex pristino pacto: vt infra de rerum permuta. l. ex placito. Et nota hic quòd quatuor modis dicitur negocium alienum: vt dixi. ff. eo. l. si pupilli. §. idem ait. in fi. §.

† *In nullis codicibus hæc l. sic cum his reperitur.*

a *Bal.* dicit &c.

SI seruum. ] CASVS. Si in seruo meo ægroto curando sumptus fecisti, an negociorum gesto. actione repetere possis, quæritur? & respondetur quòd sic, si vtiliter gessisti. Viuianus.

t *Inutilem.* quid autem si credidit vtilem, cum non erat? Respondeo, tenetur dominus secundum quosdam: vt. ff. de bon. aucto. iudi. possiden. l. prætor. §. quod ait prætor. Sed tu dic contra secundum Guilielmum: vt. ff. eod. l. sed an vltro. §. j. j. & aliud in creditore misso in possessionem: vt modò dicta. l. prætor.

u *Negocium.* quid si in causa noxali seruum defendat? Respondeo idem quod hic, habita distinctione huius legis. ff. eod. l. qui seruum.

ALimenta. ] CASVS. Si nomine alimentorum in filium mater aliquid impendit, an repetere possit, quæritur? & dicitur quòd non, cum officio pietatis functa videatur. si autem illa negocia tanquam aliena vtiliter gessit, & impendit animo repetendi, per actionem negociorum gestorum repetet. si materna affectione quasi animo donandi: non repetet. Viuianus.

x *Præstitisti.* ô mater.

*Materna.*

BIU Cujas

a *Materna pietate.* quæ impedit repetitionem: vt infra eod.l. si paterno. Et dic cum mater alit filium: aut patre viuente, & tunc non repetit à filio: vt arg. supra eod.l.ij.in fi. aut eo mortuo: & tunc intra triennium idem: vt.ĭ. de pa. pote.l.nec filium. & hoc etiam si fuerit protestata quòd has expensas animo repetendi non donandi fecit. Si autem postquam habeat tres annos: & tunc cum quæstio sit facti, iudex deneget repetitionem ex qualitate siue ex quantitate facultatum matris & filiorum & impensarum, & ex qualitate personarum: vt hic, & ff. de libe. agno. l. si quis alius que ad. §. si vel parens. &. §. si mater. & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. vtrum. & ff. commo. l. in rebus. §. possunt. & de libe. agno. l. penul. Et idem in auia, etiam mortuo patre. Si autem diuortio facto solutum sit matrimonium: tunc si culpa mulieris, alantur apud patrem expẽsis matris: econtra idem, scilicet quòd alantur apud matrem expensis patris, quando culpa viri factum fuit diuortium: vt in authen. vt liceat matri & auiæ. §. illud quoque. col. viij. & eadem per omnia dic in auia & proauia: vt ff. eod. l. Nesennius. In aliis autẽ expensis, quæ nõ fiunt circa aliměta, serua qđ hic subiicit.

id exigente materna pietate [a] feceris. Si quid autem in rebus eorum vtiliter & probabili more impendisti: si non & hoc materna liberalitate, sed recipiendi animo fecisse te ostenderis: [b] id negociorum gestorũ actione consequi potes. PP. XII. Kalend. Feb. Albino & Maximo Conss.

*Si filius soluit debitum paternum viuente patre, non repetit si constat quòd animo donandi soluerit: aliàs secus: quia videtur soluisse animo repetendi. hoc dicit secundũ magis cõmunem intellectum. Alexand.*

XII. Idem. A. Theophilo.

SI filius pro patre suo debitum soluerit: nullam actionem [c] ob eam solutionem habet, siue in potestate patris cum solueret [d] fuerit, siue sui iuris constitutus, si * donãdi animo [e] pecuniam dedit. ℣ Si igitur pater tuus sui iuris cõstitutus, pro patre suo [f] negocia gerens, [g] nõ præcedente mandato debitum eius soluit: negociorum gestorum actione agere cũ patruis [h] tuis potes. PP. Kal. Aug. Agricola & Clemente Conss.

*Expensa facta in curanda vxore, non repetitur: secus in expensa funeris eiusdem quando dos apud maritum non remanet. h. d. Bald. Salyce. & Alexand.*

XIII. Idem. A. Aquiliæ.

QVod in vxorem tuam ægram erogasti: non à socero [i] repetere, sed affectioni tuę debes expẽdere [k] †. ℣ In funus sane eius [l] si quid eo nomĩe quasi recepturus [m] erogasti: patrẽ, ad quẽ dos rediit, iure cõuenis. [n] PP. VIII. Kal. Nouẽb. Agricola & Clemẽte Cõss.

*Idem actus respectu diuersarum personarum potest parere actiones diuersi generis. hoc dicit. Bald. Vel sic: Mandatum tertii non impedit hanc actionem oriri inter gerentem & eum cuius negocia gesta sunt, sed inter mandantem & mandatarium parit actionem mandati. Alex.*

XIIII. Idem. A. Mutiano Rufo.

SI mandatum solius mariti [o] secutus, tam ipsius quàm vxoris eius negocia gessisti: tam tibi [p] quàm mulieri [q] inuicem negociorum gestorum competit actio Ipsi sane, qui mandauit, aduersus te mandati [r] actio est: sed & tibi aduersus eũ contraria, [s] si quid forte supererogasti. PP. X. Kal. Mart. Maximo. II. & Vrbano Conss.

*Vitricus in priuignum expendens paterno affectu, non repetit: secus si gestorio nomine. h. d. Bald. & Alexãd.*

XV. Imp. GORD. A. Eutychiano.

SI paterno [t] affectu priuignas [u] tuas aluisti, [x] seu mercedes, ꝓ his [y] aliquas magistris [z] expẽdisti: eius erogationis [a] tibi aliquid impendisti: à socero tuo repetere non potes: quia animo affectionis hoc fecisse præsumeris. Si autem in funus eius aliquid impendisti, repetes à patre ad quẽ dos redire debeat, actione funeraria. Nota ꝙ maritus tenetur vxori infirmæ subuenire de alimentis & medicinis, & oĩbus necessariis. nã cum duret matrimonium, tenetur subire onera: & si non subiit, nec ex pacto nec ex statuto potest dotẽ lucrari: vt. l. si ab hostibus. §. si vir. ff. solu. mat. Sed pone ꝙ maritus expulit vxorẽ de domo: nunquid debeat eam alimẽtare? Respõ. si ꝓpter culpã mariti, sic. si vxoris, nõ, secũdũ Ia. de Aret. Cy. & Bal. i *A socero.* id est à patre vxoris tuæ.

k *Expendere.* expensam referre, vel. i. imputare: vt. ff. e. l. Neseni°.

l *Eius.* ſ. vxoris tuæ.

m *Recepturus.* à patre mulieris.

n *Conuenis.* funeraria actione de dote: & etiã ipse vir tenetur cõferre si quid sibi de dote remanet: vt hic, & ff. de reli. in eũ. & l. seq. & l. in patrẽ. & l. seq. & ff. de iure do. cũ in fũdo. ij. rũ. & ar. ff. de in rem verſ. l. si filius familias.

*SI mandatum.*] CASVS. Si mandato meo negocia mihi & vxori meæ communia gessisti: tibi aduersꝰ me cõtraria mãdati cõpetit ad repetẽdũ qđ impẽdisti: mihi autẽ cõtra te directa: mulieri autẽ aduersꝰ te cõpetit negot. gest. directa, tibi autẽ aduersus eã contraria.

o *Mariti.* cõtemplatione tamẽ vxoris gesturus eras secũdũ Io. vt. ff. eo. l. si pupilli. §. si quis ita simpliciter. ibi, nã &c. Sed nos cõtra: vt. ff. eo. l. itẽ si cũ. §. fi. & in. l. si pupilli. subaudi, maxime: vt no. ff. eo. l. iij. §. fi.

p *Tam tibi.* scilicet gestori contraria.

q *Mulieri.* directa. sed nõ videtur hic habere locũ, cum mandatum interceſſerit: vt insti. de obli. quæ ex quasi cõtractu. §. j. quæ est contra. Solu. hic quo ad mulierẽ non interceſsit mandatum. Item videtur dari in factum: vt. ff. man. l. si mandauero. ij. §. si curator. quæ est contra. Solu. ibi in rem absentis nihil erat impensum, hic sic. & ita est hic negocium mulieris re ipsa, ibi ratihabitione. *ADDITIO.* Hæc lex indubitate intelligitur vbi de mãdato viri cõtemplatione vxoris gesit. Quid autem in aliis generibus negociorũ, vide hic per Io. Fabrum in suo breuiario vbi succinctam ponit distinctionem.

r *Mandati.* scilicet directa, si quid apud te ex gestione remansit: vt. ff. manda. idémque. §. idem Labeo. Accursius.

s *Contraria.* scilicet mandati. sed mulier agit contra maritum negociorum gestorũ: vt. ff. eo. l. nam & Seruius. §. fi.

*SI paterno.*] CASVS. Si vxoris tuæ filiam, non tuam, quæ priuigna dicitur, aluisti: vel in magistrum suum vt eam doceret aliquid impendisti: an repetere possis, quæritur? & distingue: aut paterno affectu, id est ea affectione qua pater filium suum aleret, vel in eum impenderet, ita eam aluisti, non repetis: si autem animo repetendi sumptus fecisti, illos recuperabis. Viuianus.

t *Si paterno.* lex ista intelligitur in prima parte quando fecit impensas circa personas, in secunda quando circa res.

u *Priuignas.* id est filias vxoris tuæ.

x *Aluisti.* scilicet tu vitricus.

y *His.* scilicet priuignis.

z *Magistris.* vt docerẽt eas suere vel texere, qđ est ꝓpriũ mulierũ.

a *Erogationis.* id est eius expensæ.

† *Imputare alias impẽdere.*

*Mulierum artificia quæ sunt.*

a *Nulla.* vt.ff.eod.l.is qui amicitia.
b *Repetiturus.* quod probare debes, secundum quosdam ex protestatione vel alio modo. [a] Tu dic quòd ipse debet probare te animo donandi fecisse: vt. ff. eod. l. Nesennius. Sed posset etiam distingui, an in eius stabant seruitio, vel non: vt. ff. de dona. inter vir. & vxo. sed si vir. §. fina. Et not. hic quòd cessat hęc actio ex multis causis. Primo propter paternum affectum: vt hic, vel amicitiam paternam: vt. ff. eod. l. is qui. &. l. ex duobus. §. fin. vel causa pietatis: vt supra eod. l. j. & ij. & infra de nup. l. patrem. Vel alimentorum ratione à matre factorum: vt supra eo. l. alimenta. Vel affectionis domesticæ: vt supra eod. l. quod in vxorem. Vel causa obsequij: vt supra eod. l. officio. vel phibitionis factæ à domino: vt infra eod. l. fi. Accur.

*a Puta quia scripsisti in libro tuo rationum: talis tenetur mihi, &c. vt. l. Nesennius. ff. eo.*

† *Aliàs intendenda.*

nulla [a] repetitio est. Quod si vt repeturus [b] ea quæ in sumptum misisti, aliquid erogasti: negociorum gestorum tibi intentanda† est actio. PP. VI. Id. Iul. Gordiano A. & Auiola Conss.

*Vbi non intercessit mandatum: soluenti pro alio datur actio negociorum gestorum. h. d. Salyc. Vel sic: soluens tributa pro alio: etiam si sit frater, per hanc actionem repetere potest. Alexand.*

XVI. Impp. GALLVS & VOLVSIAN. AA. Eutychiano.

SI negocium sororis tuæ gerens, pro ea tributa soluisti, [c] vel mandante ea, vel rogante [d] id fecisti: negociorum gestorum [e] actione, vel mandati, id quod soluisse te constiterit, repetere poteris. PP. XI. Kalend. Maij Gallo & Volusiano Conss.

*Obligatio contracta ratione administrationis, transit ad hæredem: sed ipsum officiũ nõ transit ad hæredẽ: & per hoc nõ transit alienandi potestas. hoc dicit. Bald. Vel sic: Contra hæredes gestoris necessarii competit hæc actio vtilis, in qua venit dolus & lata culpa defuncti, non leuis: licet officium ad ipsos hæredes nõ transeat. Alexãd.*

*SI negocium.* ] *CASVS.* Si pro sorore tua soluisti ea mãdante vel rogante, tibi contraria mãdati actio competit. Viuianus.

c *Soluisti.* sine mandato.

d *Rogante.* ex vna parte. Vel non mandante, vel non rogante alia competit, &c. secundum Girardum.

e *Gestorum.* immo mandati, siue rogatio, siue mandatum interueniat: vt. ff. manda. l. j. & l. si remunerandi. §. j. quæ sunt contra. Solu. Redde hic singula singulis: vt quod dicit hic negociorum gestorum, referatur ad principium legis. quod vero mandati, referatur ad id quod dicit, mandante vel rogante. Alij dicunt quòd hæc rogamina non fuerunt tunc admissa: sed postea gesit: & sic negociorum gestorum datur. Tertij exponunt, rogante, id est admonente: non autem volente se obligare ex eo mandato. sic. ff. eod. l. si serui mei. &. ff. manda. l. idémq;. §. si quis. sed in dubio statur significationi verborũ: vt. ff. de leg. iij. l. non aliter. prima verior est.

*CVratoris.* ] *CASVS.* Curam gessisti alicuius adultæ, decessisti: an hæres tuus de dolo & lata culpa à te commissa nego. gest. actione conueniri possit, quæritur? & respon. quòd sic. Sed an ad hæredem officium administrandi te defuncto pertineat, quæritur? & respond. quòd non. vnde alienandi res adultæ facultatem non habet. Vel sic: Certum est quòd curator nego. gest. actione vtili tenetur: an hæredes eius teneantur sicut defunctus? Respond. quòd sic de dolo & lata culpa. neque officium administrãdi ad eos transit, & ideo nullam &c.

f *Vtili.* id est vtiliter. sic ponitur per totum titulum. ff. de peti. hære. vbi dicitur vtilem dari contra titulo possidentem. nam exponitur, vtilis, id est vtiliter: & specialiter in. l. nec vllam. aliàs. l. etiam si. §. si quis sciens. Nam directo & vtiliter respectu gerentis negocia dicuntur: directa vero & vtilis respectu domini negociorum. & sic in curatorem vel eius hæredem, qui suspicione necessitatis gerit, datur directa vtiliter: in spontaneum gestorem, directa directo: vt. ff. eod. l. iij. §. penult. &. ff. de tut. & rat. distra. l. posthumo. & de act. & oblig. l. ex contractib⁹. &. ŝ. eod. l. curatorem.

*Actiones sunt in multiplici differentia.*

g *Actione.* actionum aliæ directæ: aliæ contrariæ. Primæ domino, secundæ gestori dantur: vt institut. de oblig. quæ ex quasi contractu. §. j. Item aliæ directæ, aliæ vtiles. Primæ dantur ex verbis & mente legis, secundæ ex mente tantum. & secundum hanc secundam diuisionẽ dominus habet directam in duobus casibus primi edicti. Item vtilem in tertio adiecto ab Vlpiano: vt. ff. eod. l. ait prætor. in princ. &. §. sed si quid. Econtra gestor spontaneus habet directam: vt institut. de oblig. quæ ex quasi contract. §. j. At qui ex necessitate, vtilem habet, cum verba edicti deficiant. verba enim edicti quæ sunt. ff. eod. l. iij. in spontaneo gestore dicunt: & sic patet quòd directa & vtilis per nomen ad actorem referuntur: siue dominus, siue gestor agat. Econtra per aduerbium tenetur directo quandoque aliquis: quandoque vtiliter: vt ecce gestor spontaneus directo: qui ex necessitate, vtiliter. Sic enim in rei vindicatione dicitur possidens teneri directo: at qui dolo desiit possidere, vtiliter. Item in petitione hæreditatis possidens pro hærede vel possessore, directo: qui titulo hæreditatem sciens emit, vtiliter: vt. ff. de peti. hæred. l. nec vllam. aliàs. l. etiam si. §. si quis sciens. Econtra dominus tenetur directo, scilicet quando sunt gesta negocia sua vel hæreditaria. Item vtiliter, quando neutrum horum erat: vt. d. §. sed si quid. Et not. ex præmissis ꝙ quandoq; datur directa directo: quandoque vtilis vtiliter: quandoque directa vtiliter: quãdoque vtilis directo. Item & no. ꝙ cõsiderata vtraque diuisione patet aliquando dari domino directã directo: quandoque directam vtiliter. Item econtra gestori contrariam directam, & cõtrariã vtilẽ.

XVII. Impp. DIOCLET. & MAXI. AA. & CC. Claudiæ.

CVratoris etiam successores negociorum gestorum vtili [f] conuentos actione, [g] tam dolum quàm latam culpam [h] prẽstare debere, nec ad eos [i] officium administrationis trãsire: ideoque [k] nullam alienãdi eos res adultæ potestatem habere conuenit. Dat. XIII. Kalend. Ian. Sirmij. AA. Conss.

*Hæc actio est bonæ fidei, siue sponte, siue ex necessitate geratur: ideo veniunt in ea vsuræ ex mora. Alexand. vel alia iusta causa, secundum glossam. Bald. & Salycetus.*

XVIII. Iidem AA. & CC. Pomponio.

OB negocium alienum gestum, [l] sumptuum factorũ vsuras [m] præstari bona fides suasit: quo iure contra eos etiam, quorum te necessitate [n] compulsum [o] negocium gessisse proponis, per iudicium negociorum gestorum vtêris. Dat. VIIII. Kalend. Ian. AA. Conss.

h *Culpam.* à defuncto commissam, non etiam leuem ex persona defuncti, sed sua sic, licet ex suspicione necessitatis gerat: vt. ff. eod. l. iij. §. penult. Item verum est quòd ex persona defuncti non tenetur nisi de dolo & lata culpa, nisi in tribus casibus: vt si lis fuerit cum defuncto contestata, vel ex damno pupilli lucrum captatum: aut gratia præstitum sit: vt infra de hæred. tut. l. j. ij. &. iij. & infra de in litem iuran. l. alio. &. j. de hæred. tut. l. j. secus autem in hærede eius qui sponte gerit. Nam si defunctus leuem, & ipse leuem præstet: vt. ff. eod. l. iij. §. hæc autem actio. At curatorem siue tutorem constat teneri de dolo, & lata culpa, & leui: vt infra eod. l. tutori. & infra arbi. tut. l. quicquid. Sed contra. ff. eod. l. actio. vbi dicitur non esse differentiam inter directam & vtilem: sed ibi vtilis pro solenni ponitur: vt ibi dixi. Accursius.

*Hæres tenetur leuiter.*

i *Ad eos.* scilicet hæredes: vt. ff. de his qui no. infa. l. furti. §. penul. & infra si quis igno. rem mi. l. j.

k *Ideoque.* id est cum officium administrationis ad eos hæredes non transeat: ideoque &c.

*OB negocium.* ] *CASVS.* Si negotia mea bona fide gessisti, & sumptum fecisti, moram autem in sumptibus reddendis feci: an ad vsuras tibi tenear act. neg. gest. quæritur? & respond. ꝙ sic. vel intellige quando pecuniam sub vsuris ob gerenda negocia mea accepisti. idem est in eo qui alienum gerit negocium ex necessitate, puta quia est curator, vel suspicatur se curatorem esse: vt. ff. eo. l. iij. §. vlti.

*Vsuræ quando sunt præstanda.*

l *Gestum.* scilicet sponte.

m *Vsuras.* vt quia accepisti sub vsuris, vel etiam tuam impendisti: & eras solitus fœnerare: vt. ff. de vsur. qui semisses. &. l. & in contraria. & infra manda. l. j. aliàs ex mora, vel ex alia iusta causa veniunt: vt. ff. eo. l. quia tantundem. &. l. at qui. §. fi.

n *Necessitate.* puta quia fuisti curator, vel suspicaberis esse: vt ff. eod. l. iij. §. penulti.

o *Compulsum.* vt curator. Accursius.

*AB vno.* ] *CASVS.* Si cohæres rem mihi & sibi communem meo & suo nomine vendidit, & venditionem ratam habui: an mihi contra eum pro parte precij dabitur neg. gest. act. quæritur? & respon. ꝙ sic, si ratum &c.



BIU Cujas

a *Communi.* si enim non vt communem vendidisset, non posset habendo ratum hanc actionem habere: vt. ff. eo. l. si pupilli. §. item quæritur. in fi. §. & §. sed si ego. in fi. & ff. de precar. l. si seruus. nisi in subsidium: vt infra de rei vin. l. si mater. & infra de rebus alie. non alienan. l. j. & ff. si cer. peta. l. si eum seruum. Sed hæreditatis petitione precium petet: vt. j. fami. ercis. l. in familiæ. Et distingue de hac materia vt dices dicta. l. in familiæ.

*Etiam pro communi negocio gesto habet locum negociorum gestorum actio. h. d. Bald. Vel sic: Habens ratam venditionem pro parte suo nomine factam, agit ad precium actione negociorum gestorum. h. d. Saly. Vel sic: Vendens cõmunẽ rem cũ alio tanquã cõmunem, tenetur socio restituere partem precii per actionem negociorum gestorum. Alexãd.*

XIX. Iidem AA. & CC. Alexandro.

AB vno hærede pro solido re veluti cõmuni[a] venundata, de precio cohæres venditoris negociorum gestorum actione, ratam faciens venditionem, agere potest. Dat. Id. Feb. Sirmij. CC. Coss.

*Officium tutoris & curatoris differt ab officio gestorum: quia illorum officium necessarium est, & necessitate cessante finitur: officium vero gestorũ est voluntarium, & propria voluntate finitur. Item illi actionem intentant: gestor vero non: vterque tamen etiam de leui culpa tenetur. Salycetus, & Alexand.*

XX. Iidem AA. & CC. Octauianæ.

TVtori[b] vel. curatori similis non habetur, [c] qui[d] citra mandatum negocium alienum sponte gerit: quippe superioribus[e] quidem necessitas[f] muneris,[g] administrationis finem huic[h] autem propria voluntas[i] facit.[k] Ac satis abundéque sufficit, si cui vel in paucis amici labore consulatur: secundũ quæ[l] super his quidé quæ nec tutor nec curator constitutus, vltro quis administrauit: cum nõ tantum dolum & latã culpam, sed & leuem[m] præstare necesse habeat: à te[n] conueniri potest: & ea quæ tibi ab eo[o] deberi patuerit,[p] cum vsuris[q] compelletur reddere. De cæteris vero quæ ab aliis tui constituta iuris, detenta exacta non sunt,[r] ab hoc qui nec agendi quidé propter exceptionis[s] obstaculum facultatem habere potuit, exigi non potest:[t] & idcirco aduersus eos quos res tuas[u] tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes. Dat. VIII. Kal. Maij. Sirmij. CC. Conss.

b *Tutori.* dominus negociorum volebat gestorem, & de gestis, & de gerendis, & de actionibus non intentatis, ad similitudinem tutorum vel curatorum, qui tenentur de gestis & gerendis, sibi teneri. Et hoc est thema, & imperator respondet.

c *Non habetur.* quantum ad negocia administranda: quod hic timebatur.

d *Qui.* ille subaudi.

e *Superioribus.* scilicet tutori & curatori.

f *Necessitas.* scilicet finita.

g *Muneris.* scilicet publici. nam placuit, &c. vt instit. de excusa. tuto. & curato. in princi. Et quod subiicit necessitas, dic quòd est necessarium in subeundo: quia inuitus datur, & inuito, nisi adulto extra iudicium: vt. ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. necnon. & instit. de cura. §. item inuiti. Item est necessarium: quia ex quo est, tenetur omnia gerere. hæc ergo necessitas, scilicet cessans, facit finem, vt quandiu scilicet duret officium: & sic ex necessitate tenetur omnia gerere. Finitur autem tutela siue cura multis modis: vt instit. quibus mo. tut. fi. & de curat. in prin. nisi quandoq;: vt. j. vt eau. post pub. adsit tu. l. j.

*Tutor datur inuitus & inuito.*

h *Huic.* scilicet spontaneo gestori.

i *Propria voluntas.* quam ab initio habuit. Nam si quasi omnia gesturus accesit, de omnibus tenetur: vt. ff. eo. l. Pomponius. ij. & l. sequen. secundum Guil. de Cabriano. Sed Ioan. contra: vt licet accesit quasi omnia gesturus, non tamen teneatur nisi de gestis: non autem de gerendis: vt. ff. eod. l. nam & Seruius. §. si vno. Dic ergo, propria voluntas facit finem, vt quæ vult gerat: & quæ non vult gerere dimittat: licet omnia gesturus accedat. nam sufficit &c. vt hic, & ff. de admi. tuto. l. tutores qui. §. iij. & ff. de procu. l. qui proprio. §. ei qui. &. j. nec vxor. p mari. l. fi. Sed secũdú secũdã expositionẽ est arg. cõtra. ff. cõmodati. l. in cõmodato. §. sicut. Sol. hic in inchoandis: ibi in inchoatis. Vel ibi alius erat gesturus: vt arg. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. fina. vel secundum Guil. hic quasi vnum gesturus accesit, ibi vero vt omnia gereret. Prima verior est: & expone vel, pro saltem. *ADDITIO.* Circa hanc glo. sic distingue secundum Bar. hic. aut quis incepit gerere, & postea illud omisit: & de illo tenetur: vt. d. l. in commodato. §. sicut. aut non incepit, & tunc aut ab initio accesit vt omnia gesturus: & de omnibus tenetur: vt. d. l. Pomponius. ij. & l. sequen. Aut non accesit vt gesturus omnia, sed vt gesturus quædam: & tunc aut alius fuisset gesturus omnia, nisi ipse accessisset: & tenetur de omnibus. d. l. si pupilli. §. videamus. Aut alius non erat gesturus: & tunc non tenetur nisi de his ad quæ geréda accesit: vt hac l. cum similibus.

*Negociorũ gestor an teneatur de gerendis.*

k *Facit.* scilicet finé administrationis.

l *Secundum quæ.* quia tunc nõ tenetur de gerendis, quando vnum gesturus accesit. nam si accesit tãquam omnia gesturus, de gestis & gerendis tenetur: vt hic subiicit, secũdum quæ, &c. secundum G. Vel secũdum Ioan. sic, secundum quæ, scilicet quia de gestis tantum tenetur: etiam si omnia gesturus accesit, super his, &c. Vel secundum H. secũdum quæ. i. secundum prædictã differentiam: quia tutor vel curator omnia sine mandato agere potest: hic vero cætera sine mandato facit: non autem actionem exercet. Conueni ergo eum de his quæ gesit: de his autem quę gerere non potuit sine mandato, non conuenies. Vel aliter patet ex supradictis esse differentiam inter tutorem & curatorem ex vna parte, & spontaneum gestorem ex alia: nunc assignat aliam differentiam inter prædictos, scilicet quòd tutor vel curator intentat actionem nomine pupilli: & si non facit, imputatur sibi. At secus in gestore, vt hic subiicit.

m *Et leuem.* quæ omnia præstat tutor: vt. j. arb. tu. l. quicquid. Item in gestore est hoc regulare. quandoque enim de solo dolo, quandoque etiam de leuissima culpa tenetur: quandoque etiam de fortuito casu: vt dixi. ff. eo. l. iij. §. interdum.

*Gestor de quo tenetur.*

n *A te.* scilicet domino.

o *Ab eo.* scilicet spontaneo gestore.

p *Patuerit.* accedens ergo vt vnum gesturus, à se debet exigere secundum Ir. & colligitur. j. proxi. & ff. eod. l. si pupilli. in fi. & l. diuortio. & l. qui sine. & secundum hoc dicit patuerit, ex antiquo contractu. Et alij exponunt, patuerit deberi: scilicet ex administratione.

*Gestor an teneatur à seipso exigere debita.*

q *Cum vsuris.* quæ in hac actione veniunt ex mora, & ex aliis causis: vt. j. de vsu. l. in bonæ fidei. & ff. eod. l. at qui. §. pe. & l. quia tantundem. & l. qui sine.

r *Sunt.* ab eo qui sponte gesit. Accursius.

s *Exceptionis.* quæ est, si ei mandatum non est: & sic sine actione nemo experitur: vt. ff. eo. l. si pupilli. §. fin. &. ff. de admi. tut. l. quoties. §. item si temporali.

t *Exigi non potest.* nisi erat de coniunctis, qui sine mandato agunt, & poterat facilè satisdare: vt. ff. eodem. l. si autem is fuit. in prin.

u *Res tuas.* quaslibet, etiam debitum: vt. ff. si certum petatur. l. j. in fin.

*SI cognati.*] CASVS. Si seruus tuus negocium gessit, & eum manumisisti: an ob hoc quod gessit, videtur impediri eius manumissio, quæritur? & respondetur quòd non. Videbatur quòd sic: quia erat obligatus. An autem de eo quod gessit in seruitute, liber factus teneatur, quæritur. Et distinguitur: aut est administratio connexa: vt quia in seruitute ædificare inchoauit, & liber factus consummauit. quo casu gestum in seruitute, in iudicium negociorum gestorum actione venit, non vt ex eo teneatur: sed vt separetur id quod actum est in libertate, vt ex postfacto teneatur. Si separata, vt quia quod ædificauit in seruitute, corruit in libertate, & iterum reædificauit: de ante gestis non teneatur. Viuianus.

a *Contendis.* & male, supple. & sic erãt obligati tantũ naturaliter.
b *Non potuit.* contra videbatur: quia obligati erãt serui: vt. j. de ser. pig. da. l. ab eo. sed ibi realiter, hic personaliter.
c *Quin.* pro etiam.
d *Autem.* pro sed.
e *Præcedenti.* quod fecit eo tẽpore quo erat seruus.
f *Non connexa.* quid si connexa? Respõdeo secundum B. & H. venit prima administratio in iudicio, vt separetur, non vt restituatur: & de hoc quod gessit postq̃ liber factus fuit, conuenietur. Alij contra: vt habes. ff. eo. l. eum actum. & l. seq. & l. at qui. in prin. & §. Scæuola. Reliqua tamen de peculio legato retineri possunt: vt. ff. de pecu. leg. l. si peculium. in fi. & de lib. le. Aurelius. §. Sticho.
g *Procul dubio.* vt &. j. an seruus ex suo facto. l. j. &. ff. de regu. iur. l. quod quis. Sed cõtra. j. de peti. hæred. l. fina. Solu. illud speciale: vt ibi dices.

N *Egocium gerẽtes.*] CASVS. An negociorũ gestor de fortuito casu teneat, quæritur? & respon. quòd non: nisi cõuenit vt teneatur: verbi gratia: Cum viderem te velle gerere negocia mea, dixi: si cõtingat te gerere, volo quòd de casu fortuito tenearis. quo casu si consensisti, teneberis. vnde regula est: q̃ gestores de casu fortuito non tenentur, nisi in se suscipiant casum fortuitum. Viuia.
h *Negocium gerentes.* in procuratore poni oportet. aliàs gestor sine mandato qualiter pacto se adstringeret? Vel dic etiã in gestore hoc modo: Cum viderem te velle gerere, dixi, si contingat te gerere: de casu fortuito tenearis. cui pacto consensisti. & sic per eadem verba dico remitti vsuras. ff. eo. l. si pupilli. in fi.
i *Speciali.* pro nobis, vt debeant numerari casus fortuiti, saltem quidam secundum B. vt diximus. ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. quæsitum. & sic est contra M. sed ipse exponit speciali, id est expresso, quod sufficit: licet generaliter exprimatur. & pro eo. j. l. fin. in prin. & ff. de procu. l. procurator totorum. & supra de procu. l. procuratorem. Item no. hic casum vbi gestor de fortuito casu tenetur. Sunt & alij, vt no. ff. eo. l. si negocia.
k *Compelluntur.* vt. j. cõmo. l. j. & de pigno. act. l. quæ fortuitis.

*Casus fortuiti periculum quomodo quis in se suscipiat.*
*Gestor quãdoque de casu fortuito tenetur.*

N *Egociis gestis.*] CASVS. Actio nego. gest. an in rem sit, an in personam, quæritur? & respon. quòd in personam. videbatur tamen contrarium q̃ datur ad rem, & ex re nascitur: puta ex gestione. Viuianus.
l *In rem.* contra videbatur: quia ex re, id est gestione datur. vel quia ad res: quandoque tamen datur in rem: vt. j. de admi. tuto. l. pro officio. vt infra arbi. tu. l. iij. &. ff. quando ex fact. tu. l. ij. &. j. de rei vindi. l. si vt proponis. &. ff. de dona. inter virum & vxo. l. vxor marito.

S *I quis.*] CASVS. Si me nolente & expresse contradicente mea negocia gessisti, & in ea aliquid de tuo impendisti: an aliqua actione id à me repetere possis, quæritur? & respon. quidam quòd ibi directa vel vtilis nego. gest. datur. Alij dicunt q̃ nulla danda est, vt Iulianus iurisconsultus distinguit: aut post denunciationem tibi factam negocia mea gessisti, & nulla tibi actio competit ad repetendum quod impendisti: sicut dixit Iul. aut ante, & dabitur. alioquin esset absurdum, scilicet quòd si ante denunciationem multas impensas vtiliter fecisti: & tunc prohibui ne anteriores expensas repetere possis, & quòd nulla ad anteriores sumptus tibi darei actio: quod esset inconueniens: sed ex eo die ex quo tibi denunciatio facta est, vel in scriptis, vel sine scriptis sub testificatione tamen aliorum, ne gereres: sumptus repetere potes anteriores. i. ante denũciationem factos & vtiliter: posteriores vero repetere nõ potes actione contra me sua natura currente. Ex ista. l. no. quòd tres erant opiniones veterum. Quidam cõcedebãt actionem directam ad differentiam vtilis. Alij cõcedebant vtilẽ contrariam, & non directã contrariã. Tertij concedebant neutram, & ista est sententia Iuliani, quæ hic approbatur. Ratio autem talis est, quòd sicut non cogor tecum contrahere inuitus, nec etiam incidere in obligationẽ tuam, ita nõ cogor tecum quasi contrahere, nec te habere creditorem, secundum Bal.
m *Specialiter.* id est expresse. sic ponitur. ff. eod. l. sed an vltro. in prin. &. j. l. negocium. secundum M.
n *Bene ab eo gesta sint.* Locupletatur ergo cũ aliena iactura, propter suam cõtradictionem. Et sic est contra. ff. de instit. l. si quis mancipiis. §. Proculus. sed ibi licet dominus contradiceret, seruus tamen voluit, qui etiam inuitum dominum de peculio vel de in rem verso obligat: vt. ff. de pecu. l. si quis seruum. §. etiam. & continua sequentia hoc modo: Bene dico expensas post denunciationem factas non repeti: antiquiores autem sic. quid enim, &c. vt. ff. de re milit. l. desertorem. §. in bello.
o *Patimur.* nã nemo &c. vt. ff. de reg. iu. l. nemo potest mutare.
p *Currentem.* natura eius est vt currat vsque ad xxx. an. vt infra de constit. pecu. l. ij. cum sit personalis. & supra eod. l. negociis. & l. aduersus. Item an de æquitate dabitur aliqua actio pro gestis post denunciationem cum bene est gestum? In simili casu potest quæri, Vt si mandaui vt emeres rem pro decem, & dedisti viginti, & vtiliter, quia bene valet, & plus? Et ait M. agi posse. arg. ff. de verbo. sig. l. cum in testamento. & de condict. inde. l. nam hoc natura. sed B. contra, & Ioan. & nos, scilicet vt non possit agere, nisi pro taxata quantitate: vt. ff. eod. l. qui aliena. §. libertos. &. l. si ex duobus. & hic, &. ff. mand. l. si remunerandi. §. si passus. &. l. si pro te. nisi in casu: vt. ff. de reli. l. at si quis. §. idem Labeo ait.

*Obligatio personalis non impedit libertatem serui: & factus liber non tenetur de ante gesto. h. d. Bal. & Saly. Vel sic: Seruus qui alterius negocia male gessit, non prohibetur à domino manumitti: nec ex ante gesto post manumissionem conueniri potest. Alexand.*

XXI. Iidem AA. & CC. Michræ.

S I cognati tui seruos suos manumiserunt: hoc, quòd administrasse eos rem tuam contendis, [a] impedimento eorum libertati fieri non potuit. [b] Quin [c] autem [d] ex actu præcedenti [e], post manumissionem, si vtriusque tẽporis administratio non connexa, [f] sed separata sit: conueniri nõ posse, procul dubio [g] est. Dat. VI. Kalend. Octob. Viminatij. CC. Conss.

*Negociorum gestor de casu fortuito non tenetur, nisi hoc fuerit conuentum: secundũ Bald. Salyce. & Alexand.*

XXII. Iidem AA. & CC. Eulogio.

N Egocium gerentes [h] alienum, non interueniente speciali [i] pacto, casum fortuitũ præstare non compelluntur. [k] Dat. XI. Kal. Decẽb. CC. Cõss.

*Pro negociorum gestione datur actio personalis, non hypothecaria, quæ est in rem. Alexand.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Theodoro.

N Egociis gestis, nõ in rem [l] sed in personam est actio. Dat. XII. Kalend. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

*Prohibitio domini tollit negociorum gestorum actionem in his quæ post prohibitionem geruntur: secus in his quæ prius gesta fuerunt. Saly. & Alexãd.*

XXIIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. P. P.

S I quis nolente & specialiter [m] prohibente domino rerũ administrationi earũ sese immiscuit: apud magnos auctores dubitabatur, si pro expensis quæ circa res factæ sunt, talis negociorum gestorum habeat aliquam aduersus dominũ actionem? Quam quibusdam pollicentibus directam vel vtilem, aliis negantibus (in quibus & Saluius Iulianus fuit) hoc decidentes sancimus, si cõtradixerit dominus, & eum res suas administrare prohibuerit, secundum Iuliani sententiam nullam esse aduersus eum, vel directam, † vel vtilem contrariam actionem, scilicet post denunciationem, quam ei dominus transmiserit non concedens ei res eius attingere, licet res bene ab eo gestæ sint. [n]
V Quid deinde si dominus aspexerit ab administratore multas expensas vtiliter factas: & tunc dolosa adsimulatione habita, eum prohibuerit, vt neque anteriores expẽsas præstet? quod nullo modo patimur: [o] sed ex quo ea testatio ad eũ facta est vel in scriptis, vel sine scriptis, sub testificatione aliarũ tamen personarũ: ex eo die pro facien dis meliorationib⁹ nullã ei cõpetere actionẽ: super anterioribus autẽ, si vtiliter factæ sunt, habere eũ actionẽ cõtra dominũ concedimus sua natura currẽtẽ. [p] Dat. XIIII. Kal. Decẽb. Lampadio & Oreste Conss.

† *Alii aliter distinguebant. Quidam cõcedebãt actionem directam. Alij &.*

*Et continua: Supra dixit de neg. geſt. quæ ab alio geſta, rata habemus: nunc de his quæ à nobis geſta infirmantur.*

*Perſecutionem.*] CASVS. Res ablata vel ſubrepta cuius periculo ſit, queritur? & reſpond. quòd auferentis, & metum inferentis & ſurripientis. vnde ſi rem tuam tibi aliquis abſtulit vel ſurripuit, & periit: æſtimationem repetere poteſt per actionem quod metus cauſa. Viuianus.

a *Perſecutionem.* largũ eſt verbũ perſecutionis: vt. ff. de act. & obli. l. actio in perſonam. & quod dicit, vi, ſcilicet compulſiua. & de furto gratia ſimilitudinis dicit. Diſtingue ergo quinque genera violẽtiarũ: quia alia expulſiua, alia ablatiua, alia turbatiua, alia compulſiua, alia inquietatiua. Prima parit interdictũ vnde vi. ff. de vi & vi ar. l. j. §. ij. Secunda actionem vi bo. rap. vt inſtitu. vi bo. rap. in princ. Tertia actionẽ quod metus cauſa, perſonalem & vtilem in rem: eo caſu quo vim paſſus erat domin⁹ ante traditionẽ, & exceptionem: vt dices. j. l. iij. Item in primis duabus ſine diſtinctione pertinet ad delinquentem periculum: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. rectiſsime. & l. pen. In tertia ſimiliter, niſi in caſibus, vt ſtatim dices, & hoc ſi agatur contra metum inferentem: ſecus ſi contra bonæ fidei poſſeſſorem: vt. ff. eod. l. ſi cum. §. aliquando. & l. ſi ipſa. Quarta, ſcilicet turbatiua, locum habet quando duo ſẽ poſsidere contendunt: & inducit in rebus immobilibus interdictum vti poſsidetis: in mobilibus, vtrobi: vt inſtit. de interdic. §. retinendæ. Quinta, ſcilicet inquietatiua, locum habet quando aliquid facis in meo, prohibitus, vel ſciens te prohibendum. & hæc inducit quod vi aut clam: vt. ff. quod vi aut clam. l. iij. §. fi. & l. iiij. Eſt ſexta vis, quando ſine auctoritate iudicis proſequor ius meum: vt. ff. eo. l. extat. ſunt & alia genera violentiarum: vt ibi dixi. *ADDITIO.* Vide ſimilem fere glo. in verbo, cauſa. in ca. ad audientiam. extra eo.

b *Interciderint.* niſi intra tempora quadrimeſtria poſt ſecũdam ſententiam currentia pereant: vt. ff. eod. l. ſi cum exceptione. §. quòd ſi homo. Item hoc, quando non erat peritura penes actorem: quod dic vt. ff. eod. l. ſi cum ex. §. ſed & ſi ſine culpa. in gl. vt quia diſtracturus &c. Item hoc, niſi moram purgauerit per oblationem factam domino: quod dic vt. j. de fur. l. ſubtracto.

c *Reſponſum.* vt. ff. de vi & vi arma. l. j. §. rectiſsime. & l. pe. & j. de condic. fur. l. ij. & ff. de condic. fur. l. fi. & . ff. ſi cui pluſquã per leg. Fal. l. iij. in princ.

*Cum te.*] CASVS. Aliquis te coëgit vt ſibi pecuniam promitteres, & promiſiſti: poſtea per interuallum temporis ſoluiſti: an iſtã pecuniam poſsis repetere quaſi per metum extortam? & reſpond. quòd non: quia potuiſti actionem quod metus cauſa, intentare, & te liberare ab obligatione per metum extorta. quod cum non feciſti, ſed ſponte ſoluiſti: videris ratam habuiſſe promiſsionem: ſecus ſi vt ſolueres, metum tibi intuli, quo caſu repetes. Viuianus.

d *Cauiſſe.* id eſt coacte promiſiſſe per metum.

e *Soluiſſe.* ſponte.

f *Paſſus.* in cauendo.

g *Non poteſt.* immo videtur perſpici poſſe: vt. ff. de condic. ob turpem cau. l. ex ea. & . ff. eo. l. metum autẽ. §. ſed quod prætor. quę ſunt contra. Solu. ibi in promittendo & ſoluendo fuit facta vis: hic in promittendo tantum. Vnde nullo modo repetit: tum quia ſublata eſt proxima cauſa turpitudinis. turpitudo enim eſt vis & metus. Cauſa proxima dicitur coacta voluntas, quæ tollitur: quia ratũ quod fecit videtur habere ſponte ſoluendo: vt. ff. de condic. ob tur. cau. l. ſi ob turpẽ. Tum etiã quia odioſa eſt exceptio hæc: vt. ff. de excep. doli. l. ij. & . iij. in princ. & l. apud Celſum. §. pe. vndẽ omnino ceſſat repetitio: vt. ff. de condic. inde. l. qui exceptionem. Tum etiam quia vna ſolutio nó parit liberationẽ & repetitionem: vt. ff. de ſol. l. qui hominẽ. §. fi. Vnde his tribus rationibus reprobatur gloſ. Ir. quæ dicit ſponte ſoluentẽ admitti ad repeten

*Violẽtia eſt multiplex.*

*Concor. cũ hac. digl. ſu. per verbo, ad reſigna. nõẽ. in. c. ad audien. extra eo. ſit.*

*Turpitudo eſt vis, & metus.*

## TITVLVS XX.

## DE HIS QVAE VI METVſve cauſa geſta ſunt.

*Periculum interitus ſpectat ad furem & metum inferentem. Salyc. & Alexand.*

1. Imp. ALEXANDER. A. Felici.

PErſecutionẽ[a] eorũ quę vi vel furto ablata ſunt, etiã ſi poſtea intercederint,[b] integrã eſſe, iure reſponſum[c] eſt. PP. X. Kal. Decẽb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Spontanea ſolutio metum in promittendo adhibitum purgat: & ſic actionem quod metus cauſa, tollit. Salyc. & Alexand.*

II. Idem. A. Alexandro.

CVm te † non ſolum cauiſſe,[d] verum etiam ſoluiſſe[e] pecuniam cõfitearis: qua ratione vt vim paſſus[f] reſtitui quod illatũ eſt, poſtules, perſpici non poteſt:[g] quandò[h] † veriſimile nõ ſit ad ſolutionẽ te properaſſe,[i] omiſſa querela[k] de chirographo, vtpote ꝑ vim extorto, niſi & in ſoluẽdo vim te paſsũ dicas.[l] PP. VI. Kal. Iul. Alexandro. A. II. & Marcello Coss.

*Vendens vel eius hæres fundum propter metum, venditũ repetit vtili actione in rem à quolibet poſſeſſore, ſi precium offerat, & poſſidens longo tempore non præſcripſerit. Salyce. & Alexand.*

III. Imp. GORDIA. A. Caio.

SI vi[m] vel metu fundũ auus tu⁹ diſtrahere coact⁹ eſt, etiã ſi maxime[n] emptor eũ alij vẽdidit: ſi tamẽ tu auo tuo hęres extitiſti:[o] vt tibi reddito[p] à te p̃cio reſtituat, poſtq̃ placuit ĩ rẽ[q] dum, ſi probet vim factam in cauendo, his verbis: Præſumitur enim querelã de vi non habuiſſe. aut ergo omnino nõ repetit: aut eatenus impeditur, donec probet cõtrariũ. Ir. Primam ergo partem ſecundũ B. & Pla. & Ioan. admittimus: ſecundã non, ſcilicet ꝙ poſsit probare vim factã in cauendo. Sed Py. eam exponit donec probetur contrarium, ſcilicet vim factã in ſoluẽdo. quod nihil eſt ſecũdum Azo. nam † quia certum erat vim non adhibitam in ſoluendo: præſumitur ergo nec in promittẽdo. Item quid ſi parũ poſt cautionem coactã ſpõte ſolui? Reſpond. ſecundum Al. repeto: vt argu. ff. de mino. l. iij. §. ſcio. & j. ad Velle. l. ſi mulier. ij. & . ff. ex quib. cau. ma. l. ab hoſtibus. §. fin. quod non placet ſecũdum H. Item quid ſi iuraui per metum da re decem: & do ſponte? Reſpond. non repeto: quia ſoluere non tenebar. argu. ff. qui ſatiſd. cog. l. fi. & quia ſublata eſt proxima cauſa turpitudinis: vt. ff. de condic. ob tur. cau. l. ſi ob turpem. Sed Pla. contra: vt argu. j. ſi aduer. vendi. l. j. & in authen. ſacramenta. ſed ſecundũ canones ſoluo & repeto: vt in vſuris: vt extra de iureiur. c. ad noſtram. ij. & . c. debitores. Item nónne hac l. ſoluens errat in iure, credens ſe teneri: ergo in damno vitando ſubuenitur ei: vt. ff. de iuris & fac. ign. l. error? Reſpon. hic fuit ſatuus error: vt. ff. eod. tit. l. nec ſupina.[a] Item nunquid fuit turpis promiſsio, & ſic contra legem: quicquid ergo ſequitur ex eo vel ob id & c. vt. ſ. de legib. & conſti. non dubium? Reſpon. non fuit turpis, ſed turpiter facta: quia non venit turpe in obligatione.

*Soluũ per metũ interueniẽte iuramento, an repeti poſsit. ſit.*

*Sed nónnẽ quilibet error in dãno vitando patrit repetitio*

h *Quando.* pro quia.

i *Properaſſe.* cum nemo ſuas pecunias iactet: vt. ff. de proba. l. cum de indebito. verſi. j. ſic ergo ad primordium tituli poſterior non formatur euentus: quod ſit alibi: vt. j. de impo. lu. deſcrip. l. j. in fin. lib. x.

*nẽ. l. ſed & ſi me putẽ. ff. de cõdic. indeb. vnde dic quòd licet errãs in iure non re-*

k *Querela.* ſcilicet metus.

l *Dicas.* & fidem iudici facias: vt. ſ. de tranſac. interpoſitas. & l. ſi maior. j. & . j. eod. l. metum.

*petat in caſu iſti⁹. l. p actionẽ qđ met⁹ cauſa: repetit tamẽ per condic. indeb. d. l. ſed & ſi me putem. nec obſtat quòd hæc gl. ſ. in verſi. tum etiam quia odioſa &c. dicit hanc exceptionẽ eſſe odioſã, &c. quia in hoc non dicit verum ſecũdũ doc. hic: vt hic refert Bar. quẽ de hoc vide latius.*

SI vi.] CASVS. Si auo meo metum intuliſti vt tibi fundum venderet, & tu emiſti, & alij eum vendidiſti: an contra ſecundum emptorem refuſo precio quod auus acceperat, ad repetendum fundũ actio mihi competat, & quæ, queritur? & reſpõ. quòd ſic: & datur ei in rem vtilis actio: niſi præſcriptione. xx. vel. xxx. an. ſe tueri poſsit: cum hæres ei directo vel per patrẽ meum medium exiſtam.

m *Si vi.* quantum ad corpus. *metu* quo ad animum.

n *Si maxime.* i. quod maximum videbatur, vt agere non poſſes.

o *Extitiſti.* ſiue directo, ſiue per medium patrem datur hæredibus hæc actio: vt. ff. eod. l. quod diximus. §. fi.

p *Reddito.* ſcilicet ei qui dedit, vel ei qui emit ab eo: & ſic fuit hic: & cogetur primus emptor habere ratum, cum ipſe teneatur ſecundo de euictione: vt. ff. de neg. geſt. l. ſoluendo. &. l. Pomponius. j. & . l. quæ vtiliter. §. fi. & . l. ſeq. & de excep. doli. ſi opera. ſicque quilibet in ſuo reponitur ſtatu: vt. j. de reput. quæ ſi. in iudi. l. j. & . ff. de mino. quod ſi minor. §. reſtitutio. Sed ad hoc quòd dicit reddi debere precium, eſt contra. j. de rei vin. l. ſi mancipium. ſed hic reſtituit, quia verſum eſt in ſui vtilitatem, id eſt aui, cui ſucceſsit, cuius perſonam hæres ſuſtinet: vt in authen. de iureiuran. à mo. preſtito. §. j. coll. v. ſic &. ff. de rei vind. l. emptor. Et eodem modo ſoluitur. j. de præſcrip. xxx. an. l. j. in fi. & . j. ne rei domi. vel templo. l. ij. Item ad idem eſt contra. j. de reſcin. vend. l. j. ſed ibi abundat, maxime. Item ad idem eſt contra. j. eod. ſi per impreſsionem. Sol. ibi ſpeciale. Item quod precium redditur? Reſpon. quod præſtitũ eſt auo. Nam & ſi nihil auo præſtitum eſſet, nihil redderet: vt. j. de euict. ſuper emptione. ſed ſi aliquid ſit minus, & illud reddi poteſt: vt. j. de reſti. mili. l. ſi cum militaribus.

q *In rem.* licet enim non ſit dominus de iure ciuili (tranſtulit enim dominium in emptorem) tamen de æquitate prætoria videtur dominus, quia nemo videtur re ſua excluſus, &c. vt. ff. de in



BIU Cujas

integ.resti.l.nemo. & non videtur possessionem adeptus &c. vt ff.de acqui.pos.non videtur. Et dic in rem, id est rescissoriam.

*Actio quod metus causa qualis est, & contra quem datur.*

a *Quoque.* q. d. non solum personalem quod metus causa, quæ est in rem scripta: & datur vtilis non directa, quia translatum fuit dominium: vt.ſ. dictū est, & datur contra quēlibet possidentē: vt ff.cod.l.metum autem. §.fi. &.l.ſi cū.§. in hac. & .§. aliquando. Tria ergo auxilia dantur ex hoc edicto. Actio in rem vtilis, & actio personalis quod metus causa. Item exceptio metus: vt hic, &.ff.eo. l. metum .§. sed quod prætor.&.§.licet. &.§. volenti.

b *Longæ possessionis.* vt decennij inter præsentes, vel.xx. iter absētes.

c *Munitus.* præscribit enim vtili rei vindicationi, nó actioni quod metus causa, cum ipsa sit personalis: vt insti. de actio. §. præterea quasdam. & earum sit meta.xxx. an. spacium: vt.ĭ. de cōsti. pecu.l.ij. secundum Pla. & sic, si modo &c. refertur ad vtilem in rem, non ad personalem. Vel dic prę scribi actioni quod metus causa. nam cum excedit suos terminos in eo quòd est in rem scripta, & datur contra quemlibet possidentem: vt.ff.eod. l.metum autem.§. fi. exceditur à non suis terminis: vt.ĭ. de edic. diui Hadri. tol. l. fi. in fi. Item oppono, quomodo præscribit qui dominus factus est per traditionem: vt insti. de rerum diui.§.per traditionem.& per voluntatem, licet coactam: vt.ff.eod.l. ſi mulier.§.ſi metu.&.ff.de vſuca.l.ſequitur.§. lana? Respō. quo ad ius ciuile verum est: sed de prætorio contra: vt .ff. de in integ. resti. nemo. Præterea quia est dominus de iure ciuili, multo fortius præscriptione longi temporis tueri in dominio prætorio se debet: vt sic magis contra intentionem agentis præscribatur, quàm dominium: vt.ff.de cap.in bello.§.ſi quis ſeruum. Item adhuc contra instit. de vſuca. §.furtiuæ.&.ĭ. de vſuca. pro empto. l.ſi partem.&.ff.de vſuca. l.non solum. in princ. & .l.ſequitur.§. quod autem. quibus legibus dicitur quòd res furtiuæ & vi possessæ non præscribuntur. Solu. ibi de vi expulsiua: hic autem compulsiua, in qua est voluntas: hodie enim malæ fidei possessor, &c. vt in authen. vt sponsal.largi.§. rursus.coll. ix. & .ff. de dolo.l.& eleganter.in princi.nam in metu dolus est. Item ſi emptor est munitus exceptione, nónne poterit agi contra metum inferentem? Respond.non: vt.ĭ. de his qui à non do. ma.l. fi. in fi.[a] Item nunquid finitur anno rescissoria? Respond.illud, quando officio iudicis petitur restitutio: hic actionis iure. Item & illud post completam vſucapionem, hic ante. Item quo iure est obligatus bonæ fidei emptor? an actione personali? Respond.ex variis figuris causarum: vt.ff.de actio.& oblig.l.j.in princi. Item quid ſi res est integra, an agetur quod metus causa contra eum qui me compulit vt venderem? Respond. secundum Ioan. non, cum ipso iure non teneat contractus, vt in dolo simplici: vt.ff.de dolo.l.& eleganter.in princip.vel illud in simplici dolo.

*Vſucapio nō habet locum in rebus furtiuis & vi possessis.*

*a Istud reprehendunt hic oēs, vt etiā refert Bart. hic. Nec obstat. l. fi. hic alleg. quia loquitur quando dominium rei est causa actionis personalis: ita quòd actio datur in cō sequentiam dominii: qđ hic non est. Vide de isto latius eūdē Bar.ſ.l. iii. ff.vi.bonorū raptorum.*

*Actio personalis scripta in rem præscribitur longo tempore.*

† *Concor.c. pe.ĭ me. extra de his quæ vi metúſve causa fiunt.*

quoque [a] dari actionem secundum formam perpetui edicti, adito præside prouinciæ poteris postulare: ſi modò qui secūdo loco cōparauit, lōgę possessionis [b] præscriptione non fuerit munitus. [c] PP. VI. Id. Auguſt. Pio & Pontiano Conss.

*Actio quod metus causa, intra annum datur ad quadruplum, ſi res nō restituatur: post annum vero ad ſimplum, ſi alia non competit. Bald. Saly. & Alexand.*

IIII. Idem. A. Primo & Euthydico.

SI per vim, [d] vel metum mortis, aut cruciatus† corporis, [e] venditio à vobis extorta est, & non postea eam cōsensu [f] corroboraſtis: iuxta perpetui formam edicti, intra annum quidem agentes, (quo experiūdi [g] potestas est) ſi res non restituatur, [h] quadrupli condemnationem referetis, [i] scilicet reddito à vobis precio. [k] Post annum vero causa cognita, eadē actio in simplū permittitur. quæ causæ cognitio eò pertinet, vt ita demū decernatur, ſi alia actio [l] nō sit. PP. III. Nonas Aug. Gordiano. A. & Auiola Coss.

*Actio quod metus causa, competit, ſiue quis sit coactus vendere, ſiue minori precio vendere: nec refert an vendatur metū inferenti, an alii. Salyc. & Alexand.*

V. Idem. A. Rufo militi.

B NOn† interest [m] à quo vis [n] adhibita sit patri & patruo [o] tuo, vtrum ab emptore, an vero sciente emptore ab alio, [p] vt vi metúve possessionē vendere [q] cogerentur. Nam ſi [r] adhibita vi cōpulſi sunt, possessiones suas, quæ maiore [ſ] valebāt, minimo distrahere: [t] iurisdictionis tenore, [u] vt id quod improbè factum est, in priorē statū reuoluatur, impetrabūt. [x] PP. VI. Kalend. Ian. Gordiano A. & Auiola Conss.

f *Conſenſu.* expresso vel tacito: vt.ſ.l.ij.

g *Experiundi.* ergo est annus vtilis: vt.ff.eo.l.ſi cum.§. post annum.&.ff.de diuersis & temporal.præscriptionib.l.j.

h *Restituatur.* per primam sententiam: vt.ff.eo.l. ſi cum.§. satis. scire enim debemus ꝙ duæ sententiæ feruntur in hac lite quod metus causa. Prima in qua condemnatur vt rem reddat. Secūda est: quia ſi iste condemnatus nó reddit rem, dānatur ad quadruplum: vt.ff.eo.l.ſi cum.§.hæc autem actio. & in hoc quadruplo inest res, vt præalleg. l. §. quadruplabitur. Item quæritur, an vtraque sit definitiua? Iteé an ab vtraq; possit appellari? Item quod tēpus esse debet inter primam & secundam sententiam? & alia multa, quę notantur.ff. e. l. ſi cum exceptione. §.hæc autem actio.

*Sen. dua ſe. in lit. me. ca.*

† *Concor. hac.l. bar. ext. eo.tit.*

i *Referetis.* id est referri facietis.

k *Precio.* hic signa & ſolue eodem modo cō traria quæ sunt .ſ. l. proxi.

l *Alia actio.* scilicet ciuilis & ordinaria, veluti petitio hæreditaria: vt.ff.eo.l. ſi cum.§. post annum. nam cum actione de dolo datur: vt.ff.eo.l. ſi cum.§. eum qui. & cum vtili rei vindicatione: vt.ff. eod.l.metum autem.§.volenti.&.ĭ.eod.l.proxi. raro enim inuenitur quin alia competat, quandoque tamen inuenitur, vt cum promiſi per metum: vel acceptum tuli per metum. Item post annum secundum iura vetera non competit de dolo. Potest etiam exponi secundum Ioan. ſi alia actio non sit, id est ſi aliunde actio non sit. Tertij dicunt non dari quod metus causa, vbi datur in rem: & in prædictis casibus tantum vbi non datur in rem, dicunt dari quod metus causa: quod non placet.

C

*Non interest.*] CASVS. Si pater tuus vel patruus metu compulsus fundum distraxit, non aliàs distracturus: an repetere possit per act. quod metus causa, quæritur? & respō. quòd sic: neque refert an ab emptore compulsus fuerit, an ab alio sciente emptore: ſi aliàs fuerat distracturus, & metu compulsus minori precio distraxit: puta valebat cētum: distraxit pro. l. quod actum est, per actio. quod metus causa retractabitur.

*b Item quę cōtra hoc vide.*

m *Non interest.* quo ad emptorem. nam vtrobique tenetur.

n *Vis.* compulsiua.

o *Patruo.* id est fratri patris tui.

p *Ab alio.* vtrobique enim agitur actione quod metus causa contra emptorem. Item nec hoc interest: non erat aliàs venditurus vt hoc casu, aut erat venditurus, & fuit coactus vt minoris vēderet: vt.ĭ. proximo casu. nam ſi adhibita, &c. b Item quod dicit, sciente emptore, ſupplent quidam, & fraudem participante: & sic soluitur contra.ff. eod. l. metum autem.§. sed licet. Sed certe in alio prorsus casu ibi loquitur: & hic ſubaudi maxime. Nam idem est in emptore ignorāte, scilicet quòd ſemper teneatur quod metus causa: sed in hoc est solum differentia inter emptorem scientem & ignorantem: quia ſi ignoret, liberatur rei interitu: vt.ff.eo.l.ſi cum.§. in hac.&.§.aliquando.

D

q *Vendere.* pater tuus & patruus.

r *Nam ſi.* probat à minori.

ſ *Maiore.* scilicet precio, & ſubaudi, maxime. nam licet aliàs vēditorem compellam iusto precio vendere, teneor: arg. ff.re.amo. l.non enim. Ioan. Sed Py. contra, arg. ff.eo. ſed & partus.§.fi.&.l. ſi cum. in prin. Sed certe secundum Azo. potest interesse eius magis quàm valeat res: vt.ff.de mino. ſi in emptione. Item maioris precij est quod magis eligis: vt insti. de actio.§. huic autem.&.§. præterea ſi quis.&.ff.de in diem addic.l.ſi venditor.

t *Distrahere.* aliàs venditurum, vt differat à priori casu.

u *Tenore.* id est actione quod metus causa.

x *Impetrabunt.* ita quòd ſi contumax est, in quadruplum condemnabitur. quod verò iusto precio deest, ſuppletur secundum

P. & Ir. Accurſius.

*Ex ſola dignitate non præſumitur dolus vel metus inferri. Bald. Vel ſic: Ex ſola dignitate contrahentis non præſumitur violentia. Alexand.*

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Polliæ.

AD inuidiam[a] alicui nocere nullam dignitatẽ oportet. vnde intelligis, quòd ad metũ arguendum, [b] per quẽ dicis in tum eſſe contractum, ſenatoria dignitas aduerſarij tui ſola non eſt idonea. PP. iij. Kalend. Maij Heracliæ. CC. Conss.

*Minæ capitales inducũt iuſtum metum: & omnis contractus qui fit per metum, poteſt peti reſcindi. Bald. Vel ſic: Quilibet cõtractus celebratus iuſto metu, ſiue ſit hincin de obligatorius, ſiue ex altera tantum parte: reſcinditur. Alexand.*

VII. Iidem. AA. & CC. Cotui.

SI donationis, vel trãſactionis, vel ſtipulationis, vel cuiuſcunque alterius [c] contractus obligationis confectum inſtrumentum, metu mortis, vel cruciatu corporis extortum, vel capitales [d] minas pertimeſcendo, adito præſide prouinciæ probare poteris: hoc ratum haberi ſecũdum edicti formam [e] non patietur. Dat. II. Nonas Ian. AA. Coss.

*Metus ne quis vocetur ad munera, nõ inducit actionem quod metus cauſa. Bal. Vel ſic: Venditio facta vt cautio frumenti ſibi reddatur: vel ne ad ciuilia munera vocetur, per actionem quod metus cauſa non retractatur. Salyc. & Alexand.*

VIII. Iidẽ. AA. & CC. Tryphonio.

CVm te domus & horti vẽditionem feciſſe [f] ſub ſpe recipiendi [g] quod de frumẽto feceras [h] inſtrumentum, [i] vel timore ne ad ciuilia munera [k] nominareris, ꝓponas: & reſcindi venditionem veluti metus cauſa factã, deſideres: intelligis ad ratum nõ habendũ contractũ, metũ huiuſmodi prodeſſe non poſſe. [l] Dat. XI. Kalen. Septẽb. Viminatij. CC. Coss.

*Ex ſolis minis non probatur metus, niſi fuerit deuentum ad actum. Bald. Salyc. & Alexand.*

IX. Iidem AA. & CC. Hymnodæ.

METum nõ iactationib⁹ [m] tantum, vel cõteſtationibus, ſed atrocitate [n] facti probari conuenit. Dat. Kalen. Decemb. CC. Coss.

*Timor accuſationis inſtitutæ vel inſtituendæ, non facit hanc actionem competere ad reſcindendum contractum. Alexan.*

X. Iidem. AA. & CC. Fauſtinæ.

ACcuſationis inſtitutæ vel futurę metu, alienationem ſeu promiſsionem factam reſcindi poſtulantis, improbum eſt deſiderium. [o] Dat. VI. Kalend. Febr. CC. Coss.

*Venditio facta officiali deputato ad inſtitiam adminiſtrandam, reſcinditur condictione ex hac. l. ſi facta fuit per impreſsionem, ſiue ſit facta venditio ſibi, ſiue alteri ſuppoſito ab eo, nec precium ei redditur. Alexand.*

XI. Imp. CONSTANTINVS A. ad Euagriũ præfectũ prætorio.

a *Ad inuidiam.* i. malam præſumptionem.

a *Inuidiam.* i. creandam præſumptionem: vel, id eſt blaſmum: vt quia dignitaté habeat, non præſumitur feciſſe vim: ſed cõtra in paſſo vim, facit præſumptionem contra eum ſua dignitas: vt. ff. eod. non eſt. in prin.

b *Arguendum.* i. argute probãdum, quod eſt neceſſe: vt. j. eod. l. metum. &. j. titu. j. l. dolũ. Accurſius.

*SI donationis.* ] CASVS. Si vt tibi donarem aliquid, vel promitterẽ, vel tecũ trãſigerem, mihi metum intuliſti: an valeat quod actum eſt, quæritur? & reſpon. quòd non, quãuis inde factum fuerit inſtrumentum: & hoc prætoris edicto, quod eſt. ff. eod. l. j.

c *Alterius.* innuit donationem vocari contractum: vt &. j. de preſcrip. xxx. an. l. ſi quis emptionis. in princ.

d *Capitales.* puta ne cõbureret inſtrumenta ſtatus, quod eximit caput de ciuitate, ſicut mors naturalis: vt. ff. e. l. iſti quidem. §. ſi is. nõ dico ꝙ loquatur vbi timui capitalem accuſationem, licet Ioan. procedendo hic reſponderit, quia tunc nullo modo repetitur: vt. j. eod. l. accuſationis. nec dico quòd loquatur vbi minabatur quòd me interficeret: quia hoc cõtinetur ſub illo membro, metu mortis. & facit. ſ. de tranſact. interpoſitas. &. j. de reſcind. vendi. l. j. &. ff. de condic. ob tur. cau. l. ex ea.

e *Formam.* quæ eſt. ff. eod. titu. l. j.

*CVm te.* ] CASVS. Exactori tributorum, frumentum me ſoluturum promiſi publicum, & factum eſt inſtrumentum promiſsionis. facta ſolutione ipſe retinet inſtrumentum ſpe recuperandi inſtrumentum: fundum meum vendidi ei: volo fundum reuocare per act. quod metus cauſa: an poſsim, quęritur? & reſpõ. ꝙ non. Item ſi electus fuiſti in ciuitate aliqua vt aliquos nominares ad ſubeunda ciuilia munera, & ne me nominares, fundum quẽ affectaſti, tibi vẽdidi: an reuocare poſsim quaſi per metũ inductus, quæritur? Et reſpõ. ꝙ non. & eſt ratio, quia cauſa pro qua vendidi, non fuit expreſſa: vt. j. de condic. ob cau. l. ſi repetendi.

f *Feciſſe.* ſcilicet exactori tributorum.

g *Recipiendi.* expreſſẽ tamen hoc non dixiſti.

h *Feceras.* quod modo erat ſolutum. Accurſius.

i *Inſtrumentum.* eidem enim caueras de dando inſtrumento.

k *Munera.* nominator enim erat. Et not. quòd prætor hos caſus in edicto non poſuit, ſed princeps interpretatus eſt, quia in his ſæpe continetur atrocitas: vt. ff. eod. l. non eſt. Accurſius.

l *Non poſſe.* vt & arg. j. de reſcin. vend. nõ idcirco. &. ſ. de trãſa. ſi maiores. Ideo autem nõ repetitur, quia in neutro caſu fuit cauſa expreſſa. Quid autem ſi fuiſſet cauſa expreſſa? Reſpõ. in primo caſu huius legis repetitur: vt. j. de condic. ob cauſam. l. ſi repetendi. &. ff. de condic. cauſa da. l. iij. §. ſi quis. In ſecundo, ſi quidẽ erat inhabilis, repetit: vt. j. de condic. ob tur. cau. l. quod eui tãdi. ſi habilis, non repetit, licet ſit cauſa expreſſa: quia in pari delicto &c. vt. ff. de condic. ob tur. cau. ſi ob turpen. Eſt enim delictum militiã detrectare, vel munus militiæ euitare: vt ff. de re milita. l. qui cum vno. §. qui poſt. Accurſius. *Munus militiæ euitare, delictum eſt.*

*ETũ.* ] CASVS. Qui metum allegat, probare debere certum eſt. ſi ergo aliquando minas mihi intuliſti, quia mihi vim inferres, vel coram pluribus: an talis iactantia mihi quòd vim inferres, ſufficiat ad metum probandum, quæritur? & reſpon. quòd non.

m *Iactationibus.* quia præſens metus accipitur: vt. ff. eo. l. metum. iij. in princi. & diſtingue quæ perſona ſit quæ iactauit ſe illaturã vim, vel metum: potẽs, vel non: de qua ſit veriſimile quòd inferre poſsit: vt. j. ex qui. cau. ma. l. ij. &. iij. &. ff. e. nõ eſt. in princi. & ſecundum hoc dic quòd hęc duo verba, iactationibus & cõteſtationibus, intelligantur in eo qui dicitur feciſſe metum: vt iactatio dicatur quę fit præſente nullo, conteſtatio quæ fit præſentibus pluribus. poſſunt ecõtra intelligi in eo qui dicitur paſſus. Poſſunt etiã diuiſim intelligi, vt iactatio ad metũ inferẽtem referatur, quia plerũque minatus fuerat hũc ſe interficere: conteſtatio ad vim paſſum qui exclamauit corã aliis, vel nõ corã. *Metus vt ſufficienter probetur, ꝙbatur iactatione minantis.*

n *Sed atrocitate.* in qua capitales continentur minæ. & facit. ſ. de tranſac. l. ſi maior. j.

*ACcuſationis.* ] CASVS. Ne te accuſarem de crimine aliquo, vel vt iam accuſatione inſtituta deſiſterẽ, fundum mihi vendidiſti, vel aliquid promiſiſti: an repetere poſsis, quæritur? Et reſpon. quòd non. non enim ſufficit talis metus ad vẽditionem reſcindendam, quia præſumitur tranſactio. Viuianus.

o *Deſiderium.* hoc eſt planum, ſi non fuit cauſa expreſſa ob quam dedit. Si autem fuit expreſſa, quod fieri debet: vt. j. de condic. ob cauſam da. l. ſi repetendi. aut erat accuſatio calumnioſa, & tunc datum repetitur: vt. ff. de condic. indebi. l. in ſumma. in princip. aut non calumnioſa: & tunc ſi tale erat crimen de quo poterat tranſigi, & non ſtetur tranſactioni, repetitur datum, & exceptio obiicitur: ſi non poterat tranſigi, non repetitur datum, quaſi turpiter datum: vt. ff. de condic. ob turpem cauſam. l. ſi ob turpem. &. j. de contrahen. ſtipula. l. ſi quidem. De quibus autem criminibus tranſigi liceat, vel non: habes. ſ. de tranſactio. l. tranſigere. Sed contrarium huic. l. eſt. ff. eod. l. nec timorem. §. fina. &. l. ſequen. vbi dicit repeti poſſe id quod ab eo datum eſt, qui in adulterio ſit deprehenſus. Solu. ibi metus inſtabat. vel hic timebat pœnam legitimam, & à legitima perſona inferendam: ſecus vbi deprehendor in adulterio: nam ibi poſſum, vel non poſſum iure occidi: & ideo iuſte timui, quia non iure prẽcipiente, ſed permittente occidor. Item quia nõ eſt ibi miniſter legis vt iudex: ſicut eſt hic. *Accuſatus tranſigens an poſsit dare repetere.*

*SI per impreſsionem.* ] CASVS. Si tibi in aliquo officio conſtituto timore officij tui me oppriméti fundum vendidi: vel amico

BIU Cujas

amico, quẽ interposuisti per fraudẽ, cũ forte tibi emere non licuit: totũ debet rescindi, nec preciũ restituitur. Nota istã legem contra fœneratores, qui faciũt res vel recipi ĩstruméta per vxores vel per familiares eorũ. quod tene méti secundũ Bal. hic.

†*Concor. c. sup hoc. cũ glo. parua super verbo oppressionẽ. extra de renuncia.*

a *Aliquem.* Castaldionem puta.

b *In mediocri.* aliàs, in modico.

*Metꝰ multipliciter punitur.*

SI per impressionẽ† quis aliquem[a] metuens saltẽ in mediocri[b] officio constitutum, rei suæ in eadem prouincia vel loco vbi tale officiũ peragit, sub vẽditionis titulo fecerit cessionem: & quod emptum fuit, reddatur,[c] & nihilo minus etiã pecunia retineatur:[d] simili pœna seruanda, si qui[e] vel coniugis, vel amici nominibus abutentes, prædam[f] tamen sibi acquirant.[g] X. Kalẽd. Octob. Aquileiæ. Constantino. A. VII. & Constantino Cæs. Conss.

*Extortũ per potẽtiã, ĩfirmatur. Bal. Vel sic: Quilibet cõtractus metu potẽtis celebratus, venit rescindendus. Saly. & Alexand.*

XII. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS. AA. ad populum.

VEnditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extortæ sunt, præcipimus infirmari.[h] Dat. XIII. Kalend. Mart. ipsis. AA. VIII. & III. Conss.

## TITVLVS XXI.
## DE DOLO MALO.

*Si creditor pignora sibi obligata velit iure creditoris vendere, fideiussor non debet pro se emere: aliàs tenetur de fide rupta, quia cẽsetur habere mãdatũ solvẽdi, & sic liberãdi pignꝰ. vnde si emat, tenetur rẽ debitori reddere, restituta sibi sorte cũ vsuris. Alex.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Clementinæ.

SI fideiussor à creditore pignora[i] emerit: oblata[k] quãtitate sortis & vsurarum,[l] tibi dominiũ[m] cũ fructibꝰ quos bona fide pcepit, cõsulti[o] restituet,[n] ne fidei ruptę[o] gratia de dolo P posit actio exerceri. Accepta. D. III. Idus Maij, Plautiano & Geta Conss.

*Actio de dolo non concurrit cum alia, & causa cognita competit. Bald. & Saly. Vel sic: Actio de dolo cum alia regulariter non concurrit. Alexand.*

II. Imp. ANTONINVS. A. Agrippæ.

DE dolo[q] actio, cum alia[r] nulla cõpetit, causa cognita[s] permittitur. Dat. Non. Nouẽb. Gentiano & Basso Conss.

*De vtili tempore deducitur tempus absentiæ. Alexand.*

III. Imp. GORDIANVS. A. Aquilino.

NOn possunt obesse tibi tẽpora quę in actione de dolo solent computari,[t] quibus[u] tempus, res, persona. Tempus, vt vltra annum non detur secundum antiqua iura: hodie vltra biennium: vt infra. l. vlt. Item res, quia pro modica re non datur: vnde nisi quãtitas sit vltra duos aureos, non datur. Item persona, vt non contra parentes vel patronũ detur, cũ sit famosa: vt. ff. e. l. si oleum. §. vlt. &. l. seq. Vel pone casum vt in gl. seq.

*Dolus duplex est.*

*Ideo dicit, malo: quia est & bonus & malus dolus: vt. ff. eo. l. 1. Et continua: Dixit de resti. iure ac. quod metus causa: nunc de ea quæ datur iure actionis de dolo. Accursius.*

SI fideiussor.]CASVS. Mihi decẽ mutuasti: pignora & fideiussorem dedi, & fideiussori iure creditoris pignora mea vẽdidisti: qua actione ea reuocare possum, quæritur: & respon. quòd si fideiussor emerit, consulte faciet si oblata sibi sorte cum vsuris, pignora cum fructibus restituat: alioquin dabitur contra eum de dolo actio, id est actio mandati nomine doli, propter fidem ruptam. q. d. propter tacitum pactum videtur tacite conuenisse de seruanda fide in toto cõtractu. vnde mihi nõ sibi pignora luere debuit. Nota ex hac. l. secundum Bald. quòd quando actio est famosa, lex consulit debitori quòd soluat, & non expectet sententiam. concordat. ff. de procu. l. si reus paratus.

i *Pignora.* exposita venalia.

k *Oblata.* hic respondet. Et dic, oblata, id est deposita & consignata quantitate à te debitore isti fideiussori.

l *Vsurarum.* scilicet solutarum, & etiam vsuras totius quantitatis solutæ: cum & fructus reddat, & bonę fidei sit iudicium: vt. ff. mand. si vero non remunerandi. §. si mihi mandaueris.

m *Dominium.* fuit ergo dominium translatum: vt instit. quibus ali. licet. §. j. Vel dic dominium, id est rem ratione dominij: vt. ff. de verbo. signi. l. interdum.

*Præsumptio iuris, & de iure, nõ admittit probationẽ in cõtrarium.*

n *Restituet.* est ergo præsumptio iuris & de iure, contra quam non recipitur probatio: quòd ex necessitate fuit facta venditio: ideoque debitori supereſt ius offerendi: vt. ff. de distrac. pig. l. ij. &. l. cum secundus. §. j. Item nota generale, non admittitur, scilicet fideiussor, vt quilibet alius: sic &. ff. de vulg. substitu. l. coheredi. §. cohæres. & de leg. ij. l. fi. §. quatuor. & de distrac. pig. l. ij. Sed arg. contra. ff. quod cuiusque vniuer. l. item. in prin. & de adop. l. si paterfamilias. §. qui duos.

n *Restituet.* sine lite. Accursius.

o *Ruptæ.* scilicet taciti pacti. nam bonam fidem promisisse videtur in toto negotio, quam non seruat emẽdo, sed luẽdo: vt. ff. mã. l. si mãdato. ij. §. j. in fi.

p *De dolo.* immo datur mandati: vt. ff. man. l. si mãdato. ij. §. j. & de pig. l. ij. & sic nõ de dolo: vt infra. l. proxi. Solu. expone hic, id est mandati nomine doli secũdum Ioan. Alij, vt Ir. quòd hic emit debitore inuito. Alij q hic iam erat actũ mandati: vt arg. ff. famil. ercis. l. si familia. §. familiæ. Alij quòd hic fideiusit ad tempus, & tẽpore elapso emit pignora. arg. contra hãc solutionem. ff. mand. si fideiussor. j. §. fi. vel distingue, an officio iudicis sit adsecutus fideiussor, & tunc mandati: an cõtra spõte emit: & tunc de dolo: vt ar. ff. de distrac. pig. l. ij. Alij aliter soluunt, sed omnes reprobo prẽter primam: vt in cõtrario notaui. Accursius.

*Actio de dolo quot annis detur.*

*De dolo.*]CASVS. Ita demũ de dolo datur actio, si nulla alia competit, & hoc cum causę cognitione. Hęc autem in causæ cognitione versantur, tempus, res, persona. Tempus, vt vltra annum non detur secundum antiqua iura: hodie vltra biennium: vt infra. l. vlt. Item res, quia pro modica re non datur: vnde nisi quãtitas sit vltra duos aureos, non datur. Item persona, vt non contra parentes vel patronũ detur, cũ sit famosa: vt. ff. e. l. si oleum. §. vlt. &. l. seq. Vel pone casum vt in gl. seq.

*Casus de valid.*

q *De dolo. CASVS.* Emi à te equum, non vis mihi tradere: volebam agere actione de dolo. dicit Imperator, non potes, sed ex empto.

*Actio de dolo quot annis detur.*

r *Alia.* scilicet specialis. & æquum sit actionem dari ex dolo commisso: secus si generalis, vt condictione certi vel sine causa: nam species non excludit suum genus. Item nulla alia, quæ non sit arbitraria & prætoria, & ex eadem æquitate inducta, & restitutoria. alioquin contra: vt. ff. quod metus causa. l. si cum. §. eum qui. & sic potest dici interdictum vnde vi, & quod vi aut clam, & iniuriarum actionem dari cum hac actione: quia & cum actione quod metus causa, datur etiam vnde vi: vt. ff. quod metus causa. l. metũ. iij. in prin. Sed contra est. ff. de in integ. resti. l. diuus. in fi. &. ff. eo. l. j. §. ait prętor. ibi, vsque adeo &c. Sic nota hanc actionem habere se ad modum inuidi: qui non maiori vel minori statu, sed pari inuidet: sic hæc non cum pari, sed cum generali supra se, vel speciali sub se bene datur, vt dictum est.

*Actio de dolo quot annis detur.*

s *Cognita.* in causæ cognitione spectatur quantitas, tempus, & persona: vt. ff. eo. l. si oleum. §. fi. &. ll. seq.

NOn possunt.]CASVS. Vltra annum vtilem à tempore doli commissi, de dolo non datur actio. si ergo tibi competit, & reipubli. causa aberas, an currat tibi tempus, quæritur? & respon. quòd non. quod verum est, si procuratorem relinquere nõ potuisti. ff. de diuer. & tempo. præscript. l. j. sed à tempore tuæ reuersionis, quo tibi experiendi fuit facultas, currit: & extũc, nisi intra prefinita tempora litem terminaueris & agas, tibi præiudicasti: hodie tamen hæc actio intra biennium potest experiri.

t *Computari.* scilicet vtilis anni secundum iura vetera, hodie biennij: vt infra eo. l. fin. in prin.

u *Quibus.* s. diebus, subaudi: nullo enim modo currũt si nec per se nec per alium agere potuit: si vero per alium potuit, currit: vt. j. eo.

BIU Cujas

vt infra eo.l.fin. Sed restituitur: vt.ff.de diuer.& tẽp.præscript. l.j.sic & dicimus.ff.de in integ.resti.l.fi. Item quòd mero iure currant, sed restituantur, patet per.l.vlt.infra eo.quæ est contra.& infra de restit.mili.l.j.&. ij. vel solue vt ibi.

a *Exinde.* id est eo tempore.

b *Cedere.*i.currere.

c *Intra.*id est iuxta.

d *Præstituta.*olim annus, hodie biennium.

CVm pponas. ]C ASVS. Anc llã meã tibi in cõtubernio copulasti, & cõueniſti vt mihi aliud mancipium dares vt eã manumitterem, vel darem tibi ad manumittendũ eã: postea manumisi, vel tu manumisisti, & est cõtractus, facio vt des. si non facias quod cõueniſti, qualiter mihi succurratur, quæritur. & distinguitur, aut est manumissa, aut non. si sit manumissa, in seruitutem non reuocabitur, sed mihi de dolo dabitur actio, si tempus quo mancipiũ dari debet, nondũ excesſit. si manumissa nó est, eam cum partu recuperabo, si mihi à te vel ab ea quæstio status nó moueatur, puta quia dicat se ingenuam à natiuitate. Viuianus.

c *In contubernio.* nam inter liberos tãtum est matrimonium: vt.ff. ad legẽ Iul.de adul.l. inter liberas.& infra de incest.nupt.l.cum ancillis. *ADDITIO.* Tu dic quòd de iure canonico etiã inter seruos potest contrahi & esse matrimonium, de quo in.c.j.& per totum titul. extra de coniug. seruorum.

f *Tibi.* domino ancillæ.

g *Eadem.* manumittenda prius à te, & ita fuit facio vt des, licet postea pro facto quod facere debuit, alij dedit ad id faciendum,& sic datio est pro facto.sic.ff.loca.l. si tibi habitationem.

h *Tradidisti.* hoc casu videtur contractus do vt des, & sic videtur præscriptis verbis non de dolo dari: vt.ff.de præscrip.ver. l.naturalis.§.j.quæ est contra. Sol.hic tradidi non vt sibi haberet, sed vt per eum velut per ministrum manumitterem. Vnde ego videor manumisisse, sicut & superiori casu cum per me manumitto.ff.de admi.tut.l.ita autem.§.gesisse. Sed huic solutioni obuiat quod aliàs dicitur, quòd nemo manumittitur per alium: vt infra communia de ma.l.j.in fi.& de vin.liber.l.nec mulierem. Sed hic possum: quia transtuli dominium, & in rem suam feci eum procuratorem: non autem per simplicem procuratorem, nisi sit filius, vt ibi. Item adhuc est contra.& vtrique casui supra de transac.l.cum mota.vbi in facio vt des, videtur dari præscriptis verbis. Sol.ibi fuit do vt facias, licet in faciẽdo fuerit præuentum. Item adhuc contra.ff.de condic.causa da.l. iij. §.idem erit.ver.quinimmo &c.vbi non de dolo, sed condictionem dicit dari in facio vt des. Sol.ibi dicit de condictione certi, quæ est genus ad hanc, quæ de dolo specialem secum admittit.vel aliter vt ibi.

i *Non habes.* scilicet fauore libertatis.

k *Statutum.* in actione de dolo.

l *Tempus.* non dando tibi mancipium quod promiserat.

m *Actionem.* actione præscriptis verbis deficiente, cum nó ita dedisti vt aliquid de tuo facto ei videatur adesse. Vel vt hac datione eum obligare volueris, sed potius manumissionis eum facere ministrũ. Et hæc est ratio secũdũ eũ quare ĩ facio vt des, nõ detur præscriptis verbis: sed hãc reprobaui, sed postea approbatur: vt.ff.de præscrip.ver.naturalis.§.cp si faciã. vel dic vt ibi. Ac.

n *Remansit.* quia adhuc non tradidisti, nec manumisisti, nec hac cõditione expresse tradidisti, si daret prius mancipium: vel incontinẽti dicebat se daturum, vt in venditione videmus: vt instit. de rerum diui. §. venditæ.

o *Cum natis.*i.filiis.

p *Moueatur quæstio.*ab ea dicente se liberam à natiuitate vel ab isto. nam tũc terminaretur quæstio status antequã agat rei vindicatione.

SI superstite. ]C ASVS. Filiam tuam impuberẽ à matre institutam emancipasti: *Aphrodires eius vt tutor legitimꝰ administrasti. maior facta tecum transegit: reuocato in dubiũ an ei ex administratione obligatus esses: vult venire contra transactionẽ an posit, quæritur. distinguitur an fuit interposita transactio bona fide tua, an non. Primo casu aut fuit simplex pactio, aut vallata stipulatione Aquiliana, subsecuta acceptilatione. Primo casu cum fuit simplex cõuẽtio, dabitur tibi exceptio. Secundo casu nulla sibi supereſt cõtra te actio, cum ipso iure libereris. si autem mala fide, sibi cõtra te in factum actio dabitur: cum de dolo dari non posit: quia contra parẽtem vel patronum non datur. Viuia.

q *Patrem.* vt instit.de leg.parentum tutela.

r *Manumissorem.* id est emancipatorem: vt. ff. quando ac.de pec.est an.l.j.§.j.

s *Transegisti.* facta maior.

t *Bona fide.* scilicet interueniente ex parte tua. Vel dic bona fide: quia dolus patris non interceſsit.

u *Pactum.* id est simplex transactio.

x *Per exceptionem.* replicabis tamen in factum, si pater dolum commisit, vel non replicabis quando dolum non fecit pater.

y *Supereſſe.* scilicet: quod est notandum.

z *Si læsa.*vt quia dolo te ĩduxit ad trãsigẽdũ, secꝰ si nõ prẽstitit ꝓmissa. tũc enim agis cõdictione ob turpẽ causam: vt.ff.de condic.ob tur.cau.l.si quis.vel aliter vt not.ĩ.de transac.l.actione.

a *Immodice.*id est vltra duos aureos: vt.ff.e.l.si oleum.in fi.vel dic iudicis arbitrio æstimabitur.

b *Tribuenda.*sic ergo restituitur filia contra patrem: vt infra de bo.quę lib.l.fi.§.sin autem patre.& sic est contra infra qui & adu*er.quos.l.fi.Sol.vt ibi. Item not.hic quòd actio famosa nõ datur in patrẽ: vt.ff.de obsequiis.l.parens.&.l.licet.&.ff.eo.nõ debet. Et sic est contra.ff.de fur.si quis vxori.§.j. vbi dicitur dari furti etiam in patrem, sed hęc famosior. Vel verius expone ibi id est in factum nomine furti.sic.j. de iure do.l.j. Item ad idem est contra.ff.de in ius voc.sed si hac.§. prætor ait.&.ff.de iniur. prętor edixit.§.præterea. vbi iniuriarum dicit filio dari in patrem, & liberto in patronum. Sed & ibi expone vel tempera secundũ Azo.i.in factũ nomine iiuriarũ. Itẽ ad idẽ cõtra.ff.de vi & vi ar. l.j.§. interdictũ hoc. Sed illud nõ infamat: vt.ff.illo tit.l.neque.

*Actio famosa an posit in patrem dari.*

*Dolum.*

---

A

B

C

D

*Valet transactio inter filium emancipatum & patrem, cuius tutelam pater gesſit, sed si dolus patris interuenit, talis dolus purgatur per actionem in factũ, non per actionem de dolo. Bal. Vel sic: Transactio facta pacto nudo, tollit actionẽ ope exceptionis; sed si facta fuit per acceptilationem, tollit ipso iure. Quòd si pater fuit in dolo transigendo, datur filiæ contra eum actio in factum, loco actionis de dolo. Alexand.*

V. Iidem. AA. &. CC. Amphidrosæ.*

SI superstite patre per emancipationem tui iuris effecta, matri succesisti: rebúsque tuis per legitimum tutorem patrẽ q eundémque manumissorẽ r administratis, postea transegisti s cum eo bona fide: t perspicis quòd si pactum u tantùm factũ sit, petitio tua per exceptionẽ x submouetur. Si vero nouatio legitimo modo interceſsit, & acceptilatio subsecuta est: nullam tibi iam supereſſe y actionem. Sane si læsa z es immodice, a liberatione soleniter per nouationem atque acceptilationem tributa: nõ de dolo propter paternam verecundiam, sed in factum actio tibi tribuenda b est. Dat. Idib. Iun. CC. Conss.

*Dolus non præsumitur, nisi per indicia vrgentia probetur. Bald. Salyce. & Alex.*

VI. Iidem AA. &. C C. Hymnodæ.

IIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Menandræ.

CVm proponas inter te & eum quẽ in contubernio e ancillam tuam sibi coniunxisse memoraſti, placuisse, vt tibi f pro eadem g daret mancipium: intelligis quòd si manumisisti, vel ei tradidisti, h & ille manumisit: reuocandæ libertatis potestatem nõ habes: i sed solum, si necdum statutum k tẽpus l excesserit, & fidem placiti rũpat, desiderare debes de dolo tibi decerni actionem. m Quòd si penes te dominium eius remã-

BIU Cujas

*Dolum.*]IC ASVS. Delata mihi erat hæreditas aliqua: persuasisti vt eam adirem, quamuis minus soluendo esset: si decam te dolo induxisse me ad adeundum, an dolum probare debeam, quæritur? & resp. quòd sic, ex perspicuis circunstantiis. nõ enim doli sufficit attestatio: vt. ff. de transac. si maior. No. q̃ ea quæ consistunt in animo, non possunt probari directo, sed probantur ex indiciis perspicuis. q.d. leuia indicia non sufficiunt ad probationem, secũdũ Bar. & Bal.

a *Dolum.* vòlo agere actione de dolo, & dico quòd talis est ille, qui solet homines decipere.

b *Perspicuis.* id est probationibus manifestis.

c *Conuenit.* vt. j. de rescin. vẽ. si dolo. & l. dolus. & ff. e. l. & eleganter. in fi. & ff. de trãsac. si maior. j. & ff. tit. j. ad inuidiam. & ff. eo. quid enim. & de mino. l. iij. §. j. in fi. & de proba. l. quoties. §. j. hoc tamẽ fallit ĩ illa regula brocardorũ, Dolum præsumi: vt. ff. man. si procuratorem. §. si ignorantes. & ff. ad leg. Fal. dolo. & ponebat Aldricus casum in hac lege in Hispanis, qui inuitauerant eum ad prandiũ, vt fideiuberet pro eis, vel rationes suas accommodaret: & dabant ei vinum album, quasi aquã rubeo mixtã, vt sic inebriaretur.

*Hispanorũ cautela.*

*ADDITIO.* Aduerte q̃ quãdocunq; aliquis omittit id quod scit se facere debere, præsumitur esse in dolo. ita loquuntur. ll. per gl. alleg. Si autem facit quis aliquid, tũc aut illud est simpliciter prohibitum, & etiam præsumitur esse in dolo. l. j. infra de sica. & l. si non. de iniuriis. & c. j. extra de præsump. Aut est simpliciter permissum id quod facit, & non præsumitur dolus nisi probetur: vt hic.

*Si maior.*]IC ASVS. Frater tuus te maiorem. xxv. an. hæredem instituit, & vxorem suam tibi substituit: dolo inductus ab vxore eam hæreditatem repudiasti: an tibi ad adeundam hæreditatem detur facultas, quæritur? & respon. quòd non, sed tibi contra eam de dolo datur actio. Viuianus.

d *Si maior.* si enim minor esses, cessaret actio de dolo, cum locum haberet in integrum restitutio: vt. ff. e. l. j. §. ait prætor. & ff. de mino. l. & si sine dolo. §. restitutus.

e *Factum est.* vt eam hæreditatem repudiares.

f *Potes.* sed oppone, quia ipso iure videtur nulla repudiatio dolo dante ei causam, vt in venditione dicitur: vt. ff. eo. & eleganter. in prin. & l. si quis affirmauerit. & sic nõ est necessaria de dolo actio, cũ ipso iure sit munitus. Respõ. tãtam vim habet repudiatio, quantam venditio, cum sequitur traditio: sed vẽditio præcedit vt infirma: traditio vt infirmanda per actionem de dolo. sic ergo à simili infirmãda est repudiatio per actionẽ de dolo. & facit ad hãc. l. §. de iur. & fac. igno. l. ij. & ff. e. l. seruus. & infra de rescin. ven. si dolo. & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si venditor.

*Vẽditio facta per dolũ non valet.*

*Optimum.*]IC ASVS. Tempus statutum est intra quod de dolo debet exerceri actio: à quo tempore, quæritur: vtrũ à tempore doli commissi, an à quo quis scit dolum commissum? & respon. quòd non intra annum vtilem, sed intra biennium à tempore doli commissi exerceri debet & terminari: siue absens fuerit, siue præsens, qui dicit se dolum passum: nulla igitur detur licentia alicui eam post biennium mouere, seu motam exercere.

g *Mouere.* sed biẽnio trãsacto perpetuo tenetur actione ĩ factũ de eo quod ad eum peruenit: vt. ff. eo. l. itaque. §. j. & l. Sabinus.

h *Abfuerit.* currunt ergo hic tempora absenti. & sic est contra

DOlum[a] ex indiciis perspicuis[b] probari conuenit.[c] Dat. Kalẽd. Decẽb. CC. Cõss.

*Dolo inductus ad repudiandum hæreditatem, agit contra inducentem per actionẽ de dolo. Bal. Vel sic: Repudians hæreditatem dolo substituti, contra illum agit de dolo. Saly. Vel sic: Repudiatio hæreditatis facta per dolum alterius ad quem deuoluta fuit hæreditas, non redditur propterea nulla: sed contra illum per actionem de dolo succurritur ad interesse. Alexander.*

VII. Iidem. AA. & CC. Sebastiano.

SI maior[d] quinque & viginti annis hereditatem fratris tui repudiasti: nulla tibi facultas ei[e] adeundæ relinquitur. ℣ Sane si eius vxoris tibi substitutæ dolo factum[e] est: actionem de dolo contra eã exercere potes.[f] Dat. XVI. Kalen. Maij. CC. Conss.

*Actio de dolo hodie dumtat tantum biennio, continuo à tempore doli commissi numerãdo, quod tẽpus currit absenti & ignoranti: & lis intra illud biennium inchoata, debet etiam terminari. Saly. Vel sic: Hæc actio debet hodie intra biẽnium moueri & terminari: aliàs ipso iure tollitur, & istud tempus absenti etiam ignoranti currit.*

VIII. Imp. CONSTANT. A. ad Symmachum vicarium.

OPtimum duximus, non ex eo die quo se quisque admissum dolum didicisse commemorauerit, neque intra anni vtilis tempus, sed potius ex eo die quo adseritur cõmissus dolus, intra continuum biennium de dolo actionem moueri:[g] siue absuerit,[h] siue præsto sit is qui dolum[i] se passum esse conqueritur. Omnes igitur sciant, neque incipiẽdæ post bienniũ, neque ante cõpletum bienniũ cœptę, post biẽniũ vero finiẽdæ[k] doli actionis esse cõcessam licentiam. Dat. VIII. Kalend. Aug. Nesso. Cõstantino. A. V. & Licinio Cæsare Conss.

*Fluxio perpetuæ actionis.*

*Litis restitutio perpetuat actionẽ.*

*TITVLVS XXII.*

## DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE minorum vigintiquinque annis.

*Minor læsus in renunciãdo querelæ inofficiosi testamenti tacite vel expresse, restituitur in integrum. Bal. & Alexan. Vel sic: Renunciatio querelæ expressa vel tacita, præiudicat maioribus non minoribus ætatis beneficio. Salyce.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Plotianæ.

ILlud inspiciendũ[l] est, num[m] inofficiosi querelæ, vel palam,[n] vel tacita dissimulatione[o] sit renũciatũ. P ℣ Nec[q] hoc[r] autem in tuã[f] personam cadere[t] posse, auxiliũ de inoffi. testa. expresse renunciauit vel tacite. Expresse, vt quia dixit se nolle eam intentare. Tacite, vt quia agnouit legatum in eo testamento ei relictum, vel hæredi patrocinium præstando: an ad eam redire possit, quæritur? & respon. quòd non, si fuit maior: si fuit minor, potest desiderare vt in integrũ restituatur.

*Querelæ inofficiosi testamẽti.*

l *Inspiciendum.* quantum ad ius commune & regulariter.

m *Num.* id est an.

n *Palam.* quia fecit pactum de non agendo viua voce: vt & supra de pac. l. postquam.

o *Dissimulatione.* agnoscẽdo iudiciũ defũcti, accipiẽdo aliq̃d ex testamẽto, vel præstãdo patrociniũ legatariis: vt. j. de inoffi. testa. parẽtibus. & ff. de inoffi. testa. Papinianus. §. si cõditioni. & l. fin.

p *Renunciatum.* an non, subaudi: vt si renunciatum sit, amplius moueri non possit, & hoc si est maior: nam si est minor, distinguitur, vt hic sequitur.

q *Nec &c.* hucusque loquitur in maiore: sed hic, nec hoc &c. in minore loquitur.

r *Hoc.* id est nõ solummodo hoc, immo & cætera præiudicia.

f *Tuam.* scilicet minoris.

t *Cadere.* s. cũ effectu vel efficaciter. cadit enĩ, sed restituitur: & sic ponitur per totũ titulũ. j. quibus nõ ob. lõ. tẽpo. præscript. & hoc si cũ auctoritate tutoris renũciauit: aliàs ipso iure nõ nocet: vt. j. eo. l. iij. Sed certe immo videtur semper ipso iure nõ nocere: vt. j. in quibus cau. in integ. resti. nõ est necess. l. ij. quæ est cõtra. Sol. a secus est in trãscursu tẽporis, quàm in renũciatione expressa vel tacita, quę fit ipsa re, vt aduocãdo pro testaméto: vt. ff. de inoffic. testa. l. fi. Vel dic b q̃. s. dixit tacita dissimulatione, dices tacẽdo quinquẽnio: vt. j. de inoffic. testa. l. cõtra maiores. Et secũdũ hoc verbũ cadere, pprie & improprie ponitur: proprie quãtũ ad hoc quod dicit, tacita: quia tũc ipso iure tutus est, vt in cõtrario. Improprie quãtũ ad id quod dicit, palã: quia tũc vere cadit in minorem, sed restituitur. sic & aliàs. ff. de offic. procon. & leg. l. ij. Vel c tertio dicit quòd hæc lex corrigitur per illam. Vel dic secundum Hugo. d speciale in odium querelæ: vt etiam

*Litis restitutio perpetuat actionẽ.*

a *Fluxio.* supra eo. l. non possunt. Sol. hic corrigit: vel illa in vtili tẽpore, hic in cõtinuo. Vel ibi reipublicæ causa aberat, hic ex alia causa. Vel verius currũt vt hic: sed restituitur vt ibi. & solue vt ibi.

i *Dolum.* sed consulitur ei actione in factũ vsque ad. xxx. annos.

k *Finiendæ.* nõ ergo perpetuatur actio lite contestata. sic est in rescissoria secundum quosdã: vt. j. de tẽp. in integ. restit. l. superuacuã. quod nõ placet. & ibi loquitur de restitutione quæ officio iudicis fit ad rescissoriam recuperãdã. Generaliter ergo omnis actio lite cõtestata perpetuatur: vt. j. de præscrip. xxx. an. l. fi. & ff. de regu. iur. l. nõ solet. & l. nemo enim. & ff. de noua. l. aliam. Sed fallit in actiõe de dolo: vt hic. & ff. de pecul. l. quæsitũ. §. fin. Itẽ fallit in retractatione status defuncti, quæ fieri debet vsq; ad quinquẽniũ tãtum: vt. ff. ne de sta. defun. l. ij. § fi. & de collu. de. l. ij. §. aliter atq;. Sed ar. contra in ea. l. ij. §. quinquennium autem non.

*DE IN INTEGRVM, &c.*

*Dixit. ff. de restitutionibus quæ dantur iure actionis: nunc de his quæ dãtur iudicis officio. Primo quæ dãtur minoribus præmittendo generalem tit. postea speciales supponendo.*

*ILlud.*]IC ASVS. Pater filiũ suũ exheredauit, & extraneũ ĩstituit hæredem. querelæ

BIU Cujas

expressa renunciatio minori non noceat ipso iure per legē istā.
a *Impertitur*. i. datur, & tamē hoc inspiciendum est, vt si nō renūciaueris, nec lęsa dicaris, & ideo nō restituēda. si autē renūciueris, videris læsa & restituēda. *ADDITIO*. Ex ista glo. no. secundū Bal. Pau. & Alexan. q minor eo ipso q est læsus, potest petere restitutionē in integrum absque hoc quòd probet læsionē.

*Eo tempore.* ]*IC ASVS.* Sorori tuæ habenti. xx. an. & v. liberos, delata est bonorū possessio in bonis patris sui, neque intra annum petiit: vult restitui vt petere possit: obiicitur q restitui non potest: quia filij. v. pro. v. an. debeāt cōputari: vt tūc cōpleuerit. xxv. an. an dabitur ei restitutio, quæritur? & respō. q nō obstāte prędicto numero liberorū restitui debet, si adhuc tēpus nō excesserit intra qd petere debet. No. ex ista. l. q liberi nil adiiciūt ætati, & ideo nō excludūt beneficiū restitutionis. Bal.

b *Auxilio ætatis iuuabatur*. vt quia. xx. an. habebat.

c *Debuit*. intra annū: vt instit. de bo. pos. §. liberis. sed hodie in tali præscriptione ipso iure seruatur illæsa: vt j. in quib⁹ cau. in integ. resti. non est ne. l. fin.

d *Edicti*. quod est de minoribus: vt. ff. de mi. l. j. §. j.

e *Largitur*. i. si adhuc minor est, vel intra tēpora restitutionis. qd enim dictū est, vt singuli liberi pro singulis annis cōputētur, ad honores pertinet: vt. ff. e. l. ij. &. j. de admi. tuto. l. de his. &. ff. de mune. & hono. l. ad rem. & facit infra qui & aduer. quos. l. j. in fi.

*Si curatorem.* ]*IC ASVS.* Si minor. xx. an. curatorem habens, eo non auctorizante mihi prædium vendidit: an teneat venditio, quæritur? & respon. q nō ipso iure: neq; est restituēdus: sed quod vēdidit, rei vindicatione recuperare potest. similis est enim ei cui bonis interdictū est, qualis est ꝓdigus. si autē curatorē nō habuisti cum cōtraxisti, tenet contractus: sed in integrum restitueris causa cognita: vt si dolo malo vel facilitate læsus fuisti: neque tempus ad restitutionem petendam adhuc excesit.

f *Si curatorem habens*. tu scilicet.

g *Pupillarem*. & ita erat adultus.

h *Ætatem*. intra enim, ipso iure non valet indubitanter: [a] sed de hoc dubitabatur.

i *Res*. scilicet mobiles. vel hodie [b] quæ seruando seruari non possunt: vt infra de admi. tuto. l. lex. in fi. &. ff. de mino. l. ait prętor. §. quæsitum. De aliis autem immobilibus etiam cum tutore non valet sine iudice.

k *Non oportet*. scilicet ipso iure propter defectum tutoris vel curatoris, vnde nec restituendus es: vt. ff. e. in causæ. ij. in prin.

l *Absimilis*. quantum ad hoc. Item quantum ad aliud, vt se non obliget, sed alios sibi sic: vt. ff. de verb. oblig. l. is cui. Sed & ille cui est bonis interdictum, similis est pupillo, non solum adulto habenti curatorem: vt. ff. si cer. pet. l. certi condictio. §. item quęri potest. sic ergo adultus curatorem habens, similis est pupillo, non solum adulto: sed in casibus sunt dissimiles, scilicet adultus curatorem habens, & prodigus: quia adultus testatur, non prodigus: vt. ff. de testa. l. is cui bonis. & de lib. le. l. Aurelio. §. fi. & instī. qui. non est per. fa. test. §. præterea. &. §. item prodigus. &. ff. de bon. pos. secundum tab. l. j. §. si quis autem. & de leg. ij. l. cum pater. §. curatoris. Item differt adultus à pupillo, vt in accusatione suspecti tutoris: vt instit. de suspec. tu. §. impuberes. Item in restituenda hæreditate curatori vel tutori: vt. ff. ad Trebel. l. j. §. fuit quæsitum. Item ad prin. legis videtur cōtra. ff. de verb. obliga. l. puberes. sed caute ibi punctabis, & non erit contra. Sed quid si habens tutorem vel curatorem cum decretō iudicis fecerit, & sine tutore vel curatore? Quidam quòd non valet, quasi vnū sit omissum de necessariis: vt. ff. de trāsactio. l. cum hi. §. si prętor. & infra si propter pu. pen. l. fi. Sed cōtrarium videtur: vt. ff. eo. ait prętor. §. permittitur. & infra qui admit. ad bono. poss. l. bonorum quidem. *ADDITIO*. Vide Bartol. hic pulchre distinguētem de hac quæstione.

pupillarem [g] ætatem [h] res [i] vendidisti, hunc cōtractum seruari non oportet: [k] cum nō absimilis [l] ei [m] habeatur minor curatorem habens, cui [n] à prætore curatore dato, bonis interdictū est. ¶ Si verò sine curatore cōstitutus, [o] contractum fecisti: [p] implorare in integrum restitutionē, si necdū tēpora præfinita excesserint, causa cognita [q] nō prohiberis. Dat. XIIII. Kalen. Maij, Heracliæ. AA. Coss.

*Allegans ætatem ad suæ petitionis fundamentum, debet eam probare. Idem in eo qui allegat ætatem ad fundamentum suæ intentionis, vel defensionis. ad hoc allegatur secundum Iaco. But. Bal. Vel sic: Qui petit restitutionem in integrū ratione minoris ætatis: necesse habet ætatem probare quam allegat. aduersarius verò qui vult ipsum excludere, necesse habet probare quòd tempus petendæ restitutionis in integrum sit finitum. Alexand.*

m *Ei*. scilicet ꝓdigo.

n *Cui*. scilicet ꝓdigo.

o *Cōstitutus*. valet cōtractus, sed restituitur: quia aliter nō valeret.

p *Fecisti*. hic enim videtur quasi paterfamilias: & ideo quod fecit valet, & sic necessaria est restitutio, si læs⁹ est.

q *Cognita*. si fuerit lęsus [c] sui facilitate, vel dolo aduersarij. & facit ad. l. cui bonis. ff. de noua. & infra qui leg. per. l. ij. &. ff. de regu. iur. furiosi.

*c istā glos. sequitur Saly. hic.*

II. Imp. GORDIANVS. A. Alexandro.

EO tempore quo soror tua auxilio ætatis iuuabatur, [b] si patris intestati bonorum possessionem accipere debuit: [c] licet quinq; filios superstites habuerit, non tamē ideo minus ad edicti [d] prerogatiuam pertinet: scilicet si nunc per ætatem beneficiū restitutionis largitur. [e] PP. VIII. Id. Aug. Pio & Pontiano Conss.

*Si minor habens curatorem, contrahit sine eo, contractus est nullus: sed si non habet, contractus valet: sed restituitur si lāditur. Bal. Vel sic: Contractus celebratus ab adulto curatorem habente, sine illius auctoritate, non valet ipso iure: ideo non est necessaria restitutio in integrum: sed cum auctoritate illius valet mero iure: tamen si lāsus est, restitutionem petere potest. h. d. lex ista melior de corpore iuris in suo casu. Alexander.*

III. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN. AA. & CC. Attiano.

SI [*] curatorem [f] habēs minor quinq; & viginti annis post

B

C

D

*Et sic prę sumitur maior, nisi probetur minor. & cōcor. si præsentia. cum gl. sup verbo, secūdæ. extra de proba. *aliàs, restitutioni.*

*Præsūptio non semper præsumitur de præterito ad præsens.*

quinq; & tēpora restitutionis *prestituta [t] excesisse, ab aduersario tuo cōprobatū [u] nō fuerit: prędes prouincię in integrū restitutionis dare tibi auxilium debet. Dat. VI. Kalend. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

*Si minorem.* ]*IC ASVS.* Minor. xxv. an. prædium mihi vēdidit, & lęsus fuit. vult restitui, dicēsse minorem tempore contractus. dico eum minorem nō fuisse. quis nostrum probare debeat ipsum minorem tempore contractus, quæritur? & respon. quòd ipse probare debet: & hoc probato, nisi probauero eum quando petit in integ. restitui, excesisse tempora intra quæ datur restitutio, proculdubio restituetur.

r *Fuisse*. tunc, & læsum.

s *Ostenderis*. non enim qui est minor &c. vt. ff. de iureiur. l. nam postea. §. si minor.

t *Prestituta*. aliàs præfinita, scilicet vsque ad xxix. an. vt infra de temp. in integ. resti. l. superuacuam.

u *Comprobatum*. quasi ad instar exceptionis. est ergo duplex præsumptio: vna quum tempore contractus præsumitur maior fuisse, nisi probetur contrarium. Secunda, quia hoc probato, hodie præsumitur esse intra tempora restitutionis. quod vtrumque puto verum in dubio. secus autem si ex aspectu appareat contrariū: quia aspectus transfert onus ꝓbationis: vt. ff. eo. l. de ætate. &. l. minor. xxv. an. adito. Sed cum aliquando fuerit minor: quare non semper minor pręsumitur, si probat se fuisse minorem, vt hic, & infra de proba. cum te? Respon. ideo quia solo tractu tēporis quis maior efficitur. Vel quia est hodie maior, sicut & in possessione: vt. ff. de acquir. pos. si quis vi. §. differētia. & in quasi possessione: vt. ff. de proba. si arbiter. nisi possidens habeat ab eo causam: vt infra de pig. act. l. nec creditores. &. ff. ad exhi. l. tigni. Item nisi probetur eum tempore litis contestatę possedisse: nam præsumitur postea possidere: vt infra ad exhi. l. non ignorabit. Itē in indebita pecunia. licet enim cōstet aliquādo fuisse indebitā, nō tamē sequitur q hodie sit: vt. ff. de proba. cū de indebito. secus autē in dominio: vt. j. de ꝓba. l. siue. ar. tamē sumi potest q solo tractu tēporis dominiū amittatur: vt. j. de omni agro deser. l. qui agros. lib. xj. & ibi de hoc. Vel vere intelligēti hic colligitur, q qui fuit minor, & hodie præsumitur minor: quod est verū si cōstet eū aliquādo fuisse minorē ex probationibus: vt hic. secus si cōstet id solum secūdum naturam: vt in dicta opinione.

*Minoribus.* ]*IC ASVS.* Minor si in cōtractu quē fecit doceat se deceptū fuisse facilitate sua, restituetur: licet non ꝓbet dolum

dolum aduersarij sui interceſsisse. vnde in quibuscunque decem annis ptum se ostendit ante cõpletos.xxv.annos, restituetur: & demum intra tempora ad hoc præstituta.

a *Captos.* sui facilitate, vel dolo aduersarij sui: vt.ff.eo.l.j.

b *Possunt.* nec enim &c. vt.ff. de iureiur.l. nam postea. §. si minor. & ff.e. verũ. §. item sciẽdum. & .l.patri. §.j.

c *Quintum & vicesimum annum.* nõ postea tantum, vt aduersarius adserebat: vt.j.si minor se ma.dixe.l.j. Sed tamẽ fallit in his qui veniam ætatis impetrauerunt, maribꝰ post.xx. annos, fœminis post. xviij. in eo quod postea faciũt præterquam in alienatione vel hypotheca rerum immobilium: vt j. de his qui ve.æta.impe.l.j. & penũl.

*Si intra.* ] CASVS. Si minor intra tempus quo restitutio dari cõsueuit, eam petiit, & litem est cõtestatus, & ea pendẽte decesit aduersarius, an ei oberit quo minus eam aduersus hæredes defuncti implorare seu prosequi possit, quæritur? & respon. ꝙ non, nisi ei tacite vel expresse renunciauit, & in maiore ætate: vt.ẽ. de pac. l. postquam. tacite: vt.ff. de minori. l. minor autẽ magistratus.

* *minorem. Pau.*

* *Quia beneficium restitutionis in integrũ non extinguitur eũ persona, sed trãsit ad hæredes: vt j. l. nemo autẽ magistratꝰ. §. fi. ff. de minori.*

d *Renunciatum est.* scilicet in maiori ętate, & expresse: vt .ẽ. de pac. postquam. vel tacite: vt ff. de minori. si filius. In minori nõ potest, cum hoc ipso esset læsus: vt ff.e.l. interdũ. ibi, hoc enim ipso &c. &.l. & si sine. §. restitut. & .l. ait prætor. in princ.

*a Ista repreheditur per Bar. & Alex. & dicit Pau. hic ꝙ ista solutio nõ est multũ necessaria.*

e *Fraudi.* id est damno: vt.ff. de ædil. edic. l. cum autẽ. §. excipitur. Sic ergo restitutio datur contra hæredes: vt hic, & .j.l. proxi. & hæredibus: vt.ff. de in inte. resti. non solum. & .ff. de mino. l. minor autem magistratus. §. fina.

*b Hæc magis tuta. Bar. & sequitur Bal. & dicunt Pau. & Alex. quòd est vera in se, sed dubinat.*

De tutela. ] CASVS. Aunculus tuus tutelã tui administrauit. tu probas te ad instãtiam eius esse maiorem falso. eum à tutelæ ratione liberasti. vis restitui: an possis, quęritur. & respon. ꝙ si tempus non excesit, eam petere potes, neq; debuit auunculus tuus ætatem tuam ignorare, tum quia tutor, tum quia cõsanguineus est: vnde si decesit, hæredes eius conuenire potes. No. istam. l. ꝙ coniuncti præsumũtur scire ætatem. Item allegatur ꝙ non repellitur ille qui allegat dolum proprium contra illum qui sciuit dolum, secundum Bald.

*c Ista gl. allegatur hic per doc. cuius naturã est cõtractꝰ, illius naturæ est distractus.*

f *Auunculi.* sic enim probauit quòd fuit natus quando imperator Friderichus intrauit Lombardiam, sed nunc. xxv. an. elapsi sunt, ergo fuit maior.

g *Probata.* à te minore, & sic turpitudinẽ suã allegat hic minor, quod non licet: vt.ẽ. de transac. l. transactione. sed non est ita. a nam tuor præsumitur scisse, & sic dolus ei non infertur: vt.ẽ. de transac. l. cũ donationis. Vel tunc credidit se maiorẽ, & nunc aliter credit. b Et secundũ hunc casum est contra. ff.e.l. minor. xxv. an. adito. vbi nõ auditur ex quo falso ꝓbauit ætatẽ. Sol. c hic duo sunt contra eum: quia tutor, & quia auunculus. ibi enim tutor vel curator. Item ibi d corã iudice, hic nõ. Item contra. j. si mi. se ma. dix. l. j. & .ij. & .l. si alteriꝰ. in prin. Sol. & ibi tutorẽ ignorãtem decepit minor, hic sciens fuit tutor, vt hęc lex præsumit. Vel dic secundo secundũ Ir. probata à tutore tibi minori. Et tũc quæro, quomodo tenet remissio, cũ dolus c dederit ei causam? Respõ verum est si statũ esset in finibus pacti: vt.ẽ. de trãsac. l. sub prętextu

*Vbi reperitur minor ætas & læsio: ibi cõpetit in integrum restitutio. h. d. Bald. Vel sic: Minor læsus restituitur etiam si non dolo aduersarii sit læsus, sed sui facilitate. Item restitutio in integrum potest implorari durante etiam minori ætate, nõ solum post. hoc dicit. Alexander.*

V. Iidem. AA. & CC. Rufo.

1 MInoribus in integrũ restitutio, in quibus se captos a probare possũt, b etsi dolus aduersarij non probetur, cõpetit. ante impletum etiã quintum & vicesimũ annum, c de his in quibus se captos existimant minores, posse in integrum restitutionem implorare, certissimi iuris est. Dat. V. Kal. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

*Instantia causæ in integrum restitutionis transit in hæredem. Bald. & Salyc. Vel sic: Iudiciũ restitutionis in integrũ inchoatum, non extinguitur morte rei, sed continuatur contra hæredem eius. Alexand.*

VI. Idem. AA. & CC. Sententiæ.

SI intra ætatem * cui succurri solet, in integrum restitutionis auxilio lis inchoata est, nec ei à te renũciatũ d est: mors eius cõtra quem hæc fuerit implorata, fraudi e tibi esse nõ potest.* Dat. V. Kalen. Maij Sirmij. CC. Conss.

*Non dicitur decipi qui credit adsertioni quam scit esse falsam. Et ideo licet minor in liberatione tutoris & auunculi se maiorem adseruit, illa adsertio auunculo vel tutori non patrocinatur, nec restitutionem minoris excludit. Bald. Vel sic: Minori qui adseruit se maiorem vt induceret aduersarium ad transigendum, non denegatur restitutio si aduersarius sciuit vel scire præsumatur eũ fuisse minorẽ, & sic eũ mentiri. secundũ primũ intellectũ glos. Alex.*

VII. Iidem. AA. & CC. Seueræ.

DE tutela auunculi f eiusdémque tutoris, cui falso ætate probata g præstitisti liberationem, quem h ignarũ i ætatis tuæ non fuisse tam officium tutelæ quàm sanguinis proximitas arguit, k si necdum statutum l tempus excesit, ex causa in integrum restitutionis hęredes m eius n conuenire potes. Dat. XI. Kal. Augu. CC. Cõss.

*In omissis ex certa scientia vel sine, minor restituitur. Salyc. & Alexand.*

VIII. Impp. HONOR. & THEODO. AA. Iuliano proconsuli Africæ.

2 MInoribus in his quæ vel ptermiserũt, o vel ignorauerunt, p innumeris q auctoritatibus r cõstat esse consultũ. Dat. Non. Maij. Constantio V. C. Cos.

*Minor læsus nõ sui facilitate, quia facit id quod diligens paterfamilias faceret, nec etiã læsus dolo aduersarii. sed casu fortuito: non dicitur circunscriptus: & ideo non restituitur in integrum. Alexand.*

IX. Imp. ZENO. A. Aeliano præfecto prætorio.

NOn videtur s circunscriptus: qui cum minoris esset annis, instrumenti. quia tunc nõ valeret remissio ipso iure: sed hic per acceptilationẽ fuit liberatus: quare tũc valet remissio ipso iure. Et quod facit traditio in venditione, hoc facit liberatio: vt.ẽ. de transac. sub prętextu instrumẽti. vtrobiq; ergo dolo dãte causam contractui, debet dari de dolo: sed restitutio hic eã excludit: vt.ff. de dolo. l. ij. Si autẽ nudo pacto fuisset facta remissio, ageretur f prima actione. & si exciperetur, replicaretur g de dolo: vt.ff. de trãsac. sub prętextu instrumẽti. & sic cessat restitutio, cũ iure cõmuni sit tutus: vt.ff.eo. in causę. ij. in prin. vel si velis dicere ꝙ nudo pacto remisit etiam in casu Ir. dic cũ iudicis h auctoritate: aliàs ipso iure tutus est, si est pupillus: si adultus carens curatore, remissio i tenet, sed datur restitutio: vt ẽ. eod. l. si curatorem.

*f Et hoc Bart. & Pau.*

*g Et mala. Salyc. licet Pau. cõtra.*

*h Dicit tamen Bal. quòd iudicis auctoritas nõ potest cõualidare cõtractũ sui interueniẽtis & pupillum.*

h *Quem.* s. auunculũ.

i *Ignarum.* arg. ꝙ aliquis ratione sanguinis & officij præsumitur cognoscere alteriꝰ ætatem, vel statũ: vt.ff. vnde cognati. l. octauo. §. j. & .j. de li. cau. si filiũ. & .ẽ. de epis. audi. l. si le gibus.

*i Cõcordat hac glos. hoc Bal. Pau. & Iyc.*

k *Arguit.* id est arguẽdo probat.

l *Statutum tempus.* scilicet tẽpus vtilis anni.

m *Hæredes.* & etiam ipsum auum si viueret.

n *Eius.* s. auunculi.

*Inoribus.* ] CASVS. Si minor sibi querelam cõpetentẽ inofficiosi test. omisit, restituit: vt.ẽ. eo. l. j. Si autẽ per ignorantiã legatũ in minus solenni testamento relictum soluit, restituitur: vt.j. si aduer. sol. l. indebito soluto. neque istud tantum verũ est exemplis: sed multis iuris articulis vel auctoritatibus.

o *Prætermiserunt.* omittẽdo quod omittere nõ debuerũt: vt.ẽ. c. l. j. & .j. si vt omissam hære. per to. Et dic prætermiserũt. s. sciẽtes: vt differat à sequẽti dicto. vel ibi fecit qđ sibi nocuit: hic omisit.

p *Ignorauerunt.* etiam de iure: vt.j. si aduer. solutionem. l. indebito. & .ff. de iur. & fa. ign. l. regula. §. j. & sic fecerunt quod facere non debuerunt.

q *Innumeris.* id est infinitis.

r *Auctoritatibus.* vt.ff. eodem titu. per totum.

*Non videtur.* ] CASVS. Tu minor seruum tibi necessarium emisti, postea interiit, vis restitui: an sis audiẽdus, quæritur? & respon. ꝙ non: quia iure cõmuni vsus es: vnde nõ videris circunscriptus: vt.ff.e.l. verum. §. item sciendũ. Vel sic: Consuetudo est in aliqua regione ꝙ omnis qui vendit rem, promittat duplum euictionis nomine. minor existens in illa regione rem suam mihi vendidit, & promisit de duplo nomine euictionis secundum consuetudinem regionis. si velit restitui, non est audiendus: vt.ff. de pig.ac.l. si vendito pignore. §. vlti. & .l. sequen.

s *Non videtur.* pone casum vt.ff.e. verum. §. sciendum. & .§. item non restituetur. & .§. si locupleti. vel pone quando de dupla promisit de euictione secundũ regionis morem: vt.ff. de pigno.ac. si pignore. §. fi. & .l. seq. quilibet enim hoc feciſſet. & est ad. l. istã. ff. de re. iu. l. nihil cõsensui. §. j. & de fideiuſ. inter eos fideiussores. §. cum inter. & de solu. l. in pupillo. Fecit autẽ dominus Ir. super. l. istam glo. talem: Consequentiã tollit. s. hæc. l. non oppositum infert, quia pars eius est. Hæc consequentia tollitur si vsus est iure cõmuni. ergo est circunscriptus. Item infert cum dico, iure cõmuni vsus est: ergo nõ est circunscriptus: quod infertur, scilicet, ergo

BIU Cujas

ergo non est circunscriptus, non est oppositū primi, scilicet vsus iure cōmuni, & vere nō est oppositum: quia quod infert, scilicet vsus iure cōmuni, est species: quod infertur, scilicet non est circunscriptus, est genus: & species potest inferre genus affirmādo: vt homo est, ergo animal est: nō autem genus infert speciē. bene dico quòd non circunscriptus, est genus. Nā non circunscriptorum quidā vtunt iure cōmuni: vt cū deliberatione adeuntes hæreditatem. & quidā nō, vt sine deliberatione adeūtes hereditatē locupletē. Sed certe secūdum Hug. si bene discutias, habēt se vt excedentia & excessa: nisi velis dicere q̄ tantū importat dicere, est vsus iure cōmuni: quantum si diceres, fecit quod quilibet diligens faceret: quare nō videtur circūscriptus, sic nec restituendus. Et secundū hoc dic quòd eius pars est, id est particulariter est verum. i. in quibusdā est verum, in quibusdam non, q̄ qui est circunscriptus, est vsus iure cōmuni. & econuerso: & qui nō est circunscriptus, est vsus iure communi, & ecōuerso. Item potest dici tertio hanc consequentiam tolli, est vsus iure cōmuni, & minor, ergo læsus. Vel secundum Azo. cuius verba hæc sunt, sic expone: est minor & læsus, ergo circūscriptus. hoc tollitur, aliàs colligitur per hęc verba: vsus iure communi, id est eoipso quòd iure cōmuni vtitur minor, videtur nō circunscriptus: quasi diceret, & si est circunscriptus, nō denegabitur ei hoc beneficium: & sic ordinabis literam, minor qui iure communi vtitur, videtur non circunscriptus. præsumitur ergo contra eum hoc ipso, quòd non restituatur. Ia.

a *Qui iure.* id est qui fecit quod quilibet sapiens faceret adeundo pinguem hæreditatem, quanuis postea vineæ, prędia &c. alluuione, chasmate, perierint.

*DE FILIOFAMILIAS MINORE.*

*Dixit de restitutione in genere, nunc in specie, & primo in specie personarum, scilicet filiifamilias cuius restitutio patri proficere videbatur, & ideo etiam sibi deneganda, sed tamen datur, vt in hoc titu. & ff. de mino. l. iii. §. sed vtrum.*

*Filiusfamilias.*] *CASVS.* Hæc lex dicit, q̄ minor. xxv. an. siue pro extraneo siue pro patre fideiusit, neq; ei succedit: restituitur. secus si succedit: quia tunc non restituitur, duplici ex causa. vna, quia læsus non videtur si succedit. alia ratio, quia extincta non est sua obligatio.

b *Non prohibetur.* vt. ff. de mino. l. ait prætor. §. non solū. reus tamen remanet obligatus: vt. ff. e. l. minor se in id. in vlt. col. Item accipe extraneū omnem præter patrē, vel alium in potestate habētem: vt auus paternus: vt. j. de rei vxo. ac. §. extraneum. Item est hoc verum quod hic dicit, secundū P. si non est soluendo ille pro quo fideiusit, vt sic in subsidiū detur restitutio: vt arg. ff. e. l. cum mādato. §. sed si ex euētu. &. §. si autē ipse. sed ibi in vno casu primo principaliter iure maioris cōtraxit minor, hic secundario in alio non cōtraxit minor, sed procurator eius: vnde ipse in subsidiū restituitur. Vel aliter, & verius, quod ibi dicitur, intelligitur quando pater stauerat iniquū preciū, & filius pro illo statuto à patre precio vēdidit, licet res plus valeret, nō tamen filius potest restitui, secundū Ia. & Azo. Dic ergo eum hic restitui etiam si sit soluēdo principalis, quia interest sua potius nō soluere q̄ solutū repetere: vt. ff. de cōpen. ideo. &. ff. de fideiuss. si stipulatus. in prin.

c *Fideiussor.* quæ fideiusio valet: vt. ff. de fideiuss. si dubitetur. §. filiusfami. &. ff. qui satisda. cog. l. ij. §. & filius.

d *Non succesit.* scilicet ipse filius. secus a si succesit patri vel extraneo pro quo fideiusit: quia tunc duplici ex causa nō subuenitur. Prima, quia non est læsus. Secunda, quia est extincta obligatio sua: vt. ff. de sol. l. Stichū. §. quod vulgo. & de fideiuss. l. generaliter. & hoc si simpliciter fideiusit. vbi autē principaliter se obligat pro alio, tunc vna ex causa tantū non restituitur, b quia non est læsus: nō autē obligatio est extincta: vt. ff. de fideiuss. l. generaliter. Sed P. dixit c sec⁹ esse si succesit extraneo, quasi nihilominꝰ restituatur: ar. huius. l. sed certe semper confirmatur pro ea parte qua succesit: vt. d. l. Stichum. §. quod vulgo. & de fideiuss. l. hæres. §. quod si stipulator. & sic ad fictionem se refert: sed in sequenti expositione ad veritatē. Item dixit P. eum patri succedētem in parte non modica, non restituendum pro ea parte. aliàs secus: vt. ff. q̄ cum eo. l. ij. & iiij. sed secus d hic puto, quia nomine patris siue iure hæreditario conueniatur: ibi suo nomine.

e *Potest.* aduersus cautionem: vt. j. si aduer. cre. l. ij. &. j. l. proxi.

*SI frater tuus.* Titulus iste habet duas leges: & prima consuēuit incipere, filiusfami. secunda, si frater. quæ autem earum sit prior, non est vis. *CASVS.* Minor. xxv. an. in potestate patris constitutus, mutuam accepit pecuniam, & eam consumpsit: an possit restituere, ne cautione emissa de reddenda ea conueniri possit, quæritur? & respond. quòd potest, nisi iussu patris eam acceperit, quo casu cessabit restitutio: vel contra senatusconsul. Ma. quo casu iure cōmuni tutus per Macedonianū non restituitur, vt si cum causa studij aberat, mutuum accepit. vel dic quòd publice habebatur vt patersfamilias. Nota duo quæ faciunt cessare restitutionem in integr. primum est contractus firmitas, vt quia iussu patris cōtraxit mutuum. Est enim firmus & inexpugnabilis propter patrem qui habet in hac specie contractus ius præcipuum. Secundum est contractus infirmitas, vt quia contraxit mutuum in casu prohibito. nam cessat restitutio: quia est tutus ipso iure per Macedonianum. Bald.

f *Nec iussu.* quo casu specialiter est restitutio deneganda: aliàs autem si iussu patris contrahat, restituitur filius si ipse conueniatur. si vero pater, tunc nec ipse nec filius restituitur: vt habes hic, &. ff. eo. l. iij. §. sed vtrum. Si vero nomine filij directa actione pater conueniatur, datur restitutio patri, etiam filio inuito, secundum quosdam: vt. ff. eod. patri. §. j. quod non placet. f & illam aliter expone vt ibi.

g *Contra senatusconsultum.* quia tunc iure communi tutus per Macedonianum non restituitur: vt. ff. eo. in causæ. ij. in prin. Sed qualiter esse potest quòd tunc detur restitutio quando non contra senatusconsultum factum est, si enim studiorum causa aberat, vel in necessarias causas accepit, non iuuatur? Sed dic loqui tantum cum publice paterfamilias videbatur: vt. ff. ad Maced. l. iij. &. l. pe. &. j. ad Maced. l. j. &. ij. Item & quādo in necessariam causam accepit, & post sua facilitate amisit: nam puto eum restitui, quāuis videbatur vsus iure cōmuni: vt. j. tit. j. l. fina. secus si fato: vt. ff. eod. l. verum. §. sciendum. Vel dic eum non restitui: vt argu. ff. de solu. l. in pupillo. sed ibi in facto loquitur.

h *Eam cautionē.* quā forte emiserat de sorte reddēda & vsuris.

*DE FIDEIVSSORIBVS MINORVM.*

*De minoribus dixit, nunc de eorum fideiussoribus dicit.*

*POstquam.*] *CASVS.* Mihi minor fundum promisit: fideiussores dedit: si vult restitui ad fundum, an possit quæritur? & respond. quòd sic. sed an fideiussores liberantur? Respond. quòd non. Si autem quid præstiterit, idem erit.

i *Aetatis.* & læsionis.

k *Restitutus.* contra emptorem conuentus de dupla. vel dic restitutus ad rem vindicandam.

*Non cogeris.*

tus esse minor qui iure a sit vsus communi. Dat. Kalen. Ian. Basilio & Constante Conss.

*TITVLVS XXIII.*

DE FILIOFAMILIAS minore.

*Auctoritas patris non firmat contractū filii minoris contra restitutionem in integrum. Bal. Vel sic: Minor fideiubens etiam pro patre, restituitur in integrum, nisi sibi successerit. Alexand.*

1. Imp. GORDIANVS. A. Gaudiano militi.

FIliusfamilias si minor vigintiquinq; annis pro extraneo fideiusit, in integrum restitutionem implorare non prohibetur. b Sed & si pro patre suo fideiussor c extitit, eique diem suū functo nō succesit: d in integrum restitutionem postulare potest. e † Dat. Kal. Iul. Gordiano. A. II. & Pompeiano Coss.

*Filiusfamilias minor restituitur aduersus mutuum, nisi iussus patris interuenerit: vel iuuetur per Macedonianū. Sal. & Ale.*

11. Idem A. Triphoni militi.

SI frater * tuus cum mutuam pecuniam acciperet, in patris fuit potestate, nec iussu f eius, nec contra senatusconsultum g contractum est: propter lubricum ætatis, aduersus eam h cautionem in integrum restitutionē potuit postulare. PP. III. Non. Octob. Pio & Pōtiano Conss.

*TITVLVS XXIIII.*

DE FIDEIVSSORIBVS minorum.

*Restitutio cōcessa minori, non prodest fideiussori: ideo si fideiussor soluat, vel ad soluendum condemnatus sit, repetere potest à minore, nisi minor aduersus fideiussorem restitutionem petat. Alexand.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. A. A. Mironi.

POstquam in integrum ætatis i beneficio restitutꝰ k es, periculū euictionis emptori, cui prædiū ex bonis paternis vēdidisti, pstare

*b Sequitur istam Bar. & Salyc.*

*c Et male. Odo.*

** Hæc lex, si frater. & l. filiusfa. uersa sunt.*

*d Istam tenent Odo. Salyc. & Alexand.*

*e Istā glo. vsque ad finē sequitur Bartol. & Salyce.*

*f Et bene secundum Pau. intelligendo glos. quando pater non erat obligatus: nec sperabatur obligari*

*Et bene do. Barto. & Saly.*

*Cōtinuatio.*

BIU Cujas

non cogeris. [a] Sed ea res [b] fideiussores qui pro te interuenerunt, excusare nō potest: quare mandati iudicio, si pecuniā soluerint, aut condēnati fuerint, [c] cōuenieris: [d] modò si eo quoq; nomine restitutionis auxilio nō iuuaberis. [e] VI. Kalē. Octobr. Seuero. A. & Albino Conss.

*Restitutio minoris non prodest fideiussori, nec potest restitui fideiussor minoris, nisi ob dolum aduersarii. h. d. Bald.*

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Curioni.

SI ea quæ tibi vēdidit possessiones [f] interposito decreto præsidis, [g] ætatis tantummodo auxilio iuuatur: [h] non est dubiū fideiussorē ex persona [i] sua obnoxium esse contractui. verum si dolo [k] malo apparuerit contractum interpositum esse: manifesti iuris est vtrique [l] personæ tam venditricis quàm fideiussoris consulendū esse. S. VI. Kalend. Maij Diocletiano. II. & Maximiano. AA. Conss.

*TITVLVS XXV.*

SI TVTOR VEL CVRATOR INTERVENERIT.

*Minor aduersus aditionem potest restitui intra tempus legitimum: quo elapso contra curatorem sibi succurritur, qui auctoratus est sibi. Vel sic: Mora petendæ restitutionis contra aditionem hæreditatis, non excludit remedium agendi contra curatorem, qui perperam auctoratus fuit minori in ipsa aditione vel immixtione. Bal.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Martianæ & aliis.

SI iam puberes [m] vtriusque sexus partum hæreditatem adiistis: [n] si etiā nūc in ea ætate estis, vt eo quòd paternæ hereditati vos obligastis, in integrum restitutionis auxiliū accipere debeatis: per procuratores [o] vestros adite præsidem prouinciæ. Quòd si legitimam ętatem [p] implestis, ídque tempus [q] quo in integrū restitui potestis, excessistis: curatores vestros, si aduersus eos nondum experti [r] estis, iudicio [s] secundum formam [t] iuris conuenite. PP. II. Non. April. Læto & Cereali Conss.

*Tutoris auctoritas in iudicio vel extra non impedit restitutionē minoris. h. d. Bal. Vel sic: Minor circūuētus præsente tutore vel curatore ī iudicio vel extra, restituitur. Sal.*

II. Imp. ALEXANDER. A. Martianæ.

MInoribꝰ annis vigītiquinque etiā in his quę prę sentibus tutoribus vel curatoribus

a *Non cogeris.* consequitur ergo per restitutionem, vt de euictione non teneatur: sed si fuerit paternum, vt hic dicit, & sic filij, iniuria fit emptori si extraneus euincat, & ita minor de iure communi non tenetur, & sic non est opus petere in integrū restitutionem: vt. ff. de eui. si per imprudentiam. Vnde dic ꝙ fuit patris quo ad æstimationē: quia sic credidit. Sed quid si fuit extranei, ī quo decipitur reddendo preciū? Respondeo, non eo quòd vēdidit, sed quia duplā promisit: cū & sine ea tantidē potuit vēdere, nec erat cōsuetudo regionis ꝓmittere de dupla: vel quia preciū amisit. Alij dicūt prædium fuisse minoris, & eū restitutū ad rē vindicādā. Iteē dic ꝙ cum decreto facta fuit vēditio. aliàs ipso iure non valet, nisi quādo pater permisisset: vt. j. quādo decre. op⁹ nō est. l. prędiū. & tamē fideiussor semper teneretur: vt. j. de prædi. mi. l. & si is.

b *Sed ea res.* ſ. restitutio tibi data vt de euictione non tenearis. Vel restitutio tibi data ad rem.

c *Fuerint.* quia perinde est ac si soluissent: vt. j. manda. l. si pro ea. & ff. man. l. Lucius.

d *Conuenieris.* tu minor à fideiussoribus actione mandati.

e *Iuuaberis.* contra fideiussores. iuuaris enī. ff. eo. l. in causæ. j. Acc.

*SI ea quæ.* hæc. l. si ea. in prin. dicit idem quod in superiori ꝓxima. CASVS. Dicit igitur ꝙ si rem suam minor tibi vendidit decreto præsidis interueniente, & fideiussorem dederit nomine euictionis: an eo restituto liberetur fideiussor, quæritur? & respon. quòd si dolo minorem vt tibi venderet induxisti, nō solūmodo sibi, sed & fideiussori succurritur.

f *Possessiones.* id est res possessas: vt. ff. de ver. sig. l. interdum.

g *Præsidis.* aliàs nulla esset venditio ipso iure. Item & tutoris auctoritas est necessaria: vt infra si propter pu. pen. l. fi. & tamen nihilominus poterit restitui: puta si minori precio vendidit quàm valeret: vt infra de præd. mi. l. si quidem. Sed cōtra. ff. de mi. ait prætor. §. quid tamen. &. §. sed credo. Solu. ibi præcepit, hic permisit: vt. ff. eo. tit. quod si minor. §. penul.

h *Iuuatur.* puta læsa sui facilitate, non dolo aduersarij. Accur.

i *Ex persona sua.* id est ex suo pacto vel obligatione sua, sed in veritate nomine minoris est obligatus: vt. ff. de his qui no. infa. l. furti. §. si quis. Sic infrà de leg. l. ex legato nominis.

*Dolus quādoque dat causam cōtractui: quādoque incidit in contractum.*

k *Si dolo malo.* sed non videtur hoc stare posse. si enim dolus dederit causam contractui: iure communi videtur tutus, & per actionem de dolo, & per condictionem sine causa, vt fideiussor liberetur: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. in princi. & infra de rescin. ven. si dolo. si incidit dolus, ergo agitur actione ex eo contractu: vt. ff. de dolo. si quis adfirmauerit. & de ac. emp. l. Julianꝰ. §. si venditor. &. §. per contrarium. sic ergo semper cessat restitutio: vt. ff. e. l. in causę. ij. in prin. Sed dic ꝙ dolus dedit causam cōtractui, & facta fuit vēditio & traditio. cessat enim de dolo: quia datur restitutio: vt. ff. de dol. l. j. §. pen. Vel posset dici ꝙ hic dolꝰ non emptoris, sed tertij interuenit: vnde & tenet emptio, vt dicitur. ff. de dolo. & eleganter. §. j. sed datur restitutio, vt hic. Alij dicūt cōpetere restitutionē cū actione ex eo cōtractu: vt. ff. eo. ī causę. ij. §. Pōponius. &. l. Æmilius. & sic de incidēti dolo dicūt.

*Dolus tertii an vitiet emptionē.*

l *Vtrique.* hoc odio illius qui dolū adhibuit. Sed nunquid si minor restituitur, eo ipso fideiussor eius restitutus videtur? Respō. exceptionē habet, nō autē ipso iure liberatur, nisi & ipse restitutionē petat: quam petet eodē iure quo & minor: cum hic dicat, A vtriq; personę &c. secūdū Azo. licet hoc mirabile videatur: vt ff. de excep. l. exceptiones. ij. §. rei autē. vsq; in fi. sed secus vbi minor sui facilitate decipitur, vt ibidē dicitur in prin. Sed si minor nō petat restitui, an fideiussor poterit? Respō. sic: vt. ff. de bo. poſ. cōtra tab. si post. §. fi. & de pac. l. fi. &. ff. de fideiuſ. ex persona. & hic. nam dicit tam vni quàm alij, ergo cuilibet eorū etiā altēro nō petēte. Vel dicas ꝙ nō potest fideiussor restitui minore nolēte, sed eū cū effectu cōuenit actione mandati: vt. ff. eo. ꝙ si minor. in prin. Iteē in eo ꝙ hic ī prin. l. dicitur fideiussori minoris nō subueniri, & superiori. l. ꝓxi. est cōtra. ff. de procur. l. minor. vbi indistincte dicit fideiussori subueniri. Sol. distingue. an cōsulto reo & fideiussore detur in aliū regressus actori, vt ibi erat, & tūc vtriq; cōsulatur: vt ibi, an non, & tūc reo tantū: vt hic. & eodem modo soluas. ff. de admi. tu. l. ij. &. ff. de acqui. hęred. si pupillꝰ. ij. Vel dic hic in cōtractu in quo circunscriptus est, dedit fideiussorē: in legibus contrariis in alio, secūdū Ioan. Alij aliter hoc soluunt, vt diximus in d. l. minor. Iteē ad id quod hic in fi. dicit, est cōtra. ff. de fideiuſ. l. Marcellꝰ. vbi dicit fideiussori non subueniri: sed dic ideo, quia non tenetur cum pro furioso vel simili intercedit.

*Fideiussor minoris.*

*Quando.*

*SI TVTOR, VEL CVRATOR &c.*

*Quando interuenit fideiussor in contractu minoris, dixit: nūc quando tutor vel curator interuenit.*

*SI iam.* ] CASVS. Si adulti vtriusque sexus auctoritate curatorum hæreditatem paternam adierint, quę non soluēdo sit: an possint restitui, quęritur? & distīguitur, aut excesit tēpus quo petitur restitutio, aut non. si non, eā implorare possunt: si sic, nō dabitur restitutio, sed curatores conuenient, qui vt adirent suaserunt, secundum formam iuris, vel vtili neg. gest.

m *Puberes.* quia impuberes non possunt sine tutore: vt institu. de auct. tu. §. neque tamen.

n *Adiistis.* curatore interueniente, vnde videbatur eius auctoritate corroborata aditio.

o *Per procuratores.* habentes speciale mandatū: vt. ff. de mino. l. illud. §. si talis. & cū auctoritate curatoris: vt. ſ. de ꝓcur. l. neq;.

p *Ætatem.* xxv. annorum.

q *Idq; tempus.* scilicet quadriennium.

r *Experti.* ob hoc quòd adierunt hæreditatem non bonam.

ſ *Iudicio.* actione vtili negotiorum gestorum.

t *Secundum formam.* quæ est vt de gestis [a] & gerendis [b] tenantur vtili actione negotiorum gestorum: vt supra de neg. gest. l. tutori. & in eo. tit. l. curatoris. Sic ergo secūdum P. pupillus qui cum tutore adiit, abstinet sine restitutione, pubes non potest sine restitutione. Sed tu dic [c] quòd vterque per restitutionem, vt diximus. ff. de mino. ait prætor. §. non solum. & facit ad hanc. l. infra si mi. se ab hær. absti. per totum.

*Inoribus.* ] CASVS. Cū minor tutore vel cura. præsente, extra iudicium vel in iudicio circunscriptus sit, in integ. restit. auxilium potest implorare. etiam si tutor vel curator pupilli vel adulti emerit vel vendiderit, vel aliàs in rebus eorum contraxerit, & se læsos dixerint, non solum pupillo contra tutorem dabitur personalis actio tutelæ, sed etiam ad rem suam restituetur. idem est in adulto vt ei teneatur curator vtili neg. gest. act. similiter & restitutio conceditur.

*In iudicio.*

BIU Cujas

in iudicio, [2] vel extra iudicium gesta fuerint, in integrum restitutionis auxilium superesse si circunuenti [b] sunt, placuit. PP. III. Non. Mart. Maxi. II. & Aquilino Conss.

*Auxilium extraordinarium cum ordinario concurrit contra diuersos. h.d. Bald. Vel sic: Minor non prohibetur restitui, licet indemnitatem à suo tutore vel curatore possit consequi. h.d. Salycetus.*

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. Nicomedi.

B

ETiam* in his quæ minorum tutores vel curatores male gessisse [c] probari possunt: licet personali actione à tutore [d] vel curatore [e] ius suum [f] cõsequi possint: in integrum tamen restitutionis auxilium eisdem minoribus dari iam pridẽ placuit. Dat. IIII. Non. Maij, Maximo & Aquilino Conss.

*Minor non restituitur contra obligationem quam in se suscepit eius administrator. Bald. Vel sic: Vbi aduersus minorem ex contractu administratoris sui non datur actio, ei non competit restitutio. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SI creditor nõ vestram personam, sed curatorum secutus, [g] cum ipsis contractum habuit, & ab ipsis stipulatus est: nullã [h] ei [i] prorsus aduers[k] vos [k] actionem competere, manifestum [l] est. V. Kalend. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

*Licet minor possit restitui, tamen potest contra administratorem experiri. nec præiudicat sibi per electionem. Bald. Vel sic: Vbi tutor vel curator res minoris distrahit, minor potest petere restitutionem: vel via ordinaria experiri contra administratorem: nec sibi præiudicat per electionem. h.d. Salycetus.*

V. Iidem. AA. & CC. Valentino.

2 ETiam tutoribus vel curatoribus distrahentibus, [m] vel aliàs contrahẽtibus, [n] *minores tam restitui rebus propriis, quàm tutorum vel curatorum damna sequi, [o] nullo eis præiudicio per electionem generando, [p] placuit. VI. Id. Decemb. CC. Conss.

*TITVLVS XXVI.*

SI IN COMMVNI EAdémque causa in integrum restitutio postuletur.

*Pactum sororis non præiudicat fratri. Item restitutio sororis nõ patrocinatur fratri. h.d. Baldus. Vel sic: Transactio fratris non nocet fratri ratum non habenti: nec restitutio minoris prodest maiori secum cõmunem causam habenti. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Aphobio & aliis.

NEc si maior [q] vigitiquíque annis soror vestra fuit, vobis non mandantibus, nec ratam transactionem habẽtibus, de iure vestro quicquam minuere potuit. [r] Nam si cognitis [s] quę gessit, [t] his consensum post vigitiquinque annos ætatis [u] commodastis: quãuis illa minor pro portione sua restitutionis auxilium implorare possit: vobis tamen ad cõmunicandum edicti perpetui beneficium eius ætas patrocinari [x] non potest. S. III. Idus August. CC. Conss.

*Restitutio integrũ, an detur minori habenti aliud auxilium.*

*aliàs deest, vel aliàs cõtrahẽtibus.*

---

a *In iudicio.* accipe exempla vt. ff. de mino. l. & si sine. §. pe. & l. minor autem magistratus. §. j. & l. minor. xxv. an. adito. & l. etiã si. & ff. de cõfes. l. certum. §. pe. & infra si aduer. rem iu. per totũ. & infra de iu. properandum. in fi. & infrà de admi. tut. l. si bonã.

b *Circunuenti.* sui facilitate, vel dolo aduersarij. hoc tamen fallit in casibus: vt infra de admi. tu. l. constitutionem. & l. sancimus. j. & infra ad Trebel. l. pe. in prin.

c ETiam. *Male gessisse.* dolo vel sine dolo, culpa tamen: vt. ff. de mino. tutor vrgentibus. in prin.

d *A tutore.* actione scilicet tutelæ.

e *Curatore.* s. vtili negociorum gestorum.

f *Suum.* id est sibi debitum. sic. ff. si cer. pet. l. si & me. Et dic secundũ quosdam, possunt, scilicet de iure, non de facto: quia nõ sunt soluendo. alioquin secus: vt. ff. de mi. cum mandato. & l. intra. §. vendẽtibus. & eodem modo soluitur aliud contrariũ. j. de iudi. ꝓperãdũ. in fi. Vel aliter vt infra eo. l. fi. no. Vel dic indubitabiliter hoc locũ habere quando interest sua habere rem: vt. ff. de mino. si ex causa. in prí. & quod cum fal. tu. l. pupilli. Itẽ cõtra. ff. de mi. l. in causę. ij. in prin. vbi dicitur dari restitutionẽ minori demum deficiẽte alio auxilio. Sed dic cõtra eundẽ ibi, hic autẽ cõtra diuersos. Vel dic vt ibi generale est qđ hic dicit, speciale ibi. infra de iud. properãdum. in fi. secũdum Ia.

*Concor. cũ l. si quis per verbum. ff. in ca. extra de ætat. in.*

*Si creditor.* ] CASVS. Tutori vel curatori minoris fidẽ eius secutus non adulti, pecuniam tuam credidisti, & ab eo stipulatus es eam tibi tradi: an aduersus adultum detur actio, quæritur? & respon. quòd nõ: quia tantùm cum curatore contraxisti, & opus est quòd hoc specialiter exprimatur.

g *Secutus.* scilicet specialiter.

h *Nullam.* neque directam neque vtilem: quia dixerat se nolle cum minoribus contrahere. aliter ex contractu tutoris in pupillum daretur actio, vt etiam datur pupillo ex contractu tutoris. Item nec fuit hic versa pecunia in pupilli vtilitatem, aliàs teneretur, licet cum tutore tantùm creditor contraxisset: vt. j. quod cũ eo. l. ei qui. in fi. &. j. quãdo ex fac. tu. si in rẽ. &. ff. quod fal. tu. auct. l. pen. §. j. quæ sunt contra. Et dicas hic distinctionem si vis, quam habes. ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. j.

*tutoris cõtra quã obligat.*

i *Ei.* scilicet creditori.

k *Vos.* pupillos.

l *Manifestum est.* ergo non indiget restitutione: vt. ff. e. l. in causæ. ij. in prin.

*ETiam.* ]CASVS. Si curator minoris res eius distraxit, vel aliàs cõtraxit, puta permutando, dabitur minori electio vel agere cõtra tutorẽ ad cõsequẽdũ id in quo per eũ dãnificat' est, vel petere reb' suis restitui: neq; altera electa, prẽiudicabit sibi i altera, quo minus ad eam regressum habeat, vel habere possit.

m *Distrahentibus.* id est vendentibus res pupilli vel adulti.

n *Contrahentibus.* id est permutantibus.

o *Sequi.* scilicet bona eorum propter damna sua.

p *Generãdo.* cõtra. j. de codi. l. fi. in prin. sed ibi loquitur quãdo cõtra eũdẽ eligit: hic autẽ cõtra diuersos. Itẽ cõtra. ff. de mino. i causę. ij. in prin. vbi nõ datur extraordinaria, donec habet locũ ordinaria. sed hic quãdo tutor vel curator distraxit: ibi quando ipse minor, vt facilius cõtra factũ tutoris vel curatoris veniat quàm contra suum. sic ergo quãdo minor distraxit, nõ restituitur ad rem, cũ habeat actionẽ cõtra tutorẽ vel curatorem, nisi magis intersit sua habere rem quàm actionẽ: vt. ff. de mino. i causæ. j. §. fin. & l. seq. Sed B. non admisit superioré distinctionem. & lex illa, in causæ, loquitur secundum eum quãdo cõtra eundẽ: hic quãdo cõtra diuersos. sic ergo datur electio. & hoc placet. Tertij dicũt quãdo ipso iure est munitus, cessat restitutio: sed quãdo iure actionis, datur nihilominus restitutio. Quarti dicũt ꝙ hic nõ erat soluendo tutor: & tũc eligit. arg. ff. de mino. l. cũ mãdato. Item cõtra. j. de iud. properãdum. in fi. vbi primo dicit agẽdum cõtra tutorem. Sol. speciale in iudiciis ꝓpter auctoritatem iudicantis. Vel ibi in instãtia fuit læsus, vnde actio est ei salua, & firmior quàm prius. si autẽ quia testes vel instrumẽta nõ ꝓduxit: quia causa non est ei salua sed est amissurus, restituitur etiam nõ cõuẽto tutore. Vel hæc secundũ illã: quia hic nõ erat soluendo. Quid autẽ si nõ appellauerit? Dic vt. j. tit. ij. l. in rem. Item quando per ꝓcuratorẽ decipitur, quare non habet hãc electionẽ: vt. ff. de mi. l. cũ mãdato. §. si autẽ? Respõ. plus tribuitur ex necessitate gerẽti tutori, vt hic, quàm spõte gerẽti: vt ibi. *ADDITIO.* Quãdo auxiliũ extraordinariũ cõcurrat cũ ordinario: vide pulchre per Barto. in. l. in ꝓuiciali. §. si vero i loco cõmuni. ff. de no. ope. nũ.

*SI IN COMMVNI EADEMQVE CAVSA &c.*

*Quia de negociis minorum tantum gestis dixit, nunc de illis quæ cum aliis habent communia.*

*NEc si maior.* ]CASVS. Fũdum mihi & sorori communem possedit Titius, quem ego & soror mea petiuimus: soror me non mandante, neque ratum habente, vel forte lite cõtesta. ab vtroq;, me tamẽ postea absente, trãsegit: an mihi prẽiudicauerit quo ad portionẽ meã? respõ. ꝙ nõ: vt si maior esset, ꝙ nõ soluet. si minor, repetet. Si autẽ maior. xxv. an. eam ratã habui: & ipsa ad portionẽ suam beneficio ętatis restituta fuit: an mihi hoc prosit quò magis portionẽ recuperare possim, quęritur? & respõ. ꝙ nõ.

q *Maior.* nedum quòd ipse erat minor: vt infra dicitur in fi. l.

r *Potuit.* vt. ff. de pact. l. si vnus. §. & in summa. & supra de trãsac. l. transactionis.

s *Nam si cognitis.* scilicet à vobis fratribus.

t *Gessit.* etiam non nomine fratrum, sed tantum suo: vt infra de rei vindi. l. mater.

u *Aetatis.* scilicet vestræ.

x *Patrocinari.* quia est personale beneficium: vt. ff. de excep. l.



BIU Cujas

exceptiones.ij.§.rei.ff.de admini.tu.ex pluribus. Item hoc si res erat diuidua, puta transactum erat super rei vindi. impetrauit hic restitutionem vt possit vindicare pro parte dimidia quæ ei cõpetebat. Si autem esset indiuidua: puta seruitus forte: nam omnis seruitus est indiuidua præter vsumfructum: vt.ff.ad leg.Falci.l.j.§. si vsus fructus. cõtra esset: vt.ff.quẽad.ser.amit.l. si cõmunẽ.in princi.&.ÿ.si vn⁹ ex plu.ap.l.j. &.ij.ff. si serui.vin.l.loci corp⁹. §.si fundũ.& arg.ĩ.de di.rescrip.l.j.& arg.ff. de ap.l.si quis separatim.§.fi. Itẽ no. ꝙ quidam signant contrariũ huic.l. quod est.ff. de mino.l.iij.§.scio. quasi hic facta fuit trãsactio omnibus istis existentibus minoribus à sorore. Sed certe nõ exigo hos fratres fuisse minores transactionis tẽpore: licet & hoc posito adhuc lex illa non obstaret: vt in solutione contrariorum ibi diximus.

*Seruit⁹ quæ libet est indiuidua, excepto vsufructu.*

†*Iuliis.*

*Vide notatã de vsufr. Neapol. 213.*

## *TITVLVS XXVII.*
## SI ADVERSVS REM IVdicatam restitutio postuletur.

*Contra sententiam pro parte condemnatoriam, & pro parte absolutoriam potest minor pro parte scilicet quatenus est læsus, restitui. sed si sententia incidit in tẽpus maioris ætatis, restitutio cessat. h.d. & est not. lex. Bald. Vel sic: Aduersus sententiam latam contra minorem super actione tutelæ, datur restitutio: non si sit lata contra maiorem. h.d. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Viliis.†

MInus[a] ex tutelę iudicio consecuti,[b] de superfluo[c] habere actionem[d] ita potestis, si tempore iudicij[e] minores annis fuistis, & nunc beneficium ętatis vobis largitur.[f] Cęterum si post legitimã ętatem[g] sententia prolata[h] est: iteratò eandem actionem de eisdem speciebus[i] inferre non potestis. PP. V. Kalend. Feb. Pompeiano & Peligno Conss.

*Minor. xxv. annis potest restitui contra sententiam latam pro patre, super patria potestate. Bald. & Salycetus.*

*SI ADVERSVS rem iudicatam &c.*

*De personis dictũ est: nunc vero de negotiis.*

*Minus.*] CASVS. Tutor obligat⁹ pupillo in.x. pro vna re male administrata, & à pupillo facto adulto in.x. cõuẽtus, in.v. condẽnatus est, in aliis v. absolut⁹. minor à sententia non appellauit, sed stetit vsque ad.xxviij.an. petit nũc restitui, an sit audiendus, quæritur? Distinguitur: aut post legitimam ętatem fuit sententiatum, aut non. si post, restituendus non est: si ante, sic: cum sit intra an. vtilem olim, hodie intra quadrienniũ restitutio peti potest de his quæ ĩ minori ætate gesta sunt.

a *Minus.* pone hic casum ꝙ generalis fuit petitio, & generalis absolutio: & sic est contra: vt supra de transact. l. sub prætextu specierum. Vel pone quòd generalis vel specialis fuit petitio: sed sententia specialis. Ex vna specie ad decem egit: & in quinque fuit condemnatus, & in quinque absolutus. Quid autem si de aliis tacuit? Respon. iure communi agit: vt.ff. de neg. gest. l. si autem.§. fi. & de compen. l. quod in diem.§. j. nec præiudicat sententia: vt.ff. de except. doli. l. apud.§. item quæritur. Sed quidam dicunt tacite in residuo absolutum per. l. istam: vt infra de app. ampliorem. in fi. & infra depo. l. iiij. quod non placet. sed expone eam vt ibi dixi. Item nec dicitur nulla in eo quod expressit: sed aliqua secundum H. licet quidam vt Azo hoc dixerunt per. l. ff. famil. erciscun. l. in hoc. Item pro hoc quòd super toto debeat iudicare condemnando vel absoluendo, habes. ff. de rece. arb. l. qualem.§. dicere.

b *Consecuti.* puta quinque.

c *De superfluo.* ex aliis scilicet quinque.

d *Actionem.* scilicet tutelæ efficacem, petita prius in integrum restitutione.

e *Iudicii.* scilicet totius. nam si tempore ferendæ sententię maior erat: ita demum restituitur, si dolo aduersarij hæc dilatio est facta: vt.ff. de mino. l.iij.§.j. etiam si altero die post impletam ætatem est lata sententia. Sed certe immo videtur restitui tunc: nam ille cuius res post absentiam vsucapta est, modico tempore restituitur secundum omnes: vt.ff. ex quib. cau. ma. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. Sed potest esse ratio: quia hic potest appellare. *ADDITIO.* Aliam rationem diuersitatis assignat Bar. hic, dicens: Modicum tempus ex quo quis reuersus est, computari nõ potest absenti, donec sarcinulas cõposuerit, & aduocatũ quęsierit. quę ratio cessat ĩ modico tẽpore ex quo supponit ętas.

f *Largitur.* quia estis intra vtilem annum. hodie quadriennium.

g *Ætatem.* scilicet xxv. an.

h *Prolata.* non sorde tutoris: vt.ff. eo. l. iij.§.j.

i *Eisdem speciebus.* maxime de eisdem non potestis, nam nec de aliis: ne sit contra supra de transact. l. sub prætextu specierum. vel aliud in transactione dic quàm iudicio, propter plures actiones & species quas transactio admittit. Vel in vtraque idem. sed ibi generaliter agitur & transigitur: hic specialiter iudicatum fuit. & facit infra de iudi. l. ij. & supra de transact. l. age cum Geminiano. &. l. si de certa. &. ff. de trãsact. l. qui cũ tutoribus. in princip.

II. Imp. GORDIANVS. A. Serenæ.

SI cum pater[k] tuus te in sua potestate esse, miniméque emancipationem[l] à se factam valere diceret, proconsul super causa cognoscẽs, te ei⁹ testati subiectam pronunciauerit: [m] cum aduersus eam sentẽtiam[n] in integrum restitui postules:[o] is qui prouinciam regit,[p] in impertiẽda cognitione suas partes secundũ leges exhibebit. ꝙ PP. XV. Kalend. Decemb. Pio & Pontiano Conss.

*Aduersus sententiam vicarii vel delegati principis, solus princeps cognoscit & restituit. Bal. & Salycetus.*

III. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS Cæs. Aelianæ.

ADuersus sentẽtiam eius qui tũc vice[r] principis iudicauit, in integrũ restitutionis auxiliũ apud prætorẽ seu præsidẽ prouinciæ clarissimum virum flagitare nequaquam poteris.[f] Nam aduersus eius sententiã, qui vice principis cognouit,

*Aduersus.*] CASVS. Ex delegatione principis quidam vice eius de causa quam habebat minor contra aliquem, cognouit: tulit sententiam contra minorem: vult restitui aduersus eam. an prætor vel præses posit restituere vel cognoscere: & an sit restitutio danda vel non, quæritur? & respond. quòd non: sed solus princeps restituet. Sed nunquid ipse delegatus possit restituere? dicit quòd sic.

*Si cum.*] CASVS. Pater filiũ suũ quẽ emancipauerat, in potestatem petiit, actione præiudiciali proposita: filius in modum exceptionis instrumẽtum protulit emancipationis: replicat pater instrumentum falsum esse, vel minus solenne: vt puta quia erat emãcipatus coram iudice pedaneo, cũ erat emancipandus coram iudice ordinario. lata est sententia cõtra minorem filium: vult restitui: qd iuris sit, quæritur? & respon. præses prouinciæ ipsi audientiam suã impartietur. an restituendus sit, an non? quidam dicunt ꝙ non, ꝙ tit. qui & auctor⁹ quos. l. vlt. tu dic quòd sic: neque obstat lex illa: quia speciale est quòd filius contra patrẽ audiatur in causa status.

k *Si cum pater.* pone casũ: Agit pater actione in rem, de iure quiritum: excipit filius emancipationem. pater replicat emancipationem non valere.

l *Emancipationem.* quam factam esse ille filius dicebat in forma replicationis.

m *Pronunciauerit.* sed male secundum quosdam. & sic non est contra. ff. de adopt. l. post mortem. Vel ibi duo faciunt contra patrem: factum suum, & longum tempus: hic vnum tãtum. argu. infra de fund. pa. l. fi. lib. xj. & infra de testamen. l. sancimus.

n *Sententiam.* in qua fuisti subiectus potestati patris.

o *Postules.* tu filius.

p *Qui prouinciam regit.* videtur ergo quòd minor magistratus, puta præses, possit in integrum restituere cõtra sententiã maioris, puta pcõsulis, qui est spectabilis: iste clarissimus: vt. j. l. pri. &. ĩ. de episco. & cleri. l. raptores. quod esse nõ potest: vt.ff. de minoribus. l. in causæ. ij.§. fin. &. l. præfecti. &. l. minor autẽ magistratus. sic & in appellatione: vt in authẽ. de appel. & intra quæ tẽpora.§. fin. col. iiij. Sed dic præsidis nomẽ generale esse: vt. ff. de offi. presi. l. j. Vel hic nõ facit mẽtionem prę̃sidis: sed loquitur de eo procõsule qui regit prouinciam. vel litera ista non dicit quòd restituat, sed quòd sit impartienda cognitio.

q *Exhibebit.* denegando restitutionem. & sic non est contra infra qui & aduer. quos. l. fi. vbi dicit non dari restitutionem cõtra patrem. Vel dic hanc per illam corrigi: quod in idem recidit. Vel cognoscet, sed super hoc non pronunciabit: vt argu. ff. de offi. procon. l. solent. Vel dic speciale cum de statu agitur, vt detur. aliàs secus. hoc placet. Vel restituitur contra sententiam, non contra partem. argu. infra si aduer. dona. l. fin. quod nõ placet. & facit ad. l. j. de pa. pot. l. si filium. & de peti. hære. l. si putas.

r *Qui tunc vice.* puta quia vicarius erat, de quo loquitur supra de offi. eius qui vi. al. l. j. Vel quia erat delegatus: vt. ff. de mino. l. minor autem.§. penul.

f *Poteris.* vt infra vbi & apud quem. l. j.

*Solus.*

BIU Cujas

solus [a] princeps restituet. PP. XVIII. Kalend. Nouemb. Philippo. A. & Titiano Conss.

*Sententia lata aduersus minores indefensos, est nulla ipso iure: sed si sunt legitime defensi, est valida: sed possunt restituí. h.d. Bald. Vel sic: Sententia definitiua contra minorem defensum, est aliqua: sed per restitutionem rescindenda. Saly.*

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Vrbinio & aliis.

CVm & minores vos esse affirmetis, & indefensos: [b] nullum [c] vobis præiudicium [d] fieri præses prouinciæ pro sua grauitate curabit. Nam si iusta defensione tutorum vel curatorum vobis assistente aliquid statutum [e] est, intelligitis in integrũ restitutionis auxiliũ vobis esse necessariũ: [f] eodẽ obtinẽte etiã si per procuratorẽ vestrum legitimè [g] ordinatum lis agitata est. Dat. XVI. Kal. Maij, Maximo & Aquilino Conss.

*Non attenditur qualitas administratoris, sed qualitas domini. h.d. Bal. Vel sic: Sententia lata contra tutorem in causa pupillari, dicitur contra pupillum lata: ideo pupillus potest restitutionẽ petere. Sal.*

V. Iidem. AA. & CC. Martiano.

IN rem pupilli [h] vel adulti cõtra tutores [i] seu curatores à præside lata sententia, restitutionis auxiliũ non minus quàm si quid aduersus [k] eos fuisset statutum, implorare minores posse constat. [l] Dat. X. Kalen. Nouemb. AA. Conss.

*Sententia cõtra tutores vel curatores lata, cõtra quos mãdabitur execution.*

## TITVLVS XXVIII.

## SI ADVERSVS VENditionem, &c.

*Si venditio solennis processit à minore cum iuramento, excludit beneficium restitutionis. h. d. secundum verum intellectum. Bal. Vel sic: Contra venditionem in se validam minori corporaliter iuranti de non contraueniendo, non datur restitutio. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Florentio militi.

SI minor annis vigintiquinque emptori [m] prędij cuiusti [n] nullam de cætero te esse cõtrouersiam facturum: ídque etiam iureiurando corporaliter [o] præstito seruare confirmasti: neque perfidiæ, [p] neque † periurij [q] me auctorem tibi futurũ sperare debuisti. Dat. VI. Kal. Septemb. *

*Idẽ in eo qui metu cõpulsus aliquid tradit & iurat nõ repetere: vt per glo. super verbo, resignãdũ. in. c. ad audientiã. extra de his quæ vi me. cau. fi. & c. pe. eo. ti. vbi papa dicit se non velle viam periuriis aperire.*

a *Solus.* aliud videtur in appellatione: vt in authen. de ap. & intra quę tępora. §. fin. colla. iiij. & hoc ideo, quia & ipse princeps videtur cognoscere, cũ quis cognoscit vice eius. vnde sicut ipse posset tũc in integrũ restituere, ita nũc: vt. ff. de mino. l. minor autẽ magistratus. §. pe. sed quidã dicũt hodie immutatũ: vt. j. vbi & apud quem. l. fi. *ADDITIO.* Dicit hic Bar: si restitutio petitur aduersus iterlocutoriam aliquam, tunc ipsemet delegatus potest restituere: vt. d. l. fi. si vero petitur restitutio aduersus definitiuam, tũc ipsemet delegatus restituere non posset, vt hic: nisi sibi specialiter cõmitteretur: vt. d. l. fi.

*Vm & minores.* ] CASVS. Si contra pupillum vel adultum, & indefensos, quia neque tutor neque curator interuenit, lata est sententia: nulla est ipso iure: vnde restitutio non est necessaria. si autem defendantur, & contra eos lata est sentẽtia: valet. sed aduersus eã restituuntur. idem est si per procuratorem defendantur.

b *Indefensos.* ab alio: sed vobiscum fuit lis contestata.

c *Nullum.* quia non interuenit curator vel tutor: vt. ff. de re iudi. l. acta. §. fi. & l. cõtra pupillũ. & j. qui leg. per. l. j. & ideo non est necessaria restitutio: vt hic, & ff. de mi. l. in causæ. ij. Quid autẽ in adulto nõ habẽte curatorẽ? videtur ꝙ valeat sentẽtia: quia sibi sua defensio cõmitti videtur: vt. ff. quib. ex cau. in poss. eatur. l. hæc autẽ. §. fi. Sed dic cõtra secũdum omnes: licet nulla lex hoc dicat: nã & hæc & alię loquuntur cũ habet tutorẽ vel curatorẽ, & nõ interuenit &c. & est in iudiciis speciale: secus in cõtractibus: vt. ſ. de in integ. resti. l. si curatorẽ. & secus in hæreditate: vt. ff. de acqui. hære. l. necessariis. Item & in iudiciis, excipio sententiam de mittendo in possessionem, quæ datur contra pupillum: vt. ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulianum. §. fi. & l. seq. In adulto tamen hoc est plus in iudiciis, quòd patitur venditionem: vt. ff. de bo. auct. iudi. pos. l. si minor. Item quid si tutor vel curator in exordio fuit: sed post citatus per iudicem destitit: & condemnatur minor? Videtur quòd non valeat: quia si medio tempore desierit esse tutor vel curator, non valet sententia: vt infra quomo. & quando iudex. l. si præses. & ad hoc infra de adul. l. quãuis. j. Sed quid si in principio non fuit: postea autem citatus affuit: nunquid valet sententia? Respon. vt infra qui leg. per. l. momentaneæ. Sed dic contra: quia hic non desierat, sicut à contrario sensu eiusdem. l. probatur. idémque dico & si non fuit tutor citatus: quia iam confessus erat, & causa cognita, sed minor cum tutore agit: vt arg. ff. de bo. auct. iudi. pos. l. si minor.

*Sententia lata contra vltiũ non habẽtẽ curatorem, an valeat.*

*Restitio in possessionẽ contra pupillum.*

d *Præiudicium.* per sententiam in qua succubuistis.

e *Statutum.* contra vos. pro vobis autem valet etiam sine ea: vt supra de procur. l. non eo.

f *Necessarium.* & habebitis probata læsione. Sed contra. ff. eo. l. eum qui. Sol. ibi non restituitur qui spõte se obtulit defensioni minoris. nec minor: quia nõ tenetur. hic tenetur, & sic restituit.

g *Legitimè.* scilicet à minore cum auctoritate tutoris vel curatoris: vt supra de procur. l. neque. & hanc. l. habent quidam pro vltima huius tituli, & alij pro penul.

IN rem. ] CASVS. Si in causa pupilli vel adulti contra tutores vel curatores lata fuerat sentẽtia: an aduersus illam pupillis vel adultis debetur in integ. restit. licet in persona eorum lata fuerat, quæritur: & respon. quòd sic, perinde ac si contra eos aliquid fuerat statutum. ratio est, quia in res eorum mandatur sentẽtia executioni: vt. ff. de re iudic. l. si ſe. §. j.

h *Pupilli.* secus si non in rem eorum.

i *Contra tutores.* qui etiam iudicio affuerunt: vt. j. de sent. & interloc. l. j. & j. in quib. cau. in integr. resti. nõ est necess. l. si tutor.

k *Aduersus eos.* scilicet minores præsentes.

l *Constat.* mandaretur enim sententia executioni in res eorum, scilicet minorũ. Azo. vel adultorum: vt. ff. de re iudi. l. si ſe. in prin. & §. j. vnde secus quãdo aliquis se obtulit eorum defensioni: cũ tũc fiat executio in oferentem: vt. ff. de mi. l. eum qui. & de procu. l. Plautius. Restituitur hic ergo ad totã causam: vt. ff. de in integ. resti. l. fi. Vel ad appellationem: vt. ff. de mi. l. ait prætor. §. penul. An autem hodie tempora appellatiõis currant contra minorem? Quidam dicunt ꝙ nõ: vt. j. in quib. cau. in integ. restit. nõ est necess. l. fi. Vnde dicũt hodie nõ dandam restitutionem contra sententiã, cum iure cõmuni possit appellari. sicq; habes hunc titulum correctum: sed certe etsi non currerent tempora appellationis, tamẽ plus est restitui ad totam causam, quàm ad appellationem: vt. j. si sæpius in integ. restit. post. l. j. Vnde etiam si appellauit curator pro adulto, tamen adultus potest restitui: vt. ff. de admini. tut. l. si minoris. Sed tu dic ꝙ huiusmodi tępora iudicialia currũt hodie ꝓpter auctoritatẽ iudiciorũ: vt. j. de iudi. l. properãdũ. in fi. & in auth. de hære. & Fal. §. pupillus. col. j. sic ꝙ tam ad totam causam, quàm ad appellandum restitutio est necessaria. secus in absentibus reipublicæ causa, qui quandoque ad appellandum tantum restituuntur: vt. ff. de in integ. resti. l. fina.

*SI ADVERSVS VENDITIONEM, &c.*

*Si minor.* ] CASVS. Minor. xxv. an. cum decreto prædium tibi vendidit: promisit quòd non veniret contra venditionem: & hoc iuramento firmauit. petit restitui. an sit restituendus, quæritur? & respon. quòd non.

m *Emptori.* secus si alij iurasses, vel etiam coram testibus septẽ & tabellione, te non venturum contra illam venditionem quam facturus sis: vt statim dices in authen. hic posita. Itẽ dic emptori cũ decreto, & sic tenuit cõtractus ipso iure. vnde non facit rem ꝓhibitã, quare nõ potest venire cõtra, nisi per restitutionẽ: vt. j. de prẽd. mi. l. si quidẽ. sed prętor non vult eũ restituere: vt hic. si autẽ sine decreto vẽdidit: ipso iure nullus est cõtractus: quia fecit rem ꝓhibitã de iure. sicq; potest suo iure vindicare minor, & sacramẽtũ super hoc exactũ nullũ est. & sic loquitur lex contraria. ſ. de legi. & cõsti. l. nõ dubiũ. in fi. & ff. de pac. l. iurisgentium. §. & generaliter. & hoc est quod dicit Bul. per elegãtia verba. prętito sacraméto accedẽte decreto, officio nõ vtere: nõ accedẽte decreto, tuo iure vtere. i. rei vindicatione. nã prætor suũ non tuum tibi denegat auxilium. Sed M. dixit. l. istam loqui etiã sine decreto facta venditione: quia hæc lex non distinguit: ergo nec nos: vt. ff. de pub. in rem ac. l. de precio. & d. l. non dubium. intelligebat in perpetuò prohibitis: vt non accipere matrem in vxorem. At prohibitio ista quòd minor nõ vendat prędia, in multis casibus fallit: vt infra de præd. mi. l. ob æs. sed quæstio est decisa hodie per auth. sacramenta &c. quam lege hic: per quam probatur intellectus M. si modò sit pubes.

n *Cauisti.* id est per stipulationem promisisti.

o *Corporaliter.* vt in authen. iusiurãdum quod prę. in princ. colla. ij. secus si verbotenus: vt infra si mi. ſe ma. dixe. l. si alterius.

p *Perfidiæ.* id est contra fidem pacti.

q *Periurii.* contra sacramentum. sed contra. ſ. de transac. l. si



BIU Cujas

*Transactio iurata, an possit infringi.*

ex falsis.vbi venitur contra transactionem etiam iuratam: sed ibi fuit dolus ex altera parte, hic non. vel ibi fuit transactio cõtra legem, hic venditio: non tamen fuit cuin decreto secundum Bul. Vel dic secundum M. religio sacramenti facilè repellit aliquem à priuilegio quod haberet in contractu licite inito si non iurasset. Idé hodie in illicito per authen. hic positam, & infra si minor se ma. dixe. l. si alterius. sed à iure communi quod quis haberet vt rescinderet pactum si nõ iurasset, nõ repellitur licet iurauerit: vt ibi, & supra de leg. & consti. l. non dubium. Nam & aliàs sola cõfessio repellit mulieré à priuilegio Velleiani: vt infra ad Velleia. l. antiquæ. sed non repellitur à iure communi: vt multis probatur argumentis: vt infra de proba. l. cum precibus. & de do. cau. l. fi. & infra de nõ nume. pecu. l. in cõtractibus. iura enim cõmunia præferuntur priuilegiis. facili[p]enim tollũtur priuilegia, quàm iura cõmunia, vt hic, & in authen. de non alie. §. quia vero verisimile. colla. ij. vnde & difficilius expugnantur.

*Velleianũ perdit mulier per sola cõfessionem.*

*Contractus puberum iuramento firmati, nequeunt infirmari: nisi vis vel iustus metus interuenerit, vel nisi sit iuratum de non exponenda querela maleficiorum. Bal. Vel sic: Contractus puberum iuramento spontaneo firmati, nequeunt retractari: secus si iuramentum per vim sit extortum. Salyc.*

*Noua constitutio Friderichi.*

SAcramenta puberum [a] spõte facta super [b] cõtractibus [c] rerum suarum non retractãdis, iuiolabiliter custodiãtur. [d] Per vim autem vel per iustum metum extorta, [e] etiã à maioribus (maximè ne querimoniam maleficiorum commissorũ faciãt) nullius esse momenti iubemus.

*Minor læsus sui facilitate, vel per tutoris insidias, restituitur in integrum. Baldus.*

II. Imppp. CONSTANTINVS, CONSTANTIVS, & CONSTANS. AAA. ad populum.

INtegrũ restitutione minorib[9] aduersus cõmẽtitias [f] vẽditiones, [g] & aduersus tutorum seu curatorũ insidias, [h] sanctionũ præsidio cautũ esse nõ dubium est. Dat. Id. Aug. Sirmij, Cõstãtio. II. & Constãte. CC. Coss.

*TITVLVS XXIX.*

SI ADVERSVS VENditionem pignorum, &c.

*Si res minoris est vendita iure creditoris: minor non restituitur nisi propter enorme damnum. Bal. & Sal.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Sabinæ & aliis.

ETiam aduersus [i] vẽditiones pignorum quæ à creditoribus [k] fiunt, minoribus subueniri, [l] (si tamẽ magno detrimẽto [m] afficiãtur) iã pridẽ placuit. Si igit[n] pignori captis [o] prædiis, ac distractis, enorme dãnũ ex huiusmodi vẽditione passos vos ostẽderitis: pʃertim [p] ex licita causa contraxerit: vt. ff. qui satisd. cog. l. fi. Quid si iurauerit quis dare. x. vtrũ per constitutionem istam teneatur? Dico quòd non. Quid si testator componendo testamentum iurauerit contra non venire? Dicunt quidam per. l. istam quòd non potest. [e] contra. ff. de ver. sig. l. verba contraxerunt. &. ff. de leg. j. l. nemo. vbi dicitur, nemo potest facere quin leges locum habeant &c. pacto non potest. infra de inof. testa. l. siquando. *ADDITIO.* De hac quæstione vide glos. in. c. vltima voluntas. xiij. q. ij. & Io. An. in. c. quod semel. de reg. iur. lib. vj. in mercurialib[9]. & Bar. in. l. si quis. in prin. ff. de leg. iij. qui dicit quòd possit non obstante iuramento contrauenire citra etiam metum periurij: quod est notabile.

*Rem quam.*

---

a *Puberum.* impuberes enim non iurant vt teneantur: vt. ff. de iureiur. l. qui iurasse. in fi. j. respon. nisi in casu: vt. ff. de libe. cau. l. fi. *ADDITIO.* Doctores communiter tenent teste Barto. hic quòd si impubes est maior infante, proximus pubertati, ita quòd in eo cadat delictum, tunc obligetur iuramento: vt. l. impuberem. ff. ad leg. Cor. de fal. l. cum similibus. Et hoc tenet etiam Abbas consi. xxxix. j. lib. quia sicut peccando & peierando potest se obligare diabolo, ita & deo: vt in. c. j. de delic. pue.

b *Super.* siue in ipso contractu, siue prius, siue post etiam quãdocunque, secundum Azo.

c *Contractibus.* etiam si ipso iure non valeant: vt quia non fuit decretum. in eis enim maxime iuramentum firmat pactum, aliàs nil adiiceret hæc constitutio veteri: vt. ff. de leg. j. l. siquando. in prin. & ad mu. l. j. & infra de thesau. l. j. lib. x. Item dicunt [a] quidam quòd tantum loquitur hæc auth. in contractibus vbi hincinde nascitur obligatio: vt. ff. de verb. sig. l. Labeo. Nos contra. nam in donatione & stipulatione locum habet, cum & hæ appellentur quandoque contractus: vt supra quod met. cau. l. si donationis. in prin. & infra de præscri. xxx. an. l. si quis emptionis. in prin. Item quid si generaliter iuret coram aliquibus quòd non veniret contra illum contractum quem sit facturus? Respon. non valet: quia res inter alios acta &c. vt. ff. de pac. l. si vnus. §. pacta quæ. in fi. aliàs est. §. ante omnia. & infra ad Velle. l. iubemus. & infra res inter alios acta. &. ff. si ser. vin. l. loci. §. si fundus. &. l. si de communi. & de euic. l. si rem quæ apud. §. j. & ad. l. Iul. de adul. l. denunciasse. §. quæritur. Item alia ratione: quia generalis renunciatio non valet: vt. ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. quæsitum. Sed & posset allegari in contrarium quod dicitur in quæstione illa de omni casu fortuito recipiendo. quã no. in. d. §. quæsitum. Item quia fuit super contractibus: vt hic. vnde non auditur &c. vt. ff. de leg. iij. l. non aliter. & de exerci. l. j. §. in re igitur. Item quia subest ratio legis. C. vt scilicet non sit auctor perfidiæ &c. Item quid in iudicio? Respon. idem, arg. ff. de pecu. l. licet. in prin. &. C. de tẽp. ap. l. fi. in fi. Sed ar. cõtra. ff. de ver. obli. l. inter stipulantem. §. si Stichum. ibi, nam stipulatio &c. & infra de arbit. auth. decernit ius. *ADDITIO.* Dic q[p] licet iudicium reddatur in inuitum, tamen iuramentũ nõ exigitur ab inuito. merito habet locũ hæc authen. secũdũ Bar. hic.

*a Clo. istã in omnibus sequuntur Bar. & do Clo.*

d *Custodiantur.* scilicet vt detur actio [b] & exceptio: vt. ff. de acqui. re. do. l. statuas. &. ff. fa. erci. l. inter. §. j. Sed quæ actio? Respon. re non tradita actio ex eo contractu, quasi sic id est cum sacramento non sit inhibita alienatio: vt arg. ff. fa. erci. l. inter cohæredes. §. j. & de leg. iij. l. cum quis. §. nuptura. Si autem re tradita cadit à possessione, emptor agit Publiciana contra quemlibet etiam minorem si ad eum redeat possessio secundum quosdã, quasi non sit translatũ dominium lege prohibente, cum sacramentum personam afficiat, nõ rem. Sed magis puto [c] dominium translatum, & ei rei vindicationem dari: non autem actione ex eo cõtractu aget, amodo semel re tradita. arg. ff. de ver. oblig. l. inter stipulantem. in princ. & de act. emp. l. si quis alienam. & de contra. emp. l. si cum fundum. Item si vltra dimidiam iusti precij est deceptus qui iurauit, an veniet contra? Dic vt dixi. j. de resc. in. ven. l. ij.

*b Cum glo. sy fi. tenet post d.*

*c Et ber. Bar. Dec. de minor. domum.*

e *Extorta.* quia non videtur deierare [d] qui

*d Oldr. tur Bal.*

---

*Custodiantur.* scilicet vt detur actio [b] & exceptio: vt. ff. de acqui. re. do. l. statuas. &. ff. fa. erci. l. inter. §. j. Sed quæ actio? Respon. re non tradita actio ex eo contractu, quasi sic id est cum sacramento non sit inhibita alienatio: vt arg. ff. fa. erci. l. inter cohæredes. §. j. & de leg. iij. l. cum quis. §. nuptura. Si autem re tradita cadit à possessione, emptor agit Publiciana contra quemlibet etiam minorem si ad eum redeat possessio secundum quosdã, quasi non sit translatũ dominium lege prohibente, cum sacramentum personam afficiat, nõ rem. Sed magis puto [c] dominium translatum, & ei rei vindicationem dari: non autem actione ex eo cõtractu aget, amodo semel re tradita. arg. ff. de ver. oblig. l. inter stipulantem. in princ. & de act. emp. l. si quis alienam. & de contra. emp. l. si cum fundum. Item si vltra dimidiam iusti precij est deceptus qui iurauit, an veniet contra? Dic vt dixi. j. de resc. in. ven. l. ij.

*b Cum glo. sy fi. tenet post d.*

*c Et ber. Bar. Dec. de minor. domum.*

e *Extorta.* quia non videtur deierare [d] qui

*d Oldr. tur Bal.*

---

*Rem quam.*

BIU Cujas

*Rem quam.*]C ASVS. Pater minoris rem obligauit hoc pacto, vt liceret creditori distrahere rem, pecunia nō soluta sua die: si creditor ex pacto distrahat: an minor ad illud posit restitui? respō. q̄ nō. & hoc in prima. Idē est & si extraneo successit. & hoc in secūda. Si autē creditor in vēditione mala fide versatus fuerit, vt quia vēdidit rem pro. x. cū valeret. xx. aget cōtra creditoré actione pignorat. cōtra tut. vel curato. vtili nego. gest.

a *Distraxit.* forte patre viuente. & ita nullā recipit dubitationem lex ista secūdum quosdā. sed nō placet: quia in fi. l. reprobatur. nam imputat tutoribus. dic ergo eo mortuo.

b *Non habet.* vt. j. de restit. mi. l. quæ à patre. & de re. ali. l. mancipia. Hoc tamē fallit in duobus casibus secundum Bul. s. ꝓpter enorme damnum, vel fraudis cōsilium cum emptore participatū: vt. s. l. pxi. & j. de prę. miñ. l. ij. & ff. de distrac. pig. l. si creditor. §. illud. in quibus etiā ad rem restituitur. sed maior tantū cōtra creditoré aget: vt. j. si vē. pig. aga. per totum.

c *Versatus est.* non tamen participauit emptor fraudem: nec fuit enorme damnum, aliàs restituitur etiā ad rem. Et circa hoc distīgue: quia si cœperit cōuentionale pignus à minore, restituitur pro mōdico damno, licet non pro minimo: vt in aliis suis cōtractibus: vt. j. de præd. mi. l. j. & ff. de in integrū restit. l. scio. Si prętorium vel iudiciale quod potest incipere à minore: vt. ff. de reb. eo. l. iij. §. j. tunc pro enormi dāno restituitur: vt. ff. de mino. l. si ex causa. in prin. & l. pe. vel fraudis cōsilio: vt eo. ti. l. & si fine. §. idem faciunt. Sin autem à prædecessore, triplex est opinio. Prima Bul. quòd restituitur pro enormi damno: vt. s. l. pxi. vel fraudis cōsilio: vt. j. de præ. mi. l. ij. nō aliter, vt hic. Fraudē intellige cum emptore participatā, aliàs nō dat restitutionē: sed cōtra venditorē agit iure cōmuni, vt hac. l. bene ꝓbatur. Secūda Io. quòd exigatur vtrūq;, scilicet grande damnum, & fraudis cōsilium. & pro eo est, q̄ hęres debet omnino vti iure defuncti: vt. ff. eo. l. Aemilius. & quib. ex cau. in poss. ea. l. apud. Sed est arg. cōtra. ff. de ver. obli. l. cū filiusfamilias. §. in hac. Sed ibi tot sunt stipulationes, quot sunt facta: vt in eo. tit. l. si sic stipulatus. quæ nō possunt intelligi in pupillum ex suo facto cōmitti. hic autē vna est cōuētio, ex qua defunctus & hæres eius tenetur, & præiudicium patitur. Tertij dicunt primo casu cū cœpit à minore, exigi enorme dānum, per. l. j. huius tit. Sed in secūdo quādo à prædecessore, etiā pro modico, si modò fraus interuenerit. Potes dicere secūdū Azo. q̄ nullo modo restituatur cōtra emptoré quādo cœpit à prædecessore, per. l. ff. e. l. Aemilius. & secundum eum cœpit pignus à prædecessore. *ADDITIO.* Quando pignus cœpit à prædecessore, sic distingue secundum Bar. hic. aut venditio sit ex pacto habito cum defuncto: tunc minor nō restituitur. ita loquitur hęc. l. & l. Aemilius. ff. de mino. & l. apud Iulianum. §. j. ff. quib. ex cau. in pos. ea. Aut aliquid gestum est cum minore: vt quia interpellauit eum, & ex mora eius fum consecutus potestatem vendendi à lege &c. tunc ipse posset impetrare restitut. in integ. vt. l. cum filiusfa. §. in hac. ff. de ver. oblig. hanc distinctionem tangit glo. in. l. si cum militaribus. infra de resti. militum.

*Minor. pōt vēdere an sit ei inuenda restitutio.*

*Vti iure defuncti.*

cum hodie minores vos esse affirmetis, auxilium restitutionis vobis impertietur. Dat. X. Kal. Decēb. Sirmij, ipsis. AA. Cōss.

*Contra venditionem pignoris quod incepit ab auctore minoris, minor non restituitur: sed si creditor fuit in aliqua fraude, succurretur minori contra creditorem. Item cōtra tutorem vel curatorem qui passi sunt venundari. Bal. Vel sic: Vbi pignus cœpit à prædecessore minoris, contra venditionem minori non datur restitutio, sed contra venditorem agit si fraudem commisit, & etiam contra tutorem vel curatorem, qui venundari passus fuit. Saly.*

II. Iidē. AA. & CC. Seueræ & Clementinæ.

REm quam à patre vestro quondā creditor eius obligatam sibi distraxit, [a] per ætatem vestram postulantium reuocari desiderium non habet [b] rationem. quod iuris est etiam si extraneo successistis. Nam si creditor non bona fide versatus [c] est, ipsum magis [d] vel tutores siue curatores [e] vestros, qui hanc venūdari passi sunt, conuenite. Dat. XIII. Kalend. Maij Sirmij. CC. Conss.

*TITVLVS XXX.*

## SI ADVERSVS DONATIONEM, &c.

*Minor non restituitur contra congruentem donationem propter nuptias vel nuptialia munera consueta. Bal. Vel sic: Donatio sponsalitia non immoderata, prætextu ætatis non reuocatur. Saly.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Theodoræ.

A d *Magis.* pignoratitia actione: vt infra si ven. pig. aga. per totum. & dic magis, quàm emptorem ad rem.

e *Curatores.* vtili actione nego. gest.

*SI ADVERSVS DONATIONEM &c.*

*Scilicet petatur restitutio à minore.*

SI quę res [f] ante nuptias [g] congruenti moderatione [h] à minore annis vigintiquinque marito [i] sponsaliorum tempore, etiam curatore [k] præsente tibi donatæ sunt: obtentu ętatis non reuocabuntur [l]. S. III. Noñ. Nouēbr. Diocletiano & Aristobolo Conss.

B *Pater non potest alienare res donatas filiis emancipatis: nec obest filio minori cōsensus in re quæ sine decreto alienari non potest. Baldus.*

II. Iidem. AA. & CC. Medeæ.

SI in te ac fratrē tuū emancipatos [m] pater vester donationē fecit: ī aliū postea trāsferēdo portionē eius [n], nihil vobis [o] abstulit: nec si frater tuus sibi quęsiti prędij rustici partē donāti patri cōsensit, dominiū ab eo discedere potuit [p] ꝓpter senatusc̄ōsulti [q] auctoritatē, nec auxiliū† in integrū restitutionis hac in re necessariū est. In aliis verò rebus quæ etiam sine decreti recitatione alienari possunt: [r] si postquam sibi donatæ fuerint, postea alij donanti eandem patri voluntatem in minori ætate commodauit, nec præstituta tempora restitutionis excesit: hoc auxilium implorare potest. [s] Dat. VIII. Kalend. Ianuar. AA. Conss.

C

*Si quæres.*]C ASVS: Si minor in spōsam suam donationem ꝓpter nuptias fecit: an restit. beneficio eā repetere posit, quæritur? & respō. q̄ nō, secuto matrimōio, si modò data fuerit, & præsente curatore: aliter enim non valet: vt supra de in integ. resti. l. curatorem.

f *Res.* s. mobiles.

g *Ante nuptias.* hodie appellatur ꝓpter nuptias: vt. j. de do. ante nup. l. fi. Vel dic q̄ fuit hic donatio spōsalitia siue simplex ante matrimoniū, aliàs nō exigeretur insinuatio, cuiuscunque esset quantitatis: vt ī authē. vt fratrū filij. §. illud. col. ix.

h *Moderatione.* quę ꝓ qualitate personarum est attēdenda, sicut dicitur in dote: vt. ff. de iure do. l. quæro. &. l. siue generalis. &. l. cū post. §. gener. & de mino. l. si ex causa. §. in dotis.

†*Cōcor. gl. in ca. i. super verbo, vedire. in fi. extra de resti. in integ.*

i *Marito.* futuro. Ac.

k *Curatore.* sine eo enim non valet donatio: vt supra de in integ. restitu. mi. l. si curatorem. & infra de iure dot. l. mulier.

l *Non reuocabuntur.* ipso iure, sed restitutione data. Vel speciale est vt contra talem donationem nō restituatur. subest enim iusta causa. i. spes matrimonij. vnde spe durāte nō reuocatur, sicut aliàs. ff. de tute. & ra. dist. l. j. §. sed nōnullos. &. ff. de ad. tu. l. cū plures. §. fi. Sed videtur in hoc casu reuocari: vt. j. de præ. mino. l. prædia. quæ est cōtra. Solu. hic de mobilibus dicit: ibi de immobilibus, quæ sine decreto alienari non possunt. Alij dicūt, hic de donatione ꝓpter nuptias, ibi de spōsalitia largitate loqui. Alij cōtra. prima placet. An autē sine decreto in re immobili fieri possit donatio ꝓpter nuptias, habes. j. de admini. tuto. l. lex quę. in prin. & si maior fact⁹ aliena. &. c. l. fi. §. fi.

*Donatio ꝓpter nuptias facta per minorē, an possit retractari.*

D SI in te. ]C ASVS. In te & fratrē tuū emācipatos pater donationē prędij fecit: si portionē illius in aliū trāsferat, nō præiudicat vobis. si autē frater tuus patri donādi cōcessit dominiū: ab eo discedere nō potuit ꝓpter auctoritatē cuiusdā senatusc̄ōsul. quod non habemus: neque restitutione opus est. Si autem vobis talem rem dedit, quæ sine decreto alienari possit, & eam postea alienauit: restitutionis auxilium vobis impartietur.

m *Emancipatos.* secus si in potestate: quia tunc non valeret: vt infra de inoffi. dona. l. ij.

*Donatio facta filio in potestate à patre, non valet.*

n *Eius.* scilicet donationis.

o *Nihil vobis.* vt. j. de prę. mi. l. cū emācipatis. &. j. de cri. stel. l. ij.

p *Potuit.* vt. j. de prę. mi. l. si ad resoluēdā. & de his qui à nō do. ma. l. si patri. nisi factus maior habeat ratū: vt. j. si maior fact⁹. l. fi.

q *Senatusc̄ōsulti.* cuius nomē nō habemus, sed verba sunt orationis in senatu recitatæ, quæ ꝓhibēt alienationē rerū minorum sine decreto: vt. ff. de reb. eo. l. j. & infra de præ. mi. l. prædia.

r *Possunt.* quales sunt res mobiles omnes tempore huius legis. sed hodie idem in illis quod in immobilibus, exceptis his quæ non possunt seruari: vt infra de admiñ. tut. l. lex quæ. Accursius.

s *Potest.* Sed non videtur danda contra patrem: vt infra qui &

aduer.quos.l.fi.quæ est contra. Solu.petit restitui: sed non datur secundum Ir.quod non placet. Tu dic quòd datur contra emptorem si non habet regressum de euictione, vt hic: non contra patrem: vt ibi. Alij, quòd per obliquum restituitur, & sic de euictione teneatur: vt hic.non autem directo: vt ibi.

*SI ADVERSVS libertatem,&c.*

## TITVLVS XXXI.
## SI ADVERSVS LIbertatem, &c.

*Minor restituitur contra sententiam qua pronunciatur aliquem liberandum,sed non contra sententiam libertatis.h.d.hæc lex not.Baldus.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Hamniæ.

SI post decretum[a] prætoris viri clarissimi,qui[b] fideicõmissariã libertate deberi[c] pnũciauit,[d] Secũdus,[e] (quẽ cõditioni[f] nõ paruisse cõquereris)manumissus non est:ætas tua litis instaurationem admittit.[g] Quòd si libertatem (quamuis indebitam)dedisti,[h] non posse eam reuocari[i] intelligis: sed damnũ quod ob eam causam[k] illatũ[l] est, iudicio negociorũ gestorũ à curatoribus tuis[m] esse sarciẽdũ.PP.II.Kal. Iul.Laterano & Rufino Conss.

*Manumissio vindicta, id est causa cognita & cum decreto,ratione minoris ætatis retractari non potest.h.d.Bald.Vel sic: Minor aduersus libertatem præstitam,licet dolo manumissi,non restituitur: sed manumissus propter dolum tenetur. Salycetus.*

II. Imp. GORD.A.Solanoæ.

ET si minor viginti annis,[n] vt allegas, constituta seruũ tuũ ab eo circũscripta[o] in cõcilio[p] manumisisti: tamẽ vindictæ ĩpositio, †qua libertas iusta munit, nec obtẽtu[q] quidẽ ætatis rescĩdi potest: ĩdẽnitati verò tuę à manumisso scilicet sarciẽdæ, ab eo cuius iurisdictio est, quaten[r] iuris ratio pmittit, cõsuli debet.PP.VI.Id.Mart.Gordiano.A.II.& Põpeiano Cõss.

†aliàs, tamen vindicta ĩposita, qua &c.

*Quod est nullũ,nõ rescinditur per restitutionẽ in integrũ.Itẽ inepte petitur restitutio in integrũ super eo quod nullũ est.Itẽ resarcitio dãni, & punitio criminis possunt procedere ex eadem instantia.Bal.Vel sic: Libertas præstita à minore causa non probata,non valet ipso iure: ea verò probata valet,nec restituitur: sed contra manumissum vel dolosum curatorem agit. Saly.*

III. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS.AA.Marthonę & Sabinillæ.

QVos retrahi ĩ seruitutẽ postulatis,si non in concilio causa cognita, cũ minores annis vigĩti fuissetis, manumisistis:nõ per in integrũ restitutionẽ, sed ipso iure[t] persequi potestis. Quòd si probata causa libertas præstita est: restitutio in integrũ cõtra libertatẽ locũ habere non potest.[u] Si tamẽ in ea re, culpa seu fraude liberti,[u] eiusdémq; curatoris, ratio vestra lęsa sit:sarciri dãnũ ab eo qui hoc intulit, prędes pũciæ curabit: non dubitaturus[x] etiã grauiorem[y] executionẽ[z] adhibere,si quid tã aperta fraude commissum est, vt puniẽdũ in liberto crimen deprehendatur.[a] PP.VIII.Kal.Octob.Seculare II.& Donato Conss.

*Contra sententiã libertatis procedit appellatio: sed non in integrum restitutio.h.d.Bal.Vel sic:Aduersus sentẽtiam in causa liberali declaratorie latam minor non restituitur, sed appellatur. Saly.*

IIII. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.&.CC. Tatiano.

IN iudicio de liberali causa sententiam pro libertate[b] latam, ne quidẽ prærogatiua minoris ætatis sine appellatione[c] missus dũ seruus fuit,curabat vestra negotia,& male:nũc tenetur forte actione de dolo.arg.ff.de dolo.l.& elegãter.in prĩ.ar.ff.de offi.prędi.l.fin.Vel dic cp quidã liberta[a] alius,& curator tuus,prędicta de seruo passus est eũ facere, vel forte etiã dolose minorẽ ad ea faciẽda induxit.& pro hoc infra de admini.tut.l. si liberti.

x *Dubitaturus.* præses.

y *Grauiorem.*id est si deprehensum erit quòd ille libertus commiserit dolum.

z *Executionem.* duplici ergo ratione punitur:quia idem est libertus & curator.

a *Deprehendatur.* in persona vel arbitrio iudicis: sed in rebus non potest.

*SI ADVERSVS libertatem,&c.* Si post.] CASVS. Pater fecit testamẽtum,& minorem instituit: rogauit hæredem de manumittendo seruum, si daret ei. x.seruus libertatem coram iudice petiit:& pronũciauit iudex sibi libertatẽ deberi: & eum nõ debere dare.x.vult hęres minor restitui cõtra sententiam:an possit,quęritur?& dicitur: aut seruus manumissus est,aut non.si non: restituetur.si sit: eam libertatem,licet indebitam, reuocare non potest,sed damnũ si quod passus est, iudicio nego.gest.vt à curatore resarciatur, consequetur. Not.ex ista.l.cp aliud est pronunciare quem esse liberãdum, & aliud pronunciare quem esse liberũ. Bal.

a *Post decretum.*id est sententiam.

b *Qui.*scilicet clarissimus.

c *Deberi.* scilicet Secundo.

d *Pronũciauit.*& male.

e *Secundus.*proprium nomen serui.

f *Conditioni.* scilicet adscriptæ in testamento.& sic male pronunciauit:sed tamen valuit sententia: quia contra ius litigatoris fuit lata: vt.ff. quæ sen.sine app.l.j.§.j.in fi.

g *Admittit.*per in integrum restitutionem. Sed certe ĩmo ipso iure nõ est liber nisi cõditione impleta: sicut nec redit prædium obtributa venditum in bonis domini, nisi soluerit tributum: vt.ff. de rescin.ven.l.pe.quæ est argu.contra.Est & aliud ar.contra.ff. si quis omiss.causa test.l. quia autẽ.§. fi.Sol.in prima erat obligatus dare:hic nõ,si volebat esse liber:vt.ff. si quis omis.cau.test. l.si quis sub.Vel vt soluas vtrunque,dic quòd hic fuit in sententia expressum ne etiam decem det: vt.ff.de compensa.l. quod in diem. §.si rationem.& de nego.gest.l.si autem.§.pe.vnde necessaria est restitutio. Item contra infra eo.l.fina.&.ff.de dolo.l. sed de dolo. Sol.hic liberandus:ibi liberatus fuit iudicatus.

h *Dedisti.* maior infante,& tutore auctore, & decreto prætoris, & peculio non sequente manumissum: vt.ff.de manumis. vindic.l.pupillus.

i *Reuocari.* nisi ex magna causa hoc à principe consequatur: vt.ff. de mino.l.nisi.

k *Ob eam causam.* id est ob manumissionem.

l *Illatum est.* pupillo.

m *Tuis.*sed si non sint soluendo,de dolo actio vel in factum, inquantum interest minoris,detur ad interesse in manumissum: vt.ff.de dolo.& eleganter.in princ.& de inoffi.testa.l.si sub hac. &.ff.eo.l.verum.in princ.& facit.ff.de admini.tuto.l.si minoris.

*ET si minor.*] CASVS. Ad intelligentiam casus no.cp minor xx.an. manumittere non potest nisi ex causa probabili allegata & approbata in cõcilio. Pone ergo, si mulier minor circũscripta à Sticho manumisit eũ,an per beneficiũ restitutionis eam libertatẽ reuocare possit,quęritur? & dicitur cp nõ.& quod dicit,neq; obtentu &c. dic de qua magis videtur, quàm per act.de dolo.sed vt dãnũ quod passa est eũ manumittendo,à manumisso vt sibi resarciatur,act. de dolo consequetur.

n *Viginti annis.* dũmodo excesserit infantiã:vt.ff.de manu.vindi.l.pupillus.

o *Circumscripta.* promisit multa, nec soluit postea.Accursius.

p *In concilio.* i. causa probata,quę sunt multæ: vt instit.qui manumit.non pos.§. eadem.

q *Nec obtentu.*de quo magis videtur.

r *Consuli.* actione de dolo,vel in factum: vt supra.l.proxi.dixi.

*QVos retrahi.*] CASVS. Si minor xx.an. causa apud cõcilium nõ probata seruum suum manumiserit:ipso iure manumissio ĩpediẽte lege Aelia Sentia nõ tenet: vnde neq; restitutione opus est. si autẽ causa cognita & pbata libertas data est,per in integ.restit.reuocari non potest.si autem culpa vel fraude liberti curatoris sui manumisit: damnum quod passus est ab eo,per iudicẽ vt resarciatur cõsequetur.cp si fraus eius aperta fuerit, grauius procedet contra eum, corporalem ei pœnam infligendo.

s *Ipso iure.* quia lex Aelia Sẽtia impedit libertatẽ:vt ĩstit.qui manu.non pos.§. eadem.

t *Nõ potest.*semel enim causa approbata siue vera siue falsa libertas præstita,non retractatur:vt instit.qui manu. non pos.§. semel.

u *Liberti.*i.hic manumissus dũ seruus fuit,curabat vestra negotia,& male:nũc tenetur forte actione de dolo.arg.ff.de dolo.l.& elegãter.in prĩ.ar.ff.de offi.prędi.l.fin.Vel dic cp quidã liberta alius,& curator tuus,prędicta de seruo passus est eũ facere, vel forte etiã dolose minorẽ ad ea faciẽda induxit.& pro hoc infra de admini.tut.l. si liberti.

*IN iudicio.*] CASVS. Si minor aliquem de possessione libertatis in seruitutem reuocare voluerit, dicendo eum esse seruum suum, & pro libertate sententia data est: an aduersus eam si petat restitui, audiendus sit, quæritur?& dicitur quòd non.

b *Pro libertate.*cõpetẽte,nõ cõpetitura.& sic nõ est cõtra.ẽ.eo. l.j.hæc enim est liberalis causa, ibi non.nã petitur ibi vt detur libertas.ff.de iudic.l.qui se.& ar.ff. de mi.l.si ex causa.in fi.&.l. seq. &.l.verum.§.j.&.ij.&.ff.de dolo.l.si dolo.in fi.Accursius.

c *Sine appellatione.* potest ergo appellari in causa liberali: vt &.ff.de appel.l.illud.



BIU Cujas

*SI ADVERSVS TRANSACTIONEM vel diuisionem in integrum minor restitui velit.*

CVm in integrum.] *CASVS.* Minor fundum petiit, & transegit: aduersus transactionem vult restitui. an eo minore restituto, restituatur maior ad actionem pristinam, quæritur? & respond. quòd sic. & expone verba ibi, tu quoque. tu scilicet qui cum eo transegisti. vel dic, tu, id est, tu pupilla. & sic dic casum. l. sequen. A pupilla fundū quis petiit, & transegit. si aduersus transactionē restituitur minor in integ. an ad act. restituatur maior? Et si minor excipiat de pacto de non petēdo, replicabit maior, quòd fides ei seruanda non est, qui fidem seruare voluit. Si autem interuenit stipulatio Aquiliana & acceptilatio: ad pristinum ius restituetur iudicis officio.

a *Tu quoque.* id est tu pupilla impetrata in integrum restitutione. Vel dic tu, qui cum ea transegisti: & secundū hoc est cōtra. ff. de mi. l. cum minor. Solu. hic habebat actionem aduersus pupillam à primordio, qua modo poterit vti contra minorem: ibi non. Vel dic vt infra. l. proxi. Accursius. *ADDITIO.* Tu dic quòd aduersarius non restituitur nisi ad actionem illam in qua læsus erat per illum actum contra quem petita est restitutio. secus si suam actionem aliàs amiserat: vt in contrario. Bart.

b *Vtēris.* distingue: an fiat transactio super re quam petebat minor: quæ poterat alienari sine decreto, vt tunc sine tutore nulla sit, cum eo. s. tutore valeat: sed restituitur. idem in adulto habente curatorem: vt. s. de in integ. restit. mi. l. iij. an quæ non poterat alienari sine decreto: & tunc ipso iure nulla sit sine decreto: licet interuenerit tutor vel curator: vt infra de præ. mi. l. non solum. & ff. de transact. l. cum hi. §. sed cum lis. Sed arg. contra. ff. de reb. corū. l. iij. §. idémque erit. *ADDITIO.* Dic cp aliud in sententia, vt ibi: aliud in transactione, vt hic. Bar.

c *Si ex persona. Transactum.* aliàs, transactionem.

d *Imploretur.* vt non dent promissa, vel dic vt supra. l. proxi.

e *Replicatione.* eo casu quo per pactum simpliciter transactio facta est.

f *Peremptam.* scilicet per acceptilationem.

g *Instauratione.* ita enim fit restitutio, vt vnusquisque suum habeat: siue erat species, siue quantitas: vt tunc inquantum minor est locupletior: vt. ff. de mino. l. quod si minor. §. restitutio. &. ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si quis colludente. & arg. s. de transact. l. vbi pactum. Si vero erat actio, & tunc restituitur ipso iure aduersarius minoris ex quo minor est restitutus: & sic habet exp̄sona minoris, quod ex sua non potest: vt hic, & supra. l. proxi. & infra de temp. in integ. resti. l. petendæ. in fi. &. ff. ad Velle. l. si debitrix. §. si pro eo. &. ff. eo. l. fi. & contra alium: non solum contra minorem: vt. ff. de tute. & ra. distra. l. alterius. licet aliàs actio extincta &c. vt arg. contra. ff. de solu. l. qui res. §. aream. sed speciale est hic in minore ratione qualitatis. iniquum enim esset, cp minor restitueretur, alter non. seruari enim debet æqualitas: vt infra de impu. & al. sub. l. ij. & l. quāuis. & arg. ff. si ex noxa. cau. aga. l. ij. in. fi. Alij dicunt per officium restituendum, non ipso iure: vt hic innuit: & arg. j. de acceptila. l. fi. Sed quodcunque dicas, est contra. ff. eo. l. cum minor. vbi aduersario minoris non datur restitutio, licet minor restituatur. Sol. distingue, aut perdidit aduersarius actionem ob restitutionem minoris: vt hic, & sic restituitur: aut nō, vt ibi. vel ibi in sentētia, hic in transactione. Vel verius distingue, an sint coniunctę species, an non: vt. ff. eo. l. etiā. §. j. & infra de temp. & repa. appel. l. per hanc. & infra de appel. l. fin. in prin. Item quid differt hæc. l. à superiori? Respond. hæc clarius distinguit sit perempta prima actio ipso iure vel nō, quàm prima. Item in prima pupilla agebat ad rem super qua fuit transactum secundum primum casum ibi positum, in secunda conueniebatur. Item in prima de diuisione etiam dicit, de qua non dicit in secunda: de qua dic cp prouocatur minor, & non prouocat: & valet tūc etiā sine decreto, sed restituitur: vt. j. de præ. mi. l. inter omnes. &, ff. de reb. eo. l. si pupillorum. & econtra actor suę actioni restituitur: vt. s. l. proxi.

*Minor quo catur, nō tamē quocat.*

h *SI ADVERSVS solutionem à tu. &c. De hoc tractat lex prima. Accursius.*

i Vel à se. *de hoc tract. l. ii. Accursius.*

k Factam. *subaudi, vel it minor restitui.*

*Exemplo.] CASVS.* Si tutor pupillo ex administratione teneatur in. c. & ei facto adulto vel eius curatori soluit: an liberetur, quæritur? & respon. quòd sic. si autem pecunia consumpta fuerit, vel aliàs læsus per solutionem sibi factam, neque tempus restitutionis in integ. excesserit, puta. xxix. annorum, aduersus solutionem restitui potest.

l *Tutores.* q.d. non solum debitores alij.

m *Administratione.* scilicet mala.

n *Liberantur.* j. de admi. tut. l. frustra. ij. Accursius.

o *Implorari.* scilicet officium iudicis: vt. ff. de mino. l. quod si minor. §. vlti.

p *Potest.* quia sic quælibet datur: vt. ff. de mi. l. in causæ. j. §. causa. Et considera hic, quia debitor pupilli aut plenam, aut pleniorem, aut plenissimam consequitur securitatem. Plenam, si soluit pupillo sine tutore, vel adulto sine curatore, & hanc pecuniam saluam habet, vel tantundem: vt instit. qui. ali. lic. §. nunc autē admonendi. &. ff. de sol. l. in pupillo. Pleniorem, quando cum auctoritate tuto. vel cura. nā tunc ipso iure liberatur. sed restituitur minor si non habet pecuniam saluam, vel tantundem: vt insti. in d. §. & hic: nisi in tribus casibus: vt infra de admi. tu. l. sancimus. j. &. l. constitutionem. & infra ad Trebel. l. pe. in prin. Plenissimam, quando cum iudice: vt d. l. sancimus. & insti. d. §. &. ff. eod. l. ait prætor. §. j. &. ij. *ADDITIO.* Similem habes glo. in §. fi. insti. qui. alie. li. vel non. Item aliam similem in. l. ait prætor. §. permittitur. in verbo, imputandum. ff. de mino.

*Debitor pupilli plenā, pleniorē & plenissimā consequitur quandoque securitatē.*

*Indebito.] CASVS.* Si minor ex minus solenni testamento per ignorantiam iuris legata soluit indebita ciuiliter, licet naturaliter debita: an per beneficium restitutionis sibi detur restitutio, quæritur? & respō. cp sic. Vel dic cp detrahere potuit Falcidiam, & non detraxit, sed legata solida soluit, & restituetur.

q *Indebito.* scilicet iure ciuili, sed naturaliter debito: vt quia poterat per legem Falcidiam retineri, vel quia non erat solenne testamentum.

r *Licet per errorem.* quia fecit pater legatum non adhibitis septem testibus.

s *Iuris.* quo casu non daretur maiori repetitio, quia naturaliter debebatur, sed minori datur restitutio: vt supra de iuris & fact. igno. l. cū quis. & infra ad. l. Fal. error. sed p erroré facti solutum

*SI ADVERSVS TRANSACTIONEM vel diuisionem in integrum minor restitui velit.*

posse rescindi, ambigi non potest. Dat. VI. Id. Ian. ipsis. AA. V. & IIII. Conss.

*TITVLVS XXXII.*

SI ADVERSVS TRANSactionem vel diuisionem in integrum minor restitui velit.

*Minore restituto contra transactionem vel diuisionem, restituitur aduersarius ad veterem actionem. Bal. Vel sic: Minor aduersus transactionem vel diuisionem potest restitui. quo restituto, aduersarius eius in pristinum statum reponitur. Saly.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Antonio.

CVm in integrum pupilla restituta, rescindi transactionē vel diuisionem placuit: tu quoque a actionibus quas pridem habuisti, vtēris. b PP. XV. Kalend. April. Sirmij, CC. Conss.

*Per restitutionem actio elisa roboratur aduersario: vel denuo oritur, si prima erat ipso iure extincta. Bald.*

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Hymnodæ.

SI ex persona minorum in integrum restitutio aduersus transactum c propter ætatis auxiliū imploretur: d tibi quoque agēti ex integro, vel replicatione e contra exceptionem pacti, vel si peremptā f esse constet pristinā obligationē, ex instauratione g negocij tributa tibi actione consulendū est. Dat. Kal. Decēb. CC. Conss.

*TITVLVS XXXIII.*

SI ADVERSVS SOLVtionem h à tutore vel à se i factam k &c.

*Minor causa cognita restituitur aduersus solutionem factam eius curatori. h. d. Bald. Vel sic: Tutores quondam pupillorū soluentes curatoribus eorum liberantur: sed eis dabitur restitutio, si pecunia eis non sit salua. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Soterieæ.

EXemplo cæterorū debitorū tutores l etiā quæ ex administratione m tutelæ debent, curatoribus soluentes liberantur: n sed ante tēpus in integrum restitutionis præstitutum edicto perpetuo permissum beneficiū implorari, o & an sit tribuendum, per causæ cognitionē æstimari potest. p Dat. VI. Id. Feb. CC. Conss.

*Minor restituitur contra solutionem debiti naturalis, quam facit lapsus errore iuris. Bald. & Salycetus.*

II. Iidē. AA. & CC. Laurinæ.

INdebito q legato, licet per errorem r iuris s à minore

cti solutum etiam à maiore repetitur: vt. d. l. error. Et distingue: aut est debitum vtroque iure, scilicet iure naturali & ciuili, aut neutro, aut vno tantum. Primo si est tale quid quod non potest alienari sine decreto, non potest soluere sine decreto nisi defunctus permiserit: vt. ff. de reb. eo. l. magis. §. si pupillus. aliàs cum tutore faciat: vt instit. de auct. tut. in prin. & si sine eo faciat, liberatur per consumptionē creditoris, nó aliàs: vt ff. si cer. peta. l. nó omnis. §. si pupillus. In secundo repetit iure cómuni per condictionē indebiti. In tertio si est naturaliter tantum debitum legitime solutū, id est cū tutore vel curatore vel decreto, nó repetitur nisi per restitutionem, extet vel nó: vt hic. sed nó legitime solutū, si extat, vindicatur. si est cósumptum, cedit in solutum: & ex communi iure patitur cópensationem: sed ratione ætatis cópensationem euitat, & repetit: vt. ff. de neg. gest. l. iij. §. alteri[9]. &. ff. si cer. pe. l. non omnis. §. fi. & hic, &. ff. ad Trebel. si eius. Sed quidā dixerūt pupillum suo noīe repetere etiam sine restitutione: vt diximus. ff. de condic. inde. l. interdum.

*Indebitum solutū à minore, quemadmodum repetatur.*

a *Tempus.* scilicet vsque ad annum vtilem olim: hodie vsque ad quadriennium: vt infra de tempo. in integ. restitut. l. superuacuam.

soluto, repetitionem ei decerni: si necdum tempus[a] quo restitutionis tribuitur auxilium, excesserit: rationis est. Dat. XV. Kalēd. April. Sirmij. CC. Conss.

### TITVLVS XXXIIII.

### SI ADVERSVS DOtem restitutio postuletur.

*Hæres minoris, qui sui facilitate dederat omnia bona sua in dotem cum pacto de lucrando, vel sine: potest ex persona mulieris in integrum restitui: vt corrigatur excessus huiusmodi. hoc dicit ista lex not. Bal. Vel sic. Minor circunscripta in datione dotis viro tanta dote nō digno, potest restitui, & eius hæres. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER A. Valenti.

QVoniam circunuentam[b] dicis sororem[c] tuam omnia bona[d] in dotem dedisse: an veritas allegationi tuæ adsistat, si ad te hæreditas sororis tuæ vel bonorum possessio pertinuit, [e] & tempora nōdū præterierint intra quæ legibus conceditur ex persona defuncti [f] postulare in integrū restitutionē: præses prouinciæ

*SI ADVERSVS DOTEM restitutio postuletur.*

*QVoniam circunuentam.*] CASVS. Si mulier minor omnia bona sua marito qui indignus erat tot bona recipere, circunuenta in dotem dedit, & in matrimonio postea decessit: an frater suus ad quem de iure sua hæreditas pertinet, ex persona defunctæ restitui possit, quæritur? & respō. q̄ sic, si nondum tempus excesit quo locum habet in integ. resti. sed cum videatur q̄ iure cómuni repetere possit, cum sit hæres, intellige q̄ maritus fecit pactum de parte dotis lucranda mortua muliere in matrimonio: ad quam vult iste restitui, & ad fructus quos medio tempore ex portione quæ in dotem dari nó debuit, recepit maritus. & sic est contra. ff. de mino. l. in causæ. in prin. sed ibi fuit maior, secundum Io. No. ex ista. l. quòd mulier potest dare in dotem omnia bona sua: tamen si est minor & læsa, potest petere restitutionem in integ. non aduersus matrimonium, sed aduersus modum dotis constitutæ. No. insuper quòd restitutio transit ad hæredem, secundum Bald.

b *Circunuentam.* quia facto pacto de non petendo condonasset marito suo bona sua.

c *Sororem.* quia cum nobiliori & ditiori & pro minori quantitate potuisset contrahi.

*Prædia minoris an possint in dotē dari.*

d *Omnia bona.* sed an prædia possint dari in dotem? Respond. non, secundum Io. arg. j. de prædi. mi. l. ob æs. Arg. contra. ff. de iure dotium. l. Titia. quanquam possit responderi quòd ibi non dederit minor, sed maior effecta, secundum Io. minor tamen erat cum permutauit. & eodem modo respondeas ad id quod est. j. de admi. tu. l. lex quæ. in prin. sed secundum Azo. potest dici speciale in dote: nec obstat. d. l. ob æs. vt ibi notaui.

e *Pertinuit.* de iure prætorio. ad quid ergo fuit necessaria restitutio: cum communi iure possit repetere, cum sit hæres: vt. ff. eo. l. in causæ. ij. in prin? Respond. dic quòd pactum erat hic q̄ partem dotis lucraretur vir mortua vxore. Vel aget pro fructibus medij temporis eius portionis quæ non debuit dari in dotem, cū vir non esset dignus tanta dote: vt. ff. de vsufruct. l. qui vsumfructum. §. fin. &. l. quæsitum. sed secundum Azo. etiam cū actione

A cómuni cópetit restitutio: vt. ff. de mino. l. in causæ. §. Póponius.

f *Defuncti.* quod fieri potest: vt. ff. de in integ. restitut. l. non solum. & intra quantum tempus fit dices. j. de temp. in integ. restit. l. ea quæ. §. j.

g *Præsente.* vel per contumaciam absente. ff. de mi. l. in causæ. j. §. causa. Et vt omnia soluas contraria, dic q̄ mulier maior omnia quæ habet potest dare in dotē: vt. j. de iure dotium. Inulla. minor, si vltra patrimoniū promittat, ipso iure nó valet, etiā si tutor vel curator promittat: nisi dolo vel animo donandi: quo casu valet in sui tutoris vel curatoris præiudicium: vt. ff. de iure do. l. siue generalis. & de admi. tut. l. cū post. §. j. si vero vltra vires, vt habens centum debet quinquaginta, & lx. dat in dotem: valet, sed restituitur: vt. ff. de mi. l. si ex causa. §. in dotis. sed & cum auctoritate tutoris vltra vires valet promissio, sed exceptionem habet de æquitate: vt. ff. de admi. tu. l. cū post. §. j. & hæc in ea. in hærede autem ei[9] dicas vt modo dixi.

*Mulier posit dare bona sua tem.*

*Vtrum quis dam cum legitur cum non ro, sed contra vent. ge*

*SI ADVERSVS delictum suum, &c.*

*Supra dixit qualiter in cōtractibus minorib[9] succurratur: nunc quomodo in delictis.*

B *Vbi minor deliquit per dolum, restitutio non procedit. sed vbi per culpam, ibi subuenitur ei per restitutionem in integrum. hoc dicit. Bal. Vel sic: Contra delictum culpa cōmissum minori succurritur ope restitutionis in integrum: contra vero cōmissum dolo non succurritur, si criminaliter agatur, secus si ciuiliter. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Longino.

IN criminib[9] [h] quidem ætatis suffragio minores [i] non iuuantur. etenim malorū mores infirmitas [k] animi non excusat. si tamen† delictū [l] nó ex animo, sed extra venit: [m] noxia [n] nō cómittit, [o] etiā si pœnæ causa pecuniæ damnū irrogetur: [p] & ideo minoribus in hac causa [q] in integrū restitutionis auxiliū cōpetit. [r] Dat. Id. C Octob. Seuero A. II. & Victorino Conss.

*IN criminibus.*] CASVS. Si minor an. delictum aliquod commisit, an aduersus delictum restitui possit, quæritur? & distinguitur: aut ex animo prouenit delictum, aut non. si sic: non restituetur vt in nihilum teneatur. sed cum aliàs quàm ex animo, puta ex culpa deliquisset, ei posset pœna infligi: sed per in integrū restitu. succurritur. & hic subintelligitur ille versi. etiam si pœnæ, &c. vnde posset continuari cum prima parte: & tunc illi duo versi. sed cum &c. & illud, & ideo &c. debent distingui, dolo an culpa deliquerit: vt si dolo, non restituatur: & sic loquitur prima pars. vel culpa, & restituetur: & sic loquitur secunda pars.

h *In criminibus.* ex animo prouenientibus, vbi fuit voluntas nocendi: vt infra ad le. Cor. de sic. l. j. &. l. si quis. malitiam enim &c. vt infra si minor se ma. l. ij. &. iij.

i *Minores.* sunt tamen doli capaces.

k *Infirmitas.* est tamen doli capax, cum ex animo delinquat: aliàs non tenetur: vt. ff. ad l. Cor. de sic. l. insans. & de fur. l. impuberem. & infra de pœnis. l. impunitas. D

l *Delictum.* Delictum est genus generalissimum, siue veniat ex animo, siue non. sed crimen est genus subalternum. continet enim sub se furtum & adulterium, & alia quæ ex animo prouenient, id est ex conscientia. & sic caute dicit delictum, hic: sed supra dixit crimen.

*Delictum crimen sinus.*

m *Extra venit.* puta tantum ex culpa, non dolo: vt patet. ff. ad le. Cor. de sica. l. in lege. & ad le. Aquil. l. v. §. j.

n *Noxia.* id est delictum: vt instit. de noxa. in prin. vnde versus: Noxia delictum, delinquens noxa vocatur.

o *Non committitur.* scilicet inexcusabilis. nam commissa per in integrum restitutionem excusatur: licet aliàs si deliquisset ex animo, irrogaretur ei pœna pecuniaria. nam tunc non subuenitur nisi vt habeatur pro transacto vel confesso, vt subiicit: & dixi plene. ff. de mi. l. si ex causa. §. nunc videndum. Item contra. ff. commo. l. j. in fin. vbi ex dolo dicit pupillum non teneri. Solu. illud per tertiam statim legem ibi corrigitur: vt ibi diximus. Ac.

p *Irrogetur.* cum ex animo vel sine. & dic irrogetur, si non petat restitui.

q *Hac causa.* cum non ex animo delinquitur. Accur.

r *Competit.* scilicet in totum: vt. ff. de reg. iur. l. fere.

*Licet.*]

*Licet.*] CASVS. Prima lex loquitur quando minor delinquit in faciendo, hæc in omittendo. si ergo mulier minor, quæ lubrico ætatis lapsa est, intra annum filijs suis tutorem non petiit, an restitui possit quò magis ad successionem filiorum suorum possit venire, quibus non petiit tutorē, quæritur? & respō. quòd restitu. non eget auxilio: quia ipso iure tuta est, quia quòd amittat successionem filiorum, locum habet in maioribus matribus.

a *Constet.* cum ex animo proueniunt: vt. ff. l. proxi.

b *Denegari.* nec ipso iure. Accursius.

c *Obtineat.* vt intra annum petant, aliàs repellātur ab eorum impuberum successione: vt instit. ad Tertul. §. fin. &. j. de leg. hæred. l. sciant. &. j. quando mul. tutelæ offi. l. ij. & infra ad Tertul. l. matres. & infra qui petant tu. l. cum à matribus. sunt ergo tutæ matres minores ipso iure, nec est opus restitutione. sic & aliàs. ff. ex qui. causa. infa. irrog. l. pe. &. j. de fal. mo. l. j. in fi. &. ff. de epis. & cle. authen. si captiui. Accursius.

*Minor non petens tutorem filio impuberi, ipso iure seruatur illæsa: nec successione impuberis est priuanda. hoc dicit. Bald. Vel sic: Delictum tutoris non petiti, non cadit in matrem ætate minorem. ideo nō priuatur successione filii morientis in ætate pupillari. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Proculæ.

LIcet in delictis ætate neminem excusari constet: [a] matri tamen, quæ filiis tutorem ætatis lubrico lapsa [†] non petiit, eorum minime denegari [b] successionem conuenit: cum hoc in maioribus matribus tantùm obtineat. [c] V. Noñ. Mar. CC.*

*TITVLVS XXXVI.*

## SI ADVERSVS VSVCAPionem restitutio postuletur.

*Contra vsucapionis damnum minor restituitur. h. d. Bald. Vel sic: Vsucapio inchoata cum defuncto finitur cum eius hærede, licet minore: sed restitui potest. h. d. secūdum intellectum communem docto. Saly.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Isidoræ.

CONtra eos qui res minorum tenent, si vsucapione [d] dominiū acquisierint, restitutionis auxiliū eis decerni debet. Dat. Kalēd. Maij Sirmij. CC. Cons.

*TITVLVS XXXVII.*

## SI ADVERSVS FISCVM restitutio postuletur.

*Minor restituitur etiam contra fiscum. h. d. Bald. vel sic: Si minor lædatur in venditione facta procuratori Cæsaris, potest restitui: & cōpetens iudex est procurator fisci. h. d. secundum vnam lectu. & verior. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Longino.

SI Probus [e] in minore ætate constitutus, circunuentus [f] à Rufino dispensatore nostro, [g] venditionē rei prępcipiti animo precio longe minore [h] contrahere festinauit: iuris [i] publici [k] fiscus [l] noster in integrū restitutionis sequetur auctoritatē. Dat. * Seuero A. II. & Victorino Conss.

*Inter priuatos cognoscit præses prouinciæ. tamen inter priuatum ex vna parte, & fiscum ex altera, cognoscit procurator Cæsaris adiuncto præside. Bald.*

II. Imp. ALEXANDER. A. Antiocho & aliis.

SI aduersus priuatos in integrum restitutionem tam tu quàm fratres tui desideratis: prę sidis prouinciæ viri clarissimi notio est: isque causa cognita æstimabit, an auxilium quod imploratis, conferri vobis debeat. cp si aduersus fiscum id postulatis: intelligitis procuratorē meū [m] vnà cum [n] præside, præsente fisci patrono, [o] adire vos debere. Dat. Kalend. Augusti Alexandro. A. II. & Marcello Conss.

*SI ADVERSVS FISCVM, &c.*

*De personis minorum & rebus & negociis aduersus quæ restituuntur minores, dictum est: nunc de personis dicendum, aduersus quas restituuntur.*

*SI Probus.*] CASVS. Minor. xxv. an. procuratori Cæsaris longe minore precio quàm valuit vendidit, puta valebat. xxx. vendidit pro. xx. rem suam. si petat restitui, coram quo restitutionis causa agitari debeat? Respond. quòd coram procuratore fisci, qui iudex est inter priuatum & procuratorem priuatæ rationis, id est procuratorem Cæsaris.

e *Si Probus.* proprium nomen est.

f *Circunuentus.* re ipsa, nō dolo aduersarij. sic ponitur. ff. de mino. l. in causę. ij. §. idem Pōponius. aliàs non haberet in integrū restitutionem: cum si dedisset dol[9] causam cōtractui, ipso iure esset tutus: vel si incidisset, esset tutus actione ex eo contractu: vt. ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si dolo. &. §. si venditor. &. §. per contrarium. Vel dic dolum dedisse causam contractui, sed processum fuit ad traditionem. vnde sicut maiori daretur de dolo, sic minori in integrum restitutio.

g *Nostro.* scilicet procuratore Cæsaris siue principis, qui etiam rationalis dicitur: vt. ff. de modo multarum. l. ij. & iij.

h *Minore.* non tamen vltra dimidiam iusti precij, quia & tunc ageret actione ex eo contractu: vt. j. de rescin. ven. l. ij. arg. ff. de iure dotium. l. si res. §. j. &. l. iure succursum. §. fin. Accursius.

i *Iuris.* ius priuatorum vocat hic ius publicum, ideo quia publica auctoritate est inuentum.

k *Publici.* id est iuris communis.

l *Fiscus noster.* id est procurator fisci, qui cognoscit inter priuatum & Rufinum procuratorem Cæsaris: vt. j. eo. l. iij. Vel dic Rufinum esse procuratorem fisci. & sic fiscus, id est procurator fisci Rufinus patietur dari contra se restitutionem. Sed hic expone, scilicet dispēsatore nostro, id est fisco. Sed tunc erit iudex procurator Cæsaris: vt. j. l. proxi. prima verior.

*SI aduersus.*] CASVS. Si quis aduersus priuatum vult restituī, coram quo agitanda sit causa restitutionis, quæritur? & respond. quòd coram præside prouinciæ. si autem contra fiscum priuatus vult restitui, cognoscet procurator Cæsaris an danda sit, necne: & hoc præsente prouinciæ præside, & aduocato fisci.

m *Procuratorem meum.* qui cognoscit inter priuatum & fiscum: vt hic, & infra. l. proxi. & infra vbi causæ fisc. l. ad fiscum. Et dicitur rationalis.

n *Vnà cum.* sed hodie secundum R. solus princeps cognoscit, vt in authen. vt omnes obe. iudi. §. fin. col. v. Accursius.

o *Patrono.* i. aduocato, qui si non adesset, ex integro cognosci oporteret: vt. ff. de iure fis. l. fiscus. &. ff. de aduo. fisc. l. fin. Et not. in hoc titulo priuilegiatum contra priuilegiatum admitti: vt. ff. ex quibus cau. ma. l. fina.

*Priuilegiatus contra priuilegiatum admittitur.*

*Edicto.*

BIU Cujas

*Si minoris res alicui est vendita à fisco iure creditoris minus solenniter, & iniusto precio: etiam post quinquennium retractatur, debitore satisfaciente fisco. h.d. Bald. Vel sic: Si fiscus vendidit rem alienam vt suam, dominus poterat iure isto rem vindicare vsq; ad quinquennium si erat maior. minor vero etiã vltra, si non vendidit iure creditoris. isto tempore neuter eorum auditur, nisi sit precio minori vendita, & solennitas debita non seruata: & de hoc cognoscit procurator Cæsaris. Salycetus.*

E Dicto] CASVS. Habebat minor aliquis prædium censuale pro quo reddere censum singulis annis tenebatur. cessauit in solutione. procurator fisci prędium distraxit. vult minor ad illud restitui. an sit audiendus, quæritur? allegat minor pro se ꝙ sit restituendus, quia edicto diui Marci continetur, ꝙ si fiscus vendit rem alienam vt suam, emptor securus sit prescriptione quinquénali. quo edicto excipiebãtur res minorum, vt vltra quintũ annum cõpetat minori rerũ suarum restitutio. Respõ. imperator ꝙ edictum pro minore isto nihil facit, quia tunc locum habet illud edictum cũ fiscus vendit rem alienam vt suam. hoc autem casu vendidit alienum propter aliquã cessationem censuum. si autem procurator fisci longe minore precio vendidit quàm valuit, puta valebat. xxx. & vẽdidit pro. x. vel solẽnitatem quæ in his desideratur, non seruauit, minor restituetur. Sũt enim tria seruanda in tali venditione. Primũ vt quis debeat, secundũ vt in solutione cessauerit, tertium vt res subhastentur. quorum si aliquod defuerit, si minor fisco satisfecerit, procurator Cæsaris qui cognoscit inter priuatũ & fiscum, fundum sibi restitui iubebit, venditione penitus reuocata.

*exempta.*

*Fiscus dupliciter rem alienam vendit.*

a *Edicto.* duobus modis vendit fiscus rem alienam. Primo vt suã, & in hac venditione locus erat edicto diui Marci, quo cauetur vt empor securus sit prescriptione. v. an. quo edicto excipiuntur res minorum, vt etiam vltra. v. an. possint repetere, vt hic: sed hodie hoc edicto sublato statim securus est emptor, licet intra quadriẽnium dominus possit agere contra fiscum: vt instit. de vsuca. §. fi. &. ï. de quadri. prescri. l. omnes. &. l. fin. Sed minor etiã vltra quadrienniũ ad rem suam admittitur: vt. ï. de restit. mi. l. neq;. Secundo vẽdit alienã ob aliquod debitũ sibi, cuius rei possessioné nunquam habuit: in qua venditione nec maiores nec minores iuuantur: & tria oportet ibi concurrere. Primũ vt aliquis debeat, & eũ cessare in solutione, & venditioné soléniter fieri. aliquo istorum deficiente reuocatur etiam à maiore talis vẽditio soluto precio: vt in fi. huius. l. &. ï. si propter pu. pen. l. fi. &. l. ij. & de rescin. vẽd. si quos. &. ff. de rescin. vend. l. fundus. &. ï. de fi. instru. & iure hastæ fisc. l. j. ij. &. vj. lib. x. & ar. ẽ. si aduer. vẽ. pig. l. ij. &. j. & de execu. rei iudi. l. ordo. &. ff. eod. l. si ex causa. §. pe.

b *Excepta.* à præscriptione. v. annorum indulta ex edicto, cum rem alienam vendit fiscus vt suam. Accursius.

c *Tum.* minoris: vt dixi. ï. de fid. instru. & iure hastæ fisc. l. penult. lib. x.

d *Siquidem.* id est quia.

e *Debiti.* erat autem edictum diui Marci, vt si quis rem emptam à fisco quinquennio possedisset, tutus esset, nisi res esset minoris. sed neque res minoris intelligebatur excepta, cum nomine paterni debiti à fisco ei quæstio moueretur: & ob id cessat beneficium edicti in hac parte.

f *Patris.* ergo vt alienam vendebat.

g *Ipsius.* scilicet minoris.

h *Quæstionem.* quia non vt suam, sed vt alienam vendidit: & sic emptor est securus, si interuenerunt tria quæ sunt necessaria.

i *Procuratoris nostri.* id est fisci, qui dicitur procurator imperatoris quantum ad iurisdictionem.

k *Iubebit.* scilicet procurator Cæsaris.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Laurentio.

E Dicto[a] quidem diui Marci parentis nostri res minorum exceptæ,* [b] nihil tuum[c] adiuuant desiderium: siquidẽ[d] debiti[e] causa patris[f] minoris, vel etiam ipsius[g] prædia venundata, quinquennij præscriptionis nullam admittunt quæstionem.[h] Sed quoniã per collusionem siue fraudem tunc tẽporis procuratoris[i] nostri nimis exiguo precio fundũ tuum cum mãcipiis venundatũ asseueras: si aditus Rationalis noster tuis adesse fidem allegationibus, nec seruatam solennitatem hastarum animaduerterit: fisco te satisfaciente, reuocata venditione, [l] fundum tibi restitui iubebit.[k] Dat. Id. Feb. Sirmij. CC. Conss.

## TITVLVS XXXVIII.

## SI ADVERSVS CREditorem &c.

*Ipse minor in mutuo læsus præsumitur, nisi mutuans probet versum in rem minoris: & ideo minor restituitur. hoc dicit cum. l. seq. Vel sic: Cõtra fœnerantem minori præsumitur, nisi probet mutuum in vtilitatem minoris conuersum: ex qua præsumptione restitutio datur, & data iustificatur. h.d. secundum omnes lectu. Bald.*

*Stricte hoc titulo ponitur creditor pro mutuatore, vt aliquid in eius odiũ inducatur specialiter: vt ï. l. proxi. dices.*

I. Imp. ANTONINVS PIVS A. Prunico.

C Vm & ipse[l] profitearis cũ Zenodora minore vigintiquinq; annis te contraxisse,[m] nec doceri potuisse prætorem virum clarissimum ex eo contractu locupletiorem[n] eam esse factam, intelligis eam merito in integrũ restitutam.[o] Dat. XI. Noñ. Aug. Largo & Messalino Conss.

II. Imp. GORDIANVS. A. Caiano.

S I (vt allegas) minor annis pecuniam fœnori accepisti, nec ea in rem tuam versa est:[p] aduersus cautionem per quam eo nomine te obligasti, in integrũ restitutionis auxilium potes soléniter postulare. PP. III. Noñ. Feb. Gord. A. II.*

## TITVLVS XXXVIIII.

## SI MINOR AB HAEREditate se abstineat.

*Filius qui se paternæ hæreditati non immiscuit, non eget beneficio restitutionis in integrum vt abstineat: quia tutus est ipso iure per beneficium prætoris. sed si se immiscuit, vel bonorum possessionem agnouit, & est minor & læsus: restitutio in integrum sibi est necessaria. Bald.*

C Vm & ipse.] CASVS. Si minori an. xxv. x. mutuasti, & ea perdidit: si restitui velit aduersus obligationem mutui, ne ea teneatur: an sit audiendus, quæritur? & respõ. quòd sic, nisi probes eum locupletiorem factum. vnde læsus præsumitur, nisi contrarium probetur. sed speciale est in odium creditoris: alioquin esset contra. ff. de iureiuran. nam postea. §. si minor. vbi dicitur quòd non ideo quia minor est, læsus esse intelligitur: vnde debet se læsum probare.

l *Cum & ipse.* scilicet tu fœnerator. Accur.

m *Contraxisse.* dando ei mutuam pecuniam. speciale est hic in odiũ fœneratoris. eius contrarium est generale. ẽ. de in integ. restit. l. minoribus.

n *Locupletiorem.* præsumitur ergo læsa, nisi contra probetur. & sic est cõtra. ff. de iureiur. l. nam postea. §. si minor. & ẽ. de in integ. restit. mi. l. v. Solu. speciale est hic in odium fœneratoris.[a] Arg. ff. de re. eorum. l. magis. §. ne tamen. &. ff. eo. l. patri. §. j. & argu. ẽ. de sacrosanc. eccl. auth. hoc ius porrectũ. in fi. Sed & aliàs videt idẽ: vt. ï. de prædi. mi. l. si prædium. sed expone vt ibi. Alij dicunt vt Py. quòd hic creditor sponte in se onus probandi susceipit: vt ar. ff. de proba. l. circa. Tertij dicunt ꝙ hic probauerat minor tria, scilicet se minorem tempore contractus fuisse, & pecunia nõ indiguisse, & acceptã amisisse. ergo est restituẽda, nisi creditor probet locupletiorẽ. & secũdum hos tres casus dic restitutam, id est restituendã. & sic. ẽ. de leg. & consti. l. j. Quarti dicunt quòd data fuerat restitutio iam minori, qui probauerat læsionem, & creditor appellauerat. Vnde in causa appellationis debet appellator ꝓbare, & iniquitatẽ sententię detegere: vt ar. ff. eo. l. prefecti. &. ï. de ap. l. hi qui. Sed male dicũt: immo idẽ qui prius, & nũc ꝓbare debet: vt. ï. de ap. l. iiij. &. ff. nil noua. ap. pen. l. j. &. ff. ad Turpil. l. j. in fi. & in auth. de his qui ingre. ad appel. §. illud quoque determinare. colla. v. & dicitur detegere iniquitatem appellator eo ipso quòd dicit, inique dico sententiam contra me latam. sic ergo quatuor modis intelligi potest hæc lex. sed primus verior.

*Aliãs dicitur ꝓbatio. hic, quia esse ꝓbatio. tuatum minori sufficere debet. hac de nota.*

*Appellans quid ꝓbare.*

o *Restitutam.* id est restituendam.

S I vt allegas.] CASVS. Minori an. xx. mutuasti, quæ cõfessus est minor se recepisse, sed perdidisse. vult restitui. an sit audiẽdus, quærit? & rñ. ꝙ sic, nisi ꝓbes pecuniã in ré suã versam esse: quod nõ præsumitur, nisi tu probes eam in eius cõmodũ versam.

p *Versa est.* quod probare debes, scilicet non esse versam secundum quosdam. Tu dic quòd præsumitur non esse versa, nisi creditor probet, in eius odium: vt dixi. ẽ. l. proxi.

*SI MINOR AB HAEREDITATE se abstineat.*



BIU Cujas

*Si vos.*] CASVS. Si filiosa minori delata fuerit hæreditas paterna, neque ei se miscuit, an non obstante eo quòd protestatus nó est se illam habere velle, sibi præiudicauit quo minus eam repudiet, ne à creditoribus conueniatur, qui dicunt eum filium & hæredem, quęritur? & respond. quòd non. si autè se immiscuit, & postea vult eam repudiare: an possit beneficium restitutionis in integrũ petere, quæritur? & respond. ꝙ sic.

*Adire & immiscere, differunt.*

a *Immiscuistis.* immiscere suorum est, adire extraneorum: vt instit. de hære. qualitate & dif. §. extraneis.

b *Ob eam rem.* scilicet ꝙ abstineatis. Et dic, testificatio, id est denũciatio vel protestatio coram testibus. Et sic no. ꝙ hac. l. probatur opinio quorũdam qui dixerunt ꝙ suus hæres præsumitur adisse, & teneri statim creditoribus. & pro eis est illud Pauli, Si filius, ergo & hæres. Itẽ ꝙ est suus & necessarius: vt insti. de hære. quali. & dif. §. sui. & de hęre. quę ab intesta. §. ij. & arg. j. de cur. fu. l. fina. §. j. Sed illud est verum quãtum ad nomen, non quantũ ad commodum vel incommodum, vt hic, & insti. de hære. quali. & dif. §. necessarij vero. & ff. de acquir. hære. quęsitum. vel domum patris inhabitauit post mortem. nam & tunc debet probare non animo adeundi fecisse: vt j. de repu. hęre. l. j. in ca su tamen perinde habetur ac si statim immiscuisset se: vt. ff. de fideicó. li. l. cum quasi. §. sed & si quis. in fi. §.

*Hæres suus non filiusfamilias statim adisse. vlat. 4.*

*Hære hæredem vitem, qui rum patrem nor inhabitauit.*

c *Fides veritatis.* id est fides quæ habetur veritati, scilicet hoc casu. aliàs autem quãdoque exiguntur verba, vt in stipulatione: vt. ff. de verb. obl. l. j. in prin. & in testamentis: vt. j. de testa. l. iubemus. & in nouationibus: vt. j. de noua. l. j. in fi.

*Glos. in quoniam sequenter. deducit hãc ffi. quod es nõ pos recipi item ffi. vbi ad est adeundis os-*

d *Pro hærede.* i. pro domino: vt instit. de hære. quali. & dif. §. fi.

e *Vel bonorum possessionem.* scilicet vnde liberi, quæ datur suis & emancipatis: vt. j. vnde libe. l. j. & fi. Accursius.

f *Debetis.* scilicet si vultis: vt. ſ. si tutor vel cura. l. j. & hoc cum solennitate quam dicit authen. si omnes &c. quam hic lege, & est sumpta ab auth. vt sponsa. larg. §. ad hęc.

g *Si omnes præsentes.* scilicet in illa ciuitate: vt in corpore. alibi aliter accipitur: vt. j. de præscrip. lon. tem. l. fina.

h *Vocentur.* aliàs non valet restitutio: vt. ff. de mino. l. etiam si. §. fi. cũ & causa cognita fieri debeat: [a] vt. ff. e. l. in causę. j. §. causa. & l. ait prætor. §. non solum. in fi. §. &. j. si per vim vel alio modo. l. fi. & ff. si cui plusquam per leg. Fal. l. j. Quid in legatariis? Respõ. & hi vocãtur, vt in authen. de hære. & Fal. §. sancimus. col. j. &. j. de auct. præst. l. fi. sed arg. cõtra. j. de iure deli. l. fi. §. sed & legatarij.

*Concor. c. ex li. cum. la. sup. verb. dan. extra de ff. in.*

i *Abstinet.* id est petit restitui vt abstineat.

k *Citentur.* non ergo per præsentes plures præiudicatur absentibus paucioribus secundũ quosdã. j. fami. ercis. l. cohęredibus. Sed ar. contra. ff. de pac. l. & suum. in fi. &. l. maiorem. &. l. rescriptum. &. ff. de curato. bonis dan. l. ij. debent tamen hi omnes vocari saltem ad domum: vt. j. de anna. excep. l. vt perfectius. in fine.

A

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Florentio & aliis.

SI vos paternæ hæreditati nõ immiscuistis: [a] ob eam rem [b] testificatio necessaria non fuit, cum fides veritatis [c] verborum adminicula non desideret. Quòd si pro hærede [d] gessistis, vel bonorum possessionẽ [e] accepistis: propter ætatẽ cui subueniri solet, in integrũ restitutionis auxiliũ accipere debetis. [f] PP. VI. Nonas Maij, Saturnino & Gallo Cõss.

IN AVTHEN. VT spon. largi. §. ad hæc quoque. col. IX. consti. II.

*Ista authen. ponit modum procedendi quando petitur restitutio aduersus aditam hæreditatem. modus autem procedendi est, vt citatis citandis, & non comparentibus intra tres menses, petenti restitutionem concedatur: qua concessa, ex officio iudicis datur curator hæreditati iacenti, qui debet inuentarium facere apud acta. Bald.*

SI omnes creditores præsentes [g] sunt vbi restitutio postulatur, à iudice vocentur, [h] vt intersint cũ minor se abstinet. [i] sed si omnes absunt, vel quidã, solenniter à iudice citentur: [k] quibus intra tres menses [l] non apparentibus, minor sine periculo ab hæreditate discedat: [m] iudice prouidẽte vbi [n] & qualiter res hæreditarię debeãt custodiri, quãtitate earum in actis manifestanda. †

*Potest quis ab hæreditate paterna per restitutionem abstinere, & auitam amplecti. h. d. Vel sic: Hæreditates quæ ex diuersis testamentis, vel ex diuerso iure deferuntur, non intelligũtur inuicem comungi: & ideo admittitur earum separatio: vt hic. Bald.*

II. Imp. GORDIANVS. A. Herodotæ.

SI cum aui tui [o] testamento te hæredẽ [p] reliquissent, hæreditates eorum non adisti: [q] liberum tibi est repudiata paterna successione, [r] per in integrum restitutionis auxiliũ (quo te ætatis iure dicis esse munitã) hæreditatem parentum [s] tuorum (licet antea nõ adiisti) nũc obtinere. [t] PP. III. Nonas Feb. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

B

*TITVLVS XL.*

SI VT OMISSAM [u] HAEreditatem, [x] vel bonorum [y] possessionem, vel quid aliud [z] acquirãt. [a]

*Aduersus hæreditatis vel bonorum possessionis omissam agnitionem minor potest in integrum restitui. hoc dicit. l. i. Tamẽ si emancipatus restituitur, debet conferre fratribus quod habuit tempore mortis patris. hoc dicit. l. ii. & sic habes totum titu. Bald. Vel sic: Minor potest restitui vt adeat hæreditatem de iure ciuili: & etiam vt bonorum possessionem petat de iure prætorio: ad collationem tamen tenebitur. hoc dicit totus titu. Salycetus.*

C

I. Imp. GORDIAN. A. Protæ.

MInores vigintiquĩque annis non tantum in his quæ ex bonis propriis amiserũt, verumetiam si hæreditatem sibi delatam nõ adierint, [b] posse in integrũ restitutionis [c] † auxilium postulare, iamdudum placuit. [d] PP. Id. Octob. Pio & Pontiano Conss.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Sarapiadi.

AD bonorũ possessionem [e]

D

a Acquirant. *per restitutionem.*

*Minores.*] CASVS. Si minori sit delata hæreditas, & repudiauerit: an ad eam restitui possit, quæritur? & respond. ꝙ sic. non enim solum restituitur si res suas quas habuit, amisit: sed si quas nondum habuerit, eas tamen habiturus erat si non incon sulte repudiasset.

b *Nõ adierint.* i. repudiauerint. & rursus poterit restitui vt repudiet: vt. ff. de mino. l. ait prætor. §. restitut⁹. & hoc re integra. aliàs si distracta est hæreditas forte à substituto, denegatur: vt. ff. eo. l. quod si minor. §. Scæuola. & nisi contra patrem velit iterum restitui: vt. j. de bo. quæ lib. l. fina. §. vbi autem puerilis.

c *Restitutionis.* & ita non solum in damno, sed etiam in lucro seruantur indemnes.

d *Placuit.* vt. j. de repu. hære. l. fi. &. ſ. de in integ. restitu. mi. l. pe nult. &. ff. de mino. l. ait prætor. §. hodie.

*AD bonorũ.*] CASVS. Si tribus vel duobus fuerit delata possessio bonorum vnde liberi in bonis paternis, & nunc eam vnus repudiauerit: an ad eam restitui possit, quæritur? & respon. quòd sic: sed restitutus, bona quæ habuit tempore mortis patris, conferet cum fratribus suis.

e *Ad bonorũ possessionem.* vnde li. vel secundũ tabulas, vel cõtra tabulas

l *Tres menses.* simile spacium datur. j. de re iu. auth. iubemus. & j. quomodo & quando iudex. auth. qui semel.

m *Discedat.* per restitutionem.

n *Vbi.* dando curatorem bonis: vt. ff. de curato. bo. dan. l. j. ij. & iij. & excipe nisi quid periit per imbecillitatem ætatis: vt. ff. de mino. l. ait prætor. §. pe.

*Si cum.*] CASVS. Tres hęreditates erant delatæ, paterna, & duorum auorum patrum & matrum. auitas hæreditates non adiit, sed paternam. sentit se læsum: vult restitui ad tacite repudiatas, scilicet auitas: vt abstineat à paterna. an sit audiendus, quæritur? & respond. quòd sic.

o *Aui tui.* paternus vel maternus, scilicet tui, nominatiui casus.

p *Te hæredẽ.* patre tuo forte exhæredato antea vel mortuo.

q *Non adisti.* id est repudiasti, vel anno tacuisti. sic. j. qñ non pe. par. l. j. & ideo es læsus.

r *Successione.* ſ. quam adiisti, & quã modo repudias iure restitutionis, vt subiicit: vt. ff. de mino. l. ait prætor. §. restitutus. non communi iure: vt. j. de repudian. hęredita. l. sicut.

s *Parentũ.* id est auorum. Sed nunquid iure ciuili, an prætorio? Respon. si auita est ei delata post hæreditatem paternam, iure ciuili: si ante, prætorio: vt. j. vnde libe. l. qui se. nisi in duobus casibus secundum Io. vt. ff. de cõdit. instit. l. fi. & vnde liberi. l. scripto.

t *Obtinere.* scilicet per restitutionem.

u *SI VT OMISsam.* ſ. lapsu ætatis.

x Hæreditatẽ. *de hoc tractat. l. i.*

y Vel bonorũ. *de hoc tractat. l. ii.*

z Aliud. *de hoc tractat l. i. & ii.*

† *In scriptis exemp. legitur, in integrum restitutionem postulare.*

BIU Cujas

tabulas. secundum tabulas si fuit scriptus: contra tabulas si non fuit scriptus.

a *Omissam.* ab emancipatis expresse vel tacite.
b *Placuit.* vt. ſ. l. proxi.
c *Decreto.* scilicet prætoris.
d *Patris.* vel dolo habere desiissent, excepto quod creditoribus debent: vt. ĵ. de colla. ea demum. Item hoc accipe secundum determinationé nouæ legis: vt. ĵ. de colla. l. fin.

*IN QVIBVS causis restitutio in integrũ necessaria non est.*

*Dixit. ſ. quando restitutio est necessaria, quia est læsio, & datur: nunc quando non, quia non est læsio in sequentibus ti. vsque ad titu. vbi & apud quem est necessaria: sed non datur.*

*Minoribus.*] CASVS. Maior xxv. an. si necem patris sui non vindicarit, repellitur à successione paterna. an autem hoc locum habeat & in minore, vt ipse repellatur si omiserit vindicare, quæritur? & respond. quòd non. vnde si propter hoc læsus fuerit, restitutione non indiget: quia ipso iure tut[e] est ne hoc ipsi obiiciat.

e *Præsertim.* i. maxime.
f *Non defenditur.* quia forte nó habẽt. idé & si habeãt, & defendãtur, vt hic innuit, & ſ. si tutor vel curator. p totũ.
g *Non obesse.* id est nó priuãtur hæreditate.
h *Non vlciscantur.* scilicet accusando interfectores. nó autem debent ipsi interficere interfectores parentum suorum. vnde iure cõmuni debẽt auferri bona vt indignis. sed quia sunt minores, ipso iure seruantur illæsi: vt hic, & ĵ. de his qui. vt indig. l. si ea. & l. minoribus. Sed quid si postea maior efficitur, puta post triduum quàm adiit: an tunc teneatur vlcisci? Respon. non, quia omne beneficium debet esse perpetuum: vt in auth. consti. quæ de dignitatibus. §. illud. col. vj. & ſ. de diuer. rescrip. l. falso.

*Beneficium debet esse perpetuum.*

*Doleſcentiæ.*] CASVS. Filio exhæredato vel pro exhærede habito datur querela inofficiosi exercenda intra quinquennium: quo elapso repellitur. an autem minori exhæredato & intra quinquennium non agenti currat tempus quinquennij, quæritur? & respon. quòd non: vnde restitui non indiget, cum ipso iure taciturnitas sua non obsit sibi, neque obesse debeat.

i *Adoleſcentiæ.* multo magis tempus pupillaris ætatis.
k *Solet.* hoc de quinquennio dicunt quidam à compositoribus statutum, quasi per Iustinianum fuerit nouiter inductum: vt. ĵ. de inoffi. testa. l. si quis filium. in fin. & l. sciмus. §. pen. Sed certe immo & ante eum per hunc eundem Valerianum compilatorem huius legis: vt in eo. titu. contra maiores. Item contra. ſ. de in integ. resti mi. l. j. Solu. vt ibi.
l *Deſcripſimus.* scilicet in Græco.

*IN minorum.*] CASVS. Minor rem suam tibi vendidit, & tradidit. stetisti vsque ad annum, vel plus, non curo, neque precium soluisti, neque te vt solueres interpellauit. an ei tenearis, quæritur? & respon. quòd sic. & hoc in bonæ fidei contractibus locum habet, & in aliis, vt in legato & fideicó. neque habet locũ restitutio ad petendum vsuras, cum ipso iure ad eas tenearis. Not. quòd ille qui emit rem à minore, & eam possidet, eo ipso est in mora, & tenetur minori ad vsuras precij: & ista mora dicitur irregularis secundum Bald. hic.

m *In minorum.* scilicet ad eorum vtilitatem.
n *Re ipſa.* i. interpellatione cessante. & hic subiicit, & pro. i. ex solo &c. Et ad hoc q re ipsa fiat mora in talib[9] & similibus, est ar. contra. ff. de leg. ij. l. Titia Seio. §. j. & de adimen. lega. l. iij. §. dicendum. & ĵ. de act. emp. l. curabit. & ff. de fideicó. lib. l. cum vero. §. apparet. & ff. de vsur. l. mora. & l. cum sine. & l. cũ quidã. §. si eũ pupillo. & ĵ. de cõpẽ. l. si cõstat. & ĵ. de vsur. & fruc. le. l. j.
o *Et.* ponitur hic pro id est.
p *Recepto.* i. approbato, prædictis. ſ. legibus. vel dic. f. speciali iure.
q *Moram.* & si nó interpellauerit. Et est mora debitoris vitium.
r *Deſiderant.* ſ. non fieri, sed factam puniri.
ſ *Fideicommiſsis.* quæ quanuis sint stricti iuris, tamen propter voluntatem defuncti adimplendã admittuntur vsurę. Sunt & alij effectus moræ: de qua mora dic plene vt dixim[9] ff. de vſu. l. mora. in prí.

*SI tutor.*] CASVS. Si tutor siue curator legitimus, vel sine inquisitione datus, rem pupilli egerit vel defenderit, & succubuerit: an pupillo præiudicet quod actũ est, quòd magis sit necessaria in integ. restit. quæritur? & respond. q illud quod per procuratoré talem factũ est, ipso iure non valet. vnde in integ. restitu. nõ est necessaria, neque enim legitimam administrationem assecutus est tutor nó satisdans rem pupil. &c. vnde non valet quod per eum actum est.

t *Non cauerat.* cum cauere debuerit, scilicet rem pupilli saluam fore, vt quia legitimus erat, vel sine inquisitione datus. aliàs satisdare non tenetur: vt insti. de satisf. tu. §. j. & dic vt ibi no.
u *Non potuit.* scilicet iure communi. sed si pro te, prodesset iure singulari: vt. ſ. de procu. l. non eo.
x *Firmitatem.* scilicet in tui præiudicium: vt hic, & ĵ. de tuto. vel cura. qui nó satisf. l. tutor. & l. in dubiũ. & ff. de cura. furi. &c. l. cõsilio. §. j. & arg. ſ. de procu. l. quia absente. & ff. de reb. eorũ. l. qui neque. Sed ar. contra. ff. de off. præto. l. Barbarius. Item no. secundum Io. quòd non legitime ordinatus, pro non ordinato habetur. sic. ff. de re iudi. si fe. §. condemnatum.
y *Quandò.* id est quia.

*Ancimus.*] CASVS. Spe futuræ numerationis minor scripsit se. x. mutuo à Titio recepisse: & cum non recepisset, intra biennium exceptionem non numeratæ pecu. non opposuit. an igitur currat tempus, quæritur? & respond. quòd non ipso iure: vnde decętero extendatur ad omnem exceptionem temporalem quòd ipso iure minori non currat. sed secundũ iura antiqua cucurrisset minoribus, sed restituerentur. & hoc in secunda. In tertia dicit quòd ista quæ dicta sunt, vera sunt in omni exceptione præterquã in præscriptione. xxx. vel. xl. an. in ista enim currit tempus, sed restituuntur. No. ex ista. l. vnam regulam generalem, quòd

---

## TITVLVS XLI.

### IN QVIBVS CAVSIS in integrum restitutio necessaria non est.

*Pœna inultæ mortis defuncti non habet locum in hæredibus minoribus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Minor hæreditate paterna nõ priuatur, licet patris mortem non vlciscatur. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANNDER. A. Mutato.

MInoribus viginti quinq; annis (præsertim [e] qui per tutores & curatores nó defenduntur) [f] nõ obesse [g] si mortem defuncti parẽtis non vlciscantur, [h] innumeris diuorum parentum meorum ac meis rescriptis cõtinetur. V. Id. Maij Alexãdro. A. III. & Dione Conss.

*Tempus mouẽdi querelam inofficiosi testamenti, ipso iure nõ currit minoribus. h. d. Bald. & Salyc. Vel sic: Non est necessariũ ministerium iudicis, vbi lex ipso iure producit effectum. Bald.*

II. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Theodoræ.

ADoleſcentiæ [i] tempus non imputari in id quinquennium liberis, cuius præscriptio seram inofficiosi quæstionem mouentibus opponi solet, [k] manifeste antè descripsimus. [l] Impleta igitur ætate legitima, non est in integrum restitutio necessaria: quia non redintegratio amissæ causæ his datur, sed integra ipsa causa seruatur. PP. II. Id. Aug. Tusco & Basso Cõss.

*Fauore minoris re ipsa sine interpellatione in bonæ fidei contractibus mora contrahitur. Idem in testamentis: quia licet actio ex testamento sit stricti iuris, tamen aquiparatur actionibus bonæ fidei. h. d. Bald. Vel sic: Si minor rem vẽditam emptori tradidit, statim emptor moram committit si eò precium non soluit. Salyc.*

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Decimo.

INminorũ [m] persona reipsa [n] & [o] ex solo tẽpore tardę precij solutionis, recepto [p] iure moram [q] fieri creditũ est, in his videlicet quæ morã desiderant, [r] id est in bonę fidei cõtractibus, & fideicommiſsis, [ſ] & legatis.

*Sententia lata contra tutorem qui non cauerat rem pupilli saluam fore, pupillo nõ præiudicat ipso iure. hoc dicit. Bal. & Sal. Vel sic: Sententia lata contra tutorem qui non habet administrationem, est ipso iure nulla. Bald.*

IIII. Iidem. AA. & CC. Stratonicæ.

SI tutor tuus, qui pro tutelari officio non cauerat, [t] iudicio expertus est: contra eum lata sententia, iuri tuo officere non potuit: [u] nec ea quæ ab eo gesta sunt, vllam firmitatem [x] obtinent. Fruſtra ergo in integrum restitutionis auxiliũ desideras: quandò [y] ea quæ ab eo gesta sunt, qui legitimi admi-

BIU Cujas

quòd omnes præscriptiones quæ olim currebant minoribus, in quibus dabatur restitutio, hodie non currunt ipso iure. Iason.

a *Non numeratæ pecuniæ.* quæ ex tempore causam habet, secundum quosdam: sed certe immo tempore finitur, scilicet biennio: vt.ff. de non nume. pecu. l. in contractibus. sed aliæ. s. trium annorum, &. x. &. xx. &. xxx. & similes causam habent ex tempore: quia finito tempore res confirmatur.

b *Currere.* aliàs currere: & aliàs non currere. & expone, id est nō simul cum tēpore currere: sed remanet fixa, vt demū completa ætate currat. Alij exponunt, id est non competere: qđ falsum est: immo cōpetit minori, & contra eum. Item huic contra. ff. de non nu. pecu. l. si intra. in fin. vbi currit, & datur restitutio. Sed ibi incepit à prædecessore minoris. Vel solue vt ibi.

c *Obstaculū.* puta quia maior fieret interim, vel iuret se non venturum contra. & sic subuertitur ius: quod esse non debet: vt instit. de his q̄ sunt sui vel alie. iu. §. pe. & .ff. de offic. præsi. illicitas. in princ. vel petēdo restitutioné non probaret, vel per fas & nefas perderet.

d *Legis interpretationē.* id est legem inducentē prescriptionem nō numeratę pecuniæ, interpretatus est Iustinianꝰ quasi de minoribus nō senserit illa lex. & hanc eandem interpretationem extendit ad omnes leges inducentes præscriptiones temporales, quasi de minoribus non senserint.

e *Concesserunt.* secundū veteres enim leges quandoque currebat præscriptio, ita q̄ non restituebatur minor: vt. ff. ne de sta. defun. si mater. & .ff. de mino. l. auxilium. in prin. quæ sunt cōtra. quandoq; ipso iure cessat: vt. s. e. l. adolescētiæ. & .ff. de mino. interdū. vbi erat vtile tēpus. & .ff. si ma. fac. aliena. l. fi. in fi. & sunt hæc specialia quæ sunt contra, & in his nihil innouatur. Item quādoque currebant, sed restituebantur. & de his hic dicit, & innouat, sed fallit quod dicit hic: vt. ff. de iudi. l. properandū. in fi. quę est contra. & .ff. si sępius in integ. restitu. postu. l. j. Sed ibi speciale in prę scriptionibus quibꝰ iudicia sopiūtur. sic & aliàs in authē. de hære. & fal. §. pupillis. col. j. Ité fallit. ff. de tēp. in integ. restitu. auth. si minor. quibus casibus currit præscrip. contra minoré. Ité contra. ff. qui. ex cau. ma. l. si cū miles. Sed certe ibi nil de minore dicit. Item cōtra. ff. de mino. l. etiā ei. sed expone vt ibi. Ité cōtra. ff. eo. l. Aemilius. Sed ibi ex persona prędecessoris cœpit pscriptio. Item cōtra. s. si aduer. vsu. l. j. Sol. hic corrigit. Vel dic vt ibi no.

f *Restitutionem.* vbi enim competit ordinarium auxilium, non est recurrendum ad extraordinarium.

g *Eas.* scilicet præscriptiones, tam præscriptiones non numeratæ pecuniæ, quàm alias, scilicet. x. vel. xx. an.

h *Quærere.* vt. ff. quando lic. vicuique sine iudi. l. j. &. ff. ad Vell. l. antiquæ. §. pe. Sed ar. contra. ff. de auct. tu. si tutor. sed ibi nil de præscriptione dicit. Sed quomodo Iustinia. hoc sibi attribuit, cū etiam ante eum idem consequebantur minores, vt ipso iure seruarentur illæsi, vt. ff. si quis igno. rē mi. l. j. in fi. & in. l. fi. &. ff. quibus non ob. lon. temp. pręscri. l. non est? sed expone, ibi non currit, scilicet cum effectu, quia currit, sed datur restitutio. vel fuit illud à compositoribus additum. vel secundum Pla. biberat hic Iustinianus, & non recordabatur de illis legibus. Item eodem modo quæro, nónne prohibetur alienatio rerum minorum quæ seruari possunt etiam mobilium, etiam ante Iustinianum: vt. ff. de admi. tu. l. lex quæ. ergo vsucapio & præscriptio: vt .ff. de verb. sign. alienationis. expresse enim prohibebatur vsucapio: vt. ff. de acqui. re. do. bonæ fidei. sed nec in illis quæ seruari non possunt, habet locum: quia non tandiu possunt seruari? Respond. secundum quosdā, hic in actionibus personalibꝰ loquitur. hoc vero non valet: quia actiones loco immobilium computātur: vt. ff. de iure delib. ait prætor. §. j. Alij dicūt hoc tenere quid hic dicit, quando tenuit venditio, vt ob æs alienum: quod non placet: quia cum teneat cōtractus, statim transit dominiū, sícque cessat præscriptio: vt. ff. de vsuca. sequitur. §. lana. & .ff. de cap. l. in bello. §. si quis seruum. Alij dicūt hoc tenere quando alienasset prædecessor minoris. Sed tunc quare daretur restitutio? Dic ergo tu, quòd non valēt dicta argumenta, non potest alienari, ergo nec vsucapi: nam fallit: vt. ff. de fun. do. l. si fundum. Item quia specialiter fuerat prouidendum, & sic non fuerat prouisum: ergo videbatur neglectum: vt. ff. de iniuriis. item apud. §. hoc edictum. specialiter ergo Iustinianus dicit in hac. l. ª Item quare non sic in contractibus ipso iure seruantur illæsi? Respon. quòd certū est hic deceptum esse: ibi nō sic: vt. ff. de iureiur. l. nam postea. §. si minor.

i *In suo statu.* scilicet vt currant post pupillarem ætatem: sed restituantur, quia læsi: vt. ff. de præscrip. xxx. an. sicut. §. pe. vbi de hoc dices. & .s. si vt omis. hęre. l. j. in eo quod ibi dicit, ex propriis bonis amiserunt. & .ff. eo. l. ait prætor. & .l. non omnia. secundum Io. sed Aldricus dixit currere, & non restituit: quia semper incipit contra prædecessorem minoris. Ar. s. si aduer. ven. pig. l. ij. & secundum eum idem esset in præscrip. x. vel. xx. an. si incipit à prædecessore. sed certe ideo sic dicitur in venditione pignoris, quia minor potest conuenire eum cum quo contraxit prædecessor, id est creditorem: quia ex pacto defuncti fit alienatio. vnde ibi nisi in subsidiū non restituitur: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. j. respon. & .§. si procurator. Accursius.

*iiij. p. q. j. in casu Fallētiali.*

*Actiones loco immobilium cōputantur.*

† *Concor. c. i. cum gl. su per verbo, liceat. extra de restitu. in integ.*

*Vsucapi potest aliquando, quando non potest alienari.*

*aTu dic secundum 1a. de are. quòd rei minoris non est simpliciter prohibita alienatio: quia est permissa cum decreto: vt. ff. de ꝓdiis minoꝝ. to. merito præscribi potest. & ideo supior argumētatio non procedit.*

*QVI EST ADVERSVS QVOS IN INTEGRVM restitui non possunt.*

*Supra dixit vbi propter causas cessat restitutio: nūc propter personas.*

IN *consilio.*] CASVS. Si minor in cōtractu quē facit, dicat se læsum, & velit restitui, aduersarius autē dicat nō esse verisimile eum deceptum esse, cum fuerit sapiēs, industriosus, & publicis actibus interfuerit: iudex ista considerare debet: vt sic concedat vel deneget rest. in inte. cū causa tamē talis nō sufficiat vt prorsus nō restituatur. sed si appareat eum euidenter esse læsum & circumuentum, restituatur non obstante exceptione tali. Viuianus.

k *In consilio.* i. in arbitrio siue deliberatione iudicis. Et no. ꝙ iudex potest iudicare siue attendere id quod ei est notū vt notoriū: etiam si ei nō probatur ab aliqua partiū. erat enim hic notorium eum fuisse decurionē. secus si est notū non vt notoriū, sed vt priuato: quia tunc magis ad probationem respicit: vt. ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. veritas. & .j. de his qui ve. æta. impe. l. ij. j. res.

*Iudex potest iudicare secūdum id quod est ei notum vt notorium.*

l *Docuerit.* id est fecerit doceri. vel proprie. sic enim omnia faciebat, quia doctus apparebat: vt. ff. de proba. cum de indebito. §. finautem is qui. & .ff. ad Maced. si quis. & de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. vt enim dicit Ir. non actus publici, sed industria per eos probata excludit à restitutione.

m *Non sit.* cū dubitatur an lapsus sit. & sic sunt argumenta probabilia quę inducuntur vt nō videatur lęsus: licet posit esse cōtrarium:

## TITVLVS XLII.

## QVI ET ADVERSVS quos in integrum restitui non possunt.

*Vbi minor semiplene docuit de læsione, recurritur ad verisimilia. sed vbi de læsione constat, verisimilia non attenduntur. hoc dicit. & iste casus secundum Bar. est multū no. Bald. Vel sic: Vbi verisimile non est minorem læsum per eius sagacitatem & industriam in publicis actibus approbatam, restitutio non conceditur, nisi euidenter de læsione plene probetur. Salycetus.*

1. Imp. ALEXANDER. A. Cononidi.

IN consilio k quidem cognoscētis de restitutione in integrū, esse oportet, num is qui se minorē annis læsum esse dicit, diligens paterfamilias fuerit, actibúsque publicis industrium se docuerit, l vt lapsum eum per ætatem verisimile non sit. m Verū si cau-

BIU Cujas

trarium: vt hic dicit. Sed oppono, aut hic minor probat se deceptum, & sic restituitur, non attendendo sit diligens vel non. aut non, & non datur restitutio: vt supra de in integ. resti. mi. l. minoribus. & ff. de iureiur. l. nam postea. §. si minor. Sed respon. neutrum prædictorum erat, sed semiplene probauerat forte per vnum testem de læsione: quo casu deferetur ei iuramentū, nisi quia aliàs fuerat diligens, vt hic dicit. & sic loquitur in principio istius l. & infra de reb. cre. l. in bonæ fidei. Alij dicunt hic loqui in mutuo, vbi probat creditor: vt supra si aduer. cre. l. j. & ij. sed vbi agitur cōtra industriū, nō probat, quia pro creditore præsumitur. sed prima placet.

*Testis vnicus semiplene probat.*

a *Vrgentibus.* quia deficiebant idonei: aliàs minores nō admittuntur: vt infra qui ætate. li. x. l. ij. & ff. de mu. & hono. l. ad rem. & ff. de decu. l. generaliter. §. spurios. Vel aliter fuit ordinatus inuitus, quia habebat. xx. an. & v. liberos: vt. ff. de mino. l. ij. & l. iij. in prin.

b *Creatus.* supple, sic.

c *Educatione.* id est in educatione propagabat sobolem. & sic hæc sunt argumenta licet probabilia diligentiæ: non tamen necessaria secūdum Bul. in impediendo restitutionem: vt supra de in integrū restitu. mi. l. ij.

*Cvm apud.* ] CASVS. An filius cōtra patré, vel libertus cōtra patronum restitui posset, inter veteres erat quæstiō. quidam dicebant non esse dandam nisi propter enorme damnum, vel si esset turpis persona parens vel patronus. alij dicebant non esse dandam nisi sui facilitate esset deceptus filius vel libertus minor, & non dolo parentis vel patroni. Iustinianus dicit nulla habita distinctione personæ vel causæ. q. d. vel esset turpis persona parens vel patronns, vel enorme damnum vel non, dicit Imperator vt omnimoda reuerētia parenti vel patrono reseruetur, vt nulla liberto vel filio minori contra parentem vel patronum detur restitutio: cum verisimile est tales personas non velle committere id propter quod eorum opinio læderetur.

d *Querimoniam.* petendo in integrum restitutionem contra eos. de aliis enim querimoniis habes. ſ. de in ius voc. l. j. & ij. in fi.

e *Naturali.* hoc refertur ad parentes.

f *Patronali.* hoc refertur ad patronos.

g *Petulantiæ.* id est superbiæ.

h *Refragante.* id est contradicente.

i *Ex magna causa.* propter enorme damnum: vt. ff. de mi. si ex causa. §. fin. &. l. seq.

k *Turpem.* hæc ratio non valet, quia semper sancta & honesta, &c. vt. ff. de obse. l. ij. & l. liberto. & in authen. de incest. nup. in princ. colla. ij.

l *Non ex dolo.* quasi eorū famæ parcatur.

m *Sed.* aliàs quòd, pro sed.

n *Nullo modo.* generale est hic: speciale in contractu.

sa cognita circunuentus deprehendatur: propter hoc solum velut prescriptione à solito auxilio remoueri non debet, scilicet quòd vrgentibus[a] patriæ necessitatibus decurio minor annis creatus[b] sit, vel propagandæ soboli liberorum educatione[c] prospexerit. PP. X. Kal. Octob. Lupo & Maximo Conss.

*Filius contra patrem, & libertus contra patronum propter gestum cum patre vel patrono non potest implorare restitutionem in integrum, tum propter reuerentiam, tum quia lex fingit eos non læsos. Bal. Vel sic: Contra parentes vel patronos non datur restitutio ratione minoris ætatis. Salyce.*

II. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm apud veteres dubitabatur, an liberi parentes suos, vel liberti patronos ī querimoniam[d] deducere possent, quasi non rite in eos versatos: quidam existimabant nullam esse cōtra huiusmodi personas in integrum restitutionem, pon dere naturali,[e] vel patronali[f] reuerentia huiusmodi petulantiæ[g] refragante,[h] nisi vel ex magnacausa,[i] vel aduersus turpē[k] eorum personam. alij autē personarum quidem vel causæ distinctionem respuendā esse censuerunt: tunc autē tātummodo dandam esse restitutionem putauerunt, cum minor ex sua simplicitate se deceptum, non ex dolo[l] patris vel patroni circunscriptum esse diceret. Sed[m] vt maneat in omnibus honor parentibus & patrono vel patronæ illibatus atque intactus, sancimus nullo modo[n] neq; aduersus parētes vtriusq; sexus, neq; aduersus patronū vel patronā dari restitutionem[o]. nam personarum reuerentia omnem eis excludit restitutionem: [p] cum procul dubio sit etiam ipsas[q] personas cauere, ne quid suæ opinioni[r] contrarium existat. Dat. Kal. Septemb. Constantinopol. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XLIII.

SI MINOR SE MAIOrem dixerit, vel maior probatus fuerit.

*Adserens se maiorem per errorem, nihilominus potest petere restitutionem in integrum, minori ætate probata. Bal. Vel sic: Minor probatus maior per instrumenta suæ natiuitatis, probato contrario potest restitutionem petere. Salyc.*

I. Imp. ALEXANDER A. Maximianæ.

SI cum minor annis vigintiquinque esses, tabulis quę sunt tuarum professio-num,[s] oblatis[t] tibi, ætatē quasi maior annis vigintiquinque decepta probasti:[u] in integrum restitutionem intra statutum legibus tempus, etiam post implete tam ætatem, de omnibus intra eam ætatem aduersus te gestis, postulare apud eum cui de ea re iurisdictio est, potes.[x] PP. XII. Kalend. April. Maximo & Paterno Coss.

*Errantibus, non decipientibus, iura subueniunt. Bald. Vel sic: Fallaciter adserens se maiorem, non potest postea petere restitutionem. Salycetus.*

o *Restitutionem.* vt arg. ff. de dolo. non debet. & ff. de mi. patri. §. fi. Sed contra. ſ. de dolo. l. si superstite. Sol. ibi de restitutione quę datur iure actionis, hic officio iudicis: vt. ff. de mi. quòd si minor. §. fi. Item contra: vt. j. de bo. quæ lib. l. fi. §. in vtroq; autem &c. Sol. vt ibi. Item ad idem contra. ſ. si aduer. rem iudi. l. si cum pater. Sol. vt ibi. Item cōtra. ſ. si aduer. dona. l. ij. Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Pro solutione omnium contrariorū istius glo. vide succinctam & claram distinctionem Bar. hic.

p *Restitutionē.* vt aliàs delictum excludit priuilegium: [a] vt. j. vbi sena. vel cla. l. j.

a *Vide notam.*

q *Ipsas personas.* scilicet patronorum & parentum. Vel dic minorum. q. d. non solum maiorum.

r *Opinioni.* scilicet ipsius patroni vel parentis, secundum primam expositionem. sic. ff. de offi. præsi. l. obseruandum. in fin. j. respōsi. Vel dic minorum. q. d. non solum maiorum. & quod dicit, suæ. s. patroni & parentis.

*SI MINOR SE maiorem &c.*

*In superiori ti. dixit vbi propter paternā personā restitutio denegatur: hic propter factum, quia fallaciter se maiorem dixit.*

*SI cum.* ] CASVS. Aliquis volens cōtrahere cum minore, persuasit ei q̄ esset maior, ostēdens ei instrumentū natiuitatis suæ, quo pater vel mater professa est tali tēpore eum natum fuisse: per quod videbatur maior: cui instrumento fidem adhibens minor, confessus est se maiorem. cum eo cōtraxit, & læsus est. an possit restitui, quæritur? & respō. q̄ sic. ſ. si est intra illa tēpora intra quæ datur restitutio in integ. si vero excesit illa tēpora, de oībus q̄ cōtraxit ītra minorē ætatē, restitui potest. nihilominus nō intelligas q̄ cōtra cōfessionē: qa ipso iure tutus est.

s *Professionum.* id est in quibus professus fuerat pater & mater tali tempore te natum.

t *Oblatis.* scilicet ab eo qui volebat tecū cōtrahere, vel ab alio.

u *Probasti.* id est probatum credidisti. Vel dic, approbasti, vel forte subscripsisti.

x *Potes.* vt. ſ. de in integ. resti. l. minoribꝰ. Sed nūquid aduersus cōfessionē restituitur? Respō. nō. nā cū sit erronea facti, nō præiudicat: vt. ſ. de iur. & fac. igno. cū testamentū. & ff. de cōfes. l. nō fatetur. licet sit arg. cōtra. j. de cōdic. inde. l. cū & soluta. Ité quia est extra iudiciū, & indiscreta: vt. ſ. de pba. l. cū de indebito. §. fi. probas ergo te deceptum in cōtractu aliquo, & minorem fuisse: quia præsumeris maior, nō propter cōfessionē, sed iure cōmuni: vt supra de in integ. resti. mi. l. si minorem. Vel dic vt ibi.

*SI is qui.* ] CASVS. Minor volens cū aliquo cōtrahere, qui nō aliàs cū minore cōtraxisset si eū minorē sciuisset, fraudulēter mentitus est se maiorē esse, & cōtraxit: postea vult restitui dicens se minorē fuisse tēpore cōtractus. an sit audiēdus, quęritur? & rn. q̄ non: quia deceptus, &c. No. q̄ vbi est dolus siue maleficium, cessat iuris beneficium: secundum Bald. b

b *Vide ff. ſ. de resti. mi.*

*Nunc.*

BIU Cujas

a *Nunc.* scilicet cum restitui petit.
b *Mendacio.* id est fraudulento mẽdacio: quod fit à sciente tantum: vt.ff.de fur.falsus.§.si quis nihil. Accur.
c *Fallentibus.* vt.j.ad Vell.si fine. &.ff.ad Vell.l.ij.§.hæc verba. &.l.si decipiendi.& arg.ff.de apost.l.hi qui.in fi.& supra si aduer. deli.l.j.&.ij.

*Si alterius.* ] CASVS. In prima & secunda parte huius.l. vsque ad illum ver. si tamen.dic vt supra.l.j. deinde dic sic: Minor voluit cõtrahere cum aliquo.iurauit verbo se esse maiorem, hoc credens, scilicet verũ esse, neque suo neq; alieno dolo ductus.& sic non obstat supra de trãsac. si ex falsis.& contraxit. vult restitui. an sit audiendus, quæritur? & respon.q̃ nõ, nisi probet per instrumentum natiuitatis suę se minorem fuisse tẽpore contractus: & non per testes. ex quo sumes, q̃ magis creditur mortuæ voci.i.instrumento, quàm viuæ, vt testibus. Si autẽ corporale præstiterit iuramentũ, petens restitui non audietur.

*Conuen.c. ex parte ver. fra.cũ glo. super verbo in curia. de rescrip.*

d *Minor.* scilicet tu.
e *Probare.* minor volebat decipere, & eius aduersarij eum, minor petit restitui. vtrũ debeat? Videtur q̃ non. scienti enim dolus nõ infertur: & ille nõ videtur defraudare, &c. vt.ff. de re.iu. l. nemo videtur. & in hoc est melior conditio possidentis: vt.ff. de dolo. si plures dolo fecerint.

*vt scienti fertur.*

f *Suppleat.* id est, quod deficit in ætate, supplet.
g *Statutum est.* vt supra. l. proxi. & not. quòd hæc lex vsque ad.§.si tamen. continet ambas superiores. Primam ab illo versi. quòd si per iniurjam &c. Secundam in principio legis vsque ad versic. quòd si per iniuriam, &c. tamen non superfluit, cum in ea aliquid additur. Vel secundum Azo. quòd ab inde, aditus &c. sit tertius casus subdistinctus. Sed contra. huic respon.ff. de mi.l. minor.xxv.an.adito.§.plane. Sol.ibi minores noluerunt decipere curatores, sed soluentes. Et ideo contra curatores agant, & non contra soluentes. Itẽ ad idem contra supra de in integ.resti. mi.l.de tutela. Solu. eodem modo. Vel dic, minor ibi non decepit aununculum, cum sciens præsumitur. Item no. hic malitia &c. & sic probitas: vt infra de his qui ve.æta.impe.l.ij. & supra titu. j.l.j.&.lxxvij.di.ca. monachus vero.

h *Factum.* scilicet factum te esse maiorem.
i *Durabit beneficium.* sic ergo non potest renunciari beneficio minoris ætatis: vt no.ff.de mino.si iudex. &.l.interdum.
k *Tunc fuisse.* cum te decepit: vt supra de in integ.restitu.mi.l. si minorem.
l *Per sacramenti.* non corporaliter, sed verbo tenus præstiti, vt statim patet. & dic loqui vsque in fi. quando dolo aduersarij fuit deceptus: vt in superiori respõso, quòd si per iniuriam &c. secundum quosdam. a Et sic huic respõso & sequenti est cõtra. supra de transact.l. si ex falsis. Sed hic non intercesit dolus aduersarij tantus & talis vt ibi: quia ibi falsa instrumenta produxerat, hic mendacia. vel secundũ Azo. hic facilitate sui dic fuisse deceptũ: vt differat à præcedenti casu. Vel hic aliàs contracturus erat: ibi non, nisi instrumenta fuissent prolata. Vel ibi conditionaliter iurauit si instrumenta essent vera: hic non. Vel ibi iurauit non se moturum cõtrouersiam, hic se maiorem tantum. Vel hic tractatur de beneficio dando vel denegando, quod facile negatur: ibi

*Tu dic sed dum Bar. tenet Azo. ad fi-*

A de iure cõmuni dando vel denegando, quod durius fit vt denegetur: vt in authen.de nõ alie.§. quia vero verisimile. col.ij. Et eodem modo respon.ad.l.ff.de pact.iurisgen. §. sed si fraudandi. &.ff.de transact.sub prætextu instrumenti.nã exceptio vel replicatio doli est de iure cõmuni. Vel ibi in eadem.l.si ex falsis, non

*nẽ loquitur quãdo nullus dolꝰ interfesit. si enim dolus interfesserit: nõ tolleretur per iuramẽtũ. & sic nõ obst.l.si ex falsis.j.all. & hoc vult etiam glos. seq.in fi.*

noribus causa cognita subueniri solet. Aditus itaque præses prouinciæ, probationis ætatis examinata causa, si tuum dolum non repererit intercessisse, ac te minorem tunc fuisse[k] probaueris: causa cognita in integrum restitui prouidebit. Si tamen in instrumento per sacramenti[l] religionem maiorem te esse adseueraſti: non ignora-

B re debes exclusum tibi esse in integrum restitutionis beneficium: nisi palam[m] & euidenter ex instrumentorum probatione, † non per testium[n] depositiones, te fuisse minorem ostenderis. huiusmodi autem sacramento corporaliter præstito nullum tibi supersse auxilium[o] † perspicui iuris est. Dat. XIII. Kalend. Octobr. Sirmij. CC. Conss.

*Si restitutio est denegata propter ætatẽ probatam: ad restitutionem & probandam ætatem minor iterum admittitur. Bal. Vel sic: Si iudex per errorem calculi pronunciauit eum qui se dicebat minorem, non debere restitui, valet sententia, sed aduersus eam datur restitutio.h.d. secundum vnam lectu. Salycetus.*

C

III. Iidem AA. & CC.
Theodoræ.

SI alterius circunueniẽdi causa, minor[d] ętate maiorem te probare[e] aspectu laboraueris: cum malitia suppleat[f] ætatem, restitutionis auxilium tam sacris constitutionibus, quàm rescriptorum auctoritate denegari statutum est.[g] Quòd si per iniuriam vel circunuentionem aduersarij hoc fuerit factum,[h] durabit[i] beneficium, quo mi-

II. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC.
Vitaliano.

SI is qui minorem nunc[a] se esse adseuerat, fallaci maioris ætatis mendacio[b] te decepe-rit: cum iuxta statuta iuris erran tibus † non etiam fallentibus[c] minoribus publica iura subueniant, in integrum restitui non debet. Dat. III. Kal. Decembr. Diocletiano. II. & Maximiano AA. Conss.

*Si minor dixerit se maiorem proprio dolo, non restituitur. si autem dolo aduersarii, restituitur. si vero propria simplicitate, si fuit simplex adsertio, restituitur probata lesione & ætate per testes & instrumenta. si autem fuit adsertio iurata, debet probari minor ætas solummodo per instrumẽta. Sed si est iurata corporaliter tactis euangeliis: excluſa est omnis spes probationis, & omnis spes restitutionis. Bald.*

IIII. Iidem AA. & CC.
Labio.

CVm circa[p] probãdum annorum numerum, apud

D

*Not.hic, quòd seculares potest cogere partem obseruare iuramẽta. no. Abb.ca. literas.col.iii de iur. cal. immo cogit te turpitudinem ex pte tua cõtinẽs iuramentũ relaxare. Ro. sing. cccx. ca.i. ĩmo cognoscit de nullitate absolutionis per ecclesiã facta. do.me⁹ de selua, in tractatu de iureiu. q.v. in. iiii. pte allegat. Antha. consil. ccclxxxiii. quia laicus non defert ecclesiæ male agenti.*

† *prolatione.*

† *Not.hic, quòd seculares potest cogere partem obseruare iuramẽta. no. Abb.ca. literas.col.iii de iur. cal. immo cogit te turpitudinem ex pte tua cõtinẽs iuramentũ relaxare. Ro. sing. cccx. ca.i. ĩmo cognoscit de nullitate absolutionis per ecclesiã facta. do.me⁹ de selua, in tractatu de iureiu. q.v. in. iiii. pte allegat. Antha. consil. ccclxxxiii. quia laicus non defert ecclesiæ male agenti.*

*Sentẽtia cõtinens errorẽ nõ valet.*

sue in contractu, siue vt se maiorem adserat: quia replicabit de dolo si ille excipiat quòd adseruit se maiorem: aliàs contra esset. ff.de pact.iurisgen.§. sed si fraudandi. vbi datur replicatio etiam maiori dolo cõmisso ab aduersario. Secundo casu omnino repellitur si facit aĩo decipiẽdi. aliàs quia se credebat maiorem, admittitur nisi iurauerit. tunc enim vel nullo modo admittitur, quãdo corporaliter iurauerit: vel per instrumenta probans contrarium vbi nõ corporaliter iurauit: vt hic. si vero nõ apparet secerit animo decipiendi vel nõ, prẽsumitur cõtra eum, qui tunc se maiorẽ, & nunc se minorẽ dicit: vt.ſ.l.proxi.&.ff. de act.emp.l. Iulianus.§.j.& secũdũ hoc ab illo versi. aditus &c. loquitur quãdo non dolo aduersarij nec suo, quia sic credebat se maiorem. *ADDITIO.* Petrus de bel.perti. dicit non præsumi dolum nisi probetur.l. quoties.§. qui dolo.ff. de proba.& hoc putat Bar. hic verum per hãc.l.in versi. aditus. ibi, si tuũ dolũ nõ repererit, &c.

o *Auxilium.* cum non debeas sperare me auctorem periurij: vt supra si aduer. ven.l.j.

CVm circa. ] CASVS. Minor contraxit. pẽtit restitui. allegat aduersarius ipsum fuisse. xij. &. xiij.an. tẽpore cõtract⁹. iudex. xij. &. xiij. credens facere. xix. pronunciauit eum non esse restituendum. an aduersus sententiam restitui possit, quæritur? & respon. quòd sic.

p *Cum circa.* rector prouiciæ putabat forte. xij. &. x. esse xxv. vt allegabatur: & sic errore ductus iudicauit eũ maiorẽ. xxv. an. sicq; nõ restituendũ: & hoc nõ expresso errore in sententia: & sic valet, aliàs nõ valeret: vt.ff.ad Treb seruo.§. cũ prætor.&.ff. quę sententia sine ap.l.j.§.j. Vel aliter pone aduersarium hunc maiorẽ probasse p falsos testes, quos credidit esse veros. restituit quidẽ cõtra sententiã ratione ætatis, & alia ratione. s. cõmuni: vt.ſ. de aduoca. diuer. iudi. l.j.&.ff. de re iudi. diuus. nec vnum auxilium extraordinarium aliud tollit: vt.ff. quod met. cau. l. si cum ex §. eũ qui.

Sed

Sed qualiter fuit pronunciatum? definitiue, vel interlocutoriè? A
secundo enim casu non præiudicat, scilicet in totum, primo præiudicat, nec restituitur nisi ad appellationem: vt. ĭ. tit. j. l. j. Respō. interlocutoria fuit, quæ præiudicat, sed restituitur. Item & definitiua: vt. ĭ. tit. j. l. j. & ibi non est alia causa quare denegetur.

a *Rectorem*. qui tulit sententiam ei restitutionem negādo: vnde non admittit ad restitutionem, sed appellat intra x. dies. ĭ. tit. j. l. j.

b *Minoribus*. quod nō videtur, eo q̄ per ipsos patribus prouideatur: vt. ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum.

c *Præsidem*. eundem, vel successorem eius: vt. ff. de mino. l. in causæ. ij. in fi.

d *Prouinciæ*. corā quo petebatur restitutio, vel contra aliquam sententiā, vel aliā læsionē.

e *Opinione*. secundum primum errorem numeri, vel secundum alium propter errorem testium falsorum.

f *Ex probationum*. ff. quæ senten. sine ap. re. l. j. §. j.

g *Cognouerit*. modo. & dic præsumpsisse, sci licet olim.

h *Sequetur*. restituendo te ad appellandum: vt. j. l. proxi.

† *Sic restitutio denegata nō debet iterum peti. & concor. c. fi. extra de restitu. in integ.*

*SI SAEPIVS IN integrum restitutio postuletur*. scilicet ab eodem, & in eodem contractu.

*SI post sententiam*. Pone casum in hac. l. vt in glos. proxi. Ex qua not. tex. qui dicit: appellare debuistis, si vobis sententia displicebat: quem tex. semper allegant docto. quòd imputet sibi ille qui non appellat. Bald.

i *Si post*. Pone sententiam latam aduersus minorem petentem fundum: & cum petiisset beneficium in integrum restitutionis contra sententiam, denegatum est ei per sententiam. volebat iterum restitui contra istam sententiam secundam. dicitur q̄ non potest. Verum cum potuerit appellare, si non appellauerit, restituitur ad appellandum tantum. Eodem modo posset poni casus, si cum deceptus esset in contractu, petiisset beneficium in integrum restitutionis, & fuisset ei per sententiam denegatum.

k *Latam*. super fundo.

l *Restitui*. ad totam sententiam in quæstione fundi latam. Vel posset intelligi de sententia in integ. restitutionis.

l *Restitui*. contra sententiam.

m *Nec obtinuistis*. sed denegata fuit.

n *Agitetur*. scilicet sit danda, vel non.

o *Sententia*. qua fuit restitutio denegata.

p *Restituimus*. currit enim tempus. Sed hodie contra: vt. s̄. in quib. cau. in integ. resti. nó est necessa. l. fi. Vel dic vt ibi. Et dic, si noua allegatur causa, ad totam causam, aliàs ad appellandum tantum datur restitutio: vt. ĭ. l. proxi. Sed à qua sententia ad appellandū datur restitutio? an à prima qua fuit condēnatus in fundo, an à secūda qua fuit restitutio denegata? R. ñ. à qua vult, vel à secunda: & hoc magis videtur velle hæc lex. Iteé quid si primo appellauit, & tēpus cucurrit, secundo petiit restitutionē, & fuit denegata, an datur plus? Respon. nó, nisi ad appellandū: vt hic. Item no. aliud esse restitui ad totam causam, aliud ad appellationē: quia in primo casu perinde est ac si non esset lata sententia. secundo nō: quia si nó exequaē causam appellationis vsq; ad annū, confirmat prior sentētia. Iteé nó poterit appellare tertio, licet lex dicat extingui pronunciatum per appellationē: vt. ff. ad Turpil. l. j. in fi.

*Restitui ad totam causam est aliud quam restitui ad appellationem.*

rectorem [a] prouinciæ erratum esse proponas, & in huiusmodi causis etiam filiisfamilias minoribus [b] subueniri admissum sit: ea quæ in prece cōtulisti, præsidē [c] prouinciæ [d] examinare cōuenit: qui si æstimata ætate tua maiorē annis falsa opiniōe [e] te p̄sumpsisse ex probationū [f] luce cognouerit, [g] erga minoris personā fidem veri sequetur. [h] B
Dat. VI. Id. Decēb. CC. Cōss.

*TITVLVS XLIIII.*

## SI SAEPIVS IN INTEGRUM restitutio postuletur.

*Si restitutio fuit semel denegata, iterum non conceditur nisi ad appellādum, vel nisi ex noua causa. h. d. totus titulus. Bart. & Bal. Vel sic: Aduersus latam sentētiam in causa restitutionis contra minorem, minor non restituitur, nisi ad appellandū. Salyc.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Romano & aliis.

SI post [i] sententiam proconsulis cōtra vos latā [k] desiderastis in integrum restitui, [l] nec obtinuistis: [m] frustra rursus, † vt ea quæstio in integrū restitutionis agiteē, [n] desideratis. appellare enim debuistis, si vobis sentētia [o] displicebat. sed si adhuc ī ea ætate estis cui subueniri solet, appellandi ius vobis restituimus. [p] PP. V. Kalend. Augu. Chilone & Libone Conss. C

*Ex noua causa potest peti restitutio quæ aliàs fuit denegata, & non aliàs. hoc dicit cum. l. seq. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER. A. Iusto militi.

QVanquā curatores [q] pupillæ victi sunt cū in integrū restitui pupillā desiderabāt: cū tamē nouis [r] defensionibus causam instrui posse dicas: adeant curatores vxoris tuę iudicē, & petāt vt causas in integrū restitutionis agāt. [f] PP. V. Kal. Aug. Alexā. A. II. & Marcello Cōss.

III. Imp. PHILIPPVS. A. Anitiæ.

IN vna eademq́; [t] causa iteratum in integrū restitutionis auxiliū nō iure, nisi nouæ [u] defensiones † p̄tendātur, posci sæpe rescriptū est. PP. II. Kal. Iul. Peregrino & Aemiliano Cōss. D

*TITVLVS XLV.*

## DE HIS QVI VENIAM ætatis impetrauerunt.

*Auctoritate principis nemo debet decipi. Bald. Vel sic: Aduersus gesta post veniā ætatis impetratam, & iudici intimatā, minores non restituuntur. Salycetus.*

I. Imp. AVRELIANVS. A. Agathocli.

EOS qui veniā ætatis [x] à principali clemētia impetrauerūt [y], etiā si minor bene denegetur ei resti. potest iteratò petere, si noua defensio occurrit.

q *Curatores*. adiuncti tutoribus.

r *Nouis*. siue quę tunc erant, sed allegatæ non fuerāt: siue quæ postea emerserunt. Sed quidā intelligunt de omissis primitus tantum, quasi non possint aliē superuenire: cōtra quos est ĕ. tit. j. l. fi. Iteé not. vbi noua causa prætenditur, ad totam causam fit restitutio. vbi non, tunc ad appellandum tantum: vt. s̄. l. proxi. & hic, & ĭ. l. proxi. Sed cum ad appellandū tantum restituitur lata sententia, qua fuit denegata restitutio, nónne iudex appellationis restituet sicut facere debuit prior: & sic restitutio denegata dabitur? Respon. causa appellationis alia est à priori causa: & prohibitio fit in eadem, non in alia causa: vt. ĭ. l. proxi. vel non videt denegata ex quo appellatur.

† *Cuius*

s *Agant*. sed videtur deneganda: vt. ff. de mi. l. minor autem. §. denique. sed ibi fuit data. Vel dic: ibi fuerat prī denegata: vnde postea nó datur nisi noua causa allegeē: vt hic dicit.

t *IN noua eadémque*. signantur contraria. ff. de mino. l. & si sine dolo. §. restitutus. Sol. hic cum tutoris auctoritate, ibi sine.

u *Nouæ*. erpone vt. s̄. l. proxi. & facit. s̄. l. j. Sed videtur pluries dari: vt. ff. eod. & si sine. §. restitutus. vbi ad hæreditatem adeundam sæpe restituitur. Sol. ibi speciale: vel ibi non fuit denegata, sed sæpius cōcessa: quod potuit fieri, nisi in casu: vt. ĭ. de bon. quæ libe. l. fi. §. vbi autem puerilis. hic fuit denegata: vnde amodo nó datur, nisi nouæ causæ prętendātur, vt hic: ne leges sint ludibrio: vt. d. l. ĭ. de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autē. &. ĭ. senten. rescin. non posl. ij. Sed quid si impetrauit restitutionem contra sententiam, & fuit negligens in probando, an restituatur vt probet, & sic postea posit contra sentētiam restitui? Puto quòd sic. Item not. sufficit semel. sic. ĭ. de iure delibe. l. fi. §. si vero postquā. &. ff. vt leg. vel fideicom. no. l. j. §. si quid. &. §. de his.

*DE HIS QVI VENIAM AETATIS impetrauerunt.*

*Cessat restitutio: quia minor natura, factus est maior iure, id est principis priuilegio.*

*EOS qui veniam.*] CASVS. Minor. xxv. an. veniam ætatis impetrauit à principe vt omnia posit agere tanquam maior. si postea cōtrahat, & lædatur: si poterit restitui, quęritur? & respō. quòd non: ne cum eo contrahens auctoritate principis circunscribatur. & hoc intellige quòd non restituitur, si priuilegium principis impetratum & obtentum fuerit iudici insinuatū: aliquin secus: vt. ĭ. de temporibus in integ. resti. l. ea quæ.

x *Aetatis*. s. minoris, vt habeat pro maiore principis priuilegio.

y *Impetrauerunt*. & eam iudici intimauerunt. Sed si impetrauerunt, non tamen iudici intimauerunt, & tunc contraxerunt: videntur restitui: quia nec quadriēnium computatur, nisi à die intimationis: vt. ĭ. de temp. in integ. resti. l. ea quæ. in prin.

*Principali.*

BIU Cujas

a *Principali*ne inde iniuriarū nascatur &c. vt.j. vnde vi.l.me-minerint. Sed si in eo quòd impetrat veniam ætatis,est læsus, an restituatur?& videtur ꝙ sic:vt.ff.de mino.l.ait prætor.in prin.

*Mnes.*] *CASVS.* Si minor vult impetrare veniam ætatis, vt omnia possit agere tanquam maior,aut est masculus,aut fœmina.si masculus,nó aliter potest quàm si xx.an. impleuerit: quo completo potest si vult impetrare per principem, & obtento ipsius beneficio iudici insinuare:coram quo probet instrumẽtis aut testibus idoneis vocatis, se esse idoneum ad administrandum res suas. & fœmina si impetret, necesse habet se probare habere .xviij. an. quibus completis per procuratoré adeat principem, & non per se: & eius beneficio impetrato & obtẽto procu.suus iudici insinuet, & tãtum numerum an. probet misso procu. per testes idoneos vel instrumentum , nulla probandi se sagacé iminẽte necessitate:quibus omnibus subsecutis, tanquam maior res suas administrare poterit, excepto hoc, ꝙ prædia sine decreto ptoris alienare non possit. & si minor qui impetrat veniam ætatis, fuerit senator, doceat se idoneum esse coram præfecto prætorio : alij Romani coram prętore: in prouinciis coram præside. si autem sine prædicta solennitate venia ætatis fuerit impetrata,omni careat firmitate.

b *Frugem.* id est substantiam.

c *Indigere.* quia non possunt ad honores aspirare, nec contrahere, nec in iudicio agere vel cõueniri nisi habeãt curatores: & ideo indigẽt imperiali oraculo cõcedente eis veniam ætatis.

d *Impleuerint.* scilicet masculi.

nus idoneè rem suam administrare videantur, in integrum restitutionis auxilium impetrare non posse, manifestissimum est:ne hi qui cũ eis contrahũt, principali [a] auctoritate circunscripti esse videantur. PP. Kalend. Iul. Aureliano.A. & Capitolino Conss.

*Masculus probata ætate.xx.annorũ, fœmina verò. xviii.veniã consequuntur ætatis, per quam tamen immobilia alienare non poterunt.Bar.quod not.Bald. Vel sic: A solo principe venia ætatis impetratur. Et masculus debet esse maior annis.xx.& debet probare ætatem & morum instituta per se tantum apud competentem iudicem. Fœmina vero debet esse maior annis.xviii. & hoc solum debet probare,nec cogitur per se:quia potest etiam per procuratorem : & venia impetrata non sint immobilia alienari sine decreto.Salycetus.*

II. Imp. CONSTANTINVS A.ad Verrinum præfec.præt.

OMnes adolescẽtes qui honestate morum prẽditi paternam frugem, [b] vel auorum patrimonia gubernare cupiũt, & super hoc imperiali auxilio indigere [c] cœperint,ita demum ætatis veniam impetrare audeant, cum vicesimi anni metas impleuerint: [d] ita vt post impetratam ætatis veniam iidem ipsi per se [e] principale beneficiũ [f] allegantes, [g] nõ solum per scripturam annorum numerũ probent,sed etiam testibus idoneis aduocatis [h] morum suorum instituta , probitatémque animi, & testimonium vitæ honestioris edoceant. [i] ℣ Fœminas quoque quas morum honestas, [k] mentísque [l] solertia commendat,cum octauum & decimũ [m] annum egressæ fuerint, veniam ętatis [n] impetrare sancimus.Sed eas propter pudorem ac verecũdiam fœminarum,cœtui publico demonstrari nõ cogimus: sed perceptã ætatis venia, ànnos tantũ ætatis † probare posse testibus [o] quinque vel instrumentis [p] misso procuratore [q] concedimus:vt ipsę etiã in omnibus negociis tale ius habeãt, quale & mares habere præscripsimus:ita tamen, [r] vt prædia sine decreto non alienent. [s]

℣ Sed senatores quidem clarissimi viri in hac regia vrbe commorantes,apud sublimitatem [t] tuam,cæteri vero apud prætorem, in prouinciis autem omnes apud earũ rectores de suis moribus & honestate perdoceant. ℣ Hi vero qui contra [u] memoratam dispositionem veniam ætatis à principali clemẽtia † impetrauerint, sciant eam nullas vires obtinere. Dat.III. Kalen. Iul.Romæ,Crispo.ij.& Constantino Cæs.ij.Conss.

*Sicut minor obtenta venia ætatis nõ potest alienare sine decreto immobilia,ita nec obligare:vt hic.Bald. vel pignori vel hypothecæ dare.Salycetus.*

III. Imp.IVSTINIANVS.A. Mennæ præfec.præt.

EOs qui [x] veniam ætatis à principali clementia impetrauerunt vel impetrauerint, [y] non solum alienationẽ, sed etiã hypothecam minime posse sine decreti interpositione rerũ suarum immobilium [z] facere iubemus, in quarũ alienatione [a] vel hypotheca decretum illis necessarium est qui necdum veniam ætatis meruerunt:vt similis [b] sit in ea parte cõditio minorum omniũ, siue petita sit, siue non,ętatis venia.Dat.VIII.Id. April.Decio.V.C.Cos.

e *Per se.*non per procuratores.

f *Beneficium.*quo permissa est ætatis venia.

g *Allegantes.*apud suum iudicem.

h *Aduocatis.*id est adhibitis.

i *Edoceant.*sic se probasse coram principe secundum P.vt ar.j. quorum bo.l.j. sed secundum Ioan. non necesse est hoc probare apud imperatorem, sed sufficit sic allegare: postea autem probet coram iudice.& sic intellige hic,&.d.l.j.quorum bo.l.j.

k *Honestas.*quantum ad corpus.

l *Mentis.*quantum ad animam,seu animum.

*Mulier plus de dolo & astutia participat, quam masculus.*

m *Octauum & decimum.* quare minori tempore impetrat mulier quàm masculus?Resp.mala herba cito crescit,& citius est subdola mulier & auara:vt.ff.ad Velleia.sed si ego. in fi. & hac ratione nó probat morũ instituta:quia sagacior psumitur. *ADDITIO.* Tu dic secundũ Bar.hic, ꝙ vera ratio est, quia mulier cũ sit minoris vitę ꝙ masculus,citius perficitur,& ita contingit in quolibet animali:quia quãto res est breuioris vitæ,tãto citius perficit.

n *Aetatis.*quare in muliere minus quàm in viro? quia genus auariſsimum est mulierum.

o *Testibus.* ætatis.

p *Vel instrumentis.*aliud est propter iuramentum,vbi instrumẽtum tantum:vt.ꝭ.si mi.se maio.dixe.l.iij.in fi.

q *Misso procuratore.* nam qui per se, & per alium : vt.ff. de admi. tut. ita autem .§. gessisse. & .ꝭ. de procu. l. maritus . at masculus per se debet tantũ probare: vt .ꝭ. §. proxi. sic & aliàs .j. de iure emphy.l.fi. & .j. de adser. tol.l.j.in prine. &.ꝭ.de procur. l.fi. Arg. contra.ff.fami.ercis.l. plane.&.j. etiam per procur. causam in integr. restit.agi pos.l.j. *ADDITIO.* Dic hoc esse propter aspectum personæ,qui requirit hic. ar.j.de cadu.tol.l.vnica.§.vt autem. &.ff. de adopt. l. post mortem. Not.hic etiã tres differentias inter marem & fœminam.Prima in numero annorum. Secunda in probatione faciẽda per se tantum in mare,quod non est in fœmina.Item quia mulier de solo numero annorum debet probare:sed masculus etiã de aliis.

† *aliàs annos tantùm probare testibus, vel instrumẽtis missо curatore concedi,&c.*

*Masculꝰ & fœmina in impetrãda venia ætatis triplicitер differũt.*

† *Concor.c. innotuit. de elect.& gl. in.c.à multis. sup ver. metropolita. ni. de æta. & qualita. ordi.*

r *Ita tamen.* illud refertur ad hoc quod dictum est de masculis & de mulieribus:& ita ad vtrũque prædictorum refertur.Accursius.

s *Non alienẽt.*nec mares, nec fœminæ : quia nec tutor nec curator facere posset sine decreto: vt.j. de admini.tut. l.lex.

t *Sublimitatem.*i. præfec.vrb.vel pf.præt.Et nota hic minoré impetrantẽ ætatis veniã posse esse senatorem . aliàs autem ad rempub. &c. vt.ff.de mu. & hono.l. ad rem.immo ante erat senator in subsidiũ electus.quod dic vt.ꝭ. qui & aduer.quos.l.j.notaui in glos.quia &c.

*Minor potest esse senator.*

u *Contra.* id est sine: vt & illud : Qui non est mecum, contra me est,&c. *Matth.12.*

*Eos qui.*] *CASVS.* Si minor veniã ætatis impetrauerit,& obtinuerit , an ideo ei magis rerum suarũ immobiliũ alienatio sine decreto iudicis concedatur?respond.quòd non:& quantum ad hoc onus par habetur conditio eorum qui impetrauerunt, & eorum qui non impetrauerunt.

x *Eos qui.* dubitari poterat an veniæ ætatis impetratio facultatem præstet alienãdi etiam ea quæ aliàs minor sine decreto alienare non potest?& dicitur quòd non,immo nec obligandi.

y *Impetrauerint.*scilicet in posterum.

z *Immobilium.*secus mobilium:quia tales minores qui veniam impetrauerũt,mobilia poterunt alienare:sed immobilia non.Iaſ.

a *Alienatione.*ſ.qualibet:vt.j.de prædiis mi.l.non solũ.Sed contra.j.quando decre.opus nó est.l.ij.Sol. ibi specialiter decretum interposuit princeps,hic generaliter concessit veniam.Item contra.ꝭ.de episc. & cleri.authen.ſi captiui.Sol.ibi speciale est.

b *Similis.*ergo & cũ decreto alienato prędio dabitur restitutio.

*Si quis aliquid.*] CASVS. Minor mihi.x. promisit cum erit legitimę ætatis. postea existés. xx. an. veniam ætatis impetrauit. volo petere. x. cum sit legitimæ ætatis. an possim, quęritur? & respō. cp non. illa enim verba, perfectæ ætatis vel legitimæ, intelligenda sunt de ea ætate quę per annorum curricula recepit completionem, non quę beneficio principis suppleī, nisi de ea specialiter dictum esset: & hoc intelligendū est in substitutione, cū dicitur: substituo illū cum erit legitimæ ætatis. vel, illi restitue cum erit legitimę ætatis. cū ergo legitimę ætatis erit facta mentio, intelligendum est de ætate. xxv. annorum. Nota ex hac. l. cp maxime in testamentis verba debent intelligi naturaliter & proprie, & non fictè. concor. ff. de condit. & demōstra. l. fideicōmissum. cū similibus. Baldus.

*Verba debent intelligi naturaliter & proprie, nō ciuiliter & ficte vel improprie. h.d. & semper allegatur. & est no. lex mul tum. Bald. Vel sic: Vbi fit mentio ætatis legitimæ vel perfectæ, intelligitur de naturali perfectione, non de accidētali fictione. h.d. Vel sic: Si quid debetur alicui cum ad legitimam ætatem peruenerit, licet veniā ætatis impetrauerit, non tamen illud petere poterit. Salycetus.*

a *Mentionem.* in contractu vel testamento: vt lego tibi centum cū eris legitimæ ætatis.

b *Substitutionibus.* directis: puta, substituo Stichum pupillo meo, si ille Titius est legitimæ ætatis. Accursius.

*aliàs, aūt.*

c *Restitutionibus.* scili cet obliquis, & per fideicōmissum factis. Et nota hic ar. referre qd ex æquipollentibus fiat vel dicatur. nam refert vtrū maior fiat natura, an per principem, licet hæc æquipolleāt. Item non sufficeret aliquid ciuiliter fieri, nisi & naturaliter fiat: vt hic, & argu. ī. de nupt. sancimus. j. & .ff. de lega. ij. si ita quis. §. is cui. & .ff. de verb. obli. ex ea parte. §. insulam. & de le. ij. cū pater. §. hęreditatem. & ī. quando di. leg. ce. ex his. & .ff. de condit. & demon. fideicō. & .l. fi. & de leg. iij. l. cū filio. & .s. in qui. cau. in integ. resti. non est ne. l. adolescentię. Sed ar. cō tra. ff. de in ius voc. quique. §. parētes. & .l. adoptiuum. in princ. & est ar. ad hoc quod hic dicitur .ff. de contra tabu. non putauit. §. si quis emancipatum. Argu. contra. ff. man. l. fi. §. fin. & .ī. de dona. quæ sub mo. l. fi. & .ī. de instī. & substi. si mater. & .ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. si cui.

*Ciuiliter aliquid fieri nō sufficit, nisi & naturaliter etiā fiat.*

*SI MAIOR FACTVS RATVM habuerit.*

*Cessat etiam restitutio: quia maior factus ratum habuit, quod minor gessit. hoc dicit hic titulus.*

*Si inter minores.*] CASVS. Habebat minor cum minore rem communē. sine dolo facta est diuisio. maior factus ratum habebat quod factum erat, expresse dicendo, ratam habeo diuisionem. vel tacite, vt puta colendo partem, si erat fundus. an possit restitui si dicit se læsum, quæritur? & respond. quòd non, siue in diuisione interuenit scriptura, siue non.

d *Dolo.* si enim dolo inita esset, non posset ratihabitione confirmari etiam post maiorem ætatem, si cum ratum haberent, lateret dolus: vt. ff. de pac. tres fratres. & .ff. de transac. cum Aquilia-

IIII. Idem. A. ad Senatum.

SI quis aliquid dari vel fieri voluerit, & legitimæ ætatis fecerit mentionē, [a] vel si se absolutè dixerit perfectæ ætatis: illam tantūmodo ætatem intellectā esse videri volumus, quæ & vigintiquinque annorū curriculis completur, non quæ ab imperiali beneficio suppletur. & præcipue quidem in substitutionibus [b] vel restitutionibus [c] hoc intelligi sancim⁹: nihilominus tamē† & in aliis, nisi specialiter quisquā addiderit ex venia ætatis velle aliquid ꝓcedere. Dat. IX. Kal. April. Lāpadio & Oreste VV. CC. Conss.

*TITVLVS XLVI.*

## SI MAIOR FACTVS ratum habuerit.

*Ratihabitio tempore competenti, supplet omnem defectum temporis incongrui. Bal. Vel sic: Ratificatio minoris reconciliat contractum in minori ætate celebratum, & ipsum reddit efficacem & inexpugnabilem. Vel sic: Si maior factus ratificat ea quæ in minori ætate gessit, restitutionē perdit. Sal.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Eutychiano.

SIter minores quique & viginti annis, vel scriptura interposita, vel sine scriptura facta sine dolo [d] diuisio [e] est, eamq; post legitimā ætatē ratā [f] fecerint: manere integrā debere cōuenit. S. VIII. Kalend. Maij. AA. & Conss.

II. Iidem. AA. & CC. Sortiri.

QVi post [g] vicesimumquintum annum ætatis ea quæ in minore ætate gesta [h] sunt, rata habuerint: frustra rescisionem [i] eorum postulant. Dat. Idib. Feb. CC. Conss.

*TITVLVS XLVII.*

## VBI ET APVD QVEM cognitio in integrum restitutionis agitanda sit.

*Contra sententiam delegati vel vicarii vel procuratoris principis, solus princeps restituit. Bald. & Salyc.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Seuero.

SI quid à procuratore [k] meo iudicatum est: id per integrum restitutionem præsidis sententia non potest rescindi. Princeps enim solus [l] cōtra sententiā procuratorum suorū in integrum restituere solet. PP. VI. Kal. Decēb. Læto & Cereali Conss.

*Agens ad distractum, tenetur sequi forum rei. Bald. Vel sic: In causa restitutionis actor sequitur forum rei. Salyc.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Aquilinæ.

QVoniam ea quæ in transactione dari placuerat, te tradidisse [m] proponis: consequens est, [n] si de his repetendis per in integrum restitutionem, vel quācunque [o] aliam causam putaueris agendum: eius adire te prouinciæ præsidem, in qua domicilium habent quos conuenis. Dat. III. Kalen. Septēb. Cap. post tertium Consulatum Lampadij & Orestis.

*Restitutio in integrum potest peti coram iudicibus ordinariis, & specialiter delegatis, vel ad vniuersitatem causarum, non coram arbitris, vel iudicibus chartulariis, vel delegatis ab eis. Baldus.*

e *Diuisio.* ī. famil. ercisc. l. non ideo.

f *Ratam fecerint.* expresis verbis, vel aliquid faciēdo per quod videbatur habere ratum: vt. ff. rem ratam haberi. l. non solum. & ī. de condic. indebi. l. indebitū. & .ff. de lege cōmissaria. l. pen. Si autem tacite habeat ratū, vt tacendo: tunc habet locum .ī. si maior fac, alie. & c. l. j. & vlti.

g *Qui post.* Quod dixit in specie: vt .s. l. proxi. nunc dicit in genere.

h *Gesta.* siue à minoribus, siue eorum tutoribus. & facit .s. si in cō muni eademque causa. l. j. & argu. ff. de pigno. act. aliena res. in princ. & .ī. si alie. res pig. data sit. si in rem.

i *Rescissionem.* nisi fecerit hoc ex consquentia prioris act⁹: vt. ff. de mino. l. iij. §. scio. quæ est cōtra. sed huic. l. & solutioni est contra. ff. de lib. cau. l. liberis. §. j. sed illud euenit quia in minori ætate præcessit ei⁹ delictū: at in illo §. scio. non præcessit eius delictum: præterea ibi participauit preciū factus maior: quod si non fecisset, nō posset in seruitutem vocari.

*VBI ET APVD quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit.*

*Quando cesset restitutio dixit, nunc in quo foro impetrari debet.*

*Si quid.*] CASVS. Minor cum maiore causam habuit coram delegato principis, & succubuit: vult restitui cōtra sententiā. an præses restituere possit, quæritur? & rn. cp non: sed solus princeps. vel dic cp lata sentētia à vicario principis. & expone à procuratore, id est à vicario principis.

k *A procuratore.* id est à iudice delegato à prīcipe: vt. ff. eod. l. minor autem. §. pe. Vel dic à vicario principis: vt. s. si aduer. rem iud. l. aduersus. Vel dic proprie procuratorem principis, qui inter fiscum & priuatum cognoscit: vt. s. si aduersus fisc. l. ij.

l *Solus.* vel ipse qui iudicauit: vt. ff. de min. in causæ. ij. §. fi. & .l. præfecti. & .l. præses. Alij dicunt in eo speciale, vt ipsemet non possit.

*Quoniam ea.*] CASVS. Inter minorem Bonoñ. meum, & maiorem Mutiñ. transactio facta est ad decem quæ dedit minor nomine illius trānsactionis. vult restitui. vbi debeat agitari restit. causa, quæritur? & respond. quòd vbi res est quę petitur, & ita coram Mutinen. vel vbi reus habet domicilium. Viuianus.

m *Tradidisse.* nisi enim tradidisses, obligatum te aduersarius in tuo foro conueniret.

n *Consequens est.* iure communi: vt. ī. de iurisd. om. iudic. l. iuris. & vbi in rem ac. l. actor.

o *Quacunque.* vt quia per calumniā est facta, vel dolum actoris: vt. ff. de condic. inde. in summa. in princ. vel ex falsis instrumentis.

BIU Cujas

mentis: vt.ſ. de tranſac. l. ſi ex falſis. vel res fuit data quæ ſine decreto dari non poteſt: vt.j. de prædi. mi. l. non ſolum. &. ff. de reb. eo. l. magis. in princ.

*Cum ſcimus.* ] CASVS. A quibus iudicibus danda eſſet in integ. reſtitutio, ſiue à maiore, ſiue à minore eſſet petita, olim dubitabatur. ſtatuit ergo imperator, vt tam ordinarius iudex qui iuriſdictione habet cũ adminiſtratione, & tã delegat[9] ab ordinario, quàm delegatus à principe, eam dare poſsit. & hoc in prima. An autẽ arbiter qui compromiſſarius datus eſt ſub pœna, vel delegatus ab eo qui iuriſdictionem nõ habet cum adminiſtratione, reſtituere poſsit, quæritur? & reſpon. ꝙ non. & hoc in ſecunda. In tertia redit ad primam, dicens quòd tantum his iudicibus de quibus in prima parte facta mentio eſt, licitum eſt reſtitutionem dare, ſiue fuerit ſpecialiter cauſa reſtitutionis delegata: ſiue vniuerſitas cauſarũ, ſiue aliqua ſpecialiter, & incidit cauſa reſti. puta per reconuentionem.

a *Iuriſdictio*. ſcilicet ordinaria cum adminiſtratione, etiam ſi non habeat merum imperium.

b *Pedaneos*. id eſt delegatos à quocunque.

c *Maiores*. qui æquales ſunt in hoc, & in aliis quibuſdam: vt.ſ. de in integrũ reſti. mi. l. fi.

d *Declaratum eſt*. ſcilicet quòd maiores debeant reſtitui.

e *Pro tribunali*. id eſt ordinarij qui habẽt iuriſdictionem cum adminiſtratione: non tamen ſunt ſimplices magiſtratus.

f *Adminiſtratores*. ſcilicet dederint. Accur.

g *Reſtitutionem*. qui enim per alium &c. vt ff. de admi. tut. l. ita autem. §. geſsiſſe. & l. tres tutores. in fi. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. iij. in fi.

h *Ne quis*. ne, pro non. id eſt aliquis non.

i *Compromiſſarios*. cum pœna. ſed licet non poſsit reſtituere, an poſsit pronunciare reſtituendum, & de hoc compromitti? forte ſic, quia tunc ipſe non reſtituit.

k *Arbitros*. ſine pœna.

l *Sententia*. i. conſenſu: de quo dic vt.j. de recep. arbi. l. penult.

m *Qui dantur*. id eſt delegantur.

n *Non habent*. id eſt non cum adminiſtratione & imperio: vt ſunt illi qui à principe impetrant vt ſint ordinarij: de quibus fit mentio. ff. de iudi. l. j. &. j. de iudi. rem non nouam. Sed an hi reſtituant? Reſpond. non: vt.j. ead. l. verſi. hos tantum &c. Vel dic, propriam, id eſt ordinariam non habent, ſed delegatam. Et ſi quæras, quando poteſt delegare delegatus? Dic quando à principe vel proconſule, vel etiam ab alio lite coram ſe cõteſtata: non aliàs: vt.j. de iudi. à iudice. &. ff. de offic. proconſu. & leg. l. penul. &. ff. de iudi. cum prætor. §. j. & ar.ſ. de procuratoribus. neque.

*Delegatus quando poteſt delegare.*

o *Eis*. ſcilicet delegatis.

p *Et veteribus*. Not. duo ſpecialia etiam veteri iure. vnum, quia

III. Imperator IVSTINIANVS. A. Ioanni præfec. prætorio.

CVm ſcimus eſſe dubitatum de reſtitutionib[9] quæ in integrum poſtulantur, ſiue tãtummodo apud iudicem cui aliqua iuriſdictio[a] eſt, examinari eas oportet, ſiue apud pedaneos[b] iudices: ſiue eas minores vigintiquinque annis petierunt, ſiue maiores, [c] ſecundum quod anterioribus ſanctionib[9] vel veteris iuris vel noſtris declaratum eſt: [d] ſancimus non ſolum apud iudices pro tribunali[e] huiuſmodi cauſæ cognitionem proponi, ſed etiã apud eos iudices quos auguſtalis dederit maieſtas, aut noſtræ reipublicæ adminiſtratores, [f] vel in hac regia vrbe, vel in prouinciis: vt videatur ipſe qui iudicem deſtinauerit, vtpote pro tribunali cognoſcens, in integrum dare reſtitutionem, [g] & cauſas eius examinare. Sic etenim non difficilis erit cauſarum examinatio. ℣ Sed ne quis[h] ita effuſe intellectum noſtræ conſtitutionis audeat eſſe trahendum, vt etiam apud compromiſſarios[i] iudices, vel arbitros[k] ex communi ſententia[l] electos, vel apud eos qui dantur[m] à iudicibus qui propriam iuriſdictionem non habent, [n] ſed tantummodo iudidandi facultatem, putet huiuſmodi extendi ſanctionem: hos tantum generaliter volumus tales cauſas dirimere, qui vel certę adminiſtrationi cui & iuriſdictio adhæret, præpoſiti ſunt, vel ab his fuerint dati: & multo magis ſi à noſtra maieſtate delegata eis [o] ſit cauſarum audientia. ℣ Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur: & hoc addendum eſſe cenſemus, vt his tantum quos ſupra enumerauimus, * liceat de in integrum reſtitutione diſceptare, ſiue hoc ſpecialiter eis fuerit mandatum: (quod & veteribus [p] non fuerat incognitum) vel ſi generaliter dati[q] ſunt iudices: vel in aliis ſpeciebus inciderit[r] quædam * quæſtio reſtitutionis. Dat. III. Kalend. Septemb. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtæ. VV. CC.

*TITVLVS XLVIII.*

DE REPVTATIONIbus quæ fiunt in iudicio in integrũ reſtitutionis.

*Reſtitutio conceſſa minori, omnia in priſtinum ſtatum redintegrat tam pro minore, quàm contra eum: & extendit etiam effectum ſuum ad tertiam perſonam. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Reſtitutio in integrum reſtituit omnia in priſtinum ſtatum etiam contra tertium. hoc dicit. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Tatiano.

QVi reſtituitur * in integrum, ſicut in damno [r] morari non debet, ita nec in lucro: [t] & ideo quicquid ad eum[u] peruenit vel ex emptione, vel ex venditione, vel ex alio contractu, hoc debet reſtituere.[x] ℣ Sed & ſi interceſſor minor vigintiquinque annis interuenerit,[y] in veterem debitorẽ debet reſtitui[z] actio. ℣ Sed & cum minor adiit hæreditatem, & reſtituitur: mox quæ cauſæ cog. &c. vt. ff. de offi. procon. nec quicquam. §. vbi. & ff. de reg. iur. l. omnia. quę ſunt contra. tamen hic poterat delegari. & erat ſpeciale in ea. Secũdo, quia ſi poterat delegari, ergo videbat cognoſcere poſſe magiſtrat[9] municipalis: vt. ff. de offi. eius cui man. eſt iuriſ. l. j. §. j. qđ lex vetat: vt. ff. ad munic. l. ea quæ. §. j. eſt ſimiliter cõtra. Sol: non omnia quæ delegabantur, competebãt iure magiſtrat[9]: vt hoc exemplo, & alio, ſcilicet quando contingit præſidem abeſſe: vt. ff. de offic. eius cui man. eſt iuriſ. l. j. §. ij. Vel * dic, poterat delegari non cuilibet, ſed magiſtratui municipali: vt in tutelæ datione: vt. ff. de tut. & cu. da. ab his. ſi. iſtius. l. ad ſti. de Atti. tut. §. pe. & non quòd cõideo nõ ſequitur quòd competeret iure magiſtratus: ſicq; erat mixti imperij, vt tutelæ datio: vt. ff. de tute. muto. illud ca. p̃. §. tutoris. Hodie dici potest quòd iure magiſtratus cõpetat: cum indiſtinctè poſsit delegari cuicunque etiam: vt hic, & .d.l. de offic. eius cui man. eſt iuriſdic. l. j. §. j. & ſic corrigitur lex illa. ff. ad municip. l. ea quæ. §. j.

*al. memordic*, poterat delegari *rauimus*. * *Glo. ſuper ſtratui municipali* : vt *ver. cauſa.* in tutelæ datione: vt. ff. *in. c. præte-* de tut. & cu. da. ab his. *rea. inducit* l. nec mandante. & in- *ſi. iſtius. l. ad* ſti. de Atti. tut. §. pe. & *hoc quòd cõ* ideo nõ ſequitur quòd *ceſſo princ* competeret iure magi- *pali, conce-* ſtratus: ſicq; erat mixti *ditur acce-* imperij, vt tutelæ da- *ſorių. & per* tio: vt. ff. de tute. muto. *illud ca. p̃.* §. tutoris. Hodie dici *terea.*

*Reſtitutio an cõpetat iure magiſtratus.*

q *Dati*. id eſt delegati.

r *Inciderit*. vt generaliter in vno loco facta cauſarũ cõmiſsione: vt ff. de offi. præfec. vr. l. j. §. initio. vel in vna cauſa: & hoc ſit incidẽter: vt. j. de ordi. iudi. l. j.

*Concor. cũ hac. l. ca. 1. in fi. cũ glo. extra de reſtituuntur faciendis. Et reſtitut. in dic quòd dixit apud quẽ integ.*

DE REPVTAtionibus, *id eſt* computa- *tionibus cõtra minores qui ſi.* *indicem petatur reſtitutio, nunc qualiter.*

*Qui reſtituitur.* ] CASVS. Minor ſi vult reſtitui: ſicut in damno morari non vult, ita neque in lucro morari debet. ſi ergo rem vendidit, & vult reſtitui, refundat quod accepit. eodem modo ſi emit, vel aliàs contraxit. hoc in prima. Si debitor creditori ſuo minoré delegauit, ſi reſtituitur minor, debet reſtitui creditori in veterem debitorem actio. & hoc in ſecunda. Si autem hæres adiit, & vult reſtitui vt abſtineat: quicquid de hære. ad eum peruenit, vel dolo fecit quo minus peruenirẽt, reſtituet. & hoc in tertia.

s *In damno*. & ideo datur reſtitutio.

t *In lucro*. ſcilicet faciendo cum alterius iactura. Vel dic, in lucro quod non potuit conſequi ſine aliena iactura.

u *Ad eum*. ſcilicet minorem locupletiorem.

x *Reſtituere*. ſi locupletior eſt: vt hîc: & .ſ. ſi adũer. trãſ. l. ij. & ff. de min. ꝙ ſi minor. §. reſtitutio. & l. patri. §. j. & l. tutor. §. itẽ quæro. & l. intra vtile. §. vendẽtibus. & l. minor annis. §. ꝑdia. & .j. de prædi. mi. l. ſi prædiũ. & l. nõ ſolũ. Sed arg. cõtrà. j. de reſcin. vẽ. l. j. & .ſ. qđ met. cauſa. l. ſi per impreſsionẽ. Sed ibi eſt ſpeciale, quãdo fuit contractũ per impreſsionẽ. Et not. ꝙ ſi poſt impetratam reſtitutionẽ nolit ea vti, non compellitur: vt. ff. de min. l. ſi iudex.

y *Interuenerit*. apud me à debitore meo mihi delegatus animo nouandi.

z *Debet reſtitui*. & ita etiam quod ad maiorẽ peruenit etiã extraneum,

neũ,restituiſ:vt hic,&.ff.de tut.& ra.diſtra.l.alterius.& hoc impetrata reſtitutione à minore prius,ſecus in muliere intercedente ſic animo nouandi:quia ibi ab initio mulier ipſo iure non tenetur:vt.ff.ad Velleia.debitrix.§.fi.Item in eo quòd hîc reſtituitur actio in veteré debitorem,eſt contra inſti.quib.mo.tol.ob.§. preterea.Sol.ibi de pupillo:hîc de adulto,ſecundum P.Vel ibi pro extraneo, hic pro ſuo creditore interceſsit. Vel dic q̃ ibi creditor donauit debitori ſi daret interceſſoré: nec de cætero volebat habere eum obligatum. Vnde per pupillum ſaltẽ naturaliter obligatũ libe ratur: ſed ſec⁹ in ſeruo, vt ibi dicit, qui nec naturaliter tenetur interceḍo:vt.ff.de fideiuſ. l.ſed & ſi ſerui domin⁹. Vel dic verius:hic minor fuit ciuiliter & naturaliter obligat⁹: quia cum tutore vel curatore: & ideo reſtituitur: quare & eius aduerſarius ſimiliter cõtra ſuũ debitorem : niſi dolo creditoris inductus ſit minor:vt.ff. de fideiuſ. ſi Titius.in fi. ibi,naturaliter tantum: quia ſine tutore vel curatore. vnde reſtitutione non indiget,cùm conueniri non poſsit:ſicq; neq; aduerſarius eius reſtituitur:& ſic quãdo cõtra naturalem obligationem reſtituitur minor, quod fit quãdoq;. vt.ff. de neg. geſt. l.iij. §.pupill⁹.&.ſ. ſi aduer. ſolu. l.ij. tunc actio ſiue obligatio reſtitueretur in veterem debitorem.

*Mulier fideiubens, ipſo iure tuta eſt per Velleinum.*

*Pupillus poteſt ciuiliter & naturaliter obligari.*

a *Peruenit.* vnde locupletior fit:vt.ff.eo.l.ait prætor.§.penult.

b *Dolo.* hæc enim ſunt paria:eum locupletiorem eſſe:& dolo ſe eiſſe quo minus ſit:vt hic,&.ff. depoſiti.l.j.§.an in pupillum.

*ETIAM PER PROCVRATOREM &c.*

*Dixit.ſ.quando minor per ſe petit reſtitui, vel per tutorem vel curatorem:nunc quando per procuratorem.*

*Auſam.*] *CASVS.* Vtrum minor per procuratorem poſsit petere in integ.reſti.quæritur?& reſpond.quòd ſic.

c *Per procuratorem.* vt.ſ. ſi tutor vel curator.l.j. & dic, legitime ordinatum:vt.ſ.de procura.l.nõ ideo minus.&.l.neque. & quòd habeat ſpeciale mandatum:vt.ff.de minoribus.illud.§. ſi talis. ſic &.ff.de procur.Pomp.in prin. [a] Item arg.contra.ſ.de his qui ve. ætat.imp.l.ij.Sed pater inuito filio petit reſtitutionem,quia eius vertitur periculum,quia de peculio conuenitur:vt.ff. de mi. patri.in prin.quod dic vt ibi no.Accurſius.

*IN INTEGRVM RESTITVTIONE Poſtulata,ne quid noui fiat.*

*Subaudiunt quidam,cauſa mutandi iudicii.*

*Poſtulata.*] *CASVS.* Mihi minor vendidit,petit reſtitui:pendente iudicio reſtitutionis in integrum, illius rei ſuper qua petitur reſtitutio,alienatio fieri non poteſt:& ne alienetur,curabit iudex.Viuianus.

d *Poſtulata.* ſed non conceſſa hic,nec denegata.

e *Reſtitutione.* ſententia lata contra minorem exequi nõ debet, niſi ante cognoſcatur vtrum debeat reſtitui.

f *Omnia.* & ita etiam quo ad maiorem.

g *Debere*, quo caſu erant ante iudicium quod de reſtitutione cœptum eſt:vt nec fiat alienatio rei ſuper qua petitur reſtitutio: nec ſententia mandetur executioni: [b] vt.ff.nil no. appel.pen.l.j. &.j.de appel.l.iij.& ſi locupletior erat minor tempore litis conteſtatæ: licet poſtea deſinat eſſe locupletior tempore ſententiæ, nihilominus ſuo creditori teneatur:vt.ff.eod.ſi minor.xxv.annis filiofami. & tamen ſufficit eum locupletiorem inueniri tempore

*a Aduerte quòd hoc eſt verũ,quãdo principaliter poſtulatur reſtitutio.tunc enĩ requiritur ſpeciale mãdatũ p iura ſ.alle. ſecus vero ſi veniat incidẽter in cauſa cõmiſſa. de quo vide gl. in verbo,poſtulauit. in c.ſuſcitata. extra de in integ.reſti.*

*b Hoc quod*

quicquid ad eum ex hæreditate peruenit, [a] debet præſtare. verum & ſi quid dolo [b] eius factum eſt,hoc eum præſtare cõuenit.Sine die & conſule.

*TITVLVS XLIX.*

ETIAM PER PROCVratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe.

*Reſtitutio in integrum poteſt peti per procuratorem ad hoc ſpeciale mandatum habentem.Salyc.*

1. Imp. ALEXAND.A.Licinio.

Auſam in integrũ reſtitutiõis, ſiqua competit, etiã per procuratorẽ [c] agi poſſe placet. Dat.XIII.Kalen. Octobr. Pompeiano & Peligno Conss.

*TITVLVS L.*

IN INTEGRVM REſtitutione poſtulata, ne quid noui fiat.

*Pendente cauſa reſtitutionis in integrũ, nil eſt innouandum.Bald.& Salyc.*

1. Imp. GORDIANVS.A. Secundino militi.

Poſtulata [d] in integrũ reſtitutione, [e] omnia [f] in ſuo ſtatu eſſe debere, [g] donec res finiatur,perſpicui iuris eſt:idq́ue curabit is ad cuius partes ea res pertinet. PP. XII. Kalend. Iul. Gordiano. A. & Auiola Conss.

*TITVLVS LI.*

DE RESTITVTIONIbus militum, & eorum qui reipublicæ cauſa abſunt.

*Abſens læſus circa bonorum poſſeſsionem per abſentiã probabilẽ & neceſſariã, tranſmittit beneficiũ reſtitutionis ad hæredẽ.h.d. hac lex multum not.Baldus.Vel ſic: Si miles abſens cauſa reipublicæ, non petiit bonorum poſſeſsionem intra tempus legitimũ, & poſtea deceſſit:hæres eius ex perſona defuncti intra annum vtilem poteſt petere ſe reſtitui.hoc dicit.Salycetus.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS.AA.Chiloni.

SI Valerian⁹ Cẽturio [h] cohortis duodecimæ Alpinorũ antè vita deceſsit, q̃ bonorũ poſſeſsionẽ acciperet: [i] hæres eius ex perſona defuncti [k] reſtitutionis auxiliũ intra annum vtilem ita rectè implorabit,ſi Valerianus poſt exactos [l] dies quibus bonorũ poſſeſsio defertur,in militia defunctus eſt.PP.Kalend.Nouembr. Laterano & Rufino Conss.

*Ad actionem præſcriptã reſtituitur abſens reipublicæ cauſa.hoc dicit.Salycetus.*

*Non ſolum minores,vt.ſ. ſed etiam maiores iuſtis ex cauſis iuuantur, quorũ principaliores ſunt cauſa reipublicæ abſentes,& militiæ: & ideo de his præmittit.*

SIVALERIANUS.] *CASVS.* Militi exiſtẽti in militia,delata erat poſſeſsio bonorum in bonis patris vnde liberi, vel in bonis agnati vel cognati.deceſsit in militia.elãpſo tempore quod datur ad petendũ bonorũ poſ.i.vnius anni,ſi erat pater qui deceſsit: vel c. dierum, ſi erat de agnatis & cognatis qui conceſsit in fata : an hæres eius ex perſona ipſius intra annum vtilem poſsit implorare in integrũ reſtit.ad bo.poſ.petendã, quæritur? & reſpon. q̃ ſi deceſsit miles poſt tẽpus elapſum ad peten. bo.poſſ. dabitur ei tũc quod cõpetebat defuncto. Idẽ eſt ſi ante dies finitos deceſsit: & dic poſt exactos dies,ſcilicet maximè. Nota ex hac.l. hic q̃ ſi quis in abſentia eſt læſus,eo q̃ non petiit bonorũ poſ. in termino legali,ſi ipſe viuit, poteſt petere reſtitutionem in integ. Si vero decedit,eam ad hæredẽ trãſmittit. Bal.

h *Centurio*. miles qui centum præerat militibus in alpibus exiſtentibus cauſa reipublicæ.& cum forte duodecim eſſent cohortes,hęc erat duodecima.

i *Acciperet.* ſcilicet alicuius cognati vel agnati, vel ſuperioris, vel inferioris. Vel dic olim cum ſolennitate: hodie ſola agnitione: vt.j. qui admit.ad bo poſ.l.fi.

k *Ex perſona defuncti*:vt.ff.de in integ.reſti.non ſolum.

l *Poſt exactos.* i.finitos,qui ſunt annus ſi Valerianus eſt de aſcendentibus vel deſcendentibus: aliàs centũ dies:vt inſtit. de bono. poſſeſ.§.liberis.Item ideo dicit,poſt exactos:quia ſi prius deceſsiſſet,id tẽpus quod ſupereſſet,ad hæredẽ tranſmitteret ſecũdum quoſdã:vt.j.tit.ij.l.ex perſona.quod non placet,cum non poſsit bonorum poſſeſsio ad hæredẽ tranſmitti non petita:vt.ff.de bono.poſſeſ.l.iij.§.acquirere.in fi.§.ſicut nec hæreditas nõ adita:vt j.de iure delib.l.quoniã.Item alia ratione non placet, q̃ ſi ſecus deceſſerit ante dies exactos,vel poſt:quia expreſſe dicitur in lege q̃ idẽ eſt vt reſtitutio detur ex perſona defuncti,licet intra dies deceſſerit,vt in contrario.ff.de acquiren. hære.l. Pantonius.§.j. quare hic dic maximè ſi poſt. Vel dic,ſi ante, datur ex æquitate, nõ de rigore.ſi poſt,etiã de rigore datur reſtitutio.Vel ſecũdum Io.ſi ante,non datur.ſ.totius temporis:quia id quod in præſentia hæredis cucurriſſet,cũ effectu cõputaretur: & ſic ex perſona defuncti habet quod ex ſua habere nõ poſſet.Item quomodo tẽpora bonorũ poſſeſ.cum ſint vtilia,vt inſti.de bo.poſſeſ.§.fi.currũt abſenti? Rñ.ſecundũ P.olim erant hæc omnia tẽpora cõtinua:vt d.§.fi.inſti.de bo.poſſeſ.quod nõ placet:vt.ff.quis or.in bo.poſſeſſer.l.ij.§.dies. Sed tu dic q̃ currunt quãtumcunque abſens ſit, cũ potuerit habere procuratorẽ,quẽ non habuit militia impeditus: vt.ff.de diuer. præſcrip.l.j. ideo reſtituitur vt hic. ſecus ſi fuiſſet negligens in cõſtituendo procuratorẽ, quia tunc nõ reſtituitur. ff.ex quib.cau.ma.l.non enim.&.ff.de in integ.reſti.l.fi.Itẽ aliud eſt in abſente neceſſaria cauſa tantum,vt quia relegatus:qui non reſtituitur: vt.ff.de min.l.Papinianus. Alij dicunt,vt Azo, quòd hic de proximo erat abſens:vnde currunt.ſecus ſi de longinquo, nec habuit procuratorẽ:quia tũc nõ currũt:vt.d.l.de diuer.& tẽ. præſcrip.

*Negligens non restituitur.*

BIU Cujas

præscrip.l.j.Item opponitur: Nónne si fuisset præsens,& tacuisset, currit ei tempus,& non restitueretur? idem ergo si fuisset absens:vt.ff.ex quib.cau.ma.l.is qui reip.ij.Respond.præsumo eum petiisse bonorum possessionem si præsens fuisset. argu.ff. si mulier ventris no.l.j.in fi.

*Si quid.*] CASVS. Reipublicæ causa sine dolo malo aberas. interim res tua aut vsucapta est triennio, vel præscripta.x.vel.xx.annorum spacio: vel act. temporalem,puta redhibitoriam, vel quanto minoris,quam contra aliquem habes, amisisti. an intra annum à tépore reuersionis vtilem restitui possis,quæritur& respond.q; sic.

a *Si quid.*scilicet corporale.

b *Absentes.* sine dolo & necessitate: vt .ff. ex quib.cau.ma.& q data.

c *Deminutum.* id est vsucaptum vel præscriptum:vt.ff.de peti.hære. l.deperditum.

d *Qua.* id est aliqua redhibitoria,vel quanto minoris liberatus præsens.

e *Perpetua.* id est generali iurisdictione p̃toris:vt.ff.ex quib.cau. ma.l.j.sic & insti.de satisd.tut. in prin. annua enim erat prætoris iurisdictio: vt instit. de perpe. & temp. act. in prin.& facit.ſ.de dolo. non possunt. & .ff. ex quib.cau.ma.l.Iulian⁹.

*Quod tépore.*] CASVS. Rem meã possedisti: primo anno & secúdo me præsente vsurpare eam inchoasti. Tertio anno absui causa reip.si in absentia mea vel intra modicum tempus post reuersionem meam,quia pro absentia cõputatur:vt.ff.ex quib.cau.ma.l.ab hostibus.§.vlt. vsucap.cõpleuisti:& volo restitui ad rem subducto tempore absentiæ,perinde quasi non cucurrisset: an possim quæritur? & respon.quòd sic intra annum vtilem: quo elapso si negligens sum, non ero audiendus: sed ius tuum integrum reseruabitur tibi. & quod dicit,medij tẽporis:dic quod erat inter primã præsentiam, & illud tempus quo reuersus sum post vsuca.cõpletam.Item potes ponere in præscriptione.x.an. habita cõputatione præsentiæ & absentiæ:secundum quod dictum est.& hoc secundum Mar.

f *Quod tempore.*dic secundum M.q; primo & secũdo anno præscripsi in tui præsentia:tertio te absente: & sic est finita mea vsucapio in tua absentia:vel modico tempore post reuersionẽ: aliàs si post,non daretur restitutio ad aliquid: vt.j.eo.l. fi. & datur ad rem restitutio secundũ eum,non vt subducatur tempus.Et quod dicit,medij temporis,scilicet inter primam præsentiam & tempus quo post præscriptionem est reuersus,secundum B. Sed die, primo anno te præsente: secundo, te absente:tertio,te præsente datur restitutio: post completam tamen vsucapionem vel præscriptionem etiam in præsentia,& etiam post modicum tempus,cum detur vt tempus absentię restituatur.tanto enim minus restituetur,quanto fluxit post modicum tempus,completa tamen vsucapione. antequam enim cõpleatur vsucapio,nullo modo dari puto restitutionem,quia iure communi vindicare poterit: vt.ff. de mino.l.in causę.ij.j.respon.Nec obstat quod legitur.ff.de acquiren.hære.Pantonius.quia ibi suo iure non poterat hæres admitti,licet defunctus potuerit.Et construe sic, permissum est vindicare possessionem,scilicet eius corporis quod tempore &c. possessum est postquam &c.& intra annum vtilem:hodie quadriennium:vt.j.titu.ij.l.fina.si tanto tempore est læsus: vt dices hic in fi.& hoc dicit,amota præscriptiõe,quia sic diceret iudex vel prę-

Codex.

II. Imp. ALEXANDER.A. Petronio Centurioni.

SI quid[a] de bonis eorum qui reipublicæ causa absentes[b] sunt, deminutũ[c] est, actionéve qua[d] competente eis aliquis liberatus fuit: in integrum restitutio perpetua[e] iurisdictione intra annum vtilẽ permittitur. PP.XIII.Kal.Nouẽb. Alexan. A.II.& Marcello Conss.

*Si vsucapio fuit inchoata in præsentia, & in absentia consummata: reuerso datur annus vtilis:intra quẽ potest petere tempus absentiæ de medio submoueri ad rem vindicandã:quo elapso nõ auditur vlterius. h.d.*

III. Idem.A. Flauio Aristodemo militi.

QVod tempore[f] militiæ de bonis alicuius[g] possessũ[h] ab aliquo[i] est, posteaquam is reipublicę causa abesse desiit, intra annum vtilem amota præscriptione tẽporis[k] medij,* possessionem vindicare permissum est: vltra[l] autem ius possessoris lædere contra eum[m] institutum non oportet. PP.Non. Ian. Maximo. I I. & Aeliano Conss.

*Absentes causa reipublicæ patiuntur primum decretum,sed secundum decretum non patiuntur.hoc dicit.Bal.Vel sic:Contra absentem reipublicæ causa fit missio, non venditio.Salycetus.*

IIII. Imp. GORDIANVS.A. Mastriano.

IGnorare[n] non debes eorum qui reipublicæ causa sine dolo malo absunt,si absentes boni viri arbitratu non defendantur,[o] bona tantùm possideri:[p] venditionem autem in id tempus differri,quo reipublicę causa abesse desierint. Dat. XII. Kalend.Ianua.Gordiano.A.& Auiola Conss.

*Præscriptio quadriennii non currit absentibus causa reipublicæ,nec similibus.hoc dicit.Bald.Vel sic: Contra præscriptionem quadriennii quæ currit quando fiscus rem alienã vendidit vt propriam, absentes possunt restitui.hoc dicit.Salycetus.*

V. Idem.A. Secundino militi.

NEq; reipublicæ causa absentibus, neque aliis maioribus ad titulum[q] in integrum restitutionis[r] pertinẽtibus,præscriptionem quadriẽnij[s] *post factam à fisco[t] venditionem obesse posse,[u] manifestum est. PP.VI.Id.Maij,Sabino & Venusto Conss.

*Aduersus venditionem factam propter negligentiam commissam tempore absentiæ iustæ, petitur restitutio. hoc dicit. Bald. Vel sic: Venditio pignoris facta à creditore debitore absente reipublicæ causa, valet: sed absens potest restitui.hoc dicit.Salyc.*

a *Si quid.*scilicet corporale.

b *Absentes.* sine dolo & necessitate: vt .ff. ex quib.cau.ma.& q data.

c *Deminutum.* id est vsucaptum vel præscriptum:vt.ff.de peti.hære. l.deperditum.

d *Qua.* id est aliqua redhibitoria,vel quanto minoris liberatus præsens.

e *Perpetua.* id est generali iurisdictione p̃toris:vt.ff.ex quib.cau. ma.l.j.sic & insti.de satisd.tut. in prin. annua enim erat prætoris iurisdictio: vt instit. de perpe. & temp. act. in prin.& facit.ſ.de dolo. non possunt. & .ff. ex quib.cau.ma.l.Iulian⁹.

f *Quod tempore.*dic secundum M.q; primo & secũdo anno præscripsi in tui præsentia:tertio te absente: & sic est finita mea vsucapio in tua absentia:vel modico tempore post reuersionẽ: aliàs si post,non daretur restitutio ad aliquid: vt.j.eo.l. fi. & datur ad rem restitutio secundũ eum,non vt subducatur tempus.Et quod dicit,medij temporis,scilicet inter primam præsentiam & tempus quo post præscriptionem est reuersus,secundum B. Sed die, primo anno te præsente: secundo, te absente:tertio,te præsente datur restitutio: post completam tamen vsucapionem vel præscriptionem etiam in præsentia,& etiam post modicum tempus,cum detur vt tempus absentię restituatur.tanto enim minus restituetur,quanto fluxit post modicum tempus,completa tamen vsucapione. antequam enim cõpleatur vsucapio,nullo modo dari puto restitutionem,quia iure communi vindicare poterit: vt.ff. de mino.l.in causę.ij.j.respon.Nec obstat quod legitur.ff.de acquiren.hære.Pantonius.quia ibi suo iure non poterat hæres admitti,licet defunctus potuerit.Et construe sic, permissum est vindicare possessionem,scilicet eius corporis quod tempore &c. possessum est postquam &c.& intra annum vtilem:hodie quadriennium:vt.j.titu.ij.l.fina.si tanto tempore est læsus: vt dices hic in fi.& hoc dicit,amota præscriptiõe,quia sic diceret iudex vel præ-

tor viuus: restituo te vt liceat tibi vindicare sicut licebat antequam abesses.& idem in personali: restituo te vt liceat tibi agere sicut quãdo cœpisti abesse. vt.j.titu.ij.l.fin.ibi,ita &c.& actio quã nunc intẽtabit,est vtilis,quę primo fuerat directa:quę vtilis dicit rescissoria: quia datur rescissa vsucapione vel præscriptione: vt.j.ex quib.cau.maio. l.fina.& secundum hoc intellige:j. qui. nõ ob. long.temp.præscrip.l.j.

g *Alicuius.*militis.

h *Possessum.*& vsucaptum, secũdum M. vel etiam non vsucaptum, secundum H.

i *Aliquo.*præsente.

k *Temporis.*eius scilicet inter primam præsentiam & secundam.

l *Vltra.*i. vltra quàm sit medium tempus, siue tempus absentiæ,nõ restituitur: vt plene dixi.ff. eod.l. sed & si per prætoré.§.quoties. Vel dic, si tantum tempus lapsum est in præsentia post modicum tempus & vsucapionem cõpletam, quantum fluxerat in absentia, nõ lædit ius scilicet vsucapionis institutum cõtra eum, scilicet absentem reuersum vindicare volentẽ: vt.j.quibus nõ ob.lõg. temp.præscrip.l.pe. de quo plene dixi.ff.e.l.ab hostib⁹.§.sed quod simpliciter. in glo.ibi, sed ad quid &c. & hoc secũdum B. vel secũdum Mar. dic vt.ſ.dixi.

m *Eum.* ſ.militẽ absentem vindicantem.

*Ignorare.*] CASVS. Tenebaris mihi í .x. causa reipublicæ aberas . non habeo quem cõueniam.qualiter mihi succurratur,quæritur?& respond. quòd mittendus sum in possessionem bonorum tuorum prorogata eorum venditione in tempus reuersionis tuæ.

n *Ignorare.*in debitore absente pone casum.

o *Non defenduntur.*quia idem est in pupillo.ff.ex quibus cau. in posses.ea.l.apud Iulianum.

p *Possideri.* hoc est commune ius eorum & pupillorum : vt.ff. qui.ex cau.in pos.ea.l.apud Iulianum.& .l.in possessionẽ.§. cum dicitur.Si autem fiat venditio,vel ipso iure non valet : vel quod melius est,per restitutionem rescinditur: vt.ff. de dam.infec.si finita.§.si forte.&.§.postea autem.&.ff.de priui.cre. l.eum qui in.

Alij autem absentes patiuntur præscriptionem , latitantes etiam venditionem:vt.ff.ex quib.cau.ma.l. item ait prætor.§.j. &.ſ. de procur.l.eum qui.in fi.

*Neque reipubl.*] CASVS. Abfui causa reipubl. rem meam vt suam vendidit fiscus. Lapsum est quadriennium quo cõsueuit se tueri fiscus contra eum cuius erat res. an mihi reuerso dabitur in integ.restitutio,vt rem meam vindicare possim,quæritur?& respond. quòd sic:neque solum dabitur mihi minori talis restitutio propter absentiam meam causa reip.sed cuilibet maiori.quod pertinet ad titulum de in integ.resti.maio.puta capto ab hostibus,& similibus de quibus fit mentio.ff.eo.l.j.in fi.

q *Ad titulum.*vt quia sunt ab hostibus capti, & similes qui sunt in edicto:vt.ff.ex quib.cau.ma.l.j.in fi.

r *Restitutionis.*per legem Zenonianam introductam à compositoribus,non ab imperatore.

s *Quadriennii.*quam obiicit fiscus cum vendidit rem alienam vt suam : quæ olim quinquennij erat . sed à compositoribus est hic positum:de quo dic vt.ſ.si aduersus fiscum.l.edicto.

t *Fisco.*& est fiscus ipsum imperium,vel quod ei proponitur.

u *Posse.*scilicet cum effectu.datur enim restitutio.

*Si cum.*] CASVS. Abfuisti causa militiæ . interim hæres

N iij creditoris

*Sic secundum quosdam canones deducuntur tẽpora scilicet spatia de præscriptione cẽtum annorũ: vt in c. cum nobis.extra de præscrip.*

*Prætoris iurisdictio an vna erat.*

*aliàs quinquennii.*

*Absentum causa reip. bona an vẽdi possint.*

BIU Cujas

creditoris res tuas sibi obligatas elapso biennio denunciatione præmissa distraxit. reuersus vis restitui ad vindicationem: en sis audiendus, quæritur? & respond. quòd sic, oblato à te precio, vel debito. q.d. si debitum fuit in minus, precium fuit in plus, offerre debes debitum. Sed si precium fuit in minus, debitum in plus: offerre debes precium. & hoc est quod dicit, oblato debito vel ꝓcio.

*Labor est in militia.*

a *Laboribus.* Est enim labor in militia: vt .ff. de testa. mili. l. j. in fi.

b *Distraxerunt.* secundum leges: vt. j. de iure do. impet. l. fi. si aũt per pactum, tunc non reuocat, vt nec minor: vt. ſ. si aduer. vendi. pig. l. ij.

c *Impetrare.* vt ad rei vindicationẽ restituaris contra possessorem.

** aliàs possessionem, oblato à te debito.*

d *Retractatáque.* quod præsumitur de præsente quando non sumeret pignus pro rei venditione.

e *Venditione.* per in integrum restitutionẽ.

f *Recipies.* per rei vindicationem. Accursius.

g *Possessiones.* id est res possessas.

h *Oblato.* scilicet emptori, cum in tuam vtilitatem versum fuerit: vt. ff. de rei vindi. emptor. & quia econtra debet dari restitutio: vt. ſ. de reputationi. l. j. aliàs non: vt inſ. de rei vindi. l. si mancipium.

i *Debito.* vt arg. j. quæ res pig. obliga. poſſ. l. nomen.

*Et quæ à patre.* ] CASVS. Pater tuus contraxit, & læsus est. an prętextu militię tuę per resti. in integr. reuocare possis quod à patre tuo factum est, eo dum vixit non conquerente se deceptum esse, quæritur? & dicitur quòd non. Ex hac l. no. vnum fundamentum in hac materia, ꝙ ex causa absentiæ quis restituitur aduersus neglecta, non aduersus facta, secũdũ Bar. & Bal.

k *Geruntur.* quoquo modo contrahendo. strictius ponitur. ff. de verb. signifi. l. Labeo. non præscribendo, si finiatur tempore militię filiorum: quia tunc restituerentur filij: vt. j. tit. ij. l. ij.

l *Disciplina.* siue doceant siue doceantur. Et not. hæredes non reuocare facta defuncti, vt hic, &. ſ. si aduer. vend. pig. l. ij. &. j. de sol. l. successores. & de reb. alie. non alienand. l. venditrici. &. j. de his quibus vt indig. l. Polla. Accursius.

m *Militari.* quod dicitur à malo: vt. ff. de testa. mili. l. j. §. miles.

n *A filiis.* quia sunt milites.

o *Irritum.* No. hæredem venditionem patris non posse rescindere: quia à maioribus minoribus non subuenitur: sed potius econuerso.

p *Contractu.* quod multũ facit: vt. ff. ad senatusc̃. Syllania. l. j. §. j.

*Ancimus.* ] CASVS. Si miles militiæ causa absens fuerit, & interim res sua vsucapta vel præscripta fuerit, dabitur sibi reuerso restitutio, ne sibi officiat præscriptio quæ cucurrit eo in militia existẽte. & hoc quod dicit, in exceptionib. declinãdis &c. & si legatũ annuũ relictũ fuerit ei, restituetur ad petendũ, ac si ꝓsens fuisset. secus in militib⁹ qui domi degũt, quia nõ restituunt.

VI. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Germano Cęturioni.

SI cũ militaribus laboribus [a] operam dares, creditoris tui hæredes possessiones sibi obligatas distraxerũt: [b] poteris adito præside prouinciæ in integrum restitutionẽ impetrare, [c] retractatáq; [d] venditione, [e] recipies [f] possessiones, [g] oblato [h] antè * debito, [i] vel precio, si minus debito fuisset. PP. IIII. Nonas Aprilis, Valeriano & Gallieno. AA. Conss.

*Priuilegium successoris non rescindit factum legitimum prædecessoris. Vel sic: Ex persona successoris non mutatur robur contractus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Consummata cum defuncto, non reuocantur hæredis priuilegio. hoc dicit. Salycetus.*

VII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS. AA. & CC. Marinæ.

EA quæ à patre geruntur, [k] non decet pro disciplina [l] militari [m] à filiis [n] ad irritum [o] reuocari: præsertim cũ nec patrem tuum in rebus humanis agentem affirmes conquestum fuisse super huiusmodi contractu. [p] D. Noñ Febr. CC. Cõss.

*Tempus absentiæ & occupationis reipublicæ causa prodest, non tempus præsentiæ vel occupationis voluntariæ. hoc dicit. Saly. Vel sic: Miles est priuilegiatus in absentia, non in præsentia. Vel sic: Vbi occupatio est causa priuilegii, ibi cessante occupatione cessat priuilegium. Vel sic: Sola militia non præbet beneficium restitutionis in integrũ, sed occupatio circa res militares. h. d. Bald.*

VIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

SAncimus his solis qui in expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tempora quæ in eadem expeditione percurrũt, tam in exceptionibus [q] declinandis, quàm in petendis in integrum restitutionibus [r] eis [ſ] opitulari: [t] illis temporibus per quæ citra expeditionis necessitatem in aliis locis vel in suis ædibus * degunt, [u] minimè eos ad vindicanda memorata priui legia adiuuantibus. D. VI. Id. April. Cõstantinop. Decio V. C. Cons.

B

*TITVLVS LII.*

DE VXORIBVS MILItum, & eorum qui reipublicæ causa absunt.

*Vxor quæ sequitur virum militantem, gaudet beneficio mariti. Baldus.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Secundinæ.

TEmporalib⁹ actionibus exclusis, mulieribus quæ cum maritis reipublicę causa absentibus peregrinatæ sunt, ad exemplũ [x] militũ subueniri solere nõ est ignotũ. [y] PP. III. Non. Decemb. Alexandro C A. II. & Marcello Conss.

*Quando vxor militis aduersus præscriptionem rei suæ restituitur: emptor à quo res euincitur, saluam habet contra vẽditorem ad preciũ actionem. hoc dicit secundum primam lect. quæ est communis. Salyc. Vel sic: Prima pars istius l. est clara, quæ idem dicit quod est dictum in l. præcedenti, quòd vxores militũ probabiliter cum viris peregrinantes, habẽt beneficium restitutionis in integrum. secunda habet diuersos intellectus. hoc dicit. Baldus.*

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Quintiliano.

EI quæ diutissime fuit cum marito qui militiæ [z] operã dabat, non officit [a] præscriptio lõgi temporis. sed quia huiusmodi diutinę [b] absentiæ [b] cõmẽ- D

contra venditorem, quæritur? & respond. ꝙ sic, licet præscripta sit. Vel pone secũdo sic: Mulier profectura cum viro generalem constituit procuratorem, qui in absentia mulieris domũ eius dolo distraxit, ementi faciens gratiam: & precium in vtilitatem mulieris conuertit. si interim præscripta est, restituetur refuso ab eo precio emptori. Vel sic: Venditor induxit mulierem vt abesset. quo casu precium refundet venditor si est soluẽdo: alioquin mulier. Aliis etiam modis ponitur casus, sed ista sufficiant.

q *In exceptionibus.* puta si restituatur, ne obiiciatur sibi præscripto temporalis quæ cucurrit eo in militia existente.

r *In integrum restitutionibus.* vt ad legatum annuum: vt. ff. eo. l. Iulianus. §. fi. & l. seq.

ſ *Eis.* Superfluit hoc verbum eis, propter dictionem his, quæ est suprà: sed repetit.

t *Opitulari.* id est prodesse.

u *Degunt.* nisi intra modicũ tempus quod pro absentia reputatur: vt. ff. eo. l. ab hostibus. §. fin. Et nota cessante causa, &c. vt. j. de testa. mili. l. ne quidam. & j. qui. non obſt. long. tẽpo. præscrip. l. sancim⁹. &. ſ. de epiſc. & cler. l. generaliter. in authen. de sanc. epiſc. §. sed & hoc præsenti. colla. ix. & ff. de iud. l. ij. §. plane.

*Causa cessante priuilegium. * aliis dibus.*

*DE VXORIBVS militũ, & eorum qui reipublicæ causa absunt.*

*Temporalibus.* ] CASVS. Miles quidam reipubli. causa abfuit. secũ vxor sua peregrinata est. res vxoris interim præscripta est. an possit restitui, quæritur? & respond. quòd sic. sed non intelligas quòd vxor abfuit causa reipublicæ, qa abesse non potest: vt. ff. de reg. iur. l. ij.

x *Ad exemplum.* non ꝙ ipsæ absunt reipublicæ causa: vt. ff. de regu. iur. l. ij. sed fauore virit: vt. ſ. de in ius vo. l. j.

y *Ignotum.* fauore militum.

*Et quæ diutißime.* ] CASVS istius legis in princi. est idem vt in superiori. & sic dic casum: Rem mulieris absentis cum marito absente militiæ causa, quidam vendidit, dicens rem suam esse. an possit restitui mulier ad eam vindicandam, quæritur? & respon. ꝙ sic, licet præscripta fuerit. an auté emptori detur restitutio ad preciũ

*Mulier potest vẽ sua etiam post præscriptionem vendere quæ decucurrit.*

z *Militiæ.* idem est iste casus cum præcedenti. secundus est in extraneo vel procuratore qui vendidit rem mulieris, & male.

a *Officit.* scilicet cum effectu, quia restituitur: vt. ſ. l. proxi.

b *Absentiæ.* datiui casus sunt. q.d. ei quæ diu abfuit. & dic commenta adhibita à quodã qui rem mulieris absentis vendidit suam dicẽs. Sicut ergo est ęquum mulierẽ restitui ad vindicandũ post prescriptionẽ: sic æquum est restitui emptori de euictione actionem ad precium: licet extincta fuerit de euictione actio per præscriptionem: vt hic, &. ff. de euic. si cum venditor. §. j. &. l. qui alienam. &. ff. de tute. & ra. distra. l. alterius. potest dici quòd non datur de euictione quando extraordinario iure succurritur ei.



BIU Cujas

a *Composita.* à venditore dicente rem suam esse, cum etiam mulieris esset.

b *Obesse omnino.* sed neque mulieri quin rem recipiat: neque emptori quin precium consequatur. sic infra de repudi. l. dubium. & supra de reputa. quæ fi. in iudi. l. j.

c *Refuso precio.* à venditore, vt dictum est, & sic plana est. Potest etiam legi secundum Azo. vt à muliere recipiat preciũ: vt si procurator generalis mulieris vendiderit dolo malo rem eius faciens alicui gratiam, & precium in eius vtilitatẽ conuertit: vt. ff. de reb. eo. l. tutorem. &. ff. de rei vin. l. emptor prædium. & infra, quod cũ eo. l. ei qui. in fi. Tertij dicunt vẽditorẽ adhibuisse commentum, vt mulier abesset: quo casu & ipse si est soluendo, precium refundit. aliàs mulier cõuersum in suã vtilitatẽ. Quarti, vt M. dicunt quòd si manifeste potest pbari mulierem cõmẽta adhibuisse, quia studiose abfuit, remouetur à restitutione. sed si non possit probari, licet callide sit versata, eatenus subuenitur ei vt refundat preciũ, & recipiat domũ. Sed si venditor commenta adhibuit, ipse refundat nisi cum est inops: & tunc mulier reddit. idem si venditor abest. Et sic dominus M. ex hac. l. colligit tres casus. Primum, si abfuit mulier bona fide. in prin. l. Secundum, qui non est in litera, sed colligitur à contrario, quando mala fide. Tertium, quem lex ponit quasi medium inter duo extrema, scilicet cum callide abfuit, & calliditas probari non possit. tunc enim calliditas non debet emptori omnino nocere, sed precium oportet refundere mulierem, si domum ad se pertinere probauerit. Dic ergo secundum eum non obesse scilicet omnino venditori, cum mulier callidè abfuerit. vel mulieri cum venditor callide propter absentiam vendidit. priori casu mulier, posteriori venditor reddit pecuniam. sed prima & secunda lectura est verior.

*Vxor militis an possit restitui contra alienationem facta absente se & sua fa-*

*Casus. Si minor læsus est causa infinita. an. i. currat quadriẽnium, quãdo & re sed desinente. a tẽpore reuersionis incipit currere. & quare, & ratione, & ratio. Vtrum minor ætate restituatur ante maiorem factũ? Vel maior, si fuit cau-*

ta callidè adhibita atque composita [a] obesse omnino [b] nõ debent: decernimus, vt si talis mulier domũ ad se pertinere mõstrauerit quę ĩ absentia eius vẽdita est, refuso precio [c] quod reuera solutum est, eandem recipiat. Dat. VIII. Kalend. Decemb. ipsis. AA. & Conss.

*TITVLVS LIII.*

DE TEMPORIBVS IN integrum restitutionis tam minorum, & aliarum personarum quæ restitui possunt, quàm etiam hæredum eorum.

*Quando vna causa petendæ restitutionis succedit post aliam, tempus petendæ restitutionis non currit. Baldus. Vel sic: Noua causa restitutionis superueniens impedit tẽpus ipso iure currere ex prima. Saly.*

1. Imp. GORDIANVS. A. Pudẽti militi.

EN his [d] in quibus læsus es cum minor annis viginti quinque esses: toto militaris expeditionis tempore auxiliũ restitutionis postulare potes. [e] tempus [f] etenim post impletam minorem ætatem prestitutum, ex die missionis [g] iuxta rationem iuris cõputari debet. PP. III. Non. Octobris, Pio & Pontiano Conss.

*Si minor succedit maiori causa militiæ*

*DE TEMPORIBVS IN INTEGRVM restitutionis minorum &c.*

*Supra specialiter dixit de restitutione minorum, & quorundam maiorum: nunc generaliter de omnibus intra quæ tempora restituuntur. nec enim est nouum, &c. vt. ff. ad. l. Aquil. l. si seruus seruum. §. inquit.*

d *In his.* ¶ No. quòd hæc prima lex loquitur quãdo minor cœpit militare, ibique factus maior post aliquod tempus est reuersus. Secunda, cum non militans instituit eum qui militare cœpit postea. Tertia ponit vtrumque casum: id est in militante, & non militante. Quarta, cum militans instituit non militantem: nec etiam postea cœpit militare.

e *Postulare potes.* scilicet tu qui es in militia: & per procuratorem. Et nota quòd toto illo tempore potit. nec tamen dicas tunc currere vtilem annum. nam & minor toto tempore minoris ætatis petit restitui: nec tamen currit ei annus nisi post minorem ætatem: vt supra de in integ. resti. mi. l. minoribus. & supra si tu. vel cura. interue. l. j. currit ergo hic annus vtilis à tẽpore reuersionis: vt arg. ff. quando actio de pec. est an. l. j. §. annus. Sed alij vt M. dicunt currere in absentia vtilem annum. & secundum eos intra annum à tempore reuersionis petit restitui ad annum qui fluxit: sicque habebit duos vtiles annos post reuersionem: quod non placet propter circuitum euitandum. sed aliud in tempore petendæ bonorum possessionis, quod currit absenti Valeriano: vt supra ti tu. ij. l. j. quia saltem per alium potuit petere: vt. ff. de diuer. præscrip. l. j. & quis or. in bonorum possessione ser. l. ij. sed hic prohibetur, vt dixi, causa vitandi circuitus: quia forte ita restitueretur ad restituendum: quod esset absonum. vnde statutum est ne currat, vt absurdum hoc euitetur: vt. ff. de condic. indeb. dominus testamẽto. &. ff. e. l. interdictũ.

*absenti, toto tempore minoris ætatis tempus petendæ restitutionis non currit. h. d. Baldus. Vel sic: Beneficium restitutionis transit ad hæredem: & tempus quod supererat defuncto, non currit hæredi minori, vel in militia existenti. h. d. Salycetus.*

II. Idem. A. Secundino militi.

SI intra [h] †legitimam ętatem, vel ea impleta, nondũ exacto [i] tempore [k] præstituto, pater tuus [l] in fata cõcesserit, túque ei hæres extitisti, & intra viginti quinque annos, vel post eam ætatem intra id tempus quod ad in integrum restitutionẽ defuncto supererat, nomen militiæ dedisti: præses prouinciæ causa cognita per in integrũ [m] restitutionem ex persona defuncti [n] subueniri tibi prouidebit. Dat. XI. Kalẽd. Nouembr. Pio & Pontiano Conss.

*Siue in eadem persona, siue in diuersa priuilegiata tempora coniungantur: interim tempus non currit. h. d. hæc lex coniuncta cum prima & secũda suprà eod. Baldus. Vel sic. Quadriennium quod datur minori facto maiori, non currit ei se absentanti causa reipublicæ. Salycetus.*

III. Idem. A. Mutiano militi.

SI intra annos quibus in integrum restitutionis auxiliũ indulgetur, constitutus es, [o] vel eo tempore [p] nomẽ militiæ

*Si militiæ tũ ex parte compleuit quadrienniũ: restituitur ad totũ tempus absentiæ. Restitutionis in integrum petẽdæ tempus an sit omnõ cõtinuũ. † Not. ex hac. l. quòd quãdiu quis est in causa quòd restituatur tertia, minus: nũ excipiuntur. quã ei tertia minus currit. & hoc est ratione vitãdi circuitus: secũdum Bald.*

*Si intra legitimam.* ] CASVS. Minor contraxit: læsus est ex contractu: & intra. xxv. an. vel postea, intra tamen quadriennium, decessit: successit ei minor: qui vel in minori ætate vel postea, intra tamen quadriennium quod supererat defuncto ad petendum resti. cœpit abesse causa militiæ: eóque elapso, puta in. xxx. vel. xl. an. reuersus est. an possit restitui ex persona defuncti, quæritur? respon. quòd sic. & dic non ad tempus quod fluxit in absentia, sed ad rem, scilicet intra tempus quod supererat defuncto. & si minor successit patri, restituitur totum illud tempus quod supererat patri.

h *Intra.* id est citra: vt infra de posth. hære. instit. l. fin. Vel proprie, & dicitur ætas legitima minor, quia lege iuuatur.

i *Exacto.* scilicet quadriennio: vt infra eo. l. fi.

k *Tempore.* scilicet vtilis anni.

l *Pater tuus.* non militans, sed paganus.

m *Per in integrum.* contra contractum antecessoris.

n *Ex persona defuncti.* vt. ff. de in integ. resti. l. non solum. & dic, restitui ad tempus quod fluxit in absentia, secundum quosdam, & male: vt supra. l. proxi. dixi. Item quando pater decessit maior, dic restitui intra tantum tempus quantum supererat patri, vt dices iam infrà eod. l. ea quæ. §. j.

*Si intra annos.* ] CASVS. Rem minoris vsucepisti. an intra annum vtilem possit restitui, quæritur? respon. quòd sic. sed pone quòd eo tempore quo restitui potuit ętatis beneficio, cœpit abesse militiæ causa: & ibi stetit quousque tempus restitutioni præstitutum elapsum foret: an restituatur, quæritur? respon. quòd continuatio minoris ætatis ad militiam indulget restitutionem. q. d. minor ætas æquiparabitur absentiæ militiæ. nam licet cucurrisset sibi tempus, nihilo minus restituitur. olim enim currebat minori tempus secũdũ tẽpora huius. l. vel dic, ipso iure non currit: vt. l. fi. suprà in quib. cau. in integ. restitu. non est ne.

o *Constitutus es.* scilicet. xxv. & vtilem annum.

p *Eo tempore.* quo potuisti restitui.

a *Continuatum.* minoris ætatis ad militiam.
b *Vsucapionem.* factam ab aduersario.
c *Ante militiam.* scilicet finitam. Vel dic, id est inchoatam.
d *Suppleta.* id est completa, scilicet vsucapio. Accursius.
e *Affligi.* scilicet cum effectu, quia restituitur. Et not. quòd hæc lex loquitur secúdum antiqua tempora, quando currebãt prę-

*In nõnullis exẽplaribus legitur, continuato beneficio resti. per vsuca. licet an. mi. suppl. sit, nõ patimur te &c.*

scriptiones adultis: nõ dico pupillis. hodie cõtra: vt suprà in quib. cau. in integ. resti. non est necesse. l. fi.

EX *persona.* ] CASVS. Minor contraxit, læsus est: postea abfuit causa militiæ: & in militia maior factꝰ, decessit. totũ tẽpꝰ quo potuit restitui, trãsmittit ad hæredem, eo ꝙ non cessit sibi existenti in militia.

f *Ex persona.* hic successit non militãs militanti.
g *Quem.* qui rem eorum susceperat.
h *Agere.* petendo restitui.
i *Cesserit.* scilicet ipso iure: vt dixi supra eo. l. j.

EA *quæ.* ] CASVS. Certum est ꝙ minoribꝰ super his ĩ quibus læsi sunt in minori ætate, datur in integ. restit. post legitimam ætatem olim intra annum vtilem, hodie intra quadrienniũ. & hoc in prima. Sed quæritur, si quis veniã ætatis impetrauerit, ex quo tẽpore hic annus vtilis ei cedat, vel quadriennium? Respõ. quòd ex quo rescriptum principis iudici impetrantis fuerit intimatum, & impetrãti à iudice permissa fuerit bonorum suorum libera administratio, ita tamen quòd si hoc quadriennium intra legitimam ætatẽ acciderit, vsq; ad. xxv. an. extẽdatur. & hoc in secunda postea distinguit: aut minor succedit minori, aut minor maiori, aut maior minori. In primo casu si minor cui succeditur, læsus fuerit: minor succedens toto tẽpore minoris ætatis ex persona sui restituetur: postea vero ex persona defuncti intra quadriennium. licet quidam distinxerũt in cõtrarium. & hoc in tertia. In secundo dicit quòd ex sui persona vt in prima restituetur quatenus ex tempore quadriennali defuncto superfuerit. & hoc in quarta. In tertio quidã ab adita hære. vel bo. pos. agnita: deíde ĩcipit tẽpꝰ restitutionis prę-stitutũ currere. & hoc in quĩta.

k *Legibus.* vt intra vtilem annum dentur restitutiones.
l *Intimata.* quæ qualiter fiat, habes suprà de his qui ve. æta. impe. l. ij. de eo vero quod medio tempore gessit inter impetratam veniam & intimationem, videtur restitui: vt hic. Arg. contra suprà de his qui ve. æta. impe. l. j.
m *Permissa.* aliàs, admissa est vt. & repete, conuenit.
n *Præstitutum.* scilicet vtilis anni, hodie quadriennij: vt. l. fina.
o *Ita tamen.* id est dicere: si tunc quando impetrauit veniam, erat masculus vel maior. xx. an. & fœmina. xviij. & sic annus vtilis inueniatur compleri ante vicesimumquintũ annũ, suppleatur, vt vsque ad vicesimumquintum annum detur restitutio. sic ff. de excu. tuto. l. scire oportet. §. aliud. Alij dicunt quòd quadriennium debet semper currere demum completis. xxv. annis.

p *Siquando.* hic. §. respicit vltimã partẽ rubricæ. s. de hęredibꝰ.

q *Illibato.* s. quadriennio. Vel illibato, scilicet toto quod superat defuncto, tam minoris ætatis, quàm vtilis anni, secũdũ quosdam. Sed tu dic tãtum vtilis anni.

r *Quòd si maioris.* scilicet decedentis intra vtilem annum.

f *Decidendas.* nam & finiri debet causa intra dictum tempus: vt infra eo. l. fina.

t *Fuerat.* quod tẽpus curret ei post suã minorem ætatem cõpletam, sicut & in absentibus causa reipublicæ: vt. s. eo. l. j. ij. iij. &. iiij. in fi. quippe minor & absens similes sũt: vt. j. e. l. superuacuam. Item pro nobis. ff. de mino. l. interdũ. Itẽ vt euitetur circuitus, qui esset iam si diceres stati currere, & postea restitui: quia daretur restitutio ad restituendũ, & poneres plures minores successiue illis successisse: vt. ff. de cõdic. indeb. l. domin' testamẽto. Alij dicũt vt M. ꝙ statim currit, pro quibꝰ est. j. eo. l. fi. §. fi. Sed nõ obstat: quia in alio casu loquitur. Itẽ pro eis in auth. de tẽpo. nõ sol. pecu. §. sinautẽ. col. vij. sed ibi speciale. nã multa ibi sunt specialia etiã secũdũ omnes. Itẽ pro eis. ff. ex quib. cau. in poss. ea. l. apud. &. j. de his quib. vt indig. l. Polla. Sed ibi cũ defuncto fuit contractum. secus autem in eo quod postea currit: vt hic, &. ff. de iure fis. l. fiscus. in prin. Et eodẽ modo respõde ad. l. supra si aduer. vẽ. pig. l. ij. potest etiã ibi agere contra creditorem pignoratitia actione, & contra tutorem vel curatorem. Item pro eis. ff. de fun. do. l. si fundum. sed magis ætatis ratio quàm mulieris habenda est. ff. de mino. l. si apud.

u *Cum fuerit adita hæreditas.* quælibet præscriptio currit inchoanda extunc: vt hic, &. ff. de stipu. seruo. l. si seruus hæreditarius. & de vsucap. l. fi. §. fina. &. ff. ex quib. cau. maio. l. cum miles. &. ff. de condit. & demon. l. si in diem. nisi forte in casu: vt argu. contra. ff. de diuer. & temp. præscript. l. si seruus. sed prius inchoata completur etiam iacente hæreditate: vt. ff. de in diem addictio. l. si prædio. in princip.

x *Honorario.* id est prætorio, vt per aliquã bonorũ possessioné.
y *Supputentur.* id est computentur, & statim. nec dantur ei tempora minoris ætatis prædecessoris: quia & illi, si hodie fieret maior. xxv. annis, non darentur. Alij dicunt dari dicta tempora huic hęredi: quod nõ placet. Aut ergo minor succedit minori: aut minor maiori, aut maior minori. & isti sunt in hac lege. Aut

dedisti, & expeditione occupatus es: cõtinuatum[a] beneficiũ* restitutionis, per vsucapionẽ,[b] licet ante militiam[c] suppleta[d] sit, non patitur te dispendio rei familiaris affligi.[e] Dat. IX. Kalend. Nouembr. Pio & Pontiano Conss.

*Hoc dicit, quod dictum est in persona principali de beneficio continuando. sup. l. proxi. idem est in hæredibus. Bal. Vel sic: Beneficium restitutionis ex quacũque causa competens, ad hæredem transmittitur. Salycetus.*

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Dionysio.

EX persona[f] fratrum, si tibi eorum quæsita est successio, potes contra quem[g] supplicas agere: [h] non ignorans, quòd si minores vigintiquinque annis militauerint fratres tui, atque in militia diem functi sunt: in integrum restitutionis tempus eis non cesserit,[i] sed omne ad successorem transmiserint. S. VIII. Kalend. Ianuar. Philippopoli. CC. Conss.

*Post veniam ætatis impetratam, & administrationem impetranti concessam, per iudicem de antegesto datur restitutio vsque ad quadriennium, & vltra: donec compleuerit xxv. annos. hoc dicit vsque ad. §. siquando. Salycetus. Vel sic: Tempus petendæ restitutionis in integrum in minori ætate non currit, nisi venia ætatis sit impetratꝙ. sed superueniente maiori ætate in eiusdem persona, vel in persona successoris, incipit currere. Baldus.*

V. Imp. CONSTANTIN. A. ad Bassum. P. P.

EA quæ de temporibus in integrum restitutionum legibus[k] cauta sunt, custodiri cõuenit: & si fortè quis beneficio nostro ætatis veniam fuerit consecutus: ex eo die quo indulgentia nostra in iudicio competenti fuerit intimata,[l] eíque administratio rei proprię permissa,[m] ad persequendas in integrum restitutionum finiendáſque causas iure tempus habeat prę-stitutum:[n] ita tamen,[o] vt nunquam minoribus vigintiquinque annis constitutis de his quæ ante impetratam veniã ætatis gesserunt, auxilium in integrũ restitutionis denegetur.

*Tempus vtilis anni quod supererat ad restitutionem petendam defuncto, non currit eius hæredi minori, sed demum ei facto maiori. Salycetus.*

Siquando[p] sanè in minoris iura successerit minor, minimè prohibeatur, cùm quintum & vicesimum suę ætatis annum transierit, in integrum restitutionis beneficio vti tempore illibato.[q] Quòd si maioris[r] fuerit minor iura nactus: quantum ad eas pertinet causas, quas ex persona maioris fuerit consecutus, tantum temporis ad exponendas in integrum restitutiones decidendáſque[f] causas accipere debebit, quantum defuncto, cuius hæres aut bonorum possessor docebitur extitisse, reliquum fuerat.[t]

*Maior succedens minori, habet annum vtilẽ, vel hodie quadriẽniũ cõtinuũ ad petẽdũ restitutionẽ ex persona defuncti. Sal.*

Cùm verò maior successionem fuerit adeptus minoris: si quidem ciuili iure ab intestato vel ex testamento successerit, mox cum fuerit adita hæreditas:[u] si verò honorario[x] iure, ex quo bonorũ possessio fuerit accepta, examinando ac terminando in integrum restitutionis negotio, solida sine vlla deminutione tempora supputentur.[y] Dat. Noñ. Oct. Romæ. Constantino. A. & Licinio Cæs. vtrisque. II. Conss.

BIU Cujas

maior maiori, cui forte de quadriennio annus supererat, qui non ponitur hic: nec habebit tempus minoris ætatis prædecessoris, quia est indubitabilis. nam ille annus tantum hæredi dabitur: vt supra eo.l.ij. *ADDITIO.* Sed dubium est, an hoc vltimo casu iacente hæreditate currant tempora? Bar. hic respon. quòd non. Nam tempus necessariæ & iustæ absentiæ de medio subducitur: vt infra eo.l. fin. circa fi. sed iusta & necessaria absentia est mortis: ergo &c. Nisi forte hæres dolo & fraude aditionem differret. ar.l. cum Syllanianũ. infra de his qui. vt indig.

## IN AVTHENT. DE temp. non solutæ pecuniæ super dote. §. generaliter. colla. vij. constitu. x.

*Tempus opponendi exceptionem dotis non numeratæ, fauore dotis currit minoribus: aduersus quem cursum ipsi & hæredes eorum restitui possunt intra tempora determinata per hanc auth. Baldus.*

*SI minor vigintiquinque annis de dote cauta nõ numerata statim non queritur:* [a] *restituitur eatenus, vt non trãscẽdat à tempore nuptiarũ* [b] *duodecimum annum. Eo quoque mortuo intra prædictum tempus, indulgetur annus hæredi* [c] *eius. ℣ Sed si hæres sit minor maioris seu minoris defuncti: quinq; annorũ gaudeat spacio, nõ expectato exitu ętatis eius.* [d]

*Nota. est hæc lex. & h.d. Si petitur dilatio, quæ tempus instantiæ non excedit, tam actori quàm reo conceditur. quòd si excedat, non actori, sed reo conceditur: potest tamen actor vti dilatione reo concessa. h.d. Bar. secundum Bal. Vel sic: Dilatio quæ tempus instantiæ causæ restitutionis in integrum non excedit, debet concedi tam actori, quàm reo: sin autem excedit, non actori, sed reo debet cõcedi. intra tamẽ dilationẽ reo cõcessam potest actor suas ꝓbationes facere. h.d. & notabiliter secũdũ Sal.*

VI. Idẽ. A. ad Iulianũ præfectũ vrbi.

PEtendæ in integrum restitutionis tẽporibus [e] obseruatis, si dilatio ab actore petatur, quæ intra metas restitutionis valet artari: eandem, quocunque flagitãte, causis cognitis, [f] tribui oportebit. Sin verò eiusmodi postulantur curricula, quæ intra spacium receptum angustari nequeunt (quippe [g] si in confinio legitimi temporis petantur, & eius terminos prorogabũt) dilationẽ petitori denegari cõueniet. in eius enim arbitrio fuerat, tũc inferre litigiũ, cùm petitæ dilationis mora superstite spacio posset includi. Quòd si defensio* rei, [h] dilationis suffragiũ postulauerit: eãdẽ asserta causa citra obstaculum [i] tẽporis differri sancimus†: quia nequaquã steterat in ipsius potestate, quando litigio pulsaretur. dari igitur debet, etsi [k] impetrata dimensio [l] sese vltra tẽporis definitionẽ proferat: [m] qua dilatione, si à reo ĩpetratur, etiã actor in requirẽdis ꝓbationib⁹ vti minimè ꝓhibebitur. [n] Dat. XIIII. Kal. Aug. Romę, Cõstãtino Cęs. V. & Maximo Cõss.

*noribus, & habet multa specialia.*

** defensor.*

*†Cõcor. gl. i. in me. in c. de causis. de offic. delega.*

*PEtẽdæ.* ] CASVS. Minor cõtraxit: lęsus est. toto tẽpore minoris ætatis, & postea eo elapso intra annum vtilem intra quadriẽnium petit vt sibi detur dilatio ad producendum testes vel instrumenta: an sibi concedi debeat, quæritur? & respon. quòd sic. sed talis danda est, quæ possit prædicto quadriennio concludi, & non vltra extendi. si ergo sit in vltimo mense quadriennij, & petat dilationem quæ prorogetur vltra illum mensem in alium mensem: non est audiendus, cũ erat in arbitrio suo non coartare se ab initio. Econuerso si reus petat dilationẽ quę ꝓrogẽt vltra tẽp⁹ quadriẽnij: quia nõ erat in ei⁹ potestate quãdo pulsaretur, dabitur tẽpus aptũ. si talẽ tamẽ dilationem implorauit, eadem vtetur actor ad probandũ quod intẽdit.

*Reus est fauorabilior quàm actor.*

*Habeo per alium quod nõ per me.*

*SVpernacuam.* ] CASVS. Minor contraxit, læsus est. toto tempore minoris ætatis, & eo lapso & intra annum vtilem olim poterat restitui. loco eius vtilis anni statuit ĩperator quòd detur hodie quadriennium, quod incipit currere à tempore illo quo cucurrit olim vtilis annus: quod tempus obseruabitur tam in veteri Roma, quàm in Constantinopolitana ciuitate cum cæteris

---

a *Non queritur.* id est non opponit exceptionem de dote non numerata intra legitima & communia tempora, quæ sunt infra de dote cau. l. fi. in fi. & in auth. quod locum.

b *A tempore nuptiarum.* contractarum, secundum M. & Io. ar. infra de nupt. l. sancimus. & supra de his qui ve. æta. l. fi. & secũdum hoc poterit restitui intra. xxxvij. an. vna die minus, si ponas in vltima die. xxv. anni minorem contraxisse matrimonium. Vel die secundum B. & Azo. id est contrahendarum: hoc est, ex quo est habilis ætatis ad contrahendum, quod est in. xv. an. vt in corpore vnde hoc sumitur, scilicet de tempore non solutæ pecuniæ super dote: ibi, nouimus enim eos qui vehementius &c. & secundum hoc vsque ad. xxvij. an. vna die plus dabitur restitutio: si ponas finito. xv. an. contraxisse matrimonium hunc minorem, vel quandocunque post. Item secundum M. & Io. male diceret si minor: quia non minori, sed maiori curreret tempꝰ, si ponas vltima die. xxv. an. cõtraxisse. sed pro Mar. facit quod dicit, vt non transcendat &c. scilicet tempus in aliis prescriptionibus statutum. nam si intra. xxvij. an. tantũ daretur, nõ transcẽderet tempus aliàs constitutum, quod est vsque ad. xxix. annum: vt infra eo. l. fi. sed expone, transcendat, id est ascendat, secundum Bul. cum quo consentio.

c *Hæredi.* maiori, vt patet statim. Et no. quatuor specialia. Primum, quia dantur hic. xij. anni, siue à tempore cõtractarũ nuptiarũ, siue cõtrahẽdarũ. dicas alibi. xxix. an. vt infra e. l. fi. Secundum, quòd maior succedens minori non habet nisi annum ex persona illius, etiam si plus illis supererat vel minus de. xij. annis. aliàs habet ex persona defuncti annum vtilem, vel quod ei supererat de anno vtili: vt. l. ea quæ. in fi. Tertium, quia minor succedens maiori habet quinque annos, cum aliàs habet tempus suæ ætatis: & postea id quod defuncto supererat: vt supra eo. l. ea quæ. §. quod si. Quartum, quia currit ei tẽpus in minori ætate in exceptione nõ numeratæ pecuniæ, vt in prin. aliàs non: vt supra in quib. cau. in integ. restit. non est necess. l. fi. in prin. sed secũdum M. currit hic etiã aliàs hoc tempus: vt not. in l. ea quæ. in fi. §. quòd si. vnde secundum eum non esset speciale. & hoc secundum omnes. Potest addi quintum: quia cũ aliàs quadriẽnium cõputetur ex tẽpore minoris ętatis cõpletæ, hic computantur. xij. anni ex tempore nuptiarum, siue cõtractarum, siue contrahẽdarum. Item sextũ, quòd quinq; anni currãt durãte minore ętate, aliàs non: nisi in casu, vt in auth. de hære. & Fal. §. pupillis. Septimum, quòd adeo currunt, vt non restituatur. aliàs contra: vt. ff. de mino. l. etiam ei.

d *Ætatis eius.* scilicet defuncti vel succedentis: qđ erat ĩtra. xij. an.

*Dotis nõ numerate exceptio currit etiã minori.*

e *Temporibus.* quæ sunt vsque ad finem vtilis anni.

f *Causis cognitis.* prout dicitur infra de dila. l. j.

g *Quippe.* conueniet denegari, quod est infra. Et no. duo exigi vt denegetur si à primo incipias, scilicet vt in confinio petatur, & terminum transcendat, scilicet temporis.

h *Defensor rei.* id est ipse reus, vel eius defensor.

i *Obstaculum.* i. nõ obstante ꝙ dilatio transcẽdat vtilẽ annum.

k *Etsi.* id est quamuis.

l *Dimensio.* id est dilatio.

m *Proferat.* i. protendat. plus ergo reo quàm actori cõceditur. sic infra de dila. l. siquãdo. &. ff. de fer. l. fin. & de reg. iur. l. fauorabiliores. Et est hęc ratio, quia nõ est ĩ rei potestate quãdo cõueniatur, sed actoris quãdo agat: vt hic, &. ff. de exce. doli. l. pure. §. fi. &. j. de an. except. l. j. ĩ fi. &. ff. de regu. iur. l. qui ĩ alteri⁹. ĩ fine.

n *Prohibebitur.* Nota, habet quis per aliũ quod per se habere nõ potest: vt hic, & infra de temp. appel. l. per hanc. & de appel. l. fi. & supra si aduersus transac. l. j. &. ij. &. ff. quæ res pig. obli. pos. l. Aristo. Item contra. huic. l. est infra. l. proxi. sed illa secundum istam.

BIU Cujas

cæteris prouincíls.& hoc in prima.quod quadriennium non solum in restitutione minorũ(quod est statim ex quo illuxit prima dies.xxv.an.) immo & in restitut.maiorum obseruabitur, puta si maior fuerit absens causa reipub. & interim res sua vsucapta sit: dabitur sibi beneficium restitut. intra quadriennium à tempore reuersionis suæ: quod incipiet currere à tempore quo fuit reuersus. & hoc in secunda.& sicut minori non currit nisi post cõpletam minorem ætatem,ita maiori non currit tempus cum abest.& nõ refert quo genere causæ fuerit absens,siue reipub. causa, siue quibuslibet quę enumeratę sunt.ff. ex quib.cau. ma.l.j.& quantum ad hæc nulla est differẽtia inter maiores & minores.

*Pro anno vtili datur hodie quadriennium continuum ad implorãdũ restitutionẽ in integrũ,ex quocunq; capite postuletur.de quo quadriẽnio minor ætas, & iusta absẽtia,& omne legitimũ impedimẽtũ excipitur. Bal.*

VII. Imp. IVSTINIA. A. Io. pf. pt.

SVperuacuam[a] differentiam vtilis anni[b] in integrum restitutionis à nostra republica separantes, sancimus & in antiqua Roma,& in hac alma vrbe, & in Italia,& in aliis prouinciis quadrienniũ continuum[c] tantummodo numerari† ex die ex quo annus vtilis currebat: & id tẽpus totius[d] loci † esse cõmune. ex differẽtia enim locorum aliquod induci discrimẽ,[e] satis nobis absurdũ visum est: quod non solũ in minorũ restitutionibus (quibus vtilis annus incipit currere ex quo vicesimisexti anni dies illuxerit[f]) sed etiã in maiorũ[g] hoc idẽ adhiberi sancim⁹,vt & hic ꝓ vtili anno memorata continuatio[h] tẽporis obseruetur ad interponẽdã cõ-

† *Cõcor.glo. in.c. cõtingit. sup verbo, annis. ĩ fi. extra de transact.* † *aliàs totis locis,* & *Ista. glo. est valde notabilis, secundum Bald. hic, declarans quãdo annus dicatur continuus, & quando vtilis.*

testationẽ, finiẽdámq; litẽ.[i] Et quẽadmodũ omnis minor[k] ętas excipitur in minorũ restitutionib⁹:ita & ĩ maiorũ,tẽpus ĩ quo reipublicæ causa absfuerint, vel aliis legitimis causis,quę veterib⁹ legib⁹ enumeratę sunt,fuerĩt occupati,omne excipiat:[l] & nõ absimilis sit[m] in hac parte minorũ & maiorũ restitutio. Dat. Kal.Septẽb. Cõstantinop. post consulatũ Lampadij & Orestæ. VV. CC. Conss.

*TITVLVS LIIII.*

## QVIBVS EX CAVSIS maiores in integrum restituantur.

*Officium legationis est iusta causa indulgendæ restitutionis in integrũ. Bal. Vel sic:Legatis indefensis cõdẽnatis datur restitutio sicut absentib⁹ reipublicæ causa. Saly.*

I. Imp. ANTONINA. Aemiliano.

SI propter officiũ legationis ad me[n] bona fide factæ, absens & indefensus[o] cõdemnatus[p] es,instaurationem iudicij[q] iure desideras, eam pro contestata,eo ipso ꝙ in integrum restitutio est petita.

k *Omnis minor.* s.infantia, pueritia, adolescentia. Accur.

l *Excipiatur.* vt nõ cõputetur ĩ ipso quadriẽnio ipso iure primũ tẽpus absentiæ,siue mediũ vltimúmve,etiã in minore sicut in maiore dixim⁹.ff.tit.ij.l.quod tẽpore.& est vtile quo ad hoc:quia nõ currit tẽp⁹ minoris ętatis,vel iustę absentiæ,vt de quadriẽnio minuat:vt diximus.ff.tit.j.l.j.Itẽ excipitur tẽp⁹ quo ꝑdior agere ꝑ aduersariũ meũ ne agã intra quadriẽnium:vt.ff.de mino. l. intra.

m *Non absimilis sit.* vt sicut demũ currit præscriptio quadriẽnij minorib⁹ post maioré ętatẽ:ita maiorib⁹ post reuersionẽ.vel aliter, Sicut minores cõseruãtur hodie ipso iure illæsi: sic & maiores.quod placet. sed sicut ꝑdicta tẽpora iustæ absentiæ excipiunt de quadriẽnio quod datur minorib⁹,sic de quadriennio quod datur maioribus:vt hic dicit.Sed an quod alibi dicit de anno vtili, est ꝑ hãc.l.correctũ? Rñ.nó.ar.ĩ.de appel.l.præcipimus. in fi.

*QVIBVS EX CAVSIS MAIORES IN integrum restituantur.*

*Dixit.ff.de resti.mili.specialiter de quibusdã maiorib⁹. s.militibus & reipublicæ causa absentib⁹:nunc de oĩbus etiã de his qui ꝓpter rei qualitatem restituũtur: vt in bonæ fidei iudiciis: vt.ĩ.eo.l.in contractibus.*

SI propter officiũ.] CASVS. Petebã à te decẽ:lité sũ tecũ cõtestatus.lite cõtest.legatiõis causa aberas:vel qa princeps misit te:vel qa ex causa à ciuitate tua missus es.te citato nec cõparẽte, cõdẽnatus es. an tibi reuerso deĩ causæ tuæ integra defensio per beneficiũ restit.in integ.quæritʔ Rñ.ꝙ sic.eodẽ enim priuilegio vtetur legationis causa absens,quo & reipub.puta Romanorum causa absens.Ex hac.l.no.secũdũ Bal.hic ꝙ in causa ambasiatorũ non sunt feriæ à lege indictæ: quia tunc sententia esset ipso iure nulla,nec esset opus remedio restitutionis.Itẽ no.ꝙ licet quis sit absens causa legationis reipublicæ,tamen citatio facta ad domũ valet:licet ei concedatur in integ.restit. Bald.

n *Ad me.* s.principẽ à ciuitate tua vel à me: quia princeps misit. & qđ subiicit,bona fide.s.interueniẽte ex parte tua:nõ enim hoc studiose procurasti:vt.ff.eo.l.item hi qui.&.l.& qui data.

o *Indefensus.* id est nullo modo defensus. idem si fuit defensus sed minus legitime: quia tunc restituitur ad totam causam: vt.ff. de procu.l.quia absente.sed si legitime defensus fuit,tunc ad appellandum tantum:vt.ff.de in integ. rest.l.fin.

p *Cõdẽnatus.* lite ante absentiam cõtestata:aliàs nõ posset valere ipso iure definitiua: vt.ĩ de iudi.l. properandum. §.j.

q *Iudicii.* iam cœpti,id est instantiæ.

*Minori læso in cõtra-*

*Reipublicæ*

BIU Cujas

a *Reipublicæ causa.* scilicet Romanorum: vt.ff.eo.l. sed & si per prætoré. §.fi.&.l. legatis. Et potes distinguere vt diximus supra de procura.l.quia absente.

*Si idcirco.*] *CASVS.* Petebã à te decem.lite contest.captus es ab hostibus: citatione ad domum tuam missa, nec te comparente, condemnatus es. an tibi reuerso detur in integ.restit.ad integrã causæ tuæ defensioné, quæritur? Respon. ꝙ sic.idem est si in carcere pub.vel priua.foret quis detentus.

b *Arbitrum.*i. iudicé ordinarium. sic supra de postulan.l.quisquis. Sed videtur nó valere ipso iure, cum non venerit citatio in notitiã absentis: sic non est restitutio necessaria: vt ff.quę sen.si.ap.l.j.§.ité eũ. Sed illud ibi ad maiorem exaggerationẽ. nam nec citatus ibi fuerat ad domum: hic sic. vnde sententia tenet, quare necessaria est restitutio. Vel potest dici vt loquatur de arbitro cõpromissario cũ præcesserit cõuentio: vt etiam vno absente ferat sententiã: aliàs non haberet locum restitutio: cum sentẽtia arbitri lata altera parte absente, non valeat: vt.ff. de arbi.l.diem.§.(aliàs est.l.) si qs litigatorũ. &.l. nõ distinguemus. §.cũ in plures. sed prima verior: quia in arbitro etsi tenet sententia quo ad commissionem pœnæ, non tamen ex ea datur actio. vnde non restituitur contra sententiam, quod hic faciendum dicit, sed haberet exceptionem in pœna: vt.ff.de arb.l. si cum dies. §.si quis.& de excep.do.l.apud.§.si in arbitrum.

c *Causa.* s.iam cœptæ: vt hic,&.ff.e.l.succurritur.&.l.in eadem.

*In contractibus.*] *CASVS.* Maiorem annis induxistivt rem suã tibi venderet, quam non aliàs esset distracturus: an sibi subueniatur, quæritur? Respon. ꝙ sic. sed non offi.iudicis restituitur, sed iure actionis datur de dolo, si dolus dedit causam contractui. & dic hoc officium quod adhæret actioni, nó ꝙ solum officium sit. vel pone exẽplum.ï.cõmu. vtriusq; iudi.l. maioribus.

d *In contractibus.* vt in diuisionibus perperam factis: vt.ï.cõmu. vtriusque iudi.l.maioribus. Item in venditione. si enim nó aliàs venditurum me inducas vt vendam, ago re tradita de dolo: vt.ff. de dolo.l.& eleganter. in prin. si enim & dolo me in precio decepisti: agam actione ex eo contractu: vt.ff.de act.emp. l. Iulianus. §.si venditor.&.§. per contrarium. & arg. ï.de rescin.vendi.l. si dolo. si autem non dolo: aut vltra dimidiam me decepisti,& tunc similiter actione ex eo contractu: vt.ï.de rescind.vendi. l. ij. aut non vltra dimidiam,& tunc non agam: vt.ff.de mino. l.in causæ. ij.§.pe. Sed an intra quadriennium tantum in secundo & tertio casu? quidam sic. Sed tu dic vsq; ad.xxx.an. prout aliàs actio competens durat. Et quod hic appellat officium, nó dicit de eo quod est solum de quo dicitur. ff.de mino.l. ꝙ si minor.§.fi. sed quod actioni inhæret, de quo tractatur.ff.de rei vindi. per totũ.& maxime in.l.officium. Item ideo dicit, bona fide: quia ibi exuberantior est adhibenda bona fides: vt institu.de oblig.ex consensu. §. fi. sed in stricti iuris iudiciis agitur de dolo: vt.ff.de dolo.l.& eleganter.§.non solum.in fine.

e *Officio.* re ipsa, id est officio ministrante iudicij iam cœpti.

*Respublica.*] *CASVS.* Procurator reipub.ciuitatis Romæ contraxit,& deceptus est: an respub.restitui possit, quæritur? Respon. quòd sic, exemplo minoris cui potest comparari respub. Viuianus.

f *Respublica.* scilicet Romanorum. aliæ enim ciuitates loco priuatorũ habentur: vt.ff.de verb.signi. l.eum qui vectigal.& ad Macedl.nihil. Quid de ciuitatibus? videtur idem: arg.ff.e.l.legatis.&.l.sed & si.§.fi.sed illę in legatis contra. aliàs videtur secus. sed dic vt infra de iur.reipub.l.rempublicã.lib.xj. Item an idem in castro vel villa aliqua? Respon. non puto restitui.

g *Solet.* cum in aliquo contractu vel pacto est læsa. Sicut enim minores sunt sub curatoribus, sic & respublica sub administratoribus: vt hic,&.ï.de iur. reipub.l.rem.lib.xj. & supra de offic. eius qui vic.al.l.j.sic & in eccle sia, cũ reipublicæ parificetur.ï. de sacrosan. eccle.l.fi.& in authen. de non alie. §.sinimus. colla.ij. Oeconomi etiam vicem tutorũ obtinent: eccleſia ergo pupillorum: vt in authẽ. de eccle.tit. §.fi.colla. ix. & supra de episc.& cle.l.orphanotrophos.

*Respublica æquiparatur minori: & ideo habet beneficiũ restitutionis ĩ integrũ. Bal.*

*Resp. est sub administratoribus.*

IIII. Iidem AA. Prisciano.

RESpublica[f], minorum iure vti solet: [g] ideó q; auxilium restitutionis ĩplorare potest.[h] Dat. II. Idus Nouẽb. Diocletiano & Aristobolo Conss.

*Ista lex habet duas lecturas. Secundum primã hoc dicit: Restitutione habita competit vtilis rescissoria quæ anno finitur.h.d. Secunda lectura hoc intendit: Ad restitutionem in integrum petendam datur vtilis annus: quo elapso, natiuitas rescissoriæ impeditur: vnde impossibile est quòd rescissoria proponatur. Bal. Vel sic: Captus ab hostibus cum patre & matre, reuersus illis ibi defunctis potest succedere, & eorum bona interim vsucapta potest vindicare vtili rescissoria, restitutione præhabita: quæ olim intra annum vtilem, hodie quadriennium continuum debet peti: non vsucapta autem ipso iure potest vindicare. hoc dicit secundum vtranque lectu. sed prima magis amicatur literæ, scilicet vt in re vsucapta loquatur. Saly.*

V. Iidem AA. Liciniano.

SI ab hostibus [i] cum patre ac matre captus, postea his ibi defunctis, legis Corneliæ [k] beneficio [l] reuersus successiones eorum quęsisti: [m] exemplo vtilis actionis quæ in integrum restitutis datur, cum exceptiostate hostiũ nó essent effecti, quæ fingit eos mortuos prima hora captiuitatis. quasdam res nó præscriptas vindicare potest directa rei vindicatione ad exemplum rei vindicationis vtilis: quę datur ad præscriptas, præhabita restitutione in integ. & intra annum vtilem olim, hodie quadriennium.& dic res vindicat nó præscriptas. q. d. sicut datur vtilis contra possidentes nó præscriptas præhabita restitutione, vel vsucaptas. vel pone casum quando inuenit præscriptas, & dic sic, res vindicat præscriptas exemplo &c. i. vtili actione: quæ inducta est ad instar directæ solennis. Vel sic: Exẽplo vtilis actionis inductæ ad exẽplum vtilis solennis, quæ olim cũ solẽnitate ꝓponebatur: vt.ff.de orig.iur.l.ij.§.omniũ. Viuia.

*Restituitur in integrum. Bald.*

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Proculo decurioni.

IN contractibus [d] qui bonæ fidei sunt, etiã maioribus officio [e] iudicis causa cognita publica iura subueniũt. Dat. Noñ. Auguſt. Diocletiano & Aristobolo Conss.

*Maioribus in contractibus enormiter læsis, officio iudicis subuenitur. Bal. & Saly.*

*Si idcirco apud arbitrum[b] præsentiam tui facere non potuisti, quòd sub custodia militari iussu præsidis detinebaris, idque in veritate esse præsidi prouinciæ probaueris: accipies causę[c] instaurationẽ. PP. XIII. Kalend. Octobr. Læto & Cereali Conss.*

*Detento in carcere succurritur, si propterea non potuit comparere: & restituitur in integrum. Bald.*

II. Idem A. Dionysio.

*Vt ex integro defensionib⁹ tuis vtaris. nam eos quoque qui legationis officio fungũtur, in eo priuilegio esse in quo sunt qui reipublicæ causa[a] absunt, receptum est. PP. V. Noñ. Mar. Duob.& Aspris Conss.*

i *Hostibus.* qui sint, habes vt.ff.de capti.l.hostes.& adde quod dixi.ff.eo.l.ab hostibus. §.non minus.

k *Legis Corneliæ.* quæ fingit eos mortuos prima hora captiuitatis,& sic liberos: vt instit.qui. non est permiss.face.test.§.fi. &.ff. ad le.Fal.l.j.§.j. Item est hic fictio postliminij similiter, quo recipitur hic filius ac si non fuisset captus, & sic non est seruus: vt instit.qui.mo.ius pa.pote.sol. §. sed si ab hostibus.

l *Beneficio.* aliud est iure postliminij: quia ad ea solum restituitur, quæ tunc habebat antequam esset exul: sed ad successionem parentum non. Accursius.

m *Quæsisti.* i.es eorum hæres. & accipe, res vindicare &c. Et dic casum duobus modis. Primo, quòd sint vsucaptæ: & tunc expone trib⁹ modis. nã tunc vindicabis exemplo vtilis actionis. i. vtili actione rescissoria, quæ datur ad exemplum primæ directæ, cui est præscriptũ præhabita restitutione: vt hic,& infra de postli. reuer. l.ab hostibus captis.& infra quib. non ob. lon. tẽpo. præscrip. l.ab hostibus. & de rei vindi. l. nullo. Vel dic ad exemplum primæ directæ, quæ olim cum solennitate dabatur: vt.ff.de orig. iur.l.ij.§.omnium. Vel dic, datur vtilis non solennis ad exẽplum vtilis solennis. nam vtilis rescissoria dabatur olim cum solennitate sicut aliæ actiones: hodie sine solennitate: vt.d.§.omniũ.&.ï. de formulis.l.j.&.ij. Et quod dicit, cũ obiectu &c. ideo est, quia si post reuersionem quadriennio taceas, cum etiam tantum ante captiuitatẽ supererat parẽtibus tuis: postea nó audieris nisi fueris lité contestatus sup hac rescissoria restituta: vt dixi.ï. titu.j.l.fi.

*Casum ponit.*



BIU Cujas

& hoc si ponas casum q̃ sint vsucaptæ. Sed si ponas secũdo modo q̃ vsucaptę nõ sunt: tũc vindicabis iure directo, exẽplo vtilis scilicet rescissoriæ, quę datur restitutis &c. ac si dicat. Sicut datur directa re non vsucapta: sic vtilis cum effectu re vsucapta, præhabita restitutione. Sic ergo annua obiicitur exceptio huic actioni, vt hic. ergo reuerso cõpetit ipso iure, licet inefficax: & est similiter pro hoc. ff. de actio. & oblig. l. in honorariis. §. sed cum. vbi dicitur eam anno tolli. Alij dicunt eam non nasci aliquo modo nisi præhabita restitutione. Et qđ hic obiicitur exceptioni, exponũt, id est natiuitati huius actionis. Nam obiicitur extunc cum erat restituta: & pro eo est hęc lex in eo q̃ datur restitutis: ergo non restituendis. sed secundum nos vtrisque datur, scilicet restitutis cum effectu, restituendis sine effectu. Dices ergo hic, restitutis: scilicet ipso iure per prætoré mortuum, licet sine effectu. Alij dicunt, id est restituendis.

† *Cõcor. glo. in. c. pastoralis. super verbo, literæ. in med. extra de rescrip. & c. i. cũ glo. super verbo, fecerint. extra eo. ti.*

a *Prohiberis.* vindicare.

nis annuæ (quæ huic obiici solet) obiectu res vindicare nõ ꝓhiberis. [a] Dat. XVI. Kal. Maij. CC. Conss.

## TITVLVS LV.

## DE ALIENATIONE iudicij mutandi causa facta.

*Facta alienatione ratione mutandi iudicii, possessor potest conueniri rei vindicatione, quam possessio parit: & alienator potest conueniri ex edicto de alienatione iudicii ad interesse per actionẽ in factum, quam parit dolus transferentis in alterum causa mutandi iudicii. Bald.*

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Attalo.

CVm in rem [b] † actionẽ possessio [c] pariat aduersario, [d] alienatione [e] etiam iudicij mutandi causa celebrata, in integrum restitutio [f] edicto perpetuo permittatur: intelligis, si rem, ne secum ageretur, qui possidebat, venundedit, [g] & emptori tradidit: quem elegeris, [h] conueniendi tibi tributam esse iure facultatẽ. Dat. VI. Kal. Decemb. Viminatij. CC. Conss.

*DE ALIENATione mutandi iudicii causa facta.*

*Hæc quoque est causa restitutionis: & merito hic ponenda, propter futuram iudiciorum mentionẽ: & propter tractatum restitutionum supra positum. Accursius.*

*CVm in rem.* ] CASVS. Rem meam possedisti: timens tibi controuersiam me facturum, eam in potentiorem vendidisti: titulo alienationis tradidisti: qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd agere possum cotra possidentem directa rei vindi. vel contra alienantem actione in factum de alie. iud. mut. cau. fact. ad interesse.

*Rei vindicatio nõ cõpetit, nisi duo concurrant.*

b *Cum in rem.* quidã habent actionẽ & aduersariũ: & tunc exponę, id est facit aduersarium obnoxiũ, sicut obligatio actionẽ parit in personã. Alij dicunt, actionẽ & aduersario: & vtraq; bona. Et no. q̃ sola possessio nõ inducit actionem in rem: sed opus est vt & actor habeat dominiũ vel quasi: vt. ff. de rei vindi. l. in rem. in prin. vnde dicitur, rei vindicatio est actio quæ cõpetit alicui ratione dominij vel quasi: & possessionis vel quasi: non dico ratione dominij vel quasi tantũ, vel possessionis vel quasi tantũ: nam oportet q̃ sit domin⁹ vel quasi: & tu possideas vel quasi. nõ autẽ sufficit q̃ sit dominus vel quasi: & tu nõ possideas nec quasi.

c *Possessio.* scilicet rei.

d *Aduersario.* id est actori.

e *Alienatione.* repete, & cum alienatione &c.

*Actio in factũ ex edicto de alie. iudi. mut. cau. fac. vt hic, & ff. eo. l. ex hoc. §. ait prætor. Et nota tria necessaria vt actio in factum locum habeat, scilicet*

f *Restitutio.* scilicet actione in factum ex edicto de alien. iudi. mu. cau. fac. vt hic, &. ff. eo. l. ex hoc. §. ait prætor. Et nota tria necessaria ad hoc vt actio in factum locum habeat, scilicet q̃ sit res alienata causa mutandi iudicij futuri. Item q̃ dolo, vt duriorem mihi cõstituat aduersarium. Itẽ q̃ mea interfit: aliàs hoc locũ nõ habet: vt. ff. eo. l. j. in fi. &. l. ij. &. iij. in prin. & in fi. &. l. itẽ. §. j. &. l. ex hoc edicto. §. ait prætor. datur etiam contra alienantem vtilis in rem, cum dolo desiit possidere: vt. ff. de noxa. l. electio. §. item si. &. l. si bonæ fidei. & de petit. hære. l. nec vllam. §. pe. & de rei vindi. l. sin autem. §. sed & is.

g *Venundedit.* tribus interuenientibus, vt dixi.

h *Elegeris.* vel eum qui alienauit, actione in factum prætoria ex hoc edicto: vel possessorem directa rei vindicatione: nec cessat extraordinaria: scilicet in factum, per ordinariam, id est per directam in rem: quod quidam dixerunt, vt prius ordinaria intenteretur per. l. ff. de min. l. in causę. ij. in prin. quia cõtra diuersos datur, & expresse hic dicit quam elegeris. Item nec vtilis in rem, quæ datur quia dolo desiit possidere, per directam. eadem ratione & alia, quia directa in rem vtilis extraordinaria dicitur respectu rei: non actoris qui iure sui dominij admittitur ad agendum. Sed an per actionem in factum tollatur directa vel vtilis in rem? Respond. non, cum ad interesse detur tantum in factum: vt. ff. eo. l. iij. §. ex quibus.

## TITVLVS LVI.

## DE RECEPTIS arbitris.

*A sententia arbitri nõ appellatur, quia ex ea actio nõ oritur, sed metu pœnæ paretur, dummodo cõpromissum sit de iure perfectum, & sententia lata sit intra terminũ compromissi. Bald.*

1. Imp. ANTONI. A. Nepotianæ.

EX sententia arbitri ex cõpromisso iure perfecto [i] aditi, [k] appellari non posse [l] sæpe rescriptum est: quia nec iudicati actio [m] inde [n] præstari potest, & ob hoc inuicem pœna ꝓmittitur, vt metu [o] eius à placitis non recedatur. Sed si vltra diẽ cõpromisso cõprehensum iudicatũ est, sententia nulla est: nec vllam pœnã cõmittit, [p] qui ei nõ paruerit. PP. IX. Kal. Aug. Romę, Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

*DE RECEPTIS arbitris.*

*Dixit de præparatoriis iudiciorum: sequitur de iudiciis, præmittẽs de arbitriis, quæ ad similitudinẽ iudiciorum sunt inducta: vt. ff. eo. l. i. Accur.*

*EX sententia.* ] CASVS. In controuersia quam mecum habebas, in arbitrum cõpromisimus: lata est sententia contra me: volo appellare. an possim, quæritur? Respon. q̃ non. adeo enim vilis est sentẽtia arbitri, quòd ex ea non nascitur actio iudicati: & propter hoc hinc inde pœna consueuit promitti, si iudicato non stetur: si autem compromisim⁹ vt intra certum tempus sententiã proferret, & eo elapso tulit eam, non valet: adeo vt si ei vel à te vel à me nõ stetur, nõ committatur pœna. Ex ista. l. no. quatuor. Primo not. q̃ à sententia arbitri non appellatur. Secundo no. q̃ ex sententia arbitri non oritur actio iudicati.

*Qui, est cõtumax in nõ cõparẽdo coram arbitro, incidit in pœnã cõpromissi. Bald.*

II. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AAA. Clementi.

SI contra cõpromissum [q] aduersarius tuus apud electum

Tertio not. quòd in compromissis ideo pœna infertur, vt metu pœnæ Laudo pareant. Quarto no. q̃ si compromissum est tempore limitatum: quod fit vltra terminum, ipso iure non valet, & impune potest contemni. Bald.

i *Iure perfecto.* scilicet in quo adsunt quæ adesse oportet: & econtra absunt quæ abesse oportet: maxime quia pœna est hinc inde promissa: vt. ff. eo. l. litigatores. §. j.

k *Aditi.* id est electi.

l *Non posse.* contra. ff. qui satisf. cog. l. arbitro. & infra de iud. l. cum specialis. sed ibi ponitur arbiter pro iudice delegato.

m *Actio.* s. in factum, quæ aliàs datur ex sentẽtia iudicis: vt. j. de re. cre. l. actori. est ergo hoc, quia vilis & nulla, non quia digna. Vel potest esse ratio quare nõ appellatur: quia appellationis remedio extinguitur pronunciatũ: vt. ff. ad Turp. l. j. in fi. sed cũ arbitrium nõ possit vere dici sentẽtia: vt. ff. ex quib. cau. infa. irro. l. quid ergo. §. ex cõpromisso. ergo nõ potest rescindi per appellationem: vt. ff. de iniu. testa. l. nã & si sub. §. j. Sed cũ quãdoq; detur actio, vt quãdo est expresse, vel decẽ dierũ taciturnitate firmata: vt. j. eo. l. pe. §. j. &. ij. an potest appellari? Rn. primo casu nõ, arg. j. de nõ nume. pec. l. generaliter. & quorũ appel. nõ re. l. obseruare. &. j. de re. cre. l. si quis. Secũdo nõ: quia ante. x. dies nõ dat, & sic nõ appellatur: vt hic. at post sero prouocatur. Et no. q̃ hic est locus argumẽtãdi à cõmuniter accidentibus. accidunt enim sentẽtię cõmuniter, vt à qua sentẽtia possit appellari, & ex eadẽ agi. ergo econtra à quo remouetur vnũ, & alterũ: sed licet appellari non possit, est tamen quædam species appellandi: vt. ff. eod. l. non distinguemus. §. cum quidam.

n *Inde.* id est ex sententia arbitri.

o *Metu.* ergo ea soluta potest recedi: vt in auth. decernit ius.

p *Cõmittit.* i. non incidit in obligationem: vt. ff. e. l. si cum. §. si intra. &. l. nõ distinguemus. §. compromisso. aliàs est versi. sub. §. summa rei. &. §. fi. &. l. fi.

*SI contra.* ] CASVS. Compromisimus tu & ego in arbitrum, interposita stipulatione pœnali si sententiæ ipsius non staretur. citauit te arbiter, nõ comparuisti: an in pœnã in cõpromisso cõprehensam incidisti, quæritur? respon. q̃ sic.

q *Compromissum.* i. contra id quod fuit actum in compromisso: fuit enim

BIU Cujas

fuit enim actum vt adesset quando arbiter præciperet.

a *Detrectauit.* id est noluit.

b *Placitæ pœnæ.* quam placuit imponere, si quis contra præceptum veniret. Accursius.

c *Obnoxius.* videtur enim nó stetisse sentétiæ, qui nó fecit præsentiam, quo minº arbiter sententiã possit ferre, vt hic, &. ff. eo. l. si cũ dies. §. si arbiter. &. l. dié. §. (aliàs est. l.) si quis litigatorũ. &. l. non ex omnibus.

ARbitrorum.] CASVS. Pater cum filia emãcipata in controuersia quã inter se habebant, in arbitrum cõpromisit. cõdemnatus est pater per sordes arbitri: non vult stare sententiæ: an teneatur soluere pœnã in cõpromisso cõprehẽsam, quæritur? Respõ. q̃ nõ: sed cõtra filiã agẽte ex stipulatu ad pœnã, excipiet de dolo. Item potest agere aduersus filiã ad interesse, quãdo cõmisit dolũ in toto negocio sen nõ cõmissurã.

*Cõcor. ca. cũ glo. sup verbo, fauẽ. ex. extra.*

d *Obtẽperans.* s. pater.

e *Ex stipulatu.* scilicet ad pœnam: cum nõ pareas sententiæ.

f *Poteris.* immo videtur q̃ ipso iure sit tutus, quasi sub hac conditione sit cõpromissum, si nõ fecerit dolo: vt. ff. eo. l. ita demũ. in princ. quæ est contra. Solu. a tacita conditio nõ facit negocium cõditionale: vt. ff. de condi. & demon. l. conditiones extrinsecus. Itẽ econtra videtur nõ excipi: vt. ff. eo. l. diem. §. stari. quæ est cõtra: sed ibi dicit, nisi sordes &c.

*Stiã sol. obtẽdũt. dicto. dic sẽ. eos. ẽ illa. demũ. cõditio. exceptio nõ ante. datiõi, sic non. ẽdit na. tatẽ a. nis, sed. cutionẽ. Bald. ẽ. cor. cũ. ca. cũ. ore. & parte. ra eo. ti. dicitur. id arbi. poteſt e. cũ iura. nto. licet. dare ſeriũ. os leges. s prohi. atur. vt ẽ. arbi. ſeq.*

g *Clausula.* nam cum multa in cõpromissis promittãtur hinc inde, inter cætera ponitur quãdoq; nullum dolũ cõmitti, ex qua clausula agitur: vt hic, &. ff. eo. l. ita demũ. in fi. Sed quid si arbiter dolo suo tulit, non dolo partiũ? Io. dicit stari, eũ is qui excipit, dolum actoris debet probare: quod hic facere non potest: vt. ff. de except. doli. l. ij. §. j. Item dolus commissus ab vno, non nocet alij: vt. ff. quæ in fraud. credi. l. qui à debitore. Sed contra puto secundum Bul. quia saltem nunc dolo facit cum pœnam petit: quod sufficit vt dicta exceptio locum habeat: vt. ff. de doli excep. l. ij. §. & generaliter. & de act. empt. l. si sterilis. §. cum per venditorem. & de tribu. l. illud. §. si tamen.

h *Conuenire.* ad interesse.

NE in arbitris.] CASVS. Innuit hæc lex quòd olim arbitrio pœna vallato, adiecto quoque iuramento, licitum fuit soluta pœna recedere à compromisso, & sic periurium cõmittere, & decreta eludere arbitrorum: quod absurdum non immerito videbatur. Obstruens ergo imperator viam periuriis, statuit quòd si arbiter de iuste arbitrando, partes vero de parendo simul iurauerint, vel se iurasse scripserint, seu apud acta se iurasse deposuerint, aut partes tantum, vel arbiter tantum: & hoc secundum prædictum modum firmauerit: sententiam à tali arbitro latam, firmam manere: ex ipsa, si ad incertum actum fuit, actionem in factum generalem concedens. Si vero ad certum: condictionem ex hac. l. & si forte res petita auctoritate iudicis tradita fuerit, vtilem rei vindica. si à possessione ceciderit. quod

A arbitrum præsentiam sui facere detrectauit, a placitæ b pœnæ videt obnoxi⁹. c PP. VIII. Kal. Ian. Caro & Carino Conss.

*Aduersus petitionem pœnæ competit exceptio doli, si per dolum vel sordes fuerit arbitratum. Bald.*

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Petroniæ.

ARbitrorum ex cõpromisso sententiæ nó obtẽperans, d si sordes vel euidens gratia† eorum qui arbitrati sunt, intercessit: aduersum filiam tuam agentem ex stipulatu, e exceptione doli mali vti poteris: f sed ex doli mali clausula, g quæ compromissi stipulationi subiici solet, filiam tuam conuenire h non vetaberis. PP. III. Id. Ian. ipsis AA. & Conss.

*Si compromissum fuerit iuratum à partibus & ab arbitro, vel à partibus tantum, vel ab arbitro tantũ, vel in actis fuerit adsertum vel confessum esse iuratum: ex arbitri sententia condemnatoria oritur actio: ex absolutoria oritur exceptio. secus si iuratũ non appareat in actis, licet altera pars vel arbiter adserat esse iuratum: quia nec alteri parti, nec arbitro creditur. Item si arbitri sententia homologatur: ex sententia arbitri sine pœna electi actio & exceptio oritur. Et dicitur homologari, siue dicat, non improbo: vel, non contradico: nam non contradicere, homologationi par est. Bal.*

IIII. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni præfe. præt.

NE in arbitris cum sacramẽti † religione eligẽdis periurium cõmittatur, i & detur licentia perfidis hominibus passim definitiones iudicum k eludere: sanctissimo arbitrio & huiusmodi rem censemus esse cõponendã. ℣ Si igitur inter actorem & reum, necnon ipsum iudicem l fuerit consensum, vt cũ sacramenti religione lis procedat, & ipsi quidẽ litigatores in scriptis hoc suis manibus, vel p publicas personas scripserint, vel apud ipsum arbitrũ in actis propria voce deposuerint, q̃ sacramẽtis præstitis m arbiter electus n est, hoc etiam addito, o q̃ & ipse arbiter iuramẽtum præstiterit super lite cum omni veritate dirimenda: eius definitionem validam omnimodo custo diri censemus, & neq; reum neque actorem posse discedere,

B sed tenere omnifariã, quatenus obedire ei cõpellantur. ℣ Sin autem de arbitro quidẽ nihil tale fuerit vel cõpositum, p vel scriptum, q ipsæ autẽ partes literis hoc manifestauerint, quòd iuramẽti nexibus se illigauerint, r vt arbitri sententiæ stetur: & in præsenti f casu omnimodo definitionem arbitri immutatam t seruari, literis videlicet eorum similem u vim obtinentibus: siue ab initio hoc fuerit ab his x scriptum, vel prefato modo depositum dũ arbiter eligebatur: siue post definitiuam sententiã hoc scriptum inueniatur, quòd

C cum sacramenti religione eius audientiam amplexi sunt, vel quòd ea quæ statuta sunt, adimplere iurauerint. ℣ Sed & si ipse solus arbiter hoc litigatoribus poscentibus, vel scriptis vel depositionibus y (vt dictum est) manifestum facientibus, præstiterit z iuramentum, quòd cum omni veritate liti libramenta a imponat: similem esse etiã in præsenti casu prioribus eius definitionem, & eam omnimodo legibus esse vallatam: & in his omnibus b casibus liceat vel in factum, c

D vel condictionem ex lege, d vel in rem vtilem instituere actionem, secundum quod facti qualitas postulauerit.

si quidem sub prędicta forma arbitriũ vallatũ nõ fuerit, nullum erit. In fine vero dicit, q̃ si his non præcedentibus, vel partes subscripserint, vel se non contradicere ptestati fuerint: perinde est ac si expresse consenserint, & valebit in omnibus: vt. ẽ. dictum est.

i *Committatur.* arg. j. de indicta viduitate tollenda. l. ij.

k *Iudicum.* scilicet arbitrorum. sic & ponitur in authen. de appel. §. deinceps. colla. viij.

l *Iudicem.* id est arbitrum.

m *Præstitis.* vel à se vel à partibus.

n *Electus.* non aperit an iurauerit vel nõ: sed scripserunt omnes se iurasse: cui scripturæ creditur, siue sit verum, siue non: vt aliàs ff. de donat. l. ex hac. Et nota quòd primus casus est, quando omnes scriptum est iurasse. Secundus, quando partes tantum. Tertius, quando arbitrum tantum. Quartus, quãdo dicitur ab vno vel vtroque quòd sit iuratum, nó tamen scriptum inuenitur.

o *Addito.* in scriptura arbitri vel publica, vel in actis coram se.

p *Nihil tale fuerit vel compositum.* per se.

q *Vel scriptum.* per alium.

r *Se illigauerint.* nec hic aperit an iurauerint: sed dic vt in superiori casu.

f *In præsenti.* non solum in superiori casu quando omnes iurauerunt.

t *Immutatam.* id est immutabilem.

u *Similem.* supra in proximo casu.

x *Ab his.* scilicet actore & reo.

y *Vel depositionibus.* facta scriptura in actis.

z *Præstiterit.* id est præstitisse dixerit.

a *Libramenta.* id est finem. Accursius.

b *Omnibus.* scilicet tribus casibus. Accursius.

c *In factum.* scilicet generali: de qua dicitur. ẽ. de sacrosanct. eccle. l. sancimus. j. & sic non est contra. ẽ. eod. l. j. Et dic in factum dari, cum agitur ad factum quod est incertum: vt cum dixit, decem, aut noxæ dare. condictionem ex hac lege, quando est certum. in rem, quando actum est rei vindicatione, vel quando personali, & ex sententia fuit tradita possessio, & postea amissa: vt. ff. de publi. l. iij. in fi. aliàs non datur in rem ex sentẽtia lata in personali actione, nisi in casu: vt institit. de offi. iudi. §. fin.

*Sẽtẽtia lata in psonali actione, nõ parit actionẽ in rem.*

d *Ex lege.* scilicet ista.

*Tale.*

BIU Cujas

a *Tale.* de tribus prædictis casibus.

b *Sermones.* nam vox vnius, vox nullius: vt infra de testi.l.iurisiurandi. §. simili.at iudex ordinarius potest suam sententiam interpretari: vt.ff.de appel.l.iiij.& argu.infra de iudi.l. properandum.§. illo.argu.infra ad legem Corne.de fal.l.si quis decurio.quæ sunt argu.cõtra. An ergo potest esse testis iudex vel arbiter de his quæ coram eo acta sunt post sententiam? Dic quòd sic, cum non sint prohibiti: vt.ff. de testi.l.j. Et qđ hic dicit, est ideo: quia scriptura exigebatur, quæ non aderat: item erat solus.& pro hoc quòd posit, est.ff. de testib.l.ob carmen. §.illud quoq;.&.§. itẽ senatus. Sed arg.contra.ff.de testi.l.fina.& hoc notat Azo in summa de testib.§. habetur. sed prima placet.

†*Iste versi. cũ gl. semper allegatur quòd nõ statur dicto iudicis vel arbitri de gestis vel actis coram eis, & in hoc fundatur ca. quoniã contra falsam. extra de probatio. Pau. hic.*

†*Facit. c. cũ in iure. cũ glo. super verbo, sedis. ĩ versi. & id dicit. l. de offic. deleg. & c. cum à nobis. extra de testi. cum glo.*

*ADDITIO.* Distinguc, aut iudex assumitur vt testis in causa donec est iudex vel arbiter,& non potest,ne duplici fungatur officio: vt.l.quisquis.supra de postu.aut postquam causa est finita: & tunc si quidem assumitur vt testis super processu, valet eius testimoniũ: vt dicta.l.ob carmen. §. illud quoque.nisi ei obstaret quòd esset solus: vel quòd scriptura non esset facta: vt hac l. aut assumitur ad testificandum super iustitia sententiæ suæ, & non potest: quia suspectus est. arg.l.eos.ĩ prĩ. ĩfra de appel.& de hoc per glos.& Innoc. extra de testi.c.cũ à nobis.&. c. dilecto filio. & de elec.c.cũ dilectꝰ.

†*Si tamen est præstitũ seruari debet: vt.c.ii. cum glos. in verbo, sacramẽti. & ca. cum tẽpore. extra eo. titu.*

c *Iudice.* id est arbitro.& est sensus: etsi constat iuratum, tamẽ non est scriptum coram arbitro à notario, nec à partibꝰ: nec prę iudicat: vis est ergo in scriptura.

d *Incerti.* incertũ dicitur: quia eius effectus nõ est certus: immo econtra est certum quòd nullum effectum habeat.

e *Sanxerunt.* vt partes non teneantur stare, nisi esset pœna apposita: vt supra eo.l.j.

f *Decernit.* Hæc authentica corrigit hanc legem vsque ad.§. finalem: vt hodie non iuretur.& est ex authentico de iudi.§. quia vero multæ.coll.vj.& habent hic quidam, decernimus:& aliàs, decernit, scilicet noua constitutio. *CASVS.* Hæc authentica corrigit.l.C.in eo quòd dicebat posse arbitrum eligi cum iureiurando. hæc prohibet quòd nullus arbiter eligatur cum iuramento, sed cum pœna. postea imponit pœnam ibi, si contra factum fuerit. Not. ex ista.l.quòd lex ciuilis potest reprobare iuramentum. Secundo nota casum in quo arbiter male iudicans non facit litem suam. Tertio nota casum in quo dolus non punitur nisi à deo, secundum Baldum.

g *Fieri.* id est eligi.

h *Sacramenti.* præstiti à se vel à partibus secundum Azo. & Ioan. vt hic:& indefinite dicit.& secundum hoc habeas in fine,

ℙ Sin autem†in scriptura quidem aut depositione nihil tale[a] apparuerit, vna autem pars dicat iuramentum esse præstitum, quatenus arbitrali stetur sententiæ: huiusmodi litigatorum, vel solius arbitri†sermones[b] minimè esse credendos: cũ & si quis iuramẽtum datũ esse non iudice[c] suppositio, nec hoc scriptura partium testante, cõcesserit: incerti[d] certaminis cõpositio (quæ inter homines imperitos sępe accidit) nõ aliquid vigoris rebus iudicatis inferat, sed in huiusmodi casu hæc obtineant quæ veteres super arbitris eligendis sanxerunt.[e]

## IN AVTHEN. DE iudicibus. §. quia verò multæ. colla. vj. constitu. x.

*Hodie prohibetur fieri cõpromissum cũ iuramento: & licet arbiter iuret, si male iudicat, solum à deo punitur. Salycetus.*

DEcernit[f] ius nouum nullũ sic fieri[g] posse arbitrũ, vt cum sacraméti[h] †religione iudicet, sed pœnam statuat: qua præstita liceat à iudicatis recedere. ℙ Si contra hoc[i] iudicatũ fuerit: iudex qui male[k] iudicat, si dolo facit, pœnam[l] à deo expectet: si ignorãtia, nihil prẽter sacramẽtũ ei[m] erit, neq; litigatores rursus damno afficiẽtur.

*Finis authenticæ. Sequitur text. l. Codicis.*

Si quis autẽ post arbitri definitionẽ subscripserit, [n] ἐμμένειν, vel * πληροφορεῖν, vel * διδόναι, (Græcis enim vocabulis hoc enarrare propter consuetudinem[o] vtilius visum est,) etsi nõ adiecerit[p] ὁμολογῶ: & sic omnimodo per actionem in factum

A eis. sed B. à se arbitro præstiti tantum, & pro eo est finis huius authenticæ, prout habes ei. sic ergo secundum eum partes non prohibentur iurare. Sed quid si pœna & iusiurandum sit præstitum? respondent quidam non valere: quia contra legem factum est: vt supra de legi.& consti.l.non dubiũ. Sed Ioan. contra, quasi forma seu qualitas arbitrij sit improbata, non substantia. nam compromitti non est prohibitũ: sed sic compromitti prohibitum est: vt argu.ff. de cõdit. institu. l. quæ sub cõditione. §. quotiens. sic & matrimonij nimia festinatio punitur, sed matrimoniũ non cassatur: vt in authen. de resti.& ea quę pa. §. vnum. coll. iiij.& infra de secun. nup. l.j.

†*alias, huius tra*

*Matrimonium cũ festinatione contractum.*

B eum compelli[q] ea facere, quibus consensit. Qualis enim differentia est, si huiusmodi verbis etiã ὁμολογῶ adiiciatur[r], vel huiuscemodi vocabulum omnino omittatur[s] †? Si enim verba consueta stipulationum, & subtilis, ĩmo magis superuacua obseruatio ab aula[t] concesit, & nos quidem nuper legibus à nobis scriptis multa vitia stipulationum, multasque ambages, scrupulososque circuitus correximus: [u] cur nõ & huiusmodi[x] scriptura totã formidinem veteris iuris amputamus: vt si quis hæc scripserit, vel vnũ ex his, acquiescere eis cõpellatur, & ea ad effectũ omnimodo ꝓducere? cum non sit verisimile hæc ꝓpter hoc scripsisse, vt tãtum nõ cõtradicat, sed vt[y] etiã ea impleat, aduersus quæ obuiã ire non potest. Dat. III. Kaléd. Nouemb. Decio. V. C. Cons.

*Ex sententia arbitri pacto nudo & sine pœna assumpti homologata expresse vel*

C *tacite, oritur actio & exceptio. Item coram arbitro fit præscriptionis interruptio, & ex actis ibi probatis coram eo in alio iudicio inter easdem partes fit probatio. hoc dicit tota lex, quæ est notabilis & singularis secundum Bart. & Bald. Vel sic: Vbi ex sententia arbitri datur exceptio, actori nõ dabatur actio: hodie siue expresse siue taciturnitate decem dierum eius sententia sit homologata, actori datur actio, & reo exceptio: parte vero reclamãte sententia non habet effectum, nisi cum sacramenti religione arbiter fuerit electus. Et per litis contestationem factam coram arbitro interrumpitur præscriptio. Et gesta coram eo probant inter eosdem in iudicio ordinario. Salycetus.*

v. Idem. A. Iuliano. P. P.

CVm antea sancitum fuerat in arbitris eligendis, quos neque pœna compromissi vallabat, neque iudex dederat, sed

D

*Cum antea.*][*CASVS.* Petebã à te.x. negabas te mihi debere, compromisimus in arbitrum sine pœna. olim obtinuit quòd

[q] *Compelli.* dicit hic Ir. loqui quando fuit iuratum & scriptum: quod non placet: quia tunc valeret secundum hanc legem etiam sine huius confirmatione.

[r] *Adiiciatur.* id est non contradico.

[s] *Omittatur.* scilicet confirmo & laudo.

[t] *Ab aula.* id est à iure quod fit in aula: & sic ponitur id in quo fit, pro eo quod fit.

[u] *Correximus.* vt infra de contrahen. stipula. l. scrupulosam.&. l. magnam.&. l. omnes.

[x] *Huiusmodi.* i. hac lege. vel dic. i. hoc verbum, non cõtradico.

[y] *Sed vt.* sic ergo nõ est hic simplex abnutiuum, sed curare debet & seruare: vt.ff. de verbo. obli. l. inter stipulantem. in princi.

[k] *Male.* quid si bene? dicunt quidam valere. Tu dic quòd non: vt arg.ff. de re mili. l. iij. §. in bello.

[l] *Pœnam.* periurij: vt infra de iureiur. l. ij.

[m] *Ei.* quidã habent eis, scilicet partibus: quia vna alteram vocabit periuram: nõ autẽ sententia arbitri pariet aliquam actionem de his quæ dicũtur in l. ne in arbitris. §. sed & si ipse.& sic est pro Martino & Io. Alij habent ei, scilicet arbitro.& sic pro Barto.& secundũ hanc est contra. ĩ. de pac. l. si quis in conscribẽdo. in fi. Sol. hic speciale in odium eorum qui fecerũt iurare arbitrum, aliàs facit litem suam: vt ibi.

*ADDITIO.* Aduerte quòd hæc authẽ. habet locum in arbitro, non in arbitratore: ille enim potest assumi cũ iureiurãdo: vt ca. Quitauallis. extra de iureiur.&. l. si libertus ita. ff. de ope. liber.

[n] *Si quis subscripserit.* hoc est Græcum quod sonat, id est non contradico.

[o] *Consuetudinem.* hæc enim lex facta fuit in ciuitate Cõstantinopolitana, vbi loquuntur homines Græcis verbis. Accursius.

[p] *Adiecerit.* & hoc Græcum homologo. i. confirmo, vel laudo.

BIU Cujas

quòd si pro te lata esset sententia, valeret, & dabatur exceptio: si autem pro me, nō valeret, nec dabatur mihi ex ea actio. Quod corrigit imperator, statuens ꝙ si litigantes compromiserint in arbitrum, & conuenerint de stando sententiæ suæ sine pœna, & arbiter sententiauerit, & sententiæ subscripserunt quòd eis placeat, non solum dabitur reo exceptio si pro reo seratur: sed si pro actore lata fuerit, dabitur tibi actio, & mādabitur executioni per officialem prefecti, vel per eum iudicē cuius forū sequitur reus. In prouinciis autem per moderatores &c. vel iudicem in cuius foro est pulsatus. & hæc in prima & secunda. [*Sin autem.*] Si autem post sententiā nō subscripserint partes, sed per decem dies tacuerint, nec dixerint contra, videntur eam confirmare per taciturnitatem, & ideo dabitur exceptio actori. & hoc in tertia parte. Si autē altera pars intra decē dies stare noluerit sententiæ, immo reclamauerit: nec reo ex ea dabit exceptio, nec actori actio, nisi cum iuramenti religione fuerit assumptus arbiter: vt supra. l. proxi. quo casu seruabitur quod in ea lege statutū est. & hoc in quarta parte. An autem per litis contest. factam coram arbitro, vel per libelli oblationem, executore transmisso interrumpatur præscriptio sicut coram iudice, quæritur? Respond. quòd sic. & hoc in quinta parte. An autem partiū cōfessio, testium productio facta coram arbitro, si altera pars coram ordinario litigare voluerit, valeat coram ordinario si opus fuerit, quæritur? respond. quòd sic. & hoc in sexta. Ex ista. l. no. quòd homologatio debet fieri post laudum, non ante laudum: appellationi vero potest renunciari ante sententiam & post: vt infra de tempo. appel. l. fi. in fi. Vlterius not. in versi. sed in hac quidem. per quos sententia arbitrorum executioni mandetur, & dicit text. quòd per iudicem rei. non ergo respicitur locus arbitrij, sed forus cōuenti. quod est not. secundum Bald.

nulla sententia[a] præcedente cōmunis electio, vt illorum sententiæ staretur, procreabat: si quidem pro parte pulsata[b] forma[c] arbitralis procederet, exceptionem ei veluti[d] pacti generari: sin autē pro actore calculus[e] poneretur, nihil ex eo procedere ei[f] præsidij: sancimus in eos arbitros quos prædiximus, & quos talis consensus elegerit sub eo pacto vel in scriptis, vel non in scriptis habito, vt eorum definitioni stetur: si quidem subscripserint postquam[g] definitio processerit, quòd non displiceat ambabus partibus eorum sententia: non solum reo exceptionem veluti pacti generari, sed etiam actori ex nostro numine[h] in factum actionem, quatenus possit sententia eius executioni mādari, in hac quidem regia ciuitate ab officio eminentissimæ præfecturæ, vel eius cuius forum pars persequitur fugiētis: in prouinciis autē tam per moderatores, quàm per apparitores eorū, vel per iudices, quorum regimen pars pertimescit pulsata. ℣ Sin autem post sententiam minime quidem subscripserint[i] se arbitri formam amplecti,[k] sed silētio eam roborauerint, & non intra decem dies[l] proximos attestatio[m] missa fuerit vel iudici vel aduersario ab alterutra[n] parte, per quā manifestū fiat definitionē non esse amplectendam: tūc silētio partiū sententiam roboratā esse, & fugiēti exceptionē, & agenti memoratā actionē competere. ℣ Altera autē parte recusante secūdū præfatū[o] modū, & implere statuta minime cupiente: nihil fieri prę iudicij, neque parari vel exceptionem reo, vel actori actionē: exceptis videlicet arbitris, qui cum sacramēti religione electi sunt secundū nouellā nostri numinis cōstitutionē. [p] Tūc etenim ea omnia seruari oportet, quæ lege nostra super huiusmodi audiētia definita sunt: licet[q] nō ignoremus Iulij Pauli opinionem, & aliorū certorū prudētium, qui tetigerunt quidem huiusmodi quæstionem quam in præsenti aggredimur, nō autē peritissime peregerūt, sed vsq; ad quasdā[r] actiones tēporales stādum esse existimauerūt. Plenius autē & generaliter definimus cōuentū[s] in scriptis apud cōpromissariū iudicē factū, ita tēporis interruptionē īducere, quasi in ordinario iudicio lis fuisset inchoata. ℣ Ad hęc generaliter sancimus, in his quæ apud cōpromissarios facta sunt, si aliquid in factum[t] respiciens, vel professum[u] est, vel attestatū:[x] posse eo & in ordinariis vti iudiciis.[y] Dat. VI. Kalēd. *Lāpadio & Oreste. VV. CC. Cōss.

a *Sententia.* scilicet delegatoria.

b *Pulsata.* id est reo: illi enim acquiritur exceptio, sed pro actore non.

c *Forma.* id est sententia.

d *Veluti.* non enim verum pactum & expressum compromittentium processit, sed tamen quod statuitur ab arbitro, videtur eorum pacto statui. licet autem in hoc casu secundum quòd hic dicitur, exceptio reo competeret quasi facto pacto de nō petendo, sed arbiter id sentiet: tamen hoc hodie cessat: vt sicut actio in casu illo non competit, sic nec exceptio: vt j. eo. § altera. H.

e *Calculus.* id est sententia.

f *Ei.* hoc corrigitur infra eod. §. altera. nam quo casu valet pro actore: valet pro reo, secundum Azo.

g *Postquam.* aliud si ante, cum pactum sit nudum: ar. tamen contra. ff. de pac. l. & hæredi. §. filia. & supra de pac. l. j. si autem coram iudice ante sententiam fiat huiusmodi pactum, valet: vt infra de temp. & repara. ap. l. fi. §. fi. Accursius.

h *Numine.* supra. l. proxi. in fi. Sic ergo ex lege nascitur actio & exceptio[a] hoc casu, non ex sententia: & sic non est contra supra e. l. j. & ff. eo. l. ij. Vel hic speciale, quia non fuit apposita pœna. Sed nonne hoc casu etiam iure veteri poterat agi condictione incerti ad interesse: vt. ff. e. l. diem. §. fin? Respond. hic nudum fuit pactū in cōpromittendo, ibi stipulatione vallatū. Itē quid si pign⁹ detur arbitro pro sentētia seruanda? Respond. secūdum Ir. aut vt ipse teneat, quo casu est pignus naturali obligationi accedens, qua tenetur pars ipsi arbitro ad seruandam sententiam: vt argu. infra de vsur. l. per retentionē. aut vt det parti, & tūc est depositum certa lege datum, & sic agit pars cui est dandū, cōtra arbitrum actione depositi: vt. j. ad exhibendum. l. si res. Tu dic hoc vltimo casu dari præscriptis verbis. ff. de præscrip. ver. l. si rem. §. pe. Itē quid si pœna ꝓmittitur rato manēte pacto? dic vt. ff. eo. l. ij.

i *Subscripserint.* actor & reus. & collige hic sententiam arbitri in scriptis dandam, vt iudicis: vt infra de sentē. ex breuicu. recī. l. ij.

k *Amplecti.* s. velle.

l *Decem dies.* qui & postea per authen. statuti sunt ad appellandum à sententiis iudicum: vt in authen. de appel. & intra quę tēp. §. j. coll. iiij. Accursius.

m *Attestatio.* id est contradictio. Accur.

n *Alterutra.* vt. ff. e. l. litigatores. §. interdū. sed cōtra in. l. ij. eo. titu. & ſ. eo. l. j. Solu. vt supra eo. proxime in glos. supra. l. proxima.

o *Præfatum.* id est intra decem dies.

p *Constitutionem.* vt supra eod. l. proxi.

q *Licet.* hac lege habes effectū arbitrij ī fine, vt supra de actione vel exceptione danda. Item in principio: vt hic. Item in medio: vt infra proxi. §.

r *Ad quasdam.* non omnes, nec ad perpetuas.

s *Conuentum.* id est conuentionem factam in scriptis, & executore misso, non aliàs: vt infra de præscriptionibus triginta annorum. l. sicut. nisi in casibus coram principe: vt supra quando li. princ. l. j. & ij. Item nota hic libellum in scriptis debere dari coram arbitro sicut coram iudice: vt infra de litis contesta. authen. auferatur. Sed contra. argu. supra de episco. & cleri. authen. generaliter. in fi. Solu. vt ibi. *Libellus est coram arbitro dandus.*

t *Factum.* id est ad facti quæstionem.

u *Professum.* id est confessum ab eo.

x *Attestatum.* id est testibus adfirmatum coram arbitro.

y *Iudiciis.* data electione alteri parti, vtrum velit testes iterum ꝓduci si viuunt, an attestationes: vt infra de testi. l. fi. Et ita not. quod actum est in vno iudicio, valet in alio: vt hic, & infra de lib. cau. l. iubemus. quod intelligitur esse verum inter easdem personas. Sed an etiam inter alias personas? Respond. non: vt supra de eden. l. ij. & facit infra de re iudi. gesta. *Iudicii vnius acta faciunt fidē in alio.*

*Ancimus.*] CASVS. Petebam à te decem, negasti te mihi teneri, compromisimus in mulierem: an valeat cōpromissum, queritur? Respon. ꝙ non, quantæcunque fuerit opinionis: nec etiam

*a Clos. istā male loquitur secundū Pau. de cast. hic: sed debet intelligi sane qđ oritur ex sētia, propter legis auctoritatē erit exceptio rei iudicatæ, non pacti tātū. cōsideratio vero Iustiniani quòd nō sit distinguendū inter actorem & reū, fundatur in qualitate seruāda in iudiciis: vt j. de fru. & lit. expen. l. fi.*

BIU Cujas

nec etiam si liberti in patronam cõpromiserint,& pœnam hinc inde stipulati fuerint si sententiæ non stetur. nec enim non stans sententiæ, propter hoc incidit in pœnam. Viuianus.

a *Optima.* nam generaliter præsumũtur omnes sapientes: vt. j. de lib. cau. iubemus. &. ſ. de his qui ve. æta. impe. l. ij. §. j.

b *Agmine.* vt neq; arbitri sint neq; iudices, neq; aliud officium in iudicio habeãt: vt hic. &. ff. de iudi. l. cũ prætor. §. penul. & de reg. iur. l. ij. &. ff. de procu. l. neq;. & arg. ff. de vsufruct. sed & si quid. §. mancipiorum.

c *Earum.* scilicet mulierum.

d *Contemptores.* quidã habent cõuentores, id est conuenientes, siue promittentes, qui sunt iusti, quia non possunt ad eas conueniri. Alij habent contemptores, & idem est sensus. nam iuste contemnunt eis parere. Et quod dicit, nulla pœna, quę fuisset promissa: nulla pacti, &c. si pactum de non petẽdo loco pœnę fuit appositum: vt. ff. eod. l. litigatores. §. interdũ. Vel dic pacti, quia fuit compromissum, secundum formã. ſ. l. proxi. in princi. Quid in comitissa Campaniæ, & Matilde, quæ arbitrantur? Respon. serua consuetudinem, quæ dat eis iurisdictionem: vt j. de emanci. l. j. *ADDITIO.* De isto est casus expssus in. c. dilecti filij. vbi verba isti[9] l. recitãtur extra eo. tit. & ibi Innocẽ. Hostiẽ. & Ioan. And. tenent quòd succedunt in comitatu & iurisdictione, secundum Bald. hic.

*Consuetudo dat iurisdictionem.*

*Mulier non potest esse arbiter. h. d. Bal. Vel sic: Mulieres non possunt cõpromissum recipere, & per eas laudata nõ nocẽt. Saly.*

VI. Idem. A. Ioanni. P. P.

SAncimus mulieres suæ pudicitię memores,& operum quę eis natura permisit,& à quib[9] eas iusit abstinere, licet summæ atque optimæ [a] opinionis cõstitutæ in se arbitriũ suscepe rint, vel si fuerint patronæ, etiã si inter libertos suã interposuerint audientiã: ab omni iudiciali agmine [b] separari, vt ex earũ [c] electione nulla pœna, nulla pacti exceptio aduers[9] iustos earũ contemptores [d] habeatur. Dat. Kal. Septẽb. Constantinopoli Lampadio & Oreste Conss.

*TITVLVS LVII.*

DE SATISDANDO.

*Procurator actoris factus apud acta nõ tenetur satisdare de rato, sed de defendẽdo. Item reuocatio mandati, quæ in notitiam iudicis vel aduersarii non peruenit, iudiciũ nõ impedit: procurator vero rei indistinctè caueat de iudicato soluẽdo. Bar. & Bal.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC.

NOn est incerti iuris, eum qui apud acta [e] factus [f] est agentis procurator, nõ compelli ratam rem dominum habiturũ satisdare. hoc em̃ casu veluti præsentis [g] procuratorem interuenire intelli-

*DE SATISDANDO.*

*Dicturus de iudiciis, præmittit de satisdando, quia hoc fit ante litem contestatam: vt infra eod. §. 1. &. §. fin. & est satisdatio cum fideiussore: vt. ff. qui satisda. cog. l. 1.*

NOn est.] *CASVS.* A te decem petij in iudicio coram iudice, & te præsente ordinaui procuratorem, vel te nõ præsente: an compelli debeat procurator satisdare me ratum habiturum, quæritur? Respon. quòd non. Si autem te & iudice ignorantibus reuocaui mãdatum: tamen quicquid per procuratorem actum est, ratum debet habere iudex. & hoc in secunda. Si autẽ petas vt satisdet de defendendo, quia me vis reconuenire: an sis audiendus, quæritur? Respon. quòd sic. Alioquin iudex non procedet. Procurator autem scilicet rei, an satisdare debeat de iudicato soluendo, quæritur? Dicitur quòd sic: quod obtinet in omnibus casibus.

*Acta quæ dicantur.*

e *Acta.* Acta sunt scripturæ quæ fiunt de actitatis corã iudice.

f *Factus est.* aduersario præsente vel absente, & ante iudicij initium.

g *Præsentis.* dudum ante litis contestationem, actis tantum facientibus, quantum si nunc in initio causæ dominus esset præsens & consentiret: quo casu similiter non satisdat. Et idem si quolibet alio modo constet de mandato, vel per instrumentum, vel per literas domini missas ad iudicem vel aduersarium. nam

*a Cõcor. gl. i. circa prĩ. in. c. i. extra de procura.*

his casibus nõ satisdat: [a] vt hic, &. ff. vt in posses. lega. l. si is à quo. §. si procurator. &. ff. rem ra. ha. ne satisdatio. & institu. de satisda. §. sin autẽ. &. ff. de procura. l. si procuratorem. & supra de procura. l. j. Item hæc vera, nisi in duobus casibus: vt. ff. de ope. nouncia. l. de pupillo. §. qui procuratorio. &. l. seq. &. ff. ad Trebel. l. qui ita. §. etiam. Tu dic vt ibi.

h *Noluerit.* iudice & aduersario ignorante, secus vtroq; sciente: vt. ff. de solu. l. vero procuratori. §. sed & si quis. Quid autem si alter tantum sciuit? Respon. si iudex tantum, nulla est sententia: quia in non legitimam personam sciens tulit sententiam, ope replicationis. ff. de col. dete. l. iij. j. de leg. l. si legatarius. si reus tantum, tenet sententia:

gẽdum est. Itaq; etsi postea mutata voluntate procuratorẽ esse noluerit, [h] tamen iudiciũ quo quasi procurator expertus est, iudex ratum habere debebit. [i]

B ¶ Sin autẽ ei ab aduersario suo oppositа fuerit ĩ ipso litis exordio [k] defensionis [l] allegatio: [m] etiã ipse quasi absentis in hac parte procurator satisdationẽ super excipienda lite [n] præstare cogitur. qua [o] non præcedente, lis quæ ei data est, vlterius procedere à iudice nõ cõceditur. [p]

¶ Rei autẽ procurator [q] vel defensor, [r] etiã sub gestorũ testificatione factus, in ipso litis limine [s] iudicatũ solui satisdationẽ in omnibus causis præstare cogitur. [t] Dat. VIIII. Kalen. Nouemb. CC. Conss.

*TITVLVS LVIII.*

DE FORMVLIS ET IMpetrationibus actionum sublatis.

*Rubrum summat totũ nigrum: quia supernacuæ formulæ sunt sublatæ: & nõ oportet actiones à pontificibus impetrare, sed sufficit eas aperte proponere. hoc dicit lex prima & secũda. Bal. concor. Salyce.*

C I. Imp. CONSTANTIVS A. Marcellino præsidi Phœniciæ.

IVris formulæ [u] aucupatione [x] syllabarum insidiantes cunctorũ actibus,

l *Defensionis.* id est quòd defendat arbitrio boni viri: vt. ff. de procu. l. seruum. §. an prætor. Accur.

m *Allegatio.* id est exceptio quasi procuratoria.

n *Litc.* quacunque velit reus reconuenire procuratorem nomine eius pro quo agit: vt. ff. de procura. l. omnium. &. l. non solum.

o *Qua.* scilicet satisdatione.

p *Conceditur.* pœna enim non defendentis &c. vt. ff. de procu. l. mutus. §. pœna. tenetur etiam domino mandati ad interesse, quasi hoc fuerit mãdatum vt defendat: [b] vt. ff. de procu. l. ad rem.

D &. l. ad legatum.

q *Procurator.* cum mandato.

r *Defensor.* sine mandato.

s *Limine.* id est introitu.

t *Cogitur.* vt institu. de satisda. §. fi. &. j. de consor. eiusdem lit. l. ij. quæ continet tria: vt. ff. iudicatum solui. l. iudicatum solui. j.

*DE FORMVLIS ET IMPEtrationibus &c.*

*Dixit de solennitate satisdationis quæ fiebat olim & hodie in principio iudiciorum, nunc de solennitate formularum actionum quæ fiebant olim vt impetrarentur à collegio pontificum: vt. ff. de orig. iur. l. ii. §. deinde ex his legibus. hodie non, vt hoc titulo.*

IVris formulæ.] *CASVS.* Olim si quis volebat intentare actionem, impetrabat à iudice quandam formulam verborum quam debebat proponere: & si caderet à syllaba, cabebat à tota causa. quam formulam tollit imperator in hac. l. de medio.

u *Iuris formulæ.* id est solennitates.

x *Aucupatione.* quia sicut quis studet capere aues, sic studebat aliquis capere suum aduersarium in syllabarum prolatione, vt sic eum à causa cadere diceret, si à syllaba caderet.

*Amputentur.*

BIU Cujas

radicitus amputentur[a] Dat.X. Kaled.Feb.Constantio.III.& Constante.II.AA.Conss.

II. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. Hierio præfecto vrbi.

NVlli prorsus non impetratæ actionis in maiore[b] vel minore[c] iudicio agẽti opponatur exceptio, [d] si aptam[e] rei & proposito negocio competentem eam esse cõstiterit. Dat.X. Kalend. Maij Felice & Tauro Conss.

TITVLVS LIX.

## DE IVREIVRANDO propter calumniam dando.

*Siue quis exigat ab aduersario probationem, siue quis petat ad probandum se admitti: debet prius iurare de calumnia: & testes qui sunt viles personæ, non sunt torquendi: nisi in defectum aliarum probationum. Bal. Vel sic: In omnibus causis in quibus necessitas probationum exigitur, petens prius de calumnia iurare tenetur: & vbi petatur quòd quæstio de seruis habeatur, debet iurare quòd non odio seruorum nec dominorum petit, sed quia aliter veritas haberi non potest. Salycet.*

V. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni præfecto præto.

IN omnibus causis, siue propter literas[f] fuerit apud te certatũ, siue propter instrumenta, siue propter quicquã[g] aliud in quo necessitas probationis incumbit: [h] sancimus nõ aliter easdem probationes præstare compelli, [i] nisi prius qui eas exposcit[k], iuramentum de calumnia præstiterit, quòd non causa differendi huiusmodi proposuit allegationes. Nam sacramenti timore contentiosa litigantium instantia cõpescitur. [l] ¶ Ne autem[m] perperam in quæstionem seruorum quidam venientes, sui animi crudelitatem exerceant: non aliter concedi eis qui quęstionem seruorum exposcunt, ad hoc venire, vel à iudicibus audiri, nisi prius tactis sacrosanctis scripturis deponãt,[n] quòd nõ odio seruorum, vel propter offensas cohæredum[o] ad hoc venerunt: sed quia aliter rerum hæreditariarum veritatem[p] exquirere vel ostendere non possunt. Dat. XII. Kal. Octobr. Constantinopoli Decio. V.C. Cons.

## IN AVTHEN. DE his qui ingre. ad appell. §. fi. col. V. consti. XI.

*Nota quòd iuramẽtum generaliter præstitum, videtur in quolibet articulo repetitũ. Vel magis propriè loquendo, Genus inest cuilibet speciei. Salycetus.*

HOc sacramentum[q] hodie remittitur: cum in initio iuret nihil se calumniose in toto negocio exigere.

## DE IVREIVRANDO PROPTER calumniam dando.

*Dixit de satisdatione quæ fit ante ingressum iudicii: nunc de iureiurando quod fit statim potest ingressum. vel econtra: dicturus de instantia iudicii siue de iudicio: præmittit de hoc quod fit in initio iudicii.*

IN omnibus.] CASVS. Petebam à te decem. lite contestata vel post, non curo: protuli instrumentum publicum quo continebatur me tibi mutuasse prædicta decem. tu contra excipis de falsitate instrumenti. an iurare debeas non animo calumniandi te probationẽ exigere, quæritur? respon. ꝙ sic, siue in medio causæ, siue in principio: siue fuerint prolatæ literæ priuatæ, siue instrumenta publi. & hoc in prima. in secunda dicit: si paterfamilias me & Titium instituit hæredes, & in diuisione rerum hæreditariarum occurrat aliqua res quam Titius cohæres dicit non esse hæreditariam, & petã seruos hæreditarios torqueri, vt eruatur veritas: an sim audiendus, quæritur? respon. ꝙ non, nisi prius iurauero me animo calumniandi hæc non petere, scilicet non in odium seruorum, vel in cohæredis offensam: sed quia aliter veritas sciri non potest. & hoc in secunda.

HOc sacramentum.] CASVS. Hæc authen. legitur super. l. in Omnibus. in qua dicitur ꝙ quandocunque aliquis petit aliquam probationem, debet iurare ꝙ animo calumniandi non petit eam. dicit ista authen. hodie non est iurandum super qualibet probatione: quia in litis contesta. iuratur semel pro omnibus, ꝙ in tota lite non exiget probationem non necessariam, vel calumniose. hoc dicit.

a *Amputentur.* vt. ff. de his qui in eccle. manu. l. fi. &. j. de testa. l. quoniam. &. ff. de arbi. l. ne in arbitris. §. fi. Sed arg. contra. ff. de in integ. resti. diuus. &. j. de appel. ex illo. &. l. nominationes.

b *In maiore.* vt apud ordinarios.

c *Vel minore.* scilicet pedaneo siue delegato.

d *Exceptio.* quòd nõ impetrauit actionem à collegio põtificum: vt ff. de orig. iu. l. ij. §. deinde ex his legibus. Accursius.

e *Si aptam.* ff. si mensor fal. mo. l. j. & si ineptam formam, amittit.

ADDITIO. Aduertas ꝙ de iure canonico non est necessarium nomen actionis exprimere, sed debet factum ita clare proponi, vt ex eo ius agẽdi colligat: vt in. c. dilecti. extra de iudiciis. Et si quis forte ineptam actionem vel intentionem proposuerit, absoluit reus ab instantia iudicij: & audietur iterum actor si apte egerit: vt in. c. examinata. illo titulo.

f *Literas.* literas dic priuatas: sed instrumentum publicum. vel dic literas, [b] vt quia dubitabatur an sint illius tabellionis: & sic est controuersia de scriptura, & per consequens veritatis. de instrumento dic ꝙ bene confitetur esse illius tabellionis: sed dicit eum falsum scripsisse, & sic de veritate quæritur sola.

g *Quicquam.* sic ergo in exceptione ante litis contestationem opposita iuratur. Sed an in accusatione criminali? Respon. ibi iuratur secundũ Ioan. & B. & H. & Azo. vt hic, &. j. l. proxi. vbi dicit, in omnibus litibus &c. circa princi. &. j. de pœna iudi. auth. nouo iure. &. j. de fide instru. l. fi. Sed M. cõtra. & pro eo: quia nihil videntur habere simile cũ cæteris iudiciis: vt insti. de publi. iud. in prin. Secũdo quia satis est eum puniri similitudine supplicij: vt. j. de accu. l. fi. Tertio quia cuilibet permittitur redimere sanguinem suum. ff. de bo. eorum qui ante sententiã mor. sibi cõ. l. j. Sed certe prima non obstat: quia non est similitudo aliqua in effectu exigendi, cum publica faciant pœnã fisco inferri: priuata faciunt dari actori. Itẽ nec secunda: quia non solum similitudine supplicij: sed etiam hoc iure compescitur calumniator. Nec tertia: quia licet permittatur redimere transigendo, non tamen calumniãdo. facit etiam pro M. ff. de bo. liber. l. qui cum maior. §. si patris. vbi etiã calumniosa permittitur accusatio. Itẽ pro eo quòd ad accusandũ admittuntur personæ minus legitimẽ, vt seruorum & minorum: quandoque quorũ voces aliàs non admittuntur: vt infra de auctor. præstan. l. clarum. &. ff. de accu. l. ij. &. l. qui accusare. cum. ij. ll. seq. iuncta. l. hi tamẽ. in princi. Accursius.

ADDITIO. Vide glos. in verbo, criminali. & ibi Abba. in. c. j. extra de iura. calum.

h *Incumbit.* vel producendi: quia prima facie præsumitur falsum instrumentum dicenti falsum: quia præsumitur instrumentũ verum vel econtra: vt. j. de proba. l. iubemus.

i *Compelli.* easdem.

k *Exposcit.* ab aduersario.

l *Compescitur.* Item & aliis duob[b] modis, scilicet pœna pecuniaria & metu infamiæ quãdoque: vt institu. de pœ. te. li. circa prin. Accursius.

m *Ne autem.* calumnioſam probationum exactionem compescuit: nunc tormentorum calumnioſam exactionem compescit. Vel aliter, supra de iuramento probationem exigentis ab alio fieri: nunc de iuramento probantis: sed per seruorum alienorum quæstionem. quæritur enim quandoque à seruis: vt infra de quæstio. l. j. &. l. interrogari. Et dic quid sit quæstio: vt. ff. ad Syll. l. j. §. quæstionem.

n *Deponant.* id est affirment: vt ponitur infra de testa. l. hac consultissima. circa finem.

o *Cohæredum.* si forte de seruis hæreditariis inter hæredes quæstio postuletur: vt. j. de quæstio. l. fi.

p *Veritatem.* [c] Vbi enim veritas aliter patefieri non potest, admittitur postulantis desiderium. sic. ff. si quis cau. l. si eum. j. respõ. &. j. de appel. eos. §. si quis. & de tẽp. & re. ap. l. per hãc. in fi. & ad leg. Cor. de fal. l. vbi. &. l. falsi. & quomodo & quãdo iud. authẽ. qui semel. ibi, perquisita veritate &c. &. ff. de hęr. & Ma. l. quoniã. in fi. & faciunt hæc ꝙ minor iuret de veritate dicenda: vt dixi. ff. de eden. l. is apud quem.

q *Hoc sacramentum.* quod sic scilicet fiebat pluries, quoties scilicet exigebantur aliquæ probationes etiam in media causa: vt in authen. de his qui ingre. ad appell. §. fi. col. v. vnde hæc sumitur. Sed videtur etiam pluries iurari: vt. ff. de dam. infect. l. qui bo-

*Sanguinẽm suum redimere cuilibet permittitur.*

*Exista ipso iuncto. Die secũ dum Ia. de ſ. quòd ſ. Ex legibus & miles locuntur de ſeminatis vitibus & neceſſariis: hic de ſpinacijs. Bald.*

*c. Sic dicit papa in cæterũ. extra eod. tit. quòd hoc iuramentum præſtatur ad veritatẽ eliciendã.*



BIU Cujas

*a Dic melius secũdũ Ia. Bartol. Bald. quòd ibi non fuit iuramentũ vniuersale præstitũ in figura iudicii: hic sic.*

qui bona.§.penul.Sol.illa corrigitur per hanc.[a] vel ibi extra iudicium, hic in iudicio. Item contra in authen.de testi.§.quia vero multi. in fi.§. coll. vj. vbi in medio causæ iuratur occasione probationum, sed ibi de alio iuramento dicit. *ADDITIO.* Aduerte secundum Bartol. hic quòd hæc authen. corrigit. l.& in his tantum, quæ fiunt post litem cõtestatam: & sic post præstitum semel iuramentum tale: sed in his quæ fiunt ante litem cõtestatam, ita iuratur hodie super qualibet exceptione sicut olim: & sic in hoc hodie non est correcta. l.C.

*Litigantes & patroni causarum debent iurare de calumnia: & si debentes iurare, ad iudicem venire non possunt, vel non decet eos venire: debet ad eos mitti. hoc dicit vsque ad.§. quod obseruari. Bald. Vel sic: Lite contestata debet iuramẽtum calumniæ præstari: & primo à litigantibus: secundo à patronis causarum Et si quis sunt qui ad iudicium venire non possunt: vel eos venire non deceat: iudex debet mittere notarium, qui ab eis exigat iuramentũ, aduersa parte præsente. Salycetus.*

11. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm & iudices non aliter causas dirimere concesserimus, nisi sacrosanctis euangeliis propositis, [a] & patronos [b] causarum in omni orbe terrarum, qui Romano imperio suppositus est, prius iurare, & ita perferre causas dispositurum: [c] necessarium duximus præsentem legem ponere, per quam sancimus in omnibus [d] litibus quæ fuerint post præsentem legem inchoatæ, non aliter neque actorem, neq; fugientem [e] in primordio litis exercere certamina, nisi post narrationem [f] & responsionem, [g] antequam vtriusque [h] partis aduocati sacramentum legitimum præstent, ipsæ principales personæ subeant iusiurandum: & actor [i] quidem iuret non calumniandi animo litem se mouisse, [k] sed existimando † bonam causam habere: reus autem non aliter suis allegationibus vtatur, nisi prius & ipse iurauerit, quòd putans se bona

*CASVS.* In prin. dicit quòd fecit quandam constitutionem, qua cauetur quòd iudices cuiuscunque generis fuerint, non aliter lites dirimant nisi propositis coram eis sacrosanctis euangeliis. Item quòd aduocati iurent clientulis suis se fidele patrocinium præstaturos, aut causam deserturos ex quo nouerint iniustam vel desperatam esse: sed quia in illa constitutione nulla fiebat mentio de principalibus personis, actore scilicet & reo: ideo statuit hic q̃ nullo modo in allegationibus suis audiatur actor vel reus, nisi post litem contestatam iuramentum calumniæ præstiterint. & hoc in prima parte. Iurabit ergo actor se credere habere iustam causam, nec eam mouere animo calumniandi. reus, quia credit se vti iusta instantia, & ita ad colluctandum peruenerit. Demum iurent aduocati coram iudicibus, propositis sacrosanctis euangeliis, scilicet quod in constitutione illa. j. de iudi. l. rem non nouam. sancitum est. & hoc in secunda. Si autem aliquis fuerit qui iurare debet, & tantæ fuerit dignitatis, quòd ad iudicem peruenire non debeat, vel mulier: in domo sua iurabit misso officiali præsente aduersario vel eius procuratore. & hoc in tertia. An autem in causa pupilli, vel adulti, vel filij iurare debet pupillus, vel adultus, vel filius: aut tutor, vel curator, vel pater, quæritur? Respond. quòd tutor &c. quia illi forte nouerunt factum: nec iurabunt quòd sit iusta causa: sed quòd credant eam esse iustam, omnibus iuramentis &c. & hoc in quarta. Item si lis per procuratorem inferatur siue defendatur, demum facta litis contestatione nisi de calumnia iuretur, vlterius non erit procedendum. In eo tamen differunt, quòd actor coram iudice causæ, vel coram iudice loci in quo moratur: reus vero tantum coram de causa cognoscente iurat. & hoc in quinta. Hæc quidem ita vera sunt, quòd hoc iuramentum pro communi vtilitate introductum sit, & de consensu partium remitti non potest. & hoc in sexta. Si vero causa alicuius collegij seu alicuius vniuersitatis seu cuiuscunque corporis vel etiam priuati, data etiam satisdatione de rato, per alium moueatur: lite contestata vlterior non conceditur processus extendi, nisi vel priuatus vel maior pars vniuersitatis de calumnia iurauerit. & hoc in septima. Et si actor iurare contradixerit, cadit ab actione: reus vero pro confesso habetur, non tamen ipso iure: sed demum lata sententia: vt in authen. vt litigantes iurent. §. illa. & hoc in octaua parte. Hæc vero quæ dicta sunt de præstatione iuramenti: locum habent non solum in causis futuris, sed etiam iam cœptis: sub tali tamen diuisione, vt si vtraque pars præsens est, vtrinque iuretur. Altera vero absente, à præsente iuramentum præstetur: neutra vero præsente, absque calumnia huius iuramenti lis libere dirimatur. Viuianus. Nota ex ista. l. hic de duplici iuramento, scilicet partium & aduocati. primo iurant partes: secundo iurat aduocatus: & ex hoc ordine notat glos. quòd cum aduocatus antequam iuret non possit fungi officio aduocationis, quòd tempore quo reus respondet libello, debet iudex præcipere aduocato quòd stet à remotis: ita quòd non possit instruere respondentem: non potest ergo aduocatus dictare responsionem clientuli. de hoc est casus extra de iudi. c. pastoralis. Bald. hic.

a *Propositis.* sed non tactis: vt infra titu. j. l. rem non nouam. in princip. Nam de illa fit hic mentio, quæ fuit facta ante istam: licet posterior sit in ordine. sic etiam proponuntur, sed non tanguntur: vt supra de episco. & cleri. authen. sed iudex. Cum enim iurat in principio quando fit iudex, quòd omnia recte iudicabit: non oportet quòd plus iuret: vt in authen. iusiurandum quod præstatur &c. §. & æquus. col. ij.

b *Patronos.* id est aduocatos.

c *Disposuerimus.* vt. j. tit. j. l. rem non nouã. §. patroni.

d *In omnibus.* contra M. sed ipse ad pecuniarias refert: vt. ff. de verbo. significa. l. litis nomen.

e *Fugientem.* id est reum.

f *Narrationem.* id est dicere, post litis contestationem: vt infra de lit. contesta. l. j. sed certe immo in prin. debet fieri: vt infra ea. l. §. fin. quæ est contra. Solu. satis dicitur fieri in primordio, si statim post fiat: vt supra proxi. & ff. si cer. peta. l. lecta. §. dicebam.

g *Responsionem.* Nec distinguo an responsio sit affirmatiua vel negatiua: quia vtroque modo lis contestatur, quanuis contra videatur infra titu. j. l. rem non nouam. §. patroni. sed nos stamus huic literæ, quæ simpliciter loquitur. Iacobus.

h *Vtriusque.* per hoc apparet aduocatos partes non debere in interrogationibus vel responsionibus instruere, quia prius fiunt quàm ipsi aduocati iurent, vel aliquod officium habeant in causa.

i *Et actor quidem iuret.* sic ergo prius iurat actor quàm reus, [c] nec obstat quòd prius ponitur de sacramento rei: vt instit. de pœn. teme. liti. §. j. non enim est ordo scripturæ seruandus: vt ff. de solu. l. nec enim. & de pecu. lega. l. quidam. & instit. de pœ. te. liti. §. j. nec quod ibi dicit, prius &c. quia ítellige, iurat reus prius, scilicet q̃ audiatur in processu causæ, non autẽ prius quàm actor: vt hic dicit. ff. de iureiuran. l. iusiurãdum & ad pecunias. §. qui iusiurandum. & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. offerri. Sed quid in duplicibus iudiciis? Respõ. quilibet iurat vt actor, & vt reus. ff. fami. ercis. l. inter cohæredes. §. qui familiæ. Sed quis prior dicitur? Respõ. ille qui prior prouocauit. ff. de iudi. l. in tribus. & l. sequen. Item quæro si peto decem, & tu confitearis debitum, sed exceptionem pacti opponis: quis primo iurat? Videtur excipiens: vt. ff. de excep. l. j. Sed puto cõtra, vt originalis causa inspiciatur: vt. ff. de dona. l. qui id quod. in prin. & j. ad Macedo. l. si filiusfa. aliquid.

k *Mouisse.* id est mouere: vt. ff. fami. ercis. l. inter. §. qui familiæ. Item an remittatur hodie hoc iusiurandum parentibus & patronis? olim sic: vt. ff. de no. ope. nun. l. de pupillo. & ff. de iureiur. l. iusiurandum. hodie non secundũ quosdam: vt. j. ca. §. sed quia. Azo q̃ sic: cum non inueniatur correctũ: vt. j. de appel. l. præcipimus, in fi. Item an in causa appellationis sit iterum iurandum? Pla. & Azo q̃ non: vt in authen. de his qui ingre. ad ap. §. fin. colla. v. & pro eo etiam faciunt omnia quæ inducuntur q̃ causa appellationis sit eadem cum prima: vt. ff. de iudi. l. proponebatur. vt. j. ne in vna eadémq; causa liceat tertio pro. l. j. &. j. de temp. & repa. app. l. per hanc. Ioan. contra. & pro eo. j. de iudi. l. properandum. §. his omnibus. & in authen. vt litig. iu. in princi. col. ix. & ff. de dam. infect. l. qui bona. §. si quis stipulaturus. &. §. seq.

Item quid si triennio finita sit iudicij instantia? Respon. iterum iurari. Idem dicit Ioan. si in medio triennij sit iudex mutatus: quod forte non est verum, cum ex eisdem actis iudicetur: vt. ff. de iudi. l. mortuo. &. l. proponebatur. sed pro eo facit. ff. iudi. solu. l. cum apud. Item in authen. de testi. §. quia vero. colla. vij. vbi dicit malitiam litigatorum terreri. Item. j. de iudi. properandũ. §. fin autẽ. in medio. Item quid si actio mutetur patiente reo, sed non causa? Respondetur non iurari iterum, cum super facto magis q̃ super actione secũdũ H. iuretur: licet Azo cõtra: vt dixi. ẽ. de eden. l. edita. Item quis iurabit quando agit coniunctus pro persona sibi coniuncta cõtra voluntatẽ: vt. ff. de lib. causa. l. ij. &



BIU Cujas

iiij.& de app.non tantum? Respon.qui agit, cum magis propter suum dedecus vitandum agat: vt ibidem dicitur de liberali causa.l.j. in fine. Accursius.

a *Instantia.* Caue tibi: quia reus nō debet iurare rē suā esse,vel se ignorare rem pertinere ad actorem. nam si sciat rem pertinere ad actorem:si tamen iustam causam habeat subeundi iudicium,vt euictionis, non peierat: vt hic.secus in actore dico. Vel si vult reus, potest cōfiteri rē esse actoris, & nihilominus aget de euictione:vt dixi. ff. de nego. gestis.l. at qui natura. §.cum me.

b *Postea.* scilicet sancimus.

c *Dispositum.* vt infra de iudi.l.rem non nouam.& lege hic authē. in isto iuramento.

*In isto iuramento.*] *CASVS.* Ista authen.ad.l.C.sic continuatur: In iuramento calumniæ secundum.l. C. continebatur tale capitulum: quia iurabat actor se credere iuste mouisse litē, & bonā causam habere:reus autē iurabat quòd credit se iuste defendere. Per istam authen. additur aliud capitulum in iuramento calumniæ,quòd actor & reus debēt iurare quòd nō exigent aliquam probationem quam non putent necessariam. & istud iuramētum præstatur semel in causa principali,& non sæpius. Not. per istam authen. quòd responsio facta per verbum credo, faciat probationē:verius dic quòd releuat ab onere probandi: quia non debet quis aduersarium grauare in onere probandi in eo quod credit esse verum,& aduersarium veritate fulciri.& iste est vnus finis ad quem ordinatur calumniæ iuramentum,secundum Baldum.

d *In isto iuramento.* Hæc & illa quam dixi in.l.j.hoc sacramentum. idem sunt,& eodem loco,& vna est superflua. quæ ibi dixi, & hic dicere possem.

e *Iuretur.* vt fiebat olim, vt in cor.huius: vt in authen. de his qui ingre.ad appel.§.fi.& sequitur alia,quæ incipit,principales.

*Principales.*] *CASVS.* Habuistis superius duo capitula cum iuratur iuramento calumniæ. in authen.ista additur tertium capitulum, scilicet quòd actor iuret similiter & reus, quòd non dedit,vel dabit,vel promisit iudici,vel alicui personæ aliquid vt pro eo iudicet. vnde authen.ista dicit, quòd principales personæ iurent de calumnia: & si pendente lite & præstito iuramento calumniæ moritur alter, vel vterque eorum: hæredes iurabunt de calumnia. & in isto iuramento calumniæ continetur quòd actor vel reus per se,vel per aliū nō dabit,vel dedit, vel promisit aliquid iudici, vel alij personæ (vt pro eo iudicet, nisi quatenus iura permittunt,puta aduocatis pro patrocinio eorum,vel apparitoribus pro sportulis. Viuianus.

f *Principales.* quæ inchoauerunt causas.

g *Migrauerit.* puta hæredes. & certe verum est quòd quantum ad hoc capitulum iurare debent: sed quantum ad alia quid erit? Respon.idem,scilicet quòd iurent:vt.ff.de dam.infect.l.qui bona.§.si quis. Item & procurator forte subibit quo ad hoc sacramentum,ad quem causa transit.

h *Iudicibus.* Nota in præsentia iudicis, sicut dico in sacramento testis. Accursius.

i *Pro hac causa.* id est occasione huius causæ. non dicas vt pro eo in causa feratur sententia: quia sic non bene secretur exceptio: non enim datur aduocatis salariū vt faciāt vt pro eo feratur sententia,sed vt iuuent eū in causa,secundum H.

k *Aliisque.* puta executoribus.nā eis sportulæ præstantur:vt supra de episc. & cleri. cum clerici. in fin. & authen. generaliter. & authen. sed hodie. & instit.de actio.§.tripli. Item xenia iudici dari licet:vt.ff.de offi.præsi.plebiscito.& de offi. proconsu.l. solent. in fine. *Sportulæ & xenia possunt dari iudicibus.*

l *Disponunt.* in libro Ir.non est plus.sed M. adiecit, sed si in sacro, &c. & accepit ex eodē corpore: vt litigantes iurent.

m *Nequeunt.* propter infirmitatem suam.

n *Sexus.* ad hoc. ē. de offi. diuer.iudi.l.j. *a Docto. dicunt hic quòd immo debeāt interrogari: & eorum respōsiones faciūt præiudiciū pupillo vel adulto sec.Pe. & Pan. de cast.hic.*

o *Litigatoris.* coram missis ad hoc ex officio:vt in authen.vt liti.iurent.§.si vero mulier.coll.ix.&.ff.de iureiur.ad personas.&.j. de reb. cre. generaliter.& in authen.de testi.§. & quoniam.coll. vij.

p *Præsente.* sic & in teste: vt.j.de testib.l.si quando.

q *Vel curatores.* sed ad quid,cum eorum confessioni nō stetur:vt.ff. de confes. l.certum.§. sed an & ipsos.quæ est contra? Respon. non statur: a vt in causa sua staretur: quia hic audietur si per errorem facti vel iuris probat se errasse, secundum Hug. hoc nō videtur valere,cum idem esset in alio quo ad facti erroré:vt.ff.de inter.actio.de ætate.§.fi.&.ē.de iur.& fac.igno.l. error. Alij dicunt(& hoc est in vsu)nō stari,si petet restitutionē etiā in eodem iudicio dandā.licet quidā dicant q̄ tunc demum detur restitutio,cum actio trāsfertur in eum:sed & hic est in dubio quando transferatur. quidā enim dicunt durante officio: vt Azo. alij demum eo finito. transferri enim constat: vt. ff. de re iud.l.si se.§. tutor. & de admi.tut. l.ij. & quando ex fact.tut.l.ij. &.l.pe.&.l.post mortem.§. tutor. Tertij dicunt q̄ non statur vt ex ea detur actio: nocet tamen vt exinde sequatur sententia ex qua dabitur actio. Tu dic q̄ si minor suscepit litem cum auctoritate tutoris,quod potest: vt.j.de aucto.præstan.l.clarum. &.ff. de admini.tu.l.j.§.sufficit.non statur dicto tutoris confitentis sine pupillo: vt ibi.sed si ipse tutor, tunc distingue b: quia si præsente, pupillo & nō contradicente confitetur,valet vt hic:si absente & intellectum habuerit:non, vt ibi.& arg.j. de iure delib. potuit.& eadē distinctio fiat in oībus similib⁹ administratorib⁹. c Ité si vnus sit tutor pluriū pupillorū, & vnus pupillus agat,alter accipiat iudiciū:an tutor simul ,p vtroq; iurabit? Rn.q̄ sic:vt.ff. de auct.tu.l.accipiētis.quod si fiat,peierabit. Nā impossibile est quòd credat vtrunque bonā causam habere. Dic ergo cōtra,q̄ non possit in vtraque esse actor & reus: vt.ff. de procu.licet. §. *Sportulæ & xenia possunt dari iudicibus.*

*Finis authenticæ. Sequitur textus. l. C.*

Sin autē vel dignitas vel sexus n personæ nō concesserit eam ad iudicem peruenire:in domo litigatoris o sacramentum procedere, altera videlicet parte, vel procuratore eius præsente. p

*Administratores legitimi debēt iurare de calumnia secundū credulitatē eorū:aliis iuramentis firmis remanentibus. Salyce.*

Quod obseruari oportet & si tutores vel curatores q vel priis aduocatis pro patrocinio præstant, aliisq; k personis quibus nostræ leges dari disponunt. l Sed si in sacro consistorio lites vel consultationes intromittātur:sub præsentia sacri senatus prędictum iusiurandum præstetur. Sed si qui litigantium ad iudicem venire nequeunt: m prædictum iusiurandum præstent coram officiis ab administrātibus directis ad eos cum aduersa parte. Mulier honestæ vitæ absente aduersario iuret coram officialibus. Sed si partes in aliis locis abesse contingat, vel vna earū absens fuerit:iuret sub gestis monumentorum apud iudicem prouiciæ, vel apud defensorem locorum. Si quis autem litigātium prædictum iusiurandum præstare noluerit:per sententiam iudicis actor casum actionis,reus condemnationem sustineat. Tutores & curatores in causis quas agunt, prædictum iusiurandum præstabunt.

*concor.c. in prin. & ea.*

si plures. &l.illa accipientis, intelligatur quando vnus pupillus agit contra extraneum, & alius conuenitur ab eodem extraneo: nam sufficit vnum sacramentum calumniæ tutoris pro vtraque causa. Vel loquitur ibi secundum antiqua iura quando non iurabatur, vel iurabatur ibi ab ipsis pupillis auctoritate tutoris: quod potest fieri: vt modo dixi.

aliæ quædã sint personæ, [a] quæ administrationem alienarũ rerum authoritate legitima gerunt. Conuenit enim & ipsos iureiurãdo [b] affici: quia ipsi causam [c] scientes, ita ad eam [d] perueniunt. [e] neque enim pupillus, neque adultus, vel aliæ huiusmodi personæ, sed ipsi qui pro eis tutelam vel curam, vel aliam legitimam gerunt administrationem, scire [f] possunt causam, [g] & ita ad iudicium peruenire, eo quòd [h] ex animi sui scientia [i] iurent. ℣ Et licet veræ causæ [k] †natura alia forsitan est: tamen quod quisque credit & existimat, [l] hoc est iurandum. ℣ Omnibus aliis iuramẽtis, quæ vel ex præteritis [m] descendunt legibus, vel à nobis [n] dispositа sunt, in sua firmitate duraturis.

*Quando causa per procuratorem agitatur, siue ex parte actoris, siue rei: principalis debet de calumnia iurare. Salyce.*

Sin autem abfuerit † alterutra pars, [o] & per procuratorem causa eius agitetur: non antè licentiam [p] habeat actor litẽ exercendã suo procuratori non vtetur falsa charta vel teste: sed de iure fieri non debet: cum vt dixi, tantum tria capitula sint. Et sunt de hoc versus:

Istud iuretur, quòd lis sibi iusta videtur.
Et si quæretur, verum non inficietur.
Nil promittetur, nec falsa probatio detur.
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Hoc vltimũ potest probari per.l.j.supra eo.j.respõ. Item quid si ita est incertus interrogatus, q̃ nõ potest applicare animũ magis ad vnũ, q̃ ad aliud: vt in hoc exẽplo: Credis illũ qui est vltra mare, viuere, vel non? [i] Respõ. secundũ Albertũ & omnes, q̃ potest respõdere, dubito: & tunc debet dari tẽpus ad deliberãdũ. arg.ff. de peti.hered.l.si debitor. & infra de excep.si quidem. &.ff.de iureiuran. l. iusiurandum & ad pecunias. ibi, quid tamen si ideo, &c. ff. de interroga. act.l. qui interrogatur. licet sit argu. contra.in eod. titu. l. de ætate. §. nihil. sed quidam iudices minus periti semper compellunt eos respondere, credere, vel non: per hoc quod legitur hic. & tunc do consilium respondenti, quòd præmissa negatione respondeat: vt, non credo eum viuere: quia non sequitur: ergo credis eum mortuum esse: quia potest esse quòd non credo eum viuere, nec credo eum mortuum esse. Sed si postponas negationem: vt credo eum non viuere: bene sequitur: ergo credis eum mortuum. & sic posses incurrere periurium. Sic ergo not. quòd non tenetur ad omnia respondere. nam non ad incerta prorsus, vt dixi. Item non ad ea de quibus non fuit intellectum in iuramento, vt de his quæ non faciunt ad causam: vt. ff. de nox. l. quoties. §. fina. & de iureiur. l. qui iurasse. §. fin. & infra de proba. l. ad probationem. & infra ad exhibend. l. ij. Item nec ad eam, per quam esset contrarius præcedenti interrogationi, ne incidat in periurium, & faciat sibi præiudicium: vt argu. ff. de peti. hæred. si quis liber. §. fina. Item non de facto alieno: vt. ff. re. amo. l. Marcellus. §. j. quod dicunt quidam, sed male. Item dicunt si quæstio sit iuris, vtrum ita sit de iure, an non: argu. ff. de iur. & fact. igno. l.ij. Sed arg. contra. ff. de iureiuran. l. fina. Item videtur quòd de negatiua non sit quærendum. cum enim probari non potest: [k] vt infra de proba. actor. & ea sunt ponibilia, quæ probabilia sunt: cum in locum probationum sint istæ interrogationes inductæ: vt in authen. de his qui ingre. ad appel. §. fina. colla. v. & quia propter exonerationem probationis est inductum hoc sacramentum, & interrogationes: & ideo semper interrogatur prius interrogans an ita credat, vt per hoc exoneretur interrogatus, vt quærens non quærat calumnioſe. Licet dixi de negatiuis non quærit: tamen iudex debet quærere sine positione quærentis, quando sibi videtur: vt. ff. de interrog. act. l. pe. & accipe exemplum in exceptione non nume. pe. vt. j. de non nume. pec. l. in contractibus. in prin. Item nunquid sæpus de eodem poterit quis interrogari: potest enim esse, quòd prius non credebat, nunc apertis testibus credit? & dico q̃ potest. [l] Sed arg. contra. ſ. authen. in isto.

a *In quibus pater habet vsumfructum, & sic est legitimꝰ administrator filii: vt l.i. de bon. ma. secus si vsumfructũ nõ haberet: vt in casib⁹ no. ī authẽ. excipitur. de bo. quæ lib. Pau.*

b *Glo. ista in hoc male loquitur secundũ Pau. cũ ī illis habeatur p patrefa. vnde nõ requiritur cõsensus patris in aliquo: vt. ff. ad Maced. l, ii. & de cast. pecu. l. iii. Lex autem fi. alle. in gl. i. ſ. §. I. loquitur ī aduentitiis.*

c *Et male. Pau.*

d *Dic vt quia agitur de facto ipsius adulti. Pau.*

e *Et bene. Bar. Bald. Paul. & Alexãd.*

f *Ista glo. est notabilis & approbata, secundum scribẽtes hic.*

g *Istud dictum gl. est valde singulare secundũ Pau. hic, ad hoc quòd*

h *Eo quòd.* quasi diceret, videtur quòd adultus iuret, si melius scit factum, q̃ curator: sed certe immo curator, eo quòd &c.

i *Scientia.* id est conscientia suæ credulitatis, non de veritate facti. Vel dic quam habent circa iustitiam causæ.

k *Causæ.* scilicet factum.

l *Existimat.* sic & quoddam aliud est de credulitate: vt in authen. vt hi qui ob. se habe. perhi. §. vt autem. colla. vj. secus in sacramento testis: vt infra de testib. testium. & in authen. de hæred. & Fal. §. hinc nobis. colla. j. licet quidam dicant in sacramento testis debere inseri etiam de credulitate, per prædict. authen. Item not. quòd ex hoc quod est hic, inducta est generalis consuetudo quærendi: credis hoc vel non? cum per eam tollatur onus probandi ei pro quo est inductum hoc sacramentum: vt supra authen. in isto. Sed videtur quòd non tenetur ad hoc respõdere: cũ non iurauerit, nisi super tribus: vt in princi. l. & in authen. continetur. Respõdeo: Debet ita fieri: credis super hoc titulo aliquam debere tibi fieri probationem? Sed consuetudo generalis admisit vt dixi: & etiã quidã iudices adiiciunt, q̃

m *Ex præteritis.* vt sacramentum in litem, & veritatis, & testis.

n *A nobis.* vt iudicis & aduocati: vt. j. tit. j. l. rem non nouã. in prin. &. §. patroni. Accursius.

o *Pars.* scilicet rei, vel actoris. Accursius.

p *Licentiam.* videtur quòd ad litis contestationẽ & narrationẽ & interrogationes non possit quis dare procuratorem

BIU Cujas

enim ista antequã iuretur de calumnia: vt.ſ.ea.l.in prin. Reſpõ. immo poteſt: vt.ff.de procura.l.ſed etiam ex his.&.l.non ſolum. in prin.& quod hic dicit, eſt intelligendum cũ ſic vult dare procuratorem, vt totã cauſam debeat explicare vſque ad finem. Vel dic lite conteſtata cum domino non conſtitui procuratorem, niſi primo dñs ſubeat ſacramentum calumniæ. & intellige hoc quando conſtabat de mandato. & ita in. §. hoc etiã. loquitur quãdo dubitabatur de mandato. Accur.

*Procurator non poſſit dari ante litis conteſtationem.*

a *Mandare.* ſcilicet vt procedat vltra litis cõteſtationem.

b *Aliis.* ſcilicet corã iudice illius terræ.

c *Degit.* ſiue degit in ea in qua ſit lis, ſiue in alia.

d *Subeat.* hoc iureiurando ab vtraque parte præſtito, non videtur habere locum de rato cautio: ſed certe immo habet. j.ea. l. §. hoc etiam. &.ſ. de his qui ad eccle.confu.l.fi. & dixi plene.ff.de procu.l.Põponius.§.ſed & his. Non enim eo ipſo q̃ iurat domin⁹ de calumnia, perſonam procuratoris confirmat: ideo etiam poſt iuramentum præſtitũ procurator qui ſatisfecerat de rato, conueniri poterit ad intereſſe, ſi dominus ratum non habet. Item cum procurator non iurat: vt.l. quoties.§. ſi tutor. nónne calumnioſè petet dilationes, & faciet interrogationes? Reſpon. iudex cum cautela[a] det, & inquirat à domino ſi præſens eſt: aliàs inquirit an doloſe abſit. Item not. q̃ hoc verum in ſimplici procuratore: ſecus de eo qui factus eſt in rem ſuam, qui iurat cum propriam fouet cauſam: vt.ſ. de procu. l.qui ſtipendia.ff.quando ap.ſit.l.j.§.in propria. niſi poſsit melius veritas ſciri per dominum: vt.ſ. de procu.l.fi. ſiue ex parte actoris ſit, ſiue rei. tamen quidam dicunt, q̃ ex parte rei non fit procurator in rem ſuam inuito actore: vt.ff.de procu.l. ſi actor. Nos autem contra: vt.ff.fami.erciſ. plane. Sed P. diſtinguebat[b] an intenderet vtilem nomine ſuo, quod poteſt: vt.j. de leg.l.ex legato. & tunc iuret. an directam nomine domini: tunc non. Sed arg. cõtra.ff.de procu.non ſolum.§.ſed interdum. ſed ſecundũ R.& M. nunquã procurator iurat: ſed dominus ſemper. ſi autem non eſt in rem ſuam, procurator rei, aut dominus pro eo ſatisdat: & tunc non iurat: vt hic. Aut ipſemet, & tunc ſic, ad inſtar fideiuſſoris, quem conſtat de calumnia iurare. nec obſtat. j. proxi. ibi, vel defenſor &c. nam ibi dominus pro eo promiſerat iudicatum ſolui. ſed tu potes dicere aliter vt dixi. ff. de procu. l. nõ ſolum. in prin. Item huic. §. eſt contra. ff. de dam. infec. qui bona. §. ſi alieno. ſed ibi eſt ſpeciale, vel corrigitur, vel extra iudiciũ præſtabatur ibi. Accur. *ADDITIO.* Tu dic q̃ ibi loquitur de iuramento calumniæ inuento per hanc. l. ad ſolennizandũ iudicium, quia iſtud non præſtatur per procuratorem, ſed per dominum: vt hic: ſed loquitur in alio inuento per iura vetera, quod pluries præſtabatur in cauſa ad remouendum calumnias, & illud poterat præſtari etiam per procuratorem ad excludendum calumniam ſuam, ſecundum Pau. de caſt. hic.

*Quod fieri debet, in pactis procuratorum publicis mutatis. ſimile ſi diſſimulauerit. cum. i. extra. ſi pro cõp.*

*Nihil ideo dicit licet mentiũ calumniã habeat. d habet locum are iſtã, de ſtari dominũ. tamẽ etiã procurator habit calumnia ſecundũ*

*Ita dixit non ſcribit hic.*

a *Iudicatum.* quia dominus mandauit procuratori vt defenderet eum, & ſatisfecit pro eo iudicatum ſolui.

b *Procuratorem.* cum mandato.

c *Vel defenſor.* ſine mandato.

d *Etipſe.* repete, non aliter valet ordinatio procuratoris: vel defenſor non aliter admittitur niſi & ipſe &c.

e *Inſtructum.* ab actore præſente, vel verius præſente ad locum vbi reus iurat.

f *Vel etiam abſente.* omnino per contumaciam: aliàs actori defertur ſacramentum calumniæ etiam in abſentia: vt ſupra authen. principales. ſicut etiam teſtibus: vt infra de fide inſtru.l. iudices.

g *Quod.* ſcilicet iuramentum.

mandare,[a] niſi prius actis[b] interuenientibus in prouincia in qua degit,[c] ſacramentum calumniæ iubeat.[d] Similique modo ſi reus abſuerit, & forſitan per iudicatum[e] ſolui ſtipulationem procuratorem[f] ordinauerit, vel defenſor[g] pro eo interuenerit: & ipſe[h] vel præſente actore per ſe, vel per inſtructum[i] procuratorem, vel etiam abſente[k] eo (ſi hoc iudex perſpexerit) inter acta iuramẽtum præſtet, quod[l] reum dare antea[m] diſpoſitum eſt.

*Sacramentum calumniæ non poteſt à partibus remitti: quia eſt introductum pro publica vtilitate: & quia dolus futurus remitti non poteſt. Bald.*

Sed quia veremur ne forſitan quidam colluſione[n] aliqua vtentes, remittere videantur[o] inter ſe huiuſmodi ſacramentũ, & ex prædicta diſſimulatione[p] noſtram ſanctionẽ deludant: ſancimus,[q] omnes iudices, licet ex compromiſſo cognoſcant, vigorem ſuum exercentes (quia[r] non pro commodo priuatorum, ſed pro communi vtilitate præſentem legem poſuimus) minime pati tale ſacramentum remitti,[ſ] ſed omnimodo hoc & ab actore & à fugiente exigi: ne paulatim videatur huiuſmodi res defraudari, & ſacramentum vel principalium perſonarũ vel aduocatorũ ex quacunq; parte mutilari.[t]

*Qui propter dubium mandati eſt admiſſus cum cautione rati, non releuatur quin principalem ſuum debeat facere iurare de calumnia intra tempus à iudice ſtatuendum. Saly.*

Hoc etiam[u] huic legi addendum eſſe cenſemus, vt ſi quis pro alio litem mouere voluerit, & nullo mãdato[x] prolato, ſed per fideiuſſionẽ[y] ratam rem dominum habiturũ, ſuam vtilitatem: vt aliàs. ff. de poſtu. quos. Item hoc eſt verum q̃ non poteſt remitti expreſſe: tacite auté poteſt ſecũdum Io. & M. cum demum exactum præſtatur: vt.ff.de no.oper. nun.de pupillo.§. qui opus. &.ff. de iureiur.l.iuſiurandum.§. qui iuſiurandum. ſic & aliàs plus valet tacita permiſsio, q̃ expreſſa: vt.ff.de procu.filiusfa.§.pen. & tacita prohibitio quàm expreſſa: vt. ff. de ſolu.l. vero procuratori. &. l. ſi quis ſtipulatus fuerit.x.in melle. & ſecundum hoc tacite omiſſo iuramento calumniæ valet nihilominus ſententia: & eſt neceſſe q̃ appelletur. Sed Azo dicit[d] etiam tacite non poſſe remitti, & ſic ſententiam nõ valere quaſi contra ſolitum ordinem iudiciorum latã: vt.j. de ſen. & interlo.l.prolatam.&.j. de lit.cõteſt.authen.offeratur.[e] De patrono & de patre dic vt dixi.ſ.ea.l.in prin. Item quid de clericis? M. dicit q̃ non iurant: vt.ſ. de epiſc. & cler.l.cum clericis.§. q̃ ſi lis. & in Lombarda titu. de aduocatis & vicedo.l.honor. &.l.quicunque. &.l. quoniam. Sed certe illa, cum clericis. dicit in ſacramento iudicio ſiſti. Item in ſpiritualibus conſtat quòd non eſt iurandum: vt dicit decre. extra de iuramen. calum. c. literas. ſed in aliis dico clericum iurare: vt in prædicto titu. de iureiuran. c. pen. & fi. Alij diſtinxerunt, an agat ſiue conueniatur clericus de ſuo facto: vt tunc iuret, cum inueniatur eum purgare debere ſuam innocentiam: vt.ſ. de his qui ad eccle.confu.l.præſenti.§.ſane. & aliàs ar. j. de teſti. ſeruos. Aut de facto eccleſiæ: & tunc ſi de ſpiritualibus vt de decimis, primitiis, & ſimilibus: tunc non iuretur. ſi de aliis, puta vinea, iuret non per ſe, ſed per alium: vt extra de iura. calum. inhærentes. & ca. in pertractandis. & in Lombarda in. d.l. quoniam. & ſupra de epiſ. & cleri. cum clericis. Item ſacramentum teſtis puto etiam expreſſe remitti, ſecundum Azo. vt arg. ff. de fer.l.j. ſed H. idem quod in iſto. Item à principe hoc poteſt remitti, ſi huius legis faciat mentionem: vt.ff.de leg.iij.ſi quis.in prin. vt vni remiſſum, alteri profit: vt.ff. quod quiſque iu.l.j.&.l. ſi quis.in prin.& infra de fruct.& lit.expen.l.fi. Item quid ſi aduerſarius dicit per mendacium tale reſcriptum impetratum, vel forte falſum? Dico ſuper hoc etiam impetrantem iurare de calumnia: vt ar.ff.de in ius voc.is quoq;.&.ff.ſi quis in ius voc.non ie.l.ij. &.ff.ſi quis cautio.ſi eum.in prin.

*Et bene. nã nec expreſſe nec tacite remitti poteſt: ſed poteſt remitti, quod eſt diuerſum à remiſſione. Pau.*

*Iſtud eſt hodie deciſum de iure canonico in. c.i. §.i. eo.tit. lib. vi.*

h *Mutilari.* ad hoc.ff.de pact.l.ius publicum. Et dic mutilari, id eſt annihilari.

i *Hoc etiam.* non ſolum ſupradicta: ſed etiam hoc addimus.

k *Nullo mandato.* prolato vel probato, allegato tamen. aliàs contra.ſ. de procura.l.j.

l *Fideiuſſionem.* vnde videtur iuſiurandum ceſſare, ſed non ceſſat.

m *Antea.* id eſt in principio huius legis. Accur.

n *Colluſione.* quia finguntſe iuraſſe, & non iurauerunt.

o *Videantur.* id eſt remittant.

p *Diſſimulatione.* ſimulant non calumnioſe agere.

q *Sancimus.* ex cõpromiſſo. Sic ergo not. q̃ corã arbitro iuratur de calũnia: vt.j.tit. j.l.rem non nouã.&.ff. de arb.l.j. Sed nunquid ſi fuit à principio omiſſum tacitè, poſt poterit peti quacunq; hora iudicij vt iuret? Reſpõ. ſic: vt.ff.de dam.infec. l.qui bona.§.pe. & qd̃ in hac. l. in principio dicitur, q̃ à principio eſt iurandũ: verũ eſt ſi deferatur.[c] Item an iurando de calumnia videtur litis conteſtatio fieri? Reſpõ. non, quia iſtud iuramẽtũ fit poſt litem cõteſtatam: vt.ſ. eo. in princ.

*c Vide caſum de hoc expreſſum in c. i. reſp. i. eo.ti.lib.vi.*

r *Quia.* videbatur enim q̃ iſtud iuramentũ de quo tractatur. ſ. ſit inductũ pro priuatis tantum: & ſic poſsit remitti: ſed certè nõ eſt inductum pro priuatis tantum, immo ob publicam vtilitatem.

ſ *Remitti.* contra.ſ. de pact. ſi quis in conſcribẽdo. Sed iſtud eſt inductum ob publicam

a *Firmauerit.* id est admissus fuerit.
b *Machinatione.* quæ esset si iurare non deberet.
c *Circunscribi.* id est ne sacramentum omittatur.
d *Corpore.* togatorum, coactorum, vel naticulariorú, vel monachorum, vel canonicorum.
e *Fideiusionẽ.* i. rem ratam dominú habiturú.
f *Procedere.* sancimus.
g *Statuẽdum.* à iudice.
h *Pricipales.* q̃ sint istę psonæ, statim exponit.
i *Maluerit.* aduersarius. Accur.
k *Alio.* præsente.
l *Pro eo.* si vna persona sit. Accur.
m *Agitur.* si vna persona sit. Accur.
n *Vel à plurima.* plurimã parte intelligit P. & M. idoneã & maioré parte omniú hominú ciuitatis: & ꝓ eis. ff. qd̃ cuiusque vniuersitatis. ité. §. actor. &. §. ex iisdem. Sed nos cú Ioãne dicimus illos per quos defenditur vniuersitas, vel maiorem partem eorũ: vt ff. de cõditionib. & demõstra. l. municipibus. &. ff. ad municipalẽ. l. municipes. aliud in tutoribus: vbi sufficit si vnus iuret: vt infra si vnus ex plurib⁹ tuto. vel curato. l. j. Esset enim ridiculú maiorem partem populi alicuius magnę ciuitatis debere iurare. iurabit ergo syndicus, [z] quia ipse habet legitimam administrationẽ: vt. s. ead. l. §. quod obseruari. vel maior pars administratorú, quãdo aliquis agit ꝓ vniuersitate sine mandato, vt modo dixi. Ité syndic⁹ monasterij eadẽ ratione, quia habet legitimã administrationẽ: vt. s. ead. l. §. quod obseruari. sed secundú Alberi. abbas tantú iurabit. Ité actor iurat secũdú nos, & hoc dico, si agat vel conueniatur actor vel syndicus. sed secundú Alberi. nõ. si nullus est cõstitutus syndicus vel actor, iurat abbas. Ité si melius scit abbas veritatem q̃ syndicus, ipse iuret vel saltẽ de veritate dicenda: vt. s. de procura. l. fina. Accur.

† *aliàs nisi iudices ītra statuendum tẽpus faciãt principales personas sacra. &c.*

† *Concor. c. imperatorũ cum glo. super verbo, decidãt. & c. si. extra eo. tit.*

*a Cõcor. gl. i. in pri. in c. fin. extra de procuratoribus.*

*Abbas an debeat de calũnia iurare, vel syndic⁹ monasterii.*

o *Idonea.* quanuis non sit maior pars. Accursius.
p *Approbatum.* scilicet iudici.
q *Cadat.* non ipso iure, sed per sententiam: b vt in authen. vt litigan. iurent. §. illo. colla. ix. &. j. proxi. Sed nónne hoc est iniquum, cũ forte nolit causam c prosequi? Respó. non: quia ad alterum cõpellitur ex quo iã lité inceperit: vt. j. quomodo & quãdo iudex. authẽ. qui semel. d Item videtur ꝙ nõ debent ius si quod habent amittere: vt. j. tit. j. properandũ. §. sinautem ex gestis. quæ est contra. Sol. ibi de absente qui iurauerat, hic de præsente, & nõ iuráte. Item dicit in absente, qui nõ iurauit. Accursius.
r *Tristitia.* quia iudices debent ostendere se tristes & iratos contra iurare nolentes. Accursius.

b *Priuatoriã iuris sui: vel dic, absolutoriam, secundum Pau. hic.*
c *Id est instantiam. Pau.*
d *Dic secũdũ Pau. hic*

persoñã firmauerit: [a] ne vel ex hac machinatione [b] lex circunscribi [c] videatur: sancimus, si quid tale in posterũ emerserit (siue ꝓ vna persona quis litem mouere voluerit, siue pro aliquo corpore, [d] vel vico, vel alia vniuersitate) fideiusionẽ [e] quidem solitã præstare, litem autẽ vlterius minime procedere, [f] nisi intra † à iudice statuẽdum [g] tempus faciat personas principales [h] sacramentum subire, vel pręsente aduersario (si hoc maluerit [i]) vel alio [k] pro eo [l] agẽte, vel penit⁹ altera parte cessante, inter acta apud defensorem locorum huiusmodi sacramentũ calũnię, vel ab ipso ꝓ quo agitur, [m] vel à plurima [n] parte vel idonea [o] vniuersitatis ꝓcedat.

*Si actor non vult iurare de calumnia, cadit ab actione. reus vero nolens iurare, habetur pro confesso. Bald.*

Quòd si actor noluerit sacramentũ calumniæ subire, & hoc legitimè fuerit approbatum: [p] nõ liceat ei penitus ad lité peruenire, sed † cadat [q] ab instituta actione quasi improbus litigator, & tristitia [r] iudicum ei cum summa interminatione occurrat, & à iudicio eum q̃ longissime expellat. ℣ Sin autem [s] reus hoc sacramentũ subire recusauerit: in his capitulis quę narratione [t] cõprehensa sunt, ꝓ confesso [u] habeatur: & liceat iudici sententiã proferre, quemadmodum ei ipsa rei [x] qualitas suggesserit. Sic enim nõ lites solũ, sed etiã calumniatores minuentur: sic ꝓ iudiciis putabunt sese homines in sacrariis sisti. Si enim & ipsæ principales litigantium partes p iuramẽtum lites exerceant, & causarum patroni prębeant sacramẽtum, & ipsi iudices propositis sacrosanctis scripturis tã causæ totius faciãt examinationem, q̃ suum proferant arbitrium: quid aliud nisi pro hominib⁹ deum in oĩbus causis iudicem esse credendum est? [y]

℣ Antiqua itaq; calũnia [z] quiescente, & eius ambagibus, cõstitutio nostra dilucida & cõpendiosa in terris clareat oĩbus, & sit maximum dirimendarũ causarum remedium. [a]

*In litibus post hanc legẽ mouẽdis, hoc sacramentũ debet præstari in primordio litis. in tũc vero pẽdentib⁹ præstari debet in primo litis ingressu. & si vna pars tantũ est præsens, illa sola debet iurare: & si ambæ sunt absentes, lis suo marte debet discurrere. Salycetus.*

Sed prædictũ sacramẽtum in litibus quidẽ quę necdum sunt inchoatæ, pstari volum⁹ in ipso litis primordio. [b] Sin autẽ causę adhuc pendẽtes inueniãtur: vel post litẽ contestatã, & post solitas iudiciales cautelas iã præstitas, si quidẽ pręsto fuerit vtraque persona, & in eadẽ ciuitate vel in territorio ei⁹ moratur: [c] & in his litib⁹ sacramentũ locũ habere, & in primo post hanc legẽ ingressu [d] eũ cõpelli iusiurandum præstare. Sin autẽ vna pars abfuerit: ne videatur propter absentiam personæ lis differri, & aliquod cõtrarium eueniat nostro ꝓposito, [e] & quod pro cõpẽdio litium introductũ est, protinus hoc in aduersariã figurã transformetur: iubemus præsentem quidem personam omnimodo dare sacramentum, absenti autem in pendentibus duntaxat litibus (secundum quod prædictum [f] est) hoc concedi. [g] Sin autem vtraque principalis persona abfuerit: [h] ne diutius lites protelentur, etiã sine datione sacramenti lites pendentes suo decurrant tramite. PP. IIII. Kalend. Augu. Iustiniano. A. IIII. & Paulino V. CC. Conss.

A ſ *Sin autem.* sed quid si quis iurauerit se nunq̃ iuraturum? Dico non esse remittendum iusiurãdum, sed repellendũ eum ab agẽdo si nõ iurauerit: quod videtur facere nõ posse cũ cõtra iurauerit. vel si cõueniatur facere soluere quod petitur, habeat facultatem, nec enim potest iurare: vnde habebitur pro confesso. Accur.

t *Narratione.* ſ. libello actoris. i. quæ comprehẽsa sunt in narratione ab actoris parte. H.
u *Pro confesso.* Sed nũquid hic & superiori casu poterit appellare? quidã non. Tu dic secũdum Ioã. ꝙ sic: vt. ff. de appel. creditor. §. iussus. vbi dicitur ꝙ contumax (præterquã in nõveniendo) potest appellare. Ité quomodo fertur sententia lite nõ contestata? Respó. immo est cõtestata, sed post noluit altera pars iurare: aliàs nõ daretur definitiua: vt. j. de tempo. & repara. appel. l. fin. §. illud.
x *Rei qualitas.* per hoc apparet ꝙ non est semper ideo condemnandus. Quid enim [e] si actor fuerit cõfessus tale quid propter quod reus non deberet damnari: puta dixit illũ sibi. x. ꝓ metum promisisse, qui caderet in cõstantissimũ hominem? Nõ debet tũc iudex eũ cõdẽnare licet nolit iurare. & hoc colligit ex ipsis verbis, ipsa rei q̃litas, &c. Ité nũquid potest petere tẽp⁹ ad deliberandũ, vt subeat si cramẽtũ calũniæ? Rñ. ꝙ sic, vt dixi in respondendo. s. ea. l. §. qd̃ obseruari. in glos. sic & quoddã aliud est. Item nũquid qui iurare non vult, tenebitur illi qui iurauit, iniuriarum? Ir. & R. dicunt ita. Ioan. cõtra, quia iuris executio &c. vt. ff. de iniur. l. iniuriarũ. §. is qui. Cõtra. ff. qui satisd. cog. si vero. §. j. &. ff. de iniur. l. si creditor. Accur.
y *Credendum est.* q. d. nullum alium.
z *Calumnia.* i. actione quæ pro calumnia dabatur, quæ in decima pte litis multabat: vt instit. de pœna teme. litigan. §. hæc autem. *ADDITIO.* Aduertas ꝙ & hoc ad ius antiquũ hodie redactum est, in authen. de litig. §. ad excludendas. colla. viij.
a *Remedium.* idem in alio iuramento: vt. ff. de iureiur. l. j.
b *Primordio.* i. post exordium incontinenti: vt. s. e. l. circa prin.
c *Moratur.* ſ. vtraque persona. Et dic quid sit territorium: vt. ff. de verb. signifi. l. pupillus. §. territorium. Accur.
d *Ingressu.* ad iudicium.
e *Proposito.* quod est vt abbreuientur lites.
f *Prædictum est.* ſ. in præcedentibus tantum.
g *Concedi.* i. remitti. sic. s. de arbi. l. ne in arbitris. in fi.
h *Abfuerit.* vt quia per procuratorẽ ab vtraq; parte litigatur.

*Secundi Libri Finis.*

DE IV.

BIU Cujas

DE IVDICIIS.

*Dixit de præparatoriis iudiciorum: vt de edendo, & de in ius vocando: nunc generaliter* [a] *de iudiciis. Accursius.*

*Vdicio cœpto.*] CASVS. Mutuaui tibi. x. & ſtipulatus ſum nomine vſurarum ſingulis menſibus quatuor denarios. elapſis ſex menſibus petij iſta x. & vſuras. litem ſum conteſtatus. poſtea durauit lis vſque ad. vij. menſes: an iſtorum ſeptem menſiũ qui cucurrerunt à tempore litis conteſta. poſſim petere vſuras, quæritur? Reſpon. q̃ ſic, cum primo in iudiciũ non fuerint deductæ, nec poterant: quia non erant cõmiſſæ, & ideo alia interpellatione opus eſt. ff. e. nõ poteſt videri. Vel pone caſum vt in glo. ſeq. Nota ex iſta. l. regulã, quia creditor petendo in iudicio ſortẽ principalẽ, nõ prẽiudicat in vſuris, intereſſe, dãnis, aut aliis acceſſoriis: ſecus videtur in receptione ſolutionis, quia recipiẽdo ſortẽ ſimpliciter ſibi ꝓiudicat in iſtis acceſſoriis. l. fi. in. fi. ff. de eo qđ cert. lo. iuncta diſtinct. Barto. ibi, &. l. ij. in princi. ff. ſi quis cau. Ia. hic.

# Codicis do MINI IVSTINIANI ſacratiſſimi principis ex repetita prælectione Liber tertius.

## TITVLVS I.

## DE IVDICIIS.

*Per litis conteſtationem factam ſuper ſorte, ac etiam in parte vſurarum, non extinguitur ſtipulatio quo ad reliquas vſuras iam diſcurſas vel etiam diſcurrendas. hoc dicit ſecundum vtranque lectionem quæ ponitur in gloſſa in verbo, vſurarum. Alexander de Imo.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Clementi.

[a] *Iudicio.* Conueni debitorẽ meum qui in ſorte & in vſuris mihi tenebatur, & ſingulis mẽſibus ſtipulatus fueram vſurã: qui nec ſortem nec vſuras (cum iam multũ temporis erat elapſum) offerebat. nõ eſt perẽpta ſtipulatio vſurarũ quæ pendente iudicio cucurrerũt. [b] Vel aliter: Quidã tenebat mihi ad ſortẽ & vſuras quatuor annorũ. ſuper ſorte, & duorũ annorũ vſuris, ipſum conueni: nihilominus poſſum petere vſuras in iudicium non deductas.

b *Iudicio cœpto.* quod fit litis conteſtatione: vt in authen. de liti. §. ſi vero apud. colla. viij.

c *Vſurarum.* quæ pendente iudicio currunt. [c] tamen putabatur contra, quaſi hæc nouatio extingueret principalem obligationem ſortis, ſicque per conſequentiã ſtipulationẽ vſurarum. Sed d contra eſt, vt hic, &. ff. de verborum obliga. cum ſtipulanti. & de excep. rei iudi. ſi in iudicio. &. ff. de vſu. lite. &. j. de vſu. in bonæ fidei. &. ff. de regu. iuris. l. non ſolet. &. ff. de nouatio. l. aliam. Alij dicunt vſurarum quæ ſcilicet cucurrerunt [c] ante litem conteſtatam: vt ſi pro quatuor annis erant ſoluendæ, & pro duobus tantum annis fuerunt in iudicium deductæ.

d *Stipulatio.* cum principale non ſubſiſtit, neque acceſſorium: vt ff. de regu. iur. cum principale. Solu. [f] eſt quoddam acceſſorium quod non poteſt eſſe ſine principali: vt in vſuris bonæ fidei. & aliud quod poteſt eſſe ſine principali, ſi talis ſit cauſa ex qua ſit æquum tolli acceſſorium, vt præſcriptio. nam negligentia cauſa eſt hincinde ſi ex alia bona ſit.

e *Perempta.* nouatio eſt in aliam vel nouam obligationem trãſlatio. Vel dic, perempta, quia nec commiſſa ſecundum primum caſum, [g] vel proprie ſecundum alium.

f *Quod non eſt.* non ſolum vſuræ quæ ante litis ingreſſum debebantur, peti poſſunt: ſed aliæ quæ poſt.

g *Deductum.* quia nec poterat [h] ſecundum primum caſum: cum non eſſet commiſſa ſtipulatio: vt. ff. e. non quemadmodum. Ideóque alia interpellatione [i] opus eſt: vt. ff. e. nõ poteſt videri. ſed tamen ad officium iudicis ſpectat: [k] vt. ff. de edil. edic. l. ædiles etiã. §. item ſciendum eſt. Ioan. cõtra [l] in hoc. Nec dicas illud in bonæ fidei iudicio tantum: quia idem eſt in ſtricti iuris iudicio: vt ff. de rei vin. l. non ſolum. nec mirum ſi habet locum officium iudicis & certi condictio ex ſtipulatione. nam & in illa. l. non ſolum. habet locum officium iudicis, & legis Aquiliæ actio. ſecundum alium caſum poteſt aliorum duorum annorum vſuras petere per ſtipulationem: ſecus eſt ſi non per ſtipulationem, ſed iudicis officio debentur: vt. j. depoſiti. l. iiij.

h *Poſſis.* etiam in eodem iudicio ſecundum primum caſum per officium iudicis, vel alio iudicio [m] ſecundum vtrunque. tot enim ſunt obligationes, quot ſummæ: vt. ff. de verb. obli. l. ſcire debemus. in prin. licet aliter ſit vbi non per ſtipulationem, ſed iudicis officio debentur: quia non poſſunt peti in alio iudicio, vt modo dixi. Et quia nouatione videbatur ſublata, ideo largius [n] dic q̃

A nouationum alia volũtaria, alia neceſſaria. Voluntaria fit per ſtipulationẽ, [o] & per eam decedit & non accedit obligationi: vt. ff. de no. l. aliã. &. l. Paulus reſpõdit. &. l. nouatione. &. l. ſi creditor. &. l. ſi Stichũ. §. fi. niſi in poſteriori obligatione ſint repetita quæ fuerant in prima: vt. j. etiam ob chiro. pe. l. j. &. ff. de pig. act. l. ſolutum. in principio. Itẽ fit hæc voluntaria lit. conte. vt ſi cõtra alium volẽs [p] meum debitorẽ liberare, litẽ conteſter: vt. ff. de noua. l. delegare. & de ſol. l. ſolutionem. neceſſaria autem cum contra debitorem meum mihi ſoluere nolentem litẽ conteſtor, quæ ideo ſic dicitur, [q] quia etiã inuitũ te traho: vt. ff. de verbo. obli. l. inter ſtipulantem. §. j. vel ideo, quia quodãmodo inuit [r] videor vocare te in ius, cũ aliter mihi debitum cõſequi nõ poſſum: vt. ff. de ſepa. l. fi. & per hãc fit noſtra conditio melior facta actione perpetua [s] & tranſitoria in hæredes: vt. j. de an. excep. l. j. §. ad hæc. &. ff. de noua. l. aliã. Item tranſfertur rei periculum in poſſidentem: [t] vt. ff. de verb. oblig. l. nemo. §. j. & nihilominus currunt vſuræ, vt hic. Item interrumpitur præſcriptio & etiam vſucapio quantum ad effectum: currit tamẽ nihilominus vſucapio: vt. j. de rei vin. l. moræ. &. ff. pro emptore. l. ij. §. fi. quædam tamen actio non perpetuatur, vt actio de dolo: vt. ſ. de dolo. l. fi. & idem dicunt in reſciſſoria: quod negamus, [u] vt dixi. ſ. de tempo. in integ. reſti. l. ſuperuacuã. fit quoq; neceſſaria per ſentẽtiam, & per eam reo abſoluto, decedit obligationi: cum agens amodo repellatur exceptione rei iudicatæ, licet naturalis obligatio duret: vt. ff. de condic. indeb. l. Iulianus. ſi autem damnetur debitor, accedit in hoc, quia alia noua actio datur in factũ: vt. j. de re. credi. l. actori. ſcilicet vbi vetus erat perſonalis. alioquin vtilis in rem [w] ex ſententia datur actio: vt. ſ. de arbi. l. ne in arbitris. §. ſed & ſi. vetus quoq; durat: licet quidã dicant contra. Si ergo agatur veteri, & excipiatur de ſententia, replicabitur de re ſecundũ actorem iudicata: vt. ff. de except. rei iudic. l. ſi à te. §. ſi quis. Item accedit: quia ſine cauſæ cognitione mandabitur [x] executioni, niſi nouatio fuerit facta: vt. j. de execut. rei iudic. l. ſi cauſam. Item maior vſura currit: vt. j. de vſu. rei iudic. l. j. ij. &. iij. decedit autem, quia prior vſura currere deſinit interim: [y] vt. j. de vſur. rei iudic. l. ſancimus. Item decedit, quia vbi duo tenebantur in ſolidum, & pariter condemnati fuerunt, viriliter [z] teneri incipiũt. Item periculum vnius alius amodo nõ patitur: vt. j. ſi plures vna ſen. fu. con. l. j. &. ij.

*Licet.*] CASVS. Tutelam alicuius pupilli adminiſtraſti. finita tutela in iudicium deduxit te, propoſita actione tutelæ generaliter, ſed ſuper vna ſpecie tantũ proceſſum eſt, & abſolut [a] es generaliter: an nõ obſtãte re iudicata poſſit petere vt ſibi reddas rationem adminiſtrationis in aliis ſpeciebus, quæritur? Reſpon. quòd ſic: & ſi tu excipias de re iudicata, replicabit de dolo. Not. ex hac. l. vnam regulam, q̃ perſecutio ſpecialis reſtringit ſententiam generalem ad proſecuta. rationem vide per Ia. hic.

i *Accepto.* id eſt delegato [a] ab ordinario. Et dic [b] quòd egiſti generaliter, [c] propoſita actione tutelæ. Vel dic [d] ſecundum Ia. ſuper vino, blado, ſale, ſuper pecunia: ſed in iudicio vnã cauſam tantũ es proſecutus, cum multas ſpecies adminiſtrationis vna tutela habeat, & iudex generaliter abſoluit. Alij dicunt, [e] q̃ propoſuiſti actionem adiecta vna cauſa quam proſecutus es: vt arg. ff. de pecul. l. ſi ex duobus. Sed tunc nõ obſtaret aliquo modo exceptio: [f] vt. ff. de except. rei iudi. ſi mater. §. ſi quis autem. &. §. eandem. ſic etiã nõ eſſet aliqua dubitatio huius. l. Item nec ſic poteſt poni vel intelligi, vt fuerit generalis petitio, & ſpecialis proſecutio & ſentẽtia, quia tunc nõ nocet in aliis: vt. ff. de arbi. l. de rebꝰ.

*ADDITIO.* Non obſtat illa. l. de rebus. quia ibi fuit omiſſa ꝑſecutio ſciẽter & doloſe: hic ꝑ erroré. Bar. Bal. Pau. Alex. & Ia.

k *Non eſt.* in parte quam proſecutus non es. In alia enim etiã natura debitor maneat: vt. ff. de condic. indeb. l. Iulianus. tamen replicatio non datur.

l *Et ideo.* quia ſupereſt.

m *Eundẽ iudicẽ.* non aliũ, [g] ne cauſæ cõtinentia diuidatur: vt. ff.

*ſi eo inuito. Alexan. & Ia.*

*q Qualibet ratio placet hic Iaſoni.*

*r Ad quatuor annos. Pau.*

*ſ Intelligo tamen niſi reꝰ haberet iuſtam cauſam litigandi: quia non tenetur ius ſuum indiſcuſſum relinquere. l. illud. ff. de peti. hæred. l. item ſi. §. fi. ff. de rei vin. Alex.*

*t Idẽ Pau. Alexã. & Ia. licet ſit verũ in officio reſcindente. Pau.*

*u Et etiam datur actio iudicati ſicut in perſonali. Bart. P. & Ia.*

*licet gl. cen ſeat contra.*

*x Et bene ſi ꝓloretur officium iudicis: ſecus ſi actio. Alex. & Ia.*

*y Iſtud placet Barto. Pau. Alex. & Ia.*

*z Et bene ſi cõueniantur ex ſentẽtia: ſecus ſi actione prima. Alex. & Ia.*

*a Idem in ordinario. Odo. & Ia.*

*b Iſtam tenent Bald. & Alexã.*

*c Sine ſpecificatione ſpecierum. Bald.*

*d Idẽ Bar. Bald. Pau. Sal. Alex. & Ia.*

*e Et male. P. Alexan. & Ia.*

*f Idem Cy. & Salyc.*

*g Immo, poſtquam erat finitũ primum iudiciũ. Ia. & Pau.*

de quib.re.ad eundē iudi.ea.l.ij.&.j.ar.tu.l.oēs.& ar.j.eo.l.nulli.

a *Sine aliqua ope restitutionis ī integ. Pau. licet aliter Pe.*

a *Vtilem.* id est efficacem prima facie, sed ope replicationis annullatur. Sed contra.ē.de transac.l.sub prætextu specierum. Sol. distingue vt ibi. b & ad hoc.j.de excep.l.si ex maiore. &.ē. si adu er.rem iud.l.j. &.ē.de transac.l.age. &.l. si decerta.&.ff.de arbi. l.sicum dies.§.plenum. & de admi.tut.Lucius. ij. §. tutelæ iudicio tutor conuentus. Itē arg. contra.j.eo.l.si cū tibi. Sol.vt ibi.

b *Quia ibi in transactione: hic in sententia. Alexand.*

b *Allegas.* si generaliter proponatur, ad speciale descendi potest: nec obstat exceptio rei iudicatę in vno.

QVoties.] CASVS. Petebas à me hereditatē cuiusdam Titij coram delegato iudice: dicebam te esse seruum meum: an iudex qui aliàs de causa status cognoscere nō potest, posit se intromittere, quæritur? Respon. quòd sic: quia incidens est. de liberali enim causa præses cognoscit, siue incidat, siue principaliter propo natur. Not. ex hac.l. regulam quòd ille qui est iudex causæ principalis, est etiā iudex cuiuscunque causæ ibidē incidentis: dato quòd de ea non posset principaliter cognoscere, secundum Iaſ.

†*Ista lex est sing. secūdū Bar. & oēs hic. & vide gl. in.c. accusatus. de hæret. li. vi.*

c *Concurrit.* vt si à me hæreditatem petas, c & te seruum meū dicam.

*e Corā iudice delegato. Pau. & Ia.*

d *Quo magis.* id est minō. similiter.j. qui da.tut. posl.l.j. sic e contra.j.e. l.properandum.in fi.& ff.vi bo.rap.l.ij.§.j. vel proprie d pone quo magis.q.d. non magis discceptationem principalem terminabit quàm quæstionem status. nam vtranque terminabit. e & illa verba, nihil prohibent, &c. expone, id est omnia iura magis consonant in hoc, quò, pro vt, &c. sed in prima ponitur quo, in vim nominis.

*d Idē Bar. Bald. Pau. Sal. Alex. & Iaſ.*

e *Apud eum.* vtputa delegatum.

f *Qui alioquin.* id est, aliàs si principaliter quæratur de statu, nō potest agnoscere: vt.j.de ped.iud.l.ij.in fi.& sic propter suā personam impeditur. f Vel dic propter personam eius de cuius statu quæritur, vt quia est pupillus: vt.j.de ordi.iudi.l.j.

*f Idē Pau. Alexā. & Iaſ.*

g *Non posit.* quia forte pedaneus erat.

*g Et si aduersarius vult postea per modum agēdi petere declarari illum esse seruum, non potest. Pau.*

h *Discceptatio.* scilicet vtraque, bonorum, & etiam status: adeo vt si secundum eum qui seruus dicitur, de hereditate pronuncietur, sufficit g ad libertatem, si contra non impediatur h defensio libertatis: vt.j.de ordi.cogni.l.ij. An enim de incidentibus sit pronunciandum, triplex est opinio: vt dices.j.de ordi.iudi.l.j.

*h Quin actor posit petere declarari se esse liberum. Pau.*

SI cum.] CASVS. Curator tuus prędium tibi emit pro.l.nec sibi fecit caueri de euictione: finita tutela, vtili nego. gesto. actione conueniſti eum ex.c.quæ tibi debuit ex mala administratione.l.tibi soluit, & reliqua.l.quę in emptione prędij impendit, tecum compensauit, & absolutus est: si post vis eum conuenire, quia non fecit sibi caueri, vel quia prædio euicto nō egit de euictione: an possis, quæritur? Respon. quòd non possis.

*i Istā gl. sequitur Odo. & Ia.*

i *Reputaretur.* cum generaliter contra curatores agēres.

*k Istā tenet Bald. Pau. & Salyc.*

k *Omissæ.* à curatoribus, scilicet quia curatores non egerunt i de euictione prædiis illis euictis. vel dic quia omiserunt stipulari de euictione: vnde de negligentia poterant conueniri. Vel dic omissæ, scilicet ab istis curatoribus, vel à te k in iudicio, quia quæstio euictionis accessoria est.

l *Non posse.* vt arg.ē.de erro.aduo.l.fin.& de iur.& fac.ignoran. l.error. Sed contra.ē.eo.l. licet. Solu. hic fuit generalis petitio, & iudicē petieris: contra vtilem k exceptionem rei iudicatæ, si de specie de qua agis, in iudicio priore tractatum non esse allegas, b non inutiliter replicatione doli mali vtēris. PP. VI. Kalend. Ian. Faustino & Rufo Conss.

*Iudex qui de causa status principaliter cognoscere non posset: posset tamen incidenter. Alexand.*

III. Imp. ALEXANDER. A. Faustinæ.

QVoties quæstio status, bonorum discceptationi cōcurrit: c nihil prohibet quò magis d apud eum e quoq; qui alioquin f super causa stat⁹ cognoscere non posit, g discceptatio h terminetur. PP. VI. Id. Feb. Iuliano. II. & Crispino. Conss.

*Sententia lata super certa specie iudicii generalis, nocet in omnibus eius accessoriis, vel dependētibus ex ea, licet super eis non fuerit discceptatum. h.d. secūdum verum intellectum Alexand. & Salyc. Vel sic: Licet sententia generalis non nocet in specie non prosecuta: nocet tamen in appendiciis prosecutorum. h.d. secundum Bar. & Salyc.*

IIII. Idem. A. Popilio.

SI cum † tibi preciū prædiorum à curatoribus cōparatorum reputaretur, i & instrumenta emptionis traderentur, quæstionem omissæ k euictionis nō mouisti: intelligis semel finitam litē instaurari non posse. l PP. Kalend. Augusti. Modesto & Probo Conss.

*Delegatus ab alio quàm à principe, delegare non potest. h.d. Salyc. & Alexand.*

V. Imp. GORDIA. A. Marcello.

AIudice† iudex delegatus, iudicis dandi m potestatem non habet, n cum ipse iudiciario munere o fungatur: P nisi à principe q iudex datus r fuerit. PP. IIII. Non. Septemb. Pio & Pontiano Conss.

IN AVTHEN. VT defun. seu fu. eo. non iniuri. à credi. §. illud. colla. v. constitu. xiij.

*Ordinarius iudex causæ principalis potest eam delegare reseruata sibi sententia. sed tunc oportet quòd lis corā eo cōtestetur: probationes producātur: & per eū cūctis in fine examinatis, sententia per eundem proferatur: & delegatus ab eo, reliqua expediet. Iudex vero causæ appellationis, & etiā delegatus habens de iure potestatem omnia subdelegandi, prout est delegatus principis, non potest alteri delegare reseruata sibi sententia: & contra faciens, punitur. Alexan.*

ADhæc,† si administrator s sit, & publicis occupationibus impediatur, litē apud sese agitandam saltem in contestatione audiat: & rursus in medio semel: & in fine omnia etiam quæ sunt examinata, consequēter audiat, & sic ferat sentētiam: & appellationem, si fiat, suscipiat: cætera licet expedi-

*m Dandi.* id est delegandi ante litem contestatam. post bene potest: vt.ē.de procuratoribus.l.neq; tutores. per simile. sed non est simili tudo: quia quod dedit, potest reuocare lite contestata. ff. eo.l.iudicium soluitur.

*n Non habet.* Not. delegatus non delegat: n vt hic, &.ff.de offi. eius cui manda. est iurisdic. l.fin.& de iurisdic.omnium iudicum.l.more. &.l.& quia. &.j.qui p sua iurisdic.l.j. Sed est contra in delegato à proconsule, qui delegat: vt.ff.de iudi.l.cum prætor.§. j. & de offic. procōsul.l.legatus. quę sunt contra. Sol. Speciale o in eo, sicut alia specialia in eo, scilicet q cognoscat de causa criminali.ff.de offi.proconsu.l.solent. Alij dicunt, P quòd habenti aliàs iurisdictionem potest delegare delegatus, non habenti non. sed non valet: q vt.ff.de offic.eius cui manda.est iurisdic.l.& si prætor. Vel dic vt dixi in dicta.l.legatus. Item contra.ff. quis & à quo ap.l.j. Solu. r ibi ad vniuersitatem causarum erat delegatus.

*o Munere.* id est honore, scilicet alteri ordinario s competenti, non sibi: vt.ff.de iurisdi.om. iudi.l. more. Vel dic munere, id est onere iudicandi, quod ex necessitate subit: vt.ē. de aduoc.di. iudicio.l.fancimus.j. nō honore vel potestate, quæ dicitur gladius.

p *Fungatur.* scilicet onere.

q *A principe.* vel à proconsule, t vel ad vniuersitatem u causarum: vt modo dixi. Sed videtur quòd nullus delegatus possit delegare: vt in authen. hic posita, ad hæc. quæ est ex titu. vt defun. seu fu.§.illud.colla.v. Dic ergo, ad hæc &c.

r *Datus.* id est delegatus.

ADhæc.] CASVS. Hæc authen. non corrigit. l.C. sed ei aliquid addit. dicebatur enim in.l.C. delegatū subdelegare nō posse, nisi esset à principe delegatus. Authen. ista tractat de ordinario causæ principalis, & appellationis, & delegato à principe: & ita ponit tres casus: Primus est: Iudex ordinarius occupatus propter rempublicā vult delegare causam, reseruata sibi sententia. nunquid hoc facere possit, quęritur? Respō. q sic, si semel causam audiat in principio, in medio, & in fine. Secundus est: Si iudex ordinarius qui de appellatione cognoscit, vult delegare causam seruata sibi sententia: hoc facere nō potest, quia per se debet cognoscere. Tertius casus est in delegato à principe, si velit subdelegare seruata sibi sententia. non licet sibi hoc facere. sed si velit delegare cognitionem & prolationem, hoc facere potest: & si contra hoc factum fuerit, graues pœnæ imponuntur.

*s Administrator.* id est ordinarius, vt præses. sic accipitur in authen. de iudi. circa prin. colla. vj.

*Consiliarios.*

a *Consiliarios.* id est per aliquos [a] quibus audictiam committat, sicut aliàs iurisdictio ex causa necessitatis per aliũ explicatur: vt ff.de offic.consul.l.j.§.sed nõ potest.& intellige hoc, quãdo vult sibi seruare sententiam: cæterum si totam vult cõmittere, potest.

b *Audiat.* scilicet totam si vult sententiam sibi seruare, [b] vt nec etiam mediam cõmittat. Vel dic, audiat litem & sententiet, vt in alio dixit ff. sed prima verior, vt in delegato subiicit.

c *Delegatus.* non ergo delegat[c] à principe delegat. Sed est contra ff. eo. l. à iudice. Solu. hic de delegato ab alio, nõ à principe dicit secundum quosdam. hoc nõ valet, [c] quia etiã in delegato principis hic dicit: vt in cor. ibi, alios autẽ &c. alij [d] hoc nouum, illud vet[e]. Tertij, ibi fuit delegata habẽti aliàs iurisdictionẽ, hic non habenti: vt innuitur in cor. ibi, alios autẽ &c. hoc non valet: [e] vt ff. de offi. ei[f] cui mãda. est iurisd. l. & si prętor. Tu dic, [f] quòd ordinarius reseruata sibi sententia cætera committit, [g] vt tamen audiat ter. delegatus autẽ si sibi reseruat sententiam, alia non committit, vt hic. sed si omnia velit committere, potest. [h] & idem in iudice appellationis: & sic consuetudo interpretatur. & ex ordine litęræ sumitur, sed iure canonico secus: [i] vt extra de offi. & pote. iudi. delleg. super quæstionum articulis. in prin. vsque ad. §. verum.

d *Præstabunt.* aliàs pendent, id est soluent. Vnde versus.

Pendo, do pœnam: dum pendeo, suffero pœnam.

*Seruus.*] CASVS. An seruus in iudicio vt actor vel reus cõsistere possit, quæritur? Respond. quòd non: nec si condemnetur, valet condemnatio.

e *Seruus in iudicio.* scilicet vt sit pars iudicij vt actor vel reus, [k] vel iudex: vt hic, & ff. si quis cau. l. quoties. & j. l. proxi. & j. de rei vindi. l. nõ seruũ. & j. de noxa. si tibi. & ff. de pecu. l. iij. §. si seruus. idem in arbitrio: [l] vt ff. de arbi. non distinguemus. §. si seruus. hoc tamen fallit in casibus: vt habes. ff. de iudi. l. vix.

f *Subsistit.* id est vires habebit: aliàs est, non subsistit, & sic vna negatio abundat: vt ff. de dã. infect. l. fluminum. in princ.

*Cum debitoris.*] CASVS. Seruum tuum mihi pro centum obligasti: seruus ille tenebat omnia bona tua: an illum seruũ bona tua tenentem conuenire possim, quæritur? Respond. quòd non: quia inter liberum & seruum &c. sed officio iudicis mittar in possessionem bonorũ tuorum, & ita mihi succurretur. Nota ex versi. ad possessionem. secundum Bart. Bald. Salyc. & modernos, quòd contra hæreditatem iacentem potest peruenirì ad primum decretum: facit. l. si bona. & ibi Bart. C. de bo. auct. iud. pos. Bar. in l. iiij. §. prætor ait. in ver. toties. ff. de dam. infe. Iason.

g *Siquidem.* id est quia.

h *Nullum.* regulariter. Sed fallit, vt dixi. l. proxi. & maximè in iudicio turbatæ possessionis: vt. si per vim vel alio modo. l. j.

i *Officio iudicis.* cuius est iurisdictio, vt si neque veniat, neq; defendatur reus, mittatur actor in possessionem rerum eius causa rei seruandæ, immo etiam in seruum petitum obligatum: vt. j. de pign. l. creditores.

*Placuit.*] CASVS. Aliquid est statutum de iure stricto, aliquid de æquitate, quæ sunt contraria: quod eorũ magis sequi debeat iudex, quæritur? Respon. quòd illud sequi debet quod de æquitate statutum est. & dic sic exemplum. Seruo meo persuasisti vt à me fugeret, & tibi codicem meum perferret: nunciauit illico seruus mihi domino, & me permittente codicem ad te pertulit: an furti vel serui corrupti aduersus te agere possim quæritur? Respon. quòd de iure stricto non, de æquitate secus, quæ iuri stricto præferenda est.

k *Placuit.* vbi æquitas ex vna parte, ius strictum ex alia est, & contraditunt: æquitas prę ferenda est. Vel aliter. Allegabatur similitudo de aliquo casu emergente qui nõ est determinatus: quid sequemur? æquitatem, vel ius strictum?

l *In omnibus rebus.* tam ciuilibus quàm criminalibus: & tam publicis quàm priuatis: [m] & pone exemplum [n] secũdum Io. vt. j. de furtis. l. si quis seruo. Vel pone vt. ff. de mino. l. j. & ff. de religio. & sum. fu. at si quis. §. idem Labeo ait. & l. sunt personæ. & ff. de in rem ver. l. sed dicendum. & ff. de eo quod certo loco. qp si Ephesi. §. in summa. & ff. de verb. oblig. si seruum. §. sequitur. & ff. de in integrum restitutione. l. pen. & ff. de excep. do. apud. §. si qs pupillo. & ff. depositi. l. bona fides. Item poni potest in qualibet exceptione, vt Macedoniani & Velleiani. nam exceptio est de æquitate, regula de rigore: & sic magis est sequenda exceptio. Item poni potest. j. si res ali. pi. da. l. cum res. & ff. de pigno. l. j. in princ. & ff. de pœnis. l. interpretatione. in prædictis enim casibus æquitas à rigore separatur: & sic seruatur æquitas. [o] aliàs si separata nõ est, id totale seruatur. [p] Et nota quòd hic loquitur de æquitate scripta. aliàs secùs est. [q] vt ff. de legibus & constitutionibus. l. j.

m *Rebus.* id est causis.

n *Æquitatisq;* id est iustitiæ æquitatis.

o *Quàm stricti iuris.* ff. de leg. & se. l. non possunt. æquitas est rerum conuenientia, [r] quæ in paribus causis paria iura desiderat, [s] scilicet de æquitate scripta.

p *Rationem.* strictum ius. Vel ratio stricti iuris dicitur tribus modis. Primò ad differentiam actionis bonæ fidei. & sic accipitur institu. de actio. §. actionum. Secundo quod est adeo strictum ius, id est firmatũ, vt nullo modo possit ab eo recedi: vt. ff. qui & à qui. ma. liberi nõ fiant. l. prospexit. Tertiò cùm latius mitiúsve quàm dictet æquitas, aliquid statuat: & sic hic accipitur.

*Iudices.*] CASVS. Hoc dicit ista lex: Bonus iudex non debet præcipitare causas, sed debet inquirere veritatem plena inquisitione: & antequam ferat sententiam, debet sæpius partes litigantes interrogare an habeant aliquid noui quod velint proponere. & tunc debet ad finem negocij peruenire: siue sit iudex qui debet per se cognoscere & definire, siue sit iudex qui debet ad superiorem referre.

q *In primis.* id est ante sententiam.

r *Rei qualitatem.* id est negocij formam. H.

s *Plena.* Sed plenissima in criminali: [t] vt. j. de proba. sciant. & j. ad leg. Cor. de fal. vbi in casibus tamen summariè [u] cognoscitur: vt. ff. de libe. ag. l. si quis. §. si vel parens. & de re iudi. à diuo. §. si super. & ff. vt in pos. lega. si is à quo. & de prætor. stipu. l. j. §. fi. & de Car. edi. l. iij. §. cauſæ. & de ven. in pos. mit. l. j §. si ea. & ff. ad exhiben. l. iij. §. sciendum.

Cum hoc

---

A ri per consiliarios. [a] ¶ Item iudex appellationis rem per se audiat. [b] Delegatus [c] autẽ omnino per se litem vnà cum consiliariis examinet. sed si contra hoc factum fuerit, graues pœnæ sequẽtur. nam administratores & delegati viginti librarum auri multam præstabunt: [d] consiliarij, si quidẽ aduocati sint, ab aduocatione expellentur. si vero non sint, sed cingulum habeãt: cingulo priuabũtur, & decem* libras auri præstabunt.

*Cum seruis iudicium non consistit. hoc dicit. Bald. & Alexand.*

VI. Idem. A. Iuniæ.

SEruus in iudicio [e] interesse non potest: nec si condemnatio aliqua in personã eius facta sit, quod statutum est subsistit. [f] D. XV. Kal. Septẽb. Gordiano. A. & Auiola Conss.

*Contra seruum detentorem rei hypothecatæ, non potest fundari iudicium ex persona domini sui defuncti. sed hærede vel alio non defendente causam actor per officium iudicis in possessionem mittetur. hoc dicit. Alexander.*

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Hyrinæ.

CVm debitoris tui seruum tibi pignoris iure obligatum, bona domini sui quondã rebus humanis exempti tenere

B profitearis: aduersus eum dari tibi actiones contra ius postulas: siquidem [g] inter seruum & liberũ consistere nullum [h] possit iudicium. Ad possessionem itaque pignorũ magis officio [i] iudicis venire te cõuenit, quàm illicita postulare. S. XIIII. Kal. Maij. Sirmij. CC. Conss.

*Æquitas scripta, rigori scripto præfertur. h. d. Bald. Vel sic: Æquitas præfertur rigori. h. d. Saly. & Alex. de Imo.*

VIII. Impp. CONSTANTINVS & LICINIVS. AA. ad Dionysium.

PLacuit [k] in omnibus [l] rebus [m] præcipuam esse iustitiæ* æquitatísque [n] scriptæ, † quàm stricti iuris [o] rationem. [p] Datum Idibus Maij, Volusiano & Anniano Conss.

*Religio iudicantis debet prius de rei veritate plenariè instrui per probationes, interrogationes, & responsiones, quàm sententia proferatur. hoc dicit. Bald. Vel sic: In causis regulariter requiritur plena causæ cognitio, & plenaria probatio pro veritate habenda. hoc dicit. Vel secundum Bartol. In causis in quibus sententia purit plenum*

C *præiudicium, requiritur plena causæ cognitio, & per consequens plenaria probatio. Alexander.*

IX. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum.

IVdices oportet in primis [q] rei qualitatem [r] plena [s] in-

D

---

*m Et etiã in contrariis. Bal. Alexã. & Iaſ.*

*n Iſtã gloſ. in eius exẽplis ſequi videtur Bal. Pau. Alex. & Iaſ.*

* *Materia huius. l. traditur in ca. i. & ſi. in ſi. ext. de trãſ. & in. l. i. C. de leg. adde tex. moralẽ in ca. diſciplina. xv. diſ. ſec. la.*

† *in quibuſdã ſcriptis exẽp. deeſt vox ſcriptæ.*

*o Cateriſta mẽ paribus: aliàs ſecus. Bald. Pau. Ale. & Ia.*

*p Et tunc tale ius dicitur bonũ & æquum. Bald.*

*q Et bene. Bald. Pau. Ale. & Ia.*

*r Iſtã tenet Bal. in ca. vnico. §. ad hoc. de pace iura. ſir. in antepe. col.*

*ſ Et bona omnia æquiparat: dicit Bald. in. d. §. ad hoc.*

*t Et ideo in cauſa criminali in defectum probationis nõ datur iuramẽtum. Bald. Saly. & P.*

*u Quia de modico non pleno præiudicio tractatur. Bal. & Salyc.*

BIU Cujas

2 *Cum hoc ipsum.* scilicet eos sic interrogari.

b *Referenda.* quia non potest ipse definire, vt.ff.de offic.pro-
*a Placet Bal. Paul. & Alex.* con.solent.&.l.si quis. Vel quia cognitio tantum est delegata:[a] vt infra ad leg.Corn.de fal.vbi.& supra.e.authen.ad hæc. Vel tertio:dicat se minus sufficientem propter factum,non ius:quã-
**Concor. tex.in.c. id dicantem. xxx.q.v.* do secundum iura ista poterat fieri relatio:vt infra de rela.per totũ. hodie non, vt in auth. vt iud.nõ expe.sa.iusſ. §.j.colla.ix.post hoc lege authenti. iubemus, quæ hanc confirmat & addit.& est ex cor.vt cum de app. cog.§. j. colla.viij.

*Iubemus.*]*CASVS.* Hæc authen.confirmat & clarificat.l. C. & hoc dicit: Iudex examinato plene negotio antequam ueniat ad sententiam definitiuã, debet interrogare litigãtes an velint aliquid amplius proponere: & si dicãt non, debet eos facere renunciare allegationibus.Si autẽ vna pars dicit se velle aliquid noui proponere, & altera quòd non:illi parti quę dicit se velle aliquid noui proponere,debet assignare terminũ scilicet xxx.dierum ad proponẽdum. & si intra.xxx. dies nõ proposuerit,dantur ei adhuc. xxx. dies: intra quos si non proposuerit, dabuntur ei iterũ xxx.dies ad superandũ suam malitiam.& si intra istos tres mẽses nõ proposuerit,iudex debet ferre sententiam.

**Sic de[i] iure canonico datur dilatio ad conuincendam malitiã: vt in ca.prout nobis.cũgl. super verbo,cõuincẽdam.de dolo & cõtu.*

Ex fi.huius.l.ibi,legibus & moribus.not. duo. Primo secundum Bald.& Saly.hic,quòd iudex debet iudicare non solum secundum leges, sed etiam secundum consuetudines patriæ:& iudicando contra consuetudinem,ita facit litem suam,sicut si iudicaret contra ius commune. Secũdo not.secũdũ eosdẽ ꝙ sicut iudex supplet circa ea quę sunt in legib[9] per ti.C.vt quę desunt aduo.ita supplet circa cõsuetudiné.& itellige quãdo cõsuetudo est notoria:aliàs sec[9].Iasõ hic.

c *Renunciauerit.* Hæc renũciatio in testibus facta ne producãtur,non nocet secundum quosdam, sed nocet quarta productio, & didiciſſe testificata:vt in authẽ.de testi.§.quia vero multi.colla. vij.idẽ forte in instrumẽtis,vt nõ noceat renũciatio.valet ergo hęc renũciatio in allegationibus iuris. Accursius. *ADDITIO.* Cõtrariũ tenet gl.fin.per illũ text.in.c.cũ veniſſet.& gloſ. fin.in fi.c.cõstitutis.ij.extra de testibus.quod sequitur ibi Abbas:& idẽ tenet Specula.in titu.de teste.§. vlti.versi.antepe.& ibi Ioã.An.in addi.Vide latius de isto per Bart.in authẽ.at qui semel.in.iij.col.versicu.circa secũdum.infra de probationibus.

d *Proponat.* cum iudex interrogat an addere velint: vt & supra eod.in.l.iudices. Accursius.

*Dilatio est quandoque triũ mẽsiũ.*

e *Tres menses.* Similis dilatio infra quomodo & quando iudex. auth.qui semel. Sed non videtur tot dilationes debere dari,vt.ff. de fer.l.fi.quæ est contra.Solu.hic absenti, ibi prẽsenti & postulanti datur dilatio. Item contra.ff.de iudi.l.ad peremptorium.

*b Dic quòd illaloquitur in dilationibus expectatoriis ad cõparendũ: ista in dila*

&.l.sequen.vbi quatuor dabantur edicta. Sed illa[b] ad dandam definitiuam: istæ vero dantur ad allegationes.

f *Expectãs.* ob hãc causam, sed citabit ad sentẽtiã peremptoriã.

g *Proferat.* erat ergo lis cõtestata,vt.j.de temp.ap.l.fi.§. illud.

*NVlli.*]*CASVS.* Bonoñ.petebat sibi delegari iudicem ab imperatore inter ipsum & Mutineñ.super possessione cõstituta in territorio Mutineñ.vult Mutineñ.tantum super possessione alium iudicem sibi delegari in causa proprietatis, an possit hoc impetrare, quæritur? Respon.quòd non,sed punien-
*tiam legis.* dus est quòd hoc impetrauit.vel si cum possidebas rem meam, *Pau.* vnum in causa possessionis petij iudicem: ea finita petij alium in causa proprietatis:an sim audiendus,quæritur? Respon.quòd non, propter continẽtiam causæ quæ diuidi non debet. Ex hac.l. not.regulam quòd cõtinentia causæ nõ debet diuidi coram diuersis iudicibus.& istã regulam limita sexmodis vt per Ia.hic.

h *Nulli.* neque pagano, neq; militi.Et pone casum secundum P. Bononieñ.petierat iudicem ab imperatore super quæstione possessionis fundi existẽtis in territorio Mutinẽsi inter eum & quẽdã Mutineñ.nũc Mutineñ.petit alium iudicem super quæstione proprietatis. non potest:vt infra de senten. & interlocu.cum Papinian[9].& auth.& cõsequenter. sed certe.l. cum Papinianus, non loquitur de coniunctis vel continentibus: sed alia est ratio quare ibi prohibet coram alio: quia eius &ç.non quia continentia. Item authen. & consequenter. est contra eum:quia finita prima causa permittit coram alio fieri conuentionem: quod est intelligendũ de nõ cõiunctis. Tu[c] autem approba casus positionem non per illas, sed per istam.l.nec obstat exceptio rei iudicatæ agenti de proprietate: vt.ff.de acquir.possess.

*Causæ continentia non debet diuidi: & ideo nõ potest super causa possessionis vnus iudex,& super causa proprietatis alius iudex impetrari: & contra faciens punitur. hoc dicit. Alexand.*

B x. Idem A. ad Seuerum præfectum vrbi.

NVlli[h]† prorsus audientia præbeatur qui causæ cõtinentiam[i] diuidet, & ex beneficij prærogatiua[k] id quod in vno eodémque iudicio[l] poterat[m] terminari, apud diuersos iudices voluerit ventilare:pœna[n] ex officio iudicis imminẽte ei qui contra hanc supplicauerit sanctionem, atque alium super possessione, alium super principali quæstione[o] iudicem postulauerit. Dat.III. Kal. Auguſt. Paulino & Iuliano Cõss.

**Duæ constitutiones Græcæ.*

C *Ciuiles causæ debent à tempore litis contestatæ intra triennium terminari, aliàs perit instantia: exceptis causis fiscalibus & publicarum functionũ. Hoc dicit vsque ad.§.& si quidem. Bald. & Salycetus.*

XI. Imperator IVSTINIANVS A.Iuliano præfecto prætorio.

PRoperandum[p] nobis visum est, ne lites fiant pene naturaliter.§. nihil. Vel pone secundum d Io.quòd alium petij in causa possessionis, & alium in causa proprietatis.simul cognoscendo non possum si opponas: & hic non impeditur petitio,quia continentia, sed quia feruandus est ordo: vt infra de rei vin.l.ordinarij.& de iterdic.l.incerti.& de appel.l.j.& infra fin.regun.l.si quis. Sed dic quòd de recuperanda vel adipiscenda possessione potest simul agi cum petitorio, secundum M.vt hic.sed[e] non de retinenda,vt dictis.ll.vel secundum Ioan.dic quòd simul[f] semper sint agitandæ,sed prius causa possessionis

D terminanda. Vel dic tertiò[g] quòd si petito iudice super causa possessionis,& ea finita,peto super causa proprietatis alium:hoc sola ratione continentiæ prohibetur. Sed an sine noua delegatione de proprietate cognoscant? Respond.vt infrà si à non compet.iudi.l.iij.[h]

i *Continentiam.* siue sit causa quę plures species cõtinet:vt tutelę:siue sit talis super qua plures cõcurrũt quęstiones,vt hic dixi.

k *Prærogatiua.* scilicet à principe cõcessa, vel quia erat miles.

l *Iudicio.* i.apud eundem iudicem.sic institu.de act.§. si minus.

m *Poterat.* id est debuerat.sic econtra ponitur debet, pro poteſt.ff.an per alium cau.ap.l.fi.

n *Pœna.* fisco applicanda: vt suprà de modo mul.l.multarum.

o *Quæstione.* siue vnum petierat actor,alium reus, secundum P.siue idem petierit diuersos,vt simul cognoscatur, secundum Io.siue separatim vt modò dixi.& facit infra de accu.l. qui de crimine.in fi.

p *Properandum.*]Ista.l.diuiditur in sex partes principales.Primo ponit statutum suum,in quo limitat tempus instantiæ. Secundò punit actorem contumacem. Tertiò punit reum contumacẽ. Quartò punit iudicẽ negligẽtẽ. Quintò punit aduocatos negligentes.

BIU Cujas

negligentes. Sexto punit tutores & curatores negligentes. secũda ibi, & si quidem. Tertia ibi, sinautem reus. quarta ibi, §. sinautem vtraque. quinta ibi, illo proculdubio. sexta ibi, sin verò causæ. Barto. Bal. & Ias. Casus in terminis vsque ad fi. talis est. Petebam à te. x. tecum sum litem contestatus: quantum durare possit instantia causę à tẽpore litis conte. vsque ad sententiam, quæritur? respond. olim durabat vsq; ad. x. an. vel vsque ad. c. quod tempus vult imperator per hanc. l. coartare. & hoc tribus rationibus. Prima est, ne lites extendãtur in infinitum. Secunda est, quòd criminalis causa olim limitabatur certo tempore, puta biennio: multo magis & ciuilis certo termino debuit limitari: quia frequentior est. Tertia ratio est, quia criminalis causa, quæ aliquando ex ciuili causa ortum habet, coartatur: eodem modo ciuilis est coartanda. Placuit ergo quòd quæcunque fuerit causa, siue de proprietate, siue super possessione, siue conditione alicuius, fuerit seruus vel liber, siue super iure ciuitatum: triennio terminetur à tempore litis contestatę, exceptis causis fiscalibus. & siue maior siue minor fuerit iudex: siue ordinarius, siue delegatus: non conceditur causam vltra triennium prorogare: nec existimet se excusatũ iudex hoc prætextu quòd partes velint vltra triennium prorogare: quia eo inuito non audientur. & hoc in prima. Si autem tantum præterierit de triennio quòd non superfuerint nisi sex menses: & contingat absentia alterius partis: distinguit. Aut abest reus, vel actor. si actor, iudex faciet eum citari per executorem per interualla decem dierum. quòd si nó venerit, acta inspiciat. & si per ea liquere ei de causa non possit, quia minus fortè plenè probatum est, vel nullo modo, vt non possit sententiare, absoluat reum ab instantia iudicij: & actorem absentem reo condemnet in expensis iuramento rei declarandis, scilicet vt iuret quantum expendit. si autem liquere possit, pro eo ferat sententiam qui melius ius habuerit: & si pro actore, reum in expensis condemnet: ita vt deducantur expensæ rei de condemnatione. Verbi gratia: Actor petiit centum, & impendit. xx. reus. x. si actor absens non fuerit, cõdemnandus esset reus in centum & in. xx. Nunc autem deducũtur expensæ rei de condemnatione, & condemnabitur in decem tantum, scilicet in mediam partem eius quod impendit actor: & hoc sibi imponitur propter suam cõtumaciam. Si autẽ reus melius ius habuerit, pro eo ferat sententiam, nec audietur actor reuersus appellans. Si autẽ iudex reum pro parte absoluerit, & pro parte cõdemnauerit: puta debuit centum, & in quinquaginta est absolutus, & in. l. est condemnatus: actor reuersus nullum habebit regressum contra reum. & hoc in secunda. Si autem reus abfuerit, actor præsens sit: citabitur reus tribus edictis. quòd si non venerit, contrahetur eremodicium: id est desertio causæ. & si liqueat iudici de causa per probationes actoris: condemnabit reũ, si viderit eum condemnandum: & in rebus eius fiet executio, si hoc de sua iurisdictione potest iudex: alioquin referat executionem ad maiorem iudicem. & si reus reuersus voluerit fideiussores dare de parendo iuri, & possessionem in actorem translatam recuperare, non audietur. Cum autem eremodicium contrahitur, debent esse sacræ scripturæ coram iudice, vt rei vel actoris absentia, dei repleatur præsentia: nec timeat iudex si absens sententiæ suæ parere noluerit propter appellationis obiectum: quia reuersus & appellans nó audietur. Iudex autẽ prope finẽ triẽnij & non ante, ferat sententiam definitiuam. Si enim longe ante triennium actor vel reus abesset, & spes esset quòd reuerteretur: tantum in expensis esset præsenti absens condemnandus, nec esset sententia definitiua. Et intellige quòd prope finem triennij est ferenda sententia ex necessitate, si actor est absens: ex voluntate iudicis reo absente ante triennium. iudex autem victum victori condemnabit in expensis per iuramentum declarandis: alioquin de suo parti læsæ compelletur soluere. & hoc in tertia. Si autem tam actor quàm reus est præsens: iudex autem propter amicitiam alterius partis, vel precio corruptus sententiam intra triennium ferre noluit: eo lapso si sit minor, in decem punietur, & ab officio iudicãdi fiet alienus, & alius ei surrogabitur. Si autem intra triennium decesserit iudex, vel alia de causa mutatus fuerit propter infirmitatem, vel propter rei familiaris periculũ: subrogato ei dabitur tantum tempus, quantũ supererat de triennio defuncto, vel aliàs mutato, si est annus, dabitur sibi annus: si minus, nihilominus annus. & hoc in quarta. Si autem per aduocatum steterit quo magis vltra triennium causa proteletur: in duabus libris auri multetur, hoc in sententia iudicis expresso, cuius occasione datur dilatio, in quã triennĩ expirauit: & causam quã suscepit, ad finem perducat: nisi ipse nouerit iniustam vel desperatam: vel infirmitas, vel inimicitia inter ipsum & cliẽtulum suum, vel ifamia iteruenerit: imponenda clientulo de præstando salario necessitate, si potest: aliquin per executorem compelletur. & hoc in quinta. Hęc autẽ quę dicta sunt, in maioribus dicta sunt. Si autem causa est minorum, per tutorem agitanda, & per eorum negligentiam intra triennium decisa non fuerit, sed vltra prolata: damnum quod propter hoc pupilli vel adulti passi fuerint, per tutorem resarcietur. Si autem tutor vel curator soluendo non fuerint, in integ. restituentur. & hoc in sexta & vltima parte. Viuianus.

immortales[a], & vitæ[b] hominũ modum[c] excedãt: (cum criminales quidem causas iam nostra lex[d] biennio concluſit: & pecuniariæ causæ frequentiores[e] sunt, & ſępe ipſæ materiam criminibus[f] creare noſcũtur) preſentem legẽ ſuper his[g] per orbem terrarum, nullis locorum[h] vel temporum[i] anguſtiis coartandã, ponere. ℣ Cenſemus itaque omnes lites ſuper pecuniis quãtęcunque quãtitatis, ſiue ſuper conditionibus, [k] ſiue ſuper iure [l] ciuitatũ, ſiue priuatorũ* fuerint illatæ, ſiue ſuper poſſeſſione, vel dominio, vel hypotheca, ſeu ſuper ſeruitutibus, [m] vel pro aliis quibuſdam [n] cauſis, pro quibus hominibus inter ſe litigãdum eſt: (exceptis tantũmodo cauſis quę ad ius fiſcale [o] pertinent, vel quæ ad publicas reſpiciunt functiones [p]) non vltra triennij [q] metas poſt litem conteſtatam eſſe protra-

*aliàs, prinato.

[*Properandum.*] quatuor casus principaliter ponit, & incipit constructio, properandum &c. vel ibi, cum criminales &c. & pendet vsque ibi, præsentem &c.

a *Immortales.* tres ponit rationes quare hanc. l. facit. prima est finalis, ne lites &c. quod erat ante hanc. l. vel per reum, vel per actorem, vel per iudicis moram, vel aduocatorum.

b *Et vitæ.* quæ est centum annorum: vt suprà de sacrosanc. eccle. l. fina. & in authenti. vt eccle. Roma. cen. anno. in medio constitutionis. colla. ij.

c *Modum.* id est terminum.

d *Lex.* quæ est infra vt intra certum tempus. l. fina. licet illa sit posterior in ordine, prior tamen fuit in compositione. & est secunda ratio de similibus ad similia.

e *Frequentiores.* vnde magis quàm criminales certo tempore sunt limitandæ: vt. ff. de. li. leg. l. legaui. in prin. & de vsuca. l. iusto. in princi. & hæc est tertia ratio. Accursius.

f *Criminibus.* vt petis fundum ex instrumẽto quod dico falsum.

g *Super his.* scilicet pecuniariis causis.

h *Locorum.* vt argu. suprà de temp. in integ. restit. l. fina.

i *Temporum.* vt supra de diuer. rescript. l. falso.

k *Super conditionibus.* personarum, liberorum, vel seruorum, asscriptitiorum, colonorum.

l *Super iure.* interpositio est. & dic ciuitatis scilicet alterius quàm Romanæ: vt patet infra per id quod dicit, in fisco: quia idem iuris est [a] in republica Romanorum & in fisco.

m *Seruitutibus.* prædiorum, vel personarum.

n *Quibusdam.* vt pro filiatione, vel pro patria potestate, pro excusatione tutorũ, pro honoribus recipiendis, vel nó recipiẽdis.

o *Fiscale.* vt de fundo fisci.

p *Functiones.* puta super tributo. hęc quidẽ nó claudũtur triẽnio, [b] sed etiã in feriatis tẽporibus exercẽtur geminis mẽsibus: vt. j. de fer. l. publicas. Itẽ excipe, [c] nisi prior iudex decedat iuxta finem triennij: vt infra ea. l. §. sin autem. in medio. Accursius.

q *Triennii.* Quædam tamen tam ciuiles quàm criminales citiori tempore tolluntur. & est in eis casibus speciale, qui notantur his. ll. infra vt intra certum tempus. l. fina. [d] & suprà proxi. & in authen. vt cle. apud proprios epis. §. si tamen. coll. vj. & suprà vt omnes tam ciuiles quàm mili. l. j. in fin. [e] & infra de naufra. l. penul. li. xj. & infra de decu. l. generali. lib. x. & infra de ædi. priua. l. fina. [f] & infrà ad. l. Fal. authen. sed cum testator. & infrà de asser. tol. l. j. Ioan. &. ff. de excu. tuto. l. quinquaginta. [g] Azo. & in authenti. de san. epis. §. ij. colla. ix. Item hodie videtur quòd omnis debet finiri biennio & sex mensibus. infra quomodo & quan. iudex. in authenti. qui semel. [h] Sed dic vt ibi dixi. nam hodie nó durat causa vltra annum & tres menses secundum quosdam: vel biennium & sex menses secundum alios, vt diximus in dicta authen. Item in causa appellationis non habet locum: quia illa intra annum vel biennium terminari debet: [i] vt infra de tempo. & repa. app. authen. ei qui. Item not. ad euidentiam huius. l. quia aut vterque, id est actor & reus abest: & tunc nullo [k] modo fertur

sententia

*a Placet Pau. & Alexã. & est similis ſ. rubri. j. de iu. fiſ. & ibi p Bar. melius quàm alibi.*
*b Placet Bald. Pau. & Alexã.*
*c Et bene Barto. Bal. Pau. & Alexan.*
*d Immo cõcor. Ias.*
*e Ibi non eſt ſpeciale ſi bene aduertatur. Pau.*
*f Debuit allegare. l. i. j. deno. ope. nũ. vbi cauſa noui operis durat tãtum per tres mẽſes. Ias.*
*g Ibi eſt cauſus diuerſus ſi bene aduertatur. Barto.*
*h Ibi nõ loquitur de tẽpore inſtãtiæ, vt hic: ſed vſq; ad quod tẽpus debet expectari qui litte conteſtata ſe abſentauit. Bal. Salyc. Ale. & Ia.*
*i Idẽ Bal.*
*k Placet Bal. Pau. Alexã. & Iaſo.*

BIU Cujas

sententia secundum omnes. aut vterque presens: & tunc ferri potest quandocunque: cognito tamen de causa prius. & hoc secundum omnes. aut alteruter: & tunc si quidem reus absens esset, contrahatur eremodicium, & potest iudicari secundum veteres leges: vt. ff. de libe. cau. l. diui. sin autem actor, non poterat iudicari nisi in quibus

dam casibus: vt in causa liberali: vt. ff. e. l. & post. §. j. & de li. cau. l. iuxta. & no. ff. de li. cau. l. diui, sed hodie hoc nouum inducitur: vt etiam absente actore contrahatur eremodicium: [a] vt infra eo. §. & si quidē. Itē an potest prorogari triēniū consensu partium? videtur quòd sic. ff. eo. l. ij. §. sed si iudex. Respon. non, cum publica sit vtilitas: vt patet ex rationib[9] positis supra in prin. huius. l. & pro hoc. ff. de postu. quos phibet. & supra tit. j. l. ij. §. sed quia veremur. & de legi. & cōstit. l. non dubium. Itē quid si sententia lata est post triennium? Respō. non [b] tenet: & ex ea causa solutum repetitur. nec ob. ff. fa. ercisc. l. cū putarem. quia ibi tenuit sentētia & iudiciū, licet nulla fuerit actio. Item an loquitur de prima causa tantum: aut etiā de causa appellatiōis? Respond. Causa appellationis non durat vltra biennium [c], immo minus quàm biennio: vt in. d. authen. ei qui appellat. Quid de compromisso? Respon. quia statutum est tempus: vt supra de arbi. l. j. Item quid si per iudicem stet? Respon. vt infra. §. sin autem vtraque. Item hoc iure ciuili, [d] sed iure canonico non expirat instantia triennio: vt extra de iudi. ca. venerabilis. & ca. significauerunt.

hendas: sed omnes [a] iudices, siue in hac alma vrbe, siue ī prouinciis maiorem seu minorem peragant administrationem, siue in magistratibus positi, vel ex aula nostra dati, vel à nostris proceribus delegati: non esse eis concedendum vlterius lites quàm triennij spacio extendere. [b] Hoc etenim [c] iudicialis [d] magis [e] esse potestatis, nemo est qui ignoret. nam si ipsi noluerint: * nullus tam audax inuenitur qui possit inuito iudice [f] litem protelare.

*Propter actoris absentiam, lite contestata non prorogatur definitio causæ vltra triennium: & si de causa non liquet, absoluitur reus ab obseruatione iudicii: & actor absens condemnabitur in expensis legitimis sacramento rei taxandis. Si autem de causa liquet, fertur sententia in fauorem illius quem constat iustitiam habere, expensis factis à præsente de sententia lata pro absente deducendis: nec à definitiua lata, quòd præsente licebit absenti appellare. hoc dicit vsque ad. §. sinautem reus. Salycetus & Alexand.*

Et si quidem [g] pars actoris cessauerit, quatenus [h] multiplici dilatione reus fatigetur, & triennij metę post litem contestatam iam prope finem veniāt, vt semestre tempus tantùm ei supersit: licentia [i] erit iudici per executores [k] negotij actorē requirere: parte fugiente [l] ex vna parte actoris absentiam incusante: & iudicibus omnimodo suas aures huiusmodi questionibus [m] referantibus. [n] & si per tres vices hoc [o] fuerit subsecutum, decem [p] dierum spacio per vnumquemque introitum destinato, & nec ita pars actoris fuerit inuenta, [q] & neque per se, neque per procuratorem instructum [r] peruenerit: tunc iudicem negocij acta [s] apud se confecta conspicere [t] censemus: & si quidem nihil sufficiens actitatum est, ex quo possit termino [u] causę certa fieri coniectura: volumus nō solùm partem fugientem [x] ab obseruatione [y] iudicij [z] relaxare, sed etiam in omnes expensas quæ consueto modo circa lites

---

*a Placet Pau. & Alexan.*

*b Istam sequitur Bar. Bal. Pau. Ale. & Ia.*

*c Et hoc ex causa: aliàs datur ann[9] ad ꝓsequēdum appellationem. Pau. & Alexan.*

*d Placet Bar. Salyc. Pau. Ale. & Ias. licet sit idem in vtroque iure in causa appellationis.*

*e Concor. cum hac gl. Bar. Bald. & Salyce. fidē Bar. Bal. Alex. & Ias. per §. huiusmodi. infra. e. hodie tamē videtur q̄ nō sit tantū necesse exp̄e ctare actorē absentē, sed citius etiam posit peruenire ad sententiā. auth. quod fieri. inf. de dila. secundum prædictos.*

a *Sed omnes.* siue ex aula nostra, id est à nobis.
b *Extendere.* āliàs exercere.
c *Hoc etenim.* extendatur, vel non.
d *Iudicialis.* bene dico, iudicialis. non dico, litigatoris &c.
e *Magis.* quàm partium.
f *Iudice.* cuius iurisdictioni suppositus est. H. vel qui causæ præsidet.

*ET SI QVIDEM*]. *Ex hoc. §. not. text. meliorem de iure, ibi, absentia incusante. quòd si absens fuit citatus etiam facta relatione per nuncium: non potest dici contumax, nisi per alteram partem præsentem sua contumacia fuerat accusata: & tunc volens comparere non auditur nisi refusis expensis: vt infra eo. l. sancimus. & c. i. de dolo & contu. lib. vi. secundum Pau. hic.*

g *Et si quidem.* quid iuris sit quando vtraque pars est præsens, dictum est: nunc quando vna pars est absens: & primo de actore post litem contestatam.
h *Quatenus.* i. quia. vel licet nō faciat ex ꝓposito, tamē lex hoc ꝓsumit. vel ponit cōsecutiue: vt. j. de obsequiis. si manumissori.
i *Licentia.* iure isto, nō veteri: [c] vt. ff. eo. l. & post. §. circunducto. Sed nunquid etiam antequam sit prope finem triennij, poterit hoc facere, & sic sententiam formare? Respon. secundum B. sic. nam non imponitur ei necessitas vt non ferat ante: sed vt non differat vltra triennij finem. argu. ff. eo. l. non quicquid. & infra quomodo & quādo iudex. l. j. sed secundum P. sante procūciare licet. argu. infrà ea. l. §. huiusmodi. Sed tu distingue secundum Ioan. vtrum actor sit absens, an reus. si reus, tunc & ante finem pronunciare potest: quia & veteribus legibus reo absente contrahebatur eremodicium, & dabatur sententia: vt. ff. e. tit. l. & post. & cum non sit correctum, dicā ante ferri posse sententiam. actore autem absente non licet ante pronunciare: cum olim eo absente non contrahebatur eremodicium. & ideo cum non inueniam cum posse ante pronunciare: nec hoc dicam. &

hoc cum altera pars est absens. si autem vtraque, nunquam iudex potest proferre sententiam. Si autem vtraque præsens: & quandocunque potest. infra eo. §. sin autem vtraque.
k *Per executores.* i. nuncios: vt in authen. de litig. §. omnem. colla. viij. aliàs aliter accipitur: vt. j. de execu. rei iudi. l. executorē.
l *Fugiente.* sic dicta, quia consueuit fugere, nō quia modo fugerit.
m *Questionibus.* id est querelis. Accursius.
n *Referantibus.* id est aperientibus.
o *Hoc.* scilicet requisitio per executorem.
p *Decē.* vt. ff. eo. l. per interualla. quod poterat minorare: vt. ff. eo. nonnunquam. sed hodie est. xxx. dierū inter vnam dilationem & alteram: non minus: vt in authēti. de litig. §. omnem vero. ver. si vero causam. coll. viij. *ADDITIO.* Tu dic quòd ibi loquit quando reus nō obstāte cōtumacia actoris vult facere p̄bationes suas: & facere quòd liqueat de causa: & istud est maioris pręiudicij: ideo requiruntur maiores dilationes. hic loquitur quādo sententia est absolutoria ab obseruatione iudicij. Bar. & Ia.
q *Inuenta.* i. noluerit venire [h] ad causam: fuit tamē inuēta ab executoribus, & sibi denunciatū: & sic nō obst. cō trariū. ff. quę sen. sine appella. l. j. §. itē cū ex edicto. nā tūc ipso iure nō valet sentētia: vt ibi secūdū quosdā. Vel dic [1], ibi nō fuit citatus: secus autē si citatus, [k] licet nō inuentus: [l] vt. ff. de euictio. l. si ideo. §. fi. & ff. de dā. infect. l. iiij. §. toties. & ff. quod vi aut clā. aut qui. §. j. & j. de an. exceptio. l. vt perfectius. & si quidē per cōtumaciā verā [m] abest: nō audietur post, nisi veniat iudice sedēte pro tribunali, vel ad appellationē: vt. ff. de in integrum restitu. l. diuus. & de iudi. l. & post. in fi. & j. e. §. cū autē. si autē [n] ficte cōtumax fuit, tūc auditur: vt præalleg. l. & post. §. fi. si autē probabili causā: ſerua distinctionē quam habes. ff. de ꝓcura. quia absente. *ADDITIO.* Vide etiā pulchrā glos. in. l. fi. ff. de in iteg. restitu.
r *Instructum.* id est doctum. arg. supra de procura. l. fi. vel id est ordinatum. Accursius.
s *Acta.* id est scripta facta ante absentiam actoris.
t *Conspicere.* censemus.
u *Termino.* id est definitiuæ sententiæ. sic infra ea. l. §. pe. sed videtur semper esse certum. aut enim probauit actor plene, & vincit. aut non, & absoluitur reus: vt supra de eden. l. qui accusare. quæ est contra. sed illud loquitur vtraque parte præsente, vbi in dubio pro reo iudicatur: vt ibi, & instit. de interdic. §. commodum. *ADDITIO.* Tu dicas post Barto. hic quòd. l. contraria loquitur quando apparet actorem non probasse datis ei legitimis dilationibus: vt. l. fi. ff. de feriis. & infra de dila. l. j. Sed si ponimus actorem se absentasse non datis legitimis dilationibus: tunc de causa non liquet. ita loquitur hic Cy. Bald. & Ia.
x *Fugientem.* id est reum, qui tamen est præsens.
y *Ab obseruatione.* vt à sacramento calumniæ, & iudi. sol. & si iterum venerit actor, oportebit ipsum incipere denuo: o sed tamen eius perpetuatur actio per litem contestatam.
z *Iudicii.* id est vt non teneatur huic instantiæ: sed de nouo incipiat actor si vult. & sic hæc absolutio non tenet in principali quæstione: P vt. ff. eo. nō idcirco. §. postea. & l. & post. §. circunducto. immo in. xl. an. perpetuatur: vt infra de præscrip. xxx. anno. l. fi. Sed arg. contra. in authen. de litig. §. fin. colla. viij. sed ibi bis fuit absens, hic semel. Itē potest dici quòd vitium litigiosi q duret. Item quid de attestationibus & confessionibus ibi factis: nūquid valebunt in alio iudicio? videtur q̄ nō: quia perit instātia iudicij. arg. cōtra. ff. de arbi. l. penulti. ī fin. & j. de testib[9]. l. fi.

De hoc

De hoc dic vt supra de eden.is apud. Item quid si reus præsens vult in se onus probationis transferre? Respond.absoluetur definitiue secundum B.vt.ff.de probatio.l.circa.in fi.Item hoc licet actori præsenti, reo absente: ergo & reo præsenti.nam non debet actori &c.vt.ff.de regu.iur.l.non debet.Sed Ioan.contradicit.Accursius.sed hodie iure [a] nouissimo opinio Bul.probatur per authen.qui semel.vt dicam.j.proxi.

a *Eum.* id est actorē absentem:vt.ff.e.l.eum quem temere.& infra de fruct. & lit.expen. non ignoret. & infra qui accu.non pos.qui crimen.

b *Sacramento.* Not. speciale, vt pro se alicui suo credatur sacramento [b]:quod est propter difficilem probationem.sic infrà vnde vi.siquando. aliàs nō, nisi aliqua præsumptio sit pro eo:vt infrà de rebus credi.l.in bonæ fidei.

c *Fugientis.* id est rei qui solitus est fugere: sed nunc est præsens.

d *Cautela.* scilicet iudicio sisti, & iudicatū solui, quas faciebat reus: vt insti.de satisda.§.j.&.ij.

e *Quæ.* scilicet cautela.

f *Euacuabitur.* huius legis auctoritate. Item nota quòd tria noua sunt inducta post.l.istā per authen.infrà quomodo & quando iud. authen.qui semel.Primum, quia ampliatur numerus decem dierū vsque ad.xxx. Secundum,quia abbreuiatur tempus triennij in absente actore ad biennium,& sex menses secundum quosdam: vel ad annum & menses tres secundū nos. Tertium,quia reus actore absente probat,& definitiue absoluitur per illam.l.quod non erat per istam secundum Ioan.sed ab instantia tantū absoluebatur. Sed B.contradicit, [c] etiam per.l.istam, vt modo dixi. Item quartum, quia ipso iure cadit actor ab actione per.l.illam:quod non erat per.l.istam secundum Io.sed tantum instantia peribat. Vel ibi loquitur quando bis fuerat absens.secus si semel,vt hic. argu.suprà de epis.au.l.iij.§. fina.Item an idem in reo vt bis absens causam amittat. Sed dic vt in authen.qui semel.

g *Ei fiat.* scilicet iudici.

h *Non moretur.* immo contra.ff.de re iudi.l.cōtumacia.in princi.vbi damno expensarum litis, vel quia appellare non potest, punitur contumax. Item contra.ff.de confes.l.certum.§.penulti.vbi præsens non damnatur absenti.sed vtrumque solue vt.ff. eo.& post in glos. [d] immo contra.

i *Iurauerit.* cum taxatione iudicis: vt infra eo.sancimus.

k *Excipiendis.* vt si petit actor centum,& expendit decem,reus expendit quinque.si actor non esset absens,condemnaretur reus in decem.modo autem deducuntur expensæ rei: & sic in quinque tantum condemnatur reus pro expensis, secundum Ioan. Alij dixerunt [e] vt P.nec sua decem repetere actorem: & quinque quę reus expendit,deducit de condemnatione:quod est iniquum, vt duplici damno grauetur.

l *Contumaciam imponimus.* quę præsumitur cum sit absens:vt.ff. de re iudica.l.contumacia.§.j.

m *Actor.* mutat casum.

expenduntur, eum [a] condemnare: vera quantitate earum sacramento [b] fugiētis [c] manifestāda, & omni cautela [d], quam super lite reus exposuit, reddenda: quæ [e] & si remanserit, viribus euacuabitur. [f] ✓Sin autem* ex gestis apud se habitis, parte actoris minimè inuenta, possit inuenire viam, qua manifestum ei fiat [g] quid statuēdum sit, etiā absente actore, si eum meliorē causam habere pspexerit, pro eo ferre sententiam non moretur, [h] & prętentē reū absenti actori condemnare: expēsis tātummodo litis, quas reus legitimè se expendisse iurauerit, [i] condemnatione excipiendis: [k] quia hāc pœnam actori & meliorem causam habenti propter solam absentiæ contumaciam imponim°: [l] nullo penit° ei regressu ad eandem litem conseruando. Sed actor [m] contumax cadat omnino de lite,si reus absoluatur. [n] Sin vero aliqua cōdemnatio contra reum pro absente actore [o] proferatur,quam forsitan non sufficientem sibi actor [p] putauerit fugitiuus:nullo modo iterum eādem litē resuscitare cōcedim°. & hęc quidē pœna actori fiat [q] *ipposita.

*Reus se absentans lite contestata legitimè citatus,si contra eum liquet de causa, condemnatur definitiue:& mittitur sententia executioni in rebus suis:nec reuersus auditur appellans: nec possessionem recupera-bit etiam si cautionem præstare paratus sit: & absentia litigatoris, id est actoris, vel rei,repletur dei præsentia:& ideo si liquet de causa, fertur definitiua iuxta finem triennii: & verus contumax non auditur appellans: & vbi vterque se absentauit,non pronunciatur definitiuè, sed absolutiuè ab obseruatione iudicii:& tunc neutra pars cōdemnatur alteri in expensis.hoc dicit vsque ad.§. sin autem alterutra. Alexander.*

✓Sin autem reus abfuerit,& similis [r] eius processerit requisitio, quemadmodum pro persona actoris diximus: etiam absente eo eremodicium [f] cōtrahatur: & iudex(secūdum quod veteribus legibus cautum est [t]) ex vna parte cum omni subtilitate causam requirat: & si obnoxius fuerit inuentus, etiam contra absentem [u] promere cōdemnationem [x] non cesset, quæ ad effectum perducatur: & per res & facultates fugiētis victori satisfiat: [y] siue ipse iudex ex sua iurisdictione hoc facere potest, siue per relationem ad maiorem [z] iudicem hoc referatur, & ex eo legitima via cōtra res [a] contumacis aperiatur: nulla licentia ei, [b] vel alij*persōnā eius solam [c] prętendenti concedenda contradicendi, cum in possessionem ex huiusmodi causa actor mittitur.nec si reuersus ipse fuerit,& voluerit fideiussores dare, & possessionem recuperare, audiatur. [d] ī huiusmodi etenim casibus omnem ei

n *Absoluatur.* in totum.

o *Actore.* habente meliorem causam, & hoc reo præsente, & absente actore.non sic erat iure veteri: vt.ff.eo.l.& post.§.j.

p *Actor.* qui volebat appellare,quasi ī aliquo,vel maiori summa reus fuerit dānādus:quod nō potest,nisi veniat iudice sedēte pro tribunali: vt.ff.de in integr.resti.l.diuus.

q *Fiat.* id est fit.

*SIN AVTEM.*

No.ex hoc.§.meliorē text.de iure ibi,siue per relationem,secundum Pau.& Ias.scilicet quòd iudex alteri° territorij non potest mittere executioni sententiam ab alio iudice latam,nisi ad literas & requisitionē illius iudicis qui sententiā tulit: aliàs executio facta non valet.

r *Et similis.* scilicet per decē dies: vt.ī. §.&si quidem.

s *Eremodicium.* id est deseri videatur iudicium: sic vt definitiue possit pronūciari. [s] ab eremo enī sic dicitur.

t *Cautum est &c.* vbi scilicet reus abest,non vbi actor:vt.ff. e. l. & post.j.respō.&.§.j.nisi in causa liberali, vbi etiam in actore cōtrahebatur eremodiciū: vt infrà de lib.causa.l. iuxta.&.ff.de lib. cau. l.diui.

u *Absentē.* s. reum.& hoc dum est liquidum: aliàs ab obseruatiōe [g] iudicij:vt.ī.,pxi.§. Itē potest eū mittere [h] in possessionē rei absentis.cū enim ante litem contestatā facere possit, ergō & post multo magis. j. quomodo & quando iudex.consentaneum. Accursius.

x *Cōdēnationē.* & hoc ītellige quādo liquidū est ei de causa,alioquin obseruaretur quod dictum est in actore.

y *Satisfiat.* scilicet generaliter, quæcunque fuerit actio in rem vel in personam contra res possidendas & vendendas.

z *Ad maiorem.* scilicet delegantem, cum ipse sit delegatus, vel ad eum qui habet rem petitam in sua iurisdictione: [i] vt.ff.de re iud.à diuo Pio.j.respon.& de bo. au.iudi.pos.cū vnus.§. is qui.

a *Res.* possidendas & vendendas.

b *Ei.* scilicet reo.

c *Solā.* ideo dicit solā:quia ali° ex suo iure vt hypothecę potest petere:vt.ff.de pig.si superat°.& arg.ff.de re iud.à diuo.§.si sup.

d *Audiatur.* Hoc cū agitur in rē, quare tātū in possessionē rei petitę est mittēd°, [k] nō omniū rerū: vt.ff.ex qui.cau.in pos.ea.l. Fulcinius.§.fi.circa fi.l.sec° autē si personali, quia & in omnibus fit missio [l] olim: hodie pro mēsura debiti: sicut fit ante litē cōtestatā:vt.ff.qui.ex cau.in pos.ea.l.j.& ī authē.de exhibē.§.si vero nō administrat.col.v.& ppetuo auditur [m] ad recuperādā rē siue possessionē si offeratur debitū, [n] nisi fuerit iam vēdita,vel ,p debito creditori adiudicata:vt.j. de prescri.xxx.an.l.si quis emptionis.§.pe.Sed videtur etiā in tali audiēdus, & sic est cōtra.j. vbi in rē actio.l.ij.in fi.&.j.de prescri.xxx.an.l.pe.§.pe.Sed dic, aut est lis contestata, & liquet [o] de causa: & sic hic loquitur.aut quasi cōtestata,& nō liquet de causa, & tūc de ,pprietate nō de possessione auditur:vt.d.l.vbi in rem act.aut nec cōtestata, nec liquidū de causa, & tūc pro possessione & ,pprietate auditur.& sic loquitur.d.l.de prescript.xxx.an.Item quid si actor in possessionē rei petitę est missus, non ex definitiua, quia nō erat liquidum,

*Additio.*

*f Verū est si liquet de causa:secus si non liqueat de causa, vt possit actor præsens liquidare. Pau.*

*g Immo potest liquidare:& postea facere ferri sententiā per hunc text. Pau.*

*h Idē Bar. & Alexā.*

*i Cū glo.tenent Bar. Bal. Pau. Saly. Ale. & Ias.*

*k Idē tenēt Bar.& Ia.*

*l Verū est quādo missio fieret ex primo vel secundo decreto,nō lata sententia: sed lata fit executio & quantitate seu mēsura debita: & non vltra. Cy. Barto. Pau. Ale. & Ias.*

**nulla licētia erit alii personam eius.*

*m Verū est quādo missio est facta nō virtute sentētiæ.Ias.*

*n Si hæc gl. referatur ad tex. non bene loquitur secundū Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia. hic.*

*o Idē tenēt Bar. Bald. & Alexā.*

BIU Cujas

dum,sed lite vere contestata:an audiatur de proprietate? Respō. sic,[a] non de possessione:vt.ï. quomodo & quando iudex.l. consentaneum.

a *Contradictionem.*nisi veniat iudice sedente pro tribunali: [b] vt ff.de integ.resti.diuus. vel nisi sit absens iusta causa,vel probabili:vt dixi.ŝ.de procura. l.quia absente. Vltimo quæro,cum contra reū absentem non per contumaciā, nō potest sententiari:vt.ï.quomodo & quādo iud.l.ea quæ. &.l.pe. an econtra reo præsente & actore absente non per cōtumaciam,poterit sententiari?Respō. q̄ sic:vt.ï.ad l. Iul. de adul. quanuis indubitati. *ADDITIO.* Barto. hic reprehendit istam secūdam partem glossæ,dicens q̄ actore absente & non contumaciter, non potest sententiari:pro quo allegat text.in.l.furioso. ff.de re iudi. Vide eundē Bar.latius in.l.quæsitum.ff.illo tit.

b *Ventilatur.* i.inquiritur causæ euentus & meritū,& an possit definitiue pronunciari.

c *Pro actore.* scilicet absente: quod est nouū per hanc legem.

d *Pro reo.*absente, q̄d erat in veteri iure.

e *Obstaculo.*scilicet veteris iuris.Vel dic partis absentis.

f *Scripturæ.*vt.ï.c.rem non nouam.&.ŝ.titu.j. l.ij.in princip.

g *Dei præsentia.*sic ergo pro præsenti habendus est qui est contumax,vt hic, & in auth. vt om.obe.iudī.§.si vero neque.colla.v.

h *Quod.* id est vt qui vere contumax est,appellare non potest: vt ï.quo.app.non reci.l.j. &.ff.eo.l. & post.§.fin. Sed contra.ff.de appel. creditor.§. iussus.[c] ibi fuit contumax in non exhibendo, siue nō restituendo: hic in non veniendo.

i *Huiusmodi autē sententia.*ſ.definitiua.

k *Proferatur.* scilicet ex necessitate:ex volūtate autē iudicis reo vel actore absente etiam ante triennium ferri potest secundū B. sed P.[d] contra. Tu distingue secundum Ioan. vt dixi.ŝ.eod.§.j. in ver.licentia.& Ir. dixit idem his verbis. hæc omnia accipe, si ex hac.l.contrahatur eremodicium:non si veteri iure.

l *Pro quo.*scilicet triennio.

m *Alterutra.*id est altera.

n *Absolutione.*id est obseruatione iudicij.

o *Forsitan.*abundat,vel non abundat.& dic ab obseruatione iudicij in absolutione rei præsentis.

p *Præsetur.*actor ergo erat absens.

q *Pœnalis.* qua condemnatur in expensis. B. vel dic, pœnalis, gratia expensarum.

r *Mors litis.*id est actionis & instantiæ. Vel dic, Mors,id est sententia definitiua super principali.

ſ *Et condemnatio.*& pro id est,& dic scilicet definitiua. Vel dic, condemnatio,scilicet actionis & instantiæ.

cōtradictionem[a] excludimus. ℣ Cum autem eremodiciū ventilatur[b] siue pro actore, [c] siue pro reo: [d] examinatio causæ sine vllo obstaculo[e] celebretur. Cum enim terribiles* in medio proponuntur scripturæ, [f] litigatoris absentia, dei præsentia[g] repleatur: nec pertimescat iudex appellationis obstaculum, cum ei qui contumaciter abesse noscitur, nulla sit prouocationis licentia:quod[h] & in veteribus legibus esse statutū,manifestissimi iuris est. ℣ Huiusmodi[i] autem sententia prope finem triennij proferatur,[k] pro quo[l] & præsentem legem induximus.Si enim in anteriore tempore in quo larga temporis superest dilatio,& spes absenti relicta fuerit reuertendi, alterutra[m] pars cessaueritin sola expēsarum datione & absolutione[n] forsitan[o] præstetur[p] pœnalis[q] sententia:nō autem tunc mors litis[r] & condemnatio[ſ] in absentem introducatur, quæ in his tantummodo casibus accidunt,[t] in quibus triēnij effluentis imminet formido.

*Victus victori debet in expensis cōdemnari sacramento victoris taxandis:aliàs iudex de suo reſarcire debet.h.d. vſque ad.§. ſin autem vtraque.Salyc.& Alexand.*

℣ Siue autem alterutra[u] parte absente, siue vtraque præsente lis fuerit decisa, omnes iudices qui sub imperio nostro cōstituti sunt, sciāt victum in expensarum causa victori[x] esse condemnandū, quantum pro solitis expensis litium iurauerit:[y] non ignorantes, q̄ si hoc prætermiserint, ipsi de proprio huiusmodi pœnæ subiacebunt,

*Accidunt.*ex necessitate secundum B.Vel dic vt modo not.

*SIVE AVTEM.*

No.ex hoc.§.regulam vulgarem,quòd victus debet condemnari in expensis,vt hic,&.l.cum quem temere.ff.de iudi. & ca.finem litibus.de dolo & contu.c.calumniam.de iudic.Iason hic.

u *Siue autem alterutra,* non vtraque,[e] quia tunc nulla esset sententia. Item dic non per contumaciam veram,[f] quia tunc siue reus siue actor absens vinceret: non cōdemnabitur victus,quin suæ expensæ deducantur: vt.ŝ. eod. §. sin autem ex gestis, sed P.[g] contra, quia lex vnum solum casum excipit,scilicet cum actor est absens.

x *Victori.* actori vel reo præsenti, non absenti: vel absenti, non tamen per contumaciam: sed exceptionem facit à regula contumacia & iusta ignorātia.[h] quod dic vt no. ff. de iudi. eum quem temere. secundum Ioan. & Ir.& nos:vt.ŝ.eo.§. sin autem ex gestis.&.ŝ.de epis.& cler.omnes qui, in fi.& in authē.de iud. §.oportet. colla. vj. & ff.de leg.ij. qui solidū. §.etiam.

y *Iurauerit.* vt.ï. eod. q̄ sancimus. & de bo.acto.iudi.pos.l. fina.§.j. ibi, & expensas &c.& in auth.cn.de defen.ciui. §. & iudicare. coll. iij. & .ï.de fruct. & lit. expen. non ignoret. & ff.eod.eum quem.& instit.de pen.te. litig.§.j. Item not. de iuramento: nam per hoc excipitur absens per contumaciam,vt si ibi de aliquibus iudici liqueat, secundum P.

z *Alterutra.*Non refertur ad proxi. dictū, sed ad superiora, i quibus alterutra parte absente dicitur posse sententiari, vel definitiue cum liqueat de causa: vel interloquēdo cum nō liqueat: & absoluit tūc ab instātia iudicij.

a *Corrigentibus.*id est deducentibus.

[*Sin autem vtraque.*] No.ex hoc.§. secundum Bart. & Ia. hic, quòd grauius punitur constitutus in magna dignitate, quàm in parua:quod intellige quādo agitur de pœna pecuniaria.sed quādo agitur de pœna corporali:totum est econtra: vt.l. Pedius.ff. de incen.rui.nauf.secundum Cy.& Bald. in.l.fi.ŝ. de sum. trinit. & est doctrina glo.in.c.non coguntur.xlij.dist.& in ca.cum quidam.& ibi doct.de iureiurando.

b *Trium librarum.* maiori ergo pœna maiores afficiuntur.sic.ŝ. de episc.& cleri.l.presbyteri.sed nunquid hoc casu finitur instātia? Quidam dicunt quòd non: vt in authen. vt spon. lar.§. hoc quoque.colla.ix. immo perit, sed restituitur: vt.ff. ex qui. cau. maio.l.sed & si per.§.ait prætor.&.§.siue cui.

c *Vel morte.*vt.ff.eo.l.mortuo.

d *Irrecusabili.* vt habes.ff.eo.l.si longius.

e *Mutatum.*caute dicit mutatum, non solutum: vt.ff.eo.l. proponebatur.Soluitur tamen iudicium quibusdam modis: vt.ff.eo. l.Iulianus.

*c Idem Alexand.*

*b Istud est verū in se, sed non quo ad textum nostrum. Ale.& Ia.*

** Iste text. est singularis, secundū Ang. Ale. & Iaso.*

*Sētentia ferri nō potest reo absente nō per cōtumaciam.*

*Contumax an audietur appellans.*

*c Idem tenent Bar. Bald. Saly. Alexan. & Ias.*

*d Doctores cōmuniter approbant opinionem Pla.*

BIU Cujas

l.Iulianus.&.l.iudicium.&.l.si à me.

a *Repleatur*.ex hac.l.olim enim contra:vt.ff.e.l.si iudex.quæ est contra.vel sol.vt ibi. a Et not. hic casum vbi lis vltra triennium durat:quod quidam intelligunt in perpetuo iudice,nō annali: ne lis in infinitum &c.quod non placet. b Quid si sex mensibus tantum durat? videtur causa non finiri. *ADDITIO*. Immo habet locum ista lex in quibuscunque iudicibus quo ad supplemētum anni, qui semel redintegrabitur.Cy.Pau.Ale.& Ia.

[*Illo proculdubio.*]No. ex hoc.§.circa fi. ibi in versic.hęc autē omnia. & ad hoc semper allegatur secūdum Pau.de cast.quòd tempora iudicialia currunt minori hodie sicut olim,nec obstat.l.fi.ff. de ī integ. restitu. vbi dicitur ꝙ tempora quę olim currebant, & dabatur restitutio, hodie ipso iure nō currunt.nam fallit hic in tempore iudiciali, puta instātiæ primæ causæ. idem in instantia causæ appellationis,& in tēpore dato ad appellandum : vt no.glo.in.l.fina.ff.si aduer.rem iudic. & Bald. in.l.fi. in quib. cau. in integ.resti.nō est necess.

b *Per patronos*. id est aduocatos.

c *Sententia*. Qua condemnat patronos, c secundum B.vel dic,qua absoluit, vel absolutas declarat d partes ab obseruatione iudicij. Sic no.iudicem debere in talibus casibus inserere causam in sententia, e vt non pereat ius ex toto agenti actori: vt.ff. de lega.j.l. filiusfamilias.§. diui.&.ff.de iure fis.l.ij.§.senatus.& ff.de verb. oblig.l. qui Romæ. in fi. & arg. ff. de suspect. tut. l.hæ. & de fideicom.lib.l.si legatario.in fi.

d *Ad terminum*.id est ad definitiuam sententiam. sic ponitur .ff. eod.§.& si quidem.

e *Lex*. veluti sequens,rem non nouam.§.patroni.

f *Vel iusta causa*. vt valetudo, vel si infamis appareat,vel capitales inimicitiæ inter se & clientulum interuenerint.argu.ff.de procu.l.filiusfamilias.§.fin.& ll.seq.&.ff.de postulan.l.prouidendum.§.si quis vero.secus si per eum steterit aduocatum: f vt.j.de condict.ob causam.l.aduocationis.

g *Honorariis*. id est salariis.

h *A clientibus*.id est dominis causarum.

i *Præstandis*. ex iudicis officio.Quid autem si dare nō possunt? Respon.de publico dantur secundū quosdā:vt in auth.de mand. prin.§.si tibi.colla.iij.

k *Protrahantur*. patet ergo ante sententiam solui debere salarium, ne subtrahatur patrocinium : vt not.ff.de var. & extraord. cog.l.j.§.diuus.sic.ff.commu.prædio.l.venditor.§.fi.sed de nouo conueniri non potest:vt.ff.de postu.l.quisquis.§.præterea.

l *Litigator*. Tunc enim non compellitur statim per iudicem soluere salarium,sed aduocatus pro eo cōueniet clientem actione competenti:vt dices.j.de suffrag.l.j.non autem exponas quòd non teneatur ad salarium,si alium aduocatum assumat: quia non esset verum:vt.ff.loca.l.qui operas.&.l.sed addes.§.fina.

m *Maluerit*.contra.j.l.proxi.§.fi.Solu. hoc corrigitur. Vel vetus § hic spernitur aduocatus,ibi non spernitur,cum malam intra reliquum tempus causa finiatur. Sin autem minus quàm annale sit:tunc omne quod deest repleatur, a vt non in minore quàm perfecti anni tēpore litem possit subrogatus iudex tā discutere,quàm terminare.

*Si facto vel negligentia aduocati causa intra triennium non terminetur: aduocatus in duabus libris auri punitur:& fertur absolutoria ab obseruatione iudicii propter ipsum instantiæ causa expressa in sententia. Et si propter salarium non solutū lis retardatur,clientulus iudicis arbitrio soluere cōpelliturl.d.vsq; ad.§ sin vero.Alexand.*

Illo proculdubio obseruando,vt si neq; per alterutram litigantium partē,nec per iudicē steterit quo minus lis suo marte decurrat, sed per patronos b causarum:licentia detur iudici, & eos duarum librarū auri pœna afficere per scholā Palatinā exigenda, & similiter publicis rationibus aggreganda:ipso videlicet iudice in sua sententia c hoc ipsum manifestante, ꝙ per patronos causarum,vel fugientis,vel agentis,dilatio facta est, vel per omnes, vel per quosdā ex his:necessitate aduocatis imponenda,ex quo litem peragēdā susceperint, eam vsq; ad terminū d (nisi lex e vel iusta causa f impediat) īplere, ne ex eorum recusatione fiat causæ dilatio:honorariis g scilicet à clientibus h qui dare possunt,distertis simis togatis omnimodo præstādis: i & si cessauerint,per executores negotiorum exigēdis, ne per huiusmodi machinationē causę merita protrahantur: k nisi ipse litigator l aliū pro alio patronum eligere maluerit. m Hæc autem omnia in his omnibus à nobis cauta sunt, quibus perfectæ ætatis constitutis arbitrium suum pro omnibus causis sufficit.

*Tutores, curatores, vel procuratores minorum,per quos factum extiterit quo minus causa intra triennium terminata fuerit,omne damnum restituere tenentur : & eis non existentibus soluendo, minor restituitur in integrum.Sulyc.*

Sin verò causę vel pupillorū, vel adultorum sint,vel aliorum sub cura agentiū, masculorum, vel fœminarum,vt per tutores, vel curatores, vel actores, n vel eorum procuratores agantur, & eorum desidia triennium fuerit elapsum, & causa o cecideriut:litem p quidē nihilo min' q suum habere vigorem: r omnē autem iacturā quæ ex hac causa oritur, ad tutores, & curatores, aut eorum fideiussores, hæredesq; & res eorū, & ad oēs s quorū in hac causa legitimè interest,redūdare.Sin autē nō sufficiat pupillis vel minorib' eorū substantia: tunc in id in quo fuerint t detrimētum perpessi, placuit in integrū restitutionis auxiliū eis superesse. Dat.VI. Kal. April. Lampadio & Oreste.VV.CC.Conss.

A ueniat causam . & literam ibi positam expone vt ibi no.ne huic solutioni contraria videatur.

[*Sin vero causæ.*] Nota ex hoc .§. casum in quo minores læsi in integrum non restituuntur, nisi in subsidium, secundum Bald.hic.

h *Curatores vel actores*. decreto ordinatos ad agendum.

o *Causa*.id est instantia iudicij.

p *Litem*.id est instantiam causæ.

q *Nihilo minus*. id est nihilo magis.sic econtra.ff.eod.l. quoties . & hoc si intelligas litem instantiam iudicij, sicut ponitur .ff. ea. l. in princip.Si autem dicas litem, id est actionē, h sicut & ponitur ff. ea. §. huiusmodi.vbi dicit mors litis : improprie ponitur nihilo min' secundum Io. Alij proprie ponunt , & dicūt, lis.i. causa suum habet vigorem.i. quod statuitur de lite dimittenda. Vel litē.i. eremodiciū: quod idē est. Vel dic litem habere suū vigorē post restitutionem.

r *Vigorem*. vt scilicet triennio finito denuo i inchoetur secundū secundam expositionem. Sed an producentur iterum testes? Respon. sic, k nisi mortui sunt: quia tunc creditur actis primis: vt.j. de testi.l.fin. *ADDITIO*. Dic quòd illa lex loquitur in attestationibus productis coram arbitro, hic coram iudice : ideo glos. displicet Bart.in.l.ij.ff.iudic. sol.& hic Alex.& Ias.

s *Ad omnes*.vt magistratus qui eos tutores dederunt,& similes: vt instit.de satisda.tuto.§. pen.& fina.

t *In quo fuerint*. quasi in defectum. Et sic est contra .ff. si tutor vel cur. l.etiam. Sol.vt ibi. l Item ad idem contra in authen. de hęre.& Fal.§.pupillis col.j.Sol.hic ideo m restituitur in subsidiū pro damno, quia saluam habet veterem actionem: alioquin electionem haberet,vt ibi.simile est alibi vbi prius tutor conueniatur.ff.de mino.l.etiam.cum.l.imperatores.& argu.ff.de dolo.l.si arbitrio.§.dolo cuius.

*Rem non nouam.*] *CASVS*. Habebamus ego & tu causam coram iudice.an iurare debeat se cum omni veritate dispositurum,quęritur? Respond.quòd olim sic consuetum fuit:sed iam abiit talis præstatio iuramenti in desuetudinem:quod reuocare intendit imperator per hanc.l.statuens vt quilibet iudex siue maior, siue ab eo delegatus , siue ab alio , siue ordinarius , siue compromissarius , siue communiter à partibus electus sine pœna , in primordio habeat coram se sacrosancta euangelia : & permaneant à principio litis vsque ad sententiam definitiuam: vt sic per dei præsentiam sibi tribuatur auxilium iudicandi . & istud à quolibet iudice obseruetur . alioquin si hoc contempserit , grauiter puniatur. & hoc in prima . An autem patroni causarum iurare debeant,quæritur? Respond.quòd sic, incontinenti ex quo lis fuit contestata.& hoc in quolibet iudicio,& coram quolibet iudice eum fuerit ordinarius &c. & sic iurabunt ergo fidele patrocinium præstare clientulis suis . & si causam improbam vel desperatam nouerint, eam relinquant : quo subsecuto, nullus in locum recusantis subrogabitur.Si autem quidā credant

*i Istud placet Bar. Pa. Alexā. & Ias.*

*k Et bene post publicationē eorū: aliàs secus. Bart.ff.l.ij. ff.iudic.sol. & Ias. hic.*

*l Et clarius modo ff.l. fi. vbi Bal. & Pau.*

*m Istam approbāt Cy. & Bald.*

BIU Cujas

dant iustam, quidam improbam: qui iustam nouerint, perseuerent: alij derelinquant: nec in locum eorum alius subrogetur. & hoc dicit constincta authen. hodie. No. bonam. l. pro iuramento iudicantium, & ad terrendum omnes iudices à male iudicando. facit bonus tex. in. c. cum æterni. de re iudi. lib. vj. Alibi dicit Bal. in. l. ij. vlt. col. C. de sen. ex bre. reci. quòd iudex debet habere duos sales, vnũ sapientiæ, ne sit insipidus: alium rectæ conscientiæ, ne sit diabolus. Ia. hic.

*Viduã ducens, rẽ non nouam aggreditur.*

a *Rem non nouã.* Hic fuit derisus Bul. à suis scholaribus cũ in nocte duxisset vxoré viduam, & mane inciperet legem istam.

b *Cui.* id est alicui.

*Calculus qualiter accipitur.*

c *Calculum.* id est sententiam definitiuã. aliàs ponitur pro computatione: vt supra de errore calcu. l. j. Et dic, calculum accipere, id est potestatem iudicãdi. Vel dic calculum, id est causæ examinationem. & sic no. d. P. in summa de errore calculi.

d *Sacramentum.* id est præsentiam euãgeliorum: quæ cum prius fuisset ĩ vsu, desiit: nũc reparatur. Vel dic ꝙ de vero sacraméto dicit quo iurat quòd cũ veritate & legum obseruatione iudicabit, quod prius fuerat in vsu: nũc renouat quod erat contemptũ: & addit hic nouum de præsentia euangeliorum.

e *Obseruatione.* Sed ho die videtur sibi committi prout sibi videtur. & sic lege hic authen. quæ est ex cor. iusiurãdum quod præs. §. penul. col. ij. quæ incipit, hodie &c.

f *Viã.* id est materiã.

g *Posita.* vt. ff. de iureiur. per totum. non autem dicit de illa quę est supra de iura. calũ. l. ij. quia illa post istam facta fuit: cum ibi de ista faciat mentionem.

h *Maiores.* vt illustres.

i *Minores.* vt spectabiles, vel clarissimos.

k *Committimus.* vt à principe delegati.

l *Maioribus.* s. quàm ipsi sint: vt qui ab ordinario aliquo delegant.

m *Facultatem.* vt qui habent honorem sine administratione, qui iudicant si quis in eos consentiat: vt. ff. de iud. l. j. [a]

n *Ex compromisso.* hincinde pœna promissa.

o *Imitatur.* scilicet regulariter: vt. ff. de arb. l. j. & dixi supra de arbi. l. pe. §. penul.

p *Peragunt.* scilicet sine pœna: sed aliàs vallatum, vt pignoribus vel iuramento: vt supra de arbi. l. ne in arbitris. Vel si ꝓmiserit stare sententiæ. nã dabitur certi cõdictio ex lege nũc dicta.

q *Consensu.* vtputa delegati sunt iudices vtraque parte consentiente in eos.

*Iudices ordinarii, vel delegati, & arbitri compromissarii post iuramentum quod debent præstare quòd omnia secundum veritatem & legum obseruationem decident, sancta euangelia coram se tenere debent: vt considerent quòd illis contemptis non magis iudicabunt, quàm iudicabuntur. Et aduocati debent corporaliter iurare quòd cum omni eorum virtute & studio patrocinium præstabunt clientulis suis circa id quod verum & iustum putauerint: & si causa eis mala fuerit visa, causam deserent: qua deserta, non est clienti licitum recipere alios aduocatos. & ex conscientia possunt quidam remanere, & quidam deserere: & qui melius fecerint, apparebit ex sententia. Saly. & Alexand.*

XII. Idem. A. Iuliano. P F. P.

REm non nouam[a] neq; insolitã aggredimur, sed antiquis quidẽ legislatoribus placitam: cum verò contempta sit, non leue detrimentũ causis inferẽtẽ. cui[b] enim nõ est cognitum, antiquos iudices non aliter iudicialem calculum[c] accepisse, nisi prius sacramentum[d] prẽstitissent omnimodo sese cũ veritate & legũ obseruatione[e] iudiciũ esse disposituros? ℣ Cũ igitur & viã[f] nõ inusitatã inuenimus ambulãdã, & anteriores leges nostrę quę de iuramentis posite[g] sunt, non minimam suæ vtilitatis experientiam litigantibus præbuerũt, & ideo ab omnibus merito collaudantur: ad hanc in perpetuum valiturã legẽ peruenimus, per quã sancimus, omnes iudices, siue maiores,[h] siue minores,[i] qui in administrationibus positi sunt vel in hac regia ciuitate, vel in orbe terrarũ, qui nostris gubernaculis regitur, siue eos quibus nos audiẽtiã cõmittimus,[k] vel qui à maioribus[l] iudicibus dãtur, vel qui ex iurisdictione sua iudicãdi habẽt facultatẽ,[m] vel qui ex recepto, id est compromisso[n] (quod iudiciũ imitatur[o]) causas dirimẽdas suscipiũt, vel qui arbitriũ peragũt,[p] vel ex auctoritate sententiarũ, & partiũ cõsensu[q] electi sunt, & generaliter omnes omnino iudices Romani iuris disceptatores, nõ aliter litiũ primordium accipere, nisi prius ante sedẽ iudicialẽ sacrosanctę deponãtur[r] scripturę, & hę permaneant nõ solũ in prĩcipio litis, sed etiã in omnibus cognitionibus vsq; ad ipsum terminũ, & definitiuę[f] sententię recitationẽ. Sic etenim attẽdẽtes ad sacrosanctas scripturas, & dei prẽsentia cõsecrati,[t] ex maiore præsidio[u] lites dirimẽt, scituri[x] ꝙ non magis alios iudicãt, quàm ipsi iudicãtur:[y] cũ etiã ipsis magis q̃ partibus terribile iudiciũ est. siquidẽ[z] litigatores sub hominib⁹, ipsi autẽ deo ĩspectore adhibito causas ꝓferũt trutinãdas.[a] Et hoc quidẽ iusiurãdũ[b] iudiciale omnibus notũ sit, & Romanis legibus optimũ à nobis accedat incremẽtũ, & ab omnib⁹ iudicib⁹ obseruandũ: & si prętereatur,[c] cõtẽptoribus periculosum sit.

C IN AVTHENT. DE defen. ciuit. §. penul. col. iij. & in authen. iusiurandum quod prę. ab his. §. pe. colla. ij. consti. iij.

*Propter eius breuitatem non summatur hæc authen.*

HOdie† iurant se facturos secundum quod eis visum fuerit iustius[d] & melius: exceptis defensoribus ciuitatũ, qui iurant omnia secundum leges & iura se facturos.

*Finit auth. sequitur tex. l. C.*

Patroni autem causarum, qui vtrique parti suum præstantes auxilium ingrediuntur,[e] cum lis fuerit contestata, post narrationem propositam, & contradictionem obiectã,[f] in qualicunq; iudicio maiore vel minore, vel apud arbitros, siue ex cõpromisso,[g] siue aliter datos[h] vel electos,[i] sacrosanctis euãgeliis tactis[k] iuramentum prętẽt

r *Deponantur.* sic supra de epis. & cle. authen. sed index. & supra de episco. aud. l. de creationibus. circa fi. & in auth. vt desun. seu sun. §. sancimus igitur. colla. v. & supra titu. j. l. ij. in princ.

f *Et definitiuæ.* & pro id est.

t *Consecrati.* iudices.

u *Præsidio.* id est auxilio dei. vnde illud, De vultu tuo domine iudiciũ meũ ꝓdeat: & oculi tui videant equitatẽ.

x *Scituri.* iudices.

y *Iudicantur.* vnde dicitur: Nolite iudicare, & non iudicabimini. vnde & illud. Qua mensura mẽsi fueritis, remetietur vobis.

z *Siquidem.* pro quia.

a *Trutinandas.* id est dirimendas.

b *Iusiurandum.* id est euãgeliorũ præsentia, quę loco iuramẽti est. Vel dic ꝙ dicit de eo qui iurat se secũdũ veritatẽ & legẽ iudicaturũ: vt in prin. l. dixi. Et dicitur iudiciale, quia iudex præstat. aliàs aliter accipitur vt. ff. de iureiur. l. j. & ij. Acc.

c *Prætereatur.* sed nũquid valebit sententia? Respõ. sic: vt. ff. de vẽ. inspi. l. j. §. fi. & ĩ auth. de instru. cau. §. si quis igitur vult. Argu. contra. j. de sen. & interlo. l. ꝓlatã. &. ſ. de legi. & consti. l. non dubium.

*Hodie.* ] CASVS. Istam auth. continuabitis ad. l. C. sic: Iurabant iudices cum omni veritate & obseruatione legũ negotia examinare & definire: hodie iurãt secũdũ ꝙ eis visum fuerit iustũ iudicare: exceptis defensoribus ciuitatum, qui iurant iudicare secundum leges.

d *Iustius.* adiicias secundum leges tamen: vt in auth. de defen. ciui. §. iusiurandum. colla. iij. Sed quidã dicit speciale ĩ defensore ciuitatis, vt non discedat à lege: vt. d. authen. & quidã habent, exceptis &c. secus [b] in maioribus qui iurant iudicare secũdũ id quod sibi videtur, vt hic: quod non placet, quia omnis etiam maior tenetur sequi leges in iudicando: vt in auth. de iudi. §. omnis autem. colla. vj. & sic prima opinio placet.

*Sequitur glossa textus. l. Codicis.*

e *Ingrediuntur.* scilicet iudicium. Accursius.

f *Obiectam.* id est post litem contestatam: vt infra de lit. cõtest. l. j. & ſ. ti. j. l. ij. in prin. & institu. de pœna teme. liti. §. itẽ actoris.

g *Ex compromisso.* cum pœna.

h *Datos.* id est delegatos.

i *Electos.* scilicet sine pœna. sed vel cum iuramẽto, vel pignoribus: vt supra de arb. l. ne in arbitris.

k *Tactis.* No. tactis: sed quòd sic iuretur, lege cauetur, sed consuetudine

[a] *Et ibi gl. magna circa fi. tenet idem quod ista. de quibus vide Ia so. in. l. error. ſ. de iu. & fa. igno.*

[b] *Indicabimini. vnde illud.*

suetudine non habetur: [a] vt dixit B. Busoni iudici imperatoris. quòd omni [a] quidē virtute sua, omníque ope quod verum & iustum existimauerint, clientibus suis inferre procurabunt, nihil studij relinquentes, quod sibi possibile est: non autē credita [b] sibi causa cognita, quòd improba [c] sit, vel penit⁹ desperata, [d] & ex mendacibus allegationibus [e] composita, ipsi sciētes prudētésque mala cōsciētia liti patrocinabuntur: sed & si certamine procedēte aliquid tale sibi cognitum fuerit, à causa recedent, ab huiusmodi cōmunione sese penitus separantes. Hocque subsecuto, nulla licentia concedatur spreto litigatori [f] ad alteri⁹ aduocati patrocinium conuolare, ne melioribus contemptis, improba aduocatio subrogetur. ℣ Sin autem pluribus patronis adhibitis, & iuramento ab omnibus præstito, quidam ex his causa procedente patrocinādum esse crediderint, quidam recusauerint: exeant quidem recusantes, volentes autem remaneāt. Causæ etenim terminus manifestare poterit, qui timidi⁹, quíque audacius iudicium vel reliquerunt, vel protulerunt: nec in hac parte litigatoribus danda licentia alios pro recusantibus subrogare. Dat. IIII. Kalend. April. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

*Contumax non auditur nisi refectis expensis. h. d. Baldus. Vel sic: Contumax non auditur, nisi reficiat sumptus & damna. h. d. Vel latius: Contumax reuersus non auditur, nisi reficiat aduersario sumptus & damna iuramento cum iudicis declaratione taxanda: iudicibus contra facientibus de suo resarcientibus: quod obtinet in maioribus & minoribus. Salycetus.*

XIII. Idem. A. Iuliano. P. P.

[a] *Quòd omni.* potest dici vt vel vsque illuc, hocque &c. sit forma iuramenti: vel vsque illuc, non autem credita &c.
[b] *Credita.* id est commissa.
[c] *Improba.* quæ colorari potest allegationibus.
[d] *Desperata.* que non potest colorari.
[e] *Allegationibus.* id est dictis partium.
[f] *Litigatori.* Litigator ergo spretus fuit, sed ipse postea spreuit patronum: vt infra sequitur. & sic pūcta post dictionem, cōtemptis. Vel quod infra dicit, expone, ne īproba aduocatio surrogetur melioribus cōtemptis, id est à contemptis clientibus. Et secūdū vtrā que expositionē [b] soluitur contra. supra. l. proxi. §. pe. An autem recedēs totum salariū habere debeat? Respō. vt not. ff. de var. & extraord. cog. l. j. §. diuus.

*Ancimus.* ] CASVS. Habebamus ego & tu causam coram iudice delegato. cōtumaciter te absentasti. reuersus non audieris, nec admitteris ad defensionē causæ tuæ, nisi omnia damna quæ in ingressu litis, id est circa aduocatorum salaria passus fuero, mihi resarcias declarāda per iuramētum meum, & eo præstito, à iudice taxanda. & hoc in prima parte. Si autem iudex ad expensas & ad damna non te condemnet, ex suo mihi refundet. & hoc in secunda parte. Istud autem nō solum habet locū in ordinariis iudicibus, sed & in delegatis. & hoc in tertia. Ex hac. l. nota vnam regulā, quòd contumax amplius nō auditur, nisi prius solutis damnis & expensis litis. concor. text. in. §. omnem. & ibi Angel. in authenti. de litigio. & authen. qui semel. īfra quomodo & quādo iudex. Ia.

[g] *Sancimus.* Loquitur in actore. Quid in reo, non inuenitur [c] expressum ante litem contestatam: sed post mittendus est actor in possessionem causa rei seruandæ.
[h] *Damna.* Sed nónne lex, properandum. §. sin autem alterutra. supra eo. prouidet de omnibus expensis quæ in iudicio factæ sunt, vt victus victori &c. etiam sine vitio absentiæ? Respon. d hæc post litem contestatam & ante, illa post tantum loquitur. Item illa respicit finem causæ, [e] hæc cum redit absens ante sententiam: & potest esse bene quòd postea pro eo feratur sententia. Item hic addit de taxatione facienda à iudice. Item [f] hæc de omni [g] damno: illa de litis expensis tantum.
[i] *Aestimatione.* quā leges taxationem vocant. Et sic est contra. ff. de rei vindi. l. qui restituere. §. j. Sed non sit [h] taxatio hæc à lege, vt ibi: sed à iudice sic, vt hic. Item no. quòd prius iuratur, & postea taxatur post iusiurandum. & in hoc est contra [i] authen. quam lege hic, post iusiurandum. & est ex cor. de iudi. §. oportet. col. vj.
[k] *Non citati.* per edicta in albo proposita: sed per se: [k] vt. ff. ne quis eum qui in ius voc. l. iij. §. si quis. secundum quosdam: vel etiā per nunciū secundū nos: vt. ff. de arbit. l. sed iterpellatur. §. j.

*Ancimus* [g] omnes iudices (sicuei hac florētissima ciuitate siue in ꝓuīciis) siquādo absens persona citata postea apparuerit, non aliter ei iudiciale aditū reuelare, sed omnē claudere ei iudiciorū copiā, nisi prius omnia dāna [h] restituat ex huiusmodi vitio aduersariis eius īflicta, siue circa īgressus litis, siue circa honoraria aduocatorū, vel alias causas quæ in iudicio versantur: ęstimatione [i] iudicis quā titate eorū definiēda, postquā iuratū ab eo fuerit qui fecit expēsas: executorib⁹ negotiorum modis omnibus dispositiones eorū adīplētib⁹: sciturus iudicib⁹ nostris & executoribus, ꝙ si hoc ꝓtermiserint, ex sua substātia [†] huiusmodi detrimētū læsis resarcire cōpellētur. Quod & ī pedaneis iudicib⁹ obseruari cēsem⁹, licet nō citati [k] sed requisiti litigatores mala cōsciētia abfuerint. Dat. X. Kal. Maij. Lāpadio & Oreste. VV. CC. Conss.

IN AVTHENT. DE iudic. §. oportet. collat. vj. constitu. x.

POst iusiurādū [l] delatū & prę stitū nō licet iudici amplius taxare. Sed & si hodie prius iudex taxauerit, & ita secundum quātitatē à iudice taxatā iuratū fuerit: nō habeat licentiā iudex min⁹ quàm iuratū fuerit, cōdēnare. Sed si viderit iudex neutrū litigatorū subdi debere rationi suptuū ꝓpter negotij varietatē: sua sētētia hoc declaret.

*Iudices delegati possunt ex causa suspicionis recusari: sed partes cogētur ad eligēdos arbitros, qui vice delegati fungantur. Bal. Vel sic: Iudex delegatus etiā principis ex iusta causa suspicionis potest recusari: & partes tunc coguntur arbitros recipere, qui officio delegati funguntur. Salycetus.*

*Post iusiurādū.* ] CASVS. Dicitur in l. C. quòd contumax debet omnia damna resarcire parti præsenti, declarāda per iuramētum. hæc auth. dicit ꝙ postquam pars iurauerit, nō licet iudici amplius taxare. sed pone quòd iudex prius taxauerit, & postea pars iurauerit vsque ad certam quantitatem: certe iudex non condemnabit in minus quàm iuratum fuerit. Si autē iudex cōsiderat vtrā que partē habuisse iustam causam litigandi, compensabit expensas. Viuianus.

[l] *Post iusiurandū.* Olī in hoc casu erat contra: vt supra eo. l. sancimus. Sed nunquid per hanc authen. corrigitur quod est. ff. de ī lit. iurā. l. videamus. §. penulti? Quidam ꝙ sic. Alij quòd sit speciale in expensis litis, dicūt. Tu dic [m] hic iurari de veritate propter certitudinem, & aduersarij delictum: vt infra vnde vi. l. siquando. ibi in iuramēto in litem, scilicet pro quanto nollet re carere. *ADDITIO.* Aduertas ꝙ quādoque iuratur super veritate, vt hic: & tūc debet præcedere taxatio iudicis. postquā enim iuratum est, nō posset taxare: quia tunc detegeret periurium iurantis: vt hic. quandoque iuratur de affectione, & tunc post iuramentum potest taxare iudex: vt dicta. l. videamus. §. penul. quia tūc non detegitur iurantis periurium: sed refrænatur immoderata affectio eius. Ita dicūt cōmuniter doct. in. d. l. videam⁹. §. penul. Ex quo facile cōcipi potest quid dicēdū sit ī casu. l. siquādo. j. vnde vi. & c. fi. extra de his quę vi & c. vbi iuratur de veritate sicut hic.

*Pertisimi.* ] CASVS. An iudex delegatus recusari possit, quæritur? Respon. ꝙ sic: sed ante litem cōtesta. & hoc cōtinebatur in statuto cuiusdam præfecti prætorio: quo cauebatur ꝙ potuit recusari ante lit. contesta. & partes compellebantur eligere arbitros coram quibus iura sua proponerēt. Nec refert an fuerit delegatus à principe, quia omnimodo potuit recusari, si hoc partibus videbatur. non enim de cōscientia principis est ꝙ sub suspecto iudice litigetur. eo autem recusato, & ei libello recusationis porrecto, alium assumat iudicem: & non lite cōtest. fiat hæc recusatio, cū post li. cōtesta. nec recusationi sit loc⁹, nec appellationi ante sentētiā. & hoc ī prima. Per executorē autem partes cōpellantur aliū eligere: qui perinde erit iudex, ac si à principe esset delegatus. Et quod dicit de executore, potes



BIU Cujas

intelligere de delegato recusato.& hoc in secunda. Nec refert an fuerit recusatus iste delegatus à principe.& hoc in tertia & vltima. Not.ex hac.l.ibi,antequam lis inchoetur,quòd delegatus debet recusari vt suspectus ante litem contesta.postea nõ potest.Ratio est duplex. Prima, quia intelligitur aliàs in eũ cõsentire.Secunda ratio: quia ista est exceptio dilatoria,quę debet ante lit.contesta.opponi. & ita habes tex. in ca. inter monasteriũ. vbi glo.& doct.de re iudica.immo talis exceptio debet ante omnes alias opponi.l.sed & si suscepit.in prĩ.ff.de re iudic.Bar.& alij ĩ.l.quidam consulebat.ff. de re iudica.Iason hic.

a *Litigatoribus.* etiam actori quando nõ certum[a] petiit:aliàs contra[b] infra de li. cõtest. auth.offeratur.

b *Iudices.* scilicet delegatos.Sed an ordinarius possit recusari? & videtur quòd non: vt supra de episco. & cleri.l.cõuenticula.M. ꝙ sic.& pro eo.ĩ.de li.cõtesta.authen.offeratur. sed illa loquitur in delegato. Itẽ pro eo.ĩ.de iurisdi.om.iudic.l. nemo.sed ibi nõ valet argumẽtũ à cõtrario sensu.vel ibi loquitur[c] in eo qui sit ordinarius priuatorum consensu.ff.de iurisdict.om.iudi.l. si conuenerit.qui cum demum lite contestata sit iudex,potest antea recusari. Vel loquitur authẽ.in delegato,qui post litem contestatã dicitur ordinarius istius causæ.Item pro eo.ff.de liber. cau.l.si pariter.quæ in ordinario loquitur.aliàs de liberali causa nõ cognosceret: vt.ĩ.de peda.iudi. l.ij.sed illa loquitur in actore.Item iustissima causa superuenit[d] inimicitiarum.Item pro eo.ĩ.de senten.& interlo.om.iudi.authen.& consequenter.sed illa loquitur in delegato.Itẽ pro eo.ĩ. de asser.tol.l.fina.&.ff.de iurisdi.om.iudic.l.prætor.Sed ibi non solum tanquam suspectus,sed quasi acturus duo cõtraria officia repellitur à iudicãdo. Vel magis spernit,quàm spernitur.argu.ŝ. eo.l.rem non nouam.§. fi.Item pro eo.ff.de arbi.l. non distinguemus.§. cum quidam. Sed Bul.dicit[e] nec ante litem contestatam nec post posse ordinarium recusari, nisi in casibus: vt infra si quacunque prædi.po.l.j.§.illo.& infra quando imperator inter pupil.& vid.l.j.& infra de iurisdi.om.iudi.l.fina. & infra vbi quis decurio vel cohorta.l.fi.§. fi.sed potest ei associari episcopus:vt in authen.hic posita,si vero contigerit.sed opi.M.canonizata est:vt in.c.cum speciali.extra de appella.

c *Inchoetur.* per litem contestatam:vt in auth.de litig. §. si vero apud iudicem. colla.viij.

d *Formis.* habebat enim præfectus sua statuta per quæ hoc idem licebat.

e *Imponi.* non actori si non vult,sed reo si actor vult.

f *Ad eligendos.* vt sit in eorum arbitrio,quem habeant,vel non habeant: vt.ff.de reb.dub.l.vtrum. §. cum quidam.& de verb. oblig.l.centesimis.§.si ita.& de tute.l.qui habet.§.j.

g *Arbitros.* id est iudices quasi delegatos.

h *Omnes lites.* & matrimonia:vt infra de nup.l.viduæ.& educationes: vt infra vbi pu.edu.l.ij.

i *Recusare.* nisi à principe fuerit inhibita recusatio: f vt.ff.à quibus appella.non licet.l.j. in fi.& nisi in eum consenserit.infra de testib.l.si quis testibus.& nisi in alio casu infra de li.contest.authen.offeratur.& nisi partium acquiratur consensus: vt infra de temp.appel.l.vlt.in fine. Quid si recusationem,an & appellationem? sic ẽ, vt infra de senten.& interlo.omnium iudi.l.fina. Alia quæstio,si post litem contestatam inter litigantem & iudicem orta est quæstio,nunquid potest recusari? Videtur quòd sic. h ea enim quę de nouo emergunt, nouo auxilio indigent.ff.de interroga.actio.l.de ętate.§.ex causa.ff.de procura.l.post litem.adhibetur ergo aliud remediũ,vt episcopus ei adiũgatur:quia per litem contestatam factus est ordinarius.Et nota hic secũdũ Ioan.

*a Nisi ex causa iusta superueniẽte. Bar. Pe. & Ias.*

*b Et bene. Bar. Pau. & Ia.*

*†Cõcor. iii. q. v. c. quia suspecti. & c. cũ inter. eũ gl. extra de excep.*

*e Idẽ Bal. & Saly.*

*d Idẽ Bal. Pau. Saly. & Ias. ex quo limitatur opinio Bul. infra posita.*

*e Et bene Bar. Bald. Pau. & Ia.*

*f Quia tũc nõ recusabitur nisi ex causa ĩ iure expressa. Ias.*

*g Idẽ Bal. & Saly.*

*h Et bene. Bal. Saly. Franc. de Are. & Ia.*

### XIIII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

APertissimi iuris est, licere litigatoribus[a] iudices[b] delegatos, antequam lis inchoetur,[c] recusare: cum etiã ex generalibus formis[d] sublimissimę tuæ sedis statutum sit, necessitatem imponi[e] iudice recusato partib⁹ ad eligẽdos[f] arbitros[g] venire,& sub audientia eorum sua iura proponere. Licet enim ex imperiali numine iudex delegatus est: tamen quia sine suspicione† omnes lites[h] procedere nobis cordi est, liceat ei qui suspectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recusare,[i] vt ad alium curratur, libello[k] recusationis ei porrecto: cum post litem contestatam neque appellari[l] posse ante definitiuam sententiam iam statuerimus,[m] neque recusari posse, ne lites in infinitum extendãtur[n]:eodem scilicet executore[o] necessitatem partibus per ordinarium iudicẽ & omne ciuile auxilium imponente, & arbitros eligere,[p] & ad eos venire:& sic litẽ appetere, quasi arbitri fuerint ab imperiali culmine delegati.[q] Quòd et si ab ĩperiali maiestate iudex delegatus non sit, sed ab alio culmine, obtinere censemus. Dat. V.Kal.Maij,Cõstãtinop.Lãpadio & Oreste.VV.CC.Conss.

## IN AVTHENT. VT differentes iudices audi. interpellan. allegatio.§. si verò contigerit.collat.ix.constitu.x.

*Authen. ista loquitur in iudice irrecusabili,id est in ordinario:cui ratione suspicionis associatur episcop⁹, vt causam amicabiliter componant si possunt:aliàs cognitionaliter dirimant.h.d. sed de consuetudine ista authent.non seruatur. Bal. Vel sic: Ordinario suspecto adiũgitur episcopus. Sal.*

quòd sufficit si simpliciter asseram eum suspectũ etiam sine causa.[i] hoc enim innuit verbum, putat:& verbũ,suspicionis. & pro hoc est authenti.hic posita, si vero contigerit &c.&.ff.ad Trebell.l.quia poterat.&.ff.de appellatio.l.si perlusorio.& in decre. iij.quæstio.v.quòd suspecti.&.ff.ad legem Iuliam de adul.l.denunciasse.§.quid ergo. Superfluo ergo quęritur an sit probanda,cũ nec dicẽda. Potest etiã dici quòd iuret[k] se habere suspicionem,licet causam non dicat,& hoc ne calumniose recusset.nam & iuramẽtum calumniæ est ideo inductum,vt calumnia euitetur. Alij vt Py.dicunt eam esse asserendam & probandam, si dubitetur.& pro eis.ff. de libe. causa.l.si pariter.& infra de suspe.tuto.l.iiij.&.v.& ifra de reb. cred.l. penulti.§. sin autẽ.&. ff.de trãsactio.l.cum hi.§. in causæ.&.ff.de priuileg.credit.l. si creditores. Et examinari causa debet apud recusatum: quia ratiõe dubitationis sortitur quis iurisdictionem.sic & ff.de iudic. &c.l. si quis ex aliena. &.ff.ad municipa.l.de iure. sed illa de libe. causa.l.si pariter.loquitur in actore. Item est ibi causæ continentia:vt supra eo.l.nulli. &.ff.de quib.rebus ad eundem iudic.eat.l.j.Item ordinarius erat ibi: quia aliàs de causa liberali cognoscere non potest. Item & illa.l.si quis ex aliena.& alia.l.de iure.loquuntur quando est dubium an sit de iurisdictione eius.hic autem est certum quòd est de iurisdictione delegati. Sed decreta.suspicionis.extra de offic. delega.dicit arbitros eligendos ad causam suspicionis probandam.[l] extra de appella.c.secundo requiris.§.tertio postulas.

k *Libello.* Qui sic concipitur, [m] Quoniam res periculosa est,& tristissimos solet sortiri euentus sub iudice suspecto subirẽ iudicium:ideo ego audientiam tuam domine R.recuso.& hoc si offeratur iudici.si vero alij,puta deleganti,vel alij:vt infra eo.l.fina.retine omnia alia mutata ad audientiam illius.Et dic ei,id est in eius præiudicium porrecto. Accursius.

l *Appellari.* loquitur in ordinario. Accursius.

m *Statuerimus.* vt supra de episco.audien.l.ij.In principio enim est recusatio: in fine autem appellatio: in medio non est locus remedio,nisi in casu,scilicet cum iudex in ciuili quæstione vel criminali negotio habendam quæstionem contra leges interlocutus[n] fuerit: vt.ff.de appella.recipiend.l.ij.& infra de appella. l.si quis prouocatione. Item fallit.ff.de arbi.l.non distinguemus.§. cum quidam. Sed secundum canones aliter obseruatur: vt.ij.quæstio.vj.c.non ita. Accursius.

n *Extendantur.* Quod esse non debet:vt supra de transac.l.fratris.& infra de fruc.& lit.exp.l.terminato.& supra de postu.l. quisquis.§. præterea.& infra de re iudic.l.ij.&.ff. pro suo.l.fina.

o *Executore.* Forte loquitur [p] de iudice delegato, qui licet desinat esse iudex quantum ad iudicãdum postquam est recusatus: non tamen quantum ad exequendum, vel faciendum exequi per ordinarium iudicem:vt infra eo.l.fina.§.electione.

p *Eligere.* quasi delegatos intra triennium: vt infra eo.l.fin.§. illico.qui nó recusabũtur:vt.ĩ.de lit.contest.authen. offeratur.

q *Delegati.* Substitutus ergo omnino iure vtitur [P] eius cuius loco est substitutus:vt.ff.de dona.inter virum & vxo.l.si donante. §.si sponsus.sic & actio quæ loco alterius venit, vice illius.ff.si quis cau.l.si eum.§.iniuriarũ. Et nota hic argu.quòd vbi do tibi electionẽ,& tu eligis:perinde est ac si ego elegissem: [q] vt supra de Iud.& cœlico.l.Iudæi.&.ff.de leg.ij.l.vnum ex familia. §. si de Falcidia.& de hære.insti.l.asse.& de optio.lega.l. apud Ausidium.& per totum tit.

*Si vero.*] CASVS. Dicitur in.l.Codicis quòd iudex delegatus suspectus potest recusari. Quid autem si est iudex ordinarius suspect⁹, qui secũdũ leges recusari nó potest? quomodo subueni-

tur

tur parti, quæ habet eum ſuſpectum? dicitur in hac authē. quòd adiungetur ei epiſcopus loci &c. Sequentia clara ſunt.

a *Si vero contigerit.* ſumitur in authen. vt diffe. iudi. §. ſi vero contigerit. colla. ix.

b *Iudicem.* ordinarium[a]: nam delegatum omnino quis recuſat: b vt ſupra eo. l. aperti ſſimi. hic vero nō recuſat: quod eſt pro ſententia Bul. ſed alium ordinarium petit ſociari, ſcilicet epiſcopū. *ADDITIO.* Tu dic quòd iſtud de epiſcopo non eſt in vſu, nec ſeruatur de conſuetudine: immo ſatis eſt quòd ei adiungatur alius probus vir. Guil. de Cug. Bal. Salyc. & Iaſon.

c *Compoſitionem.* non loquitur[c] de arbitris ex compromiſſo. illud enim ab ordinario iudice non recipitur: vt ff. de arbit. l. ſed & ſi in ſeruum. §. ij. Sed de arbitratore, d vt tāquam vir bonus arbitretur. nam arbitrorum duo ſunt genera: vt. ff. pro ſocio. l. ſocietate mecum. §. arbitrorum.

d *Annotationē.* proprio animi motu.

e *Cognitionaliter.* id eſt aliorum conſilio.

SI verò contigerit[a] aliquem ſubiectorum noſtrorum in dubitationem habere iudicē: [b] iubemus ſanctiſſimum archiepiſcopum vel epiſcopum locorum audire cauſam vnà cum clariſſimo iudice: vt ambo aut per amicabilem cōpoſitionē[c] diſſoluant quæ dubia ſunt, aut per annotationem[d] in ſcriptis factam, aut cognitionaliter[e] iudicent inter litigantes: ne prouinciales recedentes à patria, ad longinqua trahantur examina. ¶ Si autem iudex epiſcopo parēre noluerit: principi ſcribat, qui de eo iudice ſumet vindictā.

*Magiſtratus militares, & omnes illiterati, poſſunt eſſe iudices, & iudicare. h. d. Bald. Vel ſic: Magiſter militum & alii habentes experientiam negotiorum, licet illiterati, poſſunt cauſas dirimere, & ſententias proferre. Salycetus.*

XV. Idem. A. Ioanni. P. F. P.

CErti iuris† eſt, quòd conceſſa eſt etiam militaribus[f] hominibus[g] iudicandi[h] facultas. Quid enī obſtaculi eſt, homines qui alicuius rei peritiam habent,[i] de ea iudicare? cum ſciamus & militares magiſtratus,[k] & omnes tales[l] homines per vſum quotidianum iam eſſe approbatos, vt & audiant lites, eáſque dirimant, & pro ſui & legis[m] ſcientia[n] huiuſmodi altercationibus finē imponant. Dat. Kalēd. Nouemb. Lampadio & Oreſte. VV. CC. Conss.

*Libellus recuſationis debet offerri coram iudice recuſato, ſi eſt præſens: vel coram iudice loci vbi degit ſeu eſt recuſans, qui debet partes cogere etiam ad arbitros eligendos: quorum ſententia per primum delegatum executioni mandabitur: niſi appelletur. Et appellatio debet fieri ad delegantem, non ad iudicem ſuſpectum. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Sufficit libellum recuſationis porrigi coram iudice loci vbi eſt pars volens iudicem recuſare, ſi ibi non ſit copia delegati: & per eum cui libellus porrigitur, debent partes compelli ad arbitros eligendos, quorum ſententia per recuſatum mandabitur executioni: & ab arbitrorum ſententia appellatur ad delegantem. Salyc.*

XVI. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm ſpecialis[o] †iudex ſiue ab auguſta fortuna,[p] ſiue à iudiciali culmine[q] aliqua prouincia in qua incuſatus degit, datus eſt, & vna pars ſuſpectū eum ſibi eſſe dicit: ne forte abſente perſona iudicis, & in alia ciuitate eiuſdem prouincię cōmorante, cōpellatur longo itinere emēſo recuſationis libellum[q] ei incuſatus offerre: ſancimus, ſi quidem præſto eſt præſes prouinciæ in illa ciuitate vbi de ea re dubitatur, licere ei qui ſuſpectū ſibi iudicē eſſe dicit, ipſum præſidē adire, & hoc facere in actis manifeſtū. [r] Si autē non eſt moderator prouinciæ in præfato loco: hæc eadem apud defenſorē locorū vel duumuiros[f] municipales geſtis apud eos habitis & celebrare, & iudicē quidē eum recuſare: ilico autē, id eſt intra triduū[t] proximū ſine vlla dilatione cōpelli arbitrū vel arbitros eligere, & apud eos[u] litigare: ne & datus iudex remoueatur, & alter non eligatur: electione videlicet arbitri, ſi variatū[x] iter partes fuerit, ſimili modo vel præſidis prouinciæ, ſi adeſt, vel defenſoris locorū, vel magiſtratuū municipij arbitrio dirimēda:[y] & executore negotij cui mādata[z] eſt huiuſmodi cauſę examinatio, imminente, & ſtatuta ab arbitris effectui mancipāte,[a] niſi fuerit

*decim iudicib⁹ delegatis in vrbe Romana, qui propter eorū ſciētiā eliguntur: ideo debent eſſe literati: & in negotiis experti, ſecūdum Bar. ibidē.*

*†Concor. eiū hac. l. glo. ſup verb. in diciū. ī me. in. c. inter monaſteriū extra de re iudicata.*

*h Cōtrariū tenent hic Bal. Salyc. Frāc. Pau. & Iaſ.*

*i Idem Bal. Sal. & Ia.*

*Duumuiri qui dicuntur.*

*k Sequitur iſtam glo. Bal. & Sa. Recuſatio iudicis ītra quātū tempus fieri debeat.*

*l Idē Bar. Pau. Saly. licet Iaſ. teneat cōtra.*

c Compoſitionem. non loquitur de arbitris ex compromiſſo. illud enim ab ordinario iudice non recipitur: vt ff. de arbit. l. ſed & ſi in ſeruum. §. ij. Sed de arbitratore, d vt tāquam vir bonus arbitretur. nam arbitrorum duo ſunt genera: vt. ff. pro ſocio. l. ſocietate mecum. §. arbitrorum.

d Annotationē. proprio animi motu.

e Cognitionaliter. id eſt aliorum conſilio.

CErti iuris. ] C AVS. An magiſter militum, vel literarum imperitus, inter milites ſuos iudicare poſſit quæritur? Reſpon. quòd ſic, cū tales aliquādo inueniātur per vſum quotidianū cauſarum approbati, & legum ſcientia dirimentes cauſas. Ex iſta. l. nota ſecundum communem intellectum quòd imperiti literarū poſſunt eſſe iudices, & in cauſis iudicare: & ꝓpterea videmus quòd imperiti literarum eliguntur poteſtates, & proferunt ſententias: tamen debent habere adſeſſores literatos in iure, quorum conſilio regantur, ſecundū Cy. Bal. Saly. & Iaſ. hic.

f Militaribus. id eſt magiſtro militum iuriſdictionem habente.

g Hominibus. peritis in iure vel non.

h Iudicādi. nō poſtulādi, vel procurādi: vt. ſ. de ꝓcura. l. militē.

i Habent. & iuriſdictionem. Accurſius.

k Magiſtratus. id eſt magiſtri militum, & inter milites tātum: vt infra de iuriſdi. omnium iudic. l. magiſteriæ. non inter alios: vt infra ſi à non compet. iudi. l. ij. & iij. & erat hic peritus literarum: f vt in fine patet. Sed à principe delegatus etiam illiteratus eſſe poteſt: vt argu. ff. de re iudica. l. quidam. Item poteſtates terrarum, vel præſides, vt ſubiicit, & omnes &c. alij non: vt in authen. de iudicib. §. j. col. vj. & vbi dicit, non enim exiſtimauimus oportere &c. cum ſit in ſcriptis ferenda ſententia: vt infra de ſentent. ex bre. recit. l. ij. &. iij. Dic vt ibi. Accurſius.

l Tales. iuriſdictionem habentes, & poteſtates.

m Et legis. quam habent per ſe, vel per ſuos adſeſſores.

n Scientia. contra infra de iure delibe. l. fi. circa prin. hoc intellige pro ſcientia ſcilicet conſiliariorum.

o Cum ſpecialis. id eſt ad vnā cauſam datus, vel duas, vel tres. Sed quid ſi ad vniuerſitatem cauſarum ſit delegatus? Dic, nō poteſt[h] recuſari ſecundū nos, quia dicimus ordinarium non recuſari, ſed aſſociabitur ei epiſcopus: vt ſupra auth. ſi vero. Accurſius.

p Fortuna. Fortunæ eſt regnare: vt dixi ſupra de legib. & conſtitutionibus. l. digna.

q Libellū. ſcilicet recuſationis: qui fit vt dixi ſupra. l. apertiſſimi. Sed an in præſenti, cū compareat coram eo, poteſt ſine libello recuſare? Videtur quòd ſic, vt. ff. de appella. l. ij. Sed argu. contra[i] infra de ſententiis ex breui recitan. l. ij. in fine.

r Manifeſtum. ſic infra de appellat. l. cum poſt.

ſ Duumuiros. qui ſic dicuntur, quia duorū ſuffragio eligebantur: quorum vnus à plebe, alter à maioribus conſtituebatur, vt in tribunis: vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. iiſdem temporibus. Accurſius.

t Intra triduum. ſic ſupra de errore aduocato. l. ſententiis. Et caue, quia non dicit recuſationem[k] intra triduum faciēdam, ſed electionem arbitri. Sed recuſatio fit intra. xx. dies: vt infra de litis conteſta. authent. offeratur. Accurſius.

u Apud eos. ordinarium vel delegatum.

x Variatum. quis eligatur, an non. Accurſius.

y Dirimenda. Eligit prætor eis diſcordantibus: vt hic, & inſtit. de ſatiſda. tuto. & cura. §. ſiri autem. Sed argu. contra. ff. de lega. j. l. huiuſmodi. in fine. vbi compellitur conſentire. Accurſius.

z Mandata. à lege, vel à delegante: vt. ff. de re iudica. l. à diuo. in princip.

a Mancipante. Delegatus ergo exequitur. Sed cōtra. ff. de re iudic. l. à diuo. in princip. Solu. hic à principe fuit delegatus: l quod nō placet: vt. ſ. circa princip. Vel dic, hic exequitur ſententiam alteri⁹. i. nō ſuā. hoc nō tenet, quia quaſi ſua eſt. hoc nihil eſt dicere:

cere: vt supra.l. proxi. apertissimi.in fine. Vel dic statuta non definiendo, sed in alia præparamenta causæ: vt supra.l. proxi. apertissimi.in fine.hoc non placet, cum hic de appellatione dicat.Vel dic quòd etiam executio erat commissa vel eidem, vel alij,de quo hic dicit.Sed huic obstat quòd est mixti sperij:vnde non delegatur:vt.ff.de iurisdi.omnium iudic. l.iubere.Tu dic omissis prędictis, mancipāte non per se, sed per aliud ciuile auxiliū, sicut si ipsemet dixisset.

*a Sequitur istam gl. Bal.& Salyc.*

a *Prouocatū.* Appellatur ergo à sententia arbitri. Sed contra.s. de arbit.l.j.Sed ibi a cōpromissario, hic de delegato: vt.ff.qui satisdare cog.l. arbitro. &.j.de sentē. ex breuicu.recitā.l.j.&.ff.de appellationib⁹.l.ex cōsensu.&.j.de appellationibus. l. si appellationē.

b *Antea.* Hoc cū distinctione ītelligas: vt in auth.de appel. & intra quę tem.§.fi.ibi,ita tamē hæc sancim⁹ &c. col.iiij. Accursius.

c *Dedit.*scilicet illum qui antea.

d *Trutinata.*i.cognita. Sed quæritur,si delegatus procōsulis delegauerit, & appelletur, ad quē debeat appellari?Respon.ad primum delegantem: b vt hic,&. ff.quis & à quo. l.j.Sed videtur ad secū dum deleganté:vt hic, & infra qui pro sua iurisdi.l.j.in fine. Sed illa c corrigitur per hāc: & hoc secūdum quosdam. Vel si est ibi, ad nos:planū est. Vel verius, refert an delegatus deleget, vt ibi : an recusetur, & alter eligitur:vt hic. & illa.l.j. quis & à quo,intelligitur in delegato ad vniuersitatem causarum.

*b Idē Bal. Sal.& Angelus.*

*c Nihil est Bal. Saly. & Ang.*

*DE SPORTVLIS & sumptibus &c.*

*Rubrica duplex cōtinuatio.*

*Dixit de iudiciis:nunc de sumptibus in eis faciendis,& executoribus, qui sunt quasi partes adiacentes.Vel.ſ.de personis principalibus : nunc de secundariis, scilicet executoribus conueniendis,& exactoribus. Acc.*

Q Visquis.]CASVS. Habebas causam cum Titio, deputatus fuit nuncius ad citandum partes: ille idem à principio litis vsque ad definitiuam sententiam perseuerare debet. si autem aliter factum fuerit, primiscrinius ad quem spectat apparitorem dare,in quinque libras auri multetur.Alio modo pone: quòd si quis propter crimen captus creditus fuerit vni ad custodiam: alij tradi non debet ad custodiendum. Viuianus.

e *Exhibitus.*id est in iudicium ductus.

f *Terminum.* id est definitiuam sententiam. sic supra titu.j.l. properandum.§. primo.

g *Apparitore.*cum fideiussorem dare non possit in causa ciuili.

h *Traditus.*id est deputatus vt ab eo vocetur. Vel dic traditus ad custodiendum: vt.ff.de cust. reo.l.j.&.ij. Accursius.

i *Posthabita.* id est præterita.

*Primiscrinius quis dicitur.*

k *Primiscrinio.*qui præest scrinio in cuius est officio apparitores dare: vt in authen.de iudic.§.hoc autem.&.§.his qui causas. coll.vj.Accursius.

l *Temerauerit.*iubēdo alium exequi causam quàm primum. Alij dicunt ipsum apparitorem, qui non compleuit. Accursius.

m *Multādo.*īproprie.ff.de verborū significatio.l.antepenul. Ac.

prouocatum. a tunc enim ipse qui iudicem antea b dedit, c qui suspect⁹ visus est, appellatione trutinata, d formā causæ imponat legitimā. Dat.Id.Nouemb. Lampadio & Oreste Conss.

*TITVLVS II.*

DE SPORTVLIS ET sumptibus in diuersis iudiciis faciēdis, & de executoribus litium.

*Executor qui fuit in principio litis, debet vsque ad finem in ea persistere.h.d.Bar. Vel sic:Inchoata lis per vnum, nō debet per alium expediri,secundum Iacobū But.Vel sic:Apparitor siue nuncius in causa deputatus, debet in tota causa officio suo fungi, nec debet mutari.hoc dicit.Bal.Vel sic:Per vnum & eundem nūcium tantū debet quis citari vsque ad vltimum.hoc dicit secundū vnam lecturā.Vel sic:Ille cui quis est traditus custodiendus,non debet illum alii tradere custodiendum. hoc dicit secundū aliā lecturā.Vel sic:Nūcius in causa deputatus, nō potest per iudicē mutari.h. d.glos.posita sup verbo,temerauerit. & notabiliter. Sal.*

1. Imppp. GRATIANVS, VALENTI.& THEOD. AAA. ad Potitum vicarium.

Q Visquis fuerit exhibitus: e vsque ad negotij terminū f ab eo apparitore g cui primū traditus h fuit, obseruari eū decernimus: siqua præsumptione fuerit hęc māsuetudinis nostrę posthabita i præceptio,primiscrinio, k qui iussa temerauerit, l quinq; librarū auri cōdēnatione multādo. m Dat. Kalend.Iul.Mediolani, Ausonio & Olybrio Conss.

**Græca Constitutio Iustiniani.A.*

*Si executores non fuerint idonei,sed negligentes,remouentur ab officio : & alii in eorum locum subrogātur.hoc dicit. Vel sic: Executores seu nuncii negligentes,vel aliter in officio delinquentes,possunt ab officio remoueri:& si res exegerit, multari etiam corporaliter,& alii eorū loco substituti.Sal.*

II. Idem. A. Iuliano. P. P.

O Mnibus iudicibus licentiam præstamus, siue his quibus à nostro numine lites mādantur, n illustribus vel spectabilibus, vel clarissimis, vel togatis fori cuiuscunque præfecturæ,vel aliis quibusque,vel his qui ex nostris iudicibus delegandas lites accipiūt, executores, si cessauerint, causas eis īstructas offerre, o & remouere ab executione eos,& alios idoneos supponere, p vel etiā multis afficere.si quidem q illustres sint iudices, vsq; ad sex solidorū summā. r sin autē alij, s vsq; ad tres tātūmodo aureos: & ad iudices t quorū ītereſt, referre, quaten⁹ militia exuti pœnas luāt corporales. f Nostris autē amplissimis u iudicib⁹ licētia sit & maiores x pœnas,& corporales maculas executorib⁹ imponere,si male fuerint circa lites versati : vt sciant non esse causas à se deludendas, nec lucri gratia aliquod eis y vitium imponendum.Dat. V. Kalēd.April.Lāpadio & Oreste Conss.

*TITVLVS III.*

DE PEDANEIS IVDIcibus.

*Sententia lata per delegatum ab incompetenti iudice ordinario,est ipso iure nulla. h.d.Bal.vel sic: Procurator Cæsaris nō habet potestatem delegandi in causa priuatorū:ideo talis delegati sententia nō valet.Sal.*

*Omnibus iudicibus.]CASVS.* Iudex siue à principe fuerit delegatus,siue ab alio ad vniuersitatem causarum: executores litium nisi obediant, ab executione remouendi facultatem habet,& alios idoneos loco eorum substituere.si iudex maior est,puniet executorem in quinque solid.si minor,in tribus.Si autem superillustris fuerit,maiori pœna,si visum fuerit,scilicet corporaliter. Nota primo ex hac.l. quòd iudices delegati possunt in causa sibi commissa eligere nūcios.cōcor. de offi.delega.c.pastoralis. in princip.qui nūcij debent ante omnia iurare, facere officium suū bene & legaliter: quod iuramentum facit quòd stetur postea eorum relationi:vt extra de appella.cum parati. Secundo no.q si nuncius deliquit in officio, potest puniri corporali multa,& debet ab officio reuocari, & alius subrogari loco ipsius. Tertio no.quòd hoc est verū in maioribus iudicib⁹, qui possunt imponere multas corporales,& maiores multas.secus est in minoribus iudicibus qui hoc nō possunt:& ideo habes notare quòd vicarij castrorum & villarū nō possunt nunciis in officio delinquētibus imponere multas corporales, sed leuem multam tantū,secūdū Bal.

n *Mandantur.*repete, siue. Vel dic,illustrib⁹ delegat princeps,& sic nihil repetes. Accur.

o *Offerre.* Quod sæpe faciūt pessimi executores huius terrę nō volentes parēre iudicibus.Azo.Accursius.

p *Supponere.*patet ergo quòd hi delegati eligunt executores ex auctoritate delegātis: vt in authen.de iudi.§.necessitatem.&.§.vnoquoque.&.§.si vero iudex.colla.vj.& in authen.de defen.ciui. §. licentiam.colla. iij.loquitur tamē authē.de iudicib⁹& forte lex ista de delegatis ad vniuersitatem causarum: vt ex princi.patet : & ideo forte secus est in aliis.& pro hoc est quod subiicit de imponenda multa: vt supra de modo multarum.l.eos.in princi.&.ff.de iudi.l.ij.§. fina.& de verbo.significa.l.aliud.in fine. Accursius.

q *Si quidem.* modo distinguit multas. Accursius.

r *Summam.* possunt punire executores.

s *Alii.* scilicet inferiores. Accursius.

t *Ad iudices.* scilicet præsides quibus suberant executores, vel ad alios delegantes, vt in authent.de iudi. §. necessitatem.&.§. vnoquoque.colla.vj.& ad hoc supra de offic.rec.prouin.l.iiij. Accursius.

u *Amplissimis.* amplissimos vocat superillustres, cum de illustribus dixerit. Accursius.

x *Maiores.* vltra sex solidos. Accursius.

y *Eis.* scilicet causis. Accursius.

*DE PEDANEIS IVDICIBVS.*

*Sicut pes est pars inferior corporis : sic & pedaneus iudex est inferior aliis. Accursius.*

*Procuratori nostro.]CASVS.* Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscum & priuatū.procurator fisci cognoscit inter pcuratorem

tatorem principis, & priuatum. si ergo procurator Cæsaris causam inter duos priuatos delegauit, non valet delegatio: ergo non valet sententia ab eo lata, nisi forte vices præsidis gerat, non dico à præside delegatus.

a *Nostro.* scilicet Cæsaris: qui inter fiscum & priuatum tantum est iudex: [a] vt supra si aduersꝰ fisc. l. ij.

b *Agēti.* sed tūc agit vice præsidis, cum in eū priuati consentiunt prorogantes eius iurisdictionem: vt infra de iurisdictio. omnium iudicum. l. j. Vel quia mortuo præside gerit eius vicem: vt supra de officio eius qui vicem all. j. &. ij. &. ff. de tutō. & curato. da. ab his. l. j. Vel etiam [b] eo viuo in loco suo gerit eius vicem, si abest.

c *Priuatas.* non tamē iter fiscū & priuatum.

d *Arbitros.* id est iudices delegatos.

e *Nullo iure.* neq; speciali, neque communi: vt infra si à non compe. iudi. l. ij. &. l. fi. &. ff. de app. l. ex cōsensu. §. j. & infra vbi cau. fisc. l. iij. & infra ad. l. Fabiā de plagi. l. non valet. & infra ne de sta. defunc. l. si pater. &. j. de pœnis. l. procurator. Sed quid si vterque sciebat eum ab incongruo delegatum? Respō. idē: [c] vt infra de iurisdi. om. iudi. l. priuatorum. Item quid si sciebant à congruo delegatum, sed in causa in qua non potuit delegari, vt in causa appellationis, [d] quę ipso iure est nulla? Respon. idē. [e] argu. ff. de postulan. l. quos prohibet.

f *Placet nobis.* Ad euidentiam casus no. quòd tria erant genera causarum: vt in glos. j. scilicet minima, media, & maxima. de minima potuit iudex cognoscere, & indistincte eam alij delegare: & mediam similiter: sed hodie non, nisi causa cognita: vt si propter publicas occupationes vel pluralitatem causarum causæ superesse non potest. maximam nec olim nec hodie potest delegare, nisi in casu: vt. ff. de eo cui man. est iurisd. l. si nec. Hæc dicta sunt, non vt aliquid detrahatur honori præsidis, sed potius augeatur. Licet autem causa maxima, vt dixi, possit delegari in casu: non tamē causa status. & hoc est quod subiungit in quarta parte ibi, dum tamen &c. vt de ea præses, qui olim per se cognoscere consueuit, de ea hodie tantum cognoscat. Vel sic: olim præses prouinciæ vel alius iudex ordinarius si impediretur ex quacunque causa per se cognoscere de causa, poterat eam alij delegare: sed hodie non indistincte delegabit, sed tunc demum si impediatur publicis occupationibus, vel propter multitudinem causarum. Non autem responsum intelligas vt possint in prædictis casibus quamlibet causam delegare, quàm illas de quibus poterant prius cognoscere, nec delegare: sic nec modo possunt: vt sicut olim de ingenuitate & libertinitate poterāt cognoscere, & debuerunt per se: ita & nunc sic. prima verior. Viuianus.

f *Placet.* ad euidentiam huius. l. no. tria genera causarum olim. Viles, & has cognoscere, & alij delegare poterat præses, siue iusta causa impediatur, siue non: [f] vt infra eo. l. fi. Item mediæ, vt quæ competunt iure magistratus secundum H. vel istę quæ sunt mixti imperij, non meri: & illas poterat indistincte delegare. Sed hodie si impediatur, aliàs non: vt hic. Vel dic [g] causas pecuniarias vltra. ccc. solidos esse medias. sed in causis mixti imperij idem est quod in mero. & prædictæ pecuniariæ ad cognitionem tantum. [h] & sic ter audiet: vt supra de iudi. authen. ad hæc. Item maximæ: & has non delegat nisi in casu cum abest, non si aliàs impediatur præsens etiam ob necessitates publicas: & tunc ad cognitionem: vt hac. l. &. ff. de offi. eius cui man. est iurisdi. l. j. Sic ergo in maximis causis & in minimis nihil mutatur hodie: sed in mediis tantum: [i] vt dictum est. & sic sunt hodie etiam tria genera causarum: licet P. dixerit esse tantum duo. Alij sic dicunt:

1. Imp. GORDIANVS. A. Vicanis.

PRocuratori nostro [a] nō vice præsidis agenti [b] dandi iudices iter priuatas [c] personas nō cōpetere facultatē manifestū est: & ideo si (vt allegastis) iter priuatas personas is cuius meministis, arbitros [d] dandos putauit: sententia ab eis prolata, nullo [e] iure subsistit. PP. Kalend. Febr. Attico & Prætextato Conss.

*Istam l. dicit Bart. difficillimam quàm quæ sit in toto Codice: & hoc intendit: Causas medias præsides debent audire per se, vel delegare reseruata sententia, si propter occupationes publicas, vel causarum multitudinem impediantur. Causas vero meri & mixti imperii, & causas iurisdictionis magnas iudicent per seipsos. Causas vero minimas delegent indistincte. h. d. cum l. seq. secundū Bar. Vel sic: Causæ pecuniariæ cētum aureos excedentes, quas præsides leui causa impediti poterant delegare, hodie nō possunt delegari, nisi præsides publicis occupationibus, vel multitudine causarū sint impediti. Causæ vero meri vel mixti imperii non delegantur nisi causa ingenuitatis & libertinitatis. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Vicariis.

PLacet [f] nobis, præsides de his causis in quibus quòd [g] ipsi non possent cognoscere, [h] antehac [i] pedaneos iudices dabāt, notionis suę examen adhibere: ita tamē, vt si vel propter occupationes publicas, vel ꝓpter causarū multitudinē [k] omnia huiusmodi negotia nō potuerīt [l] cognoscere, iudices dādi habeāt potestatē. Quod non ita accipi cōuenit, vt in his etiā causis in quib' solebāt ex officio [m] suo cognoscere, dādi iudices licētia eis ꝓmissa credatur. Quod vsq; adeo in prędium [n] cognitione retinēdū est, vt eorum iudicia non deminuta [o] videantur: dum tamen [p] & de ingenuitate, supꝰ qua poterāt etiā ante cognoscere, & de libertinitate prędes ipsi diiudicēt. [q] Dat. XV. Kal. Aug. CC. Cōss.

g *Quòd.* pro quia.

h *Cognoscere.* propter facti impedimentum.

i *Antehac.* aliàs antehac: aliàs ante hanc, id est ante. l. istam.

k *Multitudinē.* vel quia contingit eos abesse.

l *Non potuerint.* scilicet de iure, quia vilia erant negotia secundū quosdam: quod nō placet, [l] cum non inueniā eos antiquitus de his non posse cognoscere, nec debere eos cognoscere: immo delegantur huiusmodi: vt infra eo. l. fi. Sed dic nō possunt cognoscere propter occupationes publicas, vel ꝓpter causarum multitudinē, [m] vel aliud iustum impedimentū: vt in authē. vt defunc. seu su. §. illud. col. v. & de iudi. §. j. col. vj. & tūc possent delegare. sed si non habent tale impedimentum, nō possunt: vt hic subiicit. sed olim etiā sine causa poterant delegare, sed principium contradicit fini. Respō. [n] sed primo expone, non possunt quamlibet etiam vilia. Accursius.

m *Ex officio.* puta ex lege vel senatusconsulto: vt. ff. de offic. eius cui man. est iur. l. j. Dic ergo, solebant & debebant, nisi in casu: & tunc ad cognitionem: vt. d. l. dicitur. &. ff. de offi. procon. l. aliquando. &. l. solent. Accursius.

n *In prædium.* nomen generale est pro quolibet ordinario habente imperium. ff. de offi. præsi. l. j. Accursius.

o *Deminuta.* sed aucta: quasi diceret, hoc dicimus non detrahendo [o] honori præsidis, sed augendo eum. Accursius.

p *Dum tamen.* sic continua. P dixit ibi quòd non ita &c. maximas non posse delegari, nisi absit: dum tamen &c. melius enim dixisset, Sed & de ingenuitate &c. nam & istæ sunt de maximis. In his ergo vt in aliis in casu delegat ad cognitionem, non ad definitionem: vt hic. Vel referas ad id quod supra dictum est de mediis, iudices dandi habeant potestatem: vt sic illud recipiat istam determinationem: & illam, quod non ita accipi &c. sed hodie etiam de definitionem videtur posse cōmittere in causa status: vt in authen. de colla. §. prohibemus. col. ix.

q *Diiudicent.* s. tantum, & non delegēt: vt. j. ne de sta. defunc. l. si pater. &. j. vbi causa sta. l. iamdudū. & argu. ff. de iudi. de qua re. & de arbi. nō distinguemus. §. de officio. Sed cōtra. j. de ordi. iudi. l. j. Sed ibi nō loquitur de prędice, sed alio minore: cū generale nomē sit prędis: vt. ff. de offic. prędi. l. j. Vel secūdū Ioā. distingue, [q] an pupillus agat vel cōueniatur possessorio iudicio: quo casu differtur quæstio status per Carbonianū in tēpus pubertatis si moueatur quęstio status & bonorū. Si vero status tātū, tūc dic ꝙ differtur similiter in fauorē pupilli per cōstitutiones: vt. ff. de Carbo. edic. l. j. §. j. an petitorio: quo casu non differtur quæstio status si agat: sed si conueniatur, differtur: vt. ff. de car. edic. l. iij. §. si quis liber. &. §. missum. &. §. si duo impuberes. Alij dicunt quòd ibi non poterat cognoscere, quia incidens erat: hic principaliter intentabatur. Sed certe secundū omnes cognoscitur de incidenti etiam antequam de principali: licet de hoc an sit sententiandum, sit opinio: vt ibi dices. *ADDITIO.* Tu dic quòd illa. l. j. de ordi. iudi. non intelligitur quòd nō possit cognoscere propter defectū iurisdictionis: sed propter qualitatem personæ de cuius statu agitur, quia erat pupillus. Pau.

k *Cōtrarium tenent Bal. & Salyce.*

l *Istam gl. approbant B. B. P. & Salycetus.*

m *Immo dic quòd propter leue impedimētum: ne scilicet aliæ causæ impediātur. B. B. & P.*

n *Idem Sa.*

o *Quia potest cognitionē delegare reseruata sententia. Iac. de Aretio. Barto. & Pau. iuxta formā authē. ad hæc. in princi. s. de iudiciis.*

p *Istā glos. approbant Bar. Bald. Pau. & Salycetus.*

q *Istam gl. sequuntur Bal. & Salyc. i. l. i. j. de ord. iud. Pupilli fauore an differatur quæstio status.*

PLacet. ] CASVS. An iudex delegatus causam sibi demandatam ad delegātē remittere possit, quæritur? Respō. ꝙ nō. Et loquitur ꝓperator præfecto prętorio significās ei ꝙ si aliquā

causam deleget ei, nullo modo patiatur eam remitti: sed delegatus per sententiam definitiuam determinet. tamen si alicui litigantium sententia iniusta fuerit visa, pateat prouocādi facultas.

a *Dederit.* i. delegauerit, & loquitur hic Serapioni præfecto.

b *Cognoscant.* vt. ff. de iudi. de qua re. in prin. & in authen. vt iudi. non expec. sac. iusſ. §. j. col. ix. & de iudi. §. fi. col. vj. Sed contra. j. de relati. l. j. Ibi in ordinario, hic in delegato. Vel solue vt ibi.

c *Tribuatur.* vt. j. de app. l. ſ maioribꝰ. &. ſ. ſi ſæpius in integrum reſti. poſtu. l. j.

*Iudices delegati debent iudicare de qua causa cognouerint: nec possunt ad delegantē remittere: & ab eis potest appellari. Bal.*

III. Exemplum ſacrarum literarum eorundem AA. & CC. ad Serapionem.

2 PLacet, vt iudicibus (ſi quos grauitas tua diſceptatores dederit) [a] inſinues, vt delegata ſibi negotia lata ſententia terminent, nec in his cauſis in quibus pronunciare debēt & poſſunt, facultatē ſibi patere remittēdi ad iudicium præſidale cognoſcāt: [b] maxime cū & ſi iudicatio alicui litigatorū parti iniuſta videatur, iterponēdę ꝓpuocationis poteſtas à ſententia ex omni cauſa ꝓlata libera litigatoribꝰ tribuat. [c] Dat. VIII. Kal. April. Antiochiæ. CC. Conss.

*Si iudices delegati sunt impediti, debet causa aliis committi: vel per delegantem ad vlteriora proceda, & terminari. hoc dicit. Bald. Vel sic: Vbi delegatus lite contestata impeditur ratione publicæ absentiæ de causa cognoscere: detur alius, qui loco eius debet subrogari.*

IIII. Iidem. AA. &. CC. Firmino.

PLacuit, quoties pedanei iudices dati poſt litem conteſtatam vel ad aliud iudiciū neceſſario diriguntur, vel publicę vtilitatis ratione in alias prouincias proficiſcuntur, vel diē obierunt, atque his rationibus negotiis cœptis finis non potuit adhiberi: alium in locū eorum iudicem tribui, qui negotium examinet: ne huiuſmodi caſibus interueniētibus impedimētū aliquod in perſequendis litibꝰ afferat. [d] Dat. X. Kal.* Tiberio & Maximo Conss.

*Iudex pedaneus duobus modis dicitur delegatus.*

*Causæ minimæ iurisdictionis possunt indistincte delegari. hoc dicit. Bal. Vel sic: Præsides possunt constituere iudices pedaneos, qui de vilioribus cognoscant. Salyc.*

V. Imp. IVLIANVS. A. Secundo præfec. præt.

QVEDĀ ſunt negotia in quibus ſuperfluum eſt modē ratorem expectare ꝓuinciæ: ideoque pedaneos iudices [e] (hoc eſt, qui negotia humiliora diſceptant) conſtituēdi damus præſidibꝰ poteſtatē. Dat. V. Kalēd. Aug. Antiochię, Mamertino & Neuita Conss.

## TITVLVS IIII.
## QVI PRO SVA IVRISDICTIONE iudices dare, daríve poſſunt.

**Conſtitutio Græca.*

*Non potest delegari causa quæ ad iurisdictionem delegantis non pertinet: & ille cui delegatur, debet esse de iurisdictione delegantis. Item cum delegatus principis subdelegat, appellatur ad ipsum. Bald.*

I. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. Cyro præfecto prætorio.

IN cauſarum delegationibꝰ illud cō ſultiſsimè præcipimus obſeruari, vt ita valeant, ſi ad iuriſdictionem [f] pertineant [g] delegantis. Quòd ſi quis alienę iuriſdictionis cauſam crediderit delegādam, [h] nec præcepto† cognitorem datum [i] patiētiam [k]** accōmodare cēſemus. Et ſi cōtra leges [l] obtēperauerit delegāti; omnia quę ab ea delegatione gerū tur, ita pro infectis haberi præcipimꝰ, ac ſi ipſi qui delegauerant, alienę iuriſdictionis iudices [m] reſedisſent: [n] vt ne appellādi quidē neceſsitas victis aduerſus eas ſentētias imponatur. ſ Hęc teneāt niſi iudices à nobis ſpecialiter [o] delegātibꝰ dati, aliis cauſas delegauerint† iudicādas. [p] nam [q] his delegantibus, nullo perſonarum cauſarúmve habito tractatu, appellationum ad eos [r]** iure iudicia remeabūt. Dat. XIII. Kal. Ianuar. Valētiniano. A. & Anatolio Conss.

*Iudex pedaneus delegatus* Quidam. *Iudices.* Duobus modis dicitur iudex pedaneus delegatus: vt in authē. de iudi. §. vetus. &. §. ſedebunt. &. §. illo. &. §. ne autē. col. vj. & hic. Itē ordinarius, ſi tamen humiliora diſceptat, ſcilicet vſque ad. ccc. ſolidos, vt defenſor ciuitatis: vt ī auth. de defen. ciui. §. & iudicare. col. iij. & de iudi. §. audient. colla. vj.

*QVI PRO SVA iuriſdictione &c.*

*Occasione sumpta à pedaneis, qui sunt delegati: generaliter de personis eorum qui dare possunt & dari, subiūgit. Accur.*

IN cauſarum.] CASVS. An poteſtas Bonoñ. homini ſuæ iuriſdictionis duorum Mutiñ. cauſam, quæ ſua ordinaria non eſt, poſsit delegare, quæritur? Reſpon. quòd non: quia ſi cauſam ſuam ordinariam hominī non ſuæ iuriſdictionis delegauit, puta duorum Bonoñ. Mutiñ. præcepto eius impune non parebitur. & ſi paritum fuerit, & lata fuerit ſententia, non valebit: nec ab ea erit neceſſario appellandum. & hæc ſunt vera, niſi in delegatis à principe. & ſi a delegato à principe fuerit appellatum, ad delegātem appellabitur: ſi quidē eſt in litera, ad eos. ſi, ad nos: tūc dicit, appellabitur ad primū delegātē. & quod dicit cauſarū, dic ſiue fuerit ordinariꝰ, ſiue nō. & quod dicit perſonarū, dic cuiuſcūq; fuerint iuriſdictionis.

*a Istam gl. approbant Bar. Bald. & Salyc.*

f *Si ad iurisdictionem.* ſcilicet ordinariam, nō delegatam, niſi ſit à principe delegatus: vt. j. ea. l. §. hæc. niſi in caſu [a] quando cōfirmatur, et iā ſi nō erat de iuriſdictione delegātis à principe: vt. ff. de offi. procōſul. & leg. l. iiij. §. fi. & l. v. Et not. ꝙ hic delegat in homine ſuę ꝓuincię cauſam nō ſuā ordinario iure: ſed in ſequēti

A caſu & cauſam non ſuæ iuriſdictionis, & in hominem alterius prouinciæ, ſecundum Io.

g *Pertineant.* l. cauſæ. ergo à contrario ſi nō ſunt de iuriſdictione ſua cauſæ: licet in hominem ſuæ ꝓuinciæ deleget, non valet.

h *Delegandā.* in hominē nō ſuæ prouinciæ, vt addat ſuperiori.

i *Datum.* i. delegatū.

k *Patientiā.* id eſt cōſenſum. ſed quid ſi hic cognitor delegatus habebat aliās iuriſdictionem, & partes ſcientes eum ab incongruo delegatum, ſub eo tamen litigauerint? Videtur ꝙ teneat ſententia: [b] vt ſupra de iuriſdi. om. iud. l. j. Itē quid ſi in principio cauſæ delegatę carebat alia iuriſdictione: ſed poſtea eam eſt adeptꝰ? Videt cōfirmari: vt ar. ff. de iudi. l. licet. à tēpore iſto, & nō prius: [c] vt. ff. de offi. ꝓcon. l. obſeruare. §. vlti. [d]

l *Leges.* ſcilicet iſtam *lyc.* & ſimiles.

m *Iudices.* ipſimet.

n *Reſedisſent.* quo caſu non valet ſententia: vt infra ſi à non compe. iudi. l. fi. nec ergo nunc cum delegat: vt hic, &. ſ. vbi & apud quem. l. fi. &. ff. de procura. ſed & hæ. §. defendere. nam quicquid ſequitur ex eo vel ob id &c. vt hic, & ſupra de leg. & conſti. l. non dubiū. niſi hic partes poſt ſententiam conſenſiſſent: [d] vt infra commu nia vtriuſque iudi. l. ij. Sunt ergo tria neceſſaria vt valeat delegatio, & poſsit compelli delegatꝰ, ſcilicet quòd ſit ordinarius delegās. Item quòd cauſa ad eū ordinarie ſpectet. Item quòd delegatus ſit de iuriſdictione delegantis: vt. ff. de offi. procō. & le. l. iiij. j. fi. ſed ſi hoc vltimū deſit, valet tamē delegatio: [e] vt. ff. de offic. eiꝰ cui mā. eſt iuriſ. l. & ſi prætor. ſed nō poteſt cogi iudicare: vt habes hic, &. ff. de iu. om. iudi. l. eum qui.

o *Specialiter.* i. ad vnū ſpeciē. & ſubaudi, etiā. Vel dic. i. expreſsim.

p *Iudicandas.* Nam ipſi delegant ſibi delegatam: vt hic, & ſupra de iudic. à iudice. Sed quidam praue intelligunt, vt poſsit delegatus à principe cauſam delegare, quæ non fuerat ſibi delegata, per hoc quod dicit cauſas, indefinite, & infra, nullo perſonarum cauſarum &c. Quid ergo ſi delegatus à principe cauſam criminalem ſibi commiſſam delegat? Videtur quòd poſsit ex hac. l.

q *Nam.* pro, certe.

r *Ad eos.* aliàs eſt, ad nos. & aliàs, ad eos. & ſecundum primam concor. ff. quis & à quo appel. l. j. in fi. ſecundum aliam eſt contra. d. l. quæ dicit ad principem deferri ſi delegatus delegat. & tunc ſolue quòd hic in delegato à principe ad vnam, ibi à præſide ad vniuerſitatem cauſarum. ſed hoc videtur hodie hic corrigi per. l. infra de appella. l. præcipimus. §. hæc ſi appellatio. vſq; in finem. l. Vel verius ibi in. l. præcipimus. ab ipſo delegato principis appellabatur: hic à delegato delegati. Item ſecūdū eandem

literam,

BIU Cujas

literã,ad eos,est contra.ff.de iudi.l.fin. Sol.vt ibi. *ADDITIO.* Aduertas quòd de iure canonico si delegatus commisit in totũ vices suas, tunc à subdelegato appellatur ad primum delegantem.Si vero reseruauit sibi aliquid delegatus,appellatur ad eum: vt in.c.super quæstionum.§.porro.extra de officio deleg.

*NE QVIS IN sua causa,&c.*

*TITVLVS V.*

NE QVIS IN SVA causa iudicet,vel ius sibi dicat.

*Nemo est iudex in causa propria. Bald.& Salycetus.*

1. Imppp. VALENS, GRATIANVS & VALENTINIANVS AAA. ad Gracchum præfectum vrbi.

GEnerali † lege decernimus neminem sibi esse iudicem, [a] vel ius sibi dicere debere. [b] In re enim propria iniquum admodum [c] est, alicui licentiam tribuere sententiæ. [d] Dat. Kal. Decembr. Valente. VI.& Valentiniano.†II. AA. Conss.

*TITVLVS VI.*

QVI LEGITIMAM personã standi in iudiciis habeant, vel non.

*Sententia lata contra pupillum indefensum, ipso iure non tenet. Bald.*

1. Imp. GORDIANVS A. Candidæ.

SI cum esses pupillaris ætatis,sine tutoris auctoritate cũ aduersario tuo consistens [e] præses prouinciæ aduersus [f] te pronunciauerit: minime auctoritate iudicati nititur quod statutũ est. Dat. Id. Decẽb. Gordiano. A.& Auiola Conss.

*Pupillus cũ auctoritate tutoris,& adultus cum auctoritate curatoris recte possunt agere & conueniri. Bald.*

11. Impp. DIOCLET. & MAXI. AA.& C C. Gemachæ.

IN rebus quæ priuati [g] iudicij quæstionẽ habent, sicut pupillus tutore auctore & agere & conueniri potest:ita adultus [h] curatore consentiente litẽ & intendere & excipere debet. Dat.IX.Kal.Iañ.CC.Conss.

*Minor potest mouere possessoriũ:sed non potest mouere petitoriũ,nec sibi moueri sine auctoritate tutoris vel curatoris. Bald.*

111. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS.AA. Iuliano proconsuli Africæ.

MOmentaneæ [i] possessionis actio [k] exerceri potest per quancunque [l] personam. Sub colore autem adipiscendæ possessionis obreptitia [m] petitio [n] alteri obesse non debet, maxime cum absque conuentione personæ legitimè aduersus ipsum possit intentare reconueniendo petitorium,quæritur? Respon.quòd non.& hoc in tertia.sic consueuit poni casus hic.

i *Momentaneæ.* aliàs, momentariæ. Iudicium aliud petitorium, aliud possessorium. Petitorium, cum aliquam rem vel possessionem ratione dominij petõ, vt perpetuo apud me sit. Possessorium, quãdo de possessione tantum, siue adipiscenda: vt interdicto quorum legatorum. siue retinenda: vt per vti possidetis. siue recuperanda, vt per vnde vi. quod vltimum dicunt quidam corrigi per. l. infra vnde vi. si quis in tantam. Sed certe [f] quòd perpetuo sit apud actorem, est ex vi constitutionis, non interdicti: vt in eo. titu. l. momentaneæ. Item agitur de possessione p actionem, vel per officium iudicis,vel con dictionẽ indebiti, vel triticaria: vt infra loca.l. siquis conductionis. &. ff. de condict. indebi. l. indebiti. §. j. & de tritica. l. ij. Item per interdictum de precario. Item per interdictum quod vi aut clam.& per Saluianum, quod datur pro rebus coloni. loco tamen cuiuslibet interdicti in factum actio hodie datur: vt instituta.de interdi.§.fi. & dic vt ibi. &. ff. de vi & vi arma. l. j. §.fin. Prædicta quidem iudicia dicuntur momentaria aptitudine: quia poterat esse quòd qui amisit in possessorio, vincet in petitorio:& sic parum durabit apud eum possessio. potest esse econtra, & sic multum durabit apud eum possessio. Potest [g] etiam dici momentaria,quia cito debet experiri,& sine mora:vt arg. infra,vt intra certum tempus.l.ij. §.fi.

*Iudiciũ est duplex.*

*Possessoriũ est triplex.*

*f Idẽ Bal. Salycet⁹ & Paul.*

*Possessio multis modis repetitur.*

*g Ista etiã est bona:sed alia melior secundum docto.*

k *Actio.* scilicet in factum,vel alia pro possessione competens: vt dixi. Et nota actio:quia non sic si conueniatur [h] pupillus.Alij idem si conueniatur. Accursius.

*h Idẽ Bar. Bal.& Sa.*

l *Per quancunque.* id est quælibet persona nomine suo agere potest,etiam pupillus & seruus in recuperanda vel retinenda, non sic in adipiscenda:vt.j.si per vim vel alio modo.l.j.& hic est primus casus huius.l. Si tamen pupillus succumbens in possessorio obrependo pedetentim agere velit de proprietate,non potest vt alter teneatur ei respondere sub colore quæstionis de possessione.Maxime autem ideo subiungit, quia si de possessione egisset pupillus cum tutore,& idem vellet de proprietate agere sine tutore, idem esset vt non admitteretur. & hic est casus secundus. Sed si pupillus obtinuit in possessorio,& recõueniatur in petitorio sine tutore, non valet sententia. & hic est tertius. & sic sunt casus tres secundum Azo. [i] Alij intelligunt totã.l.cum pupillus agit nomine alterius de momentaria possessione, & ipse idẽ vult agere de proprietate. Vel recõueniatur,& eædem dantur respõsiones.& similiter sunt tres casus,qui non placent. Alij vt Ir.dicunt quòd tota lex duos tantum ponit casus. Primus vsque illuc, sub colore &c.& sic nõ mutatur prima positio. Secũdus ab inde vsq; illuc,nihil autẽ &c.& quod subiicit,nihil autẽ &c.est expositio secundi.& secundũ hoc dices,adipiscẽdæ.i.adeptę.& alteri.i. minori. sed secũdũ nos adipiscẽdæ,proprie ponit: & alteri.i.aduersario minoris,qui est maior.posset etiã dici quatuor casus, vt vnus assumatur in illa dictione maxime,alij tres non mutentur.

*i Idẽ Bar. Bald. & Pau. & est cõmunis lectura secũdum Saly.*

m *Obreptitia.* puta quia volebat intendere rei vindicationẽ, & de proprietate iste minor probare.

n *Petitio.* quam aduersarius fecit de reconuentione siue proprietate.

*NE QVIS IN sua causa,&c.* *Enerali.*] CASVS. Ne quis in sua causa sit iudex, vel ius sibi dicat, prohibet imperator & in rubro, & in nigro. Et quod dicit, quòd nullus sit iudex,intelligo in possessorio vel petitorio: vel non sit iudex definiendo. vel ius sibi dicat etiam interloquendo: vel sit iudex in iudicando, & ius sibi dicat in exequendo: & causam subiicit, in re enim propria &c.

† *Concor.cũ tua.l.a.cum quærentes.cũ gl.& super hoc, videtur. extra de rest. spo.*

a *Iudicem.* quo ad proprietatem.

b *Debere.* quo ad possessionem. vel primo definiendo, postea interloquendo vel iudicem iudicando: ius dicere exequendo. sic & ff.quod me.causa.l.extat. Sed contra.j.de fideicó.l.fi. Solu. vt ibi. Item contra. j. man.l. in re mandata. Sol. vt ibi. Item contra. ff. de offi.præsi.l.senatusconsulto. sed ibi [a] cum lis aliàs peritura erat. Itẽ contra.ff.de confes.l.j. sed ibi non sententiando,sed confitendo.

*Aliàs Valent. 7. & Valentin. AA.*

c *Admodum.* id est valde.

d *Sententia.* vt. ff. de iudi. Iulianus. & de iur. om. iudi. qui iurisdictioni. & de arbi. l. penult. Sed arbitrator sic: [b] vt ff. de ope. liberto. l. si libertus. ij. & infra de contrahen. empt. l. finali.

*Idẽ Bal.*

*Approbatur B.B. & Saly.*

*QVI LEGITIMAM PERSONAM standi in iudiciis habeant, vel non.*

*Supra de persona iudicis, nunc actoris & rei.*

*Cõtinuatio.*

*SI cum esses.*] CASVS. Pupillum sine tutoris auctoritate in iudicio conueniſti, & condemnatus est. an valeat sententia, quæritur? Respond. quòd non. Lex sequens idem dicit quod ista, sed addit idem esse in adulto quod in pupillo.

a *Approbatur & publicatur.*

e *Consistens.* in iudicio: sed in arbitrio dic vt.ff. de arbitris.l. si pupillus.

*Id quod nõ credit mutuatur,se dũdo Bal. Sa. & Ia.*

f *Aduersus te.* secus si pro te: [c] vt supra de procura. l. non eo. Item intellige, pronunciauit definitiue : vt supra si aduerrem iudica. l. cum & minores. et. ff. de re iudi. l. acta. §. contra. in fin. secus in interlocutoria: [d] vt. ff. quibus ex cau. in posses. ea.l. apud Iulianum. §. Marcellus. &. l. in possessione.§. j.& de bonis auct.iudi.possid.l.si minor. & hæc omnia serua in adulto:vt.j.l.proxi.

*Minor aliquãdo sine curatore in iudicio esse potest.*

g *IN rebus quæ priuati.* vel publici: vt infra de auct. præstanda. l. clarum.

h *Ita adultus.* hic excipe, nisi impetrauerit veniam ætatis: vt supra de his qui ve. æta. impe.l. ij. & nisi interdicto de libero homine exhibendo: vt. ff. de libe. homi.exhib.l.quod & lex. §. sed & si mulier. vel nisi interdicto momentaneæ possessionis: vt infra.l. proxi.vel nisi pro coniunctis: [e] vt. ff. de procura. l. minor.

*Approbatur per Bal. & Saly.*

*MOmentaneæ.*] CASVS. An minor de possessione rei suæ per vim expulsus, sine curatoris auctoritate agere possit interdicto vnde vi, ad recuperandam possessio. suam,quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in princi. Sed quid si succumbat in possessorio: an petitorium similiter curatore non auctore intentare possit, quæritur? Respond. quòd non. & hoc in secunda. Si autem obtinuit in possessorio, an aduersarius



BIU Cujas

a *Initiatum.* id est inceptum: vt in possessorio. nam idem & si interuenisset tutor in possessorio, vt modo dixi. & ad hoc. ĭ. qui da.tu.poss. l.in vniuersis.

b *Iurgium.* scilicet totale possessorij & petitorij. sed pars eius, scilicet possessorium fuit finitum, in quo succubuit.

c *Circa minorem.* id est vult aduersari[a] obrepere contra pupillū, & de proprietate litigare. & hic vltimus nō variatur.

d *Custodiri.* scilicet potuerit. nam & minor potest conueniri cum auctoritate tutoris. ff. de admini. tuto. l. j. §. sufficit. Item ex eo q̄ dicit, obreptitia petitio alteri obesse non debet: not. arg.[a] quòd testes in causa possessionis non sunt interrogandi de proprietate. Vel si interrogentur, nihil in ea dictum eorum prosit. sic &. ff. de peti: hæredi. l. si quis liber. §. fina. in fin. &. ff. de iureiuran. l. si duo patroni. §. ij. &. l. eum qui. circa princ.

initiatum[a] iurgium[b] videatur. Nihil autem opitulatur conuentio circa[c] minorem habita, cū id rectius circa curatorem debuerit custodiri.[d] Dat. II. No. Mart. Rauennæ, Constantio & Constantino Conss.

## TITVLVS VII.
## VT NEMO INVITVS agere vel accusare cogatur.

1. Imp. DIOCLET. A. Camerio.

INuitus † agere vel accusare nemo cogatur. Dat. Id. Octobr. Carino. II. & Numeriano Conss.

## TITVLVS VIII.
## DE ORDINE iudiciorum.

*Si pupillo agenti petitione hæreditatis contra hæredem scriptum obiicitur quòd nō est filius: iudex debet examinare de principali & incidenti: non tamen habet de incidenti pronunciare, sed solum de principali. hoc dicit. Bal. Vel sic: Si quæstio status incidit quæstioni bonorum, de ea plenè cognoscitur, licet iudex aliàs cognitionem de statu non habeat, sed de principali tantum expressim pronunciatur. Salyce.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONI. AA. Marcellinæ & aliis.

ADite[f] præsidē prouinciæ, & ruptum esse testamentū Fabij Præsentis agnatione[g] filij, docete: neque enim impedit notionem eius,[h] quòd status quæstio in cognitionem vertitur,[i] etsi[k] super status causa cognoscere non possit.[l] pertinet enim ad officium iudicis qui de hæreditate cognoscit, vniuersam incidētem quæstionem,[m] quæ in iudiciū deuocatur, examinare: quoniā[n] nō de ea, sed de hęreditate pronūciat. Dat. XIII. Kal. Decemb. Geta & Plautiano Conss.

*a Approbatur per Bar. Bal. Paul. & Salyc. Testes ī eau sa possessionis p̄ducti, nō super p̄prietate interrogandi.*

† *Cōcor. gl. vnica circa fi. in vers. non sitreus. in. c. ii. extra de libel. obla.*

*VT NEMO INVITVS agere vel accusare cogatur.*

INuitus.] CASVS. Tenebaris mihi in quinque. non potes cōpellere me vt conueniam te. vel si habeam contra te actionem criminalem, non potes compellere me vt te accusem inuitus.

c *Inuitus.* idem dicit tex. quod rubrica. & probatur hæc regula

*b Idē Bal. Pau. & Sa.*

ĭ. de vsu. pu. l. vlt. & de pig. creditor. & idem est[b] econtra in defendendo: quia sufficit in possessionē missio: vt. ff. de in ius voc. l. satisq;. nisi in casu: vt. ff. de procur. sed & hæ. §. præter. sed etiam in agendo quandoq; quis cōpellitur causatiue: vt gestor negociorum coniuncti: vt. ff. de neg. gest. sin autem. in prin. Item procurator: vt. ĭ. man. l. à procuratore. &. l. procuratorem. Item tutor: vt. ĭ. arbi. tu. l. ij. &. ĭ. de administr. tut. l. debitoribus. &. l. tutores. ij. Item hæres: vt. ĭ. de his quibus vt indig. l. j. Item administrator ciuitatis: vt. ff. de admini. re. ad ciuita. perti. l. ij. §. si eo. Item mater: vt. ĭ. de leg. hære. l. sciant. Item ille qui semel actionē proposuit. nam loquitur hic ti. quando adhuc nullam proposuit actionem: vt. ĭ. quomodo & quādo iudex. authen. qui semel. Sed solet quæri an Bonoñ. possit cogi à scholari vt agat cōtra scholarem qui in breui est recessurus, cum forte Bonoñ. sperat eum conuenire cum habet pedem in stripedio. & est arg. l. ista q̄ non

*Agere quādoque quis cōpellitur.*

*c Istam gl. approbant Bar. Bal. Pau. & Sa.*

possit. magis tamen puto[c] iudicem debere ei statuere tempus intra quod agat: & postea eum non audiri: arg. ĭ. de remiss. pig. si eo. &. ĭ. de inge. ma. l. diffamari. &. ff. de opti. leg. l. mancipiorū. &. ff. de cu. bo. dan. l. j. &. ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. si seruus. &. ff. de Carb. edic. l. iij. §. duæ.

### DE ORDINE IVDICIORVM.

*Id est de quæstionibus ordinandis in iudicio, puta si concurrant duo iudicia inter easdem personas principaliter vel incidenter: quod præcedere, & quod consequi debeat. sic ergo dicitur iudiciorum, id est quæstionum vel rerum de quibus possunt fieri iudicia, id est quæstiones.*

ADite.] CASVS. Testamentum fecisti nulla facta mentione de ventre vxoris, quæ pręgnans erat: & extraneum instituisti. natus est posthumus. agere vult tutor petitione hæreditatis aduersus scriptum hæredem. obiicit ei scriptus hæres q̄ pupillus non sit filius defuncti legitimus, sed seruus natus ex ancilla sua. quæ quęstio præferri debeat, quæritur? Respon. q̄ præses simul de vtraque cognoscet: nec quæstio status incidens impedit notionem præsidis: licet aliàs de statu cognoscere non posset, quando pupillus scilicet conueniretur petitorio: vt. ff. de Carb. edi. l. iij. §. si quis liber. licet in. §. missum. dicatur contrarium. sed ibi agit pupillus. pronunciabit autem tantum super petitione hæreditatis.

f *Adite.* ô vos tutores posthumi.

g *Agnatione.* i. natiuitate, quæ rumpit testamētū: vt. ĭ. de posthu. hær. instī. vel exhære. l. j. & de bo. pos. contra tab. l. posthumo. &

A agitur peti. hæredi. secundum B. sed secundū eum est contra. ĭ. de Carb. edic. l. j. vbi dicit eam petitionē hæreditatis differri. sed hic subaudi, *d* si impuberi. s. expediat: quia testes possunt mori: vt. ff. de Carb. edic. l. iij. §. duæ. Item secundum hunc casum super illo versiculo huius legis, & si super causa status &c. est contra. ĭ. de peti. hære. l. liber. Sed ibi de statu defūcti: hic hæredis. Itē super eodē est contra. ff. de Carb. edic. l. iij. §. missum. vbi dicit posse agi de statu si ipubes agat petitione hæreditatis. Sed expone hic q̄ nō posit aliàs quando pupillus petitorio iudicio conueniretur: vt in. §. si qs liber. in e. l. iij. nam tūc in eius fauorem differtur quæstio status per Carbonianū: nō quia præses de libertate cognoscere nō posit: vt ŝ. de ped. iud. l. placet. ĭ. &. ff. de Car. edic. l. iij. §. duæ. hic autē agebat pupillus petitorio: & ideo nō differtur quæstio status. Sed huic solutioni videtur cōtrariū: vt. ff. de Carb. edic. l. pe. vbi petitorio agit pupillus, & tamen differtur quæstio status. Sed ibi cōtra alios possidentes res hæreditarias. secus autem si contra eum qui ei mouit quæstionem status. Vel loquitur ibi cum satisfecit pupillus: vnde admittitur pupillus vt curator bonis datus: vt in eo. ti. l. sed & si is. §. j. sed & poni

*d* *e* *f* *g*

B impedit notionem eius,[h] quòd status quæstio in cognitionem vertitur,[i] etsi[k] super status causa cognoscere non possit.[l] pertinet enim ad officium iudicis qui de hæreditate cognoscit, vniuersam incidētem quæstionem,[m] quæ in iudiciū deuocatur, examinare: quoniā[n] nō de ea, sed de hęreditate pronūciat. Dat. XIII. Kal. Decemb. Geta & Plautiano Conss.

C potest huius. l. casus in possessorio: [e] vt si dicas q̄ pupillus volebat adipisci possessionem vel retinere ex Carboniano, quod potest. & vtrobique differtur quæstio status. & hoc dicit: & si super &c. vt hic. &. ff. de Carb. edi. l. iij. §. parui. &. ff. de inoffi. testa. l. qui de inofficioso. nisi hactenus, vt summatim cognoscatur: vt. ff. de Carb. edict. l. iij. §. causæ. & quod hic subiicit, de hæreditate, secundum hunc casum expone, id est de possessione rerum hæreditariarum. Vel dic retento eodem casu etiam de hæreditatis proprietate summatim cognosci, cum petitur Carboniana: vt si euidenter probetur eum hęredem nō esse, nec filium, denegetur ei Carboniana: vt. ff. de Carb. edict. l. iij. §. causæ.

*e* *f* *g* *h* *Eius.* scilicet præsidis.

i *Vertitur.* dicebāt enim aduersarij eum nō esse filium Fabij, vel dicebant eum seruum.

k *Etsi.* id est quanuis.

l *Non possit.* scilicet aliàs cum conueniretur petitorio. hic autem sic, vt subiicit, quia hic agit. Vel dic non possit, scilicet vt pronunciet. cognoscit tamen, vt subiicit, ne sibiipsi hæc litera contradicat. & hoc prout posui in petitorio. sed secūdum alium casum dic quòd non possit propter Carbonianum, quod differri præcipit.

D m *Quæstionem.* scilicet de statu: fundata tamen prius intentione actoris: vt infra de proba. l. exceptionem. & infra de except. l. si quidem. sed prout in Carboniano posui, quomodo de statu cognoscitur? Respond. summatim: vt infra de Carboñ. edic. l. ij. prout autem in petitorio posui, plene cognoscitur.

n *Quoniam.* dixi cognoscendum, quasi non pronunciandum, quoniam &c. & sic si detur sententia pro puero in principali, etiam in incidenti pro eo data videtur. secus si contra eum in principali secundum Ioan. f vt hic, & infra de ordi. cog. l. ij. & supra de iudi. l. quoties. Sed videtur non præiudicari in incidenti, nisi de ea pronuncietur: vt. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. pe. &. ff. de lib. ag. l. si quis à liberis. §. si vel parens. Solu. vt d. l. ij. de ordine cognitio. Et not. quòd primæ tres scilicet leges huius tit. dicunt de incidentibus quæstionibus, quæ in modum exceptionum vel defensionum opponuntur. vltima vero loquitur quando in modum reconuentionis vel accusationis, non defensionis tantum. An autem in incidenti sit pronunciandum? Pla. dicit quòd sic: vt. ff. de iudi. l. de qua re. in princ. &. ff. de minor. l. intra. secundum vnam casus positionem. &. ff. de præua. l. iij. j. respon. Bul. dicit quòd non, per. l. j. huius tit. & infra de ordi.

*f* *g* *Sententia Pla. sit super eodem. Bul. nuncian-*

BIU Cujas

ordi.cog.l.ij. & in illa, de qua re. intelligit principaliter. alia duo specialia dicit. Ioan.* vero distinguit inter incidentes: vt quæ habent causam vetustiorem ante iudicium, vt tunc nō pronuncietur: vt in fi.huius.l.& emergentes, vt quæ nouam causam habent & originem, vt falsus testis, & tunc pronuncietur: vt infra de dila.à procedente.&.ff.de libe. cau.liberis.§. fi. &. l. seq. & hoc ideo quia aliter in causa procedi non potest:& hoc quando ciuilis incidit ciuili, vt in prima & secunda.l. huius tit. si autem criminalis criminali, tūc de vtraque pronunciatur secundū Bul.& pone exemplum vt.ff. ad le.Iul.de adul.l.ij. §. si publico. & arg.ï.de libe.causa.l.si filium. idē si criminalis ciuili: vt si ex instrumēto te cōueniam, quod dicis falsum. vel econtra ciuilis criminali: vt si de plagio te accusem, & tu dicas seruum tuum venditum fuisse: vt.ï. eo.l.penul. vel pronunciatur ibi per consequētiam secundū Ioā. vt ibi dices. *ADDITIO.* Vide de materia huius glos. aliam pulchram glo.in.c.j.extra de ordi.cog. Bar. vero hic breuiter & clare sic distinguit: quòd aut exceptio opponitur ad impediendum processum, & sup ea est pronunciandum de necessitate: vt.ï. de dila. l. à procedente. cum similib⁹. Aut opponitur ad iustitiā causæ,& tunc super ea nō est pronunciandū, vt hic in fi. quod intellige de necessitate: potest tamen iudex si vult: vt. l. intra vtile. ff. de mino.

*Inter patrueles, si quæstio status non refertur, hæreditas delata æquo iure diuiditur. sed si quæstio status refertur, prius de ea discutitur quàm super petitione pronuncietur. h.d. Bal. Vel sic: Si quæstio status incidit in iudicium diuisorium, prius de statu cognoscitur quàm sententia definitiua detur. Paul. de castro.*

II. Imp. ANTONINVS A. Magnillæ.

SI quæstio [a] tibi [b] generis [c] ab his quos fratres patrueles [d] esse dicis, non fiat: adito præside prouinciæ, & accepto familiæ erciscundæ iudicio, experire. [e] Quòd si de ea re quæstio [f] erit: prius de natiutatis veritate secundū iuris formā quęri, [g] idē vir clarissimus curæ habebit. PP. X. Kal. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Quando ciuilis quæstio est principaliter mota, & incidens criminalis est: eadem sententia terminatur. Bald.*

III. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS. AA. Demetrio.

CVm ciuili disceptationi principaliter motæ quæstio criminis incidit, [h] vel crimini prius instituto ciuilis causa adiungitur: [i] potest iudex eodem tempore [k] vtranque disceptationem sua sentētia dirimere. PP. Non.* Gall. A. V. & Fausti no Conss.

*Prius de criminali est pronunciandum, quàm de ciuili causa cognoscatur. Bald.*

IIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad Calphurnium.

QVoniā ciuili disceptatione intermissa, [l] sæpe fit [m] vt prius de crimine [n] iudicetur, quod, vtpote maius, meritò minori præfertur: ex quo criminalis quæstio quocūque modo cessauerit, [o] oportet ciuilē causam velut ex integro in iudicium deductam distingui: [p] vt finis criminalis negotij ex eo die quo inter partes fuerit lata sentētia [q], initium ciuili quęstioni tribuat. Dat. Id. Mar. Nepotiano & Facūdo Conss.

## TITVLVS IX.

## DE LITIS CONtestatione.

*Nec postulatio, nec libelli editio faciunt litis contestationem: sed narratio cum contradictione. Iaco. But.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Valenti.

REs [r] in iudicium deducta [s] nō videtur, †si tātū postulatio simplex [t] celebrata sit, vel actionis species ante iudicium reo cognita. [u]

*Tempore.* immo videtur prius finienda criminalis: vt.ï.l.proxi. quæ est contra. Solu. [c] ibi reaccusando: & sic ambæ quæstiones erant principales. hic secunda in modum exceptionis proponitur. Item quomodo pronunciatur hic super vtraque, immo tantum super principali: vt.s.e.l.j. in fi. quæ est cōtra? Sol. ibi incidit ciuilis ciuili, hic criminalis ciuili: vel econtra secundū Bul. Vel potest dici secundum Io. [d] q̄ hic vtrāque dirimit, pronunciando tamen de principali tantum: & adeo incidens determinari videtur, vt si contra eā quis veniat, competat exceptio rei iudicatæ: vt.ï. de fi. instru. l. fi. in fi. nisi vbi de incidenti summatim cognoscit: vt. ff. de libe. agno. si qs à liberis. §. si vel parēs. &. §. meminisse.

*Quoniam.* ] CASVS. Petebam à te decem, in modum reconuentionis accusabas me de homicidio. quæ sit præferēda, quæritur? Respō. q̄ criminalis: & illa ciuilis differēda est quousq; criminalis terminetur. & intellige, criminali quocunque modo finita absolutione, ciuilis quęstio tunc ex integro aperit. Viuia. l *Intermissa.* id est dilata ciuili.

m *Sæpe fit.* nam quandoque [e] aliter fit, vt cū ciuilis est præiudicialis: vt instit. de act. §. præiudiciales. &. ï. ad le. Iuliam de adulte. l. quoniam Alexandrū. Item hic erant ambæ quęstiones principales: sed in superiori. l. nō. Itē est cōtra. huic. ff. de iudi. qui prior. sed hic fallit illa regula, quæ fallit & aliàs: vt ibi dixi.

n *De crimine.* hanc l. intelligebat Ir. [f] cum criminalis extinguit ciuilem: vt.ï. ad le. Iuliam de adulte. l. adulterij. aliàs non: cum nō prohibeatur quis post commissum crimen agere contra quemlibet suum debitorem, nec donare: vt. ff. de dona. l. post contractum. sed certe non prohibetur hic agere, sed debet differre donec criminalis terminetur. & posses hic distinguere vt dices. ï. de accusa. l. qui de crimine.

o *Cessauerit.* per absolutionem. Vel dic vt.ï. de his qui ac. non pos. l. j.

p *Distingui.* id est finiri.

q *Lata sententia.* absolutionis. alioquin non datur, immo tollitur initiū ciuili quæstioni. & sic intellige.s.quocūq; modo. s. per sententiā absolutoriam, vel per pactum, vel per transactionem.

### DE LITIS CONTESTATIONE.

*Quia iudicia accipiunt exordium per litis contestationem, & ideo de ipsa ponit.*

REs.] CASVS. Ad decem me conuenire voluisti, & citari fecisti, & libellum porrexisti, & ea petisti in iudicio: quæ me tibi debere contradixi. quo istorum modorum fiat litis contesta. an per citationem, an per libelli oblationem, vel per interrogationem & responsionem hinc inde factam, quæritur? Respon. per vltimam.

r *Res.* id est causa vel quæstio.

s *Deducta.* id est petita.

t *Simplex.* vt vocetur aduersarius in ius [h]. Sic igitur tria not. postulatio, libelli editio, & contestatio. Primum non facit contestationem, cum & post possit iurisdictio declinari: vt. ff. si quis in ius voc. l. ij. Nec secundum: vt hic, &. ff. de iudi. l. non videtur. & arg. ff. rem ra. ha. l. amplius. nisi in casu: vt.s. quando li. prin. da. l. j. &. ij. Tertium sic.

u *Cognita.* per libelli dationem: vt.s. de eden. l. edita. qui dabatur aliter

c *Approbatur Bar. Bal. Paul. & Saly.*

*Ciuilis quæstio quādoque incidit ciuili, quādoque criminalis ciuili &c. d Idē præscribentes.*

† *Cōcor. extra de lit. cōtest. c. vnicum cum glo. vnica. e Istā glo. approbant Bar. Bald. Pau. & Salycetus.*

f *Idem Iacob. Butri. Bald. & Pau.*

g *Istam cōtinuationē sequuntur Bal. Paul. & Saly.*

h *Approbatur per Pau.*

BIU Cujas

tur aliter olim: vt.ff.de eden.l.j.§.j. aliter hodie proponitur: vt in authen. hic posita.

a *Cum iudex.* vel arbiter: vt.ff.de arbi. l. j. & quod dicit narrationem, scilicet & responsionem: vt .ś. de iura. calum. l. ij. in princip. & de iudi. rem non nouam. §. patroni. merita enim causarum, partium adsertione panduntur: vt infr. si per vim vel alio modo. l. ij. & quod subiicit, per narrationem negocij, scilicet principalis, [a] vt debet mihi decem Titius, & Titius dicit nego, vel non est verum, vel simile, vt si exceptionem opponat pacti vel iurisiurandi. Secus si dicat, non teneor respondere [b] ratione iudicis, vel actoris, vel temporis: quia tũc declinat. Item secus si dicat reus, respondeo, sed non animo contestandi litem: vt arg. ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. si debitor. §. j. & de vsufru. l. sed & si quid .§. fin. &. l. seq. Sed argu. contra. ff. de condic. inde. l. quod quis. sed ibi tantum in mente concepit. Item puto per veritatem responderi: sed per sacramentum calumniæ: quod fit post de credulitate. Quid autem si confiteatur? Respon. non fit contestatio: sed puto, si erat libellus datus, & animo contestãdi hoc faciat, quòd est contestatio, & dabitur definitiua. aliàs si simpliciter sic petat actor sine libello, non est cõtestatio: sed præcipitur reo vt vsque ad certum tempus soluat: vt .ff. de iudi. l. si debitori.

Inter litem enim contestatam, & editam actionem permultum interest. Lis enim tunc cõtestata videtur, cum iudex [a] per narrationem negocij causam † audire cœperit. Dat. Kalend. Septembr. Seuero. III. & Antonino. AA. Conss.

IN AVTHEN. de exhib. & introdu. reis. §. sancimus. coll. v. consti. vj.

*Vocato in iudicium libellus est offerendus, & danda dilatio viginti dierum ad deliberandum an cedat vel contendat, in iudicem dissentiat vel consentiat, vel contradicat, vel fideiussorem præstet: & sine his contestatio facta non tenet. hoc dicit.*

OFferatur [b] † ei qui vocatur [c] ad iudicium, [d] libellus: & exinde præbitis [e] sportulis, & data fideiusione, [f] viginti dierum [g] gaudeat induciis, quibus deliberet cedát ne an contendat, aut iudicí ne alium adsociari [h] petat, vel recusset [i] eum: nisi ille sit is quem ipse alio recusato iam petierit. [k] Denique præsens interrogetur, [l] an hoc tempus litis transierit. quod non modo ex ipsius responsione, sed etiam ex libelli subscriptione manifestetur, quam in initio [m] facere debet. Litis ergo contestatio contra hoc indultum* habita, pro nihilo [n] habenda est.

IN AVTHEN. de executoribus. §. j. colla. vij. consti. vij.

*Actor antequam dirigat libellum, debet satisdare forma hic scripta. Salycetus.*

LIbellum [o] vero non aliàs actor dirigat, nisi prius & in ipsum quem dicit obnoxium, & in negocij [p] executorem exponat cautionem, se scilicet vel intra duos menses litem contestaturum, vel omne damnum ei qui conuenitur, contingens, restituturum in duplum, cautione tamen non transcendente triginta sex aureos.

*TITVLVS X.*

## DE PLVS PETITIONIBVS.

*Si cautio est per dolum extorta in maiori summa, & sequitur petitio, ante litem contestatam est locus pœnitentiæ: postea non. per transactionem vero & confessionem sponte subsecutam purgatur dolus retro commissus, & cessat pœna huius. l. Bal. Vel sic: Qui per dolum cautionem pluris exigit, & plus petit, litem contestando debitum perdit, nisi transactio vel secunda cautio interuenerit. Pau. de cast.*

I. Imperator IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

---

*a Istã gl. approbatur p Bar. Bald. Pau. & Salyc. † aliàs, casum.*

*b Cõcor. vsque ad finẽ gl. prædicti scribentes hic.*

*† Ista authen. cũ sequẽti est canonizata iij. q. iij.*

*Offeratur.* ] CASVS. Hæc authen. ponit ordinem eorum quæ debent præcedere litis contest. & sunt sex, quæ vide per ordinem: quia satis clara sunt. In fi. ibi, litis ergo. ponit clausulam irritantem, quòd litis contestatio facta contra hunc ordinem, pro non facta habebitur.

b *Offeratur.* hæc authen. tractat de quibusdam præambulis litis contestationis, & est in cor. de exhi. §. sancimus. coll. v. & dic offeratur ei, scilicet à iudice, vel ab actore, vel ab aliquo alio [c] mandato iudicis.

*c Vtraq; lectura est bona secundũ Pau. d Idẽ Bart. Bald. Pau. & Salyc.*

c *Vocatur.* id est qui vocatus est. sic. j. de act. emp. l. si minor.

d *Ad iudicium.* idem & si ad arbitrium: [d] vt .ś. de arbi. l. penulti. in fi. & .ff. de arbi. l. j. Nec ob .ś. de episc. & cler. authen. generaliter. in fi. ibi, nisi causa, &c. nam exponitur, id est nisi satisdatio prædicta remittatur. Item dic iudicium, scilicet ciuile. Item si in criminali: vt.ff. de accu. l. libellorum. Sed ibi in hoc plus, quia triginta dies dantur ad componendos mœstos penates: vt. j. de exhi. re. l. nullus. [e] insuper & viginti dies ad deliberandum, vt hic. Item per hoc quod dicit libellus, patet necessariam esse scripturam. olim secus: vt.ff. de eden. l. j. §. j. Sed hoc fallit in illis casibus vbi nec sententiam oportet dari in scriptis: vt j. de sen. ex breui. recit. authen. nisi breuiores. Accursius.

*e Contrarii tenent Bar. Bald. & Salyc. hic.*

*Sportulæ à quibus & quibus sunt dandæ.*

e *Præbitis sportulis.* tam ab actore quàm à reo, & quando & quantum in iudice delegato, habes in authen. de iudi. §. ne autem. colla. vj. in ordinario non inuenitur lege expressum, nisi in clericis: vt .ś. de episc. & cler. l. omnes qui. §. executoribus. &. l. cum clericis. authen. sed hodie. & in quibusdam aliis personis: vt .j. de fruc. & lit. expen. l. fi. & de agen. in re. l. fi. lib. xij. in fin. & secundum consuetudinem [f] terræ in eis dicas seruandum morem.

*f Cõcordant cũ hac gloss.*

f *Fideiussione.* scilicet iudicio sisti, nisi possideat immobilia: vt ff. qui satisda. cog. l. sciendum. & instit. de satisda. §. sed hæc hodie. Alij dicunt corrigi dictam. l. sciendum, per authen. istam. Item not. de fideiusione, scilicet personali, non pignorum: vt.ff. de præto. stipu. l. prætoriæ. iij.

g *Viginti dierum.* scilicet ad plus. nam minorari possunt: [g] vt. j. de dilati. l. j. & .l. sue pars. & .ff. de iudi. l. nõnunquam. Alij contra. ff. de re iudi. l. iiij. §. si quis. & illas in dilationibus à iudice datis intelligunt, hic à lege si quos cõfundit. ff. de iudi. l. nonnunquã. secundum Azo. Sed dic q non possunt minorari, sicut nec decem dies qui dantur ad appellationem interponẽdam, nec annus qui datur ad exercendum appellationem.

h *Adsociari.* cũ prior ordinarius erat: vt .ś. de iudi. authen. si contigerit.

i *Vel recusset.* quia delegatus erat: vt .ś. in. l. apertissimi.

k *Petierit.* hic est arg. contra. ff. de iudi. l. obseruandum. Sol. hic ad verecundiam petiti iudicij: vel hic corrigit. vel hic absente altera parte, ibi vtraque erat præsens, sicut Romana curia obseruat. [h]

l *Interrogetur.* scilicet ante litis contestationem, sicut & aliæ multæ fiunt interrogationes: vt. ff. de ĩterro. act. per totum.

m *Initio.* debet enim ĩ initio subscribere annos domini in libello, vt dicitur in cor. quod hodie [i] non seruatur: sed scribitur terminus ad respondendum.

n *Pro nihilo.* non ergo interrumpit præscriptionem [k] secundum Ir. Sed contra videtur, secundum Al. cum etiam per solum executorem fiat interruptio: vt. j. de præscrip. xxx. an. sicut. & l. cum notissimi. in princ. Sed potest responderi illud secũdum iura vetera quando incognita erat libelli oblatio. Vel aliter ibi nó fit litis contestatio: sed si fieret, pro nihilo esset, nec interrumperetur præscriptio. Item an consensu partium potest remitti? videtur quòd sic: vt .ś. de episc. & cleri. authen. generaliter. in fi. secundum vnam lectu. &. j. de priui. schola. l. vlti. §. vlti. lib. xij. & .ff. de fer. l. j. in princ. Econtra quòd non: vt .ś. de iura. calum. l. ij. §. sed quia. Tu potes dicere vt tacite [l] posit, expresse non, vt ar. ff. de procura. l. filiusfamilias. §. veterani.

*Libellum.* ] CASVS. Authen. ista non legitur super. l. C. vt corrigat eam: sed legitur vt ponat aliud præambulum quod debet præcedere lit. contest. nam in superiori authen. quædam habuistis præambula quæ debent præcedere lit. contest. vnde in authen. ista dicitur, si actor vult reo offerre libellum ante lit. contest. non liceat actori libellum offerre reo, nisi caueat reo si præsens est, vel executori negocij si reus non est præsens, de lite contestanda intra duos menses: & caueat reo de omni damno ei resarciendo in duplum: dum tamen non excedat summam xxxvj. aureorum.

o *Libellum.* hæc est in authẽ. de executoribus, & his qui con. §. j. col. vij. & respicit initium causæ: sed illa. ś. de episc. & cleri. authen. generaliter. respicit finem. vnde non superfluit vna per aliam.

f *Et in negocii.* & pro aut. nam ex stipulatione executoris habet reus vtilem actionem: vt.ff. rem pu. sal. fo. l. non quasi. &. ff. de procu. l. mutus. §. si procurator.

DE

## DE PLVS PETITIONIBVS.

*Quia lite contestata petitur quandoque plus, ideo dicit de hoc in specie, scilicet quando plus petitur in rem. nam & aliis modis plus petitur: vt instit. de actio. §. plus autem. de quibus hic titulus non dicit. Adde. c. i. cum suis gl. extra eod. titu.*

*Diosas.* [CASVS. Decem Titio debes. dolo te induxit vt ei alia decem promitteres, & promisisti: & de hoc instrumentum fecisti. si te Titius vocauit, & .xx. petiit: si ante lit. contest. pœnituit de quantitate falsa adiecta, effugiet pœnam plus petentis, quæ est vt triplum soluat damnorum & expensarum quas fecerat reus: vt instit. de acti. §. tripli. & hoc in prima. Si autem non pœnituit, sed in lite perseuerauerit, & per testes falsos quantitatem adiectam probauit: non solum à quantitate adiecta, sed à toto cadet debito, si de hoc per testes conuincatur. Si autem cum eo transegit, vel cautione emissa totū debere secundo confessus est, tenebit transactio & confessio. Et quod dicit, de confessionibus, intellige quod ex cautione extorta facta fuit vna confessio, & ea emissa facta fuit alia. Not. ex ista l. contra vsurarios qui exigunt promissionem de duplo veræ sortis, & postea totum petunt; vt debeat cadere etiam à vera sorte, hoc probato, quòd sit de duplo veræ sortis. quod perpetuo tene menti, secundum Paul. de cast. hic.

a *Quantitate.* idem in alia re: vt. ff. de leg. iij. l. quisquis.

b *Exegerit.* extra iudicium inducendo debitorem dolo ad promittendum. ff. de leg. iij. l. fideicommissa. in princ. & de ser. cor. l. j. §. persuadere.

c *Vocauerit.* ex dicta cautione.

d *Inchoatam.* per lit. contest. vt. ſ. l. proxi. dicitur.

e *Dispendio.* scilicet iure debiti: quia non petere, sed petere vel le videtur: vt. ff. rem ratam habe. l. amplius. & in hoc est argu. con traff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. in prin. sed in expensis factis propter maiorem petitionem damnatur in triplum: vt instit. de act. §. tripli. licet P. dixerit in simplum.

f *Arguatur.* per testes. secus si per iuramentum, vel confessionem: vt. ff. de iureiuran. l. eum qui. in princ. & ſ. de non nu. pecu. authen. contra qui propriam.

g *Debito.* in plus ergo punitur quàm deliquerit.

h *Transactionibus.* duos casus excipit vbi hæc constitutio cessat. Primus est, si ante sententiam est transactum super cautione dolosa etiam per dolum secundum B. vt in fine huius. l. talibus enim hoc, id est dolum esse in transigendo commissum, &c. secus si super re aliàs transigatur per dolum: quia non valet transactio: vt. ff. de condic. inde. l. in summa. Vel dic eam transactionē ita demum tenere, si fiat bona fide. & quod dicit in fi. hoc obiicere, &c. scilicet dolum primo commissum in extorquenda cautione, & in plus petitione facta. dolum autem præsentem, id est in transactione commissum, possum obiicere: vt. ſ. de transac. l. transactione. ij. & l. sub prætextu instrumenti. Secundus, quando post extortam cautionem per dolum reus sponte confitetur se totum debere, & cautionem forte ei facit. Nam sicut debitū à scienter solutum non potest repeti, sic cautio vel cōfessio de indebito exposita reo præiudicat: vt. ſ. ad leg. Fal. l. fi. & ff. de reg. iur. l. eius per. & de condic. inde. l. fideicommissum. Et simile est. ſ. quod

Dioſas contrahen tiū calliditates amputare properantes, censemus, vt si quis certa quantitate [a] sibimet debita, super ampliore pecunia per dolum & machinationem cautionem exegerit, [b] & ad iudicium debitorem vocauerit: [c] si quidē ante inchoatam [d] litem calliditatis eū pœniteat, & debiti veram quantitatē confessus fuerit: nullo eū dispendio [e] prægrauari. Sin autem liti præbuit exordiū, & in certaminibus negocij permanens arguatur [f] de adiecta falsa quantitate: non solum ea, sed etiam toto debito [g] eum fraudari: transactionibus [h] scilicet & secundis confessionibus, siue insinuatæ sint, siue non, etiam in hoc casu suā obtinentibus firmitatem. Talibus etenim cautionibus hoc obiicere [i] non oportet. Dat. XV. Kalen. Nouemb. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

## TITVLVS XI.

## DE DILATIONIBVS.

*Dilatio probatoria danda est & moderanda secundum locorum distantiam: nec est in potestate iudicis dare vel negare: &*

A metus cau. l. ij. &. ſ. de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. §. sed & si quis. Nec ego exigo hic cursum biēnij post cautionem primam: licet aliàs exigatur propter Velleianū: vt. ſ. ad Velle. l. si mulier. ij. quia hic est persona quæ statim potest sibi præiudicare. Alij etiam hic exigunt biennium. sic ergo duo sunt casus qui excipiūtur. Alij faciunt vnum, & dicunt transactionem ex interuallo interuenisse, & postea secundam confessionem qua confitetur se non acturum facta transactione: vt. ſ. de transac. l. transactione. ij. Sed quid si reus absoluitur actore non probante de adiectióe falsæ quātitatis, nec confitente de indebito, nec reo probante dolum? Respond. adhuc habet locum hæc lex, vt debito careat. *Vide Bal. Bar. Bul. Bru.*

i *Hoc obiicere.* id est dolum commissum super lite maiori quantitate exposita. † *Concor. cū hac. l. iii. q. iii. §. spaciū. vbi ponitur tenor istius legis.*

*regulariter non datur nisi semel. hoc dicit secundum Iacu. Bur. & Bald.*

1. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN. AA. & CC. dicunt.

Voniā plerunque euenit, vt iudex instrumētorum [k] vel personarū gratia dilationem dare rerum [l] necessitate cogatur: spaciū instructionis exhibendæ postulatum B dari conuenit. Quod hac ratione arbitramur esse moderandum, † vt si ex ea prouincia vbi lis agit, vel persona, vel instrumenta poscantur: non amplius quàm tres mēses indulgeantur. si vero ex continētibus [m] prouinciis, sex [n] mēses custodiri iustitiæ est. In transmarina autem dilatione nouē [o] menses cōputari oportebit. Quod ita cōstitutum iudicantes sentire debebunt, vt hac ratione nō sibi cōcessum intelligāt dādę [p] dilationis arbitriū, sed eandē dilationem si rerū vrgentissima ratio C flagitauerit, [q] & necessitas desideratæ instructionis exegerit, non facile [r] amplius [s] quàm semel, nec vlla trahendi arte sciāt esse tribuendam. Dat. XV. Kal. April. CC. Conss.

### DE DILATIONIBVS.

*Quia dilationes in iudiciis petuntur: ideo de eis post iudicia ponit.*

QVoniam.] CASVS. Si alterutra pars litigantium ad producendum testes vel instrumenta ad instructionem, dilationem sibi concedi à iudice postulauerit: quæ dari debeat, quæritur? distinguitur: aut instrumenta sunt in eadem prouincia in qua lis est, aut in continentibus prouinciis, aut vltra mare. pro primo casu danda est trium mensium dilatio, pro secundo. vj. pro tertio. ix. nec aliter iudici dandi dilationem tribuetur facultas, nisi instructio causæ hoc exegerit: nec amplius quàm semel.

*Dilatio an sit danda propter amicorum absentiam.*

k *Instrumentorum.* large accipe. vt. ff. de fid. instru. l. j. & quod subiicit, personarum, scilicet aduocatorum. Vel restringe instrumenta ad chartas tantum, personas accipe testium, item aduocatorum: vt. ff. ex qui. cau. ma. l. ab hostibus. §. fi. & . l. ait prætor. §. fi. An autem ob amicorum absentiam, non inuenio: sed ar. est ff. de vsur. l. sciendum. & de seruit. vrba. prædi. l. quidam Hiberus. Item an est danda vt actori denuncietur? Arg. quòd sic. ſ. vbi in rem actio. l. ij. Idem si ob quascunque causas necessarias: vt. ſ. eo. l. inter priuatos. in fi. & ff. de iud. l. interdum.

l *Rerum.* id est causarum.

*Prouinciæ continentes quæ dicantur.*

D m *Continentibus.* quæ aut nullo aut modico freto disiunguntur: vt. ff. de verb. sig. l. notionem. §. continentes.

n *Sex menses.* repete, non amplius.

o *Nouem menses.* repete, non amplius: vt. ſ. eo. l. fi. minus autem posset, vt in fi. huius. l. & . ſ. e. l. siue pars. & ff. de iud. l. nonnunquā. nec est hoc mutatum per authen. vt om. obe. iu. prouin. quæ est. ſ. vbi de cri. agi opor. authē. qua in prouincia. vbi alia spacia dant: quia illa loquit de inducias quę dātur illi qui est absens, vt præsumatur cōtumax: hic de his quę dātur presenti & petēti. Itē nec est mutatū per aliā quę est. ſ. de iudi. authen. iubemus. quia & illa in absente ad eius malitiam superandā. & plene dixi de hoc. ff. e. l. fi.

p *Danda.* prædictæ vel minoris.

*Dilationes sunt amputendæ.*

q *Flagitauerit.* vt & . ſ. vt intra certum tempus cri. l. ij. est enim materia dandarum dilationum amputanda: vt. ſ. de temp. app. l. ij. in prin. nec concedendum nisi ex causa: vt. ſ. de fal. l. satis. & . ff. de peti. hære. l. si quis libertatem. §. plane. & ar. ff. si cui plusquam per le. Fal. l. hæc autem.

r *Facile.* id est quòd facile & temerarium esset dari vltra quàm semel pro singulis causis: vt. ff. eo. l. oratione. & . l. fin.

s *Amplius.* scilicet non potest.

*Siquando.*

*Si quando.*] CASVS. Duo de Boñ. habebant causam adinuicem: actor ad extraordinariū iudicem, Mutiñ. puta, impetrauit rescriptum, vt de causa cognosceret. an actori danda sit dilatio, quæritur? Respon. quòd non, sed reo qui ad alienum iudicem citatus sibi prouidere non potuit. & intellige de rescriptō impetrato à principe. aliàs impetrās caderet ab actione: vt. j. de iurisdi. om. iu. l. in criminali.

a *Rescriptum.* quo cogit aduersarium ad alterius prouinciæ iudicē venire. Et dic à cœlesti oraculo impetratum, aliàs actionē perderet: vt. j. de iurisdi. om. iud. l. in criminali.

b *Dilatio.* scilicet ad probandum quòd veritate expressa impetrauit rescriptū quod prima facie videbatur suspectum.

c *Dāda.* qua actor vti potest: vt. ſ. de temp. in integ. resti. l. petendæ.

d *Vel testes.* ad reprobandum rescriptum.

e *Præter spem.* vt. ff. de excep. doli. l. pure. §. fi. Sed videtur hodie non tenere rescriptum: sed in prouincia eadē negocium terminandum: vt. j. vbi de cri. agi opor. authē. qua in prouincia. quæ est contra. Sol. vt ibi.

† *Cōcor. iii. q. iii. §. qđ fieri. & gl. sup verbo, exactione. extra de his quæ vi metuſ. causa fiunt.*

*Quod fieri.*] CASVS. Dicitur in l. C. q̄ reus potest conueniri per rescriptū impetratum ad alium iudicem. Hæc authen. dicit q̄ hoc non est faciendum nisi prius actor satisdederit & promiserit certam quantitatem si lité non exequatur, aut exequens non vincat. Secundo dicit q̄ actor debet intra decem dies cōparere: aliàs dimittetur reus, & exigetur ab actore quod ipse promisit in superiore satisdatione.

f *Quod fieri.* hæc authen. nō bene aptatur ad. l. codicis prout Ir. eam posuit. Nam innuitur secundum eum q̄ rescriptum non teneat nisi præstita satisdatione: quod falsum est: immo tenet. Dic ergo quod fieri, scilicet vt cogatur reus rñdere sub extraneo iudice per rescriptū: nisi actor &c. vt probatur in cor. j. respō. &. §. j.

g *Quantitatem.* quam statuet iudex suo arbitrio: vt eadem authen. dici videtur. non tamen aperit delegatus, an delegans: sed puto quòd delegatus cui causa est commissa. nam & ea sine quibus, &c. vt. ff. de iurisd. om. iu. l. ij.

h *Aut.* pro &. Nam si non exequendo vinceret causam, quod fieri posset si esset absens & contumax qui impetrauit rescriptū, & bonam foueret causam: vt. ſ. de iud. l. properādum. §. ſin autem ex gestis. tunc nihilo minus teneretur reo ad expensas, siue ad quantitatē in cautione promissam. Vel proprie lege authen. nam quodcunq; eorū deficit: satis est reo vt agat ex cautione, cū sit alternatiua: vt. ff. de cōdi. insti. l. ſi hęredi. & sic semp̄ est idē sensus.

i *Non occurrat.* scilicet actor. secus si agitur coram ordinario. nam tunc expectatur per annum & tres menses, secundum nos: vel per biennium & sex menses secundum quosdam: vt. j. quomodo & quando iudex. authen. qui semel.

k *Dimittatur.* ab obseruatione iudicij, cum non sit liquidum de causa: vt. ſ. de iudi. l. properandum. §. j. &. ij.

l *Cum taxatione.* præcedente iuramentum: vt. ſ. de iudi. authen. post iusiurandum.

*Siue.*] CASVS. Quo casu danda sit dilatio, in. l. j. istius tit. dictum est. si ergo iudex dilationem datam à lege illa abbreuiauerit, vel integram alteri partium dederit: interim in ea non procedit: & in ea computantur feriæ tam solennes quàm repentinæ.

m *Siue pars.* potest ergo iudex per se dilationem legalem abbreuiare: vt. ff. de iudi. l. nonnunquam.

*Impetrans rescriptum, non debet habere dilationem ad producēdum rescriptum: sed aduersarius eius debet habere dilatione ad contradicendum & ad impugnandum. hoc dicit. Bald.*

II. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Vrsum vicarium.

SIquando quis rescriptū[a] ad extraordinariū iudicem reportauerit: dilatio[b] ei penitus deneganda est. Illi autē qui in iudicium vocatur, dāda[c] est ad improbanda precum mēdacia, vel proferenda aliqua instrumenta, vel testes: [d] quoniam instructus esse nō potuit qui prę- ter spem[e] ad alienum iudicium trahitur. Dat. II. Non. Mart. Volusiano & Anniano Conss.

IN AVTHEN. DE exhi. & introduc. reis. §. j. colla. v. const. vj.

*Non debet quis trahi ad extraordinariū iudicem, nisi prius actor satisdederit secundum huius authen. formam. h. d. tamen ista forma non seruatur de consuetudine. Bald. Vel sic: Reus non cogitur sub iudice delegato respondere, nisi prius actor satisdet de lite exequenda, & de expensis reficiendis si succūbat in causa: & actore nō veniēte reo absoluitur ab obseruatione iudicii. h. d. Sal.*

QVod fieri[f] † non debet nisi actor satisdederit, certā promittens quantitatem[g] se daturum si litem non exequatur, aut [h] exequens non vincat causam. Si igitur post tempus à se constitutum intra decem dies reo præsente non occurrat: [i] dimittatur[k] reus, exacto eo quod promissum est, & si quid circa litem plus impēdisse cum taxatione[l] iudicis iurauerit.

*Dilatione pendente iudicis officium conquiescit: & dies feriati & non feriati in dilatione computantur. Bald. & Salyc.*

III. Idem. A. Profuturo præf. Pannoniæ.

SIue pars,[m] siue integra[n] dilatio fuerit data: eo vsque iudicis officiū conquiescat,† donec petiti temporis defluxerint curricula.[o] ℣ Feriæ autem, siue repentinæ, siue solennes sint, dilationum temporibus nō excipiantur, sed his cōnumerētur.[p] Dat. VII. Id. Febr. Sirmij, Licinio. V. & Crispo Coss.

*Dilatio quam aduersarius negat dari debere, nō debet dari vel denegari nisi causa cognita, & iudice pro tribunali sedente. & iudex denegans dilationem, statim potest ad vlteriora procedere. Bald. Vel sic: Expedienda cū causæ cognitione, non debent fieri à iudice procedente. Salyc.*

IIII. Idem. A. ad Catullianum proconsulem Africæ.

A Procedente † iudice dilationem non conuenit[q] postulari, etiāsi[r] vtraq; parte præsente tribuatur:[s] cum non aliàs nisi causa cognita indulgeri queat: & cognitio causæ nō interpellatione plenaria,[t] sed cō sidente magis iudice legitimè colligatur: vt si forte dilationis petitio fuerit improbata,[u] suscepta quæstio[x] per sententiā[y] iudicis dirimatur. Dat. V. Id. Febr. Sirmij, Licinio. V. & Crispo Conss.

n *Integra.* id est legalis dilatio.

o *Curricula.* nisi ea data iudex ex causa abbreuiet, quod potest: vt. ff. de re iudi. l. quod iussit. & ff. de arbi. l. qualem. in fi. quæ sunt contra.

p *Connumerentur.* vt. j. titu. j. l. j.

*Procedente.*] CASVS. Ad instrumenta vel testes produ† cendos alter litigantiū à iudice procedente di- lationem petiit. q. d. in cursu itinere postulauit dilationem: quæ tamē cum causæ cognitione danda est: & nisi iudice sedente pro tribunali expedienda non est. Si autem aduersarius dilationem petenti cōtradicat ne detur, hæc incidens quæstio, sit danda vel non dilatio, per sententiam iudicis interlocutoriam dirimatur. vel quod dicit, improbata, dic à iudice. & quod dicit, quæstio, sci† licet principalis termi- netur per sententiam definitiuam. q. d. si videatur iudici quòd nō sit danda, dari non debet: sed in causa principali procedat.

q *Non conuenit.* secus in bonorum possessione quę non tribuit ius: quia posset dari à procedente: vt. ff. quis ordo in bonorum possess. seruetur. l. ij. §. dies. Ité & libertas: vt insti. de liberti. §. serui.

r *Etiamsi.* i. quanuis.

s *Tribuatur.* id est tribui postuletur.

t *Plenaria.* aliàs planaria, quę fiat de plano: sed subtiliter & causa cognita: vt & arg. ff. de reg. iur. l. omnia.

u *Improbata.* scilicet ab aduersa parte. & quod dicit quæstio, scilicet hæc emergens.

x *Quæstio.* vtrum sit danda, vel non.

y *Per sententiam.* scilicet interlocutoriam: & sic in emergenti pronunciatur: quia aliter in causa procedi nō potest: vt dixi. ſ. de ordi. iud. l. j. in fi. Vel dic improbata, scilicet à iudice interloquēte non debere dari dilationem. & quod subiicit, quæstio, scilicet causa principalis. & per sententiam, scilicet definitiuam. Et secundum hoc est ar. quòd ab interlocutoria non appelletur, cum dicat statim posse dari definitiuam: & habes. j. quo. ap. l. ante sententiæ. Accursius. *ADDITIO.* Hæc lex debet intelligi, vt dicit hic Bar. in secunda vel in tertia dilatione quæ petitur. Nam prima conceditur de facili: ideo posset peti & cōcedi à iudice procedente: vt ſ. cod. l. j. &. ff. eo. l. fi.

CVm à nobis.] CASVS. Petebas à me. x. succubui. ad principem appellaui. an in causa appellationis siue ipse princeps de ea cognoscat, siue alij cognoscēdam deleget, sit danda dilatio si fuerit petita, quæritur? & respon. quòd non, & hoc siue fuerit in principali causa petita, siue petita & non data, siue non petita nec data, & hoc eadē ratione, qua ne in iudi. quidem cog. nostrarum dilatio tribui solet. subaudi, ex supradictis causis app. & consul. quòd si nec cum ipse princeps cognoscit de causa appell. danda esset dilatio: medū ab alio iudice. Sed quia positio hæc aduersatur

satur naturali æquitati, (iniquum enim videtur si non daretur) propterea dic quòd iudex examinata causa coram eo, credens se insufficientem ad imponendum terminum controuersiæ per sententiam definitiuam: vel si tantum audientia erat cómissa, sententia reseruata: delegatus retulit príncipi vt ipse iudicaret, vel alij iudicandum cómitteret, vel referenti scribat qualiter iudicare debeat. & hoc siue fuerit causa principalis, siue appel. & sic cósultationé expone, id est principalé causam. & quod dicit ad appellationem dic, id est in causa appellationis: siue causa principalis sit examinata, vt non supersit nisi sententia, nó est postea dáda dilatio ad proferendum instrumenta vel testes. Hęc casus positio verior est. & expone quod dicitur in fine sicut dixi.

*Post conclusionem in causa, siue præcesserant dilationes, siue non: nulla est danda dilatio. Bald. Vel sic: In causa appellationis quæ vertitur coram principe, non datur dilatio ad probandum, siue per seipsum cognoscat, siue per alium cui per rescriptum commisit. h.d. secundum primam lec. gl. Vel sic secundũ aliam lec. In causa deuoluta ad principem per relationem inferioris iudicis: quia illa relatio non fit nisi causa plene examinata & instructa, & post conclusionem, siue cognoscatur per principem, siue per delegatum ab eo, non datur dilatio ad probandum: nec admittuntur testes vel instrumenta coram principe, vel eius delegato. Hoc dicit. Pau. de castro.*

V. Idem. A. ad Maximum præfectum vrbi.

CVm à nobis[a] fuerit[b] ad appellationem[c] consultationémve[d] rescriptum: siue sit primo iudicio petita dilatio, & ea tributa nó sit, siue ne petita quidem: eam dare cuiquã[e] non licebit eadem ratione qua ne in iudiciis quidem cognitionum[f] nostrarũ dilatio tribui[g] solet. PP. Romæ. VIII. Kalen. April. Probiano & Iuliano Conss.

*Fiscus in dilationibus vtitur iure communi. hoc dicit. Bald.*

VI. Imppp. CONSTANTINVS, CONSTANTIVS & CONSTANS. AAA. ad Petronium vicarium Africæ.

INter priuatos & fiscum si aliqua lis mota fuerit: vtriq; parti petendæ dilationis per defensores suos copia deneganda nó est, si hoc commoditatis ratio postulauerit.[h] D. V. Id. April. Aquileiæ, Acindyno & Proculo Conss.

a *Nobis.* si ad principem appellatur, siue ipse cognoscat, siue aliis deleget, non datur dilatio: siue priori iudicio sit data, vel non petita: sed in principali causa daretur.

b *Fuerit.* secundũ antiquos casus ponitur quando ad imperatorẽ fuerat appellatum, siue ad alium, & ille retulit ad imperatorem negocium, & imperator causam delegauit.

c *Ad appellationẽ.* id est in causa appellationis. Vel ad appellationem, id est interpellationem.

d *Ve.* pro &. siue habeas ve, siue vel: sic antiqui posuerunt. Nec ob. j. de temp. app. authen. sed lis. &. j. vbi sena. vel cla. l. quoties. quia nó loquitur de dilatione danda vel non, sed dicit non perire instantiam fatalium dierum. magis autem contradicit æquitas naturalis. Vnde pone secundum Ioan. quòd iudex examinata causa (nec enim ante fieri potest: vt. j. de rela. l. j. &. j. de appel. l. nec causas.) cum se insufficientem videret, vel tantùm audientia erat ei commissa, retulit principi vt vel ipse iudicet, vel alij iudicandum cómittat: vt in princ. vel sibiipsi referẽti dicat qualiter iudicet. & hoc siue principalis causa, siue appellationis sit. Et pones ve, pro vel. sicq; hodie corrigeretur hæc lex, cum se insufficiẽtem dicat, cum non possit fieri relatio talis, scilicet propter suam insufficiẽtiam: vt in authen. vt iudi. non expec. sa. iuſ. §. j. coll. ix.

e *Cuiquam.* scilicet iudici vel parti.

f *Cognitionum.* scilicet habitarum ex causis suprascriptis.

g *Tribui solet.* q.d. si nos cognosceremus, non daremus aliquando. ergo nec ab alio detur.

*Inter priuatos.*] CASVS. Siue priuatus cum priuato causam habeat, siue fiscus cum priuato: danda erit petenti dilatio, si causa subfuerit: quas causas habes. ff. de iudi. l. interdum.

h *Postulauerit.* vt. j. vt intra certũ tẽpus. l. ij. &. ff. de iudi. l. interdũ.

*Nec de statu.*] CASVS. Status quæstionem cuidam mouisti. intentionem tuam nisi per instrumenta quæ erant vltra mare, probare non potuisti: & dilationem vltra nouem menses postulasti. an danda sit, quæritur? Resp. q̃ non solum in minoribus causis, sed nec in causa status vel patrimonij concedenda est.

i *Egredi.* nisi iusta causa videatur iudici faciendum quando nouam: vt. ff. eod. l. oratione.

## DE FERIIS.

*Dixit de dilationibus datis à iudice: nunc de datis à lege, de quibus dicit quòd aliæ sunt solennes, vt dies festiui, & tempora mestium: vt. j. e. l. fi. & l. omnes. ii. Aliæ repentinæ: vt quia filius nascitur principi: vt. j. eo. l. à nullo. & in. l. fin. & in repentinis si aliquod tempus puta menſis supereſt, tunc ad litis conteſtationem eis finitis reſtituitur: ſed non ſic in ſolennibus: vt. ff. ex quibus cau. maio. ſed & ſi. §. ſi feria. & §. ituri. l. ſiue pars.* Cõtinuatio. Feriæ sunt duplices.

*Etiam in causa status debet seruari spatium dilationum secundum distantiam locorum à iure taxatum. hoc intendit. Bald. Vel sic: Causa status in dilationibus parificatur aliis. Saly. Vel sic: Tempus à lege statutum in dilationibus dandis, propter magnitudinẽ causæ non augetur. Pau. de cast.*

VII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Messalæ præfec. præt.

NEc de statu ac patrimonio litigantibus in transmarina etiam dilatione mẽsium nouem spacia egredi[i] concedatur. Dat. VI. Kal. Decemb. Eutropio & Theodoro Conss.

## TITVLVS XII.

## DE FERIIS.

*Tempore feriarum solenniũ & repentinarum appellatio potest interponi, sed non interposita exerceri: nec propter tales ferias ipsa fatalia prorogantur. Bald. Vel sic: Appellationis tempora sunt continua: ideo in eis computantur feria repentina. Salyc.*

I. Impp. CONSTANTIVS & MAXIMIANVS. AA. SEVERVS & MAXIMIAN. Nobb. CC. Verino.

QVoniã consulis[k] an similis obseruãtia à nobis adiiciẽdarum[l] feriarum quæ rebus feliciter gestis proueniunt, ad appellationũ[m] quoque tẽpora porrigenda sit, Verine charissime: rescribi placuit experientiæ tuæ, vt in causis prouocationũ iugiter & sine additamẽto huiusce modi dierũ tempora scias seruari debere, & supradictorũ dierum obseruationi in appellationum causis minime fieri adiectionem.

*Quoniam consulis.*] CASVS. An in causa appel. exercendæ & interponendę similis sit obseruantia repentinarum & solénium feriarum, quæritur? Respon. quòd sicut appellatur intra decem dies in solénibus, sic in repentinis: neque deducuntur tales feriæ à temporibus statutis ad appella. nec à temporibus exercẽdarũ appellationum: diebus tamẽ feriatis nõ exercentur.

k *Quoniam consulis.* Quærebat Verinus an sicut aliàs est similitudo inter solennes & repẽtinas ferias, vt in nulla earum fiat aliqua litis contestatio regulariter, sic & in tempore faciẽdæ & in tempore exercendæ appellationis esset similis obseruantia in vtrisque. Vel dic an similis sit obseruantia à nobis adiiciẽdarum feriarum, &c. supple & solenniũ. q.d. quod seruatur in solenibus circa appellationem, seruetur etiam in repentinis. & eadem est quæstio propter verbum, quoque. sed non aperit quæstionem inquirendo, sed imperator aperit respondendo, & respondet quòd sic: vt ecce: appellatur, & in tempore feriarum solennium: vt in authen. de appel. & intra quæ tem. in prin. col. iiij. &. ff. quando ap. fit. l. j. §. dies. sic ergo fit in tempore feriarum repentinarum, vt possit quis appellare per legem istam. Item tempore feriarum solennium non exercetur[a] causa appellationis, sed tamen tempora fatalium currũt: vt. j. eo. l. omnes. j. &. j. de temp. app. l. ij. §. pe. &. §. ti. j. siue. §. feriæ. sic ergo fit in repentinis, vt tunc nó exerceatur causa appellationis, sed tẽpora currant per hanc. l. & est ratio quare currãt in exercenda: quia omni tẽpore possunt testes parari, & alia ad causam necessaria. Licet autẽ dixerim nõ posse fieri cõtestationẽ tempore alicuius ferię: excipe à solénibus, nisi sit res peritura: vt. ff. e. l. j. in fi. Item in repẽtinis dic restitui iure restitutionis, nó ipso iure tantũ tẽpus quantũ supererat: vt. ff. ex quib. cau. ma. l. sed & si. §. si ferię. Et idẽ poterit dici in tẽpore quod datur ad appellationem exercendã: vt per restitutionẽ reddat in repẽtinis, nó ipso iure: vt hic. Vel dic esse hic similitudinẽ inter solẽnes & repẽtinas, vt in vtrisq; currãt tẽpora cõtinuè. s. decẽ dierũ & anni cõmuni iure.

*Appellationis causa an possit tempore feriarũ exerceri.*

a *Cocor. gl. ii. ante fi. in c. vlt. extra eo. ti.*

l *Adiiciendarum.* scilicet repentinarum, sed nemo alius eas indicit: vt. j. eod. l. à nullo.

m *Ad appellationum.* aliàs prouocationum, exercendarum & interponendarum.

*Omnes.*] CASVS. Ne opera mechanica die dominico exerceantur, prohibet imperator. cultores tamẽ agrorum agriculturam exercere possunt: nec commoditas diuina permissionẽ concessa propter diem dominicam perire debet.

*Et cunctarum*

BIU Cujas

a *Et cunctarum artium.* præter milites: vt.ff.eo.l.penul.& idem in scholaribus, præter rusticos: vt subiicit. *ADDITIO.* An studium sit licitum scholaribus diebus dominicis & festiuis, pertractat pulchre Abb.in.c.j.extra.eod.titu.in ver. & hæc faciunt ad quæstionem.

b *Die Solis.* Dié Solis vocat diem dominicã, septé enim dies à septé planetis nomen sumpserunt, & sol iter eos est. & hodie sic denominauimus præter dominicum, & sabbatum quod Saturni nomen habebat. & sunt affixi firmamento secundum hunc ordinem descensiue: Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Accur.

*Dies à planetis nomina sumpserunt.*

*†Hæc tota constitutio in vet. cod. nõ legitur.*

c *Quiescãt.* s. die dominica.

d *Scrobibus.* i. foueis sub terra, vt faciunt vltramontani.

e *Momenti.* id est diei dominici.

*Nullo.*]C A S V S. An alius à principe ferias repentinas indicere possit, quæritur? Respon.q̃ non.& si de facto indicantur, nec nomé feriarum habere merentur.

f *Ferias.* scilicet repẽtinas, quia alicui comiti nascatur filius. sed solennes sic: vt. ff.eo.l. prę̃sides. & de offi. procon. si in aliquã. vel ibi statuit. i. statutas à lege ipse denunciat.

g *Fructu.* quia nõ dabunt dilationé. Et not. à nomine argumẽtandum: vt.s.de episc.& cleri.l. decernimus.

*a Quando sit argumẽtandũ à nomine, vide Ias. in.l.ii. §. appellare.ff. si cer. pe. canonistæ in. c. cũ secũdũ apostolum. de prab.*

*Publicas.*]C A S V S. An causa fiscalis tẽpore vindemiarum & messiũ agitari possit, quæritur? Respon.q̃ sic: similiter & pistorũ, vt panes faciant sicut debent.

h *Mensibus.* quæ ob necessitatem hominũ sunt: secus in Paschalibus, vel similibus quæ in honorẽ dei sunt: vt j.eo.l.omnes. in fi.

i *Pistoris.* an bonum panẽ faciant: non dico in aliis suis causis. & est ratio: quia etiam omni tẽpore pane egemus.

*† Not. hic tex. ad illud prouerbiũ: sive prueris. de quo meminit glos. in.c. chorepiscopi. 68. dist.*

*Quadraginta.*]C A S V S. An in quadragesima criminalis quæstio exerceri possit, quæritur? Respon. quòd non, licet de consuetudine aliàs obseruetur.

k *Auspicio.* id est initio.

l *Cæremoniarum.* id est sacrificiorum & ieiuniorum: ac si dicat, in quadragesima nemo aliũ criminaliter accuset. sed nõ seruatur.

*Omnes dies.*]C A S V S. Qui dies feriari debeant, vt in eis ius non reddatur, in hac. l. docet imperator. tempore ergo vindemiarum non reddetur ius: quod secundum locorum consuetudinem & diuersitatem disceptantium indici debet. Item

VII. Imp. THEOD. A. Viceno.

VT † in die dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ causæ vel lites quiescant: & à die octauo Kalẽdarum Iulij vsque in Kalendas Augusti messis feria cõcedatur: & à Kalẽdis Augusti vsque in decimum Kalendarũ Septembris agendarum causarum tribuatur licentia. A decimo autẽ Kalendarum Septẽbris vsq; in Id^s Octobris vindemialis feria concedatur. Sanctum quoq; diem Paschæ, & diẽ Natalis domini, & Epiphaniæ septem qui præcedunt, & septẽ qui sequuntur, sine strepitu volum^s obseruari: & quod cõtra hoc factum fuerit, omnib^s modis irritatur.

*Die dominico debent iudices & officia artium quiescere: opera tamen ruralia ex necessitate possunt explicari. Bald.*

III. CONSTANTIN. A. Elpidio.

OMnes iudices, vrbanæque plebes, & cunctarum artium[a] officia venerabili die Solis[b] quiescant. [c] Ruri tamẽ positi, agrorũ culturæ libere licẽtérq; inseruiant, quoniã frequẽter euenit, vt nõ aptius alio die frumẽta sulcis, aut vineæ scrobibus[d] mandentur: ne occasione momẽti[e] pereat cõmoditas cœlesti prouisione concessa. Dat. Non. Mart. Crispo. II. & Constantino II. Conss.

*Solus princeps indicit generales ferias repentinas. Bal. Vel sic: Feria repẽtina nõ indicuntur per inferiores à principe: & si indicãtur, nõ valent, nec meretur habere nomen feriarũ, nec etiã effectũ. Pau. de cast.*

IIII. Idem. A. ad Seuerum.

ANullo iudice præsumi debet vt auctoritate sua ferias[f] aliquas condat. Nec enim ĩperiales ferias vocari oportet, quas administrator edixerit: ac p hoc si noĩe eximuntur, etiam fructu[g] carebunt. † Dat. Idib. April. Sirmij.*

*In publicis & fiscalibus causis nõ sunt obseruãdæ feriæ messiũ vel vindemiarũ. Saly.*

V. Imppp. VALENTIN. VALENS & GRATIAN. AAA. ad Olybrium.

PVblicas ac fiscales causas tua sinceritas etiã feriatis geminis mẽsib^s, [h] hoc est sine aliqua intermissione distinguat*. pistoriis[i] quoq; causis iisdẽ diebus ratum in futurum examen adhibebit. Dat. IIII. Non. Maij Tiberiade, Valentiniano N. P. Cos.

*Tempore quadragesimæ in criminalibus causis sunt feria. Bald.*

VI. Iidem. AAA. Luciano vicario Macedoniæ.

QVadraginta dieb^s qui auspicio[k] cæremoniarum[l] Paschale tẽp^s anticipãt, omnis cognitio inhibeat criminalium quæstionum. Dat. Kal. April. Thessalonicæ.*

*Omnis dies est iuridicæ, nisi appareat quòd sit feriata: & enumerantur hic dies feriati. Bald.*

VII. Imppp. VALENTI. THEO. & ARCAD. AAA. Albino pfec. vr.

OMnes dies iubemus esse iuridicos. [m] Illos tantũ manere feriarũ dies fas erit, quos geminis mẽsibus[n] ad requiẽ[o] laboris indulgẽtior annus[p] excepit, ęstiuos quidẽ dies feruorib^s mitigãdis, [q] per autumnos[r] fructibus decerpẽdis. Kalẽdarũ quoq; Ianuariarũ cõsuetos dies ocio mãcipamus. [s] His adiicim^s natalitios dies[t] vrbiũ maximarum Romæ atq; Cõstãtinopolis: in quib^s debẽt iura differri, quia & ab ipsis nata sunt. Sacros quoq; Paschæ dies, qui septeno numero vel præcedunt, vel sequuntur. Dies etiã Natalis atq; Epiphaniarum[u] Christi: & quo tẽpore cõmemoratio Apostolicæ[x] passiõis[y] totius Christianitatis magistræ à cũctis iure celebratur: in quibus etiã prędictis sanctissimis dieb^s neq; spectaculorũ copiã referamus. In eadem obseruatione numeramus & dies Solis, [z] quos dominicos† rite dixere maiores: qui repetito[a] in sese calculo reuoluũtur, in quibus parem necesse est habere reuerentiam: vt nec apud

*Dies Kalend. Ianuariarum. Item dies quo condebatur vrbs Roma, & ciuitas Constantinopolis. Item dies dominicus: ita vt nec coram arbitris, siue electi fuerint à partibus siue à iudicib^s dati, in talibus diebus flagitetur. Item nec die natiuitatis principis: vel quo insignia imperialia consecutus est: ita quòd in. xv. diebus paschalib^s nec publicorum nec priuatorum debitorũ fiat exactio: sed manumissio in his exerceri potest.*

m *Iuridicos.* id est ad ius dicendum concessos.

n *Mensibus.* id est duobus mensibus: vnus æstiuus pro messibus: alius autumnalis, p vindemiis. Sed alij dicunt quòd quatuor sunt: duo æstiui, & duo autumnales. quod non placet. & hi dies indicuntur secundum terrarum necessitatẽ: vt.ff. eo.l. præsides.

o *Ad requiem.* q.d. quiescant a causis dum laborant in messibus: ne duplici labore pereant. Vel dic ad requiem: quia requies est fructus habere sui laboris.

p *Annus.* id est indulgentior pars anni. indulget enim hominibus, quia habent tunc quod est necesse ad vitam per totum annum.

q *Mitigandis.* per hoc q̃ cessant causæ.

r *Autumnos.* id est autumnales dies.

s *Mancipamus.* in quibus honores decernebantur. sed nec pridie debent sui copiam facere potestates: vt. ff. eo.l.pridie.

t *Dies.* singulis annis fiebat vnũ festum pro qualibet die i qua perfectæ fuerant istæ ciuitates.

u *Epiphaniarum.* ab epi, quod est supra, & phanos, quod est sonus, quia sonum desuper acceperunt magi, vt per aliam viam redirent. vel à phanos, quod est apparere: quia desuper eis apparuit stella supra vbi erat puer. Inde dicitur epiphania, id est superapparitio.

† Contra. l. omnes. tra.

x *Apostolicæ.* id est festiuitatum apostolorum. An de festo beati Martini, quia ipse fuit par apostolis? Respond. non: quia non per omnia. An in die beatæ virginis? Respond. licet non sit lege cautum, tamen dic quòd sic: quia ipsa est supra apostolos & angelos & archangelos.

Martin. fuit par apostolis.

y *Passionis.* id est totius Christianitatis à cunctis iure celebratur.

z *Solis.* id est dominicos.

a *Repetito.* per singulas hebdomadas.

Abiros

a *Arbitros.* vt &.ff.de arbi.l.idem Põponius.§.fi.&.l.si feriatis.
b *Diebus.* parem habere reuerentiam est necesse.
c *Auspicia.* quando natus est imperator. sed hoc non seruatur singulis annis, vt hic intendit dicere.
d *Vel ortus.* id est coronatus. An autem ab omnibus prædictis posit consensu partiũ recedi? Respon. in his quæ ob necessitatem hominũ sunt, sic: vt.ff. eo.l.j.in princi. In his autem quæ propter honorem dei, secus: vt arg. ff. de arbi. l. nam magistratus. &.l.si feriatis.in fine. a nisi fiat quæ sunt de voluntaria iurisdictione: vt.j. l. proxi. Sed quando valet renunciatio, an testes cogantur? Respon. non puto: vt. ff. de pac.l. si vnus. §. & in summa. aliàs est. §. ante omnia.

c *Actus. Et manumittendi.* & alia quædam: vt.ff.eo.l. solet. non placet, sed ibi de aliis feriis dicitur.

*Rouinciarum.*] *CASVS.* An tempore quadragesimali vel paschali latrones torqueri possit, quæritur? Respon. quòd sic. Vel sic: Licet quidam dies sint quibus prohibitũ est cognoscere de causis criminalib⁹, vt quadragesima, eo tamen tẽpore permittitur punire quosdam latrones, & per tormenta inquirere de additione factorum suorũ: nec timeat præses: quia veniam à deo expectabit, cũ per hoc multorũ salus conseruetur. No. ex ista.l. secundum Paul. de cast. hic ꝙ publici latrones, insidiatores, stratores, etiam diebus dominicis & quibuscunque festiuis possunt poni ad torturam, & etiã mitti ad furcas propter rationem quæ in text. ponitur. & idem putarem in quocunque reperto in flagranti crimine magno: quia non potest fieri maius sacrificium deo, quàm vt hi qui in suam & aliorum pernicié debacchãtur, competenti debeãt vigore cõpesci: vt dicit tex. xxiij. q. v. c. quali. & Seneca in tragœdiis, ꝙ nõ potest pinguior victima mactari deo, quàm reus iniquus.

f *Paschæ.* contra. ſ. de epiſc. audi. l. iij. Sol. hic ſpeciale in latronib⁹ de Iſauria, quia perfidiores erant. nã & in eo, ꝙ ſcrutantur ſuper conſcientia aliena, eſt ſimiliter hic ſpeciale. b nã regulariter cõtra: vt. j. de accu. l. fi.

*Dies.*] *CASVS.* Præcipit imperator vt diebus feſtiuis deo dedicatis nullus ſit voluptati locus, nulla fiat debitorum exactio, nulla fideiuſsio ſiſti flagitetur, nulla citatio, nullus ipſos arbitros[a], vel à iudicibus flagitatos vel ſpõte electos, vlla ſit cognitio iurgiorũ. Noſtris† etiam diebus, [b] qui vel lucis auſpicia, [c] vel ortus [d] imperij protulerũt. ℣ In quindecim autem Paſchalibus diebus compulſio annonariæ functionis, & omnium publicorũ priuatorúmque debitorum differatur exactio. Dat. II. Id. Auguſt. Romæ Timaſio & Promoto Conss.

*Actus voluntariæ iurisdictionis possunt explicari quolibet tẽpore etiã feriato. Bal.*

VIII. Iidem. AAA. Tatiano præfecto prætorio.

ACtus omnes, ſeu publici ſunt, ſeu priuati, diebus quindecim Paſchalibus conquieſcant. In his tamen & emãcipandi & manumittendi [e] cuncti licentiam habeant: & ſuper his acta non prohibeãtur. Dat. Kal. Ianuar. Arcadio. A. II. & Rufino Conss.

*Latro insignis potest quolibet die ad furcas mitti. Bald.*

IX. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Anthemio præfecto prætorio.

PRouinciarum præſides moneantur, vt in quæſtionibus latronum, & maxime Iſaurorum, nullum Quadrageſimæ tempus, nec venerabilem Paſchæ [f] diem exiſtiment excipiẽdum: ne differatur ſceleratorũ proditio conſiliorum, quæ per latronum tormenta quærenda eſt: cũ facillimè & in hoc ſummi numinis ſperetur venia', per quod multorum ſalus & incolumitas procuratur. Dat. V. Kalendas Mart. Baſſo & Philippo Conss.

*Nullus actus iudiciarius potest exerceri die feriato in honorem dei: nec etiam possunt celebrari lachrymosa spectacula, vel circense certamen: pacta tamen confici possunt, & transactiones fieri, & inter partes concordiæ celebrari. Bal. & Saly.*

X. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Armaſio præf. præt.

DIes feſtos maieſtati altiſsimæ dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari, [g] nec vllis exactionum vexationibus profanari. ℣ Dominicum itaque† diem ita ſemper honorabilem decernimus & venerãdum, vt à cunctis executionibus excuſetur, nulla quenquam vrgeat admonitio, nulla fideiuſsionis [h] flagitetur exactio, taceat apparitio, [i] aduocatio, deliteſcat, [k] ſit ille dies à cognitionibus alienus, præconis horrida vox ſileſcat, reſpirent à cõ trouerſiis litigantes, & habeant fœderis interuallum, ad ſeſe ſimul veniant aduerſarij non timentes, ſubeat animos vicaria pœnitudo, pacta cõferant, trãſactiones loquantur [l]: nec huius tamen religioſi diei otia relaxantes, [m] obſcœnis [n] quenquam patimur voluptatib⁹ detineri. Nihil eodẽ die ſibi vindicet ſcena theatralis, aut Circenſe certamen, aut ferarum lachrymoſa [o] ſpectacula: et ſi in noſtrum ortum [p] aut natalem celebranda ſolennitas inciderit, differatur. [q] Amiſsionem mi litiæ, proſcriptionémque patrimonij ſuſtinebit, ſi quis vnquam hoc die feſto ſpectaculis intereſſe, vel cuiuſcunque iudicis apparitor prætextu negotij publici ſeu priuati hęc quę hac lege ſtatuta ſunt, crediderit temeranda. Dat. Id. Decemb. Cõſtantinop. Zenone & Martiano Conss.

A la aduocatio, litigantes à controuerſiis ſe abſtineant, cum beſtiis nullus congrediatur, ſpectacula non fiant. & ſi dies natiuitatis imperatoris in hos dies inciderit, quo talia fieri conſueuerant, vſque in alium diem differantur. & hoc in prima. Si autem aliquis his diebus ſpectaculis interſit, amiſsione patrimonij multetur. ſimiliter & apparitor, q præcepta harum legũ trãſgreſſus fuerit, ſimili pœna plectetur. & hoc in ſecunda & vltima parte. †*Concor.* ẽ *i. & c. vlt. extra eo. ti.*

g *Voluptatibus occupari.* peſsimarum mulierũ. & no. legem bene cõpoſitam.

h *Fideiuſsionis.* id eſt, iudicio ſiſti, niſi timeatur de eius receſſu.

i *Apparitio.* pro ea die.

k *Deliteſcat.* id eſt, de lite quieſcat. Accur.

l *Transactiones loquantur.* id eſt, de trãſactione loquantur, ſcilicet litigantes.

m *Relaxantes.* ſ. nos.

n *Obſcœnis.* id eſt turpibus, vel his quæ fiũt in ſcena.

o *Lachrymoſa.* quia lachrymantur homines præ dolore cũm videt homines cũ beſtiis certantes ſuccumbere: vt ſ. de ve. iur. enu. l. ij. §. quintus. in fi. §. ſed hodie corrigitur: vt j. de gla. l. j. lib. xj.

p *Ortum.* id eſt natiuitatẽ. Vnde Eſaias propheta, Surge & illuminare Hieruſalẽ in ſplẽdore ortus tui. *Eſaiæ 60.*

q *Differatur.* prædictus ludus.

*DE IVRISDICTIONE omnium iudicũ: & de foro competẽti.*

*Quig iudicia ratione iurisdictionis exercentur: ideo de ea dicit.*

*On quidem.*] *CASVS.* Duo priuati ĩ cauſa quã habebãt, procuratorem Cæſaris, qui inter priuatum & fiſcum cognoſcit, iudicem elegerũt: an eorum ſit ab initio iudex, quæritur? Rñ. ꝙ non. & hoc in prima. ſi tamen in ipſum conſenſerint, cum aliàs iuriſdictionẽ habuerit inter fiſcum & priuatũ, & iudicauerit: ſtabitur eius ſentẽtiæ: & imputatur eis qui talẽ elegerint', quòd ſcientes nõ ſuum iudicem conſenſerint. & hoc in ſecunda. Quod non ſolum habet locũ in procuratore Cæſaris, ſi inter non ſubditos ſuos fuerit conſenſum: ſed in quolibet alio ſiue ordinario, ſiue delegato. & hoc in tertia.

TITVLVS XIII.

DE IVRISDICTIONE omnium iudicum, & de foro competenti.

*Iudex incompetens potest fieri competens partium prorogatione. h. d. Bald. Vel sic: Sententia iudicis non sui aliàs iurisdictionem habentis lata inter scientes & coram eo sponte litigantes, vi prorogationis est valida. h. d. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Seuero & aliis.

NOn quidem [r] fuit competens iudex procurator noſter in lite priuatorũ: [s] ſed cum ipſi [t] eum iudicem elegeritis, & is [u] conſentientibus

r *Non quidẽ fuit.* ab initio: ne ſit cõtra infrà, ſi à nõ compe. iu. l. fi.

ſ *Priuatorum.* ſcilicet priuatæ rationis.

t *Sed cum ipſi.* ſcilicet vos.

u *Et is.* ſcilicet procurator Cæſaris prædictus.

x *Ad-*

a *Aduersariis.* id est vobis qui aduersamini.

b *Ex consensu.* non consensistis vt sic iudicaret, quia sic fieri nó posset: vt. ff. de arbi. l. qualem. in prin. sed in eum vt possit esse iudex, consensistis. An autem ante litem contestatam ex solo consensu fuit iudex? Respon. & dico tria Guill. dixisse circa hoc: vt not. ff. de iurisdi. om. iu. l. si per errorem. in glo. §. fin. quæ incipit, id est discooperit.

c *Personas.* scilicet inter fiscum & priuatum: vt. ẅ. si aduer. fisc. l. j. & ij. &. j̈. vbi causæ fisc. l. v. & hoc præterquam in quatuor generibus causarum vbi tantum præses, vel eo maior iudicat. Primũ. ẅ. de pedan. iudi. l. ij. Secundum. j̈. vbi cau. fisc. l. j. Tertium ff. de offic. eius cui mã. est iurisdi. l. j. in princ. Quartũ. ff. ad Turpi. l. l. j. §. suspecti. Item no. quòd aliàs habebat iurisdictionem: vt dicit. secus si non haberet: vt j̈. eo. l. priuatorum.

*Causarũ genera quatuor sunt, in quibus tantum præses, vel maior eo indicat.*

d *Scientes.* alioquin secus esset: vt. d. l. si per errorem. &. ff. de iudi. l. ij. in principio.

e *Quod & in aliis.* hęc est secunda pars.

*Concor. c. cum sit generale. extra de fo. cõpe. & .ii. q. i. experiẽtiæ. & cap. seq.*

f *Iudicibus.* aliàs iudiciis, quasi dicat, non solum si in procuratoré Cæsaris à non subditis fuit cõsensum, sed etiã si in quemlibet alium habentem quãcunque iurisdictionem ordinariam vel delegatam: vt ff. de iudi. l. j. & sic fit prorogatio de persona ad personam. Secundo de re ad rem. ff. de iudi. l. de qua re. §. j. Fit tertio de tempore ad tempus: vt. ff. de iudi. l. ij. §. sed si iudex. An autem in causis meri vel mixti imperij possit fieri prorogatio? videtur quòd non, cum nec delegetur: vt. ff. de offic. eius cui man. est iurisdi. l. ij. in fi. & .l. j. in princ. & supra de peda. iudic. l. ij. Sed forte potest in iudicem habentem aliàs merum vel mixtum imperium: vt. j̈. vbi de cri. agi opor. l. j. ibi, inchoata sunt, &c. Item no. consensum facere valere, quod aliàs non valeret: vt. j̈. communia vtriusque iudi. l. ij.

*Cõcor. glo. vnica prope fi. in. c. Rodolphus. de rescrip. &c. significasti. de foro cõp.*

I*Vris.*] *CASVS.* Bonoñ. à Mutiñ. petebat. x. coram iudice Bonoñ. an coram eo teneatur Mutinen. quæritur? respon. quòd non. actor enim forum rei secundum iuris ordinem sequi debet. vnde vbi domũ reus habet tempore cõtractus, vel si post transtulit, conueniendus est. Ex ista. l. not. regulam quæ semper allegatur, quòd actor debet sequi forum rei. Pau.

g *Ordinem conuerti.* subaudi, tu actor. fallit in fundo in causa reconuentionis, vel vbi contractus celebratur.

h *Sequatur.* nam hic est ordo vt sequatur actor forũ rei: vt hic, &. j̈. vbi in rem actio. l. fi. &. j̈. e. l. in criminali. &. ẅ. vbi & apud quem. l. ij. &. ff. de iudi. hæres absens. in prin. &. §. fi. Accursius.

i *Reus habet.* quod vbi sit, habes. ff. ad munici. l. eius. §. fi. &. l. placet. &. l. seq. &. l. assumptio. §. fi. &. j̈. de incolis. l. ciues. §. fi. lib. x.

k *Contractus.* contractum large accipe: vt. ff. de iudic. l. omnem.

l *Tantum.* hæc dictio tantum, excludit domicilium actoris, non rei, si aliud forum reus habeat. Illud enim constat, quòd multis modis sortitur quis forum: vt diximus. ff. de iudic. hæres absens. §. proinde. in fin. in glos. nisi ratio.

P*Riuatorum.*] *CASVS.* Ego & tu in causa quam habebamus, in iudicem qui nullã aliàs habuit iurisdictionem, cõsensimus vt inter nos iudicaret. an sit iudex, quæritur? respond. q̃ non: nec si iudicauerit, auctoritatem rei iudicatæ obtinet iudicatum.

m *Priuatorum.* puta duorũ vel trium, vel etiam decem. nam secus in consensu alicuius collegij, puta decurionum, pelliparíorum, & similium: vt. j̈. eo. l. fin. Item secus in cõsensu vniuersitatis: vt in auth. de defen. ciui. circa prin. &. §. j. in fi. col. iij. Sed obstat quod ibi dicit quòd est confirmandus à præfecto prætorio. Sed dico quòd statim facta electione habent iurisdictionem, sed non effectum iurisdictionis. sic &. ẅ. quibus ex causis maio. l. fina.

n *Qui nulli.* secus si alicui: vt &. ẅ. eod. l. j. & ff. de iudi. l. j.

aduersariis [a] sentẽtiam tulerit, intelligitis vos acquiescere debere rei ex consensu [b] vestro iudicatæ: cum & procurator iudicandi potestatem inter certas habeat personas: [c] & vos incongruum eum esse vobis iudicem scientes, [d] tamen audientiam eius elegistis. Quod & in aliis [e] similibus iudicibus [f] tam in actionem proponẽtis quàm in exceptionẽ opponentis persona locum habebit. D. II. Id. Ian. Messala & Sabino Conss.

*Actor debet sequi forum rei, non reus forum actoris. & potest reus conueniri in domicilio quod habebat tẽpore contractus, & in nouo domicilio quod postea acquisiuit. hoc dicit. Bald.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Alexandro.

I*Vris** ordinem conuerti [g] postulas, vt nõ actor rei forum, sed reus actoris sequatur. [h] nam vbi domicilium reus habet, [i] vel tẽpore contractus [k] habuit, licet hoc postea transtulerit, ibi tantum [l] eum cõueniri oportet. Dat. VI. Id. Octob.*

*Priuati non possunt cõferre iurisdictionem. hoc dicit. Bald.*

III. Iidem AA. Iudęæ.

P*Riuatorum [m] * cõsensus iudicem non facit eum qui nulli [n] præest iudicio: nec quod is statuit, rei iudicatæ continet auctoritatem. Dat. VI. Kalend. Ian. AA. & Conss.

*Ordinaria iurisdictio nõ potest declinari post litis contestationem: nec recurritur ad superiorem per simplicem querelam, sed demum per appellationem. Bald.*

IIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad vniuersos prouinciales.

NEmo post litem contestatam [o] ordinariæ sedis declinet examen: nec prius [p] præfecti prætorio, aut comitis Orientis, vel alterius spectabilis iudicis imploret auxiliũ: [q] sed appellatione legibus facta ad sacrum auditoriũ [r] veniat. Dat. Kalend. Octob. Basso & Ablauio Conss.

*Trahẽs aliquem in vetito examine, perdit causam: & puniũtur officiales qui præstant milites suos executoribus iudicum incompetentium. Bald.*

V. Impp. ARCAD. & HONORIVS AA. Vincentio præfecto præto. Galliarum.

IN criminali [s] * negotio rei forum accusator sequatur. Is vero qui suam causam siue criminalem siue ciuilem sine cœlesti [t] oraculo [u] in vetito [x] vocauit examine, aut executionem popposcit militarem: actor quidem propositi negocij actione multetur, reus vero pro condemnato habeatur: [y] &

o *Post litem contestatã.* ergo ante litem contestatam recusari potest ordinarius secundum Azo. quod est contra nos. sed expone hic, id est delegati ab ordinaria sede. Vel aliter vt dixi supra de iudi. l. apertissimi. Sed arbiter lite pendẽte potest recusari iustis ex causis: vt. ff. de arbi. l. nó distinguemus. §. cum quidã. Io.

p *Nec prius.* ante definitiuam sentẽtiam. nec est ergo remedio locus in medio: vt &. ẅ. de epi. audi. l. ij. &. ẅ. de iudi. l. apertissimi. in pri.

q *Auxilium.* volebat enim à primo recedere, & alterius iudicis auxilium postulare, quod non potest: vt hic, &. j̈. de adser. tol. l. j. in fi. &. j̈. de excep. l. si quis aduocatus.

r *Auditorium.* id est ad iudicem appellationis.

*IN criminali.*] *CASVS.* Actor forum rei sequitur. si ergo me coram iudice non meo super crimine accusasti, vel te coram non meo per amicos meos compuli accusare: tu in primo casu in amissione causæ multaberis. in secundo casu habendus sum pro condemnato. & si sentẽtiam latam à non suo iudice executor aliquis executus fuerit, capite puniatur.

s *In criminali.* idem in ciuili: vt. ẅ. co. l. ij. &. ff. de ali. iu. mu. causa fa. l. ij. Accursius.

t *Sine cœlesti.* nam cum cœlesti potest. ẅ. de dila. l. siquando. & authen. quod fieri. ibidem posita.

u *Oraculo.* id est sine rescripto.

x *In vetito.* scilicet prorsus: & dic, vocauerit, scilicet cũ effectu sic vt venerit aduersarius: vt. ff. de in ius voc. l. quanuis. & quod quisque iur. l. j. in fi. &. ff. rem ra. habe. l. amplius.

y *Habeatur.* sed quomodo hoc potest facere reus, vt cogat actorem coram alio iudice litigare? respond. forte si reus committetur ei si sub eo non agat, & se sub alio non responsurum: sicq; per metum eum ad hoc compellat, vel per dolum, vel per amicos. Sed quid erit si postea eum actorem vel reum pœniteat? Si quidem ante sententiam, indulgetur ei: vt actionem actor non perdat, & reus non habeatur pro condẽnato: post non: vt. ff. de in ius vocan. l. quanuis. hodie reus etiam per rescriptum non trahit actorem ad extraordinarium iudicem: vt in authen. qua in prouincia. j̈. in titu. ij. & dic multetur non ipso iure, sed per sententiam. non enim dicit multatus sit. Videtur ergo quòd condemnatus reus post condemnationem agat condictione ex hac. l. vel condictione sine causa, vt actor eũ liberet. sic. j̈. de adser. tol. l. j. §. fi. vel in ipsa definitiua sentẽtia habitur contra vocantem in vetito

examine

examine secũdum formam no. ff. de rei vin. l. vtique. tenetur etiã iniuriarum: vt. ff. de iniur. l. iniuriarum. §. si quis per iniuriam.

a *Tribuni.* ś. de actore & reo: hic de iudice.

b *Capitalem.* id est deportationem.

c *Interdictam.* ex prædicta sententia qua fuerit reus condemnatus, cum sit lata à iudice nõ competente. Vel dic idẽ in tribunis qui præsunt militibus: & vicariis, si ipsi adeantur, cum tamen ipsi nõ sint iudices rei, vt audire non debeant.

*Magisteria.*] CASVS. Si priuatus contra militem causam habuit, siue fuit ciuilis siue criminalis, de ea magister militum cognoscere potest: & hoc ideo, quia miles ab alio quàm à iudice &c.

d *Magisteriã potestati.* id est magistro militũ.

e *Etiam ciuilium quæstionum.* quasi diceret, nõ solum criminaliũ. Sed contra in criminalibus: vt. j. vbi sena. vel cla. l. j. & ff. de accu. l. fi. in fi. Sol. hæc in milite militante: illa in nõ militante. Vel dic verius & plenius quòd in militari crimine, puta si vẽdidit arma, solus magister militum habet coercitionem: vt hic. In communi vero crimine, si quidem enorme, iudex siue præses loci vbi deliquit, habet cognitionem & coercitionẽ: sed de mediocri habet cognitionẽ, coercitionem vero remittit ad magistrũ militum: vt in legibus cõtrariis, &. j. de re mili. l. fi. in prin. lib. xij. Sic & aliàs fit: vt in authẽ. vt cler. apud ꝓprios. §. penult. coll. vj.

f *Audiendi.* id est auditionis, vt & iter est ius ambulãdi, id est ambulationis: vt institu. de serui. in princi.

g *Esse.* vt & ś. de iudi. l. penul.

h *Coerceri.* de iure.

*Periniquum.*] CASVS. Pone in campsoribus Boñ. qui suos habent consules siue rectores. si ergo aliquis contra campsorẽ causam habet, examen sui consulis campsor declinare non potest. siue miles fuerit, siue non: siue in dignitate fuerit, siue non: vel fori except. & hoc in prima. & licet sub suo rectore vel consule possit conueniri, nihilo minus sub potestate, si hoc elegerit actor, conueniri poterit. & hoc in secunda. Qui autem contra hanc. l. intentauerit, amissione cinguli siue dignitatis multetur. & hoc in tertia.

i *Periniquum.* id est valde iniquum. Accursius.

k *Eos qui.* puta medicinæ.

l *Professiones.* vt parabolani.

m *Negociationes.* vt pannorum vel cambij.

n *Seu negociationum.* vt pelliparij, pistores.

o *Pertinet.* ex electione eorum qui exercent. sic ergo dant ordinariam iurisdictionem illi de illa professione, vt etiam declinari non possit. Quid ergo in scholarium vniuersitate? an possint habere rectores? Videtur quòd non, quia nõ exercent professionẽ, sed sub exercentibus sunt discipuli: sicut nec discipuli pellipario-

tribuni [a] siue vicarij capitalem [b] sibi animaduersionẽ subeundam esse cognoscant, si vel suam vel militum executionem interdictam [c] præbuerint. Dat. V. Kalend. Ianua. Mediolani, Cæsario & Attico Conss.

*Magistri militum habent iurisdictionem inter milites. hoc dicit. Bald. Vel sic: Magister militum potest cognoscere summariè inter milites suos, & etiam inter non militẽ & militẽ ab alio cõuentũ. h. d. Pau. de ca.*

VI. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio. PP.

MAgisteriæ potestati, [d] inter militares viros, vel priuatum actorem & reum militarem, etiam ciuilium quæstionum [e] audiendi [f] cõcedimus facultatem: præsertim cum id ipsum de more litigantiũ esse [g] videatur, constetq; militarẽ reum, nisi à suo iudice, nec exhiberi posse, nec si in culpa fuerit, coerceri. [h] Dat. V. Kalend. Maij, Lucio. V. C. Cos.

*Qui sunt in aliquo collegio ratione professionis vel negociationis, iurisdictionem eius qui præest collegio, recusare nõ possunt: non minus tamen sunt sub præside vel alio superiore. hoc dicit. Bald.*

VII. Imp. ANASTASIVS. A. Constantino. PP.

PEriniquum [i] & temerarium esse perspicim⁹, eos qui [k] professiones [l] aliquas seu negociationes [m] exercere noscuntur, iudicum, ad quos earum* professionum seu negociationum [n] cura pertinet, [o] iurisdictionem & præceptionẽ declinare conari. Quapropter iubem⁹ huiusmodi hominibus nec cuiuslibet militiæ, [p] seu cinguli, vel dignitatis prærogatiuam in hac parte suppetere: sed eos qui statutis in quacunq; militia cõnumerati sunt, vel fuerint, vel qui dignitatem aliquam prętendunt, sine aliqua fori præscriptione his iudicibus tam in publicis [q] quàm in priuatis causis obedire cõpelli, ad quorũ solicitudinẽ, professionis seu negociationis quã prẽter militiã (vt dictũ est) exercẽt, gubernatio videtur respicere: ita tamen, [r] vt ipsis nihilo minus iudicibus sub quorũ iurisdictione militia siue dignitas eorũ cõstituta est, proculdubio respondeant: his videlicet qui contra huius tenorem legis venire tentauerint, militiæ cingulo seu dignitatis honore prorsus amissis. [s]

*TITVLVS XIIII.*

QVANDO IMPERATOR inter pupillos vel viduas, vel alias miserabiles personas cognoscat: [t] & ne exhibeantur. [u]

*Personæ miserabiles non debent trahi in ius extra prouinciam: sed ipsæ alios trahere possunt. h. d. Bal. Vel sic: Pupilli & viduæ & aliæ miserabiles personæ de quibus hic, habent hoc priuilegiũ quòd extra proprium domicilium non possunt pertrahi etiã per rescriptum principis, vel in curia principis: sed in proprio domicilio sunt conueniendi. ipsi tamen bene possunt trahere aduersarios eorum extra domicilium coram principe, etam per viam simplicis querelæ. h. d. ista notabilis. l. secundum Pau. de cast.*

I. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Andronicum.

SI contra pupillos, [x] vel viduas, [y] vel diuturno morbo fatigatos & debiles impetratũ fuerit lenitatis nostrę iudicium: memorati [z] à nullo nostrorũ iudicũ compellãtur comitatui [a] nostro sui copiam facere. quinimmo intrà prouinciã in qua litigator [b] & rum secundum Azo. Magistri ergo possunt eligere, quia ipsi exercent professionẽ, & sic sit Parisius. Item nota hic qui dant ordinariam, & qui delegatam iurisdictionem: vt diximus. ff. de iurisd. om. iudi. l. & quia. in glo. §. j. consuetudo. Accursius.

p *Militiæ.* scilicet armatæ: vel inermis secundum quosdam. vel impropriè ponit nomẽ militiæ. qui aliquã exercent negociationem, militare prohibentur: vt. j. ne negociato. milli. lib. xij. Vel tertio dic ꝙ negociatores militare possunt: sed nõ vt iurent non euitaturos sẽ morte pro republica: sed quia stigmate vel charactere quodam notabãtur in brachiis: vt j. de fabricen. l. stigmata. lib. xij. *Milites sunt duplices.*

q *In publicis.* scilicet societatis illius, & priuatis quas habent inter se socij de aliis suis factis occasione societatis. sic enim seruatur secundũ consuetudinẽ.

r *Ita tamen.* q. d. licet sub illo iudice valeant cõueniri: nihilo minus sub maiori, scilicet sub potestate.

s *Spoliãdis.* forte vt in quinque libris auri dãnentur: vt. j. de decu. l. curiales ꝙ honorario.

*QVANDO IMperator &c.*

*Dictum est suprà, aliquem inuitum esse conueniendũ apud iudicem suũ de cuius foro est. Item aliquem posse conueniri apud extraordinarium iudicem ratione priuilegii: vt. ś. de dila. l. 2. nũc ponit qualiter quilibet istorũ patiatur exceptionem. Azo.*

t Cognoscat. *ipsis hoc impetrantibus.*

u Exhibeantur. *in iure aliis petẽtibus. nam excipit à prædictis. dicis enim ordinarium declinari non posse: vt. ś. l. proxi. hic excipit quando declinatur his & aliis miserabilibus personis petentibus. Et e contra dictum est de dilationibus. l. siquando. quòd rescriptũ valet ad extraordinarium iudicẽ impetratũ. hic excipit casum vbi non valet, cõtra prædictas scilicet personas.* * *Concor. 23. q. 5. regũ officium. & q. 3. ab imperatoribus.*

SI contra.] CASVS. Si causam habens cum pupillo vel alia miserabili persona, ad extraordinarium iudicem rescriptum impetrauit, non valet obtentum: nec ad obtinendum admittitur. Si autem econuerso fiat, vt miserabilis persona rescriptum impetrauerit, impetratum obtinet firmitatem. Not. ex hac. l. ibi, fortunæ iniuriam. quòd fortuna dicitur iniuriari illis quibus accidit infortunium: & alibi dicitur quòd dicitur insidiari: vt. l. fi. §. cum antea. post prin. j. de temp. ap. Pau.

x *Contra pupillos.* qui impuberes sunt, & non in potestate: vt. ff. de verbo. signifi. l. pupillus. in prin.

y *Vel viduas.* quæ virum non habent, etiam si non habuerunt: vt. ff. de verbo. signifi. l. malum. §. viduam. Vel stricte hic accipitur pro eis quę habere desierunt.

z *Memorati.* pupilli & viduæ.

a *Comitatui.* id est præsentiæ nostræ, vel illorum quibus nos delegauimus.

b *Litigator.* pupillus, & vidua, & similes.

a *Fortunam.* vt.ĩ. vbi de ratioci. l. ij. & videtur hoc hodie ius commune: vt in authen. vt dif. iudi. j. respon. col. ix.

b *Cautela.* scilicet iudicio sisti.

c *Excedere.* fallit ergo hic quod est.ŝ. de dila. l. siquando. Quid autem si huiusmodi miseræ personæ consenserunt? Respond. Io. idem esse & tunc. hoc non puto, ar. eius quod sequitur.

d *Si pupilli.* scilicet agentes.

e *Perhorrescunt.* si ergo ex priuilegio hic cõceditur iudex ordinarius declinari, ergo de iure communi recusari non potest. nam superfluum est &c. vt.ĩ. de thesau. l. j. li. x. & .ff. de leg. j. siquãdo. & de condi. instit. l. verba. & ad munici. l. j. & .ĩ. si quacunque præ. po. l. j. & in decre. xxv. q. j. ideo. §. penul.

*Ordinarius de iure recusari nõ potest.*

*VBI DE CRIminibus agi oporteat.*

*Dixit.ŝ. generaliter de de foro: nunc specialiter vbi de criminibus agi oporteat.*

QVæstiones.] *CASVS.* Tu Mutiñ. Bonoñ. deliquisti. vbi cõueniri debeas, quæritur? Respõ. ibi vbi deliquisti. Item vbi causa inchoata est.

*publicũ, vbi reus peragi debet: aliq; illud, vbi cõa inchoata est, ĩ quibus ab eo emanauit. Sic in tabb. vt per fici.*

f *Quæ legibus.* publicis: vt.ff. de publi. iudi. l. j. & insti. de pub. iudi. per totum.

g *Extra ordinem.* vt priuata delicta, de quibus extra ordinem quis punitur: vt.ff. de priua. delic. l. fin.

h *Commissa.* si habes commissa, scilicet crimina, vnde oriuntur prædictę quęstiones. Si habes commissæ, tunc eodem modo expone. & concordat cum hoc ĩ. vbi sena. vel clar. l. j. &.ff. de noxa. l. fi. & .ff. de offi. præsi. l. iij. & de accu. l. fi. adeo vt si nõ sunt ibi, tamẽ illuc remittantur: vt.ff. de accu. si cui. §. fi. & in authen. vt nulli iudi. §. si vero quis comprehensorum. colla. ix. Alij dixerunt, vt puniatur, remittitur: verum primo cognoscet iudex suus, vbi habet domicilium: argu. ĩ. de exhi. re. l. j. a An autem & in contractu quis inuitus remittatur ad locum contractus? Dic vt diximus. ff. de iudi. hæres absens. §. j. in glo. §. supplent quidam. *ADDITIO.* Vide de hac quæstione casum in. c. Romana. in. §. contrahentes. de foro compe. li. vj.

*a vide de hoc pulchrã glo. ŝ cle. pastoralis. ĩ. §. quòd si punitio. de verb. sig. quæ gl. præterea decidit an iudex loci vbi criminosus degit, cogatur necessario remittere ipsum criminosũ ad mãdata iudicis loci vbi deliquit.*

testes vel instrumenta sunt, experiantur iurgandi fortunam: a atque omnis cautela b seruetur, ne terminos prouinciarum suarũ cogãtur excedere. c ¶ Quòd si pupilli d vel viduæ aliíque fortunæ iniuria miserabiles iudicium nostræ serenitatis orauerint, præsertim cum alicuius potentiam perhorrescunt: e cogantur eorum aduersarij examini nostro sui copiã facere. Dat. Kal. Iul. Constantinop. Optato & Paulino Conss.

*TITVLVS XV.*

## VBI DE CRIMINIBVS agi oporteat.

*Causa criminalis tractatur altero de tribus locis, scilicet vbi crimen est commissum, vel causa est inchoata, vel vbi deprehenditur reus habere domicilium. Bald. & Salyc. Additur & alius in vagabundo: vt in glos. Salyce.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Laurinæ.

QVæstiones eorum criminum quæ legibus, f aut extra ordinem g coercentur: vbi commissa, h vel inchoata i sunt, vel vbi reperiuntur k qui rei esse perhibentur criminis, perfici debere satis notum est. PP. IIII. Non. octobr. Dextro & Prisco Conss.

*De plagio cognoscitur apud quemlibet iudicem competentem. Iaco. But. Bald. Vel sic: De crimine plagii cognoscitur in domo conuenti. hoc dicit. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIM. AA. & CC. Niceæ.

SCiens liberum venundando, plagij crimen commit-

A forum. quod multis modis constituitur, vt diximus. ŝ. de iurisdi. om. iudic. l. ij. Vel dic & loquitur ibi de vagabũdis, vt illi vbilibet possint cõueniri: vt.ĩ. vbi quis de cur. vel cohor. & c. l. j. & in authen. vt nulli iudi. ŝ. si vero quis cõprehensorum. colla. ix. *Sciens liberum.*] *CASVS.* Hominem vendidisti: cõmisisti crimen plagij. vbi conueniendus sis, quæritur? Respondeo, vbi domicilium habes.

*vide de hoc pulchrã glo. ŝ cle. pastoralis. ĩ. §. quòd si punitio. de verb. sig. quæ gl. præterea decidit an iudex loci vbi criminosus degit, cogatur necessario remittere ipsum criminosũ ad mãdata iudicis loci vbi deliquit.*

tit. l Ab eo m itaque qui super hoc queri potest, aditus cõpetens iudex (si is quem puerum ingenuum vendidisse proponis, ibi degit n) ibi causam cognoscet. Dat. II. Non. Febr. Sirmij. CC. Conss.

l *Committit.* vt &.ĩ. ad le. Fabiã de pla. l. pen.

m *Ab eo.* vt à patre, matre, fratre: nõ extraneo, non muliere, non pupillo: vt arg. ff. de pu. act. l. mulieri. nec enim publica est accusatio secundum Io. & P. sed tu dic secũdũ Azo. quòd sic: vt.ĩ. ad l. Fa. de plagi. l. plagij. ij. & ideo dicit, ab eo &c. quia etiam in publica accusatione sunt aliqui qui non accusant: vt. ff. de accu. qui accusare.

n *Degit.* id est habet domicilium. vel dicit de vagabũdo. Vel dic, i. conuersatur vt scholaris in scholis, licet do scholaris non habeat ante decennium: vt.ĩ. de incolis. l. ij. lib. x. & sic nõ facit p opinione P. vt dicit. ŝ. l. proxi.

*SEQVITVR authenti.*

*Qua in prouincia. qua est super. l. i. huius titu. legenda: & est in authen. vt omnes obe. iudi. prouin. §. i. colla. v.*

B *Ista est not. authen. In prin. tradit regulam, & in fine ponit exceptionem, in medio ponit casum mirabilẽ: & sic habet tres partes principales. secunda ibi, Eo autem. tertia ibi, excipitur. Ia. But. Summari rectè nõ potest. h. d. Bald. Vel sic: Captus in loco delicti, vel in quo quis aliàs sortitur forum, potest si ibi reperiatur, cõueniri personali, reali, & etiam mixta actione, non obstante quocunq; priuilegio exceptionis: nisi ex causa publicæ vtilitatis vel necessitatis ipsum absentari oporteat, vel causam ad consistorium principis deuolui, vel nisi per appellationem legitimam fuerit deuoluta. Item pro damno per te mihi illato nomine alterius, vel illius mandato seu voluntate, possum te præsentẽ cõuenire in loco damni dati. & datur ibi terminus ad denunciandum illi vt te instruat de iuribus suis: quo nõ cõparente, vterque cõdemnatur etiam lite nõ contestata, si sunt culpabiles, & ego in termino comparui: aliàs conuentus absoluitur ab obseruatione iudicii. hoc dicit in effectu. Pau. de cast. & sunt plura singularia quæ alibi non reperiuntur.*

C QVa o in prouincia p * quis deliquit, q aut in qua pecuniarum, aut criminum reus sit, siue de terra, siue de terminis, r siue de possessione, s siue de proprietate, t siue de hypotheca, aut de alia qualibet occasione vel de qualibet re fuerit reus: illic etiã iuri sub-

D legio cessante. Tertio ponit, si absens sit aliquis ex cuius domo iniquum quid patiatur præsens ex facto alicuius præsentis: qualiter debeat fieri pro iustitia consequenda. Quarto ponit, si dominus absens non veniat: quod remedium sit. Quinto ponit, si præsens qui fecit iniuriam, non compareat: quid fiet. Sexto si cõpareat cõuentus & non actor, in casu isto quid iuris videtur. Septimo excipit à primo dicto duos casus, in quibus aliquo tempore non cogitur reus respondere. Octauo & vltimo determinat tertium dictum. litera exponitur vt in glo.

o *Qua &c.* antiqui minus in litera habẽt huius auth. q̃ moder.

p *In prouincia.* contra. ff. de act. & obli. l. contraxisse. & de bo. auctо. iu. pos. l. iij. Accursius.

q *Deliquit.* vt de eo ciuiliter conueniatur. & quod subiicit, criminum sit reus: vt criminaliter accusetur. Vel dic, deliquit sine animo: sit reus ex animo: vt.ĩ. ad le. Cor. de sica. l. j.

r *De terminis.* id est de terminis terræ. & agitur de termino moto: vt.ĩ. de accu. l. j. &. ff. de ter. mo. l. ij. vel agitur finium regũdorum: vt. ff. fi. regun. l. j.

s *Possessione.* per aliquod interdictum, vel per actionẽ ciuilem: quod quandoq; fit: vt. ff. de condi. inde. l. indebiti. §. sed & fi. Acc.

t *Proprietate.* & sic agitur rei vindicatione. ff. de rei vindic. l. in rem.



BIU Cujas

iaceat. quod * ius perpetuum [a] est. ℣ Si ergo ambo & actor & reus sint in prouincia: [b] illic omni priuilegio [c] * cessante res expediatur. ℣ Eo autē absente, [d] * ex cuius domo iniquum quid patior, ipsum qui id admisit, vel eius curatorem conueniam: cui datis induciis licet denunciare domino causę: qui si neque per se veniat, neque mittat: is qui primo conuentus est, præsentatus condemnetur, in quo sit obnoxius: insuper & is qui mittere noluit, [e] si tamen omnino [f] appareat obnoxius. nam & de rebus eius satisfiet, si is qui prę-
B
sens est, non sit [g] soluendo. ℣ Sed si nec ipse qui dominum præsentare debuit, compareat præconia [h] voce vocatus: condemnetur, [i] quia contumacia eius pro prę sentia [k] est. ℣ Quòd si desit actor [l] cum reus venerit, siue miserit: absoluendus [m] est: vt & damna ei resarciantur. ℣ Excipitur [n] hic si forma pragmatica [o] occasione publicæ
C
causę procedēs prę ceperit quē-

a *Ius perpetuum.* id est generale. sic ponitur suprà de edē. l. edicta. & instit. de satisd. tu. §. j. nam in delictis & quasi, in cōtractibus & quasi, in realibus & possessoriis vbi quis sortitur forum ratione possessionis: vt. j. vbi in rem actio. l. fi. habet locum, vt dictū est.

b *In prouincia.* idem si in Italia, quæ non est prouincia, sed prouinciarū domina: nam vbique hæc lex suam ostēdit virtutem: vt in authen. in cor. vnde sumitur. §. fina.

c *Illic omni priuilegio.* sed nōnne hoc erat etiam veteri iure: vt in hoc tit. l. j. &. j. vbi sena. vel cla. l. j. & .ff. de acti. si cui. §. fin. & l. fi? Respon. sic, vt in corpore ibi, hoc enim & apud præcedentes &c. sed non sic purè & indistinctè: vt in hac authen. ptērea multa adiiciuntur veteri iuri per authen. hanc: vt iam dices in vltima glo. Item per hoc quod dicit, omni priuilegio &c. nunquid tollit. l. ꝟ. quando imper. inter pu. & vi. l. j. in fi. & alia de clericis. ꝟ. de episc. & cleri. authen. clericus. & authen. causa. & alia de legatis. ff. de iudi. l. ij. §. legatis. & in authen. de sanc. episc. §. si vero episcopi. coll. ix. & alia de illustribus: vt. j. vbi sena. vel cla. l. ij. omnes enim istæ leges videnē huic contrariæ. Sol. [a] secundum quosdā priuilegium fori tollitur per hāc. l. sed nō sui iudicis. Si enim clericus extraneus Bononiæ delinquat, conueniatur Bononiæ sub episcopo, nō sub potestate. Alij dixerunt q̄ hæc corrigit omnes prædictas leges: quod non placet: quia illa, clericus. est post istam in cor. & illa de sanc. episc. §. si vero episcopi. col. ix. Dic ergo cessare priuilegia indulta per principem viuentē, vt in corpore authenticorū, sed non indultæ per. l. redactā in corpore iuris. [b] Iteē ad hoc contra. ꝟ. de dila. l. fi. quando. & authen. quod fieri. sed hic prohibet reo, ibi actori cōcedit. quod est mirū, quia nō debet actori &c. vt. ff. de reg. iur. nō debet &c. sed hic speciale. magis autē est cōtra. ꝟ. de iurisdi. omn. iud. l. in criminali. in eo q̄ innuit cū cœlesti oraculo etiam reum impetrare rescriptū. Sed tu dic illam in hoc corrigi. [c] Excipiuntur ergo priuilegia indulta per. l. istam. Item si actor impetret: vt dictum est. In tertio excipitur si pragmatica &c. vt infrà statim.

d *Eo autem absente.* casus iste antiquitus est positus in domino domus, qui cū inquilinis siue hospitibus suis (quod proprius est) habitabat: vt. ff. de vsu & ha. l. ij. §. j. & ex domo ab vno de hospitibus aliquid est eiectum: ille hospes conuenitur lege Aquil. vel
D
ex illo titu. de eiec. actione in factum ex suo maleficio. Dominus etiā posset conueniri: quia opera malorū vtitur: vt insti. de oblig. quæ ex quasi delic. §. item exercitor. Permittit ergo hæc authen. domino nunciari. & si veniat, bene est. & si non, damnatur præsens: & in subsidium satis fit etiam de rebus absentis. Sed hæc positio non placet. cum enim certum est quis deiecit, nō debent alij teneri: vt. ff. de his qui deiec. l. j. §. fi. &. l. seq. Secundo pone in eo qui alium deiecit te mādante: vt. ff. de vi & vi arma. l. j. §. quoties. &. §. cum autē. &. §. familiæ. &. §. si quis tamen. &. §. si filiusf. Item potest poni & in eo qui contraxit te mādante: vt. ff. de insti. l. cuicunque. §. fi. &. l. seq. Item & in eo potest poni cui fuit data pecunia contemplatione vtriusque: vt. ꝟ. si tut. vel cur. inter. l. si creditor. & dices q̄ sponte suscepit defensionem absentis. nam inuitus non cogitur: vt. ꝟ. de procura. inuitus. sed se tantum defendere habet necesse. Iteē dices ex domo eius, id est à domesticis eius. & permittit domino nunciari, secundum quod hic subiicit. Vel secundū Ioan. pone in eo qui fideiussit pro alio iudicio sisti. nam si reus postea absit, datur huic vel alij volenti eum defendere, & satisdare iudicatum solui, tempus vt nūciet domino. & pro hoc

A j. de fideiuss. sancimus. & secundum hoc dic, patior iniquum ex domo absentis ab eo qui tenet id quod mihi debetur. Item secundum hoc pro parte derogatur legi. ff. de solu. l. solutionem. &. ff. de procur. l. non cogendum. §. Sabinus.

e *Noluit.* scilicet condemnetur: & tamen contra eum non est lis contestata: quod est mirum: aliās contra, nisi in iudicio appellationis: vt. j. de temp. app. l. fin. §. illud. Vel dic hic quasi contestatam: vt. j. vbi in rem actio. l. ij. nam & in cor. dicit, cō demnetur absens secundum schema quod appellatur eremodicium. in. §. si vero neque. Iteē coipso quòd non prohibuit, videtur eum approbare: vt. ff. ad Macedo. l. si filiusfamilias. ij. &. ff. furti aduer. nau. cau. sta. l. j. in fin.

f *Omnino.* id est omni tempore.

g *Non sit.* ex sententia contra se lata: item in rebus etiam absentis fit missio ex ea scilicet sententia quæ cōtra se absentem datur: non autē dico vt sentētia in prę sentem lata habeat exe cutionem in alium: licet hoc dicant quidā.

h *Præconia.* hodie per edicta: quia vox præconis paucis innotescit: vt. j. quomodo & quando iudex, auth. qui semel. vel hic est speciale.

i *Cōdemnetur.* per missionem in possessionem secundum mensuram debiti si lis nō est contestata. idem si est, & non est liquidum de causa. Si autem est contestata vel quasi, & liquidum, datur definitiua: vt. ꝟ. de iudi. l. properandum. §. ij.

k *Pro præsentia.* eius enim absentia, dei præsentia &c. vt. ꝟ. de iudi. l. properandum. §. cum autem.

l *Actor.* aliās accusator: & tunc dic, id est actor.

m *Absoluendus.* ab obseruatione iudicij si lis non est contestata: aliās definitiue: vt. d. l. properandum. §. & si quidem. sed & citari posset actor: vt. j. quomodo & quando iudex. in authē. qui semel.

n *Excipitur.* hic versiculus est legendus cum prin. huius authē. & intellige quòd imperator vocat aliquem vt de causa cognoscat, aliqua vel aliquid pro republica faciat. interim enim dilationem habet à iudice sub quo conueniebatur: & est pragmatica scriptura facta cōsilio procerum. Sed hæc exceptio videtur corrigi in cor. e. §. hanc dicentes &c. quod quidam concedunt. Vel dic non corrigi, sed nominat ibi personas de quibus poterat dubitari: quia plus solet timeri quod &c. vt dicit canon. & ea quæ notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, videntur neglecta: vt ff. de iniu. item apud. §. ait prætor. Et no. hic quæ noua inducit authen. ista. Primo quòd dicit simpliciter omne priuilegium cessare. Secūdo de denunciatione, quę permittitur fieri domino: quod olim nō licebat nisi in casu: vt. j. vbi in rem act. l. ij. Tertium de induciis quæ hic sequuntur: nam aliæ dantur aliās: vt. ꝟ. de dila. l. j. Quartum de satisdatione rerum absentis. Quintum quòd fertur definitiua secundum quosdam ante litem contestatam.

*Pragmatica quæ sit.*

*Authētica, qua in prouincia. multa inducit noua.*

o *Forma pragmatica.* id est imperiale rescriptum.

## TITVLVS XVI.

## VBI DE POSSESSIONE agi oporteat.

*Causa violentiæ debet tractari vbi est possessio, vel vbi vis illata est. hoc dicit. Iaco. But. Bald. & Salycetus.*

1. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Festum proconsulem Africæ.

VBi aut [p] vis facta dicitur, aut momentaria possessio pos-

p *Vbi aut.* Aut pro &, nam non potest alibi fieri vis, quam vbi sit posses-

sit possessio. & sic vnum casum ponit tantum hæc lex secundum quosdam: quod non placet: imò potest fieri alibi vis, & alibi esse possessio: vt si possessio mea est Mutinæ, ad quam cum ire vellem, in districtu Bon. me detinuisti. si enim suspicor me posse repelli: amitto possessionem, & agam vnde vi & Bononiæ[a] vbi facta est vis: & Mutinæ vbi est, id est existit possessio momentaria: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum autem hoc. & §. siue autem corpore. & sic duobus locis conuenitur: &, aut, ponitur disiunctiue. Quare possessio dicitur momentaria, dic vt dixi. ff. qui le. per. l. fi.

*a Imò non Bononiæ, sed Mutinæ vbi fuit collatus effectus violentiæ. arg. in. l. cõtraxisse. ff. de act. & oblig. Pau.*

*VBI FIDEICOMmissum, &c.*

FIdeicommissum.] CASVS. Legatum vel fideicommissum mihi reliquisti. vbi illud petere debeam, quæritur? Respon. quòd vbi hæreditas est, vel eius maior pars.

a *Fideicõmissum.* quod in fideicommisso dicitur, idem in legato. fraternizant enim hodie: vt. ff. de lega. j. l. j.

b *Relicta est.* id est factum est testamentum. nam ibi defunctus videtur cũ legatario contrahere: vt iste tit. de obli. quæ ex quasi contract. §. hæres. secundũ quosdam. quod non placet: quia non cum defuncto, sed cum hærede legatarij contrahere videntur: vt. ff. quib. ex cau. in pos. eatur. l. apud. §. fin. & l. seq. Dic ergo, relicta est, id est existit, vt sit tertiũ adiacens: [b] vt. ff. de leg. j. l. cum res. sic & satisdatio petitur vbi existit: vt. ff. vt lega. no. l. postquam. §. fi. & plene hic posses distinguere vt. ff. de iudi. l. quod legatur. in glos. j. legatarius &c.

*Legatarij non cũ defuncto sed cum hærede eius videntur contrahere.*

*b Hoc est verbum tertiæ personæ nullã determinationẽ habẽs, secũdum Dy.*

*VBI CONVEniatur qui certo loco dare promisit.*

QVi certo.] CASVS. Mutuaui tibi. x. ea certo loco puta mihi soluere promisisti: dolo vel culpa vel mora tua cepi dilationem: an alio loco te conuenire possim, quæritur? Respon. quòd sic condictione certi ex mutuo arbitraria, in qua veniet damnum quod passus sum: & etiam propter loci mutationẽ, ideo quia suo loco pecunia soluta non est.

c *Arbitraria.* adiectũ est, id est condictione certi arbitraria, quę habet locum in tribus casibus: [c] vt. ff. eo. l. ij. §. hæc autem actio. & l. si hæres. & l. aut si. Et dicitur arbitraria: quia solus iudex ex suo arbitrio æstimat damnum vtriusque si alibi soluatur: vt institu. de ac. §. præterea quasdam.

*e Tu dic in quatuor Pau. hic.*

d *Et in alio loco.* s. quolibet: nã vbi te inuenero, ibi te &c. & pro hoc. ff. de iud. l. eũ. & de cõsti. pecu. si duo. §. j. & de cõdic. inde. l. qui certo. qd nõ placet. Expone ergo idoneo [d] & hic & in prędictis. ll. vbi scilicet habeat forũ qui conuenit: vt. ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. j. Et quæro si certo loco promisi, an eo loco quo fuit facta promissio, possum cõueniri? Io. dicit [e] quòd non, quia nõ ibi, sed vbi est soluendũ, contrahi videtur: vt. ff. de act. & ob. l. contraxisse. & ff. e. l. penul. Alij cõtra: & pro eis. ff. de iudi. hæres absens. §. fi. & l. omnem. *ADDITIO.* Dicas quòd locus contractus non inspicitur, & ibi non potest conueniri, sed solum locus solutionis faciendæ inspicitur: nisi aliud actum sit. pro quo Pe. de bel. per. in. l. contraxisse. s. alle. allegat. l. quæro. vbi dicit esse casum. ff. de solu. vbi hoc tenet & sequitur Bar.

*d Hæc vera, & cõmuniter tenetur. Pau.*

*e Et bene Pau.*

e *Alterutrius.* vt quia vnius interest, nõ alterius. si autem vtriusque, tunc secus secundum Ir. & P. sed certè etiam si simul vtriusque interest, vt plene dixi. ff. eo. l. ij. in princi.

*VBI IN REM actio exerceri debeat.*

IN rem.] CASVS. Rem meam possedisti: quã cũ petere vellem, dicis te nõ esse cõueniendũ, sed eũ qui tibi vendidit. vbi autem conueniẽdus sis, an vbi domiciliũ habes, an vbi actor, quæritur? rñ. q̃ ibi vbi tu emptor: quia hæc forma iuris est, vt emptor ibi defendatur, vbi forũ habet: vt. ff. de iudi. l. venditorem.

f *In rem actio.* id est vindicatio.

g *Non contra.* nisi dolo desiisset possidere: vt. ff. de rei vindi. l. si autem. §. j. & §. sed & is.

h *Contra possidentem.* vt &. ff. de alie. iu. mu. cau. fa. l. j. Sed quid si vẽditor vult suscipere iudicium pro emptore, quasi defendendo seipsum, nunquid potest actore inuito? Quidã q̃ per. sic: vt. ff. de peti. hære. Nec sed & si lege. §. item si* ff. rẽ. in fi. §. & ff. de appel. ab executore. §. j. & ff. de re iudi. sæpe. & de alie. iudi. mu. cau. fa. l. tota iij. §. fin. Sed lex ista dicit contra. & ff. de procur. si actor. sed dic q̃ potest in foro emptoris: vt. ff. de iudi. l. venditor. nisi vt. ff. de procur. l. fin. Nec ob. hæc l. quia vẽditor nõ offerebat hic iudicium pro emptore suscipere.

i *Congredi.* id est agi.

k *Auctore.* vẽditore.

l *Vindicãtem.* scilicet rem ratione dominij: sed dominium non petitur, cum habeat. vere enim habet illud: quia si non haberet, non haberet rei vindicationem: [f] vt. ff. de rei vin. l. in rem. in princi. vel dic, habet quo ad hoc quid: & quo ad quid non habet. Nam habere multis modis dicitur: vt. ff. de verbo. oblig. stipulatio ista. §. habere. Vel dic vindicat sibi dominiũ, id est attribuit sibi dominiũ. i. dicit se dominũ.

m *Denunciasti.* s. ante sententiam: vt. ff. de euic. l. si rem quã. §. fi. & j. de euic. si controuersia. & j. de pericu. & cõmo. rei ven. l. j. secus si non denunciauit cum posset: vt. ff. de euic. si fundo. §. fi.

n *Forma.* quæ est vt vbi ipse emptor forum habet, defendatur per se vel per alium: vt. ff. de iudi. l. venditor.

SI quis.] CASVS. Fundum ad me pertinentem nõ tuo nomine sed alieno possedisti, quem petere volui. feci te citari: dicebas dominum non te esse. quid iuris sit, quæritur? Respon. q̃ dabuntur tibi induciæ vt domino denũcies vt veniat, vel sufficientem pro se dirigat respõsalem ad locum in quo sita est possessio. Si autẽ venire noluerit, iudex legitimis edictis propositis faciet eum citari: & si in eadem voluntate perseuerauerit: lit. contesta. quasi cõtra absentẽ interrupta præscriptione ex die quo possessor ad iudiciũ vocatus est, summatim de ea cognoscet, & me mittet in possessionẽ fundi: salua tibi reuersione de proprietate quęstione.

o *Quolibet modo.* vt commodatarius rei immobilis, vel colonus, vel inqui-

*fora emptoris: nec potest ex propria persona declinare forum. hoc dicit. Vel sic: Forum quod est declinabile à defenso, non est declinabile à defensore. hoc dicit. Bald. Vel sic: Actio in rem datur contra possidentem: nõ contra auctorem eius qui non possidet. datur tamen cõtra illum regressus de euictione, si sibi fuit lis denunciata. Et si vult defendere possessorem de euictione, tenetur ipsum defendere in loco vbi lis est inchoata: nec potest eum trahere ad forum suum. hoc dicit. Pau. de cast.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Pancratio.

IN rem actio[f] non contra[g] venditorẽ, sed contra possidentem[h] competit. Frustra itaque desideras nõ tecũ congredi, [i] sed cum auctore[k] tuo dominum vindicantẽ, [l] cum te possidere contendas. Nam si denũciasti[m] ei qui tibi vendidit, intelligis euictionis illi periculum imminere. * Nec enim iurisdictionis forma, [n] in eadẽ prouincia constitutis tam petitore quàm possessore, ob auctoris personã, quem in alia prouincia dicis consistere, debet immutari. Dat. Idib. April. AA. & Conss.

*Qui possidet alieno nomine, potest reali actione conuentus dominum in iudicio nominare: & datur ei dilatio ad denunciandum domino: quo non veniente, habetur lis contestata quãtum ad interruptionem præscriptionis. & si citatus legitime non comparet, fit missio in possessionem: & reuersus non auditur de possessione, sed tantum de proprietate. hoc dicit secundum Iacob. But. Bald.*

II. Imp. CONSTANTINVS ad vniuersos prouinciales.

SI quis* alteri[o] nomine quolibet [o] modo possidens

BIU Cujas

vel inquilinus qui non habet ius in re. Et dic idem in eo qui habet ius in re: vt in feudatario, emphyteuta, vel fructuario, vel quocunque modo teneat nomine alterius secundū Io. Sed alij vt I.& P. dicūt aliud esse in eo qui habet ius in re, vt in feudatario, emphyteuta, creditore & fructuario superficiario, & similibus: vt ipsi nō possint dominū nominare i iudicio: nec liberantur hoc faciendo, sed defendere cogūtur respectu iuris quod habent. Nam & vir si in dotē agit vel defendit, principaliter agere vel defendere dicitur ratione iuris quod habet: vt.ff.de re iud.l.sæpe.§.sed scientibus. Itē fructuarius respectu iuris quod habet in re, tenetur ad exhi. vt.ff.ad exhi.l. Celsus.§.j. Item emphyteuta dicit possidere vt euitet satisdationem: vt.ff.qui satisd. cog.l. sciendū.§.j. si ergo onus euitat, & onus sustinere debet circa defensionem faciendā. Sed an contra ciuiliter tantum possidētem detur rei vindicatio? quidam dicunt quòd sic, & fiat missio in rem pro ciuili tantum si non veniat qui defendat: & nō fit præiudicium in naturali. ff. de acqui. pos. l.pe. in princ. secūdum Io. nisi naturaliter possidens sciat, & patiatur: vt.ff. de re iudi. l.sæpe. in fi.§.j. Alij dicunt nō teneri rei vindicatione eum qui tantum ciuiliter possidet, cum non habeat facultatem restituendi: vt.ff. de rei vin.l.officiū. *ADDITIO.* Vide de hoc Bar. in.l.Pomponius.§. si is qui precario. vbi de hoc etiam per glo. magnam in fi.ff.de acqui.pos. & quærit etiam glo. super rubr.ff. de rei vin.& est casus in.l.cuiuscunque.§.j.ff.de vsufruc.

immobilem[a] rem, litem ab aliquo per in rem actionem sustineat: debet[b] statim in iudicio dominum nominare: vt siue in eadem ciuitate degat, siue in agro, siue in alia ꝓuincia sit: certo dierum spacio à iudice definiendo,[c] eoq; ad notionē eius perducendo, vel ipse in loca in quibus prędium situ est, perueniens, vel procuratorē mittens, actoris intentiones excipiat. Si verò post huiusmodi indultum tempus minimè hoc quod dispositum est, facere maluerit: tāquam lite, quæ ei ingeritur, ex eo die quo possessor ad iudiciū vocatus est ad interrumpēdam longi temporis præscriptionē, contestata: iudex, vtpote domino[d] possessionis nec post huiusmodi humanitatem sui præsentiam faciente, edictis legitimis proponēdis eum citare[e] curabit: & tunc in eadem voluntate eo permanēte, negociū summatim[f] discutiens, in possessionem rerum actorem mitti non differet, omni allegatione absenti de principali quæstione seruata.[g] Dat.X.Kalen.Augu. Basso & Ablabio Conss.

*In reali & personali actor sequitur forum rei. Item reus potest conueniri in loco vbi est res. Bald.*

III. Imppp. VALENTINIAN. THEOD.& ARCAD.AAA.

ACtor, rei forū, siue in rem, siue in personam sit actio, sequitur.[h] Sed & in locis[i] in quibus res[k] propter quas contenditur, constitutæ sunt, iubemus in rē actionē aduersus possidentē moueri.† Dat.X.Kal. Iul. Arcadio & Bautone Cōss.

## TITVLVS XX.
## VBI DE HAEREDITATE agat, vel vbi hæredes scripti in possessionem mitti postulare debeant.

*Siue agatur edicto diui Hadriani, siue petitione hæreditatis: agi debet vbi est res. Item petitio hæreditatis potest moueri in loco domicilii hæredis. h.d. Bald. Vel sic, & clarius: Iudicium possessorium vbi res sunt sitæ: iudicium vero petitorium etiam in domicilio conuenti possunt agitari. Salyc.*

I. Impp. VALER.& GALLIENVS.AA. Messalæ.

ILlic[l] vbi res hæreditarias esse ꝓponis, hæredes in possessionem rerum hæreditariū mitti postulandum[m] est. Vbi autē domicilium habet qui cōuenitur: vel si ibi vbi res hęreditarię sitæ sunt, degit:[n] hæreditatis erit cōtrouersia terminā da. D. VII. Kal. Mai. Seculari & Donato Cōss.

## TITVLVS XXI.
## VBI DE RATIOCINIIS tam publicis quàm priuatis agi oportet.

*De administratione priuata ibi debet ratio reddi, vbi administratio gesta est. Bald.& Salyc.*

A idem dicimus in causa dāni infecti quod in noxali. sed in actione personali vsq; ad.xxx. an. dicimus audiendū volentē recuperare possessionē, cū nec possideat missus: vt.ff. de acquir.pos.l.iij.§.fi. nisi missus eā vēdiderit, vel in solutū acceperit per iudicē. Itē an statim missus possideat, vel demū post annū? M. & Azo, statim. sed P. & B. post annū: vt plene dices .j. de ꝓscript. xxx. an.l. si quis emptiōis.§.pe. sed hoc quando lis nō est quasi contestata. at hic erat quasi cōtestata. Accur.

*Actor.*] CASVS. Tu Bonoñ. equū tuū quē possidebat Mutiñ. petēre voluisti: vbi cōueniendus sit, quęritur? Resp. ꝙ ibi vbi dō miciliū habet. s. Mutinæ licet Azo contra. s. vbi res est. Si autē res sit immobilis, puta fundus quē petere voluisti, & apud Rhegiū sit fundus: & Mutinę vbi domicilium habet, & apud Rhegiū vbi possessio constituta est, petere potes.

*Aggeritur.* vt.ꝫ. de iurisdom. iud.l.ij.

*Sed & in locis.* q. d. non solum ibi vbi habet domicilium.

*Res.* s. immobiles fere secūdū oēs. Sed Azo cōtra, quia hic dicit indistincte. & per id qđ est.ff de iudi.l.quod legatur.§.sin autē. & pro eo in eo.ti.l. sed & si fuerit. §. fi. sed certe secundū H. in mobili. aliud videt dicēdū. s. ꝙ sufficiat satisdare iudicio sisti in suo foro: vt ff. de offi. prēsi. l. senat⁹. &.ff. qui satisd. cog. l. si fideiussor. §. fin. nisi in causa vbi sufficit nuda cautio propter priuilegiū legationis: vt.ff. dē iudi.l.ij.§.pe. Vel loquitur ibi cū persona suspecta non erat. aliàs satisdabit, vel res deponi debebit: vt.d.l. si fideiussor.§.fi. Alij dicunt ibi primo litē cōtestari, vbi res est: & postea satisdari. quod posset esse verū, si actio esset tępore peritura: vt dicta.l. senatus. Sed quid si reali te cōuenio hic vbi habes domiciliū, & res est alibi: quis executioni mādabit? b Rñ. iudex illius loci vbi est res ex denūciatione huius, sicut fit in vera definitiua: vt.ꝫ. de iudi.l. properandū.§. sinautē reus. &.ff. de re iudic.l. à diuo Pio. in princ. & vera interlocutoria: vt.ff. de bo. aucto. iud. pos. l. cū vnus.§.fi. Itē in cuius electione est, in loco domicilij, vel vbi res est, eligere forum? Rñ. actoris:[c] vt.ff. de iudi.l.ij.§. plane & si perfecta. Accur.

## VBI DE HAEREDITATE agatur, &c.

*De hoc finis. l. & vbi scripti &c. de hoc principium. l.*

ILlic.] CASVS. Pro hæreditate ad te pertinente contra possessores hæreditatis interdictum quorum bonorum intentasti. in isto possessorio iudicio vbi mitti debeas in pos. rerum hæreditariarum, quæritur? Respon. quòd ibi vbi res hæreditariæ sitæ sunt. Si autem peti. hæred. cōtra eos intentasti: vbi domicilium habent, & vbi hæreditas est, eos conuenire poteris: sed & vbi degunt. quod intellige maximē: quia idem est si ibi non degunt.

*Illic.* & à iudice illius loci in cuius territorio sunt: vt.ff. de iurisdom. iudi. l. fi. & dixi. ꝫ. ti. proxi. l. fi.

*Postulandum est.* per interdictum quo. bo. vt.ff. quo. bo. l. j. in princ. vel per officium iudicis, vel per condic. ex lege quæ est. j. de edic. diui Hadria. tol. l. fi.

*Degit maxime* si ibi degit. nam idem si ibi non degit vbi sunt res, quia poterat cōueniri vbi sunt res, ad instar mere realis: vt. ꝫ.

*& ꝓprietate: vt.d.l. si quis emptionis.§.pen. quādoq; fit post lit. contest. vel quasi: & tūc nō auditur de possessione, sed de ꝓprietate: vt hic. quādoq; fit post definitiuā sententiā, & tunc nō auditur nec de ꝓprietate nec de possessione: vt.d.l. properandū.§. sinautē reus. & .j. quo. et quā. iud. l. consentaneum. Bal. † Concor. c. sane. extra de fo. cōpe.*

*b Subaudi sententiā lātā pro actore. Pan.*

*c Ista glo. semper allegatur quòd quādo quis habet plures iudices sub quib⁹ potest cōueniri: electio est actoris cōrā quo conueniat. ꝓbatur in.l. fi. ꝫ. de iur. om. iud. & j. de ꝓscrip. lō. tēpo. l. fi. Pan. de ca.*

a *Immobilē.* pro mobili nō potest domino nunciare: sed res deponitur si suspecta persona sit: & agit. ff. qui satis. cog. l. si fideiussor. §. fi. & in hoc casu. s. immobili loquitur. d.l. officiū. sed hodie idē in re mobili, per auth. qua in prouincia. ꝫ. vbi de tri. agi oportet. *ADDITIO.* Dic ꝙ illa auth. loquitur in alio casu. Pau. hic.

b *Debet.* id est potest: vt.ff. an per alium causa app. l. fi. vel debet, si nunquam facturus est.

c *Definiendo.* forte secundum legem. ꝫ. de dila. l. j. vel secundum authen. qua in prouincia. ꝫ. alleg.

d *Vtpote domino.* id est eo qui dominum nominaut. sed verius pro vero domino pone.

e *Eum citare.* scilicet nominātem. Tu dic dominum, vt euidenter dicit litera, quòd dominus nunc primo citatur.

f *Summatim.* nam posset petere rem per calumniam: & ideo fit hæc summaria cognitio, an ad eū pertineat, vel nō. sic &. j. de bo. auct. iudi. pos. authē. & qui iurat. &.ff. de Carb. edic. l. iij. §. causæ.

g *Seruata.* immo & de possesione: vt. j. de præscript. xxx. an. l. si quis emptionis.§.pe. econtra videt ꝙ nec ad proprietatē: vt. ꝫ. de iud. l. properandū.§. sinautem reus. quę sunt cōtra. Sol. vt ibi in. l. properandū. a Sed vsq; ad quod tempus auditur de proprietate? Rñ. vsq; ad. x. an. inter ꝓsentes, &. xx. inter absentes. nam postea res erit vsucapta siue præscripta: quia iuste possidet, qui auctore pretore &c. vt.ff. de acqui. pos. l. iuste. nec distinguit, vtrū res fuerit absentis, vel alterius. Aliud autē est in noxali actione. nam statim efficitur dominus accipiēs, si primo possessor erat dominus: vt.ff. si ex nox. cau. aga. l. ij. in fi. & de nox. ac. l. & generaliter. &

titu.j.l.fi.& arg.ſ.vbi de poſ.agi opor.l.j.cum hęreditatis petitio ſit,& in rem,non ſolũ in perſonã:vt.j.de peti.hær.l. hæreditatis.

*VBI DE RATIOCINIIS TAM PVBLIcis quàm priuatis agi oportet.*

*Evm qui.]* CASVS. Tutelam alicuius pupilli,vel adulti curam adminiſtraſti.finita tutela vel cura, vbi conueniri debeas,quęritur? Reſpon. non ibi vbi domicilium habes, ſed ibi vbi adminiſtraſti, puta ſi fueris Mutiñ.& Bononiæ curam vel tutelam adminiſtraſti:Boñ.es cõueniẽdus, & illuc trãſmittẽdus ſi alibi habes domiciliũ.

a *Titulo*. vt argentarius,vel ꝓcurator, vel quocunque modo: vt hic,&.ff.de iud.l.hæres abſens.§.j.&.l. argẽtarium.& de procu.l.neque.& de cõ. & dem̃.l. cum ſeruus.§.j.

b *Adminiſtrauit*. ff.de iudi.l.hæres abſens.

c *Rationem*. redditur ratio villicationis: vt inſtit. de obli. quæ ex quaſi contract. §. ſicut autem. Sed an debeat tranſmitti ſi ibi nõ inueniatur? Quidã quòd ſic. & ſic ſpeciale: vel nõ ſpeciale,quia & idẽ in contractibus ſit quãdoq; : vt dicta.l.hæres. §.j. diximus. In.l.autem ſequenti conſtat quòd ſit tranſmiſsio.

*NEmo.]* CASVS. Aliquis conſtitutus ad ſubminiſtrãdum militibus ſtipendia, minus quàm recepit impendit. finita adminiſtratione ſi apparcat eũ male adminiſtraſſe,vbi conueniri debeat,quęritur? reſpon. quòd nõ vbi domicilium habet, ſed vbi adminiſtrauit, ſcilicet ſub magiſtro militum ſub quo tempore adminiſtrationis militabat. & hoc ſine fori præſcriptione vel exceptione: vt ſi dicat ſe non eſſe conueniendum vbi adminiſtrauit,ſed vbi domicilium habet,non audiatur.

*† aliàs, vbi cauſas ſtatus agi oporteat.*

d *Nemo*. ſuperior.l.de priuato,hæc de publico dicit. Accurſius.

e *Cingulum*. fuerat enim electus ſuper aliqua profeſsione militum vel negociatorum:vt.ſ.de iuriſ.om.iudi.l.fi.

f *Quocunque*. idoneo ad petendum.

g *Fori*. vt dicat ſe non conueniendum ſub eo iudice ſub quo conueniuntur alij de illa militia.

h *Aſſeritur*. quia multa pro expenſis ab eis accipiebat,& eis parum præſtabat.

i *In militari*. hodie adiungitur epiſcopus:vt in auth.vt iud. ſine quoquo ſuffra.§.neceſsitatem.col.ij.& de col.§.ſuper hoc.col.ix.

k *Sufficiens*. ſic.ſ.quando impe.inter pup.& vid.l.j.in fi.j. reſp. & in authen.vt om.obe.iu.§.hæc conſiderantes.col.v.

*VBI CAVSA STATVS AGI, &c.*

*Aqua.]* CASVS. Si ancilla tua à te fugiens, & in alienam prouinciam ſe conferens,aſſerit ſe liberam: vbi cauſa ſtatus agi debeat,quæritur? reſpon.quòd nõ ibi vbi eam deprehendiſti, ſed ibi vbi ſeruierat antequam ſe in fugam inconſulte reciperet.

l *Seruuret*. id eſt eſſet in poſſeſsione ſeruitutis.

m *Vindicans*. id eſt in libertatem proclamans poſteaquam conſtiterit eam eſſe poſſeſſam in ſeruitute.

n *Non iniuria*. ſed de iure.

o *Receſsit*. niſi diu.i.x.annos morata eſt in poſſeſsione libertatis bona fide.i.putãs ſe liberã iuſtis rationibus ducta,vel iniuſtis rationibus.xxx.an.vt.ff.de acqui.poſ.l.iij.§.ſi ſeruus.&.l.per eũ.§.j. &.ff. qui & à quib.ma. li. l. ſi cũ fideicõmiſſa. §. Ariſto. & ad hoc.ff. de libe. cau.l.liberis.§. fi.& .l. igitur ſciendum eſt.&.j.de præſcrip.lõ. temp.quę pro lib.l.j.& ij.&.j. de libe. cau.l.ea quæ.&.j.de prob.l. vis eius. & de ſeruis fu.l. cum ſeruum. Accur.

*Liberi quando pręſumuntur.* † *Cuius. ii. in ſeruis tra de nõ vrãd.*

p *Habebit*. cognoſcẽdo primo & pronũciando ſup poſſeſsione: nõ ꝓ vnde vi, vel vti poſ. interdictũ, cum ſit res mobilis. Item quia nec dicit ꝙ ſeipſum poſsideat, ſed ſit hoc officio iudicis, vel interdicto vtrobi. Ibi ergo quęritur & pronunciatur de poſſeſſorio: ſed petitoriũ ſeruatur in loco vn de aufugit: & ſic diuiditur cauſæ continentia. & ſic eſt contra.ſ. de iud.l.nulli.

q *Debet*. in petitorio.

*PRocuratores.]* CASVS. Si priuatus priuato ſtatus moueat quæſtionem,puta dicit aliquẽ eſſe ſeruũ qui ſe pro libero geritian ꝓcurator Cæſaris qui cognoſcit inter fiſcum & priuatum, cognoſcere poſsit,quæritur? reſpõ. quòd non.vel dic ꝙ ſi inter fiſcum & priuatum de ſeipſo &c.

r *Procuratores noſtros*. ſcilicet Cæſaris.

ſ *Status*. ſ.ingenuitatis.

t *Notũ eſt*. inter duos priuatos inuitos. ſecus inter fiſcũ & priuatũ: vt dicunt.j.e.l.iamdudum.quod non placet: nam nec inter fiſcũ & priuatũ: vt.j. ne de ſta. defun.l.ſi pater. Dic ergo quòd in. l.iãdudũ. erat vice præſidis:vt.ſ. de pe.iudi.l.j. Vel tertio, ſi inter fiſcũ & priuatũ de aliquo ſeruo vel liberto ſit quęſtio,quia quilibet ad ſe pertinere dicit:cognoſcere poteſt.ſi inter fiſcũ & hominẽ priuatũ qui ſe liberũ vel ingenuum aſſerit, tunc nõ poteſt:vt hic,&.d.l.ſi pater. Vel quarto diſtingue quę quæſtio eſt ſtat⁹:vt ſi quidẽ ingenuitatis,nõ poſsit: vt hic,&.d.l.iãdudũ.in fi.Et ꝙ hęc ſit cauſa libertatis,habes.j.de or.cog.l.ſi ſtatus.&.d.l.ſi pater. An alterius ſtatus,& tunc poteſt: vt in prin.d.l.iamdudum.vnde valet:vt.ff.eo.l.ij.&.iij.

*Pręcuratores Cæſaris.*

*SI in poſſeſsione.]* CASVS. Alicui mulieri in poſſeſsione libertatis cõſtitutę q̃ſtionẽ ſtatus mouiſti.vbi hęc ſtat⁹ q̃ſtio agitari debeat,quęrit? rñ.ꝙ in foro mulieris cui ſtat⁹ quæſtio mouetur.

u *Decoretur*. vt.ff.de li.cau.l.liberis.§.fi.

*SI ex poſſeſsione.]* CASVS. Ex poſſeſsione ſeruitutis proclamaſti in libertatem.vbi cauſa ſtatus agi debeat,quæritur? reſpond.quòd ibi vbi conſiſtit qui ſe dominum dicit.

x *Si ex poſſeſsione*. hęc.l.eſt cõtra.ad ſuperiorẽ:& eſt idẽ in.d.l.liberis.&.j.de lib.cau.l.eã quę.&.ff.de ꝓb.l.circa.&.l.ſi qs liberũ.

*IAmdudum.]* CASVS. Inter priuatum & fiſcum de quodã ſeruo vel liberto erat quæſtio:quia priuatus dicebat eũ eſſe ſeruũ ſuum vel libertũ: ecõuerſo fiſcus ſuũ eſſe dicebat. an procurator Cæſaris

1. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.& CC. Gerontio.

*EVm qui aliena negocia, ſiue ex tutela, ſiue ex quocunque alio titulo* [a] *adminiſtrauit:* [b] *vbi hæc geſsit, rationẽ* [c] *oportet reddere. Dat. VII. Kal. Augu. Annibalione & Aſclepiodoto Conss.*

*Ibi debet reddi ratio publicæ adminiſtrationis, vbi adminiſtratio geſta eſt: quia ibi habilius inſtructio ſufficiẽs habetur,& veriſsima poſſunt teſtimonia monſtrari. Bal.*

II. Impp. HONOR.& THEOD. AA. Macedonio magiſtro militũ.

*NEmo* [d] *poſt depoſitũ cingulum* [e] *ſuæ priuatæ vitæ redditus, ob negociũ quod militiæ cauſa eſt ei exortũ, pręſtandi ratiocinij gratia eius numeri in quo militauit, vel quem ipſe geſsit, à quocunq; [f] pulſatus, fori* [g] *pręſcriptionib⁹ vtatur. vnũquemq; enim ſuper huiuſcemodi cauſis publicis, quas dũ militaret exercuit, vel ſuper ratiociniis militarib⁹ per quę ſuos cõtubernales afflixiſſe aſſeritur,* [h] *in militari* [i] *oportet iudicio reſpondere: in quo & inſtructio ſufficiens,* [k] *& nota teſtimonia, & veriſsima poſſunt documenta præſtari. Dat. II. Id. Iuñ.* Conss.

*TITVLVS XXII.*

## VBI† CAVSA STATVS agi debeat.

*Si ſeruus aufugit à domino ad aliam prouinciã, cauſa poſſeſsionis tractatur eodẽ loco, ſed cauſa proprietatis examinatur coram iudice vnde aufugit. hoc dicit ſecundũ Iac. de Aret. Baldus.*

I. Imp. ALEXANDER.A. Aurelio Ariſtocrati.

*EA quæ à te, cũ tibi ſeruiret,* [l] *fugit, & in aliã prouinciã ſe cõtulit, libertatem ſibi vindicãs,* [m] *nõ iniuria* [n] *eo loco† litigare cõpellẽda eſt, vn de quaſi fugitiua receſsit.* [o] *Ideoq; remittere eã in prouinciã in qua ſeruiuit, præſes prouincię qui eo loco ius repręſentat, curę habebit:* [p] *ſed non vbi deprehenſa eſt, audiri debet.* [q] *PP. XIII. Kalen. Septemb. Põpeiano & Peligno Conss.*

*Procurator Cæſaris nõ eſt iudex competens in cauſa ſtatus. Paul. de caſt.*

II. Imp. DECIVS.A. Felici.

*PRocuratores noſtros* [r] *ſtatus* [ſ] *cauſas examinare non poſſe, omnibus notũ eſt.* [t] *PP. Kalend. Decemb. Decio.A. II. & Grato Conss.*

*Quando ille qui dicitur ſeruus, eſt in poſſeſsione libertatis, debet conueniri vbi eſt: & illud dicitur eius forum. h.d. cum. l. ſeq. Vel ſic: Etiã in cauſa ſtatus actor ſequitur forum rei, licet actor ſit ſenator. Salyc.*

III. Impp. DIOCLET.& MAXIMIA.AA.& CC. Zenoniæ.

*SI in poſſeſsione libertatis cõſtituta es: cũ in ſtatus etiã quæſtione actor rei forũ ſequi debeat: ibi cauſam liberalẽ agi oportet, vbi cõſiſtit quę ancilla dicitur, licet ſenatoria dignitate actor decoretur.* [u] *Dat. II. Id. Maij. AA. Conss.*

IIII. Iidem. AA.& CC. Siſinniæ.

*SI ex† poſſeſsione* [x] *ſeruitutis in libertatẽ quis proclamet: ibi agi oportere ſtatus cauſam, vbi domicilium conſtitutũ habet qui ſe dominum dicit, non eſt ambigui iuris. Dat. II. Noñ. Martij Byzantij. CC. Conss.*

BIU Cujas

Cæsaris de ista causa cognoscere possit, quæritur? respon. quòd sic. Si autem fiscus dicat aliquem esse seruum suum, econuerso ille asserat se ingenuum, quis cognoscere de causa debeat, quæritur? Respon. quòd præses prouinciæ.

a *Libertinitatis.* hic agebat vice præsidis. vel aliter vt modo dixi in l.ij. huius tituli.

b *Et seruitutis.* puta quia fiscꝰ vocabat aliquem ad seruitutem, & ille dicebat se manumissum à fisco, vel ab eo cui successit fiscus. at in sequenti responso dicebat se ingenuũ, cum ad seruitutem vel libertinitaté vocaret.

c *Rationalẽ.* hic agebat vice præsidis: vel aliter vt modo dixi in l.ij. huius tituli.

d *Vel magistrum.* vel pro id est.

e *Vnde.* id est de quo est quæstio an possint cognoscere. Accur.

f *Ingenuitatis.* scilicet inter fiscum & priuatum: vt infra ne de sta. defunc. l. si pater. & supra eo. l. procuratores. & de pe. iudi. l. placet. j.

*In luibus.* ]C *Asvs.* Hominem ingenuũ vt seruum possedisti. de facto eum manumisisti. an elapso quiquẽnio in ingenuitaté proclamare possit, quæritur? respõ. quòd sic, licet olim cõtrariũ obseruaretur sine principis beneficio sup hoc impetrato & obtento: & post quinquennium de causa ista cognoscat ipse præses. nec refert an fuerit clarissimus, vel non, qui talem fuit passus quæstionem.

g *Præscriptionẽ.* aliàs dimensionem.

h *Diuino.* id est rescripto concesso per principem.

i *Veteres leges præcipiebant.* olim enim ingenuus de facto manumissus non poterat in ingenuitatem proclamare vltra quinq; annos, nisi auxilio principis: vt hic ĩ pri. &. ff. si liber. inge. esse di. l. ij. §. j. &. ij. quod corrigitur, vt hic subiicit. & ar. ĩ. de præscrip. lõ. tẽpo. quæ pro lib. l. fi. Item videtur corrigi totus titu. ĩ. ne de sta. defun. per istã. l. Sed illa loquitur de defuncti statu: hic viuẽtis. Ité hic ad bonum: ibi ad malũ reuocabatur in seruitutẽ. Acc.

k *Clarissima persona.* scilicet quæ ad ingenuitatem prouocat, vel contra quam fit prouocatio.

l *Super tali cõditione.* ſ. quę ad ingenuitaté prouocat, vel contra.

*VBI QVIS DE CVRIALI, VEL COHORTALI, aliáve conditione conueniatur.*

*Si quis.* ]C *Asvs.* Nũciꝰ vel ꝓcurator, vel executor cõmunis Boñ. ĩ ciuitaté Mutiñ. se cõtulit: & sub magistro nũciorũ militare cœpit. ibi cõprehẽsus, sub quo iudice cõueniri debeat, quæriꝰ? Respõ. ꝙ ĩ territorio illiꝰ sub quo captꝰ est: nõ expectato eo sub quo militare cœpit: & cõuictꝰ societati eorũ quos declinauerat, cõgregetur. No. ex hac. l. ĩ fugitiuo regulã: Vbi te iuenero, ibi te iudicabo. & est speciale ꝓpter fugã, secũdũ glo. & Bal.

m *Obnoxius.* in aliqua ciuitate.

*Causa seruitutis & libertinitatis, quæ est inter fiscum & priuatũ, potest per procuratorem Cæsaris examinari: causa vero ingenuitatis pertinet ad iurisdictionem præsidis. Baldus.*

v. Iidem. A A. & C C. Diogeni prę-
sidi Insularum.

IAmdudum† à nobis statutum est, vt si quæ causæ libertinitatis[a] & seruitutis[b] in prouinciis inter fiscũ & priuatos exorirentur, ad Rationalẽ[c] vel magistrũ[d] rei priuatæ, hoc est vnde[e] motæ essent quæstiones, remitterentur: si quæ verò ingenuitatis[f] essent, à rectore ꝓuinciæ examinarentur. Dat. IIII. Noñ. Augusti. CC. Conss.

*Etiam post quinquennium manumissus, de facto potest prouocare in ingenuitatem: quod olim non poterat nisi ex domini auxilio, hoc est ex gratia Cæsaris. h. d. Vel sic: Contra statum nõ præscribitur spacio quinquennali: sed pro statu sic: vt in glo. Bald.*

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

INlitibus in quibus vtrum ingenuus, an libertinus sit aliquis, quæritur, quinquẽnij præscriptionẽ[g]*(post quod diuino[h] adiutorio opus esse veteres leges præcipiebãt[i])in posterum cessare sancimus: & huiusmodi lites etiã post memoratum tẽpus ad exemplum cæterarum, vel in prouinciis apud earum moderatores, vel in hac alma vrbe apud competentes maximos iudices examinari. Quod etiam si clarissima persona[k] super tali cõditione[l] vel etiam seruili quæstionem patiatur, tenere censemus. Dat. III. Noñ. Augusti.*

*TITVLVS XXIII.*

VBI QVIS DE CVRIALI vel cohortali, aliáve cõditione conueniatur.

n *Ab his.* vel procuratoribus eorum.

o *Cõprehẽsus.* in alia ciuitate. Sic ergo speciale est hic, vt liberã personã quis sua auctoritate capiat. sic &. ĩ. de decur. l. generali. li. x. & ff. quę in frau. cre. l. ait prętor. §. si debitorẽ. Et est ratio, quia sicut seruũ in fuga cõstitutũ adhuc dominꝰ possidet: vt. ff. de acqui. pos. l. rem quę nobis. & l. iij. §. Nerua. & §. si seruꝰ. ita & hũc. Et sic nõ videtur capere quod sit alienũ, sed retinere quod est suũ. Ité capit hic, vt subiicit, vt ad iudicẽ deducat, qui cognoscat, & iustitiã exhibeat. & sic non est cõtra supra de Iudæis. l. nullus. *Personã liberã quandoque possumus propria auctoritate capere.*

p *Per ambitum.* id est malum desiderium.

q *Militare.* in militia inermi: vt quia apparitor, executor, scriptor, & primiscrinius: secꝰ autẽ in militia armata: vt. ĩ. l. proxi. & in hoc differt. Item & in hoc, quia hic aufugit, insequẽti nõ aufugit, sed dicitur debere esse de curia, vel cohorte, vel corpore. Accur. *Militia quædam est inermis.*

r *A iudice.* quolibet qui ordinariꝰ sit ĩ eo loco vbi est cõprehẽsus. Et sic no. Vbi te inuenero &c. & ꝓpter huiusmodi fugam. Sed quid si ille ordinarius erat sub quo militabat? Respõ. etiã sub eo potest quęstio hęc ꝓponi. non enim vetat hęc. l. sed dicit illũ cognoscere in cuius territorio est captus, non expectato eo sub quo militabat. Item qua actione petitur, cũ sit libera persona? Respon. officio iudicis, vel vtili in rẽ causa adiecta: vt. ff. de rei vin. l. j. §. j. *Persona libera qua actione est petenda.*

s *Audiatur.* & expediatur vsq; ad tres mẽses hæc causa: vt infra de decu. l. generali. li. x.

*Ac perpetua.* ]C *Asvs.* Si adstrictꝰ curiæ, ab officio sibi deputato se subtraxit, vel actor aliquis de negotio alicui metũ, vt ab eo aliqd extorqueret, intulit: si de his quęstio mota fuerit, quis cognoscere debeat, quęritur? Rñ. ꝙ prętes ꝓuincię, nulla fori prętscriptione opponẽda, nisi miles fuerit, vel principis beneficio fuerit munitꝰ quo minꝰ sub prętide cõueniat: quibꝰ causis à prętide ꝓuincię aliqd ꝓfertur ꝙ ad magistrũ militũ quęstio terminãda referat. & hoc ĩ prima & secũda ꝑte. In tertia dicit ꝙ si aliqs publicis prestationibꝰ vel debitis obnoxius iueniat, nulla gaudeat fori ꝑscriptiõe quin sub prętide cõueniat, nisi principali priuilegio muniat: aut prętecti vel ꝑsidis nullo modo declinet examẽ. & hoc ĩ tertia. Si qui autẽ huiꝰ. l. cõtẽptores fuerint, inuẽti à prętide ꝓuincię puniãtur.

*Si curialis vel cohortalis à curia aufugerit, potest per eos à quibus fugerit, propria auctoritate capi vbicunque reperitur, & conuictus reduci per iudicem ad pristinum statum. h. d. Baldus. Vel sic: Curialis vel cohortalis fugiens potest capi, & agitur causa possessionis vbi capitur: de proprietate vero ad locum vnde aufugit, remittitur, secundum Iac. But. & Salycetum.*

I. Impp. ARCAD. & HONORIVS. AA. Floro. P. P.

SI quis vel curiæ, vel officiis iudicum, aut aliis quibuscũque corporib⁹ obnoxius,[m] intra prouinciam ab his[n] erit, quos aufugit, cõprehẽsus:[o] nõ expectata eiusdẽ iudicis notione, sub quo ꝓ ambitũ[p] cœperat militare,[q] penitúsque emẽdicati honoris prescriptione submota, à iudice[r] qui in locis adit⁹ fuerit, audiat:[s] manifestarúmq; rerũ ꝓbatione cõuictus, eorũ societati, quos declinauerat, aggregetur. Dat. XII. Kal. Aug. Mediolani, Cæsario & Attico Conss.

*Homines obnoxiati, vel qui pro exactionibus vel concussionibus conueniuntur. non possunt fori præscriptionem opponere, nisi sint milites armatæ militiæ: vel eis specialiter sit concessum. Baldus.*

II. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Cyro. P. P.

HAc perpetua lege sancimꝰ prouincialibus iudiciis nõ posse fori prescriptionẽ opponere eos qui ad curias vocantur,[t] vel cohortalibus[u] deberi dicũtur officiis, vel aliis corporibꝰ obnoxij sunt: eos etiã,[x] qui superexactiones vel cõcussiones[y] perpetrasse firmẽtur: exceptis videlicet his q armata[z] militia ꝓditi sunt, vel aliàs speciali beneficio prĩcipali sese defendũt: ita tamẽ, vt cui ex militari-

t *Vocantur.* id est reuocantur.

u *Cohortalibus.* cohortales erãt magis cohortati, quàm curiales.

x *Eos etiam.* repete, non posse &c. Et dic quod superexactũ est, restituitur in duplum sine vi ablatiua, aliàs in triplũ: vt. ĩ. de superexac. l. j. lib. x. &. ff. de publica. l. licitatio. §. quod illicite.

y *Vel concussiones.* quas fecerunt dum erant in officio.

z *Armata.* super quibus non potest iniici manus.

a *Curiæ nomen.* quia dicitur curiæ adstrictus.
b *Ad magisteriam.* id est magistrum militum.
c *Potestatē.* vt cōdemnet, ipse tamē præses cognoscet: sed certe immo narrādo factū vt causam audiāt & exequātur. Accursius.
d *Prouinciali.* subaudi, à. nam sunt ablatiui.
e *Euentū.* id est sententiam super eo de quo impetuntur.
f *Opponere.* etiā si prēditi sint armata militia: vt infra ī quib. cau. mi. fo. præscrip. l. j. circa prin. & quod subiicit, præter eos &c. non excipit de præcedentibus, sed ad subsequentia refertur: quasi diceret, cæteros prēter eos &c. Vel dic excipi illos quos supra excipit: s. milites armatos.
g *Præter eos.* vel est hic. §. vel infra cæteros &c. & secūdū primum non refertur ad proximum.
h *Cæteros.* respicit vel infra vel supra.
i *Sententiam.* cum lis erat contestata: vel verius de pœna cōtumaci imponenda dicitur: vt. ff. si quis ius di. non ob. l. j. & sic falsa est nota quam quidā hic faciunt, quòd sententia ante litem cōtestatam fertur.

*a Cuilel. de Cugno sic intelligit, q etiā definitiua sentētia ꝓferatur in cōtumacē ī casib⁹ hic positis: quod sequitur hic Bar. & dicit mēti tenendum.*

[a] Nota etiā hic ordinarium nō recusari: vt & supra de iudi. authē. si vero cōtigerit.

*VBI SENATORES, &c.*

*Qvicunque.* ] CASVS. Si clarissim⁹ aliquis virginem rapuerit, vel fines iuaserit, vel in aliquo crimine deprehēsus fuerit, vel crimen committat, nulla fori præscriptione opponē da puniatur à præside prouinciæ in qua deliquit: quia omnem dignitatē huiusmodi crimen excludit.

k *Quicunque.* prima, in clarissimis & criminalibus tantum. Secūda, in ciuilibus & clarissimis & superioribus. Tertia, in criminalibus & spectabilibus & superioribus.
l *Non illustri.* in illis enim distinguitur, vt infra eo. l. quoties.
m *Inuaserit.* & accusatus fuerit de crimine.
n *Culpa.* pro qua non tantum sicut pro dolo condēnatur: vt. ff. ad legem Cor. de sica. l. in lege.
o *Seu crimine.* quoniam voluntatem nocendi adesse oportet. infra ad. l. Cor. de sic. l. j.
p *Deprehensus.* secus si conuictus, sed non deprehēsus: quod nō placet tūm idē vtrobiq;: vt. ff. de ri. nup. l. palā. §. quę ī adulterio.
q *Publicis legibus.* de quib⁹ habes institu. de publi. iudi. ꝑ totū.
r *Excludit.* vt. s. de epi. & cle. l. raptores. &. j. de digni. l. quoties. li. xij. & de decu. l. ifamia. li. x. & ī authē. vt om. obe. iudi. §. hęc cō siderātes. col. v. & ff. de offi. prēsi. l. iij. Sed cōtra. j. de exhi. re. l. j. & s. de iur. om. iu. l. magisterię. Sed ibi de hoc dixi. Itē no. q hęc l. loquit cū criminaliter agit: sequēs. s. senatores, quādo ciuiliter.

*Senatores.* ] CASVS. Si cū senatore causam quis habuit pecuniariū, vbi cōueniri debeat, quęritur. Respō. q siue in vrbe bus viris curiæ nomē: [a] vel cohortalis officij quæstio ingeratur, rector ꝓuinciæ sup eius nomine tā ad sedē tuæ magnificētiæ, quàm ad magisteriam [b] vel competentem referat potestatē: [c] vt hi qui velut debiti postulentur, prouinciali [d] iudicio destinati ibi euentū [e] iudicij expectent, vbi iura moueri præcipiunt huiusmodi quęstiones. ſ Super publicis autē functionibus & debitis nemini liceat fori præscriptionem opponere, [f] præter eos, [g] qui specialiter excepti sunt. Cæteros [h] excelsæ tuę sedis, & rectorū prouinciarum in quolibet negotio declinare minimè posse iudicium decernim⁹: ita, vt qui tam saluberrimā legē ꝓtinaciter violare tētauerint, sciāt à moderatorib⁹ prouinciarū aduersus se tā quam contumaces sententiam [i] proferendam. Dat. XII. Kalēd. Octobr. Cyro. V. C. Cons.

## TITVLVS XXIIII.

### VBI SENATORES VEL clarissimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur.

*Qui occasione criminis conuenitur, occasione dignitatis non illustris priuilegio fori non vtitur. h. d. Vel sic: Reatus excludit omnem honorē. h. d. Bal. Vel sic: Dignitas clarissima non prodest quo minus clarissimus conueniatur vbi deliquit. Salyce.*

I. Imp. CONSTANTIN. A. ad Octauianum com. Hispa.

Vicunq; [k] nō illustri, [l] sed clarissima dignitate tantū prēditus virginem rapuerit, vel fines aliquos inuaserit, [m] vel in aliqua culpa [n] seu crimine [o] fuerit deprehensus: [p] intra prouinciā in qua facinus perpetrauit, publicis [q] legibus subiugetur, † nec fori præscriptione vtatur. omnē enim huiusmodi honorem reatus excludit. [r] Dat. II. No. Dec. Gallicano & Basso Conss.

*Senatores in ciuilibus causis possunt cōueniri vbi habent domicilium vel maiorem partem bonorum, vel vbi conuersantur: in vrbe vero corā suis iudicibus. h. d. Bal. Vel sic: Senatores vel cōstituti in dignitate illustri in causis ciuilibus possunt conueniri corā ordinariis tā Romæ corā suis magistratibus, quàm in ꝓuinciis vbi sortiūtur domiciliū, vel assidue conuersantur. Pau. de cast.*

II. Imppp. VALENS, GRA. & VALENT. AAA. ad senatum.

Senatores [s] ī pecuniariis causis, siue in hac alma vrbe, siue in suburbanis degūt, in iudicio tā prętorianę, quàm vrbicarię prefecturę, necnō magistri officiorū: (quoties tamen ad eū nostrę pietatis emanauerit iussio:) ī ꝓuinciis verò vbi larē fouēt, [t] aut vbi maiorē bonorum ꝓtē possidēt, † & assiduè versantur, respōdebūt. Da. Kal. Mar. *

*Obtinentes dignitatem illustrem ex præcedenti administratione, in causis criminalibus arduis, in quibus non admittitur procurator, solum coram principe, vel cui princeps cōmiserit, possunt accusari: à quo commissario possunt absolui, sed non condemnari principe inconsulto: & eorum aduersarii de calumnia possunt condemnari, nisi similis dignitatis existant. h. d. primo. Qui vero sunt illustres ex priuilegio, non ex præcedenti administratione, poterunt sub quibusdā iudicib⁹ hic nominatis in vrbe, in ꝓuinciis vero apud earū rectores accusari: qui poterūt absoluere, sed non cōdēnare principe ī cōsulto. Bal. & Pau. de cast.*

III. Imp. ZENO. A. Arcadio prefecto prætorio.

Qvoties viro forte patricio [u] vel expatricio, [x] vel ei quem prætorianæ [y] vel vrbicariæ [z] amplissimæ sedis administratio illustrauit, vel cōsulari viro, quē tā ordinaria [a] siue in suburbio degat, sub prefecto vrbis cōueniri poterit: & ex principis delegatione sub magistro officiorū. In ꝓuinciis autē vbi domiciliū habēt, vel vberiorē partē bonorū suorū, cōueniātur.

s *Senatores.* qui superillustres sunt: vt. ff. de senat. l. fi. Quidam habent hanc pro vltima. l. huius ti. Et no. hoc seruari etiam si sint clarissimi, secus si criminaliter: quia tunc distinguitur sint clarissimi, an superillustres: vt infra. l. proxi.
t *Vbi larem fouent.* id est vbi habent domicilium: vt infra de incolis. l. ciues. li. x. & in scriptis cōueniuntur, & non satisdant: vt infra de dig. l. quoties. lib. xij.

*Qvoties.* ] CASVS. Si superillustri vel spectabili aliqua criminis moueatur quæstio, cū per ꝓcuratorē respōdere nō liceat, cognitio principis est, vel eius cui princeps specialiter demandauerit: in iure nulla stādi maneat necessitas, sed sedendi inferius iudicibus paribus licētia tribuatur: & si obnoxius inueniatur, principi ei⁹ condemnatio reseruetur. alioquin vice principis cognoscens ipsum absoluat: accusatoris calumniam etiam principe incōsulto punieno, nisi tantæ fuerit dignitatis accusator, quātæ & reus: quo casu in punienda eius calumnia principis auctoritas requiratur. & hoc in prima. Alij autem illustres à prædictis, qui beneficio principis dignitatem siue administratione adepti fuerint: si alicui eorum criminis inferatur quæstio, præfectus prætorio vel vrbis vel magister officiorum si sibi à principe specialiter demādatur cognitio, poterit cognoscere: ita vt accusato sedendi nulla pateat facultas: cuius condemnatio si contra eum tamen probata fuerit, ad principem referatur. hoc in secunda. In prouinciis autem si alicui illustri, cui dignitas ex administratione committitur, (vt differat & hoc à proximo superiori) aliquid obiiciatur: competens iudex absoluat absoluendum, nec condēnet si obnoxium inueniat, sed ad principem referat eius condēnationem: ita tamen, vt si in condemnando seu in puniendo inueniatur accusatoris calumnia, districtione supradicta puniatur. & hoc in tertia, ita videlicet q sedendi copia sibi nō denegetur.

u *Patricio.* nomen est dignitatis. & dicitur patricius, quem imperator in patrem eligit.
x *Expatricio.* qui depositus patriciatum.
y *Prætorianæ.* spectabilis est.
z *Vel vrbicariæ.* illustris est. sed consul & patricius superillustres. Hoc teneas, quòd omnes sunt super clarissimos, hoc est spectabiles illustres vel superillustres: vt differat à. l. j. quæ de clarissimis dicit.
a *Ordinaria.* nam ordini consulum cum administratione est aggregatus.

BIU Cujaś

aggregatus. Et not. q princeps aliqué sublimat. Et not. quòd numerat quosdam illustres, qui tantum coram principe conueniuntur, vel delegato ab eo, ad hoc quòd poterit absoluere, nó cõdemnare: vt hic subiicit. & hoc vsque illuc, viros autem illustres &c. Sed contra supra ne li. po. l. j. in fi. sed ibi in clarissimis, hic in illustrib⁹. vel ibi speciale vt sub pręside respõdeant. Alij vero illustres, præter prędictos, item & prædicti, qui tantum honorem sine administratiõe habẽt, conueniuntur Romæ coram præfecto prætorio, & præfecto vrbis, & coram magistro officiorum, si hoc ei princeps permiserit. in prouinciis coram cõpetẽtibus iudicibus vt absoluantur, non damnentur ab eis, sed ad principẽ referatur. & hoc dicit vsque in fi.

a *Non per procuratorem.* nam quædam sunt crimina in quibus per procuratorem agitur & respondetur: vt quæ imponunt pœnam relegationis, vel citra, scilicet minorem: vt. ff. an per alium cau. ap. l. j. & infra de iniur. l. fi.

b *Vrbe.* scilicet Cõstantinopolitana.

c *Mandauerit.* id est delegauerit.

d *Officii.* alteri⁹ quàm nostri, vel delegati à nobis. Accursius.

e *Fatalium.* q. d. licet fatum aliàs accipiat eã fatalib⁹ diebus elapsis, vt in causa appellationum: hic tamen secus est, sicut & quãdo prĩceps cognoscit: vt infra de tempo. ap. auth. sed lis.

f *Sedẽdi.* speciale, pter nobilitatẽ, vt sedeant, & non dicant. secus si dicant: vt infra §. ita. & supra de offi. ci. iu. l. j. & de offi. diuer. iudi. l. fi. & in authen. vt ab illustribus & qui. colla. v.

g *Absoluẽdo.* qui potest absoluere, nõ potest damnare. sic in authen. vt cle. apud propri. epi. cõue. §. penul. col. vj. & ar. ff. de Carbo. edic. l. iij. §. causæ. sed contra. ff. de regu. iur. l. nemo qui condẽnare. hęc specialia. Vel dic quòd etiã hic cõ-

professio, quàm sacra nostræ pietatis pariter sublimauit oratio, quíve magisteriæ potestatis sudoribus clarus factus est, vel ei qui magistri officiorum vel quæstoris officio functus, aut sacro nostræ pietatis cubiculo præpositus, post depositam administrationem senatorio ordini sociatus est, aut cui nostra serenitas domesticorum scholam regendam mandauit, cuíve sacros nostri numinis thesauros, aut res priuatas nostræ pietatis, vel sereníssimæ Augustæ nostræ coniugis gubernandas iniunxit: post depositam videlicet administrationem, crimẽ publicum priuatúmve (cui tamen non [a] per procuratorem respondere liceat) in hac alma vrbe [b] vel in prouinciis cõmoranti ingeratur: nullius alterius iudicis nisi nostræ pietatis huiusmodi esse cognitionem, vel sacri tantummodo cognitoris, cui nostra serenitas huiusmodi negotij audientiam vice sua sacris apicibus mittendis mandauerit: [c] ita tamen, vt apud talem iudicẽ nullius officij [d] vel scholæ intercedẽte ministerio, more atque habitu sacrarum consultationum, absque vlla videlicet obseruatione dierum fatalium [e] introductæ causæ, viris deuotíssimis sacri nostri scrinij libellensibus solennia implentibus, audiantur: eo qui in crimen vocatus erit (ne quas ante probationes iniurias patiatur) sedendi [f] quoque in aliqua secretarij parte, quę iudicibus inferior, altercantibus verò superior esse videatur, habituro licentiam. ¶ Adeò autem tantarum honores dignitatum duximus augendos, vt ne sacro quidem cognitori nostro postquã crimen fuerit patefactum, contra huiusmodi viros vel eorum substantias statuẽdi aliquid cõcedamus facultatem: sed hoc solummodo in huiusmodi viros vice quoque principis auditori licebit, vt intentatũ apud se crimen, si patefactum fuerit, ad principalem referat notionem. Vltionis autem tantis inferendę dignitatibus modus nõ nisi in principis residebit arbitrio: cum sit certum oportere accusatoris calumniam, reo videlicet protinus absoluendo, [g] inconsulta quoque nostra serenitate, prout leges sanciunt, coerceri: nisi forte accusator quoque nõ minoris quàm reus sit dignitatis. In hoc namq; casu super coercenda huiusmodi accusatoris calumnia, non immerito consulenda erit principalis auctoritas. Viros autẽ illustres [h] in hac inclyta vrbe degentes, qui sine administratione honorariis decorati fuerint codicillis, [i] licet talem prærogatiuã nostræ iusionis meruerint, vt quod non egerint, videantur egisse: [k] in criminalib⁹ causis, magnificæ tuæ sedis, & illustrissimæ vrbicariæ præfecturæ, necnõ etiam viri magnifici magistri officiorum, (quoties tamẽ ad eius iudicium specialis nostræ pietatis emanauerit iusio) sententiis respondere decernimus: ita vt huiusmodi viri sedendi quidem in cognitionibus dicendis minimè sibi vindicent facultatem: sciant autem ipsi quoque nec de se, nec de suis facultatibus iudicaturos aliquid, nec probatis criminib⁹ (nisi prius ad nostram pietatem retulerit) posse statuere. ¶ Quoties autem viri illustres [l] in prouinciis constituti, non hi tamẽ, quorum cognitio ad nostram maiestatem, vel ad iudicem vice nostri numinis auditurũ pertineat, in querimoniam fuerint criminalem vocati: & sedendi cum celebratur cognitio, in secretariis iudicantium ius consequantur: & iudices patefactis quoq; criminibus, ferẽdis cõtra huiusmodi viros illustres vel facultates eorum sententiis abstineant, dum nostræ pietatis ad suas meruerit relationes respõsum: supplicio videlicet quod accusatoribus patefacta eorũ calũnia ingerẽdũ est, nec apud puinciales iudices, si nõ sic (vt superius dictũ est) similẽ dignitatẽ habeant, differẽdo.

h *Illustres.* sine administratione.

i *Codicillis.* id est literis ab imperatore sibi commissis, vt aliquo honore vel dignitate gaudeant.

k *Egisse.* habẽt enim dignitatem illam sine administratione, ac si habuissent administrationem.

l *Viri illustres.* sine administratione.

demnat: sed prius consulto principe: in dicta authen. prius consulto episcopo. Sed e contra regula est vera, qui potest damnare, & absoluere: vt. ff. de re iudi. l. iij. *Dãnat, quis absoluit.*

*IN QVIBVS causis militãtes fori præscriptione vti nõ possunt.*

m *Omnes. Domesticos.* principum.

n *Militia.* armata, vel inermis secundũ quosdam. & sic est contra supra vbi quis de curia. vel co. l. ij. Sol. vt ibi, & sic hic non dicas de armata. Et dic quòd isti gaudẽtes aliqua dignitate, si negotiationem exercent super publicis functionibus, vel super publicis debitis, tantũ apud præsides prouiciarum conueniuntur & exiguntur: & excipiuntur armata militia prædicti, & qui ostendunt se accepisse vni⁹ anni cõmeatum ad propriam rem componẽdam. & hoc hic dicit.

o *Si hac.* scilicet præscriptione.

p *Occupatos.* qui sunt de numero agentium, vel domesticorum.

*TITVLVS XXV.*

## IN QVIBVS CAVSIS MILITANTES fori præscriptione vti non possunt.

*Militantes etiam in curia principis, fori præscriptionem non habent in publicis functionibus, vel si pro priuatis negotiationibus cõueniuntur: nisi tempore commeatus. hoc dicit. Bal. Vel sic: Conuenti super publicis debitis vel publicis functionibus, cuiusuis sint dignitatis, non possunt vti fori præscriptione, nisi pro tempore commeatus. hoc dicit. vel nisi sint milites armatæ militiæ. h. d. cum glo. Salycetus.*

1. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. Florentio præfecto prætorio.

OMnes omnino domesticos, [m] & agẽtes ĩ reb⁹, & quęcũq; alia prętẽdatur militia [n] vel dignitas, sub moderatorib⁹ puinciarũ pro functionib⁹ publicis respõdere, nulla fori pręscriptione valitura, sancim⁹, si hac, [o] qui exiguntur publica debita, vti tẽtauerint: ĩmo & ĩ aliis priuatis actionib⁹ occupatos [p] volum⁹ respõdere, qui vel

a *Sociantur.* id est societatem contrahunt: aliàs negotiantur.
b *Militia.* tunc enim conducere non possunt: vt.ï. loca.l.fi.ab his excipit postea, nisi forte cõmeatum &c. secundum H. sed secundum Azo. vt dixi, à superioribus excipit, vt intra spacium non conueniantur.
c *Cõmeatum.* s. à militia quam exercuerant secũdũ H. ná tunc cõueniũtur. vel cómeatũ i. relaxationé: vt non conueniantur.

*VBI CAVSAE fiscales vel diuinae domus &c.*

d Hominúmque. *causæ autem hominũ diuinæ domus, siue sint serui, siue coloni vel inquilini, siue agant, siue conueniantur, in ciuili vel in criminali negocio audiũtur & examinãtur apud præpositum sacri cubiculi & comitem domorũ vel procuratorẽ Cæsaris: vt.ï. eo.l.vlt.&.l. cũ aliquid. Et est hic notãdum, quòd serui principis agunt, & conueniuntur: quod est cõtra regulã. Item & illud not. est, vt si actor rerum priuatarũ principis, vel procurator eius aliquem prouincialẽ vexauerit iniuriis: patefactis cõtumeliis vel deprædationib⁹, qui fecit iniuriã, publice vinus concremetur, & certe vt ait P. in prædictis criminibus tantæ pœnæ tã horribilis tam horrendæ cõsilium non dedisset, si eo tempore fuisset. Azo.*

e Non defensæ. id est non vindicatæ. Titius conuenit Caium coram procuratore Cæsaris, dicés Caiũ institutũ à Sempronio interfecto, & non vindicasse necem eius: ideoq; bona confiscãda. Caius dicit sua morte mortuum, non occisum. De hac quæstione, an sit mortuus vel occisus, non cognoscit ꝓcurator Cæsaris: sed primo apud præsidé sunt accusandi occisores & dãnandi: deinde cõueniédus est Caius & damnandus: & postea se intromittet procurator Cæsaris. idem si mortui sunt occisores: vt iam conuinci non possint: vt hic, &.ff.de Carb.edic.l.ij. Accursius.

*Casus.*

f *Quæstionem.* post moram ergo hæredum alius accusat occisores, dicens hæredes non defendisse, & sic se velle accusare: vt & no.ï.de his qui.vt indig.l.j.&.l. sororem.
g *Posse.* subaudi, priusquam, &c.
h *De crimine.* extra ordinem facta accusatione.
i *Eum.* scilicet præsidem prouinciæ.
k *Conuictis.* homicidis.
l *Defunctis.* homicidij reis: & ideo accusari non possunt.
m *Permittit.* ratio cur accusari non possunt: quia non pecuniaria, sed criminalis causa morte extinguitur: vt.ff.ad Sylla.l.Caius. Item contra.ï.de his qui.vt indig.l.si ea. Sed illa secundũ istam.

*Non animaduertimus.*] *CASVS.* Testamentum fecisti: hæredem instituisti. obiicitur hæredi ꝙ mortem metu criminis vel pœnę tibi cõscinisti. an procurator Cæsaris cognoscere possit, quæritur? Respon. ꝙ cũ morte criminosi, criminis quęstio in

vel per prouincias sociantur,[a] vel cõductorum vocabulis, cũ nõ armata militia[b] præditi sint, defendũtur, siue domorũ diuinarum, siue virorum potẽtium, seu cuiuslibet conditionis sint cõductores: nisi si forte cõmeatum[c] ad rem propriã cõponendam vnius anni inducias ostenderint se accepisse: eadẽ forma seruãda in his etiã qui mercãdi vel militãdi sacra beneficia meruerint: vt & ipsi rectorib⁹ prouinciarum respõdeãt. Dat.III. Kal.* Constantp. Theod. A. XVII.& Festo Conss.

*TITVLVS XXVI.*

VBI CAVSAE FISCALES vel diuinæ domus hominúmq; [d] eius agantur.

*De bonis auferẽdis ab hærede qui mortẽ defuncti nõ vindicauit, non potest agi nisi cõuictis reis vel defunctis. h.d. Bald.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Dioscoro.

NOn defensę[e] mortis quæstionem,[f] apud procuratores nostros non oportere tractari: nec bona à fisco peti posse[g] priusq; de crimine[h] constiterit apud eum[i] cui conuictis[k] pœnam irrogare licet, quis ignorat? Planè defunctis[l] homicidij reis, apud ꝓcuratores quoq; causam agendã esse ratio permittit.[m] PP. VII. Id. Maij, Laterano & Rufino Cõss.

*Causa quæ ptinet ad ꝓcuratorẽ Cæsaris, coram incopetẽti iudice tractari nõ potest. h.d. Bal. Vel sic: Procurator Cæsaris cognoscit an quis mortẽ sibi cõscinerit metu pœnæ criminis, forte propter publicationẽ bonorũ à fisco petitã. h.d. Saly. Vel sic: Quãdo de maleficio nõ restat imponẽda alia pœna quàm cõfiscationis bonorũ, tota causa venit tractãda coràm procuratore Cæsaris. Pau. de cast.*

II. Iidem. AA. Aristæ.

NOn animaduertimus, cur causas ad officiũ procuratorũ nostrorũ pertinẽtes, ad ꝓcõsulis notionẽ aduocare velis. nã cũ hoc quærat, an pater tuus mortẽ sibi cõscinerit metu alicuius pœnæ, ac propterea bona à fisco vindicari debeãt:[n] iã nõ de crimĩe, aut pœna mortui, sed de bonis quęrẽdũ est[o]. Dat.xij. Kal. Oct. Apro & Maxio Cõss.

*Iudex qui nõ potest facere executionẽ, nõ habet ius pronũciãdi. Bal. Vel sic: Procurator qui nõ potest pœnã desertæ accusationis exigere, ita nec ꝓnũciare vt exigatur. h.d. Iac. Butri. Vel sic: Cui denegatur executio, denegatur & ꝓnũciatio. vel, cui denegatur cõsequens, denegatur & antecedens. Salyc.*

III. Imp. ANTONI. A. Heliodoro.

PRocurator meus, qui vice præsidis ꝓuincię nõ fungit, sicut exigere pœnã[p] desertę accusationis nõ potest:[q] ita iudicare vt ea inferatur sentẽtia sua nõ potest. Dat.X.Kal. Septẽb. Læto & Cereali Conss.

*Quo officio cogitur quis ad soluendũ, eodem officio cogitur ille pro quo solutum. h.d. secundum Iac. But. Bal. Vel sic: Illud officiũ quo quis cõpellitur ꝓ alio soluere, potest quãdo soluit, ꝙplorare vt ille ꝓ quo soluit, tãtumdẽ debeat ei dare. h.d. Saly. quod no.*

IIII. Imp. ALEXAN. A. Maximæ.

CVm vẽdẽte procuratore[r] meo emisse te prędia dicas: preciũ eorũ necessario soluere debes.[f] cũ his vero, quib⁹ mandãtib⁹ eadẽ prædia emisse[t] te & tradidisse dicis, agẽte te, ꝓcurator meus (si eius audientiã elegeris)[u] cognoscet: vt pecuniã quę pcij noĩe tibi debet, & vsuras q̃ fisco soluẽdæ sunt[x], cõsequi possis. PP. IIII. Id. Octob. Maximo & Paterno Conss.

*Inter fiscum & priuatum procurator Cæsaris cognoscit. Salycetus.*

V. Imp. CONSTANT. A. ad Vrsũ.

*PRocurator meus.*] *CASVS.* Accusasti. ab accusatiõe desististi. an sicut procurator Cæsaris exigere potest pœnã desistenti inflictam à lege quinq; librarum auri: ita an sit inferenda, cognoscere possit, quęrit? Respon. ꝙ sic, & secundũ hoc nec negatio est in primo verbo potest, nec in fine. sed cũ vtrobiq; est negatio, sic intelligatur de procuratore fisci, ꝙ sicut nec exigere pœnã promiserat, si ab actione desisteret: sic nec exiget, nec an sit inferẽda, cognoscet: & hoc, quia inter duos priuatos non cognoscet, sed inter priuatũ & fiscum. Not. ꝙ qui nõ potest aliquem cõdemnare, non potest ipsum pronũciare condemnandum: & qui nõ potest absoluere, non potest pronunciare ipsum fore absoluendũ. de hoc in.l.j.ï.si aduer. liber. Pau. hic.

p *Pœnam.* scilicet legalem.
q *Non potest.* quidam habent sine non, & hic & in fi. & tũc est plana, & loquitur in procuratore Cęsaris. s. de pœna desertæ accusationis, quę est quinque librarum auri: vt. ff. de præuari. l.iij.in fi. Si habes nõ potest vtrobique: tunc dices in procuratore fisci, vel etiã dic Cæsaris: sed de pœna dicet quam accusator ꝓmisit accusato si desisteret: vt infra ad Turpil. l.ij. hæc enim est inter duos priuatos, & ideo non cognoscit. Accur.

*CVm vendente.*] *CASVS.* Aliquo mãdãte ad opus suũ à procuratore Cęsaris prædiũ emisti, nec de precio satisfecisti. satisfacere debes. an autẽ ante ꝓcuratorẽ ad preciũ quod soluisti, vel vsuras quas propter morã impendisti, mandatoré conuenire possis, vel idem procurator cognoscere possit, quæritur? Respon. ꝙ sic, si eum iudicẽ elegeris: quod intellige cum aduersario. nec obstat. ï. de iurisdi. om. iudi. l.j. & de peda. iudi. in. l.j.

r *Procuratore.* scilicet fisci: vt patet in fin.l.
s *Debes.* nec potest fides haberi de precio vt transeat dominiũ vt.ff.de iure fisci. si procurator. in fi.
t *Emisse.* scilicet à procuratore Cæsaris.
u *Elegeris.* cum altera parte. nec enim tu sufficis: vt. ï. de iurisdi. om. iudi. l.j. & de peda. iudi. l.j.
x *Soluendæ sunt.* à te qui non soluisti precium.

*ADfiscum.*] *CASVS.* Siue fiscus contra priuatum, vel econuerso priuatus cõtra fiscum causam habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. procurator Cæsaris, nec à partibus vt cognoscat, precium exigere debet.

Rationalis.

BIU Cujas

AD fiscum pertinẽtes causas rationalis[a] decîdat, [b] omnibus concussionibus [c] prohibẽdis. Dat. Non. Feb. Constãtino Feliciano & Titiano Cõss.

*Procurator Cæsaris cognoscit etiam inter duos priuatos, quando alter ipsorum vel ambo sunt conductores bonorum Cæsaris. h. d. cum l. seq. secundum Alberi. Pau. de cast.*

VI. Idem. A. ad Italicum.

SI quis aduersus conductorẽ nostrũ aliquid agendum crediderit, viro illustri comiti [d] rerũ priuatarũ referri oportet: ne & iudici [e] existimationis, [f] & officio [g] eius salutis discrimẽ [h] immineat. Dat. Kal. Febr. * Conss.

*De quæstionibus vertẽtibus inter dominicos & patrimoniales colonos cognoscit præfectus, id est procurator Cæsaris. Salycetus.*

VII. Idem. A. ad Bulephorum Rationalem summæ rei.

DOminicis colonis & † patrimonialibus grauitatem tuam [i] censemus disceptatricẽ esse debere. Duces enim & prępositos militum [k] & castrorum, & rectores prouinciarum, euocãdis & arcessendis colonis abstinere oportet. D. XVI. Kalẽ. Mart. Licinio. * Conss.

*Leges præcedẽtes loquũtur in causa ciuili, ista ĩ criminali: & vult quòd colon⁹ principis ĩ causa criminali cõueniat coră præside præsẽte tamẽ ꝓcuratore Cæsaris. Pau. de ca.*

VIII. Imp. CONSTANTIVS A. ad Taurum. P. P.

CVm aliquid colonus aut seruus rei priuatæ nostræ contra disciplinam publicã adferatur perpetrare, ad iudicium rectoris prouincię venire cogẽdus est: sic videlicet, vt præsente Rationali vel procuratore [l] domus nostræ inter eũ & accusatorem causa tractetur: & si facinus fuerit approbatum, iuris seueritas exeratur. [m] † Dat. V. Non. Mart. Sirmij, Arbitione & Lolliano Conss.

*Familiares principis debent se abstinere ab iniuriis prouincialibus inferẽdis: aliàs igne concremãtur. h. d. Salycet⁹. Vel sic: Hic punitur procurator Cæsaris magna pœna, si faciat concussiones indebitas. Pau. de cast.*

VIIII. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Philippum virum clarissimum.

VNiuersi fiduciã gerant, vt si quis eorũ ab actore rerum priuatarũ nostrarũ siue à procuratore vexatus fuerit iniuriis, super ei⁹ cõtumeliis vel depræ-dationibus deferre querimoniã synceritati tuę, vel rectori prouinciæ non dubitet, [n] & ad publicæ sentẽtiã vindictæ sine aliqua trepidatione cõuolare. quę res cũ fuerit certis probationib⁹ declarata, sancim⁹ & edicim⁹, [o] vt si in prouincialẽ † hãc audaciã quisq; moliri ausus fuerit, publicè viuus cõcremetur. Dat. III. Non. Iul. Heraclię, Valentiniano & Valente. AA. Conss.

*Officiales ꝓcuratoris Cæsaris ĩ causa ciuili debent cõueniri coră ipso ꝓcuratore: sed in causa criminali coră præside. Pau. de cast.*

X. Imppp. GRATIANVS, VALENTINIAN. & THEOD. AAA. ad Polemium præfec. præt.

NVllũ ex officio [p] Rationalis, q exactioni vel chartis inseruiat, in aliud iudicium adduci oportet: [q] nisi forte cuiuspiã caput accusatio legib⁹ instituta pulsauerit. Dat. III. Kal. Maij, Arcad. & Bautone Cõss.

*Colonus vel inquilinus, seu seruus rerũ priuatarũ pr̃cipis, in causa ciuili vel criminali conuenitur coră procuratore Cæsaris. Saly.*

XI. Impp. THEOD. & VALENTINIAN. AA. Artaxi præposito sacri cubiculi.

HAc lege sancimus vt siue agat domorũ nostrarũ colonus, [r] inquilinúsve aut seruus, siue pulsẽ ab aliquo sup criminali seu ciuili negotio: nõ alterius q̃ tui culminis ac viri spectabilis comitis domorũ petat examen: [s] nullius allegatione super fori præscriptione penitus admittẽda. Dat. V. Id. April. *

## TITVLVS XXVII.

## QVANDO LICEAT VNICVIQVE sine iudice se vindicare, vel publicam † deuotionem.

*Nocturnum depopulatorẽ agrorũ, & aggressorẽ itinerũ, licet occidere propria auctoritate. Idẽ in milite desertore. Nec est permissa defendendi facultas, vbi offendendi est data libertas. hoc dicit cum l. seq. Bal.*

I. Imppp. VALENTINIANVS, THEOD. & ARCAD. AAA. ad Prouinciales.

LIberam resistendi cũctis tribuimus facultatẽ: vt quicũq;

---

a *Rationalis.* id est procurator Cæsaris.

b *Decîdat.* vnà cum præside: vt. ſ. si aduersſ. fiscum. l. ij. & hoc siue agat fiscus siue conueniatur. & idem econtra coram procuratore fiſci, siue agat siue conueniatur procurator Cæsaris: licet quidam tunc tantum istos cognoscere dicant quando conueniuntur. sed verum est quãdo agunt sub præside: quod non placet. Item contra. ff. ne quid in lo. pu. l. ij. §. sed hoc interdictum. vbi coram præfecto dicit agi has causas. Sed ibi ponitur præfectus pro procuratore Cæsaris: sicut & alias. ff. de fideicõ. lib. l. iiij. §. si bona.

c *Concussionibus.* quia non debet exigere à partibus precium pro causæ cognitione.

*Si quis.*] CASVS. Prædium à principe conduxisti, causam Titius habuit. quis debeat de ea cognoscere, quæritur? Rñ. q̃ procurator principis: & si aliter iudicat quàm debeat, non solũ sibi nota infamiæ imminebit, sed & officiali suo inest discrimen.

d *Comiti.* id est procuratori Cæsaris: vt j. eo. l. vniuersi.

e *Iudici.* prædicto scilicet procuratori. Vel dic alij qui se intromitteret de hoc.

f *Existimatiõis.* i. famę.

g *Officio.* i. officiali.

h *Discrimen.* id est periculum si faciat cõtra id quod debet.

*Dominicis.*] CASVS. Si colonus principis cum alio colono eiusdem causam habeat, quis cognoscere debeat, quæritur? Rñ. quòd non aperit coram quo. tu dic q̃ coram præfecto: non duces vel præpositi satrorum limitum, vel præses prouinciæ cognoscant. secus si priuatus cũ colono principis vel seruo crediderit litigãdum. & hoc est quod subiungit lex sequens.

i *Tuam.* ô præfecte. & hoc quando inter se. si autem litigẽt cum priuatis, tũc serua. j. l. pxi.

k *Militũ.* aliàs limitũ.

*Cvm aliquid.*] CASVS. Cum colonus principis vel seruus aduersus priuatum aliquod delictum commiserit: quis cognoscere debeat, quæritur? Respondeo quòd præses vnà cum procuratore Cæsaris. & si crimen aduersus eum probatum fuerit, prout leges dicunt puniatur.

l *Vel procuratore.* vel pro id est. idem habes supra si aduersus fisc. l. ij.

A m *Exeratur.* id est aperiatur in ipsum. Sed videtur iudex comes rerum priuatarum: vt supra eo. l. si quis. quæ est contra. Solu. ibi ciuiliter, hic criminaliter conuenitur colonus: vt infra eo. l. nullum. Vel ibi inter se: vt & in. l. dominicis. Vel ibi comes pro procuratore Cæsaris ponitur.

*Vniuersi.*] CASVS. Si procurator principis vel actor contumeliam vel iniuriam alicui intulit: qui iniuriã passus est, querimoniam suã corã præfecto vel præside prouinciæ proponere nõ dubitet. & si contra eum probatum fuerit, igne concremetur.

n *Non dubitet:* similis exhortatio. j. de famosis lib. l. j.

† *aliàs in prouincia.*

o *Et edicimus.* id est generaliter dicimus. Accursius.

*Nvllum.*] CASVS. Si officium procuratoris Cæsaris exactioni tributorum vel chart. deseruiens, quia erat tabellio aliquis, causam pecuniariã habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. quòd procurator Cæsaris, nisi de crimine capitali accusetur: quo casu præsidis præsentia necessaria est, vt dicit. l. seq.

p *Nullum ex officio.* id est ex officialibus procuratoris Cæsaris. Accursius.

q *Oportet.* scilicet nisi coram eo, & hoc cum ciuiliter. secus si criminaliter: quia tunc præses adest prouinciæ, vt subiicit: &. ſ. eo. l. cum aliquid.

*Hac lege.*] CASVS. Siue colonus principis, siue seruus vel inquilinus contra aliquẽ agat in causa criminali, & ab aliquo cõueniatur, præses cum procuratore Cęsaris cognoscet: nulla fori præscriptione opponenda.

r *Colonus, inquilinúsve.* in his non est speciale, cum liberi sint: vt. j. de agri. & cen. l. omnes profugi. &. l. hi. &. l. si quid. sed in seruis est speciale, vt & allegatur. j. si per vim vel alio modo. l. j. nam regulariter contra: vt. ff. de iudiciis. l. vix.

† *aliàs ob publicam.*

*Serui quandoq; etiam in causa ciuili possunt in iudicio stare.*

s *Examen.* nihilo minus & præses prouinciæ cognoscere poterit: vt supra eo. l. cum aliquid.

*QVANDO LICEAT VNICVIQVE, &c.*

*Quia quãdoq; est aliquis iudex suiipsi⁹ ex pmissiõe legis: ideo de hoc dicit:*

*Liberam.*] CASVS. Siue priuatus siue miles vt populator agrum alicuius intrauerit, dominus agri interficiẽdi eum habeat po-

BIU Cujas

beat potestatem: & si publica itinera causa spoliandi homines frequentauerit: non expectato iudice interfici potest: melius enim &c. q. d. melius est vt interficiatur, quàm euadat, postea trahatur ad iudicem, cum inficiari possit se agrum intrasse, nec eum intrasse dominus probare possit.

*Populator quis sit.*

a *Populator.* id est deuastator fructuum vel vinearum de nocte.

b *In tempore.* sic &. ſ. ex quib⁹ cau. in integ. restitut. non est necess. l. fin.

*Vltio qualiter accipitur in iure.*

c *Vltionem.* id est defensionem. arg. ff. ad leg. Aqui. scientiam. §. pe. &. j. de metatis. l. deuotũ. lib. xij. sic & in psalmo: Vt destruas inimicum & vltorem. vnde habet ibi alia litera, defensorem. & pro his facit verbũ, resistendi, quod est in prin. huius l. positum. Vel dic proprie poni vltionem. i. vindictã. alioquin nullum priuilegium contra tales indulgetur: cũ cuilibet vim vi repellere liceat: vt ff. de iusti. & iure. l. vt vim. & j. ad. l. Cor. de sica. l. ij. & ff. ad. l. Aqui. l. itaq;.

†*al. nostrã.*

militum vel priuatorum ad agros nocturnus populator [a] intrauerit, aut itinera frequentata insidiis aggressionis obsederit, permissa cuicunq; licẽtia digno ilico supplicio subiugetur: ac mortem quã minabatur, excipiat: & id quod intendebat, incurrat. Melius enim est occurrere in tẽpore, [b] quàm post exitum vindicare. Vestram †igitur vobis permittimus vltionem: [c] & quod serum est punire iudicio, subiugamus edicto: vt nullꝰ parcat militi, cui obuiare telo oporteat vt latroni. Da. kal. Iul. Tatiano & Symmacho Conss.

*Milites transferẽtes se ad hostes, possunt à quolibet impune capi: & resistentes possunt impune occidi, vt publici latrones. Saly.*

II. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEO. AAA. Hadriano pfec. pt.

*Oppримendorum.*] *CASVS.* An militiæ desertor cum inueniatur, nec expectato iudice interfici possit, quæritur? Respon. quòd sic.

d *Desertorum.* scilicet militiæ.

e *Permittimus.* vt. j. de deser. l. j. li. xij. & sunt specialia iura huius tituli. Sed regulariter cõtra: vt. ſ. de Iudæ. l. nullus. & ne quis ĩ sua causa. l. j. &. ff. quod metus cau. l. extat.

*DE INOFFICIOSO testamento.*

*Post iudicia de actionibus dicturus præmittit de realibus: & primo de vniuersali: quam quia præcedit querela, ideo de hac dicit.*

*Cvm de inofficioso.*] *CASVS.* Materfamil. extraneum instituit: filiũ præteriit, vel exhæredauit: institutum rogauit de hæreditate restituenda Titio, & restituit. vult filius agere querela inofficiosi vt rumpat testamentum: an possit, quæritur? Respon. ꝙ potest: & ea perlata & finita si obtinuit, aget peti. hęred. vtili, quę datur aduersus fideicom. qui titulo ex testamẽto possidet rupto, querela tamen perlata & finita: & sic titulus pro non tit. habetur, sicut si ageret directa. si pro hærede vel pro possessore possideret, tolletur inofficiosi querela. Viuianus.

*a Et male. B. B. Saly. & Ias.*

f *Accommodari.* videbatur quòd non: quia vt dicunt quidam, [a] proponendo querelam proponitur petitio hæreditatis, quæ non datur contra possidentem titulo. vnde hic datur vtilis, & titulus habetur pro non titulo: vt dicunt.

g *Teneatur.* scilicet ad restitutionẽ hæreditatis cum agitur querela, & vtili petitione hæreditatis: quod idem est ac si. possideret pro hærede vel pro possessore, & vero titulo: vt de inofficioso & directa hæreditatis petitione teneretur, quæ esset idem secundum Hu. & ad id quod dicit pro possessore, non refertur querela. & secundum hoc querela & petitio hæreditatis directa vel vtilis, idem sunt: vt. ff. eo. l. qui de inofficioso. &. j. c. l. si quis filiũ.

A quod non placet: immo aliud [b] prorsus est querela, & aliud petitio hæreditatis: vt plene diximus. d. l. qui de inofficioso. in glo. huius. l. arg. &c. & hic expone vt perinde. i. exinde [c] perlata querela. i. posita siue mota & finita teneatur fideicõmissarius, scilicet vtili petitione [d] hæreditaria, ac si pro hærede vel pro possessore possideret. pro hærede scilicet directa teneret si. perlata querela cõtra institutũ: similiter vel nõ perlata quando nõ est hæres, sed possidet pro hærede, vel ꝓ possessore. Sed cõtra primam opinionem & secundam, cum fideicõmissarius habeat titulũ testamenti: quomodo tenetur petitione hæreditatis, quæ non datur cõtra titulo possidentẽ: vt. ff. de peti. hæred. l. regulariter? Sed distingue, aut qui habet titulum, habet titulum vniuersitatis, aut singularis rei. In primo casu nõ tenetur petitione hęreditatis, nisi quãdo sciens fideicõmissarius testamẽtum inofficiosum, petit sibi restitui hæreditatem ab istituto: & sic fuit hic: [e] sicut & emptor, q mala fide emit: vt. ff. de peti. hære. l. nec vllam. aliàs est. l. etiã. §. si quis sciẽs. secũdũ Guilielmũ. vel perlata querela secundum nos agitur hic petitione hæreditatis. si bona fide emit, nõ, nisi in duobus casibus. ſ. quando modico est distracta, vel quãdo venditor nõ cõparet: vt. d. l. §. ꝙ si quis. In secũdo casu non tenetur, nisi quãdo titulus habetur pro non titulo: vt. d. l. nec vllam. §. omnibus.

B

*Cvm de inofficioso testamento.*

Cvm de inofficioso matris suę testamẽto filius dicere velit aduersus eum qui ex causa fideicõmisi hæreditatem tenet: nõ est iniquum hoc ei accõmodari, [f] vt perinde fideicõmissarius teneatur [g], ac si pro hærede, aut pro possessore possideret. PP. V. Kal. Iul. Falcone & Claro Conss.

*Bonorum possessio causa litis agnoscendæ nõ tribuit ius: & ideo eius virtute scriptis hæredibus non potest possessio auferri. h. d. Bal. & Saly. Vel sic. Per bonorũ possessionem causa litis agnoscendæ intentatam & obtentã per filium emancipatum exhæredatum volentem agere querela, nõ obtinet hæreditatem: nec eam à scriptis hæredibus potest auferre: quia non tribuit ius, sed aperit viã querelæ: ideo necesse est postea querelã intẽtari, & post querelam petitionẽ hæreditatis. h. d. tex. cũ glo. Pau. de cast.*

II. Iidem. AA. Lucretio.

C

Qvanuis [h] de inofficioso testamẽto acturũ te, bonorũ possessionẽ accepisse proponas: tamẽ scriptis hęredibus auferri possessionem, inciuile est. Dat. IIII. Kal. Decẽb. Dextro & Prisco Conss.

*Ista lex est singularis, & nõ est alibi. & breuiter hoc intendit: Posthumus præteritus à matre quæ mutãdi testamenti nõ habebat facultatẽ, quia in puerperio decessit: videtur cũ aliis viriliter institutus: & ideo testamẽtum nõ rumpitur. Sed si essent extranei instituti: querela agere debet: & rũpitur in totum testamentum. Bald.*

III. Iidem. AA. Ianuario.

D

SI mater filiis duobus hæredibus institutis, tertio post testamentũ suscepto, cõmutare idem testamentum potuisset, sed hoc* facere neglexisset: merito; vtpote non iustis rationibus: & ideo querela inofficiosi agere nõ possit, quæ de iure ciuili introducta est. qualiter succurratur, quæritur? Respõ. ꝙ recipere debet à iudice bonorum pos. i. aliquam rem, vt beneficio huius decreti iure ciuili restituãtur res hæreditariæ. i. gratia agnoscendæ litis. nec ei amodo obiicietur ꝙ à iure ciuili sit incognitus: & ea accepta non minus aget querela anteq̃ rerum accipiat possessionem. Alij sunt petendi modi, sed tamen hæc verior est. Vel pone casum vt in glo. seq. Not. ex ista. l. nouam regulam ꝙ habilitatus ad aliqua iura vel remedia, non habet eorum effectum donec illa ad actum deducat. nam hic emancipatus exhæredatus mediante bonorum possessione gratia litis agnoscendæ, fuit habilitatus vt possit intentare querelam, & postea peti. hęre. tamen non cõsequitur eorum effectum, nisi tales actiones ad actum deducat: & ideo non potest interim scriptis hæredibus possessionẽ auferre. facit. l. j. ff. quo. bo. Ias. hic.

*Cvm de inofficioso testamento.*

*Cvanuis.*] *CASVS.* Titius testamentum fecit: filium emancipatum exhæredauit. agere vult querela inofficiosi. an agere possit? obiicit eis scriptus hæres ꝙ iure ciuili sit incognit⁹, quia emãcipatus: & ideo querela inofficiosi agere nõ possit, quæ de iure ciuili introducta est. qualiter succurratur, quæritur? Respõ. ꝙ recipere debet à iudice bonorum pos. i. aliquam rem, vt beneficio huius decreti iure ciuili restituãtur res hæreditariæ. i. gratia agnoscendæ litis. nec ei amodo obiicietur ꝙ à iure ciuili sit incognitus: & ea accepta non minus aget querela anteq̃ rerum accipiat possessionem. Alij sunt petendi modi, sed tamen hæc verior est. Vel pone casum vt in glo. seq. Not. ex ista. l. nouam regulam ꝙ habilitatus ad aliqua iura vel remedia, non habet eorum effectum donec illa ad actum deducat. nam hic emancipatus exhæredatus mediante bonorum possessione gratia litis agnoscendæ, fuit habilitatus vt possit intentare querelam, & postea peti. hęre. tamen non cõsequitur eorum effectum, nisi tales actiones ad actum deducat: & ideo non potest interim scriptis hæredibus possessionẽ auferre. facit. l. j. ff. quo. bo. Ias. hic.

h *Quanuis.* filius emancipatus petiit bonorum possessionẽ causa litis agnoscendæ: vt sic possit admitti ad querelam, quæ est de iure ciuili, quod emancipatos non cognouit: vt insti. de hære. quæ ab intest. defe. §. emancipati. quod potuit: vt. ff. eo. l. Papinianus. §.

BIU Cujas

nus.§.j.licet autē hanc habeat,prius tamen debet intentare querelam,& postea petitionem hereditatis,quàm possessionē rerum habeat.sic &.j.quorū bo.l.j.& secundū hunc casum[a] nō obstat, q̄ hæc querela datur in subsidium: & hic habet possessionem bonorum:ergo nō datur querela: vt insti.e.§.tū autē.quia loquitur ibi de tali, quæ tribuit ius. Alij dicunt loqui hic[b] ī filio à matre prēterito, qui petit bonorum possessionē septimam extraordinariam: vt instit.de bo. pos. §. septimā. Tertij dicūt q̄ petiit in genere filiꝰ emācipatus bonorum possessionem nec ordinariam nec extraordinariam: quod nō placet:[c] vt.j.qui admit.ad bo.pos.l.quādiu.Quarti dicūt q̄ filius fuit institutus sub cōditione casuali, & in defectum eius exhæredatus: quæ pendente petiit secundū tabulas: vt.ff.de bo. pos. secūdum tabulas. l.ij.§. si sub cōditione. nec tamen aufert possessionem. hoc non valet: quia alio iure potest venire ad querelam. Sed arg.cōtra. ff. de cōtra tab.l.non putauit.j.respō. &.§.non quæuis.[d] Vel pone in filio præterito,qui accepit cōtra tabulas: & ita large dicitur inofficiosum: sicut & aliàs insti.de succes. li. §. si vero testamentū. &.ff. eo.l.pater. Vel pone q̄ de facto accepit bonorum possessionem contra tabulas: quia de iure nō potuit accipere.

*Si mater.*] CASVS. Mulier fecit testamentū.duos filios quos habuit, testamento instituit. post testamētum factum Titium suscepit,& decessit nulla facta eius mentione. an aduersus fratres querela inofficiosi competit,quæritur? Respon.distinguitur:aut potuit mutasse testamentum, aut non. Primo casu,si potuit & non fecit, agetur. Secundo casu, si non potuit morte præuenta,non agetur:sed videtur eum cum aliis instituisse propter affectionem maternam:& in virilem vocabitur portionem. si autem extraneos instituisset, querela inoff. agere posset. Nota ex ista.l.in.ij.parte casum sing. secundum Ia.in quo posthumus præteritus in testamento matris habetur pro instituto, quando in illo testamento sunt instituti alij filij:secus si extranei. item quando mater mortua est in puerperio,& sic non habuit tempus mutandi testamentum.

a *De inofficioso.* sed nonne agnatione posthumi rumpitur testamentum:vt insti. de exhære.lib.§.j? Respon.[e] illud in maribus testantibus,non in fœminis: vt instit.eo.titu.§.mater.&.ff.de libe.& posthu.l.Gallus.§.nunc de lege. Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic vt instit.de exhære.li.§. mater.

b *Per coniecturam.* inspicitur mens: vt &.ff.de leg.j.l. si seruus plurium. in fin.

c *Virilem portionem.* etiam si scripti hæredes sint instituti ex diſparibus portionibus: vt.ff.de vulg.sub.l. qui cum plures. & de ſta.lib.l.qui pecuniam. Sed arg.contra.ff.de leg.iij. l.nummis. & Et nota aliud esse [h] cum quis habetur pro instituto à lege sine parte,completo asse à testatore,quia vocatur in virilem: vt dixi. & aliud cū à testatore,quia tunc in alium assem: vt instit.de hære.institu.§. si vero totus.

d *Prohibetur.* quid si filij vnà cū extraneis sunt instituti? Respō. querelam habet secundum quosdam contra extraneos tantum. Arg.contra.j.fa.ercis.l.fi. Sed melius[i] est dicere nullam competere querelam, cum iste præsumitur institutus, cum fratres sint instituti. sed nullo instituto vel pro instituto habito, competit querela. interpretandum enim est in benigniorem partem vt testamentum valeat,& vltima voluntas defuncti: vt.ff.e.l. si pars. &.ff.de re.iu.l.in testamentis.

SI pater tuus post litem contestatam, vel postquā propositum[i] † habuisset inofficiosum fratris[k] testamentum dicere,te hærede relicto decessit:causam cœptam vel quocunque modo illi placitā † exequi non prohiberis.PP.II.Non.Octob.Gentiano & Basso Conss.

*Filius cui est relicta legitima, quæ erat olim quarta, non habet querelam inofficiosi.hoc dicit secundum Bald. & Saly.*

VI. Idem A. Ingenuo.

CVm quæritur[l] an filij de inofficioso patris * testamento possint dicere: si quartam[m] bonorum partem mortis tempore testator reliquit, inspicitur. PP. VII. Kalend. Iul. Romæ, Duobus & Aspris Conss.

IN AVTHEN. DE triente & semisse. §.j. colla. iij. constitu. v.

*Si sunt quatuor liberi vel infra, legitima omnium est tertia pars totius assis. si sunt plures quàm quatuor, legitima est dimidia inter eos æqualiter diuidenda: quam iam relinqui sufficit quoquo relicti titulo: & eius vsufructu liberi à parentibus priuari non possunt. Bald.*

NOuissima lege cautum est, vt si quatuor sint filij vel pauciores, ex substantia deficientis triens:[n] si plures sint,semis[o] debeat eis quoquo relicti

*Cum ex causa.*] CASVS huius.l.ponitur in glos.j.sed clarius dic: Testamentum fecisti. extraneum instituisti.filium exhæredasti. scriptum de manumittendis quibusdā seruis rogasti: manumisit. egit postea filius querela inoffic. & obtinuit.vult reuocare libertates seruis præstitas secundum sententiam prætoris ab hærede scripto. an possit, quæritur? Respon. q̄ non.

† *Cocor.glo. super verb. vineret. in c.significauit. in me. extra de rescrip.*

† *al. paratam.*

e *Cum ex causa.* No. casum: Paterfamilias extraneum instituit:filius egit de inofficioso testamento: libertates non reuocantur.

* *an fratres de officioso fratris.*

f *Prætoris.* vt.ff.de fideicom. lib.l.cum vero.§. penul. & fi. quia hæredibus nō venientibus decreuit libertatem, vel cōpulit eos.

g *Filios.* quare grauius videtur libertatē reuocari:non q̄ de iure immutet.

h *Quæstionem.* forsan hoc propter sententiā. Vnde dicūt quidam q̄ nihil præstant: quod non placet. Dic ergo quòd fideicōmissariæ libertates præstandæ sunt, etiam si non sint præstitæ,[k] datis.xx.aureis à quolibet:directę nō ante quinquenniū: sed tunc sic datis. xx. aureis:vt.ff.e. Papinianus.in fi.&.l.seq.& de manu. test.l.vxorē. &.j.de fideicom.lib.l.quanuis.

k *Hodie tam directa quàm fideicōmissariæ sunt præstandæ nullo dato pcio etiā post querelatum testamentum. Sal.& Ias.*

*Si pater.*] CASVS. Patruus tuus fecit testamentum. patrem tuum exhæredauit.extraneū instituit. hæres aduersus scriptū querelam instituit.post lit. contest. decessit pater: an te hærede relicto querelam inceptam vel aliquo modo pparatā ad te transmiserit,quæritur? Respō.quòd sic:& eam exequi nō prohiberis.

i *Propositum.* quod quacunque præparatione patet: vt.ff. eo.l. posthumus.§.fi.&.l.seq.hodie secus[l] hoc casu:vt.j.ic.l.scim[p].in fi.

l *Immo idē in casu huius.l. Cy.Sa lyc. Ias.& Bal. in. l. contraria.*

k *Fratris.* turpi persona instituta: vt.j.eo.l. fratres.

CVm quæritur.] CASVS. Extraneum instituisti:filium exhæredasti aliquo modico ei relicto: an de inoffi. agere possit, quæritur? Distinguitur:aut est minus quarta illius partis quam erat habiturus ab intestato,aut nō.primo casu aget: secūdo non.

l *Cum quæritur.* scilicet an.

m *Quartam.* aliàs quarta.& deest, si. quarta ergo ad minus excludit querelam: vt hic,& instit.eo.§.igitur. &.ff.eo.l. Papinianus.§. quoniā autem.hodie autem etiā minus: sed agitur ad supplementum: vt.j.eo.l.omnimodo.&.l.scimus.in prin.

m *Placet P.in.l.pcedē. & in.l. parentibus. j.e.vebus tamē sic se habentibus ex testamento prout se haberēt ab intestato, secūdū Bal. & Ias.hic.*

NOuissima.] CASVS. Hæc authen. determinat. l. C. dicit lex quòd filius debet habere quartam partem eius quod haberet ab intestato. dicit hæc auth. q̄ si sint quatuor filij:quilibet habere debet triente ei⁹ portionis quā haberet ab intestato. & si sint plures q̄ quatuor, debet quilibet habere semissem: nec potest testator huius portionis vsumfructū alij legare. Vitia.

n *Triens.* i. tertia pars eius quod fuerant habituri ab intestato: vt.j.eo.l.parentibus. &.ff.eo.l. Papinianus.§. si quis mortis.&.j. de colla. l. pe. Accursius.

o *Semis.* id est dimidia eius quod ab intestato[m] fuerāt habituri.

Et si

Et si bene computes: tantum erat tertia, cum sunt quatuor: quantum dimidia, cum sunt sex.

a *Titulo.* immo iure institutioni s hodie per aliam authē. in authen. vt cum de app. cog. §. aliud quoque capitulū. col. viij. Sufficit[a] tamen si ex certis rebus instituantur: vt in eo. ti. §. hæc autem disposuimus. & sic corrigitur hic. vel refert vtrum fiat solenne testamentum: & tunc debet īstitui. an minus solenne, puta inter liberos: & tunc sufficit quoquo relicti titulo.[b] excipe filium curialem qui nouem vncias debet habere. qđ ītelligo, id est tres partes eius quod esset ab intestato habiturus: ne inueniatur plus habere quàm alij. Vel secūdum Io. dic quòd illi habeant nouem, & alij triētem vel semissem: & de quolibet decrescat, cum quantitas ei non sufficiat: vt. ff. de hære. inst. l. interdum. §. sed si aliter. &. §. sed & si excesserit. Iteē intelligo etiam in ascendentibus[c] quartam auctam: vt in cor. §. j. ibi, hoc obseruādo &c. sed de collateralibus nō videtur loqui. Alij tamē dicunt etiam in fratribus augeri. sed in nouellis restringitur in liberis tantum. Iteē quarta Trebellianica vel iure institutionis debita non augetur[d] per hanc authen. sed ea tātum, quæ datur his qui ad querelam inoffi. testamenti vocabantur: vt in cor. §. j. & ar. infra de testa. l. sancimus. & de ap. l. præcipimus. in fi.

*a Istam gl. approbant Bar. Bald. Pau. & Ia.*

*b Ista gloss. est sing. secūdū Ale. & vide gl. in verb. instituit. in. c. si pater. de test. lib. vi. quæ dicit tutius esse vt relinquatur legitima sē per iure institutionis.*

*c Idē B. B. P. & Ias. p tex. in. l. nā & si. ff. eo.*

*d Placet B. B. P. & Ia.*

*Vsufructu legitimæ an possit filius fraudari.*

b *Cuius portionis.* id est trientis vel semissis.

c *Nec vsufructu.* immo vsufructu videtur posse fraudari: vt. ff. de vsufructu leg. l. vxori meæ. quæ est contra. Solu.[e] hic illa corrigitur. vel ibi filius habebat proprietatem omnium, & ideo poterat vsufructu fraudari. Prima verior: & est hoc commune in omni quarta: vt. ff. ad leg. Fal. l. quod de bonis. §. fructus. & ad Trebel. l. mulier quæ. §. si hæres.

*e Approbatur p B. B. Salyc. P. & Ia. & est similis glo. in l. quoniā. j. e. & ī. l. omnium. ff. de vsufru.*

VNde si.] CASVS. Hęc authen. addit dicēs q̄ si pater alicui filiorū fecit imměsam donationē, id est vltra nouem vncias dedit ei: cęteri filij habebūt tātū pro legitima portione, quantū habituri fuissent si donatio illa facta nō fuisset: & ille filius cui donatum est, potest abstinere ab hęreditate dummodo suppleat portionem cæterorum filiorum ex hoc quod sibi donatum est.

d *Immensam.* id est excedentem dodrantem.

e *Ex hæreditate.* id est ex patrimonio quod erat ante donationem. Sed arg. contra. in authē. de nup. §. quia vero hactenus. col. iiij. ADDITIO. Dic quòd ibi pater donauit bona primę vxoris, quæ debet reseruare filiis natis ex ea: ideo donatio reuocatur in totum. hic vero donauit propria bona. P.

*f Ista glo. est notabilis & magistra secūdū omnes ad sciēdū quot modis accipiatur iste termin⁹ Falcidia. & similis est gl. in. l. quoties j. fa. erect. g Immo hæc opi. potest teneri p text. in. l. i. iūcta gl. s. eo. Ias. b Diuinat. Pau.*

titulo,[a] ex æquo scilicet inter eos diuidendus: cuius portionis[b] nec vsufructu[c] defraudari liberi à parentibus possunt.

IN AVTHENT. DE immensis dona. §. j. col. vij. cōsti. iij.

*Immensa donatio in vnum ex liberis collata, per alios vsque ad legitimam reuocatur. hoc dicit. Bal. & Salycetus. Vel sic: Donatio inofficiosa facta vni ex liberis, per alios retractatur vsque ad legitimā ei debitam, & non vltra. Et filius donatarius licet velit abstinere abhæreditate, & retinere donationem: non propterea euadit quo minus fratribus suis teneatur supplere legitimam si eam integram non habet, inspecta quantitate bonorum quæ erat ante donationem. Pau. de cast.*

VNde & si parens in quendam liberorū vel in quosdam donationem immensam[d] fecerit: quisque tantum feret ex hæreditate[e] nomine Falcidiæ[f], quātum poterat ante donationem deberi. Licet autem ei qui largitatem meruit, abstinere ab hæreditate, dummodo suppleat ex donatione (si opus sit) cæterorum portionem.

*Neptis exhæredata etiam ex filio emancipato nata, habet querelam. breuiter hoc intendit secundum Baldum.*

VII. Idem A. Secundo.

causa aduētitia filio quęratur. hoc non videtur valere, cū etiam per. l. quę est Iusti. dicatur filiū nō posse à patre stipulari: vt inst. de inuti. stipu. §. iteē inutilis. Sed ibi erat ex pfectitio peculio stipulatio, vbi filius stipulabatur: hic vt extraneo donatur. Iteē alia ratione videtur nulla: quia fuit inofficiosa re & cōsilio: ergo debet reuocari ī totū ad instar querelæ inofficiosi testamenti. ff. de lega. ij. l. Titia Seio. §. imperator. Sed respō. semper reuocatur legitima portio tātū: vt. j. tit. j. l. ij. &. l. si totas. nec sunt omnino similia, querela inofficiosi testamēti, & inofficiosæ donationis: vt no. j. titu. j. l. fi. Accursius.

NEptē.] CASVS. Habebas filiū, & ex eo neptē. filiū emancipastis neptē in potestate retinuisti. extraneum instituisti. filium & neptē exhæredasti, decesit filius antequā inoffi. querelam instituisset aduersus scriptum. an neptis agere possit, quæritur? Respon. q̄ potest, & videbatur q̄ non: quia alius eam præcedebat tępore mortis aui. cōtrariū tamē verum est. Item quia emancipatus videbatur, & ipsa extra familiam cōstituta, & sic nō admitti.

*g Neptem.* in hac. l. si qua fuerit dubitatio, dic q̄ tā hic filius emancipatus fuit exhæredatus, quàm etiam neptis in potestate retenta: & tępore mortis aui vi-

NEptē[g] desūcti actione de īofficioso testamēto, quāuis pater eius emancipatus fuerit defunctus[h], experiri posse, ignorare non debes. PP. VI. Kalend. Iulij Romæ, Læto & Cereali Conss.

*Pater potest hæreditatem inter filios diuidere, dum tamen assignet cuique legitimam: & ille qui iudicium defuncti approbat, perdit querelam. hoc dicit secundum Baldum. Vel sic: Pater potest bona sua diuidere inter liberos prout vult etiam inæqualiter: dummodo neminem fraudet sua legitima, quæ est quarta pars portionis sibi debitæ ab intestato. Et qui agnouit iudicium defuncti, perdit querelam quam habebat ex eo quod sibi erat relictum minus legitima. Pau. de cast.*

VIII. Imp. ALEXANDER A. Florentino.

PArentibus arbitrium diuidendæ hæreditatis inter liberos adimendum non est: dūmodo non minus is[i] qui pietatis sibi cōscius est, partis quæ intestato defuncto potuit ad eū pertinere, quartam[k] ex iudicio parentis obtineat. Qui autem agnouit iudicium defuncti, eo quòd debitum paternum pro hæreditaria parte p̄soluit,[l] vel alio legitimo[m] modo satisfecit, etiā si minus quàm ei debe-

*Relictum.*

uebat filius, sed post decesit. videbatur quòd neptis non admitteretur: quia alius eam præcedebat tempore mortis: sed non est ita, quia & hic neptis simul cum eo per edictum de coniungendo, admittebatur si pater decesisset intestatus: vt. ff. de coniung. cum emancip. lib. l. j. in princ. &. §. j. &. §. si pater.

h *Defunctus.* defunctum[k] autem & emancipatum esse ideo desideratur, quia donec ille viueret, præcederet eam filius: & neque ista, neque alia via admitteretur. Item emancipatus, quia videbatur & ipsa extra familiam constituta, & sic non admitti: & ideo hic[m] dicit, quanuis.

PArentibus.] CASVS. Paterfa. substantiam suam inter liberos diuidere potest. aliis minus, aliis plus relinquere potest: ita tamen vt nulli minus quàm suam quartam relinquat, ita tamen q̄ nulli minus relinquatur quàm quarta eius partis quam habiturus esset ab intestato. si ergo vni minus quàm suam quartam reliquerit, & secuudum voluntatem defuncti pro portione sua creditoribus hæreditariis soluerit, vel alio modo agnouerit: si maior. xxv. an. fecerit: an defuncti testamentum per querelam inoffi. impugnare possit, quæritur? Respond. quòd non. & hoc in secunda.

i *Is.* scilicet filius. ff. fami. ercis. l. cogitatione. &. l. quæsitum. quia in testamento, & inter viuos.

k *Quartam.* hodie tertiam: vt in authen. nouissima supra eo.

l *Persoluit.* per qđ agnoscere videtur: vt. j. de iur. delibe. l. ij. Ac.

m *Legitimo.* sunt[n] enim plures causæ quæ repellunt querelam. Prima ingratitudo, quæ fit ex. xiiij. causis in descendentes, & ex septem in ascendentes: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. causas. &. §. has autem. colla. viij. ex tribus in fratres, & etiam turpi persona instituta: vt in authen. de nup. ingratitudinem. coll. iiij. secundo cursus quinque annorum: vt infra si quis filium. in fi. Item portio debita data: vt supra eo. l. cum quæritur. Item agnoscendo voluntatem defuncti, vel aduocando, vel similia faciendo: vt &. ff. e. l. penul. & fi. Item si habet aliud auxilium: vt insti. eo. §. tam autem.

BIU Cujas

a *Relictum*. & illud accepit.
b *Maior*. secus si minor: vt. ff. de in integrum restitutione. l. j.
c *Probauit*. quod probo, nó reprobo: [a] vt hic, &. ff. de neg. gest. l. Pomponius. j. quæritur, hic filius mouit querelam, succubuit: frater vult mouere, & dicit turpem personam institutã. obtinet.

*Concer.*

filiꝰ vult habere. quæstio, vtrũ possit? videtur q̃ nõ. ff. e. l. qui repudiãtis. &. l. filio. &. ff. de succes. edic. l. fi. Cõtra. ff. eo. l. pater filium. Accursius.

DE *inofficioso*.] C *ASVS*. Paterfa. miles testamentũ iure militis, id est cũ duobus testibꝰ cõmuniter, vel cum. vj. in militia constitutus fecit, extraneũ instituit, filium exhæredauit. an filius inofficioso agere possit, quæritur? Respõ. q̃ nõ: quia nec testamentum centurionis vel tribuni ĩpugnari potest p̃ inoffic. querelam. Not. ex hac. l. regulã q̃ priuilegium non intelligitur concedi cũ dãno tertij. l. nec auus. j. de emanci. libe. Iason.

d *Militis*. id est militãris: vt. j. e. l. testamẽtũ. aliud in veterano: [b] vt. ff. eo. l. Papinianus. §. Papinianus. nisi sit filiusfamilias veteranus: vt infra eo. l. fi.

*militia. Quẽ n. &. j. est, in desint are à militia hone- el ne- ria. Ia. j. eo. a gl. ur Sa*

e *Ciuili*. i. communi.
f *Cẽturionis*. qui præest centum militibus, cẽturio dicitur.
g *Numeri*. habebunt tamen bonorum subsidiũ filij militis per authen. supra de episc. & cleri. l. presbyteros.
h *Posse*. vt. ff. e. l. si instituta. §. de inofficioso. & hoc si exhæredet vel prætereat sciẽs [c] se liberos habere. secus si ignoret: vt ĩfra de test. mili. l. sicut certi.

*Ser. Sal.*

SI *hæredũ*.] C *ASVS*. Quintinianus fecit testamentum: extraneũ instituit: filium exhæredauit. cõtra scriptos vult filius agere querela inoffic. bona ad fiscum deueniunt iure successionis: quia delictum cõmiserũt: vel vacantia eius occupat. an filius agere possit, quæritur? Respon. quòd sic: sed non aperit qua actione, nec aduersus quem. tu dic aduersus fiscum querela. In primo casu, cum bona hæredũ fiscus occupauit ratione delicti. secundo casu, peti. hære. cũ bona occupauit fiscus vt vacantia. & hoc coram procuratore Cæsaris, qui cognoscit inter fiscum & priuatum.

i *Pertinent*. & sic est fiscus hæres hæredis. Et dic pertinent, iure institutionis.
k *Vacantia*. quia fiscus credebat ea vacare, & nullus est hęres.
l *Potes*. priori casu querela, secũdo directa petitiõe hęreditatis.

IN *arenam*.] C *ASVS*. Si filium habes arenariũ, qui gratia virtutis exercendæ cum bestiis pugnabat in arena, an tibi succedere possit, quæritur? Respõ. quòd sic, cum libertatem & ciuitatem retineat, nec in arenam damnatus est vt seruus pœnæ efficeretur: sed si esset, & exhæredasti eum, & extraneum instituisti batur, relictũ [a] est: si is maior [b] vigintiquinque annis est, accusare vt inofficiosam volũtatem patris, quam probauit, [c] nõ potest. PP. VII. Idus Febr. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Querela testamenti inofficiosi non habet locum in militis testamento. Baldus.*

VIIII. Idem A. Romanæ.

DE inofficioso testamento militis, [d] vel iure militari, vel ciuili [e] facto, vel centurionis, [f] vel tribuni numeri, [g] nec filios posse [h] queri, ius certum est. PP. Idib. Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Querela inofficiosi competens contra hæredem scriptum, potest proponi contra fiscum, qui succesit in bonis hæredis scripti. h. d. secundum Bal. vel sic: Querela competit contra fiscum ad quem bona testatoris vniuersaliter peruenerunt. Pau. de cast.*

X. Idem A. Quintiniano.

SI hæredũ Quintiniani, † quẽ patrem tuum esse dicis, aduersus quos de inofficioso testamẽto acturus eras, iure successionis bona ad fiscũ ptinẽt, [i] vel ipsius Quintiniani bona, vtpote vacantia, [k] fiscus tenet: causam apud ꝓcuratorẽ nostrũ agere potes. PP. II. Id. Aug. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Mores quos quis in se approbat, non potest in alio reprobare. h. d. secũdũ Bal. vel sic: Infamis nõ prohibetur à successione intestati: sed testamẽtũ querelare nõ potest, nisi testator etiam fuerit infamis. Pau. de cast.*

XI. Idem A. Ingenuo.

IN arenam non dãnato, [m] sed sua spõte arenario constituto, [n] legitimę successiones integrę sunt, sicuti ciuitas & libertas manet. Sed si testamentum parẽs eius fecit: [o] neq; de inofficioso testamento accusatio, neque bonorum possessio [p] ei competit. Nam talem filiũ merito quis indignũ sua successione iudicat, [q] nisi & ipse similis conditionis [r] sit. PP. IIII. Kalẽ. Ian. Iuliano & Crispino Cõss.

*Propter fideicommissum inuicem inter filios relictum, neuter filiorum videtur grauatus: quia omnes sunt in pari spe: & ideo non habet locum querela inofficiosi testamenti. hoc dicit secundum Bald. quæ lex est valde no. Vel sic: Si inter filios in legitima ĩstitutos fiat reciproca substitutio, neuter dicitur grauatus: & ideo neuter habet querelam ratione dubii euentus: quia ita potest acquirere sicut erogare. Pau. de cast.*

XII. Idem A. Liciniano & Diogeni.

SI pater puellę cuius vos curatores esse dicitis, filio ex semisse, ipsa autem ex triente, & vxore ex reliquo sextante scriptis hæredibus, fidei filiorum commisit, vt si quis eorum intra vigintiquinq; annos ætatis decederet, superstitib' [s] portionẽ suã restitueret: præterea vxori, vt id quod ex causa hæreditatis ad eã peruenisset, filiis post mortẽ suam restitueret, fideicõmisit: calũniosam inofficiosi [t] actionẽ aduersus iustum iudiciũ testatoris instituere nõ debetis, cũ ex huiusmodi fideicõmissaria restitutione tã matris quàm fratris eius portio ad eam poterat [u] peruenire. PP. Non. Decembr. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

*Testamento rescisso pro parte, legata diuidua pro parte præstantur: indiuidua vero pro solido sunt præstanda. Baldus.*

XIII. Imp. GORDIANVS A. Prisciano.

CVm duobus hęredibus institutis, vno [x] ex quinque, altero [y] ex septẽ vnciis, aduersus eũ qui ex septẽ vnciis hęres script' fuerat, iusta querela cõtẽdisse, ab altero autẽ victũ te fuisse alleges: [z] pro ea parte qua resolutũ est [a] testamentũ, (cum iure intestati, qui obtinuit, succedat) neque legata neque fideicommissa debentur: *quan-

A de inoffi. agere non poterit, nisi & tu arenarius fuisses. Not. ex ista. l. regulã q̃ causa per quã potest filius ĩ testamẽto iuste exhęredari, nõ est sufficiens ad repellendũ eũ ab intestato à legitima successione. facit tex. in. l. omni modo. ĩ versi. nã si nullã. j. e. Iasm Non damnato. nam tũc seruus pœnæ non succederet: vt. ff. de pœnis. l. qui vltimo.
n *Constituto*. s. cũ bestiis ad pugnandum.
o *Fecit*. alium instituendo.
p *Possessio*. scilicet cõtra tabulas.
q *Iudicat*. vt ĩ authẽ. vt cum de app. cog. §. causas. versi. præter voluntatem. colla. viij.
r *Conditionis*. sic ergo nil dolosus doloso: vt ſ. dixi de hęre. quoniã. & hac. l. & infra de lib. cau. l. si filium. &. ff. solu. matri. l. viro atque vxori.

*Si pater*.] C *ASVS*. Paterfa. fecit testamẽtũ, filiũ instituit ex sex vnciis, & ĩstituit filiã ex. iiij. & ex duabus vxorẽ: & filiũ grauauit & filiã, si intra. xxv. an. decesserit, portionem suã alij restitueret: vult tutor vel curator filiæ agere querela duabus rationibus, tum quia filia grauata est restituẽda hæreditate, tum quia inuenitur minus habere quàm habitura esset ab intestato. has rationes nõ reddit litera. an possit, quæritur? Respõ. q̃ nõ possit, quia est possibile tã filij quàm vxoris portionem ad eam posse peruenire.

s *Superstitibus*. fratri & matri.
t *Inofficiosi*. quasi exinanita sit institutio p fideicõmissum. Et not. q̃ non ꝓprie dicitur actio vel accusatio q̃rela inofficiosi testamẽti, sed mediũ tenet, vt diximus. ff. e. l. posthumus. §. si quis ex his.
u *Poterat*. id est possibile erat. sic & infra de vsur. l. si ea lege. & de solu. l. pe. Sed hodie [d] debet sine onere aliquo habere quartam: vt infra e. l. quoniam in prioribus. & supra eo. authen. nouissima.

*Querela inofficiosi mediũ tenet inter actionem & accusationẽ. d Istã glos. approbant Bar. Bald. Sal. & Iasm & ita obseruat cõsuetudo, quoniam pater non potest grauare filium in legitima per fideicõmissum recipro cũ quod dicitur esse onus.*

CVm duobus.] C *ASVS*. Paterfa. habẽs duos filios, vnũ in. v. vnciis instituit hæredẽ, & instituit hæredẽ extraneũ in. vij. aliũ filiũ exhæredatũ fecit. ab extraneo legata reliquit & libertates. exhęredatus aduersus extraneũ egit, & obtinuit: & pro sua parte ruptũ est testamẽtũ. an legata relicta ĩ illa parte testamẽti, quę per querelã rupta est, debeãtur, quæritur? Respõ. q̃ nõ: sed si libertates siue directæ siue fideicom. sint relictę, sunt pręstãdæ.

x *Vno*. scilicet filio.
y *Altero*. scilicet extraneo.
z *Alleges*. hoc esse potuit, cum alter forte esset frater vel turpis persona, alter non.
a *Resolutum est*. ex postfacto resoluitur pro parte. [e] vt. ff. eod. l. circa. Sed ab initio non potest pro parte valere, & pro parte non: vt instit. de hæredi. institu. §. non autem.

*Prastari.*

*defendentur.*

e Idẽ Sal. Bar. Bald. P. & Iasm hic.

BIU Cujas

a *Præstari*. ab eo solo qui rogatus est, scilicet quia post quinquennium inofficiosum dictum sit: quo casu præstitæ vel competituræ durant. & xx. aurei vel saltem pro parte præstantur victori, secundum quosdam: vt. ff. eo. si autem. Vel dic, aliud est cũ totum rescinditur testamentum, vt ibi. Sed hic testamenti pars quæ durat, facit vt etiã ante quinquennium omnes valeant: quia in pari causa pro libertate iudicandum est, vt non. xx. aurei ei præstentur, sed fiat æstimatio totius damni: & pars præstabitur à seruo ei qui obtinuit in querela: vt. ff. de excep. rei iudi. l. iudicatæ. ij. respon. &. ff. de li. cau. l. duob⁹. in fi. & arg. de lega. ij. cum filius. in prin. & ad l. Fal. l. lege Falcidia interueniẽte.

*Evm qui.*] CASVS. Aliquis filium exhæredauit, extraneum instituit: egit fili⁹ querela inoff. & succubuit. vult dicere testamentũ falsum. an possit, quæritur? Respõ. quòd sic. & si primo accusauit de falso, & succubuit: potest postea agere querela. Lex sequens clara est.

b *Delatã*. accusationẽ.

c *Non tenuit*. i. non obtinuit. Accur.

d *Placuit*. dicunt quidam[a] speciale in petitione hęreditaria, vt ea simpliciter proposita, non videatur omne ius deductũ in iudicium: sed aliud in rei vindicatione: vt. ff. de excep. rei iudi. l. si mater. §. an eadem. Sed dic[b] quòd hic querela nõ petitio hęreditatis fuit ꝓposita. Alij dicũt ꝙ hic fuit proposita causa adiecta. s. ex inofficioso, sic etiam esset in rei vindicatione causa adiecta: vt. d. l. si mater. §. j. Vel hic de accusatione tantum falsi dicit.

e *Et si econtrario*. immo videtur contra: vt ff. de bo. li. l. si patron⁹ ex minori. vbi patron⁹ de falso agendo repellitur à contra tabulas: sed non sic est[c] patrono debita hęreditas liberti, vt filio patris: vt. ff. de contra tab. l. illud. &. ff. eo. l. nam et si. vel ibi[d] institutus patronus fuerat. vnde per hoc à cõtra tab. repellitur: hic autẽ exhæredat⁹ vel prętéritus filius. Itẽ arg. cõtra. j. de codicil. l. fi. &. ff. de trib. l. quod in hæredem. §. eligere.

f *Filiam prætéritam*. inserta causa prætéritionis, alias non valeret: vt in authẽ. vt cũ de app. cog. §. aliud quoq; capitulũ.

g *Adspirare*. quia prætéritio fœminarũ ꝓ exhęredatione habet.

h *Non posse*. nam contra tabulas nõ habet: vt. ff. de contra tab. l. illud. §. ad testamenta. Item quia habetur ꝓ exhæredata: vt insti. de exhæ. liber. §. mater. sed exhæredat⁹ nõ habet cõtra tab. vt. ff. de cõtra tab. l. nõ putauit. in prin. &. §. non quæuis.

*Contra maiores.*] CASVS. Materfa. extraneum instituit, filium exhæredauit. exhæredato duæ dantur viæ. Prima vt dicat testamentum ipso iure nullum, si forte fuerit imperfectum, vel non iure factum: secunda vt dicat inoffi. Si ergo dixit nullum, & in ventilatione causæ istius labitur quinquennium, & succumbat: an quinquennio elapso querela agere possit, quasi contra ipsum nõ currat præscriptio quinquennalis, quæritur? Resp. quòd sic: quia licet tempus currat, talis præscriptio non nascitur hinc, cum ei desidia imputari non posset, cum agere non cesset.

i *Contra maiores*. non solum cõtra minores. de his enim magis dubitabatur.

k *Perfectum*. agendo peti. hęre. in qua succubuit. Accur.

l *Mora*. nam dum intendunt non iure perfectum, cucurrit quinquennium. Accur.

m *Non cessantibus*. vt j. de anna. excep. l. j. in fi. & ff. de mino. l. intra. in prin. & in authẽ. de ap. §. j. coll. viij. & j. de rei vin. l. moræ. Sed ar. contra. ff. vi bo. rap. l. si seruus. & de euict. l. minor. §. j. ⁿ Sed cum quinquennium sit continuum, cur cessat per aliam querelam? Resp. vtile est quo ad quid: qa ex quo currere incepit, feriati & nõ feriati dies currunt: sed non illi quibus iusta causa non potuit agere, vt hic. sic &. ff. quando app. sit. l. j. §. dies. & j. quomodo & quando iu. l. ab eo. ᵍ Item secus in excusationibus tut. vt insti. de excu. tut. §. qui autẽ. sed hoc ideo, quia omnes simul proponere potest, quod non est hic ʰ: vt. ff. de excu. tut. l. scire oportet. §. scire.

n *Vm filiũ*. Filius præteriit matrem: vel econtra ⁱ filiam præteriit sororẽ: & filium sororis instituit, qui est turpis persona. & sic est hic amphibolia: vt. ff. de bo. liber. l. & si ex modica. & secundum primum datur matri querela: sed patri daretur contra tabu. vt. ff. eo. l. pater.

*Vm te.*] CASVS. Filiam tuam cuidam in matrimonio copulasti. si te præcipiente vt à viro diuerteret, non diuertit: & propter hoc in testamento tuo eam exhæredasti, & extraneum instituisti: an inoffic. querela agere possit, quæritur? & respon. quòd sic.

o *Non vetaberis*. nam iuste fecisti: vt. j. de instit. & substi. l. reprehendenda. &. j. de repu. l. dissentientis. &. ff. de vsu & habi. sed neque. &. j. e. l. filia. & ff. de lib. exhi. l. j. &. ij. Accursius.

*Si filiam.*] CASVS. An pater filiam suã quia more meretricio viuit, exhęredare possit, quęrit? Rñ. ꝙ sic, si nõ incõsulto calore hoc fecerit: vtputa qa tãtũ audiuit murmur, statí exhęredauit.

p *Calore*. secus si calore iræ: k vt. ff. de re. iur. l. quicquid.

q *Arbitrium*. vt. ff. de contra tab. l. non tantũ. §. si emancipatus. idem per authen. colligitur: vnde sequitur authen. sed si post. quæ est vt cum de ap. cog. §. si vero vsq; ad. xxv.

*Sed si post.*

non nascitur, quæ officere non cessãtibus[m] nõ potest. PP. Id. Aug. Tusco & Basso Conss.

*Filius prætériens matrem, videtur eam exhæredare. Mater à filio prætérita potest vti querela. h. d. secundum vnam lect. & communem. Salycetus.*

XVII. Impp. CARINVS & NVMERIANVS. AA. Floræ.

CVm filium[n] †tuum, te prætérita, sororem hæredem instituisse proponas: inofficiosi querelam apud præsidem prouinciæ persequi potes. PP. II. Id. Febr. Carino. II. & Numeriano. AA. Coss.

*Non dicitur ingratitudinem committere, quæ non vult diuertere à marito. h. d. Bal. Vel sic: Filia non diuertens à viro patris vel matris iussu, non meretur exhæredari: ideo datur ei querela inofficiosi. Saly.*

XVIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. Faustinæ.

CVm te pietatis religionem non violasse, sed mariti cõiugium, quod fueras sortita, distrahere noluisse, ac propterea offensum atq; iratũ patrem ad exhæredationis notã prolapsum esse dicas: inofficiosi testamenti querelam inferre nõ vetaberis. º S. Kal. Maij, Maximo II. & Aquilino Coss.

*Filia turpiter viuens, potest à patre exhæredari. Bal. Vel sic: Turpis & inhonesta vita filiæ est iusta causa ipsam exhæredandi, nisi pater distulerit eã maritare vltra. xxv. annos. h. d. cũ authen. seq. Sal. Et idẽ in filio: vt in authen. vt cũ de ap. cog. §. causas. nisi pater causam dederit. in authẽ. hic posita, quam nota, & tene menti, secundum Pau. de cast.*

XIX. Iidem. AA. Apollinari.

SI filiam tuã eo ꝙ turpiter & cum flagitiosa fœditate viuit, à successione tua excludendam putes: si non incõsulto calore, p sed ex meritis eius ad id odium incitatus es: postremi iudicij liberum arbitrium q habebis. Dat. XV. Kalẽd. Iul. Sirmij, ipsis. AA. Conss.

BIU Cujas

IN AVTHEN. VT cum de ap. cog. §. si vero vsque ad vigintiquinque. colla. viij. constitut. xij.

SEd si post vigintiquinque annos te differente filiam marito copulare, ea in suũ corpus peccauerit, vel sine cõsensu tuo marito se, libero [a] tamen, copulauerit: eam exhæredare non potes.

*Non intelligitur filia ingrata eo quòd contra matris voluntatem colit cõcordiam cum marito. Bald.*

xx. Iidem AA. & CC. Sauiano.

FIlia in orbitate [b] patris relicta, cum marito, cui matre volente nupsit, colens concordiam, iustas offensionis post eiusdem matris pœnitẽtiam causas nõ præstat: nec ex momentariis [c] volũtatib⁹ matris nupta atq; vidua iure esse cõpellitur. Dat. Non. Ianua. Sirmij, CC. Conss.

*Filii fratrum vel sororum non habent querelam inofficiosi testamenti. Bald. Vel sic: Contra testamentum collateralis non cõpetit alteri collaterali querela inofficiosi nisi tribus concurrentibus: scilicet quòd esset frater vel soror carnalis, & sic in primo gradu, & ex eodem patre, & quòd fuerit instituta turpis persona. De falso vero testamento quilibet, cuius interest, scilicet qui succederet ab intestato non facto testamento, potest accusare. h. d. ista lex cũ. l. fratres. infra eo. secundum Pau. de cast.*

xxi. Iidem AA. & CC. Alexandro.

FRatris vel sororis filij, patrui vel auunculi, amitæ etiã & materteræ testamẽtum inofficiosum fruſtra dicunt: [d] cum nemo eorum qui ex transuersa linea veniunt, exceptis fratre & sorore, [e] ad inofficiosi querelã admittatur. De falso sane per accusationẽ criminis queri non prohibẽtur. Data* CC. Conss.

*Rescissa aditione hæreditatis per querelam, reuiuiscunt actiones per aditionẽ confusæ. Bald.*

xxii. Iidem AA. & CC. Tantillæ.

SI maritus tuus facto testamento te quidem ex asse scripsit hæredem: filia autem quam habuit in potestate, exhæredata iure facta minime perhibetur: [f] nihilque ei relictum [g] est, neque iustas offensæ causas præstitisse expresse conuincitur: [h] eam de inofficioso testamento patris querentem, totam hæreditatem obtinere posse nõ ambigitur. Quod si iã obtinuit, vel postea vindicat: quodcunque maritus mortis suæ tẽpore debuisse tibi perhibetur, id ab ea reddi oportet. [i] Dat. Idib. Feb. Sirmij. CC. Coss.

*Qui impedit aliquem testari, merito potest exhæredari. Bald.*

xxiii. Iidem AA. & CC. Philippæ & aliis.

TEstamenti factione per testationem [k] vos interdixisse matri profitentes, iustam causam offensæ manifeste testamini. Dat. V. Id. Septẽb. CC. Conss.

*Testamentum militis non subiacet querelæ. Bald.*

xxiiii. Iidẽ. AA. & CC. Successo.

TEstamentum militis filiifamilias [l] in castrensi peculio factũ, neq; à patre, neq; à liberis eius per inofficiosi querelã rescindi [m] potest. Dat. III. Non. Decẽb. Nicomediæ. CC. Coss.

*Testamentũ factũ secundũ consilium non potest expugnari per querelã, neq; per viã nullitatis. Bal. Vel sic: Cõditio quæ filii instituti fauorẽ respicit: nõ facit locũ querelæ, nec institutionẽ annullat. h. d. secundũ Bar. Vel sic: Cõtra ea quæ sunt puisionis, filio nõ datur querela inofficiosi. Ia. Vel sic: Cõditio quæ respicit fauorẽ filii instituti, non facit esse locum querelæ. Bar.*

xxv. Iidẽ. AA. & CC. Menedoto.

FIliis matrem, quæ de mariti moribus secus [n] suspicatur, † ita posse cõsulere iure cõpertũ est, vt eos sub hac cõditione instituat hæredes, si à patre emancipati [o] fuerint: atq; eo pacto [p] secundum tabulas bonorum possessionem patrẽ cum re [q] accipere nõ videri: qui cõditioni sitoribus: vt dicam infra eod. l. omnimodo.

i *Oportet.* si tale sit debitum [d] quod ab hærede posset exigi: vt. ff. de hære. vel act. ven. l. ij. §. fi. Item hoc verũ, nisi sciuit hæc vxor hæres instituta querelam posse moueri cum hæreditatem adiit. nã tunc amitteret: vt arg. ff. de his qui. vt indig. l. hæredem. & ad Syll. l. ppter. §. neptis. & ad Treb. l. pe. Acc.

*ADDITIO.* Dic q̃ ibi loquitur quãdo hæres adiuit cũ delicto, quia nõ vidicauit mortẽ defuncti. Saly. Pau. & Ias.

*Testamenti.*] CASVS. Matersa. volebat facere testamẽtum filij sui. ne faceret, interdixerũt: & postea fecit, & filios prꝫteriit, & extraneos instituit. an filij inoffi. querelã agere possint, quæritꝰ Resp. q̃ hi nõ possũt: quia manifestã offensam cõtraxisse vidẽtur.

k *Per testationem.* id est corã testibus, & sic q̃ non fecit tunc. [e] nã verba cum effectu, &c. vt. ff. quod quisq; iur. l. j. Vel dic p testationem subtractam: vt. ff. si quis aliquem te. pro. l. si quis dolo.

*Testamentum.*] CASVS. Filiusfa. miles ex castren. peculio testamentum fecit. extraneum instituit hẽredem. patrem exhęredauit. an p̃ inoffi. querelã à patre vel à filiis eius impugnari possit, quæritur? Resp. q̃ nõ.

l *Filiifamilias.* vt. j. eod. l. fin.

m *Rescindi.* quia miles, & qa in castrensi.

*Filiis.*] CASVS. Si mater filios suos etiam in sacris patris cõstitutos vult hæredes instituere, sed timet ne pater ad quẽ pertinet vsusfr. eorũ quæ filiis acquirent, bona ea dissipet. Consulit ergo. l. ista sub conditione instituere, si pater eos emancipauerit: tunc eũ nõ accipiet bonorum possess. secundum tab. nec nomine filiorum aget querela: cum magis voluit mater filiis suis prouidere, quàm iniuriam infetre. In fi. dicit, quòd ea bona debet restituere filiis emãcipatis. s. pater.

n *Secus.* scilicet quàm oporteat: quia forte prodig⁹ erat. vel secus, id est male.

o *Emancipati fuerint.* quę videtur impleri quocũq; modo fiant sui iuris: [f] vt. j. de insti. & substi. sub condi. fac. l. si mater.

p *Pacto.* alias pacto: alias facto.

q *Cum re.* alias cum iure. Et dic, id est ad suum cõmodum: [g] vt pater sibi retineat cum effectu secundum tab. Sed quam accepit bonorũ possessionẽ institutus, vel pater eius nomine? Resp. quæ facti est: vt hic. &. ff. de secundũ tab. l. j. §. si sub cõditione. Tu dic nõ facti: sed eã quę iuris est, secũdũ Azo. vt. ff. de secũ tab. l. ij. §.

*d Vtputà non extinctum morte testatoris. Salyce.*

*e Istam gl. sequuntur Bar. Bal. & Pau.*

*† aliàs secũ suspicetur.*

*f Placet Bar. Bal. Pau. & Ia.*

*g Et bene. Bal. Pau. & Ia.*

*Bonorũ possessio quædã est facti, quædam iuris.*



a *Sed si post. Libero.* Si ergo vel seruo se copulet, vel ante peccet cum quocũque, iusta est causa exhæredationis. nam his casibus vetera iura non corriguntur: remanent ergo: vt. j. de ap. l. præcipimus. in fin.

*Filia in orbitate.*] CASVS. Materfa. filiam suam cuidam matrimonio copulauit. deinde pœnitentia ducta vult vt à viro diuertat. an si filia ei non paruerit, eam præterire, & alios instituere possit, quæritur? & respon. quòd non: quia filia ex matris inconstantia nupta vel vidua esse compellenda non est.

b *Filia in orbitate.* quia mortuus erat pater ei⁹.

c *Ex momentariis.* reprobatur enim inconstãtia: [a] vt &. ff. de pro. cu. l. in causæ. in prin. & facit supra eod. l. cum te.

*Fratris.*] CASVS. Testator extraneũ instituit: filium fratris vel sororis exhæredauit: an ei detur inoffi. querela ad rumpendũ testamẽtum patrui vel auunculi, quæritur? respon. quòd nõ: quia nulli ex collateralibus datur nisi fratri & sorori, nisi testamentum accusent de falso, vt ab intestato succedere possint. No. ex ista. l. ibi, frustra. secũdũ Bar. & moder. q̃ illa dictio frustra, regulariter importat nullitatẽ ipso iure, secundũ eosdẽ in. l. pe. §. ad crimen. in fin. ff. de pub. iudi. Ias.

d *Dicunt.* vt &. ff. e. l. j. sed hodie filij fratris videntur exequari fratribus: vt. j. de legi. hæ. authen. cessante. sed illud in successionibus ab intestato.

e *Sorore.* consanguineis, [b] non vterinis, & hoc turpibus personis scriptis hæredib⁹: vt. j. eo. l. fratres.

*Si maritus.*] CASVS. Testator vxorem suam ex asse hæredem instituit: filiam exhæredauit, nihilo ei relicto: an aduersus matrem querela inoffi. agere possit filia, quæritur? Dicitur q̃ sic, cũ nullam ingratitudinẽ commiserit: & ea vincente, quicquid marito à matre debebatur, forte dos vel aliud debitum, à filia consequetur.

f *Perhibetur.* scilicet iure: fuit tamen de facto exhæredata. si autẽ præterita, dabatur ei ius accipiendi bono. possess. contra tabulas. Vel etiam dicit nullum: vt. j. de li. præte. l. fi.

g *Relictum est.* maxime. nam idem si erat relictum aliquid quod esset minus quarta: vt. ff. eo. l. cũ quæritur. Vel dic [c] hoc fuisse additũ à cõpositorib⁹ noui iuris ex dicta. l. vt. j. e. l. omnimodo. Ac.

h *Conuincitur.* quod est eo ipso, q̃ est exhæredata secundũ hæc iura: vt. j. eo. l. liberi. Vel dic hoc esse additum à noui iuris cõpo-

BIU Cujas

si quis ita instituerit. &.ff.ad Treb.l.facta.§.si in danda. quæ dicunt institutum sub conditione nó habere secundum tab.s.facti.

*a Displicet Cy. Bald. Pau.& Ia.*

Vel dic[a] peti quod iuris est & facti.& quod ille & hęc dicunt nó peti. s.ꝙ remaneat in defectum conditionis. Vel quarto petitur quæ iuris est, non vt nunc prosit: sed in euentum conditionis. Vel dic hic nó peti vt sibi pater teneat,& secundú hoc nec à principio nec conditione impleta tribuitur patri in hac.l.ius, sed in.d.§. si quis ita. cófirmatur: siue tribuit ius extante conditione: vt & aliàs simile.ff.de offi.procó. & le.l.iij.§.fi.Accur.

a *Obtemperauerit*. sed an potest cogi vt obtemperet? Respond.

*b Concor. Bar.Bald. Sal.& Ia.*

non:[b] vt. ff. de lega.j. l.filiusfamilias.§.secundum vulgaré.sed si patri esset legatum,vel aliquid relictum vt eos emanciparet:si quidem pater agnoscit legatú, cogitur eos emancipare: vt. ff. de condit. & demon.l.si cui.

b *Prouidendum*. sic.s. eo.l. si pater. ij. &.j.l. proxi. &.ff.eo.l. Papinianus.§.si quis impubes.

c *Restituere*. subaudi ergo:vel igitur.

d *Debet*. pater filio,si est emancipatus. patre autem nó emancipante, filio adeunte iudicé curator datur[c] hęreditati, cui restitutio fieri debet: vt.j.de bo. quæ lib.l. fi. §. sin autem in secunda. & in authen. vt li.ma. & auiæ.§.j.& §. si vero forsan.colla. viij.&.ff.ad Treb.l.imperator. Alij dicũt restitutionem faciendam prætori: & ipse restituet filiis dato eis curatore. In casu tamen etiam manẽti in potestate sit restitutio: d vt. ff. ad Trebel. l. imperator.

*c Si filiꝰ sit minor: quia si maior est, potest sibi cura cõmitti. Guil.de Cu. Bal.& Sa. ꝓbatur i.l. imperator. in fin.ff.ad Trebel.*

*d Et bene. Bald. & Pan.*

minime obtemperauerit:[a] neq; ei nomine filiorum inofficiosi eo modo actionem posse competere,quibus nullam iniuriam fecerit mater, sed potius putauerit prouidẽdum:[b] & ideo restituere[c] debet.[d] Dat. IIII. Non. Iul. Antiochiæ, Titiano & Nepotiano Coss.

*Directa substitutio potest filio impuberi fieri in legitima instituto. Bal.*

XXVI. Iidem. AA.& CC. Serapioni suo salutem dicit.

EX tribus vnciis hærede instituto filio,[e] intra pubertatis[f] annos directam[g] non inutiliter à patre fieri substitutionẽ certũ est. Dat. V. Kal. Septemb. Nicomediæ. CC. Conss.

*Hæc lex notabilis est, & in materia propria singularis, & tria intendit. Primo enim dicit, quòd fratres vterini tantum non habent querelam inofficiosi. Secundo dicit, quòd fratres vtrinque coniuncti vel consanguinei tantum habent querelam inofficiosi contra testamentũ fratris in tribus casibus. Tertio, quòd contra necessarium hæredem institutum, quãquam sit vilis persona, non datur inofficiosi testamenti querela. h. d. secundum Bald.*

XXVII. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Verinum.

FRatres vel sorores vterini[h] ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceãtur,[i] consanguinei[k] autem, durãte agnatione vel non[l], contra testamentũ fratris sui vel sororis de inofficioso quęstionem mouere possunt,[m] si scripti hæredes infamiæ,[n] vel turpitudinis, vel leuis notæ macula adspergantur: vel liberti, qui perperam & nó bene merentes, maximísq; beneficiis[o] suum patronũ adsecuti, instituti sunt: excepto seruo necessario hærede instituto.[p] Dat. Id. Aug. Sirmij, Cóstãtino. A. V.& Licinio Cæs. Conss.

*Liberi exhæredati præsumuntur ingrati, nisi probent se gratos. hoc primo. Parentes exhæredati præsumuntur grati, nisi probentur ingrati. hoc secundo. Bald.*

XXVIII. Idem A. ad Claudium præsidem prouinciæ Daciæ.

LIberi de inofficioso querelam cõtra testamẽtũ parẽtũ mouẽtes, ꝓbationẽ debẽt[q] præstare, ꝙ obsequiũ debitũ iugiter[r] prout ipsius naturæ religio flagitabat, parẽtib⁹ adhibuerint: nisi scripti hęredes ostẽdere maluerint ingratos liberos contra parẽtes extitisse.[s] ℣ Sin autẽ mater cõtra filij testamẽtũ inofficiosi actionẽ instituat: inquiri diligẽter iubem⁹, vtrũ fili⁹ nulla ex iusta causa læsus matrẽ in nouissima læserit voluntate, eo ꝙ neq; luctuosam ei & legitimam reliqrit portionẽ: vt testamẽto rescisso, matri successio deferatur.[t] ℣ Si tamen mater[†] inhonestis factis atq; indecẽtib⁹ machinationibus filium forte obsedit, insidiísque eum vel clandestinis vel manifestis appetiit, vel inimicis eius suas amicitias[u] copulauit, atq; in aliis sic

*e Si filiꝰ sit minor: quia si maior est, potest sibi cura cõmitti. Guil.de Cu. Bal.& Sa. ꝓbatur i.l. imperator. in fin.ff.ad Trebel.*

*f Cõtrariũ est verum. Pau.& Ia.*

*Et bene. Bald. & Pan.*

*g Directam*. si autem per compendiosam,vt plerunque faciunt, puta quandocunq; decesserit,illum substituo:trahitur etiam pupillaris directa ad fideicommissariam,cum in vtrunq; tẽpus valeat vt fideicómissaria:nisi in testaméto militis:vt.j.de testa. mi. l.l. in testaméto.&.ff.de vulg.substi.l.iam hoc iure.&.l.cẽturio.

FRatres.] CASVS. Si frater vterinus extraneum instituit, & fratrem aut sororem vterinum exhæredat,an possit vterinus agere querela inoffi.quæritur? & respon.quòd non.secus in fratre consanguineo.& hoc sequitur. An autem frater consanguinei quæritur? Respon. quòd sic, siue duraucrit agnatio, quia non

A fuit emancipatus, siue non, si persona instituta turpis fuit, aut aliàs infamis, vel libertus. secus est si seruus necessarius fuit institutus: quia aduersus eum non poterit obiici inofficiosi querela. Nota ex ista.l.regulam, quòd querela inofficiosi testamenti competit contra testamentum fratris instituentis turpem aut vilem personã. concor. l.fratris.s.eod.&.l.j.ff. eod. Ias.

h *Vterini*. quasi ex eodem vtero nati,& non ex eodem patre: vt insti. de leg.ag.suc. §.j.

i *Arceantur*. nec corrigitur hoc ꝓ authen. j.de legi.hære. authen. cessante. vbi tollitur differentia agnationis & cognationis:quia illud verum est ab intestato.

k *Consanguinei*. qui sunt ex eodẽ patre,sed matre eadem vel non: vt instit. eod. titu. §. j.

l *Vel non*. quia sunt emancipati. & hoc olim. hodie contra per Anastasium:vt.j.de legi.tut.l.iij.& iiij.

m *Possunt*. vt instit. eo.§.j.vltra non: vt.s. eo.l.fratris. &.ff. eod. l.j.

n *Infamiæ*. quæ subdiuiditur. & hoc est quod subiũgit,vel turpitudinis, &c. Vel dic infamiæ ipso iure,vel turpitudinis quando sunt infames per sententiam. macula vero leuis est,talis qualis dicitur.s. ex quibus cau. infa.irro.l.ea quę.&.l. verbum. &.ff.de obse. l.licet. &. l. honori.& j. de dig. l.ij. li.xij.& hic.nisi qui agit,laboret simili nota:vt.s.eo. l.in arenam. Vel nisi sit ingratus[g] qui agit aliquo de tribꝰ modis quos habes in authen.

*Et bene. Bald. & Pan.*

de nupt. §. ingratitudinem. colla. iiij.

o *Beneficiis*. i.maleficiis,siue blãditiis.ironice enim loquit.sic.ff. de furtis.l.inter oẽs.in prĩ.& de dãno infec.l.ex dãni.§.quoties.

p *Instituto*. quia etiã si turpis sit, nó potest de inofficioso cõueniri. Et no.ꝙ hic posuit M. quãdã authẽ.sed hodie ꝙrela locũ nó habet nisi inter fratres turpibꝰ personis scriptis hæredib⁹, per id qđ est.j. de lib.præ.authẽ.ex causa.sed ista est falsa, vt ibi notaui.

*e Concor. Bald.Saly. Pau.& Ia.*

Ex tribus.] CASVS. Filium tuum impuberem instituisti ex tribus vnciis, & sic habet quartã partem quã habiturus erat ab intestato, & ei directe in illa quarta substituisti sic, si filius meus intra annos pubertatis decesserit, Titius hæres esto.an filio detur querela quasi videatur grauatus per substitutionẽ,quęritur? dicitur quòd non.

c *Filio*. qui erat vnicus:& sic quartã habet:vt.s.eo.l.cum quæritur.sed quia ei erat substitutum,videbatur exinanita:quod fieri non potest:vt.j.eo.l.quoniam in prioribus. Sed nó est ita,[e] quia magis ei consulitur: & sic valet:vt &.s.l.proxi.&.l. si pater.&.ff. eo.l.Papinianus.§.si quis impubes.& de adop.l.si arrogator.&.j. de impu.& aliis substi.l.si testamento.

f *Pubertatis*. Secus si post: vt. ff.de vulga. sub. l. cohæredi. §. cum filiæ.

g *Directam*. si autem per compendiosam,vt plerunque faciunt, puta quandocunq; decesserit,illum substituo:trahitur etiam pupillaris directa ad fideicommissariam,cum in vtrunq; f tẽpus valeat vt fideicómissaria:nisi in testaméto militis:vt.j.de testa. mi. l.l. in testaméto.&.ff.de vulg.substi.l.iam hoc iure.&.l.cẽturio.

FRatres.] CASVS. Si frater vterinus extraneum instituit, & fratrem aut sororem vterinum exhæredat,an possit vterinus agere querela inoffi.quæritur? & respon.quòd non.secus in fratre consanguineo.& hoc sequitur. An autem frater consanguinei quæritur? Respon. quòd sic, siue duraucrit agnatio, quia non

B *Liberi exhæredati præsumuntur ingrati, nisi probent se gratos. hoc primo. Parentes exhæredati præsumuntur grati, nisi probentur ingrati. hoc secundo. Bald.*

C

D

*Liberi.] CASVS. Si quis testamentũ fecit, & extraneum instituit hæredẽ,& filium exhæredauit:si vult filius ad querelã inoffi.admitti, ꝓbare debet se gratũ extitisse,& ab obsequio patris nó recessisse,nisi extraneꝰ hæres scriptus ꝓbauerit ipsum filiũ fuisse ingratũ. & hoc in prima. Si ergo filius matrẽ exhæredauit,& ex causa iusta, vt qa filiũ insidiis obsedit, vel inimicis sibi amicitias suas cóiũxit,& hoc ꝓbatũ fuerit:ad ꝙrelã nó admittet: sed filiis etiã manebit vltima voluntas firma.& hoc in tertia.

q *Debent*. hodie probant hæredes: vt infra eo. l. omnimodo. quæ est contra.

r *Iugiter*. id est continue.contra. s.de eden.l.qui accusare.

s *Extitisse*. suscipiendo probationis onus in se: vt.ff.de proba. l. circa.

t *Deferatur*. vt. ff.eo.l.nam & si parentibus.

u *Amicitias*. hoc hodie non est, sed aliæ sic quæ sunt hic:vt in authẽ.vt cũ de appel.cog.§.& hęc quidẽ.col.viij. Et no.hic arg. ad feudũ:vt.ff.de offi.pfec.vr.l.j.§.cũ patronꝰ. ADDITIO. Vide glos.j.in prin.in.c.porro.in tit.quę fuit prima cau.bene.amit. in vsibus feudorum.& Barba h hic in additio. ad Bald.



BIU Cujas

versata est, vt inimica eius potius quàm mater crederetur: [a] hoc probato, [b] etiam inuita acquiescat filij voluntati. [c] Dat. III.Id.Feb.Crispo.II.& Constantino Cæs.II.Conss.

*Sicut donatio propter nuptias ad similitudinem dotis confertur, ita in legitima imputatur. Bal. Vel sic: Dos & donatio, quæ venit conferenda ad exclusionem querelæ, similiter est in quarta. Salyce.*

XXIX. Imp. Zeno. A. Sebastiano præfecto prætorio.

1 QVoniam nouella [d] constitutio diui Leonis ante nuptias donationem à filio cõferri ad similitudinem dotis quæ à filia confertur, præcepit: etiam ante nuptias donationem filio in quartam præcipimus imputari. [e] Eodémque [f] modo cum pater vel mater pro filia dotem, vel pro filio ante nuptias donationem, vel auus paternus aut maternus, vel auia paterna aut materna pro sua nepte, aut pro suo nepote, vel proauus itidẽ paternus aut maternus, vel proauia paterna aut materna pro sua pronepte, vel pro suo pronepote dederit: nõ tantum eandem dotem vel donationem conferri, verum etiã in quartam partẽ ad excludendam inofficiosi querelam, tam dotem datam, quàm ante nuptias donationem, præfato modo volumus imputari, si ex substantia eius profecta sit, de cuius hæreditate agitur. Dat.Kal. Maij, ipso.A.II.Cos.

*Ille cui aliquid in testamento relinquitur, non potest impugnare: sed debet ad supplementum legitimæ agere, nisi probetur ingratus. In his vero in quibus nihil relinquitur: iura vetera non mutantur. hoc dicit. Item militia quæ potest vendi vel transmitti, à patre vel alio ascendente proueniens, in legitimam imputatur, excepta militia silentiariorum. Bald.*

XXX. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ.

OMnimodo testatorum voluntatibus prospicientes, magnam & innumerabilem [g] occasionem subuertendæ eorũ dispositionis amputare censemus: & in certis casibus in quibus de inofficiosis defunctorũ testamẽtis, vel alio modo [h] subuertendis moueri solebat actio, certa & statuta lege tam mortuis consulere, quàm liberis eorum, vel aliis personis [i] quibus eadem actio competere poterat: vt siue adiiciatur in testamẽto de adimplẽda legitima portione, siue non, firmum quidem sit testamentum: liceat vero his personis quæ testamentũ quasi inofficiosum vel alio modo subuertendum queri poterant, id quod minus portione legitima sibi relictum est, ad implendam eam sine vllo grauamine vel mora exigere, [k] si tamen nõ ingrati legitimis modis arguantur, [l] cum eos scilicet ingratos circa se fuisse testator dixerit. [m] Nam si nullã eorũ quasi ingratorum fecerit mentionem: non licebit [n] eius hæredibus ingratos [o] eos nominare, & huiusmodi quæstionẽ introducere. ℣ Et hęc quidem de his personis statuimus, quarũ mentionẽ testantes fecerint, & aliquã eis quãtitatẽ in hæreditate, vel legato, vel fideicõmisso, [p] licet minorẽ legitima portione, reliquerint. ℣ Sin vero vel præterierint aliquam eorum personã iam natã, vel ante testamentum quidem conceptam, adhuc verò in ventre constitutam: vel exhæredatione, vel alia eorum mentione facta, nihil eis penitus reliquerint: tunc vetera iura [q] locũ habere sancim⁹, nullã ex præsente promulgatione nouationẽ vel permutationem acceptura.

a *Crederetur.* supple diligenter inquiri iubemus: vt hoc, &c.

b *Probato.* ab hæredibus filij. nec enim mater hoc probat. & ita videtur differentia, tractetur de ingratitudine ascendentium, vbi pro eis præsumitur: an descendentium, & tunc contra. & est ratio, quia amor plus descendit, quàm ascendat: vt.ff. quod metus causa. l. isti quidem. §. fi. hodie vero hæredes probant vt.ĵ.eo.l. omnimodo.

c *Voluntati.* vt.ĵ. de secundis nup.l.fi.

*Quoniam nouella.*] CASVS. Si patersami. filiæ suæ dotem dederit, vel filio donationem propter nuptias, & postea testamentum fecit, & extraneum instituit: an ad excludendam inoffi. querelam prædictis filiæ & filio donatio & dos in quartam computari possint, quæritur? Respon. quòd potest, si de substantia patris vel matris profecta sit dos, vel propter nuptias donatio. nec refert pater vel mater dotẽ dederit, vel alius de parentibus paternis vel maternis masculis vel fœminis. & hoc in prima & secũda parte.

d *Nouella constitutio.* quam habes. ĵ. de coll. l. vt liberis.

e *Imputari.* vt &.ĵ. de rei vxo. act. §. videamus. sed non est bona ratio, vt ideo debeat computari in quartam, quia confertur: vt.ĵ. de coll. l. illud. &.ĵ.eo.l. si quando. sed sic accipe similitudinem, [b] quia sicut ante nuptias donatio confertur ad similitudinem dotis: ita & computetur in quartam ad similitudinem dotis. An autem in dote possit istitui, dixi ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum. in fi. §.

f *Eodémque modo.* dixi cum pater dedit: nũc cum mater vel alius ascendens.

*Omnimodo.*] CASVS. An filius cui pater minus legitima reliquit vel iure institutionis, vel legati, vel fideicõmissi, & extraneum hæredẽ instituit: testamẽtum patris per inoffi. querelã vt rumpatur impugnare possit, quæritur? Respon. ꝙ non, sed hodie ex hac. l. agat ad supplementum legitimæ. & hoc nisi ab hærede scripto probetur ingratus. & si pater eum ingratũ nõ dixerit, nõ licebit hæredi dicere eum ingratũ. & hoc in prima parte. Et hæc sunt vera, quãdo pater de filio mentionem fecit, & ei aliquid iure institu. vel legati vel fideicó. reliquit. Si enim ei nihil reliquit, sed silentio eũ contempsit: tunc vetera iura obseruãtur. quæ autẽ illa sint, nõ aperitur. & hoc in secunda. Si autẽ pater filio suo emerit militiã: an ad excludendam inoffi. querelã, eam filiis imputabit in quartã, cũ talis militia vendi possit, & mortuo eo ad hæredẽ suum preciũ poterit transmittere? Respõ. ꝙ sic, ita vt inspiciatur militia quæ erat tẽpore mortis testatoris: vt si tunc decessisset filius: quantũ transisset ad hæredẽ, tantũ nunc sibi imputabit in quartã. & hoc in tertia. Quod autẽ dictum est, ꝙ militia nunq̃ imputari debeat in quartam: in aliis q̃ in silentiariis, quibus princeps reuelat consilia, intelligendum est. illi enim nõ imputabunt sibi in quartã, militiã à parentibus emptã: sed ex fauore huius. l. habent præcipuam. & hoc in quarta parte. Not. ex ista. l. ꝙ ille cui relictũ est minus legitima, nõ potest expugnare testamentũ, sed debet agere ad supplemẽtum, secũdum Ia. hic.

g *Et innumerabilem.* sunt enim multi modi expugnãdæ vltimę voluntatis. s. bonorũ possessio cõtra tabulas, & inofficiosi querela. Itẽ & cum testamentũ sit ipso iure nullum. *Testamẽtũ multipliciter expugnari pũt.*

h *Vel alio modo.* vt per contra tabulas.

i *Aliis personis.* vt nepotibus ex filio. Vel dic, [d] parentibus vel fratribus. Vel dic etiam patronis: quia & ipsi debent agere ad supplementum: vt.ff. de bo. liber. l. etiam. §. toties. & institu. de succes. li. §. fi vero testamẽtum. Sed non videtur hoc nouũ esse, quod dicit de repletione: vt.ff. eo.l. si nõ mortis. Sed ibi [e] à cõpositorib⁹ noui iuris fuit appositũ. *d Idem Ia. & alii.*

k *Exigere.* cõdictione ex hac lege. ADDIT O. Aduertas ꝙ supletio ista legitimæ ꝓ rata debet fieri tã de rebus quæ remãserunt apud hæredẽ, q̃ de rebus legatis: vt ꝓbatur expresse in. l. si libertus sub cõditione. §. libertus. ff. de bo. liber. ita vult Bar. in. l. in quartam. in vlti. colũ. versi. quæro ꝓ quos. ff. ad legẽ Fal. & clarius in cõsilio suo. xxxiiij. incipiẽte, factũ tale est. ãte finẽ cõsilij. Itẽ adde ꝙ filius ꝓ sua legitima nõ soluta nõ potest possessionem sua auctoritate occupare, vt dicit idẽ Bar. in. l. ij. ĵ. qñ & qui. quarta pars de. lib. x. *e Tu dicemeli⁹, quòd ibi loquitur in eo quod fuit datum inter viuos, & filius cõsenserat habere ꝓ sua legitima: ideo excluditur à querela: sed arbitrio boni viri supplẽtur qđ deest. hic autẽ loquitur in eo quod relinquitur ĩ vltima voluntate. Salyce. & Ias.*

l *Arguãtur.* ab hęredibus. & sic corrigitur quod est. ŝ. e. l. liberi. *f Addas hic glo. l. in fi. in ca. porro. in ti. quæ fuit prima causa beneficii amit. in vsi. feudo. & sequitur glos. Bald. Pau. & Ias.*

m *Dixerit.* & causam ingratitudinis inseruit: vt in authen. vt cũ de appel. cog. §. siue igitur omnes. colla. viij.

n *Nõ licebit.* arg. ꝙ hęredes dñi nõ possũt auferre feudũ propter feloniã dño cõmissã, si domin⁹ nihil dixit dũ vixit: vt hic, & arg. ĵ. de reuoc. do. l. j. & fi. &. ff. de ꝓbat. l. Procula. &. ff. ad Syll. l. j. §. fi. &. ŝ. e. l. si mater. *g Concor. Bar. Bald. Pau. & Ia.*

o *Ingratos.* sunt enim multi modi exhæredandi: vt. ff. de lib. & posthu. l. j. ij. &. iij.

p *Vel fideicommisso.* hodie vero iure institutionis: & quod dic vt diximus. ŝ. eo. authen. nouissima.

q *Vetera iura.* vt posthumus rumpat: vt.ĵ. de posthu. hæred. l. j.



BIU Cujas

a *Sequitur glos. istam vsque ad fi. Bald. Pau. & Ias.*

natus suus [a] ipso iure infirmet, vel per cõtra tabulas si fuerit prę- teritus: emancipatus autem per contra tabulas. Sed exhæreda- tus vel pro exhęredato habitus agit querela: vt infra de libe. prę- te. vel exhære. l. fina. Accursius.

a *Et illa.* Non solum prædicta hac. l. Et not. quòd quædam est militia, id est reditus, siue officium, vnde re- ditus prouenit, quæ po

b *Vt si dicimus quòd feudum con cedatur à re ge, cum hoc quòd possit ad vẽdi ad vo tum impe trãtis. Bal.*

test vendi. [b] Quædam quæ certum quid hæ- redi [c] dari permittit, li- cet vendi non possit: de quibus hic dicit, & j. de pig. l. fin. & in au- then. de exhiben. & in- tro. reis. §. optimũ. col- la. v. & hæc computa-

c *Vt sunt feuda regla riter, quæ nõ venduntur. Bal.*

tur [d] in quartã, & con- fertur, vt hic. Alia, quę cum persona finitur, [e] & nihil ad hęredẽ tran sit: & illa non comput- atur, nec confertur: vt in contrario. ff. de col- la. bo. l. j. §. sed an id.

d *Concor. Bart. Bal. Pau. & Ia.*

e *Vt est in pecunia ex pensa à pa tre in doctoratu filii. Bal. hic.*

Vel ibi datum preciũ pro militia dicit non conferri: non id quod militia hodie valet: vt hic.

b *Eo quòd.* q. d. aliquis, quomodo potest lucrari?

c *In morte testatoris.* Puta erat statutum vt si succederet militans post decem annos, dẽtur decem hæredi eius à domino militiæ, & militia redit ad domi- num: si post viginti an nos, tunc quinque.

d *Obtinet.* scilicet si tunc decederet mili- tans, quantum ad hæ- redẽ transmitteret, tan tum nunc in quartam imputabit.

*Silentiarii qui sint.*

e *Silentiariis.* quibus imperator sua silentia sub secreto cõmittit.

f *Capitulis.* vt j. de si- len. lib. xij. l. j. & ij.

g *Computentur.* est enim castrense peculiũ eius vel quasi: vt j. de sil en. l. fi. lib. xij.

Qva nuper.] CASVS. Tibi pater aliquid iure institutionis siue fideicommiss. siue legati re- liquit. non datur inof- ficiosi querela, sed con

† *aliàs vt portione legitima minime illu pso. derelicta, quæ &c.*

dictio ex. l. superiori proxi. ad supplemen- tum legitimę. sed si ni- hil reliquit, seruantur iura vetera: & illa locũ habent, cum pater in scriptis fecit testamen-

† *Id est, quartæ debitæ iure na turæ. Pau.*

tum. an idem sit in testamento sine scriptis facto, quod in hoc. §? Respondetur quòd sic. Viuianus.

h *Sanciuimus.* vt. s. eo. l. proxima.

Qvoniam.] CASVS. Quæ in duabus proximis. ll. dicta sunt, recitat adhuc imperator: adiiciés vt si testator minus legi- tima reliquerit filio, & eũ in ea grauauit, forte detrahẽ- do vsumfru. vel sub conditione aliqua introducẽte morã, ad sup plementũ legitimæ condictionẽ ex hac. l. habeat, vt eã percipiat sine vllo grauamine, & perinde sit ac si nullũ grauamen in testa-

*Filius computare tenetur sibi in legitimam militiam, seu reditũ annuum ex defuncti pecunia emptum, nisi sit de silentiariis. Salycetus.*

Imputari vero filiis aliísque personis, quæ dudum ad inofficiosi testamenti querelam vo cabantur, in legitimam portionem & illa [a] volumus, quæ occasione militię ex pecuniis mor tui iisdem personis acquisita, posse lucrari eas manifestum est: eo quòd [b] talis sit militia, vt vendatur, vel mortuo militante certa pecunia ad eius hę redes perueniat: ita tamen, vt ille gradus eiusdem militiæ inspiciatur, quem in morte testatoris [c] militans obtinet: [d] vt tanta ei pecunia in legitimã portionem computetur, quantam dari constitutum est, si in eo gradu mortuus esset is qui militiam ex pecuniis testatoris adeptus est: exceptis solis viris spectabilibus silentiariis [e] sacri nostri palatij, quibus præstita iam specialia beneficia tam de aliis capitulis, [f] quàm de pecu- niis super memorata militia à parentibus eorum datis, ne in legitimam portionem eis com- putentur, [g] rata esse præcipi- mus. In cæteris vero personis prædictam obseruationem te- nere volumus. Dat. Kalend. Iun. Constantinopoli, Iusti- niano. A. II. Cons.

*Statutum in. l. omnimodo. in testamento in scriptis, habet locũ in testamento nuncupatiuo. Bald. Vel sic: Dicta in praecedenti. l. de imputatione & suppletione quar tæ, habent locum siue testamentum fuerit in scriptis, siue nuncupatiuum. Salyce.*

XXXI. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

Qvæ nuper ad testamenta conseruanda nec facile re- tractãda sanciuimus, [h] vt ratione † Falcidiæ † minime illis personis derelictæ, quæ ad inofficiosi testamẽti querelam ex prioribus vocabantur legibus, non periclitentur testamẽ- A mento fuisset adscriptũ. Not. ex ista. l. regulã, q̃ omne grauamẽ & omnis cõditio & dilatio de legitima ipso iure reiicit: ideo alia dubitatio est, nũquid hodie per istã. l. corrigatur. l. si pater. & similes. C. de insti. & substi. sed de hoc vide plenius ibid. per Ias.

i *In prioribus sanctionibus.* vt supra eod. l. omnimodo. & . l. proxima.

k *Censemus.* Additur hic, vt sine aliquo grauamine.

l *Grauamen.* veluti v- sumfructum. & sic est contra. ff. de vsufruct, legato. l. vxori meæ. Solu. f illa corrigitur: vt dixi. s. eo. authen. nouissima.

f *Corrigitur. Bar. & Ias.*

m *Tollatur.* vt arg. ff. de iure pa. l. siue. §. ex- cluditur. nisi fecerit p- spiciens filio: § vt su- pra eo. l. filiis. &. l. si pater. ij. &. ff. de vulg. substi. l. cum ex filio. vel nisi [h] voluerit ei facere testamentũ sub- stituendo directo, non per fideicommissum: vt supra eo. l. extribus. &. j. proxi. §. fina. &. j. de impu. & ali. substi. l. humanitatis. sed alij dicunt leges prædictas supra eod. corrigi per istam. Item nota hic vtile per inutile non vitiari. [i] sic infra de testa. l. testamentum. &. ff. de hæred. instit. l. hæreditas ex die. & ff. quando appell. sit. l. j. §. biduum. sed arg. cõtra. ff. de arbi. l. Pe- dius.

g *Aprobatur.*

h *Vtilitas.*

i *Vera.*

*Silentiarii sunt qui imperant silentium in palatio principis. Cuj. §. in aut. vbi spec. haec glossa debuisset esse nil.*

B

*De legitima subducitur omne grauamen conditionis, vel temporis, vel alterius grauaminis. Bar. Vel sic: Onus dilationis, conditionis, vel cuiuscunque grauaminis insertum à testatore in debita iure naturæ, habetur pro non inserto: & valet relictum tanquam purum. hoc dicit. Vel sic: De portione vel legato relicto filio quantum est pro debito iure naturæ, auferetur omne grauamen dilationis vel conditionis. Salyce.*

XXXII. Idẽ A. Mẽnæ præfec. præto.

Qvoniam in prioribus sanctionibus [i] illud statuim⁹, vt si quid minus legiti- ma portione his derelictum sit, qui ex antiquis legibus de inof- ficioso testamento actionẽ mo uere poterant, hoc repleatur, ne occasione minoris quantita- tis testamentũ rescindatur: hoc in præsenti addendum esse cen semus, [k] vt si cõditionibus qui- busdam, vel dilationibus, aut a- liqua dispositione moram, vel modum, vel aliud grauamen [l] introducẽte, eorum iura qui ad memoratã actionẽ vocabantur, imminuta esse videantur: ipsa cõditio vel dilatio † vel alia dis- positio moram, vel quodcunq; onus introducẽs, tollatur, [m] & ita res ꝓcedat, quasi nihil eorũ testamẽto additũ esset. Dat. II. Kal. April. Decio V. C. Cons.

C

*Qui in danda legitima, quæ sola relicta est, vsq; ad sententiã fuerit cõtumax: ipsam duplicatã reddere cogitur. h. d. vsq; ad. §. legis. Bar. Vel sic: Hæres qui legitimam filio relictã non soluerit, & iudicio sisti repitum expectauerit: in pœna tertii pluris condemnari debet. Salycetus.*

XXXIII. Idem. A. Demostheni præfecto prætorio.

D

Si quis suo testamento ma- ximam quidem portionem ta, sed quod deest legitimę por- tioni, id est quartæ parti scilicet ab intestato successionis, tantũ repleatur: exceptis illis, quibus nihil in testamento derelictum est (in quibus prisca iura illiba- ta seruamus) etiã ad testamenta sine scriptis facienda locum habere sãcim⁹. Dat. II. Id. Decẽb. D. N. Iustiniano. A. II. Cons.

*Qui. l. si quis.* ] CASVS. Testator vnum ex suis filiis ex decem vn- ciis instituit, alium ex duabus, vt non sit lo- cus quærelæ inoffi. in- stitutus in duabus vn- ciis, his contentus fuit: sed institutus in maio- ri parte, eas sibi resti- tuere detrectauit. qua- liter sit puniẽdus, quę- ritur? Respondeo q̃ condemnabitur in id quod sibi erat restitu- endum. & hoc in ter- tia parte alterius rei e- iusdem quãtitatis: aliis quæ eodem testamen- to scripta sunt, ad ef- fectum perducendis. & hoc in prima. In se- cunda tangit imper- ator quandam antiqui- tatem in vna sua parte in qua continebatur quòd mater si filium suum infantem exhæ- redare vellet, non posset nisi in odium mariti. hunc articu- lum corrigit in princi. statuens vt mater in odium sui mari- ti filium non exhæredet: quia non debet quis alterius odio prægrauari: nec refert, maior fuerit vel minor, cum filios suos instituere valeat sub ista conditione, si pater eos emancipauē- rit: & sic odium mariti puniet, & filiis in nullo præiudicabit. Absurdum enim esset illum alterius odio prægrauari, qui non sentit, vel cum vt ingratum exhæredari. & hoc in secunda. Viuianus.

† *Falcidiæ.*

m *Tollatur.*



BIU Cujas

a *Libero.* in plurali numero tantum cõsueuit declinari: vt. ff. de verb. signifi. l. non est sine liberis.

b *Minusculam.* dandam ab vniuersali hærede. Vel dic quòd totum occupauit.

c *Legitimam.* ergo legitimam hic appellat minusculam.

d *Hæreditate.* puta particula restituenda sibi à fratre vniuersali hærede: vt habeãt locum sequẽtia. Et quod subiicit, de legato, dic hodie iure institutionis: vt in authen. vt cum de app. cog. §. aliud. colla. viij. Vel ambo fuerant instituti: sed alter totũ occupauit.

e *Consequitur.* spe.

f *Quantitatis.* illi⁹ minusculę. & accipe quãtitatis nomen large: vt ff. de leg. iij. l. quisquis. Sed videtur in totũ amittere: vt infra de fidecommiss. l. fina. in fi. Sol. vt ibi. Accursius. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur generaliter in quocũque hærede: hic in casu speciali, in quo habet locum certa pœna per hanc. l. statuta. Bart. in l. contraria in glossa al legata.

g *Feriatur.* sic. ẽ. de plus peti. l. j. Accur.

h *Testamento.* scilicet in scriptis facto.

i *Elogio.* sine scriptis. [*Legis autem.*] Nota ex hoc. §. regulam generalem, quòd quis non debet alieno odio vel culpa vel delicto prægrauari: & hinc sumpta est regula, nõ debet aliquis de regu. iuris. lib. vj. secundum Ias.

k *Repelli.* & in hoc bene.

l *Odio.* & in hoc male.

m *Prægrauetur.* Nota vt &. j. de pœnis. l. sancimus. & ff. de pœnis. l. crimen. & ff. de his quibus vt indig. l. tutorem. in fi. & illud, Filiꝰ non portabit, &c. Sed hoc fallit in casibus: vt j. ad legem Iuliam maie. l. penult. & fina. Itẽ fallit. ff. de contra tab. l. iij. §. si emancipatus. secundũ quosdam. sed minus bene legem illã intelligunt. non enim loquit[a] de nepote exhæredato, sed de filio. Item fallit. ff. de officio procon. l. obseruare. §. j. sed certe magis ibi propter propriam culpam tenetur. Item fallit. ff. de instito. l. sed & si pupillus. §. cæterum. in fin. §. & ff. quod quisque iur. l. iij. §. si is. sed ibi potest eodem modo responderi.

n *Sub conditione.* vt. ẽ. eod. l. filiis matrem.

o *Existimari.* & sic exhæredari non potest: vt hic, &. j. de libe. præte. l. fi. §. fi. diximus. Accursius.

A Si quis.] CASVS. Tu testator extraneum hæredem instituisti: filium exhæredasti: nepotem ex filio, natum vel in ventre matris suæ reliquisti. decessit filius: postea extraneus hæreditatem adiuit. an nepos possit rumpere testamentum aui, quæritur? primo allegat quòd non. aut enim ex persona sua agere vult, aut ex persona patris. ex persona sua nõ potest: quia alius eum morte testatoris præcessit. ex persona patris non: quia non datur querela nisi demũ adita hæreditate. si ante aditam hæreditatem decessit. vnde eam nõ agnitam nec præparatam ad hæredem transmittere non potuit. De ista quæstione multum inter iurisperitos erat altercatum, nec tamen definitum. Dicit ergo imperator, ꝙ nepos iste aget de inofficioso querela, & rumpet testamentum, & ab intestato succedet, nisi in quatuor casibus. Primus est, si scriptus hæres patrẽ probauit ingratum. Secundus est, si testator ei legitimã reliquisset. sed si minus legitima reliquisset, aget ad supplementum. Tertius est, si pater querelam repudiauit. Quartus est, si pater eius vltra quinquennium tacuit, nec egit querela: Viuian[o].

B libero[a] relinquat, minusculã[b] autem alij vel aliis de stirpe sua progenitis, ipsam tamen legitimam[c] siue in hæreditate, [d] siue in legato vel fideicommisso, vt non possit locus inofficiosi testamenti querelæ fieri: & ille quidem qui ex paruulo genitoris sui consequitur[e] substantiam, eam susципere maluerit: quia autem ex maiore parte eã amplexus est (siue vnus, siue plures sint) non statim & sine contentioso proposito vel vlla mora eam restituere voluerit, sed expectato* iudiciorũ strepitu, & multis variisque certaminibus habitis, post longum tempus ex sententia iudicis vix eam reddiderit: crudelitatem eius competenti pœna aggredimur: vt si hæc fuerint subsecuta, non tantum in id quod testator voluit eũ restituere, condemnetur: sed etiam aliam tertiam partem quantitatis[f] quæ fuerat in testamento derelicta, modis omnibus reddere cogatur: vt auaritia eius legitimis ictibus† feriatur: [g] aliis omnibus quæ in eodem testamẽto[h] vel elogio[i] scripta sunt, pro sui tenore ad effectũ perducendis.

*In posthumo non cadit iusta causa exhæredationis, cum non possit esse ingratus, nec alieno odio prægrauari. Bald. Vel sic: Filius non debet odio patris prægrauari: & is qui non potest iustam causam ingratitudinis committere, non potest exhæredari: & filius potest sub conditione emancipationis à matre instituì. Salycetus.*

C Legis autem veteris iniquitatem tollentes, vt non diutius erubescat lex posita, quam Iulius Paulus in suis scripsit quæstionibus, hanc piissimam aggredimur sanctionem. Cum enim infantem suum non posse ingratũ à matre sua vocari scripsit, neque propter hoc ab vltima suæ matris hæreditate repelli,[k] nisi hoc odio[l] fecerit sui mariti, ex quo infans progenitus est: hoc iniquum iudicantes, vt alieno odio† alius prægrauetur,[m] penitus delendum esse sancimus: & huiusmodi cautionem liberis non tantum infantibus, sed etiam quancunque ætatem agentibus, opponi minime concedimus: cũ possit sub conditione[n] emãcipationis hęreditatem suam mater filio derelinquens, & patris odium punire, & iuri filij sui minime nocere, nec suam naturam fallere. Satis enim crudele nobis esse videtur, eum qui non sentit, ingratum existimari.[o] Dat. XII. Kalend. Octobr. Decio V.C. Cos.

D

*Querela competens, vel quæ speratur cõpetere, transmittitur ad liberos etiam non præparata: sed non competens vel extincta transmissionem non recipit. h. d. Bald. qui valde melius summat quam Bar secundum Paul. de cast. Vel sic: Querela etiam non præparata transmittitur ad liberos: contra quos poterit opponi de ingratitudine transmittentis. & de institutione de eo facta, & de repudiatione, & de temporis cursu. hoc dicit. Bartolus.*

XXXIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

E Si quis filium suum exhæredatum fecerit, alio scripto hęrede: reliquerit autem ex eo nepotem vel viuum, vel in ventre nurus suæ cõstitutum:[p] deliberante verò scripto hærede filius exhæredatus decesserit: nulla hæreditatis petitione ex nomine de inofficioso[q] constituta vel præparata, omne adiutorium[r] nepotem dereliquit. Neque enim pater[s] nepoti[t] aliquod ius, cum decesserit, contra patris testamentum dereliquit: [u] quia postea & adita est ab extraneo hæreditas, & superuixit auo pater eius: vt neq; ex lege Velleia[x] possit in locum patris sui succedere, & rescindere testamentum. Et hoc nonnulli iurisconsulti in medium proponentes, inhumanè reliquerunt. Sed nos (qui omnes subiectos nostros & filios & nepotes habere existimamus affectione paterna & imitatione) secundum quòd possibile est, omnium commodis prospicientes, iubemus in tali specie eadem iura nepoti dari, quæ filius habebat:

p *Constitutum.* si enim viuo auo non sit conceptus, nullo iure[b] ad hæreditate eius admittitur: vt. ff. de iniusto testa. si quis filio. §. sed hæc ita. &. ff. de suis & legi. l. Titius. & l. sequen. *b istud nõ est verum secundum Barto. Cy. Salycet. & Pau.*

q *De inofficioso.* innuit querelam & petitionem hæreditatis esse idem, quod est falsum: vt diximus. ff. eo. l. qui de inofficioso. & hic expone, quia agendo querela præparat petitionẽ hæreditatis.

r *Omne adiutorium.* Proprium, [c] cum pater eum præcederet. vñ de non debuit exhæredari, vt hic subiicit, & superuixit &c. vt. ff. de iniust. testa. l. si quis filio. §. j. Item & hæreditarium, & hoc subiicit: neque enim &c. *c Approbatur Paul. & Iasoni.*

s *Pater.* qui & filius est.

t *Nepoti.* scilicet defuncti aui.

u *Dereliquit.* Non enim habuit, quia postea &c. & sic se præparare non potuit: vt. j. eo. l. pe. §. fi. Si autẽ non adiisset, nepos succederet[d] vt suus: vt. ff. vnde lib. l. scripto. *d Concor. Bar. Paul. & Iason.*

x *Ex lege Velleia.* ideo dixit, superuixit, quia lex Velleia dicit filium eo casu loco patris succedere, cum pater viuo auo decesserit: vt. ff. de liberis & posthu. l. Gallus. in prin. &. §. nũc de lege. *Lex Velleia quid statuebat.*



BIU Cujas

a *Etsi.* id est quanuis.
b *Causam.* id est querelam.ipso autem iure rescindere non potest:vt.ff.de iniust.testa.si quis filio.j.respon.& de libe.& posthu. l.si quis posthumos.§. si filium. Item nota hic querelam nō præparatam transmitti: quia spem[a] pater habuit,vt & in conditionali obligatione:vt instit. de verbo.oblig.§. ex conditionali.

*a Doctores hic in verbo, spem, reputant glo. sing.*

c *Etsi.* id est quāuis.
d *Probationibus.* vt.ſ. eo.omnimodo.
e *Remoto.* per querelam.
f *Eum.* scilicet nepotem. Sed & si ponamus filium ingratum, cur repellitur nepos ex sua persona: vt.ff.eo.l. si is qui. quæ est contra. instit.de succes. liber.§. si vero testamentum ? Respon. hic[b] ex persona patris volebat admitti: ibi ex sua. Vel dic cp hic etiam ex sua persona non admittitur:quia hic nepos erat præteritus,& præterito non datur querela: secus si fuisset exhæredatus hic nepos: vt in l. contraria. *ADDITIO.* Vera solutio est, cp filius exhæredatus hic, decessit ante aditam hæreditatem per scriptum hæredem, & sic nondum delata sibi querela: ideo non potuit esse locus successorio edicto: secus in contrario.Fulgo.& Ia. per. l.j. ff. de succes. edic.& eandem solu.posuit Ia.in.l.in suis.ff.de libe. & posthu.

*b Reprobatur, licet eam teneat Salyce.*

g *Vel quinquennio.* Ad hoc.ſ.in quibus cau.in integ.restit. nō est necessaria.l. adolescētiæ.
h *Hæreditatem.* Hoc referas ad vtrunque. nam neq; ante aditam hæreditatem repudiatio querelę valeret: vt pote cum hæreditate adita nascatur:vt.ff.eo.Papinianus.§.si cōditioni.& de acquir.hæred. l.is qui hęres.in prin.nec quinquennium currit nisi demum adita hæreditate: vt.j.eo.l.scimus.§.penulti.&.§.fina. *ADDITIO.* Aduertas quòd sicut querela finitur quinquennio,vt hic:sic etiam ius agendi ad supplementū (de quo supra eo.l.omnimodo.)finitur quinquennio, secundū Bart. hic,pro quo facit secundum eum,quia ius agendi ad supplementum succedit loco querelæ:vt.d.l.omnimodo.ergo sortitur eius naturam:vt.l.j.§.hæc actio.ff.si quis testa.lib.esse iussus fue.

*k Concor.c. 1.cum gl.1. in versi.pōt ergo dici. extra de rescrip.*

*Queyela repudiari non potest ante aditā hæreditatem.*

*Si quando.*] *CASVS.* Filiusfamilias qui aliàs testādi facultaté non habuit,à principe impetrauit vt liberā haberet testaméti factionem:& non obseruata iuris communis solennitate quæ in testamentis exigitur,cum duobus testibus testari voluit.an possit,quæritur? Respon.quòd nō:quia per tale priuilegium ei non conceditur,nisi vt habeat legitimā & consuetam testandi facultatem.non enim obtentu talis priuilegij testamenti obseruatio multis excogitata vigiliis debet euerti.Viuiamus.

i *Conceditur.*qui aliàs non poterat testari: vt.ff.de testa.l.eius.§. j.&.l.de statu.si autem aliàs poterāt testari, etiam solennitas remissa videtur,ne nihil operetur concessio : vt.ff.ad municip.l.j. &.ff.de leg.j.l.siquando.&.ff.de constit.princi.l.fina.

k *Testamenti factionem.*& in actiua significatione accipe:vt insti.de hære.quali.& diffe.§.testamenti.Sed videtur libere concedi:vt.ff.de bo.lib.l.etiam.§.j.quæ est contra.So. ibi sciens princeps alienum libertum, testamenti concesit factionem.hic nescicbat habere liberos. Vel ibi dixit non obstante.l.aliqua : hic

etsi[a] præparatio facta non est ad inofficiosi querelā instituendam,tamē posse nepotem eandem causam[b] proponere:et si[c] non hæres apertissimis probationibus[d] ostenderit ingratum patrem nepotis circa testatorē fuisse: testamento remoto[e] ab intestato eum[f] vocari,nisi certa quantitas patri eius minor parte legitima relicta est. Tunc etenim secundum nouellam nostri numinis constitutionem repletio quartæ partis nepoti supereſt, siqua patri eius competebat: vt perfruatur nostro beneficio,à vetustate quidem neglectus, à nostro autem vigore recreatus, nisi pater adhuc superstes vel repudiauit querelam, vel quinquennio[g] tacuit, scilicet post aditam hæreditatem.[h] Dat.III.Kalend. Augu. Lampadio & Oreste Conss.

*Concessio testandi libere, intelligitur legitimè, & iuris solennitate seruata.h.d. Bald.& Saly.*

xxxv. Idem A. Iuliano præfacto prætorio.

SIquando talis concessio imperialis processerit, per quā libera testamenti factio conceditur:[i] nihil aliud videri principem concedere, nisi vt habeat legitimam * & consuetam testamenti factionē.[k] Neque enim credendum est, Romanū principem, qui iura tuetur,[l] huiusmodi verbo totam obseruationem testamentorum multis vigiliis excogitatam atque inuentam velle euerti.*

*Per pactum habitum inter patrem & filium nō potest tolli filio ius agendi ad supplementū legitimæ: secus si hoc fiat cum hærede eius post mortē defuncti.hoc dicit not. Bald.Vel sic: Pactum factum patri per filiū de non agendo querela, vel petendo supplementum legitimæ, non nocet filio quo minus post mortem patris agere possit.h.d.*

Illud etiam sancimus, vt si quis[m] à patre certas res vel pecunias accepisset, & pactus fuisset,quaten⁹ de inofficioso querela aduersus testamentum paternum minimè ab eo moueretur: & post obitum patris filius cognito paterno testamento, non agnouerit[n] eius iudicium, sed oppugnandum putauerit: vetere iurgio exploso, huiusmodi pacto filium minimè grauari,[o] secundum Papiniani responsum, in quo definiuit meritis magis filios ad paterna obsequia prouocandos,quàm pactionibus adstringendos. Sed hoc ita admittimus, nisi transactiones ad hęredes paternos filius celebrauerit,in quibus aptissimè iudiciū patris agnouerit.

*Qui accipit simpliciter quod est sibi donatum vel relictum pro legitima, non perdit ius agendi ad supplementum.secus si intercesserit renunciatio specialis agendi ad supplementum.h.d. Bald.Vel sic:Supra dixit quòd primus actus personalis non nocet,nisi sequatur secūdus actus amissionis: nunc dicit hic generalius verum, vt primi actus non noceant, nisi secundi sequantur de remissione.*

A vero non dixit. Vel magis liberis debetur hæreditas quàm patronis. Item contra.ff. de iniusto testa.l. si quis filio.§. sed & si quis fuerit. Sol. cum conceditur priuilegium militi, videtur ei concedi quasi militi : & ideo iure militari testari potest.argu.ff. de mili.testa.l.ex militari.§.sed vtrumque. Cum autem pagano conceditur facere testamentum, videtur ei concedi quasi pagano, vt iure communi testari possit: [c] vt hic. Vel ibi expresit iudex,vt iure militari testari posit.Vel hic princeps:ibi alius iudex.Econtra videtur quòd concesio nō valeat vt etiam iure cōmuni testetur:vt.ff.de bo. lib. l.Paulus respondit. ij. §.patroni.sed illa corrigitur.j. de bo.lib.l. fina.Vel aliud cū concedit princeps, vt hic: & aliud cū patronus, vt ibi.

B

*l Tuetur.* & facit infra de testa.l.omnium. Item not.generali concesione ea videri cōcedi , quæ verisimile est specialiter concessa : vt &. ff. de pecul. l. qui peculij. &. ff. quæ in fraud. credi.l. si pater . &. ff. mand. l. si creditor.§. penulti. & de pig.l.obligatione.

[*Illud etiam.*] *CASVS.* Filius pepigit cum patre de non impugnando testamentum per inoffic. querelam , accepta certa quantitate pecuniæ, vel specie à patre.lapso tempore fecit pater testamentum .extraneum instituit: filium exhæredauit.an nō obstāte pacto possit filius testamentum impugnare, quæritur? dicitur quòd propter pactum filius non grauatur : sed an agere possit querela, non aperit. hæc vera sunt quando cum patre filius pactum fecit, secus si cum hæredibus patris transegisset: quo casu videtur iudicium patris filius agnouisse. & hoc in secunda. Et generaliter quando pater filio aliquid reliquit vel iure institutionis, vel legati, vel fideicom. vel per dona. causa mortis, vel inter viuos, vt istud filius reputet sibi in quartam, & post mortem patris illud filius agnouit simpliciter, id est nullam faciens mentionem de repletione: non propter hoc sibi præiudicat quo minus possit agere ad supplementum. & hoc in tertia. In quarta dicit cp hæc lex extendatur non solum ad filium & filiam , sed ad illas personas quæ de inoffic. agere possunt. Viuianus.

C

D

m *Si quis.* scilicet filius.
n *Non agnouerit.* id est,non aliquid exceperit.
o *Grauari.* q. d. solo pacto inspecto quo conuēnit ne ageret querela,non præiudicatur ei:quia pactum de futura successione siue sit vt succedatur,siue vt non succedatur,non valet: vt hic,& j.de pac.conuen.l.hæreditas.&.j.de colla.l.pactum.etiam si iuretur:vt.ſ.de legi.& consti.non dubium. d sed quod accepit,cōputatur in quartā,& sic denegatur querela,& agitur ad supplementum.non ergo grauatur,vt hic,quo minus agat ad supplementū: vt.ſ.e.l.omnimodo.Vel illud imputatur quod accepit ex vltima volūtate,hic accepit inter viuos.Vel hic[e] nō imputatur in odiū patris qui filiū adstringere voluit. sed videtur huiusmodi pactū inter patré & filium valere:vt.ff.si quis à pa.ma.fue.l.j.§.si parés. quæ est contra. Solu. aliud in patre cui non adeo filij debetur hæredi-

BIU Cujas

hæreditas,vt patris filio:vt.ff.eo.l.nam etsi. Vel hic habet minus quarta: & quod hic dicit non grauatur, scilicet quo minus agat ad supplementum: vt hic statim innuit, & generaliter &c. & ita hic & ibi valet. Vel ibi habebat integram quartam: vel ibi non iure pacti,sed iure exceptionis doli:vel verius [a] iure veteri ex pacto: scilicet si contracta fiducia emancipet, filio succedebat pater: sic & econtra per pactum perdere poterat, sed hodie sicut non pacto succedit, & sic nec pacto amittit: vt insti. de leg. agna. suc.§. fin.

*ADDITIO.* Hãc vltimam solutionem dicit Bart.hic tenendam. Et aduerte quòd hæc regula pactum de non succedendo non valet, fallit si tantum quis ratiõe pacti accepit,quãtum sibi ex successione debetur. ita singulariter limitat Bar.in.d.l.j.§.si vel parens.ff.si quis à paren.&c. & idem in l.fin. in.ij. colum.ẽ. de pact. & post eum Abbas in cõsilio suo.cxvj.ij.voluminis, dicens se nõ reperisse hoc ab aliquo reprobari.

a *Computetur.*nõ aliàs, vt hic:& instit.e.§.igitur. secus in quarta iure institutionis,vbi cõputatur etiam si nõ fuerit dictum:vt.ff.ad leg. Falci.l.cum quo.§. fin. quæ est contra.Vel dic quod & ibi fuit dictũ.

b *Non adiiciens.* Ecce quare dixit simpliciter.

c *Præiudicium.* Secus iure veteri & in hoc casu: vt.ff.e.l.pe.§.fi. &.l. fi.& l.Papinianus.§. si cõditioni. Et no.q̃ eligendo vnum ius sibi competens, circa aliud sibi non præiudicat. sic &.ẽ. de trãsac. si quidẽ. &.ff.de inoffic.testa.l.mater.Sed argu.contra.ĩ.depositi.l.iiij.& de vsur.l.quamuis.& de pac.inter emp.l.commissoriæ.

d *Nullam.*scilicet ad suppletionem quartæ.

e *Iudicium.* quid autem si filius patrem vel matrem vel econtra vult instituere,& instituẽdus dicat nolo,& sic alium instituit:ille adit, & exhæredatus vel præteritus querelam instituit:vel dicit ipso iure nullum testamentum? Certe cum non sit institutus vel exhæredatus,ergo non tenet testamentum, sicut in similibus est arg.ff.de act.& obliga.l.obligationum fere.§.placet. & de his qui sunt sui vel alie.iur.l.patre. nec consensus instituendi firmat quod ipso iure non valet: vt argu.ff.qui.mo.pig.vel hypo. sol. si debitor.in fi.& de iure patro.l.sicut.sic & quando pater filio,vel princeps subiecto,vel patroni filius liberto:vt.ẽ.e.in prĩ. &.ff.de bo.lib.l.Paul⁹.ij.§.patroni.& insti.qui. nõ est pmissum fa.testa. in prin.quia non nocet exhæredatio,nisi sit ingratus:vt.ĩ.de libe.præte. vel exhære. auth.ex causa. ergo non nocet consensus: vt insti.de hære.quali.& diffe.§.ij. Item non præiudicat consensus vi pacti vel repudiationis:vt.ff.de acquiren. hæredi.l.qui superstitis.&.ĩ.de postli.reuer.l.nec nos. &.ẽ.ea.l.§.j. Econtra videtur quòd non potest dici inofficiosum cum voluit filius pietatẽ seruare,& stetit per eum quo minus fieret,ergo volenti non est facta iniuria:vt.ẽ.de transac.l.cum donationis. nec inuito cõfertur beneficium: vt.ff.de reg.iur. l.inuito.H. Item hic videtur iusta causa quare posset præteriri: vt.ff. si quis ali. testa. pro.l.j. Item consensus filij præteriti facit tenere quod aliàs ipso iure esset nullum: vt arg.ff. de iniusto testa. l.filio præterito. & de iure dot.l.si res.§.j.quia paeisci potuit consentiente filio: vt.ff. de li-

Et generaliter definimus, quando pater minus legitima portione filio reliquerit, vel ali quid dederit vel mortis causa donatione,vel inter viuos, sub ea conditione, vt hæc inter viuos donatio in quartam ei computetur: [a] si filius post obitũ patris hoc quod relictum vel donatum est, simpliciter agnouerit,forte & securitatem hæredibus fecerit, quod ei relictum vel datũ est,accepisse,non adiiciens [b] nullam sibi superesse de repletionę quęstionem:nullum sibi filiũ facere præiudicium, [c] sed legitimam partem repleri: nisi hoc specialiter siue in apocha siue in transactione scripserit,vel pactus fuerit, quòd contentus relicta vel data parte, de eo quod deest,nullam [d] habeat quæstionem. Tunc enim,omni exclusa querela, paternum amplecti compelletur iudicium. [e] Quæ omnis sanctio suas radices extendat non solum ad filium vel filiã, sed etiam ad omnes psonas quæ de inofficioso querelam contra mortuorũ vltima elogia possunt mouere. Dat.Kalen. Septemb. Lampadio & Oreste Conss.

*Sicut si ab initio minus legitima relinquitur,agitur ad supplementũ:ita si ex postfacto legitima minuatur, per euictionem. Per Falcidiam autem non potest minui legitima: & debet fieri suppletio de substãtia patrimonii testatoris:& in legitimã nõ imputatur quod casu quæritur.h.d. vsq; ad.§. cum autem.Bald. Vel sic:Si res filio relicta vel data pro legitima euincatur à filio,non propterea testamentũ est nullũ, quasi nihil sibi videatur relictum:quia loco eius rei censetur relicta æstimatio eius.sed ad supplemẽtum agendum est, si non sufficit. Item de eo quod est relictũ pro legitima, non detrahitur Falcidia: quia legitima plus est debita filio,quàm Falcidia sit debita hæredi.Item supplemẽtum legitimæ debet fieri de ipsis rebus hæreditariis. & illa quæ aduentitio lucro veniunt, in eam non imputantur. h.d. vsque ad.§.cum autem. Paul.de cast.*

XXXVI. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

SCimus antea constitutionem [f] relatam fuisse, qua cautum est, si pater minorem debita portione filio suo reliquisset: omnimodo, etsi non adiiciatur, viri boni arbitratu repleri filio, attamen ipso iure [g] inesse eãdem repletionem. Quærebatur itaque, si quis rem donatam vel inter viuos, vel mortis causa, vel in legatis vel in testamento relictam agnouerit, & pro parte sua habuerit: deinde eadem res euicta vel tota vel pro parte fuerit: an debeat ex nostra constitutione pars legitima post euictionem suppleri:vel si ex lege Falcidia minuantur legata, vel fideicommissa,vel mortis causa donationes: debeat tamen ex hoc casu supplementum introduci:ne dum totã Falcidiã acci-

*Cimus.* ] CASVS. In prima parte facit mentionẽ illius cõstitutionis.ẽ.e. l.omnimodo.dicés quòd si testator non reliquerit debitam portionem,& si non adiiciatur, boni viri arbitrio repleatur: ipso iure debet repleri. In secunda vero dicit, q̃ si testator filio reliquerit aliquid vel tituto institutionis vel donationis, & istud euictum fuerit per extraneum vel per hęredem scriptum, debet repleri siue in toto,siue in parte fuit euictum,nec habet locum Falci.sed siue minus legitima ab initio fuerit relictum, siue legitima,sed grauatur: rei grauatæ deminutione temporali siue conditionali locum habeat repletio: nec ex fructibus repleatur,sed ex bonis patris hęreditariis: immo nec ex eo quod grãtia substitutionis (puta quia in legato alij fuit substitutus) lucratus fuerit:vel sibi habenti proprietatem nomine legati vel aliquo titulo à patre cui accreuit vsusfruct. In tertia dicit q̃ si extraneo instituto, filio exhæredato, fuerit rogatus institut⁹ de restituenda hæreditate filio post mortem,vel vsque ad certũ tempus,vt nõ careat debita legitima: statim quartæ partis fiet restitutio,& non expectata morte hęredis,aut aliquo temporis interuallo:reliquę autem partes cum decesit hęres:vel prout testator disposuerit. à quo autem tempore currat quinquẽnium intra quod agere possit exhæredatus, id est quo elapso excluditur à querela, quæritur,an scilicet à morte testatoris,an ab adita hæreditate secundum tempus. Et respondetur quia ab adita hæreditate secundum Vlpianum, & non à die mortis testatoris,secundum Modestinũ.Sed quia hęres tempus adeundę hæred.posset prorogare, & filium suia legitima defraudare, statuit imperator, vt si in eadem prouincia commoretur scriptus, & exhæredatus filius, detur spacium sex mensium ad hæreditatem adeundam. Si in diuersis prouinciis, detur ei anni spacium connumerandum à morte testatoris:& si intra statutum tempus nec adire nec repudiare voluerit,per officium iudicis compellatur:& si filius medio tempore,id est post mortem testatoris & ante aditam hæreditatem decesserit, querelam licet non præparatam, quia nec libellum porrexerit, nec in ea lis est contesta.ad filios transmittit:ad extraneos autem ita demum potest trãsmittere,si præparatam relinquat.& hoc in quarta. Not.ex ista.l.in versi.quęrebatur. text. magistralẽ, quòd si pater instituit filium in re aliena,valet institutio etiam re euicta: nec censetur præteritus,cum sibi debeatur æstimatio,secundum Ia.

a *Computetur.* ẽ.eod.l.omnimodo.

b *Præiudicium.* ẽ.eod.l.omnimodo.

c *Non adiiciens.* ẽ.eod.l.omnimodo.

d *Nullam.* ẽ.eod.l.omnimodo.

e *Iudicium.* ẽ.eod.l.omnimodo.

f *Constitutionem.* ẽ.eod.l.omnimodo.

g *Ipso iure.* id est etiam si nil dicat testator:si tamẽ filius hoc allegat: vt.ẽ. l.proxi. sic in testamento dico filio suo præterito: vt ff.de iniust.rup.testa.l.filio.& in contra tabulas,& in compensatione:vt.ĩ.de compen.l.fina.

pere hæres nititur, [a] etiam totum commodum [b] hæreditatis amittat? [c] ℣ Sancimus itaque in omnibus istis casibus, siue in totum euictio subsequatur, siue in partem, emendari vitium, & vel aliam rem vel pecunias restitui, vel repletionem fieri, nulla Falcidia [d] interueniente: [e] vt siue ab initio minus fuerit derelictum, siue extrinsecus qualiscunque causa interueniēs aliquod grauamē imponat vel in quantitate, vel in tempore: hoc modis omnibus repleri, & nostrum iuuamen purum filiis inferri. Repletionem autem fieri ex ipsa substantia patris, [f] non si quid ex aliis causis filius lucratus est, vel ex substitutione, [g] * vel ex iure accrescendi, [h] vtputa vsusfructus. Humanitatis etenim gratia sancimus, ea quidē omnia quasi iure aduentitio eum lucrari: repletionem autem ex rebus substantię patris [i] fieri. [k]

*Conditio inserta fideicommisso vniuersali filio relicto, vsque ad legitimam remouetur: sed abinde infra conditio expectatur. h.d. secundum Bald. Vel sic: De fideicommisso vniuersali relicto filio sub conditione vel in diem vsq; ad legitimam sibi debitam, detrahitur conditio vel tempus: in residuo vero manet. Paul. de cast.*

℣ Cum autem [l] quis extraneo hærede instituto, [m] restituere eum filio suo hæreditatem suā cum moriatur, disposuerit, vel in tempus certum restitutionē distulerit: quia nostra constitutio quæ antea composita est, omnem dilationem, omnémq; moram censuit esse subtrahendam, vt quarta pars pura mox filio restituatur: in huiusmodi specie quid faciendum sit, dubitatur. ℣ Sancimus itaq; quartæ quidem partis restitutionem iam nunc celebrari, [n] nō expectata nec morte hæredis, nec temporis interuallo: reliquum autem quod post legitimā portionē restat, tunc restitui quando testator disposuit. Sic etenī filius suam habebit portionem integram, & qualem leges, & nostra constitutio definiuit: & scriptus hæres cōmodum quod ei testator dereliquit, cum legitimo moderamine sentiet.

*Quinquennium datur ad querelam mouendam: & currit à die aditæ hæreditatis, ad quam adeundam hæredi scripto terminus assignatur. hoc dicit vsque ad. §. in medio tamen. Bald. Vel sic, Tempus querelæ incipit currere adita hæreditate, quæ debet adiri intra sex menses, vel annū, quando filius esset exhæredatus: aliàs habetur pro repudiante. Et querela etiam nō præparata, vel non nata, quæ tamē nasci speratur, transmittitur per filium ad suos descendentes. hoc dicit vsque ad fi. Paul. de cast.*

℣ Illud præterea sancimus, vt tempora [o] inofficiosi querelæ ab adita hæreditate [p] secūdum Vlpiani opinionē currant: Herennij Modestini sententia recusata, qui à morte testatoris illico cursum de inofficioso querelæ temporibus dabat: vt non liceat [q] hęredi quando voluerit, adire: [r] ne per huiusmodi tramitem interim filius defraudetur debito naturali. ℣ Sancimus itaque, vbi testator decesserit alio scripto hęrede, & speratur de inofficioso querela: necessitatem habere scriptū hęredem, si quidem præsto est in eadem communens prouincia, intra sex mensium spacium. sin autem seorsum vtraque pars in diuersis prouinciis degit: tunc intra annale tantummodo spacium simili modo per cōtinuū à morte testatoris numerandū, omnimodo adire huiusmodi hæreditatem, vel manifestare suam sententiam quòd hæreditatem minimè admittat. expeditus etenim ita tractatus inducitur filio memoratam mouere querelam. Sin vero scriptus hæres intra statuta tempora minimè adierit: per officium quidem iudicis hæredem scriptum compelli hoc facere: [s] in medio tamen tēpore, id est, à morte quidem testatoris, sed ante aditam hæreditatem, si decesserit filius, huiusmodi querelam (licet se non præparauerit) ad

---

a *Approbatur Salyc. & Ias.*

b *Idē Saly.*

* *Singularis textus secūdū Paul. hic ad hoc, quod si filius cui minus legitima relictū est, substituatur legatario vel hæredi, non imputat in legitimā qđ capit ex substitutione.*

a *Hæres nititur.* ex legato relicto filio.

b *Commodum.* Nam dato quòd hæres retinet Falci. & filius non possit petere suppleri, cessat lex omnimodo. & sic habet locum lex illa, cum quæritur. nam posito quòd non oportet &c.

c *Amittat.* rescisso testamento per querelam inofficiosi. Sed cōtra ad sequens responsum. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. euictis. Sed aliud est in legato qđ habet aliquis nomine quartæ vt agat de euictione, ne intētet querelam, vt hic: aliud in aliis: vt ibi. Vel illud in pręceptionibus. Ité est contra. ff. de bo. lib. l. si vero. §. si patronus. vbi dicit totum auferri per contra tabulas parte legati euicta. Sed dico qp aliud est in isto filio quàm in patrono: quia magis est debita filio patris hæreditas, quàm liberti patrono. Ité cōtra. ff. de leg. ij. l. cū pater. §. euictis. Sed in prę cepto ibi dicit agi de euictione.

d *Falcidia.* scilicet in hac parte. sic ergo per Falcidiam non minuitur legitima, licet vtrāque libertates minuāt: vt. ff. eo. l. Papinianus. §. quarta.

e *Interueniēte.* per Falcidiam vel per euictionem.

f *Substantia patris.* Ex hoc verbo corrigitur quod est. ff. eo. l. Papinianus. §. siquis. Vel illud in quarta Trebellianica: hoc in quarta iuris naturæ: vt. ff. ad Trebel. l. mulier. j. §. si hæres. Vel ibi certum tempus erat appositū, intra quod tempus potest percipere tot fructus qui sufficiunt ad quartam. hic non. & de hoc habetur etiam. j. ad Trebel. l. iubemus.

g *Ex substitutione.* cū forte substitutus sit in legato.

h *Accrescendi.* à fructuario, cum ipse erat proprietarius tantum, vt dicit statim.

i *Substantiæ patris.* sed an fructus dicatur res? subiicit qp sic: vt. ff. de verbo. signi. l. bonorū. Argu. contra infrà ad Trebel. l. iubemus.

k *Fieri.* sic ergo quæritur vnde & à quo fiat repletio. & sic sunt argu. contra. ff. de peti. hære. l. ité veniunt. §. à quo. & de verbo. oblig. cum seruus. & suprà de preci. impe. offe. l. vniuersis. Accursius.

*Additio.* [CVM AVTEM.] Iste. §. est in hoc tātum correctus qp filio non potest relinqui legitima etiam per fideicōmissum vniuersale. Nec putes qp sit superfluus propter. l. quoniam in prioribus. ś. e. nam illa lex loquitur quando filius erat solū institutus in legitima: hic autē vltra legitimā in vniuersō fideicō. secundū Ia.

l *Cum autem.* Si minus legitima portione relinquatur, qualiter repleri debeat, dictum est suprà. Si autem ex tempore relictū est & plus, vt non careat debita portione dicendum est.

m *Instituto.* ś. eod. l. quoniam in prioribus.

n *Celebrari.* cōdictione ex hac. l. & non per querelā: quod apparet ex sequentibus. Nam si per querelam, nō valerent secūdum iura ista quæ testamento relicta essent, quasi à demente relicta: vt. ff. eo. l. Titia. Sed hodie aliud videt quàm lex ista dicat, per authen. vt cum de app. cog. §. aliud quoq;. col. viij. cū debeant habere iure institutionis: nisi velis dicere istū intelligi quasi institutū. nam prætor fideicōmissariū reputat p instituto: vt insti. de fideicō. hęre. §. restituta. & est simile ad. §. istum in authē. de triēte & semis. §. j. coll. iij. ADDITIO. Bar. reprehendit hanc glossam volentem qp fideicommissum habeat hic vim institutionis: quia text. in. d. §. aliud quoque. dicit expresse qp non valet iure fideicōmisi. facit. l. ita tamē. §. qui rogat. ff. ad Treb.

[ILLVD]. Not. ex isto. §. qp querela non competit filio exhæredato, nisi adita hęreditate per prescriptum hęredē, quo tempore incipit nasci. l. Papinian. §. si cōditioni. ff. eo. secus est in bono. pos. cōtra tabu. quę cōpetit etiam si nō sit adita hæreditas. l. illud. in prin. & l. quod vulgo. ff. de contra tabu. Ia.

o *Vt tempora.* scilicet quinquennij: vt. ś. eo. si quis filium. in fi.

p *Hæreditate.* quia tūc nascitur: vt. ff. e. l. Papinianus. §. si conditioni. sed contra tabulas ex die mortis: vt. ff. de cōtra tab. l. illud. in prin. & l. quod vulgo.

q *Non liceat.* subaudi, tamen. Vel dic quasi diceret, ideo cōputabatur ab adita hereditate, ne liceat hæredi adire quandocunq; sibi placuerit: imò intra certū tēpus cogemus eū adire: vt statim sequitur. si autē à tēpore mortis cōputaret, haberet liberam potestatē adeundi quando vellet hæres.

r *Adire.* sed aliud videtur statui tempus: vt. j. de iure delibe. l. fi. §. j. quæ est contra. Sol. vt ibi.

s *Hoc facere.* aliàs repellatur in perpetuum: vt. ff. de cu. bo. dā. l. j. potest ergo post annum adire: quod est contra Pla. vt diximus j. de iure delib. l. cum antiquioribus.

*Ad extraneo.*

BIU Cujas

suam posteritatem transmittet. Ad extraneos [a] vero hæredes tunc tantummodo, quando antiquis libris [b] insertam faciet præparationem. Dat. Kalend. Septembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

*Sicut in castrensi, ita in quasi castrensi peculio filiusfamilias habet duplex priuilegium: quia potest testari, & testamentum eius nõ subiacet querelæ: sed paterfamilias effectus, quia desinit esse peculium, & cum reliquis bonis confunditur, dicta priuilegia non meretur. Bald.*

XXXVII. Idem. A. Ioanni præfec. præto.

CVm antiquis [c] legibus [d] declaratum est, vt militaria testamenta de inofficioso querelam euadant: multi alij casus emergunt, in quibus dubitationes exortas sopiri necesse est. In castrensibus [e] etenim peculiis introducta est & alia subdiuisio, & peculij triplex inuenitur causa. Vel enim paganum est [f] peculium, vel castrense, vel quod medietatem inter vtrunque obtinet, quod quasi castrẽse nuncupatur. ℣ In tali igitur peculio quod quasi castrense appellatur, quibusdã personis licentia conceditur [g] condere quidem testamẽta, sed nõ quasi militibus quo voluerint modo, sed communi & licito & consueto ordine obseruando, quemadmodũ constitutum fuerat in proconsulibus, [h] & præfectis legionũ, & præsidibus prouinciarum, & omnibus generaliter qui in diuersis dignitatib⁹ vel administrationibus positi, à nostra consequuntur manu, vel ex publicis salariis quasdã largitates. ℣ Sed hæ quidem personæ testamenti faciendi habent potestatem in ipsis tantummodo peculiis quæ iam enumerata sunt, id est quasi castrẽsibus. Sed & veterani qui tempore quidem militię sibi peculiũ acquisierunt, militiam autem deposuerunt: testari, licito tamen modo, non prohibentur. [i] ℣ In his itaque omnibus quasi castrẽsibus peculiis dubitabatur si contra huiusmodi testamenta de inofficioso querelam extẽdi oporteret. Sed prior quæstio erat, si omnes qui quasi castrense peculium habeant, testari in hoc possint: quia non omnibus passim, sed quibusdam personis hoc priuilegij loco concessum est: [k] quia [l] militibus quidem & veteranis testamenta facere in castrensi peculio vndique concessum fuerat: sed militibus quidem in expeditione constitutis iure suo, veteranis autem iure communi. De aliis autem personis omnibus, quæ non per speciale priuilegium hoc acceperunt, si possint testari, dubitatum fuerat: vtputa viris disertissimis patronis causarum, virisque deuotissimis memorialibus, [m] & agentibus in rebus, necnon magistris studiorum liberalium, archiatris [n] quoque, & aliis omnibus omnino qui salaria vel stipendia percipiũt publica. [o] In his itaque omnibus sancimus (quia ad imitationem peculij castrensis quasi castrẽse peculium superuenit) omnes qui tale peculium possident, super ipsis tantummodo rebus quæ quasi castrensis peculij sunt, vltima condere (secundum leges tamen) posse elogia: hoc nihilo minus eis addito priuilegio, vt neque eorũ testamenta [p] inofficiosi querela expugnentur. Si enim patronus aduersus res quas libertus eius ex castris acquisiuit, sui iuris indubitanter constitutus, etsi præteritus fuerit ab ingrato liberto, tamen contra huiusmodi peculium [q] contra tabulas bonorum possessionem nõ habet secundum veterum legum sanctionem: [r] quemadmodũ oportet prefata peculia quę ad instar castrẽsis peculij introducta sunt, de inofficioso querelę esse supposita? Sed hoc obtinere oportet, donec in sacris parentũ suorũ cõstituti sunt hi qui quasi castrense peculium possident. Si enim sui iuris efficiantur, procul dubio est eorum testamenta & pro ipsis rebus quas antea ex quasi castrẽsi peculio habebant, posse de inofficioso querelam sustinere: cum neque nomen peculij permanet, sed aliis rebus confunditur, & similẽ fortunã recipit,

*DE INOFFICIOsis donationibus.*

*Dictũ est. ſ. de querela inofficiosi testamenti: sed quia sæpe in fraudem legis excogitantur donationes, vt cesset querela inofficiosi testamenti: vt. j. eo. l. i. ideo ponit de inofficiosis donationibus. Azo.*

*Cõtinuatio.*

*Vt allegatis.* CASVS. Mater famil. filios habẽs quatuor, donauit duobus decẽ vncias inter viuos, postea fecit testamentũ, & omnes in duab⁹ vnciis residuis instituit: demum duo non habere inueniuntur

a *Ad extraneos. j.* de iure delibe. l. sancimus.
b *Antiquis libris.* vt. ff. eo. quemadmodum.
*Cvm antiquis.* CASVS. Olim licebat militibus in castrensi peculio testari militantibus iure militari: veteranis autem, & qui extra rem militarem positi sunt, iure communi: & in quasi
A bus &c. & secũdũ hoc in quasi castrẽsi finita etiã dignitate posset exhæredare. qđ secus est in castrẽsi veterano. Sed cur sec⁹? Alij [a] idem, pro quibus dicta. l. Papinianus. quia dicit patrisfamilias.
k *Concessum est.* ante hanc. l. vt prædictum est.
l *Quia.* merito quęro an omnes qui habẽt quasi castrense, possint. nam omnes qui habent castrẽse, possunt.
m *Memorialibus.* id est notariis qui scribunt causa memoriæ.
n *Archiatris.* id est medicis.
o *Publica.* vt. ſ. de aduo. diuer. iudi. l. fori.
p *Testamenta.* duo priuilegia dat filiisfamilias: vt & testentur in quasi [b] castrẽsi, & nõ timeat querelam: vt hic, & j. de testa. milita. l. fi. sed hodie timent: [c] vt ſ. de episco. & cleri. l. sacrosanctæ. & authen. presbyteros. j. & in authẽ. vt cum de ap. cog. §. sancimus. colla. viij.
B
q *Peculium.* sic dico respectu prẽteriti temporis quo fuit seruus. & sic accipitur pro patrimonio. vel aliis modis: vt. ff. de pecu. super rubr.
r *Sanctionem.* vt. ff. de bo. lib. l. si filius. §. Papinianus. Et no. quòd miles filiusfamilias etiam si sui iuris efficiatur, nihilo minus habet hoc idem priuilegium in bonis castrensibus: sed in bonis quasi castrensibus secus: vt hic in versicu. sed hoc. secus etiam in veterano: vt. ff. de militari testa. l. si à milite. §. fina. & l. nam in bona. & ff. e. l. Papinianus. §. Papinianus. veteranus enim & filiusfamilias nõ habet priuilegiũ vt cesset querela inofficiosi testamenti, licet testari possit: vt. ſ. ea. l. §. sed & veterani. sed libertus etiam veteranus habet hoc priuilegiũ, vt hic dicit. nec enim ita subuenitur patrono, vt filiis & parentibus.
C
D

*Filiifamilias testando duo priuilegia olim habebant.*
*b Cum consensu patris possit testari in aduentitiis, notatui in ca. pe. de sepul. lib. vi.*
*c Approbatur per Bar. & Ias.*
*Vide in Dom. M. g. com. 5.*
*a Approbatur per omnes scribentes hic.*

BIU Cujas

niuntur nisi vnicam vnciam:& eam legatis & fideicommiſ.gra- A uauit:qualiter eis ſuccurratur,quæritur? Reſpon.quòd ſicut cõtra extraneum inſtitutum filio cui debitum bonorum ſubſidium relictum non eſt,datur inoffi.querela : ita & his dabitur contra duos alios querela de inoffic.donat. & per eam cõſequentur debitũ bonorũ ſubſidiũ.

a *Si vt allegatis.* vos duo fratres.
b *Ad eludendam.* id eſt excludendam.
c *Inofficioſi.* ſcilicet teſtamenti.nam illa ad ſubuertenda teſtamenta tantum eſt inducta.
d *Exhauſit.* excedendo dodrantem.
e *Ex duabus vnciis.* ſed quomodo his duobus filiis poteſt dari querela, cum quartam habeant & plus : quia alij duo erant,vt in litera ponitur:& duę vnciæ plus quarta ſunt: ſcilicet dimidiæ eorũ duorum filiorum quæ eis debebantur ab inteſtato? Reſpõ. promptum eſt dicere quòd ex duabus vnciis non patrimonij quod erat ante donationem, fuerunt inſtituti : ſed eius quod remãſit:puta donauit decem vncias,& remanſerunt duæ: has duas vncias diuidit in.xij.& ita ex duabus vnciis eius quod remanſit, fuerunt inſtituti. Vel ſi ex groſsis vnciis fuerunt inſtituti, dic quòd fuerunt exinanitæ legatis & fideicommiſsis. Secundo quæro, cum aliquid habeant nomine quartæ : cur hanc querelam intentant? Reſpon. quia ſuperiorem querelã de inofficioſo teſtamento habebat filius olim, ſi minus quarta habuit: ſed hodie remittitur omne grauamẽ: vt ſupra tit.j.l.ſcimus.&.l. omnimodo.&.l.quoniam in prioribus. Dic ergo quòd ſiue habeant querelam ſecundum leges veteres contra legatarios in modum exceptionis:(quod eſt, ſi ipſi poſsident res legatas,& legatarij agant, vt aliàs vides : vt.ff. de inoffi.teſta.l. Papinianus.§. ſi filius) ſiue ſecundum nouas, remittitur omne grauamẽ. Dico etiam hodie hanc querelam proponendam contra donatarios ſi id quod apud eum eſt, ad quartam non ſufficit, & ita vtrumque habebit. Tertio opponitur: quia ſi habeat quod ſufficit ſibi ad quartam, remiſſo ſibi onere per leges ſuperioris tit. non videtur velle lex iſta quòd hanc querelã proponat.ſic enim dicit, vtpote quartam &c. Sed dic, non habentibus [a] inſpecta quantitate bonorum quę erat ante factam donationem:vt ſupra tit.j.authen.vnde & ſi parens.ſi autem de reſiduo intelligeres, bene habent quartam,vt dixi,& plus.Vel dic, etiam eius reſidui non videntur habere quartam, cum ſit exinanita legatis & fideicommiſsis : & ita non ipſo iure [b] tollitur omne grauamen, licet hoc fit in tit.ſuperiori . Quarto quæro, quomodo dicit, iuxta formam &c.ibi enim ageret tantum ad ſupplementum: vt ſuprà titu.j.l.ſcimus.in prin.&.l.omnimodo.hic autem agitur querela? Reſpon.hic habuit reſpectum ad id quod olim fiebat in illa. nam ibi olim habebat querelam, ſi minus quarta haberet. Vel ſecundo hodie idem eſt in hac quod in illa. Quinto quæro, in quantum fit reuocatio per hanc querelam ? Reſpon.ſecundum Azo.quatenus immoderate eſt facta: vt infrà eo.l.ſi mater.&.l. ſi totas.quod ſatis dici poteſt. Nec obſtat.ff.de leg.ij.l.Titia.ij. §. imperator.vbi ſuam dimidiam integram reuocat vnus duorum filiorum. Sed dic [c] ſecundum B. & R.dimidiam eius quod eſt vltra dodrantem : vt infra.e.l.ſi mater . Vel diſtingue ſecundum B.in quęſtione prędicta, an ſit inofficioſa donatio re & cõſilio,an re tantum.Primo caſu in totum fit reuocatio: [d] ſecundo, in id tantum quod eſt immoderate geſtum.& hoc ſecundum veteres leges. Sed per authen.ſupra tit.j. vnde & ſi parens.fit ſemper quatenus eſt geſtum immoderate. Vel illa authen.ſecundum hanc diſtinctionem intelligitur. Vel loquitur quando in alium filium eſt collata:ſecus ſi in extraneum. Huic diſtinctioni videtur obſtare infra eo.l.fin. vbi parificat querelas : ſed in ſuperiori non refert re tantum, an etiam conſilio fecit.nec ergo &

a *Placet Bar.& P. in ſeipſa.*
b *Diſplicet Bar.& P. & cõtra ſe. tit. ſ. gloſ. & v reſpõ ſione ſecunda quæſtionis.*
c *Concor. Bald. in.l. ſequen. & hic Barto. Donatiõis inofficioſæ querela in quantũ reuocat.*
d *Et bene Barto.*

## TITVLVS XXIX.

## DE INOFFICIOSIS DONATIONIBVS.

*Si per inofficioſam donationẽ filii fraudentur in quarta, id eſt legitima portione : competit eis querela inofficioſæ donationis, quæ eſt introducta ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti, ſecundum Baldum.*

1. Imp. PHILIPPVS A. Nicanori & Papianæ.

SI(vt allegatis [a])mater veſtra ad eludẽdam [b] inofficioſi [c] querelam, pene vniuerſas facultates ſuas dum ageret in rebus humanis, factis donationibus,ſiue in quoſdam liberos, ſiue in extraneos, exquemadmodum & cæteræ res eorum, quæ in vnum congregantur ex omnibus patrimonium. Dat. Kalend. Septemb. Conſtantinop. poſt conſulatũ Lampadij & Oreſtis VV. CC. anno ſecundo.

*TITVLVS XXIX.*

## DE INOFFICIOSIS DONATIONIBVS.

*Si per inofficioſam donationẽ filii fraudantur in quarta, id eſt legitima portione : competit eis querela inofficioſæ donationis, quæ eſt introducta ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti, ſecundum Baldum.*

1. Imp. PHILIPPVS A. Nicanori & Papianæ.

SI(vt allegatis [a])mater veſtra ad eludẽdam [b] inofficioſi [c] querelam, pene vniuerſas facultates ſuas dum ageret in rebus humanis, factis donationibus,ſiue in quoſdam liberos, ſiue in extraneos, exhauſit: [d] ac poſtea vos ex duabus vnciis [e] fecit hæredes, eáſque legatis & fideicõmiſsis exinanire geſtiuit : nõ iniuria,iuxta formam de inofficioſo teſtamento conſtitutam, ſubueniri vobis, vtpote quartam partem non habẽtibus, deſideratis.PP. XIIII.Kalend.Septembr.Philippo.A.& Titiano Conss.

*Si pater donat filio in poteſtate: quatenus immoderate donauit, morte non confirmatur : & ideo ad reuocandum non eſt opus querela.ſi autem donauit filio emancipato, ab initio valet,& querelæ eſt locus. hoc dicit. Barto. & Bald.vel ſic : Donata inofficioſe à patre filio in poteſtate conſtituto, reuocantur familiæ erciſcundæ iudicio.donata vero emancipato reuocantur per querelam iſtam.hoc dicit. Salycetus.*

II. Imperatores VALERIANVS & GALLIENVS AA. Aeriæ.

SI pater omne patrimonium ſuũ impetu quodam immẽſę liberalitatis in filium effudit, hauſit: [d] ac poſtea vos ex duabus vnciis [e] fecit hæredes, eáſque legatis & fideicõmiſsis exinanire geſtiuit : nõ iniuria,iuxta formam de inofficioſo teſtamento conſtitutam, ſubueniri vobis, vtpote quartam partem non habẽtibus, deſideratis.PP. XIIII.Kalend.Septembr.Philippo.A.& Titiano Conss.

*Si pater donat filio in poteſtate: quatenus immoderate donauit, morte non confirmatur : & ideo ad reuocandum non eſt opus querela.ſi autem donauit filio emancipato, ab initio valet,& querelæ eſt locus. hoc dicit. Barto. & Bald.vel ſic : Donata inofficioſe à patre filio in poteſtate conſtituto, reuocantur familiæ erciſcundæ iudicio.donata vero emancipato reuocantur per querelam iſtam.hoc dicit. Salycetus.*

II. Imperatores VALERIANVS & GALLIENVS AA. Aeriæ.

SI pater omne patrimonium ſuũ impetu quodam immẽſę liberalitatis in filium effudit, ſi in mare omnia proiiciat? Ad hoc reſpon.ſecũdum Azo.& lo. quòd ſi donatio illarum.ix.vnciarũ in fraudem facta fuit,quòd fiat reuocatio [f] ix.nec prodeſt ſi dicat, non fuit fraudatus re in illis : quia etſi tunc non erat fraudatus, fraudabatur tamen, ſicut in vſucapione aliàs ſolemus dicere : vt ſupra de reſti.mili.l. quod tẽpore. & aliàs vt.ff.quod met.cau.l ſed & partus.& aliàs ff.quod met.cau.l.extat.Item etiam vltima relicta inducunt Falcidiam de primo relictis, quam prima non inducebant : vt.ff.ad leg.Fal.l.pœnales.§.annua.&.l.in quantitate.§. ſed & ſi legata. &.l.Plautius.&.l.lineam. Si vero re tantum fuit inofficioſa donatio,omni remedio videtur excludi niſi per authen.de immen. dona.quæ generaliter loquitur vbi donatio fuit immenſa : quia quartam bonorum quæ erat ante donationẽ,omnino debet habere filius. Idem ergo in.vij.q.dici poteſt : vt ſi pluribus ſingulariter donauit, & vltima reddat alias inofficioſas : vt.ff.de iur. pat.l.ſi libertus.§.ſi.Item octauo quæro, quid ſi ab initio donauit quis totum ſuum patrimonium,poſtea autem multo plus acquiſiuit, & totum filio reliquit? Reſpon. [g] non dari ei querelam: vt argu.in authen.de nupt.§. quia vero hactenus.colla.iiij &.ff. ad.l.Falci.in ratione.j.in prin.Argu.contra ſuprà tit.j. authen. vnde & ſi parens. Nono quæro econtra : Quid ſi donando non exceſsit dodrantem, ſed poſtea reliquia bona amiſit caſu? an fingetur modo inofficioſa donatio fuiſſe,quæ non fuerat tempore donationis inofficioſa? Reſpon.non, [h] quia legitime fuit facta, arg.infra de admi.tut.l.ſancimus.j. Sed vt ſupra dicitur.in.viij. q.pendet interim dum viuit. Decimo quæro, quæ actio proponitur pro reuocãda huiuſmodi donatione? Quidã dicũt(vt R.) vtilem petitionem hære.quaſi titulo habito pro nõ titulo:quod non eſt verum,cum hic donatarius factus fuerit dominus,& bona fide. Alij dicunt dari vtilem rei vindicationem, quod ſatis dici poteſt [i] propoſita prius iſta querela.non autem datur directa:quia qui accepit, factus eſt dominus traditione, vtpote cum non in fraudem legis ſed hominis facta ſit alienatio : vt.ff.de iur.pat.l.ſi libertus. Non autem hoc dixi, vt per omnia ſimilis ſit patrono hic filius : quia hic ſola donata, [k] ibi quoquo modo alienata, dolo tamen, reuocantur : hic & ſine dolo, vt puto : vt infrà eod.l.ſi totas. Sed(vt dixi)prius eſt proponenda querela, & ea perlata datur vtilis in rem, ſicut in querela inofficioſi teſtamenti . nec tamen omnino ſic : quia ipſo iure ibi deſiit hæres dominus eſſe : vt.ff. de vulg.ſubſtitu.l.in ſubſtitutione. At hic non ita credo : & merito : quia hic cui donatum eſt, non ſola voluntate vt hæres habet dominium : ideoque licet infirmetur voluntas per hanc querelam , remanet tamen dominij tranſlatio per traditionem facta. at in hærede

e *Quę inutiliter queri poterit aliquo tenet.g. modo? ecce enim querelam inofficioſi non habet, quia quartam habet : vel habet petitionem trium vnciarum quæ ſuperſunt & remanſerũt factis donationib⁹ tẽpore mortis: vt ſupra tit.j.l.cum quęritur.item hanc nõ videtur habere, quia nõ fuit inofficioſa.qđ ſi eſt:ergo ſic pater poterit donando fraudare filium. quod eſt cõtra mentem huius tituli:quod quidem negari non poteſt, quin aliquo caſu fraudare poſſit filium . Quid enim*

f *non*

g *Contra. ea huius.*

h *Bar. & P.*

i *Bar. & P. donatio dicitur ex tra.*

k *Bar. & P.*



BIU Cujas

infirmata voluntate defuncti non potest dici penes eum aliquid remanere. Item potest dici quòd detur condictio ex hac lege. nam secundum leges veteres nō fiebat hęc reuocatio. Accursius.

*Si pater.* ]CASVS. Pater vni ex filiis inter viuos simplici donatione contulit fere totum patrimonium,& in residuo postea eum & alium filiū istituit: ita quòd filius in quo non fuit facta donatio,inuenitur minō habere quarta.qualiter sibi consulat,quęritur? Distinguitur:aut ille in quem facta fuit donatio, erat emancipatus, aut non. secundo casu per iudicium familiæ erciscundę qđ datum est ad diuidendum res hæreditarias in quibus erant instituti,is consequit quartā eius portionis quā erat habiturus ab intestato,incolumem. Primo casu, quia donatio ante mortem donantis non confirmatur: aget querela inofficio. donationis ad exemplum querelæ inoffic. testa.

a *In potestate*. Nota ergo quandoque patrem filio posse donare vt transeat dominiū statim:quod est verum in casibō, scilicet ī dote & donatione propter nuptias: vt.ff.familiæ erciscū. l. Pomponiō Philadelphus.&.ff. de colla.bo.per totum titu.& de colla.do. Iteē ūti ad castra,res mobiles:vt.ī.famil.erciscū. l.iiij. Iteē aliquod diurnum pro alimentis, vel remittere vsumfructū in aduentitiis : vt. ī. de bonis quæ libe.l.cum oportet.§.sin autem res.&.l.fina.§.sin autem patre.& his casibus non eget confirmatione.vel immo eget secundum Azo.in sum.de bo.quæ lib.Idem videtur hodie ex qualibet causa, cum sibi habere possit aduentitia quantum ad proprietatem : maxime per auth.de immen.dona.quæ est supra tit. j.licet reuocetur si fuerit inofficiosa.nā ibi īdefinite ponitur de filiis.olim autē ante Iustinianū erat nulla: quia siqua esset,patri quereretur:vnde perinde erat ac si sibiipsi donaret,nisi morte cōfirmaretur,vt hic. Alij dicūt ꝙ ibi in dicta auth.erāt emācipati.vnde valebat . Tertij ꝙ erat ibi in morte confirmata.& ideo datur querela : quia ille cui donatio erat facta,nō erat hæres:alioquin daretur ei actio familię erciscundę: vt hic.sic & secūdū istos nō tenet etiā hodie donatio ītер patrē & filiū:vt hic.

b *Arbitri*. subaudi, & tunc arbitri &c.

c *Familiæ erciscundæ*. videtur non habere locum actio familiæ erciscundæ : quia talis donatio retrotrahitur : vt infra de dona.inter virum & vxor.l.donationes. j.actio autem familiæ erciscundæ non nisi pro his quæ erant in bonis tempore mortis, intentatur. Respon. trahitur retro non quantum ad dominium, vt qui olim expressa voluntate non potuit esse dominus , nunc videatur voluntate ficta fuisse : sed quantum ad fructus:iteē quātum ad hoc vt non teneatur de damno dato.vel illud de iuris fictione.secus est quantum ad veritatem, quam hic respicit . Vel dic quòd non confirmatur morte hæc donatio, prò eo quod est immense donatum, & sic non retrotrahitur pro eo quod immēse donatum est, sed pro alio sic . Item quod hic dicit de iudicio familiæ erciscundæ, intellige si vterque filius sit hæres. aliàs nō haberet locū hæc actio,sed querela inofficiosæ donationis:vt.ff. famil.erciscū.l.j.&.ij. Item nota hic quòd venit heres cōtra factū defuncti,& eo modo quo non veniret nisi esset hæres : quod est mirū. Iteē est cōtra.huic dicto.ī.de colla.l.si donatiōe.Sol.vt ibi.

d *Incolumem*.per hoc apparet ꝙ debet habere quartā sine one-

aut in potestate[a] eius is permānsit:& arbitri[b] familiæ erciscundæ[c] officio congruit , vt tibi quartam partem debitæ ab intestato portionis præstet incolumem.[d] aut si emancipatus is fuit: & quia donatio non indiget alieno adminiculo,[e] sed suis viribō nititur[f] iuxta cōstitutiones:is qui ꝓuīciā regit, ad similitudinē[g] inofficiosi testamenti querelę, auxilium tibi ęquitatis impertiet.PP.VI.Kal.Aug.Maximo.II.& Glabrione Conss.

*Propter eandem rationem æquitatis illud quod disponitur in causa testati, habet locum in causa intestati.h.d.Bald.Vel sic: Querela inofficiosæ donationis habet locum etiam si succedatur donatori ab intestato. Salycetus.*

III. Iidem AA.Aeliano.

PRecibus quidē tuis proposita rescripta eos parentes denotant[h] qui cum testamento facto viui patrimoniū suū immensis donationibus exinaniſſent,inane nomē hæredū liberis reliquerunt: sed ad intestatos[i] quoq; eadē ratio æqtatis[k] extēditur. PP. X.Kalē.Nouēb. ipsis.IIII.&.III.AA.Conss.

*Querela inofficiosæ donationis non habet locum vbi habet locum restitutio in integrum:& sic auxiliū minus subsidiarium excludit auxilium magis subsidiarium.h.d.Bald.Vel sic: Querela inofficiosæ donationis est subsidiaria, nec competit cum alio remedio etiam extraordinario competente ex defuncti persona . Salycetus.*

IIII. Impp.DIOCLET.& MAXIMIANVS AA.Aristinæ.

SI filius[l] tuus immoderatę liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit, præsidis ꝓuinciæ auxilio vtēris: qui discussa fide veri,si in integrum restitutionē ex filij persona tibi cōpetere ob īprobabilē donationis enormitatē animaduerterit:in remouēdis his quę perperam gesta sunt, tibi subueniet:[m] ideóq; nō est tibi necessariū[n] aduersus īmodicas donationes auxiliū adīstar inofficiosi testamenti. Dat.VI.Id.Febr. Maximo.II.& Aquilino Cōss.

*Quod immoderate vni ex liberis est donatum propter superuenientes liberos vsque ad debitum bonorum subsidium,reuertitur ad patrimonium donatoris.Bal.& Salyc.*

V. Iidem AA,Cottabeo.

SI totas facultates[o] tuas per donationes vacuas feciſti, quas in emancipatos filios contuliſti : id quod ad submouendā[p] inofficiosi testamenti querelam nō ingratis liberis relinqui necesse est[q],ex factis donationibō detractum,[r] vt filij vel nepotes postea ex quocunque

A re legatorum & fideicommissorum.sic & in ea quæ erat ad excludendam querelam inofficiosi testamenti:vt supra titu.j.l.scimus. Item contra.ff.de leg.ij.l. Titia.ij. §. imperator.vbi dimidiam reuocat. Solu.vt not.supra.l.proxi.

e *Adminiculo*. quia adminiculū est, vt ā morte donatoris confirmetur donatio:vt.ī. de dona. inter vir. & vxo.l.donationes.

f *Nititur*.vt.ī.de dona.l.siue emancipatis.

g *Ad similitudinem*. vt.ī.de cōtrahē.empt. l.cum res.sed fratribus inter se nō datur secūdum Ir.sed nos contra, vt hic, & īfra eo. l.fi.Accursius.

*a Et bene. Paul.in.l. ii.sequen.*

PRecibus. ]CASVS. Si inter extraneos donationē inter viuos feciſti,& totum patrimoniū exhausiſti,& in modico vel in nihilo filiū tuū instituiſti, an aduersus donatarios cō petat querela inoffic. donaē? Respō.quòd sic. Viuianus.

h *Denotāt*.scilicet feciſſe hoc quod sequitur,qui eum &c.

i *Ad intestatos*. secus in querela[b] inofficiosi testamenti, quæ tantū facto testamēto cōpetit.Iteē illa cōtra scriptos hæredes tantum, hęc contra donatarios tātū.Iteē illa in totū reuocat,hęc eatenō quatenus est bonorū subsidiū, licet quādoq; & totum secūdū quosdā: vt dixi supra eo.l.j.

*b Concor. Bar. Bald. & Paul.*

k *Æquitatis*.sic.ff.ad legem Aquil. l. illud. & infra ad legem Falcid.l.fina.

*Si filius.* ]CASVS. Superius dictum est qualiter prouideatur filiis, hic qualiter parentibus.dic ergo : Filius donationem fecit in extraneum,& totum patrimoniū exhausit: ita ꝙ nec remāsit matri debitum bonorum subsidiū.qualiter ei scilicet matri succurrendum sit,quæritur? Distinguitur: aut ex persona filij potest restitui,aut non . In primo casu non dabitur sibi querela inoff.dona.aduersus extraneum ad exemplum querelæ inof.test. quod nō datur quādo aliud supereſt auxilium.secundo casu sic.

l *Si filius*. sicut enim filij agunt, sic & parentes : & ita agit hic mater.& idem in fratre:vt dixi supra eo.l.ij.

m *Subueniet*.scilicet dando restitutionem ex persona filij:vt.ff. de in integ.resti.l.nō solū.&.ff.de mino.l.patri pro filio. & hoc si tenuit donatio,aliàs directo vindicaret:vt.ē.si aduer.dona.l.ij.

n *Necessarium*.in subsidium ergo datur hæc querela, sicut querela inofficiosi testamenti:vt insti.de inoffi.test.§.tam autem.& facit.ē.de inoffi.testa.l.cum filium.&.ī.eo.l.cum donationibus.

*Si totas.* ]CASVS.Si in filios quos emancipatos habebas,credens te plures filios non habiturum, totum tuum patrimonium contuliſti,& postea vxorem duxiſti,& filios suscepiſti: quæritur an ex donationibus factis detrahi possit quarta, vt eā filij qui nihil habere inueniuntur,consequi possint ? Dicitur ꝙ sic.Vel fit quæstio,quatenus sit detrahendum ex prædicta donatione : & dic vsque ad eam quantitatem, quæ sufficiat filiis postea natis ad debitum bonorum subsidium.Vel quæstio fit, qualiter sit eis succurrendum:& dic quòd agent querela inoffic.dona.vt ex prædicta donatione detrahatur quarta. Viuianus.

o *Facultates tuas*. ô pater. Accursius.

p *Ad submouendam*. Nota cōtra factum suum in præiudicium etiam alterius venire qué posse:vt & infra de patr.qui fi.dis.l.ij.

q *Necesse est*. olim quarta, hodie triens vel semis:vt supra ti.ī. l.cum quæritur.& authen.nouiſsima.

r *Detractum*. ipso iure:vt dicunt,ar.infra de reuo.dona.l.si vnquam.

BIU Cujas

quam. Sed tu dic secundum Io. per querelam inofficio. dona. tenuit enim donatio: vt supra proxi. ibi, vacuas &c. & hoc subiicit cum dicit, reuertetur: vt dixi. ſ. eo. l. j. Ité nota ipsum patré cótra suũ factũ venire, etiã se viuẽte: quod nõ est in querela inoffic. testa. nã nõ ítétatur viuẽte illo qui fecit testamẽtũ. Vel dic q̃ demũ post mortẽ reuocatur: vt. j. de sec. nup. l. hac edictali. & in authẽ. de nup. §. quia vero hactenus. col. iiij.

*Factũ propriũ quandoque licet infringere.*

a *Debitum.* immo videtur totũ: vt. j. de reuoc. dona. l. si vnquã. sed ibi solui. Item contra. ff. de leg. ij. l. Titia. ij. §. imperator. Sol. vt dixi supra eo. l. j.

b *Reuertetur.* quantũ ad id quod de facto euenit: vt. ſ. de sacrosan. eccle. l. iubemus. ij. in fi. Azo. Sed Ioã. cõtra: vt modo notaui.

*Cum donationibus.*] CASVS. Si í vnũ ex filiis tuis immensam donationem feciſti, ita q̃ fere totũ patrimoniũ exhauſiſti: deinde codicillis, quod ſupererat, ĩter ipſum & fratrem donatarium diuiſiſti: an querela inoffic. dona. agere poſsit frater cõtra fratrem donatariũ, quęritur? Reſpõ. q̃ ſic, niſi volũtatem tuã agnouiſſet: vel aliud ei auxilium cõpetiiſſet: puta beneficium in integrum: vel niſi ſibi relictũ ad excludendam querelam ſufficiat ad exemplum inoff. teſta.

c *Patris tui.* filiæ loquitur.

d *Non agnouiſti.* expreſſe renunciãdo: vel tacite accipiẽdo legatũ. a Et ſic no. q̃ agnitionem ceſſare: vt &. ſ. tit. j. l. parẽtibus. Item ceſſat curſu quinquẽnij: vt. j. e. l. ſi. Item & ĩgratitudine: vt í auth. de ĩmẽ. donat. col. vij. §. ſi. Ité ſi datur aliud auxilium extraordinariũ: vt ſubiicit: nec beneficio &c. & idem ſi aliud ordinariũ cõpetat: vt. ſ. eo. l. ſi pater.

*Ex ſtud ſeẽdũ quòd accipiendo legatũ videatur huic querelæ renũciare, nõ placet Bar. hic. nã per hãc querelã nõ reſcindi tur teſtamẽtũ. Vnde licet accipiẽdo legatum ego approbẽ teſtamẽtũ, & p cõſequens repellar à querela inof. teſta. nõ tamẽ repellar à querela inoffic. dona. per quã cõtra teſtamẽtũ non venitur.*

e *Ætatis.* paternę, ex cuius pſona reſtitutionẽ habes: vt &. ſ. e. l. ſi filiº. Vel etiã tuę, quia fuiſti facilis í agnoſcẽda volũtate: vt. ſ. de in integ. reſt. l. j. Ité ideo dicit, nec beneficiũ, &c. quia ſi hoc auxiliũ locum habet, denegaretur hæc querela: vt. ſ. e. l. ſi filius.

f *Ad exẽplũ.* vt. ſ. eo. l. ſi pater. &. j. de contrahẽ. emp. l. cum res.

*Si mater tua.*] CASVS. In. l. ſuperiori dixit de patre: hic de matre. pone ergo quòd materfami. totum patrimoniũ ſuum exhauſit in vnum filiorum per donationem. alteri quædam donauit, quæ non ſufficiebant ei ad quartam. an ei detur querela inoffic. dona? Dicitur quòd ſic. Viuianus.

g *Exhauſit.* infra ſubiicit: vt &c. Accurſius.

h *Quartæ partis.* totius aſsis. & hic eſt caſus quem etiã habes. ff. de lega. ij. l. Titia. ij. §. imperator. Accurſius.

i *Donationibus.* ſcilicet inmodicis.

k *Reuocabitur.* vſq; ad debitũ ſubſidiũ: vt dicit: vt. ſ. eo. l. ſi totas.

*Si liqueat.*] CASVS. Si mater tua in fratrem tuum donationem inter viuos contulit, & patrimonium ſuum totũ exhauſit, ne ſi teſtamentũ feciſſet, & te in minori ſcilicet debito naturę ſubſidio, patré & fratré tuũ in maiore inſtituiſſet, teſtamẽtũ ſuũ per inoffic. querelã impugnari poſſet: qualiter tibi ſuccurratur, quęritur? Reſpõ. q̃ reuocabitur donatio vſq; ad quartã debitam naturę partẽ per querelã inoffi. dona. hoc dicit vſq; ad. §. nã qđ. í quo figura caſũ vt ibi.

l *Si liqueat.* id eſt liquido appareat.

m *Inofficioſi.* teſtamenti.

n *Conſiliis.* ſcilicet malignis.

o *Pro ratione quartæ.* id eſt ratione quartæ quam nõ habet. Vel id eſt ꝓpter rationẽ quartę quã non habet, totã parté ſuã reuocat, cum donatio fuerit inofficioſa re & conſilio: vt dicit principiũ legis. Item pro hac diſtinctione eſt quod ſubiicit, ad inſtar &c. vt enĩ per querelã inofficioſi teſtamẽti in totum ſit irritatio: ita per hanc querelã ſecundum Io. & pro eo infra de reuo. donat. l. ſi vnquam. &. ff. de leg. ij. l. Titia. ij. §. imperator. Sed Azo dicit indiſtincte reuocari vſque ad debitũ bonorum ſubſidium tãtũ, etiã quãdo re & cõſilio interuenit fraus, per. l. iſtã: vt diximus. ſ. e. l. j. & pro hoc facit verbũ quod eſt. j. deminuetur. Acc. [*Nã quod.*] CASVS. Si pater tuus matri tuę prædium donaſſet cõſtante matrimonio, nõ tenuit donatio. & ſi illud fratri tuo illa contuliſſet patre conſentiente, perinde eſt ac ſi pater donauit: & ita reuocare non potes: in cuius bonis ſi idẽ conſilium & euentus euenerit (quod poteſt, ſcilicet ſi alienaſſet in fraudẽ filij, ne haberet ſuam quartã) quod in patrimonio matris ſic tutum eſt, vt ſcilicet deminuat ratione quartæ: illud idem in patrimonio patris obſeruetur. Viuianus.

p *Domino.* ſcilicet marito, eodẽmque patre.

q *Exire.* vt infra de dona. inter vi. & vxo. l. etiam ſi. &. ff. de iure do. l. profectitia. §. ſi quis certam.

r *In cuius.* ſcilicet patris.

ſ *Conſilium & euentus.* Nota ergo duo neceſſaria vt fiat reuocatio: conſilium, & euentus, ſecundum quoſdam. quod nõ placet, immo & ſolo euentu fit reuocatio, vt colligitur ſupra. e. l. ij. vbi dicit, impetu &c. Quod hic dicit, verum eſt, ſi à primo incipias. non enim ſufficit fraus, niſi etiam euentus ſequeretur. ſic & infra de in. deli. l. potuit. &. ff. de aequi. poſſ. l. quemadmodum. &. l. iij. §. in amittenda.

t *Ediximus.* vt ſupra ea. l. in princip.

*Non conuenit.*] CASVS. Nulli venit in dubium, quin ſit ſimilitudo inter querelam inoffi. dona. & inoffi. teſt. quia in cauſa vtriuſque ineſt excluſio in tempore: quia ſicut vna intra. v. an. datur, & non vltra, ſic nec alia: quia ſicut vnam tollit ingratitudo, ita & aliam. Viuianus.

*Omnibus.*

*legitimo matrimonio nati, debitũ a bonorũ ſubſidium cõſequantur: ad patrimoniũ tuum reuertetur. b Dat. II. Kal. Mar. Maximo. II. & Aquilino Cõſs.*

*Impeditur intentare iſtam querelam, qui iudicium patris agnouit, vel aliud remedium habet, vel habet legitimã. h. d. Bal. Vel ſic: Debita portio, item in integrum reſtitutio, item voluntatis defuncti agnitio hanc querelam excludit. Salycetus.*

VI. Iidem AA. Demetrianæ.

CVm donationibus in fratrem tuum collatis facultates patris tui c exhauſtas eſſe, eũdémq; patrẽ veſtrum ea quę ſuperfuerãt, codicillis inter vos diuiſiſſe ꝓponas: ſi volũtatẽ eiº non agnouiſti, d nec beneficio ętatis e aduerſus hęc iuuari poteris, nec tantũ dos à patre data & fideicõmiſſum cõtinẽt, quãtũ ad ſubmouendam querelã ſufficiat: de enormitate donationũ ad exẽplũ f inofficioſi teſtamẽti præſes prouinciæ iuriſdictionis ſuæ partes exhibebit. PP. Kal. Maij, Conſs. vt ſuprá.

*Donatio reuocatur quatenus modus excediturBal. Vel ſic: Donatio matris inofficioſa reuocatur quatenus modus exceditur. Salycetus.*

VII. Iidem AA. Ammiano.

SI mater tua patrimoniũ ſuũ ita profunda liberalitate in fratrẽ tuum euiſceratis opibus ſuis exhauſit, g vt quartæ partis h dimidiũ, quod ad excludẽdã inofficioſi teſtamẽti querelã aduerſus te ſufficeret, í his donationibº i quas tibi largita eſt, nõ habeas: quod immoderate geſtum eſt, reuocabitur. k PP. V. Id. Maij, Conſs. vt ſuprá.

*Donatio facta vni ex liberis etiam re & conſilio inofficioſa, non reuocatur, niſi in debito bonorum ſubſidio. h. d. primo. Ité quod vxor donat de bonis viri eo conſentiente: vir nõ vxor videtur donare: & perſona viri ſeu patrimoniũ eius attenditur. h. d. Bal. Vel ſic: Donatio facta vni ex liberis licet fuerit inofficioſa re & conſilio, nõ reuocatur niſi vſque ad debitum bonorũ ſubſidium. Et donatio inter virũ & vxorẽ nõ valet ipſo iure. ideo ſi rem ſibi donatã à viro vxor donauerit filio emancipato cõſentiente marito, reuocatur tanquam de bonis viri nõ vxoris ſi reperiatur inofficioſa. hoc dicit. & eſt notab. lex ſecũdum Salycetum.*

VIII. Iidem AA. Auxanoni.

SI liqueat l matrẽ tuam interuertendæ quęſtionis inofficioſi m cauſa patrimoniũ ſuum donationibus in vnũ filiũ collatis exhauſiſſe: cũ aduerſus eorũ cogitationes, qui conſiliis n ſupremum iudiciũ anticipare cõtẽdũt, & actiones filiorũ exhauriũt, aditũ querelę ratio deposcat: quod donatum eſt, pro ratione quartę o ad inſtar inofficioſi teſtamẽti cõuicti deminuetur. ſ Nã quod vxor à marito in ſe matrimonij tempore donationis cauſa collatũ, emãcipato filio cõmuni cõſentiẽte domino p donauit: velut ex bonis patris (de cuius ſubſtantia prohibẽte matrimonio nõ potuit exire) q datũ accipi, rationis eſt: í cuius r bonis ſi idẽ cõſiliũ & euẽtus ſ cõprehendatur, lex quam de patrimonio* matris ediximus, t obſeruabitur. PP. III. Id. Sept. CC. Conſs.

*Querela inofficioſæ donationis, in temporis duratione, & in excluſione ex cauſa ingratitudinis, ſimilis eſt querelæ inofficioſi teſtamenti. Bal. Vel ſic: iſta querela aſſimilatur querelæ inofficioſi teſtamenti: & ideo durat quinquennio tantum, & non vltra. h. d. ſecundum Pau. de caſt.*

IX. Imp. CONSTANTIVS A. & IVLIA. Cæſ. Olybrio.

NOn conuenit dubitari, ꝙ immodicarum donationũ

omnibus[a] querela ad similitudinem inofficiosi testamẽti legibus fuerit introducta: vt sit in hoc actionis vtriusque vel vna causa,[b] vel similis[c] existimãda: vel idem[d] & tẽporibus[e] & moribus.[f] Dat. XIIII. Kal. Iul. Tauro & Florẽtio Conss.

## TITVLVS XXX.

## DE INOFFICIOsis dotibus.

*Si per donationem in dotem, filii in legitima defraudantur, reuocatur per querelam inofficiosæ dotis. h. d. Bar. vsque ad debitum bonorum subsidium. Bal. & Sal. Vel sic. Sicut donatio inofficiosa rescinditur per querelam inofficiosæ donationis, ita & dos inofficiosa rescinditur per querelam inofficiosæ dotis. Pau. de castro.*

1. Imp. CONSTANTIVS A. ad Maximum præsidem Ciliciæ.

CVm omnia bona à matre[g] tua in dotẽ dicantur exhausta: leges legib⁹ cõcordare[h] †promptũ[i] est: vt ad exẽplũ inofficiosi testamẽti aduersus dotẽ immodicã exercẽdæ actionis[k] copia tribuatur, & filiis cõquerẽtibus emolumẽta debita deferãtur. Dat. IIII. Kal. Iunij, Tatiano & Cereali Cõss.

## TITVLVS XXXI.

## DE PETITIONE hæreditatis.

*Senatusconsultum factum in petitione hæreditatis in fisco, porrigitur ad priuatum: & bonæ fidei possessor tenetur quateus factus est locupletior, & non vltra. Malæ fidei & bonæ fidei post lit. contest. sunt pares: & ideo tenentur de fructibus perceptis & percipiendis, & de vsuris pecuniæ in hæreditate inuentæ, vel ex hæreditate redactæ. hoc dicit secundum Baldum.*

1. Imp. M. AELIVS ANTONINVS A. Augurino proconsuli Africæ.

SEnatusconsultum[l] auctore diuo Hadriano auo meo factũ, quo cautũ est, quid & ex quo tẽpore euicta[m] hæreditate restitui debeat: nõ solũ ad fisci causas, sed etiã ad priuatos hæreditatis petitores pertinet.[n] †Vsuras[o] verò[p] pecuniarũ ante litis contestationẽ ex die vẽditionis hæreditariarũ rerum ab eo factę, qui antea possidebat, collectas, necnõ etiã fruct⁹ bonę fidei possessores reddere cogendi nõ sunt, nisi ex his locupletiores[q] extiterint. †Post litẽ[r] autẽ cõtestatã tã fruct⁹ nõ vẽditarũ rerũ, nõ solum quos perceperunt, sed etiam quos percipere poterãt,[s] secũda dicit, hereditaté ad me pertinẽtẽ possedisti bona fide: & ante lit. cõtesta. fructus & precia ex venditione rerũ percepisti. neq; vsuras, neq; fructus prędiorũ reddere cogẽdus es, nisi factus sis locupletior. In tertia dicit ꝙ post litẽ contestatã, cũ per lit. cõtesta. sis factus malę fidei possessor: nõ solum fructus quos percepisti, sed quos pcipere potuisti: itẽ vsuras preciorum ex venditione rerũ ante lit. contest. redactorum à tempore litis contest. computandas restituere compelleris.

a *Omnibus.* ſ. legibus, quod est. j. ſ. tractantibus de hac materia.
b *Vel vna causa.* inspecto genere: quia iniqua exclusio inducit vtramque.
c *Vel similis.* inspecta specie: quia vt illam inducit exclusio facta in testamento: sic hanc donatio inter viuos nimia.
d *Vel idẽ.* scilicet ius sit in vtraque in his quæ subiicit.
e *Et tẽporibus.* quia vtraque quinquennio durat: vt. ſ. ti. proxi. l. ſi quis filium. §. fi.
f *Et moribꝰ.* quia vtrãque tollit ingratitudo: vt in auth. eo. tit. §. fi. col. vij. Sed differũt in tribus: quia hęc ex testamẽto & ab itestato, illa ex testamẽto tãtũ: vt. ſ. eo. l. precibus. Itẽ illa datur contra scriptos hæredes tantum, hæc cõtra donatarios. Item illa non intentatur vbi quis habet aliquid, licet minꝰ. in hac cõtra: vt dixiꝰ. ſ. e. l. j.

*DE INOFFICIOsis dotibus.*

*Cvm omnia.*] CASVS. Aliqua mulier liberos habens ex primo matrimonio, cõuolauit ad secundum matrimonium: secundo viro omnia bona sua dedit in dotem. fecit pactum de dote luceranda. qualiter liberis primi matrimonij succurrendum sit quęritur? Respõ. ꝙ ad exẽplũ inoff. test. dabitur liberis querela inoffi. dotis.

g *A matre.* trãseunte ad secundas nuptias, & faciente pactum cum viro de dote lucrãda. alioquin, id est ſi nõ esset factũ tale pactum, cùm ea mortua dos ad filium rediret, non haberet locum querela, secundum H.
h *Concordare leges.* scilicet ad hunc nouum casum.
i *Promptum est.* vt in authen. de exhi. re. §. fi. colla. v.
k *Actionis.* hodie filij primi matrimonij habent condictionem ex lege vsque ad talem quantitatem quilibet, qualem dat secundo viro: vt infra de secun. nup. l. hac edictali. & in authen. de nup. §. quia vero hactenus. col. iiij. Vnde dicit Azo cessare hãc querelam hodie. Vel dic secundum H. eam competere etiã cum auxilio, licet secus sit in præcedẽtibus querelis: vt insti. de inoffi. testa. §. tam autem. & supra tit. proxi. l. ij. & l. ſi filius. Vel tertio secundum P. loquitur cum dotabat filiam vel extraneam: & sic cessat dicta oppositio. Item contra. huic. l. infra de iure dot. l. nulla. Solu. vt ibi. Item facit supra ſi aduer. dot. l. j. Et not. quòd demum mortua matre agit hic filius. & eodem modo hic agit vt in superiori: vt dixi supra titu. proxi. l. j.

*DE PETITIONE HAERED. &c.*

*Post querelam inofficiosi testamenti, quæ est præparatoria, veniunt ad petitionem hæreditatis. Et nota quòd mixtim de omnibus dicit, cum in. ff. sint quatuor tituli.*

SEnatus.] CASVS. Hæreditas alicuius decedẽtis facta est caduca, quæ olim fisco deferebatur. contra possidentem istam hæreditatem agebat fiscus: cui possessor condemnatus est. sed quia dubitabatur in quibus & in quantum tunc deberet ei condemnari, fecit Hadrianus imperator senatusconsultum, quo cauebatur quid, & ex quo tẽpore deberet fisco condẽnari. hoc senatusconsultũ innouat imperator Titus, cuius est hęc lex, dicens ꝙ nõ solũ habet locũ ſi fiscus à priuato, sed etiã ſi priuatus à priuato petat. In secũda descẽdit ad species. & pone sic: Tres habet partes hec lex. In prima facit mẽtionẽ cuiusdã senatusconsulti, quod locũ habet cũ fiscus à priuatis hereditaté petebat secũdum antiqua iura: vt. ff. de peti. hered. Itẽ priuatorum, quod habebat locũ similiter secũdũ iura. C. cũ priua. à priua. hære. petebat. In

l *Senatusconsultum.* de quo senatusconsulto hic loquitur, & quid in eo contineatur, habes. ff. eo. l. item veniũt. §. pridie. & §. cũ antequã. & §. aptanda. & seq. vsq; ad. §. in priuatorum.
m *Euicta.* quia verꝰ hæres euincit possessori, qui possidet pro hærede vel possessore.
n *Pertinet.* No. ergo ar. quòd iura in fisco statuta, & in priuatis obtinent. sic. ff. e. l. itẽ veniunt. §. in priuatorum. & de iur. & fac. igno. l. pe. §. pe. & de compen. l. idem iuris. Sed ar. contra infra de compẽ. l. j. &. iij. & loquitur, vt hic dicit, hoc senatusconsultum ī causa fisci, cui olim deferebatur hæreditas caduca, sed hodie seruatur quod est. j. de cad. tol. §. in nouissimo.
o *Vsuras.* de pecunia redacta ex venditione rei hereditarię ante litẽ contest. & eius vsuris, loquitur secũdũ Io. & Azo. & H. & secũdũ hoc dicit collectas ante litem cõtest. & sic cũ sit bonæ fidei, nõ tenetur nisi in quãtũ locupletior est. & idem de fructibus ante lit. cõtest. perceptis dicit: sed post litem cõtest. tenetur etiã de omnibus scilicet fructibus & vsuris dictę pecunię currẽtibus post. Alij dicũt etiã hãc. l. loqui in vsuris pecunię in hæreditate inuẽtæ. & quod dicit, rerũ hereditariarũ vsuras, subaudiũt etiã: quod nõ placet: quia de tali vsura nemo tenetur etiã ante vel post litem cõtest. nisi eam attingat malæ fidei possessor: vt. ſ. eo. l. ſi possessor. j. in princ. & de rei vindic. l. ſi nauis. attingere autẽ videtur, ſi cõsumit vel erogat. secus ſi cõtemplatione hæreditatis latius vtatur rebus suis: vel ſi pignori obligat rem quę est in hęreditate: vt. ff. eo. l. sed & ſi. §. ſi quis. &. §. quod autem quis. Item quid est quod dicit, post litem cõtestatam? nõne idem est & cõtrouersia mota? Respõ. ita. nam fit malæ fidei sola cõtrouersiæ motione denũciatione facta: vt. ff. eo. l. item veniunt. §. petitam. &. l. sed & ſi. §. ſi ante. &. j. de his quibus vt indig. l. j. nisi quo ad fatalitatẽ: vt. ff. eo. l. illud. Item quid de vsuris fructuum, à quo vel qualiter prẽstari debẽt? & quidẽ bonæ fidei possessor post litem cõtestatam tenetur præstare vsuras fructuum perceptorum ante litem cõtest. sed perceptorũ postea nõ, quia ex necessitate pcepit. & sic ītellige. ff. eo. l. hęres furiosi. §. fi. licet M. aliter illũ. §. intellexit.
p *Vero.* pro igitur: vel pro certe.
q *Locupletiores.* quod tẽpore rei iudicandæ inspicitur: vt. ff. eo. l. ſi à patre. §. quo tempore.
r *Post litem.* vel qualemcumque scientiam vel cõtrouersiam, vt dixi. Et nota quoddam speciale circa huiusmodi vniuersales actiones, scilicet petitionem hæreditatis, & famil. ercis. vt tantum operetur controuersiæ motio, quantum litis contestatio, quantum ad vsuras & fructus. secus in rei vindicatione, & communi diuidundo. Hinc est quòd in familiæ erciscundæ iudicio, etiam post motam controuersiam tantum impeditur alienatio: vt habes. ff. fami. ercis. l. alienationes. &. ff. eo. l. diuus.
s *Poterant.* vt infra de fruct. & lit. expen. l. litigator.

*Bonæ fidei possessor in petitiõe hæreditatis quid restituere teneatur.*

*Si post-*

BIU Cujas

*Si post motam.* ]C.AVG.S. Titius Seium instituit hæredem: Seius conuentus à legitimo hærede puta Caio, Sépronio vendidit partem dimidiam. demum hæreditate euicta, an fructus teneatur Sempronius restituere, quæritur? Distinguitur, aut post motam controuersiam emit, aut ante. primo casu tam ipse quàm eius hæredes tenentur ad fructus. & cum ista parte cõtinua illud verbũ, fructibus enim &c. & dic, augetur hæreditas, id est hæreditatis petitio. Secundo casu non, nisi à tempore litis contest. non motæ cõtrouersiæ: vt. ff. l. proxi. dictum est. & hęc vera sunt, cũ vniuersitas empta est. Si vero emptæ res singulares sint, per actionẽ in rem vindicari possunt ab eo, non petitione hæreditatis, quia titulũ habet. & hoc in prima parte, & secunda, & tertia.

a *Menecratis*. Menecrates fecit Titium hęredem: qui hæres scriptus conuẽtus petitione hæreditatis à legitimo qui dicebat testamentũ non valere, vendidit partem dimidiam Musæo. Distingue tamen, vtrum emit post motam controuersiam, vt tunc ipse & hæredes sui sicut malę fidei possessores conueniantur de fructib⁹ scilicet perceptis & percipiendis. & ad hunc casum est adaptãda litera quę sequitur, fructibus enim &c. An ante, vt tũc nõ nisi à tempore litis contestationis vel motę cõtrouersiæ, vt. ff. l. proxi. dixi, censeatur malę fidei quantum ad fructus, & quantũ ad vsuras restituendas. Et licet superiori casui bene aptetur litera quæ sequitur, fructibus enim &c. tamen & ad hunc potest aptari: & in primo casu subaudias, totis. nam & ante litis contestationẽ augetur fructibus, etiam bonę fidei possessore possidente, sed nõ totis. non enim cõuenitur, nisi scilicet in quãtum locupletior est, sed postea tenetur de omnibus: & hoc vbi empta est vniuersitas. Si vero quis fuerit emptor rei singularis, vel rerum singulariũ, non tantum tenetur restituere fructus, sed etiam rei vindicatione tenetur pro illis singularibus rebus: non autem petitione hæreditatis, quia titulo munitus est. Item no. secundum Bulg. quatuor casus hic poni, scilicet cum quis emit post litis contestationem. Item cum ante litem. Item tenetur de omnibus fructibus. Iteꝫ tenetur de illis quos percepit, & locupletior est: sicꝫ; redditur quartũ secundo, & tertiũ primo. Item notant hic quidã emptorẽ vniuersitatis semper teneri petitione hęreditatis per. l. istam. Sed tu distingue, quia cum quis emit vniuersitatẽ, si mala fide, tenetur vtili, vt hic, &. ff. e. l. etiã. §. si quis. si bona fide, nõ tenetur nisi modico est distracta, vel vẽditor non cõparet: vt. ff. e. l. etiam. §. qꝫ si quis. si tamen nõ habet regressum pro euictione: vt. ff. e. l. sed & si. §. iteꝫ si rem. Iteꝫ tenetur, si titulus habetur pro nõ titulo: vt. ff. e. l. nec vllã. §. j. Si vero rem singularẽ siue bona fide siue mala, nõ tenetur, nisi titulus habeat pro nõ titulo.

*Petitio hæreditatis, an detur cõtra emptorẽ hæreditatis.*

b *Comparauit.* post motam enim litem prohibetur possessor aliquid alienare, nisi in casibus: vt. ff. eo. l. diuus.

c *Quàm hæredes.* etiam illatam quæstionem ignorantes: vt. j. de fruc. & lit. expen. l. ij. &. ff. de diuer. & temp. præscrip. l. cum hæres. &. ff. de publi. l. si ego. §. partus. nec sibi prodest quòd vere est hæres: vt. ff. e. l. nec vllam. §. Neratius. &. §. hæredem. aliàs. l. Neratius. &. l. etiam. §. hæredem. Accursius.

d *Probetur.* hoc ipso quòd contrarium non probatur. sic. j. de præscrip. lon. temp. l. super. &. ff. de proba. l. verius.

e *Deducta est.* controuersia mota: vt diximus. ſ. l. proxi.

quàm vsuras precij rerum ante litis contestationem venditarũ, ex die contestationis cõputandas, omnimodo reddere compellantur. PP. VI. Kalen. Febr. Claro & Cethego Conss.

*Malæ fidei emptor hæreditatis, tenetur petitione hæreditatis, titulo nõ obstãte. hoc primo. In qua petitione tanquã in vniuersali fructus includũtur. hoc secundo. Sed bonæ fidei emptor non tenetur de fructibus, nisi ex die litis inchoatæ. hoc tertio. Et non tenetur petitione hæreditatis: sed tenetur rei vindicatione tãquã possessor rei singularis. hoc quarto, secundũ Bal. Vel sic: Emptor hæreditatis ad aliũ spectãtis quàm ad venditorẽ, tã ipse, quàm hæredes eius tenentur ad fructus etiã nõ perceptos, sed qui percipi potuerunt. h. d. primo. Sed bonæ emptor nõ tenetur ad illos nisi post litẽ contestatã. & hoc secundo. Itẽ fructus rerũ hæreditariarũ augẽt hæreditatẽ: ideo veniunt in petitione hæreditatis simpliciter intentata, licet de ipsis nulla sit facta mentio. hoc tertio. Non sic in iudicio particulari, vt in rei vindicatione ꝓposita pro re in qua nõ veniret fructꝰ nisi fuerint petiti. & hoc vult glo. & doct. Emptor vero singularũ rerum hereditariarũ, non totius hæreditatis vel quotæ, non tenetur petitione hæreditatis, sed rei vindicatione. hoc quarto & vltimo. Et est difficilis, & male declarata per doc. secundum Pau. de cast.*

II. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Marcello militi.

SI post motã cõtrouersiã Menecratis[a] bonorum partẽ dimidiã Musæus ab hærede scripto quęstionis illatę nõ ignarus cõparauit:[b] tã ipse quasi malæ fidei possessor, qꝫ hæredes[c] eius fructꝰ restituere cogũtur. Si verò venditionẽ lite antiquiorem esse liquidò probet:[d] ex eo die fructus restituãtur, ex quo lis in iudiciũ deducta est.[e] Fructibꝰ enim augetur[f] hęreditas, cũ ab eo possideat à quo peti potest.[g]

B ℣ Emptor autẽ qui proprio titulo possessionis munitus est, etiam singularum[h] rerum iure cõuenitur.[i] Dat. Cal. Iul. Seuero. A. II. & Victorino Conss.

*Exclusus à petitione hæreditatis ex vna successione ꝓposita, nõ excluditur si ex alia successione ꝓponatur, licet ad easdẽ res. Itẽ exclusus à querela, potest hæreditatẽ ex alia causa vindicare. h. d. Bal. Vel sic: Siue actũ sit petitione hæreditatis, siue querela, absolutoria lata non nocet agenti ex alia persona vel causa. Salyc.*

III. Idem. AA. Epictesi.

C HAereditas[k] †materterę petita[l] nõ infringit alteri[ꝰ] hęreditatis[m] petitionẽ, qꝫ venit ex alia successione. ℣ Sed & si qꝫstionis[n] titulus prior inofficiosi testamẽti causam habuisset: iudicatæ rei præscriptio non obstaret eandẽ hæreditatẽ ex alia causa vindicanti. [o] PP. V. Id. Aug. Geta & Plautiano Conss.

f *Fructibus enim augetur.* adeo vt eadem actione veniant, licet non sic in rei vindicatione: vt dixi. ff. e. l. item veniunt. §. fructus. & ad hoc. j. famil. ercis. l. non est. &. ff. de verb. signifi. l. pecuniæ verbum. §. j.

g *Peti potest.* vt quia possidet pro hęrede, vel pro possessore, vel titulo habito pro nõ titulo, nõ aliàs: vt. ff. e. l. regulariter. & j. in quibus cau. cess lon. temp. præscrip. l. hæreditatẽ.

h *Singularum.* inõ solum facit fructus suos cũ est bonæ fidei, sed & singularũ &c. Vel aliter. i. nõ tantũ fructuũ existentiũ nomine tenetur, sed etiã singularũ &c. Vel secundũ alios nõ tenetur tantũ petitione hæreditatis, sed etiã &c. Vel potest hic recitari casus superior, scilicet cũ emit vniuersitatẽ. & dices, non tantum tenetur petitione hæreditatis, sed etiã singularũ rerum rei vindicatione. Sed an vtraq; possit simul intentari, non potest dubitari. Arg. ꝙ non. j. de noxa. l. fin. & dic vt ibi in fi. magna glo. Vel dic contra diuersos simul intentari, contra vnũ petitio, cõtra aliũ rei vindicatio. ff. e. l. si bonæ fidei. §. fi. cõtra eundẽ pro diuersis rebus possunt simul intentari, vt quia pro omissa petitione hæreditatis agitur rei vindicatione: vt. ff. eo. tit. l. si quis libertatẽ. §. fin. pro iisdẽ rebus nõ possunt: quia lata sententia in petitione hæreditatis, parit exceptionem rei iudicatæ in rei vindicatione. ff. de excep. rei iudic. l. si quis cum totum. §. penult. & ideo simul intentari non possunt. arg. ff. de except. l. fundi. &. l. fundum.

i *Conuenitur.* scilicet rei vindicatione: vt. ff. eo. l. nec vllam. §. ꝙ si quis. &. l. quòd si in dies. §. fi. in fi. §.

k *Hæreditas*. Quidam sic intelligunt, peto à te hæreditatẽ materteræ: demũ succumbo: decedis me hærede relicto: & ego eandẽ hæreditatem modo peto à quodam possidente. Videbatur ꝙ non possem, quia in eadẽ hæreditate semel succubui. sed non est ita, quia ex alia successione nunc ago. sed certe est hic & alia ratio quare nõ obstat exceptio rei iudicatæ, quia non est eadẽ persona quę conuenitur: quod esset opus: vt. ff. de except. rei iudi. l. cũ quæritur. &. l. seq. Dic ergo secundũ Io. & P. ꝙ peto à te hæreditatẽ materteræ, quæ nec ad te nec ad me pertinebat, sed ad Titiũ: succubui. postea Titius me heredẽ instituit. si agam cõtra te, nõ ideo quia semel succubui cõtra te, repelles me: quia nũc ex alia causa. i. alia successione ago. sed & si nulli successissem, si tamen ex alia causa nunc ageré, & ex alia egi, puta primo modo vindicabã hæreditatẽ, quia testamentũ matris meæ dicebã inofficiosum: modo ex alia causa peto, puta ex fideicõmisso, vel falso, vel irrito, bene possum. & sic est hæc. l. in argumentũ, ꝙ qui proponit querelã, videat intẽdere petitionẽ hęreditatis: vt dixi. ſ. de inoffi. test. l. j. Vñ dic ꝙ primo egi querela, & succubui, & per cõsequés in illa petitione hęreditatis, qꝫ erat mouẽda post querelã.

l *Petita.* & super ea sententia dicta contra petitorem.

m *Hæreditatis.* licet sit eorundem bonorum. & transitiue lege.

n *Quæstionis.* quod. ſ. facit diuersitas successionum, facit hic causarum diuersitas. Accursius.

o *Vindicanti.* vt. ff. eo. l. Lucius. &. ſ. de inoffic. test. l. eum qui. & j. ad exhib. l. neque. &. ff. de excep. rei iudi. l. & an eadem. &. l. si is. &. ſ. de iur. & fac. igno. l. cum falsa. Accursius.

*In restituenda.* ]CASVS. Hæreditatem ad me pertinentem possedisti bona fide. egi contra te: & succubuisti: an per retentionem

BIU Cujas

tionem consequi possis quod probaueris in funus defuncti, vel infirmitatem eius impendisse, quæritur? Dicitur quòd sic. Idem est si creditoribus hæreditariis probaueris te soluisse bona fide: quia à creditoribus, quod sibi debitum solutum est, repetere non poteris. & hoc dicit cum. l. seq.

a *In restituenda hæreditate.* à bonæ fidei possessore.

b *Compensatio.* i. retentio. Vel dic, cõpensatio ad actionem negociorum gestorũ: vt. ff. e. l. hæreditas. §. j. & ad hoc. ff. de reli. l. impẽsa.

c *De hæreditate. Bona fide.* inspecta causa hęreditaria: id est quia hæreditas debet. nam nomine hæreditatis soluit. si vero suo nomine, quia se debere vt hæredem putabat: non aliàs detrahit, quàm si condictionem indebiti cesserit euincenti hæreditatem: vt. ff. eod. l. si quid possessor. & sic nõ obstat huic legi. ff. de condic. indeb. l. si pœnæ causa. §. j. nec. j. de condic. indeb. l. si à patre. & plene de his distinxi. ff. e. l. si quid possessor. in glos. in omni casu &c.

d *Exoluisse.* de tuo.

e *Bona fide.* contra. j. de condic. inde. l. si à patre. Sol. hic nomine hæreditario, illic suo: vnde potest repetere: tamen hic potest agere actione negociorũ gestorum.

*Possessor à quo eninctus hæreditas, deducit sumptus quos se fecisse probat in infirmitate & funere defuncti. Bal. idem Saly.*

IIII. Imp. ANTONINVS. A. Vitaliano.

IN restituenda hæreditate [a] compensatio [b] eius habebitur, quod te in mortui infirmitatem, inque sumptum funeris bona fide ex proprio tuo patrimonio erogasse probaueris. PP. Kalen. Mart. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Possessor qui hæreditatem restituit, deduxit quod creditoribus hæreditariis hæreditario nomine soluit. Bald. idem Salyc.*

V. Idem. A. Posthumianæ.

DE hæreditate quã bona fide [c] possidebas, si contra te pronunciatum est: in restitutione eius detrahetur, quod creditoribus eiusdem hæreditatis exoluisse [d] te bona fide [e] probaueris. nam repeti à creditoribus, qui suum receperunt, non potest. PP. VI. Kal. Iunij, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Ratione dubitationis tenet iudicium cum minus legitimo tutore inter auum & nepotem in eius potestate constitutũ. h. d. secundũ veriorem lecturam. Ia. But. & Bald.*

SI putas. ] CASVS. Habebas filium, & ex eo nepotes: filium emancipasti: nepotes in potestate tua retinuisti. decessit filius. dati sunt tutores nepotibus, cum dubiũ esset eos in potestate tua esse. cognoscet iudex de vtraq; quæstione, scilicet de hæreditate, & an eos in tua potestate retinueris: & si cõperiat eos in tua potestate esse, non tenebit datio. Vel sic: Habui filium. est emancipatus. habui nepotes ex eo. si dicatur quòd post emãcipationem eos substituerit, & quòd eo mortuo nõ sunt in potestate mea, sed eis dati sunt tutores, & postea comperio eos in potestate mea esse, quia natos ante filij emancipationem: an possim hæreditatem petere filij per nepotes mihi quæsitam, quæritur? Dicitur quòd possum secũdum iura vetera, & remouere tutores. prima positio verior est, & plus concordat cum litera. Viuia.

f *In tua esse.* nam tutor datur ei qui sit sui iuris: vt hic, & instit. de tute. in princ. sic & aliàs non tenet decretũ iudicis in dandis tutoribus: vt. ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. Seiæ. & hic dicit, an à præsidalibus &c. & acta per talem tutorẽ non valent: vt. ff. de reb. e. l. qui neq;. in prin. Sed hoc videtur iniquũ, decipi. s. contrahentes qui decreto iudicis crediderũt: vt. s. de his qui ve. æta. impe. l. j. Sed ibi erat decretũ veniæ ad permittendas alienationes, & ad contractus faciẽdos. hic tutoris est datio ad conseruandũ magis.

g *Petere.* ad gubernandum.

h *Ab his.* scilicet tutoribus. nam nepotes possidẽt pro hærede vel pro possessore hæreditatem, & tutores eorũ nomine debent respõdere, etiã si dicãtur nõ iure dati: & valet tale iudiciũ ratione incertitudinis. arg. ff. de iudi. l. si quis ex aliena. & sic non est cõtra. in eo. titu. l. lis nulla. nam incertum est an sint in potestate aui, & per consequens an sit quæsita auo hæreditas, & an tenuit datio tutorum. Sed arg. contra. ff. e. l. etiam. §. si quis. Et hæc prædicta petit auus suo nomine, dicẽs se hæredem filij sui. Et si obiiciatur q̃ prima causa est in successione liberorũ: vt instit. de hære. quæ ab intest. §. j. Respon. q̃ illud sit verum, si sint in potestate morientis nepotes: hic nõ erant, sed aui paterni: quod nõ placet: vt. ff. de contra tab. l. si retentus. & ff. de inoffi. test. l. filio. §. j. vel hic de hæreditate extranea. Dices ergo casum, quòd hic auus nomine nepotum agit contra datos tutores tenẽtes hęreditatem vt

A prædones, non cõtra tutores vt tutores. Et dic nepotes infantes: & sic non est opus eorum consensu: vt. j. de iure delibe. l. si infanti. aliàs esset eorum voluntas necessaria, & aui iussus: vt. j. de iure delib. l. potuit. & j. de hære. instit. l. cum proponas. &. ff. de acqui. hære. l. si quis mihi. §. iussum. nisi in casu: vt. ff. de acquir. hæred. l. vj. §. interdũ. & hoc est quod dicitur, in hæreditate esse aliquatenus operas: vt ff. de acqui. re. do. l. liber homo. licet in legato sit secus.

i *Commodum.* loquitur secundum antiqua tempora, quãdo omnia patri per filiũ quærebantur: vt. j. eo. l. si filius. & instit. per quas perso. §. j. sed certe idẽ hodie cũ nomine nepotũ agit. s. vt administrator.

k *Ad te.* scilicet nomine nepotũ pupillorũ.

l *Discedendũ.* nã quandoque non discedit: vt j. de patria pote. l. j.

m *Negarentur esse.* i. non dicerẽtur esse: aliàs si esset negatũ, & super eo iudicatum, staretur sententiæ: vt. d. l. de pat. potesta. l. j.

VI. Imp. ALEXANDR. A. Firmino.

SI putas non iure tutores dãtos nepotibus tuis, eo quòd eos dicas in tua esse [f] potestate: petere [g] ab his [h] hæreditatem filij tui emancipati non moreris, cuius commodum [i] ad te [k] pertinere dicis: iudice statuturo, an à præsidalibus actis discedendum [l] sit, qui eis tutores dedit, cum in tua potestate negarentur esse. [m] PP. X. Kal. Iul. Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Petitio hæreditatis non datur contra titulo possidentem: & ideo non excluditur præscriptione longi temporis: sed speciales actiones in rem contra titulo possidentem dantur: & ideo possunt excludi præscriptione longi temporis. h. d. secundum Bald. Vel sic: Petitioni hæreditatis præscribitur. xxx. annis: sed rei vindicationi præscribi potest longo tempore cum titulo. Pau. de cast.*

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Restitutæ.

HAereditatis [n] petitionem, quæ aduersus pro hærede vel pro possessore possidentes exerceri potest, præscriptione longi temporis non submoueri, nemini incognitũ est: [o] cum mixtæ personalis actionis [p] ratio hoc respõdere compellat. [q]

*Hæreditatis.* ] CASVS. Certum est dari cõtra eum qui possidet pro hærede vel pro poss. peti. hæred. Sed quæritur, an possessor excusetur propter longi temporis exceptionẽ? Respon. quòd nõ: quia peti. hęred. mixta est in rem & personam: vnde datur vsque ad. xxx. annos. quæ autem mere reales sunt, vsq; ad longum tempus durant, nisi possessor per vsucapio. vel longi temporis præscriptionem dominus factus fuerit. Sin autem singulas res velit quis vindicare, potest repelli per vsucap. vel lõgi temporis præscriptionem. dic ergo quòd actionum aliæ sunt reales, aliæ sunt personales, aliæ mixtæ. reales tolluntur spacio. x. annorum inter præsentes. xx. inter absentes: cum dantur per possidentem bona fide & titulo. Sin vero non possideant titulo, tolluntur spacio. xxx. an. personales. xxx. an. hypothecaria tamen tollitur vsque ad spacium. xl. an. mixtæ tolluntur spacio. xxx. annorum.

n *Hæreditatis petitionem.* vt. ff. eod. l. regulariter.

o *Incognitum est.* vt. j. de iure delibe. l. licet.

p *Actionis.* qui petitione hæreditatis tenetur, non habet iustum titulum. *Cui tu esse videtur. A. C. f.*

q *Compellat.* est enim regula, q̃ personales actiones durãt. xxx. annis: vt. j. de constit. pecu. l. ij. hæc non videtur bona ratio: quia multæ personales anteriori tempore tolluntur. Sed melior ratio est, quia non datur petitio hæreditatis contra titulo possidẽtem, nisi in casibus: vt. j. in quibus cau. cess. long. temp. præscrip. l. hęreditatem. & nulli cõpetit præscriptio longi temporis, nisi titulum habeat & bonã fidem. j. de præscrip. long. tẽpo. l. diutina. Sed hoc quod hic dicit, potest esse ratio eius quod cõsueuit quæri, quare regulariter nõ datur petitio hęreditatis cõtra titulo possidentẽ: quia cum debeat durare regulariter. xxx. annis: si possidẽs titulo tuetur se minori tempore, iam essent sibi iura contraria, & esset quædã repugnantia: & ideo sic fuit statutum. Vel dic vt not. j. in quib. cau. cess. long. temp. præscrip. l. hæreditatẽ. sed videtur. x. an. vel. xx. eam tolli: vt. j. de edic. diui Hadria. tol. l. fi. in fi. quę est cõtra. Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Doctores cõmuniter dicunt q̃ ratio quare petitio hereditatis nõ datur cõtra titulo possidentẽ, sit ista: In petitione hęreditatis agens fundat se solũ ex titulo suo, & possessione defuncti. licet enim defunctus nõ fuerit dominus: tamen venit in peti. hęred. vt. l. & non tantũ. ff. e. sed ille qui possidet titulo, habet titulũ & possessionem, & sic habet æquale ius cum actore: ergo melior est conditio possidentis in pari causa: vt in ca. in pari. cum multis similibus. de reg. iur. lib. vj.

*repelly à crimine v. de hæred. leg. in hæred. D. C. f. f.*

*Petitio hæreditatis quare non datur cõtra titulo possidentẽ regulariter.*

*A cæteris.*

BIU Cujas

a *Cæteris.* titulo possidentibus.
b *Per vsucapionem.* triennij, si res est mobilis.
c *Longum.* si est immobilis.
d *Exposa sit.* id est exclusa.

*Liber.*]CASVS. Petebam à te hæreditatem Titij. dicebas Titium esse seruũ tuũ.

A cæteris[a] autem tantũ specialibus in rem actionibus vindicari posse manifestum est, si nõ agẽtis intẽtio per vsucapionẽ[b] vel lõgum[c] tẽpus exposa[d] sit. PP.XI.Kalẽ.Aug.CC. Conss.

*Exceptio præiudicialis status defuncti opposita ad processum petitionis hæreditatis debet antè discuti, quàm vlterius procedatur.h.d.Vel sic: Persona defuncti prius est fundanda in iudicio, quàm procedatur in petitione hæreditatis proposita ex testamento. Baldus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Asterio.

Liber nẽcne fuerit testator,[e] ante[f] omnia disquiri[g] debet cum hæreditas petitur.[h] Dat.III. Kal. April. CC. Cõss.

*Hæres ad quem pertinet hæreditas ex repudiatione alterius, habet cõtra repudiantem & quemlibet detinentem petitionem hæreditatis de iure ciuili vel prætorio.h.d. Bald.Vel sic: Repudiantibus scriptis hæredibus succedentibus ab intestato, de iure ciuili vel prætorio competit hæreditatis petitio. Salycetus.*

IX. Iidem AA. & CC. Demophiliæ.

SI scripti hæredes delatã sibi successionẽ cognati[i] tui repudiauerũt, & hãc honorario[k] vel ciuili[l] iure quęsisti:[m] res hęreditarias quæ ĩ eadẽ causa durãt, [n] hęreditatis petitione[o] vĩdicare potes. Dat.III.Kal.Decemb. Nicomediæ, CC.Cons.

*Ex diutina possessione præsumitur solennitas extrinseca præcessisse.Bal.Vel sic: Ex diutina filii possessione cũ patris scientia,præsumitur patris iussus præcessisse.Sal.*

*Si scripti.*]CASVS. Titius duos cognatos suos hæredes scripsit.scripti hæreditatem repudiauerunt.si cognatus alius de iure prætorio,vel agnatus de iure ciuili eam quæsiuit:an res hæreditarias ab alio possessas peti.hæred.petere possit, quæritur? Respon.quòd potest.

i *Cognati.* nominatiuus.
k *Honorario.* quia cognatus es,& ab intestato per vnde cognati succedis.
l *Vel ciuili.* quia es agnatus. Accursius.
m *Quęsisti.* scilicet animo.
n *Durant.*ſ.hęreditaria,neq; deperdita,neq; deminuta.Vel aliter,id est quę cõsistunt apud scriptos hęredes.vel,id est quę possidentur pro hærede vel pro possessore ab aliquo. Accursius.
o *Hæreditatis petitione.* vtili, & per vnde cognati. cum vero sis agnatus, tunc directa. Et sic apparet ex litera ista quòd eadem est vtraque in substantia: sed diuersa est qualitas.sic dico de vtili, quæ intenditur iure cessо: vt sit eadem cum directa. Hæc ergo in hac lege erat dubitatio: quia videbatur quòd tu non posses habere petitionem hæreditatis: quia cognati qui te præcedebant, repudiauerunt. vel ideo, quia non videbatur tibi competere, cum sit ciuilis: tu vero succedis per prætorem, cum es cognatus: sed tu intendis bonorum possessoriam hæreditatis petitionem eo casu, non directam. Accursius.

*Hæreditatis petitio quædam est directa, quædã vtilis.*

*Si filius.*]CASVS. Delata filiofamilias hæreditate, iussit pater vt eã adiret.filius nõ obtẽperãs,postea pœnitẽtia ductus eam adiuit.lõgo tẽpore detinuit patre patiẽte,& cõsentiente, & sciẽte.an patri quæsita videatur, quæritur? Et dicitur quòd sic.

p *Delatam.* contra infra de bo.lib.l.ij.
q *Detinuit.* sed quomodo adiuit, cum sine iussu adire non possit: vt.ff.de acqui. hęred.l.si quis mihi bona.§. iussum.aliter enim non videtur per filium patri acquiri hæreditas, nisi iussus patris præcedat? Quidam dicunt quòd hic fingitur interceſsisse iussus in posteriori comprobatione. Alij quòd tantum facit sequens ratihabitio, quantum si prius comprobasset. quod nõ placet: vt dicto.§.Dic ergo secundum Ioan.quòd iussit, & tũc filius renuit: sed postea mutato proposito paruit.sic.ff.de regu.iur.l.semp qui non prohibet. Vel vere mãdatũ præcesit: sed nõ constabat filium mandato paruisse, vel voluisse.presumitur tamẽ q voluit propter temporis interuallum quo resipsas detinuit:& idẽ fecit si pater detinuisset: vt ex ff.de acquir. hæred.l. qui in aliena.in prin. Et quod dicit, lõgum, vel dic triennium vel decẽnium, secũdũ quosdam.arg.infra de fideicõ.l.j. Vel dic per.x. vel. xx. annos. arg.ff. qui & à quibus ma.li. nõ fi.l.si cum fideicõmissa.§. Aristo.& instit.de vsucap.in princi.& infra de pat.pote.l.j. Accursius.

r *Videtur.* olim in totũ:hodie quo ad vsumfructum: vt infra qui admit. ad bo.posse.l. j. & de bo.quæ.lib.l.fi. §.vbi autem in vnum.

*Cogi.*]CASVS. Primo ponit regulam,deinde subiungit exceptionẽ.regula talis est, Nullus possessor cõpellendus est dicere titulum suæ possessionis,nisi in hæreditatis petitione: vbi compellendus est possessor dicere vtrum pro hærede vel pro possessore possideat: non vt habeatur pro titulo, sed quædam modificatio siue qualitas est possidendi.

s *Cogi possessorem.* rei singularis vel vniuersitatis.
t *Expetit.* peti. hære.vt infra de furt.& seruo corrup.l.inciuilem.contra. Solu.vt ibi. ADDITIO. Tu dic secundum Bald. quòd ibi est speciale ad euitandam furti suspicionem.vel dic q ibi non interrogatur ad instantiam actoris,sed motu iudicis,secundum Iac.But.& facit quod not.ff.de condic.ob tur.caus.l. idem est.§. si tibi iudicium. Baldus.
u *Inciuile est.* vt infra titu.proxi.l.fi.& de proba.l. possessiones.&.ff.de iure fisc.l.extat decretum.& supra de eden.l.j.Sed cõtra infra de probatio.siue possidetis. Solu. vt ibi. Item contra infra de furt.l.ciuile. Sol.vt ibi. Item non cogitur dicere an sit sua: vt.ff.de rei vind.in speciali.sed an possideat cogitur dicere: vt statim dices. ADDITIO. Tu dic secundũ Pau.de cast. hic quòd etiam cogitur conuentus rei vindi.per rationem quæ ponitur in.l.qui petitorio.ff.de rei vindi.&.l. qui seruum.§. in iure.de interrog.act.Et si mentitus fuerit,quia dicit se non possidere cum tamen possideret,punitur:quia possessionem perdit, & transfertur in actorem: vt in.l.fi.ff.de rei vindica.
x *Præter eum.* vt huius legis habeatur notitia, sic præmitte,secundum B.certum est conuentum rei vindicatione debere respondere an possideat: vt.ff.de interrog.act.l. qui seruum.§. in iure.adeo vt si de mendacio conuincatur,puniatur: vt.ff.de rei vind.l.fi.Sicut ergo in rei vindicatione cogitur dicere possideat vel non, ita in petitione hæreditatis cogitur dicere possideat pro hærede, vel non.nam tantum facit simplex possessio in rei

x. Iidem AA.& CC.Theodosiano.

SI filiusfamilias delatam[p] sibi hęreditatem per longum tẽpus detinuit:[q] eoipso(vtpote agnita hæreditate)patri suo eius commodum acquisisse videtur.[r] Dat. XIII. Kalend.Ianuar.CC.Conss.

*Qualitatem possessionis conuentus realiudicio non tenetur dicere, nisi in petitione hæreditatis. Baldus.*

XI. Impp. ARCAD.& HONOR. AA. Aeternali proconsuli Asiæ.

COgi† possessorem[s] ab eo qui expetit,[t] titulum suæ possessionis dicere, inciuile[u] est, præter eũ[x] [scilicet]qui dicere cogitur vtrum pro possessore,an pro hærede possideat. Dat.XII. Kalẽ.April.Arcadio VII.& Hono.III.AA. Conss.

*Quando est controuersia de hæreditate, legatarii possunt agere contra hæredẽ scriptum: & consequuntur legatum præstita cautione: vel possunt expectare litis euentum.sed creditores agere possunt contra possessorem vel petitorem hæreditatis cautione non præstita: & quod perceperint à possessore, si possessor postea succumbat,deducet.si vero à petitore, & petitor succumbat, repetet petitor à possessore hæreditatis.si vero petantur libertates, differuntur ad annum: post annum vero præstabuntur: & non reuocabuntur, nisi testamentum sit falsum.& hi serui ad libertatem perducti tenentur de antegesto reddere rationem. Item petitio hæreditatis est bonæ fidei.h.d. tota lex.*

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

*Filius*

in rei vindicatione, quantum huiusmodi modificata detentio in petitione hæreditatis. [a] nam vt ibi possessio parit actionem in re: vt supra de alie. iud. l. j. ita hic possidere pro hærede vel possessore, parit hanc actionē: vt. ff. eo. l. regulariter. merito ergo cogitur respondere, hoc vel illo modo possideat. Nec cogitur dicere alterū, sed sub alternatione sufficit. & hic est vltimus casus huius legis. Dicit ergo Bul. null[o] possessor cogitur dicere modū siue qualitatem possidēdi: sed excipitur in hac petitione, in qua quis tenetur dicere modum & qualitatem suæ possessionis. & ita improprie ponitur titulus ꝓ modificatione quadā, sicut & ponitur cū adiacet pronomini hic: vt. ff. eo. l. nec vllam. §. j. Et hæc lectio placet multis ratione inductę similitudinis: sed tamē adhuc aliquid scrupuli habet ī se. nec enim dicit lex ista, pro hærede vel pro possessore: sed dicit, pro hærede, an pro possessore: sed ipse Bul. addebat, vel ꝓ possessore. & an prætermissum iterum sumebat, vt diceret, an nō possideat pro hærede vel pro possessore. P. autem hic somniauit, & mirabilia locutus est. dixit enim quòd etiam in rei vindicatione quis cogitur dicere titulum per proximum cognatum agentem. & argu. forte pro eo infra de proba. l. siue possidetis. quod falsum est. [b] Item dixit in petitione hæreditatis respondere per quemlibet cognatum, non per extraneum: non vt cogatur dicere, possideo pro hęrede, vel pro possessore. sic enim quasi furiosus contra se loqueretur: sed vt nisi probet titulum iustum, præsumatur eum pro hærede vel pro possessore possidere. quæ somnia sunt. Io. & Azo & H. quibus assentio, tenent sententiam Bul. & modicum ex eo quod dicit P. sic scilicet ponendo casum vt Bul. sed interrogatio est facienda hoc modo, vt possessor debeat in primis interrogari an possideat. & si respondeat, nō possideo: certum est quid debeat esse. Si vero dicat, possideo: interrogabitur secundo, an putet se hæredem. si dicat, puto, expeditum est: quia conuenitur. si dicat, non puto: tertio interrogabitur quomodo vel qualiter possideat. si dicat, quid ad te? vel non dicam tibi, quia nolo, vel similia: ecce ego scio quòd possidet pro possessore. Si vero dicat: quia emi, possideo. quæram à quo, vt sciam an titulus habeatur pro nō titulo. & si dicat, à compote mentis emi. si quidem probet, bene est, nec hac actione cōuenietur. Si vero non ꝓbet, præsumitur quòd pro possessore possideat. Et quòd ita faciendæ sint interrogationes, innuit lex quę est. ff. e. l. pro hærede. &. l. qui interrogatus. &. l. seq. &. ff. de interrog. in iud. faci. l. noluit. in princip. &. l. seq.

*Cvm hæreditatis.* ]CASVS. In prima parte dicit imperator quandam antiquitatem. olim enim si testator scripsisset hęredem, & lis sperabatur moueri à legitimo contra scriptum hæredem peti. hære. interim nec creditores debitum petere poterant, nec legatarij legatum, vel serui libertatem: sed differebatur istorum petitio donec finē accepisset hæred. petitio, ne posset præiudicium fieri petitio. hæredi. & hoc in prima. In secunda dicit: hodie omnes habent electionem, vel ex commodato, vel ex deposito, vel ex alio contractu, vel ex mutuo conueniendi possessorem vel petitorem, si fuerint legitimi qui petant legata quæ debentur eis ab hærede scripto eoque possessore, cautione præstita à legatariis de restituendis legatis, si contingat ab eo hæreditatem peti. euinci: vt si legatum constiterit in domo & fundo: fundum, & fructus, & domum cum possessionibus restituat: si in pecunia, pecuniā cum vsuris crescentibus ex quarta centesimæ, deductis tamen necessariis & vtilibus impensis quas fecit legatarius in legato. Si autem expectaret quousque imminere de hæreditate quæstio potest: & si fuerit restitutio facienda, integra legata cum augmento percipiat. & hoc in secunda. Creditores autem qui defunctum habebant obligatum ex quacunque causa, satisfieri eis debet: sed possessor victus non aliter hære. restituere tenetur prius quàm à petitore quod solA uerit, fuerit consecutus. sed si petitor soluerit victus à possessore, iudicis officio repetet, vel nego. gest. act. vel condictione ex. l. ista. & hoc in tertia. Serui quibus data est libertas, siue directa, siue fideicommiss. expectabunt vsque ad annum, vt si possessor fuerit victus, euanescant libertates. si obtineant, competant, & post annum perueniāt ad libertatē: nisi ī vno casu. s. quādo testamētū ꝓnūciatur falsum. Si autē aliquis ex seruis fuerit actor manumissus, reddet rationē post annū. Itē peti. hæred. act. bo. fi. est: nec quòd sit bonæ fidei, int posterū dubitabitur. & hoc in vltima. Viuianus.

Cvm hæreditatis petitioni locus [a] fuerat, [b] exceptio adsumebatur, [c] quæ tuebatur hæreditatis petitionem, ne fieret ei præiudicium. [d] Magnitudo etenim & auctoritas centūuiralis [e] iudicij non patiebatur per alios tramites [f] viam hæreditatis petitionis infringi. Cūque multæ varietates & cōtrouersiæ veterum exortæ sint: eas certo fine concludentes, sancimus, si quis hæreditatis petitionem vel susceperit, vel suscipere [g] sperat, [h] vel mouere: [i] alius autem superueniens, vel ex depositō, vel ex commodato, vel ex legato, vel ex fideicommisso, vel ex aliis causis inquietare vel reum [k] vel agentem [l] ex persona defuncti crediderit sibi esse necessarium: si quidem pro legato vel fideicommisso hoc faciat, rem expeditę quæstionis esse: cum possit scriptus hæres cautione [m] ĩterposita nō differre hanc petitionem, sed recte exigi vel legatum vel fideicommissum sub ea cautela [n] vel satisdatione [o] pro qualitate personarū. Quòd si non obB tinuerit eius iura, restituet legatarius vel fideicommissarius ei datam pecuniam cum vsuris ex quarta centesimæ [p] parte currentibus, vel agrum cum fructibus quos percepit: vel domum cum pensionibus, [q] scilicet in vtroque eorum expensis antea necessariis & vtilibus

a *Locus.* inter legitimum & scriptum qui possidet.

b *Fuerat.* vel re, vel spe.

c *Adsumebatur.* contra creditores & legatarios, quę tuebatur &c.

d *Præiudicium.* quale quale: vt. ff. de arbit. l. non distinguemus. §. si is faciat.

e *Centumuiralis.* fuit enim inducta à senatoribus, qui erant centum numero: vt. ff. eo. l. item veniunt. §. cum prædiximus. Accursius.

f *Per alios tramites.* id est per extraneos agere volentes, scilicet si erat lis mota, vel sperabatur moueri.

g *Vel suscipere.* vt scriptus.

h *Sperat.* aliud est si iam est contestata lis in peti. hæred. etiam olim: vt. ff. de except. si post litem. secundum quosdam. Vel dic ibi loqui lite contestata, conuenio debitores hæreditarios: & si C negligo, etiam petitor conueniet eos, qui agit contra me possessorem hæreditatis: vt. ff. eo. l. si bonæ fidei. &. l. diuus. hic autem loquitur econtra, quando creditores conueniunt possessorem vel petitorem. Accursius.

i *Vel mouere.* vt legitimus.

k *Vel reum.* qui conuenitur petitione hæreditatis.

l *Vel agentem.* petitione hæreditatis.

m *Cautione.* scilicet euicta hæreditate legata reddi: vt. ff. si quis omiss. cau. test. l. j. §. non quærimus. ver. quocunque. &. ff. qui satisda. cog. l. de die. §. item legatarius. &. ff. ad leg. Fal. l. dolo carere. &. ff. si cui plus quàm per. l. Fal. l. penul. &. l. fi. & infra de lega. l. si in fraudem. Item hoc verum in legatis directò relictis. secus si per fideicommissum: vt infra ea. l. §. fi. &. ff. eo. l. si quis libertatem. vel verius speciale in legibus illis in libertate legata, quæ differtur, quia res est fauorabilis, & cito daretur: sicque de facili præiudicium fieret peti. hæredi. & non posset repeti. Item ei quod dicit statim agi, est contra. ff. de excep. rei iudi. l. ij. &. ff. de actio. & obli. l. qui cum hærede. &. ff. de interrog. act. l. & quia. §. j. &. ff. de iure fisc. l. apud. Solu. hæc corrigit omnes. Vel in. l. illa, apud. speciale est in fisco. Item per D hoc quod hic dicit quòd scriptus hæres conuenitur: videtur quòd contra possessorem, si alius quàm scriptus possideat, non possit agi pro legato, nisi in casu quando agitur contra vtrumque: vt. ff. si cui plus quàm per leg. Fal. l. hæc autem. §. si duo. Si autem depositor vel similis agit, tunc tantum contra possessorem illius rei, siue sit possessor illius hæreditatis, siue petitor. Si vero agit fœnerator vel creditor pro pecunia fœnerata: tunc contra vtrunque: vt hic potest colligi, & infra ea. l. §. sin autem ex contractibus. sed verius puto secundum Azo. quòd in contractibus semper sit electio actoris. Accursius.

*Creditores hæreditarii contra quos possint agere.*

n *Cautela.* cum res immobilis petitur, vel cum persona non est suspecta.

o *Vel satisdatione.* cum res est mobilis, vel cum persona est suspecta. arg. ff. qui satisda. cog. l. si fideiussor. §. fi. & ideo subiungit, pro qualitate personarum. Sed quare non præstatur cautio, cum agitur ex contractibus? Respon. quia credita non possunt fieri indebita: sed legata sic.

p *Centesimæ.* Centesima est, quæ æquiparatur forti in anno. quarta centesimæ, quæ in quatuor annis.

*Pro ratione centesimæ, quæ sit.*

q *Cum pensionibus.* quas percepit.

deductis.[a] vel si ipse[b] maluerit litem quidem contestari,[c] expectare autem hæreditatis petitionis euentum: hoc ei liceat facere, vt restitutio si competeret,[d] cum legitimis augmentis legatario vel fideicommissario accedat. ℣ Sin autẽ ex cõtractib⁹ defuncti[e] agatur[f] cõtra possessorẽ[g] hęreditatis, vel eius rei de qua agitur: si quidẽ res sint vel depositę, vel cõmodatę, vel pignori datę, vel alię, quę extãt: nõ differri sub prætextu hæreditatis petitionis memoratũ iudiciũ: quẽadmodũ si pro fœnerata pecunia, vel alia personali actione agatur cõtra possessorẽ vel petitorẽ,[h] nõ debet iudiciũ differri, sed exitũ suũ accipere. Postquã enim hęreditatis petitionis iudiciũ finẽ accipiat: tunc iter petitorẽ hęreditatis & possessorẽ rationibus cõtractis, nõ aliter possessor si victus fuerit, hęreditatẽ restituere compellitur, nisi pro omnibus quæ rite ab eo gesta sunt, petitor ei[i] satisfaciat. Quòd si petitor victꝰ fuerit, simili modo à possessore iudicis officio[k] ei satisfiat: vel si hoc fuerit prætermissum, negotiorũ gestorum,[l] vel ex lege cõdictione.[m] ℣ Sin autẽ libertates vel à possessore, vel à petitore fideicõmissarię petãtur, vel directę ipso iure dicãtur cõpetere: annale tãtũmodo spacium expectetur à morte testatoris numerãdũ. Et si quidẽ hæreditatis petitionis iudiciũ intra id spaciũ terminũ accipiat: secũdũ euẽtum iudicij & libertates vel effectum habeant,[n] vel euanescãt.[o] Sin autẽ tẽpus annale emanauerit: tunc libertatis fauore & humanitatis intuitu cõpetãt quidẽ directę[p] libertates, ex fideicõmissariis autem in libertatẽ serui eripiãtur:[q] ita tamen, si non falsum testamẽtũ[r] approbetur: sub ea[s] scilicet cõditione, vt si actores[t] sint,[u] vel aliàs ratiociniis suppositi, etiam postquam peruenerint in libertatem, necessitas eis imponatur res hęreditarias & rationes reddere,[x] iure patronatus videlicet competente ei qui ex legibus ad id possit vocari: illo (ne in posterum dubitetur) obseruando, vt & ipsa hęreditatis petitio omnimodo bonæ fidei iudiciis cõnumeretur.[y] Dat. Kalend. Septẽb. Constantinopoli, Lampadio & Oreste Conss.

a *Deductis.* ex ipsis fructibus vel pẽsionibus.
b *Vel si ipse.* scilicet legatarius.
c *Contestari.* super legato. s. magis quàm cautionem exponere.
d *Si cõpeteret.* quia valet testamentũ, & sic sint soluenda legata.
e *Sin autem ex contractibus defuncti agatur.* cum vtrunque possit cõuenire. argu. ff. si cui plus quàm per leg. Fal. l. hæc autem. §. j. &. ij. &. ff. e. l. si qd possessor.
f *Agatur.* subaudi, cõtra possessorem.
g *Contra possessorem.* scilicet scriptum.
h *Petitorem.* & sic est in electione agẽtis, velit agere contra petitorem, vel contra possessorem. nam non habet necesse querere dominũ, vt aliàs. ff. de dãno infec. l. iter quos §. j.
i *Petitor ei.* qui de ꝓprio soluerat creditoribus hæreditariis.
k *Officio.* vt. ff. de ędil. edic. l. ædiles. §. item sciendum.
l *Negotiorum gestorum.* cum nomine hęreditario fecit, ab initio fuit nata sibi hæc actio. si vero suo, tunc videtur negotium esse veri hæredis cum obtinet: quia tunc incipit ei exceptio competere. & sic tunc nascitur actio negotiorum gestorũ, secundũ quosdã.
m *Condictione.* scilicet ex lege ista. Sed qualiter habet locum, cum obligatio erat per veteres leges: & hic nõ datur nisi ꝓ noua obligatione: vt. ff. de condic. ex leg. l. j? Respon. cõdictio ex lege datur tunc, quando iniuste amisit petitor. si vero iuste, tũc habet locum actio negotiorum gestorum. vel dic hanc esse nouam: quia post legem duodecim tabularum.
n *Habeant.* si pronũcietur pro testamento.
o *Vel euanescant.* si pronuncietur contra testamentum. Et dic, id est euanescere videntur prima facie, non dico quòd ex sententia lata inter alios fiat aliis præiudicium: vt. ff. de except. rei iudic. l. j. & infra de fi. instru. l. ij. nisi vbi faceret ius, vt in querela inofficiosi testamenti: vt. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. in fine. &. l. qui repudiantis. §. finali. vel hic speciale.
p *Directæ.* immo necdum annus, sed etiã per quinquenniũ debet expectari: vt. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. fin. &. l. seq. quę sunt contra. Sol. ibi dicitur inofficiosum, hic minus solẽne, vel ruptũ per posthumi agnationẽ, vel alia causa rescindebatur.
q *Eripiantur.* huius legis potestate. Accursius.
r *Falsum testamentum.* quia tunc non fiunt liberi per legem istam, cum non adsistat eis lex, sed nec resistat. non dico quòd reuocentur in seruitutem illi quibus directæ competunt. Item intelligitur hic pronunciatum etiam falsum contra legatarios & seruos libertate donatos. nam non sufficeret contra scriptum tantum, vt dicta lege de except. rei iudic. l. j. Sed videtur ex falsa scriptura libertatem datam valere: vt infra de fideicommiss. lib. l. quamuis. &. ff. de ma. test. l. cum ex falsis. in princip. quæ sunt contra. Solu. hic non fuit data libertas per hominem: sed nec lex dedit, cum falsa esset scriptura: ibi data fuit ab homine.

*Libertas per falsam scripturam data, an valeat.*

### TITVLVS XXXII.
### DE REI VINDICATIONE.

*Per seruum bona fide possessum possessio quæritur ex re ipsius possidentis, & opera possessi: malæ fidei vero possessor ex dictis causis non acquirit. h. d Bald. Vel sic: Per seruum bona fide possessum quæritur possessori etiam dominium rerum quæsitarum ex rebus possessoris, vel opera possessoris: malæ fidei vero nihil quæritur, ideo restituere tenetur. Salycetus.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Cæciliæ.

ETiam per alienũ[z] seruum bona fide[a] possessũ[b], ex re eiꝰ qui eum possidet, vel ex operis serui acqri[c] dominiũ vel obligationẽ placuit.[d] Vel dic, ex falso testamento non valet, vt hic: sed ex falsis codicillis sic, vt in contrariis. Et est ratio, quia si testamentum est falsum, scriptus hæres non est dominus: vnde nec ipse, nec lex pro eo manumittere potest. Sed codicillis falsis existentibus nihilo minus hæres est dominus: & ideo per se & per alium, cui dederit dominiũ, manumittere potest. Item videtur quòd etiam ex testamento falso data libertas teneat: vt. ff. de ma. test. l. cum ex falsis. in fi. quæ est cõtra. sed ibi seruus erat hæredis, non hæreditarius. Alij dicunt quòd hæc corrigit illas.
s *Sub ea.* redit ad superiorem, non ad proximum.
t *Actores.* id est Castaldiones.
u *Sint.* id est fuerint.
x *Et rationes reddere.* nota manumissum debere reddere rationẽ. & sic est contra. ff. de negotio. gest. l. eum actũ. &. l. quæ vtiliter. §. j. & supra de negotio. gest. si cognati. & infra an seruus ex suo facto. l. j. Solu. dicas hoc speciale quia & aliud ꝓ eo speciale inducitur, vt sit liber etiã ex testamento: quod forte nõ valebit. sic. ff. de iureiuran. l. eũ qui. in princ.
y *Cõnumeretur.* vt institu. de act. §. actionũ.

*DE REI VINDICATIONE.*

*Post actionem de vniuersitate subiicit actionẽ per quam singularia petũtur: vt. ff. eo. l. i. in princip. Et dic quòd datur directa ei qui est dominus de iure gentium vel ciuili: vt. ff. eod. l. in rẽ actio. in princi. vtilis datur superficiario, emphyteutæ, & similibus: vt in eodem titulo. l. superficiario. & l. præterea. & ff. si ager vecti. l. i. & datur contra eum qui possidet, vel qui dolo desiit possidere. & qui ideo de hoc interrogatur ante litis contestationem: vt. ff. eod. l. qui petitorio. in principio.*

ETiam.] CASVS. Si seruum alienum possedisti bona fide, & ex re tua vel operis suis aliquid acquisiuit: an domino seruum vindicanti restituere debeas ea quæ tibi quæsiuit, quæritur? Dicitur quòd non: secus si mala fide possessor fuisti: quia non solum ipsum, sed quicquid habet, & operas & operarum æstimationem. Ex hac. l. not. regulam generalem, quòd quando eadem res venditur vel donatur duobus in solidum, ille prefertur in dominio, cui prius res fuit tradita, non attento cui prius fuit vendita vel donata. concordat. l. siue autem. §. si duobus. ff. de Publicia. cum concor. in glos. alleg. secundum Ia. hic.
z *Etiam per alienum.* non solum per proprium, de quo cõstat: vt institu. per quas perso. no. acqui. §. item vobis acquiritur.
a *Bona fide.* saltem ab initio secundum Ir. vt. ff. de vsur. l. qui scit. §. fi. sed aliud in libero homine possesso, vbi continuo exigitur bona fides: vt. ff. de acquiren. re. do. l. qui bona fide. §. tãdiu.
b *Possessum.* quia putauit eum esse vendentis: vt. ff. de contrahẽ. empt. l. qui à quolibet. & de stipu. seruo. l. si seruus testamento.
c *Acquiri.* scilicet possidenti.
d *Placuit.* aliàs nisi ex his duab⁹ causis quęrit dominiũ, & non

BIU Cujas

& non possessionem: vt.ff.de acqui.possess.l.j.§. fina. & de acquiren.re.domi.l.homo liber.in fine.&.ff.de dona.inter virum & vxorem.l.si vxor.& contingit etiam aliàs vt dominium alicui sine possessione quæratur: vt.ff.de fun.do.l.si fundum. Sed contra.ff.de acquiren.rerum do.l.si seruus.vbi innuit quòd etiã extra has causas non quærit domino. Sed expone ibi literã vbi dicit non quæri domino, scilicet quando ex re possessoris, vel opera serui.nec possessori, vt ibi subiicit, vbi nec ex re, nec ex opera quærit.

a *Quare.* dixit in genere: nũc dicit i specie.

b *Eo tẽpore.* quo possidebas.

c *Tuis.* agendo & excipiendo: vt restituendo seruum, non cogaris restituere quæsita per eum, id est illa prędia empta ex re tua.

d *Nihil potest.* immo videtur quòd possit ex re possessoris: vt.ff.eo.l.præterea. quæ est cõtra: nam ibi erat malæ fidei, cum lis erat contestata: vt & supra tit. proxi.l.j.§. post litem autem cõtestatam. Solu. ibi remãsit bonę fidei post litis contestationem. Vel hic fuit semper malæ fidei, ibi fuerat bonæ fidei ante litis contestationem.

e *Operas.* id est operarum æstimationem. eædem enim reddi nõ possunt: vt.ff.de condic.indebi.l.si nõ sortem.§. libertus.

*Si inferiorem.*] CASVS. Habebas domũ. vicinus superædificauit faciendo eam altiorem. quod superædificatum est, cuius dominio cedat, an superimponentis, an cuius erat inferior pars domus, quæritur? Dicitur quòd domino cedat. Item in solo meo in quo ædificatum non erat, ædificauit vicinus: nec constante ædificio materiam suam vindicabit prior dominus, siue ædificium fuisset extructum bona fide, siue mala, siue ab eo cuius erat solum, vel ab extraneo: de aliena materia, siue ex propria, bona tamen fide. Si autem mala fide, aut ab eo cuius fuit materia, in hoc tertio casu donasse videtur. vel dic similiter quòd ad dominum priorem redit, nisi animo donandi ædificauerit, secundum M.

f *Si inferiorem.* puta fundamentum.

g *Contingit.* aliàs secus si non cohæret solo: vt.ff.de acquiren.re.do.l.Titius. Accursius.

h *Eam.* scilicet partem.

i *Ambigitur.* vt.ff.de acquiren.re.do.l.si supra.& institu.de rerum diui.§.ex diuerso.&.ff.de acquir.re.do.l.adeo.§. cũ in suo. Sed possessio cuius est? Videtur vtriusque. nam dominus solum possidet, alter possidet superficiem: vt.ff.vti possidetis.l.si duo. §. item videamus.&.§. Labeo. Vel dic quòd ædificator tantum possidet: vt.ff.de acquiren.pos.l.j.in princi.& in dicta.l.si duo, de alia superficie dicit, quæ non vsque ad solum est.

k *In solo tuo.* tamen si esset horreum quod separari posset, remoueret Titius horreum.ff.de acquir.re.do.

l *Ædificatum.* à vicino.

m *Iure.* gentium: quo iure Quidquid plantatur, seritur, vel inædificatur: Omne solo cedit, radices si tamen egit.

n *Dominum.* scilicet vicinum.

o *Redit.* etiã post tẽp' vsucapiõis: vt.d.l.adeo.ff.de acquiren.re.domi.§. cũ in suo.&.ff.eo.l.in rem.§.fi.&.ff.de sol.l.qui res.§. fi.

p *Bona fide.* hic non quæro à quo, vel vnde sit.

Quare[a] si tu quoque bona fide possedisti eundẽ seruum, & ex nummis tuis mancipia eo tempore[b] comparauit: potes secũdũ iuris formã vti defensionib⁹ tuis. [c] Mancipiũ autẽ alienum mala fide possidenti nihil potest[d] acquirere: sed qui tenet, nõ tãtũ ipsum, sed etiã operas[e] eius, necnõ ancillarũ partus, & animaliũ fœtus reddere cogitur. PP. III. Noñ. Maij Eboraci, Faustino & Rufo Conss.

*Superior pars ædificii cedit parti inferiori. hoc primo. Ædificium cedit solo. hoc secundo. Soluto ædificio materia redit ad pristinum dominum, non ad ædificantem. hoc dicit tertio. Vel ad ædificantem, si non ædificauit animo donandi. hoc quarto & vlti. dicit. Bald.*

II. Imp. ANTONINVS A. Aristeneto.

SI inferiorem[f] partem ædificij, quæ solum cõtingit,[g] ad te pertinere probare potes: eã[h] quam vicin⁹ tuus imposuit, accessisse dominio tuo non ambigitur.[i] Sed & id quod in solo[k] tuo ædificatum[l] est, quoad in eadẽ causa manet, iure[m] ad te pertinet. Si vero fuerit dissolutum: eius materia ad pristinum dominũ[n] redit,[o] siue bona fide,[p] siue mala ædificiũ extructũ sit[q]: si nõ donãdi animo ædificia alieno solo ipsita sint. PP. XII. Kalẽ. Nouemb. Antonino A. IIII. & Balbino Cõss.

*Rem meam non nomine meo venditam vindicare possum. & possum ratum habere quo ad perdẽdum dominium rei meæ, & quo ad parandam actionem negotiorũ gestorum in subsidium. h.d. secundũ Bar. Bal. Vel sic: Venditio rei alienæ cõsentienti, non inuito vel ignoranti præiudicat, in subsidiũ tamen precium actione negotiorum gestorum recuperat. h.d. secundum Ray. & Sal.*

III. Imp. ALEXANDER A. Dominiæ.

MAter tua vel maritus fundũ tuum inuita vel ignorãte te vẽdere iure nõ potuit:[r] sed rem tuam à possessore vindicare etiam nõ oblato precio poteris.[s] Sin autẽ postea de ea venditione[t] consensisti,[u] vel alio modo[x] proprietatem eius amisisti:[y] aduersus emptorem quidẽ nullã habes actionẽ: aduersus vẽditorem† vero de precio negotiorũ gestorũ actionẽ exercere non prohiberis.[z] PP. III. Kalen. Nouembr. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

*Ab eo qui emit res à malæ fidei possessore, poterit res vindicari, nisi susceperit, vel præscripserit. hoc dicit secundum Bar. Bal. Vel sic: Vsucapio vel præscriptio quã mala fides auctoris non impedit, rei vindicationem tollit & excludit. Salycetus.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Muniano militi Africæ.

q *Extructum sit.* id est factum. Extructum inquam ab eo cuius est solum, siue ab alio, ex aliena tamẽ materia. Si autem ex propria, tunc si bona fide, idem, vt subiicit: si mala, tunc donare videtur: & hoc est quod subiicit, si non donandi &c. Sed Margu. colligebat hic malæ fidei ædificatorem posse repetere si non fecisset animo donandi: in casu tamen seruatur quædam media via: vt ff.eo.l. si i aliena area. aliàs incipit; Iulianus lib. viij. digestorũ scribit, si in aliena &c.

MAter.] CASVS. An mater vel maritus possit vendere fundum filię ipsa inuita vel ignorante? Dicitur quòd non: sed filia eum vindicare poterit etiam non oblato precio. & hoc in prima. Si autẽ postea per cõsensum filiæ venditio ratificata est, vel ab emptore fund⁹ sit prescriptus, cõtra emptorem nullum habet regressum, sed in subsidium contra venditorẽ act.nego. gest.aget ad precium. & hoc in secunda.

r *Nõ potuit.* quantum ad hoc vt transeat dominium. & sic soluitur contra.ff.de contrahẽ. emptio.l.rem alienam. Vel dic, nec etiã quantum ad obligationem si emptor sciebat: vt ff.de contrahenda emptione.l.si in emptione.§. item si emptor. † *venditricem.*

s *Poteris.* vt.j.eo.l. si mãcipiũ.&.j.de fur.l. ij. &.j.ad Velleianũ.l. si sciẽs. Sed cõtra.ff.eo.l. emptor. vbi dicit domũ restituto precio re stitui. Sol. ibi cõuersum fuerat ĩ vtilitatẽ eius cuius est res: vt.j.si vẽd.pign.aga.l.ij.&.iij.&.j.de prędmino.l. si prędiũ.&.l.vtere.

t *Venditione.* sed nomine tuo gestum poteris habere ratum. & sic loquitur hic in contrarium.ff.de neg.gest.l.si pupilli.§. sed si ego. ibi loquitur quando nomine tuo gestum non est.

u *Consensisti.* hoc casu statim datur ex ratihabitione actio negotiorum gestorum, vt subiicit: & supra de nego.gest.l.ab vno. & infra familiæ erciscun.l.in familiæ.

x *Vel alio modo.* puta vsucapione vel præscriptione: vt infra de reb.alie.non alie.l.ij.& infra de commu.re.alie.l.j. Vel quia in rerum natura res esse desiit: vt.ff.de neg.gest.l.fi.in princ.

y *Amisisti.* quo ad effectum.

z *Nõ prohiberis.* hoc si habes ratũ, & venditio facta est nomine tuo. fieri enim potuit etiã te ĩuita: alioquin si nõ nomine tuo ratũ habeas, licet tibi prędiudices quãtũ ad rẽ petẽdã, vt hic: nõ tamẽ prędest ratihabitio ad preciũ petẽdũ. nã nõ potes habere ratũ non tuo nomine gestum: vt.ff.de preca.l.si seruus.&.ff.de nego. gest.l.si pupilli.§. sed & si. secundum B. & hoc si res extat, non præscripta: aliàs bene concedebat B. in subsidium haberi ratũ: vt.ff.de nego.gestis.l.fin.&.j.de reb.alie.non alienã.l.ij.cum suis concordantiis. Sed M. dicebat me posse habere ratum, & non meo nomine gestum, & etiam re extante non vsucapta. pro quo est.j.de his qui à non do.ma.l.j. sed ibi speciale fauore libertatis. Tu dic, aut habeo ratum quòd vendideris nomine meo, cum vendideris nomine tuo: & tunc nihil præiudicat mihi. aut quòd vendideris tuo: & tunc si non credebam me perdere actionem, agam ad rem adhuc: & sic si repellar exceptione, replicabo: vt argu.ff.de pact.l.si cum te. Item quanuis ignorem ius, certo tamen de damno. *Ratum habere an possum quod meo nomine non est gestum.*

a Item quid si tantum petij precium quando non meo nomine est gestum: an præiudico mihi in repetitione rei meæ? Dic quòd non: quia cum petitio precij, quod est *a Tu dicas si volo agere actione*

*negotiorum gestorũ ex hoc negotio nouiter gesto: quia. s. ratiõ habui per quod dominium rei meæ in emptorem trãstuli: tũc possum habere actionẽ negotiorũ gestorũ: vt est casus secundum Barto. hic. qđ declara latius vt per eum.*

principale, non valet: nec quod tacite ineſt, debet valere. argu. ff. de ſerui. ruſti. prædio. l. item. §. qui habet. aliud ſi expreſſe haberet ratum, vt modo dixi. Item ſi tu vendidiſti paruo precio: an repetam iuſtum, vel acceptum? & puto iuſtum ſi eras malæ fidei poſſeſſor. aliàs acceptum: vt. ff. de petitio. hæredi. l. ſi poſſeſſor. j. §. fina. &. §. ait. Ité quid ſi nõ nomine meo vẽdidit, deinde per plures manus ambulauit: deinde ſit vſucapta, & ego in ſubſidium ratũ habeo: an tãtum à primo petam precium, an ab omnibus qui vendiderunt? Reſpõ. à primo, qui habet lucratiuam cauſam. nam nec alij videnť habere precium, cum eis tantundem abſit: vt argu. ff. de mino. l. plane. & de verborũ ſignifi. l. Labeo. §. j. Sed pone te vendidiſſe rem meã Titio: poſtea Titium donaſſe Mæuio: item Mæuium vendidiſſe Sempronio. hic non poteſt ſuperior ratio locum habere: cum tu & Męuius lucratiuã cauſam habeatis: nunquid ergo vterque conuenietur? Quidã dicunt primum. & eſt ratio hic & ĩ ſuperiori caſu: quia cum ratas habeo omnes, ergo & primã. ergo hi qui emerunt à primo, rem eius propriam emerunt, deinde ſuam domini facti vendiderunt: vnde nõ debent teneri: quia ré propriam vendiderũt. Alij dicunt vtrumque teneri. Sed poſſet dici in ſuperioribus caſib[9] quòd vltimus tantum debeat conueniri propter cuius factum rem meam illo vſucapiente amitto. Vel dic in ſecunda quæſtione aliud in eo qui habet lucratiuam cauſam, quia non tranſit ad eum exceptio ex perſona primi: vt. ff. de pact. l. quod dictum. &. ff. ſi famil. fur. fec. dica. l. iij. §. plane ſi emptor. &. §. ſed an. Sed pone quòd cauſam non habet vltimus à primo: vtputa rem meam vendis: deinde emptor habet eam pro derelicto, occupat eam quis, & poſtea vendit. quis primo conuenitur? Quidam quòd vterque: alij quòd vnus. Tu dic quòd primus: vt ſupra in ſimili quæſtione.

*†Concor. cũ hac. l. gl. ſuper verbo, reddatur. ĩ c. i. de reſtitu. ſpol. in fi. glo.*

A Duerſus eos qui à malę fidei poſſeſſoribus fundum bona fide comparauerunt, ita tibi actio cõpetit, ſi prius quàm vſucapionem implerẽt, vel lõgæ [a] poſſeſſionis præſcriptionẽ adipiſcerẽtur, dominium ad te peruenerit. [b] PP. XII. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano Conss.

*Malæ fidei poſſeſſor tenetur de re & fructibus perceptis vel percipiendis, ſumptibus non computatis niſi neceſſariis: vtiles vero per deductionem retinet. hoc dicit ſecũdum Iaco. But. Bald. Vel ſic: Poſſeſſor malæ fidei tenetur de fructibus perceptis & percipiendis, & omni cauſa damni: & ſumptus per eum factos non imputat iure actionis, nec propriæ exceptionis, licet pro neceſſariis ei ſuccuratur officio iudicis: & vtiles ei tollere permittitur ſine læſione prioris ſtatus. hoc dicit & notabiliter. Salycetus.*

V. Idem A. Heraſiano.

DOmum quam ex matris ſucceſſione ad te pertinere, & ab aduerſa parte iniuria occupatam [c] eſſe oſtendis: præſes prouinciæ cum pẽſionibus quas percepit, aut percipere poterat, & omni cauſa† damni dati [d] reſtitui iubebit. Eius autem quod impendit, rationem haberi non poſſe, merito reſcriptum eſt: cũ malæ fidei poſſeſſores, eius quod in rem alienam impendunt, non eorum negotium gerentes quorum res eſt, nullam [e] habeãt repetitionem, niſi neceſſarios ſumptus fecerint. [f] Sin autem vtileis: licentia eis pmittitur ſine læſione prioris ſtatus rei eos auferre. PP. II. Id. Feb. Gordiano A. & Auiola Conss.

*Res empta ex pecunia mea, nõ eſt mea: & ideo à me vindicari non poteſt. Bald. & Salycetus.*

VI. Idem A. Vſtronio.

SI ex ea pecunia quam depoſueras, is apud quem collocata fuerat, ſibi poſſeſſiones comparauit, ipſiq; traditę ſunt: tibi vel omnes tradi, vel quaſdam ex his cõpẽſationis cauſa ab inuito eo in te transferri, iniurioſum eſt. [g] PP. V. Id. Iulij Gordiano A. & Auiola Conss.

*Partus ſequitur matrem quantum ad ſtatus cõditionem & dominium: ſed quantum ad dignitatem & honorem, ſequitur patrem: quia ex virili ſexu eos metimur. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Cuius eſt mater, & partus. Salycetus.*

VII. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS. N. Cæſ. Antonio.

PArtum† ancillæ, matris ſequi conditionem, nec ſtatum patris in hac ſpecie [h] conſiderari, explorati iuris eſt. PP. XIII. Kalend. Nouembr. Philippo A. & Titiano Conss.

*Res empta ex pecunia militis, poteſt ſpeciali fauore à milite vindicari: poteſt etiã agi negotiorum geſtorum, vel mandati ſi interceſſit mandatum. hoc dicit ſecundum Bar. & Bald.*

VIII. Idem A. & C. Philippo militi.

*Duerſus.*] CASVS. De fundo meo me deiecisti: Titio bona fide ementi vendidiſti: poſtea eundem fundum Seio legaui. an à Titio eum vindicare Seius poſſit? Reſpon. quòd ſic, niſi fuerit præſcriptus. vel pone in tribus perſonis: aliquis rem meam bona fide emit à malæ fidei poſſeſſore: an eam vindicare poſſim, quęritur? dicitur q̃ ſic, niſi mihi obſtet vſucapio vel præſcriptio. prima verior eſt, ppter illud verbũ, ad te peruenerit. in fi.

a *Vel longæ.* vel, pro id eſt: non enim poſſet loqui in vſucapione triennij, quæ in rebus mobilibus locum habet: vt infra de vſucap. transfor. l. j. Vel ſubaudi, in rebus mobilibus.

b *Peruenerit.* ex ſucceſſione vel legato. Et not. quòd hæc lex loquitur ſecundum ſua tempora, & illa infra de vſucap. pro emptore. l. ſi partem. aliud nouo iure: quia malæ fidei poſſeſſor &c. vt infra de præſcrip. long. temp. authent. malæ fidei. Item nota quòd hæc lex facit pro M. qui dixit præſcriptione longi temporis dominium acquiri: quod nos ſecundum B. negamus, vt dices infra de præſcrip. xxx. an. l. ſi quis emptionis. in princi.

*Omum.*] CASVS. Domum ex ſucceſſione matris meę mihi pertinentem inuaſiſti, & ex ea penſiones percepiſti: in eam damna dediſti: an in reſtitutione domus veniant penſiones, quę-

A ritur? Dicitur quòd ſic, nec ſolum penſiones quas percepit, ſed ſi quas percipere potuit, reſtituet. ſed & damna reſarciet. & hoc in prima. An autem impenſas ſi quas in ea fecit, repetere poſſit, quæritur? Diſtinguitur: ſi neceſſarias fecit, repetet. ſi vtiles, eas auferet ſine læſione prioris ſtatus rei. & hoc in ſecunda.

c *Occupatã.* ĩproprie dicitur, cũ res immobilis dicatur ſuadimobilis occupari: vt inſti. de rer. diui. §. penul.

d *Damni dati.* remiſſa actione. l. Aquil. ſi hoc petitor elegerit: vt. ff. eo. l. non ſolum. &. l. ſequenti.

e *Nullã.* tribus enim modis repetitur expenſa: per a, & e, & o, id eſt actione, exceptione, officio iudicis: quorum nullo repetẽtur hic, vt & infra de ædi. priua. l. ſi is. &. ff. de excep. do. l. Paulus.

f *Sũptus fecerint.* quos ſeruãt officio iudicis, non exceptione doli, cũ ſint malæ fidei. Sed cõtra. j. de infan. expo. l. j. vbi etiam neceſſarios non ſeruat per officium iudicis. Solutio ſpeciale ĩ fure. Ité cõtra. ff. de cõdict. indeb. l. ſi ĩ arca. in fin. vbi dicit nullo modo etiam neceſſarias vel vtiles ĩpenſas poſſe peti. Solu. ibi in faciendo de nouo, hic in reficiendo. Differũt enim hęc inter ſe: vt. ff. de itine. actuq; priua. l. iij. §. penul. & circa hoc plene dixi. ff. eo. l. in fundo. *ADDITIO.* Dic q̃ dicta. l. ſi ĩ area. ſ. allega. potiꝰ cõcor. ſecũdũ Pau. de caſtro hic.

*I ex ea.*] CASVS. Penes me tuam pecuniam depoſuiſti. eã in emptionem prędiorum collocaui nomine meo. an res emptas vindicare poſſis, vtpote ex pecunia tua comparatas, quæritur? Dicitur quòd non, nec omnes, neque aliquas ex eis à me compenſandi gratia recuperare poteris. Viuianus.

g *Iniurioſum eſt.* vt infra cõmunia vtriuſque iudic. l. ſi patruus. & infra ſi quis alteri vel ſibi. l. j. & arg. infra de pigno. l. quamuis ex ea. & de diſtrac. pign. l. ſi maritus. & infra depoſi. l. ſi is. Sed cõtra infra eo. l. ſi vt proponis. Solu. vt ibi. Item nota hic quatione rem emptam ex pecunia mea non poſſum petere, nõ meo nomine emptam: eadem ecõtra precium rei meæ non debeo petere non meo nomine venditæ: vt ſupra eo. l. mater. & notaui. ff. ſi certum pet. l. ſi pecuniam.

*Artũ.*] CASVS. Si ex ancilla mea tu liber filiũ ſuſcepiſti, an eũ vt ſeruum vindicare poſſim, quęritur? Dicitur q̃ ſic. matris enim & non patris ſequitur conditionem. Viuianus.

h *In hac ſpecie.* id eſt in dominio: vt illius ſit filius, cuius eſt mater: vt inſtitu. de inge. §. j. & infra de libe. cau l. fin. &. ff. eo. l. ſi frumentum. §. ſi equa. aliàs incipit. l. idem Pomponius ſcribit, ſi frumentum. §. idem ſcribit ſi equam. ſecus autem in honoribus & quibuſdam curialibus & aliis conditionibus: vt infra de decurio. l. nullus. ij. &. l. exemplo. &. l. eos. lib. x. & infra de mu. rile. l. fina. lib. xj. & infra de ſer. fugi. l. fina. &. ff. de ſtatu homi. l. cum legitimę. & ibi dixi.

*I vt proponis.*] CASVS. Si ex pecunia tua quam miles apud te depoſuit, fundum tuo nomine comparaſti: an pro fundo ſibi detur rei vindi. quæritur? dicitur quòd ſic obtentu militiæ: & ſic ſoluitur contra. l. ſi ex ea. Item aget contra te actio. mandati, ſi mandato ſuo emiſti: vel nego. geſt.



BIU Cujas

SI (vt ꝓponis[a]) pars aduersa pecunia tua quædam nomine suo comparauit: præses prouinciæ vtilem vindicationē obtentu militiæ tibi eo nomine ꝑtiri desiderāti, partes equitatis non negabit. [b] Idem mandati[c] quoque, seu negotiorum gestorum actionem inferēti tibi iurisdictionem ꝓbebit. PP. II. Non. Mart. Præsente & Albino Conss.

*Res dotalis est in dominio mariti, non mulieris. hoc dicit secundum Ia. But. Bald. Vel sic: Dominium rei dotalis est mariti: ideo constante matrimonio rei vindicatio non competit vxori. Salycetus.*

IX. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AAA. Antonio.

DOce[d] ancillā, de qua supplicas, dotalē[e] fuisse in notione præsidis: quo patefacto, dubium non erit vindicari ab vxore tua nequiuisse. [f] PP. III. Kalend. Mart. Caro & Carino AA. Conss.

*Dominium potest probari per testes, vel per instrumenta: & interdum adhibentur tormenta. Bald.*

X. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Ianuario.

CVm super[g] vernis mancipiis nulla instrumēta te habere adseueres: in iudicio ī quo negotium cœptum esse proponitur, id quod[h] in precē cōtulisti, postulare debuisti. Iudex enim non ignorat seruorū dominia etiam citra instrumētorū exhibitionē aliis[i] ꝓbationibus vel ipsorū interrogatione[k] posse ostēdi. PP. G. II. Id. Feb. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

*Quicquid plantatur, seritur vel inædificatur: Omne solo cedit, radices si tamen egit. hoc dicit. Vel sic: Eius sunt reditus, cuius est proprietas. hoc dicit. Bald. Vel sic: Quicquid plantatur, seritur vel seminatur: totum solo cedit, radices si tamen egit. bona fide tamen faciens si possidet, sumptus deducit doli exceptione. hoc dicit. concor. l. adeo. in fi. ff. de acquir. rerum do. Salycetus.*

XI. Iidem AA. & CC. Gallano.

SI quis sciēs[l] alienum agrum seuit, vel plantas imposuit: B
postquam hæ radicibus terram fuerint amplexæ, solo cedere rationis est. Domini enim magis segetem vel plantas, quàm per huiusinodi[m] factum[n] solum[o] suum[p] facit. Sane eū qui bona fide possidens hoc fecerit, per doli mali exceptionem contra vindicantem dominium seruare[q] sumpt', iuris auctoritate significatū[r] est. Dat. IIII. Kalē. Mart. Sirmij AA. Conss.

*Licet non soluatur precium, res vendita & tradita vindicari vel condici non potest. hoc dicit. Bald. Vel sic: In contractibus nominatis licet altera pars non obseruet quod debet, non habet locum pœnitentia. Bald. Vel sic: Alienatio non reuocatur ex rescripto, licet agi possit ad precium non solutum. Salycetus.* C

XII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

INciuile atque inusitatum est quod postulas, vt mancipiū[f] quod tradidisti, & eo modo dominium eius transtulisti: inuito eo ex nostro rescripto tibi assignetur. [t] Vnde intelligis ancillæ semel emptoris factæ filios etiam postea natos, eius dominium sequi, cuius mater eorum eo tempore fuerit. [u]

*Seruus an torqueri possit, si est quæstio de ipsius dominio.*

SI quis sciēs alienū agrū seuisti, vel plātam imposuisti. cuius dominio cedit quod sertum vel satū est, quæritur? dicitur quòd domino soli, cùm radices egerit. domino enim accedere facit plantā vel segetem, solum suum, id est proprium domino. quasi dicat, per solum acquiritur dominium in segetē vel plātā magis quàm acquiritur plantatori vel seminatori dominiū per satum suum, quatenus per plantationem vel seminationem. & hoc in prima. Si autem bona fide seuisti: domino vindicāti quod seminatum est, obstabit doli exceptio: nisi impensas quas fecisti, præstiterit. & hoc in secūda.

*Editor an possit vindicare rē vēditā & traditam propter preciū non solutū.*

a *Si vt proponis.* supple, ô miles.
b *Non negabit.* contra supra. e. l. si ex ea pecunia. Solu. hic specialiter in milite. sic & in minore: vt infra arbi. tut. l. curator. &. ff. quando ex fac. tu. l. ij. & eadem ratione in ecclesia. idem in vxore & viro: vt. ff. de donat. inter vi. & vxo. l. vxor marito. *ADDIT 10.* Aduertas secūdum Cyn. hic quòd isti quatuor casus nō sunt omnino similes: quia ī militē simpliciter verum est quòd res empta ex pecunia sua, sua est. Sed in minore distinguitur, quia aut est empta à tutore vel curatore, & procedit ista glos. aut ab alio, & tunc demum in subsidium potest res vindicari. probatur in. l. filiæ. ff. de solu. idem in ecclesia, vt si empta sit per administratorem, sit ecclesiæ. aliàs demū in subsidium, vt dictū est in minore. argu. l. orphanotrophos. ī prīci. supra de epis. & cleri. illud vero quod dicit glos. de re empta ex pecunia vxoris, nō est verum simpliciter, sed demum in subsidium. ita loquitur. l. ex pecunia. infra de iure dotium. Bar.
c *Mandati.* si forte procurator erat is qui comparabat, vel negotiorum gestor. Idē tamen si non esset, secūdum quosdam.
d *Doce.* ] *CASVS.* An ancillā ab vxore tibi datam in dotem vindicare possis, quæritur? Respō. quòd sic: nec enim vxor tua vindicare poterit. Vel dic quòd vxor egit rei vīdicatiōe, & succubuit. an tu nihilo minus eā vīdicare poteris, quęritur? prima positio verior est.
e *Dotalem.* æstimatā: vel inæstimatam, quæ proprie dicitur dotalis: vt infra de rei vxo. actio. §. & cum lex.
f *Nequiuisse.* nisi ad inopiam maritus vergat: vt infra de iure dotium. l. vbi. Vel dic quòd ibi agit hypothecaria, non rei vindicatione. Item dicunt hic quidam intelligi si vindicat vxor vt suam: secus si vt dotalem, per legem supra de procurato. l. quia absente. in fi. Item nota ex hac lege quòd maritus dominus est rei dotalis secundum opinionem nostram de ciuili & naturali iure: vt. ff. de auro & argen. lega. l. Quintus. ij. §. argento. quia id demum vindicare possumus, quod nostrum est: vt ibi dicit. & pro hoc infra de iure do. l. de his.
g *Cum super vernis.* ] *CASVS.* Seruum vernam ex ancillā natū possidebas. eum vindicare volebam. si de intentione mea probare per instrumenta non potui, an per interrogationem ipsius serui, & per testes probare possim, quæritur? Respon. quòd sic.
g *Cum super vernis.* id est domesticis, qui nascuntur ex ancillis quæ domi sunt: vt institu. de leg. §. si quis in nomine. versi. huic proxima. Accursius.
h *Id quod.* id est sine instrumentis audiri alias tuas probationes.
i *Aliis.* puta testibus.
k *Interrogatione.* vt infra de probat. l. proprietatis. Et nota diligenter tres modos probandi. Item no. quòd quidam intelligunt. l. istam cum inter aliquos de proprietate seruorum quæritur. cæterum si agit contra aliquem qui sit in possessione libertatis, iniquum esset eum torqueri contra semetipsum. Tu dic non solum si inter alios est de aliquo cōtrouersia, debet torqueri: vt infra de ser. fugi. l. quicunque. &. l. cū seruum. & hic. sed etiam cum ipsemet est in lite, debet interrogari, vt hic, cùm sit tanquam liber in iudicio liberali: vt. ff. de iudic. l. vix certis. & torqueri ī possessorio, nō petitorio: vt infra de quæstio. l. quoties. & dixi infra de libe. causa. l. eam quæ.
l *Si quis sciens.* ] *CASVS.* Sciens alienū agrū seuisti, vel plātam imposuisti. cuius dominio cedit quod sertum vel satū est, quæritur? dicitur quòd domino soli, cùm radices egerit. domino enim accedere facit plantā vel segetem, solum suum, id est proprium domino. quasi dicat, per solum acquiritur dominium in segetē vel plātā magis quàm acquiritur plantatori vel seminatori dominiū per satum suum, quatenus per plantationem vel seminationem. & hoc in prima. Si autem bona fide seuisti: domino vindicāti quod seminatum est, obstabit doli exceptio: nisi impensas quas fecisti, præstiterit. & hoc in secūda. l. *Si quis sciens.* si enim bona fide, etiam postquā omisit radices, datur vtilis in rem secūdū M. vt. ff. eo. l. si frumētū. aliàs incipit, idē Pomponius scribit. §. de arbore. qđ nō placet, immo datur actio in factū ad instar ferruminatorum: vt. ff. eo. l. in rem. §. ité quęcūq;.
m *Huiusmodi.* q. d. solū facit segetē vel plātam domini.
n *Factū.* i. seminatio.
o *Solum.* id est terra.
p *Suum.* id est sibi quærit dominium magis quàm scientia plātantis vel plantatio: vt hic, &. ff. de vsur. l. qui scit §. j.
p *Suum.* nutriendo radices.
q *Seruare.* sed possidet.
r *Significatū est.* vt istit. de re. di. §. si Titi⁹. &. ff. de acq. re. do. qua ratiōe. & hoc si possidet, aliàs sec⁹: vt. ff. de cōdic. ideb. si in area.
t *Assignetur.* quasi ob causam datum, id est ob precium. & causa non secuta, id est precio non soluto, cū in alterius prędiciū talia rescripta non concedantur: vt. j. de emā. lib. l. nec auus. j. de do. ante nup. l. cum te. & infra de reuocan. dona. l. si donationē.
u *Fuerit.* quo nati fuerunt, non quo cōcepti: vt hic, &. ff. de acquir. re. do. l. fi. & hoc tantum quādo fuit habita fides de precio: aliàs secus: vt institu. de re. diui. §. vēditæ vero. Sed quid si statim credidit habere precium, non autem solutum est? Respon. vindicare potest. argu. ff. de pig. act. l. si quasi. Quid si vsque ad decem

decem dies? Idem dicunt quidam ad similitudinē legis cōmissoriæ. sed magis placet cōtra, vt scilicet nō possit tūc res vindicari.

a *Cōueni.* vt hic, & infra de contrahen. empt. l. nō idcirco. in fi.

*Ordinariis.* ]C A S V S. Inter te & me de seruis quibusdam per interdictum vtrobi erat quæstio: quia dicebam dominiū & possessionē naturalē pertinere ad me: an possit simul causa proprietatis intentari, quæritur? Respō. ꝙ nō: sed seruis exhibitis agā primo causa possessionis, & deinde causa ꝓprietatis. Vel sic: Conueni te possessorio coram vno iudice: voluisti me conuenire petitorio corā alio. quæritur, an possis? Respon. ꝙ nō: quia primo agitanda est causa possessionis, & deinde proprietatis.

b *Ordinarii.* quilibet se possidere cōtēdit, & dominum esse, & alter celat rē. Primo agēdū est ad exhibēdum. Secundo vero vtrobi. Tertio de proprietate. Vindicabat seruos Titius: alius prætendebat se possidere, &c.

c *Iuris est.* vt & infra de iterdic. l. incerti. & ifra fini. regū. l. si quis. & ff. de iudi. l. si de vi. & ff. de acquir. possess. l. exitus. & ar. infra de app. l. j.

*†Concor. c. cū dilecta. cū gl. super verbo, trāsponentes. in me. & in prin. gl. seq. extra de rescrip. & vide ca. cum dilectus. cū sua glos. de causa pos. & proprie.*

Sane de precio, si non hoc ante probatum fuerit te recepisse, cōueni[a] aduersarium tuum. G. Idib. April. AA. Conss.

*Possessorium debet prius terminari per sententiam, quàm petitorium. Bal. Vel sic: Possessorium præfertur petitorio ei contrario, si de vtroque simul est quæstio. Salyc.*

XIII. Iidem AA. & C C. Cytichio.

Ordinarij [b]† iuris [c] est, vt mancipiorum orta quæstione [d], prius exhibitis [e] mācipiis de possessione iudicetur, ac tunc demum proprietatis causa ab eodem iudice [f] decidatur. Dat. Idib. April. AA. Conss.

*Filius venit contra factum matris: nisi quatenus sit eius hæres. h. d. Vel sic: Pro ea parte qua quis succedit defuncto, pro ea eius repræsentat personam, & eatenus contra factum eius venire non potest. h. d. secūdum Bart. & Bal. Vel sic: Contra factum defuncti non venit hæres etiam proprio nomine pro hæreditaria portione. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA. & C C. Septianę.

CVm à matre domum filij te sciēte [g] cōparasse ꝓponas: aduersus eū dominiū vindicātē, [h] si matri non successit, nulla erat hæres. Item nec quòd ipse pater reuocat: facit enim vt legitimus administrator, quam legitimā administrationē nō trāsmisit ad filium. Item nec suo nomine vindicat filius, quia successit ei qui suo proprio nomine non poterat vindicare. Item nec obstat de patrono: quia etiam in vita non potest deminuere iura patroni libertus: quod in patre non sic, qui libere alienat. Item quid si in debito bonorum subsidio ſstituatur hęres? Respō. si i re vna quæ continet debitum naturæ, instituatur hęres aliis etiam hæredibus relictis, loco hæredis non est, sed legatarij: vt infra de hæredi. insti. l. quoties. & ideo vindicare non prohibetur. si vero pro debito naturę instituatur hæres ī quota portione, puta tertia, repellitur pro tertia, sed agit cōtra cohæredes quasi eo euicto qđ sibi derelictū est: vt. ſ. de inoffi. testa. l. scimus. quia nō habet debitū naturæ. Si vero instituitur pro dimidia: repellitur pro dimidia fundi, etiam si hęreditatis dimidia nō habet preciū dimidiæ fundi, vt dictum est. & ad debitū naturæ aget contra hæredes. Et si obiicitur: filiꝰ nō potest grauari in quarta: vt. ſ. de inoffi. testa. l. quoniam in prioribus. Respon. verum est à patre, sed creditoribus licet vnumquenque pro parte hæreditaria conuenire, vel possidentibus se tueri contra hęredes pro hęreditaria portione.

*Filius in debita bonorum subsidio ſstitutus, an ſit hæres vel legatarius.*

d *Quæstione.* scilicet duplici, proprietatis & possessionis.

e *Exhibitis.* per actionē ad exhibēdū, quę præparat etiā causam possessorij iudicij: vt hic dicit, & ff. ad exhiben. l. iij. §. Pōponius.

f *Iudice.* ne diuidatur continentia causæ: vt supra de iudi. l. nulli. Sed nunquid in eodem libello poterit causa possessionis & proprietatis intentari? Ioan. & Azo indistincte dicunt quòd nō, & sic indistincte loquitur hæc lex. Tu dic distinguendum inter ea quæ sunt retinendæ possessionis, & alia quæ diximus. ff. de iudi. l. si de vi. & sic loquitur hæc lex in interdictis retinendæ possessionis. Vel hic ab vno vnum, ab alio aliud proponitur. Vide hic plenius de hac materia per Ioannē Fabrū in suo breuiario.

*Possessoriū & petitorium an simul possint intentari.*

CVm à matre. ]C A S V S. Scienter à matre mea domum meā emisti, an eam vindicare possim, quęritur? distinguitur: aut successi ei in totum, & ī totū repellar: aut ī parte, & ꝓ parte qua hęres sū, doli mali excep. me repelles: si nō successi, nec repellar.

g *Te sciente.* idem si te ignorante: vt supra eo. l. aduersus. & subaudi, maxime.

h *Dominium vindicantem.* id est rem ratione dominij.

i *Tueri.* vt supra eo. l. aduersus.

k *Pro qua portione.* id est pro quota.

l *Non prohiberis.* vt. ff. de reg. iur. l. ex qua persona. & infra de bo. auct. iudi. pos. l. si vxor. & supra de nego. gest. l. si ab eo. & infra de libe. causa. l. si ab eo. &. ff. de pig. act. l. solutum. §. solutam. Et habent hæc locum etiam eo casu quando non præstatur euictio, quia sciens emit, nec fuit stipulatus de euictione: vt infra de euic. l. si fundum. Eadem enim est hæredis conditio, quæ & venditoris fuit, qui omnimodo possit repelli: vt infra de fruc. & liti. expen. l. ij. &. ff. de diuersis præscriptio. l. cum hęres. Ité quod dicit hæc lex in matre, idem dicas & in patre, vt filius hæres nō possit vindicare: vt. ff. de libe. causa. l. filium. Alij contra, qui dicunt etiam hæredem filium posse vindicare: vt infra de bo. ma. l. j. & infra de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. non autem. nam & ipse pater potest cōueniri nomine filij, vt legitimus administrator, cū contra legē sit venditum: vt infra de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. multo magis ergo filius, cum plerunque etiam plus hæredi permittatur quàm defuncto: vt infra de euict. l. fi. Item sic est in patrono etiam hærede liberti: & ex testamento vel ab intestato, qui agit reuocatoria: vt. ff. ſi quid in fraud. pa. l. iij. §. patronum. &. §. ſi intestatus. Sed prima opinio verior est, nec obstant dictæ leges de bo. ma. & de bo. quæ libe. quia ibi nō

*Filius succedēs patri, an possit reuocare rem ab ipso alie natam.*

QVotiēs duob' [m] in solidū prædiū iure [n] distrahitur: manifesti iuris est, eum cui priori [o] traditū est, in detinēdo dominio [p] esse potiorē. [q] Si igitur antecedente tēpore te possessionē [r] emisse, [ſ] ac preciū exoluisse [t] apud præsidē ꝓuincię ꝓbaueris: obtētu nō datorū [u] instrumētorum expelli te à possessiōe nō patietur. [x] ſ Erit sane in arbitrio tuo, precium quod dedisti, cū vsuris recipere: [y] ita tamen, vt perceptorum quoniam in prioribus. Respon. verum est à patre, sed creditoribus licet vnumquenque pro parte hæreditaria conuenire, vel possidentibus se tueri contra hęredes pro hęreditaria portione.

*In duobus habentibus causam ab eodem domino, melior est conditio eius qui per traditionem recepit. Vel sic: Ille est potior in dominio, cui res prius traditur: licet alius in titulo præuenerit. Bald.*

XV. Iidem AA. & C C. Aurelio Proculino.

QVotiēs duob' [m] in solidū prædiū iure [n] distrahitur: manifesti iuris est, eum cui priori [o] traditū est, in detinēdo dominio [p] esse potiorē. [q] Si igitur antecedente tēpore te possessionē [r] emisse, [ſ] ac preciū exoluisse [t] apud præsidē ꝓuincię ꝓbaueris: obtētu nō datorū [u] instrumētorum expelli te à possessiōe nō patietur. [x] ſ Erit sane in arbitrio tuo, precium quod dedisti, cū vsuris recipere: [y] ita tamen, vt perceptorum

QVoties. ]C A S V S. Vendidisti mihi & tradidisti, & alteri similiter vendidisti: quis nostrum potior sit, quæritur? Dicitur quòd possessor cui tradita est: nec prætextu instrumentorum emptionum quæ non tradidisti, poterit mihi cedere possessionem: & à te precium recuperabit cum vsuris, habita compensatione fructuum quos percepit, & sumptuum vsque ad cōcurrentē quātitatē. & hoc in secūda. & perinde potiorē eū esse in vindicatione possessionis, cui prius tradidisti: sicut si mihi & ei donasses, illi autē prius eā tradidisses. & hoc in tertia. Viuia.

m *Quotiens duobus.* id est diuerso tempore.

n *Iure.* id est in præiudicium suum non teneatur vtrique. Vel iure, id est non dolo. Iure, id est bona fide, vel sine dolo secundum quosdam. Vel iure quantum ad vendentis præiudicium: non autem iure: quia incidit in legem Corneliam de falsis: vt. ff. ad leg. Cor. de fal. l. qui duobus.

o *Priori.* nam remansit venditor dominus etiam post venditionem, & ideo erit dominus, cui prius tradidit: vt hic, & infra de hære. ven. l. qui tibi. &. j. de his qui à non domino. l. qui tibi.

p *Dominio.* id est possessione. sic econtra. ff. de verborum significatio. l. interdum. Vel secundum Placen. dominio scilicet præsumpto: quia interim eius esse creditur. argu. infra de probatio. l. ij. vel constabat vendentem dominum esse.

q *Potiorem.* siue agat siue conueniatur.

r *Possessionem.* i. rem possessam, emptā, per traditionē accepisse.

ſ *Emisse.* id est quasi possessionem rei emptæ accepisse.

t *Exoluisse.* tractatur enim de directa rei vindicatione hic, & ideo hoc quæritur: vt institu. de rerum diui. §. venditæ. secus si Publiciana: vt. ff. de Publi. l. de precio.

u *Non datorum.* id est factorum. Vel dic non datorum instrumentorum, quæ habuit ab actore suo venditor.

x *Non patietur.* Nam non ideo minus valet contractus & traditio, quòd instrumenta non interueniunt: vt hic, &. j. de fide instru. l. cum instrumentis. & de contrahen. emp. l. non idcirco.

y *Recipere.* omissa præcedenti via, vel excipiendo ab eo qui agit. Vel dic recipere per officium iudicis excipiendo secundum quosdam. Vel dic, id est agendo secundum quosdā ex empto re euicta. Sed cum possit rem retinere excipiendo & ꝓbando hæc

BIU Cujas

quæ hic dixit, scilicet se emisse, & precium soluisse, & sibi primo traditam fuisse: videtur nō posse agere de euictione: vt.ff.de euictio.l.si rem.j. Sed tamen hoc non potest venditor obiicere, cum ipsemet euincit, vel alius qui habet ab eo causam, vt hic fuit, & ff.de euic.l. vindicantem. in fi.&.l.sequen. Vel dic ꝙ loquitur hic, cum non poterat probare prędicta, licet interceſsissent: & sic sine culpa sua euincitur sibi. Vel dic tertio, ꝙ conuertit sermonē ad eum cui secūdo est tradita. quod nō placet.

a *Fructuum*. fructus cōpensantur cum vsuris precij soluti. sic.ff. eo.l. emptor. Item cū sumptib⁹, vt hic subijcit: vt.ff.eo.l. sumptus. Et potes hic distinguere vt diximus.ff.de Publicia.l. fi.§. ꝙ si à diuersis. & concor. j. de proba. l. cum res.& de distrac.pig.l.qui prędium.& si quis alteri vel sibi.l.multū. *ADDITIO*. Aduertas ꝙ hæc.l. non habet locū in concessione rerum spiritualium. Nam in illis ex sola concessione trāsfertur ius in re, vt est textus notabilis in.c. si tibi absenti. de præben.lib.vj.& facit ca.fina.de spon.duo.& quod communiter notatur in ca. inter cætera. de præbendis. Ita dicit Abbas in. c. continebatur. extra de his quæ fiunt à præla. sine &c. vbi vide alium casum per eundem, & alium vide per Bart.in.l.fin. in fi.§.de sacrosanc.eccle. Vide etiam Innocen.& Hostien.in.d.c. continebatur.

*Si in area.*] *CASVS.* In area mihi & Titio communi ædificasti. cuius erit ædificiū, quęritur? dicitur quòd pertinebit ad me & Titium. si autem portionē tuam vindicauero à te possidente,& non sumptus quos feceris restituero: obstabit mihi vindicanti doli mali exceptio.

b *Aliquis*. socius vel extraneus,& bona fide.

c *Submoueri*. vt.j.de ædi.pri.l.si vt proponis.&.ff.de cōdic.inde. l.si in area.in fi.&.ff.de excep.do.l. Paul⁹.&.ff.de act.emp.l.idéq;. & insti.de re.di.§.si quis in aliena.&.ff.de pig.l. Paulus.

*Si fundum.*] *CASVS.* Si tibi volenti fundum meum emere à non domino, denunciaui ne emeres, quia non erat vendentis, eum tamen emisti: an ad fundum, & ad fructus quos percepisti, mihi tenearis, quæritur? Dicitur quòd sic.

d *Distrahentis*. hæc est admonitio.

e *Non rectè*. id est sciens alienum. Sed quid si nō credidit,& sic retinuit bonam fidem? Videtur nō nocere admonitio: vt.ff.quod fal.tu.aucto.l.ij.&.j.de rescin.ven.l.si maior. &.ff.pro emptore. l.alienam. Sed certe immo habetur pro malæ fidei, per.l.istam.& ff.quæ in frau.cre.ait prætor.§.si quis particeps.& de leg.prætā. l.virilis.§.pe.& arg.ſ.de episc.& cleri.authen. si captiui. & de epi.audi. authen. liberi. vbi dicit de huiusmodi attestatione. Nec ob.d.l.quod fal.tu.aucto. quia non nocet admonitio ibi, scilicet quo minus contra falsum tutorem iactantem se tutorem, & sic dolosum, agatur actione in factum: vt eod. titu. l.nouissimè. in princ.

f *Vel alio modo*. sine denunciatione.

g *Percepisse*. de percipiendis enim non tenetur, vt hic innuit,

fructuum[a] ac sumptuum ratio habeatur: cum & si ex causa donationis vtrique dominium rei vindicetis: eum cui priori possessio soli tradita est, haberi potiorem conueniat. Dat.II.Kal. Octob.AA. Conss.

*Quod in communi ædificatur, commune efficitur: sed ædificanti bona fide, expensæ debent restitui.h.d. secundum Bart.*

XVI. Iidem. AA.& CC.Ianuario.

SI in area communi domum aliquis[b] extruxit, hanc vobis communem iuris facit ratio: cuius portionem ab eo qui bona fide possidens ædificauit, si velis vindicare, sumptus offerre debes, ne doli mali possis exceptione submoueri.[c] Dat. Idib. Nouēb. Sirmij, AA. Conss.

*Denunciatio facta à domino ne quis emat, constituit emptorem malæ fidei possessorem. Bald.*

XVII. Iidem. AA. & CC. Sabino & aliis.

SI fundum † vestrum, vobis per denunciationem admonentibus volentem ad emptionem accedere, quòd distrahentis[d] non fuerit, nō recte[e] is cōtra quem preces funditis, cōparauit, vel alio modo[f] mala fide contraxit: tam fundum vestrum cōstitutū probātibus, q̄ fructus quos eū mala fide percepisse[g] fuerit ꝓbatū, adit⁹ præses prouincię restitui iubebit. Dat.xij. Kal.Decēb.Sirmij, AA.Conss.

*Qui erat in proprietate, non præiudicat sibi in dominio.h.d.secundum Iac.But. Bal.vel sic: Si dominus aliquid facit in re sua tanquā in aliena per errorem iuris, non præiudicat sibi in proprietate. Pau.de cast.*

XVIII. Iidem. AA.& CC.Claro.

RE tua[h] apud alium manente, proprietatis error[i] nihil tibi nocere potuit, nisi alia[k] cōtra te causa interuenerit. G.III. Kal.Ianua. AA. Conss.

*Dominium probatur per indicia & argumenta. Bal. vel sic: Iudex debet omnem speciem probationis admittere, etiā per indicia. Iaco. Bu. Vel sic: Dominium probatur etiam per indicia. vel regulariter, Non minus probant testes, quàm instrumēta. Sal.*

XIX. Iidem. AA.& CC.Callistrato.

INdicia[l] † certa, † quæ iure nō respuuntur, non minorē probationis, quàm instrumēta cōtinent fidem.[m] Quo iure, si de proprietate domus ambigis, negotiumq́; integrum est, vti non prohiberis. G.II. Kal. Ianuar. Sirmij, AA. Conss.

*Seruus licet detineat, non potest conueniri rei vindicatione.h.d. Idē in monacho: quia debet iudicium cum abbate fundari, non cum monacho. Bald.*

XX. Iidem. AA.& CC.Quartillæ.

NOn seruum[n] quē res tuas detinere adseueras, sed ei⁹ dominum de rebus repetendis conueniendum esse perspicis. G.Kal.Mart. CC. Conss.

*Contra non restituentem in rei vindicatione iuratur in litem. Bald.*

XXI. Iidem. AA.& CC.Hierocli.

APossidentibus[o] vindicata mancipia quorū dominium ad vos pertinere intenditis, si posteaquam impleueritis[p] intentionem,[q] hæc non restituantur:[r] iurisiurandi[ſ] so-

*Fructꝰ percipiendi in quatuor casibus debent restitui etiā ab habente titulū.*

*Concor ad hāc.l.c. inter.cū gl.ii. de cle.peregri.&.c.cū causam. in fi. de ꝓbat. † al. Indicia, cæteraq́;, quæ, &c.*

*a Cōcor.c. ex literis.cū gloſs.i. in fi. extra de transſ.*

non præiudicat. quod dic vt in cap.inter dilectos.de fide instru. & ibi tangitur per Innocen.& Ioan.And.in nouel.

i *Error*. tuus.

k *Alia*. veluti vsucapio vel præscriptio.

*INdicia.*] *CASVS.* Fundum tuum à Titio possidente vindicasti: intentionem tuam per instrumenta probare nō potuisti: an aliis probationibus vti possis, quæritur? Respon. quòd eum à te petere debeo.

l *Indicia*. i. argumenta: sic dicta, quia rem indicant. Accur.

*Indicium vnde dicatur.*

m *Fidem*. vt.j.de fide instrumen.l.in exercendis. &.l.j.&.ff.de pig.l.contrahitur.&.j.de iure dot.l.cum citra. Sed fallit in casibus: vt dixi supra de pac.l. pactum quod bona.

n *Non seruum*. quia in iudicio esse non potest: vt supra de iudi. seruus. nisi in criminibus, vbi corporaliter punitur: vt.j.de noxa.l.si seruus.&.ff.de accu.l.hos accusare.§. omnibus.

*A Possidentibus.*] *CASVS.* Seruum meum à possidente vindicaui & obtinui: nec restituere vult, quia dolo fecit quo minus posset: qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd iuramentum in litem mihi à iudice detur: & iurabo pro quanto nollem seruo carere, & in tanto mihi condemnabitur.

o *A possidentibus*. omnibus.

p *Impleueritis*. supple non posse accipere contra te. Accur.

q *Intentionem*. cessante exceptione.

r *Restituantur*. scilicet dolo.

ſ *Iurisiurandi*. in litem: vt infra ad exhib.l. nō ignorabit. quod

solenniter defertur, scilicet à iudice, scilicet in hac actione & in cæteris arbitrariis: vt.ff.de in lit.iur.l.in actionibus.in prin. &.l. videamus. §. penult.

a *Procedere.* si res non sit præsens. aliàs manu militari aufertur possessio: vt supra eo.l.domum. &.ff.eo.l.qui restituere. sed certe idem si sit præsens.

*Possessor nõ restituens, quatuor remediis compellitur.*

Sunt ergo quatuor auxilia contra non restituentem, scilicet manu militaris, quando res est præsens. Item iuramentum in litem: quãdo scilicet dolo desiit possidere. Item ad interesse, quãdo per culpam. Item ad verã rei æstimationem. & hæc plene no.ff.eo.l.qui restituere.&.l.sequen.

† *Facit ad hanc.l. ca. grauis. cum glo. sup verbo, fructus. extra de restitu. spol.*

CErtum.] CASVS. Si fundum meum à non domino sciens emisti: post restitutionem rei ad fructus teneris non solum extãtes, sed etiam consumptos: bonæ fidei autem possessor ante litẽ contesta. ad fructus extantes. & hoc in secunda parte. post autem litis contesta. omnes restituẽtur. & hoc in tertia.

b *Possessores.* etiam sine titulo. Vel dic secundum H. cum titulo: vt statim patebit.

c *Fructus.* ſ. perceptos: vt.ſ.eo.l.ſi fundũ.&.j. de condic.ex le.l.mala fide. Accur.

d *Bonæ fidei.* cum titulo vel sine titulo.

e *Extantes.* consumptos vero lucratur, nisi in duob⁹ casibus, quos habes. ff. eo.l. emptor. &.l.sumptus.

f *Vniuersos.* quia malæ fidei ſcipit esse quo ad fructus post litem contest. vt &.ſ.tit.j.l.j. Et dicas hic distinctionem quam habes.ff.eo. l.& ex diuerso.in prin. in glo.quæ incipit, etiã perceptorum.

† *aliàs, non assumitur.*

Lennitate secuta, condemnatio procedere [a] debet. Petita. VI. Id.Octob.CC.Conss.

*Malæ fidei possessor tenetur de fructibus perceptis & percipiendis: bonæ fidei, de extantibus: sed post litem contestatam de omnibus.h.d. secundum Iacob. & Bald.*

XXII. Iidem. AA.& CC.Diodotæ.

CErtum† est malæ fidei possessores, [b] omnes fructus [c] solere cum ipsa re præstare: bonæ fidei [d] vero, extantes: [e] post litis autem cõtestationem, vniuersos. [f] Dat. III. Kal.Nouẽb. CC. Conss.

*Vindicanti rem propriam, necessitas offerendi precii non incumbit. Bal. Vel sic: Emptori rei non restituitur precium in vtilitatem vindicantis nõ conuersum. Saly.*

XXIII. Iidé. AA.& CC.Magnifero.

SI mancipium tuum per vim vel furtum ablatum, alij ex nulla iusta causa distraxerunt: vindicanti tibi dominium, soluendi precij [g] nulla necessitas irrogetur. X. Kalend. Decemb. CC. Conss.

*Sine iusto titulo vsucapio vel præscriptio non procedit. Vel sic: Rei vindicationi non præscribitur longo tempore ab eo qui non habet titulum. Bald.*

XXIIII. Iidem. AA.& CC.Iuliano.

NVllo iusto titulo præcedente possidentes, ratio [h] iuris quærere dominium prohibet. Idcirco cum etiam vsucapio cesset, intentio dominij nunquã absumitur.† vnde hoc casu postliminio reuerso, cirtra beneficium actionis rescissoriæ directa [i] permanet integra vindicatio. G. X. Kalend. Decẽb. CC. Conss.

*Descriptio in censum non facit quem dominum. Bald. Vel sic: Soluens pro alio pensionem publicam, rei dominus non efficitur. Salycetus.*

XXV. Iidem. AA.& CC.Eugnomio.

SOlennibus pẽsionibus [k] rei pro alio satisfacientem, non interueniente venditione, [l] solutionis causa minime dominũ facit. [m] Dat. XVI. Kal.Decẽb. Nicomediæ. CC. Conss.

B *Litis contestatio præscriptionem longi temporis interrumpit. hoc dicit. Vel sic: Possessio post litem contestatam continuata, nõ prodest possidenti ad præscriptionem. Bal. & Salycetus.*

XXVI. Iidem. AA.& CC. Heliodoro.

MOrę litis [n] causam possessoris non instruunt ad inducendam longæ possessionis præscriptionem, quæ [o] post litem contestatam in præteritum æstimatur. Dat. Idib. Decemb. CC. Conss.

*Titulus sine traditione non est causa transferendi dominii. Bal.*

XXVII. Iidé. AA.& CC.Philadelpho.

C SEruum† emptor non traditum sibi præsentem [p] vindicare [q] nõ potest. [r] G. XII. Kal. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

*Non curamus de iure possessoris, si non cõstat de iure petitoris. Bal. Vel sic: Actore non probante, reus debet absolui, siue possideat iuste, siue iniuste. Saly.*

XXVIII. Iidem. AA. & CC. Sopatro.

REe alienas possidens, licet iustam tenendi causam nullam habeat, non nisi suam intentionem implenti [s] restituere cogitur. [t] Dat. VIII. Kalend. Ian. CC. Conss.

m *Facit.* vt.ff.de acqui. rerũ do.l quæ quisque.& infra de doñ. l.ſi functiones.&.l.censualis.&.j.de act.emp.l.ſi pater tuus.ij.rũ. & arg.j.de pig.l.res obligatas. licet secundum Ioan. præiudiciũ generetur ei ad quẽ res pertinet, ſi ſciat & patiatur lõgo tẽpore. *ADDITIO.* Guil.de Cu.& alij docto. dicũt contra, quia simplex patientia cũ scientia non est causa perdendi dominium, quod est magni præiudicij: sed i eo quod est modici præiudicij, bene noceret. argu.ſ. tit.j. l. ſi filius. & per Bar.in.l.cum de in rem verſo. ff. de vſur. Pau.de cast.hic.

MOra.] CASVS. Si fundũ ad me pertinẽtem per.iij.annos & dimidiũ possedisti, demum eum incepi vindicare, & lite pendente cõpletum sit decennium, an tempus quod currit post litẽ testi. tibi proficiat quo magis videaris prescriptionẽ cõpleuisse, quęritur? Respõ.cp non.

n *Moræ litis.* id est dicere, post litem cõtestatam nõ procedit præscriptio, quanq; lis duret anno vel plus: sed tũc inſpicimus in præteritum an sit finita vel non. nã ſi non est finita, nõ finietur amodo. Item hoc est verum ſi fiat lis contra præscribentem. ſi autẽ fiat contra alium, nõ nocet, cũ sit ciuilis interruptio: vt.ff. de diuerſis præſcrip. l. intra. ſecus in hac naturali: vt.ff.de vſuca. l.naturaliter. Item hoc in præſcrip. x. vel. xx. annorum loquitur, ſecus ivſucapione triennij, q̃ currit etiã post, licet non cum effectu: vt.ff.pro empt.l.j.in ſi. &.ff.e.l. ſi post. Et no. ex hac.l. agenti nõ currere præſcriptionem longi temporis: vt &.j.de præſcrip.long. temp.l.nec bona.&.ſ.de inoffi.teſta.l.cõtra maiores.&.ff.de minor.l.intra. *ADDITIO.* Per hanc. l.docet Bar.in.l.censibus. in vltima colu.ff.de vſuca. practicam quandã, hãc ſcilicet, ſcis cp articuli producuntur post litis contestationem, & testes etiam examinantur: facias cp articulus tuus concludat cp tu possedisti x.annis & vltra ante litẽ cõtestatã. Nã ſi probares possessionẽ x. annorũ post litẽ cõteſtatã, nihil ꝓbares. Ad hoc no. hanc.l.quæ melius dicit q̃ aliqua de mundo secundũ eundẽ Bar.hic.

*Sum mancipium.*] CASVS. Mancipium surripuisti mihi: vel abstulisti & vendidisti. an ab emptore vindicare possim non oblato precio, quæritur? & dicitur quòd sic. Viuianus.

g *Soluendi precii.* vt.ſ.eo.l.mater.&.j.ad Velleianũ.l.ſi ſciens.& j.de furt.l.inciuile. &.ff.quæ in frau.credi.l.ſi debitor. Sed contra.ſ. quod metus causa.l.iij.Sol.vt ibi.

*Nvllo iusto.*] CASVS. Si rem meam sine titulo possedisti, nec triennio nec decennio quęsisti tibi dominium, an mihi reuerso ab hostibus detur directa vindicatio, cessante beneficio actionis rescissoriæ, quæritur? Respon. quòd sic.

h *Ratio.* vt.j.de præſcrip.lon.temp.diutina.& de vſuca.pro hærede.l.ſi.& famil.ercis.l.ſeruum. &.j.ne de ſta.defunc.l.fina.

i *Directa.* vt.j.de poſtli.reuer. l.ab hostibus. iij.

*Solennibus.*] CASVS. Si prædium fiscale possedisti, & in ſolutione pensionis cessasti: alius autẽ nomine tuo pluribus annis soluit quod soluere debuisti, & fisco satisfecit: an videatur ſibi quæsitum dominium, quæritur? Respon. cp non, nisi fiscus solenniter pro solutione ſibi facta prædium ei vendidisset. Vel pone casum vt in gloſ.

*Casum ponit.*

k *Solennibus pensionibus.* quidam possidebat fundum, de quo nõ satisfecit fisco in pensione, alius pro eo satisfecit per duos annos, non acquirit dominium.

l *Interueniente venditione.* scilicet fiscali, quæ à procuratore fiſci

*Dominus alienare.*

*Non tenet alienatio.*

m *Facit.* vt.ff.de acqui. rerũ do.l quæ quisque.& infra de doñ. l.ſi functiones.&.l.censualis.&.j.de act.emp.l.ſi pater tuus.ij.rũ. & arg.j.de pig.l.res obligatas. licet secundum Ioan. præiudiciũ generetur ei ad quẽ res pertinet, ſi ſciat & patiatur lõgo tẽpore.

n *Moræ litis.* id est dicere, post litem cõtestatam nõ procedit præſcriptio, quanq; lis duret anno vel plus: sed tũc inſpicimus in præteritum an sit finita vel non. nã ſi non est finita, nõ finietur amodo. Item hoc est verum ſi fiat lis contra præſcribentem. ſi autẽ fiat contra alium, nõ nocet, cũ sit ciuilis interruptio: vt.ff. de diuerſis præſcrip. l. intra. ſecus in hac naturali: vt.ff.de vſuca. l.naturaliter. Item hoc in præſcrip. x. vel. xx. annorum loquitur, ſecus ivſucapione triennij, q̃ currit etiã post, licet non cum effectu: vt.ff.pro empt.l.j.in ſi. &.ff.e.l. ſi post. Et no. ex hac.l. agenti nõ currere præſcriptionem longi temporis: vt &.j.de præſcrip.long. temp.l.nec bona.&.ſ.de inoffi.teſta.l.cõtra maiores.&.ff.de minor.l.intra. *ADDITIO.* Per hanc. l.docet Bar.in.l.censibus. in vltima colu.ff.de vſuca. practicam quandã, hãc ſcilicet, ſcis cp articuli producuntur post litis contestationem, & testes etiam examinantur: facias cp articulus tuus concludat cp tu possedisti x.annis & vltra ante litẽ cõtestatã. Nã ſi probares possessionẽ x. annorũ post litẽ cõteſtatã, nihil ꝓbares. Ad hoc no. hanc.l.quæ melius dicit q̃ aliqua de mundo secundũ eundẽ Bar.hic.

o *Quæ.* scilicet præſcriptio.

p *SErnum. Præsentem.* id est præsentialiter.

q *Vindicare.* & hæc est ratio, quia rei vindicationi intendens, habere debet dominium.

r *Non potest.* vt.ff.eo.l.ſi ager.&.ff.de actio.emp.l.quintus.&.j. de hæredi.ven.l.qui tibi.& de distra.pig.l.qui prædium. &.ff.de acquirẽ.posſeſ.l.ſi ex ſtipulatione.&.ſ.de pac.l.traditionibus. ſed hoc fallit in eccleſia & ciuitate: vt.ſ. de sacroſanct.eccle.l.ſin. Itẽ aliud est in vltimis voluntatibus: vt.ff.de fur.l.à Titio.

RE alienas.] CASVS. Si rem alienam interueniente iusta causa possedit quis: an illam vindicanti mihi, & non probanti eam esse meã, cogatur restituere, quæritur? Respõ.cp non.

s *Implẽti*, i. ꝓbãti ſe dñm vel quaſi: vt.j.de ꝓba.l.ſiue possidetis.

t *Cogitur.* vt &.ſ.de eden.l.qui accuſare.&.ff.de iure fiſci.l.erat decretum.

BIU Cujas

decretum. & instit. de interdic. §. commodum. &. j. de excep. l. si quidé. &. j. de probatio. l. ij. &. j. de libe. causa. l. nó ideo. in fi. &. j. de act. & obliga. l. negantes. &. ś. tit. proxi. l. cogi.

## DE VSVFRVCTV, ET HABITATIONE, &c.

*De dominio corporalium dixit. Sequitur de dominio incorporaliũ. Vel sic: Dictũ est supra de dominio corporalium verũ: nunc tractare intendit de dominio incorporaliũ rerum. & præmittit de vsufructu & habitatione & ministerio seruorũ, quia in eis quædam specialia obtinent (vt ex sequentibus patebit) quæ in seruitutibus aliis non seruantur. Azo.*

## TITVLVS XXXIII.

## DE VSVFRVCTV, † ET habitatione, & ministério seruorũ.

*Cautionem quam vsufructuarius præstare debet, testator nõ potest remittere, & ante eam præstitam vsufructuarius pro vsufructu vel quasi non potest actionem intentare. h. d. & est lex multum not. Bald.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Posidonio.

SI vsusfructus[a] omnium bonorũ testamẽto vxoris marito relictus est: quanuis cautionem à te prohibuerit exigi, tamen non aliter à debitoribus solutam[b] pecuniã accipere poteris,[c] quàm oblata secundum formam senatusconsulti[d] cautione.[e] PP. G. Kaled. Octobr. Anulino & Frontone Conss.

*Dominus potest proprietatẽ suam obligare, licet alius habeat vsumfructũ. Bald.*

11. Iidem AA. Felici.

VErbis testameti[f] quæ præcibus inseruisti, vsumfructum legatum tibi animaduertimus. Quę res nõ impedit proprietatis dominũ obligare[g] creditori proprietatem, manente scilicet integro vsufructu tui iuris. PP. VI. Id. Maij, Antonino A. II. & Geta. II. Conss.

a *Vsusfructus.* vsusfructus est ius vtendi fruendi salua rerum substantia. Impropriè quo ad ea quæ vsu consumuntur, sed proprie ad ea quæ vsu non consumũtur: vt instit. eo. §. constituitur. sicque verbum semel positum proprie & improprie ponitur: vt. ff. de offic. procon. l. ij.

b *Solutam.* scilicet hæredibus.

c *Potuis.* ab hæredibus. & idé de aliis quæ vsu consumuntur.

d *Senatusconsulti.* fauore hæreditatis, & non fauore legis vel testatoris.

e *Cautione.* ſ. de tãta pecunia restituẽda si moriatur vel capite minuat: vt. ff. de vsufructu ea. re. q. vsu cõsu. l. ij. & iij. & hæc cautio remitti nó potest, sicut nec illa, se vsurũ & fruiturũ arbitrio boni viri, & finito vsufructu restituturũ. Sed satisdatio legatorũ sic: vt hic, &. j. vt in posses. lega. l. ij. & l. scire. Et est ratio, quia hæc vltima remissa non præstat occasionem delinquendi vt superiores. Item illa de vsufructu magis formandi vsusfructus gratia, quàm seruandæ vltimæ voluntatis est inuenta. Sed an hæres potest remittere? Quidam, quòd nõ: vt. ff. de reg. iur. l. hæredem. Sed certe illa regula hic fallit: vt. ff. ad legem Falci. l. quod de bonis. §. j. & §. fi. & l. potest. Item quomodo fit cõtra voluntatem: vt in authen. de nup. §. disponat. col. iiij? Sed R. videtur dicere, quòd leges locum non habeant, quod nõ potest: vt. ff. de leg. j. l. nemo potest. Item an hæc cautio sit de substãtia vsusfructus, dixi. ff. eo. l. j.

V *Erbis.* ] CASVS. Si mihi in fundo vsumfructum legasti, an Titio proprietatem possis obligare, quæritur? Respon. quòd sic.

f *Verbis testamenti.* continebatur ibi, vsumfructum tibi lego.

g *Obligare.* item & vendere: vt. ff. de vsufru. leg. l. fundi Trebatiani. Accursius.

S *I patri.* ] CASVS. An vsufructuarius decedens vsumfruct. transmittat ad hæredes, quæritur? Respon. quòd nõ, sed morte fructuarij vsusfru. cum proprietate cõsolidatur. & hoc in prima. An autem proprietario decedente vsufructuario superstite extinguatur vsusfruc. dicitur cp non. & hoc in secunda.

h *Regredi soleat.* insti. eo. §. fi. & ff. solu. ma. l. vsufructu.

i *Non tollitur.* fallit hoc secundum Pla. in vsufructu quem habet pater in rebus obuenientibus filio ex materna linea: quod falsum est: vt infra de bo. ma. l. ij. & infra ad Tertul. l. fin. §. fin autem. Sed fallit cum pater habet filium emancipatum, & ex eo nepotes. nam filio mortuo succedit pater cum nepotibus in virilem portionem vsusfructus: non autem totum habet: vt infra de bo. ma. l. penul. §. quòd si nepotes. Item fallit cum habeo solum filium, & ipse moritur nõ relictis liberis nec fratribus nec matre. Item fallit hodie per authent. cum succedit ascẽdens cum fratribus: vt in authen. de hæred. ab intesta. §. si vero cum ascendentibus. colla. ix. *ADDITIO.* Dic secundum Pau. de cast. hic, quòd istæ fallétiæ glo. non sunt bonæ: quia in illis non propter solam mortem proprietarij extinguitur, sed ex eo quòd proprietas venit ad vsufructuarium: vnde non potest amodo dici habere vsumfructum formalé, qui cũ sit seruitus, non cadit in re propria, cũ illa non possit domino seruire: vt in. l. vti frui. in prin. ff. si vsusfruct. pe.

*pater in adueniens filii, an fiat mortefilii.*

*Vsusfructus patris non transit ad filium. hoc primo. Morte proprietarii non finitur vsusfructus fructuarii. hoc secundo. Vel sic: In vsufructu perdendo attenditur mors vsufructuarii, non proprietarii. Bald.*

111. Imp. ANTONINVS A. Antoniano.

SI patri tuo vsusfructus legatus est, defuncto eo nihil ad te pertinet: cum morte eius, cui fuerat legatus, vel alio modo acquisitus, ad proprietatem regredi soleat.[h] Vsufructuario autem superstite, licet dominus proprietatis rebꝰ humanis eximatur, ius vtendi fruendi non tollitur.[i] PP. III. Kal. Aug. Antonino. A. iiij. & Balbino Cõss.

*Ex quacunque causa competat vsusfructus, habet cauere vsufructuarius quòd vtetur & fruetur arbitrio boni viri. h. d. secundum Iac. But. Bald. & Saly.*

1111. Imp. ALEXANDER A. Verbicio.

VSufructu constituto, consequens est vt satisdatio boni viri[k] arbitratu præbeatur ab eo ad quem id cõmodum peruenit, quòd nullam[l] læsionem ex vsu proprietati afferat. Nec interest, siue ex testamento[m], siue ex voluntario contractu[n] vsusfructus cõstitutus est. PP. G. Id. Mart. Alexandro A. II. & Marcello. Coss.

*Vsufructuarius nõ semper est satisdatione onerandus.*

k *Boni viri.* idoneis fideiussoribus datis secundum arbitrium boni viri. hoc tamen fallit in casibus vbi non satisdatur: vt cum relinquitur fisco: vt. ff. vt leg. vel fideicommis. no. ca. l. j. §. si ad fiscum. Item quãdo habet pater in bonis filij: vt infra de bo. quæ libe. l. cum non solum. §. vbi. &. §. hoc proculdubio. Item in tertio, quando vsusfructus pure legatur, sed proprietas ex die & ad diem. Item multo magis si relinquitur proprietas, quandocunque vsusfructus finietur: quia his casibus verisimiliter quisque vt re sua vtitur: vt. ff. vsufruct. quemad. ca. l. si vsusfructus mihi. §. illud. &. §. plane. Sed eo casu quando debet satisdare, quid erit si non potest & velit iurare super eisdem? dicunt quidam sufficere: vt argu. infra de adser. tol. l. j. §. super. Alij dicunt sequestrandum: vt infra de agri. & cen. l. litibus. lib. xj. Tertij dicunt quòd certum quid promittat proprietarius vsufructuario, scilicet nomine vsurarum vsque ad tertiam centesimæ: vt infra de secun. nupt. l. hac edictali. §. his illud. sed non placet, & est speciale in matre. Dic ergo quòd non habet vsumfructum: vt. ff. de vsufruct. lega. l. vxori. j. Sed op. instit. de hære. insti. §. impossibilis. Sed dic illum. §. habere locũ vbi naturæ vel iuris est impossibilitas, secus si facti tantum: vt. ff. de verbo. oblig. l. continuus. §. illud. *ADDITIO.* Dicit Bart. hic sic posse distingui: Aut persona vsufructuarij est suspecta, & tunc res debet sequestrari, secundum formam. l. postquam. §. imperator. ff. vt le. no. ca. aut non est persona suspecta, & tunc committetur iuratoriæ cautioni. argu. l. j. §. super. in fi. §. j. de adser. tol.

*Vsufructuarius si nõ potest satisdare, quid erit.*

l *Quòd nullam.* Item de restituendo: vt. ff. vsufruct. quemad. caue. l. j. §. habet autem.

m *Ex testamento.* quantum ad satisdationem præstandam. interest tamen quo ad alia quandoque: vt. ff. eo. l. vj. in princ. &. ff. quemad. serui. amit. l. si partem. §. fi. Item not. duobus modis constitui vsumfructum. Constituitur & tertio, scilicet super iudicio famil. ercis. vt. ff. famil. ercis. l. & puto. &. ff. eo. l. vj. §. j.

n *Ex voluntario contractu.* scilicet inter viuos.

*Si pater.*

*Si pater.*] CASVS. Vsumfruc. fundi legauit maritus vxori vsq; ad annos pubertatis filij sui impuberis: ipso facto pubere nihilo minus vxor sciens vsumfruc. percepit: an fructus illius temporis quod fluxit post pubertatem, filius à matre petere possit, quæritur? & dicitur quòd sic.

a *In tempus.* id est vsque ad tempus.

b *Perceptos.* Not. perceptos. Est ergo speciale in matre propter maternam pietatem, vt de percipiédis non teneatur secundum quosdam. Sed arg. contra. ff. de vsur. l. si mater. vsuræ enim vicem fructuum obtinent: vt. ff. de vsur. l. vsuræ. vnde ex iure cõmuni videtur teneri de percipiédis: vt. ff. de rei vindi. l. si nauis. §. generaliter.

*Interest.*] CASVS triplices ponit hęc. l. quos vide vt in glos. proxi. Et pro declaratione huius. l. dic secundum Pau. quòd aliquãdo nec proprietas nec vsusfructus datur in dotem, sed dantur ipsi fructus percipiendi ex tali fundo: nam longa est differentia inter vsumfructũ qui cõsistit iure, & fructus qui sunt corporales res: vt. l. vasę. ff. de vsur. Isto ergo casu cum dãtur fructus percipiendi ex tali fundo, quid iuris? vt. ff. de pac. do. l. si conuenerit. Nã marit⁹ illos fruct⁹ nõ lucratur: sed duntaxat vsum eorũ habet: & sol. matri. tenet restituere preciũ eorũ. sed quãdo datur vsusfruc. vel plena ꝓprietas, lucratur fructus propter onera matrimonij. nec valeret pactũ factũ in cõtrariũ, secundũ Pau.

c *Interest.* Tres ponit casus, scilicet cum vsus fructus est datus in dotem. Vel proprietas plena data est inæstimata, vt viro defuncto redderetur. Tertius si æstimata data sit. est ergo differentia inter primum & secundum, cum primo iure communi non possit proprietatem obligare, cum non sit sua: vt. ff. quę rès pign. oblig. pos. l. qui filios. Secũdo iure speciali: scilicet propter legem Iuliam fundi dotalis: vt institu. qui. alie. li. in princip. secundum Ir. licet hic non respondeat eidem secundo casui. Vel dic, differentiam notat inter duos primos ex vna parte, & tertium ex altera, vt primis duobus non possit obligare, licet diuersis rationibus. tertio sic. Alij dicunt quòd hæc lex ponit quinque casus, quod non potest esse: de quatuor vero satis dici posset. Accursius.

d *An proprietas.* plena & inæstimata, vel æstimata ad hoc, vt sciatur sit deterior vel non: vt. ff. de iure do. l. si inter virum. Posset hic addi, an vero nuda proprietas.

e *Potuit.* scilicet iure communi. sed contra. ff. de vsur. l. fin. & de re iu. l. fructus. Solu. illæ loquũtur in dominio rei. Vel dic quòd vsumfructum potest obligare vt ibi, sed nõ proprietatem vt hic.

f *Eius fuit.* sed quid si datus fuit inæstimatus, sed electionem habeat maritus, vtrum æstimationem, an fundum velit restituere? Dicam tunc eum fundum posse obligare: vt. ff. de fundo do. l. erit. & l. quòd si fundus. Aliud econtra si mulier habet electionem: vt. ff. de fun. do. l. j. & dicta. l. quòd si fundus. Accur.

*Vsufructuarius fructus perceptos post tẽpus vsufructui adiectum tenetur restituere. Bal. Vel sic: Vsusfructus potest relinqui vsque ad tempus: quo finito, fructꝰ postea percepti debent proprietario restitui. Salyc.*

V. Idem. A. Euocato & aliis.

SI pater vsumfructum prædiorum in tempus [a] vestræ pubertatis matri vestræ reliquit: finito vsufructu postquã vos adoleuistis, posterioris temporis fructus perceptos [b] ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciẽs de alieno percepit. PP. Kalen. April. Alexãdro. A. II. & Marcello Conss.

*Maritus vsumfructum in dotem recipiens, proprietatem obligare nõ potest: idem si proprietatem inæstimatam in dotem recipiat. Si vero rem æstimatam in dotem recipit, obligare eam potest. h. d. secundum Bal.*

VI. Idem. A. Stratonicæ.

INterest, [c] vsumfructum solum maritus tuus in dotem acceperit, an proprietas [d] quidem doti data sit, verùm pactũ intercesit, vt moriente eo tibi eadem possessio redderetur. Nam vsufructuari⁹ quidẽ proprietatem pignorare non potuit: [e] VQui autem proprietatem æstimatam in dotem accepit, non ideo minus obligare eã potuit: quoniã soluto matrimonio restituenda tibi æstimatio eius fuit. [f] PP. Kal. Iul. Agricola & Clementino Conss.

*Modica expensa pertinet ad vsufructuarium: magna à proprietario repetitur. Bal. Vel sic: Modica impensa spectat ad fructuarium: magna ad proprietarium. Salyc. & Pau. de cast.*

VII. Imp. GORDIANVS. A. Vlpiano militi.

EVm ad quẽ vsusfructus [g] pertinet, sartatecta suis sũptibus præstare debere, explorati iuris est. Proinde si quid vltra quàm impẽdi debeat, [h] erogatum potes docere: solenniter reposces. [i] PP. Kalend. Febr. Ariano & Pappo Conss.

*Vsufructuarius vel eius hæres non præscribit proprietatem. Bald.*

VIII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIM. AA. & CC. Etheroni.

NEque fructuarium ad obtinendam proprietatem [k] rerum quarum vsumfructum habet, neque successores eius, vlla temporis ex ea causa tenentes præscriptio munit. [l] VI. Kalend. Iul. AA. Conss.

*Vsufructuarius, vel ille cui relictæ sunt operæ, serui alienandi facultatem non habet. Bald.*

IX. Iidem. AA. & CC. Auxanusæ.

[2]VSufructu matri tuæ prædiorum & mãcipiorũ relicto, tam alienatio, quàm manumissio interdicta est. [m] Sane mancipia quorum testamento ministerium [n] matri relictũ est: cum in his dominium non habeat: nec tradendo cuiquam, nec manumittendo ad testatoris hæredem pertinẽtia, [o] quicquam facit. Dat. Kalend. Decemb. AA. Conss.

*Morte domini non extinguitur locatio vsusfructus. h. d. secundum Bart. & Bald. Salyc. dicit quòd hoc summariũ violat literam, licet in se sit verum: sed alia est gl. secundũ quã sic summatur: Morte conducentis vsumfructum, finitur vsusfructus. Salyc.*

X. Idem. AA. & CC. Pomponio.

SI domina [p] proprietatis vxori tuæ vsumfructum locauit sub certa annua præstatione: morte conductricis, ei quæ locauit, etiam vtendi fruendi causa nõ est deneganda. XIII. Kal. Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

g *Vsusfructus.* refert an gratia fructuum, aut gratia rei: vt. ff. de impen. in re. do. fa. l. iij.

g *Vsusfructus.* vt & ff. eo. l. vsufructu legato. §. fi. & l. hactenus. & nisi reficiat, potest à domino ꝓhiberi vtifrui: vt. ff. de damno infec. l. hoc ampliùs. §. fin. & l. seq. nisi velit vsumfructum relinquere: vt. ff. eo. l. cum fructuarius.

h *Impendi debeat.* id est quàm expendi sit necesse.

i *Reposces.* scilicet actione negociorum gestorum [a] tu fructuarie cum ob perpetuam rei vtilitatem impenderis, non gratia fructuum, poteris quidem repetere, licet non in totum: vt. ff. de impen. in re. do. fa. l. iij. §. nos. & ff. de furt. l. inter omnes. §. j. Vel loquitur in proprietario, si gratia rei vel fructuũ impendit: vt. ff. e. l. si absente.

*Neque fructuarius.*] CASVS. Si mihi & hęredi meo in fundo vsumfruct. legasti, & illum. x. vel. xx. an. percepimus: an spacio longi temporis sit nobis acquisita proprietas, quæritur? Respon. quòd non: nec domino proprietatem suam vindicanti, obstabit lõgi tẽporis præscriptio.

k *Proprietatem.* & hoc quia suo nomine non possidet.

l *Præscriptio munit.* tum quia non possidet ciuiliter: tum quia scit alienam: vt insti. per quas perso. no. ac. §. fructuarius. &. j. de præscrip. xxx. an. l. male. Et not. quòd dicit ex ea causa: quia secus si interuertisset, & dominũ non admisisset. nam ex tũc. xxx. an. præscriberet sicut & fur: vt. j. de anna. excep. l. j. &. j. de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. §. j. &. ij.

*Vsufructu.*] CASVS. Vsufruc. quorundam prædiorum & mancipiorũ est matri nostræ legatus: an ea alienare vel manumittere possit, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Idem est si ministeriũ alicuius serui ei legasti, quia cum nec manumittere, nec alienare poterit. & hoc in secunda.

m *Interdicta est.* generaliter, non specialiter, id est per iudicem: vt fit illis quibus bonis interdicitur.

n *Ministerium.* ministeriũ eius accipitur serui, cuius nullæ sunt in artificio operæ, vt mediastini.

o *Pertinentia.* scilicet mancipia.

p *Si domina.* Duobus modis pone casum. Primo, domina locat vsumfructum: si moriatur domina locatrix, non extinguitur vsusfructus, vt hic, &. ff. eo. l. si patri. & secundum hoc ponitur cõductricis, id est locatricis. & locauit, id est conduxit. vel etiam

etiam ex alio contractu concesserit: vt &. ff. de actio. emp. l. veteres. &. l. idem est. secundum M. & nihil est contra. Alij dicunt quòd si moritur fructuaria quæ conduxit, redit quidem ad dominam, & extinguitur quantum ad fructuariam, & cõsolidatur. & sic omnia proprie ponuntur. & illud etiam, superabundat: vt hic, & in. stitu. eo. §. finitur. &. ff. eod. l. si patri. circa medium. & secũdum hoc est contra. ff. de iur. do. l. si socrus. &. ff. de pericu. & commo. rei vẽ. l. quod si pendẽte. aliàs incipit, necessario. §. fin. Sed his legibus fructuaria locauit, vel vẽdidit. vnde non conductricis vel emptricis morte finitur, sed locantis & vendentis. in hac autem l. domina locauit etiam secundum vtrunque casum. Item eidem secundæ positioni est contrariũ ff. locati. l. viam. Solu. ibi in cõductione proprietatis dicit transire ad hæredem: hic vsusfructus erat locatus, secundum Azo.

*Seipsam summat, & non indiget summario. Bald.*

XI. Idem. AA. & CC. Theodo.

HAbitatio morte finitur: [a] nec proprietatem, qui habitationem habuit, legando, dominij vindicationẽ excludit. [b] Dat. XV. Kalen. Nouem. Constantinopo. post Consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

*Quando tempus certæ ætatis apponitur iuri iam acquisito, in dubio facit tempus, non conditionem. hoc primo. & vsusfructus morte extinguitur. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: Vsusfructus relictus vsque ad tempus certæ ætatis alicuius, nõ perit morte illius: sed demum cum tempus euenerit, vel si legatarius morte præuẽtus fuerit. Relictus vero vsque ad tempus conditionis incertæ, finitur conditione eueniente: qua non eueniente, vel ad impossibilitatem eueniendi deducta, vsusfructus intelligitur vsque ad vitam legatarii relictus. Salyc.*

XII. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano præfecto prætorio.

AMbiguitatem [c] antiqui iuris decidentes, sancimus siue quis vxori suæ, siue alij cuicunque vsumfructum reliquerit sub certo tẽpore, [d] in quod vel filius eius, vel quisquã alius peruenerit: stare vsumfructum in annos singulos in quos testator statuit, siue persona de cuius ætate compositum est, ad eam peruenerit, [e] siue non. [f] neque enim ad vitam hominis respexit, sed ad certa curricula: nisi ipse cui vsusfructus legatus sit, ab hac luce fuerit subtractus. tunc etenim ad posteritatẽ eius vsumfructũ transmitti non est penitus possibile: cũ morte vsumfructũ penitus extingui, iuris indubitati sit. Sin autẽ [g] talis fuerit ĩserta cõditio, donec in furore filius, vel alius quisquam remãserit, vel in aliis similibus casibus quorum euentus in incerto sit: si quidem resipuerit filius, vel alius pro quo hoc dictum est, vel cõditio extiterit, vsumfructum finiri. Sin autem adhuc is in furore constitutus decesserit: tunc quasi in vsufructuarij vitam eo relicto, manere vsumfructũ apud eum. [h] Cũ enim possibile erat vsque ad omne vitæ tempus vsufructuarij non ad suam mentem venire furentem, vel conditionem impleri: humanissimum [i] est ad vitam eorũ vsumfructum extendi. Quemadmodum etenim si decesserit vsufructuarius ante impletam conditionem, vel furorem finitum, extinguitur vsusfructus: ita humanum est extẽdi eum in vsufructuarij vitam, etsi antea decesserit furiosus, vel alia conditio defecerit. Dat. Kalen. August. Constantinopo. Lãpadio & Oreste. VV. CC. Conss.

*Siue legetur mihi habitatio, siue vsusfructus habitationis: videtur legatũ ius habitãdi: & per me possum habitare, & alii locare: non tamen proprietas ad me pertinet, nisi probetur de voluntate testantis. hoc dicit secundum Iacob. But. Bald. & Salyc.*

XIII. Idem. A. Iuliano. PP.

CVm antiquitas dubitabat, vsufructu habitationis [k] legato, & primo quidem cui similis esset, vtrúmne vsui, vel vsuifructui, an neutri eorum, sed ius proprium, [l] & specialẽ naturam sortita esset habitatio: [m] postea [n] autem si posset is cui habitatio legata esset, eandem locare, vel dominium [o] sibi vindicare: auctorum iurgiũ decidentes, compendioso responso omnem huiusmodi dubitationẽ resecamus. Et si quidem habitationem quis reliquerit: ad humaniorem declinare sententiam nobis visum est, & dare legatario etiam lotio est ius quoddam per se, neque vsusfruc. neque vsus. Item alij potest eum legatarius locare: nec refert, vtrum ipse maneat, an alius vt mercedem accipiat Ad tertium respondet, quòd habitatione mihi legata, proprietatem rei legatę vindicare nõ possum, nisi testatorem hoc expresse dixisse probauerim, id est velle dominium ad legatarium pertinere. & hoc in secunda.

*Habitatio.* ] C. A. SVS. Si habitationem in domo mihi legasti, & decesi: an eam transmittam ad hę redem, quæritur? Dicitur quòd non, sed morte finitur. & hoc in prima. nec si proprietatem domus legaui, in qua habitationẽ habui, quominus eam vindicare possit, domino nõ prę iudicaui. & hoc in secunda.

*Ambiguitatẽ.* ] C. A. SVS. Si vxori vsumfructũ alicuius fundi legasti vsque ad. xij. annum filij tui, & filius tuus ante. xij. an. ætatis decesit, an in vlterius tempus quàm vsusfruc. erat relictus, extendatur? Dicitur quòd non, nec refert siue filius ad eam ætatem peruenerit, siue non. an autem si fructuaria ante illud decesserit tempus, trãsmittet ad hæredem, quæritur? Respond. quòd non. & hoc in prima. Si autem mihi vsumfruc. legasti quandiu filius tuus esset in furore, an si resipuerit, finitur vsusfruc? dicitur quòd sic. Si autem in furore decesserit: vsque ad tempus vitæ meæ extenditur vsusfruc. quia potuit esse q; quandiu viuerem, nõ perueniret ad sanã mẽtem. vnde humanum est vt in tempus vitę meę penes me resideret vsusfruct. sicut enim me vel furore finito extinguitur vsusfruc. Sed si in furore filius decesit, eum nõ extinguit, quòd mors sanam mẽtem præcesit, immo nec sana mens secuta est, cum iam sit mortuus antequam resiperet.

a *Morte finitur.* vt. ff. de vsu & habita. l. si habitatio. & ff. de capi. demi. l. penul.

b *Excludit.* arg. ĵ. de iure do. l. res quarum.

c *Ambiguitatem.* hæc lex ponit duos casus. Primus, quando sub certo tempre. Secundus quando sub incerto.

d *Sub certo tempore.* id est vsque ad certum tempus, forte. x. an. si autem ad incertum, distinguitur. ĵ. ea. l. §. sin autem talis.

e *Peruenerit.* lego Titio vsumfrum per decennium, donec vixerit filius meus.

f *Siue non.* vt. ĵ. quando dies leg. cedit. l. ex his. &. ff. ad Trebellia. l. Seius Saturninus. &. ff. de alimen. leg. l. libertis quos. §. ab hæredibus. &. ĵ. de fideicõ. liberta. l. si fideicõmissaria. &. ĵ. de nup. l. sancimus. &. ff. quando dies leg. cedit. l. si cum præfinitione. & l. si cũ hæres. Sed contra. ff. de ma. testa. l. si ita scriptũ fuerit. Sol. hic ad certum tempus: ibi ex certo tempore, siue sub cõditione. Vnde hic non perit relictum, licet ille ad ætatem illam non peruenerit, cum sit purum. ibi vero perit ius. & eodem modo soluitur aliud contra. ff. de leg. j. l. si cui legetur. §. hoc autem. & aliud vt ĵ. de ma. testa. l. cum testator. & aliud. ff. de sta. liber. l. si seruus.

g *Sin autẽ talis.* incipit secundus casus, & de eo dicit vsq; ad finem.

h *Apud eum.* vt & ff. de vsufr. leg. l. generali. §. duas. in fi. Accur.

i *Humanissimum.* non est hęc bona ratio: quia eadem posset adsignari in superiori casu. Sed ideo est hic aliud: quia iste nondum peruenit ad sanam mentem cum est mortuus, & ideo extenditur. Item est illa potior ratio: quia superiori casu testator respexit ad certa temporis curricula, hic nõ. Potest etiam esse ratio: vt enim imminebat onus restituendi ante, ita liceat & lucrum sperare: vt. ĵ. de cadu. tol. §. pro secundo.

k *Habitationis.* id est habitationum.

l *Proprium.* primæ quæstioni respondet. tres enim facit.

m *Habitatio.* neque enim vsus neque vsusfructus est. Vsus nõ: quia locari potest: vt hic. vsusfructus non: quia hæc non finitur nisi morte: sed vsusfructus multis modis: vt. ff. de vsu & habi. l. si habitatio. in fi. ĵ. respon. &. ĵ. e. corruptionem.

*Habitatio differt ab vsu & vsufructu.*

n *Postea.* secunda quæstio.

o *Vel dominium.* tertia quæstio.

*Licentiam.*

BIU Cujas

a *Licentiam.* & sic est soluta secunda quæstio. Sed contra. ff. de vsu & habita. l. cæterum. in princ. & l. sed neque. vbi dicit quòd non locat sine se. Solu. ibi dicit in vsuario. nec ob. huic solutioni in e. titu. l. si habitatio. in princ. vbi parificat vsum & habitationem: quia ibi dicit pene.

b *Accipiat.* vt & institu. de vsu & habi. §. sed si cui. & ar. ff. de vsufruc. l. arboribus. §. vsufructuarius.

c *Si habitationis vsumfructum.* id est per hæc verba, quorum sensus est, id est habitationē. nec enim potest esse seruitus seruitutis: vt ff. de vsufruc. leg. l. j.

*Seruitus seruitutis non potest esse.*

d *Vsumfructum.* in hoc scilicet locando. Sed in eo quòd non finitur ni si morte, antecellit: sed & minor est quandoque, cum nō nisi in domo constituatur, vsusfructꝰ autē in omni re.

e *Nec dominium.* solutio tertiæ quæstionis. Accursius.

f *Esse relictum.* nec enim aliter &c. vt ff. de leg. iij. non aliter. probatur autē ex eo quòd testator solebat vti vocabulo habitationis p domo: vt ff. de leg. j. si seruus plurium. §. fi. & ar. ff. de supel. leg. l. Labeo. secus vbi verba testatoris nullo modo sē tentiæ conuenirent: vt ff. de leg. j. l. iiij.

g *Locis.* aliàs modis.

h *Constitui potest.* constituitur enim vt vsusfructus: vt instit. de vsu & habi. §. penult.

ANtiquitas.] C ASVS. Olim si testator alicui nudā proprietatem fundi retento vsufructu pro hærede legasset, dubitatio erat an valeret legatū, quibusdam adserentibus, quibusdā negantibus: cum ideo nūquam esset reuersurus vsusfructus ad proprietatem, propter hoc quòd secundus hæres, & deinceps vsque in infinitum, cum sint hæredis hæredes, & testatoris, haberet hunc vsumfructum. hanc dubitationem decīdit imperator dicens hoc legatum valere, scilicet proprietatis: mortuo scilicet primo hērede: vel capite minuto. quare enim talis vsusfruc. tale priuilegium sibi vindicat, vt generali intentione non excipiatur: cum ea quæ generaliter dicuntur, generaliter intelligantur: vt ff. de leg. j. l. j. §. generaliter.

i *Quatenus.* id est modò.

k *Hæredem.* scilicet legantis.

l *Nunquam ad suam rediret proprietatem.* Arg. quòd liber homo nō potest[a] locare operas suas in perpetuum, ne inutilis sit libertas. Ir. pro eo institu. eod. §. ne tamen. & ff. de lib. ho. exhi. l. ij. & ff. de condi. & demon. l. Titio. §. Titio. ij. Io. & nos contra: quoniam poterit per alium operari: vt. ſ. de epiſ. & cle. l. quiſquis. & l. ad ſimilitudinem. & ff. de vſufru. leg. l. iij. Item not. quòd quæ-

a *Et bene: vt ſciſe teneatur ſeruire: ſed cauſatiue ſi nō*

cationis licētiam.[a] Quid enim distat, siue ipse legatarius maneat, siue alij cedat vt mercedem accipiat?[b] & multo magis si habitationis[c] vsumfructum reliquerit: cum & nimiæ subtilitati satisfactum videatur etiam nomine vsusfructus addito. In tantum etenim valere habitationem volumus, vt non antecellat vsumfructum:[d] nec dominium[e] habitationis speret legatarius, nisi specialiter euidentissimis probationibus possit ostendere & dominium eius domus sibi esse relictum.[f] Tunc etenim voluntati testatoris per omnia obediendum est. ¶ Quam decisionem locum habere censemus in omnibus locis[g] quibus habitatio constitui potest.[h] Dat. XVIII. Kalend. Octobr. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

*Appellatio hæredis relatiua ad id quod de ſui natura non eſt tranſmiſſibile ad hæredes, in perſona primi hæredis finitur. hoc dicit ſecundum Bart. Vel ſic: Si teſtator legat proprietatem deducto vſufructu, mortuo primo hærede finitur vſusfructus, & cōſolidatur cum proprietate. Salyc.*

XIIII. Idem. A. Iuliano. P. P.

ANtiquitas dubitabat, si quis fundum vel aliam rem cuidam testamento relinqueret, quatenus[i] vsusfructus apud hę redem[k] maneret, si huiusmodi constaret legatum. Et quidam inutile legatum esse existimabāt, quia vsusfructus nūquam ad suā rediret proprietem,[l] sed semper apud hæredē remaneret: & forsitan hoc existimabant, quia & secundus hæres, & deinceps, successores vnius esse videantur,[m] nec possit huiusmodi vsusfructꝰ secundum veterem distinctionem solitis[n] modis extingui. Alij autē huiusmodi legatum nō esse respuendum existimauerunt.[o]

¶ Tales altercationes decidentes, sancimus & huiusmodi legatum firmū esse, & talē vsumfructum[p] vnà cum hærede[q] finiri: & illo moriente, vel aliis legitimis modis eum amittente,[r] expirare. Quare enim iste vsusfructus sibi tale vindicet priuilegium, vt à generali interemptione vsusfructus ipse solus excipiatur?[s] quod ex nulla induci rationabili sententia manifestissimum est. Et propter hoc, & vsumfructum finiri, & ad proprietatem suam redire, & vtile esse legatum sancientes, huiusmodi pauciſsimis[t] verbis totā eorū ambiguitatē deleuimus. D. XV. Kal. Octob. Lāpadio & Oreste. VV. CC. Conss.

*Si per ſeruū fuit vſusfructus acquiſitus: alienatio eius non tollit acquiſitionem iam factam, nec manumiſſio, nec mors. Bald. Vel ſic: Per alienationem partis ſerui, non extinguitur vſusfructus ſeruo conceſſus. hoc dicit ſecundum Barto.*

XV. Idem. A. eidem Iuliano. P. P.

INter antiquam prudentiam dissensio incidit, si per seruū vsusfructus domino fuerit acquisitus,[u] & ex quibusdam casibus (multi[x] enim casus rebus incidunt mortalium) pars huius serui ad alium perueniat: vtrū omnis vsusfructus qui antea per seruum ad aliquem peruenerit, apud eum remaneat: an totus tollatur, vel ex parte deminuatur, ex parte autem apud eū resideat? Et super huiusmodi dubitatione tres sententię vertebantur. Vna, quæ dicebat ex particulari alienatione serui totum vsumfructū deminui. Alia, in tantū vsumfructū[y] deminui, in quantū & seruus alienaretur. Tertia, quæ definiebat partem quidē serui posse alienari, totū autē vsumfructū apud eum remanere qui antea seruū in soli-

dam ad tempus valent, quæ in perpetuum non valent: vt ff. communi diuidun. l. in hoc iudicium. §. si conueniat.

m *Videantur.* vt & ff. de verbo. sig. l. hæredis. & l. sciendum. & j. de hæredi. instit. l. fi. & ff. de peti. hæredi. l. iij. Fallit tamen in duobus casibus, scilicet in pupillari substitutione, & in operis: vt in il la. l. de verborū signifi. l. sciendum. & ff. de vulga. substitu. l. qui liberis. §. hęc verba. & in casu huius. l.

n *Solitis modis.* quia non morte, secundum dicta prædicta.

o *Existimauerunt.* & bene.

p *Vsumfructum.* quia talia sunt subiecta, quæ lia permittunt prædicata: quia talis est natura vsusfructus.

q *Cum hærede.* primo, nisi constet & de secundo sensisse: & tunc erit duo vsusfructꝰ, & quilibet solitis finitur modis: vt ff. de verbo. obli. l. stipulatio ista. §. si quis ita. & hic. Item in eo quod dicit, morientе primo finiri, est argu. contra. ff. de iure immu. l. iiij. sed ibi fuit cōcessa immunitas sibi & posteris generaliter. Item argu. contra. j. de leg. l. in annalibus. & ibi solui.

r *Amittente.* scilicet p capitis deminutionē.

s *Excipiatur.* quod ergo generaliter dicitur, generaliter intelligatur: vt ff. de leg. præſl. j. §. generaliter. & ff. de Publici. l. de precio. & in Decretis. xix. distin. c. si Romanorum.

t *Pauciſsimis.* No. q multa verba pauciſsima appellat, sicut faciunt allegantes qui dicunt, vnum verbum dicā: & multa proferunt. & fa. ad hoc. j. de bonis vacan. l. ij. lib. x.

INter antiquā.] C ASVS. Olim si testator seruo alteriꝰ vsumfruc. legasset, & sic dominus per seruum acquisisset vsumfruc. dubitabat si dominus partem serui alienasset, vtrum pro parte finiretur vsusfruc. vel in totum, vel ad proprietatem rediret: an penes dominum remaneret? circa hanc dubitationem recitantur opiniones. vna erat, quia si testator partem serui alienasset, in totum finiretur vsusfruc. Secunda, quòd in parte remaneat. Tertia, quòd siue sic, siue sic, apud dominum remaneat integer vsusfruct. & hanc opinionem approbat impe. statuens quòd hoc obseruetur: vt sicut ab initio apud dominum intelligitur vsusfruct. ita & nunc, etsi seruus pro parte fuerit alienatus.

u *Acquiſitus.* re: vel saltem dies cessit. aliàs secus: vt ff. quando dies leg. ce. l. si post. §. fi.

x *Multi.* interpositio est. Accursius.

y *Vſumfructum.* distinguendum est vtrum contemplatione domini, vel serui.



BIU Cujas

a *Retentione.* vt. j. l. pxi. & ff. de reb. dub. l. quoties in actionib⁹.
b *Etsi pars.* vt hic, & arg. ff. de ser. vt pomũ. §. j. idem etiam si totus alienetur: vt. ff. qui. mo. vsufruc. amit. l. si seruo. & l. repeti. §. si quis. & j. eo. l. fi. & arg. ff. de dona. causa mor. l. fi. Sed contra. ff. de vsufruc. l. qui vsumfructum. §. fin. prout est ibi in litera, seruo Titij. Sol. ibi contemplatione serui erat relictus: hic domini. Vel hic corrigit. Vel ibi est seruus mortuus: hic alienatus. Si autẽ habeas ibi, vsumfructum serui Titio: non est contra.

*Corruptionem.*] CAVS. In prima parte huius. l. dicitur quòd olim erant certi modi per quos finiebatur vsufruc. morte, vel capitis deminu. vsufructuarij, vel non vtendo, actione scilicet psonali ex testamento, vel ex stipulatu, si in stipulationem deductus esset vsusfru. per quem petebatur vsufruc. certũ quasi erat satis quòd morte vel capi. demi. vsufruct. tollebatur: sed dubitabatur an anno vel biennio actiones tollerentur, sicut vsufruc. Hanc dubitationem decidit imperator, statuens ꝙ vsufruc. anno vel biennio non vtendo non finiatur: nec actiones competentes ex prædicto tempore, si fructuarius tacuerit, nec petierit: nisi præscriptio domino vindicanti obiici consueuit: puta decem inter præsentes. xx. inter absentes. tanto tempore actio perit. & hoc in prima. In secũda dicit, nó qualibet capitis demi. finietur vsusfruct. sed maxima, & media: sed non minima. & ponit simile in filiofami.

c *Corruptionem.* id est amissionem.
d *Deminutione.* etiam minima. Accursius.
e *Vel non vtendo.* per annum vel biennium.
f *Quibusdã.* vt rei interitu, vel mutatione, vel consolidatione: vt institu. eo. §. finitur.
g *De personali.* scilicet ex stipulatu, si per stipulationem fuit promissus: vel ex empto, si fuit venditus: vel ex testamento, si fuit legatus.
h *Eam tolli.* scilicet actionem personalem. Accursius.
i *Non vtendo.* id est non deducendo eam in iudicium, vel etiam non vtendo vsufructu post traditionem vel quasi, amittit actionem, vt statim dices.
k *Si.* id est an.
l *Altercantibus.* Sed certe non iuste videtur quæri vel dubitari de actione personali an tali tempore tollatur, nisi cum in testamento est relictus: & quis per biennium non petiit: tunc enim potest iuste quæri de vsufructu, an tollatur non vtendo: quia statim competit adita hæreditate: vt. ff. quemadmodum ser. amit. l. si partem fundi. §. j. Item non potest iuste quæri de actione ex testamento, quę simul competit. Cum autẽ per contractum inter

dum habebat. & in nouissima sententia summum auctorem iuris scientiæ Saluium Iulianum esse inuenimus. ℣ Nobis autem hæc decidentibus placuit Saluij Iuliani admitti sententiam, & aliorum qui in eadem fuerunt opinione: quibus humanius visum est non interemptionẽ vsusfructus studiosam esse, sed magis retentionem, [a] quatenus etsi [b] pars serui alienetur, tamen neque pars vsusfructus depereat, sed maneat secundum suam naturam integer atque incorruptus: et quemadmodum ab initio fixus est, ita & conseruetur, ex huiusmodi casu nullo deterioratus modo. Dat. X. Kalend. Octobr. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

*Hæc est subtilis lex, & materia eius est de apicibus iuris: & breuiter hoc intendit: Vsusfructus non vtendo, & personalis actio pro eo seu pro patientia competẽs spacio longi temporis finitur, non minori spacio. Item vsusfructus non finitur minima capitis deminutione: sed media, quæ ciuitatem adimit, vel maxima, vel morte naturali. Baldus.*

XVI. A. Idem. A. Iuliano præfecto prætorio.

CORruptionem [c] vsusfructus multiplicem esse veteribus placuit, vel morte vsufructuarij, vel capitis deminutione, [d] vel non vtendo, [e] vel aliis quibusdam [f] non ignoratis modis. ℣ Sed de vsufructu quidem hoc indubitatum fuerat: de personali [g] autem actione, quæ super vsufructu nascitur, siue in stipulationem vsusfructus deductus sit, siue ex testamento relictus, dubitabatur: morte quidem vsufructuarij, & capitis deminutione eam tolli, [h] omnibus concedenti-

A uiuos in conuentionẽ deducitur, aut est traditus, & tunc tollitur actio solutione: vt institu. quibus mo. tollitur oblig. in prin. & sic non potest esse quæstio an debeat tolli tempore, vel non. Aut non est traditus: & tunc nó amittitur tẽpore vsusfructus, cũ non fuerit: vt. ff. de vsufructu leg. l. Sempronius. & ff. quibus mo. vsusfru. amitta. l. j. §. sed ita demum. & §. fi. Sed nec actio personalis potest tunc tolli, nisi. xxx. an. vt. j. de constitut. pecu. l. ij. & j. quib. non obstat long. tempo. præscrip. l. neque mutui. Ad hoc respond. quia procedit quæstio vbi etiam inter viuos constituitur: sed non ante traditionẽ, sed post. nã non est verũ quòd per traditionẽ, tollatur actio pro eo competẽs, cũ in eo non sit traditio: vt. ff. e. l. iij. §. dare. & ff. de acquir. re. do. l. seruus. §. incorporales. Sed in rebus corporalibus illud tenet, quòd solutione eius quod debetur, tollitur omnis obligatio. Nec obstat quòd mihi constitutus per patiẽtiam, & me viuente dicitur mihi deberi: sicque res mea mihi debetur: quia (vt dixi) cum non sit ibi vera traditio, non mere efficitur meus: quod studiosus lector potest notare: quia pluries dicitur, iste vtitur seruitute debita. Præterea & res mea quandoque mihi debetur, scilicet ratione eius qđ meum non est, scilicet restitui: vt. ff. de verb. oblig. l. nemo rem. Secundo videtur quòd Iustinianus non respõdeat huic quæstioni de personali actione, [a] sed dico ꝙ plene respondet cum dicit, nisi talis exceptio vsufructuario &c. Aduerbium enim nisi &c. excipit de eo generali quod dixerat, scilicet nec actionem, nec vsumfructum non vtendo tolli &c. tunc ergo vsusfructus & actio tollitur. Et sic est mirabile, ꝙ actio personalis competens pro vsufructu, tollit. x. an. inter præsentes, & inter absentes. xx. vt hic dicit. Sed an ipso iure? Respondeo non: sed per exceptionem, quia tempus &c. vt. ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet. sed si capitis deminutione vel aliis modis amittitur, tunc ipso iure.

† *aliàs, vsufructuarius, an persona-lis act. &c.*

*Mea res quandoque mihi debetur.*

*a Istã glo. reprobant hic Petr. Bald. & Pau.*

*Actio personalis. x. vel. xx. an. aliquando tollitur.*

B

C

D

bus: non vtendo [i] autem, si [k] per annum vel biennium forsitan eundem vsumfructum nó petierit vsufructuarius, * sic personalis actio tollatur, altercantibus. [l] ℣ Sed nos hoc decidentes sancimus, non solum actionem quæ de vsufructu nascitur, sed nec ipsum vsumfructum non vtendo [m] cadere, [n] nisi tantummodo morte vsufructuarij, & ipsius rei interitu, sed vsumfructum, quem sibi aliquis acquisiuit, hunc habeat, dum viuit, intactum: cum multæ & innumerabiles causæ rebus incidant mortalium, per quas homines iugiter retinere quod habent, non possunt. [o] ℣ Et est satis durum, per huiusmodi difficultates amittere quod semel possessum est: nisi talis exceptio vsufructuario opponatur, quæ etiam si dominium vindicaret, posset eum præsentem vel absentem excludere. [p] ℣ Sed neque per omnem capitis deminutionem huiusmodi detrimentum imminere nostris patimur subiectis: (quare enim si filiusfamilias fuerit is qui vsumfructum habet, forte ex castrensi peculio, vbi nec patri vsusfructus acquiritur, ei possessum, per emãcipationem eum amittat? [q]) sed secundum quod definitum est, tunc eum tantummodo desinere, cum vsufructuarius vel res pereat, & tantummodo eum cum anima [r] vel rei substãtia expirare: nisi prædictæ exceptionis vigor reclamauerit: excepta videlicet tali capitis deminutione, quæ vel libertatem vel ciuitatem Romanam possit adimere. tunc etenim vsusfructus omnimo-

i *Non vtendo.* vt olim, scilicet per annum vel biennium.
n *Cadere.* nec alio modo.
o *Non possunt.* sic. j. de præscrip. xxx. an. l. fi. & ꝟ. l. proxi.
p *Excludere.* x. annis vel. xx. Sed qd si in re mobili est vsusfructus? an tolleretur actio personalis triennio? Respond. non, cum vsusfructus rei immobili cõparetur: vt. j. de prescrip. long. temp. l. fi. in fi. & ff. de vsucap. l. iusto. §. non mutat. & j. titu. j. l. sicut.
q *Amittat.* q. d. nó. & sic nõ tollitur minima capitis deminutione: vt institu. de acquisi. per arrog. in prin. & institu. de vsufruc. §. fi.
r *Anima.* id est morte.



BIU Cujas

*Ex libris.* CASVS. Si seruo aut filiosa. testator vsumfru. fundi legasset: & sic dominus per seruum, vel pater per filium vsumfru. acquisisset: dubitatio erat, an media, vel maxima capitis deminutione, vel morte, vel emãcipatione filij, vel serui alienatione, vel manumissione finitus esset vsusfr. vel penes patrem, & dominum, quibus per seruum vel filium acquisitus erat, remaneret. Hãc dubitationem remouet hic imperator, ac decidit, ꝙ nõ obstante calamitate filio vel seruo contingente, vsusfru. apud patrem vel dominum integer maneat. hoc in prima. Si autem pater vel mediam vel maximam capitis demi. passus fuerit, vel decesserit, an ob hoc penes filium remanebit vsusfru. cui erat acquisitus? Et dicitur ꝙ nihilo minus remanet apud filium, cum præsumatur & sit verisimile testatorem filio magis contemplatione ipsius filij, quàm patris vsumfr. reliquisse. & hoc in secunda. & no. ꝙ de domino rationem non fecit capitis demi. &c. sed in ea dubitatio nõ esset, &c. Viuia. & hæc lex & superior sunt de quĩquaginta decisionibus secundũ Bal. hic.

a *Ex libris.* quos non habemus.

b *Emancipatione.* hoc respicit legẽ, inter antiquam. ff. eo.

c *Intactum.* immo videtur amitti: vt. ff. de vsufru. l. qui vsumfruc. §. fi. prout est ibi, seruo Titij. Sol. refert contẽplatione domini tantum sit relictus: & tunc non perit. an serui, & tunc domino perit. aut dubium est: & tũc obtinet hæc. l. & eo modo soluitur aliud contra. ff. de donat. causa mor. l. si filiofami. & ff. de vsu & habita. l. plenum. §. fi vsus. argu. contrarium huic solutioni infra in fin. huius. l. Alij dicunt quòd illa. l. qui vsumfructum. corrigitur. aliæ duæ in aliis casibus loquuntur. nam aliter quencunque dixeris vsufructuarium: stare non potest, vt dicunt. præterea lex illa, plenum. non est contra: quia hic tractat de cuius morte finiatur, ibi nondum finitus vsusfructus ad quem porrigatur. Vel potest dici ꝙ principium l. huius dicit quando contemplatione patris: finis vero quando contemplatione filij. Item adhuc est contra. ff. de verbo. oblig. si stipulatus fuerim. in princi. &. ff. de min. l. iij. §. sed & si ei legatum sit. & ff. de iniur. l. sed si vnius. §. fin. Solu. ibi loquitur in his quæ personæ cohærent filij vel serui. Item adhuc contra. j. de bo. quæ lib. l. cum oportet. & l. fin. nam nec in aduentitiis, nec in profectitiis, nec in castrensib⁹ vel quasi, locum habere potest hæc lex. sed respondeo hic loqui cum dubium est cuius contemplatione. vel hoc corrigitur.

*Vsusfructus seruo relictus, quãdo dicitur finiri.*

d *Neque si pater.* quid de domino? Respon. secus. nam seruus non habet, nec ad hæredem transit. at filius habet, non vt hæres: sed vt vsufructuarius.

e *Contemplatione magis.* comparatiue. Et not. arg. quòd in dubio contemplatione filij relictum præsumitur: vt. arg. j. arbi. tu. l. si defunctus.

*DE SERVITVTIBVS, ET AQVA.*

*Dixit de seruitutibus personalibus, nunc de seruitutibus rerum: vt ff. eo. l. 1. & specialiter ponit de aqua, generaliter de aliis: quia quædam specialia in ea est dicturus: vt infra. l. 2. sic & diuina scriptura, Dicite discipulis eius, & Petro.*

*Mar. 16.*

do ereptus, ad suam reuertatur proprietatẽ. Dat. Kal. Octobr. Constantinopo. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

*Vsusfructus filiofamilias vel seruo alieno relictus, acquiritur patri & domino: & licet filius vel seruus moriantur, vel statum mutent, residet nihilo minus penes patrẽ & dominũ. sed patre mortuo, vel mediam seu maximam capitis deminutionem passo, vsusfructus redit ad filium, à quo habuit originem, & ad quem testator præsumitur hæ buisse contemplationem. h. d. Bald.*

B

XVII. Idem. A. Ioãni præf. præto.

EX libris[a] Sabinianis quæstio nobis relata est, per quam dubitabatur, si vsusfructus per seruum acquisitus, vel per filiũfamilias, capitis deminutione filij magna, vel media, vel morte, vel emãcipatione,[b] vel serui quacunque alienatione, vel morte, vel manumissione posit adhuc remanere. Et ideo sancimus, in huiusmodi casibus, neq; si seruus vel filiusfamilias in præfatos casus inciderit, interrumpi patri vel domino vsumfructum qui per eos acquisitus est, sed manere intactum.[c] Neque si pater[d] magnam capitis deminutionẽ vel mediam passus fuerit, vel morte ab hac luce fuerit exemptus, vsumfructum perire: sed apud filium remanere, etiam si hæres à patre non relinquatur. Vsumfructum enim per eum acquisitum, apud eum remanere etiam post patris calamitatem oportet, cum plerunque verisimile sit testatorem contemplatione[e] magis filij quàm patris vsumfructum ei reliquisse. Dat. XV. Kalend. Nouemb. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC.

C

*TITVLVS XXXIIII.*

## DE SERVITVTIBVS, & aqua.

*Ista est notabilis lex, & habet tres lecturas: & secundum primam lecturam hoc intendit. Seruitus quæ habet causam continuam, acquiritur spacio longi temporis si præscribens fuerit bonæ fidei. hoc dicit secundum Bart. Vel sic secundum Salyce. Seruitus habens causam continuam, præscribitur longo tempore ab eo qui possidet bona fide: quia non vi, non clam, vel precario. hoc dicit secundum primam lecturam. Vel sic: Libertas contra seruitutem altius nõ tollendi, longo tempore præscribitur ab eo qui bona fide fuit in quasi possessione libertatis. hoc dicit secũdũ secundã lecturã. Vel sic: Patientia eius qui possidet vi, clam vel precario: non sufficit in præscribenda seruitute, etiam ab eo qui possidet bona fide. hoc dicit secundum tertiam lecturam.*

D

I. Imp. ANTONINVS A. Calphurniæ.

SI quas actiones aduersus eum qui ædificium cõtra veterem formam exSI quas. Pone casum tribus modis. Primo secundum antiquos, Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi quæ acquisita erat domui meæ tempore. nunc tu altius extra. altas contra seruitutem debitam: agam contra te vel vti possidetis, vel confessoria: & vincam si bonam fidem habui in præscribendo, non autem si vi, vel clam, vel precario sim vsus seruitute. Et secundum hunc casum dic ꝙ hæc seruitus potest quæri tempore, cum habeat perpetuam causam. & incipit ab eo tempore quo vicinus meus fuit aliquando à me prohibitus ædificare. nam ex tunc incipit possidere iure seruitutis: quod est necesse: vt. ff. quemadmodũ serui. amit. l. fin. alioquin clam possidere viderer: quod non debet esse: vt hic dicit. Itẽ ꝙ dicit, longi temporis, proprie dicit secundum nos, licet quidam dixerint, cuius temporis nõ est memoria, per. l. ff. de aqua plu. arcen. l. j. in fin. & l. ij. Item quòd dicit, vicem seruitutis constitutæ: scilicet per pactum vel per vltimã voluntatem. & sic consuetudo æquiualet veritati. Item ꝙ dicit, si modo is qui pulsatur: dic, id est tu qui pulsaris, id est inquietaris ædificatione illius: vel eo agente negatoria. Et quòd dicit, possidet, id est quasi possidet seruitutẽ: quia vere non possidentur: vt. ff. de acquir. re. domi. l. seruus. §. incorporales. Itẽ hæc verba, vi &c. expone vt. ff. de vi & vi arma. l. vim facit. clam, expone vt. ff. de acquirenda possess. l. clam. precario, expone vt. ff. de preca. l. j. in prin. Vel dic secundo: Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi, per constitutionem: altius ædificatam habuisti longo tempore contra veterẽ formam. i. seruitutem. si ago contra te, iudex te absoluet: si modo nec vi, nec clam, nec precario sic tenuisti. Et ꝙ dicit, vicem seruitutis, scilicet amissæ per pactum. vel proprie. l. acquisitæ, scilicet illi cui domus seruiebat contra meam domũ, nam libertas eius quodammodo dicitur seruitus meæ. Item ꝙ dicit pulsatur, proprie ponit. Et secundum vtrunque supra dictum casum, quæro an sufficit si ab aduersario nõ teneatur precario, vi, vel clam, licet ab alio teneatur? Sed dic à nemine debere habere precario, cum bonã fidem debeat habere: vt. ff. quẽadmodũ serui. amit. l. fi. & de aqua plu. arcen. l. fi. licet sit arg. cõtra. ff. vti possi. l. j. §. fi. & l. ij. Vel dic tertio: Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi, tempore mihi quæsitam, vt asseror: si tu ædificas, ego agam & vincam te, ita demum, si tu contra quẽ præscripsi, non possidebas domũ tuam eo tẽpore quo præscripsi contra te, vi, vel clam, vel precario: nam tunc sicut nõ posses mihi in ea per pactum cõstituere seruitutẽ, sic nec per præscriptionem in ea quæram seruitutem. dic ergo, si quas &c. Sed quæ sunt actiones quę pro seruitutibus competunt? Respon. confessoria. Item vti possidetis vtile: vt. ff. si ser. vin. l. ij. in princ. & §. ij. & de serui. l. penul. Itẽ negatoria quæ datur ecõtra: sed nõ simul: quia hoc esse nõ posset. *ADDITIO.* Ioanni Fabro in suo breuiario placet tertia lectura, quia notabilior: licet doctores primam approbent: quia aptior. Et si videre optas quanto tempore acquiratur seruitus, & à quo tempore incipit possideri: & an requiratur & præsumatur bona fides: vide hic plene & familiariter per

ter per ipsum dominum Ioan. Fab. in suo breuiario.

truxit, vt luminibus [a] tuis officeret, competere tibi existimas, more solito [b] per iudicem exercere non prohiberis. [c] Is qui iudex erit, longi tẽporis [d] consuetudinem, vicem seruitutis [e] obtinere sciet: modo si is qui pulsatur, [f] nec vi, nec clam, [g] nec precario possidet. PP. III. Id. Nouẽb. Gẽtiano & Basso Cõss.

*Ista lex est singularis, & est clauis in tota materia. & h.d. Seruitus quæ habet causam continuam, acquiritur longo tempore, nisi fuerit interrupta: nec repetit quis expensas quas fecit in re contemplatione seruitutis. h. d. Bald.*

II. Idem. A. Martiali.

SI aquam per possessionem Martialis eo sciente [h] *duxisti: *seruitutem exemplo rerum immobilium tẽpore quæsisti. [i] Quòd si ante id spacium eius vsus tibi interdictus [k] est, frustra sumptus in ea re factos [l] præstari tibi postulas: cum in aliena possessione operis facti dominium quoad *in eadem causa manet, [m] ad eũ pertineat, cui [n] est possessio. [n] PP. Kaled. Iul. Læto & Cereali Conss.

*Prouinciales licet eorum prædia sint tributaria, habent tamen dominium: & ideo possunt seruitutem constituere & acquirere. Bal. Vel sic: In prouinciali prædio licet tributario potest seruitus imponi, & onus seruitutis impositæ comitatur rem ad quemcunque transeat. Saly.*

III. Imp. ALEXANDER A. Ricanæ.

ET in prouinciali prædio constitui aquæductus, vel aliæ seruitutes possunt: [o] si ea præcesserint, quę seruitutes cõstituunt. [p] Tueri [q] enim placita inter contrahentes debent. [r] Quare non ignorabis, si priores possessores [s] aquam duci per prædia prohibere iure non potuerint, cum eodem onere perferendæ seruitutis transire ad emptores eadẽ prædia posse. [t] PP. Kal. Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Ex fundo alieno non potest duci aqua, nisi domino volẽte. h.d. secũdũ Bal. Vel sic: De alieno fonte non potest aqua duci sine permissione domini. h.d. secũdũ vnã lecturam. Vel sic: Sine permissu eius cui seruitus prius fuit cõcessa, quãdo hæc secũda cõcessio priori foret nociua, nõ põt de eodẽ fonte aqua duci. h.d. secũdũ aliam lecturã. Saly.*

IIII. Idem A. Cornelio.

AQuam quæ in alieno loco oritur, sine voluntate eius ad quem vsus [u] eiusdem

*Sl aquam.* Diuiditur in tres partes. In prima loquitur de seruitute præscripta. In secũda loquitur de prescriptione interrupta: & ea iterrupta ille qui fecit expensam contẽplatione seruitutis, eã non repetit. Tertio rationem reddit huius legis. Secunda ibi, ꝙ si ante. Tertia ibi, cum in aliena. Baldus.

Casus istius legis talis est: Per agrum meũ me sciente nec prohibente aquam per. x. annos iter præsentes, vel per. xx. inter absentes duxisti: an sit tibi quæsita seruitus, quæritur? Respon. ꝙ sic, exemplo rerum immobiliũ. & hoc in prima. Si autem ante impletam præscriptionem prohibui ne duceres: & post prohibitionẽ in agro meo opus aliquod vt aquam duceres extruxisti, puta canales vel riuulos: nec fructus quos fecisti, repetes: & quod extruxisti, ad eum cuius est possessio, pertinebit.

a *Vt luminibus.* vt consecutiue ponitur, non causatiue. sic. ff. de iudi. l. properandum. §. j.

b *More solito.* per libellũ: vt. ff. de lit. contest. authen. offeratur.

c *Non prohiberis.* vt &. ff. de serui. vrb. prædi. l. qui luminibus. &. ff. de itine. actúque priua. l. apparet. §. pen.

d *Longi temporis.* cuius non extat memoria secundũ quosdam: vel. x. vel. xx. annorũ, secũdũ nos. Accursius.

e *Seruitutis.* constitutæ vel amissæ secundũ diuersos casus.

f *Pulsatur.* proprie & improprie secundũ diuersos casus.

g *Nec clam.* & dic, ille qui pulsatur opere & facto.

h *Sciente.* iure seruitutis, nõ precario, vel clam, vel vi. Et no. nõ desiderari titulũ in prescribẽda seruitute: vt hic, &. ff. si ser. vindi. l. si quis diuturno. &. ff. de iti. actuq; priua. l. j. §. si qs autẽ cũ. &. §. si tibi fundũ. in fi. &. j. de lõg. tẽpo. præscrip. quæ pro liberta. l. ij.

i *Quæsisti.* & sic. x. an. inter præsentes. xx. inter absentes: quia sic est in immobilibus: vt. j. de vsuca. transfor. l. j. Sed contra. ff. de aqua coti. & æsti. l. hoc iure. §. ductus. vbi exigitur tempus cuius non extat memoria. Solu. ibi de aqua ex flumine publico dicit, vel fiscali: hic priuato. Vel hic habet perpetuã causam: ibi non. argu. ff. de ser. vrba. prædio. l. foramen.

k *Interdictus est.* naturali interruptione: vt ff. de vsucap. l. naturaliter. sicut & retinetur per cõtinuationẽ vsus: vt. ff. de vsufru. l. arboribus. §. idẽ tractat. Itẽ per lit. contest. nõ per solam denunciationẽ. non enim sola denunciatio vsucapionẽ interrumpit: vt supra de rei vindi. l. moræ litis. &. ff. pro emptore. l. alienam. Vel forte est speciale, vt sola denunciatio interrumpat, sicut facilius currit prescriptio, quia sine titulo, & sine possessione. nam incorporalia non possidentur: vt. ff. de acquiren. re. domi. l. seruus. §. incorporales. Et not. ff. de vsufruc. l. arboribus. in fi.

*Incorporalia nõ possidentur.*

l *Factos.* post interdictionem, cum videaris velle donare: vt. ff. de rei vin. l. domum.

m *Manet.* vt. ff. tit. ij. l. ij. & dic vt ibi.

n *Possessio.* id est res possessa siue dominiũ. sic. ff. tit. ij. l. quoties.

*ET in prouinciali.* ] CASVS. An in prædio prouinciali possit seruitus constitui, quæritur? Dicitur quòd sic, præcedentibus his quæ ad seruitutem constituendam sunt necessaria, puta pactionibus aut stipula. &c. & hoc in prima. Et si post constitutionem seruitutis prædium alienatum fuerit, transit cum suo onere. & hoc in secunda.

o *Seruitutes possunt.* contra videbatur, quia non sunt domini: vt infra de vsucap. transfor. l. j. & seruitutes non possunt constitui nisi à dominis: vt insti. de serui. §. ideo autem. sed tamen est contra, quia sunt quasi domini.

p *Constituunt.* scilicet pactiones & stipulationes: vt infra subiicit: vt insti. eo. §. fin.

q *Tueri.* id est defendi. Vel dic, tueri seruitutem.

r *Debent.* vt. ff. de transac. non minorem.

s *Possessores.* i. qui tibi vendiderunt.

t *Posse.* & nõ aliter: vt. ff. de seruitu. rusti. prædi. via. §. si fundus. & de contrahen. emp. l. si aquæductus. &. l. alienatio.

*AQuam.* ] CASVS. An vicinus aquam quæ in fundo vicini oritur, eo inuito ad irrigandos agros suos ducere possit? nunquid & tu me inuito cui seruitus aquæ ducendæ constituta est: à tuo fundo alij ducere aquam concedere possis, quæritur? Dicitur quòd non. & hic est casus quem habes. ff. de serui. rusti. prædi. l. ex meo. vel sic: Concessi tibi vt duceres aquam: inuito te cui concessi primo, an possim alij secundo concedere, quæritur? Dicitur ꝙ non. & hunc casum habes. ff. de aqua cotidia. & æsti. Lucio. ff. de seruit. rusti. prædio. l. per quẽ. magis placet prima positio: quia concordat cum litera.

u *Ad quem vsus.* i. proprietas ratione dominij.

*Pertinet.*

BIU Cujas

a *Pertinet*. iure proprietatis, id est sine voluntate domini soli in quo nascitur: vt.ff.de aqua plu.arcen.l.in concedendo.&.l.sequen. Si autem dominus soli velit alij concedere, potest: si non nocet ei cui primo concessit vt.ff.de aqua cotidia.& æsti.l. Lucio.&.ff.de seruitu.rusti.prædi.l.ij.§.si aquæductus.quę sunt cõtra. secus si noceat: vt ff. de serui. rusti. prædi. l.per quem. Item si ille cui primo fuit concessa, velit alij concedere,non potest: vt.ff. de serui. rusti. prædi.l. ex meo. nisi postquam iam ingressa est fines agri sui: vt .ff. de aqua cotidia. & æsti. .l .j. §. illud.

*Seruitutem aquæductus habens, an possit eam alii concedere.*

b *Edictum*. puta vti possidetis. Item ne eius conditio fiat deterior per alterius factũ. nam hoc inuenies fere in quolibet edicto prætoris: vt argu.ff. de alien.iudi. mutan. caufac. l. j. Item & actione iniuriarũ posses agere: vt.ff.de act. empt.l. qui pendentem.

** Facit ad hanc.l. gl. ĩ c. bonæ memoriæ. super verbo, cõmunẽ. in fi. extra de postu. præla.*

*Si quid.* ] CASVS. Habebam seruitutem in domo tua recipiendi stillicidium: aliquid extruxisti, per quod impediebatur seruitus: an agere possim contra te, vt ad pristinum reducas statum, quæritur? Respond. q̃ sic. In hac actione venit damni ratio quod passus sum, quia seruitute mea vti non potui.

c *Curabit*. vt.ff. si ser. vindi. l. & si forte.§. j. in fin. & . l. siquando. §.fin. Item no.in confessoria venire damnum,scilicet quanti eius interest, quòd non est vsus seruitute: vt hic,&.ff.si ser.vin.l.loci.§.j.sicut & in rei vindicatione quę est similiter in rem, habetur ratio damni: vt. ff. de rei vindi.l. non solum.&.ſ.de rei vindi.l.domum.

c *Curabit*. te agente confessoria: vt not.j.eo.l.altius.

*Charitas ordinata incipit à se.*

*Præses*. ] CASVS. Habebas fontem ex quo ducebas aquam ad irrigandos agros tuos. volebam te inuito de eodem fonte aquam ducere ad agros meos: an possim, quæritur? Dicitur quòd non. Nota istam,l.quæ semper alleg.ad hoc quòd ordinata charitas incipit à se. facit.c.j. de sup. neg. præla. lib. vj. & no. in.c. quiescamus.xlij.dist.Paulus.

d *Iuris tui*. quia tuus est, vt subiicit.

e *Consuetudinis*. id est non debetur alij seruitus, etiam per consuetudinem: nam hoc modo posset acquiri, cum habeat perpetuã causam: vt diximus.ſ.eo.l.ij. Vel si non haberet, tunc tãtum tempus requiritur cuius nõ extet memoria: vt.ff.de aqua coti.& ęsti. l.hoc iure.§.aquæductus.

f *Proximum*. vnde dicitur: Alpibus ille perit, qui se plus diligit vllum &c. ordinata enim charitas incipit à se.

*Si manifeste*. ] CASVS. Debebas mihi seruitutem aquæ mihi à te ante confiscationem constitutam: quæritur an directe post confiscationem ducere possim? Respon. quòd sic: & agetur coram procuratore Cæsaris qui cognoscet inter priuatum & fiscum. Vel sic: concessi tibi seruitutẽ aquę ducendę de fonte meo. vis aliter ducere eam, quàm solitus eras, vel contra formã in constitutione seruitutis appositam: an possis, quæritur? dicitur quòd non. & hoc prouidebit procurator Cęsaris si ad fiscum deuoluatur prædium. prima positio verior est.

g *Profluentis*. ex prædio fisci.

h *Irrigandi*. volebat procurator fisci innouare ne haberet seruitutem.

i *Procurator*. cum res inter fiscum & priuatum agatur. Et no, argu. ex hac. l. quòd si Molendinũ quis habeat molendinũ habet in flumine, quòd alius non possit supra facere aliud molendinum per quod auertatur aqua,e. dem tiam in suo. Sed cõtrarium est: vt.ff. de aqua plu. arcen. l. si in meo fundo. &.de dã. infec. l. fluminũ. §. fi. &. l. Proculus. & de regu. iur. l. domum. ADDITIO. De hac quæstione, & pluribus aliis circa eandem materiã, vide plene per Bart. in repetitione. l. quo minus. ff. de fluminib⁹. & ibi plenissime p Iaſ. de Mayno in quadam repetitione sua.

loca profluentis g vtilitatẽ certis fundis irrigandi h causa exhibere: procurator i noster, ne quid contra veterem formam atque solennem morem innouetur, prouidebit. PP. IIII. Nonas Maij, Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Contra seruitutem domum non eleuo: sed præter seruitutem possum vsque ad cœlum. hoc dicit. Iac. But. & Bald. Vel sic: Domus*
B *potest altius eleuari, nisi probetur seruitus deberi. Et faciens fenestram in alieno, cogitur propriis sumptibus rem in pristinum statum restituere. hoc dicit. Salyc.*

VIII. Iidem. AA. & CC. Aniceto.

ALtius quidem ædificia tollere, si domus seruitutem non debeat, dominus eius minimè prohibetur. k In pariete vero tuo l si fenestram Iulianus vi vel clam fecisse conuincatur: sumptibus suis m opus tollere, & integrum parietem restituere compellitur. Dat. Kalen. Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

*Ædificans contra debitam seruitutem, cogitur ædificatum tollere. qui tamen dicit seruitutem sibi deberi, debet illud probare.*
C *hoc dicit. Salycetus.*

IX. Iidem. AA. & CC. Zosimo.

SI in ædibus n vicini tibi debita seruitute, parietem altius ædificauit Heraclius: nouũ opus suis sumptibus per præsidem prouinciæ tollere compelletur. Sed si te seruitutem habuisse non probetur, tollendi altius ædificium vicino non est interdictum. PP. V. Kalen. Iul. Sirmij. AA. Conss.

*Altius*. ] CASVS. Si domus tua domui meæ altius nõ tollendi seruitutẽ non debeat: quantum vis eam eleuare potes. & hoc in prima. Si autẽ in pariete tuo vi aut clam fenestram feci, immittendo tignum in ædes tuas: an sumptib⁹ meis tollere debeam quod feci, cum seruitutẽ mihi non debuisti, & parietem reficere? Dicitur quòd sic. qua actione, non aperit. tu dic quòd interdicto quod vi aut clam. Not. ex hac. l. quòd omnis domus præsumitur libera à fundamentis vsque ad cœlũ, nisi probetur seruitus cõstituta vel præscripta. Not. secundo, quòd in pariete alteri⁹ quis non potest facere fenestram, & per consequens nec immittere tigna, sed in proprio pariete bene possum facere fenestram. Bald. hic.

k *Prohibetur*. videtur ergo quòd quodlibet prædium præsumitur liberum, nisi probetur contrarium. est enim eius vsque ad
D cœlum, cuius est solum: vt hic,&.ff.de serui.l.fi.§. pe. & .ff. quod vi aut clam.l.fi.§.pe.&.l.Proculus.& de reg.iur.l. domum.& de ser.vrb.præd.l.cum eo.&.l.imperatores.&.l.cuius.&.j.eod.l.si in ædibus.&.l.si tibi. Sed cõtra.ff.de ser.vrb.prędi.l.qui luminibus. Sol. ibi erat seruitus, & ideo altius non tollit.

l *Tuo*. id est tibi seruienti, vel proprie dicas.

m *Sumptibus suis*. hoc per interdictum quod vi aut clam: vt.ff.de alie.iudi.mu.causa fac.l.iij.§.ij. Vel per confessoriam: vt.ſ.eo.l. si quid. vel etiam per negatoriam, si proprie accipias tuo.

*Si in ædibus*. ] CASVS. Habebam seruitutem in domo vicini altius non tollendi. contra debitam seruitutem eam vicinus eleuauit: an possim compellere vt sumptibus suis tollat quod extruxit, quęritur? Dicitur quòd sic. & hoc in prima. Si autem nullam seruitutem mihi debuit: quin altius quantum voluerit tollat, prohibere non potero. & hoc in secunda.

n *Si in ædibus*. idem dicit quod superior, sed stylum conuertit: immo non omnino idem.

*Si tibi*. ] CASVS. Debebas mihi seruitutem aquæductus: non patiebaris me aquam ducere, ita quòd non vtendo per.x. an. vel per.xx. eam amisi: an vindicare possim, quæritur? Dicitur q̃ sic, si probem mihi seruitutẽ deberi: alioquin licuit tibi me prohibuisse

BIU Cujas

hibuisse per operis extinctionem quod in agro tuo extruxisti.

a *Si tibi.* nam si hoc minime probetur, scilicet deberi seruitutē, vel si probetur quidem: econtra monstratur quòd amisistī. & facit. ff. eod. l. altius.

*Per agrum.*] CASVS. Si per agrum vicini tui viæ vel actus constituta sit seruitus, eam petere potes: alioquin per agrum suum ire vel agere eo inuito tibi non licebit: sed via publica prohiberi non poteris.

b *Minime licet.* de iure humano: vt hic, & instit. de rerum diui. §. feræ. versi. plane. secus de diuino. nam transire per agrum alienum fas est: vt in decre. distin. j. cap. j. Item fallit quod hic dicitur, in casibus: vt ff. de relig. l. si quis sepulchrum. in prin. & ff. quemad. serui. amit. l. si locus. §. fin.

c *Prohibetur.* nisi & qui prohibet, habet ius obtinendi: vt fit in plaustris obuiantibus: vt ff. ne quid i loco publ. l. ij. §. j.

*Non modus.*] CASVS. Habebam ius aquæ ducendæ per prædium tuum ad prędium meum: postea acquisiui alia prædia: an ad illa prędia aquam te inuito ducere possim, quæritur? Respond. q̄ non.

d *Non modus.* si post seruitutem cōstitutam aucta sunt prædia, scilicet constituta ab initio. Accursius.

e *Modus.* id est si multiplicata sunt prædia, vel aucta ei cui debetur seruitus: non per hoc crescit seruitus aquæ ducendæ: sed seruitus, id est seruitutis impositio facit terminum & certitudinem, quanta debeat duci: vt ff. de serui. rusti. præ. l. ex meo. & ff. de aqua quoti. & ęsti. l. j. §. illud. & ad hoc. ff. de dam. infec. l. damni. §. si is.

*Sicut vsumfructum.*] CASVS. In vsufructu amittendo certum tempus est constitutum. s. decem annorū inter præsentes: viginti inter absentes, & non biēnale in immobilib⁹, vel annale in mobilib⁹ sicut olim. ita & in cæteris seruitutibus amittendis idem obtinet: vt in hoc sit similis causa cuiuslibet seruitutis, differentiis relictis.

f *Dedimus.* vt. ff. titu. j. l. corruptionē. sed hic etiā apertius dicit. Accursius.

*Seruitus aquæductus debet (si negetur) probari: ac etiam probata, per non vsum cōgruo tempore potest amitti. h.d. Salyc. Vel sic: Qui habet seruitutem constitutā, & tempore non perditam, potest ea vti. aliàs non. hoc dicit secundum Iac. But.*

x. Iidem. AA. & CC. Nimphydio.

SI tibi a seruitutem aquæ ducēdę deberi prędes animaduerterit, nec hac te non* vtentē spacio tēporis amisisse perspexerit: vti te iterum iure proprio prouidebit. Nam si hoc minimè probetur: loco proprio facto opere, dominus fundi continere aquam, & facere quo minus ager tuus irrigari possit, nō prohibetur. PP. XI. Kalē. Febr. Sirmij. CC. Conss.

*Inuito domino non potest quis ire per agrum eius. Bald. & Salyc.*

xi. Iidem. AA. & CC. Aureliano.

PEr agrum† quidem alienum qui seruitutem non debet, ire vel agere vicino minimè licet. b Vti autē via publica nemo rectè ꝓhibetur. c Dat. XI. Kal. Nouē. Sirmij. CC. Conss.

*Licet prædia quibꝰ debetur seruitus aquæ, fuerint aucta: non tamen augetur modus aquæ ducendæ à principio limitatus. h.d. secundum Pau. de cast. & est bona lex.*

xii. Iidem. AA. & CC. Valeriæ.

NOn d modus e prædiorum, sed seruitus aquæ ducendæ terminum facit. PP. III. Kalend. Iañ. CC. Conss.

*Seruitutes reales non vtendo perduntur spacio longi temporis: scilicet annorū. x. inter præsentes. xx. inter absentes: sicut seruitus vsusfructus vel vsus. Pau. de cast.*

xiii. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfec. præt.

SIcut vsumfructum qui non vtendo per biēnium in soli rebus, per annale autē tempus in mobilibus vel se mouētibus deminuebatur, nō passi sumus huiusmodi sustinere compendiosum interitū, sed ei decēnij vel viginti annorum dedimus f spaciū: ita & in cæteris seruitutibus obtinendū esse cēsuimus, vt omnes seruitutes non vtēdo amittantur, non biennio, (quia tantūmodo soli rebus annexæ sunt) sed decēnio cōtra præsentes, vel viginti spacio annorum cōtra absentes: g vt sit in omnibus huiusmodi rebꝰ causa similis, differentiis explosis. Dat. XV. Kalen. Nouemb. Cōstantinop. post cōsulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC.

*Seruitus prædialis quæ habet vsum discōtinuum, perditur negligentia temporis duplicati. h.d. vsque ad. §. cum autem. Bald.*

xiiii. Idem. A. Ioanni præf. præt.

CVm talis quæstio in libris Sabinianis verteret̄, (quidam enim pactus erat cum vicino suo vt liceret ei, vel per se, vel h per suos homines per agrū vicini transitum facere, iterque habere vno tantummodo die per quinquēnium, quatenus ei licētia esset in suam syluam inde transire, & arbores excidere, vel facere quicquid necessarium ei visum fuisset) & quereretur quando huiusmodi seruitus non vtendo amitteretur: & quidam putarent, si in primo vel secundo quinquennio per eam viam itum non esset, eandem seruitutem penitus tolli, quasi per biennium ea nō vtendo deperdita, singulo die quinquennij pro anno numerando: aliis autem aliam i sententiam eligentibus, nobis placuit ita causam dirimere, vt quia iam per legem latam k à nobis prospectum est, ne seruitutes per biennium non vtendo depereant, sed per decem vel viginti annorū curricula: & in proposita specie, si per quatuor quinquennia nec vno die, vel ipse, vel homines eius eadem seruitute vsi sunt, tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia. l Qui enim in tam longo prolixoque spacio suum ius minimè cōsecutus est, sera pœnitentia ad pristinam seruitutem reuerti desiderat.

*Si area non potest habere ventum nisi ex vna parte, & non potest alibi fieri per dominum prædii: ipso iure prædio vicini seruitus est imposita per legem, ne ædificando ventum impediat. h.d. secundum Bald. Vel sic: Iuxta aream vbi fructus aridi triturantur, non licet vicino taliter ædificare, quòd ventum venientem valeat impedire. Salyc.*

Cùm autem apertissimi iuris est, fructus aridos conculcatione quæ in area fit, suam naturam & vtilitatem ostendere: ali quis vicinum suum vetabat ita ædificium extollere iuxta areā suam, vt vētus excluderetur, & paleæ ex huiusmodi obstaculo secerni à frugibus non possent, quasi vetito vēto suam vim per omnē locum inferre ex huiusmodi ædificatione, cum secun-

g *Contra absentes.* vt &. j. de præscript. long. temp. l. fin. & ff. de vsucap. l. sequitur. §. fin. & hoc si non habent temporis interualla: vel si habent, habent tantum dierū vel horarum. aliàs si maius habent interuallum, duplicatur tempus: vt ff. quemad. serui. amitta. l. si sic. quæ est contra: vt habeat scilicet viginti annos semper inter præsentes & absentes, secundum Ioan. vt. j. l. proxi. Alij dicunt pro. x. dari. xx. & pro. xx. dari. xl. ADDITIO. Nota ex hac gl. iunc. tex. quòd in seruitutibus personalibus licet habeāt causam discontinuam, tamen sufficit lōgum tempus. & vide hic quod nota. p Dy. in. l. fluminum. §. denique. de dam. infec. secundum Bald.

CVm talis.] CASVS. Si quolibet quinquennio vna die per agrum tuum ad syluam meam eundi mihi ius constituisti, & duobus quinquenniis cessauero: an mihi præiudicabo. quæritur? Dicitur q̄ non. sed si per quatuor quinquennia cessauero: mihi præiudicabo. & hoc i prima. Si iuxta aream meam, in qua beneficio vēri paleam à granis separare consueui, opus extruere voluisti: an prohibere possim, quæritur? Dicitur quòd sic.

h *Vel.* pro &.

i *Aliam.* quam non habemus.

k *Legem latam.* vt. ff. l. proxi.

l *Desidia.* immo videtur in octo quinquēnia differri: vt ff. quemadmo. serui. amitta. l. fi sic. Quidam dicūt speciale hic in aquæductu. Alij q̄ hæc corrigit illam. Ioan. dicit duplicationem fieri de. x. non de. xx. an. & sic illam intellige secundum istam. Item contra. ff. quib. mod. vsusfruct. amitta. l. j. §. fin. vbi vsusfructus relictus tempore alternato, licet pro vno anno amittatur, non tamen amittitur pro alio. Solu. ibi amisit capitis deminutione: hic non vtendo. Vel verius ibi in seruitute p̄sonali, quæ potest ex tē pore incipere, & in tēpus finiri. & sic sunt plures: sicq; pro vno tempore amitti, pro alio retineri potest: hic autem vna continua est: vt ff. de serui. l. seruitutes. ij.

*Vsusfructus alternato tē pore relict⁹, si perditur pro vno anno, non perditur pro alio.*

a *Faciat.* speciale in area secundum Hu. fauore fructuum, vbi licet non sit constituta seruitus, tamen à lege videatur imposita. sic.ff.de serui.rusti.præd.l.ij.in princip.&.ff.de aqua plu. arcen.l. j.§.de eo opere.in princip.& versic.item Sabinus & Cassius opus quod manu factum est &c. &.§.in summa.& secundum hoc non erit contra.ŝ.e.l.altius.

Ioan. & Azo dicunt quòd hic fuit constituta seruitus altius non tollendi (& ita ponunt casum) quæ videbatur non valere, quasi non interesset: vt.ff. de seruitu.l.quoties.& de seruitu.vrba.præd.l.si ædes. &.l.nemo. sed tamẽ valet & interest.

*DE LEGE Aquilia.*

Cõtinuatio. *In actionibus superioribus dixit damnũ venire: vt.ŝ. de rei vindica.l. domum. & .ŝ. titu. i. l. si quid. Audi nunc generaliter de damno, & de ipsa actione damni dati.*

*Damnũ.*] CASVS. In sylua mea cædua damnum dedisti, ꝙ eam incẽdisti vel excidisti: qua actione mihi tenearis, quæritur? Dicitur quòd actio.l. Aquil.si ꝓbauero te mihi damnum dedisse.

b *Per iniuriam.* id est non iure, siue per culpam, vt.ff.eo.l.sed & si quemcũque.§. iniuriã.

c *Excisa.* nec matura, nec cædua: alioquin furti & arborum furtim cæsarum tenetur: vt.ff.eod.l.si seruus seruum.§.si oliuã. versi. Octauenus. Sed hoc fallit in duob⁹ casibus, vbi rumpit vel incendit, & tamen non tenetur: vt.ff.eo.l.si quis fumo.§.j.&.l.qui occiderit.§.penul.in fi.sed in illis non fuit culpa.

d *Probare potes.* nisi in casu: vt.ff.eo.l.si quis fumo.

e *Vtere.* vt.ff.eo.l.si seruus seruum.§.iij.in fi.§.

*Si legis.*] CASVS. Si in domo mea mihi damnum dedisti eam incendendo vel deponendo: an actio.l. Aquil. te conuenire possim? Dicitur quòd sic. & si ab agro meo opere facto seu detracto aquam aliò deriuasti, an tenearis? Dicitur ꝙ sic: vt quicquid actum sit, in antiquum statum reducatur. & vt damnum mihi resarciatur, prouidebit iudex. qua tamen actione tenearis, hic non aperit. tu dic, interdicto quod vi aut clam. & hoc in secũda. Not. ex hac. l. ibi, vt id damnum sarciatur. quòd hoc venit iure actionis, & hoc debet in libello peti, quòd condẽnetur ad emendationem damni. & ad hoc est aduersarius obligatus. sed si diceret se velle reponere rem in pristinum statum, vt non condemnetur ad æstimationem totius domus: deberet audiri. & sic illud est potius in solutione, quàm in obligatione: sicut in actione noxali, vbi emendatio damni est in obligatione, & datio pro noxa est in solutione. & ita intellige istum textum: & cessant ambages de quibus hic per glo. & Cy. secundum Pau. de cast.

f *Depositisse.* nisi fecisset causa arcendi incendij iusto metu ductus: vt.ff.eod.l.si quis fumo.§.j. secus si non iusto metu: vt hic, & ff. quod vi aut clam.l.si alius.§.est & alia.

g *Statum.* scilicet actione quod vi aut clam.

h *Impetrabis.* nõ actione ista quę damnũ datũ prosequit: sed interdicto quod vi aut clã: vt.ff. qđ vi aut clã.l.j.in prin. sed & ista actio vtilis poterit quãdoq; locũ habere: vt.ff.e.l.si seruus seruũ. §.si quis aquæductum. & facit ad principium.ŝ.l.proxi. Accur.

*Ex morte.*] CASVS. Si ancillam meam non iure occidisti: an ciuiliter act.l. Aquil. mihi tenearis, vt damnum mihi resarciatur: & nihilo minus act.l.Cor.de sica. te cõuenire possim, quæritur? Respond. quòd sic.

dum situ regionis, & auxilium vẽti aream accedit. ℣ Sancimus itaq; nemini licere sic ædificare, vel alio modo versari, vt ido neum ventum & sufficientem ad præfatum opus infringat, & inutilem domino aream, & fructuum inutilitatẽ faciat. a Dat. XI. Kal. Nouembr. Constantp. post consulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC.

*TITVLVS XXXV.*

## DE LEGE AQVILIA.

*Damnum datum in syluam per ignis immissionem, vel incisionem, debet resarciri, proposita actione legis Aquiliæ. Bald.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Glyconidi.

DAmnum per iniuriam b datum, immisso in syluam igne, vel excisa c ea, si probare potes: d actione legis Aquiliæ vtere. e PP. VII. Id. Nouemb. Alexandro. A. II. & Marcello Conss.

*Damnum datum in demolitione vel concremations domus, vel in destructiõe aquæductus, venit in actione legis Aquiliæ. Bal. & Salycetus.*

II. Imp. GORDIAN. A. Mutiano.

SI legis Aquiliæ actione expertus es aduersus eum quẽ domum tuam deposuisse, f vel incendio cõcremasse, damnoq; te afflixisse proponis: vt id dãnum sarciatur, competentis iudicis auctoritate consequêris. ℣ Quinetiam si aqua per iniuriam aliò deriuata sit: vt in prio rem statum g restituatur, eiusdẽ iudicis cura impetrabis. h PP. VIII. Id. Nouembr. Gordiano A. & Auiola Conss.

*Occidens ancillam alienam tenetur ciuiliter actione. l. Aquiliæ, & criminaliter l. Cor. de sicariis. & vna per alteram non tollitur. ad hoc allegatur. Vel sic: Si ex eodẽ facto oritur ciuilis & criminalis actio: vna non impeditur per executionem alterius. Bald.*

III. Idem A. Dolenti.

EX morte ancillæ, quam cẽsam conquestus es, tam legis Aquiliæ dãni sarciendi gratia actionem, quàm criminalẽ i accusationem aduersus obnoxium competere tibi posse non ambigitur. PP. V. Kalend. April. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

*Actio legis Aquiliæ est pœnalis, id est in duplum, contra negantem. hoc dicit secundum Bald.*

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Zoilo.

COntra negantem, ex lege Aquilia, si damnũ per iniuriam dedisse probetur, k dupli procedit l condemnatio.

i *Criminalem.* si dolo hoc factum est: vt hic, &.ff.eo.l. inde Neratius.§.si dolo.&.ff.de præscrip.verb. l.qui seruandarum.§.j. & de iniur.l.prætor.in princ.&.j. quando ciuil.act.crimi. præiudi. l.j.& instit.eo.§.liberum. aliàs non: a vt.ff.ad leg.Cor.de sica.l.in lege. licet Aquilia posset agi etiam pro leuissima culpa: vt.ff.eo. l. in lege .ij. Item hoc intellige non simul: vt ff.vi bonorum rapt.l.ij. §.j. & de publi. iudi.l. interdum. Sed quid si fuit conuentus ciuiliter Aquilia, & absolutus? Respond. P. postea eum non posse conueniri criminaliter de sicariis. argu. pro eo. j.ne tut. vel cura. vectig. cõmu. l.j. &.j. de crimine stellio.l.j. Sed nos contra. nam tantum debet facere in hoc casu absolutio, quantũ condẽnatio & solutio, ar.ff. de excep. rei iudic.l.si quis cum totum.§. ne. licet sit arg. contra. ff. de libe. ho. exhib.l. ij.§. penul. sed illud est propter præsentem detentationem hominis, vt ibi dicitur. Sicut ergo solutione facta non obstaret exceptio: vt.j. quando ciui.act.crimi. præiudicet.l.j. ita nec absolutione factas nisi in quibusdam criminibus, quę omnino tollũtur, si antequã reus de crimine cõueniatur satisfecerit, vt in dictis casibus. &.ff.ad leg.Iul. de adulte. l. si adulterium.§. iidem imperatores. &.§. iidem Pollioni. &.ff.de re mil.l. milites.ij.in fi.&.j.ad l. Corne. de fal. l. si falsos. Item si damnetur in ciuili ex delicto priuato: nihilo minus potest damnari & in criminali etiam ab eodem iudice, cum tanquã alius condemnet, vt ex prędictis rationibus colligi potest. & hoc tam in priuato, ꝙ in publico crimine: licet dixerit P. contra in priuato: & illum titu. j. quando ciui. act. &c. intelligit quando ꝓ publico crimine cõpetit actio ciuilis, & criminalis accusatio. secus si pro priuato secundũ eum. Sed cõtra nos est valde ad primam opinionem, nõ ad proximam, quod legitur. j. de fide instru. l. fina. quia ibi de falso primò habita fuit quæstio ciuiliter. & si velit accusare criminaliter, non potest nisi ante definitiuam sententiam, quæ non est appellatione suspensa. Sed forte respondeti potest non posse vt rescindatur sententia: sed potest vt imponatur criminalis pœna, secundum Azo.

*Contra.*] CASVS. Si in seruo Titij nõ iure damnum dedisti, & conuentus act. l. Aquil. confessus fueris te damnum dedisse, condemnaberis in simplum: si negasti, & te damnum dedisse Titius probauerit, in duplum teneberis.

k *Probetur.* per testes, vel per instrumenta, vel aliis probationibus, non per sacramenti delationẽ: vt.ff.de iureiur.l.eum qui. in princ. Item fallit in minore, qui habetur pro confesso si petat restitui: vt.ff.de mino.l.si ex causa.§.nunc videndum. Et sic no. hic ex mendacio quem puniri: vt hic, &.j. de non nume. pecu. authẽ. contra qui propriam. &.ff.eo. l. inde Neratius.§. hæc actio. Sed quid duplatur? dic ergo id, quod erat simplandum. simplandũ autem erat omne interesse: vt instituto. eo.§. his autem verbis. &.ff.e. l. ait lex. in fi. ergo hoc totum duplandum: vt.ff. quod met. caus.l.si cum ex.§. quadruplabitur. &.ff. de ser. cor. l. in hoc iudicium. & instit. de act.§. omnes autem. Sed aliud in actione furti, vbi tantum verum rei precium duplatur: vt.ff. de furt.l. in furti actione. Item quod dico de duplatione, habet locum siue directa, siue vtili Aquilia, siue in factum agatur: vt.j.l. proxi. Accur.

l *Procedit.* ad idẽ instit. de pœna teme. litigant. circa principii.



BIU Cujas

*De pecoribus.*] CASVS. Pecora mea inclusisti: atque ita fame perierunt. qua actione te conueniam, & in quantum, quæritur? Dicitur quòd act.l.Aquil.& ad duplum post negationem de mendacio.

a *Fame.* scilicet actione directa.

b *Legis aquiliæ.* vtili: vt institu.eod.§. cæterum. quando necantur fame. Sed certe immo videtur quòd in factũ locum habeat: vt.ff.eo.l. item si obstetrix.§. si quis. & l.quemadmodum.§.magistratus. Sed dic & hanc & illam dari, cum ambæ sint ex æquitate. Et plene dic: aut damnũ datur à corpore in corpus, & tunc directa: vt instit.eod.§. cæterum. aut de corpore in non corpus: vt si annulũ fecisti in mare cadere, & tunc vtilis, & in factum: vt.ff. eo.l.si seruus seruum.§. si quis de manu. & de præscrip.verb.l.qui seruandarum.in princ.aut de nõ corpore in corpus: vt si feciſti seruum meum descendere vel ascendere in puteũ vel in arborem: vt institu. eod.§. cæterum. aut de non corpore in nõ corpus: vt si seruum ligatum soluisti, & fugit: & tunc in factum: vt instit.eod. in fi. Et not. quòd vbicunque locũ habet vtilis, & in factum: sed non conuertitur: vt.ff.eod.l.quemadmodum.§.magistratus. Item no. quòd hęc lex habet tria capita. Primo tenetur de occisione tantum, scilicet serui & pecudis. In secundo nihil. In tertio de omni alio damno: vt instit.eod.in princip.&.§. caput.&.§. capite. In primo habetur ratio in anno retro. In tertio intra.xxx.dies: vt.ff.e.l.ij.&.l.si seruus seruum.§.huius legis.

*Aquil. habet tria capita.*

b *Aquiliæ.* id est actione vtili.

*De his.*] CASVS. Si ad pascendas glandes in agrum meum porcos tuos immisisti: qua act. mihi tenearis, quæritur? Respon. quòd act.l.Aquil.ex sententia.q.d.non ex verbis.

c *Ex sententia.* non autẽ Aquilia directa: quia ad eum vsum cõ sumptæ sunt, ad quem erant: vt.ff.e.l.qui occidit.§.si quis alienũ.

d *Legis Aquiliæ.* contra.ff.ad leg.Aquil.l.si boues. vbi datur actio in factum.

e *Agere.* actione vtili de pastu pecoris, quæ habet locum quando in tuo, meo pecore immisso, tuam glandem depasco. secus si in meo cecidisset: quia tunc in factum: vt.ff. de præscrip. verb.l. qui seruandarum.§.fin.& vtilis Aquiliæ: vt hic.

*FAMILIAE ERCISCVNDAE.*

*Dixit de petitoriis: sequitur de diuisoriis. nam nisi liceret diuidere, frustra expedirentur singula: vt.j.quando & qui.quarta pars.l.ii.lib.x.*

*Si non omnẽ.*] CASVS. Si cohæredes hæreditatem paternam consensu diuiserunt ex vtraque parte interueniente, & aliquas res reliquerint indiuisas: an pro his diuidẽdis famil.erciscũ. iudicio agere possint, quæritur? Dicitur quòd sic, nisi super his lata fuisset sententia, vel transactio interuenisset.

f *Ex consensu.* quia remansit vnus ager ad diuidendum: & tunc non erit contra.ff.eo.titu.familiæ erciscundæ.l.si filia.§.familiæ.

g *Super ea re.* quam tunc petis diuidi.

h *Familiæ erciscundæ.* cum iam pro quibusdã erat actum familiæ erciscundæ, non videtur plus agi debere: vt.ff.e.l.si filia.§.familiæ

Codex.

Dat.XV. Kalend.Maij. Heracliæ.AA.Conss.

*Vbi est damnum datum de non corpore in corpus, habet locum vtilis actio legis Aquiliæ. hoc dicit Bald. & contra inficiantem ad duplum. Salyc.*

V. Iidem. AA.& CC.Claudio.

DE pecoribus tuis, quæ per iniuriã inclusa, fame [a] necata sunt vel interfecta: legis Aquiliæ [b] actione in duplum agere potes. Dat.XV.Kalend. Nouemb.AA.Conss.

*Faciẽs depasci pratum meũ, tenetur mihi actione legis Aquiliæ.h.d.secundũ Bal.*

VI. Iidem. AA.& CC.Plenio.

DE his quæ per iniuriã depasta contendis, ex sententia [c] legis Aquiliæ [d] agere [e] minimè prohiberis. PP. V. Kalen. Nouemb.CC.Conss.

*TITVLVS XXXVI.*

FAMILIAE ERCISCVNDAE.

*Diuisio particularis non impedit agi iudicio familiæ erciscundæ pro vniuersali diuisione. Bald. Vel sic: Si quid hæreditatis non est diuisum, agitur iudicio familiæ erciscundæ vt diuidatur. Bart.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Martiano.

SI non omnem paternam hæreditatẽ ex consensu [f] diuisisti, nec super ea re [g] sententia dicta, vel trãsactio subsecuta est: iudicio familiæ erciscũdæ [h] experiri potes. PP. VIII. Kalend. Octob. Laterano & Rufino Conss.

*Filius post mortem patris dotem vxoris viuentis vel defunctæ percipit iudicio familiæ erciscundæ. Bald. Vel sic: In diuisione hæreditatis paternæ filius vxoratus debet habere dotem præcipuã. hoc dicit. Nec eam postea communicat, licet vxor decedat. Sal.*

II. Imp. ANTONIN. A. Vitiano.

VXor tua, si mortuo patre tuo, cui dotem numerauerat, cum hæres ei [i] extiteris, [k] adhuc in matrimonio tuo fuerit: familiæ erciscundæ † actionem ad exequendam [l] dotem secundum iuris pridem placitum, aduersus cohæredes tuos nactus es: eamque retines [m] etiã si postea dũ tibi nupta est, decesserit. PP. II. Id. Feb.*

*Post aditam hæreditatem rebus expilatis à cohærede, debet agi familiæ erciscundæ, non crimine expilatæ hæreditatis. Bal. & Salycetus.*

III. Idem. A. Rufo.

ADuersus cohæredes tuos diuidendæ hæreditatis iudicio secundum iuris formam experire. Iudex datus, si quid à cohærede etiam tuæ portionis ex hæreditate sublatum [n] fuerit probatum, [o] factis adiudicationibus secundum iuris formam eum tibi condẽnabit. Expilatæ enim hęreditatis crimẽ frustra [p] cohęredi intenditur, cum iudicio familiæ erciscundæ indemnitati eius prospiciatur.

i *Ei.* scilicet patri tuo.

k *Extiteris.* quid autem si exhæredat? Respond. habet vtile famil.ercisc.iudicium, vel in factum: vt.ff. de do. præleg. l.ij.§. si tamen.

† *Id est officio iudicis deseruiente huic actioni. nã actio datur ad dividendum. Pan.*

l *Ad exequendam.* id est consequendam. non dico coæquandam: vt hic, & .ff.eod.l.si filia.§. j.&.l.si marit⁹.&.l. fundus qui. & de iure dot. l.si is q.§.ibi dos.&.ff. ad leg.Falc.l. si dos. & j. de rei vxo.act.§. cautione.&.ff. pro socio.l. actione.§.fin.

m *Retines.* cum caueris cohæredibus de indemnitate, vt prædictis legibus. Item not. quòd dicit, decesserit: secus si diuerteret: quia tunc eam sequeretur: vt.ff. de do. prælega. l. per dotem.

*Aduersus.*] CASVS. Si duobus vel pluribus hæredibus institutis vnus ex illis à fratribus res de hæreditate subtraxit: an alij aduersus eum act.expilatæ hæreditatis intentare possint, quæritur? Dicitur quòd non, cum per familiæ erciscundæ iudicium indemnitati suæ possint cõsulere, si eum subtraxisse probauerint.

n *Sublatum.* quorum vnus de hæreditate aliqua subripuit.

o *Probatum.* non enim præsumitur subtractum malo animo nisi probetur: vt.ff.pro socio. l.merito. Item loquitur hic cum post aditam hæreditatem & ante apprehẽsam possessionem subtrahitur. Cessat autem crimẽ expilatę hereditatis: quia pro hoc crimine datur alia actio, scilicet familiæ erciscundæ: vt hic subiicit. & j. de crimi.expila.hæred.l.fina. alia enim quæ respectu possessionis tantũ datur, vt rei vindicatio, non ratione delicti, bene concurrit cum crimine expilatæ hereditatis: vt.ff.de crimi.expil.hęredi.l.diuus. quę est contra. Vel ibi aduersus diuersos intentabatur. si autem adita esset hæreditas, & possessio apprehensa, nunquam daretur crimen expilatæ hæreditatis: vt.ff. de crimine expila.hæredit.l.ij. sed familiæ erciscundæ datur post aditam hęreditatem aliquo subtracto: siue fuerit apprehensa possessio, vel non: vt.ff.eod.l.& puto.§.ij.&.l.qui erat. Item & ante aditam hæreditatem habet locum vtilis: vt.ff.eod.l.inter cohæredes.§.fructus. *ADDITIO.* Adde hic secundum Bald. quòd cum ista iudicia, scilicet ciuile & criminale, non cõtrariantur in causis, item nec veniunt ex eadem causa, merito iudicium familiæ erciscundę concurrit cum criminali iudicio expilatæ hęreditatis, si constat de dolo, secundũ Ia.But. Post aditam vero hæreditatẽ & apprehẽsam possessionẽ contrahitur crimen ordinariũ: & ideo cessat extraordinariũ. & vide quod not.ff.de vsucapioni.l. si homo. & in.l.j.§. Scæuola.ff.si quis testa.lib.esse iuss.fue.&c. Bald.

*Hæreditatis expilatæ crimen, an possit cũcurrere cum rei vindicatione & aliis.*

p *Frustra.* pro deoj ad quid dicitur cessare vnum pro alio, cum

ad diuersa dentur? pro crimine enim non inuenitur agi nisi criminaliter: vt. ff. de effrac. l. j. §. expilatores? Respond. in factum agi posse ciuiliter pro crimine, arg. huius. l. & ff. de præscript. verbis. l. quoties. & illa est quæ tollitur per hanc, scilicet famil. erciſc. non forte criminalis actio: vt. ï. quando ciui. act. cri. præ. l. j.

*Si filiusfamilias.*] *CASVS.* Si filio tuo in castris tuis constituto res mobiles, puta argentum, vel se mouentia, vt equum eunti in castra dedisti: an cum fratribus sint communia, quæritur? Respon. quòd non: sed in castrensia bona tibi filio computentur ad diuisionem. secus si ei fundum vel rem immobilem donasti: quia illa veniunt in diuisionem communem. & hoc in secunda. Si autem occasione militiæ aliqua acquisiuit prædia à cómilitone, ea vt castrensia fratribus suis communicabit. & hoc in tertia. Not. hic casum, quòd si pater filio doctori dat libros & vestes doctorales, & alia similia quæ doctori cóueniũt, statim efficiuntur quasi castrensis peculij, & statim valet donatio: quia filiusfa. quantum ad castrense peculium pro patrefa. habetur: vt in. l. ij. ff. ad Mace. nec possũt postea reuocari, nec debẽt communicari cum fratribus, nec sibi computari debent in portionem suam, sed habere præcipua, & reliqua debent communiter diuidi, secundum Pau. hic.

*Castrensia nõ veniunt in diuisione cum fratribus, sed donata in peculium veniunt in diuisione. h. d. & est valde singularis. Vel sic: Ex qualitate rei & personæ præsumitur aliquid esse donatum in castrensi vel in simplici peculio. Bald.*

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Antonio.

SI filiusfamilias fuisti, & res mobiles[a] vel se mouẽtes,[b] quæ castrensis peculij esse possunt, donatæ tibi à patre sunt: eas quoque in cætero peculio castrensi non communes cum fratribus tuis habes.[c] Prædia autem licet eunti tibi in castra filio pater donauerit, peculij tamen castrensis non sunt.[d] Diuerso iure ea prædia habentur quæ ex occasione[e] militiæ filiisfamilias obueniũt. hęc enim castrensi peculio cedunt.

*A dispositione odiosa facile receditur per dispositionem fauorabilem. Bald. Vel sic: Vltima voluntas potest mutari tacite & expresse. hoc dicit secundum Barto. Vel sic: Vltima voluntas præualet etiam sine scriptura. Salycetus.*

V. Idem A. Statiliæ.

IN ipsius mariti tui fuit potestate, mutare[f] quod in seruos suos iratus testamento cauerat,[g] vt vnus quidem in perpetuis vinculis moraretur, alter verò exportãdus venũdaretur. Proinde si offensam istam clementia[h] flexit (quod licet scriptura non probetur, aliis tamen rationibus[i] doceri nihil impedit: præsertim cum posteriora eorum talia merita deprehenduntur, vt ira domini potuerit mitigari) nouissimam eius voluntatem arbiter familiæ erciscundæ sequetur.[k]

*Quod est ipso iure diuisum per legem, nõ potest ministerio iudicis diuidi. hoc dicit. Bald. Vel sic: Nomina debitorum per hominis iudicium non veniunt diuidẽda, cum sint ipso iure diuisa. Salyc. & Pau. de cast.*

VI. Imp. GORDIANVS. A. Pomponio militi.

EA quę in nominibus[l] sunt, non recipiũt diuisionẽ:[m] cum ipso iure in portiones hæreditarias ex lege duodecim tabularum diuisa sint.[n]

*In iudicio familiæ erciscundæ veniunt prælegata. Bald. Vel sic: Iudex aditus super hæreditate diuidenda, de prælegatis cognoscit: & ei cui debentur, adiudicat. Salyc.*

VII. Idem A. Aeliano.

SIqua fideicõmissorum petitio inter cohæredes consistat:[o] prætor vel præses prouinciæ eius rei[p] disceptator cõstitutus, vel iudex familiæ erciscundę iudicio aditus, vt voluntas testatricis[q] seruẽt, suas partes accommodare[r] debet.

*In vno libello potest agi familiæ erciscũdæ iudicio pro pluribus hæreditatibus diuidendis: puta pro hæreditate paterna & materna. hoc dicit secundum Bald.*

VIII. Idem. A. Telesphoro.

BOna quæcunq; tibi sunt cõmunia cum fratre tuo ex hęreditaria successione patris vel matris, cum eodem familiæ erciscundæ iudicio experiens, vt diuidantur impetrabis.[s]

---

a *Mobiles.* vt arma.

b *Mouentes.* vt equus.

c *Habes.* vt &. ï. de castren. pecu. l. j. lib. xij. &. ff. de castren. pecu. l. iiij. in princ. Et not. castrense non communicari, nec quasi castrense: vt hic, &. ï. de col. l. fi. &. ö. de aduo. diuer. iudic. l. fori. &. j. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. j. & institu. quib. non est permissum face. testamen. in princip.

d *Non sunt.* tenet tamen donatio, si morte firmetur tacite vel expresse, & præcipua adiudicentur: vt. ï. de dona. inter virum & vxorem. l. donationes. j. &. ï. eod. l. filiæ. & dic vt ibi.

e *Ex occasione.* forte à cómilitone: nó acquisiturus aliàs nisi fuisset miles: vt. ff. de castren. peculio. l. si forte. &. l. castrense.

*IN ipsius.*] *CASVS.* Si testator præcepit in testaméto, vt vn[q] ex seruis suis in perpetuis staret vinculis, alius exportãdus venderetur, & postea voluntatem suam mutauerit clementia ductus, licet probari non possit per scripturam, sed aliis rationibus, quòd voluntatem suam mutasset, tamen posterior sua voluntas seruanda est, & non venient hi serui in diuisionem cum aliis rebus hæreditariis per iudicium familiæ erciscundæ inter cohæredes.

*Defuncti voluntas est deambulatoria.*

f *Mutare.* cum ambulatoria sit voluntas &c. Not. quòd voluntas defuncti deambulatoria est vsque ad supremum vitæ: vt. ff. de adimen. leg. l. iiij.

g *Cauerat.* cauerat dico vt vnus &c.

h *Clementia.* sic. ï. l. si quis aliquem te. pro. l. fi.

i *Rationibus.* sic. ö. de rei vindi. l. indicia certa.

k *Sequetur.* sicque faciet diuisionem seruorum, vel curabit pœnas imponi, si non reuocauit testator: vt. ff. eod. l. his consequenter. §. idemque.

A *EA quæ in nominibus.*] *CASVS.* Per actionem famil. erciſc. res corporales diuidi debent, non autem actiones hæreditariæ, scilicet quo ad titulum, sed quo ad intellectum: & hoc est quod subiicit, quia lex. xij. tabu. eas diuisiones pro portionibus hęreditariis fecit, vt quilibet hæredum pro portione sua actiones habeat hæreditarias: & etiam contra quemlibet dentur. Viuianus.

l *In nominibus.* id est in debitoribus.

m *Diuisionem.* ab homine.

n *Diuisa sint.* idem econtra si defunctus debuit: vt &. ö. de pac. l. pacto successorum. sic &. ï. si cer. peta. l. j. &. ï. de except. l. j. & de hæred. act. l. iij. Sed certe sic est in rebus corporalibus: nam & ipsarum dominium vnumquemq; hæredem cõtingit pro hæreditaria parte: quia si sis hæres pro dimidia cuiuslibet rei, dominus es pro dimidia. Si pro tertia, similiter ipso iure diuisæ sunt res pro portionibus hæreditariis. Sed dic differre in hoc, quia res corporales etsi ipso iure sint diuisæ, tamen per hominem aliter diuidi possunt, vt loco intellectualis diuisionis fiat quędã quę oculis subiiciatur: vt instit. de offic. iudi. §. fi. At in nominibus nó potest per hominem aliter fieri diuisio: licet totius nominis possit fieri assignatio quandoque, vt statim dicã, scilicet quando res corporales sunt & nomina. Item & si tantum nomina, ex voluntate tamen: vt. ff. eo. l. plane. nam facta assignatione remanent tamen actiones penes eũ qui mandat eas, adeo inhærent ossibus eius: vt. ff. pro soc. l. iij. in princ. Item intellige hãc. l. quãdo nil aliud est in hæreditate, nisi nomina: vt. ff. e. l. hæredes. §. j. alioquin venirẽt nomina gratia aliorũ nó dico diuidẽda, sed assignanda: vt dictũ est: vt. ff. e. l. iij. §. fi. &. l. seq. Sic & aliàs quædã veniũt accessorie, nó principaliter: vt. ff. de vi & vi arma. l. j. §. illud. & de ser. cor. l. in hoc. & de Carb. edic. l. si pubes. §. pe.

B *Ona quæcunque.*] *CASVS.* Si aliqua cum fratribus tuis habes cómunia, siue ea sint paterna vel materna, vt ea diuidantur vno eodem iudicio fami. erciſc. impetrare poteris.

C *In vno libello potest agi familiæ erciscũdæ iudicio pro pluribus hæreditatibus diuidendis: puta pro hæreditate paterna & materna. hoc dicit secundum Bald.*

D *SIqua fideicommissorum.*] *CASVS.* Pluribus relictis hæredibus, vni ex eis partem fundi prælegauit. ille ad rem prælegatam petitionem habebit, & nó venit in diuisionem cum aliis cohæredibus per iudicium famil. erciscun. & hoc prouidebit vel iudex datus ad diuidendam hæreditatem, vel præses.

o *Consistat.* quia prælegauit testator aliquid alicui eorum.

p *Eius rei.* quia actione ex testaméto agitur coram eo. Vel dic quòd etiam iudicio familiæ erciscundæ agebatur coram eo.

q *Testatricis.* prælegatum relinquentis.

r *Accommodare.* vt &. ff. e. l. si ita legatum. &. l. inter cohęredes. §. j. &. l. rem pignori. &. l. si filia. §. Papinianus. &. §. item Papinia.

s *Bona quæcunque.*] *CASVS.* Si aliqua cum fratribus tuis habes cómunia, siue ea sint paterna vel materna, vt ea diuidantur vno eodem iudicio fami. erciſc. impetrare poteris.

t *Impetrabis.* etiam vna actione sufficiente pro pluribus hęreditatibus: vt &. ff. e. l. hæredes. §. de pluribus. sicut econtra pluribus actionibus agi potest pro vna hęreditate propter plures cohęredes diuersis temporibus diuidẽtes: vt. ff. e. l. ij. §. dubitandum. Item excipe quædam quæ licet communia sunt ex hæreditaria causa, non tamen veniunt in hoc iudicio, vt nomina siue defuncto siue

à defuncto

à defuncto debita: vt. ſ. eo. l. ea quæ. Item mala medicamẽta. Item iniuſte quæſita. Item libri improbatæ lectionis: vt. ff. e. l. cæteræ.

*Hac actio eſt bonæ fidei: & in ea veniunt fructus. Bald. & Salyc.*

IX. Idem. A. Verino.

NOn eſt ambiguum, cum familiæ erciſcundæ titulus [a] inter bonæ fidei iudicia numeretur, [b] portionem hæreditatis ſiqua ad te pertinet, incremẽto fructuum augeri. [c]

*Teſtator poteſt inter ſuos hæredes hæreditarias res diuidere, ſalua Falcidia. & clauſula generalis ſequẽs determinatur per ſpecialem clauſulam præcedentem. hoc dicit ſecundum Bart.*

X. Idem. A. Teleſphoro.

QVotiens inter omnes hæredes [d] teſtator ſucceſſionem ſuam diuidit, [e] ac ſingulos certis poſſeſſionibus cum mancipiis quæ in eiſdem ſunt conſtituta, iubet eſſe contentos: [f] voluntati eius (ſalua legis Falcidiæ [g] auctoritate) obtemperandum eſſe manifeſtum eſt. Nec mutat, † quòd in ſequentibus verbis [h] mancipia ſua vniuerſa, nulla facta eorum diſcretione, commendanda [i] putauerit hæredibus: cum vtique his ea videat inſinuaſſe, [k] quibus etiam teſtamẽto relinquenda eſſe decreuit.

*Inter filios & filias debet hæreditas parentis æqualiter diuidi. hoc dicit ſecundum Bald. Vel ſic: Pro rata ſucceſſionis petitur diuiſio hæreditatis. Salycetus.*

XI. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS. C. Antonio.

INter filios & filias bona inteſtatorum parentum pro virilibus portionibus æquo iure [l] diuidi oportere, explorati iuris eſt. [m]

*Diuiſio valet ſine ſcriptura. hoc dicit. Bald. & Salycetus.*

XII. Impp. GALLIENVS & VALERIANVS. † AA. Ruſo.

NOn ideo diuiſio inter te & fratrem tuum (vt proponis) facta, irrita habenda eſt, [n] quòd eam ſcriptura ſecuta non eſt: cùm fides [o] rei geſtæ ratam diuiſionem ſatis affirmet.

*Peculium profectitium venit inter hæredes diuidendum. Item debitum vnius fratris nõ onerat alios, niſi de eius peculio profectitio. Baldus.*

XIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Saturnino.

CErtum eſt liberorum peculia [p] poſt mortem patris in hæreditatem diuidẽdam ad communionem eſſe reuocanda. [q] Frater autem & cohæres tuus, ob contractus quibus viuente patre etiam ignorante ipſo obligatus fuit, conuenire [q] te & alterum fratrem tuum cohæredem veſtrum vltrà non poteſt [r] quàm vt de peculio ſuo recipiat tantam quantitatem, in tam portionẽ: & pro eis. ff. ad Trebell. l. mulier. j. §. fina. & l. nam quod. §. fina. & l. cogi. in princip.

---

a *Titulus.* id eſt actio. vel titulus, ſcilicet iudicij, ſicut poſſeſſionis titulus, id eſt cauſa, ſicuti eſt emptio vel alius cõtractus. aliàs autem ponitur pro modificatione, aliàs pro dignitate, aliàs p ſigno ponitur, aliàs pro priuilegio: vt in authen. de eccle. tit. in prin. colla. ix.

b *Numerentur.* vt inſti. de act. §. actionum.

c *Augeri.* hoc ſi percepit tanquam hæres, ſciens ſe habere cohæredem, & fundum hæreditariũ eſſe. Sed quid ſi ſuum credebat, vel ex alia cauſa communem, vel percepit cum non credebat ſe habere cohæredem? Videtur q non teneatur: vt. ff. e. l. inter cohæredes. §. fructus. ſed eos debeat lucrari percipiens: vt. ff. eo. l. fundus qui. §. j. ibi, qui vero ante lit. conteſt. &. ff. finium reg. l. iiij. §. poſt litẽ. & iſtit. de re. diui. §. ſi quis autem à nõ domino. Sed tu dic q tenetur vtili actione, ſed nõ directa: quia non percepit vt cohæres: vt. ff. eod. l. & puto. §. penult. & l. qui erat. & ad inſtar petitionis hæreditatis in quantum locupletior eſt: vt. ſ. de petit. hæredi. l. ij. & ff. de peti. hæredi. l. ſed & ſi. §. penult. & fina. & l. illud. §. prædo.

QVotiens. ] CASVS. Paterfamil. tres filios habens, & tria prædia, & in vnoquoque prædio tria mancipia, vnicuique filiorum certum aſsignauit prędium cum mancipiis quę in eo erant, & deceſsit: an filij huic diuiſioni, quam pater in teſtamento fecit, ſtare debeant, quæritur? Dicitur q ſic. & hoc in prima. Si autem in inferiori parte teſtamenti ſic dixit teſtator: rogo vos ô filij de mancipiis quæ vobis reliqui, quòd eos clementer tractetis. an videatur per hæc verba, mancipia quæ prius diuiſit, communicaſſe, quæritur? Reſpon. quòd non. & hoc in ſecunda.

d *Hæredes.* Not. generalem clauſulam referri ad antecedentia.

e *Diuidit.* & ſic dico, quòd ſi pater inter filios ſuos in ſolenni voluntate diuiſit bona aſsignando cuilibet certam portionem vel etiam certam rem: pro eodem habeo ac ſi dixiſſet, hæredes inſtituo. nam quilibet neſcit dicere, hæredes inſtituo. Si autem in minus ſolenni voluntate, dico idem, ſi aſsignauit ei quotam portionis. Si autem certam rem: tunc non vt teſtamentum valebit, ſed vt voluntas ab inteſtato. Alij tamen aliter dicunt: vt. j. eod. l. filij. dicemus. H.

f *Contentos.* quæ inſtitutio valet: vt. ff. de hæredi. inſtitu. l. ex facto. ij. §. j. & ff. e. l. ſi filia. §. ſi pater. & ſunt hæredes, cum nulli alij ſint hæredes. aliàs eſſent iſti tales loco legatariorum: vt. j. de hæred. inſti. l. quotiens.

g *Legis Falcidiæ.* quæ debetur iure inſtitutionis: vt probatur. ff. de hęre. inſti. l. ex facto. ij. vel quæ debetur iure naturæ: nam quãcunque vult poteſt retinere. De Trebellianica autem poſſet etiã quis hoc intelligere: licet quidam dicant quòd nõ habet locum, niſi cum rogatus eſt quis reſtituere totam hæreditatem, vel quotam portionẽ. & pro eis. ff. ad Trebell. l. mulier. j. §. fina. & l. nam quod. §. fina. & l. cogi. in princip.

h *Verbis.* ſcilicet teſtamenti.

i *Commendanda.* id eſt cõmendauit: ſic. ff. eo. l. cum putarem. ex quo videbatur in commune redegiſſe, quæ ante diuiſerat: ſed nõ eſt ita, vt dicit. & ſic ſequentia per præcedentia intelliguntur: vt ff. de lega. j. l. ſi ſeruus plurium. §. fin. & de lega. ij. l. legatorum. §. fi. Sed argu. contra. ff. de verbo. ſignifi. l. ſi eum fundum. & de lega. iij. l. is qui cum plures.

k *Inſinuaſſe.* id eſt cõmendaſſe.

*Inter filios.* ] CASVS. Si paterfamilias vel materfamilias ab inteſtato deceſsit, & filios vel filias reliquerit: in bonis eorum qualiter inter liberos facienda eſt diuiſio, quæritur? Reſpond. quòd pro portionibus virilibus. Viuian. Et intellige iſtam. l. in bonis allodialibus. Secus in feudalibus, quę non tranſeunt ad fœminas, ſed maſculos tantum. Pau. † *aliàs. Callus, & Voluſianus. AA.*

l *Æquo iure.* id eſt æquitate ſola inſpecta. cum enim ex ſententia iuris fieri debeat, ſicut ipſe legiſlator æquitatem ſequitur: ita & iudicem ſequi oportet: licet quandoq; non ita ſequatur, oculo iudicis caligante.

m *Explorati iuris eſt.* à ſapientibus: vt inſtit. de hæred. quæ ab inteſta. in princip. & j. de leg. hæred. l. lege. & de colla. l. vt liberis. & ff. de ſuis & legi. l. j. in princip.

*Non ideo. CASVS.* Duo fratres bona paterna inter ſe diuiſerunt. an ob hoc quòd ſcriptura non interuenit, diuiſio ſit minus obſeruanda, quæritur? Dicitur quòd non, cum fides &c. quaſi dicat, cum poſt diuiſionem factam inſecuta eſt poſſeſsio: quia quilibet poſſeſsionẽ apprehẽdit, & ſic euidẽtia facti probat.

n *Habenda eſt.* vt. ſ. de pac. l. pactum quod bona. & de rei vindic. l. indicia. &. j. de proba. l. proprietatis.

o *Fides.* quia diuiſio facta eſt, & poſſeſsio inde ſecuta eſt: vt. j. eo. l. ſi diuiſionem. & facit. ſ. ſi mi. ab hæred. ſe abſti. l. j.

CErtum eſt. ] CASVS. Si paterfa. habens filios, eos ſcripſit hæredes: an peculia profectitia, quæ filij habent, veniant in diuiſionem cum cæteris bonis poſt mortem patris, quæritur? Reſpon. q ſic. & hoc in prima. Si autem vnus ex filiis viuente patre & ignorante cũ aliquo contraxit, & eius debitor factus fuerit, an cohæredes ſuos cõuenire poſsit vt cõferant illud debitũ, quæritur? Dicitur q non, niſi vt de peculio ſuo tantũ recipiat, in quantum his cũ quibus contraxit, fuerit condẽnatus. & hoc in ſecũda.

p *Peculia.* profectitia, ſubaudi. nam caſtrenſia vel quaſi non cõferuntur: vt. ſ. e. l. ſi filiusfamilias. &. j. de col. l. ea demum. & l. filiæ licet. Item nec aduentitia hodie: vt. j. de colla. l. ſi. Sed quomodo reuocantur ad communionem, cum nec diſceſſerint: vt. j. de col. l. filiæ licet? Reſpond. quatenus de facto exiuerunt, ſcilicet quo ad adminiſtrationem: vt &. ſ. de inoffic. dona. l. ſi totas. ſic. ſ. de ſacroſan. eccle. l. iubemus. ij. §. fina.

q *Conuenire.* vtili iudicio famil. erciſcun. non directo: vt. ff. eo. l. & puto. §. ſed & ſi dolo. verſi. & ideo. l. qui erat. in fi. Vel ſpeciale in filiis: vt. ff. eo. l. hæredes. §. ſi filius.

r *Vltra non poteſt.* niſi fuerit in rem patris verſum, vel eius iuſſu contractum: tunc enim præſtabitur de ſubſtantia patris ſolidum: vt. ff. eo. l. ſi filia. §. j.

quantam cõdemnatus [a] est his cum quibus ipse contraxit.

*Ex diuisione iudicis obligatur quis de euictione sicut ex diuisione contrahentium, nisi vnusquisque receperit in se rei euẽtum. hoc dicit. Bald. Vel sic: Ex diuisione etiam facta iudice mediante, tenetur quis de euictione per actionem præscriptis verbis, nisi fuerit expresse actum contrarium. Pau. de cast.*

XIIII. Iidem. AA. Hermiano.

SI familiæ erciscundæ iudicio, quo bona paterna inter te [b] ac fratrem tuum æquo iure diuisa sunt, nihil super euictione rerum singulis adiudicatarũ specialiter inter vos conuenit, id est [c] vt vnusquisque euentũ† rei [d] suscipiat: rectè possessionis euictæ detrimẽtum fratrem & cohæredem tuum pro parte [e] agnoscere, præses prouinciæ per actionẽ præscriptis verbis compellet. Dat. VIII. Kal. Septembr. AA. Coss.

*Ex pacto nudo diuisionis non oritur actio, nec transfertur dominium, nisi traditione secuta. Bald. & Pau. de castro.*

XV. Iidem. AA. Theophilo.

SI diuisionem conuentione

† *Id est, periculum. Pau.*

a *Condemnatus est.* vt. ff. eod. l. his consequenter. §. si filius. & ff. de pecu. l. si quis seruum. in princip. & l. quæsitum. §. j. & ij. & ff. de condic. indebi. l. frater à fratre. Item quod dicit condemnatus, ad factum respicit: quia & si condemnatus non esset, sed tantum obligatus, idem iuris esset secundum quosdam. sed certe immo non idem: quia tũc non deduceret, sed sibi caueretur à cohæredib⁹ se defensum iri: vt. ff. de pecul. l. sed si damnum. §. fina. Item hoc cauere debet cohæredibus, se defensurum eos: vt. ff. eo. l. si filia. §. ij.

*SI familiæ.*] CASVS. Paterfamil. decessit duobus hæredibus relictis, iudicio famil. erciscun. hæreditate inter eos diuisa: puta vt vnus haberet prædia quæ erant vltra Rhenum, & alius citra: nec super euictione aliquid inter eos conuenit: puta si prædium aliquod vltra Rhenum esset euictum: cohæres qui habebat citra, pro parte cognosceret, vel econtra: an eo obstante quòd non conuenit, compelletur onus euictionis subire, quæritur? Respon. quòd sic, per actionem præscriptis verbis.

b *Inter te.* secus si pater inter vos duos diuisit: quia de euictione nõ agitur: vt. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. euictis. Accursius.

c *Id est.* istud id est, non expositiue, sed exemplificatiue ponitur. q. d. nihil conuenit, id est non hoc vt vnusquisque &c.

d *Rei.* contra. ff. de act. emp. l. emptorem. §. fi. vbi dicitur quòd pacto interueniente de euictione nihilo minus agitur. Solu. hic vertitur vtilitas vtriusque, ibi non.

e *Pro parte.* nam cum vnaquæque res sit communis cohæredibus pro indiuiso, in iudicio familiæ erciscundæ fit adiudicatio in singulis rebus, & sic habet vnusquisque cohæres partem alterius in qualibet re sibi adiudicata: aliam vero partem ex se. pro parte igitur quam habet ab alio, habet eum de euictione obligatũ per actionem præscriptis verbis, quæ nascitur ex permutatione rerum. Est enim in diuisione quædam permutatio: & ideo bene dicit, præsciptis verbis agendum: vt. ff. de rerum permu. l. j. & de præscrip. verb. l. naturalis. §. sin autem do rem. & ad hoc. j. titu. ij. l. si fratres. &. ff. eod. l. hæredes. §. penult. & . ff. de euictio. l. si cum venditor. §. j. Sic ergo distingue: aut conuênit vt de euictione teneretur, & tenetur: aut nihil conuênit, & similiter de euictione tenetur: nisi scienter aliquis alienum accipiat: vt. j. commu. vtriusque iud. l. si fratres. &. j. de euic. l. si fundum. Aut conuênit vt non teneretur: & tunc non tenetur: vt hic. Sed hoc casu an saltem ad precium verum agi possit? quod videtur: vt. ff. de act. emp. l. emptorem. §. fi. Sed magis puto non posse. nam hic vterque suscepit rei euentum: ibi solus emptor. [a] In casu tamen non agitur nisi cautum sit, sed alius est casus: vt. ff. de leg. j. l. si domus. §. j. Item hoc si fiat diuisio à iudice vel partibus. secus si à testatore: vt dicens. j. eo. l. si cogitatione. Item quid si vni assignetur per diuisionem iudicis totum allodium: alij feudum, qui decedens reliquit tantum filiam: an hæc filia euicto ei feudo agere possit? quod videtur, quasi non sit ei vitium quòd fœmina sit nata: vt. j. de leg. hæred. l. lege. & de lib. præte. vel exhæred. l. fina. Econtra q̃ non, sicut si res empta naturaliter interiisset, vel fato: vt. ff. de euictio. l. si seruus. Item quia pater causam præstitit. arg. ff. de euic. l. si seruum. Sed puto quòd non, cum pater eius filiæ accipiens in partem hoc sciebat posse euenire, nisi fuisset stipulatus de euictione: vt. j. de euict. l. si fundum. *ADDITIO.* Hoc vltimum intellige secundum Richard. Malumb. quando expresse stipulatus esset de euictione in hunc casum: aliàs si generaliter esset stipulatus, cum

*Diuisio, permutatio quædã est.*

*Hæredes an teneãtur sibi inuicem de euictiõe.*

*a Istã tenet Bar. & dicit eã sing. & menti tenendã: licet Guil. de Cu. & Pau. teneãt cõtra.*

sciret bona esse feudalia, & ex natura feudi euincerentur, de euictione non ageret. arg. ff. de hære. vel act. vendi. l. si nomen. & facit secundum Bart. hic. l. si quis domum. §. j. ff. locati. & ff. de damno infec. l. damni infecti stipulatio pertinet. in princ.

*SI diuisionem.*] CASVS. Duo fratres hæreditatem paternam ex consensu suo diuiserunt: & vnusquisque possessionem suæ partis quantam contingebat apprehendit. decessit alter relicta filia: inuenit portionem patris sui ab alio fratre occupatam: an eam vindicare possit, quæritur? Respond. quòd sic. & hoc in prima. Si autem diuisio tantum verbis facta fuisset, hoc modo: Diuidamus hæreditatem: vel tantum de ea diuidenda conuenerit: nec sequebatur apprehensio, & possessio non fuit subsecuta, & dominiũ non erat quæsitum patri nec filiæ: iudex familiæ erciscundę inter fratrem & filiam bona diuidet.

factam etiam possessio consensu secuta, pro solido dominium rerum quas pertinere ad patrẽ tuum placuit, ei [f] firmauit: earum vindicationem habere potes, si patri tuo successisti. Si verò placitum diuisionis vsq; ad pactum stetit: [g] arbiter familiæ erciscundæ iudicio vobis datus, communionem inter vos finiri prouidebit. [h]

*Iudex in diuidendo inter liberos, debet sequi voluntatem defuncti etiam non solennem. hoc dicit secundum Bar. & Bald. Vel sic: Iudex in diuidẽdo inter liberos, debet sequi voluntatem defuncti etiam non solennem: licet non succedatur ex testato, sed ab intestato: salua tamen Falcidia vel Trebellianica si alicui eorũ non remaneret integra. hoc dicit secundum Pau. de cast.*

XVI. Iidem. AA. Heraclio.

FIlij [i] patris testamentum [k] rescindẽdi, si hoc inofficiosum [l] probare non possunt, [m] nullam habent facultatem. [n] Sed & si tam circa testamentum, quàm etiam codicillos iudiciũ eius deficiat, [o] verũ quibuscũq; verbis [p] volũtas ei⁹ declarata sit: licet ab intestato [q] ei

f *Ei.* s. patri tuo.

g *Stetit.* & vltra non processit, & sic dominium non fuit quæsitũ: vt hic, & ff. de pact. l. traditionibus. & ff. de pact. l. diuisionis. & j. de rerum permu. l. et placito. Item intellige non valere pactum ad agendum, sed ad excipiendum sic: vt. ff. com muni diuidun. l. iij. §. fin. quæ est contra. & ff. de pact. l. cum proponas. ij.

h *Prouidebit.* non ex pacto: vt hic & dictis concordantiis.

*Filii.*] CASVS. Si testamentum fecisti & solenne: filij tui illud rescindere non poterunt nisi per inoffi. querelam. Si autẽ non solenne, puta adhibitis tribus testibus tantum: & in illa minus solenni voluntate diuisionem bonorum tuorum inter eos fecisti: puta assignando vni prædia quæ vltra Rhenum erant, alij quæ erant citra: an iudex qui cognouit fami. erciscun. iudicio, diuisionem factam in minus solenni voluntate bonorum tuorum inter eos seruare debeat, quæritur? Respond. quòd sic: dum tamen vnusquisque filius non habeat minus legitima: quod si non habeat, ex senatusconsul. sibi supplebitur.

i *Filii.* idem est in cæteris liberis: vt. j. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. Accursius.

k *Testamentum.* non etiam coram quinque testibus factum.

l *Inofficiosum.* large ponitur hoc nomen. s. pro omni testamento quod est factũ contra officiũ pietatis, siue exhæredationé siue præteritionem cõtineat. sic instit. de suc. li. §. si vero testamentũ.

m *Possunt.* licet sit aliquis eorum gratus.

n *Facultatem.* quia nec suo iure, nec iudicis officio.

o *Deficiat.* quia nec quinque testes interfuerunt: vt. j. de codicil. l. fin. §. in omni.

p *Verbis.* puta sic dixit: omnia bona mea diuidatis inter vos filij mei, secundum quosdam: quod non placet: quia dicit retétionis modo seruato. Vel melius dic, vnum fundum tibi: & aliis alia bona reliquit. Vel dic, ipse pater diuisit.

q *Ab intestato.* Ex hoc dicunt quidam q̃ ex minus solẽni voluntate parentis nõ succeditur nisi ab intestato. quod non placet: cũ lex dicat q̃ quælibet patris voluntas inter liberos est seruanda: vt. j. e. l. fi. ergo & hic. & ita ex testaméto potest succedi. Est enim testamentum testatio mẽtis: [b] vt instit. de testamen. in prin. sed nihilo minus potest ei ab intestato succedi: vt. j. si omis. sit causa test. per totum. & sic hic dicit. & j. l. fi. nec ob. j. de testa. l. hac consultissima. §. fi. nam ibi non loquitur de filiis, sed de aliis qui possunt ab intestato succedere. Vel hoc ab intestato &c. referas ad casum cum fecit codicillos. Vel refert ex quota portione vel re certa eos instituat, vt diximus. ff. e. l. quoties.

*Ex consul-*

BIU Cujas

a *Ex senatusconsulto.* Trebelliano, cui locus est & in fideicō-missis quę ab intestato relinquuntur: vt hic euenit: vt. ff. ad Trebel. l. recusare. §. j. &. ff. ad. l. Fal. si filius familias. videtur enim hic pater fidei commisisse eorum, vt cōtenti partibus adsignatis, reliquum cætera: vt. ff. de leg. ij. l. peto. circa principium. nam & Falcidia inter hæredes locum habet: vt infra ad leg. Fal. l. à cohæredibus.

b *Seruato.* eodē modo ac si ex testamento succederetur.

c *Adiutum.* id est appropriatum.

*Cohæredibus.*] CASVS. Si testator tribus hæredibus relictis decessit: an duo absente tertio diuidere possint bona, quæritur? Dicitur q̄ absenti portio quam habuit in rebus communibus ante diuisionem, seruabitur: & eam cum fructibus percipiet: interim non timens prę-iudicium sibi fieri per diuisionē ipso absente factam.

d *Facientibus.* quod facere possunt quo ad personales præstationes: vt. ff. eo. l. ij. §. dubitādum. &. l. arbitriū. &. ff. communi diui. l. & si non omnes.

e *Derogari.* vt & infra res iter alios actas &c. Accursius.

f *Reditibus.* vt &. ſ. eo. l. non est.

*Filiæ.*] CASVS. Si duabus filiabus hęredibus institutis paterfa. decesserit: an res quas vni nostrum cōparauit nomine suo, quasi nomine filię, post mortem suam cū aliis bonis veniant in diuisionem, nisi probetur patrem cōtrarium voluisse, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc quibusdā rescriptis imperatorum comprobatur: quibus filia, nomine cuius res comparabantur, aduersus sororem suam vti potest. & hoc in prima. An autem filia, quæ in communi hæreditate sumptum bona fide fecit, pro portione consequi possit, quæritur? Dicitur quòd sic, famil. ercis. iudicio, vel neg. gest. & hoc in secunda.

g *Res comparauit.* vnde quia nomine eius emit, videtur quòd per vltimum iudicium conferret in eam: vt hic. quod facit pro filio cuius nomine pater emit libros. & pro hoc. ff. eo. l. quæ pater. ij. &. l. Pomponius Philadelphus. & de pecu. lega. l. fi. & de dona. l. donationes in concubinam. §. species. & infra de dona. inter virum & vxo. si filij tui. Sed contra infra de colla. l. si donatione. in fin. Sol. ibi non eius nomine pater emit, sed suam rem filio donauit. Vel plenius solue vt ibi. Sed an est legatum hoc, vel donatio causa mortis? Respon. non est donatio inter viuos, quia sic non valeret: vt supra de inoffi. dona. l. ij. nec causa mortis: quia pater ex ea obligari non potuit. sed nec legatum, cum non in testamento relinquatur. Sed dic esse quasi legatum: nam & non adita hæreditate, patris confirmatur morte, secūdū Azo.

h *Eius iudicio.* quia donasse prę̄sumitur: nisi cōtra probauerit, fuerit successum, ex senatusconsulto[a] retētionis modo seruato, [b] familiæ erciscundæ iudicio aditum[c] iudicem sequi voluntatem patris oportere, iuris auctoritate significatur.

*Diuisio facta inter præsentes, inter absentis non præiudicat. h. d. Bal. Vel sic: Diuisio facta inter quosdam ex sociis, aliis absentibus non præiudicat. hid. secundum Pau. de cast.*

XVII. Idem AA. & CC. Commodiano. B

COhæredibus diuisionē inter se faciētibus, [d] iuri absentis & ignorantis minime derogari, [e] ac pro īdiuiso portionē eam quę initio ipsius fuit, in omnib⁹ cōmunibus rebus eum retinere certissimum est. Vnde portionē tuam cum reditibus [f] arbitrio familię erciscūdæ percipere potes, ex facta inter cohæredes diuisione nullum prę-iudicium timens. D. VII. Kalend. Dec. Sirmij. AA. Conss.

*Quod pater nomine vnius filii vel filiæ emit, & sibi tradidit: debet illi adiudicari. & in hoc iudicio habetur ratio sumptuum per vnum ex cohæredibus factorum in re communi. hoc dicit. Bart. Vel sic: Donatio facta à patre filiæ familias, morte confirmatur, & capit vim relicti, & præcipua adiudicatur filiæ. hoc dicit. Iac. But. vsque ad versi. In communi. ibi dicit quòd si vnus hæres de propriis expendit in rebus communibus, quòd illud recuperat à cohæredibus. h. d. Vel sic: Quod pater emit nomine vnius ex filiis, & sibi tradidit: videtur donasse: & tanquam donatum in diuisione hæreditatis sibi præcipuum adiudicatur, si donatio non fuit reuocata. Item in hoc iudicio habetur ratio impensarum factarum per vnum in rebus communibus. h. d. secundum Paulum de cast.*

XVIII. Idem AA. & CC. Dominę. C

FIliæ, cuius nomine pater res comparauit, [g] si non postea contrarium eius iudiciū [h] probetur, per arbitrium diuidundę hæreditatis præcipuas adiudicari, [i] sæpe rescriptū est. [k] His itaque, [k] si patri successisti, quę nomine tuo quædam comparasse dicis, aduersus sororē tuā apud præsidē puinciæ (si res ī-tegra [l] est) vti potes. In cōmuni autem hereditate, quin sumpt⁹ ab vno facti bona fide, familiæ [m] erciscundæ [n] iudicio, vel negotiorū gestorū actione seruari possint, non est ambiguū. †

*In hoc iudicio habetur ratio rerū à quibusdam ex hæredibus subtractarū vel deteriorātarum. Bald.*

XIX. Idem AA. & CC. Lysicrati. D

INcerti iuris non est, in familiæ erciscūdæ iudicio earum rerū quas ex coheredib⁹ quidā de cōmunib⁹ absūpserūt, [o] vel deteriores fecerūt, rationē esse habendam, eiusque rei cæteris præstandā indemnitatē. [p] Dat. XVIII. Kalēd. Ian. AA. Conss.

*Si res communis distrahitur communi nomine, precium venit in actione mandati, vel negotiorum gestorum: si vero proprio nomine, venit in petitione hæreditatis. Iaco. But. Bal. & Salycetus.*

XX. Iidem AA. & CC. Pactuelæ.

IN familiæ erciscundæ iudicio ab vno p solido rei veluti cōmunis venūdatæ [q] pciū nō venit: [r] sed mandati, si pcessit, [s] cohęres vēditoris agere potest: vel negotiorū gestorū, si ratam fecerit vēditionē. [r] Nā si velut ppriā [u] vn⁹ distraxerit, ac pciū possideat: [x] hereditas ab eo petēda est. [y] *III. *Feb. CC. Cōss.

*Iudex in hoc iudicio debet sequi patris voluntatem in rebus diuisis: sed in non diuisis sequitur iuris auctoritatē. h. d. Vel sic: Pater inter filios potest in se assumere officium arbitri diuidentis: & sufficit diuisio minus solemnis: sed quæ omittit pater, iudex supplet. h. d. secundum Bald.*

XXI. Idem AA. & CC. Fortunato.

i *Adiudicari.* sed quo titulo? tit. quasi legati adiudicati: vtpote relictum quod semper datur præcipuum: vt infra de col. l. filiam. ij. & supra eo. l. siqua.

k *His itaque.* scilicet rescriptis.

l *Si res integra.* quia nec sententiatū est, nec trāsactū est. ſ. eo. l. j.

m *Familiæ.* si res pro parte geri non possit: vel minus cōmode. cū autem commode geri potuit, pro parte agit neg. gest. vt hic subiicit, &. ff. cōmuni diui. l. si quis putans. §. fin. &. ff. eo. l. hęredes. §. si vnus. &. l. his consequenter. &. l. Pomponius. & supra de neg. gest. l. siue. &. ff. de neg. gest. l. si cōmunes ędes.

n *Erciscundæ.* in luēdo pignore quod pro parte lui non poterat: vt. ff. cōmuni diuidun. l. si quis putaris.

†Dat. Ka. XVII. AA. Conss.

*Incerti.*] CASVS. Duobus hæredibus relictis decessit testator, & vnus cohæredū de rebus hæreditariis vel cōsumpsit, vel deteriores fecit: an earū ratio sit habēda, & alij cohæredi indemnitas præstanda, quæritur? Dicitur quòd sic.

o *Absumpserūt.* id est consumpserūt. Accur.

p *Indemnitatē.* in simplum, non in duplum: & tenetur etiam hæres cohæredis: quę duo nō sic seruātur ī. l. Aquil. vt. ff. eo. l. & puto. §. fi. &. l. damno. &. ff. communi diuidun. l. item quanuis. in princ.

*In familia.*] CASVS. Decessit Titius relictis tribus hæredibus: vnus rem cōmunē vendidit, & preciū recepit: qua actione à cohæredibus ad preciū conueniri possit, quæritur? Distīguitur: aut rem communē alienauerit nomine cohæredis: aut nomine suo tantum. In primo casu subdistingue: quia aut habuit mandatum, aut nō. primo casu cōuenitur actione mandati. secundo casu, si alij cohæredes ratam habent venditionem, conuenitur act. neg. gest. nec veniet precium in iudicio fami. erciſc. quia forte venditio poterat pro parte expediri. Si nomine suo, conueniatur ad precium petitione hæreditatis.

q *Venundatæ.* id est venditæ.

r *Non venit.* hoc ideo: quia pro parte poterat expediri: vt supra eo. l. filiæ. in fine diximus. Vel quia hic erat actum: vt no. secundum Io. ſ. e. l. hæredes. §. idem est & si vnus.

ſ *Præcesſit.* scilicet mandatum.

t *Venditionem.* vt & supra de nego. gest. l. ab vno. & de rei vindi. l. mater.

u *Velut propriā.* & per hoc patet quòd diffitetur me cohęredē.

x *Possideat.* quod est loco rei: vt. ff. de peti. hære. l. si & rem. idem si habeat emptorem obligatum: quia tunc vt verus possessor conuenitur petitione hæreditatis: vt. ff. de pe. hære. l. regulariter. &. l. quòd si in diem.

y *Petēda est.* i. preciū p petēda hęreditate: vt hic, &. ff. eo. l. iter

cohæredes.§.si cohæredes.in fi.§. Et ad euidentiam distingue: A cum quis vẽdit rem communem,aut est communis ex causa societatis: & tunc si vendit rem communem sociorum voluntate, non vindicatur,sed agitur pro socio.si autem eis inuitis,tũc non præiudicat aliis:vt.ff.pro socio.l.nemo.[a] Si autem ex alia causa est cõmunis: aut ex causa hæreditaria, aut aliunde:quia donata,vel legata.primo casu si vendidit vt communem,ac per hoc verisimile est quòd alterum confiteatur cohęredem, agitur ad precium familiæ erciscũdæ si pro parte nõ potuit commode expediri: vt.ff.e.l.hæredes.§. idẽ est & si vnus.&.ff. communi diui.l.si quis putãs.§.siue. & hoc siue intercedat mandatũ siue non.hæc enĩ actio secum aliam admittit: vt.ff.eo.l.& puto.§.sed & si dolo. Si vero pro parte potuit expediri venditio,agitur actione nego.gest.vel mandati,si mandaui de vẽdendo.Nec agitur cõmuni diui.sicut nec famil.erciſc.quia pro parte cõmode potuit expediri: vt.ff. communi diui.l.si quis putans.§. siue.& hac.l.j.respõ.Si autem rem vendidit vt propriam, ac per hoc verisimile est quòd diffiteatur me cohæredem : tunc proponam ad precium petitionem hæreditatis, vt in hac.l.ij.respon.&.ff.si pars hære.pe.l.j.§.proinde. Verisimile autem ideo dixi,quia potest esse quòd vendidit vt propriam: & tamen confitetur me hæredem esse, & sic agetur ad precium famil.erciſc.non nego.gest.quia quod non suo nomine gestum est, ratum habere non potest:vt infra dicam.Item si vendidit vt communem, & diffiteturme cohæredem, agam petitione hæreditatis. Vbi autem ex alia causa non hæreditaria est communis, si quidem meo & tuo nomine vendis, nec tamen ego mandaui: possum agere de precio actione negotiorum gestorum ratũ habendo. Si vero tuo nomine tantum:non agam ad precium contra te nisi in subsidium:vt dixi supra de rei vind.l.mater.j.respõ. &.§.sin autem. Illud autem in omnibus verum est, quòd mandato interueniente agi potest mandati.Item & illud,quòd semper possum rem meam vindicare,nisi voluntas mea præcedat vel sequatur alienationem : vel nisi venditum sit à fisco: vt infra de communi.re.alie.l.ij. Vel nisi cohæres qui se solum putat hæredem,vendidit: quia senatusconsultum noluit bonæ fidei possessorem affici damno. [b] vnde videtur rem non posse vindicari: vt ff.de peti.hære.l.sed & si.§. item si rem.

*a Dic hoc verum nisi res ad hoc esset in cõmuni deducta, vt vẽdatur, vt in mercibus & rebus venalib⁹.nam ex sociis aliis ignorãtibus vel cõtradicẽtibus,si nõ habẽt iustam causam cõtradicendi: potest vẽdere merces cõmunes, ar. eius quod no.in.l.Sabinus.ff.cõmuni diui. & not.i.d. l.nemo.ff.pro socio. Pau. †aliàs, cõmunis suo vel qualicũque iudicio suã &c.*

*b Ista glos. reputatur singularis secundum Pau.hic ad hoc quòd licet bonæ fi. possess.hæredi. nõ sit domin⁹, tamẽ ne dãnũ patiatur,quod senatusconsultum vult: si vẽdat rem hæreditariã tanquã hæres,nõ potest emptor molestari à vero hærede:licet non cõsenserit in venditione: quod perpetuo tene mẽti secundum eundem. & bene facit.l. fi.§. fin. ff. de leg.ii.*

*SI cogitatione.*]*CASVS.* Decessit paterfami.hæredibus relictis : cuilibet certas partes adsignauit,puta omnia bona quę erant vltra Rhenum, vni: alij quæ erant vltra Sagonam:& quędam in montanis reliquit indiuisa:diuidenda tamen inter cohęredes.an huic diuisioni stari debeat,quæritur?Respon.quòd sic: nec iudex fami.erciſ.eam immutabit:quia bona quæ erant indiuisa,diuidet inter cohæredes pro æqualibus portionibus, & dictis diuisionibus stabitur:& si vnus habet minus sua legitima, de portionibus aliorum suppleatur: licet cum singuli instituuntur, & aliquis eorum rogatur vt sit cõtẽtus certa re,quę forte quartam naturæ non faceret,portio legitima à cohæredibus sibi cõplebitur,secũdum Azo.& hic casus verior est: quod colligi potest ex illis verbis,exemplo &c.& ex illis,pro virili prętera &c.

a *Arbitri.* id est iudicis familiæ erciscundæ.
b *Iudicio.* scilicet non scripto.
c *Vel qualicunque.* in scriptis vel non.
d *Indicio.* imperfecto vel scripto,vt innuit verbum declarauit: immo ad vtrumque refertur.
e *Suam.* volentem maiorem hæreditatis partem ad aliquem ex liberis peruenire, ad alium minorem.
f *Volũtatẽ.* f.diuidẽdo res hęreditarias,q̃busdã tamẽ ptermisis.

SI cogitatione futurę successionis, officium arbitri [a] diuidendæ hæreditatis pręueniẽdo pater communis iudicio [b] suo,† qualicũq; [c] indicio [d] suã [e] declarauerit volũtatẽ: [f] iter eos qui ei successerũt, exẽplo [g] Falcidię retẽtionis habita ratione, familię diuidẽdę causa datus arbiter: pro virili [h] prętera portione eorũ quę nulli [i] generaliter vel specialiter adsignauit, facta diuisione,in adiudicando patris sequetur voluntatem. [k]

*Error cohæredum non facit alteri acquiri dominium.Vel sic: Non habens titulum,non potest præscribere contra iudicium famil.erciscun.Item longa possessio & error non inducunt titulum.hoc dicit. Bald.Vel sic : Communis seruus ab vno ex hæredibus sine titulo possessus,non vsucapitur : sed pro cuiuscunque hæredum portione diuiditur.hoc dicit.Salycetus. Vel sic : Qui possidet rem alienam sine titulo , licet domino sciente & patiente : non propterea acquirit dominium. Pau.de cast.*

XXII. Iidem AA.& CC.Dionysio.

SEruum communem nõ cõsentiẽtibus cohęredibus,sed per errorem ad eum qui possidet, pertinere credentibus, tenens: [l] cum omnis verus titulus deficiat, [m] suum [n] non facit: [o] sed in eo portiones hæreditarias adsignatas, [p] penes singulos successores remanere manifestum est.PP.V.Non.Ian.*

*Pactum cohæredum nõ præiudicat creditoribus : sed inter ipsos cohæredes suum operatur effectum.Bal.& Pau.de cast.* B

XXIII. Iidem AA.& CC.Hermogeni.

LIcet pacto diuisionis adeuersus singulos actio [p] hęreditariis portionib⁹ creditori parata mutari nõ possit: [q] tamẽ ad exhibẽdam fidẽ his quę cõuenerant,stipulationis & iuris [r] adhibito remedio, qui placitũ excedit,vrgeri potest:cũ & hoc omisso, [s] si nõ cõtrariũ conueniſſe [t] probaretur, præscriptis verbis conueniri potuisset.

*Falcidia*

*Exemplo.* hoc ideo,vt dicunt quidam:quia Falcidia tantũ in testamento locum habet, sed certe immo etiã ab intestato: vt.j. si omissa sit causa testa.l.fi.&.j.quando di.le.ce.l.fi.Sed hoc ideo dicit exemplo,vt sicut aliàs detrahitur de legatis & fideicõmissis,sic & hic de prælegatis : vt &.ff.de hære.instit.l. ex facto.ij. §. vnde scio.in fin.§.

*intest.*

*cum*

*Virili.* quia & in aliis habẽt viriles: licet per quandam prælegationem vnus habet plus quàm ali⁹: vt hic,&.ff. de hęr.instit.l.ex facto. ij.§.j.& sic non est cõtra.ff.eo.l. quę pater.j.

*Nulli.* expresse vel tacite,scilicet vt res nõ adsignatæ expresse sequantur illas quas expresse adsignauit, vt instrumentũ,fundũ,arũdineta, vineã: vt.ff.eo. l.quæ pater.j.

*Voluntatem.* vt &.ẽ. de inoffic.testa.parentibus.&.ẽ. eo. l. quoties. & in authen. de trie.& semis.§.& quod sæpe.coll.iij. Et no.cp pro huiusmodi diui-sione nõ agitur de eui-ctione : vt. ff. de lega. ij.l. cum pater.§. cuictis.secus in ea quę fit per iudicẽ,vel per partes: vt supra eo.l.si familiæ. Accursius.

*Dubit.*

*fallit.*

*nã.*

*quia*

*eui-ctione*

*Volũtatem.* singuli prout defunct⁹ voluit.

*SErvum.*]*CASVS.* Decessit Titius hæredibus relictis:vnus seruum hæreditarium per.x.vel.xx.an.possedit, aliis per errorem credentibus eum ad cohæredem pertinere : si postea apparuerit eum communem fuisse, non obstante præscriptione longi temporis, partes suas possunt vindicare : & portiones adsignatas à lege. xij.tab. penes eos remanere debere manifestum est . Viuianus. C

l *Tenens.* aliquis hæredum.
m *Deficiat.* igitur & vsucapio.
n *Suum.* nec per vsucapionem, nec per præscriptionem.x. vel xx.an.sed tantum.xxx.
o *Non facit.* nam in præscriptione titulus est necessarius: vt hic,& supra de rei vin.l.re tua.&.l.nullo.&.ff.pro donato.l.j.& de vsuca.l.Celsus.& infra de præscrip.long. tempo.l. diutina.& infra in quibus cau.cessat long.tempo.præscrip.l.vnus.
p *Adsignatas.* l.xij.tabu.vt & supra de pac.l.pacto successorũ, & facit infra de dona.l.nec ignorans.

*LIcet.*]*CASVS.* Decessit quis tribus hæredibus relictis:duo à tertio stipulati erant, vt creditoribus hæreditariis responderet : & aliquo dato pepigerunt,vt eis satisfaceret.si fidem seruare non vult, qua act.conueniri possit à cæteris cohæredibus, quæritur? Respon.quòd licet pactum ab eis interpositum præiudicare non possit creditoribus, tamen cohæres qui promisit, ad fidem seruandam conuenietur act.ex stipulatu, si stipulatio intercesserit : vel si non intercesit, agetur ex pacto incontinenti apposito act.præscriptis verbis.hoc dicit. D

q *Nõ possit.* vt &.ẽ. de pac.l.debitorũ.&.l.pacto.&.j.si cer.pe.l.j.
r *Et iuris.* id est stipulationis iure factæ secundum Io.
s *Omisso.* id est stipulatione non interueniente: sed tantum pacto in rei traditione apposito : vt infra de re.permu.l. rebus.& infra de dona.l.legem.&.l.cum res.aliàs si non esset facta traditio, nulla ex tali pacto actio nasceretur : vt.ff. de pac.l. diuisionis.& supra eo.l.si diuisionem.
t *Conuenisse.* post pactum interpositum : nam pacta nouissima sunt seruanda : vt supra de pac.l.pacta nouissima.

*FIlius.*]*CASVS.* Paterfa.habuit quater centum in bonis: & habuit quatuor filios . vni filiorum in vita sua dedit fundum valentem.xl.ad sui sustentationem : postea condidit testamentum, & instituit æqualiter quatuor filios, id est quemlibet in cẽtum:computato fundo dato filio ad sustentationem in suis.c.& rogauit testator illum filium cui dederat fundum, per fideicommiss. vt restitueret cohæredibus suis,& quibusdam extraneis suã

partem

partem hæreditatis sub conditione si nauis veniret ex Asia, perceptis x.à cohæredibus. cohæredes volunt dare. x. ista conditione existente. debet restituere cohæredibus suam partem hæreditatis: vult deducere quartam: quæstio est, vnde debet deducere, & qualiter? dicitur quòd debet cõputare in quartam illa. x. quæ percepturus est à cohæredibus vel ab aliis: item quartam partem prædij sibi dati, quæ est. x. & ita habet. xx. Ité debet habere. v. in eodẽ fundo sibi dato ad supplementum: & ita debet. xxv. quę sunt quarta pars de centum: residuum de fundo debet restituere cohęredib⁹. & hoc est quod dicit secundum Viuianum. vel pone casum aliter vt in glo. j.

*Famosa & difficilis est hæc lex: & hoc intendit: Fideicommissum vniuersale restituendum post conditionis euentum, conditione adueniente debet restitui, quarta deducta: in quæ cõputatur hæreditaria portio fundi in peculium dati, secundum antiquos: vel prælegati, secundum Ioan. vel mortis causa dati seu donati secundũ Azo. & acceptum causa conditionis implendæ. h.d. secundum communem lec. Ia. But. Bal. Vel sic: Filius grauatus de restituendo cohæredibus suis partem suam hæreditatis, in quartam Trebellianicam, quæ sibi debetur, tenetur computare totam hæreditariã partem fundi sibi concessi per patrem in peculium profectitium, etiam quicquid datum est à cohæredibus gratia conditionis implendæ: & si ista non sufficiant, debet suppleri in eodem fundo, & sic de portionibus aliorum cohæredum quas in eo habent.*

a *Filium.* Fama & re difficilis est hæc lex. Dic ergo casum [a] secũ dum antiquos. Quidã habens trecenta, tres quoque filios, vni in vita fundum de suo patrimonio concessit ad sui sustentationem, & sic in peculium: quos tres filios solos hęredes istituit ęqualiter: hæreditaria ergo portio cuiuslibet est centum: & rogauit filium cui fundum concesserat, vt suam portionem hæreditatis restitueret cohæredibus, & quibusdam aliis sub conditione, puta si nauis ex Asia veniret, perceptis à cohæredibus pone. x. hic autem debet habere quartam, id est. xxv. cõputantur autem in quartam illa. x. quæ accepit à cohæredibus causa implendæ conditionis. Item hæreditaria pars prædij, pone quòd valet fundus. xij. ergo habet in fundo quatuor. sic ergo habet. xiiij. quod autem deest, soluetur ei in eodem fundo. Hoc non placet: quia non supereſſet aliquid de eo fundo restituendũ, quod hic fuit, vt in fin. dicit. [b] immo deesset. ideo dic quòd fundus valuit. xxx. [c] & sic habet. x. à cohæredibus. Item ex parte hæreditaria fundi, quæ est alia. x. desunt. v. illa accipit ex eodem fundo: & sic supersunt in fundo. xv. quæ restituit vnà cum aliis quæ habet de illa hæreditate. Sed de qua quarta loquitur? Respon. [d] de Trebellianica, quæ ex vniuersitate detrahitur: vt. ff. ad Trebel. l. nam quod. §. fi. &. l. cogi. in prin. &. §. & generaliter. Non autem de quarta iure naturæ: quia in illa [e] non computantur data causa implendæ conditionis: vt supra de inoffi. testa. l. scimus. nec de illa iure institutionis: quia illa ex singularibus relictis detrahitur per. l. Fal. vt instit. de fideicom. hære. §. restituta. in fi. §. Sed secundum hoc quid faciat ad titulum? Respon. ꝙ hæc restitutio [f] fiet cohæredibus per hãc actionem, sicut & prędictis patet aliter secundum antiquos: vt in prædicta prima glo. fama &c. & in prin. huius. l. & aliter secundum Io. & aliter secũdum Azo. & H. l. istam posse intelligi. Item qualiter cõputat sibi hæreditariam partem prædij, cum à seipso habere eam videatur [g]: vnde cadit in fideicommissum generale: vt. ff. ad Trebel. l. in fideicommisso. §. fi. quæ est contra? Sed certe satis cadit in fideicommissum, cum computet sibi in quartam. Ité no. quòd hæc lex corrigitur hodie in eo quod dicit talia ĩputari in quartam liberis primi gradus: vt infra ad Trebel. l. iubemus. in prin. Sed quidam dicunt hoc ideo sic esse, quia sic defunctus voluit. quod non placet: vt ibi notatur.

b *Portionem.* id est suam partem hæreditatis, quæ erat tertia: ne sit contra. ff. de verb. signi. l. nomen. §. portionis.

c *Hæreditaria parte prædii.* Sed quare totam hæreditariam partem fundi computat in quartam, scilicet Trebellianicam? immo videtur quòd quartam hæreditariæ partis debeat computare solum. quartã enim cuiuslibet quartę quam habet in qualibet parte, debet computare: nec debet retinere totam quartam, quam haberet ab intestato in illo fundo pro illa parte quam retinere debeat: sed in qualibet re quartã quartæ, quam haberet ab intestato, debet retinere: sicut computat quartam aliarum rerũ quas ex testamento habebat? Sed respon. secũdum quosdam: quia hoc testator dixit. sed hoc refugium [g] est miserorum. Dic ergo secũdũ Ioan. [h] quòd hic fundus fuit filio prælegatus de hæreditate, & non cauit testator vt quartam retineret de hæreditate. vnde contra voluntatem eius deducitur quarta, & ita cum faciat contra voluntatem retinendo, fiet contra suam in hoc, quia tota hęreditaria computabitur [i] in quartam, & nil lucrabitur inde, scilicet de hęreditaria. Cęterum si cauisset testator, vt quartam retineret de hęreditate, tunc fundus prelegatus esset præcipue suus: nec imputaret nisi tantũ quantum retineret, etiã si alij fuisset. e-

A gatus, scilicet quartam suę partis: vt si est vnus filius, tres vnciast si tres, vnam vnciam: vt. ff. ad. l. Fal. l. Titia. Sed huic lec. Io. ob. quod subiicit, si quid deest in supplemẽtũ &c. quia si fundus est prelegatus, vt dixi: ergo hæreditaria portio tantum computatur in quartam: non etiam quod deest ad quartam, in eodem fundo est soluẽdum, cum extra quartam sit quod à cohærede percipitur: vt. d. ti. l. in quartã. Sed respõ. Io. quòd hic filius rogatus fuerat extraneis dare fundũ, & ita totũ: & illi aliquid filio dare, & eodẽ modo fratribus, & ab eisdẽ aliquid recipere debebat. Cõputabit ergo sibi in quartam hęreditariam parté prædij: item quod accepit à cohęredib⁹: ité quod accipiet ab extraneis ĩ eodem fundo, id est ꝑ eodem fundo restituẽdo quem prælegatum habebat. non enim intelligendum est vt in eodem fundo habeat amplius quàm hæreditariam portionem. & ideo callide posuit in litera, à cæteris. q.d. ab extraneis. Vel dic vt dicemus in glo. alia ĩferiori, scilicet destinatione &c. Vel si vis secundum Azo. & Hug. dic hunc fundum collatum filio à patre, vel bene merito [k], vel conferẽdo vltimũ arbitrium, [l] puta emendo nomine suo. vnde venit in iudicium fami. ercisc. percipiendus: vt supra eo. l. filiæ. Et bene dico quòd tota hæreditaria portio computatur in Falcidiam: quia contra voluntatem [m] defuncti retinet quartam. secus si ex voluntate: vt. ff. ad leg. Fal. l. Titia. nam ibi de Trebel. Fal. dicit. & sic habet tres partes fundi præcipuas. Nec ob. quod sequitur, si quid deest: non enim hic dicit vt vltra hæreditariam parté imputet: sed repetit quod dixerat. q.d. hæreditaria parte prædij &c. quod soluetur, id est hæc hæreditaria in eodem fundo de quo iam habet tres partes. Sed quid si omnia hæc non sufficiunt ad quartam? [n] Respond. completur ex aliis iure communi. Item nunquid prælegationes cõputantur in fideicommisso generali? Respõ. distingue [o] vt infra de fideicom. l. cum virum. Item quomodo imputabit etiam hæreditariam partem rei quam habiturus erat etiam si hæres non fuisset: quia morte huiusmodi donationes confirmantur: & idem in prælegatis: vt. ff. de leg. j. l. qui filiabus. §. fi. &. l. seq? Sed respon. quia cum testator posset illa reuocare: videtur, cum non reuocet, sed instituat, grauare vt hæreditariam partem rei prælegatæ, vel quartam hæreditariæ computet: vt dictum est. Ex

*Residuum vero quatenus habet vltra quartam tam in eodem fundo, quàm in aliis rebus, tenetur cohæredibus restituere ex causa fideicommissi. Et totum expedietur officio iudicis dividentis hæreditatem inter eos: & sic in iudicio fami. ercis. h. d. secundum Pau. de cast.*

XXIIII. Iidem AA. & CC. Socrati.

FIlium, [a]* quẽ habẽtẽ fundũ, portionem [b] hęreditatis fratrib⁹ & quibusdã aliis † sub conditione verbis precariis † restituere sanxit testator: post eius cõditionis euẽtum, hæreditaria parte [c] ꝑ dij ĩ quartę ratiõe retẽta: cõpẽsato præterea qđ à cohæredib⁹ vice mutua ꝑcepit, [d]

*Vide Alciatum paradox. lib. vi. c. v.

† Idẽ si solit fratribus. Ia.

† Id est, vera bis obliquis. Ia.

k *Azo sibi ipsi cõtradicit.*

l *Donando taliter quòd requiratur confirmatio mortis. Bar. Pau. & Ia.*

m *Et bene. Bar. Bald. Pau. & Ia.*

n *Est de lectura Azo. quæ displicet Barto. Bal. Pau. et Ia. quo ad tex.*

o *Ista placet Barto. Bal. Pau. & Ia. ĩsequ: nõ tamẽ inquantum prosequitur opi. Azo.*

p *Scilicet testatoris, & sic perinde habetur ac si esset præceptum. Ia.*

q *Et male. Bar. Bald. Pau. & Ia.*

r *Immo est bona. Bar. Bal. & Ia.*

s *Et est singu. secundũ Bart.*

t *Et male: secundum prædic.*

u *Et bene. Bar. Bald. Pau. & Ia.*

x *Placet Barto. & Pau. sed displicet Bal. & Ia.*

BIU Cujas

poteſt

poteſt eadem ratione habere eandem rem iure legati & iure hæreditario: vt. ff. de condi. & demon. l. Titiæ ſi nupſerit. hic autem hæreditarium nõ fuit hoc quod accepit cauſa implendæ conditionis. Item alia ratione: quia ſi duo ſumus cohæredes, & à me tibi, à te mihi legatum relinquitur, vt eſt in caſu noſtro, item & aliis relinquitur à nobis, ego vtar retentione Falcid. contra alios, & computabo mihi in quartam meam quod à te percepturus ſum, vt tanto minus à te ſubtraham: ſed ab aliis nõ per hoc minus ſubtraham: licet in hac Falci. iure inſtitutionis aliàs nõ conſueuerunt legata imputari: vt. ff. ad le. Falci. l. Neſennius. j. reſpon. & l. in quartam. in prine. Multo ergo magis in hac quarta debet fieri cõputatio horum quæ à cohærede percipiuntur, in qua etiã legata ab aliis imputãtur: vt d. l. in quartã. Alij dicunt, [a] ſoluitur à volentibus, & volenti. Alij vt Io. [b] tranſponũt literam hoc modo: Soluitur à cæteris, ſcilicet facta detractiõe de ſingulis, & ſupra quartam habens in eodem fundo &c. vt in alia glo. Et vt hęc clareãt, ſciendum eſt aliã eſſe quartam iure naturę, in qua omnia data imputantur præter donationẽ ſimplicem, & fructus patrimonij. Nam in rebus principalibus debet habere quartam: [c] vt. ſ. de inoffic. teſtamen. l. ſcimus. §. j. & l. ſiquando. §. fin. Aliam debitam iure inſtitutionis, in qua ea ſola imputantur, quæ iure hæreditario capiuntur: [d] vt. ff. ad legem Fal. l. in quartam. quandoque tamen etiam legata imputantur: vt ff. ad leg. Fal. l. Neſennius. Item ſi dentur à ſtatulibero nummi peculiares, in hoc caſu ſolo imputantur: [e] vt. ff. ad leg. Fal. l. id autem. Item aliam debitam iure Trebellianico, in qua & legata & fideicommiſſa & data cauſa implendæ conditionis ab extraneo, imputantur. Si autem detur aliquid à cohærede, ſi quidem corpus non hæreditarium, idem eſt. & ſi hæreditarium, ſi quidem pecunia, idem eſt. ſi autem ſpeciem hæreditariam, pro ea parte quam habet iure hæreditario, imputabitur: [f] pro ea vero quam à cohęrede accepit, extra quartã eſt: vt hac. l. &. ff. ad Trebell. l. deducta. §. nummis. De fructibus autem quando computentur in quartam iure naturæ, habes. ff. de inoffi. teſta. l. Papinianus. §. ſi conditioni. verſi. vnde ſi quis. Quando vero in quartam iure inſtitutionis, habes. ff. ad leg. Fal. l. in lege Falcidia placuit. &. l. Paulus. Quando vero in Trebellianicam, dixi. j. ad Trebell. l. iubemus. Et not. quòd quarta alia iure naturæ. Alia iure Trebellianico. Alia iure inſtitutionis. Alia debita ex conſtitutione diui Pij. Alia debita patrono in bonis liberti. Alia de qua dicitur infra quando & qui. quarta pars. l. ij. in princi. lib. x. &. j. de impo. lucra. deſcript. l. vni. eo. lib. Alia de qua dicitur. j. de diuor. & repu. l. pe. Item alia. j. vnde vir & vxor. authen. præterea.

† *Pro parte fratrũ. Odofre. & Iaſ.*

[a] *Reprobatur p. Bart. Bald. Pau. & Iaſ. licet ſit vera in ſe ſecm Ia.*

[b] *Reprobatur etiam Bar. & Ia.*

[c] *Approbatur Bartol. Bald. Pau. & Iaſ.*

[d] *Concor. p. dd. doctos.*

[e] *Et bene. Bar. Bald. Pau. & Iaſ.*

[f] *Sequitur gloſ. Barto. Bald. Pau. & Iaſ.*

[a] *Quod à cæteris.* ſcilicet cohæredibus fratribus: vel ſecundum alios ab extraneis.

[b] *In eo.* ſic ergo in vna re poteſt Falcidia retineri ſecundum quoſdam: vt hic, & &. ff. de leg. j. l. poteſt. &. l. non amplius. §. fi. ſed illa loquitur in parte bonorum legata. Sed cõtra dicimus: vt. ff. ad. l. Fal. l. Plautius. & dixi. j. ad leg. Fal. l. in imponenda. & expone vt modo dixi, ſecundum Io. & Azo.

[g] *Placet Bart. Bal. Pau. & Ia. quo ad tex. & eſt caſus ſingu. quo ad hoc, & non alibi. ſecũdũ Iaſ.*

& ſi quid deeſt, in ſupplementũ deducto: † qđ à cęteris [a] in eo [b] fundo ſoluitur, ſupra quartã habens, reddere cõpellitur. Dat. V. Noñ. Ianua. CC. Conss.

*Habens titulum ſingularem, non tenetur conferre ſi non vult vniuerſaliter ſuccedere. Bald. Vel ſic: Repudians hæreditatem non tenetur ad collationem. Salyce.*

XXV. Iidem AA. & CC. Diocli.

EX cauſa donationis [c] vel aliunde [d] tibi quęſita, [e] ſi aui ſucceſsionem reſpueris, conferre fratribus compelli non potes. Dat. Idib. April. Tuſco & Anulino Conss.

*Diuiſio vel diſpoſitio teſtati vel inteſtati inter liberos, valet etiam imperfecta, id eſt ſine ſolennitate legali. Sed ſi perſona extranei permiſcetur: quo ad extraneum non valet. Bald.*

XXVI. Imp. CONSTANTINVS A. ad Baſſum. P. P.

INter omnes duntaxat hæredes ſuos, [f] qui ex quolibet venientes gradu, tamen pares [g] videntur eſſe, vel emancipatos, quos prætor [h] ad ſucceſſionem vocat: ſiue cœptum neque impletum teſtamentum, [i] vel codicillus, ſeu epiſtola parẽtis eſſe memoretur, ſiue quocunque alio modo ſcripturæ quibuſcunque verbis vel indiciis [k] inueniãtur relictæ: iudicio familię erciſcũdę (licet ab inteſtato [l] ad ſucceſsionẽ liberi vocent) ſeruato [m] ſenatuſconſulti auxilio, defuncti diſpoſitio cuſtodiatur, etiam ſi ſolennitate legũ huiuſmodi diſpoſitio fuerit deſtituta. Si vero in huiuſmodi voluntate deſignatis liberis alia ſit mixta perſona: certũ eſt eam voluntatem, quantum ad illam duntaxat perſonã permixtam [n] nulla haberi. [n] Dat. Romæ Kal. * Criſpo. II. & Conſtantino. Cæſ. II. Conss.

[c] *Ex cauſa donationis.* hodie ſecus ſi donetur vni ab auo inofficioſe: vt. ſ. de inoffi. teſta. authent. vnde & ſi parens. Item ſecus in aliunde quæſitis, quæ non conferuntur etiam ſi ſuccedant vt infra de colla. l. fin.

[d] *Aliunde.* id eſt ex cauſa alia.

[e] *Quæſita.* ab auo.

IN AVTHEN. DE trien. & ſemiſ. §. & quod ſæpe. colla. iij. conſt. v.

SI modò [o] ſubiiciatur huic ſcripturæ, vel ipſius parentis, vel omniũ inter quos fit partitio, liberorũ ſubſcriptio.

*TITVLVS XXXVII.*

COMMVNI DIVIDVNDO.

*Hæc actio datur contra ſingularem ſucceſſorẽ: & in ea venit adiudicatio vel diuiſio ſecundũ quòd cõmodius fieri poteſt: & poſt litis conteſtationẽ impedit alienationẽ fieri. h. d. & ẽ hoc vlti. eſt not. Pau. de caſt.*

I. Imp. ANTONINVS A. Luciano.

INter omnes. ] CASVS. Paterfa. incepit facere teſtamentũ ſed non compleuit: & in hoc teſtamento imperfecto tres inſtituit hæredes, vel fecit codicillos adhibitis tribus teſtibus: vel epiſtolam adhibitis forte duobus. In his voluntatem ſuam declarauit, & deſignauit ex quanta parte voluit vnumquenq; eſſe hæredem. an talis diſpoſitio valeat, quæritur? Et dicitur quòd ſic inter filios ſuos & emancipatos & alios deſcendentes. Quantum vero ad extraneos: ſi cum filiis erant mixti, non valet. & hoc in ſecunda.

Ex hac. l. ibi, hæredes ſuos. nota quòd large loquendo etiam emancipati poſſunt dici ſui hęredes: & etiã illi qui nec ſunt in poteſtate nec emancipati, vt in hęreditate materna: licet proprie loquendo non, niſi exiſterent in poteſtate tępore mortis. l. in ſuis. ff. de libe. & poſthu. l. Paulus.

[f] *Hæredes ſuos.* idem hodie de illis qui nec ſunt ſui, nec emancipati: vt ex linea fœminina: vt infra de teſta. l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto.

[g] *Pares.* in ſuccedendo: licet diſpares in gradu: vt filius & nepos ex alio filio mortuo.

[h] *Quos prætor.* ideo dicit quos, quia quidam extra poteſtatem poſiti non vocantur: vt damnati de crimine capitali: vt. ff. de bo. poſſ. l. edicto prætoris.

[i] *Neque impletum teſtamentum.* quantum ad ſolennitatem: ſed hę ne completum quo ad voluntatem. Accurſius.

[k] *Vel indiciis.* dum tamen duobus teſtibus probetur: [b] vt argu. ff. de mili. teſtamen. l. Lucius. & idem videtur etiam iure veteri: vt. ff. de leg. ij. l. peto. §. mater. quòd nõ placet: vt. ff. de confir. tut. l. iij. &. d. l. peto. Dicit minus ſolenne, ſcilicet quo ad tutoris dationem: ſed quo ad alia perfectã. & hoc dixi. j. de teſta. l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto.

[l] *Ab inteſtato.* vnde videbatur voluntatem defuncti non eſſe ſeruandam. & de hoc dixi. ſ. eo. l. filij.

[m] *Seruato.* in quartæ fideicommiſſorum retentione. & eſt ſic ſ. eo. l. ſi cogitatione. &. l. quoties. &. ff. eo. l. ſed & ſi.

[n] *Pro nulla haberi.* ſicut. ſ. de inoffi. teſta. l. ſi mater. &. j. de diuor. l. fin. in prin. &. ff. de leg. præſt. l. iij. &. iiij. &. j. titu. ij. l. ſi.

SI modò. ] CASVS. Dicitur in. l. Codicis quòd voluntas teſtatoris imperfecta valet inter liberos. Authẽ. hæc dicit hoc verum eſſe limitando. l. Codicis, ſi huic ſcripturæ imperfectæ ſubſcripſerit teſtator, vel omnes liberi inter quos debet diuidi hæreditas iſta.

[o] *Si modò.* caue tibi, quia lex Codicis loquitur ſiue in ſcriptis ſiue ſine ſcriptis pater inter filios teſtetur minus ſolenniter. hic autem proſequitur tantum quando in ſcriptis, vt pater vel filij debeant ſubſcribere: ſed & tunc poteſt valere ſine huiuſmodi ſubſcriptione, ſi parens &c. vt in authent. alia, quæ iungitur cum iſta quæ eſt. j. de teſta. authen. quod ſine.

COMMVNI DIVIDVNDO.

*De diuiſorio vniuerſitatis dixit: nunc de diuiſorio ſingularum rerum.*

Frater

BIU Cujas

*Frater tuus.* ] CASVS. Prædium tibi & sibi commune frater vendidit, tibi non præiudicat: sed tamen in parte sua non reuocabitur venditio: sed si prædium illud commune diuidi non potest: si plus obtuleris pro parte sua quàm emptor pro tua, communi diuidundo iudicio totum prædium consequêris. Si diuidi potest, media pars tibi adiudicabitur. Hæc sunt vera, si partem suã alienauerit lit. contest. post vero inuito fratre suo non potest.

a *Non oportet.* vt. j. de commu. re. alie. l. falso. & de donatio. l. portionem. & de contrahen. empt. l. dudum.

b *Parte precii.* i. precio partis, parte tantũ æstimata secũdũ quosdam: quod non placet: immo totus fundus æstimatur: vt hic, quia maior fit æstimatio omnium partium si totus æstimetur quàm si pars: vt. ff. famil. ercis. l. Mæuius. §. fin. Ité pro hoc ff. de leg. ij. l. cũ filius. in prin. & l. Mæuius. §. in fundo. &. ff. ad leg. Falcid. l. in Falcidia. & de excep. do. l. pure. §. si cui. nam his legibus non potest seruitutis pars assignari. & ideo non possunt prædicti sic exponere, vt hic exponebant.

c *Alius.* socius, vel etiam extraneus: vt. j. e. l. iij. in fi.

d *Consequêris.* hoc, cũ diuisio non potest fieri commode.

e *Post litis contestationem.* ité nec ante si fieret causa mutandi iudicij, & pœna imponitur: vt. ff. de alie. iudi. mu. causa fac. l. j. in fin. In famil. ercis. autem actione etiam post motam controuersiã prohibentur alienationes: vt. ff. de peti. hære. l. diuus. &. l. sed & si. §. si ante. nisi ex necessitate: vt. ff. fami. ercis. l. alienationes. sic & hic ex necessitate permittã per eãdem legem: vt. ff. de fund. do. l. j. &. l. si fundum.

f *Possit.* forte nec pignori obligare: vt. j. de reb. alie. non alie. l. fi. licet in re litigiosa sit aliud secundum quosdam: vt in authen. de litig. §. ad hoc. aliàs ad hoc. colla. viij. nec enim erat hic quæstio de dominio: quia certũ erat rem esse cõmunem: & ideo non prohibetur alienatio tanquam in re litigiosa.

*Si probatum.* ] CASVS. Si vineam tibi & fratri tuo communem frater tuus obligauit, cum obligare non potuit, eam cum fructibus quos ex parte tua non percepit, præses tibi restitui iubeat. hoc in prima. Item ages cõmuni diuidundo aduersus creditorẽ, si plus pro parte sua dare volueris quàm ipse p parte tua, vnde partem fratris & tuam quam frater obligauit, data ei pecunia quam iudex statuet, recuperabis: aut tua parte æstimata data tibi pecunia ad creditorẽ fratris tui totã vineã transferre faciet.

g *Non potuerit.* vt. j. tit. j. l. si fratres. &. j. si cõmunis res pig. da. sit. l. j. &. j. si res alie. pig. da. sit. per totum.

h *Restitui.* agẽti tibi rei vindicatione cũ socius negaris: vt. ff. de excep. l. fundi quem tuum. sic &. ff. famil. erciscun. l. j. Vel dic

FRater tuus si solam portionem prædij ad se pertinentem distraxit, venditionem reuocari nõ oportet: [a] sed aduersus eum cum quo tibi idẽ prædium commune esse cœpit, cõmuni diuidundo iudicio cõsiste: & ea actione aut vniuersum prædium, si licitatione viceris, exoluta socio parte precij, [b] obtinebis: aut precij portionem, si meliorem alius [c] conditionem obtulerit, consequêris. [d] ℣ Quòd si diuisio prædij sine cuiusquam iniuria cõmode fieri potuerit, portionẽ suis finibus tibi adiudicatam possidebis: hoc videlicet custodiendo, vt post litis contestationẽ [e] nec partem suam, cæteris eiusdem rei dominis non consentientibus, alienare possit. [f] PP. Kal. Mar. Romæ, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Frater nõ potest obligare portionem fratris: & creditor qui reperitur in possessione rei cõmunis, potest prouocari ad diuisionem: & procedetur per licitationem, vel diuisionem, prout dictauerit æquitas iudicantis. Bald.*

II. Imp. ALEXANDER A. Auito militi.

SI probatum fuerit præsidi prouinciæ, fratrẽ tuum vineas cõmunes pignori dedisse: cum partẽ tuam quam in vineis habet, creditori obligare nõ potuerit: [g] præses prouinciæ restitui [h] tibi eã iubebit cũ fructib⁹ quos creditor de parte tua perceperit. Idẽ præses prouinciæ de diuisione vinearũ inter te & creditorẽ fratristui cognoscet: [i] & iubebit eum [k] accepta pecunia, quanti statuerit partẽ fratris tui valere, [l] eam partẽ quam de fratre tuo accepit, tibi restituere: aut æstimata tua parte, ad creditorem fratris tui, data pecunia [m] quanti eam æstimauerit, trãsferre. PP. II. Id. Sept. Alexãdro A. II. & Marcello Conss.

*Ista est no. lex, & hoc dicit. In hoc iudicio veniunt quæ sunt cõmunia. Item per iudicem est facienda diuisio per assignationẽ partiũ vel possessionũ diuersarũ. Et si vna alteri præponderat, venitur ad licitationẽ: & si alter consortũ ex inopia nõ est par in licitãdo: admittitur extraneꝰ licitator. Bal.*

III. Idem. A. Verecundiano.

AD officiũ arbitri, [n] qui inter te & fratrẽ tuum pro diuidendis bonis datus fuerit, ea sola pertinent, [o] quæ manent cõmunia [p] tibi & illi. Nam ea quorum partẽ is vendidit, cum emptoribus tibi cõmunia sunt: & aduersus singulos arbitrum petere debes, si ab illorũ quoq; societate discedi placeat. ℣ Cũ autẽ regionibus diuidi [q] cõmode aliquis ager inter socios [r] nõ potest, [s] vel ex pluribus singuli: [t] æstimatione iusta facta, vnicuique [u] sociorum adiudicantur, compensatione precij inuicem facta: eoque cui res maioris precij obuenit, cæteris condemnato: [x] ad licitationem nõnunquam etiam extraneo emptore admisso, maxime [y] si se nõ sufficere ad iusta precia alter ex sociis sua pecunia vincere vilius licitãtem [z] profiteatur. PP. V. Noñ. Maij, Iuliano & Crispino Conss.

*Diuisio facta inter fratres debet haberi rata, nisi beneficio restitutionis rescindatur: sed non diuisa debent diuidi: & in hoc iudicio habetur ratio culpæ & fructuum. hoc dicit secundum Bart. & Bald.*

IIII. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIANVS AA. & CC. Herodæ.

A etiam agendo communi diuidundo, licet negetur socius, cum non obiiciatur quæstio præposterationis: vt. ff. de euict. l. si mancipium. §. j.

i *Cognoscet.* scilicet postmodum.

k *Eum.* scilicet creditorem.

l *Valere.* hoc cum inter creditorem & dominum alterius partis agitur: vt hic, &. ff. cõmuni diuidun. l. communi diuidundo. ij. §. fin. secus si inter creditores: quia tunc tantũ debitum æstimatur: vt ff. communi diuidũ. l. communi diuidundo. ij. §. inter. Itẽ æstimat partem hic æstimando totũ: vt. ff. l. proxi. dixi.

m *Data pecunia.* scilicet tibi. & hoc quando cõmode diuidi nõ potest. Item no. hic casum vbi quis cogitur alienare inuitꝰ: sed volens videtur, cũ duplex sit hoc iudicium.

*Ad officium.* ] CASVS. Si cum fratre tuo res habes communes, ad officium iudicis ptinet diuidere. Si autẽ frater tuus partem earum vendidit, postea sunt tibi communes cum emptoribus, vnde cum emptoribus ages cõmuni diuidundo iudicio, si à communione vel societate discedere velis. & hoc in prima. Et si forte ager fuerit, qui diuidi postulatur, nec commodè diuidi potest: fiet æstimatio, & plus offerenti dabitur, & in precio alij condemnabitur. & hoc in secunda. Si autem in licitãdo plus offeras, frater autem volens plus offerre nõ habeat quid offerat, supponere potest extraneum emptorem, qui licitando plus offerat. & hoc i tertia.

n *Arbitri.* i. iudicis.

o *Pertinent.* vt diuidat.

p *Communia.* non alia: vt subiicit. j. titu. proxi. l. familiæ.

q *Diuidi.* s. commode: vt instit. de offi. iudi. §. quod si cõmode.

r *Socios.* soeij sunt conuentionali, vel nõ conuentionali societate: vt insti. de obli. quæ ex quasi contrac. §. item si inter.

s *Non potest.* scilicet commode: vt instit. de offi. iudi. §. quod si commode.

t *Singuli.* s. fundi diuidi non possunt commode.

u *Vnicuique.* i. huic vel illi, in casu tamen præcise alteri: vt. j. de dona. l. sancimus. §. ne autem.

x *Condemnato.* vt &. ff. fami. erciscun. l. Mæuius. §. arbiter. &. ff. eo. l. si quis putans. §. si fundus.

y *Maxime.* si scit se vilius licitantem nõ sufficere &c. & facit. j. de vectig. & com. l. iij. &. iiij.

z *Licitantem.* & ponitur ex parte subiecti: sed posset poni ex parte prædicati: & sensus est, non posset vincere etiam vilius licitantem, cum sit [a] adeo pauper.

*Si maior.* ] CASVS. Bona tibi & fratri tuo communia diuisisti. si scriptura in diuisione nõ interuenit, nec ob hoc rescindetur.

r Accepit à manuscriptis Cuiacii & glossa Arnisæi Chr. 9. j. in contract. Lugd.

a *Tu dic illum accusatium licitantem, constituendum cum ly se: & adde infinitum vincere, illi infinitiuo, sufficere.*

BIU Cujas

detur. & hoc in prima. Si verò minor fuisti cum diuisisti, & te læsum probare possis, nec tempora restitutionis inuitus egressus fueris, restituêris. & hoc in secunda. Si autem bona communia remãserunt inter vos: præses prouincię iubebit diuidi. Item doli & culpæ ratio in hoc iudicio habetur. Viuia.

*Diuisio an præsumatur facta ex lõga rei possessione pro diuiso.*

2 *Si maior.* vt &. ff. tit. j. l. non ideo. &. j. de fide instru. l. instrumentis. Sed quid si nó aliis probationibus probat: sed probat hoc, scilicet se possedisse ré vt propriam pro parte vna, & per. x. annos inter præsentes, vel. xx. inter absentes solus subiuit onera rei, & solus sensit commoda? Respon. secundũ Azo. & Hug. verisimile est diuisionem factam, arg. ff. de vsur. l. cum de in rem verso. & de aqua pluuia arcen. l. j. §. fin. &. j. de acquiren. pos. l. minus. An autem idem in eo qui rei vindicatione conuenitur, vt non sit necesse probare titulum: sed præsumatur domin[a] ex diutina detentione, posset quæri. *ADDITIO.* Bart. & cõmuniter docto. hic respõdent ad istã quæstionem q̃ non, per. l. nullo. ś. de rei vindi. Nec obstat quod dicit hæc glo. in præcedenti quæstione: quia ibi nõ agitur de tãto præiudicio &c.

*Ratio sumptuum & fructuum haberi debet.*

Si maior[2] quinque & viginti annis soror tua tecum res commnes diuisit: quanuis non instrumẽtis, sed aliis probationibus earum diremptam[b] communionem esse probetur: stari tamen finitis conuenit. ℣ Quòd si minor fuit, nec tempus in integrum restitutioni præfinitum adhuc excesit: an in integrum propter diuisionem restitui debeat, causa[c] cognita prẽses prouinciæ æstimabit. ℣ Idem[d] eorum etiã quæ vobis permanent cõmunia, fieri diuisionem prouidebit: [e] tam sumptuũ (si quis de vobis in res cõmunes fecit) quàm fructuum. ℣ Item doli & culpæ[f] (cum in communi diuidundo iudicio hæc omnia[g] venire non ambigatur) rationem, vt in omnibus æquabilitas seruetur, habiturus. Dat. VIII. Id. Feb. CC. Conss.

*Nemo cogitur in communione manere. Bald. & Salyce.*

v. Iidé. AA. & CC. Secundino.

IN communione[h] vel societate nemo compellitur inuitus[i] detineri. quapropter aditus præses prouinciæ ea quæ cõmunia tibi cum sorore perspexerit, diuidi ꝓuidebit. Dat. VIII. Kal. Septẽb. CC. Cõss.

*TITVLVS XXXVIII.*

COMMVNIA VTRIVSque iudicij tam familię erciscundæ, quàm communi diuidundo.

*Diuisio habet instar seu similitudinem emptionis. Bald. & Salyce.*

*COMMVNIA VTRIVSQVE, &c.*

*Dixit quæ singularia sunt vtrinsq; iudicii: nunc quæ communia.*

*Diuisionem.*] CASVS. Habebã tecum prædia cõmunia: iudex orientalia mihi adiudicauit, occidentalia tibi: hæc diuisio vicem emptionis obtinet: puta propter euictionem, & dominij translationem.

I. Imp. ANTONINVS A. Marco.

DIuisionem prædiorum, vicem[k] emptiõis obtinere placuit.[l] PP. VI. Kal. Decembr. Gentiano & Basso Conss.

*Litigantes factum à non cõpetenti iudice possunt confirmare. h. d. secũdũ Odofre. Bal. Vel sic: Diuisio facta à iudice incõpetenti potest partium consensu validari. Salyce. Vel sic: Sententia nulla potest de consensu partium approbari. ad hoc semper allegatur ista. l. Pau. de cast.*

II. Imp. ALEXANDER A. Euphratæ.

ETiam[m] si is diuisioni[n] arbitrum[o] dedit, cui dandi ius non fuit: [p] tamen si socij[q] quõdam diuisioni consensum dederint: quod quisque eorum secundum placita possedit, pro parte socij dominiũ nactus est. PP. XVI. Kal. Decemb. Alexãdro. A. III. & Dione Conss.

*In diuisionibus subuenitur ei qui est deceptus dolo aduersarii vel re ipsa vltra dimidiam iusti precii. h. d. & est not. Bartol. Bald. & Salyce.*

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. & CC. Seuæ.

MAioribus etiam,[r] per fraudem[s] vel dolum vel perperam[t] sine[u] iudicio[x] factis diuisionibus, solet subueniri: quia in bonæ fidei iudiciis, quod inæqualiter factũ esse constiterit, in melio reformabit.[y] PP. XVI. Kal. Iul. ipsis. AA. Conss.

*Ecclesia, minor, maritus, ad diuisionem nõ prouocant: sed prouocantur.*

*In communione.*] CASVS. Si cum sorore tua res habebas cõmunes, si à communione vis discedere, potes, & eas inter vos diuidet præses: quia nemo in communione vel societate inuitus detineri compellitur. Not. ex hac. l. regulam, quæ fallit in quibusdam personis, quæ non possunt ad diuisionem prouocare: possunt tamen prouocari: & istæ sunt tres personæ: minor, maritus in dote, & ecclesia. Bald. hic.

*Iudicium.*

*Emptio.*

*Diuisio.*

*Vicem.* quia pars tua mihi adiudicatur, & mea tibi.

*Placuit.* diuisio enim est similis permutationi[a]: vt. ff. de leg. ij. l. cũ pater. §. hæreditatẽ. & permutatio emptioni: vt. j. de rerũ permu. l. ij. & ff. de cõtrah. emp. l. j. ergo & ipsa. cõueniũt eẽ: quia ex vtraq; possessio secuta dominiũ vel causam vsucapiẽdi præstat: vt. ff. de vsuca. l. si p errorẽ. re quoq; euicta vtrobiq; præstatur euictio: vt. j. eo. l. si fratres. bonæ fidei contract[9] est vterq;: vt insti. de act. §. actionum. Sed differunt: quia in emptione nõ est locus cõdictioni ob causam: secus in diuisione: vt. ff. de re. permu. l. j. in fi. cũ diuisio appelletur permutatio: vt dixi. Itẽ ex nudo pacto diuisionis non nascitur actio: vt ff. de pact. l. diuisionis: secus in emptione.

*Etiam.*] CASVS. Habebã tecũ rem cõmunẽ: volebas à cõmuniõe discedere: abbas sancti Proculi nobis iudicem delegauit, qui eã diuideret. quia is delegauit, cui dandi iudicem licentia non fuit: an illa facta diuisio infirmari debeat, quæritꝰ? Dicitur q̃ nõ.

m *Etiam.* pro parte.

n *Diuisioni.* factæ ab illo delegato.

o *Arbitrum.* id est iudicem.

p *Non fuit.* contra. ś. de iurisdi. om. iudi. l. priuatorum. sed dic, potius tenuit auctoritate pacti, quàm arbitri.

q *Si socii.* quia & pro sua ipse habebat dominium. Et not. quod non tenuit, consensu & pacto partium confirmatur: b vt. ś. tit. ij. l. si diuisionẽ. & de iurisdi. om. iud. l. j. &. j. de testa. l. nõ dubium. &. ff. rem rat. habe. l. iij. in fin.

*Maioribus.*] CASVS. Habebam tecum rem communem. dolo dante causam diuisioni, vel fraude incidente in ipsa diuisione, vel perperam, quia re ipsa eram deceptus vltra dimidiã, sine iudice eam diuisi: an retractari possit? Dicitur quòd sic, etiam si maior fuisset, &c.

r *Maioribus etiam.* q. d. non solum minoribus.

s *Per fraudem.* vel dolum, id est per fraudulentum dolum. Vel dic, fraudem, id est culpam, quæ incidit in dolum, qui det causam diuisioni. alij ecõtra. vel dic, fraudem. i. culpam & dolum cõmitti: vt. ś. tit. proxi. l. pe. in fin.

t *Vel perperam.* cum vltra dimidiam sit alter deceptus ad instar venditionis: vt. j. de rescin. vendi. l. ij. &. ś. eo. l. j.

u *Sine.* hoc ad proximum tantum refertur.

x *Iudicio.* subaudi maxime. Vel dic sine iudicio referri ad tertiam clausulam, non ad duas primas.

y *Reformabitur.* iudicio communi diuidundo. & non agitur ad diuisionem faciendam hic: sed ad decipiendum. Alij dicunt officio iudicis faciendam: vt plene diximus. ś. quib. ex cau. ma. l. in contractibus.

r Sane gloſſam tripſam vocat Salyc. h. Si patrum.

BIU Cujas

*Si patruus.*] CASVS. Cum patruo meo habebam pecuniam cõmunem: nomine suo ex pecunia illa rem illã cum omniũ bonorũ socius nõ erat, cõmunicare debeat, quęritur? Dicitur ꝙ non: sed vt pecunia communis diuidatur, comuni diuidun. iudicio agere potero.

a *Si patruus.* i. frater patris tui.

b *Ex cõmunibus bonis.* f. nummis cõmunibus, quibus res cõparãtur. Vel dic, bonis. i. nummis redactis ex cõmunibus bonis. & secũdũ hoc nãmi erant tantũ ementis: vt. ff. de fur. l. qui vas. §. fi. & sic minꝰ dubij quàm in primo.

c *Cerens.* scilicet suo noíe, aliàs secus: vt. ff. de neg. gest. l. si ego.

d *Non omnium bonorũ.* Nã tunc licet sibi quęreretur, cogeretur tamen cõmunicare: vt. ff. pro soc. l. si quis societaté. & l. præceden.

e *Socius.* scilicet factus ex conuentione, nõ autem coincidenter: vt quia hæredes sumus de vna hæreditate: vt. ff. pro socio. l. si fratres. in prin.

f *Oportet.* actione cõmuni diuidun. quia ex re communi percepit: vt. ś. titu. proxi. l. j.

g *Postulas.* vt. ś. de rei vĩdi. l. si ex ea pecunia. &. j. si quis alteri vel sibi. l. j. &. j. de proba. l. ad probationem. in fin. nisi sit miles, vel minor, vel ecclesia, vel maritus: vt dixi. ś. de rei vindi. l. si vt proponis.

*De instrumentis.*] CASVS. Habebas prædia cum fratribus tuis communia, & instrumenta: de his volebas vt penes aliquem nostrum deponerétur instrumenta: quid iuris sit, quæritur? Respon. ꝙ præses puinciæ existimabit penes quem instrumẽta debeãt deponi: sed per quam actioné hoc debeat consequi, non aperit. Tu dic cõmuni diui. quæ non datur ad diuisionem, sed ad iudicandũ penes quem instrumenta debeãt collocari: quod est speciale, & aliud est speciale. ś. eo. l. iij. vbi agitur nõ ad diuisionem, sed ne decipiatur.

h *Actus.* per actionẽ cõmuni diuidundo, quæ datur hoc casu nõ ad diuisionẽ, sed ad iudicandũ apud quẽ debeant esse instrumẽta: sic & aliàs datur nõ ad diuisionẽ: vt. ś. e. l. maiorib⁹. Accur.

i *Existimabit.* personis & reb⁹ inspectis, pri⁹ eis descriptis, & cautione prestita de his exhibẽdis siquãdo fuerit opus: vt. ff. fa. ercis. l. si quę cautiones. & ff. de fide instru. l. fi. &. ś. de edẽ. l. ꝓcurator.

*Si cũ patruo.*] CASVS. Habebas res cõmunes cũ patruo tuo: volebas à cõmunione discedere: dedisti ei partẽ prædij vt iuraret se in diuisione dolũ nõ adhibiturũ. Si autem nõ vult stare pactis, an tale pactũ tibi debeat nocere quo minus possis petere quòd res indiuisæ diuidantur, quæritur? Respõ. ꝙ non.

k *Adhibuisse.* in ea diuisione, vel in alio forte negotio.

l *Exhibuit.* id est nõ iurauit. Sed quid si iurauit, & inuenitur postea peieràsse? Dicam nõ stari placitis, [a] & de dolo agi posse, & nõ sufficere solam pœnã periurij. argumẽtũ. ff. de dol. l. si legatarius. Sed argumentũ contra. j. de re. cre. l. ij. &. ff. de iureiurã. l. j. &. ij. Sed ibi ex delatione, cũ specialiter fuit iuramentum præstitum: hic autẽ spõtanea voluntate iurasse videtur. Sed videtur in casu huius. l. debere remitti iusiurandum: vt. ff. de condi. insti. l. quæ sub conditione. vsque ad. §. si quis. Sed forte aliud est in contractibus inter viuos, qui sumunt firmitatem ex consensu vtriusque partis. Vel refert, debeat quis iurare de prę terito, quãdo nõ remittitur: vt hic, &. ff. de iureiurando. l. si quis. & ff. de condi. & demon. l. municipib⁹. an de futuro, quando remittitur: vt ibi dicitur. b

*Iuramẽtũ quandoque ex delatione, quãdoq; ex spõtanea voluntate præstatur.*

*Res empta communi pecunia, vel redacta ex rebus cõmunibus, non est cõmunis: nec venit communicanda nisi inter socios omnium bonorum: sed pecunia peti debet. h. d. & est multum cotidiana. Bart. Bald. & Salycetus.*

IIII. Iidem AA. & CC. ad Maximianum.

SI patruus[a] tuus ex communibus bonis[b] res comparauit, sibi negocium gerens, [c] non omnium bonorũ [d] socius [e] constitutus: pro cõpetentium portionum modo indemnitati tuę consuli oportet, [f] & ideo rem emptam cõmunicare eum contra iuris formam postulas. [g] PP. XVI. Kal. Nouẽb. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

*Penes quem debeant esse communia instrumenta, iudex prouidere debet. Bald. Salycetus, & Paul. de cast.*

V. Iidem AA. & CC. Frontino & Gafirioni.

DE instrumentis quæ communia fratrem vestrum tenere proponitis: rector prouinciæ aditus, [h] apud quẽ hæc collocari debeãt, existimabit. [i] PP. VI. Id. Feb. Sirmij. AA. Cõss.

*Conditio iuramenti apposita in diuisione, debet impleri: aliàs diuisio non officit diuidenti. Bald. & Salyc.*

VI. Iidem AA. & CC. Thesidianæ & aliis.

SI cũ patruo vestro hac conditione diuisionẽ feciſtis, vt se nullũ dolum malũ adhibuisse [k] iuraret, nec fidẽ placitis exhibuit: [l] quo minus res indiuisas [m] requiratis, eorum placitũ quæ in diuisionẽ venerunt, nihil vobis nocere [n] potest. Dat. V. Kalend. April. Sirmij. CC. Conss.

*Ex contractu diuisionis quis tenetur de euictione, nisi aduersarius sciẽs res alienas, vel alii obligatas accepit: quia tunc quis nõ tenetur, nisi promiserit. h. d. secundũ Barto. & Bal. Vel sic: Diuisio facta extra iudicium inducit actionem de euictione, nisi facta sit inter scientes. Ia. Bu.*

VII. Iidem AA. & CC. Seueriano & Flauiano.

SI fratres vestri pro indiuiso cõmune prædium citra vestram voluntatẽ obligauerunt, & hoc [o] ad vos secundũ pactum diuisionis nulla pignoris facta mẽtione peruenit: euictis [p] partibus quę ante diuisionẽ sociorum [q] fuerunt, in quib⁹ obligatio [r] tãtũ cõstitit, ex stipulatu, [s] si interceſit: alioquin quãti interest, præscriptis verbis cõtra fratres agere potestis. [t] nã si fundi, scientes obligationẽ, dominiũ susceptistis: tantũ euictionis promissionẽ solẽnitate verborum, vel pacto promissam probãtes, eos conueniendi facultatem habebitis. Dat. II. Non. Decembr. Nicomediæ. CC. Conss.

*A diuisione facta tradendo, vel possessionẽ dimittẽdo apud alterũ de cõsortibus, solo cõsensu recedi nõ potest. Bal. cũ Saly.*

VIII. Iidem AA. & CC. Nicomacho & aliis.

SI inter vos maiores [u] annis vigintiquinque rerum communiũ diuisio, relicta vel translata possesione, finem accepit: [x] instaurari mutuo bona fide terminata consensu [y] minime possunt. Dat. Non. Decẽb. CC. Conss.

*Vbi non est communio, non cadit diuisio. Bald. & Saly.*

IX. Iidem AA. & CC. Demetriano.

FAmiliæ erciscundę, vel communi diuidundo iudicio ita demũ si corpora maneãt cõmuiſtis: aliàs nõ agitur, nisi stipulatio vel pactio de euictione interuenerit, vt subiicit: vt. j. de euic. l. si fundũ. sic itaque pactum solum ad eam parandam sufficit. Sed cõtra. j. cõmunia de lega. l. fi. in fi. Solu. vt ibi. & facit. ff. eo. l. ité quanuis. in fi.

*Si inter vos.*] CASVS. Habebã cum Titio rem cõmunem: facta diuisione, & cuilibet nostrum portione sua adsignata, nõ vult Titius stare diuisioni: an sit audiẽdus, quæritur? Dicitur ꝙ non.

u *Maiores.* secus si minores: vt. ś. tit. j. l. penul.

x *Finem accepit.* his enim modis accipit finem: vt. ś. tit. ij. l. si diuisionem. & ff. de pact. l. diuisionis.

y *Consensu.* hoc est per pactum. vel dic solo consensu nõ reuocari re perfecta: vt &. ff. de pac. l. ab emptione.

*Familiæ.*] CASVS. Lex ista dicit ꝙ iudiciũ fami. ercis. & cõmuni diuidũdo habẽt locũ pro corporib⁹ cõmunib⁹ ex hęreditaria causa vel alia: ita demũ si corpora cõmunia sunt. & hoc est verũ de directo dominio. sed vtile dominium habet locũ pro rebus diuisis: puta pro damno dato. & sic soluitur contra. ff. communi diui. l. in summa.

*Agi po-*

*b lũge ambas istas solutiones, & dic quòd cõditio iurisiurandi siue sit de præterito, siue de futuro, remittitur in cõtractib⁹; in vltimis vero voluntatibus quidem si de futuro, remittitur ꝓ prætorem, non de iure ciuili: vt in. l. allega. in glo. & in. l. facta. §. si vĩdã a. ff. ad Treb. Paul. de cast. hic.*

BIU Cujas

a *Agi potest.* vt &.ff.co.l.per hoc.&.l.j.in fi.Sed contra.ff.cõmuni diuidũ.l.in summa.vbi etiam post interitum rei communis agitur. Idem & in familiæ erciscundæ iudicio:vt.ff.fami.erciscun.l. si seruus. Solu.hic dicit de directa: ibi de vtili. Item contra.ff.communi diuidun.l.iiij.§. sicut.&.§.fi.&.l.seq.&.ff.de dã.infect.l.si finita. §. Iulianus. versi. sed si quis.in quibus legibus agitur communi diuidundo pro præstationibus & sumptibus factis antequam res esset communis. aliàs est in glo. post cõmunionem.sed dices agi vtili,non directa.vel responde, ad omnia ita demum agi potest,scilicet vt fiat diuisio.

*Scriptura.*]C *ASVS.* Paterfa.fecit testamentum, in quo omnia bona inter filios suos diuisit. in vltima parte testamenti adiecit se nihil indiuisum reliquisse : an si appareat aliqua res indiuisa,non obstãtibus verbis illi⁹ testatoris possit venire in diuisionẽ? Dicitur quòd sic.

b *Testamenti.* hodie determinat authen. de iureiu. à mo. præsti. col.v.

c *Nihil impedit.* nam dispositiuæ voluntates seruantur, nõ enũciatiuæ:vt hic,& infra de testa.l.verba. nisi iurauerit:vt in authen.de iureiur.à mo.§.j. colla.v.

*Possessionum.*]C *ASVS.* Si fundũ tecum habebam cõmunem, & in eo colonũ: & in diuisione velim vt mihi Stich⁹adsignetur,& tibi vxor sua:an sim audiendus, quæritur? Dicitur quòd nõ: sed vni nostrum vterque adsignabitur,& in pecunia fiet condemnatio alteri.

d *Permaneat.* aliàs permaneret.sic & infra de agri.& cen.l.definimus.§.illud.lib.xj. &.ff.de ædi.edic.l.plerunque.&.ff.de lega.j. l.si domus.§.qui confitetur.&.ff.de fun.instru.l.quæsitum.§. item lanificas.& infra de custo.re.l. quoniam vnum. Item nec ipsa mancipia à terra debent separari : vt infra de agri.& cen.l.ij.&.l.quemadmodum.lib.xj. Item nec corpora indiuidua : vt insti.de offi.iudi.§. quòd si commode.

†*Ista lex est singul. nec reperitur alibi, & est nona secundum Pau. hic, quia hæc quæ hic dicũtur, nõ erãt de iure veteri secũdũ eũdẽ.*

e *Cogantur.* scilicet in communionem.vel postulabitur iudicio communi diuidundo, vt aliter fiat diuisio, vel adiudicatio. Sed quo postulante? Respõ.quolibet dominorum, scilicet quãdo iudex sine voluntate eorum ita diuisit.Sed quid si domini sic diuiserunt, vel ab alio ita diuisa retinuerunt? Respon. quilibet forte repellitur, si consẽsit ei quod retractare intendit, arg.dictæ.l.de lega.j.si domus.§. qui confitetur.

*Illud.*]C *ASVS.* Si pater vel cõsimilis persona dotem vel donationem propter nuptias dedit, vel aliquis pro eis, & soluto matrimonio ad eum dos vel donatio propter nup.reuertatur, & facto testamento non faciat mentionem de illa donatione: aut testatus est inter extraneos, aut inter suos: & alius filius & filia, qui similiter habuerunt dotem & ante nup.do.quorum matrimonia durant, sint consecuti aliquas res ex paterna substantia: isti similiter lucri causa debent habere hoc præcipuum. facient autem res reuersas, pro ea quantitate æqua quam fratres lucrati sunt,distribui. Si autẽ nihil præcipuum habent, quorum durãt adhuc cõnubia,communicabũtur inter eos res ad patrem reuersæ.at si plures res ad patrẽ reuersæ sunt, quàm ipse dedisset, forte facto pacto de lucranda dote, vel dona.propter nup. præcipuum habebit superfluum filius vel filia cuius nomine lucrari contingit. Si vero minus ad patrẽ peruenerit,quàm dedisset, dispẽdium ad eundem filium vel filiã ad quos vel quas datũ est,pertinebit. Si autẽ extranei sunt instituti cũ filio & filia, quorũ dos & ante nup. dona. ad patrẽ reuersæ sunt,tũc extranei nihil habebũt de illa dote vel donatione si pater nullã fecit mentionem.& ita si bene inspicias, in duobus casibus hic cessat collatio: & cum plus rediit ad patrem scilicet pro illo superfluo, & cum hæredes extranei instituti sunt. Sed nunquid corriguntur hæc hodie per authen. j.de collatio.ex testamento? dic quòd non, quod dic vt in summa de colla.§.fi.ibi, faciẽda est.

XI. CONSTANTINVS A. Cẽrulo rationali trium prouinciarum.

POssessionum diuisiones ita fieri oportet, vt integra apud successorẽ vnũquenque seruorũ, vel colonorum adscriptitiæ cõditionis, seu inquilinorũ proximorum agnatio vel adfinitas permaneat. d Quis enim ferat liberos à parẽtib⁹, à fratrib⁹ sorores, à viris cõiuges segregari? ℣ Igitur si qui sic sociata in ius diuersum mãcipia vel colonos distraxerint, ĩvnũ eadẽ redigere cogãtur. e Dat. III. Kalẽ. Maij, Proculo & Paulino Conss.

*Dos & donatio propter nuptias ad patrem reuersa, debet esse præcipua illius filii vel filiæ pro quo vel qua data fuerit, extraneis institutis cum illo vel illa. sed institutis filiis, debet ita demum ad eundem redire, quando alii simile lucrum haberent non diuidendum. aliàs diuiditur inter omnes. Vel sic : Dos à patre profecta, & ad eum reuersa, venit inter liberos dividenda, nisi ratio inæqualitatis aliud inducat. sed cum hærede extraneo non diuiditur, sed ad ipsos liberos pro quibus data fuerat, reuertitur. Ia.Bu.& Pau.de cast.*

XII. Imp. IVSTINIANVS A. ad Senatum.

ILlud †æquitatis fouere rationib⁹, bene nobis apparuit. Si quis etenim pro filio suo ante nuptias donationẽ conscripserit, f vel dederit, g vel pro filia sua dotem, & hoc quod dedit, iterũ ad eum reuertatur, vel stipulatione vel lege h hoc faciẽte:vel & si alio dotem, vel ante nuptias donationẽ dãte, stipulationis paternæ tenor vel forte legis i hoc induxerit: ille autẽ testamento condito, vel filios suos, vel extraneos k scripserit hęredes,& nil de huiusmodi rebus quæ ad eum reuersæ sunt, l vel peruenerũt,disposuerit, inueniantur autem alij liberi eius res à paterna substantia lucrati, vel per ante nuptias donationem,vel dotes, vel militiæ causa,quas (vt pote testamẽto existente)non cogũtur cõferre: m tũc filius vel filia easdẽ res quæ ad patrẽ reuersæ sunt, vel peruenerunt, n habeant pręcipuas, ad simile tamen lucrũ cõputãdas: o vt in pręsenti casu tãtum habeat ipse, vel ipsa, quantum eius fratres à patre sunt cõsecuti, p secundum eos modos quos supra diximus, & quos cõferre propter testamentum nõ coartãtur. ℣ Sin autem nihil tale penit⁹ in fratres eorũ à patre collatum est:neque ipsos sibi præcipue hanc partẽ vindicare,sed quasi paternæ facta substantiæ sit, inter omnes secũdum institutionis tenorem diuidi.& hæc quidẽ,si inter fratres patris elogium compositum sit.℣ Sin autem extranei sint scripti q hęredes, & nihil in testamento suo neque in hac parte testator dixerit : tunc omnimodo r præcipuum habeat filius vel filia,quod ad patrem reuertitur, vel peruenit. ℣ Si tamen minus

i *Vel forte legis.* cum contemplatione patris dos data est, vnde habetur profectitia : vt.ff.de iure dot.l.profectitia.

k *Extraneos.* coniungit hos,sed postea diuidit in responsione.

l *Sunt.* cum ipse dedit.

m *Conferre.* nisi pater expresse dixisset : vt infra de col.l.j. Sed hodie hęc & illa corriguntur per authẽ.ibi positã,ex testamẽto.

n *Peruenerunt.* cum alius dedit.

o *Computandas.* aliàs est in textu, computandæ sunt.

p *Consecuti.* non plus, minus autem sic, si earum dos vel donatio fuerat minor.arg.infra ea.l.in fin.

q *Scripti.* scilicet cum filia cuius dos reuersa est ad patrem, & sine aliis fratribus,quorũ cõstat matrimoniũ. & idẽ dic de filio.

r *Omnimodo.* etiam si in fratres nihil tale collatũ sit.& in hoc differt hic casus à superiore secundum quosdam:quod non placet : vt infra proxi.Sed dic omnimodo,scilicet etiam si extranei nihil

nihil habeant vltra virilem.& hic.§. vsque in fi.non corrigitur per authen.dictam, ex testamento. Quid autem si hæc filia & fratres & extranei sint instituti? Respondeo idem esse ac si filiam & filios sine extraneis instituisset. Accursius.

a *In fratres.* non institutos.idem si instituti.

b *Excepto.* id est præcipuo adiudicato huic filiæ cuius dos est reuersa: siue dicas inter ipsam & fratres, quorum matrimonia durabant.

c *Institutionum.* inter ipsam & extraneum hæredem.

d *Proculdubio.* Nunc dicit econtra.

e *In fratres.* qui non sunt hæredes. idem & si essent.

f *Collata.* quando rediit.

*FINIVM REgundorum.*

*Sicut superiores actiones diuidunt, sic & hæc dirimit finium quæstionem, vbi est quædã quasi communio: & ideo merito hic ponitur.*

REgionem.]CASVS istius.l.ponitur in glo.j.sed clarius dic quòd quidam fundũ habebat, cuius partes per nomina erãt distincta,& vna vocabatur Titiana,alia Mutiana. dominꝰ quoque aliam volens ampliare,aliã distrahere: mutauit metam alterius, quam postea vendidit. emptor vero aliã petebat,licet vẽditio interuenisset post mutationem finium. Dicitur quòd non potest. & facit ad hãc positionem.ff.eo.l.eos.

g *Regionẽ.* pone:Habeo fundum terminatum ĩ duas partes.muto terminos: & alteram partem vendo, puta minorem.emptor credens primos terminos non posse mutari, ingreditur vsque ad primos terminos in possessionem. cogetur quidem hoc iudicio stare illis finibus qui fuerunt sibi demonstrati in venditione.nam potui agrum meum terminare prout volui: vt hic,& infra.l.proxi.&.ff.eo.l.in finalibus.&.l.eos.& de leg.j.l. quod in rerum natura.§. si quis.& de leg.ij.l.Gaius.in fi.

h *Ratione.* id est rationabiliter. Vel dic ratione conuentionis: vt subiicit.

SVcceßionum.]CASVS. Cum haberemus agros confines antiquis terminis distinctos,placuit alios ponere, & à veteribꝰ recedere.si forte postea his mutatis moueatur quæstio, iudex nouos fines sequetur: cum aliàs termini successionum varietate & nouo consensu mutari possint. Viuianus.

i *Varietas.* scilicet quia vni succedunt duo hæredes,qui terminãt inter se aliter quàm terminatũ habuit testator vel tenuerit.

k *Agris.* id est partibus agrorum.

l *Alterutro.* hodie dicimus alterutri:sicut olim alio,hodie alij.

m *Monumenta.* id est terminos, à moneo: quia monent & docent quousque protendantur fines. Vel per similitudinem: quia sicut sepulchrum est memoria hominum, sic per terminos finiũ memoria retinetur. Vel appellat monumenta instrumenta,quæ continent alios fines, qui modo immutantur. Statur ergo antiquis terminis, nisi noui probentur: vt hic,& supra.l. proxi. &.ff. eo.l.eos.&.l.ĩ finalibꝰ.&.ff.de aqua plu.arcẽd.l. quod principis.

*Si quis.*]CASVS. Ego & Titius habebamus fundos distinctos.ego dico fines male positos: quia vltra eos fundus meus in fratres [a] collatũ est, amplius autẽ ex huiusmodi causa ad patrẽ peruenit:illo,quod ad similẽ quãtitatem concurrit, excepto, [b] cetera quasi paternę substãtię facta, secũdũ modũ institutionũ [c] diuidãtur. ℣Illo proculdubio [d] obseruãdo, ꝙ si minus sit id,quod pater ex huiusmodi causa habuit, ea quãtitate quę ĩ fratres [e] collata [f] est: tota huiusmodi portio ad eas ꝑsonas ꝓueniat, quarũ occasione res ad patrẽ reuertitur. ℣Ea igitur quæ in paterna persona dixim⁹, obtinere volum⁹ etiã in auo & proauo paterno vel materno,& in matre, & in auia, & proauia paterna vel materna. Dat.XI.Kalend.August.Constantinop. Lampadio & Oreste VV.CC.Conss.

*TITVLVS XXXIX.*

## FINIVM REGVNdorum.

*Non inspiciuntur fines antiqui, sed fines in venditione designati: quia licitũ est mutare terminos ĩ propriis agris. Bal.Vel sic: Dominus certam partem fundi vẽdens,potest terminos secundum conuentionem vẽditionis apponere,vltra quos non licet emptori agere. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA.& CC.Nicephoro.

REgionem [g] † certã fundi, ꝓpriis finibus eius mutatis, dominus eius distrahere,ac residuũ retinere nõ ꝓhibet. Nec amplius emptor, ꝙ ꝙ ratione [h] secũdũ vẽditionis fidẽ ad se ꝓcnit, vĩdicare potest ꝓtextu terminorũ tẽporis antecedẽtis vẽditionẽ. Dat. Id. Decẽb. Nicomediæ. AA. Cõss.

*Varietate successorum & consensu dominorum possunt agrorum termini mutari. Bart. Bald.& Paul.de castro.*

II. Iidem AA.& CC.Tatiano.

SVccessionum varietas, [i] & vicinorum noui consensus, additis vel detractis agris [k] alterutrò, [l] determinationis veteris monumenta [m] sæpe permutant. Dat. I X. Kalend. Ianuar. Nicomediæ. AA. Conss.

*In iudicio finium regundorum quæritur de proprietate & possessione: & mensura committitur agrimẽsori: & secũdũ eius relationẽ postea iudex mãdat terminos dirigi,& adiudicat.& altera parte per cõtumaciã absente, potest iudex agrimẽsionem committere,& definitiuam proferre. Bald.*

III. Imp. CONSTANTIN. A. ad Tertullianum.

SI quis [n] †sup sui iuris locis [o] prior de finibꝰ detulerit querimoniã, [p] quę ꝓprietatis controuersię cohęret: [q] priꝰ possessionis q̃stio finiat: [r] & tũc [s] agrimẽsor ire ꝑcipiatur ad loca, vt patefacta [t] veritate, huiusmodi litigiũ terminet. [u] ℣Quòd si altera pars, ne huiusmodi q̃stio [x] terminet, se subtraxerit: nihilominꝰ agrimẽsor ĩ ipsis locis iussione rectoris ꝓuinciæ vnà cũ

*vide Ang. Are. in. §. quædam actiones. in gl. sup verbo, itẽ finiũ regundorũ. instit. de actionibus.*

n *Si quis.* actor agit finium regundorum. Primo ĩquiritur quãtum tenet. Secundo, quot iugera ibi habere debeat. Tertio mittitur executor, qui renunciat iudici quantum habeat minus actor, quàm habere debet. Quarto iudex definiet ꝑcipiendo poni terminos in confiniibꝰ veris :vel per adiudicationem.

o *Locis.* locus est regio aliqua fundi: vt.ff. de ver.sig.l.locus.

*Locus quid sit.*

p *Querimoniam.* id est libellum agens finium regundorum.

q *Coharet.* sicut enim in rei vindicatione inquirit iudex quid & quantum sit meum: sic & hic, cum dicam vltra terminos, vel vltra id quod dicit aduersarius,esse meum :sed in rei vĩdicatione ideo quærit,vt totum restituatur ei cuius est. at hic quandoque nõ totum restituitur, sed alteri adiudicatur.& ille isti in eius æstimatione condemnatur,vt sic competenter loca distinguantur: vt. ff.eo.l.ij.&.l.fin.&.l.seq.& inst.de offi.iud. §. si finium.

†*Cũ hac.l. concor.c. quia iudicãte.cũ glo. sup verbo, ad loca.extra de præscrip.*

r *Finiatur.* per officium iudicis non sententiando, cum libellus non sit datus. Vel dic sententiando definitiue: [b] sic & supra de rei vin.l.ordinarij.& infra de interdic.l.incerti.& supra de iud.l.nulli. Et potest hoc habere locum, quando habebam instrumentum quo continebatur quòd ego debebam habere.x.iugera :sed ego dico me habere minus.prius ergo quæritur vsque ad quem locum possideo, quia feci seminari terram, & arari & coli: & postea si minus est quàm dicat instrumentum meum, scietur per agrimensorem, & etiam ipse iudex videbit si opus est:vt.ff.e.l. si irruptione.§. fi.& ponentur termini inter.

[b] *Quia est vnꝰ de casibus exceptis à regula: quòd ante lit. contest. nõ debẽt tẽstes recipi, vel sententiari :vt per glo.i.in. c. quoniã frequenter.extra vt lit. non contest.*

s *Æstimo.* scilicet probato prius quantum vltra meum est.

t *Vt patefacta.* scilicet per hęc duo iudicia,scilicet possessorio, & alio scilicet communi diuidundo,quo probaui per instrumẽtum vel testes,quantum vltra est ager meus,finiatur lis,vt subiicit, agrimensore interueniente vice cuiusdam executoris.

u *Terminetur.* per sententiam.vel dic motu iudicis.

x *Huiusmodi quæstio.* hic erat lis contestata:& ideo dicit quæstio, aliàs non posset definitiuè procedi: vt supra de iud.l.properandum.§.j.sed in prin.huius.l.dixit querimoniam: quia non erat ibi lis contestata. *ADDITIO.* Putat Bar.hic quòd quando quæstio est ſolum de finibus & non de proprietate, lite non contestata posit ad definitiuam sententiam peruenire.pro quo facit quod no.idem Bar.in authen.si omnes.supra si mitor ab hære.se absti.

*Quæstio & querimonia differunt.*

*Obseruante.*

a *Obseruante.* id est præsente.

*Si constiterit.*] CASVS. Aliquis egit contra vicinum suum de finibus: litem est contestatus: antequam fi. regun. proferret sententia, occupauit de terra vicini sui, & posuit fines propria auctoritate: quid iuris sit, quæritur? Respon. q̃ illud quod petebat, amittet: quod occupauit, restituet: & nihilo minus tãtundem de suo. & hoc est qđ dicit.

b *Si constiterit.* scilicet iudici.

c *Qui finalem.* id est de finibus.

d *Quæstionem.* loquitur ergo hæc constitutio de post litem contestatam violentia cõmissa. sed illa, si quis in tantã. j. vnde vi. loquitur & ante & post. hæc de immobilibus tantũ: illa etiã de mobilibus: vt insti. vi bo. rap. §. sed nec dum. Item hęc locũ habet tantũ cum controuersia est de finib⁹.

e *Voluisse.* i. voluntarie vsurpasse: ne sit contra. ff. de pœnis. l. cogitationis. sic &. ff. de re. diui. l. fi. &. j. de re. cre. l. antepe. ibi, renuncian dũ putauit &c. Et hoc etiam innuit verbum irreptor: & similitudo interdicti vnde vi, & si quis in tantã, & furti. in quibus casibus oportet factum interuenire. Vel dic q̃ nõ tantum cogitauit: sed etiã vltra processit: vnde punitur: vt. ẽ. de his qui ad eccle. cõfu. l. fi. in prin.

f *Male.* si autẽ bene, amitteret tantum rem: sicut in constitutione, si quis in tantam.

g *Tentauit.* i. temerarie ademit.

h *Amittat.* condictione ex hac. l. & facit. j. de suffra. l. j.

*Quinque pedum.*] CASVS. De minori spacio v. pedum olim nõ agebatur: hodie per hãc. l. illud tollitur: quia de minori spacio agi potest, non obstante exceptione. v. pedum, si viderit de alterius finibus occupatum. & hoc est quod dicit.

i *Præscriptione.* i. exceptione. quidã dicũt sic scribi, proscriptione, nõ prę̃scriptione. q. d. protẽtione vel prolõgatione: vt, pro, localiter ponat. Vel verius dic, præscriptione. i. exceptione præscriptionis. nã olim si cõtrouersia erat de quinq; pedib⁹ tantũ, vel minus, & ageretur hoc iudicio, repellebat agẽs præscriptione. i. exceptione: quod erat propter terræ vilitatem: sed hodie agitur quãtuncunq; vnus de alterius finib⁹ occupauerit, per hanc. l. Sed Petrus Baylardus, qui se iactauit q̃ ex qualibet quãtuncunq; difficili litera traheret aliquem sanũ intellectum: hic dicit, nescio.

*Petri Baylardi iactantia.*

k *Finalis.* cum quæstio est de finibus totius possessionis.

l *Vel locorum.* i. alicuius partis agri: vt. ff. de ver. sig. l. locus.

m *Intentio.* proposita hac actione.

*Vnctis.*] CASVS. Quæstio finium regundorum non tollitur longo tempore, sed longissimo. ratio est: quia mixta est in rem & in personam. insti. de act. §. præterea.

n *Et machinationibus.* eorum qui conabantur eam finiri decennio vel vicennio. Azo.

*Actio finiũ regundorũ*

o *Sed triginta tantummodo annorum.* est enim mixta, vt instit. de actio. §. quædam. Sed quando nascitur? Respon. ex quo cœperant fines turbari. Item vnde nascitur? Respon. non ex contractu vel quasi: vel maleficio, vel quasi: sed est datiua propter turbationem: vt. ff. eo. l. fin. Sed videtur tolli decem annis vt ff. pro empt. l. ij. §. sed & si fundus. &. l. qui fundum. §. j. vbi dicit, quòd si vicinus meus vendidit aliquid de meo, quòd emptor præscribit decem annis: sed certe non ideo mihi denegatur hæc actio, vt termini commodius distinguantur: sed sibi remanebit qđ præscripsit. Vel dic du rare. xxx. an. vbi nihil de meo præscripsit: vt hic. aliàs contra: vt ibi. quod in idem recidit.

*Obseruante* parte hoc ipsum faciens perueniet. Dat. XVI. Kal. Mart. Veronæ, Gallicano & Symmacho Conss.

*Qui, post litem contestatam super finibus aliquid innadit indebite, punitur. h. d. & istam. l. commendat Rofre. in materia violentiarũ. Vel sic: Qui, post litem contestatam in iudicio finium regundorum occupat de alieno: illud habet reddere, & tantundem de suo. Ia. Bu. Bal. & Saly.*

IIII. Idem A. ad Bassum præfectum vrbi.

SI constiterit[b] eum qui finalem[c] detulerit quæstionẽ,[d] priusquam aliquid sentẽtia determinetur, rem sibi alienã vsurpare voluisse:[e] nõ solũ id quod male[f] petebat, amittat: sed (quò magis vnusquisque contentus suo, rem nõ expetat* iuris alieni) qui irreptor agrorum fuerit in lite superatus, tantũ agri modum, quantum adimere tentauit,[g] amittat.[h] Lecta apud acta XIII. Kalend. Iul. Gallicano & Symmacho Conss.

*Voluntas sine effectu, an sit puniẽda.*

*expectet.

*Etiam pro modica occupatione, & pro vili cespite terræ, redditur iudicium finium regundorum. Vel sic: Iudicia quæ redduntur in re cõmuni, redduntur ita pro re parua sicut pro re magna. Bal. Vel sic: Exemptio antiqua quinque pedum non impedit hoc iudicium. Salyce.*

V. Imppp. VALENTINIA. THEOD. & ARCAD. AAA. Neotherio præfect. præto.

QVinque pedum præscriptione[i] submota, finalis[k] iurgij vel locorum[l] libera peragatur intẽtio.[m] PP. VIII. Kal. Aug. Arcadio. A. II. & Rufino Conss.

*Quæstio finium regundorum non tollitur nisi spacio. xxx. annorũ, & non spacio longi temporis. Bal. & Saly.*

VI. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino præfecto prætorio.

CVnctis molitionibus & machinationibus[n] amputatis, decernimus in finali quæstione non longi temporis, sed triginta tantummodo annorũ[o] præscriptionẽ locum habere. Dat. II. Non. Nouemb. Arcadio. A. II. & Rufino Conss.

## TITVLVS XL.
## DE CONSORTIBVS eiusdem litis.

*Licet plures sint consortes eiusdem litis, tamen quilibet potest pro parte agere & defendere. Bal. & Saly.*

I. Imp. IVLIANVS. A. Secundo præfecto prætorio.

EXplosis atq; reiectis præscriptionibus, quas litigatores sub obtẽtu cõsortium,[p] studio protrahendæ disceptationis excogitare consueuerunt: siue vnius fori omnes sint, siue in diuersis prouinciis versentur, nec adiũcta[q] præsentia consortis vel cõsortium, agendi[r] vel respondendi iurgãtibus licentia pro parte[s] pandatur.[t] Dat. III. Non. Septemb. Mamertino & Neuita Conss.

*Pro consorte post litis contestationem absente potest quis agere & defendere sine mãdato, præstitis legitimis satisdationibus. h. d. & iste casus nõ reperitur alibi. Bald.*

II. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA. Sallustio præfec. pto.

COmmune[t] negotium post litẽ legitimè ordinatam[u] etiam quibusdam absentibus in solidũ agi sine mãdato potest:[x] si præsentes rem ratam dominũ

p *Consortium.* dicit reus, non respondebo tibi, nisi tui vel mei consortes adsint.

q *Nec adiuncta.* id est sine.

r *Agendi.* post litem contesta. ab aliis: vt infra. l. proxi. sed respõdere pro aliis potest & ante & post. & ad hoc. j. si cer. pet. l. cũ te. &. ff. de iud. l. non idcirco.

s *Pro parte.* id est propter partem, vel proprie.

t *Pandatur.* id est præbeatur.

*Commune.*] CASVS. Sub prætextu absentiæ consortis vel consortium eiusdem litis, non prorogandum est negotium, sed lit. contest. agi potest absentium nomine: neque mandatum exigitur ab his qui præsentes sunt. Sola enim cautio de rato si agatur, & de iudicato soluendo si cõueniatur, necessaria est. q̃ si certũ sit eum nõ habere mandatum, admittatur consors, p altero præstita satisdatione: hoc tamen nisi fuerit inhibitum: quo casu aliud est. & sic loquitur. ff. de iudiciis. l. si prætor.

u *Ordinatam.* i. inchoatam. contra. ff. de procur. l. Pomponius. sed loquitur post litem contestatam: illa ante.

u *Ordinatam.* non ante si certum sit eum non habere mãdatum: vt dixi. ẽ. de procura. l. j.

x *Potest.* immo videtur q̃ non: vt. ff. de iud. l. si petitor. quæ est contra.

contra.Solu. aliis inuitis non potest,vt ibi:sed ignorantibus sic: vt hic,&.ff.de procur.l.Pomponius.§.fina. *ADDITIO.* Barto. hic sic distinguit,quia aut plures consortes habent eandem litem circa rem indiuiduam:& potest vnus solus agere & defendere:vt l.si cũ vno.ff.si ex noxa.causa aga. Aut est res diuidua, & tunc ante litem cõtestatã nõ potest agere vnus, nisi pro parte sua: vt supra l.proxi. Post litem vero cõtestatam aut vult agere aliis inuitis & contradicentibus, & non potest: vt. l.si petitor. ff. de iudi. aut aliis ignorãtibus,& potest præstita cautione de rato:vt hic.

a *Cauere.*i.satisdare, cũ prætoriæ sint. Sed videtur lite cõtestata huiusmodi cautiones nõ præstari: vt.ff.de procu.l.Pomponius.§.ratihabitionis. quæ est contra.Solu.ibi interuenit procurator ante litem contestatã: vnde erat quod imputaretur aduersario. hic interuenit postea: vt.ẽ. de procur.l.nihil. Idẽ dicẽi potest in causa suspicionis: vt.ff.de arbi.l. nõ distinguemus.§. cũ quidam.

b *Satisdatione.*scilicet pro parte sociorum.

*DE NOXALIbus actionibus.*

*Dixit de damno dato à liberis personis vt supra ad leg. Aquil. nunc de dato à seruis,& omni maleficio ab eis commisso.*

*Si extat corpus.* ] *CASVS.* Testator in testaméto suo reliquit libertatem pure seruo suo.iacente hæreditate iste seruꝰ subtraxit res hæreditarias.adita hæreditate statĩ est liber. an hoc ipso furti agere possim? Respon.q nõ: immo si res extant, eas vindicare possum:quia licet seruus furtum faciat domino, tamen cũ eo furti agere non potest, neque si postea est manumissus: nisi res furtiuas post manumissionem contrectet, scilicet baiulando de loco ad locum.

c *Si extat.* aliàs extitit.

d *Liberum.* scilicet iussum in testamento tui patris: suus enim erat seruus.

e *Aliàs.* quando extraneo esset factum furtum à seruo.

f *Teneatur.* vt instit.de noxa.act.§.omnis.

g *Competit.* vt &.j.de fur.l.furti. sed hæredi sic:vt insti.de perpet.actio.§.est enim.

h *Committat.* & res fiat furtiua: vt insti. de obli. quæ ex delict. §.hi qui.

i *Est nata.* vt.j. an seruus ex suo facto.l.fi.

k *Aduersus ipsum.* nedum aduersus hæredem, aduersus quem tentasti agere.

l *Contrectet.* quæ nascetur ex præsenti contrectatione,cum ex prima non fuerit nata. aliàs contra : vt. ff.de fur. l.ei qui. Habet etiam iste aliud auxilium, scilicet præter actionem in rem, & ad exhibendum, scilicet actionem in factum in duplum : vt. ff. si quis testa.li.esse iussl.j.in prin.& facit ad istam.l.ff.de fur. l.seruus & filij.&.ff.de noxa.l.si seruus legatus.&.ff.de mino.l.verum.§.j. & de act.& obli.l.seruus.&.ff.de condic.fur.l.quod ab alio.

*Si serui vestri.* ] *CASVS.* Serui vestri dederunt damnum arboribus vicini,qui furtim eas cæciderunt : super quo delicto statuta est certa pœna à lege.& si hoc fecerint vobis ignorantibus vel prohibentibus: an ad illam pœnam teneamini,quæritur? Dicitur quòd non:vnde habetis in electione vel dare seruos pro noxa,vel condemnationẽ pœnæ subire. Nor. ex ista.l.quę semper ad hoc allegatur, quòd statuta disponentia aliquid sup eo super quo disponit ius commune, intelliguntur secundum ius commune. & cum hoc etiam allegatur glos. magna in ca.fina.§.in computatione. extra de iure delibe. Item etiam allegatur quòd statuta recipiunt interpretationem restrictiuã, ne quis indebite damnum patiatur : a nam indebitè pateretur dominus damnum, si cogeretur emẽdare vel soluere pœnam ex delicto à seruo suo commissam ipso ignoránte vel prohibente, & sic nulla culpa eius concurrente.Pau.

*a Quę punctũ hic pulchre examinat Salyce. quem vide.*

m *Arbores.*cuiusdam extranei.

n *Quibus.* scilicet arboribus vel syluis. Vel dic, scilicet seruis, & quibuslibet damnũ tale dantibus.

*b Scilicet municipalem. Pau.*

o *Legem.* b qua imponitur pœna dupli.

p *Saltui.*id est loco vbi erãt arbores. Et dic quòd erat pœna dupli damni dati computato precio arborum vel lignorum manentiũ: & hoc per actionem arb. fur.cæ.l.furti.§.fina.& l.seq. Vel dic ciues illius loci statuisse pœnam contra eos qui arbores cæderent . Vel saltui dicit ,pter Nili aggores:vt.j.de Nili agge. non rum.l.j.

*Saltuꝰ aliter accipitur.*

q *In sua potestate.* vt. ff. eod.l. j. & ij. in princip. Et scias quòd noxæ deditio est in solutione : sed damnum est in obligatione & condemnatione : vt.ff. de re iudi.l. miles. §. j. & instit. de offi. iudi.in princip.

*Siue seruum plagii.* ] *CASVS.* Si seruus alicuius subtrahit filiũ tuum : tu potes accusare seruum plagij si velis, vel dominum suum noxali iudicio conuenire, vel furti.sed si dominus est ignorans,nec postea habet ratũ factum serui,noxę dedendæ,vel damni sarciendi habet electionem.

r *Accusare.* scilicet ex.l.Fabia de plag.quæ habet locum quando filium tuum hic seruus subtraxit,& celauit. & ideo accusatur seruus:quia corporalis pœna imponitur : vt.j.ad.l.Fab.de plag.l. fi.aliàs contra:vt.ff.de accu.l.hos.§.omnibus.dominus etiam hic pro eo poterit allegare:vt.j.de accu.l.ij.Accursius.

*Lex Fabia de plagi.vbi locum habeat.*

s *Solenniter.* inscribendo te, & libellum proponendo : vt.ff.de accu.l.libellorum.

t *Serui.* scilicet nomine.

u *Noxali.* scilicet serui corrupti,vel filij corrupti. Vel dic furti: vt infra ad.l.Fab.de plag.l.si quis seruum.& hic subiicit.

x *Facultatem.* vt supra.l.proxima.

habiturum cauere[a] parati sint, vel (si quid ab his petitur)iudicatũ solui satisdatione[b] firmauerint.PP.VI.Id.Decẽb.diuo Iouiano.A.& Varroniano Cõss.

*TITVLVS XLI.*

## DE NOXALIBVS actionibus.

*Ex furto facto in seruitute non tenetur liber factꝰ, nisi ex noua cõtrectatione. Bal. Vel sic: Vbi seruus deliquit aduersus extraneum, noxa sequitur eum liberum factum. Si vero deliquit aduersus dominum, ex noua tantum contrectatione tenetur. Saly.*

I. Imp. ALEXANDER A. Marcello.

SI extat[c] corpus nummorum quos ablatos ex patris tui hæreditate ab eo quem liberum[d] esse constiterit, allegas : vindicare eos,vel ad exhibendum agere nõ prohiberis. nam quanuis aliàs[e] noxa caput sequatur,& manumissus furti actione teneatur,[f] quæ in hæredem non competit:[g] cũ tamen seruus à domino aliquid aufert,quanuis furtum cõmittat, [h] furti tamen actio non est nata:[i] neque aduersus[k] ipsum, si postea manumissus est,locum habet : nisi furtiuas res & post manumissionem contrectet.[l] PP.XIII.Kal.Decemb.Maximo.II.& Aeliano Conss.

*Statutum disponens super eo super quo disponit ius commune, interpretatur secundum ius commune.ad hoc communiter allegatur.Bal.Vel sic:Ne aliquis indebite dãnũ patiatur,verba statuti recipiunt interpretationem restrictiuã.h.d.ista lex secũdũ Bar.*

II. Imp. GORDIANVS A. Quintiliano & aliis.

SI serui vestri nesciẽtibus vobis, vel etiam prohibẽtibus, furtim arbores[m] cæciderũt (quibus[n] etiam propria pœna iuxta legem[o] saltui[p] datã fuerat præstituta) frustra veremini ne ex persona eorum vltra noxæ deditionem sitis obstricti: cum ex delictis seruorum domini ignorantes, vel prohibentes, si noxali actione conueniantur, ita condemnari debeant, vt aut noxæ dedere, aut condemnationẽ sufferre habeant in sua potestate.[q] PP. III. Non. Iun. Gordiano & Auiola Conss.

*Pro plagio serui potest ipse criminaliter conueniri:dominus autem ciuiliter noxaliter si non consensit. Bald.Vel sic: Pro delicto cõmisso à seruo si agatur criminaliter, debet seruus accusari : si ciuiliter, debet dominus conueniri: qui si non consenserit, facultatẽ habet dandi seruum pro noxa.Saly.*

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA.& CC. Eutychio.

SIue seruum plagij paras accusare[r] solenniter,[s] præsidem prouinciæ adire non prohiberis: siue dominũ eius solicitati serui[t] noxali[u] iudicio, siue furti malueris conuenire,suã tibi notionẽ præses prouinciæ cõmodabit:nõ ignoras,quòd si dominũ elegeris, & eo nõ consentiente,quod intendis,cõmissum probaueris : vel noxæ dedendæ,vel damni sarciendi,ac pœnæ præstandæ habeat facultatem.[x] PP. V. Non. Octobr. Sirmij. AA. Conss.

*Ex vapina serui dominus ignorans noxaliter cõuenitur: sciens vero, & prohibere valens, cõuenitur absq; beneficio dandi pro noxa.criminalis vero accusatio ex delicto serui contra dominũ nõ protenditur. Bald.*

IIII. Iidem AA.& CC. Sosio.

*Si seruus.*] CASVS. Conuenitur dominus ex delicto serui, aut in solidum detracta noxæ deditione, aut quatenus ad eũ peruenit ex eo maleficio, aut conuenitur cũ noxæ deditione: qui tres casus signantur hac lege. [*Quòd si.*] Si vero dominus magis velit seruum dedere pro noxa, tamẽ adhuc conuenietur pro rebus quæ ad eum peruenerunt. Si autem potuit prohibere, & non prohibuit, tenetur in solidum. Sed quid si seruus commisit crimen publicum rapiendo vxorem alicuius? certe si damnũ passus velit accusationẽ publicã instituere: debet eam dirigere contra seruum, non contra dominum.

* al. quòd.

a *Si seruus.* conuenitur dominus ex delicto serui, aut vt eum noxæ dedat, aut in quantum ad eum peruenit, aut in solidũ sine noxę deditione: quos tres casus ponit hæc lex. Annectit & quartum, vbi & ipse seruus cõuenit.

b *Vi rapuerit.* & sic habet locum actio vi bonorum raptorum.

c *Conuenire.* vt. ĭ. vi bo. rap. l. de his. &. ff. e. l. ij. in prin.

d *Qui,* scilicet dominus.

e *Non prohiberis.* vt. ff. de vi & vi arma. l. j. §. familię. &. ff. de pecu. l. licet. §. ex furtiua causa

f *Compellendus est.* vt ff. eo. l. ij. circa princip. Accursius.

g *Debes.* & corporaliter punietur: vt. ĭ. ad leg. Iuliã de vi. l. si criminis. Accursius.

*Si tibi per furtũ.*] CASVS. Si seruus tuº furto nó manifesto rapuit ancillam, dantur contra te duæ actiones non ciuiles, tamen rei persecutoriæ. Viuia.

h *Ancillam.* ſ. tuam.

i *Seruus.* alienus.

k *Seruum.* ſ. illum.

l *Et liberum.* ſ. te.

m *Ciuile.* secus in criminali: vt. s. l. proxi. Item hoc in ciuili regulariter: vt supra de iudi. seruus. sed fallit. s. vbi cau. ſi. l. fina. & ff. de iudi. l. vix.

n *Eum.* dominum.

o *Et de rebus.* furti. si velis suo nomine de contractu noxæ deditione agere noxaliter ex maleficio serui.

p *Vel condictione.* in hoc quod ad eum peruenit, secundum Ir. & H. vt. ff. de cõdic. fur. l. proinde. & debes alteram eligere, cum ambæ sint rei persecutoriæ: vt &. ff. de re. iur. l. nemo ex his. §. quotiens.

q *Potes.* si rẽs peruenit ad eum. Accursius.

SI seruus[a] ignorãte domino, vel sciẽte, & prohibere nequeunte, res tuas vi rapuerit:[b] dominum eius apud præsidem prouinciæ, si necdum vtilis annus excesit, quadrupli: quòd si hoc effluxit tempus, simpli noxali iudicio conuenire[c] potes. qui[d] *si noxæ maluerit seruum dedere: nihilo minus cum ipso quantũ ad eum peruenit, experiri non prohiberis.[e] Nam si eo cõscio, & prohibere valẽte: detracta noxę deditione cõuentus, ad summã condẽnationis soluendam omnino cõpellẽdus est[f]. Sanè si criminis publici accusationem propter vxorem tuam à seruo raptã intẽdendam putaueris: non contra dominũ, sed contra eum seruũ, quem facinus commisisse proponis, hanc instituere debes.[g] PP. XVIII. Kalend. Septemb. Sirmij. AA. Conss.

*Ciuile iudicium cum seruo non consistit: sed cum domino est agendum. Bal. Vel sic: Ex delictò serui debet dominus ciuiliter cõueniri. Salycetus.*

x. Iidem AA. & cc. Menophilo.

SI tibi per furtum nec manifestum ancillam[h] seruus[i] ope consilióque domini cum aliis rebus subtraxerit: cum inter seruum[k] & liberum[l] ciuile[m] iudicium consistere non possit: eum[n] ob hoc delictũ dupli pœnali actione, & de rebus[o] propriis vindicatione vel condictione[p] cõuenire potes.[q] S. V. Kalend. April. CC. Conss.

## TITVLVS XLII.
## AD EXHIBENDVM.

*Quia in rei vindicatione de qua dixit, & etiam aliis multis opus est hac actione, ideo de ea dicit: vt &. ff. eo. l. 1. & 2. & 3. §. est autem.*

*Si dominium.*] CASVS. Si pater tuus ancillam ex successione materna ad te pertinentem distraxit: nec ei successisti: tibi non præiudicat quo minus pro ea rei vindi. & ad exhibendum agere possis.

r *Pertinuit.* per quod presumitur ad te pertinere: vt. ĭ. de proba. l. siue possidetis. & subaudi hic, maxime. nã & si ex alia causa, velles petere ancillam, esset hæc actio præambulatoria: vt. ff. eo. l. j.

s *Nec iure.* quia nullum fecit tibi præiudicium, sed quantum ad contrahentes sic: vt. ĭ. de bo. ma. l. j. &. ĭ. de iure do. l. si à matre. & ff. de contrahen. empt. l. rem alienam.

t *Venundata est.* nec patri tuo successeris.

u *Paratus es.* cum patri tuo non successisses, alioquin non audieris: vt. s. de rei vin. l. cum à matre.

*Actio ad exhibendũ est præparatoria ad rei vindicationem. Bal. Vel sic: Qui rem sibi vult vindicare ratione dominii, potest prius ad exhibendũ experiri. h. d. Salyce.*

I. Imp. ALEXAN. A. Crescenti militi.

SI dominium ancillæ de qua agis, ad matrem tuam pertinuit,[r] nec iure[s] à patre tuo venũdata[t] est, eiúsque proprietatem tibi vindicare paratus es[u]: præses prouincię exhiberi eam iubebit,[x] vt apud iudicem de rei veritate[y] quæratur.[z] PP. Kalend. Maij, Alexandro. A. Cons.

*Ratione criminis ventilandi debet persona exhiberi. Bald. & Saly.*

II. Idem A. Syro.

SI criminis[a] alicuius reus seruus postulatur,[b] per ad exhibendũ actionẽ produci[c] à domino,[d] nõ celari debet. PP. XI. Kal. Decẽb. Alexãdro. A. Cõs.

*Sententia absolutoria non nocet agenti de nouo ex causa super qua non fuit pronunciatum. Bald. Vel sic: Absolutoria lata quia reus non possidet, non præiudicat quin ex noua possessione possit agi. h. d. Salyce.*

III. Idem A. Felicissimæ.

NEque ad exhibendum actio, neq; proprietatis vindicatio, si nũc competit,[e] propterea perempta est, quòd aliquãdo aduersus te ad exhibendũ actione aliter[f] pronũciatũ[g] est: quia cõmutatione litis[h] alia res esse ĩcipit. PP. Kalẽ. Septẽb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Contra non exhibentem instrumẽta, iuratur in litem. h. d. Bald. Vel sic: In actione ad exhibendum, iuratur in litem. hoc dicit. Salycetus.*

IIII. Idem A. Flacillæ.

x *Iubebit.* summatim cognita venditione, & dominij causa: vt. ff. eo. l. iij. §. iudex. &. §. ibidem.

y *Veritate.* id est, dominio.

z *Quæratur.* in iudicio directa in rem: vel dic, quæratur, scilicet plenarie per probationes testium & instrumentorũ, directo forsan, & per quæstionem ancillæ: vt. ĭ. de quæst. quotiés. &. l. hoc quod placet. &. ĭ. de lib. cau. l. eam. sed secus cum in liberali causa de dominio est incertum. ff. de quæst. l. de minore. §. fina. vbi plene diximus quando seruus torqueatur.

*Si criminis.*] CASVS. Si seruus mihi fecerit damnũ, agã contra te actione noxali, vt damnum emendes, aut des pro noxa & vt eum exhibeas, agam ad exhibendum.

a *Si criminis.* i. delicti.

b *Postulatur.* actione noxali proposita contra dominum: vt. ff. eo. l. iij. §. si quis noxali. Non intelligas si accusatur criminaliter: quia non competit ad exhibendum actio nisi interfit pecuniariter: vt. ff. e. l. si liber homo. &. l. de eo. §. j. & si quis l. fi. De quibus autem criminibus posita accusari seruus, dicitur. ff. de accu. l. hos accusare. §. omnibus.

c *Produci.* id est exhiberi.

d *Domino.* scilicet in iudicio.

*Neque.*] CASVS. Si à me rem tuam non possidente vindicasti, vel ad exhibendum egisti causa dominij non expressa, & succubuisti: si postea incepi possidere, non obstante exceptione rei iudicatæ ad exhibendum poteris agere. Vel pone casum vt in glossa magna.

e *Competit.* propter præsentem possessionem aduersarij.

f *Aliter.* quàm tibi fuerit opportunum.

g *Pronunciatum est.* quia fuit reus absolutus.

h *Litis.* id est instantiæ iudicij. Et dic casum, quòd primo non possidebat, nunc vero possidet: vt. ff. de exceptio. rei iudica. l. si quis ad exhibendum. &. l. si rem. &. ff. rem ra. hab. l. procurator. & ff. de rei vin. l. fin autem. §. j. & de noxa. l. sed & si. & de iureiur. l. qui iurasse. §. fina. Et potes hic quærere vt ibi. Vel pone quòd primo nõ eram dominus, nunc sum, quia extitit conditio rei mihi legatæ: vt. ff. de excep. rei iud. l. si mater. §. eandem. Vel alio modo quæsiui dominium: vt. ff. de petit. hære. l. hæreditas. &. ff. eod. l. de eo. §. sæpius. & argumen. suprà, si sæpius in integ. restitu. postu. l. ij. Vel tertio pone, quia qui primo egit nomine meo, non habebat mandatum, nunc habet: vt. ff. de excep. rei iudi. l. si is. §. si te. Et distingue hic, quia si ago in rem vel in personam, & exprimo causam: non præiudicat in alia: vt. ff. de except. rei iudi. l. si mater. §. si quis autem.

Si autem

Si autem nõ exprimo causam: si quidé in rem ago,& absoluitur quia non possidet:non obstat mihi exceptio rei iudi.vt.ff.de excep.rei iudi.l.si rem.&.l.seq. si vero quia me dominum nõ probo,nocet mihi: nisi ex superueniéte dominio agerem, [a] vt dixi. Vbi autem personaliter,& non proposita causa, aut vnam prosequori& tunc seruа supra de iudi. l.licet. aut omnes,& tunc in omnibus nocet exceptio rei iudi. vt. ĩ. de anna. excep.l.fin.

NOn ignorabit iudex, [a] si instrumenta tui iuris,quæ penes diuersam partem fuisse [b] probaueris, ab eisdem non exhibeantur, [c] iurisiurandi in litem [d] facultatem deferri tibi oportere.PP.III.kal.Mar.Agricola & Clementino Conss.

*Actio ad exhibendum proponitur contra possessorem, & contra eum qui dolo desiit possidere. Bald.*

V. Imp. GORDIANVS A. Sabiniano militi.

AD exhibendum actione nõ tantum eum qui possidet, sed etiam eum teneri, qui dolo fecit [e] quo minus exhiberet, merito tibi à nõ cõtemnẽdę auctoritatis iuriscõsulto Modestino respõsũ [f] est. PP.II.Id.Febr. Gordiano.A. & Auiola Conss.

*Inuasor instrumentorum potest criminaliter accusari, & ciuiliter ad exhibendum cogi.h.d. Bald. & Saly.*

VI. Imp. PHILIPPVS A. Palemonidi.

INstrumẽta ad ius tuũ [g] pertinentia,partem diuersam inuasisse [h] adseuerans: si quidem crimen [i] intendis, solennibus [k] accusationibus impletis,fidem [l] adseuerationi tuæ facito. Sin vero ad exhibendum intendis, iudiciorum more experire. [m] PP. II. Id. Mart. Peregrino & Aemiliano Conss.

*Qui rem deterioratam sua culpa exhibet, in factum actione tenetur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Exhibens rem deterioratam sua culpa, forma tamen non mutata: liberatur ab actione ad exhibendum, sed tenetur in factum. hoc dicit. Saly.*

cetus.

VII. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN. AA.& CC. Vitalianis.

EXhibitionis necessitate tenetur, qui facultatem [n] habens, culpam vel dolum in explendo præcepto [o] committit: ita vt si rem deteriorem [p] exhibuit,æquitas [q] exhibitionis perficiat,vt quanuis ad exhibendũ agi non possit,in factum [r] tamẽ actio cõtra eũ detur. PP. XVI. Kal. Iunij, Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Ex pacto apposito per alium in contracta commodati vel depositi rei meæ, acquiritur mihi directa si sum hæres paciscentis: aliàs datur mihi vtilis actio. hoc dicit secũdum Bald.& est lex noua. Vel sic: Rem propriam ab alio commodatam vel depositam non prohibetur dominus vindicare: & speciale est vt ex pacto deponẽtis vel cõmodantis alteri quæratur vtilis actio.h.d. Sal.*

VIII. Iidem AA.& CC. Photino.

SI res tuas commodauit aut depositi es cuius in precibus meministi: aduersus tenentem,ad exhibendum,vel vindicatione vti potes. Quòd si pactus sit vt tibi restituãtur:si quidem ei qui deposuit, successisti iure hęreditario:depositi actione vti nõ phiberis. Si vero nec ciuili nec honorario iure ad te hæreditas eiꝰ pertinet:intelligis nullã te ex eiꝰ pacto, cõtra quẽ supplicas,actionem stricto iure habere:vtilis [s] autẽ tibi propter æquitatis rationem dabitur depositi actio. S. V. Kalen. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

*Instrumentorũ subtractorum accusatio eius iuris sit, vel interletum, ex lege Corn. de fal. Si vero alia charta, tunc nõ videtur esse publici iudicij: vt.ff. ad leg. Cor. de fal. l. Paulus respõdit. &.l. qui testamentũ. & ĩ. ad.l. Cor. de fal. l. eũ qui. Itẽ nota quãdoque nõ agi ꝓ instrumento ad exhibẽdum: vt ff. eo. l. iij. §. si quis extra. &. §. interdum.*

*Actio ad exhibendũ arbitraria est.*

a *Non ignorabit.*] CASVS. Si instrumenta ad me pertinentia tenuisti, iurabo in litem pro quanto nollẽ te non exhibuisse,& in tãtũ cõdemnaberis.

a *Non ignorabit iudex.* turpe est patricium ius ignorare, circa quod ipse versatur. ff. de orig. iur. l. ij. §. Seruius autem Sulpitius.

b *Fuisse.* in initio litis secũdum Ioan. arg. ĩ. de fide instru. l. fi. &. ĩ. de reuo. donat. l. his solis. §. quicquid igitur. Alij subaudiunt, quandocunque. b nam præsumunt eũ qui aliquãdo possedit,& nũc possidere,arg. huius. l. sed expone vt dixi. Item pro eis. ĩ. de probatio. l. siue possidetis. sed aliud in dominio: vt ibi. Item pro eis. ff. de excep. rei iudi. l. si ré. sed ibi probatur eum non possidere eo ipso quòd contrariũ non probat.

c *Non exhibeantur.* iusta causa exhibendi à te probata: c vt. ff. de in lit. iuran. l. in instrumentis.

d *In litem.* vt &. ĩ. eo. l. instrumenta. &. ff. eo. l. iij. §. præterea. Quandoque fit ad interesse tantum condemnatio, puta cum possessor nihil dolo fecit, sed culpa: vt. ff. eo. l. Iulianus scribit. §. fi. &. l. sed si hæreditas. in princi. &. l. de eo. §. si post. Quandoque manu militari, sicut in rei vindi. vt. ĩ. de rei vin. l. à possidentibus. &. ff. de rei vin. l. qui restituere.

*D exhibendũ.*] CASVS. Non tãtum qui possidet,sed & qui dolo desiit possidere, actione ad exhiben. conueniri poterit.& hoc à Modestino responsum est.

e *Dolo fecit.* hic enim tenetur vtiliter,vt hic, &. ff. eo. l. Iulianus. in prin. &. ff. de reg. iur. paré. Sed contra. ff. eo. l. cum seruus. vbi dicit ꝙ nulla est vtilis ad exhibendum. Solu. verum est in eo casu quem ibi dicit cum seruus dolum cõmisit. Vel dic, aliud est dari vtiliter,quod est respectu rei, & hoc fieri potest: vt hic. aliud vtiliter,quod est respectu actoris,& hoc non inuenitur: vt ibi. sed hoc non placet: vt infra eo. l. si res. in fi. Item no. quòd tantum venit hoc casu in hac actione, quantum in principali. i. quantum interest: vt. d. l. ff. eo. l. Iulianus.

f *Responsum est.* vt iuretur in litem contra eum.

*INstrumenta.*] CASVS. Si instrumenta ad me pertinentia inuasisti,aduersus te criminaliter. l. Iul. de vi pu. si cum armis, si sine armis,priuata agere potero. & hoc in prima. Si vero ad exhibendum;& non exhibeas, iurabo in litem.

g *Instrumenta ad ius tuum.* large accipe: vt instit. vi bo. rap. §. fi.

h *Inuasisse.* improprie: vt instit. vi bo. rapt. §. pen. sic. ĩ. de rei vin. l. domum. nam pro immobili ad exhibendum non agitur: vt. ĩ. quando & qui. l. ij. §. j. lib. x.

i *Crimen.* scilicet criminaliter. l. Iulia de vi publica vel priuata.

k *Solennibus.* libello solenniter facto. ff. de act. l. libellorum.

l *Fidem.* probationibus luce clarioribus: vt. ĩ. de proba. l. si. sed in actione ad exhibendum summatim: vt. ff. eo. l. ij. §. sciendum. Et nota quòd accusatio de instrumentis subtractis quandoque est publici iudicij, vt quãdo testamẽtũ alicuius dicitur surreptũ

m *Experire.* vt. ĩ. eo. l. non ignorabit.

*Exhibitionis.*] CASVS. Egi aduersus te ad exhibendum seruũ. iudex præcepit vt exhiberes, exhibuisti, sed deteriorem, ab act. quidé ad exhiben. liberaberis: sed quia culpa tua ré deteriorẽ exhibuisti, ꝓpter damnum datũ actione in factum teneberis.

n *Qui facultatẽ.* exhibendi vel restituendi: vt. ff. eo. l. iij. §. fin.

o *Præcepto.* iudicis qui præcepit exhiberi. Et sic nõ. ꝙ est arbitraria: vt insti. de act. §. præterea quædam.

p *Deteriorem.* in eadẽ forma tamen, vt seruũ debilitatũ vel eluscatũ. at mutata forma ea exhibita, vt ex scypho massa tenetur ad exhibendũ: vt. ff. ad exhibẽ. l. Iulian⁹ scribit. §. si qs. versic. sed & si quis.

q *Æquitas.* id est talis debet exhiberi, quæ antiquam formã non amittit: vt. ff. ad exhib. l. Iulianus. §. Marcellus cessare.

r *In factũ.* subsidiaria legis Aquiliæ. nec obstat. ff. ad leg. Aquil. l. qui tabulas. nam ibi dicit dari Aquiliam. s. vtilẽ, quę bene concurrit cũ actione in factũ, d vt dixim⁹. ĩ. ad leg. Aquil. l. penul. & fina. Itẽ nõ obstat ꝙ ibidẽ dicit dari ad exhibendũ, quia est verũ cũ exhibet mutata forma. Itẽ cõtra. ff. depositi. l. j. §. si res deposita. &. ff. cõmoda. l. iij. §. j. Solu. vtrũq; refertur ad suũ tractatũ, & recte: quia differẽtia est inter actionẽ bonæ fidei, & actionẽ stricti iuris: e vt. ff. de dolo. l. & elegãter. §. nõ solũ. Itẽ cõtra. ff. de solu. l. etiã. Solutio. ibi aliquid de eo quod principaliter erat dandũ, deerat: hic nihil, licet deterior daretur. Alij dicũt ꝙ hic in factũ, quando dominus nõ est actor. quod non placet.

*Si res.*] CASVS. Rem meam Titio cõmodasti, vel penes eũ deposuisti. aduersus eum rei vin. & ad exhiben. agere potero. & hoc in prima. Si vero pepigisti de re mihi restituẽda cum depositario, & successi tibi iure hæreditario: agam depositi cũ depositario. & hoc in secunda. Si vero nullo iure tibi successi, neq; ciuili neque prætorio: ex pacto tuo tamen datur vtilis depositi actio. & hoc in tertia.

s *Vtilis.* cõtra. ff. eo. l. cũ seruus. Solu. nulla est vtilis in casu illius legis. An autẽ idẽ in cõmodato? Videtur ꝙ non, cũ de hoc non respõdeat: vt instit. de inuti. stipu. §. quoties. Itẽ quia quod ĩ vna permisit, in aliis prohibere videt: vt. ff. de iudic. l. cum prætor. sed Io. dicit idẽ: quia quod statuit in vna, & eius simili: vt. ĩ. de diuer. rescript. si libellũ. Itẽ no. ꝙ ex hac l. dixit M. ex alterius pacto scp dari vtilem actionẽ: vt hic, &. ĩ. de pact. con. l. pater. &. ĩ. de dona.

*Videtur tu ego no. in. c. ante sa. de in. lib. 6.*

*Pro istis vt gl. fa. text. cũ. l. pra. & in. Roman.*

*Glos. notan. C.*

*Actio ad exhibendũ.*

*Doctores dicũt quòd hic non loquitur de illa actione ĩ factũ speciali quæ est subsidiaria leg. Aquil. sed de generali quæ datur in defectu aliarũ actionũ, secundũ Pau. hic.*

*Istã glos. vsq; ad fi. sequit Pau. & docto. hic.*



BIU Cujas

quæ sub mod.l. quoties. &.ff.depositi. l. Publia. &.ff. si certum pet.l. certi condictio. §. si nummos. & infra per quas perso.no. acquir.l.cum per liberam. &. ff.de pigno.act.l.si cum venderet. &.ff.sol.mat.l. Caius.&. ff. de verbo. oblig. l. quodcunque. sed Io.dicit hæc omnia specialia, & alia plura quæ notantur plene insti.de stipu.§.si quis. alij regulariter contra ff.de verb.oblig.l.stipulatio ista.§.alteri. & ff. de regu.iuris. l. quo tutela. §.fin.

SI ex quocunque.] CASVS. Si decem mihi numerasti, & me tibi soluisse probare potero, exhiberi instrumenta, id est chirographa, præses prouinciæ iubebit: quibus tibi fui obligatus.

a *Nihil peti potest.* vt &.ï.de solu.l.si actore.

† *Concor. glos. super verbo, resignat. in. c. cum pridē. extra de transac.*

b *Pertinentia.* condictione sine causa: vt.ï. de condic.ex le.vel sine causa. l. dissolutæ.

c *Naturaliter.*& ciuiliter, quia solutione: vt insti.qui. mo.tol.obli. in princi.

d *Reddi.* per condictionem sine causa, cū debitor non fuit dominus: quia creditor soluit tabellioni: vt hic, &. ï.de condic. ex le.vel sine cau.l.dissolutæ.&.ï.de sol.l.fi. Si autem debitor soluit: agit ad exhibendum, & rei vindicatione: vt hic. Item nota hic vtroque iudicio simul agi. f. exhibitorio & restitutorio.

*DE RELIGIOsis, & sumptibus funerum.*

*De rebus corporalibus quæ vindicantur, & diuidūtur, quia in bonis sunt, dixit: nunc de his quæ in bonis non sunt, & sic nec vindicantur, sed nec diuiduntur, sed alio iure defenduntur, vt per actionē in factum, & interdictū de mortuo inferendo. & sic ponit de religiosis. Sed quia in monumentis faciendis, & cadaueribus inferendis fiunt sumptus: ideo de his dicit. Et quia extrema luctus gaudia occupant quandoque, sicut econtra: ideo subiicit de aleæ lusu &c. de quo nihil dicit hic titulus. Et est sic infra tit. 1. nam ibi nihil dicit de rebus creditis. quidam tamen habent vnam legem Græcam pro vltima huius tituli, quæ tractat de ista materia.*

c *Si vi. Rectoris prouinciæ.* Si vero non esset iusta causa, exigeretur Augustus: vt infra eo. l.fin. Item hoc si erat datus perpetuæ sepulturæ, aliàs cōtra.ï.eo.l.si necdum.& eis translatis desinit prior locus esse religiosus: vt. ff.eo.l.cum in diuersis.

f *Nuito. Non potest.* vt instit. de rerum diuisio. §. religiosum. Accursius.

g *Monumentum.* id est sepulchrum. improprie enim accipitur vt.ï. eo.l.si sepulchrū. nā in monumēto esset secus, cū res esset profana: vt.ï.eo.l.locum.

h *Posse.* inferendi ius tamen legatur: vt.ï.de lega.l.monumenta.

i *Legatum.* hoc actione ex testamento.

k *In funus.* hoc venit in funeraria actione.

l *Vel morbum.* hoc actione neg. gest. vt.ff. eo.l.impēsa.&.l. in eū. &.ï.de peti.hære.l.iiij. & de neg. gest.l. quod in vxorem.

m *Si sepulchrū.* Dicit sepulchrū postq; ibi aliquis sepultus est: ante vero dicitur monumentum: vt.ff.eo.l. ij.§. sepulchrum. &.§. monumentum. dicitur & alia significatiōe monumentum, res memoriæ causa in posterum prodita: vt.ff.eo.l.monumētum. &.l.ij.§.monumentum. & de rerū diui.l.intātū.§.fi. *ADDITIO.* Dic & alio modo dicuntur monumenta, id est fines & termini diuidētes duo prædia vicina: vt.ï.finium regun. l.ij. quod dic vt ibi in glo.

n *Vindicare.* sed actione in factum peti potest: vt. ff. de rei vindi. l.in ré.§.loca. &.l.quæ religiosis.

o *Sed etsi.* i. quanuis. nā multo magis est hoc in hereditario. Azo. & quod sit familiare, & quod sit hereditarium, dicitur. ff.eo.l.familiaria. &.l. vel quæ.

p *Cui illa.* scilicet obtigerūt ex diuisione, vt dicit.ï. & est sic. ff. de le.iij. l. prædiis. §.fi. & de contrahen.emp.l.in modicis. &.l. æde. §.j. Itē in fine legis videtur contra dictā.l. quæ religiosis. sed ibi adhęrent, hic non, sed sunt pròxima.

q *Militis. Delatio,* id est accusatio vel actio: nam non possunt cogi aliqua actione, cū soli sint hæredes: sed pōtificali auctoritate cōpelluntur: vt.ff.de peti.hære.l.hæreditas.§.j.& de annuis leg.l.quintus.

r *Inuidiam.* i. blasfemū.

s *Et cōscientiā.* s. malā.

*Monumentum.*

*Naturaliter liberatus potest condicere instrumentum debiti.h.d. secundum Bald. & est no. Vel sic: Debitori soluēti competit actio, vt instrumēta debiti exhibeantur, & ei reddantur.h.d. Saly.*

IX. Iidem. AA.& CC. Faustino.

SI ex quocunque contractu apud præsidem prouinciæ iure debitum, cui oportuerat te reddidisse probaueris: chirographa tua, ex quibus iam nihil peti potest, [a] & instrumenta ad eum contractum pertinentia, [b] B tibi naturaliter [c] liberationem cōsecuto, exhiberi ac reddi [d] † iubebit. S.VIII.Kal.Septemb. CC. Conss.

*TITVLVS XLIII.*

DE RELIGIOSIS, ET sumptibus funerum, & aleæ lusu, & aleatoribus.

*Corpus humanum sepultum in vno loco, potest in alium locum transferri subsistente iusta causa, & interueniente superioris auctoritate.h.d. Pau.de cast.*

I. Imp. ANTONINVS A. Doritæ.

SI vi fluminis reliquiæ filij tui contiguntur, vel alia C iusta & necessaria causa interuenit: existimatione rectoris prouinciæ [e] transferre eas in alium locum poteris. PP. VIII. Kal. Nouēb. Antonino A.IIII.& Balbino Conss.

*Locus in quo sepelitur corpus humanum de voluntate domini, efficitur religiosus: & sic desinit esse in commercio, vt non possit vendi, nec obligari: quia in nullius bonis est. secus si contradicente domino, vel etiā ignorante.h.d. Pau.de cast.*

II. Idem. A. Hilariano.

INuito vel ignorante te ab alio illatum corpus in puram possessionem tuā, vel lapidem, locum religiosum facere nō potest. [f] Sin autem voluntate tua D mortuum aliquis in locū tuum intulerit: religiosus iste efficit. Quo facto monumentum [g] neque venire, neq; obligari à quoquam prohibente iuris religione posse, [h] in dubium nō venit. PP. Kal. Maij, Aquilino. II.& Anulino Conss.

*Legatarius nō tantum legatum, sed etiam id quod expendit in infirmitate & funere testatoris, potest repetere.h.d.Sal. Vel sic: Legatarius nō prohibetur vnà cū legato petere etiā impēsas quas fecit in personā defuncti, vel in eius sepulturā.h.d.Pau.de cast.*

III. Imp. Alexander A. Rimo.

LEgatum [i] à defuncto tibi relictum, & quod in funus [k] vel morbum [l] eius erogasse te boni viri arbitratu probaueris, præses prouinciæ solui tibi iubebit. PP. V. Non. Iul. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Locus religiosus vindicari non potest, quia nullus est dominus eius, & vindicatio non competit nisi domino.h.d.primo. Item in sepulchro familiari quod quis fecit sibi & familiæ suæ, omnes hæredes etiam extranei habent ius sepeliendi: quia censentur de familia: nec per diuisionem bonorum ad vnum tantum potest deuenire. h.d. secundo. Item locus profanus licet sit iuxta locum religiosum, non est religiosus. Et si est deputatus ad vsum alterius loci, dicitur etiam pars vel portio loci illius: & pertinet ad illum ad quem pertinet ipse locus ad cuius vsum est destinatus. h.d. tertio. Pau. de cast.*

IIII. Idem A. Luciano.

SI sepulchrum [m] monumēti appellatione significas, scire debes, iure dominij id nullum vindicare [n] posse: sed si [o] familiare fuit, ius eius ad omnes hæredes pertinere, nec diuisione ad vnum hæredem redigi potuisse. V Profana tamē loca quæ circa id sunt, si semper vicinis C ædificiis vsui hominū destinatis cesserint: eius sunt, cui illa [p] quorū partes esse visæ sunt, ex diuisione obtigerunt. PP. VI. Non. Nouemb. Maximo. II.& Aeliano Conss.

*Voluntas defuncti debet obseruari, nec potest omitti citra conscientiam læsam. hoc dicit. Bald. Vel sic: Ad construendum monumentum secundum voluntatem defuncti coguntur hæredes non iure actionis, quia non est cui competat, sed officio iudicis.h.d. Pau.de cast.*

V. Idem A. Cassio militi.

MIlitis voluntatem, quam circa monumentum sibi faciendum testamento expressit, & pater & mater eius hæredes negligere nō debent. Nam etsi delatio [q] hoc nomine præteritis constitutionibus amota est: inuidiam [r] tamen, & conscientiam [s] circa omissum supremum eiusmodi officium, & cōtemptū iudiciū defuncti, euitare nō possunt. PP. VIII. Kal. Maij, Iuliano & Crispino Cōss.

*Scripturæ quæ fiunt in lapide monumenti, non faciunt fidem. hoc dicit secundum vnum intellectum. Bald. Vel sic: Hoc dicit secundum lecturam secundam, quæ est vera: In monumento hæreditario, quod quis fecit pro se, & hæredibus suis, liberti non habent ius sepeliendi, si non sunt hæredes: nisi lōgo tēpore præscripserint. Pau.de cast.*

VI. Idem A. Primitiuo & aliis.

BIU Cujas

MOnumentorum [a] inscriptiones, [b] neque sepulchrorum iura, neq; dominium loci puri ad libertos transferēt. Præscriptio autem longi temporis si iustam causam initio habuit, vobis [c] pficiet. PP. VIII. Kaled. Iul. Iuliano & Crispino Conss.

*In re sua vnusquisq; potest ædificare prout vult: dummodo non appareat quòd sit prohibitum. h.d. secūdum Bal. Vel sic: Ornare sepulchrum nō est prohibitū. h.d. Saly.*

VII. Imp. GORDIANVS A. Claudio.

STatuas sepulchro superimponere, vel monumento quod à te extructum profiteris, ornamēta quæ putas, superaddere nō prohiberis: cum iure suo eorum quæ minus prohibita sunt, [d] vnicuique facultas libera non denegetur. PP. III. Kal. Aug. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

*Sepulchrum familiare nō transit ad cognatos non hæredes institutos. h.d. Saly.*

VIII. Imp. PHILIPPVS A. Iuliæ.

IVs familiarium [e] sepulchrorum ad adfines [f] seu proximos cognatos [g] non hęredes institutos minimè pertinet. PP. XVI. Kalen. Iul. Peregrino & Aemiliano Conss.

*Locus religiosus scienter vendi non potest: sed cohærentem loco religioso quis vendere potest. h. d. Salyce.*

IX. Idem A. & Philippus C. Faustinæ.

LOcum quidem religiosum distrahi non posse manifestum est. [h] verùm agrum purum monumento cohærentem profani iuris esse, ideoque efficaciter venundari, non est opinionis incertæ. PP. VI. Kalend. Decemb. Philippo. A. & Titiano Conss.

*Corpus depositum sine licentia, potest alibi exportari. h.d. Saly.*

X. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Aquilianæ.

SI necdum perpetuæ sepulturæ corpus traditum [i] est: translationem eius facere non prohibeberis. [k] PP. VIII. Id. Feb. Diocletiano. IIII. & Maximiano. III. AA. Conss.

*Reus criminis non prohibetur sepeliri. hoc dicit. Salyce.*

XI. Idem AA. & CC. Gaudentio.

OBnoxios criminum digno supplicio subiectos sepulturæ tradi non *vetamus. [l] PP. VIII. Id. April. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

*Mortuorum corpora non debent in ciuitatibus sepeliri. h.d. Saly.*

XII. Idem AA. & CC. Victorino.

MOrtuorum reliquias, ne sanctum [m] municipiorū ius polluatur, [n] intra ciuitatem condi, iampridem vetitū est. [o] PP. III. Kalend. Octob. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

*Ista lex dicit idem quod dixi in l. si sepulchrum. quòd hæredes etiam extranei habent ius sepeliendi tam in sepulchro familiari, quia censentur de familia: quàm in hæreditario, quia sunt hæredes. sed in familiari non habent ius sepeliendi nisi sint de familia, id est de agnatione: & etiam hæredes extranei, licet non sint de familia. h.d. Pau. de cast.*

XIII. Idem AA. & CC. Dionysio.

IVs sepulchri tam familiaris, quàm hæreditarij ad extraneos etiam hæredes: [p] familiaris [q] autem ad familiam, [r] etiam si nullus ex ea hæres sit, nō etiā ad alium quenquā, qui non est hæres, ptinere potest. S. III. Id. Nouemb. Sirmij. CC. Conss.

XIIII. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio. P. P.

NEmo humanum corpus [s] ad alium locum sine Augusti [t] affatibus transferat. Dat. III. Kalend. Mart. Constantinopol. Honorio nobili puero & Euodio Conss.

*Alearum vsus est prohibitus: & qui perdit, potest repetere. hoc dicit. Saly.*

XV. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfect. præto.

*ALearum vsus, antiqua res est, & extra operas pugnatoribus concessa. Verum pro tempore prodiit in lachrymas, multa milia extranearum nationum suscipiens. Quidam enim nec ludētes, nec ludū scientes, sed numeratione tantum proprias substantias perdiderunt, die noctúq; ludendo argento, apparatu, lapidibus, & auro. Consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare, id est deo maledicere conantur: & instrumenta conficiunt. Commodis igitur subiectorum prospicientes, hac generali lege decernimus, vt nulli liceat ī publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque inspicere. & si contra factum fuerit: nulla sequatur condemnatio, sed solutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab his qui dederunt, aut eorum hęredibus: aut his negligentibus, ab eorū procuratoribus, vel patribus seu defensoribus repetat fiscus, non obstante nisi quinquaginta annorum præscriptione. Episcopis vero locorum hoc prouidentibus, & præsidum auxilio vtētibus, deinde verò ordinent quinq; ludos,* *al. quinq; ludos: comō bolon, comō diaulomolō, rhindalea, kayron, & ecperusam. Sed nèc permittimus &c.

[a] *Monumentorum.* Verba sunt, mihi & liberis meis. Dic & libertis meis. sine traditione dominiū sibi non acquiritur.

[b] *Inscriptiones.* scilicet sic conceptæ, mihi libertísq; meis facio. [a] Et bene dicit, nō trāsferunt: quia non ex vi donationis inter viuos: cum liberti neque per se neque per epistolam vel nūcium huic donationi consenserunt. Item nec ex vi vltimæ voluntatis: quia nō affuerunt quin que vel septem testes. Vel secundo [b] dic inscriptiones tales fuisse, mihi hæredibúsque meis facio. & secundum hanc non prosunt libertis, cum non sint hæredes. Vel dic à quodam extraneo sine voluntate domini factæ sunt huiusmodi inscriptiones. & ad hoc. ff. eo. l. vel quæ. [c] Vel dic inscriptiones tales fuisse secundum quod dicit de iure codicil. l. literæ.

[c] *Vobis.* libertis. Sed contra. ff. de mor. infe. l. longa. Solu. purus vel profanus locus circa monumentum præscribitur: vt hic. religiosus non: vt ibi. Alij dicunt [d] ius inferendi posse præscribi: vt hic. sed dominium sepulchri non, vt ibi, & infra de lega. l. monumenta.

*Statuas.* Not. ex hac l. regulam, quòd omnia censentur permissa, quæ nō reperiuntur prohibita, secundum Pau.

[d] *Prohibita sunt.* sic. ff. si ser. vin. sicuti. §. Aristo. Et argu. ff. qui. ex cau. ma. necnon. §. sed quod. & supra de Iudæis. l. nullus.

*Ius familiarium.* Not. quòd appellatione familiæ non continentur cognati qui sunt coniuncti per fœminas, nec etiam affines. hoc dicit. Pau. de cast.

[e] *Ius familiarium.* qđ fit pro se & familia, dicitur familiare.

[f] *Ad adfines.* Excipe generum & nurum, cum familiæ appellatione contineantur: vt infra de verbo. sign. l. fin. Item dic qui sunt affines: vt. ff. de gradibus & adfi. l. non facile. §. affines.

[g] *Cognatos.* secus in agnatis: quia continentur familię appellatione: vt. ī. eo. l. ius sepulchri. quæ est contra. & instit. de legi. agna. tu. §. sunt autem. &. ff. de verg. sig. l. pronunciatio. §. cōmuni. &. ff. de adop. l. qui in adoptionem. hodie tamen idē videtur in cognatis: vt in authen. de hære. quę ab intesta. §. nullam. colla. ix.

[h] *Locum. Manifestū est.* vt &. ī. eo. l. ff sepulchrum. & insti. de empt. & vēdi. §. fi. &. ff. eo. l. vel quæ. §. fi.

[i] *SI necdum. Traditū est.* vt. ff. de sepulchro. l. iij. §. non perpetuę. alias secus: vt. ī. eo. l. j. &. ī. eo. l. memo.

[k] *Non prohiberis.* vt &. ff. eo. si quis enim eo animo. & de cada. pul. l. j. & ij. & fi. Accur.

[l] *OBnoxios. Non vetamus.* immo hodie petitio est necessaria, si vel in certū locum relegatus est, vel capitaliter damnatus: vt. ff. de cadaue. pu. l. j. & iij.

[m] *MOrtuorum. Sanctum.* vt insti. de rerū diui. §. sanctæ.

[n] *Ius polluatur.* Videtur ergo ꝙ reliquiæ pollutæ sunt, quod dici potest. Vel dic ꝙ plerunque euehit vt res non polluta per se, alij iuncta polluat aliā, vt æs auro. sic & hic.

[o] *Vetitum est.* vt &. ff. de sepul. vio. l. prætor. §. diuus.

[p] *IVs sepulchri. Hæredes.* ſ. pertinet.

[q] *Familiaris.* id est sepulchri ius.

[r] *Ad familiam.* agnatorum, non cognatorum: vt. ī. eo. l. ius. & ſ. cit. ff. eo. l. vel quæ. in prin. & de suis & legiti. hære. l. j. §. interdum.

[s] *NEmo. Corpus.* perpetuæ sepulturæ traditum. aliàs cōtra. ī. e. l. ſi necdum.

[t] *Sine Augusti.* id est papę. arg. ff. de mor. infe. l. fi. ff. eo. l. ossa.

*In vetustis codic. notatur Græcā hic constitutionem deesse: quā inepte Latinè factam & corruptam, ne eius nos sensus omnino fugeret, subiicere placuit.*

*Aurum polluitur ab ære.*

*In cle. l. de homi. in fi. magnæ additionis & q. pe. Rau. quæ ponitur in calce alphabeti aurei.*

De alea forte ex alea lū. 8ū. l. 3. penult.



BIU Cujas

corycouelon, [a] † comodiaulion, [b] basilinda [c], catampon, [d] ἑπερμ λυσέρας. ℣ Sed nemini permittimus etiam in his ludere vltra vnum solidum, etiam si multum diues sit: vt si quẽ vinci cõtigerit, casum grauem non sustineat. Non enim bella solummodo bene ordinamus, sed & res ludicras. ℣ Sed istã interminãtes pœnã transgressorib', potestatem dãdo episcopis hoc inquirẽdi, & præsidum auxilio sedandi: prohibemus etiam ne sint equi lignei. Et si quis ex hac occasione vincatur, hoc ipse recuperet: domibus eorũ publicatis, vbi hæc reperiuntur. ℣ Sin autẽ noluerit accipere is qui dedit: procurator noster hæc inquirat, & in opus publicum cõuertat. ℣ Similiter prouideãt iudices, vt à blasphemiis, & periuriis (quæ eorum inhibitionibus debẽt cõprimi) omnes penitus conquiescant.

a *Learum vsus. Comonouolon.* Ludus vbi lapis in longum proiicitur.

b *Comodaulomolo.* ludus vbi lapis vel palus in breue spacium proiicitur.

c *Regindalia* ludus vbi equites currẽdo in certã rẽ proiiciunt.

† *Vide in hãc. l. Ioã. Baptistam Pium anno tationũ posteriorũ. c. 72. & Andream Alciatum lib. prætermissorum. 1. in dictione, lusum aleæ. Nam Alciatum hic sequimur.*

d *Et reypusara.* vbi pondus dentibus eleuatur. *ADDITIO.* Circa materiam huius cõstitutionis vide glos sam in verbo, ad aleas. in ca. clerici. extra de vita & honest. cleri. & glo. xxxv. distin. c. j. & Abb. in dicto. c. clerici. in vlt. colum. vbi determinat quĩq; quæstiones: quarum prima est, an ne possit repeti quod in ludo perditũ est? Secunda, an valeat consuetudo in contrarium? [a] Tertia, an ex mutuo facto in ludo oriatur actio? Quarta, an valeat trãsactio ibi facta? Quinta, de qua solum remittit: an vendens rem in ludo teneatur de euictione?

*a De illa vide Cur. in c. si. de consue. col. 12. versi. item post prædictum tenet quòd sic.*

*b Et de aliis qua ad exemplum earũ proponũtur. Sal: c Quia sint dignitores. Azo. Bal. & Saly. d Immo, Bal. & Sa. e Approbatur Ia. Bu. Cy. Azo. Barto. Bal. & Salyce. hic & Ia. & Pau. in rubr. ff. eod.*

*Creditũ & res, verba sunt generalia.*

*f Glo. impropriè loquitur, nisi se referret ad tit. de iure emphyteuti. Iodocus Lamerensis.*

*g Approbatur secundũ Ia. But. Cy. Azo. B. B. & Ange. hic. & Sal. in. l. actore. j. eo.*

*h Idẽ Iac. But. & Sa.*

*i Approbatur secundũ prædi.*

*k Not. ex ista gl. quòd qui allegat casum fallentialẽ, eũ*

*INCIPIT LIber quartus de rebus creditis, & iureiurãdo. De actionibus in rem dixit: de personalibus [b] sequitur. Et primo de his quæ ex contractibus, [c] de quibus totus hic liber tractabit. Et caue tibi, quia in hoc titulo non [d] tractat de hoc scilicet de rebus creditis, sed tantum de iureiurando. sic &. ff. quod cum eo. nam non tractatur ibi de his de quibus dicit rubrica: sed in sequenti libro, scilicet in libro de peculio. sic &. ff. de titulo primo. Item verbum crediti, & verbum rei, generalia sunt: vt. ff. eod. l. i. Si quæras quare dixit de creditis rebus, & non de rebus debitis? Respon. vnum dicendo, & maximè dignius, alterum dixisse videtur. Vel verius. [e] quia tractat quo ad creditores qualiter agant, & vindicent, [f] non de exceptione reorum: quia ergo tam in realibus, quàm in personalibus inopia probationũ decurritur ad iusiurandum: ideo de hoc merito interserit. Accusius Florẽ.*

[Ausa.] *CASVS.* Dicebam te mihi teneri in decem: ea denegasti. detuli tibi iusiurandum extra iudicium: vel tu mihi detulisti iudice approbante: vel iudex detulit. iuraui te mihi teneri. an si postea appareat me peierasse, debeat iusiurandũ retractari, quæritur? dicitur quòd non, nisi hoc lege fuerit expressum.

e *Vtriusque partis.* quo solo casu nascitur actio ex iureiurando. Sed quãdo iudex infert parti: vel pars partiĩ iudicio, cũ sit nascitura actio ex sententia: vt. j. eo. l. actori. non nascitur ex iuramento secundum P. sed Io. dixit, [g] tunc duas dari in factũ, & ad idẽ, & eidem, & cõtra eundẽ. nec mirũ: quia ex cõfessione datur vna, & ex sententia postea datur alia, secundum B. Item & aliàs inuenio duas dari eidem, & in eundem, & ad eandem rem, vbi tamen vnam intentari sufficit: vt. ff. de act. empt. l. non est nouum. & de fideiuss. l. si reus. sic ecõtra in eo qui debet: vt. ff. de duo. re. si reus. & de fideiuss. l. generaliter. §. j.

f *Inferente.* vel referente: nam qui refert, infert. Et dic, scilicet in iudicio: vt differat à præcedenti: & cõprehendit hic iudiciale, & necessarium, sed necessarium [h] defert iudex.

g *Vel remisso.* tunc enim habetur pro iurato. [i] ff. eo. l. non erit. §. fin. & l. remittit.

h *Potest.* Not non quæri de periurio. sic. j. l. proxi. &. ff. de in lit. iurã. l. fin. &. ff. de dolo. l. qđ si deferẽte. &. ff. de excep. aduersus.

i *Nisi specialiter.* quod amissum allegatur, [k] & probatur, &c.

## Codicis do MINI IVSTINIANI sacratissimi principis ex repetita prælectione Liber quartus.

A Hæc autem exceptio nõ fit à iuramento voluntario: [l] quia illud nunquã retractatur: vt. ff. eo. l. admonendi. in fin. Sed à iudiciali, secundum quod in casu vno retractatur: vt. j. eod. l. fin. [m] Item necessarium determinat in alio casu: vt. ff. eo. admonendi. [n] Itẽ in alio: vt. j. de pœna iudi. l. authen. nouo iure. [o] Sed ibi defertur à lege, nõ à iudice vel à partibus. Item nec fuit ibi delatum in eo in quo speciale litigiũ erat. Sed in voluntario videtur excipi: vt. j. de repu. authẽ. hodie. sed dic ibi similiter speciale. vel ibi nemo detulit. Item & supra de transac. si ex falsis. P &. j. de dig. l. quoties. lib. xij. &. ff. de minoribus. ſtel. l. de periurio. [p] quibus legibus retractantur iuramenta voluntaria. Sed dic ibi iuratum fuit super valido cõtractu: hic super lite diriměda: vt sit loco probationis. præterea in. l. illa, si ex falsis. venit contra duo, scilicet cõtra iuramentum, & contra pactum: hic solum peierat. vel ibi nõ retractatur prætextu periurij, sed falsitatis: & sic nõ est cõtra. Item nor. ℣ iusiurãdum aliud voluntarium, aliud iudiciale, aliud necessarium. Voluntarium extra iudicium defertur: & sic dicitur, ℣ sponte susci-pitur, & refertur, & recusatur: vt. ff. eod. l. iusiurãdum quod ex cõuentione. in prin. Iudiciale defertur in iudicio à parte parti, & iudice approbãte & cõfortãte. & hoc pót recusari & referri: vt. j. e. l. delata. &. l. gnaliter. §. fin autẽ is cui. olim vero nõ poterat recusari: vt. ff. e. l. manifeste. vel expone eã vt ibi dixi. Necessariũ [q] defert iudex, & necessitatẽ imponit. arg. ff. de in litẽ iur. l. fi. nec recusat nisi iusta causa: vt. j. eo. l. generaliter. §. fin autẽ is cui. *ADDITIO.* Vide similem glo. in. §. item si quis postulante. in verbo, quæritur. inst. it. de actio. & ampliorem in c. fin. in prin. extra de iureiur.

*a Vel verius. quia tractat quo ad creditores qualiter agant, & vindicent,* Hæc glo. non placet Bal. quia dicit quod tractat de his quæ ex contractibus, & quibus totus hic liber tractabit. Et hoc verum est, quia ibi tractat de his quæ ex contractibus, & de quibus totus hic liber tractabit. Et hoc verum est, quia ibi tractat de his quæ ex contractibus, & de quibus totus hic liber tractabit.

*b De personalibus sequitur.* Et hoc verum est, quia ibi tractat de his quæ ex contractibus, & de quibus totus hic liber tractabit.

*c Quæ ex contractibus,* Et hoc verum est, quia ibi tractat de his quæ ex contractibus, & de quibus totus hic liber tractabit.

*d Non tractat de hoc scilicet de rebus creditis, sed tantum de iureiurando.* Et hoc verum est, quia ibi tractat de his quæ ex contractibus, & de quibus totus hic liber tractabit.

*e Vel verius. quia tractat quo ad creditores qualiter agant, & vindicent,* Et hoc verum est, quia ibi tractat de his quæ ex contractibus, & de quibus totus hic liber tractabit.

*f Non de exceptione reorum:* Et hoc verum est, quia ibi tractat de his quæ ex contractibus, & de quibus totus hic liber tractabit.

*Ideo de hoc merito interserit. Accusius Florẽ.* Et hoc verum est, quia ibi tractat de his quæ ex contractibus, & de quibus totus hic liber tractabit.

*Ausa.*] *CASVS.* Dicebam te mihi teneri in decem: ea denegasti. detuli tibi iusiurandum extra iudicium: vel tu mihi detulisti iudice approbante: vel iudex detulit. iuraui te mihi teneri. an si postea appareat me peierasse, debeat iusiurandũ retractari, quæritur? dicitur quòd non, nisi hoc lege fuerit expressum.

*e Vtriusque partis.* quo solo casu nascitur actio ex iureiurando. Sed quãdo iudex infert parti: vel pars partiĩ iudicio, cũ sit nascitura actio ex sententia: vt. j. eo. l. actori. non nascitur ex iuramento secundum P. sed Io. dixit, [g] tunc duas dari in factũ, & ad idẽ, & eidem, & cõtra eundẽ. nec mirũ: quia ex cõfessione datur vna, & ex sententia postea datur alia, secundum B. Item & aliàs inuenio duas dari eidem, & in eundem, & ad eandem rem, vbi tamen vnam intentari sufficit: vt. ff. de act. empt. l. non est nouum. & de fideiuss. l. si reus. sic ecõtra in eo qui debet: vt. ff. de duo. re. si reus. & de fideiuss. l. generaliter. §. j.

*f Inferente.* vel referente: nam qui refert, infert. Et dic, scilicet in iudicio: vt differat à præcedenti: & cõprehendit hic iudiciale, & necessarium, sed necessarium [h] defert iudex.

*g Vel remisso.* tunc enim habetur pro iurato. [i] ff. eo. l. non erit. §. fin. &. l. remittit.

*h Potest.* Not non quæri de periurio. sic. j. l. proxi. &. ff. de in lit. iurã. l. fin. &. ff. de dolo. l. qđ si deferẽte. &. ff. de excep. aduersus.

*i Nisi specialiter.* quod amissum allegatur, [k] & probatur, &c.

### TITVLVS I.

### DE REBVS CREDITIS, & iureiurando.

*Causa iuramento decisa non retractatur prætextu periurii, nisi in casibus in lege expressis. h. d. Baldus.*

1. Imp. ANTONINVS A. Herculiano.

CAusa iureiurando ex cõsensu vtriusque partis, [e] vel aduersario inferẽte, [f] delato & præstito, vel remisso [g] decisa: nec periurij prætextu retractari potest, [h] nisi specialiter [i] hoc lege excipiatur. PP. XV. Kalẽd. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

*Periurus à deo solo punitur: nec tenetur crimine læsæ maiestatis. hoc dicit. Bald.*

2. Imp. ALEXANDER A. Felici.

IVrisiurandi contempta religio satis deum vltorem [k] habet. Periculum autẽ corporis, vel maiestatis crimen, [l] secundũ constituta diuorum parentum meorũ, etsi [m] per principis veneratiõnẽ * quodam calore fuerit peieratũ, inferri nõ placet. [n] PP. VI. Kal. April. Maximo II. & Aeliano Conss.

[Iurisiurandi.] *CASVS.* Quam pœnã pati debeat peierãs, quæritur? Dicitur ℣ satis deum habet vltorem. nec enim si per principem esset iuratum quodam calore &c. nec peieranti corporalis pœna esset infligenda.

k *Vltorem.* q. d. non retractatur hoc seculo: & sic sunt eadem hic contraria quæ sunt superiori. l. & solue hic vt ibi. Posset etiam intelligi hæc lex, quando quis iuraret non comedere carnes: vt tunc solum deum habeat vltorem. secus si suum iuramẽtum prauum alij noceat, vt in contrariis, & sic nil esset contra. Item videtur contra. ſ. de sum. tri. l. j. in fin. Sol. [r] hic cõtemnit religionẽ peierando: ibi violando aliter fidem catholicam.

l *Crimen.* id est periculum maiestatis. i. criminis læsæ maiestatis. *ADDITIO.* Facit text. singu. secundum Lud. de Ro. in. l. iiij. ff. ad leg. Iuliam maie.

m *Etsi.* id est quanuis.

n *Non placet.* immo videtur in corpore puniri: vt. ff. eo. l. si duo. in fi. [s] Sol. hic per calorem, ibi non: arg. j. ad leg. Iul. maiest. l. alienam. &. ff. de regu. iu. l. quicquid calore. Vel ibi contra duo venit, scilicet pactum, & iuramentum: hic contra iuramentum ℣ tantum. Vel tertio: hic non patitur pœnam corporis, vel pœnam læsæ maiestatis, sed certe nec ibi, sed quandam minorem. Item contrarium huic fini & principio est. ſ. de transac. l. si quis maior. in fi. Sol. hic de alio iuramento dicit.

[In bona.] *CASVS.* Dicebam te mihi teneri in decem ex causa venditionis: sed plene probare non potui, quia non habebam nisi vn-

BIU Cujas

nisi vnicum testem: tu negabas. propter probationū inopiam iureiurando delato à parte parti iudice approbante, vel iudice deferēte, poterit decidi causa. & ista sunt vera nō solū in cōtractib⁹ bonę fidei, sed stricti iuris, & in his quæ ex maleficio descēdunt.

a *In bonæ fidei contractibus.* qui enumerantur institu. de actio. §. actionum.

b *Causis.* non repetit contractibus. nam non solum comprehendit contractus stricti iuris, sed etiam delicta, & quasi delicta. nam super omnibus potest iurari: a vt hic, & .ff. e. l. iij. §. j. & .ff. rerum amo. l. Marcellus. §. j.

c *Inopia.* scilicet emergente.

d *Per iudicem.* deferēdum iusiurandum, vel à parte parti delatum approbantem. & sic de vtroque hic dicit.

e *Decidi oportet.* id est causa definiri potest secundum eum qui iurauit: vt. ff. e. l. admonendi. Et nota, Si actor plene probat, vincit: sed si nullo modo, absoluitur reus, licet non iuret: vt ff. de eden. l. qui accusare. & de iudi. l. properādum. §. j. & .j. de probatio. l. ij. nisi in casibus, b in quibus lex defert reo iuramētum ad purgationem sui: vt. ff. de his qui ad ecclesiam confu. l. fina. §. sicubi. & .j. de fide instrumen. l. finali. & de iure deliberan. l. finali. §. licentia danda. & in authen. de fide instrumen. §. si tamen. coll. vj. & .ff. de eden. l. prætor. §. sed si inscio. Si autem actor semiplene probauit per scripturam domesticam puta, vt. j. de probatio. l. instrumenta. vel per comparationem literarū per quam qualisqualis colligitur fides: vt in auth. de fide instrumen. §. si vero moriantur omnes. & . §. si vero nullus. collat. vj. Vel per fugam rei, qui debuit finito officio respondere per se, vel per procuratorem ibi vbi gessit officium: vt in authen. de colla. §. super hoc. & . §. si quis autem. colla. ix. Vel per vnum testem, quem dico semiplene probare. c argumen. ff. quemadmodum testa. aper. l. j. §. finali. & de dote prælega. l. Theopompus. & .ff. eodem. l. si duo. in fine primi respōsi. & .j. ad legem Corneliam de fal. l. si quis decurio. & .ff. de re milita. l. non omnes. §. à barbaris. Item si duo faciunt plenam probationem, ergo vnus semiplenam. nec obst. ff. de quæst. l. maritus. d ibi enim non prohibuit quæstionem haberi: quia non præcedebant indicia, sed quia in caput domini non debuit torqueri: vt. j. de quæstio. l. j. In prædictis dico casibus defertur iuramentum per legem istam, sed non aperit cui, sed ponit in causæ cognitione. debet ergo iudex inspicere, an sciat veritatem, an nō, qui vult iurare, vt eum qui nesciat, iurare non faciat, vt. ff. e. l. iusiurādum & ad pecunias. ij. respō. & .ff. re. amo. l. Marcellus. §. qui rerū. & .j. de indic. vidu. tollend. l. ij. Sed quid si non interfuit facto, sed dicat scio veritatem per famam? nec tunc ei deferat: vt dicta. l. ij. de indic. vidui. licet quidam e contra. Sed quid si vterque dicat, scio veritatem? Respon. deferam actori secundum H. qui induxit pro se semiplenā probationem. Alij vt Azo deferūt reo, si est æqualis honestatis vt actor. & est pro eis. ff. eo. l. admonendi. & .j. eod. l. cum etiam. f Item quia cōtingeret absurdum. nam cum introduxisset actor vnum testem, vt tunc detur ei iuramentum, ergo ipse tenet vicem alterius testis: sicq; in re sua testificaretur: quod esse non debet: vt. j. de testib. l. omnibus. Item inspiciat personam actoris & rei, secundum Azo. si sit aliàs honesta, vel non. Item personam testis inducti. argu. ff. de testi. l. iij. ibi, tu magis &c. & in authen. de testib. §. j. colla. vij. Item an modica sit causa, an magna: g & sic pro qualitate personarū actoris vel rei & testium de-

*Inopia probationum emergēte, debet deferri per iudicem iuramentum causæ decisiuum. Bald. Vel sic: Omnē litem cum causæ cognitione potest iudex iureiurando decidere. Vel sic: Vbi semiplene tantum est probatum: potest deferri causa cognita sacramentum necessarium. hoc dicit. Salycetus.*

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. & CC. Seuerę.

IN bonæ fidei contractibus, a necnon etiam in cæteris causis, b inopia c probationum, * per iudicem d iureiurando causa cognita res decidi oportet. e PP. X. Kalen. Septembr. Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Pupillus tutori iuramentum deferre non potest. Baldus.*

IIII. Iidem AA. & CC. Maximæ.

SI ad excludendam tutelæ actionem pupillus iusiurandū tutori detulerit, f postea eādem litem exercere non prohibetur. g PP. Kalend. Iul. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

*Relictum à tutore, videtur relictum à pupillo: & si dubitatur de eo, potest tutori deferri iuramentum. Bald. Vel sic: Relicta à tutoribus intelliguntur relicta à pupillis: & vbi aduersarius fatetur, ad sacramentum non recurritur. Et tutor iurat in causa pupillo mota. Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Iuliano.

feram sacramentum huic vel alij, vel nulli: in casibus tamē actori tantum defertur in odium rei: vt. j. vnde vi. l. siquando. & .ff. de iudi. l. properandum. §. j. & . §. finautem alterutra.

*SI ad excludendam.*] CASVS. A tutore pupillus petiit sūdum: detulit sibi iusiurandum: qui iurauit se non debere, & periurus est. an nō obstante quòd iurauit se non debere, possit pupillus iterato litem exercere, quæritur? Respon. quòd sic. Vel dic quòd deferente pupillo tutor iurauit se non teneri ex ea administratione: quod verius est.

f *Detulerit.* aliàs dederit.

g *Non prohibetur.* non ratione periurij: vt. ff. eod. l. j. sed quia detulit sine auctoritate tutoris. non enim potest dici quòd tutor qui iurauit, in hoc ei auctoretur in re sua: vt. ff. de aucto. tuto. & cura. l. j. h & dicas hic quę dicuntur. ff. e. l. iusiurandum quod ex conuentione. §. j. ADDITIO. Dic quòd in omni iuramento requiritur veritas intentionis, iudiciū discretionis, & iustitię impletio. in auth. quod eis. j. de nup. Bal.

CVm etiam.] CASVS. Testamentum fecisti, filiū tuum impuberem instituisti, ei tutorē dedisti, fideicommissum mihi reliquisti. ex cuius substantia fideicōmissum solui debeat, an tutoris, an pupilli, quæritur? Dicitur quòd licet ea quæ à pupillo relicta sunt, videantur à tutore relicta: tamen ex substantia pupilli sunt soluēda: & de hoc præses cognoscet. & si cōstiterit aliquid mihi fuisse relictum: præses cōpellet tutorē ad iurandum, aliqua præsumptione pro me faciēte.

h *Relicta.* à patre.

i *Videantur.* & sic de bonis pupilli soluentur: i vt hic, & .ff. de lega. ij. l. peto. §. mater. & de lega. iij. l. fi. & .j. de fideicom. l. etiam. & ff. de fideicommis. lib. l. Thais. §. ij.

k *Idem.* scilicet præses.

l *Si inficietur.* id est si neget fideicommissum esse relictum, aliqua præsumptione pro te faciente, secūdum quosdam. ADDITIO. Quotuplex sit præsumptio, vide glo. in cap. is cui. de sponsa. & in. l. fi. ff. quod met. cau. & cū ista glo. concordāt Bal. & Sal.

m *Adiget.* id est cōpellet, nō tamen vt anceps periurium k subire cogatur. arg. ff. eo. l. iusiurandum & ad pecunias. ij. respon. Sed in iuramento in litem, est secus: vbi etiam sciens non cōpellitur iurare: vt. ff. de in litem iuran. l. videamus. in prin. Quid autē si expresse voluit tutorē dare de suo vel pupillo vel extraneo? Resp. non valet, l nisi aliquid fuerit ei relictum. argu. ff. de fideicōmis. lib. l. Thais. §. ij. & facit .j. de fideicommis. l. fina. & . l. ab eo.

*CVm proponas.*] CASVS. Cum de successione cuiusdā amitæ quæreretur, scilicet an ei possent filij succedere: quæstio status & generis ab agnatis mouebatur: detulerūt extra ius filiis iuramentum: & iurauerunt. volebant agnati retractare iusiurandum, quasi quòd talis quæstio per iuramentū decidi non potuisset: fuit de hoc inter eos compromissum scilicet, an talis delatio teneret? pronunciauit arbiter quòd tenuit. adhuc nolebant agnati seruare sententiam. dicitur quòd præses prouinciæ seruari iubebit. duobus aliis modis potest intelligi prout dicitur in glos.

n *Religione.* extra ius.

o *Decidi.* & decisa fuit.

p *Consulet.* iubendo iusiurandum seruari. primo enim fuit præstitum: & cum diceretur quòd non posset talis quæstio iuramento decidi, fuit de hoc cōpromissum: an tenuit talis decisio? & dixit arbiter

*causa sit magna vel parua, dic hoc attend ex qualitate personarum, & regionis more. Alb. & idem Ang.*

† *Iste text. est singu. scūdū Ludo. de Ro. sing. ccccl xvi. scūdū lectu. vlt. glo. ad hoc quòd arbiter incidēter potest cognoscere de causa stat⁹. h ista lect. est bona, sed modicæ dubitationis: ideo dic quòd fuit finita tutela. Salyc.*

i *Concor. Salycetus.*

k *Id est, nō cōpellitur iurare debere, de qua non habet notitiam. Iodo. Lauuerenis.*

l *Idē Bal. & Salyc.*

xit arbiter quòd sic.& adhuc nõ seruabatur.præcipiet ergo præses quòd seruetur.Vel dic arbitri,id est ordinarij iudicij iudicis. sic.ff.de postu.l.quisquis.& hoc dico ne sit contra.ff.de arbi.l.nõ distinguemus.§.de liberali.&.ff.de peda.iudi.l.ij.in fi. Vel dic ꝙ principaliter de hæreditate agebatur coram arbitro, & incidenter de statu.arg.ff.de iudi.l.quotiens.

NEc filius, nec quisquam alius,[a] nec litigando,[b] nec paciscendo,sed neque iusiurandum citra [c] voluntatem dominæ rei deferendo, præiudicium ei facere potest. Vnde si citra mandatum tuum aliquid [d] ergarem tuam filius tuus gesit, nec hoc ratum habuisti: nihil tibi oberit.S.Idib.Nouemb.AA.& Conss.

*Ex iuramento nascitur actio in factum ad instar iudicati.Bald.& Salyc.*

VIII. Iidem. AA. & CC. Alexandro.

ACtori delato [e] vel relato iureiurando, si iurauerit, vel ei remissum sit [f] sacramentum: ad similitudinem iudicati in factum [g] actio competit. S. XII. Kalend.Maij.CC.Conss.

*Reus cui iuramentum defertur, tenetur iurare, aut deferre, vel soluere.h.d. Bald. Vel sic:Deferens tenetur prius de calumnia iurare,& is cui defertur,tenetur iurare vel deferre,aliàs compellitur soluere.Bald.*

IX. Iidem. AA.& CC.Martiano.

DElata [h] conditione iurisiurandi,reus (si nõ per actorem [i] quo minus de calumnia iuret [k] steterit) per iudicem [l] soluere [m] vel iurare, nisi referat [n] iusiurandum, necesse habet. [o] S. V. Kalend. Maij, Sirmij.AA.Conss.

*Etiam in actione depositi potest deferri sacramentum.Bald.& Salycetus.*

X. Iidem. AA. & CC. Protogeni.

IN actione etiã depositi quæ super rebus quasi * sine scriptis datis mouetur, iusiurandum ad exemplũ cæterorum [p] bonę fidei iudiciorũ deferri potest.S.V.Kal.Dec.CC. Conss.

*Iuramentum delatum potest reuocari antequam sit iuratum vel pronunciatum: & reuocatum nõ potest iteratò deferri.h.d. not.Bald.Vel sic: Delatio iuramenti antequam præstetur vel sententietur, potest reuocari.Salycetus.*

XI. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni præf.præt.

SI quis iusiurandum intulerit, & necdum eo præstito, postea (vtpote sibi allegationibus [q] abundantibus) hoc reuocauerit: sancimus nemini licere penitus iterum ad sacramẽtum [r] recurrere,(satis enim absurdũ est redire ad hoc, cui renunciandum putauit: [s] & cum desperauit aliam probationẽ, [t] tunc denuo ad religionem cõuolare) & iudices nullo modo eos audire ad tales iniquitates [u] veniẽtes. ℣ Si quis autem sacramentũ intulerit, & hoc reuocare maluerit: licere quidẽ ei hoc facere,& alias ꝓbationes, si voluerit,pstare:ita tamẽ,vt huiusmodi licẽtia vsq; ad litis tantũmodo terminum ei præstetur. ℣ Post definitiuã [x] autẽ sentẽtiã quę prouocatione suspensa nõ sit,vel quæ postquã fuit appellatũ, corroborata fuerit: nullo probationibus abundantibus mihi,forte quia inueni instrumenta per quæ potui probare, reuocaui iuramentum : an his probationibus iterum deficientibus possim regredi ad delationem iuramenti, quæritur? Dicitur quòd non.satis enim &c.nec me admittet iudex.& hoc in prima.sed vsq; ad quod tempus reuocare licet, quæritur? Dicitur quòd vsque ad definitiuam sententiam. non post sententiam,quæ prouocatione nõ fuit suspensa vel cõfirmata:ne repe.&c.& hoc in secunda.Et qualiter in hac secunda parte poni casus debeat, dic vt subiicit.l. proxi. scilicet in princip.in positione casus.

*a Approbatur secundũ Bal. Ang. & Sal.*

*b Idẽ Bart. But. Ang. Bal.& Cy. in.l.i.ff. eo. e Videgl.in c.quia propter. extra de ele.& in c.si in qualibet. xxii. q.ii.*

*Iuramentũ actoris, quæ actionem pariat.*

*d Ista est de mente omnium.*

*e Cõcor. Salyc.& But.*

*f Idẽ Saly. hic:& Bar. & Ia. in.l. hic alleg.*

*g Idẽ Saly.*

*o Habet.vt &.ff.eo.l.* manifeste.Quid si fuerit susceptum?Respon. non reuocabitur: vt.ff. eo.l.manifeste.sed certe immo potest recusare:vt.ff.c.l. generaliter. §. sin autẽ is cui. & ibi solues. *ADDITIO.* Dic quòd hic cõuenerat inter partes vt causa iuramento decideretur: ibi non. & sic non corrigitur.Ia.But.

*IN actione.]* CASVS. Deposui penes te librũ meũ:repetij depositũ : negasti me penes te deposuisse. an ego tibi vel tu mihi possis iuramẽtum deferre,quæritur? Dicitur quòd sic: ad exemplum &c. videbatur quòd non admitteretur delatio in depositio,sicut nec compensatio.

*p Cæterorum.* nam & hæc est bonæ fidei. vt institu. de act.§. actionum . sed videtur non deferri:quia nec h compensatio habet locum: vt.ff.de compen.l. fi. & pro hoc argu.ff.de non nume.pecu.l.in cõtractibus.§.illo.& quia de dolo tantũ & lata culpa tenetur: & ideo videbatur nõ admitti iuramentum, quo dicat se non teneri vel non recepisse.

*SI quis.]* CASVS. Dicebã te mihi teneri in decem: negasti detuli tibi iusiurãdum. antequam iurares, aliis

*q Allegationibus.* id est probationibus.

*r Ad sacramentum.* quod iam reuocauit.

*s Putauit.* i & renũciauit.& est ad hoc.ff.de nõ nu.pecu.l.generaliter.&.ff.de sta.ho.l.homo liber.&.ff.qui satisda.cog.l.de die. §.fina.&.ff.de condit.insert.l.fi.&.ff. de fi.instru.l.cum quidam.& ff.de procur.l.in causæ.& de admini.tut.l.cum quæritur.Sed argu.contra.ff.de colla.boñ.l.nonnunquam. sed ibi nulli nocebat. *ADDITIO.* Immo & ibi de præiudicio fratrum,quibus videbatur acquisitum ius, tractatur: sed ex benignitate admittitur,ne successione de facili priuetur.Salycetus.

*t Probationem.*cuius contemplatione reuocauit iusiurandum.

*u Iniquitates.* variationem, k iniquitatem appellat.

*x Definitiuam.* dicas ꝙ interlocutoria erat, qua pronũciabatur sacramentum esse præstandum:& ideo dicitur definitiua,quia illud definit.l & sic non corrigitur per seq.l.secundum Ir. vel dic quòd de definitiua dicit.nam postea olim iurabatur: vt hic, &.j. de senten.l.cum iudex.sed hodie contra:vt.j.l.proxi.in princ.

*Iuramentum.*

a *Iuramentum.* id est delationem.
b *Exordium.* quod esse non debet: vt .j. de fru. & lit. expen. l.terminato.

*Generaliter.*] C. ASVS. In princ. huius.l. recitat imperator quandã antiquitatẽ, quæ talis est: Olim si Titius à Sempronio decẽ petiisset, & intẽtionem suam Titius probauisset semiplene forte per vnum testem, iudex quia non plene sibi liquebat in causa, pronunciabat sic, condemno Semproniũ Titio in decem, quæ petiit Titius, si Titius iuret Sempronium sibi teneri. & à tali sententia appellabatur. pendente autem appellatione contingebat Titium mori: iuramenti delationem ad hæredẽ transmittebat: quia forte hęres veritatẽ ignorabat, vel non erat fide dignus, vt defunct⁹. multę causę ideo quòd iuramentum post sententiam consueuit interponi, periclitabantur: propterea hanc antiquitatem corrigit imperator, statuens q̃ omne iuramẽtum siue necessarium siue iudiciale ante sententiam prę-

modo reuocare iuramentũ, [a] & iterum ad probationem venire cuiquam concedimus: ne repetita lite, finis negotij alteri⁹ causæ fiat exordium. [b] Dat. XV. Kalend. Octobr. Chalcedone, Decio. V. C. Cons.

*Ista est not. lex, & ita vtilis sicut est in isto quarto libro, & hoc intẽdit: Iuramentũ ad decisionẽ litis delatũ à parte, vel in defectum probationis delatũ à iudice, ante sententiam definitiuã vel in ipsa sententia est præstãdũ. h. d. vsq; ad. §. sed iuramẽto. Bal. Vel sic: Si iudex in definitiua sententia reũ condemnat, sub conditione si actor iurauerit, & sententia sit appellatione suspensa: nõ poterat actor interim iurare: propter quod actore interim moriente sententia non habebat effectum: nunc prouidetur vt possit iurari etiam appellatione pendente. Saly.*

XII. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

GEneraliter de omnibus iuramẽtis quæ in litibus [c] offeruntur vel à iudice vel à partibus, definiendum est. Cum enim iã increbruit, [d] iudices in plenissima [e] definitione [f] sacramentum imponere: [g] euenit, vt prouocatione [h] lite suspensa, hi quidem qui iusiurandum præstare iussi sunt, ab hac forte luce subtrahantur, probationes [i] autem rerũ † cadant: cum [k] multum discrepet iuramentum hæreditarium [l] à principali [m] sacramento. ¶ Necessitate itaque rerum coacti, & probationibus pinguius [n] subuenientes, ad hu iusmodi venimus sanctionem. ¶ Omne igitur iuramẽtum siue à iudicibus siue à partibus illatum, vel in principio [o] litis, vel in medio, vel in ipsa definitiua [p] sententia, sub ipso [q] iudice detur, non expectata [r] vel vltima definitione, vel ꝓuocationis [s] formidine.

*Iuramento præstito est standũ præcedente*

A an iuramentũ sit præstandum corã se, vel alibi: & sub qua forma: obseruatis his quæ de iuraméto calumniæ sancita sunt vel à Iustiniano, vel à retro principibus, nõ derogando per hanc.l. aliis antiquis.ll. quæ super iuramẽtis præstãdis sancita sunt. sed si quid in his deest, hoc repleatur: vel si quid minus bene dictum est, hoc corrigatur: vt est in princ. huius.l. & hoc in vtraque parte.

c *Quæ in litibus.* non ergo de volũtario [a] iuramento dicit hæc lex.
d *Increbruit.* id est cõsuetudo fuit. [b]
e *In plenissima.* id est interlocutoria: vt quidam dicunt. Tu dic [c] in definitiua. nã dicit plenissima: vt. ff. de re iudi. l. j. interlocutoria enim plene non plenissime definit.
f *Definitione.* & bene: quia sententia debet cõtinere condemnationẽ vel absolutionẽ: vt. ff. de re iudic. l. j. nam sub cõditione solebant ferre sententiam, si iuraret reus vel actor.
g *Imponere.* veluti, cõdemno Titium Seio in quinquaginta, si Seius sibi iurauerit deberi: vt ſ. l. proxi. in fi. & .j. de sen. & interl. cum iudex. Vel econtra absoluo Titium, si iurauerit se non debere. Accursius Flo.
h *Vt prouocatione.* vel etiam ante appellationem intra decẽ dies.
i *Probationes.* præstandæ per eorum iusiurandum. Et sic not. quòd sacramẽtum obtinet locum probationis: vt .j. de non num. pecu. l. in contractibus. §. illo. & de iure delib. l. fi. §. licentia danda. & .ff. eod. l. sed & si possessori. §. fi. Sed argu. contra.
d ff. eod. l. eum qui. in princ. sed illud verum quantum ad pœnam: secus autem quantum ad rem. Item quandoque obtinet locum veritatis: vt. ff. eo. l. sed & si possessori. §. j. Quandoque locum siue vim litis contestatæ: vt. ff. eod. l. nam & postea. §. si is cui. Quandoque vim pacti vel transactionis: vt. ff. eo. l. j. &. ij. Quandoque vim solutionis siue acceptilationis: vt. ff. eod. l. iusiurandum etiam. &. l. seq. §. j. Quandoque vim nouationis: item delegationis: vt. ff. eo. l. qui iurasse. §. fin.
k *Cum.* pro quãdo: tẽporaliter melius ponitur, quàm causatiue.
l *Hæreditarium.* id est hæredis.
m *A principali.* scilicet defuncti: vt quia nesciat hæres veritatem: nam licet ei ignorare: vt. ff. de regu. iu. l. qui in alterius. nec de alieno facto compellendus est iurare: vt. ff. re. amo. l. Marcellus. §. iurare. Item potest esse quòd defunctus bonæ famæ & legalis homo fuit: sed hæres nequam.
n *Pinguius.* no. sic. ſ. de hæret. l. quoniam. in fine.
o *In principio.* id est post litem contestatam. vel id est ante.
p *Definitiua.* id est paululum ante sententiam, quoniam quæ incontinenti fiunt, inesse videntur: vt. ff. si cert. peta. l. lecta. &. ſ. de pact. l. petens. Alij dicunt, id est paululum postea: vt non sit correcta lex superior. & illa quæ est .j. de sen. & interlo. l. cum iudex. & pro eis facit .j. eo. §. fi. vbi dicit non mutari vetera iura. Tertij dicunt, id est in ipsa sententiæ prolatione. & reddunt singula singulis, id est vt ad id quod dicit in prin. litis, vel in medio, referatur id quod dicit, non expectata sententia. & ad id quod dicit, in ipsa definitiua sententia: referatur, nõ expectata prouocationis formidine. *ADDITIO.* Aduertas secundum Cy. hic q̃ hoc principium istius. l. nõ corrigit superiorem. l. proximam in fine, licet glo. hoc ibi velit. & glo. fi. .j. ea. l. sed solum hoc nouum inducit, quòd etiam appellatione pendente possit hodie iurari, ne probationum copia pereat. & sic non corrigitur etiam hodie. l. cum iudex. .j. de sent. & interlo. om. iudi. vt vult etiam Bar. & hic & ibi.
q *Sub ipso.* id est coram. sic. ſ. de episco. audien. l. mathematicos.
r *Expectata.* redde singula singulis, vt dixi. Vel dic non expectata vltima definitione, & cum à partibus defertur: vel prouocationis formidine, cum à iudice.
s *Prouocationis.* quia secundum legem post sententiam tantùm licet appellare. ſ. de episcopali audientia. l. ij.

*a Quia illud extra iudicium, & quãdocũq; : Ang.*
*b Idẽ Bal.*
*c Et bene: Ange.*
*† aliàs, eorum.*
*d Dic quòd ibi fuit cõsideratũ on⁹: hic vero effectus. Saly. & Ang.*

*Factum.*

BIU Cujas

a *Factum.* id est delatum.
b *Approbatum.* & sic est iudiciale. & ideo dicit approbatum, quia quandoque non approbat, vt si ille cui defertur, dicat se nescire veritatem: vt. ff. eo. l. iusiurãdũ & ad pecunias. circa princ.
c *Illatum.* & sic est necessarium.
d *Reluctatus.* id est nõ recusat.
e *Hoc præstetur.* nunc respondet.
f *Vel referatur.* cum à parte infertur, vel etiã cum à iudice: & poterit isto casu is cui defertur, recusare, itẽ appellare: vt infra ea. l. §. finautem is cui.
g *Illato.* id est delato.
h *Sacramento.* quia perinde habetur ac si primus iurasset.
i *Præstito.* ab eo cui ab initio illatum fuit.
k *Causa.* quando super tota causa defertur: sed capitulũ, quando super certo capitulo defertur.
l *Decidatur.* sic ergo delator non potest recusare, si ei refertur: sed is cui primo delatum fuit, bene potest recusare: vt infra ea. l. §. j. Item nec appellat: vt hic. quòd alteri, cui scilicet primo fuerat delatum, non denegatur: quia potest appellare, vt infra prox. §.
m *Procurauit.* procurauit enim vt lis iureiurando decideretur. & est sic. ff. quod quisque iur. l. j. &. ij. &. ff. eo. l. iusiurandum & ad pecu. §. & si is.
n *Cui.* siue sit actor, siue reus.
o *Recusare.* a contra supra eo. l. delata. &. ff. eo. l. manifeste. Sol. hic nouũ. Vel dic vt in. d. l. manifeste. diximus.
p *Si hoc.* hoc ad necessarium tantum restringitur.
q *Existimauerit.* id est illum cui illatum est, non iuste recusare perspexerit.
r *Volente.* id est sicuti si alteri retulisset: & cum ille subire vellet, iste ei remisisset, & sic ille recusasset isto volente. Vel aliter: id est sicuti si relatum sibi sacramentũ recusasset, quod ab initio detulisset. & hęc duo paria sunt quo ad sententiã, nõ quo ad appellationem. nam secundum primum intellectum, qui defert vel refert, nõ appellat: vt. j. ea. l. §. siue autẽ. hic autẽ qui recusat, appellat. Itẽ secũdũ aliũ nõ appellaret, quod hic facit: vt subiicit.
s *Capitula.* super quibus non est iuratum: vt infra ea. l. §. nullo tamen &c. Vel dic super quibus est iuratum: vt infra. §. proxi. sed & causæ &c.
t *Sibi.* scilicet reus vel actor.
u *Hoc attestetur.* qua ex causa subire iusiurandum recusat? Forte quia dubitat de facto, cum hoc iuramentum sit veritatis: vt. ff. eo. l. iusiurandum & ad pecunias. circa prin. &. ff. rerum amot. l. Marcellus. §. iurare autem. Accursius.
x *Auxilium.* ille ergo cui defertur, appellat, & datur iudex appellationi: cuius officium quale sit, statim subiicit.
y *Ex recusato.* hoc expone vt supra. Et quasi dicit, ideo quia non per omnia est simile, vt modo notaui.
z *Præiudicii.* ex prima sententia.

*legitima delatione. si autem non est præstitum, sed recusatum: si quidem ab eo cui refertur, habetur pro conuicto, & non appellatur. si autem ab eo cui defertur, potest per iudicem haberi pro conuicto, & cõtra eum pronunciari definitiue, si iuramẽtum respicit totam causam, vel interlocutorie super aliquod capitulum: tamen si credit se grauatum, poterit appellare, & iustificare appellationem. h. d. vsque ad. §. his de præsentibus. Baldus.*

Sed iuramento illato, cũ hoc à partibus factũ [a] fuerit, & à iudice approbatũ, [b] vel ex auctoritate iudicis cuicunq; parti illatum: [c] si quidẽ is cui imponitur sacramẽtũ, nihil ad hoc fuerit reluctat°: [d] hoc prẽstetur, [e] vel referatur: [f] necessitate ei imponẽda, cui iure refertur, relationis sacramẽtum subire: vel si hoc recusauerit, †quasi illato [g] sacramento [h] præstito, [i] causa [k] vel capitulũ decidatur, [l] nullo loco ꝓuocationi relinquẽdo. Quis enim ferẽd° est ad appellationis veniẽs auxilium in his quæ ipse facienda ꝓcurauit? [m] ℣ Sin autẽ is cui [n] sacramẽtũ est illatũ vel à parte, vel iudice, hoc subire minimè voluerit: licẽtiã quidẽ habeat sacramentũ recusare: [o] iudex autẽ si hoc [p] omnimodo præstãdum existimauerit, [q] sic causam dirimat, quasi volẽte [r] eo sacramẽtũ sit recusatũ: & ita cętera siue capitula, [s] siue toti° negotij summa examinẽtur, & lis suo marte percurrat, nullo ei obstaculo obuiãte. ℣ Ipse autẽ qui sacramẽtũ sibi [t] illatũ dare recusauerit: vel hoc attestetur: [u] vel si fortè nõ audeat, habeat sibi [ĩ] vltima ꝓuocatione repositũ auxiliũ: [x] † &

*† Scilicet ille cui relatũ est iuramẽtũ. Saly.*

*a De hoc vide. c. vl. vbi bo. glo. extra eo. tit.*

*† Iste tex. est sing. secũdũ Ang. hic, quod sentẽtia interlocutoria impugnari & iustificari potest ex nouiter agitãdis ꝑ causa appellationis. et vide gl. ii. ĩ. c. i. de his quæ vi. me. ve causa fiũt.*

A a *Dispendii.* nam neuter alteri damnatur in expensis ob hoc ꝙ calumniose egerit. nam vnus vicit vnam causam, alius aliam: & sic quilibet bonam causam fouisse videtur: vt in auth. de iudi. §. oportet. coll. vj. Vel dic, dispendij ex prima sententia, scilicet quia cassatur per appellationem. Vel dic id est damni.

si iudex appellationi præsidẽs, bene quidẽ illatũ iusiurãdũ, nõ ritè autẽ recusatũ pronũciauerit: res secundum quod iudicatum est, permanebit. Sin autem non ritè quidem illatum, rectè autẽ recusatum sacramẽtũ pronunciauerit: tũc ei licebit emẽdare sentẽtiã iudicis, quæ quasi ex recusato [y] sacramẽto ꝓcessit: & nihil penitus nec prę iudicij, [z] nec iniusti dispendij [a] cuicũq; incurret: sed & causæ cursus [b] ab initio vsque ad nouissimũ terminũ nõ impedietur: & lis ęqua lance trutinabitur. ℣ Siue autem illatum iuramentum præstitũ fuerit, siue recusatũ: [c] ipsi parti quæ hoc intulit, nullum prouocationis remedium in hoc reseruabitur: cum nimis crudele est, parti quæ hoc detulit, [d] ꝓpter hoc ipsum, quòd iudex eius petitionem [e] secutus est, supereſſe prouocationem.

*Iuramentum defertur absenti, & debet venire ad iudicem, vel ad eum mitti, vt sub actorum testificatione iuret, vel referat, vel recusẽt. Et quæ dicta sunt de appellatione inter præsentes, dicuntur inter absentes. hoc dicit no. vsque ad. §. in omnibus. Baldus.*

His de præsentibus [f] personis statutis, [g] nec absentes nos fugiunt, sed etiam eos huic legi subiugamus. † & si persona prẽsens non inueniatur, cui sacramẽtum illatum est, lite fortè per procuratorem ventilata: necesse est [h] vel ipsam principalẽ personã datis certis inducĩis ad iudicẽ venire, vt ea quę de sacramẽtis statuta sũt, ĩpleat: vel si iudex existimauerit, [i] in ꝓuincia vbi degit, sub actorũ [k]

b *Cursus.* quantum est in aliis capitulis: vt infra ea. l. §. nullo. Vel dic etiam huius, scilicet primæ & secundę, nam procedit vt moris est procedi in causis principalibus & appellationis.
c *Recusatũ.* ab eo cui delatum est, volẽte tamen deferẽte. Dic ergo, recusatũ, id est remissum: secus si iudex detulit: & is cui delatũ est, recusat delatum, vt subiicit, cum &c. &. ĩ. eo. §. finautem.
d *Detulit.* Not. delator nõ appellat: sed relator, secundum P. sic: quia facit hoc ex necessitate: vt. ff. de constitu. pecu. l. illud. sed Ioan. contra: quia omnis relator est delator.
e *Petitionẽ.* id est iurisiurandi illationem. Et no. hic triplex iuramentum: vt no. ff. eo. l. j. in fi. & supra eo. l. j. & est voluntarium, quod spõte suscipitur, & recusatur, & refertur: vt ff. eo. l. iusiurãdũ quod ex cõuẽtione. in prin. de aliis duobus dicit hæc. l. sunt & alia multa iuramenta, de quibꝰ in corpore iuris tractatur: vt no. ff. eo. super rubrica. Item no. quòd in casibus nullo modo refertur: vt. ff. rerum amo. l. Marcellus. §. fi. &. l. nõ magis. Item & infra de fideicom. l. fi. Item & vbicũque lex deferat, nisi eadem lex dicat de recusatione: vt infra de bo. aucto. iud. posſ. fi. §. fi. &. d. l. Marcellus. & supra e. l. delata.

*† Istud.*
*† Iste.*

*f His de præsentibus.*

D Personarum, quarum est negotium, aliæ sunt præsentes, aliæ absentes. supradicta locum habent inter præsentes. In absentibus autem non omnino quantum ad expensarum præstationem: sed quædam eorum obtinent. Item no. secundum Irn. quòd illatum auctore iudice iusiurandum à parte parti: aut suscipitur, aut recusatur: susceptum, aut præstatur, aut refertur. relatum rursus, aut suscipitur, aut recusatur. qui delatum aut relatum præstitit, obtinet: qui recusat sine causa, cadit quidem: sed qui intulit relatumque recusat, non potest prouocare, quod scilicet alteri non denegatur. nam appellare potest, qui sacramentum sibi delatum recusat, cũ iudici videatur ꝙ iuret. nam contra eum fertur sententia. ab absente quoque altero idem & casus & iuris euentus deprehenditur. & hoc dicit lex ista secundum Irn.

g *Statutis.* vsque nunc.
h *Necesse est.* deferri ergo potest absenti, sicut & remitti: vt. ff. eo. l. pe.
i *Existimauerit.* vt. ff. eo. l. iusiurandum. §. si de qualitate. aliàs, destinauerit.
k *Sub actorum.* conficiendorum coram iudice illius prouinciæ vbi absens degit. & ad hoc. j. de fi. instru. l. iudices. &. ĩ. de iurcalum.

BIU Cujas

calum.l.ij.§. sin autem.& auth.principales.&.ff.eo.l. ad personas.& supra fin.reg.l.si quis.

a *Euentus.* vt si illatum sibi susceperit & præstiterit, vincat.idē est si relatum præstat.si autem relatum vel illatum sine causa recusat, amittat causam: nec liceat ei qui intulit, appellare.

b *Neutrum.* id est neque per se, neque per procuratorem.

c *Iudicis.* coram quo iuratur.

d *Ab vtraque parte.* cū alteri parti fuit delatum, & ab ea alteri relatum, vel cum vnicuique fuit delatū super diuersis capitulis, & sic vtrique profuit sententia.

e *Ab altera.* cum alteri parti fuit delatū, & ab ea præstitum: in quo casu cōdemnatur in expensis pars quæ detulit.& sic secūdū.l. properandum.§. si autem alterutra.supra de iudic.& in authen.de iudi.§. oportet. colla. vj. Item no.de expensis officio iudicis imponēdis.& ad hoc infra de appel.l. eos.§. si quis autem.& infra de testi.l.quoniam liberi.

f *Vel litis.* vel ꝑ id est.

g *Membris.* id est capitulis.

h *In domibus.* ratione sexus vel dignitatis: vt ff.eo.l. ad psonas.&.l. iusiurandum & ad pecunias.§.si de qualitate.& supra de iur.calum.l.ij.§.j.

i *Oratoriis.* id est super altari.

k *De calumniæ.* quod præstatur à deferente. & de his habes.ff.eo.l. iusiurandum & ad pe. §. ait prætor.&.§. qui iusiurandum.

l *Legibus.* super iuramento calumniæ,& in litem,& in aliis: vt no. ff.eo.l.j.etiā super isto, excepta recusatiōe: qđ hodie fit & tēpore sententiæ: vt supra ea.l. in prin.&.§. sin autem is cui.nā olim fiebat post sententiā: vt supra ea. l. in pri. *ADDITIO.* Tu dicas hāc glo. cōmuniter reprobari per docto. in eo quod dicit duo noua hac lege induci contra iura vetera. De secundo enim diximus supra ea.l. in fine. De primo vero, scilicet quòd hodie possit iuramentum iudiciale recusari: dic hoc verum subexistente causa: vt satis probat titu. supra in.§. sin autem is cui. iuncto.§. sequen.& sic.l. manifeste. ff. eo. non corrigitur hodie, vt dicūt cōmuniter ibi docto. Vide Abbatem in cap. fina. in princip. extra eo. versi. sed cōtra prædicta.

m *Cauta sunt.* exceptis casibus duobus primis huius.l.

testificatione iuramētum ab ea vel dari, vel referri, vel recusari, hoc ꝑcedere: vt singulis casib⁹ euētus[a] iam definitus īponatur: licētia dāda etiā parti alteri, vel per se vel per ꝑcuratorem super hoc ipsum ordinatū, adesse his quę de iuramēto agūtur: vel si neutrū[b] facere maluerit, & ex vna parte, ł sub fide tamē gestorū, iuramētū præstari, vel referri, vel recusari: expēsis ꝑpter huiusmodi causam præstādis, officio iudicis[c] trutinandis, an ab vtraq; [d] parte, an ab altera [e] oporteat eas dependi: nullo tamē ex hoc litib⁹ impedimēto generādo, sed donec ea ꝑcedūt, aliis vel capitulis[f] vel litis[f] mēbris[g] à iudice examinādis: & postquā fuerint ei ītimata gesta super iuramēto subsecuta, tunc iterū ad hoc capitulū iudice redeūte, & eo adīpleto ad cętera perueniēte: omnibus aliis quę de p̄sentib⁹ facita fūt, & ī absentiū parte obseruādis.

*Secundum qualitatem personarum iudex compellit ad comparendum in iudicio personaliter, vel mittit ad domum. Item lex noua in dubio non præsumitur corrigere veterem. Baldus.*

In omnibus autem casibus in quibus sacramēta p̄stātur, obseruationē iudicialē permanere cēsemus secūdū personarum qualitatē, siue sub ipso iudice p̄stari oportet iuramentū, siue in domibus,[h] siue sacris scripturis tactis, siue ī sacrosanctis oratoriis.[i] Similiq; modo in sua firmitate manere, quę de calūniæ[k] iureiurādo vel relato sacramēto legib⁹[l] cauta[m] sunt, vel à nobis vel à retro diuis prīcipibus introducta. nō enim vt aliquid derogetur antiquioribus legibus, hęc ꝑlata sunt, sed vt si quid deesse eis videatur, hoc repleatur. Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kalend. Nouemb. Decio. V. C. Cons.

*Ista est no. & facilis lex, & hoc intēdit: Causa vltimæ voluntatis falso iuramento decisa, retractatur veritate reperta: & in causa executionis testamenti potest obiici leg. Falcidiæ beneficiū. h. d. no. Bal. Vel sic: Iuramentum super vltima voluntate præstitum retractatur, si contrarium postea probetur. & si Falcidia immineat, illa detrahitur iuramento non obstante. Salyc.*

XIII. Idem A. Ioanni. P. P.

CVm quis legatū vèl fideicōmissum, vtpote sibi relictū, exigeret,[n] & testamēto forte nō apparente, pro eo[o] sacramētū ei ab hērede delatū esset, & is religionē suā prēstasset, affirmās sibi legatū vel fideicommissum derelictū esse, & ex huiusmodi testamēto, id quod petebat, cōsecut⁹ esset, postea autē manifestū esset[p] factū, nihil ei penitus fuisse derelictū: apud antiquos quærebatur, vtrū iuriurādo standū esset, an restituere deberet quod accepisset: [q] vel si reuera ei derelictum fuisset legatū[r] vel fideicōmissum, an daremus licētiā hæredi Falcidiā, si cōpetat, ex hoc retinere? Nobis itaq; melius visum est repeti ab eo legatum vel fideicōmissum, nullumq; ex huiusmodi periurio lucrū[s] ei accedere. Sed si verū fuerit inuētum: quartæ detētionem introduci (si tamē locum habeat) ne cui[t] ex delicto impium sibi lucrū afferre nostris legibus concedatur. Dat. XV. Kal. Nouēb. Cōstātinop. post cōsulatū Lāpadij & Orestæ. VV. CC.

## TITVLVS II.

## SI CERTVM PETATVR.

*Onera hæreditaria inter hæredes pro hæreditariis portionibus diuiduntur, etiam si in prælegatis sit inæqualitas. h. d. Bal. Vel sic. Hæredes tenentur ad onera hæreditaria non pro modo prælegatorum, sed pro hæreditatis rata. Salycetus.*

n *Exigeret.* in iudicio.

o *Pro eo.* scilicet legato.

p *Manifestum esset.* nō per testes, sed per scripturam testamenti secūdum P. vel dic[a] etiā per testes. *a Idē Bar. Bal. & Sa.*

q *Accepisset.* hoc primum soluit infra, nobis itaque &c. aliam quęstionem soluit ibi, sed & si verum &c.

r *Legatum.* contra. ff. de dolo. l. quod si deferente. Sol. transactio non valet in rebus testamenti antequā aperiatur: vt. ff. de trāsact. l. de his controuersiis. & sic fuit hic.

s *Lucrum.* immo videtur stari delationi vt. ff. de dolo. l. quòd si deferente. & l. seq. vel si iuratum est sine delatione, tunc detur de dolo: vt in eo. titu. l. si legatarius. quę sunt cōtra. non condictio indebiti, de qua hic dicit. Solu. Hæc corrigit illas quo ad hūc casum. & erit ratio: quia sacramentum obtinet vim trāsactionis: vt. ff. eo. l. j. & .ij. sed transactio non potest fieri nisi cognitis verbis testamenti, ergo nec iuramētum deferri: vt. ff. de transact. l. de his. & quē admo. testa. aper. l. j. Vel ibi erant cognita verba testaméti: hic non. Item not. hic speciale vt retractetur iuramentum: vt. ff. eo. l. admonendi. *Transactio non potest fieri nisi cognitis verbis testamenti.*

t *Ne cui.* potes intelligere vt de Falcidia non fuerit facta quæstio: & ideo ipso iure in ea non obstat iuramentum. Vel secundo dic quòd de ea fuerit facta quæstio, & sacramētum delatum, & iuratum quòd Falcidia non habebat locum. nam dicit ex hoc delicto. sed potest intelligi de alio priuato delicto.

*SI CERTVM PETATVR.*

*De actionibus personalibus dicturus, de condictionibus præmittit. & primo de illa qua petitur certum, quæ est generalis: vt. ff. eo. l. certi. specialiter etiā dicit hic titu. de cōdictione certi ex mutuo, in qua seruantur quædā specialia: vt. ff. eo. l. singularia. & quod hic dicit, si cert. peta. id est mutuum. nam restringitur eius significatio. alii dicunt esse actionis nomen: vt. ff. de triti. l. i.* Continuatio.

NEque. ]CASVS. Testamētū fecisti, duos hęredes īstituisti, alteri fundū prēlegasti: qualiter īter eos æris alieni faciēda est diuisio: an ꝑ portionib⁹ hæreditariis tātū nō habita ratione prælegati,

BIU Cujas

prælegati, an habita? Respō. cp ius institutionis nō prælegati inspiciēdū est: & qui aliud desiderat, neq; rem vsitatā, neq; æquam desiderat, siue dirigit sermoné ad eū cui nihil erat prælegatum volēté habere rationé prælegati, qui non videtur hoc ignorasse cp pro portione hereditaria facienda sit diuisio æris alieni: cum ipse creditoribus pro portione sua cauisset. Viuianus.

a *Neque æquam*. quo ad ius scriptū. Accur.
b *Neque vsitatā*. quo ad consuetudinem.
c *Aes alienum*. quod pater tuus debuit: vt. ff. de verb. signifi. l. cedere. §. æs alienum.
d *Pertinere*. vt. ś. de pact. l. pacto. & famil. erciscū. l. licet. & l. ea quę. & ẏ. de hęredi. act. l. creditores. & l. p hęreditariis. & ẏ. de except. l. j. Et est alia ratio, a quia personalis obligatio nō sequitur fundū etiā prælegatū: vt. ff. ad Trebel. l. j. §. si hæres. Ité & alia, quia legata nō cōsueuerunt esse de dāno: vt. ff. mā. l. si hæreditatē. sed reuocātur ppter ęs alienū, & debitū bonorū subsidiū: vt sint nulla: vt. ff. de hęre. institu. l. ex facto. ij. §. vndescio. & ẏ. de iurę delib. l. scimus. §. licentia danda creditoribus.

a *Idē Sal. Bu. et Bal.*

e *Caueris*. per quod agnoscere videris pro rata: vt infra ad leg. Falcid. l. j.

QVamuis.] C ASVS. Pecuniam meam Titio tu nomine tuo mutuasti, & eā tibi reddi tuo nomine stipulatus es. an mihi quæsita sit actio aduersus Titium? Respon. non, si pecunia consumpta fuerit. Sed qua actione te conueniam, non aperit. Tu dic, vtili nego. gest.

f *Pecuniam tuam*. per quod videbatur tibi quæsita actio.
g *Suo*. si autem tuo, esset tibi actio quæsita: vt. ff. e. l. certi. §. si nummos. licet si tibi stipulatus esset, nulla tibi quæreretur actio: vt in ea. l. §. quoniam.
h *Stipulando*. nisi enim esset stipulatus, non quæreretur sibi actio, nisi ex consumptione. nam eo modo reconciliatum esset mutuum: quod dic vt. ff. eo. l. ij. §. appellata. Item an mouet stipulatio sequens actionem, quæ oritur ex numeratione, & quando, dixi. ff. eo. l. certi. §. quoniam. in glo. scilicet, condicere &c.
h *Stipulando*. similiter per vsucapionem. ff. eo. l. nō omnis numeratio. circa princ.
i *Ius obligationis*. certi condictionis ex stipulatione, non ex numeratione &c.
k *Mandatis*. scilicet vt negotium tuum gessisse videatur te ratum habente in subsidium, pecunia consumpta per debitorem.
l *Consequēris*. vtili negotiorū gestorū: vt. ś. de rei vindi. l. mater. & ẏ. de reb. alie. nō alie. l. ij. vel depositi si erat deposita, & generaliter ex quouis cōtractu ex quo apud eū fuit. Sed quid si pecuniā alienā, quam dedi mutuo, stipulatus sum mihi reddi, & dominus pecuniā suā vindicet antequam cōsumpta sit, an tenebitur mihi ille cui numerauī? Videtur cp non, arg. ff. de in rem ver. l. sed dicēdū. & ff. de cōdic. sine cau. l. j. in fi. & l. ij. & iij. Ité pro hoc. ff. de stipu. ser. l. j. §. ij. Sed ecōtra videtur cp sic: quia in genere debitor est, quod nō perit: vt. ẏ. eo. l. incendiū. primū verius est. Item quid si dedi pecuniā alienam mutuo, nec debitor vult eam consumere, qualiter à me conuenietur? Videtur quòd non posit, ar. ff. eo. l. non omnis. §. & cum pecunia. Item condictio sine causa non datur: quia ex causa est apud eum, quæ non est finita: nec datur respectu possessionis: quia ad certæ pecuniæ possessionem non est adstrictus. Magis videtur verum b vt teneatur quasi consumpta pecunia: quia per eum fit ne consumat: vt. ff. de condi. & demon. l. iure ciuili. si vero bona fide hoc faciat, nō tenetur: vt quia est ei denunciatum à domino ne consumat: vt. ff. eo. l. nā & si fur. & facit. ẏ. de distract. pig. l. si maritus. & ś. de rei vind. l. si ex ea pecunia.

b *Idem Sal. hic.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Modestino.

NEque æquā, a neq; vsitatā b rem desideras, vt æs alienū c patris tui non pro portionibus hæreditariis exoluatis tu & frater cohæres tuus, sed pro æstimatione rerū prelegatarū: cū sit explorati iuris, hæreditaria onera ad scriptos hęredes p portionib⁹ hęreditariis, non pro modo emolumenti pertinere. d Quod nec tu ipse ignorare videris, cū creditorib⁹ secundum formam veteris iuris pro portione tua caueris. e Dat. Kalend. Iul. Chilone & Libone Conss.

*Ista est not. lex. Qui pecuniam alienam suo nomine mutuat, sibi stipulando ius quærit: quod cedere tenetur. h. d. Bald. Vel sic: In pecunia aliena non cōsistit mutuum, tamē numeratori sibi stipulāti quæritur actio, nō domino, nisi vt cedati eum cōpellat. Sal.*

II. Imp. ANTONINVS. A. Hermogeni.

QVāuis pecuniā tuā f Asclepiades suo g nomine credi derit, stipulādo h tamē sibi ius obligationis i quæsiuit. quam pecuniā vt possis petere, mādatis k tibi ab eo actionibus consequēris. l PP. VII. Kalend. Maij, Messala & Sabino Cōss.

*Qui officium in prouincia administrat, fœnus exercere non potest. Baldus.*

III. Imp. GORDIANVS. A. Sempronio.

EOs q officia administrāt, m neque per se, neq; per suppositas personas tempore officij sui in prouīcia fœnus n agitare posse, sæpe rescriptum est. PP. VIII. Kalēd. Septēb. Gordiano A. & Auiola Conss.

*Qui nomine domini mutuat: si dominus nomen debitoris ratū non habet, agit actione mandati, vel vtili, absque cessione. Hoc dicit. & est not. Baldus.*

IIII. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIP. Cæs. Maximo.

SI absentis o pecuniā nomine eius p fœnori dedisti, ac reprobato nomine, q mandatis actionibus r experiris: præses p uincię iurisdictionē suā prębebit. Idē f si cessare t mādatum u animaduerterit, vtilē x tibi y aduersus debitorē actionē eo nomine competere non negabit. Propos. XV. Kalēd. Mart. Prę sente & Albino Conss.

*Not. est, & hoc dicit. Numeratio in persona vnius non obligat alios, nisi constituerint se reos debendi in solidū re vel verbis, vel chirographo, & biēniū sit elapsum, vel inuicē fideiusserint. Bald. Vel sic: Plures rei debendi possunt in solidum tam re quàm verbis constitui. & plus valet verum, quàm simulatum. Salycetus.*

a *Neque æquam*. quo ad ius scriptū. Accur.
b *Neque vsitatā*. quo ad consuetudinem.
c *Aes alienum*. quod pater tuus debuit: vt. ff. de verb. signifi. l. cedere. §. æs alienum.
d *Pertinere*. vt. ś. de pact. l. pacto. & famil. erciscū. l. licet. & l. ea quę. & ẏ. de hęredi. act. l. creditores. & l. p hęreditariis. & ẏ. de except. l. j. Et est alia ratio, a quia personalis obligatio nō sequitur fundū etiā prælegatū: vt. ff. ad Trebel. l. j. §. si hæres. Ité & alia, quia legata nō cōsueuerunt esse de dāno: vt. ff. mā. l. si hæreditatē. sed reuocātur ppter ęs alienū, & debitū bonorū subsidiū: vt sint nulla: vt. ff. de hęre. institu. l. ex facto. ij. §. vndescio. & ẏ. de iurę delib. l. scimus. §. licentia danda creditoribus.
e *Caueris*. per quod agnoscere videris pro rata: vt infra ad leg. Falcid. l. j.
f *Pecuniam tuam*. per quod videbatur tibi quæsita actio.
g *Suo*. si autem tuo, esset tibi actio quæsita: vt. ff. e. l. certi. §. si nummos. licet si tibi stipulatus esset, nulla tibi quæreretur actio: vt in ea. l. §. quoniam.
h *Stipulando*. nisi enim esset stipulatus, non quæreretur sibi actio, nisi ex consumptione. nam eo modo reconciliatum esset mutuum: quod dic vt. ff. eo. l. ij. §. appellata. Item an mouet stipulatio sequens actionem, quæ oritur ex numeratione, & quando, dixi. ff. eo. l. certi. §. quoniam. in glo. scilicet, condicere &c.
h *Stipulando*. similiter per vsucapionem. ff. eo. l. nō omnis numeratio. circa princ.
i *Ius obligationis*. certi condictionis ex stipulatione, non ex numeratione &c.
k *Mandatis*. scilicet vt negotium tuum gessisse videatur te ratum habente in subsidium, pecunia consumpta per debitorem.
l *Consequēris*. vtili negotiorū gestorū: vt. ś. de rei vindi. l. mater. & ẏ. de reb. alie. nō alie. l. ij. vel depositi si erat deposita, & generaliter ex quouis cōtractu ex quo apud eū fuit. Sed quid si pecuniā alienā, quam dedi mutuo, stipulatus sum mihi reddi, & dominus pecuniā suā vindicet antequam cōsumpta sit, an tenebitur mihi ille cui numerauī? Videtur cp non, arg. ff. de in rem ver. l. sed dicēdū. & ff. de cōdic. sine cau. l. j. in fi. & l. ij. & iij. Ité pro hoc. ff. de stipu. ser. l. j. §. ij. Sed ecōtra videtur cp sic: quia in genere debitor est, quod nō perit: vt. ẏ. eo. l. incendiū. primū verius est. Item quid si dedi pecuniā alienam mutuo, nec debitor vult eam consumere, qualiter à me conuenietur? Videtur quòd non posit, ar. ff. eo. l. non omnis. §. & cum pecunia. Item condictio sine causa non datur: quia ex causa est apud eum, quæ non est finita: nec datur respectu possessionis: quia ad certæ pecuniæ possessionem non est adstrictus. Magis videtur verum b vt teneatur quasi consumpta pecunia: quia per eum fit ne consumat: vt. ff. de condi. & demon. l. iure ciuili. si vero bona fide hoc faciat, nō tenetur: vt quia est ei denunciatum à domino ne consumat: vt. ff. eo. l. nā & si fur. & facit. ẏ. de distract. pig. l. si maritus. & ś. de rei vind. l. si ex ea pecunia.

*Os qui.*] CASVS. An potestas Bononiēsium durāte sua administratione per se vel per suppositam personam pecuniam fœnori dare Bononiēsi possit, quæritur? Dicitur quòd non.

m *Administrant*. ad tēpus. secus si sunt perpetui: vt. ff. eo. l. præsidis. in prin.
n *Fœnus*. s. fœnerando. Alij idē si sine fœnore dēt: & idē in quolibet cōtractu: vt. ff. e. l. & principalibus. & ś. de contra. iud. l. j. & ff. de cōtra. emp. l. nō licet. & l. qui officij. & idē arg. sumere videt cp posit: vt. d. l. ff. e. l. præsidis. ī fi. quod itellige à nō subditis: ne sit contra. ẏ. eo. l. pe. Acc.

*Si absentis.*] CASVS. Absente me pecuniam meā & meo nomine Titio mutuasti, quem cōuenire volebam, sed mutuum reprobaui: qualiter mihi succurratur ad recuperationem pecuniæ à te mutuatæ, cū tecum actionē nō habeā, quęritur? Respō. cp cedam tibi actionē, & vtēris iure cessō. Si vero non cedam: quia non compellar, nisi te conueniissem, & tu excipe res, quia nomine meo mutuasses, quo casu per except. compellerer cedere: tunc vtilem actionem quasi fictione quādam nomine tuo mutuasses, præses prouinciæ tibi competere non negabit.

o *Si absentis*. scilicet Titij.
p *Nomine eius*. vnde directam actionem ei non tibi quæsisti: vt. ff. eo. l. certi. §. si nummos.
q *Reprobato nomine*. ab eo cuius fuit pecunia, volente eo agere tantum aduersus te. Et dic nomine, id est contractu vel actione. Vel dic, debitore. Vel dic quòd reprobat per in integrum restitutionem. Vel verius reprobat eoipso quòd non vult agere ex actione sibi quæsita. Alij dicunt eo quòd ratum non habet: quod non placet: sed licet reprobet, vt dixi: tamen ei est quæsita etiam ignoranti & inuito: vt & allegatur. ff. de actio. & obliga. l. si à furioso. & ideo eam cedit: vt hic dicit. Sed quid si dederit nomine absentis, & postea incontinenti sibi stipulatus est? Forte dici potest vt tantum ex stipulatione agatur: vt. ff. de noua. l. cum enim. nec dicam priori ablatam actionem: quia nec habuisse videtur. Vel dic aliud esse cum quid suo nomine numerat, & postea stipulatur: & aliud cum alterius nomine dedit. sic ergo tenetur duobus: & cui primo soluerit, ille habebit. Vel dic quòd non potuit nouare: vt. ff. de procurat. l. mandato. & l. procurator totorum. & de iudi. l. si petitor. & hoc placet.

r *Actionibus*. si cedat tibi, actionem directam habes: sed si non, vtilem.
s *Idem*. præses prouinciæ.
t *Si cessare*. quia non cogitur mādare: nisi opposita exceptione.
u *Mandatum*. id est cesionem.
x *Vtilem*. quasi tuo nomine dedisses: vt. ff. de admini. tuto. l. cum quæritur. & ad hoc infra de contra. iudi. tu. l. si non.
y *Tibi*. scilicet mutuanti, vel cuius nomine est numerata.

Si non

BIU Cujas

*I non singuli.* ]C ASVS. Tres fuerunt confessi se mutuo decem accepisse, & vni tantum fuerunt numerata. dicit quòd alij duo non tenentur: si nullum tamen horum quatuor interuenerit, id est quia non obligauerũt se in solidum re vel verbis constituentes se reos, vel si non fideiusserãt pro eo qui accepit, vel nõ est lapsum biẽnium. Item eodẽ modo prosequeris in tribus qui confessi fuerunt se accepisse oleũ, sed vni numerata fuit pecunia. nam duo non tenentur, nisi aliquid supradictorũ quatuor interuenerit: sed tunc tenentur sicut tertius tenebatur. Itẽ ille etiã cui est pecunia numerata, nõ tenẽ ad oleũ, sed ad pecuniam quam vere accepit, nisi in stipulatione fuerit oleũ deductum: vt.j.l.proxima distinguitur.

b *In solidum.* te & ipsis mandantibus & volentibus.

c *Quãtitate.* quia numeratione tenetur in solidum: sed hoc quomodo? cũ eiusdem pecuniæ & dominiũ vel possessio nõ possit penes plures esse in solidum: vt.ff.commo.l.si vt certo.§.fin.Respõ. si vni numeretur aliorum voluntate: vt.ff.de solu.l. qui hominẽ. §. j.&.ff.de duob⁹ reis.l. eandem.& ad hoc infra de duobus reis. l. exprimere.& infra loca.l.si diuisa.

d *Vel stipulanti.* repete, si non: & sic fierent per stipulationem duo vel plures rei debendi: vt institu.de duo.reis.in princ.& infra de duobus reis.l. propter. Accursius.

e *Vel intercessionis.* repete, si non.si ergo intercessissent, in solidum tenerentur: vt institu.de fideiuss.§. si plures.

f *Præstitutum tempus.* s. biẽnium: vt institu.de lit.ob.§. multum.

g *Rei gestæ.* qualiter fuistis cõfessi: sed alij fuit data, & nõ vobis vt sperabatis: vt.j.de cõdic.ex lege.l.fi. sed oppo.hic nõ ꝓponitur ꝙ interuenit scriptura cõfessionis: ergo etiã post biennium potest excipi, cum bienniũ obligat vbi literę interueniunt. Sed dic hic etiam fuisse scripturã. Item nec ob. infra plus vale. quod agi.l.j. quia illa regula fallit in obligatione literarum.

h *Multo magis.* supra fuit vna simulatio, hic duæ: & ideo dicit, multo magis.

i *Si pecunia.* quidam habent, si pro pecunia numerata: & secũdũ hoc ponitur casus in hoc loco, vt ponitur infra.l.proxi. ideo subiicit, cum si reddendi &c. quia si stipulatio nouandi animo interponatur, contra est, vt infra.l.proxi. sed hoc non placet, quia tunc non fieret confessio olei spe accipiendi pecuniã, cum iam erat accepta ab illis qui de oleo confitentur: vnde nõ haberet locum de protestatione exceptionis quam dicit hic locũ habere: vt subiicit, & huius rei est.&c.&.j.de nõ nu.pecu.l.aduersus.& alij habẽt sine pro, quę est melior. Et dices pecunia numerata, scilicet vni, confessi sunt alij duo de oleo: & ideo subiicit, cum si reddendi &c. quia si stipulatio interuenit ab aliis duobus, datur exceptio in factum: vt.j.de non nume.pecu.l. cum vltra. Vel secundum istam eandem literam dic, numerata, id est numeranda: sic.ẽ.de le.& consti.l.j.& sic non fuit alicui numerata.& secundum hos duos vltimos modos soluitur cõtrarium.j.de re. permu.l.rebus. cum istis confitentibus nõ fuit numerata aliqua pecunia, vel aliquid aliud datum. Item secundum primum non fuit facta confessio post numerationem incontinenti.

k *Stipulatio.* de oleo scilicet, sed tantum confessio huius rei de oleo non accepto.

l *Contestatio.* ante biennium.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA.& CC. Aristodemo & Proculo.

SI nõ singuli[a] in solidũ[b] accepta mutua quãtitate, [c] vel stipulãti[d] creditori sponte vos obligastis: licet vni numerata sit pecunia, vel[e] intercessionis[e] nomine hãc pro reo susceperistis obligationem: frustra veremini ne ei[g] pecunię nomine vos cõuenire possit, quam alij mutuo dedit, si intra prestitutũ tẽpus[f] rei gestę[g] quęstionẽ detulistis. Ac multo magis[h] inanẽ timorẽ geritis, si pecunia[i] numerata oleum susceptũ instrumẽto sit collatũ: cum si reddẽdi[f] stipulatio[k] nulla subiecta est, & hui⁹ rei est habita solẽnis contestatio: [l] in suo statu remanente eo quod vere factũ intercessit, [m] ex olei accepti scriptura nihil deberi[n] manifestum est. S. V. Noñ. Maij. AA. Conss.

*Debitũ ex causa vna, potest in alia causa mutui per stipulationẽ trãsferri, nõ simplici confessione, nec nudo pacto. Et licet confessio fiat per instrumentum, tamen non operatur idem quod stipulatio: quia stipulatio est efficacior contractus qui sit in iure. hoc dicit secundum Baldum.*

m *Intercessit.* scilicet numeratio pecuniæ.

n *Nihil deberi.* scilicet ab accipiente pecuniam.

*SI ex precio.* ]C ASVS. Debebas mihi decẽ ex causa vẽditionis: rogasti vt dimitterẽ penes te ex causa mutui: & dimisi: & stipulatus sum ea nouãdi animo mihi reddi ex causa mutui: & similiter stipulatus sum vsuras, licet falso demonstres te debere ex causa mutui: quia nouata est prima obligatio. dicitur ꝙ legitimas vsuras petere potero. si vero vsuras per stipulationẽ nõ ꝓmisisti, sed obligasti te ad reddẽda decẽ in instrumẽto ex causa mutui, & simpliciter cõuenisti mihi dare vsuras, eas petere non potero: nec mutatur prima obligatio. Viuianus.

VI. Iidem AA.& CC. Nicandro.

SI ex precio[o] debitę quãtitatis, facta nouatione, [p] per stipulationẽ[q] vsuras licitas ab eo cõtra quẽ supplicas, stipulat⁹ es: falsa mutuo datę quãtitatis demõstratio prẽmissa, [r] cũ obligationis substantia[s] nõ defecerit, quo minus vsq; ad modũ placitum vsurę possint exigi, nihil nocet. Si vero citra [t] vsulũ stipulationis tatũ mutuã pecuniã datã cõscriptũ[u] est, & eius prẽstari fœnus conuenit[x] simulatis pro infectis habitis, huiusmodi placitum nihil de precedenti[y] mutauit obligatione. S. XV. Kalend. Decemb. AA. Conss.

*Agens ex mutuo non habet necesse probare originem dominii. h.d. vbi habemus cautum, frustra quærimus casum. h.d. vel aliter: Repetẽti mutuũ nõ potest opponi exceptio turpis quæstus. h.d.& iste est ver⁹ intellectus huius legis. Bal. Vel sic: Cõtractus substãtia, nõ origo pecuniæ est spectãda. Sal.*

VII. Iidem AA.& CC. Pactumeiæ.

NOn vnde originẽ[z] pecunia quę mutuo datur, habeat: sed qui cõtraxit, si vt propriã[a] numerauit, in huiusmodi obligationib⁹ requiritur. S. V. Noñ. Octob. Sirmij. AA. Cõss.

o *Si ex precio.* id est quantitate debita pro precio cuiuslibet venditionis puta.

p *Nouatione.* ipsius sortis.

q *Per stipulationem.* & animo nouãdi hoc modo, Decem quæ mihi debes ex vẽditione tali, confiteris ex causa mutui te debere, & ex causa ea reddere ꝓ stipulationem promittis & vsuras, & animo nouãdi priorem obligationem ex vẽditione. aliàs non fit nouatio: vt infra de noua.l.fi. *Casum ponit.*

r *Præmissa.* in instrumento.

s *Substantia.* inspicitur ergo quòd causa ista suberat: vt hic, & infra ad Macedo.l.si filiusfa. aliquid.

t *Citra.* id est sine stipulatione.

u *Conscriptum est.* scilicet in chirographo. Sed nonne peierauit tabellio, qui hoc scripsit? Respon. erat priuata scriptura, non publica. Vel scripsit quòd sic cõfitebatur, & non quòd sic esset veritas: vt dicebant Iudæi ad Pilatum, Scribe quòd dicit se regem Iudæorum, non quòd sit rex Iudæorum. *Ioan.19.*

x *Conuenit.* nudo pacto, & sic peti non potest: vt infra de vsur. l. quanuis. sed in primo casu huius legis fuerunt vsuræ deductæ in stipulationem.

y *De præcedenti.* sola ergo pactione vel scriptura constitui non potest mutuum, nisi ad manus pecuniam habeat, non dico præsentem, sed in arca. & sic soluitur contra. ff. eo. l. singularia. &. ff. man. l. qui negotia. Item adhuc huic responsõ est contra. infra de non nu. pecu. l. aduersus. Solu. hic scriptura fuit facta ad nouationem, ibi ad nouationis probationem. sic &. ff. de iudi. l. exigere. Vel melius ibi cauta fuit quantitas per stipulationem, hic pacto nudo: vt hic distinguitur. vel sol. vt ibi. & cõcordat huic l. supra de transac. l. cum ea. & infra ad Vell. l. iij. & supra de postul. si sub specie. & infra plus vale. quod agitur. l. j. &. ff. de leg. ij. l. cum filius. §. dominus. *Mutuũ non potest sola pactiõe vel scriptura cõstitui.*

*NOn vnde originem.* ]C ASVS. Mutuaui tibi pecuniam redactam ex re furtiua: (quod bene potest fieri: quia dominus est pecuniæ, licet dominus non sit rei furtiuæ. ff. de fur. l. qui vas. §. fi.) si pecuniam mutuasti, non inquiritur vnde ad te peruenerit, sed an sit tui mutuantis.

z *Vnde originem.* id est vnde peruenit ad mutuantem, dummodo sit sua, vt subiicit.

a *Si vt propriam.* & sic statim nascitur condictio, aliàs demum reconciliato mutuo: vt dixi supra eo. l. ij. Vel dic propriam, id est suo nomine: aliàs alij quæritur condictio: vt. ff. eo. l. certi condictio. §. si nummos. Accursius.

*SI pro mutua.* ]C ASVS. Volebam à te mutuo accipere pecuniam: quam cum non haberes ad manum, equum vel speciẽ aliam æstimatã, puta. xx. de consensu vtriusq; nostrũ mihi tradidisti,

distí,vt ex eo pecuniam redigerem,& haberem eam tanquã mutuatam: & stipulatus es eam tibi reddi cum vsuris centesimis: & aurum tibi pignori obligaui.ex isto themate eliciũtur tres quæstiones. Prima est,an tenear ad pecuniã,cum mihi numerata non sit. Secunda,an ad vsuras centesimas. Tertia,si pignus tantum nõ valeat,an teneor ad p̃dictam solidam quantitatem. Viuianus.

a *Aestimatas.* & sic æstimationé videris ab initio accepisse:vt hic, & .ff.si certum petatur. l.rogasti.&.ff.manda.l. qui negocia.prout habes ibi in litera,nihilominus. sed si habes,nihilo magis, est contra. Solu. vt ibi.

b *Vsuram.* & ideo per hoc videbatur infirma promissio vsurarum:& sic nihil eo nomine peti posse.quod est minime verum, sed potius siue stipuletur quis vltra statutum modum, siue vsuras vsurarum: non ideo minus licitas duntaxat petere potest: vt hic, & .ff. de vsur. l. placuit.&.ff.de condic. indeb.l. si non sortem. in princ.& .ĩ. de vsur.l. pro auro. sed per auth. nec licitas petet: vt .ĩ. de vsur.authen.ad hęc.

c *Legitima.* quantitas.

d *Pareas.* vt.ĩ. de pigno.l.j. & de distracti. pignorum. l.iij. & .ff.si certum petatur. l. creditor. ij. & .ĩ. de actio. & obligati. l.aduersus. &.ff.de distract.pignorum.l.quæsitum.§.fin. li. sed Veneti contrarium seruant.

*Vtile per inutile non vitiatur, & nõ causa potest conuerti in causam mutui, nudo pacto apposito incontinenti: secus si ex interuallo: vt.ŝ. eod.l. si ex precio. secundum Bart. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si datur species æstimata pro pecunia mutuanda, contrahitur mutuum: vsura tamen promissa nõ debetur vltra: nec vitiatur intra legitimum modum: & insufficientia pignoris non impedit totius debiti exactionem. Salyc.*

VIII. Iidem AA. & CC. Proculo.

SI pro mutua pecunia quam à creditore poscebas, argentum, vel iumenta, vel alias species vtriusque cõsensu æstimatas [a] accepisti, dato auro pignori: licet vltra vsuram [*b] centesimam vsuras stipulanti spopõdisti: tamen sors quę æstimatione placito partium definita est, & vsurarum titulo legitima [c] [summa] tantum recte petitur. Nec quicquã tibi prodesse potest, q̃ minoris esse precij pignus quod dedisti proponis, quo minus huiusmodi quãtitatis solutioni pareas. [d] S. XVII. Kal. Ianuar. AA. Conss.

*Si plures simul mutuant, cuilibet pro parte quæritur actio: nisi sit conuentum quòd sint plures rei credẽdi re vel verbis in solidum. Bald. & Salyc.*

VIIII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

CVm te [e] in Gallia cũ Syntropho certum auri pondus, itemq́ue numeratam pecuniã mutuo dedisse, [f] vt Romæ solueretur, precibus adsẽueras: aditus competẽs iudex, si duos reos stipulandi, [g] vel re pro solido [h] tibi quæsitam actionem, siue ab hæredibus Syntrophi procuratorem te factũ animad uerterit: [i] totũ debitum, [k] alioqui quod dedisti solum, [l] restitui tibi iubebit. S. XV. Kalend. Ianuar. AA. Conss.

*In vno instrumẽto possunt cõtineri obligationes diuersarũ personarũ: nec vitiatur instrumentum vel probatio. h.d. in primo responso. Item per stipulationem alia causa in causam mutui verti potest. h.d. in secundo responso. Bal. Vel sic: De plurium debitis vna charta vel instrumento contentis, vnum solũ potest exigi, vel stipulatione nouari: nec pœnitentia vnius contrahentium dissoluit contractum. Salyc.*

X. Iidem AA. & CC. Crispino.

EO quòd [m] à multis proprij debiti singulorum obligationis vno tantum instrumento probatio cõtinetur, exactio [n] nõ interpellatur. [o] nam si [p] pro pecunia quam mutuò dedisti, tibi vinum stipulanti, [q] qui debuerant, spoponderunt: negocij gesti pœnitentia contractum recte [r] habitum non constituit irritum. [s] S. II. Non. Feb. Sirmij. AA. Conss.

*Casus aduersæ fortunæ non liberat genus debitorem. Bald. & Salyc.*

XI. Iidem AA. & CC. Maximiano.

INcendium [t] ære alieno [u] non exuit debitorẽ. S. II. Id. Febr. Sirmij. AA. Conss.

*Obligatus soluere cum alio, siue pro parte, siue in solidum sit obligatus: soluendo solidum pro parte correi, repetit à correo. hoc dicit text. & glo. Bald.*

XII. Iidem. AA. & CC. Theophanio.

SI in rem communem cum Ione mutuam sumpsisti pecuniam, [x] nec re, [y] nec solennitate verborum vos obligastis in solidum: [z] & si eam post integram soluisti, de restituenda tibi parte contra Ionem de verb.ob.l.inter stipulantem.§.sacram.at in cæteris contractibus vbi species debet mihi, vel mea vel futura mea, interitu eius liberatur: vt.ff.de verb.obl.l.si ex legati causa. &.l. si seruum. sed fallit quod hic dicit, in nautica pecunia: vt.ff.de nauti.fœ.l.periculi.&.ĩ.de nau.fœ.l.j. Item in act.noxali: vt.ff. de noxa.l.electi. §.si is.& in actione de peculio: vbi tempus rei iudicãdæ inspicitur, an sit in peculio: vt.ff.de pecu.l.quęsitum.in prin.&.ff.de lib. leg.l.si quis reum.§.idem Iulianus. aliàs est.l.si filiusfa.& de fideiusso.l.cum fideiubeat.

*Vnam.*

*Veneto rum obseruatio.*

CVm te.] CASVS. Titi[a] & Seius Gallio in Gallia decẽ mutauerunt, reddẽda Romæ. Titius in solidum petere volebat: nũquid potuit? distinguitur: aut Titius & Seius constituerunt se duos reos credẽdi in solidum, re vel verbis, aut non. Primo casu in solidum petere potest: vel si Seij esset procurator vel eius hæredis. Secundo casu Titius solam dimidiam partem cõsequetur: & Seius aut eius hæres aliam dimidiam.

c *Cum te.* scilicet Caium.

f *Dedisse.* Titio pone.

g *Stipulandi.* in solidum: vt.ff.de duo.reis.l.reos.

h *Pro solido.* scilicet vt dixi.&.ŝ.eod.l.si non singuli.

i *Animaduerterit.* scilicet iudex.

k *Debitum.* primis duobus casibus iure tuo, sed tertio partim tuo nomine, partim procuratorio: vt.ff.famil.erciscun.l.plane.in fi.& facit.ŝ.de consortibus eiusdem lit.l.j.

l *Solum.* nisi lite contestata: vt.ŝ.de consor.eiusd.lit.l.ij.

EO quòd.] CASVS. Potest poni in trib[u] scholaribus, qui promittunt domino collectam: eorum nomina in schedula aliqua conscripta sunt: vult dominus primo pecuniam petere ab eo cuius nomen vltimo scriptum est. dicunt illi, aut debitum primo scriptum exiges totum, aut simul. an impedietur exactio, quæritur? Dicitur q̃ non. vel sic: Mutuaui tribus pecuniam, & quilibet se in solidum obligauit. volo petere ab vno: excipit ille q̃ solus conueniendus non est: quia tres se obligauerunt. Respon. q̃ non obstat exceptio mihi talis: vnde ab vno petere possum. & hoc in prima. Item si mutuaui tibi pecuniã, & stipulatus sum oleum mihi reddi: petere possum: & si debitorem pœniteat q̃ ad oleum se obligauerit, nõ ob hoc rescinditur contractus. & hoc in secũda.

m *Eo quòd.* sic construe: exactio non interpellatur, id est non remouetur, eo quòd vno tantum instrumento continetur obligationis probatio proprij debiti singulorum. debiti dico à multis. nam dicebatur prout quodcunque debitum prius in instrumẽto legitur: ita prius exigendum videtur. vel videbatur. nõ posse peti, nisi totum simul quod in vno instrumento continetur, sed tamẽ aliud est: vt.ff. de euic.l.cum plures.

n *Exactio.* i. petitio.

o *Non interpellatur.* id est remouetur.

p *Nam si.* vere prædicta ratione non interpellatur: quia nec ista quæ sequitur. Vel dic nam pro certe.

q *Stipulanti.* secus si sine stipulatione transacta fuit mutuatio pecuniæ in vinum, vel in aliam speciem: vt.ŝ.e.l. si nõ singuli. in fi.&.l.si pro mutua.

r *Recte.* i. iure ciuili.

s *Irritum.* vt.ŝ.de trãsac.l.quãuis.&.ĩ.de contrahen.empl.nõ idirco.in fin.&.ĩ. de act.& oblig.l.sicut.

INcendiũ.] CASVS. Mutuaui tibi decẽ. pòst omnia bona tua per incendium perierunt: nunquid desinas mihi esse obligatus, quæritur? Dicitur q̃ non.

t *Incendium.* vel alius fortuitus casus: vt insti. qui. mo. re contra.ob. §.item is cui res.

u *Ære alieno.* siue sit pecunia, siue aliud genus. quod enim in genere debetur, perire nõ potest: vt.ff.ad. l.Fal.l. in ratione.ij.§.diligenter. ibi, incertæ &c. & o

SI in rem.] CASVS. In refectionem domus cõmunis mihi & Titio pecuniam mutuasti. ego totum tibi soluí: an à Titio petere possim, quæritur? Respon. quòd si ego & Titius nec re nec verbis in solidũ nos obligauimus, & ego postea in solidũ solui: Titium conuenire potero perinde ac si ei mutuassem: sed qua actione, non aperit. Tu dic nego. gest. act. vel locati. Viuianus.

x *Pecuniam.* puta in communem domum reficiendam.

y *Nec re.* qualiter fiat, dictum est.ŝ.eo.l.si non singuli.

z *In solidum.* quod facere potuistis: vt.ŝ. eod.l. si non singuli. quòd si esset & solueres, dicereris alium liberare, non officio gestionis, sed natura obligationis: sed & tunc actio negociorũ gestorum locum haberet: vt no.ĩ.de duo.reis.l.j.

*Expensi.*

BIU Cujas

a *Experiri.* actione negotiorum gestorum.
b *Debitum.* id est sicut si ei mutuasses aliquid.
c *Potes.* actione negociorum gestorum. & ad hoc. ff. loca. l. si diuisa. &. j. de duobus reis. l. j. & ibi not.

*Evm qui.*] CASVS. Si pecuniam quam in rem tuam impendebam, mutuo accepi, & Titius creditor mutauit non contemplatione tui, sed mei: quem nostrũ habebit Titius obligatum? Respon. ꝙ me, qui mutuũ accepi.
d *Alienas.* scilicet impendendam.
e *Dante.* aliàs haberet eum obligatum actione negociorum gestorum: vt plene dixi. ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. j.
f *Obligatũ.* scilicet accipientem.

*Mvtuã.*] CASVS. Mutuasti mihi x. confectũ est inde instrumentũ, cui subscripsit Titius tãquam testis. nunquid subscribẽdo videatur se obligasse, quæritur? Respond. quòd non: cum ab eo ea tibi reddi stipulatus non fuisses.
g *Subscribẽtem.* vt testis, non vt se obliget: vt. j. de act. & obli. l. nimia. &. j. de fideiuss. l. si pater. &. j. de administ. tuto. l. si non. & no. ff. de euic. l. quidam.

*Non aduersus.*] CASVS. Mutuasti mihi decem, postea eadem decem mutuaui Titio, & decessit. vis me conuenire: dico me non esse conueniendũ, sed hæredes Titij, cui mutuaui. nunquid sim audiendus? Respon. ꝙ non. Viuianus.
h *Postulas.* vt. j. de act. & obli. l. eum. & de solu. l. eum à quo. &. j. depositi. l. si is. & ff. de condic. inde. l. his solis. & hoc quando non ideo tenetur, quia habebat actionem. aliàs cessio pro iusta præstatione est: vt arg. ff. de pecu. l. quod debetur. in fine.

*Qvisquis.*] CASVS. Si potestati Bonoñ. aliquis de sua iurisdictione mutuo fœnebrem pecuniam dedit: vnà cum potestate exilij pœna plectetur. & hoc in prima. Idem si duo eundem honorem ambiebant, & alter alteri pecuniam dedit vt desisteret: exilij pœna plectetur. & hoc in secunda. Alius tamen est modus petendi exemplum in hac vltima parte: sed dic vt in glos.
i *Versatus.* licet ibi domiciliũm non habeat.
k *Collectarius.* qui mecum eundem desiderans honorẽ, dat mihi pecuniã vt desistam, & eum non impediã. Alij dicunt. i. qui emit honorem vt inde duplum colligat: vt in authen. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. cogitatio. &. §. eos. &. §. si quis autem. colla. ij.
l *Ambienti.* eundem honorem. Vel dic secundum alium, id est ei qui desiderat pecuniam pro hoc sibi dari.
m *Pœna.* huic. l. &. §. eod. l. eos. est contra. ff. eod. l. præsidis. &. l. principalibus. &. ff. de vsur. l. Caius. Sed distingue [a] an sint perpetui, & tunc possunt: vt. d. ll. contrariis. ff. eod. si vero temporales,

experiri, [a] vt debitum [b] posces, iudice cognoscente potes. [c] S. XV. Kal. Septemb. CC. Conss.

*Actus agentium pariunt obligationẽ inter contrahentes, quicquid sit actum inter vnum ex contrahentibus & tertium. hoc dicit no. Vel sic: Ille qui contrahit, nomine ꝓprio obligatur licet gerat in animo non cauertere in vtilitatem suam, sed tertii. hoc dicit no. & est cotidianus iste casus, & not. Bald. Vel sic: Mutuum obligat contrahentes, non dominos rerum in quibus est versum: nisi eorum contemplatione à numerante sit factum. Salycetus.*

XIII. Iidem AA. & CC. Frontoni.

EVm qui mutuam sumpsit pecuniam, licet in res alienas, [d] creditore non contẽplatione domini rerũ eam fœnori dante: [e] principaliter obligatum, [f] obnoxium remanere oportet. S. XVII. Kal. Nouemb. Nicomediæ. CC. Conss.

*Mutuatæ pecuniæ subscriptio non nocet subscribenti. h. d. Bald. Vel sic: Subscribens se vt testis, non obligatur. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Hadriano.

MVtuę pecuniæ quam aliis dedit creditor, citra solennitatẽ verborũ subscribentem [g] instrumento te nõ habet obligatum. Sine die. AA. Cõss.

*Personalis actio non sequitur debitorem debitoris: & iura non mandantur inuito. hoc dicit. Bald. Vel sic: Creditor non potest cogi à debitore, vt eo dimisso agat contra eum cui debitor ipse pecuniam fœnerauit. Salycetus.*

XV. Iidem AA. & CC. Charidemo.

NOn aduersus te creditores, qui mutuam sumpsisti pecuniam, sed eius cui hanc credideras, hęredes experiri, cõtra iuris formam euidenter postulas. [h] S. V. Kalend. Decembr. CC. Conss.

*Qui pecuniam iudici mutuat, præsumitur iudicem corrumpere: & qui ꝓpter honorem publicum consequendum dat pecuniam, exilii pœna punitur. hoc dicit. In officiali recipiente licet adiiciatur titulus mutui, præsumitur barrataria. Bald.*

XVI. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Theodoro præfec. præt.

QVisquis iudici fœnebrem pecuniam mutuauerit, si in prouincia fuerit versatus, [i] quasi emptor legum atque prouinciæ, vel si quis collectarius [k] honoris precium dederit ambienti: [l] exilij pœna [m] vnà cum ipso iudice plectetur. Dat. XVII. Kalend. Nouemb. Basso & Philippo Conss.

*Chirographum non probat debitum, nec eius solutionem: nec creditur ei si sit vltra quinquaginta libras auri, nisi assint sibi tres subscribentes qui sint bonæ opinionis. Bal.*

XVII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfec. præt.

SVper chirographariis [n] instrumentis hæc pro cõmuni vtilitate sancienda duximus, vt si quis pecunias credere [o] supra quinquaginta libras auri voluerit, [p] vel super reddito debito securitatem accipere, [q] cum amplius sit memorata quantitate: sciat non aliter debere chirographum à debitore vel † creditore [r] recipere, quàm si testimonium trium testiũ probatæ opinionis per eorum [s] subscriptiones idem chirographũ capiat. Nam si contra [t] huiusmodi obseruationẽ chirographũ super pecuniis memoratam auri quantitatem excedẽtibus proferatur: minime hoc admitti à iudicãtibus oportet. [u] quod & in futuris creditis vel debitorũ solutionibus locũ habere oportet. D. X. Kal. Iuñ. Cõstãtinop. DN. Iustiniano. A. II. Cons.

IN AVTHEN. de instru. cau. & fide. §. oportet vero. col. vj. consti. iij.

A pro republica possunt: vt. d. l. Caius. sed si pro se, ab homine alterius prouincię possunt: vt hic, &. ff. eo. l. præsidis. in fi. l. à suo non possunt: vt hic, &. §. eod. l. eos. &. ff. eo. l. principalibus. & facit ad hanc. l. quod diximus. ff. de offic. præto. l. Barbarius.

*Svper.*] CASVS. Duo dicũtur in. l. ista. primum, quòd si debitor in instrumẽto ali quo cõfiteatur se à creditore recepisse vltra l. libras auri: non aliter fides huic instrumento adhibenda est, quàm si tres testes adhibiti fuerint, & ei subscripserit. idem est si creditor cõfessus fuerit in instrumẽto sibi à debitore solutũ, nec ab aliquo iudice tale instrumentũ admittatur. In fine dicit ꝙ lex ista ĩ futuris creditis & debitorũ solutionibus locũ habeat: nõ in prẽteritis. Viuia.
n *Chirographariis.* à chir, quod est manus, & graphe quod est scriptura. *Chirographarius vn pharius vn de dicitur.*
o *Credere.* i. mutuare.
p *Voluerit.* s. creditor.
q *Accipere.* s. debitor.
r *A creditore.* scilicet debitorem.
s *Per eorum.* capiat dico per eorum &c.
t *Nam si contra.* in authen. de fi. instru. & cautę. §. oportet.
u *Oportet.* quantum ad probationem. sed contra. j. qui po. in pign. l. scripturas. Solu. ibi. j. quantitatẽ istam subsistebat contractus: vel ibi rogati. Itẽ contra. j. de testi. l. testium. Solu. vt ibi. & facit ad. l. istã ff. de resein. vẽd. l. si Titius. &. j. de fideicõmiss. l. quæstionẽ. sed hodie aliter distinguit quàm hæc lex dicat: & ideo vide authen. sed nouo iure. quæ est ex titu. de instru. cau. & fi. §. oportet. coll. vj. quam antiqui ita habebant:

† *aliàs, vel à creditore percipere, quàm si testimonio trium testium &c. chirographum vires capiat.*

SEd nouo iure neq; quantitas vltra vnã libram auri, neque contractus distinguitur in ciuitate, nisi quinq; testibus probatę opinionis atque subscriptionibus adhibitis. & intelligitur hæc authẽ. si partes contraxerunt in scriptis, & non ruri. & breuiter dicunt si fiat contractus ruri, statur legi codicis: nec distinguitur si sit in scriptis, vel non. si vero in ciuitate, si quidẽ in scriptis, tũc seruabant auth. sine scriptis, statur legi codicis. Sed tu aliter habes authẽ. Sed nouo iure quinq; testes &c. In qua figura casum hoc modo secundũ Viuia. CASVS. Hæc auth. in parte corrigit. l. C. & in parte nõ corrigit: & breuiter tria dicit. In prima corrigit: quia dicebatur in. l. C. si quis vellet mutuare pecuniã excedentẽ summam. l. librarũ auri: oportebat adhibere in chirographo tres testes: aliter tale chirographũ non valebat. hæc auth. hoc corrigit, dicens quòd non sufficiunt tres testes, sed quinque opus sit, si cõtractus fiat ab imperito literarum: & in ciuitate: & excedat predictam summam. In secũda parte permittitur ꝙ in contractu facto sine scriptis sufficiant duo testes. In tertia dicit ꝙ si contractus fiat in agris, quòd ius vetus habet locum in. l. ista codicis. Viuia.

*Ab imperito.*

BIU Cujas

*Contractus coram quot testibus, & cũ qua solẽnitate celebrari debet.*

a *Ab imperito.* expone verba breuiter, & vltimo distĩgue, vtrũ fiat super minori summa libræ auri, aut super maiore. & si super minori, sufficiunt duo testes ad plenam probationem, siue peritus, siue imperitus literarum contrahat: siue in scriptis siue sine scriptis, ruri vel in ciuitate contrahatur. & hoc est quod dicitur in authen. de fi. instru. §. fin. coll. vj. ibi, vt nõ de rebus exiguis &c. si super maiore: si quidẽ imperitus literarũ cõtrahat, & in scriptis & in ciuitate, exiguntur quinque testes, inter quos exquiritur tabellio: & omnes subscribere debent cum ipso cõtrahẽte: vel pro cõtrahẽte subscribet vn⁹ testium, & præmittetur signum contrahentis: vt in auth. de fi. instru. §. oportet. coll. vj. & ideo tanta solennitas exigitur, quasi stulte faciat quòd de scriptura se ītromittit imperitus. Si vero imperitus sine scriptis contrahat in maiore summa, exigentur tres testes: vt in auth. de fide instru. §. ij. &. §. sed & si instrumẽta. in eo quod dicit, adhibeatur similiter testiũ ex scripto præsentia. Cum autem peritus cõtrahit ī maiori summa, siue ī scriptis siue sine scriptis, exquiruntur tres: vt in prædicto titulo. §. ij. & §. sed & si instrumẽta. & fit comparatio literarum priuatarum, si priuata interceſſerit scriptura, & negetur, ita demum si supersint testes: nec exigitur eorum subscriptio. sed si subsctipserint, exigitur vt veniãt, & propriis subscriptionibus attestentur. vel si non subscripserint: quòd eis præsentibus confectum est documentum. & ita collatio, id est comparatio adiuuatur augmento testium: & in hoc casu potest loqui authen. quę est infra de fide instrumen. l. at si contractus &c. & in authen. de fide instrumen. §. j. &. ij. &. iij. vbi autem inde facta est publica scriptura, quæ reuocatur in dubium: probetur de eius fide per tabellionem, & per eius ministrum, & per eum per quem, id est per cuius manum numerata est pecunia, vel per solum tabellionem. non est opus vel locus comparationi vel comparatione. Si vero non supereſt tabellio, vel minister, vel adnumerator pecuniæ: fit comparatio literarum tabellionis, & signorum vel notarum ad plenam fidem, & non subscribentium fit comparatio. Si vero nec tabellio, nec minister, nec adnumerator veniant, tabellionis & subscribentium fit comparatio, & vna qualisqualis colligitur fides: vt habes hoc in auth. de fide ĩstru. §. si vero moriantur. &. §. seq. In scriptis autem dico cõtrahi, quãdo id agitur, vt aliter non valeat, nisi facta scriptura: vt videtur innui in authen. de fide instru. §. & hæc dicimus super instrumentis ex scripto &c. coll. vj. secundum P. Sed Azo aliter, vt no. in. l. contractus. infra de fide instru. Vel dic vt no. institu. de contrahen. emp. & ven. §. j. Et hoc in vrbe. in agris vetera iura seruantur: vt in authen. de fide instru. §. fin. quæ dicunt vt in omni summa sufficiant duo testes, nisi vbi contractus chirographario instrumẽto initus est vltra quinquaginta lib. auri, vbi tres exiguntur: vt in hac. l. aliàs duo. ff. de testi. l. vbi. Accursius.

*Contractus supra libram auri celebratus in scriptis ab imperito literarum, quinque testiũ eget solennitate: inter quos connumeratur tabellio. si autem sine scriptis sit contractum, testibus aut iureiurando causa deciditur. Si autem non sit in ciuitate contractum: propter simplicitatem contrahentium vetera iura seruãtur. hoc dicit tex. authen. cum suppletione quæ est in corpore vnde sumitur. Baldus.*

SEd nouo iure quinq; testes adhibẽdi sunt, si fiat ab ĩperito [a] literarũ cõtractus in scriptis, & in ciuitate, & excedat libra auri. nã si quis facere quẽlibet cõtractũ ex nõ scripto voluerit: manifestum est quia aut per testes, aut per iusiurãdũ fidẽ percipiet, actore quidem testes deducẽte, pulsato autẽ iurante aut referente, sicut iudex disposuerit. In agris autem, quę hactenus valuerunt apud eos, & nunc sint firma.

## TITVLVS III.

## DE SVFFRAGIO.†

*Ex nudo pacto debetur salarium aduocato: & si salarium consistit in quantitate, vel re mobili, vel se mouente, non est necessaria certa scriptura promissionis vel traditionis: secus in re immobili. & si aduocatus sibi ius dicit, tres pœnas patitur:*

†*Super hũc ti. vide Alcia. paradox. li. ii. c. xiiii.*

*Contractus quando dicitur ī scriptis celebrari.*

*Suffragiũ.*

*Quia suffragium petitur per certi condictionẽ: vt infra eo. l. j. de qua dicere cœpit: ideo de hoc hic dicit. & dicitur proprie suffragium ipsum patrocinium quod præstat aduocatus. nam fragor, id est sonus, inde suffragium, id est sonus ille qui fit, vt per eum suffragetur alicui: hic autem ponitur impropriè, scilicet pro eo quod datur pro patrocinio.*

SI qui.] CASVS. Si actor vel reus alicui pro præstando sibi patrocinium, certum cõstituit salarium, illud reddat: si calliditate moram soluendi fecerit, ad solutionem coartetur. & hoc in prima. Et si in re mobili salarium fuit constitutum, sola traditio ad dominium transferendum sufficit, nec scripturam interuenire necesse est: & est contractus firmus. & hoc in secunda. Si vero aduocatus rem sibi conuentam pro salario promisso tantum vna monitione postea facta inuasit sua auctoritate: possessio ad dominum redeat, & à petitione sua cadat. & hoc in quarta. Viuianus.

*quia de vi punitur, possessionem restituit, & iure (quod per promissionem meruit) & patrocinio priuatur. Baldus.*

I. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino præfec. præt.

SI qui desideria sua explicare† cupientes, [b] ferri sibi à quoquã suffragiũ postulauerint, & ob referẽdam vicẽ se spõsione cõstrinxerit: [c] promissa restituãt, [d] cum ea quæ optauerint, [e] cõsequãtur. [f] si artibus [g] moras nectãt: [h] ad solutionẽ debiti coartãdi [i] sunt. Et si quid eo nomine in auro, vel argẽto, vel cęteris reb⁹ mobilibus datũ [k] fuerit: traditio sola [l] sufficiet, & contractus habebit perpetuã firmitatem: quoniam collatio [m] rei mobilis inita, [n] ĩtegra fide ac ratione cumulat. [o] Quòd si prædia rustica vel vrbana placitũ [p] cõtinebit: [q] scriptura quæ ea in alium [r] transferat, [s] emittatur, sequatur & traditio corporalis, & rẽ fuisse cõpletã gesta [t] testẽtur. aliter enim ad nouum dominum transire

*Aduocati salarium actioni testi per alias plures.*

*Actio ex stipulatu quãdo sit locus in ius vocationi.*

*Aliquis quando possit sententiam ferre.*

b *Cupientes.* siue condicant pecuniam, siue aliud petant.

c *Constrinxerint.* stipulanti. aliàs non obligantur secundũ quosdam. Sed dicas hic nudo pacto: & quod subiicit, restituant, scilicet cõdictione ex hac lege, cũ stipulatio non interuenit: aliàs si interuenit stipulatio, agitur certi cõdictione ex stipulatu, si certum promissum est: si incertũ, actione ex stipulatu: vt instit. de verbo. obli. ĩ prin. Si autẽ nullo modo, tunc officio iudicis pro modo litis, & facundia aduocati, & fori consuetudine: vt in fin. huius legis. & ff. de var. & extraor. cog. l. j. §. in honorariis. Si autem est conuentum & incertum, potest peti vt constituatur certum: vt dictum est. licet in procuratore secus: vt infra man. l. salarium. vbi de hoc dices. Sed quidam dixerunt quòd vbi pactum nudum interuenit, de eo præstando detur actio præscriptis verbis: vel de dolo, si dicas incidere in speciem illam, facio vt des, per. l. ff. de præscrip. verb. l. naturalis. §. quòd si faciam. & hoc præstito prius patrocinio. quæ opinio nõ placet. illud autem constat, actionem locati locum non habere, cum nec in mensore habeat locum: vt. ff. si men. fal. mo. dix. l. j. §. ideo autem. ad hoc. ff. loca. l. qui operas. §. j.

d *Restituant.* id est soluant.

e *Optauerint.* scilicet subsidium patroni.

f *Consequantur.* scilicet præstito eis suffragio: & sic est arg. quòd demum finita causa sit salarium præstandum. & sic est arg. contra supra de iudi. l. properandum. §. pe. Sed tu dic quòd statim: & quod hic dicit, consequantur, caute dicit: non enim dicit consecuti sunt. Vel dic quòd post allegationes & ante sententiam, & ita iam consecuti sunt. sed hoc non placet. Vel tertio consequantur quod optant, eoipso quòd aduocatus dicit se paratum patrocinium præstare. nam hoc desiderant, scilicet sibi præstari, & præstatur. ergo habent quod optant. & hæc & prima bona.

g *Si artibus.* id est fraudibus.

h *Nectant.* id est faciant clientuli.

i *Coartandi sunt.* scilicet eo modo qui sequitur.

k *Datum.* id est promissum dari.

l *Sola.* scilicet sine scriptura: quæ infra statim erit necessaria ad translationem dominij.

m *Quoniam collatio.* id est datio.

n *Inita.* id est facta.

o *Cumulatur.* id est firmatur.

p *Placitum.* scilicet quo de salario rei immobilis dandæ conuenit, & est in scriptis redactum, quod est necesse.

q *Continebit.* quando salarium conuenitur pro patrocinio præstando in re immobili, debet de cõuentione fieri scriptura: aliàs non transfertur.

r *In alium.* scilicet patronum.

s *Transferat.* id est dominium transferri significet.

t *Gesta.* id est prima scriptura, quæ facta est de salario, vt dixi; debet enim & in ea scriptura contineri rem esse perfectã & cõsummatam. Alij dicunt duas scripturas fore necessarias, vnã rũc, & aliam

& aliam nunc: vt hic videtur innui. Vel dic quòd istud est expositio prioris.

a *Non possunt.* Nota speciale: aliàs etiam ante scripturam trãsfertur dominium, licet sit contractus in scriptis: vt not. infra de fi. instru. l. contractus. licet B. quandoque dixisset contrarium.

b *Iure.* id est dominio.

c *Commonitorio.* id est sola admonitione. Vel id est hac sola ratione quòd cõmonuit eum suffragio.

d *Bona.* mobilia vel immobilia.

e *Reducetur.* sic infra vnde vi. l. si quis in tãtam. & institu. de interdic. §. recuperandæ. & supra finium regun. l. si constiterit.

f *Petere debuisset.* per officium quando conuentum non erat, vel aliis modis, vt in prin. dixi. Ité not. quòd nomine palmarij, id est victorię, potest aliquid pacisci: vt. ff. de var. cog. l. j. §. & si nomine. Sed tunc quæro, si plura fuerunt capitula, & in aliquibus amisit, in aliis vicit: quod conuentum est nomine palmarij, in totum vel in partem peti debeat? & forte in totũ: quia verũ est eum vicisse. Idẽ & quæri potest si non vicit, sed transegit: & puto posse, quasi vicerit, vel quasi per eum nõ steterit quo minus vincat. pro hoc. ff. man. l. fin. & est quæstio sabbatina. Item potest quæri, an etiam pro salario vno etiam in causa appellationis debeat præstare patrocinium? quod non puto, ne sic in infinitum teneatur: arg. ff. de dam. infec. l. qui bona. §. fin. & l. seq. & l. si finita. in princ. & etiam est hæc sabbatina quæstio, quæ pendet ex ea, an causa appellationis sit eadem cũ prima: an alia? & dicimus quòd non: vt no. supra de procurato. l. inuitus. Item & posset quæri, an cogatur exire prouinciâ, si dicatur cp in causa appellationis debeat eum iuuare? H. quòd non, etiam in prima, in qua constat quòd vsque ad finem debeat iuuare. quod nõ puto: vt. ff. de procuratorib. l. sed & hæ personæ. §. non solum. vbi de hoc dixi.

non possunt, a neque de vetere iure b discedere. ¶ Quòd si quis dum solo commonitorio c suffragio * nititur, bona d duxerit occupanda: reus temeritatis ac violentiæ retinebitur, ac in statum pristinum possessio reducetur, e eo à petitione excluso, qui nõ dubitauit iuadere, quod petere debuisset f. Dat. III. Non. Mart. Arcadio. III. & Honorio. II. AA. Conss.

*TITVLVS IIII.*

## DE PROHIBITA SEquestratione pecuniæ.

*Non debet incipi à sequestratione, sed debet seruari ordo iuris in cõueniẽdo prius debitorem. h. d. Bald. Vel sic: Sequestratio non est facienda, nisi prius debitor secundum iuris ordinem sit conuictus. Salycetus.*

1. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Ioanni. P. P.

QVotiens ex quolibet cõtractu pecunia g postulat, sequestrationis h necessitas conquiescat. Oportet enim debitorem primo cõuinci, & sic deinde ad solutionem pulsari. quam rem non tantum iuris ratio, sed & ipsa æquitas persuadet, vt probationes secũ afferat, debitorémq; cõuincat i pecuniã petiturus. Dat. VI. Id. Iulij Rauẽnæ, Honorio. XIII. & Theodosio. X. AA. Conss.

*TITVLVS V.*

## DE CONDICTIONE indebiti.

*Indebitum per errorem solutum, nisi sententiæ auctoritas refragetur, condicitur sine vsuris. hoc dicit no. secundum Bald. Vel sic: Indebitum præter sententiam per errorem solutum, repetitur etiam ab hærede soluentis: nec veniunt vsuræ ex mora. Salyc.*

1. Imp. ANTONINVS A. Mutiano.

PEcuniæ k ĩdebitę l, per errorem, m nõ ex causa iudicati n solutæ, esse repetitionẽ iure cõdictionis, o nõ ambigit. Si quid igit ꝑbare potueris patrẽ tuũ, cui hæres extitisti, ampli⁹ debito creditori suo ꝓsoluisse: repetere potes. p Vsuras q §. si pater. Fit quarto propter conditionem personæ: vt si seruus de conditione seruitutis proclamat in libertatem: & contra eius dominum pronunciatum est. Fit enim sequestratio rerum earũ de quibus dubitatur si sint domini, an eius qui dicit se liberum: vt infra quibus ad li. procla. non licet. l. fi. & de adser. tol. l. j. §. super peculio. *ADDIT.* Alios casus ĩ quibus sequestratio fieri potest, videre poteris hic per Ioannẽ fabrũ in suo breuiario satis succincte. Aduerte tamen hic, secundũ Bar. quòd licet regulariter non admittatur sequestratio, vt hac. l. tamen permittitur bene permutatio & descriptio rerũ in domo existẽtiũ & fructuũ, quę ibi pciũtur. de quo est text. not. secũdũ Bar. hic in l. j. §. pe. ff. de vẽ. ĩ pos. mittẽ. vbi hoc etiã not. quod notabiliter limitat Bald. hic, nisi fieret cũ iniuria: vt ĩ descriptione supellectilium.

i *Conuincat.* sic supra de edẽ. l. qui accusare.

*DE CONDICTIONE indebiti.*

*Sicut mutuo (de quo dictum est) contrahitur obligatio re: ita in indebito: vt institu. qui. modo contra. ob. §. i. ideo de hoc hic ponit.* Continuatio.

PEcuniæ.] CASVS. Primo tradit regulam, demum exemplum. Dat regulam, quæ talis est: indebiti per errorem soluti ex causa, nisi iudicatum solutum fuerit, per condic. indebi. competit repetitio: sed non veniunt vsuræ nisi in stipulatu fuerint deductæ. Viuianus.

k *Pecuniæ.* large accipe pro qualibet re: vt. ff. de verbo. significa. l. pecuniæ. j. & ij.

l *Indebitæ.* naturaliter & ciuiliter, vel naturaliter tantum: vt plene diximus supra de iur. & fac. igno. l. cum quis. in fi.

m *Per errorem.* scilicet facti, vt quia credebat suum procuratorem accepisse, vel eum cui successit. & ad hoc. ff. lo. l. sed addes. §. si quis eum. An idem si per errorem iuris? quidam non, nos idem, cum non debeat nocere in damno vitando: vt. ff. de iur. & fac. igno. l. error. in fine.

n *Iudicati.* nam tunc secus. Et sic not. b casus vbi solutum indebitum non repetitur. Primus, quando ex causa iudicati: vt hic, & ff. eo. l. eleganter. §. j. & l. Iulianus. & ff. man. l. si fideiussor. j. §. in omnibus. & infra de compen. l. ex causa. & ff. famil. erciscun. l. cum putarem. & supra de iuris & fac. igno. l. j. Secundus, si iurauit creditor debitore deferente licet falso: vt institu. de act. §. item si quis postulante. Tertius, si ex causa transactionis: vt infra. l. proxi. & ff. eo. l. in summa. in princ. Quartus, si soluitur ex causa quæ per inficiationem crescit: vt infra eo. l. ea quæ. Quintus, si ex causa pietatis: vt. ff. eo. l. cum is. §. penul. & institu. de ob. quæ ex quasi contra. §. fi. Sextus, vbi sciens soluit: vt infra eo. l. indebitum. & ff. eo. l. j. Dic ergo hic non ex causa iudicati, scilicet vel simili. nam sufficit si legislator vnum ponat gratia exempli. istud tamen quod hic dicit de re iudicata, quandoque recipit instantiam vel exceptionem, scilicet quia solutum ex ea causa repetitur: vt. ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. & ff. commo. l. in commodato. §. fi. & l. item mihi. & ff. de condi. sine causa. l. ij.

b *De debito ciuili tãtũ: naturali tãtũ: & ciuili & naturali simul: item quãdo repetitio cõpetit vel nõ, vide bonam glo. in ca. fi. extra de solutio.*

o *Condictionis.* intransitiuæ, id est eo iure quod est condictio. Est autem actio siue condictio ius persequendi in iudicio &c. vt institu. de ac. in princi.

p *Potes.* dic vt. ff. de proba. l. cum de indebito.

q *Vsuras.* ante litem contestatam perceptas. nam post secũdũ quosdam currũt. ar. ff. de vsur. l. in fideicõmissi. §. in his. & l. lite. quod nõ placet. & illa. l. lite. in bonę fidei iudiciis vel quasi loquitur. Ité ille. §. in his, loquitur ĩ fructib⁹: vt. ff. de vsur. l. videamus. ij. ĩ pri. nec ergo etiã post currũt ĩ iudiciis. f. strictiiuris, qđ

est notandum: vt hic, &.ff.de noua.l.emptor.&.ff.de vsur.l.videamus.ij.§. si actio.& infra de vsur.l. quanuis.&.ff.de condic. ob turpem cau.l.quoties.

a *Actione enim condictionis.* quia solum per hanc actionem fructus naturales peti possunt: sed vsura est fructus accidentalis. Et dic quòd intransitiue loquitur.

b *Sola.* vt. ff. eod. l. quod per errorem.

c *Indebita.* id est dicere non etiam vsuræ. Incrementa autem naturalia bene veniũt in hanc actionem, vt fructus & partus: vt.ff.eodem.l.indebiti.in princip.&.ff.de vsur.l.videamus.ij.§. item si indebitum. quæ sunt contra.

*Si citra.* ]CASVS. Dicebam te mihi teneri in.x.& credebas te mihi debere: creditori meo delegaui te, nulla transactione interueniente. si soluisti, à me condices per cõdic.indeb.si nõ solueris, compellêris: sed à me condices vt libereris ab obligatione. Viuianus.

d *Transactionem.* vel aliam similem causam: vt supra. l. proxi. diximus.

e *Aduersus eam.* cui nihil debebas, & tua solutione liberata est: & sic nihil refert an accipiat per se vel per alium, secundum Ir.& ff.ad Vell.l.non putauit. Et referas hic qđ dicitur.ff.de excep.doli.l.pure.§.si eum.&.l. Iulianus. & de noua.l. doli.in fi.

*Cum & soluta.* ]CASVS. Si quantitas indebita per ignorantiam soluta repeti potest, multò magis scriptura confecta de indebito soluendo condici poterit. Viuianus.

f *Cum & soluta.* priusquam emisso chirographo ex indebito, vel generaliter dicit.

g *Multo facilius.* nam cui damus actionem, multo magis exceptionem: vt.ff.de superfic.l.j. §. quod autem.&.ff.de reg.iur.l. fauorabiliores.

h *Condictio.* id est repetitio indebiti vel sine causa vel incerti, secundum Azo.vt.ff.de condic.sine cau.l.j.ij.&.iij.& facit ad hanc legem supra.l.proxi.& supra de transac.l.nec intentio.&.l. ij.&.ff.de ac.emp.l.si hæres.& supra de iur.& fac.ig.l.si non.& infra de fideiuſ.l.si indebitam.& infra de cõdic.ex le.l.si nõ est.

*Ea quæ.* ]CASVS. Quædam causa est quæ per inficiationem crescit, ex qua si indebitum fuerit solutum, repeti non potest: puta in act.l. Aquil.in legato relicto in pias causas.& hoc in prima. Idem est & si ex ea causa aliquid fuerit promissum, scilicet quòd condictioni locus non erit: vt si datum mihi fuerit damnum, competit mihi pro damno dato act.l. Aquil. quæ per inficiationem crescit: non si ex ea causa mihi soluisti, cum mihi damnum non dedisti. idem est si promisisti, & nondum soluisti. Viuianus.

*Causa quãdoque per inficiationẽ crescit.*

i *Ea quæ.* puta damnum erat.x.& ista possunt per inficiationem crescere: quæ.x.si fuerint soluta, licet indebita quo ad soluentem, quia alius dedit damnum, non repetuntur: sed si soluisset aliquid vltra, istud posset repetere: quia illud non crescit per inficiationem.& hoc secundum M.quod H.& Ioan.nõ placet: quia lex respicit causam quæ crescit per inficiationem, sicut causam transactionis vel rei iudicatæ: vt.ff.ad.l.Aquil.si ex plagis.§. tabernarius.& secundum hoc siue damnum tantum ab alio datum alius emendet, siue etiam vltra det vel promittat, nõ repetitur. idem si à se datum est,& confitetur. nam si soluat duplum vel vltra, idem. Sed an à dante damnũ repetat? Dic vt.ff.de iterrog. act. l. qui seruum. §. j.

k *Per inficiationem.* vtpote si occidisti animal vicini, vel si negasti legatũ ecclesiæ, duplum reddes: vt insti. de obli. quæ ex qua. cõtra. nas. §. vlti.

l *Crescunt.* ex.l.Aquilia vel legato: vt supra ad leg. Aquil. cõtranegantem. & institu. de obliga. quę ex quasi cõtractu. §. fi.

m *Ab ignorante.* scilicet ius: vt quia credebam me teneri pro libero homine. secus si factum, secundũ quosdam, quod non placet: vt dixi supra eo. l. j.

n *Non posse.* hoc si ab alio erant debita. nam si seruus nõ erat ab aliquo interfectus vel vulnerat°, bene posset iste repetere: vt.ff.ad le. Aquil. l. ide Neratius. §. fi. &. l. seq. &.ff. de cõfess. l. si is.

o *Certissimi.* secus in actione quæ ab initio est pœnalis: vt.ff.eo.l. eleganter. §. fi. & insti. de act. §. sed furti. In casu tamen huius legis dant quidam condictionem sine causa, licet cesset indebiti.

*Si à patre.* ]CASVS. Filio emancipato ſ bonis patris eius delata est bon. poss. eam filius intra annum vtilẽ non agnouit: post annum credens se teneri creditoribus hæreditariis soluit, & suo nomine: nunquid repetet? Dicitur quòd sic.

p *Præstituta.* s. intra annũ: vt istitu. de bonorũ possess. §. liberis.

q *Indebitum.* scilicet quantum ad tuam personam, qui neque ciuili neque honorario iure succesisti.

r *Dedisti.* tuo nomine, alioquin obtineret quod legitur supra de peti. hære. l. de hæreditate. &.ff.eo.l.repetitio. quæ sunt contra. quæ solutio probatur. ff. de sol. l. cum quis. §. de peculio. ibi, & magis simile &c. &.ff.eo.l.si pœnæ causa. §. j.

*Si per ignorantiam.* ]CASVS. Titio debebam decem. Seius amicus credens me non soluisse, satisfecit ei pro me. cui cõpetit indebitæ quantitatis per errorem solutæ condictio, quæritur: scilicet an mihi, cuius nomine solutũ est, an Seio, qui soluit? Respon. quòd mihi. Idem & in minus solenni voluntate, si soluit legatum vel fideicom. hæres credens solennitatem interuenisse: & ita errabat in facto: postea apparuit voluntatem non fuisse solennem: an hæres qui soluit, per condictionem indebiti repetere possit, quæritur? Respon. quòd sic. hoc dicit cum. l. seq.

s *Si per ignorantiam facti.* cum forte ideo esset indebita, quia debitor iam persoluerat: secus autem si iuris fuisset ignorantia hoc casu secundum Ir.

t *Eo agẽte.* & sic ratũ habẽte quod suo nomine est solutũ idebite: aliàs vel mãdatis actionib° experieris: vel cessante mãdato dabit vtilis idebiti. arg. §. si cer. peta. l. si absentis. ff. eo. l. si procurator. &. l.

IIII. Iidem AA. & CC. Heraclio.

EA quæ[i] per inficiationẽ [k] in lite crescunt, [l] ab ignoranteˢ [m] etiam indebita soluta repeti non posse, [n] certissimi [o] iuris est. Sed & si cautio indebitæ pecuniæ ex eadem causa interponatur: condictioni locum non esse cõstat. S.V.Id.April. Byzantij.AA.Conss.

*Putatiuus successor & filius repetit indebitum quod eo nomine soluit. Baldus. Vel sic: Debitum hæreditariũ per errorem à non succedente solutum repetitur. Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Attalo.

SI à patre emancipatus, ei nõ intra tempora præstituta [p] iure honorario succesisti: quicquid indebitũ [q] postea per errorẽ (vtpote patris successor) dedisti, [r] eius condictionẽ tibi competere, nõ est incerti iuris. S.XIIII.Kalẽ.Maij,AA.Cõss.

*Indebitum meo nomine solutum ratum habens, condico. Baldus. Vel sic: Indebitum alieno nomine solutum, ab illo repetitur, si ratum habet. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Mnaseæ.

SI per ignorantiam facti [s] nõ debitam quãtitatem [p] aliõ soluisti, & hoc adito rectore prouinciæ fuerit probatũ: hanc ei cuius nomine soluta est, restitui eo agente [t] prouidebit. S. VI.Id.August.AA.Conss.

*Hanc declara vt.ſ. de iur. & fac. ig. l. cũ quis. Et adde quod not. institu. de obliga. quæ ex quasi contrac. in fi. Bald. & sic summatur: Naturaliter tantum debitum, facti errore solutum, repetitur. Salycetus.*

VII. Iidem AA. & CC. Dionysiæ.

tor.&.l.indebitum.&.l.dominus.& ad hoc infra per quas perso. A
no.acquir.l.cum per liberam.

a *Fideicommissum. Indebitum.*ciuiliter:sed naturaliter debitum.

b *Facti.*quia putauit interceſsisse solẽnitatem septẽ testiũ, quę nó interceſsit. Vel dic vt.j.ad leg.Falci.l.error.&.ſ.de iur. & fac. igno.l.cũ quis.

c *Solutum.* per erroré iuris nó posset: vtpote ſi crederet valere teſtamentum.

d *Repeti posse.*niſi talę ſit legatũ, quod per inficiationé creſceret, vt venerabilibus locis relictum: vt.ſ.eo.l. eaquę.& inſtit.de oblig. quę ex quaſi cõtractu. §.fin.& iſtitu.de act.§. itẽ mixta.&.§.quadruplialiàs eſt.§.ſed furti.

*Creditoris.*] CASVS. Debebã tibi decem. ſolui Titio geréti ſe tuum procuratorem: an liberatus ſim à te: vel ſi non,an aduerſus Titiũ detur mihi indebiti condictio,quæritur? Reſpõ. q̃ liberatus non ſum: & competit mihi condictio.Viuianus.

e *Procuratori ſoluenti.* debitori. procuratori dico,quem putauit in rem ſuam factum, &c.

f *Eum.*procuratoré.

g *Liberatio.*à vero creditore. Sed videſ huic legi cõtra. ĩfra de fur. l.falſus.&.ff. de cõdic. cau.da.l.ſi procuratori.&.ff.de fur.l.falſus. §.j.& de ſol.l.cũ quis. §.j.ſed diſtingue vt.d. l.infra de fur.l.falſus.

*Indebitũ.*] CASVS. Si ſcio me tibi non debere aliquid, & ſoluo,non repeto.ſed pone quòd Titius rem meam ſine mãdato vẽdidit Seio, & ei euicta eſt: in cauſa euictionis obtuli me defenſioni Titij, & emptori ſatisfeci: vel emptore agente quanto minoris, obtuli me defenſioni illius Titij, & ſatisfeci emptori. an quaſi indebitum videar ſoluiſſe, & repetere poſsim, quæritur? Reſpon.quòd non: quia ſatisfaciendo emptori, videor ratificare venditionem factam à Titio:vnde videor quaſi debitum ſoluere. Viuianus.

h *Nõ recte repetit.*vt.ff.de reg.iur.l.cuius per erroré.&.ff.eo.l.j. D

i *Citra mandatũ.*ſi enim mandaſſet,teneretur vtili ex empto,ad exemplum inſtitoriæ:vt.ff.de act.emp.l.Iulianus.§.ſi ꝓcurator.

k *Vitium.* quæ redhibitoria erat.

l *Emptori.* ex empto, vel ædilitia actione agenti.

m *Factum.* quia ſatisfecit.

n *Solutum.* ad hoc facit.ff.rem ra.ha.l.Paulus reſpondit. &.ff. ad Maced.l.ſed Iulianus.§. penul.& fina.&.l.ſed & ſi pater. ratienim habitio mandato comparatur: vt infra ad Maced.l.fina.& concor.ff.de inoffi.teſta.l.eum qui.§.j. &.ff.de euic.l.ſi mancipium.§. duplæ.

*Si quis ſeruum.*] CASVS. Promiſi tibi ſeruum aut decem ſub alternatione.credens me ad vtrunque teneri, per ignorantiam vtrunque ſolui.cuius rei erit repetitio dubitatur: & an promiſſoris eſſet electio, an tui creditoris. Dicit Vlpianus electionem pertinere ad te, cui vtrunque ſolutum eſt, vt reddas vtrum horum volueris. Papinianus econtra, in cuius ſcilicet ſententia erat Iulianus: & in eorum ſententiam declinat imperator, vt habeam electionem repetendi: quia habui electionem ſoluendi quod vellem. Viuianus.

FIdeicommiſſum vel legatũ indebitum [a] per errorem facti [b] ſolutũ [c], repeti [d] poſſe, explorati iuris eſt.S. V. Idus Septemb.AA.Conss.

*Procurator falſus tenetur cõdictione indebiti.Bal.Vel ſic:Soluenti falſo procuratori,condictio,non liberatio,competit. Sal.*

VIII. Iidem AA. & CC.Zyparo.

CReditoris falſo ꝓcuratori ſoluenti, [e] aduerſus eũ [f] indebiti repetitio, non obligationis liberatio [g] competit. S. Peti. XV. Kalend. Nouemb. AA.Conss. B

*Dominus ſoluẽdo ex cõtractu falſi procuratoris ſiue geſtoris ſine mandato, videtur approbare contractum.h.d.no.Vel ſic: Ille qui facit quod eſt faciendum ſecundum naturam contractus, videtur probare contractum. Baldus.*

IX. Iidem AA.& CC.Gratianæ.

INdebitum ſolutũ ſciens, non recte repetit. [h] Citra mãdatũ [i] autẽ ab alio re diſtracta: dominus euicta re, vel ob precedens vitiũ [k] ſatis emptori [l] faciẽs, nõ indebitũ prętendere poteſt,ſed per huiuſmodi factum [m] ratum contractum habuiſſe probans, C à ſe debitum oſtendit eſſe ſolutum. [n] S.IIII.Non.Decemb. Nicomediæ.CC.Conss.

*Beneficium electionis non perditur facilitate erroneæ ſolutionis.hoc dicit no.ſecundum Baldum.Vel ſic:Debitor alternatiue ad duo,ſoluens vtrunque,habet electionem quod repetat,ſicut habebat antequam ſolueret.Salycetus.*

X. Imp. IVSTINIANVS A.Iuliano præfecto prætorio.

PRo dubietate [z] eorum qui mẽte titubante [a] indebitam ſolutum [n] ſeruũ certi nominis, aut quãdã ſolidorũ quãtitatẽ, vel aliã rem promiſerit: [o] & cũ licẽtia ei fuerat vnũ ex his [†] ſoluẽdo liberari,vtrumque per ignorãtiã [p] dependerit: dubitabatur cuius rei daretur à legib⁹ ei repetitio, vtrũ ne ſerui, an pecunię:& vtrũ ſtipulator, an ꝓmiſſor habeat huius rei facultatem. [q] Et Vlpianus quidẽ electionẽ [r] ei præſtat [ſ] qui vtrũq; accepit,vt hoc reddat, quod ſibi placuerit: & tam Marcellum quàm Celſum ſibi cõſonantes refert. Papinianus autem ipſi qui vtrunq; perſoluit, electionem [t] donat: qui & antequam dependat, ipſam habet electionem quod velit præſtare: [u] & huius ſentẽtiæ ſublimiſsimum teſtẽ adducit Saluium Iulianũ ſummæ auctoritatis hominem, & prætorij edicti perpetui ordinatorem. Nobis hæc decidentibus, [x] Iuliani & Papiniani ſententia placet: vt ipſe habeat electionem [†] recipiendi, qui & dandi habuit. [y] Dat. Kalẽ.Auguſt.Conſtantinop.Lampadio & Oreſta.VV.CC. Conss.

*Ratione dubitationis oritur cõdictio indebiti, ſicut ratione erroris.h.d.ſecundum Bal.Vel ſic:Indebitum ſolutũ ancipiti animo,ſiue mente titubãte,repetitur.Salycetus.*

XI. Idem A.Iuliano præfecto prætorio.

o *Promiſerit.* ſub alternatione.

p *Per ignorantiam.* putans ſe vtrunque daturum promiſiſſe.

q *Rei facultatem.*ſcilicet quam velit retinere,vel reſtituere.

r *Electionem.*quamdiu vtrũque extat : vt.ff.eo.l.cũ is. in prin.

ſ *Præſtat.* hoc poteſt eſſe verum,cum vel pacto apud creditoré ab initio fuerat electio : vt. ff.eo.l.ſi non ſortem. circa finẽ. vel quando à duobus reis promittendi ambo ꝓmiſſa ſub alternatione per ignorantiam ſoluta ſunt : vt.ff.eo.l.plane.& ſic non corrigitur quod hic dicit,nec quod illis legibus dicitur. Vel dic.ll.illas & quod hic dicit Vlpianus,corrigi per Iuſtinianũ,vt hic ſequitur.

t *Electionem donat.* quamdiu vtrunque extat : vt. ff.eo.l.cum is. in prin.

u *Præſtare.* vt ĩfra de verbo.ſignifi.l.cũ quidam.in fi.

x *Decidentibus.* cõtra ff.de iure do.l. plerunque. vbi dicitur quòd in optione recipientis eſt.Sol.hæc lex corrigit aliam.

y *Dandi habuit.* hoc verum niſi in duobus caſibus : vt ſupra dixi per.l.ff.eo.l.plane.&.l. non ſortem.§.fi. quæ ſunt contra ſecundum Ir. Vel hęc corrigit illas.Sed qui debet Stichum aut.x. & putat ſe ad alterum præciſe teneri,non repetit: vt.ff. de lega.ij.l. ſi is cui.ſi vero ſoluerat quinque tantum, nec in quinque poteſt dici liberatus,nec in quinq; obligatus:licet ĩ his quinque primo fũit obligatus:eſt ergo inter liberationẽ & obligationẽ quoddã mediũ,ſcilicet quod ceſſat quandoque obligatio, nec eſt extincta: vt.ff.eo.l.ſi non ſortem.§. fin.&.ff.de ſol.l.qui res.§.fi.ſecundum Azo.

*Ro dubietate.*] CASVS. Certum eſt quòd qui indebitũ ſoluit, repetit.quid ergo ſi aliquis dederit, dubitans an debeat vel non?de hoc erat quæſtio, quam decidit imperator, dicens quòd qui animo titubante aliquid dedit vel ſoluit, repetit : nec præſumitur tranſactionem interueniſſe, niſi ab altera parte hoc ſpecialiter fuerit probatum.

z *Pro dubietate.*Nota hic quòd dubitãs pro ignorãte habetur. *Dubitans pro ignorãte habetur.*

a *Titubante.* id eſt dubitante debeat vel non: & ſic quantum ad hunc titulum non eſt differentia inter errorem & titubationem, & neſcientiam & ignorantiam : nec quantum ad titulum de iuris & fac.igno.ſed quantum ad alia differunt : vt.ff. de iur. & fac.igno.ſuper ipſa rubrica.& potes dare exemplum huius legis.ff.eo.l.ij. Vel dic quòd nihil dixit.ff.de regu.iur.l.non debet actori.§. in re obſcura.

## DE CONDICTIONE OB CAVSAM datorum.

*Dictum eſt.ſ.de ea cõdictione quæ datur ob præteritam cauſam.Nũc videamus quæ datur ob cauſam futuram & honeſtam : proprie tamen cauſa dicitur de præterito tantum : vt.ff.de condit.& demon.l.ſi ita legatum.in fi.res vero in futurum : vt.ff.de condic.inde.l.damus.& congruit hæc condictio cum ſuperiori : vtrobique enim intuitu cauſæ rem in alium emitto: neque res emiſſa diſtinguitur:ſed hæc futura, illa præterita reſpicit,vt dixi.Inde eſt quòd in illa ſtatim condictio naſcitur poſt ſolutionem: in hac demum cum fuerit ceſſatum, niſi prius pœniteat.* *Continuatio.* *Cauſa & res differunt.*



† *Gloſ.i. ſi ca. i. circa me. de pœna.dicit per hãc.l. quia procurator actoris tenetur oſtẽdere mãdatum, vel ſatisdare de rato, quod ſufficit ſi vnum ex his duobus faciat.*

† *Concor. c. inter cæteras.cũ gloſ. iii.extra de reſcrip. & c.referente. extra de præben. & dignita.*

BIU Cujas

*Dos data ob matrimonium, quod de iure non potuit sequi, an possit repeti.*

† *aliàs & rectè*, Pecuniã, quã te ob dotẽ accepisse pacto interposito (vt fieri, cũ iure matrimonium cõtrahitur, adsolet) ꝓponis: impediẽte quocũque modo iuris auctoritate matrimoniũ, iure cõdictionis restituere debes: & pactum, &c.

*Pecuniam.*] CASVS. Mulier cũ aliquo contraxit matrimonium: centum dedit in dotem, & pacta est sibi de dote restituẽda quocunque modo soluto matrimonio. postea apparuit non contractum matrimonium fuisse: quia erant consanguinei. nunquid act. de dote possit repetere dotem, quẽritur? Respon. ꝙ non, sed cõdic. ob causam. & pactũ quod interuenit, perinde est ac si interpositũ nõ fuisset: quia sicut matrimonium non valuit, ita nec pactum. Viuianus.

a *Quam.* id est aliquam. vel dic ad pecuniam recipiendã quam te, &c.

b *Pactúmque.* id est de dote lucranda vel restituenda soluto matrimonio.

c *Interpositum.* de dote lucranda.

d *Auctoritate.* quod ex multis causis prohibetur: vt not. ĩstitu. de nup. §. sunt & aliæ.

e *Nullam.* de dote.

f *Actionem.* ex eo pacto.

g *Habet.* scilicet mulier. vel pactum habet, id est continet.

h *Condictionis.* est enĩ personalis actio: vt. j. de do. quæ sub mo. l. j. Et intrãsitiue legitur. sic. s. ti. j. l. j. Et dic hoc casu condictionem esse priuilegiatam: vt. ff. de priuile. cre. l. ij. §. fi. & l. seq. Sed quomodo datur condictio ꝓ dote? immo debet confiscari: vt. j. de incest. nup. l. qui contra. & ff. de ritu nup. l. incestæ. & ĩstit. de nup. §. si aduersus. quæ sunt contra? Sol. in legibus illis fuit sciens, hic ignorãs factum. ar. ff. eo. l. j. §. sed si parendi. & l. ij. & ĩfra de ĩterdic. mat. l. si tutor. Sed P. dixit etiam scientem agere cõdictione sine causa: vt. ff. de cõdic. sine causa. l. fi. quod nõ placet: quia ibi nec facto secutũ fuit matrimoniũ: vt ibi. Et distingue circa hoc: vt. j. de incest. nup. l. qui cõtra. Item nec obstat ꝙ hic fuit causa secuta: quia de iure sequi debet, quod hic nõ fuit: vt. ff. eo. l. iij. §. fi liber. hæc ergo condictio locum habet: quia ob matrimonium datum fuit: vt. ff. de iure do. l. dotis. & ff. eo. l. si extraneus. Item quomodo datur ob causam, cum ob nullam causam videatur datum: vt. ff. de condic. sine causa. l. auunculo? Respon. causa est, si genus attendas: nulla est, si speciem attendas.

i *Haberi oportet.* vbi enim causa deficit, & effectus: matrimoniũ autem est causa dotis: deficiẽte ergo matrimonio, nõ potest dos locum habere: vt. j. de dona. ante nup. l. fi. circa prin. & vbi nulla dos, nulla de dote actio: in qua sola est locus pacto retentionis. si ergo nulla est de dote actio, nulla retentio ex pacto: vt hic, & in authen. de nup. §. si vero ab initio. colla. iiij. & concor. huic legi infra de dona. l. cum res.

*Si vt proponis.*] CASVS. Si pater tuus sorori tuæ emãcipatæ prædium dedit, vt creditoribus satisfaceret: alioquin reuerteretur prędium ad hæredem si non satisfaciat: quæ actio cõpetit tibi ad repetẽdũ quod dedit, si pater tuus cõcesĩt in fata, vel adhuc superstes est, quẽritur? Respõ. ꝙ cõdictio ob causam. Vi.

k *Sorori tuæ.* emancipatæ, vel ab alio patre natæ: aliàs si in potestate esset donantis, cum patri non fuerit nata condictio ob causam, nec eius filio, scilicet fratri huius sororis potest competere, vel forte tunc daretur fratri in sororem.

solueriṅ pecuniam, certamen legum latoribus incidit, íd ne quod ancipiti animo persoluerint, possint repetere, an non. Quod nos decidẽtes, sancimus omnibus qui ĩcerto animo indebitam dederint pecuniã, vel aliam quandam speciẽ persoluerint, repetitionẽ nõ denegari, & prę sumptionẽ transactionis non contra eos induci: nisi hoc specialiter ab altera parte approbetur. Dat. Kalẽ. Octob. Cõstantinop. Lãpadio & Oresta VV. CC. Conss.

## TITVLVS VI.

## DE CONDICTIONE ob causam datorum.

*Vbi non tenet contractus principalis, pacta adiacentia nil operãtur. Vel sic: Deficiente substantia, deficit accidens. Vel sic: Deficiente causa, quæ est necessaria ad effectum producẽdum, deficit effectus. hoc dicit, secundum Baldum. Vel sic: Si pecunia datur ob dotem, & interponitur pactum de lucrando, & matrimonium non sequatur iure impediente, mulier nõ habet actionem de dote ad repetendum, sed condictionem ob causam: nec pactum vllam habet efficaciam. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Callisthenidi.

PEcuniam, quam [a] te ob dotẽ accepisse, pactumq́; [b]† quod interpositũ [c] (vt fieri, quum iure matrimoniũ cõtrahitur, adsolet) ꝓponis: impediẽte quocũq; modo iuris auctoritate [d] matrimonium cõstare, nullam [e] de dote actionẽ [f] habet: [g] & ꝓpterea pecuniã quam eo nomine accepisti, iure condictionis [h] restituere debes: & pactũ quod ita interpositum est, perinde ac si interpositum non esset, haberi [i] oportet. PP. VI. Kalẽ. Augusti Læto. II. & Cereale Conss.

*Si deficit modus appositus loco finalis causæ simpliciter vel secundum quid, repetitur datum. h. d. no. & ista lex est subtilis.*

*Bald. Vel sic: Donatum per patrem filiæ vt creditoribus paternis soluat: ea non soluente, potest repeti per hæredem patris. Salyc.*

II. Imp. ALEXANDER A. Asclepiadi.

SI (vt proponis†) pater tuus ea lege sorori tuæ [k] prædia, cæteráque, quorum meministi, donauit, vt creditorib⁹ ipsa satisfaceret, ac si placita obseruata non essent, donatio resolueretur: [l] eáque contra fidem negotij gesti versata est: nõ est iniquum actionẽ condictionis ad repetitionem rerum donatarũ tibi, qui patri successisti, decerni. PP. XIIII. Kalẽd. Decemb. Albino & Maximo Conss.

*Pactum in donatione appositum ne liceat donatario alienare, operatur quòd aut pactum seruetur, aut res donata condicatur ab eo. h. d. no. secundum Baldum.*

III. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Aurelio & Alexandræ.

EA lege [m] in vos collata donatio, vt neutri alienandæ suę portionis facultas vlla cõperet, id efficit, ne alteruter vestrũ dominiũ prorsus alienet: [n] ro quæ sit ob causam, non est vere donatio, sed magis ob causam datio: vt. l. j. ff. de don. ergo merito dicitur contractus innominatus & olim & hodie.

*Ea lege.*] CASVS. Nepotib⁹ tuis prędiũ dedisti hoc pacto, ꝙ neuter portionẽ suã alienaret: an donatio facta hoc pacto teneat: & quis sit huius pacti effect⁹, quẽritur? Respon. ꝙ tenet, & habet talẽ effectũ. s. ne timore ei⁹ aliquis ad alienationẽ ꝓcedat: tamẽ tenet, si facta fuerit donatori: tamẽ cõtra donatariũ tãtũ: nõ autẽ cõtra possessorẽ aliũ competet cõdictio ob causam. Viuia.

m *Ea lege.* id est eo pacto: vt. ff. depos. l. j. §. si conueniatur.

n *Alienet.* id est faciat quòd ille timore pacti ductus de facto non alienabit, id est non procedet ad alienationem faciẽdam de facto: sed si alienabit, tenebit alienatio de iure, & dominiũ trãsferetur: sed donatori dabitur condictio contra alienãtem, cum personalis sit actio: non contra possessorem ad rem, licet hoc quidam dixerunt per. l. infra de reuo. do, l. his folis. quam rem cum non posit restituere, restituat eius æstimationem: sicque aliud petit, & aliud cõsequitur: vt. ff. si cer. pe. l. vinũ. & ff. de ver. obli. l. si seruum. §. pe. & vlt. vindicatio enim non datur ei, cui detur condictio: nemo enim potest condicere rem suam præterquam à iure: vt. ff. vsufruc. quemadmo. ca. l. fi. & sic dominiũ est translatum de primo in secundum, & de secundo in tertium. Et alia est ratio quare sit translatum de secundo in tertium: quia cum nudũ pactum, id est quodlibet quod rei traditione nõ est vestitum, tranferre in aliquem dominiũ non potest: vt supra de pac. l.

A l *Resolueretur.* sic. ff. e. l. iij. in prin. sed & hoc non dicto idem ius esset, cum dicta lex in donatione hoc tacite contineat, vt si non fiat quod dictum est, resoluatur quod donatum est: sed hic nascitur condictio ex ipso contractu: sed quando non fuisset dictum, tũc ex quasi cõtractu: vt. ff. de condic. inde. l. ij. in prin. & l. quod quis sciens. secundum quosdã. sed verius est ex re ipsa, siue ex rei interuẽtu: vt ar. ĩsti. quibus mo. re cõtra. obli. §. is quoque. Sed videtur huic legi contra. j. de rescin. vẽ. l. ea. Sol. vt ibi. Itẽ not. dari hoc casu ob causam, cũ cõtractui innominato esset apposita pactio: vt ĩfra de cõtrahẽ. empt. l. si donationis. & de dona. quę sub mo. l. si doceas. nihilo minus & actio præscriptis verbis: vt. j. de dona. l. cũ res. & ff. de dona. l. hæreditatem. sed vbi est nominatus, tãtũ præscriptis verbis: vt. ff. de re. permu. l. j. in fi. & ff. e. l. fi. & j. de pac. inter emp. & ven. l. j. & l. cũte. & s. fami. ercì. l. licet. Sed cum hodie sit nominatus: vt not. j. de re. permu. super rubrica, videtur ex huiusmodi pacto non dari ob causam: sed prescriptis verbis tantũ, per quod omnes leges huius tituli videtur abrogatæ, quæ de donatione dicũt. Sed dic speciale in donatione, vt quãquã sit hodie nominat⁹, tamẽ datur hęc cõdictio per has leges: vt dicta l. j. de dona. q́ sub mo. l. j. ADDITIO. Bar. hic sic dicit, ꝙ donatio simplex & olim & hodie fuit cõtract⁹ nominatus, de quo latius per eundẽ in. l. fi. ff. ĩsto ti. versi. pro declarãda ista &c. Donatio vero

B *Bald. Vel sic: Donatum per patrem filiæ vt creditoribus paternis soluat: ea non soluente, potest repeti per hæredem patris. Salyc.*

C

D

pac.l.traditionibus.multo minus potest rem transferre in primum dantem, vel impedire quo minus transferat in secūdò accipientem: præterquam in pacto legis cōmissoriæ, vel addictionis in diem: vt.d.l.traditionibus.& ita ex hac disiunctiua, altera pars est vera: nempe vltima. Alij vt R. dicunt primam partē verā.i.q̄ nō potest alienare, nec dominiū trāsferre, sed sequēs est falsa: & hic dicūt ratione possessionis dari cōditionē.& pro eis.j.de re.ali.nō alie.l.fi.quæ lex est cōtraria nostræ lecturæ. Sed certe ibi nō dicitur q̄ nō possit trāsferri dominium ſ accipiēte: sed adsignātur quę cōtinētur verbo alienationis, cum prohibita est alienatio. Item aliud est contrariū.j.si māci.ita fuer. ali.vt ma.l.ea quidem. Sol.aliud in libertate, quàm aliis rebus: quoniam apponens cōditionē ne manumittatur, nō de actu manumittētis, sed de beneficio libertatis intellexisse videtur: vt.ff.de ser.expor.l.si vēditor. Hic autē de ipso actu intellexisse videtur. Itē est alia ratio: quia sicut difficilè reuocatur libertas, sic difficiliter

vel vt donatori, vel eius hæredi condictio, [a] si non fuerit cōditio seruata, quæratur. PP. Kalend. April. Valeriano. IIII. & Gallieno. III. AA. Conss.

*Defectus sperati patrocinii, inducit condictionem ob causam quatenus causa deficit. Bald. Vel sic: Confessus se plus recepisse quàm reuera receperit: potest non recepti liberationem condicere. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. & Valerianus C. Aemiliæ.

SI cum exiguam pecuniā reuera susciperes, [b] longe maiorem te accepisse cauisti, eo q̄ tibi patrocinium aduersarius [c] repromitteret: cum dicas fidem promissi non secutam: vt libereris obligatione eius quod nō acceptum propter sperātū patrocinium spopōdisti, per cōdictionem [d] consequēris. PP. V. Kalend. Maij, Aemiliano & Basso Conss.

*Datū militi occasione procurationis non secutæ, condicitur. Baldus & Salycetus.*

V. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. & CC. Martiali.

SI militem ad negotiū tuum procuratorem feceris, [e] cum hoc [f] legibus interdictum sit, ac propter hoc pecuniam [g] ei numerasti: quicquid ob causam datum est, causa non secuta [h] restitui tibi competens iudex curæ habebit. [i] PP. X. Kalend. Octob. ipsis. IIII. & III. Cōss.

*Simplex donatio non reuocatur: sed vbi in causa de facto erratur, condicitur per condictionē ob causam. Bald. Vel sic: Ancilla data vt dantis filia manumittatur: si nō manumittitur, repetitur: quod secus est si pure donata fuerit. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Cyrioni & Plotioni.

CVm ancillā patrē vestrum ei contra quē supplicatis, dedisse ꝓponatis: interest multum, vtrūmne donandi animo dederit, an ob manumittēdam

ille alienare. an non appareat, & tunc potest: vt.ff.de leg.j.filiusfamilias.§. diui.& de lega.iij.l.Lucius.j.respon.&.l.pater filium.§.Iulius Agrippa. Quarti dicunt, refert an interfit eius qui prohibuit alienationem, vt tunc non alienet: an non, & tunc sic. argu.infra de pac.inter emp.& vendi.l.fi. Sed contra eos videtur.ff.de ser.rusti.pd. l.cū fundo. Item fortiter huic legi obstat ff.communi diuidun.l. iij.&.l.in hoc iudiciū. §.si inter socios.&.ff. pro soc.l.idemque dicendum. in fin. legis: quia pactum ne diuidatur, ita est rei annexū, quòd sequitur possessorem, id est emptorem. at hoc pactum ne alienet, non sequitur rem: sed dic, sequitur quo ad excipiēdum: vt ibi. non quo ad agendum: vt hic.arg.ff.de pac.l.si tibi.§. pactum.

a *Condictio.* ob causam: quam speciale est in donatione dari: vt dixi supra.l.proxi.

*SI cū exiguam.*] CASVS. Accepi mutuo.x.à quodam aduocato,& caui quòd accepi. c. propter spem sui patrocinij, quod mihi promisit. postea ille non obseruauit fidem. an liberationem sponsionis per condictionem consequi possim, quæritur. Respon.quòd sic.

b *Susciperes.* pone decem.

c *Aduersarius.* id est ille contra quem agis, scilicet creditor.

d *Per condictionem.* ob causam, vel exceptionem doli mali potes te tueri.& ad hoc infra de non nu.pecu.l.minorem. & supra titu.j.l.iij.& supra de postu.l.si sub specie.&.ff.de condic.sine cau.l.iiij.&.ff.de var.& extraor.cog.l. j.§. in honorariis. & supra de pac.l.creditori.

*SI militem.*] CASVS. Dedisti pecuniam militi, vt esset procurator tuus ad causam quandam. obiectū est ei, quòd procurator esse non potest, quia miles. nunquid repetes pecuniam quam dedisti? Dicitur quòd sic, per condictionem ob causam. Viuianus.

e *Feceris.* de facto, id est quantum ad destinationem animi tui.

f *Cum hoc.* scilicet vt miles procurator fiat: vt supra de procur. l.militem.& infra loca.l.milites.

g *Pecuniam.* vt eam in sumptus litis erogaret secundū quosdā.

h *Causa non secuta.* vel quia nolit esse procurator, vel quia nō potest de iure: vt & ar.ff.eo.l.iij.§.si liber.& infra.l.proxi.licet si non obiiciatur ei exceptio, admittatur: vt.ff.de procura.l.filiusfamilias.§.milites.& supra de procur.l.ita demum.quo casu si peregit, non potest repeti quod datum est. sed videtur huic ex huius pecuniæ datione nullam nasci actionem: vt.ff.de actio. & oblig.l.non solum.quæ est contra. Sol.hic loquitur cum re contrahitur obligatio: ibi cum consensu vel verbis. Vel hic non erat impossibilis conditio prorsus: vt dicta.l.supra de procur.l. ita demum. Item contra infra de lega.l.ab administratione. Sol. vt ibi,& eodem modo solue aliud in eo.titu.l.si legatarius. in fi.

i *Habebit.* vt arg.ff.loca.l.ex conducto.aliàs.l. si vno.§. item cum.& habet hoc locum indubitabiliter, cum ignorauit militem: vt.ff.loca.l.si ignorans.& idem si sciuit militem, sed credidit eum posse procuratorem esse, vt non noceat iuris ignorantia in damno vitando, sicut nec in condictione indebiti: vt diximus supra titu.j.l.j. Item si sciebat vtrumque: sed adiecit conditionem expresse, si fueris procurator. arg.ff.de condic.inde.l.ij. secus si non dixisset. ar.ff.de reg.iur.l.cuius per errorem. Iteꝫ cōtra infra eo.l.fi. Sed dic, hic non stat per eum, sed per ius.

*CVm ancillam.*] CASVS. Pater tuus mihi dedit ancillam quandam, vt ancillam meam filiam suam naturalem manumitterem. distinguitur in.l. ista, aut simpliciter dedit: aut dedit vt manumitterem. primo casu non reuocabitur donatio. secundo casu, si non feci quod conuenit, aut quia nolui, aut quia

nó potui: quia forte erat libera: códictio ob causam cópetit. Vi.

a *Filiam.* scilicet dedit.

b *Non posſit.* vt infra de contrahen. emp. l. iij. & infra de vſuca. pro donato. l. irritam. & infra de act. & oblig. l. ſi quidem. & hoc niſi ex cauſa ingratitudinis: vt infra de reuo. dona. l. ſi.

c *Nó ſecuta.* quia nec ſequi potuit de iure: vt ſupra. l. ꝓxi. & l. j. & ff. e. l. iij. §. ſi liber. & ff. máda. cú ſeruus. í fi. Et not. ꝙ libero nó poteſt præſtari libertas, non iuris ꝓhibitione, ſed eius impoſsibilitate ſecúdú Ir. ſed in caſu valet libertas libero relicta: vt. ff. de fidei com. lib. l. generaliter. §. ſi homini libero. Ité no. ſecúdú Azo. qui dicit hic ceſſante cauſa &c. habere locú, ſi cauſa fuerit finalis, nó impulſiua: ar. ĩ. de nupt. l. ſperialis. §. ſed & ſi tales. & de iure do. l. ſi mulier dotem.

*Libertas libero præſtari nequit.*

*Cauſa ceſſante, quãdo ceſſet effectus.*

†*Quia ſine conditione acta, rumpenda non ſunt: vt xxxii. q. vlt. c. vlti. in fine.*

†*Quia ſine conditione acta, rumpenda non ſunt: vt* ✠ *I repetendi.* ] *CASVS.* Dedi vxori tuæ. x. vt ſic induceret te ad proficiſcendum mecũ ad ſcholas. nó es profectus: an repetere poſsim; quæritur? Diſtinguitur, aut expreſſe dixi quòd repeterẽ niſi ipſe ꝓficiſceretur, aut hoc tacite in animo meo geſtabã. primo caſu repetam per condictionem ob cauſam: ſecundo caſu non repetam. Viuianus.

d *Cõditionem.* expreſſe, ſed tacite hoc í mẽte agebatur ab altera parte tantum: vt. ĩ. de dona. ante nupt. l. ſi mater. &. ff. e. l. dedi. §. ſi quis quaſi. Si autem ab vtraq; parte, tũc daretur repetitio: vt in donatione cauſa mortis: vt. ff. de dona. cau. mor. l. ſenatus. §. j. &. ff. eo. l. cũ quis mortis cauſa. & idẽ eſt. ſ. eo. l. j. nã ibi ab vtraq; parte agebatur, ſi ſequeretur matrimoniũ: vt. ĩ. de dona. ante nupt. l. cũ veterũ. circa fi. & arg. ff. eo. l. j. §. fi. &. l. ſeq. &. l. ſi filius. ſic ergo fuit cauſa ipulſiua, nó finalis, quia tũc eſſet aliud: vt. ff. de dona. l. ij. §. fi. &. l. ſeq. &. ff. de dona. inter virũ & vxo. l. ſed ſi mors. §. fin. &. ff. de cõdit. & demõ. l. Titio cẽtũ. in prin. & cõcor. huic legi. ĩ. de dona. ante nup. l. ſi preſidi. &. ſ. de trãſac. l. ſi maiores. & ff. de duo. reis. l. duos. &. ĩ. de re. permu. l. ex placito. &. ff. de acquiren. poſſ. l. quod meo. §. ſi furioſo. & ſupra quod me. l. cum te.

*Cõditione ſub impoſsibili datum, an poſsit repeti cauſa non ſecuta.*

*Cauſa impulſiua datũ, an poſsit repeti cauſa non ſecuta.*

*Dictam legem.* ] *CASVS.* Spõſus ſpõſæ dedit decẽ, vt illa intra certũ tẽpus veniret ad domũ ſuã. nó venit cũ venire potuit. nũquid repetit ſpõſus quod dedit? Reſpõ. ꝙ ſic, vel ab ipſa ſi ſuperſtes eſt, vel ab eius ſucceſſoribus ſi deceſsit. Viuianus.

e *Dictam legem.* id eſt dictum pactum à ſponſo: vt ſtatim dicet.

f *Si non.* ſi non habes, maxime ſubaudias: vt probatur. ſ. eo. l. j. &. l. ſi militẽ. &. l. cum ancillã. &. ff. eo. l. iij. §. ſi liber. Vel diſtingue an qui dat, ſcit cõditionem impoſsibilẽ: & ſic nõ repetit. an nõ: & tũc repetit. ar. ff. de acquir. poſſ. l. quod meo. §. ſi furioſo. &. ff. de cõdic. ſine cauſa. l. auunculo. & dixim⁹ idẽ. ĩ. de lega. l. ab adminiſtratione. Tertij vt Ir. dicũt: ſi nõ impoſsibilẽ ſcilicet de natura: vt do tibi decẽ, ſi cœlũ digito tetigeris. nã nõ repetitur, etiã ſi ceſſat. & eſt ar. ff. de act. & oblig. l. nõ ſolũ. & ſic nõ ſubaudi. maxime. *ADDITIO.* Veritas eſt iſta ſecũdũ Bar. hic: quãdo aliquis dat ob cauſam impoſsibilem ignoranter, habet locum hæc condictio: vt ſupra eo. l. ſi militem. Si vero ſciẽter, tunc aut dedit adiiciendo conditionem, & repetitur: vt. d. l. ſi militem. aut non adiiciendo conditionem, ſed per modum cauſæ aut modi: & tunc non repetitur. ita loquitur ſecundum eum hæc lex.

g *Quapropter.* quod dixit in genere: ponit in ſpecie.

h *In ſponſam.* cui maiori affectione donare videtur, ꝓpter ſpẽ futurarũ nuptiarũ: vnde videt cõueniẽs nõ repeti qđ donatũ eſt.

i *Prohiberis.* ad hoc infra de contrahen. emp. l. iij. & de dona. l. legem. &. l. cum res. Ité contra infra de reſcin. vendi. l. ea. Sol. vt diximus ibi: quia ibi erat aliàs vẽdituru: hic nõ erat aliàs donaturus.

nó prohiberis. i S. III. Id. Febr. AA. Conss.

*Accipiens à libero non implẽs cauſam, condictione tenetur: ſecus ſi accipiat à ſeruo proprio, vbi eſt hortandus, non artandus. h. d. ſecundum Baldum.*

IX. Iidem AA. & CC. Bibulo.

SI liber conſtitutus, vt filiæ k tuæ manumittantur, aliquid dediſti: cauſa nõ ſecuta, de hoc tibi reſtituendo códictio competit. l nam ſi m quid ſeruus de peculio domino dederit: contra eum quidem nullam actionẽ n habere poteſt: ſed dominũ qui ſemel accipere pecuniã ꝓ libertate paſſus eſt, aditus prouinciæ rector hortabitur o (ſalua reuerẽtia) fauore ſcilicet libertatis, placito ſuo ſtare. p S. III. Id. Feb. Sirmij. AA. Conss.

k *Filiæ.* ancillæ.

l *Condictio competit.* vt. ff. eo. l. dedi. §. j. & de præſcrip. verb. l. ſi tibi. Contra videtur, cũ ſuccedæ conſtitutio, faciátque eas liberas: vt. ff. eo. l. ſi pecuniam. §. j. & infra ſi manci. ita fue. ali. & c. l. ſi is. ſed illud obtinet cum data eſt quantitas: ſecus ſi ſpecies: vt. ff. de præſcrip. verbis. l. naturalis. §. at cum do.

m *Nam ſi.* bene dixit: ſi liber cõſtitutus, &c.

n *Nullam actionẽ.* neque ad repetẽdũ quod dedit, neque ad implẽdum quod conuenit: cũ iure ordinario domini cum ſeruis paciſcentes, nihil agant: vt ſupra de tranſac. l. interpoſitas. licet quidam contra: vt ibi diximus. Item contra. ff. de manu. l. ſi quis ab alio. ſed ibi ab alio non à ſeruo accepit.

o *Hortabitur.* non compellet: vt. ĩ. de lib. cau. l. cum affirmes.

p *Stare.* ſcilicet quòd manumittat.

*Si cauſa non impletur caſu fortuito, ceſſat condictio. hoc dicit cum. l. ſequen. ſecundum Bar. Vel ſic: Si propter caſum fortuitum res non ſequatur: pecunia data non repetitur. Salycetus.*

X. Iidem AA. & CC. Cononianæ.

PEcuniam à te datam, ſi hæc cauſa q pro qua data eſt, non culpa accipientis, ſed fortuito caſu r non eſt ſecuta: minime repeti ſ poſſe certum eſt. S. III. Non. Decembr. Nicomediæ, CC. Conss.

q *Cauſa.* quæ ab accipiente pendet: puta do tibi codicem vt me ægrum cures. aliàs enim cauſa non ſecuta qualitercũque, dũmodo dantis dolus ceſſet, repetitio competit ſecundum Ir.

r *Caſu.* cõtingẽte í perſona ægri cõducẽtis, & pecuniã dãtis: ſecus ſi in ꝑſona medici locãtis operas, ſeu pecuniã recipiẽtis: quia tũc repetitur, vt in contrario. ff. loca. l. ſi vno. §. ité cũ quidã. ſi in aduocatis: vt. ff. de var. cog. l. j. §. diuus. in quibus eſt ſpecialis.

ſ *Repeti.* ex ceſſatione. Sed nonne licet pœnitere: vt. ff. eo. ſi pecuniam. in prin. &. l. ij. §. j? Reſpon. non, cum impleta ſit conditio, vel pro impleta habeatur. habetur autem pro impleta, cum iam adimpleri non poſsit: ibi autem poterat. *ADDITIO.* Bart. hic reprehendit hanc glo. dicens ſic hic dicendum: aut volo repetere quaſi cauſa non ſecuta, & nõ poſſum, vt hic: aut quaſi me pœniteat, quia pœnitentiæ eſt locus in contractibus innominatis, & poſſum: vt in contrariis.

*Aduocationis.*

F malè. debẽt dicere nisi accipiendo mercyhgeris. Cuj. in Papin. lib. 4. Resp. in l. 4. de offic. Pref.

BIU Cujas

A Duocationis causa datam[a] pecuniam, si per eos[b] qui acceperant, quo minus suscep-
tam fidem impleant, stetisse probetur, restituendã esse conuenit. S.XVII. Kalend. Ianua. CC. Conss.

## TITVLVS VII.

## DE CONDICTIONE ob turpem causam.

*Qui, probat cautionem ex turpi causa emanatam, per consequens probat pecuniam non numeratam. Bal. Vel sic: Promissum ex causa turpi, non potest peti: ideo causa turpi probata, reus debet absolui. Sal.*

1. Imp. ANTONINVS A. Ingenuo.

SI ex cautione[c] tua conueniri cœperis: nullam pecuniam te accepisse, sed ob turpem causam,[d] & quã fieri prohibitum[e] est, interpositam cautionem, ei qui[f] super ea re cogniturus est, probandum[g] est: & eo impleto, absolutio sequetur. Sine die & consule.

a *Duocationis. Datam.* non ex pacto: sed sponte: vt bene faciat ad titulum istum.

b *Per eos.* secus si per casum vel clientulum steterit: vt.ff.de var. cog.l.j.§.pe.&.ff.loca.l.qui operas. &.ẽ.de iudi.l.properandum. §. honorariis. &. ẽ. l.proxi.

*DE CONDICTIONE ob turpem causam.*

*Superiores condictiones duæ respiciunt honestam causam: hæc turpem, & præteritam, & futuram.*

*Ex cautione.*] CASVS. Si alicui lenæ decem promisisti vt alicuius mulieris per eam tibi fieret copia, & illa decem confessus fueris ex causa mutui te accepisse ab ea, & ex cautione tua conueniaris: qualiter tibi succurrendum sit, quæritur? Respon. q̃ probabis tibi pecuniam numeratam non fuisse, & ex turpi causa eam promisisse: quibus duob' probatis absolueris. Vel pone casum, q̃ promisisti cẽtũ cuidam vt faceret alij furtum vel homicidium. Viuianus.

ç *Si ex cautione.* emissa non spe numerandæ pecuniæ, licet in ea cõtineatur numerata pecunia, sed ob turpem causam emissa.

d *Ob turpem causam.* scilicet ex vtraque parte, vel alia secundum Ir. Et da exemplum, si promitto ne delinquas. Item si promitto vt delinquas. Item si promitto meretrici. Primo est turpitudo ex parte recipientis, secundo vtriusque, tertio dantis: vt.ff.eo.l.j. in fin.&.l.vbi autem.&.l.idem est.§. sed quod meretrici.

e *Prohibitum est,* potest esse quòd iste voluntarius adsumpsit sibi onus: vel aliter habet in se implicitam affirmationem, vel præsumitur pro instrumento.

f *Ei qui.*& sic no. iudici faciẽdã fidẽ: vt.ẽ.de eden.l.procurator.

g *Probandum est.* à te. & ita probat non numeratam. & sic est contra.j.de proba.l.actor.&.j. de non nu. pecu.l. si ex cautione. Solu. probat admissus, non iussus. Vel probat eo ipso, quòd non probatur contrarium. sic.j.qui mili.non pos. l. super seruis. lib. xij. &.ff. de iure do.l. dotem quæ in prius. Vel hoc non simpliciter negat, sed negando aliud adserit: ideoque ab eo exigitur probatio. Sed quare dicit hic quòd vtrunque probet, cum alterum tantum probare sufficiat ad hoc vt sequi debeat absolutio? Respon. Respexit lex quòd duplici de causa potest conueniri, scilicet vel ex mutuo, & tunc debet probare non numeratam eo modo vt dixi. vel ex promissione, & tunc se promisisse ob turpem causam præcedentem. Sed an huiusmodi exceptiones & probationes etiam post biennium admittantur? Quidam quòd non. arg.ẽ.de postulan.l.si sub specie. sed ibi nõ negat post biennium dari exceptionem doli, licet non detur non numeratæ pecuniæ: & ita hic potest dari post biennium doli. Vel quia promissum est ob turpem causam, quod idem est. nam præcedentẽ pactionem turpem considerare debemus: vt.j.ad Macedonianũ. l.si filiusfa. aliquid. Sed opponitur: Nónne absoluendus est hic conuentus propter primam negatiuam, etiam si non probetur de turpitudine? non enim debet in eo probando grauari, quo probato nõ debet releuari: vt.j.de proba.l.ad probationem. Sed dici potest hoc esse necesse post biennium. vel hic non solum petebat absolui, verumetiam cautionem condicebat. & concor.j. de inuti.stipula.l.dolo.&.l.ex eo.&.j.de condic. sine cau.l.fin.& supra si cer.peta.l. si non singuli.

*Cum te.*] CASVS. Si mulieri causa stupri domum dediste, eam repetere non poteris: quia in pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis. Viuianus.

h *Turpem.* vt ei cõmiscereris, & non erat meretrix.

i *Dedisse.* sic ergo fecit accipientis: vt insti.de act.§.sic itaque.

k *Desideras.* sic ergo ex inutili cõtractu dominium transfertur. & sic est contra.ẽ.de legi.& consti. l. nõ dubium. Sed die q̃ hic repetit fiscus: vt.ff.de iure fisci.l. Lucius.

l *Melior.* in pari ergo causa melior &c. vt hic, &.ẽ.de transact. l.transactione finita.& ff.de verb.oblig.l.si seruum.§.de illo. &.ff. ne quis eum qui ius vo. fu. vi exi. l. nam cum vterq;. &. ff.eo.l. si ob turpem.& de reg.iur.l. in pari.& ne quid in loco pub.l.prætor.§.idẽ. &.ff.de calũ.l.in hæredem. &.j.e. l.mercalẽ. &.ff.de doli excep.l.apud Celsum.§.Marcellus. Sed quid de pignore? nunquid pignus poterit vindicari vel repeti pignoratitia actione? Respõ. Al.& M.q̃ non. sed certe melius est vt dicamus pignus posse iure dominij vindicari: quia vindicatio cõtra eum sicut cõtra quemlibet instituitur: vt.ff.ad exhib. l.de eo. §.pen.& fi.&.ff.si quadru.pau. fe.di.l.j.§.fin. licet sit arg.cõtra. quia quandoque quis non tanq̃ quilibet admittitur: vt. ẽ. de dolo.l.j. Secus vero in re principali soluta: quia eius dominium translatum est in accipientẽ, quod nulla condictione vel actione potest reuocari. & idem in pignore si agatur pignoratitia actione ex cõtractu turpiter celebrato. Sed econtra si creditrix agat, aut actione ex contractu turpiter celebrato: & nõ potest per hanc legẽ, cum in pari &c. Nec obstat. ff.eo.l.idẽ.§. sed quod meretrici. quia quædam honeste accipiũtur, quæ nõ honeste petuntur: vt. ff.de var. cog.l.j.§.j. aut hypothecaria, qd̃ potest: cũ cõtra quẽlibet possidentem detur, & nõ inspicit contractum, arg.d.l.ff.ad exhib.l.de eo. in fin. secundũ H. quod nõ placet: quia si datur vindicatio debitori nõ possidenti etiam nihilo soluto, multo magis exceptio. arg.ff.de superfi.l.j.§. quod autem ait prætor.

*Fiscus repetit datũ ab aliquo ob turpem causam.*

*Pignus datum ob turpẽ causam, an possit vindicari vel repeti ac.pig.*

*Qvod cuitandi.*] CASVS. Si clericus aliquis, vel inhabilis ad exercitium publicæ militiæ, puta mancus vel claudus, aliquam pecuniam alicui potestatem habenti vocandi homines ad ciuilia munera, ob vitandam militiam dederit: an repeti possit, quæritur? Dicitur q̃ sic, per condic. ob turpem causam: & accipiens de crimine cõcussionis poterit accusari, & condemnari. sic intelligo legem istam de dante qui erat inhabilis. alioquin si habilis fuisset, vterq; esset in turpi causa: nec haberet locum repetitio. Viuianus.

m *Tyrocinii.* id est militiæ.

n *Competentem.* inhabilis erat, & ipso iure excusatus: sed quia inquietabatur, dedit.

o *Eius.* scilicet iudicis.

p *Recipies.* per hanc condictionem. & dic q̃ turpiter accepit: vnde etiã crimine cõcussionis tenetur, vt subiicit. sed qui dedit, honeste dedit: quia erat inhabilis ad militiã. aliàs graue esset detrectare militiam: vt.ff.de re mili.l.qui cum vno.§.qui post desertionẽ. nec est cõtra.ẽ.quod met.causa.l.cum te. quia ibi solui.

q *Qui.* scilicet iudex.

r *Concussionis.* Crimen concussionis est, cum aliquis occasione publici officij quod habet, aliquid extorquet à subiectis: vt.ff.de cri.con.l.j. & facit.ff.de contrahen.emp.l.non licet. & hic tenetur, siue erat habilis, siue non.

*Crimen cõcussionis.*

*Qvotiens.*] CASVS. Dedi tibi. x. vt furtum vel homicidiũ non faceres. licet non feceris: quia tamen gratis abstinere debuisti, turpiter fecisti. vnde petam per condict. ob tur. cau. Potes ponere exemplum. ff.e.l.j. in fi. &. l.ij. & si marito alicuius mulieris vt cũ ea cõmiscereris. x. promisisti, an ea petere

posis, quæritur? Dicitur quòd non. Si vero dediſti, quia vterque noſtrum ſit in pari cauſa turpitudinis, non repetes. hoc dicit cum.l.ſequen.

a *Quotiens.* da exemplum vt.ff.eo.l.j.in fi.&.l.ij.&.l.fi.&.l.ſi ob turpem.&.l.idem.§.j.&.ff.depoſi.l.fina.

b *Vſuræ.* quod dic vt ſupra de cõdi. inde.l.j.

*Lenociniũ.* Mercalem. Lenocinii. Quid ſit lenociniũ, habes.ff. de mi.l.auxiliũ. §.fi.& de adul.l.mariti lenocinium.&.l.j.§.lenocinij. & facit. j. de adulte.l.crimen.

d *Demonſtratur.* vt.j. de dona. ante nup.l.ea quæ.&.ff.eo.l.ſi ob turpem cauſam.

OB reſtituenda.] CASVS. Si pecuniam meã ſurripuiſti, & ob eam reſtituendam.x.tibi dederim: ea per condic.ob tur.cau. repetere potero: quia licet honeſte dedi, turpiter tamẽ feciſti: quia gratis reſtituere debebas. Viuianus.

* *Iſta lex eſt notab. & ad hoc ſemper ſolet allegari: quòd allegans ſuam turpitudinẽ non eſt audiendus.*

e *Ob reſtituenda.* concor. j.l.proxi.&. ff. eo. l. idem.§. quotiẽs.&.l. ſi ob turpem.

f *Ea.* vtputa pecora, & ob illa reſtituenda dedi pecuniam.

g *Interueniat.* Titius.

EVm qui.] CASVS. Si pecora mea abegiſti,& ad ea reſtituẽda pecuniam tibi dedero: non ſolum pecuniã per condic.ob tur. cau. repetere potero: ſed & pecora, licet morte vel aliquo caſu fortuito perierint, reſtituere debes per cõdic. furtiuam, cum intelligaris ſemper fuiſſe in mora. Viuianus.

h *Tam hanc.* ſcilicet pecuniam per condictionem ob tur.cau.vt ff.eo.l. fina. & ſupra.l. proxi.& dic quid ſit crimen abigeatus: vt.ff.de abig.l.j.& fina.

i *Tenuit.* ſcilicet pecora. & hoc per condictionem furtiuam.

k *Mora.* vt infra de fur.l.ſubtracto.&.j.titu.proxi.l.ante. & ſupra quod me cauſa.l.j. &.ff.de condic.fur.l.in re.&.l.fina. & de vi & vi ar.l.j. §.rectiſſimè. &.l.merito. Sed videt contra infra de fur.l. poſt deciſionem. ſed non obſtat: vt.d.l. ſubtracto.

*Cõtinuatio.* DE CONDICTIONE FVRTIVA.

*Sicut condictio ſuperior reſpicit turpem cauſam: ſic & hæc: & ideo poſt illam ſubiicit de hac.*

PRæſes.] CASVS. Si tres mihi pecuniam ſubtraxerunt, agam furti aduerſus quemlibet in ſolidum: & vno ſoluẽte alij non liberabuntur. ſecus in condic. furti. nam habet electionem quem velit in ſolidum conuenire, & vno ſoluente cæteri liberantur. & hanc diuerſitatem in inferenda condictione conſiderabit præſes. Viuianus.

l *In ſolidum.* quando agitur actione furti, omnes in ſolidum tenentur: quando condictione furtiua, vno ſatisfaciente pro aliis eſt ſatisfactum.

m *Teneri.* nec vno ſoluente cęteros liberari: vt.ff.ad leg.Aquil. & de iuriſdi.om.iu.l.ſi quis.§.fi.&.l.ſeq.

n *Condictionis.* ſ. furti ipſius, quę nõ tollitur per actionẽ furti, vel econtra: vt.ff.e.l.ſi profure. §.furti. niſi ſi caſu quãdo cõtra tutorem datur in duplum actio de rationibus diſtrahẽdis. nam condictione liberatur: vt.ff.de admi.tuto.l.tres tutores. circa prin. quæ eſt contra.

o *Subtractorum.* à pluribus: vt.ff.de fur.l.vul garis.§.penul. & arbo. fur.cæ.l.ſi plures.

p *Liberari.* à condictione furtiua, non ab actiõe furti: vt.ſ.& eſt ratio diuerſitatis, ſecũdum M. quia actio furti ex maleficio datur: ſed condictio furtiua ex poſſeſsione: quod nõ placet, immo ex variis figuris cauſarũ: vt not.ff.e.l.ſi pro fure.§. fina. ADDITIO. Videas de hoc plene per Ang. Areti. & dominũ Iaſo. de May. in.§. omnium. ſuper glo. ibi in verbo, modum. inſtitu. de actio.

ANte.] CASVS. Si rem meam ſurripuiſti: & anteq̃ offeras, perierit: cuius ſit periculũ, quærit? Rũ. tuũ, qui ſurripuiſti. Vi.

q *Certiſſimi iuris eſt.* vt.ſ.titu.j. l.fi.in fin.& in cõcor. ibi poſtis.& dicas hic de purgatione vt dixi. j. de fur.l. ſubtracto.

DE CONDICTIONE ex lege, &c.

*Cõtinuationes* *Supra ſpeciales cõdictiones propoſuit: nunc generales. nõ enim eſt nouum, vt quibuſdam ſpecialiter enumeratis generale ſubiiciatur verbum &c. vt ff.ad leg. Aquil. l. ſi ſeruo ſeruum. §. inquit.*

LIcet ante.] CASVS. Ex primipilari adminiſtratione tenebaris fiſco in.x. nihil habebas ſi bonis, niſi quędam debitoré in diem: an ante diem debitorem tuum conuenire poſsis (immo fiſcus, quod verius eſt) vt pecuniam recipias vt ſic ſatisfacias fiſco, quæritur? Dicitur quòd ſic: licet aliàs ante diem cum effectu peti non poſsit. & propter priuilegium fiſci ages condictione ex.l. iſta.

r *Non poſſint.* obſtante exceptione: vt.ff.man.l.ſi mandauero. ij. in prin.&.ff.de verb.oblig.l.eum qui kalendis.

ſ *Ex primipilo.* id eſt ex primipilaria adminiſtratione.

t *Præſes.* ſed quomodo præſes cognoſcit inter fiſcum & priuatũ? Dic q̃ hoc facit cũ procuratore Cæſaris, vt.ſ.ſi aduer. fiſc.l.ij.

*Debitorem*

BIU Cujas

inultum eſſe non patietur. PP. III. Kalend. Auguſt. ipſis. IIII. & III. AA. Conss.

*In condictione ob turpem cauſam non veniunt vſuræ. Bald. & Salyce.*

IIII. Iidem AA. & CC. Rufino.

QVotiens a accipientis, non etiam dãtis turpis inuenitur cauſa: licet hæc ſecuta fuerit: datũ condici tantũ, non etiã vſuræ b peti poſſunt. S. VII. Id. Ian. Sirmij. AA. Cõss.

*Qui excludit ſeipſum proponendo, non eſt neceſſe quòd excludatur excipiendo: quia ex ſuo officio iudex debet eum excludere. h.d. not. ſecundum Baldum. Vel ſic: Promiſſum marito cauſa lenocinii vxoris, non poteſt ab eo exigi: ſicut nec ei ſolutum poteſt repeti. h.d. Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Bichoporo.

MErcalem* te habuiſſe vxorem proponis: vnde intelligis & confeſsionẽ lenocinij c preces tuas continere, & cautæ quantitatis ob turpem cauſam exactioni locum nõ eſſe. Quãuis enim vtriuſque turpitudo verſatur, ac ſolutæ quantitatis ceſſat repetitio: tamen ex huiuſmodi ſtipulatione contra bonos mores interpoſita, denegandas eſſe actiones, iuris auctoritate demonſtratur. d S. VI. Id. Maij. CC. Conss.

*Fur rerum vel animalium, quicquid accipit pro reſtituendo, turpiter accipit: & reſtituere tenetur. h. d. cum. l. ſequen. Bald. Vel ſic: Datum furi vt rem ſubtractam reſtituat, quaſi turpiter acceptum repeti poteſt. h.d. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Eutychiæ.

OB reſtituenda e ea f quæ ſubtraxerat, accipientem pecuniam, cũ eius tantũ interueniat g turpitudo, condictione conuentum hãc reſtituere debere conuenit. Dat. XV. Kalẽ. Iun. CC. Conss.

*Recipiens pecuniam vt pecora per eum occultata reſtituat, tenetur illam reſtituere per condictionem ob turpem cauſam, & pecora per condictionẽ furtiuam, tam extãtia quam perepta etiã caſu fortuito. h.d. Saly.*

EVII. Iidẽ AA. & CC. Zenoni.

VM qui ob reſtituẽda quę abegerat pecora, pecuniã accepit: tam hãc h, quàm ea quę per hoc cõmiſſum tenuit, i reſtituere debere conuenit: licet mortua, vel alio fortuito caſu periiſſe dicantur: cũ hoc caſu in rem mora k fiat. Dat. V. Kal. Decẽb. Nicomediæ. AA. Conss.

TITVLVS VIII.

DE CONDICTIONE furtiua.

*Iſta eſt not. lex. & h.d. Plures eandem rem furto ſubtrahentes, in ſolidum obligantur: & ſolutio vnius non liberat aliũ à pœna furti, ſed liberat à condictione furtiua. hoc dicit not ſecundum Bald.*

I. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN. AA. & CC. Hermogeni.

PRæſes prouinciæ ſciens furti quidẽ actione ſingulos quoſq; in ſolidũ l teneri, m cõdictionis n vero numorũ furtim ſubtractorũ o electionẽ eſſe, ac tũ demũ, ſi ab vno ſatisfactũ fuerit, cęteros liberari: p iure pferre ſentẽtiã curabit. Dat. Kalẽ. Maiis. CC. Cõss.

*Fur eſt in mora: quæ non purgatur niſi res reſtituatur. h.d. Bald.*

II. Iidem AA. & CC. Ariſtæneto.

ANte oblationẽ interemptæ rei furtiuæ damnũ ad furẽ pertinere, certiſsimi iuris eſt. q Dat. Kalen. Maiis. CC. Conss.

TITVLVS IX.

DE CONDICTIONE EX lege, & ſine cauſa, vel iniuſta cauſa.

*Fiſcus debitorem debitoris ſui ex cauſa primipili præcedente diſcuſsione ſolẽni, exigit ante diem. Bald. Vel ſic: Propter inopiã debitoris fiſci poteſt debitor debitoris ſui ante tempus exigi. h.d. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Vlpio.

LIcet ante tẽpus debita exigi non poſsint: r tamẽ ſi te ex primipilo ſ debitorem conſtitutũ fiſci, ac patrimonium tuũ exhauſtũ præſes t prouinciæ compererit, vt ad ſolutionis ſecuritatem ſolum fœnebris pecuniæ ſubſidiũ ſuper-

a *Debitorem tuum.* in diem vel pure.
b *Repræsentet.* scilicet fisco ille debitor tuus conuentus condictione ex lege. & sic facit hæc lex ad titulum istum. Da & alia exempla huius condictionis, vt dixi. ff. eo. l. j.
c *Exoluatur.* remisso interusurio medij temporis. argu. ff. soma. l. si cõstãte. §. quotiens. & facit. ẏ. quando fisc. vel priua. per totũ.

*ADDITIO.* Per hãc legem dicit hic Bald. quòd emptores gabellarum pro necessitate reipub. possunt exigi ante diem vel tempus: remisso tamen eis interusurio medij temporis. quod nota.

D *Issolutæ quantitatis.*] *CASVS.* Si mutuasti mihi. x. & in diem cõfectum fuerit instrumentum: & solutis tibi. x. instrumentũ reddere noluisti: qua actio. te conueniam vt reddas, quæritur? Resp. ꝙ condic. sine causa. quod est verum, si tu soluisti tabellioni pro instrumento: alioquin vindicarem, & ad exhibendum agerem: vt ṡ. ad exhi. l. fi.

d *Dissolutæ quãtitatis.* id est dissolutæ obligationis ꝙ quãtitate cõpetenti. Vel. i. solutæ.
e *Retentum.* si ex sua pecunia est factum.
f *Remanere.* vt. ẏ. de sol. l. nihil. & ẏ. depos. l. propter. & infra loca. l. si conductionis.
g *Per condictionem.* sine causa. & sic apparet dominium instrumenti esse creditoris, per quod videtur eum non debere restituere. si enim esset debitoris, nõ daretur ei pro re sua condictio: vt. ff. vsufruct. quẽadmo. ca. l. fi. nisi ratione possessionis daretur: vt. ff. de condic. indebi. l. indebiti. §. j. & hoc cum ex pecunia creditoris fuit solutum tabellioni. aliàs daretur rei vindicatio, & ad exhibendum debitori: vt. ṡ. ad exhibendum. l. fin. & facit. ẏ. l. fi. & ṡ. de condic. indebi. l. cum & soluta.

*Mala fide.*] *CASVS.* Si fundũ meum mala fide possedisti, quia eum inuasisti, & egi & obtinui: qua act. ad fructus quos percepisti, agere possim, quæritur? Resp. ꝙ ad extantes, rei vindica. ad consumptos, condictione sine causa, siue ex iniusta causa. Not. ex hac. l. ꝙ malæ fidei possessor fructus percipiendo nõ facit furtum: sed consumendo sic, secundũ Bal. & ratio est secundum eundẽ: quia cũ nõ teneatur de percipiẽdis, est adstrictus percipere: & facit hoc de præcepto legis. consumere autẽ nõ adstringitur, imò vetat: quia statim debuit domino restituere perceptos. facit qđ not. ff. de peti. hæred. l. etiã hæres. §. fi. vbi videas.

h *Mala fide.* qđ iuris est. ſ. bona vel mala fide possidere: sed fructꝰ pcipere, facti est: vt. ff. de acquir. re. do. l. bonæ fidei. §. in cõtrariũ.
i *Extantibus.* subaudi, pro extantibus &c.
k *Vindicatione.* vt. ff. de rei vindi. l. fructus pendentes. &. ṡ. de rei vindi. l. certum. vbi de hac materia plene dixi. sed & actione furti & condictione furtiua tenetur. arg. ff. de fur. l. si cretæ. & de condictio. indebi. l. si vrbana.
l *Condictione.* sine causa, vel iniusta causa: vt. ẏ. de cri. expi. hære. l. aduersus. in fin. qua tenetur & is qui rem quam emerat seruus meus quem possidet bona fide, sibi traditam accepit: vt. ff. si certa. l. cum fundũ. §. seruum. sed etiam rei vindicatione potest conueniri pro consumptis mala fide: quia dolo desiit possidere: vt. ff. de reg. iur. l. paré. Item condictione furtiua: vt. ff. de condic. fur. l. in re furtiua. §. fin. de percipiendis autẽ tenetur officio iudicis: vt ſ. ſtit. de offi. iudi. §. illorũ autẽ. & ẏ. de fruc. & li. expẽ. l. litigator. & hoc si nõ habet titulũ. aliàs dic vt. ṡ. de rei vin. l. si fũdũ.

*Si nõ est.*] *CASVS.* Volebã à te pecuniã accipere mutuo: spe futuræ numerationis cõfessus sum in instrumento me recepisse. postea cũ eam numerare debueras, mihi numerare nolebas: qua act. te conuenire possim vt reddas ſtrumentum? Respõ. ꝙ si biennium intra quod consueuit opponi exceptio nõ numeratę pecuniæ, effluxit: & ante bienniũ elapsum protestatus fuero me velle eã opponere: cõdicã ꝙ condictionem sine causa illud instrumentum. Viuianus.

*Hanc. l. summaui. ſ. in. l. dissolutæ. Casus autẽ patet. Si pecunia nõ est numerata debitori, debet ei creditor reddere instrumẽtũ. Bald. Vel sic: Confessus per scripturam se mutuũ recepisse spe futuræ numerationis nõ secutæ: intra biennium potest condicere cautionem: & etiam postea, si intra biennium sit protestatio facta. h. d. Salyce.*

IIII. Iidẽ. AA. & CC. Alexãdro.

S I non est numeratum, quod velut accepturum m te sumpsisse mutuo scripsisti: & necdũ transiisse tẽpus n statutum, vel intra hũc o diem habitam cõtestationem monstrando: reddi p tibi cautionem prẽsidali notione postulare potes. Dat. XVII. Kal. Ianua. CC. Conss.

*Ista est solennis. l. & hoc dicit, secundum cõmunem lect. Directæ actiones procuratori in rem suam mandatæ, mandatore mortuo absque hærede, iuris artificio in vtiles conuertuntur. hoc dicit. & alibi non reperitur: & legitur tribus modis. duobus modis vt in glos. magna, & tertio modo vt in glos. parua quæ incipit, pro quo forte. Bal. Vel sic: Si mandator actoris moriatur sine hærede lite nondum per mandatarium contestata, licet procuratorẽ in rem suã factũ: vtilis actio ei cõpetit. h. d. Salycetus.*

III. Iidẽ. AA. & CC. Galatiæ.

M Ala fide h possidens, de proprietate victus, de extantibus i fructibus rei vindicatione, k de cõsumptis vero condictione l conuentus, eorum restitutioni parere compellitur. Dat. Idibus Februa. CC. Conss.

*Malæ fidei possessor fructus percipiendo nõ facit furtũ, sed cõsumendo facit furtũ, & tenetur furti. Bald. Vel sic: Malæ fidei possessor ad fructus extantes tenetur rei vindicatione: ad consumptos, condictione ex iniusta causa. Salyce.*

*TITVLVS X.*

## DE OBLIGATIONIBVS & actionibus.

D I. Imp. GORDIANVS A. Valeriæ.

Ata q certæ pecuniæ biennium intra quod consueuit opponi exceptio nõ numeratę pecuniæ, effluxit: & ante bienniũ elapsum protestatus fuero me velle eã opponere: cõdicã ꝙ condictionem sine causa illud instrumentum. Viuianus.

m *Accepturum.* aliàs acceptũ: aliàs accepturum. i. in animo tuo gerebas te accepturum. hoc enim. ſ. te accepturum, non debet in instrumento scribi. *Notarius nõ debet scribere in instrumento spẽ partiũ.*
n *Tẽpus.* scilicet biennij: vt. ṡ. de non nume. pecu. l. in cõtractibus.
o *Vel intra hunc.* licet trãsierit iã, qui in scriptis est proponẽdus: vt ẏ. de non nume. pecu. auth. hanc querelã.
p *Reddi.* condictione sine causa. parum enim refert vtrum ab initio sine causa datum sit an causa ꝙ qua datum sit, secuta non sit. vt. ff. de condic. sine cau. l. j. ij. iij. & iiij. & facit ad hanc. l. ṡ. eo. dissolutæ. & si cer. petatur. l. si non singuli. & infra de fideiusso. l. si indebitam. & de non nu. pecu. l. si quasi. Sed quomodo tam breui tempore hæc personalis actio tollitur? Respon. fingitur non nata.

*DE ACTIONIBVS, ET OBLIG. &c.*

*Quig in superioribus quædam generalia seruantur: ideo hic in medio de actionibus & obligationibus ponit.*

D *Ata.*] *CASVS.* Fideiussi pro te apud Titium: tradidi ei pecuniã in sacco, in specie, vt mandaret mihi actiones quas habebat contra te. antequam tecum fuissem litem cõtestatus, decessit Titius. dicitur ꝙ vtilis mihi competit actio contra te debitorẽ. Vel pone casum in contractu nominato, & omnia verba stant proprie, & fere omnes glos. superfluunt: vt si ego numeraui tibi. c. vt mihi mãdares siue cederes actiones tuas aduersus tuum debitorẽ, ipsis cessis decessi ante ꝙ essẽ litẽ cõtestatus cũ debitore tuo. dicit quòd possum agere vtili act. quia in principio statim fuit mihi nata. Viuianus.

q *Data.* nõ vt eũ pro quo soluisti, liberare velles, sed vt actiones eo nõe cõpetẽtes in te transferãtur. Et no. ꝙ præcessit pecuniæ datione pactũ de actione cedẽda: aliàs nõ valeret cessio: vt. ff. de fideiuſ. l. cũ is. & de solu. l. Modestinꝰ. Itẽ nõ fuit data pecunia vt quãtitas: quia sic esset emptio, sed vt corpꝰ: vt. ff. de leg. j. l. plane. ẏ. §. j. & l. sed si certos. & l. si seruus legatus viuo. §. q quinq;. & sic fuit cõtractus innominatus, do vt facias, vel facio vt des. alioquin ab initio cõtractus daret vtilis actio: vt. ẏ. de hære. vẽd. l. emptor. & l. ex noſs. & ẏ. l. pxi. Nã in cõtractibꝰ nominatis ab initio cõpetit vtilis sine cessione, sed in innominatis in subsidium demũ: vt hic dicit. Nec obstat quod dicit, quantitate, quia etiam species appellatione quantitatis continet: vt. ff. de leg. iij. l. quisquis. Item nec quod dicit, soluisti: quod dic. i. tradidisti. sed M. in quolibet ab initio dat vtilem: & subaudit hic, maxime. sed hodie hæc videntur expedita. Nam cum mandatum non finitur morte procuratoris, nec mandãtis finiri debet: vt infra de donatio. l. illam. Vel ibi fuit cessa, hic mandata ad simplex exercitium, secundum quosdã. Vel tertio speciale illud in donatione. Vel illud in quinque *Quantitatis appellatione etiam continetur species.*

BIU Cujas

*Actio vtilis in aliquib⁹ casibus ab initio datur sine cessiõe.*

quinque aliis casibus speciale, in quibus ab initio datur vtilis. Primus, in emptione: vt.j. de hæredi. vendi. l. emptor. & j. l. proxi. in fi. Secundus, in dote: vt. j. l. proxi. Tertius, in nomine dato in solutum: vt. j. quando fisc. vel priu. l. fina. Quartus, in nomine dato pignori. ff. de pigno. l. cum conuenit. Quintus, in legato nominis: vt. j. de lega. ex legato nominis. Et de natiuitate huius vtilis dic vt diximus ibi: & quis debeat in ea iurare de calumnia, dixi suprà de iura. calum. l. ij. §. sin autem. Est & sextus hodie in donatione: vt infrà de donat. l. illam. Restat ergo vt in hoc casu non detur ab initio vtilis, sed in subsidiũ: vt hic. nec etiam in omni nominato: nam in societate si velim tibi omnia cõmunicare ex causa societatis, nõ tamen dabitur vtilis actio, sed debeo cedere directas: vt. ff. pro socio. l. j. in fin. & l. ij. & iij. & de pecul. l. si Sticho. hoc ergo casu viuẽte mandãte habet directam nomine mandantis, suo nomine nullã: sed mortuo mãdante extinguitur directa, & nascitur vtilis.

a *Quantitate.* in specie scilicet, quia in sæculo, & non in numero: & fuit ibi contractus do vt facias.

b *Debitorem.* pro quo forte fideiussisti.

c *Soluisti.* pro cuius obligatione quærenda soluisti.

*Actionem cedere & mãdare differunt.*

d *Mandatam.* aliud est cedere actionem, & aliud mandare. nam primo casu nil penes cedentem remanet. secundo casu remanet directa, secundum quosdam. Sed Io. dixit quòd qui cedit, retinet directam, vtilem transfert: sed qui mandat, tantum cõmittit causæ exercitium, & non transfert directam vel vtilem: nisi in casibus: vt dixi: vel nisi in subsidium, vt in hoc casu: vel nisi fiat mandatum vt fiat procurator in rem suam: quo casu idem est cedere, quod mãdare: & ita hic potest accipi. Tertij dicũt vt Azo & H. inter cedere actionẽ, & mandare, nullam esse differẽtiam quo ad cedentẽ vel mandantẽ: quia semper remanẽt penes eum directæ: licet quo ad eum cui fit cessio, differentia sit: vt modo dixi secundum Io. vt. ff. pro soc. l. j. in fin. & l. ij. & iij. & de pecu. l. quis ergo. vel nulla est quantum ad casum huius legis, secundum M.

e *Contestaueris.* nam tunc secus esset: vt. j. de noua. l. iij.

f *Sine hærede.* subaudi maxime, secundum M. vt. §. dixi.

g *Fati munus.* videtur ergo quòd mandatum mandantis morte finiatur, etiã si in rem suã cõstituatur procurator: & ideo in subsidium datur vtilis. sic &. j. de cõtrario iudicio tu. l. si nõ ex propria. & §. ad exhi. l. si res & ff. de pact. l. si cũ emptore. Itẽ no. rem integrã ante litem contestatã: vt. ff. de iurisdom. iu. l. & quia. in fi.

*Actione vtili qui tenetur, an sit obligatus.*

Sed nunquid qui tibi tenetur vtili actione, est tibi obligatus? & nunquid in libello vere poteris dicere eum tibi obligatũ? Quidã cp non, sed lex permittit tibi agere vtili actione ad vtilitatẽ tuã.

h *Quæ si ita sunt.* quia vtilis & directa idem sunt in substantia.

i *Competit.* contra debitorem nomine tuo, quam vsque nunc non habuisti.

*Nominibus.*] CASVS. Mulier marito, debitorem habens, ius quod habebat in debitore, dedit in dotem. licet debitorem marito non deleget, vtilis tamen actio competit ei contra debitorem vxoris suæ: sic est in eo qui emit à creditore ius quod habebat in debitore. Viuianus.

k *Nominibus.* id est actionibus.

l *Nec delegatio.* scilicet debitoris, quæ fit per stipulationem: vt ff. de noua. l. j. aliàs. l. delegare. §. j.

m *Contestatio.* contra debitorem mandata actione: vt. j. de noua. l. iij. & hic est alius modus delegandi. his enim duobus modis fit

niæ quantitate[a] ei cuius meministi, in vicem debiti actionem tibi aduersus debitorem[b] pro quo soluisti, [c] dicis esse mandatam: [d] & antequam eo nomine litem contestareris, [e] sine hærede [f] creditorem fati munus[g] impleſſe proponis. quæ si ita sunt, [h] vtilis actio tibi competit. [i] PP. V. Kalend. Maij, Attico & Prætextato Conss.

*Vbi nomen debitoris datur in dotem, vel datur ex causa venditionis, competunt vtiles actiones. hoc dicit.*

II. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Celso.

NOminibus[k] in dotem datis, quãuis nec delegatio[l] præcesserit, nec litis contestatio[m] subsecuta sit: vtilem tamẽ marito[n] actionem ad similitudinem eius qui nomẽ emerit, [o] dari oportere, sæpe rescriptum est. PP. XIIII. Kalend. Feb. Seculari & Donato Conss.

*Pro debito domini non conuenitur colonus qui satisfacit pensioni. Bald. & Salyc.*

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. & CC. Rusticiano.

OB causam proprij debiti

n *Marito.* spõso non: vt. ff. de iure do. l. stipulationem. Sed quæritur, an eadẽ sit substantia vtilis & directæ actionis? quod Ioan. dicit, argu. cõtra. ff. de procur. l. non solum, §. sed interdum. & de iureiur. l. nam & postea. §. iusiurandum. ADDITIO. Vide de hac quæstione per Bar. in. l. j. ff. e. tit. in. iij. col. versi. quæro vtrũ actio vtilis & directa &c.

o *Emerit.* in quem trãsit sine cessione vtilis: vt hic, &. j. de hære. vel act. vẽdi. l. emptor. &. ff. de pac. l. si cum emptore. Et idem est in quibusdã aliis quos notaui. §. l. proxi. his ergo casibus statim competit vtilis, sed facta cessione competit directa nomine cedentis. vt enim in vindicatione rei corporalis non transit dominiũ nisi facta traditione: vt. §. de rei vin. di. l. seruum. sic ille cui venditur nomen, vel cui datur in dotem, nõ habet directam nisi facta cessione: vt. j. quando fiscus vel priua. l. si. vtilem tamen in casibus: vt dixi. Sed quia nõ proprie dicitur traditio incorporaliũ: vt ff. de acquir. pos. l. iij. in prin. ideo nomine cedentis non suo intentat directam: vt. ff. pro socio. l. ij. &. iij.

locatoris conueniri colonos, pensionibus ex placito satisfaciẽtes, [p] perquam[q] iniuriosum est. PP. Prid. Kalend. Ian. Tyberiade, Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Bona fides præcipitur considerari inter contrahentes. hoc dicit. Bald.*

IIII. Iidem AA. & CC. Liciniæ.

BOnam fidẽ in contractibus cõsiderari, æquum est[r]. III. Non. Octob. AA. Conss.

*Liberum est contrahere, & non contrahere à principio, sed post obligationem contractam non est licitum resilire. Bald.*

V. Iidem AA. & CC. Camerino & Martiano.

SIcut initiò libera potestas vnicuique est habendi vel non habendi contractus: ita renunciare semel constitutæ obligationi, aduersario non cõsentiente, [t] nemo potest. Quapropter[t] intelligere debetis voluntariæ obligationi semel vos nexos, ab hac, non cõsentiente altera parte, cuius precibus fecistis mentionem, [u] minimè possex[x] discedere. Dat. Non. April. Byzantij. AA. & Conss.

*OB causam.*] CASVS. An ex contractu domini locantis fundum colonus conueniri possit, quæritur? Dicitur quòd non, solutis pensionibus conuentis. Viuianus.

p *Satisfacientes.* alioquin conueniuntur coloni condemnato prius locatore: vt. j. quando fiscus vel priua. l. ij. iij. & iiij. & ff. pro soc. l. ij. &. iij.

q *Perquam.* id est valde.

*BOnam fidem.* in. l. ista ponitur quædam regula circa actiones & obligationes, quæ talis est: In omni contractu bona fides exigitur, non tamen omnes actiones sunt bonæ fidei. Viuianus.

r *Æquum est.* exemplum vt. ff. depo. l. bona fides. Et dic in bonæ fidei contractibus exigitur, vt cesset dolus ad eorum essentiam: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. in princ. & de contrahen. empt. l. domum. in fin. nisi quando incideret dolus. in contractibus vero stricti iuris quo ad effectum, siue incidat dolus, siue det causam: vt. ff. de verb. oblig. l. si quis cum aliter. & plene dixi. §. ex qui. cau. maio. l. in contractibus. & vide glos. in c. iij. extra de empt. & ven. An autem dolus tertij dans causam contractui, vitiet cõtractum? Quidam quòd sic: vt dicta. l. & elegãter. nos contra porcandem legem circa princ.

r *Æquum est.* quia vbi dolus dat causam contractui, nullus est. ff. de dolo. l. & eleganter.

*SIcut.* præmittit duas regulas. Ab initio cuilibet liberum est contrahere vel non: eo celebrato, alter contrahentium altero inuito obligationi semel constitutæ renunciare non potest. si ergo cum aliquo contraxisti vel vendendo vel locando, eo inuito ab obligatione recedere non potes. Viuianus.

t *Non consentiente.* contra. ff. de commu. seruo ma. l. j. vbi dissentiente socio potest mandari.

t *Quapropter.* quod dixit in genere, nunc dicit in specie.

u *Mentionem.* contra. ff. de cõdic. ob cau. da. l. si pecuniã. in prin.

x *Minime posse.* vt &. ff. cõmo. l. in cõmodato. §. sicut. &. j. de rescin. ven. l. de contractu. &. §. de transact. l. quanuis. &. j. de contrahen. empt. l. non ideirco. in fi. ff. man. l. si mandauero. ij. §. sicut. &. ff. de cur. fur. l. cuius bonis. in princ. &. ff. nau. cau. l. j. §. j. &. ff. de iud. l. interdum. §. senator. &. j. de dona. l. si quis argentum. §. fina. &. j. ad Vell. l. si mulier. ij. §. sin autem. &. l. fin. Et sic collige ex prædictis, quòd qui ex voluntate imponit sibi necessitatem, non est ei

BIU Cujas

est ei subueniendum: vt.ff.qui satisda.cog.l. si fideiussor.§. penul. Et not.hic duas regulas. Prima, quòd nemo compellitur contrahere. quod fallit in casibus: vt not.j.de iure deliber.l.nec emere. Secunda, quòd facto contractu nemo discedit altero inuito: quæ fallit in dato ob causam: vt.ff.de condic.cau.data. l.dedi.§.j. &.l. si pecuniam.§. fin.

Contractus innominatus reuocandus per petitionem alterius contrahentis.

Sed distingue, an fiat contractus innominatus gratia tua, vel mea & tua, & tunc obtinet quod hic dicit. an mea tantũ, & tunc quod ibi dicit. sic.ff.de pact. l.si cum fundum. secũdum quosdam. Item fallit in actione mandati: vt.ff. manda. l. si mandauero. ij. §. fin. & l. si quis alicui. §. qui suscepit mandatum. & in actione pro socio. ff. p soc. l. verum. §. fin. Sed specialia sunt. Vel dic secũdo q̃ in casibus prędictis non erat nata actio, nascitur enim mãdati ex renunciatione facta re nõ integra: vel si interfit: vt.d.l. si mandauero. & institu. manda. §. fi. Item pro socio, ex renunciatione intẽpestiua, vel finita societate: vt.d.l. verum. §. fi. &.j. pro soc. l. tãdiu. & ff. p soc. l. sed & socius. §. fi. vel aliter, licet socius renunciet, tamen remanet obligat[a], sicut potest facere emptor renunciare cõtractui, sed tamẽ tenetur ad interesse. Itẽ ad illam mãdati, dic q̃ non nascitur nisi quando res est non integra: vel quãdo interfit, vt prædixi. vnde reuocando prius nõ se eximit ab obligatione, cum ei non teneatur: vt.ff.de verbo. oblig. l. decem. Item nec obst. ff. depos. l. j. §. pen. & .ff. de preca. l. cum precario. quia precario concedens vel deponẽs non se obligat vt nõ reuocet. Sed tu dic tertio secundũ Azo. q̃ prædicta ratio, q̃ actio nõ sit nata, nõ valet: quia non de actione, sed obligatione hic tractat: quam constat natam in casibus prædictis. Sed plus dico: quia actio depositi nascitur ante dolũ commissum: vt.ff. depos. l. j. §. idem Põponius quærit. &. §. est autem. Et idem in consimilibus, sed secus in pro socio. Est ergo illa ratio differẽtiæ, quia in mandato nõ damnificatur dominus vel procurator: vt.ff.man. si procuratorem. §. mãdati. In cõdictione vero ob causam ideo pœniteo, quia is cui dedi, nõ obligauit me vestiẽdo contractũ ex parte sua. in societate est ratio: quia agitur ad interesse. In depósito & precario nõ. vt dixi, & eodẽ modo respõ. ad illam. ff. si cer. peta. l. qui pecuniã.

*Cessa personali titulo dationis in solutũ, vel titulo venditionis: hypothecaria etiã intelligitur esse cessa, sine veniat ex obligatione generali, siue speciali. h.d. no. cum. l. sequen. Bald. Vel sic: Quando debitor dat suo creditori in solutum nomẽ debitoris sui, cuius bona erant etiam hypothecata, potest creditor ipse persequi pignora, nisi à prioribus creditoribus sint distracta. Salyc.*

VI. Iidem AA. & CC. Mauricio.

SI in solutum nomẽ debitoris sui debitor tibi dedit tu[b], ac te in rem tuam procuratorẽ fecit: pignora quæ specialiter vel generaliter habes obligata, persequere. [a] Quòd si ab his quibus fuerãt obligata, cum potiores erant, distracta probentur: emptoribus auocari nõ posse perspicis. [b] Dat. IX. Kal. Iul. Sirmij. AA. Conss.

*Vendita hypothecaria, dicitur vendi actio rei vindicationis. Bald. Vel sic: Ex simplici emptione nominis in emptorẽ trãsfertur etiam persecutio & distractio pignoris, & hypothecæ venditori competentis: nisi à prioribus creditoribus sit vendita, vel ab emptoribus præscripta. h.d. Salyc.*

VII. Iidem AA. & CC. Dionysio.

SI à creditore [c] nomen cõparasti: [d] ea pignora quæ venditor nominis persequi posset, apud præsidem prouinciæ vindica. [e] nam si debitum ex eius [f] persona res tibi obligatas tenẽtes non transferant: [g] iure communi [h] pignora distrahere non prohiberis. ℣ Sanè si creditoribus in ordine pignorũ antecedẽtibus venundãtibus qui possident, cõparauerunt, [i] vel longi temporis præscriptione [k] muniti perhibẽtur: [l] pignorum distrahendorum facultatem te non habere perspicis. S. III. Kalend. Iañ. Sirmij. AA. Conss.

*Donatio non finitur morte, sed permissio ordinata ad donationem de futuro, re integra morte finitur. h.d. not. Vel sic: Mandatum etiam remunerationis gratia, finitur morte mandatis re integra. h.d. secundum Pe. & Cy. & Bald.*

VIII. Iidem AA. & CC. Crescentio.

SI quidem donationis causa ei quẽ adfectione patris te dilexisse proponis, tuam accipere pecuniam permisisti: [m] & hanc tuam liberalitatem ille remunerans, te à procuratore suo aliam pecuniam sumere præcepit, rebúsq; humanis ante perceptionem [n] fuit exemptus: nec [o] quod dederas, recuperare, (cum perfectam habuit donationem) nec quod tibi dari mandauit, necdum tibi traditũ, petere potes à procuratore. [p] ℣ Quòd si mutuo dedisti, [q] nec à delegato [r] dari nouandi causa stipulatus es: successores eius.

*Actio hypothecaria quãto tempore duret.*

a *Persequere.* per hypothecariam. sed & personalem habes vtilem: vt.j. quando fis, vel priua. l. fina. & differt hæc ab inferiori. l. proxi. quia ibi emit, hic in solutum accepit. Item hic accepit in solutũ specialiter vel generaliter ius pignoris, ibi non. *ADDITIO.* Aduertas quòd finis istius glos. non placet doc. volentibus & concludentibus quòd cessa personali actione, etiam hypothecaria eius accessoria intelligitur cessa.

b *Perspicis.* vt.j. qui po. in pign. ha. l. si generaliter. &.j. si antiquior credi. l. j. &. ij.

*SI à creditore.* ]CASVS. Si comparaui act. à Titio, pignora quæ Titius habebat obligata, possum vindicare ab his qui ea possident, & ea distrahere possum: nisi illi qui possident, soluant quod mihi debetur. & hoc in prima. Si vero possidentes pignora erant potiores, & vendiderint, aut etiam longi temporis præscriptione tuti sint qui emerunt: tunc neque vindicare, & per hoc neque distrahere possum. Viuianus.

c *Si à creditore.* scilicet alicuius.

d *Comparasti.* an idem si fuerit datum nomen pignori? Respon. vtiq; cum enim habet principalem vtilẽ, & accessoriã habet: vt.j. de hære. ven. l. postquam.

e *Vindica.* per hypothecariam.

f *Ex eius.* scilicet creditoris vendentis.

g *Non transferant.* id est non soluant.

h *Iure communi.* secundum formam quam habes. j. de iur. do. impe. l. fi. & facit. j. de hęre. vẽ. l. emptor. & l. ex nominis. & ff. de hære. vendi. l. emptori nominis.

i *Comparauerunt.* sic. j. ad Macedo. l. si permittente.

k *Vel lõgi tẽporis præscriptione.* hypothecaria durat quandoq; decem annis inter præsentes, xx. inter absentes, quandoque. xxx. annis, vbi scilicet deficit titulus. quandoq;. xl. durat: vt. j. si aduer. credi. l. j. &. ij. & de præscri. xxx. annorum. l. sicut. & .l. cum notissimi.

l *Perhibẽtur.* licet à posterioribus emerint.

*SI quidem.* ]CASVS. Diligebam quendã scilicet Seium ea affectione, qua pater filiũ diligit suũ. permisi volens ei donare, vt acciperet pecuniam à procuratore meo. ille volens me remunerare, mãdauit procuratori suo vt mihi pecuniam restitueret. antequã acciperem, decessit Seius. an decem quæ dedi Seio, repetere possum, vel à procuratore petere, eo q̃ mandauit sibi Seius mihi dandam, quęritur? Respon. quòd non repetam ab hæredibus, cum perfecta donatio non reuocetur: nec à procuratore repetere potero, quia morte mandãtis finitum est mandatũ. & hoc in prima. Si vero Seio mutuassem eam, possem ab hæredibus petere: & hoc nisi aliquem debitorẽ mihi delegauerit, à quo fuerim stipulatus illam pecuniam mihi reddi. Viuianus.

m *Permisisti.* donando eidem: & sic etiam de facto habuit.

n *Ante perceptionem.* id est antequam perciperes à procuratore.

o *Nec.* nunc soluit.

p *A procuratore.* cum morte mandãtis finitum sit mandatum: vt ff. de leg. ij. cum pater. §. Mæuio. & de don. l. ij. §. si pecuniam. Sed contra. j. de dona. l. illam. vbi dicit non finiri morte. Solu. quidam dicunt quòd illa corrigit hanc. Alij dicunt ibi quòd decessit ille cui mandatę sunt actiones, hic ille qui mandauit. cui solutioni est contra. instit. mãdati. §. item si adhuc &c. Tertij dicunt quòd hic non mandauit illi cui volebat donare, sed procuratori quem volebat dare. ibi vero illi cui volebat dare, mandauit. Tu dic quòd hic nihil mihi donauit vel cessit, sed permisit vel mãdauit vt pecuniam à suo procuratore acciperem. vnde sicut expresse potest reuocare: vt.ff. de dona. l. qui saxum. ita hic tacite, scilicet eo mortuo. Alij tamen alia ratione dixerunt hic non agi, non illa, quòd morte sit finitum mandatum, sed illa, quia iure antiquo sine traditione donatio non valebat: nec ab hærede poterat peti: sic in actione donata non valebit sine mandato vel etiam cum mãdato, sed reuocato vel finito. quod nihil est quantum ad hanc legem.

*Mandatum mandantis morte finitur.*

q *Dedisti.* & sic non fuit donum.

r *Nec à delegato.* id est à procuratore.

Eius.

a *Eius.* scilicet cui mutuo dedisti.

*Negantes.*] *CASVS.* Si mutuasti mihi.x. & negem tibi me teneri, non debes me armata manu ad solutionem compellere, sed petere debes coram iudice: & te nō probante quod intendis, vel si propter exceptionem te remoueo, absoluar. si probaueris, condemnabit me iudex: & per executionem rei iudi. compellendus ero ad solutionem. Viuianus.

b *Negantes.* scilicet se debere.

c *Terreri.* sic. ff. quod metus cau. l. extat.

d *Exceptione.* etiam post impletam & fundatam intentionem. & ad hoc. ſ. de rei vind. l. res. & de eden. l. qui accusare. &. j. de excep. l. si quidem.

e *Remediis.* vt. ff. de re iudi. l. à diuo.

*Aduersus.*] *CASVS.* Mutuaui tibi pecuniā, pignus mihi obligasti: nō ideo quòd cœpi pignus vindicare, tollit personalis actio. sed si precium pignoris ad debitum non sufficit, pro residua quantite debita te potero cōuenire. Viuianus.

f *Integra.* vt. j. de distrac. pign. l. hypothecis. & de iure do. impe. l. fina. circa fi. & de pigno. l. j. & ſ. si certum peta. l. si pro mutua. & ff. si cert. peta. l. creditor. ij. &. ff. de distract. pign. l. quæsitum. &. ff. de pec. l. si ex duobus. circa princip. &. l. quæsitum. §. si annua.

*Nimia.*] *CASVS.* Si colono meo in rem suam decem mutuasti, à me petere non poteris: nec mihi præiudicauit præsentia actoris mei, id est castaldionis, quo magis tibi obliger. Viuianus.

g *Rem suam.* id est colonorum. nam si domini, sec[g] esset: vt. j. quod cum eo. l. ei qui.

h *Actorum.* castaldionum. vel quia subscripsit vt testis: vt. ſ. si certum petatur. l. mutuæ. sic econtra. ſ. eo. l. iij.

*Obæs alienū.*] *CASVS.* Ob æs alienum quod cōtraxi, me facto postea non soluendo: an ego liber, seruus creditoris fieri compelli possim, quæritur? Respond. quòd non. vel dic compellendus seruire. & sic accipitur seruire proprie, postmodū improprie. tertio dic, seruire liberos, id est filios obligari. Viuianus.

*Aes alienū* i *Aes alienum.* Aes alienum dicitur quod nos aliis debemus.
*Aes ppriū.* Aes suum vel nostrum, quod nobis alij debent: vt. ff. de verb. significa. l. cedere. §. æs.

k *Seruire.* id est seruos fieri. vel retine propriam significationē: sed repetitur instātia. j. de cap. l. fi. &. j. communia de ma. l. j. §. iij. & cum aliquis se obligat ad seruiēdum vsque ad aliquod tempus. Vel dic, id est filios obligari: vt. j. quæres pign. oblig. l. qui filios.

eius [a] solutioni parēre compellantur. Dat. XIII. Kalend. Feb. CC. Conss.

*Debitum nō est exigenduꝫ armata manu, sed ciuiliter in iudicio. hoc dicit. Bald. & Salycetus.*

IX. Iidem AA. & CC. Glyconi.

NEgantes [b] debitores non oportet armata vi terreri: [c] sed petitore quidē non implente suā intentionē, vel exceptione [d] submoto, absolui: cōuictos autē condemnari, ac iuris remediis [e] ad solutionē vrgeri cōuenit. Dat. Id. Feb. CC. Conss.

*Electa hypotheca, non tollitur personalis aduersus debitorem: & quatenus ex pignore non est satisfactum, remanet actio prima. Bald. Vel sic: Pignore electo pro residuo precii remanet integra petitio. hoc dicit. Salycetus.*

X. Iidem AA. & CC. Rufino.

ADuersus debitorem electis pignoribꝰ personalis actio non tollitur: sed eo quod de precio seruari potuit, in debitum computato, de residuo manet integra. [f] Dat. III. Nonas April. CC. Conss.

*Quod mutuatur à colono, non potest repeti à domino, etiam si castaldi (aliàs vasalli) domini fuerint præsentes. h. d. Bald.*

XI. Iidem AA. & CC. Paulæ.

NImia credulitate circunuenta es, cum quod colonis in rem suā [g] mutuo dedisti, à domino prædij postulare posse credidisti: nec ad eum obligandum, actorum [h] ipsius adiuuat te præsentia. Dat. VIII. Kalen. Augusti. CC. Conss.

*Pro debito pecuniario liber homo seruire non cogitur. Bald. & Salyc.*

XII. Iidem AA. & CC. Iouino.

OBæs alienū [i] seruire [k] liberos creditoribus, iura cōpelli non patiuntur. Dat. XIII. Kalen. Nouemb. CC. Conss.

IN AVTHEN. vt nulli iudi. lice. habere lo. seruat. §. quia vero. colla. ix. constit. ix.

*Debitorem meum cepi, & detineo. quæritur an puniar, & qualiter? Respondetur*

A sed hoc fallit secundum B. vt argu. j. de pat. qui fili. l. ij.

*Immo à debito.*] *C. ASVS.* Hæc authen. non corrigit. l. codicis, sed addit, & imponit pœnas tres creditori qui compellit debitorem vt pro debito fiat seruus eius: quia perdit debitum. Item cogitur tantundem dare ipsi debitori, vel eius parentibus. tertio patitur creditor talia faciens pœnam corporalem. Viuianus.

l *Creditor cadit.* si eum seruire compellat.

m *Retento.* id est illi qui fuit retentus vi, etiam si pater consensisset: vt argu. ff. quæres pign. oblig. pos. l. fina.

n *Parentibus.* agentibus nomine retenti, in quorum potestate est retentus. Vel dic parentibus qui successerantr, etentis: idem tamen si extranei successerant, sed de parentibus dicit ideo, quia frequētius fit. Vel tertio, si retentus vellet remittere, parentes possunt petere: quia eis videtur fieri iniuria. ff. de lib. cau. l. ij. &. iij. &. iiij. An autem his legibus potest renunciari? Respond. non: vt not. in ſ. authen. vt sine prohibi. &c. §. j. colla. vij. aliàs incipit, siue debitri. siue credi.

*Eum cui.*] *CASVS.* Si decem mutuasti mihi, & de his vestes comparaui, an aduersus venditorem vestiū actionem habes, quæritur? Respon. q̄ non: sed contra me cui mutuasti, agere debes. Vi.

o *Mercibus.* suis venditis.

p *Abstulisse.* id est accepisse à debitore tuo. sic. ff. de fur. l. qui vas. in princip.

q *Actionē.* vt. j. depos. l. si is. &. ſ. si cer. peta. l. non aduersus. & ff. de cōdic. īdebi. l. his solis.

*Est in arbitrio.*] *CASVS.* Titius obligauit mihi pignus pro pecunia quā ei mutuaui, & pignus distraxit, & vēdidit. in electione mea est, velim cōuenire Titium actione personali, an agere hypothecaria aduersus emptoré pignoris, nisi possessor pignoris tueri se possit præscriptione lōgi temporis. Viuianus.

B IMmo à debito creditor cadit, [l] tantundem dando vel retento, [m] vel eius parētibus: [n] ipso quoque creditore corporalibus pœnis subdendo.

*Accipiens mutuum obligatur mutuanti, non is ad quem pecunia propter mercimonia deuenit. Bald. & Salyc.*

XIII. Iidem AA. & CC. Barsumio.

EVm cui mutuā dedisti pecuniam, ad solutionem vrgere competēti debes actione. nā aduersus negociatores quos ex mercibus [o] pecunias abstulisse [p] tuo debitori proponis, nullam habes actionem. [q] Dat. XI. Kalend. April. CC. Conss.

C *Creditori datur ius eligēdi an agat personali vel hypothecaria: immo ius cumulandi personalem & hypothecariam in libello. Bald. & hoc iure isto. hodie serua authen. hic positam. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Hermodoro & Nicomacho.

EST in arbitrio vestro, personali debitoris hęredes actione, [r] an eum qui ab his distracta sibíq; tradita pignora [s] tenet, in rem Seruiana, si nō lōgi temporis [t] præscriptione munitus sit, an vtrosque conueniatis. Dat. V. Kalend. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

IN AVTHEN. de fideiuss. §. sed neque ad res. colla. j. constit. iiij.

D *Nota quòd non modo principalis, sed etiam fideiussor est prius excutiendus, quàm perueniatur ad pignorum possessores. Salyc.*

SEd hodie nouo iure prius conueniendi sunt omnes fideiussores, & mandatores, & sponsores, quàm ad pignorum

r *Actione.* scilicet conueniatis.

s *Pignora.* vt. j. de pigno. l. quanuis personali. &. l. distractis. & l. debitorē. &. l. persecutione. & de preca. & Salui. inter. l. j. & arg. j. de fideiuss. l. j. & hoc in pignore expresso. secus si in tacito etiā iure veteri: vt. ff. de iure fisc. l. Moschis. & est simile. j. de seru. pig. da. ma. l. j. ij. &. iij. &. j. de pigno. l. ij.

t *Longi temporis.* de hoc dic vt dixi. ſ. eo. l. si à creditore.

*Sed hodie.*] *CASVS.* Hæc authen. corrigit. l. codicis, quia prius debet cōuenire fideiussores & debitores, quàm pignoris possessores. Viuianus.

*Possessores.*

BIU Cujas

a *Possessores.* huic est contra. in authen. de liti. §. ad hoc. aliàs ab hoc. colla. viij. quæ est. j. de pign. authen. hoc ita. B. dicit ꝙ hæc corrigitur. Ir. & Io. dicũt quòd illa de litig. secundum istam. Vel quod ibi dicit, verum est si possessor habeat causam à debitore. alioquin contra. sed hoc non placet: ideo quia dolus actoris emptori nocere non debet cum conuenitur: vt. ff. de excep. doli. l. apud. §. si cum. Vel dic vt plene ibi dices. *ADDITIO.* Baldus hic dicit notabiliter istam authen. non habere locum si extraneus possessor non sibi, sed debitori possidet pignus. Nam tunc poterit ipse non excusso principali aut eius fideiussore cõueniri: quia effectus iudicij fundatur cõtra principalẽ: ex quo non tã ipse possessor quàm principalis cuius nomine possidet, videtur conueniri. argu. l. ij. ff. vbi in rem ac.

*VT ACTIONES & ab hæred. &c.*

*Dixit titulo superiori de actionibus. Sed quia quædam ab hæredibus incipiunt, & cõtra hæredes, ideo de his dicit: & aliæ prius natæ protenduntur contra hæredes, & hæredibus: vt. j. de hæred. act. per totum.*

*Cum & stipulationes.*] *CASVS.* Olim stipulatio post mortem alicuius contrahentium concepta, vel pridie quàm moreretur, non valebat. Verbi gratia: Si stipuler me aliquid daturum post mortem tuam, non valebat. ratio quare non valebat, erat illa: quia actio contra hæredem & ab hærede incipere nõ poterat. Quam antiquitatem emendauit Imperator, dicẽs quòd stipulatio sic cõcepta valeat: & quòd actiones incipiant competere hæredi, & aduersus hæredem: ne propter nimiam subtilitatem verborum voluntas contrahentium impediatur. Viuianus.

b *Contractus.* sic ergo innuit stipulationem esse contractum, sed improprie: vt. ff. de verb. signi. l. Labeo. ij. idem innuit in legatis, sed illa sunt ex quasi contractu: vt instit. de obliga. quæ ex quasi contra. §. hæres.

c *Post mortem.* alterius contrahentium. Verbi gratia: Si promittam me daturum. x. post mortem tuam, vel legem tibi decẽ post mortem tuam, quod pro eodem est ac si hęredi tuo legẽ: vt habes hæc exemplà insti. de inuti. stipula. §. post mortem. &. §. seq. & insti. de le. §. post mortem. &. j. de contrahen. stipu. l. scrupulosam.

d *Antiquitas.* cui videbatur ex facto contrahentium inter ipsos incipere debere obligationẽ: sed hoc fallebat in stipulatione conditionali, etiam olim: vt insti. de verbo. oblig. §. ex conditionali.

e *Recepimus.* scilicet in dicta. l. scrupulosam.

f *Illam.* non solum rem mutare. & ad hoc in authen. de non alie. §. sinimus. colla. ij.

g *Vel contra hæredes.* vt si defunctus ad diem certum sub pœna pecuniam promisit: eo etiam ante diem mortuo necdum hæreditate adita committitur pœna: vt. ff. de verb. oblig. l. ad diem. &. ff. de nau. fœ. l. fi. & ad hoc. ff. de verb. oblig. l. quodcunque. §. j. imò pone prædicta exempla vt modo notatũ in alia glos. alterius con

perueniatur possessores.[1]

## TITVLVS XI.

## VT ACTIONES ET AB hæredibus, & contra hæredes incipiant.

*Stipulatio & legatum post mortem collatum incipit ab hærede: & hoc vigore huius legis, remota regula antiquorum. Bald. Vel sic: Obligationes tam ex contractibus, quàm ex vltima voluntate possunt ab hærede incipere actiue & passiue, remota antiqua regula his contraria. Salyc.*

I. Imp. IVSTIN. A. Ioanni. P. P.

CVm stipulationes, & legata, & alios contractus [b] post mortem [c] compositos, antiquitas [d] quidẽ respuebat, nos autem pro cõmuni hominũ vtilitate recepimus: [e] consentaneum erat etiam illam [f] regulã, qua vetustas vtebatur, more humano emendare. ⁋ Ab hæredib⁹ enim incipere actiones, vel contra hæredes, [g] veteres non concedebant, contemplatione stipulationũ cæterarúmque causarum post mortem cõceptarũ. Sed nobis necesse est, ne prioris vitij materiam relinquamus, & ipsam regulam de medio tollere, vt liceat & ab hæredibus, & contra hæredes incipere actiones & obligationes: ne propter nimiã subtilitatem [h] verborũ, volũtates cõtrahẽtiũ impediãtur. Dat. XV. Kal. Nouẽb. Cõstantp. post consulatũ Lampadij & Orestæ. VV. CC.

## TITVLVS XII.

## NE VXOR PRO MArito, vel maritus pro vxore, vel mater pro filio conueniatur.

*Vxor conuenta ex cõtractu mariti, non habet necesse contractum infringere: quia siue valeat siue non, ex eo conueniri non potest. hoc dicit. Bald. Vel sic: Mulier ex contractu mariti non potest conueniri, nisi ex intercessione à qua iuuatur. Velleiano. Sal.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Aesclepiodotæ.

FRustra† disputas*[i] de cõtractibus cũ marito tuo habitis, vtrúmne iure steterint, an minimè: cũ tibi sufficiat, si proprio nomine[k] nullum contractum habuisti, quo minus pro marito tuo conueniri possis, quòd nec si sponte pro eo intercessisses, quicquam à te propter senatusconsultũ [l] exigi iure potuisset. Dat. Prid. Id. April. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Conss.

*Pro debito mariti non potest fieri missio in bonis vxoris: tamẽ si maritus possidebat, habet vxor probare se dominam. hoc dicit not. secundum Bald. & Salyc.*

II. Iidem AA. Terentiæ.

OB maritorum culpã vxores inquietari leges vetant. [m] Proinde rationalis noster, si res quæ à fisco occupatæ sunt, [n] dominij tui esse probaueris, [o] ius publicum sequetur. [p] Dat. III. Non. Septemb. Diocletiano & Maximia. AA. Conss.

*Res traditæ ad sustentationem filiæ, non præsumuntur esse dotales, sed extra dotem. hoc dicit not. secundum Bald. nec possunt capi pro debito mariti. Salyc.*

III. Iidem AA. & CC. Carpophoro.

*Actio aliter dicitur incipere in stipulatione post mortẽ, & aliter in legato.*

† *Cõcor. cũ hac. l. & duabus seq. c. ex parte vestra. cum glos. super verbo, alienat. extra de rescrip.*

* *dubitas.*

1 *Disputas.* aliàs dubitas, scilicet tu vxor.

k *Si proprio nomine.* id est ad vtilitatẽ tuã: vt. j. loca. l. cõtractus.

l *Senatusconsultum.* Velleianum: vt &. j. ad Velleia. l. frustra. sed hodie ipso iure seruatur illæsa, quando obligat se cum viro: vt in authen. vt nulli iudi. §. & illud vero. colla. ix.

*OB maritorum.*] *CASVS.* Si maritus alicuius mulieris aliquod crimen commisit, propter quod omnia bona sua confiscantur, & interea bona mulieris occupantur à marito possessa: cum leges nolint vt ob delictum maritorum vxores inquietentur, procurator Cæsaris qui cognoscit inter priuatum & fiscum, probante muliere res occupatas ad se pertinere iure dominij, eas faciet sibi restitui. Viuianus.

m *Vetant.* vt. j. de dona. inter vi. & vxo. l. res. &. j. ad leg. Iuliam de vi. l. j. &. j. de pœ. l. sancimus. sed hoc fallit in casu: scilicet propter primipili necessitatẽ, propter quam retinetur dos: vt. j. quib. cau. pig. ta. contra. l. satis. & de primipilo. l. fi. lib. xij. non autẽ aliẽ res vxoris: vt. j. de priuileg. fisci. l. bona. Sed & maritus ob culpã vxoris conuenitur in casu: vt. ff. de offic. procon. l. obseruare. §. proficiscì. Vel ibi ob suam propriam: vt ibi dixi.

*Dos aliquã do retinetur pro debito mariti.*

n *Occupatæ sunt.* nomine mariti qui eas possidebat.

o *Probaueris.* scilicet tu mulier.

p *Sequetur.* id est faciet tibi reddi: vt hoc publicum ius seruetur, ne mulieres pro altero inquietentur.

Cum te

*Cvm te possessiones.*] CASVS. Pro filia tua centum in dotem non dedisti, sed ad se sustentandam prædium assignasti: maritus ex administratione tutelæ vel munere ciuitatis alicuius factus est debitor meus: nunquid prætextu illius debiti possit capi illud prædium quod in dote non erat, quæritur? Dicitur quòd non: quia sicut nec mater pro obligatione filij sui obligati tenetur: ita nec maritus p vxore, si postea se nõ obligauit: certissimũ enim est &c.

a *Possessiones.* id est res possessas.

b *In dotem.* maximè, nam idem tunc nisi in casu: vt. j. in quib. cau. pig. &c. l. satis.

c *Munerum.* vt tutelæ.

d *Ex persona mariti.* scilicet interpellari nõ potes.

e *Quomodo.* id est sicut.

f *Constet.* vt. ff. ad municip. l. Lucius. §. idem respondit constante. nisi in casu: vt. ff. de offi. procon. l. obseruare. §. j. & nisi solitis modis pro eo se obligauerit. & hoc est quod subiicit, nisi ipse &c.

g *Neminem.* nisi pater pro filio, dominus pro seruo, hæres pro defuncto: & hoc ideo, quia pro vna persona censetur: vt institu. de inuti. stipu. §. ei vero qui. &. §. post mortem. & infra de impub. & aliis substitu. l. fin. & in authent. de iureiur. à mo. præsti. §. j. colla. v. Vel potes dicere: hæc regula de iure ciuili obtinet, non prætorio.

*Cvm te.*] CASVS. Cum mater ex cõtractu filij, si filius fuerit non soluendo, partem debiti soluerit: an super residuo eo prætextu quòd debitum agnouit partem soluendo, conueniri possit, quæritur? Respon. q non. & hoc prouidebit competens iudex. Viuianus.

h *Cum te.* ô mater.

i *Quòd.* pro quia. debita filij tui soluisti cum non tenereris: volebant creditores te cogere ad totum soluendum.

k *Aliquid.* partem soluendo.

l *Vti.* ne alter pro altero conueniatur. nec obstat quòd aliquid est solutum: vt hic, &. ff. de vsur. l. cum de in rem verso. & infra de vsur. l. creditor. &. j. de excusa. tut. l. volũtariæ. & supra de pac. l. si certis annis. Sed contra. j. ad. l. Falci. authen. sed cum testator. Solu. hic nullo modo est debitum: ibi ciuiliter & naturaliter, vel saltem naturaliter. Item contra. j. de fideicommiss. l. j. Solu. vt ibi. ADDITIO. Soluas sic, ibi hæres fuit naturaliter obligatus: & coadiuuat fauor alimentorum, & vltimę voluntatis cum diutina præstatione, qua visus est in futurum velle soluere.

*Sed omnino.*] CASVS. Si tibi Anglico vel Hispano mutuo pecuniam: vel sum spoliatus in Anglia vel Hispania vel Tuscia: non propterea si inueniã alios Anglicos, vel Hispanos, vel Tuscos, debeo eos pignorare in ciuitate ista: nec hoc mihi licet facere, immo omnino prohibeor hoc facere: & si cõtra facio, debeo puniri & condemnari in quadruplum eius quod pignoraui: insuper cadam ab actione mea. Hoc dicit ista authen.

m *Formam.* id est vt quæ accipiat, habeat loco pignoris. idémque magis si accipiat vt habeat in solutum. Aliud puto, scilicet quòd non habeat locum pœna huius legis, si à debitore mea auctoritate debitum vel indebitum auferam: tunc enim ius tantum quod habeo in re, vt quia obligata: vel pro re, vt quia debita est, amitto per edictum diui Marci: sed per constitutionem, si quis in tantam, licet ius non habeam, in alio tamen patior pœnam. & est pro me, vt tantùm ius quod habeam, perdam, non autem quadruplũ. ff. de his quib. vt indig. l. rescriptum. vt infra de pœnis. l. sancimus. Alij putant me semper debere cadere à debito, & non tãtum pignus occupatũ perdam. arg. ff. quod met. cau. l. extat. sed ciuitates seruant cõtra hanc authenticam. AD. DITIO. Suppleas, concedendo Repræsalias. Huius occasione Baldus hic pertractat succincte materiã repræsaliarũ, quam quidem ad lõgum tractat Bartol. in tractatu suo repræsaliarum, & Ioã. And. in c. non debet aliquis. a de regu. iur. 6 lib. vj. in mercuriali. bus. Pe. de Ancha. in c. j. de iniur. lib. vj. & nouissime Sozinus in consil. suo. ccxxxj. incip. cum in præsenti consultatione. in ij. parte.

n *Id ipsum.* scilicet qđ est exactum.

## TITVLVS XIII.

### NE FILIVS PRO PATRE, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel seruus pro domino conueniatur.

*Mutuatum filio emancipato, pater reddere non tenetur. mutuatum vero filio in potestate in casu permisso non iussu patris, pater tenetur reddere de peculio. Bald.*

1. Imp. GORDIANVS A. Candido militi.

NEque ex eius filij persona, qui cùm sui iuris esset, mutuam pecuniã accepit, pater eius, si non fidem suam obstrinxit, conueniri potest: neque ex eius quem in potestate o habet, si sine iussu p eius contractum est: neque si contra senatusconsultum Macedonianũ mutua pecunia data est, amplius quàm de peculio actionẽ sustinere cogitur. Quapropter pater tuus, si ei pecunia à creditore fratris tui extorta q est, ad quam reddendam non tenebatur: præsidis prouinciæ auctoritate eam recuperabit. r PP. III. Non. Octob. Pio & Pontiano Conss.

*Filius vt filius non tenetur pro debito patris, nec pro officio ab eo male gesto. h. d. & ideo agens contra filium ex persona patris, debet facere mentionẽ quòd sit hæres: aliàs libellus est ineptus: vt not. in. l. si cum dotẽ. §. transgrediamur. ff. sol. matrimo. Bal.*

*Ne contra.*] CASVS. Si pater tuus ob administrationem ministratam factus est debitor, puta tutelæ, & est non soluendo:

o *In potestate.* hic assume quod dicit. j. amplius &c. & ab eo accipitur, si sine iussu &c. & si neque contra senatusconsult. &c. nam tunc scilicet secundo casu in nihil tenetur: vt. j. ad Macedo. l. si filius tuus. & institu. quod cum eo. §. fin. not. contra. Macedo. autem potest accipi multis modis: vt infra ad Macedo. l. Zenodorus. In primo autem scilicet quando cum iussu tenetur in solidum pater.

p *Sine iussu.* nec aliud interuenerat, quo similiter in solidum teneri possit, veluti in rem verso, vel præposito tabernæ, vel negotiationi: quod si factum esset, teneretur in solidum.

q *Extorta.* suasionibus, b non per vim, tunc enim caderet à iure suo: vt. ff. quod met. cau. l. extat.

r *Recuperabit.* per condictionem indebiti: & hoc quia nomine suo soluit. si vero nomine filij, non repetit: vt. ff. de condict. indeb. l. si is. quæ est contra. & pro hac solutione est. ff. de constitu. pecu. l. j. in fin. &. l. seq. & ad hoc. ff. si cer. pet. l. si filiusfamilias. &. ff. ad Macedo. l. sed & si pater. §. j.

BIU Cujas

soluendo: an tu tui iuris effectus, cõueniri ꝑ eo possis, quæritur? Dicitur quòd non.

a *Patrem vestrum.* viuum adhuc: quia si mortuus esset, eius successione delata ad vos, posset vos conuenire, non quasi filios, sed quasi hæredes: vt &. ff. de filiofami. l. j.

b *Prouidebit.* vt infra de primip. l. fi. li. xij.

*Si filiusfamilias.* ] CASVS. An pater pro filio decurione creato eo mortuo, si filius debitor factus fuerit, conueniri possit, quæritur? Dicitur quòd nó, si eo inuito factus fuerit decurio.

c *Si filiusfamilias inuito.* Si enim patre sciente, teneretur in solidum pater: vt. ff. ad municip. l. quotiens. & infra libr. x. de filiofamil. & quemad. pro eo pa. te. l. j.

d *Non posse.* nisi de peculio: vt infra quod cum eo. l. j. &. ff. de pecul. l. iij. §. fin. &. l. seq. & infra quando prouoc. non est necess. l. si pater. Et distingue hic vt diximus. j. quod cũ eo. l. j.

*Patris.* ] CASVS. An patre superstite obligato ratione debiti principalis, puta quòd acceperit aliquid mutuo ratione puta muneris, filius conueniri debeat, quæritur? Dicitur quòd nó. Et dico notanter, superstite: quia si esset hęres, tunc teneretur vt hæres.

e *Personali.* reali forte sic, si rem peculij pater obligauit.

f *Ex patroni.* tempore contractus.

g *Vel domini.* tempore contractus. & facit ff. de act. & obliga. l. serui. & supra de iudi. l. cum debitoris. & de noxa. l. j.

*Habita.* ] CASVS in hac authen. talis est: Imperator primo præcipit quòd scholares secure vadant ad loca studiorum, & nullus eis iniurias inferat: & reddit rationem ibi, dignum enim &c. & rationem rationis ibi, quis enim &c. deinde concludit ex supradictis ibi, hac igitur. Secundo prohibet imperator ne scholares damnum patiantur pro delictis vel debitis commissis ab aliis: imponẽdo pœnam temeratoribus huius. l. Tertio dat electionem scholaribus sub quo velint conueniri. Quarto iubet hanc. l. poni in titu. isto, ne pater pro filio. littera satis plana est de se.

h *Examinatione.* sicque erit lex solennis: vt supra de legi. & constitu. l. humanum.

i *Sacrarũ legũ.* Not. leges sacras: vt. ff. de legi. & cõstit. l. leges. iij.

k *Speciali.* Nam licet omnes debeãt ab iniuriis defendi: hi maxime, ne videãtur negligi. Sed an pedagia soluant? Respon. non: arg. ff. de leg. l. siquando. Item quia in vsum proprium ferunt libros & alia. j. de vecti. & cõmiss. l. vniuersi. Item quia nó est cõsuetum: vt. ff. de pub. & vect. l. iiij. in fin.

*Pedagia soluere an teneantur scholares.*

l *Audax.* Audacia in malum. sic. j. vnde vi. l. si quis in tantam, &. ff. si pars hære. pe. l. j. fi. & de libe. & posthu. l. Gallus. §. videndum. in fine.

*Audacia qualiter sumatur.*

m *Scholaribus.* cuiuslibet facultatis: vt. ff. & subaudi maxime. nec enim licet alicui alij inferre iniuriã: sed ideo de his dicit specialiter, ne videantur negligi: vt. ff. de iiur. l. ité apud. §. hoc edictũ. Ité quod dicit iniuriã. q. d. vindicãdo se: sed ad defensioné sic, cum moderamine: vt. j. vnde vi. l. j.

n *Ex peruersa consuetudine.* Not. peruersam consuetudinẽ non seruandam. sic & in auth. vt nul. iudi. §. j. colla. ix. & in noua consti. Fride. de sta. con. li. ec. edi. §. j. colla. x.

o *Si litẽ.* large ponit ꝑ ciuili & criminali, licet alibi tãtum ꝑ pecuniaria: vt. ff. de testi. l. j. & hoc patet ex eo qđ. ff. dixit vbi ꝑpria auctoritate vindicari prohibuit. sic & causa licet dicatur criminalis: vt. d. l. j. quãdoque ꝑ ciuili ponitur: vt. ff. de iurisd. om. iudi. l. in criminali. Sed per scholares & doctores renũciatum est Bononiæ quãtũ ad criminales. & sic seruat, exceptis clericis, qui suo nõ potuerunt priuilegio renunciare: vt. ff. de epis. & cleri. auth. statuimus.

*Lis & causa quomodo sumãtur.*

p *Optione.* i. electione. Et no. ꝙ in contractibus alternatiuarum est electio rei: vt. ff. de iure do. l. plerunq;. in fi. sed in iudiciis, actoris: vt. ff. de no. ope. nun. l. stipulatio. §. j. Item in dubio dicto: vt. ff. de iudic. l. si quis intẽtione. vel si duabus actionib⁹ agere potest, eius est electio. Ité conuenire sub quo iudice vult: vt ff. de iudi. l. quod legatur. &. l. si fideicõmissum. hoc auté fallit hic fauore scholarium. An auté ex quo elegit, variare potest? videtur ꝙ sic vsq; ad litis cõtestationẽ, sicut actor: vt. ff. de iurisd. om. iudi. l. si cõuenerit. &. ff. solu. matrimo. l. si cũ dotẽ. §. eo auté tẽpore. *ADDITIO.* Hoc intelligas verum, ꝙ scholaris possit variare. s. semel, & nõ pluries. l. nõ vtiq;. §. j. ff. de eo quod cer. loco. pro quo facit, quia vnum eligẽdo, videtur recusare alium: quare ad alium redire non potest. auth. offeratur. ff. de lit. contest.

*Pedagia soluere an teneantur scholares. Audacia qualiter sumatur.*

** irrogata dig. sua careat in perpetuum.*

q *Domino.* legum, qui alias præceptor appellatur: vt. ff. de dam. infect. l. si ædibus. aliàs magister: vt. ff. de arbit. l. qualem. (aliàs est l. dicere). §. Cassius.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Neotherio & Eutolmi.

NE contra iuris auctoritatẽ ab eo qui patrem [a] vestrũ à quo emancipatos vos dicitis, ad munus ciuile deuocauerat, inquietemini, præses prouincię prouidebit. [b] Dat. VIII. Kal. Febr. Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Propter officium filii, pater non tenetur. h. d. Bald. Vel sic: Si pater contradixit quando filius fuit electus decurio, non potest conueniri pro eo. Saly.*

III. Iidem AA. & CC. Theogẽi.

SI filiusfamilias inuito [c] patre decurio creatus sit: pro eo patrem inquietari non posse, [d] iure manifestissimo cautũ est. G. X. Kal. Maij, CC. Cõss.

*Viuente patre filius non tenetur ad debitum patris. Bald.*

IIII. Iidem AA. & CC. Achiuæ.

PAtris nomine superstitis filium, nec munerũ ciuilium, nec debiti causa personali [e] posse conueniri actione constat. S. XII. Kal. Mart. Sirmij, CC. Conss.

*Ex contractu patroni vel domini, libertus vel seruus non tenetur. Bal.*

V. Iidẽ AA. & CC. Lampetio.

EX patroni [f] vel domini [g] contractu, liberti vel serui cõueniri nõ possunt. Dat. Idib. April. CC. Conss.

*Ista est notabilis authentica. Scholares ad legitima studia procedentes, ipsi & eorum nuncii possunt ire & stare libere & secure, tanquam bene meriti, & quorum scientia mundus illuminatur, præmia promerentur, eos nullus debet offendere: nec pro alio pignorare. qui contra facit, punitur. Electio quoque datur eis conuenire coram magistro vel domino suo, aut coram episcopo, sub quo velint. & qui eos contra priuilegium huius authenticæ trahit ad iudicem, perdit causam. Deinde iubet hanc authenticam situari sub hoc titulo. Bald.*

*Noua constitutio Friderichi.*

HAbita quidem super hoc diligenti inquisitione episcoporum, abbatum, † ducum, omnium iudicum, & aliorum procerum sacri nostri palatij examinatione, [h] omnibus qui causa studiorum peregrinantur scholaribus, & maximè diuinarum atque sacrarũ legum [i] professoribus, hoc nostræ pietatis beneficium indulgemus, vt ad loca in quibus literarum exercẽtur studia, tam ipsi, quàm eorum nuncij veniant, & in eis securè habitent. Dignum nanq; existimamus, vt cum omnes bona facientes, nostram laudem & protectionem omnimodo mereantur, quorum scientia totus illuminatur mundus, & ad obediendum deo & nobis eius ministris vita subiectorum informatur, quadam speciali [k] dilectione eos ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non misereatur, qui amore scientiæ exules facti, de diuitibus pauperes, semetipsos exinaniũt, vitam suam multis periculis exponunt, & à vilissimis sæpe hominibus (quod grauiter ferendum est) corporales iniurias sine causa perferunt? ℣ Hac igitur generali & in perpetuum valitura lege decernimus, vt nullus decætero tam audax [l] inueniatur, qui aliquam scholaribus [m] iniuriam inferre præsumat, nec ob alterius cuiuscunq; prouinciæ delictum siue debitũ (quod aliquando ex peruersa [n] consuetudine factum audiuimus) aliquod damnum eis inferat: scituris huiusmodi sacræ constitutionis temeratoribus, & etiam ipsis locorum rectoribus, qui hoc vindicare neglexerint, restitutionẽ rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum: notáque infamiæ eis ipso iure irroganda, dignitate sua se carituros * in perpetuum. ℣ Veruntamen si litem [o] eis quispiam super aliquo negotio mouere voluerit: huius rei optione [p] data scholaribus, eos coram domino [q]

a *Vel magistro.* alterius facultatis.

b *Dedimus.* per hanc constitutionem. Sed nónne etiam iure veteri hoc idem erat: vt idem in procœmio. ff. §. in Berytéfium? Respon. non: quia ibi tantum de legum professoribus dicit. Item nó dicit ꝙ optio est scholaris, vt hic dicit. Item cum dederit in hoc iurisdictionem prædictis: nunquid poterunt delegare? videtur quòd non: vt. ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. §. quę vero. Sed dic ꝙ sic potest: quia non conceditur alicui eo ꝙ de maioribus sit: sed cuilibet etiam grammatico: vnde competit iure magistratus. nam pro eo quòd regimen iuris potest delegari: vt in dicta. l. olim. §. quæ vero. Sed olim non: cum tantum legum professoribus erat cõcessum: ideo quia de maioribꝫ sunt. Item nunquid potestatem potest eligere scholaris? Respon. sic: quia sic erat olim in scholaribus legum: vt in procœmio. ff. §. pe. & quia quilibet ibi contrahés fit de eius foro ratione contractus: nisi per priuilegium eximeretur, vt clerici: vt in authen. de san. episc. § œconomos. colla. ix.

† *Concor. c. tum contin gat. cum gl. sup. verbo, consuetudine. in med. de fo. cõpe.*

* *alias, ex.*

c *Tentauerit.* Núquid demum lite cõtestata? Videtur quòd sic: quia tunc videtur vere tractus: vt. ff. rem ra. ha. l. amplius. & arg. ff. quod quisque iur. l. j. in fi. & ne quis eum qui in ius vo. l. j. §. j. Econtra videtur ꝙ sola citatio sufficiat: quia dicit, tétauerit, licet ille non venerit: vt. ĩ. de episc. & cle. l. si quis non dicam. Sol. non amittit actor causam post citationem solam factam coram potestate, sed si demum priuilegio allegato instet: nã prius videtur vocari vt sciatur an velit priuilegium allegare: vt. ff. de iudi. l. si quis ex aliena.

*Citans scholarem ad iudicẽ vetitũ, an perdat causam suam.*

si vero vocatur coram eo quem constat non esse iudicé, tunc nec venire tenetur vocatus: vt. ff. de iurisd. om. iudi. l. fi. & actor causam amittit: vt hic, & ĩ. de iur. om. iudi. l. in criminali. Item an potest pœnitere vocãs? videtur ꝙ non in alterius iniuriam: vt. ff. de reg. iu. l. nemo potest. Sed arg. contra. ff. de in ius voc. l. quanuis. sed ibi non amiserat actor actionem: vnde remittit eam patrono: & ei remittitur pœna. Item quid si sponte reus subit iudiciũ? Respon. non punitur actor: vt. d. l. quanuis. Item an est dilatoria vt tantum ante litis cõtesta. possit opponi? Respon. sic, cum sit fori: vt. ĩ. de excep. l. fin. Item quid si vocans errauit in facto vel iure? Respon. videtur ei parci: vt. ff. de iuris & fac. igno. l. error. in fine.

d *Cadat.* aliàs est depriuetur. Sed an ipso iure, vel per sententiã? Respond. per sententiam: quia dicit depriuetur vel cadat: & sic intellige. ĩ. de iur. om. iudi. l. in criminali. Sed à quo est danda? Respon. à iudice actoris: si illud iudicium fuit declinatum: vel si non, idem iudex poterit, cum & hoc sit ius rei. Sed qua actione? Respond. condictione ex hac lege: vt. ĩ. de condic. ex le. l. j. vel officio iudicis. Item quid si iudex se iudicem pronunciauit? Respõ. appellabitur ab eius sententia.

### AN SERVVS EX SVO FAC. &c.

*Seruus liber factus, alius homo videtur: vt. ff. de solu. l. qui res. §. aream. & ideo dubitatur an possit conuenire de eo quod in seruitute fecit.*

Q*Vanuis.*] CASVS. Si seruo tuo sub cõditione libertatem dedisti: & ea pendente conditione cum aliquo contraxit: postea extitit conditio: & ita liber effectus est: nunquid eum liberum effectum potero conuenire de contractu celebrato dum erat statuliber? Respon. quòd non.

vel magistro [a] † suo, vel ipsius ciuitatis episcopo, quibus hanc iurisdictionem dedimus, [b] conueniat. ¶ Qui verò ad alium iudicem eos trahere tentauerit: [c] etiam si causa iustissima fuerit, à tali conamine cadat. [d] ¶ Hanc autem legem inter imperiales constitutiones, scilicet sub titulo, Ne filius pro patre, &c. inseri iussimus. Dat. apud Roncalias, anno domini. M. clviij. mense Nouembri.

### TITVLVS XIIII.

### AN SERVVS PRO* suo facto post manumissionem teneatur.

*Contrahens in statuta libertate, non conuenitur postea liber factus. hoc dicit. vel magistralius: Illud quod est in potentia, non dispone de actu. Baldus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Iuuentiano.

QVanuis cum statulibero [e] contraxeris: tamen ex ante gesto tè non habere cum eo post impletam conditionem libertatis actionem, scire debes. PP. IIII. Id. Decembr. Dextro. II. & Prisco Conss.

*Accipiens mutuum in seruitute non tenetur liber factus. Bald. & Salyc.*

II. Imp. ANTONINVS. A. Bexico.

CReditoribus tuis, qui tibi in seruitute mutuam pecuniam crediderunt, nulla aduersus te actio competit: maximè [f] cum peculium tibi non esse legatum proponas. PP. III. Kal. Sept. Læto & Cereale Conss.

*Pecunia ob libertatem promissa, petitur per actionem in factum. Bald. & Salyc.*

III. Imp. ALEXANDER. A. Herodi.

PRomissæ [g] tibi pecuniæ à seruo tuo vt eum manumitteres, si posteaquam manumisisti, stipulatus ab eo non es, aduersus eum petitionem per in factum [h] actionẽ habes. PP. Id. Septẽb. Alexandro. A. Cons.

*Serui delictum quod non parit actionem in seruitute, parit in libertate. b. d. Bal. Vel sic: Seruus ex furto alii facto quàm domino, tenetur liber factus. Salycetus.*

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Hieroni.

LIcet seruitutis tempore [i] ea quæ pecuniam matris tuæ surripuisse dicitur, ob huiusmodi [k] admissum conueniri nõ poterat: [l] ad libertatem tamẽ perducta (nam caput noxa sequitur) furti actione tenetur. [m] PP. Id. Septembr. Pio & Pontiano Conss.

*Seruus qui coluit prædia domini, liber factus non tenetur. Bald.*

V. Idem A. Chresto.

a *Statulibero.* Videbatur liber: vt. ff. si ex nõxa. cau. aga. l. fi. & ff. de pœ. l. moris. §. fi. sed tamen seruus est: vt. ff. de statulibe. l. statuliberi. Vnde sicut seruus non tenetur ex ante gesto: vt. j. l. proxi. & ĩ. de nego. gest. si cognati. ita & iste nó tenetur: sed fallit in casu quando tenetur de dolo: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. seruus pactionis. & de fidei com. lib. l. si pure. &. j. de liber. le. l. Aurelius. §. Sticho. &. ff. quarum rerum act. l. j. §. fiij. Item in alio quem habes. j. eod. l. promissæ. Ité in alio. ff. de nego. gest. l. eum actum. & l. at qui. §. Scæuola. Item in alio. ff. depo. l. si apud filium. sed ibi ex posteriori detentione. Item fallit in maleficiis & quasi: vt insti. de noxa. §. omnis. & facit. ff. de ope. liber. l. vt iurisiurandi.

*Statulibero est seruus quãdiu manet in statu.*

CReditoribus.] CASVS. Seruo meo pecuniam mutuasti. an aduersus eum manumissum peculio suo ei non legato agere possis, quæritur? Respond. quòd non. idem est si legato: vt. ff. de do. præle. l. ij. §. per contrarium.

*Libertum conueniri, si est ei peculium legatũ. Solu. secundum Io. & B. & R. non conuenitur orcinus libertus ab initio, vt hic: conuenitur tamen inspecto eitu, scilicet quia si hęredes aliquid præstiterit, conuenient orcinum libertum: vt ibi. arg. ĩ. de vsur. rei iudi. l. fi. §. fina. Sed hoc nõ placet: quia sic nec aliud esset in liberto orcino quàm in eo filio exhæredato, cui dos est prælegata: quod esse debet: vt ibi dicitur. Dic ergo quòd ibi fuit directò libertas relicta, & peculium legatum: vnde nullo tempore dominium serui vel peculij habuit hæres: & sic tantum manumissus tenetur. hic autem per fideicõmissum. vnde cum potuit hæres dando retinere, & non fecit: merito ipse tenetur, & non manumissus: vt arg. ff. de trib. l. quod in hęredem. §. fi. & de pecu. leg. l. si seruo. hypothecaria tamẽ, si res peculij fuerint obligate, semper tenetur manumissus. & facit. ff. de act. & oblig. l. serui.*

DRomisse.] CASVS. Si seruus tuus promisit tibi pecuniam vt eum manumitteres, & manumisisti, & ab eo manumisso reddi stipulatus non es: an eam petere possis, quæritur? Dicitur quòd sic per act. in factum: quod est speciale.

g *Promissæ.* Secus si promisisset operas: quia non tenet promissio, nisi post manumissionem: vt. ff. de libe. causa. l. fi. & de ope. liber. l. vt iurisiurandi. & de manumiss. testa. l. seruum testamento.

h *Per in factum.* quæ extraordinaria est. & sic loquitur. ff. quare. act. non da. l. fi. §. ij. & arg. ff. si quis testa. li. esse iussu. fu. l. j. Sed contra. ff. de dolo. l. & eleganter. §. seruus. vbi de dolo datur. Solu. ibi nihil promisit seruus domino.

LIcet.] CASVS. Si ancilla tua seruitutis tempore tibi furtũ fecerit, an eam manumissam postea furti conuenire possis, quæritur? Dicitur quòd sic: cum eam dum adhuc ancilla erat, cõuenire non potueris. & ea manumissa, noxa caput sequitur, id est manumissam quæ caput est effecta, noxa sequitur.

i *Seruitutis tempore.* Signatur contra. de noxa. l. j. sed non est cõtra: quia hic non domino, sed extraneo subtraxit.

k *Ob eiusmodi.* furtum.

l *Non poterat.* sed dominus.

m *Furti actione tenetur.* Sed hęc furti actio vnde nascitur? Resp. Io. ex

BIU Cujas

Io.ex furto in seruitute commisso.nam quæ dabatur in dominũ noxaliter,nunc competit in libertum.& sic de persona in personam facit saltum:vt hic,&.ff.de capi.demi.l. tutelas.§. iniuriarũ. &.ff.de noxa.l.j.&.ff.de act.& obliga.l.serui. & de noxa. l.qui ex pluribus. At condictio furtiua non datur, nisi liber contrectet: vt.ff. de condict. fur.l. quod ab alio.

*Si vt allegas.*] CASVS. Mulier seruũ suum colonũ manumisit adépto ei peculio.an ob reliqua quę tempore seruitutis contraxit, res quas post manumissionem acquisiuit mulier,requirere possit rei vind.vel hypo.proponendo,quæritur? Dicitur q nõ:quia nec personaliter super hoc potest conueniri.

a *Adépto peculio.* Quid si donasset peculiũ manumisso? Respon.conueniri posset:quia non intelligitur esse peculium, quod sibi domino debebatur: vt.ff. de pecu. l.sed si damnũ.§. peculiũ.aliàs.l.peculiũ autem.&.l. si noxali.§. quod autem. Azo. Vel subaudi, maxime adempto.nam tunc idem esset:vt.ſ.e.l.j.&.ij.

*Siue serui.*] CASVS. Si seruus tuus tibi furtum fecerit, eum cõuenire non poteris in iudicio:sed verberibus subiicitur:cũ inter dominum & seruum nulla lis consistere possit: vt.ff.de iudi. l.lis. in fi. nisi in casibus: vt.ff.eo. l.vix.nec si postea eum manumisisti,ex ante gesto cum erat in seruitute,tenebitur liber factus.& hoc in prima.Si vero post manumissionem aliquid commisit, puta faciédo tibi furtũ: eum conuenire poteris.& hoc in secunda.

b *Conueni.* verberando:vt.ff.de furt.l.serui.in fi.&.j.de pat.pote.l.si congruentius.

c *Nullum.* vt.ff.de iudi.l.lis.nisi in casibus:vt in eod.titu. l.vix.

d *Patitur.* nisi in casu:vt.ff. si quis testa. li. esse iuſ.fue. l.j. & in alio: vt.ſ. de peti. hæred. l.fin. in quibus est speciale . Et distingue hic , si seruus deliquit in seruitute : si quidem in dominum, non tenetur liber:vt hic.si in extraneum,tenetur:vt instit.de noxa.§. omnis. si ex contractu, si quidem annexa fuit gestio, & sibi soluere potuit , & non soluit , tenetur: aliàs non: vt.ſ. de nego. gest. l.si cognati. & .ff. de regu. iur. l. quod quis. nisi in casu: vt dixi per legem.ſ.de peti.hære.l.fi.in fi.

e *Sententiam.* vt.ſ.de noxa.l.j.in fi.

## QVANDO FISCVS VEL PRIVATVS debitoris sui debitores &c.

*Generaliter prohibuit.ſ.alium pro alio cõueniri: hic permittit in casu.*

*Propter æs.*] CASVS. Pupillus tenetur tibi in decem:an res tutoris bona pupilli non tenentis pignori capi possint,quæritur? Dicitur quòd non.

f *Nihil ex bo.eius tenet.* Idé si teneret,licet hypothecaria pro eis posset teneri:sed nec ipsi pupillo tenetur ipse,licet male gerat,ni si finita tutela:vt.j.de administra.tuto.l.ij.&.l.rationes. sed ea finita etiam pro suis rebus potest hypothecaria conueniri:vt.j. de admini.tut.l.pro officio.& facit.ff.de rescinden.vendi.l.fi.

g *Non oportet.* per iudicem.

*Si in causa.*] CASVS. Titius debitorem habens, tenetur



SI (vt allegas) antequã à domino manumittereris, fundos eius coluisti, posteaq; adempto peculio [a] libertate donatus es: ob reliqua, si qua pridem cõtracta sunt, res bonorũ, quas postea propriis laboribus quęsisti,ĩquietari minimè possunt.PP.XVI.Kalen.Decemb. Ariano & Pappo Conss.

*Ex delicto cõmisso in dominum, seruus non tenetur liber factus.h.d secundũ Bald. secus si liber factus delinqueret.Salyc.*

VI. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.& CC.Feliciano.

SIue serui sint hi quorũ preuenibus feciſti mentionem,domi eos cõueni: [b] quia inter dominos ac seruos iudicium constare nullum [c] potest. siue post delictũ manumissi sint, ex antecedentibus post datam libertatem eos nulla ratio iuris à dominis quondam conueniri patitur. [d] Sanè si post manumissionem quid illicitè commiserint: hoc apud præsidé prouinciæ argue, accepturus ex iure sententiam. [e] Dat.II.Id.April. Byzantij.AA.Conss.

## TITVLVS XV.

## QVANDO FISCVS VEL priuatus debitoris sui debitores cõueniret† possit vel debeat.

*Res tutoris non possunt in tenutam capi pro debito pupilli.Bald.& Salyc.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Valeriano.

PRopter æs alienum pupilli, res tutoris, qui nihil ex bonis eius tenet, [f] pignori capi non oportet. [g] PP. XI. Kalen. Iuñ. Laterano & Rufino Conss.

*Si debitor condemnatus aliàs soluendo nõ est,in subsidium venitur ad nomina debitorum ipsius:& in ipsis nominib⁹ fit executio exemplo iudicati.Bald.*

II. Imp. ANTONINVS.A. Marco.

SI in causa iudicati Valentis, quem tibi condemnatum esse proponis, nihil est quod sine quæstione [h] pignoris loco capi & distrahi possit: debitores eius conuenti, [i] ad solutionem auctoritate præsidis prouinciæ compelluntur.

*Per officium procuratoris Cæsaris,debitores debitoris fisci compelluntur soluere debitum fisco si fatentur.Bald.*

III. Imp. GORDIANVS.A. Primanio.

SI debitum non inficiantur [k] hi quos obnoxios debitoribus fisci esse proponis: potest videri non esse iniquum quod desideras,vt ad solutionem per officium procuratoris compellantur. [l] nam si quæstio aliqua refertur: [m] id concedi nõ oportere, etiam ipse perspicis.PP. VI.Kalen. Feb. Sabino & Venusto Conss.

*Contra debitorem debitoris fiscus non agit, nisi constet principalem eius debitorem non esse soluendo.Bald.& Salyc.*

IIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Zosimo.

NOn prius ad eos qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actionẽ fiscalem [n] extendi oportere, nisi patuerit† possit, quæritur? Distinguitur, aut negat Seius se Titio teneri, aut confitetur. Primo casu non conuenitur à fisco . Secundo casu sic:& ad solutionem compellitur per procuratorem Cæsaris qui cognoscit inter priuatum & fiscum.& dic conueniri per cõdic.ex le.vt.ff.de cõdic.ex leg.l.j.Vel secũdo dic q fiscus Seium cõuenit,& fecit eum condẽnari: & eo non inuento soluẽdo agit contra Titiũ.& hic est casus quando ex pecunia fiscali secundus debitor cõuenitur etiam primo existente soluendo: vt hic,&.ff. de iure fisc. l.iij. §. multa. Vel tertio dic quòd Titius mutuauit Seio ca.x.Titio non inuento soluendo,aget aduersus Seium.

h *Sine quæstione.* Venitint enim vicini, [a] & dicunt omnes res esse suas mobiles & immobiles.

i *Conuenti.* officio iudicis: vt hic,&.ff. de re iudi. l. à diuo. §. sed & illud debet dici.&.j.de præto. pign. l. j. & de execu. rei iudi.l.etiam. &.ſ.de act.& obli.l.ob causam . hoc tamen si confiteatur se debere debitor debitoris : cæterum si neget , contra reſcriptum est: vt.ff.de re iudic.l. à diuo.§. sed vtrum. Nec distinguo vtrum negetur per malitiam, an non: licet P. distinguat.arg.j.de fal. l. ij. tũ quia nemo scit: tum quia non est differentia inter res corporales & nomina: qđ lex prædicta videtur velle aperte . Si quæras , quid si malitiosè negat? Respond. dabitur curator bonis , qui actiones moueat & exerceat:vt.ff. de Car. edic.l.sed & si is qui.§.si impubes:&.ff. de cura. bo. dan. l.j. & .ij. Possum etiam & alio iure conuenire debitorem debitoris similiter iure communi, videlicet hypothecaria : & tunc ſerua quod dicitur. ff. de pign.act.l.si conuenerit. ij. in princ. iure vero speciali agitur cõtra debitorẽ debitoris: vt.j. l. proxi. si non est soluendo debitor:vt.j. l.proxi.& .l.non prius.

*Si debitũ.*] CASVS. Titius tenebatur fisco in.x. Seius Titio. Titio inuento nõ soluendo, vult fiscus propter priuilegium suum conuenire Seium : an

k *Si debitum non inficiantur.* Idem si malitiose inficiantur, secundum P.sed tu dic contra:vt dixi.ſ.l.proxi.

l *Compellantur.* scilicet officio iudicis: & hoc cõdemnato prius debitore:vt dixi.ſ.l.proxi.Vel dic verius etiam non cõdenato, si non est soluendo,& tunc per condictionem ex lege:vt.ſ. de condic.ex le.l.j.Item tertio casu,quando ex pecunia fiscali secundus debitor conuenitur etiã primo existente soluendo:vt habes hic, &.ff.de iu.fiſc.l.iij.§.multa.&.j.de conue.fiſ.deb.l.j.li.x.

m *Refertur.* iuste vel nõ.& dabit curator bonis:vt.dixi.ſ.l.proxi.

*Non prius.*] CASVS. Debitor debitoris fisci à fisco conueniendus non est : nisi appareat debitorem principalem soluendo non esse.

n *Fiscalem.* condictione ex lege: vt.ſ.de condic. ex leg.l.j. Vel dic illam vtilem quam habet debitor directam.

*a Vicini sunt, qui se inuicẽ clamãtes audire possunt, dicit Bar.ĩ l.si tertius. col. i.ff. de aqua pluu. arc.l.i.§. eodem autẽ tecto. ff. ad Syl. vide etiã Panor. ĩ.c. quoſdã. de præſum.*

*Debitorem debitoris cũ uenire possumus.*

† *aliàs, nisi potuerit à bari principa.&c.*



BIU Cujas

a *Non esse.*& in aliis duob⁹ casibus:vt not.in prima & vlti.glo. ſ.proxi.l.ſed priuatus tunc tantũ,quando fecit cõdemnari ſuum debitorem: vt.ff.de in diem addic.l.ſi.&.ſ.e.l.j.&.ij.&.j.l.proxi.

*IN ſolutum.*] *CASVS.* Tenebatur mihi Titius in.x. ius quod habebat cõtra Seium debitorem ſuum,dedit mihi in ſolutum. quę actio mihi competit aduerſus Seiũ,quæritur?Reſpõ.quòd vtilis nomine meo: directa vero non, niſi fuerit mihi mandata.

b *Dato.*ſed nõ delegato: quia tunc ſecus eſſet:vt.j.de noua.l.j.

c *Mandatis.*ſed ſi fuerit mandata actio, finit mãdatum morte. ſecus ſi ceſſat, ſecũdum quoſdam. Sed dic vt not.ſ. de act.& obliga.l.j.

d *Debitoris.*poteſt ſcilicet directa.

e *Suo autẽ nomine.*Suo nomine dicitur agere, nõ quia promiſit ei,vel quia ſecum contraxit: ſed propter cõuentionem quã fecit cum ſuo creditore.Et eſt ſimile tudo inter emptionem rei corporalis,& nominis dationem. nam per ſolam venditionem nõ transfertur dominium rei venditæ:niſi ſequatur traditio. ſic non transfertur actio directa per donationem in ſolutum, niſi ea cedatur. & ſic ſecũdum hoc ſuo nomine agit ex ſua perſona, cum vtilis actio ei datur à lege. Poteſt etiam dici ſuperiori caſu agi ex perſona debitoris: quia ab eo habeat cauſam. ſic.ff. de his qui not. infa.l. furti. §. ſi quis alieno. & facit ad. l. iſtam quod not. ſ. de act. & obliga.l.j.&.ij.&.l. ſi in ſolutum. & .j. de lega.l. ex legato. & .ſ. de nego.geſt.l.ſi ab eo. &.ſ. de pac.l. pacto. &.ſ. ſi cer. peta. l.ſi abſentis.

*Traditio ſicut ſe habet in reb⁹ corporalibus, ita ceſſio in actionibus.*

principales reos idoneos non eſſe, [a] certiſſimi iuris eſt.S.XII. Kalend.Maij.AA.Conss.

*Dans nomen in ſolutum cedit vtiles, non autem mandat directas, niſi hoc ſpecificet. Baldus.*

V. Iidem AA.& CC.Nanidæ.

IN ſolutũ nomine dato, [b] non aliter niſi mandatis [c] actionibus ex perſona ſui debitoris [d] aduerſus eius debitores creditor experiri poteſt: ſuo autem nomine, [e] vtili actione rectè vtetur. Dat. Kalend. Ianuarij CC.Conss.

## *TITVLVS XVI.*
## DE HAEREDITARIIS actionibus.

*Creditor debitori pro parte ſuccedẽs, pro aliis partibus contra hæredes agit: & ſi res obligatas teneant, auocat ab eis. hoc dicit notanter ſecundum Bald.Vel ſic: Alter ex cohæredibus pro pecunia ſibi à defuncto debita poteſt conuenire cohæredes pro rata,& proſequi pignora.Salycetus.*

I. Imp. GORDIANVS.A. Hermeroti.

PEcuniam quam tibi à matre [f] debitam fuiſſe dicis, ab hæredibus eius cohæredibus tuis pro parte [g] tibi competente [h] petere debes.Sed & res ſi quę tibi ob idem debitum obligatæ ſunt, perſequi nõ prohiberis. [i] PP. XI. Kalend. Mart.Gordiano.A.II.& Pompeiano Conss.

*Perſonales actiones paßiue inter hæredes diuiduntur pro portionibus hæreditariis: reales vero poſſeſſorem ſequuntur paſſiue. h.d.not.ſecundum Bald.& Salyc.*

II. Imp. DECIVS.A. Telemachæ.

B PRo hęreditariis partib⁹ hęredes onera hæreditaria agnoſcere etiam in fiſci rationibus placuit: [k] niſi intercedat pignus vel hypotheca. tunc enim poſſeſſor obligatæ rei conueniendus eſt.PP.XIIII.Kalend. Nouembr.Aemiliano & Aquilino Conss.

*Actio de dote contra hæredes, non contra debitores mariti dirigi debet. hoc dicit ſecundum Bald.& Salyc.*

III. Impp. DIOCLETIAN.& MAXIM.AA.& CC. Maximæ.

C HAeredem mariti quõdam tui de dote tibi reddenda conueni.perſonalẽ enim actionem contra debitores hæreditarios tibi decerni fruſtra poſtulas. [l] PP.XIIII. Kalen. Maij AA.Conss.

*Debitũ rei indiuiduæ an extinguatur totũ creditore debitori in partem ſuccedente.*

f *A matre.* quæ te cum aliis hæredem inſtituit.

g *Pro parte.* debiti.

h *Competente.* ſcilicet actione, non autem coniungas pro parte tibi competente: nã pro ea parte, qua ſucceſſit,extinguitur obligatio:non vero remanet:vt hic,&.ſ.de nego.geſt.l.ſi ab eo. &.j. de bo.auctо.iudi.poſ.l.ſi vxor.&.ſ.de pactis. l.debitori. & .j. ad leg.Falc.l.licet.Vel dic pro parte debiti competente tibi,nõ pro parte hæreditatis. Sed quid ſi mater rem indiuiduã tibi debuiſſet vt ſeruitutẽ:nunquid extincta eſt tota actio tua, vel in nullo erit extincta?Reſpond.forte æſtimabitur ſeruitus,& pro parte precij tenebuntur cohæredes:vt.ff.de lega.ij.l.cum filius.in princ.&.ff. duobus.& potes hoc diſtinguere vt dixi.ſ.de pact.l.debitori.

i *Non prohiberis.* hypothecaria in ſolidum agẽdo,vel quaſi Seruiana,licet ſit debitum pro parte extinctum.ad quod eſt.j. de diſtract.pign.l.quandiu.&.ff.famil. erciſcun. l.hæredes.§. an ea.in fi.&.ff.ad Trebel.l.debitor. ſed pro ea parte qua dominus eſt rei obligatæ,non agit hypothecaria cum effectu:cum in ea remanet

A hæres:ſed pro aliis ſecundum Azonem.

PRo hæreditariis..] *CASVS.* Si debitor meus duos hæredes inſtituit,vnum ex.viij.alium ex.iiij. vnciis: pro portionibus hæreditariis eos cõuenire debeo.Si vero pignora mihi obligata aliquis eorũ poſſideat,poſſeſſorem tantum habeo obligatũ,& hypothecaria eũ in ſolidum cõuenire potero.

k *Placuit.*vt.ſ.de pac. l.pacto.& ſi cert.pe.l.j. &.ſ.fami. erciſcun.l.ea quæ.&.j.de iure delib. l.ſi te.&.j.ſi vn⁹ ex pluribus. l. ij. & .ff. de rei vindica.l. ſi poſſeſſor fundi. Sed hoc fallit in caſibus. Primo, quando indiuiduum eſt in ſingulis obligatione: quo caſu quilibet tenetur in ſolidum: vt.ff. de verb. oblig. l.in executione. §.ij.Secundo,ſi res quæ debet reſtitui ab vno, teneatur in ſolidum:vt ff. commo. l.iij.§. hæres. & .ff. depoſiti.l.ſi duo. Tertio,in pollicitatione facta ob honorem apud rempub. tũc enim pollicitator in ſolidum, item hæres eius in ſolidum tenetur. facta vero pollicitatione ſine cauſa, ob id quòd opus promiſſum cœptum eſt, ſi bona liberalitati non ſunt ſoluẽdo ad totũ opus:extraneus hæres in quintam partem patrimonij defuncti, liberi vero defuncti in decimã tenentur: vt.ff.de polli.l.j.§. ſed ſi quidẽ.&.l.ex pollicitatione. Quarto,in alimentis quæ pro voluntate iudicis vel defuncti, vel ab vno in ſolidũ,vel à pluribus partibus deſignatis petuntur:vt.ff.de ali.le. l.iij.in princ.&.§.j. Quinto, ſi teſtator legauerit ab vno hærede creditori hæreditario cauſa debiti compenſandi: tunc enim hæres ille vſque ad quantitatem lægati onus æris alieni ſuſtinebit: vt.ff.de leg.ij.l.cum ab vno.Sexto,in funeraria quæ non tantum in hæredes pro hæreditariis portionibus, ſed etiam in virum ad quem aliquid peruenit nomine dotis,inſtituitur pro rata portione eius quam lucratus eſt de dote: vt ecce lucratus eſt vir cẽtum: in hæreditate ſunt.cc. ipſe conuenitur pro tertia,& hæredes pro duabus:vt.ff.de relig.l.quotiẽs.&.l.veluti.&.l.Celſus. [a] Item ſi ſeruus lit in caſu quodã mirabili,quẽ habes.ff.ad.l. Fal.l.qui fundũ.§. ſi tu ex parte.& hoc in perſonalibus.Reales autẽ contra poſſidentẽ ſemper inſtituuntur:vt.ff.ad exhi.l.de eo.§.ſi.& hic ſubiicit.

D HAeredem.] *CASVS.* An mulier ſtipulata dotem ſibi reddi,diuortio vel morte ſoluto matrimonio:& maritus deceſſit: debitores hæreditarios defuncti act. perſonali pro dote ſibi reddenda conuenire poſſit,quæritur? Dicitur quòd non:ſed hæredem defuncti conueniet.

l *Poſtulas.* vt.j.eod.l.ſi.&.j.ſolu.mat.l.dotis. Sed videtur etiam cõtra debitores eam poſſe experiri: cum omnia bona mariti ſint tacite pro dote obligata:vt.j.de rei vxo. act.in prin.ergo & nomina. Inſtituet ergo actionem vtilem contra debitores: vt.ff. de pig.act.l.ſi conuenerit.ij.in prin.&.j.quæ res pig.oblig.poſſ.l.no men.Sed poteſt dici aliud in expreſſa obligatione,& aliud in tacita:vt & aliàs eſt differentia:vt.ſ.de act.& obliga.l.ſi.&.ff. de in re fiſ.l.Moſchis.ſecundum Azo. Vel dic quòd hic denegat perſonalem contra debitores viri,nõ hypothecariam: eam ergo intendit dicens: peto à te decem quæ debes viro vel hæredi eius quia dico iure hypothecario nomẽ tui debitoris vel ius obligationis mihi obligatum. non autem dicet q̃ ſit ei perſonali obligatione obligatus. Sed & perſonali poteſt eum conuenire debitore prius cõdemnato:vt.ſ.titul.j.l.ij. Item quod dicit, decerni, ſecundum vetera iura dicit, ſecundum quæ actiones decernebantur à prætore:hodie contra:vt.ſ.de formulis.l.j.&.ij.

Sub prætextu.

BIU Cujas

*Vb prætextu.*] CASVS. Titius mihi tenebatur in.x. decesit, & filium impuberem hæredem instituit: an petitio debiti hereditarij prætextu ætatis in tempus pubertatis differri debeat, quæritur? Dicitur quòd non: sed tutor mihi satisfaciet.

a *Hæreditarii.* id est qui hoc ipso debitor est, cp hæres est: aliàs aliter accipitur, id est qui debet hæreditati.

b *Exactionem.* id est petitionem.

c *Euidens est.* vt & ff. mand. l. si tibi. & de nō nu. pecu. l. si intra. in fi. & ff. de nego. gestis. l. Nesenni⁹. §. j. & ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulianum. & hoc, nisi fieret ei quæstio status & bonorum: vel status tantum: vt ff. de Carb. edic. l. iij. §. j. & l. de bonis §. ita demū. in prin. Accursius.

d *Creditoribus.* hæreditariis.

e *Eniti.* vendendo de bonis eorundem.

*Aetas debitoris non infringit ius creditoris. Bald.*

IIII. Iidem AA. & CC. Crispo.

SVb prætextu ætatis pupilli debitoris hæreditarij[a] creditorum exactionem[b] differri non posse, nimis euidens[c] est. vnde cum te tutorem proponas: quemadmodum à pupillis creditorib⁹[d] satisfiat, eniti[e] debes. Dat. X. Kalend. Decembr. Sirmij. AA. Conss.

*Præpostera petitio non procedit: & qui se in allegatione cōtrariorum implicat, repellitur ab vtroque: potest tamen postea agere ordinarie. l. d. Bald. Vel sic: Præpostera petitis non admittitur: & per successionem quam creditor facit debitori, actio extinguitur. Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Iulio.

VT debitum tibi ante aditā hæreditatem*[f] soluatur:[g] ac tunc si ad te pertineret hęreditas, quæri iubeamus: præpostera[h] petitio est. Etenim cū tibi soceri successionē quæsitam patuerit: debiti petitionem extingui per confusionem nō ambigitur.[i] Dat. Prid. Noñ. Mart. Sirmij. CC. Conss.

*Pro hæreditaria parte, pro qua creditor debitori succedit, confunditur actio, non in totum, nisi fuerit institutus animo compensandi. hoc dicit secūdum Bald. Et si cohæredes non sint soluendo, potest impetrari bonorum separatio. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Domno.

SI adulta cuius curam geris, pro triente patruo suo (quē etiam tutelam eius administraf se proponis) hæres extitit, nec ab eo[k] quicquam exigere prohibita est:[l] debitum à cohæredibus eius pro besse[m] petere nō prohibetur, cum vltra[n] eam portionem qua successit, petitio non cōfundatur.[o] Nam aduersus adultam[p] tuam rescindi postulas testamētum, si quidē[q] cohæredes eius adeuntes hæreditatem se etiam obligāt.[r] & si non soluendo constituti probē tur:[f] postulata separatiōe,[t] nul lum ei damnum[u] præses prouinciæ fieri patietur.[x] †Dat. Kalend. Decemb. AA. Conss.

*Creditor non agit contra legatarios, sed contra hæredes. hoc dicit. Bald. & Salyce. Vel sic: Personalis actio non sequitur singularem successorem. Salycetus.*

VII. Iidem AA. & CC. Apolausto.

CReditores[y] hæreditarios aduersus legatarios non habere personalē actionem[z] conuenit: quippe cum euidentissime lex duodecim tabularum[a] hæredes huic rei[b] faciat obnoxios. Dat. VI. Id. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

## TITVLVS XVII.

## EX DELICTIS DEFunctorum in quantum hæredes conueniantur.

*Actiones ex delicto post litem contestatam transeunt ad hæredes: sed ante litem cō testatam nō transeunt, nisi quatenus ad eos peruenit. Baldus.*

a *Aditam hæreditatem.* scilicet antequam adeat, vel repudiet.

g *Soluatur.* à possessore rerum hæreditariarum qui te dicebat vel negabat hęredem. Sed an eo quòd petit debitum, videtur renunciare hæreditati? Respō. non: quia expresse reseruat sibi quæstionem hæreditatis: vt ff. de condic. indebi. l. si quis sic soluerit.

h *Præpostera.* id est præponitur quod postponendum est: quod est absurdum: vt ff. de except. l. fundi. & l. fundum. nisi in casu: vt j. de testa. l. præposteri. Item nota maiorem causam præponendā. sic & ff. de iudic. l. per minorem. Item no. quòd ideo hic seruatur ordo, quia vna pendet ex alia. aliàs autem seruatur ordo, vel quia præiudicialis sit vna: vt insti. de act. §. præiudiciales. vel quia electione tollantur: vt ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. vel quia sint contrariæ: vt j. si seruus extero se emi man. l. j.

i *Non ambigitur.* vt ś. de pac. l. debitori. & ff. de fideiuſ. l. generaliter. & l. hæres à debitore. §. j. & j. l. proxi.

*Si adulta.*] CASVS. Titius gesit tutelam alicuius pupilli, & factus est debitor ex mala administratione in. ccc. pupillum cum duobus aliis hæredem instituit, non prohibendo ne à cohæredibus debitum peteret pro duabus partibus. curator pupilli facti adulti cohæredes conuenire poterit, cum vltra suam tertiam debiti petitio non sit confusa. hoc in prima. Si vero curator petat rescindi testamentum ob hoc quòd petitio pro parte tertia hæredis sit confusa, non est audiendus: quia si hoc petit, magis petit contra vtilitatem pupilli, quàm pro vtilitate pupilli. & hoc in secunda. Si vero cohæredes soluendo non sint: petere poterit curator vt bona cohæredis seperentur à bonis testatoris, & adulto satisfiat. & hoc in tertia.

k *Nec ab eo.* testatorē.

l *Prohibita est.* animo compensandi: quia tunc non posset petere debitū ex quo hæreditatē vellet: vt j. de hære. insti. l. si cōpensandi. vt ff. de lib. leg. l. tutor. & j. de fideicom. l. cum necessitatē.

m *Pro besse.* id est octo vnciis.

n *Cum vltra.* id est ad damnum.

o *Non confunditur.* vt ş. de nego. gest. l. si ab eo. & j. de bon. auct. iu dic. poss. l. si vxor. & j. ad legem Falc. l. licet. & j. de contrario iudi. tu. l. si patet.

p *Aduersus adultam.* id est contra eius vtilitatem facis, si hoc facis: nam alius accipiet hæreditatem: & est sic. j. de his qui. vt indig. l. Polla.

q *Si quidem.* duo timebat. Primū, ne adulta adeunte cohæredes non tenerentur. Secundum, dato quòd tenean tur, timebat portiones eorum absorberi per proprios eorum creditores: sed vtrunque timorem remouet.

r *Obligāt.* adultæ tuæ.

f *Probentur.* scilicet si soluatur propriis creditoribus eorū & hæreditariis. vel dic: Probentur tam suis creditoribus, quàm adultæ.

t *Separatione.* scilicet bonorū defuncti à bonis cohæredum: quam separationem postulāt à prætore vel præside creditores hæreditarij: & ita hoc adulta hic postulat. j. de bo. auct. iudic. pos. l. est iurisdictionis. & datur causa cognita, scilicet si creditores ab hærede non nouauerint, vel vsuras vel fideiussores non acceperint: vel si hæreditatis & bonorū hæredis confusio facta non fuerit: vel si quinquennium non transierit: vt ff. de separa. l. j. §. illud. & §. præterea. & §. quod dictum. Sed creditores hæredis non postulant separationem bonorum hęredis à bonis hæreditariis: vt ff. de separa. l. j. §. quæsitum.

u *Damnum.* & sic prodest ei adultæ seruari testamentum: vel saltem non obest.

x *Patietur.* in vim passiui ponitur.

CReditores.] CASVS. Si debitor meus me hæredem in. c. instituit, & multa legauit: an aduersus legatarios personalem habeam act. quæritur? Dicitur quòd non: sed aduersus hæredem. & hoc vult. l. xij. tab.

y *Creditores hæreditarios.* innuit ergo legatarios non esse hæreditarios creditores: sed certe immo sunt: vt ff. de act. & obli. l. hęreditariarum. nisi cum inter eos & creditores est controuersia, vt hic: & ff. de separa. l. creditoribus.

z *Actionem.* vt &. ś. si cer. pet. l. j. & j. de hære. institu. l. quotiēs. & ff. ad Trebel. l. j. §. si hæres. Sed contra. j. de iure delibe. l. fin. §. & si præfatam. a Solu. ibi hæres non est soluendo: hic sic. Vel solue vt ibi. Item facias vim in eo quòd dicit personalem. nam hypothecaria agere possunt contra legatarios, si res legatæ sunt obligatæ: vt infra de dona. ante nup. l. de rebus. & j. de dona. l. æris alieni.

a *Lex duodecim tabularum.* vt & ś. de pac. l. pacto. & famil. ercis cun. l. licet. & l. ea.

b *Huic rei.* scilicet solutioni debiti.

## EX DELICTIS DEFVNCTORVM &c.

*In quantum hæredes ex contractibus defunctorum vel quasi teneātur, dixit: nunc in quantum ex delictis audi.*

† *In scriptis nostris exē legitur, postulata separatione, nulli ei dānū fieri patietur. et ita legit Accur. exponendo verbū patietur, passiue. In quibusdā impressis ita legitur, at si nō soluendo cō stituti probē tur: postulata separatione nulli ei damnum fieri patietur.*

*Bonorum defuncti separatio à bonis cohæredū qualiter & quādo petitur.*

*Legatarii an sint creditores hæreditarii.*

a *Aliàs. §. licentia creditoribus.*

Post.] CASVS. Si vim mihi feciſti rem meam rapiendo, an hæres tuus ex delicto à te commiſſo teneatur, quæritur? Dicitur quòd non regulariter, niſi tecum fuero litem conteſtatus vel aliquid ad hæredem occaſione delicti tui peruenisſet.

a *Qui vim fecit.* rapiendo mobilem rem: vel inuadendo immobilem: vt inſtit. vi bo. rap. §. ſed necdum.

b *Vel cõcuſſionem.* Da exemplum vt .ſ. quod met. cau. l. ſi per impreſſionem. & de cõdic. ob tur. cau. l. quod euitandi. & dic quòd in factum datur actio ad repetendum: vt. ff. de con cuſ. l. j.

c *Deliquit.* extra contractum: vt inferendo dolũ vel metũ. Accur.

d *In ſolidum.* vt &. ff. de regu. iur. l. omnes actiones. & inſti. de perpe. & temp. act. §. pœnales.

e *Alioquin.* id eſt ſi lis non eſt conteſtata.

f *Scelere ditentur.* turpia enim lucra ab hærede ſunt extorquẽda: vt &. ff. de calũ. l. in hęredẽ. & quod met. cau. l. videamus. Et diligenter diſtingue hic, an detur actio ex delicto vel quaſi: an ex contractu vel quaſi. Primo ca ſu dic ꝙ actiones hædo dẽtur hæredibus actorũ dantur: vt inſtitu. de perpe. & temp. act. §. ſed hæredibus. niſi quando dantur ad vindictam, vt in actione iniuriarum: vt. ff. de colla. bo. l. cum emancipati. §. emancipatus. & in actione in factum quæ datur contra libertum temere vocãtem in ius patronum ſine venia: vt. ff. de in ius voc. l. penul. vbi dicitur ꝙ hæredi nõ competit. & idem in popularibus actionibus: vt. ff. de his qui deiec. vel effu. l. ſi vero plures. §. quæ anté. Non ita in actione in factum de calũniatoribus. nam illa datur aut quia mihi abeſt, aut quia aliquid ad te peruenit: vt. ff. de calum. l. hæc actio. poteſt tamen dici ſpeciale in ea, ne detur hęredibus eius qui dedit pecuniam: cum habeat condictionem ob turpem cauſam. Econtra regulariter non dantur cõtra hæredes, niſi in quantum ad eos peruenit: vt hic, & inſti. de perpe. & tẽp. act. §. non omnes. & .j. de fur. l. furti. Sed hoc fallit in actione vi bonorum raptorũ, quæ etiam in id quod ad eos peruenit, non datur: ſed cõdictio furtiua: vt. ff. vi bo. rap. l. ij. §. fi. quæ eſt contra. Ité in interdicto vnde vi, quod in hæredem non datur etiam de eo quod peruenit: ſed in factum: vt. ff. de vi & vi arm. l. j. §. fi. Nec obſtat quod hic dicit de vi: quia hic non dicit dari vi bonorum raptorum, vel interdictum vnde vi: immo dicit, vim fecit, vel aliquid deliquit, innuens ꝙ criminalis erat cauſa de vi. & ſic dabitur hic in factũ vel cõdictio furtiua. vel ſecundũ P. prætor nõ dat vt in illis legibus: ſed de æquitate datur in id quod peruenit, vt hic. Item fallit in condictione furtiua quæ datur etiam ſi non peruenit: vt. ff. de condic. fur. l. in cõdictione. &. l. ſi pro fure. §. fi. Sed dic eam nõ eſſe ex maleficio, ſed ex variis figuris cauſarum: vt no. in. d. l. ſi pro fure. in fi. Item fallit. ff. quod quiſq; iu. l. iij. §. quod auté. ſed ibi priuilegium durabat hæredi: ſic ergo & pœna. præterea nõ actio ibi cõtra hęredem datur, ſed exceptione remouetur. Ité fallit ſi lis eſt conteſtata, vt hic & dicta regula iuris: vt. ff. de reg. iur. l. omnes actiones. Item fallit. ff. ad. l. Iul. repe. l. ij. ſed ibi lis erat conteſta. In alio tamen eſt ibi ſpeciale: quia ibi conteſtatione non perpetuatur niſi vſque ad annũ, vt ibi dicitur. Vel erat publicũ crimen, de quo dicã ſtatim: ſed in duobus caſibus non perpetuatur cõteſtatione: vt ff. ne de ſtatu defunc. l. j. §. ſed interdũ. &. .ſ. de dolo. l. fi. Si auté caſibus vbi non tranſit etiam lite conteſtata in hæredem: vt. .j. de rei vxo. act. l. j. §. videamus igitur. &. ff. de operis libert. l. ſi operarum iudicio. Item in alio caſu, ſcilicet in condictione in qua reuocatur donatio quę non datur hęredi: vt. .j. de reuocan. do. l. j. & l. his ſolis. Item cõtra hæredes dantur ſimiliter, regulariter etiam ex doli clauſula: vt. ff. de act. & oblig. l. ex cõtractibus. &. l. ex deſi poſiti. & de verb. obli. l. ex ea parte. §. fi. ſed hoc fallit cum dolus teſtatoris dedit cauſam contractui: & ad hæredem doloſi aliquid non peruenit: vt inſtit. de perpe. & temp. act. §. aliquando. Item fallit in actione in factum quę datur contra menſorẽ, vt. ff. ſi menſor fal. mo. di. l. iij. §. pe. &. §. fi. Item in actione tribu. vt. ff. de tribu. l. ludi. §. pe. &. §. fin. Item in actione ex ſtipulatu competenti pro iudicio ſiſti pro eo quòd quis cõueniebatur iuriarum: vt. ff. ſi quis cau. l. ſi eum. §. qui iuriarum. Item fallit ſi interueniat confuſio: de qua dixi. ſ. titu. j. l. j. In publicis autem criminibus nec hæredibus dantur, nec contra hæredes etiam lite cõteſtata: vt. ff. de accuſ. ex iudiciorum. &. j. ſi reus vel accu. mor. fu. l. fi. niſi in quinque caſibus. Primus eſt legis Iuliæ maieſtatis i duobus capitulis eiuſdem legis: vt. ff. ad. l. Iul. ma. l. fin. Secundus eſt crimen hæreſeos. .ſ. de hæreti. l. iiij. & de apoſta. l. apoſtatarum. Tertius eſt crimen repetundarum. Quartus, de reſiduis. Quintus, peculatus: vt. ff. ad. l. Iul. pecul. l. fi. Et facit. j. rerum amo. l. de rebus. & de magiſtra. con. l. in hæredes. &. ff. de pecul. l. ſumma. §. empto. & de tribu. l. quod in hæredem. §. toties. Accurſius.

*Actiones an & quã-do dẽtur hæredibus, & in hæredes.*

1. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Macedoni.

POſt litis conteſtationẽ eo qui vim fecit, a vel concuſſionẽ b intulit, vel aliquid deliquit, c defuncto: ſucceſſores eius in ſolidum, d alioquin e in quantum ad eos peruenit, conueniri, iuris abſolutiſsimi eſt: ne alieno ſcelere ditentur. f Dat. V. Kalen. Maij, Sirmij. CC. Conss.

*TITVLVS XVIII.*

## DE CONSTITVTA pecunia.

*Qui ſe pro alio conſtituit ſoluturum, obligat & ſe & ſucceſſores ſuos. Bald.*

1. Imp. GORDIANVS. A. Felici.

SI pro alieno debito te ſoluturũ conſtituiſti: g pecuniæ cõſtituiæ actio nõ ſolum aduerſus te, ſed etiã aduerſus hæredes tuos perpetuo competit. Dat. VII. Kalen. Iul. Sirmij. CC. Conss.

## IN AVTHEN.

vt cum de ap. cog. §. ad hoc aliud. coll. VIII. conſti. XI.

*Iſta authen. eſt valde vtilis & nota. Perſonale conſtitutum tenet quo ad conſtituentem, ſi vnus eſt, in ſolidum. ſi autem plures ſunt nominati copulatiue, pro parte virili: ſi autem diſiunctiue, tunc etiam in ſolidum: ſed imperſonale conſtitutum non valet. hoc dicit not. ſecundum Bald.*

SIquãdo quis pro ſe vel pro alia perſona pecuniã ſe ſoluere conſtituerit vel ſpoponderit, ſic dicẽs, Satisfaciam tibi: tenetur pro quãtitate quã promiſit. h Sin autẽ ſic dixerit, Satisfiet à me, & ab illo, & illo: illis quidem quos nominauit, non conſentientibus, ſolus i pro rata tãtum portione perſoluet. Sin autem dixerit, Satisfiet, verbo impersonaliter prolato: non tenebitur. Sin autem ſic dixerit: Erit tibi ſatisfactum aut à me, aut ab illo: illo quem nominauit, non conſentiente, ſolus in ſolidum tenebitur.

*DE CONSTITVTA PECVNIA.*

*Non ſolum hæreditario, ſed etiam hac actione quis conuenitur alieno nomine: & ideo de hoc hic ponit.*

*SI pro alieno.] CASVS.* Tenebaris Titio in. x. conſtituis me ſoluturum ei illa. x. non ſolum aduerſus me, ſed & hæredem meum competit actio.

g *Conſtituiſti.* nudo pacto ſine ſtipulatione: vt inſtit. de actio. §. de pecunia.

*SI quando.] CASVS.* Lex non dicit quibus verbis ſe conſtituit ſoluturum: ſed auth. diſtinguit, an aliquis dicat, ſatisfaciã tibi pro illo. & tũc tenetur in ſolidum. an ſic, ſatisfiet tibi à me & ab illo, & illo. & tũc tenetur pro parte. Aut ſatisfiet tibi à me, vel ab illo. & tunc tenetur in ſolidũ nominato non cõſentiente. aut ſatisfiet tibi: verbo imperſonali prolato: & tunc in nullo tenetur.

h *Promiſit.* vt & in. l. codicis dicitur.

h *Promiſit.* ſi autem dixit, ſatisfiet imperſonaliter, non tenetur.

i *Solus.* alium ergo non obligat. nam non poteſt quis alium cõſtituere: vt. ff. eo. l. eum qui. §. ſed ſi quis conſtituerit. & inſtit. de inuti. ſtipu. §. ſi quis alium. & de duo. reis. l. his verbis. Sic econtra aliis non poteſt conſtitui: vt. ff. e. l. eum qui. §. Iulianus. lib. j. ſcribit. & arg. ff. de verbo. obliga. l. ſi mihi & Titio. in prin. Item adiicias ſi dixerit, ſatisfiet tibi, hoc non valet. vt in cor. nam perſona loquentis generali ſermone non continetur: vt. ff. loca. l. qui inſulam. §. fi. &. .j. de ſolu. l. inquiſitio.

*Receptitia.] CASVS.* Olim habebant locum duę actiones, ſcilicet receptitia, & de conſtituta: ſed ſolum locum habebant in his quæ pondere, numero, menſuráve conſiſtunt: & durabant vſq; ad annum. Item inter veteres erat dubitatio an in debito conditionali vel in diem, competeret actio facto cõſtituto: & receptitia locum habebat quando aliquis conſtituerat ſe ſoluturum illud quod nullo modo debebatur. Hodie vero ampliat naturam actionis de conſtituta: quod locum habet in omnibus rebus quæ in ſtipulatum deduci poſſunt, ſiue ſint mobiles, puta liber vel ſeruus: vel immobiles, puta fundus: & vel ſe mouentes, vt equus. & durat vſque ad. xxx. annos: & locũ habet in debito tam puro, quàm conditionali, receptitia decætero locũ non habente. & hoc in prima. An hæredibus & in hęredes detur actio de conſtituta? Dicitur quòd ſic: nec illud quod nullo modo debitũ eſt, conſtitutum

*Condictio furtiua vnde ſit.*

a *Aduertas quòd pmiſſa habẽt locum de iure ciuili. de iure vero canonico lõge*

BIU Cujas

constitutũ tenet: licét olim obtinet per receptitiã, & pro illo debito soluto condictio proponebatur ad repetendum, & nomine pecuniæ continentur omnes res, cum in eam possint conuerti: & veteres omnes res nomine pecuniæ designabant. & hoc in secunda. Si vero argentarij vel campsores consuetudinem habent in constituendo pro aliis, illa obseruetur. & hoc in tertia.

*In quacunque re debita tenet constitutũ, non in indebita. Item actio de pecunia constituta durat per .xxx. annos, & trãsmittitur hincinde. Item statuta artificum inter se sunt valida. h. d. Bal. Vel sic: Actio de constituta olim non competebat, nisi quãdo res constitutæ consistebant in pondere, numero, vel mensura: & non durabat nisi anno: & pro aliis rebus dabatur actio receptitia: hodie vero pro omnibus rebus & speciebus in constitutum deductis datur actio de constituta, sublata receptitia: cum omnes species in pecuniam conuerti possint: & durat spacio .xxx. annorum: & debitum etiam in diem vel sub conditione potest constitui, & datur hæredibus, & contra hæredes, dum tamen debitum sit constitutũ. Et statuta ab argentariis & mercatoribus, inter eos sunt seruanda. Salycetus.*

II. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfec. præt.

RECeptitia actione cessante quæ solennibus verbis cõposita, inusitato recessit vestigio, necessarium nobis visum est magis pecuniæ constitutæ naturam ampliare. Cum igitur præfata pecuniæ constitutæ actio in his tãtummodo casibus à veteribus concluſa est, vt exigeret res quæ pondere, numero, mensura consistunt, in aliis autem rebus nullã haberet cõmunionem: [a] & neque in omnibus casibus longæua [b] esset cõstituta, sed in specieb⁹ certis annali spacio concluderetur: [c] & dubitaretur an pro debito sub conditione vel in diem cõstituto [d] eam possibile esset fieri, [e] & an purè cõstituta pecunia cõtracta valeret: [f] hac apertissima [g] lege definim⁹, vt liceat omnibus cõstituere non solum res quæ pondere, numero, mensura consistunt, sed etiam alias omnes, siue mobiles, siue immobiles, siue sese mouẽtes, siue instrumenta, [h] vel alias quascunque res, quas in stipulationem possunt homines deducere. neque [i] sit in quocunque casu annalis: sed siue pro se quis cõstituat, siue pro alio, sit & ipsa in tali vitę mensura, in qua omnes psonales actiones positæ sunt, id est in annorum metis triginta: [k] & liceat [l] ꝓ debito purè, [m] vel in diem, vel sub cõditione [n] constitui: vt* non absimilem penitus stipulationi habeat dignitatẽ: suis tamen naturalibus priuilegiis minime defraudata [o] sit, sed & hæredibus & contra hæredes [p] competat: vt neque receptitiæ actionis, neque alio indigeat respublica in huiusmodi casib⁹ adminiculo, sed sit pecuniæ constitutæ actio per nostram constitutionẽ sibi in omnia [q] sufficiens: ita tamẽ, vt hoc ei inhæreat, vt pro iam debito [r] fiat constitutum: cum secũdum antiquam receptitiam actionem res exigebatur etiã si quid non fuerat debitum: cum satis absurdum, & tam nostris temporibus quàm iustis legibus contrarium sit, permittere per actionem receptitiam res indebitas consequi, & iterum [s] multas proponere condictiones, [t] quæ & pecunias indebitas, [u] & promissiones corrumpi [x] & restitui definiunt. ℣ Vt non erubescat igitur tale legum iurgium, hoc tantummodo constituatur, quod debitum est: & omnia quæ de receptitia in diuersis libris legumlatorum posita sunt, aboleantur: & sit pecuniæ constitutæ actio omnes casus complectens, qui & per stipulationem possunt explicari. ℣ Et neminem moueat quòd sub nomine pecuniæ etiam omnes res exigi definiamus: cum & in antiquis libris prudentium licet constituta pecunia nominabatur, tamen non pecuniæ tantum per eam exigebantur, sed omnes res quæ pondere, numero, mensura constitutæ erant. Sed & possibile est omnes res in pecuniam conuerti. [y] Si enim certa domus, vel certus ager, vel certus homo, vel alia res, quæ expressa est, in constituendis rebus ponatur: quid distat à nomine ipsius pecunię? Sed vt subtilitati eorũ satisfiat, qui non sensum, sed vana nominum vocabula [z] amplecti desiderant: ita omnes [a] res veniãt in constitutam actionẽ, tanquam si fuisset ipsa pecunia constituta: cum etiam veteres pecuniæ [b] appellatione omnes res significari definiant, & huiusmodi vocabulum & in libris iuris auctorũ, & in alia antiqua prudentia manifestissime inuentũ sit. ℣ His videlicet quę argenti distractores, & alij negociatores indefensę [c] consti-

A quòd non semper debitor qui pure tenetur, debet cum sacco venire paratus, sed dabuntur induciæ pro arbitrio iudicis: vt in d. l. quod diximus. tamen est priuilegij in ista actione quòd illud tẽpus induciarum est à lege limitatum ita, vt à iudice recisius tempus constitui non possit.

B

C

D

a *Communionem.* Nota tria vitia quę per ordinem corrigit.

b *Longæua.* id est perpetua.

c *Concluderetur.* quos casus non habemus.

d *Constituto.* id est existente.

e *Fieri.* scilicet tantũ.

f *Valeret.* scilicet si debitum erat cõditionale, vel in diem. Vel dic ꝓ etiam de puro non videbatur pure fieri, cũ verba prętoris diem ponunt: vt. ff. eod. l. si duo. §. finali.

g *Hac apertissima.* hic corrigit primũ vitium.

h *Instrumenta.* fundi secũdum quosdã: vt. ff. de fundo instru. l. quæsitũ. vel etiã pro chartis pone.

i *Et neque.* hic corrigitur secundum vitiũ.

k *Triginta.* Not. personales actiones. xxx. annis durare: vt instit. de perpe. & tempo. act. circa prin. &. j. de præscrip. xxx. an. l. sicut in rem. Sed fallit in quibusdam, vt in actione de dolo: vt. ẽ. de dolo. l. fin. & iniuriarum: vt. j. de iniur. l. si non conuicij. in fine. & redhibitoria, & quanto minoris: vt. ff. de ædil. edic. l. sciendum. §. fi. & in omnibus prætoriis pœnalibus: vt. ff. de act. & obl. l. in honorariis. & in quibusdam aliis.

l *Et liceat.* hic corrigitur tertium vitium.

m *Pro debito pure.* quod ergo debetur pure, potest constitui in diem & sub conditione, sed non econtra: vt. ff. eo. l. id quod. in principio.

n *Vel sub conditione.* vt existente conditione teneatur etiam si pure fiat. aliàs vtraque actio depereat: vt. ff. eo. l. id quod.

o *Defraudata sit.* vt scilicet ex nudo pacto detur: vt instit. de act. §. de pecunia. Item datur spacium. x. dierum, etiam si pure fiat: vt. ff. eod. l. promissor. §. j. sed in hoc vltimo videtur ius cõmune: vt. ff. de solu. l. quod dicim⁹. *ADDITIO.* Tu dicas ꝓ licet sit iuris cõmunis,

p *Contra hæredes.* vt. ẽ. eod. l. j.

q *In omnia.* s. negocia.

r *Pro iam debito.* s. ciuili & naturali, vel naturali tũtum. Item debitum debet esse re vel spe. ad hoc. ff. eod. l. j. §. debitum. &. §. fi. & l. ij. &. iij. in princ.

s *Et iterum.* id est ecõuerso.

t *Condictiones.* indebiti & sine causa.

u *Indebitas.* hoc per indebiti.

x *Corrumpi.* hoc per condictionem sine causa, vel incerti: vt. ẽ. de condict. ex lege. l. vlti. Alij dicebant repeti cautionem per receptitiam. Alij per actionem de constituta. sed prima placet.

y *Couerti.* non sic ecõtra pecunia in res: vt. ff. de fideiuss. l. si ita fideiussorem.

z *Vocabula.* cõtrouersiam de nomine pertinacibus hic relinquit. sic & in topicis Marcus Tullius: Cum res intelligitur, minus de nomine laborandũ est.

a *Ita omnes.* argu. ꝓ etiam quælibet vltima volũtas potest dici testamentum: vt. j. communia de leg. l. penult.

b *Pecuniæ.* nomẽ pecuniæ qãq; stricte sumit: vt. j. tit. j. l. j. & insti. de emp. & ven. §. itẽ precium. Quãdoq; largius pro his quæ pondere, numero, vel mensura cõsistunt: vt. ff. de leg. j. l. talis. &. ff. si cer. pet. l. ij. §. item mutuũ. Quandoq; largissime ꝓ omnibus quæ in patrimonio sunt: vt hic, &. ff. de verb. sig. l. pecuniæ verbum. &. l. pecuniæ appellatione. sed verbum rei pro his quæ sunt etiam extra patrimonium: vt. ff. de verb. signi. l. rei appellatio.

*Pecuniæ nomen multis modis ponitur.*

c *Indefense.* id est sine defectu: vel id est cum tanto studio vt nõ sentirent animi fatigationem. constituebant enim olim argentarij q̃dam inter se, forte vt etiam non debitũ posset constitui, & id seruabatur inter eos: vt hic, & argu. ff. de edendo. l. quædam. §. fin. & in authen. de fideiuss. §. fin. coll. j. & hoc etiam



BIU Cujas

*Statuta negociatorũ an sint seruanda.*

hodie seruaretur, si inter se huiusmodi cõstituerent: vt hic,&.d. authen. scilicet coram suo iudice quem habere possunt: vt.ṡ. de iurisd.om.iudi.l.fi.non coram alio:cum non sit commune ius.

*Diui.*] CASVS. Epistola diui Hadriani loquebatur tantum de fideiussoribus:vt si quatuor pro aliquo fideiusserint, poterũt impetrare beneficiũ diuisionis:vt quilibet pro parte teneretur. dicit quòd epistola ista locum habeat etiam in his qui constituunt se pro aliis soluturos: nam quilibet in solidum tenetur: præstito tamen beneficio epistolæ. ex quo enim est eadem ęquitas in fideiussoribus quæ in cõstitutoribus: ergo idẽ ius obseruetur.

a *Diui Hadriani epistolam.* vt.j. de fideiuss. l.fideiussor.hoc est verum vbi sunt soluẽdo.

b *Loquitur.* vt institu. de fideiuss. §. si plures. &.j.de fideiuss.l.fideiussor.&.ff. de fideiusso.l. inter fideiussores. & .l. si plures. sed quandoq; non diuidũt inter se:vt ff.rem pup.sal.fo.l.j.

† *Simile in ca.bonæ memoriæ. cum glos. super verbo.similitudine. de confir. vti. vel inuti.*

c *Nullo modo.* idem ergo in tutore & curatore:vt.ff.de tut. & ratio.distra.l.j.§.nũc tractemus. Item nota: vbi eadẽ æquitas, ibi idem ius:vt.ff.de leg.& senatusco. l.nam vt ait. & j.ad.l.Fal.l.fi.&.ff.ad.l. Aquil.l.illud.

*DE PROBATIONIBVS.*

*In prædictis*[a] *& infra dicẽdis opus est probationibus:*[b] *& ideo de his ponit. Et est probatio rei dubiæ per argumenta ostensio. & dicitur secũdum P. à probè aduerbio probè enim agit qui probat hoc quod intendit.*

a *Istam continuationẽ vbr. sequitur Od.ff. Bar. Bald. Pau.et Sal.*

b *Scilicet vt quis pro se obtinere possit sententiam. Pau.*

*Vt creditor.*] CASVS. Si creditor à me petit pecuniam, & negem ipsum numerasse: probare debet se numerasse. econuerso si eam me soluisse dicam,& neget:debeo probare pecuniam esse solutam.

c *Concor. Ange.hic.*

d *Ide tenet Ang.hic.*

e *Quæ præsumptio trãsfert onus probandi,secũdum Cy.*

d *Vt.* id est sicut. Accursius.

e *Implere.* id est probare, siue debitor neget, c siue dubitet: vt hic,&.j.de non nume.pecu.l.si ex causa.&.l.adseueratio.&.l.j. j. de fal.cau.adie.&.l.si non designata.

f *Ista censetur approbata per Bar. & illam sequitur Pa.*

f *Rursum.* id est contra.

g *Ista placet Bal. & Pau.*

g *Præstare debet.* siue neget creditor solutum, siue dubitet: d vt hic,&.ff.eo.l.in exceptionibus.&.ṡ.de rei vin.l.inciuile. Et euenient hæc duabus rationibus. Prima, quia debet habere lucrum ille qui adserit:sic & onus:vt.ff.de reg.iur.l.secundum naturam. Secunda,quia qui dicit,debet probare:vt.ff.e.l.ei incumbit.quãdoque tamen solutum præsumitur, e etsi debitor non probet: vt ff.eod.l.si chirographum.

*Possessiones.*] CASVS. Titius possidet fundum pertinentem ad me:conuenire eum debeo rei vin.ad fundũ,& probare de dominio.quod si non probauero,fundus remanebit apud Titiũ.

*Beneficium diuisionis quod competit pluribus fideiussoribus, competit pluribus constituentibus pro alio. & de similibus idem est iudicium. Baldus.*

III. Idem A. Ioanni. P. P.

DIui Hadriani epistolam,[a] quæ de periculo diuidendo inter mandatores & fideiussores loquitur, [b] locum habere in his etiam qui pecunias pro aliis simul constituunt, necessarium est. Aequitatis† enim ratio diuersas species actionis excludere nullo modo [c] debet. Dat. Kalend. Nouembr. post Lampadij & Orestæ. VV. CC. Consulatum.

*TITVLVS XVIIII.*

DE PROBATIONIBVS.

*Sicut actor tenetur probare suam intentionem,ita reus suam exceptionem. hoc dicit. Cy. Bar. & Pau. de cast.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Faustino.

VT [d] creditor qui pecuniam petit numeratam, implere [e] cogitur: ita rursum [f] debitor qui solutam affirmat, eius rei probationem præstare debet. [g] PP. Prid. Kalend. Iulij Dextro. II. & Prisco Conss.

*Agens rei vindicatione, probare debet se dominum: aliàs reus absolutur, & dominus esse præsumitur. Bald. Salyce. & Pau. de cast.*

II. Imp. ANTONINVS. A. Aulizano.

POssessiones [h] quas ad te pertinere dicis, more iudiciorum [i] persequere. Non enim possessori incumbit necessitas probandi eas ad se pertinere: [k] cum te in probatione cessante, [l] dominium [m] apud eum remaneat. [n] PP. XV. Kal. Decẽb. Læto & Cereale Conss.

*Si collega fuit soluendo tempore depositi officii, alter collega non potest conueniri, nec eius hæres. Bal. Vel sic: Ex præsenti statu præsumitur in præteritum, & qualis quis hodie reperitur, præsumitur fuisse, nisi probetur contrarium. & ad hoc allegatur. Item allegatur quòd ex persona tutoris, qui erat soluendo tempore finiti officii,nõ potest quis conueniri.h.d.secundum Pau. de cast.*

III. Imp. ALEXANDER. A. Leænæ & Lupo.

EX persona collegæ aui [o] vestri conueniri non debetis, si eundem collegam tempore depositi officij soluendo fuisse ostenderitis. [p] PP. V. Kalen. Ianuar. Pompeiano & Peligno Conss.

*Dominium potest probari tam per instrumentum quàm per testes. hoc dicit. vel per alia indicia. Pau. de cast.*

IIII. Idem A. Vito.

PRoprietatis dominium [q] nõ tantũ instrumento emptionis, [r] sed & quibuscunque aliis legitimis [s] probationibus ostẽditur. PP. Kal. Nou. Alexandro A. III. & Dione Conss.

*Scriptura priuata sine aliis adminiculis non sufficit ad probationem plenam inducendam. hoc dicit. & vt differat à lege sequenti, pone casum in scriptura priuata debitoris, contra quam agitur. Lex autem sequens, & lex exemplo, loquuntur in scriptura priuata ipsius agentis, vt non faciat fidem pro se, sed nec scriptura priuata coniuncti faciat fidem contra se, nisi habeat alia adminicula. Pau. de cast.*

A l.fin.&.j.eo.l.actor.&.l.frustra.&.ṡ.de peti.hære.l.cogi.& ff.eo. l.quinquaginta.

l *Cessante.* vel quia nolis, vel quia non possis.

m *Dominium.* id est possessio f secundum Io.vt &.ṡ.de rei vindi.l.quotiens.&.ff.de verbo.sign. l.interdum. Sed P. dicit g proprie poni, & præsumi possessorem h dominis. vt dices.j. e.l. cum res. Tertij i dicunt qꝙ sponte reus probauit se dominum:vt.ff.e.l.circa.

n *Remaneat.* de facto.

*EX persona.*] CASVS. Auus meus & duo alij gesserunt tutelam cuiusdam pupilli: & ex mala administratione facti sunt debitores pupilli.auus soluit centũ, & decessit me hærede relicto: alij facti sunt non soluendo. vult pupillus factus iam adultus me hæredẽ aui mei ad.cc. conuenire. dico alios contutores aui mei fuisse soluendo tẽpore depositæ administrationis: vnde sibi imputet pupillus qui tantum supersedit conuenire: dicitur qꝙ si probẽ hoc,non debeo conueniri ex persona collegæ aui mei. & dirigit imperator sermonẽ ad me hæredem.

o *Aui.* cuius estis hæredes. Et dic vtrunque, id est auum & collegi administrasse, & auum pro sua parte satisfecisse. Vel dic collegam tantum administrasse, & istum auum teneri quia nõ petiit eum remoueri: quo casu etiã magistratus primo conuenitur quàm auus: & si tempore depositi officij fuerit soluẽdo collega, non tenetur magistratus, nec iste: vt hic,&.ff.de magi. conue. l.j.§. si magistratus. & de tut. & ratio.distra. l.j.§. nunc tractemus. &.§. vsque adeo. & .ff. eod. l. non est necesse. &.j.in quibus cau. habenti tu.l.fin.& de diui.tu.l.j.

p *Ostenderitis.* hoc ideo, quia ex præsenti præsumitur in præteritum. n sic.j.de adul. l.si qui. Vel dic, quia vnus dicit, alius negat:vt.j.eod.l.actor.

*PRoprietatis.*] CASVS. Dominium alicuius rei probari potest per instrumentum emptionale, & per alias probationes legitimas.

q *Proprietatis dominium.* id est dominiũ o quod est proprietas. Est enim & aliud P dominium,scilicet in vsufructu:vnde dicitur, vsusfructus est pars dominij:vt.ff.de vsufructu.l.iiij.

r *Emptionis.* non solo,sed cum aliis: q vt.j.eod.l.cum res. Non enim sufficit habere instrumentum emptionis: quia forte à malæ fidei possessore emit.

s *Legitimis.* vt per famam consentientem, r vel testes, vel etiam alia: vt.ff. de testi. l. iij.§. eiusdem. & ad hoc .ṡ. famil. erciscun. l.non ideo.

*INstrumenta.*] CASVS. Si inueniantur instrumenta in domo mea, in quibus scripsi me debere aliquid Titio, non adiecta causa ex qua an per se sufficiãt ad debiti probationem, quæritur? Dicitur quòd non:& cum alijs probationibus valent.

*Instrumenta*

BIU Cujas

a *Instrumenta domestica.* id est priuata, non à tabellione facta, sed à confitente, siue ab alio: vt si scribo, debeo tibi decem. & dicuntur domestica, quasi in domo mea scripta. Et est notandum q̃ primo ponit genus, postea duas species, quæ sunt hic, scilicet testatio, quando interueniunt testes. sic & infra tit. j. l. j. &. ff. de nego. gest. l. Nesennius. &. ff. eo. l. fiin princ. Adnotatio quando sine testibus, & semper[2] sine causa. aliàs valet[b] in mutuo post biennium, in aliis causis statim: vt infra de non nume. pecu. l. in cõtractibus. in prin. &. l. generaliter. &. ff. qui. ex cau. ma. l. nec non. §. si quis.

b *Aliis quoque.* nisi tres sint testes iscripti: ergo cũ aliis prosunt. Et sic not. quę nõ prosunt singula, multa iuuant: vt hic, & infra. l. proxi. &. ff. ex quibus cau. l. necnon. §. si quis sæpius. nec debet iudex alligare animum ad vnam speciem probationũ: vt. ff. de testi. l. iij. §. eiusdem. Argu. cõtra infra qui numero tu. l. vnica. in fine.

*ADDITIO.* Dic q̃ quando plura tendunt ad fundandum diuersa, tunc procedit contrarium. quãdo autem tendunt ad perficiendum vnum totum, tũc procedunt ista iura secundum Bart. in. l. j. §. iidem Cornelio. ff. de quæst.

*Rationes.* ]CASVS. Si scripsi in rationibus meis Titiũ debere mihi decem, hę rationes ad probationẽ non sufficiunt. Idẽ est si dicã in testamento q̃ debeam Titio. x. & debeam, non præiudicatur per hoc hæredibus: quod verum est si ego testator non iurauí: quia si iurauí, hęredes tenentur seruare iuramentum meum. alioquin amittent omnia quæ sibi relicta sunt: & licet hoc iuramentum præiudicet hæredi, non tamen præiudicat creditoribus. h. d. cum authen. seq.

c *Rationes.* quæ sint, dic vt. ff. de eden. l. si quis. §. rationem.

d *Defuncti.* ideo, quia credebatur quòd si quid esset ibi falsum, remouisset testator.

e *Eiusdem iuris est.* id est sicut superiori casu non operatur aliquod præiudicium debitoribus: sic & in sequenti non parat eis securitatem: quod obtinet, vt in authen. hic posita.

f *Quantitatem.* hoc limitat authen. quam hic signat: quia si iurauit defunctus, hæres eius plus non potest petere: sed nihilominus potest excipere. Et dic, quantitatem, scilicet. x. cum sibi deberentur[c] xx. Aliud si dixit tantum, secundum Hu. Sed Azo dicit idem etiam si dixit tantum, quia errore id videtur dixisse, cum per hæredem aliter esse probetur, nisi iurasset: vt in authen. quod obtinet. vel nisi fuerit sciens: vt. ff. de pac. l. tale. & infra de fal. causa adiec. l. j. in fi. d Et no. hic q̃ enunciatiuæ voluntates deficientium, id est morientium, non sunt pro lege seruandæ, nisi probentur: vt. ff. ad Syllañ. l. j. §. fi. &. l. ij. & habes hoc etiam supra communia vtriusque iud. l. scriptura. &. ff. ad Sylla. l. iij. §. j. & infra de testa. l. verba testamenti. &. ff. de leg. ij. l. Titia. §. Caius. &. l. antepeñ. §. quisquis. & infra ar. tu. l. j. Sed in casu seruantur voluntates enunciatiuæ: vt. ff. ad Syllañ. l. j. §. fin. &. l. ij: sed dispositiuæ voluntates deficientium seruantur: vt in authen. de nup. §. disponat. col. iiij.

g *Quod obtinet.* scilicet quòd defuncti voluntas non præiudicat veritati: sed si iurat, præiudicat, in casu scilicet quando testator iurauit nil se habere in bonis plus quàm nominauerit: & ita ex hoc paratur præiudicium hæredibus, sed creditoribꝰ minime. An autem extraneo debitori paratur securitas per iusiurandum defuncti? Quidam q̃ non. Tu dic q̃ sic. e & gratia exempli de hæredibus dicit, qui habebãt aliquas res defuncti.

h *Relicta sunt.* vt infra de fideicom. authẽ. hoc amplius.

i *Comparabitur.* etiam si iurauerit. *ADDITIO.* Quia licet hæredes necesse habeant stare iuramento testatoris, nó tamen creditores eius. idem dicit glo. sup verbo, tã graue. in fin. i cap. literas. extra de præsump.

*Exemplo.* ]CASVS. Siue fiscus siue aliꝰ quilibet in rationibus suis scribat quid sibi debitum sit: non tamen huic scripturę creditur.

Nota ex hac. l. singulariter secũdũ Pau. hic, quòd scriptura priuata, & ad vtilitatem fisci, non facit plenam fidem.

k *Perniciosum est.* ratio quare domesticis nó creditur instrumẽtis. Similis ratio est. ff. de pœnis. l. si quis aliquid. §. qui abortionis. l *Neque fiscum.* licet priuilegiatus sit. & facit. ff. de interrog. acti. l. de ætate. §. j. Accur.

m *Frustra. Exigatur.* in probanda intentione, licet in exceptione probanda f sic: vt supra eo. l. j & supra de eden. l. qui accusare. & infra eo. l. actor.

n *Cum te.* nolens à cura liberari.

o *Proponas.* adserendo te velle restitui secundum quosdam. quod non placet: g quia & maior petit restitui intra quadriennium. quare dic vt dixi. ff. de mino. l. de ætate. Vel dic, nolebat à curatoribus liberari.

p *Probare.* testibus vel instrumentis, vel etiam corporis aspectu: vt. ff. de mino. l. minor. xxv. annis adito. est ergo aliud h in ætate quàm in dominio, vbi quis præsumitur dominus, qui aliquando fuit: vt hic, & infra eo. l. siue. non autem sic præsumitur minor qui aliquando fuit: vt hic. & est ratio, i quia solus temporis cursus facit maiores: non autem mutat dominium. Et distingue sic in ætate, vtrum intẽdendo quid dicat minor: vt quia vult à tutoribus liberari: & tunc probat: vt. ff. de mino. l. minor xxv. annis adito. an negãdo, k puta cũ tutores volũt finire tutelã, dicẽtes eũ fãctũ puberé, & tũc nó probat. Ecõtra si dicat se minorẽ, ꝓbat: quod vel hoc modo ꝓbat, q̃ tẽpore contractus fuit minor: vt. ff. de in integ. resti. mino. l. si minorem. *ADDITIO.*

---

V. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. Cæs. Sertorio.

INstrumẽta† domestica, [a] seu priuata testatio seu adnotatio, si non aliis quoque[b] adminiculis adiuuentur, ad probationem sola non sufficiunt. PP. VII. Idus April. Philippo. A. & Titiano Conss.

*Rationibus defuncti non statur ad probandum sibi vel hæredi vel scribenti debitum fuisse. h. d. Bal. Vel sic: Rationes priuatæ defuncti non probant sibi deberi: & verba enũciatiua in vltima volũtate emissa ad commodum hæredis, ei non prosunt, nec ad incommodum eius emissa ei nocent, nisi testator iurauerit. hoc dicit. Salyc. Vel sic: Scriptura priuata non facit fidem pro scribente. h. d. vsque ad ver. eiusdẽ iuris est. cum. l. exemplo. infra eo. Pau. de cast.*

VI. Iidem A. & CAESAR Romulo.

RAtiones[c] defuncti, [d] quæ in bonis eius inueniuntur, ad probationẽ sibi debitę quãtitatis solas sufficere non posse, sępe rescriptum est. ¶ Eiusdem iuris est[e] & si in vltima voluntate defunctus certam pecuniæ quantitatem, [f] aut etiam res certas sibi deberi significauerit. PP. Idibus Martij, Philippo. A. & Titiano Conss.

IN AVTHEN. DE iureiurando à moriente præstito. §. vlt. colla. v. constitu. ij.

*Adsertioni iuratæ testatoris hæredes stare debent: creditoribus autem non potest imponere legem. Baldus.*

QVod obtinet [g] omnimodo si testator non iurauerit: alioquin hæredes necesse habent testatoris religioni stare, aut minime fruentur his quæ relicta[h] sunt: sed creditoribus nihil ex hoc præiudicij comparabitur. [i]

*Ex propria scriptura creditoris non cõuincitur debitor, etiam in fiscali. hoc dicit. Bald. Vel sic: Etiam pro fiscali debito propria scriptura non probat. Salycetus.*

VII. Imp. GALLIENVS A. Sabino.

EXẽplo perniciosum est, [k] vt ei scripturæ credat, qua vnusquisque sibi adnotatione propria debitorem constituit. vnde neq; fisco, [l] neq; aliũ quẽlibet ex suis subnotationibꝰ debiti ꝓbationẽ prębere oportet. PP. III. Non. Mart. Gallieno A. VII. & Sabinillo Conss.

*Reus non est onerandus in probatione. Baldus.*

VIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & CC. Publicio & Optato.

FRustra veremini ne ab eo qui lite pulsatur, probatio exigatur. [m] PP. XIIII. Kalẽd. * Basso & Quintiano Conss.

*Allegans se minorem, debet probare se minorem. Bald. & Salyc.*

VIIII. Iidem AA. & CC. Martianę.

CVm te[n] minorẽ quinq; & vigiti annis esse ꝓponas: [o] adire prędidẽ prouinciæ debes, & de ea ætate probare. ¶ Dat. Idib. April. AA. Conss.

*Illud quod potest & solet ab alio abesse, non probat illud esse. ad hoc allegatur. Vel sic: Quando sunt aliqua penitus separata, vno probato reliquum non probatur. h. d. Bald. Vel sic: Probatio debet esse de necessario, non de contingenti concludente. Vel sic: Non probat hoc esse, quod ab hoc etiam quandoque contingit abesse. Vel sic: Cõsequẽtia quæ procedit ex fallibili, nõ est bona: quia nõ efficax, vel necessaria. Saly.*

D CVm. ]CASVS. Si dico me minorem, quia volo excusari à tutela, vel forte quia nolo liberari à curatoribus: de ętate probare debeo.

*propter se: secus si propter aliud: quia tunc procederet opinio Azo. Salyc.*

*Iuramentũ defũcti an paret securitatem extraneo debitori. e Sequitur eam Bart. Bal. et Sal.*

*f Fundata intentione actoris, secũdũ Bal. & Pau.*

*g Sustinetur secundum Bald. quia licet nõ teneatur probare se minorẽ tẽpore quo petit restitui, etiam si alleget: tamen tenetur se probare minorẽ tẽpore lesionis. Bald.*

*h Istam sol. sequitur Bar. Bald. Sa. et Pau.*

*i Ista ratio est bona secũdũ Bart. & Salyc.*

*k Displicet Bal. Angelo & Pau.*

Dicas breuiter ex mente doctorum quòd ille debet semper probare ætatem, qui eam allegat: siue actor ad fundandam intentionem suam, siue reus ad fundandam exceptionem: de quo est casus vt dicit Bar. ibi, in.l.si minorem.ff.de in integ.restitu. *Eque natales.*]CASVS. Si de possessione seruitutis in libertatem prouocauerit filia tua ancilla: an sufficiat ad probãdum eam liberam, si instrumẽtum natiuitatis tuæ ostendas, quo probatũ est ingenuũ te esse, vel aliquãdo fuisse adeptũ honores, quæritur? Dicitur quòd non: quia bene potest esse quòd sis ingenuus: filia vero ancilla, puta si eam ex matre ancilla susceperis: quo casu partus ventrem sequitur. Viuianus.

*Partus vẽtrẽ sequitur.*

a *Natales.* id est natiuitates[a], seu scripturæ natiuitatis alicui[9], quibus cõtinetur quo patre sit nat[9], & qua matre, & quib[9] cõsulibus.

b *Ingenuitate.* & est ratio, quia cõditio matris ispicitur in liberis.

c *Cum nihil.* probabilitatis vel necessitatis, cum partus ventrẽ sequatur: vt supra de rei vindic.l. partum.&.ff. de sta.ho.l.& seruorũ. §.fi.& infra de lib.cau. l.aui.licet sit arg. contra infra ne de Ista.defun.l.si pater. b Et no. hic arg. quòd non probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse: facile scilicet & frequenter. sic infra eo.l.ad probationem dominij.&.l.ad probationem seruitutis. vt infra vnde cognati. l. pe. si vero sunt duo talia quorum vnum non est sine altero, vel raro est, c vel non est sine altero frequenter: vno probato, probatur & reliquum: vt infra. e.l.siue posidetis.&.l. cum precibus.&.l.matrem.nam & potest mater libera fuisse, & filij serui esse, sed non præsumitur: vt infra. e.l.matrem.& idem in auia materna, & cæteris vsque ad sextum gradum in quo fit computatio cognatorum: vt infra de lib.causa.l.aui. In auis & proauis etiam maternis contra: quia fœminarum conditio tantum hic est spectanda.

*Sa Sequitur eam Bald. Sal.et Pau.*

*b Dic quòd in honorib[9] filius sequitur cõditionem patris: sed i libertate vel seruitute sequitur cõditionẽ matris. Pau.*

*c Idem Cy. & Pau.& ideo scholaris loquens cum puella, nõ præsumitur dicere pater noster, secũdũ Bal.et tex. est in cap. nec aliqua. xxvii.q.i.*

*d Sequitur Sal.et Pau.*

*e Ibi loquitur i extrinseca solẽnitate & separata, quæ nõ præsumitur hic intrinseca. Bal.et Sal.*

*f Ista leges allegatæ in glo.nõ sunt cõtra.sed cõcor. Bald. & Salyc.*

*g Ista est bona.Pau.& Salyc.*

*h Vbi glos. ponit multos casus in quib[9] requiritur scriptura &c.*

*i Sequitur eam Bald.*

*k Dic quòd illa dicitur vacua pos-*

x. Iidem AA.& C C. Isidoro.

NEque natales[a] tui, licet ingenuũ te probare possis, neque honores quibus te functum esse commemoras, idoneã probationem pro filiæ tuæ ingenuitate[b] continent: cũ nihil[c] prohibeat & te ingenuum, & eã ancillam esse. Dat. XVIII. Kalend. Maij. AA. Conss.

*Qui vitium inuisibile obiicit testamento, illud probare tenetur. h.d. Bald. Vel sic: In dubio præsumitur pro testamento, nisi contra probetur. h.d. secundũ Bar. Vel sic: Qui testamentum impugnat, debet ostendere causam quare careat viribus. Vel sic: Iuris negligentia debet probari, quando intentio fundatur ex ea. Salycetus.*

xi. Iidem AA.& C C. Antoniæ.

SI scriptũ[d] hæredẽ ab amita tua, vel de testamenti vitio, vel quacũque alia ratione[e] nó posse obtinere hereditatẽ, probari à te posse confidis: de hac hereditate apud rectorẽ puincię agere potes. [f] S. V. Kal. Maij Heracliæ. AA. & CC. Conss.

*Etiam sine instrumentis potest probari dominium probando titulum emptionis cum precii numeratione, & vacuæ possessionis traditione. hoc dicit secundum Baldum & Salycetum.*

xii. Iidem AA.& C C. Chroniæ.

CVm res[g] non instrumentis gerantur, sed in hęc rei gestæ testimonium[h] cõferatur: factam emptionem, [i] & i vacuã[k] possessionem inductum patrẽ tuum, preciumque numeratũ, [l] quib[9] [m] potes iure proditis probationib[9] docere debes. Dat. V. Non. Octobr. AA. & Conss.

*Literæ per quas quis mulierem quãdam sibi sororem appellat, eam vere sororem nõ faciunt, sed probant seu præsumi faciunt: aliter tamen rem se habere probari potest. h.d. primo. Item rescriptum quo datur arbiter ad diuidendam hæreditatẽ inter duos velut fratrem & sororem, & tanquam cohæredes, non præiudicat absenti. Salycetus. Vel sic: Per literas assertorias consanguinitatis non inducitur consanguinitas, nec probatur si simpliciter propter aliud sunt emissæ. h.d. Pau. de cast.*

xiii. Iidem AA.& C C. Iustino.

NOn epistolis † necessitudo consanguinitatis, sed natalibus, [n] vel adoptionis solennitate coniungitur: [o] nec

*I scriptum.*]CASVS. Si amita tua, quæ est soror patris tui, testamentum fecerit, & extraneum instituerit: si testamentũ probare possis esse falsum, vel institutum non capacem: de hæreditate agere poteris. Viuianus.

d *Scriptum.* quod satis est interim pro eo, siue possideat, siue d petat.

e *Alia ratione.* forte quia non sit capax. præsumitur enim capax: vt.ff.e.l.ab ea parte. vel non sit solenne testamentũ, vel falsum. *ADDITIO.* Istud exemplũ est bonũ in se, sed quo ad literam non: quia litera præsupponit veritatem facti. Bal.& Salyce.

f *Agere potes.* possidens idem probaret. & ad idem supra de iur. & fac. igno.l.si post. Arg. cõtra.ff.de Public.l.quæcunque.§. fi. e &.ẽ.de inoffi.testa.l.liberi.&.j.de codicil.l.nec codicillos.&.ff. eo.l.quidam. f Et nota quòd hic agitur petitione hæreditatis.

*Cum res.*]CASVS. Si fundum à patre tuo emptũ Seius possideret, & eum per rei vindic. petere velles, si instrumenta emptionalia non haberes, sed alias probationes, quibus probare possis patrem tuum emisse, & precium numerasse, & in vacuam possessionem inductum fuisse, & venditorem dominum fuisse: tunc sufficit. & licet Pla. hanc quartam non exigebat, tamen dixit quòd vindicare possis, licet non est eius res, quia contractus eam firmitatem habet ex solennitate verborum, & scriptura interueniente, & aliis adminiculis. aliquando enim interuenit scriptura non vt contractus per eam firmitatem & substãtiam obtineant: sed sõlum ad æternam rei memoriam. Viuianus.

g *Cum res.* id est obligationes: vt insti. de rebus cor. & dictio cum, ponitur pro quando. nam quãdoque fiunt in scriptis, si hoc scilicet agatur inter partes: & tunc probandum est quòd totum fundum sit completum: vt infra de fide instru.l.contractus. Vel dic[g] quòd cum, dicit rationem eius quod sequitur, & dic secundum hoc, geruntur scilicet vt inde trahant substantiam: vt.ff.de pig.l.contrahitur. h & infra de contrahen.emp.l.non idcirco. &.ff.de fide ĩstru.l.re.

h *Testimonium.* id est probatio.

i *Emptionem.* quod est necesse. i aliàs nuda traditio non transfert dominium: vt.ff.de acquir.re.domi.l. nunquam. Accursius.

k *In vacuam.* dicitur vacua[k] quã aliquis nó possidet, nec est i possessione: vt.ff. de act. empt.l.ij.§.j.&.l.iij. Et dic l quòd demonstratiue ponitur: non quòd sit opus ad trãslationem dominij vacuã tradi: vt.ff.de fundo. l.si fundum.licet quidam contra: vt ibi dixi. Item dixit hic P. q̃ satis est ad dominij probationem probare hęc tria, [m] emptionem, & vacuę possessionis traditionem, & precium solutum. quod nó placet: [n] quia potest esse quòd vẽditor non fuit domin[9], vnde emptor non fit dominus: vt.ff. de acquirẽ.re.do.l. traditio. oportet ergo probare q̃ venditor fuerit dominus: [o] vt.ff.de pig.l.& quæ nondum.§. quod dicitur.& de Publi.l.eum.§. Publiciana actio. quod potest probari, quia probat eum vel vsucepisse, vel specificasse, vel aliis similibus modis: vt insti.de re. di.§.singulorum. vsque in fi.tit.& sic suppleas hanc.l. Vel dic q̃ hic agebatur contra venditorem, vel eius hæredem, qui non negabat venditorem fuisse dominum: quia sic suam vel antecessoris turpitudinem allegaret: quod non potest. infra de ser.pig. da.ma.l.si creditoribus. Sed forte dicebat precium non solutum: quare hoc est probandum per emptorem. Item dicit P. hic quòd eo ipso quòd quis possidet vel possederit, dominus præsumitur, & vindicat si à possessione cadit. & pro eo supra eo. l.ij.in fi.quod non placet: P vt.ff.de pig.l.& quæ nondũ.§. quod dicitur.& de publi.l.eum.§. Publiciana. Et nó ob. infra de agri. & censi.l.si coloni.lib.xj. quia ibi speciale: vel agitur ibi tantum de possessione reuocanda, non dominio.

l *Numeratum.* non ergo Publicianam intendit: vt.ff.de Pub. l.de precio. sed directam in rem: q vt supra de rei vin.l.quotiés.

m *Quibus.* de hoc erat quæstio: quia solis instrumentis videbantur probari. sed non est ita: vt hic, & supra eo.l. proprietatis.

*On epistolis.*]CASVS. Si alicui ancillæ epistolam missili, in qua eam sororẽ vocasti, illã credens sororẽ tuã esse, illa petiit iudicẽ, qui diuideret inter te & ipsam bona hereditaria: diuisit, vel nó, non curo, si postea appareat eam ancillã esse: an tibi per epistolã in qua eã sororẽ vocasti, præiudicasti, quæritur? Dicitur q̃ nó: nec diuisio facta per iudicẽ præiudicauit, cũ non per epistolã soror fiat, sed per cõsanguinitatẽ, vel per adoptionem.

n *Natalibus.* id est natiuitate: vt infra de lib.cau.l.parentes.

o *Coniungitur.* vt infra de testa.l.neque professio. neque liberfit per epistolam: vt arg. infra de liber.cau.l.iubemus. nec cohæres: vt hic subiicit: vt.ff.de pac.l.epistolam. Et quod dicit, non coniungitur epistolis, dic quòd nec reuera, neque ad præiudicium, secundum quosdam. nec ob.ff.eo. l. quidam. in fi. quia ibi non probant hæredes fratres defuncti: quia erant in possessione filiationis. [r] Alij vt Ia. quòd ad præiudicium valent epistolæ, donec econtra probetur: vt arg.ff.de lib.ag.l.j.§. Iulianus. aliàs est. §. quod senatusconsulto. sed videtur quòd per epistolam probetur: vt.ff.eo.l.fi.j.respon. Sol. non probant plẽe epistolæ, vt hic, sed semiplene: vt ibi. s & sic cum aliis profunt: vt & supra eo.l. instrumenta.



BIU Cujas

aduersus absentē [a] hæreditatis diuidēdę gratia velut* cōtra fratrē pro ancilla [b] petitus arbiter, substātiā perimit veritatis. ¶ Siue itaq; quasi ad sororē, quam ancillā te posse ꝓbare cōfidis, epistolā emisisti: [c] siue familiæ erciscūdæ quasi pro cohærede [d] petit' arbiter doceatur: fraternitatis quæstio per hæc tolli non potuit. Dat. Kalend. Decemb. AA. Conss.

*Qui negat esse filium quem tractauit vt filium, debet probare negatiuam: qua probata, veritati est locus, & confessio in contrarium est irrita. Bald. Vel sic: Sola professio qua quis alium suum appellat filium, & econtra: non probat quem filium, sed quasi possessio filiationis transfert onus probandi in aduersarium. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Munitiano.

NOn nudis [e] †adseuerationibus, [f] nec emētita professione [g] (licet vtriq; cōsentiāt,) [h] sed matrimonio legitimo concepti, vel adoptione solenni filij ciuili iure patri cōstituūtur. [i] Si itaque hunc contra quē supplicas, alienum [k] esse probare confidis: per te vel per procuratorem adfirmationē eius falsam detege. [l] Dat. Kalend. Decemb. AA. Conss.

*Qui violenter possidet, ab onere probandi non releuatur, immo fortius aggrauatur. h. d. secundum Bald. Vel sic: Ex statu præcedenti colligitur cui incumbat onus probandi in præsenti. Salycetus.*

a *Aduersus absentem.* id est contra illum qui suam ancillam vocauerat sororem.

b *Pro ancilla.* à procuratore ancillæ quem constituit procuratorem ad petendum iudicem familiæ erciscundæ, ideo quia sor nominata erat, secundum Azo. & sic duo erant pro ea.

c *Emisisti.* nec est amplius aliquid factum.

d *Pro cohærede.* à procuratore ancillæ, quasi ipsa esset cohæres. Azo. & dic quòd hic erat in possessione fraternitatis: & ideo frater probat.

*On nudis.* ] C ASVS. Nutriui Titium in domo mea tāquam filium, & eum filium nominabam. nō præiudicatur mihi per talem adseuerationem si meus filius non sit.

e *Non nudis.* filius pebat paterna beneficia à patre: hic negat filium.

f *Adseuerationib⁹.* adseuerare, est sine interrogatione aliquid verum falsúmve affirmare. alioquin si interrogatus respondeat, est hoc profiteri vel professio.

g *Professione.* scilicet falsa.

h *Consentiant.* vnde videbatur præiudiciū veritati fieri per talem cōsensum: id est vt vltra non queratur an filius sit. Accursius.

i *Constituuntur.* vt & dixi supra. l. proxi. in princi.

k *Alienum.* scilicet filium.

l *Detege.* cū ille quasi possideat filiationē. b & quæstio est, vtrum filius sit istius, vel alienus. sic & supra. l. proxi. erat in possessione fraternitatis. Sed secūdum Iaco. non erat ita, sed dicebat ex confessione facta extra iudicium plenum alicui fieri præiudicium. *ADDITIO.* Dic hoc verū, quando fuit principaliter facta propter filiationem: secus si propter aliud, vt est de mente Saly. de quo per Bar. in. l. j. §. idem per cōtrariū. ff. de alen. libe.

XV. Iidem AA. & CC. Antonio.

VIs [m] eius qui se dominum contendit, ad imponēdum onus probationis seruo, minime [n] prodest. Cum igitur aufugisse te de domo Seueri profitearis: [o] verùm [p] nec ab illo iusto initio, †sed per violentiam adseueras te esse detentum: inquisito prius an ī possessione [q] libertatis sine dolo malo constitut' sis, tūc etiā onus ꝓbationis quis debeat subire, per huiusmodi euētum declarabitur. Dat. VI. Kal. Ianua. AA. Cōss.

*Dominium patris præsumitur continuatum in filium hæredem, non in eum qui se prætendit donatarium. Bald. Vel sic: Filius emancipatus adserens rem sibi donatam à patre, debet illud probare: siue ipse petat ab hærede possidente: siue hæres ab eo possidente petat. Salycetus.*

*Vis eius.* ] C ASVS. Duxisti Stichum ad domum tuā per vim, vt sic seruiret tibi. postea fugit. an ob hoc quòd tibi seruierit, & ita dicis te esse in possessione seruitutis illius, probare debeat se esse liberum, quæritur? Dicitur quòd non. sed si dicat se liberum, debet iudex inquirere an bona fide, an dolo sit in possessione. si dolo, quod præsumitur quia aufugit, debet probare se liberum. si bona fide, quod præsumitur ex violentia sibi facta, debes probare ipsum esse seruum tuum.

m *Vis eius.* id est violenta possessio quam habet in seruo.

n *Minime prodest.* iusta tamen prodest. & sic infert, cum igitur, &c. vel plane. & hæc verior.

o *Profitearis.* quod facit contra te.

p *Verum.* hoc autem pro te.

q *In possessione.* scilicet an ille per violentiam [c] detinuit te: quo casu præsumeris quòd bona fide sis in possessione libertatis. an non per violentiam, & tunc præsumeris mala fide. Vel aliter id est an fugeris: quo casu præsumitur eum te bona fide tenuisse. an non fugeris, & tunc præsumitur mala fide te tenuisse. Sed non placet: quia de fuga confitetur: d & sic certa est, & ideo non inquiritur. & hac eadem ratione non placet secūda expositio. Vel tertio [e] subaudi, & post inquiratur an violenter tenuerit te: & tūc licet aufugeris de domo Seueri, & sic in possessione libertatis sis dolo malo: & ideo videtur idē ius statuēdū quod esset si esses ī possessione seruitutis: vt. s. vbi causa stat. agi debeat. l. j. & j. de libe. cau. l. eā quę. quia tamē seruus iustū initiū nō habuit, cōmodū possessionis nāciscī nō debet: vt. ff. eo. l. si quis liberum. & super huiusmodi quęstione pronunciabitur: vt hic, & ff. de libe. cau. l. liberis. §. fi. & ff. eo. l. si filius.

*Siue possidetis.* ] C ASVS. Titius habebat quatuor filios, duos emācipatos, duos ī potestate: decessit in patria potestate cōstitut⁹ īstitutis hęredib⁹, emācipatis præteritis vel exhæredatis: & ita nihil eis dedisse videtur. emācipati dicūt quodda prędiū ad se pertinere causa donationis in eos factæ à patre: dicitur ꝙ si possiderent prędiū, & alij in potestate petāt: qui in potestate nō sunt, habent probare prędium ad se pertinere. Si in cōtrariū, adhuc debēt ꝓbare emācipati dominiū prædij ad se pertinere ex causa donationis in eos factę à patre. No. ex ista. l. quę semper allegatur ad hoc ꝙ qui semel ꝓbatur fuisse dominus, præsumitur semper duravisse domin⁹ vsque ad mortē: vel si vixit, præsumitur hodie esse dominus, nisi contrariū probetur. Pau. r *Facti.* vnde scilicet vel quo titulo sint sua. f *Siue ipsis.* præteritis f forte, vel exhæredatis.

t *Constituti.* per quod præsumuntur esse vestra. qui enim fuit dominus, adhuc dominus præsumitur, & vel eius hæres: vt hic, & ff. de regu. iur. l. quod nostrum. & arg. infra tit. j. authen. si testis. & supra de serui. l. altius. & not. ff. finium regun. l. in finalibus. secus in ætate: h vt & supra de in integ. resti. mino. l. si minorem. & dixi supra eo. l. cum te. Vel dic contra. vt not. & bene ibi colligitur in. l. si minorem. Quid in possessione? Idem secundum P. & H., vt infra de pig. act. l. si creditor. & supra ad exhiben. non ignorabit. Sed Ioan. nō idem: quia facilius amittitur possessio, quàm dominium: vt. ff. de acquir. possess. l. si quis vi. §. differentia. & nō obstat lex, si creditor. quia habuit causam à me. nec illa, nō ignorabit. quia probatur quòd tępore litis contestatæ erat apud possidentem reum. Vel i distinguitur quando tractabitur de commodo possessoris: vt quia dicat se vsucepisse, & tūc sit vera opi. Pla. aut de incommodo: vt quia conuenitur rei vindicatione, & tunc est vera opi. Io. k Vel potest dici quòd vbi à me vindicas, non præsumor possidere, licet aliquando possedi. sed econtra si dico me vsucepisse, præsumor quòd tępore litis contestatę erat apud possidentem: sed econtra constat ꝙ non præsumor ideo non possidere hodie, quòd aliquando non possedi: l vt. ff. de excep. rei iudi. l. si rem. & l. si quis ad exhibendum. & ff. rem ra. haberi. l. procurator. in prin. *ADDITIO.* Potes apertius dicere ex monte Ia. de Arena, quem sequitur hic Saly. quòd si quis probat te possedisse sunt iam. x. anni, non præsumitur ex hoc quòd hodie possideas. sed si quis probat te possedisse iam est mensis, vel sunt. x. dies, præsumeris etiam hodie possidere: quia in modico interuallo non præsumitur interuenisse mutatio.

u *Petitis.* scilicet fundum. & sequentia erunt verba responsionis: vel petitis hoc, scilicet vt intentionem, &c.

x *Facti sunt.* sic ergo reus probat, & causam siue titulū dicere cogitur.

†*aliàs, nec ab illo iuste initio, sed per violentiā detentū adseueras: inquisito.*

†*In scriptis exem. legitur Philippæ & Sebastianæ.*

*f Cū causa legitima. Salyc.*

*g Si alleget se hodie dominū, quia præsumptio iuris nō prodest, nisi quis eā allegat: Pau.*

*h Quæ solo casu tępore mutatur Bart. Bal. Pau. & Salycetus.*

*i Hic ponitur quædā additio Odo. quæ est vera, secundum Bald. Bar. Ang. Pau. & Salycetum.*

*k Scilicet quòd non præsumitur possidere, nisi habuerit causam ab actore, vel nisi tēpore litis cōtestatæ possideret. B. Bald. Pau. Salycet. & Ange.*

*l Sed istō casu stādū est probationi, quā debet facere ille qui dicit. Barto.*

BIU Cujas

*a Ratione cuius ꝓsumptionis erat eius intẽtio fũdata. B.*

*b Sequitur eam Barto. & Pau.*

*c Idẽ Bar. Bald. & Pau.*

*d Quo casu est ꝓsumptio iuris & de iure, contra quam non admittitur probatio in contrarium nisi per concessionem partis. Bar. Bald. & Pau. hic.*

*e Et bene, vt per Bar. Ang. Alexã. & Iaſ. in. l. sciendum. ff. de ver. oblig.*

*f Ibi est ꝓsumptio iuris tantũ: ideo admittitur probatio in contrariũ. Ange. hic. & idẽ tenet Ia. in. d. l. iii.*

*g Ibi est fictio, nõ ꝓsumptio. Bar. Pau. & Saly.*

*h Concor. Bar. Bald. Pau. Ang. & Saly.*

*i Sed quia manumissio hic allegatur, de aliis modis nõ erat quæ rẽdũ. Bar. & Saly.*

*k Et bene, Bart. Bal. Paul. & Salyce.*

*l Vtrunque exemplum est verum: sed secundũ est amicabilius litera secundum Saly.*

*m Nisi aliqua ſuſpicio ſit contra inſtrumentũ propter raſurã: vel quia producens ſimilia ſolitus.*

cogitur. & ſic eſt cõtra. ſ. de rei vind. l. res. & de petit. hæredi. l. co gi. & ſ. eo. l. fruſtra. & j. eo. l. actor. & omnes tractãtes de tali materia. Sol. ideo ꝓbat: quia præſumptio [a] eſt ꝓ actore: vt hic, aliàs nõ: vt ibi. Et no. hic circa huiuſmodi prę ſumptionẽ: quia aut non eſt dubitatio inter partes de facto, & ità lex præſumit ſuꝑ certo facto aliquid, vt reuerſum ab hoſtib⁹ nõ eſſe captũ: vt. ff. de teſta. l. lege Corneliã. & idem in cæteris fictionibus, & tunc nunquam admittitur probatio [b] in contrarium: vt inſtit. quibus mod. ius pote. ſoluí. §. ſed ſi ab hoſtibus. & infra de rei vxo. act. l. vna. §. accedit. & in. j. reſpon. & hæc præſumptio dicitur proprie [c] fictio. Vbi autẽ dubitatio eſt de facto iter partes, vt an quæſierit de bonis mariti vxor: & an contraxerit matrimonium cum libera muliere, ad quã cõſuetudinẽ habebat: & lex de facto de quo dubitabatur, præſumit ſic fuiſſe vel nõ: bene admittitur probatio in contrariũ: vt. j. de dona. inter virũ & vxo. l. etiã. & ff. de rit. nup. l. in liberę. niſi lex præſumat [d] & ſtatuat: quod ſit quãdoq; ex vigore ſcripturę: vt. j. artu. l. fi. & j. de cõtrahẽ. ſtip. l. j. & ff. de ver. obl. l. ſciẽdũ. ſed in his duabus quæ ponũt eundẽ caſum, dicũt quidam ſic, nõ cõtra: [e] vt. ff. de pac. l. iuriſgẽtium. §. quod fere. Iteꝫ ad hoc quod eſt hic, facit. j. ad Velleianum. l. antiquæ. quãdoque fauore vltimæ voluntatis: vt. ſ. de inoffi. teſta. l. iij. [f] & j. de inſtit. & ſubſti. l. generaliter. §. cum autẽ. ſed hic poſſet probari cõtrarium. Quandoque fauore dotis: vt. j. de rei vxo. act. in prin. [g] Item vt. j. ad Macedo. l. fi. Item eſt huic contra. arg. ff. eo. l. cum de indebito. §. ſinautem pro parte. vbi ex ſolutione transfertur onus probandi. ſed hic non fuit ſolutũ: [h] ſed alio modo ad emancipatos prędia peruenerunt. & adde. ff. quod met. cau. l. non eſt veriſimile.

*Probatio concludens ex tẽpore, requirit probationẽ illius temporis: & probatio non concludens, non eſt probatio. h. d. no. ſecundum Bal. Vel ſic: Non ſufficit probari quòd quæſtio ſtatus nõ moueatur fratribus, vt præſumatur quis ingenuus: ſed quòd mater fuerit libera ante eius partũ. Bal. Vel ſic: Qui fundat intentionẽ ſuã in tẽpore agendo vel excipiendo, debet tẽpus probare. ad hoc ſemper allegatur. h. d. Pau. de caſt.*

XVII. Iidem AA. & CC. Paulinæ.

MAtrem tuam [a] cõſecutam libertatem, ac te pòſt editam, vt ingenua probari poſsis, oſtendi cõuenit. [b] Quòd enim fratribus tuis nulla moueatur quęſtio, ad defenſionẽ tuam nihil prodeſſe poteſt. [c] Dat. V. Id. Feb. AA. Conss.

*Statur inſtrumento donec probetur contrarium. Bal. Et plus valet quod agitur, quàm id quod inſtrumento inſcribitur, ſeu ſimulate concipitur. Salycetus.*

XVIII. Iidẽ AA. & CC. Violãtillæ.

CVm precibus tuis ſignifices ignorante te prædium eum cuius meminiſti, ſibi velut à te donatũ [d] inſtrumentis inſeri feciſſe: ſi vera ſunt quę precibus indidiſti: nec ad nomẽ [e] factæ donationis fundus iſte pertinet. vnde adito iudice cõpetẽti, probare te oportet [f] cõtra voluntatẽ tuã hũc fundum inſtrumento aduerſarium tuum ſibi adſcribi laboraſſe: vt ſecundum tenorem reſcripti noſtri poſsis conſequi ſententiã. Dat. xij. Id. Apri. Byzãtij. CC. Cõss.

*Exceptio dilatoria in initio litis opponitur, ſed poſt litem conteſtatam venit probanda, fundata intentione actoris. h. d. ſecundum Bald.*

XIX. Iidem AA. & CC. Menandro.

EXceptionem [†] dilatoriam [g] opponi quidẽ initio, probari vero poſtquam actor monſtrauerit quod adſeuerat, oportet. Dat. XIII. Kal. April. Nicomediæ. CC. Conss.

IN AVTHEN. DE teſtibus. §. quia vero multi. colla. vij. conſti. ij.

*Iſta eſt not. authen. Poſt didicita teſtificata teſtium productio non procedit. ſed ſi non conſtat teſtificata didicita, trina productio fieri poteſt: quarta non, niſi cum quadam ſolennitate: quinta nullo modo. hoc dicit not. ſecundum Bald. Concordat extra de teſtibus. c. in cauſis. &. c. vltra tertiam. vbi iſta authen. canonizatur.*

*Matrem tuam.* ] CAVS. Si mulierem aliquam petieris vt ſeruam tuam, ipſa vero adſerit ſe eſſe liberam, eo ꝙ fratres eius liberi ſint: an eo ipſo probare poſsit ſe liberã, quæritur? Dicitur ꝙ nõ, ſed oportet ꝙ probet matrẽ ſuã fuiſſe manumiſſam: ideo quia ipſam cõſtitit fuiſſe ancillã aliquando, & ſe fuiſſe natã ex ea poſt manumiſsionem: quibus probatis erit ingenua.

a *Matrem tuam.* quam ancillam fuiſſe conſtabat.

b *Conuenit.* probatur & aliis [i] modis ingenuitas, ſcilicet per reſtitutionem natalium: vt. ff. de nata. re. l. quæris. Iteꝫ per ſententiã: vt. ff. de ſta. ho. l. ingenuum. Item ꝙ ſit nat⁹ ex ancilla paſſa morã in fideicõmiſſaria libertate: vt. j. ad Orficia. l. fi. Item not. ꝙ hic ideo probat, quia aliquãdo fuit mater ancilla: quod non placet: [k] quia probato de manumiſsione modo, quare magis nata præſumeretur ante manumiſsionem, quàm poſt: ſic enim in deterius præſumeretur, quod eſſe non debet: vt. ff. eo. l. cum de ætate. Dic ergo quòd ideo probat ſe poſt editam, quia erat in poſſeſſione ſeruitutis. & ad hoc arg. ſ. de peti. hære. l. ij. & de rei vind. l. quoties. *ADDITIO.* Iſta gloſ. ibi, dic ergo. bene loquitur, ſi filia erat actrix: ſed ſi erat rea, prout litera innuit, dic quòd ſi conſtituat ſe probatricem, debet etiam probare ingenuitatem, ſecundum Bald. Pau. & Salyce.

c *Poteſt.* neque quo ad neceſsitatem, neque quo ad probabilitatem: vt. j. de libe. cau. l. multis.

CVm precibus. ] CAVS. Fecit Seius ſcribi in inſtrumento quòd fundum Cornelianum ei dederas, cum de Sempronio intelligeres: vel debuit ſcribi quòd commodaueras, & ſcriptum eſt quòd dederas: an per tale inſtrumentum præiudicetur, quæritur? Dicitur quòd ſi probare poſsis hoc eſſe ſcriptum contra voluntatem tuam, tibi non præiudicat.

d *A te donatum.* cum de alio intelligeres fundo, [l] vel cum deberet ſcribi, cõmodo: ſcriptum eſt, dono, vel, loco.

e *Ad nomen.* nedum ad rei veritatem: vt & ſupra de feriis. l. nemo à nullo.

f *Oportet.* præſumitur enim interim pro inſtrumento: [m] vt in authen. de fide inſtru. §. ſi vero moriantur. colla. vj. ſed probatio ia contrarium admittitur, vt plus valeat veritas, ꝙ ſcriptura: vt hic, & j. plus va. quod agi. l. j. & j. ſi quis alter vel ſibi. cum propria. & de reb. ali. non alien. l. diſtrahente. & de emancip. l. ij. & de dona. l. nec ignorans. & ff. de except. l. qui agnitis. Sed contra infra arbitr. tu. l. fi. §. j. & ff. de vſufruc. lega. ſi alij. Sol. illa ſpecialia ſunt. [n] & ſecit extra de proba. cap. ter tio loco. & ibi not.

*Exceptionem.* ] CAVS. Mutuaui, & pactum feci de non petendo tibi vſq; ad annum. cum ſit dilatoria iſta exceptio, initiò ꝙ ponẽda eſt, & probanda poſtquã actor fundauerit intentionem ſuam: & verũ eſt quòd probare potes prædictam exceptionem, niſi dideris teſtificata vel dicta meorum teſtium: & hoc dicit authentica.

g *Exceptionem dilatoriam.* Alia enim eſt peremptoria, alia dilatoria: quod dic per exempla: vt inſtit. de except. §. appellantur. Peremptoria poteſt [o] opponi, & probari quandocunque ante ſententiam, ſcilicet poſtquam actor monſtrauerit intentionem ſuam: [p] vt infra de except. l. ſi quidem. & infra ſenten. reſcin. non poſſe. l. peremptorias. & infra de præſcript. longi temp. l. emptor. & extra de ordi. cognit. cap. j. hæc tamen lex, & alia de except. videntur velle quòd reus debeat eam conteſtari ante probationem actoris: ſed puto [q] quòd illa conteſtatio ex voluntate fiat, non ex neceſsitate. Item & quædam peremptoriæ opponuntur poſt ſententiam: [r] vt diximus ſupra de iur. & fac. igno. l. j. & infra ſenten. reſcin. non poſſe. l. peremptorias. Si autem dilatoria ſit exceptio, ſi quidem ſolutionis ex pacto vel lege, opponi debet in initio cauſæ, & ſub conditione, ſi actor probauerit intentionem ſuam: vt. d. l. ſi quidem. infra de except. aliàs ſi diceret ſe debere, ſed ſibi pactum factum, ſtatim actor monſtraſſet per confeſsionem rei. Et intellige [s] cauſæ initium, conteſtationem litis, vel ante, vel circa: vt ſupra de iura. calum. l. ij. in prin. & §. fin. Probatur autem hæc exceptio poſtquam actor monſtrauerit quod adſeuerat: vt hic, ita tamen, ſi reus non didicit teſtificata, quia tunc per teſtes non poſſet [t] probare, vt in authẽ. hic poſita dicit. Si autem ſit declinatoria iudicij: ſi quidem ſciat hanc ſibi competere, in principio opponat, aliàs ſileat: vt ſupra de excep. l. fin. & ff. de iud. ſed & ſi ſuſceperit in prin. Si neſciat, opponat [u] etiam poſt ſenrẽtiã, vt falſi procuratoris, & nõ cõpetentis iudicis: vt. ſ. de procu. l. licet. & infra ſi à non cõpe. iudice. l. fin. *ADDITIO.* Addas hic pulchrã gloſſam in verbo, in dilatoriis. in cap. exceptionem. extra de except.

AT qui ſemel. ] CAVS. Si ego produxi teſtes ſemel vel bis, & aperta ſint dicta teſtium, ita ꝙ ſciã ea quæ dixerunt teſtes, & aduerſarius meus diſputauit ſuper dicta teſtium: non potero poſtea alios teſtes producere. ſi nõ didici, poſſum ter vel quater producere. Iurare tamen debeo, ꝙ nec ego nec aduocatus meus, vel alius pro me dicta teſtium perquiſiuit.

*At qui ſemel. Bal. Et hoc verum in exceptionibus reddentibus iudicium retro nullum: ſed in alijs dic, quòd ſciebat, ſiue ignorabat, non poteſt poſt litem conteſtatam opponere. Pau. & Saly.*

BIU Cujas

a *At qui semel.* quidam legunt hanc authen. j. tit. j. l. fi.
b *Acceperit.* ac si dicat, siue à se, siue ab alio sciuit.
c *Didicerit.* vel suorum testium, vel aduersarij: vt in cor. authen. Accursius.
d *Licentiam.* id est facultatem. ff. de rei vin. l. officium. contra. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur in productione quæ fit de nouo super alio articulo, hic super eodé. Bar. & Pau.
e *Productione.* nisi ad reprobationé a testiũ: vt. j. tit. j. l. si quis testibus. & l. fi. & authen. si testis. An auté à se inductum posset reprobare? forte non: vt. d. l. si quis testibus. Item nunquid in causa appellationis posśt produci? Respon. vtique secundum Azo. b vt. j. de app. l. eos. §. si quid. & de temp. app. l. per hanc. cum sit alia causa à prima. Ala. dicit q̃ non, & quia dicit esse eadé causam, & quia ratio authen. est generalis: timor scilicet subornationis. sed prima opi. c seruatur. Sed ius canonicum distinguit, an super eodé capitulo, & tunc non potest: an super alio, & tunc potest: vt extra de testi. ca. fraternitatis. Item an post aperturã possint instrumẽta p̃duci? Dic quòd sic: quia ibi non est suspicio: & sic se habet consuetudo.
f *Iussione.* ff. de mino. l. minor. xxv. an. omissam. cõtra. Sol. vt ibi.
g *Productio testium.* renunciauerit, vel non renunciauerit testibus: ergo sola scientia nocet, sed renũciatio nõ: vt in cor. §. illud. & in nouel. de testi. §. & qa.
h *Productionem.* quidam dicunt d vnã productionẽ esse cum semel producuntur: e & si eadem die, & intra eãdem dilationem iterum producuntur, est alia productio. Alij vocant vnam dilationem, productionem vnam, intra quam quotiens voluerit, poterit producere. sed prima verior est. f Item quid si per se redierit? Videtur vltimo dicto stándum. arg. ff. de manumiss. testa. l. Stichum. & de hære. insti. l. si ita scriptum. &. j. de libe. cau. l. cum precium. sed puto non habendam g ei fidem, si cum aliqua parte fuerit locutus.

AT qui semel a †produxerit testes, aut bis, aut ter, & testificata tractauerit, aut ab aduersario hoc faciente disputationem acceperit, b & ex hoc testificata didicerit: c non habebit licentiam d vlterius vti productione e testium ex diuina etiam iussione. f ℣ Si vero hoc non egerit: tunc dãda est quarta productio testium g, sacramento ab eo prius dando, quòd neque subtraxerit, neque percontatus est ipse testificationes, vel aliquis aduocatorum eius, vel alius pro eo agens: nec p dolũ, nec per machinationẽ, vel artem, quartam productionem h testium petat fieri.

*Per productionem instrumenti subtracti non probatur libertas, sed magis præsumitur contra subtrahentem. hoc dicit not. secundum Bald.*

XX. Iidem. AA. & CC.
Phrominæ.

SI de possessione seruitutis, emptionis instrumẽtis subtractis, in libertatem proclamat Eutychia: cum petitori probationis onus incumbat, i intentione sua defecta, his iuuari minime potest k. Nam si l in seruitutem petatur: ad emptionis m probationem non est indiciis aliis opus, sed instrumentorum furtum n mõstrare sufficit. IIII. Non. Decembr. Nicomediæ. CC. Conss.

*Instrumentum nil aliud probat, quàm illud quod continetur in eo: & quod omittitur in instrumento, præsumitur non actum inter partes. Bald. Vel sic: Ad probationem dominii non sufficit agenti producere instrumẽtum in quo alius suo nomine emit, & probare quòd emit de pecunia ipsius agentis. h. d. secundum Pau. de cast.*

XXI. Iidem. AA. & CC. Crispo.

*Si de possessione.* ] CASVS. Si ancilla subtraxit mihi instrumentum emptionis, & de possessione seruitutis in libertatem proclamat, cum sibi onus probationis incumbat: an sufficiat ad probandum quòd sit libera, si penes se habeat instrumenta emptionis? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si vero de possessione libertatis eam in seruitutem petieris: sufficiet ad emptionis probationem, si probes eam instrumenta emptionis subtraxisse.

i *Incumbat.* quod est si ex possessione seruitutis prouocet in libertatem: vt hic, & ff. eo. l. si filius. &. j. de lib. cau. l. non ideo. & idem si dolo esset in possessione libertatis: vt. ff. de lib. cau. l. liberis. &. §. eo. l. vis eius.

k *Minime potest.* vt. j. de Lati. liber. tol. §. ille autem.
l *Nam si.* vere non iuuatur agendo, quia neque excipiendo, si non dolo erat in libertatis possessione.
m *Ad emptionis.* scilicet Eutychiæ: sed an hoc sufficit?
n *Furtum.* ab aduersario factum. h secus si alio vel fortuito casu amittatur instrumẽtum: vt in contrario. j. tit. j. l. testium. in fi. & de fide instru. l. sicut iniquum. &. j. de iure dot. l. cum citra. quæ sunt contra.

AD probationem dominij, aliena subtrahentes instrumenta, his vti minime possunt: quippe cum horum lectio non recitãtem, sed quem tenor scripturæ designat, adiuuet. Cum itaque o nec cætera probationũ indicia reprobentur: iure competenti p, prædiorum quæ in quæstionem veniunt, dominiũ ad te ostende pertinere. nam res q vindicantem ab emptore, suos numeratos numos adseuerantem, erga probationem r laborare non conuenit. f siquidem huiusmodi, licet probetur factum, tamen intentioni nullum præbet adminiculũ. S. VI. Id. Decembr. Singiduni. AA. Conss.

*Per media impertinentia non fit probatio. Bal. Vel sic: Ad probandum quem seruum, qui est in possessione libertatis, non sufficit probari matrem exercuisse seruilia ministeria, nec fratrem seruum esse. Bald.*

XXII. Iidem AA. & CC.
Agathocleæ.

AD probationem t seruitutis Glyconis, matrem u eius ac fratrem seruilia fecisse ministeria, nõ sufficit x: cum neque ingenuorum conniuentia y coniunctis necessitudine præiudicet, neq; de seruis ex eadé matre z natis libertatem vnus adipisci prohibeatur. a Dat. IX. Kal. Iañ. ipsis. CC. Conss.

*Licet actor dicit se non posse probare, onus tamen probationis non refunditur in reum. h. d. secundum Bald. & Salyce. & not. Vel sic: Actori adserenti incumbit onus probandi: reo vero neganti non incumbit, etiam si actor dicat se probare non posse: nec propter hoc conuenit in eum onus probandi transferre: quia negatiua probari non potest. h. d. Pau. de cast.*

XXIII. Iidem AA. & CC.
Menelao.

h *Quo casu si potest probare instrumentum esse subtractũ, licet testes nõ deponãt de eius tenore, statur iuramẽto perdẽtis.*

o *Cum itaque.* cum eis subtractis vti non possis. cõstat auté aliis argumẽtis vti posse, itaque, &c.
p *Competenti.* probando ea quæ dicuntur. §. eo. l. cum res.
q *Nam res.* bene dixi competenti.
r *Probationem.* scilicet talem.
f *Non conuenit.* quia nõ prodest. sic ergo nota q̃ id debet quis p̃bare, quo probato adiuuetur. sic & in interrogationib. & arg. ff. de ioffi. test. l. j. Itẽ no. hic q̃ res mea pecunia empta, nõ ideo est mea: vt &. j. si quis alteri vel sibi. l. j. & fallit in trib casib: vt dixi. ff. de dona. inter virum & vxo. l. vxor marito i.

i *Et in. l. si vt pponis supra de rei vin.*

AD probationem. ] CASVS. Si Glyconem de possessione libertatis in seruitutẽ petieris: nõ sufficit probare q̃ seruus tuus sit, ideo q̃ mater sua q̃ est libera, & fratres sui aliqui præstiterũt seruitium vel ministerium tibi: cũ nõ matris & fratris cõsensus Glyconi vt fiat seruus possit præiudicare: & esse potest q̃ Glyco sit liber factus ex eadé matre, fratre suo seruo existente.

t *Ad probationem.* quæ domino incumbit, cum ex libertate petatur in seruitutem. alias secus si ex seruitute in libertatem petatur: vt. §. eo. l. matrem.
u *Matrem.* quæ erat libera. Azo.
x *Non sufficit.* vt infra de lib. cau. l. liberos. in fin. & infra de inge. ma. l. ij. Nam etiam liberi quandoque seruilia faciunt ministeria: vt. ff. de vsu & habi. l. cæterum. §. Proculus. & institu. de vsu & habi. §. j. Accursius.
y *Conniuentia.* i. consensus matris & fratris, scilicet qui sunt ingenui, nõ præiudicat filiis: vt. §. de trãsac. l. transactione matris.
z *Matre natis.* etiam ancilla.
a *Prohibeatur.* vt infra de libe. cau. l. multis. &. l. aui. hic tamen seruus præsumitur.

*Actor.* ]

BIU Cujas

*Actor.* ] CASVS. Si fundum à te peto, nec probo, quia non possum: & peto quòd tu probes contrarium, scilicet quòd ad me non pertineat: an sim audiendus, quæritur? & dicitur quòd factum negantis, &c. & intellige secundum rerum naturam, & secundum solitum cursum causarum.

a *Actor.* actorem accipe[a] etiam pro accusatore: vt. ï. eo. l. fi. & p reo excipiente affirmatiue: vt. ff. eo. l. in exceptionibus. non negatiue: vt. ï. de non numer. pecu. l. si ex cautione.

b *Non adstringit.* quãdoque tamen ab actore præsumptioné pro se habẽte in reum trãsfertur probatio: vt. s. eo. l. siue possidetis. & infra de dona. inter vi. & vxo. l. etiam. quãdoque econtra à reo in actorem: vt. ff. eo. l. si pactum. &. l. si chirographum. &. l. cum de indebito. in prin. &. §. j. & idem in accusatore & in accusato, scilicet quòd trãsferatur probatio de vno in alium: vt infra ad leg. Iul. de adul. l. si hi qui. & in authen. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero ita comperiuntur. coll. viij. &. s. de episc. & cleri. l. si qua per calumniam.

c *Cum per rerum naturam.* id est per solitum cursum causarum. consuetudinem enim alteram naturam appellamus: vt. ff. de libe. & posthu. l. si quis posthumos. in prin. quæ est vt negans probare non debeat, sed affirmans. Alij vt Ir. dicunt per rerum naturam, vt affirmatum: quia quod affirmatur, est: & ita potest probari per differentias & species. sed illud quod negatur, non est: & sic non potest probari, cum non habeat species vel differentias. Sed certe licet sit verum q̃ illud quod non est, non probatur per species vel differentias: tamen probatur per alia, vt per medium: vt patet. ï. de contrahen. & commit. stip. l. optimã. in fi. &. s. eo. l. cum precibus. *ADDITIO.* Dic melius, quòd negatiua facti infiniti tempore & loco non limitati, nõ est probabilis: negatiua tamen facti finiti tempore & loco limitati, est probabilis. Salycetus.

d *Factum.* secus si ius: [b] vt. ff. eo. l. ab ea parte. immo non secus, quia ideo probat negans ius, quia est præsumptio pro actore, q̃ omnia liceant: vt. ff. ex quib. cau. maio. l. necnon. §. j. sic & in facto, si sit pro actore præsumptio, transfertur in reũ probatio: [c] vt diximus modo. Itẽ huic regulę, q̃ reus nõ probet, signãtur cõtraria, quæ diximus. ff. eo. l. ij. Et distingue vt ibi. & quæstiones fac quas fecimus in. l. circa. in eo. tit. In casu tamẽ mere negatiua p̃batur, vt in casu iuro me nõ conscium alicuius malignitatis: vt in authẽ. de hære. & Fal. §. si vero absunt. coll. j. & te nõ habere vxorẽ: vt in authẽ. de sanc. episc. in prin. col. ix. & arg. ï. de his qui ad eccle. cõfu. l. fi. §. sicubi. Sed hæc nõ sunt sacramẽta probationis, sed cuiusdam purgationis. *ADDITIO.* Aduerte q̃ triplex est negatiua: iuris scilicet, facti, & qualitatis: vt notatur plene per glos. in versic. per rerum naturã. in. c. bonę. j. extra de electione. vbi dicitur q̃ negatiua iuris bene p̃batur: vt. ff. de p̃ba. l. ab ea parte. §. j. Facti negatiua pura & simplex p̃bari nõ potest directe vel indirecte: mixta sic. Negatiua verò qualitatis potest probari ab eo qui dicit, hic non est legitimus &c. ibi vide.

*Vbemus.* ] CASVS. Si scripturã aduersus aliquẽ suspectam tuleris, & ea vsus fueris: nisi eam probaueris veram, vt falsarius eris puniendus. Vel sic: Si proferentẽ scripturã de falso accusaueris: nisi probes eam falsam, pœnã quã sustineret ipse si tu probasses: patieris tanq̃ falsarius. Secundo casu expone cõminiscuntur. i. ad memoriam reducunt accusando falsarios. primo casu cõminiscuntur, scilicet proferendo tanq̃ mendaces: quia mendaces proferunt scripturas subscriptas.

*a Istã glo. vsq; ad finẽ sequitur Salyce.*

*† Concor. c. sup hoc. p̃pe fi. extra de renũ. &. c. iii. circa fi. de causa poss. & p̃prie. & ca. quoniam cotra falsam. & cap. ad nostrã. extra eo titu.*

*Probatio quandoque transfertur de vno in alium.*

*Consuetudo altera natura est.*

*b Quia negatiua iuris non habens aliquã immixturam facti, est p̃babilis per apertionem libri. Bar.*

*c Istud dictum placet Saly.*

ACtor,[a] quod adseuerat, probare se non posse profitendo, reum necessitate monstrandi contrarium non [b] adstringit: cum per rerũ naturam [c] factum [d] negãtis probatio nulla sit. † Dat. VIII. Kal. Ianua. CC. & Conss.

*Qui producit scripturam suspectam, nisi probabet eam veram, punitur iudicis officio tanquam falsarius. hoc dicit secundũ vnã lecturam. secundũ aliã. h. d. Qui accusat instrumentum de falso, & non probat, punitur tanquam falsarius. Pau. de cast.*

XXIIII. Imppp. VALENS, GRAT. & VALENTI. AAA. ad Antonium præfectum prętorio.

IVbemus omnes qui scripturas[e] suspectas[f] comminiscuntur: [g] cũ quid in iudicio prompserint, nisi ipsi adstruxerint veritatem, vt nefariæ scripturæ reos, & quasi falsarios esse detinendos. Dat. prid. Id. Ianua. Tiberiade, Valente. V. & Valentiniano Iun. Conss.

*Accusator debet accusationem suam probare per idoneos testes, vel per apertissima documenta, & indicia indubitata, & luce clariora. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: In criminalibus probationes debent esse luce clariores. Saly.*

e *Qui scripturas.* i. qui dicũt, vel ad p̃bandũ [d] intõtionẽ adducũt.

f *Suspectas.* vel ratione psonæ: quia alias fecit malas scripturas, [e] qui istã cõposuit: vt ar. ff. de accu. l. si cui. §. iisdẽ. & de re mili. l. nõ omnes. §. à Barbaris. &. ï. de suscept. & arca. l. si aliquid. lib. x. Vel ratione chartæ ipsius, vt qa sit abrasa, [f] vel quia vituperata. arg. ï. de edic. diui Hadria. tollẽ. l. fi. in pri. & hic.

g *Cõminiscuntur.* cõponunt à con, & meminisse ad memoriã reducunt accusando. s. falsarios. nã nisi probẽt, eandem patientur pœnã: & vt. ï. tit. ij. l. ij. &. l. fi. Vel dic cõminiscũtur. s. profereñdo & vtẽde: à con, & mentior: quia mendaces proferunt & suspectas. & ad hoc. ï. tit. ij. l. fi. §. fi. &. l. iudices. & ff. ad l. Cor. de fal. l. antepen. &. ï. de fal. l. vbi &. l. fi. & secũdũ hunc casum est hic speciale, q̃ sine accusatore quis dãnatur: vt. ï. tit. ij. l. nullũ. &. ff. ad le. Iul. de adult. l. ij. §. si publico. & de suspect. tuto. l. tutor. §. pterea. & cõcor. extra de cõfes. cap. ij.

*Sciant.* ] CASVS. Si aliquẽ accusare volueris de crimine apostasiæ: afferre debes p̃bationes luce clariores. s. p̃ testes & cętera indicia ad probationẽ sufficientia per se, vel cum aliis.

h *Documentis.* i. instrumentis, puta i crimine falsi: vt infra de contrahen. & commit. stipu. l. optimam.

i *Vel indiciis.* per se sufficientibus, vel cum aliis, cum multa sint. diligentius enim debet fieri examinatio vbi de hominis salute tractatur: vt hic, &. ï. de pœnis. l. qui sententiam. & de appel. l. addictos. non autem ex præsumptione: quia sanctius est &c. vt. ff. de pœnis. l. absentem.

k *Et luce.* scilicet meridiana. hoc tamen fallit: vt. ï. ad le. Iul. de adult. l. si hi qui. & in authen. vt li. ma. & auię. §. fi. coll. viij. & no. in toto illo generali dolum præsumi.

## XXV. Imppp. GRATIANVS, VALENTINIANVS, & THEODOSIVS. AAA. Floro præfecto prætorio.

SCiant † cuncti accusatores eam se rem deferre in publicam notionem debere, quæ munita sit idoneis testibus, vel instructa apertissimis documentis, [h] vel indiciis [i] ad probationem indubitatis & luce [k] clariori-bus expedita.

## TITVLVS XX.

## DE TESTIBVS.

*Ingenuitas potest probari non solum per testes, sed etiam per instrumenta & alia argumenta seu præsumptiones. h. d. secundum glos. quæ legitur duobus modis. Pau. de cast.*

I. Imp. ALEXANDER A. Carpo.

SI tibi[l] controuersia ingenuitatis fiat: defende [m] causam tuam instrumentis & argumentis quibus potes.*

*Dixit in genere de probationibus, nunc per species: & primo de viua Cap. probatione.*

*Si tibi.* ] CASVS ponitur tribus modis in hac. l. Primo sic: Si quis aliquem de possessione libertatis in seruitutem petierit, & ille velit probare se liberũ: quia sponte forte vult in se transferri onus probandi, sed testes nõ habet: an per instrumẽtum vel alia argumenta possit probare se liberum, quæritur? Dicitur q̃ sic: quia nõ soli. i. nõ solummodo, &c. alia enim sicut testes sufficiunt ad probationẽ. Secundo pone casum sic: Si seruus tuus fugit à te, & eum dolo malo in possessione libertatis existẽtem petieris: necessitas probãdi se liberũ esse, ei incumbit, cũ dolo malo sit in libertatis possessione. Si per testes probare nõ possit, probet per instrumẽta. Tertio sic: Si seruus de possessione seruitutis in libertatẽ proclamauerit, & testes nõ habet: probet per instrumenta natalium, siue aliis indiciis (qđ intẽdit) se esse liberũ. & sic dic, defendere. i. agere. & sic reus dicitur facere controuersiam, sed improprie: vt alias. ff. de procur. l. non solum.

l *Si tibi.* in reo potest poni, & sic probat ex voluntate: vt. ff. de proba. l. circa. Vel dic necessitate, cum erat dolo malo in possessione ingenuitatis: vt. ff. de lib. cau. l. liberis. §. si quis. Vel quod is actor probauerat: vnde incũbebat reo p̃batio exceptionis: vt. ff. de proba. l. in exceptionibus. & ad hoc multũ facit litera. Vel dic in actore, & ponitur defendere pro agere: vt. ff. de his qui no. infa. l. furti. §. si quis. &. ff. de re iudi. l. sæpe. §. j. & secũdum hoc reus facit cõtrouersiam: vt & aliàs. ff. de procu. l. nõ solũ. §. si status.

m *Defende.* s. per traditionẽ. s. vno modo age causam defendẽdo te. vel hoc imperãdo nõ dicit, sed cõsulendo, secũdũ quod litera iacet. & tunc expone soli. i. solũmodo. ff. de vsu & ha. l. ij. Vel dic soli, &

BIU Cujas

Soli, & nihil aliud ius, quod facit generalem exclusionem, vel specialem: & sic est falsa.

Soli. id est solummodo: vt. ff. de vsu & habi. l. ij. & de vulga. substitu. l. qui liberis. in prin. & ibi, Non in solo pane viuit homo. & testib⁹ ergo & aliis probationib⁹ probatur de statu: vt hic, & j. titu. j. l. statū. & j. de libe. cau. l. nec amissi. Vel dic, soli, [a] cum non reddunt rationem sui dicti, quam debent facere manifestam: vt in authē. eo. §. & licet. ibi, aut etiam causam, &c. coll. vij. videtur tamen q̄ simplex affirmatio vel negatio eius rei de qua dubitatur, sufficiat sine redditione causæ: vt in authen. vt li. mat. & auiæ. §. qđ autē à nobis. colla. viij. & ff. de cōditio. & demon. l. cum tale. §. falsam. & ī authē. de sanc. episco. in prin. coll. ix. & de alie. & emphyteusi. §. prædicti. & §. etiā sup. col. ix. Accur. *ADDITIO.* Dic q̄ testis tenetur causam sui dicti dicere si interrogatur. aliàs nō. glos. & Bart. in. l. solam. j. eo. titu.

Soli [a] etenim testes ad ingenuitatis probationem nō sufficiūt. PP. X. Kalend. Maij, Maximo II. & Aeliano Conss.

*Domestica testimonia repelluntur. Bal. & Salycetus.*

II. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Rosæ.

Etiam iure ciuili [b] domesticī † testimonij fides improbatur. PP. III. Kalēd. Septemb. Valeriano. III. & Gallieno. II. AA. Conss.

*Ista est not. lex, & hoc habet in effectu: Dictum testis sine redditione causæ non probat, nisi aliis adminiculis appareat esse probatum. Bald.*

III. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AAA. Valerio.

Solam [c] testationem [d] † prolatam, nec aliis legitimis adminiculis causam approbatam, nullius esse momenti, certum est. PP. VIII. Kalend. Decemb. Caro & Carino. AA. Conss.

*Veritas est præponenda gratiæ & potentatui: & testes debent esse verisimiliter tales qui præferant & proferant veritatem. hoc dicit not. Bald. Vel sic: Testes debent præponere veritatem gratiæ & potentiæ. Salycetus.*

IIII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. Candido.

Eos testes ad veritatem [e] iuuandam adhiberi oportet, qui omni gratiæ [f] & potētatui [g] fidem religioni iudiciariæ [h] debitam possint præponere. PP. V. Kalēd. Maij, Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Ascendentes vel descendentes pro se vel contra se non ferunt testimonium. Bal.*

V. Iidem AA. & CC. Tertullo.

Parentes [i] & liberi inuicem aduersus [k] se, nec volentes [l] ad testimoniū admittendi sunt. PP. IIII. Non. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

*Nemo contra se cogitur producere testes, & adiuuare aduersariū suū. Bal. & Saly.*

VI. Iidem AA. & CC. Diogeni & Ingenuæ.

Nimis graue † est quod petitis, vrgeri partē aduersam ad exhibitionem eorum [m] per quos sibi [n] negotiū fiat. vnde

b *Etiam iure ciuili.* non solum naturali: b vt. ff. eo. l. penul. Vel dic, nō solum prætorio. & sunt domestici: c vt. ī. de his qui ad eccle. confu. l. fin. §. fi. & ff. de pœnis. l. respiciendum. §. furta. & j. de quæstionibus. l. pridem. & qui accu. non poss. l. penult. Quid in viro & vxore? Dic quòd sunt domestici. d arg. ff. si quis cautio. l. sed & fi. §. prēterea. & ff. de iudi. l. interdum. & ad Syll. l. j. §. si vir. Quid si petā domesticum aduersarij producī? forte cogetur: quia fauore mei forte impediebatur. arg. ī. de leg. & consti. l. quod fauore. sicut diximus de aduocatis. ff. eo. l. fi. *ADDITIO.* Hoc intellige secundum Pau. de cast. hic, quādo subest sola ratio domesticitatis: secus si etiam reuerentia subesset: vt quia esset libertus aduersarij, vel vxor, vel etiā concubina, secundū Bald. hic.

*Olam.* ] *CASVS.* Si peto à te fundum: & super dominio fundi induco testes: si dictum eorum sit nudum, puta quia dicant fundum ad me pertinere: si nō adiiciant causam quomodo sciant ad me pertinere: non valet huiusmodi testimonium. & sic suam testationem per scientiam dicti i sui debent facere manifestam. Vel dic: fuit testimonium non coram iudice. vel sola, id est sine sententia iudicis: quia iudex postea non fert sententiā. vel dic sola vt dicitur in glos.

c *Solam.* sola sine iuramento, sola extra iudicium, sola sine adiectione causæ. Accursius.

c *Solam.* à iureiurando: vt. j. eo. l. iurisiurandi. in prin. vel solam [e] à præsentia iudicis: vt in authē. vt defun. seu fu. §. illud. coll. v. Vel solā [f] à sententia iudicis sequenti: vt supra de iudi. l. properandum. Vel solam puta si coram vicinis fuerit protestatus: vt infra tit. j. l. apud. & ī. quod met. cau. l. metum. Vel solā dicit scripturam depositionis testis ante publicationem, quę quidem cum in se testes non contineat, quibus præsentibus aliqui testificati fuerunt, non habet vires coram alio iudice. Dicet quis: Nonne eo ipso quòd tabellio dicta testium scribit, publica sunt? Respō. non: vt. ff. eo. l. ij. §. idem diuus. sed tunc cum iudice ordinario [g] audiente, à tabellione dicta testium coram testibus recipiuntur ad æternam rei memoriam, secundum H. non tamen intelligentibus quid dicunt: & citata parte aduersa. Vel solam dicit, id est sine redditione causæ, quam interrogatus dicere debet: vt hic, & in authen. de hære. & fal. §. si vero absit. coll. j. & de sanct. episco. §. j. colla. ix. & in authen. eo. §. & licet. coll. vij. & in authen. vt li. mat. & auiæ. §. quod autem à nobis. colla. viij. & ff. de transact. l. cum hi. §. in causa. Sed arg. cōtra. ff. de condi. & demon. l. cum tale. §. falsam.

h Sin autē nō interrogetur de causa, stabo dicto suo: quia nō debet esse verbosus. arg. ī. de preci. impe. offe. l. fi. Demū si interrogetur, dicere debet: vt argu. ff. de iureiuran. l. iusiurandū & ad pe. §. qui iusiurandum. & ff. de no. oper. nūc. l. de pupillo. §. qui opus. & ff. de dā. infec. l. iiij. *ADDITIO.* Intellige præcedentia quando testis deponit sup eo quod cadit sub sensu corporeo. si vero deponat sup eo quod cadit solum sub iudicio intellectus: vtputa dicit Titium dominū illius fundi: tunc semp debet reddere causam sui dicti etiam non interrogatus: vt vult Innocē. in c. causam quę. extra eo. tit. & sequūtur omnes doctores.

d *Testationem.* contra ī. de sacrosanct. eccle. authen. hoc ius. vbi dicitur q̄ œconomū nō oporteret dicere vbi vel q̄ ecclesia debeat: sed q̄ tantū debeat. & hoc est ideo quia nihil sibi prodesset. Solu. si quæratur, tenetur dicere. aliàs non.

Eos. ] *CASVS.* Quales testes admitti debeant in causis, quæritur? Dicitur quòd tales, qui magis diligunt veritatem, & fidem, & honestatē suam: quàm gratiam, vel alicuius potentiam.

† *Cōcor: eū hac. l. ca. i. extra de p̄ba. & iiij. q. iij. qui ī tendit.*

e *Ad veritatē.* latitantē. & dicitur iuuari quando reuelatur. Ac.

f *Omni gratiæ.* sicut vicinus antiquus.

g *Et potentatui.* id est subditi. ff. eo. l. idonei. vbi dicitur, idoneus non est, cui potest imperari à parte.

h *Iudiciariæ.* Not. iudici faciendā probationem: i vt. ī. de eden. l. procurator. & de cōdic. ob turpem cau. l. j. Item no. q̄ fides est præponenda gratiæ & potentatui: vt &. ff. eo. l. iij. & l. ob carmē. §. si testes. & in authen. de testi. §. sancimus. coll. vij.

i *Sequitur Bar. & Sa.*

k *Idē tenet Bar. hic, & in. l. qui testamento. §. quæcunque. ff. de testa.*

l *In ea tamen probāda nō facit tantā fidem sicut extraneus. Bart. hic. & in §. quæcūq;. ī. allega.*

Parentes. ] *CASVS.* Nec pater in causa filij, quā habet filius cū extraneo: nec econuerso pro se vel cōtra se nec volens nec inuitus in testimonium admittitur.

i *Parentes.* accipe in infinitum: vt &. ff. de in ius voc. l. quique. §. j. & siue sint liberi in potestate [k] siue nō: cū parens dicatur etiā mater & auus maternus: vt. ff. de verb. signi. l. liberorū. large eñ pro descendentib⁹ sumitur: sicut & pro ascendentibus parentes. cōtra. ff. de proba. l. etiam matris professio. & hoc est, quia melius nouit ætatem. [l] Vel potest dici ad instructionem. Contra. ff. quod cuiusque vniuer. l. illud. vnde prodest consensus: sed hic est in alia causa. Accursius.

k *Aduersus se.* sicut nec p̄ se: vt. ff. eo. l. testis idoneus. & l. idonei. & l. pe. &. ī. e. l. ij. Sed quid ī filio naturali? R. ñ. idē. arg. ī. l. proxi. & large intelligi debet: vt. ff. de cōsti. pecu. l. fi. hoc verum est.

l *Nec volentes.* nedū inuiti. vel subaudi, etiā si nō habes. Itē hoc referas ad vtrūq;, & ad ferentē testimoniū, & ad eū cōtra quē fertur: vt. ff. de postulā. l. quos p̄hibet. Sed de fratre quæro, an cōtra fratrē admittaī? & p̄ eo arg. q̄ sic. [m] ff. eo. l. j. §. j. & l. lege Iul. quę est in eo. tit. loquit in criminali: nisi forte esset [n] in potestate eiusdem: vt insti. de testa. §. sed neq; hęres. Itē cōtra. ff. de proba. l. etiā matris professio. sed speciale in ętate probāda. Vel solue vt ibi. Itē cōtra. ff. de testa. l. qui testamēto. §. p̄ cōtrariū. vbi in testamēto filiifamilias militis ante missionē pater est testis. Sed respon. non filio, sed inter hæredes filij dicitur esse testis.

*Ibi loquitur in testatore deponē te: hic vero in teste in quo nō militat eadem ratio. Bart.*

Nimis graue. ] *CASVS.* Si peto à te decem: & velim vt producas testes ad probandum cōtra te: nunquid sum audiendus, quæritur? Dicitur q̄ non: quia nimis graue est, &c.

m *Eorum.* scilicet testium.

n *Sibi. i.* aduersus se: vt. ī. de eden. l. j. & l. qui accusare.

*Sequitur Bart. & Ange.*

*Adduci.*

a *Adduci.* ar.infra de excuſa.tu.l.humanitatis.ſed fallit in caſu, vbi eſt ſpeciale : vt ſupra de aſſeſſ.l.ſi poſt.[a] quæ eſt contra.

*a Vel dic quòd ibi nō probationē, ſed perſonæ præſentiam petit pars. Salyc.*

*Eruos.*]CASVS. An ſeruus pro domino vel contra dominū poſſit induci vel interrogari, quæritur? Dicitur quòd nō. ſed de facto proprio ſeruus interrogari poteſt.

b *Non poſſe.* vt & infra de quęſti.l.hoc qđ placet. [b] exceptis criminib⁹ adulterij, fraudati cenſus, & maieſtatis: vt infra de quęſtionib⁹.l.j.& excepto caſu qui eſt infra de iure delibe.l.fi.§.licentia danda creditoribus.

*b Idē Bar. & Salyc.*

c *Pro facto autem ſuo.* vt infra de quęſti.l. intertogari.&.ff.de ędil. edic.l.quæro.i fi.&.ff. de proba.l.cum probatio.& quando recipitur cū tormentis: vt.ff. eo.l.ob carmen.§.ſi ea. his autem quæſtionibus [c] fides adhibetur: vt.ff. de quæſtionibus. l.edictum.ſed non omnino : vt.ff.eo. titu.l.j. §. quæſtioni.

*c Concor.cū iſta glo.Sa.*

*Vriſiurandi.*]CASVS. Teſtes debent prius iurare antequam perhibeant teſtimoniū de veritate dicenda. & hoc i prima. Iudex ſem per debet credere honeſtioribus & etiam ex vna parte ꝓductis. & hoc in ſecūda. vnius etiam teſtimonium nō admittatur, etiam ſi in dignitate ſit conſtitutus. & hoc in tertia.

†*Cōcor. ca. ſuper. extra eo.titu.*

d *Iuriſiurandi.* corporaliter præſtiti: vt in decre.iij.q.ix.c. hortamur. licet ſit ar.contra.ij.q.iiij.ſi quis presbyter. Iteꝫ pro vtraque parte : vt arg.in authen.de ſanc.epiſc.§. nulli vero.col.ix. Iteꝫ quòd falſitatem non immiſceat : quia poſſet dicere verum aliquid, & aliud falſum: & ſic ſe habet generalis cōſuetudo. & pro hoc ſupra de epiſc.& cler.l.presbyteri. Sed fallit in epiſcopo, qui non iurat: vt ſupra de epiſ.& cler.authen.ſed iudex. Item ſi remittatur conſenſu partium: vt ar.ff.de feriis.l.j.& infra de tēpo.appel.l.fi.in fi. Item quando tractatur de ventre inſpiciendo, in renunciatione quam faciunt obſtetrices etiam ſine iuramento : vt.ff.de ventre inſpi.l.j. circa prin. Item præſente vtraque parte iuratur : vt infra eo.l.ſiquando.

*Iuramētum quandoque teſtibus remittitur.*

d *Iuriſiurandi.* quia aliter eſſet ordo præpoſterus.

e *Adhibeatur.* dignitas enim, & auctoritas, & opinio, & veriſimilitudo, in teſtibus attenditur : vt hic, &.ff.e.l.ij.&.iij.circa prin.&.l.ob carmen.§.fi.& in auth.eo.§.j.col.vij. Azo. Item poteſt adſignari cōtra. ex duab⁹.ll.infra ti.j.l.ſcripturę.&.l.in exercendis litibus. Sed aliud in inſtrumentis contrariis : quia producens potuit prouidere: non autem ſic teſtium dicta.

f *Sanximus.* ſcilicet iamdudum.

g *Vt vnius.* contra.ff.de ventre inſpi.l.j. quia creditur obſtetrici. ſed hoc eſt ſpeciale.

h *Facilè.* propter tabellionem, cui ſoli quandoque creditur: vt infra ad legem Corne.de fal.l.ſi quis decurio.& in authēt.de fide inſtru.§.ſi vero moriātur.col.vj. Vel dic id eſt facile eſſet & ſtultum ſi patetetur. ſic.ff.de fideiuſ.ſi fideiuſſores.&.ff.de probat.ſi quis liberum.& infra.e.l.teſtium.& recita hic quæ diximus ſupra de reb.cre.l.iij.

i *Si præclaræ.* puta ſilentiarius.& ad hoc ſupra de arbi.l.ne in arbitris.§. ſi autem.

*Omnibus.*]CASVS. In cauſa quam habebam aduerſus Titium, ordinaui procuratorem : an procurator poſſit induci in teſtimonium? Dicitur quòd non: quia omnibus &c.

k *Omnibus.* ff.eo.tit.l.nullus.ff.quando appel.ſit.l.j.§. in propria. vbi dicit quòd cauſa eſt illius ad quem pertinet emolumētum, & damnum.

*Cauſa, cuius ſit.*

l *In re propria.* principaliter vel ſecundario: puta venditor pro emptore. quòd enim ſit ſua cauſa, patet, quia appellat victo emptore : vt. ff.de ap.l.ab executore.§.j.&.l.à ſententia.& de re iu. l.ſæpe.§.j Item biduum dabatur ſicut in propria : vt.ff. quando ap.ſit.l.ij.§. ſed ſi alius. Item quia lucrum & damnum ad eū redit: & ſic eſt propria: vt.ff.quando ap.ſit.l.j.§.in ꝓpria. Sed quidam contra, ar.ff.finiū reg.l.pe. ſed expone vt ibi. Sed contra huic.l. inſti. de teſta.§. legata. riis. ſed ibi in cauſa ſtamenti non ſua fert teſtimonium: nec propter hoc quòd valeat teſtamentum, ſequitur ꝙ valeat legatū. Itēcō tra infra de fideicommiſ.l.fi. ſed impropriē ibi ponitur nomen ſtis: poſſet tamē ſic telligi hæc lex, ꝙ nil eſſet contra: vt dicatur illa propria, quam aliquis per ſe agit. & cit.ff.e.l.null⁹.&.ff. de iuriſdi. om. iudi. l. qui iuriſdictioni. & de ar. bi.l.penul.

*In re propria nemo eſt iudex idoneus.h. d. Bald. nec teſtis. Salyc.*

IX. Imppp. VALENS, GRAT. & VALENTIN. AAA. ad Gracchum. P. vrb.

OMnibus[k] in re ꝓpria[l] dicendi teſtimonij facultatem iura ſubmouerūt. Dat. V. Kalend. Decemb. Valente. V. & Valentiniano Iun. Conss.

*Teſtes debent eſſe liberi, & non debent eſſe ſocii vel participes criminis. & qui producunt teſtes, debent eis dare impendia. h. d. not. Bal. & Salyc.*

X. Impp. HONO. & THEOD. AA. Cæciliano. P. P.

QVoniā[m] liberi teſtes[n] ad cauſas[o] poſtulantur alienas, [p] ſi ſocij & participes criminis[q] non dicantur, ſed fides ab his notitiæ poſtuletur: [r] ī exhibitiōe [s] neceſſariarū [t] pſonarū, hoc eſt teſtiū, *talis debet eſſe cautio [u] iudicātis, vt his venturis ad iudiciū, ꝓ accuſatorē, [x] vel ab his ꝓ quos[y] ſtis reſponſio nō audiatur, etiā ſi præclaræ[i] curiæ honore prędulgeat. Dat. VIII. Kalend. Septemb. Arzi, Optato & Paulino Conss.

*Quoniā liberi.*]CASVS. Liberi homines producci debent ad dicendū teſtimonium. in cauſa auté criminali nō producuntur teſtes ciuſdē criminis participes. Iteꝫ prouideat iudex vt ꝓducens teſtem, eū alat. Idem erit in cauſa ciuili, vt teſtem producens eum alat.

**Concor. c. veniens. in fin. & c. licet. & fi. extra eo.tit.*

m *Quoniā liberi.* continuat.l.ſuperiori. Vel dic ſi permitteretur domino ꝓducere ſeruū, nemo dubitaret eū nutriēdū, cū & dominus aliàs eū alat. ſed quia liberi & extranei producūtur: ideo dicit qualē cautelā iudex adhibeat. & ſic no. ſeruum nō admitti: quia pro nullo eſt : vt.ff.de regu.iur.l.quod attinet. & de teſta. l. qui teſtamento.§. ſeruus. Et lege hic authent. ſi teſtis.

n *Teſtes.* ff.de reg.iur.l. quod attinet. &. l. ſeruitutem morti comparamus.

o *Ad cauſas.* proprie hic ponitur. ſ. ꝓ criminali: vt.ff.e.l.j.Ac.

p *Alienas.* vt ſupra.l.proxi.

q *Participes criminis.* non ergo appellat aliorum ſocios, omnes qui ab aliquo poſſunt accuſari: ſed ſi de eodē crimine[e], & vnius abſolutio alteri proſit plene: vt.ff.ad legem Iul.de adul.l. deuiciaſſe.§.fin.vel ad qualequale præiudicium iſti quidem tales nō admittuntur ad teſtimonium: & ſic ad prædicta refertur. In cauſibus tamen admittuntur: vt.ff.de cuſto.re.l.diuus.&.j.de male.& mathe.l.fi.&.ff.de re mili.l.non omnes.§.fi. ſed ibi non erant ſocij: vt.j.de fal.mo.l.j.&.ſ.de fer.l.prouinciarū. ſed hæc ſpecialia ſunt. [f] Vel dic, iſti tales non ſunt alendi, cū magis ad excuſationē ſui veniāt: & quādoq; etiā torquentur: vt.ſ.de fer.l. puinciarū.& ſecūdū hoc legitur cū ſequēti. Iteꝫ nūquid in ciuili idē vt ſocius nō admittatur? Ir. ſic, vt in fi. huius.l.& hic. Sed ſecūdū Io.[g] cōtra.& hoc in criminali dicit: & quod dicit in fi. nō refertur ad omnia: ſed tātū ad aliměta. pro parte ergo ſocij poteſt admitti: ꝓ ſua nō.& idē ſi ſine ſocietate res ſit cōmunis: quia licet vnus vincat, nihil alij reddit: vt.ff.ſi pars hęre.pe.l.j.§. quinimo. aliud ſi [h] eſſent vere ſocij omnium bonorū, vel illius quod petitur, quaſi ſit futurū cōmune lucrū: vt ar.ff.quando ap.ſit.l.j. §.in propria. Et an legatarij? reſpon. vt ſupra.l. proxi. diximus.

*Sumptus.*

r *Poſtuletur.* vt in aliena cauſa.

ſ *In exhibitione.* id eſt alimento.

t *Neceſſariarum.* id eſt teſtiū, qui ſunt neceſſarij ad probādū.

u *Cautio.* id eſt cautela vel prouiſio.

x *Per accuſatorem.* ſolennem.

y *Per quos.* vt per non ſolennem accuſatorem : vt in crimine notorio : vt infra de accuſa.l.ea quæ. Vel dic per accuſatorem quemcunque, & per quos ſcilicet accuſatos qui quādoque probant : vt infra de aboli.l.fallaciter.

BIU Cujas

fuerũt postulati, sumptus [a] cõpetentes dari præcipiat. ℣ Idem iuris est [b] & si ĩ pecuniaria causa testes ab alterutra parte producẽdi sunt. Dat. XIII. Kalẽd. Feb. Rauennæ, Hono. VIII. & Theodo. IIII. AA. Conss.

## IN AVTHEN. DE testib. §. si vero dicatur. colla. vij. constitu. ij.

*Ista auth. est no. & diuiditur in duas partes. In prima loquitur quãdo testi obiicitur status inhabilitas. Secũdo loquitur quãdo testi obiicitur inimicitia seu odiositas. secunda ibi, si vero. & hoc intẽdit: Propter exceptionem quæ obiicitur in personam testis, non differtur testimonium: nisi pro opponente sit de iure præsumptio, vel talis aperta probatio quæ testimonium etiam latum prorsus eneruaret. hoc dicit ista authẽ. in ratione sui. Bald.*

SI testis ꝓductus dicatur seruilis esse fortunæ, & testari voluerit, ipse vero se liberũ esse adfirmet: si quidem ex natiuitate, impleatur [c] testimonium eius: vt si is habita disputatione seruus esse apparuerit, respuatur eius testimonium. ℣ Si vero libertinum se dixerit: prius instrumentum suæ manumissionis ostendat, quàm testificetur: nisi iurauerit se alibi probationes habere: quo facto, testificatio quidẽ scribatur: sed nisi instrumentũ mõstrauerit, respuatur testimonium eius. ℣ Si vero dicatur odiosus ex lite criminis inter eos mota, & hoc apparuerit: non ante audiatur quàm de crimine iudicetur. * ℣ Si vero ex lite pecuniaria [d] vel aliter est odiosus: procedat quidem testatio, tempore vero disputationum seruentur huiusmodi quæstiones.

*Libertus contra patronum non testificatur: immo testificando punitur. h. d. Bald.*

XI. Iidem AA. Georgiæ.

LIbertorũ [e] aduersus patronos illicitas atque ĩprobas voces pœnę obiectione pręclu dimus: atque ita, vt non solũmodo sponte prodire non audeãt, sed ne vocati quidẽ in iudiciũ venire cogantur. D. IIII. Id. Augu. Rauennæ, Mariniano & Asclepiodoto Conss.

*Periurus testis delinquens in officiis testificationis, efficitur de foro iudicis coram quo testificatur: nec habet aliquod priuilegium, nec immunitatem propter quam possit euitare pœnam pro motu iudicis imponendam. h. d. not. secundum Baldum.*

XII. Imp. ZENO. A. Arcadio. P. P.

NVllũ penitus, cũ semel ad iudicẽ quemlibet, licet nõ suũ, dicẽdi gratia testimonium fuerit ĩgressus: armatã forte militiã, vel quãlibet aliã fori præscriptionẽ [f] ad euadẽdũ iudicis motũ, quẽ vel testimonij verborũ improbitas, [g] vel rei qualitas [h] flagitauerit, posse prętendere præcipimus: [i] sed omnes qui in ciuili [k] scilicet causa suũ præbent testimonium, separato, & tãquam ante iudicium interim deposito exceptionis fori priuilegio, huiusmodi præsidio [l] denudatos, ita ad iudicantis intrare secretum, * vt quicũque [m] aures eius offenderint, non dubitent sibimet formidãdum: data cunctis iudicib⁹ absq; vllo præscriptionis obstaculo (sicut sæpe dictũ est) in testes quorũ voces falsitate vel fraude nõ carere perspexerint, pro qualitate videlicet delicti, animaduertẽdi [n] licẽtia. Dat. XII. Kalend. Iun. Decio & Longino Conss.

*Firmans vel approbans personam testis in vno actu, firmat & approbat eã in omni alio simili: nisi noua infirmandi causa superuenerit. h. d. Salyc. Et est canonizata hæc lex. iiii. q. iii. c. si quis testibus. Salycet. Vel sic: Contra personam testis quem quis semel produxit, non potest opponere, nisi causa de nouo emerserit: sed contra eius dicta sic. h. d. secundum Barto. Bonus casus quem tene menti. Pau. de cast.*

XIII. Imp. IVSTINIAN. A. Mennæ. P. P.

SI qs testib⁹ vſ⁹ fuerit, iidémque testes aduersus eum [o] in alia [p] lite producãtur: nõ licebit ei personas eorum excipere: [q]

---

a *Sumptus.* vt infra de ap. l. eos. §. si quis. & est arg. quòd laboratores debent ali: sed non eorum instrumenta emendari: vt. ff. ad leg. Rho. de iac. l. ij. §. j.

b *Idẽ iuris est.* ꝙ debeãt ali: nõ autẽ ad omnia ꝓdicta referẽ. *Si testis.* ]CASVS. Bene dixit de liberis: quia si seruus esse dicitur: distinguitur. nã qui dicitur seruus: aut dicit se ingenuum, aut libertum. Primo casu fert testimonium: sed si postea apparuerit seruus, non valebit testimonium eius. Secũdo casu antequã testimonium dicat, ostendere debet instrumẽtũ manumissionis: nisi dicat se habere instrumentum alibi: & testificabitur, sed non valebit testimonium, nisi postea instrumentũ manumissionis ostendat. Si vero qui contra me inducẽ⁹ est, sit mihi inimicus ex aliqua causa criminali: non audietur, nisi prius de causa cognoscatur. Si vero ex pecuniaria causa dicatur testis inimicus, fert testimonium: sed quæstio illa vtrum sit inimicus, vel non, reseruabitur in tempus disputationũ. h. d. ista authen.

c *Impleatur.* id est recipiatur. Quid de statuliberis? Respõ. [b] idẽ, quia sunt serui: vt. ff. de statuliber. l. statuliberi. Item quid de adscriptitiis? Respon. admittuntur: vt arg. supra de epi. & cleri. l. iubemus. & auth. adscriptitios. Item quid de monachis, & conuersis? Dic admitti: quia nõ inueniuntur repelli: vt. ff. eo. l. j. & arg. in authen. de mona. §. cogitandum. coll. j. & idẽ de conuerso & regulari canonico.

d *Pecuniaria.* sed hic refert, an de omnibus bonis, vel parte maiore vel de statu, vt tunc non admittatur: vt instit. de excusa. tut. §. itẽ propter inimicitias. & §. item is. & infra de reuo. do. l. fi. Et no. ex hac auth. ꝙ quidã testes in principio repelluntur: alij ex post facto. Itẽ no. quòd post aperturã reprobãtur: vt infra eo. si quis.

*Libertorum.* ]CASVS. Aduersus patronum, nec volens, nec inuitus ad testimonium admittatur libertus.

e *Libertorum.* sic & infra qui accusa. nõ pos. l. fi. sed nec pro eis: vt infra de quæsti. l. pridem. Quid de hærede patroni extraneo? Respon. idem, argu. supra de in ius vo. l. venia. sed ius succedendi liberti non transit ad extraneum hæredem: vt infra de Lati. lib. tol. l. j. §. si sub conditione. Item intellige etiam patronis volentibus: vt argu. ff. de postu. l. quos prohibet. & solu. matri. l. alia. Arg. contra supra de pac. l. penul. contra alios autem & pro aliis possunt: vt supra de postulan. l. nec cæterorum.

*Nvllum.* ]CASVS. Inter me & Titium vertebatur quędam causa: produxi quosdam testes, qui non erant de foro iudicis causæ, vel erant milites. isti testes inueniuntur incredibilia dicere: an iudex eos posit punire, cũ non sint de sua iurisdictione? Dicitur ꝙ sic: nec possũt allegare priuilegiũ fori: quia dum sunt ĩ iudicio, debet cessare eorũ priuilegiũ.

f *Præscriptionẽ.* quia sit clericus. ADDIT. O. Aduertas inquãtũ glo. ista sentiat clericũ ĩ casu istius. l. posse puniri à iudice laico, ꝙ hoc reprehẽdit Inno. in. c. verũ. extra de fo. cõpe. & post eũ Pau. de cast. hic.

g *Improbitas.* ꝙa variẽ.

h *Rei qualitas.* quæ falsitate non caret.

i *Præcipimus.* quo minus per iudicem causę verberetur, si sit administrator: vel ꝓ appari tores sui maioris, si nõ sit administrator, sed delegat⁹: vt in authen. eo. §. si vero ignoti.

k *In ciuili.* subaudi, etiam.

l *Præsidio.* scilicet priuilegio fori. alij dicũt de sportulis.

m *Quicunque.* aliàs quodcunque: & tũc est offẽderit. & aliàs, quicunque: & tunc est offenderint.

n *Animaduertendi.* vt in auth. eo. tit. §. si vero ignoti. & no. hic quẽ sine accusatore dãnari: c vt dixi supra tit. j. l. pe. & ff. e. l. qui falsa. Sed an pœna leg. Corneliæ: & an adhuc poterit accusari? Respõ. & alia pœna minor poterit imponi, & poterit accusari.

*Si quis.* ]CASVS. In causa quam habebã cũ Titio, ꝓduxi testes ꝓ meĩ alia causa quã habuit Seius cõtra me, eosdẽ testes ꝓduxit cõtra me: an eos reprobare possim, quę ritur, dicẽdo eos infames? Dicit ꝙ non: nisi postquam tulerũt pro me testimoniũ, interuenerint inter me & eos capitales inimicitię: & nisi veli adsignare temeritatẽ in dictis eorũ: vel nisi ꝓbẽ eos corruptos ꝓ pecuniã.

o *Aduersus eum.* ff. de nego. gest. l. Pomponius. j.

p *In alia.* nam in eadem non producuntur plus: vt. ff. e. l. ꝓduci. &. j. eo. l. fi. §. j. Et non distinguitur an ab eodem contra quem fuerũt primo ꝓducti: an ab alio postea ꝓducãtur, cũ sit eadẽ ratio: vt. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. ĩ fi. j. rñ. & ff. ad le. Aq. l. illud.

q *Excipere.* i. excipiẽdo repellere. & hoc ideo, quia approbasse videtur eorũ psonas, licet inhabiles: vt &. ff. ad legẽ Iul. de adul. l. si vxor. §. fi. licet sit argu. cõtra. ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. sed nec. Vel quia cui stetit pro se, stet & contra se: vt infra tit. proxi.

* *Et sic pars aduersa nõ debet esse præses. & cõcor. ci. venerabili. extra eo. ti. & c. ĩquisitionis. §. i. de accusa. c Sic etiam papa processit ex officio contra simoniacũ. quod dic vt in. c. si. extra de cõfes.*

*Reprobare nõ possum⁹ quos approbauimus.*

BIU Cujas

proxi.authen. ad hæc. & supra de reb.cre.l.generaliter.§.j.&.§. A
sin autē.erit ergo idem & si sit seruus hic testis.excipe.ff.de adul.
l. si vxor. §. vlti. vbi dicitur q̄ mores non potest quis recusare
quos approbauit.

* Supple cū glo.capitales tamē, & si sint solum leues, secundū Bald.in marg.in.§. testis. colla. 8. nō adhibetur ei certa fides.

* Adde etiā, & consanguineos suos. Bart. cōtra gl. in l.tutor. §. si tutor. ff. de suspe. tut.

* Concor.c. licet vniuersis. cū verbo, quadā. in fi. extra eo.titu.

* Iste tex. est valde notan. & semp allegatur ad hoc quòd testis debeat reddere rationē dicti sui p sensum corporalē: puta visum vel auditū: quia visu & auditu ꝓcipiuntur. nam nō censetur fuisse præsens nisi audisset vel vidisset: vt l. die ꝓferre §. coram. ff. de arbi. sed si testificatur de aliis quæ nō percipiūtur visu vel auditu, sed gustu vel odoratu, aut tactu, debent deponere sē sum illi appropriatū: alias nō esset sufficiēs probatio: vt no. per Bar. in l.j. infra de ver. obli.

Contractus quādo dicā tur in scriptis celebrari.

Nisi capitur dupliciter.

a *Nisi ostenderit inimicitias.* scilicet capitales: vt.ff.eo.authen.si testis. Idē dico si quælibet alia noua interueniat causa: non sic si erat antiqua: vt. ff.vt in poss.leg.l. si is à quo.§. fi.&.l. seq. &. ff. de interrog.act.l.de ętate.§. ex causa.cum eadem sit ratio æquitatis: vt.ff.de consti.pecu.l. fin. licet quidam dicant speciale in his tribus exceptionibus. Accursius.

b *Testimonium.* secundò dictum.

c *Arguere.* assignando contrarietatem in dictis eorū: & sic post aperturam inducuntur testes ad reprobationē aliorum: vt.ff.authen. si testis. in fin. vt hic subiicit. Ité videtur huic l. cōtra. ff. e. l. produci. secundum vnum illius l. intellectum. sed ibi primo contra se, postea pro se: vnde videtur redemptus. hic ecōtra. Hoc nihil est dicere: nam isti duo casus sunt idem, si bene considerēs. vnde dic q̄ hic ꝓducuntur ab alio, non ab illo contra quē primo deposuerunt. Vel hic ī alia lite: vt ī prin. huius. l. ibi in eadem.

d *Ostenderit.* vt falsum dicant in secundo testimonio.

*Testium facilitatē.*] CASVS. Accepi à Titio decem mutuo, interueniente scriptura. postea dico me totam pecuniā vel partem soluisse. econtra asserit creditor q̄ non. qualiter solutionem factam probare possim, quæritur? Dicitur q̄ per quinque testes, qui iurent se interfuisse solutioni factæ: vel per scripturam factam à creditore de solutione. Sed si obligatio contracta est sine scriptis, licebit mihi probare per duos testes solutionem fore factam. & hoc in prima. Ista quę dicta sunt, locum habent in futuris temporibus post l. istā: & nō in pecunia quæ dicitur soluta ante. l. istā. & hoc dicit in secūda. Si vero dico sup solutione scripturā me amisisse: probabo amissionē per testes, & solutionē debiti. & hoc in tertia. Et isti testes debēt rogari siue intersint solutioni, siue intersint qñ creditor cōfitetur sibi solutā pecuniā. & hoc dicit auth. rogati.

c *Testium facilitatem.* nam quandoque magis occultant veritatem, q̄ dicant, vt in authen. eo. in prin. colla. vij. consti. ij.

f *Omnibus.* scilicet debitoribus. & hoc si quātitas excedat quinquaginta aureos. aliàs sufficiunt duo: vt non de rebus exiguis maximas adstrictiones homines sustineant: vt in authen. de fide instru. §. vt autem. colla. vj.

g *In scriptis.* adiunge debita. & dicitur in scriptis, quādo est actū vt nō aliter valeant cōtractus: vt.ī.tit.j.l. cōtractus. vel secundū alios quocunque modo sit actum vt fiat inde scriptura.

h *Retulerint.* id est soluerint.

i *Non facile.* id est quod esset facile & leue. & ideo nullo modo fiat. & nisi, quod sequitur, ponitur exceptiue. Vel dic, non facile, quia quandoque: & sic ponitur expositiue: vt.ff. de procura. l. quæ omnia. in fin. &. l. sequenti. Item videtur quòd tres sufficiant: vt supra si cer. pe. l. fin. sed & ibi scripturam recipiebat à creditore: hic non.

nisi ostēderit inimicitias [a] *inter se* & illos postea emersisse, ex quibus testes repelli leges præcipiunt: non adimenda scilicet ei licentia, ex ipsis depositionibus testimonium [b] eorum arguere. [c] ℣ Sed & si liquidis probationib' datione vel promissione pecuniarū eos corruptos esse ostenderit: [d] etiā eam allegationē integram ei seruari præcipimus. Dat. VII. Kal. Iun. D. N. Iustiniano. A. II. Cos.

*Quando debitum est contractum in scriptis, eius solutio probanda est per scripturam, vel quinque testes idoneos qui deponāt quomodo fuerunt præsentes solutioni. sed perdita scriptura & casu probato, duo testes de vera numeratione deponentes sufficiunt. hoc dicit. Bald. & Saly.*

XIIII. Idem A. Mennæ. P. P.

TEstium [e] facilitatem, per quos multa veritati contraria perpetrantur, prout possibile est resecantes: omnibus [f] prædicimus, vt qui in scriptis [g] à se debita retulerint, [h] non facile [i] audiantur si dicant omnis debiti vel partis solutionem sine scriptis se fecisse, velintque viles & forsitan redemptos testes sup huiusmodi [k] solutione producere: nisi quinque testes idonei, * & summæ atque integræ opinionis præsto [l] fuerint solutioni celebratæ, hique cum sacramenti [m] religione depositum esse solutum: vt scientes omnes ita ea statuta [n] esse, non aliter debitum vel partem eius persoluant, nisi vel securitatem in scriptis [o] capiant, vel obseruauerint prędictam testium probationē: his [p] scilicet qui iam [q] sine scriptis debitum vel partē eius soluerint, à præsenti sanctione merito excipiēdis. ℣ Sin vero facta quidem per scripturam securitas [r] sit, fortuito autem casu vel incendij, vel naufragij, vel alterius infortunij [s] perempta, tunc liceat his qui hoc perpessi sunt, causam peremptionis probantibus, [t] etiam debiti solutionem per testes [u] probare, damnúmque ex amissione instrumēti effugere. Dat. Kal. Iun. D. N. Iustiniano. A. II. Cos.

B

## IN AVTHEN. DE testibus. §. & licet. colla. vij. constitu. ij.

*Ista authenti. addit duo ad. l. C. secundum verum intellectum. Primo, quòd testes de quibus illa lex loquitur, debent esse vocati, & non fortuiti, sicut in testamentis. Secundum est, vt quod ibi dicitur, quòd quando quis vult probare solutionem debiti de quo apparet per instrumentum, locum habeat & in eo qui vult probare confessionem creditoris de recepto: licet quidam aliter intelligant: vt in glos. Pau. de cast.*

C

ROgati [x], vt in testamētis, [y] non fortuiti vel transeuntes veniant. Idem est si post sobitum esse solutum: vt scientes omnes ita ea statuta [n] esse, non aliter debitum vel partem eius persoluant, nisi vel securitatem in scriptis [o] capiant, vel obseruauerint prędictam testium probationē: his [p] scilicet qui iam [q] sine scriptis debitum vel partē eius soluerint, à præsenti sanctione merito excipiēdis. ℣ Sin vero facta quidem per scripturam securitas [r] sit, fortuito autem casu vel incendij, vel naufragij, vel alterius infortunij [s] perempta, tunc liceat his qui hoc perpessi sunt, causam peremptionis probantibus, [t] etiam debiti solutionem per testes [u] probare, damnúmque ex amissione instrumēti effugere. Dat. Kal. Iun. D. N. Iustiniano. A. II. Cos.

D

k *Super huiusmodi.* quinque testes idonei.

l *Præsto.* sic ergo de sua scientia debent reddere testimonium: vt hic. & statim subiicit, sua præsentia. vt in authen. de hæred. & fal. §. si vero absunt. colla. j. De auditu autem alieno non, nisi in casu aquæ pluuialis arcendæ: vt. ff. de aqua plu. arcen. l. ij. §. antepenul. & de probatio. l. si arbiter. & in causa matrimonij. xiiij. q. ij. super. quod hodie est correctum: vt extra de clandesti. despō. c. j. aliter obseruatur in sacramēto calumniæ: vt ff. de iura. cal. l. ij. §. j. & tutoris: vt in authē. vt hi qui obli. se habere perhi. res minorum. §. vt autem. col. vj. Item nō exigo vt dicant, nos vidimus. sic enim de alieno visu testificarentur, quod esset durum. qualiter enim vnus scit si alius vidit? sed dicit, talis fuit præsens. ne inueniatur varietas tēporis: vt in Daniele de varietate loci dicitur de Susanna: ꝑ quod non creditur: vt ij. q. ix. cap. nihilo minus. & xxxv. q. vj. de parentela. Item nota q̄ quandoque de credulitate testis auditur: vt. ff. de ven. inspi. l. j. in prin. De tempore autem & vestib' & similib' insidiationibus nō quærit, nisi quando videntur suspecti: & tūc fic vt. ff. ad Syll. l. pri'. sic enim dicit quo in anno flagitium sit admissum. Sed de loco sic, vt dixi de Susanna. Item nota in solutione quinque testes necessarios, vt hic. & in confessione: vt in authen. rogati. ī. eo. & in codicillis: vt. ī. de codicillis. l. fi. ī fi. & in donatione causa mortis: vt. ī. de donat. causa mor. l. fi. Ité alibi: vt ī authē. de fide instru. §. oportet. coll. vj. Ité septē in testamentis: vt. ī. de testa. l. hac consultissima. Quādoq; octo: vt. ī. q testa. fa. pos. l. hac cōsultissima. Quandoq; xv. vt cū aliquis est promouēdus inter agentes in rebus: vt. ī. de proxi. sacr. scrin. l. vnicuiq; lib. xij. quādoq; tres: vt. ī. si cer. pet. l. fi. regulariter duo: vt. ff. eo. vbi numerus. vnus autem non sufficit: vt. ī. eo. l. iurisiurandi. in fi.

m *Sacramenti.* id est iurisiurandi.

n *Statuta.* scilicet per hanc legem.

o *In scriptis.* scilicet per apocham: vt. ī. tit. j. l. plures. nam nihil &c. vt. ff. de reg. iur. l. nihil tam naturale.

p *Hu.* ſ. excipiēdis, vt posit etiā duob' testib' probare. Accur.

q *Qui iam.* i. olim ante hanc legem.

r *Securitas.* sit scilicet in scriptis.

ſ *Infortunii.* sunt enim multi fortuiti casus: vt instit. quibus modis contra oblig. §. item his.

t *Probantibus.* sic ergo qui casum dicit, eum probet: vt. ī. de testi. l. ij. Ité nota q̄ duo probant. ſ. casum, & debiti solutionem. & sic est cōtra. ī. tit. j. l. si de possessione. vbi sufficit probare furtum. Solu. ibi delicto aduersarij amissum erat: hic non.

u *Per testes.* scilicet duos: vt. ff. eo. l. vbi.

x ROgati. ab eo qui introducit eos: vt in authen. eo. titu. §. & licet. in fine. §.

y *Vt in testamētis.* de quo cōstat etiā veteri iure: vt. ff. de testa. l. hæredes. §. fi. &. ī. de codicil. l. fi. in fin. No. ergo quatuor casus in quibus sunt rogati. tres sunt hic, & quartus est. ff. de diuor. l. nulli. aliàs regulariter est cōtra: vt. ff. eo. l. ad fidē. Alij exigunt hodie semper

BIU Cujas

semper rogatos, per hanc authen. & male.

a *Confessioni.* in corpo. authent. non aperitur q̃ sunt quinque necessarij, & sic duo sufficiunt, secundũ Ioã. vt.ff.eo.l.vbi. Sed Azo cõtra.nã ex quo in solutione sic est: ergo in confessione, cũ sit eadẽ ratio. H. vero distinguit, vt rogati sufficiãt duo, nõ rogati sint quinq; siue sit solutio siue cõfessio. Item no. q̃ secũdũ istã.l.testiũ. & auth. hãc, videt q̃ cõfessio extra iudiciũ valeat. sed hoc est ad liberandũ: aliud ad obligandum. Item an contra cõfessionẽ istã possit veniri ĩtra. xxx. dies? Respon. sic, vt. j. de non nume. pecu. l. in cõtractibus. §. j. Vel distingue, aut fuerit cõfessio solẽnis. l. coram testibus habita: vt tũc non possit venire contra: vt hic. an non, & tunc possit: vt ibi.

*Confessio extra iudiciũ valeat.*

*Siquando inuitos.* IC ASVS. In causa quã habebã cum Titio in ciuitate Bonoñ. produxi testes Mutiñ. si dubito de eorum recessu, si velint dare fideiussores de stãdo in ciuitate Bonoñ. donec ferant testimoniũ, possunt si volunt. vel si non possunt dare fideiussores, aut nolunt: iurent q̃ non recedent: aut q̃ die eis adsignata comparebunt ad ferendum testimonium veritati. & isti testes cogi possunt q̃ stabunt quousque deposuerint. & eorum iuramento necessariò stãdum erit: quia si pro principali causa creditur eis, multo magis hic. & hoc ĩ prima. Non autẽ compellendi sunt stare vltra. xv. dies: intra quos citabit partem aduersam, vt præsto sit quãdo dicãt testimonium. si nõ veniat, iudex audire debet ipsos: & elapsis xv. diebus poterunt reuerti ad propria sine licentia iudicis, nec redire cõpelluntur. & hoc in secunda. Si vero per iudicem stetit quo minus testimonium dicant: damnũ quod propter hoc altera pars passa fuerit, resarciet ei ex suis facultatibus. & hoc in tertia. Et hanc.l. intellige in causis iam cœptis: nõ autẽ in præteritis.

b *Siquando inuitos.* ergo inuiti coguntur: vt hic, &.ff.de tabũ. exhiben.l.locum. §. exhibere. & quemadmodũ testa. ãpe.l.cũ ab initio. & arg.ff.si quis cau.l.ij.§.j.& .ff.ex quibus cau. maio.l. sed & si.§.fi.& hoc captis pignoribus: vt arg. instit.de satisda.tu.§.penult. nam & hoc est munus publicum: vt.d.l.ij.§.j.si quis cautionibus colligitur. Nec ob.ff.quẽad. testa.ape.l.sed si quis ex signatoribus. quæ est cõtra: vbi non videntur cogi: quia ibi erant absentes, & alterius prouinciæ. Vel aliud est in recognitione sigillorum testaméti, quæ potest etiã fieri domi: vt ibi. & aliud in testibus, qui coram iudice debent cogi venire: vt hic. Vel corã eo cui delegat in alia prouincia lege statuẽte præterq̃ in criminali: vbi tantũ corã eo debent venire: vt in authen.eo.§. & quoniam. &.ff.eo.l.iij.§. testes. Itẽ ideo dicit siquando, quia quidam volentes admittuntur, qui inuiti non coguntur: vt. ff. eod. l. inuiti. j. &.ij. De proxenetis autẽ quando cogantur, habes in auth.eo.§. antepenult.

c *Causis.* in criminalibus idem. nam cum quidam excusentur vt inuiti nõ dicãt, restat alios cõpelli: vt.ff.e.l.iij.§. lege. &.l.iiij. &.v. Itẽ dic causis. ſ. cœptis, nõ ante litem contestatã: nisi in casu. & hoc dicit auth. sed & si quis. quam lege hic.

Codex.

A d *Nostra lege.* scilicet Græca, quam non habemus: sed erat in antiquo Codice.

e *Suæ personæ.* permansuræ in iudicio donec dicant testimonium, quod dicere debent.

f *Sine damno.* id est sine coactione.

g *Multo magis.* sic. ĩ. de pact. con. tam sup do. l. hac lege. &. ĩ. ne fideiuss. do. dentur. l. ij. & in Lombarda dicitur q̃ socio qui credidit socio totũ negotium, nõ potest cũ eo inire duellum.

* *Cõcordat in nomine domini. extra de testi.*

h *Difficultates.* vt. ff. quẽad. testa. ape. l. sed si quis ex signatoribus.

i *Non amplius.* id est non vltra. xv. dies.

k *Obseruare.* id est parere iudicibus.

l *Cognitionem.* i. testimonium, per quod cognoscent causam.

m *Et alterutra.* vel ea quæ postulauit produci: vel ea contra quam postulati sunt.

n *Eos.* ſ. iudices.

o *Obseruare.* id est obedire. & est mala Grãmatica.

p *Noluerint.* si ergo volint adesse: præsentibꝰ ipsis est ꝓferẽda probatio: vt hic, & ĩ auth. hic posita. & infra tit. j. l. iudices. & authent. apud. & in decre. ij. q. j. in primis. in fi. sic est etiam in iuramẽto calumniæ: vt. ſ. de iura. calum. l. ij. §. si autẽ. sed hoc facto non poterũt plures produci, cum didicita sint testificata: vt. ſ. de proba. authen. at qui semel. Vel dic q̃ iuramentum fiat in præsentia: & sic prædicta intelligantur. Dictum autem testis secreto recipiat, vt per Danielẽ est inductũ: & sic approbat consuetudo generalis. arg. pro hoc. ſ. eo. l. nullũ. Item licet hic absente altera parte recipiantur, reseruatur tamen licentia obiiciendi in dicta eorum: vt infra eo. l. fina. §. j. & fin.

* *al. Si quis.*

*Testis dictũ secreto recipi debet.*

a *Nihilo min⁹. in. q. 9. ibi vide glos.*

q *Introducit.* siue sit ille qui primo produxit, siue contra quem producti fuerint, qui modo eos producere videtur, cum petit vt iudex eos recipiat. si autem vtraq; pars esset absens, non contraheretur eremodicium: nec testes testificarentur.

r *Retrahere.* ne leges sint ludibrio: vt &. ĩ. de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autẽ puerilis. &.ff. de adop. l. emãcipari. §. fi. aliàs ĩcipit, adoptare.

ſ *Omnem iacturam.* fecit enim litem suam: vt instit. de oblig. quę ex quasi delic. §. j.

*Siquando inuitos.* ergo inuiti coguntur: vt hic, &.ff.de tabũ.

*Siquando ex iudiciũ valeat.*

*Siquando inuitos.*

*Siquando inuitos.*

*Siquando inuitos

contestatam inducantur: fallit tamen quando possunt facile non esse. & sic hoc intellige per id quod est. ff. ad leg. Aquil. in. l. j. & infra de vsu. pup. l. pupillus. & infra de testa. l. qui testamenta. & ad idem. ff. eo. l. curent.

a *Attestationes.* id est iuramentum non dictum. Vel dic attestationes, scilicet faciendas. debet enim videre & audire qui sunt testificantes. Alij dicunt ꝙ etiá dicta, vt notaui modo super. l. siquádo. prima verior.

b *Vna parte.* quæ productio non valet nisi altera parte vocata: vt hic, &. l. siquádo. ſ. eo. Accursius.

*Cvm apud.* ] CASVS. In causá quá habebam aduersus Titium, compromisimus in arbitrum, & sub pœna. produxi testes. arbiter tulit sententiam. sed melius ponitur: aut propter publicationé nolui stare sententiæ, & soluo pœnam conuẽtam, & volo habere regressum aduersus eũ corã iudice ordinario: an testes producti corũ arbitro, possint ꝓduci corã iudice? distinguitur: aut oés sunt superstites, aut null[a], aut quidã. Primo casu iste cótra quẽ testes ꝓducũtur, eliget velit adhuc ꝙ producant: an velit stare testimoniis scriptis coram arbitro. Secundo casu necesse habet ille contra quem producuntur, credere scripturæ in qua dicta testium redigebantur. Tertio quantũ ad mortuos credet dictis eorum. quantũ ad viuentes, reus habet electionem an velit ꝙ iterũ producantur: an ꝙ stetur dictis eorum, salua semper omni allegatione contra dicta eorum in omnibus casib[9] prædictis. Viuia.

* *Et sic testu potest repetitis vicibus induci & examinari. & cõcor. c. cõstitutis. cũ gl. fi. extra eo. titu. & ad hoc iste tex. reputatur singularis, scdm Bar.*

c *Cum apud compromissarios.* id est delegatos. arg. ff. de iud. l. iudiciũ solui tur. Vel dic proprie poni. i. arbitros, à quibus licet recedere soluta pœna & ante sentẽtiam & post: vt. ff. de arbi. l. si qs rẽ.

* *Ex his verbis sequẽtibus sumpsit papa ea quæ dixit in ca. præsentata. post. med. extra de testibus.*

d *In iudicio.* scilicet ordinario.

e *Obseruari.* quod scilicet per pactum conuenit: vt argu. ff. de re iudi. l. si conuenerit.

f *Testes.* scilicet omnes: vt differat ab vltimo casu.

g *Iterum.* nunquid iurabunt iterum? Respon. sic, arg. ff. de dam. infec. l. qui bona. §. si quis stipulaturus. & forte idé in causa appellationis si super nouo articulo vel capitulo inducantur: vt & in sacramẽto calumniæ dixi. ſ. de iur. calum. in prin. l. ij. secundũ Accur. ADDITIO. Hoc intellige quando in noua instantia & coram alio iudice denuo producuntur. secus autem si in eadẽ instantia repetãtur ad declarandum id quod nõ clare dixerunt: quia qui declarat, de nouo nihil inducit. l. hæredes. §. sed & si notam. ff. de testa. & l. adeo. §. cum quis. ff. de acqui. rerũ do.

*Testis secũdo ꝓductus an iterum teneatur iurare.*

sente iudex attestationes recipiat. Quòd si venire noluerit, etiam eo absente attestationes[a] recipiat: & perinde valebunt, ac si eo præsente receptæ fuissent: nec opponere poterit, ꝙ ex vna parte[b] datæ sunt.

*Testibus examinatis coram arbitris, non tenetur quis stare coram iudice si viuunt, sed potest petere eos iterum examinari si vult. sed si sunt mortui, non requiritur vlterior examinatio: sed standum est eis sicut si coram iudice fuissent recepti: saluo tamen iure opponendi cõtra personas, & dicta. h. d. ista lex singularis, quæ non est alibi nisi in. l. penul. ff. de arbitris. Tamen illa declaratur & limitatur per istam. Pau. de Cast.*

XVI. Idem A. Iuliano P.P.

CVm apud compromissarios[c] iudices testes fuissent producti, variatũ erat vtrũ deberet eorum depositionibus in iudicio[d] litigator vti, an non esset audiendus. Sancimus igitur, si quidẽ in cõpromissis aliquid pro huiusmodi causa statutum est, hoc obseruari. [e] Sin autẽ nihil conuentum est in huiusmodi casibus: si quidẽ supersint testes, licentiã habere eum cõtra quẽ depositiones eorũ proferũtur, si eas recusauerit, cõcedere testes[f] iterũ[g] *adduci, & nõ opponi[h] eis quòd iam testimonium suum dederint. vel si hoc cõcedere minimè maluerit, depositiones eorũ quasi factas[i] accipere: omni iure legitimo qđ ei competit aduersus eas, seruato. [k] Sin autem ab hac luce omnes subtracti[l] sint: tunc necessitatẽ ei imponi, fide scripturę approbata, in qua depositiones eorum referuntur, eas quasi factas[m] accipere. Sivero *res permixtæ fuerint, & quidam ex his mortui, alij viuẽtes: tunc in superstitum quidem testimoniis eandem electionem seruari litigatori, aduersus quẽ testimonia proferuntur: in morientiũ[n] autẽ personas depositiones eorum nõ esse respuendas: omni (secundum quod iam prędiximus[o]) aduersus eas & testes legitimo iure, quod ei competit aduersus quem proferũtur, integro reseruato. Dat. VI. Kalen. April. Lampadio & Oresta Conss.

h *Et non opponi.* patet ergo ꝙ aliàs potest opponi: vt. ff. eo. l. ꝓduci. sed illud hic nõ obstat: qa hic est alia causa, & alius iudex.

i *Factas.* coram iudice.

k *Seruato.* opponendi in dicta & personas.

l *Subtracti.* scilicet omnes.

m *Quasi factas.* scilicet in iudicio.

n *In morientium.* id est mortuorum. Et no. qđ in hoc iudicio dictum est, valet in alio: [a] vt & ſ. de arbi. l. pe. in fi.

o *Prædiximus.* ſ. proxi. omni iure &c.

p *DE FIDE INstrumentorũ, &c.* *De probatione viua voce dixit, sequitur de probatione mortua, id est per scripturam.*

q Et amissione. *id est perditione.*

## TITVLVS XXI.

### DE FIDE INSTRVMENtorum, [p] & amissione [q] eorum, & de apochis & antapochis faciendis, & de his q̃ sine scriptura fieri possunt.

*Probato debito per creditorem, debet iudex ad solutionem compellere debitorem, non obstante instrumẽti amissione. h. d. Salycetus. Vel sic: Perditio instrumẽti non nocet si potest fieri probatio per testes, vel alios modos legitimos. Et sic loquitur de secunda parte rubricæ, de qua loquuntur multæ aliæ leges. Pau. de Cast.*

I. Imp. ANTONINVS A. Marchiæ[t]

DEbitores tuos quibuscũque [r] rationibus debere tibi pecuniam si probaueris, ad solutionem compellet [s] aditus præses prouinciæ: nec oberit [t] tibi amissio instrumentorum, si modò manifestis probationib[9] eos debitores esse apparuerit. PP. V. Id. Septẽbr. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

*Sententia lata contra vnũ quòd instrumentum sit falsum, non præiudicat consorti eodem instrumento vtenti: sed bene potest accusari, & per se conuinci. hoc dicit nota. secundum Baldum. Vel sic: Alter ex creditoribus potest vti instrumento de quo alter fuit condemnatus de falso. Et sibi nõ præiudicat illa sententia, licet per neutrum eorum fuit appellatum ab ea. Saly.*

II. Imp. ALEXANDER A. Mabiliano.

SI vteris [u] instrumento de quo alius [x] accusatus falsi victus [y] est, & paratus [z] est (si ita alius cõdemnatus: q̃ritur, an possit? Rñ. certe pót, cũ sententia lata inter alios, huic præiudicare nõ potuit. sed si debitor vult accusare instrumentum de falso, subiicere se debet pœnæ talionis.

u *Si vteris.* si, id est quanuis: vel proprie lege.

x *Alius.* vel coheres, vel correus stipulãdi. [c] vel cũ esset duo creditores, fecerũt sibi caueri in eadẽ charta, ita ꝙ quilibet creditor sibi in certa quãtitate separata cauebat: vt. ſ. si certũ peta. l. eo ꝙ.

y *Victus est.* arg. ff. de vi & vi arma. l. nam postea.

z *Paratus.* scilicet debitor, à quo &c. & quod dicit, si ita visum fuerit: ideo dicit, qa & ciuiliter posset agere excipiẽdo, vel actione in factũ: vt. ſ. de trãsac. l. si ex falsis. de quo dic vt ibi dixi. Alij dicũt nõ posse ciuiliter agi donec viuit delíquẽs, vt possit de crimine criminaliter accusari: vt dices. j. eo. l. fi. circa prin. Accur.



BIU Cujas

a *Visum fuerit.* No. generale dictum, res inter alios &c.
b *Reum facere.* id est accusare, eo q̃ falso vteris: vt. j. si reus vel accu. mor. l. iij. vel quia dicat te feciſſe, vel feciſſe fieri.
c *Et diſcrimen.* repete, paratus est. & die, diſcrimen. i. damnum.
d *Periculi.* scilicet pœnæ: quod infligitur per pœnã legis Corneliæ de falſis, quæ est deportatio, & omniũ bonorũ publicatio in libero, in ſeruo vltimũ ſupplicium: vt. ff. ad legem Corne. de fal. l. j. §. fina. Sed qui ſolum vtitur, & nõ fecit, an patitur eandem pœnam? Dico quòd ſic, ſed poteſt euadere abſtinendo ab vſu: vt. j. ad legẽ Corn. de fal. l. ſi falſos. Vel dic verius, decennio [a] tantũ relegandũ qui vtitur, niſi deſiſtat: vt. ff. de fal. l. falſi. §. ordine. Item no. quòd ex hac litera dicunt quidã debere inſcribere accuſanté in libello ſe ſubiturum eandem pœnam quã & reus, ſi non probauerit. ſic. j. ẽ. l. fi. &. ff. de accu. l. libellorum. Nos dicimus non eſſe neceſſe, & nihilo minus patietur ſimilitudinem ſupplicij: vt. ſ. de aduo. diuer. iudi. l. j. &. ff. de teſtib. l. iij. §. idem diuus. Itẽ contra ad ſi. huius l. ff. de inoff. teſta. Papinianus. §. fi. quæ est contra. vbi prẽiudicatur legatariis iure iſto, ſi cõtra teſtamentum pronũciatur. Solu. ex teſtamẽto pendet petitio omniũ quæ in eo ſcripta ſunt: quo infirmato, cætera nihil valent. ſed ex inſtrumẽto non pendet petitio debiti. Sed huic ſolutioni eſt argu. contra. ff. de excep. rei iudi. l. j. vbi idem in teſtamento dicit, quod hic in inſtrumento debiti: quòd aliis non præiudicet. Sed dic quòd ibi nullum vel irritum dicebatur, vbi iudex nihil noui facit, ſed declarat quod eſt. at in querela inofficio. teſtamen. nouum facit: quia reſcindit: & facit hæredem qui non eſt, & deſinere qui eſt: vt dicta. l. Papinianus. in fi. & ff. de vulga. ſubſtitu. l. in ſubſtitutione. Alij ſoluunt, quòd ibi ſit ius ex ſententia: hic non. quod in idem recidit. Alij, quòd ibi legatariis, nõ autem cohæredibus præiudicatur. & ſic non eſt argu. contra. ſ. de inofficio. teſtamen. l. cum duobus. Sed contra ſupra de petitio. hæredi. l. fina. §. fi. ſed ſolu. vt ibi. Item contra. j. de his quibus vt indig. l. Polla. in fi. Sed ibi expone, retractas. i. retractare intendis. vel ibi tranſactio: hic ſententia. Item quæro, an idem in teſte, vt ſemel falſum dicens non repellatur, ſi ab alio producatur? Reſpon. ſi iudex notauit illum falſum, nõ idem quod hic. aliàs ſi ſimpliciter ſuo dicto non credidit, contra: vt. ff. ad Turpil. l. j. §. j. &. ff. de his qui not. infa. l. Lucius.
e *Non oberit.* quia res inter alios &c. vt hic, &. ff. de re iudica. l. ſæpe. & infra res inter alios. & infra quibus res iud. non noc. per totum.
f *Crimini.* id est criminationi.
g *Debuiſti.* ex neceſsitate. potuiſti tamen: vt. ff. de appella. l. à ſententia. &. l. ab executore. §. j.

*Si aduerſarius.*] *CASVS.* Debebat mihi Titius xv. habebam inſtrumeutum, & teſtes. volebam eum conuenire ex inſtrumento. forte dicebat Titius inſtrumentum eſſe falſum, vel reuocabatur in dubium, an valeat inſtrumentum vel nõ. dicebam me nolle eo vti, & ſic ei renunciaui. poſtea pœnitui, & volebam eo vti an poſsim, quæritur? Dicitur quòd non.
h *Reuocaretur.* aliud forte ſi non reuocaretur: licet diceret ſe non vſurum.

A i *Non vſurum ſe.* aliis abundantibus probationibus.
k *Profeſſione.* cui magis credendum est, quàm alicui inſtrumento.
l *Conſtitit.* vt &. j. de confeſ. l. j. An autem de falſo poſsit accuſari? Dic quòd non: vt. j. ad legem Corne. de fal. l. ſi falſos.

visum [a] fuerit) à quo pecuniam petis, eiuſdem criminis te reum facere, [b] & diſcrimẽ [c] periculi [d] pœnæ legis Corneliæ ſubire: nõ oberit [e] ſententia, à qua nec is contra quem data eſt, appellauit: nec tu, qui tunc crimini [f] nõ eras ſubiectus, appellare debuiſti. [g] PP. III. Kalen. Octob. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Qui renunciat vſus inſtrumenti ſuſpecti, tacite videtur fateri inſtrumentum falſum: nec poteſt iteratò producere. hoc dicit not. & non eſt alibi. Baldus.* B

III. Idem A. Aeliano.

SI aduerſarius tuus apud acta præſidis prouinciæ, cum fides inſtrumenti quod proferebat, in dubiũ reuocaretur, [h] nõ vſurum [i] ſe conteſtatus eſt: vereri nõ debes ne ex ea ſcriptura, quam non eſſe veram etiam profeſsione [k] eius conſtitit, [l] negotium denuo repetatur. PP. III. Non. Decembr. Maximo II. & Aeliano Conss.

*Si debitor fiſci amiſit inſtrumentum ſolutionis, procurator fiſci tenetur ei oſtendere librum rationum. Salycetus.* C

IIII. Imp. GORDIANVS A. Martiano.

ILlatæ [m] diſpenſatori [n] pecuniæ ſi ob amiſſorum inſtrumentorum [o] caſum probatione deficeris: [p] inſpectio rationum fiſcalium fidem demõſtrabit. [q] Dat. II. Id. Februar. Gordiano A. & Auiola. Conss.

*Qui allegat inſtrumentum caſu perditũ, debet probare: & niſi probet caſum, non procinatur ei allegatio caſus: ſaltuum tamen eſt ius probandi per alias ſpecies probationis. h. d. not. Bald. Vel ſic: Si creditor dicat ſe perdidiſſe caſu inſtrumentum debiti, non debent propterea qui dicuntur debitores, ad ſolutionem vrgeri: niſi creditor probet caſum, & tenorem inſtrumenti. h. d. Saly. Vel ſic: De perditione inſtrumẽti non ſtatur ſimplici verbo hoc aſſerentis, ſed habet neceſſe hoc probare. h. d. Pau. de Caſt.* D

V. Idem A. Priſco & Marco militibus.

SIcut iniquum eſt, inſtrumentis vi ignis conſumptis, debitores quantitatum debitarũ renuere ſolutionem: [r] ita non ſtatim caſum conquerẽtibus facilè [ſ] credẽdum eſt. Intelligere itaque debetis non exiſtentibus inſtrumentis, vel * [t] aliis argumẽtis, probare debere fidem [u] precibus veſtris adeſſe. PP. III. Kalend. Iun. Sabino. II. & Venuſto Conss.

*Licet ſit perditum inſtrumentum manumiſſionis: poteſt tamen probari manumiſſio per teſtes. Pau. de Caſt.* C

VI. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Lucido.

STatum tuum, natali profeſsione perdita, mutilatum non eſſe, certi [x] iuris eſt. Dat. I *Llatæ.*] *CASVS.* Tenebaris fiſco: ſoluiſti, & à procuratore fiſci recepiſti inſtrumẽtum de ſoluto. alio inſtrumento in rationibus fiſcalibus, in quib [o] ſcribebatur ſolutũ, penes eum remanẽre, tuũ amiſiſti. ſi procurator te conuenire velit ac ſi non ſoluiſſes, & ſolutionem probare non poſsis, quod penes eũ de ſoluto remanſit, an inſpiciendi facienda ſit tibi copia, quæritur? Reſpon. quòd ſic.
m *Illatæ.* id est ſolutæ.
n *Diſpenſatori.* id est procuratori fiſci.
o *Inſtrumentorũ.* Nota hic quòd quis contra ſe exhibere tenet. contra. ſ. de teſti. l. nimis graue.
p *Deficeris.* Secus ſi probationes habebas: vt. ff. de eden. l. ij. &. l. ſi quis. §. prohibetur.
q *Demonſtrabit.* te deſiderante eas exhiberi tibi: vt. ſ. de eden. procurator. &. l. non eſt. & l. iuſtum.

** aliàs, non exiſtentibus inſtrumẽtis vos vel aliis argumentis probare, fidẽ precib. &c.*

*Sicut iniquum.*] *CASVS.* Tenebaris mihi in. x. habebã inſtrumentum: igne conſumptum eſt: an à debito libereris, quæritur? Reſpon. quòd nõ: nec mihi facile debet credi de amiſsione, niſi probem. vnde ſi per inſtrumẽta probare non poſsum quod intendo: ſaltem aliis probationibus vti debeo ad faciendum fidem.
r *Solutionem.* vt. ſ. eo. l. j.
ſ *Facile.* ſed ſi crederetur ei quòd amiſerit, quid prodeſſet? Reſpon. in duobus prodeſſet. Illud enim in caſu recipitur, cum eſt amiſſum inſtrumentum per aduerſarium: vt ſupra de probat. l. ſi de poſſeſsione. Itẽ in alio prodeſt, vt exoneretur ſolennitate quinque teſtium: vt ſupra titu. j. l. teſtium. in fi. Sed hic ſi probet creditor per duos teſtes ſe amiſiſſe inſtrumentum in quo continebatur quòd Titius debebat decẽ, & ipſi audierunt legi, quare probatur debitum magis, quàm per quoddam exemplum, cui non creditur niſi originale oſtendatur: vt ſupra de edendo, authent. ſi quis. &. ff. eod. l. quicunque. Sed dic quòd erit præſumptio ſi hoc probet, vt poſsit deferri iuramentum. Alij dicunt [b] hoc ſufficere, argumento dictæ l. ſi de poſſeſsione.
t *Vel.* pro ſaltem.
u *Fidem.* id est veritatem.

** b Hãc tenent Saly. & Pau.*

*STatum tuum.*] *CASVS.* Manumiſsionis tuæ inſtrumentum amiſiſti: non ob hoc ſtatus tuus periclitatur.
x *Certi iuris eſt.* ſi aliæ ſunt probationes: vt &. ſ. eo. l. j. nam & ſine inſtrumentis de ſtatu probatur: vt ſupra tit. j. l. j. & infra de libe. cau. l. nec omiſſa. &. j. de nupt. l. ſi vicinis.

*SI ſolennibus. CASVS.* Princeps quendam dimiſit à militia, conceſsis & in ſcriptura redactis priuilegiis, quæ priuilegia conſueuerunt honeſtè dimiſsis à militia concedi: an ei obſit amiſsio inſtrumentorum quibus continebantur priuilegia, quo minus vtatur priuilegio veteranorum, quæritur? Reſpond. quòd non, ſi alias habet probationes de miſsione honeſta.

XIII. Kal. Feb. Nicomedię, Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Aliquem esse militia perfunctum, & per consequens habere priuilegia veteranorum: amissis instrumẽtis, vel inde non confecto, potest probari per testes. Bal.*

VII. Iidem AA. & CC. Zinimæ.

SI solennibus [a] stipendiis honestè [b] sacramento [c] solutus es: licet super huiusmodi re instrumenta (vt dicis) facta perdita sint: tamen si aliis [d] euidentibus probationib⁹ veritas ostendi potest, veteranorum priuilegia [e] etiam te vsurpare [f] posse, dubiũ nõ est. Da. XV. Kal. Iun. Maximo. II. & Aquilino Cõss.

*Licet dominus perdat instrumentum proprietatis, propter hoc nihil accrescit vsufructuario. h. d. Bal. Vel sic: Factum fructuarii nõ præiudicat proprietario probanti de suo dominio. Salyc.*

VIII. Idẽ AA. & CC. Alexãdro. †

SI constiterit proprietatem [g] possessionis de qua agitur, apud vos esse: prouidebit iudex ex persona fructuarij nullum [h] præiudicium dominio [i] vestro cõparari propter amissionem instrumẽtorum. Dat. XV. Kal. Mar. Dioclet. II. & Maximiano. AA. Conss.

*Licet non interueniat instrumentum, tamen diuisio valet. Bal.*

IX. Idẽ AA. & CC. Aristæneto.

INstrumentis etiam nõ interuenientibus, semel diuisio rectè [k] facta nõ habetur irrita. [l]

*Ea quæ possunt celebrari sine instrumentorum confectione, nõ perdunt vires ex instrumẽtorũ amissione. Bal. Vel sic: Vẽditio valet etiã sine scriptura: ideo amisso instrumento nõ vitiatur, si aliter probetur. Saly.*

X. Iidem AA. & CC. Victorino.

CVm instrumentis [m] etiam nõ interueniẽtibus vẽditio facta rata maneat: cõsequenter amissis etiã quæ intercesserant, nõ tolli substantiã veritatis placuit. Dat. VIII. Kal. Nouemb. Retinasi. AA. Conss.

*Perditis actis potest emãcipatio probari per testes. h. d. secundum Bal.*

XI. Idem AA. & CC. Theagenæ.

EMancipatione facta, etsi actorum tenor nõ existat: [n] si tamẽ aliis indubiis probationibus, vel ex personis, [o] vel ex instrumẽtorũ incorrupta fide [p] factam esse emãcipationẽ probari possit: actorũ interitu veritas conuelli nõ solet [q]. Dat. III. Id. Nouembr. AA. Conss.

*Breuis est & leuis. Vacua possessionis traditio potest probari testibus & instrumentis. Bald.*

XII. Idem AA. & CC. Dionysiæ.

NOn idcirco minus in vacuã [r] inductus prædij possessionem donationis causa, q eius facti prętermissum [s] instrumentum adseueraturi, hanc obtinere potes. Dat. Id. Decẽbr. Nicomediæ. AA. Conss.

*Non debet credi protestanti super eo quod non apparet. Bald.*

XIII. Iidem AA. & CC. Leontio.

APud eos [t] qui rem gestam [u] ignorauerunt, amissorum instrumẽtorum habita testatio nihil ad probationem veritatis prodesse potest. Dat. XVI. Kal. Ian. Nicomediæ. AA. Conss.

*Conflictus scripturarum ab eadem parte productarũ, expellit substantiã probationis. h. d. no. Bal. Vel sic: Repugnantia scripturarum ab eadem parte productarum, facit illis fidem non adhiberi. Salyce.*

XIIII. Iidem AA. & CC. ad Seuerum com. Hispaniarum.

SCripturę [x] † diuersę fidẽ sibi inuicẽ derogãtes, ab vna eadémque parte prolatę, nihil firmitatis habere poterũt. Da. iiij. kal. Maij, Viminatij. CC. Cõss.

a *Si solennibus stipendiis.* excursis vel finitis. Accur.

b *Honestè.* vel causarie. secus si ignominiosè: vt. ff. de his qui not. infa. l. ij. §. ignominiæ.

c *Sacramẽto.* quod faciebant: vt. ffiex quib⁹ cau. maio. l. penul.

d *Si aliis.* cũ nõ sis in quasi possessione [a] priuilegiorũ. aliàs prę sumitur p te q̃ sis honeste missus. [b] Vel negabatur miles fuisse, vnde probat militiam. aliàs præsumitur honeste missus: vt arg. ff. de manumiss. test. l. seruos. Sed nónne soli eius sacramẽto creditur, si ante fuerat bonus miles? Quidã q̃ sic: vt. ff. de re milit. l. nó oés. §. à barbaris. Vel dic [c] ibi solũ volebat admitti ab hostibus rediens, hic autẽ etiã priuilegia petit. vn de hic plene probat: vt hic, & ſ. eo. l. j. Accur.

*a Et sic innuit quòd quasi possessio priuilegii releuat quem ab onere probãdi: quod displicet Pet. Cy. Bar. & Bal. per. c. cũ persona. de priuileg.*

e *Priuilegia.* quę multa sunt: vt. j. de vete. p totũ. li. xij. &. j. de excu. vete. &. j. quando prouo. nó est necesse. l. veteranis.

*b Immo quãtum ad consequendum priuilegium hoc debet expresse probari: nec sufficit quasi possessio priuilegii, cum ius ei resistat. Pe. & Bar.*

f *Vsurpare.* in bonam partẽ. i. cõtinue vti: vt ff. de vsucap. l. ij.

*c Sequũtur Pau. & B.*

SI constiterit. ] CASVS. Habebã proprietatem in fundo, cũ Titius haberet vsumfructũ. an si emptionis instrumentũ proprietatis amisi, obsit mihi illa amissio quo minus proprietatẽ illã vindicare possim, quæritur? Dicitur q̃ nõ: si aliàs cõstiterit penes me proprietatem fuisse.

*† In quibusdam codicib. legitur, Alexãdræ. & infra ex persona fructuariæ.*

g *Proprietatem.* i. dominiũ rei possessæ.

h *Nullum.* vt. ſ. de vsufruct. l. interest. &. l. neque.

i *Dominio.* nam possessionem posset interuertere: vt arg. ff. de vi & vi arma. l. cũ fundũ. &. l. colonus.

INstrumentis. ] CASVS. Habebam rem cum Titio communẽ. facta est diuisio nulla interueniente scriptura. an ob hoc sit minus firma, vel minus ei stari debeat, quæritur? Respon. quòd non.

k *Rectè.* secus si non rectè: vt. ſ. communia vtriusque iudi. l. maioribus. & facit. ſ. fami. ercisc. l. non ideo.

l *Irrita.* interueniente stipulatione vel traditione: vt. ff. de pact. l. diuisionis. Accursius.

CVm instrumentis. ] CASVS. Sicut vẽditio scriptura nõ interueniente rata manet, sic & ea interueniente & amissa non retractabitur.

m *Cum instrumentis.* ratio est sequentium. sic &. ſ. de probat. l. cũ res. Sed quid si conuenerit vt in scriptis fieret, sed amissa sunt? Respõ. satis est satisfactum iuri: vnde nõ tollitur substantia veritatis: vt. ſ. tit. j. l. testiũ. in fi. sed in testamentis secus, vbi amisso testaméto in scriptis deficit probatio secundũ quosdã. Vel idẽ, si tamen sit publicatum: vt. j. de testa. l. ij. & facit. ſ. eo. l. j. &. j.

*Testamento in scriptis perdito, an deficiat p batio.*

EMancipatione. ] CASVS. Si interueniente scriptura filium tuum emãcipasti: si per testes vel alia instrumenta ostendere poteris emancipationem iure factam: quo minus valeat, amissio scripturæ non oberit.

n *Non existat.* quia amissa sunt. sine his enim non valeret. j. de adopt. l. fi. & de emancipa. l. iubemus. in fi. Quidam tamen dicunt sine scriptura fieri posse per. l. istam. &. j. de emãcipa. l. ij. & l. prę dicta iubemus, loquitur in absente emancipato, & alia loquitur in adoptione. ADDITIO. Paul. de cast. hic dicit primã expositionem siue opinionẽ huius glos. tenendam reprobata secunda: quod etiã Bart. hic dicit esse tutius propter. l. ne in arbitris. ſ. de arbit. & ca. quoniam contra. extra de proba.

*Ex persona.* id est ex testibus.

o *Ex persona.* id est ex testibus.

p *Fide.* puta priuata scriptura aduersarij.

q *Non solet.* vt. ſ. eo. l. j.

NOn idcirco. ] CASVS. Si prædiũ mihi donasti, & in vacuam possessionẽ prædij me induxisti: an ideo minus valeret donatio scriptura nõ interueniente, quæritur? Dicitur q̃ non, nec retractari potest.

r *In vacuam.* quando nec alius possedit, nec est in possessione: vt. ff. de act. emp. l. ij. ſ. j. & l. iij. Accursius.

s *Prætermissum.* vt infra de acqui. possi. l. minus. & de contrahen. empt. l. non idcirco. & supra de rei vindic. l. quotiens. &. j. de dona. l. in extraneos.

APud eos. ] CASVS. Mutuauit tibi. x. confectum est instrumẽtum. amisi illud, vocaui vicinos, & coram eis protestat⁹ sum de amissione instrumenti. an huiusmodi protestatio valeat vel prosit ad debitæ quantitatis probationem, vel ad probationem amissionis, quæritur? † Dicitur q̃ non. & sic dic q̃ apud eos, id est vicinos. Vel sic, coram iudice corã quo te volebam conuenire, protestatus sum me instrumenta amisisse, qui de veritate cõtractus ignorauit. an mihi prosit illa protestatio, quæritur? Dicitur quòd non. & sic dic apud eos, id est iudices.

t *Apud eos.* scilicet iudices secundũ M. & sic est arg. à contrario sensu, q̃ secũdũ conscientiã debeat iudicari. Vel dic, apud eos. ſ. testes: vt. ſ. quod met. cau. l. metũ. &. ſ. de transac. l. si maior. j.

u *Gestam.* id est amissionem. vel dic. i. veritatem contractus.

*Scripturæ.* ] CASVS. Volo probare fundũ Titianũ ad me pertinere, pprietatis ratione: pduco instrumentũ, quo cõtinetur q̃ illũ fundũ emi, & mihi traditus est in solidũ. Ité produco aliud instrumentũ, q̃ in illo eodẽ die fuit mihi constitutus vsusfructus in eodẽ prædio. Dicitur q̃ tales scripturæ sunt diuersæ, immo potius aduersæ: vnde nõ prosunt mihi. Est enim impossibile q̃ eodem tẽpore sim dominus in totũ, & habeam vsumfructantũ formalem. aliàs pone exemplum ad. l. istam & dic vt in glo.

x *Scripturæ.* scilicet publicæ ambæ. si autem altera est priuata, stabo publicæ, cum sit dignior: vt. j. de contrahen. stipul. l. optimam. in fi. Pone casum in diuersis, ita q̃ non aduersis directo, nec per me-

BIU Cujas

per medium: vt ecce profero duo instrumenta, in quorum vno continetur me fructuarium, in altero me proprietarium. quod non placet: quia vtrunque potest esse verum, si diuersis temporibus ad me peruenerit vsusfructus & proprietas: sed eodem tempore nō possum esse vsufructuarius formali vsufructu, & ꝓprietarius: cum sua res nemini seruiat: vt patet ex definitione vsusfructꝰ: vt insti. de vsufru. in prin. sed secundū hoc esset exemplum in aduersis directo. nam directe sequitur, si sum vsufructuarius: ergo non proprietarius. & econtra. Pone ergo ꝙ ꝓfero vnū, quo continetur me solummodo emisse: aliud quo cōtinetur ꝙ cū vxore mea eidem rem emi, & eadē die, & aliis testibꝰ ꝓsentibus. Vel in vno me emisse, in alio mihi donatum fuisse, & eadē die: quod non est verisimile. & ideo neutrum valet, vt hic. Potest etiam poni in diuersis, ita ꝙ aduersis non directo, sed per medium: vt si produco vnū quo continetur ꝙ x. mihi promisisti Bononiæ, aliud quod dicit te ꝓmisisse mihi decē Romæ, & habent eandem diē: neutri statur per. l. istam. sic & cū dico, homo est animal, & homo non est substantia, hæc sunt diuersa, ita ꝙ aduersū, nō directo, sed ꝓ mediū. Sed quidā dicūt Ioā. in diuersis tantū legisse. l. istā, ita ꝙ nō in aduersis. quod falsum est. sed dixit ꝙ in eis poterat intelligi, nihilo minus tamen & in aduersis: vt dixi. si hæc sunt in contrariis per obliquum: multo magis si sunt directò cōtraria, sibi derogant, vt in primo exemplo, quādo dicitur eodem tempore me vsufructuarium & proprietarium. Sed quidā cōtra, & dicunt stādū digniori. Prædicta autē seruantur quādo ab eadē parte producūtur, vt hic. si autē vnum ab vna parte ꝓducitur, aliud ab alia, statur digniori: vt. ff. de cōtrahē. stipu. l. optimā. in fi. Et no. ꝙ nō potest aptari ꝓ cōcor. huic. l. ff. de reg. iur. vbi repugnātia. quia ibi eadē scriptura sibi erat cōtraria. Itē intelligimus illā de repugnātia perplexitatis verborū: vt. ff. de cōdit. instit. l. si Titius. vel iuris: vt patet. ff. de vsu & hab. l. per seruū. §. fi. &. l. vsus pars. & de serui. l. viæ. Sed quidam (vt H.) intelligunt eā in testāmēto duobꝰ codicibꝰ scripto: vt dicit instit. de testa. §. fin. & in vno cōtineri Stichum legatū Titio, & in alio legatū Seio. neutrū valet. sed si in eodē esset talis diuersitas, tunc distingue vt diximus. ff. de testā. l. si vnus. Itē contra. huic. l. ff. de probat. l. cū de ætate. Solu. vt ibi. An autē idem in testibꝰ diuersa vel cōtraria dicētibꝰ ex vna parte productis? M. idem, arg. ff. eo. l. in exercēdis. B. cōtra: quia potuit sibi prouidere: quod nō est in testibꝰ. Vel aliud in testibus ideo, quia videntur ab vtraq; parte ꝓducti, licet vna pars inducat. Vnde sicut in instrumētis à diuersis partibus prolatis statur digniori, ita in testibꝰ pluribus & meliorib⁹ stabitur: vt. ff. de testi. l. ob carmē. §. si testes. &. l. iij. §. j. & ī authen. de testib. §. si vero quædā. col. vij. *ADDITIO.* Aduertas ꝙ hæc. l. habet locū nō solū in actore, sed etiā in reo: nā licet reꝰ possit vti contrariis defensionibus. l. nemo ex his. ff. de regu. iur. tamen non potest vti contrariis probationibus, vt dicit Ioan. An. in cap. imputari. extra eo. titu.

*Tantum valet instrumentum ad probandum, quantum depositiones testium: & econuerso. h. d. & ista lex ponit regulam quæ fallit in multis casibus, in quibus ad substantiam rei requiritur scriptura, & per consequens etiam ad probationem, qui ponuntur per glos. in cap. 1. de censib. lib. vi. & in Specu. de instru. edit. §. restat. secundum Paul. de cast.*

XV. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

IN exercendis [a] litibus eandē vim obtinēt tam fides instrumentorum, quàm depositiones testium. Dat. Romæ. XII. Kal. Aug. Gallicano & Basso Cōss.

*Ex contractu in scriptis non oritur ius, nisi completa scriptura munda & sine vitio in forma in qua fieri consueuit, & contractu absoluto, id est pro perfecto habita inter partes: interim dum dictatur, locus est pœnitentiæ, & licitum est recedere à proposito, saluo quòd præcedentibus arris arra perduntur ex pœnitentia. Et hæc lex dat formam non futuris solum, sed & præteritis & perfectis: nisi quæstio sit sopita transactione vel sententia, & nisi in contractibus veterū emptionum in quibus seruari debent statuta veterū: vt hic not. h. d. secūdū Bald.*

XVI. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ. P. F. P.

COntractus [b] venditionum, vel permutationū, vel dotium; quas [c] intimari non est necessarium: dationes etiam arrarum, [d] vel alterius cuiuscunque causæ, quas tamen in scriptis [e] fieri placuit: transactionū [f] etiam, quas in instrumento [g] recipi contigerit: nō alter vires habere sancimus, nisi instrumenta in mundū [h] recepta, subscriptionibusq; partium cōfirmata, et si per tabellionē cōscribātur, etiā ab ipso cōpleta, & postremo à partibus absoluta [i] sint: vt nulli liceat prius ꝙ hæc ita præcesserint, vel à scheda conscripta (licet literas vnius partis vel ambarū habeat) vel ab ipso mundo, quod necdū est impletū vel absolutū, aliquod ius [k] sibi ex eodem cōtractu vel transactione vindicare: adeo vt nec illud in huiusmodi venditionib⁹ liceat dicere, quòd precio statuto necessitas venditori imponatur vel contractum vēditionis perficere, [l] vel id quod emptoris [m] interest, ei persoluere. Quæ tam in postea conficiendis instrumentis quæ tūc erāt cœpta, nisi sup his trāsactū sit. i. iudicatū. sed instrumenta emptionalia, q̄ erant cœpta tēpore istius legis, debent cōpleri ꝓ iura, secundū ꝙ locū habent ante. l. istā. & hoc in scḋa. Si vero dedi arras, & nolo pficere contractū, ego emptor eas amitto. Si vero vēditor nolit adimplere contractū per traditionē rei, restituet arras quas accepit, in duplum. & hoc in tertia.

*Sup verbo, testimoniū. extra de testi. circa princi.*

*In quibus dū exēplari bus deest negatio, non.*

*Contractus* Contractus. hac. l. dicitur quādo cōtractus debet perfici in scriptis. Cōtractus prout refertur ad donationē & transactionē, improprie ponit: prout ad alia, proprie: vt. ff. de verb. sig. l. Labeo. §. cōtractū. Dicit ergo hic cōtractus, eo ꝙ cōueniūt sic ĩter se. Ac. e *Quas.* s. donationes. & dic de illis quæ nō excedunt quingētos solidos: vt. ĵ. de dona. l. pen. Alij dicunt q̄ fiunt inter cōiunctos, exigi scripturā, etiā. ĵ. eā sūmā: vt. ĵ. de dona. l. data. qđ nō placet.

*ponitur ꝓprie & improprie.*

*Etiā arrarū.* vt in spōsalibus exercendis: vt. ĵ. de spōsali. l. mulier. Et est hic arg. cōtra M. ꝙ cōtractus arrarū sit cōtractus per se: vt. ff. de act. empt. & vēd. l. ex empto. §. is qui vina. & sic potest hic locū habere cōdictio ob causā: vt no. ff. de cōdic. ob cau. l. fi. e *In scriptis.* s. vt aliter nō valeat nisi scriptura facta. ar. ē. de proba. l. cū res. secūdū Ioā. vel secundū P. & Azo. quādo in cōtractu vel ante cōueniunt vt scriptura inde fiat: gerentes in animo non prius contrahere, quàm scribatur. secus si à principio simpliciter contrahant, & postea ad probationē fit inde scriptura.

*Arrarum contractus an sit contractus per se.*

f *Transactionū.* improprie dicitur cōtractus. sic & in cōdictione indebiti: vt instit. quib. mo. re contrahitur ob. §. itē is quoq;. sed quia consensu fit transactio: ideo sic dicitur secundum Ioan.

g *In instrumento.* quę dicuntur vulgo rogationes secundum Io. & schedula, vt hic subiicit, est breuiatura & protocollum: vt in authen. de tabel. §. illud. colla. iiij.

*Scheda quid est.*

h *In mundum.* mundum vocat instrumentum in quo post factam rogationem omnia comprehenduntur. & dicitur à munditia, eo ꝙ sine vituperatione debet esse.

*Mundum.*

i *Absoluta.* id est subscripta à partibus: vt in authen. eo. §. sed et si instrumenta. &. §. oportet. colla. vj.

k *Aliquod ius.* actionis vel obligationis.

l *Perficere.* id est adimplere. nam perfici dicitur statuto precio: vt. ĵ. de peri. & cōmo. rei ven. l. j. sed adimplere dicitur per traditionem: vt. ff. de act. emp. l. si quis alienam.

m *Vel id quod emptoris.* contra M. facit, qui dixit venditorem



BIU Cujas

præcisè teneri ad rem tradendam: vt not.ï.de act.empt.l.si traditio. item quid si tradat venditor ante mundum completum: an dominium transferatur? Bul. aliquando dixit quòd non, sed postea mutauit consilium, dicendo quòd sic: vt not.ẽ.de suffra.l. vnica. & pro hoc quòd transeat dominium ex inutili cõtractu, est. ff. de dolo.l.& eleganter. in prin. Item in contractu conditionali: vt.ff.de iure dot.l. dotis.j. §.fi. &.l.sequẽ. &.l. stipulationem. & ï. de donat. ante nupt. l.cum veterum. Item quomodo rem repetet, cum non posit precium petere? Respon. condicet rem condictione sine causa. nec ob. quod dicere solemus, ex contractu nominato traditum non posse condici: quia nõ est cõtractus nominatus, cum non sit adhuc perfectus, sed tantum initiat[a]. Sed de vsucapione potest quæri: si dominus non est tradens, an causam vsucapiẽdi præstet? Resp. non. nec mirum: nam cũ sponsa tradidit spõso res, licet conditionalis sit traditio: vt.ff. de iure do.l.plerunq;. §. si autem. fit tamẽ res sponsi, si hac mente tradat: vel nisi appareat quod actũ sit: sed non vsucapit dotem, nisi post nuptias secutas: vt.ff.de vsucap.pro dote.l.j.&.ij.

*Dominiũ an transferatur ex inutili contractu.*

a *Iam scripta.* ante legem istam.

b *Emptionalibus.* secunda exceptio.

c *Reddere.* condictione ex hac.l. vel officio iudicis: vel actione ex eo contractu: vt. ff. de actio.emp.l.ex empto. §.is qui vina.& de contrahen.emp.l.sed Celsus.§.j. Et intellige dari directam ex empto cum cõtractus tenuit: vtilem, quando non tenuit: quia mundum non erat completum. Sed quidam non dant actionem ex eo contractu hoc casu. Item si quis est passus damnum arrarum, an nihilo minus teneatur ad interesse? Respon. non, secundũ M.& Azonẽ. Ista est ratio: quia in datione arrarum videor ponere spem meam. arg. ff. de precario.l.& habet.§.cum quis.&.ï.de execu.rei iudi.l.si causam. &.ï. de iure delib.l.fin.§.si vero postquam.&.§.sin autem hoc aliquis. &.ẽ.de reb.credi.l.generaliter.§. siue autem. &.ff.quemad. testa. ape.l.sed & si quis. &.ï.de pact.do.l.fin.§.j.&.ẽ.de procura.l.maritus. &.ff.de act.& obliga.l.obligationum fere.§. fina.vbi tacite fit nouatio. An ergo agatur ad arras, an ad interesse tantum, & in eo computentur arræ? Sed H. dixit, si agitur ad arras, nihilo minus potest agi ad interesse: & forte quod cõsecutus est pro pœna, id est arras, in interesse computabit: quia cum posit petere legalem & conuentionalem, petita vna videtur in residuo tantum agi. arg. ff. vi bo. rap. l.j.

*Arras perdens ad nullũ aliud interesse tenetur.*

d *Repetitione.* deneganda, venditore contento hac pœna secundum nos, vt modo dixi in emptore. Et no. secundum H. quòd non dico referre quantũ ad ista, an sit data arra loco precij & arræ, vel arræ tãtum: quia illud ad aliud interest: vt dicetur.ï. quãdo liceat ab emptio. disc. l.j.&.ij.

*Iudices.*] CASVS. Habebam causam cum Titio Bonoñ. erant testes. nouerunt de causa Mutinæ. Dicitur quòd iudex illius ciuitatis coram quo ventilatur quæstio, potest mittere litigantes Mutinam, vel procuratores suos: & ibi testes ferent testimonium præsente vtraque parte: quæ est coram iudice Mutinẽ. & postea negotium ad priores iudices reuertetur. Et cp ita possint iudices facere, probatur per quandam constitutionem Græcam quam non habemus.

A

strumẽtis, quàm in his quæ iam scripta, [a] nondum autem absoluta sunt, locum habere præcipimus: nisi iam super his transactum sit vel iudicatum, quæ retractari nõ possunt: exceptis emptionalibus [b] tantum instrumentis iam vel in scheda vel in mundo cõscriptis, ad quæ præsentem sanctionem non extendimus, sed prisca iura in his tenere concedimus. ¶ Illud etiam adiicientes, vt in posterum si quæ arræ super facienda emptione cuiuscunque rei datæ sunt, siue in scriptis, siue sine scriptis: licet non sit specialiter adiectum quid super iisdem arris non procedente contractu fieri oporteat: tamen & qui vendere pollicitus est, venditionem recusans, in duplum eas reddere [c] cogatur: & qui emere pactus est, ab emptione recedens, datis à se arris cadat, repetitione [d] earum denegãda. Dat. Kal. Iun. D.N. Iustiniano A.II. Cons.

B

*Iudices possunt committere examinationem absentium testium iudici illius territorii vbi testes degunt, & mandare partibus quòd ibi compareant: & hoc siue testes producantur ad probationem, siue ad alicuius instrumenti reprobationem. hoc dicit. Vel sic: Testium vel instrumentorum receptio potest ex causa committi iudici alterius territorii. h.d. no. Bal. Vel sic: Siue testes petantur examinari ad probationem principalis negotii, siue ad comprobationem alicuius instrumenti produci: iudex potest committere examinationem absentium iudici illius territorii in quo testes degunt, commoneréque partes debet, vt assint delationi sacramenti ab ipsis testibus præstandi. h. d. & not. Saly.*

XVII. Idem A. Mennæ. P.F.P.

IVdices, [e] siue in hac inclyta vrbe, [f] siue in prouíciis, secũdum ea quæ disposuimus, [g] vt possint si hoc perspexerint, occasione testium in aliis locis degentium litigantes vel procuratores [h] eorũ ibi destinare, vt depositionibus [i] sub vtriusque partis præsentia† factis, res [k] ad eos referatur: etiam in illis seruare volumus, qui prolatis instrumentis fidem adhibere exiguntur, [l] vt si poposcerint, in aliis locis id eis facere permittatur: & hoc si iustè peti iudex inuenerit, similis [m] proferatur sententia: [n] vt postquam in locis opportunis fides instrumento data vel minus [o] data fuerit, referatur negotium ad priorem [p] iudicem. Dat. VIII. Id. April. Decio V.C. Cos.

C

IN AVTHEN. DE testi. §. & quoniã. &. §. hæc omnia. colla. vij. constitu. ij.

*Receptio testium potest committi in ciuilibus causis, non in criminalibus. Bald. & Salycetus.*

APud eloquentissimum [q] aliquẽ iudicem vel defensorẽ ciuitatis, siue à prouícia in prouinciã, vel ab vrbe in vrbẽ, siue ab vrbe ĩ prouinciã hęc petantur, sed hoc in ciuilibus tantũmodo causis. Nam in criminalibus testes apud iudices repræsentãdi sunt, & cum res exegerit, [r] tormentis† subiciendi.*

D

e *Iudices.* scilicet iubemus, vel sancimus, vel volumus: quod est.ï.& scipe cõstructum, ea quæ.

f *Vrbe.* Roma veteri vel noua, per excellentiã: vt instit. de iure natu. §. sed quotiés. Acc.

g *Disposuimus.* id est ad similitudinem eorũ quæ statuimus. ẽ. de inramen. calum. l.ij. §. sin autem. & de reb. credi. l. penul. §. fin. & secundum hoc subaudi, ea: & subaudi, sancimus indices &c. Vel verius dic, statuimus in Græca lege quam non habemus. Accursius.

h *Vel procuratores.* alias vel procurator: & tunc plana est. aliàs, vel per procuratores: & tunc dic vel pro etiam: vel saltem.

i *Depositionibus.* id est iuramentis, non autem dictis, vt diximus. ẽ. de testi. l. penul.

k *Res.* id est negotiũ. & hoc vt facilior sit probatio: vt hic, &. ẽ. vbi de ratio. l. fin. &. ff. de incen. rui. nau. l. ne quid. §. de his. & vt testes à suis non auoceni negotiis: vt. ff. quẽad. testa. aper. l. sed & si quis ex signatoribus.

l *Exiguntur.* quia suspecta videtur prima facie: vt. ẽ. de proba. l. penul. vnde per testes absentes vult dare fidem instrumento.

m *Similis.* scilicet ei quæ dicta est. ẽ. proxi. respon. j. vt possint destinare litigantes, vel procuratores eorum.

n *Sententia.* interlocutoria: vt. ff. de arbi. l. qualem. §. fi.

o *Minus.* id est non.

p *Priorem iudicem.* respectu eius apud quem sunt attestationes productæ, dicitur prior iudex.

*Apud.*] CASVS. Hæc generaliter sunt vera quæ dicta sunt, siue petãtur testes de ꝓuincia in prouinciam &c. & quod dictum est, cp iudex istius ciuitatis debet partes mittere ad loca in quibus testes degunt, habet locũ in causis ciuilibus. In criminalibus debẽt duci testes corã iudice corã quo causa ventilatur, qui potest eos subiicere tormentis, si eos inuenerit vacillantes. Et not. cp dicta testium nõ debent manifestari alicui de partib⁹: sed debent claudi sub sigillo iudicis qui recepit eorũ dicta: & debent ista testimonia sic recepta referri ad priorem iudicem.

q *Eloq.* i. ordinariũ. & subau. recipiãtur testes. Sed cõtra videt in auth. vt def. seu fu. §. illud. coll. v. vbi dicit nõ demãdari testiũ receptionẽ. Sed dic, habẽti iurisdictionẽ pót demãdari, vt hic: nõ habenti, non: vt ibi. vel ibi testes erant præsentes: hic non.

r *Exegerit.* quia vacillãt: vt. ff. de quæst. l. ex libero. ĩ prĩ. & l. vni⁹. §. testes.

BIU Cujas

§.testes.&.ſ.de teſti.l.nullū.& ī auth.de teſti.§.j.col.vij.cōſti.ij.

*Sicut creditor tenetur facere debitori ſoluenti apocham ſolutionis: ita econtra debitor creditori facere vnam antapocham, in qua contineatur ſe ſoluiſſe debitum creditori.quod eſt neceſſarium in annuis vel menſtruis debitis. Bald.& Salyc.*

XVIII. Idem A. Demoſthenipræfec.præt.

PLures[a] apochis [b] vel reditum vel vſurarum perceptis,[c] ſiquando ſuper his fuerit dubitatio exorta, eas [d] habere ſe negando, ius agentiū faciunt vacillare,[e] cum coloni aduerſus dominum certantes, & ſibi iniquam forte libertatem vindicantes, vel debitores creditoribus ſuis temporalem[f] præſcriptionem opponere cupientes, ad eaſdem inficiationes perueniunt. ℣ Quod reſecantes, iubemus vt in prefatis caſibus vel aliis priuatis ſimilibus, ſi voluerit is qui [g] apocham cōſcripſit, vel exemplar [h] cū ſubſcriptione eius [i] qui apocham ſuſcepit, ab eo accipere, vel antapocham ſuſcipere: omnis ei licentia hoc facere concedatur, neceſsitate imponenda [k] apochæ ſuſceptori antapochā reddere: ita tamen, vt ſi hoc is qui apocham conſcripſerit, facere neglexerit, vel non curauerit: nullum ei præiudicium ex eo quòd antapocham non recepit, generetur: cum hoc quod pro quibuſdam introductū eſt, inferre eis iacturam minimè rationi cōueniat æquitatis.[l] Dat. XII.Kal.Octob. Chalcedone, Decio.V.C.Cons.

*Ex ſcriptura priuata prius approbata, item ex ſcriptura forenſi, id eſt facta coram iudice, & ex ſcriptura publica fit comparatio literarū. & hi qui eam faciunt, debēt ſolenniter iurare quòd faciant remoto odio vel gratia: id eſt abſque corruptione alicuius precii. Bald. Vel ſic: Comparatio literarum poteſt fieri ex ſcriptura forenſi, vel publica, vel etiam priuata, prius tamen approbata: & hi qui comparationem habent, facere debent prius forma hic ſcripta iurare. Et hoc eſt ſeruandum vbique, & in comparationibus faciendis, non iam factis retractandis. Salycetus.*

XIX. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

COmparationes [m] literarū ex chirographis [n] fieri, & aliis inſtrumentis quæ non ſunt publicè [o] confecta, ſatis abundeq; occaſionem criminis falſitatis dare & in iudiciis [p] & in contractibus, manifeſtum eſt. ℣ Ideoq; ſancimus [q] non licere comparationes literarū ex chirographis fieri, niſi trium teſtiū habuerint ſubſcriptiones,[r] interueritſet poſſeſsio nē domini: quia ab eo tēpore inciperet præſcribere xxx.an. ſecundum Pau.& Sa. f Cōcor.cū hoc dicto gl.ſup verbo, monumē ta. in.c.ſignificauit. in med. extra de teſtis.

*Diuiſio.*

*Comparationes.* Iſta lex eſt ſolennis, & habet materiam intricatam: ideo diuiditur in tres partes: quia primo præmittit proœmium. Secundo ponit ſtatutum de cauſis. Tertio ponit ſtatutum de modis. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi, Omnes. CASVS Olim fiebat comparatio ſiue ſimilitudo de priuata ſcriptura ad priuatam: per quam multę falſitates cōmittebantur: vt ſi Titius tenebatur Seio in .x. & in inſtrumento confeſſus fuerit Seio in .x. ſe teneri: ille negabat ſe inſtrumentum ſcripſiſſe: fiebant comparationes ad iſtam priuatam ſcripturam per aliam ſimilem ſcripturam. Hodie vero non fiet comparatio literarum ex priuatis ſcripturis, niſi ipſe priuatæ ſcripturæ ſuper quas vult probare, habeant ſubſcriptionem trium teſtium: & qui ſuperſtites ſunt, iurent quòd ipſi interfuerunt quando inſtrumentum fuit factum: & iurent ſe ſubſcripſiſſe omnes, vel ſaltem duo. alioquin ſi iam deceſſerint, non procedet comparatio: nec aliter facienda eſt literarum comparatio, etiam ſi aliquis proferat inſtrumētum quo continetur quòd debeas mihi.x. ad probandum illud quo continetur quòd debeam tibi.xx. facienda eſt etiam comparatio de inſtrumento publico ad inſtrumentum publicum: & de forenſi ad aliud forenſe. & hoc in prima parte. Qui vero petunt comparationem, vel illi qui eam facere debent, vtputa partes in ſcriptura, iurabunt quòd neque lucri gratia, neque odio faciunt, neque fieri petunt comparationem huiuſmodi, ſed bona fide. & hoc in ſecunda. habet autem locum hæc lex in omnibus iudiciis, & tantum in futuris negociis, non præteritis. & hoc in tertia.

---

A k *Imponenda.* f per condictionem ex hac.l.Et dic reddere, id eſt dare: vt.ff. de verb. ſigni. l. verbum reddendi. Vel dic proprie: quia primo debitor facit antapochā continentē tantum ſe ſoluiſſe, & creditori dedit: & creditor ſubſcripſit, & debitori reddidit. repetit ergo nunc illam antapocham, cum & pro eo faciat in eo quòd creditor ſubſcripſerat, dūmodo det debitori apocham: vel facit apocham, in qua faciat debitorem ſubſcribere, & nō repetet antapocham.

l *Aequitatis.* vt.ſ.de legi. & conſtitu. l. quod fauore. & .j. de ſecun. nupt. l.generaliter. §.j. &.ff.de leg. & ſenatuſcon.l.nulla. Accurſius.

a *Plures.* ſcilicet debitores vel coloni: vt ſubiicit.

b *Apochis.* Apocha eſt [a] de receptis, puta cōfiteor me recepiſſe tantum: & à creditore fit, & datur debitori: vt.ff.de condic.inde. l.ſi.§.Titius.&.ff.de fur.l.qui tabulas.§.apocha.& de acceptil.l.ſi acceptolatum.§.j. Antapocha vero eſt de ſolutis, & à debitore fit in hunc modum: Confiteor me tantum vſurarū nomine vel penſionis ſoluiſſe. & creditori datur. & dicitur ab ante: quia fit ante apocham, ſecundū Ioan. Alij [b] vt B. dicunt antapocham ſcripturam debitoris: ſcilicet qua cōfitetur ſe debere, quod diximus apocham: [c] & dicunt ab anti, quod eſt cōtra: quia fit contra primam obligationem: vt quia dicitur, confiteor me debere. quam vocāt apocham. Tertij vt Ia. dicunt q̄ creditor ſcribit duas apochas, & dat eas debitori, vt vnam ſibi retineat, & in alia ſe ſubſcribat, & reddat eam creditori. quod non placet: vt hac.l.§.j.

c *Perceptis.* à dominis.

d *Eas.* ſcilicet apochas.

e *Vacillare.* per negationem enim res ſit dubia: vt hic, &.j. quibus ad lib.procla.non lic.l.iij.& de acquiren.poſſeſ.l.nemo.

f *Temporalem.* immo eſt perpetua, quę eſt.xxx.annorū: ſed.x.vel xx. eſſet tēporalis. ſed expone temporalē, id eſt cauſam habentem ex tempore. Item not. hic q̄ annuæ prēſtationi prēſcribitur.xxx. an. quod eſt cōtra M. [d] vt plene dices.j. de præſcrip.xxx.an.l.cū notiſsimi.§.fi. Item arg. huius.l. dixerunt quidam q̄ ſi.xxx.an. ceſſat in ſolutione colonus, fit domino præiudiciū, & amittit poſſeſſionem: ſed aliud ſi ſoluit: vt.j. de præſcrip.xxx.an.l.male. &.ff. de vſur.l.cum quidā.§.diuus. ſed nos [e] nō diſtinguemus an ſoluerit: vt.ff.de acqui.poſſeſ. l.quanuis.§.j. vel non: vt.j. de præſcriptio. xxx.an.l.ij.&.ff.de vſur.l.cum quidam.§.diuus.& dicta.l.male.

g *Si voluerit is qui.* ſcilicet dominus vel creditor.

h *Exemplar.* ſcilicet apochæ.

i *Eius.* ſcilicet debitoris. Et dicitur apocha iſta ſcriptura facta in præiudicium creditoris. Antapocha quam facit dominus in præiudicium coloni vel debitoris.

m *Comparationes.* id eſt aſsimilationes.

n *Ex chirographis.* id eſt priuatis manibus ſcriptis. Accurſius.

o *Publice.* id eſt apud iudicem, vel per publicam perſonam.

p *In iudiciis.* in iudiciis planū eſt. In contractibus dic ita, quòd emebam à te ſi tu oſtenderes mihi inſtrumentum emptionale: quod oſtendis, & ego habeo illud ſuſpectum. tu probas per quaſdam alias literas: & ſic falſitas in contractibus committitur.

q *Sancimus.* Nota propter futurum periculum euitandum aliquid prohiberi. ſic.ſ.de reb.credi.l.generaliter.in princ.&.ff.qui ſatiſda.cog.l.ſi fideiuſſor.§.fi.& de rei vind.l.ſi vero.cum. l.præcedenti.& nau.cau.l.j.§.j.

r *Subſcriptiones.* hodie idem & ſi nō ſubſcripſerint, ſi tamen interueniūt tres teſtes: vt in auth.eo.titu.§.j.&.ij.&.§.ſi tamen quiſquam.colla.vj.ſecundū H. vel verius hic loquitur de priuata ſcriptura, ex qua fit comparatio: & quia per eam nitor vincere vel iuuare aliam: ideo magis ſolennis & authentica debet eſſe: ibi de ea ad quam. Item ibi ſuper ſumma maiore.l.aureorū. Vnde etiā tres exiguntur ibi vt iurent: hic duo ſufficiunt, vt hic ſubiicit. Accur.

vt prius [a] literis [b] eorum [c] fides imponatur, vel ex ipsis hoc deponentibus, [d] siue cunctis, siue omnimodo duobus [e] ex his, sine cõparatione literarum testium [f] procedente: & tunc ex huiusmodi chartula iam proba ta comparatio [g] fiat. aliter [h] etenim fieri comparationem nul lo concedimus modo, licet in semetipsum [i] aliquis chartam conscriptam proferat: sed tantummodo ex forensibus, [k] vel publicis instrumentis, vel huiusmodi chirographis quæ enu merauimus, comparationẽ trutinandam. Omnes autem [l] com parationes non aliter fieri concedimus, nisi iuramento antea præstito ab his [m] qui comparationem faciunt, fuerit affirmatum quòd neque lucri causa, neque inimicitiis, neque gratia tenti, huiusmodi faciunt cõparationem. & hoc obseruari tam in omnibus sacris nostris scriniis, [n] quàm in apparitione omnis sublimissimæ præfecturæ, necnon magisteriæ potestatis, cęteríque omnibus iudiciis quæ in orbe nostro constituta sunt: his omnibus in posterum obseruandis. ℣ Comparationes etenim iam antea factas retractari, extra periculum minimè est. Dat. XIIII. Kalend. April. Lampadio & Oresta Conss.

IN AVTHEN. de his qui ingrediuntur ad appell. §. illud etiam iudicauimus. colla. v. constitutione. xj.

*Adduntur ad. l. C. alia duo genera scripturarum, ex quibus potest fieri comparatio, scilicet de scriptura quæ producitur per partem aduersam, & de sumpta ex archiuo publico. Pau. de cast.*

AD hæc, ex his literis quibus aduersarius tuus vtitur, & profert: rectè petis examinationem [o] fieri. ℣ Item & charta quæ profertur ex archiuo † publico, [p] testimonium publicum [q] habet.

IN AVTHEN. de instru. cau. & fid. §. oportet. &. §. sequen. coll. vj. constit. iij.

*Ex duobus cõcurrentibus, scilicet quòd contractus sit factus in ciuitate, & excedat libram auri, si produco schedulam manu tua scriptam de tali contractu, quam tu negas, non creditur soli comparationi sine alio argumento, id est sine testificatione testium deponentium quòd viderunt eam per te scribi, licet non interfuerint contractui. quod olim non requirebatur, sed soli comparationi stabatur: vt in. l. C. quæ tamen per hãc corrigitur in hoc. Pau. de cast.*

a *Vt prius.* quàm comparatio fiat.

b *Literis.* dic, id est subscriptioni.

c *Eorum.* testium.

d *Deponentibus.* id est iurantibus.

e *Duobus.* scilicet testibus. & facit pro M. qui dicit solẽnitatem testamenti posse per duos testes probari: licet septem exigãtur in compositione, quod diximus. ĭ. de bono. pos. secundum tab. l. fi.

f *Testium.* quas literas fecerant alibi: & constat eos fecisse hic, ex eo quòd subiicit, comparatio efficiatur. Sed quare tertij ad primum non fit recta via? Respond. in tertio non erant literæ cum testiũ inscriptione. Et not. hic, & ex eo quod subiicit, comparatio efficiatur, secundum hanc l. plenam fidem haberi comparationi. sed per authen. non sufficit sola comparatio: quia oportet argumento alio eam iuuari: vt in authen. eod. §. si quis igitur vult. & §. sed & si quis aut mutui. &. §. oportet autem iudicantes. &. §. si vero nullus. &. §. si vero tale aliquid contigerit. &. §. si vero moriantur. & videtur committi iudici an plenam faciat fidem comparatio. sed illud in publicis. in priuatis secus: quia ibi aliud exigitur argumentum. & sic potes hic legere authen. at si contractus &c. & ibi plene de hoc dicestatim. Accursius.

g *Comparatio.* scilicet literarum contrahentium & subscribentium. quòd si non inueniãtur tales subscriptiones, fiat quod hactenus valuit: vt in authen. eo. §. si vero nullus horum. Accur.

h *Aliter.* aliàs est non aliter: & hæc quoque plana. & aliàs, naturaliter: & tunc dic, id est naturali ingenio alicuius: vel naturaliter, id est simpliciter natura literarum tantum inspecta. Variatio enim plerunque in literis etiam eiusdem inuenitur ex variis causis: vt in authen. eo. §. j. Accursius.

i *In semetipsum.* hoc refertur ad id quod. ŝ. dictum est ex priuata scriptura non fieri comparationem, nisi habeat subscriptionem trium testium: licet &c. vt quia profers contra me instrumentum à Titio factum, quo continetur quòd mihi debes. x. vt approbes aliud quasi ab eodem factum, quo continetur me debere tibi. c. Vel dic, emptor nondum numerato precio instrumentum venditionis profert, vt res tradatur sibi. venditor negat eum scripsisse. vnde emptor producit prioris debiti instrumentum: in quo casu magis pro se quàm contra se facit. Sed hoc responsum corrigitur per authen. ad hęc. Item not. hic ex eo quòd dicit, licet &c. & si partes velint consentire comparationi: quòd etiam consensu partium non potest aliter fieri comparatio, nisi secundum leges: vt argu. ff. de posthu. l. quos prohibet.

*Instrumẽta forẽsia quæ, & vnde dicantur.*

k *Ex forensibus.* id est eorum quæ conficiuntur in foro, id est quæ formam publicam habent: sic dicta, quia eis vtimur in foro. Sed quæritur, an forensi instrumento non scripto per manum publicam, sit fides adhibenda vt publico? Respon. non. sed arg. contra. ĭ. de dona. l. in donationibus.

l *Omnes autem.* Ex quibus instrumentis debeant fieri comparationes, diximus: nunc autem quomodo.

m *Ab his.* scilicet peritis scriptoribus, quibus iudex committat: vt ar. ĭ. de re mili. l. semel. lib. xij. & in authent. de non alien. §. quod autem. coll. ij. Iurant autem duo alij hodie, scilicet qui inducit instrumentum ad comparationem, & qui petit eam fieri, quòd non aliam habentes probationem veniunt ad comparationem: nec circa eam aliquid egerunt, quod possit veritatem abscondere: vt in authen. e. §. si vero nihil. & sic (quod est mirabile in hoc casu) bis de calũnia iuratur, & est speciale. sed regulariter contra, per anteriorem authen. vt in authẽ. de his qui ingre. ad appel. §. fina. colla. v.

n *Scriniis.* id est audientiis, sic dictæ quia in scrinio, id est in pectore principis sunt istra: vt. ĭ. de testa. l. omnium. Vel quia consueuerunt ibi esse scrinia: vt patet ĩ palatio Boñ.

*Dhæc.* CAVS. Dictum est in. l. antiqua q̃ potest fieri comparatio priuatæ scripturæ ad priuatam habentem subscriptionem trium testium, & ex publico & ex forensi instrumento. addit autem duos modos. Pone quòd Titius profert scripturam contra me à se scriptam, quam dico veram. ego profero aliam contra eum, quam dico ab eo Titio esse scriptam. dicit quòd bene potest fieri comparatio. Item si aliquod instrumentum de archiuo publico vel scrinio profero, fiet cõparatio ex alia scriptura quæ producitur ex archiuo publico.

o *Examinationẽ.* per comparationes literarum, puta producis literas tuas vel alterius contra me: ego eas confiteor. Vel tu probas, & induco aliam priuatam contra te, quam dico te vel eundem fecisse: & id probo per comparationes literarum, quas contra me induxisti. Ideo corrigitur hic. l. cõparationes, in eo quod dicit, licet in semetipsum &c. Alij dicunt quòd & hic est attestatio, id est trium testium præsentia. *ADDITIO.* Dicas cum Pau. de cast. quòd. l. C. in nullo corrigitur, inquantum dicit, licet in semetipsum: sed loquitur in alio casu quàm ista authent. quæ loquitur quando vna scriptura producebatur contra me per te, & alia per me contra te. At. l. C. loquitur quando vtraque producebatur ab eadem parte: quo casu non potest fieri comparatio: quia potest subesse manifesta fraus. ita dicit ipse Pau. ĭ. l. proxi.

p *Publico.* id est arca, in qua reponuntur publicæ scripturæ: vt ff. de pœn. l. moris. §. solet.

q *Testimonium publicum.* Non dico quòd publica sit, vel manu publica facta: quia sic nihil adderet, sed habet publicum testimonium, eo ipso quòd cõfitentur magistratus ex archiuo eam esse: vel eo ipso, quòd talia erant signa in ea, qualia solent fieri, scilicet manu cõmentariensis: vt. ff. de iur. fisc. l. in fraudem. §. quotiens. Patet ex prædictis ex quinque generibus scripturæ fieri comparationes, scilicet ex priuatis subscriptis, ex publicis, ex forensibus, [a] & ex his duabus quæ sunt in hac authent. Sed an cuilibet, & à quolibet, vel contra quemlibet? Respon. secundum Ioan. sic, cum simpliciter dicatur eam fieri. sed Hug. totũ contrarium. Sic ergo dicit priuati, ad priuatũ tantum probandũ vel improbãdum. Item forensis ad forense tantum probandum vel improbandum. sic de publico & aliis, nõ autem publici ad forense, vel econtra: nec priuati ad publicum vel econtra, cum etiam diuersa forma fuit proposita. Sed Azo dicit, quando ex vno genere ad aliud, si sint eiusdem formæ: vt ecce forense & publicum: nam forense potest formam habere publicam. *ADDITIO.* Aduertas quòd opinio Ioan. volentis inter scripturas diuersorum

BIU Cujas

uersorum generum posse fieri comparationem: communiter tenetur per doctos reprobatis opinionibus H. & Azo. quia non tractatur hic de comparatione formæ extrinsecæ seu qualitatis, sed de substantia literarum, & formæ extrinsecæ earum, vt sciatur si ab eodem sint scriptæ, necne, secundum Bar.

*T si contractus.* ] CASVS. Hoc addit, & dicit quòd si contractus fiat in ciuitate, & excedit libram auri, non credatur soli comparationi literarū: sed alij testes adesse debent qui de causa veritatem dicant.

a *In ciuitate.* secus si in agris: vt statí dices.

b *Collationi.* id est cōparationi.

c *Argumētū.* aliàs augmentum. quod dicitur in ea. authentica. §. oportet.

d *Soli.* No. hic effectum comparationis. nam olim in totum credebatur: vt. l. comparationes. & in authent. eod. in princip. Hodie vero quandoque committitur iudici, vt vnā qualemqualem inde assumat fidem: quod est in publicis: vt in authen. c. §. si vero nullus horum. quādoque plus etiam argumenti exigitur, vt hic. quandoq; nullo modo: vt quādo ab vna parte est instrumentum & vox viua, ab alia vero sola comparatio literarum: vt in authen. eo. §. si vero tale. licet quidam dicant aliter: scilicet plus testibus quàm instrumentis credi: quod est falsum. & habent hic authen. hodie magis &c. quæ non legitur, sed intellige vt dixi. & est ratio, quia aliter &c. vt in authen. eod. §. j. Item cautius sit hodie comparatio. nam distinguitur vtrum fiat contractus super minore summa libræ auri: & tunc indistincte duo testes sufficiunt, siue in scriptis, siue sine scriptis, siue à peritis, siue non: siue in ciuitate, siue extra: vt in authen. eo. §. vt autem. si vero vltra, si quidem imperitus, & in ciuitate & in scriptis, tunc quinque: vt in authen. eod. §. oportet. si sine scriptis, imperitus, vel econtra peritus, in scriptis vel sine scriptis, tunc tres: vt in authen. eod. §. si quis igitur. &. §. sed & si quis aut mutui. &. §. sed & si instrumenta. Et dicitur in scriptis, quando id agitur vt non aliter valeat, nisi fiat scriptura: vt innuitur in authen. eod. §. & hæc dicimus. &. s. eod. l. contractus. in princ. Ex prædictis autem instrumentis fit comparatio priuatę quidem scripturæ, si supersint testes, & propriæ subscriptioni attestentur, vel quòd eis præsentibus est facta charta: & sic alio argumento iuuatur: vt hic: & in authen. eod. §. ij. &. iij. si autem est publica: tunc si supereſt tabellio cum aliis qui interfuerunt, siue etiam ipse solus, non fit comparatio, sed creditur ipsi soli tabellioni. si vero non supereſt, sed minister vel annumerator supereſt, fit comparatio literarum tabellionis & signorum, & non subscribentium. sed si non supereſt minister vel annumerator: tunc etiam subscribentium fit comparatio: vt in authen. eo. §. si vero moriantur. &. §. seq. & hoc in vrbe. in agris serua legem veterem: vt in authen. eo. §. hæc autem omnia. vt duo sufficiant: nisi cōtractus excedat l. libras auri: vt. s. si cer. peta. l. fi.

AT si contractus fiat in ciuitate,[a] & vnam libram auri excesserit: omnimodo collationi[b] adsit argumentū[c] quodlibet, nec credatur ei soli.[d]

*Instrumentum cuius fides semel est approbata, debet iterum produci si aduersarius dicit se velle & posse reuarguere illud de falso: & si non producatur, habetur pro falso: nisi ille qui non produxit, se perdidisse solenniter iuret: vel nisi sit lata sententia definitiua, quæ in rem iudicatam transiuit. hoc dicit not. secundum Bald. Vel sic: Postquam instrumento publico vel priuato in iudicio producto quis fidem imposuerit, non cogitur illud iterato producere: licet de falso is contra quem productum fuit, velit id redarguere: nisi petens iuret quòd credit se falsum illud posse probare: quia tūc cogitur iterū illud coram iudice criminis producere: nisi causa sit iam finita, & ex toto sopita: vel nisi iuret quòd instrumentum sit casu deperditum sine eius dolo vel culpa. & si hoc sacramentum præstare noluerit, instrumento nulla fides in causa adhibenda erit. hoc dicit tota lex ista. Salyc.*

XX. Idem A. Iuliano. P. P.

CVm quidam † instrumentum[e] protulerit, vel aliam chartulam, [f] eíque fidem imposuerit, [g] postea autem persona contra quam ista chartula vel instrumentū prolatum est, quasi falsum [h] hoc constitutum redarguere nitatur: ne diutius dubitetur vtrum necessitatem ei qui protulit, imponi oporteat repetita vice hoc proferre, an sufficiat fides iam approbata: sancimus, si quid tale eueniat, eum qui petit iterum eam chartam proferri, prius sacramētum præstare, quòd existimans [i] se posse falsum redarguere quod prolatum est, ad huiusmodi veniat petitionem. Quid enim si cum nosset deperditā esse chartam, vel forte concrematam, vel alio modo deminutam, hāc requiri adsimulans, & ad difficultatem productionis respiciens, huiusmodi faciat petitionem? Et postquā hoc ab actore vel petitore fuerit iuratum, & inscriptionum pagina[k] apud competentem iudicem deposita: tunc necessitatem imponi ei qui protulit chartam de qua quæritur, iterum eam apud iudicem criminis proferre, quatenus possit apud eum crimen falsitatis ventilari. Sin autem dicat nō esse sibi possibile eam ostendere, quia per fortuitos casus huius copia ei abrepta sit: tunc subeat sacramentum,[l] quòd nec habeat eandem chartam, nec alij eam dederit, nec apud alium voluntate eius constituta sit, nec dolo malo fecerit quo minus appareat ea, sed reuera ipsa chartula sine omni dolo [m] sit deperdita, & productio eius sibi impossibilis sit. & si tale subeat sacramentum, ab huiusmodi necessitate relaxetur. Quòd si prædictū iusiurandum subire minime maluerit: tunc quasi falsa chartula nullas habeat vires aduersus eum cōtra quē prolata est, sed sit penitus euacuata. Neq; enim vlteri[n] pœnam produci cōtra eos qui nō iurauerint, volumus: cū forsitan quidam subtili[n] reuerētia

A *Cvm quidam.* ] CASVS. Petebam à te. x. protuli instrumentum. apparuit suspectum. dedi ei fidem per duos testes. vis vt illud iterum producam, vt illud possis accusare de falso: an sis audiendus, quæritur? Respond. quòd sic si iures propter calumniam hoc te non petere, & q̄ credis illud posse arguere de falso: quo casu inscriptione facta, in qua obligabis te ad pœnam talionis nisi probaueris apud iudicem, compellar id iterum producere: & hoc in prima. Si vero dixi me illud producere nō posse, quia perdidi, & illud non habeo: non aliter sum audiendus quàm si iurem me illud producere non posse. & hoc in secūda. Si vero nolim iurare, nullā pœnam sustinebo aliā, nisi quòd scriptura illa viribus carebit, & perinde erit ac si confecta non fuisset. & hoc in tertia. Quod autem dictum est, quòd possis petere iterato produci instrumentum cum solennitate prædicta, verum est vsque ad sententiam, sed post non. & hoc in quarta.

B

C

D

e *Instrumentū.* publicū.

f *Chartulam.* quancunque etiam priuatam, quando est producibilis.

g *Imposuerit.* cum appareret suspectum: vt s. eo. l. iudices. &. s. de proba. l. penult. vel dic, imposuerit, scilicet p. productiones.

h *Falsum.* scilicet accusando: nam etiā excipiendo dicere posset.

i *Existimans.* Nota quòd sufficit semel exhibuisse, nisi iuretur non calumniandi causa id se postulare. sed hodie nō iuratur, cum semel sit iuratum: vt in authen. de his qui ingre. ad app. §. fin. col. v. vel verius hæc est alia causa à prima: quia hæc est criminalis. Et sic not. in criminalibus de calumnia iurari: vt diximus. s. de iur. calum. l. j. in princ. & est simile iuramentum. ff. ad exhiben. l. thesaurus.

k *Pagina.* quæ inscriptiones debent fieri ab accusatoribus, vt dixi. s. eo. l. ij. & criminaliter hic agitur. Sed quidam sumunt hic arg. quòd donec de crimine potest agi criminaliter, quia viuit qui dicitur commisisse crimen, non agitur ciuiliter. & pro eis. ff. de Carb. edicto. l. ij. &. s. vbi causæ fisc. l. j. &. j. si ex fal. instru. l. & qui. &. s. eo. l. ij. sed falsum est: vt. j. ad. l. Corne. de fal. l. damus. & l. fin. &. s. de transact. l. si ex falsis. & dixi. s. eo. l. ij.

*Ciuiliter agi de crimine an possit adhuc eo qui illud cō misisse dicitur viuente. a Concor. c. ii. circa finē cū gl. i. extra de pba.*

l *Sacramentum.* [a] quia præsumitur quòd habeat eam, cum habuerit tempore litis contestatæ: vt. s. ad exhib. l. non ignorabit. Item no. sufficit si iuret: secus in creditore: vt. j. de pign. act. l. si creditor. quia ille ex cōtractu tenetur de dolo & lata culpa & leui: hic non. Item creditor liberatur eo probato: hic autē non sentit tale emolumentum: & ideo sufficit si iuret. & est simile huic. j. de iure do. impe. l. fi. §. sin autem dubitatio. Item no. hic quòd actore non probante, cogitur reus se defendere per sacramentū. alioquin contra eum pronunciatur: vt. s. de proba. l. pe.

*Actore non pbāte quandoque cogitur reus se defendere.*

m *Dolo.* de culpa enim in suis non tenetur: vt. ff. solu. ma. l. etiam. §. j. in fi.

*Culpæ nomine nullus tenetur i suis.*

n *Subtili reuerentia.* vt. ff. de condit. institu. l. quæ sub conditione. circa princip.

Ei.

BIU Cujas

a *Ei.* qui falsum dicit.

b *Per solitam.* vt per in integrum restitutionem, vel supplicationem factam à præfecto prætorio.

c *Et sopita.* vt & supra de transac.l.fratris.& insti.de pœ.te.li. circa princip.& infra de agri.& cen.l.litibus.lib.xj.sed videtur post sententiam audiri:vt infra si ex fal.instr. l.j.&.ij.quæ sunt contra.Sol.hic nō soli instrumento habuit fidē iudex:ibi sic.Vel hic, quando ab initio fuit de hoc quæstio, ibi quā do non.& hæc vera.

*& Cōcor. cū hoc fi.gl.su per verbo, post sententiā.post prī. in. c. licet. extra de proba.*

PLVS VALERE *quod agitur, &c.*

*Quia per scripturam de qua dictum est, aliud fingitur quàm sit verum: ideo dicit quid fualeat.*

IN contractibus.]CASVS. Emi fundum: confectum est instrumentum non me sed vxorem meam emisse. nunquid veritas præfertur scripturæ, quæritur? Respondetur q̄ sic:quia in contractibus &c.

d *In cōtractibus.* Præmittit aphorismū generalē, specialē subiiciens postea. & pone casum vt supra quod met.cau.l.si per īpressionem.&.ff.ad Macedo.l.si filiusfamilias. j. §.penult.&.l.sed Iulianus.§.mutui.& de leg. j.l.qui quartā.& de hęre.institu.l.quotiēs. §. j.& de dona.īter vi.& vxo.l.si sponsus.§. circa.& supra de proba. l.cum precibus.&.l.ad probationem seruitutis.& infra de emā.l.j. &.ij.& infra de dona. l.nec ignorans.& supra de transac.l.cū ea. & infra de contrahen. empt.l. iij. & supra si cer.peta.l.si ex precio. Sed videtur huic.l.cōtra. infra ar.tu.l.fi. sed ibi speciale, sicut &.ff.de vsufru.le.l.si alij.secundum Io.vel ibi non constabat aliud actum secundum R. Item fallit hæc regula infra ad Velleianum.l.antiquæ.ibi speciale.sic & in re iudicata fallit:vt.ff.de reg.iur.l.res iudicata.& in iureiurando:vt.ff.de iureiur.l.sed & si possessori.§.item si.& in transactione:vt.ff.de iureiur.l.ij.& in repudiatione hæreditatis: vt.ff.de acquiren.hære.l.is qui putat.& in casibus illis vbi fit ius ex sententia:vt.ff.de inoffic.test.l.Papinianus.§.fi.& de sta.ho.l.ingenuum.& de li. ag.l.j.§.fin.&.l.ij.&.iij.in prin.Item & fallit hęc regula in obligatione literarum post biennium: vt infra de non nu.pecu.l.si intra.Item fallit vt.ff.de leg.j.l.iiij.& de sup.leg.l.Labeo.

*Scripturæ à multis casibus præualet veritati.*

e *Veritas.* Hoc verum est vbi paratus est ꝓbare contrarium.

ACta.]CASVS. Tutor rem pupilli emere non potest.& si simulat vxorem emisse, magis inspicienda est veritas, quàm quod simulate actum est:vt dicatur nullam fuisse venditionem.

f *Acta simulata.* forte tutor erat, qui administrabat:ideoq; rem pupilli emere nō potest, sed facit per vxorē.ff.de aucto.tu.l.v.§. pupillus.& de cōtrahē.empt.l.si in emptione.§.fi.vel in dignitate erat:vt.ff.de cōtrahen.emp.l.non licet.vel pone.ī.quod me. cau.l.si per impressionem.item etiam vt.ff.pro socio.l.cū duobus.&.j.si quis alte.vel sibi.l.multū.&.j.ad Velleia.l.si cū pater.

g *Sed eius.* ad idem.ff.de contrahen.empt.l.non licet.

h *Non possunt.* neque in rei veritate, neque in præiudicio. & fit hæc simulatio de persona in personam: vt infra eod. l. si quis gestum. aliàs à causa in causam: vt infra.l. proxi.

EMptione.]CASVS. Accepi.x.à te mutuo sub vsuris,& obligaui pignus.tu timēs ne dicereris vsurari?, vel ne posses vsuras petere iure casui obstāte, fecisti scribi in instrumēto cōtractū emptionis & vēditionis interuenisse, cū intercessit pignoris obligatio.vnde nō scriptura, sed gestum erit inspiciendum.

i *Emptione.* Simulauit creditor emptionē, & sic fecit fieri instrumentum,cum esset pignus: vt si ad diē redderetur pecunia, res esset inempta. nō valet, cū sit in fraudem legis commissa:vt.j.de pac. pigno.l.j. ij.&.iiij. vel fructus voluit lucrari, nē teneretur cōputare in sortē: vel nō videri vltra legitimam vsurā eos esse: vel euitare in ra canonū, quę de vsuris repetendis dicunt, hęc quidem non valēt sic simulata. Quid autē si hoc iurauit? Respō. idem: vt.ī.de legi.& consti.l.non dubiū.in fi.& facit.j. de cōtrahē.empt.l.si ancillam.

*Si quis.*]CASVS. Mutuasti mihi.x. quia maiores vsuras si pulari nō poteras, supposuisti Titiū, qui potuit maiores vsuras sti pulari, & stipulat? est: & in īstrumēto Titius nō tua persona cōprehensa fuit. Actū, non scriptura, inspiciendū est. Vel pone casum vt in glos.

k *Scribi.* Mutuatus fui.x.feci alium scribi in fraudem vsurarum: vt infra de vsur.l.eos. §.fin. Vel pone in vendēte, qui faciebat alios vendere: sicut & supra eo.l.ij. posui in emente. & sic differt hæc ab illa. Vel illa specialiter: hæc generaliter. Vel ibi publica charta fuit: hic non.& facit infra si quis alteri vel sibi.l.cum propria.& infra ad Velleia.l.si cum.& infra de donatio.inter virum & vxo.l.si filij.

X.Kalend.Maij.CC. Conss.

*Contractus emptionis intelligitur esse factus causa pignoris: maxime quando apponitur pactum de reuendendo. Bartolus.*

III. Iidem AA. & CC. Maximæ.

EMptione i pignoris causa facta,nō quod scriptū, sed quod gestū est,inspicitur. Dat. Kal.Maij, Sirmij CC.Conss.

*Breuis est, & in ista est simulatio de persona ad personā, & ideo inspicitur vera persona, non simulata.h.d. Sal. Vel sic: Persona quæ vere contraxit, attenditur, nō quæ simulatè fingitur. Salycetus.*

IIII. Iidem AA.& CC.Decio.

SI quis gestū à se,alium egisse scribi k fecerit:pl? actū quàm scriptum valet. Dat. VIII.Kalend.Decemb.CC.Conss.

*Erronea subscriptio vitiat actum.h.d. Bal.Vel sic:Subscribens se instrumēto quod non legit,putans continere id quod mādauit,vel quod sibi persuasum extitit,cū aliud contineat:sibi non præiudicat.Salycetus.*

V. Iidem AA.& CC.Victori.

SI falsum l instrumētum emptionis cōscriptum, tibi velut m locationis quam fieri mādaueras,*subscribere te, nō relegentem, n sed fidē habentem suasit:neutrum contractum(in vtroque o alterutrius consensu deficiente ) constitisse, procul dubio est.Dat. XIII. Kalend. Ianuar. CC.Conss.

TITVLVS XXIII.

DE COMMODATO.

*Commodatarius de casu fortuito non tenetur secundum simplicem naturam contractus, sed secundum naturam expressæ conuentionis potest teneri de casu fortuito.h.d.Baldus.Vel sic:Commodatarius non tenetur de casu fortuito, nisi se adstrinxerit pacto. Salycetus.*

l *Si falsum.*]CASVS. Procurator tuus cum deberet locare domum mandato tuo,vendidit eam,& fecit te subscribere, cum crederes locationem,sed erat venditio.nec vt vēditio,quia non cogitasti,nec vt locatio valet:cum accipiens in hoc nō cōsensit.ff.de contrahen.empt.l.in venditionibus.& infra de dona. l.nec ignorans.& de rebus ali.non ali.l.ij.& manda.l.cum mandati.&.ff.de transac.l.cum Aquiliana.

m *Velut.* instrumentum locationis tu credebas factum de locatione,& fuit factum de emptione.

n *Non relegentem.* scilicet instrumentum.

o *In vtroque.* scilicet contractu: nam in venditione non consensit qui subscripsit: in locatione non consensit qui accepit. Sed supra eo.l.j.vterque consensit veritati, & ideo valet.

DE COMMODATO.

*Dixit superius de condictionibus quibus petitur quid dari: nunc de actionibus his quibus interesse petitur:quæ quia ex contractibus veniūt, de his dicit,præmittens de eo qui gratia accipientis contrahitur.*

EA quidem.]CASVS. Commodaui tibi equum. sine culpa tua periit casu fortuito.an tenearis,quæritur? Dicitur quod non.& hoc ī prima. Si vero vt duceres ad bellū tibi cōmodaui, & pepigi vt tenereris si ibi periisset,teneberis.& hoc in secūda.

*Vi maiore.*

BIU Cujas

a *Vi maiore.* cui resisti non potest: vt.ff.quod metus causa.l.ij.
b *Non solent.* iure contractus: nisi vitio eius casus interuenerit: vt.ff.eo.l.in rebus.in prin.&.l.si vt certo.§. quod vero.&.§.seq. & institu. qui.mo.re contrahitur ob.§. item is.
c *Commodari.* ff.commo.l.si de damno.
d *Futuri.* non est cõtra naturã contractus, sed præter.
e *Suscepisse.* speciali pacto, non generali: vt dixi.ff.si quis cau.l. sed & si.§.quæsitum.
f *Conuentionis.* cõtractus enim &c. vt.ff.depositi.j.§. si conueniatur.& facit.ff. loca.l.si domum. & de contrahẽ.empt.l.si quis fũdũ.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Sciolæ.

PA qdẽ quę vi maiore [a] auferuntur, detrimẽto eorum quibus res cõmodãtur, imputari nõ solent. [b] Sed cũ is qui à te commodari [c] sibi bouẽ postulabat, hostilis incursionis cõtẽplatione periculum amissionis ac fortunã futuri [d] dãni in se susceпisse [e] ꝓponatur: ꝓsides ꝓuincię, si ꝓbaueris eum indẽnitatem tibi ꝓmisisse, placitum cõuentionis [f] implere eum compellet. Dat. VI. Kalend. Iuñ. ipsis. AA. Conss.

*Qui intẽtat certã speciẽ cõtractus, debet probare formã ex qua resultat illa species. hoc dicit. Bal. vel sic: Cõmodator debet ꝓbare vsum finitũ ad quẽ cõmodauit. hoc dicit secũdũ vnã lec. vel sic: Deducẽs certã speciẽ cõtractus in iudicio, debet illã probare, si negatur. hoc dicit secũdũ aliã lectu. Saly.*

II. Iidem AA. Aulizano.

CVm eum qui tẽporalis ministerij causa susceпit [g] ancillã, ad restitutionẽ eius bona fides vrgeat: cõsequẽs est socerũ tuũ [h] huius rei [i] causa tradidisse ancillã, adito prędside prouinciæ ꝓbare: vt fidẽ susceptã is aduersus quẽ supplicas, compellatur [k] agnoscere. Dat. Prid. Noñ. Nouẽb. ipsis. AA. Conss.

*Commodatarius tenetur restituere rem sibi commodatam ad pignorandum postquam satisfecit debitum. h. d. Bal. vel sic: Res ad pignorandum commodata, extenuato debito est restituenda. Salycetus.*

III. Iidem AA. Soteriæ.

DE restituendis rebus quas [marito] obligandas pro se dederas, [l] postquã [m] debitũ fuerit extenuatum, [n] commodati [o] actionem etiam aduersus hęredes ei⁹ exercere potes. Dat. III. Id. April. Sirmij, ipsis & Cõss.

*Breue est, & ideo non summatur. Salyc.*

IIII. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

PRætextu [p] debiti [q] restitutio commodati non probabiliter recusatur. Dat. XII. Kalend. Decemb. ipsis. AA. Cõss.

## TITVLVS XXIIII.
## DE PIGNORATITIA† actione.

** Græca Constitutio Seueri & Antonini AA. ad Metrodorum. PP. Idib. Octobris, Apro & Maximo Conss.*

*Fructus & cõmoda rei pignoratæ sortẽ extenuãt ipso iure creditore percipiẽte. hoc dicit. Bal. vel sic: Obuẽtiones rei pignoratæ à creditore pceptæ, extenuãt debitũ. Salyc.*

I. Imp. ALEXANDER A. Demetrio.

QVod ex operis ancillæ, vel ex pensionib⁹ dom⁹ quã pignori detineri dicis, [r] perceptũ [s] est: debiti quãtitatem releuabit. [t] Dat. Kalẽd. Octob. Antonino. IIII. & Alexandro Conss.

*Fructus qui debuerant percipi, extenuãt sortem, sicut percepti. Baldus.*

II. Idem A. Victorino.

ICreditor† qui prædiũ pignori nexũ detinuit, fructus quos percepit vel percipere debuit, in rationem exonerãdi debiti [u] cõputare necesse habet. [x] & si agrũ deteriorem cõstituit, [y] eo quoque nomine pigneratitia actione obligat [z]. PP. VI. Id. Decembr. Antonino. IIII. & Alexandro Conss.

*Licet sit data vendendi facultas, nõ minus tamen potest interim auferri. hoc dicit. Bal. vel sic: Pactum quòd liceat creditori pignora vendere, non facit vt si plus debito vendantur, illud creditor sibi lucretur: sed reddere debitori tenetur. Salycetus.*

III. Idem A. Hermeo & Maximillę.

PRætextu. ] CASVS. Debebam tibi decem. commodaui tibi equum. prætextu debiti non vis equum restituere. non probabiliter recusas eum restituere mihi.

p *Prætextu.* nisi fecerit expensas iure commodati. †Pignerãtitia.

q *Debiti.* à commodante commodatario soluendi, non probabiliter recusat cõmodatarius restituere rem commodatam, nisi debitum sit liquidum, & commodatarius teneatur nõ in specie, sed ad æstimationem propter rei deteriorationẽ, siue ad interesse. & idem si commodatum consistit in pecunia, vt dicit appareat. & ita loquitur infra de compensa.l.fi. & institu. de act.§. in bonæ fidei. & nisi propter impensas probabiliter in re factas: nam tunc retinet: vt.ff.eo.l. in rebus.§. possunt. & de acquirẽ. pos.l.si quis rem. sicut & aliàs de condic. inde. si non sortem. §. si centum. ADDITIO. Quod hæc glos. supra dicit de pecunia commodata, intellige verum si commodata sit vt quantitas. secus vero si vt species: quia tũc de ea iudicatur vt de specie. l. plane. j. §. j. & l. sed & si certos. ff. de lega. j. †Facit ad hanc legem gl. sup verbo, fructus, ante fi. s. c. grauis. de resti. spo.

DE PIGNORATITIA actione.

QVod ex opis. ] CASVS. Obligaui tibi ancillam vel fundum pro. x. quæ mihi mutuasti. quod ex operis eius, vel fructibus fundi lucratus es, computabis tibi in debitum. si vero fundum deteriorem feceris, teneberis ad damnum resarciendum, vel ad debitum exonerandum: admissa compensatione in eo quo res deterior facta est, per act. pigno. hoc dicit cum. l. seq.

a *Vi maiore.* cui resisti non potest: vt.ff.quod metus causa.l.ij.
b *Non solent.* iure contractus: nisi vitio eius casus interuenerit: vt.ff.eo.l.in rebus.in prin.&.l.si vt certo.§. quod vero.&.§.seq. & institu. qui.mo.re contrahitur ob.§. item is.
c *Commodari.* ff.commo.l.si de damno.
d *Futuri.* non est cõtra naturã contractus, sed præter.
e *Suscepisse.* speciali pacto, non generali: vt dixi.ff.si quis cau.l. sed & si.§.quæsitum.
f *Conuentionis.* cõtractus enim &c. vt.ff.depositi.j.§. si conueniatur.& facit.ff. loca.l.si domum. & de contrahẽ.empt.l.si quis fũdũ.
g *Suscepit.* ex cõmodatione à socero tuo. gener pro socero facit verba.
h *Socerum tuum.* adito prędside &c. quod est.j. Sed cur probat hic socer, immo commodatarius, qui affirmat ad certum vsum & tempus sibi cõmodatum? Respon. hic constabat ancillam commodatã ad certum vsum, puta lanificium: sed dicebat commodator quòd ad certum tempus commodauerat. hoc ꝓbare debet: quia contra eum præsumitur quòd vsque ad finem ministerij cõmodauerit secundum [a] Ioan. & sic ante tempus non debet reuocare, quod esset vsu finito: vt.ff.cõmo.l.in cõmodato.§. sicut. Et dic quòd ancilla erat commodantis, vel aliena: non curo. ff.eo.l.ita vt si fur. Vel aliter dicas quòd ille commodatarius dicebat socerum suum ei donasse. nec obstabit supra de proba. l.siue. quia ibi reali, hic personali actione agitur ex eo cõtractu.
i *Huius rei.* id est ad certum tempus.
k *Compellatur.* scilicet commodatarius.
l *Dederas.* scilicet alicui.
m *Postquam.* vel ante quandoque, vt statim dices.
n *Extenuatum.* id est solutum.
o *Commodati.* distingue ergo cum rem meam obligo pro alio: aut trado illi vt obliget, aut ego obligo pro illo. & si trado: aut gratis: & tunc datur actio commodati: vt hic. aut non gratis: & tunc præscriptis verbis, vel locati: vt.ff.de præscrip.ver.l.rogasti.§.fi. Si autem obligo pro alio, aut pro præsente: & tunc agitur mandati: vt.ff.mandati.l.qui fidem. aut pro absente: & tũc
p *Prætextu.* nisi fecerit expensas iure commodati.
q *Debiti.* à commodante commodatario soluendi, non probabiliter recusat cõmodatarius restituere rem commodatam, nisi debitum sit liquidum, & commodatarius teneatur nõ in specie, sed ad æstimationem propter rei deteriorationẽ, siue ad interesse. & idem si commodatum consistit in pecunia, vt dicit appareat. & ita loquitur infra de compensa.l.fi. & institu. de act.§. in bonæ fidei. & nisi propter impensas probabiliter in re factas: nam tunc retinet: vt.ff.eo.l. in rebus.§. possunt. & de acquirẽ. pos.l.si quis rem. sicut & aliàs de condic. inde. si non sortem. §. si centum. ADDITIO. Quod hæc glos. supra dicit de pecunia commodata, intellige verum si commodata sit vt quantitas. secus vero si vt species: quia tũc de ea iudicatur vt de specie. l. plane. j. §. j. & l. sed & si certos. ff. de lega. j.
r *Dicis.* ô debitor.
s *Perceptum est.* vel percipi potuit: vt infra. l. proxi. & l. fi. & infra de distrac. pign. l. fundum. & de pign. l. si dominium. & ff. in quibus cau. pig. ta. contra. l. cum debitor. & j. de partu pign. l. ij.
t *Releuabit.* vt.ff.de pig.act.l.si pignore. in princip.
u *Creditor. Debiti.* quia fidem adhibuisse debuit: vnde negligentia nocet ei. ff. commoda. l. iij. §. j. vbi dicitur, res quæ deteriorata redditur, reddi non videtur.
x *Necesse habet.* vt supra. l. proxi. & infra de vsur. l. ex prędiis.
y *Constituit.* dolo vel culpa, id est faciendo quod facere non debuit, vel omittendo quod facere debuit. secus si seruos pro maleficiis coercuit: vt.ff.eo.l. eleganter. in fi.
z *Obligatur.* vel ad damnum resarciendum, vel ad debitũ exonerandum:

BIU Cujas

nerandum: admissa compensatione in eo quo res deterior facta est: vt infra.e.l.creditor.

*Pactum.* ]CASVS. Obligasti mihi rem tuam pro.x.conueni vt eam distraherem pecunia non soluta sua die: an pactum istud debitori præiudicet quo minus agat pigno.ad id quod excedit debitũ, si ꝑ maiori precio sit vẽditũ: vel quo minus adimatur actio pigno.si non vẽdidi vel dedi ꝑ.xx. cum esset obligata pro x.vel dolo vẽdidi, vel ante diem? Dicitur ꝙ non.

a *Pactũ.* quod valet: vt infra de pac.pign.l. j.&.ff.de pig.l.si fundus.in fi.

b *Debitori.* tale pactũ nõ adimit quin creditor possit petere.

c *Actionem.* si forte creditor plus vendiderit: vt.ff.eo.l.quanuis. in fin.&.l.seq.&.j. de iure do.impe.l.fin.§. si vero creditor. vel nõdum vẽdidit, vel male vẽdidit, vel dolo malo, vel ante diẽ: vt.j.si vendi.pign.aga.l.j.

†*aliàs, probationibus.*

SI creditor. ]CASVS. Si rem quam creditori meo obligaui, sine culpa sua lata vel leui perdidit, eã restituere nõ cõpellitur. & hoc in prima. Si vero dolo vel sua culpa amiserit, ipse mihi tenebitur. & hoc ĩ secũda. Si autem soluta sibi pecunia dicit se rem sibi obligatam amisisse, non creditur eius adsertioni, nisi manifestis ꝑbationibus hoc ostẽderit: quod si non probauerit, quãti mea interest, mihi condẽnabitur. & hoc in tertia.

**quæ ex hu iusmodi causa.*

d *Sine vitio.* id est sine dolo, vel culpa lata, vel leui: de quibus tenetur creditor: vt institu.quibus mo.re contrahi.ob.§.fi.&.ff.eo.l.si cum vendederet.§.fi.&.l.ea.& infra de pign.l.sicut.

e *Perdiderit.* & ita fortuito casu amisit.

f *Nõ cogitur.* & ad debitũ tenetur debitor: vt.j.eo.l.ꝑxi.in fi.

g *Deprehenditur.* tenetur de dolo & culpa lata & leui.

h *Manifestis.* non manifestissimis, sed in crimine hoc obtinet: vt supra de proba.l.sciant.

i *Rationibus.* & hoc ideo ꝑbatur, quia cõtrariũ nõ mõstratur.

*Pignoris amissio per creditorem probari debet.*

k *Se perdidisse.* hoc probare debet secundum omnes, scilicet ꝙ pdidit pignus: vt.j.de testa.l.publicati.&.ſ.de testi.l.testiũ.in fi. & de fide instr.l.sicut. Sed an sine culpa se perdidisse ꝑbare debeat, sub iudice lis est. verbum Oratij. Bul. enim distinguebat an debitor cõfiteatur amissum: vt tũc ipse debitor ꝑbet culpã. aut diffitetur, & tũc creditor ꝑbet amissionẽ: & per cõsequẽs causam amissionis probare debet, scilicet sine culpa se perdidisse. & pro eo.ff.locati.l.si quis fundũ. aliàs, si quis domũ.§. imperator. &.j.de peri.tu.l.si tutor.&.ff.de excep.rei iu.l.si rem. sed M. & Io.& H.& Azo & nos cõtradicimus. dicimus enim indistincte debitorem ꝑbare debere culpã: vt.ff.de ꝑba.l.quotiens.§. dolo. & de admi.tu.l.chirographis. in fi.j.respõ.& de leg.ij.l.omnia. aliàs.l.cũ ita legatur.§.ſpecies.&.j.e.l.si nulla. nec ob.dicta.l.ff. loca.l.si quis domum.§.imperator. nec illa, si rem. quia ibi probat eoipso ꝙ non ꝑbatur contrariũ: vt.j.qui mili.nõ possunt.l. fi.lib.xij. Itẽ pro nobis: quia potest vnum esse sine altero. potest enim creditor ꝑbare amissionẽ: nec tamẽ sine culpa. Itẽ quia tãtum debet facere cõfessio debitoris cõfitentis amissum, quantũ & si creditor ꝑbauit, nec plus, nec minus. ff.de inofficio.testa.l.qui

PActũ[a] vulgare quod proposuistis, vt si intra certum tempus pecunia soluta nõ fuisset, prædia pignori vel hypothecæ data vendere liceret: nõ adimit debitori[b] aduersus creditorem pignoratitiam actionem.[c] PP. XII. Kal. Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Creditor nõ tenetur de casu fortuito: qui tamen nõ præsumitur, nisi probetur, hoc dicit. Bal. Vel sic: Creditor non tenetur de pignore perdito sine eius culpa vel vitio. Sal.*

IIII. Idem A. Dioscoridæ.

SI creditor sine vitio[d] suo argẽtũ pignori datũ perdiderit,[e] restituere id nõ cogitur.[f] sed si culpę reus deprehẽditur,[g] vel non probat manifestis[h] rationibus[i] ††se perdidisse:[k] quãti debitoris interest, condẽnari debet. PP. XIII. Kal. Maij, Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Casus fortuiti, qui non possunt præuideri, non veniunt in contractibus bonæ fidei vel stricti iuris. hoc dicit. Bal. Vel sic: Creditor de casu fortuito cõtingẽte in re pignorata non tenetur: nec à debiti petitione excluditur: nisi de cõtrario actũ fuerit. Salyc.*

V. Idem A. Trophimæ.

QVæ fortuitis casibus accidunt, cum præuideri non potuerint (in quib⁹ etiã aggressura latronum[l] est) nullo bonę fidei iudicio pręstãtur:[m] & ideo creditor pignora quæ huiusmodi casu* iterierint, prę-

de inofficioso.in fi.Item nec debet creditor in eo ꝑbando grauari, quo ꝑbato nõ debeat releuari: vt.ſ.de ꝑba.l.ad probationem.j.Ad.l.autẽ de periculo tut.respõ.vt.ff.solu.ma.l.Titia secundum Ir.Item argu.cõtra.huic.l.ſ.de fi.instru.l.fi.sed ibi solui. *ADDITIO.* Limita opinionẽ istius glos.habere veritatẽ in his casib⁹ fortuitis qui de facili & frequenter eueniũt sine culpa possessoris: vt sunt vis hostium, impetus aquarũ, & similes. pro quo allegat Salyce. hic.l.si merces.§.culpæ.ff.locea.&.l.pe.in prin.ff.solma. secus in aliis casib⁹ fortuitis, qui sine culpa ꝓsumpta de facili nõ eueniunt: vt est furũ, & similes.

titiõe debiti submouetur,[n] nisi inter contrahentes placuerit,[o] vt amissio pignorũ liberet debitorem. PP. Idib. April. Fusco & Dextro Conss.

*Creditor tenetur de dãno sua culpa dato tempore obligationis. Bal. vel sic: Creditor tenetur pignoratitia pro dãno illato in re pignorata eius dolo vel culpa: & necessarios sumptus in ea factos recuperat. Salyc.*

VI. Imp. GORDIANVS A. Iuliano.

B 2 CReditor qui fundos[p] & domos pignori vel hypothecę accepit, dãnũ in decidẽdis arboribus, domibúsque destruendis ab eo datũ, in rationẽ debiti[q] deducere cogitur. Et si dolo vel culpa rẽ suppositã deteriorẽ fecerit:[r] eo quoq; nomine pignoratitia actione tenebitur, vt talẽ restituat, qualis fuerat tẽpore obligationis. Creditor autẽ necessarios[s] sumptus quos circa res pignoratitias fecit, exigere non ꝑhibetur. PP. XIII. Kalẽ. Augusti. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

C *Vera amissio prodest: simulata nõ prodest. Bald. Vel sic: Creditor non tenetur si pignora sint perdita sine eius culpa: & perditio simulata præsumitur si postea possidere reperitur. Salycetus.*

VII. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. Cæs. Saturnino.

SI nulla culpa[t] seu segnitia creditori ĩputari potest: pignorũ amissorũ dispẽdiũ ad periculũ eius minime pertinet.[u]

*Vtiles.*

QVæ fortuitis.] CASVS. Si creditor pignus sibi obligatũ casu fortuito perdidit, vel per furũ, nõ tenebitur, nisi hoc cõuenerit, vt si per casum fortuitũ aut alio modo amitteretur pignus, nõ teneretur debitor soluere debitũ.

l *Latronum.* qui palã homines spoliant: vt & infra depositi.l.j.& in authen. vt nulli iudic. §. penul. col. ix. in furto autem dic vt.ff. pro socio. l. cum duobus. §. damna.

m *Præstantur.* vt.ff. de pigno.l. si inter. §. quicquid.&.j. de pig. l. sicut.&.ff.eo.l.si cum vẽderet.§.fi.& de nau. fœ.l.fœnerator.&.ff. de fideiuſſ.l. amisi. in prin.&.j.de pericu.& commo.l. mortis.&.j. locati.l.j.&. iiij.&.ff. de contrahen. empt.l. fistulas.§.fi.& de pericu.& cõmodo rei vẽdi.l. hoc ita verũ.§. fi. &.ff. commo.l.si vt certo.§.nunc videndum.&.ff.de regu.iur.l. cõtractus.& de admi.rerũ ad ciui.perti.l.ij.§. si eo tẽpore.& de prescriptis ver.l.si tibi rem.ij.respõ.&.j.mãda.l.à procuratore.

n *Submouetur.* vt institu.quibus modis re contrahitur obliga.§. fi.& infra de pigno.l.seruo.& infra.e.l.pignus.

o *Placuerit.* ſpecialiter & incontinenti: vt supra de nego.gest. l.negotium.

D CReditor.]CASVS. Obligaui fundũ vel domũ: destruxisti. An damni ratio sit habenda, quęritur? Respon.ꝙ sic: & cõpensabitur in debiti quantitatẽ. & hoc in prima. Idem est si dolo deterioraſti: quia act.pig.teneberis vt talẽ restituas qualẽ recepisti.& hoc in secũda. Si quis vero ſumptus vtiles vel necessarios in re pignorata fecerit, eos exigere poterit.& hoc in tertia.

p *Creditor qui fundos.* Nota quòd hypotheca est in re immobili: pignus in re mobili.

q *Debiti.* id est in compensationem debiti.

r *Fecerit.* aliàs non. sed & supra fecit deteriorem.& facit.ff.eo. l.eleganter.§.fi.

ſ *Necessarios.* & vtiles: vt.ff.eo.l.si necessarios.& infra de pign. l.in ſumma. moderatos tamen: vt.ff.eo.l.si seruos.

*Si nulla.* ]CASVS. Dãnũ sine culpa creditoris rerũ amissarũ nõ ad creditorẽ, sed ad debitorẽ pertinet.& hoc in prima. Si vero creditor simulat se amisisse cũ nõ amiserit: si possidet, debitor aduersus eum experietur pignoratitia actione.& hoc in secũda.

t *Nulla culpa.* in faciendo: segnitia in omittendo. ná de vtraque tenetur: vt.ff.eo.l.si seruos.&.l.eleganter.

u *Pertinet.* vt supra.e.l.si creditor.in princ.&.l.quæ fortuitis. & infra de pigno.l.sicut.&.l.seruos.



BIU Cujas

a *Experiri potes.* & facit ifra de distr.pig.l.& qui sub imagine.

*Pignus.*] CASVS. Cum pignus in bonis debitoris remanet: si perit sine culpa creditoris, debitori non creditori perire dicitur. Si ergo librum tuum mihi obligasti, & in horreo deposui, & periit: tibi non mihi periit: & nihilo minus habebo aduersus te debiti persecutionem.

b *In bonis.* id est dominio: vt hic, & ff. de distra.pigno. l. rescriptum. in prici. & ff. de ædil.edic.l.quis sit fugitiuus. §. pignori. & ff.qui & à quibus ma. lib.nō fi.l.generaliter.

c *Ideoque.* nō est bona ratio. adde ergo, cū creditoris culpa non interuenerit.

d *Ipsi perire.* nisi creditori culpa posit imputari: vt supra.l.proxi. vel pactum: vt supra titu.proxi.l.j. vel mora: vt. ff. depos. si in Asia.§. fi.

e *In horreis.* & in tutiori loco reponi non poterant: vt. ff. de dam. infect.l. vtique. & de administr.tuto.l.tutor pro pupillo.§.j.

f *Publicè.* Not.ar. ergo quòd non intelligitur culpa, quam cōsuetudo admittit. sic. ff. de ædil.edic.l. quis sit fugitiuus.§. apud Labeonem.& argu. ff. ad Macedoñ.l.iij. Accur.

*Ne creditores.* CASVS. Mutuaui tibi.x.pro eis.x. rem tuā mihi pignori obligasti: & eam tenui spacio.x.an. inter presentes.xx. inter absentes. an tibi debitum offerenti opponi posit à me vel à successore meo lōgi tēporis præscriptio, quæritur? Dicitur quòd non. sed si debitam quātitatē offerres, & non eam recipere velim: debes eā consignare & deponere: & debes probare rem mihi obligatam. & si neges pecuniam me tibi mutuasse, probare debeo me tibi mutuasse siue numerasse: siue possideam rem obligatam, siue tu. & sic hoc probato, & oblato à te debito, & me recipere nolēte, cōsignato & deposito, facilis erit tibi pignoris liberatio. & hoc in secunda.

g *Successerunt.* in ius vniuersum. secus in emptoribus: vt infra si aduersus credi.l.diuturnum. & est ratio, quia emptor tenetur tantum rei vindicatione debitori. hic autem etiam pignoratitia, quę est psonalis, & sic durat.xxx.annis: vt. ff. de constit. pecu.l.ij.

h *Et deposita.* vt infra de vsur.l.acceptam. in iudicio autem sola oblatio sufficit: vt. ff. eo.l.si rem.§. fi. & l.aliena.§.j. & ff. quibus modis pign. vel hypothe. solui.l.item.§.j.

i *Longi temporis.* scilicet.x. vel.xx. annorum: quia personalis est pignoratitia: vt infra de distra.pig.l.vlti. & ideo eius vita.xxx. annis durat: vt.d.l. de constitu. pecu.l.ij. & infra quib. non obst. long.temp.præscrip.l. neque mutui. Sed quando nascatur, dic vt. ff. eo.l.si rem.§. omnis. Vel ideo hæres non præscripsit, quia successor est scientiæ eius: vt. ff. de diuer. præscrip.l. an vitium. quia ergo creditor non prescripsit ,ppter cōscientiā rei alienę: vt. ff. de vsuca.l. pignori. nō dico ,ppter malā fidē, sicut fructuarius & colonus: vt istitu. per quas perso. no. acqui. §. sed bonę fidei. Idē in hęrede. Sed an lōgissimo tēpore prescribet? Io. vtiq;

*Sane si simulata amissione etiamnū eadē pignora (vt adseueras) à parte diuersa possidētur: aduersus eū experiri[a] potes. PP. VIII. Kalend. Martij, Præsente & Albino Conss.*

*Res perit domino rei: & non est in culpa, qui facit quod fieri est consuetum, vel qui facit quod facit maior pars hominum. hoc dicit. Bald. vel sic: Pignus repositum in loco in quo pignora publice consueuerunt reponi, non perit periculo creditoris: nec debitor propterea liberatur à debito. Salycetus.*

VIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Georgio.

PIgnus in bonis[b] debitoris permanere, ideoque[c] ipsi perire, [d] in dubium non venit. Cum igitur adseueras in horreis[e] pignora deposita, consequens est, secundum ius perpetuum pignoribus debitori pereuntibus (si tamen in horreis, quibus & alij solebāt publicè[f] vti, res depositæ sint) personalem actionem debiti reposcendi causa, integram te habere. pp. VI. Noñ. Maij, Mediolani. AA. Conss.

*Soluto debito, vel oblato & consignato legitime, creditor possidens pignus conueniri potest à debitore duplici via: scilicet rei vindicatione, & pignoratitia directa. Econtra autem si debitor possidet, nec debitum sit solutum, vel legitimè consignatum: conuenitur à creditore hypothecaria, præscriptione longi temporis non obstante in aliquo casuum prædictorum. hoc dicit. Bald. vel sic: Debito vero soluto vel oblato consignato & deposito, debitor à vindicando pignore non potest submoueri longi tēporis præscriptione: tamen agens rei vindicatione, debet probare causam suæ intentionis: & creditor excipiens de pignore, vel agens hypothecaria debet probare suā exceptionem vel hypothecariæ actionē, à qua debitor liberatur, si probet debitum solutū, vel oblatum & depositum. Salycetus.*

VIIII. Idē AA. & CC. Apollodorę.

NEc creditores, nec qui his successerūt,[g] aduersus debitores pignori quondā res nexas petentes, reddita iure debiti quantitate, vel his non accipientibus, oblata & consignata & deposita, [h] longi[i] temporis præscriptioe muniri possunt.[k] vnde itelligis quòd si originē[l] rei† probare potes: aduersario tenēte vindicare dominium debes.[m] Vt autē creditor pignoris defensione se tueri[n] possit, extorquet ei necessitas probādi[o] debiti: vel si tu[p] teneas, per vindicationē[q] pignoris hoc idē inducitur:[r] & tibi[s] nō erit difficilis,[t] vel solutione, vel oblatione[u] atq; solēni depositione pignoris liberatio. Dat. Nonis Maij, ipsis. CC. & Conss.

*Pignoratitia competit soluto debito. hoc primo. Creditor non potest hypothecam sine pacto vel iudicis decreto inuadere. h. d. secundo. Baldus.*

X. Iidem AA. & CC. Ammiano.

PIgnoris causa res obligatas[x], soluto debito restitui debere, pignoratitiæ actionis natura declarat.[y] quo iure, si titulo[z] pignoris obligasti[a] mancipia, per eandem actionē[b] vti potes: nec creditor citra* conuentionem[c] vel presidalē[d] iussionem debiti causa res debitoris arbitrio suo auferre potest. Dat. V. Kalēd. Ianuar. Sirmij, ipsis. CC. & Conss.

k *Possunt.* quantum ad cursum vsurarum.

l *Originem.* id est te obligasse ei rem & tradidisse: & sic præsumitur habere hodie: quia ab isto habuit. aliàs secus: nisi possedisset tempore litis contestatæ: vt supra ad.exhiben.l. nō ignorabit. cum ergo possidere præsumatur, rei vindicatione tenetur: aliàs non teneretur: vt supra de alie.iud.mu. cau.fa.l.j.

m *Dominiū debes. sed an creditor poterit dicere, non es dominus tu debitor, qui agis rei vindicatione?* Quidam quòd non: quia nō potest referre quæstionē dominij, cū ab eo causam habeat: & pro eā hæc.l. & infra de non nu.pecu.l.j. & infra de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. §. sed hæc super. Tu dic q̄ potest: vnde etiam dominum se esse tunc debet probare. & q̄ hic dicit sufficere probare originem, verum est, nisi referatur quæstio dominij. vel dic probare hic originem sufficit, vt præscriptio nō opponatur. Vel dicit vindicari dominiū, id est rem suā, per pignoratitiā actionem. & de hoc dixi infra de præscript. xxx. an. l. si quis emptionis. §. penult.

*Pignus suū vindicanti an possit dici, nō es dominus.*

† *Facit ad hāc. l. gl. ii. in ca. vlti. post princi. gl. extra de præscrip.*

n *Se tueri.* cum ipse possidet.

o *Probādi.* si quæstio sit an debeas vel non.

p *Tu.* scilicet debitor.

q *Per vindicationem.* id est per quasi Seruianā vel hypothecariā: quæ idem est: vt insti. de actio. §. item Seruiana.

r *Inducitur.* vt creditor probet debitum.

s *Et tibi.* scilicet eo probato.

t *Difficilis.* scilicet de iure, etiam post longum tempus: nec potest creditor obiicere quare tam longo tempore debitorem dimiserit: vt hic, & infra de non nume.pe.l.j.

u *Vel oblatione.* vt infra.e.l.fi. & de pignoribus.l.creditor. & de lui.pign.l.fi. & de compēsatio.l.inuicem. & ff. de mino.l. ait prętor.§.j. & infra de vsur.l.acceptam. Accursius.

*Pignoris.*] CASVS. Soluto debito, res obligata per actionem pignoratitiam restituenda est. si ergo mancipium mihi obligasti, & debitum soluisti: per act.pign.mancipium poteris recuperare. an vero si non soluisti, propria auctoritate possim res tuas mihi obligatas inuadere, quæritur? Respond. quòd non, nisi hoc ab initio conuēnit: vel iussus iudicis interuenisset.

x *Obligatas.* & traditas.

y *Declarat.* vt infra de lui.pign.l.fi. in fi. Et quod dicit, soluto, dic vel aliàs satisfacto: vt. ff. e.l.si rem.§. omnis.

z *Titulo.* non est titulus, sed dic; id est modificatione possidendi.

a *Obligasti.* id est tradidisti.

b *Actionem.* pignoratitiam, non tua auctoritate.

c *Conuentionem.* vt si conuenit, vt non soluto debito liceat creditori auctoritate sua rem accipere obligatam.

d *Vel præsidalem.* per quam licet etiam sine pacto: sed si nullum horū interuenerit, & creditor abstulerit sua auctoritate: tenetur l. Iulia de vi, & incidit in edictū diui Marci: vt. ff. quod met. cau.

*Creditor pignus vel hypothecā in-*

l. ex-

*uadēs propria auctoritate, qua actione teneatur.*

l.extat.&.l.pe. Item vi bonorum raptorum,si res est mobilis: vt j.vi bon.rapt.l.res.quanuis autem ex conuentione liceat auferre tamen ciuilius faciet cum iudicis auctoritate: vt.l.contraria.j. de pign.l.creditores.Item adhuc contra.ff.de damno infec.l.vtique.sed ibi inquilinus erat suspectus ne recederet.vel ibi locator quodāmodo etiam priꝰ videtur habere possessionē pignoratitiā, vnde merito sua auctoritate capit:vt argu.ff. in qui.cap.pignus ta. contrahit.l. est differentia.

*Fructus extenuant sortem: quod intellige quando cum sorte recipiunt functionem, vel à principio,vt pēsio domus:vel ex postfacto,quia sunt consumpti : vel quasi, puta commixti , ita quòd non possunt discerni. Bald.Vel sic:Creditor fructus perceptos cōputat in sortem, & residuo soluto pignus tenetur restituere: nec longi temporis præscriptionem potest opponere.Salycetus.*

XI. Iidem AA. & CC. Heriſco.

QVo minus fructuum quos creditor ex rebus obligatis accepit, [a] habita ratione, ac residuo debito soluto, vel si per creditorem factū fuerit quo minus solueretur, [b] oblato, & consignato, & depositō, pignora quæ in eadem causa durant, [c] restituat debitori:nullo spacio longi temporis defenditur. [d] Dat.XII. Kalend.Decemb.CC.Conss.

*TITVLVS XXV.*

## DE INSTITORIA ET exercitoria actione.

*Ex contractu serui institoris dominus tenetur institoria in solidum. sed si non est institor , tenetur dominus quatenus in rem suam est versum.h.d.Bald. Vel sic: Seruus institor domini,ex causa suæ institutionis, obligat dominū in solidum:non institor vero,vel ex causa non suæ institutionis , obligat de in rem verso tantum.Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS.A. Hermeti.

*Cōtinuatio.*

*Dixit qualiter ex nostris conueniamur contractibus : nunc qualiter ex alienis.& de duobus generibus contractuū præmittit , in quibus in solidū tenemur.Vel dixit de pigno re quod est accessorium: nunc de aliis accessoriis. Est enim in contrahente seruo vel filio obligatio principalis , naturalis & ciuilis,vel naturalis tātū.*

SEruus [e] tuus pecuniam mutuam accipiendo, ita demum te institoria actione obligauit, si cum eum officio alicui vel [f] negotiationi [g] exercendæ præponeres , etiam vt id faceret, [h] ei permissum [i] à te, probetur. [k] Quòd si hæc actio locum non habeat : siquid in rem tuā versum probabitur, actione in eā rem proposita, [l] cogeris exoluere. PP. VIII. Kalend. Septembr. Duobus & Aspris Conss.

*Ex contractibus serui dominus de peculio duntaxat tenetur: nisi alia ratio augeat obligationē, vt præpositio vel versio in rem domini.Bald.& Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER.A. Calliſto.

EX contractibus seruorum, quanuis de peculio duntaxat domini teneantur:de eo tamen quod in rem eorū [m] versum est,vel cū institore ex causa cui præpositus fuit, cōtractū est:etiam in solidum conueniri posse, [n] dubium non est. [o] PP. III.Kalen. Maij, Alexādro.A. II.& Marcello Conss.

*Ex deposito facto penes institorem , tenetur dominus.h.d.Sal.Vel sic:Ex illo contractu datur institoria vel exercitoria, qui celebratus est ob causam in quā fuit posit[a]: & intelligo tacite vel expresse.Pau.de cast.*

III. Idem A. Martiæ.

INstitoria tibi aduersus eum actio competit,à quo seruum mensæ præpositum dicis,si eius negocij causa quod per eū exercebatur , depositam pecuniā, nec redditam,potest probari. PP. Nonis Maiis, Agricola & Clementino Conss.

*Etiam mulieres tenentur institoria & exercitoria. Baldus.*

IIII. Impp. DIOCLETIAN.& MAXIM. AA.& CC.Antigonæ.

ET si à muliere [q] magister naui præpositus fuerit : ex cōtractibus eius ea exercitoria actione ad similitudinē institoriæ tenetur. [r] PP.XIII.Kal. Nouemb.Sirmij.CC.Conss.

EX cōtractibus.] CASVS. Seruo meo pecuniam mutuasti, & in rem meam versa est præposui seruum alicui negociationi, & in eam causam mutuasti ei: habebis me obligatum in solidum : licet aliàs de cōtractibus seruorum domini duntaxat de peculio teneant.

m *Eorum.* scilicet dominorum.

n *Posse.* scilicet dominos.Accursius.

o *Dubium non est.* ad hoc concor. ff. cod. l. cuicunque.in princ.& si non est dominus soluendo, conuenitur institor si est homo liber,vt.ff.de instit.l.j.in fi.&.l.ij.Accur.

INstitoria.] CASVS. Si penes seruum tuū quem mensæ nummulariæ præposuisti, aliquam quantitatem pecuniæ in eam causam vt meam cum tua cambiré,deposuisti: si probem depositam,& non redditam probas:eoipso quòd non probatur contrarium,habebo te obligatum institoria.

p *Potest probari.* quod est eoipso quòd contrarium non probatur vt.j.qui mil.non possl. penul.& fi. lib.xij. nec enim iste deponens probat non redditam,cum sit negatiua:vt.ff.de proba.l.actor.& dic depositam : vt tamen si vellet vteretur:vt.ff.si certum pet. l. si quis nec causam. Vel deposuit cum postea cambire secum proponebat:aliter non contraherent in causam in qua esset præpositus.& facit.ff.e.l.cuicunque.§.j.ver.sed & si in mensa.

SEruus.] CASVS. Si seruum tuum alicui stationi præposuisti ad emendum frumentum, vel vendendum : quæritur,quæ actio locum habet?Respond.quòd institoria.& hoc in prima.Si vero in eam causam ei mutuaui.x.qua act. te habeam obligatum? Respond.quòd institoria.& hoc in secunda.Si vero non in eam forte causam mutuaui,sed in rem tuam versa est: de in rem verso habebo te obligatum.

e *Seruus.* nam & serui & omnes possunt esse institores: vt.ff.eo. l.sed & si quis meam rem §.parui.

f *Vel.* pro id est.

g *Negociationi* . dominicæ,non peculiari,quando non institoria,sed tributoria sibi vindicat locum:vt &.ff.eod. l.sed & si pupillus.§.penult.

h *Faceret.* id est acciperet mutuum.

i *Ei permissum,* tacite vel expresse.

k *Probetur.* quod fieri intelligitur quando ad emendas merces eum præposuit: nisi nominatim hoc prohibuerit: vt.ff. de instit. l.cuicunque.§.non tamen.&.§.seq.&.ff. ad Macedo. l.sed Iulianus.§.interdum.Et arg.ff.de exer.act.l.j.§.nō autem.Et no.quòd ad hoc vt ista actio locum habeat, tria concurrere oportet,vt in exercitoria , scilicet quòd ei mutuaueris pecuniam in eam causam, in qua est præpositus expresim vel tacite . Item quòd sciat eum præpositum in eam causam : licet Ia. in hoc contradixerit. Item quòd in eo loco mutues,vbi res ex pecunia tua comparanda reperiatur:vt.ff.de exerci.l.j.§.non autem.&.l.fi.

*Exercitoria locū habet tribus cōcurrētibus.*

l *Proposita.* de in rem verso:vt.j.l.proxi.

ET si.] CASVS. Sicut mulier ex contractu, si quem præposuit alicui negociationi, tenetur institoria : sic ex contractu magistri si quem naui præposuit, tenetur exercitoria. & hoc ad exemplum institoriæ.

q *Et si à muliere.* tractat de vltima parte rubricæ.

r *Tenetur.* sicut teneretur institoria,si negociationi præposuisset:vt.ff.de instit.l.sed & si quis meam.§. parui.sic & in ista: vt.ff. de exerci.l.j.§.cuius.&.§.parui. & erat huius.l.dubium, quia videbatur intercedere.sed non est verum:immo rem suam agit,vt de cessat Velleianum:vt.ff.ad Velle.l.si mulieri.ij.

SI mutuam.] CASVS. Domitianus mandauit Demetriano institori suo vt acciperet mutuam pecuniam à Titio,expendendam forte in negociis suis.qua act.habet Titius dominū obligatum?Respon.quòd vtili institoria ad exemplum directæ, quia directa non datur:quia negocium vnum fuit mādatum: vt.ff.eo. l.in eum.secus si plura:vt.ff.eo.l.cuicunque.§.j.vel quòd mutuauit Demetriano contemplatione Domitiani,tunc agitur negot.gest.act.ad exemplum institit.vt.ff.de nego.gest.l.liberto. Vel dic datur institoria non solennis ad exemplum directæ solennis quę olim dabatur, quæ iam sublata est:vt.ſ.de formul.l.j.

*Demetriam.*

BIU Cujas

a *Demetriano.* seruo suo. si autem creditori mandasset, haberet contra eum creditor actionem mandati: vt. j. manda. l. si literas.

b *Ad exemplum institoriæ.* scilicet directæ. sed cur non datur directa hoc casu? Respon. quia vnum negocium fuit mandatum: vt ff. eo. l. in eum. in princ. secus si negocium pecunię generaliter: vt ff. eod. l. cuicunque. §. j.

Alij dicunt quòd mutuasti Demetriano cõtẽplatione Domitiani, & sic dicunt dari negociorum gestorũ ad similitudiné institoriæ: vt arg. ff. de neg. gest. l. liberto. in prin. Vel die tertio ad similitudiné directæ, quæ cum solennitate dabatur olim quæ hodie est sublata: vt. ẽ. de formu. l. j. & distingue circa hoc vt di. ẽ. si cer. pe. l. eum qui mutuam.

*Ex contractu præpositi ad mutuum accipiendum, obligatur præponens ad exemplum institoriæ. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Ex contractu facto cum procuratore speciali, datur contra dominum vtilis institoria. hoc dicit Pau. de cast.*

V. Iidem AA. & CC. Caio.

SI mutuam pecuniam accipere à te Demetriano [a] Domitianus mandauit, & hoc posse probare confidis: ad exemplum institoriæ [b] eundem Domitianum apud competentem iudicem potes conuenire. Dat. IIII. Kalend. Nouembr. ipsis CC. & Conss.

*Ille qui sequitur voluntatem alicuius, perinde est ac si sequeretur mandatum eius. Bald. Vel sic: Ex contractu celebrato cum seruo de voluntate domini, tenetur dominus in solidum ad exemplum institoriæ. Salyc.*

VI. Iidem AA. & CC. Onesimæ.

QVi secutus domini voluntatem, cum seruo ipsius habuit contractum: ad instar actionis [c] institoriæ recte in solidum † dominum conuenit. [d] Dat. XIIII. Kalen. Decembr. CC. Conss.

## TITVLVS XXVI.

## QVOD CVM EO QVI in aliena potestate est, negocium gestum esse dicetur, vel de peculio, siue quod iussu, aut de in rem verso.

*Ex officio tutelæ vel curæ gestæ per filium, pater non obligatur nisi peculio tenus, & de in rem verso: nisi huiusmodi tutela ex decurionatu in quo pater consenserit, sumpsit officium: quia tunc tenetur in solidum. Baldus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Aelio.

QVm filiusfamilias tutor aut curator [e] datur, [f] pater [g] tutelæ vel negociorum gestorum iudicio de peculio & de in rem verso [h] conueniendus est. ¶ Quòd si voluntate eius filius decurio sit creatur, & à magistratibus tutor cõstitutus: [i] pater in solidum satisfacere cogitur: cum id onus [k] exemplo cęterorum munerum ciuilium [l] introductum intelligatur. Dat. VII. Id. Nouembr. Dextro. II. & Prisco Conss.

*Actio naturaliter formata in solidum, ex accidenti moderatur quatenus quis facere possit. Bald. Vel sic: Si filiusfamilias qui patris, vel propria volũtate contraxit, ab hæreditate patris se abstinuit: in quantũ facere potest duntaxat conueniri debet. Sal.*

II. Iidem AA. Annio.

EIus rei nomine de quâ cum filiofamilias contractũ est, siue sua volũtate, [m] siue eius [n] in cuius potestate fuit, siue in peculium ipsius, siue in rem patris ea pecunia redacta est: si paterna [o] hæreditate abstinuit, actionem, nisi in id quod facere possit, [p] nõ dari, [q] perpetui edicti interpretatione [r] declaratũ est. PP. VIII. Kalend. Decemb. Dextro. II. & Prisco Conss.

*Paria sunt mãdare & subscribere. hoc dicit text. cum glos. Et sic not. quòd subscriptio domini habet vim mandati. Bald. Vel sic: Ex contractu celebrato cum seruo, etiã domino inscio, tenetur dominus de in rem verso. Salycetus.*

*Pater quẽadmodum teneatur pro filio suo tutore.*

*Filiusfa. in sex casibus in quantum facere potest cõdemnatur.*

*Alimenta sunt parentibus & patronis præstanda.*

---

*Aliena potestate est, &c.*

*Prima pars rubricæ est generalis, sequentes tres speciales: & dantur non in solidum hæ actiones, sed quatenus est in peculio, & quatenus est iussum, & in rem versum.*

CVm filiusfam. ] CASVS. Filiusfa. fuit in testamento datus tutor. quatenus ex administratione pater teneatur, quęritur? Respon. quòd tenetur vtili actione tutelæ quatenus est in peculio: vel de in rem verso, si in rem eius versum est: vel nego. gest. cum filius erat curator. & hoc in prima. Si verò voluntate patris creatus fuit decurio, & à magistratibus datus tutor: tenebitur pater in solidum. & hoc in secunda. & perinde tenetur in solidum tutelæ, sicut si aliquod publicum munus filius administrasset, & male. & hoc in tertia.

a *Demetrio.* seruo tuo. si autem creditori mandasset, haberet contra eum creditor actionem mandati: vt. j. manda. l. si literas.

b *Ad exemplum institoriæ.* scilicet directæ. sed cur non datur directa hoc casu? Respon. quia vnum negocium fuit mandatum: vt ff. eo. l. in eum. in princ. secus si negocium pecunię generaliter: vt ff. eod. l. cuicunque. §. j.

Alij dicunt quòd mutuasti Demetriano cõtẽplatione Domitiani, & sic dicunt dari negociorum gestorũ ad similitudinẽ institoriæ: vt arg. ff. de neg. gest. l. liberto. in prin. Vel die tertio ad similitudinẽ directæ, quæ cum solennitate dabatur olim quæ hodie est sublata: vt. ẽ. de formu. l. j. & distingue circa hoc vt di. ẽ. si cer. pe. l. eum qui mutuam.

c *Ad instar actionis.* scilicet directę: quia nõ instituerat, sed semel contrahere iusserat: vt dixi. ẽ. l. proxi. vel ad instar eius quæ olim proponebatur cum solennitate. Vel dic quòd loquitur quando domini voluntate cõtraxisti cum seruo, puta quòd iusserit, & tenetur in solidum quod iussu: vt ff. quod iussu. l. j. sicut aliàs si teneretur institoria, teneretur in solidũ. & hoc dicit hic. potest poni & aliter secũdum Io. vt dicas voluntate domini te contraxisse habita inter dominum & seruum: & tunc cessat quod iussu: vt dicunt. quod non placet: vt. ff. quod iussu. l. j. Alij dicunt mandatum seruo vt accipiat mutuum: sed non est dictum à quo: tunc teneretur quod iussu. sed nos non distinguemus. Alij dicunt mutuantem dedisse contemplatione domini, & sic dari negociorum gestorum ad instar institoriæ: vt. ff. de neg. gest. l. liberto. in princ. & facit ad. l. istam. ff. de in rem ver. l. si res. §. j. sed quidam assignant eam contrariam.

d *Conuenit.* actione quod iussu.

e *Curator.* in testamento: sed indiget confirmatione: vt instit. de cura. §. j.

f *Datur.* in testamento, agnouit pater vel non: vt. ff. de admini. tuto. l. Lucius. j. secus si à iudice: quia tunc tenetur in solidum si agnouit: vt. ff. de tut. l. si filius. quæ est cõtra. vel ibi sciuit & agnouit: hic licet sciuit, non agnouit.

g *Pater.* agnoscens vel non: vt dixi.

h *In rem verso.* contra. ff. de tut. l. si filius. & ibi sciuit & cõsensit: hic nõ. & ibi publicum auctoritate & vtilitate, vt decurionatus.

i *Tutor constitutus.* id est filius primo factus decurio. duobus ergo casibus propter tutelã à filio factã tenetur pater in solidum, quando à iudice datur & agnouit pater: vt. d. l. si filius. Item & quando à iudice: sed prius erat factus decurio voluntate patris, vt hic: Item aliis duobus tenetur de peculio, & de in rem verso, scilicet quãdo à testatore, agnouit pater vel non: vt. d. l. Lucius. Item quãdo à iudice, & pater nõ agnosceret: vt. d. l. si filius.

k *Id onus.* scilicet tutelæ. nam placuit &c. vt insti. de excu. tu. in prĩ.

l *Munerum ciuilium.* quæ sunt publica auctoritate & vtilitate, vt consulatus & prefectura. nam & ibi pater tenetur in solidum: quia fideiubere videtur: vt ff. ad municip. l. quotiens. & familiæ erciscundæ. l. si filia. aliàs. l. si vni. §. idem scribit. scilicet quantũ ad rempublicam. si autem magistratus existens malum daret tutorem, & sic alium à republica læderet, de peculio teneretur pater: vt. ff. de pec. l. iij. §. fin. & de magistrati. conue. l. j. §. fina. Si autem munus est publicum auctoritate, sed vtilitate priuatũ, vt tutela: dic vt dictũ est.

*Eius rei.* ] CASVS. Si cum filiofamil. cõtraxeris sine voluntate patris, vel cum patris voluntate: siue illa pecunia versa est in peculium filij, siue in rem patris, & pater decesit filio hærede instituto, & ab hereditate abstineat: in id quod facere potest, deducto ne egeat, filius conuenietur.

m *Voluntate.* scilicet tantum.

n *Siue eius.* subaudi, siue & eius.

o *Si paterna.* quasi dicat, non solum si viuo patre fuit emancipatus. Sunt enim sex casus in quibus in quantum facere potest condemnatur: vt. ff. eod. l. ij. & de mino. l. iij. §. sed vtrum. & de fideiuss. si dubitetur. §. filiusfamilias.

p *Possit.* deducto ne egeat: vt. ff. de regu. iur. l. in condemnatione. Item & hoc posse facere dicitur, quod cõmode potest: vt. ff. de verb. signi. l. Nepos Proculo. Alij dicunt in quantum patitur patrimonium, vt in eo qui cesit bonis: vt instit. de act. §. fin. Sed quod secundum eos habent hi priuilegium? Respond. vt vsuræ centesimæ post condemnationem non currant contra eos, quæ currerent si in solidum damnarẽtur. quod non placet. sed in parentibus & patronis, quibus sunt alimenta præstãda, dicunt idem quod nos, scilicet condemnari deducto ne egeant.

q *Non dari.* habita ratione ne egeant: vt. ff. de pecu. l. si filius.

r *Interpretatione.* id est sententia. sed & verba dicunt: vt. ff. eod. l. ij.

*Etiam.* ] CASVS. Si seruo, domino nec mandãte, nec iubente, nec contractui subscribente, pecuniam mutuaueras: & in rem eius versa est: de in rem verso habebis obligatũ dominum.

*Neque*

BIU Cujas

a *Neque iubente.* vel etiam ratum habente, quibus casibus habet locum quod iussu: vt.ff.quod iussu.l.j.in prin.&.§.si ratum. Notata hic differentiam esse inter iussum & mandatum: vt in authen. vt nulli iudi.§.& hoc vero iubemus.coll.ix.& dixi. ff.quod iussu.l.j.in prin. Item quod dicit, mandante, dic siue seruo siue cõtrahenti cum eo: licet P. dixerit contrahenti cum seruo tantum facto iussu, habere locũ quod iussu. Sed contra eum.ff.quod iussu.l. j. in prin.

*Mandatum & iussus differunt.*

b *Subscribente.* per qđ videtur iubere: vt. ff. quod iussu.l.j.§. sed & si serui. Quid autem si prohibuisset? Respondetur, nihilo minus tenetur de peculio: vt.ff. de pecu.l.si quis seruũ. §. etiam. Accursius.

c *Deberi.* vt &.ff.de ĩ rem verso.l.j. in prin.

*Si ex contractu.*]C ASVS. Mutuasti decem filio Titij iubente Titio, & tradidisti ei vt ministro, vel nuncio. Titius decessit filio hærede instituto, sed ab hæreditate abstinẽte. nunquid filius ex contractu patris tenebit? Dicitur qp non.

d *Accepisti.* vt nuncius vel minister: vt.ff. quod iussu.l.fi.in princip. Et ar. ff.de proxene.l.ij.secus se obligãdo iussu patris: quia tũc in solidũ teneretur viuo patre, adeo vt nec posset restitui in integrum: vt.ff.de in integrũ restitu.mino.l. iij. §.sed vtrum. si absentus damnaretur ĩ quãtũ facere potest: vt.ff. quod cum eo.l.pater.

*ADDITIO.* Aduertas secundum Salyce. hic, cognosci qp iste filius vt nuncius patris accepit pecuniam mutuo, ex eo quia pater fuit ille qui contraxit: sic filius capiendo illam pecuniam ad hoc missus, voluit patrem solum obligatum esse. ex causa enim cognoscimus aliquem esse nuncium, vt quia vult dominum solum obligari: pro quo facit.l.fin.ff.quod iussu.&.l.fi.ff.de instito. item ex forma nunciandi, quia scilicet verba sunt concepta in persona mittentis.

III. Imp. ANTONINVS A. Artemoni.

ETiam si non mãdãte, neq; iubente, [a] neque subscribẽte [b] domina, pecuniam mutuam seruo Priscæ dedisti: tamen ea quãtitas si in rẽ dominę eius iustis erogationibus versa est, de in rẽ verso apud suũ iudicẽ eã cõueni: cõsecuturus secũdũ iuris formã id quod tibi deberi [c] apparuerit. Dat. III. Kalend. Iul. Læto & Cereale Conss.

*Nuncius seu merus minister ex contractu nullatenus obligatur. & vtrum sit nudus minister, cognoscitur ex causa & forma. Bald. Vel sic: Filius vt patris nuncius recipiens pecuniam patri debitam vel creditam, non obligatur. Salycetus.*

IIII. Idem A. Lucio.

SI ex contractu patris iussu eius mutuam pecuniam accepisti, [d] téq; ei⁹ hęreditate abstinentes: frustra vereris [e] ne à creditorib⁹ ei⁹ cõueniaris. Dat. V. Kal. Ianu. Messala & Sabino Cõss.

*Filiusfamilias potest fideiubere pro alio si sit ætatis legitimæ. Baldus. Et tenetur in solidum: pater vero de peculio tantum. Sal.*

V. Imp. ALEXANDER A. Asclepiadi.

NVlla res prohibet filios familias si pro aliis maiores vigintiquinque annis fideiusserint, actione [f] competenti aduersus eos teneri. Sed si duntaxat de peculio tecum [g] agatur: defensionibus si quæ tibi competunt, vtêris. PP. VI. Id. Decemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

c *Vereris.* qui non succedit, nõ tenetur: vt hic, &.ĩ.ar.tu.l.eum.

*NVlla.*]C ASVS. Si filius sami. maior. xxv. an. apud creditorem tuum pro te fideiusit: an teneatur, quæritur? Dicitur quòd sic.& hoc in prima. Et si cum patre de peculio agatur, vtetur filius defensionibus suis, sed quibus, non aperit.& hoc in secunda. Tu dic deducẽdo quod sibi debetur, vel aliis qui sunt in potestate. Aliter intelligitur hæc secunda pars, sed dic vt ĩ glos.

f *Actione.* ex stipulatu & in solidum dum est in potestate: vt.ff. de iud.l.tam ex contractibus.& de act.& obli.l.filiusfamilias ex omnib⁹.& de fideiusl.si dubitetur.§.filiusfamilias.& infra de fideiusl.filius.& in hoc differt à seruo, qui fideiubere non potest. Item differunt in compromisso. Item in iudicio: vt.ff.de pecul.l. iij.§. si seruus.&.§. sed si filius. Item in Macedoniano: vt insti. quod cum eo.§. j.&.§. penul. Item seruus ex ante gesto non tenetur, sed filius sic: vt.ff. de nego.gest.l. eum actum.& quod cum eo. per totum titu.

*Filiusfa. & seruus differũt in multis.*

g *Tecum.* ô pater. vteris quidem tu defensionibus deducendo quod tibi debetur, vel aliis qui sunt in potestate tua: vt.ff.de pecu.l.sed si damnũ.§. præterea. Item quia lapsus sit annus ab emancipatione filij: vt.ff. quando act. de pecu. est an.l.j.in prin. Vel dic, tecum ô fili, cum velis defendere patrem. Vel dic quòd conueneris vt hæres patris: & tunc his duobus modis eædem sunt defensiones, vt in primo casu. Vel dic quarto filium suo nomine conueniri. & dices de peculio, id est propter peculium, aut ex stipulatu. & dic defensionib⁹, scilicet consultis Macedo. Vel quia sibi inuicem aliquid debeatur.

*Seruus in præiudicium domini nõ trãsfert possessionem rei dominicæ: & de facto immissum dominus potest expellere. Bald.*

VI. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS AA. & VALERIAN. Cæs. Matrono.

SI seruus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua, in vsurarum vicem habitandi facultatem creditori cõcessit: nullo iure aduersari⁹ tuus hospitiũ [h] ex hac causa sibi vindicat, cum te serui factum non obligauerit: [i] & ingrediẽs [k] rem tuam, contra vim eius auctoritate competentis iudicis protegẽris. Dat. XII. Kalendas Iul. Aemiliano & Basso Conss.

*Ex contractu serui tenetur dominus actione de peculio, quæ post mortem serui vel eius statu mutato durat anno: & si aliquid est versum in vtilitatem domini, datur de in rem verso, quæ durat perpetuo. Ex contractu vero cum libero gesto non obligatur dominus, nisi pecunia in eius vtilitatem sit versa, vel ratum habuerit. Salycetus. Vel sic: Actio de peculio est perpetua quousque viuit seruus, & est in eiusdem potestate, licet sit prætoria, quia est rei persecutoria, nõ pœnalis: sed mortuo seruo, manumisso vel alienato, efficitur annalis à tẽpore mortis, manumissionis vel alienationis. Actio vero de in rem verso semper est perpetua, etiã post manumissionem vel alienationẽ. l. d. vsque ad. §. alioquin. secũdũ Pau. de cast.*

VII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Crescenti.

EI qui seruo [l] alieno dat pecuniã mutuam, quãdiu supereſt seruus, [m] itẽ post mortẽ eius ĩtra annũ [n] de peculio ĩ dominũ cõpetere actionẽ: vel si in alienam dicitur inuadere: vt.ff. de vi & vi ar.l.j. §. vi possidere. Vel tertio dic quòd peculiaris erat, sed seruus noluit dominum possessione priuare: quod ex eo patet, quia ad habitandum tantum concesit: alias auferret: vt.d.l.peregre. Accursius.

k *Ingrediens.* scilicet tu.

*EI qui.*]C ASVS. Quantum duret actio de peculio & de in rem verso, intendit hæc lex dicere: & loquitur prima pars in seruo, secunda in libero. dicit ergo in hac parte generaliter quòd qui cum seruo alieno contraxit, quandiu supereſt seruus, vel post mortem eius intra annum, habet dominum obligatum de peculio. sed si in rem domini versum est, habet dominum perpetuo obligatum de in rem verso. Si vero seruus decesit, vel alienatus sit, vel manumissus, & annus nondum excesit: aduersus eum qui habet peculium, agere potest.& hoc in secunda. Si vero cum procuratore meo contraxisti, & fidem eius mutuando pecuniam secutus es, nullam aduersus me habebis act. nisi in rem meam versum sit, vel cõtractum factum cum eo ratum habuero.& hoc in tertia.

l *Ei qui seruo.* intentio huius.l. est ostendere quantum duret actio de peculio, & de in rem verso.

m *Supereſt seruus.* manens in eadem causa.& hoc nisi actio præscriptione aliqua communi tollatur.

n *Intra annum.* hoc si actio maiori tempore aliàs finienda esset: alioquin limitabitur suo tempore: puta seruo viuente steti per. xxix. annos & dimidium quòd non conueni dominũ, postea enim

BIU Cujas

enim non agam intra annum, sed intra sex menses tunc mortuo seruo. Item hoc verum est cum pura erat obligatio, alioquin cōtra: vt.ff. quando actio de pec. est an. l.j. §. annus. &. l. cum post.

a *Esse honorariam.* scilicet de in rem verso.

b *Quapropter.* quod dixit in genere, dicit in specie.

c *Aduersus eum.* scilicet qui habet peculiū, vt venditorem, qui habet precium peculij & serui. Et sic primo est cōueniendus, & postea ipse emptor: vt.ff. de pecu. l. si creditor. §. j. & l. si ex duobus. §. fi. & l. sequen. & l. hinc quæritur. §. penul.

d *Cum libero.* vt procuratore, vel negotiorum gestore alicuius, vel tutore, vel curatore. Non dicas possessō bona fide: quia tūc distingueretur, an in peculium, quod ad se, an quod ad bonę fidei possessorem pertinet, vertisset: vt.ff. de pec. l. j. §. fin. & l. ij. & l. hinc quę ritur. §. penult.

e *Et eius personā.* scilicet tātum secundum nos. [a] Alij dicunt, etiā domini contemplatione fecisti.

f *Ratum habuit.* his enim duobus casibus vtilis actio negotiorū gestorum habebit locum contra dominum secundum Guillelmū: vt infra de re. ali. non ali. l. j. & supra de rei vin. l. mater. non directa, quia non eius nomine dedisti: vt.ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. sed si ego. Alij dicūt hic habere locum vtilem cōdictionem certi. & ad hoc quòd teneatur, supra de ꝓcur. l. si preciū. & supra ti. j. l. si mutuam. sed videtur etiam his duobus casibus dominum non teneri: vt supra si tut. vel cura. l. si creditor. & supra si cer. pe. l. cum qui. Sol. illa secundum istam. vel nō datur in dominū actio à principio, sed ex postfacto sic, rato habito, vel in rem eius verso, vt hic: quod in idem cum prima recidit. Sed quomodo potest haberi ratum, cum eius nomine non dederim? Respon. etsi ego non dedi eius nomine, ipse tamen accepit eius nomine: & ideo sua ratihabitione quæritur ei proprietas pecuniæ: vt.ff. de nego. gest. l. si ego. & sic tenetur: cum re ipsa quasi suum negotium videatur, facta tali versione: & per talem ratihabitionem: vt.ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. item quæritur. Vel dic, secundum alios, quòd licet non egerim vt eum haberem obligatum, non tamen egi contrarium, scilicet vt non haberem eum obligatum. differunt enim hæc inter se. Et distingue circa hoc vt supra si cer. peta. l. eum qui pecuniam.

*Si mandator.* ]C ASVS. Si mandasti mihi vt contraherem cū filio tuo, vel iussu tuo contraxi: non solum in sortem, sed etiam in vsuras, si pro sorte & vsuris te obligasti, teneberis vt soluas, ad hoc vt pignora tua & tuo nomine obligata liberētur. & hoc in prima. Sed si tu pater pro filio tuo fideiussisti quando accipiebat pecuniam mutuo, indubitanter tu pater ex illa obligatione poteris conueniri vt fideiussor. & hoc in secunda.

rē domini versa sit hęc quantitas, post annū etiā esse honoraria [a] actionē nō est ambigui iuris. Quapropter [b] si quidē in rē domini pecunia versa est: hęredes ei⁹ cōuenire potes de ea sūma, quę ī rē ipsius ꝓcessit. Si vero hoc ꝓbari nō potuerit: cōsequēs est vt superstite quidē seruo dominū de peculio conuenias: vel si iam seruus rebus humanis exemptus est, vel distractus, seu manumissus, nec annus excessit, de peculio quondam aduersus eum [c] experiri possis.

*Supra locutus est imperator de contractu celebrato cum seruo alterius, an dominus ex illo teneatur, & qua actione, & vsque ad quantum. hic loquitur quādo cū libero homine gerēte negotiū alterius, & recipiente mutuum auctoritate illius cuius negotiū gerit: an dominus teneatur, & quando? Et respōdetur quòd si dans mutuum, nō habuit respectū ad dominū, sed ad illum cū quo contrahebat: ille solus tenetur, & nō dominus, nisi in duobus casibus: scilicet si pecunia fuisset in rem domini versa, vel si dominus habuisset ratum contractum. h.d. & reputatur singularis. Pau. de cast.*

Alioquin si cum libero [d] res eius agēte cuius precib⁹ meministi, contractū habuisti, & eius ꝓsonā [e] elegisti: peruides cōtra dominū nullā te habuisse actionē, nisi vel ī rē eius pecunia ꝓcessit, vel hūc contractum ratum habuit. [f] Dat. Non. Apri. Byzantij. AA. Conss.

*Pater tenetur in solidum ex contractu filii, quando mandauit vel iussit eum fieri, vel fideiussit pro eo. h.d. aliàs non tenetur nisi de peculio, vel de in rem verso, nisi filium præposuisset negotiationi quæstuariæ: quia tūc etiā in solidū exercitoria vel institoria tenetur: vt. ff. titu. i. p totū. Pau. de cast.*

VIII. Iidem AA. & CC. Diogeni.

SI mādator pro filio tuo extitisti, vel iussu tuo cum eo, quē in potestate tunc habuisti, cōtractū est: intelligis & sorti & vsuris te parere oportere, si te his omnibus obligasti: [g] vt res quę pignoris iure detinentur, [h] liberari possint. Quòd si fideiussor creditę pecunię interces sisti: teneri te ex ea obligatione [i] explorati iuris est. Dat. III. Kalend. Maij. CC. Conss.

*Filiusfamilias ex contractu licito tenetur in solidum: & liberatus à potestate per emancipationem, ex illo conuenitur solum, quatenus facere potest: & idē de morte patris, dummodo hæres non existat. Sal. Vel sic: Filiusfamilias ex licito cōtractu in solidum obligatur, & etiam cōuenitur viuēte patre, & durante paterna potestate: sed ea soluta nō tenetur nisi quatenꝰ facere potest, nisi sit hæres patris ī solidū, vel pro magna parte, quia tūc tenet ī solidū. Pau. de cast.*

IX. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SI ex alio † cōtractu, nō ex illicita [k] mutui datione debitor extitisti, vel ꝙ patrē tuū in fidē suscepisti: [l] tā in patris possit⁹ potestate iure teneris, quàm etiā morte genitoris tui iuris effectus. Et si quidē patri hæres extitisti, [m] in solidū: alioquin in quātū facere potes secūdum edicti formam. [n] Sed & si per emācipationē tui iuris effectus es: similiter [o] cōueniri te posse, debes intelligere. Dat. VI. Id. April. Byzantij. CC. Conss.

*Habens liberam administrationem, potest alienare rem domini: non habens, non potest alienare. & quidem sciens rei vitium, non habet iustum possessionis initium. Baldus. Vel sic: Seruus habens liberam peculii administrationem, potest res peculiares alienare, & dominium trāsferre: aliàs secus: quia nec transfert dominium, nec vsucapiēdi cōditionem in scientem eius conditionem. h.d. Pau. de cast.*

X. Iidem AA. & CC. Aphrodiseo.

*Si liberam.* ]C ASVS. Si seruus tuus liberam habens peculij administrationem, equas quas habebat in peculio, cum fœtu vendidit: contractum reprobare non potes. & hoc in prima. Si vero seruus non habens liberam peculij administrationē, res aliquas peculiares distraxit: nec dominiū trāsfert, nec emētibus seruilē cōditionem non ignorantibus paratur causa vsucapiendi, si res fuit immobilis. & hoc in secunda. Emptor autem qui sciens res mobiles à seruo emit, furti tenetur. & hoc in tertia.

g *Obligasti.* subaudi, maxime. nam idem & si simpliciter acceptus sis: vt.ff. loca. l. quæro. in fi. j. respon.

h *Iure detinentur.* obligatæ scilicet tuæ, & tua voluntate: vt & infra man. l. si tibi. non autem videris permittere vt obliget, eo ipso quòd mandas mutuari ei: vt.ff. quod iussu. l. dominum.

i *Ex ea obligatione.* ex stipulatu, sicut extraneus teneretur. Est enim aliud iubere, & aliud fideiubere: vt.ff. quod iussu. l. j. §. quid ergo si fideiusserit. Et nota ī hac. l. tres casus quib⁹ pater tenetur in solidum: cum mandauit, & cum iussit, & cū fideiusit. vnde patet ꝙ aliud est cum mandauit alicui quòd cōtraheret cū filio, quo casu tenetur ei mandati: & quod iussu, si est in re dominica, sed in peculiari solū quod iussit: & aliud cum filio iusit, quia tunc tenetur quod iussu, nō mādati, siue in re peculiari, siue in dominica: tenetur etiā de in rē verso. Sed P. aliter dixit. cōtra eū tamē est, vt.ff. quod iussu. l. j. in prin.

*Pater ex filii cōtractu sæpe tenetur ī solidū.*

† *In scriptis exēp. hæc. l. si ex alio. & l. si mādator. inuen se sunt.*

*Si ex alio.* ]C ASVS. Filius tuus in potestate cōstitutus apud creditorem tuum fideiusit pro te, vel cum aliquo contraxit licite non accipiendo pecuniā mutuo contra Maced. non solum dū est in potestate, sed etiam si per mortem tuā sui iuris sit effectus, tenebitur pro rata. & si tibi hæres extitit, tenebitur in solidū: si nō, in quantum facere potest. idem si per emancipationē sui iuris sit effect⁹, vt scilicet cōueniri possit ī quātū &c.

k *Ex illicita.* hoc dicit ꝓpter Macedonianum, quia tunc nullo tēpore tenetur aliquo modo: vt. j. ti. ij. l. pen.

l *In fidē suscepisti.* fideiubēdo enim pro eo teneris, vt hic, & j. de fideiusso. l. filiusfamilias. & ff. de fideiuss. l. si dubitet. §. filiusfamilias. & ff. qui satisda. cog. l. fideiussor. §. & filiꝰ. & ecōtra pater ꝓ filio, & dominus ꝓ seruo: vt. j. l. ꝓxi. & ff. quod iussu. l. j. §. quid ergo. si autē soluisset pro patre, teneretur de ī rē verso pater mutuāti in hāc causam: vt.ff. de in rem verso. l. si pro patre. in prin.

*Filius prō patre, & pater pro filio fideiubere potest.*

m *Hæres extitisti.* vel bonorum possessor, vel ex Trebelliano. Et dic in parte non modica, scilicet ad minus in legitima: vt.ff. eo. l. ij. & l. iiij. in prin. & l. v. §. j.

n *Formam.* hoc priuilegium perdit filius variis ex causis: vt.ff. eo. l. iiij. §. j. & vsque in fi.

o *Similiter.* id est in quantum facere potes: vt supra proxi.

a *Si liberam.* ff.de pecul.l.procurator cui.
b *Liberam.* quæ specialiter est concedenda:vt.ff.de pec.l.quam Tuberonis.§. alia.
c *Rem dominicam.* id est peculiarem.aliàs frustra diceret de libera administratione.nam & hæc peculiaris est dominica.
d *Eo ignorante.* vel sciente,sed prohibéte.
e *Non habent.* quandoque trãsfert aliquis quod non habet,vt dixi isti.qb.ali.licet.§.j.
f *Scientibus.*scilicet nó habere liberam administrationé.sic sunt male fidei qui emunt.Ac.
g *Initium.*id est titulum vel causam vsucapiendi.sic ponitur infra de præscri.xxx. an.l.ij.
h *Vnde.*quia non habent iustum initium.
i *Præscriptionem.* scilicet in immobilibus.
k *Ideoque.* quia non ignorauerũt conditionem eorũ. Accursius.
l *Etiam furti.* vt pro rebus mobilib⁹: vt infra de fur.l.j.&.l. eos qui.nam pro immobilibus nó fit furtum: vt insti.de vsuca. §. quod autem.Sic ergo distingue: quia si contraho cum seruo habente liberam administrationé,& bona fide : quod iussu dominum cõuenio. rei quoque mihi traditæ dominium acquiro, vel vsucapiendi causam mihi paro : vt ff.quod iussu.l.j.§.si iussu.& in princ.huius.l. &.ff.de pig.act.l.si cõuenerit.ij.§. fi.&.ff.de rei vin.l.si quis hac. §. fi.& de acquir.pos.l.si seruus.si autem nó habeat liberam,dominiũ non quæro:vt in.ij.respõ.huius.l.&.ff. quod iussu.l. dominum.ago tamé de peculio: vt.ff. de pecu.l.si quis seruũ §.fi. [a] Et si procedas & quæras,an ementi causa vsucapiendi quæritur? hoc casu dico, si res incidit in vitium furti( quod est statim cũ seruus amouet furãdi animo , si est res dominica:vt.j.de ser.fugi.l.j.si vero peculiaris , cùm tradita est scienti vel ignoranti: vt.ff.de fur.l.iterdum.ij.§.si res) certe nõ vsucapitur: vt istit.de vsucapioni.§.furtiuæ.si autẽ non incidit, & emptor putat seruum habere ius distrahẽdi,& sic est bonę fidei:vt.ff.de verb.sig.l.bone fidei.vsucapit:vt.ff.de vsuc.l.si seruꝰ.

[a] *Intelligas istud in rebus peculiaribꝰ nõ traditis ad vẽdendũ,quoniã talesres ad vendendũ traditas potest alienare sine cõcessione libera.ꝑ quo facit.l.cum tabernã.cũ ibi no.ff.de pig.*

*Actio de peculio datur in quãtum est locupletatũ, & nõ in plus, in certis casibus.*

SI liberam [a] peculij administrationem habentes, equas de peculio cũ fœtu serui vẽdiderũt: reprobãdi cõtractũ dominus nullã habet facultatem. Quòd si nõ habẽtes liberã [b] peculij administrationẽ,rẽ dominicã [c] eo ignorãte [d] distraxerũt: neque dominium,quod nõ habẽt, [e] in aliũ transferre possunt: neq; conditionẽ eorũ seruilem sciẽtibus [f] emptorib⁹ possessionis iustũ afferunt initium. [g] vnde [h] non immerito nec lõgi tẽporis præscriptionem [i] huiusmodi possessoribus ꝑdesse manifestum est. ideoque [k] res mobiles emẽtes à seruo, etiam furti [l] actione tenentꝰ.Dat.V.Non. Octob.Sirmij.CC.Conss.

*Ex cõtractu facto cũ seruo vel ancillæ impubere,nõ tenetur dominus simpliciter de peculio,sed eatenus quatenus peculiũ est locupletatũ.h.d.secũdũ intellectũ gloſ.& doct. regulariter autẽ actio de peculio datur cõtra dominũ vsque ad vires peculii , etiã si ex tali cõtractu peculiũ nõ fuerit in aliquo locupletatum,quia in peculium nõ est versum ex illo contractu.h.d.Paul.de cast.*

XI. Iidem AA.& C C.Attalo.

CVm ancilla [m] contrahenti (quam iure [n] non obligari posse cõstat) aduersus dominũ in quãtũ locupletius [o] eiꝰ peculium factum est, ea superstite, ac post mortem eius intra vtilem [p] annum dãdam actionem non ambigitur. Dat. prid.Kalend.Decemb.CC.Conss.

*Dominus per seruum non obligatur de iure ciuili: subtilitate tamen ex edicto prætoris tenetur de peculio & de in rem verso. h.d.tex.secundum Bald.Vel sic : Actio de peculio datur deducto eo quod domino debetur à seruo.h.d.Paulus de castro.*

XII. Iidem AA.& C C.Victori.

DOminũ per seruum obligari nõ posse, [q] ac tantũ de peculio(deducto scilicet quod naturaliter seruus domino debet) [r] eiꝰ creditoribꝰ dari actionẽ:vel si quid in rẽ eius versum ꝓbetur, de in rẽ verso : edicto ꝓpetuo declaratur. Dat. XIII. Kalẽ.Febr.Sirmij. CC.Conss.

*Literæ commendatitiæ & familiares nõ censentur emissæ animo obligandi,sed simpliciter commendandi.h.d.no.secũdũ Bal. Vel sic:Si pecunia mutuatur seruo sine speciali iussu domini , dominus non tenetur quod iussu, sed tantum de peculio : de quo primo deducitur quod debetur domino.nec literæ commendatitiæ obligant commendantem: ideo consulitur contrahenti cum seruo, vt accipiat fideiussorem,ne sibi debitum reperiatur inane. Salycetus.*

XIII. Impp. HONOR. & THEOD.AA.Ioanni præfecto prætorio.

DOminos ita cõstringi manifestũ est actione prætoria,quę appellatur *Quod iussu*,si certã [f] numerari [t] præceperint [u] seruo [x] actoríve pecuniã. ꝟ Igitẽ hacĩ perpetuũ edictali lege sancimꝰ,vt qui seruo, [y] colono,cõductori , ꝓcuratori, [z] actoríve possessionis, pecuniã mutuam dat: sciat dominos possessionũ cultoréſve [a] terrarũ obligari nõ posse. [b] Neq; familiares epistolas, quibꝰ homines plerũq; cõmẽdãt absentem, [c] in id trahere cõuenit,vt pecuniã quã rogatꝰ nõ fuerat,ĩpendisse pro prędiis mẽtiatur: [d] cũ nisi ſpecialiter [e] ꝓ *Vtilem.*nisi cõmunis præscriptio obstet:vt dixi.ſ.eo.l.ci qui.

*Dominum.*]CASVS. Si seruus tuus se mihi obligauit,an tu mihi per seruum tuum obligeris, quæritur? Respon,quòd dominus per seruum obligari nõ potest.verumtamen habeo aduersus te act.de peculio si nihil est versum in rem tuam.sed primo antequam creditoribus detur actio , deducetur id quod seruꝰ tuus debuit tibi.si autẽ ĩ rẽ tuã fuerit versum, perpetuo de ĩ rẽ verso dabitur cõtra te actio.

q *Non posse.* scilicet iure ciuili,sed prætorio sic ex ea causa ex qua seruus ciuiliter teneretur si esset liber vt.ff.de pecu.l.non solum.§. fin.

r *Domino debet.* Item his qui sunt ĩ eius potestate,vel quorum tutelam vel curam gerit vt.ff.de pec.l.sed si dãnũ.§.j. aliàs.l. peculiũ cute deducto.& de tribu.l.j.in pri.Item pro socio:vt.ff.de pecu.l.si noxali.§.fi.&.l.seq.ſecus in quibusdã aliis qui videtur socij, quia vnus cõuentus nõ deducit alij debitũ: vt.ff. de pecu.l.sed ĩ emptore.&.l.seq.Ité cũ agitur de peculio,nó existimatur seruus in sui peculio : vt.ff.de pecul. depositi. §. Stichus.

*Dominos.*]CASVS.Si seruo tuo colono mutuaui.x.nec iusſisti ꝙ ei mutuarẽ: an habeam te obligatum quod iussu,quæritur?Respon.quòd nó, vnde à seruo fideiussorẽ accipere debeo. & licet non detur in prędictis casibꝰ quod iussu:dabitur tamen vtilis & efficax de peculio.

f *Si certam.* idẽ si incertam, secũdum Bul.

t *Numerari.* vel aliter contrahi : vt.ff.ad Vell.l.si domina.

u *Præceperint.* generaliter vel specialiter.vel mandauerint, vel subscripſerint , vel ratum habuerint . ff. quod iussu.l. j. &.l. dominum.

x *Seruo.* non castaldioni.actor est castaldio domini.

y *Vt qui seruo.* generale est : sequentia sunt specialia:& omnia in seruis. Dic ergo colono suo & conductori,scilicet seruo,qui conducebat & laborabat prædia ad opus domini.

z *Procuratori.* ad vnum negotium : actor ad omnia.

a *Cultoréſve.* id est dominos per alios colentes : vel non obligatur vllo modo dominus secundum quosdam : nec seruus ciuiliter, sed naturaliter sic.

b *Non posse.* etiam de peculio secundum Io.quod non placet: vt in fi.huius.l.&.ff.de pecu.l.si quis seruum.§. etiam.& hic dicas non posse, scilicet quod iussu.

c *Absentem.* scilicet seruum.

d *Mentiatur.* vt sic ei reddatur.non ergo huiusmodi epistolæ ei præiudicant: vt hic,&.ff.manda.l.si vero non remunerandi.§. cum quidam.& infra de libe.causa.l.iubemus . & de fideicom. lib.l.ex verbo.& supra de proba.l.non epistolis.

e *Specialiter.*i.expressim, sicut exponitur secũdũ Azo.ſ.de negg. gest.l.negotiũ.nã generalis iussus sufficit:vt.ff.qđ iussu.l.j.ſ.j.licet quidã contra per hoc verbũ,specialiter.Ité ꝓ hoc quod.ſ.de actore & ꝓcuratore generali & speciali dicit, & per hoc quod dicit,

dicit, non ági quod iussu: collige quòd generale mandatum de gerendo negotio, non præiudicat domino vt teneatur quod iussit nisi & liberam concedat administrationem, vt & in procuratore dicim⁹: vt.ff.de procur.l.procurator cui generaliter libera. vel nisi dicat, quodcúque voles, &c. vt.ff.quod iussu.l.j.§.iussum.

a *Teneri non possit.* quod iussu.

b *Multari.* ſ. quo ad actionem quod iussu.

c *Creditores.* No. puniuntur in hoc quòd amittunt pecuniam sic concessam.

d *Credita pecunia.* nã illi tenerentur: vt insti. de fideiuſ.§.j.

e *Vt si liber à rationibus.* vt quia deducto eo quod domino debetur, aliquid supereſt de peculio suo, & postquá reddiderit rationé domino de omnibus quæ gesit. Alij etiam fatuè dicũt hoc casu seruum de peculio cóuenire, quando liber est à ratiociniis.

f *Vtilis.* id est efficax. Alij dicunt ideo vtilé, quia tépore mutui crebatur peculium, cũ non erat: quia nõ erat à domino concessum. quod nõ placet. Et no. quòd quidã habẽt hic aliam.l. quæ incipit, si quis cum filio. quę hic esse non debet.

*PER QVAS personas, &c.*

*Dixit qualiter per alios obligemur: nunc qualiter lucremur.*

*Excepta.* ]CASVS. Certum est q̃ per liberam personam, quę nõ est iuri nostro subiecta, nihil nobis acquiritur: causa tamen possessionis nobis acquiritur per procur. & hoc in prima. Si vero procurator meus prædium meum vendidit Titio, & pactum inter eos factum est, subsecuta stipulatione, vt si precium sua die non solueretur, inemptum esset, & liceret mihi rem vindicare: an possim agere ex pacto quod interposuit procur. meus cum Titio, quæritur? Dicitur quòd non: nec habeo ratione pacti seu stipulationis vindicationem prędij, si in eodem statu est quo fuit antequam esset venditio. & hoc in secunda. An autem seruus meus per traditionem mihi acquirere possit, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in tertia.

g *Excepta possessionis causa.* Causa cõstata possessionis est dominium, & vsucapiendi cõditio. nam tradita possessione vel sequitur dominium, vel conditio vsucapiendi. & hęc duo per procuratorem quæratur. ſ. possessio & dominiũ etiã ignorãti: sed cõditio vsucapiendi tãtũ sciẽti: vt hic, & insti. e. §. ex his. & §. de acqui. poſſ. j. & l. per ꝓcuratorẽ. Itẽ possessio. ſ. cõtinua per triẽnij vel x. vel xx. annorũ est causa causans mediata dominij quęsiti: vt. ff. de vſuca. l. iij. Item dic, & excepta possessione: quia & ipsa sola per ꝓcuratorẽ quæritur, quãdo nõ plus est penes dãtẽ: vt. d. §. ex his. & ff. de acqui. poſſ. l. j. §. per ꝓcuratorẽ. & l. cõmunis. §. j. dicitur etiã ecõtra quo ad aliquid causa causans dominium possessionis. nã quia sum dominus, vindico possessionem: vt insti. de ac. §. aliẽ. Alij dixerunt solam possessionem quęri per procuratorem: & per possessionem dominium: vt. d. §. ex his. & exponunt excepta causa possessionis, id est possessione. quod nõ placuit mihi. & dominiũ quęritur per ꝓcuratorẽ: vt & ibi dixi.

h *Non est subdita.* nam tũc secus esset: vt insti. e. §. j. & seq. & ff. de acqui. re. do. l. etiam inuitis. & de verb. obl. l. seruus vetante.

i *Redintegratæ.* scilicet venditionis rescisionem: vt nisi pecunia solueretur, res sit inempta, & domino traderetur secundum Io. vel dominus rẽ vindicaret. vel dic redintegratę, id est redintegrandæ, & sic tempus pro tempore. & sic est pactum legis cõmissoriæ. & dic siue fecit stipulationem, vt subiicit: siue pactũ vt prædixi. hic procurator concepit verba eius in persona domini vel etiã in sua: sed donationẽ in persona domini. hæc quidem pactio non quærit domino dominium vel possessionẽ: & sic nõ aget, sed procurator intẽdet rei vindicationẽ secũdũ quosdam: quod nõ placet, vt ille habeat in rem, qui prius nõ fuerat dominus. Dic ergo non valet domino vt personalẽ habeat actionẽ ex stipulatione, sed realem ex pacto de re inempta: vt. j. de pactis inter emp. l. cõmissoriæ. nõ ex illo vt domino reddatur, vel vt liceat ei vindicare: quia reali actione nõ dices emptorẽ personaliter obligatum: vt insti. de act. §. j. Alij dicunt q̃ nõ fuit hic pactũ legis cõmissorię, sed alicui⁹ rei dãdæ pactio. & qđ dicit, vindicationẽ, id est dationem vel restitutionẽ. & sic nullo iure aget dominus.

k *Nulla.* de stricto iure, sed de æquitate sic, secundum M. quod Io. nõ placet: vt hic, &. ff. de vſur. l. si quis solutioni. §. pe. & quod vi aut clam. l. iij. in prin. & ff. de consti. pe. l. & licet. &. j. si quis alte. vel sibi. l. cum per eos. nisi i casib⁹ positis ſisti. de inuti. stip. §. si quis alij. vbi fallit hęc regula. Et dic q̃ nec ꝓcuratori est quęsita, nisi ei⁹ interſit: vt. ff. de verb. obli. l. stipulatio ista. §. pe. & antepe. Itẽ no. hic ꝓsonalia iura. i. personales actiones nõ ita acquiri per alterũ vt realia. i. rerũ, vt rei vindicatio. i. dominiũ vel possessio. & est ratio: quia personalia. ſ. iura & actiones magis sunt ossibus obligantis infixa: vt. ff. de pecu. l. quis ergo. &. ff. pro socio. l. ij. &. iij.

*Actiones reales facilius quærũtur per alterum, quàm personales.*

l *Res traditæ.* animo transferendi. & hoc ideo, quia nihil proprium habere potest: vt insti. eo. §. item vobis acquiritur.

*CVm per liberam.* ]CASVS. Si procurator meus pecuniam meo nomine mutuauit Seio: an habeam cõdictionem certi ex mutuo ad pecuniam repetẽdam, quæritur? dicitur quòd sic. & hoc erat secundum antiqua iura. & hoc in prima. Si vero pignora pro mea pecunia mutuata supposita sunt: an agere possim hypothecaria, quæritur? & dicitur quòd secundum antiquos nõ poteram: hodie possum agere pro pignoribus, etiam non cessa mihi actione à procuratore meo.

m *Numerationem.* aliàs rationem.

n *Condictio.* vt. ff. si cer. pet. l. certi condictio. §. si nummos. &. ſ. si cer. pet. l. si absentis. &. ſ. de condic. inde. l. si per ignorantiam.

o *Acquiritur.* & ideo talium necessaria erat cessio.

p *Si enim.* hæc ratio non est generalis: quia in multis casibus est actio cedenda: nec tamen competit ipso iure: vt. ff. de acqui. poſ. l. possessio quoq;. §. & si possessio. sed hoc in mutuo locum habet. sed pro hac ratione est: quia quod iuris est in principali, & in accessorio esse debet: vt infra de vſu. l. eos. in prin. &. ff. de re. iur. l. cum principalis. Sed cõtra. ff. de pig. act. l. solutum. §. fi. vbi dicit hypothecariam non quæri per procuratorem. Solu. hic corrigit. Vel ibi dicit plerunque propter hunc casum. Vel directa non, vt ibi: sed vtilis sic, vt hic. & ar. ſ. ad exhiben. l. si res.



BIU Cujas

a *Hypothecariam.* q.d.non est ratio quare in hoc casu similiter non quæratur hypothecaria sine aliqua cessione,sicut & principalis. Item non ob.supra eo.l.j.quia hic speciale circa pecuniam mutuam: vt.ff.si cer.pet.l.singularia. Accursius.

b *Acquisitam.* quasi diceret, bene debet habere.

*Si duo.*] CASVS Sistius.l. ponitur in glos.sed clarius dic q̃ habebam tecum seruũ communem.iussi ei vt stipularet ex mea causa pẽsionẽ domus meę. stipulatus est nõ mihi iubenti,sed tibi.nõ acquirit tibi,sed mihi. Si vero stipulari iussi nõ ex re mea,sed tua,& stipulat⁹ est tibi:plus valet in persona tua. Idẽ est si res ad neutrũ pertinet,vt si stipulatus sit aliquid ex operis suis, tunc præfertur nominatio. Vel dic secundo,refert an iussi stipulari simpliciter, hoc modo: vade & stipuleris. quo casu si tibi stipulatur, tibi acquirit.an,mihi,& meo nomine:& mihi tunc acquirit,& non nominato.prima positio placet Io.& secunda M.

c *Si duo.* dic casum: Duo habent seruũ cõmunẽ.vnus iussit, sed alteri est stipulat⁹.quis prẽualet? Et respõdeo, si causa spectat ad iubentem, vt ad suæ domus pensionem, suæq; vxoris dotem, prævalet iussio.si ad nominatum pertinet, vel ad neutrum,prævalet nominatio: vt.ff.de stip. ser.l.proinde.§.fi.&.ff. de vsufr.l.adhuc. aliàs l. si seruo. §. si duos. Quodergo dicit,quod enim &c. non corrigit principium.& hoc secundum Io. Ir.& B. sed non videtur valere, quia ex re vnius potest alteri quæri: vt.ff. de stipu. seruo.l. si ex re.§.j. Alij dicũt, corrigit principiũ per finem. Tu potes tertio dicere secundum antiquos, vt dixit Azo: An simpliciter iubeam stipulari, & ipse aliũ nominat: & tunc quæritur nominato: vt in fi.huius.l.ibi,sin autem &c.an iussi stipulari & mihi & meo nomine, & tunc mihi quærit, licet alium nominet: vt hæc.l.distinguere videtur.

d *Vt suo nomine.* qui seruus naturaliter domino debet obedire: cum causa spectat ad iubentem secundum primos. vel plane secundum Azo.

e *Iussione.* quia loquebatur cum vnus iussit, & alium non nominauit.

f *Et nescit.* aliud est ignorare, aliud nescire, vt hæc.l.distinguere videtur. ADDITIO. Et dicas quòd nescire dicimur, quod scire non tenemur. Ignorare vero,quod scire debemus: vt dicit glo.in.l.de statu.ff. de testa.quæ glo.insuper ponit differentiam inter dubitationem, & errorem.

*Ignorare & nescire differunt.*

*Seruꝰ duo-*

hypothecariam[a] actionem,seu pignoris vinculum, vel retentionem sibi acquisitam? [b] Dat. Kalend. Nouemb. Lampadio & Oresta.VV.CC.Conss.

*Si vnus ex pluribus dominis iubet seruo communi, vt stipuletur ipsi iubenti, & ipse stipulatur alteri, prævalet iussio: quia iubenti tantum acquirit. Sin autem iubet ei simpliciter vt stipuletur, & non dicit cui: aut stipulatur nullo expresso nomine dominorum, & sic sibi: tunc quærit iubenti. aut stipulatur expressim alteri, & acquirit illi. hoc dicit secundum lect. Azo. quam sequitur glos. Salyce. Vel sic: Seruus communis iussus vni ex dominis stipulari, si stipulatur nominatim alteri, id quod stipulatur, principaliter spectat ad iubentem: & prævalet iussio nominationi. sin autẽ ad nominatum pertinet, vel ad neutrũ: prævalet nominatio. h. d. secundum lect. Io. Vel sic: Iussus specialis prævalet nominationi, sed iussui generali prævalet nominatio. h. d. Pau. de cast.*

III. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI duo[c] vel plures communẽ seruum habeant,& vnus ex his iusserit vt suo nomine[d] seruus ab aliquo stipuletur, decem puta aureos, vel aliã rem: ipse autem seruus non eius qui iussit,sed alteri[e] ex dominis suis fecit mentionem, & nomine illius stipulatus est: inter antiquã sapientiam quærebatur,cui acquiratur actio, vel lucrũ quod ex hac causa accidit,vtrũ ei qui iussit,an ei cuius seruus fecit mẽtionem,an ambobus? Cumque ex omni latere magna pars auctorum multum effuderit tractatum:nobis verior eorũ sententia videtur, qui domino qui iussit, asserunt stipulationem,& ei tantũmodo acquiri dixerũt: quàm aliorum qui in alias opiniones deferuntur. neque enim malignitati seruorum indulgẽdũ est, vt liceat eis domini iussione[e] contempta, sua libidine facere stipulationem,& ad aliũ dominum,qui eum forsitã corrupit,alienum lucrum transferre. quod neque ferendum est,si seruus impius domino quidem qui iussit,minimè obediendum existimauerit: alij autẽ,qui forsitan ignorat & nescit[f], repẽtinum adducat solatium. Quod enim[g] sæpe apud antiquos dicebatur,iussionem domini non esse absimilem[h] nominationi: [i] tunc debet obtinere, cũ seruus iussus ab vno ex dominis stipulationem facere, [k] sine nomine stipulatus est.tũc etenim ei soli acquirit,qui iussit. Sin autẽ expresserit aliũ dominũ: [l] soli illi necesse est acquisitionẽ celebrari. Multo enim amplius oportet valere dominici nominis mẽtionẽ, quàm herilẽ iussionẽ[m]. Dat.XV. Kalẽ.Decẽ. Lãpadio & Oresta.VV.CC.Coss.

TITVLVS XXVIII.

AD SENATVSCONSVLtum Macedonianum.

*Mutuans filiofamilias quem probabili ratione patremfamilias arbitratur, non repellitur exceptione senatusconsulti propter iustæ ignorantiæ patrocinium. hoc dicit not. secũdu Bal. Vel dic: Si filiusfamilias adseverat se sui iuris esse mutuãti, hoc iusta ratione credere se dicenti, cessat beneficium senatusconsulti Macedoniani. Salycetus.*

I. Impera. AELIVS PERTINAX.A.Atilio.

SI filiusfamilias cũ in potestate patris esset,mutuam à te pecuniã accepit, cum se patremfamilias diceret, eiúsque adfirmationi credidisse te iusta ratiõe[n] † edocere potes: [o] exceptio ei denegabitur. PP. X. Kalend. April. Falcone & Claro Coss.

*Enumerat quinque casus in quibus cessat senatusconsultum Macedonianum. h. d. no. hæc. l. Baldus.*

II. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Sophiæ.

sin autem ad nominatum tantum,vel ad neutrum:nominato tãtum quærit.& hoc subiicit, quod enim &c.secundum primos.& accipe hic infra sin autẽ &c.vsque ad finẽ.& postea sume,quod enim &c. vbi respondet tacitæ obiectioni: quasi nominatio non prævaleat iussui: sed æquiualeat,per regulam antiquam, cui respondet. Vel secũdum Azo.vere in hoc casu ei qui iussit, mederi opus fuit: quia veteres regulę hoc prętermisẽrũt,quia loquebanꝰ cũ vnꝰ iussit,& alium nõ nominauit,vel ecõtra.

h *Absimilem.* id est non succumbere.

i *Nominationi.* id est tantum valet iussio sine nominatione alterius, quãtum nominatio si fuerit vtrumque, & non ex re iubentis secundum primos.

k *Facere.* etiam ex re alterius secundum primos.vel dic simpliciter secundum Azo.

l *Dominum.* & causa non pertinet ad iubẽtem secũdum primos.

m *Herilem iussionem.* cum iubentis non interfit naturaliter: siue cum causa ad eum non spectat, secundum G. Ioan.& B. Vel dic secundum Azo.cum nõ iussit vt sibi stipularet, sed simpliciter iussit.

*AD SENATVSCõsultum Macedonianũ.*

*Dixit.§.tit.ii.etiã patrem teneri pro filio: nunc etiam filiũ dicit nõ teneri cũ effectu ꝓpter Macedonianũ senatusconsultum.*

*Si filiusfami.*] CASVS. Filiofami.dicẽti se sui iuris esse,pecuniã mutuasti.an nõ obstãte exceptione senatusconsulti Macedonia.eã repetere possis, quęritur? dicit q̃ sic, [p] ꝓbare possis te ei iusta ratiõe credidisse.s. quia sic agebat,sic cõtrahebat &c.ac si paterfami. fuisset: vt.ff. eo.l.si quis.

n *Iusta ratione.* nõ vna simplicitate deceptus, nec ignorãtia iuris: quia paterfamilias publice videbat: & sic agebat, & sic cõtrahebat &c.vt.ff.eo.l.si q̃s.

o *Edocere potes.* Quod edoces eoipso quòd contrarium non probatur: vt & infra qui mili.non pos.l.fi.lib.xij. & hoc quia præsumitur ignorantia: vt.ff.de proba.l.verius. Item quia dolus obiicitur: vt. ff.de proba.l.quotiens.§. qui dolo. Item nota hic, propter mendacium quem grauari: vt hic,& ff.de rei vindi. l.fin.& infrà qui po.in pigno.ha.authenti.item.&.ff.quod cum eo.l.sed & si.§.j.&.l.eũ.& supra si minor se maio.dixe.l.ij.&.iij.

*Zenodorus.*] CASVS. Lex ista ponit quinq; casus quib⁹ cessat senatusconsul.Macedo.& dicit:filiusfami.cũ videret sui iuris esse,quia sic agebat &c.mutuo accepit pecuniã,vel volũtate patris:vel accepit ĩ rẽ patris,& cõuertit ĩ rẽ patris:aut in eã rẽ quę patris onerib⁹ incũberet:vel sui iuris effectus animo nouãdi ꝓmisit,vel aliàs agnouit,puta soluendo debitũ vel parte debiti: an locũ habeat senatusc̃osul.quęritur? Respon.q̃ nõ. Vitrianus. *Videtur.*

a *Videretur.* aliàs, videbatur. sic enim agebat &c. vt. ff. e. l. iij.

b *Voluntate.* præcedente vel sequente: vt infra eo. l. fin. vel etiã tantum sciente, & non contradicente: vt. ff. eo. l. si tamen. & l. si filiusfamilias patre absente. ad hoc supra ne filius pro patre. l. j. & ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum. Item patris accipe qui eum habeat in potestate: vt. ff. eo. l. filium. *ADDITIO.* Addas cum Bal. hic cessare etiam hoc senatusc̃o. si filiusfami. consueuit accipere pecuniam mutuo, & pater consueuit soluere. ex tali enim consuetudine præsumitur patris voluntas: vt. l. Titianus. ff. quod cum eo. & l. vel vniuersorum. ff. de pign. act. quæ facit cessare Macedo. vt in hac. l.

c *Incumberet.* vt dotet sororem suã: vt. ff. eo. l. ité si filiusf. §. sed & si filius.

d *Nouatione.* non per ignorãtiam facti: alioquin in factum excipiendum erit: vt. ff. eo. l. fina. Accursius.

e *Agnouit debitũ.* soluẽdo partẽ debiti, vel vsuras: vt. ff. eo. l. sed Iulianus. §. fina. & l. sequen. Aliud si pignus dederit: quia tantum in quãtitate pignoris videtur approbare. sic. ff. eo. l. sed & si pater. in prin. & est ratio quare aliud in solutione partis debiti, & aliud in datiõe pignoris: vt ibi dixi. Accursius.

*Si filiusfa.* ]CASVS. Vendidi filiofa. librum, & ita erat venditio, & non mutuum in veritate: & in mutuo locum habet Macedo. non in venditione. stipulatus sum precium cum vsuris mihi reddi. an petenti mihi preciũ cõdictione certi, quia per talem actio. repetitur mutuum, posset mihi opponi exceptio Macedoñ. quæritur? Respondeo quòd non: quia initium obligationis, quæ erat ex causa venditionis nata, potius inspiciendum est, quàm titulus actionis, id est quàm condictio certi quæ consueuit dari ad mutuum.

f *Dubium est.* nisi factum sit in fraudem: vt. ff. eo. l. si filiusfa. j. §. j. & l. sed Iulianus. §. mutui. & §. sed si fraus.

g *Origo.* id est vtrum ab initio sit mutuum vel alius cõtractus, non autem titulus: quia licet eadem venditori ad precium per stipulationem promissum detur actio, vel actionis titulus, quæ mutuanti datur, scilicet certi condictio: vt. ff. si certum pe. l. certi condictio. in princi. tamen origo inspicitur: vt hic, & ff. de fideiuss. l. tutor. & de donatio. l. qui id quod. & de lega. ij. l. cum filius. §. hæres meus. & suprà si certum pet. l. si ex precio. & ff. mãda. l. si procuratorem. in prin. Sed argu. cõtra. ff. de pecu. l. licet. §. idem scribit. *ADDITIO.* Dicas quòd ibi titulus posterioris obligationis non dependet à causa originalis obligationis: ideo ibi causa originalis non attenditur, hic vero contra.

*Si permittente.* ]CASVS. Si filiofami. permittente patre pecuniã mutuasti, & rem patris in pignus accepisti, an cessat Macedo. quæritur? Respõ. quòd sic, & habebis act. hypothe. ad persequendum pignus, cum eidem filius hęres extitit, & nullus alius creditor potior te sit in ordine, & in tempore.

h *Patre.* qui filium habebat in potestate, aliàs nõ: vt. ff. e. l. filiũ. & hæc permissio iducit quod iussu: vt. ff. quod iussu. l. j. §. si ratũ.

Zenodorus si cum sui iuris esse publicè videret, [a] aut patris voluntate [b] contraxit, aut in eam rem pecuniam accepit, quæ patris oneribus incumberet, [c] vel suæ potestatis constitutus nouatione [d] facta fidem suam obligauit, vel aliàs agnouit debitum: [e] non esse locum decreto amplissimi ordinis, rationis est. PP. V. Kalend. Mart. Saturnino & Gallo Conss.

*Si obligatio est licita in origine, est simpliciter licita in actibus cõsecutiuis. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Senatusconsultum Macedonianum locum habet quando à principio filiofamilias est mutuatum, non quando precium ex venditione in mutuum est conuersum. h. d. Salyce. Vel sic: In alio contractu quàm mutui non habet locum exceptio Macedoniani. h. d. secundum Paulum de castro.*

III. Iidem AA. Macrino.

2 SI filiusfamilias aliquid mercatus, preciũ stipulanti vẽditori cum vsurarum accessione spondeat: non esse locũ senatusc̃osulto quo fœnerare filiisfamilias est prohibitum, nemini dubium est. [f] origo [g] enim potius obligationis, quàm titulus actionis considerandus est. PP. Idibus Mart. Saturnino & Gallo Conss.

*Filius consentiente patre potest mutuum accipere, & res patris obligare: & inter creditores prioritas & ordo prælationẽ inducunt. hoc dicit secundum Baldum. Et est idem casus qui habetur suprà eo. in. l. i. in quo cessat senatusconsultum Macedonianũ, quando est factum patre permittente. hoc dicit secundum Paul. de cast.*

A i *Persecutio.* mala illatio videtur: nec enim ideo quòd præcepit dari pecuniam, permittit rem obligari: vt. ff. quod iussu. l. dominum. Respon. hic vtrumque permisit: & ideo bene dicit infra, præsertim &c. Vel dic, non permisit obligare res: sed quia successit patri, confirmatur pignus, vt subiicit: & secundum hoc abundat præsertim.

IIII. Iidem AA. Cyrillæ.

SI permittẽte patre, [h] filiofamilias pecuniã mutuã dedisti: senatusc̃osulti potestas nõ iteruenit. Et ideo p̃secutio [i] pignoris quod ĩ bonis patris fuit, non denegabit: p̃sertim cũ & eidẽ fili' hęres extiterit: [k] modo [l] si null' alius iure cõuẽtionis, vel ratione tẽporis & ordinis potior [m] apparuerit. PP. XII. Kal. B Maij Fabiano & Mutiano Cõss.

*Ratione legationis & studiorum potest mutuari filiofamilias vsque ad debitum & consuetum modum. Bald. Vel sic: Ex causa legationis & studiorum potest mutuari filiofamilias vsque ad debitũ modũ, & tenẽtur filius & pater in solidũ. ex mutuo vero ex causa peculiari recepto, pater tenetur actione de peculio tãtũ: quæ post mortẽ filii durat anno vtili, nisi patris iussus ĩtercesserit: quia tũc pater ppetuo teneretur. h. d. Sal.*

V. Imp. ALEXANDER A. Musæ.

MAcedoniani senatusc̃osulti auctoritas petitionem [n] eius pecuniæ non ĩpedit, quę filiofamilias studiorum vel legationis causa alibi degẽti ad necessarios sumptus, quos patris pietas non recusaret, [o] credita C est. Sed ex contractu filij post mortẽ eius de peculio actio in patrẽ cõpetere ita demũ poterit, si anni vtilis spaciũ petitionẽ non impedit. ℣ Sanè si iussu patris datum mutuum p̃betur: nec in quos vsus versa sit pecunia, disquiri necesse est, sed ppe tua [p] in patrẽ etiã mortuo filio est actio. PP. Prid. Kalẽd. Maij, Agricola & Clemẽtino Conss.

*Acedoniani.* ]CASVS. Filiofamilias degenti in scholis pecuniam mutuasti. an cessat Macedonia. quę ritur? Respondetur ℣ sic, si ad eam quantitatem mutuasti quam pater erat erogaturus, id est tenetur erogare. & hoc in prima. & hic in primo casu competit actio de in rem verso. In secũdo de peculio, id est si in vtiles tantum, & nõ necessarios sumptus creditum est. In tertio quod iussu ex contractu filij in patrem post mortem filij dabitur actio de peculio: si nondum annus excesit. & hoc in secunda. Si vero in rem patris versa est, post mortem filij perpetuo dabitur. & hoc in tertia.

k *Hæres extiterit.* quo casu pignꝰ cõualescit, etsi ante non valebat: quia sine volũtate patris erat obligatum: vt ff. de pign. l. si Titio. & de condic. indebi. l. si non sortem. §. si filius. & supra quod cum eo. §. si mandator.

l *Modo.* Male videtur positum istud modo: nam etsi potior sit alius, hic tamen agit: vt. ff. qui potio. ĩ pign. ha. l. si prior. §. si simpliciter. sed sic continuatur persecutio cõtra omnem modum.

m *Potior.* Vt in dote reddenda, & similibus: nam etiam tunc aduersus potiorem denegaretur: vt. d. l. si prior. §. si simpliciter. & supra de actioni. & oblig. l. si à creditore. & infra qui po. in pigno. ha. l. licet.

n *Petitionem.* nam tenetur filius in solidum, & pater de in rem verso: vt. ff. de in rem verso. l. iij. §. proinde.

D o *Non recusaret.* id est recusare non deberet: vt. ff. eo. l. item si. §. quod dicitur. & dic vt ibi not. Sed nonne idem & si non absit filius, & in necessarios sumptus ei credatur? Respon. idem videtur. argu. ff. eo. l. item si. §. fina. & de in rem ver. l. quod si. §. proinde si seruus. & l. penulti. j. respon. & l. fina. Sed miraculose loquitur hæc. l. in principio enim innuit patrem teneri in solidum viuo filio. In secundo casu, de peculio: quare dic quòd in solidum tenetur quando sumptus fuit talis, quem necesse habuit pater facere: vt libros emere, ex quo ad scholas miserat. Si vero non habebat necesse, verùm propter filij dilectionem paterna pietas non recusaret, vt libros cooperire, & literas deaurare: tunc de peculio tenetur etiam eo viuo. & secundum hoc loquitur suprà ne fil. pro pa. l. j. ibi enim est creditum filiofamilias, senatusc̃osulto permittente: nec tenetur pater amplius quàm de peculio.

*Pater ℣ mortuo filii quãdoque in solidum tenetur.*

p *Perpetua.* vt supra ti. ij. l. ei qui.

*Si filius.* ]CASVS. Si filiofamilias contra senatusconsul. Macedo. pecuniam mutuasti: aduersus patrem de peculio actio. non habebis. & hoc in prima. An autem illud senatusconsult. tam ad alios, quàm ad filios extendatur, quæritur? Respon. ℣ sic. ad



BIU Cujas

nepotes & pronepotes: licet de filio tantum faciat mentionem. & hoc in secunda.

a *Aduersus te.* vel fideiussores, vel mandatores eius, nisi animo donandi interceſſerint: vt.ff.eo.l.ſed & ſi.§. non ſolum.

b *Dirigi.* à creditore qui ſciuit vel ſcire potuit eum eſſe filiũfamilias, cui credebat: aliàs Macedonianũ nõ obſtat: vt.ff.eod.l.penulti.

c *Nequaquam poteſt.* quod eſt verum etiam ſi paterfamilias eſſet cũ ſe obligauit,& poſtea filiusfamilias factus accipiat: vt.ff.eo.l.contra etiam.&.l.ité ſi.§. ſi filius.&.l.ſequé.

d *Filiifamilias.* cuiuſcunque dignitatis: licet in milite ſecus dicatur: vt.ff.eo.l.j.§. fi. & infra eo.l.ſi.in fi.

e *Porrigitur.* ad filios & ad filiasfamilias ſimiliter: vt.ff.eo.l. ſed & ſi pater.§.hoc ſenatuſconſultum.

*SI filiusfamilias.*]*CASVS.* Filiusfamil. ſine volũtate patris vel iuſſu accepit pecuniã mutuo:procedente tẽpore pater habuit ratũ quod filius fecerat. an ceſſet Maced.ſenatuſconſul.quæritur? Reſpon.quòd ſic:quia ratihabitio patris trahitur retro,& comparatur mandato.& hoc in prima. Prædicta vera ſunt in filiofa.non milite.Si vero filiusfa. mi les mutuo accepit,non habet locum:quia prę ſumit lex quòd ipſe exſtrpédit illam pecuniam ĩ cauſas caſtrẽ. & emit inde arma &c. Arg. q̃ ſi prælatus accepit pecuniam mutuo, videtur eam conuertere in vtilitatem eccleſiæ.

* *Quæ ſit differentia inter iuſſionẽ, mãdatum, auctoritatẽ, conſenſũ, dixi in voce in reg.iur.ratihabitionẽ. li.6.& notatur p Ange. in.§.tutor. inſti. de auctо. tuto.*

f *Conſtitueretur.* vt ſupra eo.l. Zenodorus.

g *Huiuſmodi.* ſcilicet legis.

h *Iniquum.* argu. ſupra de epi.aud.l. de creationibus.

i *Nouella lege.* vt infra de dona.inter vi.& vxo.l.donationes.j. Et not.regulam hanc vt hic, & ibi.&.ff.de iud.l.licet.ſed fallit in caſibus, vt.ff.ad Trebel.l.ſeruo inuito.& de acquiren.hære.l.ſi quis mihi bona.§. iuſſum.& rem ra.hab.l. pe.&.ff.de appel.recip.l.j. &.ff.de his qui not.infa.l.quid ergo.in prin.Sed an inuito & contradicente filio poteſt pater habere ratum, vt ſic teneatur etiam filius? Videtur quòd non: vt.ff.de pac.l.fi.Sed contra puto per hanc legem.

*Ratihabitio ĩ multis caſibus mãdato nõ aſſimilatur.*

k *Et confirmet.* infra de dona.inter vi.& vxo.l.antepe.

l *Sui iuris.* vt in Macedoniano: vt hic, &.ff.e.l.j.in fi.&.l. ij. & in teſtamento: vt inſti.qui teſta.face.poſ.in prin.

m *Ex præſumptione.* quæ eſt iuris & de iure: vt & aliàs infra tit. proxi.l.antiquæ.§.ſed ſi quidem. An autem poſsit renunciare filiusfamilias Macedoniano, cum mulier poſsit Velleiano: vt.ff. ad Vell.l.fi.§. pe.&.ff.eo.l.tamen ſi.& infra quando mul.tu. off. fungi poteſt.l.fi.& authen.matri? Reſpon.minime.cum enim remiſsio ſit donatio, & donare non poteſt: vt.ff.de pac.l.cõtra iuris.§. fi.&.ff.de donat.inter vi.& vxo.ſi ſponſus.§. circa.&.ff.de

*Macedoniano renũciari nõ poteſt, ſed bene Velleiano.*

*Beneficium Macedoniani facit patrem de peculio efficaciter nõ teneri: & in diſpoſitione legali ſtatuta in filio, locum habent in nepote, vbi eſt eadem ratio.h.d. Salycetus. Vel ſic: Ex mutuo facto filiofamilias non datur actio de peculio contra patrem. Item ſenatuſconſultum quod loquitur in filiis, habet etiam locum in nepotibus cõſtitutis in poteſtate. Pau.de caſt.*

VI. Imp. PHILIPPVS A.& PHILIPPVS Cæſ. Theopõpo.

SI filius tuus in poteſtate tua agens, contra ſenatuſcõſultum Macedonianum mutuam ſumpſit pecuniam: actio de peculio aduerſus te [a] eo nomine efficaciter dirigi [b] nequaquã [c] poteſt. ℣ Quod ſenatuſconſulti auxiliũ licet filiifamilias [d] meminerit, & ad nepotes & pronepotes porrigitur. [e] PP. VI. Non. Martij Philippo.A.& Titiano Conss.

*Mutuum factum filiofamilias reconciliatur patre ratum habente: quia ratihabitio retro fingitur. Bal. Vel ſic: Ratihabitio patris Macedonianum excludit: & filiusfamilias miles Macedoniano non iuuatur. hoc dicit. Salycetus.*

VII. Imp. IVSTINIAN.A. Iuliano præfecto prætorio.

3 SI filiusfamilias citra patris iuſsionem, *vel mãdatum, vel volũtatem pecunias creditas acceperit, poſtea autem pater ratum cõtractum habuerit: veterũ ambiguitatem decidentes, ſancimus, quemadmodũ ſi ab initio volũtate patris vel mãdatu filiusfamilias pecuniã creditam accepiſſet, obnoxius firmiter conſtitueretur: [f] ita & ſi poſtea ratũ pater habuerit contractum, validũ eſſe huiuſmodi [g] contractum: cum teſtimoniũ paternũ reſpuere ſatis iniquum [h] ſit. Neceſſe eſt enim patris ratihabitionem, vel principali mandato patris, vel cõſenſui nõ eſſe abſimilem: cum noſtra nouella lege [i] generaliter omnis ratihabitio prorſus retro trahatur,& confirmet [k] ea quæ ab initio ſubſecuta ſunt. Et hęc quidem de priuatis hominibus ſanciẽda ſunt. ℣ Sin autem miles filiusfamilias pecuniam creditam acceperit, ſiue ſine mandato, ſiue conſenſu vel voluntate vel ratihabitiõe patris: ſtare oportet contractum, nulla differẽtia introducẽda ob quã cauſam pecunię creditę, vel vbi cõſumptæ ſint. In plurib⁹ enim iuris articulis filiifamilias milites non abſimiles videntur hominibus qui ſui iuris [l] ſunt: & ex prę ſumptiõe [m] omnis miles nõ creditur in aliud quicquam pecuniam accipere & expendere, niſi ĩ cauſas caſtrẽſes. Dat. XII. Kalẽd. Aug. Lampadio & Oreſta. VV. CC. Conss.

## TITVLVS XXIX.
## AD SENATVSCONSVLtum Velleianum.

*Mulieri ſe pro alio obliganti ſuccurritur, ſed ſine obligatione pro alio ſoluenti minimè ſubuenitur. Bald. Vel ſic: Mulieri pro altero intercedenti fideiubendo, vel in ſe obligationem transferendo, ſuccurritur: ſed pro alio non obligato ſoluenti, repetitio non datur. h.d. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Lucillæ.

MVlieribus quidem quę alienã obligationẽ ſuſcipiũt, [n] vel in ſe transferunt, [o] ſi id contrahentes non ignorent, [p] ſenatuſcõſulto ſubuenitur. ℣ Sed ſi pro aliis, cum obligatæ non eſſent, pecuniam exoluerint: ĩterceſsione ceſſante, repetitio nulla [q] eſt. PP. Non. Decẽb. Gẽtiano & Baſſo Cõss.

*Mulieri quando ſuccurritur.*

*Transferunt.* ab initio ſe obligando pro alio: vel ex poſtfacto transferendo in ſe animo nouandi: vt infra eo.l. ſenatuſcõſultum.

*Si non ignorent.* ſcilicet ipſas eſſe fœminas: ſed ſecus ſi ignorent, quia ſunt veſtitæ veſte virili: vt.ff.e. l.ſi decipiẽdi. Vel dic, vt ſciant, ſcilicet eas intercedere. nam ſecus ſi ignorent eas intercedere: vt.ff.e.l.ſi fideiuſſores.&.l. vir vxori. in fin.j. reſpon. Et not. quòd ſiue ambo ſciunt, ſcilicet creditor,& ipſa, ſiue creditor tantum, ſiue ambo ignorẽt, ſubuenit mulieri: vt.ff.eo.l.vir vxori. non ſic in quarto caſu, cum ipſa ſcit,& creditor ignorat: vt hic dicitur. Item not. quòd vbicunque iuuatur: ſi renunciauerit, non excipitur: vt.ff.e.l.fi.§. penulti.& ad Maced.l.tamen ſi.& ſupra de pact.l.ſi quis in conſcribendo.& infra quando mu.tu.of.fun.poteſt.authen.matri & auiæ.

*Mulier ſe pro alio obligauerit.*

*Nulla eſt.* fideiubenti enim & non donanti ſuccurrit ſenatus: vt hic, &.ff.eo.l.ſed ſi ego.eſt enim auariſsimum genus earum: vt.d.l.ſed ſi ego.&.ff.de donat.inter vi.& vxo.l.ſi ſtipulata. Sed quare ſi ab initio ſoluat pro alio, non repetit vt hic, ſed ſi interceſsit prius,& ſoluat poſt, repetit? Reſpõ. quia primo caſu videtur donare: ſecundo non: vt infra eo.l.quamuis.

FRuſtra.]*CASVS.* Si mulier pro debito ſuo obligatur, non iuuatur per Velleia.& hoc in prima. Item ſi pro creditore ſuo ſe obligat alij: vel creditor mulieris delegat eam alteri creditori, mulier non iuuatur. verbi gratia: mulier tenebatur Seio in.x. Seius eandem legauit Sempronio creditori ſuo: non habet locum Velleianum.

BIU Cujas

a *Obligauerit*. non tamen animo nouandi: & ita in rem suam: quare tenetur, vt hic, &.ff.eo.l.sed si eum.&.l.aliquando. in prin. &.l.debitrix.&.ſ.ne vxor pro ma.l.j. in prin.

b *Delegari*. animo nouandi. Accursius.

*Si cum.*] CASVS. Si filius matre fideiubente accipiat. x. mutuo: an locum habeat Velleia. quæritur? Respon. sic. vnde siue mulier intercedat ꝓ extraneo siue pro filio, locus est Velleia. vt hic, &.ff.eo. l.ij.§.vlti.

c *Acciperes*. id est accipere velles.

d *Potest*. sic ergo mater non fideiubet pro filio: vt hic. Nec econtra filia pro patre: vt.j. eo.l. si paternam.

*Senatusconsultum*.] CASVS. Mulier iuuatur senatusconsul. quando per nouationē alienam transfert in se obligationē: vt si Titius debeat mihi cētū, postea promisit mulier se mihi ea solituram. vel principaliter, verbi gratia: Volebat ipsa fideiubere, sed creditor volebat principalē debitricem eam esse: postea mandauit mihi ꝓ pro ea fideiuberem. in hoc casu mulier iuuatur. & hoc in prima. vel si participauerit alius pecuniā, puta alio pecuniam accipiente: ipsa se obligauit principaliter. verbi gratia: Mulier volebat fideiubere pro me, creditor eam recipere nolebat, vnde principaliter se obligauit, & ego fideiussi, & habeo pecuniā. Item si mulier res suas pro alio obligauit, iuuatur per Velleianum. & hoc in secūda. Si vero mulier maior viginti quinque annis prædia sua pignorata vendidit, & pecuniam creditori mariti soluit, nō iuuatur. & hoc in tertia. Viuianus.

e *Transtulit*. vel participauit fideiubendo.

f *Ab initio*. accipiendo ipsa mtuum. quo casu datur institoria: vt ff.eo.l.quāuis.§.si cum essem.

*Mulier reuera principalis potest se principaliter obligare. Itē & in rem suam intercedere potest. Bald. Vel sic: Mulier pro contractu proprio non iuuatur Velleiano: nec si pro creditore se obligat in tantū quātum debet.h.d. Salyce.*

II. Idem A. Nepotianæ.

FRustra senatusconsulti exceptione, quod de intercessionibus fœminarū factum est, vti tentasti: quoniam principaliter ipsa debitrix fuisti. eius em senatusconsulti exceptio tunc mulieri datur, cū principaliter ipsa nihil debet, sed ꝓ alio debitore apud creditorē eius interceſsit. ℣ Sin autem pro creditore suo alij se obligauerit, [a] vel ab eo se vel debitorē suum delegari [b] passa est: huius senatusconsulti auxilium nō habet. PP. III. Id. August. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Mulier non minus iuuatur Velleiano, quia intercedit pro filio. h.d. Salyce. Vel sic: Etiā si pro filio mater intercedat, iuuatur Velleiano. h.d. Pau. de cast.*

III. Idem A. Seruato.

SI cum ipse mutuam pecuniam acciperes, [c] mater tua contra amplissimi ordinis consultum fidem suam interposuit: exceptiōe se tueri potest. [d] PP. III. Id. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Mulier iuuatur cum alienam obligationem in se transtulit, vel bona sua pro alio obligauit: non si non obligata pro alio soluit. h.d. Salyce. Vel sic: Ista lex vult idem in effectu, quod lex prima, quòd mulieri succurritur quādo intercedit: non quando rem suam vendit, & preciū pro alio soluit nulla præcedēte interceſsione. h.d. Pau. de cast.*

IIII. Imp. ALEXAND. A. Alexandriæ.

SEnatusconsultū locū habet siue eam obligationē quę in alterius persona cōstitit, mulier in se trāstulit, [e] vel participauit: siue cū alius pecuniam acciperet, ipsa se ab initio [f] ream constituit. quod in rerum earū [g] habitis pro aliis obligationib' admissum est. [h] ℣ Sed si prędia tua annis maior vigintiquinq; vendidisti, & pro marito pecuniam soluisti: [i] deficit [k] auxilium senatusconsulti. PP. VI. kal. Ian. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Maritus nō potest obligare res vxoris nō consentientis: & hoc de iure cōmuni: nec si consentiat expresse: & hoc de iure speciali. Si tamen obligat res vxoris asserendo eas proprias vxore præsente & dolose tacente, tenet obligatio. h.d. not. secundū Bald.*

V. Idem A. Popiliæ.

SI sine voluntate tua [l] res tuæ à marito tuo pignori datæ sunt, non tenētur. [m] ℣ Quòd si consensisti obligationi, sciente creditrice: auxilio senatusconsulti vti potes. [n] Quòd si patientiam præstitisti, vt quasi suas res maritus obligaret, decipere voluisti mutuam [o] pecuniam dantem: & ideo tibi nō succurretur senatusconsulto, quo infirmitati, nō calliditati mulierū consultū est. [p] Da. XV. Kal. Iul. Iuliano II. & Crispino Conss.

*Mater potest se obligare pro facto suo, sed non potest conseruare tutores indemnes ab eo quod eis à filio debebitur. Bald. Vel sic: Mater quæ indemnitatem tutoribus filiorum promisit, etiam si eis fideiussores dederit, vt ei administrationem permitterent, Velleiano non iuuatur. Secus si pro tutoribus fideiusserit. h.d. Vel breuius: Mater potest pro facto suo se obligare, sed pro tutoribus filiorum non potest fideiubere. h.d. Salyc.*

VI. Idem A. Torquato.

SI mater cū filiorū suorū patrimoniū gereret, [q] tutoribus eorū securitatē ꝓmiserit, [r] & fideiussorē præstiterit, vel pignora dederit: quoniā quodāmodo suū negotium gesisse videt, senatusconsulti auxilio neq; ipsa, neq; fideiussor ab ea præstit', neq; res ei' pignoratæ adiuuāt. ℣ Sin aūt tutore se excusare volēte, ipsa se ĩterposuit, ĩdēnitatē ei repromittēs: [ſ] auxilio senatusconsulti nō utetur. [t] Si tamen ex bonis tutoris aliquid ad te peruenit, in id tenebitur. [u] Dat. III. Non. Mart. Gallicano & Symmacho Conss.

*Si mater.*] CASVS. Volebat mulier gerere tutelā filij sui: tutor dubitabat ne sustineret damnum si ipsa non bene administrasset: mulier ad hoc vt administrationem haberet, promisit indemnitatem, vt si propter suam malam administrationem vna manu aliquid damni præstaret filio, ipsa ei alia manu resunderet: & pignora dedit & fideiussores. in hoc casu nec pignora nec fideiussores iuuantur. & hoc in prima. Si vero tutor volebat se excusare, & mulier promisit eum indemnem conseruare de eo quod impenderet in rem pupilli, an hoc casu iuuetur, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in secunda. Si vero petiit tutorem filio, & pro tutore fideiusit, quia omne periculum in se recepit, hoc casu iuuabitur senatusconsulto. l. Velleia. quia videtur intercedere. & hoc in tertia. Viuianus.

*Rem tuam te præsente obligare possum, sed nō vendere.*

A cum maritus res suas obligaret, vt deciperet creditorem qui pecuniam præstitit, non iuuatur. & hoc in tertia.

l *Si sine voluntate tua*. id est inuita vel ignorante.

m *Non tenentur*. de iure etiā cōmuni hoc est: vt hic, &.ſ.ne vxor pro ma.l.j. &.j. quæ res pign.obli.pos.l.qui filios. in fi.

n *Vti potes*. & ita iure speciali: vt.ſ. l. proxi. &.ff. eo. l. quanuis. in princ.

o *Mutuam*. not. ꝙ plus operatur tacitus cōsensus quàm expressus: vt ff. de procura. l. filiusfamilias.§. veterani.

p *Consultum est*. vt. ff. eo. l. j. &. ij. &. j. si alieres pign. da. sit. l. si probaueris. Sed solet hic quæri: quare possum rē tuam obligare te præsente, vt tibi præiudicem, vt hic, non autem vendere vt tibi præiudicem? Respon. pignus re contrahitur, sed venditio consensu. quod non placet: quia & pignus cōtrahitur consensu: vt. ff. de pigno. act. l.j. Dic ergo quia per obligationem rei agitur vt in ipsa re ius creditori quæratur. qđ fieri nō potest nisi volente eo cuius est. Merito ergo cum patitur, videtur suum accommodare cōsensum, sine quo obligatio aliter esset nulla. At venditio etiā contradicente me fieri potest, & tenet inter eos: quia id nō agitur per contractum, vt ius in re quæratur: sed vt alter alteri obligeē de euictione: vt. ff. de actio. empti. l. ex empto. in prin. Merito ergo cum nō impedit cōtractum contradictio mea, nec ꝑsentia prosit contractui: vt. ff. de re iudi. l. sæpe. §.j. Sed arg. contra. scilicet ꝙ videatur cōsentire, est ff. de euic. l. quidam ex parte. sed ibi partē precij accepit. & dic vt ibi.

q *Gereret*. id est gerere vellet.

r *Promiserit*. propter hoc vt dimitterēt eā gerere, si ipsi cessarēt.

ſ *Repromittens*. quasi pro pupillo filio, & sic iuuatur, vt hic.

g *Earum*. scilicet mulierum.

h *Admissum est*. vt & ipsæ res non teneantur cum effectu: vt. j. l. proxima. Accursius.

i *Soluisti*. quod est verum, si aliàs esset non venditura.

k *Deficit*. Quia donanti non succurritur &c. vt. ſ. eo. l. j. in fine. sed à viro repetit: quia donatio inter virum & vxorem sic facta non valet: vt. ff. de dona. inter virum & vxorem. l. si sponsus. §. si vxor. Item huic respon. est cōtra. ff. eo. l. fi. §. item si mulier. Solu. ibi vēdidit creditori viri mulier: & sic fraus fuit à creditore quęsita: hic ipsamet inuenit alium emptorem.

*Si sine voluntate*.] CASVS. Maritus obligauit res vxoris suæ non consentiente, non tenentur res. & hoc in prima. Si vero consensit marito obliganti, & creditor sciebat res mulieris esse, iuuatur senatusconsulto. & hoc in secūda. Si vero mulier tacuit

t *Si tamen ex bonis*. Nisi ex bonis tutoris aliquid ad te peruenerit.

u *Dat. III. Non. Mart.* Gallicano & Symmacho Conss.



BIU Cujas

Sed contra. ff. eo.l.quanuis. §.j. &.l. tutor. in princi. Solu. refert an promiserit indemnitatem pupillo de eo quod debet vel debebit tutor,& tunc suscepit obligationem tutoris. Vel econtra promisit tutori indemnitatem de eo quod debet vel debebit ei pupillus,& tunc suscepit obligationem pupilli:& in vtroque est intercessio, & sic non tenetur:vt hic. Aut ꝓmisit tutori indemnitaté de eo quod debet vel debebit pupillo: vel ecótra promisit indemnitatem pupillo de eo quod debet vel debebit tutori. in vtroque cessat Velleianum, vt in legibus contrariis. & hoc est quod dixit Bul. S. & T. tollunt cótrarium: quia scilicet refert, vt dixi,dicat mulier:promitto quod debes vel debebis.& tunc nó intercedit: vt í cótrariis. an, promitto quod debet vel debebit tibi pupillus:tũc est intercessio:vt hic dicitur.

a *Suscepit.* pro tutoribus intercedens.

b *Tuetur.* nisi speciaIiter fuerit comprehensum decreto prætoris, matris periculo dari: vt.j. si ma.indem. pro. l. fina.

*Si sciens.*] CASVS. Si creditor accepit à marito prædium vxoris pignori,sciens illud ad mulierem pertinere,& vendidit:an præiudicauit mulieri,quęritur? Resp.ꝙ non:nec hæres mulieris necesse habet refundere precium emptori si velit prædium vindicare.

c *Debitum.* scilicet mariti.

d *Vendendo.* scilicet creditor.

e *Nequiuit.* vt &. ff. de rei vin.l.redemptores.§.fi.&.l.seq.

f *Nec tibi.* scilicet filio qui successisti matri cuius prędium à marito suo tuoque patre obligatum fuit,licet ea consentiente.

g *Precio.* vt &. ff. de rei vin. si mancipium. &.l. mater.

h *Emptori.* loquitur filio mulieris.

natusconsulti vti minimè prohibetur. ℣ Si vero tutores petiit, & sponte periculum suscepit: [a] quo minus teneatur,auctoritas eam iuris tuetur. [b] PP.VI. Id. Octobr. Modesto & Probo Conss.

*Mulier consentiens fundum suum pro alio obligari, inutiliter consentit. & cum sit inutile, est inutilis venditio eius per creditorem facta:& recuperatur ab emptore non restituto precio:& filius vt hæres matris, potest infringere factum patris. Bald.*

VII. Imp. GORDIANVS A. Viuiano.

SI sciens creditor à marito propter proprium debitũ [c] obligari fundum mulieris, licet ea cõsentiente eum pignori accepit: propter senatusconsulti auxilium vendendo [d] eum,dominium mulieri auferre nequiuit: [e] nec tibi [f] necesse est (præstito precio [g] emptori) [h] vindicare,si matri hæres extitisti.PP. XII. Kal. Octob. Pio & Pontiano Conss.

*Si masculi permixtim cum fœminis obligationem paternam in se transferunt animo nouandi,valet nouatio pro parte masculorum: & pro ea parte pignus obligationis veteris liberatur: sed pro parte fœminarum non valet, nec eatenus pignus liberatur:& si pater pro obligatione nouante pignus constituit, tenetur in solidum partim pro nouatione, partim pro non nouatione. Bald.*

VIII. Idem. A. Triphoni.

SI paternã obligationẽ non tantum masculini sexus filij, verumetiam filiæ emancipatæ [i] in se receperunt: quanuis filiæ virilibus obligationib⁹ eximantur propter exceptionem quæ ex senatusconsulto Velleiano descẽdit: tamẽ filios in id in qđ se obligauerunt, teneri, [k] filiarúmq; subducta persona, patrẽ in id cõueniri [l] posse in quo cõueniretur si filiæ nõ intercessissent,dubiũ nõ est. ℣ Pignora [m] tamen patris etsi in posteriore obligatione accepta [n] sunt: sine dubio tenẽtur. Sed & si in priore [o] fuerint obligatione: quatenus ad patrem per restitutoriã actionem redit,eatenus* [p] tenebuntur.PP.Non.Octob.Pio & Pontiano Conss.

*Mulier potest pro alio soluere citra intercessionem: secus si per prius interceſſerat. Bal.Vel sic:Si mulier pro alio nulla præcedente promissione vel intercessione soluit, nõ iuuatur Velleiano, vt repetat ab eo cui soluit: secus si præcedẽte promissione vel intercessione ipsius.h.d. Pau. de cast.*

IX. Idem A. Proculo.

QVanuis mulier ꝓ alio soluere posit: tamen si præcedente obligatione quam senatusconsultum de intercesionib⁹ efficacem esse nõ sinit, solutionẽ fecerit, eius senatusconsulti beneficio munitã se ignorans: [q] locum habet repetitio. [r] PP.Non.Iul.Gordiano. A. & Auiola Conss.

*Mulier conducens prædia, obligatur pro se. sed si maritus conducit,non potest obligari pro marito.h.d.Bald. Vel sic: Si contrahitur principaliter cum muliere, & sic negotium ad ipsam pertinet, non iuuatur Velleiano: secus si contrahitur cum alio,& illa pro illo se obligat,& sic principaliter nõ pertinet ad eã negotium.h.d. Pau. de cast. Idem dicit.l. si fœnebris.j.eo.*

X. Imp. PHILIPPVS A. & Philippus Cæs. Triphonæ.

SI aduersarius tuus non cum marito tuo,sed tecum negotium [s] gesit:reliqua [t] cõductionis quę dicis esse cõtracta, [u] obtẽtu huiusmodi obligationũ nõ potes recusare. [x] Enimuero si cũ eosdẽ fundos nõ tibi,sed marito tuo locaret, personã tuã vt idoneã secutus est [y]: beneficio amplissimi ordinis quod factũ est de intercesionib⁹ fœminarum,te tueri potes. PP.XVIII. Kal. Septẽb. Peregrino & Aemiliano Cons.

*Mulier potest renunciare iuri hypothecarum.h.d. Bald. & Salyce.*

*Etiam.*

*Si paternam.*] CASVS. Seius habuit duos filios, & duas filias emãcipatas.tenebatur Titio in cẽtũ.filij & filię animo nouãdi receperunt in se paternam obligationem,& promiserunt reddere Titio prædicta.c.& redimere pignora patris obligata. an filiæ per beneficium Vell.ab obligatione liberentur,& ita remanent filij obligati pro medietate:& si ita sit,qualiter succurratur Titio,quæritur? Respon.ꝙ restituitur actio in patré pro ea parte qua filiæ se obligauerunt.& hoc in prima. Item pignora quæ obligauerat,remanent obligata proparte filiorum. & hoc in secunda. Illa vero quæ fuerunt in prima obligatione, eatenus teneant,quatenus aduersus patré redit actio pro portionib⁹ filiarũ.

i *Emancipatæ.* hoc nihil ad rem.nã in potestate positus, potest fideiubere pro patre:vt.ſ.quod cum eo.l si ex alio.& infra de fideiusſ.l.filiusf.&.ff.qui satisd.cog.l.ij.§.& filius.

k *Tenerí.* scilicet pro eorum virili.Sed videtur in solidum:vt.ff. de fideiusſ.l.si Titius. in prin. Solu.hic intercesserunt non constituendo se debere in solidum, vnde pro partibus tenentur: vt ff.de duo.re.l.reos.§.fi.ibi,in solidum se reos constituerunt.at fideiussores tenentur in solidum semper,etiam si hoc nõ sit dictũ: vt instit. de fideiusſ.§.si plures.vel aliter,& hic & ibi in solidum tenebantur, sed ibi in solidum exempta fuit fœmina,cum in totum fideiusserit,hic pro parte fuit exempta: vt. ff. eo.l.vir vxori.in fin.& l. sequen.

l *Conueniri.* scilicet restituta in eum prima actione,quæ sublata erat nouatione.

m *Pignora.* licet pater in partem conueniatur, pignora tamen tenentur in solidum.

n *Accepta.* scilicet tantum. & sic not. tenere accessorium in totum, licet principale pro parte tollatur per Velleianum.

o *In priore.* quãdo pater se obligauerat.

p *Eatenus.* pro parte ergo filiorum,quia tenuit nouatio cum effectu, non tenentur pignora,vt hic innuit,& ff.de noua. l. nouatione. &.l.aliam. &.j.etiã ob chirogra.pe.pignus te.poss.l.j.sed pro parte filiarum non tenuit cum effectu: vnde adhuc pro ea parte tenetur:vt hic, &.ff.eo,l.aliquando.§.j.& est ratio quare & hoc cast nouatione nõ tollatur pignus: quia nõ tenuit cũ effectu.Vel dic,non fuit nouata prícipalis. statim enĩ ꝙ fuit personalis directa extincta per nouationé,fuit eius loco à iure supposita restitutoria. vnde omni tempore inuenitur principalis directa, vel vtilis restitutoria, & sic hypothecaria nõ extinguitur:vt.d.l.aliquando.§.j. &.l. debitrix. §.penul.

*Qvanuis.*] CASVS. Mulier si soluat pro alio, non iuuatur, quia videtur donare: sed si fideiusit, & postea soluit, sic.

q *Ignorans.* scilicet ius vel factum,credens se intercesisse,cum non interceſſerit:vt.ff.de códic.inde.l.qui exceptionem.in prin. secus si sciens,quia tunc non repetit: vt.ff.de condict.indebi.l.j. & de regu.iur.l.cuius.

r *Repetitio.* id est condictio indebiti.

*Si aduersarius.* CASVS. Si aliquis locauit rem non marito,sed mulieri:mulier non vtitur auxilio Vell.sed si locauit marito, & ipsa intercesit, vel in se recepit obligationem,iuuatur.

s *Negotium.* conductionis,& sine fraude.

t *Reliqua.* id est debita.

u *Contracta.* i. in obligationem deducta.

x *Recusare.* vt.j.loca.l.contractus. in fi. &.ff.eo.l.Scia mãcipia.

y *Secutus est.* sciens te intercedere.Accur.

BIU Cujas

ETiam.] CASVS. Mulier habebat omnia bona mariti tacite obligata pro dote sua. si ergo constante matrimonio ius hypothecæ seu pignoris marito remisit, an ei succurratur per Vell. quæritur? Dicitur ꝙ non. duabus tamen rationibus videbatur contrariū. Primo per Vell. quo succurritur mulieri. Item propter remissionē factā inter virum & vxorē, quæ videtur donatio, non tenet: ergo nec remissio. contrarium est verum.

a *Etiam.* dubitatio huius. l. fuit, quia omnia bona viri mulier tacite obligata tenet. ADDITIO. Et intelligas hanc. l. & l. iubemus. j. eod. in muliere sui iuris. secus vero si esset filiafa. quia tunc nō faceret præiudiciū patri, nec sibi, donec fuerit in potestate. ita dicit Alexan. de Imo. in addi. suis ad Bartol. in d. l. iubem[a]. pro quo allegat notata in. l. ij. §. ꝙ si in patris. ff. solu. ma. Secūdo intelligas & hanc, & l. iubemus. quādo maritus in aliis reb[9] remanet soluēdo. aliàs secus, vt latius per Bart. in d. l. iubemus.

b *Hypothecarum.* exceptis his quę specialiter ob dotem obligantur, secundū quosdam.

c *Remitti.* duabus rationibus videbatur cōtra, & propter Velleianum quo succurritur mulierib[5], sicut si rem suā obligant pro alio, sed tamē hic secus est: vt. ff. eo. l. quanuis. in prin. & propter donationē quæ fit inter virum & vxorem. sed nec hoc nocet: quia nō dicit donatio: vt hic, & ff. quib. mo. pig. vel hypo. solu. l. j. & l. Luci[9]. & ff. quæ in frau. credi. l. si pign[9]. & de leg. iij. l. iij. §. fi. Et loquit hęc. l. quando remissio fit viro generaliter. nā quādo fit alij contrahenti cū viro, vel in re vna, vel certis, loquitur. j. eo. l. iubemus.

XI. Idem A. Heboræ.

ETiam[a] constante matrimonio ius hypothecarum [b] seu pignorum marito remitti [c] posse, explorati iuris est. PP. VIII. Kal. Octobr. Peregrino & Aemiliano Conss.

*Mulier obligans se pro dote filia, non iuuatur Velleiano. h. d. caue tibi, quia hoc intelligitur interuenientę publica persona: sed si non interuenit publica persona, dic vt. j. eo. l. antiquæ. §. fi. Bald. Vel sic: Fauor dotis facit Velleianum cessare. h. d. Saly.*

XII. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Sepidutæ.

SI dotare filiam volens [d], genero res tuas obligasti: pertinere ad te beneficiū senatusconsulti falsò putas. Hanc enim causam [e] ab eo beneficio esse remouendam prudētes viri putauerunt. [f] PP. IX. Kal. Martij, Tusco & Basso Conss.

*Mulier accipiens mutuum, obligatur ex eo: nec refert qualiter vtatur, sed qualiter contrahat. Bald. Vel sic: Mulier si principaliter mutuum recipiat, non iuuatur: licet postea in alienos vsus conuertat. h. d. Saly. Vel sic: Quando mulier contrahit, & pro se, licet vtilitatem contractus transferat in alium, etiam creditore iuuante, non iuuatur Velleiano. Pau. de cast.*

XIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Cōdianæ.

SI fœnebris pecunia iuxta fidem veri [g] à creditore tibi data est: siue tota quantitas [h] fœnoris, siue pars eius in vsum mariti processisse proponatur: decreto patrum [i] non adiuuaris, licet creditor causam contractus nō ignorauerit. [k] Dat. III. Kal. Septemb. ipsis. AA. & Conss.

*Exceptio Velleiani competit etiam fideiussori, nisi successerit principali. Salycetus. Vel sic: Exceptio Velleiani competens mulieri, competit etiam fideiussori suo, & mandatori, vel ei cui ipse mandauit. hoc dicit cum. l. sequen. Pau. de cast.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Basilissæ.

MVlierem contra senatusconsulti Velleiani auctoritatem nō posse intercedere, [l] eadémque exceptione fideiussorem [m] eius vti posse, iuris auctoritas probat. Vnde si mater tua marito [n] quondā suo hæres non extitit, [o] satis idoneę exceptiōis remedio tuta est. PP. viij. Kal. April. Byzantij, CC. Cōss.

*Qui mandato mulieris pro alio promittit, ab ipso initio efficaciter non tenetur. hoc dicit. Bald.*

XV. Iidem AA. & CC. Agrippino.

SI vxor pro marito cōtra senatusconsultū intercessura, te rogauit mādatorio nomine, vt pro ea tuam fidem obstringeres: initio contractus per exceptionis auxilium obligationi tuæ adhæsit securitas, [p] qua conuētus defēdi potes. PP. XVIII. Kal. Iun. Sirmij. CC. Conss.

*Muliere subducta, datur in antiquum debitorem rescissoria. Bald. Vel sic: Si mulier alienam obligationem in se transtulit animo nouandi: creditori contra debitorem restituitur vtilis actio prima: sicut supra eo. l. si paternam. in fi. Pau. de cast.*

XVI. Iidem AA. & CC. Rufino.

SI mulier alienam suscepit [q] obligationē: cū ei per exceptionem Velleiani senatusconsulti succurratur, creditori cōtra priores debitores rescissoria [r] actio datur. PP. XVII. Kal. Feb. Sirmij. CC. Conss.

*Si nomē vxoris simulatè est appositū in instrumēto loco viri: obligatio est ipso iure nulla ratione simulationis: vnde nō est hic locus exceptioni Velleiani, sed nullitati ipso iure. Baldus.*

XVII. Iidē AA. & CC. Alexā. & aliis.

SI cum pater vester à Callistrato mutuā sumpsisset pecuniam, velut hāc eius vxor accepisset, instrumentū cōscriptū est: nec ad exceptionis tractatū ex senatusconsulto venientem

*Mulierem.] CASVS.* Mulier fideiubens pro alio non tenetur. an autē fideiussor eius, si primo fideiussit, & de illa fideiussione fideiussorē dedit, teneat, quæritur? Rñ. ꝙ non. sed si ei successit pro quo intercessit, non iuuatur.

l *Posse intercedere.* cum effectu.

m *Fideiussorem.* etiā si animo donandi intercesserit: vt. ff. eo. l. si mulier. iij. §. si ab ea. Acc.

n *Marito.* pro quo intercessit.

o *Non extitit.* si autē extitit, aut intercesserat sic à principio, vel ex post facto, ꝙ principaliter tenebatur: & tunc tenetur, & exceptionem amittit: vt. ff. de sol. l. Stichū. §. aditio. aut accessoriè, & tūc tollit accessoria, & remanet principalis: vt ff. de fideiuss. l. generaliter. in prin.

*SI vxor.] CASVS.* Mulier volebat intercedere ꝓ marito suo. creditore nolēte eam recipere, mādauit Titio vt pro ea fideiuberet: & fideiussit. an teneat, q̄ritur? Dicitur ꝙ nō: sed ei cōuēto dabitur exceptio Vell.

p *Securitas.* vt. ff. e. l. si mulier. iij. §. fi. & l. si fideiussores.

*SI mulier.] CASVS.* Tenetur mihi Titius in. x. animo nouādi accepi mulierē q̄ in se recepit obligationē: an iuuetur ꝓ senatusc? Dicitur ꝙ sic. sed an in veterem debitorē mihi detur actio, quæritur? Dicitur ꝙ sic.

q *Suscepit.* animo nouandi, vel ab initio: vt. ff. eo. l. senatusconsulti.

r *Rescissoria actio.* i. restitutoria datur: quæ scilicet prius dabatur. Vel institoria. i. quæ erat dāda: vt & ff. e. l. quis. §. quotiens. & §. si mulieri hæres. & §. si cum essem. & hoc verū est etiā si creditor sciuit mulierē nō teneri: nō tamen eam decepit: vt. ff. e. l. quidam. & de fideiuss. l. si Titius. Itē est verū etiā sub cōditione ea obligata. nā etiā interim hac actione agitur: vt. ff. e. l. aliquando. §. fi.

*SI cum.] CASVS.* Callistratus accepit pecuniam mutuo, & inde

a *Etiam.* dubitatio huius. l. fuit, quia omnia bona viri mulier tacite obligata tenet. ADDITIO. Et intelligas hanc. l. & l. iubemus. j. eod. in muliere sui iuris. secus vero si esset filiafa. quia tunc nō faceret præiudiciū patri, nec sibi, donec fuerit in potestate. ita dicit Alexan. de Imo. in addi. suis ad Bartol. in d. l. iubem[a]. pro quo allegat notata in. l. ij. §. ꝙ si in patris. ff. solu. ma. Secūdo intelligas & hanc, & l. iubemus. quādo maritus in aliis reb[9] remanet soluēdo. aliàs secus, vt latius per Bart. in d. l. iubemus.

b *Hypothecarum.* exceptis his quę specialiter ob dotem obligantur, secundū quosdam.

c *Remitti.* duabus rationibus videbatur cōtra, & propter Velleianum quo succurritur mulierib[5], sicut si rem suā obligant pro alio, sed tamē hic secus est: vt. ff. eo. l. quanuis. in prin. & propter donationē quæ fit inter virum & vxorem. sed nec hoc nocet: quia nō dicit donatio: vt hic, & ff. quib. mo. pig. vel hypo. solu. l. j. & l. Luci[9]. & ff. quæ in frau. credi. l. si pign[9]. & de leg. iij. l. iij. §. fi. Et loquit hęc. l. quando remissio fit viro generaliter. nā quādo fit alij contrahenti cū viro, vel in re vna, vel certis, loquitur. j. eo. l. iubemus.

*SI dotare.] CASVS.* Si mulier pro filia sua genero suo dotem constituit, & pro ea res suas obligauit: an iuuetur per senatusconsul. Vell. quæritur? Respon. quòd non. & hoc respondent iurisperiti.

d *Volens.* ô mater.

e *Causam.* scilicet dotis.

f *Putauerunt.* fauore dotis est hic speciale: vt. j. eo. l. generaliter. & ff. de cōdic. inde. l. cum his. §. penul. similiter sunt & alij casus in quibus cessat Velleianū: vt dices. j. eo. l. generaliter.

*SI fœnebris.] CASVS.* Mulier accepit pecuniam mutuam, vt eā daret viro sciente creditore: an iuuatur beneficio, quæritur? Dicirur ꝙ non.

g *Fidem veri.* i. ipsa rei veritate, non in fraudem accipientis.

h *Tota quantitas.* i. tota quantitas quæ fœnori data fuit.

i *Patrum.* id est senatorum, sed iure ciuili quo impediuntur donationes inter virum & vxorem, iuuaris inquantum tu pauperior, & ipse est locupletior: vt. ff. de dona. inter virum & vxo. l. j. & l. si sponsus. §. circa.

k *Ignorauerit.* immo videtur eam iuuari, si creditor sciuit: vt. ff. eo. l. Seia. §. fin. quæ est contra. Solu. hic sciuit eam accipere vt marito donaret: ibi vt se vel rem suam pro viro obligatam liberaret. Item secus vbi daret marito, cum mulierem mandasse pro alio sciret. nam tunc iuuatur! vt & arg. contra. ff. eo. l. fi. §. si mulier ne ipsa. & l. si fideiussores. & l. quanquā. Vel dic ꝙ in. l. Seia. eo anio accepit ab initio, vt soluat ī causam mariti: hic non: sed postea mutauit voluntatem secūdū M. vel refert ibi scientiā ad illā intercessionem quam fecit patiendo virum obligare rem suā, quæ est intercessio: vt. §. eo. l. si sine. hic autem ad mutuum factū mulieri. Vel ibi fuit fraus facta senatusconsulto: quia cum fideiuberet ꝓ marito, creditor maluit mulieri dare pecuniā: vt. ff. eo. l. quanuis. §. si cum essem. & l. quidā. hic nō fuit hæc fraus.

l *Posse intercedere.* cum effectu.

m *Fideiussorem.* etiā si animo donandi interceserit: vt. ff. eo. l. si mulier. iij. §. si ab ea. Acc.

n *Marito.* pro quo interceſit.

o *Non extitit.* si autē extitit, aut interceſserat sic à principio, vel ex post facto, ꝙ principaliter tenebatur: & tunc tenetur, & exceptionem amittit: vt. ff. de sol. l. Stichū. §. aditio. aut accessoriè, & tūc tollit accessoria, & remanet principalis: vt ff. de fideiuss. l. generaliter. in prin.

*SI vxor.] CASVS.* Mulier volebat intercedere ꝓ marito suo. creditore nolēte eam recipere, mādauit Titio vt pro ea fideiuberet: & fideiussit. an teneat, q̄ritur? Dicitur ꝙ nō: sed ei cōuēto dabitur exceptio Vell.

p *Securitas.* vt. ff. e. l. si mulier. iij. §. fi. & l. si fideiussores.

*SI mulier.] CASVS.* Tenetur mihi Titius in. x. animo nouādi accepi mulierē q̄ in se recepit obligationē: an iuuetur ꝓ senatusc? Dicitur ꝙ sic. sed an in veterem debitorē mihi detur actio, quæritur? Dicitur ꝙ sic.

q *Suscepit.* animo nouandi, vel ab initio: vt. §. eo. l. senatusconsulti.

r *Rescissoria actio.* i. restitutoria datur: quæ scilicet prius dabatur. Vel institoria. i. quæ erat dāda: vt & ff. e. l. quis. §. quotiens. & §. si mulieri hæres. & §. si cum essem. & hoc verū est etiā si creditor sciuit mulierē nō teneri: nō tamen eam decepit: vt. ff. e. l. quidam. & de fideiuss. l. si Titius. Itē est verū etiā sub cōditione ea obligata. nā etiā interim hac actione agitur: vt. ff. e. l. aliquando. §. fi.

*SI cum.] CASVS.* Callistratus accepit pecuniam mutuo, & inde

BIU Cujas

& inde factum est instrumentum, quòd vxor sua non ipse accepit mutuam pecuniam: an mulier iuuetur? Respon. quòd cessante exceptione Velle. magis respiciendum est quod actum est, quàm quod scriptum est: & ita vir tenetur: vxor vero non tenebitur.

a *Eam.* scilicet vxorem, que ipso iure tuta est: quia nó est recurrendũ ad extraordinarium iudicium: vt. ff. de minor. l. in causæ. ij. in princip.

† *aliàs, potior, quam &c.*

b *Simulata.* vt &. ś. pl⁹ vale. quod agitur &c. l. j. & l. acta. & l. si quis.

*Foeminis.*] *CASVS.* Si mulier animo nouandi trãsferat in se obligationé quatenus Titius tenebatur Seio: sibi succurritur, nisi Seiũ decepisset. quo casu si ipsa excipiat de Velleiano, replicabit Seius de dolo.

c *Veteres.* per nouationem transferẽdo in se veteré obligationé, vel suscipiẽdo iudiciũ, vel patiendo se delegari: vt. ff. de nona. l. delegare. j. & ff. de solu. l. solutionem. vel die veteres fideiubendo, constituendo, vel etiam mandando: vt. ff. manda. l. si vero non remunerãdi. §. si post creditam. Itẽ quod subiicit, nouas, puta cum erat contracturus cum alio, creditor elegit mulierem in fraudem senatuscõsul. vt. j. l. prox. & in primo casu datur restitutoria: in secundo institoria: id est actio quæ in creditoré dabatur, vel erat dãda: vt. ff. eo. l. quãuis. §. si cũ essem. &. §. quotiens.

d *Nisi creditor.* vt & ff. eod. l. ij. & de regul. iur. l. in eo quod plus. §. fina. & de except. do. l. apud Celsum. §. Marcellus. in fi. §. vel nisi similis sit casus, vt dices j. eod. l. fina.

*Deceptis subueniendum est.*

e *Deceptus sit.* quia deceptis & non decipientibus iura subueniunt: vt. ff. eod. l. ij. Sed & si vterque sciuit, non dico cessare senatusconsul. vt quidam dicunt: quia nõ videtur celatus &c. vt. ff. de act. empt. l. j. §. fina. H.

*Cum ad eas.*] *CASVS.* Si fideiubeat mulier etiã quando per calliditatem creditoris obligat se, non tenetur. verbi gratia, creditor alicui masculo pecuniam mutuare proponebat, & fœmina pro masculo debebat intercedere. postea noluit eam accipere pro fideiussore, sed fecit quòd mulier constituit se ream & principalem debitricem, quanuis alius pecuniam reciperet. an iuuetur, quæritur? Dicitur quòd sic.

f *Etiam obligationes.* non solum ad eas quando intercedit in veterem: vt. ś. eod. l. senatus.

g *Perpetuo.* id est generali.

h *Defendi potes.* scilicet tu mulier: vt. ff. eod. l. quanuis. aliàs. l. non putant. §. si cum essem. Accur.

peruenire necesse est: cũ eam a veritatis substantia constituta potius † quàm simulata b gesta tueatur. III. Id. Mart. CC. Conss.

*Mulieri creditorem decipienti non datur exceptio Velleiani. Paul. de cast.*

XVIII. Iidem AA. & CC. Zotico.

Foeminis alienas vel veteres c vel nouas obligationes aliqua ratione suscipientibus subuenitur: nisi d creditor aliqua ratione per mulierem deceptus sit. e nam tunc replicatione doli, senatusconsulti exceptionem remoueri, constitutum est. Dat. V. Id. Nouembr. Antiochiæ. CC. Conss.

*Mulier etiam si in eius persona obligatio sumat exordium, iuuatur beneficio Velleiani. Bald. Vel sic: Mulier iuuatur Velleiano, si creditor potius eligat cum ea contrahere, quàm cum masculo. Salyc.*

XIX. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

Cum ad eas etiam obligationes, f quæ ex mulieris persona calliditate creditoris sumpserunt primordium, decretum patrum quod de intercessione fœminarum factũ est, pertinere edicto ꝑpetuo g declaratur: si tamen creditor qui contrahere cum alio proposuerat, mulieris personã elegit: exceptione cõtra petitores secundum ea quæ asseueras, defendi potes. h Dat. XVIII. Kal. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

*Exceptio Velleiani trãsmittitur ad hæredem. Bald. & Salyc.*

XX. Iidem AA. & CC. Theodotiano.

Haeredes quoque mulieris aduersus creditores eadẽ exceptione quæ ex senatusconsulto introducta est, vti posse dubium i non est. k Dat. IX. Kalend. Ianua. ipsis. CC. Conss.

*Generalis renuntiatio restringitur ad cõtractum super quo interponitur. Baldus.*

XXI. Imp. ANASTASIVS. A. Celeri magistro officiorum.

Haeredes.] *CASVS.* Non solum mulier si intercesit iuuatur, sed & eius hæredes.

i *Dubium.* apud sapientes.

k *Dubium non est.* & ideo restitutoria datur similiter in hęredes: vt. ff. eo. l. hæ actiones. sed videtur exceptionem non dari hęredi, cum persona facit locũ beneficio: vt. ff. de reg. iur. l. in omnib⁹. iij. sed hoc speciale. Vel aliter a hoc non est speciale, quia istud beneficiũ est reale: & ideo transfertur cum re. & quòd reale sit reale, dicit. l. ff. de excep. l. exceptiones. ij. † *Celsus.*

Ivbemus licere mulieribus & pro vno contractu, vel certis contractibus, seu pro vna vel certis personis l seu rebus, iuri hypothecarum sibi competenti per consensum proprium renunciare: † quódq; ita gestum sit, hac auctoritate nostra firmum illibatumq; custodiri: m ita tamen, vt & si generaliter tali renunciatione pro vno (vt dictum est) contractu, seu certis contractibus, vel ad vnam, vel ad certas res seu personas consensum proprium accommodantes viæ sunt, vel fuerint: eadem renunciatio ad illos contractus & illas res seu personas quibus consensum suum proprium accommodauerunt vel accõmodauerint, coartetur: n nec aliis quibusdam contractibus, quibus minimè mulieres consenserunt vel cõsenserint, prætendentibus o eam opponendi licentia præbeatur: His scilicet omnibus quæ in præsenti per hanc consultissimam legem statuimus, ad præteritos nihilo minus cõtractus pro negociis & cõtrouersiis necdum transactionibus, vel definitiuis sententiis, seu alio legitimo modo sopitis, locum habituris. Dat. Kalen. April. Anatolio & Agapito Conss.

IN AVTHEN. vt immobilia antenup. dona. §. si quis igitur. coll. v. const. xiiij.

*Alienationi siue obligationi rei donatæ propter nuptias mulier consentire non potest nisi certa forma hic expressa, & in casu quo dos est salua futura, non obstante eon sensu vel renuntiatione. hoc primo. In dote autem non solum est dicta prohibitio. sed maior: quia si valeret renunciatio, dos esset peritura. & hoc in re immobili. Tertio dicitur, quòd per hanc authen. non derogatur priuilegiis dotis: quia venit ad priuilegia amplianda, non minuenda. Salyc.*

Siue à me, † siue ab alio pro me fiat donatio p propter cum persona facit locũ beneficio: vt. ff. de reg. iur. l. in omnib⁹. iij. sed hoc speciale. Vel aliter a hoc non est speciale, quia istud beneficiũ est reale: & ideo transfertur cum re. & quòd reale sit reale, dicit. l. ff. de excep. l. exceptiones. ij. † *Celsus.*

*Ivbemus.*] *CASVS.* i. Certũ est quòd mulier habet omnia bona mariti tacite obligata pro dote sua. pone ergo quòd aliquis vult contrahere cum marito alicui⁹ mulieris, sed dubitat cõtrahere, quia sunt omnia bona sua tacite obligata mulieri. an ipsa possit renunciare iuri hypothecæ vel pignoris, quæritur? Respond. quòd sic. sed tamen si renunciauit in vno cõtractu vel duobus etiam verbis generalibus, non debet hæc renunciatio trahi ad alias personas, nec ad alias res vel alios contractus, nisi de quibus actum est. & hæc quæ dicta sunt, locum habent in cõtractibus futuris & prætertis nondum sopitis.

l *Certis personis.* contrahentibus cum viro.

m *Custodiri.* vt & habes. ś. eo. l. etiam.

n *Coartetur.* arg. contra generalitatem, vt non trahatur nisi ad ea specialia de quibus est cogitatũ: vt. ff. de transac. l. cum Aquiliana. & l. qui cum tutoribus. & ś. de transact. l. si de certa. & ff. quib. mod. pig. vel hypoth. solui. l. Paulus. in princip.

o *Prætendentibus.* scilicet contrahentibus.

*Siue.*] *CASVS.* Lex antiqua dicit qualiter mulieri præiudicatur si renunciet iuri hypothe. quod habet in rebus mariti. hęc authent. addit quòd aliquando præiudicat sibi de dominio alicuius rei sibi donatæ. pone quòd ego vel alius pro me dedit nomine sponsaliorũ sponsæ meæ fundum: quæritur an illud prędium possim alienare? Dicitur quòd non, etsi mulier consentiat: quia si alieno, habebit rei vindi. soluto matrimonio, vel me ad inopiam vergente. Si vero mulier post biennium consentit alienationi quam habet ratam, sibi præiudicat, si habeam alias res ex quibus satisfiat ei pro prædio illo. si non habeam, non præiudicatur ei: ego autem obligor illis qui mecum contrahunt. hoc in donatione: non ita in dote. ideo enim priuilegia dotis manent integra: quia dos alienari non potest. Viuianus.

p *Donatio.* supple, & pactum de ea lucranda. aliàs male diceret statim

statim ita dari mulieri rei vindicationem soluto matrimonio, cum deberet redire ad virum, vt dos ad mulierem: vt. j. de pact. conuen. authen. æqualitas.

a *Immobile.* in rebus vxoris mobilibus stabo iuri veteri.

b *Neque obligare.* cum mulieri est obligatũ pro dote: vel verius, imò est eius dominiũ, sicut dotis dominiũ est viri: & ideo dabit statim actionem in rem.

*Donatio propter nuptias est in dominio vxoris.*

c *In rem actionem.* quę datur iure dominij. vel posset dici hypothecaria: prima placet.

*Sponsalitia largitas quæ dicatur.*

d *In sponsalitia.* id est in donatione propter nuptias, sicut patet in authen. vt spon. larg. l. specialis &c. colla. ix. proprie autẽ dicitur ea quæ fit ante matrimonium, quæ valet sicut quælibet simplex donatio: vt &. ſ. ſi aduer. dona. l. j. Accursius.

e *His.* i. nisi hæc duo sint, scilicet q̃ sint aliæ res, & secundus consensus: vt. j. eo. l. si mulier.

f *Et multo magis.* hæc referũt quidam ad omnia prædicta. & sic etiã dos poterit alienari inæstimata, secũdum hũc modum: quod non placet: quia male diceret, & multo potiꝰ &c. Dic ergo secundum Ioan. vt referatur ad id tantũ quod dixit de prohibenda alienatione, non ad id quod de permittenda. in dote ergo & similies cõsentiat, & post tempora, non præiudicat sibi: vt institu. qui. ali. licet. in princ. Alij dicunt, vt Iac. q̃ loquitur hæc clausula de rebus immobilibus datis in dotem æstimatis: quę licet possunt quantum ad proprietatẽ alienari, quia maritus est dominus rei dotalis: remanent tamẽ obligatę mulieri. Vel intelligitur de rebus mobilibus datis in dotem inæstimatis, quę seruari possunt: vt seruus. aliud in his quę non possunt seruari quæ sine huiusmodi solẽnitate alienantur: vt ff. de iure dot. l. res in dotem datæ.

*Res aestimatæ.*

g *Immobile.* hoc verbũ non est in corpore.

h *Pro ea.* & ea viuente. si autem esset mortua, hæc priuilegia non transirent ad extraneos hæredes, sed ad suos: vt. ff. solu. matri. l. etiam. &. j. de priui. leg. do. l. vna. &. j. qui potio. in pign. ha. l. vlti. & in cor. vnde hæc sumitur, in fin.

*Si mulier.* ] CASVS. Mulier. xxv. an. fideiusit pro me: postea intra biennium confirmauit suam fideiussionem, quia dedit creditori aliquod pignus: vel fecit instrumentum: quæritur, an per talem consensum sibi præiudicet? Dicitur quòd non. Sed si post biennium dedisset creditori, bene teneretur.

i *Perfectæ ætatis.* xxv. an. vt. ſ. de his qui ve. æta. l. fi.

k *Vel cautionem.* nomine cautionis intelligitur nuda promissio. j. de verb. signi. l. sancimus.

nuptias: quod ea ex causa est immobile, [a] neque alienare valeo, neque [b] obligare: in hoc ergo contractu mulieris consensus nihil proficit quo minꝰ demus mulieri in rem actionem [c] in sponsalitia [d] largitate soluto matrimonio: nisi & secũdò post biẽnium profiteatur, & aliæ res viro sint, ex quibus ei consuli possit. Absque his [e] enim neq; si frequenter consentiat, lædetur: vir tamen obligabitur in aliis rebus suis huius obligationis seu alienationis occasione, quæ quãtum ad mulierem pro non dicta & pro non scripta habetur. & multo magis [f] idem in dotibus locum habet, vt non aliquid immobile [g] pro ea [h] alienetur vel obligetur: omnibus tamen priuilegiis doti datis, in sua firmitate durantibus, siue agat mulier, siue nomine eius alius.

*Secunda intercessio mulieris post biennium facta, aufert mulieri beneficium Velleiani. Bald. & Salyc.*

XXII. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano præfec. præt.

SI mulier perfectæ ætatis [i] cõstituta, post intercessionem vel cautionem [k] conscripserit, vel pignus aut intercessorem præstiterit: sancimus antiqua legum varietate cessante, si quidem intra biennale iuge tempus post priorem cautionẽ numerandum, pro eadem causa fecerit cautionẽ, vel pignus aut intercessorem dederit: nihil sibi præiudicare quòd adhuc ex consequentia suæ fragilitatis in secũdam iacturam inciderit. [l] Sin autem post biennium hæc fecerit: sibi imputet, si quod sæpius cogitare poterat & euitare, non fecit, sed vltro firmauit. Videtur etenim ex huiusmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione se illigare, sed pro sua causa aliquid agere: & tam ex secunda cautione [m] sese obnoxiam facere inquantum hoc fecit, quàm pignus aut intercessorem vtiliter dare.

IN AVTHEN.

vt nulli iu. lic. ha. loci serua. ſ. & illud. colla. ix. consti. ix.

*Mulier consentiens obligationi viri, vel se aut rem suam obligans, ipso iure sibi non præiudicat, nisi quatenus probetur in rem eius versum. Baldus.*

SIqua mulier crediti instrumento consentiat proprio viro, aut scribat, & propriã substãtiam, aut seipsam obligatam faciat: iubemꝰ hoc nullatenus [n] valere: siue semel, siue multoties huiusmodi aliquid pro eadem re fiat: siue priuatum, siue publicum sit debitum: sed ita esse, ac si neque factum quicquam, neque scriptum esset: nisi manifestè probetur, quòd pecuniæ in propriam ipsius mulieris vtilitatem expensæ sint.

*Mulier fideiubens non gratis, sed aliquo recepto, non iuuatur beneficio Velleiani, sed efficaciter obligatur: quia non videtur intercessisse ex leuitate vel fragilitate sexus, sed pro præmio consequendo. hoc dicit primo. Et si hoc contineatur in instrumento publico subscripto à tribus testibus, statur suæ confessioni absque alia probatione. aliquo autem istorum deficiente, non excluditur à beneficio Velleiani, nisi efficaciter ꝓbetur quòd precium vel præmium receperit aliter quàm per eius confessionem. hoc dicit secundo. Et eo casu quo precium recepe vit, & sic excluditur à beneficio Velleiani, si intercessit transferẽdo in se obligationem animo nouandi, & sic est facta nouatio: quatenus tamen mulier non est soluendo, restituitur actio in pristinum debitorem. hoc tertio. Item quando non recepit precium vel pecuniam, si non intercedit cum instrumento publico continente subscriptionem trium testium, ipso iure seruatur illæsa. si autem cum tali instrumento, iuuatur Velleiano: & omnes leges huius titu. tunc vindicat sibi locum. hoc dicit ista singularis lex & vtilis inducens de nouo quæ de iure veteri non erant inducta. Pau. de cast.*

*Velleianũ an hodie locũ habeat.*

ANtiquæ. ] CASVS. Si mulier accepit pecuniam vt fideiuberet, non iuuatur. & hoc in prima. Sed si ostendatur publicum instrumentum tribus testibus subsignatũ, in quo contineatur mulierẽ pro fideiussione pecuniam accepisse: instrumẽto stabitur. & hoc in secunda. Si vero sine scriptis, aut debet creditor probare mulierem accepisse pecuniam, & nõ iuuatur. aut si non probet, mulieri succurritur. & hoc in tertia. Si vero alicui mulieri inopi pecuniam dedi vt pro me intercederet, & intercesit: si conueniatur à creditore, nõ iuuatur. Et si ab ea aliquid accipiat: potest residuum petere à me. & hoc in quarta. Si vero mulier velit se obligare pro alio fideiubendo pro eo: non aliter tenetur, nisi intercedat in instrumento publice confecto, & à tribus testibus

l *Incideris.* vt. ff. de mino. l. iij. ſ. scio.

m *Cautione.* plus ergo duæ confessiones operantur quàm vna, vt &. ſ. de plus peti. l. j. in fi. &. j. de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. ſ. sed & si quis. &. j. tit. j. l. in contractibus. ſ. j.

n *Nullatenus.* Ipso iure, etiã si iurauit: vt. ſ. de legi. & constit. l. nõ dubium. Et not. q̃ arg. huius. l. sumpserũt quidam auth. talem: sed hodie nõ tenetur, nisi ꝓbetur manifeste pecuniam in vtilitatẽ mulieris conuersam: & sic dicunt hodie non habere locum Velleianũ, quia aut non est versa, & nõ tenet ipso iure: aut est versa, & ipso iure tenet cum effectu. quod non placet: quia etiã per posterioré authen. de hæredibus ab intesta. ſ. ex his. coll. ix. renũciatur Velleiano: ergo locum habet. Est ergo q̃ hic dicit, speciale: cum pro viro itercedit ea ratione, qua & donationes prohibitę sunt. ſ. ne mu tuo amore &c. ff. de dona. inter virũ & vxo. l. j. ij. & iiij. in prin. vel secundũ B. potest intelligi hæc authen. eo casu loqui cum mulier in instrumẽto publice cõfecto, & à tribus testibus subsignato confessa est se precium recepisse pro intercessione: olim enim tunc cessabat Velleianum: vt. j. l. antiquæ. hodie non: vt hic. nisi probetur illud precium in vtilitatem eius esse versum. & sic in aliquo corrigitur. l. antiquę, per authen. istam.

BIU Cujas

stib⁹ subsignato. & hoc in quinta.

a *Retia.* id est dispositiones ex iure pfectę.

b *Nodos.* id est per similitudinem.

c *Accipiens.* & hoc non negat.

d *Sed si quidem.* Si cóstet eam aliquid accepisse, non iuuatur. si vero de hoc dubiũ sit, sic probatur vt sequitur.

e *Esse credendum.* An admittatur pbatio in contrarium? Respond. non, quia præsumptio est iuris & de iure, contra quam non recipitur probatio: vt & j. arbit. tut. l. fina. & s. titul. j. l. fina. & sic non obstat. j. de contrahen. & committ. stipu. l. optimam. & j. tit. proxi. l. in contractibus. in princip. & s. de proba. l. cum precibus. & j. de do. cau. non nu. l. fin. quæ sunt contra. Item nec obest ei quod dicit. j. in versi. sinautem. super ver. repelli. nam ibi vult signari hoc contra. j. eod. §. fina. quia ibi in primo dicto secundum B. nihil accepit. Et est ratio quare hic non potest probari contrariũ: quia per huiusmodi cõfessionem à iure speciali receditur, scilicet à beneficio Velleiani: quod facilius fit, quàm si à communi iure vellet recedere, sicut erat in contrariis legibus: vt in authent. de non alie. §. quia vero verisimile. in fin. colla. ij. Alij dicunt quòd hoc cuenit quòd non potest probari contrariũ, quia testes subsignauerunt: secus si non subsignauerunt: vt in contrariis. Tertij dicunt non probari contrarium, scilicet per duos testes: cum & instrumentum vicem habeat duorum testium: vt. s. de fide instrumen. l. in exercendis. sed per tres vel per plures sic, vt in contrariis. Accursius.

*Præsumptio iuris & de iure nõ admittit probationẽ in contrarium.*

*Renunciatur facilius iuri speciali, quam cõmuni.*

f *Ostendere eam.* cum ipsa neget.

g *Auxilium.* Velleianum scilicet: sed hodie ipso iure sunt illæsæ: vt j. eodem. §. ne autem.

h *Antiquam actionem.* quando non est sublata: vel si est sublata vel non nata, tunc nouam parit: vt. ff. eod. l. quanuis. §. quotiens. &. §. si cum essem.

XXIII. Idem A. Iuliano P. P.

ANtiquæ iurisdictionis ratia, [a] & difficillimos nodos [b] resoluentes, & superuacuas distinctiones exulare cupientes, sancimus mulierem si interceſſerit, siue ab initio, siue postea aliquid accipiens [c] vt sese interponat, omnimodo teneri, & non posse senatusconsulti Velleiani vti auxilio: siue sine scriptis, siue per scripturã sese interposuerit. Sed si quidem [d] in ipso instrumento interceſsionis dixerit sese aliquid accepisse, & sic ad interceſsionem venisse, & hoc instrumentum publice confectũ inueniatur, & à tribus testibus cõsignatum: omnimodo esse credendum [e] eam pecunias vel res accepisse, & non esse ei ad senatus consulti Velleiani auxilium regressum. ¶ Sin autẽ sine scriptis interceſserit, vel instrumento non sic cõfecto: tũc si possit stipulator ostẽdere eã [f] accepisse pecunias vel res, & sic subiisse obligationem: repelli eam à senatusconsulti iuuamine. Sin verò hoc minimè fuerit ab eo approbatũ: tunc mulieri superesse auxilium, [g] & antiquam actionem [h] aduersus eum [i] seruari [k] pro quo mulier interceſsit, vel ei [l] actionem parari.

*Mulier quæ pro fideiubẽdo aliquid accipit, in se obligationẽ alterius animo nouãdi transferendo: primo debet excuti: & quatenus non est souendo, restituitur actio contra veterem debitorem. hoc dicit: & iste casus non reperitur alibi. Bald. & Salyc.*

Sed si minus idoneæ mulieri constitutæ aliquis [m] pecunias vel res dederit, vt pro eo sese obligaret: mulieri quidem quæ reuera hæc accepit, [n] nullus pateat aditus ad senatusconsulti auctoritatem: creditori autẽ liceat aduersus eã venire, & quod potest, ab ea exigere, & in reliquum, antiquũ debitorẽ aggredi, vel in partẽ, si aliquid à muliere possit accipere: vel in totũ, si ea penit⁹ inopia fatigetur.

*Iste. §. est valde not. & hoc dicit. Mulier in instrumento publico à tribus testibus subscripto intercedens obligatur: tamen valet beneficiũ Velleiani in casibus in quibus dicit beneficiũ loquitur sed si omissa hac forma intercedit, ipso iure non obligatur. Bal.*

Ne autem [o] mulieres perperam sese pro aliis interponant, sancimus non aliter eas in tali cõtractu posse pro aliis se obligare, nisi instrumento publicè confecto, & à tribus testibus subsignato, accipiant homines A à muliere pro aliis confessionem. tunc etenim tantummodo eas obligari, & sic omnia tractari, quæ de interceſsionibus fœminarũ, vel veteribus legib⁹ cauta, vel ab imperiali auctoritate introducta sunt. Sin autem extra eandem obseruationem mulieres acceperint intercedentes: pro nihilo habeatur huiusmodi scriptura, vel sine scriptis obligatio, tanquam nec confecta, nec penitus scripta: vt nec senatusconsulti auxiliũ imploretur, sed sit libera & absoluta, quasi penitus nullo in eaB dem causa subsecuto.

*Mulier intercedens pro libertate, tenetur efficaciter libertatem fouere. & est speciale. hoc dicit. Bald. Vel sic: Fauor libertatis facit cessare Velleianũ. hoc dicit. Vel sic: Mulier intercedens pro seruo vt consequatur libertatẽ, nõ iuuatur Velleiano. Sal.*

XXIIII. Idem A. Iuliano. P. P.

VEterum ambiguitatem decidentes, sancimus, si quis vt seruo suo manumissionem imponat, mulierem acceperit obnoxiam sese pro certa quantitate faciẽtem: si in libertatem seruum perduxerit, siue principaliter mulier sese obligauit, siue pro seruo hoc fecit, teneri C eam rectè omnimodo, senatusconsultum Velleianum in hoc casu tacere imperantes. P Satis etenim acerbum est, & pietatis rationi contrarium, dominum serui qui credidit mulieri, siue soli, siue post serui promissionem, † & libertatẽ seruo imponere, & suum famulum perdere, q & ea minimè accipere, quibus fretus ad eiusmodi venit liberalitatem.

*Si maior ætate masculus vel fœmina dotem pro muliere promiserit, Velleianum cessabit. hoc dicit. Salyce. Vel sic: Mulier intercedens pro dote etiam nudo pacto, efficaciter obligatur. hoc dicit. Vel sic: Dotis fauore cessat Velleianum. hoc dicit.* D

XXV. Idem A. ad populum vrbis Constantinopolitanæ, & vniuersos prouinciales.

GEneraliter sancimus, vt si quis maior vigintiquinq; annis, siue masculus siue fœmina, dotem pollicitus sit vel spoponderit pro qualibet muliere, cum qua matrimonium licitum est: omnimodo compellatur suam confessionem adimplere. neque enim ferẽdum est, quasi casu fortuito interueniẽte mulierem fieri indotatam, & sic à viro forsitan repelli, & distrahi matrimoniũ. Cum enim scimus, fauore dotium & anti-

i *Eum.* debitorem.

k *Seruari.* scilicet creditori.

l *Vel ei.* scilicet creditori.

m *Aliquis.* debitor.

n *Accepit.* & hoc cõstat. Accursius.

o *Ne autem.* Bulg. dicit hunc. §. nihil innouare in his casibus vbi Velleianum mulieribus olim non succurrebat: sed in illis tantum, vbi ab obligationibus eas eximebat: in quibus nisi sic interceſsio fiat in scriptis, seruantur ipso iure illesæ: sed si fiat interceſsio hoc modo, tũc ope exceptionis. & sic principium huius. l. non corrigitur per hunc. §. nec duæ sequentes. ll. veterum, & generaliter. quæ post istam sunt. Sed M. dixit hunc. §. generaliter loqui, cum dicat interceſsione sic facta omnia tractari quæ de interceſsionibus cauta sunt veteribus legibus vel nouis. & sic nisi sic intercedat in instrumento publice cõfecto, & à tribus testibus subsignato: ipso iure est tuta etiam in illis casibus vbi olim non iuuabatur: & sic corrigit hic finis huius legis principium. & debet esse hæc vltima in hoc titu. secundũ eum: vt sic duæ sequentes per hanc corrigãtur. si autem intercedat sic vt hic dicit, tũc in illis casibus vbi olim non iuuabatur, nec hodie iuuatur. in quib⁹ olim iuuabatur, & hodie iuuatur similiter, non ipso iure, sed per exceptionem Velleiani. Prima opinior verior est.

*Veterũ.* CASVS. Seruus tuus promisit tibi. c. vt eum mi numitteres. mulier fideiusit pro eo. an iuuetur, quæritur? Dicitur quod non. hoc est fauore libertatis.

p *Tacere imperãtes.* fauore libertatis: vt & argu. ff. e. l. aliquando. in prin. & ad hoc. s. an ser. ex suo fac. l. promisse.

q *Perdere.* fic. ff. de act. emp. l. emptoré. §. fina.

*Generaliter.* CASVS. Si masculus vel fœmina pro aliqua promisit dotem: mulier promittens an iuuetur, quæritur? Dicitur q non. & hoc in fauorem dotis.

Sapi-

quos iuris conditores seueritatem legis sæpius mollire: [a] meritò & nos ad huiusmodi venimus sanctionem. Nam si spōtanea voluntate ab initio liberalitatem suam ostendit: necesse est eum vel eā suis promissionibus satisfacere: [b] vt quod ab initio sponte scriptum, aut in pollicitationem deductum est, hoc ab inuitis postea compleatur: omni auctoritate Velleiani senatusconsulti in hac causa cessante. [c]

a *Sæpius mollire.* vt nudo pacto oriatur actio: vt.ĭ. de dot. promiss.l.ad exactionem. Item in tacita stipulatione & tacita hypotheca, vt.ĭ.de rei vxo.ac.§.j.&.ij. Itē vt in ea preferatur aliis creditoribus: vt.ĭ.qui po.in pig.hab.l.fina.

b *Satisfacere.* sicut enim &c. vt.s̄.de ac.& oblig.l.sicut.

c *Cessante.* cessat ergo Velleianum fauore dotis: vt hic, &.s̄.e.l.si dotare. Item libertatis: vt s̄.l.proxi. Item si renunciet: vt.ff.e.l.fina.§. penul. [a] Item si accipiat preciū pro intercessione: vt.s̄.l.antiquæ. Itē si decipiat: vt.ff.e.l.si decipiendi. Itē si secundo caueat: vt.s̄.eo.l.si mulier.ij. vnde versus: Cassib[o] in senis mulier spōdendo tenetur. Pro libertate, pro dote renunciet: & si Decipiat, precium capiat, caueátque secundo. Item septimus, si in rem rem suam: vt.ff.eod.l.si aliquando. in princ. &.s̄. eod.l.ij. in fin. Idem si succedat ei pro quo intercessit: vt.ff.e.l.quanuis.§.plane si mihi. Potest addi & nonus, vt si mulier intercessit pro me in.x.& solui ei prędicta.x. nā si cōueniatur ex fideiussione, non opponet exceptionē: vt ff.eo.l.si mulier contra senatusconsul. Velleianum pro me.

*DE NON NVmerata pecunia.*

*Superioribus senatusconsultis subuenitur ciuiliter [b] & naturaliter obligatis ratione speciali: hic ciuiliter tantum obligatis succurritur ratione naturali. Et not. quòd non numerata pecunia dicitur eam respectu creditoris: vt.ĭ.e.l.in contractibus.§.ii.*

## TITVLVS XXX.

## DE NON NVMERATA pecunia.

*Creditor non præsumitur numerasse nisi probet, siue pignoratitia conueniatur, siue hypothecaria agat. Bald. & Salyc.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Hilario.

SI pecuniam tibi nō esse numeratam, atque ideo frustra [d] cautionem [e] emissam adseris, [f] & pignus datum [g] probaturus es: in rem [h] experiri [i] potes. nam intentio [k] dati pignoris, nec numeratæ [l] pecuniæ, non aliter tenebit, q̄ si de fide debiti constiterit. Eadémque ratione veritas seruetur, si te [m] possidente pignus, aduersarius tuus agere cœperit. [n]

*Exceptio non numeratæ pecuniæ opposita respectu partis, idem operatur quo ad partem quod si opponeretur respectu totius ad totum. h.d.not. Bald. Vel sic: Exceptio non numeratæ pecuniæ sicut potest opponi pro tota quātitate confessata & non numerata, ita pro parte non numerata. Pan.*

II. Imp. ANTONINVS A. Maturio.

MInorem [o] pecuniā te accepisse, & maiorem cautionem interposuisse, si apud eum qui super ea re cogniturus est, constiterit: [p] nihil vltra q̄ accepisti cū vsuris in stipulatū deductis, restituere te iubebit.

*Reus conuentus ex cautione mutui cōfessati, opponens actori exceptionem non numeratæ pecuniæ vel doli, definitiue debet absolui actore nō probante numerationem. Bald. Vel sic: Si creditori agenti opponatur exceptio non numeratæ pecuniæ: creditor debet probare numerationē, aliàs reus absoluetur. Salycetus.*

III. Idem A. Demetrio.

SI ex cautione [q] tua, licet hypotheca data, cōueniri cœperis: exceptione opposita seu doli [r] seu non numeratæ pecunię, [s] cōpellitur petitor probare [t] pecuniam tibi esse numerasumitur possidere, quia aliquādo possedit, sicut in dominio: vt.s̄. de proba.l.siue possidetis. nisi probet se perdidisse creditor rationibus manifestis: vt.s̄.de pig.act.l.si creditor. sed si probat debitor pignus datum pro centum, non videtur q̄ possit recuperare nisi ea soluat, sicut & qui iurauit: vt.ff.de iureiur.l.si duo.§. Marcellus. Item quomodo probat contra se? Respon. [c] probat non pro data, sed pro dāda pecunia. & sic non obstant prędictę oppositiones.

c *Istā glo. sequitur Bal. & Sa.*

i *Experiri.* id est vindicare. vel aliter in rē, id est ad rem.

k *Intentio.* bene dico, q̄ si negetur pignus datū, te p̄bare debere illud datum, & pecuniā non numeratam. etenim si creditor pignus datum confiteatur, sed pecuniam nō esse redditam, oportet ipsum probare pecuniam numeratam. & hoc dicit, nam &c. & dic intentio, id est exceptio dati pignoris opposita à creditore. qui enī excipit, agit vel intēdit: vt.ff.de excep.l.j.

l *Nec numeratæ pecuniæ.* id est non redditæ pecuniæ.

m *Si te.* s.debitore.

n *Agere cœperit.* actione hypothecaria. & habes hoc de verbo ad verbum.ĭ. si pign.con. nume.pec.sec.non fue. l.j. Accursius.

*Minorē.] CASVS.* MVolebā à te mutuo accipere.xx. numerasti.x.& spe futuræ numerationis aliorum. x. confessus sui me debere. xx. non numerasti. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respond. quòd si probem te nō numerasse integra.xx. (quod probabitur, nisi probetur contrarium) ad.x. quæ accepi sola, & ad vsuras in stipulatum deductas tantum teneor.

o *Minorem.* superiori lege dixit quando nil accepit: hic quando minus quàm sit confessus.

p *Constiterit.* id est probatum fuerit à te. & sic est cōtra.ĭ.l.proxi. vbi dicit creditorem probare debere. Solu. ibi totum negauit debitor: hic partē fatebatur. ar.ff.de proba.l.cū de indebito.§.j. &.ĭ.eo.l.cum fidem. & probauit hanc negatiuam per confessiones, item per numerationes diuersis temporibus factas secūdum varias quātitates. Vel verius dic probas eo ipso, q̄ non probatur contrarium: vt & ponitur contra.s̄.de condic.ob tur.cau.l.j.&.s̄. l.proxi.in ver.adseris. nam quod iuris est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem: vt.ĭ.eo.l.cum vltra.& ar.s̄.de condic.ob cau.da.l.si cum exiguam.&.ff.de rei vindi.l. quæ de tota.

*SI ex cautione.] CASVS.* Si confessus fui in instrumento me accepisse à te mutuam pecuniam spe futurę numerationis, nec numerasti: si conueniar ex cautione mea: opposita à me doli excep. vel non numeratæ pecunię, probabis te numerasse: & te non probante absoluar.

q *Si ex cautione.* in qua continetur, confiteor me debere. x. ex causa mutui: vt insti. de lit.oblig.§.plane. Vel per stipulationem promitto.x. reddere quæ confiteor me accepisse: quo casu excipiam in factum: vt.ĭ.e.l.cum vltra. Accursius.

r *Doli.* quæ est generalis vbicunque alia locum habet: vt.ff.de excep.doli.l.ij.§.& generaliter. nisi ratio personæ vel iusta ignorantia eam excludāt: vt.ff.de excep.doli.l.apud.§.aduersus.&.l.ij. &.§.generaliter.

s *Pecuniæ.* hæc contra omnem datur, etiam contra patrem vel patronum: vt.ff.de excep.doli.l.apud.§.aduersus.

t *Probare.* si vult obtinere: vt.s̄. de probat. l.j. & hoc vsque ad biennīū, non vltra, nisi antea esset contestata exceptio: vt.ĭ.e.l.in

contractibus.

a *Frustra.* bene dicit frustra: quia licet ciuiliter obligetur, habet tamen exceptionem: vt.ĭ.eo.l.in contractibus. in princ. etiam si promiserit: vt.ĭ.eo.l.cum vltra.

b *Satisfacere.* sicut enim &c. vt.s̄.de ac.& oblig.l.sicut.

c *Cautionem.* id est simplicem promissionem.

d *Adseris.* id est adsertiue dicis. Vel dic adseris, id est probas, quod est eoipso, quòd non probatur contrarium: nam creditori incumbit onus probandi quòd numerauit: vt.ĭ.eo.l.si ex cautione. vt &.s̄.de probat.l.j. similis probatio est.ĭ.qui mi. nō pos.l.super seruis. lib.xij &.ff.de iure dotium.l.dotem.j.

e *Datum.* id est traditum.

f *In rem.* scilicet pignoratitia propter rem: vt.ff.de pign. act.l. solutum.§.si quasi. & ideo bene sufficit probari pignus datum, vt hic dicit. nam datur pignus ex contractu: & hoc secundum nos. Alij dicunt in rem, id est rei vindicatione, sed secūdum eos prēsens possessio debet probari & dominium: vt &.s̄. de ali. iudi.l.j. Sed dic quòd creditor non obiiciebat quæstionem de dominio: sed ideo se defendebat secundum eos, quia non erat pignus sibi datum, vt dicebat. Tertij vt H. dicunt quòd agit rei vindicatione, & sufficit probare traditionem: quia possessor non potest de dominio quæstionem referre, cum causam habuit à petente: vt & hoc dixi.s̄.de pig.act.l.nec creditores. Quarti dicunt q̄ quis prę-

BIU Cujas

contractibus. in prin. &.§.in omni. & loquitur hæc.l.in mutuo tantum.aliàs ſtatim præiudicat ſibi debitor: vt.ĵ. eo. l. generaliter. Sed qualis erat hęc cautio? non videtur loqui in priuata: quia hæc nil probat: vt.s.de probat. l. inſtrumenta. nec de publica quia illa plene probat, nec poteſt excipi: vt.s.tit.proxi.l.antiquę. & infra arbi.tut.l. fin. Sed dic loqui in priuata debitoris: vt inſtit. de lite.obliga.§.j.ſecus ſi alius ſcribat me debere: vt.d.l. inſtrumẽta. Vel non erat ibi cauſa. Item & in publica poteſt loqui ſi ibi dicat, confeſſus eſt ſe accepiſſe. ſecus ſi dicat, accepit: nam tunc plene probat. ſed hoc non debet ſcribere notari[p], niſi ſit pecunia in præſenti. nec ob.d.l. antiquæ. quia ibi receditur à beneficio ſpeciali. nec illa.ĵ. arbit.tut.l.fi. quia ibi ſpeciale. Item nec obſtat.ĵ.eo.l.in cõtractibus.in princ. vbi dicit in inſtrumẽto datam eſſe &c. quia ibi erat priuatum. Vel expone vt ibi dices. Sed & ſi dicat ſic, Accepit, & eſt publicum inſtrumentum: poteſt contra probari, ſicut contra aliam publicam ſcripturã per tres vel per plures teſtes: vt ſupra de proba.l.cum precib[o]. &.ĵ.de cõtrahen. & cõmit.ſtip.l.optimam. in fi. Sed ſi renũciauerit exceptioni nõ numeratę pecunię: nõnne & tunc poteſt opponi? Reſpõ. ſecundũ quoſdã ſic, doli exceptio. & interrogabitur creditor, an numerauit: & ſi dixerit, non: ſi ei probetur, videtur eſſe in dolo, qui ei nõ potuit remitti per renunciationem antequã fuit cõmiſſus dolus: vt. ff.de pact.l.ſi vnus.§. illud. &.l.iuriſgentium.§.ſinautem. & de tribu.l.illud.§.j. Duo enim ſunt quæ debitori dantur, ſcilicet exceptio, & q̃ onus probandi ſibi nõ imponitur. cum ergo renunciat, huic oneri renunciare videtur, ne nihil renunciatio operetur. Item pro hoc.ff.de offi. præſi. l. illicitas. in prin. Item pro hoc quia quantuncunq; renunciat, facit ſub ſpe numerationis. quod ſecus eſt cũ Velleiano vel aliis exceptionibus renuncietur. Ité idem dicas poſt biennium, vt exceptio doli habeat locum. Item pro hoc, quia datur condictio ſine cauſa ad cautionem vſque ad.xxx. an. vt.ĵ. eo.l. ſi quaſi. ergo multo magis exceptio: vt.ff.de ſuperfic.l.j.§.quod autem ait. Item ad duo tenetur creditor intra biennium, ſcilicet ad liberandum, & ad reſtituendum chirographum. non ergo temporis curſu liberatur: vt.ff.de actio. & obliga.l.obligationum fere.§.placet. Alij vt Azo, dicunt ex toto prę iudicare: vt.ff.de pact. l.iuriſgentium.§.ait prætor.&.§.ſed & ſi quis. & quod dicitur de condictione, dicunt eam dari poſt biennium, quaſi iam numeratum ſit. Item quomodo compellitur creditor probare, immo qui excipit: vt.ff.de proba.l.in exceptionibus? Sed dic hic quòd qui excipit, nil ponit, ſed poſitum negat. vnde non probat: vt ſupra de proba. l. actor. in fin. quod non eſt in aliis exceptionibus regulariter.

*Exceptio nõ numeratæ pecuniæ contra quã ſcripturam obiicitur.*

*Exceptionem nõ numera. pecu. an poſſit qui ei renũciauit oppone.*

*Excipiens nõ ſemper compellitur probare.*

a *Sequetur.* quid addit hæc.l.primæ huius titu? Reſpon. hæc dicit de exceptione doli, illa nõ. Item ibi hypothecaria agebatur: hic condictione certi.

*Cvm fidem.*] *CASVS.* Confeſſus eras te recepiſſe. x. mutuo à Titio: nõ tibi tamen numerauit. v. ei ſoluiſti. an in nõ ſolutis exceptioné nõ nume. pecu. & in ſolutis repetitioné habeas, quæritur? Reſpon. q̃ nõ: immo ſi erraſti, onus probandi tibi incumbit: vt.ff.de proba.l.cũ de indebito. in prin.

b *Deferre.* ſed nónne etiam condictio indebiti datur ei ad repetendum ſolutum, vt per totum titu. de condict. indebiti? Reſpon. ſic. ſed hic ſciens ſoluit ſecundum B. vnde nec ſoluti habet repetitionem: vt.ff.de cõdic.indeb.l.j.& de reg.iur.l.cuius.&.s.quod met. cau.l.ij.&.ĵ.ad leg. Falc. authen. ſed cum teſtator. necnon ſoluti habet exceptionem: vt hic. Vel dic ſecundum M. & Ir. quòd errando ſoluit credens ſibi numeratam, & ſic præiudicat ſibi in ſoluendo (melius ſtaret in ſoluto) vt hic, ſcilicet vt onus probandi immineat, ſicut & aliàs ex cauſa transfertur probãdi onus:

tam: quo non impleto, abſolutio ſequetur. a

*Qui ex interuallo cautionis præteritæ debitum agnoſcit, non poteſt opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. h. d. Bald. & Saly. Vel ſic: Soluens ſcienter partem totius debiti confeſſati, non poteſt pro reſiduo opponere exceptionẽ nõ numeratæ pecuniæ.*

IIII. Idem A. Baſſano.

CVm fidem cautionis agnoſcens, etiã ſolutionem portionis debiti vel vſurarum feceris: intelligis te de nõ numerata pecunia nimiũ tardè querelam deferre. b

IN AVTHEN. DE trien. & ſemiſ. §. ſtudium verò. colla.iij. conſtit.v.

*Qui propriam ſcripturã vel numerationem in ea contentam negat, reus actor vel curator, de mendacio conuictus, pœna hic inſerta punitur: à qua releuatur, ſi delato ei iuramento fatetur. hoc dicit not. Bald. Vel ſic: Leges huius tituli prouident ei qui confeſſus eſt ſe recepiſſe quod non recepit: vel quod aſſerit ſe non recepiſſe. Iſta vero authent. prouidet contra eum qui ecõuerſo negat ſe recepiſſe, q̃ vere recepit: vel negat ſcripturã factam manu propria, in qua continetur numeratio vel receptio. Pau. de caſt.*

COntrà c qui propriam d ſcripturam qua conuenitur, c abnegat, f vel numerationem g inficiatur: conuictus, in duplũ h cõdemnetur, niſi ſacramento i illato cõfiteatur. k tunc enim nõ punitur niſi in expenſas circa probationes factas, actoris iuramento l declarandas. At ſi poſt numerationis m inficiationem prætẽdat ſolutionẽ: omnino ſolidum exigitur, nec prodeſt iã facta ſolutio. n ¶ Cõtrà ſi actor literas o ſuas à reo prolatas abneget, p eadem ſit & pœnæ q & iuriſiurandi forquæ eſt de trien. & ſemiſ. §. ſtudium. colla. iij.

*Contra.*] *CASVS.* Lex Codicis dicit de eo qui agnouit fidé ſcripturę. Authen. ponit contrarium, ſcilicet quando debitor non agnoſcit ſcripturam: ſed negat dicens: Ego obligaui me Titio in inſtrumento in quo confeſſus ſum me x. recepiſſe. Titius conuenit me ex illa propria ſcriptura mea: & ego nego illam. quæritur, vtrũ ſim puniendus? Reſpon. quòd ſi Titius probet me ſcripſiſſe, & pecuniam ſe numeraſſe per teſtes, aut per inſtrumẽtũ, in duplum puniar: ſecus ſi mihi detulit iuramentum, & confiteor ipſum numeraſſe, & poſtea dico me ſoluiſſe: non prodeſt mihi ſolutio quam feci, ſed debeo ſoluere totam quantitatem quam petit. Si vero creditor negat propriam ſcripturam, de ſoluta eadem pœna puniatur, forma ſacramenti præcedente. idem eſt ſi curator adulti negat ſcripturam in cauſa adulti: quia curator punitur, non adultus.

c *Contrà.* id eſt econtrario.

d *Propriam.* id eſt propria manu factam a, negans ſe ſcripſiſſe. Sed quid ſi publicam aliquis abneget eſſe publicam? Reſpon. nõ habet locum b hæc authen.

e *Qua conuenitur.* id eſt ex qua obligat[o] eſt. ſecus ſi ſine ea ſit obligatus: vt quia vere eſt numeratum ante: ſed tantum ad probationem & in eius præiudicium producitur.

f *Abnegat.* ſi ſcripturam & numerationem negat, obtinet quod hic dicit: idem ſi numerationem tantum in ſcriptura contentam, dummodo obligatio literis ſit contracta.

g *Vel numerationem.* contentam in illa ſcilicet ſcriptura.

h *In duplum.* actione ex eo contractu: & eſt pœna ſimpli ſi præceſſerit numeratio. ſi nõ, eſt pœna dupli: vt in corp. authen.

i *Sacramento illato.* à debitore actori: vel ecõtra ab actore reo, qui confitetur potius quàm iuret: ſed non iurauit hic, cum probata ſit numeratio.

k *Confiteatur.* ſic.ff.de iureiur.l.cum qui.in prin.

l *Iuramento.* ſic ſupra de iudi.l.properandum.§.ij.

m *Numerationis.* propria ſcriptura cõtẽtæ. Vel dic etiã ſcripturę.

n *Facta ſolutio.* ſed cum ſublata erat omnis obligatio ſolutione eius quod debetur: vt inſtit. quib. mod. tol. obliga. in princ. qua actione hic duplum vel ſimplum exigitur? Reſpon. certi condictione, vel prima vtili: quia fingitur non ſoluiſſe, propter mendacium. Vel verius condictione ex hac lege. Item nota creſcere pœnam per inficiationem vbi nil debetur. ſecus in lege Aquil. vt.ff.de interrog.act.l.confeſſionibus. & ad leg. Aquil.l. inde Neratius.§.fi. Item not. propter inficiationem creſcere condemnationem: vt inſti. de oblig. quæ ex quaſi contractu.§.fi.&.s. ad.l. Aquil.l. contra negantem. Item nota quem puniri de mendacio: vt.ff.de rei vindi.l.pe.&.ĵ.qui pot.in pig. ha. authen. item poſſeſſor. in fi. Item quod dicit, omnino in ſolidum exigitur, id eſt tantundem. & ſic habet duplum, cum vnum ſit ſimplum ipſum debitum. Vel dic exigi duplum præter ipſum debitũ quod eſt ei ſolutum.

o *Literæ.* quibus cõtinetur de ſolutione ſibi facta, quæ dicitur apocha: vt ſupra de fide inſtru. l. plures.

p *Abneget.* ſi ſcripturam & numerationem negat, obtinet quod hic dicit. idem ſi ſcripturam tantum. idem ſi numerationem ſcriptura cõtentam, dummodo obligatio literis ſit contracta.

q *Et pœnæ.* id eſt vt careat petitis. & in tantundem de ſuo condemnetur

BIU Cujas

demnetur condictione ex hac.l.nisi iuramentum sit delatum.

a *Curatori.* sic.j.vnde vi.l.meminerint.&.ś.de iudi.l.properandum. §. fina.

*Duersus.*] CASVS. Si tu petis à me. x. non ex causa mutui, sed ex alia causa præcedente, puta venditionis, tunc nō debet inquiri, an tu numeraueris, sed an causa quæ præcesserit, fuerit venditio vera, necne. Vel pone casum vt in glossa magna.

b *Quæst.* veritatis expressiuum est.

c *Pecunia petitur.* quia dicit creditor mutuatam: & ex ea causa petit, cum mutuata non sit: & ideo ex ea causa peti nō potest propter hanc exceptionem.

d *Debiti.* puta venditionis vel pensionis.

e *Præsserit.* dic quòd decē mihi debebas ex venditione. volui vt cōfitereris te recepisse ea decem à me ex causa mutui: certe non requiritur modo an fuit numerata vel forte debita ex causa præcedēti, vel nō, vt hic: sed bene inquiritur, an hæc secunda confessio fuerit stipulatione vallata, vt sic ex ea agi possit: an non, & sic nō possit: vt ś.si certum peta.l.si nō singuli. &.l. si ex precio. quæ sunt contra. &.j. de duob⁹ reis.l.ij. Tria enim sunt subaudienda. præsens numeratio: & hæc non probatur. præcedens causa debiti: hęc sic inquiritur, vt hic. solennitas cautionis: & hæc sic vt in contrariis: & ita loquitur vel quæritur de obligatione secunda. hic nō quęritur de causa debiti, præcesserit vel non. Vel dic secundum M. cp hic erat parata pecunia ad soluendum, ibi non. Vel hic fuit confessus debitū præcedens se debere ex causa locationis vel emptionis, & sic alia q̄ mutui: quare incontinenti sibi præiudicat: vt.j.e.l.generaliter.ibi, ex causa mutui, qđ ex alia debebatur. vel secundū Irn. hic chirographum fuit ad probationem factum, nō ad obligationem vt ex eo agatur: sed vt præcedens debitum posit probari. ibi vero fiebat chirographū ad obligationem, vt ex eo agatur. Item quis hanc præcedentem causam probat? Respō. secundū Irn. præsumitur pro actore propter hāc cautionem ex.l.j.eo. generaliter. & probat reus nō intercessisse: vt habes in exemplo. ś. de postulan. l. iiij.

*Frustra.*] CASVS. Titius confessus erat se recepisse. x. à Sempronio ex causa mutui: dato quodam substituto pro se debitore, puta Seio. nō numerauit Sępro. pecuniā: an Seio detur exceptio nō nume. pecu. si cōueniatur? Respon. cp non. sed dic verius cp interuenit numeratio.

f *Debitorem.* secus si nec illi erat numeratum: vt infra cod. l. tam mandatori.

*Si quasi.*] CASVS. Confessus fui me recepisse à te decem mutuo, non recepi, quia non numerasti: qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. cp condicam scripturam in qua confessus fui per condict. sine causa: vel te agente excipiam de non numerata pecunia.

g *Cautis.* id est reddere promisistis. ſ. pecuniam quam &c.

h *Per condictionem.* scilicet sine causa: vt.ff. de condict. sine cau. l. qui sine. &.ś. de condict. inde. l. cum & soluta. & de condict. ex lege. l. fi. &.j. de fideiuſ. l. ſi indebitam. & de solu. l. fi.

*Si Etsi.* id est quanuis.

*Si intra.*] CASVS. Si is cui competit exceptio non numerati pecu. intra biennium decessit, residuum tempus quod superfuerit defuncto, dabitur hæredi. & hoc in prima. Si vero intra biennū contestatus fuerit litē, perpetuabitur & perpetuo hæredi dabitur. & hoc in secunda. Si vero post biennium decesserit, nec intra illud tempus eam opposuerit, hæredi etiā pupillo nō dabitur.

i *Actor non petat.* vel exceptione non numeratæ pecuniæ aduersus agentem vti potestis.

*Exceptio non numeratæ pecuniæ transmittitur ad hæredem, nisi tempore sit sopita. h.d. Bald. & oppositio facta per defunctū, prodest hæredi. Saly.*

B

VII. Idem A. Iuliano & Ammiano.

SI quasi accepturi mutuam pecuniam aduersario cauistis, g quæ numerata nō est: per condictionem h obligationem repetere, etsi i actor non petat: vel exceptione non numeratæ pecuniæ aduersus agentem vti potestis.

*Exceptio non numeratæ pecuniæ transmittitur ad hæredem, nisi tempore sit sopita. h.d. Bald. & oppositio facta per defunctū, prodest hæredi. Saly.*

B

VIII. Idem A. Materno.

SI intra legibus definitū tempus, k qui cautionem exposuit, nulla querimonia vsus defunctus est: residuum tēpus eius hæres habebit tam aduersus creditorē, quàm aduersus eius hæredem. ℣ Sin autē questus est, exceptio nō numeratæ pecunię hæredi & aduersus hæredē eius perpetuò cōpetit. ℣ Sin vero legitimum tēpus excesſit, in querimoniam l creditore minime deducto: omnimodo hæres eius, m etiam si pupillus n sit, debitum soluere cōpellitur.

C

*Qui partē accepit, nō tenetur ad solidum: sed duntaxat ad acceptū, dūmodo accipiat tēpore cōpetenti. h.d. Bal. Vel sic: Si post cautionem factā ex causa futuræ numerationis, partē dūtaxat quātitatis cōfessatæ receperit: creditori totū petēti pōt exceptio obiici, si tēpora cōpetentia nō sint elapſa. Salyce.*

IX. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Zoilo.

CVm vltra hoc quod accepit, re obligari neminē posse cōstet: o & si stipulatione interposita, placita creditor non

D

k *Tempus.* olim quinque an. hodie biennio: vt instit. eo. §. multum.

l *Querimoniam.* vel coram vicinis, vel in domo propria secundū Ia. sed Io. dicit debere fieri in scriptis ad domum creditoris, vel in iudicio ad similitudinē querelæ nō numeratæ dotis: & tunc perpetuū ad hæredes trāsmittit: vt.j. proxi. respō. &.j. eo. l. in cōtractibus. §. in omni. & authen. hāc autem.

m *Hæres ei⁹.* sed ex quo tempore currit contra hæredem? Respō. si est minor, completa ætate sua: licet quidam dixerint statim. si maior est, statim ab adita hæreditate secundum P. vt.ś. de temp. in integ. resti. l. ea quæ. in fin. & hic innuit: quod vltimum, scilicet de maiore, nō placet: quia illud in inchoanda, secus in complēda: quæ statim currit: vt ibi diximus per. l. ff. de in diem addict. l. si prædio.

*Præscriptio an currat contra hæredem hæreditate nōdum adita.*

m *Hæres eius.* vt.ff. in quibus cau. mi. non re. l. vltra. sed intellige quia biennium patris elapsum erat. Vel distingue, vtrum suo nomine, vel alterius. si non suo, non currit: vt.j. eo. l. contra. si alieno, bene currit.

n *Etiam si pupillus.* currit ergo pupillo hæc præscriptio biennalis. & sic est contra. ś. in quib. cau. in integr. resti. non est ne. l. fi. Solu. hic totum biennium cucurrit contra defunctum: vt hic aperte dicit. Vel dic secundū quosdam licet nō cucurrisset, idem cum descendat ex parte defuncti: vt. ff. de mino. l. Aemilius. vel solue vt ibi. Item no. priuilegiatum succedentem non priuilegiato, non habere priuilegium: vt supra de hære. act. l. sub prætextu. & infra de his qui. vt indig. l. Polla.

*Priuilegiatus succedēs nō priuilegiato, nō habet priuilegium.*

CVm vltra hoc.] CASVS. Confessus fui me recepisse à te decē mutuo in instrumēto, nec recepi nisi quīq;: quia alia quinq; mihi nō numerasti: & stipulatus es tota decē tibi reddi: qualiter mihi succurritur, quæritur? Respon. quòd agente te habeo act. in factum, si nondum biennium excesserit: vel si intra illud tempus protestatus fuerim pecuniam numeratam mihi non fuisse, non obligabor vltra quinque quæ numerasti.

o *Constet.* vt.ff. de pact. l. si tibi. in prin. &.ff. si cer. peta. l. rogasti. §.j. & supra eo. l. minoré. Sed opponitur de duob⁹ reis. nam ad vtrunq; nō peruenit in solidū dominiū pecuniæ: vt.ff. cōmo. l. si vt certo. §. fi. & de castrē. pec. l. hæreditate. §. pater. & tamen tenentur in solidum. Respon. nō re, sed verbis. Vel intellige hic: accepit

BIU Cujas

accepit ipſe vel alius pro eo, ſicut ſit in dictis duobus reis: quia autem non obligatur vltra, nec vltra excipitur. ſed ſi obligetur, vt quia fuit ſtipulatus creditor, opus eſt exceptione. & hoc ſubiicit ſecundum quoſdam.

a *In factum.* quæ per interpretationem inducta eſt ad ſimilitudinem non numeratæ pecuniæ: vt inſti. de excep. in princ. Vel dicitur in factū quando eſt habēda ratio perſonæ: vt. ff. de except. doli. l. apud. §. aduerſus. Vel dic q̄ ſpecies hic promiſſa fuerat, non quantitas. Vel dic quòd eadem eſt hæc exceptio & exceptio non numeratæ pecuniæ ſecundū Ia. Vel verius vbi ſine ſtipulatione, habet locū exceptio nō numeratæ pecuniæ. vbi vero cū ſtipulatione: hæc in factum locum habet.

b *In teſtando.* id eſt proteſtādo: vt. ſ. l. proxi. dixi.

*Aſſeueratio.*] CASVS. Si affirmo me ſoluiſſe pecuniam quam mutuaſti, vſque ad, xxx. annos probare poſſum me ſoluiſſe: ſi dico mihi non numeratam pecuniam, vltra biennium non potero opponere exceptioné non nume. pecu. & hic caſus nō eſt contrarius ſuperiori. in priori caſu affirmo: & ideo incumbit mihi probatio. in alio nego: vnde non mihi, ſed creditori incumbit probatio.

c *Contendentis.* debitoris.

d *Non excluditur.* vt &. ff. de excep. doli. l. pu re. §. fi.

e *Obloquitur.* id eſt contra loquitur: vel contradicit.

f *Euaneſcat.* quia pro eo vnum, vt ſcilicet non probet: & contra eum ſit aliud, ſcilicet vt biennio duret tantum. Accurſius.

g *Cum inter eum.* ſcilicet magna ſit &c. vt in fine.

h *Subiit.* vt. ſ. de proba. l. j. [a]

i *Nulla eſt.* vt. ſ. de proba. l. actor. ſimiles quidē ſunt: quia vterque negat ſe debere. ſed differunt: quia alter factum negat, alter adſerit, ſecundum Ir.

*Si tranſactionis.*] CASVS. Petebas à me decem: reuocatum erat in dubium an tenerer: tranſegi: & quinque ſtipulāti promiſi: ſi conuenias me, an poſsim obiicere excep. non nume. pecu. quæritur? Reſpond. quòd non: quia ex quo promiſiſti per ſtipulationem, ex cauſa tranſactionis illa quinque debentur, interceſſerit numeratio vel non.

k *Non potes.* quia ſubeſt cauſa hoc ipſo q̄ à lite diſceditur: vt. ſ. de tranſac. l. ij. &. ff. de condic. inde. l. in ſumma. circa princip.

*Tam mandatori.*] CASVS. Mandaſti mihi vt mutuarem Titio decem: Titius confeſſus eſt in inſtrumento ſe decem recepiſſe, cum tamen non receperit, quia non numeraui: & pro eo Seius fideiuſsit. an tibi ſicut ei detur excep. non nume. pec. quæritur. Reſpond. quòd ſic, & etiam eius fideiuſſori.

l *Competit.* inuito etiam reo principali ſicut in aliis, dummodo rei cohęreant, nō perſonę: vt. ff. de fideiuſ. l. ex perſona. &. l. ſi ſtipulatus eſſes. &. ff. de pac. l. fi. &. ff. de excep. l. omnes exceptiones. &. j. eod. l. pe. Sed ex cuius perſona? Reſpon. debitoris. Item nunquid poſt bienniū? Reſpon. non. b Item nūquid numeratio poſtea facta c facit vt fideiuſſori exceptio auferatur? Videtur q̄ non: exceptionem numeratione facta. Item nūquid hoc dices ſi etiam iam oppoſuit exceptionem fideiuſſor? Reſpon. vtique. Sed nónne licuit reuocare mandatum vel renunciare? Reſpōdetur, e Aliud eſt reuocare ſiue renunciare mandatum: & aliud hanc exceptionem opponere.

*Generaliter.*] CASVS. Debeo tibi decē ex cauſa legati vel venditionis, vel alia, non curo: nec interceſsit ſcriptura. vel interceſsit, & in illa cō feſſus ſum me tibi debere decē. ſi conueniat me, & inſtrumentum oſtendas mihi: an habeas neceſſe probare ex qua cauſa promiſi ti bi decem, quæritur? Dicitur quòd non. ſatis enim eſt ſi oſtendas inſtrumentum prioris cō feſsionis. vnde compellendus ſum ad ſolutionem niſi probem quòd verum non fuit quod eram confeſſus. verbi gratia, Si cōfeſſus ſum me tibi debere. x. ex cauſa legati, & per falſum inſtrumentum, & teſtamentum in quo ti bi legatum dicis, verum vel validum non eſt: nō teneor tibi ſoluere. alias ſic: quia abſurdum eſſet venire cō tra cōfeſsioné propriā. m *Scriptis.* quid ſi ſine ſcriptis fiat huiuſmodi confeſsio? Quidam dicunt quòd non habet locum hæc lex ſed ſecundum Io. ſic quia in fi. dicit, indignum eſt &c. Sed an tunc poterit probare contrarium per teſtes? Reſpon. ſic, arg. ff. de reg. iur. l. nihil tam. †

n *Deſcendentibus.* vt ea ſ. de véditione vel locatione, vel etiam ex mā. ficio.

o *Eamq;.* ſcilicet venditionis. vel etiā ex ma leficio, vt dixi: & ſic alia quàm mutui, quia tunc bienniū expectaretur: vt. j. l. proxi. vel dotis: quia tūc tēpora ſeruantur quę habes j. de dote cauta non nume. l. fi. & auth. ibi poſita. Item no. cauſam exprimi. ſi enī nulla exprimeretur, cautio nō valeret: vt. ff. de proba. l. cum de indebito. §. j. &. ff. de dona. l. nuda ratio. Sed an ſtipulatio valeat ſine cauſa? Poteſt dici quòd ſic ſecūdum quoſdā: ſed nō niſi cauſa probetur, reus abſoluitur: vt. ff. de do. excep. l. ij. §. j.

p *Scriptis.* non teſtibus. & ſic eſt contra. ſ. de fi. inſtru. l. in exercendis. Sol. hic ſpeciale: vt & aliàs. ſ. ſi minor ſe ma. di. l. iij. & fin.

Alij dicunt etiā per teſtes, quod nō placet. Item an per contrariā ſcripturā tollatur talis obligatio literarū: puta ſcribo illum non debere, vel nō ſcripſiſſe? Puto ſic, per regulam iuris: vt. ff. de reg. iur. l. nihil tam. Item an etiā vltra bienniū admittitur? Rñ. ſic ſecundum quoſdā: vt. ſ. e. l. adſeueratio. & eſt etiā ſecundū Pil. ratio, quia ſtatim tenetur, niſi cōtra probetur. Item hoc fallit in ca ſibus vbi non poteſt probari contrariū. Primus eſt. j. arb. tu. l. ſi licet ibi erat priuata ſcriptura: vel fauore pupillorū. Item in alio fallit: vt. ſ. tit. j. l. antiquę. §. j. ſed ibi receditur à iure ſpeciali, quod eſt facilius quàm à iure cōmuni: vt hic. Item quid ſi creditor cōfitetur ſibi ſolutū ex alia cauſa quàm mutui? an ſtatim ſibi præiudicet: an demū poſt triginta dies: vt. j. l. proxi. §. ſuper? Et videtur poſt. xxx. dies, cum hic adſerat cauſam cōfeſsionis: creditor non. ſed poteſt dici ſecundū alios idem in liberatione quod in obligatione, vt ſtatim præiudicet. prima placet. ADDITIO. Intelligas hanc. l. dicentē debere probari per ſcripturam aliam &c. procedere eo caſu quo quis confitetur inſtrumentum eſſe verum: & cauſam in eo appoſitam fuiſſe de partium voluntate appoſitam: ſecus ſi dicit eam non eſſe veram. Ita limitat hanc. l. Imo. in. c. cum contingat. extra de iureiur. in. xlvj. charta.

q *Religionem.* not. fidē iudici faciēdam: f vt diximus. ſ. de eden. l. procurator.

SI tranſactionis cauſa dare Palladio pecuniam ſtipulāti ſpopondiſti: exceptione non numeratæ pecuniæ defendi nō potes. [k]

*Exceptio competens reo, competit cuilibet intercedenti pro reo. hoc dicit. Bald. & Salycetus.*

XII. Iidem AA. Seueriano.

TAm mādatori, quàm fideiuſſori non numeratæ pecuniæ exceptio, exemplo rei principalis competit. [l]

*Iſta lex eſt ſolennis. Confeſsio debiti ex alia cauſa quàm mutui vel dotis, eſt efficax ad probandum: recipit tamen probationem in contrarium. ſi vero nō probetur, ſtare debet ſuæ cōfeſsioni. Et ſi facta eſt in ſcriptis ſeu cum ſcriptura publica vel priuata, non poteſt probari directo contrarium niſi per aliam ſcripturam ei contrariā. hoc dicit iſta lex magiſtra. Pau. de caſt.*

XIII. Imp. IVSTINVS. A. Theodoro. P. P.

GEneraliter ſancimus, vt ſi quid ſcriptis [m] cautum fuerit pro quibuſcunque pecuniis ex antecedēte cauſa deſcendentibus, [n] eamq; [o] cauſam ſpecialiter promiſſor edixerit: nō iam ei licentia ſit cauſæ probatione ſtipulatorem exigere, cum ſuis cōfeſsionibus acquieſcere debeat: † niſi certe ipſe è contrario per apertiſsima rerum argumenta ſcriptis [p] inſerta, religionem [q] iudicis poſsit inſtruere, q̄

a *Iſta lex hic in gl. al legata, et. l. præſens notantur ad hoc, quòd facta nō præſumuntur: ad q̄ etiā allegari ſolet. l. in bello. §. factæ. ſed vide tu quomodo hoc ibi probetur.*

b *Sequitur iſtam Saly. & Pau.*

*Exceptiones reo competentes, an cōpetant fideiuſſoribꝰ.*

c *Per creditorē debito-*

BIU Cujas

l.procurator. Et vt hoc plene sciàs, die cum quis confitetur extra ius, aut pro se, vt alium sibi debere, & tunc nó valet: vt.ŝ.de proba.l.exéplo. aut cótra se, & tunc vel ad liberandũ, & sic post.xxx. dies sibi præiudicat, non prius, nisi in casibus: vt.j.l.proxi.§. super.&.§.ij. Aut se alij obligando: quo casu subdistingue: quia aut certá causam non adiicit, & non valet: [a] vt ff. de proba. l. cum de indebito. §. fin. vel adiicit certam: & tunc vel numerationis, vt mutui, vel aliam. si numerationis, competit exceptio debitori intra biennium: & nisi creditor probet, cadit à causa: post biennium vero non auditur: vt.j.l.proxi. in princ. quia biennium pro numeratione est: & secundũ quos dá obligatio post biennium efficitur naturalis & ciuilis, quæ erat ante tantum ciuilis. sed secundum nos [b] etiam post biennium ciuilis tantum, sed tamen effectum habet naturalis, vt in ea quæ prouenit ex sententia: vt.ŝ.de re. cre. l. actori. &. ff. de có dic. inde. l. Iulianus. Ité secundum Iac. & nos etiam post biennium admittitur debitor ad probándum: vt diximus in simili casu. ŝ.e.l. si ex cautione. sin autem alia est causa quàm numerationis, puta véditionis, tunc serua. l. istam. Item in dote serua. j. de dote cauta. l. fi. & authen. ibi posita. Item no. quòd licet hic dicatur literarum obligatio: tamen sola scriptura non obligat, sed necessaria est ratio intellectualis obligandi. & sic dicit lex. ff. de act. & obli. l. non figura. non autem per locum vel causa doctrinæ dicendo obligatur: vt in eod. titu. l. obligationum substantia. §. fin. Item not. quòd licet quis scribat se debere alicui non inserta causa, non obligatur. non enim plus facit scriptura quàm faceret stipulatio. Vnde sic dicendo, debeo tibi decem, non obligatur quis alij. at cum scribat confiteri se accepisse mutuam pecuniam, obligatio oritur ciuilis: sed exceptio opponitur intra biennium, nisi contrarium probetur: vt institu. eo. §. j.

a *Quenquam.* vtputa quia non fuit vera venditio, sed donatio: tamen placuit eis aliqua de causa vt comprehenderetur in scriptis, vt venditio. vel forte cum Titius emeret, placuit aliqua de causa Seium in chirographo poni: quo probato, præualet veritas: vt hic, &.ŝ.plus vale. quod agitur. l.j.&.ij.&.l.si quis.

b *Indignum.* vt.ŝ. de reb. cre. l. si quis iusiurandum. &. ff. de dona. l. quidã. in fin. j. respon. Sed argu. contra. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. Quid autem sit si huiusmodi confessio fiat in vltima voluntate, distingue. aut dicit testator, lego tibi. x. quæ debeo, & es non capax. & sic omnino non valet: quia in fraudem dictum videtur: vt. ff. de proba. l. qui testamentum. si vero capere potest, & iuro: valet, etiam si nil deb eo: vt. ff. de leg. iij. l. cum quis. §. codicillis. si non iuraui, sed quantitatem exprimo, adhuc valet vt fideicommissum: tamen non valet vt debitum, cum nil debeatur: vt.j. de fal. cau. adie. l.j.&.ij.&.ff. de leg.ij. l. Lucius Titius. ij. §. quisquis. ij. secus si non exprimo, sed dico, quòd debeo lego tibi, & nil debeo: quia non valet: vt. ff. de li. le. l. legaui. §. contra. & de leg. j. l. si sic. §. j. Si autem econtra dixi, confiteor mihi solutum. vel dixi, talis soluit mihi, & ideo ab eo peti nolo: videtur velle remittere. j. de fal. causa adiec. leg. l. j.

*In contractibus.*] CASVS. Olim poterat opponi exceptio non nume. pecu. vsque ad. v. annos. hodie vsque ad biennium. sed si minor non opponit, potest iuuari per restitutionem in integrũ. & ista sunt vera & locum habent in debitore. & hoc in prima. Si vero sit depositarius, qui confitetur res penes se esse depositas: statim sibi præiudicat. Vel dic & melius loqui in depositore, qui cõfitetur sibi restitutas res depositas: q statim sibi præiudicat. idẽ est & in procuratore fisci, qui confitetur sibi esse solutas publicas

a Et hoc cum quando confessio est reuocabilis & e- ffectus super obligationi- bus, & tem- poris ad eli- quod obligá- tum. Salyc.

b Et bene. Bar. Bald. Ang. Paul. & Salyc.

in alium quenquam[a] modũ, & non in eum quẽ cautio perhibet, negociũ subsecutum sit. Ni mis enim indignum[b] esse iudicamus, quod sua quisque voce dilucide protestatus est, id in eundem casum infirmare, testimonióque proprio resistere.

*Hæc lex est solennis & not. & legam eam per partes: & hoc intendit: Queyela nõ numeratæ pecuniæ est intra biennium continuum proponenda: quo elapso introduci nõ potest, nisi ætatis vel absentiæ beneficio. hoc dicit vsque ad. §. sed quoniam. Bald.*

XIIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfec. præt.

IN contractibus in quibus pecuniæ vel aliæ res[c] numeratę vel datæ esse conscribuntur, [d] non intra quinquẽnium, (quod antea constitutum erat) non numeratæ pecuniæ exceptionem obiicere posit, qui accepisse pecunias vel alias res scriptus sit, vel successor eius: sed intra solum biennium continuum: [e] vt eo elapso, nullo modo [f] querela non numeratę pecuniæ introduci possit: his[g] scilicet qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas etiã lapso quinquennio in prẽteritis temporibus adiuuabantur, etiam in posterum (licet biennium pro quinquennio statutum est) eodem auxilio potituris. [h]

*Hæc est secunda pars, in qua ponuntur tres casus in quibus cessat exceptio non numeratæ pecuniæ. Primo, quando cautio fit ex causa depositi. quod intelligo dummodo non sit facta fraus de contractu ad contractum: videlicet si cum tacite ageretur quòd esset mutuum, fuit appositum nomen depositi. Secundo, quando publicus officialis confitetur se recepisse publicas functiones. Tertio, quando dotem retro promissam maritus confitetur retro se recepisse, secundum Pe. sed glo. intelligit, & melius, quando fuit gemina confessio: in litera tamen hoc nõ exprimitur. hoc dicit secundum Bald.*

Sed quoniam securitatibus[i] & instrumentis depositarum[k] rerum vel pecuniarum talem

A functiones vel tributa. idem est in marito, qui primo confessus fuit sibi solutam dotem, demum secundo cõfessus est vxorem sibi soluisse: quia non poterit obiicere exceptionẽ non solutæ dotis: sed statim sibi præiudicat. Si vero sit creditor, qui confitetur sibi solutum debitum, vel in partẽ vel in solidum: si reddidit instrumentum debitori, vel promisit reddere, non præiudicat sibi statim: sed post lapsũ. xxx. dierum, intra quos poterit opponere excep. non solutæ pecuniæ. & hoc in tertia. An autẽ creditor si velit deferre iuramentum debitori post. xxx. dies, vt iuret se soluisse, sit audiẽdus, quæritur? Dicitur q̃ non. & hoc in quarta. Qualiter autẽ is cui competit exceptio non nume. pec. debet eam opponere, quærit. Respõ. quòd coram testibus debet dicere non fuisse numeratã: & tũc si præsens est aduersarius, vocabitur. si non est præsens, opponet eã coram iudice. si vero præsens non sit aduersarius, nec ipse iudex: tũc apud alios iudices est opponẽda. sed si nõ sit alius iudex, tunc coram episcopo. & hoc in quinta. Prædicta vera sunt similiter & in dote non numerata, scilicet quòd per talem protestationem huiusmodi exceptio non nume. dotis perpetuatur. & hoc in sexta.

B

C

D

c *Aliæ res.* quæ consistunt in numero, pondere, vel mensura. hoc enim biennium in mutuo tantum sibi vindicat locum, non aliter: vt.ŝ.l.proxi.dixi. Item hoc intellige quando fit spe futuræ numerationis. alioquin non quæro de non numerata, cum nec actum sit de numerando: vt.ŝ. eod.l.aduersus. licet videatur contra. ŝ. de postu. l. si sub specie. & si cer.pe. l. si non singuli. sed in prima subaudi, maxime, secundum G. vt ibi dixi. & in illa, si non singuli, sperabat mutuari.

d *Conscribuntur.* sed si hoc est ita scriptum, scilicet pecuniam numeratam: ergo ita est. vt in authen. de fi. instr. §. si vero moriatur. col. vj. Respõ. hic erat priuatum instru. quod non probat: vt.ŝ. de proba. l. instrumenta. vel si publicũ est, expone numeratæ vel datæ. i. confessio de numeratione vel datione cõscripta est. Ité per verba futuri tẽporis cauet se redditurũ. nam per verba præteriti temporis tantũ non cõtrahitur obligatio literis, sicut nec stipulatio: vt. ff. de verb. obli. l. v. §. stipulatio. secundum Io. Alij dicũt hic cõtrahi etiã per verba præsentis temporis: vt insti. e. §. plane.

e *Continuum.* [c] quo elapso in simplum tenetur: nisi abneget propriam scripturam. secus si abnegauit propriam scripturam vel numerationem in ea contentam: tunc enim in duplum: vt.ŝ. eod. authen. contra qui propriam.

f *Nullo modo.* nec si vellet probare non numeratam pecuniam secundum quosdam: vt.j.eo.§. illo. sed Ia. contra. [d] Quid autem si creditor bene confiteatur se non numerasse? Dicam iudicem [e] debere absoluere, cum debeat stare confessioni creditoris contra se. sed H. est contra. [f] Item pone post biennũ pecuniam creditorem numerasse. Dic tunc id agi, vt ex sola scriptura obligatio teneat, & magis implendę prioris obligationis gratia numeratio est intelligenda fieri: vt. ff. de noua. l. cũ enim. Item quid si renunciauit exceptioni non numeratæ pecuniæ: an potest nihilo minus opponere exceptionem doli, vel in factum, vel condictionem sine causa? Dicunt Io. & Azo & H. non, sed alij[g] contra: vt dixi.ŝ.l.si ex cautione.

g *His.* scilicet hominibus.

h *Potituris.* quales sunt minores, & ãbsentes ex iusta causa, qui vt minores hodie ipso iure iuuantur: vt.ŝ. in quibus cau. in integ. resti. non est necess. l. fi.

i *Sed quoniam securitatibus.* id est instrumentis in quibus creditores scribunt se accepisse debitum, id est apochis.

k *Depositarum.* cum hæc lex non distinguat an loquatur in deponente

c Cõcor. gl. in. ca. si cautio. sup verbo cõfessioni. extra de fi. instru.

d Et bene. Bal. Sal. & Paul. hic.

e Et bene, secundũ Cy.

f Et male. Cy. et Ang.

g Dic quòd si fuit in eodẽ instrumẽto, nõ valet renũciatio. secus si in diuersis: quia tunc valet, & nõ pote-

rit opponi ista exceptio secundū Pau. hic.

ponente vel depositario: nec ego distinguo. nam siue depositarius scribat, statim sibi præiudicat: vt &. s. l. proxi. siue deponens se accepisse, & tunc statim sibi præiudicat: vt hic. Sed in depositario videtur quòd hodie sint testes tres necessarij, qui subscribant huiusmodi instrumento: vt in authen. de fi. instr. §. j. col. vj. sed ibi loquitur quando cōtractus fit in scriptis. vel ibi non cōstabat scripturam depositarij esse. & ideo tres exiguntur. Vel ibi erat priuata, hic publica. Vel ibi vt ex ea fiat cōparatio ad aliā improbandam.

a *Litigatores*. scilicet contradictores.

b *Breui tempore*. s. triginta dierū: vt. j. §. proxi. aliàs dicit aliter modicum tempus: vt. ff. de iudi. l. si debitori.

c *Depositionis*. acceptę.

d *Functionū*. vt si procurator fisci vel administrator publicas functiones solutas fatetur in totum vel in partem: vt. j. de apochis pu. l. fi. lib. x.

e *Exponuntur*. à viro confitente dotem sibi solutam, quæ non est.

f *Penitus*. nec illam quæ concluditur biennio, vel aliam. Sed est contra. j. e. l. §. fi. in fin. Solu. hic sunt duæ confessiones, quæ valent plus quàm vna: vt &. s. de plus peti. l. j. &. s. tit. j. si mulier. ij. sed in. l. cōtraria, vna tantum. Vel hic propria manu scripsit instrumentum, ibi non. Vel hic loquitur cum maritus scripsit sibi solutam dotem: ibi cum mulier scripsit sibi redditam soluto matrimonio. Item no. hic tres casus vbi cōfessio de recepto statim præiudicat. Est & quartus: vt si procurator fisci cōfitetur precia rerum fisci venditarum se recepisse: vt. j. de quadrien. præscript. l. oēs. §. fi. s. ne quis grauetur bis soluēdo fisco. Est & quintus. s. titu. j. l. antiquæ. in princip. Sed quid si procurator fisci, qui sic fuit confessus, non est soluendo fisco: an in debitorem actio dabitur fisco? Respon. sic: vt. j. de cano. fru. l. j. lib. xj. Sed argu. contra. j. de conue. fisc. debi. l. quoniam. lib. x. &. ff. de repu. l. fin. &. j. de apoch. pub. l. penul. lib. x. &. j. de fideiuss. l. ij. &. j. de quadrien. præscript. l. j. Item argu. q. etiam ab initio non valeat confessio. s. de trās ac. l. præses. sed ibi gra-

*Cōfessio de recepto statim præiudicat in quinque casibus.*

exceptionem opponere litigatores [a] conantur, iustū esse perspeximus huiusmodi potestatem in certis quidem casibus prorsus amputare, in aliis vero breui tempore [b] concludere. ℣ Ideoque sancimus instrumento quidem depositionis [c] certarum rerum vel certæ pecuniæ, securitatibusq; publicarum functionum, [d] (siue in solidū, siue pro parte solutæ esse cōscribantur) illis etiā securitatibus quæ post confectionem dotaliū instrumentorum de soluta dote ex parte vel in solidum exponuntur, [e] nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus [f] opponi.

*Tertia pars hoc dicit. Contra confessionē ad liberandum prætextu numerationis emanantem, necnon contra promissionem reddendi instrumenti cancellati admittitur exceptio nō numeratæ pecuniæ intra. xxx. dies tantum. Bald.*

Super cæteris vero securitatibus [g] quæ super priuatis debitis à creditore conscribūtur, partem debiti sortis vel vsurarum nomine solutam esse significantes, vel adhuc fœneratitia cautione apud creditorem manente, solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrātes, [h] vel etiam futurā esse redhibitionem instrumēti fœneratitij promittentes, [i] vel (si qua alterius cuiuscunque contractus gratia, in quo numeratio pecuniarum, vel datio certarum specierū scripta est, securitas similiter data sit) depensas esse pecunias, vel alias res, vel partem earū significantes: intra triginta tātūmodo dies [k] post huiusmodi securitatis expositionē [l] connumerandos, exceptionem nō numeratę pecuniæ posse obiici: vt si hi transacti fuerint, eadem securitas à iudicātibus omnib⁹ modis admittat: nec ei liceat [m] qui securitatem exposuit, post excessum memoratorum triginta dierum non esse sibi solutas pecunias vel alias res dicere.

*Quarta pars hoc dicit: Elapso termino iuris, non est manifestæ turpitudinis nolle iurare, nec iusiurandum referre. hoc dicit. Bald. Vel sic: Vbi exceptio non numeratæ pecuniæ non potest opponi: ibi non potest iuramentum deferri. Salyc.*

Illo videlicet semper obser-

A tis remittebat, hic confitebatur acceptum. Item quæ est ratio in casibus aliis magis quàm in mutuo? Respon. quia illa confessio plurimum fit in mutuo creditore confitente, & ideo prouidendum fuit. argu. ff. de leg. & senatusc. l. nam ad ea. Item quid in aliis casibus à prædictis quinque? Quidā idem quod in his quinque. Alij idem quod in mutuo. quod verū est vt. j. proxi. §.

g *Super securitatibus*, quæ à creditoribus de soluto debito fiunt.

h *Demonstrantes*. scilicet securitates.

i *Promittentes*. scilicet securitates.

k *Triginta dies*. sed ante triginta dies quis probabit? Quidā quòd creditor probabit non solutum. Alij quòd debitor solutum, sicut creditor numeratum: vt. s. e. l. si ex cautione. Item pro hoc. s. de probat. j. quod est verius.

l *Expositionem*. scilicet connumerandos.

m *Nec ei liceat*. not. argu. contra Ia. in eo quod dixi. s. eod. l. si ex cautione.

n *Offerre*. & hoc est contra eūdem Iac. manifeste. nam & iuramēti præstatio est probatio: [2] vt. j. de iure delib. l. fin. §. licentia danda. Item si iuraui me furū non feciſſe, nulla alia via de meo furto quæritur: vt. ff. de iureiur. l. si duo patroni. §. idem Iulianus. &. l. qui iurasse. §. si pater. sic & hic nulla via veniri posit cōtra: nec ergo teneor respondere ad interrogationes factas de huiusmodi materia. Sed potest responderi ad id quod de iureiurando hic dicit, quòd sit nouius. & secundum id loquitur hoc qđ habes. s. de iureiur. l. generaliter. §. sin autem.

o *In omni enim tempore*. scilicet biennij, vel triginta dierum.

p *Locorum*. vbi est cōtractus factus.

q *Efficere*. vt &. s. e. l. si intra. &. l. cū vltra.

r *Si præsens*. hoc habes. s. de epis. audien. l. si præsens. &. l. fin. &. j. de an. excep. l. vt perfectius.

s *Exceptione*. vt sicut superiores perpetuantur, sic & hæc. & sic bene sequitur authent. hanc autem. quæ est de tempore non sol. pec. super do. §. j. colla. vij. & secundum hoc est contra. s. eod. l. §. j. solue vt ibi. Item contra. j. de do. cau. l. fin. Solue vt ibi.

uando, vt in quibus nō permittitur exceptionem nō numeratæ pecuniæ opponere, vel ab initio, vel post taxatum tempus elapsum: in his nec iusiurādum offerre [n] liceat.

*Quinta pars. h. d. Querelæ non numeratæ pecuniæ in scriptis est proponēda coram iudice loci contractus: & absente aduersario, & etiam sine citatione sola propositio præscriptionē interrumpit. Bal. Vel sic: Ad perpetuandū querelam non numeratæ pecuniæ peruenitur hoc ordine: vt eo absente qui dicitur numerasse, vel etiā præsente, sed administrationē iurisdictionis habente, querela fiat corā iudice loci: vel nullo iudice ibi existēte, corā episcopo: eo vero præsente, vel administrationē iurisdictionis nō habente, eidē fieri debet querela: & hæc oīa in scriptis et intra tēpora querelæ prætaxata. Sal.*

In omni enim tēpore [o] quod memoratę exceptioni taxatum est, ei licebit cui talis exceptio cōpetit, vel denunciationibus scripto missis querelā non numeratæ pecuniæ manifestare ei qui numerasse eam vel alias res dedisse instrumēto scriptus est: vel si abesse eū his locis ī quib⁹ cōtractus fact⁹ est, cōtigerit, in hac quidē alma vrbe apud quēlibet ordinariū iudicē, in prouinciis vero apud viros clarissimos rectores earū, vel defensores locorum, [p] eādem querelam manifestare, eoque modo perpetuam sibi exceptionē efficere. [q] ℣ Sed si præsens [r] quidem sit qui pecunias numerasse, vel alias res dedisse scriptus est, aliquā vero administrationē in hac alma vrbe vel in prouinciis gerat, vt difficile esse videatur denunciationem ei mittere: licet iam damus ei qui memorata exceptione [s] vti velit, alios iudices adire, vel in hac alma vrbe, vel in prouinciis, & per eos ei manifestare cui exceptionem huiusmodi obiicit, factā à se super non numerata pecunia querelā esse. ℣ Quòd si in prouinciis vel non sit alius administrator ciuilis vel militaris, vel propter aliquam causam difficile sit ei qui memoratam querelam opponit, adire eum, & ea quæ dicta sunt, facere: licētiam ei damus per virum reuerendissimum episcopū eandem suam exceptionem creditori manifestare, & ita tempus statutum in-

*Hanc autem.*

HAnc autem.] CASVS. In hac authentica dicitur q̃ querela non numeratæ dotis debet fieri in scriptis. & ita si vult maritus eam opponere, vocet mulierẽ quę dotẽ dedit: vel eũ qui pro ea dotem constituit, suam exceptionẽ sibi in scriptis offerẽs.

a *Hanc autem querelam.* scilicet non numeratæ dotis. hoc idem intelligit Ioan. in exceptione non numeratæ pecuniæ: cum eadem sit ratio: vt.j. ad le. fal. l. fi.

b *Cõscripsit.* id est qui scriptus est dedisse.

SI cui.] CASVS. Seius mutuauit Titio decem, & ei obligauit res suas: vel forte missus fuerat in possessionem bonorum. ipso non soluente iste idem Titius obligauit se Sẽpronio spe futuræ numerationis, sed non numerauit: vult Sempronius conuenire creditores Titij, qui habent pignus vel conuentionale vel iudiciale. an possint opponere except. non nume. pecun? Dicitur quòd sic. si tamen creditores succũbant, quia Sempronius aduersus eos obtinuit, nõ iudicat Titio: q̃ res inter alios acta &c.

c *Si cui.* si debitor nõ vult excipere de nõ numerata pecunia contra ciuilem creditorẽ, creditores veri exceptione vtuntur.

d *Tali auxilio.* sic. ff. de contra tabulas. l. si post mortem. §. fi. & de sepa. l. j. §. sed si quis.

e *Vel præsente.* sed no lente vti, vel latitante.

f *Creditores.* scilicet veri: qui cum iam sint missi in possessionẽ bonorum debitoris, conueniuntur à ciuilibus.

g *Debita.* scilicet pecuniam quam non numerauerunt. immo certe & si neq; agant, neque conueniantur: sed debitor cõuenitur. argu. ff. de appel. l. si perlusorio.

h *Contra alios.* scilicet ciuiles creditores, qui possidẽt: vt hic, &. ff. de condic. inde. l. tutores.

i *Aliquam actionem.* puta hypothecariã ex conuentione: vel quia veri fuerãt in possessionem missi: vt. ff. de pig. actio. l. non est mirum.

k *Fideiussori.* accedit ergo fideiussor ciuili obligationi tantum: vt hic, licet quidam contradicant. & quod dicit, præiudicium, scilicet plenũ: quia res inter alios &c. vt. j. res inter alios actas & ar. ff. de interrog. act. l. si defensor. in princ. generatur tamen quale-quale præiudicium: vnde appellare possunt: vt. d. l. si perlusorio.

*Fideiussor* ... *ciuilis obligationi tantum* ... *licet plenũ* ... *quam ar-* ... *dicat.*

INdubitati.] CASVS. Obligaui me Titio spe futuræ numerationis: iuraui me soluturum. si iuraui, an mihi competat exceptio non nume. pecu. quæritur? Dicitur quòd sic.

*Iuramento* ... *diturum.* ... *licet si detur pecunia.*

*Sacramenti.* vt, confiteor me debere decem, quæ iuro me redditurum. Et not. hic tacitam conditionem inesse iuramento, scilicet si detur pecunia. & hoc ideo, quia hoc cogitabatur: vt & ar.

terumpere. Quæ etiam in exceptione non numeratæ dotis locum habere certum est.

IN AVTHEN. de tempore nõ solu. pec. super do. §. sin autẽ. coll. vij. consti. x.

HAnc autem querelam a in scriptis fieri oportet: & si quis eam in iudicio faciat, oportet eam mulieri, vel omnimodo ei qui dotem conscripsit, b innotescere.

*Verus creditor & quilibet iustus possessor vel petitor, potest ciuili tantum creditori opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ etiam debitore absente, vel contradicente: in qua si succumbat, debitori vel eius intercessoribus non præiudicat. hoc dicit not. secundum Bald.*

XV. Idem A. Mennæ. P. P.

SI cui c non numeratæ pecuniæ competere possit exceptio: etiam eo superseden te tali auxilio d vti, vel præsente, e vel absente, creditores f eius (siue ipsi conueniantur, vtpote res eius detinentes, ab his qui debita g eius exigunt, cui cõpetit huiusmodi exceptio, vel dotis vel alterius causæ nomine: siue contra alios h possidentes aliquam actionem i ipsi moueant) possint in examinãdo negocio suis aduersariis eandem non numeratæ pecunię exceptionem opponere: nec eo prohibeantur q̃ principalis debitor ea nunquam vsus sit: ita tamen, vt neque principali debitori, neque fideiussori k eius aliquod præiudicium generetur, si is qui eam exceptionẽ opposuerit, victus fuerit: sed possint illi postea, si conueniantur, intra statuta scilicet tempora, eadem se exceptione tueri.

*Confessus spe futuræ numerationis, siue contractus sit mutui gratuiti, siue vsurarũ, etiam apposito iuramento, habet exceptionem non numeratæ pecuniæ. h. d. Bald. Vel sic: Iuramentum de reddendo subiectũ cautioni, non impedit exceptionem non numeratæ pecuniæ opponi. Salycetus.*

A ff. de acquiren. posse. l. quòd meo. §. j. sic & ff. qui satisd. cog. l. fi. non autẽ sic dico, secundũ Ioan. ff. de transac. l. si ex falsis. quia ibi non agitabatur de falsitate. Vnde ibi nõ intelligitur tacita conditio.

*ditio. & hoc etiam dicit ca. quæadmodum. cũ gl. super verbo, conditio. extra de iureiurã. vbi hanc conditionẽ ponit cum multis aliis quæ tacitè insunt in iuramento.*

m *Mentionem.* aliàs mentionem: & aliàs cautionem.

B

DE COMPENSATIONIBVS.

XVI. Idem A. Ioanni. P. P.

INdubitati iuris est, nõ numeratæ pecuniæ exceptionẽ locum habere & in talibus nominibus, vel fœneratitiis, vel aliis cautionibus, quæ etiã sacramenti l habent mentionem. m Quæ enim differentia est in huiusmodi exceptione, siue iusiurãdum positum est, siue non, tam in fœneratitiis, quàm in aliis instrumẽtis, quæ talem exceptionem recipiunt?

TITVLVS XXXI.

DE COMPENSATIONIBUS.

*Fisco ex diuersa statione non opponitur compensatio. Bald.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Dianensi.

ET senatus n cẽsuit, & sæpe rescriptũ o est, compensationi in causa fiscali p ita demum locum esse, si eadẽ statio q quid debeat, quę petit. Atque hoc ius propter confusionem r diuersorũ officiorũ tenaciter seruandũ est. Si quid autẽ tibi ex ea statione cuius mentionẽ feci sti, deberi cõstiterit: quamprimum recipies.

C

*Ex causa iudicati sicut non condicitur, ita nec compensatio ipsius admittitur, & exceptio compensationis potest opponi in executione sententiæ. Bald.*

II. Idem A. Asclepiadæ.

EX causa quidem iudicati si debitum solutũ repeti non potest, s eapropter nec cõpensatio eius admitti t potest. Eũ vero qui iudicati conuenitur, compensationem pecuniæ sibi debitæ implorare posse, nemini dubium est.

D

*Hic enumerantur casus in quibus cessat compensatio ipso iure in effectu. Bald. Vel sic: Debitor reipublicæ potest ei compẽsationem obiicere, nisi sit debitor ex aliqua de causis hic subiectis. Salycetus.*

III. Imp. ALEXAN. A. Capitoni.

IN ea quæ reipublicæ u te debere fateris, cõpensari ea quę

ET senatus.] CASVS. Si fisco habeat duos stationarios, & vnus mutuauit mihi. x. & alius mihi decem debet: an hinc inde locum habeat compensatio? Respon. quòd nõ, propter cõfusionem, scilicet ne confundantur diuersa officia stationũ. & hoc in prima. Si vero stationarius qui petit à me decẽ, debet mihi decẽ, potest fieri compensatio. & hoc in secunda.

n *Senatus.* cuius nomen non habemus.

o *Rescriptũ est.* à principibus.

p *In causa fiscali.* si à fisco petatur, eodemq; creditore. vel fiscus petat, idémque debitor.

q *Statio.* habet enim fiscus suas stationes. si ergo vna debet fisco. x. qui fiscus debet. x. alij, non compensatur: vt hic. secus autem si fiscus succedat tali debitori, q & creditor est: quia totum extinguitur: vt. j. de solu. l. ij.

r *Cõfusionem.* s. vitandam, vt & illud: Vnusquisque habeat suã &c. & est ad. l. istam arg. cõtra. ff. de administra. tu. l. inter tutores. *1. Cor. 7.*

EX causa.] CASVS. Petebas à me decẽ, & condẽnatus fum: solui ex causa iudicati. an possim tibi opponere compensationẽ pro illis. x. quæ tanquam indebita solui? Et dicitur quòd non. sed si nondum solui ex causa iudicati, bene admittetur cõpensatio, si aliud in quãtitate mihi debeas.

s *Non potest.* sunt & alij casus qui no. ff. de cõ dic. indeb. l. j.

t *Admitti potest.* quia sic aufertur vtilitas sententiæ victori. Et pone exemplum q̃ ex sententia. x. tibi solui, quæ aliàs non debebã. conuenis me ad alia. x. obiicio tibi compensationem indebitæ pecuniæ solutæ, quasi mihi tenearis ad eam reddẽdam: non possum: sed soluendo potest compensari si cõdemnato aliquid debetur: vt. ff. eo. l. si cum militi. §. j.

IN ea.] CASVS. Si debebas. x. reipubli. & ipsa tibi. x. hinc inde admittitur cõpensatio, nisi in. viij. casibus. Vnus est, si debitor sim eius in kalendis. Secundus est, si debeo frumentum: vel si debeam pedagium, vel tributũ ei, vel alimentum alicui seruiẽti. vel si tale debeam quod in certas res (vtputa ad emẽdum frumentũ) deputatur. vel si debeam fideicõmiss. aliquod, vel legatum, & ipsa aliquid debeat: in omnibus his non habet locum compensatio.

u *In ea quæ reipublicæ.* scilicet Romanorũ. Vel dic idem in qualibet

libet ciuitate: vt arg. ff. ex quibus cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. fin. & l. legatis. & ff. de publica. l. sed & hi. §. j.

a *Iubebit.* vt procurator Cæsaris: vt. §. si aduer. fisc. l. ij. Et not. generaliter fisco compensari: vt hic, & §. eod. l. fin. si modò qui fisco compensat, intra duos menses probat suum debitum: vt. ff. de iure fisc. l. aufertur. §. qui compẽsationẽ. sed hæc cõpensatio cessat in casibus qui sunt hic, quorum quidam sunt etiã ff. eo. l. ideo. & l. ob negocium. & d. l. de iure fisc. l. aufertur. §. vt à debitoribus. Item fallit. §. eod. l. j.

*Compẽsatio an & quẽ admodũ fisco opponatur.*

*Kalendarium quid signat.*

b *Ex kalendario.* liber est rationum nomi num sic dictus, quia in kalendis fiebant reuocationes a debitorũ: vt ff. de lega. iij. l. qui filiũ.

*a Adde quòd kalẽdis quãdoq; fiũt feriæ. l. omnes dies. C. de fer. & l. pridem. ff. eod. & de kalẽdis vide plura in data li. vi. & per gl. in l. eum qui kalẽdis. & l. cũ bissext. ff. de verbo. sign.*

c *Ex vectigalibus.* scilicet soluendis pro rebus vehendis: vt §. j. de vectiga. l. vniuersi.

d *Pecunia.* vt &. §. j. e. l. si ex venditione.

e *Tributorum.* quę pro prædiis vel capitibus præstantur.

f *Alimentorum.* statutorum alicui seruienti reipublicæ.

g *Seruit.* id est quæ si soluantur, statutum est in quos vsus ista expendantur.

h *Ciuitatis.* scilicet cuiuslibet: vt modo dixi.

*† Istæ vsuræ non habent locũ hodierno iure canonico. xiiii. q. iii. ca. fina. & Deut. 24. Et aduerte hic non licere mutuare cum pacto quòd alio tẽpore tantũdem mutuetur mihi. gl. in. c. si fœneraris. xiiii. q. iii. quam glos. dicit sing. Iason, l. ex hoc iure. col. xii. vers. decimusquint.*

*Si cõstat.* ] CASVS. Si debeam tibi decem, tu mihi alia decẽ, ipso iure fit compensatio. Si vero debeo tibi decem, & tu mihi duodecim, opponam tibi compẽsationem vsque ad concurrentem quantitatem: de vsuris residuis, si aliquo iure debeantur, integra manente petitione.

i *Ipso iure.* Not. pro M. quòd ipso iure fit compensatio, etsi non opponatur ab homine: vt hic, & §. j. eod. l. fi. & instit. de act. §. in bonæ fidei. Sed Io. dicit eam fieri tunc demum cum ab homine opposita fuerit: vt. ff. e. l. j. & ij. & l. quod Labeo. nam si ius ipsum cõpensaret, non esset in hominis potestate cum quo debito cõpensaretur: quod tamen lex dicit. ff. eo. l. si quid. & l. verum. & l. quod Labeo. Item dicit lex eum male agere, cui obstat compẽsatio: vt ff. eo. l. verum. vnde patet esse actionẽ: sed elidi exceptione: vt. ff. quando dies vsusfruct. leg. ce. l. j. §. fi. Quod autem dicitur alicubi fieri eam ipso iure: verum est, si ab homine opponatur: hoc tamẽ fallit in delictis, vbi ipso iure fit: vt. ff. eo. l. si ambo. §. quotiens. Itẽ ad inhibendum cursum vsurarum, vel pœnam committendã, vel pignus liberandum: vt hic, & §. j. l. proxi. & §. de solu. l. eius. & ff. e. l. cum alter. cum enim debeantur ex mora, & nulla est mora vbi est exceptio: vt. ff. si cer. pe. l. lecta. in fi. ergo non currunt.

k *Subsistit.* quod est in bonę fidei iudicio ex mora: in stricti iuris, ex stipulatione: vt. ff. de nego. gest. l. quia tantundem. & §. tit. j. l. in bonæ fidei. & §. in quib. cau. in integ. restit. non est ne. l. in minorum.

*Etiam si.* ] CASVS. Debebas Titio. x. legauit tibi duodecim. si à te petat decem, an vsque ad cõcurrentem quantitatem possit fieri compensatio, quæritur? Respon. quòd sic, vsurarum exclusa petitione: nam vsurarum in id quod est amplius debito, integra manebit petitio.

l *Etiam si fideicommissum.* quod à sola liberalitate olim pendebat: vnde non videbatur compensari: sed hodie etiam actionis iure: vt instit. de fideicommiss. hæred. in princ. & §. communia de leg. l. omne verbum.

m *Debuisse.* qđ peti poterat, vel solutũ nõ repeti: vt. ff. eo. l. etiã.

inuicem ab eadem tibi debentur, is cuius de ea re notio est, iubebit: a si neque ex kalendario, b neque ex vectigalibus, c neque ex frumenti vel olei publici pecunia, d neque tributorum, e neque alimẽtorum, f neque eius qui statutis sumptibus seruit, g neque fideicommissi ciuitatis h debitor sis.

*Compensatio fit vsque ad concurrentes quantitates ipso iure, & impedit cursum vsurarum. h. d. Bald. Vel sic: Vbi quantitas debetur, hincinde compensatio fit ipso iure vsque ad concurrentem quãtitatem, & pro ea rata impeditur cursus vsurarum. Salyc.*

IIII. Idem A. Luciano.

SI cõstat pecuniam inuicem deberi: ipso iure i pro soluto compensationem haberi oportet ex eo tempore, ex quo ab vtraq; parte debetur, vtiq; quo ad cõcurrentes quãtitates: eiusque solius quod amplius apud alterum est, vsuræ † debentur, si modò petitio earũ subsistit. k

*Non solum actio, sed & officiũ iudicis, quod olim pro fideicommisso proponebatur, potest per exceptionem compensationis excludi. h. d. coniuncta. l. pecuniæ verbum. §. fin. ff. de verb. sign. Bald. Vel sic: Debitum ex testamento potest cõpensari. & eius quod potest in compensationem deduci, non debentur vsuræ. Salyc.*

V. Idem A. Honoratæ.

ETiam si fideicommissum l tibi ex eius bonis deberi constat, cui debuisse m te minorem quantitatem dicis: æquitas compensationis, vsurarum excludit computationem. Petitio autẽ eius n quod ampli° tibi deberi probaueris, sola relinquit.

*Cauta sed non recepta non possunt cõpensari: nec quis tenetur soluere vbi potest compensare. h. d. Saly. Vel sic: Si petitur id quod non debetur, obiicitur exceptio intentionis: sed si id quod debetur, obiicitur exceptio cõpensationis. hoc dicit in effectu secundum omnem lectionẽ gl. quæ legitur multis modis propter duo contraria. Pau. de cast.*

VI. Idem A. Pollidenti.

NEque scriptura o qua cautum est accepta quæ negas tradita, obligare te contra fidem veritatis potuit: & compensationis † æquitatẽ iure postulas. non enim prius exolui, quod debere te constiterit, æquũ est, quàm petitioni mutuæ responsum † fuerit, eo magis ꝙ ea te persequi dicis quæ à muliere diuortij causa amota quereris. p

*Venditor petens precium, patitur compensationem. fallit in fisco. hoc dicit. Pau. de cast. post Salycetum.*

VII. Idem A. Euzosio.

SI ex venditione preciũ venditori debetur: compensationis ratio opponitur. aduersus fiscum enim solũmodo emptores petitioni precij compen

n *Eius.* id est petitio vsurarum eius fideicommissi quod amplius &c. vt. §. l. proxi.

*Neque scriptura.* ] CASVS. Confessus fui me recepisse ab vxore mea. c. nomine dotis, nec recepi illa. postea ex causa futuri diuortij surripuit mihi res propter quas tenetur mihi in aliis centum. celebrato diuortio petit à me. c. ex confessione dotis. qualiter mihi succurratur, quęritur? Respõ. quòd intra tempus habeo excepti. nõ numerat. pecu. quo elapso habebit locum compẽsatio, sed hoc nõ placet propter contrarium hic signatum. Si vero nõ ex scriptura ista, sed ex alia causa tenear sibi in c. tunc fiet compensatio istorum. c. ad alia. c. quæ mihi debet eo ꝙ res amouit. & sic possunt esse duo casus. Vel dic quòd sit vnus tantum secundum Accur. & hæc verior. Quatuor modis aliis dic ca sum vt notatur in glo.

o *Neque scriptura.* pone sic casum, vt tollas contrarium: quòd Titius cõfessus fuit se recepisse. x. ex causa mutui à Seia, cum nil accepisset: postea cepit ab vxore sua propria in veritate ex causa mutui decem. Primo obiicit Seiæ exceptionem, & hoc vsque illuc, & cõpensationis &c. Secundo casu obiicit cõpensationem vxori in rebus amotis. & hoc vsque in fi. Vel dic quòd scripsit se. x. accepisse mutuo ab vore, cũ nil recepit. intra biẽnium quidẽ habet exceptionem contra vxorem. & hoc vsque illuc, & compensationis &c. post biennium non: sed compensat in res amotas. & hoc vsque in fi. l. Vel tertio cõfessus fuit decẽ se recepisse ab vxore ex causa mutui, cum. v. tantũ acciperet. in illis quinque habet exceptionem: vt in prin. in aliis quinque, quę vere accepit, obiicit cõpensationem ad res amotas: vt &. §. de nõ numerata pecunia. l. minorem. Et secundum has tres expositiones non est contra. §. de rei vxo. act. §. sed nec ob res amotas. cũ ibi in dote loquatur, hic nõ. Vel quarto dic etiam in dotis confessione hic loqui: & dic in cõfessione fuisse centũ, in datione quinquaginta fuerunt. pro quinquaginta non datis habet locum exceptio nõ numeratæ dotis: vt in prin. pro aliis obiicit compẽsationem ad res amotas. Nec obstat prædicta. l. contraria: quia nec hic dicit retentionem fieri dotis perpetuã ob res amotas, sed maritum non debere prius soluere quod debet, quàm responsum fuerit mutuæ petitioni: & postquam responsum fuerit, & res amotas fuisse constiterit, compensatio locum habebit. Vel dic quòd scripsit se centum in dotem accepisse, cum nihil receperit. & idem intra tempora statuta. §. de do. cau. l. fin. & authen. ibi posita, obiicit exceptionem: vt hic in princip. postea obiicit compensationem: & sic non obstat contrarium: quia hic non fuit dos vere numerata, ibi sic. Vel hic dos erat in pecunia, ibi in specie. Vel hic res dotales non extabant, ibi sic. arg. ff. si cer. peta. l. cum fundus. §. j. Si quæras qualiter fit hic cõpensatio speciei ad quantitatẽ, dic amotã fuisse pecuniam vel frumentũ, vel aliud quod in quantitate cõsistat. Vel dic, hic erant amota cõsumpta: vnde ad æstimationẽ vẽtum fuit.

p *Quæreris.* vt &. §. rerum amotarum. l. j.

*Si ex venditione.* ] CASVS. Ex causa legati debebam tibi. x. tu mihi. x. ex causa vẽditionis. quia tibi rem vendidi, nec preciũ soluisti: an hinc inde admittatur compensatio, quæritur? Respon. quòd sic.

BIU Cujas

quòd sic. & hoc in prima. Si vero fiscus rem mihi vẽdidit pro. x. & mihi ex alia causa tenetur in. x. si petat sua. x. non potero oppo nere compensationem. & hoc in secunda.

a *Prohibentur.* vt diximus. ff. eo. l. iij.

*I propter.* ] CASVS. Si mulier prædium pertinens ad filiũ suũ, iuncto filio suo viro tradidit, & ex eo fructꝰ percepit & cõsumpsit, & ratione illorum fructuum factus sit debitor filij in. c. & postea ipsa decesserit filio hærede instituto, relictis viro. c. nomine legati: an marito petẽti. c. ex causa legati, possit filius obiicere compensationem. c. quę debet vitricus, quæritur? Dicitur quòd sic.

b *Perceptos.* & consumptos.

c *Matre tua.* cuius es hæres.

d *Mutuo.* i. inuicem.

*Casum ponit.* E *Ius.* Pone casum vt in glos. seq.

e *Eius.* vt si decem à te petam, & tu inuenis quendã cui ego debeo decẽ quę tui causa vult mihi remittere vt tibi remittam: non compellor quidem: vt. ff. e. l. in rem. §. j. & facit in eod. tit. l. si cum militi. Sed hæc fallũt in procuratore in rem suam: vt. ff. eo. l. in rem. in prin. Itẽ in fideiussore, qui potest obiicere cõpensationem in eo quod sibi debetur, vel reo principali: vt. ff. eo. l. v. similiter socius quod debetur socio: vt. ff. de duobus reis sti. l. si duo. Item & in alio casu: vt. ff. eo. l. si cum filiofa. §. j. Quod ergo hic dicit alij, dic omnino alij. Acc. *ADDITIO.* Addas etiam quòd exceptio compẽsationis obstans venditori, potest opponi emptori. ita determinat Dy. in. c. is qui in ius. in fin. de regu. iur. lib. vj.

*Cõpensare quando non potest quod sibi nõ debetur.*

QVoniam. ] CASVS. Vendidisti mihi prędiũ pro decem, & dicebas illud liberum à seruitute: erat tamen obligatum Titio pro decẽ. si Titio agenti hypothe. solui debitum, an tibi agenti ex vendito ad preciũ possim obiicere cõpensationem, quæritur? Rñ. q̃ sic.

f *Quoniam liberum.* scilicet à seruitutibus. erat tamen obligatus cuidam creditori.

g *Obligatione.* scilicet personali, pro qua hic etiam fundus erat creditori venditoris obligatus.

h *Soluisse.* scilicet proponis te emptorem soluisse creditori venditoris hypothecaria agenti.

i *Debitum.* scilicet precium quod debetur ex venditione.

k *Indebite.* quantum ad te: debite tamen quantum ad venditorem. alioquin si à neutro deberetur, compensationẽ obiicere nõ posses, immo indebitũ repeteres. & facit. ff. de rei vind. l. emptor. & j. de euic. l. cum tibi.

*Si tutores.* ] CASVS. Magistratus compulerunt me nominare aliquos tutores quibusdam pupillis, & illos nominaui. postea cum isti pupillis aliquid deberent ex officio primipili, solui pro eis. conuenior à pupillis pro eo quòd nominaui tutores minus idoneos, qui facti sunt debitores pupillorum in. x. modo quæro, nunquid possim eis obiicere compensationem de eo quòd pro eis officia primipili soluiꝰ respondetur quòd sic.

l *Pro his.* scilicet pupillis.

m *Soluistis.* fuerat enim eorum pater primipilarius, ex cuiꝰ mala administratione pupilli tenebantur.

n *Conuenti.* vt insti. de satisda. tut. §. penult. & j. de magi. conue. l. j.

o *Vel vos.* repete, vel si probetur vos dedisse nomine ipsorum maiorem quant. &c. quasi diceret, siue tantũ quantũ tutores eis debebãt, fuit id quod p eis soluistis, siue plus, obiicietis compẽsationem. aliàs si minus, obiicietis vsque ad concurrentem quantitatem tantum: vt. ff. eod. l. si constat. & l. etiam.

*tamen.*

*INuicem.* ] CASVS. Mutuaui tibi decẽ, & dedisti mihi pignora. tenebar tibi in. v. facta compensatione vsque ad concurrentem quantitatem, residuam partẽ debiti solues, vel me recipere nolẽte cõsignabis & depones vt cessent vsuræ: & postea poteris agere pigno. act. ad recuperandum pignora.

p *Agere potes.* pignoratitia actione, vel in rem: vt. j. de luitione pigno. l. si reddita. & ff. de pigno. actio. l. nec creditores. & l. quo minꝰ. sed ad pignoratitiã sufficeret sola oblatio in iudicio: vt. ff. de pig. act. l. si rem alienam. §. fin.

*Si velut.* Pone casum vt in glossa.

q *Mutiano.* qui tunc dispensator erat reipublicæ, & mihi decem debebat proprio nomine, & ego sibi decem nomine publico: compensaui secum. tãdem eo mortuo compensatio nõ valuit: quia erat in aliquo de specialibus casibus positis. ff. eod. l. in ea. & si coactus fui soluere sequenti administratori: agam ego ad meum debitum: sed si compẽsatio tenuisset, quod postea soluissem, vt indebitum condicerem: vt. ff. eo. l. si ambo. & l. postea j. respon.

r *Redditis.* scilicet solutis à te alij dispensatori.

*Compẽsationes.* ] CASVS. Tam in actionibus realibus, quàm in personalibus admittitur compensatio. In realibus sic, Si possediſti equum meum, & culpa tua periit, teneris mihi ad æstimationem: quæ si fuerit. in. xxx. & debeam tibi. xxx. hinc inde fit compensatio. In personalibus sic: Si debeas ex causa mutui. x. & ego tibi alia. x. fiet compensatio, si debitum ex vtraque parte sit liquidum. Si autem ex vna parte sit obscurum, non erit locus compensationi: sed cognoscetur de causa. & hoc in secunda. Si vero debeas mihi. x. ex causa depositi: quia apud te rem meam deponebam: & ego tibi ex alia causa debeo. x. non fiet cõpensatio. & hoc in tertia. Si vero possessionem meam siue mobilem siue immobilem per vim occupasti, & distracta est: teneris ad æstimationẽ.

---

sationẽ obiicere prohibẽtur. a

*Vitricus percipiens fructus ex rebus priuigni, tenetur ei restituere. hoc dicit. Bald. Vel sic: Aestimatio fructuum debita ab eo cui legatum quantitatis est relictum, potest cum illa quantitate compensari. hoc dicit, Salyc. Vel sic: Qui tenetur ad fructus consumptos, patitur compensationem. hoc dicit. Pau. de cast.*

VIII. Imp. GORDIANVS. A. Emerito.

SI propter fructus ex possessione tua perceptos b vitricus tuus debitor tibi constitutus est: cũ id quod à matre tua c ei legatũ est, à te petere cœperit: mutuo d debitæ quantitatis apud eum qui super ea re iudicaturus est, compensationem non immerito obiicies.

*Nemo compensat quod sibi non debetur. Bald. & Salyc.*

IX. Idem A. Eumenidi.

EIus e quod non ei debetur qui conuenitur, sed alij, cõpensatio fieri non potest.

*Qui pro liberãdo prædio empto aliquid soluit creditori, illud venditori compensat cum precio. hoc dicit not. & tenet communiter. Bald. & Salyc.*

X. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Nicandro.

QVoniam liberum f fundũ distractum tibi proponis: post vero, veluti præcedente emptionem obligatione, g certum quid soluisse: h si debitum i à te apud præsidem prouinciæ petatur: compensationem eius quod indebite k soluisti, potes opponere.

*Quod debetur pupillo à nominatore tutoris non idonee administrantis, compensatur cum eo quod pupillus debet tutori soluẽti debitum patris pupilli ex administratione primipili. Bald. Vel sic: Si magistratus qui tutorem pupillo nominauit, aliquid pro debito paterno pupilli soluit: potest hoc pupillo contra eum (licet in subsidium) agenti compẽsare: & si in pluri tutor minus idoneus tenetur, illud nominator soluere cogitur. Sal.*

XI. Idem AA. Iuliano & Paulo.

SI tutores pupillis officio magistratus vrgẽte nominastis, ac pro his l propter onus primi pili pecuniã soluistis, m superstitiosam geritis solicitudinem ne ab ipsis conuenti, n hanc eis imputare minime possitis, vel à vobis quicquam amplius exigatur, si tantum* quantum eis tutores debuerunt, vel vos o nomine ipsorum maiorem quantitatem dedisse probetur.

*Qui partem debiti compensat, aliam autem partem offert, consignat & deponit: potest pignus vindicare. Bal. & Salyc.*

XII. Idem AA. Corneliano.

INuicem debiti compẽsatione habita, si quid amplius debeas, soluens, vel accipere creditore nolente offerens, & consignatum deponens, de pignoribus agere potes. p

*Quod debetur reipublicæ, nõ potest compensari cum eo quod officialis debet tanquam priuata & singularis persona. Bald. Vel sic: Si compensatio facta in causa publica non tenet: ad suum debitum qui compensauit agere potest. Salyc.*

XIII. Idem AA. & CC. Basso.

SI velut in id debitum, quod solennium publicarum pensitationum nomine debueras, compensaturo tibi, nihil te petiturum postea Mutiano q scripsisti: redditis r his quę venerãt in compensationem, non indebiti soluti repetitio, sed ante debiti competit exactio.

*Debiti ad debitum admittitur compensatio. fallit in tribus casibus: scilicet quando debitum petitum est liquidum, exceptio autem obscura: & tunc non debet iudex exceptionem admittere, sed reseruare excipienti ius petendi. Item quando debetur ex causa depositi. Item quando debetur ex causa rapinæ vel furti. Bald.*

*Cõpensatio in quibus debitis fit, & in quibus non.*

quæ si fuerit in.x.& ego ex alia causa tenear tibi in.xx.hincinde non fiet compensatio odio prædonis.& hoc in quarta.

a *Actionibus.* vbi quantitas hincinde debetur,& non obstat exceptio:vt.ff.eo.l.quæcunque.&.ſ.eo.l.ſi constat.secus si hincinde ſpecies debetur,vel ab altera parte ſpecies,ab altera quantitas: vt.ff.de pign. actio. l.ſi cõuenerit.ij.rñ.&.ff.de condic.inde.l.ſi nõ sortem.§. ſi centum. & de impen.in re.do. l.quod dicitur.in prin.& .ſ.de rei vind.l.ſi ex pecunia. & idem ſi hincinde debetur pecunia: ſed vt ſpecies. nam non fit cõpensatio:vt.ff.de pecu. l.ſi creditor. §.j. Quid eſt ergo quod hic ſubiicit rei vindicationi opponi compenſationem? Reſpon.deſiit res poſſe hic præſtari dolo vel culpa poſſeſſoris: vnde venitur ad æſtimationem,& ſic fit cõpenſatio. res ipſa tamẽ dicitur eſſe in obligatione ſiue petitione: vt.ff.de verbo.obli.l.ſi ſeruum.§.an filius.&.§. effectus.&.§.nouari autem.Sed ſecundum hoc quomodo æſtimationis,quæ nõ debetur,fit compenſatio? Reſpon. videtur eſſe in obligatione inſpecto exitu,& hoc eſt quod dicit lex talem æſtimationẽ poſſe conſtitui:vt.ff. de cõſtit.pecu. l.promiſſor. j. reſpõſo. Item quid ſi hincinde debetur in genere, vt equus vel homo? Satis dici poteſt compenſationem ipſo iure admitti: vt .ff. ſi pars hære. peta. l. j. §. item ſi cum me.&.ff.de hæredi.inſti.l. qui non militabat.j.reſpõ. & de lega.ij.l. vnum ex.§.ſed ſi vno.Item quod ſubiicit, ipſo iure,dic vt diximus. ſ.e.l.ſi conſtat.

b *Si causa.* ſcilicet ſecunda,ex qua compenſatur.

c *Conuicta eſt.* per teſtes,non per confeſsionem.arg.ff. de iureiu.l.eum qui.in princ.& no.ff.de reg.iur.l.nemo ex his. 43.

d *Indaginem.* Not.ſic.ff.ad exhib. l.iij.§. ibidem. &.ff. de offic. proconſul.l.ſi quid erit. & poteſt dici expoſcere maiorem indaginem vel examinationẽ,ſi intra duos menſes non poteſt probari:vt.ff.de iure fiſci.l.aufertur.§.qui compenſationem. Vel officio iudicis ſit hic.& illud ſpeciale in fiſco.

e *Terminali.* id eſt definitiua.

f *Depoſiti.* ſcilicet directa. ſecus ſi contraria : quia tunc non de fide rupta agitur:vt.argu. inſti. de act.§. in bonæ fidei. vbi dicit ſub prętextu com.&c. Vel dic ſecũdum B.idem in vtraque.ſi ergo eſt in hac ſpeciale,ergo ſecus in commodato,& ſic ibi fit cõpenſatio.Sed contra.ſ.de commo.l.ſub prætextu.Sed ibi non cõpenſatione, ſed retentione vti volebat. Item quod dico in commodato & cæteris perſonalibus,vbi ſpecies petuntur,fieri compenſationem:intellige ſemper ſi res deſiit poſſe reſtitui.In actione autem in rem diximus.ſ.ea.l.in princ.

g *Sanctionem.* ĩ.depoſiti.l.penult.

h *Poſſeſsionem.* mobilem vel immobilem. & intellige quando ad æſtimationem fuiſſet peruentum. aliàs nullum eſſet dubium. Item ratione pœnæ in qua eſt quantitas:vt.ĩ. vnde vi.l.ſi quis in tantam.Item ratione rerum mobilium amiſſarum : vt.ff. de vi & vi ar.l.j.§.rectiſsime. Habent ergo hæc locum ſiue condictione ex lege,ſiue actione in rem,ſiue interdicto agatur ad huiuſmodi poſſeſsionem:& hoc odio huius poſſeſſoris.Sed arg. contra.ff.e. l.ſi ambo.vbi in delictis fit compenſatio.Sed ibi in aliis delictis, vel ibi erat hincinde delictum.hic non.Et nota hic caſus vbi ceſſat compenſatio.primo odio:vt hic. Item in depoſito eadem ratione:vt.ſ.proxi.reſpon.Item eadem ratione: vt.ff.e.l. ob negotium.Item econtra ceſſat fauore,vt in fiſco in caſibus qui ſunt.ſ. e.l.in ea.Item ceſſat quando ſpecies eſt debita:vt dixi in principio huius.l. Item quando res expoſcit maiorem inquiſitionem: vt.ſ.ead.l.§.j.Accurſius.

*Cõpensatio ceſſat i multis caſibus.*

XIIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfec.præt.

COmpẽſationes ex omnib⁹ actionibus[a] ipſo iure fieri ſancimus, nulla differentia in rem, vel in perſonalibus actionibus inter ſe obſeruanda. Ita tamen compenſationes obiici iubemus,ſi cauſa[b] ex qua compenſatur,liquida ſit,& nõ multis ambagib⁹ innodata,ſed poſſit iudici facilẽ exitum ſui præſtare.ſatis enim miſerabile eſt poſt multa forte variáque certamina, cum res iam fuerit approbata, tunc ex altera parte quæ iam pene conuicta[c] eſt, opponi compenſationem iam certo & indubitato debito, & moratoriis ambagibus ſpem cõdemnationis excludi. Hoc itaque iudices obſeruent, & non procliuiores ad admittendas compenſationes exiſtant: nec molli animo eas ſuſcipiant: ſed iure ſtricto vtentes, ſi inuenerint eas maiorem & ampliorem expoſcere indaginẽ,[d] eas quidem alij iudicio reſeruent: item autem priſtinam iam pene expeditam, ſententia terminali[e] componant: excepta actione depoſiti[f] ſecundum noſtram ſanctionem,[g] in qua nec compenſationi locum eſſe diſpoſuimus. ℣ Poſſeſsionem[h] etiam alienam perperam occupantibus, cõpenſatio nõ datur.

TITVLVS XXXII.

DE VSVRIS.

*Vſuræ per ſtipulationem promiſſæ, probata interrogatione præcedente & reſponſione ſequente,debentur iure optimo. Bald. Vel ſic:Probata ſolenni ſtipulatione vſurarum,licet in inſtrumẽto ſcripta non ſit,vſuræ debentur. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS PIVS A. Euocato.

SI interrogatione[i] præcedẽte promiſſio vſurarũ recte[k] facta probetur: licet inſtrumento conſcripta nõ ſit, [l] tamen optimo iure[m] debentur.

*Emptor ex die traditionis poſſeſsionis tenetur venditori ad vſuras precii non numerati:nec ſufficit ipſum precium minus ſolenniter depoſuiſſe. Bald.*

II. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Lucio.

VSuras emptor, cui poſſeſsio rei tradita eſt,[n] si precium venditori non obtulerit: quanuis pecuniam obſignatam in depoſiti[o] cauſam habuerit: æquitatis ratione præſtare cogitur.

*DE VSVRIS.*

*Dixit hucuſq; qualiter Cõactoris intentio minuitur compẽſationibus vel aliis exceptionibus: nunc qualiter augeatur.*

*SI interrogatione.* ICA SVS. Mutuaſti mihi decem, & vſuras ſolenniter ſtipulatus es: ſed non interuenit ſcriptura: an nihilo minus debeantur vſuræ,quæritur? Reſpõ. quòd ſic, ſi fuerint promiſſę vſq; ad legitimum modum.

i *Si interrogatione.* quę ſtipulationibus præmittiſolet: vt inſtitu. de verb.oblig.in prin.

k *Recte.* id eſt ſecundum modum regionis: vt legitim⁹ modus vſurarum non offendatur: vt.ff.eo.l.j.in prin.&.ĩ. eo.l.cos.§.ſuper. Et nota hic,qui ſolẽnitatem dicit,eã ꝓbet: vt .ff.de Publici.l.quęcũq;.§.ſi.

l *Non ſit.* nã tunc præſumerẽtur omnia ſolẽniter acta: vt inſtitu.de fideiuſ.§.fi.&.ĩ.de contrahen.ſtipu.l.j.&.ff.de pac.l.iuriſgentiũ.§.qd refere. Sic ergo refert an teſtes dicant[a] aliquem promiſiſſe, & non vſſolet, niſi dicant præceſſiſſe interrogationem: vt hic.& aliud ſi inſtrumento hoc dicatur: vt dixi ſecũdum Ioan.ſed

G.etiam in teſtibus dicit idem.arg.ff.de reb.dub.l.quotiens.ĩ.

m *Optimo iure.* quod moribus inductum rebúſque receptũ eſt, ſecundum Ir. Vel dic ſecundum B.deberi vſuras bono iure,vt pacto nudo quando non peti,ſed retineri poſſunt:vt.ĩ.eo.l.iij.Item meliori,vt officio iudicis.ſic enim euenit in bonæ fidei iudiciis: vt.ĩ.eod.l.in bonæ fidei.Item optimo,per ſtipulationem: vt hic. Vel tertio dic optimo,id eſt vtiliſsimo.eſt enim vtile accipienti & danti:vt arg.inſti.quib.mo.re contra.obli.§.fi.ſic ergo ſecundum B.ius aliud bonũ:vt.ff.de vſuc.l.j.aliud melius:vt.ſ.de procu.l.exigendi.aliud optimum: vt hic,& de verbo. obli.l.vbi autem. non diuino:vt dices.ĩ.eo.authen.ad hæc.

*Vſuras.* ]CASVS. Rem mihi vẽdidiſti & tradidiſti:ſed precium tibi non numeraui:vſuræ ex mora an debeãtur, quæritur? Reſpond. quòd ſic. nec obſtat quo minus debeantur, cum penes me aut alium habui precium nõ legitimè depoſitum: quia non prius oblatum.

n *Tradita eſt.* ſecus ſi tradita non eſſet:vt hic,&.ĩ.de actio.empt.l.curabit.&.ff. de act. emp.l.Iulianus.§.ex vendito.&.ff.eod.l.liberalitatis. §. fin. Sed cum fructus pertineant ad emptorem ex tempore contractus:vt.ĩ.de act. empt.l.fructus.ſicque poſſit eos petere & percipere, videtur ſemper teneri ad vſuras:vt.ff.de act. empt.l.Iulianus.§.poſſeſsionem.& de regu.iur. l.qui actionem. &.l.qui poteſt? Reſpond. hoc non poteſt obiicere venditor, qui ipſe percepit. An autem hic vſura ſit illicita etiam iure canonico? Reſpondetur ſecundum Azo.& H.non : quia loco intereſſe præſtatur & fructuum:vt hic, & argu.ff. pro ſocio. l.ſocium qui meo. *ADDITIO.* Hoc tenet etiam gloſ.in.c.conqueſtus. extra de vſuris. & ſequitur ibi Abbas, & communiter canoniſtæ. alios etiam quoſdam caſus in quibus eſt licita,ponit eadem gloſ. in prin.& plures ponuntur.xiiij.q.iij.in ſumma.

o *Depoſiti.* immo videtur liberatus: vt.ĩ.eod. l.acceptam. &.ff. e.l.cuictis.§.j.Sed dic quòd hic depoſuit ſortem ſine vſuris: vt.ĩ. debi.ven.

BIU Cujas

debi.ven.pig.impe.non posl.fi.vel deposuit,scilicet apud se vel alium, non tamen legitime.& hæc melior.

*Si vsuræ nudo pacto promittatur,nõ oritur actio:sed si soluatur,nec datur repetitio, nec fit extenuatio sortis.Bal.Vel sic: In cõtractibus stricti iuris citra vinculum stipulationis vsuræ non debentur: nudo tamen pacto conuentæ non repetuntur, nec extenuant sortem.Salycetus.*

Quanuis.]*C A S V S.* Mutuasti mihi.c.pacto incontinenti apposito, conueni de vsuris præstandis:an debeatur, quæritur? Respon.quòd non: sed si solui,non repetam, nec in sortem sunt accepto ferendæ si ex pacto debentur.

a *Pecuniæ.*hoc nomẽ pecuniæ, stricte accipe: vt nõ cõtineat cætera in quibus est mutuũ.aliàs esset cõtra.j. eo.l.fruméti. Itẽ fallit hoc í duobus casibus: vt.ff. eo.l. etiam.& de nau.fœ.l. periculi. Itẽ est verũ quod hic dicit etiã si pactũ de eis prestãdis incõtinẽti apponat: vt.ff.de præscrip. verb.l.Titius.sic & ali bi pactum incõtinenti appositum non parit actionẽ:vt.ff.de reli.l. q si locus.&.j.de iure do.l. auia.Regulariter cõtra etiã in stricti iuris iudiciis: vt.ff.si cer. peta.l.lecta.Sed in bonæ fidei cõtractib[b] nõ solũ ex pacto icõtinẽti facto debẽtur vsurę, sed etiam ex mora.j.de pac.inter emp.l. in initio.&.ff.eo.l.cum quidam.§. ex locato.&.j. eo.l.in bonę fidei.&.ſ. de pac.l.in bonę fidei. &.ff.depositi.l.Lucius. &.l. Publia.§. Lucius. &.§. Titius.&.ff.man. l.qui negotia.& de in rem verso.l. si pro patre.§. in rem.

*Vsuræ an debeantur pacto incontinenti apposito.*

b *Ex pacti.*ſ.nudi.

c *Solutæ.*nomine vsurarũ.secus si simpliciter:quia tũc in sortem tenerẽtur: vt.ff. de solu.l.in his.§.eidem autẽ.sed sec[o]vbi etiã ciui liter debetur vsura.tũc enim prius í vsuras solutũ accipit: vt.j.eo.l.si vsuras.Sed ex vẽditione pignoris redacta pecunia,etiã í naturale debitũ potest retineri.ff.de solu.l. Paulus respondit nõ ideo. §.j.

*Ratione minoris perceptionis vsurarum præsumitur recessum à maiori,etiam si vsura debeatur reipublicæ.Bal.Vel sic: Si creditor sciens minores vsuras receperit per triennium:à maioribus ex tacito pacto intelligitur recessum: etiam si vsura deberetur ciuitati.h.d.nõ.Salycetus.*

*Per retentionem.*]*C A S V S.* Si mihi.x.mutuasti,& pignus dedi, & conueni pacto nudo de præstandis vsuris: retinebis pignus quousque soluerim vsuras.& hoc in prima.Si vero promisi minores vsuras: puta quatuor, & pignus dedi:& postea sequenti die conueni vt soluerem maiores vsuras, puta.viij.den. an habeas retentionem pignoris pro maioribus,quæritur? Dicitur quòd non.& hoc in secunda.

d *Posse.*etiam à fisco successore talis debitoris:vt infra de vsur. fisl.ij.lib.x.

e *Constitutum est.* vt.ff.de pig.l.grege.§. fi.& de pig.act.l.solutum.§. siue autem.& infra eo.l.pignoribus.

f *Obstricta sint.* scilicet nominatim.

g *Contractus.* pro quo datum fuit pignus.

h *Conuênit.* nudo pacto & cum pignore.

i *Repromisit.* nudo pacto.sed pro his maioribus pignus obligatum non fuit.

k *Rata.* aliàs rata: aliàs nata.sed videtur quòd sic: quia tacite sit repetitum: vt insti.ad leg.Aquil.§. at nec plurimi.&.ff.de verb.oblig.l.Titia.§.idem respondit.j.&.ff.de condit.insti.l.cũ seruus.sed hoc est speciale odio vsurarum. Vel dic quòd ex interuallo conuenit de maioribus.ar.ff.de adi.lega.l.si tibi certam. Item etsi non sit nata actio, videtur tamen habere retentionem: vt infra etiam ob chiro.pe.l.j.quod hic negat: sed hic naturaliter tantum debita erat, vel hic odio vsurarum.

l *Emittebantur.* pro maiori vsura, vel dic pro minori.

m *Adiectionem.* aliàs actionem; & aliàs cautionem.

*Duersus.*]*C A S V S.* Mutuasti mihi.x.& promisi tibi vsuras maiores per stipulationem: postea conueni de dandis maioribus.an si per certos annos minores recepisti,m maioribꝰ tibi prejudicasti quo minus eas petere possis, quęritur? Respõ.ꝙ sic.

n *Aduersus.* hic fuerunt promissæ maiores,sed solutę minores.

o *Per certos annos.*decem vel viginti: vt.ff. eo. l. qui semisses. vel v.vel.vj.vel secundum Azo.triennio.arg. infra de fideicommis.l.j.

p *Pacti.*ſ.taciti: vt. j. eo.l.quamuis. Sed cum quis prejudicet sibi minores accipiendo, vt hic dicit, quare debitor non prejudicat sibi dãdo maiores: vt.ff.de solu. l. creditor. §. fin? Respon.vt.ff.de act.& obli.l.Arrianus.

*Vsuras minores accipies,sibi præiudicat.*

q *Cuitatis.*sic ergo remiserunt tacite vsuras maiores.& sic est contra. ff.de pact.l. imperatores.Sed ibi expresse,hic tacite:vt ar.ff.de procu.l. filiusfamilias. §. veterani. sic & contra tacite remittit,non expresse: vt in authen. de sanctiſ.episc.§. si vero intra.in fi.titu. coll. ix.& in authen.vt cum de ap.cog.§. si vero liberi.col. viij. Vel dic quòd ibi erat liquidũ, hic nõ:vt arg. supra de trãsac.l.prędes. Vel tertio hic ciuitas successerat creditori,vnde debet vti eius iure: vt.ff. eo.l.cũ quidã.§. fiscus. vel eorũ propria erat pecunia,non ciuitatis. Vel iidem isti nõ possunt petere maiores, sed alij defensores successores eorum possunt: vt.ff.de publica.l.licitatio.§. earum rerum.

*Remissio tacita aliquãdo valet, vbi expressa non valeret.*

r *Ex cautione.* qua cauerat amita pupillorum, cui pupilli vestri successerunt.

*Si creditrici.*]*C A S V S.* Mulier mutuauit mihi.x.sub pignore, & vsuras stipulata est: obtuli pecuniam.si illa nolit accipere,qualiter mihi succurratur,quæritur? Respon.quòd consignabo & deponam in ædem sacram,& ex eodem tempore non currunt vsuræ.& hoc in prima.hæc vera sunt quando mulier præsens est.Si vero absens est,interpellabo præsidem.

s *Non cogeris.*quia ipso iure es liberatus:vt.j.eo.l.acceptam.& hoc nisi idẽ debitor fuerit in mora reaccipiẽdo pecuniã depositam:vt.j.eo.l.acceptam.in fi.&.ff.eo.l.debitor.quę sunt cõtra.

t *Præsidem.* vt & supra tit.ij.l.in contractibus.§.penul.

*Creditor.*]*C A S V S.* Decẽ mihi mutuasti:per annũ vel bienniũ vsuras solui:an mihi prejudicauerim quo magis in posterũ soluere tenear,quęritur? Respõ.ꝙ nõ:nec ex tali solutione ꝓbabis me ad vsuras futuri tẽporis teneri, nisi per instrumẽtũ vel alio modo vsuras in stipulatum deductas probaueris. Viuia.

u *Intendit.* vt & supra de proba.l.j.

x *Aliquando.* minus tamen triennio, vt non contradicat infra de fideicom.l.j.secundum M.quod non placet. sed illud fauore alimentorum, hoc odio vsurarum.

y *Constituunt.* immo videtur quòd sic:vt.ff.eo.l.cum de in rem verso.Sed ibi petebantur vt promissæ, quæ promissio ex diuturna



BIU Cujas

turna præstatione probatur: hic autem tantum ex eo quòd præstitæ erant, & plene dixi de hoc supra de pac.l.si certis.

Quanuis. ]CASVS. Si debitor à creditore minores vsuras stipulatus est: & nisi intra certa tempora soluerit minores, conuenit vt soluat maiores: si eo elapso recepit minores: an in maiorib[9] sibi præiudicauit, quęritur? Respō. quòd illæ debebuntur ei, in quarū exactione & solutiōe perseueraverit. Viuianus.

a *Licitas.* & certas, aliàs nō valet promissio: vt.ff.e.l.tutor. §. fi.

b *Post tēpus.* quo potuit petere maiores. Et no. cp differt hæc lex ab illa lege, aduersus, supra eo. quia ibi non fuerunt promissæ minores vsuræ, sed tantum petitæ & exactæ. Item no. quòd vnum ius eligendo, alij renūciare videtur: vt & infra de iure do. imp. l. ij. & ff.eo.l.pecuniæ. §. j. & l. qui semisses.

*Electione vnius tollitur aliud.*

*Si per te.* ]CASVS. Titi[9] mutuauit mihi decem, & minores vsuras stipulatus est: conuenit de præstandis maiorib[9] si sua die minores non soluerē. Titius decessit, relictis pupillis hæredib[9]: minores intra tempus tutores noluerunt accipere. ex quo per me nō stetit, maiores vsuras non exigent. & hoc in prima. Si vero deposui & cōsignaui sortem solenniter: ex eo quòd deposui, vsuras amplius soluere nō cōpellar. & hoc in secunda. Viuianus.

c *Per tutores.* idem si morte creditoris nemo fuit cui solueret: vt.ff.eo.l.pecuniæ. §. j.

d *Vsuræ maiores.* promissæ si in minoribus cessaret. Et sic nota quòd sola oblatione impediuntur vsuræ, quæ nondum cœperūt currere. sic & in pœna non commissa: vt.ff.de arbi.l.Celsus. in fi. secus in his quæ iam currere cœpissent: quia ibi non sufficit oblatio, vel etiam priuata depositio: vt supra eo.l.ij. sed est necessaria cōsignatio & solennis depositio: vt hic subiicit. supra eo.l.si creditrici. & infra eo.l.acceptam. & infra de so.l.obsignatione. & ff.de admi.tu.l. tutor pro pupillo. §. j. & ff. de mi.l. ait prætor. §. j.

*Oblatio sola an & quando impediat cursum vsurarum.*

e *Non exigentur.* ope exceptionis.

f *Deposuisti.* & obtulisti, & solenniter, vt modo dixi. Item quid in aliis rebus debitis? Respon. vt infra eo.l.acceptam.

*Vsuræ.* [CASVS. Mutuasti mihi centum, & ea restitui post x. an. & omni anno solui. xx. nomine vsurarum. in capite. x. an. computo omnes vsuras quas solui diuersis temporibus, & inuenio eas excedere sortem in duplum: & sic volo vsuras repetere quasi maiores centesimis: an possim, quæritur? Respon. quòd non: nec est ita facienda cōputatio in capite. x. an. immo cuiuslibet anni per se. & facta sic computatione, debet perpēdi an vsura excedat sortem, an non. Viuianus.

g *Vsuræ.* nec minores, nec maiores.

h *Solutæ.* vel etiam soluendæ. & quod dicit, per tempora, id est per plures annos: vt & accipitur in Daniele de Antichristo: Regnabit Antichristus per tempus & tempora, & dimidium temporis, id est annum & duos annos, & dimidium annum. nam etiā tantum prædicauit Christus in terra. & dic. xx. debeo, quorum

*Antichristus regnabit per tres annos cum*

*Eligens ex duabus clausulis eiusdem cōtractus vnam ex illis, scilicet leuiorem: grauiori renunciare videtur. Bald. Vel sic: Si creditor cui sunt promissæ maiores vsuræ in casu quo minores promissæ non fuissent solutæ, minores exegerit eo tempore quo maiores petere potuit: sibi præiudicat, vt maiores non exigat. Salycetus.*

VIII. Idem A. Theophoro.

QVāuis Bassa cum pecuniā mutuā acciperet, minores vsuras Menophani spopondit: & nisi intra certum tempus eas soluisset, ampliores (licitas[a] tamen) promisit: tamen si post tempus[b] cautioni præfinitum creditor easdem accepit, nec maiores sibi dari postulauit, ac per hoc non recessisse eū à minorum prestatione probari potest: eas vsuras computari oportet, quarum in exactione creditor perseuerauit.

*Mora tutoris impedit cursum vsurarum quæ veniunt ex mora debitoris. Bald. Vel sic: Si debitor offerat minores vsuras tempore congruo, ipse euitat cursum maiorum: & depositio sortis facit cessare cursum omnium. Salycetus.*

IX. Idem A. Probo.

SI per te non stat quo minus intra tempora præfinita pecuniam minorum solueres vsurarum, sed per tutores[c] filiorū creditoris, qui eā accipere noluerūt, ídque apud iudicem datum probaueris: eius temporis quo per te nō stetisse apparuerit, vsurę maiores[d] nō exigēt.[e] Quòd si etiā sortē deposuisti:[f] exīde ex quo id factū apparuerit, in vsuras non conuenieris.

*Computatio vsurarum fit in fine cuiuslibet anni. Bald. Vel sic: Licet plures præstationes vsurarum per plures annos factæ in vnum collectæ excedant duplum veræ sortis: non propterea iudicātur illegitimæ: quia non coaceruatio, sed singulorum annorum præstatio debet considerari. Salycetus.*

X. Idem A. Donato.

VSuræ[g] per tēpora solutæ[h] non proficiunt reo ad dupli[i] computationē. Tunc enim vltra sortis summā vsuræ† exiguntur, quotiēs tempore solutionis[k] summa vsurarum excedit eam computationem.[l]

*Per oblationem impediuntur vsuræ, & per fructuum acceptionem extenuatur sors, scilicet fructibus consumptis. Baldus.*

XI. Idem A. Popilio.

EX prædiis pignori obligatis creditor post oblatā sibi iure pecuniam, quā nō suscepit: si fructus[m] accepit, exonerari sortis debitum certum est.

*Ex nudo pacto in frumento vel hordeo venit accessio. Sed quo iure petatur? Dic, si pactum fuit incōtinēti appositū, per actionem præscriptis verbis, vel per aliquam de actionibus generalibus, puta per triticariā si accessio non est in pecunia: vel actione in factum, siue accessio sit in pecunia siue non, vel condictione ex lege. Bald.*

XII. Imp. ALEXANDER A. Tyranno.

FRumenti vel hordei mutuo dati accessio[n] etiam ex nudo pacto[o] præstanda est.

*In bonæ fidei iudiciis veniunt vsuræ ex mora: quæ sopito iudicio principali, peti non possunt. Baldus.*

XIII. Idem A. Eustachiæ.

1 *Cōputationem.* id est quantitatem sortis: vt ff. de nautico fœnore l. nihil. §. penul.

EX prædiis. ]CASVS. Obligauit tibi prædium pro. x. eā tibi obtuli. te accipere nolente consignaui & deposui. ex eo tempore quo obtuli, vsura quæ incepit currere, desinet currere: & fructus post oblationē percepti deminuīt sortem. vel sic: Conueni vt daré tibi vsuras à Pascha in antea. ante pascha obtuli, per oblationē solam cursus vsurarū futuri tēporis ſpeditur. & quòd dicit, exonerari debitum sortis, intellige scilicet ab vsura futura: cum non erat dictum vt debitor perciperet fructus nomine vsurarum. In secundo casu prima positio verior est. Viuianus.

m *Fructus.* qui ex cōuentione loco vsurarum percipiebātur: vt infra eo.l.si ea lege. & secundum hunc casum fuit hic oblatio, consignatio, & depositio sortis, vt vsura quę currere cœperat, desinat: vt infra e.l. acceptam. Sed secundū hoc nonne ipso iure est liberatus: non ergo dicitur debitū exonerari propter fructus? Respon. conuertit eam postea in suos vsus. Vel dic secūdo quòd sola oblatio fuit hic: & futuras, quę non cœperant currere, impedit: vt supra. e.l.si per te. erāt enim conuentæ à certa die in antea: & quod dicit, debitum sortis exonerari. s. ab ipsa vsura futura, si ante dié aduenientem obtulit. & secundum hoc nil de fructibus erat dictum, vel cp eos perciperet creditor vice vsurarum certa die in antea. Vel dic tertio nullas hic fuisse vsuras. & quod dicit, post oblationē exonerari: subaudi, maxime. nā idé & ante: vt. s. de pig. act. l. j. & tunc dic debitum sortis, id est debitum quod est sors.

*Frumenti.* ]CASVS. Si pro. x. corbibus frumenti, quos tibi mutuaui, nudo pacto conueniſti mihi. xij. dare: an præstare tenearis, quæritur? Respon. quòd sic.

n *Accessio.* non enim proprie potest dici vsura.

o *Pacto.* dummodo intra legitimum modum: vt infra eo.l.eos. §. cæteros. Sed qua actione? Respon. per condictionem triticariam: vt.ff.de tritica.l.j. vel dic condictione ex hac.l. & facit infra eo.l.oleo. Item not. hic ex nudo pacto deberi vsuram: vt.ff. eo.l.etiam. & de nau.fœ.l.periculi. sed regulariter contra: vt supra.e.l.quāuis.j. Item not. quòd ex nudo pacto hic oritur actio quod speciale est, vt diximus supra de pac.l.legem.

*In bonæ fidei.* ]CASVS. Tenebaris mihi ad. x. act. neg. gest. quia gesseras negotia mea: fuisti in mora, & conueni te: iudex cōdemnauit te ad. x. & de vsuris nihil dicitur: an possim petere vsuras, quæritur? Dicitur cp non, nisi à sententia fuerit appellatum: nec eas quæ cucurrerunt à tempore latæ sententię ante quadrimestre, quod datur condemnatis: sed eo elapso nisi iudicatis satisfiat, vsuras centesimas petere potero. Viuianus.

*In bona*

BIU Cujas

IN bonæ fidei [a] iudiciis (quale est negotiorum etiam gestorum [b]) vsurarum rationem [c] haberi [d] certum est. Sed si finitum est iudicium sententia: quanuis minoris [e] cõdemnatio facta est non adiectis vsuris, nec prouocatio secuta est: finita retractãda [f] nõ sunt: nec eius temporis quod post rem iudicatam fluxerit, vsuræ vllo iure postulantur, nisi ex causa iudicati. [g]

*Habitatio domus pignoratæ non dicitur excedere modum legitimum vsurarum: secus in locatione si pluris est à creditore locata. Baldus.*

XIIII. Idem A. Aurelio.

SI ea pactione vxor tua mutuam pecuniã dedit, vt vice vsurarum domum inhabitaret, pactóque ita vt conuênit vsa est, non etiam locando domum pensionem redegit: [h] referri quæstionẽ, quasi plus dom[o] redigeret si locaretur, quàm vsurarum legitimarũ ratio colligit, minime oportet. Licet enĩ vberiore sorte [i] †potuerit contrahi locatio: non ideo tamen illicitũ fœnus esse cõtractũ, sed vili[o] cõducta [k] habitatio videt.

*Hæc lex habet no. materiam, & hoc intendit: Pœna inserta in contractu mutui, videtur inserta loco vsurarum. & vtile per inutile non vitiatur. Baldus. ideo quatenus excedit legitimum modum, non valet. Sal.*

XV. Imp. GORDIANVS A. Claudio.

CVm allegas vxorem tuam ea conditione mille aureorum quantitatem sumpsisse, vt si intra diem certum debito satisfecisset, cum pœna quadrupli redderet quod accepit: iuris forma non patitur legem contractus istius vltra [l] pœnam legitimarum vsurarum posse procedere.

*Fructus nomine vsurarum promissi, non possunt vltra debitum modum peti. Bald. Vel sic: Triticum nomine vsurarum promissum, non potest peti vltra legitimum modum. Salycetus.*

XVI. Idem A. Sulpitio.

CVm non frumentum, sed pecuniam fœnori te accepisse alleges, vt certa modiatio tritici præstaretur: [m] ac nisi is modius sua die fuisset oblatus, mensurarũ additamẽtis in fraudem legitimarum vsurarũ grauatum te esse contendas: potes aduersus improbam [n] petitionẽ competenti vti defensione.

IN AVTHENT. nullum credentem agricolę tenere. §. sancim[o] itaque. coll. iiij. consti. v.

*In ista authen. ponitur accessionum & vsurarum limitatio dupliciter. Primo quãdo mutuantur agricolis fructus aridi. Secũdo quando pecunia. Item ponitur excessus modi ipso iure irritatio. Secunda ibi in ver. si aliquid. & seipsam summat. Bald.*

AD hęc, qui fructus aridos [o] credidit agricolę, vel pecuniam, in vnoquoque anno pro modio octauam partem modij, pro solido siliquam [p] vnã vsurarum nomine accipiens: terrã, siue aliquid aliud quod pignori accepit, omnimodo reddat. Si aliq̃d præter hoc cõmiserit: ab actione cadat [q] omnimodo.

*Fraudem præsumim[o] ex quãtitate pœnæ.*

*Lex vebis & nõ verbis imponi debet.*

*Vsuras quatenus stipulari liceat.*

a *In bonæ fidei.* & in his quæ naturam habent bonę fidei: vt supra in quib. cau. in integ. resti. non est ne. l. in minorum.

b *Gestorum.* vt insti. de act. §. actionum.

c *Rationem.* id est emolumentum habere.

d *Haberi.* officio iudicis ex mora: vt. ff. eo. l. mora. §. in bonæ fidei. & ff. loca. l. quæro. & ff. de neg. gest. l. quia tantundẽ. & infra depositi. l. vsuræ. & infra loca. l. aduersus.

e *Minoris.* scilicet ꝓpter vsuram de qua nõ dixit, vt hic subiicit.

f *Retractãda.* quia in bonæ fidei iudiciis nõ est alia actio sortis, & alia vsurarum: vt infra depositi. l. iiij. & ff. de act. emp. l. qui per collusionem. §. fi. secus si alia actione debentur: vt in stricti iuris iudiciis vbi per stipulationem debẽtur: vt supra de iud. l. j. & ff. de eo qđ certo loco. l. cẽtũ.

g *Nisi ex causa iudicati.* nisi post quatuor menses quando currũt centesimæ: vt infra de vsur. rei iudi. l. ij. & fi. sed M. dixit etiam medio tempore currere, si antea fuerat debitor in mora, per. l. ff. eo. l. in fideicõmissi. in prĩ. quod non placet: quia ibi in fructibus dicit, qui sunt accessio naturalis. secus autẽ in ciuili vt dixi, nisi quando appellasset frustratorie: vt. ff. eo. l. tutor.

*Si ea pactione.* ] CASVS. Mulier aliqua mutuauit mihi. x. nomine vsurarũ permisi vt habitaret i domo mea: quæ inhabitauit, nec alij locauit. postea cõperio quòd si alij locassem, xx. percipere potuissem: vnde quia non debui nisi. v. nomine vsurarum, volo repetere: quæritur, an possim? dicitur ꝙ non: quia videor ei locasse viliori precio, quàm alij potui. Viuia.

h *Redegit.* secus ergo si locasset, & pensiones maiores legitimis vsuris percepisset. tunc enim in fraudem legitimæ vsuræ videtur factum secundum Ioan.

i *Sorte.* id est quantitate.

k *Conducta.* quod toleratur ratione incertitudinis: vt infra eo. l. si ea. & quia licitum est contrahentibus &c. vt. ff. de mino. l. in causæ. ij. §. pe. secus ergo si hæc locatio est vltra dimidiam iusti precij: vt infra de rescin. ven. l. ij.

*Cvm allegas.* ] CASVS. Mutuaui tibi. x. conueni si sua die non solueres, quòd tenearis ad quadruplum nomine pœnæ præter sortem: an valeat conuentio? dicitur quòd non, nisi vsque ad pœnam legitimarum vsurarum. vnde superfluo detracto stipulatio vires habebit. Viuianus.

l *Vltra.* superfluo ergo detracto stipulatio vires habebit: vt hic, & ff. eo. l. pecuniæ. in princi. Et not. ꝙ H. intelligit hanc. l. quando talis erat persona, quę consueuerit fœnerari: quod si est, contra talem præsumptionem non admittam probationem: in aliis autem dantibus gratis pecuniam, & maxime ius ignorantibus hoc pactum non reprobatur: vt argu. ff. eo. l. qui semisses. §. fi. & ff. de peti. hæredi. l. vtrum. §. fi. & de pig. act. l. vel vniuersorum. & de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. Alij vt Ioan. non distinguunt, sit solitus fœnerari vel non: nam semper fraudem præsumit ex quantitate pœnæ: vt hic, & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. idem Papinianus respondisse. & ff. eo. l. pœnam. & l. pecuniæ. Nec obstat. d. l. qui semisses. quia ibi ex negligentia, hic ex promissione petiit vsuras. & hoc vbi pœna adiicitur quantitati. secus si promissæ speciei vel facto: quia tunc tota petitur: vt ff. de actionib. emp. l. Lutius. & supra de trãsac. l. promissis. Sed secundum nos, qui dicimus de vsuris correctis per authẽ. de eccle. tit. col. ix. qualiter de hac pœna iudicabim[o], cũ nec pœnã vt dixi, nec vsuras iudicemus? Respõ: condemnabo in tãtam quãtitatẽ nomine pœnæ, quanta est legitima vsura. quod nõ placet: quia sic semp posset quis stipulari nomine pœnæ etiam vsurã. Iteñ non rebus, sed verbis lex ponere: quod esse non debet: vt infra communia de leg. l. ij. in fi. dic ergo quãtum interest.

*Cvm nõ.* ] CASVS. Mutuasti mihi pecuniam: & animo nouandi stipulor frumẽtũ tibi reddi vsque ad certam mensuram, & si sua die non soluerẽ, stipulatus es in fraudem legitimarum vsurarum additamentum. tibi petenti obstat exceptio. Viuianus.

m *Præstaretur.* nomine sortis in stipulatione deductæ, & animo nouãdi obligationem pecuniæ.

n *Improbam.* quantũ ad additamentum. Ir. Sequitur authen. ad hæc. quæ est i cor. nullũ creden. ag. colla. iiij. quam quidã legunt super. l. frumenti. alij super legem, oleo.

*Ad hæc.* ] CASVS huius authen. sic ponitur: Si volo mutuare agricolæ pecuniam vel fructus, possum paciscí vt in fine anni pro modio reddat totum corbem frumenti. Si autem maiorem vsuram adducerem in stipulationem: cado ab actione mea ipso iure, vel ope exceptionis: & terra ꝓpterea obligata, vel aliquid aliud pignori datum, non tenebitur. Viuianus.

o *Aridos.* vt frumentum & ordeum: & idem in liquidis: vt arg. infra eo. l. oleo. Vel verius in aliis remanet lex antiqua.

p *Siliquam.* quid sit siliqua, dic vt no. supra de epis. & cler. auth. sed hodie.

q *Cadat.* ipso iure, vel per exceptionem: quod verius est. Item no. quòd hanc authen. Al. & quidam alij intellexerunt in omni homine, non solum in agricolis: quia tex. in cor. sit generalior quàm rubrica: sicut & aliàs est infra etiam ob chiro. pe. l. j. nam etiam ad aliam quàm ad pecuniam trahitur ibi in tex. in prin. sed secundum eos corrigitur infra eo. l. oleo. vbi vltra octauam permittebatur. Item & lex infra eo. l. eos. vbi maiorem permittit vsuram, quàm sit siliqua pro solido. Tu dic secundum Azo. & H. & Ioan. quòd tantum in rusticis loquitur hæc authen. & ideo in cæteris serua leges illas. nam & aliàs subuenitur rusticis plus quàm aliis: vt infra de testa. l. fi. Et distingue circa hoc an mutuet quis pecuniam ad numerum, an aliud quod consistat pondere, numero, vel mensura. primo casu si stipuletur in pecunia vsuras, potest intra legitimum modum, non vltra: vt infra.

infra eo.l.eos. sed in rusticis vsque ad siliquam: vt hic. si autem stipuletur nomine vsurarum aliud quod consistat pondere, numero, & mensura: si quidem certum, non valet vltra legitimum modum: vt hic, & l.cum nō frumentum.ſ.proxime. si autem incertum modum: tunc etiam vltra legitimum, & vltra centesimā: vt infra.l. proxi. &. ſ. eo.l. si ea. & est ratio: quia i incertitudine se posuit: vt.ff.de nau.fœ.l.periculi.nā potest esse quòd plus aut min⁹ percipiet, quàm nunc credat. & hæc serua in rusticis & aliis. Secundo casu, scilicet quādo mutuauit quod est pōdere, numero, & mensura: tunc si stipulatur vsuras, siue accessiones illius rei pro quantitate illa, vltra centesimā etiā potest stipulari: qa tāto minus poterit tūc valere, quòd non excedat. vnde ratione incertitudinis valet: vt innuitur in hac.l. vt.j. eo.l.oleo. sed in rusticis vsque ad octauam modij: vt hic. Sed iure nouo secundum Ioan. & Azo. & nos non solum in rusticis, & non solum in minorandis vsuris vel accessionibus, sed ex toto tolluntur vsuræ: vt in authen. de eccle. titu. §. j. colla. ix. vbi dicit seruandas regulas sanctorum quatuor conciliorum: sunt enim prohibitæ in Niceno: vt. xlvij. distinct. cap. quoniam. Item si nulla lex diceret, adhuc non valerent: cum sint contra legem dei: & inferior nō potest tollere legem superioris: vt.ff.ad Trebel.l. ille à quo.§.tempestiuum. & de arb.l.nam magistratus. Item Christus ad Paulum dixit: Durum est tibi cōtra stimulum calcitrare. Item contra naturam est vt seruus tollat legem domini sui: vt supra de pact.l.seruus.non ergo stipulatio, non pignus, non iuramentum de his præstandis tenet: vt.ſ.de legi. & constitu. l.non dubium. & pro hoc etiam facit multum, quia dicta.l. Iustiniani in authen. de eccle.titu.est de suis vltimis. vnde iam quasi pœnituisse videtur de eo quòd permiserat eas. nam posteriora prioribus derogant: vt.ff.de iure codi.l.diuus.§.licet. & de leg.j.l.si mihi & tibi. §.fin. nec obstat huic opinioni in authent. de vsur. nau.colla.ix. quæ est post illam de eccle.titu. & permittit vsuram: quia speciale est in nautico fœnore, in quo etiam iure veteri multa erant specialia, propter periculum quod subit creditor: & quòd nudo pacto, & quòd sine stipulatione debentur: vt.ff.de nau.fœ.l. periculi. &.j.eo.l.eos.§.j. Sed contra in authen. de eccle. titu. §. sin autem distulerint. Solu. ibi speciale duplici fauore, scilicet vltimæ voluntatis, & in legato ad pias causas relicto.

*Ratione incertitudinis futurorum fructuum, aliquid iudicatur iustum: quod si appareret certum, esset iniustum. Bald.*

XVII. Imp. PHILIPPVS A. Euxeno.

SI ea lege possessionem mater tua apud creditorem suum obligauit, vt fructus in vicem vsurarū cōsequeretur: obtentu maioris percepti emolumenti, propter incertum fructuum euentum † rescindi placita non possunt. a

*Vsuræ indebitæ solutæ prius sorte solutā, cum in sortem cedere non possint, vt indebitæ condicuntur. Bald.*

XVIII. Idem A. Castori.

INdebitas b vsuras etiā si ante sortem solutæ nō fuerint, ac propterea minuere eam nō potuerint, c sed post sortem redditam creditori fuerint datæ, exclusa veteris iuris d varietate, repeti posse perpensa ratione firmatum est.

*Hæc lex est singularis. Oblatio debiti & consignatio ac depositio, tēpore & loco congruo cursum vsurarum impedit: à periculo casus fortuiti liberat debitorem: pignora dissoluit: hypothecariæ obstat: quod etiam in traiectitia pecunia seruatur: creditori verò parit actionem cōtra depositarium & quemlibet detentorem. sed si debitor depositum recuperauit, in veterem obligationem reincidit. h.d. Bald.*

XIX. Idem A. Hyreniæ.

ACceptam mutuo e sortem cum vsuris f licitis creditoribus post contestationē g offeras. at si non suscipiant: consignatam in publico depone, vt cursus legitimarum vsurarum inhibeatur: h (in hoc autem casu i publicum intelligi oportet vel sacratissimas ædes, vel vbi competens iudex super ea re aditus deponi eas disposuerit) quo subsecuto, etiam periculo k debitor liberabitur, & ius pignorum tolletur: l quia lucro creditori non cedunt ante vel post soluantur: sed ante solutæ cedunt sorti, & postea sors soluta condicitur: sed post solutæ ipsæ eædē cōdicuntur: vt hic, & .ff.de cōdict.indebi. l.si nō sortem.in prin. Item nō refert sit pro eis pignus obligatū vel non: & hoc quando vtroq; casu sunt indebitæ. si autem nullo pacto sunt debitæ, tunc retinentur: vt supra eo.l.quanuis.j. & l. per retentionem. &. j. eo.l.si vsuras. & l. pignoribus. &. ff. de solut.l.in his. §. imperator. & .l. creditor. §. cùm de sorte.

† *aliàs progenitum.*

*Vsuræ de iure ciuili sunt cōditæ & sublatæ.*

*Legem superioris inferior tollere nō potest. Act. 9. & 26.*

*Fœnus nauticū multa habet specialia.*

*SI ea lege.* ] CASVS. Mulier obligauit mihi vineam: & in vicem vsurarum conuēnit vt reciperem vindemiam. si plus emolumenti consecutus sim ex fructibus, quàm etiam sit in vsura: an illud reuocari possit, quæritur? Dicitur quòd non: quia potuerat euenisse q̄ nihil p̄ euenisset: & tamē necesse haberet stare conuentioni, & propter incertum nō erit retractanda. Viuia.

a *Non possunt.* contrarium non postulaturus si modicum percepisset: vt infra de solu. l. cum pro pecunia. & hoc intelligit Ioan. quando dubitari poterat vtrum tantū percipietur, an minus: quia cōsueuit quandoq; minus, quandoq; tantum accipi. cæterū si indubitabile videtur cōmuni opinione, etiam si aliter posset cōtingere: tamen rescindentur placita secundum Ioan. vt arg.j. de dona.l.sancimus.§.fi. & arg.j.eo.l.oleo. &.ſ.eo.l.si ea.

*INdebitas.* ] CASVS. Mutuaui tibi. x. nec conueni de vsuris. si soluisti, an eas vt indebitas repetere possis, quæritur? Respondeo. distinguitur: aut eas vsuras ante sortem soluisti, aut post. si ante, in sortem imputabūtur: si post, repetes per condict. indebi. Viuianus.

b *Indebitas.* vtroque iure.

c *Non potuerint.* tunc enim solutæ minuerent sortem: & sic non repeterentur: vt. ff. de condict. indebi. l. si non sortem. in prin.

d *Iuris.* quia non distinguitur soluat ante vel post quo ad hoc:

e *Acceptam mutuo.* idem in omni debito, quod potest consignari. secus in eo quod consignari nō potest: vt.j. de donat. ante nup. authen. dos data. Quid ergo faciet debitor speciei quæ consignari nō potest? Rñ. offerat. & si quidē res oblata postea pereat, si est in specie: iure ipso debitor liberatur. si in genere, per exceptionem secundū Ioā. vt. ff. de solu. l. qui decem. in prin.

f *Cum vsuris.* hoc ideo, quia totū debitū debet offerre, vt cursum vsurarū inhibeat: vt hic, & .ff.e.l.tutor.§. Lucius. nisi in tribus casibus. Primus quando hoc actū est: vt.ff.eo.l.tutor.§. Lucius. Secundus, quando nō est liquidum: vt.ff.si cer.pet.l.quidā. Tertius, in libertate: vt.ff.de sta.libe.l. cum hæres.§. item si decem.

g *Post contestationem.* id est post testium vocationem, & denunciationem: sicut & alibi. ff. de legi. & cōsti.l.fi. &.ſ.eo.l.ij. & hoc congruo loco & tempore: vt.ff.de solu.l. si soluturus. & de verbo.obli.l.qui Romæ. &.j. de solu.l.obsignatione.§. sed ita demū.

h *Inhibeatur.* quid miri? ipso enim iure omnis obligatio tolli videtur: vt.j. de solu.l.obsignatione. &. ff. manda.l.qui mutuam.§.j. nec obstat q̄ nō sit directū dominiū creditoris: vnde non datur ei directa rei vindicatio, sed vtilis: vt.j. in fi.hui⁹.l.nā nihilo minus ipso iure est debitor liberatus: sicut & hæres cedēdo actionē legatario nominis, liberatur ab actione ex testamento, non tamē à se separari potest actio ex toto. ff. p̄ socio.l.iij. in prin. & de pecul.l.quid ergo. idē in muliere, quæ fundū in doté promisit. nam dādo cum liberatur: licet domina remaneat secundū quosdā: vt.j. de iure do.l.in reb⁹. idē in eo qui soluit illi p̄curatori à quo est reuocatū mādatū. nā liberatur, licet nō efficiat domin⁹ pecuniæ creditor: vt. ff. de solu.l. vero p̄curatori. §. sed & si quis mādauerit. &.l.cū quis. §. si debitoré. sed B. dixit dominiū trāsire in dñm p̄pter p̄cedēs mādatū. Vel dicas nō ipso iure, sed p̄ exceptionē tolli: vt i fi.l.dices. Ité hoc verū siue vsuræ p̄ stipulationē siue officio iudicis debeātur. Sed quidā dicunt vt Io. tunc sola oblatione tolli: quod reproba: vt.ſ.eo.l.ij. &.l.ex prædiis. Item hoc etiam in currentibus: nam quæ nondum cœperunt currere, etiam sola oblatione tolluntur: vt.ſ.eo.l.si per te.

i *In hoc autem casu.* bene hoc casu dicit. nā aliàs aliter accipitur publici nomen: vt. ff. ne quid in loco publi.l.ij.§. publici. & aliter instit. de rerum diuisio.§.j.

k *Periculo.* omnimodo: sed sola oblatio liberat secūdum distinctionem quam in prin. legis dixi.

l *Tolletur.* vt &. ff. quibus mo. pig. vel hypo. solu.l. ité liberatur. §. qui paratus. &.l. Paulus.§.j. Si quēris an inducat pignoratitiam actionem sola oblatio? distinguitur an fiat in iudicio, & tunc agit pi-

BIU Cujas

agit pignoratitia:an non,& tunc non:licet possit debitor creditorem petentem repellere:vt.ff.de pig.act.l.si rem alienam.§.fin. &.d.l.item liberatur.§.j.

a *Cum Seruiana.* id est quasi Seruiana,quæ hypothecaria vocatur:vt instit.de act.§.item Seruiana.

b *Soluantur.* vt. ff. de pig.act.l. aliena.§.fina. &.d.l. ité liberatur. §. j. &.j.de lui. pig.l.fin. &.j. de pigno. l. si dominiú.&.l.creditor.

c *Intraiectitiis.* vt debitor offerendo, consignando,& deponédo liberetur, de quib⁹ dices.j.tit.j.l.j.

d *Actione vtili.* depositi vel in rem,& sic nó est in eum translatum dominium directum.

e *Eas receperit.* & hoc casu loquitur. ff. eo. l. debitor.in fin.sed qua actione tũc ipse cõuenitur? Prima non:quia sublata est ipso iure. vnde in perpetuũ &c. vt.ff.de sol.l.qui res.§. aream. &.ff.depositi.l. j.§. satisdatióe. Respõ. vtili in rem, vel ad exhibendum sicut quilibet alius: vt subiicit. Vel dic etiã prima cõueniri, & fingitur non facta depositio,cú non duraverit:vt.ff.de in rẽ ver.l.si p patre.§.versum. Vel tertio dicas tolli per exceptionem, quæ exceptio fit ineficax cum debitor recipit pecuniam.

f *Sed contra depositarium.* vtili depositi.

g *Pecunias.* id est possidentem pecunias vtili in rem.collige ergo ex prædictis oblationé & cõsignationé & depositioné ipso iure vel per exceptioné tollere omnem obligationé.at depositio sola nihil: vt supra eo.l.ij.in fin.nisi cum non est cui offeratur:vt.ẽ.eo.l.si creditrici.in fi.Item oblatio sola vsuras futuras impedit: item pœnã committẽdam impedit:vt.ẽ.e.l.si per te. &.ff.de arbi.l.Celsus. in fi.non illas quæ cœperant currere: vt.ff.de admi.tut.l.tutor pro pupillo.§.j.Item sola oblatio tollit pignus, vt dixi. Item interitum facit esse creditoris:vt.ff.de verb.obli.si seruum.§.sequitur. Item in duobus casibus sola oblatio liberat debitorem à debito: vt.j.de condi.inser.l.fi.& infra de susce.& arc.l.j.lib.x.Sed quare sola oblatio non tollit cursum vsurarum inchoatarum, & tamen facit transire interitum? Respon.nó possunt consignari & deponi illa super quibus tractam⁹ de interitu:& ideo sufficit oblatio. Item & si quandoque possunt,tamen in vsura est sola oblatio.cú vero dicimus de interitu, est oblatio,& sequitur interitus.nam & in pecunia si sequatur interitus, non tenetur debitor: vt.ff.de solu.l.qui decem.in prin.

*Oblatio sola tollit quid tenetur.*

*Constitutionibus.* C A S V S.] Si mihi mutuasti.x.& vsuras vltra legitimũ modum stipuleris: nó solum mihi, sed & fideiussori meo subuenietur. Viuianus.

h *Quibus.* s.constitutionibus.& facit.ẽ. de nó nu. pecu.l.tã mandatori.&.j.e.l.eos in prin.&.ff.de excep.l.omnes.

i *Quasi.* pro,certe.

k *Vti potes.* vt.j.de solu.l.j.Sed contra.ff.e.l.j.vbi dicitur quòd pronior solutio intelligenda est.

*Si vsuras.*] C A S V S. Mutuaui decem sub vsuris accepto pignore:quinque soluisti,nec in quam causam reciperétur illa v.dictum est.dicitur quòd creditor habet electionem compu-

cum Seruiana[a] etiam actio manifeste declaret pignoris inhiberi persecutionem vel solutis pecuniis, vel si per creditorem steterit quo minus soluantur.[b] Quod etiam in traiectitiis[c] seruari oportet: creditori scilicet actione vtili[d] ad exactionẽ earum nõ aduersus debitorẽ, nisi forte eas receperit,[e] sed contra depositarium,[f] vel ipsas competente pecunias[g].

*Mandator & fideiussor conuenti vltra legitimum modum vsurarum, sunt ipso iure tuti:sicut reus principalis.h.d.Bald.*

XX. Idem A. Aelio.

CONstitutionib⁹ sacris, quę vltra certum modum vsuras fœnebris pecunię exigi prohibent,mandatoribus etiam vel fideiussoribus subuentum est: quibus[h] quasi[i] mandator vel fideiussor cõuentus vti potes.[k]

*Simpliciter solutũ cedit in debitum vsurarum.hoc dicit.Bald. Vel sic: Simpliciter solutum creditore volente, cedit in debitum vsurarũ: seu prius in vsuram, quàm in sortem.h.d. Salycetus.*

XXI. Idem A. Chresimo.

SI vsuras præstari pignore dato conuenerat:[l] & incontinenti[m] numeratione facta, postea vel ante,propter quod debitum solutionem feceras, non designasti : habuit creditor in vsuras tibi accepto ferẽdę solutæ quantitatis facultatem.[n]

*Pignus obligatum pro sorte,& vsuris,potest pro vtroque debito retineri : sed pignus obligatum pro sorte tantum, non potest retineri pro pœna.h.d.Bald. & Salycetus.*

A tandi in vsuras. Viuianus.

l *Conuenerat.* per stipulationem. Vel dic,nudo pacto.sed dictú erat quòd pignus pro eis teneretur:alioquin solo pacto promissæ sine pignore,si soluantur sine designatione, in sortem tantum debet eligere creditor:vt.ff.de solu.l. in his.§.iperator.&.l.Paulus rñ.non ideo.§.j.

m *Incontinenti.* quę enim incontinenti fiũt, inesse videntur &c. vt hic,&.ff.si cer.pet.l.lecta.&.ẽ.de pac.l.petés.

n *Facultatem.* vt &.j. de sol.l.j.&.ff.de pig. acti.l.cũ & sortis.imò videtur etiã in grauius debitũ, & sic in sortẽ: vt.ff.de sol.l.j.ij.&.iij. Solu. secundum quosdam grauius debitum est vsura:quia magis ĩuite quis soluit, quod ad se non peruenit.qđ non placet: nam & cũ quis suo nomine debet, item & fideiussorio nomine, si soluit, indistincte videtur solutum in durioré causam:& durius est quod suo nomine,q̃ qđ alieno:vt.ff.de sol.l.& magis. Dic ergo ibi loqui cum ex pluribus causis est debitor: hic cum ex vna partim principaliter, partim accessorie. Accursius.

B

XXII. Idem A. Carino.

PIgnoribus quidem interuẽientibus, vsuræ quæ sine stipulatione peti non poterant,pacto[o] retineri possunt. ℣ Verũ[p] hoc iure constituto,cum huiusmodi nullo interposito pacto[q] tantũmodo certæ summæ præstari pœnam conuenisse[r] proponas : nec peti nec retineri quicquam amplius potest,*[s] & ad pignoris solutionẽ[t] vrgeri te disciplina iuris perspicis.

*Non consideratur quod casualiter contingit: & illud quod habet in se potentiam plus vel minus, non dicitur excedere modũ. h.d.Bal. Vel sic: Ratione incertitudinis cõceditur, quod altràs nõ cõcederetur.h.d.Saly.*

XXIII. Idem A. Iasoni.

OLeo quidem, vel quibuscunque fructibus mutuo datis,[u] incerti precij ratio addi mẽta vsurarum eiusdem materiæ suasit admitti.

*Mater gerens negotia filii,tenetur ad vsuras pecuniæ quã administrauit.h.d.Bal. vel quam potuit fœnerare.Salycetus.*

XXIIII. Idem A. Glauciæ.

C SI mater tua maior annis cõstituta,negotia quæ ad te ptinent,gesserit:cum omnem diligentiam[x] præstare debeat:vsuras pecuniæ tuæ quam administrasse fuerit cõprobata,[y] præstare compelli potest.

*Species æstimata recipit vsuras.h.d.Bal. Vel sic:Species potest dari æstimata, vt eius æstimatio conuertatur in mutuum: & tunc creditor potest stipulari vsuram.h.d.Saly.*

XXV. Imp. CONSTANTI. A. ad populum.

*Ignoribus.*] C A S V S. Mutuaui tibi decem, & obligasti pignus,& actum est vt pro vsuris pignus teneatur.si eas solenniter stipulatus nó sum,vsuras legitimas petere nó possum:puta non conuentas per stipulationem: habeo tamen retentioné pignoris pro eis.& hoc in prima. Si vero dictũ non erat q̃ pignus pro eis teneretur,nihil amplius sorte petere possum:nec habeo retentionem pignoris, sed ad restitutionem pignoris compellendus sum.& hoc in secunda. Viuianus.

o *Pacto.* i.ratione vel nomine pignoris possunt,cú hoc dictú est vt pignus pro eis vsuris teneatur:vt hic: &.ẽ.eo.l.per retentionẽ.

p *Verum.* lege ita:Hoc.s.est verum iure constituto iamdudum, s.in.d.l.per retentionẽ[a].&.ff.de pig.l.grege.§.fi.&c. *a Ibi vide Salyc.*

q *Pacto.* vt per pignoris retentionem possint seruari.

r *Conuenisse.* nudo pacto,cum sine stipulatione peti non possit, sic nec vsura:vt.ẽ.eo.l.quamuis.j.

s *Amplius potest.* s.sorte.

t *Solutionem.* id est restitutionem.

*Leo quidem.*] C A S V S. Mutuaui tibi oleum, vt tantundem cum accessione in eadem mensura in fine anni redderes.an valeat talis conuentio,quæritur? Dicitur quòd sic: licet hæc accessio excedat legitimum modum vsurarum.& hoc ratione incerti precij & incerti exitus introductum est.

u *Mutuo datis.* ita vt tantundem olei cum accessione in eadem materia reddatur vsque ad legitimum modum.Idem etiam si fiat solutio in pecunia,& valebit etiam vsque ad legitimum modum vsque ad duplum propter incertitudinẽ.nam poterit esse quòd longe minus valebit tunc oleum, vel longe plus, quàm nunc.& facit.ẽ.eod.l.frumenti.

*Si mater.* C A S V S. Mater tua gerens negotia tua,pecuniã tuã fœnori nó dedit:si dare cõsueuisti,& nó dedit,tenebitur. Vi.

x *Diligentiam.* regulariter:vt.ẽ.de nego.gest.l.tutori.

y *Comprobata.* si & ipse dominus consueuerit fœnerare: vt.ff. eo.l.qui

BIU Cujas

eo.l.qui semisses.§.fin.Item hoc si potuerit fœnerare.Item præstat etiã sic periculum nominũ, nisi subito suas substantias amiserint:vt.ff.de neg.gest.at qui natura.§.fi.&.l.litis.§.j.Accur.

PRo auro.]C AVS. Volebam à te accipere.x.mutuo:non habebas:sed aurum æstimatum dedisti: & conuênit vt æstimationem cum vsuris rederem. an valeat hæc conuentio, & debeantur vsurę, quęritur? respon. quòd sic. & hoc dicit Imperator vt solui & promitti possint vsuræ.

a *Pro auro & argento.* his ęstimatis omnibus, quę consistunt ponere, numero, vel mẽsura

b *Et veste.* æstimatis datis, vt reddatur æstimatio: vt &.ſ.si ter.peta.l.si pro mutua. nam specierum non prestatur vsura, nisi in casibus: vt. ff.e.l. in fideicommissi. in fin.l.cum quidam.§.fi.& de peti. hære. hæres furiosi. §. fi. vel forte etiam si in illis casib⁹ fuerint species æstimatæ: arg.ĵ.de secun. nup.l. hac edictali.§.his illud.

EOs.]C AVS. Mutuaui tibi decẽ: pignus obligasti: stetisti per trigita an. vel quadraginta q̃ nec soluisti sortem, nec vsuras, nec pign⁹ petij: certum est quòd condictio certi ex mutuo, sublata est spacio triginta an. sed nũquid petitio vsurarum similiter sit sublata, quæritur? Respon. videbatur quòd nõ, nisi vsurarum illarũ, quas potui petiisse, iam elapsum sit spaciũ triginta an. nec petij, puta si vsuras primi anni & secundi nolui petere: sed vsuras sequentium annorum petij: quia eis nõdum prescribitur per triginta an. nunquid possim petere? Ad hoc respon. quòd non, quia extincta est accessoria de vsuris, actione principali de mutuo extincta. & hoc in prima. In secunda dicit, quòd illustres, & qui super eos sunt, possunt stipulari vsuras vsque ad tertiam centesimæ: vt puta sors est in.xij. vsura mensis erit quatuor: mercatores possunt stipulari vsque ad besses centesimæ: qui si mutuarunt triginta suo periculo, possunt stipulari centesimam, quæ æquiparatur sorti manuum. & hoc ideo est, quia pecunia talis periculo mutuantis est, puta cum quis stipulatur decem pro libra. Alij possunt stipulari vsq; ad mediam cẽtesimæ: quia si mutuaui.xx. possum stipulari.x. creditores non debent detrahere de sorte. & hoc in tertia. Item per interpositas personas non debent maiores vsuras stipulari. & hoc in quarta. vnde ista lex tota loquitur cum non mutuatur agricolæ: secus si mutuaretur agricolæ: vt in auth. ad hæc.

c *Eos.* scilicet iubemus.

d *Vel quadraginta.* hoc refertur ad hypothecariam, vel etiã ad personalem, facta in ea cõtestatione litis: vt.ĵ.de prescrip. triginta an.l. fi. Sed quid si hypothecaria sit sublata decem vel viginti annis? qua e nõ agit pro vsura, cum principalis obligatio duret: vt in contrario casu: vt.ĵ.de luit.pig.l.intelligere? R.ñ. Ioan. hoc verum, cum pro vsura pignora teneantur. Vel intellige hanc.l. quãdo prescriptione quadraginta annorum tollitur hypothecaria. Item cur tollitur accessoria obligatio vsurarum per aliam accessoriam sublatam: immo (vt dicam verius) principalis scilicet vsurarum petitio quę est principalis quo ad pignus quod pro

PRo auro & argento [a] & veste [b] facto chirographo licitas solui vel promitti vsuras iussimus.

*Ista lex est notabilis: & licet sit correcta inquantum permittit vsuras, tamen bona notabilia extrahuntur ex ea, & principium hoc dicit in summa, Debitor tutus præscriptione in principali debito vel re principali, est etiam tutus in vsuris cũ fructibus.h.d. vsque ad.§.sup. Bald.*

XXVI. Imp. IVSTINIAN. A. Mennæ. P. P.

EOs [c] qui principali actione per exceptionem trigin ta vel quadraginta annorũ, siue personali siue hypothecaria ce ciderunt: iubemus non posse su per vsuris vel fructibus præteriti temporis aliquam mouere quæstionem, dicendo ex hisdẽ temporibus eas velle sibi persolui, quæ non ad triginta vel quadraginta [d] prẽteritos annos referuntur, asserendo singulis annis earũ actiones nasci. principali enim actione* non subsistente, satis superuacuũ [e] est super vsuris vel fructibus adhuc iudicem cognoscere.

*Modus vsurarũ hic taxatur: & non valet consuetudo quæ vlteriores vsuras permitteret: & fœneratores non possunt aliquo prætextu fraudare taxationem huius legis, nec per interpositam personam circunuenire. Et si dubitatur an persona sit interposita necne, defertur iuramentum purgationis.h.d. notanter vsque ad fi. Baldus. Vel sic: Modus vsurarum hic taxatur secundũ varietatem personarum: nec consuetudo vel conuentio contraria est seruanda: & si dubitetur an in fraudem persona sit interposita vel non: ad sacramentum purgationis recurritur. Salycetus.*

℣ Super vsurarũ vero quãtitate etiam generalẽ [f] sanctionẽ facere necessariũ esse duximus, veterem duram & grauissimã earum molẽ ad mediocritatẽ deducentes. Ideoq; iubemus illustribus quidẽ personis, siue eas præcedentibus, [g] minimè licere vltra tertiã [h] partẽ centesimę, vsurarum nomine in quocũque contractu vili vel maximo stipulari. ℣ Illos vero qui ergasteriis [i] præsunt, vel aliquam licitã negotiationẽ gerunt, vsque ad bessem centesimæ vsurarũ nomine in quocunq; contractu* suam stipulationem moderari: ℣ In traiectitiis autẽ contractibus, vel specierum [k] fœnori dationibus, vsque ad centesimam tantummodo licere stipulari, nec eam excedere, licet veteribus legibus hoc erat cõcessum. ℣ Cæteros autem omnes homines dimidiam tantũmodo centesimæ vsurarum nomine [l] posse stipulari: & eam quantitatẽ vsurarum etiam in aliis omnibus casibus nullo modo ampliari, in quibus citra stipulationem exigi vsuræ solent: [m] nec liceat iudici memoratam augere taxationẽ occasione cõsuetudinis [n] in regione obtinentis. ℣ Si quis autem aliquid

*Clo. vlt. in c. si diligẽti in me. extra de foro compe. inducit hãc.l. in ar. quòd sublato prĩcipali tollitur accessorium.*

a *Pro auro & argento.* his ęstimatis omnibus, quę consistunt ponere, numero, vel mẽsura

b *Et veste.* æstimatis datis, vt reddatur æstimatio: vt &.ſ.si ter.peta.l.si pro mutua. nam specierum non prestatur vsura, nisi in casibus: vt. ff.e.l. in fideicommissi. in fin.l.cum quidam.§.fi.& de peti. hære. hæres furiosi. §. fi. vel forte etiam si in illis casib⁹ fuerint species æstimatæ: arg.ĵ.de secun. nup.l. hac edictali.§.his illud.

c *Eos.* scilicet iubemus.

d *Vel quadraginta.* hoc refertur ad hypothecariam, vel etiã ad personalem, facta in ea cõtestatione litis: vt.ĵ.de prescrip. triginta an.l. fi. Sed quid si hypothecaria sit sublata decem vel viginti annis? qua e nõ agit pro vsura, cum principalis obligatio duret: vt in contrario casu: vt.ĵ.de luit.pig.l.intelligere? R.ñ. Ioan. hoc verum, cum pro vsura pignora teneantur. Vel intellige hanc.l. quãdo prescriptione quadraginta annorum tollitur hypothecaria. Item cur tollitur accessoria obligatio vsurarum per aliam accessoriam sublatam: immo (vt dicam verius) principalis scilicet vsurarum petitio quę est principalis quo ad pignus quod pro

A eis tenetur? Respon. hæc sola ratio non est sufficiens, sed eam adiuuat: quia ex stipulatione agenti ad vsuram, obstat præscriptio xxx. an. quæ responsio valet, cum xxx. annis vel quadraginta an. tollitur hypothecaria.

e *Superuacuum est.* vt. ff. de regu. iuris. l. cum principalis. &. ff. de pecu. leg. l. nã quæ. &.ĵ. de præscript. xxx. an. l. si quis emptionis. §. fin. Sed contra. ĵ. in prędicto titu. l. cum notissimi. §. in his etiam. vbi dicit, ex initio cuiuscunque anni incipere præscriptionem. Solu. hic odio vsurarum. vel verius vt ibi. Item contra. ĵ. de luit. pign. l. intelligere. Sol. de alio accessorio ibi & de alio hic. Item distingue hic, an vsuræ debentur iudicis officio: & tunc siue tollatur principalis prescriptione, vt hic: siue per sententiam: vt.ſ. eo. l. in bonæ fidei. & infra depositi. l. iiij. siue solutione: tollitur semper accessoria: vt. ff. de eo quod certo loco. l. centum. &. l. fin. si autem stipulatione: tunc etiã si principalis per prescriptionem tollitur: & accessoria, vt hic. secus si per sententiã vel solutionem sortis: vt dicta. l. centum Capuæ.

f *Etiam generalem.* nõ solũ singula exponere.

g *Præcedentibus.* vt superillustribus. vel dic illustres qui tãtum dignitatem habent. sed si administrationem habent: tũc dicuntur eos præcedere. Et not. materiam huius legis cõprehẽdi in his versib⁹: Discant illustres stipulari posse trientes: Et mercatores sibi posse sint quærere besses.

Quærere semisses possint communiter omnes.
In traiectitiis vires centesima sumis.

h *Tertiam partem centesimæ.* sors est duodecim, vsura fit in anno quatuor. sed & si octo, tunc est bessis. si æquiparatur sorti, tunc est centesima.

i *Ergasteriis.* id est stationib⁹. ab erga, quod est opera, & stereon quod est statio: vt.ſ. de episco. & cleric. l. ij.

k *Vel specierum.* datarum æstimatarũ. vel pone exemplum vt.ſ. eo. l. oleo. Et dic specierum datarũ vt traiiciantur. item etiam est traiectitia, vt si piscatori detur pecunia in apparatũ: vel athletæ, vt se exerceat: vt. ff. de nau. fœ. l. periculi. Nota ergo quatuor casibus vsurã centesimã præstari in traiectitia vel quasi: vt hic. Itẽ in accessione frumenti, vel vini, vel hordei: vt.ſ. eo. l. frumenti. Itẽ post tẽpus quadrimestre: vt.ĵ. de vsur. rei iudica. l. fin. Item in pupillari pecunia clam accepta. ff. de neg. gest. l. qui sine. Item in quinto: vt. ff. pro so. l. cũ duobus. §. j. &.ĵ. de ædi. priua. l. si vt proponis. Item in sexto: vt.ſ. eo. si ea. Itẽ no. q̃ quandoq; lex statuit alium certum modum extra generalitatẽ quæ hic est, vt semisses: vt.ĵ. de his qui. vt indig. l. j. in fi. Item quartã centesimę: vt authẽ. hoc ius porrectum est.ſ. de sacrosanc. eccle. Item in agricolis liquam: vt supra eo. authen. ad hæc.

l *Vsurarum nomine.* etiam fiscus: vt.ĵ. de vsu. fisc. l. fi. lib. x.

m *Exigi solent.* vt in bonæ fidei iudiciis: vt.ſ. e. l. in bonæ fidei. vel in legatis, & fideicõmissis: vt.ſ. in qui. cau. in integ. resti. non est necesse. l. in minorũ. Vel dic vt.ſ. e. l. frumẽti. &. ff. eo. l. etiã. H.

n *Consuetudinis.* vt &.ĵ. quæ sit longa consue. l. ij. Hoc verum nisi su-

nisi iurauerit sequi cõsuetudinem: quod non placet: vt. s. de legi. & constit. l. non dubium. Sed minui possunt occasione cõsuetudinis. [a] Item vbi simpliciter vsuræ legitimæ sunt promissæ, debetur leuiores quę in ciuitate frequẽtatur: vt. ff. de admi. tut. l. tutor qui. §. ex cæteris. licet sit ar. cõtra. ffie. l. qđ in stipulatione

a *De superfluo.* no. vtile nõ vitiari per inutile.

b *Compelletur.* vt &. ff. de cõdic. indebi. l. si nõ sortem. in princi. & facit. ff. eo. l. vsuras. & l. placuit. &. l. Caius. & l. j. in prin.

contra modũ huius fecerit constitutionis, nullam penitus de superfluo [a] habeat actionem: sed et si acceperit, in sortẽ hoc imputare compelletur, [b] interdicta licentia creditoribus ex pecuniis fœnori dandis aliquid detrahere vel retinere siliquarum [c] nomine, vel sportularum, [d] vel alterius cuiuscunque causæ gratia. Nam si quid huiusmodi factum fuerit: principale debitũ ab initio ea quantitate minuetur, vt tam ipsa minuenda pars, quàm vsuræ eius exigi prohibeantur. ℣ Machinationes etiam creditorum, qui ex hac lege prohibiti maiores vsuras stipulari, alios medios subiiciunt quibus hoc non ita interdictum est, [e] resecantes: iubemus si quid tale fuerit attẽtatum, ita vsuras computari, vt necesse esset, tanquã si ipse qui alium interposuit, fuisset stipulatus, in quo casu sacramenti [f] † etiam illationem locum habere sancimus.

c *Siliquarum.* id est certum nummorũ numerum, vt vnũ piscem emat, & cum sua familia gaudeat.

d *Vel sportularum.* quas forte, vt dicũt quidam, dabunt executorib⁹ ꝑ hac pecunia petenda: vel tabellionibus pro cautione scribenda.

e *Interdictum est.* nam quidam possunt maiores stipulari quàm alij: vt. §. ea. l. §. super. Fit ergo hic fraus de persona ad personã. & facit ad hoc. ff. de legi. & senatusconsul. l. cõtra legem. &. ff. de aucto. tuto. l. pupillus. §. fin.

f *Sacramenti.* nota vt dixi supra de his qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. sicubi. sed hodie non valent: vt dixi supra eo. authen. ad hæc.

*Lex noua trahitur ad prætèrita quatenus pendet de futuro: non quatenus robur & perfectionem recepit pro tempore præterito. h. d. Bald.*

XXVII. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

DE vsuris, quarum modum iam statuimus, [g] prauam quorundam interpretationem penitus remouentes, iubemus etiam eos qui ante eandem sanctionem ampliores quàm statutæ sunt, vsuras stipulati sunt, ad modũ eadem sanctione taxatum ex tempore lationis eius suas moderari actiones: scilicet illius temporis, quod ante eam defluxit* legem, pro tenore stipulationis vsuras exacturos. [h] ℣ Cursum insuper vsurarum vltra duplum minimè procedere cõcedimus, nec si pignora quędam pro debito creditori data sint, quorum occasione quædã veteres leges & vltra duplum vsuras exigi [i] permittebant. quod & in bonæ fidei iudiciis, cæterísque omnibus casibus † in quibus vsuræ exiguntur, seruari censemus. [k]

g *Statum⁹.* s. l. ꝓxima.

h *Exacturos.* & sic legitimum modum excedat: & sic in parte seruatur, & in parte non. & ponit exemplum. ff. de legi. & senatusconsul. cum lex.

i *Exigi.* per retentionem pignoris.

k *Censemus.* vt &. j. manda. l. precij. & facit supra. l. proxi.

*Vsura in sortem conuerti non potest: & leges non imponuntur verbis, sed rebus. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Sicut vsura vsurarum non potest exigi, ita nec in sortem singulis annis imputari, alias lex esset imposita verbis, & non rebus. hoc dicit. Baldus.*

XXVIII. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

VT nullo modo vsuræ vsurarum à debitoribus exigantur, veteribus quidem legibus constitutum [l] fuerat, sed nõ perfectissimè cautum. Si enim vsuras in sortem redigere fuerat concessum, & totius summæ vsuras stipulari: quæ differentia erat debitoribus, à quibus reuera vsurarum vsuræ exigebantur? Hoc certè erat non rebus, sed verbis tantummodo legem ponere. [m] ℣ Quapropter hac apertissima lege definimus nullo modo licere cuiquam vsuras præteriti temporis vel futuri in sortem redigere, & earum iterũ vsuras stipulari. Sed & si hoc fuerit subsecutũ: vsuras quidẽ semper vsuras manere, & nullũ vsurarum aliarum incrementũ sentire: sorti autẽ antiquæ tantummodo incrementum vsurarum accedere.

l *Constitutum fuerat.* vt &. ff. eo. l. placuit. & de condict. indebi. l. si non sortem. in prin. & supra ex qui. cau. infa. irro. l. improbum.

m *Ponere.* quod esse non debet vt infra cõmunia de leg. l. ij. in fi. vt scilicet vsuræ præteritæ vel futuræ pariant vsuras: vt & infra de vsur. rei iudi. l. fina. Sed si vsura præterita sit oblata in præsentia, & postea ex causa mutui concessa, valet. nam duo actus creduntur interuenire: vt. ff. si certum peta. l. singularia.

## TITVLVS XXXIII.
## DE NAVTICO fœnore.

*Pro tempore quo creditor suscepit periculum traiectitiæ pecuniæ, vsura centesima debetur: pro tempore sequenti communis. hoc dicit cum glo: Salycetus. Vel sic: Eatenus veniunt vsuræ centesimæ pro pecunia traiectitia, quatenus durat suspicio periculi maris apud creditorem: quod est quousque nauis peruenerit ad portũ: quo casu cessant omnes vsuræ, & debentur centesimæ. postea vero veniunt communes, & non centesimæ. & idem si creditor non suscepit in se periculum. hoc dicit cum. l. seq. secundum Paul. de cast.*

*Pecunia nautica quæ dicatur.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Honorato.

TRaiectitiam pecuniam, quæ periculo creditoris datur, tamdiu liberam esse ab obseruatione cõmuniũ [n] vsurarũ, quandiu nauis ad portũ adpulerit, [o] manifestũ est. quia olim si mutuaui decem, poteram redigere vsuras in sortem: puta sors erat. x. vsura. v. poteram redigere in sortem. x. & v. & ita essent. xv. & illorum. xv. poteram stipulari vsuras. sed hoc erat obseruare verba, & non sensum: ideo statuit imperator, vt nullo modo vsura præteriti vel futuri temporis in sortem redigatur, sed maneat vsura semper vsura: nec sors incremẽtum vsurarum suscipiat, sed sorti tantum accedat vsurarum incrementum.

n *Cõmunium vsurarũ.* sed nõ centesimarum.

o *Adpulerit.* si eousq; ad se periculũ creditor suscepit, & exinde cõmunis præstatur vsura, si pecunia nõ fuerat soluta seruo sequẽti eius gratia, vel consignata nõ fuerit: vt. ff. eo. l. iiij. Accursius.

*Cum dicas.* ] CASVS. Si pecuniã mihi mutuasti vt tibi redderẽt ĩ ciuitate Hierusalẽ, & cõuenit vt esset piculo mei debitoris:

BIU Cujas

toris: quæ vsuræ præstari debeant, quæritur? Respondet quòd vltra legitimum modum non exigentur. Quis erit ille modus, habes supra ti.j.l.eos.§. super. Viuianus.

a *In sacra vrbe.* Hierusalem, vel Romæ.

b *Profitearis.* vnde communi iure est periculo debitoris: vt supra si certum pet.l.incendium.

c *Licitum.* quid liceret, habes supra titu.j.l.eos.§. super.

*Cum proponas te.*]C A S V S. Si mihi pecuniã mutuasti, & periculum quousque nauis in Africam veniret, & in portu Salonitanorũ vbi deferebatur, pecunia solueret, qui portus est in Africa, ĩ te suscepisti: & vsuras stipulatus es centesimas: an si antequam nauis ad locum destinatũ perueniſſet, propter illicitas merces quas vehebam, nauis confiscatur, periculum pecuniæ amissæ ad te pertinere debeat, quæritur? Dicitur q̃ non: quia pecunia non ex discrimine tempestatis maris amissa est, sed ꝓpter illicitas merces, & sic ꝓpter delictũ tuũ: vnde sicut si nauis salua ad portum veniret, tu teneris. Viuianus.

*In iure communi non receditur nisi pactum in contrarium reperiatur. ius autem commune continet. l. incendiũ. supra si certum pet. quod ergo in contractu non dicitur, pro non intellecto censetur. h.d. secundum Bald. Vel sic: Pecuniæ nauticæ debitoris est periculum, nisi aliud fuerit conuentum. h.d. Salycetus.*

II. Iidem AA. Chosimaniæ.

CVm dicas te pecuniam ea lege dedisse, vt in sacra vrbe[a] tibi restitueretur, nec ĩcertum periculum, quod ex nauigatione maris metui solet, ad te pertinuisse profitearis: [b] non est dubium, pecuniæ creditæ vltra licitum [c] modum te vsuras exigere non posse.

*Ista lex est multũ notabilis. Qui suscepit in se periculum nauigationis, intelligitur in se suscipere periculum fortunæ, non culpæ debitoris. h.d. Baldus.*

III. Iidem AA. Iuniæ.

CVm proponas te nauticum fœnus ea cõditione dedisse, vt post nauigium quod in Africam dirigi debitor adseuerabat, in Salonitanorum portũ naue delata, fœnebris pecunia tibi redderet, ita vt nauigij dũtaxat quod in Africam destinabatur, periculũ susceperis: pérque id vitium debitoris nec loco quidem nauigij seruato, illicitis comparatis mercibus, [d] ea quæ [e] nauis continebat, fiscũ occupasse: amissarum mercium detrimẽtum, quod non ex marinæ tempestatis [f] discrimine, sed ex præcipiti auaritia, & inciuili debitoris audacia accidisse adseueratur, adscribi tibi, iuris publici ratio nõ ꝓmittit. [g]

*Debitor generis liberatur per interitum, si creditor suscipit in se periculum: aliàs non. h.d. Bald. Vel sic: Periculum pecuniæ traiectitiæ spectat ad debitorem, nisi aliud sit actum. h.d. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. Eucharistõ.

TRaiectitiæ quidẽ pecuniæ, quę periculo creditoris mutuo datur, casus, antequam ad destinatum locum nauis perueniat, ad debitorem [h] non pertinet. [i] Sine huiusmodi vero cõuentione [k] infortunio naufragij debitor non liberabitur.

*TITVLVS XXXIIII.*

## DEPOSITI, VEL contrá.

*Casus verus, non casus prætensus liberat debitorem, etiam si interficiatur. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Periculum depositi contingens casu non dolo vel lata culpa depositarii, spectat ad deponentem. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER A. Mesteno.

SI incursu latronũ, vel alio fortuito[l] casu ornamẽta deposita apud interfectum [m] perierint: detrimentum ad hæredem eius qui depositum accepit, qui dolum solum & latam culpam[n] (si non aliud specialiter cõuênit[o]) prę-stare debuit, nõ pertinet. Quòd si prætextu latrocinij commissi, [p] vel alterius fortuiti casus, res quæ in potestate hæredis sunt, vel quas dolo desiit possidere, non restituuntur: tam depositi, quàm ad exhibendum actio, sed & in rem vindicatio competit. [q]

*In actione depositi vsuræ veniũt ex mora. Baldus, & Salycetus. quod intellige in quãtitatibus: secus si in specie: vt. ff. de vsur. l. in fideicommissi. §. fi. h.d. Baldus.*

II. Imp. GORDIANVS A. Celso.

VSuræ [r] in depositi actione sicut in cæteris [s] bonæ fidei iudiciis, ex mora venire solẽt. [t]

a *In sacra vrbe.* Hierusalem, vel Romæ.

b *Profitearis.* vnde communi iure est periculo debitoris: vt supra si certum pet.l.incendium.

c *Licitum.* quid liceret, habes supra titu.j.l.eos.§. super.

d *Mercibus.* vt atramẽto (aliàs ornamẽto) regali, vel vestib[s] imperialibus vel similibus. nam tũc nauis cũ mercibus cõfiscatur: vt. ff. de publi.l.cotẽ.§. dominus. &. §. illicitarũ.

e *Quæ.* scilicet illicita.

f *Tempestatis.* ex qua sola periculum suscepisti.

g *Non permittit.* culpa enim debitoris præcessit casum: vt &. ff. commo.l.si vt certo.§. interdum.

*Traiectitiæ.*]C A S V S. Si pecuniã traiectitiam vsque ad certũ locum mutuasti, & tuo periculo: quousque nauis ad locũ destinatum peruenerit, periculo tuo erit: & hoc si conuênit vt periculo tui creditoris esset: alioquin si non conuênit, periculo mei debitoris erit: nec per casum naufragij liberor.

h *Ad debitorem.* vt dixi in rubrica huius tituli.

i *Non pertinet.* vt supra si cer.peta.l.incendium.

k *Conuentione.* id est si non conuenerit vt periculum subiret creditor. & ad hoc insti.quibus modis re contra.ob.§. ij. & supra si certum petatur.l.incendium.

*DEPOSITI, VEL CONTRA.*

*Dixit de contractibus celebratis gratia accipientis, vt de commodato: nunc gratia dantis tantum: vel quia in depositio venit vsura, ideo de ea subiicit.*

*Si incursu.*]C A S V S. Si vestes penes me deposuisti, & eas fortuito casu, puta latronum incursu amisi, & fui interfectus: nõ solum ego qui de dolo tantum & lata culpa teneor, liberabor, sed etiam hæres meus: nisi conuenerit vt in me fortuitum casum reciperem scilicet specialiter. & hoc in prima. Si verò prætextu latrocinij hæres falso adseuerauit eas esse amissas, cum apud eum

l *Vel alio fortuito.* innuit latrocinium esse fortuitũ casum, quod verum est: vt. ff. p soc. l. cum duobus. §. damna. & supra de pignorat. actio. l. quę fortuitis. & ĩstitu. quib[s] modis re contrahi. obliga. §. item is. & supra cõmo. l.j. Et est latrocinium palam, maxime in siluis: furtũ est clã: vt in auth. vt null. iudi. §. pe. colla. ix. Sed an furtum sit fortuitus casus? Videtur q̃ non: cum non videatur seri sine culpa, vt dicto §. damna. sed certe immo quandoq; est: vt. ff. de furtis. l. cum qui. §. idem scribit. *ADDIT.* Dicas quãdo fur tũ fit à persona domestica, vel ab eo de quo diligentissimus homo non fuisset suspicatus: tunc adscribitur casui fortuito: vt dicto. §. idẽ scribit. aliàs secus.

m *Interfectum.* eundémque depositarium, & vel erat nomen ꝓprium, vel quia interfectus fuit à latronib[s].

n *Culpam.* quæ dolo comparatur: vt. ff. eo. l. qđ Nerua. & facit. ff. de reg. iur. l. contrac[s]. & si quid dolo amisit, nõ agit furti: sed si culpa, sic: vt. ff. de fur. l. eũ. §. is apud. &. §. idem scribit.

o *Conuênit.* tũc enim seruatur conuentio: vt hic, &. ff. eo. l. j. §. sic cõueniat. In aliis etiã casibus tenetur vltra dolum, & latam culpam, vt si se obtulit: vt. ff. eo. l. j. §. sæpe. vel præcium accepit pro custodia: vt. ff. commo. l. si vt certo. §. nũc videndum. Item si gratia accipientis sit depositum: vt. ff. si certum peta. l. si quis nec. Item si mora præcedat casum: vt. ff. eo. l. si in Asia. §. fina. Item si culpa vel dolus præcesit casum: vt. ff. eo. l. quod Nerua. &. ff. cõmo. l. si vt certo. §. commodatum. &. ff. de condic. fur. l. qui furtum. &. ff. eo. l. qui furtum. &. ff. eo. l. j. §. si rem.

p *Commisi.* quod falso adserit commissum: vt supra de pig. act. l. si nulla. in fi. &. l. si creditor.

q *Competit.* & si agat in rem, probat se dominum, si quæstio referatur ei de dominio: vt diximus supra de pig. act. l. nec creditores. Item agitur etiam in factum in casu: vt. ff. de rei vin. l. cum autem.

r *Vsuræ.* Deposui pecuniam, & diu mansit apud te: eam peto: si contradicis, veniunt vsuræ ex mora. Item si est species deposita, venit fructus, & omnis causa, & partus: vt. ff. eo. l. j. §. hanc actionem. & de vsur. l. videamus. ij.

s *In cæteris.* vt. ff. de vsur. l. mora. §. in bonæ fidei. & supra de vsur. l. in bonæ fidei. & institu. de actio. §. actionum.

t *Solent.* Vel si vsuras percepit, vel si pecuniam consignatam in



BIU Cujas

suos vsus conuertit, etiam nulla mora alia interueniente: vt hic, & ff. eo. l. Lucius. j. & l. si sacculum. §. fin. & l. die. §. j. & infra. e. l. si depositi. & l. si is qui depositam. & ff. de neg. gest. l. at qui. §. pe. & de pigno. act. l. quamuis. §. fina. & l. sequen. & l. fina. & infra de pact. inter empt. & ven. l. in initio. & infra de act. empt. l. curabit. & l. fructus.

*Si depositi.* ] CASVS. Si pecuniam depositam, signatã, & clausam penes me habeo, nec restituo: ex mora teneor aduersus: & sic debeo gratulari deo, si conuenias me actione depositi, cum furti possis me facere obnoxium: quia qui rẽ depositã sciens in vsus suos conuertit, furti etiam tenetur. Viuia.

a *Flagitabis.* cùm pecunia numerata sit.

b *Gratulari.* scilicet depositarius.

c *Quòd furti.* Distinguitur: aut signatam, aut numeratã. si signatã, tenetur furti ad duplum. ff. eo. l. si sacculũ. si numeratam, tantundem tenetur reddere.

d *Obnoxium.* Loquitur ergo cum clausa est deposita: alioquin si aperta, videtur concedere vt vtatur: vt ff. eo. l. die. §. j. Item si expresse concedat ab initio, agitur tamen vt sit depositum: vt ff. eo. l. Lucius. j. & l. si sacculum. §. j. aliàs in dubio esset mutuum ex tunc: vt ff. si cert. pet. l. quòd si ab initio.

*Depositarius vtendo facit furtum: & si non conuenitur furti, sed depositi, debet agere gratias exactori. h. d. Bald. Vel sic: Si depositarius vtatur re deposita inuito deponente, furtum facit: & si non conuenitur furti, sed depositi, debet congratulari exactori. Salycetus.*

III. Idem A. Austero.

SI depositi experiaris, nõ immerito etiam vsuras tibi restitui flagitabis[a]: cũ tibi debeat gratulari[b] q furti[c] eũ actione non facias obnoxium. [d] Siquidem qui rem depositam inuito domino sciens prudẽnsque in vsus suos conuerterit, etiã furti delicto succedit.

*Lata definitiua officium iudicis in accessoriis conquiescit. h. d. Bal. cõcordat Sal.*

IIII. Idem A. Timocrati.

SI depositã* pecunia is qui eam suscepit, vsus est: [e] non dubium est etiam vsuras debere præstare. [f] Sed si cum depositi actione expertus es, tãtummodo sortis facta condemnatio est, vltra non potes propter vsuras experiri. Non enim duæ sunt actiones, alia sortis, alia vsurarum[f], sed vna: ex qua[g] condemnatione facta, iterata actio rei iudicatæ exceptione[h] repellitur.

*Si depositã.* ] CASVS. Si pecuniam penes me deposuisti, & ea vsus fuero: quin ad vsuras tenear, & non solum ad eas quibus fuero vsus, dubium nõ est. & hoc in prima. Si vero iudicio depositi in sortem tantum fuero condemnatus, propter vsuras postea experiri non poteris: quia sortis & vsurarum non duæ actiones sunt, sed vna. Viuianus.

*Instrumenta apud sequestrum deposita per conductorem & locatorem, debent de iure reddi conductori facta solutione. Bal. Vel sic: Sequester tenetur restituere sequestrum ei de quo actum fuit impleta conductione. Item debitor, postquam soluit, tutus est, licet non rehabuerit instrumentum debiti. hoc dicit. Paulus de castro.*

e *Vsus est.* cum esset clausa: vt supra dixi. l. proxi.

f *Vsurarum.* quod est verum in vsuris quæ petuntur ex officio iudicis in bonæ fidei iudiciis, & illa lex cõtra. ff. de eo quod certo loco. l. centum. loquitur in vsuris debitis ex stipulatione, & dicit quòd diuersæ sunt stipulationes, & diuersa iudicia: quia tunc possent peti etiam post sententiam: vt ibi, & de excep. rei iud. l. si in iudicio. & supra de iudi. l. j.

g *Ex qua.* scilicet actione.

h *Exceptione.* prodest ergo exceptio rei iudicatæ condemnato. & sic est contra. ff. de excep. rei iudi. l. euidenter. & l. si à te. §. j. Sol. non prodest ei in quo est condemnatus, sed in quo fingitur absolutus, scilicet de vsuris. sed hoc nõ placet Io. vt. ff. de neg. gest. l. si autem. §. fi. Vel dic non prodest antequam soluat condemnationem: vt ibi. postea sic: vt hic, & ff. de excep. rei iudi. l. si quis cum totum. §. plane. nec hoc placet: quia nec hic soluerat vsuras. Dic ergo quòd hæc est ratio: quia non potest durare accessorium sine principali: vt hic, & ff. de vsur. l. in bonę fidei. & l. eos. in princi. & secũdum hoc iterata actione vsurarum repellitur exceptione rei iudicatæ, scilicet illatæ. & distingue vt & ibi dixi. Sed nonne officium per se etiam exercetur? vt in restitutione minorum. quare ergo hic non durat post sententiã? Respon. triplex est officium. vnũ quod principaliter intẽditur, per quod restitutiones petuntur: vt. ff. de mi. l. q si minor. §. fi. & salaria constituuntur aduocatis: vt. ff. de va. cog. l. j. §. in honorariis. & aliud quod ihæret arbitrariis. & hoc perit perẽute actione principali: vt. ff. de eo quod certo lo. l. cẽtũ. & l. fina. nisi in casu: vt. ff. eo. tit. l. iij. §. item Iulianus. est tertium quod inhæret actionibus bonæ fidei. & hoc similiter cũ actione perit: vt hic, &. ff. de act. emp. l. qui p collusionẽ. §. j. & supra de vsu. l. in bonæ fidei. *ADDITIO.* Hoc intellige i vsuris actionis bonæ fidei. secus vero in fructibus: quia illi veniunt iure actionis: vt vult glo. in verb. bonę fidei. ,ppe fi. in. §. actionum. instit. de actio.

*Propter.* ] CASVS. Ego ex causa conductionis fundi debebam tibi decẽ. solui tibi quinque, & instrumenta cõductionis deposui apud quendam eo pacto, vt soluta residua pecunia, illa instrumenta mihi redderentur: solui residuam quantitatem pecuniæ quam debebã, nec instrumenta recepi: qualiter mihi subuenietur? Respõ. soluta à me pecunia quæ debebatur ex pacto, possum petere instrumenta deposita ab eo apud quẽ sunt in sequestro.

i *Propter.* loquitur colono qui nummis colit, & partem soluerat, & de residuo cauerat, & apud cõmunẽ amicum instrumentũ deposuerat.

k *Aduersario.* locatore.

l *Conductione.* scilicet domus: quia soluerat partem, & de communi consensu apud aliũ deposuerat ĩstrumẽtũ.

m *Ea.* instrumenta.

n *Conuenire.* depositi sequestraria: vt. ff. eo. l. si in Asia. §. cum sequestro. vel præscriptis verbis: vt. ff. de præscript. verb. l. apud. & facit infra. l. proxi.

o *Tutus es.* vt infra loca. l. si conductionis. & supra de condic. ex lege. l. dissolutæ.

V. Impp. VALERIA. & GALLIEN. AA. Claudiano.

PRopter[i] instrumẽta quidẽ quę te deposuisse cũ aduersario[k] tuo dicis, vt residua pecunia quę ex cõductione[l] debebat, soluta, ea[m] reciperes: si id qđ placuerat ĩplesti, sequestrũ potes cõuenire. [n] Quamuis autem hęc reddita non fuerint: tamẽ aduersus eum à quo fundũ conduxeras, si omne quod ex hoc cõtractu debebatur, reddidisti: ipsis solutionib⁹ tutus es. [o]

*Sequester instrumentorum tenetur ea reddere in casu reddendi. h. d. Baldus. Vel sic: Sequester tenetur seruare legem à partibus sibi datam. Salycetus.*

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Alexãdro.

IS penes quẽ vtramque partem trãsactionis[p], vel alia instrumenta commendasse dicis: legem qua hæc suscepit, seruare necesse habet. [q]

*Per instrumentum factum inter te & Titium, in quo continetur quòd tu mutuasti ei centum quæ tibi deposuerã, probatur depositũ inter te & me. hoc dicit. & esset difficile reperire istum casum alibi. Bald. Vel sic, Depositarius tenetur deponenti, non ille cui pecuniam depositã credidit. Salycetus.*

VII. Iidem AA. Attico.

DEsiderium tuum cũ rationibus iuris nõ congruit. [r] nam si custodiã pecuniæ suscepisti, quam aliis à te mutuo datam, conscriptum instrumentũ quo hanc tibi reddi profiteris, arguit: [s] solutionem eius competentem improbe recusas.

*Is penes.* ] CASVS. Si ego & tu instrumenta transactionũ vel alia ad nos spectantia apud aliquem commẽdauimus, fides depositi seruanda est: & ideo illa instrumenta debebit reddere alteri nostrum vel ambobus, sicut nos conuenimus.

p *Partem transactionis.* id est instrumenta transactionum.

q *Habet.* vel per actionẽ depositi, vel per actionẽ præscriptis verbis: vt supra. l. proxi. & ff. de dolo. l. si oleum. in prin. & hoc nisi sit improba lex: vt. ff. de præscript. ver. l. si rem. §. fi.

*Desiderium.* ] CASVS. Si pecuniam quam penes te deposui, alij mutuasti: & inde factum sit instrumentum, quo cauit se redditurum quandocunque eam peteres: si te conueniam, non ob hoc minus solutionem pecuniæ improbe recusas, quia alij mutuo concessisti, & quòd de ea reddenda per instrumentum tibi caueri feceris. & si id desideras, desideriũ tuum nulla iuris ratione subnixum est. Viuianus.

r *Non congruit.* quod plerumque euenit.

s *Arguit.* i. argute ,pbat, cũ sit publicũ: vt in auth. de fide ĩstrũ. §. si vero moriatur. col. v. j. Et dic q depositarius pecunię mutuauerat eam alij, vel deposuerat apud alium forte hoc pacto, vt statim cũ deponẽs repeteret, reddatur pecunia: nũc autem dicit depositari⁹ cõueniẽdũ debitorẽ cui mutuauit illã pecuniã, vt instrumẽtũ dicit, nõ se: quod dicere nõ potest: vt hic, &. j. l. ,pxi. &



BIU Cujas

supra de act.& obl.l.eum.&. ſ. ſi cer.pet.l.non aduerſus. &.ff.de condic. indebi.l.his ſolis.

*Sius.*]*CASVS.* Si pecuniã apud te depoſui, & alij mutuaſti: ſi feciſti conuentionem ſcilicet de cuſtodiendo, & reſtituendo, non ſolum tu teneberis, ſed etiam is qui tibi ſucceſsit. & hoc in prima parte. An autem aduerſus eum cui mutuaſti, actio mihi competat, quæritur? Reſpon. q̃ ſi extiterit, aduerſus poſſeſſores habeo in rem actionẽ. & hoc in ſecunda.

a *Suſcepta fide.* ſecundum quam cuſtodire & reſtituere debet, vt plene diximus ſupra. l. proxi.

b *Vindicatione.* vt & ſ. ad exhi. l. ſi res.

*Cvm hæreditas.*]*CASVS.* Deceſsit paterfamilias: iacente hæreditate ſeruus hereditarius quaſdam res penes Titium depoſuit: an futurus hæres pro rebus illis depoſitis habet actionem aduerſus ſucceſſores depoſitarij, quæritur? Dicitur q̃ ſic. Viuianus.

c *Perſonam domini.* vt ff. de acquiren. re. do. l. hæreditas. & inſtit. de ſtipula. ſeruo. in prin. & de hæredi. inſti. §. ſeruus autẽ alienus. ff. de noua. l. nouatio. ij. in fi.

d *Seruo. CASVS.* Seruus hæreditari[p] depoſuit: agit hæres poſtea ſuccedens depoſiti: vt hic, &. ff. eo. l. j. §. idẽ ſi ſeruus. &. ff. de act. & oblig. l. qui à ſeruo.

† *aliàs commendatas.*

e *Succeſſeritis.* hi enim erant emancipati; vel ſui, ſed ſub conditione poteſtatiua inſtituti: alioquin non hæreditati, ſed ipſis videtur actio quæſita, ſecundũ quoſdam. [a] *ADDITIO.* Ex hac glo. habes quòd vbi eſt ſuus hæres, ibi nunquam iacet hereditas: quia exiſtentia ſui hæredis inducit continuationem dominij ſine aliquo medio: vt. ff. de libe. & poſthu. l. in ſuis. Hæc ex Bald. hic.

a *Et bene, vt per doc. in. l. ſuis, hic allega.*

f *Poteſtis.* hoc, niſi bona fide eidem ſeruo alienato vel manumiſſo ſolutum ſit: vt. ff. eo. l. quod ſeruus.

*Qvi depoſitum.*]*CASVS.* Si quis conuenitur directa actione depoſiti, & ſuo nomine condemnatur: eo quòd rem depoſitam non reddit, notatur infamia. Viuianus.

g *Suo nomine.* non hæreditario, tutorio, curatorio, procuratorio: vt. ff. de his qui no. infa. l. furti. §. qui alieno. &. l. j. &. l. ſeruus.

*Si quis.*]*CASVS.* Si decem penes me depoſuiſti: & tu mihi teneris in decem: tibi repetenti depoſitum, an compenſationem obiicere poſsim, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si vero rem aliquam penes te depoſui, & tu apud me hincinde: quo minus depoſitum repetatur, nulla obſtabit compenſatio. & hoc in ſecunda. Si vero rem quam penes te depoſui, quo minus mihi reſtituas, contradixerit aliquis: ſatisdante me de ſeruando te indemnem, mihi eam reſtituere debes. & hoc in tertia. Not. primo ex hac. l. ſecundum Bald. hic, quòd depoſiti ad depoſitum non fit compenſatio: tamen bene admittitur recon-

*Actio depoſiti perſonalis debitoris non ſequitur debitorem. Bald. Vel ſic: Actio depoſiti vt perſonalis, cõpetit contra depoſitarium, & eius hæredem, non contra ſingularem eius rei debitorem. Saly.*

VIII. Iidem AA. Alexandro.

SI is qui depoſitam à te pecuniam accepit, eam ſuo nomine vel cuiuſlibet alterius mutuo dedit: tam ipſum de implenda ſuſcepta fide[a], quàm ei[b] ſucceſſores teneri tibi, certiſsimũ eſt. ℣ Aduerſus eum autem qui accepit, nulla actio tibi competit, niſi nummi extẽt. tunc enim contra poſsidentem vti rei vindicatione[b] potes.

*Hæreditas ſuſtinet vicem perſonæ defuncti. hoc dicit. Bald. & Salyce. & quod ei interim quæritur, hæredibus poſtea adeuntibus quæſitum intelligitur. hoc dicit. Salyc. Vel ſic: Ex contractu ſerui hæreditarii acquiritur actio hæreditati iacenti, & per eã poſtea hæredi. Pau. de caſt.*

IX. Iidem AA. Menophyllo, & cæteris.

CVm hæreditas perſonam domini[c] ſuſtineat: ab hereditario ſeruo[d] priuſquam patri veſtro ſucceſſeritis, [e] res commodatas, † ſecũdum bonam fidem ab eius qui ſuſcepit ſucceſſoribus apud rectorem prouinciæ petere poteſtis.[f]

*Condemnatus in actione depoſiti directa, quia non reſtituebat rem, efficitur infamis. Pau. de caſt.*

X. Iidem AA. & CC. Septimæ.

QVi depoſitum non reſtituit, ſuo nomine[g] conuentus & condemnatus, ad eius reſtitutionem cum infamiæ periculo vrgetur.

*Depoſitarius ſine dilatione compellendus eſt ad reſtitutionem: nec poteſt obiicere cõpenſationem, vel dicere ſibi in contrarium factã proteſtationẽ. h. d. coniuncta auth. hic poſita. Bald. quæ lex eſt ſingularis.*

uentio: non cum defertur liquidum propter nõ liquidum: ſed reſeruaretur hoc quod eſt probandum: quod tene menti ſecũdum eundem: No. ſecundo ibi prima fronte: quia illud quod reſtituitur, debet de proximo reddi: & dicitur prima facie reſtitui. facit quod not. in. c. debitores. extra de iureiur. Bald.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni.

SI quis vel pecunias, vel res quaſdam per depoſitionis acceperit titulum: [h] eas volenti ei qui depoſuit, reddere ilico modis omnibus compellatur: nullámque compenſationem,[i] vel deductionem,[k] vel doli exceptionem[l] opponat,[m] quaſi & ipſe quaſdam cõtra eum qui B depoſuit, actiones perſonales, vel in rem, vel hypothecariam prætendens: cum[n] non ſub hoc modo depoſitum acceperit, vt non conceſſa[o] ei retẽtio generetur, & contractus qui ex bona fide oritur, ad perfidiam[p] retrahatur. ℣ Sed & ſi ex vtraq; parte aliquid fuerit depoſitum: nec in hoc caſu compẽſationis præpeditio oriatur, ſed depoſitæ quidem res vel pecuniæ ab vtraq; [q] parte quàm celerrimè ſine aliquo obſtaculo reſtituantur, ei videlicèt primũ, qui primus[r] hoc voluerit: & poſtea legitimæ actiones integræ quoq; C ei reſeruentur. Quod obtinere (ſicut iam dictum eſt) oportet & ſi ex vna parte depoſitio celebrata eſt, ex altera autem compenſatio fuerit oppoſita: vt integra omni legitima ratione * ſeruata, depoſitæ res vel pecuniæ prima fronte reſtituantur. ℣ Quòd ſi in ſcriptis[s] atteſtatio nõ per dolum vel fraudem[t] fuerit ei qui depoſitum ſuſcepit, ab alio tranſmiſſa, vt minimè depoſitũ reſtituat, hocq; p iuſiurandũ affirmauerit:[u] liceat ei qui depoſuit, ſub defenſionis cautela idonea præſtita,[x] res de- D poſitas q̃ ocyſsimè recuperare.

h *Titulum.* aliàs ponitur titulus pro cauſa, qua dominiũ vel poſſeſsio transfertur: ſiue de vſucapione quæramus, vel de Publiciana, vel de petitione hereditatis, quæ non datur cõtra titulo poſſidentem: vt. j. in quib. cau. ceſ. long. tẽp. præſcrip. l. hæreditatẽ. ſed hic p detẽtatione ponitur: & ideo non impediret petitionem hereditatis: vt. ff. de petit. hæred. l. & non tantũ.

i *Compenſationem.* in toto.

k *Deductionem.* in partem.

l *Exceptionem.* hoc ad vtrunque refertur. & ad hoc. ſ. de cõpen. l. fi. & inſtit. de act. §. in bonæ fidei. &. ff. ad exhiben. l. iij. §. ibidem. Sed nõnne ſaltem propter impẽſas habet retentionem? P. ſic, ſicut in commodato: vt. ff. commod. l. in rebus. §. fi. &. ff. de acquirẽ. poſſeſſ. l. ſi quis rem. ſed ſo. cõtra per literã iſtam.

m *Opponat.* nec ſpoliatio opponi poteſt in depoſito ſecũdũ quoſdam. Alij contra. erunt de ordine cogni. c. ij. & ibi de hoc glo. hic patet ſimile ad. l. iſtam. extra etiam de depoſito. c. bona fides. circa finem.

n *Cum.* pro, quando. ſi autem pro quia poneretur: mala eſſet causa vel ratio.

o *Non conceſſa.* à iure vel ſine permiſſu domini: ipſe eñ permittere poteſt: vt. ff. eo. l. j. §. ſi cõueniat. redditur ergo cuilibet etiã prædoni: vt. ff. eo. l. j. §. ſi prædo. niſi apud dominum depoſuit nõ dominus: vt. ff. eo. l. bona fides. §. fin.

p *Ad perfidiam.* vt &. ff. eo. l. j. §. eſt autem. &. §. quod autem. & de pact. l. iuriſgentium. §. ſiue autem.

q *Ab vtraque.* cum duobus idem priuilegium datur: vterque ſuum contra alium exercet: vt hic, &. ff. ex qui. cau. ma. l. ſi.

r *Qui primus.* vt. ff. de iudi. l. qui prior.

ſ *Quòd ſi in ſcriptis.* idem ſi ſine ſcriptis, vt puto: vt argu. ſupra de peti. hæred. l. fina.

t *Vel fraudem.* depoſitarij.

u *Affirmauerit.* depoſitarius.

x *Præſtita.* depoſitario à deponente, & cum fideiuſſoribus: vt recitatur in authen. eo. in fi. colla. vj. Sed cum non fuerat litem conteſtatus denuncians, non videtur danda cautio: vt. ff. ſi certi plus quàm per leg. Falci. l. hæc autem. j. reſpon. &. §. hæc cautio. Sed forte ſpeciale eſt in depoſitario, qui recipit gratia deponentis tantum, vt ei caueatur ante litem conteſtatam. Vel melius dic nec ibi caueri tantum poſt litem conteſtatam, immo poſt controuerſiam: ſed controuerſia etiam ante litem conteſt.

BIU Cujas

testa. facta cauetur: vt in eod. tit. l. iij. §. si legatarius. Sed ad quid fiet hæc cautio, cum ille qui denunciauit, nullam habeat actionem de iure: ergo non videtur interponi debere: vt ff. de procura. l. non cogendum. §. fina. &. ff. vt in posses. leg. l. si is à quo. §. diuus.? Respon. poterit vel iniuste conueniri vel vinci, vel saltem faciet expẽsas. Vel dic etiam caueri, vt probet sibi restitutum debitum. sic &. ff. de rei vind. l. is à quo. & de peti. hæred. l. penult. Item videtur quòd de iure communi debeat teneri: vt. ff. de eden. l. quædam. §. is autem? Respõ. hic restituit ei à quo causam habuit: & ideo nõ est i culpa: hodie autẽ nõ præstai huiusmodi cautio: nec curatur huiusmodi interdictiones p authẽ. quã lege hic: sed iam &c.

*Sed iam.* CASVS. In lege Codicis dictum est, q̃ non potest interdici restitutio depositi, sed debet depositum restitui: & postea eum qui deposuit, poterit is apud quem depositũ erat, conuenire quãdocũque voluerit: & si contradicat, & ille qui deposuit, dãnũ aliquod patiatur: contradicens damnum debet rẽficere: immo ad tertiam & ad centesimas vsuras tenebitur. & pœnam eãdem sustinebit qui interdixerit colono ne pensioné soluat: & magistratui ne ministret ex publico ministratib[us] debitas prębẽdas: q̃ panes ciuiles appellantur in corpore.

a *Cautum.* per authen. in eo. titu. §. j. col. vj.
b *Extrinsecus.* ex hoc videtur corrigi quod est. ff. de rei vindi. l. officium. &. ff. eo. l. bona fides. vbi dicit dominũ admitti ad vindicandum. Solu. dicunt quidam hic extrinsecus, id est præter rei dominũ, vel eum qui habeat ius in re. Sed Ioan. dicit denunciationẽ simplicem nõ admitti, vt hic: sed si vindicare vult in iudicio, potest. Dic ergo extrinsecus, id est præter deponentẽ.
c *Qua subsecuta.* id est restitutione: sed certe & ea nõ subsecuta, cũ ciuiliter & naturaliter possideat deponẽs: vt. ff. e. l. licet. §. rei.
d *Damnum.* quodcunque fortuiti casus.
e *Præstabitur.* à denunciatore. s. deponenti: vt in cor. §. nemini.
f *Vsurarum.* si est in pecunia vel auro depositum: & idem si in speciebus: nam æstimantur, & æstimationis datur vsura deponenti: vt in corp. §. j. sic &. s. de vsur. l. oleo.
g *Vel publicæ personæ.* id est magistratui. institu. de Attil. tu. §. penul. ne soluant alicui præbendam, quam ex publico deberet habere: vt in cor. §. huic autem.

*Vsperuacuam.* CASVS. Si rem tuam penes me deposuisti, & decessisti hæredibus relictis: & vnus egerit depositi aduersus me: & partem suam consecutus est: & alij agere ex negligentia supersederint: si postea factus fuero non soluendo, an cohæredes aduersus cohæredem, qui partem suam consecutus est, habeant regressum, vt partẽ illã cõmunicet, quæritur? Respõ. q̃ nõ,

## IN AVTHEN. DE deposito & denũcia. inquilinorũ. §. j. col. vj. constitu. fina.

*Tertia persona veniens ex transuerso, nõ potest extra iudicium prohibere ne reddatur depositum, vel ne inquilinus reddat pensionem domino, vel ne præbenda vel salarium præstetur ei cui debetur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Hodie nulla persona veniens ex transuerso, potest extra iudicialiter interdicere depositi restitutionem: nec vt inquilinus domino debitam non soluat pensionem: nec vt præbenda seu salariũ de publico nõ soluatur ei cui debetur. Salyce.*

SEd iam cautum[a] est, ne quis extrinsecus[b] depositario interdicat depositi restitutionem: qua subsecuta, [c] depositor possidens pulsari poterit ab eo qui interdixit. ¶ Si cõtra factum fuerit: damnum[d] quodcunque acciderit ei qui vim passus est, præstabitur[e] ab eo qui interdixit, necnon & tertia centesimæ vsurarum[f] nomine, ex quo facta est huiusmodi contestatio. ¶ Quibus pœnis subiacet, qui vel inquilino dationem pensionum, vel publicæ personæ[g] panis interdicit administrationem.

*Ista est notabilis lex, & hoc dicit: Si vnus ex hæredibus deponentis recipit solummodo portionem quæ sibi cõtingit: quicquid postea contra debitorem accidat, cohæredibus non tenetur. Bald. & Saly.*

XII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SVperuacuam veterum differentiam de medio tollentes, si quis certum pondus auri vel confecti[h] vel in massa constituti deposuerit, & plures scripserit hæredes: & vnus ex his contingentem sibi portionem à depositario acceperit, alter supersederit, vel aliàs fortuito casu impeditus hoc facere non potuerit, & postea depositarius in aduersam inciderit fortunam,[i] vel sine dolo depositũ perdiderit: sancimus, non esse cohæredi eius licentiam venire contra cohæredem suum, & ex eius parte auellere, quod ipse ex sua parte consequi minimè potuit, quasi eo quod cohæres accepit, cõmuni cõstituto: cum si certæ pecuniæ depositæ fuerint, & suam partẽ vnus ex cohæredibus acceperit, nemini veniat in dubium bene eum accepisse partem suam, & nõ debere aliam partem attingere. Nobis etenim non videtur esse homo obnoxius,[k] neque in massa, neque in specie,[l] neque in pecunia numerata, qui suam partem susceperit: ne industria pœnas desidię soluat.[m] Si enim & alius hæres tempora opportuna quemadmodum cohæres eius, obseruasset: & suum vterque reciperet, & sequẽtibus altercationibus minimè locus relinqueretur.

h *Confecti.* scilicet in speciem aut quantitatem.
i *Fortunam.* vt quia factus est non soluendo, dolo & lata culpa.
k *Obnoxius.* scilicet cohæres: repete cohæredi negligenti.
l *Neque in specie.* diuisibili, cũ dicatur suã partem accepisse: vel accepit æstimationẽ partis. Si autẽ decem (homines puta) essent depositi: nec quinque possent vni restitui, cũ in quolibet medietas remansit. Sed secus in quantitatibus: vt. ff. de solu. l. cum Stichus & Pamphilus. &. ff. eo. l. j. §. si pecunia. & per hoc est: quia si quis rogatur restituere hæreditatem retenta certa quãtitate, illam totam retinet de portiõe sua. sed si rogetur restituere retento prædio, alia portio prædij à cohærede qui dominium habet, accipitur: vt. ff. ad Trebellianum. l. deducta. §. nũmis acceptis. & de leg. ij. l. cum pater. in princ.

*Hæreditatẽ rogatus restituere retenta quantitate vel prędio, quid retinebit?*

m *Soluat.* a sic. j. de allu. & palud. l. fi. &. ff. de neg. gestis. l. si ex duobus. &. ff. de bonis auct. iud. possiden. l. si non expedierit. §. j. & ff. de condic. indebi. l. tutores. &. ff. famil. erciscun. l. hæredes. §. itẽ scribit. &. l. Lucius. Sed contra in eo. tit. l. item Labeo. in prin. Sol. hic alij poterat imputari culpa: ibi non. licet eã in quæstione ponatur quando fuit & quãdo nõ fuit in culpa: in responsione tamẽ ponit tantùm quando fuit in culpa. Item contra. ff. p socio. l. verum. §. fi cũ tres. vbi vnus de tribus sociis qđ exigit ab alio, cõmunicat cũ tertio. Solu. speciale ibi: quia fraternitatẽ habet societas: vt i ea. l. in prin.

*a Quia licitũ est tuã libet pro cõmodo suo vigilare. & cõcor. gl. super verbo, circumuentus. in me. in c. cum olim. extra de sent. & re indi.*

## TITVLVS XXXV. MANDATI, [n] VEL contra.

*Procurator pecuniam versam in vtilitatẽ domini repetit per actionẽ mandati. de salario autẽ prætoris est notio. Bald.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Leonidæ.

ADuersus eum cuius negotia gesta sunt[o], de pecunia quam de propriis opibus,[p] vel ab aliis mutuo acceptam[q] erogasti, mandati actione pro sorte & vsuris[r] potes experiri. ¶ De salario[s] autem quod promisit, apud præsidem prouinciæ cognitio præbebitur.[t]

*Expositum supra de cõtractibus qui re cõtrahũtur: vt de deposito, & pignore, & indebito, & mutuo, & cõmodato. Nunc videamus de cõtractibus in quib[us] solo cõsensu nascitur obligatio. Et quia inter eos excellẽtior est cõtractus mãdati (trahit enim originẽ ex officio & amicitia) ideo prius videndum est de mandato. Videndum quid sit mandatũ, & vnde dicatur mandatũ, qualiter contrahatur, & inter quas personas, & in quibus rebus, & quot modis, & quãdo nascatur actio mãdati directa, vel cõtraria, & quãdo cõpetant, & in quantũ, & quales sint. Axo.*

n Mandati, *vel alias de mandato.*

*Aduersus.* CASVS. Si mãdato tuo negotia tua gessi, & aliqua impẽdi, vel pecuniã mutuo accepi vt i ea impẽderẽ: nõ solũ sorte, sed etiã vsuras actione mãdati cõsequi potero: & salarium quod mihi promisisti, mihi restitui prouidebit iudex. Viuia.

o *Gesta sunt.* cum mandato.
p *Opibus.* quas fœnerare cõsueueris: vt. ff. de vsur. l. q semisses. §. fi.
q *Acceptam.* sub vsuris.
r *Et vsuris.* etiã sine mora: vt. ff. e. l. si vero nõ remunerãdi. §. si mihi
s *Salario.* certo & promisso animo remunerãdi laborem: vt. ff. eo. l. si remunerãdi. in princ.
t *Præbebitur.* vtrum fuerit licitum vel nõ, certum vel incertum.



BIU Cujas

Et vt plene videas: aut est incertum, & non valet: vt. j. eo. tit. l. salarium. & ff. eo. l. qui mutuam. §. salarium. [a] aut certū: & tunc aut erat aliàs facturus, & tunc pro eo incontinenti promisso agitur mandati contraria informata: vt hic. si ex interuallo, tunc agitur extraordinaria: vt. ff. e. l. salarium. Si autem nō erat aliàs facturus: aut tale factum cōsuevit locari: & tunc est locatio: vt. ff. eo. l. j. aut non: & tunc est cōtractus innominatus, & agitur præscriptis verbis: vt. ff. de præscrip. ver. l. naturalis. §. at cū do. & hoc quando est licitum. Si autem mediam vel quotam partē litis paciscatur, tunc nō valet, & punitur: vt ff. eo. l. salarium. & l. si remunerandi. §. Maurus. & ſ. de postu. l. si qui. Sed quæro, an hoc salarium procuratoris possit excedere cētum aureos, vt dicitur de aduocatis? Respō. nō. nam aduocati procuratores dici possunt: vt ff. de var. cog. l. j. §. adnocatos. & §. licita.

*a Hoc intelligas verū vt cōpetat procuratori actio ex promissione. iudex tamē ex suo officio constituet ei salarium secū dum meritū eiusdem: vt dicit Salyc. hic.*

*Salarium procuratoris an possit excedere cētū aureos.*

† *aliàs tui.*

*Actio mandati competit ad pecuniam solutam à mandatario, & ad pignora persequenda. Bald. Vel sic: Fideiussori pro pecunia ab eo soluta, à principali recuperanda, & pro pignoribus consequendis, competit actio mandati. Saly.*

II. Iidem AA. Marcello.

CVm ex causa fideiusſionis pecuniam patrem [a] tuum exſoluiſſe proponas, habes mandati actionem: qua non ſolum pecuniam, [b] ſed etiā pignora [c] in obligationem deducta, potes conſequi.

*Mandatum actionum nō excludit mandantem re integra ab agendo. hoc dicit. Bald. Vel sic: Mandans alteri actiones, poteſt hoc non obſtante re integra experiri. Pau. de caſt.*

III. Iidem AA. Germano.

SI pater tuus [d] tibi ſui † iuris [e] conſtituto actionem aduerſus debitores ſuos mandauit: [f] potuit & ipſe præſens aduerſus eos re integra [g] experiri. Si quid itaque ab eo apud iudicem actū eſt, reſcindi id nulla ratio patiē.

*Procurator repetit ſumptus litis, etiam ſi in cauſa ſuccubuerit. Bald.*

IIII. Imp. ALEXANDER A. Vulnerato.

ETiam ſi contrariam ſententiam reportauerunt [h] qui te ad exercendas cauſas appellationis procuratorem conſtituerunt: ſi tamen nihil culpa tua factum eſt, † ſumptus quos in litem probabili ratione feceras, contraria mandati [i] actione petere potes.

*Procurator qui neglecto mandato bonorū poſſeſſionē nō petiit, tenetur domino. Bald.*

V. Idem A. Guliano.

SI maritus ſororis tuæ tibi procurās petere bonorum poſſeſſionē noluerit, cum ipſo tibi congrediendum [k] eſt: quam querelam ita cū effectu habes, ſi mandaſſe [l] te vt peteretur bonorum poſſeſsio, eúmque neglexiſſe arguas.

*Qui patitur pro ſe alium fideiubere, videtur mandare. Bald. & Saly.*

VI. Imp. GORDIAN. A. Soſibio.

SI fideiuſſor pro reo patiente [m] fidem ſuam adſtrinxerit: mādati cum eo poſt exolutā pecuniā vel factā cōdemnationem poteſt actionē exercere.

*Mutuans ex mandato alterius, obligat ſibi recipientem tanquā principalem ex eo contractu: & mandantem tanquā acceſſorium per actionem mandati. Bald.*

VII. Idem A. Aureliano.

SI literas [n] eius ſecutus, qui pecuniæ actor fuerit, ei qui tibi literas tradidit, pecunias credidiſti: tam condictio aduerſus eū [o] qui à te mutuā ſūpſit pecuniæ quam actio mandati competit.

*Aduerſus eum.* ] CASVS. Si pater tuus apud creditorem pro me fideiuſsit, & pignora obligauit, & pecuniam ſoluit, & deceſsit: habebis tu aduerſ⁹ me mandati actionem, per quam non ſolum pecuniam, ſed pignus conſequi poteris. Viuia.

a *Patrem.* item idem ſi tu hæres eius ſolueris: vt. ff. eo. l. hæredē.

b *Pecuniam.* & eius vſuras.

c *Pignora.* puta res patris tui creditori ab ipſo patre obligatas debitore mādante: vt. ff. commo. l. ſi vt certo. §. plane ſi ego. Vel ſecundum alios, à debitore obligata, patre tuo ad hoc ei cōmodante: & hoc caſu agitur commodati: vt. ff. commo. l. ſi vt certo. §. nunc videndum. in prin. vnde lite conteſt. in actione mandati pro pecunia, videtur & ſuper commodato actio conteſtata: vt. j. de anna. except. l. fin. Vel tertio dic res debitoris fuiſſe obligatas creditori. nam non cogeris creditori ſoluere: niſi tibi ceſſerit hypothecariam cōtra debitorem: vt. j. de fideiuſ. l. ij. & ſic iure exceptionis conſequeris pignora. Vel quarto debitor obligauit patri tuo pro fideiuſsione quædam pignora, quæ conſequeris hypothecaria à debitore. Et ſecundum hos tres intellectus hæc dictio qua, facit ſimplicem relationem, cum non mandati, ſed alio auxilio pignora petantur: vt. &. j. de iniur. l. dominum. Vel dic quinto quòd cum fideiuſsit illius debitoris mandato, incontinenti quædam patri tuo debitor pro fideiuſsione obligauit: ex quo pacto & hypothecaria & præſcriptis verbis actio naſcitur: & mandati actio informatur: vt. ff. de pac. l. iuriſgentiū. §. quinimo. &. j. de pact. inter empt. & vendi. l. ij.

*Si pater tuus.* ] CASVS. Pater filio ſuo emancipato mandauit vt aduerſus debitores experiretur: nunquid ſi pater præſens venerit, experiri poſsit, quæritur? Dicitur ꝙ ſic, re integra. alioquin ſi res integra nō eſt: quod per patrem actum eſt, non reſcindetur. Viuianus.

d *Si pater tuus.* ſi, id eſt quanuis.

e *Sui iuris.* id eſt tui iuris.

f *Mandauit.* ad exercitium tantum.

g *Re integra.* vt. ff. eo. l. ſi vero non remunerandi. §. ſi mandauero exigendam. & inſtitu. manda. §. penul. lite vero conteſtata nō poteſt: niſi interueniat aliquid horum, per quod repellūtur procuratores: vt. ff. de procu. l. poſt litem. cum. vj. ll. ſeq. &. ſ. de procu. l. procuratoribus. Sed quid ſi faceret hunc filium procuratorem in rem ſuam? Tunc dic vt. j. de noua. l. iij.

*Etiam.* ] CASVS. Duo habentes controuerſiam cum Titio, egerunt, & ſuccubuerunt. appellauerunt, & in cauſa appellationis procuratorem conſtituerunt, & procurator in cauſa appellationis ſine culpa ſua ſuccubuit. an ſumptus quos fecit rationabiliter, conſequi poſsit, quæritur? Reſpon. ꝙ ſic, contrario iudicio mandati. Viuia.

h *Reportauerunt.* domin⁹ ergo videtur dānatus, ſecūdum M. Io. contra: vt dices. j. de ſen. & interlo. l. j. & qđ dicit, reportauerunt: quia tu ꝓcurator fuiſti damnatus.

i *Mandati.* fuit ergo procurator cum mandato: ſicq; repetit ſumptus: vt hic, &. ff. eo. l. qui mutuam. §. fin. &. j. eo. l. ſi contra licitum, in fi. ſecus ſi ſine mādato defendiſſet: nam tunc demum ſi obtineret, repetit ſumptus: nō aliàs, quaſi non vtiliter geſſerit: vt. ff. iudi. ſol. l. iā tamē. §. in hac. ij. quæ eſt contra. Sed ſi hic procurator ſua culpa damnificauit dominum in. xx. & ſuis ſumptibus meliorauit in. x. an hæc. x. repetat vel compenſet? Videtur ꝙ non: vt. ff. de nego. geſt. l. ſiue hæreditaria. & de lega. j. l. ſi modo nulla.

*Si maritus,* ] CASVS. Maritus tuæ ſororis geſsit tua negotia vt procurator. mandaſti ei vt peteret bonorum poſſeſsionē tibi debitam: non petiit, & amiſiſti: an aduerſus eū experiri poſsis, quæritur? Dicitur ꝙ ſic. ſed qua actione, nō aperit. tu dic mandati ad intereſſe. Viuianus.

k *Congrediendū eſt.* actione mandati ad intereſſe: vt. ff. manda. l. ſi procuratorē. §. mādati. Erat autē dubitatio, quia ſicut hæreditas nō poteſt adiri per procuratorē: vt. ff. de acqui. hære. l. Paulus. ſic videbatur in bonorū poſſeſsione. ſed eſt cōtra: quia hæc petitur per procuratorem: vt hic, &. ff. de bo. poſ. l. iij. §. acquirere.

l *Mandaſſe.* ſpecialiter, vt dicunt. arg. ff. de mi. l. illud. §. ſi talis. & ſic eſt in iuſſu: vt. ff. de acqui. hære. l. ſi quis mihi. §. ſed vtrum. Sed contra puto. nam cum à geſtore ſine mandato petita poſsint haberi rata: vt. ff. ad Trebel. l. ſeruo inuito. circa prin. & de bon. poſſeſſ. l. iij. §. acquirere. & rem rat. hab. l. bonorum. multo magis per procuratorem generaliter peti poteſt.

*Si fideiuſſor.* ] CASVS. Si pro me præſente & patiente fideiuſſiſti: licet non mandaui vt fideiuberes, & ſoluiſti: habebis aduerſus me mandati act. vt tibi indemnitatem preſtem. Viuia.

m *Patiente.* eſt ergo tacitum mandatū & expreſſum, & ex vtroque datur actio mandati: vt hic, &. ff. eo. l. ſi remunerādi. §. ſi paſſus. &. l. qui fide. &. l. qui patitur. & de regu. iur. l. ſemper qui. & repetit, niſi contradixerit, vel animo donandi fideiuberet, vel in rem ſuam, vel in turpem rem, vel contra bonos mores: vt. ff. eo. l. ſi remunerandi. §. ſi paſſus. &. l. ſi vero nō re. §. ſi adoleſcens. & l. ſi pro te.

*Si literas.* ] CASVS. Mandaui tibi per epiſtolam, vt mutuares Titio decē: & mutuaſti. tam me quàm Titium habebis obligatum. vnde contra mandantem habes actionē mandati: & cōtra accipientem certi condictionē ex mutuo. Viuianus.

n *Si literas.* publicas vel priuatas, quibus mandauit vt crederes ei pecuniam, nō vt cōmendatum eum haberes: vt. ff. eo. l. ſi vero. §. cum quidam. &. ſ. quod cum eo. l. vltima.

o *Aduerſus eum.* ſi non poteſt ſatisfacere accipiens. & debent cedi actiones huic mandanti contra accipientem: vt. ff. de fideiuſ. l. ſi mandato. &. ff. eo. l. ſi quis alicui. §. fi. Et diſtingue hic breuiter

BIU Cujas

breuiter, quia aut dirigitur mandatum ad creditorem, vt pecuniam mutuet procuratori: & sic loquitur hic. aut procuratori mittitur: & tunc tenetur dominus vtili institoria: vt. ſ. de exerci. l. ſi mutuam. aut fuit nuncius, & tunc certi condictio cõtra dominum datur: vt ſupra quod cum eo. l. ſi ex contractu. Et de his plene dixi. ſ. ſi cer. pet. l. eum qui.

a *Actio.* contraria.

*Si tibi.*] CASVS. Si mãdato meo ſeruo meo pecuniam credidiſti, & deceſſi filiis relictis impuberibus: an aduerſus pupillos mandati habeas act. quæritur? Reſpon. quòd ſic, tam ad pecuniã, quàm ad pignora. Viuia.

b *Obligata.* à ſeruis.

c *Pupillos.* non enim eo minus ex contractu patris tenentur, q̃ pupilli ſunt: vt hic, &. ſ. de non nu. pecu. l. ſi intra. & de hære. act. l. ſub prætextu. Item no. mandati. mandauerat enim domin⁹ in ſua re, vt dicit: ſec⁹ ſi in pecuniari: quia tũc daretur qđ iuſ. vt. ff. qđ iuſſu. l. j. &. ſ. quod cũ eo. l. ſi mandator. poſſet dici vtrãq; ſimul cõpetere cum dirigitur ad extraneum, nõ ad filium, vel ad ſeruum.

d *Pignorum.* per hypothecariam. Accur.

*Cum per procuratorem.*] CASVS. Si procurator meus cum aduerſario meo colluſit patiendo ſe ſuperari: vel non appellauit cum potuerit: an aduerſus eum habeam mandati actio. quæritur? Dicitur q̃ ſic. Viuia.

e *Læſam.* vt quia colluſit cum aduerſario: vt. ff. eo. l. ſi procuratorẽ. in princ. vel ſi non appellauit: vt. ſ. de procura. l. inuitus. vel aliud quid dolo vel culpa fecit: vt. ſ. de procura. l. ſi procurator.

*Si pro ea.*] CASVS. Si pro Titia fideiuſiſti, vel mandaſti vt ſibi pecunia mutuaretur: an antequam pro ea ſoluas, poſſis agere aduerſus eam, quæritur? Dicitur quòd non, niſi condemnatus fueris, vel niſi hoc conuenit, vel niſi Titia incepiſſet dilapidare bona ſua. & hoc in prima. Si vero tu pro ea fideiuſſor vel mandator extitiſti: & conuentus except. habens eam non oppoſuiſti, aut condemnatus nõ appellaſti: an mandati ſi quid pro ea ſoluiſti, agere poſſis, quæritur? Dicitur q̃ non. & hoc in ſecũda.

f *Cœpiſſe.* aliud ſi iã tẽpore fideiuſſionis cœperat dilapidare: vt ff. vt i poſ. leg. l. ſi is à quo. & l. plane. & ff. de vaca. mu. l. pen. §. vlt.

g *Cauſam.* quia homines dicunt quòd male fecit facta ſua: vt & dicemus. j. de col. authen. quod locum. &. j. de iure do. l. vbi. & ff. ſolu. matri. l. ſi conſtante.

h *Suſcepiſſe.* quod facere potuiſti ſpeciali pacto.

i *Fecerit.* nota non poſſe fideiuſſorem agere antequam ſoluat: ſed fallit in quatuor caſibus: ſi dilapidare bona ſua debitor cœperit. Item ſi condemnatus fuerit. Item ſi hoc conuẽnit. & hi tres ſunt hic. quartus eſt ſi diu ſtetit in obligatione. quod quantum ſit diu, iudex arbitratur: vt. ff. eo. l. Lucius. aliàs autem non: ſed ſecus in eo qui animo nouandi interceſſit, qui ſtatim agit: vt ff. eo. l. ſi mandato meo. §. ſi iudicio. quæ eſt contra. & eſt ratio: quia iam liberauit eum, ac ſi ſoluiſſet: vt. ff. eo. l. inter. §. ſi is. Item ſecus ſi mandem tibi vt mihi fundum emas: nam agitur contra me etiam antequam ſoluas, vt ſuſcipiam obligationem: vt. ff. eo. l. ſi mandato meo. j. reſpon. & de neg. geſt. l. ſi quis mihi mãdato. quæ ſunt contra. Sed dic q̃ ratio eſt diuerſitatis: quia ſi fideiuſſor ſtatim ageret, afficeretur damno debitor, qui modo alium tã

niam, quã aduerſus eumcuius mandatum ſecutus es, mandati actio a tibi competit.

*Ex mandato patris competit actio contra hæredem. h. d. Bald. Vel ſic: Mutuans ſeruis ad mandatum domini, habet illum obligatum actione mandati: & hypothecaria poteſt etiã pignora perſequi. Saly.*

VIII. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS AA. & VALER. Cæſ. Lucio.

SI tibi pupillorum pater vt pecuniam in rem ſuam ſeruis eius crederes mãdauit, & in hanc rem æquè ipſo præcipiente pignora ſunt obligata: b & mandati actione pupillos c poſt mortẽ patris conuenire, & exequi ius obligationis pignorũ d poteris, ſi in ſolutione ceſſabit.

*Procurator qui dominũ læſit in cauſa etiã in minimo articulo, tenetur domino. Bal.*

IX. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Marcello.

CVm per procuratorẽ cauſam tuam læſam e eſſe dicas, mãdati actio aduerſus eum tibi competit.

*Hæc eſt ſolennis lex. Fideiuſſor ante ſolutionem nõ agat mandati, niſi ſit condemnatus, vel niſi debitor bona dilapidet, ita quòd veriſimiliter periculum ſit in mora: vel niſi ſit conuentum inter reum & ipſum, quòd poſſit agere quãdocunque. hoc primo. Fideiuſſor iniuſte condemnatus appellatione non vſus, non regreditur cõtra reum. h. d. notanter ſecundũ Bal. & Saly.*

X. Iidem AA. Papio.

SI pro ea † contra quam ſupplicas, fideiuſſor ſeu mandator interceſſiſti, & neq; cõdemnatus es, neq; bona eam dilapidare poſtea cœpiſſe f comprobare poſſis, vt tibi iuſtam metuendi cauſam g præbeat, neque ab initio ita te obligationẽ ſuſcepiſſe, h vt eam poſſis & ante ſolutionem cõuenire: nulla iuris ratione anteq̃ ſatis creditori pro ea feceris, i eam ad ſolutionem vrgeri certum eſt. Fideiuſſorem k vero ſeu mandatorẽ exceptione munitum, l & iniuria m iudicis damnatum, & appellatione n contra bonam fidẽ minimè vſum, nõ poſſe mãdati agere, manifeſtum eſt.

† *Cõcor. cũ hac. l. c. ſiſi. cũ glo. ſ. extra de fideiuſſo.*

*Procurator tenetur de culpabiliter geſtis, & culpabiliter non geſtis. h. d. Bald. Vel ſic: Procurator tenetur de geſtis & gerendis p eũ ſuſceptis: & de dolo & lata culpa. Sal.*

XI. Iidem AA. Caio.

PRocuratorẽ non tantũ pro his quæ geſſit, ſed etiã p his quę gerẽda ſuſcepit, o & tã propter exactã ex mãdato pecuniã, q̃ non exactã, p tam dolũ, quàm culpã, ſumptuũ q ratione bona fide habita, pſtare neceſſe eſt.

*Cõtra tenorẽ mãdati nõ valet quod procurator facit. h. d. Bal. Vel ſic: Procurator nõ ſeruato mãdato, nõ præiudicat domino. Sal.*

XII. Iidem AA. Firmo.

*Procuratorem.*] CASVS. Ordinaui procuratorem ad exigendam pecuniam à debitore: ſuſcepit mandatum: non ſolum de geſtis, ſed etiã de his quæ omiſit gerere, tenetur: tenetur etiã de dolo & culpa: ſed ſi aliquos ſumptus bona fide fecit in adminiſtratione, illos poterit repetere.

o *Suſcepit.* tenetur enim non quia geſſit, ſed quia gerẽda ſuſcepit: vt hic, &. ff. eo. l. ſi remunerandi. §. j.

p *Non exactam.* quia debuit exigere: vt &. ff. eo. l. dolus eſt.

q *Sumptuum.* vt &. ſ. e. l. etiã. &. j. eo. l. ſi contra licitũ. in fi. &. ff. eo. l. idémq;. §. idem Labeo. &. l. ex mandato.

etiam poſt ſolutionem non agit, vt ſi ante diẽ ſoluendi ſoluit: vt. ff. eo. l. ſi mandauero tibi vt pro me. in princ.

*ADDITIO.* Videas ſimilem glo. in. c. fi. extra de fideiuſ. quod capi. ſumptũ eſt ex hac. l.

k *Fideiuſſorem.* dixit ſ. fideiuſſoré damnatũ mandati agere poſſe: quatenus auté hoc verum ſit, ſubiungit.

l *Munitum.* ſed ſi reus vti nõ poteſt, & minus honeſta erat, & ſoluit, agere poteſt: vt. ff. eo. l. idémq;. §. pe.

m *Iniuria.* ad hoc. j. de euictio. l. emptor. &. ff. de fideiuſ. l. exceptione. &. ff. de euic. l. ſi per imprudentiam. Item contra. ff. de pub. l. ſi quis prohibuit. aliàs incipit, Papinianus lib. vj. ſed ibi ignorabat exceptioné ſibi competere: hic ſciebat.

n *Appellatione.* quam interponere debet ex bona fide: vt. ſ. de procurat. l. inuitus. niſi reo præſenti denunciet vt appellet: vel niſi propter paupertaté dimittat: vt. ff. eo. l. ſi procuratorẽ. §. ſi ignorantes. Et breuiter de his exceptionibus diſtingue, an ſit declinatoria iudicij quam fideiuſſor omiſit: & tunc nihilo minus agit mandati: vt ff. eo. l. ſi fideiuſſor. j. §. quædã. an ſit ſolutionis dilatoria vel peremptoria: licet quidã inter eas diſtinguant: & tunc ſi ex perſona fideiuſſoris cõpetat, & turpis eſt, quia impetrauit ius iniquum, vt dicunt quidam, vel aliter erat turpis, & tunc agit nihilo minus mandati: vt. ff. eo. l. idémq;. §. pen. ſi honeſta, quia pactum fideiuſſori eſt factũ ne à ſe vel à reo petatur, & ſic porrigitur ad reum: vt. ff. de pact. l. idem. §. j. non aget: vt. ff. eo. l. idémq;. §. pe. Nec diſtinguo ſciens vel ignorans eam omittat: quia in ſuo facto non probabiliter errat: vt. ff. ad Velleia. l. quanquam. Si auté ad reum non porrigebatur, vt Velleiana vel ſimilis, tunc nihilo minus agit: vt. ff. eo. l. ſi fideiuſſor. j. §. fi. Si autem ex perſona principalis cõpetit: ſi quidem peremptoria, & ſciens eam omittit: non agit mãdati. ſed ignorãs, ſi quidem ius, nõ aget: ſi factum, aget: vt ff. eod. l. ſi fideiuſſor. j. §. non male. Si vero dilatoria ſolutionis, non aget interim: ſed demum adueniente die: vt. ff. eo. l. ſi mandauero tibi. ij. in princ. Si autem erat talis exceptio reo competens, qua fideiuſſor vti non poteſt, non imputatur fideiuſſori, etiam ſi ſciens eam omittit: ſi modò non habuerit facultatem rei cõueniendi &c. vt. ff. eo. l. idémque. §. penul. & hoc etiã no. ff. eo. l. ſi fideiuſſor. j. §. quædam.

*Fideiuſſor ſi omiſit exceptionem, an ſit ei imputandũ.*

CVm.] CASVS. Mandaui tibi vt venderes fundum meum pro centum: vendidisti pro.l.nec ratum habui: nunquid mihi præiudicasti quo minus eum vindicare possim, quæritur? Dicitur quòd non.

a *Contra.* i.citra.sic.ſ. de Iudæis.l.cœlicolarum.

b *Tenorem.* qui erat vt certo precio venderet: vt.ff.e.l.diligenter. vel vt certæ personæ venderet: vt.ff.de contrahē.empt.l.cū seruo.

*al.incipit, Si mādati.*

c *Non potuit.* non ergo nocet domino procurator, siue pro parte sit falsus, quia excedit mandatum: siue ex toto, vt hic, &. ff. de no. ope.nunc.l.cum procurator.§.fin. & pro emptore.l.qui fundum.§. procurator.&.j.de nouat.l.non abstulit.&.ſ. de procu.l.si precium. &.l.si procurator.

†*Cōcor.glo. in. c.ii. sup verbo, restituimus. in med. extra de restī. in integ.*

CVm† mandati negotij contractum certam accepisse legem adseueres: eam integram secundum bonam fidem custodiri conuenit. Vnde si contra[a] mandati tenorem[b] procurator tuus ad te pertinentem fundum vēdidit, nec venditionē postea ratam habuisti: dominium tibi auferri non potuit.[c]

*Procurator tenetur etiam de leuissima culpa. hoc dicit. Bald. Vel sic: Procurator de dolo & omni culpa tenetur, non de casu fortuito. Salyc.* B

XIII. Iidem AA. Zosimo.

APROCURATORE† dolum & omnem culpam[d], non etiam improuisum[e] casum præstandū esse, iuris auctoritate manifestè declaratur.

*Quod vni soluitur plurium voluntate, omnibus videtur esse solutum. h.d. Bal. Vel sic: Si is qui mandato alterius rem emit, & illam ei tradidit pro precio quod soluit: mandati agitur. hoc dicit. Sal. Vel sic: Quod vni traditur de mandato alterius, etiam illi traditum videtur. Pau. de cast.*

XIIII. Iidem AA. Hermiano.

SI secundum mādatum Triphonis & Felicis equos tua pecunia[f] comparatos, vel in solutum à proprio[g] debitore tibi traditos, vni de his vtriusq; voluntate dedisti: ad parendū placitis[h] eos mandati iudicio conuentos, bona fides vrget. C

*Ista lex licet sit breuis, habet tamen materiam opulentam: & quia breuis est, seipsam summat. Baldus.*

XV. Iidem AA. Precatio.

MAndatum re integra domini morte finitur.[i]

*Si mandatum non impletur, ad interesse agitur. Bald. & Saly.*

XVI. Iidem AA. Vranio.

AD comparādas merces data pecunia, qui mandatum suscepit: fide rupta,[k] quanti interest[l] mandatoris, tenetur.

XVII. Iidem AA. Gorgonio.

SAlarium incerta pollicitatione[m] promissum peti non potest.[n]

*Licet contractus principalis sit stricti iuris: accessorius tamen potest esse bonæ fidei, & veniunt vsuræ. Bald. Vel sic: Mandator ab eo pro quo intercessit, non tantum quod soluit repetit: sed etiam vsuras ex mora. h.d. Saly. Vel sic: Qui mandat aliquid mutuari, si soluit mandatario, repetit ab eo cui mutuum est factū. pro quo videtur mādator intercessisse. Pau. de cast.*

XVIII. Iidem AA. Tusciano.

POst solutionem[o] à se factā, qui dari mutuo mandauit: ab eo pro quo intercesit, vel successoribus eius, quod solutum est, etiam cum vsuris[p] post moram rectè postulat.[q]

*Vsuræ vltra licitum modum non possunt deberi, etiam si per stipulationem fuerint promissæ, vel pro eis datum fuerit pignus. Pau. de cast.*

XIX. Iidem AA. Eugenio.

Resp. in causis ante litis contestationem: vt. ff. de iurisdi. om. iudi. l. & quia. in negotiis autem potest quæri an inceperit aliquid, vel paramenta fecerit: vt patet. ff. de pol. l. j. §. cœpisse. & de condict. ob cau. da. l. si pecuniam. in princ. Extunc ergo reuocari non potest, ne ei sit suum officium damnosum: vt. ff. de furt. l. si seruus commu. nis. §. quod vero. Item licet mandatum morte finiatur (vt hic dicit) tamen si ignorans mādatarius eum mortuum, re adhuc integra aliquid fecerit: potest agere cōtra hæredem, ne iusta & probabilis ignorātia eum damno afficiat: vt instit. eod. §. item si adhuc. & ff. eo. l. inter. circa princ. Ité quod hic dicit, est verum: nisi sit tale mandatum quod suscipiat initium à morte testatoris, vt de sepulchro: vt. ff. eo. l. si vero. §. fi.

*AD comparandas.*] CASVS. Si mandaui tibi vt ex pecunia mea merces emeres, nec emeris: si pecuniā invsus tuos conuertas, quanti mea interest, ut dicio mādati mihi condemnaberis.

k *Rupta.* quia carius emit, quàm potuerit vel etiam in suam vtilitatem conuertit.

l *Interest.* quanti scilicet tunc cum agitur interest. nam si nil interest, nil agitur, licet aliquando interfuerit: vt. ff. eo. l. si procurator. §. mandati. secus in argentario, vbi sufficit semel interfuisse: vt. ff. de eden. l. vbi. §. j. & similiter secus in eo qui promisit iudicio sisti. ff. si quis cau. l. qui autem. §. fina.

*Procurator tenetur de leuissima culpa.*

d *Et omnem culpam.* de dolo & lata culpa & leui tenetur secundum omnes: vt hic, &. ff. e. l. si procuratorem. §. dolo. & l. dolus. &. ff. de reg. iur. l. contractus. Sed secūdum Io. & B. & Azo. etiam de leuissima culpa tenetur: vt hic. nam qui omnem dixit, nihil omisit. sed Od. & M. cōtra: vt dices. j. e. l. i re. Nec obst. primæ opinioni, scilicet de leuissima. ff. e. l. idémq; .in prin. vbi dicit nihil amplius quàm bonam fidem. nam expone. i. nihil quod sit melius. nam nil melius est bona fide. Vel ibi emerat procurator, & omnia fecerat, & sola restabat traditio faciēda, in qua sufficit bona fides, quæ fit in traditione. Item nec ob. ff. de reg. iur. l. contractus. quia ibi non remouet quin de leuissima teneatur. *ADDITIO.* Quòd autem procurator teneatur de leuissima culpa, tenet Cy. hic post Ia. de Are. & etiā Dy. in. c. contractus. de reg. iur. lib. vj. & dicunt rationem esse tacitam adsertionem industriæ susciptentis mandatum: cum procurator propter solam industriā eligatur. ergo &c. vt arg. ff. de ædil. edic. l. si quid venditor.

e *Improuisum.* nisi specialiter cōuenit: vt &. ſ. depo. l. j. & de pig. act. l. quæ fortuitis. & de neg. gest. l. negotium. &. ſ. cōmo. l. j. Vel nisi culpa precedat casum: vt. ff. cōmo. l. in reb⁹. &. l. si vt certo. §. sed interdū. Ité nisi fuerit in mora: vt. ff. depo. l. si in Asia. §. fin.

*SI secundum.*] CASVS. Titio & Seio pecunia tua equos comparasti: vel in solutum à debitore tuo accepisti: & alteri eorū de voluntate vtriusq; tradidisti, vt tibi restituatur quod nomine equorū à te proficiscebatur: mandati eos habebis obligatos.

f *Tua pecunia.* comparatos illorum mandato. sic &. ff. eo. l. si fundum. &. l. qui negotia. §. fin.

g *A proprio.* scilicet tuo, subaudi.

h *Placitis.* s. vt restituatur tibi qđ equorū nomine à te fuit profectum. Sed nónne videntur illi mihi mandare de re mea vendenda eis: & sic non valet: vt. j. tit. j. l. j? Respō. immo de aliena, vt eam eis acquiram: quod feci: ex quo facto mihi abest.

*Mandatum.*] CASVS. Mandasti mihi vt fundum tibi emerem: antequam arras donarem, decessisti: an expiret mandatum, quæritur? Dicitur quòd sic.

i *Finitur.* vt instī. eo. §. item si adhuc. &. ff. de solut. l. fina. Item no. re integra: aliàs enim secus: vt. ff. de instit. l. si quis mancipiis. §. eius. &. ff. de arbit. l. arbiter. Sed quando dicitur res integra?

*Alarium.*] CASVS. Pro expediendis negotiis meis promisi salarium, sed incertum, dicendo sic: remunerabo laboré tuum, nunquid tale salarium peti potest, quæritur? Respon. q̄ non.

m *Incerta pollicitatione.* re & genere. nam si re tantū, valeret: vt promissio equi in genere, secundū Io. Item si dixero, faciam te militem: non est incertum, secundum Io.

n *Peti non potest.* sed solutum retineri potest. & quod dicit, pollicitatione, ideo dicit: quia si esset in stipulatione deductum (licet incertum) forsan posset agi ex stipulatu secundum Hug. sed Azo dicit etiam tunc non valere: & de pollicitatione ideo dicit, quia salarium plerunque offertur à domino nulla interrogatione facta: sed subito dicit dominus, ita & ita faciam tibi. & qua actione petatur salarium, dixi. ſ. eo. l. j.

*Post.*] CASVS. Mandasti Titio vt mutuaret. x. Sempro. soluisti Titio illa. x. tam Sempronium, quàm eius hæredes ad sortem & ad vsuras ex mora act. mandati conuenire poteris.

o *Post solutionem.* mandator soluit, & cōuenit eum cui mutuari mandauit, & eius hęredes. & quod dicit, post solutionem, scilicet nó ante: nisi in casibus: vt dixi. ſ. eo. l. si pro ea.

p *Cum vsuris.* ex mora vel communi iure debitis: vt in bonæ fidei iudicio: vt. ff. e. l. si vero non re. §. si mihi. &. ſ. eo. l. j. &. j. proxi. &. ſ. depo. l. ij. Sed contra. ff. eo. l. inter. §. præterea. vbi dicit nihil plus venire nisi quod soluit. sed ibi supple: nisi ratio vsurarum emergat: vt hic.

q *Postulat.* actione mandati.

*Recti rerum.*] CASVS. Mandaui tibi vt res meas venderes, & stipulatus sum vsuras vltra legitimū modū, puta tres solidos pro libra: & pignus dedisti: & vēdidisti res meas. ad precium mihi

mihi teneberis: & ad vsuras legitimas, & pignora vltra legitimũ modum vsurarum non tenebuntur. Viuianus.

a *Precii rerum.* accepisti res vendendas à me: reddes precium & vsuras legitimas, non vltra: licet in mora fueris, vel in stipulationem sint deductæ: & licet pignora pro his sint obligata: quia non valet quod sequitur ex eo, vel ob id: vt supra de leg. & cõsti. l. non dubium.

*Si contra.* CASVS. Habebã causam cõtra Titium ad. c. conueni tibi dare dimidiũ vt esses procurator me⁹ in causa: fuisti. an iudicio mandati agere possis ad. l. quæritur? Dicitur quòd non: & hoc in prima. Si vero mandatum gratuitum susceperis, & impendisti: repetes. Viuianus.

b *Redemisti.* partem dimidiã litis paciscendo secundum quosdam vel quantãcunq; quotam: vt diximus. ff. de postu. l. si qui. redemisti dico, modica pecunia data vel nulla: sed ideo, quia procurabas eius causam, feceris tibi cõueniri. Et no. cõtra licitum. nec enim licet procuratori vel aduocato: vt. ff. de procu. l. item. & ff. e. l. si remunerandi. §. fi. ff. de pact. l. sumptus.

c *Frustra petis.* Quid autem si de tuo impendisti, & vtiliter? Resp. nihil repetis ex pacto de quota parte litis facto pro expensis vel actione mandati informata, licet incontinenti fuerit pactum factum de quota litis: quia illicitum pactum non informauit: nec etiam officio iudicis, quod super illicitis nõ est implorandum: nec actione negotiorum gestorum. & hoc probatur ex eo quod subiicit, quòd si gratuitum &c. Quidam tamen dicunt contra: nam dant ei negotiorum gestorum pro expensis quatenus vtiliter impendit.

d *Postulas.* vt. ff. eo. l. si quis alicui. §. fi. & ff. eo. l. j.

*In re.* CASVS. Mandaui tibi vt gereres negotia mea: recepisti mandatum. si dolum adhibuisti in gerendo, non solum in pecunia ad interesse mihi condemnaberis: sed & efficieris infamis: quia suas res potest quilibet administrare prout vult: alienas autem nõ nisi cautissimo officio. Viuianus.

e *In re mandata.* id est in negotio mandato.

f *Solum.* scilicet est periculum.

g *Certissimum.* immo cum contineat interesse: vt. ff. eo. l. si procuratorem. §. mandati. continet incertum: vt & actio præscriptis verbis dicitur hoc respectu incerta: vt infra de rerum permu. l. rebus. Sed dic, id est certissimum est actionem mandati dari. vel etiam est certissima inspecto fine: quia iudex certificat: vt institu. de actio. §. curare.

h *Existimationis.* id est famæ. sic accipitur. ff. de var. cog. l. penult. damnatus ergo mandati directa, est infamis: vt hic, & ff. de his qui not. infa. l. j. §. qui pro socio. & l. furti. §. mandati. ADDITIO. Intelligas hoc, quando est damnatus propter dolum suum. secus vero si propter culpam esset damnatus: vt dicit glos. in dicto. §. qui pro socio.

i *Arbiter.* scilicet existens. i. dispositor. proprie enim non potest arbiter quis esse in sua re: vt. ff. de arbi. l. pe. & est simile huic ff. solu. mat. l. etiam. §. licet.

k *Ex proprio.* quædam enim facimus inuiti: vt. ff. de act. empt. l. Iulianus. §. idem Celsus. quædam nec volentes facimus, vt testamentum si sumus minores. xiiij. annorum: vt institu. qui. non est permis. fa. testa. §. præterea. & ad idé insti. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. fina.

l *Exacto.* id est exactissimo, secundum Ioan. & B. sic institu. quib. mo. re contrahi. ob. §. item is. venit ergo secundum eos in actione mandati etiam leuissima culpa. ff. eo. l. à procuratore. & arg. insti. loca. §. fi. sicut ibi, Saturnia sancta dearum. i. maxima siue sanctissima. aliàs secundum M. distingue, vtrum gratia mandantis tantum interueniat mandatum: & tũc præstabitur dolus & lata culpa tantum. an mandatarij tantum: & tunc leuissima, sicut in commodato distinguitur. ff. cõmod. l. si vt certo. §. interdũ. & l. in rebus.

m *Geruntur.* id est geri debent.

n *Neglectum.* cum incepit facere, & destitit. Ioan.

o *Declinatum.* cum ab initio cõmisit. Vel pone econtra secundum Azonem: & vtrunque dictum ponitur pro eodem.

*Per diuersas.* CASVS. Olim si aliquis habebat actio. aduersus aliũ, & dubitabat aduersus eũ mouere act. poterat vendere alicui: ita ꝙ is vel data modica quãtitate pecuniæ, vel nulla, ageret. vnde multa mala per talem cessionẽ contingebant. Statuit igitur imperator Anastasius, ꝙ nullus talẽ act. vendat: quia præsumitur ꝙ sit simulata & nõ vera venditio. redimens ergo litem quę est. c. pro xx. non poterit agere nisi pro xx. & vsuris. In quibusdã tamen contractibus potest fieri cessio, puta inter cohæredes. potest enim vnus alij cedere act. Item si creditor acceperit à suo debitore nomen sui debitoris in solutum, aget iure cessо: vel si patiatur creditor controuersiam super pignoribus sibi obligatis, potest petere vt debitor cedat ei act. vel si patiar act. à non domino super re quã possideo: possum petere vt mihi cedatur ius fructuarij vel superficiarij: vt sic possim me tueri aduersus verum dominum. vel sic: Si possideo rem in emphyteusin: possum petere vt dominus mihi cedat act. suam. Item legatarij possunt petere sibi fieri cessionem ab hærede. In vltima parte dicit, ꝙ si titulo donationis cedatur actio, bene tenet cessio.

† *Hoc etiã prohibet pa in c. sedes apostolica. cũ glo. super verbo, liceat. extra de rescrip.*

p *Per diuersas.* In primo casu fuit simulatio, in secundo præsumitur. à secundo quatuor excipiuntur.

q *Inhiantes.* i. insidiãtes. sic &. j. de præscriptio. xxx. an. l. j. in prin.

r *Properare.* modicum dando pro cessione facienda: vt infra. l. proxi. in prin.

s *Litigatorum.* debitores puta.

t *Vexationibus.* in plus petendo.

u *Cum certum.* audaciter hoc dicas, cũ certum &c. dic certũ præsumptione iuris: vt. ff. de probatio. l. cũ de indebito. & ff. de alie. iudi. l. item si res. §. fi. & l. seq. & l. fi. non tamen statur huic præsumptioni, nisi aliàs probetur simulatio.

x *Pro indubitatis.* dicuntur indubitatæ, in quibus aduersarius nõ negat. aliàs est dubia per negationem: vt. j. qui. ad lib. procla. nõ licet. l. ij. & iij.

y *Iura sua.* id est sibi debita. & large pone vindicare, vt etiam contineat actionem personalem.

z *Velle.* id est magis præsumitur quòd ei commiserit, vt quod cõsecutus fuerit, partim reddat, & partim retineat. Vel dic quem cedere prædicto modo minori precio.

a *Conamen.* scilicet fictitium.

b *Dubium.* præsumptiue.

PRecij rerum [a] distractarum, quas venales præcedente mandato acceperas, vltra licitũ vsuras ex stipulatione vel mora præstare (licet pignora data ꝓbentur) compelli nõ potes.

*Illicitum salarium non potest peti, nec etiam sumptus quos in lite improba quis fecit. h. d. Bald. Vel sic: Ex pacto de quota litis nil potest procurator petere: sed si tale pactum non fuit: bene potest petere expensas factas de suo. Pau. de cast.*

XX. Idem AA. Epagatho.

SI contra licitum, litis incertum redemisti: [b] interdictæ conuentionis tibi fidem impleri frustra petis. [c] Quòd si gratuitum mãdatum susceperis, secundum bonam fidem sumptus rectè postulas. [d]

*Condemnatus mandati directa, dicitur infamis: quia licet quis in re propria sit moderator & arbiter, non sic in re aliena. h. d. not. Bald. Vel sic: Condemnatus in actione directa mandati, efficitur infamis: ideo consulitur procuratoribus, vt sint diligentes, non negligentes. Saly.*

XXI. Imp. CONSTANTINVS A. Volusiano PF. P.

IN re mandata [e] non pecuniæ solum, [f] cuius est certissimũ [g] mandati iudicium, verumetiam existimationis [h] periculum est. Nam suæ quidem quisq; rei moderator atque arbiter, [i] non omnia negotia, sed pleraq; ex proprio [k] animo facit. Aliena verò negocia exacto [l] officio geruntur: [m] nec quicquã in eorũ administratione neglectũ [n] ac declinatum [o] culpa vacuum est.

*Ex paruitate precii cessio actionũ præsumitur simulata, & est inualida, nisi vsq; ad concurrentem quantitatẽ eius precii numerati. fallit in casibus hic expressis, & similibus eandem rationẽ habẽtibus. Si autẽ cessio non sit facta contemplatione precii, sed ex mera & pura liberalitate: efficaciter transeunt vtiles actiones secundum tenorẽ directarum. h. d. Bald. & est singularis lex secundum Pau. de cast.*

XXII. Imp. ANASTASIVS A. Eustachio præfect. præt.

PEr diuersas [p] interpellationes ad nos factas, cõperim⁹ quosdã alienis rebus fortunisq; inhiantes, [q] cessiones aliis competentium actionum in semetipsos exponi properare: [r] hócq; modo diuersis personas litigatorum [s] vexationibus [t] afficere: cũ certum [u] sit pro indubitatis [x] obligationib⁹ eos magis quib⁹ antea suppetebãt, iura sua [y] vindicare, q̃ ad alios ea transferre velle. [z] Per hãc itaq; legẽ iubemus ĩ posterũ huiusmodi conamẽ [a] inhiberi. † nec em̃ dubiũ [b] est redẽptores litiũ alienarum

videri eos esse, qui tales cessiones [a] in se confici cupiunt: ita tamen, vt si quis datis pecuniis huiusmodi subierit cessionem, vsque ad ipsam tantummodo solutarum [b] pecuniarum quantitatem, & vsurarum eius actiones exercere permittatur: licet instrumento cessionis, venditionis [c] nomen insertum [d] sit: exceptis scilicet cessionib⁹, quas inter cohæredes pro actionibus hæreditariis fieri contingit: [e] & his, [f] quascunque vel creditor, vel is qui res [g] alienas possidet, pro debito, seu rerum apud se cõstitutarum munimine ac tuitione accepit: necnõ his [h] quas inter legatarios seu fideicõmissarios, quibus debita [i] vel actiones [k] seu res [l] aliæ relictæ sunt, ꝑ his [m] fieri necesse sit. Nulla etenim tali ratione [n] † intercedente, redemptor (sicuti superius declaratum est) magis [o] existit, qui alienas pecuniis [p] præstitis subiit actiones. Si autem per donationẽ [q] cessio facta est: sciant omnes huiusmodi legi locum non esse, sed antiqua iura esse seruanda: vt cessiones tam pro exceptis & specialiter enumeratis, quàm aliis causis [r] factæ seu faciendæ, secundum actionum quæcunq; cessæ sunt vel fuerint tenorẽ, sine quadã imminutione obtineant.

*Hac est no. lex, quæ venit ad præcedentem declarative: & hoc intendit in summa: Si actio est pro parte vendita, & pro parte donata: præsumitur cessio simulata. idem si solus titulus donationis sit appositus, tamen clam aliquid sit datum nomine precii. Hus ergo casibus cessionarius non agit nisi quatenus re ipsa persoluit. cedens etiã propter suã fraudẽ actione priuatur. & licet de rigore ista factio deberet retrotrahi: tamen de æquitate nõ trahitur retro: sed ad futura tantũ porrigitur. h.d. secundũ Bal.*

XXIII. Imp. IVSTINIAN. A. Ioanni præfec. præto.

AB Anastasio † diuæ memoriæ principe iustissima constitutio conscripta est, [f] tam humanitatis q̃ beneuolẽtiæ plena: vt ne quis alienũ subeat debitũ cessione ĩ eũ facta, & ne amplius à debitore cõsequatur his † quę ꝑstitit [t] cessionis auctori: exceptis quibusdã casib⁹, q̃ specialiter illa sanctiõe cõtinentur. Sed cũ hi qui circa lites morãtur, [u] non valent: vt supra dixit. Sciendum est ergo quòd simulata est cessio, cum id agitur inter cedentem & eum cui ceditur, quòd omne lucrum & emolumentum ad cedentem referatur: sed simulatur cõtrarium, scilicet quòd debeat pertinere ad eum cui fit cessio: & tunc non valet: vt. ŝ. plus valere quod agitur. per totũ.

Si autẽ sit dubium an sit simulata vel non: præsumitur simulata ex paruitate precij. Nam nõ est verisimile quòd pro tam paruo precio sit facta cessio. arg. de transac. l. cum hi. §. modus. licet ad dolum arguendũ hoc non sufficiat: vt. ĵ. de rescin. ven. l. dolus. & dic non agit nisi in tantũ quãtũ dedit: vt. ŝ. hac l. ij. respõ. pro residuo autẽ agit qui cessit. aliud tamen est vbi est ꝑ parte vendita, & pro parte donata: vt. ĵ. l. proxi. secundum Io. & Azo. Sed quãtũ precium dicitur modicum? Resp. forte quando nec dimidiam cõtinet actionis: vt. ĵ. de rescin. ven. l. ij. Vel dic, quãdo deductis expẽsis, & labore, & precio, adhuc plꝰ satis valet actio ex qua fit cessio. Item præsumitur simulata si nõ reperit nomẽ cõtractus ex quo fit cessio, in cessione: vt. ŝ. hac eadẽ. l. innuitur ibi, licet instrumento. & sic forte continetur, ille cessit illi actionẽ suam contra illum, vel similia. [b]

Si vero nomẽ contractus ibi cõtinetur, nõ præsumitur simulata. nec obstat. ŝ. ibi, licet instrumẽto &c. nã itellige q̃ primo debeat fieri ĩstrumẽtũ vẽditionis vel donationis, & postea subsequi cessio: vt nõ videatur fraus facta. hic autẽ fuerat prius cessio facta, & postea instrumentum contractus: & ideo aliud est. Vel verius titulus deficiens facit simulatã, sed adsistens non facit nõ simulatã, si aliud sit quod faciat simulatam, vt paruitas precij: & hoc casu non admittitur actio, sed agit qui cessit: cum cessio non tenuerit, vel ex paruitate precij erat simulata. Item tertio præsumitur simulata, si actio sit iusto precio ꝑ parte vendita, & ꝑ alia parte donata: & hic agit is qui emit, in tantum quantum deditin residuo nullus agit: nec is qui cessit, nec is cui creditur: vt. ĵ. l. proxi. licet aliud sit cum modica pecunia data pro tali actione, facta est cessio: vt modo dixi. sed in casibus non præsumitur simulatio quãtuncunque precium datum sit pro cessione, qui hac lege continentur. & distingue hic vt. ŝ. ne liceat po. l. ĵ. *ADDITIO.* Addas post Bar. hic præsumi etiam cessionem simulatam, quãdo precium pro quo facta est cessio, nõ apparet in veritate solutũ: hoc secundũ eum innuitur in hoc tex. iuncta glo. in verb. solutarũ. ŝ. & ĵ. l. ꝑxi. ibi, vero cõtractu re ipsa persoluit. ex quo concluditur secundum eundem nõ sufficere si in instrumento cessionis cedens sibi solutum esse confiteatur, nisi reuera sibi solutum probetur. quod verum est quantum ad eum contra quem ceditur: sed cõtra ipsum cedentem noceret illa cessio. [c]

AB *Anastasio.* ] CASVS. In superiori lege statuit imperator Anastasius vt nõ fieret venditio quæ dubia erat: sed quia quidã volentes peruertere sensum illius. l. pro parte vẽdebãt: hoc prohibet Iustinia. dicens q̃ ille cui cessa est actio, sic nõ potest agere nisi ꝑ ea quãtitate quã dedit: pro residuo fiet cessio inutilis: quia nec ille qui cessit, potest agere, nec ille cui cessa est. Si vero ex causa donationis vellet cedere quis act. bene posset. in futuris negotiis nõ in præteritis locũ habet hæc. l. Viuianus.

a *Cessiones.* pro nihilo vel modico factas dolo vel fraude, vel simulatione aliqua.

b *Solutarum.* No. in hoc forte est vis, vt sit necesse precium solutum: vt. ŝ. de rei vindica. l. quotiens. Item hoc de vsuris videtur corrigi. ĵ. l. proxi. sed dic vt ibi.

c *Venditionis.* quæ si vera esset, valeret cessio: vt per totum tit. de hære. vel act. vendi. sed hic loquitur secundum Azo. & bene, cum parua pecunia emit, & animo vexandi. quare solum quod dedit, repeti permittit hæc lex. secus cũ iusta causa fit cessio, & nõ animo vexandi.

d *Insertum.* scilicet ꝑ tota actione.

e *Contingit.* quando agũt familiæ erciscundæ: vt. ĵ. de litig. l. fi. in fi. & ff. famil. erciscũ. l. plane. licet ꝑ hac cessione detur minꝰ quàm cessio sit.

f *Et his.* cessionibus exceptis quascunq; creditor scilicet accipit pro debito, quod est. ĵ. & cum nomen sui debitoris etiam plus debentis à debitore suo accipit in solutũ. Vel dic, creditor cedit actioné fideiussori etiã minus soluẽti: vt. ff. de fideiussori. l. si fideiussores. §. idem respon. Vel tertio pone q̃ rem tuam quam possideo, obligasti Titio creditori tuo, & ego facio mihi cedi ius suũ pro minore pecunia quàm ei debeatur in illam rem, vt sim contra te tutus: & secũdum hęc duo exempla accipit, id est facit. sic. ff. de dam. infect. l. Proculus. Vel pone quòd ille qui nomine meo est ſtipulatus cum mandato vel sine mandato, non mihi cessit.

† *Hic not. Salyc. quòd casus singulares & excepti, ob identitatem rationis extẽduntur ad similes. de quo puncto vide post alios Dec. in rub. ff. de regu. iur.*

g *Is qui res.* Hoc est aliud exemplum vbi tenet cessio, puta accipit quis pro re quã possidet, ius Emphyteuticarij vel fructuari, vel superficiarij, vel similis, vt tueatur se à domino: licet valeat plus vel minus quod dat cedenti, quàm illud in quo vult se munire. Vel dic cum timerem domui meæ ruinam ex domo tua, accepi à te ius quod habes in domo tua, puta rei vindicationẽ: dedi tibi minus quàm valet ius cessum. quod non placet: quia verbis tantum fit hæc expositio. Vel tertio in re quam possideo, habes Publicianã: impetro à vero domino vt cedat mihi ius dominij, modicum sibi dando: vt contra te tuear me: vt. ff. de Publicia. l. penult. & fina.

h *Necnon his.* scilicet cessionib⁹ exceptis, quas inter legatarios &c. & pone pluribus legatum nomen. tunc enim & ipsi inter se cedũt actiones minimo dato, & ab hęrede petũt sibi cedi directã.

i *Debita.* i. actiones personales, vt dixi modo in exemplo.

k *Vel actiones.* scilicet in rem.

l *Seu res.* scilicet hæredis: [a] nam si testatoris, nõ esset necesse cedere legatario rei vindicationẽ, cum statim ab adita hæreditate dominus fiat: vt. ĵ. communia de lega. l. j.

[a] *Placet Sal. reprobata glo. in l. ii. ĵ. com. de le. quæ vult cõtrarium.*

m *Pro his.* scilicet relictis.

n *Ratione.* id est nõ intercedente aliquo prædictorum casuum exceptorum.

o *Magis.* quàm verus actionis emptor.

p *Pecuniis.* paucis ab eo cui facta est cessio, illi scilicet q̃ cedit. Alij dicunt econtra præstitis à cedente illi cui fit cessio: quod non placet.

q *Per donationem.* scilicet veram.

r *Quàm aliis causis.* Lex ista videtur sibiipsi contraria. si enim valet cessio & in exceptis casibus, & aliis: ergo in omnibus: ergo male dixit in principio. l. non valere. Dic ergo hic loqui de non simulatis, puta ex causa donationis. secus autem in simulatis quæ

s *Conscripta est.* de. l. superiore dicit.

t *Præstitit.* pro tali actione cedenda.

u *Morantur.* qui omnia mala nouerunt: vt in authent. de exhib. §. illud quoque. colla. v.



BIU Cujas

a *Venditionis.* iusto precio factæ.

b *Per coloratam.* quare dicit coloratam, cum vere & iusto precio vendebat partem, & mera liberalitate aliam partem donat? Respon. quia non donaret partem, nisi aliam donatarius emeret. similis color. ff. de nat. lib. l. legem. in fin.

c *Partem.* hic tangit tertiũ casum, quem. j. apertius declarabit.

d *Non aduersamur.* immo consentimus: vt. ff. l. proxi. in fine.

e *Si quis.* s. creditor.

f *Occulte.* quia aliàs non erat donaturus, nisi aliam partem emisset: sed hic tacebat, & sic redit ad primum, vt aliquid addat.

g *Particulatim.* id est partem actionis.

h *Persoluit.* & etiã vsuras: vt. ff. l. proxi. circa princ. quæ est contra. Vel hęc corrigit illam: vel verius, his tribꝰ casibus tantum sortem petit, scilicet quando pro parte vẽdidit, pro parte donauit alicui directò, item quãdo per interpositã personã: vt hic. Ité quando aliquid occulte dat, vt ex causa donationis tota sibi cedatur: vt. j. pxi. §. at superior lex loquitur quando modicũ assignatur pro cessione tota facta illo modico precio: tũc & preciũ & vsuras petit emptor, vt ibi.

i *Vtraq; parte.* scilicet cedentis, & eius cui ceditur. sic & in possessione furioso tradita: vt ff. de acquir. pos. l. quod meo. §. ff furioso.

k *Et si hoc.* s. quod vere solutum fuit.

l *Molestia.* ex reliquo.

*SI SERVVS EXtero se emi mandauerit.*

*Audisti generaliter. ff. de mãdato: nũc audi specialiter in quodã casu, scilicet cum seruus extero se emi mandauerit. Et not. quatuor dici in hac. l. scilicet an fuerit vtile mandatũ. Item an actio detur ipsi domino ex vẽditione, licet mandatũ sit inutile. Item an solutio nummorũ peculiariũ liberet emptorem. Item an agat de ancilla & de precio. In primo dicit nullũ esse mãdatũ. In secũdo dari domino actiones ex vendito. In tertio quòd emptor non liberatur. In quarto de vtroq; agi non posse. Dic ergo si seruus extero &c.*

*Si seruus extero.*] *CASVS.* Seruus mandauit Titio de se emendo & manumittẽdo. Ex isto themate tres eliciuntur quęstiones. Prima est an valeat mandatum. Respõ. quòd non, nec inspecta persona serui, neque inspecta domini. serui non: quia cum liber homo de se emendo non posset mandare, multo minus nec seruus ex persona sua. domini non: quia qui mãdat rem suam à se emi, inutiliter mandat: quia cum mandat de emendo, à seipso vi-



A detur emere: sed nulla est emptio suæ rei. Secũdo quæritur, an ex tali mandato dominus habeat actionem mãdati, vt sibi reddatur seruus: vel habeat actionẽ ex vẽdito ad consequendũ precium? Respon. ꝙ mandati. Tertio quæritur, an emptor soluendo nummos peculiares, liberatus sit? Dicitur ꝙ non. Quarto quæritur, an possit intẽtare vtrãque? Dicitur quòd nõ: quia contrariæ sunt: quia per actionem mãdati cõsequeris seruũ: per actionem ex vendito, preciũ eius: & sic emptor tenebit seruũ. sed ista non possunt simul stare, vt consequaris precium, & consequaris seruum.

m *Extero.* per hoc quod dicit extero, intelligas quemlibet aliũ à domino & seruo.

m *Extero.* Exterum siue extraneum dic omnem præter dominum. Sed quid si domino mãdat? Respon. non valet: quia à seipso nõ potest emere, item nec ab alio rem suam: vt. ff. de contrahen. empt. l. suæ rei. Sed quid si seruus plurium, vni dominorum mãdet de se emendo ab alio? Item quid si rem vnius mandet alij emere? Videtur quòd valeat: vt. ff. de accep. l. an inutilis. §. accepto. Sed puto quòd non: cũ nec si extraneo mandet valeat: vt hic dicit, scilicet de se emendo.

*Seruus si mandet domino suo de se emendo, nihil valet.*

n *Mandauerit.* liber nõ posset hoc mãdare, multo minus seruus.

o *Non potest.* scilicet de se emẽdo: & sic multo minus seruus: vt hic, & . ff. quibus ad liber. procla. non licet. l. penult. in princ. & de libe. causa. l. ordinata. §. si is. Item aut dices tenere mandatum secundum ius naturale, quo est liber: & sic non valet, cum nec liber mandet: vt dixi. Item secundum ius ciuile pro nullo habetur: vt. ff. de reg. iur. l. quod attinet.

p *Qui mandat.* cum idé inueniretur venditor & emptor, quod est se non potest: vt. ff. de rerum permu. l. j.

q *Inutiliter.* quia iam sequeretur ꝙ idé esset venditor & emptor. in casu tamen valet, vt in creditore qui possidebat pignus. ff. man. l. si mandauero. ij. §. si hi.

B tur: nulla contra eum vel substantiam eius ex dissimulata donatione oriatur molestia. l Et iustum quidem fuerat hoc remedium debitoribus ab Anastasianis temporibus impertiri, ex quibus etiam lex data est, quam homines astutè lacerandam esse existimauerunt. Sed ne videamur in tanta temporum nostrorum beneuolentia aliquid acerbius admittere: in futuris post præsentem legem casibus hæc obseruari censemus: vt omne quod contra legem Anastasianam excogitatũ est, hoc in posterũ nostro perfruatur remedio.

*TITVLVS XXXVI.*

## SI SERVVS EXTERO se emi mandauerit.

*Hæc lex consuenit difficilis reputari, & in materia seruorum est cottidiana: & hoc dicit. Si seruus de se emendo mandat extraneo: mandatum in suis finibus stans, nõ parit actionem aliquam. Si autem mandato fungatur contractus emptionis: subsecutiuè actio oritur de æquitate, non ex solo mandato, sed emptionis cooperante contractu: & mandatarius idémque emptor soluendo precium de peculiaribus nummis sibi administratis à seruo, nõ liberatur à precio: ideo nihilo minus potest ad precium conuenire: non tamen ad rem & precium, contradictione obstante, quæ non sinit produci duo contradictoria ad effectũ. h. d. not. secũdum Bald. Vel sic: Mandatum serui mandãtis se extero emi, est inualidũ ab initio: sed cõualescit emptione secuta ex postfacto: & nõ liberatur mandatarius soluendo nummos peculiares domino, sed domino datur electio, agat mandati vt seruum consequatur: vel ex vendito vt precium ei detur: vtranque tamen actionem non potest cumulare obstante contrarietate. hoc dicit.*

C

1. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Dionysiæ.

D SI seruus extero m se mandauerit n emendum: quanuis nec ex ꝑsona serui (quia hoc liber mãdare non potest o) nec ex domini persona (quoniã qui mandat p vt à se res comparetur, inutiliter q mãdat) cõsistere credebatur actio: tamẽ optima ratione, r quia nõ id agitur vt ex ipso mandato, s

r *Ratione.* scilicet æquitatis, quæ prævalet rigori iuris: vt. ff. de iud. l. placuit.

s *Ex ipso mandato.* scilicet solo, id est per consequens de æquitate. Sed mandatum sit inutile: vel fit propter mandatum ex illo contractu.

s *Ex ipso mandato.* nullo alio secuto, sed alio secuto, scilicet vẽditione, datur actio ex mandato, vt subiicit secundum Io. Sic &



BIU Cujas

*Stipulatio vna aliam corroborat.*

aliàs vna stipulatio præstat alij robur: vt institu. de inuti. stipu. §. sit bonę fidei, & præcedens causa mandati: facit sequens vt ex prima detur actio, quod in stipulatione nō est ita. & quod hic subiicit, propter mandatum &c. conuerte literam, id est ex mandato propter aliud contractum. Similis cōuersio literæ est. s. cōmuni diuid. l. j. Alij vt P. dicūt ex ipsa venditione dari mandati: vt hic innuit. pro quo est, quia & aliàs ex pacto incontinenti appositio datur actio ex contractu præcedenti vel sequenti: vt j. de pac. l. inter empt. & vend. l. ij. Bul. etiam dicit ex se dari actionē mandati, scilicet ab imperatore viuo, cū nō detur per. l. ex dicto mandato. sed prima placet.

a *Ignorante*. secus si sciret: quia tunc recipiendo suū precium sibi imputat, & emptor liberatur. Vel dic secus si sciat: quia tunc sibi præiudicat in seruo, vt nō possit agere mādati.

b *Soluti*. tibi scilicet venditori.

c *Per huiusmodi factū*. id est per huiusmodi solutionem. nam emptor tenetur facere nūmos accipiētis: vt. ff. de act. empt. & vend. l. ex empto. §. j. Sed quare non conceditur vt ex peculio soluat, sicut & vbi manumissus est si. x. dederit: vt. ff. de statulibe. l. statuliberos. §. & parui? Respon. quia ibi voluit testator aliquid dari, sciens illum nō habere aliud patrimonium, videtur permittere: vt &. ff. de manu. test. l. si quis locuples. & de condit. instit. l. quæ sub conditione. &. j. de condit. inser. l. cum patremfa. at hic nihil potest videri permisisse, cum & mandatum à seruo emanauerit. Alij distinguunt, an simpliciter mandat seruus se emi: an se emi suis nummis, & manumitti. Primo casu non potest dare peculiares nummos: vt hic. Secundo sic, vt in dicta. l. de statulibe. quod non placet. nam hic geritur contractus venditionis inter dominum & emptorem: vnde debet secundum commune ius facere nummos capientis, per. d. l. ex empto. §. j. Sed in hoc casu esset tunc vis: quia primo non posset agere contra emptorem vt manumittatur: vt. ff. de manu l. iiij. §. si ab ignoto. nec alius forte nomine serui: at in secundo ipse seruus consistit aduersus emptorem vt manumittatur: vt. ff. de iudi. l. vix. & etiā ipse venditor ratione affectionis: vt. ff. manda. l. cum seruus. & pronunciatur liberandus, nō liber: vt. ff. de manu. l. iiij. in prin. &. ff. de iudi. l. qui se.

*Manumissus si. x. dederit, ex peculio eā soluere potest.*

d *Nec tamen*. hic mutat personam.

e *De ancilla*. scilicet consequenda: vt statim dices.

f *Empti*. id est venditi: vt &. ff. de act. empt. l. veteres. contra. ff. de act. empt. & vend. l. ex empto. vbi dicitur quòd iniquissimum est vt re & precio careat. Accursius.

g *Contrarias actiones*. Dic quòd loquitur de actione mandati ad ancillam consequendam, secundum Io. sicut & si emi asinum mandasset. & hoc innuit dictio, consequendo: quæ licet sit neutri generis, concipit tamen fœmininum: & idem innuit postea cum dicit, vtrúmne mancipium &c. Alia actio est ex vendito ad precium, quæ sunt contrariæ: cum per vnam auferatur emptori seruus: per aliam apud eum remaneat. Et sic no. contrarias actiones non posse quem exercere: vt. j. de fur. l. j. Sed cōtra hoc quod dicit dari actionem mandati ad ancillam persequendam, videtur esse contra: quia contraria non datur emprori contra me, vt recipiam, si nolim. si ergo contraria non datur, ergo nec directa: quia vltro citroq; esse solēt: vt instit. de obli. quę ex quasi con. in prin. & habes hoc. ff. man. l. seruus meus. Sed dic, esse solēt regulariter, fallit autem in hoc casu: vt hic & ibi dicitur, & in eo. tit. l.

## TITVLVS XXXVII.
## PRO SOCIO.

*Valet societas in qua vnus pecuniam cōfert, alter operam. h. d. Bald. concord. Saly.*

1. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Aurelio.

Societatem, vno pecuniam[k] conferente, alio operam, possē contrahi, magis obtinuit.[l]

*Ementes prædium communiter, videtur tacite contraxisse societatem tam rei quàm onerum supportandorū propter rem. h. d. no. secundum Bald. Vel sic: Fundus emptus cōmuniter à duobus, vtroque in possessionem inducto, communis efficitur: & pensiones solutæ ab eorum altero vnà cum precio possūt peti actione pro socio. Saly.*

11. Iidem AA. & CC. Pantonio.

Cvm proponas te prædium cōiuncto dominio[m] cum patrono* tuo comparasse, in possessionémque tam te quàm ipsum inductum: iuris ratio efficit, vt dominiū fundi ad vtrūque pertineat.[n] Sane quia precium à te solo numeratum,[o] & solēnibus pensitationibus, cessante socio, satisfactum esse dicis: iudicio societatis id quod eo nomine pręstari oportuerit, consequêris.[p]

*Societatis commoda transeunt ad hæredem. h. d. Bal. & hoc verum etiam si sit talis societas, quæ ad hæredem non transeat.*

111. Iidem AA. & CC. Victorino.

Cvm in societatis contractib[q] fides[r] exuberet, cōueniátque æquitatis rationibus etiam compendia[s] æquabitis. Alij vt P. dicunt mādati agi vt manumittatur, & tunc erit contrarietas, cum si & precium, & quòd manumittatur conqueretur venditor, duplici damno emptor afficeretur: quod non placet: quia aut non interest mea ratione affectionis alicuius manumitti: & tunc non datur directa mandati, cum non interest vt ff. e. l. si procuratoré. §. mandati. & sic non est contrarietas, cum non sit actio mādati. aut interest, & tunc vtraque intenditur: nec sunt cōtrariæ: vt. ff. man. l. cum seruus. Præterea est cōtra Py. quod sequitur, sane &c. Nā aperte dicit agi ad ancillam consequendā, sed ipse dicit rei vindicatione. quod non placet: quia si rei vindicatione ageret: aut est precium emptoris solutū, & sic agi nō potest: aut si peculiare vel nullum, erit in emptoris arbitrio offerre precium: vt. ff. man. l. diligenter. §. ij. at hic dicit in vēditoris esse arbitrio. Accursius.

l *Obtinuit*. quia sæpe opera alicuius pro pecunia valet: vt instit. e. §. ij. & si partes adiectæ non fuerint, æquales in lucro & damno spectantur: vt. ff. eo. l. si non fuerint. Sed quæro, an ille qui pecuniā cōtulit, debeat habere capitale saluū in diuisione societatis, id est sorté, & lucrum tantū ex ea prouenięs cōmunicare? Io. distinguit an ab initio sic dedit pecuniā vt cōmunicaret, an vt sua remaneret. In primo casu cōmunicatur, in secundo non. Quid si hoc non appareat? Respon. in dubio præsumitur cōmunicata: vt. ff. eo. l. j. §. fi. &. l. ij. licet alia sit huius ciuitatis & quarundam aliarum consuetudo, scilicet quòd in dubio non præsumatur cōmunicata.[a] Item quid si hic sors sit amissa, an tantundem debeat reponere, & an sit commune periculum? Respon. non est cōmune periculum, vt ille qui operam ponebat, aliquid conferat: sed finita est societas interēptione rerū: vt. ff. e. l. verū. §. intereunt. & circa pecuniā consueuit exhibere operam, quam modo non habet.

m *Dominio*. licet soluerit precium & pensiones.

n *Pertineat*. vt. ff. de acquir. re. do. l. traditio.

o *Numeratum*. vnde tibi soli dominium adscrebas quæsitum.

p *Consequêris*. aliud est in socio reficiēte cōmunem insulā: vt. ff. e. l. cum duobus. aliàs est. l. si fratres. §. idem respondit, socius &c.

q *Fides*. scilicet bona: vt. s. de acti. & oblig. l. bonam.

r *Æquitatis*. id est bonæ fidei.

s *Etiam compendia*. non solum onera. & æqualiter, vt subiicit, nisi

Cvm proponas.] CASVS. Si emendo fundū cum Titio contraxisti societatē: & tibi & ei traditus est fundus soluto precio à te: an ideo quia ex tua tantū pecunia precium solutum est, ad te solum pertinere debeat, quæritur? Dicitur ꝙ non: sed ad vtrunque vestrū: & iudicio societatis consequêris id quod pro eo soluisti.

m *Coniuncto dominio*. id est tali animo vt in eo socij sitis: vt. ff. e. l. vt sit. Alij dicunt, cōiuncto, quia & alia prædia communia ibidem confinia habebant: vt. ff. eo. l. cum duobus. in prin. Accur.

Cvm in societatis..] CASVS. Si emendo salem cum Titio societatem contraxisti: & antequam ad te lucrum perueniret, in fata decessisti, hærede relicto: an hæres iudicio societatis partem lucri quæ ad te spectabat petere possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

BIU Cujas

nisi contractum sit:vt.ff.e.l.si non fuerint.in princ.

a *Participasse.* id est partem habuisse in societate salinarum.

b *Tibi.* agenti actione pro socio.

c *Præcipiet.* licet enim non sis socius, quia non transit societas ad hæredem,etiã si sit dictũ:vt.ff.e.l.nemo.nisi in vectigalibus:vt ff.e.l.adeo.tamen emoluméti successor es: vt hic,&.ff. eod. l.verum. §. in hæredem. & agis pro socio,vt hic.& incepta negocia debes consummare:vt.ff.eo.l. hæres socij.

d *Si societatis.* Duo cõstituentes se socios omnium bonorũ,adinuicem promiserunt diuidere pro æqualibus partibus. Vel cum de hoc esset controuersia, animo transigendi fecerunt eandem promissionem per stipulationẽ: quæ stipulatio hoc casu est necessaria,cum iure transactionis pactum interponatur: vt ff.de pac.l.diuisionis.

e *Intestatus.* nam personalis obligatio comitatur omnem hæredem: vt hic, & .ff. de acti. & obliga. l.ex contractibus. & facit ad.l. j. qui testa.fac.poss.l. j.j. respon.

*Amdiu.*] CASVS. Si cum Titio societatem contraxisti,& dissoluta consensu societate, aliquid quod ad te causa societatis pertinebat,apud Titiũ remansit: an illud consequi possis, quæritur? Respond.quòd sic act. pro socio,quæ iam nata est societate finita.

f *Perseuerat.* vt institu.eo.§.manet.

g *Nata est.* fuit ergo ab initio nata, sed non intentatur nisi finita societate secundum quosdam. Vel dic nec etiam nasci nisi finita societate,sicut in actione tutelæ dicitur.ff.de tutel. & ra.dist.l.si tutor.§.fi. &.l.seq. hoc tamen fallit in societate vectigalium:vt.ff.e. l.actione.§.nonnunquam. Et idem etiam posset dici in societate priuata si expediat ab ea non recedi: & opus sit sic agi vt tali casu, & nascatur & intentetur etiam societate durante. Item prædicta vera sunt, si agitur ad personales præstationes hincinde.si autem vt res non cõmunis communicetur,etiam ea durãte agi potest:vt.ff.eo.l.iij. & communi diui.l.j.

*De societate.*] CASVS. An sub conditione possim contrahere societatem,quæritur? Dicitur quòd sic:licet apud veteres, scilicet ante iura digestorum, de hoc esset dubitatum. vnde tam pure quàm sub conditione contrahi potest.

h *De societate apud veteres.* ante leges digestorum.nam etiam per eas potest contrahi sub conditione:vt.ff.eo.l.j.

liter inter socios diuidi: præses prouinciæ si patrem tuum salinarum societatẽ participasse,[a] & non recepta communis compendij portione, rebus humanis exemptum esse perspexerit: commodũ societatis, quod deberi iuxta fidem veri constiterit,restitui tibi[b] præcipiet.[c]

*Causa testati vel intestati non pertinet ad contractus.hoc dicit.Bald.Vel sic: Non refert an socius decesserit testatus vel intestatus:quia hæres eius conuenta tenetur seruare.Salycetus.*

IIII. Iidem AA. & CC. Celeri.

SI societatis[d] iure,vel transactionis stipulatione subdita, bonorum omnium æquis partibus inter te & Fauiam diuisionẽ recte fieri placuit: quo minus hæc rata seruentur, nihil interest,vtrum testatus,qui fuerit obligatus,an intestatus,[e] rebus sit humanis exemptus.

*Durat societas ad beneplacitum sociorum.hoc dicit.Bald.& Salyc.*

V. Iidem AA. & CC. Theodoro.

TAmdiu societas durat,quãdiu consensus partium integer perseuerat.[f] Proinde si iam tibi pro socio nata[g] est actio: eam inferre apud eum cuius super ea re notio est, non prohiberis.

*Societas potest contrahi sub qualibet conditione: quia voluntates contrahẽtium sunt seruandæ. Bald.*

VI. Imp.IVSTINIANVS.A. Ioanni præfec.præt.

DE societate[h] apud veteres dubitatum est, si sub conditione contrahi potest: puta si ille consul fuerit, societatem esse contractam. Sed ne simili modo apud posteritatem, sicut apud antiquitatem, huiusmodi causa ventiletur, sancimus societatem contrahi posse non solum purè, sed etiam sub conditione. Voluntates[i] etenim legitimè contrahentium omnimodo conseruandę sunt.

*Curator furiosi potest renunciare societati furiosi. & qui habet auctoritatem legitimam in contractu, habet etiam in distractu.Bald.*

VII. Idem A. Ioanni P.P.

SAncimus, veterum dubitatione semota,licentiam habere furiosi curatorẽ dissoluere[k] (si maluerit) societatem furiosi, & sociis licere ei[l] renunciare. Et quemadmodũ in omnibus contractibus aliis legitimam auctoritatem ei dedimus, ita & in hac parte eum permittimus competenter commodis furiosi prouidere.

*TITVLVS XXXVIII.*

DE CONTRAHENDA emptione & venditione.

*Valet venditio rei etiam existentis in alio loco quàm vbi contractus celebratur. hoc dicit.Bald. Vel sic: Non vitiatur venditio, quia res sit constituta in alio loco quàm vbi contrahitur.Salycetus.*

I. Impp.VALERIAN.& GALLIENVS.AA.Paulo.

VEnditiones etsi in alio loco quàm in quo possessiones constitutæ sunt, fiant: non ideo irritæ esse creduntur.[m]

*Vbi non est consensus,ibi deficit substantia emptionis & venditionis.Bald.Vel sic: Furiosus non potest vendere propter defectum consensus: nisi tempore dilucidi interualli.Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIAN.& MAXIMIANVS.AA. Auito.

EMptionem & vẽditionem consensum desiderare,[n] nec furiosi vllum esse consensum,[o] manifestum est. Intermissionis autẽ tempore furiosos maiores vigintiquinq; annis venditiones & alios quoslibet contractus[p] posse facere, non ambigitur.

*Si non valet quod ago vt ago: valet vt valere potest. hoc dicit. Bald.Vel sic: Contractus verus donationis præualet simulatæ venditioni: & pactum de alimentis præstandis ei adiectum, seruandum est.hoc dicit. Salyc.Vel sic & clarius:Si fiat donatio reuera,& simuletur fieri venditio, valet donatio: nec potest rescindi propter simulationem venditoris.Donatarius tamẽ debet implere modum vel conditionem appositam in donatione.h.d.Pau.de cast.*

i *Voluntates.* vt.ff. depo.l.j.§.si conueniat.

*Ancimus.*] CASVS. An curator furiosi dissoluere possit societatem quam contraxit furiosus ante furorem, quæritur? Dicitur quòd sic:& socius furiosi societati renunciare potest:licet olim esset dubitatum apud veteres.vnde sicut curator in aliis contractibus habet legitimã administrationem, ita in societate distrahenda. Viuianus.

k *Dissoluere.* renunciando aliis sociis, vel alij reniinciando curatori:sic fit per procuratorem etiam generalẽ: vt.ff.eo.l.actione.§.renunciare.

l *Ei.* scilicet curatori.

*DE COMTRAhenda emptione & venditione.*

*VEnditiones.*] CASVS. An rem cõstitutam Mutinæ possit aliquis vendere Bonoñ.existens,quęritur? Respon. quòd non refert an præsens sit res vel non quo minus ratificetur venditio. Viuianus.

m *Creduntur.* vt &. j. si quis alteri vel sibi. l. fina. sic & donatio: vt j.de donatio. l.data. in fin. & stipulatio: vt.ff. de condic.fur.l.parui.

*EMptionẽ.*] CASVS. An furiosus vendi tionem rei celebrare possit,quæritur? Dicitur quòd non: quia nõ potest consentire: nec sine consensu contrahitur venditio. Si vero dilucida habeat interualla, puta quia sit furiosus in æstate,resipiscat in vere, & rem suã vẽdat: si maior sit.xxv. annis, tenet venditio. Item & alios quoslibet contractus potest celebrare. Viuianus.

n *Desiderare.* vt insti. eo.in princ.Si ergo interuenit error vel in cõtractu, vel i precio, vel in corpore, vel in qualitate, non valet cõtractus: vt.ff. eod. l. in venditionibus. idem si in sexu: vt.ff.eod. titu. l.alioquin. §. fin. Idem si in essentia: vt.ff.eod. l.domum.

o *Cõsensum.* vnde nec vendere nec emere potest: quandoque tamen tacite videtur consentire: vt .ff. solu. mat. l. ij.§.fin.

p *Contractus.* & omnia quæ vult,quæ non infirmantur propter superuenientem furorem:vt hic,&. i.de cur.fu.l.cum aliis.& qui testa.fa.posl.furiosum.&.ff.de spon.l.furor.

*SI donationis.*] CASVS. Donaui tibi prædium hoc pacto vt ministres mihi alimẽta: & finxi vẽditionem interueniisse.non quod simulatum est, sed quod vere gestũ est,compelleris seruare act.præscriptis verbis: vnde si mihi subtrahebas alimenta, compelleris soluere eadem actione præscriptis verbis. Viuianus.

*Si donationis.*

BIU Cujas

a *Si donationis*. quæ vere sit.
b *Deficit*. quia plus valet quod agitur.
c *Substantia*. substantia emptionis est consensus: vt supra.l. proxima. non autem consentiunt in venditione, qui licet verbis emptionem exprimant, corde tamen aliud sapiunt: vt.ff.de rebus dubiis. l. in ambiguo.

*Emptionis substantia est consensus.*

& hoc quando in totum agebatur vt esset donatio. si vero precio viliori, valet venditio nisi inter virum & vxorem: vt.ff.e.l.cū i vēditione. &.l.si quis donationis. Item no. hic simulatum contractum nō tenere: vt supra pl⁹ val. quod agi. per totū. &.ff.eo.l. nuda. & de regu.iur.l.imaginaria.

*†aliàs, emptionis deficit substātia.*

d *Vtte*. ibi fuit contractus innominatus à muliere, scilicet do vt facias.
e *Aleret*. id est hoc pacto vt te alat.
f *Perfecta*. olim stipulatione ei interposita, hodie etiam nudo pacto: vt insti. de dona. §. perficiuntur. Vel perfecta dicitur, id est impleta traditione: vt ff.de act.empt.l.si quis alienā. & supra de act. & obl.l. si quidem. facile autem dicit, quia propter ingratitudinē reuocatur quādoque: vt infra de reuo.do.l.fi.

*†Quod enī meū est, amplius meum fieri nō potest. & concor. in c. inter dilectos. cū glo. sup verbo, meū. extra de fide instru.*

g *Conuenit*. actione præscriptis verbis: vt infra de re.permu.l.rebus. &.ff.de pac.l.in traditionibus. & infra de dona.l.legem. vel condictione ob causam: vt.ff.de præscri. verb.l. naturalis. §. sinautem rem do. & supra de condic. ob cau. l.ea. &.l.si vt proponis. Vel etiam vtili rei vindicatione, cum sub modo fuerit donata: vt infra de do.quæ sub modo.l.j. valet ergo vt donatio: vt infra eo.l.empti. Accursius.

CVm res.] CASVS. Berta donauit tibi aliquas res. an valeat emptio si ab hærede suo postea eas comparaueris, quæritur? Dicitur quòd non: quia suæ rei &c. & hoc in prima. Si vero nondum tradidisset, valeret. Item ratione iuris quod habet filius in reb⁹ aliis puta, potest agere inofficiosi: quo casu si inofficiosa reperiatur donatio facta à Berta, valebit emptio.

h *Donatas*. à Berta supple, & traditas: vt patet statim.
i *Hæredē*. scilicet filio Bertæ.
k *Distractas*. id est venditas. sic stricte ponitur: vt.ff.de Publicia.l.si ego. §. partus. iij. respon.
l *Possessionis*. id est dominij: arg.ff.de verb.sig.l.interdum. & possidere bene potest quis ex pluribus causis: vt.ff.de acqui. pos. l.iij. §. ex pluribus. ff.de re.iur.l.non vt ex pluribus.
m *Consistere*. No. siue sciens, siue ignorans: vt infra eo.l.si mater. &.ff.eo.l.suæ rei. & de pigno.act.l.debitor. nisi ratione possessionis: vel nisi sub conditione, vel ratione iuris quod habeat venditor in ea re: vt.ff.eo.l.si in emptione. §. rei suæ. &.l.qui tabernas. & de leg.j.l. cætera. §. j. insti. de leg. §. si cui fundus. & idem erit in vltimo casu huius. l.nam ratione iuris querelæ valet venditio. Et potest reddi ratio quare rei suæ emptio non valeat: quia statim vt facta est venditio, committitur actio ex empto pro euictione: quia & vbi res aliena venditur, si postea emptor eius dominus fiat, actio de euictione committitur: vt.ff.de euic.l.si vendideris. Cum ergo hic emptor ab initio sit dominus, statim committitur contra venditorem actio de euictione, & emptor tenetur ad precium: sicque inuicem compensatione facta causa minuendarum litium, nulla venditio censetur. arg.ff.de compen.l.j. &. ij.

*Emptio suæ rei quare non valeat.*

n *Demonstretur*. quod esse potest: quia tua erat vxor: vnde non valuit inter virum & vxorem donatio: vt.ff.de dona. inter vi. & vxo.l.j. & hoc si reuocauit antequam confirmaretur: vt infra de dona.inter vi.& vxo.l.donationes.j.

III. Iidem AA. Valeriæ.

SI donationis [a] causa, venditionis simulatus contractus est: emptio ī sui deficit [b] substātia. [c]† Sane si in possessionē rei, sub specie vēditionis, causa donationis, vt te [d] aleret, [e] induxisti: sicut perfecta [f] donatio facile rescindi non potest, ita legi quam tuis rebus donans dixisti, parere conuenit. [g]

*Nemo potest emere rem suam, nisi quatenus ab eo posset aliquo remedio euinci. hoc dicit no. secundum Bald. concor. Salyc.*

IIII. Iidem AA. Luciano.

CVm res tibi donatas [h] ab hērede [i] donatricis, tibi distractas [k] esse proponas: intelligere debueras duplicari tibi titulum possessionis [l] nō potuisse, †sed ex donatione & traditione dominum factum te frustra emisse: cū rei propriæ emptio non possit cōsistere. [m] At tunc demum tibi profuit, si ex donatione te non fuisse dominum demōstretur. [n] Sane quoniam omnia bona tibi ab ea donata & tradita dicis: ad hoc & à filio facta venditio rerū maternarum afferre perfecta etiā donatione poterit defensionē, ne vel exemplo inofficiosi testamenti possit hæc auocare. [o]

*Hæc est no. lex, & hoc dicit. Tam tutor, quàm vxor eius potest rem pupilli emere palam & bona fide. Bald. & Salyc.*

V. Iidem AA. Gratiæ.

CVm ipse tutor [p] nihil ex bonis pupilli quę distrahi possunt, cōparare [q] palā & bona fide prohibetur: [r] multo magis vxor eius hoc facere potest.

*Res perfecta non vitiatur, licet perueniat ad casum à quo non posset oriri. hoc dicit. Bald. Vel sic: Donatio ante facta non irritatur, licet matrimonium inter donatorem & donatricem postea sequatur. Salycetus.*

VI. Iidem AA. Lucretio.

SI Gaudentius [s] in matrē tuā titulo vēditionis [t] sine quadam fraude [u] dominium mācipij transtulit: nō idcirco quòd postea inter eos matrimoniū & diuortiū secutū dicitur, iuri ei⁹ quicquam derogatū est: [x] quod vīdicare, [y] te matri tuę succesisse probans, minime prohiberis.

o *Auocare*. quatenus immoderate donātum est: querela scilicet inofficiosæ donationis: vt supra de inoff.don.l. cū donationibus. Et nota hic quòd ratione iuris valet venditio. quod & in legato est: vt.ff.de leg.j.l.si domus. §. fi. sed non semper: vt.ff.de leg.ij.l. Męuius. §. pe. quanquam & hic potest dici quòd non valeat venditio: sed qui emit, habet exceptionem. Sed si emit putās esse vendētis, & sic potest repetere precium: vt.ff.eo.l.suæ rei. numquid habet exceptionem pro re, vt nō reddatur? Non puto, quia sic postularet contraria: quare non auditur scilicet vt habeat rem quasi valeat venditio & repetat preciū quasi nō valeat venditio: vt arg. supra tit. ij. l. j. in fi.

*Cum ipse.*] CASVS. An res pupilli quas distrahi necesse est, ꝓpter æs alienum patris, bona fide & palam emere tutor possit, quæriī? Resp. quòd sic: & multo magis vxor sua.

p *Cum ipse tutor*. auctoritate contutoris.
q *Comparare*. comparare immobilia nō potest: mobilia autem palam potest: vt.ff.eo.l.si in emptione. quæ pro contraria signatur.
r *Prohibetur*. imo prohibetur: vt.ff.e.l.fi in emptione. §. fi. quæ est contra. Sol. ibi administrabat, hic non, secundum Azo. arg.ff.de auct.tut.l.tutores. Sed hoc non placet: vt.ff.rem pu.sal.fo.l. iiij. §. illud. Vel hic emit à pupillo cum auctoritate contutoris, ar.ff.de auct.tu.l.iiij. &.v. §. sed & si cum. vnius enim auctoritas sufficit, licet plures sint: vt infra de auct.tu.l.fi. ibi vero se auctore. Vel dic quod palam potest, vt hic. clam, non: vt ibi. ar.ff.de admi.tu.l.nō existimo. & de auct.tu.l.pupillus. §. sanc. & de ritu nup.l.fi. sic & infra de don.l.donatio siue. §. in cōscribendis. & habent hęc locum in omni officio publico vel priuato. aliter punitur: vt.ff.e.l.non licet. Item opponitur huic solutioni prox. secundæ. ff.de admi. tu.l.tutor rerum. in fi. vbi dicit pupillum rem vindicare nō posse quam sibi tutor accepit de bonis eius, & precium rationibus pupilli intulit. Sed respon. ibi est ideo, quia res pupilli erat vsucapta ab hærede tutoris. Vel non ideo quia emptio valeat, sed quia bona fide fructꝰ siue animalia inde nata ita perceperat: vnde fecit suos. Vel dic, ibi non potest vindicare nisi reddat precium quod in suam vtilitatem peruenit. arg. cōtra infra de prædi. mi. l. si prædium. vel ibi palam egit. Et not. quòd vbi ex tutoris parte tantum oritur obligatio, se auctore obligatur tutor: vt.ff.de admi.tu.l.quotiens. §. non tantum.

*Si Gaudentius.*] CASVS. Si Bertę mancipium, minoris, puta. x. cum valeret. xxx. vendidisti animo donādi propter affectum quem habes de ea ducenda: postea cum ea nullum contraxisti matrimonium, quia ratione consanguinitatis distractum est. an præiudicet ei vel eius hæredi quo minus mancipium vindicare possit, quæritur? Dicitur quòd non.

s *Si Gaudentius*. proprium nomen.
t *Venditionis*. aliàs donationis, & tunc plana. aliàs venditionis, & tunc dic factę minori precio animo donādi, quæ valet inter cæteros, sed non inter coniuges: vt.ff.e.l.si quis donationis.
u *Fraude*. à matre tua commissa.
x *Derogatum est*. quod videbatur, cum peruenerit in eum statum à quo incipere non potest: vt arg.ff.de verb.oblig.l. pluribus. §. & si placeat. Vel quia non durauit causa ꝓpter cuius spem facta fuerit. arg.ff.de in rem ver.l. si pro patre. §. versum. sed nihilo minus valet: vt hic, &.ff.de dona.inter vi.& vxo.l. si inter extraneos.
y *Vindicare*. ab omni possidente.

*Si ancillam.*

BIU Cujas

*Figmentum veritati non præstat impedimentum. Baldus.*

VII. Iidem AA. Pisoni.

SI ancillam ex emptione sibi quæsitam, mater tua donatione à secundo marito postea se simulauit accepisse: tituli falsi figmentum, donationis dominium ei duplicare vel auferre non potuit. [a]

*In contractibus nominatis non habet locum condictio ob causam.h.d. Bal.vel clarius: Licet precium non solnatur, non agit venditor condictione ob causam ad repetitionem rei, sed actione ex vendito ad ipsum precium.hoc dicit. Paulus de castro*

VIII. Iidem AA. Diogeni.

SI non donationis causa, sed vere vineas distraxisti, [b] nec precium numeratũ est: actio [c] tibi precij, non eorum quæ dedisti repetitio competit. [d]

*Sine precio contractus venditionis non habet substantiam. Bald.vel sic: Sine precio non est venditio, nec precium conuentum nõ solutum facit possessorem iniustum, & ex vẽditione simulata precium non petitur: nec res tradita repetitur, si agebatur vt donaretur.h.d. Salyc.vel sic: In emptorem transit dominium facta traditione: licet precium non sit solutum, si fuerit habita fides de precio: nisi venditio sit inualida, quia non fuerit conuentum de certo precio. & si fuit facta animo donandi, precium peti non potest.h.d.Paulus de castro.*

IX. Iidem AA. Seuero.

EMpti fides [e] ac venditi sine quantitate [f] nulla est. Placito autem precio non numerato, [g] sed solũ tradita possessione, istiusmodi contractus non habetur irritus: [h] nec idcirco is qui cõparauit, minus recte possidet, [i] ꝙ soluta summa quam dari conuenerat, negatur. Sed & si donationis gratia prędij facta venditionẽ [k] †traditio sequatur: [l] actiõe precij nulla cõpetente, perficitur donatio.

*Contractus potest esse nullus duplici causa, & vtraque potest eodem libello proponi.h.d.no.tex.cum glo. secundum Bal. Vel sic: Si mulier simulatè emit rem suam tanquam mariti, non præiudicat sibi. Sal. Vel sic: Emptio rei suæ non valet, nec præiudicat ementi.h.d.Paulus de castro.*

X. Iidem AA. Georgio.

SI mater tua velut ex patris tui [m] bonis prædiũ suũ cõparauit: cum rei proprię nõ cõsistat emptio, [n] & hãc simulatã [o] proponas: huiusmodi placitum mutare substantiam veritatis [p] & ei nocere non potuit. [q]

*Contractus non redduntur in inuitum. Baldus & Salycetus.*

XI. Iidem AA. Paterio.

INuitum cõparare vel distrahere postulantis desiderium, iustam causam non continet. [r]

*Fideiussor non est de substantia emptionis, nec de generali natura eius, nec etiam instrumentum: nec etiam pœnitentia quanquam incontinenti post actum perfectum secuta, inualidat ipsum cõtractum.h.d.no. Bald.Vel sic: Fideiussor de euictione non est de substantia emptionis, nec instrumentum traditæ possessionis: & ideo eorũ omissio non vitiat: nec post emptionem factã locus est pœnitentiæ, etiam si preciũ nõ sit solutũ: sed pro eo soluendo agi potest. Salyc.*

XII. Iidem AA. Paterno.

NOn idcirco min [s] emptio perfecta est, quòd emptor fideiussorem non accepit, [t] vel instrumẽtum testationis vacuæ possessionis omissum est. [u] nam secundum consensum auctoris in possessionem ingressus, recte possidet. [x] †precium sane, si eo nomine satisfactum nõ probetur, peti potest. [y] nec enim, licet æstimationem recipiat. Item fallit. ff. de le.j.l.& si equo.& insti.de his qui sunt sui vel alic.iur.§.fi.&.ff.de relig.l.si quis sepulchrũ.& infra de patribus qui fi.dis.l.ij.in fi.&.ff.de act. emp. l. Iulianus.§. idem Celsus.& infra eo.l.dudum.

---

a *Non potuit.* quia dicit maritus se donasse cõstante matrimonio: & ideo velit eam tibi auferre. & facit supra e.l. cum res.&.ſ. plus val. quod agi.l.j.& de re.iur.l.non vt ex pluribus.

*Sinõ.*]CASVS. Vineam mihi vẽdidisti: nec precium solui: an vineã repetere possis, quæritur? Dicitur quòd non: sed actione ex vendito agere potes ad precium.

b *Distraxisti.* id est vendidisti.

c *Actio.* fide habita de precio.

d *Cõpetit.* vt supra de rei vindi.l. inciuile.& infra de rescin.vẽ.l.ea cõditione.& hoc quãdo fides est habita de precio. aliàs potest rẽ vindicare: vt.ff.eo.l.qđ vendidi.&.ff.de tribu. l.procuratoris.§.pe.& instit.de rerum diui.§. venditæ. Et dic quòd volebat repetere condictione ob causam: sed nõ habet locum in contractibus nominatis: vt.ff.de rerum permu.l.j.§.fi.

*Empti.*]CASVS. Sine precio nulla cõsistit emptio.& hoc in prima. Si vero precium constituatur nec soluatur, & res tradatur: non ob hoc minus tenebit venditio: sed ages ad preciũ. & hoc in secunda. Si vero vẽditor precium sibi solutum negaret, non ob hoc minus possideat quis quod cõparauit. & hoc in tertia. Si vero aliquis prædiũ tibi donauit, simulauit autem se vendere: si subsecuta fuerit traditio, non aget ad precium: quia perfecta est donatio.& hoc in quarta.

e *Empti fides.* ab vtroque contrahentium habita.

f *Sine quantitate.* id est precio,& certo: vt instit.eo.l.precium. nec sine re quæ veneat, valet venditio, nisi in fructibus,& alea, & similibus: vt.ff.eo.l.nec emptio.

g *Non numerato.* fide tamen habita.

h *Irritus.* non enim est precij numeratio, sed conuentio&c, vt.ff.eo.l.ij.§.j.

i *Recte possidet.* cum à venditore habeat, vel eius volũtate expressa vel tacita. aliàs secus: vt infra de acquir.pos.l.minus.&.ff. de acquir.pos.l.si ex stipulatione. Et dic quòd hic fuit habita fides de precio à venditore.

k *Facta venditione.* simulata tamen.

l *Sequatur.* hoc iure veteri. hodie etiã nudo pacto fit donatio: vt infra de dona.l.si quis argentum.§.ff.

*Si mater.*]CASVS. Mulier volens dare pecuniam viro suo (quod non potuit, cum non valeat donatio inter virum & vxo.) simulauit se emere prædiũ suum propriũ à marito,& preciũ ei dedit. an mulieri vel eius hęredi per talẽ vẽditionẽ pręiudicatur quo minꝰ prędiũ repetere possit, quęritur? Dicitur ꝙ nõ.

m *Patris tui.* mariti sui.

n *Non consistat emptio.* vt &.ff.eo.l.suæ rei.&.l.si debitor. nisi ratione possessionis: [a] vt.ff.eo.l.si in emptione.§.rei suæ. vel sub conditione: vt.ff.eo.l.existimo.&.ff.de leg.j.l.cætera.§.j. & ar. ff.de verb.obli.l.nemo.&.l.existimo.& nisi per aliũ: [b] vt.ff.mãda.l.si mandauero.ij.§. si hi.& nisi ratione partis aliorum: vt.ff.de in diem addic.l. quod si vno.in fi. Sed quidam ibi intelligũt sub conditione, qua existente res non sit nostra.

o *Simulatam.* & ideo pro ifecta quoque habendam: vt supra plus val.quod agi. Duplici ergo ratione nõ valet.

p *Substantiam veritatis.* cũ fuerit simulata.

q *Non potuit.* cum sua erat.ſ.eo.l.si ancillam.

*Inuitum.*]CASVS. An rem tuam vitiosam per iudicẽ me possis compellere emere, quæritur? Dicitur ꝙ non. econtra si rem vitiosam habuero, & tu eam desideraueris: non poteris me compellere vt tibi vendam.

r *Non continet.* vt & infra de iure delibe.l. nec emere. & supra de act.& obl.l. sicut.&.j. loca.l. inuitos.&.j. de nup.l. neque ab initio. &.ff.de pign.act.l. quãuis.&.ſ.de Iudæis.l. nemo exterus. & ifra eo. l.dudũ. Sed prima fallit in casibus vbi quis cogitur cõparare: vt.ff. de act.emp.l. Iulianus. §. idem Celsus.&.ff.de le.j.l.& si equo.&.ff.cõmuni diui.l.communi diuidũdo.ij.§.fi. & insti.de leg.§. nõ solum. Item & secunda fallit: nam quandoque quis distrahere cogitur: vt infra de communi ser. ma.l.j. licet quidam ibi † *aliàs pro* dicant quòd iam erat liber. vnde cum non sit seruus, nõ dicitur cogi vendere rem suam,

*Non idcirco.*]CASVS. Si mihi prædium vendidisti, non ob hoc minus tenebit venditio quòd fideiussorem nomine euictionis non accepi: vel instrumentum venditionis non interuenit: quia sufficit quòd consensu tuo sim introductus in vacuam possessionem.& hoc in prima. Si vero precium tibi adhuc non solui, petere poteris: nec facto contractu interueniente consensu, si pœnitueris, minus valebit venditio.& hoc in vltima.

s *Non idcirco minus.* fallit in seruo communi manumisso.

t *Non accepit.* de euictione, cum nec dandus est, nisi actũ esset: vt.ff.de euic.l.emptori.&.ff.de præto.stip.l.j.§. stipulatio.

u *Omissum est.* vt supra de fide instru.l.non idcirco. & supra de rei vind.l.quotiens.& infra de communium re.alie.l.fi. & supra de proba.l.cum res.

x *Possidet.* vt infra de acqui.pos.l.minus.&.ff.de acqui.pos.l.si ex stipulatione.& infra si quis alteri vel sibi.l.si emancipatis.

y *Peti potest.* vt.d.l. quotiens.& in eo.tit.l.inciuile.

† *aliàs, facta vendi-tione.*

a *Hoc verũ quando per aliquod resi hi.& nisi ratione par mediũ possessoriũ emptor nõ possit à vẽditore possessionẽ recuperare: aliàs secus. Barto. & Bal. in.l.si in emptione.§.rei suæ in glo.allega.*

b *Intellige quãdo vendẽs poterat inuito domino rẽ distrahere. aliàs emptio rei suæ per aliũ celebrata non valet. Cy.& Bal. in.l.vnica. ſ.si ser.ex.*

† *aliàs pro prædonepræliber.vnde cum non sit seruus, nõ dicitur cogi sumitur possidere. Odef.*



BIU Cujas

a *Contestatio.* id est coram testibus protestatio.
b *Rescindit.* supra de transac.l. quamuis.& de ac.& obl.l. sicut.& si cer. pet.l.eo quòd.

*IN vendentis.*]*CASVS.* Vendo tibi si emere volueris, vel ego voluero.non valet emptio. Vel pone casum vt in glos.

c *In vendentis.* Quidã non intelligentes ponunt casum: Vendo tibi talem rem pro quãto volueris, vel quanti æstimaueris: qui casus est.ff.e.l.quod sæpe. §. j. Tu dic quòd ipsum commerciũ, id est cõtractus qui est emptio & vẽditio, fuit hic positum in arbitrium alterius: vt si volueris sic emere.sic &.ff.de ac.& obli. l. sub hac.& de verbo obli.l. centesimis.§.fi.Sed videt cõtra insti.eo.§. emptio. vbi dicit tenere. Sol. aliud est cum dico, vẽdo quanti volueris: vt hic.aliud si volueris: vt ibi. Alij vt R. ꝙ vbi expresse dixi, quãti fueris arbitratus: tunc nõ valet.at vbi vel à te facta fuit, vt si volueris emere, valet: sicut & si dicerem, si capitolium ascẽderis: quia expressa nocent: vt.ff.de cõdi.& demon.l.nonnũquam.& de leg.iij.l. fideicommissa.§.si fideicommissum. Sic ergo dicit hic volũtate, scilicet expressa. Alij ꝙ ibi fuit collatũ in arbitriũ alterius contrahentium: vt boni viri arbitrio. Ioã. vero dicit quòd ibi fuit institutio pure facta, sed resoluitur sub conditione.hic autẽ facta fuit sub cõditione. Tu dic, si precium conferatur in alterius arbitrium, nõ valet: vt.ff.eo.l.qd sæpe.§.j.& idem si cõmercium: vt hic. Porro res ipsa confertur: vt insti.eo.§. emptio. Si autem in extranei arbitrium precium cõferatur: si quidem innominati, non valet: nisi in casu: vt.ff.loca.l.si merces.& de pig.l.si fundus.§. fi. Si autem nominati, valet, si ipse fuerit arbitratus. aliàs non, nec recurritur ad arbitriũ boni viri: vt arg.infra eo.l.fi. Si autem arbitretur, sed male, recurritur ad arbitrium boni viri: vt argu.ff.pro socio.l.si ita coita.& l.societatem mecũ. Accidentale autem, id est accidens aliquod quod non est de substantia contractus, siue in alterius cõtrahentium arbitriũ, siue extranei conferatur, sicut in societate, ita in venditione ad boni viri arbitrium recurritur, siue arbitretur, siue non: vt.ff.eo.l.hæc venditio.& pro socio.l.si ita coita. &.l.societatem mecum. Quod dixi in venditione, serua etiam in locatione: vt arg.infra eo.l.fi.in fi. In stricti vero iuris iudiciis non recurritur ad alterius arbitrium: vt.ff.de verb.obli.l.si quis arbitratu.quod potest dici si non arbitretur.aliàs sic: vt.ff. de oper.li.l.si libertus ita. Porro in arbitriũ promittentis si cõferatur tacite, valet: vt si ascenderis capitolium: vt.d.l.de cõdit.& demon.l.nonnunquam. si expresse: vt si vis vel voles vel volueris, non valet. sed si cũ voles vel volueris, sic: vt.ff.de verb. obli.l.centesimis.§. si ita. &.l.à Titio.§.fi.&.l.si quis stipulatus. & de act.& obli.l.sub hac. Sed quid si dicam volo tibi vendere rem istam pro.x.& tu dicas, ego volo emere pro.x. an erit contracta venditio? Videtur quòd non. nam si dicam, volo ascende-

*vẽditio an valeat si in alterius arbitriũ precium cõferatur.*

*†aliàs, quæ*

licet incontinenti facta, pœnitentiæ contestatio[a] cõsensu finita rescindit.[b]

*Contractus in alterius contrahentiũ voluntatem collatus, non intelligitur efficaciter celebratus. Salyc. Vel sic: Contractus vltro citróque obligatorius non potest conferri in voluntatem vel arbitrium alterius ex contrahentibus: & si contra fiat, nõ valet. Paulus de castro.*

XIII. Iidem AA. Iuliano.

IN vendentis[c] vel emẽtis voluntatem collata conditione comparandi, quia† non adstringit necessitate cõtrahẽtes, obligatio nulla est. idcirco dominꝰ inuitus ex huiusmodi conuentione rem propriam vel quilibet aliꝰ distrahere nõ cõpellit.

*Non solum proximis & consortibus, sed etiam aliis liberum est arbitrium rem propriam distrahendi: non obstantibus constitutionibus quæ olim contrarium disponebant. h.d.no. Bald. Vel sic: Iure nouo non cogitur quis prius vendere proximis & cõsobrinis, quam extraneis. Salyc. Vel sic: Potest quis vendere rem suam cui vult, reprobata lege quæ cogebat eum vendere consortibus, non extraneis. Paulus de castro.*

XIIII. Imppp. VALENTINIA. THEOD.& ARCAD. AAA. Fabiano præfecto prætorio Illyrici & Italiæ.

DVdum† proximis[d] cõsortibúsque[e] concessum erat, vt extraneos ab emptione remouerent, neque homines suo arbitratu vendẽda distraherẽt. sed quia grauis hæc videtur iniuria, quę inani honestatis colore velatur, vt homines de rebus suis facere aliquid cogãtur initi:[f] superiore lege cassata, vnusquisque suo arbitratu quærere vel probare possit emptorẽ: & nisi lex[h] specialiter quasdã personas hoc facere prohibuerit. Dat. VI. Kal. Iunij Vincentiæ, Tatiano & Symmacho Conss.

*Precium rei venditæ per tertiũ arbitratorem definitum seu declaratũ cogitur emptor soluere, & non arbitrante eo nõ tenet venditio: quod etiam in locatione seruari mandatur. h.d. Vel breuius: Si precium ad tertii arbitrium committitur: illo non arbitrante contractus redditur nullus, nec à persona receditur: & illo arbitrante firmatur. Salyc. Vel sic: Si precium committatur in arbitrium vel declarationem tertii, secuta declaratione valet contractus: sed ea non secuta non valet, tanquam defecta conditione sub qua censetur contractus celebratus. nec est curandum an illi fuerit commissa declaratio tanquam amico communi, & sic fuerit habitus respectus ad personã eius: an tanquam in arbitrium boni viri, & sic fuerit habitus respectus ad id quod facere debet vel faceret bonus vir: quia non secuta declaratione, neutro casu valet contractus, nec receditur ab eius persona, vt per alium bonũ virum declaratio fiat. h.d. ista lex sing. quæ cotidie allegatur. Paul. de cast.*

XV. Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano præfecto prætorio.

SVper rebus venundandis, si quis rem ita comparauerit, vt res vendita esset quanti Titius æstimauerit: magna dubitatio exorta est multis antiquæ prudẽtiæ cultoribus: quam decidẽtes, sancimus, cũ huiusmodi conuentio super venditione procedat, quanti ille æstimauerit, sub hac cõditione stare vẽditionem, vt si quidẽ ipse qui nominatus est, preciũ definierit: omnimodo secundum eius æstimationem & precia persolui, & venditionem ad effectum tanquam lex seruanda est, si voluntas non fuerit nuda.

*Venditio*

*†Hanc. l. limita in casu notabili. l.i. ff. de priui. creditorum. & vide oro do. Io. igneum, qui hic pertractat materiã retractus.*

a re arborem, non sequitur quòd ascendam. Sed certe hoc valet, cum solo consensu contrahatur. at ibi necesse est vt ascendat. & sic clarum est quòd nõ ascendit, licet sic dicat. sed hoc non est clarum eum non consentire. nam & his verbis fideicommissum relinquitur: vt insti. de singulis re. per fideicom. reli. §. fi. & mandatum contrahitur: vt ff. man. l. j. Item quid si dicam, rem meam velle vendere tibi pro. x. & tu dicis, ego vellem emere? Respõ. nõ hoc valet: quia ponitur verbum præteriti imperfecti, quod rem imperfectam significat. Item quid si dicam, vendo tibi pro. x. si vis: & ego emo si vis? Respõ. hoc non valet, secundum Azo. per. l. istam. Alij vt H. quòd sic; & hæc lex intelligitur quando in futurum apponitur conditio voluntatis. Sed ar. contra. ff. de cõdit. insti. l. si Titius. *ADDIT 1.* Videas similem glos. in l. in personam. §. generaliter. ff. de regu. iuris.

B

C

D

*DVdum.*]*CASVS.* Olim si rem meã vendere volebam non extraneo, sed consanguineo, si comparare volebat, habebam necesse vendere. Item si duo erant consortes in aliqua re, & vnus volebat vẽdere rem illã, non poterat quandiu consors volebat emere: & si alius emebat, consors poterat offerre precium, & rem recuperare: quod remouet iperator per hãc. l. dicens ꝙ quilibet cuncunque voluerit rem suam distrahere poterit: nisi lex specialiter hoc prohibeat. qualiter hoc faciat, nõ aperit. tu dic, si testator alicui rem legauit, ne extra familiã alienet: quo casu voluntas sua

d *Proximis.* id est consanguineis.
e *Consortibúsque.* licet non consanguineis.
f *Inuiti.* vendere ei cui nolunt, vendere tamen volunt.
g *Emptorem.* vt infra de communiũ re. alie. l. falso.& infra de dona. l. portionem.& supra communi diuidũ. l. j. & supra de Iudæis. l. nemo exterus.
h *Nisi lex.* forte à testatore sic dicta, vel ab eo qui rem tibi dedit, adiecta vel scripta: vt infra de re. alie. non alie. l. fi. Vel si emphyteuta velit vendere emponemata sua, id est melioratione: præfertur quidem dominus extraneo: vt infra de iure emphy. l. ij. Item in iudicio communi diuidendo post litem contestatam, & in iudicio familiæ erciscundæ post motam cõtrouersiam alienationes voluntariæ extraneis sunt interdictæ: vt supra cõmuni diui. l. j. in fi. &.ff.fa. ercis. l. alienationes. Vel dic, nisi lex, scilicet quam habes infra lib. xj. non licere habitatoribus metrocomiæ. l. j. *ADDIT 10.* Hæc exempla non placent Cy. quia hic loquitur de prohibitione in personã: ideo pone exẽplũ de lege vnica. ff. ne Christianum man. Vel dic, secũdum Bald. nisi. id est specialis constitutio loci, vel municipale statutũ hoc prohibeat, quia statuta valent: vt. c. constitutus. de in integ. restitu.

*SVper.*]*CASVS.* Olim si aliquis rem suam venderet quanti Titius definiret, dubitatio erat, an valeret talis vẽditio. Dicit

cit imperator quòd si venditio facta fuit sub illa conditione,nec deficit conditio, puta quia Titius precium definiuit: emptor ad precium, venditor ad rem tradendam tenebitur, siue in scriptis, siue sine scriptis celebrata fuerit venditio. Si non definiat, non valebit,remota diuinatione an sit collatum arbitrium in certam personam,an in virum bonum.& hæc eadem dici possunt í locatione & conductione, cũ pensio in alicuius arbitriũ conferatur. Vi.

a *Peruenire.* siue bene siue male sit arbitrat⁹, secundũ Azo. Tu dic si male, recurritur ad arbitrium boni viri: vt ff.pro socio.l.si ita coita.&.l.societatem mecum.Idem dico in stricti iuris iudiciis: vt.ff. de ope.lib.l.si libertus. ij.licet alij cõtra: vt.ff. de verb.obl.l.si quis arbitratu. Tertij dicunt, vt.P. quòd si excessit dimidiam iusti precij, petat deceptus rescindi contractum eo modo, quo si ipsemet recte cõtrahẽs fuisset decept⁹: & hoc officio iudicis, vel actione ex eo contractu,data emptori electione: vt infra de rescin.ven.l.ij.& hoc cũ non dolose fecit.aliàs tenetur de dolo,si non

*Ola.ita tenet Bal. Pau.* potest agi contra con- *Et hoc sa. re dixit,* trahẽtem,quia nõ participauit dolũ, nec est deceptio vltra dimidiam.

*Hic valet* b *Legis.* vt supra de *nisi nul-* fide instru.l.cõtractus. *lus adi-* c *Pro nihilo.* vt nec *tus ap-* ad alterius arbitriũ re- *positus* curratur,[2] & in simili *nõ dicla* casu loquitur.ff.dever. *alteri* oblig.l.si quis arbitra- *nomen* tu.hoc tamen fallit in *hic.* duobus casibus. Prim⁹

*Et infra* infra de dotis pro.l.iij.&.ff.de iur.do.l.cum post.§. gener. *quæ ibi* b Secundus est.ff.e.l.hæc venditio. *facta* c Et est tertius, infra cõmunia de *impossi-* leg.l.si.§.j. *ADDITIO.* Et hoc fauore vltimæ volũtatis, vt nõ *bile ac-* pereat,licet tertius nõ arbitretur:sed recurrit ad superiorẽ. Pau. *cidẽ-* d *Venerint.* nam distinguebãt veteres, vtrum in personam cer- *bus cõ-* tam, an vt in bonum virum in eum consenserunt. *stitutis hic* e *Quia hoc.* id est per coniecturam scire. *q precio* f *Locum habere.* vt &.ff.loca.l.si merces.in prin.& insti.loc.in *sed est de* prin.ibi, si merces. Sed an sit cogendus arbitrari ille in quem sic *incertia.* arbitrium est collatum? Respon. sic, d si cum pœna vel pignori- *Dissimet* bus cautum sit stari eius arbitrio,& ipse recepit ad definiẽdum. *aliàs* aliàs non, sicut & arbiter: vt.ff.de arbi.l.iij. §. tametsi.&.l. liti- *Ang.* gatores.§.j.&.l. non distinguemus.§.j.sed illo nõ arbitrãte vnus *Pau.* alterum compellere non poterit ad eligẽdum alterum. *ADDI-* *dic se-* TIO. Vt tibi liqueat an & quando precio collato in arbitrium *cundũ* boni viri,ab eius persona recedatur, distingue breuiter sic post *est* Bar.in.l.si quis arbitratu.ff.de verb.oblig. Aut fuit arbitrat⁹ ini- *sum* que,& receditur ab eius persona.l.si libertus.ij.ff.de oper.lib.cũ *dict.* similibus. Aut nunquam fuit arbitratus,& tunc aut fuit vnus de *arbitr.* contrahentibus,& receditur: vt.l.hæc venditio.ff.eo. Aut fuit *arbitri po-* tertius, & tunc aut fuit assumptus super contractu perficiendo, *test ex-* & non receditur ab eius persona, vt hic cum similibus. Aut su- *arbitrio* per contractu perfecto, & in aliquo accessorio, & receditur à *recurrere* persona eius: vt.l.domum.ff.eo.

*vel* DE HAEREDITATE VEL ACTIONE *quæ,* vendita.

*Dixit* e *de venditione rerum corporalium, nunc incorporalium.*

*Es alienum.*] *CASVS.* Hæreditate nomine fisci vendita emptor tenetur ad onera,& ad æs alienum: & hoc est spe-

## TITVLVS XXXIX.

## DE HAEREDITATE vel actione vendita.

*Fiscus hæreditate vẽdita nõ tenetur creditoribus hæreditariis respõdere, sed emptor est conueniendus ab eis.h.d.no. Bal. Vel sic: Speciale est in fisco hæreditatem vendente, vt à creditoribus hæreditariis conueniatur emptor, & non ipse. Sal. Vel sic: Quando fiscus vẽdit hæreditatẽ, creditores hæreditarii nõ debẽt molestare fiscũ sed emptorẽ. & est speciale in fisco.h.d. Paulus de castr.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Geminio.

AEs alienum, hæreditate nomine fisci vendita, g ad onus emptoris bonorũ pertinere, nec fiscum h creditoribus hæreditariis respondere, certum & absolutum est.

*Hæres, & non emptor hæreditatis à creditoribus conuenitur hæreditariis: & si eis satisfacere conuenit, nec ad satisfaciendum tenetur, nisi hac lege emerit. Salyc. Vel sic: Venditor hæreditatis debet conueniri à creditoribus hæreditariis, non autem emptor, etiam si fuit actum inter ipsum & venditorem, vt deberet illis soluere vel satisfacere. quod tamen venditor eis soluerit, potest per actionem ex vendito ab emptore recuperare, qui censetur eam emisse cum commodis & oneribus: non autem potest venditor post venditionem & traditionẽ compellere emptorem ad satisfaciendũ de satisfaciẽdo creditoribus, si tempore venditionis hoc dictũ non fuerit. h.d. Paulus de castro.*

II. Imp. ANTONINVS A. Floriano.

RAtio iuris i postulat, vt creditoribus hæreditariis & legatariis seu fideicõmissariis te k conuenire volẽtibus, tu respõdeas: l & cum eo cui hæreditatem venundedisti,tu experiaris suo ordine. m Nam vt satis tibi detur, n sero desideras: quoniã eo tempore quo venundabatur hæreditas,hoc non est comprehensum. o Quanuis enim ea lege emerit,vt creditoribus hæreditariis satisfaciat: excipere tamen actiones hæreditarias inuitus cogi p non potest. q

*Actionem suam potest quis cedere cõtra inuitum & ignorantem debitorẽ. Baldus & Salycetus.*

*Ratio.*] *CASVS.* Delata erat alicui hæreditas: eam adiit, & mihi vẽdidit: quis creditorib⁹ hæreditariis & legatariis respõdere teneat, quæritur? Respõ. q tu venditor: & ages aduersus me actione ex vẽdito. & hoc in prima. Si vero satisdẽ de suscipiẽdis actionibus, & de seruãdo te idẽnẽ, an creditorib⁹ hæreditariis & legatariis respõdere tenear, quærit? Respõ. q nõ: verũtamen si non soluero ex forma pacti, poterit venditor me reconuenire ad interesse.

i *Iuris.* id est legis.xij.tabularum,& iuris prætorij, quæ volunt vt hæredes creditoribus hæreditariis teneantur: vt supra de hæredi.ac.l.fi.& de pac.l.pacto.nec ideo quia vendunt,definũt hæredes esse vel teneri: vt hic,&.j.de reuo.his quæ in frau.cre.l.j. &.ff.de leg.j.l.quanuis hæres.& arg.ff.de iure do.l.si mulier.§.j.

k *Te.* scilicet venditorem.

l *Tu respõdeas.* nõ emptor, nisi factus sis tu nõ soluẽdo.arg.ff.de leg.j.l. planc.ij.§.qui rogat⁹.&.ff.de fun.dot.l.si marit⁹ fundum. Sed quare nõ sic creditores possunt emptores cõuenire vt emptor debitores? Respõ. vẽditor de suo potest facere quod ei placet,& sic actiones trãsferre cõtra debitores: sed de alienonequaquã: vt.ff.de negot.gestis.l.soluẽdo.&.ff.de noua.l.si Stichũ.§.fi.

m *Suo ordine.* libello dato,& actione ex vendito,vel negotiorũ gestorum: vt.ff.eo.l.ij.§. siue.& de procura.l.licet.§.ea.

n *Vt satis tibi detur.* de suscipiendis actionibus: vel de seruando indemnem.sic &.ff.de iudi.l.in omnibus.quæ est contra. Alij dicunt quòd hoc non petitur ex iusta causa. Tu dic quòd petitur hic satisdari, scilicet cum fideiussore, quod non potest: sed caueri de indemnitate sic: vt ibi.

o *Comprehensum.* nec natura contractus ea est.

p *Cogi.* sponte potest: vt supra de pac.l.ij.

q *Non potest.* à creditoribus: sed à te sic eatenus, vt vel actionẽ suscipiat, vel quanti tua interest præsteri vt.ff. de dona.l.hæreditaté.sic.ff.de leg.j.l.apud Iulianũ.§.hæres. Alij dicũt speciale in donatione, sicut in fisco: vt.ẽ.eo.l.j. Vel dic à creditoribus non, sed à te sic etiã præcise: vt.ff.de no.ope.nũ.l.stipulatio.§.siue. Vel refert conuenerit vt satisfaciat, vel vt respondeat creditoribus. In primo casu non cogatur suscipere iudicium, in secundo sic.

*Nominis.*

*sequitur Cy. & Bald.*

*f Approbatur p odo. Cy. Bal. & Pau.*

*g Idem Cy. & intellige quòd fiscus tũc tenetur ví quãtũ ad eũ peruenit: & non vltra. Bald.*

*h Ista est falsa: quia legũ correctio est eũdã. Ang. i Hæc potest esse vera. Ange. hic.*

*k Dic quòd aut fisc⁹ vẽdit rem tãquã suã sim pliciter, & tunc nõ potest res ab emptore euinci: vt in bonis in cõtrariũ allegatis. aut tanquã suã ex certa causa: & tunc poterit illas res ab emptore euici. & sic loquitur iste §. Cy. in addi. & Bal. hic.*

BIU Cujas

*Nomẽ vẽdi potest ignorãte debitore, & etiam inuito, non autem delegari.*

NOminis.] CASVS. Inuito vel ignorante debitore meo, ius quod in eo habeo, distrahere possum.

a *Nominis venditio.* id est actionis venditio, sit etiam ignorante debitore, vel inuito cuius nomen venditur: siue pure debeat, siue non: vt hic, &.ĭ. de dona. l. ij. &. ff. e. l. nomina eorum. Secus est in delegatione, quæ fit cõsentiente demum debitore: vt.ĭ. de noua. l. j. Quod ideo est, vt dicunt, quia ibi nullæ reliquiæ actionis penes delegantem remanent. Tu dic clarius, quòd delegatiò fit per nouationem, nouatio per stipulationem: at stipulatio tantum à præsente & volente cõtrahitur: vt. ff. de verbo. oblig. l. j. in princip.

QVi.] CASVS. Erat hæreditas mihi delata. dicebas eam non esse bonam: vnde vel minori precio eam tibi vendidi: vel cum non essem venditurus, dolo induxisti me ad vendẽdum. si non tradidi, an tradere compellendus sim, quæritur? Respõ. quòd non: sed si tradidi, repetã, & à quolibet possidente res hęreditarias persequi potero.

b *Qui nondum certus.* secus si certus: vt. ff. de act. empt. l. j. in fin. Sed nónne semper videtur certus: vt.ĭ. de rescin. ven. l. quisquis. quæ est contra? Sol. speciale in hæreditate: vt. ff. de regu. iu. l. qui in alterius.

c *Quantitatẽ.* scilicet contineat hæreditas. & dic dolo dante causam contractui. & sic ipso iure non valet. Vel incidẽte: & tunc actione ex eo contractu vel exceptione purgatur: vt hic, &. ff. de dolo. l. si quis affirmauerit. in princ. & de actio. empt. l. Iulianus. §. si venditor. &. §. per cõtrarium. Et distingue hic vt diximus. ŝ. ex quib. cau. ma. l. in contractibus.

d *Conueniri.* id est conuentus.

e *Eorum persecutionẽ.* quæ sunt in hæreditate vel actione de dolo si tradidit, vel dolus dedit causam: vel petitione hæreditatis, vel rei vĭdicatione ab extraneis possidentibus res hæreditarias.

f *Habet.* scilicet venditor.

EMptor.] CASVS. Si emisti ab hærede hæreditatem sibi delatam, si hæres cedit tibi actiones, habes vtiles, & exercitium directarum actionum. si nó cedit, habes vtiles actiones sine omni cessione.

g *Mandatis.* scilicet directis: nam vtiles habet sine cessione ex natura contractus: vt.ĭ. subĭcit. in directis ergo est procurator in rem suam.

h *Fungitur.* agit ergo directa nomine mandantis. nec enim separata est à mandante: vt. ff. pro socio. l. iij. & de pecu. l. quis ergo casus. Vnde etiam post cessionem potest venditor agere, nisi in tribus casibus: vt.ĭ. de noua. l. iij. Item quæ poterant venditori exceptiones nocere, & isti noceant. Item cessione facta an stetim vtilis deficiat? Respon. Io. non: & sic competit vtilis & directa: nec sunt duæ, sed vna duas habens qualitates, alteram iure cõtractus, alteram iure cessionis. Alij dicunt statim annihilari vtilẽ facta cessione directę. quancunq; tamen exerceat, puto eũ secundum Ioan. iurare de calumnia, cum sit principalis persona, & suũ negocium gerat: vt. ŝ. de procura. l. qui stipendia. Alij distinguũt an vtilem intentat, vel directam. Item huiusmodi cessio inutilis vĭdetur, cum & sine cessione detur vtilis: vt hic subĭicit, &. ff. de

*Hæreditatis emptor, quã actionem habet facta sibi cessione per venditorẽ.*

III. Imp. ALEXANDER. A. Timotheo.

NOminis venditio [a] etiam ignorante vel inuito eo aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet.

*Deceptus in contractu dolo aduersarii, non cogitur adimplere contractum. Bald. & Salycetus.*

IIII. Idem A. Diogeni.

QVi nondũ certus [b] de quãtitate hæreditatis, persuadẽte emptore quasi exiguam quantitatem [c] eam vendidit: bonæ fidei iudicio conueniri [d] vt res tradat, vel actiones mandet, non compellitur. nam suo quoque iure eorum persecutionem [e] habet. [f]

*Emptor hæreditatis mandatis actionibus habet directas, quas concipit in personam mandãtis: sed non mandatis actionibus habet vtiles. Bald.*

V. Idem A. Onesimo.

EMptor hæreditatis, actionibus mandatis, [g] eo iure vti debet, quo is cuius persona fungitur: [h] quanuis vtiles etiam aduersus debitores hæreditarios actiones [i] emptori tribui placuit.

*Posterior in titulo, sed prior in possessione, priori in dominio præfertur. Bald. Vel sic: Ex sola venditione hæreditatis dominium rerum possessarum non transfertur: ideo non prohibetur illas alteri vendere & tradere, licet teneatur priori emptori ad interesse. Salyc. Vel sic: Venditor antequã tradat est dominus: & ideo alteri vẽdendo & tradẽdo transfert dominiũ: & sic secundus emptor in eo erit potior quam primus. concord. l. quotiens. ŝ. de rei vind. Pau. de cast.*

VI. Idem A. Pomponio.

QVi tibi hæreditatem vendidit, antequam res hæreditarias traderet, [k] dominus earum perseuerauit: [l] & ideo [m] vendendo eas aliis, dominium transferre potuit. Sed quoniam contractus fidem fregit: ex empto actione conuentus, quanti tua interest, præstare [n] cogetur.

*Nomen potest pignorari & vendi: & transit non solum personalis, sed etiam hypothecaria. h. d. Vel sic: Nomen debitoris potest dari pignori: & ille cui datum est, potest ipsum alteri vendere iure creditoris sicut aliam rem pignoratam: & emptori datur vtilis actio ad exigendum, sicut dabatur venditori antequam venderet. hoc dicit text. cum glos. Pau. de cast.*

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Manassæ.

POstquã eò decursum [o] est, vt cautiones [p] quoq; debitorum pignori dentur: ordinariũ visum est, post nominis vẽditionem vtiles [q] emptori (sicut respõsum est) vel ipsi [r] creditori postulanti dandas actiones. †

*Qui emit nomen, non propterea efficitur dominus rei debitæ: sed agit ad illam actione personali. Bald. Vel sic: Ex venditione nominis transit vtilis, & etiam exercitium directæ si cedatur, tam ad debitum, quàm ad pignora: non autem dominium rerum pignoratarum. hoc dicit Pau. de cast.*

A pac. l. si cum emptore. &. ff. de pet. hęre. l. ei qui. &. ŝ. de act. & obl. l. noĭbus. &. l. si à creditore. &.ĭ. de leg. l. ex legato. nisi actiones facto hęredis vendẽtis sint quæsitę: quo casu necessaria est cessio, vt in Trebellianica restitutione: vt. ff. ad Treb. l. si hęres pecunias.

i *Actiones.* etiã sine cessione. Et nota aduersus debitores. Idem tamen puto aduersus possessores singulariũ rerum illius hæreditatis, dummodo non contra vẽditorem qui vtique dominus remansit: vt.ĭ. l. proxi. & posset agẽdo præferri emptori: nisi in tribus casib⁹, vt dixi. Quid autem si ego à Titio, tu à me emisti hæreditatem: an vterq; nostrũ, an prior tantum habet vtiles actiones? Et dic quòd vltimus emptor.

QVi tibi.] CASVS. Hæreditatem mihi vendidisti: si non tradidisti, adhuc domin⁹ perseueras. sed si alij vendidisti, quod potuisti, actione ex empto ad interesse mihi teneberis.

k *Traderet.* quod facere debet si potest. alioquin nihilo minus cedere debet earũ rerum persecutionem: vt ff. eo. l. ij. §. peruenisse.

l *Perseuerauit.* vt.ĭ. de act. empt. l. si ancillam. &. l. si pater. &.ĭ. de his qui à non domino. l. qui tibi. & ff. de act. emp. l. quintus. &. ŝ. de rei vind. l. quotiens. & l. seruum.

l *Perseuerauit.* vt &. ŝ. de pact. l. traditionibus & vsucapionib⁹ dominia trãsferuntur, & nó nudis pactis.

m *Ex ideo.* bona ratio est: vt. ff. de acqui. rerum do. l. traditio. Sed hoc qualiter, cum vtilis cõpetebat emptori? Respon. vt. ŝ. l. proxi.

n *Præstare.* Nota pro opinione Io. contra M. vt venditor præstando interesse liberetur: vt.ĭ. de act. empt. l. si traditio. ADDITIO. Dic hoc verum, si venditor non habet facultatem rei tradendę. aliàs pręcise poterit cogi tradere. glos. in. §. precium. insti. de empt. & vendi. Barto. in. l. j. ff. de act. emp. Bart. & Ia. in. l. stipulationes non diuiduntur. ff. de verbo. obli. Bal. & Pau. in. l. si traditio.ĭ. de act. emp. & Iaf. in. §. actionum. inst. de act. & Ange. hic.

POstquam.] CASVS. Olim tantum corpora obligabãtur: sed postea deuentum est ad hoc vt actiones obligentur. si ergo actionem quam habebas aduersus debitorem tuum, mihi vendidisti, habeo vtilem actionem.

o *Postquam eò decursum est.* prius fuit in vsu tantum mobilia impignorari, secundo etiam ad immobilia ventũ est, tertio ad nomina, sicut fit in executione: vt. ff. de re iudi. l. à diuo. §. j. Vt ergo ius tuetur creditorem, vt agendo contra debitorem nomen exigat, & exactum pignoris loco teneat vel compenset: vt.ĭ. quæ res pig. obli. pos. l. nomen. &. ff. de pig. act. l. si conuenerit.ĭj. sic tuetur emptorem nominis in pignore: vt hic, &. ff. eo. l. emptori nominis. &.ĭ. l. proxi. in fi. Vel hic dicit de actione principali.

p *Cautiones.* scilicet instrumenta.

q *Vtiles.* quia scriptum tradendo videor remisisse debitum: vt ff. de pact. l. Labeo.

r *Vel ipsi.* aliàs vel ipsi: & tunc vel, pro etiam. aliàs velut ipsi, & tunc construe: & dictio velut, nó ponitur similitudinarie: sed sic respõsum est, scilicet à sapientibus secundũ hanc lecturam. aliàs deficit vtrunque: & tunc planum est.

EX nominis.] CASVS. Mutuaui tibi. x. & pignus obligasti. si ius

si ius quod aduersus te habeo, vēdidero Titio: an dominium pignoris ad emptorē pertranseat, quæritur. Dicitur q̄ non: nec pignoris persecutio datur ei, nisi procuratori in rem suā cōstituto: directa noīe cedentis, vtilis noīe suo, ad exemplū mei creditoris.

a *Dominium rerum.* quæ sunt accessiones nominis venditi. secus autem si ipsum pignus per se creditor venderet: vt instit. quibus alie. lic. §. j.

b *Facto.* subaudi datur directa personalis, vel hypothecaria.

c *Constituta sunt.* vt di xi. ſ. l. proxi.

d *Persecutio.* quæ directō fuerat creditoris, scilicet hypothecaria.

CErti.] CASVS. Certum est quòd personalis actio vendi potest per supradicta. an similiter in rem actio, quæritur? vt si habeam cōtra te rei vindi. p re mea: an eā vendere possim, quæritur? Respon. q̄ sic, cum nomen actionis nō tantū ad personales, sed & ad reales extendatur.

e *Redemerit.* id est emerit.

f *Conceditur.* vt &. ſ. e. l. nominis. & l. postquam. & l. ex nominis.

g *Facultate.* licet non videtur sic acquiri vtilis in rem, quæ datur ratione dominij vtilis, ni sit traditio interuenerit. idē tamen est, vt dicit.

g *Facultate.* fallit in actione iniuriarum.

h *Omnium.* largissime accepto vocabulo: q̄ nomen actionis continet etiam iudicis officiū: vt. ff. de act. & obli. l. actionis verbo. aliàs strictius: vt. ff. de act. & oblig. l. actionum genera. aliàs strictissimè: vt in eod. tit. de act. & oblig. l. actio. in fin.

i *Pateat.* iuris prudentibus dicentibus posse vtilem actionem intendere eum qui emit actionem. Item an hypothecaria sine personali possit cedi alij creditori vel non creditori? Respon. non, cum sit accessoria: vnde sine principali non transit. Item sequeretur quòd si ageret principali cedens, q̄ alius perderet hypothecariam cessam.

k *Differentiam.* quia vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. ff. de Publici. l. de precio.

l *Introducere.* poterit ergo cedi & personalis & realis: & semper vtilis dabitur procuratori in rem suam suo nomine: directa nomine cedentis. Sed fallit in actione iniuriarum: quæ nec ante litis contestationem potest cedi, cum non sit in bonis: vt. ff. de iniur. l. iniuriarum. iij. nec pòst facta litigiosa: vt. j. de liti. l. ij. secundum Io. vel forte potest ante: & quod dicitur, non est in bonis, verum est vt transeat ad heredē viuentibus nobis: tamen cedimus alij.[a] Item pone me possidere codicē meum, & vendo tibi actionē in rem cōpetentem mihi nomine codicis, nihil quidē agitur. Si vero dixi cōpetituram, valet, & est spes vendita, & ages quādo alius cœperit possidere codicē meum: & ita videor vēdidisse, quòd & mihi competat. Item no. hic q̄ verbum legis indefinite prolatum generaliter accipiendum est: vt. ff. de leg. præstan. l. j. §. j. Idem in verbo, legantis: vt. ff. de au. & argen. leg. l. j. & l. Plautius. & idem in verbo, contrahentis: vt. j. quæ res pig. obli. pos. l. fi. Arg. cōtra. ſ. de transa. l. si de certa. & ff. de trāsac. l. qui cū tutoribus. in prin. & in fi. & l. cum Aquiliana. ADDITIO. Dic quòd ibi ex mente proferētis verba generalia erant restringēda: quæ mēs colligitur ex expressione rei vel causę. Bar. in. l. si de certa. alleg. in glos. QVAE RES vendi non possunt &c. Ex prædictis videbatur omnes res posse vendi, & quibuslibet: quod hic remouet.

*ff. isto tit. & sequitur Bar. in. d. l. iniuriarum. Nec obstat illud, generale nō trās missibile nō est cessibile. l. ex plurib⁹ ff. de admini. tut. quia hoc est verū in non trās missibili simpliciter: sed actio iniuriarum fit bene transmissibilis p litis contestationem. *vel oxyblatta.*

FVcandæ.] CASVS. Si priuatus quis lanam vel sericū ex quibus vestis imperialis fit, vendiderit: non solum in publicationem bonorum multabitur, sed capitali supplicio subiicietur.

m *Fucādæ.* i. tingēdæ. *Fucus quid est.* fucus enim color est.

n *In serico.* scilicet siue sit purpura de serico, siue de lana.

o *Muricis.* quod. j. vellus appellat. Et no. duo cōmoda prouenire de hoc murice, scilicet de encausto imperiali: vt ſ. de diuer. re. l. sacri affatus. Item purpura: vt hic.

p *Discrimen.* hæc accusatio post mortē cōcedi videtur: vt. ff. de his qui. vt indig. l. j.

COmparandi.] CASVS. Nulli tribuatur licentia comparandi sericum, nisi cum licentia illius qui consueuit emere vestes imperiales.

q *Præceptum est.* in. ll. quas nō habemus. Vel dic vt. ſ. l. proxi. vbi prohibuit vendere: & per consequens emere.

QVia.] CASVS. Qui in fraudem reipub. frumentū emit, capite puniatur.

r *Quia nonnunquam.* vt. j. de nauicularijs. lib. xj. l. penult. † *aliàs, capitis.*

ſ *Frumenta.* quæ tantum ad fiscum deberent deferri, per latores vendebantur: vt. j. l. proxi.

NE frumentum.] CASVS. Si frumentum exercitui principis mittatur, nullus nisi de exercitu principis comparare poterit: quia si aliter factum fuerit, si est honestior, deportabitur: inferior capite punietur.

t *Proscriptionis.* id est deportationis secundum P. nam inferiores capite damnantur. Vel dic, stylum proscriptionis, id est publicationis bonorum.

u *Inferiores.* deportantur, cum & hæc sit capitalis pœna: vt. ff. de bo. pos. l. edicto præto. §. rei. & in dubio mitiorem pœnam intelligimus: vt. ff. de pœ. l. interpretatione. & sic etiam intellige legem superiorem proximam. Item not. quòd dicit inferiores plus puniri: & est sic vt. ff. de incen. rui. nau. l. Pedius. arg. contra. ſ. de episc. & cler. l. presbyteri.

QVAE

VIII. Idem AA. & CC. Iuliano.

EX nominis emptione dominium rerum [a] obligatarum ad emptorem non trānsit: sed vel in rem suam procuratore facto, [b] vel vtilis secūdum ea quæ pridē cōstituta sunt, [c] exemplo creditoris persecutio [d] tribuitur.

*Sicut potest vendi actio in personam, ita actio in rem: & generale statutū generaliter debet intelligi in omni casu in quo potest ratio adsignari. Bald. Vel sic: Sicut per venditionem personalis transfertur vtilis, ita per venditionem realis. Salyc.*

IX. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

CErti & indubitati iuris est, ad similitudinem eius qui personalem redemerit [e] actionem, & vtiliter eam mouere suo nomine conceditur: [f] etiam eum qui in rem actionem comparauerit, eadem vti posse facultate. [g] Cum enim actionis nomen generale sit omnium [h] siue in rem siue in personam actionum, & apud omnes veteris iuris conditores hoc nomen in omnibus pateat: [i] nihil est tale, quod differentiam [k] in huiusmodi vtilibus actionibus possit introducere. [l]

*TITVLVS XL.*

QVAE RES VENDI non possunt: & qui vendere vel mercari vetantur.

*Prohibentur vendi purpura, quibus princeps vtitur cum sedet in maiestate: & priuatus hoc faciens, punitur: vt hic. Bald. Vel sic: Nullus priuatus potest de colore purpureo tingere nec mercari, nec etiam vellus muricis vendere sub pœna capitis, & publicationis bonorum. Salyc.*

I. Imppp. GRATIANVS VALENTINIAN. & THEOD. AAA. Fausto comiti sacrarum largitionum.

FVcandæ [m] atque distrahēdę purpuræ, vel in serico, [n] vel ī lana, quæ blatta vel oxobapta* atque hyacinthina dicitur, facultatem nullus possit habere priuatus. Sin autē aliquis supradicti muricis [o] vellus vendiderit, fortunarum suarum & capitis sciat se subiturum esse discrimen. [p]

*Istam. l. non seruant Pisani, qui emunt sericum à Barbaris. h. d. hæc. l. Bald.*

II. Idem AAA. Toriobando duci Mesopotamiæ.

COmparādi serici à Barbaris facultatem omnibus (sicut iam præceptum est) [q] præter comitem commerciorum, etiānum iubemus auferri.

*Non licet frumēta publici canonis emere in littoribus: & est ratio, ne detur materia delinquendi & portandi ad hostes, secundum Oldra. Vel sic: Non licet frumentū publici canonis alibi quàm in locis ordinatis emere. Salycetus.*

III. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. ad senatum & populum.

QVia nonnunquam [r] in diuersis littoribus distrahi publici canonis frumenta [s] dicuntur, vendētes & emētes sciāt capitali pœnę se esse subdēdos, & in publicam fraudem cōmercia contracta damnari.

*Frumentum exercitui missum nō potest quis emere sub pœna hic subiecta. Salyc.*

IIII. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Fausto. P. P.

NE frumētum quod deuotissimo exercitui mittitur, in prædam lucrumq; vertatur: hac sanctione decernimus, vt quicunq; hoc fuerint forte mercati, honestiores quidem stylū proscriptionis, [t] & omnium bonorū amissionē incurrant: inferiores [u] autē vilioresq; personę capitali † supplicio subiaceant.

A B C D

QVAE RES EXPORTARI, &c.

*Ad idem tendit ad quod & superior titulus.*

AD Barbaricum.]CASVS. Ad hostes transferendi vinum vel aliud nulli facultas est, nec ad gustandũ: nec eo prętextu, prout se mercatores esse huiusmodi cõmerciorũ dicere solẽt.

a *Ad Barbaricum.* scilicet solum.

b *Liquaminis.* scilicet alterius. nam & supradicta liquamina sunt. Sed quid in aridis? Dic idem eadem ratione.

c *Quisquam.* Romanus.

d *Commerciorum.* quia dicit se mercatorem.

NEmo.]CASVS. Legati missi à barbaris ad ciuitatem Romanam, nullam habeãt facultatem comparandi arma, nec ferrũ factum vel infectum. ℣ si aliter factum fuerit, venditor cum publicatione bonorũ capitali sententiæ subiaceat.

e *Alienigenis.* id est hostib⁹ populi Romani. Accursius.

f *Telis.* & etiam nauiũ fabricandarũ sciẽtia: vt infra de pœnis l. fi. & facit infra de littorum & itinerum custo. lib. xij.

*DE EVNVchis.*

*Scilicet non faciendis: vel si facti fuerint, confiscandis, ideôque nõ alienandis. & sic cõuenit cũ prædictis.*

SI quis.]CASVS. In ditione Romana si aliquis post has. ll. seruum suum eunuchũ faciat, capite puniatur: & seruus applicet fisco vnà cum loco vbi hoc commissum fuerit domino sciente & dissimulante.

† *Quis dicatur proditor, videper Feli. in ca. i. de homi.*

g *Eunuchos.* etiã seruos: vt statim probat.

h *Capite.* accusatur enim. l. Cornelia de sicariis: vt. ff. ad leg. Cornel. de sic. l. iij. ℣. fi. & l. iiij. licet in quibusdam terris pro melioribus quo ad quædam reputentur: vt. ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruũ. ℣. & si puerum. quæ est contra.

† *aliàs, ad fiscũ adiici.*

ROmanæ.]CASVS. Siue ĩ Romano, siue in Barbarico solo serui Romani eunuchi fiãt: nulli cõparandi eos licẽtia tribuatur. si qui comparent, pœna grauissima puniantur: & tabellio qui instrumentum vẽditionis scripsit, simili pœna punietur. Qui octauam vel aliquid aliud nomine vectigalis illorum eunuchorum susceperit, totum penes fiscũ remanebit: & qui hoc commiserit, pœna mortis punietur. & hoc in prima. Eunuchos autem factos extra solũ Romanũ apud Barbaricam gentẽ cuilibet cõparãdi licẽtia tribuatur. & hoc ĩ secũda.

i *Homines.* scilicet seruos. nam postea dicit, ad dominium cuiusquam. H.

TITVLVS XLI.

QVAE RES EXPORTAri non debeant.

*Nullum liquamen potest transferri ad Barbaros, quantumcunque modicum, etiã causa degustandi.*

I. Impp. VALENS & GRAT. AA. ad Theodorum magistrum militum.

AD Barbaricum [a] transferendi vini, olei, & liquaminis [b] nullam quisquam [c] habeat facultatem, nec gustus quidem causa, aut vsus commerciorum. [d]

*Non licet vendere arma hostibus populi Romani, nec eorum legatis, sub pœna capitis, & confiscationis bonorum. Salyc.*

II. Imp. MARTIANVS A. Aulo præfecto prætorio.

NEmo alienigenis [e] Barbaris cuiuscunque gentis ad hanc vrbem sacratissimam sub legationis specie, vel sub quocunque alio colore veniẽtibus, aut in diuersis aliis ciuitatibus vel locis, loricas, scuta & arcus, sagittas & spathas & gladios, vel alterius cuiuscũque generis arma audeat venũdare. nulla prorsus iisdẽ tela, nihil penitus ferri, vel facti iam, vel adhuc infecti, ab aliquo distrahatur. Pernicio sum nanque Romano imperio, & proditioni † proximũ est, barbaros, quos indigere cõuenit, telis [f] eos vt validiores reddantur, instruere. ℣ Si quis autem aliquod armorum genus quarumcunque nationum Barbaris alienigenis contra pietatis nostræ iterdicta vbicumque vendiderit: bona eius vniuersa protinus fisco addici, † ipsum quoque capitalem pœnã subire decernimus.

TITVLVS XLII.

DE EVNVCHIS.

*Tanquam homicida punitur ille qui castrat aliquem. Bald. Vel sic: Faciens quem eunuchum punitur capite: & tam seruus quàm locus confiscatur vbi sciente domino eunuchus efficitur. Salycetus.*

I. Imp. CONSTANTIN. A. Aurelio duci Mesopotamiæ.

SI quis post hãc sanctionẽ in orbe Romano eunuchos [g] fecerit, capite [h] puniatur: mãcipio tali, necnõ etiã loco vbi hoc commissum fuerit domino sciente & dissimulante, confiscando.

*Subditi Romano imperio in loco nullo possunt fieri eunuchi: nec facti in aliquem alienari, pœna capitis imminente cõtra facienti, & tabellioni qui instrumẽtum alienationis conscripserit. Barbari autem Romano imperio non subiecti, & extra Romanum imperium eunuchi facti, vbique possunt vendi. Salycetus.*

II. Imp. LEO A. Viuiano præfecto prætorio.

ROmanæ gentis homines, [i] siue in Barbaro, siue ĩ Romano solo eunuchos factos nullatenus quolibet modo ad dominiũ cuiusquam transferri iubem⁹: pœna grauissima [k] statuẽda aduersus eos qui hoc perpetrare ausi fuerit: tabellione videlicet qui huiusmodi emptionis siue cuiuslibet alterius alienationis instrumenta conscripserit, & eo qui octauã vel aliquid vectigalis causa pro his susceperit, eidem pœnæ subiiciẽdo. ℣ Barbaræ autem gentis eunuchos extra loca [l] nostro imperio subiecta factos, cunctis negotiatoribus, vel quibuscũque aliis emendi in commerciis, & vendendi vbi voluerint, tribuimus facultatem.

TITVLVS XLIII.

DE PATRIBVS QVI filios suos distraxerunt.

*Pater vel alius parens non potest suos descendentes afficere iugo seruitutis, vel alterius nexus libertatem impedientis. Bald. Vel sic: Parentes non possunt liberos alienare quoquo titulo, etiam pignoris. Salyc.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Papinianæ.

LIberos à parẽtibus, neq; vẽditionis, [m] neq; donationis titulo, neque pignoris iure, aut alio quolibet modo, nec sub prætextu ignorantiæ [n] accipiẽtis, in alium trãsferri posse, manifesti iuris est.

*Hæc est no. lex. Propter nimiã paupertatẽ egestatemq; pater vẽdere potest & pignorare filiũ & filiã: qui tamen possunt ad ingenuitatem proclamare satisfaciẽdo creditori, vel quãti homo est vẽditus emptori. h. d. Vel sic: Propter nimiã paupertatẽ & famis necessitatem potest pater vendere filium & filiã: sed postea precio oblato, vel alio æque bono mancipio præstito, in pristinam libertatem repeti potest. Salycetus.*

II. Imp. CONSTANTIN. A. prouincialibus.

SI quis ꝓpter nimiã paupertatẽ egestatemq; victꝰ causa filiũ filiámve sanguinolentus [o] vẽdiderit: [p] vẽditione ĩ hoc tãtummodo casu valente, emptor

k *Pœna grauissima.* mórtis: vt. ff. de pœnis. l. vltimum. secundum H.

l *Extra loca.* apparet ergo ĩ locis nostri imperij fieri non posse. & facit ad hãc. l. infra de vectig. l. ex prestatiõe.

*DE PATRIBVS, qui filios, &c.*

*Et hic tendit ad idem ad quod superiores.*

LIberos.]CASVS. Nullus titulo donationis, vel venditionis, vel pignoris iure filium alicuius suscipiat à patre: nec excusabit si prætẽdat ignorantiam: scilicet quia eum esse liberũ ignorauit: nec ad aliũ trãsferẽdi tribuatur emptori facultas.

m *Venditionis.* Not. nullo titulo contrahi super filio, cum liber homo sit: vt hic, & infra quæ res pig. obli. pos. l. qui filios. & de pat. pote. l. abdicatio. & infra de euic. l. si tibi. & ff. de euic. l. minor. ℣. pater. & ff. quæ res pig. oblig. posl. fi.

n *Ignorantiæ.* emptoris. Accursius.

SI quis.]CASVS. Si pater filium suum famis causa distraxit, certe eius seruitio vti potest emptor: quia vere seruus ei⁹ est, ĩ hoc casu valente venditione: ita vt pater vel ipse filius cum redimere posit oblato emptori precio, aut dato alio mancipio pro filio.

o *Sanguinolẽtus.* aliàs sanguinolentus: aliàs sanguinolentos. prima melior est: & subaudi aliàs est pater sanguinis, id est sanguine sue capitaliter puniendus, secundum Azo. & H. nisi iusta causa fuerit quare vendat.

p *Vendiderit.* an pignorare poterit eodẽ casu? Respon. sic, cum liceat quod maius est: vt. ff. de reg. iur. l. non debet. j. Sed quidã cõtra. Item an hoc liceat matri? Respon. nõ, ar. supra de transac. l. trãsactione. Item nunquid propter aliam similem causam necessariã permittetur? Respon. nõ, cum hoc non inueniam

BIU Cujas

obtinẽdi eius seruitij habeat facultatẽ: liceat autẽ ipsi qui vẽdidit, vel qui alienat[a] est, aut cuilibet alij ad ingenuitatẽ eũ ppriã repetere: modò si aut preciũ offerat[a] quod potest valere[b], aut mãcipiũ pro eiusmodi præstet.

*TITVLVS XLIIII.*

## DE RESCINDENDA venditione.

*Rescinditur venditio facta per metum, maxime si precium restituitur. Bald. concor. Salycetus.*

1. Imp. ALEXAND. A. Maroni.

SI pater tuus per vi[c] coactus domũ vẽdidit, ratum nõ habebitur, [d] quod nõ bona fide gestum est. malę fidei enim emptio irrita est. [e] Aditus itaq; nomine tuo [f] prędes puincię, auctoritatẽ suã interponet: maximè [g] cum paratum te proponas id quod precij nomine illatum est, emptori refundere.

*Ista est famosa lex, & habet materiam singularẽ & not. & l. d. Vbi re ipsa vẽditor vltra dimidiam iusti precii decipitur, ex æquitate huius l. tam ipsi quàm hæredi eius succurritur, vt vel restituto precio res ei reddatur, vel iustum precium suppleatur: & electio est emptoris. b. d. Baldus. Vel sic: Venditor deceptus re ipsa vltra dimidiam iusti precii, potest precium restituẽdo rem recuperare, nisi emptor malit iustum precium supplere. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA. Lupo.

REm* maioris precij si tu vel pater tuus minoris distraxerit: humanum est, [h] vt vel precium te restituente emptoribus, fundum venũdatum* recipias, auctoritate iudicis[i] intercedente: vel, si emptor elegerit[k], quod deest iusto precio, recipias. Minus autẽ preciũ esse videtur, si nec dimidia pars veri precij soluta sit.

*Neque priuato, neque fisco licitum est recedere à contractu perfecto. Baldus. Salycetus addit, altero inuito.*

III. Iidem AA. Martianæ.

DE contractu venditionis & emptionis iure perfecto, alterutro iuito nullo recedi tẽ-

niam. [a] Quare ergo dantur pro obsidibus ex aliqua causa? Respon. vsurpatum est. [b] Item an efficitur seruus? Quidam quòd non, sed seruit: vt infra communia de manu. l. j. §. j. sed Io. dicit vere eum seruum factum. Nec mirum si dominus liberare cogitur: quia hoc fit & aliàs: vt supra de episc. & cler. l. nemini. & insti. de noxa. §. dominus. & infra de cap. & postlimi. reuer. l. fi. Idem dico de filiis ex filia vendita natis. Item ad hoc infra de lib. cau. l. rem quidẽ. & infra de euic. l. si tibi. Item pro hoc hæc litera, ad ingenuitatem propriam repetere.

a *Offerat.* & cõsignet, si non vult accipere: vt infra de commu. ser. ma. l. j. §. j.

b *Potest valere.* si esset seruus. iusta enim precia pecuniaria ex præsenti æstimatione, & nõ ex præterita emptione constituuntur: vt. ff. de iure fisci. l. iij. §. diuus. Accursius.

*DE RESCINDENDA venditione.*

c *Dixit qualiter cõtrahatur venditio: nũc qualiter rescindatur altero cõtrahentium inuito.*

SI pater.] CASVS. Pater tuus per metum coactus rem suam vendidit, & precium accepit: antequá actio quod metus causa intentaretur, decessit. an tu qui ei successisti, possis quod metus causa agere ad rehabendam rem? Dicitur quòd sic, oblato à te precio.

c *Per vim.* scilicet compulsiuam. nam de alia dicere non potest hic, & hoc quando cadit in hominem constantẽ: vt. ff. quod metum. metum autem non.

d *Non habebitur.* apud iudicem: vt &. s. de trãsac. l. interpositas. & ff. de aucto. præs. l. j. in fi. & ff. de reg. iur. l. nihil consensui.

e *Irrita est.* id est irritanda d per actionem quod metus causa. Alij [c] distinguunt an metus dat causam contractui, vel non: vt in dolo simplici &c. & metus in se habeat dolum: vt. ff. quod metus. cau. l. si cum exceptione. §. eum qui. & sic intellige quòd hic dederit causam. & eodem modo intelligitur. ff. quod met. cau. l. si mulier. §. si dos. sed verius ibi est speciale in dote.

f *Tuo.* à te, vel ab alio pro te.

g *Maximè.* ideo dicit maximè: quia & si non offerret, adire præsidem posset: necesse tamen haberet offerre postea in lite, sicut & diximus supra de transact. l. si maior annis. & ad hoc supra de his quæ vi. & c. l. si vi. & supra de reputa. l. j. vel dic [f] quòd abundat maximè. sic & aliàs infra de ma. testa. l. fi. §. sin autem. & infra de fideicom. li. l. cum inter. Vel dic [g] tertio vt ad hoc respiciat: quia licet detur ei actio, quamuis non sit paratus precium refundere: non tamen irritanda est emptio, nisi demum refundat: sed demum reddito à te precio restituatur domus. Vel dic quarto [h] referri hoc ad casum quando venditio extorta est per impressionem, vbi non restituitur precium: vt supra quod metus causa. l. si per impressionem.

REm.] CASVS. Si rem quæ. c. valebat, pro. xl. vendidisti: an rescindere possis venditionem, quæritur? Respõ. quòd de rigore iuris, non: de æquitate, sic: refuso precio quod accepisti: ita tamen vt emptor eligat velit soluere iustum precium, & habere rem: vel rem restituere refuso sibi precio quod dedit. quod quãdo sit minus precium, in fi. dicit: illud scilicet quod est minus dimidia iusti precij.

h *Humanum est.* secus de rigore iuris, cum licuit contrahentibus sese decipere: vt. ff. de mino. l. in causæ. ij. §. penult. Sed ille rigor mitigatur, cũ est imẽsa deceptio: sicut & quãdo inest dolus.

i *Iudicis.* sed qua actione? Quidam [i] officio iudicis per hanc. l. & supra ex quib. cau. ma. l. in contractibus. & vsque ad. xxx. annos. quod non posset esse cum intra quadriennium [k] ad plus de-

*est ista glo. ad hoc quòd quocũq; ca su officiũ iudicis requiritur ad rescidẽdũ, cõ petit tãtũ ẽ tra quadriẽniũ. Salyc.*

*Concor. cũ hac. l. ca. cũ dilectus. & ca. cũ causa. extra de emptio. & ven. & ibi vide pulchras glossas.*

*aliàs, venditum.*

*Decept⁹ vltra dimidiã iusti precii, potest restitui, qualiter intelligatur illa dimidia.*

a *Patitur.* fallit in actione redhibitoria. Item in aliis tribus, scilicet lege commissoria, & pacto addictionis in diem, & manus iniectione. Sed his tribus casibus cõtrahens semel sic voluit. H. argu. ff. de aqua plu. arcen. l. in diem.

b *Nec ex rescripto.* vt supra de rei vin. inciuile. & infra de emãci. li. l. nec auus. & supra de actio. & obli. l. sicut.

c *Fiscum.* not. fiscum vti iure priuati: vt & plene dixim⁹ supra de petitione hæredi. l. j. Accursius.

*Ad rescindẽdã.* ]C *ASVS.* Fundũ p. c. emptũ vendidi. postea pro. xl. volo rescindere vẽditionem, quasi dolus interfuisset, pro hoc quòd plus emi, & minus vendidi. an possim, quæritur? Dicitur quòd non: nec sufficit ad probandum dolum q̃ pluris emptum minoris vẽdidi: quia potest esse q̃ tunc quando venditus fuit mihi, plus valuit quàm nũc quando ego vendidi.

d *Distractum.* etiam si constet precium duplicari. H. quia diligẽtia possessoris res melioratur, & negligentia deterioratur: vt. ff. de iur. fi. l. iij. §. diui.

*Si dolo.* ]C *ASVS.* Si per dolum dantem causam cõtractui, rem tuam quam aliàs non eras distracturus, vendidisti, officio iudicis rescíndetur. Si vero dolus nõ interfuerit, & venditio mutuo cõsensu perfecta est: non rescindetur emptore inuito, si maior. xxv. annis distraxisti.

e *Si dolo.* dante causam contractui: aliàs non rescinderetur, sed ad supplemẽtum ageretur: vt. ff. de dolo. l. & elegãter. circa prin.

f *Aduersarij.* secus si dolo tertij: quia tunc agitur actione de dolo contra illum tertium, si aliter non posset res esse salua venditori: puta quia emptor non fuit conscius doli, quia tunc teneretur ex vendito: vel si fuit, non est soluendo: vt dicta. l. & eleganter.

g *Deceptum.* id est induxisti me dolo ad vendendam rem quam vendere nolebam: non valet. sed si nõ fuit dolus, & eram maior, valet venditio.

h *Venditionem.* scilicet rectissimã ostendit de facto: vel secũdo si præcesserit venditio vt infirma, sequitur venditio vt infirmãda.

i *Rescindi venditionem iubebit.* scilicet officio suo, vel cõdictione indebiti, si putans te obligatum tradidisti: vel actione de dolo proposita secundum quosdam. Tu dic actione ex vendito, quæ datur ad rescindendum re non tradita: vt. ff. de act. emp. l. ex empto. §. is qui vina. & de contrahen. empt. l. sed Celsus. §. si fundus annua. a Et rescinditur eatenus quatenus de facto processit: & tibi decepto datur actio, non doloso, cum ipso iure nullus sit in eius præiudicium. b sic & infra de prædi. mi. l. & si is. Vel dic ex venditione ad supplementum, cum vellet stare cõtractui: vt notatur in. l. & eleganter.

k *Non posse.* altero inuito: vt infra quando lice. ab empt. discede. l. perfectam. in fi. & facit infra de præscript. long. temp. l. si fraude. & ff. pro socio. l. iiij.

*Non est.* ]C *ASVS.* Vẽdidisti mihi rẽ pro. x. vis rescídere vẽditionẽ offerẽdo mihi duplũ precij. an sis audiend⁹, quæritˢ? Dicitur q̃ non: quia hæc non est causa probabilis rescindendi.

*Patitur* bona fides pore, nec ex rescripto b nostro. quo iure fiscum c nostrum vti, sæpe constitutum est.

*Per instrumentum emptionis quondam factæ non probatur quòd posterior emptio sit iniusta: nec propterea præsumitur malæ fides. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Ad rescindendam venditionem non sufficit probare quòd res pluris fuerit empta, quàm sit vendita. h. d. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. Eudoxio.

AD rescindendam vẽditionẽ, & malæ fidei probationem hoc solum non sufficit, q̃ magno precio fundum comparatum, minoris distractum d esse commemoras.

*Ratione doli contractus rescinditur, & quicquid secutum est ex eo, vel ob eum. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Venditio dolo facta rescinditur, non si bona fide, & mutuo consensu. hoc dicit. Salycetus.*

V. Iidem AA. Rufo.

SI dolo e aduersarij f deceptũ g vẽditionẽ h prędij te fecisse, præses, quincię aditus animaduerterit: sciẽs cõtrariũ esse dolũ bonę fidei (quæ in huiusmodi maximè cõtractibus exigitur) rescindi vẽditionem iubebit. i Quòd si iure perfecta venditio est à maiore viginti quinq; annis: intelligere debes, consensu mutuo perfectã venditionem resolui non posse. k

*Licet quis velit reddere duplum, non rescinditur venditio perfecta. h. d. Bald. Vel sic: Venditio non rescinditur, licet precium duplicatum offeratur. Salycetus.*

a *Non obstant: quia ibi agitur ad rescídẽdũ cõtractũ actione ex eo cõtractu, ex eo quia fiebat rescissio ex pactione: hic non, immo cõtractus ab initio fuit nullus ipso iure. Ange.*

b *Quia nõ obstante quòd sit ipso iure nullus: si deceptus voluerit, poterit stare cõtractui. glo. &*

1 *Non est.* triplex poterat esse causa quare venditor vellet rescindere venditionem offerendo duplum precij emptori, scilicet quia deceptus fuerat in dimidia iusti precij. Sed certe hoc licet facere contrahentibus, non tamen vltra procedant. Itẽ quia res non erat melior facta, quàm fuerat tempore contractus. Itẽ quia affectionẽ habet in ea venditor: at precia rerum secundum veritatem, non ex affectione singulorum vel vtilitate sũt æstimãda: vt. ff. ad. l. Falci. l. precia. & l. præcedẽti. &. ff. ad legem Aquiliam. l. fi. seruum meum.

m *Duplum.* vel etiam decuplum. Accursius.

*Ætas.* ]C *ASVS.* Duo milites rem vendiderunt. volebant impetrare rescriptum, vt liceret eis rescindere vẽditionem oblato precio. Dicit imperator quòd non sunt audiendi, & non expedit eis rescindere vẽditionem: cum alij similiter possent impetrare rescriptum ad rescindẽdas suas venditiones quas fecerunt cum eis siue fisc⁹ fuerit, siue priuat⁹ qui eis aliquid vẽdidisset, quia eadem. l. vti possent.

n *Factas iure.* cũ adsint quæ adesse oportet, & absint quę abesse oportet.

o *Vestra etiã interest.* loquitur quibusdã militibus. & sic est insti. de leg. Fal. §. j.

p *Permittatur.* per rescriptum: quia priuilegiati erant milites, vel q̃ priuilegio petebãt.

q *Conueniamini.* quia quod quisque iur. &c. vt. ff. quod quisque iur. l. j. in princip. & infra de fruc. & li. expẽ. l. fi. & infra de commu. re. alie. l. portionem. Sed si concederetur tale rescriptum, nonne nullum esset, cum ex toto absorberet ius alterius: vt supra de preci. imper. offe. l. quotiens. ergo nemo veretur contra impetrantem, cũ nihil obsit conatus &c. vt. ff. quod quisque iur. l. j. in fi? Ad hoc dicas quòd hic non dicit quòd fuit concessum, vel quòd cõcessum valeat: sed dicit posito hoc quod non oportet, sequitur & aliud quod non oportet, vt dicit Azo. non valet autem etiam si concedatur. Alij dicunt quòd licet nõ valet, debet tamen impetrans vti eodem iure: vt. ff. quod quisque iur. l. iij. in fin. ij. respon. &. §. si is pro quo. Et quod in prima lege dicit, loquitur cum inter non subditos fuit latum: quod non placet: quia in dicta. l. iij. bene valet, licet impetrans non fuerit eo vsus. Tertij dicunt quòd hic petebatur vt fieret generale ius. Quarti quòd petebatur vt concederet non obstante lege aliqua, vel ex certa scientia: quibus casibus valeret. prima verior.

r *Vobis.* vt. ff. quod quisque iur. l. j. §. fina. & supra de precibus imperatori offerendis. l. j.

*Si voluntate.* ]C *ASVS.* Filius tuus te cõsentiente vẽdidit fundum pro paruo precio: vis rescindere venditionem propter parui precij quantitatem. an possis, quæritur? Dicitur quòd non: quia ad hoc vt possis rescindere contractum, probare debes filium tuum dolo inductum ad vendendum, vel metu: quia non est rescindenda venditio propter paruum precium: quia hoc consueuerunt facere emptores, cum venditores primo offerunt vendere magno precio: & emptores offerunt paruam quantitatem, & postea maiorem, & vendentes detra-

VI. Iidem AA. Gratiano.

NOn est l probabilis causa propter quam rescindi cõsensu factam venditionem desideras. Quãuis enim duplũ m offeras precium emptori: tamẽ inuitus ad rescindendam vẽditionem vrgeri non debet.

*Concesso vno inconuenienti, sequitur aliud. ad hoc allegatur. Baldus & Salycetus. Vel sic: Etiam militi non debet cõcedi per rescriptum facultas rescindendi venditionem perfectam: & si concederetur, eodem iure vti contra se teneretur. h. d. Salycetus.*

VII. Iidem AA. Mucarolo & aliis militibus.

RAtas manere semper factas iure n venditiones, vestra etiã interest o. nã si oblato precio rescindere vẽditionem facilè permittatur: p eueniet vt & si quid vos de laboribus vestris à fisco nostro vel à priuato cõparaueritis, eadem lege conueniamini, q quam vobis r tribui postulatis.*

*Contractus non rescinditur, nisi deceptio sit vltra dimidiã iusti precii inspecto tempore contractus. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Venditio facta paulo viliori precio non rescinditur, nisi dolus & metus interuenerit. ad quem probandum non sufficit dicere quòd venditor ab initio satis maius precium petiit, quàm conuenerit. secus si deceptio vltra dimidiam iusti precii interuenerit. Salycetus.*

VIII. Iidem AA. Euodiæ.

SI voluntate tua fundum tuũ filius tuus venundedit: dolus ex calliditate atque insi-

BIU Cujas

detrahunt de eo quod petierant, & ita contendunt inuicem, & postea consentiunt: & sic propter exiguitatem precij non potest rescindi venditio, nisi probes filium tuum deceptum vltra dimidiam iusti precij.

a *Argui debet.* id est argute probari: vt supra de dolo.l.dolum.

b *Detegi.* hæc enim duo inducunt actionē quod metus causa: vt supra de transact.l.interpositas. & ad hoc infra de distra. pig.l. & qui sub imagine.

c *Hoc enim solū.* ideo ad hoc quod dixi probandum re remitto.

d *Tuetur.* vt iff. de pac. l.j.§.j.

e *Vllam rationem.* cū liceat contrahentibus iterse &c. vt hic, & ff. de mino.l.in causæ.ij. §.pe. & ff. loca.l.item si precio. §. quemadmodum. & ff. de cōtrahēda emptio.l.res bona.

f *Vel statim.* nudo vēditoris verbo.

g *Disceptationem.* coram iudice.

h *Iusti precii.* de hoc dixi supra eo.l.ij.

i *Tēpore venditionis.* Not. vt ff. de iur. fisc. l. ij.§. diui fratres.

k *Præstita.* per legem supra eo.l.ij.

PRecij. IVSTVS. Vēdidisti mihi fundum pro decem: dedi tibi equum in solutū. Vis rescindere contractū eo prætextu, quia quantitatem conuentā nō soluis. an possis, quęritur? Respon. q̄ non.

l *Consentienti.* inuito enim nō soluitur aliud pro alio: vt ff. si cer. pe. l.ij.§. mutui. & infra de solu.l.cum à quo. Sed contra huic.l. videtur quod aliàs dicitur ī vēditione debere interuenire precium: vt in institu. de cōtrahē. empt. §. item preciū. sed illud quo ad vēditionē, non quo ad numerationē: vt ff. de cōtrahē. empt. l.inter. §. sine precio.

DOlus. IVSTVS. Dolo tuo interueniente vendidi tibi rem pro. x. quæ valebat. xv. volo rescindere contractum quasi dolus commissus sit dando paruum precium. an possim, quæritur? Respon. quòd dolus qualitate facti non exiguitate precij probatur: qui etiam si interceſisſet, non aduersus eum agere possum qui rem à te habuit, puta secundum emptorem: sed contra te restituar in integrum propter dolum tuum, qui incidit in contractum. Viuianus.

m *Qualitate.* puta quòd emptor plura dixit de re quę venditur, vituperādo eam, dissimulando præsentia, nunciādo futura: vt ff. de act. empt. l.j. & l. Iulianus. §. si venditor. & §. per contrarium. & §. idem Iulianus. & ad hoc. ff. de minori. l. ait prætor. §. proinde. & supra de dolo.l.dolum.

n *Non quantitate precii.* vt supra eo.l. ad rescindendam. sed licet non prorsus valeat, valet tamen cū aliis. & sic soluitur contra. ff. de transactio. l. cum hi. §. modus.

o *Translulit.* siue sit emptor, siue sit alius eius voluntate.

p *Rei vindicatio.* tenuit ergo contractus, & sic fuit dolus inciens: vt ff. de dolo.l. & eleganter. in prin. idem videtur & si decidit causam contractui: vt eadem.l.

diis emptoris argui debet, [a] vel metus mortis, vel cruciat[a] corporis imminens detegi, [b] ne habeatur rata venditio. Hoc enim solum, [c] q̄ paulo minore precio fundum venditum* significas, ad rescindendam venditionem inualidū est. Quòd si videlicet cōtractus emptionis atque venditionis cogitasses substātiam, & quòd emptor viliore comparandi, vēditor cariore distrahendi votum gerentes, ad hunc contractum accedant, vix q̄ post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic quod obtulerat addente, ad certum cōsentiant precium: profecto perspiceres neque bonam fidem, quæ emptionis atq; venditionis cōuentionem tuetur, [d] pati, neque vllam rationem [e] concedere rescindi propter hoc consensu finitum contractum, vel statim, [f] vel post precij quantitatis disceptationem, [g] nisi minus dimidia iusti precij [h] quod fuerat tempore venditionis [i], datum esset, electione* iam emptori præstita [k] seruanda.

*Pro pecunia numerāda possunt dari pecora: & videt datū preciū. Bal. Vel sic: Pro precio vēditæ rei possunt res in solutū dari: nec ex hoc irritatur vēditio. hoc dicit. Sal.*

IX. Iidem AA. Domitio.

PRecij causa nō pecunia numerata, sed pro ea pecorib[a] in solutū cōsentienti [l] datis, cōtractus non cōstituitur irritus.

*Dolus consistit in animi qualitate, non in rei precio. h.d. Vel sic: Ex qualitate facti non paruitate precii dolus probatur: qui si interuenerit, contra emptorem actio competit, nō cōtra eū qui ab emptore emit. Sal.*

X. Iidem AA. Seuero.

DOl[a] emptoris, qualitate [m] facti, non quantitate precij [n] æstimatur. Quem si* fuerit interceſisſe probatum: nō aduersus eum in quē emptor dominium trāstulit, [o] rei vindicatio [p] venditori: sed cōtra illum cum quo contraxerat, in integrum restitutio [q] competit. [r]

*Scienti non infertur dolus: & licet precium non sit vsquequaque conueniens, contractus tenet. h.d. Bal. concor. Salycetus.*

XI. Iidem AA. Magnæ.

VEnditor factum [s] emptoris quod eum tempore cōtractus latuit, post arguendo, non quod eo tempore scierit quo id ageretur, & consensit, de dolo queri potest. [t] Igitur cū patrem tuum, vt maius cōprehenderetur instrumento precium, quàm rei quę distrahebatur, esse conuenerat, [u] cōsensisse profitearis, propter hoc solum de circunscriptione frustra queritur. Sanè [x] si placitum precium non probetur solutum, vel in quantitatem debiti [y] per errorem facti cōpēsari cautū fuerit: hoc reddi rectè postulatur. [z]

*Necessitas rei familiaris cōtractū inefficacē nō reddit: & sapiens est qui nō petit illicita. Bal. Vel sic: Venditio facta viliori precio propter munus publicum vel vrgens debitum, non rescinditur. Salycetus.*

XII. Iidem AA. Antiocho.

NOn idcirco minus venditio fundi, q̄ hunc ad munus sumptibus necessariis vrgentibus, non viliore precio, [a] vel vrgēte debito te distraxisse cōtendis, rata manere debet. [b]

q *Restituio.* iure actionis: vt infra de act. empt. l.j. & plēne dixi supra ex quncau. ma. l. in contractibus.

r *Competit.* actione ex vendito, vt rescindatur.

VEnditor. IVSTVS. Si Titius comparauit à me rem aliquā, & dolo me induxit, possum agere aduersus ipsum, si probauero ipsum dolum tēpore contractus adhibuisse: nec scitu illum dolū cōmisisse. & hoc, in prima. Sed si vendidi Titio fundū pro. c. & in instrumento vēditionis scriptum sit q̄ emit pro. cc. non propter hoc rescinditur vēditio. & hoc in secunda. Si tamē Titi[a] adhuc precium nō persoluit, agere possum vt soluat: vel si per errorem facta fuerit compensatio, possum hoc nō obstante petere precium. verbi gratia: Titius tenebatur mihi dare. c. ex causa venditionis: ipse dicebat quòd debebam ei alia. c. ex causa mutui, cum in veritate nō debebam: & sic per errorem facta est compensatio. qua non obstante agere potero ex vendito ad precium. Viuianus.

s *Factum.* scilicet dolum.

t *Queri potest.* scilicet venditor: quasi diceret, dolus scienti nō infertur, sed ignoranti: vt hic, & ff. de regu. iur. l. nemo videtur. & supra de transac. l. cum donationis. & hoc vēditore decepto. Idem est econtra in emptore decepto, vt sublicit, nam si pater tuus cum aliquid emeret, cōsensit vt de precio maiore caueret quàm res valeat, infra tamen dimidiam iusti precij, licet venditor dolum committat, tamen emptor non potest conqueri: quia vbi fuit consensus, & conscientia, abest dolus.

u *Conuenerat.* id est conueniens erat.

x *Sanè.* nunc redit ad primum, quando vēditor fuit deceptus, & dicit quòd agitur ad precium non solutum: & est idem vt si cautum fuit vt compensaretur illud precium cum eo quod dicebatur à venditore debitum emptori, cum non esset.

y *Debiti.* non subsistentis. & ad hoc infra de actio. empt. l.ij. in prin. & ff. de pac. l. si eum te. & supra de rei vin. l. inciuile.

z *Postulatur.* per venditorem.

NOn idcirco. IVSTVS. Tenebaris fisco ob munus publicum in. x. vel alij priuato, non curo: vendidisti mihi prædium non viliori quàm esset dimidia iusti precij, vt sic fisco satisfaceres: vis rescindere venditionem, quasi pro vrgente debito & sumptibus distraxeris: an sis audiendus, quæritur? Dicitur quòd non: sed abstinere debes à tali petitione illicita: & precium petere, si nondum solutum est, potes. Viuianus.

a *Viliore precio.* aliàs, non vilioris precij. & aliàs, non viliori precio, & semper subaudi, quàm sit dimidia iusti precij.

b *Debet.* vt infra de pigno. l. cum te. & ad hoc supra quod met. cau. l. cum te.

*Si maior.*] CASVS. Volebam tibi fundum vendere: socer meus nũciauit tibi ne emeres: nihilo minus emisti, volo hoc prætextu retractare venditionem: an possim, quæritur? Dicitur quòd non: cum maior. xxv. annis sic vendidisti. Viuianus.

a *Si maior.* maxime, licet alia ratione non valeret: vt. ff. de reb. eorum. l. j.

*Denũciatio illius cuius nõ interest, non nocet.*

b *Denunciauit.* Nota, non nocet denunciatio ab eo facta, qui nõ habet denunciare: vt hic, & ff. de mino. l. tutor. & j. debitoré ven. pig. impe. non pos. l. ij. secus si interesset eius qui denunciauit, quia dominus esset: vt ṡ. de rei vin. l. si fundũ. & ff. quod fal. tuto. auct. l. ij. Accursius.

*A conditione.*] CASVS. Debes. x. fisco: vẽdidisti mihi prędium vt soluerẽ illa. x. nõ solui. an debeat rescindi vẽditio, quasi cõditioni nõ paruerim? Respõ. q nõ: sed ages ad interesse. Viuianus.

c *Debebatur.* puta tributa.

d *Solutione.* maxime: vt. ff. de nego. gest. l. si quis mãdato. & de hęre. ven. l. ij. §. fi. secus in fideiussore: vt. ṡ. man. l. si pro ea.

e *Experiri potest.* vt. j. de re. permu. l. rebus. & de dona. l. legem.

f *Constituitur.* immo videtur quòd sic: vt. j. de pac. inter empto. & vẽ. l. cum te. Sol. hic erat aliàs venditurus, ibi nõ. & eodem modo solue aliud cõtrariũ. ṡ. de condic. ob cau. da. l. si vt proponis.

*Quisquis.*] CASVS. Si prædia alibi sita mihi vendidisti: an eo prætextu q ignoraueris vires illorum prædiorũ, quia procul erant sita, rescindi possit venditio, quæritur? Respon. quòd non: quia nullus debet ignorare vires patrimonij sui. Viuia.

g *Quisquis maior.* si vero minor, aut nulla esset ipso iure venditio facta sine decreto, aut daretur restitutio: vt infra de præd. mino. l. si quidem. nisi minima esset deceptio: vt. ff. de in integrum restitu. l. scio.

h *Procul posita.* ad hoc est argu. cõtra. j. de fal. mo. l. j. §. domus.

i *Paulo vilioris.* secus ergo si vltra dimidiam esset deceptio: vt supra eo. l. iij. licet quidam dicant idem: & tunc hæc lex præsumat eum scientem: & sic donare. Item loquitur hæc lex cum re ipsa est deceptus. nam si dolo aduersarij, secus esset: quia licet iste sit in culpa, ille est in dolo, qui præponderat: vt. ff. ad legem Aquil. l. item si obstetrix. §. fina.

*Dolus præponderat culpæ.*

k *Immorari.* nota contra aduocatos.

l *Vt vires.* colendo.

m *Emolumenta.* locando.

n *Debuerat.* pro eodem ergo debet haberi ac si ipse sciuisset de his: vt. ff. ad. l. Aquil. l. idem. §. j. & ff. ad Vell. l. quamquam. & ff. de ædil. edict. l. j. §. causa. & ff. si cer. pet. l. quod te. & pro emp. l. qui fundum. §. seruus. Sed arg. contra instit. qui ma. non pos. §. Ab illicitis itaque petitionibus abstinendo, ac precium, si non integrum solutum est, petẽdo, facies consultius.

*Protestatio non habentis ius protestandi, non officit contractui. h. d. Bal. Vel sic: Denũciatio vel protestatio facta ab eo qui non habet denunciandi ius vel protestandi, non officit contractui. h. d. Salycetus.*

XIII. Iidem AA. & CC. Nicæ.

SI maior[a] annis vigintiquinq; fundũ distraxisti: propter hoc solum, q emẽti ne cõpararet, socer tuus denunciauit, [b] emptionem factam à te rescindi bona fides non patitur.

*Licet non seruetur modus, non reuocatur vẽditio: sed agitur ad modum implendũ, & æquipollens. h. d. Bal. Vel sic: Venditio non rescinditur ex eo quòd emptor nõ soluit tributum reipublicæ prout conuenit: sed emptor tenetur venditori ad interesse. h. d. Salyce.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Basilicæ.

EA cõditione distractis prędiis, vt quod reipublicę debebatur, [c] qui cõparauit restitueret: vẽditor à se celebrata solutione, [d] quãti interest, experiri [e] potest: non ex eo q emptor non satis conuentioni fecit, cõtractus irritus constituitur. [f]

*Imputet sibi ille qui vendidit rem cuius precium ignorauit: quia nõ debuit esse tam negligens & supinus. h. d. Bal. Vel sic. Vẽditio facta paulo viliori precio, non rescinditur prætextu ignorantiæ qualitatis rei iusti precii. h. d. Salycetus.*

XV. Imppp. GRATIANVS VALENTIN. & THEOD. AAA. ad Hypatium. P. P.

QVisquis maior[g] ętate prędia etiã procul posita [h] distraxerit: paulo viliori[i] precij nomine, repetitionis rei vẽditę copiã minimè cõsequatur: neq; enim inanibus immorari[k] sinatur obiectis, vt vires[l] locorum sibimet causetur ĩcognitas, qui familiaris rei scire vires vel merita atq; emolumenta[m] ante debuerat. [n] *Dat. VI. Kalend. Maij, Merobaude. II. & Saturnino Conss.

*Publicus exactor debet res vendere gratiose: neque in subhastationibus fraudẽ cõmittere. h. d. Bal. & Salyc. Vel sic: Fundus debitoris reipublicæ vendendus ab exactore debet subhastari: & secundum qualitatem eius, & redituum quantitatem æstimari, ne fraus fiat debitori. aliter venditio facta rescinditur. h. d. Salycetus.*

XVI. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCADIVS AAA. ad Magillum vicarium Africæ.

SI quos*debitorũ mole depressos necessitas publicę [o] rationis adstrĩgat ꝓprias distrahere [p] facultates: rei qualitas, & redituum quãtitas ęstimetur: [q] nec sub nomine subhastationis publicę loc' fraudib' relinquatur, vt possessionib' viliore precio distractis, plus exactor ex gratia [r], quàm debitor ex precio cõsequatur. ſ Hi postremò sub empti titulo perpetuo dominij iure potiãtur, qui tantum adnumerarint fisco, quãtũ exegerit vtilitas priuatorũ. Etenim periniquũ est, vt alienis bonis sub gratiosa auctione [s] distractis, parũ accedat publico nomini, cum totũ pereat debitori.

*Furtiui & clãdestini cõtractus in præiudicium fisci non tenent. h. d. not. Bald. & Saly. Vel latius: Venditiones factæ in fraudem reipublicæ, irritãtur: & emptor cõscius in precio multatur. h. d. Salycetus.*

XVII. Impp. ARCADIVS & HONOR. AA. Messalæ.

HI qui imposita munera [t] ciuitatum fuga destituunt, [u] vel ineundos furtim existimant esse contractus: intelligant sibi nihil hæc profutura esse commẽta, & precio emptorem fugę & iusto precio. Item auctoritas præsidis: vt habes hic, & infra si propter publi. pensi. l. ij. & supra si aduer. fisc. l. edicto. & ṡ. de fide instru. & iu. ha. fi. l. ij. & de iur. fisc. l. iij. lib. x. & ff. eo. l. fundũ. Itẽ not. hac. l. q rescinditur vẽditio etiã ratione modicę iniquitatis.

*Ex gratia.* consequitur enim gratis. & ad hoc. ff. de iniur. l. si puero. in prin.

*Auctione.* id est venditione quæ vtrinque auget etiam vni precium, & alteri rem.

*Hi qui.*] CASVS. Si adstrictus curiæ, ne curet ciuilia munera, ad alium locum se transferat, & res suas distrahat, & post vendat occulte: nil sibi proderit huiusmodi fuga, & emptor conscius amissione precij multabitur. Viuianus.

t *Munera.* scilicet personalia.

u *Destituunt.* s. officia, vt decuriones, vel similes: vt. ṡ. de aduoca. diuer. iudicio. l. ij. si occulte vẽdũt res suas, hoc quidẽ nõ licet: vt hic: &. j. qui bo. ce. pos. l. propter. & ff. ad munici. l. incola. & de mune. & ho. l. si quis. &. j. de decur. l. si ad magistratum. lib. x.

*Consciun.*

BIU Cujas

a *Consilium*. vt arg.ff.quæ in frau.credi.l.si debitor in fraudem.secus si ignorans: vt.ff.pro empt.l.qui fundum.§.procurator.& datur precium hoc fisco.

*Vestium.*]C A S V S. Prohibetur hac.l.ne silentiarij principis à priuatis hominibus vestes argentū aut mācipia emāt: licet alij priuati hoc facere possint.quod si fecerint, amissione precij multentur. Viuia.

b *Coemendorū.* negotiādi causa: vt & infra de commer. & mer.l. nobiliores.B.

c *A priuatis*. id est à comite rerum priuatarū: id est à procuratore fisci. Vel verius à quibuslibet priuatis hominibus.

d *Palatini.* id est proceres palatij: quorū cōsilio regitur respublica: & est hoc ideo, quia possunt ostendere minacem feruoré. & idē intellige in qualibet alia re: vt supra de cōtrac.iudi.l.j.§.j. & de offi.re.pro.l.nullum.

e *Denegatam*. nisi ad hoc vt sibi habeant, & retineant, secūdum B. vt supra de cōtrac.iud. l.j. Vel generaliter loquitur secundū ea tēpora quādo imperator sufficienter dabat omnia prędicta ipsis palatinis.

f *In eos.* palatinos, nō venditorem. Azo.

g *Amissionis.* i. vēditor vt innocens non punitur.

*QVANDO LICEAT AB EMPTIONE DISCEDERE.*

*Quando altera parte inuita discedit̄ à venditione, dixit: nunc quando vtraque volente, audi. Accursius.*

*Re quidem integra.*]C A S V S. Si rem mihi vendidisti, nec tradidisti, nec precium tibi numerauiī an ab emptione recedere possimus communi consensu, quæritur? Dicitur quòd sic. Si vero interuenit traditio vel rei, vel precij, vel alterius quod rem non integram facit, ab emptione recedi nō potest nuda voluntate, nisi contrarius actus intercesserit: puta si retradam rem, tu mihi precium: quo casu resoluitur emptio. Viuianus.

h *Integra.* scilicet vere, hoc est neque precio soluto, neque tradita re: vt instit.qui.mo.tol.obli.§. fi. Vel quasi, vt quia homo venditus mortuus sit: quo casu pro tradito habetur: vt.ff.eo.l. cum emptor.§.fi.& hoc in vero precio rei: secus in arra: vt infra.l.proxi. In iurisdictione autem & iudicio dicitur res integra ante litem contestatam: vt.ff.de iurisdic.omnium iudi.l.& quia. & de procur.l.ante litem.

i *Recedi.* ita quòd res non sit tradita.

k *Potest.* vt &.ff.de pac.l.iurisgentium.§.adeo.&.l.ab emptione.in prin.& supra de transac.l.si diuersa.

l *Etenim.* bona ratio: vt.ff.de re.iu.l.nihil tam naturale.

m *Post traditionem.* scilicet rei, & precij, vel alterutrius tātū.

n *Resoluit.* nec parit actionem, vt retro reddatur quod est datum, etiam si incontinenti fiat: vt.ff.de pac.l.ab emptione.§.j. & infra.l.proxi.in fi. Sed videtur quòd debeat tibi competere exceptio, si rem volueris tradere contra me precium petentem. quod vtique verum est secundum quosdam. quod non placet: vt infra.l.proxi.dices,& dixi.ff.de pactis.l.ab emptione.in fine.

o *Non actus.* non est bona exceptio, quia tunc non voluntas nuda, sed actus resoluit. Et dicunt quidam quòd hic actus est secunda quædam venditio: & debet emptor eodem precio reuendere venditori. arg.ff.de contrahen.emptio.l.pacta. in fin. &.ff.eo.l.ij. quod non placet: quia tunc essent duo contractus. & non diceretur secunda emptio resoluere primam, sed duæ essent: vt.ff.de euic.l.si ei.erit ergo similis actus si retradat rem, & ille precium, id est retraditio rei, & retraditio precij: quo facto ipso iure resoluitur: licet quidam dicant quo ad effectum tantum.

p *Retroagens.* id est in contrarium ducens eam, scilicet ab esse ad non esse.

da voluntas non resoluit n emptionem, si non actus o quoque priori similis retroagens p venditionem intercesserit.

*Per datione arrarum res non desinit esse integra: sed per solutionem partis precii desinit esse integra. h. d. Bald. Vel sic: Nudo consensu re integra ab emptione discedit̄, & arræ datæ repetuntur: sed quia parte precii soluta res non est integra, ideo nudo consensu non receditur, sed vt res tradatur, agitur. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. Felici.

PErfectam emptionem q atq; vēditionem re integra tantum pacto & consensu r posse dissolui cōstat. Ergo si quidem arræ nomine aurum datum sit: potes hoc solū secūdū fidē pacti recuperare. s Sin vero partē t precij persoluisti: ad ea quæ venditorē ex venditione oportet præstare, u magis actionē, x quàm ad precij quantitatē, quā te dedisse significas, habes.

*TITVLVS XLVI.*

SI PROPTER PVBLICAS PENSITATIONES VENDITIO FUERIT CELEBRATA.

*Venditio solenniter facta, ob tributa nō soluta nō reuocatur, licet à debitore vel creditore tributum postea offeratur. h. d. Bal. Vel sic: Vēditio soleniter facta per fiscū, ob cessationē tributorū nō rescinditur per priorem dominum, nec per eius creditorem. Sal.*

*Perfectā.*]C A S V S. Si rem mihi vēdidisti, nec tradidisti, nec tibi precium numerauii: contrario consensu re adhuc ītegra resolui potest venditio: & si arras dedi, repetere potero: sed qua actione, non aperit. tu dic condictione sine causa vel ex empto. & hoc ī prima. Si vero partē precij solui, ab emptione non possum recedere: nec precium quod dedi repetam, sed actionem habebo ad ea quę in venditione præstari conuenit. Viuianus.

q *Perfectam emptionem.* quantum ad obligationē. Vnde tam de pura, quàm de conditionali dicit: & sic dicitur perfecta. ff.de pericu.& com.rei ven.l. necessario. aliàs autem dicitur perfecta traditione: vt. ff. de actio. empt.l.si quis alienārē.

r *Pacto & consensu.* id est pactionali consensu mutuo interposito, vt neuter alium conueniat: vt instit.de ser.§. fi. Idem videtur & si de vno tantum sit dictum: vt.ff.de accep. l.fi.&.ff.eo.l.cum emptor.in prin.

s *Recuperare.* scilicet actione ex empto, vel condictione sine causa, vel ob causam, vel præscriptis verbis: vt.ff.de act. empt. l.ex empto.§. is qui vina.&.§. ego. Item hæc vera, nisi arra sit data loco precij, & arrarum: quia tunc seruatur id quod est vbi non est res integra: quod satis videtur secundum quosdam quādo in pecunia datur arra. Item no. hic quòd arræ datio non facit rem non esse integram: cum sit contractus per se venditioni accedens: vt supra de fi.instru.l. contractus. Item fidem pacti dicit ideo: quia ex quo conueniunt de dissoluendo contractu, & de arris reddendis conueniisse videntur.

t *Partem.* est enim aliud precium vel partem eius, aliud arram dari.

t *Partem.* pro arris ex pagamento.

u *Præstare.* quæ habes.ff.de act.emp.l.ex empto.in prin.

x *Actionem.* ex empto, & hoc doli mali replicatione opposita, si ille exceperit de pacto. Sed pone quòd parte precij soluta, & re tradita actum est vt recedatur à cōtractu: nūquid in eo quod solutum non est, habet emptor exceptionem? Videtur quòd sic: cum nudum pactum pariat exceptionem: vt.ff.de pac.l.iurisgētium.§. sed cum nulla. Sed die contra: quia iam haberet rem sibi traditam, & precium: quod esset iniquum. Vnde remanet mirabile, vt nudum pactum non pariat exceptionem. Et est ratio, quia non ad hoc interponitur, sed vt contractus rescindatur.

*Pactū nudū nō semper parit exceptionem.*

*SI PROPTER PVBLICAS PENSI. &c.*

*Quia fit venditio quandoque propter publicas pensiones non solutas, vt & habes.ī.de rescin.ven.l.si quos. ideo de ea dicit.ſ. quando rescindatur. quod fit, si non est solenniter facta: vt.j.eo.l.ii. Et dicuntur publicæ pensitationes annuæ exactiones tributorum, vel vestium, vel auri, vel argenti, quæ à certis personis debebantur fisco. sed & ea quæ ad viarum vel pontium refectionē præstanda sunt à possidentibus: vt.j.eo.l.fi.*

*Pensitationes publicæ quæ dicuntur.*

*VEnditionem.*]C A S V S. Possidebam prędium tributarium. cessaui in solutione tributorum. exactor tributi prædiū soleniter vēdidit. an me postea offerēte precium possim prædium



BIU Cujas

recuperare, quæritur? Respon. quòd non. Idem est in creditore cui obligaui illud prædium: quia tributorum causa est potior, quàm causa alicuius creditoris. vnde propter hoc, quia cessaui in solutione tributorum, bona sunt obligata. Viuianus.

a *Cessationem factam.* per quantum tempus sufficiat cessasse, nō est lege expressum: & ideo dici potest secūdum Azo. & H. quòd bienniū debeat trāsire, sicut in colono priuati: vt. ff. loca. l. quęro. §. iter. & sicut in emphyteuta ecclesiasticæ rei: vt in auth. de alie. & emphy. §. si vero quis locator. licet ī emphyteuta priuati trienniū sit: vt infra de iure emphy. l. ij. Alij dicūt statim ex quo est cessatū, per hanc. l. & arg. infra de vec. & cō. l. iiij. Itē & pro eis est quod dicitur pupillo remitti pœnam postquam cessatū est intra. xxx. dies: vt. ff. de publica. l. imperatores §. j. quasi speciale sit in eo.

b *Nō oportet.* vt infra de remis. pign. l. si hypothecas. & ifra si antiquior cre. pignus vīdi. l. j. & de quadrien. præscrip. l. j. ij. & iij. & de distrac. pig. l. si priꝰ.

c *Creditore.* nisi potior esset tempore: vt infra de priuile. fisc. l. ij. & qui po. in pign. ha. l. si fundum. & ff. qui po. in pigno. ha. l. si pignus.

d *Eius.* quia scientes tacuerunt.

e *Obligata sunt.* tacite: vt infra in qui. cau. pig. ta. cōtra. l. j. Et sūt multa necessaria ī hac venditione: vt diximꝰ supra de rescin. ven. l. si quos.

*SI deserta.* ]C ASVS. Si prædium cēsuale, quod possidebam, quia cessaui in solutione tributorum, cōparasti: an venditio cōuelli possit, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si vero in venditione præsidis auctoritas non intercessit: rata non est habenda venditio: sed reuocari poterit prędium cum fructibus. & hoc in secunda. & hæc omnia fieri debēt præsente me qui primo emi prædium illud tributarium. & hoc in tertia. Viuianus.

f *Collationum.* quia cessabant conferre ad vias reficiendas.

g *Vel reliqua.* reliqua dicuntur non solum cum aliquid est solutum, sed & cum nihil: vt. ff. de verb. signifi. l. cæterorum.

h *Syncera fide.* & quod publicè hic subhastetur.

i *Solenniter.* scilicet facta subhastatione.

k *Auctoritate.* licet iusto precio & solenniter facta sit. Idémq; est & si quid istorum deficiat quæ sunt necessaria: vt diximus supra. l. proxi.

l *Reuocari.* cum fructibus: vt infra de fi. instru. & iure hastæ fi. l. j. ij. & penul. lib. x.

m *Consulatur.* scilicet à domino.

n *Præsente eo.* priore emptore. quæ enim causæ cognitionem desiderant, præsentibus partibus agenda sunt: vt. ff. de minori. l. in causæ. j. §. causa. & l. si ex causa. §. fi.

### I. Imp. ANTONINVS A. Materno.

VEnditionem ob tributorum cessationem factā [a] reuocari nō oportet, [b] neq; priore domino preciū offerēte, neq; creditore [c] eius [d] iura hypothecę siue pignoris prę tēdēte. Potior est enim causa tributorū, quib⁹ priore loco omnia bona cessātis obligata sūt. [e]

*Venditio legitimè facta nō retractatur. si autē est facta minus legitimè, debet quatenus de facto processit, retractari: citato tamen possessore, & non aliter. h. d. Bal. Vel sic: Venditio ob tributa non soluta solenniter facta non retractatur. secus si solenniter nō fuerit facta: quia quatenus de facto pcessit, reuocatur, citato tamē possessore. h. d. Sal.*

### II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Plotio.

SI deserta prędia ob cessationem collationum, [f] vel reliqua [g] tributorū, ex pmissu præsidis ab his quibus periculum exactionis tributorū imminet, distracta syncera fide [h] iusto pcio solennit[er] [i] comparasti: vēditio ob solennes præstationes necessitate facta, conuelli non debet. Sin autem venditio nulla iusta auctoritate [k] psidis præcedente facta est: hanc ratā haberi iura non cōcedunt. Id itaque quod frustra gestū est, reuocari [l] oportet: ita, vt indēnitati tributorū omnibus modis cōsulatur. [m] Quę omnia tractari conuenit præsente eo [n] quem emptorem extitisse proponis.

*Conuento debitore ac conuicto ob publicas pensitationes non solutas, debet solēnis celebrari venditio. & si minor sit debitor, debet citari legitimè scilicet quòd compareat cum tutore vel curatore. h. d. Bal. Vel sic: Si debitor fisci conuentus, & conuictus cessauerit in solutione publicarum functionum, solennis venditio debet fieri eius bonorum: & si debitor sit minor, debet citari vt compareat cum defensore, qui etiam venditioni debet adesse. h. d. Salycetus.*

*SI quis fundū.* ]C ASVS. Si in solutione tributi quam pro prędio tributario soluere tenebaris, cessasti, & prædium solenniter distrahatur, vel mancipium, vel alia res quæcunq; vel quia cessasti in solutione vestium quæ debebantur officialibus reip. omni anno: an illa venditio infirmari possit, quæritur? Respō. ꝙ non. & hoc in prima. nisi minor fuisti, nec curatoris auctoritas intercesserit: nec refert procurator sit qui cognouit inter priuatum & fiscum: an præses pronunciauerit interloquendo vt minorem censum debuisset, & in solutione cessasset. Viuianus.

### III. Imp. CONSTANTIVS A. Faustino præsidi Beticæ.

SI quis fundū, vel mācipium, aliámve rem ob cessationē tributorū, vel etiam ob vestiū auri argētíq; debitū, quę annua exactione soluuntur [o], occupata, conuento debitore, & apud iudicē interpellatione celebrata, cū solutio cessauerit, sub hasta [p] distracta cōparauerit: perpetuam emptionis accipiat firmitatē. Sin autē minoris [q] forte persona fuerit īserta: [r] necesse sit legitimæ defensionis venditioni personā [s] adesse: nihílq; iterfit, vtrúmne officiū summæ rei [t] ꝑcuratoris, an certe rectoris prouinciæ, [u] id quod debitum fuerit, proposuerit. [x]

*Soluuntur* f. fisco.

p *Sub hasta.* i. subhastatione facta, & auctoritate præsidis, & iusto precio.

q *Minoris.* xxv. annis.

r *Inserta.* libello. vel dic id est venditioni.

s *Personam.* id est tutorem: sed pupillo pœna commissi remittitur, si ītra. xxx. dies redigal soluerit: vt. ff. de publica. l. imperatores §. j. Sed videtur solum iudicem sufficere: vt. ff. de mino. l. ait prętor. §. permittitur etiam. quæ est contra. Sol. maior solennitas exigitur in alienatione rei minoris, quàm si ei soluatur: vt. ff. de mi. l. quod si minor. §. fi.

t *Summæ rei.* id est ꝑcurator Cæsaris.

u *Prouinciæ.* id est officium. aliàs officij sui.

x *Proposuerit.* i. solui iusserit in futurum. & sic auctoritatem præstitit venditioni.

## TITVLVS XLVII.

### SINE CENSV VEL RELIQUIS fundum comparari nō posse.

*Promittens soluere tributa rei in dotem datæ, non tenetur ex promissione re ad dotatorem reuersa. h. d. Bald. Vel sic: Pactum de tributis soluendis per mulierem ex re dotali euanescit soluto matrimonio, re mulieri restituta. h. d. Salycetus.*

### I. Imp. ALEXANDER A. Capitoni.

EX cōuētione quidē qua pactā nouercā tuā cū patre tuo dicis cū fundū [y] in dotē daret, vt ipsa tributa agnosceret: [z] actio tibi aduersus eā cōpetere nō potest, [a] etiā si pactū [b] in stipulationē deductū probetur. Sed & si fundus ęstimatus, ita vt pars instrumēti significat, in dotem datus est: illa in solutione tributorum cessauit. an hæres viri aduersus eam vt soluat tributa agere possit, quæritur? Dicitur ꝙ non: nec sua interest. & hoc in prima. An autem si datus esset æstimatus, haberet hęres actionem ex vendito aduersus mulierem ad faciendum quod conuenit, scilicet vt soluat tributa, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in secunda. Viuianus.

*Sine censu vel reliquis &c.*

*Census dicitur, quod est tributum soluēdum in futurum. reliqua dicuntur in præteritum.*

*EX conuētione.* ]C ASVS. Mulier marito fundū dedit ī dotē tributariū inęstimatū: & cōuenit vt ipsa onera hereditaria agnosceret. decessit maritus, & non. & hoc in prima. nisi minor fuisti, nec curatoris auctoritas intercessit: nec refert procurator sit qui cognouit inter priuatum & fiscum: an præses pronunciauerit interloquendo vt minorem censum debuisset, & in solutione cessasset. Viuianus.

y *Fundum.* inæstimatum.

z *Agnosceret.* id est solueret. Accursius.

a *Non potest.* quia sicut matrimonium, ita dos & de dote pactum personis eorum cohæret, nec transit ad hęredes secundum Ir. quæ ratio non placet. Alij dicunt ideo non valere, quia priuatorum pactis ius publicum lædi non oportet. Tu dic tertio, quia sua nihil interest secundum Azo. & soluto matrimonio dos redeat ad virum, aliàs ad mulierem.

b *Etiā si pactū.* quia possidens tenetur reddere tributū de iure publico. Vnde pactis priuatorū &c. ff. de pact. l. ius publicum. & hac ratione soluto matrimonio desinit esse dotalis, scilicet quādo inæstimatus datus est. Contra supra de pac. l. ex conuentione.

*Ex vendito.*

BIU Cujas

ex vendito[a] actio, vt placitis ſtetur, nõ cõpetit. PP. No. Decẽb. ipſo. A. III. & Dione Conss.

*Comparans fundum ea lege, ne ſoluat cenſum vel tributum: tali pacto non excuſatur quin ſoluere compellatur quod pro ipſa poſſeſſione debetur. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Emens fundum à priuato ea lege, ne ſoluat tributũ vel cenſum fiſco: tenetur nedum ad futura, ſed etiam ad præterita: & pactum fiſco non præiudicat. Saly.*

II. Imp. CONSTANTINVS A. ad Marcellum.

REi annonariæ emolumenta[b] tractantes, cognouimus hanc eſſe cauſam[c] maximè reliquorum, [d] quòd nonnulli captantes aliquorum momẽtarias neceſsitates, ſub hac cõditione fundos comparant, vt nec reliqua eorum[e] fiſco inferant, & immunes eos poſſideãt. Ideóq; placuit, vt ſi quem conſtiterit huiuſmodi habuiſſe cõtractum, atque hac lege[f] poſſeſsionem eſſe mercatum: tam pro ſolitis cenſibus fundi cõparati, † quàm pro reliquis[g] vniuerſis[h] eiuſdẽ poſſeſsionis obnoxius teneatur: cum neceſſe ſit eum qui cõparauit, cenſum rei comparatæ agnoſcere:[i] nec liceat cuiquam rem ſine cenſu comparare vel vendere.[k]

IN AVTHENT. DE manda. princ. §. non permittas itaque. colla. iij. conſtit. iiij.

*Iſta eſt not. authen. per quam patet quòd ſi emptor non eſt ſufficiens ad ſoluendum veteres collectas impoſitas venditori, quòd fiſcus recurrit contra venditorẽ, licet non poſſideat: & hoc venditor tenetur profiteri, & promittere tempore contractus. h.d. iſta authen. no. ſecundum Bald. Vel ſic: Prædia tributaria nõ poſſunt vendi ſine decreto: ideo iudex diligenter debet examinare an emptor ſit idoneus, & ſoluendo. & ſi reperit eum minus idoneum, nõ debet auctorari, niſi venditor in ſe ſuſcipiat onus tributorum. h.d. no. Salyce.*

SEd & periculum in ſe recipere[l] poteſt, [m] ſi examinatione ante traditionẽ facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. tunc enim venditor apud geſta profiteri cogitur, quia periculo ſuo tranſpoſitio fit fiſcalium[n] tributorum.

*Qui poſident prædia tributorum, tenentur ſoluere tributa & publicas pẽſitationes, non obſtante pacto inter emptorem & venditorem appoſito. & pro libra quæ reperitur apud venditorem, tenetur emptor, licet in ipſum emptio tranſlata non ſit. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Poſſeſſores prædiorum tenentur ad tributa & publicas penſitationes nõ obſtante cõuentione contraria cum ſuo auctore inita: licet profeſsio noui poſſeſſoris nõ ſit iterum facta. Salyc.*

III. Imp. IVLIANVS A. Secundo præfec. præt.

OMnes[o] pro his agris quos poſsident, publicas penſitationes[p] agnoſcant: [q] nec pactionibus contrariis adiuuentur, ſi vẽditor aut donator apud ſe collationis[r] ſarcinam pactione illicita voluerit retinere.[ſ] & ſi necdum tranſlata ſit profeſsio[t] cenſualis, ſed apud priorẽ fundi dominum fortè permaneat, diſsimulantibus ipſis, vt non poſsidentes pro poſsidentibus exigantur.[u]

*TITVLVS XLVIII.*

DE PERICVLO ET commodo rei venditæ.

*Perfecto contractu commodum & incommodum eſt emptoris: tamen ſi ex cauſa antecedenti res euincitur, ratione euictionis agitur, ſi fuerit denunciatum venditori vt adeſſet cauſæ, & emptor non fuit ex contumacia condemnatus. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Emptione perfecta, rei periculum vel incommodum ſpectat ad emptorem: niſi ex cauſa antecedenti res ſit euicta præcedente denunciatione legitima. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER A. Apollonio.

a *Ex vendito.* hoc eſt contra. ſ. de pact. l. ex conuentione. Solu. dicunt quidam q̃ ex vendito non datur: vt hic, ſed ex empto ſic: vt ibi. quod nihil eſt: quia exponitur hic, id eſt ex empto: vt & ſupra ſi ſer. ex. ſe emi man. l. j. Alij dicunt q̃ non valet: ſcilicet in præiudicium fiſci, ſed paciſcentium ſic. quod ſatis dici poteſt. Vel dic ſecundum Io. quòd fuit hic facta æſtimatio, vt ſciatur q̃to minus valuerit: vt. j. de iure dot. l. ſi inter. ibi fuit vera æſtimatio. Vel ſolue vt ibi. Vel hic antequam ſoluat filius, vult agere.

*Rei.* ] CASVS. Poſsidebam prędium cenſuale: vendidi hoc pacto, vt ego ſuſtineam onera tributorum ſoluendorum: an valeat talis conuentio, quæritur? Dicitur q̃ non: ſed ea non obſtante tenebitur emptor ad ſolutionẽ tributorum: cum rem cenſualem nec vendere ſine cenſu, nec emere cuiq̃ ſit permiſſum. Viuia.

b *Emolumenta.* non minuenda.

c *Cauſam.* corrigendam.

d *Reliquorum.* id eſt tributorum remanentium ad ſoluendum.

e *Reliqua eorum.* cum pars ſoluta eſt.

f *Hac lege.* vt nihil ſoluat.

g *Pro reliquis.* ſcilicet pro præteritis.

h *Vniuerſis.* etiã præteriti temporis: vt. ff. de publi. l. imperatores. &. xvj. q. j. c. ſi quis laicus.

i *Agnoſcere.* id eſt ſoluere.

k *Vel vendere.* in præiudicium fiſci: vt. ff. de pac. l. inter debitorem. ſed inter ſe agãt poſtq̃ venditor ſoluit fiſco: vt. ff. de pac. l. epiſtola. §. pactum. non autem prius: vt. ſ. l. proxi.

Sequitur authen. ſed & periculum. quæ eſt de man. prin. §. nõ permittas itaque. colla. iij. quæ addit huic. l.

*Sed & periculum.* ] CASVS. Hæc authent. addit ad. l. Codicis: & dicit quòd venditor prædij tributarij poteſt in ſe ſuſcipere periculum ſoluendi tributa illius prædij quod vendidit: immo cogitur ſi conſtet emptorem non eſſe ſufficientem: quia tunc venditor cogitur coram iudice confiteri, id eſt promittere quòd periculo ſuo ſit talis vẽditio prædij, id eſt quòd ibi ipſe ſubibit ſolutionem tributorum. Viuia.

l *Recipere.* ſcilicet venditor de ſoluendis tributis.

m *Poteſt. id eſt debet, vt colligitur in corpore, vbi eſt, coges:* & ita hic ſubiicit, cogitur &c. & ſic econtra debet, pro poteſt. ff. de offi. proconſ. & leg. l. iiij. in fin.

n *Fiſcalium.* prædiorum: pro quibus fiſco tributa præſtãtur.

*Omnes.* ] CASVS. Si poſsideam prædium cenſuale: nec dare nec vendere potero hoc pacto, vt penes me omnia onera tributaria reſideant: ſed talis pactio nullius ſit momenti: nec mihi proderit ſcriptura in qua confeſſus eram me promiſiſſe centum pro tali agro vt penes me reſideat: nec ad emptorem tranſtulerim, vt non poſsidens pro poſſeſſore cogatur. Viuia.

o *Omnes.* ex hac generalitate lærantur prouinciales, quaſi Italica prædia, non ſolum prouincialia, dent tributa: & pro eis inſtitu. de re. diui. §. per traditionem. Sed certe hoc in prouincialibus locis tantum intelligitur: ſicut & cum dico, omnis homo diligit filium ſuum: refertur ad habentes filios. & illud, omnis homo videt quod ipſe videt: refertur ad videntes. ſic omnis homo timet in mari: ſubauditur, qui ibi ſunt. Item mulier præfertur omnibus creditoribus: verum eſt talibus qualis eſt ipſa, id eſt hypothecas tacitas non etiã expreſſas habentibus. Item nec illud inſtitu. prodeſt eis: quia quo ad dominij tranſlationẽ exequantur Italica & prouincialia prædia, ſicut & aliàs exæquantur eadem quo ad vſucapionem: vt infra de vſucap. tranſfor. l. j. §. fi. immo & illud inſtitu. aperte eſt contra eos, cum tantùm prouincialia prædia ibi appellet tributaria. Item pro hoc quòd tantùm prouincialia præſtent, facit. ff. de cenſi. l. j. nã illæ prouinciæ quæ ius Italicum habent, non præſtant tributa: ergo patet quòd nec Italica. Abſit enim q̃ dicamus principem & dominam prouinciarum Italiam eſſe ſub tributo: ſicut in lamentatione dicitur de Hieruſalem. Item pro hoc eſt expreſſum ſupra de epiſco. & clericis. l. de his. *Italica prædia nõ debent dare tributa.* *Italia eſt prouinciarũ domina.*

p *Publicas penſitationes.* ſcilicet ſolitas ſolui: & hoc tam præteritas, quàm futuras: vt ff. de publica. l. imperatores. Item hoc cum à priuato fit venditio. ſecus ſi à procuratore fiſci, qui & peræquator dicitur: quia tunc emptor p̃ præterito tẽpore non conuenitur: vt. j. de cenſi. li. xj. l. fi. *Peræquator dicitur quãdoque fiſci procurator.*

q *Agnoſcant.* id eſt ſoluant.

r *Collationis.* quia ſecundum Ir. eſt in præiudicium fiſci.

ſ *Retinere.* non ergo valet hæc pactio in præiudicium fiſci, quo minus poſſeſſor exigatur: vt hic, &. ff. de pact. l. inter debitorem. &. l. ius publicum. ſed vt emptor poſtquam ſoluerit, agat contra venditorem actione ex empto, vel præſcriptis verbis, bene valet: vt. ff. de pac. l. epiſtola. §. pactum. & antequã ſoluat emptor, agere nõ poteſt: vt. ſ. e. l. j. Sed ſecus in vſuris, vbi agitur & anteq̃ ſoluat, & poſt: vt. ſ. de pac. l. ex cõuictiõe. Sed hodie vẽditor fideiubet quãdoq; p̃ emptore: vt. ſ. eo. auth. ſed & periculũ. Accur.

t *Profeſsio.* id eſt ſcriptura qua profitetur poſſeſſor tantum ſe debere, & p̃ tali agro: & ager deſignetur, & eius qualitas, & quãtitas, & cõfines: vt. ff. de cenſi. l. forma. Prędicta quidem ſcriptura non eſt adhuc ab emptore facta: ſed ſola eſt illa, quam facit vẽditor cum ipſe cœpit illud prædium habere. *Profeſsio qualiter accipitur.*

u *Exigantur.* poſſeſſor enim exigitur: vt. ſ. in princ. huius. l.

&.j.de allu.l.ij.& de præd.mi.l.fi.&.ff.de impē.in re.do.fa.l.neq; stipendium.etiam eccleſia: vt in decre.xj.q.j. ſi tributum. &. c. magnum. Sed arg.contra.ff.de leg.j.l.apud.§. hæres. ſed ibi cogitur hæres non poſsidens à legatario, non à fiſco.

*DE PERICVLO ET COMMODO rei venditæ.*

*Cōtinuatio.* *Quia in re vendita & nō tradita ſæpe contingit periculū: ideo de hoc dicit.*

*Poſt perfectam.*] CASVS. Si rem mihi vendidiſti, nec tradidiſti, & interiit, aut aliquid ei accidit: ad me emptorem periculum pertinebit: ad venditorem autem ſi res fuerit vitioſa precedenti tempore, id eſt ante venditionem, aut fuit aliena vel obligata pignori alicui. vnde ſi quis vēdat rem alienam vel alij obligatam, & poſt emptionem euincitur illa res ab emptore, hoc periculū pertinet ad venditorem, dum tamen emptor denuncia uerit ei. Viuia.

a *Poſt perfectam.* tribus modis dicitur perfici. Vno quo ad hoc vt non liceat ab ea diſcedi: & hoc modo etiam conuentionalis dicitur perfecta. Alio quo ad periculum: & ita hic. Tertio, quando res traditur: vt.ff.de act.emp. l.ſi quis alienam.

b *Venditionem.* quātū ad obligationem.

c *Commodum.* adueniens rei poſt contractum: vt alluuio: vt.ff. eo.l.id quod.& fructꝰ: vt.j.tit.j.l.fructus.& fœtus: vt.j.tit.proxi.l.pe. Item actiones. l. Aquil.& damni infecti,& aquæ pluuiæ arcēdæ nomine rei venditæ acquiſitæ. Item acquiſita ex opera ſerui vēditi,& ſimilia: vt ff.de act.emp.l.Iulianus.§.ſi fructibus iā maturis.&.§.ſi quid ſeruo.&.§.idē Celſus. De cōmodo autē quod erat tēpore cōtractꝰ, diſtinguitur vrbanum prædium à ruſtico: vt.ff.de actio. empt.l. Iulianus.§.fin.cum ſequen.vſq; ad.l.veteres.&.l. ſi venditor. De incommodo autem dicas, qꝑ multa ſunt neceſſaria vt ſequatur emptorem: vt not.ff.eo.l.neceſſario.§.j. Accurſius.

*Venditæ rei multiplex vtilitas accedere poteſt.*

d *Pertinet.* vt hic,& inſtit.eo.§.cum autem. &.ff.e.l.id quod.& infra de iure do.l.cum dotem. in fin.

e *Auctor.* id eſt venditor.

f *Parant.* ſiue de facto, vt quia animal eſt vitioſum: ſiue de iure, vt quia eſt alienum, vel alij obligatum. ſecus autem ſi ex ſequēti, vt quia libertatem conſecutus eſt propter præmium: vt.j.qui.ex cau.ſer.pro præ.li.acci. per totum titu. Vel quia poſtea factus eſt fugitiuus: vt.j.de ædilit.actio.l.ſi apud. & fa.ff.de hære. vel act. ven.l.ij.§.ſi venditor. Accurſius.

g *Denunciatum eſt.* vt hic,&.ſ.vbi in rem act.l.j.niſi actoris inſidiis denunciatio fuerit impedita: vt.ff.de euict.l.ſi dictum.§.fi. & niſi in caſu: vt.ff.de euictio.l. Herennius.

h *Adeſſet.* niſi ſciat.

i *Emptore.* nam ſi abſens vt contumax damnatus eſſet, venditorem non grauat: vt.ff. de euict.l. ſi ideo. idem ſi fuerit præſens, ſed iudicis iniuria damnatus: vt in eo.tit.l. ſi per imprudentiam. &.j.de euict.l.emptor fundi. Accurſius.

k *Contra eum.* ſcilicet emptorem: vt in princ.litis.

*Cvm conuenit.*] CASVS. Cum quis vendit vinum, refert an in ſpecie, puta ſic, vendo tibi vinū quod eſt in cellario illo. aut in quantitate, vt vendo tibi.x.corbes vini. Primo caſu ſi vinum mutetur, damnum ad emptorem pertinebit. Secundo caſu ad venditorem, ſi emptor non fuerit in mora accipiendi. & iſta vera ſunt non ſolum in vino, ſed etiā in oleo & fruméto. Viuia.

POſt perfectam [a] vēditionem [b] omne cōmodum [c] & incōmodū quod rei venditæ cōtingit, ad emptorem pertinet. [d] Auctor [e] enim ex his tantum cauſis ſuo ordine tenetur, quæ ex precedente tempore cauſam euictionis parāt: [f] & ita, ſi ei denunciatum eſt [g] vt cauſæ agendæ adeſſet, [h] & non abſente emptore [i] contra eum [k] pronunciatum eſt.

*Cum vinum venditur ad menſuram: antequam menſuretur, periculum mutati vini pertinet ad venditorem. Cum autem non venditur ad menſuram, ſed vt certum corpus: tunc ſtatim periculum eſt emptoris. & quod dictum eſt in vino: idem in oleo, frumento, & cæteris ſimilibus poſt venditionē deterioratis, vel penitus corruptis. hoc dicit. Bald. concor. Saly.*

II. Idem A. Iuliano.

CVm conuenit vt ſingulæ [l] amphoræ vini certo precio veneant: [m] antequam tradantur, [n] imperfecta [o] etiam tunc venditione, periculum vini mutati, emptoris, qui moram [p] menſuræ faciendæ non interpoſuit, nō fuit. Cum autē [q] vniuerſum quod in horreis erat poſitum, veniſſe ſine menſura, & claues [r] emptorib⁹ traditas alleges: poſt perfectam venditionem quod vino mutato damnum accidit, ad emptorē pertinet. Hæc omnia locum habent non ſolum ſi vinum, ſed etiam ſi oleum, vel frumentū, vel his ſimilia venierint, & ea aut deteriorata, aut penitus corrupta fuerint.

*Dicit hic Nicol. de Materel. quòd hanc. l. & quæ ſcripta ſunt per eam, intelligere non poteſt. Bald.*

III. Idem A. Diaphaniæ.

DOlū [s] auctoris, bonę fidei emptori [t] non nocere certi iuris eſt.

*Emptione perfecta, niſi mora interueniat, periculum eſt emptoris. h.d. Bald. Vel ſic: Perfecta emptione ad emptorem ſpectat periculum rei venditæ, niſi mora venditoris præceſſerit. Salycetus.*

IIII. Imp. GORD. A. Siluro.

CVm inter emptorē & venditorē contractu ſine ſcriptis [u] inito, de precio conuenit, moráque venditoris in traditione nō interceſsit: periculo emptoris rem diſtractam eſſe, in dubium non venit. [x]

*Caſus incendii emptione perfecta emergit emptoris periculo. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Si emptio eſt pura, periculum incendii ſpectat ad emptorem. Salyc.*

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. Leontio.

l *Singulæ.* id eſt vniuerſum vinum quod habebat.

m *Veneant.* & ſic fit venditio in quantitate, ſiue in genere: quod idem eſt.

n *Tradantur.* ſpeciale. aliàs etiam ante traditionem: vt ſupra l. proxi.

o *Imperfecta.* quantū ad periculū, non quantum ad obligationem. Vel imperfecta, quia tacita ineſt conditio, ſi admiſſum fuerit: vt.ff. de contrahen. empt.l. quod ſæpe.§. in his.

p *Moram.* nā extunc emptoris eſſet periculum: vt hic, &.ff.eo.l.ſi per emptorem. in fi.

q *Cum autem.* nunc dicit quando in ſpecie.

r *Et claues.* ad maiorem euidentiam dicit, idem tamen et ſi non tradantur, cum idem iuris ſit quod in cæteris rebus: vt dicta. l. quod ſæpe.§. in his. ſed & clauium traditio facit vt vinum traditum videatur: vt.ff.de contrahen.emptio.l.clauibus. & plene dicas hic de hac materia vt diximus.ff.eo.l.j. in prin. *ADDITIO.* Addas etiam gloſ. in verbo ſtatim. in.§. cum autē. inſtitu. de emptio. & vendit.

*Dolum.*] CASVS. Dolus vēditoris emptori non nocet. vt concordet cum titulo, ſic pone caſum: Aliquis mihi vendidit vinum, & adſeuerauit bonitatem vini, dicens vinum eſſe tale, quòd poſſet durare vſque ad nouum annum, immo quòd poſſet portari vltra mare ſine periculo. vinum illud mutatur circa Paſcha: an periculum ſpectet ad te venditorem, an ad emptorem, quæritur? Dicitur quòd ad venditorem: quia dolus venditoris, bona fide ementi nocere non debet. Viuia.

s *Dolum.* vt & de eo ſcriptum eſt, qui ſciens bonitatem vini non duraturam, hoc celauit emptorē: vt.ff. eod. l. ſi vina quæ. Item hoc dicit quantum ad rei periculum, non quantum ad euictionem. Si tamen dolo eius res periit: ei periit, & non emptori. Vel pone venditorem in vino vendito lethiferos immiſcuiſſe ſuccos, [z] vel repudiaſſe hæreditatem, quæ ad ſubſtitutum erat delata. ſi poſtea vendit hæres hæreditariam rem alicui, & conueniatur emptor à ſubſtituto, non nocet emptori mala fides venditoris, cum non habeat rem ex lucratiua cauſa: vt.ff. de except. doli. l. apud Celſum. §. de auctoris. Item quòd dicit dolum, intellige niſi ſit talis, qui rem afficiat: vt inſtitu. de vſucapionibus.§. furtiuæ. Item intellige dolum in contrahendo aduerſus emptorē interpoſitū. Itē poteſt poni.ff.de pecu. l. ſumma. §. emptor. & de actio.empt.l.j. §.j. &.l. ſicut æquum. &. ff. de diuer. præſcrip. l. an vitium. &. ff.de Publicia. l.quæcunq;.§.fi.&.ff.quæ in frau.credi.l.qui autem §. hoc edictum.

t *Emptori.* qui nihil doli fecit in emptione cōtra venditorem. dicitur & alio modo bonæ fidei, qui credit rem eſſe vendentis: vt.ff.de verb.ſignifi.l.bonæ fidei.

*Cvm inter.*] CASVS. Si rem mihi vendidiſti, nec in mora tradendi extiteris: ſi pereat, periculo meo perit. Viuianus.

u *Sine ſcriptis.* hoc à compoſitoribus eſt additum ex.l.ſ.de fide inſtru.l. contractus.

x *Non venit.* vt.ſ.eo.l.j.&.ff.eo.l.lectos.&.l.ſi per emptorem.

*Cvm ſpeciem.*] CASVS. Si equum mihi vendidiſti, nec tradidiſti, & igne conſumptus eſt: ſi pura eſt venditio, non ad te, ſed ad me damnum pertinebit. Viuianus.

*Speciem.*

BIU Cujas

a *Speciem.* scilicet certam.
b *Suspenderat.* alioquin periculum peremptionis ad vẽditorem, deteriorationis ad emptorem pertinet: vt. ff. eo. l. q̃ si pendente. aliàs. l. necessario. §. plane si pendente.
c *Te.* venditorem. & hoc nisi culpa vel mora vel pactum aliud inducat, vt dixi. ſ. eo. l. j. Vel nisi venditoris vitio acciderit, vel ab eo prouideri potuerit: vt. ff. eo. l. si vendita.

*Mortis.*] CASVS. Vendidi ancillã: ãtequã traderem, decessit. an nihilo minus ad precium tenearis, quæritur? Respõ. quòd sic, si non fui in mora tradendi. Viuia.

d *Mortis.* qui debet aliquid certum alicui, vt Stichum: si eo non existente in mora, decedat Stichus casu, ipso iure liberat: vt hic, & ff. de rescin. ven. l. cum emptor. & de rei vin. l. cum autem. & ſ. eo. l. j. etiã si intereat eo casu quo non interiisset penes eum cui debetur, secundum Io. & nos: vt argu. ff. de lega. j. l. cũres. §. fi. Econtra si in mora debitor, indistincte tenetur de casu per eãdem. l. licet quidam cõtra in vtroque casu. sed si debet quis hominẽ in genere, & offerat Stichum ei cui obligatus est, & ille nolit recipere: Sticho postea mortuo casu, non ipso iure, sed per exceptionem liberatur: vt. ff. de sol. l. qui decem. in prin.

*Species liberatur.*

e *Ex præterito.* quando tenetur ædilitia actione: vt. j. de ædil. act. l. iij. nisi erat manifestum: vt. ff. de contrahẽ. emptio. l. ea quę.

f *Recusat.* vt. ff. de contra. emp. l. si in emptione. §. pen.

*DE ACTIONIBVS EMPTI, &c.*

*Quia parum valerent venditiones nisi actiones darentur, ideo de eis dicit.*

*Cvm speciem*[a] *vẽditam per violentiã ignis absumptam dicas: si venditionẽ nulla conditio suspenderat*[b]*, amissæ rei periculum te*[c] *non adstringit.*

*Venditor interitu speciei liberatur ab actione ex empto: & nihilo minus emptor tenetur ei ad precium. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si perit ancilla sine venditoris culpa vel mora, & sine præterito latẽti eius vitio, periculum spectat ad emptorem: ideo compellitur ad precii solutionem. Saly.*

VI. Iidem AA. Cerulo.

*Mortis*[d] *casus ancillæ distractæ, etiam ante traditionem sine mora venditoris dilatam, non ad vẽditorem, sed ad emptorem pertinet: & hac nõ ex præterito*[e] *vitio rebus humanis exẽpta, solutionẽ precij emptor non rectè recusat.*[f]

*TITVLVS XLIX.*

## DE ACTIONIBVS empti & venditi.

*Licet emptor non soluat precium, non potest ab eo res tradita vindicari, sed ad precium est agendum. h. d. Bald. Vel sic: Venditor ad precium non solutum potest agere, non rem traditam vindicare. Saly.*

I. Imp. ANTONINVS A. Delianæ.

*Aduersus eum cui agrum vendidisti, iudicio*[g] *vẽditi cõsiste.*[h] *Nec enim tibi in rem actio cum emptore, qui personaliter tibi sit obligatus, competit.*[i]

*Residuum precii potest peti non obstante refutatione vel compensatione erronea.*

*Aduersus eum.*] CASVS. Prædium mihi vendidisti, & tradidisti. si precium non numerauì, an prædium à me vindicare possis, quæritur? Respon. q̃ non: sed ages ad precium actione ex vendito. Viuianus.

g *Iudicio.* id est actione. sic & ff. de mino. l. in causæ. j. §. interdũ.
h *Consiste.* scilicet ad precium.
i *Competit.* vt & ſ. de rei vind. l. inciuile. & de cõtrahen. empt. l. non idcirco. Sed cõtra. ff. de tribu. l. procuratoris. §. penul. & institu. de re. diui. §. venditæ. Solu. hic fuit fides habita de precio, vel erat solutum: sed ad aliud agebatur, cum ad multa agatur hac actione. Alij intelligũt hanc. l. quòd emptor cui tradita fuit res, reuendidit venditori, sed non retradidit: vnde personaliter agitur contra eum. Et quod dicit, venditi, id est empti secũdum eos. sic. ff. de act. emp. l. veteres. ac ibi & rei vindicatio competit, sed potest agere actione venditi.

*Venditi.*] CASVS. Fundum vendidi pro. c. numerasti. l. ad alia. l. actionem habeo ex vendito. & hoc in prima. Si vero credebam me tibi debere. l. cum non debebam, & compensauimus: postea appareat me nihil tibi debuisse: an non obstante compensatione possim agere ad partem precij residuam? Respõ. quòd sic. & hoc in secunda. Si quos vero fructus percepisti ante venditionem, teneris mihi restituere per actionem ex vendito: quia fructus qui percepti sunt ante venditionem, non accedunt venditioni. & hoc in tertia. Vel pone casum vt in glo.

k *Venditi.* id est ex vendito, quod idem est: vt. ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. ex vendito.
l *Aduersario tuo.* id est contra aduersarium tuum. j. emptorem.
m *Deberes.* emptori: cum reuera non deberes: puta quia primo illi aliquid debuisti, sed procurator tuus illi soluit: quam solutionem econtra emptor negabat. vnde tu credens ei, illud compensasti quod debebat tibi ex venditione. H. & facit. ſ. de rescinden. venditio. l. venditor. in fine.

*Casum ponit.*

*Et si emptor occupat fructus ad se non pertinentes, restituere tenetur. hoc dicit. Bald. concor. Salycetus.*

II. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. & VALER. Cæs. Domitiano.

*Venditi*[k] *actionem ad recipiendum residuum precium intendere aduersario*[l] *tuo poteris. Nec quod in compensationem venerit, quasi & tu inuicem deberes,*[m] *id obesse tibi poterit, si in bonæ fidei contractu*[n] *(in quo maiores etiã vigintiquinque annis officio iudicis in his quæ dolo*[o] *commissa sunt, adiuuantur) iusto errore te ductum, vel fraude aduersarij captum, quasi debitum id esset, quod reuera non debebatur, pepigisse*[p] *monstraueris. Fructus quoq; perceptos*[q] *ante venditionem*[r] *cõtractam, quos cum venditioni nõ accessissent, eundem emptorem inuasisse*[s] *proponis, eodem iudicio*[t] *reposces.*

n *In bonæ fidei contractu.* maxime. nam & in stricti iuris similiter adiuuantur, saltem doli exceptione oppositã: vt. ff. de verbo. obliga. l. si quis cum aliter. Sed ideo dicit bonæ fidei, quia in eis habet locum magis officium iudicis, quàm in aliis: vt instit. de actio. §. in bonæ fidei. & ſ. de trãsac. l. age.
o *Dolo.* intercedente vel ex proposito, vel ex ipsa re: vt & supra ex qui. cau. ma. l. in cõtractibus. & ſ. cõmu. vtriusq; iudi. l. maiori. b°. & ff. de iure do. l. in re succursum. §. fi. & ff. de pac. l. si cum te.
p *Pepigisse.* i. pacto remisisse, scilicet compensando.
q *Perceptos.* licet in fundo sint.
r *Ante venditionem.* solo enim tẽpore venditionis cohærentes, vel postea percepti accedunt: vt infra eo. l. fructus. & ff. eo. l. ex empto.
s *Inuasisse.* id est rapuisse: vt probatur institu. vi bo. rap. §. quod non solum. sicut exponitur supra de rei vind. l. domum.
t *Eodem iudicio.* sed eum hi fructus venditionem non attingant: vt. ff. e. l. fundi. §. si ruta. quomodo veniunt fructus in actione ex vendito? Respon. immo multa veniunt de quibus nõ est actum nec cogitatum: vt. ff. de contrahen. empt. l. quotiens. & l. seq. & de ædil. edic. l. j. §. causa. & de dolo. l. & eleganter. §. non solum. Alij dicunt quòd à parte hoc erat actum ne venirent fructus. Alij dicunt, eodem iudicio, id est coram eodem iudice: sed alia actione, id est rei vindicatione secundum P. Alij, vtili vi bo. rap.

*Ex arrali pacto.*] CASVS. Volebam emere rem à Titio. dedi anulum pro arra. Titius cecidit à possessione anuli. nunquid vindicare poterit, quæritur? Dicitur quòd non: sed per triticariam condictionem petet. vnde non ex eo quod conuenit vt detur pro arra, ex tali pacto arrali competit tibi rei vindic. pro anulo. Vel retẽto primo casu dic q̃ conuenit q̃ anulus mihi restitueretur soluto precio. an eum repetere possim precio soluto, quæritur? Dicitur q̃ sic, personali. act. præscriptis verbis, non in rem ex empto. aliis modis consueuit poni: dic vt not. in glo.

*Casum ponit.*

u *Ex arrali pacto.* anulũ emptori dedi pro arris: venditor à possessione cecidit: non potest vindicare, sed ratione possessionis condicere per triticariam. sed nec qui dedit, vindicat quasi ex contractu illo vel pacto: sed quia alius erat dominus: & hoc, si anuli dominium non transtuli. Alij dicunt, si dedi arram, non ideo sum rei emptæ dominus, sed personaliter ex empto agam. & hoc innuit verbum, præparatur. nam non dicit, nascitur.

BIU Cujas

tur. Vel dic tertio, in datione arræ conueni vt mihi redderetur precio soluto.personaliter quidem agam præscriptis verbis, non in rem ex pacto, licet quia aliàs eram dominus, possum vindicare. vel si nihil conueni, repetam per condictionem sine causa, & per actionem ex empto: vt.ff.eod.l.ex empto.§.is qui. Vel secundum P. loquitur de tacito pacto, quod semper intelligitur super arris, scilicet vt emptor pœnitens perdat, venditor duplũ reddat: ex quo pacto tacite personalis nascit obligatio & actio: vt.ſ.de fide instru. l.contractus. Sed opponitur, si dedi arram hoc pacto, vt si pœniteam, sit tua: nónne venditor dominus factus ex hoc pacto vindicat si à possessione cadat? Sed certe nó ex pacto, sed ex traditione & possessione & dominio: nam solũ pactum hoc non operatur.

*Vẽditor an teneatur p̃cise ad rem tradendã.*

*Si traditio.* ] *CASVS.* Emi fundum à Titio, nec vult ex sua superbia tradere. qualiter mihi succurratur? Respon. quòd condemnabitur mihi non præcise ad rem, sed ad interesse.

a *Iuxta.* id est secundum quod conuenit.

b *Procacia.* id est cõtumacia: habet enĩ venditor rem, nec tradidit: & sic condemnatur hic in interesse. & arg. est contra Mar. vt no.ſ.de hære.ven. l.qui tibi. & no.ff.eo.l. j. *ADDITIO.* Dicas post Barto.in.l.j.ff.eo.& glo.in verbo, tradatur. in.§. precium.instit.de emp. & vẽd. quòd si emptor habet facultatẽ rei tradendæ, tenetur præcisè eam tradere. si vero nó habet facultatem rei tradendæ, liberatur soluendo interesse. hęc est communis omnium penè doct. distinctio. Item de quo interesse hic dicat, vide ibidem in not. per glos. quæ incipit, Hic nota triplex &c. Illud nota etiam hic, q̃ emptori obiicitur exceptio, nisi preciũ soluat: vt.ff.eo.l.Iulianus.§.offerri. & econtra emptor obiicit venditori nisi rem tradat: vt.ff.eo.l.qui pendentẽ. Quid ergo si vterque de alio timeat? P. dixit sequestrari vtrunque: vt arg.ff.de solu.l.si soluturus. sed ibi vtroq; cõtrahentiũ volente, vel ibi iudice iubẽte facta fuit sequestratio. est enim regulariter ꝓhibita: vt.ſ. de phi. seq.l.j. Dic ergo q̃ prius agens offerat, vt modo dixi, vt arg.ff. de ædil.edict.l.ædiles etiam.§.fina.&.j.e.l.si pater tuus.in fi.

c *Taxationem.* per se vel per emptoris sacramentum factam.

*Vrabit præses.* ] *CASVS.* Minor.xxv.an. vendidit mihi prędium, ex quo fructus percepi. partem precij solui, parte non solui. tenebor ad precium, & ad vsuras partis precij non soluti à tempore traditionis factæ. & hoc duplici ratione: tum quia fructus percepi, tum fauore minoris ætatis. Viuianus.

d *Restituere.* hoc quando ipse emptor percepit: secus si ipse venditor percepit, & eos emptor consequitur: vt arg.ff.de pign. act. l.si pignore.§.si prædo. secundum Ot. & quosdam alios: quod nó placet, sed sic esse ac si agat emptor ad fructus, & venditor agat ad vsuras: aliàs non, cum culpa sua sibi obstet, quoniam rem non tradidit: nam dicet emptor, vt culpent alij &c. &.ff.de iure dot.l. cum in fundo.§. quod si acciderit. & pro hoc est quod diximus ff.eod.l.Iulianus.§.ex vendito. Accursius.

e *Ratio.* quæ adeo iusta est, vt cum quasi interesse petantur vsuræ: de vsuris etiam iure canonum obtineat quod hic dicit, secundum Azo. *quod [illegible]*

Si traditio rei venditæ iuxta [a] emptionis contractum procacia [b] venditoris non fiat: quanti interesse compleri emptionem fuerit arbitratus præses prouinciæ, tantum in condemnationis taxationem [c] deducere curabit.

*Emptor qui percepit fructus rei emptæ, tenetur ad vsuras precii non soluti. Bald. & Salyceius.*

v Iidem AA. Decimæ.

Cvrabit præses prouinciæ compellere emptorẽ, qui nactus possessionẽ fructus percepit, partem precij, quam penes se habet, cum vsuris restituere: [d] quas & perceptorũ fructuum ratio, [e] & minoris ętatis fauor, licet nulla [f] mora intercesserit, [g] generauit.

*Venditi actio non competit ad contractũ rescindẽdum, nisi rescisio sumat originem ex conuentione. Bald. & Salyc.*

vi. Iidem AA. Neratio.

Venditi actio, si nõ ab initio aliud [h] conuênit, non facilè [i] ad rescindendam perfectam venditionẽ, sed ad precium exigendum competit.

*Emptor soluens vẽditori ignorãti nummos proprios ipsius venditoris, non liberatur. Bald. Vel sic: Venditor non præiudicat sibi, si ignoranter propriam pecuniam nomine precii recipiat. Salyc.*

vii. Iidem AA. Diodoro.

Si seruos distraxisti, ac precium de peculio eorum, quod ad te pertinebat, nesciens [k] vnde solueretur, accepisti: consequens est integram te habere actionem precij: cum proprij vẽditoris nummi soluti non præstent [l] emptori liberationem.

*Emptor re non tradita non efficitur dominus, etiam si gerat se pro domino soluendo tributa vel etiam collectas pro ipsa: & ideo non potest vindicare, sed potest agere personali ex empto, vt inducatur in vacuã possessionẽ precio persoluto. hoc dicit. Bald. Vel sic: Ante rei traditionem aliquod ius reale non transfertur in emptorem: nec solutio vectigalis probat traditionẽ: ideo rem non potest vindicare, sed ex empto vt res tradatur potest agere: precium tamen compellitur soluere. Salyc.*

viii. Iidem AA. Eusebio.

Si pater tuus venũdedit portionem suam, nec induxit in vacuam [m] possessionem prædij: ius omne penes se eum retinuisse certũ est. [n] Neque enim velut traditionis factæ vectigal exolutum, si simulatum factum intercesit, veritatẽ mutare potuit. [o] Quapropter aditus præses prouinciæ si animaduerterit in vacuam possessionẽ neque patrem tuum [p] neque successores eius emptorem vel hæredes ipsius quocunque loco [q] factos induxisse: non dubitabit nihil esse translatum pronũciare. Et si te ex empto ad inducẽ

f *Nulla.* vt.ſ.in quib.cau.in integ.restitu.non est necesſ.l.in minorum. Sed contra.j.de pact. inter empt. & vend. l.in initio, sed expone vt ibi.

g *Interceſſerit.* de iure communi.

*Venditi.* ] *CASVS.* Actio venditi nõ ad rescindendam venditionem, sed ad precium cõpetit: nisi hoc conuenerit, vt est in emptione siue pacto.l. commissorię, vel additionis in diem: vel si vltra dimidiã iusti prętij fuerit venditor deceptus. Viuianus.

h *Aliud.* nam quãdoque aliud conuenit per quod agitur hac actione etiam ad destruendam emptionem, vt in pacto legis commissoriæ, & addictionis in diem, & in simili: vt.ff. de le.cõmiſ.l.ſi fundus. &.j.de pac.inter empt. & ven.l.j. &.ij. &.l.cũ te.&.ff.e.l.ex empto.§. is qui vina. & de contrahen. emp.l.ſed Celſus.§.ſi fundus.

i *Non facilè.* nã quãdoque datur etiam ad destruendam, & etiam ſi nihil fuit actum: vt.ſ. de reſcind.vend.l.ij.& ff.eod. l.ex empto.§.ſi quis virginem. & ar. quod met.cau.l.ſi vi & ff.eo. l.ſi hæres. ſed in illis duabus vltimis nó agitur ex vendito.

*Seruos.* ] *CASVS.* Seruum mihi vendidiſti: nummos peculiares, quos mihi ſubminiſtrauit ſeruus tuus, tibi ſolui. an ſim liberatus, quæritur? Dicitur quòd non: quia peculium ſeruorum meorũ erat tuũ: ſed act. habes ex vẽdito ad precium.

k *Neſciens.* alioquin donare videtur emptori, & ei ſolutum videretur: vt .ff. depoſi. l.j.§. eleganter. & .ff. de regu. iur. l.cuius per errorem.

l *Non præſtent.* vt &.ſ. ſi ſer.exte.l.j.&.ff.manda.l.ſi procuratorem.§.ſi liber homo.in fi.§.& l.ſi mãdauero.ij.§. ſi mandauerim. &.l.cum ſeruus extero.& de ac.empt.l.ex empto.§. emptor. Sed contra.ff.de manu.l.iiij.§.proinde. Sol. licet habeat locum conſtitutio, vt ſeruus ad libertatem perueniat ſolutis peculiaribus nummis, nihilo minus tamen emptor remanet obligatus: vt.d. l.ff.manda.l.cum ſeruus.

*Si pater.* ] *CASVS.* Pater tuus portionem prædij quod cum Titio habebat commune, vendidit Seio: ſed eum in vacuam poſſeſſionem nõn induxit, & ſic adhuc dominus remanſit. ſi tributum pro prædio ſolutum ſit à Seio tanquam eſſet ſuum, non propter hoc mutabitur veritas: ſcilicet quòd pater tuus dominꝰ perſeuerauit. & hoc in ſecunda. Si vero tu cœperis conueniri ex empto à Seio vt eum inducas in poſſeſſionem vacuam: prouidebit præſes, an precium ſit ſolutum. quòd ſi non fuerit, ſolui tibi iubebit. & hoc in tertia.

m *In vacuam.* demonſtratiue, non cauſatiue dicit. ſufficit enim ad dominij tranſlationem etiam in non vacuam induci, ſecũdum nos: vt de fun.do.l.ſi fundum. & nó.ſ.de proba.l.cum res. & dicitur vacua vt.ff.eo.l.ij.

n *Certum eſt.* vt &.ſ.de hære. vend. l. qui tibi. &.j. de his qui à non do.l.qui tibi.

o *Potuit.* vt.ſ.de rei vindi.l.ſolennibus. &.ff. de acqui. re. do.l. antepen. &.j.de dona.l.ſi functiones.

p *Patrem tuum.* id est venditorem.

q *Quocũq; loco.* i. quocũq; gradu. ſũt enĩ multi gradꝰ hęredũ: vt inſtitu. de

stitu.de vulga.substitu.in princip.

a *Hoc restitui.* i.dari vel soluit& interim tenebis rē loco pignoris:vt.ff.eo.l.Iulianus.§.offerri.& de hoc dixi.ſ.eo.l.ſi traditio.

*Si minor.*] CASVS. Vendidisti mihi fundū tributariū sciens vel ignorans:non curo.dicebas quòd non debebat nisi.v.nomine tributi, & debebat. x. agam ex empto quāto minus emissem. & hoc in prima. Si vero sciens huiusmodi onus,illud subij: contra te nulla mihi dabitur actio.& hoc in secūda.

*estimabit.*

b *Capitatio.* id est tributum siue reditus.

*Capitatio quid sit.*

c *Minus daret.* id est dedisset. Sed certe immo non videtur teneri quādo ignorauit: vt.ff. e.l.ſi sterilis.§.j.quę est contra.Sol.hic scire potuit venditor: ibi non, quia hæreditariū fuit. ar.ff.de reg.iu. l.qui in alterius.Vel dic (quod est verius secūdum P.) q̄ hic adseuerauit.arg. ff.eo.l. Julian⁹. §.j.Vel non refert vtrū fuerit sciens an ignorās quantum ad hoc vt agatur quāto minoris emisset emptor:vt hic,&.ff. de ædil.edi.l.quotiēs. Sed quantum ad actionem ex empto,quę pro toto ad interesse datur, interest:quia sciens teneretur in totum,sed non ignorans:vt.j. de ædil. ac.l.j. & .ff. de contra. emp.l.Labeo. quę sunt contra.& de hac materia diximus.ff.e.l.Iulianus.§.j.in glo.immo videtur &c.Item not. differētiam inter actionē quanto minoris ciuilē, de qua hic dicit,& prętoriā, quę datur quāto minoris res est:vt.ff.de ædil.edic.l.quod si nolit.§.ſi plures.

*Actio quāto minoris, ex empto, differt.*

d *Cognouisset.* emptor.

e *Nullā.* ſ.nomine illius grauaminis, quia dolus &c.vt.ſ.de trāsac.l.cum donationis.&.ff.de ac.empt.l.j.§. j.&.j.de iu.do.l.ſi à matre.& de euic.l. ſi fundum.

*Cum venditorem.*] CASVS. Inuitaueram quosdam ad cœnam:conueni cum Becario vt mihi venderet carnes:non fecit quod conuenit,sed ab alio emi maiori precio.quanti mea interfuit eas tunc præstitas fuisse quando eas prestari conuenit,tenebitur mihi Becarius.

f *Interſit.* etiam si nunc paratus sit tradere : quia debuit duo, & tradere,& tunc tradere.sic &.ff.de arbit.l. Celsus.& inspicitur in hoc interesse : quia carius erat tunc:non in hoc quòd nō habuit familia quid manducaret: vt .ff. eod. l. ſi sterilis.§. cum per venditorem.

*Si ancillam.*] CASVS. Ancillam mihi vendidisti, & tradidisti.traditione facta eam manumisisti . an hoc facere potuisti, quæritur?Respon.quòd non:quia ancillæ per traditionem factæ alienæ libertatem dare non potuisti . Sed quid si nondum ancillam tradidisti,& dominus perseverasti?Respon. non retractabitur manumissio:sed teneberis mihi ad interesse.

g *Non potuit.* vt.j.de his qui à non domi.ma.l.ſi tradita.

h *Non prohibetur.* vt &.j.de his qui à non domi.ma.l.ij.&.iij.& hoc cum emit priuatus.secus si ecclesia:vt.ſ. de sacrosan. eccle.l. fi.sed & hæres seruum sub conditione legatum nō potest manumittere:vt.ff.qui & à quib.l.generaliter.nec alienare:vt.j.cōmu. de leg.l.ſi.§.sed quia.&.ff.de lega.j.l.seruo legato.§.j.

*Seruus sub conditione legatus, non*

A i *Competente.* vt.ſ. de hære.vendi.l.qui tibi.& facit.ff.de manumissio.l.eum qui.

*potest manumittere.*

*Sicut.*] CASVS. Si vendo tibi. x. corbes ex tali segete : post venditionem perfectam commodum & incommodum ad te emptorem pertinebit.Sed si vendo tibi vinum,nec trado:teneor tibi ad interesse : non tātum ad preciū quod soluisti.

k *Certum.* in specie.

l *Pertinet.*nam secundum naturam est &c. vt.ff.de reg.iur.l.secundum naturam . Et dic certum, scilicet in specie. Item dic cum vinū venditur in specie, secundum Ioā.& P. post degustationē, emptoris est periculum : cum vero in quātitate, post degustationē & mensurationē habitam est periculū emptoris,nisi vinū veneat in auersione:vt.ff. de peri. & cō. rei ven.l.ſi quis vina.§. ſi in auersione. & .ff.de contra.emp.l.quod fæpe.§.in his.Ante mensurationem itaq; & degustationem periculū est venditoris . Omne inquā periculum siue acoris,siue mucoris,siue effusionis : nisi emptor periculum in se susceperit,vt dixi,vel nisi fuerit in mora degustā di:sed licet & tunc,scilicet ante degustationē & mensurationē sit periculū venditoris:transfert tamen in emptorē, vt dixi,offerēdo & denunciando ei vt degustet & metiatur:periculum acoris & mucoris non effusionis:sed omne periculū est emptoris post degustationem & mensurationem, sed non post degustationē tantum,nisi periculum deteriorationis tātum: sed ante degustationē omne periculū est venditoris.& sic non est ratio eadem contrariorum,vt post degustationem omne periculum sit emptoris.ſic.ff. de nego.gest.l.ſi quis negocia aliena gerēs indebitum &c.Et hoc secundum omnes excepto Azo.qui aliter dixit:vt diximus.ſ.ti.j.l.ij. Accur.

*Vini vēditi, cuius est periculum.*

*† moram.*

m *Vtque.* id est sicut.

n *Qualitatis.* id est bonitatis : vt est Campaniæ . & nota quòd hoc fuit in genere,quod perire non potest.ff. ad leg. Falcid.l. in ratione.ij.§.incertæ.

o *Quantitatis.* scilicet de illa vinea , vel de hoc vase, nec solum conuentum vel commune: sed etiam singulare petitur interesse: vt.ff.eod.l.j.

*Fructus.*] CASVS. Post perfectam venditionem fructus ad emptorem trāseunt,& emptor tenetur soluere tributa.& hoc in prima . venditor non potest petere nisi precium : nisi emptor fuerit in mora:quo casu peteret vsuras.

p *Post.* & non ante:vt.ſ.eo.l.venditi.j.in fi.Accursius.

q *Perfectum.* ad quod plura sunt necessaria:vt.ſ.tit.j.l.j.

r *Conuenit.* vt.ff.eo.l.Iulianus.§.ſi fructibus.nisi venditor exceperit:vt.ff.de contrahen.emp.l.qui fundum.§.fundi.

s *Grauamen.* vt &.ſ.ſine cen.vel re.l.ij.&.iij.

t *Ac si mora.* idem si non fuerit in mora:vt.ſ.e.l.curabit.cū habeat fructus:vel pactio:vt.j.de pac.inter emp.& vend.l.in initio. Sed cum possit vēditor petere preciū,ergo habere videtur:vt.ff. de reg.iur.l.qui actionē.Sed respōdeo,hoc nō potest dicere emptor cum

BIU Cujas

ptor,cum habeat vel petat fructus: vt & diximus.ſ.eo. l.curabit.

a *Exigere poteſt.* vt &.ff.de pericu.& commo. rei vend.l. fin. & de vſur.l.mora.in.§.bonæ fidei.

*Emptor.*] *CASVS.* Qui vendit ſeruũ,debet promittere quòd non ſit fugitiuus, & quòd ſit ſanus, & quòd non ſit erro; & quòd ſit noxa ſolutus, & quòd eum tradet.

b *Tradendis.* ſed quomodo cauetur de tradendo, cum ſtatim debeant tradi? Reſpõ.forte poſt certum tempus tradi debebant:vt.ff.de iudi.l.in omnibus.

c *Eorum fuga.* quòd abſit.

d *Sanitate.* quòd adſit. & ſic de corporali & animi vitio cauetur: vt ff.eo.l.ex empto.§.etiã. &.§.animaliũ. Sed hæres nõ cauet de corporis vitio pro ſeruo legato:vt.ff.de leg.j.l.ſi à ſubſtituto.§.hæres.

*Erro quis dicatur.*

e *Erronéſque.* erro dicitur, qui in res nugatorias totum expendit. Qui ſint fugitiui & errones,habes.ff.de ædil. edic.l.quis ſit fugitiu⁹, in princ.&.§.erronem.

f *Noxa ſolutos.* id eſt quòd eorum nomine dominus noxaliter nõ teneatur,vel quia nunquam commiſerũt delictum, vel quia eſt ſatisfactum:vt.ff.de ædil. edic.l.quis ſit fugitiu⁹. §. quod aiunt ædiles. ſed ſi domino fecerit furtum, non tenetur niſi dixerit vel promiſerit:vt.ff.de ædil.edic. l.ſi furtum.&.l.quòd ſi nolit.§.j.

*Vltra modum.*] *CASVS.* Si vendo frumentum pro.v. non poſſum petere niſi.v.ni ſi emptor fuerit in mora, vel niſi aliud conuenit. vel dic, ſi vendam ad certam menſuram,puta.x.corbes:vltra petere non poſſum niſi &c. & tunc petam intereſſe.

g *Vltra modum.* id eſt quantitatem.

h *Exigere poteſt.* vt.ſ.e.l.fructus.ſed facta mora venit intereſſe.

*Poſt perfectam.*] *CASVS.* Si pecora mihi vendidiſti : fœtus refuſis tibi ſumptibus, ſi quos bona fide feciſti, reſtituere debes.

i *Poſt perfectam.* ad quod plura ſunt neceſſaria: vt.ſ.titu. proxi.l.j.diximus.

k *Notiſſimum eſt.* vt &.ff.eo.l.Iulianus.§.præterea.

*Expulſos.*] *CASVS.* Si prædiũ mihi vendidiſti,& de euictione mihi promiſiſti: de eo quòd vi expulſus ſum à Titio, non agam cõtra te de euictione:ſed aduerſus Titium interdicto vnde vi,vel actione in factum,quæ datur loco cuiuſlibet interdicti.

l *Negatis.* hodie etiã ſi haberet,amitteret:vt.j.vnde vi.l. ſi quis in tantam.

m *Probatis.* nam iniuria quæ fit emptori,non nocet venditori: vt.ff.de euict.l.ſi per imprudentiam.circa princip.

n *Ad inſtar.* non ideo, quin poſsit vel interdicto vnde vi agi, vel actione in factum, vt ſubiicit : ſed ideo , quia ſublata eſt antiqua ſolennitas: vt inſtitu.de interdic.§.fina.poteſt etiã per conſtitutionem,ſi quis in tantam.j.vnde vi experiri . Sed & rei vindicatione. & in hac ſi ſuccubuerit, aget de euictione: vt.ff. de euictionib.l.euicta.§.duplæ.

ras officio iudicis exigere poteſt.a

*Venditor tenetur ſe obligare particulariter & diſtincte ad omnia capitula quæ ſunt de natura contractus. h.d. no. & tenementi. Bald. Vel ſic: Venditor ſeruorum tenetur ſe obligare ad hic ſcripta. Salyc.*

XIIII. Iidem AA. Rufoni.

EMptor ſeruorum certè de his tradẽdis,b & de eorum fuga,c itẽq; ſanitate,d erronéſq;e nõ eſſe, aut noxa ſolutos,f repromitti ſibi rectè poſtulat.

*Determinata conuentio parit actionem determinato modo. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Emptor non poteſt petere vltra conuenta, niſi mora ſit facta. Salyc.*

XV. Iidem AA. Antonio.

VLtra modũ g tritici diſtracti citra pactũ, in ſolutione mora non facta, nihil emptor exigere poteſt.h

*Fructus pecorum pertinẽt ad emptorem: & tenetur venditori reſarcire ſumptus quos fecit in pecoribus. h.d. Bald. concor. Salyc.*

XVI. Iidem AA. Cyrillo.

POſt perfectam i venditionẽ fœtus quidem pecorũ emptori, venditori verò ſumptus ſi quos bona fide fecerit, reſtitui debere notiſsimum eſt.k

*Venditor non tenetur defendere emptorem à violentia quæ ſibi de facto infertur. hoc dicit not. ſecundum Bald. Vel ſic: Violentia facta emptori non nocet venditori, ſed emptor contra expellentem habet actionem. Salycetus.*

XVII. Iidem AA. Hermiano & Lupo.

EXpulſos vos de fundo per violẽtiam à Nerone,quem habere ius in eo negatis, l profitentes:nullam vobis aduerſus eum, ex cuius venditione fundum poſsidetis, actionem competere probatis. m Igitur ad inſtar n interdicti ſeu actionis permiſſæ experiẽdum eſſe perſpicitis.

## TITVLVS L.

## SI QVIS ALTERI o vel ſibi p ſub alterius nomine vel aliena pecunia emerit.

*Res empta ab vxore de pecunia mariti, ab hærede mariti vindicari non poteſt: ſed ad pecuniam eſt agendum. Bald. & Salyc.*

I. Imp. ANTONINVS.A. Secundino.

SI pecunia q patris fundus mancipiáque comparata r ſunt : tamen cum emptiones matris tuæ nomine factas eſſe proponas : ignorare non debes traditione matrem tuam dominam fuiſſe conſtitutam. ſ Plane ſi pecuniæ petitionem cõpetere tibi propter numerationem t precij exiſtimas, ciuiliter u contende.*

*Donatio facta filio in poteſtate, confirmatur emancipatione, ſi res fuit filio tradita, vel reperitur in poſſeſſione de voluntate patris tacita vel expreſſa. hoc dicit. Bald. Vel ſic : Si pater tradat filio emancipato fundum quem emit eius nomine dum erat in poteſtate, vel cum ſciuit poſſidere: donatio perficitur, & emãcipato dominium acquiritur. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER.A. Septimæ & aliis.

SI emancipatis x vobis fundos quos nomine veſtro cũ in poteſtate ageretis, pater emerat,tradidit, vel in poſſeſſione eorum voluntate y patris fuiſtis:dominium acquiſiſtis.

p Vel ſibi. *de hoc habes.j.in.d.l. multum. ibi, an contractu &c. & in ver.qã ſi tu quidẽ emiſti.*

*SI pecunia patris.*] *CASVS.* Si mater tua ex pecunia patris fundum comparauit ſuo nomine, & ſibi traditus eſt : cui ſit acquiſitus fundus, quæritur? Reſpond.matri. ſed tu qui patri tuo ſuccedis, ad pecuniam eam conuenire poteris. ſed qua actione, non aperit . tu dic, nego. geſſi. ſi geſſit negocia patris vel mandati, ſi mandatum interceſsit.

q *Si pecunia patris,* ſcilicet tui.

r *Comparata.* ab eius vxore ſuo nomine.

ſ *Conſtitutam.* vt &.j. eo.l.penult.&.j.de donat.inter virũ & vxo. l. & ſi de tua. &.ſ. de rei vindi.l.ſi ex ea.&.ſ. de proba. l. ad probationem. &.ſ. communis vtriuſque iudi. l. ſi patruus.etiam ſi ſocius ſit omnium bonorum: vt ff.de adminiſt.tu.l.Titium.§.altero.&.ff.pro ſoc. l. ſi quis ſocietatem . Sed hoc fallit in quatuor caſibus . vnus ſ. de rei vindic. l. ſi vt proponis. Alius.j.arbitrut.l.curator.&.ff.quãdo ex pact.tu.l.ij.& idẽ in prælato videtur,qui emit ex pecunia eccleſiæ. Item idem ſi vir ex pecunia dotali emerit res aliquas voluntate vxoris : vt .ff. de iure do. l. ita. &.l. res quæ. hic tamen cõcurſu voluntatis vtriuſque videtur dominium in vxorem tranſire . Item & ſi vxor donauerit marito pecuniam , & ille ex illa rem emerit , nec ſoluendo eſt. nam datur mulieri vtilis in rem actio: vt.ff. de dona. inter vi. & vxo.l.vxor marito.

t *Propter numerationem.* à patre tuo factam.

u *Ciuiliter.* ſi negocia geſsit, negociorum geſtorum vel mandati: aliàs ſi donauit vir,condictione ſine cauſa, vel ex iniuſta cauſa,vel rei vindicatione ſi extat,& erat hic filius hæres patris,ſed mater viuebat,& fuit reuocata donatio per virum,ne morte cõfirmetur. Accurſius.

*SI emancipatis.*] *CASVS.* Filio tuo in poteſtate tua conſtituto prædium emiſti,& emancipato tradidiſti:an ſibi ſit acquiſitum dominium,quæritur? Reſpon.quòd ſic.idem eſt ſi tu paſſus fuiſti eum in poſſeſsione fundi eſſe.

x *Si emãcipatis.* aliàs ſecus,vt &.ſ.de inoffi.do.l.ij.& de probat. l.ſiue poſsidetis.&.j.de dona.l.ſiue.

y *Voluntate.* quod ſufficit:vt &.j. de acqui.poſ.l.minus.&.ſ.de contrahen.emptione.l.non idcirco.in princ. Accur.

*Mancipia.*] *CASVS.* Si mater tua tuo nomine & fratris, cui ſcilicet fratri ſucceſsiſti, fundum comparauit, & tibi fratriq́ue tuo traditus eſt: licet in inſtrumento venditionis contineatur quòd ipſa pecunia ſua comparauit ipſum, eo non obſtante fundum perſequi poteris.

*Fratris*

BIU Cujas

a *Fratris tui.* scilicet nomine.
b *Empta.* scilicet à matre vestro nomine.
c *Contineatur.* hoc enim non probat sua: vt &. ſ. de prob. l.ad probationem.j.

*Numerans precio alio emente, non quæritur sibi dominium. hoc dicit. nisi nomen emptoris fuerit appositum simulate. Bald. Vel sic: Ministro non quæritur dominium, licet numerauerit precium. Salycetus.*

III. Idem A. Patrimo.

MAncipia quorum memi-
nisti, si (vt proponis) no-
mine tuo, itemque fratris tui, [a]
cui succesisti, empta, [b] vobis
tradita sunt: licet instrumento
emptionis matrem tuam pecu-
nias numerasse contineatur, [c]
persequi ea more iudiciorum
non prohiberis.

*Probata simulatione nihil prodest habere penes se instrumentum: tamen in dubio non præsumitur simulatio. hoc dicit text. cum glo. Bald.*

IIII. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS AA. & VALERIAN. Cæs. Cyrillo.

QVanuis instrumento
ptionis socrus nomen in-
scripseris: [d] tamẽ si pos
sessionem tenẽs [e] dominus effec-
tus es: ob eam rem frustra ca-
lumniam mulieris, quanuis ip-
sa contractus tabulas [f] habeat,
reformidas.

*Si vir emens in veritate, facit apponi nomen vxoris in instrumento simulate, acquiritur viro, non vxori: & vxor possidens tenetur restituere rem cum fructibus taxatis à iudice. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si maritus de vxore confisus instrumentum emptionis scribi fecit in persona vxoris, & vxor contra fidem rem emptam contulit in filiam, nõ præiudicatur marito petenti rem cum fructibus restitui, probata simulatione instrumenti. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS. AA. Vero.

CVm propria pecunia [g] tua
te comparante possessio-
nem, quondam vxoris tuæ no-
men tantummodo accommo-
dasse [h] dicas, eandémque occa-
sione custodię suæ [i] commisso-
rum instrumentorũ contra bo-
nam fidem proprietatem eiusdem fundi vsurpasse dicas: rector prouinciæ pro sua exercitatione cognitum habens, [k] do
nationem à non domina vxore tua in filiam suã [l] collatam, nullum præiudicium dominio tuo attulisse: docenti [m] tibi veritatẽ precib⁹ tuis adsistere, restituere eandẽ possessionẽ, habita etiam fructuum taxatione, [n] curabit.

*Hæc lex est multum singularis, & hoc dicit: Res empta per vxorẽ de pecunia viri, efficitur vxoris: tenetur tamen viro quatenus de precio est locupletata. sed res empta per virum apposito nomine vxoris in instrumento, pertinet ad virum qui in se concepit contractum verum. sed si vir non concepit contractum in se, sed in persona vxoris absentis, contractus non tenet: & ideo ex eo non oritur obligatio: sed tamen traditio facta ex eo transfert dominium. h.d. no. secundum Bald. Vel sic: Si vxor emit sibi fundum de pecunia quã vir numerauit sibi, fundus vxoris efficitur, & maritus pecniã ab ea repetit, quatenus locupletior exist. Secus si maritus emerit sibi, sed nomen vxoris in instrumẽto fecerit scribi: quia tũc fundus efficitur mariti veritate attenta, & nõ scriptura: & vbi vir procurator vxoris cõcepit verba cõtractus in personã vxoris, cõtractus est inutilis: & ideo neutri eorũ cõpetit actio, sed in traditione facta ex eo, is cui traditur, potior in dominio habetur. Salyc.*

VI. Iidem AA. Dionysio.

MVltum [o] interest, vtrúm-
ne vxore tua comparan-
te pecuniam numerasti, [p] eiqúe
possessio tradita est: an contra-
ctu emptionis à te nomine tuo
habito, [q] tãtùm vxoris nomen
pòst instrumẽtis inscribi feceris. Nam [r] si quidem vxor tua
nomine suo emit, eiqúe res tradite sunt, nec in te quicquam de
his processit: nõ nisi de precio [s]
aduersus eam, in quantũ tu pau
perior, & illa locupletior facta
est, habes actionem. ℣ Quòd si
tu quidem emisti, [t] & tibi tra-
dita est possessio, tãùtm autem
nomen vxoris quondam tuæ
instrumento inscriptum est: res
gesta [u] potior quàm scriptura [x]
habetur. ℣ Si vero ab initio ne-
gocium vxoris gerens, compara-
sti [y] nomine ipsius: [z] empti ac-
tionẽ [a] nec illi, nec tibi quæsi-
sti: dumque tibi non vis, nec illi
potes. [b] Quare in dominij quę-
stione ille potior habetur, cui
hoc in prima. Si vero ego comparaui, & mihi traditum est, feci tamen scribi in instrumento quòd vxor mea emit: mihi erit quæsitum dominium. sed quid si non vt nuncius, sed vt procurator volens negocium gerere vxoris meæ, dixi sic venditori, vendis vxori meæ tale prædium? & ipse respondeat, vẽdo: cui sit acquisita actio ex empto, quæritur? Respõ. quòd nec mihi, quia nolui: nec vxori, quia non potuit quia alteri paciscí &c. ille tamen cui facta est traditio, potior erit in dominio fundi. & hoc in tertia.

a *Fratris tui.* scilicet nomine.
b *Empta.* scilicet à matre vestro nomine.
c *Contineatur.* hoc enim non probat sua: vt &. ſ. de prob. l.ad probationem.j.

QVanuis.] CASVS. Si maritus fundum cõparauit: & in instrumento scribi fecerit quòd sõ crus sua emerit, cum in veritate non emit: magis inspicitur quod in veritate actũ est, quàm quod simulate conceptum est. vnde illa nec totum, nec partem fundi vindicare poterit.

d *Inscripseris.* id est inscribi feceris. sic. ff. de his qui not. infa. l. furti. §. mandati. Vel dic proprie, tu tamen emebas secundum vtranque expositionem, & aliud agebatur, & aliud simulabatur: vt &. ſ. plus valere quod agi. l. si quis. &. j. l. proxi. & l. multum. instrumento tamen ſtatur prima facie: vt. ſ. de probat. l. cum precibus.

e *Tenens.* scilicet tu.
f *Tabulas.* id est scripturam.

CVm propria.] CASVS. Ex pecunia tua, & tuo nomine, fundum comparasti: in instrumento venditionis nomẽ vxoris causa honoris inscribi fecisti: illa instrumentum surripuit, & in filiam fundum tanquam suum titulo donationis trãstulit. nunquid tibi prejudicauit, quæritur? Respon. q nó: sed post recuperabis fructꝰ quos percepit, æstimatione taxata, si probaueris te emisse, & gratia honoris instrumẽto nomen eius inseruisse.

g *Cum propria pecunia.* ad remouendũ vt de pecunia non tenearis, vel quia ita forte euenerat.

h *Accommodasse.* forte causa honoris: vel forte alia ratione simili, quæ redditur. ff. de aucto. tu. l. pupillus. §. sane siquidem. & .j. de commer. & mer. l. nobiliores.

i *Sue.* datiui casus.

k *Habens.* hoc quod sequit, donationẽ &c.

l *Filiam suam.* ex alio viro. Accursius.

m *Docenti.* quod oportet te facere, cum satis sit pro ea, instrumento contineri eam emisse: vt hic, &. ſ. de proba. l. cum precibus. &. ſ. plus vale. quod agi. l. acta. &. j. de donat. inter virum & vxo. l. si filij. &. j. de contrahen. & commit. ſtipu. l. si cum.

n *Taxatione.* id est æstimatione taxata.

MVltum.] CASVS. Vxor mea comparauit prædium, & sibi traditum fuit. ego autem numeraui venditori precium. cui acquisitum sit dominium illius prædij, quæritur? Respond. quòd vxori. si enim solui precium pro ea, videor ei precium donasse: sed recuperabo quatenus sum pauperior, & ipsa locupletior. &

o *Multum.* tres casus ponit. Accursius.

p *Numerasti.* scilicet ipsi mulieri vt emeret, volẽs tu vir ei donare. & sic habent locum sequentia. aliàs si venditori numerasses similiter volens ei donare, in solidum teneretur: vt ff. de donat. inter vi. & vxo. l. quod autem. §. si vxor. &. l. si cũ mulier. &. j. de donat. inter virũ & vxo. l. & si de tua.

q *Habito.* & te pecuniam numerante.

r *Nam.* redit ad primum.

s *De precio.* non ergo petes rem: vt & diximus. ſ. eod. l. quanuis. & de rei vindic. l. si ex ea pecunia.

t *Si tu quidẽ emisti.* redit ad secundum.

u *Res gesta.* id est veritas.

x *Scriptura.* sed interim ſtatur scripturæ: vt ſ. de probat. l. cum precibus. &. j. de contrahen. ſtipu. l. optimam. in fi. cõtinebatur enim in instrumento virum & vxorem emisse, vel vxorem tãtum, cum tu tantum emeris. & ad hoc. ſ. eod. l. quanuis. & l. proxi. & ſ. plus va. quod agi. l. acta. &. j. de contrahen. & commit. ſtipu. l. si cum tuam. si autem de viro tantum contineretur, sed nomen vxoris tantum esset positum, vt quia dixisset vir: vendis mihi & Bertæ vxori meæ ementi mecum nomine, sed non re, vt dixit M. quia tunc satis patet simulatio. & hoc secundo modo intelligunt quidã hoc responsum.

y *Comparasti.* sine mãdato, vel etiam cum mandato: sed tamen procuratoris non nuncij receperat officium, & ipse nuncij & non procuratoris concepit verba in emptione, scilicet sic, vendis illi.

z *Ipsius.* per hæc verba, vendis vxori meæ.

a *Actionem.* aliud enim in nuncio est.

b *Potes.* Nota quod possum [a] nolo, & quod volo non possum. sic &. j. de don. l. siue emancipatis. &. j. de iure dot. l. si genero. Itẽ not. quòd omnis nuncius est procurator large, sed non cõuertitur: vt. ff. de procura. l. j. §. j. Hic tamen ſtricte accipitur nuncius, & est nuncius velut pica & organum domini: & in persona domini debet

a *Concor. c. ex parte. cũ glos. i. circa princ. de resti. spo.* *Procurator & nuncij differũt.*

BIU Cujas

mini debet concipere verba cõtractus: & domino quæri dicitur per seipsum, non per alium. & concipit verba sic, vendis illi: vt. ff. de consti. pe. l. qui autem. §. fi. & l. seq. & de contrahen. emp. l. j. §. fi. Si autem dicat nuncius, vendis mihi: & sic in sua persona concipiat verba, valet vt sibi quęratur, sed domino tenetur mandati, secundum H. quasi male fecerit mãdatũ, arg. dictæ. l. ff. de procura. l. j. §. j. Si autem est procurator, tunc verba contractus debet concipere in sua pſona, & sibi quærit: vt. j. l. pxi. in fin. & ff. de consti. pec. l. eum qui. §. Iulianus quoq; lib. xj. scribit: in fin. sed domino cedere tenetur: vt. ff. de acquir. pos. l. possessio quoq;. §. etsi possessio. Si autem in persona domini, nõ valet sibi: quia non vult. nec domino, quia non potest. Alteri enim stipulari &c. vt. ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. & sic hic loquitur, &. ff. de contrahen. emp. l. fundus. & de consti. pecu. l. sed & si filio. §. j. Sed M. dixit alteri per alterum quæri vtilẽ actionem: vt arg. ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si procurator. & quod hic dicit, intelligitur nõ quæri domino, scilicet directã. quod non placet. & in d. l. Iulianus, ideo est, quia dabatur in dominũ vtilis institoria, vnde iniquum erat nisi & sibi daretur ex eiusdẽ persona actio. Regulariter ergo non quæritur actio per alterum, nisi in casibus quos no. institu. de inuti. stipu. §. si quis alij. sed dominium & possessio sic: vt supra per quas perso. nob. acqui. l. j. speciale tamen est in quibusdam, vt in cuiuscunque personam concipiantur verba, quæratur domino: vt in tutore, & curatore, & actore: vt. ff. de constit. pecu. l. eum qui. §. fina. Item in seruo & etiam in filio quantum ad profectitium peculium: vt institu. de stipu. seruo. §. fiue.

*Actio per alterum nõ quæritur regulariter.*

a *Tradita est.* vt ab eo qui habet ius vẽdendi: vt & supra de rei vin. l. quotiens. Sed qualiter in dominio erit potior, cum contractus in nullius persona teneat: vt hic, & nuda traditio non transferat dominium: vt. ff. de acquir. rerum do. l. nunquam? Respon. dic dominij, id est possessionis. sic. ff. de verb. sig. l. interdum. Tu dic cp ex inutili contractu transit dominium: vt &. ff. de dolo. l. & elegãter. in prin. & dixi. §. de fide instru. l. cõtractus. Sed quomodo obligatio non contrahitur, sed possessio & dominium transfertur ex inutili contractu? Respõ. obligatio, iuris est: vnde ex legitimo tantum contractu nascitur obligatio: possessio vero facti, ideoque sine obligatione quæritur: vt arg. ff. ex qui. cau. maio. l. denique.

*Obligatio iuris est: possessio facti.*

Cvm per eos.] CASVS. Si filius meus vel seruus oliuas à Titio tuo nomine cõparauit, nec ille fidem seruauit, quia tradere noluit: agã aduersus eum actione ex empto per me, vel per procuratorem meum. & hoc in prima. Si vero aliquis tanquam procurator, quia ei mandaui, nomine suo fundum comparauit: si venditor non tradat, aget, sed non ego: sed per actio. mandati consequar vt ipse cedat mihi actionẽ quam habet aduersus venditorem. & hoc in secunda.

b *Proponas.* quia non vult tradere.

c *Contrahentibus.* ablatiui absoluti.

d *Cui mandaueris.* id est mandabis: puta procuratorem. & adde

possessio à domio tradita est. a

*Procurator contrahere potest, & debet ex eo agere, vel procuratorẽ ad agendam constituere ad petitionẽ domini. hoc dicit. Bal. Vel sic: Mãdatarius subiectus potestati mandantis, illi quærit actionem: non subiectus vero sibi quærit, sed debet experiri ad petitionem domini, vel procuratorem ad experiendum constituere. Saly.*

VII. Iidem AA. Gerontio.

CVm per eos qui negotia tua gerebant, olei materiam te comparasse, contractúsque fidem precio suscepto rupisse venditorem proponas: b si quidem ex empto, his qui iuri tuo subiecti fuerant, contrahentibus, c tibi quæsita est actio, vel per te, vel per eum cui mandaueris. d Sin vero sui iuris constituti, secundum mandatũ tuum hunc contractum habuerunt, e ac sibi empti quæsierũt actionem: per eos, vel quibus f illi dederint mandatum, adi competentem iudicem: qui secundum bonam fidem (quæ in huiusmodi contractibus obseruari solet) satisfieri prouidebit.

*Si vnus ex fratribus de pecunia cõmuni emit suo nomine: sibi, nõ alteri fratri dominium acquiritur. h. d. Bald. & Saly.*

VIII. Iidem AA. Valentinæ.

QVi aliena pecunia comparat, nõ ei cuius nummi fuerunt, sed sibi tã actionem empti, quàm dominium, si ei fuerit tradita possessio, quæ-

A quod est in fin. adi competentem &c.

e *Habuerunt.* suo nomine. aliàs non valet: vt supra. l. proxi.

f *Vel quibus.* potes enim eos cogere actione mandati vt cedant actionem contra venditorem cuiuis: vt hic, &. ff. de vsucapi. l. pignori. &. ff. de acquir. poss. l. possessio. §. & si possessio, & ff. manda. l. idémque. §. si cui mandauero. Item no. hic quòd ex alterius cõtractu alteri nõ quæritur actio: licet M. dixerit hoc verũ de directa: vt & diximus §. eo. l. proxi.

rit. g Cum itaq; de rebus h communibus fratrẽ patruelẽ tuum quædam cõparasse contendas: de tua pecunia hunc cõueniendo, i facies consultius. k Nam in rem de rebus ab eo comparatis, tibi contra eum petitio non competit. l

*In contrahendo inter absentes requiritur nuncius vel epistola. h. d. Bald. Vel sic: Dominium transfertur in eum cui per venditorem res traditur, licet alius pecuniam numerauerit: & venditio inter absentes requirit nuncium vel epistolam. Salyce.*

B

IX. Iidem AA. Rufinæ.

NIhil prohibet, altero m pecuniam numerãte, in aliũ a vel vtriusq; o contrahentis consensu, vel certe venditore tantummodo volente, dominium transferri, eo etiã manifeste constituto, p vt inter absentes per mediã personã, veluti per nuncium vel per epistolã talis contractus perfici possit.

*TITVLVS LI.*

DE REBVS ALIENIS non alienandis, & de prohibita rerũ alienatione vel hypotheca.

C *Emptor rei alienæ tenetur restituere domino, nisi probet quo iure emit, vel nisi præscripserit: quo casu emptor securus est. sed venditor domino tenetur condictione ad precium. hoc dicit. Bald. Vel sic: Emens rem alienam scienter, non vsucapit: & domino restituere tenetur. emens vero ignoranter, vsucapit: ideo post vsucapionẽ dominus agit solum de precio cõtra venditorẽ. Salyce.*

I. Imp. ALEXANDER A. Cantiano.

Qvi aliena.] CASVS. Si pecunia mea tuo nomine fundum comparasti: si tibi tradidit venditor idémque dominus, tibi est dominium acquisitum. Si vero nõ tradidit: acquisita est tibi actio ex empto. & hoc in prima. Si tua pecunia tibi cum Titio communi comparaueris, & tuo nomine conueniet te Titi' ad partem pecuniæ quæ sua erat, sed non ei dabitur ad fundũ in rem actio. & hoc in secunda.

g *Querit.* vt. §. eod. l. j. diximus. & facit. §. de distra. pigno. l. si maritus. &. j. de pign. l. quibus ex ea. &. ff. pro socio. l. si quis.

h *De rebus.* id est de pecuniis cõmunibus.

i *Conuentendo.* pro socio, vel cõdictione sine causa: vel alia generali condictione.

k *Consultius.* pro suo positiuo ponitur.

l *Non competit.* nisi sit socius omnium bonorum: vt supra commu. nia vtriusque iudi. l. si patruus. secundum H. quod non placet, immo ad communicandum agitur: vt ibi.

Nihil prohibet.] CASVS. Si procurator meus fundum nomine suo comparauit, si tamen ipse vẽditor gestiuit in animo vt mihi quæreretur, mihi acquisitum est dominium. & hoc in prima. An autem inter absentes vel per epistolam vel nuncium contrahi possit venditio, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in secunda.

m *Nihil prohibet, altero.* id est procuratore, qui scienti & ignoranti domino quærit: vt. ff. de acquir. re. do. l. si procurator. siue ergo ambo hoc gestiant, siue venditor tantum, mihi acquiritur: vt hic, &. ff. de dona. l. qui mihi. idem si solus procurator hoc gestiat: vt. ff. de acquir. poss. l. j. §. hæc quæ de seruis. secus in negotiorum gestore, qui non acquirit: vt. ff. de neg. gest. l. si ego.

D

n *In alium.* cuius nomine empta est.

o *Vtriusque.* scilicet tam eius qui precium numerauit, quàm vendentis.

p *Constituto.* vt. ff. de contrahen. empt. l. j. §. finali. & supra de contrahen. empt. l. j. & institu. de oblig. quæ ex consensu.

*DE REBVS ALIENIS NON alienandis, &c.*

*Audisti alterius factum alteri non prodesse: audi modo non obesse.*

Si præsidi.] CASVS. Si seruum meum Titio scienti vendidisti: an eum vindicare possim, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in prima. Si vero ignorans meum esse, emerit & vsuceperit: à te precium recuperabo: sed non aperit qua actione: tu dic actione nego. gest. habendo ratam vẽditionem. & hoc in secunda.

*Si præsidi*

SI præsidi prouinciæ probatum fuerit, [a] Iulianum nullo iure [b] munitũ seruos [c] tuos scientibus [d] vẽ didisse: restituere tibi emptores seruos iubebit. [e] Quod si ignorauerint, [f] & eorum facti [g] sunt: precium [h] eorum Iulianum tibi soluere iubebit. [i]

*Venditio mariti sigillantis sigillo vxoris, non officit vxori, quæ nõ nouit quid sigillauerit. h.d. Bald. Vel sic: Vxor quæ venditioni rei suæ factæ per maritum ignoranter apposuit sigillum suum, sibi non præiudicat. Bald.*

II. Imp. GORDIA. A. Græciæ.

DIstrahente marito rem tui iuris, si consensum ei non accõmodasti: [k] licet sigillo tuo venditionis instrumẽtum fraude conquisita [l] signaueris: eiusmodi tamen commentum emptori vsucapione non subsecuta, vel longi temporis præscriptione minime munito, nullam præstitisse securitatem potest.

*Non potest hæres iure hæreditario vel proprio venire contra factum defuncti. & si venit & euincit, tenetur de euictione ad interesse. h.d. Bal. & concor. Saly.*

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Valeriano.

VEnditrici succedenti [m] hæreditario iure perfectã recte [n] venditionem rescindere, ac dominium reuocare non licet. [o] Sed & si hæc ex persona sua vindicet: vel exceptione te doli mali, si hanc viam elegeris, tueri: vel euicta re, si defensione [p] mõstrata vti nolueris, quãti tua interest, poteris experiri. [q]

*Mater pro debito filii non potest res filii dare in solutum, nisi filius ratificet. hoc dicit. Bald. Vel sic: Mater pro debito filii nõ habet potestatem dandi res illius in solutum creditori, nisi illo consentiente, vel ratum habente. Salyce.*

IIII. Iidem AA. Affabili.

MAncipia patris, qui fundum à Philippo cõduxerat, successione tibi quæsita, domino fundi pro debitis [r] in solutum mater tua dando, nihil tibi auferre potuit. [s] Ideoque si tu maior vigintiquinque annis effectus, ab ea negocium gestum non feci sti ratum: oblato debito, [t] si non hæc locator iure pignoris sibi obligata [u] vendidit, petere poteris.

*Filius potest venire contra factum patris iure proprio. hoc dicit. Bald. & Salyc. Vel sic: Si pater vendat rem filii, non præiudicat illi. Salyc.*

V. Iidem AA. Aegro.

SI fundum [x] tuum pater post emancipationem [y] te non consentiente [z] venundedit, neque ei successisti, [a] neq; possidens longi tẽporis prescriptione munitus [b] est: tibi agenti, eum rector prouinciæ reddi efficiet.

a *Si præsidi prouinciæ probatum fuerit.* Nota iudici faciendam fidem: vt &. ff. de proba. l. quinquaginta. in fin.

b *Iure.* dominij, vel creditoris, vel officij publici, vel priuati. & hoc præsumitur, nisi contrarium probetur. sic. j. qui milita. non poss. l. super seruis. lib. xij. Vel verbum (probationis) ad hoc non refertur, sed ad verbum, scientes: & nisi probaret scientia, ignorantes præsumerentur: vt. ff. de proba. l. verius. & instit. de leg. §. non solum.

c *Seruos.* si munitus: vt tutor pupilli, exactor publicorum per vsucapionem: & in creditore fallit.

d *Scientibus.* scilicet emptoribus eũ nõ habere ius vẽdendi. Azo.

e *Iubebit.* per rei vindicationẽ. non ad precium, cũ tuo nomine non sit facta venditio: vnde non potes habere ratum: vt. ff. de preca. l. si seruus. & de nego. gest. l. pupillus. §. sed si ego. nisi in subsidium re præscripta vel vsucapta: vt infra statim. vel perempta: vt ff. de neg. gest. l. fin. M. tamen dixit ante vsucapionem completam dari actionem negotiorum gestorũ: vt no. ff. de rei vindi. l. mater. & hoc cum à nullo habet causam is qui vendidit: vel habet, sed lucratiuã. aliàs si habet, sed non lucratiuam, cũ tantum absit quantum adsit: non tenetur ad precium etiam in subsidium: vt. ff. si cer. peta. l. si eum seruum.

f *Ignorauerint.* quia se procuratorem dicebat.

g *Facti.* s. vsucapione.

h *Precium.* in subsidium aget per actionem negotiorum gestorum. ff. de nego. gest. l. vlti.

i *Iubebit.* per actionem negotiorum gestorum, habendo ratum in subsidium: vt hic, &. ff. de rei vindic. l. mater. &. j. si vend. pign. aga. l. seruos. &. ff. depositi. l. sed & si non sit hæres. & de nego. gest. l. fin. & infra tit. j. l. j.

*Distrahente.* ] CASVS. Si fundum vxoris tuæ ea non consentiente vendidisti: & fingens instrumentum venditionis esse instrumentum locationis vel epistolam, vxorem tuam induxisti vt illa sigillum suum apponeret: non præiudicabit mulieri quo magis emptor tueatur: nisi sit secuta præscriptio, vel vsucapio, si res erat mobilis.

k *Non accommodasti.* licet tamen maior eras.

l *Conquisita.* quia dicebat vir se locasse: vt. ff. plus va. quod agi. l. fin. vel quia dicebat esse epistolam. & ad hoc. ff. de proba. l. cum precibus. & sume à contrario. ergo si sciuit apponendo sigillũ, videtur habere ratum. quod est no. vt. ff. de epis. & cle. l. si qua per calumniam. &. ff. rem ra. ha. l. ne satisdatio. Sed arg. contra. ff. de pig. act. l. Caius. sed hic ignorabat: ibi sciebat ius suum vbique durare.

*Venditrici.* ] CASVS. Si mulier rem tuam vendidit, & ei successisti, rata est venditio: nec reuocare poteris: & vindicanti tibi obiiciet emptor de dolo. & si hac exceptione vti noluerit, & euincas rẽ: aget aduersus te ex empto ad hoc quod sua interest, vel ex stipulatione ad duplum nomine euictionis.

m *Venditrici succedenti.* id est hæredi venditricis, qui ei succedit iure hæreditario.

n *Recte.* dupliciter potest intelligi hæc. l. nam venditrix nõ domina succedit domino rei, & sic ex sua persõna. s. nouo dominio vult vindicare. vel verius ecõtra dominus rei succedit vẽditrici, nõ dominæ. & sic secundũ vtrũq; modũ nõ domina vendidit. & secundũ casum habes. ff. de euic. l. Seia. sed primus est in. l. vindicantem. & cõstrue diuersis modis.

o *Nõ licet.* ea ratione, quia res nõ fuerat defuncti, secũdũ quosdã.

p *Defensione.* i. prædicta exceptione doli.

q *Experiri.* actione ex empto. potest etiam agere ex stipulatu ad duplum: vt &. ff. de euic. l. vindicãtem. &. l. seq. &. l. Seia. &. j. de lib. cau. l. si ab eo. & de euic. l. siue possessio. & ff. de rei vind. l. cũ à matre. & de restitu. mili. l. quæ à patre. & aliud in hærede fideiussoris, qui suo iure vindicat. j. de euic. l. fi. non autẽ ipse fideiussor: vt in eo. tit. l. exceptiõe. sed si omisit exceptionẽ sua culpa, est condemnandus: nihil ergo debet consequi: vt. ff. de euic. l. si rem. j. §. si duplæ. & de reg. iur. l. quod quis. in fi. Respon. hanc culpã non potest sibi venditor imputare, cũ ex ea lucrum senserit. i. rem: vt. ff. de iur. dot. l. cũ in fundo. §. q; si mulier. Sed si omisit exceptionẽ, & sic sciẽter reddidit, ergo nõ debet repetere: vt. ff. de cõdic. inde. l. j. quæ est contra. Sol. hic habet emptor actionem ex empto & exceptionẽ: vnde restituendo rem solùm exceptioni renũciare videtur: remanet ergo sibi actio, maxime cum sciat ius suum vbique durare: vt. ff. quib. mo. pign. vel hypo. sol. l. sicut. §. nõ videtur. sed in. l. cõtra. solam exceptionem facti vel iuris habet: quam cum soluendo perdit, nil remanet. Item & si opposuit, & non est admissa exceptio, adhuc agit: vt. ff. de euic. l. sed & si exceptio. nec potest venditor dicere pro se factam emptori iniuriam: vt. ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fi.

r *Pro debitis.* mercedibus.

s *Auferre potuit.* vt &. ff. de rei vindi. l. mater.

t *Debito.* quod habet locum etiam si esses minor: vt infra de prædi. mi. l. vtere.

u *Obligata.* à patre tuo. & ad hoc. ff. si aduer. ven. pig. l. ij.

*Si fundum.* ] CASVS. Pater meus mihi emancipato fundum donauit vel vendidit. postea eundem fundum me inuito alij vendidit & tradidit: nunquid potero vindicare? Certe sic, si patri nõ successi, vel emptor non præscripsit.

x *Si fundum.* quem post emancipationem quæsisti. Vel dic aduentitium: & secundũ hoc dic secus si ante &c. Accur.

y *Post emancipationem.* secus si ante: quia tunc pater esset dominus, & sic posset alienare: vt. j. de bonis quæ liber. l. fi. §. vbi autẽ. &. §. ipsum autẽ. Vel dic idem si ante: vt. j. de bo. ma. l. j.

z *Consentiente.* aliter si te volente: vt. ff. si aduer. dona. l. ij.

a *Neque ei successisti.* aliter si successisti: vt. ff. eo. l. venditrici.

b *Munitus.* tunc enim confirmaretur alienatio: vt. ff. eo. l. j. Et sic no. casus in quibus res aliena potest alienari. Accursius.

*Nemo.*]

NEmo.] CASVS. Si rem meam tibi non obligatam, vel non habens ius distrahendi, puta ratione officij, distraxisti: mihi non præiudicasti.

a *Nemo.* priuatus. secus in fisco vel imperatore: vt. j. tit. j. l. ij. & de quadrien. præscrip. l. fi. secus in flumine, vt. ff. de acqui. rerum do. l. ergo. §. alluuio.

b *Sibi.* quia tunc potest vendere ex pacto, vel ex lege: vt. j. de iure dom. impe. l. fi. Accur.

c *Ex officio.* publico vel priuato: vt tutor, curator, executor, exactor tributorum principis, vel procurator fisci: vt. ff. de fur. l. interdum. ij. §. qui tutelam. & institu. de offic. iudi. §. fi. & ff. de euic. l. si pignora. & ff. de censi. l. forma. §. illam. & l. cũ possessor. §. pro pecunia. & idem in procuratore si haberi liberum vel speciale mãdatum: vt. ff. de procu. l. procurator cui. secus in viro: vt instit. quibus alie. licet. in princip.

† *Benefacit ad hanc l. extra de constit. ca. nam concupiscentiam. in glo. super verbo, omnia mala.*

d *Potuit.* vt & ſ. eo. l. j. & ff. de acquirẽ. rerum domi. l. traditio. sed fallit in casibus superioribus legibus notatis.

*Ancimus.*] CASVS. Quæ verbo alienationis cõtineantur, intendit dicere hæc lex: siue lex, siue testator, siue pacta cõtrahentium prohibeant alienationem fieri. Dicit ergo q̃ prohibitus alienare, dominiũ transferre non potest rei quæ alienari prohibetur, nec obligare, nec in emphyteusin dare, nec in ea vsumfruct. constituere: nisi in casibus in quibus testator, vel lex, vel contrahentium pactio alienationem fieri permisit.

*Hanc l. declara per id quod dixi ſ. eo. l. i. Bald. Vel sic: Vendens rem alienam, nõ præiudicat domino. Salycetus.*

VI. Iidem AA. Ruſo.

NEmo[a] res ad te pertinentes, nõ obligatas sibi,[b] nec ex officio[c] vendendi potestatem habens, distrahendo, quicquam tibi nocere potuit.[d]

*Prohibita alienatione simpliciter, videtur prohibitus omnis actus per quem alteri quæritur ius rei. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si res prohibetur alienari, non solum prohibetur dominii translatio, sed pignoris obligatio, & vsusfructus aliarumque seruitutum constitutio. Salycetus.*

VII. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

SAncimus,[e] † siue lex[f] alienationẽ inhibuerit, siue testator hoc fecerit,[g] siue pactio contrahẽtium hoc admiserit:[h] non solum dominij alienationem,[i] vel mãcipiorum manumissionem esse prohibẽdam,[k] sed etiam vsusfructus dationẽ, vel hypothecam,[l] vel pignoris nexum penitus prohiberi. ¶ Similiq́ue modo & seruitutes minime imponi, nec emphyteuseos cõtractus, nisi in his tãtũmodo casibus, in quibus constitutionũ auctoritas,[m] vel testatoris voluntas, vel pactionum tenor qui alienationem interdixit,[n] aliquid tale fieri permiserit.[o] †

*Dominium an transferatur si res contra prohibitionem alienatur.*

e *Sancimus.* hæc lex tractat de vltima parte rubricæ, id est de prohibita &c. & enumerantur hac. l. quæ cõtinentur appellatione alienationis, siue lex, siue testator, siue pactio prohibuerit eã. non autem procedit vt quæratur an transferatur dominiũ si fiat contra prohibitionẽ: tunc enim dicas, si lex prohibeat, non: vt. ſ. de legi. & consti. l. non dubiũ. Item si à testatore, cum & eius voluntas sit lex: vt in auth. de nup. §. disponat. coll. iiij. nisi sit nudũ: vt. ff. de leg. j. l. filiusfamilias. §. diui. si vero pactio cõtrahentium prohibeat, nihilo minus trãsit. Vt enim pactũ sine traditione nõ transfert: ita & non retransfert, vel translationem nõ impedit: vt ſ. de pactis. l. traditionibus. quod sit in vltimis volũtatibus: vt de facto facta alienatione redeat dominiũ in eum quem testator voluit sine aliqua traditione: vt & ff. de lega. iij. l. pater. §. quindecim. nam & transit sine traditione. ff. de fur. l. à Titio. Alij dicunt idem in prohibitione quæ fit pacto vt dominiũ non transeat, ar. huius. l. quę hęc parificat. sed certe non in hoc parificat, sed in eo quòd cõtineantur appellatione alienationis: vt si fiat contra, agatur vel rei vindicatione, quando lex vel quando defunctus prohibuit: vel cõdictione ob causam, quando pactio: vt. ſ. de cõdic. ob cau. l. ea lege. Item pro eis. j. si manci. ita fue. alie. l. ea. sed speciale in libertate, quia postea non posset reuocari: vt. ff. de mi. l. si ex causa. §. aduersus. Vel ideo speciale: quia propter maleficia fiũt huiusmodi prohibitiones, quæ expedit puniri: vt. j. de pœnis. l. si operis. Vel ea est ratio, quia prohibita alienatione, videtur cogitatum de facto. sed prohibita manumissione, videtur cogitatũ de effectu beneficij: vt. ff. de seruis expor. l. si venditor. Alij autem vt non sit contra dictam. l. ea lege. ſ. de condic. ob cau. da. dicunt: Aut fuit cogitatum de facto, vt tunc transferatur dominium, sed agatur ad interesse. Aut de effectu transferendi dominiũ: vt tunc non transferatur dominiũ. Sed alij distinguunt vtrum in tradendo & contrahẽdo, vel vtrum in tradendo tantũ apponatur prohibitio, vt tunc non transferatur dominium: an in contrahendo tantũ, vt tunc transferatur. Et inducunt pro se quod est. ff. de act. emp. l. si tibi. & de ser. vrb. prędi. l. si binarum. sed certe ibi loquitur de quodam pacto imponendæ seruitutis, quod ante traditionem imponi nõ potest: cum sua res nemini seruiat. ff. si vsusfruc. pe. l. vti frui. Sed illud magis videtur obstare, quod est in authen. de ali. & emphy. §. sanctissimas. colla. ix. sed certe ibi non solum pactum impedit alienationem, sed generalis prohibitio legis, quę pactum coadiuuat: sicut & in alio casu: vt in authẽ. vt liceat ma. & auię. in prin. colla. viij. vbi ergo pactum non coadiuuatur, speciali lege transit dominium: vt dictum est.

*Maleficia puniri expedit.*

f *Sine lex.* vt lex Iulia fundi dotalis, vt institu. quib. alie. lic. in princip. Item super rebus minorum: vt. ff. de reb. eo. qui. l. j. Item ecclesiasticarum: vt. ſ. de sacrosanc. eccle. l. iubemus. ij.

g *Fecerit.* vt vetando quid alienari extra familiam: vt. ff. de leg. j. ij. l. cum pater. §. liber. tis. & j. de admini. tut. l. tutelam. & j. qui non pos. ad li. per. l. ij. & de testa. ma. l. contra voluntatem. & de fideicõ. missi. l. voluntas.

h *Admiserit.* quia hoc pacto vendidi, ne alienares: sicut fuit. ſ. de condic. ob cau. l. ea lege. & j. de pac. inter empt. & vendit. l. fin. & ff. de verb. sig. l. si quis promiserit. §. ea lege. Sed in hoc contra. ff. de pact. l. nemo. sed hic non dicit de effectu pacti, an valeat vel nõ sed pacto apposito, quæ comprehenduntur. an autem valeat, habes. j. de pac. inter empt. & ven. l. fi.

i *Dominii alienationem.* quod sit quocunque modo transferatur dominium: vt. j. de fun. do. l. ij.

k *Prohibendam.* à lege, cum lex: à testatore, cum testator: à pacto, cum pactio prohibuerit. Accursius.

l *Vel hypothecam.* hæ non sunt veræ alienationes, cum vsusfructus sit in re aliena: vt instit. de vsufru. in princ. & pignus in bonis debitoris manet: vt. ſ. de pig. act. l. pignus. & per contractum non emphyteuticum non dicitur fieri alienatio: vt. j. de iure emphy. l. ij. sed ex interpretatione loquitur hæc lex: vt in authen. de non alien. §. alienationis. & §. quia vero Leonis. ij. col. ij. nam verenõ est alienatio: vt. d. l. & ff. de verbo. sign. l. alienationis. & j. de fundo. l. j. & ij. Item ad pignus est argu. contra. ff. de pign. l. in quorum. Solue vt ibi. Vel dic quòd appellatione alienationis continetur pignus: vt hic, sed appellatione venditionis non: vt ibi. P. ADDITIO. Bart. ibi dicit, aut res prohibetur vendi vel alienari: tunc non potest obligari, vt hic. Ratio est, quia per obligationem peruenitur ad venditionem pignoris: vt. l. ij. & iij. ff. de distra. pign. sicut ergo prohibetur venditio, ita & eius præambulum: vt. l. oratio. ff. de spon. Quandoque prohibetur persona emere res, non autem prohibetur res vendi: tunc ille non impeditur pignori accipere. casus est in. d. l. in quorum. in gl. alle. Ratio, quia licet accipiat pignori, per hoc non conuenit vt ipse accipiat sibi in solutum, vel in emptionem, sed quòd alij vẽdat pro suo debito: quod non est prohibitum. hoc tamen limita singulariter vt per Bartho. hic.

m *Auctoritas.* quę permittit rem dotalẽ, si mulieri expedit, alienari: vt. ff. de iure dot. l. fi. Itẽ rem ecclesiasticũ: vt. ſ. de sacrosan. eccle. auth. hoc ius. Item rem minoris: vt. j. de prædi. mi. l. ob æs.

n *Interdixit.* scilicet generaliter.

o *Permiserit.* scilicet specialiter in aliqua persona vel casu.

## TITVLVS LII.

## DE COMMVNIVM RERVM alienatione.

*Qui vendit rem communem, non præiudicat consorti, nisi secuta vsucapione vel præscriptione: quo tamen casu in subsidium tenetur ad partem precii. h. d. Bald. Vel sic: Vendens rem cõmunem non præiudicat socio quin partem suam possit vindicare, nisi res sit vsucapta vel præscripta: & tunc contra socium potest agere ad precium. Salyc.*

I. Imp. ANTON. A. Apollodoro.

SI nulla vsucapionis prærogatiua, vel diuturni silentij præscriptio emptorem possessionis[p] quam à

p *Possessionis.* & rerum mobilium quæ in ea erant, propter quas mentionem facit de vsucapione. Vel quod dicit de possessione, & ad mobilem rem & ad immobilem potest referri. Accursius.

DE COMMVNIVM RERVM alienatione.

*Si nulla.*] CASVS. Si duo cohęredes rem habeãt cõmunem, & vnus in solidũ eam vendat cohærede ignorante: an partem suã vindicare possit? Distinguitur: aut emptor præscribit, aut nõ. si sic, nõ potest. & hoc in prima. & hęc sunt vera non solũ in emptore & cohęrede, sed & i hęrede emptoris, & hęrede cohęredis.



BIU Cujas

cohæredibus patrui tui [a] distractam suggeris, pro portione tua munit:in rem actio [b] incolumis perseuerat. at si receptum ius [c] securitatem emptori præstiterit:arbitrium [d] est tibi liberum conueniendi eos, qui pro portione tua satis illicitam venditionem celebrauerunt.

*Ratione cõmunionis potest fiscus totam rem efficaciter vendere: secus in priuato, etiam si precium in fisci vtilitatem conuertat.hoc dicit.Bald.Vel sic:Si fiscus rem cõmunem vendat,præiudicat socio:non si priuatus vendat:licet emptor de voluntate venditoris fisco precium soluat.Salyc.*

II. Idem A. Terentiano.

MVltum interest vtrum cohæredes tui [e] possessionẽ communem distraxerũt:an vero fiscus cũ partis dominus esset,soliditatem iuxta proprium priuilegium [f] vendidit.Etenim si à fisco facta sit vẽditio:fidem eius infringi, minime rationis est.Si vero cohæredes soliditatem vendiderunt: licet emptor ab his delegatus partem precij fisco soluerit, [g] alterámque in cautionem deduxerit : tamen portioni tuæ ea venditio non potest obsistere.

*Quando aliqua communia sunt pluribus vt singulis:vnusquisq; per se habet partis suæ alienandæ liberam facultatem. h.d. Bald.Vel sic: Pars rei cõmunis potest vendi etiam extraneo ante intentatum iudicium communi diuidundo.Salyc.*

III. Impp. DIOCLETIAN.& MAXIMIANVS.AA. Eusebio.

FAlso tibi persuasum [h] est,cõmunis prædij portionẽ pro indiuiso, antequam communi diuidundo [i] iudicium dictetur, tantùm socio,non etiam extraneo posse distrahi.

*Alienatio pro parte nõ valet. hoc dicit. Bald.Vel sic:Miles partem rei suæ alienatæ potest vindicare: sed nõ socii partẽ etiam si pro illa offerat precium.Salyc.*

IIII. Iidem AA. Vlpiano militi.

POrtionem quidem tuam [k] militantis frater tuus alienare non potuit. eius [l] autem partem precio [m] soluto tibi restitui postulare,nec militari gratuitati conuenit. [n]

*Vbi res pro parte euincitur,pro parte debetur euictio.hoc dicit.Bald.Vel sic: Euicta etiam rei parte, emptor qui ignoranter emit,agit ad interesse:licet sibi non prospexerit de euictione.Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Olympiano.

SI maior annis vigintiquinque veluti propria nescienti [o] cõmunia cum fratribus tuis prædia distraxisti: licet nullum instrumentum intercesserit,nec quicquam specialiter cõuenerit: [p] alienæ portionis euictione secuta, quanti interest, emptori [q] solues.

*TITVLVS LIIII.*

REM ALIENAM GERentibus non interdici rerum suarum alienatione.

*Ratione officii male gesti non interdicitur venditio: sed cum sua causa res transfertur.hoc dicit.Bald. Vel sic : Tutores vel curatores administratione durante non prohibentur res suas alienare, nec ea finita : licet sint ex ea causa iam condemnati. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Publicæ.

NOn est interdictũ tutoribus vel curatoribus, [r] etsi ex eo titulo iudicati debitores sunt constituti,cum sua causa [s] res suas alienare.Potuit ergo curator tuus fundum suum cum suo onere [t] obligare fisco nostro. nam & priuato potuisset. [u]

*TITVLVS LIIII.*

DE PACTIS INTER emptorem & venditorem cõpositis.

*Propter moram ex pacto emptor arras perdit, & rem traditam restituere tenetur. hoc dicit. Bald.Vel sic: Pactum vt emptor Tutori periculosum est cõtrahere of ficio deposito antequã ratione reddiderit.*

---

a *Patrui tui.* patruo hic successit : qui patruus successerat cum quibusdam aliis cuidam alij : cum quibus cohæredibus patrui nõ erat hæc res communis huic.

b *In rem actio.* quę quidem longo tempore tollitur:vt.j.in qui. cau.cess.long.temp.præscrip.l.hæreditatem.Sed contra in eo.tit. l.vnus.sed ibi solui.

c *Ius.* id est vsucapio vel præscriptio.

d *Arbitrium est.* supple vel non conuenien di, & dic actione negociorum gestorum in subsidium : vt.ŝ. titu. j. l.j. & hoc si pro parte potuit expedirit:aliàs familiæ erciscundæ:vt.ŝ. de neg.gest.l.si ab vno. & dixi.ŝ.fami.erciscun. l.in familiæ.

*Vltũ.*]CASVS. Inter duos casus ponit hęc lex differentiam : cum quis habet rem communem cum aliquo, aut cum priuato, aut cum fisco. Primo casu, si priuatus rem cõmunem vendat priuato, non præiudicat quo minus eã rem vindicet. Secundo casu, si fiscus vendat : rata manet venditio propter priuilegiũ fisci.vnde in primo casu licet emptor à priuato delegetur,vt fisco parté soluat,vindicet.

e *Tui.* priuati.

f *Proprium priuilegiũ.* quod est vt occasione modicæ partis totum possit vẽdere. vel quia melius vẽdit suam partem : vel quia indiuidua est : vt.j. de vend. re.com.l.j.l.x.Si autem nullam habet ibi partem, aut suam credit, tunc habet locum.j. de quadrien.præscrip.l.fina.Si sciat alienam, nõ puto quòd præiudicet domino. nam si ideo præiudicat, quia partẽ habet: ergo si partem non habet, non præiudicat.

g *Soluerit.*& ita videbatur conueniens venditionem nõ posse infringi : quia præcium fiscus habet:vt.ŝ. sed tamen secus est: vt.ff. de vsuris. l. cum quidã.§. si debitores.&.ff.de iure fisc.l.fiscus.

*Also.*]CASVS. Si habebam rem communem cum Titio: an alij quàm Titio partem meam pro indiuiso antequam diuidatur possim vendere,quæritur?Respond.quidam quòd non: sed male persuasi erant.

h *Persuasum est.* vt.ŝ. de contrahen.empt. l.dudum.&.j. de iur. do.l.ante diuisionem.Accursius.

i *Antequam communi diuidundo.* post acceptum namque iudicium,sociis non consentientibus,alienare prohibetur:vt.ŝ.communi diui.l.j.sed in familiæ erciscundæ etiam post motam controuersiam:quia simile est petitioni hæreditatis:vt.ff.de peti.hære.l.duus.&l.sed & si lege.§.si ante litem.

*Portionem.*]CASVS. Si habebam rem communem cum milite,partem suam alienare non possum.

k *Tuam.* id est tui.

l *Eius.* scilicet fratris non militis.

m *Precio.* quia tua contentus esse debes.

n *Grauitati conuenit.* vt &.ŝ.communia vtriusq; iudi.l.si fratres. & arg.ŝ.de rescin.vend.l.ratas.

*Si maior.*]CASVS. Si prædium mihi & tibi commune, Titio credenti tuum proprium vendidisti: parte mea euicta, licet de euictione nihil conuenerit,emptori ad interesse teneberis.

o *Nescienti.*quia si sciuit, non tenetur aliqua actione: vt.j. de euict. l.si fundum. nisi stipulatione prospexerit: vt ŝ.communia vtriusque iudi.l.si fratres.&.ff. de doli excep.l.apud Celsum.§. item Labeo scribit. Alij dicunt etiam scientem agere, saltem ad precium, per.l.ff. de act.empt.l.ex empto.§. qui autem. quod non placet. & in alio casu ibi loquitur.

p *Conuenerit.* agitur ergo de euictione,licet non cõuenerit:vt.j. de euic. l. non dubitatur. &.ff.de euict.l.ij. & facit.ŝ.de contrahẽ.emp. l.non idcirco.

q *Emptori.*scilicet cõuentus actione ex empto pro euictione.Accursius.

*REM ALIENAM gerentibus &c.*

*Sed tamen tutor conducere vectigal à fisco nõ debet:vt.j.ne tutor vel cu. vec.con.l.i.*

*Non est.*]CASVS. Tutor vel curator finita tutela vel cura à pupillo conuentus & condemnatus ex mala administratione tutelæ in.c. an res suas distrahere possit, quæritur? Respond. quòd sic : sed cum sua causa, scilicet pignoris. Tacite enim sunt pupillo obligatæ : & obligare potest tam fisco, quàm priuato, cum sua tamen causa.

r *Vel curatoribus.* & multo minus procuratoribus, qui priuatum habent officium.

s *Sua causa.*scilicet pignoris.Sunt enim tacite obligata pupillo & adulto:vt.j. de admin.tuto.l.pro officio. & quod dicit de alienatione, idem est de obligatione:vt subiicit.

t *Onere.* vt &.ff.de iure fisc.l.res.§.j.&.j.de distra.pign.l.si debitor.&.ff.de contrahen.emp.l.alienatio.

u *Potuisset.* vt &.ff.qui po.in pig.ha.l. si pignus. si tamen depositio officio tutor antequam rationem reddat, cum fisco contrahat,tenetur.l.Cor.de falsis,si adhuc viuit ille cuius tutela est administrata vel cura:nõ aliàs:vt.ff.de fal.l.j.§.tutores.Sed si cũ priuato,tenetur crimine stellionatus,quod subsidiarium est:vt.ff.de cri.stel.l.iij.§.fi.&.ff.de pig.act.l.tutor.§.fi.& cõcor.ff.de ac.empti.l.si hęres. &.j.de his qui in prio.cre.lo.suc.l.si potiores.Acc.

*DE PACTIS INTER EMPTOREM & venditorem &c.*

*Quia in vẽditionib' varia apponũtur pacta:ideo de his dicit,vel ponit.*





FAddel.l.ff de fun fisc.l. bona ff
D.Sc.Vell. v. ht. de Cdyg. fisc. Idem
si in fidei fam. mafc. Cdyg. tam mob.

BIU Cujas

i *Si ea.*] CASVS. Vendidisti mihi prædium ea. l. vt si statuto tempore preciũ non soluerem, arras quas dedi, amitterem, & rem tibi restituerem: an valeat talis pactio, quæritur? Respó. quòd sic.

a *Arras perderet.* in hoc facit. ff. de leg. cõ. l. de lege. & potes hic dicere distinctionẽ pactorũ, quam no. ſ. de pactis. l. in bonæ fidei.

b *Pertineret,* id est restitueretur tibi. similis expositio ponitur. j. de dona. ante nupt. l. si cũ ante nuptias. & j. de iure do. l. etiam si non. & est ad hoc. ſ. de transac. l. si super. Et sic patet quòd non est pactum. l. commissoriæ, vbi ipso iure redit dominium: sed fit per hęc verba, res sit inempta: vt &. j. eodem. l. commissoriæ.

c *Seruanda est.* per actionem ex vendito informatam, vel præscriptis verbis: vt. j. l. proxi. & eundem casum habes. j. l. iij. Item facit. ſ. de condic. ob cau. l. ij. &. ff. de leg. com. l. fin.

*Si fundum.*] CASVS. Pater tuus vendidit Titio fundum hoc pacto: vt quandocunq; pciũ sibi refunderet, vel hęres, vel intra certa tẽpora, restitueret ei fundum, offerente te, qui es hæres patris, pecuniam. si Titius vel hæres eius fundum non restituat, agere potes præscriptis verbis vt fides seruetur.

d *Ea lege.* i. pacto. Et no. quòd nec hic est pactum. l. commissoriæ.

e *Siue hæredes.* hoc nõ fuit necesse dici: vt. ff. de proba. l. si pactum.

f *Restitueretur.* scilicet fundus.

g *Téque parato.* scilicet venditore, vel hærede venditoris.

h *Ex vendito.* informata. Accursius.

i *Dabitur.* sic ergo nota duas actiones dari ex hoc pacto incontinenti apposito: vt &. j. de præscrip. ver. l. rebus. & de donatio. l. legem. & de iur. do. l. auia. &. ff. de actio. empt. l. si sterilis. §. si tibi. &. j. quando dec. opus non est. l. j. &. ff. de præscrip. verb. l. si vir. &. ff. de contrahen. emp. l. qui fundum. in vlti. col. &. ff. de pac. l. iurisgentium. §. sed cum nulla.

k *Oblatam.* & consignatam, & depositam: vt. j. eod. l. si à te. &. ff. de lege commiſſ. l. fin.

l *Peruenerunt.* ad hoc est. ff. de lege commiſſ. l. si fundus. in princip. &. l. lege.

*Qui ea lege.*] CASVS. Prædium mihi vendidisti, & partem precij solui hoc pacto, vt si intra annum residuam partem precij non offerrem, quòd prędiũ ad te reuerteretur. si non soluti vt conueni, an rei vindi. habes pro prædio, quæritur? Respon. q̃ non, sed actionem personalem ex vẽdito, quia transtulisti dominiũ: nisi precario possessionẽ vsq; ad id tempus mihi tradidisses: quo casu cõpetit tibi in rẽ actio, quia apud te dominiũ remãsit.

m *Qui ea lege.* nec hic fuit pactum legis commissoriæ.

n *Tradidit.* sed pure. sin autem precario tradidisset, dominium apud se retinuisset: vt. ff. de preca. l. & habet. §. cum quis.

o *Vindicationem.* quia verbis legis cõmissoriæ non est vsus, scilicet q̃ esset res inempta. tũc enim bene vindicaret: vt. j. l. proxi.

*perdat arras, & rem restituat, si intra tempus conuentum non soluat precium: est seruandum. Salyc.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Diotimæ.

SI ea lege prædium vendidisti, vt nisi intra certum tempus precium fuisset exolutũ, emptrix arras perderet, [a] & dominium ad te pertineret: [b] fides contractus seruanda est. [c]

*Valet pactum de re retrouendẽda, & ex morę veniunt fructus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Pactum vt emptor rem restituat si intra certum tempus precium ei offeratur, est validum: & ex eo datur actio precium offerenti, & consignati: & habetur ratio fructuum perceptorũ post obligationem. Salyc.*

II. Imp. ALEXANDER. A. Charisio.

SI fundum parentes tui ea lege [d] vendiderunt, vt siue ipsi, siue hęredes [e] eorum emptori precium quandocunque, vel intra certa tẽpora obtulissent, restitueretur, [f] téque parato [g] satisfacere conditioni dictæ, hę res emptoris non paret: vt contract' fides seruetur, actio præscriptis verbis, vel ex vẽdito [h] tibi dabitur, [i] habita ratione eorum quæ post oblatam [k] ex pacto quãtitatem, ex eo fundo ad aduersarium peruenerunt. [l]

*Valet pactum vt res ad venditorem reuertatur, si residuum non soluatur. Bald. Vel sic: Tradens fundum vt precio intra certum tempus non soluto, ad se reuertatur: ex vendito habet actionem, non rei vindicationem. Salyc.*

III. Idem A. Felici militi.

QVi ea lege [m] prædium vẽdidit, vt nisi reliquum precium intra certum tempus restitutum esset, ad se reuerteretur: si non precariam possessionem tradidit, [n] rei vindicationem [o] non habet, sed actionem ex vendito.

*Qui elegit viam contractus, non potest reassumere viam pœnitentiæ & distractus. hoc dicit. Bal. Vel sic: Pacto legis commissoriæ non potest vti, qui precium vel eius vsuras maluit sequi. Salyc.*

IIII. Idem A. Iuliano.

COmmissoriæ venditionis legem exercere nõ potest, qui post præstitutũ precij soluendi diem, nõ vindicationẽ [p] rei eligere, sed vsurarum [q] precij petitionem sequi maluit.

*Vsuræ ex pacto, veniunt ex pacto. Vsuræ ex mora, veniũt ex mora. Bald. Vel sic: Vsuræ deductæ in pactum iuxta cõtractum incontinenti appositum, iure actionis debentur: non si pactum sit ex interuallo appositum: quia tunc non ex pacto, sed iudicis officio tantum debentur ex mora. Salyc.*

V. Imp. GORDIANVS. A. Longino.

INitio venditionis si pactus es, [r] vt is cui vendidisti possessionem, precij tardius [s] exoluti tibi vsuras pensitaret: non immerito existimas etiam eas tibi, adito præside prouinciæ, ab emptore præstari debere. Nam si initio contractus non es pactus: si cœperis experiri deberi ex mora duntaxat [t] vsuras: tam ab ipso debitore, quàm ab eo [u] qui in omnẽ [x] causam empti suam fidem adstrinxit, de iure postulabis.

*Si non seruatur substantiale pactum, rescinditur quicquid est actum. Substantiale est, quod causam contractui dat. Bald. Vel sic: Si non impleatur id propter quod fundus exiguo precio venditus fuit, potest venditor illum petere sibi restitui cum fructibus. Salycetus.*

*Non vindicationem.* potest ergo vindicare: vt hic, &. ff. de rei vindi. l. si quis hac. & de lege commiſſ. l. fin. Sed contra. ſ. de pactis. l. tra ditionis [b]. &. ff. de pac. l. ab emptione. in fin. vbi dicit, nudis pactis non transferri dominium. Sed die speciale in pacto. l. commissorię. [a] Item no. non esse licitum variare: vt. ff. de l. post diem. &. l. de le ge. in fin. & de minor. Aemilius. Item not. quilibet suo priuilegio potest renũciare. ſic. ff. de pac. l. penul. Item qui elegit vnum ex cõ trariis, alij renunciasse videtur: vt. ff. de inoff. te sta. l. mater.

*Vsurarum.* expecto incontinenti appoſito debitarum, vel ex mora: vt. j. l. proxi. & facit ff. de dona. cau. mor. l. si mortis. ij. &. j. de iur. do. impe. l. ij.

*INitio.*] CASVS. Vẽdidisti mihi prædiũ hoc pacto, vt statuta die precio non soluto, tenerer tibi ad vsuras. si nõ soluo vsuras, soluere cõpellendus sim. & hoc in prima. Si vero in initio contractus hoc non pepigisti: ab eo tempore quo fuero in mora, venient vsuræ: & tam à me, quam à fideiussore meo eas petere poteris.

*Si pactus es.* incontinenti, etiam citra stipulationem: vt. ff. depositi. l. Publia. §. Lucius. & ſ. de pac. l. in bonæ fidei. secus in fœnebri pecunia, in qua nõ debentur vsuræ sine stipulatione: vt. ſ. de vsur. l. quanuis. j.

*Tardius.* à die contractus, puta dabis mihi precium & vsuras vsque dum illud solueris.

*Duntaxat.* scilicet cum nec fructus perceperit: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. ex vendito. nec minor est cui debetur: vt &. ſ. de act. emp. l. curabit. &. ſ. in quibus cau. in integ. resti. non est ne. l. in minorum. Et not. quòd hoc casu officio iudicis petuntur: vt ſ. depositi. l. iiij. sed superiori iure actionis ex eo contractu, vel præscriptis verbis: vt. ſ. eod. l. ij.

*Ab eo.* scilicet fideiussore.

*In omnem.* vt &. ff. de vsur. l. si quis solutioni. §. j. &. ſ. man. l. post. Et dic idem si simpliciter fideiusserit, ac si in omnem causam vt plene habes nota. ff. locati. l. quæro. in princip.

*CVm te.*] CASVS. Vendidi tibi prædium pro. x. quod valebat. xx. hac. l. vt si per patriam tuam contingeret me transire, quòd tu honorifice me reciperes: transiui, & nõ recepisti me, sed te abscondisti. volo agere ex vendito, vt rem mihi restituas, quia hoc conuenit forte: vel quòd aliàs non essem distracturus, nisi fecisses quod conuenit: ideo minori precio vendidi. an rescindere venditionem possim, quæritur, Respon. q̃ sic, refuso tibi precio quod

BIU Cujas

quod dedisti: quia precio refuso, nullam videris passus iniuriam.

a *Cum te.* pone sic casum. Dabo tibi fundum pro centum, si dederis mihi equum.

b *Contemplatione.* dante causam contractui.

c *Fraudi.* id est damno.

d *Quandò.* pro quia.

e *Conueniat.* immo videtur ad interesse tantum agi: vt. ſ. de rescind. vendit. l. ea cõditione. quæ est contra. Sol. hic duo conuenerũt vt aliquid fieret: quod si nõ fieret, quòd res restitueretur: ibi vnum tantum. Vel verius hic causam dedit contractui hęc cõuentio: quia aliàs non erat contracturus: ibi sic.

f *Perficiet.* id est præcipiet per actionem ex vendito: vt ar. ff. de cõtrahen. empt. l. hæc venditio. §. fin. & l. sed Celsus. §. j. & l. fundi partem. & ſ. de contrahẽ. emp. l. si non donationis. & j. de dona. l. legem. vel per cõdictionem ex hac. l. non autem per condictionem ob causam, quæ in contractibus nominatis locum non habet: vt. ff. de condic. cau. data. l. fin. Accusius.

*Si à te.* ] CASVS. Vẽdidisti mihi prędium hoc pacto, vt si statuto die, puta intra annum, precium mihi redderes, quòd esset inemptũ: an possis impetrare rescriptum, vt in longius tempus liceat soluere? Respond. nec concessum tenet. Si vero nolui recipere oblatum à te precium: offeres, depones, & consignabis. Viuianus.

g *Soluta.* id est reddita à vẽditore emptori.

h *Petis.* tu venditor. petebas enim vt quod tibi licebat vsque ad annum, posses facere vsque ad biennium, scilicet reddere pecuniam, & recipere rem. & sic est contra. ſ. de preci. impe. offe. l. quotiens. Sol. hic ad actionẽ petebat: ibi ad exceptionem. Vel hic magnum, ibi paruum tempus petebatur. Vel hic noluit princeps indulgere.

i *Contra fraudem.* emptoris nolentis recipere quod debet: vt hic, & j. quando decreto opus non est. l. j. occurritur dico per oblationem & consignationem & depositionem: vt hic, & j. de iur. emphy. l. ij. in fin.

*Tempore.* ] CASVS. Pacta quę inter emptorem & venditorem tempore contractus incontinẽti ante vel post apposita sunt, vt quòd fideiussorem mihi dares nomine euictionis, obseruanda sunt: nisi vt recedi possit, postea conueniat.

k *Tempore.* id est incontinenti ante vel post: vt. ſ. de pactis. l. petens. & l. in bonæ fidei. & ff. de pactis. l. in emptionibus. & l. iurisgentium. §. quinimo. & ſ. de rebus alie. non alien. l. fina.

VI. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AAA. Rimulo.

CVm te[a] fundum tuum certæ rei cõtemplatione[b] inter vos habita, exiguo precio in alium transtulisse commemores: poterit tibi ea res non esse fraudi: [c] quandò [d] non impleta promissi fide, dominij tui ius in suam causam reuerti conueniat. [e] Et ideo aditus competens iudex, fundum, cuius mentionem facis, restitui tibi cum fructibus suis sine vlla ludificatione sua auctoritate ꝑficiet: [f] præcipue cum & aduersa pars receptis nummis suis nullã passa videri possit iniuriam.

*Dilatio quæ vim contractus perimit, non potest concedi per rescriptum in forma communi impetratum. si autem non perimit, sed prorogat, sic. Bal. Vel sic: Pactum quòd res sit inempta precio reddito, est validum, nec tollitur rescripto. & contra se subtrahentem, sufficit oblatio & depositio. Salycetus.*

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Musæo.

SI à te comparauit is cuius meministi: & conuênit, vt si intra certum tempus soluta [g] fuerit data quantitas, sit res inempta: remitti hanc conuentionem rescripto nostro non iure petis. [h] ℣ Sed si se subtrahat, vt iure dominij eandẽ rem retineat: denunciationis & obsignationis depositionisq; remedio contra fraudem [i] potes iuri tuo consulere.

*Illa conuentio rata habetur, quæ tempore contractus celebratur, nisi postea resoluatur. Bald. Vel sic: Pacta sunt seruanda, nisi contrario pacto tollantur. Salyc.*

VIII. Iidem AA. & CC. Auxanoni.

TEmpore[k] contractus inter emptorem & venditorem habitam cõuentionẽ, integram seruari, si ab ea posteriore pacto[l] non recedatur, certum est.

*Valet pactum quòd in loco vendito non possit monumentum construi, vel capella ædificari, quia prope monumentum & ecclesiam sæpe conuersantur inimici. Bald. Vel sic: Pactum ne in re tradita monumentum extruatur, vel ne iuri humano eximatur, est seruandum. Salyc.*

IX. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis ita paciscatur in venditionis vel alienationis [m] contractu, vt nouo domino[n] nullo modo liceat in loco vendito, vel alio modo sibi concesso, monumentum extruere, vel alio modo humano iuri eum eximere: [o] sancimus, licet hoc apud veteres dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fouendum, & immutilatum permanere. [p] Forsitan enim multum eius intererat, ne ei vicinus non solum quem nollet, aggregaretur, [q] sed etiam pro quo specialiter interdictũ est. Cum etenim venditor, vel alter alienator non alia lege ius suum transferre passus est, nisi tali fretus [r] conuentione: quomodo ferendum est, aliquam captionem ex varia pati eum interpretatione?

*TITVLVS LV.*

## SI SERVVS EXPORTANDVS VENEAT.

*Emptor serui exportati potest eum manumittere antequam veniat contra pactum, non post: & tamen contrauenies, fisci seruituti subiicitur: quia ad fiscum pertinet delicta punire. vnde omne delictum fiscum habet vltorem. Bald. Vel sic: Seruus venditus exportandus (& sic, ne certo loco moretur: aliàs liceat venditori manus iniicere) potest exportatus (& sic non rupta fide conuentionis) manumitti, & tunc manumissus ad locum prohibitum non potest accedere: aliàs in seruitutem deducitur, & à fisco vindicatur. ante tamẽ manumissionem, si sit contrà factum, habet dominus manus iniectionem. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Petroniæ.

LEge vẽditionis exportata [s] mancipia sub denũciatione [t] manus iniiciendæ, tamen imperator valere. potest enim tua interesse ne sit monumẽtum, ne occasione monumenti, inimici tui veniant ad domum tuam, quæ iuxta fundum illum est: vnde vãlebit pactum.

m *Vel alienationis.* scilicet alterius. nã & venditio alienatio est.

n *Nouo domino.* id est emptori.

o *Eximere.* scilicet dedicando.

p *Permanere.* immo duabus rationibus videtur non valere. Prima: quia non interest per. l. ff. de pact. l. nemo. quæ est contra. sed hic valet pactũ, vt possit agere ad interesse, si contra fiat: alienatio tamen valet: vt ibi. Vel hic in contractu: & sic in re quæ erat tradentis, ibi non. Secunda est: quia hic non fuit stipulatio: vt. ff. de relig. l. quòd si locus. quę est contra. Sol. hic erat locus purus: ibi iam religiosus, vel religioni destinat[u]. Vel hic corrigit, vel hic fuit stipulatio. Sed an agetur ex hac stipulatione vel pacto? Quidam quòd nõ, cum pecuniariter non interfit. sic & aliàs ex inutili stipulatione nõ agitur: vt. ff. de verbo. obliga. l. Titia. quod non placet: immo pecuniariter potest interesse propter frequẽtiam hominum, vel aliquorum inimicorum qui ad locum illum venirent. & hoc subiicit, forsitan enim, &c.

q *Aggregaretur.* quod esset quando pactũ fuisset de non alienando.

r *Fretus.* tali casu repetet rem actione ex vendito, reddito precio: vt. ſ. eod. l. cum te. non rei vindicatione: vt dixi. ſ. de rebus alie. non alie. l. fin.

*SI SERVVS exportandus veneat.*

*Specialia quædam pacta fiunt in venditionibus seruorum: ideo de his dicit.*

*Lege venditionis.* ] CASVS. Seruum mihi vendidisti hac. l. vt exportaretur intra annum: & nisi exportaretur, quòd liceret tibi manumittere. ante tempus eum manumisi, tenet manumissio: sed elapso tempore nisi exportetur, redigetur in seruitutem: & fisco applicabitur. Si vero non manumisi, nec exportatus est, manus iniectio non denegatur.

s *Exportata.* id est exportanda. sic. ſ. de legi. & constitu. l. j.

t *Denunciatione.* id est conuentione.



A l *Pacto.* vt. ſ. de pactis. l. pacta. & argu. ſ. de vsur. l. aduersus. & l. quanuis. Accursius.

*Si quis.* ] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, ne liceret mihi in eo facere monumentum: an valeat tale pactum, quæritur? Respon. quòd licet olim dubitaretur an valeret: dicit

B

C

D

a *Antequam fides.* postea non: vt. j. eo. l. ancilla.
b *Vindicantur.* recidunt ergo in seruitutem, & ipso iure facto dominio fisci vindicat fiscus, vt & tacitum fideicommissum: vt. j. ad leg. Falc. l. etiam.
c *Eadem lege.* Nam si fiscus vendat, simili pacto vendet, vt in loco prohibito nó moretur. Sed si permissu emptoris qui emit à fisco, moratur in loco prohibito, cui datur manus iniectio, primo venditori, an fisco? Videtur quòd fisco. alius enim homo videtur, cũ toties sit mutatus: vt. ff. de sol. l. qui res. §. areã. Sed Io. & Azo dicunt quòd primo véditori: & sic si per plures manus ambulauerit, semper prior est potior: sicut & in lege de seruo non prostituendo dicitur: vt. ff. eo. l. si Titius. & de contrahen. empt. l. si quis sub hac. cum nó eius voluntate peruenerit ad libertatem, sicut nec perditur condictio furtiua. ff. de condic. fur. l. & ideo. sed cessauit ad tẽpus actio: vt d. l. qui res. §. aream. & de verb. obli. l. inter stipulantem. §. sacram.
d *Veniunt.* ad fiscum.
e *Exceperunt.* vel excepisse intelligũtur: vt j. eo. l. fina.
f *Ante.* id est fracta fide, quòd in locis prohibitis non moretur.
g *Denegatur.* ipso iure ex pacto redeunte dominio in venditorem, sicut in pacto. l. commissoriæ, secundum H. vel demum manu iecta, secundum Io. & Azo. vt. j. l. proxi. in princip.

†aliàs, morãte, in qua empta, & manumissa est.

Si vt.] CASVS. Vẽdidi tibi seruum vt exportaretur, salua mihi manus iectione, si non exportaretur: eũ non exportasti. manus iiiciam. si vero non reseruaui mihi manus iectionem, sed sum stipulatus pœnam si nó exportaretur: petã pœnam, & seruus confiscatur. & hoc verum est, nisi domini voluntate in loco prædicto moram fecerit.
h *Vti potes.* si contra legem factum sit: vt. s. l. proxi. in fi.
i *Omisisti.* iectionem manus.
k *Commissus est.* si contra factum sit, ad quem fiscum spectat punire delicta, & succedere delinquentibus: vt. ff. de iure fisc. l. Lucius. Venditor autem vtrunque habere nõ potest, nisi hoc actum esset, vt haberet pœnam & seruum: vt. ff. de transac. l. qui fidem. & ff. de except. do. l. apud Celsum. §. Labeo. & s. titu. j. l. j. Item caue: quia dicit, stipulatus. nam si tantum pactus esset de pœna, licet incontinenti, non valeret, nisi sua interesset: quod non inspicitur interfit sua vel non, quando stipulatio interuenit: vt hic, & ff. eod. l. seruus.
l *An domini.* quondam. renunciare enim suo iuri potuit. ff. de pactis. l. pactum. Vel dic præsentis scilicet. nam si sine eius voluntate moretur, non committitur pœna: vt. ff. eod. l. j. & l. si Titius.
m *Voluntate.* pœnitentia ductis.

libertatem ab emptore, vel qui succesit in locum eius, antequam fides[a] rumpatur, accipere possunt: ℣ Quæ tamen à fisco post manumissionem vindicantur,[b] & in perpetuam seruitutem eadẽ lege[c] veniunt,[d] cum in his ciuitatibus conuersantur, quas cõtrahentes exceperũt.[e] ℣ Ante[f] manumissionem vero iniiciendæ manus facultas non denegatur,[g] atque ideo non peruntur in publicum.

*Pœna conuentionali debet quis esse contentus: legalis autem applicabitur fisco. & qui consentit, pœnam remittit: nec etiam fiscus petit. Bald.*

II. Iidem AA. Nedieno.

SI vt manus iectionẽ haberes, cauisti tibi: iure tuo vti potes.[h] Quòd si hoc omisisti,[i] & pœnam stipulatus es: homo quidem fisco commissus est[k], tu vero nactus es ex stipulatu actionem. In omnibus tamen quæritur, an domini[l] voluntate[m] in locum prohibitum venerit.

*Contra pactum ancilla manumitti non potest. Bald. Vel sic: Vbi solum pactum de exportãdo interuenit, solus fiscus agit. Saly.*

III. Imp. ALEXADER. A. Nonio.

ANcilla quæ exportanda[n] veniit, nec exportata est, sed ab emptore in eadem ciuitate morante, † empta & manumissa est: aduersus legem venditionis libera fieri non potuit: & ideo aditus à te[o] procurator meus, partibus suis fungetur.

*De triplici motu animæ loquitur: nam anima mouetur admiratiue: & iste fuit primus secundum huius legis ordinem. Secundo mouetur punitiue, & iste fuit secundus motus. Tertio mouetur præsumptiue: & iste est tertius motus. Bald. Vel sic: Dicenti se venditum à seruis propriis, licet ab emptore manumissus, non creditur, nisi per eum sic esse probetur. Salycetus.*

IIII. Idem A. Papiæ.

MOueor,[p] quòd te à seruis tuis dominum eorum veniisse affirmas sub ea lege, ne in patria moreris, & ab eo cui te emptor prior vendiderat, manumissum esse dicis. Quare competens iudex aduersus eum[q] quem præsentem esse dicis, cognitionẽ suam præbebit: & si veritas accusationi aderit: execrabile delictum in exemplum[r] capitali pœna vindicabit. Sed quoadusque probaueris quæ intendis, status tuus esse is videtur, qui in te post manumissionem deprehenditur.[s]

*Odiosum pactum imputatur extensiue: & patria sua debet cuilibet esse maior omni alia patria. Bald. Vel sic: Cui ex pacto interdicitur ciuitas sua, interdicitur etiam Romana. & cui interdicitur certa prouincia, interdicitur etiam tota Italia. Saly.*

V Idem A. Seraphiano.

QVi exportãdus à domino de ciuitate sua venit, nec in vrbe[t] Roma morari debet: qui autem de prouincia certa, nec in Italia.[u] Si itaque contra legem cõstitutam factum probare potes: vtere iure quod propterea tibi competit.

*TITVLVS LVI.*

## SI MANCIPIVM ITA venierit, ne prostituatur.

*Vendita ne prostituatur: si contra fit, redit ad venditorem: nisi cõsenserit eam prostitui. nam tunc fit libera. & si primus emptor non prostituit, sed secundus vel tertius: res redit ad primum, non ad immediatum venditorem. Bal. Vel sic: Si ancilla est vendita eo pacto ne prostituatur (aliàs venditori liceat eam abducere, vel manus iniicere) ea prostituta, licet ei abducere eam, nisi consenserit: quia tunc ad libertatẽ perducitur. & hæc habent locum etiam si per plures emptores transierit. Saly.*

ANcilla.] CASVS. Si ancillam tibi vendidi hoc pacto, vt exportaretur: nec exportata est, & eam manumisisti, non valet manumissio: & interueniente fisci procuratore, qui discernet inter fiscum & priuatum an ancilla debeat publicari vel non, fisco applicabitur.

n *Exportãda.* hoc pacto vt extra aliquẽ locum staret: puta extra Bononiam.
o *Ate.* véditore, vel quolibet deferente: vt ff. de iure fisc. l. j. & est procurator Cæsaris iudex in hac causa: cum ipse venditor sibi non est pactus manus iectionem, sed tantum dixit, exportetur: vt. s. l. proxi. ij. respon.

MOueor.] CASVS. Si seruus dominum suum vendidit hoc pacto, vt exportetur, & emptor eum de facto manumisit: si postea dominus seruũ accusauerit, & probauerit: capitali pœna seruus plectetur. pendente vero lite quousque dominus de intentione sua probauerit, habẽdus erit pro liberto.
p *Moueor.* & bene debuit moueri.
q *Aduersus eum.* scilicet seruum.
r *In exemplum.* scilicet ordinarij criminis punietur hic extra ordinem. Vel dic in exemplum, vt scilicet alij terreantur.
s *Deprehenditur.* scilicet libertinitatis. Et sic not. quo statu te inuenero, eo te tenebo, donec contrarium videbo: vt hic, & j. de inge. ma. l. penult. & ff. de offic. præto. l. Barbarius. Sed in causa libertatis & seruitutis, & etiam dum agitur vtrũ seruus sit in possessione seruitutis, nec ne: habetur pro libero interim, & sic alio statu quàm prius erat: vt. ff. de libe. cau. l. ordinata. & est ratio: quia ibi aliàs non posset esse in iudicio: hic vero potest, quia liber.

QVi exportandus.] CASVS. Si seruum tuum mihi vendidisti hac. l. vt à ciuitate Bonoñ. exportetur: an in ciuitate Romana stare possit, quæritur? Dicitur quòd non. Idem si conuenit vt exportetur de Hispania, seu aliqua alia prouincia: quòd scilicet in Italia non morabitur.
t *Nec in vrbe.* tum quia maius: & non debet frui maioribus, cui est interdictũ minoribus: vt. ff. e. l. cui pacto. & de interdic. & relega. l. relegatorũ. §. fi. & ff. de sena. l. qui indignus. Item quia Roma cõmunis est patria: vt. ff. ad municipa. l. Roma. Accursius.
u *In Italia.* hoc ea ratione quam modo dixi. Et no. quòd tribus locis videtur hic prohibitus, scilicet illo, & sua patria: item omni maiori loco, vt hic. sic & si erat pomœrio interdictum, nec in ciuitate moraretur: vt. ff. eo. l. cui pacto. sed minoribus vti potest prohibitus maioribus: excepta sua patria, quæ quantum ad eum est, pro maiori habetur: vt. ff. de offi. præfe. vrb. l. j. §. fi. quę tamen

Prouincia datur pro ciuitate quantum

BIU Cujas

quantum ad alios non est maior: & ideo non videbatur prohibitus: vt.d.l.relegatorum.§.constitutum. Vel dic vt ibi.

*SI MANCIPIVM ITA VENIERIT, &c.*

*Cessatio.* *Vt superius pactū gratia venditoris apponitur, sic & istud gratia serui. Vnde superius potest venditor remittere: vt.ff.eod.l.ii.in fi. hic non potest. Accursius.*

*Præfectus.*] CASVS. Si vendidi tibi ancillam ne prostitueretur: & si contra factum esset, quòd liceret mihi eam abducere: si prostituatur, vtar pacto. & hoc in prima. Si vero consilium tibi præbui vt prostituatur: ancilla peruenit ad libertatem ex constitutione diui Hadriani ad Aufidium Victorinum. & hoc in secūda. Si vero non cōsensissem, sed per plures man[a] ambulauerit, & vltimus emptor eam prostituit, ad me peruenit. & hoc in tertia.

a *Præfectus vrbi.* cuius officiū est tueri ne mācipia prostituantur: vt ff.de offi.præfec.vrbi.l.j.§.hoc quoq; officiū.

b *Ei cui.* §.venditori.

c *Facultate.* si cōtra pactū fuerit factū, vel in eius fraudē: vt j.eo.l.fi.

d *Contra legem.* id est conuentionem.

e *Dixerat.* contra suū pactū venire non potest: vt hic, & ff.com mo.l.in commodato.§. sicut. & ideo quia hoc gratia mancipij fuit positum, vnde iam ei hic fauor auferri non potest: sic & ff. de contra tab.l.si post mortem.in fi.sed aliud in pacto superioris ti.vt.§.tit.proxi.l.ij.in fin. & aliud in pactō iferioris tit. vt. j. tit. proxi.l.fi. quia in illis legibus pactum fuit gratia vēditoris.

f *Competente.* non tamen ius patroni habet: vt.ff.de in ius voc.l. sed & si.§.prostituta. & ff.de contrahen.emp.l.si quis sub hoc.

g *Ordinetur.* per adsertores, qui hodie non sunt: vt.j.de adser.tol. l.j.in principio.

h *Legis.* i. pacti de non prostituēdo. aliàs liceret manū iniicere. Et dic q̄ si is cui vēdita est secūdo, sine simili lege eā prostituat: potest abduci mancipiū, si primus vēdiderat sub ipso pacto man[a] iniectionis. Si autē dixit vt fieret libera: & libera efficiat, sed hoc ipso q̄vendita est, si nō simili lege, nō iniicitur manus: nec libera efficitur ex constitutione diui Hadriani, sed ex constitutione diui Vespasiani sic: vt.ff.de iure patro. l.diuus Vespasianus. Accur.

i *Comprehendit.* scilicet primus venditor.

k *Ad primum.* i. qui primo prostituit, non dico qui primo emit. Et not. quòd si pactum primi differat à pacto secundi vēditoris: quia primū de manus iniectione, secundum q̄ sit libera vel econtra, semper præualet libertatis pactū, eius fauore: vt.ff.eo.l.si Titius. Et plene no. hic de huiusmodi constitutionibus. habet enim locum cōstitutio diui Hadriani vbi vendo vel ex qualibet causa trado ne prostituatur, & hoc eripit ancillā in libertatem. Vbi autem seruaui manus iniectionem, tunc eam seruo mihi, nisi ego consentiam prostitutioni: vt hic. Est etiam edictum diui Vespasiani, cum ego ancillam emptam ne prostituatur, alteri vendo sine simili lege: vt.ff. de iure patro. l.diuus Vespasianus. Est constitutio diui Marci & Cōmodi missa ad Aufidium Victorinum: vt si dono vel vendo seruum vt manumittas, vel si precium do, non pecuniam in specie, vt manumittas tuum seruum: vt.j.tit.j.l. j.& ij.& l.si is qui.& ff.de condictione cau.da.l.dedi.j.§.sed si tibi.& l.si pecuniam.§.j. & si certum tempus adiiciatur, eo elapso

1. Imp. ALEXANDER A. Socrati.

PRæfectus vrbi [a] amicus noster, eamque ita veniit, vt si prostituta fuisset, abducēdi potestas esset ei cui [b] secundum constitutionem diui Hadriani id cōpetit: abducēdi impertiet facultatem. [c] Quòd si eum patientiam accōmodasse contra legem [d] quam ipse dixerat, [e] vt in turpi quæstu mulier haberetur, animaduerterit: libertate competente [f] secundum interpretationem eiusdē principis, perduci eam ad prætorem, cuius de liberali causa iurisdictio est, vt ibi lis ordinetur, [g] iubebit. Nec enim† tenor legis [h] quam semel cōprehendit, [i] intermittitur, quòd dominium per plures emptorū personas ad primum [k] qui prostituit, sine lege simili peruenit.

*Iudex debet ex officio tueri libertatem ancillæ contra pactum prostitutæ, & de hoc inquirere ex mero officio. Bal. Vel sic: Ancillam contra legem venditionis prostitutam, qua cauetur vt prostituta libera esse debeat, debet iudex facere exhiberi. & si pactum negetur, corā competēti iudice cognoscitur: nec curatur quòd pactū sit in scripturam redactum, dūmodo de eo constet. Saly.*

II. Idem A. Seuero præf. præt.

MVlierem quam ita venisse allegas, ne prostitueretur aut si prostituta fuerit, libera esset: per officium militare [l] exhiberi apud tribunal oportet: vt si controuersia [m] referatur de pacto, (quod tamen [n] si verum est, libertas mulieri existente conditione competit) agatur causa [o] apud eum cuius de ea re notio est. [p] Hæc autem lex [p] & nisi [q] tabulis venditionis inserta sit, quanuis epistola [r] vel sine scriptis facta [f] ostenditur, valet.

*Satis videtur prostitui, quæ in caupona tenetur, & in pactis nō debet cōmitti fraus. Bald. Vel sic: Ancilla quæ nō debet ex pacto prostitui, non debet etiam in caupona retineri. Salycetus.*

III. Idem A. Aurelio.

EAm quæ ita venit, ne corpore quæstum faceret: nec in caupona sub specie ministrā di [t] prostitui, ne fraus † legi dictæ fiat, [u] oportet.

*TITVLVS [LVII.*

SI MANCIPIVM ITA fuerit alienatum, vt manumittatur, vel contra.

*Constitutio disponens in fauorem libertatis in venditione, trahitur ad donationem ex interpretatione extensiua. & potest disponens pœnitere, sed non hæres eius. & qui habet libertatem, non debet petere se liberari, sed in libertate defendi. Bald. Vel sic: Seruus alteri donatus & traditus, vt certo tempore transacto ad libertatē perducatur: tempore transacto liber efficitur, nisi donator interim mutauerit voluntatem. Saly.*

*Satis videtur prostitui, quæ in caupona tenetur, & in pactis nō debet cōmitti fraus. Bald. Vel sic: Ancilla quæ nō debet ex pacto prostitui, non debet etiam in caupona retineri. Salycetus.*

MVlierem.] CASVS. Si ancillā mihi vendidisti hoc pacto vt nō prostituatur, & si cōtra fieret, q̄ libera esset: si prosti. & controuersia fuerit quòd tale pactum non interesserit, officio iudicis exhibere compelleris, & erit libera. & licet hoc pactum in scriptis non redigatur, non ob hoc minus valet.

† *Si quid prohibetur vna via, altera non debet admitti. Cōcord. cap. tuæ fraternitatis. cum glos. super verbo, effectum. extra de procur.*

l *Militare.* nemine agente. Sunt enim quædam quæ per officiales iudicis nemine agente expediuntur.

m *Cōtroversia.* quasi nō ea lege vel conditione sit vendita, vel quasi cōditio non euenit. quod vtrunque sequi necesse est vt libera fiat. Azo.

n *Quod tamen.* interpositio est.

o *Causa.* liberalis.

p *Lex.* id est pactum in venditione appositum.

q *Et nisi.* aliàs, & si non. aliàs, & nisi. & tunc ponitur pro, si nō. sic. ff.de senat.l.fœminæ. &. ff.si quis cau.l.si eum.§.fi.in fi.

r *Quanuis epistola.* aliàs, quanuis sine epistola.

f *Facta.* scilicet conuentio. nam epistola nunquam fit sine scriptis. Azo. & est ad hoc. j.de don.l.in extraneos. Item. ff.de ma.testa.l.Stichum Sempronio.

*EAm quæ.*] CASVS. Si ancilla erat hoc pacto vendita, ne prostitueretur, ne fraus pacto fiat, in taberna causa ministrandi vt sic prostituatur, morari non poterit.

t *Ministrandi.* quam speciem assumunt quidam volentes male agere: vt.ff.de his qui not.infa.l.athletæ.§.ait prætor.

u *Fiat.* cum ergo aliquid prohibetur, & id per quod peruenitur ad illud: sicut &. ff.de spon.l.oratio. & instit.vi bon.rapto.§.j. Sic econtra cum quid conceditur, & id per quod peruenitur ad illud: vt.ff.quemadmodum testa.ape.l.ij.§.inspectio.

*SI MANCIPIVM ITA FVERIT alienatum, &c.*

*Specialiter dixit in superioribus titulis duobus pacta contra mancipiū & pro eo inducta: nunc mixtim de vtroque, & quando pro eo, & quando contra eum.*

*SI Patroclus.*] CASVS. Dedisti mihi seruū hoc pacto, vt. xv. an. mihi seruiret, & liber esset finito tempore. si tu interim nō pœnitueris, vel in fata cōcesseris, præterito tempore liber erit: & non solū ad venditos, sed ad donatos talis pactio extenditur, nec translato dominio eū alij distrahere potuisti: nec seruus de libertate pstanda litigare habet necesse, sed ex cōstitutione erit liber.

a *Continuis.* quare si aliquo tempore fugerit, tantundem temporis postea debebit seruire vt sit liber: vt.ff.de statulib. l.cum hæres.in fi.&.l.seruus qui.§.seruus. Accursius.

b *Vt ciuis Romanus.* nam quidam liberti nõ erant ciues Romani, sed hodie omnes: vt instit.de liber.§.libertinorum.

c *Voluntatis.* Potest ergo mutare voluntatem: vt hic,&.ff.de manu.vin.l.si pater. & de condic.cau. da.l. si postea cuniam.§.j.&.ff.de ser. exportan.l.iij. Sed contra in eo. titu. l.quæsitum.vbi nõ potest mutare. Sol.potest, vt constitutio non repræsentet libertatem, vt hic: vel solue vt in. d. l. iij. Accursius.

d *Si iam decesserat.* vnde iam non potest mutare voluntatem, nec hæredis voluntas exquiritur: vt.d.l.ff. eo.l. iij. Sed contra.ff.de dona. inter virũ & vxor. l. quod autem.§. vxor. Sol.ibi nõ fuit vxor donatarij facta domina.

e *Ad donatos.* ex interpretatione constitutionis: vt .ff. qui sine manu. l. mancipia . & hoc faciebat hic quæstionem.

f *Vendere.* scilicet in tuum præiudiciũ, quo minus sis liber finito tempore, venditio tamen valet: vt.ff.de contrahẽ.empt.l.rem alienam. Accursius.

g *Ex constitutione.* diuorum Marci & Commodi: vt.j.l.proxi.

h *Defendere.* ar. contra.ff. de verb. oblig.l. qui Romæ .§. Flauius. Sed ibi de actu certo manumittendi fuit cogitatum. Accursius.

* *aliàs recti? legitur, Si postea quàm te Paroclus Her* / * *Romanus, tẽpore peracto (si modo Patrocl. non cont.vo.fuerit, aut si iã decesserit) ad lib. &c.*

1. Imp. ALEXANDER. A. Patricensi.

SI* Patroclus postea quàm te Hermiæ donatiõis causa dedit lege dicta, vt si quindecim annis continuis[a] seruiisses, ad libertatẽ producereris, ita vt ciuis Romanus[b]* esses tempore peracto: si modo Patroclus non contrarię voluntatis[c] fuerat, aut etiam si iam decesserat,[d] ad libertatem peruenisti: quoniam placuit nõ solum ad vẽditos, sed etiam ad donatos[e] eam legem, vt manumitterentur, pertinere. ℣ Nec te potuit, semel translato dominio in Hermiam, postea alij Patroclus vendere:[f] & ideo nõ de præstãda tibi libertate, (quã ex constitutione[g] iam fueras adeptus) litigare debuisti: sed libertatem quam obtinueras, defendere.[h]

*Quod non fit per hominem, reputatur à lege. Bald. Vel sic: Seruus venditus vt manumittatur, ad libertatem perducitur, si differatur. Salycetus.*

II. Idem A. Eutychiano liberto.

SI ea lege Crestes[i] seruum suum, sed[k] naturalem filium,[l] venũdedit,[m] vt emptor eum manumitteret: quanuis nõ est manumissus, ex constitutione diuorum Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum, liber est.[n]

*Pactum essendi, operatur idem quod pactum fiendi. hoc dicit not. Et inutiliter factum, non impedit dispositionem legalem: vt in ver. nec obest. Bald. Vel sic: Ancilla vendita vt certo tempore elapso sit libera: eo transacto libera efficitur, licet pactũ non contineat factum emptoris in manumittendo debere interuenire: ideo postea ex ea natus est ingenuus. Salycetus.*

* *aliàs incipit, Cum Iusta.*

III. Idem A. Fulginio.

SI* Iusta[o] Saturnino puellam nomine Firmam agentem tunc annos septem, hac lege vẽdiderit, vt cum haberet annos vigintiquinque, [p] libera esset: quanuis factum ab emptore præstandę libertatis pacto non sit insertum, [q] sed vt libera esset, expressum: tamen constitutioni diuorum Marci & Commodi in semestribus scriptæ locus est: [r] ideoque impleto vicesimoquinto anno Firma libera facta est: nec obest ei quòd vicesimoseptimo anno manumissa est,[s] quę iam ex constitutione libera erat. Et is quem post vicesimũquintũ annũ ex te cõceptum enixa est, ingenuus est.

*Cum primum potest, intelligitur quis in mora fauore libertatis. Bald. Vel sic: Si dominus recipit precium vt libertatem præstet seruo: mora in manumittendo commissa, liber efficitur. Salycetus.*

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Iocundæ.

SI is qui precium[t] pro te acceperat vt statuto tempore te libertate donaret, moram repromissæ libertati præstitit: ex eo tempore te liberam esse effectam manifestum est,[u] ex quo cum posset[x] dari libertas, non est præstita: & ideo ex te natos, ingenuos videri procreatos, nõ incertæ opinionis[y] est.

*Pactum quod resistit libertati, appositum vẽditioni serui proprii, impedit libertatem: pœnæ tamen petitionem non inducit. Et citatus à iudice incompetente, vel sub conditione quæ non tangit eum: non tenetur comparere. hoc dicit not. Bald. Vel sic: Seruus venditus cum pacto ne ad libertatem perducatur sub certa pœna, per emptorem manumissus, liber nõ efficitur: nec pœna committitur: nec procurator fisci est competens iudex inter priuatos. Salycetus.*

V. Idem A. Martino.

EA quidem mãcipia, quorũ venditio eam legẽ accepit, ne ad libertatem perducãtur,[z]

a *Continuis.* quare si aliquo tempore fugerit, tantundem temporis postea debebit seruire vt sit liber: vt.ff.de statulib. l.cum hæres.in fi.&.l.seruus qui.§.seruus. Accursius.

b *Vt ciuis Romanus.* nam quidam liberti nõ erant ciues Romani, sed hodie omnes: vt instit.de liber.§.libertinorum.

c *Voluntatis.* Potest ergo mutare voluntatem: vt hic,&.ff.de manu.vin.l.si pater. & de condic.cau. da.l. si postea cuniam.§.j.&.ff.de ser. exportan.l.iij. Sed contra in eo. titu. l.quæsitum.vbi nõ potest mutare. Sol.potest, vt constitutio non repræsentet libertatem, vt hic: vel solue vt in. d. l. iij. Accursius.

d *Si iam decesserat.* vnde iam non potest mutare voluntatem, nec hæredis voluntas exquiritur: vt.d.l.ff. eo.l. iij. Sed contra.ff.de dona. inter virũ & vxor. l. quod autem.§. vxor. Sol.ibi nõ fuit vxor donatarij facta domina.

e *Ad donatos.* ex interpretatione constitutionis: vt .ff. qui sine manu. l. mancipia . & hoc faciebat hic quæstionem.

f *Vendere.* scilicet in tuum præiudiciũ, quo minus sis liber finito tempore, venditio tamen valet: vt.ff.de contrahẽ.empt.l.rem alienam. Accursius.

g *Ex constitutione.* diuorum Marci & Commodi: vt.j.l.proxi.

h *Defendere.* ar. contra.ff. de verb. oblig.l. qui Romæ .§. Flauius. Sed ibi de actu certo manumittendi fuit cogitatum. Accursius.

*SI ea.*] CASVS. Filium tuum naturalem seruum, quem ex ancilla tua sustulisti, Titio hoc pacto vendidisti, vt intra mẽsem eum manumitteret. si non manumisit, ex constitutione diui Marci & Cõmodi liber erit. Viuia.

i *Crestes.* maior. xxv. an. vt.ff. de mino.l. verum.§. quid si minor. Azo. Sed certe immo videtur idem etsi minor tum erat filius: vt instit.qui ma.non poss.§.eadem.

k *Sed.* pro &.

l *Filium.* id est qui erat filius.

m *Venundedit.* intra duos annos.

n *Liber est.* vt hic, & .ſ. l. proxi. & .ff.de in ius vo. l. sed si hac lege.in princ.

*SI Iusta.*] CASVS. Vendidisti mihi ancillam septennem hoc pacto, vt cum veniret ad.xxv. annum, ad libertatem perueniret: illa non manumittitur. nunquid perducitur ad libertatem? Certe sic, ex constitutione diuorum Marci & Commodi. & licet manumissa non fuerit, quod ex ea post prædictum tempus natum est, ingenuum est. Viuianus.

o *Si Iusta.* proprium est nomen fœminæ.

p *Vt cum haberet annos.xxv.* Dubitatio erat: quia non videbatur paciſci vt manumitteretur.

q *Insertum.* scilicet vt manumitteretur.

r *Locus est.* scilicet ex interpretatione. sed proprie locum habet constitutio diui Hadriani: vt.ff.eo.l.fi. sed vbi cõprehenditur factũ manumittentis directò, hęc constitutio locum habet: vt d.l.fi.&.ſ.eo.l.j.&.ij.

s *Manumissa est.* de facto: vt instit.de ingenu.§.fin.

*SI is.*] CASVS. Vẽdidisti mihi ancillam vt intra mensem eam manumitterẽ. non manumisi: mora mea el non nocet, cum manumittere potui: quia ex constitutione libera erit, & filij postea nati erunt ingenui.

t *Si is qui precium.* puta dominus tuus.

u *Manifestum est.* vt & ff.de ma. l. si quis a gallio. & de libe. cau. l. Paul⁹. Sed cõtra.ff. de condic.causa da.l.iij.§. sed si tibi. &.ff.de præscrip. verb. l. naturalis. §. at cum do. in quibus dicit non fieri liberum die aduenient. Solu. ibi dabatur pecunia vt species, hic vt quantitas. Vel solue vt in qualibet earum dixi. ADDITIO. Dicas clarius post communiter docto. in.d.§. sed si tibi. Dedi tibi pecuniam, vt seruum tuũ manumitteres, quem per illam pecuniã à te emi: & vt eum manumitteres intra certum tempus. apud te dimisi, tunc effluxo tempore à lege fit liber: vt hic. Si vero pecuniam simpliciter dedi, vt seruum tuum manumitteres intra certũ tempus, non tamen emendo eum: tunc elapso illo tempore non fit liber à lege. ita loquitur. d. §. sed si tibi. & d. §. at cum do. ſ. alle. per glo. Si autem dubitetur vtrum emerim vel non, tunc distinguit Bart. in.d.§. sed si tibi. aut dedi eam in sacculo, scilicet vt speciem, & non præsumitur emptio. aut dedi pecuniam numeratam, tunc si illa pecunia correspondet vero precio serui, præsumitur emptio. si non correspondet, sed est minus, non præsumitur emptio: sed est contractus innominatus, ita vt habeat locum text. in. d. §. sed si tibi. & in.d.§. at cum do.

x *Posset.* & deberet.

y *Opinionis.* vt &.ff.de sta.ho.l. Herennius.

*EA quidem.*] CASVS. Mihi mancipium vendidisti hoc pacto, ne manumittam: & si contra factum esset, stipulatus es c. nomine pœnæ. si manumisi, an agere possis ad pœnam? Dicitur quòd non: quia nõ tenuit manumissio: nec si me coram procuratore fisci vocaueris ad pœnam, coram eo respondebo: cum non sit competens iudex.

z *Perducantur.* scilicet per aliquem, secus forte si dixi à te non manumitti

BIU Cujas

manumitti: quia tunc alij possunt manumittere.

a *Manumittantur.* scilicet de facto.

b *Non possunt.* vt.&.ff.de manu.l.si quis hac.& infra de his qui ad liber.per.nō possunt.l.j.&.ij.ar.ff.pro socio.l.sed & si socius. Sed fallit si mortem domini vindicauerit: vt.ff.ad Syll.l.iij.§.hi quoque.& si suis nummis sit emptus: vt.ff.de manu.l.iiij.§.siue autē.

c *Causam.* quia licet fuerit pœna apposita, non tamen committitur, vt exigatur si contra fiat: cum effectum non habeat manumissio: vt infra.l.proxi.sic &.ff.vt leg.no.ca.l.licet.sed hoc fallit si etiā de facto noluit manumitti: vt. ff. de verb. oblig.l. qui Romæ. §. Flauius. Sed si ea lege donaui vel vendidi, ne tu alienares, poteris q̄dem alienare, sed agam cōdictione ob causam ad interesse, vel ad precium: vt supra de condic.ob cau.l. ea lege. quę est cōtra. Sed aliud in alienatione, quæ facti est: vt &.ff. de cura. fur.l.consilio. Vnde etiam rem alienam vendere possumus, non solum nostram sic prohibitam: vt.ff.de contrahē.emptio.l.rem alienam. Itē incido in pœnam ex solo facto: vt supra de transactio. l. vbi pactum. at manumissio est iuris: vt hic, &.ff.eo. l. si venditor. nisi in casu: vt.ff.de cōditio.institu.l. mulier. §.penul. Vnde quia est iuris, nō possum alienū seruum manumittere: vt infra de his qui à non do. per totū titul. Est & alia ratio: q̄a libertas semel præstita, difficilè reuocatur: vt instit.quib.ex causis manumit.nō pos. §. semel. alienatio facilè. vnde facilius contra prohibitionem fit alienatio, quàm manumissio: vt argu. infra de app.l.nec causas. Alij tamen distinguunt, an in contrahendo vel tradendo tantum sit pactum appositum: quod non placet: vt diximus de rebus alie.non alie.l.fina.

d *Procuratoris.* fisci, coram quo agebat priuatus contra priuatū ad pœnam, eo quòd contra venerat manumittendo: sed hic non est competens iudex, vt subiicit: vt.ſ.de iurisdic.om.iudi.l.j.

e *Literæ.* repete, & cum.

f *Factum.* id est de facto tantum.

g *Non contineant.* dic literas istas esse in quibus venditor hoc pactum cum emptore facit: vt supra titu.j.l.penul.& habeas hic, non contineant. Vel si non habes, repete supra positum.& sic vēditor misit, & emptor consenserat his literis. Vel dic secundo quòd literas mittebat procurator fisci ad conuentum, quibus dicebatur: Si manumisisti, venias responsurus ad pœnam, aliàs nō venias. Vel tertio quòd in literis procuratoris fisci repetebatur forma pacti, de quo pacto inserto hic dicit.& hoc si habes, non, vel subaudias, non. Si vero non habes, dic quòd nō manumisit, sed alij vendidit, & ille manumisit. hic non tenetur, si de se tantum fuit dictum, vt non manumitteret.& repete, & qua ratione literæ à te &c. perspici non potest.

*Si puellam.*] CASVS. Ancillam mihi vēdidisti ea lege vt intra annum manumitterem.& si manumissa non esset, centum aurei præstarentur: si non manumisi eam, cum ex constitutione ad libertatem peruenerit, an ad pœnam agere possis, quæritur? Dicitur q̄ nō, nisi intra illud tempus volūtas tua fuerit mutata.

etiam si manumittantur, [a] nancisci libertatem non possunt. [b] Neque enim cōditio, quæ personæ eius cohęsit, immutari facto eius, qui ea lege cōparauit, potest. ¶ Nec tamen pœnę exactio (siqua addita est) cōditioni non seruatæ iustam exigendi tribuit causam. [c] ¶ Qua igitur ratione te poterit reuocare ad officium procuratoris, [d] qui eam legem venditioni dedit, perspici non potest: cum nec in priuatorum contractibus fiscus se interponere debeat: & literæ [e] ad te missæ, personæ factum [f] (si non ipse manumiseris) non contineant. [g]

*Factum legis excusat negligentiam hominis. Bald. Vel sic: Si venditur ancilla vt manumittatur sub pœna: licet non manumittatur, non potest peti pœna: quia per cōstitutionem effecta est libera. Salycetus.*

VI. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. & CC. Rufinæ.

SI puellam ea lege vēdidisti, vt manumitteretur, & si manumissa non esset, centum aurei præstarentur: [h] non seruata fide, nihilo minus eam raptam ex vestigio seruitutis ad libertatem, quæ præstari potuit, constitit: [i] nec pecunia [k] quasi rupta fide suscepta, recte petetur [l]: cū non mutata [m] venditoris volūtate, conditionis potestatē post manumittentis factū repræsentari, optima ratione placuit.

*TITVLVS LVIII.*

## DE AEDILITIIS actionibus.

*Vendens scienter seruum vitiosum, tenetur non solum ad precium, sed etiam damna petuntur. Bald. Vel sic: Vendens scienter seruum fugitiuum, vel aliter vitiosum, tenetur emptori tunc ignoranti ad precium, & omne damnum illatum. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Decensio.

SI nō simpliciter, [n] sed consilio fraudis seruum tibi nesciēti [o] fugitiuum, vel alio modo vitiosum, quis vendidit, ísque idem fugitiuus abest: [p] nō solum in preciū serui venditorem conueniri, sed etiam damnum [q] quod per eū tibi accidit, competens iudex (vt iampridem placuit) præstari iubebit. [r]

*Licet seruus post annum fugiat, vel post multos annos (quod hic dicitur de anno fugæ, notat facti accidentiam) tamen potest agi redhibitoria intra sex menses: vel quāto minoris, intra annum. Bald. Vel sic: Ex fuga serui post annum contingente non potest quanto minoris nec redhibitoria agi. Salycetus.*

II. Imp. GORDIANVS A. Penthilio.

CVm proponas seruū quē pridem cōparasti, post anni [s] tempus fugisse: quia ratione eo nomine cum venditore

A h *Præstarentur.* nomine pœnæ.

i *Constitit.* ex constitutione: vt.ff.de manu.l.cum minor.

k *Pecunia.* id est pœna.

l *Recte petetur.* immo videtur quòd sic: vt.ff.de verb. oblig. l. qui Romæ.§. Flauius.&.ff.eo.l.seruus ea lege. in fi. Sed in vtraque illarū fuit de certo modo manumittendi dictū, scilicet vindicta: hic non. & certe quandoque de facto solo cogitatur: vt.ff.de condit.instit.l.mulier. §. penult.

m *Non mutata.* potest enim mutare: vt hic,&.ff.de condit.instit.l.mulier.§. penult. &.§. ij. Sed contra.ff. eo.l.quæsitum. sed ibi fuit contractus nominatus, hic innominatus. immo dic vt. ff.eo. l.si quis. Item arg.cōtra supra titu. j. l. j. ij. respon.

*DE AEDILITIIS actionibus.*

*De actionib⁹ circa vē ditiones iure ciuili proditis, dictum est: sequitur de prætoriis, quæ sunt præ dictarum pedissequæ: vt supra de vete. iur. emu. l. ii. §. quartus.* Cōtinuatio.

*Si nō simpliciter.*] CASVS. Si sciens mihi ignorāti seruum vitiosum vendidisti, non solum ad precium, sed ad damnum teneris.

n *Si non simpliciter.* id est non sine fraude: sed certe nihil videtur interesse fraude vel sine fraude hoc fecerit: vt arg.ff.eo.l.j.§. causa.& supra de act.empt.l. si minor. Sed respon. immo. nam primo casu tenetur de omni damno: secundo non: vt.ff.de act.emp. l. Iulianus. in princi. Item quantum ad exceptionem generalem, quando dixit se nolle teneri de aliquo vitio. nam primo non proderit ei exceptio, altero sic: vt.ff.de act.emp.l.j.§.j.&.l. quæro.&.ff. de hæred.vend.l.hoc autem. sed specialis pactio etiam scienti prodest: vt.ff.de except.doli.l.apud Celsum.§. item Labeo scribit. *Vēdēs fraudulēter rem vitiosam, multū differt ab ignorante vendente.*

o *Nescienti.* secus si scienti: vt.ff.eo.l.si tamen.§. in ædilitiis.& idem si supine ignorauit: vt.ff.de contrahen.empt.l.ea quæ.

p *Abest.* idem est si non abst: sed hoc dicit, quia semper abesse videtur: & eum etiam præsentem habere non licet.& species quædam est libertatis, esse fugitiuum: vt.ff.de act.emp. l. Iul.§. j.&.ff.eo.l.quis sit fugitiuus. §. idem recte ait. Sed & ideo dicit, abest: quia non solum consilij, sed facti est fugere: vt.ff.eo.l.quis sit fugitiuus. Tria ergo hic no. fraudem vendentis, ignorantiam ementis, absentiam serui. Primum non multum operatur quantum ad redhibitionem. Secundum multum. Tertium nihil, vt dixi superius. *Libertatis species est esse fugitiuum.*

q *Damnum.* vt &.ff. eo.l. illud. nisi pro damno ipso seruum pro noxa dimittat, & serui precium reddat: vt. ff. eo. l. quæro. &.l.cum autem.§. Iulianus.

r *Iubebit.* actione ex empto ciuili: quæ quia similitudinem habet cum prætoria, ideo hic ponitur hæc lex. Vel dic de prætoria, per.l.ff.e.l.j. §. aiunt. in fi. verborum ædilium. & habent commune ex empto, & ædilitiæ, quia ambæ persequuntur interesse contra scientem venditorem, secundum Ir.

*Cvm proponas.*] CASVS. Si seruus quem comparasti, post annum fugit, cessat redhibitoria: quia redhibitoria. vj. mensibus,& quanto minoris anno finitur.

s *Anni.* currentis à tempore venditionis: vt.ff. eo. l. scien-

dum.in fi.nisi fuerit emptor ignorans, vt statim dices.

a *Congredi.* redhibitoria, vel quanto minoris.ex empto vero, ciuili, cum sit perpetua, agere potes: si ante venditionem quoque tale vitium non abfuit.alioquin non ages: posteriores enim casus ad emptorem pertinent: vt & infra.l.proxi.& supra de periculo & com.rei ven. l.j.&.ff.de ædil.edic.l. ædiles.j. in prin.&. l. actioni.

b *Sex mensium.* vtilium.& quod subiicit de anno, die vtili: vt ff.eo.l.sciendum.in fi. &.ff.de exceptio rei iudi.l.si is.& itellige vtile quo ad quid, scilicet quia demũ scienti currit illud tempus. non enim videtur experiũdi potestatem habuisse, qui ignorauit: vt.ff. eo.l.cum sex. Ideoque à tẽpore scientiæ currit tempus cõtinuum: vt & aliàs.ff. de calum. l.annus. Et caue quòd quãdoque redhibitoria intra duos menses: quãto minoris, sex mẽsib⁹ finitur: scilicet quã do ob hoc ipsum agitur, quia non cauetur: vt.ff.eo.l.si venditor.

*Redhibitoria, & quãto minoris, tẽpus quãdoque breuiatur.*

c *Concludi.* tamen actione ex empto potest agere.

*Si apud.*] CASVS. Si seruus ad venditorem non fugiat, vẽditor non tenetur. Si vero venditor promiserit in posterum non fieri vitiosum, quãuis videatur impossibilis promissio: tamen tenetur. Si vero fugiat ad venditorem: iuxta rei qualitatem præses dabit sententiam.

d *Dominum.* melius posset adsignari super illo verbo, nõ doceatur. quia tunc tenetur rei vindicatione si fuit dominus in tradẽdo.ff.de rei vindica.l.si ager.si autem non fuerit dominus, tenetur Publiciana, licet quidam & tunc dent ei rei vindicationem, dicentes non licere ei referre quæstionem dominij: vt diximus supra de non nu.pecu.l.j.& ad hoc.ff.de contrahen.empt.l.si cũ fundum.§.j.& secundũ hoc pone casum vt in vltima parte legis.

e *Interueniens.* scilicet seruus, qui nunquam ante fugerat.

f *Pertinet.* vt & ar.supra.l.proxi.

g *Impossibile.* quia factum alienum, & ideo propter multam difficultatem quasi impossibile habetur.sed expone id est difficile: sic.ff.de his qui deiec.vel effu.l.cum sanè.aliàs agi nõ posset: vt.ff.de reg.iu.l.impossibilium. Sed quomodo valet, eum alienum factum non possit promitti: vt.ff.de verb.obl.l. stipulatio ista.in prin? Respon. videtur promittere se curaturum hoc casu, & similibus.& sic est non simplex abnutiuum: vt.ff. de verbo.oblig.l.inter stipulantem. in prin. Vel promisit duplã. Aliud si fieret vitiosus: vt.ff.de euic.l.quod dicitur. Vel videtur promittere interesse si fiat: vt.ff.de euic.l.si ita quis.

*Factũ aliẽ nõ promittinon potest.*

h *Antecedẽtis.* vt &.s. de pac.l.i bonę fidei.&.l.petés.&.s. devsur. l.si vsuras.&.ff.de ser.vrba. prædi.l.si binarũ.& de euic.l.Lucio.

i *Pacti.* scilicet nudi.

k *Expectant.* nisi pactũ aliud faciat: vt supra dictũ est. Accur.

l *Curabit.* quia si dolo venditoris fugit, qui eum corrupit, tenetur serui corrupti. Item & rei vindicatione, vel Publiciana tenetur: vt in prin.l.dixi.& facit ad hanc.l.infra de contrahen. & commit.stip.l.non morituram.§.fi.

*Si prædium.*] CASVS. Si prædium sub conditione emas, vt si displiceat, resoluatur venditio: redhibitoria locum habet.

eiusdem congredi[a] quæras, nõ possũ animaduertere. Etenim redhibitoriam actionẽ sex mẽsium[b] temporibus, vel quanto minoris anno concludi,[c] manifesti iuris est.

*Quotiens est necesse probare duo, non sufficit probare alterum: & hic oportet probare duas fugas, si à possessore incipias. Potest quis promittere factum serui & subditi sui sicut suum, quando hoc est de natura contractus: & etiam quando est vltra naturam. Iudex secundum qualitatem probationum debet pronunciare. Bald. Vel sic: De futuro casu seu vitio serui non tenetur venditor, nisi de eo promiserit. & si ad vẽditorem reuertitur, illum restituere tenetur. Salycetus.*

III. Imppp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. Mutiano.

SI apud priorem dominum[d] fugisse mancipium non doceatur: fuga post venditionem interueniẽs,[e] ad damnum emptoris pertinet[f]. Sin autẽ vẽditor non vitiosum etiã in posterũ fieri seruum temere promiserit: quamuis hoc impossibile[g] esse videatur, tamen secũdum fidem antecedentis[h] vel incontinẽti secuti pacti[i] experiri posse non ambigitur. Posteriores enim casus non venditoris, sed emptoris periculum expectant.[k] Verum cum seruum quem comparaueras, ad eũ qui distraxerat, rediisse contendis: competens iudex perspectis omnibus, pro repertæ rei qualitate proferre curabit[l] sententiam.

*Res quandoque redhibetur ob pactum, quandoque ob vitium: vt fundus pestibilis. Baldus. Vel sic: Vbi fundus venditur sub conditione displicentiæ, eo displicente potest agi redhibitoria. & idẽ si sine pacto vendiderit, sed herbas pestiferas facit. Sal.*

IIII. Iidem AA. Falso.

SI prædium quis sub ea lege comparauit, vt si displicuerit,[m] inemptum sit: id, vtpote sub conditione[n] venditum, resolui, & redhibitoriam[o] actionem aduersus venditorem cõpetere, palam est. Idem obseruatur & si pestibilis fundus, id est, pestibiles herbas, vel lethifer as habens, ignorante emptore distractus sit. nam & in hoc etiam casu per eandem[p] actionem eum quoque redhibendũ esse constat.

*In redhibitoria actione debet probare emptor seruum fugitiuum esse. Salycetus.*

V. Imppp. GRATIA. VALENTINIAN. & THEOD. AAA. Nephridio.

HAbito semel bonę fidei cõtractu, mãcipióque suscepto, & precio soluto, ita demũ repetendi[q] precij potestas est ei qui mancipium comparauit, largienda: si illud[r] quod dixerit fugitiuum, poterit exhibere.[s] Hoc enim nõ solũ in Barbaris,[t] sed etiã in prouincialibus[u] seruis iure præscriptũ est.

Idem est si habebat pestiferas vel lethiferas herbas.

m *Displicuerit.* scilicet intra tempus præfinitum, quod in perpetuum conuenire potest.& si quidem nihil de tempore conuenit, ĩtra dies.lx.vtiles potest redhiberi per actionem in factum: vltra non, nisi causa cognita: vt &.ff.e.l. quòd si nolit. §. si quid ita. Et datur hęc actio in factum, in quinque casibus. Primus est vt modo dixi. Secundus si venditor non pronũciat de his quibus iubent ædiles pronũciari, scilicet de natione vel similibus: vt.ff.eo. l. quòd si nolit. §. qui mancipia. Item si non cauerit de his, de quibus cauere iubetur: vt ff.eo.l. si venditor. & tunc intra duos menses vel sex, vt ibi dicitur. Item ad precium, cum fuerit facta redhibitio sine iudice: vt.ff. eo.l.quòd si nolit.§.in factum. Item propter ornamẽta intra.lx.dies ad rehibẽdum, nisi ornamenta dentur: vt.ff. eo.l.ædiles.ij.in prin. &.§. vendendi. Potest dici & sextus, scilicet cum veteranus pro nouitio est vẽditus: vt.ff. eo.l. præcipiũt ædiles. &.l.fina.§.quotiens.

n *Sub conditione.* scilicet resolutiua: vt argu.ff.de cõtrahẽ.emp. l.iij.& insti.de cõtrahen.empt.§. fi. Accur.

o *Redhibitoriam.* id est in factum.

p *Per eãdem.* simplex fit relatio: nam non ad in factũ quæ ad redhibendum datur: sed ad aliam, scilicet ex empto redhibitoriam. & sic per vera redhibitione hic ponitur.s. non: vt.ff.eo.l.etiam.

*Habito.*] CASVS. Si precium repetas, quia vendidi fugitiuum: probare habes ipsum fugitiuum.& hoc locum habet non solum in Barbaris, sed etiam in prouincialibus seruis.

q *Repetendi.* per hanc actionem redhibitoriam. Accursius.

r *Si illud.* scilicet mancipium.

s *Exhibere.* id est probare vel ostendere. immo videtur & si sit mortuum, quòd possit redhibitoria agi: vt.ff.eo.l. quòd si nolit.§. idem ait hominem.&.§. si mancipium.&.§. penulti.& l.si hominem. Idem & si est in fuga: vnde & tunc exhiberi non potest: vt.ff.eo.l.redhibere.§ fi. quæ omnes sunt contrariæ. Sol. hic ponitur exhibere id est probare.& nihil est contra. Et alij dicunt quòd ibi fuit emptor sine culpa, hic non. Alij quòd hic fuit vndique bona fides: ibi tantum in emptore. prima placet.

t *In Barbaris.* id est mancipiis nostris ab hostibus captis.

u *Sed etiam in prouincialibus.* id est natis apud nos.

## DE MONOPOLIIS ET conuentu &c.

*Quia venditores illicitas ineunt inter se pactiones: ideo eas prohibet hic tit. Et dicitur monopolium, id est singularis negotiatio in ciuitate, à monon quod est vnum; & pola quod est venditor: vel polium, quod est venditio; quasi vno & certo modo facienda negotiatio vel venditio. Inde etiam dicitur bibliopola, id est venditor librorum. Biblos enim dicitur liber. Item & inde dicitur monopola penulti. produc. scilicet talis negotiator, qui sic cum aliis pactus est. Pantem deriuauit monopolium à monon quod est vnum, & polis quod est ciuitas. inde monopolium, id est vnica negotiatio in ciuitate, & per hoc vetita, & inde monopolus dicitur penulti. correpta, qui solus vult esse in ciuitate emptor & venditor.*

Iubemus

*Ivbemus.*] CASVS. Prohibet ne alicuius speciei mercatores super rebus vendendis, vel ad certum precium etiam impetrato rescripto monopolium audeant exercere. Nec cuiusquam operis artifices super inceptis operibus nō cōplendis. si contra fiat, sine iudiciariis sumptibus denūcietur. Faciētes monopolium, spoliati bonis, in exilium damnantur. Aliarum professionū primates, qui hic nominātur, in quadraginta libris auri puniuntur. Si præses in punienda venalitate, vel dissimulatiōe remissus fuerit, i quinquaginta libris auri punitur.

a *Echini.* id est eborei. vel dic quòd echinus est paruus piscis semipedalis.

b *Venundentur.* Iustū est enim vnicuique sua committere. ff. de Iudæis. l. nemo. ij.

c *Ergolabi.* i. redēpto res operū, mancipes.

d *Implere.* contra hāc artifices faciūt in multis locis.

e *Omniáque.* repete, data licentia.

f *Denunciandi.* sic. ff. de episco. & cleri. l. si quis in hoc.

g *Constringere.* forte quòd neminem docent, nisi tantum det.

*DE NVNDINIS &c.*

*Occasione emendi vendendique, quandoque quis impetrat à principe nundinas, id est, vt celebretur generale forum in alicuius villa vel possessione, & ideo de hoc ponit.*

*Qui exercendorū.*] CASVS. Qui nundinas aut mercatum impetrant, nullum ibi venientem conueniāt ratione mercium: aut ratione loci temporalem quæstum faciant: vel ratione priuati debiti aliquā molestiam faciant.

h *Licentiam.* quā decennio non vtendo amittunt: vt. ff. eo. l. j.

i *Conueniant.* de impetrante rescriptum dicit. cæterū alij ibi contrahentes cum his qui habent ibi pergulā vel horreum, possunt conuenire eosdem: vt. ff. de iudic. l. hæres. §. proinde. Et dicas hic mercib', id est occasiōe mercium: & sic subaudi in sequentibus.

k *Venalitiis.* id est seruitis.

l *Locorum.* vt exigāt aliquid ratione locorum. habent enim grande commodum ex eo, quòd propter forū terra eorum impinguatur. arg. ff. de aqua plu. arcen. l. j. in fi.

*Forū impinguat terrā.*

*DE VECTIGALIBVS, ET COMMISSIS.*

*Cōtinuatio.*

*Quia ratione verū vēditarum, vel quocunque modo quæsitarum si deferantur de vna ciuitate in aliā, præstatur vectigal, s. octaua: vt. j. eo. l. ex præstatione. & duas partes habet fiscus, & tertiā ciuitas vel ordo ciuitatis: vt. j. e. l. fi. ideo de his dicit. Et dicit vectigal: quia præstari debet pro quæ vehūtur.*

*Vectigal vnde dicatur.*

m *Si iure.* Dic casum quòd ex aliquo seruo delato erat præstanda octaua: vt. j. eo. l. ex prestatione. sed licet octaua sit fisci, & ordinis, tamen potest manumitti, cum vnus sociorum aliis etiā inuitis manumittit: vt. j. de com. ser. ma. l. j. Vel dic quòd aliquis conduxit vectigal à fisco: pro quo hic seruus, & cætera bona fisco tacite sunt obligata: vt. j. i quib. cau. pig. ta. cōtra. l. j. potest tamen manumitti. secus si specialiter & expresse: vt. j. de ser. pign. da. ma. l. ij. & iij. Sed primo casui videtur cōtra. ff. de publica. l. cōmissa. vbi totus videtur fisci fact'. Sol. ibi fuit omissa professio: hic nō: sed facta professione nō soluit: quo casu non totū habet fiscus, sed eius octaua duplicatur: vt. ff. e. l. fi. §. diui quoq; fratres. vel ibi in. §. diui. etiā professio fuerat omissa, sed multū intererat domini seruum non perdere, cū forte vxorem corrupit, vel rationes reddere debebat. *ADDITIO.* Potes breuiter & clarius dicere post Dynum & Bar. in d. l. cōmissa. dū quæritur an ppter vectigal nō solutū res tota incidat in cōmissum, aut quis omisit scienter pfiteri. s. se debere tantū nomine vectigalis fisco vel ciuitati, & soluere: & tota res incidit in cōmissum. d. l. cōmissa. aut professus est, sed non soluit: & tunc solū octaua pars publicatur. aut ignoranter omisit profiteri, & tunc si fuit deceptus per publicanum, duplicatur octaua pars: vt. d. §. diui quoque fratres.

*Vectigal non soluto, an tota res incidat in cōmissum.*

n *Ante quæstionē.* nā post manumitti nō potuisset fact' litigiosus: vt. j. de liti. l. ij. in fi.

*Neque*

A

*TITVLVS LIX.*

## DE MONOPOLIIS, ET conuentu negotiatorum illicito, vel artificio* ergolaborū necnō balneatorū, phibitis, & pactionib' illicitis.

*Primo prohibet monopolia generaliter: secundo descendit ad duplicem speciem. Primo quando super precijs rerum. Secundo quando super operis. Tertio dicit transgressores statuti illiciti non puniri. Quarto mandat contra statuentes inquiri. Quinto imponit pœnam facientibus conuenticula. Sexto ponit pœnam primatibus collegiorum. Septimo punit negligentiam iudicum. partes patent per paragraphos. Baldus. Vel sic. Conuentiones inter negotiatores, & artifices, ne quis eorum minori precio ab eis taxato res vendat: vel ne per vnum inchoatum, per alium expediatur seu perficiatur, sunt à iure reprobatæ, & pœnis hic statutis subiectæ. Salycetus.*

1. Imp. ZENO. A. Constantino præfe. præto.

B

Vbem' ne quis cuiuscunq; vestis, vel piscis, vel pectinū* forte, aut echini, [a] vel cuiuslibet alterius ad victū vel ad quemcunque vsum pertinentis speciei, vel cuiuslibet materiæ, pro sua auctoritate, vel sacro iam elicito, aut in posterum eliciendo rescripto, aut pragmatica sanctione, vel sacra nostrę pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere: néve quis illicitis habitis conuentionibus coniuret, aut paciscatur, vt species diuersorum corporum negotiationis, non minoris quàm inter se statuerint, venundentur. [b] ℣ Aedificiorū quoq; artifices, vel ergolabi, [c] aliorumque diuersorum operū professores, & balneatores, penitus arceantur pacta inter se componere, vt ne quis, quod alteri cōmissum sit, opusue pleat, aut iniunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat: data licentia vnicuique ab altero inchoatum, & derelictum opus, per alterum sine aliquo timore dispendij implere, [d] omniáq; [e] huiusmodi facinora denunciādi [f] sine vlla formidine, & sine iudiciariis sumptibus. ℣ Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis expoliatus, perpetuitate damnetur exilij. ℣ Cæterarum præterea professionum primates, si in posterum aut super taxandis rerum preciis, aut super quibus libet illicitis placitis, ausi fuerint conuenientes huiusmodi se pactis constringere: [g] quadraginta librarum auri solutione percelli decernimus: officio tuæ sedis quinquaginta librarū auri condēnatione multando, si in prohibitis monopoliis, & interdictis corporum pactionibus commissas forte (si hoc euenerit) saluberrimæ nostræ dispositionis condemnationes, venalitate interdum, aut dissimulatione, vel quolibet vitio minus fuerit executum.

C

*TITVLVS LX.*

## DE NVNDINIS, ET MERcationibus.

*Illi quibus sunt nundinæ, non possunt venientes ad nundinas causa debiti arrestare, nec merces eorum sequestrare, nec aliquam partem mercium ratione territorii accipere, nec aliquod datiū imponere, vel pedagium, vel gabellam. nundinantes enim liberi sunt tempore nundinarum in accessu, mora, & recessu. Bald. Vel sic: Tēpore mūdinarum negotiatores & alii ad nundinas concurrentes, non possunt ibi ex ante gesto conueniri. Salycetus.*

1. Impp. VALENS ET VALENTINIANVS AA. ad Probum præfe. præto.

D

Qvi exercendorum mercatuū aut nundinarum licentiā [h] vel veterū indulto, vel nostra auctoritate meruerunt: ita beneficio rescripti potiantur, vt nullum in mercatibus atque nundinis ex negotiatorū mercibus conueniant, [i] vel in venalitiis [k] aut locorum [l] temporali quęstu & commodo priuata exactione sectētur, vel sub prætextu priuati debiti aliquam ibidem concurrentibus molestiam possint inferre.

*TITVLVS LXI.*

## DE VECTIGALIBVS & commissis.

*Libertas præstita ante motam quæstionem commissi, non reuocatur prætextu vectigalis non soluti. Salycetus.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Victorino.

Si iure [m] manumiss' es ante quæstionē [n] commissi motā: statum tuū vectigalis nomine cōuelli non est æquū.

*Res quæ incidit in commissum, post quinquennium non potest peti. Bald. Vel sic: Commissum nō petitur post quinquennium: nec etiā ante peti potest precium rei sine dolo peremptæ, quæ cecidit in commissum. Saly.*

11. Iidem AA. Linuo.

Neque cōmissum quod ante quinquennium factum

NEque cõmissum.] CASVS. Post quinquennium, nisi sit lis contest. pro cõmisso res vindicari nõ potest. & si res non extat: nec dolo extare desierit: nõ potest precium peti.

a *Non est.* nam si esset, perpetuata esset actio: vt. j. de præscript. xxx. anno. l. fi.

b *Nec dolo.* vel lata culpa: vt. ff. si mensor fal. mo. dixe. l. j. §. lata. non leui, sicut etiam in deposito: quia sicut ibi gratia deponentis tantum: ita hic tãtum gratia fisci erat. Item no. q̃ quinquennio tollitur rei vindicatio fisci, & sic videtur contra. ff. de diuer. præscrip. l. in omnibus. Sed in litera ibi soluitur, nisi minora tempora &c. Item contra. j. de præscript. xxx. an. omnes. Sed de his dixi. ẽ. de sacrosan. eccle. l. vlti.

*Fisco aliquando tollitur rei vindicatio quinquennio.*

OMnibus.] CASVS. Pœna recognitionis omissæ super vectigalib⁹ est militibus remissa.

c *Tenerentur.* cum hoc sit militis priuilegium: apparet aliud esse i priuato: vt hic, & ff. eo. l. fina. §. diuus quoque Pius. Item & pro vectigali nõ præstito: vt ff. eo. l. imperatores. & ff. de mi. l. si ex causa. §. si in commissum. Item ex illicita delatione: vt ff. eo. l. cotem. §. dominus. Itẽ ex illicita emptione: vt. j. e. l. si quis. Item expone professiones, id est scripturas quibus cõtinetur se tãtum debere nomĩe vectigalis, & nomine talis rei.

*Vectigal nõ solutum, & multa alia faciunt res cadere in cõmissum.*

d *Deposito.* id est omisso.

e *Portoria.* id est vectigalia.

f *Exolue.* tu miles.

PEnes illum.] CASVS. Remaneant vectigalia penes illum qui plus dabit, & duret per triennium locatio, postea renouetur.

g *Extiterit.* si modò bene caueat: vt. ff. eo. l. licitatio. in pri. & de iure fisc. l. non intelligitur. §. cum quinquennium. & infra tit. proxi. l. fina.

VNiuersi.] CASVS. Pro rebus quæ ad vsum propriũ vel ad fiscum vel ruris gratia vehuntur, vectidicitur, si lite res anticipata nõ est, [a] vindicari potest: neque pro re quæ in commissi causam cecidit, si ipsa non existat, nec dolo [b] supprimatur, preciũ peti potest.

*Licet milites non incidant in commissum, tamen soluere tenentur omissum. Bald. Vel sic: Miles ob professionem omissam priuilegiatur ne incidat in commissum. Salyc.*

III. Iidem AA. Ingenuo militi.

OMnibus militibus nostris prospeximus, ne ob omissas professiones pœna cõmisi tenerentur. [c] Proinde depositio [d] hoc metu, si qua portoria [e] debere te apparuerit, exolue. [f]

*Quando fiscus vendit vel locat prouentus vectigalium, debent concedi plus offerenti, si tamen idonee caueat. Item non debet vẽdi vel locari pro minori spacio triennii. Item non debet interrumpi præstatio, id est nec vnum momentum vltra debitum dandum est emptori vel conductori ad soluendum fisco. Item finito triennio de nouo banniuntur, id est subhastantur, & venduntur. Bald. Vel sic: Locatio vectigalium debet fieri per triennium: & ei qui plus obtulerit in licitatione tempore statuto, debet concedi: & omnino tempore statuto soluendum est, & triennio finito ad nouam locationem debet procedi. Saly.*

IIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad Rusum.

PEnes illum vectigalia manere oportet, qui superior in licitatione extiterit: [g] ita vt non minus quàm triennij fine locatio concludatur, nec vllo modo interrũpatur tẽpus exigendis vectigalibus præstitutũ. Quo peracto tempore, licitationum iura conductionúmq; recreari oportet, ac simili modo aliis collocari.

*Non soluitur gabella de eo quod pro vsu proprio, nec de eo quod ad fiscum portatur, nec de instrumentis ruralibus: sed si causa negociationis, soluitur. Quid ergo si dubitetur? Respon. recurrendum est ad indicia. Bald. Vel sic: Pro rebus quæ portantur ad fiscũ, vel proprii vsus causa, vel gratia ruris exercendi: nõ debet vectigal solui. Saly.*

V. Idem A. Menandro.

VNiuersi prouinciales pro his reb⁹ quas ad vsum proprium [h] vel ad fiscum inferunt, vel exercendi ruris gratia reuehunt, [i] nullum vectigal à stationariis exigantur. ea vero quæ extra prædictas causas, vel negociationis gratia portãtur, solitæ præstationi vel pensitationi subiugamus: capitali pœna proposita stationariis, & vrbanis militibus, & cæteris personis, quorum auaritia id tentari firmatur.

*Nullus est immunis à solutione vectigalium, etiam si super immunitate proferat principis rescriptum: quia præsumitur obreptitium. Salycetus.*

VI. Impp. VALENS & VALENTIN. AA. ad Florentinum comitem sacrarum largitionum.

OMnium rerum ac personarũ quæ priuatã degunt vitam, in publicis functionibus æqua debet esse ĩspectio. ℣ Hoc ideo dicimus, quia nõnulli priuatorum elicitas suffragio proferunt sanctiones, quib⁹ vectigalia vel cætera huiusmodi quę inferri fisco moris est, sibi adserant esse cõcessa. [k] ℣ Si quis ergo priuatorum huiusmodi rescriptione nitatur, cassa eadem sit. Vectigalium enim non parua functio est, [l] quæ debet ab omnibus, qui negotiationis seu transferendarum mercium habent curam, æqua ratione dependi: exceptis nauicularijs, cũ sibi gerere rem probabuntur.

*Nomine vectigalis soluitur octaua, à qua nullus est immunis. Saly.*

VII. Iidem AA. & GRATIANVS A. ad Archelaum comitem Orientis.

EX prestatione vectigalium nulli⁹ omnino nomĩe quicquã minuatur, quin octauas [m] more solito cõstitutas omne hominum genus quod cõmerciis voluerit interesse, depẽdat: nulla super hoc militarium personarum exceptione facienda. [n]

*Ambasiatores pro rebus quas portant non sui vsus gratia ad locum ad quem vadunt, tenentur soluere vectigal: non pro his quas portant de loco vnde reuertũtur. Saly.*

VIII. Imppp. GRATIA. VALENTI. & THEOD. AAA. Palladio com. sacra. largi.

ALegatis [o] gentium deuotarum, [p] ex his tãtum speciebus quas de locis propriis vnde cõueniunt, huc deportãt, octauarij [q] vectigal accipiant: quas vero ex Romano solo, quę sunt tamen lege concessæ, [r] ad propria deferunt: has habeãt à prę stationem immunes ac liberas.

*Licet gabella non soluatur, tamen curandum est ne ad hostes aromata deferãtur. h. d. tex. cum glo. Bald. Vel sic: Licet vectigal hodie per Aegyptum non soluatur, tamen traductio animalium olim prohibita non permittitur. Salycetus.*

IX. Iidem AAA. eidem comiti sacrarum largitionum.

VSurpationem totius licentiæ [s] summouemus circa vectigal Arabarchiæ per Aegyptum atque Augustaneam cõstitutum, nihílque super traductione animalium (quæ sine prohibitione solita minimè permittenda est) temerariè per licentiam vindicari concedimus.

gal nõ detur: capitalis pœna stationarijs, si cõtra faciant, inferatur.

h *Proprium.* scilicet vitę suæ & familiæ necessarias: vt. ff. de vsu & ha. l. ij. §. j. & l. plenum. §. j.

i *Reuehunt.* id est deportant ad culturam agrorum. à re, & veho. Excipiuntur etiã quædam aliæ: vt. ff. eod. l. licitatio. §. earum. & §. res. & §. fiscus. & infra eo. l. omnium. in fi. & l. à legatis. Sed quid si gratia domus faciendæ, vel reficiendæ, vel alicuius operis, inferantur? Respõ. per hanc. l. nõ videntur excepta.

OMnium rerum.] CASVS. Omnium rerum ac personarum priuatarũ circa vectigalia est æqua cõditio, vt omnes soluant, exceptis nauicularijs.

k *Concessa.* id est remissa. Et est ad. l. istam in authẽ. de monachis. §. hinc autem nobis. colla. j. & j. de anno. & tri. l. omnes. lib. x.

l *Non parua functio vectigalis est.* & ideo talia rescripta sunt prohibita fisco, quia ideo nõ valent: vt. ẽ. de li. preci. impera. offe. l. iij.

EX præstatione.] Em *Octauas.* Not. octauas, sic & supra de eunuchis. l. ij.

n *Facienda.* vt &. ẽ. e. l. omnib⁹. ĩ fi. & facit infra de quibus mu. vel præst. li. x. l. ij. & iij.

ALegatis.] CASVS. Pro his quæ apportãtur Romã, octauarij recipiant vectigal: nõ pro his quæ in regressu reportabũt de Ro. lex seq. plana est.

o *Alegatis.* id est ambasiatoribus.

p *Deuotarum.* id est quæ deuotæ sunt & obediunt populo Romano. aliud in legatis hostiũ: quia cum illis non est commercium: vt. ff. de verb. oblig. l. liber homo. & j. tit. ij. l. ij. & l. mercatores. & facit. j. de metallarijs. l. j. & v. lib. xj. Accur.

q *Octauarii.* i. hi qui ad hoc constituti sunt, vt octauas accipiant.

r *Concessa.* ẽ. quæ res expor. nõ de. l. j. & ij. Accursius.

℣ *Surpationẽ. Licentia.* qa cũ liceret accipere vectigal, amodo nõ cõcedit: non tamẽ prmittit traductionem

BIU Cujas

nem animalium sine prohibitione illa, forte scilicet ne Barbaris concedant. & non legitur hæc lex.

V *Vectigalia quæcũq;.* a *Quæsierunt.* à príncipe.

b *Formidari.* infra de pascuis publi. l. j. li. xj. contra H.

c *Si quis. Mancipum.* genitiui casº pluralis numeri, & nõ legitur.

Q *Vicquid contra.* d *Vectigales.* i. eos qui præsunt vectigalibus exigendis. Azo.

e *Largitionalium.* quia largitione príncipis vel alterius consecuti sunt hanc potestatem. Azo. & facit. j. tit. j. l. nõ solent. & nõ legitur.

f *Exceptis. Ad sacrũ.* Illa enim tãtũ principi reseruãtur.

g *Cætera.* vectigalia.

h *Ærario.* Sic ergo duæ partes fisco, tertia ciuitati, vel ordini ciuitatis datur: vt hic, & est sic. j. de operi. pu. l. ne splendidissimæ. & in authen. de colla. §. iubemus. colla. ix. &. j. de diuer. prædiis vr. & rust. l. iij. in fi. lib. xj.

*Vectigalia quæ sunt applicãda.*

i *Consortium.* id est cõtributio.

k *Portionis.* id est tertiæ partis, quæ singulis adsignatur ciuitatibus. Azo. & nõ legitur hęc in scholis.

*VECTIGALIA nouа &c.*

*Non quidem.* ]*CASVS.* Noua vectigalia non instituuntur propter tenuitatẽ. hoc in prima. l. Nec decreto ciuium. hoc in secunda. Nec inconsulto principe. hoc in tertia. Si vltra modum consuetum conductiones perceperint, pœna est exilij.

l *Non quidem.* Concor. ff. ad. l. Iul. ambitus. l. j. & ff. ad leg. Iuliam de vi pu. l. fi. &. j. de allu. hi quos. & infra de excu. mu. l. placet. &. j. lib. x. de colla. dona. &. ff. de cen. l. forma. §. j. & non legitur in scholis.

m *Vectigalia.* Facit. ff. de publica. l. licitatio. aliàs. l. vectigalia. & idem est in ecclesiis per concil. Laterañ. vt in. c. prohibemus. extra de censi. & non legitur hæc in scholis.

*Quod conceditur ciuitati ad angustias sumptuum releuandas, firmum esse debet. Bald. Vel sic: Quælibet ciuitas vectigalia sibi concessa pro suis curiis imponere potest. Salycetus.*

1. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Rufino præfecto prætorio.

VEctigalia quæcũque quælibet ciuitates sibi ac suis curiis ad angustiarum suarum solatia quęsierũt, [a] siue illa functionibus curialium ordinum profutura sunt, siue quibuscunque aliis earundem ciuitatum vsibus designãtur: firma his, atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque vllam contrariam supplicantium super his molestiam formidari. [b]

*Salinarii si emunt salinas, nil potest mensurari vel vendi sine eorum licẽtia: & pœna est ipsis applicãda. Bald. Fa. ff. de act. empt. l. creditor. Vel sic: Nemini licet vendere sal sine licentia publicanorum, aliàs sal, & precium cadit in commissum, & publicanis debetur. Salyc.*

11. Iidem AA. Lampadio. P. P.

SI quis sine persona mancipum, [c] id est salinarum conductorum, sales emerit, vendereve tentauerit, siue propria audacia, siue nostro munitus oraculo: sales ipsi vnà cum eorum precio mancipibus addicantur.

*Rescripta contra conuentiones & statuta vectigalium, non valent. h. d. Salyce.*

12. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. Cusoni comiti sacrarũ largitionũ.

QVicquid contra vectigales [d] largitionalium [e] titulorum, vel pragmaticis, vel sacris adnotationibus fuerit elicitum, effectu & viribus carere censemus.

*Tertia pars gabellarum & pedagiorum pertinet ad ciuitatem: duæ vero ad fiscum imperii. Bal. Vel sic: Vectigalis soluti duas partes habet fiscus, tertiam ciuitas vel municipium, nisi sit vectigal principi reservatum. Salycetus.*

13. Impp. THEOD. & VALENTI. AA. Flauiano. P. P.

EXceptis his vectigalibus quæ ad sacrum [f] patrimonium nostrum quocunque tempore peruenerunt, cætera [g] reipublicæ ciuitatum atque ordinum, æstimatis dispendiis quæ pro publicis necessitatibus tolerare nõ desinunt, reseruẽtur: cũ duas portiones ærario [h] nostro conferri prisca institutio disposuerat. atque hanc tertiam iubemus adeo in ditione vrbiũ municipúmque consistere, vt proprij compendij curam non in alieno potius quàm in suo arbitrio nouerint constitutam.

A Designatæ igitur cõsortium [i] portionis [k] eatenus iuri ordinũ ciuitatũq; obnoxiũ maneat, vt etiã locandi quãti sua interest, licẽtiã sibi nouerint cõtributã.

*TITVLVS LXII.*

VECTIGALIA NOVA instituí non posse.

*In arduis princeps committit examinationẽ, & sibi reseruat deliberationes: vt hic, & nõ. prudentiam regis. Bald. Vel sic: Si expedit alicui ciuitati nouum vectigal imponere, præses debet principi pro licentia obtinenda rescribere. Salyce.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Victorino.

B NOn quidem [l] temere permittenda est nouorum vectigalium exactio: sed si adeo tenuis est patria tua, vt extraordinario auxilio iuuari debeat, allega præsidi prouinciæ quæ in libellum contulisti: qui re diligenter inspecta, vtilitatem communem intuitus, scribet nobis quæ compererit: & an habenda sit ratio vestri, & quatenus, existimabimus.

*Ciuitates quæ sunt sub principe, nõ possunt imponere noua datia: & imposita non debent solui, & soluta vi vel simplicitate, debent restitui. hoc dicit cum seq. Bald. Vel sic: Sola ciuitatum decreta nõ sufficiunt ad noua vectigalia instituenda. Saly.*

11. Iidem AA. Callistiano.

C VEctigalia [m] noua nec decreto ciuitatũ instituí possunt.

*Vectigal illicitum non debet exigi: & exactum debet restitui. h. d. Saly.*

111. Impp. GALLIEN. & VALERIAN. AA. Tusco, & aliis.

NOn solẽt noua vectigalia incõsultis príncipib° [n] instituí. * Ergo & exigi aliquid qđ illicite poscatur, cõpetẽs iudex vetabit: & id quod exactũ videtur, si cõtra rationẽ iuris extortũ est, restitui [o] iubebit.

*Vectigal non debet exigi vltra antiquam consuetudinem, vel vltra statutum à principe, sub pœna perpetui exilii. Salycetus.*

1111. Imp. CONSTANTINVS A. ad Felicẽ præfec. prẽt.

D SI prouincialium nostrorum querela de conductorum auiditate extiterit, & probatum fuerit vltra antiquã cõsuetudinẽ, [p] & nostræ terminos iussionis aliquid eos profligasse: rei tãti criminis perpetuo exilio puniãtur. Sub cõspectibus autẽ tuis, vel eorũ qui tuæ grauitati succedũt, licitationis cura seruetur.

*TITVLVS LXIII.*

DE COMMERCIIS, ET MERCATORIBVS.

*Benigne & salua congrua honestate sunt cõpellendi homines ad solutiones fiscalium. Bald. Vel sic: Negociatores principis, & etiam mercatores debent benigne moneri vt vectigalia & debitas pensiones soluant. Salycetus.*

1. Impp. VALENS & VALENTINIAN. AA. ad Iulianum comitem Orientis.

NEgociatores si qui ad domum nostram pertinent, potẽtiorũ quoq; homines necessitatem [q] debitã pẽsionũ (vt honestas postulat) agnoscere moneantur: [r] vt per

n *Non solent. Incõsultis principibus.* ad hoc. ff. de leg. & se. con. l. & ideo. & de consti. prin. l. in rebus. & supra titu. j. l. quicquid.

o *Restituí.* cum pœna: vt ff. de publ. licitatio. §. quod illicite. & infra de fur. l. etiam. & supra ex quibus cau. infa. irro. l. ij. & infra lib. x. de superexacto. l. j. & de excu. mu. l. placet. & infra de censi. l. peræquatores. lib. xj.

p *Si prouincialiũ. Consuetudinem.* sic. ff. de ver. sign. l. munus. ij. & facit ad hanc. l. j. de ędi. priua. l. per prouincias. &. ff. de publi. licitatio. §. quod illicite. &. l. si publicani. §. fi. &. ff. ad. l. Iul. de vi pu. l. fin. &. s. tit. j. l. iij. & non legitur.

*DE COMMERciis & mercatoribus.*

*In hoc tit. quædam specialia ponit circa negociatores pertinentes ad domum principis: & quædam generalia omnium mercatorum.*

*Negociatores.* ]*CASVS.* Negociatores domus principis, & aliorum potentiorum, debent moneri vt soluant: & fiat effectus tolerabilis agnoscẽdæ deuotionis.

q *Necessitatẽ.* aliàs necessitate debitam pensionem.

r *Moneantur.* hic benigne exiguntur debita etiã à quolibet negociatore ad domum principis pertinente.

* *Vide tex. & Panor. in ca. super quibusdam. de verb. sig.*



BIU Cujas

*Deuoti qui dicuntur.*

**Et no. hic quòd nõ licet mercatorib⁹ aurũ portare ad Barbaros p mãcipiis vel specieb⁹ accipiẽdis, & quòd aurũ debet ab eis subtili ingenio auferri.*

a *Deuotionis*. scilicet debiti siue vectigalis siue alterius: quia cum efficacia benigne, & cũ instantia humane conueniendi sunt vt soluant: vt. ff. de vsuris. l. si bene. Azo.

b *Effectus*. aliàs affatus: & alias effectus.

c *Non solum. Subtili*. & hic bonus est dolus: vt. ff. de dolo. l. j. §. non fuit. Et erant hi Barbari hostes populi Romani: vt ff. de cap. l. nihil. subiecti enim imperio deuoti dicuntur: vt. ſ. tit. ij. l. à legatis. & facit xxij. q. ij. c. vtilem.

d *Repertum*. ad hoc. j. de priua. car. l. j. & ad legem Iul. de vi. l. seruos. in fi. &. ff. ad Syll. l. j. in fi. &. ff. de sep. vio. l. iij. §. diuus Hadrian⁹. &. ff. de noxa. l. in delictis. &. l. in omnibus. &. j. de priui. scho. l. j. lib. xij. &. ff. de his qui notã. infa. l. quid ergo. §. ij. & in decre. distin. lxxxiiij. error. &. lxxxvj. facientis. &. ij. q. vij. negligere. &. xxiij. q. iij. qui potest. &. q. viij. c. præterea.

e *Nobiliores*. facit j. loca. l. milites. & in decre. xiiij. q. iij. clerici. &. ſ. de rescin. ven. l. fin. &. ff. de aucto. tut. l. v. §. pupillus.

*Mercatores.*] CASVS. Prohibet ne vltra certa loca mercantiæ fiant, & pœnas imponit mercatorib⁹ & iudicibus si contra fiat. excipiuntur legati, nisi sub specie legationis diu morẽtur i prouinciis. Viuianus.

f *Persarum regi*. qui non erat subiectus Romano imperio tempore huius. l. sed incepit tempore Iustiniani: vt in authen. de hæred. & Falci. in prin. colla. j.

g *Commeauerint*. habent enim in sua cura limites custodire. Azo.

h *Comitentur*. quò nõ debent permitti redire, si diutius resideant. Azo. & non legitur.

i *Cessante omni ambitione*. loquitur de mercatoribus pertinentibus ad domum principis: de quibus loquitur. ſ. co. l. j.

k *Collegiatorum*. quia de eorum collegio vel corpore erant.

l *Substituendi*. vltra prædictum numerum.

cunctos qui emolumenta negociationibus captant, tolerabilis fiat agnoscendæ deuotionis[a] effectus. [b]

*Licitum est ab hostibus furari, & prædari. Bald. Vel sic: Cum hostibus populi Romani vel sacri imperii non licet mercari. hoc dicit secundum glos. Salyce.*

II. Imppp. GRATIANVS VALENTINIANVS & THEOD. AAA. Tatiano comiti sacr. larg.

NOn solum Barbaris aurũ minimè præbeatur, sed etiam si apud eos inuentum fuerit, subtili[c] auferatur ingenio.* ℣ Sed si vlterius aurũ pro mancipiis vel quibuscũq; specieb⁹ ad Barbaricum fuerit translatũ à mercatoribus: non iam damnis, sed suppliciis subiugentur. Et si id iudex repertum[d] non vindicat: tegere vt conscius criminosa festinat.

*Alii sunt nobiles, alii virtuosi, alii diuites. vnde virtus nõ dicitur nobilitas nec diuitiæ. Iaco. But. & qui facit artes mechanicas, non potest esse nobilis. tex. est hic not. Bal. Vel sic: Potentiores & nobiliores debent se à negociationibus abstinere, vt plebeii facilius possint negociari. Saly.*

III. Impp. HONO. & THEOD. AA. Theodoro. P. P.

NObiliores[e] natalibus, & honorum luce cõspicuos, & patrimonio ditiores, pernicioſum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios & negociatores facilius sit emendi vendẽdiq; commercium.

*Non est licitum mercationis causa conuersari cum gentibus non gratis populo Romano: ne credantur Romani exploratores arcanorum regni alieni. Et not. pœnam hic imponi subditis de eo quod faciunt extra territorium patriæ. Bald. Vel sic: Dum imperator iniisset fœdus cũ rege Persarum, statuit quòd extra certa loca hic nominata subiecti Romano imperio non possent mercari à Persis: nec econtra. aliàs puniuntur ipsi, & iudices per quorum iuerunt limites. excipit legatos Persarum, qui tempore suæ legationis merces duxerunt commutandas. Salycetus.*

IIII. Iidem. AA. Anthemio præfecto prætorio.

MErcatores tam imperio nostro, quàm Persarum[f] regi subiectos, vltra ea loca in quibus fœderis tempore cum memorata natione nobis conuenit, nundinas exercere minimè oportet, ne alieni regni (qđ non conuenit) scrutentur arcana. ℣ Nullus igitur posthac imperio nostro subiectus vltra Nisibin, Callinicum, & Artaxatan emendi seu vendendi species causa proficiſci audeat: nec prẽter memoratas ciuitates cũ Persa merces existimet cõmutãdas: ℣ Sciente vtroq; qui contrahit, & species quæ præter hæc loca fuerint venundatæ, vel cõparatæ, sacro ærario nostro vindicandas: & præter earum rerum ac precij amissionem, quod fuerit numeratum, vel commutatum, exilij se pœnæ sempiternæ subdendum: ℣ Non desutura contra iudices, eorúmque apparitores per singulos contractus qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem ad inhibita loca mercandi gratia Roman⁹ vel Persa commeauerint: §* ℣ Exceptis videlicet his qui legatorum Persarum quolibet tempore ad nostram clementiam mittendorum iter comitati, merces duxerint cõmutandas: quibus humanitatis & legationis intuitu extra præfinita etiam loca mercandi copiam non negamus: nisi sub specie legationis diutius in qualibet prouincia residentes, nec legati reditũ ad propria comitentur: [h] ℣ Hos enim mercaturę insistentes, non immerito vnà cũ his cũ quibus cõtraxerint seu resederint, pœna hui⁹ sanctionis persequetur.

*Mercatores ad domum principis pertinentes debent esse. ccccclxiii. qui à muneribus personalibus sunt immunes. h. d. Saly.*

V. Iidem AA. Actio præfecto prætorio.

CEssante omni ambitione, [i] omni licentia, quingentorum sexagintarium collegiatorum[k] numerus maneat, nulliq; his addendi, mutandíve, vel in defuncti locũ substituendi[l] pateat copia: ita, vt iudicio tuę sedis sub ipsorum præsentia corporatorum in eorũ locũ, quos humani subtraxerint casus, ex eodẽ quo illi fuerant corpore, subrogentur: nulli alij corporatorum præter dictum numerum per patrocinia immunitate concessa.

*Transgredientes ciuitates prohibitas, vel negotiationes prohibitas suscipientes, cuiuscunque sint dignitatis, puniuntur pœna exilii, & publicatione bonorum. quod not.*

VI. Iidem AA. Maximo comiti sacrarum largitionum.

SI qui[m] inclytas nominatim vetustis legibus ciuitates transgredientes ipsi, vel peregrinos negotiatores sine comite commerciorum suscipientes fuerint deprehensi: nec proscriptionem bonorum, nec pœnam perennis exilij vlterius euadent. Ergo omnes pariter, siue priuati, siue cuiuspiam dignitatis, siue in militia constituti, sciant sibi aut ab huiusmodi temeritate penitus abstinendum, aut supradicta supplicia subeundum.

sic &. ſ. de sacrosan. eccle. l. non plures. & nõ legitur.

m *Si qui*. facit. ſ. eo. l. mercatores. & non legitur.

*DE REVM permutat. &c.*

*Dixit[a] de contractibus a ipsa nominatis, ex quib⁹ trãſfertur dominium: nunc de eis innominatis, ex quibus ſſ. Saly. militer transfertur: antequam dicat de locatione quæ est nominatus: sed nõ trãsfertur ibi dominium. & quia inter nominatos præcipuus est permutatio. Permutatus, ideo de hoc dicit. Sed quare nõ dicitur nominatus permutatio, cũ eleg⁹ tritius sit nomen, quàm in venditione, vel similibus? Respon. permutare, verbũ est generale etiam pertinens ad venditionem, & locationem, & omnẽ contractũ vbi aliquid hinc inde accipitur: sed alicontractus sua sumpserunt nomina. at hic cũ datur species certa pro alia certa, caruit nomine specialiter. plura sunt negotia &c. vt. ff. de præscript. verbis. l. natura. sicq; vetiuit generale: vnde dicitur innominatus, scilicet nomine speciali. Alii aliter respondent: vt dixi. ff. de past. l. iurisgẽtium. §. i. Accur.*

*Si cum*. Ista lex est valde singu. secũdũ Bar. Bald. Ange. & Ia. hic, & secundum Bald. in. l. si vt proponis. ff. de condic. ob causam. ad hoc ꝙ licet in contractu permutationis regulariter sit locꝰ pœnitentiæ: tamen quando res venalis permutatur, nõ habet locum pœnitẽtia: & per consequens nec cõdictio ob causam secundũ eosdẽ. & figura casum i hac. l. vt in glos. proxima.



BIU Cujas

## TITVLVS LXIIII.
## DE RERVM PERMVtatione,& præscriptis verbis.

*In permutatione rei venalis,ab euictionẽ conditio ob causam non datur: secus in nõ venali. h.d.Bald. Vel sic: Si res permutata & euicta venalis fuerat,præscriptis verbis ad interesse agitur: & non condictione ob causam ad repetendum datum. secus si venalis non fuerat exposita: quia tunc præscriptis verbis, vel condictione ob causam agi potest. Salyce.*

1. Imp. GORDIANVS A. Therasæ.

SI cũ patruus tuus venalem [a] possessionẽ haberet, pater tuus precij nomine, licet non taxata [b] quantitate, aliam possessionem dedit: ídque quod comparauit, [c] non iniuria iudicis, nec patris tui culpa euictum [d] est: ad exemplum ex empto actionis, non immerito id quod tua interest, [e] * si in patris iura successisti, consequi desideras. ℣ Atenim si cum venalis possessio non esset, permutatio facta est: ídque quod ab aduersario præstitum est, [f] euictum est: quod datum est, si hoc elegeris, cum ratione restitui postulabis. [g]

*Permutatio est similis venditioni: & ex ea oritur actio præscriptis verbis, quæ est bonæ fidei. Bald. Vel sic: Tria dicit: videlicet quòd permutatio est bonæ fidei: & re ipsa perficitur: & similis est emptioni. & quia est bonæ fidei, ideo actio resultans ex ea, est bonæ fidei: vt instit. de act. §. actionum. Salycetus.*

11. Impp. DIOCLE.& MAXIMIAN. AA. Primitiuæ.

PErmutationem, vtpote re ipsa [h] bonæ fidei constitutam, [i] sicut cõmemoras, vicem emptionis obtinere, [k] non est iuris incogniti.

*In cõtractibus innominatis causa habetur loco cõditionis: secus in cõtractibus nominatis. h.d. quo ad originem actionis, nõ quo ad alia. Bald. Vel sic: Permutatio est contractus nudus, nisi interuentu rei vestiatur: sed stipulatio est contractus solennis. Vel sic: Ex pacto ℘mutationis nõ oritur actio: nisi vestiatur rei interuentu, vel solennitate verborum. Vel sic: Pactũ permutationis nudũ à rei interuentu, non producit actionem nisi interuenerit stipulatio. Salyc.*

111. Iidem AA. & CC. Leontio.

EX placito permutationis nulla re secuta [l], cõstat nemini actionẽ cõpetere: nisi stipulatio subiecta, [m] ex verborũ obligatione quæsierit partibus actionem.

---

*Venalem possessionem.* Patruus tuus venalem possessionem habebat pro viginti: pater tuus volens emere, dedit ei nomine precij aliam possessionem, sed non taxata quantitate, dicens, bene sufficiet tibi pro precio rei tuæ quam venalem habes. Possessio itaque quam pater tuus accepit, euicta est. tu qui es hæres patris, ages ad exemplum ex empto actionis, id est actione præscriptis verbis. Vel dic vtili ex empto ad exẽplũ directæ: ná nó fuit emptio, cũ nó fuit precium certũ: nec permutatio, cũ patruus propositum vendendi haberet, & nomine precij rem acceperit. at si cum non haberet propositum vendendi, permutauit: euicta re ageret præscriptis verbis, vel condictione ob causam.

b *Taxata.* ex quo apparet non fuisse emptionem. aliàs enim secus, [a] vt. ſ. de rescin. vendi. l. precij.

c *Comparauit.* quantũ ad hoc quod alter vendere destinauerat. Vel dic b quòd comparo est verbum generale: vt. ff. de cõtrahẽ. empt. l. j. §. penulti.

d *Euictum est.* si enim iniuria iudicis, vel culpa patris, quia fuerat absens, sit euictum, nó ageres: vt. ff. de euict. l. si per imprudentiam. &. l. si ideo Ergo patet quòd fuerit aliena: ergo non fuit permutatio: [c] vt. ff. eo. l. j. §. item emptio. vbi dicit impediri. Accursius.

e *Interest.* nó etiam quod dedisti. ex quo apparet nõ fuisse permutationem, sed alium contractum innominatum similem emptioni, & permutationi. & dabitur vtilis ex empto secundum B. & Azo. vel præscriptis verbis, [d] secundum H. & est ad hoc. j. de euictio. l. si prædium. &. l. si permutationis.

f *Præstitum est.* caute dicit, præstitum: nam & in re aliena consistit permutatio [e] donec euincitur: licet Pedius contra videatur sensisse: vt. ff. eo. l. j. circa fi.

g *Postulabis.* per condictionem ob causam. Et not. [f] ℘ aut datur precium pro re, & est emptio: aut species pro specie, & tunc aut incerta pro incerta: vt bouem pro asino: aut incerta pro certa aut certa pro incerta: vt oleum pro frumento in genere: vt j. eo. l. emptionem. & his trib[9] casibus est cõtractus innominatus generalis: vt do vt des: vt habes hoc. ff. de ꝑscript. ver. l. naturalis. §. j. &. ij. aut certa ℘ certa, & tunc est permutatio: vt. j. eo. l. quoniam. quæ & ipsa est innominatus cõtractus, & fit nudo pacto: [g] sed non nascitur actio nisi re ex altera parte secuta: sicut & in generali, do vt des. Et hac ratione dicitur contineri permutatio sub illo generali, do vt des. & facit. ff. locati. l. & hæc distinctio.

*PErmutationem.*] CASVS. Cum emptione similitudinem habet contractus permutationis, & est bonæ fidei.

h *Re ipsa.* scilicet inspecta. Vel dic, id est veritate inspecta. sic. ff. de iureiur. l. quotiens.

i *Constitutam.* vt insti. de act. §. actionum.

k *Obtinere.* vt. ff. qui. ex cau. in posses. ea. l. fi. In hoc ergo conueniunt: quia vtraque est bonæ fidei: vt dicto. §. actionum. Item ex vtraque paratur causa vsucapiendi: vt. ff. de vsucap. l. sequitur. §. de illo. Ex vtraque parte præstatur euictio: vt. ſ. l. proxi. Ex vtraque fit redhibitio: vt. ff. de ædil. edic. l. sciendum. § penul. Item in vtraq; promittitur sanitas serui: vt. ff. eo. l. ij. Sed differũt in multis. primo, quia venditio fit consensu: sed permutatio ex rei traditione: vt infra eo. l. ex placito. Item in venditione alius est emptor, & alius est venditor: sed in permutatione non discernitur: vt. ff. eod. l. j. Item in venditione emptor facit precium accipientis: sed venditor non: at in permutatione videtur quòd A vterque deberet facere accipientis, secundum Pedium: vt. ff. eod. l. j. in fin. Item in venditione non transfertur dominium nisi precio soluto: licet res tradita sit. secus in aliis contractibus: & sic secus in permutatione: vt instit. de rerum diui. §. per traditionem. &. §. venditæ. & facit supra communia vtriusque iudi. l. j. *ADDITIO.* Vult hæc glos. in fin. quòd. §. venditæ. instit. de rerum diui. solum loquatur in cõtractu emptionis & venditionis, & non in aliis. hoc ipsum etiam vult glos. vnica in. l. traditionibus. ſ. de pactis. Sed aduerte quòd glos. in verbo, remansit, in. l. cum proponas, supra de dolo. & glos. in verbo, facere. in. l. si seruus. §. locaui. ff. de fur. tenet contrarium: quod sequitur ibi Bartol. reprobata hac glos. & glos. in. §. traditionibus. pro quo allegat text. in. l. iij. ff. de pigno. actio.

*EX placito.*] CASVS. Conueni tecum de permutando prædio meo cum tuo. si non interueniat traditio, non nascitur actio, nisi stipulatio interuenerit, quia tunc posset agi ex stipulatione.

l *Nulla re secuta.* sed re secuta nunquid ex illo pacto, an rei traditione actio oritur? Dico ex pacto: licet in mutuo & similibus ex ipsa rei traditione nascatur actio: vt hac. l. manifeste probatur. &. ff. de pact. l. iurisgentiũ. §. sed si in alium. in fi. §. j. Idem probatur & in actione de peculio. licet enim seruus debeat centum: si tamen duo tantum sunt in peculio, ad illa duo tantum est obligatus: vt. ff. de pecu. l. quotiens. §. si semel. Quid ergo si postea augeatur ei peculium? Adhuc potest agere creditor serui: vt. ff. de pecu. l. quæsitum. §. is qui. Sed vnde agit, vel ex qua causa? Certe ex eadem ex qua primo egit. nec enim ex incremento peculij actio nascitur: sed agitur ex veteri contractu. Hoc etiam ad alias nostras sententias prodest. Dicimus enim quòd ex contractu dudum inito, hodie datur actio: vt patet in mutuo: vt. ff. de fideiuss. l. si quis pro eo. §. si nummos. & in societate & in tutela. nam demum finita tutela datur actio, licet quidam dicant nasci, sed non intentari: sed falsum est: vt. ff. de tutelis & rat. distra. l. si tutor. §. fina. &. l. sequen. & argu. ff. de fur. l. serui & filij. Idem quandoque in mandato: vt. ff. de offic. proconsl. l. obseruare. §. fina. Idem dicimus in actione ex stipulatu pro dote. nec enim nascitur nisi soluto matrimonio. & pro hoc & contra hoc infra de repudi. l. j. &. ff. de bon. dam. l. sed & si alia. &. ff. solu. matrimo. l. hæc actio. Item nunquid ab vna parte re tradita, etiam alteri qui non vestiuit, datur actio? Ioan. non. & probatur ex necessitate supra de pact. l. si certis. Sed hæc quæstio videtur fatua. ad quid enim daretur actio, cum sibi iam sit adimpletũ, licet ipse non impleuerit quod conuentum est? Dici potest ad euictionem rei sibi dari.

*Peculium si minus sit quàm debitum seruo, quid iuris.*

*Actio potest hodie dari ex cõtractu dudum inito.*

m *Subiecta.* scilicet pacto. primo enim paciscuntur nudo pacto, secundo subiicitur stipulatio, & sic nascitur actio ex stipulatu, vel condictio certi ex stipulatione: vt instit. de verbo. oblig. in prin. Sed in primo casu huius. l. nascitur in factũ, vel præscriptis verbis, quod idem est: vt. j. l. proxi. & habet locum præscriptis verbis in pactis incõtinenti appositis: vt. ſ. de pact. inter emp. & vendi. l. ij. Item secundo vbi dubitabatur de nomine contractus: vt. ff. de præscrip. verb. l. j. ij. &. iij. &. l. si tibi rem. & de exerci. ac. l. j. Item tertio in tribus contractibus innominatis. ſ. do vt des. sub quo est permutatio: & in, facio vt facias: &, do vt facias. Sed in quarto. ſ. facio vt des, datur de dolo: vt. d. l. naturalis. §. quod si fa-

*Actio præscriptis verbis, vbi habet locum.*

*Segnitur eam Cyn. Bar. Bald. & Sal.*

*Idem Cy. Bar. & Sa.*

*Cyn. Bal. & Sal. secundo*

*Idem pro*

*Cyn. Bal. & Sal.*

*Bal. & Sal.*

*Cyn. Bal. & Sal.*

*Bal. & Sal.*

*Cyn. Bal. & Sal.*

*Bar.*

*Bal. & Sal.*

*Bal. & Sal.*

*Bal. & Sal

si faciam. Et est ratio: quia ex hoc facto mihi abest, & tibi non adest: vt si de manumittendo conueni: vt supra de dolo.l. cum proponas.aliàs cõtra, scilicet si tibi adesset: vt.ff.eo.l.solent. Sed hæc ratio fallit in facio vt facias, si de manumittendo conuenit hincinde: vt.ff.eo.l.naturalis.§. fina. Sed ibi est alia ratio: quia hincinde est obligatio facti. vnde condemnatio fit in interesse: vt.ff. de re iud.l.si quis ab alio.§. fina. Est & alia ratio quare de dolo datur: vt diximus.ff.eo.l. naturalis.§. quod si faciam.&.§.iij. Item nō. hos cõtractus cognosci ex pacto, non ex eo quòd præuenitur ab altero: vt supra de trãsac. l.cũ mota. Item in factum actio, in multis sibi locũ vindicat. Primo vbicumque præscriptis verbis,& tunc dicitur in factum ciuilis: vt.ff.eo.l.j. in fi. Secundo in subsidium l.Aquil. vt institu. ad legẽ Aquil. in fi.&.ff. de dolo.l.& eleganter. §.idem Labeo. Itẽ loco edictorum & interdictorum: vt institu. de interdic.§. fin. Itẽ aliàs vbicũque æquitas suadet actionem dari vel ex contractu vel quasi, vel ex maleficio vel quasi: vnde dicitur nasci ex variis figuris causarum: vt.ff.de actio.& oblig.l.j. &.ff. eod.l. quotiés.& supra de sacrosanct.eccle.l.sancimus.& facit ad.l.istam ff.de pac.l.diuisionis.

*Actio in factũ, in multis habet locum.*

*Condictio ob causam non datur contra singularem personam successoris: nec actio præscriptis verbis: quia personalis actio nõ sequitur fundum.h.d. Bald. Vel sic: Si res ex causa permutationis tradita, alteri venditur, nec recipiens implet conuenta: contra emptorem nulla actio competit, sed contra eum qui recepit: vt impleat conuenta, vel vt restituat data. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. & CC. eidem Leontio.

CVm precibus tuis expreſſeris placitũ inter te & aliũ permutationis ĩterceſsiſſe, eúmque fundum à te datum vendidiſſe: cõtra emptorem quidem te nullam[a] habere actionẽ perſpicis, cũ ab eo ſuſceperit dominium, cui te tradidiſſe titulo permutationis non negas. Sed ſi ſecũdum fidem placiti ſtipulatio ſubiecta eſt: ſucceſſores eiuſdem cum quo contractum habuiſti, conuenire nõ prohiberis.[b] Si verò nulla ſtipulatio interceſsit: præſcriptis verbis actio eſt, vt vel fides placiti tibi ſeruetur,[c] vel quod alteri accipiendi fundi gratia dediſti, cauſa non ſecuta reſtituatur.[d]

*Ista verba, hac conditione vt, non faciunt conditionem, ſed modum. & ex isto contractu oritur actio præſcriptis verbis. h.d. Bald. Vel ſic: Qui impleuit permutationem: poteſt agere contra nõ implentẽ præſcriptis verbis vt impleat: vel per cõdictionem ob cauſam vt data reſtituat. Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Theodolanæ.

QVoniam adſeueras patrẽ tuum ei cõtra quem preces fundis, hac conditione dediſſe fundum, vt inuicem domum certam acciperet: aditus præſes prouinciæ placitis eum parêre: vel ſi cauſam propter quam fundus dat' eſt, ſequi non perſpexerit: *conditionis ratione datum[à te] reſtituere, ſicut poſtulas, iubebit.[e]

*Actio præſcriptis verbis ex incerto contractu naſcitur, id eſt ex contractu nominis incerti. Bald. Vel ſic: Re tradita vt impleantur conuenta, præſcriptis verbis actio competit. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Protogeni.

REbus certa lege[f] traditis, ſi huic non pareatur, præſcriptis verbis incertam[g] ciuilem dandam actionem, iuris auctoritas demonſtrat[h].

*Generis ad genus non eſt emptio, ſed contractus innominatus: & ideo cauſa non ſecuta, habet locum condictio ob cauſam. Bald. Vel ſic: Emptio non eſt ſine precio: ideo ſi frumentum datur pro oleo, eſt permutatio. Salycetus.*

VII. Iidem AA. & CC. Timotheo.

EMptionem rebus fieri non poſſe, pridem placuit.[i] Igitur cum frumenti certam modiationem Callimacho & Acamato te dediſſe, vt tibi repræſentent olei deſignatum pondus, adſeueres: ſi placitis citra ſtipulationis ſolennitatem[k] nõ exhibeant fidem: quantum dediſti, cauſa non ſecuta cõdicere pro deſiderio tuo potes.[l]

*Ex condictione ob cauſam finalem, oritur præſcriptis verbis. Item habet locũ condictio ob cauſam tanquam in contractu innominato: ſecus ſi cauſa ſit impulſiua. h.d. text. cum glo. & not. hanc legem. Bald. Vel ſic: Ex pacto in traditione rei appoſito tanquam veſtito, agitur præſcriptis verbis vt conuenta impleantur. Salycetus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Paulinæ.

EA lege rebus donatis Candido, vt quod placuerat, menſtruũ ſeu annuum tibi præſtaret: cum huiuſmodi conuentio non nudi pacti nomine cẽſeatur, ſed rebus propriis dictæ legis ſubſtantia[m] muniatur: ad implendum tibi placitum (ſicut poſtulas) præſcriptis verbis competit[n] actio.

---

a *Nullam.* in rem vel in perſonam: quia cum eo non contraxiſti.

b *Non prohiberis.* vt ſupra de pac.l.ſi pacto.

c *Seruetur.* ſcilicet vt tradat quod conuenit, per hanc præſcriptis verbis actionem: vt hic,&.ff.eo.l.naturalis.§.j. Sed an præciſe? Videtur quòd ſic: vt hic,& infra eo.l.ſi.in fi. Sed dico cõtra.& ſubaudi hic, niſi velit intereſſe præſtare: vt hic,& inſti.de dona.§.ij. Item quæro ſi ex cauſa permutationis tradidi rem, & fidem non habui de illa, ſed ſtatim ſperabam dãdam: an tranſeat dominium? Videtur quòd non. arg. inſtitu. de rerum diui.§. vẽditæ. Alij dicunt aliud in permutatione, quàm in venditione. ADDITIO. De hoc dicas vt dixi ſupra eo.l.ij.

d *Reſtituatur.* per condictionem ob cauſam da. cauſa non ſecuta: vt hic,&.ff.eo.l.naturalis.§.j.& infra.eo.l.proxi.

QVoniam.]CASVS. Conueni tecum de permutando domum meam cum tua: tradidi meam: non facis quod cõuenit. agam præſcrip.verb. vel condictione ſine cauſa ad repetendum quod dedi.

e *Iubebit.* vt ſupra.l.proxi. Item eſt ad.l.iſtam quòd nō.§.eo.l.j.

*Ebus.]CASVS.* Si cõuenit inter aliquos de permutandis aliquibus rebus: vt ſtetur conuentioni, vel vt præſtetur intereſſe, agetur præſcri.verb.

f *Lege.* id eſt pacto. ſic.ff.depoſiti.l.j.§.ſi conueniat.

g *Incertam.* quia continet intereſſe quod eſt ſcertum[a] prima facie, licet poſtea certificetur: vt inſti.de act.§. cum rare. ſic & ſtipulatio di citur incerta, eo quòd incertum cõtinetur in ea: vt.ff.de verb.obli. l.vbi autem non. Item ciuilis hæc dicit: quia ex æquitate ciuili datur, præſcriptis verbis dicitur: vt per ea dicas: vt.ff.e.l.quo. tiens. & l. ſi tibi polida. & l. quia actionum. & l. duo. Non tamen nego quin in factum & præſcriptis verbis quandoque ſint idem: vt diximus ſupra eo.l. ex placito. Item contra. huic.l.ff.de pac.ſi tibi. in prin. Sol. ſibi de ea obligatione quæ contrahitur re: vt ibi dixi. & eodẽ modo ſolff.ſi certum pet.l. rogaſti.§.j.

h *Demonſtrat.* vt infra de dona. quæ ſub mo.l.j. & de dona.l.legem. &.l.cum res. & de pac.do.l.legem. & ſupra de act.emp.l. ij. & de contrahen. empt.l. ſi donationis. & ſupra de pac.l.legem. &.ff.de pac.l.in traditionibus.

*Mptionem.]CASVS.* Si rem meã cum tua permutauero: emptio non eſt. Si igitur conuenit vt dem tibi decem corbes frumenti, & tu mihi decẽ cados olei: ſi ſtipulatio ſecuta nõ fuerit, & decẽ corbes tradidi, nec ſtas placitis: repetã cõdictione ſine cauſa qđ dedi.

i *Placuit.* vt.ff. de cõtrahen. emp.l.j. & dic reb'. i. ſpecieb' ab vtraq; parte ĩterueniẽtib'.

k *Solennitatem.* aliàs obtinet quod eſt ſupra ſi cert.pet.l.ſi non ſinguli.

l *Potes.* vt & ſupra eo.l.quoniam. & ſupra de condic.ob cauſam.l.ea lege. &.l.dictam. & infra de dona.l.legem.

*Alege.]CASVS.* Si dedi fundum vt annuatim dares mihi decem corbes frumenti, vel quolibet menſe vnum corbem: ſi placitis non obtemperes, agam præſcrip.verb.

m *Subſtantia.* id eſt ipſa lex dicta rebus propriis rei traditione minuatur. Azo. vt & ſupra eo.l.rebus. cum ſuis concor. & infra de euict.l.ij. Et not. quòd reſert cum aliquid do vt aliquid facias: quia aut aliàs eram daturus, & tunc nulla competit actio: vt.ff.de dona.l.ij.in fi.&.l.ſeq. aut non, & tunc vel condictio ob cauſam ad repetendum datur, vel præſcriptis verbis, vt fiat quod conuenit, vel intereſſe præſtetur.

n *Competit.* vt hic,& dixi ſupra de pac.inter emp.l.cum te.



BIU Cujas

*Quia locatio ad similitudinem emptionis est inducta: ideo de ea ponit post venditionem.*

*Dominus.*]CASVS. Locatii tibi horreum vt in eo frumentum tuum reponeres: reposuisti, & latronum incursu vel alio fortuito casu amisisti, puta quia horreum non erat clausum: periculum rerum repositarum ad me non pertinebit. Sed si non fractis vel nō lęsis horreis, dominus horreorum tenetur.

a *Latronum.* qui effractis horreis surripuerunt ibi posita.

b *His cessantibus.* & aliis similibus casibus fortuitis, qui non prestantur hic: vel simili alio iudicio bonæ fidei: vt hic, & ff.e.l.dominus.in prin.&.l. ex cōducto.§.j.&.l. peride.&.l.sed & de damno.&.l.habitatores. & supra de pig.act.l.quæ fortuitis.& deposi.l.j. &.ff.commo.l.ad eos. &.ff.de act.emp.l.si ea res. Sed hoc casu debet exhibere custodes: vt infra eo.l.iij.

c *Extrinsecus.* id est non vitio ipsarum rerum depositarum. Vel dic id est extra has causas, fortuitorum scilicet casuum. Et dic mercede, scilicet interueniente, secundum Ir.vt.ff.eo.l.qui mercedem.

d *Illæsis.* per quod præsumitur dominus in culpa prima facie, scilicet eius culpa periisse res. Et distingue hic secundum Ioan. vt diximus.ff.eo.l.dominus. Item no. quod dicitur vulgo, scilicet an quid de suo perdiderit, qui rem commodatam vel depositam perdidit. pro quo est.ff.commoda.l.si vt certo.§. quod vero. Accursius.

e *Depositarum.* id est positarum in dictis horreis. nec enim fuit depositum, immo mercede data dominus horreorum retinet dictas merces in horreis suis.& sic fuit locatio, non depositū: vt.ff. deposi.l.j.§.si quis seruum.in secundo dicto. Si vero ecōtra depositum, tunc tenetur de solo dolo & lata culpa: vt supra depo. l.j. nisi in certis casibus qui not.ff.deposi.l.j.§. sæpe.

*Duersus.*]CASVS. Si faber opus faciendum à me conduxit, nec præsto sibi mercedem operę: aget ex conducto ad interesse. Sed nunquid venient vsuræ ex mora sicut in cæteris bo.fidei iudiciis? Respon. quòd sic.

f *Conduxisti.* conductor dicitur nomine ædificij: & eiusdem ratione dominus dicitur locator. Item conductor dicitur dominus ratione operæ: & faber locator ratione eiusdem operæ: vnde faber potest agere ex locato & conduc. ad mercedem, diuersis respectibus. sic &.ff.ad.l.Rho.de iac.l.ij.circa prin.

g *Eo iudicio.* scilicet ex conducto, quod est bo.fid. vt hic, & institu.de act.§. actionum.

h *Cum vsuris.* mora interueniēte, vel alia simili causa.& ad hoc supra de vsur.l.in bonæ fidei.

i *Solitis.* id est quæ in regione frequentantur: vt.ff.de vsur.l.j. in prin.&.ff.de admini.tu.l.tutor qui repertorium.§.ex cæteris. Dummodo legitimum modum non excedant, quem habes supra de vsur.l.eos.§. super. Sed iste qui sic locauit operas, quando poterit mercedem petere? Respon. finito opere vel tępore: vt.ff. e.l.opus quod. secundum B. sed illud quando suo periculo conduxit. vnde quando non suo periculo conduxisset, posset dici econtra: vt argu. supra de iudi.l. properandum.§. in honorariis. at in pensione domus vel fundi dices infra.l.proxi. *ADDITIO.* Tu dicas quando quis locat operas suas ad faciendam totam domum vna mercede, inspiciendam qualitatem personæ: puta si sit forte locator pauper, qui non posset totam domum perficere, nisi minutatim des sibi pecuniam: tunc enim videtur tacite actum, vt etiam ante opus perfectum sibi pecuniam minutatim præbeas. argu.l.si vero non remunerandi.§.fina.ff.manda. idem si consuetudo sic esset: vt.l.quòd si nolit. §. qui assidua.ff.de ædil.edic.

*Lucii vtrūsuspiā de pēsa mercedem petere.*

*Aedes.*]CASVS. Si domum tuam mihi locaueris: an me inuitum expellere possis, quæritur? Respon. quòd non, nisi in solutione pensionis domus cessauerim: vel eam habitare vo-

## TITVLVS LXV.

## DE LOCATO, ET conducto.

*Locator horrei non tenetur de casu fortuito vel violento: sed bene tenetur de culpa præsumpta. Baldus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Agrippino.

Dominus horreorū periculū vis maioris, vel effracturam latronum, [a] cōductori prestare non cogitur. His cessantibus, [b] si quid extrinsecus [c] ex depositis rebus, illæsis [d] horreis, perierit: dānū depositarū [e] rerum ei resarcire debet.

*Faber qui præstitit operam, & non recipit mercedem, petet mercedem cum vsuris.h.d. Bald. Vel sic: In locato veniunt vsuræ ex mora. Salycetus.*

II. Idem A. Epicleto.

Aduersus eos à quibus extruenda ædificia conduxisti, [f] ex conducto actione contendens, *eo iudicio [g] quod est bonæ fidei, debitum cum vsuris [h] solitis [i] consequēris.

*Inquilinus qui soluit pensionem, non potest per dominum durante locatione expelli nisi propter necessitates domini, vel propter necessariam refectionem rei, vel culpam inquilini abutentis. h.d. not. Bald.*

III. Idem A. Callimorphoniæ.

Aede, [k] quam te conductam habere dicis, si pensionem [l] domino in solidū [m] soluisti, [n] inuitam te expelli non oportet: nisi propriis vsibus dominus eam necessariam [o] esse probauerit, aut corrigere [p] domum maluerit, aut tu malè in re locata versata es. [q]

k *Aedem.* id est de æde. vel id est ædis. sic & ibi: Sermone quē audistis, non est meus. alij habent, insula. *Ioan. 14.*

l *Pensionem.* in pecunia consistentem. aliàs si partiarius est, vel in alia re cōsistat merces, agitur pro socio vel præscriptis verbis: vt.ff.deposi.l.j.§. si qs seruum.&.ff. loca. l. si merces.§. vis maior.& ff.commu.diui.l.si cōuenerit.in fi. * cōsistens

m *In solidum.* nā particulariter non sufficit: vt.ff.de vsu.l.tutor. §. Lucius.&. ff.de colla.bo.l.j.§. si cum duobus. cum non minima incōmoda habeat particularis solutio: vt.ff. fami.ercis.l. plane.

n *Soluisti.* scilicet de facto. Idem dicas si paratus sis soluere: vt.ff. man.l. diligenter. §. j. &.ij. cum proximus est danti: vt in authen. vt exact.instan.do.§. fin. col.vij. sed cessare per biennū oportet, quādo fuit actum vt non expelleretur: [a] vt.ff.loca.& condu.l.quæro. §. inter. Accursius.

o *Necessariam.* intellige quando post locationem ex inopinato superuenit necessitas: vt quia alia domus quā habitabat, corruit: vel vxorem duxit. [b] Secus autem si tempore contractus hoc prouidere potuit: vt.ff.vt in pos.leg.l. si is à quo.§. fi: &.l. seq. &.ff.de inter.ac.l.de ætate.§. ex causa.& eodem modo dicas in seq. casu.

p *Corrigere domum.* hoc tamen sine damno inquilini procedit: secundum Ir. scilicet duobus his casibus, scilicet primo & secundo: in tertio autem opinio est, vt pro rata remittatur ei merces, vel restituatur. & intellige tunc cum necessaria fuerit refectio. aliàs ad omne interesse inquilini tenetur locator: [c] vt.ff.eo.l.qui insulam. in princ.&.l. & hæc distinctio. in prin. Accursius.

q *Versata es.* hoc casu dicunt quidam [d] nihil deminuendum de mercede quasi compensatione eius facienda cum damno. Nos contra, [e] cum dominus vel locator posit conuenire inquilinum pro damno dato in re locata, actione locati: vt in authen. de al. & emphy.§. si vero quis. colla.ix.&.ff.in quib. cau.pig.ta. contra.l.non solum. aliàs Pōponius. sed & actione legis Aquil. vt.ff. eo.l.si vulneraueris. Sunt ergo quatuor casus, quibus expelli potest inquilinus & etiam colonus. Quorum primus ille fuit, si nō soluit pensionem. sed si nullus istorum interueniat, potest resistere colonus & inquilinus: [f] vt.ff.vti possidetis.l.si duo.§. cum inquilinus.& de vi & vi arma.l.colonus. Sed quæro, quo tempore est soluenda? Respon. quædam leges videntur velle in principio: & si non soluit, expellatur: vt hac.l. & supra de iudi.l. properandum.§. in honorariis. Quædam in medio, sicut in salario quod fiscus dat patrono suo: vt supra de aduo. diuer. iudicum.l. per hanc.§. sexcenti aurei. Quædam in fine, sicut & cum aliquid debetur in diem: vt.ff.de verbo.obligat.l. qui hoc anno.&.ff. de migrando.l.j.§. si pensio. Tu dic, [g] primo seruari quod actum est. quod si nō apparet, tunc serua morem regionis: vt.ff.de fun. instru.& instru. lega.l.cum de lanionis.§. asinam. quod si nō appareat, tunc quod minimum est, id est in fine anni: vt. ff.de reg. iur.l.semper in obscuris.&.l.semper in stipulationibus. Sed licet non teneatur persoluere conductor prius, si tamen non soluat, potest repelli secundum Azo. vt hic dicitur, maxime post tempus soluendæ mercedis: adeo vt si pœnam promiserit, si expelleret, non teneatur: vt.ff.eo.l.quæro.§. inter. Alij [h] vt Hug. dicunt quòd demum tempore conductionis finito potest expelli: quia totum debet contractum prius adimplere ex sua parte: vt ar.ff.de actio.empt.l. Iulianus.§. offerri. Sic & conductor non potest agere, nisi soluat totam pensionem: vt.ff.de migrando.l. j. Sed certe tunc ea ratione posset expelli, quia tempus [i] sit finitum: vt dicta.l.vti possidetis. §. cum inquilinus.& infra eo.l.ne cui. nisi contrarium esset actum, vt in quibusdam aliis casibus: vt ibi dices.& facit.ff. eo.l.quòd si domus. *ADDITIO.* Concor. cum hac.l.c.penul.in.§.fi. extra isto titulo.

a *Hāc glo. tenent Bal. Ange. & Saly. hic.*

b *Istā glo. vsq; ad finē sequuntur Bal.& Sa.*

c *Sequūtur eā Bald.& Saly. immo tūc si velit, poterit inquilinus ei resistere. gl. & P. in. l. habitatores. ff. eo.*

d *Hāc priā opinionē sequūtur P.& Cy.*

e *Idem Cy. Bal. & Sal.*

f *Idem Cy. Bal.& Sa.*

g *Hāctenēt Bar. Bald. Ange. & Sal. hic.*

h *Istā tenēt Pe. Cy. Bal. & Saly.*

i *Pro cōcordia istarum opinionum vide Ias. in l. ii. in. xi col. j. de in. emphy. & . authen. qui vē rem. s. de sacrosc. eccle.*



BIU Cujas

*Ex diui.*] CASVS. Si horreum tibi locaui, vt in eo frumentum tuum reponeres, & custodes exhibui: de fortuito casu non teneor: nisi aliud conuenisset: quod vt fiat, prouidebit præfectus. & hoc in prima. Si vero conuenerit vt custodiam præstarem: eam adhibere debeo. & hoc in secunda.

a *Deferentibus.* hominibus conducentibus horrea.

b *Nec vltra.* quàm vt custodes exhibeant, cũ domini depositarũ rerum tẽpore depositionis sciebant per custodes horrea exerceri.

c *Parentem.* in sciẽtia & ætate.

d *Curabit.* sic &. ff. de offi. præfec. vigil. l. iiij. & de lega. iij. l. j. §. his quibus.

e *Sed quia.* prædicta secundum naturã contractus, sed quia &c. sic &. ff. commodati. l. j. & ff. eo. l. si quis domum. §. Iulianus.

f *Idem.* scilicet custodiam: & de hac materia dic plene vt. ff. eo. l. dominus horreorũ. Accursius.

*Certi iuris.*] CASVS. Inuecta à colono domino sciente, loco pignoris tantum tenebuntur. ab inquilino inuécta, omnino tacite sunt obligata: siue dominus ea sciuit inuecta, siue non.

g *Voluntate.* id est domino sciẽte: vt. j. inuit.

h *Induxerint.* vt ibi perpetuo sint quandiu inhabitauerint: vt. ff. de pig. l. debitor. &. ff. in qui. cau. pign. tac. l. eo iure.

i *Nam ea quoque.* aliàs hæc quoque. quæ inducuntur domino ignorante. & est ratio, quia sæpe talia inducuntur, quæ non vult conductor sciri à locatore: quod de leui nõ accidit in rusticis: cum nõ nisi ligones & aratra [a] & similia inferant: nõ pecunias, quas nõ audent optare: vt. j. de agric. & censi. l. domini prædiorũ. lib. xj. & fa. ad. l. istam. j. in qui. cau. pig. ta. con. l. fin. &. ff. de pact. l. item quia conuentiones. &. ff. in qui. cau. pig. ta. con. l. in prædiis. Sed quid si in domum vel in fundum conductum res alienas quis inferat domino rei sciente, & non contradicente? Videtur q̃ sint obligatæ: vt arg. ff. de pigno. act. l. aliena. in prin. ADDITIO. Ista glos. est singu. secundum Ias. in. §. item Seruiana. in. viij. col. insti. de act. ad hoc q̃ eo ipso q̃ ille cuius res sunt, scit & patitur res suas per conductorem inferri in domum conductam: videtur per hoc consentire, adeo q̃ res illatæ in domum sunt tacite obligatæ. & hanc glo. sequitur ibi Ia. licet Saly. B. & Ange. dicant ibi contrarium.

[a] *Adde similẽ glo. in §. item Seruiana. in ver. coloni. insti. de ac. quã ibi sequitur Ia.*

*Nemo.*] CASVS. Si locaui domum: an alij locare possis, quæritur? Respon. q̃ sic.

k *Nemo prohibetur.* alij æque idoneo, & ad eundem vsum. [b] arg. ff. de vsufru. l. æquissimum. §. fi. &. l. sed & si quid. §. mãcipiorum. & de vsu & habit. l. nõ aliter. per nouissimum tamen retinet dominus possessiones suas: vt. ff. de acqui. poss. l. qui vniuersas. §. fi. ff. loca. & condu. l. si cui locauerim. &. l. cum in plures. &. l. si tibi.

[b] *Sequitur eam Bal.*

*Si cum.*] CASVS. Si vectigal in quinquennium à principe conduxisti, & fideiussorem dedisti: finito autem tempore conductionis tu illud iterum conduxeris: an renouata conductione ignorante fideiussore, pro pensione futuri temporis fideiussor teneatur, quæritur? Dicitur quòd non. & est argu. quòd si scholaris pro scholari fideiusserit, & postea ignorante fideiussore fiat nouatio, quòd fideiussor non tenetur.

l *Octauarum.* sic dictum, quia octaua ex mercibus pro vectigali assumebatur: vt. ff. de vectig. l. à legatis. &. l. ex prestatione.

m *Conduceret.* pro certa mercede singulis annis, vt ipse minutatim colligat: & talis conductor dicitur publicanus: vt. ff. de publica. l. j. §. hic titulus.

n *Detineretur.* videtur ergo q̃ inuitus possit retineri idem conductor. quod videtur verum, si non possit alij sic commode locari: vt dicit hic, &. ff. de publi. l. eo tem. §. fin. Sed cõtra in eo. titu. l. licitatio. §. j. sed ibi æque cõmode poterat locari alij. Sed plus est cõtra. ff. de iur. fisc. l. iij. §. cum quinquẽnium. vbi dicit nõ detineri inuitum, etiã si non sic cõmode possit locari alij. Solu. Illa corrigit illam de publica. & hic volẽs fuit detẽtus secundũ Azo. & H. Vel de rigore loquitur hæc & illa de publica. alia de iure fisci, de æquitate, quod in idem recidit. Vel verius in illa de publica. maximos perceperat fructus publicanus, ita quòd rem forte debilitauerat, & ꝓpterea cogitur reconducere: & hic dices sponte retentum.

o *Non ignoralit.* vt arg. ff. de pact. l. fi. &. ff. eo. l. item quæritur. §. fi. Sed licet de futuro nõ teneatur, an de præterito teneatur? Quidam quòd nõ. post tẽpus, quasi videatur nouasse omnem primam obligationem, & remisisse fideiussori retinẽdo conductorem post tempus. arg. ff. de separa. l. j. §. illud. & de preca. l. & habet. §. cum quis. Tu dic q̃ sic, arg. ff. man. l. qui mutuam. §. non ideo. &. ff. de admini. tut. l. Lucius. ij. in prin.

*Tenetur dominus horreorum exhibere custodes, & eis exhibitis liberatur. qui custodes si reperiuntur culpabiles, debent puniri per præfectum prætorio, si inferior iurisdictio non sufficit, & ad eum remitti. tamen si dominus promisit custodiã, tenetur iuxta promissum. Bald.*

IIII. Imp. ALEXANDER A. Sabino.

EX diui Antonini Pij literis certa forma est, vt domini horreorum effractorum, eiusmodi querelas deferẽtibus [a] custodes exhibere necesse habeãt, necvltra [b] periculo subiecti sũt. ℣ Quod vos quoq; adito præside prouinciæ impetrabitis. Qui si maiorem animaduersionem exigere rem deprehenderit: ad Domitium Vlpianum præfectum prætorio, & parentem [c] meum, reos remittere curabit. [d] ℣ Sed quia [e] domini horreorum nominatim etiam ipsi custodiam repromiserunt: idẽ [f] exhibere debent.

*Inuecta & illata coloni obligantur pro mercede domino scienti: inquilini etiã ignoranti. Bald. Vel sic: Illata in prædium rusticum per conductorem sunt domino scienti tacite pro pensione obligata. illata vero in vrbanum sunt obligata etiã ignoranti. Salycetus.*

V. Idem A. Petromæ.

CErti iuris est, ea quæ voluntate [g] dominorum coloni in fundum cõductum induxerint [h], pignoris iure dominis ꝑdiorum teneri. ℣ Quando autẽ domus locatur, non est necessaria in rebus inductis vel illatis scientia domini. nam ea quoq; [i] pignoris iure tenentur.

*Conductor potest rem conductam alteri locare, nisi sit actum quòd alteri locare non possit. Bald.*

VI. Idem A. Victorino.

NEmo prohibetur [k] rem quam cõduxit, fruendam alij locare, si nihil aliud conuẽnit.

*Fideiubens in prima conductione, non tenetur in secunda: siue sit prorogata, siue innouata, etiam ex cõsequẽtia primæ. h. d. secũdum Bald. Vel sic: Fideiussor vectigalium finito tempore nõ tenetur, licet is pro quo fideiusserit, de nouo reconduxerit. Saly.*

VII. Idem A. Terentiano.

SI cũ Hermes vectigal octauarum† [l] in quinquennium continuum conduceret, [m] fidẽ tuam obligasti: posteáque spacio eius temporis expleto, cum idem Hermes in conductione vt idoneus detineretur, [n] non consensisti, sed cautionem tibi reddi postulasti: non oportere te de posterioris temporis periculo adstringi, competens iudex non ignorabit. [o]

*Propter sterilitatem fit remissio, nisi cum vbertate compensetur. Bal. Vel sic: Remissio congrua debet fieri propter sterilitatem, nisi aliud fuerit conuentum: vel nisi tanta fuerit vbertas aliorũ annorum, quòd possit condigne compensari cum sterilitate. Saly.*

VIII. Idem A. Higinio.

LIcet certis annuis quantitatibus [p] fundũ conduxeris: si tamẽ expressum nõ est in locatione (vt mos regionis postulabat) [q] vt si qua lue [r] tempestatis, scilicet exprimi. si autem nil subaudiretur, sed esset mos q̃ non teneretur colonus his casibus: etiam si nihil esset dictum, superfluo diceret hic: si tamen expressum non est &c. vt. ff. de reg. iur. l. semper in stipulationibus. Alij hæc verba adaptant infra ibi, repensatæ non probabuntur, vt mos regionis postulabat. & hic omittunt.

*Licet.*] CASVS. Locaui tibi fundum in quinquennium pro singulis annis. x. corbibus frumenti. vnus annus fuit sterilis. an illo anno à solutione pẽsionis releuari debeas, quæritur? Dicitur q̃ sic, nisi aliud conuenerit, vel nisi fertilitas præcedẽtium annorum possit cõpensari cum sterilitate illius anni.

p *Quantitatibus.* non erat partiarius hic colonus: quia tunc omne damnum & lucrum esset commune: [c] vt. ff. eo. l. si merces. §. si vis maior. sed erat in nummis merces, & sic proprie conductor dicitur: vel in certa quãtitate frumenti, vt. xx. corbium, vbi agitur præscriptis verbis: vt. ff. depos. l. j. §. si quis seruum. Et erat dubitatio legis: quia annua erat merces cõstituta: & si nihil perciperet, videbatur teneri. [d] Vel erat dubitatio in eo: quia cum certa erat merces, sicut non crescebat, licet multos haberet fructus: sic nec deminui videbatur, licet paucos vel nullos colligeret.

q *Postulabat.* scilicet exprimi. si autem nil subaudiretur, sed esset mos q̃ non teneretur colonus his casibus: etiam si nihil esset dictum, superfluo diceret hic: si tamen expressum non est &c. vt. ff. de reg. iur. l. semper in stipulationibus. Alij hæc verba adaptant infra ibi, repensatæ non probabuntur, vt mos regionis postulabat. & hic omittunt.

r *Lue.* aliàs labe, & aliàs lue: & est nomen, & significat quãdam pestem siue corruptionem ex aliquo elemento prouenientem.

Aliàs

BIU Cujas

Luo, varias significationes habet.

Aliàs est verbum: & habet multas significationes. Vnde versus:
Crux luit, æs crepo, lux mala, pignus, ouem tenebráſque:
Aere luo pignus, cruce pœnas, luce tenebras.
Dicitur & luere quando ſalitur ouis.

Sterilitas quando dicatur.

a *Sterilitates.* quando dicitur ſterilitas? quædam quando nec ſemen recolligit: vt arg. ff. e. l. ex cõducto. §. ſed & ſi labes. &. l. ſi vno anno. §. vbicunq;. Sed Io. dicit inſpici vulgi opinionem. Ité quãdo dicitur eſſe vbertas, vt ſic recompenſet ſterilem annũ? dicunt quando bis tantum habuit, quantum ſit ſolitus habere. Sed Ioan. dicit[a] quando tantũ habuit, vt facta cõpenſatione vtriuſque, neuter dicatur ſterilis. Sed ſi nouiſſimus annus fuerit ſterilis, nũquid ex præcedentibus fiet cõpenſatio? Reſpõ. ſic, vt ſic teneatur pro eo ſoluere, ſi dominus ignorauit vbertatem præcedentem, quando remiſit pro hoc anno ſterili. Si autẽ ſciuit, nõ tenetur remittere: ſed ſi remiſit, videtur donare irreuocabiliter: vt ff. eo. l. ſi ex conducto. aliàs. l. ſi vno anno. §. quid tamẽ. &. ff. de tri. lega. l. ex eo. & de annuis leg. l. legatũ. §. vini. *ADDITIO.* Dicas cum Bar. hic, quem ſequitur Abbas in. c. propter ſterilitatem. j. reſpõ. extra eo. q̃ tunc dicitur ſterilitas, vt fiat remiſſio pro rata, quãdo colonus recipit tam modicos fructꝰ, vt ſoluendo penſionem remaneat deceptus vltra dimidiam iuſti precij. eſt enim contractus bonæ fidei: & bona fides non patitur quem ita decipi: vt. l. ij. ff. de reſcinden. ven. pro quo facit iſte textus ibi, rationem tui iuxta bonam fidem &c.

Vbertas quando dicatur.

Ibi apparet magni momenti dicti cõſtitutoris: quia modicum quid facere, vt vtrique annus ſterilis dici non poſſit. dic ergo multos ve per ſtatu. hic.

b *Rationem tui.* poſtulantis remiſſionẽ, vel vt nõ præſtes: vt. ff. eo. l. ex cõducto. aliàs. l. ſi vno anno. §. vbicunq;.

c *Bonam fidem.* & idem lex præcepit: vt. ff. eod. l. ex conducto. §. ſi vis.

d *Cognoſcet.* fuerat enim hic iudicatum, ſed altera pars appellauerat.

vel alio cœli vitio damna accidiſſent, ad onus tuum pertinerent: & quę euenerunt ſterilitates,[a] vbertate aliorum annorũ repenſatæ nõ probabuntur: rationem tui[b] iuxta bonã fidem[c] haberi rectè poſtulabis: eámq; formam, qui ex appellatione cognoſcet,[d] ſequetur.

*Succeſſor ad quem non deſcendit obligatio perſonalis, id eſt ſucceſſor ſingularis, non tenetur ſtare colono, vel inquilino: niſi ius coloni vel inquilini ſit reſeruatum in contractu. Bald. Vel ſic: Emptor fundi nõ tenetur abſque pacto ſtare colono. Salyc.*

IX. Idem A. Fuſco.

EMptorem[e] quidem fundi neceſſe non eſt ſtare colono,[f] cui prior dominus locauit: niſi ea lege emit.[g] Verũ ſi probetur aliquo pacto[h] conſenſiſſe,[i] vt in eadẽ cõductione maneat: quanuis ſine ſcripto,[k] bonę fidei iudicio ei quod placuit, parere cogetur.

*Hæres obligatur ex locatione & conductione defuncti, tam perpetua, quàm temporali. Bald.*

X. Imp. GORDIANVS A. Pomponio.

VIam veritatis ignoras, in conductionibus non ſuccedere heredes cõductoris exiſtimans:[l] cum ſiue perpetua conductio eſt, etiam ad hæredes tranſmittatur: ſiue temporalis, intra tempora locationis hæredi quoq; onus contractus incumbat.

*Reconducere nemo tenetur inuitus. Bald.*

XI. Imp. PHILIPPVS A. Theodoro.

INuitos conductores ſeu hæredes eorum poſt tempora locationis impleta non eſſe retinendos, ſæpe reſcriptum eſt.[m]

*Damnum in rebus coloni pertinet ad colonum, non ad dominum. Bald. Vel ſic: Damnum illatum per latrones in rebus coloni, exiſtentibus in poſſeſſionibus conductis, non debet reſarciri per locatorem. Salycetus.*

XII. Idem A. Nicæ.

DAmnum quod per aggreſſuram latronum in poſſeſſionibus locatis rei tuæ illatum eſſe proponis, à domina earundem poſſeſſionum, quam nullius criminis ream facere te dicis, reſarciri tibi nulla ratione deſideras.[n]

*Diuiſio contractus inducit diuiſionem obligationis. Et correi habent beneficium cedendarum actionum pro rata. Bald. Vel ſic: Ex conductione plurium, quilibet tenetur pro parte, niſi quilibet ſe obligauerit in ſolidum. & tũc ſoluens ſolidum, poteſt petere vt contra alios ſibi cedantur actiones. Salyc.*

XIII. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & VALERIAN. Cæſ. Heraclidæ.

*Emptorem.*] *CASVS.* Locaſti mihi fundum, poſtea vendidiſti: an inuito emptore poſsit colonus in eo morari, quæritur? Dicitur q̃ non, niſi hoc pacto conuenerit inter emptorem & venditorem, vt in ea conductione liceret ei morari.

c *Emptorem.* quidam habent, emptorem: & bene. alij, emptori, & tunc habet duos ſenſus, vt ſcilicet emptor non ſtet colono, vel e contra emptori colonus non ſtet. ſed primus intellectus eſt verus propter exceptionem: niſi ea lege &c. ſed & ſecundus eſt verus: licet non per legem iſtam, ſed per aliam: vt. ff. eo. l. qui fundum.

f *Colono.* colonus in villa, inquilinus in ciuitate: vt. ff. de acqui. poſſ. l. res pignoris. An idem ergo in inquilino? Reſpon. ſic, ſecundum Ioan. vt. ff. eo. l. ſi merces. §. j. &. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. pe. ſed nõ idem in miſſo in poſſeſſionem à prætore, qui ſtat colono debitoris: vt. ff. de bo. auct. iudi. poſſiden. l. in vẽditione. §. j. Item non ſic in eo qui conduxit ad nõ modicum tempus, qui habet actionem ſi à poſſeſſione cadat: vt. ff. ſi ager vectig. per totũ. &. ff. de ſuperfi. l. j. §. j. &. j. de fun. patrimo. l. fi. lib. xj. multo magis ergo exceptionem: vt ea. l. de ſuperfi. §. quod autem ait prætor. Sed quidam dixerunt idem in eo quod in ſimplici colono, & ſi expellatur, agat contra locantem: vt. ff. eo. l. ſi merces. §. j. Si ergo non tenetur ſtare, & eum expellat, non tenetur vnde vi, aut lege, ſi quis in tantam. & quia colonus non poſſidet ciuiliter vel naturaliter: vt. ff. de vſucap. l. non ſolum. §. quod vulgo. Item ſecundum Hug. ſi colonus reſiſtat, non tenetur aliqua prædictarum actionum: quia facit cauſa ſui iuris conſeruandi: vt. ff. vti poſſi. l. ſi duo. §. ij. quod poteſt eſſe verum: ſed tamen expelli poteſt: vt hæc lex dicit. Item quod hic dicit in emptore, idem in quolibet ſingulari ſucceſſore: vt &. ff. de lega. j. l. nihil proponitur. §. fin. &. ff. eo. l. qui fundum. in fin. &. ff. de vſufruct. l. arbores. §. j. Sed contra eſt. ff. de iure fiſ. l. fin. vbi colonus inuito emptore percipit fructus: ſed ibi ſpeciale, ne fiſcus teneatur colono. Accur.

Inquilinũ an teneatur ſtare emptor domus.

g *Emit.* tunc enim ſi emptor colonum expellat, tenetur emptor venditori in eo quod vẽditor colono: nõ autẽ poteſt colonꝰ reſiſtere quo minus expellat: vt. d. l. ff. e. l. ſi merces. §. j. &. l. ſi fundꝰ. &. l. & hæc diſtinctio. & de act. emp. l. Iul. §. pe. Vel poteſt dici colonum habere exceptionẽ, licet non habeat actionem: vt arg. j. de euict. l. emptori. &. ff. pro ſoc. l. idémque erit. §. ſi.

h *Pacto.* etiam tacito.

i *Conſenſiſſe.* ſcilicet colono.

k *Sine ſcripto.* vt & ſupra de pact. l. pactum quod bona. & facit ad hoc. ff. de regu. iur. l. nemo ad alium. &. ff. de contrahen. empt. l. alienatio.

*Viam.*] *CASVS.* An in ius conductionis ſuccedat hæres conductoris, quæritur? Dicitur quòd ſic, ſiue fuerit perpetua conductio xxx. an. ſiue temporalis vſque ad annum, ſcilicet ſi moriatur intra tempora locationis: quia vtroq; caſu tranſmittitur ad hæredes.

l *Exiſtimans.* eſt ergo veritas q̃ ſuccedit, vt hic ſubiicit, &. ff. e. l. cum in plures. §. hæredẽ. &. l. ſed addes. §. pen. &. j. de iur. do. l. ſi ſocrus. & inſtit. e. §. fi. & de rerũ diui. §. is vero. in eo q̃ eſt ibi, fere. Sed contra ſupra de vſufruc. l. ſi domina. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur de locatione vſusfructus: hic vero proprietatis. Odof. hic, & glo. in. l. contraria.

*Inuitos.*] *CASVS.* An colonus finito tempore conductionis poſsit retineri inuitus in locatione? Reſpon: q̃ non.

m *Reſcriptum eſt.* vt & ſupra de contrahen. empt. l. inuitum. Sed cõtra. ff. de publica. l. cotẽ. §. fi. vbi tenetur inuitus. Solu. dixi. ſ. e. l. ſi cum Hermes. Item contra infra de agricol. & cen. l. cum ſatis. §. j. lib. xj. ſed ibi in perpetuo conducentibus: hic ad tempus dicit.

b *Idem Angel.*

*Damnum.*] *CASVS.* Locaui tibi fundum meum: boues induxiſti: an damnum tibi datum reſarcire debeam, quæritur? Reſpon. quòd non, niſi ego reus criminis fuero.

n *Deſideras.* vt & ſupra de actio. empt. l. fina. Sed contra. ff. eod. l. ex conducto. §. ſi vis tempeſtatis. vbi dicit dominum præſtare debere colono omnem vim: ſed ibi de diuina dicit, ſcilicet tempeſtate, vbi tenetur dominus, ſcilicet ad mercedem remittendam: ſed hic de humana vi dicit. *ADDITIO.* Tu dicas, aut damnum contingit in fructibus, ſiue in re locata: & tunc debet fieri deminutio mercedis: vt in dicto. §. ſi vis. aut damnum contingit in rebus propriis coloni, & non fit deminutio: vt hic. Bar. Bal. Angel. & Salycetus.

*Si diuisa.* ] CASVS. Tribus domum tuam diuisim locasti, quilibet pro parte sua tenebitur, nō autem pro aliena: & vno soluente partem suam, alij non liberantur. Sed si conuenit vt quilibet in solidum teneretur: hoc casu quem elegeris, conuenire poteris: & ei satisfacienti, cedes actionem aduersus alios pro quibus soluit.

a *Si diuisa.* quia egerunt vt quilibet pro parte tantum teneretur, expresse vel tacite supplendo. vel quilibet suam partem conduxit: vt subiicit.

b *Et.* pro id est &c.

c *Non oportet.* vt &. j. de diui. tut. l. ij. §. j. si tamen in solidum alter vellet soluere, petet sibi cedi actiones: vt supra si cer. pet. l. si in rem.

d *Locatori sunt obligati.* quia hoc egerunt, vt quilibet in solidum teneretur etiam iure veteri: vt. ff. de duob. re. l. eandem. &. l. reos. §. cum tabulis. Accursius.

e *Auferri.* hoc corrigitur hodie: quia licet sit actum vt quilibet in solidū teneatur, tamen pro parte sunt cōueniendi, si ambo sunt soluendo, & præsentes: vt in authent. de duob. reis. in prin. colla. vij. Sed & beneficium epistolę diui Hadriani potest implorari: vt. ff. de tut. & rat. dist. l. j. §. nunc tractemus. Accursius.

f *Habetis sane.* vt. j. de duob. re. l. j. & de diui. tut. l. ij. in princi. &. §. fina. & infra arbi. tute. l. cum interdictæ. in fin. & infra de fideiuss. l. ij. &. ff. eo. l. cum apparebit. &. ff. de cuict. l. in creditore. &. ff. qui pot. in pig. hab. l. mulier.

g *Facultatem.* & necessitatem.

h *Transferantur.* sed an in solidum, vel pro parte? Respon. pro parte: vt statim hic innuit, &. ff. de admini. tuto. l. si plures tutelam. &. ff. de censi. l. cum possessor. &. ff. de pecul. l. quæsitum. §. ij. Sed pone cessionem non esse factam. Respō. si sunt socij, dabitur actio pro socio ad interesse, non ad pignora. si non sint socij, sed vt scholares sunt, tunc dabitur vtilis pro socio: vt. ff. de his qui deie. vel effu. l. perceptione. Alij nullam dant: vt. ff. de fideiusso. l. Vranius.

i *Quorum nomine.* videntur ergo inuicem fideiubere secundum hoc quod dicit: vt. ff. ad Velleia. l. vir vxori.

*Si hi.* ] CASVS. Procurator fisci conduxit plaustrum ad ferendum annonā: mercedem soluit: si non facit locator quod conuenit, aget aduersus eum ex locato.

k *Si hi qui à vobis.* scilicet procuratoribus fisci. Accur.

l *Redemerant.* id est operas suas locauerant circa frumentum vehendum: & frumētum vehendum dicuntur conducere: & sic locare & conducere dicuntur.

m *Annonæ.* publicæ.

n *Accepta pecunia.* caute dicit, accepta pecunia: aliàs non est locatio: vt. ff. depo. l. j. §. si quis seruum. Item caute dicit, accepta. nam sicut emptor demum soluto precio cogit venditorem ad rē tradendam, sic & hi conductores frumenti inferendi accepta pecunia cogentur fidem adimplere: vt. ff. de ac. empt. l. Iulianus. §. offerri. &. ff. locati. l. ij. in prin.

*Si de fundo.* ] CASVS. Mihi fundū locasti, demum me expulisti. agam ex conducto ad interesse: & si pœnam promisisti si me expelleres, agam ad pœnam.

o *Ex conducto.* ad interesse, in quo venit etiam lucrum: vt. ff. eo. l. si fundū. §. fi. Item & agit ex cōducto, si quid vtiliter vel necessario sit impensum: vt. ff. eo. l. dominus. §. j. &. l. penul. in prin. An autē per cōstitutionem, si quis in tantam. vel interdicto aliquo succurratur colono cōtra dominū? Respō. nō videtur, cum nullam habeat possessionem de qua sit expulsus: nec potest dici q incontinenti interuerterit possessionē: & sic incipit sibi possidere conductor. & sic secūdo expulsus agat, per. l. ff. de vi & vi arm. l. j. §. q à me vi. quia hęc incōtinenti fiunt: vt in eo. tit. l. iij. §. eum igitur. Itē an possit resistere domino? Respō. vt diximus. ſ. e. l. emptorē. Itē an & cōtra extraneū aget interdicto, si ab eo repellatur? Respō. si pri⁹ possessionē interuerterat domino, sicut aliàs nō: vt. ff. de vi & vi ar. l. colonus. &. l. cum fundū. Sed an eo ipso videatur interuertere, q inuitus expellitur? Respō. nō, cū nō sibi, sed domino semp possidere intendat.

p *Placuit.* interposita stipulatione vt onus probādi interesse, cuitetur: vt insti. de verb. oblig. §. pe.

q *Retinere potes.* exactam. Vel dic retinere mercedem loco pœnæ, & hoc nisi in casibus quos habemus. ſ. eo. l. æde. altero tamen debet esse contentus, nisi sit actū pacto manente rato: vt. ff. de excep. do. l. apud Celsum. §. Labeo. &. ff. de transac. l. qui fidem.

*Egem.* ] CASVS. Locasti mihi fundum pro. x. & ea solui: plus petere nō potes. Si vero in cōductione te consentiente remāsi: tēpore locationis finito eandem cōductionem videor renouasse, pignoribus remanentibus in causa cōductionis, quæ fuerunt in prima cōductione vel locatione.

r *Oportet.* sic &. ff. eo. l. si merces. §. conductor. &. ff. de contrahen. empt. l. pacta.

s *Reposci.* hoc in priuatis locationibus. aliàs secus: vt infra de allu. & palu. l. ij.

t *Tacito consensu.* in sequentem annum, nisi interim dominus furere cœperit: vel decesserit: vt. ff. eo. l. qui ad certum.

u *Cum vinculo.* sic. ff. si cer. pet. l. si quis nec causam. §. pen. & hoc nisi fuerit res aliena illata. nam tunc exigitur nouus domini consensus. In vrbanis autem prædiis intelligitur recōductio facta, quatenus inhabitauerat, nisi in scriptis aliter cōprehensum sit: vt. ff. eo. l. item quæritur. §. qui impleto.

*Præses.* ] CASVS. Si domum mihi locasti, nec pensionem suā die solui: tenebor ad vsuras ex mora: sicut in cæteris bonæ fidei contractibus.

x *Cum sit bonæ fidei.* vt institu. de act. §. actionum. & supra eo. l. ij. &. l. emptorem.

y *Vsuras.* vt supra eo. l. ij. &. ff. eo. l. quæro. & de vsur. l. cum quidam. §. ex locato.

*Excepto.* ] CASVS. Locasti mihi fundū in triennium: primo anno erat sterilis: duobus annis sequētibus fertilis: subducto tempore sterilitatis in residui tēporis pensionē sum obligatus.

z *Excepto.* nisi ex vbertate aliorū annorum possit recōpensari, vel nisi speciali pacto spectet ad tuum periculum: quod seruandū esset: vt supra eo. l. legē. &. l. licet. Et dic q colonus de sterilitate potest queri: vt hic, & plene diximus. ſ. eo. l. licet. nō autem de exiguitate: vt. ff. eo. l. ex conducto. §. cum quidam.

a *Edaci locustarum.* quia omnia edunt.

SI diuisa[a] conductio fuit, &[b] in singulis pro partibus facta: alieno nomine conueniri vos non oportet.[c] ℣ Si autem omnes qui conducebant, in solidum locatori sunt obligati:[d] ius ei competens conueniendi quem velit, non debet auferri.[e] ℣ Habetis sanè[f] vos facultatē[g] locatori offerendi debitum, & vt transferantur[h] in vos ea quæ ob hanc conductionem ab his quorum nomine[i] inquietamini, obligata sunt, postulandi.

*Qui locat operas, tenetur operari demum percepta mercede: quia tunc intelligitur fidem fallere, & non ante. h. d. not. tex. cum glos. Bald.*

XIIII. Iidem AA. & Cæs. Iuliano & aliis.

SI hi qui à vobis[k] redemerant[l] frumentū & hordeum annonæ[m] inferendum, accepta pecunia[n] fidem fefellerunt: ex locato agere cum eis potestis.

*Conductor indebite expulsus, debite petit pœnam promissam: & reponitur in fruitione, si sit apposita clausula, rato manente pacto: & si non soluit pensionem, potest eā retinere pro pœna: & gratis fruetur fructibus conductis. Bald.*

XV. Iidem AA. & CC. Euphrosynæ.

SI de fundo à locatore expulsa es, cum eo agere ex conducto[o] potes: pœnámque à locatore, quam præstari rupta cōuentionis fide placuit,[p] exigere ac retinere potes[q].

*Pactum seruatur, & tacito consensu conductio renouatur. Bald. Vel sic: Qui remanet vltra suum tempus in re conducta, videtur de nouo conduxisse. Salyc.*

XVI. Iidem AA. & CC. Timotheo.

LEgem quidem conductionis seruari oportet,[r] nec pensionum nomine amplius q̄ conuenit reposci.[s] Sin autem tempus in quo locatus fundus fuerat, sit exactum, & in eadem locatione conductor permanserit: tacito consensu[t] eandem locationem vnà cum vinculo[u] pignoris renouare videtur.

*Conductor indilate tenetur soluere pensionem, & vsuras ex mora. Bald.*

XVII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Hosalio.

PRæses prouinciæ ea quę ex locatione debentur, exolui sine mora curabit: non ignarus ex locato & conducto actionem, cum sit bonæ fidei,[x] post moram vsuras[y] legitimas admittere.

*Propter edacitatem vermium fit remissio mercedum: & in pensionibus seruanda est consuetudo. Bald.*

XVIII. Iidem AA. Amno.

EXcepto[z] tēpore, quo edaci locustarum[a] pernicie dum pro. x. & ea solui: plus petere nō potes. Si vero in cōductione te consentiente remāsi: tēpore locationis finito eandem cōductionem videor renouasse, pignoribus remanentibus in causa cōductionis, quæ fuerunt in prima cōductione vel locatione.

BIU Cujas

sterilitatis vitium interceſsit, ſequentis tẽporis fructus, [a] quos tibi iuxta præteritam conſuetudinem [b] deberi conſtiterit, reddi tibi præſes prouincię iubebit.

*Conſuetudini & ſtatuto renunciari pateſt expreſſe. nam in tacitis ſemper conſuetudo & ſtatutum videntur ineſſe: & renunciatio vnius nõ facit alteri iniuriam. Bald. Vel ſic: Fides contractus eſt ſeruanda: & remiſsio facta ab vno non præiudicat alteri. Salycetus.*

XIX. Iidem AA. Valerio.

CIrca locationes atque conductiones maxime fides [c] contractus ſeruanda eſt, ſi nihil ſpecialiter [d] exprimatur contra cõſuetudinem regionis. Quòd ſi alij remiſerint contra legem [e] contractus atque regionis conſuetudinem penſiones: hoc alijs præiudicium afferre nõ poteſt.

*Rei propriæ per ignorantiã facta conductio, viribus nõ ſubſiſtit. Bald. Vel ſic: Conductio rei propriæ nõ tenet, nec dominium transfert. Salycetus.*

XX. Iidem AA. Carpophoro.

QVi rem propriam conduxit, exiſtimans [f] alienam, dominium non tranſfert, ſed ineſficacem cõductionis contractum facit.

*In contractu locationis non habet locum pœnitentia, etiam ſi non ſit proprie locatio, ſed contractus innominatus. Bald. Vel ſic: A conductione contracta non receditur, licet ab alio plus offeratur. Salyc.*

XXI. Iidem AA. & CC. Antoniæ.

SI olei certa ponderatione fructus anni locaſti: [g] de contractu bona fide* [h] habito propter hoc ſolũ, quòd alter [i] maiorem obtulit [k] ponderationem, recedi non oportet.

*Qui promittit operas, tenetur ſeruare bonam fidem. Bald.*

XXII. Iidem AA. & CC. Papiniano.

2 SI hi contra quos ſupplicas, facta locatione certi [l] temporis ſuas tibi locauerint operas: quatenus bona fides patitur, cauſa cognita competens iudex conuentionem ſeruari [m] iubebit. [n]

*Per inſtrumenta locationis non probatur dominium. Et qui rem propriam a ſe poſſeſſam conducit: non mutat ſibi poſſeſſionis cauſam. Bald. Vel ſic: Locatio non ſufficit ad probandũ dominium contra conductorẽ, qui poſtea de dominio cœpit litigare. Saly.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Priſco.

AD probationem [o] †rei propriæ ſiue defenſionem non ſufficit locatio ei facta qui pòſt de dominio cœperit contendere: cum inſcientia domini proprij [p] & errantis [q] nullum habeat conſenſum: ſed ex euentu, ſi victus fuerit, [r] contractus locationis non conſtitiſſe magis [ſ] declaratur. Nemo enim ſibi iure poſſeſsionẽ [t] mutare poteſt.

*Ex conductione mariti nõ tenetur vxor: ſed ſi ipſa conduxit, tenetur. Bald. Vel ſic: Contractus conductionis valet etiam ſine inſtrumentis vel ſcriptura: & tenet hæredes conductoris, nõ eius vxorem, niſi ipſa poſtea conduxerit. Salyce.*

XXIIII. Iidem AA. & CC. Antonino.

COntractus locationis conductioniſq;, non interuenientibus etiã inſtrumẽtis ratus habeaẽ, ſecundũ quod hæredes

---

a *Fructus*, id eſt merces propter fructus ſequentis temporis. nam nõ poteſt intelligi de partiario colono, ſed de eo qui nummis colit: vt. ff. e. l. ſi merces. §. vis maior. Vel fuit hic contractus innominatus do vt des, ſcilicet vt daret certam menſuram fructuum ſingulis annis, puta decem corbes frumenti, quotcunque fructus percipiat ſingulis annis, ſiue. x. ſiue xx. ſiue xl. vnde cũ hic cõtractus ſit ſimilis locationi, eadem æquitas eſt in iſto ſeruãda, quæ in illo: vt arg. ff. depoſiti. l. j. §. ſi quis ſeruum. & de preſcriptis verbis l. naturalis. §. ſi.

b *Conſuetudinem*. de præſtandis penſionib⁹. quãdo enim certa merces non exprimitur, datur quantum ſolet ex conſuetudine dari: vt hic: & argu. ff. de dam. infec. l. ſi finita. in prin. & de ædi. edi. l. q̃ ſi nolit. §. quia aſsidua. & eſt add. l. iſtam. ff. eod. l. ex conducto. §. ſi vis tempeſtatis.

*Circa.*] CASVS. Pacta quæ fiunt in locatione, ſeruanda ſunt. ſi ergo locauerint duo mihi fundum, & vnus pẽſionẽ pro parte ſua mihi remiſerit: alij non præiudicatur quo minus partẽ ſuam exigere poſsit.

c *Fides*. vt ſupra eo. l. legem. maxime autẽ ideo dicit, quia & quędam non dicta ſeruantur, ſi modo bonum & æquum ſit: vt inſtit. de obli. ex conſenſu. in fi. & ſupra eo. l. proxima. in fi. & ff. eo. l. ex conducto. in prin.

d *Specialiter*. repete maxime: & ſic contra proprie ponitur. Vel dic contra pro prẽter: vt. ff. de pact. l. paciſci. & eodem modo ſubaudi maxime.

e *Contra legem*. melius diciſſet, prẽter legem. nec enim contra legem aliquam ſit, ſi aliquis renunciet ei quod pro ſe introductum ſit. poteſt enim de iure hoc fieri: vt. ſ. de pact. l. ſi quis in conſcribendo. & prodeſt hoc notare propter id quod diximus ſupra de pact. l. j. Item not. hic quòd res inter alios &c. vt & infra. l. res inter alios. & ſupra de pact. l. ſi actionem. & ff. de pactis. l. ſi vnus. §. pacta quæ.

*Qui rem.*] CASVS. Si rem meam quam putabam tuam eſſe, locaſti mihi: non valet locatio: nec in te dominium eſt tranſlatum.

f *Exiſtimans*. idem ſi ſciens. ſed facilitatem facti notauit: vt. j. eo. l. ad probationem. ſed poſſeſsionem perderet ſciens: vt. ff. de acquiren. poſſ. l. ſi rem aliquam. & l. quod meo. in prin. & ff. de rei vindi. l. quædã mulier. & de vſuca. l. ei à quo. & facit ad. l. iſtam ff. de acqui. re. do. l. ſi procurator. ij. & ff. de rei vind. l. inter officium. & ff. eo. l. nõ ſolet. & ſ. de rei vind. l. re tua. & j. de do. inter vi. & vxo. l. ſi. & ff. de reg. iur. l. neque pignus.

*Si olei.*] CASVS. Locaſti mihi fundum vt ſoluerem. x. cados olei: & locaſti in triennium. ſolui. alius offert. xv. cados olei: an à contractu locationis recedere poſsis, quæritur? Dicitur quòd non.

g *Locaſti*. id eſt vſum conceſsiſti, non tamen fuit locatio: quia ſine mercede in pecunia eſſe non poſſet: vt. ff. depoſiti. l. j. §. ſi quis ſeruum. & de preſ. ver. l. naturalis. §. at cũ do. & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. ſi vir vxori. & ſupra de præſcript. ver. (aliàs de re. per.) l. emptionem. & argu. ſupra de contrahen. empt. l. empti.

*ADDITIO.* Habes ex hac gloſ. quòd hic non erat locatio, ſed erat contractus innominatus: quare dicas quòd oleum hic fuit ſolutum, & ſic res non erat integra. aliàs enim eſſet locus pœnitentiæ: vt. l. ſi pecuniam. ff. de condict. cauſa data. Item ſuppleas ſecũdo quòd hic erat res expoſita locationi, vnde habet ſimilitudinem cum contractu bonæ fidei, arg. l. j. ſupra titu. j. aliàs em non eſſet contractus iſte bonæ fidei: quia contractus innominatus non dicitur bonæ fidei, niſi in duobus caſibus: vt inſtitu. de act. §. actionum. ita intelligit Barto. hic hanc. l.

h *Bona fide*. maxime. nam idem eſt in ſtricti iuris iudicio: vt ſupra de act. & obligatio. l. ſicut. &. ſ. de tranſact. l. quamuis.

i *Quòd alter*. ſcilicet tertius.

k *Obtulit*. niſi vltra dimidiam eſſes deceptus: vt. ſ. de reſcin. vẽd. l. ij. & l. ſi voluntate.

*Si hi.*] CASVS. Locaſti mihi operas in quinquennium. vt fidem cõtractus ſerues, iudex te cõpeller.

l *Certi*, minus. xxx. annis. Quid autem ſi in perpetuum vel vltra triginta annos? Ir. quòd non tenet. Nos quòd ſic, cum ſaltem feriatis interpelletur diebus: & ſic non fit ſeruus: vt & infra de inge. ma. l. ſi veſtrã. & per ſubſtitutũ poſſit ſeruire: vt not. ſ. de vſufru. l. antiquitas.

m *Seruari*. & præciſe cogẽtur ad factum vel ad intereſſe, prout [a] voluerit actor: vt. ff. de no. ope. nun. l. ſtipulatio. §. ſiue. & ff. de verb. obli. l. ſi fundũ. & ſic intelligit. ff. de aqua plu. arcen. l. ſi Titius. §. officiũ. & ſi cõtumax fuerit locator, cum præciſe ad factũ agitur, iurabitur in litem: vt. ff. eo. l. ſi cui. §. j.

n *Iubebit*. ſcilicet vt per id tẽpus præſtet quod conuenit.

*AD probationem.*] CASVS. Rem meã mihi locaſti. vindicare vis, & probare dominiũ ad te pertinere p̃ hoc q̃ mihi locaſti: an ad probationẽ hoc ſufficiat, quæriſ? Rñ. q̃ nõ. Nõ enim ſufficit ad probandum dominium probare me conduxiſſe.

o *Ad probationem*. ad probandũ q̃ res ſit alicuius petentis, nõ ſufficit probare ſe locaſſe: nec ecõtra ad defenſionẽ ſe cõduxiſſe, ſed alio modo oportet probari locãtis vel cõducẽtis dominiũ: vt hic, &. j. de lib. cau. l. ad probationẽ. & ff. eo. l. nõ ſolet. & agebatur hic rei vindicatione, nõ locati. & ſi quidem cõductor probet ſe dominũ, patet q̃ contractus fuit nullus, cum rei ſuæ nõ ſit locatio: vt. ff. depoſiti. l. qui rem. & de vſuca. l. ei à quo. Dic ergo ad probationem, ſcilicet quando petit, ſiue defenſionem quando poſsidet. *ADDITIO.* Quia finita locatione conductor reſtituit, & poſtea agit rei vindicatione. Salyce.

p *Domini proprii*. conducentis.

q *Errantis*. idem in ſciente: vt diximus. ſ. eo. l. qui rem.

r *Victus fuerit*. qui locauit.

ſ *Magis*. electiue ponitur.

t *Nemo enim ſibi iure poſſeſsionem*. dic poſſeſsionem, id eſt proprietatem:

† *Glo. in. c. inter dilectos. ſuper verb. quod meũ. in me. extra de ſi. inſtru. inducit hãc. l. in arg. quòd licet ex pluribus cauſis poſsit fieri traditio rei: ex vna tamen dominium quæritur.*

a *Hoc rẽ ſi æquitas hoc ſuadeat, quia forte alius neſciret, vel nõ poſſet tales operas p̃ſtare: alias ſoluẽdo intereſſe vel pœnã ſi erat promiſſa, liberabitur. Bald.*

b *Iſtã glo. ſequũt Bal. & Saly.*

conductoris, etsi non interuenerint [a] instrumẽta, nõ vxorẽ [b] conuenire debes. Sane de posteriore tempore quo conductricem ipsam proponis fuisse, adesse fidem precibus tuis probans, pensiones integras ab ea pete.

*Conductor debet prius domum seu possessionẽ restituere, quàm de proprietate litigare seu obiicere. h.d. Bald. & Salyc.*

XXV. Iidem AA. & CC. Epagatho.

SI quis conductionis [c] titulo agrum vel aliam quancunq; rem accepit: possessionem prius restituere [d] debet, & tunc de proprietate litigaro.

*Euaneſcit inſtrumentum ſi exinanitur debitum. Bald. Vel ſic: Impleta fide conductionis finitæ agi poteſt contra locatorem, vt retenta vel abrepta reſtituat. Salyc.*

XXVI. Iidem AA. & CC. Oploni & Hermogeni.

SI conductionis [f] impleſtis fidem: [e] eiuſdem rei gratia factum inſtrumẽtum euanuit. [f] Quòd ſi quid veſtrum in fundo [g] fuit, vel vi direptum [h] eſt: hoc reſtitui [i] vobis præſes prouinciæ iubebit.

*Si ſoluerim pro colono tuo, & tu mihi promittis per ſtipulationem: teneris efficaciter. ſecus ſi nudo pacto fideiubes. Bald. Vel ſic: Vbi nudum pactum non ſufficeret, ſtipulatio prodeſt. hoc dicit. Salyc. Vel ſic: Pactum cohærentia traditionis non veſtitur, quando cum tertio & non cum recipiente interponitur. Saly.*

XXVII. Iidem AA. & CC. Neroni.

SI tibi, [k] quę ꝑ colonis cõducti prædij prorogaſti, [l] dominus fundi ſtipulãdi dare ſpopõdit: cõpetens iudex reddi tibi iubebit. [m] ℣ Nam ſi cõuẽtio placiti fine ſtetit: [n] ex nudo pacto perſpicis actionem iure noſtro [o] naſci non poſſe.

---

a *Et hoc ſi ue ſciens ſiue ignorãs fuerit ipſe conductor. Cyn.*

b *Iſta glo. allegatur ſecũdũ Saly. hic ad hoc quòd locatio nõ præbet titulum ſecũm eũdẽ.*

c *Vide. c. inter dilectos. vbi Pa nor. Imo. et Feli. extra de fide inſtru. & c. eũ venerabilis. de reli. do. et. l. ſolẽnibus. ſ. de rei vind.*

*Contractus.* ] CAVS. Fundũ miſi hi locaſti. nõ ideo quia non interuenit inſtrumentum, minus eſt habendus ratus locationis contractus. nec vxorem meam conuenies, niſi in poſterius tempus de nouo conduxerit.

a *Etſi non interuenerint.* vt &. ſ. de fi. inſtru. l. ſi conſtiterit. & eſt ratio, quia cum nudo conſenſu contrahatur, neque verba neque ſcriptura deſiderantur: vt. ff. eo. l. j.

b *Non vxorem.* ſic & ſupra ad Vell. l. ſi aduerſarius. & ſupra ne vxor pro ma. l. j.

*Caſum ponit.*

c *Si quis conductionis.* Pone caſum ꝙ vendidi tibi rem retento vſufructu. vel conſtituens me tuo nomine poſſidere, quam tibi poſtea loco, agam finito tẽpore locationis contra te condictione ex hac. l. & poſtea vindicabis tuum dominium: licet duæ regulæ videantur obſtare: vna quæ dicit, cui damus actionem, multo magis exceptionem: vt. ff. de ſuperficie. l. j. ſ. quod autẽ ait prætor. Et alia, dolo facit, qui petit quod reſtituturus eſt. Sed hoc expreſsè ſic ordinat lex. Vel vbi lex non ordinat, ſic habent locum prędictę regulæ. & idem poteſt dici in omnibus qui alieno nomine tenent: vt in tutore, curatore, geſtore, depoſitario, commodatario, vſuario, & vſufructuario, ſi non eſt in his aliqua iuſta cauſa retinendi: vt. ff. de acquiren. poſſ. l. ſi quis rem quam. (Alij dicunt etiam in his dominij cauſam obſtare agenti poſſeſſorio) & agitur his & aliis cauſis vtili condictione ad inſtar huius directæ, quæ ex hac. l. datur.

*d Iſtã ſequitur Sal. hic.*

d Vel pone [c] caſum & melius ſecundum quod hæc litera ſonat ſimpliciter: vt ſupra eo. l. ad probationem.

*e Vera eſt ſecũm Iac. de Are. et Ange. hic.*

e *Fidem.* ſoluendo debitam penſionem.

*f Iſte intellectus reprobatur ſecũm Bar. Ang. & Saly. hic & eſt text. in cõtrariũ in. l. qui rẽ. ff. depoſi.*

f *Euanuit.* vt. ſ. depoſiti. l. propter. & ideo cõdici vel vindicari poteſt: vt. ſ. de condic. ſine cauſa. l. diſſolutæ. &. ſ. ad exhi. l. ſi.

g *Hanc tenent Cy. B. et Ang. hic. & idẽ Bar. in. l. cõtraria.*

g *In fundo.* à vobis conducto.

h *Direptum eſt.* à locatore vel alio.

i *Reſtitui.* rei vindicatione, vel vi bonorũ raptorũ: vt &. ſ. eo. l. damnũ. vel etiã ex cõducto cõtra locatorẽ tenentẽ vel rapientẽ: arg. ſ. de act. empt. l. ij. in fi. & ff. de cõtrahẽ. emp. l. quotiens. Acc.

*Si tibi.* ] CAVS. Si pro colonis tuis Titius Seio ſoluerit an te habeat obligatũ, quęritur? Diſtinguitur: aut Titius ſtipulatus eſt pecuniã ſibi à domino reddi, aut nõ. ſi ſic, habet te obligatum: ſi nõ, nõ habet. Viuia. Vel pone caſum vt in glo. ſeq.

k *Si tibi.* pone caſum ſecundũ Ir. quòd colonus ſoluit pro colonis, id eſt adſcriptitiis prędij, ſine quibus prædium alienari vel locari nõ poteſt: vt. j. de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. Vel dic ꝙ extraneus aliquis ſoluebat pro colonis, & vtroq; caſu ſtipulabatur à domino, aliàs nõ datur actio.

l *Prorogaſti.* aliàs prærogaſti. i. ante tẽpus ſoluiſti. ſ. creditoribꝰ eorum. Vel dic ſimpliciter. i. ſoluiſti. ſ. creditoribus eorum.

m *Iubebit.* ſcilicet condictione certi ex ſtipulatione: vt. ff. ſi certum peta. l. ſi quis certum.

n *Stetit.* id eſt ſtipulatio non interuenit.

o *Iure noſtro.* ſcilicet ciuili: ſed prætorio naſcitur de cõſtituta, ſi eo

---

A tigare: vt infra in quibus cau. co. cen. l. j. & ij. lib. xj. & infra de agri. & cen. l. cum ſatis. lib. xj. Vel ſecundum Ir. licet domino ibi non reſtituat ſtatim, tamen non obeſt ei: quia colonus tenetur probare nihilo minus alterius eſſe: non eius qui ſe dominum eſſe dicit. Vel ibi loquitur de perpetuo cenſitis: hic non. & hæc vera. Vel hic poſſeſſorio, [h] ibi petitorio petebatur. nam re- ditus ibi petebantur, & prædium penes colonum eſſe volebat. Item ſecundo eſt contra. ff. depoſiti. l. bona fides. vbi deponenti nõ redditur, ſed domino vero. Solu. ibi petitorio, [i] ſcilicet depoſiti: hic poſſeſſorio, condictione ſcilicet ex hac l. agitur. vel ibi erat fur vel prædo: hic bona fidei poſſeſſor. Vel ibi incõtinenti paratus erat dominus probare: hic non, arg. ff. ad exhi. ben. l. iij. ſ. ibidẽ. quam diſtinctionem Io. non admittit, quãdo lex expreſsim ordinat vt priꝰ reſtituatur poſſeſſio: vel cauſa poſſeſſionis prius agatur, & poſtea proprietatis. [k] Vel ibi conſtabat alium dominum, hic non. Item contra. ff. de regu. iur. l. in condemnatione. ſ. fin. & de except. doli. l. dolo. Item & ff. de regu. iur. l. inuitus. ſ. j. & de ſuperficie. l. j. ſ. quod autem ait. ibi, cui damus actionem &c. Sed illa [l] in petitorio, non in poſſeſſorio intelligenda ſunt, cui damus &c. & eſt ad. l. iſtam ſupra de rei vindic. l. ordinarij. & infra de interdict. l. incerti. Sed ibi dicit, hodie conſtat &c. vt not. infra de edicto diui Hadri. toll. l. ij. ADDITIO. Colligas hic paruam diſtinctionem ex iuribus in hac gloſ. allega. dum quæritur, an conductor poſsit locatori referre quæſtionem dominij: quia aut de locatione eſt dubium, & poteſt opponi exceptio dominij: vt. d. l. litibus. aut conſtat de locatione: & tunc ſi locator agit condictione ex hac. l. non poteſt excipi de dominio, vt hic. ſi vero agit actione ex eo contractu, tunc aut obiicit conductor de dominio proprio, & poteſt: quia illa exceptio porimit in totum ius agentis: vt. l. ad probationem. ſupra eod. aut obiicit de dominio tertij: & tunc ſi ille tertius ſibi adſiſtat & agit, & tunc poteſt: vt. l. bona fides. ſ. fi. ff. depo. aliàs non poteſt.

*Si conductionis.* ] CAVS. Locaſti mihi fundum, & mercedem ſolui: inſtrumentum locationis euanuit: ſi aliquid in fundo à me inductum eſt, & tu locator illud ſurripueris, dabitur mihi rei vid. vel vi bo. rap. aut ex cõducto, vt illud mihi reſtituas.

*Si tibi.* ] CAVS. Si pro colonis tuis Titius Seio ſoluerit an te habeat obligatũ, quęritur? Diſtinguitur: aut Titius ſtipulatus eſt pecuniã ſibi à domino reddi, aut nõ. ſi ſic, habet te obligatum: ſi nõ, nõ habet. Viuia. Vel pone caſum vt in glo. ſeq.

si eo animo pacti estis: aliàs agere negociorum gestorum cõtra colonos. Sic ergo non obstat institu. de act. §. de constituta. Vel in hoc secundo casu inutiliter fuisti stipulatus, cum vtiliter stipulari velles: & ideo nec ex stipulatu, quod noluisti, agere potes: vt. ff. de constitu. pe. l. j. §. eum. & adhuc quæritur quomodo præscriptis verbis non nascitur, cum incõtinenti fuerit pactum factum: vt. ff. de pact. l. legem. & l. cum proponas. ij. & §. de re. permu. l. rebus. Respon. secundũ P. speciale: sicut & aliàs ff. de reli. & sum. fu. l. quòd si locus. & ff. de iure do. l. auia. Sed miror quare hoc dixerit: nam pactum vel factũ quod sui vicinitate vestitur, inter eosdem [a] esse debet, quod hic nõ fuit: sed aliis soluerat & p aliis, & adhuc ab alio pacisebatur redd. sibi: sic ergo non potest vestiri. & hoc placet. Tertij dicunt hic ex interuallo appositũ. Quarti, quòd ibi in cõtractu, hic in distractu. & facit ad. l. istam. ff. de pact. l. nutrientium. §. sed cum nulla. & ff. de pact. con. l. j.

*In contractu locationis non veniunt sarcienda fortuita. Bald. Vel sic: Conductor locatori & econtra tenetur de dolo & culpa, non de casu. Salyc.*

XXVIII. Iidem AA. & CC. eidem Neroni.

IN iudicio tam locati, quàm cõducti, dolũ [a] & custodiã, [b] non etiam casum, [c] cui resisti non potest, venire constat.

*Destructa per conductorem, debent restitui per se, & eius hæredem. Salyce.*

XXIX. Iidem AA. & CC. Iuliano.

CVm cõductorem ædificia quæ suscepit integra, destruxisse proponis: hæc etiam hæredes [d] eius præses prouinciæ instaurare ædificiorũ inter vos habita ratione, [e] iubebit.

*Qui prohibetur esse principalis, prohibetur esse accessorius. Bal. Vel sic: Curiales nõ possunt aliena prædia conducere: nec pro conducentibus fideiubere. Salyce.*

XXX. Impp. THEOD. & VALENTINIANVS AA. Florentio præfec. præto.

CVrialis neque [f] procurator, neq; conductor [g] alienarũ rerũ, nec fideiussor † aut mãdator conductoris existat: alioquin nullam obligationem neque locatori [h] neque conductori [i] ex huiusmodi contractu competere sancimus.

*Milites non debent omittere vsum armorum, nec esse graues vicinis eorum. h. d. Et illi qui aluntur à republica, debẽt militare p ipsa, nõ cõtra ipsam vel honorẽ ipsius. tenemẽti. Bal. Vel sic: Milites debẽt se abstinere à cõductionibꝰ, nisi gratia sui vsus. Saly.*

XXXI. Imp. LEO. A. Aspari magistro militum.

MIlites nostros, alienarũ rerum cõductores [k] seu procuratores, [l] aut fideiussores vel mãdatores cõductorũ fieri prohibemꝰ: ne omisso armorũ vsu, ad opus rurestre se cõferant, & vicinis graues pręsũptione cinguli militaris existãt. ℣ Armis [m] autẽ, nõ priuatis negotiis occupẽtur: vt numeris [n] & signis suis iugiter inhęrentes, rẽpublicã à qua aluntur, ab omni bellorum necessitate defendant. †

*Non tenetur dominus relocare eidẽ si nõ vult: nisi per pactum in scriptis factũ adstrinxerit se ad reformandũ. nã tunc cõpellitur: & alii locare nõ potest. h. d. & est valde no. lex p contractibus emphyteuticis, in quibus omittitur renouatio. Bal. Vel sic: Dominus potest locare rem alii cũ fuerit finita locatio primi, nec debet primus secundo cõductori molestiã vel litẽ inferre, sub pœna hic subiecta. Salycetus.*

XXXII. Imp. ZENO A. Adamantio præfec. præto.

NE cui [o] liceat qui aliquam domum alienã, vel locum, aut ergasteriũ noŕe cõductionis accepit, alteri qui post eum [p] domini voluntate ad eandẽ [q] cõductionem accessit, litẽ inferre, [r] quasi rem illicitã, aut agẽti dam nosam tentauerit: sed patere facultatẽ dominis domos suas vel ergasteria vel loca cui voluerint locãdi: [s] Ipsis nihilo minus qui cõduxerint, ab omni super hoc molestia liberis cõseruãdis: nisi forte pacta [t] per scripturam specialiter inita cũ dominis, vel cum his qui postea conduxerint, legibus [u] videlicet cognita, agentis [x] intentionibus suffragentur. ℣ Quòd si quis hu-

*Milites.* ] CASVS: Milites armatæ militię prohibẽtur cõducere res alienas, & esse fideiussores cõductorũ, siue procuratores siue mãdatores eorum: & debent dare operam armis, nõ agriculturis, siue priuatis negotiis: ita vt nos defendant & rempub. à qua aluntur.

k *Conductores.* sed an stabulum p equis suis, † vel alia ad militiam facientia poterit conducere? Respõ. sic: & hoc de iure tantum prohibet: vt. j. subiicit, ne omisso &c. & idem in domo reficienda dico, non habitãda: vt. j. eo. l. fi. in prin. nam & miles punitur: vt j. eo. tit. l. vlt. sed locãti & ignoranti parcitur: vt. ff. eo. l. si ignorans.

† *Sic clerico phibetur ne postulet contra eccle siam in qua habet beneficiũ. extra de postu. c. vlt. & concord. huic. l. glo. illius. c. superverbo, contra eccle siam. post prine.*

l *Procuratores.* vt &. §. de procu. l. militem. nisi in rem suã: vt in eo. tit. l. q stipẽdia. & ff. de procu. l. filiusfamilias. §. veterani. & qui satisda. cog. l. de die. §. j. & nisi pro necessariis in causa liberali: vt. ff. de li. cau. l. iij. §. militi. Vel nisi p suo matrimonio: vt. d. l. filiusfamilias. §. veterani. & idem de milite cœlestis militiæ, quod hic de seculari dicit: vt in authen. de san. epis. §. alium. col. ix. idem in fabricensibus: vt. j. de fab. l. fi. lib. xj.

m *Armis.* sic infra de iure delib. l. fi. in prin. & supra de condict. ob causam. l. si militem. & infra de re mili. l. milites. ij. lib. xij. & xxj. q. iij. per totum. Accur.

n *Vt numeris.* quorum quidã dicuntur militia, alij cohors, alij vexillatio, manipulus, legio, cuneus, ala: vt. ff. de his qui no. infa. l. ij. b circa princip.

*b Dic tu ad Cælo. Nonio Marcello quòd legio constat decẽ cohortibus, & cohors rursus dividitur in quinquaginta manipulos. est autẽ manipulus (vt ait Varro) minima exercitus manus, qua vnum sequitur signum. vexillationẽ antiqui nominauerunt alam equitum.*

*Ne cui.* ] CASVS. Si alicui cõduxerim domum meam vel ergasterium, vsque ad annum, & in sequenti anno nolo sibi locare, sed alij: an possit mihi, aut illi cui locaui, aliquã quæstionẽ mouere? Respõ. q nõ. & si cõtra fecerit, si vilis persona est, verberatur: & in exiliũ mittitur: si nobilis, punitur in decẽ lib. auri.

o *Ne cui.* scilicet sancimus.

p *Post eum.* id est, finita eius conductione.

q *Ad eandem.* id est eiusdem rei.

r *Inferre.* alioquin si damnũ per hoc dns habuerit: agit de dolo vel in factũ: vt. ff. de dolo. l. ré quandã. secũdũ H. quod nõ potest stare, cum habeat actionem ex locato: vt. j. l. prox. In. l. autẽ illa, rem quandam. nõ habebat locum aliud auxilium.

s *Locandi.* tẽpore prioris locationis finito. fallit tamẽ hoc ĩ prędiis fiscalibꝰ. j. de loca. præ. fis. l. cõgruit. & l. prædia. §. fin. lib. xj. Itẽ fallit in scholaribꝰ: vt extra de loca. & eõduct. c. ex rescripto.

t *Pacta.* vt nõ liceret alij locare, donec iste cõductã habere velet, & tãtũ dare quãtũ aliꝰ. Et no. p scripturã speciale: vt. j. tit. j. l. j.

u *Legibus.* non vi, vel dolo, vel metu.

x *Agentis.* scilicet prioris.

*Locator nõ tenetur de leuissima culpa.*

*Merces propter casum remittitur.*

*Custo. lo. l. nauta. ff. de fu. depo.*

a *Dolum.* vt absit.

b *Custodiam.* vt absit. & potest contingere in conductore culpa circa custodiã: vt. ff. nau. cau. sta. l. nauta. Circa locatorem, quia rem alienã locauit: vt. ff. eo. l. si quis domũ. vel vitiosam: vt in. l. sed addes. §. j. & l. cum in plures. §. seruum meum. Sed licet ex natura cõtractꝰ veniat custodia, non tamen leuissima culpa venit: vt. ff. nau. cau. sta. l. idem. §. sed si gratis. si tamen specialiter promittatur custodia: etiam leuissima culpa venit secundũ Io. vt. ff. eo. l. qui mercedem.

c *Casum.* fit enim propter casum remissio mercedis, & sic neq; locatori imputatur: quia aliàs teneretur ad interesse: vt. ff. eo. l. si fundus. Azo. & hoc nisi ex pacto speciali. arg. §. de neg. gest. l. negotium. & facit. §. cõmo. l. j. & §. man. l. à procuratore. & de pi. ac. l. creditor.

*Cvm conductorem.* ] CASVS. Scholaris conduxit hospitium integrum: destruxit hospitium: nũquid tenetur redintegrare, quæritur? Respon. q sic, si viuit, & eo mortuo hæredes eius. Nam tenetur conductor si fecerit rem deteriorem, ad interesse, & posset etiam expelli.

d *Hæredes.* videbatur q non, quia maleficium erat. sed non est ita: vt. ff. de act. & obli. l. ex cõtractibus. & l. ex depositi. Accur.

e *Ratione.* scilicet vt talia restituantur, qualia fuerant tempore conductionis, vel præstet quanti tua interest.

*Curialis.* ] CASVS. Si aliquis curialis est adstrictus curiæ, nõ potest esse cõductor vel fideiussor siue mãdator conductoris: & si contra facit, ex isto contractu nulla oritur actio.

f *Neq; procurator.* veluti qui certa mercede sibi præstita cũ domino conuenit vt à cæteris conductoribus ipse exigat secundũ quosdam. Vel dic simpliciter, sicut & in clericis: vt in authen. de san. epis. §. alium. col. ix. & fac. j. l. proxi.

g *Neque conductor.* si tamen in conductione successit, alij iure

*Conductores.*] CASVS. Si conducis à me rem aliquam, vel precario concedo tibi rem aliquam, finito tempore conductionis debes mihi reddere si viuis, aut hæredes tui si non viuis. Si autem tu aut tui hæredes differant vsq; ad sententiam definitiuam: competens iudex non solum in re, sed in æstimatione rei debet te condemnare.

a *Precario.* sic de vtroque loquitur alia, quæ dicit idem. j. vnde vi. l. non ab re. & quæ hic desunt, ibi supple.

b *Volentibus.* scilicet iure: vt. s. l. proxi.

c *Aestimationem.* res petitur actione locati: vt. ff. eo. l. videamus. §. qui vinum. &. l. si cui. §. qui seruum. sed hæc æstimatio condictione ex hac. l. proponeda est post definitiuã sententiam secũdum quosdã, vt innuit hæc lex: nam tũc demum est in obligatione. sed Io. dicit etiam ante, scilicet sub illa cõditione si distulerit, restituere vsque ad sentẽtiam. sed obiicitur. ff. de iudi. l. non quemadmodũ. Sed respondetur, q̃ illud est verum in principalib⁹: sed hæc æstimatio est accessoria.

*Licet.*] CASVS. Leges aliorum imperatorum prohibebãt milites cõducere prædia aliena: ne locatoribus & aliis vicinis essent iniurioſi. veruntamẽ quia. ll. illæ in multis circunueniebantur, Iustinian⁹ imponit pœnam militibus contra facientibus: & dicit q̃ si aliquis miles conduxit rem alienam, ipso iure fit infamis, & perdit gradum militiæ: & ex illa locatione non datur actio locatori vel conductori.

d *Principes.* vt. s. eo. l. milites. cũ suis concor.

e *Procurandas.* id est reficiendas.

f *Constitutionis.* id est constituti.

g *Procurandos.* i. defendendos armis.

h *Cõuertere.* atrocitatẽ.

i *Optionibus.* id est, qui diuersis tẽporibus militabant pro mercede. Vel dic optionibus, id est electionibus. aliàs opinionibus: vt in authen. vt neque miles, neque fœderatus. per totum col. viij. & facit ad. l. istam in authen. vt lic. ma. & auiẽ. §. quod autem. coll. viij.

k *Saltem in posterum.* iusmodi cõtrouersiã sacris iussionibus interdictam crediderit commouendam: si priuatus est, acriter cæsus exilij subeat pœnam: si militat, decem librarum auri dispendio feriatur.

*Qui rem conductam non restituit ante condemnatoriam sententiam, postea tenetur etiam ad eius æstimationem quasi invasor. h. d. Bal. idem Sal.*

XXXIII. Idem. A. Sebastiano præfec. præt.

CONductores alienarum rerum, seu alienam cuiuslibet rei possessionem precario [a] detinentes, seu hæredes eorum, si non eã dominis recuperare volentibus [b] restituerint, sed litem vsque ad definitiuam sentẽtiam expectauerint: non solum rem locatam, sed etiam æstimationem [c] eius victrici parti ad similitudinem inuasoris alienę possessionis præbere compellãtur.

*Signa imperialia dicuntur victricia. hodie debet imperator in Italia verecundari de tanta fama, quæ tenet gloriam nominis, sed non hominis. & iacet infatuatum imperium, dico in Italia: nam in sua maiestate confundi non potest: vt in authen. quomodo oportet. §. fin. col. i. Bald. vel sic: Milites prohibentur à conductione rerum alienarum, aliàs tam ipsi, quàm locatores puniuntur pœna hic scripta vel inserta: & quilibet potest eos accusare. Salycet.*

XXXIIII. Imp. IVSTINIANVS. A. ad Senatum.

LIcet retro principes [d] multa de militibus qui alienas possessiones vel domos conductionis titulo procurandas [e] susciPiunt, sanxisse manifestum est: tamen quia res sic est contempta, vt neque interminationis sacratissimæ cõstitutionis [f] milites memores, ad huiusmodi sordida audeant venire ministeria, & relictis studiis publicis, signísque victricibus, ad cõductiones alienarum rerum prosilire, & armorum atrocitatem non in hostes ostẽdere, sed cõtra vicinos, & forsitan etiam aduersus ipsos miseros colonos, quos procurandos [g] susceperint, conuertere: [h] necessarium duximus ad hanc sacratissimam venire constitutionem, altius & plenius huiusmodi causam corrigentes. ℣ Iubemus itaque omnes omnino qui sub armis militant, siue maiores, siue minores, (Milites autem appellamus tam eos qui sub excelsis magistris militum tolerare noscũtur militiã, quàm qui in vndecim deuotissimis scholis taxati sunt, necnon eos qui sub diuersis optionibus [i] fœderatorum nomine sunt decorati) saltem [k] in posterum ab omni cõductione alienarum rerũ temperare: ℣ Scituros quòd ex ipso contractu ab initio sine aliquo facto vel aliqua sententia cadant militia, [l] & non sit regressus eis ad pristinum gradũ, neque beneficio imperiali, neque consensu vel permissu iudicis, sub quo tolerãdam sortiti sunt militiam: ne dum alienas res conductionis titulo esse gubernandas existimant, suas militias suámque opinionem amittant, ex militibus pagani, ex decoratis infames cõstituti: [m] & quod post huiusmodi cõductionem, (quam penitus interdicimus) à publico susceperint, [n] & hoc [o] sine aliqua mora vel procrastinatione reddere compellantur: Scituris & ipsis, qui suas facultates post hanc legem eis ad cõductionem permiserint, nostra lege eorum conamine violata, quòd nulla eis exactio contra eas concedatur: vt [p] qui alieni appetens constitutus [q] militem procuratorem elegerit, [r] & à suis cadat reditibus [s]. ℣ Pateat autem omnibus huiusmodi copia apud competentes iudices accusationis: vt qui in hac causa delator existat, laudandus [t] magis quàm vituperandus intelligatur: pœna quam contra milites nostrorum præceptorum contemptores, & ipsos qui eis conductiones rerum ad se pertinentiũ permiserint, statuim⁹, in futuris causis obtinẽte.

*TITVLVS LXVI.*

DE IVRE EMPHYteutico.

*Contractus emphyteuticus propriam habet naturã atq; figuram, exigitq; scripturã. & propter particulare dãnum emphyteuta non liberatur à canone. Bald. vel sic: Contractus emphyteuticus est contractus per se distans à conductione & locatione: & debet fieri in scriptis cum pactis in eo initis. Et si de casu fortuito nihil est conuentum, tunc si res pereat tota, liberatur emphyteuta: non si pereat pro parte. Salycetus.*

I. Imp. ZENO. A. Sebastiano præfec. præt.

IVs emphyteuticarium [u]

A licet in præterito non ita fecerint.

l *Cadant militia.* ipso iure.

m *Infames constituti.* ipso iure.

n *Susceperint.* nolle stipẽdiorũ vel alimẽtorum.

o *Et hoc.* id est, non solum à militia cadẽt, sed etiam hæc percepta reddẽt, & hoc condictione ex hac. l. vel condictione indebiti.

p *Vt.* id est sicut.

q *Constitutus.* s. actor qui alienum petit, sibi tamen debitum.

r *Elegerit.* cedẽdo ei actionẽ, quod est vetitũ: vt. s. ne lice. po. l. j. & ij.

s *Et à suis cadat reditibus.* ille qui cessit. Vel dic, qui locauit. & facit in authẽ. de eccles. titu. §. antepe. col. iij.

t *Laudandus.* sic. ij. de epis. & cle. l. nullus. in fi.

*DE IVRE EMphyteutico.*

*Videbatur contractus emphyteuticus similis locationi, sed non est in situ. de loca. & con. §. adeo. & ideo titu. de locato ponitur vicinus iste. ADDITIO. Et fit cõtractus emphyteuticus hoc pacto. nam ab initio datur certa quãtitas pecuniæ, deinde cõstituitur modica annua pensio in recognitionẽ potius directi dominii, quàm in fructuum percipiẽdorum recompensationẽ. ita dicit Iason de Mayno in. l. i. j. eodem.*

IVs.] CASVS. Emphyteuticus contractus, id est melioratio, neque est venditio neq; locatio &c. & si quis in non modicum tẽpus, imo in perpetuum concedit mihi fundum vt faciam domum, vt ibi plantem &c. & reditum sibi annuum reddam: & si inter me & dominũ fiat aliquod pactum, illud seruandũ est. verbi gratia: Si cõueniat scriptura interueniente, q̃ si flumẽ auferat totũ fundũ, vt dãnũ ptineat ad aliquẽ nostrum. Si verò nõ conuenit, distinguitur: aut totus fund⁹ periit, aut pars fundi. primo casu dãnũ respicit dominũ: secundo casu me emphyteutam.

u *Ius emphyteuticarii.* id est, contractus emphyteuticus: qui qualiter fiat, habes infra. loca. §. adeo. Circa quẽ contractũ sunt tria naturalia siue tacita pacta. Primum habes in fi. huius. l. Secundũ habes. j. eo. l. ij. §. j. Ter-

BIU Cujas

tium habes.j.eo.l.fin.§.j. Et cum dicit iste textus, ius emphyteuticariũ: ex hoc patet quòd emphyteuta habet ius in re, per quod à locatore differt: vt.ff.de leg.j.l.si domus.§.fin.

a *Neque conductionis.* quia nõ solet locatio &c. vt.ff.loca.l.non solet. at hic sic trãsit vtile dominium, & naturalis possessio & ius constituitur in re: vt.ff. si ag.vec.l.j.§.fin. Item hoc ius in rebus soli tantum constituitur.

b *Alienationis.* quia hic ex quibusdam causis potest res auocari: vt.j.eod.l.ij.& fi. Item quia dominium, scilicet directum remanet penes dominum, sed alienatio est actus per quem dominium transfertur: vt.j.de fund.do. l.j. Item in venditione est precium, & certum, & in quantitate. hic autem & in specie, & prẽterea per singulos annos soluitur: vt institu. de contrahen. empt.§. precium. & §. seq. & loc. & condu. §. adeo. Item hic necessaria est scriptura: vt hac. l.qđ in alienatione vel locatione non est opus, & in multis aliis: vt curiosus lector poterit reperire. Sed opponitur: quia etiam alienationis vocabulo continetur, scilicet donatio in emphyteusin: vt in authent. de non alie. §. alienationis. coll. ij. & .ſ. de reb. alie. non alie. l.fin. quę sunt contra. Solu. non continetur appellatione alienationis si proprie & stricte accipias, vt est dominij trãslatio: vt hic: sed large sic, vt ibi.

† *ita text. reputatur singularis, sicut Bald. & Fulgos. Omnemsem ad hoc quod si detis ecclesiæ domũ vt me alimentem, & pro hac dem ego ecclesiæ certã quantitatem vel alia cassa fortuito est destructa, nihilominus tamẽ tenetur ecclesiæ me alimentare: vt per hic tex.*

neque conductionis, [a] neque alienationis, [b] esse titulis adiiciendum, sed hoc ius tertium esse constituimus, ab vtriusque memoratorum contractuũ societate seu similitudine separatum: conceptionem [c] item definitionémque [d] habere propriam, & iustum esse validúmque contractum, in quo cuncta [e] quæ inter vtrasque contrahentium partes super omnibus vel etiam fortuitis casibus, [f] pactionibus scriptura [g] interueniente habitis placuerint, firma illibatáque perpetua stabilitate modis omnibus debeant custodiri, [h] ita † vt si interdum ea quę fortuitis casibus eueniunt, pactorum nõ fuerint conuentione concepta: si quidem tãta emerserit clades, quæ prorsus etiam ipsius rei quæ per emphyteusin data est, faciat interitum: hoc non emphyteuticario, cui nihil reliquum permansit, sed rei domino, qui quod fatalitate ingruebat, [i] etiam nullo intercedente contractu habiturus fuerat, imputetur. ℣ Sin vero particulare [k] vel aliud leue contigerit damnum, ex quo non ipsa rei penitus lædatur substantia: hoc emphyteuticarius [l] suis partibus non dubitet adscribendum.

*Pacta emphyteutica seruanda sunt: quibus cessantibus seruanda est natura contractus: quæ est, vt si per triennium canon non soluatur, possit dominus expellere emphyteutã, nisi steterit per dominũ, & emphyteuta deposuerit censum. Bald. Vel sic: Pacta inita inter dominum & emphyteutam, sunt seruanda: & maxime super reiectione emphyteutæ. Et si de eius reiectione nihil fuerint conuentum, potest expelli si non soluerit per triennium, nulla meliorationis vel alicuius pœnæ habita ratione: nisi per dominum steterit quo minus solutionem recepevit, & emphyteuta consignauerit, & deposuerit. Salycetus.*

II. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni. P. P.

IN emphyteuticariis contractibus sancimus, si quidẽ aliquæ pactiones [m] in emphyteuticis instrumentis fuerint conscriptæ: easdem & in omnibus aliis capitulis [n] obseruari, & de reiectione eius qui emphyteusin suscepit, si solitam pensionem, vel publicarum functionum apochas non præstiterit. [o] ℣ Sin autem nihil super hoc capitulo fuerit pactum, sed per totum triẽnium [p] neque pecunias soluerit, neq; apochas domino tributorum reddiderit: [q] volenti [r] ei licere eũ à prædiis emphyteuticariis repellere: [s] nulla ei in posterum allegatione nomine latens augmẽtum, vt alluuionis ad instar fructuarij: vt.ff. de vsufruct.l.item si fundi.§.sed si insulam.

*dissimulet. B. B. Salyc. & Ia. nec debet distinguit.*

IN *emphyteuticariis.*] CASVS. Dictum est.ſ. ad quẽ debet spectare periculum rei datæ in emphyteusin. hic dicit q̃ pacta si quæ fiant, siue sint de natura contractus siue de extrinsecis, debeant seruari. & si non fiant, debet emphyteuta solũere singulis annis pensionẽ, & debet reddere apochas domino, in quibus confitetur se soluisse: & si in solutione per triennũ cessauerit, dominus poterit eum expellere, nec ei resistere poterit dicendo, se fundum melioraſſe, & posuisse emponemata, id est aliquæ ædificia, allegando q̃ dominus pœnæ se subiecerit si emphyteutam expelleret. Itẽ nec emphyteuta poterit obiicere domino quòd pẽsionem non petiit, quia offerre debuit. & si dominus nolit accipere, debet cõsignare & deponere.

m *Pactiones.* prẽter illas quæ ex natura rei contractus tacite intelliguntur.

n *Capitulis,* scilicet vel super interitu: vt.ſ. l. proxi. vel alienatione: vt.j. l. proxi. vel super aliis, vel etiã super reiiciendo emphyteutam, puta si non soluat per quinquennium vel decennium, vt subiicit & de reiectione. &c.

o *Apochas non præstiterit.* id est pensio soluebatur domino, & functio fisco pro eodem fundo, & emphyteuta qui suscipiebat apocham à fisco, id est confessionem de soluto: vt ſ. & .ſ. de ſi. instru. l. plures. debebat eam domino dare in vnoquoque anno. aliàs si non redderet per triennium, expelli potest, vt hic. Et hoc ea ratione, quia posset esse quòd res ad dominum rediret, & fiscus peteret etiam prẽteritas functiones: vt.ff. de publica. l. imperatores. in princ. Si ergo habuit dominus apocham factam emphyteutæ à publicano, tuebitur se cõtra eundem publicanum. Vel dic apocham cum subscriptione sua: vt.d.l. plures.

*d Cõcor. cũ hac glos. i. circa princ. in ca. literæ tuæ. extra de dilati.*

p *Triennium.* d in emphyteuta ecclesiæ biennium: vt.ſ. de sac. sanct. eccle. authen. qui rem. idem in colono priuati, quod hic, scilicet de biennio [e] dicimus: vt.ff. loca. l. quæro. §. inter.

*e Intellige secũdm distinctionẽ Bar. in. l. ade. ſ. loca. quã refert hic Ia. x. col.*

q *Reddiderit.* cum subscriptione sua: vt.d.l. plures. vel aliter vt modo dixi. Accursius.

*f Idẽ Imo. Io. An. & Inno. in ca. potuit. extra de loca. & Ias. hic.*

r *Volenti.* quia si vellet ad pensionem tantum agere, ex.l. Zenonis posset.

s *Repellere.* per se, huius f. l. auctoritate. sed melius si iudicis auctoritate fiat per libellum, g cum possideat: vt arg. j. de pig. l. creditores. secundum M. & B. nec pertimescat crimen, si faciat per se, cum sibi arbitrium vltionis sciat esse concessum: vt.j. de metatis. l. decuotũ. li. xij. & ad idem.ff. de pigno. l. lex vectigali. Si tamẽ interuersa possessione, suo nomine cœpit possidere emphyteuta, nõ deiicies eũ tua auctoritate: h vt.ff. de vi & vi arma. l. colonus. secundum Ir. Sed quid si fecerit pactum dominus, vt non liceat ei emphyteutam repellere, etiã si pensionem non soluat? Respondeo pactum seruandum, i ar.ſ. de pac. l. pe. quia iuri pro me introducto, renunciare possum. Alij distinguunt an conueniatur ne omnimodo liceat, & tunc non valet: an vsque ad certum tempus, & tunc sic: vt.ff. communi diui. l. in hoc.§. si conueniat. Sed est ar. contra quòd tale pactum non valeat: vt.ff. de preca. l. cum precario. sed prima est verior, & est pro ea. ff. depo. l. j.§. si conueniat. Item si triennio elapso dominus recipiat pensionẽ omnium

*g Immo nõ requiritur libellus. Alb. & Bald. h Ex interuallo. sed bene inconuenienti. Bart. & Ias. xxxv. col. i Sequũtur oẽs docto. dẽ pto Salyc.*

annorum quibus est cessatum, an amodo poterit deiici? Respon. non, [a] ar. ff. de lege commiss. l. post diem. Duorum enim alterum poterat facere dominus, vel deiicere, vel pensionem petere: vt in auth. de ali. & emphy. §. si vero quis locator. col. ix. eligendo ergo vnum, alteri renunciasse videtur: vt. d. l. post diem. & l. si fundus. §. j. in eo. titu. Item quis probabit, vtrũ emphyteuta se soluisse, an dominus sibi non fuisse solutum? Respon. emphyteuta: vt arg. ff. de proba. l. j. quod faciet per testes, [b] vel instrumenta, vel cõfessiones. Vel quòd tribus continuis annis primis soluerit. per quod præsumit retro soluisse semper: vt. j. de apochis pu. l. pe. lib. x. Item quid si emphyteuta promisit pœnam si non soluerit pensionem, an poterit deiici? Videtur quòd non, quasi per pœnam renunciauerit dominus deiectioni. ar. j. de pac. con. l. fin. Tu dic contra, [c] ne quod fauore domini, scilicet pœna, est introductum &c. ff. de legi. & sena. l. quod fauore. & d. l. j. de pactis cõ. loquitur in priuilegiis, quæ facilius quàm iura communia tolluntur. Sed tamen vtrunque, scilicet eum deiicere, & pœnam petere nõ potest, nisi hoc actũ sit vt vtrunq; possit fieri: vt. ff. de excep. doli. l. apud Celsum. §. Labeo. & ff. de transac. l. cum proponas. & de verb. obli. l. ita stipulatus. in fi. Item si semel pœna est exacta, si iterum stet per aliud triennium q̃ non soluat, an iterum poterit exigi? Respondeo, non: [d] vt arg. ff. de arb. l. si duo. §. fi. Nec obstat etiam si sit dictum rato manente cõtractu: quia non cõprehendit pœnæ stipulationẽ: quia non est contractus: [e] vt. ff. de exceptio. dol. l. apud Celsum. §. Labeo. nisi expresse esset dictum, rato manente &c. vt quotiens cessaueris, totiés in pœnã incidas: vt. d. l. si duo. §. fi. Item si promisit pœnã rato manente &c. & petiit pœnam, & vult nihilo minus deiicere, an potest? Respon. sic. [f] arg. ff. de transac. l. qui fidẽ. & l. pacto. & ff. de pactis. l. cum proponas. ij. In fauorem enim domini dictum est q̃ contractus debeat ratus manere. & pro hoc est arg. ff. de reg. iur. l. cum par. & ff. de trãsac. l. si quis maior. Item quid si emphyteuta faciat alium emphyteutam vnum vel plures, & cessant in solutione canonis: quod auxilium datur domino? Quidam dant ei condictionem ex. l. Ioan. dicit quòd vindicat dominium suum à secũdo emphyteuta. & si ille excipiat de iure emphyteutico, q̃ replicet: quia nõ debet ei fides seruari &c. vt. ff. de pactis. l. cum proponas. ij. & ff. vsufructua. quemadmodum ca. l. si vsufructus nomine. Sicque poterit consequi pensiones. Item quid si aliquis non emphyteuta possidens fundũ pro quo. xl. annis soluit pensionẽ, deiiciatur nunc? Respõ. nõ potest deiici: sed presumo emphyteuticũ contractũ celebratũ fuisse: vt arg. j. de fundis patrimo. l. fi. & l. ius emphyteutici. li. xj.

a *Hãc etiã sequũtur oẽs docto. indifferenter put refert hic Ia. xlix. col. *empbyteumata.*

b *Hanc sequuntur oẽs dẽpto Ful.*

c *Proprie capiẽdo: sed bene large. Bald. Alb. & Salyc.*

d *Hãc. vii. partem sequuntur oẽs docto.*

e *Cum glos. tenẽt cõmuniter oẽs docto. secundũ distinctionẽ quam refert hic Iason xliiii. col.*

f *Hãc. vii. partẽ gl. sequuntur oẽs doc. indifferenter prout refert Ias. hic col. liiii.*

*Emponema quid dicitur.*

a *Emponemata.* aliàs, emphynẽmata exponunt aliqui, id est ædificia, vel sunt meliorationes.

b *Vel pœnæ opponenda.* promissa à domino si emphyteutam expelleret: vt. ff. loca. l. quæro. §. inter. Et dic quòd emponema Græce, Latine dicitur melioratio: vt hic dicit, & j. l. proxi. in princ.

c *Cautum est.* vt. j. de contrahen. stipu. l. magnam. & facit. ff. de vsur. l. pecuniæ. §. vsurarum. & ff. de ali. leg. l. libertis. §. manumissis. & ff. de leg. com. l. si fundus. §. fina. Fallit tamen in casu, vt in operis libertorum, quæ videntur debere peti coram iudice ad hoc vt stipulatio committatur: vt. ff. de operis liber. l. cum patronus. Vel ibi non fuerat dies præfinitus. Sed quo tempore anni tres vices poterit solui, dummodo ante kalendas Ianuarij: vt. j. de colla. fun. pa. l. placuit. lib. xj.

meliorationis, vel eorum quæ emponemata [a] * dicuntur, vel pœna opponenda: [b] sed omnimodo eo (si dominus voluerit) repellendo, neq; prætendẽte q̃ non est super hac causa inquietatus: cum neminẽ oporteat cõuentionẽ vel admonitionẽ expectare, sed vltro sese offerre, & debitũ spõtanea volũtate persoluere, secundũ quod & anteriore lege nostri numinis generaliter cautũ est. [c] ¶ Ne autẽ ex hac causa dominis facultas oriatur emphyteutas suos repellere, & reditũ minime velle suscipere, vt ex huiusmodi machinatione triẽnio elapso, suo iure is qui emphyteusin suscepit, cadat: licentiã ei cõcedimus, attestatione præmissa, pecunias offerre, hisq; obsignatis, & secundum legem [d] depositis, minime deiectionis timere periculum.

*Emphyteuta potest ius suum vẽdere vel non, secundum tenorem pactorum. cessante autem super hoc pacto, dominus est requirendus, an velit emere pro tali precio, quod ab alio inuenitur: & expectandus est per duos menses. & si non vult emere, sed consentire, debet pro consensu inuestituræ noui emphyteutæ habere quinquagesimã. & si non vult emere, nec cõsentire, licitum est emphyteutæ post duos menses iura sua vendere personæ non prohibitæ. & si aliter vel alii vendat quàm liceat, sua iura perdit. Baldus.*

III. Idem A. Iuliano. P. P.

CVm dubitabatur vtrũ emphyteuta debeat cũ domini voluntate [e] suas meliorationes, quæ Græco vocabulo ἐμπονήματα [f] dicuntur, alienare, vel ius emphyteuticũ in alium transferre, an eius † expectare consensum: [g] sancimus, si quidem emphyteuticũ instrumentum super hoc casu aliquas pactiones habeat, eas obseruari. sin autem nullo modo huiusmodi pactio interposita est, vel fortè instrumentum emphyteuseos deperditum est [h]: minimè licere emphyteutæ sine consensu domini meliorationes suas aliis vendere, [i] vel ius emphyteuticum transferre. ¶ Sed ne hac occasione accepta, domini minimè concedant

d *Et secundum legem.* ita quòd amodo in suos vsus non conuertat: vt. ff. de vsu. l. acceptam. & j. qui potio. in pigno. ha. l. j. Sed videtur quòd sola oblatio sufficiat, cum velit pœnam euitare tantum. quod quidam dicunt. arg. j. de suscep. & arca. l. j. lib. x. & j. de condit. inser. l. fi. & ff. de arbitris. l. Celsus. in fin. Hic ergo subaudies depositis, scilicet maxime. Alij dicunt q̃ est hic speciale vt sola oblatio non liberet etiam à pœna committenda. Sed quid si ille q̃ soluere debuit, ignorauit, quia hæres est acceptoris: vt. ff. de regu. iur. l. qui in alterius. & sic non soluit, an possit deiici? Respondeo, de stricto iure sic: vt. ff. de verb. oblig. l. cũ filius. §. in hac. & l. ad diẽ. & ff. de nautico fœnore. l. fi. sed dabitur restitutio ex clausula generali. ff. ex qui. cau. maio. l. j. in fi. Sed de æquitate non potest dici: quia nõ excusat ignorantia. vt. ff. quod vi aut clam. l. semper. §. hoc interdicto. & ff. de calum. annus. & de ædil. edict. cum sex. & ff. quando ap. sit. l. j. §. dies. & ff. quis inge. esse di. l. ij. sed in illis legibus de vtili anno dicitur. & sic ad finem huius. l. j. de pigno. l. creditor.

CVm.] CASVS. Accepi ab aliquo fundum in emphyteusin ad non modicum tempus: ædificaui in eo fundo: volo ædificium vẽdere: quæritur, an possim? Dicitur quòd sic, si hoc contineatur in instrumento emphyteuseos. Si nihil dictum sit, non possum sine consensu domini: nec etiam ius si quod habeam in re, non habita voluntate domini vendere possum. & si volo vẽdere, debeo denunciare domino. & si dominus velit tantum dare quantum alius, ille præferatur. Et si intra duos menses dominus nolit emere, potero vendere cuicunque voluero: non tamen illi, cui dominus prohibuerit vendere: puta quia dixit: do tibi fundum in emphyteusin hac lege, ne liceat tibi vẽdere domum, si domum ædificaueris, Titio. Si vero alij vendidero, dominus non poterit contradicere tunc: immo emptorem necesse habet in possessionem mittere, non per procuratorẽ, sed per seipsum, vel per literas suas, per quas ostendat se velle ipsum mitti in possess. dirigendas in ciuitate magistro census, vel in prouincia præsidi prouinciæ, qui emptorem ducat in possess. & pro hac inductione, vel renouatione contractus emphyteuseos, non plus habebit dominus, quàm quinquagesimam rei datæ in emphyteusin. Sin autem dominus hoc modo post duos menses facere noluerit: licentia datur ex hac. l. ipsi emphyteutæ, emptorem ducere in possessionem domino inuito. & si aliter fiat quàm hac. l. continetur, ego cadam à iure.

e *Voluntate.* tacita quasi ex natura contractus.

f *Emponemata.* inde est emponematographi: de quibus dicitur. j. de decur. l. si quos. lib. x. dabantur enim olim sterilia in emphyteusin sola: quia diligentia emphyteutæ fiebant fertilia: sed hodie ad id ventum est, vt omnia dentur: in ecclesiasticis autem dantur, quę congrua videntur œconomo: vt. ff. de sacrosan. eccle. authen. perpetua. & authen. si quas. Accursius.

g *Consensum.* scilicet expressum.

h *Deperditum est.* nec adsunt testes, qui probent amissionem, & quod in eo continebatur, immo ipsum pactum: alioquin aliud esset: vt. ff. de fide instru. l. in exercendis. Vel secundum quosdam ideo, quia scriptura tantum probatur, quod nihil est: quia etiam tunc sufficeret probari interuenisse instrumentum & amissum, & quod in eo continetur: vt. ff. de fide instru. l. emancipatione.

i *Aliis vendere.* vendere, & ius emphyteuticum trãsferre, idem est, secundum quosdam. Sed an donare? Ir. quòd non: quia de alienatione hic fit mentio. Sed certe immo potest etiam sine domini

BIU Cujas

mini consensu: vt.ff. de fun.pat.l.j.lib.xj.& institu.loca.§.adeo.& ar.j.de præd. curialium. l. fin. [a] Item an pignorare? & idem dicam quod in dono: vt.ff.de pign.acti.l.tutor.§.fin. & de pigno.l. lex. Sed cum donat, qualiter dominus petet pensionem à secundo emphyteuta? Respon. proponat rei vindicationem nisi solvat pensionem: vt.ff. vsufruct. quemadmodum ca.l. si vsusfructus nomine. Item an in vēditione debeat contineri, saluo iure dominij: an simpliciter q̄ ius emphyteuticū vendat? Puto alterum sufficere. Item si primus emphyteuta vendiderit, & secundus velit nunc vendere, cuius exquiratur consensus, domini, vel emphyteutæ primi? Quidam dicunt emphyteutæ primi: quia ab eo causam habet. Tu dic domini: quia hæc lex dicit domini consensum requiri. & primus emphyteuta desinit dominus esse alienando, nec possidet ciuiliter, nec naturaliter: vnde eius nō est quærenda voluntas. Præterea à domino qui induxit eum in possessionem, videtur habere causam. argumentum .ff. de religio. l. j. §. j. & .ff. ad Syllanianum. l.j.§.j. & supra deposi. authent. sed iam cautum est.

*ADDITIO.* Istam glossam in omnib⁹ sequitur Barto. Baldus, & Salycetus, & est de mente aliorum.

a *Accipere.* confirmando.

b *Vetari.* apponitur enim quandoque in cōtractu emphyteutico, ne Titius, vel Seius, vel alia persona, quam nominat, debeat accedere ad emptionem illius rei. Vel dic [b] de hoc vt dicitur.ff.titu.j. l.curialis. & .l.milites. &l.licet.&.ff.de sacrosan. eccle.authen. quibuscunque. Item ad hoc.ff.de cōtrahen. emptio.l.dudum.

c *Transponere.* permutando.

d *Non contradicere.* scilicet censemus dominum.

e *Per se.* sic .ff. de his qui ve.æta. imp. l. ij. &.j. de decur. l. nullus qui nexu. lib.x.

f *Per depositionem.* id est qualemcunque scripturam, qua ostendat se velle nouum emphyteutam suscipere.

g *Per attestationem.* id est scripturam cum testibus.

h *Partem precii.* quando venditur.

i *Aestimationis.* quando alio titulo transfertur, & hoc dicitur hodie pro renouatione dari.

k *Accipere.* à nouo emphyteuta. [c]

l *Versatus.* scilicet emphyteuta.

emphyteutas suos accipere [a] precia meliorationum quæ inuenerunt, sed eos deludant, & ex hoc commodum emphyteutæ depereat: disponimus attestationem domino trāsmitti, & prædicere quantum precium ab alio reuera accipi potest. Et si quidē dominus hoc dare maluerit, & tantā præstare quantitatē, quantā ipse reuera emphyteuta ab alio accipere potest: ipsum dominum omnimodo hęc cōparare. ℣ Sin autē duorū mensium spaciū fuerit emensum, & dominus hoc facere noluerit: licentia emphyteutæ detur vbi voluerit, & sine cōsensu domini meliorationes suas vendere: his tamen personis, quæ non solent in emphyteuticis contractibus vetari [b] ad huiusmodi venire emptionem. Necessitatem autem habere dominos, si aliis melioratio secundum præfatum modum vendita sit, accipere emphyteutam: vel si ius emphyteuticū ad personas nō prohibitas, sed concessas & ideoneas ad soluendum emphyteuticum canonem, transponere [c] emphyteuta maluerit: non contradicere, [d] sed nouum emphyteutam in possessionem suscipere, non per conductorem, vel per procuratorem, sed ipsos dominos per se [e] vel per literas suas, vel (si hoc non potuerint, vel noluerint) per depositionē [f] in hac quidem ciuitate apud virum clarissimum magistrum censuum, vel præsentibus tabulariis per attestationem, [g] in prouinciis autem per præsides vel defensores celebrandam. ℣ Et ne auaritia tenti domini, magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent: (quod vsque ad præsens tempus perpetrari cognouimus) non amplius eis liceat pro subscriptione sua, vel depositione, nisi quinquagesimā partem precij, [h] vel æstimationis [i] loci qui ad aliam personā transfertur, accipere. [k] ℣ Si autem nouum emphyteutam, vel emptorem meliorationis suscipere minimē dominus maluerit, & attestatione facta, intra duos menses hoc facere supersederit: licere emphyteutæ, etiā non consentientibus dominis ad alios suū ius, vel emphyteumata * transferre. ℣ Sin autem aliter fuerit versatus, [l] quàm nostra constitutio disposuit, iure emphyteutico cadat. [m]

m *Cadat.* ipso iure. d Quicquid ergo contra legem istam fiat, poterit dominus rem vindicare. aliud in fructuario: [e] vt.ff. de vsufruct.l.cui vsusfructus.

*DE SPONSALIBVS, ET ARRIS sponsalitiis, &c.*

*Dictum est de contractibus rerum, nunc de contractibus personarum. Vel sic: Expediuimus in superiori libro de societate quæ contrahitur propter pecuniam quærendā: nunc audiamus de societate coniugali, quæ celebratur propter prolem procreādam. vel aliter: Audiuimus de contractibus rerū, audiamus & disseramus de cōtractibus personarum, quibus personæ personæ coniungitur, masculus fœminæ sociatur. Et quia hoc fit per nuptias, dicamus de nuptiis. Et quia sponsalia velut pparatoria præueniunt nuptias, de sponsalibus videamus: & de arris, quæ dantur gratia spōsaliorū, & de proxeneticis, quibus interuenientibus ista contrahuntur: vt ff. eod. l. vlt. in fin. l. Azo.*

n Proxeneticis. [f] *id est salariis quæ dātur proxenetis: vt.ff. de proxeneti. l.ii. sed de hoc nihil dicitur in nigro. Accur.*

o *Lij de spōsata.* aliàs, desponsata: & tunc plana. & aliàs desponsatæ: & tūc dic, non prohibetur, id est non fit prohibitio. Vel habeas in fine, nō prohibent in plurali numero. Et not. q̄ magis ꝓprie dixisset alicui, q̄ alij: sed ꝓpter aliud alij, quod.j. est, dicit. Itē intellige cū causa, vel sine causa: tunc tamē patitur pœnā arrarū: vt.j. e.l.fi. pręterea secundū canones aliud videtur xxvij.q.ij. desponsatas. Sed certe immo idem: quia hic de ea quæ est desponsata per verba de futuro, quod qualiter fiat, habes.ff. eo.l.j. &.ij. & facit ad.l.istam j.de repu.l.ij.& de ver. obli.l. Titia. in princ. *ADDITIO.* Videas circa materiā huius.l. ca.requisiuit. cum ibi notatis per glossas, & Abba.extra eo.

*Arris.*

## Codicis domini Iustiniani sacratissimi principis ex repetita prælectione Liber quintus.

*TITVLVS I.*

### DE SPONSALIBVS, ET arris sponsalitiis, & proxeneticis. [n]

*Dissolutis sponsalibus de futuro, licitum est alii nubere. Baldus.*

C 1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Annonariæ.

Lij desponsata [o] renūciare conditioni, & nubere alij, non prohibetur.

*Sponsa sponsum absentem tenetur per biēnium expectare: quo elapso, alteri nubit impunè. Bal. Vel sic comprehēdendo vtrāque lecturā. h. d. Sponsa per verba de futuro, debet expectare sponsum vsque ad tēpus cōuentum: & si non sit conuentū, vsq; ad tempus legitimū, intra quod illo nō veniente, potest iure sine metu arrarū alii nubere. Saly.*

11. Impp. CONSTANTIVS. A. & CONSTANS. C. ad Cælium Probinum præfectum vrbi.

D Si is qui puellam suis nuptiis pactus est, intra bienniū exequi nuptias, in eadē prouincia [p] degens, supersederit: eiusq; spatij fine decurso, in alterius postea coniunctionem * puella peruenerit: nihil fraudis [q] ei sit, quę nuptias maturando, vota sua diutius eludi non passa est.

p *In eadem prouincia.* sed si in alia, post tres annos: vt.j. de repu.l.ij.& hoc si absens sit ex probabili causa tantum. si vero absens sit ex probabili & necessaria causa: expectatur donec adsit: vt.ff.eod.l.sæpe. quæ est contra.

q *Nihil fraudis.* i. damni, neq; in pecunia, neq; in fama. Veteres enim pro dāno &c. vt.ff. de ædil.edic.l.cū autē.§.excipitur. *ADDITIO.* Circa huius.l. materiam vide ca.de illis.& cap. sicut ex literis.& quæ ibi notantur per glos.& doctores extra eo.

BIU Cujas

a *Arris.* hæc eadem pignora vocantur: vt infra tit. j. l. j.
b *Restitui.* pœna ex vtraque parte cessante.
c *Nuptiæ.* quæ nunc promittuntur tempore sponsaliorum.
d *Defuncta persona.* interuenerit osculum, vel non: licet in donatione propter nuptias secus: vt infra ti. ij. l. si à sponso. committebatur ergo hoc casu pœna hæredi. sic & infra titu. ij. l. cum veterum.
e *Præbuit.* & ideo tũc amittit arras.

*Si pater.* ] CASVS. Pater de filiæ nuptiis si pactum fecerit, post eius mortem filiæ tutor vel curator non potest transigere, vel mutare quod pater fecerat.

f *De filiæ nuptiis.* de tali, quem iure recusare non poterat: vt. ff. eo. l. sed ea quæ.
g *Firmum.* habita ratione vel comparatione eius quod pater fecit, & quod tutor vult. & sic non obstat. ff. de verbo. obli. l. Titia. j. respon.
h *Destinatum.* aliàs destinatũ: & aliàs definitũ. & hoc nisi puella iure recusset, sicut est in tutore. ff. de confir. tu. l. vtilitatem. Accur.
i *Defensore.* id est tutore, vel curatore.
k *Commoda.* scilicet pecuniaria tractanda: non autem de maritãdo eam. in coniunctione ergo puellæ non quæritur cõsilium tutoris, sed ipsius puellę: quæ si cultu verecundiæ non eligat, iudicis erit deliberare: vt infra de nupt. l. in coniunctione. & l. in copulandis. vt. ff. eo. l. si puellæ. & ff. de ritu nup. l. sciendũ. secundũ quosdam. sed aliæ in curatore dicũt. illa, si puellæ. dicit quòd ipse solus non potest constituere spõsalia, sed certe cum aliis debet aduocari: vt infra de nup. l. j. Accursius.

*Tutor, aut curator, an debeat se ĩtromittere de maritãda puella.*

l *Ipsius fœminæ.* consentientis tutori vel curatori. & facit ad. l. istam infra si nupt. ex rescrip. pe. l. j. & ff. de diuor. & repu. l. Iulianus.

*Mvlier.* ] CASVS. Mulier sui iuris cõstituta, si maior, vel post veniam impetratam arras recepit, & non copulat: in duplum tenetur. Si minor, siue per se, vel tuto. vel cura. fecerit: in simplum. Si pater, vel mater, vel auus & maiores susceperint, in duplum tenentur. hæc vera, si sine causa desistãt. Si vero aliquod impedimentum emerserit, aut sciebat qui recipit arras, & hoc sibi imputet: si ignorabat, reddat quod suscepit. Et de hoc idem in sponso quod in sponsa dictum est quadrupli pœna reiecta, vt fuit olim: nisi aliter sit ex pacto: cautio verò pœnalis interuenire non potest.

*obligationem purificatam, sequentis casus occursio non resoluit. secus in obligatione purificanda. Baldus. Vel sic: Casus non facit quem perdere arras sponsalitias, nisi culpa illius casum præcedat. quod nota. Sal.*

III. Imppp. GRATIANVS VALENTINIA. & THEODOS. AAA. Eutropio. P. P.

Arris[a] sponsaliorum nomine datis, si interea sponsus vel sponsa decesserit, quæ data sunt, iubemus restitui: [b] nisi causam vt nuptiæ[c] non celebrarentur, defuncta[d] persona iam præbuit.[e]

*Prouisio paterna circa liberos, est maioris efficaciæ, quàm tutoris, etiam si paterna sit expressa per modum vltimæ voluntatis. hoc vltimum tamen non dicit textus. Baldus. Vel sic: Tutor vel curator non poterit dissoluere sponsalia contracta per patrem puellæ. Salycetus.*

IIII. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. ad Marianum præfectum prætorio.

Si pater pactum de filiæ nuptiis[f] inierit, & humana sorte consumptus, ad vota nõ potuerit peruenire: id inter sponsum & sponsam firmum[g] ratúmque permaneat, quod à patre docebitur destinatum: [h] nihílque permittatur habere momenti, quod cum defensore,[i] ad quem minoris commoda[k] pertinebant, docebitur fuisse trãsactum. Periniquũ est enim, vt contra paternam voluntatem, redempti forsitan tutoris aut curatoris admittatur arbitrium: cum plerumque etiã ipsius fœminæ[l] aduersus cõmoda propria inueniatur laborare consilium. Data. III. Non. Nouembr. Honorio. XIII. & Theod. X. AA. Coss.

*Qui contraxit sponsalia, & ea nõ vult exequi: si est ætatis legitimæ, arras quas recepit, restituet duplicatas: si minor, solum quas recepit. Si autem pater, vel auus, vel alius ascendens receperunt, & per eos stetit: ipsi restituunt duplicatas, nisi legibus, vel moribus, vel alia ex causa probabili de nouo in notitiam peruẽta, vel nouiter emergente sponsalia non mittantur executioni. & olim erat pœna quadrupli, hodie dupli, nisi partes de quadruplo vel triplo conuenerint: extra quam pœnam partes paciscinon possunt. Baldus.*

V. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Erythrio præfecto prætorio.

Mvlier[m] iuris sui constituta, arrarum sponsaliũ nomine vsque ad duplum teneatur, id est, in id quod accepit, & aliud tantundem, nec amplius, si post completum vicesimũquintum annum, vel post impetratam veniam ætatis, atque in competẽti iudicio comprobatam, huiusmodi arras susceperit. In simplum autem, id est tantummodo in id quod accepit, [n] si minoris ętatis est: siue virgo, siue vidua sit, siue per se, siue per tutorem[o], aut curatorem, vel aliam personam easdẽ arras acceperit. Patrem verò, vel matrem legitimæ ætatis cõstitutos, siue simul, [p] siue separatim[q] arras pro filia susceperint: auum etiam, vel proauum, si pro nepte, [r] vel pronepte, in duplum tantummodo conuenit[s] teneri. Quæ ita custodiri censemus, si nõ propter personam, [t] vel conditionẽ[u], vel aliã causam[x] legibus vel generalibus constitutionibus[y] interdictam, futurum matrimoniũ cõstare prohibetur.[z] tunc enim quasi nullo facto, vtpote sine causa easdem arras pręstitas, tãtummodo reddi[a] consequens esse præcipimus. His illud quoque[b] adiicimus, vt etiam si legibus prohibitæ non sint sperataæ nuptiæ: post arras autem sponsalitias sponsa cõiugium sponsi propter turpem, vel prodigam, vel impudicam conuersationẽ, aut religionis[c] vel sectæ[d] diuersitatem recusauerit, vel eo quòd quasi vir coitum (ex quo spes sobolis oritur) facere[e] nõ potuerit, vel ob aliã iustã excusationis causam: si quidẽ [p] baptũ fuerit ante datas easdem arras spõsalitias hoc idem mulierem

m *Mulier.* præbens causam vt nuptiæ non celebrentur.
n *Quod accepit.* seruatur ergo ipso iure illæsa minor à pœna. vel dic, præhabita in integrum restitutione.
o *Per tutorem.* quia qui per alium accepit & c. vt. ff. de administra. tuto. l. ita autem. §. gessisse.
p *Simul.* cum filia.
q *Separatim.* id est sine filia.
r *Pro nepte.* scilicet susceperint.
s *Conuenitteneri.* idem dicá in tutore vel curatore. sic infra vnde vi. l. meminerint. & supra de iudi. l. properidũ. §. fi. & infra de ser. fugi. l. quicumque. nã vt patris, sic & tutoris officium pupillam in dotare: vt infra de do. pro. l. fina. Sed hoc qđ subiicit, fallit infra titu. j. l. j. quæ est cõtraria. Accursius.
t *Personã.* quia si turpis, meretricator, vel similis, & alter nobilis: vt. ff. de rit. nup. l. lege. & sic non obstat infra tit. j. l. j.
u *Vel conditionem.* vt quia est filia senatoris, & ille libertus, vel hæreticus, vel Iudæus: vt ff. de rit. nupt. l. lege. & supra de Iudæ. l. ne qt.
x *Aliam causam.* veluti cognationem, vel mortem alterius.
y *Generalibus constitutionibus.* vt in tutoribus & curatoribus vt infra de interdict. matr. per totum. & deo dictis: vt supra de epis. & cleri. l. deo nobis. i pri. & de sacro fonte susceptis: vt infra de nup. l. si quis alumnam.
z *Prohibetur.* iter eos qui de facto contraxerunt sponsalia.
a *Tantummodo reddi.* cõdictione ob causã, vel sine causa: & hoc quando ignorauit accipiés: vt supra de cõdic. ob cau. l. j. aliàs in duplum. ar. infra proxi. §. & hoc in accipiente. in dante autem si quidem ignorauit, prædicto modo repetit: si sciuit, non repetit propter scelus suũ, sed fit arra caduca. Alij dicunt quòd etiã tunc repetit, quasi nulla fuerit causa: vt. ff. de condic. sine causa. l. fi. Sed illam legem intelligimus in ignorante, vt ibi diximus, &. ff. de dona. inter virum & vxo. l. cũ hic status. §. fi. & infra de incest. nup. l. qui cõtra. & ff. de rit. nupt. l. præfectus. & supra de condic. ob cau. l. j.
b *His illud quoque.* scilicet exceptionibus prædictis. & facit supra de episco. audien. l. si legibus.
c *Religionis.* quia non vult iacere in pennis, vel bibere vinum. Accursius.
d *Sectæ.* quia Patarenus est.
e *Facere.* facit. j. de repudi. l. in causis. & xxx iij. q. j. cap. j. & ij.



BIU Cujas

vel parẽtes [a] eius cognouisse: sibi debeãt ĩputare. [b] Sin verò horũ ignari spõsalitias arras susceperint, vel post arras datas aliqua iusta causa pœnitẽtię intercesserit: iisdẽ tãtũmodo redditis, super alterius simpli pœna liberi custodiãtur. Quæ omnia [c] simili modo etiam de spõsis super recipiẽdis necne arris præstitis custodiri censemus: quadrupli videlicet pœna, quæ in anterioribus legibus definita [d] erat, in qua & arrarum quantitas imputabatur, cessante: nisi specialiter aliud ex cõmuni cõsensu inter contrahentes de eadem quadrupli ratione placuerit. [e] ℣ Extra definitionẽ [f] autẽ huius legis si cautio pœnã stipulationis cõtinẽs fuerit ĩterposita, ex vtraq; parte nullas vires [g] habebit: cũ ĩ cõtrahẽdis nuptiis libera potestas [h] esse debeat.

*TITVLVS II.*

## SI RECTOR PROVINciæ, vel ad eum pertinentes, sponsalitias dederint arras.

*Rector prouinciæ, vel assistens, cui ipse præbet fauorem, perdit arras quas pro matrimonio contrahendo dedit sponsæ renuẽti: sed finito officio matrimonium contrahi non est prohibitum. Baldus.*

1. Imppp. GRATIAN. VALENTINIAN. & THEODOSIVS AAA. Eutropio. P. P.

SI quis in potestate publica positus, atque honore administrandarum prouinciarum, qui parentibus, aut tutoribus, aut curatoribus, aut ipsis quę matrimoniũ cõtractu vel parentes eius cognouisse: sibi debeãt ĩputare. Sin verò horũ ignari spõsalitias arras susceperint, vel post arras datas aliqua iusta causa pœnitẽtię intercesserit: iisdẽ tãtũmodo redditis, super alterius simpli pœna liberi custodiãtur. Quæ omnia simili modo etiam de spõsis super recipiẽdis necne arris præstitis custodiri censemus: quadrupli videlicet pœna, quæ in anterioribus legibus definita erat, in qua & arrarum quantitas imputabatur, cessante: nisi specialiter aliud ex cõmuni cõsensu inter contrahentes de eadem quadrupli ratione placuerit. ℣ Extra definitionẽ autẽ huius legis si cautio pœnã stipulationis cõtinẽs fuerit ĩterposita, ex vtraq; parte nullas vires habebit: cũ ĩ cõtrahẽdis nuptiis libera potestas esse debeat.

*TITVLVS III.*

## DE DONATIONIBVS ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitiis.

*Donatio ante nuptias potest in dotem conuerti: nisi donatio in tempus matrimonii sit collata. Baldus. Vel sic: Simpliciter donata à sponso sponsæ, possunt in dotem conuerti, seu retro dari: nisi fuerint collata in tempus prohibitum matrimonii. Salyc.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Metrodoro.

MVltum interest, si ea [q] quę donat [r] vir futurus, tradiderit vxori [f], & postea in dotẽ acceperit: an verò donãdi animo dotẽ auxerit, [t] vt videat accepisse quod nõ accepit. prior enim casu donatio nõ ĩpeditur [u], & res quę ĩ ea causa fũt dotis effectæ, iudicio de dote peti rę sunt, potest esse terribilis, arras spõsalitias dederit: iubemus vt deinceps siue parentes siue eadẽ mutauerint voluntatem [i]: nõ modo [k] iuris laqueis liberẽtur, pœnæque statutæ expertes sint: sed extrinsec9 data pignora [l] lucratiua habeãt, si ea nõ putẽt esse reddenda. quod ita latè patere volum9, vt nõ solũ circa administrantes, [m] sed etiã circa administrãtiũ filios, nepotes, ac ppinquos, & participes, id est, cõsiliarios, domesticósq;, locũ habeat: quib9 [n] tamẽ administrator operã dederit. ℣ Impleri [o] autẽ id postea [p] matrimoniũ nõ vetam9, quod tẽpore potestatis ob eas psonas de quib9 locuti sumus, arris fuerat obligatũ, si sponsarum consensus accedat.

eo durante. Vel hæc lex loquitur quando per potentiam vel blanditiam induxit eam ad sponsalia. Et not. hic deficere regulam quæ est. ff. eo. scilicet de spon. l. oratio. nam hic sunt sponsalia, sed matrimonium non potest esse: vt dicta. l. si quis officium.

*Sponsalia possunt esse vbi nõ potest esse matrimonium.*

m *Administrantes.* nisi in patria sua id exerceant: vt. ff. de ritu nup. l. eos.

n *Quibus.* subaudi p quibus &c. & sic nota ex illorũ facto ita demum administrantem damnificari, si operam dederit. non alias.

o *Impleri.* si de nouo consentiant: vt. ff. de ritu nupt. l. eos qui.

p *Postea.* id est honore depositio. Et sic nota quòd rector prouincię in prouincia quam regit, potest habere cõcubinam: vt. ff. de concubi. l. fin. Item filias ĩ matrimoniũ collocare: vt. ff. de ritu nupt. l. si quis officium. §. fi. Item sponsalia cõtrahere, sed non ducere vxorem. si tamen depositio officio de nouo consentiant, iustæ nuptiæ fiunt: vt in eodem ti. l. eos q. si verò post depositum officiũ mulier noluerit nuptias contrahere, distinguitur: fuerit volens, vel coacta cõtrahere sponsalia. primo casu reddit arras: vt. d. l. si quis officium. si coacta, lucratur eas, vt hic. *ADDITIO.* Tu dicas quòd licet de iure ciuili p hibeatur matrimoniũ ĩter istas personas hac l. expressas, de iure tamen canonico (quod obseruandũ est, & prę ualet ĩ matrimoniis) tenet matrimoniũ cõtractũ ĩter eas: vt dicit Abbas extra de cogna. lega. super rub. & sequũtur cõmuniter omnes.

*DE DONATIONIBVS ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitiis.*

*Dixit de præambulis nuptiarum in duobus proximis titulis: sequitur de nuptiis. sed quia huiusmodi donationes præcedunt: ideo de eis præmittitur. & dicitur ante nuptias, & propter nuptias idem. C. j. el. fi. & fit in recompensationem dotis. Sponsalitia verò est simplex donatio quam sponsus facit sponsæ, & econtra: vt. j. eod. l. cum te. & aliis pluribus.*

*Cõtinuatio.*

*Sponsalitia quæ sunt.*

MVltum.] CASVS. Sponsæ meæ futuræ dedi centum. contraxi cum ea matrimonium: & dedit mihi in dotem illa. c. Dicitur quòd soluto matrimonio illa potest petere act. de dote. sed si non dedisset nisi tantum. c. & ego cõfessus sum recepisse. cc. soluto matrimonio non poterit repetere nisi centum.

a *Vel parentes.* alterius ergo scientia alteri nocet. & sic est contra. ff. de iuris & fac. igno. l. iniquissimum. sed soluitur supra de episco. audien. l. si legibus.

b *Imputare.* vt in duplum arram reddãt. scienti enim dolus &c. vt. ff. de act. empt. l. j. in fi. & ff. de reg. iur. l. nemo fraudatur. & supra de transl. de fideicommisso.

c *Quæ omnia.* dixit quando mulier accepit arras à sponso, nũc econtra quando sponsus à muliere. & similiter distinguitur in dãte & accipiente: vt. s.

d *Definita erat.* nam petebatur, etsi nõ erat promissa.

e *Placuerit.* non errando. & sic non obstat. ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. fi. vel hic speciale. Item no. pœnã stare vsque ad quadruplum. de quo plene dixim9 infra de sent. quæ pro eo quod interest. l. j.

f *Definitionem.* definitio legis est, arras in duplum reddi, nisi de pœna vsq; ad quadruplum placuerit.

g *Nullas vires.* vt & infra de inuti. stip. l. ij. & de verb. oblig. l. Titia. &. l. stipulatio hoc modo. & infra de nup. l. neque ab initio.

h *Potestas.* præterquam à duplo arrarũ, vel à pœna quadrupli pacto comprehensa, ne sibiipsi contradicat, vt hic proxime dixit. & ista tit. j. l. j. Inter alios tamen quàm inter eos qui nuptias volũt cõtrahere, non erit hæc libertas: vt si promittas mihi. x. si filia tua non nupserit filio, aut illi. & licet libera sint matrimonia ab obseruatione pœnæ: tamen si quis filiam suam instituat si nupserit tibi, nõ prius sit hæres, quàm tibi nupserit, vel tu recuses. neque enim inhonesta vel remittenda est illa conditio: vt. ff. de condit. & demon. l. Titio centum. §. j. & infra de instit. & sub. l. j. &. l. reprehendenda. *ADDITIO.* Videas de hac materia plene per Abbatem in ca. Gemma mulier. extra eo. & Bar. in. l. Titia. in princip. ff. de verbo. obliga.

*SI RECTOR PROVINCIAE &c.*

*Dixit de sponsalibus in genere, nunc in specie.*

SI quis.] CASVS. In potestate publica constitutus seu positus, vt rector prouinciæ, vel proconsul, vel eius filius, vel consiliarius, aut domesticus, qui mulieri, aut suis parentibus, aut eius tutori vel curatori potest esse terribilis: si cum ea sponsalia contraxerit, tenent sponsalia. Sed si mulier velit postea pœnitere, hoc sibi licebit, & arras non reddet duplicatas. immo si fuit coacta contrahere, arras retinet. Et si postea depositio officio mulier cum talibus voluerit facere matrimoniũ, bene quidem. Et nota quòd hic vocat arras pignora.

i *Mutauerint voluntatem.* durante officio, secundum M.

k *Non modo.* id est non solummodo.

l *Pignora.* hæc appellauit arras titulo superiori: & non est vis in nomine. Sed huic videtur contra. supra tit. j. l. fi. §. quæ ita. Sol. vt ibi. Item contra. ff. de rit. nupt. l. si quis officium. vbi dicit in simplum reddi. Solu. ibi finito officio mutauit voluntatem, hic

q *Si ea.* scilicet bona.

r *Quæ donat.* simpliciter.

f *Tradiderit vxori.* & sic perfecta est donatio. idem & si promiserit sic vt teneatur: vt arg. ff. de do. inter virum & vxo. l. iij. §. fi. & l. seq. licet sit ar. contra. ff. de do. inter vi. & vxo. l. Papinianus.

t *Auxerit.* solo pacto, confitendo recepisse. xx. cum nihil vel minus receperit. hoc quidem pactum iure veteri etiam (quia nudum) non erat obligatoriũ: vt. j. de dona. l. si quis argentum. §. fi.

u *Non impeditur.* quia completa est donatio ante nuptias: & sic in dotem dari possunt, & tanquam in dotem datæ repetuntur, vt subiicit, & infra. e. l. si consentiente. & de secun. nup. l. generaliter. & ff. de Publici. l. cum sponsus. in prin.

*Nihil*

BIU Cujas

a *Nihil actum est.* quia in id tempus excurrit dotis constitutio, & sic donatio eo tempore quo coniugales esse incipiunt. vnde non tenet: vt infra eo.l.quod sponsæ.&.ff.de iur.do.l.si res.ij. respon.& infra de do.cau.l.j. Sed contra.l.ij.&. iij. in eo. titu. Solu.ibi interuenit scriptura, hic non: immo ibi morte donantis fuit donatio cõfirmata: hic diuortio, vel morte donatariæ fuit dissolutum matrimonium.

*Si præsidi.* ]CASVS. Volebam puellam quandam vxorem ducere: & ideo dedi munera parentibus suis: postea nolunt mihi illam dare: an munera quæ dedi, repetere possim, quæritur? Respon. quòd sic.

b *Vxorẽ duceres.* hoc expresso. alioquin cõtra.ff.de cõdic.cau. da. l.iij. §. si quis quasi. & supra de cõdic.ob cau. l.si repetendi. Alij dicunt etiã non expresso: quia tacite intelligitur: vt infra eo.l.cum veterum. Sed certe ibi tacite ītelligebatur ab vtraq; parte, quod etiã aliàs vbicumque sufficeret ad repetendum, vt diximus supra de cõdic.ob cau.da.l. si repetẽdi. Sed quid si cõfessus fuerit mea cõfessione me donasse: adiicio tamen causam matrimonij in donatiõe fuisse expressam: ipsi vero dicunt me simpliciter donasse: quis probabit, vel pro quo præsumetur? Respõdeo: si agam cõdictione ob causam, mihi incũbit onus ꝓbandi causam: si condictione sine causa, oportet quòd probẽ simpliciter factã: quia nõ præsumitur donatio: vt.ff. de proba. l. cum de indebito. §.j. nisi cõiunctio personarum aliud inducat: vt. ff. illo tit. l. Procula.

*Consitens se donasse, sed sub cõditiõe an teneatur hoc ꝓbare, quòd sub cõditione donauit.*

c *Nupserit.* quocumque operam dante. & sic not. argu. non referre per quem fiat. sic &. ff. de verbo. obliga. l. cum seruus. & hoc argumentum facit ad multa.

*Casũ ponit.*

d *Pollicitatione.* Pone quòd frater tuus, cui successisti, ratione dotis promisit sponsæ suæ stipulanti aliquid sponsalium causa, cum dos ei data non fuerit. licet tenebatur stricto iure: exceptione tamen se defendere poterit, quæ tibi quoque proficiet, si eius nomine cõueniaris. ad quod est. ff. de verbo. obliga. l. si quis cum aliter. & hoc quando ab initio dos debuit promitti, quæ promissa vel constituta non fuit. & idem dico si fuit promissa & data. sed dicebat mulier fundum valere centum, qui vix decem valebat. nam saltem nunc dolo facit: vt argu. ff. de doli exceptio. l. ij. §. j. &. ij. &. §. & generaliter.

e *Facta.* sponsæ suæ. & hac causa expressa. Accursius.

f *Dedicta.* id est conuenta per pollicitationem.

g *Ideo.* nunc respondet.

h *Exceptionem.* ob causam enim dotis facta fuit promissio.

*Quod sponsæ.* ]CASVS. Eram ducturus quandam in matrimonium: dedi ei centum sub tali conditione, vt eius fierent post contractum matrimonium. Dicitur quòd talis donatio non valet: quia ante matrimonium nolui in eam transferre dominium: & post contractum matrimonium non possum ei donare.

i *Sine effectu.* quia nec ante matrimonium transit dominium, possunt, posteriore autem casu nihil actum est[a] donatione: & quod in dotem datum non est, repeti non potest.

*Qui probat se dedisse munera parentibus sponsæ sub finali causa matrimonii cõtrahendi, ea repetit qualitercumque matrimonio non contracto. Bald. Vel sic: Donatio facta ob causam nuptiarum, causa non secuta repetitur. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER A. Attalo.

SI præsidi prouinciæ probaueris, vt Eutychiam vxorẽ duceres, [b] munera te parentibus eius dedisse: nisi Eutychia tibi nupserit, [c] tibi restitui qđ dedisti, iubebit.

*Mulier quæ virum in dote circumuenit, donationem hac contemplatione factã non petit à viro, nec ab eius hærede. Bald. Vel sic: Mulieri ex pollicitatione vel promissione sponsi agẽti, obstat exceptio doli: si causa ob quam facta fuit. secuta non extitit. Sal.*

III. Idem A. Marcellæ.

POllicitatiõe [d] à fratre quõdam tuo sponsalium causa facta, [e] etsi in stipulationẽ deducta [f] sit, ideo [g] præstanda nõ fuit, quoniam in dote vxor maritum fefellit. exceptionẽ [h] itaque doli aduersus actionem ex stipulatu rectè obiicies.

*Paria sunt aliquid fieri tempore prohibito, vel conferri in tempus prohibitũ. Bald. Vel sic: Donatio facta sponsæ in tẽpus matrimonii collata, non valet. Salycetus.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Marcello.

QVod spõsæ ea lege donat, vt tũc dominiũ eius adipiscat, cùm nuptię fuerint secutæ, sine effectu [i] est.

*Impossibilitas de iure vitiat promissionem etiam à sciente factam. Bald. Vel sic: Donatio facta ob modũ impossibilẽ, nõ valet: nec potest quis duas vxores habere. Sal.*

V. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS. AA. Theodoræ.

EA quæ tibi vt spõsę daturũ se ꝓmisit is qui te ficto cœlibatu, [k] cũ aliã matrẽfamilias [l] domi reliquisset, solicitauit ad nuptias, petere cum effectu nõ potes [m]: cum tu sponsa, vxore domi posita, non fuisti.

*Præmitte ad euidentiam quòd sponsæ de futuro potest donari: sed contracto matrimonio per verba de præsenti, non potest donari. h.d. & ista lex non est alibi. Bald. Vel sic: In dubio donatio facta in vxoris domo, præsumitur facta sponsæ: & est valida. in domo viri præsumitur facta vxori: & sic non valet. h.d. notanter. Salycetus.*

VI. Imp. AVRELIANVS A. Donatæ.

CVm in te simplicem donationem [n] dicas factam esse die nuptiarũ, & in ambiguum possit venire vtrum à sponso an à marito [o] donatũ sit: sic distinguẽdum est, vt si in tua domo donum acceptum est, ante nuptias [p] videaꝫ facta esse donatio. ꝙ si penes se dedit spõsus, retrahi [q] possit. vxor enim fuisti.

*Verbum, remaneat, ponitur pro verbo reddatur, siue restituatur. Bal. Vel sic: Mors dicitur matrimonium dissolucre contra voluntatem morientis. Vel sic: Agentem magis, quàm verba spectamus. Salycetus.*

VII. Imppp. CARVS CARINVS & NVMERIANVS AAA. Lucianæ.

*Cum in te.* ]CASVS. Ea die qua quis vxorem ducit, donat ei aliquid: postea vult reuocare, dicens donationem non valere, quia ĩter maritũ & vxorẽ donatio nõ valet. mulier ecõtrario dicit quòd immo valet: quia non accepit vt vxor, sed vt sponsa. quęritur quid iuris sit? Rspondet imperator distinguendo: aut dedit vir cum iam vxorem domum duxisset, & non valet: aut antequam eam duxisset domum, & valet: quia primo casu censetur iam vxor, secundo vero non.

n *Simplicem donationem.* ad differentiam propter nuptias donationis, quæ multiplex est: pendet enim ex liberalitate quodammodo, item ex dote.

o *A marito.* eodem enim die & vir & sponsus esse potest.

p *Ante nuptias.* & sic tenet: vt supra eo.l.j.&.ff.de iur.do.l.dotis j.ij.respon.& infra.e.l.si ante.&.ff.de Publici.l.cum sponsum. j.respon. Sed quid si in via, scilicet cum forte in domum viri ducebatur? Respon. idem quòd si fieret in domo sponsæ. argu. ff. de ritu nup. l. denique Cinna. & facit. ff. de do. inter virum & vxo. l. inter eos. &. l. pe. in prin. &. §. virgini.

q *Retrahi.* quia prohibita est inter virum & vxorem donatio vt. ff. de don. inter virum & vxorem. l. j. ij. &. iij. retrahitur ergo rei vindicatione si extat. si consumpta est, condictione sine causa, quatenus locupletior facta est: vt. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. pen.

A quia noluit: nec post, quia non potuit: vt. ff. de dona. inter virum & vxo. l. cum hic status. §. si sponsus. & infra de dona. inter virum & vxo. l. à marito. sic &. ff. de manumiss. testa. l. libertas in prin. sic ergo quod potuit, noluit: & quod voluit, non potuit vt hic, & supra si quis alteri vel sibi. l. multum. &. ff. de rebus dubiis. l. in ambiguo. Sed econtra illa quæ conferuntur in tempore soluti matrimonij, valent vt donatio causa mortis: vt. ff. de do. inter vir. & vxo. l. si cum. fi. & l. seq.

*Ea quæ.* ]CASVS. Quidã salutis suæ immemor, cũ esset in Hispania, voluit ibi quandam ducere vxorem, cũ tamen in Frãcia aliam vxorem haberet: & promisit huic secundę aliquid nomine dotis: an illud petere possit? Respon. quòd non.

k *Cœlibatu.* quia fingebat se cœlibẽ, id est sine vxore.

l *Matremfamilias.* id est vxorem.

m *Non potes.* vt & infra ad. l. Iul. de adull. eum. in fi. & facit infra de testa. l. neq; professio. in fi. & infra de inoffic. ma. l. j. & supra de condic. ob tur. cau. l. mercalem. & infra de iureiur. l. si quis. Item nota quòd ex eo quòd hic dicit nõ posse peti, colligunt quidam arg. ergo nec retinet si accepit. sed non valet. vt. ff. de condic. indebi. l. et quibusdã. Neque enim paria sunt ꝓmissio & datio per omnia. nam si dedero meretrici, nõ repeto: si non soluo, nõ ꝓteneor. ergo qui scit se dedit, non repetit, sed fiscus: sic si mulier sciens accepit: vt. ff. de do. inter vi. & vxo. l. cum hic status. §. fi. & facit. ff. de leg. j. l. fi. nam & ibi non valet relictum vt coniugi quæ coniunx non est: sicut nec hic donatio. Accursius.

B

C

D

BIU Cujas

l.pen.§.fin.&.l.quod autem.&.l.si sponsus.§.fi.&.l.seq. Et notā quòd fatue quidam hic colligunt quòd secundum leges traductio sit necessaria ad matrimonium. secus secūdū canones. quod non placet: vt.ff.de reg.iu.l.nuptias. & in authen.de nup.§. nuptiæ.colla.iiij.&.ff.de do.inter virum & vxorem.l.pe.&.d.l.denique.& de rit.nup.l. muliere. & facit ad.l. istam infra de incest. nup.l.licet.

*Matrimonia an prof. si sit sine traductione.*

*I cum ante.* ]CASVS. Titius ducturus Seiam in vxorem, dedit ei centū ante nuptias hoc pacto, vt si contingeret matrimoniū dissolui, ipsa illa.c.redderet. si matrimonium dissolutum est, poterit hæres Titij illa centum petere.

a *Munera.* simplicia, quæ in talibus dari cō fuederunt: vt.ff.de verbo.signi.l.munus.j.

b *Darētur.* tibi puellę.

c *Sors.* quia mors alterius eorum interueniret.

d *Remanerent.* id est resideret. & ex hoc verbo erat dubitatio: cum stipulatio dandum vel faciendum debeat cōtinere. quod hic non fuit: sed ponitur improprie, vt dixi. & sic infra de iure do.l. etiā si non. & sic nota sensum magis quàm verba testamenti inspici: & plus qđ actū, quàm quod dictum sit, intuēdum: vt.ff.de adi.leg.l. iij.§.conditio.&.ff.de contrahen. emp. l. sed Celsus. sic & qui stipulatur animal esse & viuere, interesse stipulari videtur: vt. ff. de euic.l.si ita quis. Acc.

e *Accepit.* adeūdo vel recipiendo ex cōstitutione Trebellianica.

f *Cui.* id est à quo defuncto.

g *Postulare.* actione prescriptis verbis. &.ē. de pac.iter emp.& vē. l.ij.& facit. ff.de pac. do.l.inter socerum.

*I ante.* ]CASVS. Titius maior viginti quinque annis dedit sponsæ suæ fundum aliquem in dotem: & eam indurit in possessionem: vult postmodum illum fundū alienare. queritur, vtrum possit? Dicitur quòd non, si non est appositum aliquod pactū cp aliquo casu reuerteretur ad ipsum virū.

h *Matrimonium,* contractum.

i *Maior.* secus si minor: vt infra de prædi.mino.l.prædia.

k *Eundem.* scilicet fundum.

l *Alienare.* id est alienare non potuit.

m *Potuisse.* vtpote quòd alienum est factum. sic & infra de do. inter vir.& vxo.l.si quidē.&.ff.de donat.l.j.& supra de rei vind.l.quotiens. Item intellige hanc legem secundum determinationem legis infra eo.l.cum veterum. Vel loquitur hic quando fuit dictum vt nullo casu repeteretur.

*Vm te.* ]CASVS. Dicitur ī hac lege cp donatio ꝓpter nup. legitime facta, non potest rescindi per rescriptū principis.

n *Oportet.* vt infra de reuo.dona.l.si apud.&.l. si donationem. & supra de transact.l.quamuis. & supra de condic. ob cau.l. si repetendi.

SI cum ante nuptias munera[a] darentur,[b] ita conuentum est, atque huiusmodi conscripta est pactio, vt si qua sors[c] extitisset contra volūtatē eius, & matrimoniū distraxisset, tūc quæ data erant, apud eum qui dedisset, hæredémve eius remanerēt: [d] potest qui hęreditatem eius accepit, [e] cui [f] pacta puella munera lege prædicta susceperat, eadem iure postulare [g]. B

*De re donata & tradita non potest donator testari: supple in præiudicium donatarii. Bald. Vel sic: Perfecta donatio nō reuocatur etiam in vltima voluntate. Salyc.*

VIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & CC. Euphrosynæ.

SI ante matrimoniū[h] maior[i] quinque & viginti annis cōstitutus, sponsæ suæ, licet ante sponsalia, fundū donauit, eámque in vacuam induxit possessionem: postea nullo titulo superstitem, vel testamēto eūdē[k] relinquentem, alienare[l] potuisse[m] certi ac manifesti iuris est.

*Perfecta donatio per rescriptum principis non potest reuocari. Salycetus.* C

IX. Iidem AA.& CC. Iuliano.

CVm te sponsæ filij tui quędā donasse cōfitearis: perfectam donationē rescindi nec nostro oportet[n] rescripto, quā tua voluntas iurisque auctoritas fecit ratam.

*Ablatum de facto non inducit permissionem auferendi de facto: sed ciuili remedio opus est. Bald. Vel sic: Donatio simplex facta sponsæ non reuocatur, licet matrimonium non sequatur. h.d. de quo quid iuris, dicetur. j. eo. l. cum veterum. Salycetus.*

X. Iidem AA. & CC. Dionysio.

SI filiæ tuę sponsus ei mancipium donauit, [o] ac tu ī eum iumēta liberalitatis ratione cō- D

*Si filiæ.* ]CASVS. Titius filiæ Seij sponsæ suę mācipiū dedit: Seius etiā Titio iumēta quędā liberalitatis causa dedit: cōtracto matrimonio Titius per vim abstulit. dicit imperator cp iste Titius debet restituere id quod per vim abstulit vxori suæ.

o *Donauit.* simpliciter, non contemplatione matrimonij, vt non obstet infra eo.l. cum veterum. & dic in donatione duo inspici secūdum Ir.ius & voluntatē. Vel si fuit hæc donatio cōtemplatione matrimonij, dices corrigi per legem illam, cum veterū. ADDITIO. Prior verior, vt euitetur correctio: vt in authen.quib.mo. nat.effi.sui.§.trib⁹.col. vij. & arg.ē.de inoffi. doti.l.vnica. *Donatio an valeat, duo sunt inspicienda.*

p *Nec nuptiis secutis.* id est non secutis: vt sic nec negatio neget quod includitur in dictione secutis, non in verbo abstulit. sicque ponitur nec, p & nō.

q *Repetitio.* per actionem vi bonorum raptorum.l.si quis in tātam. infra vnde vi. & secundum primum casum dic quòd simplex donatio non reuocatur: licet matrimoniū non sequatur. ff. de dona.l.j.

tuliſti, nec nuptiis secutis, [p] cōtra iuris rationē, quod dederat, abstulit: nō inuicē datorū restitutio, sed eius quod illicite rapuit, repetitio [q] competit.

*Mors accidentalis gladii, simplicem donationem non rescindit. Baldus. Vel sic: Mors sponsi non facit donationem sponsalitiam reuocari. Salycetus.*

XI. Iidem AA.& CC. Neæ.

SI tibi[r] res proprias[s] liberalitatis causa sponsus tuus tradidit: eo quòd ab hostib⁹ postea interfectus est, irrita donatio[t] fieri non potest. B

*Quod simpliciter donatur, simpliciter valet. Bald. Vel sic: Donatio facta à socru, si perfecta est, non reuocatur. Salycetus.*

XII. Iidem AA.& CC. Timotheæ & Cleotimæ.

SI mater[u] vestra filię suę spōso vel marito[x] prædia sine vlla repetendi lege donauit, & eum in vacuam possessionem induxit: nuptiis diuortio solutis, perfecta non dissoluitur donatio.

*Sponsus rem donatam sponsæ sequentibus creditoribus obligare non potest. Baldus. Vel sic: Creditor agens contra donatarium hypothecaria, debet probare suā hypothecam tempore præcessisse. si ergo non apparet vtrum res fuerit prius donata Titio, quàm obligata Seio, Seius agens hypothecaria succumbit: quia non probat rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis. Baldus. Vel sic: Creditor agens hypothecaria, debet probare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis. Salycetus.* C

XIII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

DE rebus in sponsam donationis gratia collatis, creditores mariti facti, si nō prius obligatas eas sibi probent, eam conuenire minimè possunt. [y] D

*Si tibi.* ]CASVS. Sponsus spōsę suæ res proprias donauit cōferendo in eam spōsalitiā largitatē: postea sponsus captus est ab hostibus: nunquid donatio propter hoc efficiat irrita? Respō. quòd non.

r *Si tibi.* in præcedēti lege simpliciter fuit facta donatio, non sub conditione futurarum nuptiarum, similiter & in hac, & in sequenti lege. Vel dic sub conditione illa matrimonij: sed secuto matrimonio fuit impleta, ī fra.l.proxi.si mater.

s *Proprias.* sui sponsi.

t *Donatio.* hoc immutatur infra eo. l. cum veterum. &.l.si à spōso. Vel dic vno de prædictis modis duobus intelligi hanc legem.

*Si mater.* ]CASVS. Mater sponsæ sponso filiæ suæ donauit prædia, & eum in vacuam possessionem induxit. postea secutæ fuerunt nuptiæ, sed tandem diuortio solutæ. nunquid mater poterit illam donationem reuocare? Certe non. & hoc est verū in sponsalitia largitate. secus in donatione propter nuptias.

u *Si mater.* expone hanc legem vt dixi supra.l.proxi.& facit supra de condic.ob cau.da.l.si repetendi.&.ff.de vsur.l. cum quidam.§. diuus.&.ff.de condic.cau.da.l.j.

x *Marito.* nam socrus donat genero, sed non socer: vt. ff. de dona. inter vir.& vxor.l. iij.§.socrui.&.l.cum hic status.§. oratio. & infra de do.inter vi.& vxo.l.si te.

*De rebus.* ]CASVS. Sponsus aliquas res sponsæ donauit. postea cœpit sponsus creditores habere. nunquid creditores poterunt res illas à sponsa reuocare? Respon. quòd non, si nullo tempore eas obligatas habuerunt.

y *Minimè possunt.* quia hæredes, non successores in rē personali actione

actione conueniuntur: vt. ſ. de hæredi. vel act. vendi. l. fin. & .j. de don. l. æris. & .j. de iure do. l. licet dos. hoc verũ, niſi ante eſſet eis obligata: vt hic, & .j. de do. inter vi. & vxo. l. ſi quidem. & in alio, ſcilicet quãdo in fraudem eorum eſſet facta: vt .j. de reuo. his quę in frau. cre. l. ij. & .ff. quæ in frau. cre. l. fi. §. j.

*Mater conſentiens donationi rei ſuæ, venire contra non poteſt etiam precium rei offerendo. Baldus. Vel ſic: Filius poteſt donare res matris ea conſentiente: & donatio ſponſalitiæ poteſt retro in dotẽ dari: nec mater volens precium dare auditur. Salyc.*

XIIII. Idem AA. & CC. Aureliæ.

SI conſentiente matre ſua[a] ſponſus filiæ tuæ mancipia donauit, & his acceptis in dotem non æſtimatis, [b] in matrimonio pòſt deceſſit: mater eademque hæres eius precium offerens, reſtitutionem eorum improbè[c] recuſat. [d]

*Donatio inter ſpõſos præſumitur eſſe largitas ſponſaliorum: & matrimonio non ſecuto, donatum redditur donatori: niſi per ipſum donatorem ſteterit quòd matrimonium non ſequatur. Bald. Vel ſic: Simplex donatio ſponſalitia intelligitur hodie ob cauſam futuri matrimonii facta: & is per quem ſteterit ne matrimonium fiat, non repetit quod dedit: & etiam ſibi datum reſtituit. Salyc.*

XV. Imp. CONSTANTI. A. ad Maximum præfectum vrbi.

CVm veterum ſententia[e] diſpliceat, quæ donationes[f] in ſponſam nuptiis quoque non ſecutis decreuit valere: ea quę largiendi animo inter ſponſos & ſpõſas iure celebrãtur, redigi ad huiuſmodi conditiones iubemus: vt ſiue adfinitatis[g] coëundæ cauſa, ſiue nõ ita, [h] vel in poteſtate patris degentes, vel vllo modo proprij iuris conſtituti, tanquam futuri cauſa matrimonij aliquid ſibi ipſi, [i] vel conſenſu parentum mutuo largiantur: ſi quidẽ ſpõſus, vel parentes† eius ſortiri filium noluerint [k] vxorem: id quod ab eo donatum fuerit, nec repetatur traditum: & ſi quid apud donatorẽ reſedit, [l] ad ſpõſam & hęredes eius ſummotis ambagib⁹ trãſferatur. [m] Quòd ſi ſponſa, vel is in cuius agit poteſtate, cauſam nõ contrahẽdi matrimonij præbuerit: tunc ſponſo eiúſque hęredibus ſine aliqua deminutione per cõdictionẽ, [n] aut per vtilẽ actionẽ in rem[o] redhibeantur. Quæ ſimiliter obſeruari oportet et ſi ex parte ſponſæ in ſpõſum donatio facta ſit. Dat. XVI. Kalẽ. Nouemb. PP. XVI. Kal. Septẽ. Romæ, Conſtantino. A. V. & Licinio Coss.

*Dictum eſt ſupra in. l. præcedenti quando per pœnitentiam matrimonium non contrahitur: ſequebatur videre quid inris quando per caſum. & nunc determinat hæc lex, quòd quando ſponſus donauit ſponſæ, & non interuenit oſculum, repetitur omne datum. ſed ſi interuenerit oſculum, repetitur dimidia pars: aliam lucratur ſponſa ratione oſculi. Baldus.*

XVI. Idem A. ad Tiberianum vicarium Hiſpaniarum.

SI à ſponſo rebus ſponſæ donatis interueniẽte oſculo, [p] ante nuptias hũc vel illam mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad ſuperſtitem pertinere præcipimus, dimidiam ad defuncti vel defunctæ hæredes, cuiuſlibet gradus ſint, & quocunque iure [q] ſucceſſerint: vt donatio ſtare pro parte dimidia, & reſolui pro parte dimidia videatur. Oſculo † verò non interueniente, [r] ſiue ſponſus ſiue ſponſa obierit, totam infirmari donationẽ, & donatori ſponſo, vel hęredibus eius reſtitui. Quòd ſi ſpõſa, interueniente vel nõ interueniente oſculo, donationis titulo (quod raro accidit[s]) fuerit aliquid ſponſo largita, & ante nuptias hunc vel illam mori contigerit: omni donatione infirmata, ad donatricem ſponſam, ſiue eius ſucceſſores, donatarum rerum dominiũ tranſferatur. Accep. XIII. Kalend. Maij, Hiſpali. Nepotiano & Pacato Coss.

*Minor in poteſtate patris conſtituta, maximè ſi patris auxilio eſt deſtituta, puta quia pater abeſt: non tenetur inſinuare donationem ante nuptias. Bald. Vel ſic: Donatio ante nuptias facta mulieri in minori ætate, non indiget inſinuatione. Salyc.*

XVII. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. Hierio. P. P.

MInoribus ætate fœminis, etiam actorum teſtificatione in ante nuptias donatione[t] ad eas facta, omiſſa: ſi patris auxilio deſtitutæ ſint, iuſtè con

---

a *Matre ſua.* cuius erãt mancipia: & ideo eius exigitur conſenſus.

b *Non æſtimatis.* aliàs æſtimatio repetetur: vt j. de iure do. l. quotiés. & l. cum dotem.

c *Improbè.* reſtituet ergo mancipia mater ſponſę matri ſponſi, nõ eorum precium.

d *Recuſat.* repetit ergo ſponſa: vt hic, & .ff. de Publici. l. cum ſponſus. in princip. Item ad id quod dicit, conſentiente, facit. ff. de euic. l. quidam.

*Cvm veterum.* CASVS. Olim ſi ſpõſus dabat ſponſæ, valebat donatio, etiam ſi non fuerit completum matrimonium. hodie ſi ſponſus donat ſponſæ, vel econuerſo, ſemper intelligitur dare ſub conditione, ſi matrimonium ſequatur. Sed ſi ſponſus donat ſponſæ, & parentes ſponſi nolunt perficere matrimonium: tunc ſponſa non tenetur reſtituere donationẽ quam accepit, ſed promiſſam petere poteſt. Si vero pater ſponſæ noluerit vt perficiatur matrimonium: tunc ſponſus & hæredes ſponſi repetere poterunt quod donatum eſt. Idem obſeruetur quãdo ſponſa donat ſponſo.

† *al. parens eius ſortiri filium noluerit.*

e *Cum veterum ſententia.* quæ deprehenditur .ſ. eo. l. ſi filiæ. & l. ſi tibi. ideoque illæ ad hãc trahendę ſunt. nam per has duas leges Conſtantini debemus intelligere omnes alias leges iſtius tituli quæ indiſtinctè dicunt valere & non reuocari donationes inter ſpõſos. Alij dixerunt quòd aliæ leges huius tituli loquuntur quando cauſa liberalitatis tantum, & non matrimonij, facta eſt donatio. prima placet ſecundum Ir. Item nota quòd hæc lex loquitur quando ſtat per alterum. ſi verò per neutrũ, tunc loquitur .ſ. e. l. ſi tibi res. Item & loquitur hic vbi non eſt ex mera liberalitate donatio, ſed contemplatione matrimonij: quod ſemper præſumitur, niſi in contrarium ſit actum.

f *Donationes.* ſcilicet factas.

g *Adfinitatis.* id eſt matrimonij: quòd non eſt adfinitas, ſed cauſa adfinitatis: vt. ff. de gradibus cogna. l. non facile. §. adfines.

h *Siue non ita.* id eſt dicere, ſiue nominatim expreſsit cauſa matrimonij ſe dare, ſiue nõ.

i *Sibi ipſi.* cum ſui inris ſunt.

k *Noluerint.* ſine cauſa.

l *Reſedit.* de his quæ ſe daturum obligauit.

m *Transferatur.* condictione ex hac lege.

n *Per condictionem.* ex hac lege.

o *In rem.* quæ oritur ex tacito pacto. Tacitè enim videntur paciſci de reddendo ſi matrimonium non ſecutur per factũ accipientis. ſic & .ff. de iure do. l. ſtipulationem. ſicut pro expreſſo naſceretur: vt. j. de dona. quæ ſub mo. l. j. & .ij.

*Si à ſponſo.* CASVS. Si ſpõſus dedit ſpõſæ, diſtinguitur: aut interuenit oſculum, aut non. Primo caſu ſi moriatur ſponſus, vel ſpõſa, medietas rerum donatarum remanet penes ſponſam, medietas penes hæredes. In ſecundo caſu non valet donatio, ſiue ſpõſus ſiue ſpõſa moriatur. Sed quid econtra ſi ſponſa donauit ſponſo? quod raro accidit. Certe hoc in caſu ſi interuenerit oſculum, vel non, ſolida donatio reuocatur.

p *Oſculo.* quod mulier dicitur dare, non accipere: & gratia viri non mulieris interuenit.

q *Iure.* ciuili, vel prętorio.

r *Non interueniẽte.* vel interueniente quidem ſed fuit illicitum, matrimonio non ſecuto iuris prohibitione.

s *Raro accidit.* quia auara eſt. auariſſimum enim genus eſt mulierum: vt. ff. ad Velle. l. ſed ſi ego. in fi. & .ff. de dona. inter vir. & vxo. l. ſi ſtipulata. §. j. & quia ſagacior: vt .ſ. de his qui ve. æta. impe. l. j. §. fœminas.

*Minoribus.* CASVS. Mulier minor. XXV. annis patre deſtituta, recepit do-

---

nationem tantæ quantitatis, quæ requirebat inſinuationem: numquid donatio iſta ſine inſinuatione facta valebit? Certe ſic.

t *Donatione.* licet ſit vltra. ccc. ſolidos: vt & .j. de don. l. ſuncimus. §. aliàs verò. ſecus ſi eſſet maior: vt hic, & .j. de iur. do. l. fi. ſimili. Sed hodie idem ſi eſſet maior: quia ſi pacta lucri cedãt parti mulieris, non nocet inſinuatio omiſſa: ſed econtra nocet viro ad lucrum

BIU Cujas

ad lucrum dotis: vt.ĭ. in authen. eò decursum est.

*Si liberis.*] CASVS. Patersamilias habuit primam vxorem, & ex ea suscepit liberos, & dotem lucratus est ex pacto. vxore præmortua nunquid tenetur seruare dotem liberis primi matrimonij? Certè non, si non conuolat ad secundas nuptias. Idem e-

Dot. ad mat. liberum rule filiam matrimonium.

contra est in muliere, cui donata est donatio propter nuptias à viro.

a *Ex donatione.* ad se reuersa, vt debet: quod est no. per. l. istam: quia sicut dos ad mulierem, ita donatio ad virum redit soluto matrimonio: vt hic dicitur. Item dubitatio legis erat secundum quosdam: quia si vir lucraretur dotem ex pacto, teneretur seruare. sic ex morte mulieris lucrari videtur donationem, sed certe magis videtur rehabere suam. sic econtra dicas in muliere.

b *Nihil.* cum habeat alia bona ex quibus posset relinquere vnicuique filio tantum, quantum dat secundo viro in dotem. & sic soluitur contrarium quod est. ĭ. de secũ. nup. l. hac edictali. in princip. Aliud autem si apud maritum aliquid ex dote remaneret, vel apud vxorem ex donatione: quia seruare cogeretur: vt. ĭ. de secun. nup. l. fœminæ.

*Si constante.*] CASVS. Mulier copulauit sibi Titium in maritum, & paruam dedit dotem, & ille paruam donationẽ. an illa posteà constante matrimonio possit augere dotem, vel ille donationem? Et respon. quòd sic. Item si illa vult augere dotem, ille donationem facere potest, vt æqualis sit quantitas tam dotis, quàm donationis. Et pacta quæ apponũtur de non reddenda dote, vel retinẽda illa, debebunt obseruari in donatione: & bona Titij tacitè erunt obligata pro illa quantitate quam mulier adiecit ab eo tempore quo aucta est dos. Et sicut vir & vxor possunt augere dotem & donationem constante matrimonio, ita possunt deminuere, nisi in casu. verbi gratia. Maritus vel vxor suscepit filios ex primo matrimonio: vult conuolare ad secundum matrimonium: tunc si vult mulier dotem, vel partem dotis dare marito, non potest: nisi tantum det vnicuique filiorum quos suscepit ex primo matrimonio, quantum dat isti secundo marito. & hoc casu mulier non potest deminuere dotem in fraudem filiorum iure præsumente contra eam quòd aliud agat, & aliud agere simulet. pone enim quòd mulier dedit causa dotis marito. c. si vult modo deminuere dotem, non potest.

c *Interdictas esse.* iure ciuili: vt. ff. de do. inter vi. & vxo. l. j. sed ibi de simplici donatione.

d *Indulgendum.* id est remittendum aliquid de rigore iuris. sic. ĭ. de tempo. appel. l. fina. in fine.

e *Pigrius.* sic. ĭ. de bo. quę li. l. constitutionis. §. prospiciendum.

f *Nullam esse.* scilicet ab initio.

g *Eiusdem quantitatis.* vt istit. de don. §. est & aliud. & dic quantitatis, id est quotitatis iure isto: sed hodie etiã quãtitatis: vt. ĭ. de pac. con. l. ex morte. &. l. lege. & in authen. æqualitas. secundum quosdam. quod non placet. & illæ leges ad pactum lucri intelligũtur: hæc ad constituendam dotem & donationem.

h *Statuto modo.* in principio huius legis: vbi dicitur indulgeri sibi pacta: & si nil dicatur, erit & illud seruãdum, quod in prĭcipali erat: vt. ff. de pact. do. l. inter socerum. §. ij.

i *Inita sunt.* cum dos constituebatur.

k *Referantur.* sic &. ĭ. de secun. nup. l. hac edictali. §. fin. &. ĭ. de pac. con. l. fi. Sed argu. contra est. ĭ. de bon. quæ lib. l. cum oportet. in fin. &. ĭ. qui po. in pig. ha. l. fin.

d *Firma.* in casibus illis tantum, vbi licet solui dotem constante matrimonio: vt. ff. solu. matri. l. si constante. & de iu. do. l. mutus. §. manente. alioquin cõtra: vt. ĭ. si dos cõstante matrimonio. l. vnica. quæ est contra. Vel dic, hic non erat dos præstita, sed promissa, & per pactum remissa.

m *Machinari.* sed quomodo aliqs posset machinari, cum quantum sit datum secundo conjugi nomine dotis vel donationis, spectetur tempus mortis binubi parentis: vt in authentica de nup. §. quia vero hactenus. colla. iiij? Respon. nihilo minus & tempus cõtracti matrimonij. inspicitur enim vtrunque. si enim tempore contracti matrimonij fuerint. xx. in

dotem data sub pacto de lucrando, tempore autem mortis binubi parentis sint deminuta in. v. tantum tempus contracti matrimonij spectatur. Si verò ponas econtra, inspicitur tempus mortis binubi. ergo ideo dicit hic, quia cito per hoc, id est per talem deminutionem

*Constantinæ matrimonio dos & donatio propter nuptias possunt de nouo augeri, & de nouo constitui, & pacta de nouo apponi, vel vetera prorogari: & hypothecæ ex die augmenti contrahi: & econtrario possunt dos & donatio minui, nisi ista deminutio fieret in fraudem filiorum primi matrimonii. Bald. & Salyc.*

XIX. Imp. IVSTINVS A. Archelao præfect. præt.

SI constante matrimonio cõsilium augendæ dotis inierit vel vxor fortè, vel eius nomine quilibet alius: nihilo minus marito quoque liceat, seu pro marito cuilibet alij, tanto donationem ante nuptias additamento maiorẽ facere, quanto dotis augetur titulus. Nec obsit in huiusmodi munificentiis interdictas esse [c] liberalitates tempore nuptiarum. Indulgendum [d] est nanque consensui communi partium: ne cum negetur augendæ potestas donationis, dotis etiam pigrius [e] constituatur augmẽtum. Idémque licere præcipimus etiam in his matrimoniis, in quibus interdũ accidit ante nuptias quidem donationem nullam esse, [f] solam vero dotem marito mulierem obtulisse: vt etiam tunc muliere dotem augente, liceat marito quoque donationem in vxorem suam eiusdem quantitatis [g] facere, quantum aucta dos continere dinoscitur: pactis videlicet de redhibitione, vel retentione auctæ dotis, vel donationis (prout partes consenserint) pro iam statuto modo [h] ineundis, siue iniungendis veteribus pactis, quę initio nuptiarum de ante nuptias donatione, & dote principaliter constituenda inita sunt. [i] ℣ Iura etiam hypothecarum, quæ in augenda dote, vel donatione fuerint, ex eo tẽpore initium accipiant, ex quo eædem hypothecæ contractæ sunt, & non ad prioris dotis, vel ante nuptias donationis tẽpora referantur. [k] ℣ Sed & si econtrario maritus & vxor ad deminuendam dotem & ante nuptias donationem consenserint: licere eis ad similitudinẽ deminutionis quę in dote fit, etiam ante nuptias minuere donationem: vt pacta de amborum deminutionibus ineunda, firma [l] & legitima esse intelligantur: exceptis videlicet his casibus, in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens, ad secundas migrauerit nuptias: aut vxor similiter ex anteriore matrimonio liberis extantibus, secundo marito se iunxerit. in hoc enim secundo matrimonio, vel à parte mariti, vel à parte mulieris, vel ab vtraque (si hoc etiam acciderit) interdictam esse deminutionẽ dotis, vel ante nuptias donationis, ne aliquid aduersus filios prioris matrimonij machinari [m] videatur, censemus.

IN AVTHEN. de æquali. do. & propter nup. do. §. aliud. col. vij. const. viij.

BIU Cujas

deminutionem filij prioris matrimonij grauarentur, qui debent reuocare quod plus est: vt infra de sec.nup.l.hac edictali.§. sin vero plus quàm statutum est. Istè autem ideo vult deminuere, vt fraudet filios prioris matrimonij, vt non possint reuocare scilicet filij: cum iam tempore mortis non inueniatur plus in dote, & sic debeat cõmunicari cum filiis & secundi & primi matrimonij, secũdum H.

Sequitur authentica, Sed iã necesse &c. quæ legitur super principio huius legis, & est ex corpore de æquali. do.§.aliud.colla.vij.

*Sed iã.* ] CASVS. Hic dicit quòd si mulier auxit dotẽ, maritus potest augere donationem: & si vir non tenetur aliquo debito, tũc possunt augeri donationes vel de rebus mobilib[9]. Si verò maritus grauetur ęre alieno, cum debeat augere dotem, & donationem de rebus immobilibus: quia tamẽ si mulier haberet prædia, & res immobiles, & augeret dotem de rebus mobilibus, nõ gauderet aliquo priuilegio.

a *Celebrare*. non ergo in voluntate erit, vt erat per legem, si constante, sed ex necessitate.

b *Ære.* magno.

c *Augmentum.* dotis.

d *At si debitor sit.* magnæ auctoritatis.

e *Suspicio.* alioquin aliud erit. Item hoc erit propter priores creditores, non propter sequentes: vt videtur. sed certe eadem fraus aduersus sequentes posset committi.

f *Aduersus alios creditores.* præcedẽtes vel etiam sequentes, secũdum H.& B.& Azo. & Accursium.

*Cum multa.* ] CASVS. Olim si donatio fiebat vltra quingentos solidos, nõ valebat sine insinuatione: quia ille qui donabat, debebat notificare præsidi, & impetrare licentiam donandi. vnde mariti decipiebant vxores: quia non insinuabant donationes: vt sic pro infectis haberentur. Et sicut dos potest constitui constante matrimonio, ita & donatio propter nuptias. quæ licet fiant constante matrimonio, non debent dici simplices donationes, sed propter nuptias: non tamen debet donatio esse maioris quantitatis, quàm dos. & si fuerint aliqua pacta inter virum & vxorem, puta de dote, vel donatione lucranda: illa obseruentur. sed si super dona. non fiat pactum, sed super dote sic: tunc pactum factum in dote intellige repetitum in donatione propter nuptias. Pacta tamen quæ fiunt de dote lucranda, vel dona. intelligi debent in partibus, & non in quantitatibus. verbi gratia. Mulier dedit mihi dotem. xxx. & fecit pactum de dote lucranda pro tertia. & ego dedi pro dona. xv. & fecit pactum simile vxor. habebo. x. ab ea: & illa lucrabitur quinque. Si autem mulier fecit mihi pactum de lucrãda tertia parte dotis, & ego de lucranda parte quarta dona. propter

*Dictum est in lege, si constante. quòd licitum est si constante matrimonio dos augetur, augere vel facere donationẽ propter nuptias. In hac authen. in. i. r. spon. dicitur quòd hoc non solum est permissum, sed est necesse. sed statim quæritur, in quibus rebus possit fieri istud augmẽtum? Pone quòd vir est grauatus ære alieno: mulier vult facere augmẽtũ dotis, vt excludat anteriores creditores mariti: vt. j. qui po. in pign. ha. l. adsiduis. an istud augmentum poterit fieri in qualibet re? Respon. quòd hoc casu deberet fieri in re immobili, non in quantitate. nam si fiat in re mobili, vel quantitate, in isto augmento non vtetur aliquo priuilegio cõtra creditores mariti. Baldus.*

SEd iã necesse est, si alia pars augmentum pręstat, alteram quoque partem incremẽtũ celebrare: [a] & si quidem vir alieno ære [b] non impediatur, in reb[9] quibuslibet ꝓcedat augmẽtũ. [c] At si debitor sit [d]: ne fraudis erga creditores suspicio [e] subesse possit, omnino res ĩmobiles incremento dotis ꝓficiãt. ℣ Si enim mulier ĩmobilis substantiæ domina, res mobiles in augmẽtum dederit: in hac parte dotis nullo vtetur aduersus alios creditores [f] priuilegio.

*Donatio quæ olim ante nuptias dicebatur, hodie propter nuptias appellatur, proprio vocabulo ei impositio, & potest fieri cõstante matrimonio. Et pacta dotalia, id est in dote apposita, in ista donatione correlatiua tacitè intelliguntur repetita. Et potest donatio propter nuptias insinuari tam ante quàm post matrimonium, quocũque modo durante matrimonio. Baldus.*

XX. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm multæ nobis interpellationes factæ sint aduersus maritos, qui decipiẽdo suas vxores faciebant donationes, quas ante nuptias antiquitas nominauit, insinuare autẽ eas actis interueniẽtib[9] supersedebãt [g], vt infectæ maneant, & ipsi quidem dotis cõmoda lucrentur, [h] vxores autem [i] sine nuptiali remedio relinquãtur: sancim' nomine prius emẽdato, [k] ita rem [l] corrigi, & nõ ante nuptias donationẽ eãdẽ vocari, sed ꝓpter nuptias donationem. Quare [m] enim dotẽ quidem etiã cõstãte matrimonio, mulieri marito da re cõcediẽ: donationẽ autẽ marito, nisi ante nuptias, facere nõ permittatur? & quæ huius rei differentia rationabilis potest inueniri: cum melius erat mulieribus propter fragilitatẽ sexus, quàm maribus subueniri? sicut enim dos propter nuptias fit, [n] & sine nuptiis [o] quidem nulla dos [p] intelligitur, sine dote autem [q] nuptiæ possunt celebrari: [r] ita & in donationib[9] quas mariti faciunt, vel pro his alij, debet esse aperta licentia & constante matrimonio talẽ donationẽ facere: [s] quia quasi antipherna [t] hæc possunt intelligi, & non simplex donatio. Ideo enim & antiqui [u] iuris cõditores inter donationes etiam dotes connumerant. ℣ Si igitur & nomine [x] & substantia [y] nihil distat à dote ante nuptias donatio: quare non etiam ea simili modo & matrimonio contracto dabitur? Sancimus itaque omnes licentiam habere: siue prius quàm matrimonia cõtraxerint, siue postea, donationes mulierib[9] dare ꝓpter dotis donationẽ: vt non simplices donatiões ĩtelligant, sed ꝓpter dotẽ & propter nuptias factæ.

IN AVTHEN. VT ĩmo. antenup. do. §. si quis. colla. v. constitu. xiiij.

*Pro donatione propter nuptias competit in rem actio mulieri. Baldus.*

g *Supersedebant.* vsque dum fieret matrimonium per verba de præsenti. Et not. tria vitia olim, scilicet quia fiebat ante nuptias donatio hæc, non post. Secundum, quia vocabatur ante nuptias. Tertium, quia ante, non post matrimonium cõtractũ poterat insinuari. & duo vltima nascũtur ex primo. primum per Iustinum est sublatum: vt supra. l. proxi. secũdum tollitur hic vsque illuc, si igitur & no. & tertium tollitur infra §. penultimo.

h *Lucrentur.* si pacta dotalia cedebant parti viri.

i *Vxores autem.* quæ debuerunt facere insinuationẽ, quod in dote nõ erat opus, cuiscung; quãtitatis esset.

k *Emendato.* sic & isti. de don. §. est & aliud. & postea dicit de insinuatione, non tamen plene, nisi quia potest fieri etiam matrimonio constãte: vt infra eo. §. fin. sed authentica, eo decursum &c. plene dicet. Et nota tria in hac lege. Primo qualiter ꝓbat per multa similia quæ habet cum dote donatio, quòd etiã hoc habet, vt etiam cõstante matrimonio fieri possit vt dixerat Iustinus & sic propter nuptias vocetur. & hæc sunt duo vitia quæ dixi. Secundo de pactiõe lucrori, de quo non dixerat in prin. tertio de insinuatione.

l *Rem.* id est quæstionẽ omissæ insinuationis. non dicas an possit fieri constante matrimonio: quia hæc est soluta supra. l. pxi. sed nouas rationes dicit.

m *Quare.* bene dico sic vocari, cum fiat & post: & merito sit post. quare enim &c.

n *Fit.* etiam constãte matrimonio.

o *Nuptiis.* quia nuptię sunt causa causans: sed dos est causa causata. ergo deficiente causa causante, deficit & causa quæ debet causari.

p *Nulla dos.* sic &. ff. de iur. dot. l. iij. & in authen. de trien. & semis. §. sed nec. col. iij.

q *Sine dote autem.* argu. contra. in decre. xxx. q. v. c. nullum sine dote.

r *Celebrari.* & sic est similiter in donatione.

s *Facere.* scilicet sicut est in dote.

t *Antipherna.* contra dotem: ab anti quod est contra: & phera, id est dos. quasi contra dotem datio, vt & hæc donatio est.

u *Antiqui iuris.* dicentis quòd alia est simplex donatio: alia ob causam, sicut est dos, & hæc donatio: vt. ff. de dona. l. j.

x *Nomine.* quia ambæ dicuntur donationes.

y *Et substantia.* quia vtraque fit propter nuptias, & propter vtranque datur rei vindicatio. & hoc dicit authen. permissa est &c. quam hic lege.

Permissa

PErmissa est[a] &c. Hæc authentica sumitur in authen. vt im- A
mo. antenup. do. col. v. & in auth. de æqua. do. §. aliud. col.
vij. quam habes infra de iu. do. authen. donationem.

Donatio quam ob in nuptias prohibita.

b *Alias causas.* ne mutuo amore spolientur: & ne melior fiat pauperior: aut deterior fiat ditior: vt. ffide do. inter vi. & vxo. l. j. ij. & iij. in pricipio.

c *Efficiuntur.* sicut fit hic.

d *Si igitur.* nunc secunda pars incipit.

e *Quantitatem nō excedant.* immo videtur posse excedere: vt infra de pact. do. l. ex more. quam & confirmat infra. e. l. §. ita tamen &c. Sol. vbi à principio constituuntur dos & donatio, possunt inę qualiter constitui: vt ibi. vbi ex postfacto cō stituitur alterum, sęc⁹: vt hic: sed hodie semper æqualiter: vt in authen. æqualitas. quę est super. l. contrariam.

Dos & donatio ex postfacto inæqualiter.

f *Expressum.* quia pacta sunt facta in donatione.

g *Oportet.* scilicet quotam partem dotis, vel donationis debeāt lucrari. si autem in dote prius data fuit aliquod appositū, in donatione postea data nullū: quod erat in dote, intelligetur in donatione: & hoc subiicit. sic ergo pactum si est expressum, etiā inæquale, valet: vt hic, pacta conuenta &c. Sed cōtra infra de pact. conuē. l. ex morte. vbi saltem in quantitate exigit æqualitatem. Sol. hæc corrigit: quod nō placet: immo hæc illam confirmat: vt infra. §. ita tamē &c. Dic ergo ꝙ hic dicit quādo ex postfacto cōstituit, ibi ab initio vtraque. Sed authētica dicit vbique seruari æqualitatē etiā in quantitate, & non solum in quotitate. quæ authentica ibi ponitur, ęqualitas &c.

h *Æquis passib⁹.* quitum ad pactum.

i *Leoniana.* vt infra de pac. cō. l. ex more.

k *Partib⁹.* quotis. quę corrigitur per authenticam ibi positam.

l *Sed etiam nostra.* vt in eo. ti. l. lege. ambæ tamen dicunt quando ab initio est vtraque constituta, vt modo dixi.

m *Minorem.* si maius reducitur ad minus: ergo aliquod ad nullum, si super aliquo eorum sit nullum, cum id quod nullum sit, minus sit: vt. ff. de tribu. l. illud. §. minus. quod est falsum: immo nullum ad aliquod: vt supra ea. l. §. si autem donatio &c. sic & aliis fallit argumentum prædictum: vt si institutam te hæredem in. xj. vnciis: & alium simpliciter: habet partem vacantem. si vero nulla vacet, quia primus in. xij. vnciis sit institutus, alius in medietate tantum: priori ademptum videtur, & secundo datum. sic & in legato: vt infra de leg. l. cum quæstio.

PErmissa est[a] & in rem actio pro tali donatione mulieri aduersus omnes possessores.

*Finis authenticæ.*

*Sequitur textus Codicis.*

Simplices etenim donationes non propter nuptias fiunt, sed propter nuptias vetitę sunt: & propter alias causas[b], & ibi dines forsitan, vel vnius partis egestatem, non propter ipsarū B
nuptiarum affectionē efficiuntur. [c]Si igitur[d] dote iam præstita, maritus nulla ante nuptias donatione facta, donare mulieri res maluerit, ita tamē, vt dotis quantitatem[e] non excedant, & hoc ipsum significauerit, ꝙ non simplicem faciat donationē, sed propter dotem iam cōscriptam, & ipse ad donationē venerit: licebit hoc ei facere: & supponatur pactis dotalib⁹ huiusmodi donatio: & si quidem hoc specialiter fuerit expressum, [f]pacta conuenta seruari oportet. [g]Sin autem donatio C
quidem talis facta sit, vtpote dotali instrumento antecedente, nulla autem pacta tali donationi post nuptias inserantur: re ipsa videatur hoc esse pactum, vt secundum dotales cōuentiones intelligātur & in tali donatione pacta fuisse conuenta: vt æquis passibus[h] vtraque ambulet, tam dos, quàm donatio: ita tamen, vt Leoniana[i] constitutio (quę super exęquatione pactionum loquitur, non in quantitate, sed in partibus[k]) maneat in his casibus intacta: & non solum ea immutilata custodiatur, sed etiam nostra, [l] D
quam de interpretatione eius fecimus, ambiguitatem eius tollentes. disparibus etenim pactionibus factis, maiorem lucri partem ad minorem[m] deducendam esse cēsemus, vt eodem modo vterque minorem partem lucretur.

IN AVTHEN. VT exact. instan. do. §. illud. colla. vij. consti. v.

*Nota. est valde: & dicit quòd dos data meretur donationē propter nuptias coæqualem sibi in quantitate, & quotitate, & pactis. ita intelligit gloss. Secūdo dicit quòd si mulier non dedit dotem, sed promisit, & vult dare & offerre: deponit & consignat, si res consignabilis est: vel offert tantum, si immobilis: (quod simile est danti) & pro-meretur donationem. sed si differt dotis præstationem, non meretur propter nuptias præstationem, aliàs largitionem. Baldus.*

DOs data donationem propter nuptias meretur.[n] prę terea si pars mulieris dotē soluere sit parata, cum ex diuerso recusetur, & mulier hoc contestetur: cumque sit res mobilis[o], signaculo impositō recondat: aut ingrediēs iudicium hoc petat fieri, vt parti viri denuncietur: & sic nequaquam declinā da est donationis exactio[p]. At si per dilationem dos viro non detur: etiam donatio prorsus denegetur.

*Finis authenticæ.*

*Sequitur textus Codicis.*

Similíq; [q]modo si facta quidē fuerit talis donatio, quæ antea quidem ante nuptias vocabatur, nunc autem propter nuptias, non autem fuerit actis interuenientibus insinuata: licebit etiam constāte matrimonio eā insinuare, nullo penitus obstaculo ex nuptiarum interuētu faciēdo. si enim fieri eas post nuptias concedatur: multo magis insinuari. ℣ Similíque modo & ea constitutio, quam pro augendis tam dotibus, quàm ante nuptias donationibus fecimus,[r] intacta illibatáq; conseruetur: omnibus videlicet quæ de simplicibus donationib⁹ inter maritum & vxorem cōstāte matrimonio, vel à veteribus,[f] dem ꝙ vterque minorem partem lucretur. si enim fieri eas post nuptias concedatur: multo magis insinuari. ℣ Similíque modo & ea constitutio, quam pro augendis tam dotibus, quàm ante nuptias donationibus fecimus, intacta illibatáq; conseruetur: omnibus videlicet quæ de simplicibus donationib⁹ inter maritum & vxorem cōstāte matrimonio, vel à veteribus,

n *Meretur.* id est debebit eam mulier lucrari soluto matrimonio: licet nullum pactum de ea vel eius quota parte lucranda fuerit factum. quod nō placet: immo est dicere quòd sicut mulier constituit dotem, ita & maritus debet donationē propter nuptias cōstituere. & sicut dos ad mulierē soluto matrimonio redit, nisi pactum sit de lucrando: vt infra de rei. vxor. ac. §. illo procul dubio. sic & donatio redit ad maritum: cum lex ista, cū multæ. dicat dotem & donationē propter nuptias ęquis passib⁹ ambulare. sed cur meretur vxor, cum ipsa non lucretur eam, nisi ex pacto speciali: vt. d. §. illo. nec fruct⁹ habeat? Respon. vt securior sit in dote. nam res suas vir alienat cōsentiente vxore: vt supra ad Velle. l. etiā. quod non est in donatione: vt in auth. ibi posita: siue à me &c. Sed qua actione agitur vt fiat donatio? Respon. cōdictione ex hac. l. Sed Azo dixit quòd agit mulier cōdictione, vt sibi tradatur, nō autem vt cōstituatur: quia ipso iure est constituta in simili quantitate qua est dos.

*Dos & donatio propter nuptias æquis passibus ambulant.*

*Donatio propter nuptias quare datur vxori.*

o *Res mobilis.* nā aliter nō fit depositio: vt ar. j. quando & quibus quarta pars. l. ij. lib. x.

p *Exactio.* sed quid si nec fuit cōstituta donatio, nec petita constitui sed facto diuortio petit eam constitui, & lucrari pro tertia, cum dotem dedisset: & de ea lucranda pro tertia sit factū pactum? Respon. nō potest agere: sed sibi imputet quare cōstāte matrimonio nō fecit sibi fieri donationē. Item nūquid pactū de lucrāda dimidia parte dotis valebit, cū nullum fiat in donatione? Respon. sic. Alij contra: cū dicat lex ista, cum multæ. disparibus etenim, &c. & minus dicitur, et si nihil sit: vt. ff. de tri. l. illud. §. pe. &. ff. de verb. signifi. l. minus. Sed contra eos est supra. e. l. §. sinautem donatio &c.

q *Similique modo.* tertia pars legis, & refertur ad princi. l.

r *Fecimus.* supra. l. proxi. videtur enim feciſſe, cum fecerit pater eius. Vel dic quòd fecit aliam quam non habemus, similem illi.

f *A veteribus.* vt. ff. de do. inter virum & vxor. per totum. & infra de do. inter vi. & vxorem. per totum.



BIU Cujas

*Eo decursum.* ] CASVS. Lex antiqua dicit quòd maritus debet insinuare donationem. Auth. dicit quòd non est necesse vt insinuetur, siue maritus fecerit donationem in vxorem, siue econuerso. & quod dixi, non est necesse vt insinuetur, verum est quo ad mulierem: quia si vxor fecit ei pactum de lucranda dote, maritus petere non potest dotem, si non est insinuata.

a *Sponsalitia.* id est donatio propter nuptias. & sic impropriè dicitur: sed ppriè illa quã sponsus spõsæ, vel ecõtra dat & facit.

b *Specialis.* quia quod dam speciale in ea seruatur, vt subiicit: nec enim insinuationé &c. olim contra, nisi in casu: vt supra. e. l. minoribus.

c *Insinuationem.* quæ exigitur in donatione excedente quingentos solidos: vt infra de dona. l. pen. & fin.

d *In viri personã.* scilicet nomine viri fiat mulieri.

e *Quatenus.* id est eo pacto, vt cõscribat scilicet maritus in hunc contractum, id est donationem propter nupeias, id est dicere hoc pacto, vt fiat insinuatio, vel vt subscribat maritus.

f *Quantum ad mulierem.* vt insinuatio non sit necessaria.

g *Cum ea sit quantitas.* quia excedit quingentos solidos.

h *Concedant parti.* dicit enim quòd fecerat pactum vir de lucranda dote, quæ erat mille. & sic vltra quingẽta, si mulier scilicet prę decederet, & mulier deberet lucrari donationem propter nuptias si vir prędecederet: quę similiter erat in mille. lucrabitur ergo mulier donationem si vir prædecedat, licet non iteruenerit insinuatio. at econtra si vxor prędecedat: non lucrabitur vir de dote, si donatio nõ est insinuata.

*Nunc.* ] CASVS. Lex codicis dicit quòd cõstante matrimonio potest dosmi nui. ista auth. corrigit dicens q hodie istud est prohibitum. secundo dicit quòd maritus vel vxor tenetur dare vni filiorum primi matrimonij tantum quantum dat vir mulieri, vel mulier viro.

vel à nobis statuta sunt, in suo robore duraturis.

IN AVTHEN. VT spon. lar. in princip. coll. ix. cõsti. ij. & in authen. vt fra. filij. §. illud quoq;. colla. ix. cõstit. vij.

*Ista authentica continet ius positiuum. Primo præmittit quoddam præambulum, scilicet quòd donatio propter nuptias est specialis contractus, id est proprius, distinctus, & validus, & iustus. Secundo subdit quòd vbi facta est donatio propter nuptias in qua est appositum pactum de lucrando, consimile pacto dotis: mulier quæ non insinuat donationem propter nuptias, non meretur pœnam quin existente conditione lucretur: sed vir qui non insinuat, meretur pœnam, quòd sibi non prodest pactum lucrandæ dotis. Baldus.*

EO decursum est, vt sponsalitia[a] largitas specialis[b] sit contractus, nec insinuationem[c] desideret, etiamsi ab alio detur, licet in viri personam[d] donatio fiat, quatenus[e] ipse in hunc contractum conscribat. hoc quantũ ad mulierẽ[f]. ¶ At si vir, vel alius, qui dederit eam, non insinuet: cum ea sit quantitas,[g] & pacta dotalium concedant parti[h] viri: nullam super eis habeat vir actionem.

PAter donationem propter nuptias, quam contulit in vxorem, non cogitur seruare liberis prioris matrimonij, etsi ad secundas nuptias migrauerit. aliud est si apud maritum aliquid ex dote, vel apud mulierem ex donatione resedit. Illud enim seruare liberis prioris matrimonij debet.

IN AVTHEN. DE equali. do. §. aliud. colla. vij. cõsti. viij.

NVnc ihibetur deminutio, ne fraus fiat liberis prioris matrimonij, quorum vnicuique, etiã cui minus datum est, dare tantum cogitur, quantum secundæ vxori. ita etiam à parte vxoris.

*TITVLVS IIII.*

## DE NVPTIIS.

*Quando super maritanda puella discordant consanguinei & tutor, arbitrium iudicis est necessariũ, qui debet eligere quod est vtilius puellæ, & non pati quod est inutile. Baldus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Portio.

CVm de nuptiis[i] pu ellæ quæritur, nec inter tutorẽ & matrẽ & propinquos de eligendo futuro marito cõuenit: arbitrium[k] præsidis prouinciæ necessarium est.

*Etiam sine subscriptione paterna valet consensus patris in nuptiis per filiam contrahendis. Baldus.*

II. Iidem AA. Trophimæ.

SI nuptiis pater tuus consensit: nihil oberit tibi quòd instrumento ad matrimoniũ pertinenti non subscripsit[l].

*Illicitum matrimonium potest corã suo iudice seculari accusari, & pœna arbitraria imponitur contrahenti. Baldus. Vel sic: Libertus nec patronam, nec eius filiam, neptem vel proneptem potest ducere in vxorem. Salycetus.*

III. Iidem AA. Valeriæ.

LIbertum, qui patronã, seu patroni filiã, vel cõiugẽ,[m] vel neptem, vel pronepte vxorem ducere ausus est: apud cõpetẽtem iudicem accusare poteris,[n] moribus temporũ meorum congruentem[o] sententiam daturum, quæ huiusmodi coniunctiones odiosas[p] esse meritò[q] duxerunt.

*Per concubinatum & illicitum coitum cõtrahitur adfinitas, vnde eius adfines prohibentur matrimonio copulari. Baldus. Vel sic: Concubina patris non debet esse vxor filii. Salycetus.*

IIII. Imp. ALEXANDER A. Perpetuo.

LIberi cõcubinas parentum suorũ vxores[r] ducere non possunt[s]: quia min⁹ religiosam & probabilẽ rem facere videtur. Qui si contra hoc fecerint, crimen stupri committunt.

*Qui non contradicit, & patitur cũ possit vetare: censetur consentire. h. d. Vel sic: Patientia habetur pro cõsensu in fauorabilibus. Bal. Vel sic: Taciturnitas patris habetur pro cõsensu in filii nuptiis. Salycetus.*

V. Idem A. Maximæ.

*Iberi.* ] CASVS. Filius tuus illam quæ fuit tua concubina, in vxorem ducere non potest: & si contra fecerit, stuprum committit, & lege Iulia de stupro tenetur. Viuianus.

i *De nuptiis.* futuris. aliàs si non esset pupilla, non haberet tutorem, & eius voluntas quæreretur: vt infra. e. l. in copulandis. & l. viduæ. & l. in cõiunctione. Alij dicunt quòd hæc puella nolebat suam voluntatem dicere, cultu verecundiæ: vt. d. l. in cõiunctione. quod tamen non placet, cum & ibi in adulta dicat.

k *Arbitriũ.* per quod sedetur eorum discordia. sic & instit. de satisda. tuto. §. sinautem. & ff. de admini. tuto. l. iij. §. finali.

*Si nuptiis.* ] CASVS. Filiafamilias contraxit nuptias consentiente patre: pater in instrumento dotali nõ se subscripsit. nunquid nuptiæ sunt legitimæ contractæ? Respon. q sic. Viuianus.

l *Non subscripsit.* hoc visum quandoque: hodie contra: vt in auth. sed nouo iure. quæ est infra eo.

*Libertũ.* ] CASVS. Libertus non potest cõtrahere nuptias cum patrona, vel patroni filia, vel coniuge, vel nepte, vel pronepte: & si contraxit, nuptiæ non valẽt: vnde de hoc poterit accusari, & sustinebit pœnas iudicantis. Viuianus.

m *Coniugem.* quondam.

n *Accusare poteris.* quicunque sis, scilicet de stupro, vel adulterio, vel sacrilegio: nisi vilis esset talis fœmina: vt. ff. eo. scilicet de ritunup. l. si patrona. quę est contra.

o *Congruentem.* scilicet extra ordinem suo officio secundũ quosdam.

p *Odiosas.* iure ciuili, sed non naturali.

q *Merito.* propter reuerentiam personarũ. & facit. ff. eo. l. senatoris filia. & l. lege.

r *Vxores.* nec concubinas habere: vt. ff. de concubi. l. j. §. penulti.

s *Non possunt.* propter adfinitatem. Sed certe contra non videtur adfinitas, cum dicitur adfinitas regularitas personarũ ex nuptiis coniunctarum, omni carens parentela. at hęc non prouenit ex nuptiis, sed certe sic impeditur matrimonium propter illicitam

*Dixit de præambulis nuptiarum, scilicet sponsalibus. sequitur nunc de nuptiis. Vel sic: Præmissis præparatoriis nuptiarum, ponit de nuptiis. Azo.*

*Cum de nuptiis.* ] CASVS. Mulier quædam habebat filiam minorem. xij. an. cuius malitia supplebat ætatem: eratque toro matura: vnde mater & tutor illius puellæ impuberis tra-

licitam coniunctionem, sicut per adfinitatem: & sic est hic illicita coniunctio: vt.ff.e.l.semper.sed & hic potest dici adfinitas: vt.xxxv.q.iij.c.de incestis. *ADDITIO.* Aduertas quòd de iure canonico, non solũ ex illicito coitu, sed etiam ex nefario oritur adfinitas impediens matrimonium contrahendum, & dirimens iam contractũ: vt in.c. discretionem.&.c. pe. extra de eo qui cogno. consan. vxo. suæ.&.c. per tuas. extra de proba. vnde secundum canones sic definit: Adfinitas est personarũ ꝓximitas ex coitu proueniens, omni carens parentela sanguinis. de quo vide latius per Io. And. ĩ declaratione arboris adfinitatis ĩ prĩcipio.

*Tũc etiam ff. dominus fundi quid? Et vtrũ ff. exactio fructuũ pertineat, dele statim. Cõtrahere. venet. c. cũ alm. t. cõ. sup. vers. contrahere. de offic. deleg.*

1 SI (vt proponis†) pater quõdam mariti tui, in cuius fuit potestate, cognitis nuptiis vestris, non contradixit: [2] vereri non debes ne nepotem suum non agnoscat.

*Quod prohibetur initiari, potest postea impedimento cessante confirmari, accedente consensu nouo. Baldus. Vel sic: Matrimonium inualidum validatur ex nouo consensu adhibito tempore quo cessauit causa impediens. Salycetus.*

B

VI. Imp. GORDIANVS A. Valeriæ.

ETsi contra mãdata[b] principum contractum sit [c] in prouincia consentiente muliere matrimonium: tamen post depositum [d] officium, si in eadem voluntate perseuerauerit, iustæ nuptiæ efficiũtur: & ideo postea liberos [e] susceptos, natósque ex iusto matrimonio, legitimos esse, responsum viri prudentissimi Pauli declarat.

*Solennitas requisita in actu faciendo, requiritur in eo reparando, vel reficiendo. Baldus. Vel sic: Sicut consensus patris necessarius est in matrimonio contrahendo à principio, sic in dissoluto reparando. Salycetus.*

C

VII. Idem A. Apro.

2 SI (vt proponis) post querelam de marito à filia tua ad te delatam, dissolutum est matrimonium, nec te consentiente ad eundem regressa est: minus legitima coniunctio est, cessante patris voluntate, in cuius est potestate. atque ideo non petente [f] filia, petitionem dotis repetere non prohiberis.

*Auctoritas curatoris in nuptiis adultæ*

D

*Tacuisse quasi consentire.*

*Mandata principum, & constitutiones differunt.*

*nil operatur, quia personæ curator non datur. Baldus. Vel sic: Non curatorum, vel consanguineorum, sed solius puellæ consensus in eius nuptiis spectatur. Salycetus.*

VIII. Idem A. Romano.

IN copulãdis nuptiis, nec curatoris (qui solam rei familiaris sustinet administrationem) nec cognatorum [g] vel adfiniũ vlla auctoritas potest interuenire, sed spectanda est eius voluntas [h], de cuius coniunctione tractatur.

*Ista lex tractat duo. Primo de matrimonio præsumendo. Secundo de simulatione præsumenda: & dicit quòd nati ex ea quæ est vel præsumitur vxor: si sunt nati in domo patris, præsumuntur legitimi. Baldus. Vel sic: Ad præsumendum matrimonium non sunt necessaria instrumenta nuptiarum, nec ad probationem filiationis est necessarium instrumentum natiuitatis: sed quòd probetur natus ex ea cum qua dicitur esse legitimum matrimonium, & in domo vicinis scientibus. Salycetus.*

IX. Imperator PROBVS A. Fortunato.

SI vicinis, vel aliis scientibus, vxorem liberorũ procreãdorum causa domi habuisti, & ex eo matrimonio filia suscepta est: quanuis neque nuptiales tabulæ, neque ad natam filiam [i] pertinentes [k] factæ sunt: non ideo minus veritas matrimonij, aut susceptæ filiæ, suam habet potestatem. [l]

*Dignitas accidentalis contrario accidente resoluitur: sed non ea quæ ex natalium radice procedit. Baldus. Vel sic: Mulier nobilitatem quam acquisiuit propter virum, statim perdit cum alteri inferiori nubit. Salycetus.*

X. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Paulinæ.

*IN copulandis.*] CASVS. Si puella est adulta, & agitur de nup. præsentibus contrahendis, voluntas puellæ, si eam vult exprimere, requiritur, non curatoris, cuius officium est administrare, non nubere: nec requiritur consensus propinquorum suorum. Viuianus.

*SI vicinis.*] CASVS. Contraxi matrimonium cum Berta nullis confectis dotalibus instrumentis: postea mihi nati sunt filij ex ea: non feci natalia instrumenta filiorum conscribi. an sit legitima vxor, & liberi ex ea nati legitimi, quæritur? Respon. quòd sic. Viuianus.

*SI vt proponis.*] CASVS. Filia mea habebat maritum cũ quo contraxerat matrimonium me consentiente: tandem conquesta de marito suo, fuit celebratum diuortium: postea reconciliata est suo marito me inuito. cui competit repetitio dotis, quæri? Respon. quòd tibi patri: quia sicut filia tua te inuito non potest matrimonium contrahere: ita nec marito recõciliari. Viuianus.

a *Non cõtradixit.* Idẽ econtra in patre filiæ nubentis. ff. de spon. l. in sponsalibus. §. j. Et no. ar. hic, qui tacet, cõsẽtit. sic. ff. furti aduer. nau. cau. sta. l. j. in fin. & ad Maced. l. sed Iulian⁹. §. interdũ. & l. si filiusfa. patre. & ff. nau. caul. fi. & supra ad Vel leianum. l. si sine. Sed arg. contra ff. de fur. l. qui vas. §. vetare. & adde hic quod dicitur. ff. de contra tab. l. iij. §. si emancipatus.

b *Mandata.* differentia est inter mandata principum, & constitutiones. Nam constitutio generale est nomen ad omnes leges imperatorias pertinens. Mandatum vero est constitutio qua eatenus quomodo rector prouinciæ debeat se habere in prouincia quam administrat: vt in authen. de manda. prin. in prin. colla. iij.

c *Contractum sit.* Cum administratore, qui non sit oriũdus inde. non enim qui in sua patria militat, prohibetur ibi ducere vxorem: vt ff. e. l. si quis officium. & l. eos qui. concubinam autem potest habere: vt. ff. de concubi. l. fin.

d *Post depositum.* Nota hic quòd post depositum officiũ opus est nouo consensu. secus est in minore. xij. annis nupta, & loco vxoris habita, quæ scilicet legitimo tempore impleto fit vxor, etiam sine nouo consensu: vt ar. ff. de sponsa. l. quæsitum. & de do. inter virum & vxorem. l. cum hic status. in fin. & ff. de ri. nup. l. iiij. *ADDITIO.* Tu dicas de hoc vt in. c. j. §. idem quoque. de despons. impub. lib. vj.

e *Postea liberos.* quid si ante? Respon. non sunt legitimi. ar. ff. de sta. ho. l. Paulus. secus in natis ex concubina: vt insti. de nup. §. fin. Sed cur hoc? Respon. quia concubinatus nomen per le-

f *Non petente.* immo etiam contradicente. quod aliàs non esset: vt infra de rei vxo. act. §. & hoc ex rei. & ff. sol. ma. l. ij. §. pe. & l. dotem. & l. voluntate. & facit. ff. de sta. ho. l. Paulus. & ff. eo. l. nuptiæ. ij. xxxij. q. iij. c. patrẽ. Sed cõtra. xxvij. q. ij. sufficiat. extra de rapto. ca. cum causa. & ff. de pact. do. l. cum marit⁹. §. Titius. *ADDITIO.* Dicas quòd de iure canonico valet matrimonium etiã sine consensu parentum: vt. d. c. cum causa. & d. c. sufficiat. supra allegatis per gl.

g *Nec cognatorum.* ex necessitate.

h *Eius voluntas.* cum vult eam exprimere, alioquin præsidis: vt supra. e. l. j. vel aliud in tutore, quàm in curatore. & est sic. ff. de appell. l. cum in vna. §. tutor. & facit. ff. e. l. sciendum. & supra de spon. l. si patrem. Et no. curatorem principaliter dari rebus, sed contra in tutore: vt inst. qui da. tu. pos. §. certæ.

i *Ad natam filiam.* ex tali matrimonio.

k *Pertinentes.* scilicet tabulæ, quæ dicũtur natales. & facit. xxx. quæst. v. per totum.

l *Potestatem.* nisi in contrarium sit actum, quòd vt cõcubinam

scilicet eam habeat: vt.ff.de concubi.l.in concubinatu. Vel plene dic vt diximus.ff.de rit.nup.l.in liberæ. Et no.probationem filiationis.sic &.ff.de his qui sunt sui vel alie.iur.filium.&.ff. de proba.l.fi.& supra de testi.l.j. & supra de rei vin.l. indicia. vere enim probari non potest de patre: vt.ff. de condi.& demon.l. Lucius.

*Filiatio qualiter ꝓbatur.*

*Pater vere probari nō potest.*

CVm te.]*CASVS.* Si aliqua nō est filia senatoris, sed vxor: si mortuo senatore nubat homini inferioris honoris, desinit clarissima[a] esse.

a *Cum te*. differentia est inter eam quæ sortita est nomen fœminæ clarissimæ per patrem senatorem, & eā quæ propter maritum. Nam primo casu retinet dignitatem etiamsi sit nupta viro ordinis inferioris, dum tamen non plebeio. Sed in secundo vxor retinet, si est vidua[a] vel nubat: non tamen viro inferioris ordinis, nisi & tunc consularē dignitatē impetret à prīcipe: vt.ff.de sena.l.fœminæ.&.l.fi. in princ. & infra de incolis.l. fi. lib.x.& de dign.l. mulieres.lib.xij. & in authen.de nup.§.non tamen.coll. iiij. &.ff. ad muni.l.filij.§.vidua.

*†Concor.cū hac.l. cā. nō est.extra de spon.& matrim.*

*a Concor.c. expte.B.in fi.cū glos.i. extra de fo.cōpe.vbi papa vocat reginā Anglie, quæ e- ratrelicta à rege Anglie.*

b *Clarissimæ*.id est illustris.

c *Secundi ordinis*. id est plebeij, secūdū M. vel verius simpliciter, id est inferioris.

d *Dignitatis*. si quam antea habebas.

*SI inuita.*]*CASVS.* Si mulier tua volēs aut inuita à parentibus suis te iuito detinetur: adi præsidem prouinciæ, qui eos coget vt patiātur eam ad te redire. Viuianus.

e *Si inuita*. maxime. nam si esset volens, esset idem.

f *Exhibita*. per interdictum de libero homine exhibēdo: vt infra de libe.exhibendis.l.si ad instar. Item & vtile de liberis exhibendis: vt.ff. de libe.exhi.l.immo.& sic referatur.l.immo. ad titulum sub quo posita est, licet quidam contra.

*NEc filium.*]*CASVS.* Filius non potest cogi à patre inuitus vxorem ducere. similiter ipse inuito patre non debet sibi vxorem eligere. Viuianus.

g *Permittit*. vt.ff.eo.l.non cogitur.&.l.si patre.

h *Iuris præceptis*. quæ sunt insti.e.per totum.& facit.xxxij.q. ij. non omnis. §. cum ergo dicitur.&.q.iij.c.j.arg. contra.xxvij. q. ij. ca.j.

*NEque.*]*CASVS.* Si inter me & mulierem instrumentum dotale conscriptum est,& ego non consensi in eā per verba de præsenti, non sufficit dotale instrumentum ad consummationem matrimonij:& licet sit matrimonium contractum,nō propter hoc exigitur instrumentum dotale. Viuianus.

i *Continente*. nam plus valet quod vere est gestum, quàm scriptum: vt.ff.de off. præsi.l.illicitas.§. veritas. & supra plus vale. quod agi. interim tamen statur scripturæ publicæ: vt supra de proba.l.cum precibus.

k *Instrumentis*. non enim dotibus, sed affectu matrimonium contrahitur: vt infra de repu.l. iubemus.

l *Irritum est*. nisi in casu infra eo.tit.authen.sed nouo iure. Item & in alio: vt infra.e.authen.maximis.& in alio secundum quosdam: vt instit.de nup.§.fi.quod non placet: vt ibi diximus.

*NEque ab initio.*]*CASVS.* Sicut aliquis ab initio non cogitur inuitus contrahere matrimonium, ita cōtracto matrimonio si diuortio dissoluitur, non cogitur reconciliare. Viuianus.

m *Distrahendi*. secus in contractibus: vt supra de actio.& ob.l. sicut.

n *Matrimonii*, quam habet ab initio.

o *Necessitatem*. si dixerit vir vxori: promitis decem, si vnquam diuerteris à me? non valet: vt.ff.de ver.obli. l. stipulatio facta.&.l. Titia.& infra de inuti. stip.l. libera.& supra de spō.l.fin.in fin. Sed contra.ff.de donā. iter virum & vxorē.l. ea quę. Sol. ibi pecunia processit à stipulante, sed licet nō valeat ꝓ dicta pœnalis stipulatio, pœnam tamen legalem subibit, qui sine causa diuertit: vt infra de repu.l.iubemus.

*VXorē.*]*CASVS.* Patronus regulariter libertam suam in vxorem accipere potest, nisi patronus esset de his personis, quæ prohibentur cōtrahere cum liberta suaꝛ puta quia senator, vel senatoris filius. Viuia.

p *Ex his personis*. puta senator vel senatoris filius: vt.ff. de ritu nup.l.lege Iulia. sed e cōtra nō potest: vt supra.e.l.libertum.& dic vt ibi.& ratio in prōptu est.

*SEd nouo iure.*]*CASVS.* Si liberā mulierem cū qua nō prohibeor cōtrahere, dōmi teneo: videor eam in vxorē retinere: nisi ab initio protester quòd teneo eam vt concubinam: vt.ff.eo.l. liberæ. Sed si senator tenet libertam in domo sua, nunquā præsumitur sua vxor, nisi inueniatur dotale instrumentum in quo contineatur: confiteor me accepisse à tali muliere tantum in dotem, cum qua matrimonium contraxi. Et est casus in quo requiritur dotale instrumentum contra hoc quod dicitur supra eo.l. neque sine. Viuianus.

q *Cum liberta*. idem econtra, secundum H. vt libertus cum filia senatoris.

r *Dotalibus*. id est nuptialibus.& est speciale: sed regulariter contra supra eo.l. neque sine.

*PAtrem.*]*CASVS.* Titius filiam suam exposuit, id est in locum publicum proiici fecit. ego misericordia motus eam filiam nutriendam suscepi, ita quòd adulta facta est: nunc volo quòd filia Titij nubat filio meo. Titius nō vult. an omnes sumptus quos feci in ea nutrienda, potero à Titio recuperare, quæritur? Respon. quòd sic. Vnde quanuis pietas videatur inhibere repetitionem, tamen quia non vult quòd sua filia nubat meo filio, sumptus factos recuperabo.

s *Exposuit*. scilicet in hospitali.



BIU Cujas

SI iuita[c] †detinetur vxor tua à parentibus suis: interpella tus rector prouinciæ amic⁹ noster, exhibita[f] muliere, voluntatem eius secutus, desiderio tuo medebitur.

*Filius non cogitur inuitus ad aliquam vxorem ducendam, sed quam vult, dum tamen patris consensus accedat. Baldus.*

XII. Iidem AA. & CC. Sabino.

NEc filium quidem familias inuitum ad vxorē ducendam cogi, legum disciplina permittit. [g] igitur sicut desideras, obseruatis iuris præceptis[h] sociare cōiugio tuo, quam volueris, non impedieris: ita tamē, vt contrahendis nuptiis patris tui consensus accedat.

*Per instrumenta confecta super dote, non contrahitur matrimonium. Item & sine instrumentis matrimonium contrahitur: & per indicia probari potest. Bald.*

XIII. Iidem AA. & CC. Onesimo.

[1] NEque sine nuptiis instrumenta facta ad probationem matrimonij sunt idonea, diuersum veritate continēte: [i] neque non interpositis instrumentis, [k] iure cōtractum matrimonium, irritum est: [l] cū omissa quoque scriptura, cętera nuptiarum indicia non sint irrita.

*Matrimonium debet esse liberum. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Matrimonium debet esse liberum in contrahendo, & etiam abinuicem diuertendo. h.d. Vel sic: In contrahendo & dissoluendo contractū matrimonii, exigitur libera voluntas. Bartolus.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Titio.

[2] NEque ab initio matrimoniū cōtrahere, neq; dissociatū recōciliare quisquā cogi potest. vnde intelligis liberā facultatē contrahēdi atq; distrahendi[m] matrimonij[n] transferri ad necessitatē[o] non oportere.

*Manumissor potest accipere in vxorem suam libertam. Bald. Vel sic: Patronus potest libertam suam in vxorem ducere, nisi sit in personis expresse prohibitis. Salycetus.*

XV. Iidem AA. & CC. Tatiano.

VXorē libertā suam manumissori (si non sit ex his ꝓsonis[p] quę specialiter ꝓhibētur) ducere nō est interdictū: & ex eo matrimonio iustos patri filios nasci, certissimum est.

IN AVTHEN. VT liberti decætero. §. si quis autem. col. vj. consti. vj.

*Nulla dignitas prohibet cum libertis nuptias contrahi. ratio est: quia redacti sunt liberti hodie ad ius ingenuorum. Bald. Vel sic: Hodie quilibet potest matrimonium cōtrahere cum liberta. Salycetus.*

SEd nouo iure nulla dignitas prohibet cum liberta[q] nuptias contrahi dotalibus[r] instrumentis confectis.

*Hic ponitur vnus casus in quo alimēta pietatis causa data repeti possunt. Bal. Vel sic: Si pater qui filiā exposuit, nō consentit nuptiis cōtrahēdis cum filio nutritoris: tenetur impensam alimentorum soluere. Salyc.*

XVI. Iidem AA. & CC. Rhodoni.

PAtrē qui filiam exposuit,[s] hāc nūc adultā sumptib⁹ & labore tuo factam, matrimonio

cõiũgi filio [a] tuo desiderãtis fauere voto cõuenit: qui [b] si renitat, [c] alimẽtorũ solutioni [d] i hoc solũmodo casu parêre debet.

*Hæc lex ponit quæ sunt personæ cum quibus matrimonium non consistit. Bald.*

XVII. Iidem AA. & CC.

NEmini liceat contrahere matrimonium cum filia, nepte, vel pronepte: [e] itémque cum matre, auia, vel proauia, & ex latere amita ac matertera, sorore, sororis filia, & ex ea nepte: præterea fratris tui filia, & ex ea nepte: itémque ex affinibus priuigna, nouerca, nuru, socru, cæteríque quæ iure antiquo [f] prohibẽtur, à quibus cũctos volumus se abstinere.

*Ponitur hic forma qualiter viduæ debent contrahere matrimonium, & qualiter virgines, & de quorum consensu. Aduerte tamen, quia ista forma non est substantialis quantum ad substantiam matrimonii, sed est quædam forma continens quandam iustitiam publicæ honestatis. Bald.*

XVIII. Imppp. VALENTIN. VALENS & GRAT. AAA. ad Senatum.

VIduæ [f] intra quintum & vicesimum annum degentes, etiamsi emancipationis libertate gaudent, tamen in secundas nuptias sine patris sentẽtia [g] nõ conueniãt. ¶ Quòd si in cõuẽtionis [f] delectu [h] mulieris volũtas patris repugnat sententiæ, & ppinquorũ: placet admodũ (vt in virginũ cõiunctionib' sancitum est) habendo [i] examini auctoritatem quoque iudiciariæ cognitionis adiũgi: vt si pares [k] sint genere ac moribus cõpetitores, is potior existimẽt, quẽ sibi cõsulens mulier approbauerit. ¶ Sed ne forte hi qui gradu proximo ad viduarum successionem vocantur, etiã honestas nuptias impediant: si huius rei suspicio [l] p cesserit, eorũ volumus auctoritatẽ iudiciúmque succedere, [m] ad quos etiãsi fatalis sors intercesserit, tamẽ hẽreditatis cõmodũ peruenire nõ posit. Dat. XVII. Kal. August. Gratiano. A. II. & Probo Coss.

*Inter consobrinos consistit matrimoniũ: dicit glo. iure Romano. sed non diuino: & ideo nati ex consobrina sunt incestuosi, & non succedunt, secundum Cy. & Baldum.*

XIX. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano præfecto prætorio.

CElebrãdis inter consobrinos matrimoniis licẽtia legis huius salubritate indulta est, vt reuocata prisci iuris auctoritate, [n] restinctísque calumniarum fomentis, [o] matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, siue ex duobus fratribus, [p] siue ex duab' sororib', [q] siue ex fratre & sorore nati sũt: & ex eo matrimonio editi, legitimi, [r] & suis patribus successores habeantur.

*In matrimonio per filiam contrahendo patris expectatur arbitrium, suúsque consensus exigitur. sed si patre caret, matris & propinquorum est iudicium requirendum: quibus non extantibus, si puella curatorem habet, ipso & propinquis adsistentibus, si puella cultu verecundiæ sponsum sibi non eligit, iudici est deliberare permissum. Baldus.*

XX. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. ad Theodorum præfectum prætorio.

IN coniunctioue filiarum in sacris positarum, patris expectetur arbitrium. Sed si sui iuris puella sit, intra quintum & vicesimum annum constituta: ipsius [s] quoque adsensus exploretur. Si patris auxilio destituta: matris & propinquorum, & ipsius quoque requiratur adultæ iudicium. Si vero vtroque orbata parente, sub curatoris defensione constituta sit, & inter honestos competitores matrimonij oriatur forte certamẽ, vt quæratur cui potissimũ puella iungenda sit: si puella cultu verecundiæ propriam noluerit voluntatem depromere coram positis propinquis, iudici deliberare permissum est cui melius adulta societur.

*Dictio à, includit terminum à quo: & dictio vsque, includit terminum ad quem. h. d. Vel sic: Dictio à, & dictio vsque, ponuntur inclusiue. nam includunt suas extremitates: vt hic dicit Oldra. ergo hac lege à caligato milite vsque ad protectoris personam inclusiue sine aliqua solennitate scripturarum matrimonium est permissum. Baldus. Vel sic: Milites etiam caligati sine antiqua solennitate possunt nuptias contrahere. Salycetus.*

XXI. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Basso præfecto prætorio.

ACaligato [t] milite vsque ad protectoris [u] personam sine aliqua solennitate matrimoniorum liberam cum ingenuis duntaxat mulieribus contrahẽdi coniugij permittimus facultatem.

*Pompa matrimonii nõ facit ad esse matrimonii. Baldus.*

a *Filio tuo desiderantis.* subaudi, tui desiderantis.

b *Qui.* scilicet pater.

c *Renitatur.* consentire. Sed videtur quòd patria potestas sit soluta. & sic est cõtra infra de ifan. exp. l. ij. & sic etiam citra cõsensum eius pater viri potest eam dare filio suo. quod quidam concedunt. vel dic aliud in seruo & liberto quàm filio: vt in prædicta. l.

d *Solutioni.* regulariter contra: vt supra de neg. gest. l. j. &. ij. &. ff. de condic. inde. l. cum is. §. pe.

NEmini.] CASVS. Hęc lex ponit inter quas personas nuptię sunt prohibitę. Et certe inter ascendẽtes & collaterales. Ité inter affines. Viuianus.

e *Pronepte.* & vsque in infinitum: vt instit. to. §. j. & ff. eo. l. sororis. & l. nuptiæ consistere. adeo vt si Adam viueret, nó posset cõtrahere matrimonium secundum Ioan.

f *Antiquo.* nisi sint in septimo gradu: vt i decre. xxxv. quęstione. ij. cap. progenié. & c. cõsanguinitate. & c. i copulatione. & ca. nulli.

ADDITIO. Hodie prohibitio solum extenditur ad quartũ gradum inclusiue. cap. nó debet. extra de cõsangui. & affini.

VIduæ.] CASVS. Si mulier aliqua est vidua, & habés patrem sit emãcipata, vel in potestate patris: & est intra. xxv. an. si vult cõtrahere nuptias, debet contrahere cũ patris volũtate. Sed qd? filia vidua vult sibi eligere vnum maritum: pater vult alium? Certe si æque bonus sit ille quem vult eligere mulier sicut pater, stabitur iudicio mulieris. Sed quid si mulier vidua non habeat patrẽ, & tractatur de eligendo mulieri maritum: quorum consensus requiratur, quęritur? Respon. Agnatorum & cognatorum qui non sunt ei successuri ab itestato: quia isti non videntur suspecti. Viuianus.

g *Sentẽtia.* id est scięntia. non autem cõsensus est necessarius. Vel dic quòd est cõsilium quod hæc lex dicit, cũ emancipata sine patre posit hoc facere: vt. ff. eo. l. filius emancipatus. & de contra tab. l. iij. §. si emancipatus. & ar. infra eo. l. in coniunctione. sic est supra de iure emphy. l. fi.

h *Delectu.* id est deliberatione. aliàs, delectum.

i *Habendo examini.* id est ad habẽdum examen.

k *Pares.* si vero impares, ptinus debet ei dici vt meliorem eligat.

l *Suspicio.* sic & infra vbi pu. edu. l. j. &. ij. & supra ti. j. authen. sed iam necesse est.

m *Succedere.* id est ad deliberationé admitti.

CElebrandis.] CASVS. Licet inter ascendentes & descendentes & collaterales nuptiæ sint prohibitę: tamen inter consobrinos nuptiæ sunt permissæ. Sunt autem cõsobrini ex duobus fratribus nati: sicut consororini ex duabus sororibus nati. Hæc lex hodie non seruatur iure canonico. Viuia.

n *Auctoritatẽ.* quæ idem quod hæc lex statuebat.

o *Fomentis.* quæ erant media iuris prudentia.

p *Fratribus.* hi sunt patrueles.

q *Sororib'.* hi sunt cõsobrini: vt isti. de gradi. §. quarto gradu.

r *Legitimi.* hoc est verum iure fori: vt hic, & ff. eo. l. iij. & l. non solũ. §. j. & instit. eo. §. duorum. sed non iure poli: vt. xxxv. q. j. c. cum igitur.

IN coiunctione.] CASVS. Si filia quæ est in potestate patris, vult contrahere nuptias: debet contrahere cum volũtate patris. sed si est sui iuris, & est destituta patre & matre, non requiritur cõsensus eorum, sed suiipsius. sed si non vult declarare suum arbitrium, tunc recurritur ad propinquos. Viuianus.

s *Ipsius.* patris familias.

A Caligato.] CASVS. Nedũ plebeij possunt contrahere nuptias sine dotalibus instrumentis, immo & milites.

t *A caligato.* caligatus dicitur ille, qui habet ocreas ferreas. *Caligatus quis dicatur.*

u *Protectoris.* id est peditis, q tegit & ptegit armatos milites. Vel caligatum vocat, id est infimum & obscurum: vt in authen. qui. mo. *Protector quis dicatur.*



BIU Cujas

*Protector quis dicatur.* na.effi.lc.§. qsquis.collatio.vj.Protector ergo erit maior, quasi dicat à minore vsque ad maiorem. Vel tertio, est militia pedestris, & equestris. Pedestres milites dicuntur, qui habent caligas de corio: & hi dicuntur caligati milites. Equestres, qui in equis vadunt. Et not. quòd hodie est ius generale quod hæc lex dicit, vt sine solénitate scripturæ & aliorum quæ dicũtur infra.l. proxi. contrahatur matrimonium. Accursius.

*Pedestres milites qui dicantur.*

*Equestres milites.*

*SI donationum.*] C A S V S. Quidam cõtraxit matrimoniũ cũ aliqua muliere, nec donauit ei ꝓpter nuptias, nec fecit fieri dotale ĩstrumentum, & pompam nuptiarum dimisit: propterea non deficit matrimonium, & nihilo min⁹ liberi suscepti erunt legitimi. Viuianus.

a *Instrumenta.* sic & supra eo.l.neque sine. & ĩfra de repu.l.iubemus.& in authen.vt li. ma.& auiæ.§. quia vero dudum.col. viij.

b *Pompa.* id est conuiuium familiare. Accursius.

*IMperialis.* diuiditur in tres partes grossas. Primo ponit proœmium. Secundo ponit statutũ. Tertio cõcludit. Iaco. de Are. Bald. C A S V S. Sicut deus miseretur hominibus, ita prĩceps vult prouidere subiectis, & eis misericordiam impertiri. dicit ergo q̃ si mulier in meretricio degens pœnitere voluerit: poterit postea nubere cui voluerit, dum tamẽ interueniãt dotalia instrumẽta: nec vocabitur postea scenica, & filij nati legitimi erunt, & succedent ex testamento vel ab ĩtestato: nec nocet eis si non nubant ex quo eis permissum est nubere: quia eis filij postea suscepti succedũt. & licet mulier nõ petat priuilegium, sed à principe ei concedatur, munda erit: & filię postea susceptę scenicæ non dicentur: sed iam natæ ĩpetrare possunt priuilegiũ, & nubere cuicũque voluerint, interueniẽtib⁹ instrumentis. filiæ etiam natæ ex ea quæ in meretricio vsque ad mortem perseuerauit, post mortẽ matris poterunt priuilegium impetrare. Item contrahi potest matrimonium inter dispares: quia clarissimus poterit accipere spectabilem in vxorem, si interueniant dotalia instrumenta. Item hæc lex locum habet in præteritis negotiis. Viuianus.

† *Quædam exẽ. habẽt, iustum sit.*

XXII. Iidem A A. Hierio præfecto prætorio.

SI donationum ante nuptias, vel dotis instrumenta[a] defuerint, pompa[b] etiam, aliáque nuptiarũ celebritas omittatur: nullus existimet ob id deesse recte aliàs inito matrimonio, firmitatem, vel ex eo natis liberis iura posse legitimorum auferri, inter pares honestate personas nulla lege impediente consortium, quod ipsorum consensu, atque amicorum fide firmatur. Dat. X. Kalend. Mar. Constantinop. Felice & Tauro Conss.

*Clementia decet principẽ. restitutio natalibus omnẽ abstergit maculã. infectio parẽtũ inficit filiũ pòst cõceptũ. iter pares etiã sine dotalibus instrumẽtis cõsistit matrimonium. h. d. lex ita longa. Iaco. de Are. Bal.*

XXIII. Imp. IVSTINIAN. A. Demostheni præfecto prætorio.

IMperialis beneuolẽtiæ proprium hoc esse iudicantes, vt omni tempore subiectorũ cõmoda tam ĩuestigare, quàm eis mederi ꝓcuremus: lapsus quoque mulierũ, per quos indignã honore conuersationem imbecillitate sexus elegerint, cõpetenti moderatione subleuãdos esse censemus: miniméq; eis spẽ melioris conditionis adimere: vt ad eã[c] respicientes, [d] improuidam & minus honestam electionem facilius derelinquant. Nã ita[c] credimus dei beneuolentiam, & circa genus humanũ nimiam clementiam (quantum nostrę naturę possibile est) imitari, [f] qui cottidianis hominum peccatis semp ignoscere dignatur, & pœnitentiã suscipere nostram, & ad meliorem eam statũ deducere. Quod si circa nostro subiectos imperio nos etiã facere differamus: nulla venia digni esse videbimur. ℣ Itaq; [g] cum iniustum sit, † seruos quidẽ libertate donatos posse per diuinam indulgẽtiam natalibus suis restitui, postque huiusmodi principale beneficiũ ita degere, quasi nunquam seruissent, sed ingenui nati essent: [h] mulieres autem quæ scenicis [i] quidẽ ludis sese ante immiscuerunt, postea vero spreta mala conditione ad melioré migrauere sententiã, & inhonestã professionẽ effugerũt, nullã † spẽ principalis habere beneficij, quod eas ad illum statum reduceret, in quo si nihil inhonesti peccatum esset, commorari potuerunt:

*Scenicæ mulieres ad frugẽ melioris vitæ reuertentes, possunt impetrare a principe vt eis liceat cum cæteris matrimonium cõtrahere: quo impetrato, ad priſtinum statũ intelliguntur reductæ & nomen scenicarum desinunt habere, & matrimonium cum eis potest contrahi impune: & filii ex eis nati erunt legitimi: possunt tamẽ etiã post impetrationem à contrahendo se abstinere. Sal.*

℣ Præsenti sanctione clemẽtissima principale beneficiũ eis sub ea* lege cõdonamus, vt si derelicta mala & inhonesta cõuersatione cõmodioré vitã amplexę fuerint, honestatíq; sese dederint: liceat eis nostro supplicare numini, vt diuinos affatus sine dubio mereãtur, ad matrimoniũ eas venire permittentes legitimũ: his qui eis cõiungẽdi sunt, nullo timore tenendis, ne scitis[k] præteritarũ legũ infirmũ esse videatur tale cõiugiũ, sed ita validũ huiusmodi permanere matrimoniũ cõfidẽtib⁹, quasi nulla præcedẽte inhonesta vita vxores eas duxerint: siue dignitate[l] prædíti sint, siue alio modo[m] scenicas ĩ matrimoniũ ducere ꝓhibeãtur: dũ tamẽ dotalibus[n] omnimodo instrumẽtis nó sine scriptis tale ꝓbetur cõiugiũ. Nã omni macula[o] penit⁹ direpta, & quasi suis natalibus huiusmodi mulieribus redditis, neq; vocabulũ[p] inhonestũ eis ĩhęrere decętero volumus, neq; differentiã aliquam eas habere cũ his quæ nihil simile peccauerũt: ℣ Sed & liberos ex tali matrimonio ꝓcreãdos, suos & legitimos patri esse: licet alios ex priore matrimonio legitimos habeat: vt bona eius tã ab ĩtestato quàm ex testamẽto isti quoq; sine vllo ĩpedimẽto ꝓcipere possint. Sed & si tales mulieres post diuinũ rescriptũ ad ꝓces earũ datũ, ad matrimoniũ venire distulerint, [q]

a *Instrumenta.* sic supra eo.l.neque sine. & ĩfra de repu.l.iubemus. & in authen. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero dudum. col. viij.

b *Pompa.* id est conuiuium familiare. Accursius.

c *Ad eam.* meliorem conditionem.

d *Respicientes.* scilicet mulieres.

e *Nam ita.* scilicet subleuando lapsus mulierum, sicut & nostros lapsus deus miserator subleuat.

f *Imitari.* Not. quòd dicit imitari nimiam, aliàs diuinam clementiã, id est dei. quod ideo dicit, quia in sola pietate possumus esse deo pares: sicut dicitur, sola deos æquat clementia nobis. sic & in authen. vt iu. sine quo-quo suffra. §. itaq;. coll. ij. & infra de donat. iter vi. & vxo. l. fi. in fin.

g *Itaque.* suspensiua est constructio vsque illuc, præsenti sanctione, &c.

h *Nati essent.* vt. ff. de nata. resti. l. quæris.

i *Scenicis.* quæ dicũtur scenicæ, dicitur in authen. scenicas nõ solum &c. colla. v. scilicet prostitutæ. hic autem licet de eis tractare intendat, temperauit tamen vocabuli significationé, earũ turpitudinem supprimere volens. aliàs enim dicuntur scenicæ, quæ ludunt in scena: & istæ etiam sunt infames: & de eis etiam posset dici hic loqui: vt. ff. de his qui not. infa. l. j. & ij. §. fin.

k *Scitis.* id est statutis.

l *Dignitate.* sibi data.

m *Alio modo.* puta data patri, scilicet dignitate: vt quia ille senator, & hic sit filius senatoris.

n *Dotalibus.* id est nuptialibus. nam & sine dote potest esse matrimonium: sed non econtra: vt supra de donat. ante nupt. l. fi. tutius est. tamẽ aliquid (licet modicum) in dotem dari.

o *Omni macula.* Nota. quòd testis sit admittendus licet prius fuerit infamis, si accepit pœnitẽtiam: quod quidam concedunt. & pro eis in decret. xxxij. quæstione. j. quod autem. & capi. apud. & in Lombarda de periur. capi. fi. l. ij. Sed Ioan. cõtra, arg. ff. de re mili. l. qui cum vno. §. ignominia. & ff. de ritu nuptia. l. palam. §. non solum. & pœnitentia quo ad deũ, nõ quo ad mũdũ vel solum principem valeat sibi data. ADDIT 10. Videas de hoc in capi. testimonium. cum ibi notatis per glossam & docto. extra de testibus.

p *Vocabulum.* sic supra de fer. l. à nullo.

q *Distulerint.* idem & si nunquam venerint. sic & supra de cõdic.

dic ob cau. l. si repetendi. sic ergo late interpretatur concessio. sic &. ff. de consti. prin. l. fin. &. ff. de re iudica. l. quidam cõsulebat. &. j. de bo. vacan. l. si quando. j. lib. x. prædictam autem interpretationẽ licet facere etiam si iurauerit contrarium. Vnde sequitur authen. Quod eis &c. quæ est ex corpore, Scenicas &c. colla. v.

QVod eis.] CASVS. Hæc auth. nõ corrigit. l. codicis, sed addit ei: vn de lex codicis dicebat q̃ mulier impetrabat vt posset cõtrahere nuptias interuenientibus dotalibus instrumentis. hæc authen. dicit, q̃ si mulier scenica iurauit non relinquere illam vitã, & vult postea pœnitere, potest hoc facere, nec deserendo illam vitam peierauit: quia tale sacramentũ est illicitũ. Viu.

a *Quod eis.* aliàs eis. & aliàs his.

*Iuramentum ex certa causa debetur.*

b *Permittitur.* sic & aliàs ex permissione legis deseritur sacramentum ratione pietatis: vt ff. de obse. l. nullum. & aliàs ratione tacitæ cõditionis: vt. ff. de nõ nu. pecu. l. fi. Item & aliàs quia contra leges fiat: vt. ff. de legi. & constit. l. non dubium. &. ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. §. fin. &. ff. de pact. l. iurisgentium. §. & generaliter. & aliàs habes, Melius est vota stultę promissionis nõ implere, quàm crimen admittere. Itẽ tolerabilius est iuramentum non implere, q̃ turpiter facere: vt in decre. xxij. quæst. iiij. cap. j. & c. vnusquisque.

c *Pœna.* x. librarum auri: vt. j. ea. authent. Et no. q̃ tria debet cõtinere iuramẽtum, veritatem, iustitiam, & iudicium. quorũ si quod defuerit, periurus est qui facit: vt. xxij. quæstione. ij. animaduertẽdũ. at hic nulla fuit discretio, nullũ iudiciũ. de hoc dicitur extra de iureiur. & si Christus.

*Iuramentũ tria cõtinere debet.*

d *Similes merentibus.* ad sui petitionem.

e *Dignitatem.* à principe sibi datam.

f *Habent.* per priuilegium principis.

g *Vltroneam.* scilicet sine administratione.

saluam eis nihilo minus exi- A stimationem seruare præcipimus tã in aliis omnibus, quàm ad trãsmittendã quibus voluerint suam substantiam, & suscipiendam competentem sibi legibus ab aliis relictã, vel ab intestato delatã hæreditatem.

IN AVTHENT. scenicas nõ solum si fideiussores. §. ij. col. v. consti. iiij.

*Ista authen. continuatur ad. l. C. hoc modo: Dictum est. ꝯ. in. l. codicis, quòd scenicæ pœnitentes possunt supplicare principi vt eis restituat famam, vt possint nubere honestis personis. Nunc dubitatur quid si illa mulier iurauerit semper permanere in illo vitio & in illo opprobrio & libidinis infamia, nunquid iuramentum impediat quin possit priuilegium impetrare? Determinat quòd iramentum non valet, quia est illicitum: & dicitur quòd potius est puniendus ille qui exigit tale iuramentum, quàm illa quæ iurat. Bald.*

QVod eis [a] permittitur [b] etiam si iurauerint in tali professione se perseueraturas: quia legibus expressum est illicitæ rei iusiurandum seruari nõ oportere: & pœna [c] periurij, si qua est, in eum conuertenda est, qui exigit.

*Finis authenticæ. Sequitur textus Codicis.*

*Qui consequitur dignitatem, tacite videtur restitutus ad famam. Bald. Vel sic: Si mulieribus scenicis vel quibuscũq; aliis imperator dignitatis titulum concessit, videtur cum omni macula & impedimento dispensare. Salycetus.*

Similes vero tale merẽtibus [d] ab imperatore beneficium mulieribus, illas etiã esse volumus, quæ dignitatem [e] aliquam habent, [f] etsi nõ sereniss̃imo principi supplicauerint, vltroneã [g] tamen donationem [h] ante matrimonium meruerint. ex qua dignitate, & aliam etiam omnẽ maculam per quam certis hominibus legitimè coniungi mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet. [i]

*Non dicitur scenicæ filia, quæ concepta est abstersa macula: sed tantum illa, quæ nata est vigente macula. Bald. Vel sic: Filiæ natæ post priuilegium matri concessum, illo potiuntur priuilegio: non prius natæ, nisi pro illis fuerat supplicatum. Saly.*

His illud adiungimus, vt & filiæ huiusmodi mulierum, si quidem post expurgationem prioris vitæ matris suæ natæ [k] sint: non videantur scenicarum esse filiæ, nec subiacere legibus quæ prohibuerunt filias scenicarum certos homines in matrimonium ducere. ℣ Sin vero antè procreatæ sint, liceat eis preces offerẽtibus inuictissimo principi, sacrum sine obstaculo vllo mereri rescriptum: per quod eis ita nũbere permittatur, quasi non sint scenicæ matris filiæ: nec iam prohibeantur illis copulari, quibus scenicę filias vel dignitatis vel alteri⁹ causæ gratia vxores ducere interdicitur: vt tamen omnimodo dotalia inter eos etiam instrumenta conficiantur. ℣ Sed et si à scenica matre procreata, quæ vsque ad mortem suam in eadem ꝓfessione durauerit, post eius obitum preces imperatoriæ clementiæ obtulerit, & diuinam indulgentiam meruerit, liberationem maternæ iniuriæ, & nubendi licentiam sibi condonantem: istã quoque posse sine metu priorum legũ in matrimonio illis copulari, qui dudum scenicæ filiã vxorem ducere prohibebantur.

*Remotis veteribus legibus, quæ disponebant matrimonia sine dotalibus instrumentis inter impares honestate personas non valere: statuit imperator ea valere: exceptis nefariis, incestiis, & aliis prohibitis. Bald. Vel sic: Matrimonia iter pares possunt fieri etiam sine dotalibus instrumentis: secus si personæ sint impares. Salyc.*

Immo etiam illud remouendum [l] esse censemus, quod in priscis legibus (licet obscurius) constitutum est, vt matrimonia inter impares [m] honestate personas contrahenda, non aliter quidem valeant, nisi dotalia instrumenta confecta fuerint. his vero etiam non intercedentibus, omnimodo firma sint sine aliqua distinctione personarũ: si modo liberæ sint & ingenuæ mulieres, nulláque nefariarum [n] vel incestarum [o] coniunctionum suberit suspicio. Nam nefarios & incestos coitus omnibus modis amputamus, sicut & illos qui præteritarum legum sanctione specialiter vetiti sunt: exceptis videlicet his quos præsenti lege permittimus: legitimíque matrimonij iure muniri præcipimus.

IN AVTHEN. VT lic. ma. & auiæ. §. quia vero legem. colla. viij. constit. vlti.

*Maximis dignitatibus præditi debent matrimonia contrahere cum dotalibus instrumentis. excipiuntur ab ista solennitate Barbari subiecti Romano imperio. Bal.*

MAximis decorati [p] dignitatibus vsq; ad illustres, [q] nam cum administratione non possunt habere: vt. ff. de reg. iur. l. ij. nisi forte diceret, nõ obstante lege aliqua. Et erit exẽplum quãdo sine administratione, quia concessit q̃ esset illustris vel similis: vt ff. de sena. l. fi.

h *Donationem.* id est cõcessionẽ dignitatis. sic & dicitur donari libertas: vt isti. de lib. §. j.

i *Penitus oportet.* arg. quòd hoc ipso q̃ conceditur dignitas, videtur remitti infamia: cũ omne id per quod peruenitur ad illud, videtur esse remissum: vt. j. de dignita. l. ij. lib. xij.

k *His illud.*] *Natæ sint.* arg. q̃ nõ est dicẽd⁹ sacerdotis filius vel regis, qui antequam esset pater sacerdos vel rex, natus est: sicut hic. & econtra qui nascitur postquam mater desinit esse scenica. & est sic. ff. de noxa. l. in delictis. §. j. &. ff. quod iussu. l. si tutoris. §. si iussu. &. ff. ad. l. Corn. de fal. l. de eo qui. &. ff. de mili. test. l. Titius. &. ff. de decur. l. ij. §. in filiis. & j. de decur. l. fin. lib. x. Sed argu. contra. ff. de condit. & demon. l. si ancillæ. Item arg. pro & cõtra. ff. de pœnis. l. moris. §. istæ. dic vt ibi.

*Regis filius an dicatur qui natus est antequam pater eius rex esset.*

l *Illud remouendum.* à dubitatione.

m *Impares.* vt inter clarissimũ & illustrem: & inter illustrem & superillustrem.

n *Nefariarum.* quando inter ascendentes & descendentes.

o *Incestarũ.* inter collaterales vel affines.

MAximis.] CASVS. In. l. codicis dicebatur: Si mulier scenica impetrauit à principe q̃ possit cõtrahere nuptias: poterit cõtrahere dotalibus instrumẽtis interueniẽtibus. Hęc authẽ. dicit quę sunt personæ quę debẽt cõtrahere nuptias sine dotalibus instrumẽtis. Nã regulariter inferiores personæ possunt contrahere nuptias sine dotalibus instrumentis. Fallit in maxima decoratis dignitate. & certe aliæ personæ solo affectu nuptias cõtrahũt, exceptis Barbaris. Vi.

p *Decorati.* vt superillustres.

q *Ad illustres.* descensiuè



BIU Cujas

siuè & inclusiuè. nam & ipsi maximis decorantur dignitatibus.

a *Dotalibus.* id est instrumentis nuptialibus. Nam dos non est opus, vt dixi. ff. ea. l. Sed arg. cõtra in authen. qui. mo. na. effi. le. §. hoc ergo. col. vj. Itẽ & aliàs in tribº casibº exigitur scriptura, qui sunt i hac. l. Est & quartus. ff. eo. authen. sed no uo iure. regulariter cõtra: vt. ff. eo. l. neq; fine. & hic subijcit.

b *Antè cõtractas.* s. ante dignitatẽ adeptam: vt in corpore.

c *Barbaris.* id est subiectis nostræ reipublicæ, quibus solo affectu sine aliqua scriptura licet cõtrahere nuptias: licet maximis decorẽtur dignitatibus.

d *Affectu solo.* non obstat institut. eod. §. fina. quia illud quo ad hoc vt filij fiant legitimi, nõ quo ad substantiam matrimonij.

*Finit glos. authenti.*

Sequitur glossa textus Codicis.

e *Subiecto.* id est deinceps.

f *Successores.* si prædictum priuilegium impetretur.

* *patri successuros.*

*Ancimus.* ] C ASVS. Si promitto mulieri dare vel facere sub his verbis, cum nuptias contraxerit: non intelligimus cum est viripotens, sed cum venerit ad actum nuptialem. Nota circa hanc notabilem legẽ, quòd tunc satisfit huic conditioni, quando fit desponsatio per verba de præsenti: quod probatur hac. l. ibi, sed ex quo vota &c. votum enim nuptiarũ præcedit quãdo fit desponsatio per verba de præsenti. & sic dicetur cõditio impleta, licet nondum sit facta coniunctio per carnis copulam. ita dicit Bart. hic, & idem latiº in. l. Titio cẽtũ. §. Titio genero. in pe. quæsti. ff. de condi. & demonst. per. l. cui fuerit. illo tit.

g *Festiuitas.* vt infra de testa. manu. l. cũ testator. & argu. ff. de his qui veni. æta. impe. l. fin. & j. de le. hære. l. si maior. Argu. contra. j. de fideicõmissariis libert. l. fideicommissaria. Sed ibi statuit certum tempus: hic autem non. Item ibi fauore libertatis. Item argu. contra infra de instit. & substitu. & restitutionib. sub condi. fac. l. si mater.

h *Mediocrem.* aliàs est in textu, meliorem.

non nisi dotalibus[a] instrumentis conscriptis, rite contrahunt nuptias: licet antè contractas[b] retineant, exceptis Barbaris:[c] reliqui omnes affectu solo[d] recte contrahunt matrimoniũ.

*Sequitur textus. C.*

*Hac lex trahitur etiam ad matrimonia iam contracta post imperium Iustiniani, non ante. Bald.*

His itaque per hãc generalem legem ita constitutis, & decæteros conseruandis, præteritas etiã huiusmodi coniunctiones ex subiecto[e] tempore factas secundum prædictam dispositionem iudicari præcipimus: vt si quis talem vxorem ab initio nostri imperij (prout dictum est) iam duxerit, & liberos ab ea procreauerit: iustos eos & legitimos, & tam ab intestato quàm ex testamento patris successores[f] * habeat, & legitima in posterum nihilo minus ea vxore permanente, procreati quoque liberi legitimi sint.

*Vbi fit mentio nuptiarum, non sufficit nubilis ætas: sed oportet quòd matrimonium re ipsa contrahatur. hoc dicit sing. secundum Bald. Vel sic: Conditio nuptiarum impletur per actum & rem ipsam, non per habitum & potentiam. Saly.*

XXIIII. Idem A. ad Senatum.

1 SAncimus, si quis nuptiarũ fecerit mentionem in qualicunq; pacto, quod ad dandũ, vel ad faciendũ, vel non dandum vel nõ faciendum concipitur, & siue nuptiarum tempus dixerit, siue nuptias nominauerit: nõ aliter intelligi conditionem esse adimplendam, vel nõ extenuandam, nisi ipsa nuptiarum accedat festiuitas:[g] & non esse tempus inspiciendũ in quo nuptiarũ ætas vel fœminis post duodecimum annũ accesserit, vel maribus post quartumdecimum annum completum: sed ex quo vota nuptiarum re ipsa processerint. sic enim & antiqui iuris contẽtio dirimetur, & immensa librorum volumina ad mediocrem[h] modum tandem peruenient.

*Filiæ vel filij furiosi vel mente capti, sine consensu patris matrimonium contrahere possunt: & dotem & donationem ante nuptias cum auctoritate curatoris constituere: & gratis debet procedere, ne afflicto detur afflictio. Bald. & Saly.*

A *Si furiosi.* ] C ASVS. Hanc. l. habetis. ff. de epi. audi. l. tam dementis. & vult hæc lex hoc dicere: Sicut filius & filia mente capti possunt nuptias contrahere, ita filius furiosi. Sed quomodo hoc potest esse, cum in nuptiis filij requiratur consensus patris? Respon. q debet contrahere cum consensu curatoris mente capti, & propinquorum: & de eorum cõsensu debebit dos & donatio constitui arbitrio rectoris prouinciæ, vel arbitrio episcopi loci, & pro isto cõsilio siue scriptura non debet furiosus aliqd dare: quia nõ debet ãpliº affligi.

i *Constituti sunt.* remanent enim in potestate: vt. ff. de his q sunt vel alie. iur. l. patre.

k *Nuptias.* vt instit. eo. §. j.

l *Aliam.* repete, retulit Vlpianus.

m *Adiuuantes.* repete, conditores antiqui iuris. aliàs adiuuante.

n *Antistitum.* æstimatione, repete constituenda, quod est. j.

o *Quãm moderatione.* sic & ff. de iure dotiũ. l. quæro. & ff. de epis. audien. l. tam dementis. Sed quid si idem sit filius patris curator, quod potest: vt. ff. de Fur. cura. fur. l. j? Respon. prætor specialis ad hoc dabitur: vt ar. ff. de iure do. l. siue generalis. quo minus eũ curator detur habenti curatorem, regula iuris non est impediméto: vt. ff. de tut. & cura. da. ab his. l. ven tri. §. fin. Vel aliter dic Curat. bon. q prædicta fiãt auctore prætore vel iudice: vt & quando debitor soluere vult minori: vt ff. de mino. l. ait prætor. §. j. & facit ad. l. istã. ff. de lega. iij. l. filiæ. & ff. eo. l. si nepos. & l. si ita. & l. si filius. *ADDITIO.* Not. ex hac glo. q filiusfam. potest donare causa mortis patri in cuiº est potestate, non auctoritate patris, sed iudicis. quod not. pro limitatione glos. rem acquirit. l. j. ff. de aucto. tut. secundũ And. Barba.

*Si quis alumnam.* ] CASVS. Si ego nutriui aliquam puellam ancillã vel libertã, vel aliqua nutriuit me: ego cum illa non prohibeor nuptias cõtrahere: quia licet ad illã habeam affectionem, non tamen prohibentur nuptiæ inter me & illam. eam tamen quã susceperi de sacro fonte, ducere

B *Potest quis alumnam suam ducere in vxorem, sed non eam quam de sacro fonte leuauit. Bald. Vel sic: Cum ancilla manumissa patronus potest contrahere matrimonium: cũ filia vero adoptiua etiã emancipata non potest: nec cum aliena de sacro baptismate sumpta. Saly.*

XXV. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI furiosi parentis liberi, in cuius potestate constituti[i] sunt, nuptias[k] possint contrahere, apud veteres agitabatur. & quidem filiam furiosi marito posse copulari, omnes penè iuris antiqui conditores admiserunt. sufficere enim putauerunt si pater non contradicat. In filio autem familias dubitabatur. & Vlpianus quidem retulit constitutionem imperatoris Marci, quæ de furioso non loquitur, sed generaliter de filiis mente capti: siue masculi, siue fœminæ sint, qui nuptias contrahunt: vt hoc facere possint etiam non adito principe. Et aliam[l] dubitationem ex hoc emergentem, si hoc quod de mẽte capto cõstitutio induxit, etiam in furiosis obtinendum sit, quasi exemplo mente capti & furiosi filios adiuuãtes.[m] His itaque dubitatis, tales ambiguitates decidentes, sancimus hic C repleri, quod diui Marci constitutioni deesse videtur, vt nõ solum dementis, sed etiam furiosi liberi cuiuscunque, sexus possint legitimas cõtrahere nuptias, tam dote, quàm ante nuptias donatione à curatore eorum præstãda, æstimatione tamẽ in hac regia vrbe excellẽtissimi præfecti vrbis, in prouinciis autẽ virorum clarissimorũ earum præsidum, vel locorum antistitum,[n] tam opinone personæ, quàm moderatione[o] dotis & ante nuptias donationis constituenda, præsentibus tam curatoribus demẽtis vel furiosi, D quàm his qui ex genere eorum nobiliores sunt: ita tamẽ, vt nulla ex hac causa oriatur vel in hac regia vrbe vel in prouinciis iactura substantiæ furiosi, vel mente capti, sed gratis omnia procedant: ne tale hominũ infortunium etiam expẽsarum detrimento prægrauetur.

*Potest quis alumnam suam ducere in vxorem, sed non eam quam de sacro fonte leuauit. Bald. Vel sic: Cum ancilla manumissa patronus potest contrahere matrimonium: cũ filia vero adoptiua etiã emancipata non potest: nec cum aliena de sacro baptismate sumpta. Saly.*

XXVI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

BIU Cujas

te, ducere non possum. Viuianus.

a *Alumnam.* id est quam ipse aluit cum sua esset ancilla, & inde eam manumisit: vt subiicit. & facit institu. qui ma. non possunt. §. eadem.

b *Loco filiæ.* scilicet adoptiuæ, quam etiam non licet ducere: vt insti.eo.§.& hęc adeo. Vel hic dicit quando aluit vt filiã.ſ. in prin. alitus fuit cum ea. Vel aluit vt ancillam.& facit.xxix.q.ij.ſi quis ancillam.&.j.ad.l.Iul.repetun.l.ſi.

c *Deo mediante.* no.est sic ad hunc casum.xxx.q.iij.&.iiij. per totum. & extra de cogna. spiri.capi.j.lib.vj.

*Ancimus.*] CASVS. Olim masculus qui habebat.lx.annos, prohibebatur nuptias contrahere: similiter mulier habés quinquaginta annos: sed hodie per Iusti. hoc correctum est. Viuia.

d *Homines volentes.* Dic q̃ lege papia cautum fuerat q̃ masculus maior sexagenario non cõtrahat cum maiore vel minore fœmina quinquagenaria: & ecõtra maior quinquagenaria nõ contrahat cũ maiore vel minore sexagenario: & erat ratio, quia nuptiæ fiunt causa liberorum, quæ causa hic deficere videbatur: sed contra est vt hic,&.j.de legit. hære.l.ſi maior. ADDITIO. Hanc. l. intellige de tali sene, qui tamen coire potest, licet difficulter. aliàs autem si omnino nõ posset coire, non valeret matrimonium. facit.c. ij.extra de fri. & male. de quo vide latius per Christoph. Porc.in.§. j.in fi.instit.de nuptiis.

*Matrimonia non possunt contrahi per senes.*

*Si libertam.*] CASVS. Si liberta est vxor alicui[9], qui postea senator efficitur, nõ propter hoc debẽt nuptiæ dissolui: nam felicitas casus mariti nõ debet esse dãnosa vxori. ab initio tamen senator nõ potest cõtrahere matrimonium cũ liberta. Secundo dicitur: q̃ si pater mulieris quæ nupsit liberto, nõ erat senator,& postea effectus est senator: nunquid dissoluitur matrimoniũ ex eo quòd nõ licet filiæ senatoris nubere liberto? Respõ.nõ. Viuia.

e *Non patitur.* vt. ff. eo.l.lege Iulia.

f *Decrescat.* sic &.ſ.de stat. & imagi.l.ſi. &. ff. de condit. & demon.l.falsa.§.ſed ſi cui. &.ſ.eo.authen. maximis. Sed contrà alterius coniugis infelicitas facit valere matrimonium, quod non valet: vt.ff.eo.l.ſi quis in senatorio.non autem infelicitas patris: vt.ff.de senato.l.filiam.

g *Deminutum.* non ergo vitiatur, licet ad eum casum peruenerit, à quo incipere non potest: vt & instit.de lega.§.potest autẽ.

h *Dissoluatur.* sic &.ff. sol.mat.l. ſi cum dotẽ. §. an autẽ illa. &. ff.de his qui sunt sui vel alieni iuris.l.patre.

i *Vna.* scilicet hac.

*DE INCESTIS & inutilibus &c.*

*Nuptiæ nefariæ & incestæ quæ sint.*

*Large omnes dicuntur inutiles: sed nefariæ proprie inter ascendentes & descendentes, incestæ inter collaterales vel affines: vt institu. eo. §. ergo non omnes. & ff. eo. l. quinetiam. & l.fin. & ff.de adul.l.ſi adulteriũ.l.resp. Aliæ quæ aliis rationib⁹ prohibẽtur. simpliciter inutiles dicũtur, quod multis modis cõtingit: vt dixim⁹ insti.e.§. sunt & aliæ.*

*Liberta.*] CASVS. Patronus cum sua liberta matrimonium cõtraxit: postea liberta ipso inuito à se discessit,& alij nupsit: an hoc facere potuit, quæritꝰ Rñ. q̃ non. & si alteri nubit, nõ erit sua vxor.

k *Non habeat.* diuortium tamen tenet: vt.ff. de repu. l.fina. in prin. vnde nõ committitur adulterium cum ea: vt ff. ad. l. Iul. de adult. l.pe. sed quo ad hoc vt nõ possit alij nubere, dicitur durare priꝰ matrimonium: vt.ff.vnde vir & vxor. l.j.§.fin.& facit. ff.eo.l.matrimonij.&.l.in eo iure.& de diuor.l. penul.

l *Velis.* quod qualiter fiat, dic vt.ff.de repu.l. fina. Accursius.

**Hæc verba ponũtur in glo. super verbo, nõ ſ. ante ſi.ſ. c. fraternitatis. extra de testi.*

*Eminem.*] CASVS. In hac. l. præcipit imperator, q̃ nullus subiectus Romano imperio habeat duas vxores:& si habeat vnã de iure, aliã de facto, vltimæ nuptiæ sunt inutiles: & eo ipso iure efficitur infamis. Viuia.

m *Binas vxores.* vel sponsas, vel alterã coniugem, & aliam sponsam: vt.ff.de his qui notan. infami.l.j.§.fi.&.l. quid ergo. §.j. &. ſ.de don.ante nup.l.ea quę.

n *In edicto.* non est bona ratio: quia nubẽs intra tempus luctus infamatur: vt.j.de secundis nup. l.j. tenet tamẽ matrimonium: vt in authen.de resti.& ea quæ pa. §.fin.colla.iiij.ſed est ratio, quia prohibentur à lege: vt hic,& instit.eo.§.affinitatis.&.j.de adulte.l.eum.

*Cum ancilla.*]

Si quis alumnam[a] suã libertate donauerit, & in matrimonio suo collocauerit: dubitabatur apud antiquos, vtrũme huiusmodi nuptiæ legitimæ esse videantur, an nõ. Nos itaq; vetustam ambiguitatẽ decidentes, nõ esse vetitum matrimoniũ cẽsemus. si enim ex affectu omnes introducũtur nuptiæ, & nihil impium, nec legibus cõtrarium ĩ tali copula expectamus: quare prædictas nuptias inhibendas existimemus? nec enim homo sic impius inuenitur, vt quam ab initio loco filiæ[b] habuit, eã postea in suo collocet matrimonio: sed ei credendum est, quia eam & ab initio nõ vt filiam educauit, & libertate donauit, & dignam esse postea suo putauit matrimonio: Ea videlicet persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, siue alumna sit, siue nõ, à sacrosancto suscepit baptismate: cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, & iustam nuptiarum prohibitionem, quàm huiusmodi nexus, per quem deo mediãte[c] animæ eorum copulatæ sunt.

*Potest quis accipere vxorẽ sexagenariã, vel decrepitæ ætatis constitutam. Bald.*

XXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Ancimus nuptias quæ inter masculos & fœminas maiores vel minores sexagenariis vel quinquagenariis lege Iulia vel Papia prohibitæ sunt, homines volentes[d] contrahere, & ex nullo modo vel ex nulla parte tales nuptias impediri.

*Noua dignitas mariti vel soceri matrimonium non dissoluit: quia felicitas viri debet vxori prodesse, & similiter felicitas vxoris debet prodesse viro: & similiter felicitas soceri debet nurui prodesse. Bald. Vel sic: Res perfecta & consummata non vitiatur, licet veniat ad casum à quo non potest incipere. Saly.*

XXVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Si libertam quis vxorem habeat, deinde inter senatores scribatur dignitate illustratus, an soluatur matrimonium, apud Vlpianum quærebatur: quia lex Papia inter senatores & libertas stare connubia non patiẽ. [c] ⁋Nos igitur dei sequẽtes iudicium, non patimur in vno eodémque connubio, mariti felicitatem vxori fieri infortunium: vt quãtum vir in altum tollatur, tantum & cõiunx eius decrescat, [f] immo magis penitus depereat. absit itaque à nostro tempore huiusmodi asperitas, & firmum maneat matrimonium, & vxor marito concrescat, & sentiat eius fulgorem: stabiléque maneat matrimoniũ ex huiusmodi superuentu minimè deminutũ. [g] ⁋Simili modo si priuati hominis filia ad liberti veniat cõnubium, & postea pater mulieris ad senatoris dignitatem fuerit elatus: taceat Papiæ legis crudelissima sanctio: & neque per hunc modũ dissoluatur[h] matrimonium inter facti senatoris filiam, & libertum, ne soceri prosperitas sine genero inueniatur. Melius enim est legis Papiæ seueritatẽ in vtroque casu compescere, quàm eam sequẽdo hominum matrimonia dispergere, non ex vitio mulieris & mariti, sed ex prospera alterutrius partis fortuna. cum enim* ex vna[i] radice vitium nascitur, consequens est vt vna lege tollatur.

*TITVLVS V.*

DE INCESTIS ET inutilibus nuptiis.

*Liberta vxor patroni non potest diuertere inuito patrono, & cum alio contrahere matrimonium. Bald.*

I. Imp. ALEXANDER A. Amphigono.

Liberta, eadémq; vxor tua, si à te inuito discesit: connubium cum alio nõ habeat, [k] si modò vxorem eam habere velis.[l]

*Binas habens seu tenens vxores, est infamis. Bald.*

II. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Sebastianæ.

Neminem qui sub ditione sit Romani nominis, binas vxores[m] habere posse, vulgo patet: cum etiam in edicto[n] prætoris huiusmodi viri ĩfamia notati sint. quã rem cõpetẽs iudex inultam esse nõ patietur.

BIU Cujas

*Cum ancillis.*] CASVS. Si liber homo velit ancillam ducere in vxorem: de iure hoc esse non potest, cum ea tamen posset esse contubernium. Item decuriones non possunt cum ancillis contubernium contrahere: & si cótra fecerint clam in aliqua villa vel prædio: si quidem fecerint procuratoribus domini nescientibus: mulier dãnatur in metallum, decurio damnatur in insulam si fuerit sui iuris, omnibus bonis suis cõfiscatis, si non habebat aliquos propinquos ab intestato. Si autem fecerint procuratoribus domini scientibus: ipsi damnantur in metallũ. Si autem dominus fundi sciuerit, & permiserit: si patit fieri in prædio rustico: quę sunt in illo prędio, vnà cũ prędio confiscantur. Si autẽ patitur fieri in prædio vrbano: quia facinus intra parietes domesticos cõmissum est, pœna augetur: quia dimidia pars bonorum suorum cõfiscatur. Vlpianus.

*Inter liberum & seruam matrimonium non consistit: & filii qui nascuntur ex serua, dicuntur serui: quia sequuntur conditionem matris. Hoc primo. Decurio qui contraxit matrimoniũ cum serua, deportatur: bona eius curiæ confiscantur: puniuntur actores, & procuratores locorũ scientes, qui passi sunt in domibus dominorum suorum huiusmodi libidinẽ exerceri: punitur etiam dominus si fuit sciens, & non denuncians: & in publicatione fundi veniunt accessoria, mancipia, & pecora illi fundo deputata: & magis punitur delictum commissum in ciuitate, quàm in agro. hoc dicit hæc lex. Bald.*

III. Imp. CONSTANTINVS A. Patroclo.

CVm ancillis non potest esse connubium. [a] nam ex [b] huiusmodi contubernio* serui nascuntur: ideoq; præcipimus ne decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine seruarum ducente confugiant. Si enim decurio clam actoribus, & procuratoribus nescientibus, alienæ fuerit seruæ coniunctus: & mulierem in metallum detrudi per sententiam iudicis iubemus, & ipsum decurionem in insulam deportari: omnibus bonis eius ciuitati cuius curialis fuerat, mancipandis, si patria pactione fuerit liberatus, nullósque [c] habeat liberos vel parentes, vel etiam propinquos, qui secundum legum ordinẽ ad eius successionem vocentur. ¶ Quòd si actores vel procuratores loci in quo flagitium admissum est, fuerint conscij, vel compertum facin[o] promere noluerint: metallo eos conuenit implicari. ¶ Si vero dominus loci hoc fieri permisit, vel postea cognitum celauit: [d] si quidẽ in agro id factũ est, fundus cum mancipiis & pecoribus cęterisque rebus quæ cultui rustico sustinentur, fisci iuribus vindicetur. Si vero in ciuitate [e] id factum est: dimidiam bonorum omnium partem præcipimus confiscari, pœnam augentes, [f] quoniam intra domesticos [g] parietes scelus admissum est, quod noluit mox cognitum publicare.

*Ex matrimonio reprobato lucra matrimonialia non procedunt: sed veniunt potius confiscanda. idem in donatione simplici: nisi ætas, sexus, vel iusta ignorantia excusẽt. Bald. Vel sic: Nuptiæ à iure prohibitæ, sunt ipso iure nullæ: & donata hinc inde à scientibus auferuntur vt indignis, & fisco applicantur: non ab errantibus iuste: dum tamen coniunctionem dirimant comperto errore. Salycetus.*

IIII. Imppp. VALENTINIA. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Andromachum comitem rerum priuatarum.

QVi contra legum [h] præcepta, vel contra mandata [i] constitutionésq; [k] principum nuptias forte contraxerit: nihil ex eodem matrimonio, siue ante nuptias donatum, [l] siue deinceps quoquo modo datum [m] fuerit, consequatur: ídque totum quod ab alterius liberalitate [n] in alterum processerit, vt indigno indignę ve sublatũ, fisco vindicari [o] sancimus, exceptis tam fœminis quàm viris q, aut errore [p] acerrimo. Et dicas hic breuiter, quòd hæc lex propter errorem facti iustum & continuum excusat. Si vero in iure, quantum ad pœnam incestus mulier in totum releuatur, & idem in mare qui sic errat in iure ciuili: quia credidit posse contrahere cum pupilla. si autem in iure gentium in aliquo subleuatur, non in totum: vt ff. ad l. Iul. de adul. l. si adulterium. §. nónunquã. in fin. ibi, cum in adulterio &c. & §. stuprum. in fi. §. Est tamen arg. contra. j. tit. j. l. j. Sed certe ibi clam fuerat cõtractum, vnde præsumitur scientia: secus si palam, quãdo bona fides præsumeretur: vt ff. de ritu nupt. l. fi. Item quid erit de filiis ipsorum? Respond. non est cautum in lege. Sed dico esse legitimos, si vterque ignorauit, licet nullum sit matrimonium: sicut & in adoptiuis contingit, qui sunt legitimi sine matrimonio. & hoc dicitur rescripsisse Alexãder ex priuilegio cuidam: vt dices. j. eod. l. si quis incesti. ad hoc. ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia. §. diuus. vbi autem alter scit: illi non sunt legitimi, sed ignoranti sic. ADDITIO. Tu dicas de hoc. Si matrimonium est publice contractum in facie ecclesiæ: tunc siue vterque ignorauit impedimentum, siue alter tantum, filij sunt semper legitimi. c. cum inter. &. c. ex tenore. extra qui filij sunt legi. Si vero matrimonium esset contractum clandestine, licet vterque ignoraret impedimentum, non essent filij legitimi. c. cum inhibitio. §. si quis vero. de clandestina desponsa.

Assistat.

---

* *Simile in c. sane. vbi matrimonia contracta p sacerdotes dicuntur cõtubernia. extra de cleri. coniuga.*

a *Connubiũ.* id est matrimonium. cõnubium & coniugiũ idem sunt, nisi in casu, vbi etiam quod matrimoniũ non est, dicitur cõnubium. ff. de ritu nup. l. in eo. §. hoc caput.

b *Nam ex &c.* bona ratio: vt instit. de pa. po. in princip. appellabitur ergo contubernium: vt infrà ad legem Iul. de adul. l. seruii. Item hoc iure fori, secus iure poli: vt extra de coniugio ser. c. j.

*Cõtuberniũ quid sit.*

c *Nullósq;.* repete, & si.

d *Cognitum celauit.* & not. hac & sequenti. l. tantundé esse siue quid sciam ab initio esse, siue postea sciam, si patiar. Sed arg. contra. ff. de his qui not. infa. l. quid ergo. facit. xxxiiij. q. j. cap. iij. &. j. de vsuc. transfor. l. j. §. quòd & in rebus. &. ff. de vsuris. qui scit. §. fin. Itẽ sume hic argu. quòd parcitur ei qui delictum cognitum à se patefecit. fic. j. de his qui se def. l. j. lib. x. &. j. l. proxi. dices.

e *In ciuitate.* sic & in lege Mosaica distinguebatur, fieret adulterium in ciuitate, vel in rure.

f *Augentes.* immò in casu non augetur, si fundus in villa vbi hoc factum est, plus valeat, quàm alia sua bona. Ad quod Ioan. dicit quòd tunc non totus fundus publicaretur, sed id omne quod est minus dimidia. hæc enim lex augere pœnam voluit. Alij dicunt contra, & raro inueniri quòd decuriones plus habeant extra ciuitatem, quàm intra: & sic de eo non cauent legislatores: vt ff. de leg. & senatusconsul. nam ad ea.

g *Domesticos.* facit. j. de fal. mo. l. j. & ad. l. Iuliam de adul. l. Gracchus.

*Qui contra.*] CASVS. In hac. l. dicitur quæ pœna imponitur ei qui incestas nuptias & inutiles contrahit. Et dicit q; si aliquis cõtrahit nuptias cõtra legum præcepta, vel cõstitutiones principum, illæ nuptiæ nõ valẽt: & dos data, & donatio propter nuptias debẽt cõfiscari. nam & dos & donatio auferetur accipienti vt indigno, & fisco applicat. Fallit si maritus vel fœmina, vel vterque eorum iusto errore facti prohibitas nuptias contraxerũt: quo casu nec dos nec donatio propter nuptias publicãtur. Item fallit si vir vel mulier sunt minores. xxv. an. quod est verũ, si cũ peruenerint ad. xxv. an. ipsi facientes prohibitas nuptias dissoluerint: alias dos & donatio propter nuptias cõfiscantur. Vinl.

h *Qui contra legum.* vt. ff. de ritu nupt. l. lege Papia.

i *Mandata.* vt. ś. titu. j. l. & si contra.

k *Constitutionésque.* vt. ś. de episc. & cleri. l. si quis non dicam. & l. raptores. &. ś. tit. j. l. si quis alumnũ. §. fi. Item quandoq; contra senatusconsultum: vt. j. tit. j.

l *Donatum.* quod hodie dicitur propter nuptias.

m *Datum.* s. pro dote.

n *Liberalitate.* extra dotem & donationem propter nuptias.

o *Fisco vindicari.* vt ff. de ri. nup. l. incestæ. & instit. de nupt. §. si aduersus. & hoc cũ vterque scienter contrahit. si autem à sciente ignoranti detur, apud ignorãtem remanet: vt probatur. ff. de lega. j. l. fin. & de dona. inter vi. & vxo. l. cum hic status. §. fin. Vel dic aliud esse cum relinquitur ei ex testaméto. Nam tutor ex testaméto quendam pupillæ suę quam duxit, nil potest capere. præsumitur enim eam decepisse. illa autem ecõtra ex testamento eius potest: vt d. l. de leg. j. l. fin. & ff. de rit. nup. l. prefectus. Item argu. contra. ff. de cõdic. sine cau. l. auunculo. vbi restituitur ciuti. Solu. ibi nec de facto secutum fuit. vel hic vt ibi. Idem cõtra. j. tit. j. si tutor. vbi similiter restituitur danti. Solu. ibi speciale. Vel hic de matrimonio prohibito legibus: ibi senatusconsulto. Vbi ibi loquitur cum tutor donat pupillæ: hic ecõuerso. Vel hic de sponsalitia largitate: ibi de dote. Vel ibi in minore xxv. annis.

p *Errore acerrimo.* id est iustissimo vel fortissimo.

BIU Cujas

a *Affectato.* cum forte potuit scire, & noluit.

b *Comperto.* parcitur alicui propter ignorantiam, vel cum scire uit, si se offerat aliàs purget. sic. ff. depo. l. iij. & ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. idem Celsus ait si seruus. arg. contra. ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. in princip. Nam ibi patre nesciente, sed

*Vsucapio an interrumpatur si scit res alienam superuenisse.*

rimo non affectato, [a] insimulatóve, neque ex vili causa decepti sunt, aut ætatis lubrico lapsi: quos tamen ita demum legis nostræ laqueis eximi placuit, si aut errore comperto, [b] aut vbi ad legitimos peruenerint annos, coniunctionem huiusmodi sine vlla procrastinatione [c] diremerint.

*In veteri testamento tenebatur quis ducere vxorem fratris eo mortuo: & debebat ei imponere certum nomen. Imperator dicit hic contrarium: quia relictâ fratris alter frater non ducit eam in vxorem: nec potest duas sorores successiue habere in vxores. hoc dicit. Vel sic: Fratris præmortui vxorem, vel vxoris præmortuæ sororem nõ licet ducere in vxorẽ: licet præmortui fratris vxor virgo permanserit. hoc dicit. Salycetus.*

V. Iidem AAA. Cynegio.

FRatris [d] vxorem ducendi, vel duabus sororibus coniungendi, penitus licentiã summouemus, nec dissoluto quocunque modo coniugio.

*Incestas nuptias contrahentes non perdunt ipso iure proprias facultates: tamen in hoc puniuntur, quia non possunt testari: nec possunt habere successores, nisi personas hic declaratas: quibus non existentibus, succedit fiscus. Baldus.*

VI. Impp. ARCAD. & HONORIVS AA. Eutychiano præfecto prætorio.

SI quis incesti vetitíq; [e] coniugij sese nuptiis funestauerit, proprias quamdiu vixerit, teneat facultates: sed neque vxorem, neque filios ex ea editos habere credatur. [f] ℣ Nihil prorsus prędictis neque per interpositam quidem personam vel donet superstes, vel moriturus derelinquat. dos siqua forte solenniter aut data aut promissa fuerit: iuxta ius antiquum fisci nostri commodis cedat. testamento suo extraneis nihil derelinquat: sed (siue testato siue intestato) legibus ei & iure succedant, si qui forte ex iusto & legitimo matrimonio editi fuerint: hoc est de descendentibus, filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de ascendentibus autem, pater, mater, auus, auia: de latere, frater, soror, patruus, amita. Testandi [g] sanè ita demum habeat facultatem, vt his tantummodo personis, pro iuris ac legum quod voluerit arbitrio relinquat, quas succedere imperialis præcepti tenore mandauimus: ita tamen, vt ab hæreditate defuncti penitus arceatur, si quis ex his quos memorauimus, in contrahendis incestis nuptiis consilium iniisse monstrabitur: successuro in locũ illius, qui post eum gradu [h] proximus inuenitur. ℣ Ea sanè quæ de viris cauimus, etiam de fœminis, quæ prædictorum sese consortiis commaculauerint, custodiantur. Memoratis vero personis non extantibus, nostro fisco locus pateat. Dat. VI. Id. Decembr. Constantinop. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

IN AVTHEN. de incestis & nefariis nuptiis. §. j. colla. ij. constitut. fina.

*Ista authen. dicit quòd bona contrahentium incestas nuptias ipso facto sunt confiscata. Item dicit quòd filii eorum legitimi ipso facto sunt effecti sui iuris. Item dicit quòd isti debent poni in exilio. Item dicit quòd licet pater sit exul: filius tamen debet eum alere. hoc dicit. Bald.*

INcestas [i] nuptias contrahentis pœna est confiscatio [k] bonorum tam cæterorum quàm dotis, exilium etiam, & cinguli [l] (si quo potitur) spoliatio, verberatio quoque, si vilis est: fœmina quoque talia scienter [m] peccante, simili pœnæ subiuganda. substantia sic amissa [n] liberis hoc ipso sui iuris effectis, [o] si quos habet legitimos, applicetur: [p] vt tamen pater ab eis alatur: quibus non extantibus, fisco defertur. [q]

---

a *Affectato.* cum forte potuit scire, & noluit.

b *Comperto.* parcitur alicui propter ignorantiam, vel cum scire uit, si se offerat aliàs purget. sic. ff. depo. l. iij. & ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. idem Celsus ait si seruus. arg. contra. ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. in princip. Nam ibi patre nesciente, sed postea ratum habente filius duxit vxorem intra tempus luctus: & tamen non notatur pater infamia. Similiter est arg. contra in vsucapione, vbi bona fides sufficit ab initio: & si postea superuenit scientia rei alienæ. nõ enim vsucapio interrumpitur, nec ideo minus vsucaptor facit fructus suos vt. ff. de vsucap. l. qui scit. §. fin. & j. de vsucap. transfor. l. vnica. Sed arg. contra. prędictis vbi superueniens scientia nocet, sicut & in nostra lege in petitione hæreditatis: vt. ff. de peti. hære. l. sed & si lege. §. consuluit. Item & in vsucaptore partus, incipiẽte cognoscere quòd mater sit furtiua, interrumpitur vsucapio: vt ff. pro suo. l. penulti. in princip.

c *Procrastinatione.* sic in decre. j. q. j. constat.

*Fratris.* ] CASVS. In. l. ista dicitur quòd quis non potest eam ducere in vxorem quæ fuit vxor fratris sui. Item si aliquis habuit vnam sororẽ, non potest aliam ducere prima mortua. Viuianus.

d *Fratris.* facit instit. e. §. affinitatis. &. j. eo. l. penult. & fina.

*Si quis.* ] CASVS. Aliquis contraxit incestas nuptias, non amittit bona dum vixit: sed filij illegitimi erunt: nec pater eis aliqua dare debet: nec in testamento, nec inter viuos, nec per se, nec p interpositas personas. & dos si qua constituta est, confiscabitur: & si contrahens incestas nupt. testamentum faceret, non potest relinquere extraneis: filiis tamen quos suscepit ex primo matrimonio, potest relinquere, & nepotibus, & pronepotibus, patri & matri, & auo & auiæ, fratri & sorori: si tamen aliquis eorum consilium dederit vt contrahatur tale matrimonium, non habebit aliquid de hæreditate, sed ille qui est in secundo gradu. Viuianus.

e *Vetitique.* propter incestum. & sic specialiter de incestis tantum. Et dicitur cestus, id est cingulũ Veneris. vnde incestus, id est effrenata libido. Vel dic vetiti generaliter: vt ad secundam partem rubricæ referatur.

*Cestus. incestus.*

f *Habere credatur.* vt in authen. qui. mo. na. effi. sui. §. fin. colla. vij. sed per decre. Alex. permittitur quòd sint legitimi eo casu quò permittitur stare matrimonium: vt extra qui fil. sint legi. c. ex tenore. &. ff. de rit. nup. l. qui in prouincia. §. j.

g *Testandi.* imponitur ergo necessitas in personas certas testari. sic &. j. de secun. nupt. l. iij. §. fin. &. ẽ. de sacrosan. eccle. authent. si qua.

h *Gradu.* nisi sit alius in eodem gradu cum eo qui excluditur: & est ad. l. istum. xxxv. q. vij. quidam. &. j. de mulie. quæ ser. propriis. l. j. & infrà de secũ. nupt. l. hac edictali. & ff. de ritu nupt. l. semper. Itẽ intellige hanc. l. secundum ea quæ notauimus. ẽ. li qui contra. id est quando sciuerunt. Item sunt & aliæ pœnæ quas patiũtur prædicti. vnde vide authent. incestas. quæ est ex titu. de incest. nupt. colla. ij.

*Incestas.* ] CASVS. Lex codicis dicit quòd qui incestas contrahit nuptias, retinet bona. Authen. corrigit, dicens quòd bona illius confiscantur, si nõ habet filios: alioquin substãtia eius deuoluitur ad filios, & pater debet ali à filiis: & si miles est qui tale cõtrahit matrimonium, amittit cingulũ, & mittetur in exilium: si vilis est, verberabitur.

*Nuptiæ sunt variis ex causis vetitæ.*

i *Incestas.* Et hanc & sequen. authent. intellexerunt quidam tantum de vetitis iure sanguinis. secus si aliàs sint vetitæ: vt cum ancilla alicuius, quod est vetitum: vt. ẽ. eod. l. cum ancillis. vnde eius filium dicunt naturalem: quod non placet: immo large hanc & proximam authen. accipe, quocunque modo sint inutiles, argu. in corpore huius authen. &. ẽ. eod. l. qui contra. &. l. si quis incesti. proprie autem qualiter accipiatur, not. ẽ. eod. in rubrica.

k *Confiscatio.* scilicet si non habet filios legitimos: vt. j. proxi. Sed videtur quòd etiã alij excludunt fiscum: vt in authen. vt nulli iudi. §. fin. colla. ix. Solu. illa hanc corrigit: vel aliter vt plene dices. j. de bo. dam. authen. bona.

l *Cinguli.* id est dignitatis.

m *Scienter.* secus si ignoranter. & idem in mare: sed non ita ad plenum: vt plene dixi. ẽ. eod. l. qui contra legum.

n *Substantia sic amissa.* Redit ad primũ casum qñ vir delinquit.

o *Effectis.* ipso iure, vel hoc ipso quòd pater supplicio deditus est. Ad hanc expositionem pertinet quod dicitur in corpore, Paternam mox illi accipiant successionem &c.

p *Applicetur.* scilicet substantia.

q *Defertur.* ipso iure.

*En complexu.*

BIU Cujas

EX complexu.] CASVS. Auth. incestas, dicit quòd substantia patris defertur filiis. Authen. hæc addit dicens, quòd filiis natis de incestuoso matrimonio non est danda patris substantia, nec ab eo ali debent. Viuianus.

a *Nefario.* large accipe, licet impropric: vt. ff. proxi. auth. dixi.

b *Nec naturales.* quales sunt ex cõcubina nati, qui sunt naturales tãtum: & legitimi tãtum, vt adoptiui: legitimi & naturales, vt ex vxore. nec legitimi nec naturales: vt institu. de quibus hic dicitur.

*Filii sunt multiplices.*

c *Indigni.* & materne: quod est verũ quando coitus per legẽ poterat accusari. aliàs nõ: vt si ex meretrice: quo casu matri non patri succedit: vt institu. de suc. cog. §. vulgo. & ff. de in ius vo. l. quique. in fi. & l. quia. Sed quid si non obstante hac. l. concessit imperator talem fieri legitimũ? Respond. potest vt argu. ff. de testa. authen. hoc inter. cum nullus ei legem imponere potuerit: vt. ff. de arbi. l. nam magistratus.

HVmilem.] CASVS. Senator vel filius senatoris prohibetur contrahere nuptias cum humili persona: vt puta cum ancilla, aut eius filia: cum scenica, aut eius filia: aut cum illa quæ lenocinium exercet. Viuian.

d *Humilem.* quia inhibitum erat senatoribus contrahere nuptias cum humilioribus fœminis: vt. ff. de ritu nup. l. lege Papia. Quæ sunt intelligendæ humiles, hæc lex dicit: quæ innouatur per authen. vt liber. decæ. §. si quis autem. coll. vj. per quam authen. licet senatoribus ducere libertas, dotalibus instrumẽtis cõfectis. sed per authen. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero legem dudum. col. viij. generaliter permittitur idem de omnibus humilioribus personis.

*Senatores an possint cum fœminis humilioribus cõtrahere.*

e *Præditis.* i. ornatis.

f *Opulentiores.* i. dicere non refert, si sint ingenuæ, an sint diuites pecunia, an sint opulentæ fortuna. i. bona cõuersatione vel bonis moribus. & facit in decretis. xciij. dist. c. legimus.

LIcet.] CASVS. In l. ista dicitur quòd in terra Aegypti erat talis lex, quod si contraxeram matrimoniũ per verba de præsenti cum sorore vna: si ante contractum matrimonium volebam contrahere cum alia sorore, poteram hoc facere. Sed hæc lex hodie est correcta. Viuianus.

g *Antiquarum.* ff. c. l. qui contra. & l. si quis incesti. & est adhibita l. ff. c. l. fratris. & j. l. proxi. & ff. de dona. ante nup. l. cũ in te.

AB incestis.] CASVS. In hac. l. imperator reprobat leges & cõstitutiones quorundam vsurpatorum Romani imperij, qui suis legibus & constitutionibus incestas nuptias contrahi permiserunt. vnde imperator omnes leges & constitutiones tyranni tollit, & præcipit incestas nuptias non contrahi etiam ex auctoritate imperiali rescripti. Viuianus.

h *Ab incestis.* ff. l. proxi. & l. fratris. & j. si nup. ex re. pe. l. ij. xxiij. q. v. incestuosi. Item not. rescriptum permittens illicitum matrimoniũ, nullius esse momenti.

i *Nam.* accipe decernimus, quod est. j.

*DE INTERDICTO matrimo. &c.*

*Dixit qualiter ratione sanguinis matrimonia prohibentur: nunc autẽ qualiter ratione officii.*

SEnatusconsulti.] CASVS. Tutor vel eius filius per senatusconsul. prohibetur contrahere nuptias cũ pupilla sua: nec excusatur prætextu rusticitatis. Viuianus.

k *Senatusconsulti.* cuius nomen nõ habemus, & prohibet matrimoniũ inter tutorem vel eius filiũ, & pupillã: vt hic, & ff. de ritu nupt. l. senatus. & de spon. l. tutor. ADDITIO. Aduertas tamen quòd matrimonium inter istas personas cõtractum, de iure canonico tenet, vt dicit Abbas extra de cogna. leg. super rub.

l *Non oportet.* Nota errorem vel imperitiã non excusare. Et sic est contra. ff. de adulte. l. si adulterium. §. stuprum. & §. nonnunquam. ibi enim videtur quòd iure ciuili error excusat à pœna incestus in totum etiam mares, nedum fœminas. Sed dic speciale hoc casu. Vel hic clam, vnde à iure præsumitur scientia vt ff. de ritu nup. l. si. Item concor. huic. l. ij. de in ius vocan. l. ij. Sed ar. contra. j. de his qui sibi adscri. l. senatus. & l. penulti. & ff. de iurisdict. omnium iudi. l. si quis id. §. doli. & de eden. l. j. §. fin. & ff. titu. j. l. qui contra.

IN AVTHEN. qui. mod. natu. effi. sui. §. fi. colla. vij. consti. j.

*Nefarii, incestuosi, & spurii non succedunt nec aluntur. hoc dicit. in. c. cum haberet. extra de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium, dicitur quòd spurii sunt alendi de æquitate canonica: tamen hoc non puto verum in nefariis, incestuosis, sed in spuriis simpliciter. Baldus.*

EX complexu nefario[a] aut incesto seu damnato liberi nec naturales[b] sunt nominãdi, oĩs paternæ substãtiæ indigni[c] beneficio, vt nec alãtur à patre.

*Pauper si aliàs est dignus, nõ dicitur vilis & abiecta persona: sed illæ personæ dicuntur viles, quæ malis moribus vilescunt. Bald. Vel sic: Paupertas vel diuitiæ non faciunt quem ignobilem vel nobilem esse: sed status, conditio, vel vilitas, & commendatio vitæ. Salycetus.*

VII. Impp. VALENTINIAN. & MARTIANVS AA. Palladio præfecto prætorio.

HVmilem[d] vel abiectã fœminam minimè eam iudicamus intelligi, quæ licet pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata sit. vnde licere statuimus senatoribus, & quibuscun que amplissimis dignitatibus præditis,[e] ex ingenuis parentibus natas, quanuis pauperes, in matrimoniũ sibi accipere, nullámque inter ingenuas & opulentiores[f] ex diuitiis & opulentiore fortuna esse distantiam. Humiles vero abiectásque personas eas tantummodo mulieres esse censemus, ancillam, ancillæ filiam: libertam, libertæ filiam: scenicam, scenicæ filiam: tabernariam, tabernarij vel lenonis aut arenarij filiam: aut eam quæ mercimoniis publicè præfuit. ideoque huiusmodi inhibuisse nuptias senatoribus harum fœminarũ, quas modo enumerauim[g], æquũ est. Dat. Prid. Non. April. Constantinop. Aetio & Asterio Conss.

*Vxorem fratris, & virginem frater superstes non potest ducere in vxorem, non obstante consuetudine Aegypti, vel rescripto principis. hoc dicit cum. l. sequenti quæ incipit, ab incestis.*

VIII. Imp. ZENO. A. Epinico præfecto prætorio.

LIcet quidam Aegyptiorũ idcirco mortuorum fratrum sibi coniuges matrimonio copulauerint, quòd post illorum mortem mansisse virgines dicebantur, arbitrati scilicet quod certis legum conditoribus placuit, cum corpore non conuenerint, nuptias non videri re esse contractas, & huiusmodi connubia tunc temporis celebrata, firmata sunt: tamen præsenti lege sancimus, si quæ huiusmodi nuptiæ contractæ fuerint, eas, earúmque contractores, & ex his progenitos, antiquarum[g] legum tenori subiacere, nec ad exemplũ Aegyptiorum (de quibus supra dictũ est) eas videri fuisse firmas, vel esse firmandas.

*Rescriptum permittens incestuosum matrimonium, est ipso iure nullum. Salycetus.*

IX. Imp. ANASTASIVS A. Seuriano. P. P.

AB incestis[h] nuptiis vniuersi qui nostro reguntur imperio, nouerint temperandum. nam[i] rescripta quoque omnia, vel pragmaticas formas, aut cõstitutiones impias quæ quibusdam personis tyrannidis tempore permiserunt scelesto contubernio matrimonij nomen imponere, vt fratris filiam, vel fororis, vel eam quæ cum fratre quondam nuptiali iure habitauerat, vxorem legitimam turpissimo cõsortio liceret amplecti, aut vt alia huiusmodi committerentur, viribus carere decernimus: ne dissimulatione* culpabili nefanda licentia corroboretur.

*TITVLVS VI.*

DE INTERDICTO MAtrimonio inter pupillam & tutorẽ seu curatorem, filiósque eorum.

*Rusticitas vel imperitia non excusat. Bald. Vel sic: Inter pupillam & tutoris filium prohibitum est matrimoniũ: nec prætextu ignorantiæ excusatur. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Marino.

SEnatusconsulti[k] auctoritatem, quo inter pupillam & tutoris filium connubium saluberrimè sublatũ est, circunueniri rusticitatis & imperitiæ velamentis non oportet.[l]

*Inter matrem pupillæ, & eius tutorem non est prohibitum matrimonium: & loquitur expressè hic quòd vitricus potest esse tutor priuignæ suæ. Baldus.*

II. Imp. ALEXANDER. A. Byrrho.

BIU Cujas

*Mater pupillæ.*] Mater pupillæ cum tutore filiæ suæ vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur. a

*Matrimonium rite cõtractum, ex superuenienti casu retractari non debet. hoc dicit. Bald. Vel sic: Socer non prohibetur dari curator nurui: nec cura superueniens dirimit matrimonium legitime contractum inter adultam & filium curatoris. Salyc.*

III. Iidem A. Rogatiano.

CVm proponas, ei quam matrimonio tuo iunctam sug B geris, post liberos susceptos b curatorem patrem tuum datum, quem contendis nec te in potestate habuisse: c cum rite contractum matrimonium ex post facto vitiari nõ potuerit, iustam interpretationẽ metuere non debes, ne liberi quos habetis, non ex iusto matrimonio suscepti videantur. d Vt autem omnis scrupulus e auferatur: insistere pater tuus debet, necnon & vxor tua, vt alius loco eius detur. habebit f enim facultatem repetẽdæ rationis negotiorum gestorum ab eo qui C fuerit substitutus. g

*Appellatione filiorum etiam naturales filii continentur. Bald. Vel sic: Inter filium liberti, & pupillam cuius ipse libertus est tutor, prohibetur matrimonium. Salyc.*

IIII. Imp. PHILIPPVS A. Higinæ.

LIbertinum qui filio suo naturali, quem in seruitutem susceperat, h postea manumisso pupillam suam, eandémque patroni sui filiam in matrimonio collocauit: ad sententiam amplissimi ordinis, qui huiusmodi nuptiis interdicendum putauit, pertinere, dubitari non oportet. i

*Curator adulto suo potest in vxorem filiam suam dare. Baldus.*

V. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS Cæs. Apuleio.

CVratorem adulto suo filiã suam nuptui collocare nõ posse, falso k tibi persuasum est.

*Ista lex determinat spacium temporis quod debet interuenire ad hoc vt filius tutoris vel curatoris possit contrahere matrimonium cum pupilla, vel adulta: quia debet esse lapsum tempus. xxv. annorum, & vtilis anni. Item quòd ratio administrationis sit reddita. Bald. Vel sic: Non reddita ratione, vel etiam reddita non potest filius tutoris matrimonium contrahere cum pupilla donec ipsa. xxv. annos excesserit: nisi pater puellæ hoc disposuerit. Salycetus.*

VI. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Lucio.

SI patris l tui pupillam nondum reddita tutelæ ratione, vel post redditam nondum exacto quinto & vicesimo anno, necnon vtili anno, vxorẽ duxisti: nec matrimonium cum ea habuisse, nec filium ex huiusmodi coniunctione procreasse videri potes. ℣ Sane si hoc pater puellæ cum decederet, postulauit: & nuptiæ rite contractæ, & filius videtur iure susceptus. m

*Tutor vel curator qui pupillã vel adultam suam sibi vel filio suo collocat matrimonio: ipso facto fit infamis ex dolo suo præsumpto. nam ideo præsumitur contraxisse, vt non reddat rationem administrationis ratione fraudis commissæ. Bald.*

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Paragonio.

SI tutor vel curator pupillã vel adultam quõdam suam sibi vel filio suo nullo diuino impetrato beneficio in matrimonio collocauerit: manet infamia n contra eum, veluti confessum o de tutela: quia huiusmodi coniunctione fraudem administrationis tegere laborauit, & dos data p per condictionem repeti potest.

*Lex pœnalis disponens de tutore & curatore, intelligitur de tutore & curatore vero, & non ficto. Bald. Vel sic: Prohibitio facta de tutore vel curatore, non extenditur ad protutorem siue negociorũ gestorẽ. Salyc.*

VIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Erythrio. P. P.

SI quis tutoris vel curatoris nomine vsurpato, id est pro D tutore seu curatore negociorúmve gestore res pupillæ administrauerit, eámque sibi, filióve suo copulauerit: tales nuptias stare, & nõ ad exemplũ q tutorum infirmari sancimus: ne ex huiusmodi subtili vel maligno tractatu, matrimonia, seu proles ex his progenita, vel dos super his data vel promissa, aliquam læsionem vel calumniam patiantur.

---

a *Non prohibetur.* nam priuigni sui tutor quis esse potest: vt j. de contrario iudi. tu. l. fi.

*Vtrum pupilla post tutelam possit nubere priuigno sui tutoris.*

*Cum proponas.*] *CASVS.* Contraxi matrimonium cum aliqua muliere ex qua suscepi liberos: ista erat minor. xxv. ann. postea pater meus fuit ei datus curator: nunquid matrimonium dissoluitur? Certe non. sed vt omnis scrupulus cesset, dãdus est ei alius curator. Viuianus.

b *Susceptos.* maxime. nam idem & non susceptis liberis. sic & .ff. de ritu nup. l. qui in prouincia. §. j.

c *Habuisse.* idem esset & si in potestate esset: vt. ff. de ritu nupt. l. non est.

d *Videantur.* quod enim legitime fit &c. vt j. de admini. tuto. l. sancimus. j.

e *Omnis scrupulus.* de iure, & de facto. nã tractu temporis diceretur forte curatorẽ datum ante matrimoniũ. & fac. ff. de reg. iur. l. q̃ dubitatiõis. & ff. c. l. pen. §. ij. &. j. de exc. tut. l. licet. & l. amplissimi.

f *Habebit.* scilicet vxor tua.

g *Substitutus.* etiam à patre tuo.

*Libertinum.*] *CASVS.* Libertus qui fuit tutor filię patroni, prohibetur illam ducere in vxorem finita tutela, & etiam filius eius. Viuianus.

h *Susceperat.* nunc libertus.

i *Non oportet.* Et relegatur: vt .ff. de ritu nupt. l. libertum. ij. in prin. & facit. ẽ. de nupt. l. libertum.

*Curatorem.*] *CASVS.* Ponamus quòd fui tutor aut curator alicuius adulti: nunquid filiam meam isti adulto potero matrimonio copulare? Quidam dicebãt quòd non: sed falso suadebant: quia non timebit pupillus ab vxore & hærede vxoris reposcere rationem.

k *Falso.* quia bene potest fieri vt tutor filiã suã pupillo, & curator adulto copulet: vt hic, &. ff. de ritu nupt. l. libertum. ij. §. tutor &c. Et ratio est, quia non est hic timor ne timeat pupillus ab vxore & hærede tutoris reposcere rationem: quod esset econtra: argu. ff. de ritu nupt. l. si quis officium. in principio. &. §. fina. &. j. l. proxi. &. l. si tutor.

*Si patris.*] *CASVS.* Lex ista continet mentem totius tituli. Et dicit, si fui tutor alicuius puellæ: ipsa non potest mihi nubere vel filio meo antequam reddam ei rationem administrationis tutelæ. Item nec adhuc potest nubere si est intra. xxv. annum, vel intra tempus in quo petitur restitutio.

l *Si patris.* concor. ff. de liberis & postu. l. filius à patre. & de ritu nupt. non est tutor. & .l. penulti. §. de vno. aliàs denuo. & l. non est. & l. sequen. & j. de donatio. inter virum & vxorẽ. l. si ex voluntate. & .ff. de spõsali. l. tutor. &. j. eod. l. proxima.

m *Susceptus.* idé si præcesserunt sponsalia: vt ff. de ritu nupt. l. tutor. vel si impetret à principe: vt. ff. de ritu nupt. l. non solum. §. j.

*Si tutor.*] *CASVS.* Impetraui rescriptum vt possim ducere vxorem adultam cuius fui tutor: an possí, quęritur? Respõ. q̃ sic. Si autem sine rescripto eam duxerim, ero infamis: & dos data repeti potest. Viuianus.

n *Infamia.* ipso iure. Accursius.

o *Confessum.* si confiteatur extra iudicium, non fit infamis, nec fit ei præiudicium: sed si in iure, & ob dolũ, efficitur infamis. sec9 si ob culpam: vt instit. de suspe. tuto. §. suspectus. ij. & .ff. de his qui not. infa. l. quoniam. & .ff. de interro. ac. l. j. §. fi. *Confessio extraiudicialis non infamat.*

p *Dos data.* contra. ẽ. tit. j. l. qui contra. Solu. vt ibi. Ité concor. huic leg. ff. de ritu nupt. l. nõ est liberum. in principio. & .ff. de sponsa. l. tutor. & j. de excusatio. tutorum. l. amplissimi. & j. de donatio. inter virum & vxorem. l. si ex voluntate. & .ff. de donat. inter virum & vxorem. l. cum hic status. §. fina. Item facit contra. ẽ. de condic. ob causam. l. j.

*Si quis.*] *CASVS.* Licet ille qui in veritate fuit tutor, vel ei9 filius, prohibetur contrahere nuptias cum illa cuius fuit tutor: non tamen ille qui gessit negocia pupillæ, aut eius filius.

q *Et non ad exemplũ.* est & alia differentia: quia excipitur de dolo tutoris si pupillus sit locupletior, nõ etiam de dolo procuratoris: vt ff. de doli except. l. apud. §. illa etiam. &. §. sequenti. Sed opponitur, cum hic protutor teneatur vt tutor de his quæ gessit: cur hic diuersum? Item concor. ẽ. si rector prouinciæ. l. j. & .ff. de regu. iur. l. in ambiguis. Item not. quòd licet sit hic eadem æquitas quæ in lege superiori: non tamen idem ius. Argu. contra. ff. ad leg. Aquiliam. l. illud. & de verb. obliga.

BIU Cujas

obliga.l.à Titio. *ADDITIO.* Dicas q̃ nõ est eadem ratio: quia iste protutor non habet tantam potestatem in pupillum, quantam habet verus tutor.

*SI QVACVNque præditus &c.*

*Hic propter officium sicut titulo superiori matrimonium prohibetur. Item hic de nuptiis, supra si rector prouinciæ &c. de sponsalibus dixit.*

*SI quis.* ] CASVS. Rector prouinciæ vel iudex ordinarius alicuius loci voluit habere aliquam in vxorem: & cum ipsa recusaret, sibi & suis parentibus minacem terrorem intulit: qua pœna sit puniendus, quæritur? Respon. q̃ patitur pœnam.x.lib.auri. & priuatur dignitate sua: quam intra biennium recuperare non poterit: & hoc casu mulier poterit eum recusare, & vicarium, si fuerit in eodem delicto. aliàs non.

† *Clos. 1. in ca. insinuãte. de offi. de leg. allegat hãc. l. quòd propter dominum tota familia recusatur tanquam suspecta.*

* *fautorem.*

a *Ipsis.* scilicet mulieribus.

b *Sortis.* id est cõditionis sit mulier subaudi.

c *Non peregerit.* scilicet de iure.

* *aliàs & cum honore abierit.*

d *Attamen.* sic &. ff. de extraor. cri. l. fi. &. s. de epis. & cleri. l. si quis non dicam. Sed argu. cõtra. ff. quod quisque iur. l. j. in fi. solu. vt ibi.

e *Vsurpauerit.* illũ honorem.

f *Biennium.* scilicet continuum.

g *Constituto.* scilicet reuerso.

h *Euitare.* si hic speciale conceditur declinari ordinarius iudex, ergo regulariter prohibetur: vt. ff. ad municip. l. j. & de hoc diximus. s. de iudi. l. apertissimi. circa medium legis.

i *Domus eius.* scilicet mulieris quæ circunuenta est.

k *Vicario.* illius iudicis.

l *Vel similis.* veluti legatus proconsulis.

m *Præfecturam.* scilicet vrbis. & facit. s. de nup. l. etsi contra.

*SI NVPTIAE ex rescripto petãtur.*

*Quæ scilicet aliàs non valerent: vel etiam quæ aliàs valerent.*

*QVidam.* ] CASVS. In. l. ista prohibetipe-

*TITVLVS VII.*

SI QVACVNQVE PRAEditus potestate, vel ad eum pertinentes, ad suppositarũ iurisdictioni suæ adspirare tẽtauerint nuptias.

*Qui, sibi subiectam ratione iurisdictionis per metum vel terrorem nititur vxorem accipere, punitur pœna.x. lib. auri, & perdit officium seu dignitatem sine spe recuperationis: quam si denuo vsurpat, expellitur de prouincia in qua deliquit: & tam mulier, quam alii de domo mulieris ab eius iurisdictione eximuntur in omnibus quæstionibus ciuilibus & criminalibus: & alium iudicẽ sortiuntur. hoc dicit. & est not. tex. Bald.*

VIII. Imppp. GRATIA. VALENTI. & THEODAAA. Theodoro. P. P.

SI quis ordinaria vel qualibet præditus potestate, circa nuptias inuitis ipsis [a] vel parentibus earum contrahendas (siue pupillæ, siue apud patrem virgines, siue viduæ erunt, siue sui iuris viduæ, deniq; cuiuscunque sortis [b]) occasione potestatis vtatur, & minacem feruorem* suum inuitis his quorum vtilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegaẽ: hunc, licet prohibitas nuptias nõ peregerit, [c] attamen [d] pro tali conamine multæ librarum auri decẽ obnoxium statuimus: & cum honorem ambierit, * peractam dignitatem vsurpare prohibemus: tali scilicet pœna, vt si circa honorẽ eum quo male vsus est, vindicandum, nostris statutis parêre noluerit: eam prouinciam in qua sibi vsurpauerit, [e] habitare per iuge biennium [f] non sinatur. ℣ Illo videlicet adiiciendo, vt & ĩ potestate adhuc constituto [g], liceat personę quã huiusmodi ambitu circunuenire tentauerit, confestim contestatione proposita, cũ sua suorúmque domo iurisdictionem eius euitare: [h] curaturis hoc vniuscuiusque ciuitatis defensoribus, & eiusdem iudicis apparitoribus. Et quidem si hæc prauitas ordinarij iudicis erit: vniuersa domus eius [i] ratio, atque omnia vel ciuilia vel criminalia negotia, quandiu idem in administratione fuerit, vicario [k] competant. Sin autem vicarius, vel similis [l] potestatis, vim in huiusmodi matrimonio contrahendo molietur: vicissim ordinarius iudex intercessor existat. Sin autem erunt vtrique suspecti: ad illustrem præfecturam [m] specialiter talium domorum, quandiu ibidem administrauerint, tuitio pertineat.

*TITVLVS VIII.*

SI NVPTIAE EX rescripto petantur.

*Non valet rescriptum obreptitium, vel de illicitis impetratum. Bald. Vel sic: Per rescriptum principis mulier inuita nõ contrahit nuptias: & impetrantis bona publicantur sine spe veniæ: & filii ex tali coniunctione nati, sunt illegitimi: impetranti tamen permittitur vt sponsalia patris consensu celebrata, impleantur: vel data nomine arrarum, reddãtur. Salyc.*

I. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. Theodoro præfec. præto.

QVidam [n] vetusti iuris ordine [o] prętermisso, obreptione precũ nuptias quas se intelligunt non mereri, à nobis existimant postulandas, sæpe habere puellæ consensum confingentes. [p] quapropter tale sponsalium genus præsentis legis definitione prohibemus. ℣ Si quis igitur contra hanc definitionẽ nuptias precum subreptione meruerit: amissionem bonorum, & pœnam deportationis subiturum se esse nõ ambigat: & amisso iure matrimonij, quod prohibita vsurpatione meruerit, filios se ex hac coniunctione susceptos, iustos non habiturum, nec vnquam postulatæ indulgentiæ annotationísve indulto efficacem se veniæ effectum meruisse: exceptis his qui parentum sponsionem de nuptiis filiarum implere desiderant, vel sponsalia, hoc est arrarum data nomine, reddi sibi [q] præcepto legum cum statuta pœna deposcunt. Dat. Kal. Februariis Honorio. VIII. & Theodo. III. AA. Conss.

*Idem dicit in effectu, quod lex præcedens. Vel quod in. l. præcedenti dixit in genere, hic dicit in specie. Bald. Vel sic: Rescriptum per quod incestæ nuptiæ cõcedũntur, non est impetrandum: nec impetratum est seruandum. Salyce.*

II. Imp. ZENO A. Basilio præfect. præto.

NEfandissimum scelus fratris sororísve filiæ nuptiarum, quod sacratissimis cõstitutionibus sub grauissimæ pœnæ interminatione dãnatum est, [r] iterato præsentis diuinę sanctionis tenore modis omnib⁹ prohibemus. ℣ Precandi quoq; in posterũ super tali cõiugio (imò potius cõtagio) cunctis licentiã denegamus: [s] vt vnusquisq; cognoscat ĩpetrationẽ quoq; rei cuius est denegata petitio, nec si

rator contrahi prohibitas nuptias, & imponit ei qui cõtrahit, pœnam. Vltra dicit quod filij nati ex eis nuptiis non erunt legitimi. Si tamen quis impetrauerit rescriptum q̃ si cõtraxerit sponsalia cum aliqua prohibita, cui dederit arras, q̃ arræ sibi restituantur hoc casu, valebit rescriptũ. Viuianus.

n *Quidam.* loquitur de his quæ non possunt tenere. vnde qui ĩpetrat, sustinet pœnã quã hic dicit: nisi in casu quẽ excipit. Potest etiam secundo intelligi de illo matrimonio loqui, quod etiam de iure cõmuni tenet. Inẽ tertio potest plane intelligi in præsidem. & s. tit. proxi. Accur.

o *Ordine.* quo cauetur vt cũ nõ prohibitis cõtrahatur secũdum primum: vt instit. de nup. §. j. vel quo cauetur vt liberè contrahãtur matrimonia: vt. s. de inutil. stip. l. j. secũdũ secũdũ casum. vel quo cauetur vt tales nuptiæ, scilicet inter præsidẽ & subiectam, nõ fiant secundum tertium: vt. s. de nup. l. etsi contra.

p *Confingentes.* scilicet cum nõ habeant secũdũ omnes casus, vel etiam habeant secundũ primum & tertium.

q *Reddi sibi.* sub alternatione. hi ergo qui cõsentiente patre nullam pœnã patiuntur. & est sic. s. de interdi. matri. l. si tutor. & de sponsa. l. mulier. & ff. de ritu nupt. l. tutor. &. xxvj. q. ij. ca. nullus. Accur.

NEfandissimum. ] CASVS. Si aliquis impetrat à principe vt possit contrahere nuptias cũ filia sua: non debet concedi alicui tale rescriptũ: & si cõcedat, nõ valet. Accur.

r *Damnatum est. vt. s.* de nupt. l. nemini. & instit. de nup. §. ij. &. §. si aduersus. &. s. de incest. nup. l. fi.

s *Denegamus.* & hoc cum prohibetur iure naturali vel gentium: vt quia ratione sanguinis vel affinitatis: secus vbi de iure ciuili tantum prohibetur, vbi rescriptum tenet vt supra de interdict. matri. l. pe. & facit infra ad Tertul. l. siquis mulier.

DE

## DE SECVNDIS NVPTIIS.

Diuit de primis: sequitur nunc de secundis nuptiis, quæ omnes vlteriores dicuntur: & dic quòd contrahuntur eodem modo: sed multa conceduntur primis, quæ nõ secundo contrahentibus dantur.

Siqua. ] CASVS. Si mulier marito mortuo nubat intra annum luctus, fit infamis: & secundo viro non potest dare in dotem nisi tertiam partẽ bonorum suorũ: nec in testaméto relinquere. Item nec ex testamento alicuius aliquid capere poterit, vel iure legati, vel istitutionis. & ea quæ auferuntur mulieri, dantur hæredibus illius testatoris: & non dantur fisco. Si vero maritus prior aliquid ei reliquerat, auferetur mulieri, & applicabitur proximioribus de cognatione primi viri: vt filio & filiæ. secundo, nepoti mariti. tertio, patri & matri. quarto, auo & auiæ. quinto, fratri & sorori. post illos vocatur fiscus. poterit autem succedere agnatis vsq; ad tertium gradum, siue ex testamento, siue ab intestato: vltra non. & sic habes ex hac.l.v. pœnas quæ imponuntur mulieribus conuolantibus ad secundas nuptias intra annum luctus. Sed hodie secundum canones impune intra annum luctus nubere possunt. Viuia.

a *Festinatione*. Nubendo intra annum à tempore mortis primi viri.

b *Sit infamis*. vt. ff. de his qui not. infa. l. j. nisi à prícipe impetret ante: vt. ff. illo titu. l. solet. vel post: vt. j. ad Tertul. l. siqua. vel nisi decubuerit intra annum, cum vir non est lugendus. nam hæc duo sunt necessaria: vt. ff. de his qui no. infa. l. liberorum. §. j.

c *Vltra tertiam partem*. Minus autẽ quãdoque sic: quia filij eam coartant, quorum vnicuiq; &c. vt. j. eo. tit. l. hac edictali.

d *Testamento*. Nec etiam inter viuos secundum H. ne inueniatur via qua fiat contra legem: vt infra eo. l. hac edictali. in prin. Sed quid si in solidum faciat eum hæredem? si dicas habere totum, contradicit hæc lex. si dicas tertiam: ergo erit pro patre intestata, & pro parte testata: quod esse non debet: vt. ff. de regu. iur. l. vij. Solu. secundum Ioan. in solidum est hæres, sed tenetur restituere venientibus ab intestato, quod vltra tertiam habet: vel fiscus aufert quasi indigno. licet enim acceperit, non tamen fuit capax: vt. ff. de verb. signifi. l. aliud. idem in eo qui necem defuncti non vindicat. hæres enim est, sed aufertur hæreditas ei: vt. ff. de vulg. substi. l. ex facto. §. Iulianus. & ad Trebel. l. cogi. §. hi qui. sic &. ff. de adop. l. si arrogator. Alij dixerunt hic speciale, vt pro parte testatus, & pro parte intestatus quis decedat. sic &. ff. de inoffi. testa. l. circa.

e *Relictorum*. ab alio quàm à primo viro.

f *Causa donationum*. Non idem forte in ea quæ fit inter viuos, arg. ff. de pœ. l. interpretatione.

g *Ab intestato*. quando fuit sola instituta. & dic quocunque gradu sint etiam vsque ad decimum: nisi quando à viro priore fuerunt relicta: vt subiicit, quanquam hæc &c.

h *Suprema*. vel inter viuos: vt infra. l. proxi. Sed tunc dicam vindicari tantum ab hæredibus ex testamento vel ab intestato venientibus.

per subreptionẽ post hãc diem obtinuerit, sibimet profuturã.

## TITVLVS IX.

## DE SECVNDIS nuptiis.

*Mulier nubens secundo viro intra tempus luctus, punitur pœnis hac lege expressis. hoc dicit. Bald.*

1. Imppp. GRATIA. VALENTINIAN. & THEOD. AAA. Eutropio præfecto prætorio.

Siqua mulier neB quaquã luctus religionẽ priori viro nuptiarum festinationea præstiterit: ex iure quidem notissimo sit infamis b; præterea secũdo viro vltra tertiam c partem bonorum in dotem nõ det: neq; ei ex testamento d plus quàm tertiam partem relinquat. Omnium præterea hæreditatum, legatorum, fideicommissorum, suprema voluntate relictorum, e mortis causa f donationũ, sit expers. hæc nanque omnia ab hæredib g, vel cohęredibus, aut ab intestato g succedentibus vindicari iubemus: ne in his in quibus correctionẽ morum induximus, fisci videamur habere rationẽ. ℣ His etiã amittendis, quæ prior maritus ei suprema h voluntate reliquerit: quanquam hæc quę mulieri à priore viro relinquuntur, & per immaturum i matrimonium vacuata esse cœperunt, primo à decem personis edicto prętoris enumeratis k, id est ascendentibus l, & descẽdentibus m, ex latere n autẽ vsq; ad secundũ gradum, scilicet gradib o seruatis o, deinde præsumi p à fisco iubemus. ℣ Eandẽ quoq; mulierem infamem redditam, hæreditates ab intestato q, vel legitimas r, vel honorarias s, non vltra tertium gradũ sinimus vindicare.

IN AVTHENT. DE nupt. §. sinautem tutelam. colla. iiij. constit. j. & secunda pars huius authenticæ habetur collatio. iiij. constitu. vj. de restitu. & ea quæ parit in. xj. mense. §. finali.

*Vidua quæ intra annum luctus parit, & certum est quòd non ex priore viro: patitur omnes pœnas quas patitur nubens intra annum luctus. hoc primo. Item mater, quæ susceptæ liberorum tutelæ, contra sacramentum denuo nubit nõ petito tutore, & ratione non reddita: similiter patitur omnes pœnas quas patitur nubens intra annum luctus. Baldus.*

C Eisdem pœnis t subiicitur etiam ea quæ parit u intra luctus tempus, si modo indubitatum sit sobolem hanc ex defuncto nõ existere. x nam & vsufructu antenuptialis donationis priuatur. y ℣ Itẽ & ea quę susceptæ liberorũ tutelæ, contra quòd non, argu. in authent. constitut. quæ de digni. §. illud. collatio. vj. Item nota quòd eædem pœnæ imponuntur parienti intra tempus luctus: & ei quæ spreto sacramento deserit filiorum tutelam. ADDITIO. Addas quòd pœna quæ imponitur mulieri eo quòd nimis festinanter nubit: de qua in hac. l. & infra. l. proxima. hodie est sublata per dictum apostoli. j. Corinthio. vij. de quo in cap. pen. & fin. extra isto titu. Pœna vero quæ imponitur ideo quia nubit secundo, de qua in. l. fœminæ. & aliis. ll. huius titu. non est sublata. ita dicunt communiter omnes canonistæ in. d. c. pe. & fi. de quo vide omnino Abba. in. d. c. fi. D

Eisdem. ] CASVS. Addit legi authentica, quòd sicut mulier quæ nubit intra annum luctus, quinque pœnis punitur, sic mulier quæ peperit post. x. menses intra annum ex alio quàm ex marito, eisdem pœnis punitur. sic punitur illa quæ susceptæ tutelam filiorum suorum: & iurauit non conuolare ad secundas nuptias quandiu filij essent impuberes: & antequam redderet rationem administrationis, & peteret filiis tutorem: relicto sacramento, secundo nupsit. Viuia.

A i *Immaturum*. id est valde maturum.

k *Enumeratis*. qui sunt cognati: vt in authent. de nupt. §. primæ siquidem. colla. iiij.

l *Ascendentibus*. patre, matre, auo, & auia.

m *Descendentibus*. filio, filia, nepote, nepte.

n *Ex latere*. fratre, sorore, qui omnes in secundo gradu sunt.

o *Seruatis*. vt primo qui sunt in primo gradu admittantur. Sed an primo linea descendens, quàm ascendens? forte sic: vt in authent. de hæred. ab intesta. §. j. colla. ix. Sed an frater & soror, auus & auia admittuntur simul, eo quòd pares sunt in gradu? Puto ℣ sic secundum Azo.

p *Præsumi*. id est capi. Sed quare cum ab extraneo quid datur, non præsumitur à fisco, aliis deficientibus? Respondeo, quia maior est indignatio primi viri si ad secunda vota transeat, quàm alicuius etiam extranei. Item si habet substitutum, an excludat fiscum? Respon. sic, arg. infra de cadu. tol. l. j. §. in primo. &. §. pro secundo.

q *Ab intestato*. multo magis ex testamento: vt. ff. ea. l.

r *Legitimas*. quando sunt suæ, vel agnatæ.

s *Honorarias*. quando emancipatę vel cognatæ. Sed cum hodie statim nubere possit secundum canones: vt in decre. ij. quæstio. iij. Euphemium. aliàs Paulum. an patitur istas pœnas? Respon. quòd non, argu. in authent. constitut. quæ de digni. §. illud. collatio. vj. Item nota quòd eædem pœnæ imponuntur parienti intra tempus luctus: & ei quæ spreto sacramento deserit filiorum tutelam. ADDITIO. Addas quòd pœna quæ imponitur mulieri eo quòd nimis festinanter nubit: de qua in hac. l. & infra. l. proxima. hodie est sublata per dictum apostoli. j. Corinthio. vij. de quo in cap. pen. & fin. extra isto titu. Pœna vero quæ imponitur ideo quia nubit secundo, de qua in. l. fœminæ. & aliis. ll. huius titu. non est sublata. ita dicunt communiter omnes canonistæ in. d. c. pe. & fi. de quo vide omnino Abba. in. d. c. fi.

*Mulier nubens intra tẽp⁹ luctus, an patiatur pœnas legales.*

t *Eisdem pœnis*. quas patitur illa quę intra annum nubit: vt in. j. &. ij. l. huius tit.

u *Parit*. Idem si non pariat, sed stuprum committat: vt in authen. de resti. & ea quæ parit. §. fi. col. vj.

x *Non existere*. quia post decimum mensem sit nata à tempore mortis primi viri.

y *Priuatur*. Sed quid est quod hic dicit, quòd etiam vsumfructum antenuptialis donationis amittit: cum etiam legitimas nuptias contrahendo donationem illam amisit: vt infra eod. l. ij. &. iij. & authen. vxore. & infra si secun. nup. mulier. l. j? Respõ.

habet

BIU Cujas

habet quidem donationem illam, sed aufertur ei vt indignæ: vel si vere nupsit intra tempus luctus, verum est quòd amisit & proprietatem & vsumfructum: vt. j. eo. l. ij. sed postea solam proprietatem: vt. j. eo. l. iij. secundum Hu.

a *Sacramentum.* hodie non iurat: vt in authen. vt sine prohi. matres. coll. vij. Sed an eadem pœna habeat locũ? Quod videtur per d. authẽ. vt sine prohi. secundum Io. Alij dicunt contra, cum propter tria hæc pœna imponitur: vt in corpore vnde hæc sumitur, scilicet de nupt. colla. iiij.

SI qua. ] CASVS. Si mulier intra annum nubat, infamis sit, & amittat quicquid habuit à marito, vel ex testamento, vel per dona. inter viuos. Viuia.

b *Adiicimus.* nam olim forte. x. menses seruabãtur. Vnde pro tam modico tempore non videbatur puniri.

c *Tametsi.* i. quanuis.

d *Decore.* hoc nisi ante decubuerit: vt. ff. de his qui no. infa. l. liberorum. §. j. secundum M. sed ibi non erat lugendus. aliàs non suffi-

† *Glo. 2. ĭ. c. præterea. de æta. & qualita. allegat hãc. l. quòd 2. menses sit modicum tempus.*

cit parere, cum & alia sit ratio, scilicet nequa suspicio &c. vt & in authen. de restit. & ea quę parit. §. fi. coll. vj.

e *Sponsalium.* de quo non dixerat lex præcedens.

f *Amittat.* per sententiam. matrimonium tamen tenet: vt in authẽ. de restitu. cur ergo legitime factũ punitur, vt ar. j. ad. l. Iuliam de adulte. l. Gracchus? Respon. non matrimo-

*Celeritas nimia quãdoque punitur.*

nium, sed nimia festinantia punitur: vt in authen. de nupt. §. primæ siquidem. colla. iiij. & fac. ẽ. ex qui. cau. infa. irr. l. decreto.

FOeminæ. ] CASVS. Superiores leges dicunt qualiter puniatur mulier quæ intra tempus luctus nubit. hæc loquitur qualiter punit illa quæ nubit post annũ dimissa adfectione liberorũ: & dicit q talis mulier quicquid habuerit ex primo marito, siue in testamẽto, siue inter viuos: reseruabit filiis primi matrimonij, nec poterit aliquid alienare: & si quid

† *Ista lex reputatur singularis, secundum Bald. hic.*

alienet, cogetur restituere tantũ de suo proprio remanẽte vsufru. apud eãdem mulierẽ. Item si quis de filiis primi matrimonij decedat: poterit succedere filio. id tamen quod percepit sacramentum, a secundo nubit, non prius tutorem petens, & rationem reddens, & exoluens omne quicquid debet. ℣ Sed hodie vlteriore iure sacramẽtũ ab ea non exigitur, sed contractis nuptiis à tutela repellitur.

*Hic prosequitur materiam. l. i. ẽ. eod. & dicit quòd olim mulier tenebatur lugere virum per menses decem, & intra istud tempus decem mensium non debebat nubere: hodie sunt additi duo menses, & sic annus luctus per duodecim menses est constitutus. Baldus. Vel sic: Tempus luctus intra quod mulier non potest nubere, est annus: intra quem nubens, vltra infamiam perdit omnia lucra nuptialia à primo marito habita. Salycetus.*

II. Iidem AAA. Eutropio præfecto prætorio.

SIqua ex fœminis perdito marito, intra anni spacium alteri festinauerit nubere (paruum enim tempus post decem menses† seruãdum adiicimus, b tametsi c id ipsum exiguum putemus) probrosis inusta notis, honestioris nobilísque personæ decore d & iure priuetur: atque omnia quę de prioris mariti bonis, vel iure spõsalium, e vel iudicio defuncti coniugis cõsecuta fuerat, amittat. f Dat. III. Kalend. Iun. Constãtinop. Eucherio & Syagrio Coss.

*Ista lex est singularis, & hoc dicit: Mulier transiens ad secunda vota, quicquid ex facultatibus primi viri lucrativo titulo consecuta est, tenetur moriens liberis communibus reseruare, vel alteri eorum quem elegit contemplatione meritorum, alienatione in extraneam personam penitus reiecta. hoc dicit primo. Item si aliquis ex filiis primi matrimonii decedit, id quod mater per successionem eius consequitur, fratribus remanentibus similiter reseruare tenetur, alienatione penitus interdicta. Sed si nullus alius filius supersit, mater filio morienti succedit libere, & pleno iure: & de bonis ex tali successione prouenientibus potest liberè disponere & testari. Bal. Vel sic: Mulier transiens ad secũda vota, tenetur reseruare filiis primi matrimonii, vel vni ex eis lucra omnia à primo viro peruenta, etiam si donationem propter nuptias alius dederat ei pro viro. sed hoc hodie non vni tantum potest potest relinquere, sed inter omnes distribuitur. hoc dicit cum authen. sequentibus. Saly.*

III. Iidem AAA. Theodoro præfecto prætorio.

FOeminæ g † quæ susceptis ex priore matrimonio filiis, h ad secundas post tempus luctui statutum i transierint nuptias: quicquid ex facultatibus priorũ maritorum spõsalium k iure, quicquid etiam nuptiarũ l de successione, debet restituere filiis primi matrimonij. Si vero aliqui filij non sunt ex primo matrimonio, quia omnes decesserunt: quicquid iuris percepit ex successione filij, vel filiorum, pleno iure habebit. Not. ex hoc textu ibi, successionem, q̃ illud primum dictum respicit principium huius. l. & vult dicere quod vbi non sunt filij primi matrimonij, ibi nõ sunt pœnæ. concor. §. si verò expectet. j. respon. in authen. de nupt. colla. iiij. & ita notatur hic in glo. ij. huius. l. secundum Bald.

g *Fœminæ.* hucusque de his quæ intra tempus luctus nupserint: nunc quando postea.

h *Filiis.* secus si non haberet filios, cum cesset causa ꝓhibitionis, scilicet amor filiorum: vt in authen. eo. §. si vero expectet. & §. primæ siquidem. coll. iij. & j. in fin.

i *Statutum.* id est annum. nam & si ante, maiorem patitur pœnam: vt. ẽ. l. proxi. & l. j.

k *Sponsalium ime.* id est simplicis donationis, vel ꝓpter nuptias.

l *Nuptiarum.* vt lucrum donationis propter nuptias.

m *Dummodo.* interpositio est.

n *Dignissimos.* quia sunt capaces. Accur.

o *Atque.* pro sed.

p *Redintegrabitur.* scilicet si cõsumptæ sunt, aliàs vindicantur: vt. l. proxima. & l. generaliter. & facit. j. ad Tertul. l. mater. & j. tit. pxi. l. j. & de indi. vi. l. in biguitatem. & ĭ. ad. l. Iul. maie. l. quisquis.

q *Successionem.* scilicet filij: quia mater successit filio.

r *Possessione delata.* causa vtendi & fruendi: vt & ẽ. dixi. Alij vt Azo dicunt in plena proprietate, & idem in viro: vt in authen. neque virum quod ex dote colla. viij. Et nota q̃ ex hac. l. & alia. j. ad Tertul. l. mater. distinguitur, nubat ante mortẽ filij, vel post: vt no. in dicta. l. mater.

Sequitur authen. In donatione &c. & est ex corpore de nup. §. si vero expectet. colla. iiij. quam hic lege. Et nota quòd quidam dicunt, quòd mulier habet plenam proprietatem in talibus, cum posit testari. & secundum eos hæc authen. est necessaria, quæ corrigit, quę solum vsumfructũ eam habere dicit. Sed Bul. dixit tantum vsumfructum eam

BIU Cujas

ctum eam habere, & testatur de alienis ex permissione legis. sic &.§. de sacrosanc. eccle. authen. siqua. Item ad id quod dicit hæc lex, fœminæ. crediderit dirigendum, id est eligendum vnum de filiis: quod corrigitur per authen. lucrum. quæ sequitur. & est de nupt. §. si vero expectet. colla. iiij.

*In donatione.*] CASVS. Authética ista addit ad legem codicis. Nam. l. C. dicebat quòd si mulier conuolat ad secũdas nuptias, perdit donationé propter nuptias, & perdit lucrum cuiuscunq; donationis. Sed hæc authé. addit, & dicit quòd si maritus non dedit donationem propter nuptias mulieri, sed aliquis pro viro dedit, illud lucrum perdit quãtum ad proprietatem, si conuolat ad secundas nuptias.

*Verum.*] CASVS. Hæc authen. corrigit. l. C. Nam. l. C. dicebat. Si mulier conuolãs ad secundas nuptias, post annum dimissa affectione filiorũ lucrata est aliquid ex primo matrimonio, illud lucrum potest diuidere inter liberos primi matrimonij, vel omnibus viriliter, vel cui elegerit. sed hoc hodie est correctum, & vult hæc authen. vt lucrum per ipsam. l. diuidatur inter liberos æqualiter: non autem vult quòd mater habeat licétiam diuidendi. Viuianus.

*Ex testamento.*] CASVS. Lex codicis dicit quòd mulier potest succedere filio suo: sed non dicit qualiter: quod aperit authent. quia succedit ex testaméto sicut quilibet institutus, & ab intestato: & si filius habuit aliqua bona à patre, mulier non habebit nisi vsumfructũ. in aliis quæ habuit filius non à patre, habet mulier plenum ius. hoc tamé ita, si mater nõ inueniatur ingrata erga liberos.

a *Ex testamento.* hæc authen. partim est ex titulo de non eligendo secundò nuben. §. eum igitur. coll. j. partim ex titulo de nupt. §. hinc nos. colla. iiij.

b *Quilibet.* hucusque est ex vtroque.

c *Filii.* quem solum habebat.

d *Nuptias.* hoc ex illo de nõ eligendo. & quod subiicit, sed eorum &c. vsque in fi. est de nupt. sed ad hoc quod dicit succedere ab intestato simpliciter, est contra proximã authen. sed & si quis. vbi aliter succedit. Sed dic, ibi circa donationem ante nuptias, hic circa alia. quod non placet, cum & hic de illa donatione dicat, vt hic in fine. Alij quòd ibi fuit ab extraneo facta donatio, hic à viro. Vel verius: illa in donatione, & quando appositum fuit pactum: hic generaliter, & quando nullum pactum fuit factum de lucrando.

e *Residuis.* scilicet à viro habitis: vt nubens secundo amittat ius



supererunt ex priore susceptis matrimonio filiis relinquat: nec super istiusmodi facultatibus testandi in quamlibet extraneam personam, vel quicquam alienandi habeat potestatem. Quòd si nullam ex priore matrimonio habuerit successionem, vel natus natíve decesserint: omne quod quoquo modo perceperit, pleno proprietatis iure obtineat, atque in his nanciscendi dominij, & testandi circa quem voluerit, liberam habeat facultatem. Dat. VI. Kalend. Iun. Cõstantinopo. Antonio & Syagrio Conss.

IN AVTHEN. de nup. §. si vero expectet. colla. iiij. constitu. j.

*Ista authen. se habet ad. l. C. hoc modo: Dictum erat in. l. codicis quòd si interuenit pactum de donatione propter nuptias lucranda liberis existentibus, vel simpliciter, quòd mater lucratur præmortuo viro in matrimonio: tamen si postea transit ad secunda vota, tale lucrum debet reseruari filiis primi matrimonii: & ipsa dum viuit, habet duntaxat potestatem ad vtendum & fruendum: tamen text. in. l. C. non declarauerat vtrum ista potestas sit dominium, an vsusfructus: & quidam dicebant quòd erat dominium ad vtendum & fruendum. Alii dicebant quòd erat vsusfructus formalis. modo ista authen. decidit quòd dominium ipso facto est perditum: quia deserit ipsam proprietas. ergo remanet ipsa simplex vsufructuaria formalis. Baldus.*

IN donatione propter nuptias, etiam si alius pro viro dederit, deserit eam proprietas.

IN AVTHEN. colla. consti. &.§. quibus supra. versi. venient autem talia.

*Hæc authent. continuatur ad. l. C. ita: Dictum erat ibi quòd mater transiens ad secunda vota poterat testari inter liberos, & disponere, & alterum ipsorum pro qualitate meritorum eligere: sed ista authent. determinat quòd legis dispositio ipso iure distribuit inter liberos talia lucra: & ipsa mater potestatem distribuendi non habet. & idem in patre lucrante. quòd si transeat ad secunda vota, dos ab eo lucrata æqualiter pertinet ad liberos superstites: & pater non habet aliter distribuendi arbitrium. Baldus.*

LVerum hoc æqualiter inter liberos lege distribuitur, non arbitrio parentis permittitur.

IN AVTHEN. de nupt. §. hinc nos. collat. iiij. constitu. j. & de non eli. secun. nuben. §. cum igitur. collatio. j. constitu. ij.

*Ista est bona auth. & diuiditur in duas partes. Prima loquitur qualiter mulier quæ transit ad secunda vota, succedit liberis communibus ex testamento. Secunda qualiter ab intestato. secunda ibi, ab intestato quoque. Secunda subdiuiditur in duas partes: quia prima loquitur qualiter succedat ab intestato in bonis primi viri. Secunda qualiter succedat ab intestato in bonis aliunde quæsitis. Baldus.*

EX testamento [a] quidẽ succedit mater liberis suis quę conuolauit ad secundas nuptias, sicut institutus quilibet. [b] Ab intestato quoque vocatur, siue ante mortem filij [c] siue postea secũdas ineat nuptias. [d] sed ab intestato eorum solum vsumfructum percipit, quæ ex paterna substantia ad filiũ peruenerunt. quantum vero ad antenuptialem donationem pertinet, erit similiter vt in residuis, [e] omnino ingratitudine, & hoc contra matrem fratréque inspecta.

IN AVTHEN. de non eli. §. hoc autem. colla. j. constit. ij. & de nupt. colla. iiij. constit. j. §. quoniam infirmas.

*Quod debuit lucrari vir vel vxor in casu non existentium liberorum, debet lucrari si ex postfacto res redeat ad eum casum. Vel sic: Quod iuris est de toto quo ad totum, sic de parte quo ad partem. Ia. But.*

SEd & si quis [f] [*secundum Bald.* proprietatis: vt in authen. de nupt. §. si vero expectet. colla. iiij.

*Sed & si quis.*] CASVS. Lex codicis dicit quòd quicquid percepit mulier ex primo matrimonio quocunque tempore, compelletur reseruare filiis primi matrimonij. hoc autem in donatione propter nupt. distinguit: aut pacta est mulier de lucranda donatione, aut non. Si non, restituet eam filiis. Si vero sic, non semper restituet: quia pone quòd sit pacta de lucranda tertia parte donationis si maritus decederet sine liberis: si liberis existentibus, pacta est de lucranda donatione tota. mortuus est maritus existẽtibus liberis, & ita extitit conditio. habet ergo mulier totam donationem pleno iure secundum pactum. cõuolat ad secundum matrimonium, & ita amittit proprietatem. si aliquis ex filiis primi matrimonij sine filiis decederet, mulier succederet ei in tertiam partem eius partis quæ cõtingebat filium ex donatione, aliæ duæ partes dantur hæredibus defuncti: & si mulier aliquid de rebus illis alienauerit, pro tertia parte confirmatur alienatio. sed si esset filio suo hæres in totum, confirmaretur alienatio in totum. Vel pone casum vt in glos. sequen.

f *Sed & si quis.* hæc est de non eligendo. §. hoc autem. & etiam de nupt. §. quoniam infirmas. Et dic casum. Pactum fuit vt si vir prædecederet, vxor lucrifaceret tertiam partem donationis propter nuptias, liberis scilicet non extãtibus: & idem de viro dictũ est. postea forte tribus relictis liberis decessit maritus: & postea decessit vnus ex liberis. sicut haberet totam tertiam partem si omnes decederent, sic debet lucrari tertiam partem portionis contingentis decedentem. Quam lecturam quidam improbant: quia liberis existentibus deficit conditio, nec potest amodo lucrari mater: sed tu approba vt in nouellis titu. de muliere quæ post mortem mari. l. nullam post hanc. & de his quæ ad secun. nupt. l. nulla licentia. Et dic quantum acquiritur, id est acquiri posset ex pacto &c. & ad dictam opinionem respondet: quia si omnes decederent, perinde haberetur ac si à principio nullus natus fuisset. quod ergo est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem. l. quæ de tota. ff. de rei vindi. Negari tamen non potest quin hæc authentica contra ius commune dicat. Alij exigunt hic addi, quòd pactum fuit de lucrando aliquid in casu existentium liberorum, puta totam donationem quam amisit nubendo. sic & ponitur in nouellis in titulo de muliere quæ post mortem mariti. l. nullam post hanc. Contra quod est. ff. de verborum obli-

*Casum ponit multipliciter.*

ga. l. si ita quis stipulatur. & ff. iudica. solu. l. conquerebatur. si enim committitur pactum in vno casu, non debet postea committi in alio. Ad quod dicas, quòd duo fuere pacta. vel aliter, primo casu committitur ex vi pacti, secundo ex vi legis magis quàm ex vi pacti. Tertij ponunt, quòd pacta est lucrari tertiam partem in casu non existentium liberorum, in casu existentium liberorum nihil, sed totum dictum est permanere penes filios. Cui opponitur, quòd male diceret redire dominium, cum nunquâ fuerit penes eam: & eodem modo primæ positioni opponitur. Sed dic quòd fuit saltem constante matrimonio, & amisit eo soluto. Item & per hoc tollitur alia quæstio, si fuit pactum de tertia lucranda in casu liberorum existentium, & de tota in casu non existentium liberorum, & extiterunt. & sic tertiam lucratur, quam nubendo postea amittit. & tunc si decedant omnes, totam lucratur. sic ergo post plus redit, quàm primo habebat. male ergo ponitur, redit. Sed dic habito respectu, vt dixi, quando matrimonium durabat. Item quid si simpliciter pepigit de lucrando? Respon. in vtrunque casum videtur pepigisse. Item quid econtra si plus pepigit in casum existentium, puta totum: & minus in casum non existentium, puta tertiam? Dic si amisit nubendo, quòd recuperare poterit ex secundo pacto secundum formam eius, licet sit minus quàm id quod ex primo. sic ergo hæc sunt paria, ab initio nullos filios extare, & ex postfacto deficere omnes: vt in authent. vnde hæc sumitur. & idem si vnus decedat: vt quod iuris est in toto quo ad totum, idem seruetur in parte quo ad partem: vt in authent. de nupt. §. quoniam infirmas. colla. iiij. quod est mirabile & voluntarium, & non nitens ratione, cum adhuc aliqui sint de liberis.

ex his [a] præmoriatur absque progenie: redit ad matrem [b] dominium quantum acquiritur ex pacto non existentium liberorum: residuum autem cõceditur quibuslibet [c] defuncti hæredibus. [d] ¶ Si quid ergo ex his alienauerit: [e] pro suprascripta portione confirmatur alienatio. quare si sola hæres extiterit: [f] in solidum ad ipsam redit, [g] vel alienationem sequitur.

*Ex quocunque coniugio suscepti filii, à suis parentibus collatas sponsalitias largitates sibi vindicant præcipuas. Bald. Vel sic: Sicut mulier quæ transit ad secunda vota, tenetur reseruare liberis illius matrimonii sponsalitiam largitatem, quam vir primus ei contulit: ita mulier quæ transit ad secunda vota, sponsalitiam largitatem ex donatione secundi viri ad eam deuolutam tenetur filiis secundi viri reseruare: siue ad tertium matrimonium transeat, siue non. Sed alia bona simpliciter materna ipsa mulier decedens transmittit ad liberos disponendo de eis prout vult. Ab intestato vero omnes filii tam primi quàm secundi matrimonii succedunt pro numero liberorum. Bald.*

IIII. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Marino præfecto prætorio.

CVm aliis [h] sanctionibus [i] iusserimus materna bona integra ad liberos peruenire: quod tamen mulier mariti largitate [k] percepit, id ex eo tantum liberi coniugio procreati, sibi speciale tanquam paternum nouerint patrimoniũ vindicandum. ¶ Itaque [l] si habens [m] filios ad secundas nuptias fortasse transierit: sponsalitiam largitatem, quam vir secundus contulit in vxorem, tantummodo filij qui ex secundo matrimonio susceptisunt, pro soliditate possideant, nec prosit [n] liberis ex priore susceptis matrimonio, quòd mulier ad tertia minime vota migrauerit. ¶ Quòd si posterior vir sine liberis ex eodem matrimonio susceptis decesserit: quicquid ab eo ex sponsalium largitate vxor fuerit cõsecuta, id sibi [o] iuriq́ue suo sciat esse collatum, etiam si ex priore matrimonio donator filios reliquisse doceatur. ¶ Ad maternas [p] sanè veniens vel ex hoc vel ex quolibet alio titulo facultates omnis posteritas, ex quocunque susceptaviro [q], pro debita sibi portione vt à matre, [r] vel spontanea largitate, vel per testamentum eius fuerit collata, [s] possideat. ¶ Nos enim hac lege id præcipue custodiendum esse decernimus, [t] † vt ex quocunque coniugio suscepti [u] filij, patrum suorum sponsalitias retineant facultates.

*Sicut mater transiens ad secunda vota, lucra prioris matrimonii tenetur reseruare filiis eiusdem matrimonii: ita vir transiens ad secunda vota tenetur reseruare filiis eiusdem matrimonii lucra dotis: alienandi facultate penitus interdicta, administratione tamen permissa patri dum viuit, & etiam potestate eligendi, ac etiam diuidendi. hoc dicit vsque ad. §. in his autem. Baldus.*

a *Ex his.* scilicet filiis ex primo matrimonio natis.
b *Redit ad matrem.* quod habuerat tempore matrimonij in donatione, secundum primum & tertium casum: & quod amisit per solutionem matrimonij. nam vt dos ad vxorem, sic donatio ad virum redit soluto matrimonio: vt. j. de rei vxo. actio. §. illo. nam æquis passibus ambulant. vel secundum alium casum dic, redit quod amiserat per secundum matrimonium, cum illud habebat ex pacto existentium liberorum.
c *Quibuslibet.* ergo matri, cum ipsa sit hæres. male ergo stat hęc authen. Sed dic quòd alios instituerat, & matri solam legitimam dimiserat. Vel dic speciale in hac donatione, vt non plus debeat habere mater etiam si ei succedat.
d *Hæredibus.* ex testamento, vel ab intestato: vt in corpore.
e *Alienauerit.* mulier.
f *Extiterit.* puta filio instituto.
g *Redit.* cum nihil est alienatum.

*Vm aliis.*] CASVS. Sicut mulier cogitur restituere quicquid habet ex primo matrimonio filiis primi matrimonij: ita debet restitui filiis secundi matrimonij quicquid habet ex secundo matrimonio: quòd si non habeat filios ex secundo matrimonio, habebit pleno iure: & ea poterit relinquere cuicunque voluerit. Viuianus.

h *Cum aliis.* Cum, id est quanuis.
i *Sanctionibus.* quas non habemus. vel dicit de illa. j. de bo. matern. si viua.
k *Largitate.* id est donatione propter nuptias.
l *Itaque.* Nunc dicit in specie quod in genere dixerat. Vel quia sicut est circa primum matrimoniũ, sic & circa secundum.
m *Habens.* scilicet mulier.
n *Nec prosit.* Videbitur prodesse: quia hæc pœna mulieri imponitur, vt non alij relinquere possit: quia secundo contraxit matrimonium, per quod tantùm primis filiis fecit iniuriam, non secundis. Vnde primum cum secundis videbatur admitti, quod non est verum: vt hic dicit, & in authent. de nupt. §. illud. colla. iiij. Sed argu. contra. j. eod. l. si quis prioris. §. talem. vbi etiam filiis primi matrimonij dat de his lucris secundi matrimonij. Sed hic de donatione propter nuptias, & de dote: ibi autem de aliis lucris secundum Bul. vel hic loquitur eum filij secundi matrimonij vtriusque parentis hereditatem adieruntsibi illius tãtum qui lucrifecerat donationẽ vel dotem, & ideo ibi prędicti filij secundi matrimonij habent eam donationem, vel dotẽ simul cum liberis prioris matrimonij secundum Io. Accur.
o *Id sibi.* quasi dicat, mulier libere habet etiam si donator, id est vir secundus ex alia vxore filios habebat.
p *Ad maternas.* legę sic, sane omnis posteritas ex quocunque viro susceptaposideat lucrum, subaudi, veniens ad matrem: veniens dico ex hoc titulo, scilicet donationis propter nuptias, vel ex aliquo alio, scilicet simplicis donationis inter sponsos. Vel sic: Omnis posteritas veniens ad maternas facultates quæ obueniunt matri ex hoc vel ex alio titulo. quod in idem recidit. In aliis autem lucris à donatione propter nuptias, & de dote & sponsalitia largitate loquitur dictus. §. talem. & ibi plene dices.
q *Suscepta viro.* scilicet in primo, vel in tertio secundum quosdam, vt non obstet. §. talem. & caue tibi, quia non sunt filij ex hoc coniugio in quo habuit lucrum, sed ex aliis viris primis, vel posterioribus.
r *Vt à matre.* quasi dicat, ita habebunt sicut mater volet: verbum enim vt, denotat veritatem.
s *Collata.* scilicet portio.
t *Decernimus.* in principio legis.
u *Suscepti filii.* si sunt filij. aliàs omni posteritati, vt hoc. §. in princip. §.

*Generaliter.*] CASVS. Sicut mulier conuolans ad secundum matrimo-

dum matrimonium cogitur reseruare quicquid percepit à primo marito, filiis primi matrimonij: ita vir conuolans ad secundum matrimonium, omnia quæ habuit ex prima vxore, compellitur relinquere filiis primi matrimonij, & filij habẽt dominium illarum rerum: & si mortuo patre res ab aliquo possidentur, filij eas possunt vindicare si extant: & si non extarent res, haberent condictionem sine causa. pater autem dum viuit, possidebit res illas, & in morte relinquet filiis suis sicut vult, nec eas alienat. Itẽ filij primi matrimonij possunt petere ea quę pater vel mater lucrati sunt ex primo matrimonio, siue velint adire hæreditatem patris vel matris prius decedentis, siue non, adire tamen debẽt hęreditatẽ illius qui posterius moritur. Si autẽ vir vel mulier ad matrimonium secundum non conuolat, potest facere de rebus illis ad arbitrium suum, quas habuit ex primo matrimo. si tamen non alienarent, filij post mortem parentum poterunt vindicare. Viuia.

a *Generaliter.* id est siue mulier nubat intra annum, siue post. Item siue mater, siue auia.

b *Quocunque casu.* qđ est quando secundò nubit: vt. ſ. eod. l. fœminæ. & l. proxi. Item & quando non nubit si non alienauit vel consumpsit: vt infra hac. l. in fin.

c *Mulierẽ.* migrãtem ad secundas nuptias.

d *Quæ.* ea subaudi.

e *Donata.* sponsæ simpliciter, quod postea datur in dotem: vt hic, & suprà de dona. ante nupt. l. j. & l. si consentiente.

f *Redigantur.* vt seruentur filiis primi matrimonij viro lucrãte.

g *Vindicabunt.* vt & j. de bonis quæ lib. l. quæcunque. & argu. ſ. de sacrosan. eccle. l. iubemus. ij. & j. de repud. l. consensu. §. fi.

h *Exigent.* condictione ex hac. l. secundum Ioan. vel etiam sine causa. arg. contra. ſ. de condic. sine causa. l. pe.

i *Suo nomine.* bene dixit, suo nomine: quia filij nomine potest, vt sequitur.

k *Vtiliter.* immo & non vtiliter: quia erubescit lex &c. vt authen. de nupt. §. sed qđ sancitum est. colla. iiij.

l *Non denegamus.* immo hodie denegatur: vt supra eod. authent. lucrum.

m *Mortuus est.* & qui donauit, vel dedit in dotem.

n *Moritur.* & qui recepit in dotem.

o *Fauore.* vt ea bona seruentur eis, tanquam primo mortui parentis fuissent.

p *Ad læsionem.* quod vtique fieret, si ipsi nõ possent ea bona habere nisi prius adita hæreditate defuncti parẽtis dantis. fauore enim eorum inductum est, vt liceat eis res quas mater accepit à patre, vt paternas: vel quas pater à matre, vt paternas vindicare. hoc autem ad eorum læsionem posset retorqueri: quia si non adeant hæreditatẽ patris moriẽtis qui dedit: videtur quòd non possint vindicare res suas vt paternas: quod hic remouet. nam hic (vt sic dicam) aditio omissa non efficit quo minus hic admittatur. cui simile dicitur. ff. de contra tab. l. non tantum. §. si emancipatus. & facit ad hoc. ſ. de leg. & constit. l. quod fauore. & de fide instru. l. plures. &. j. de rei vxoriæ actione. §. illo. Qđ autẽ hic dicitur, si vel eius &c. innouat authen. quia hę res lucro cedunt liberis, licet nõ sint hæredes patris vel matris, vel non sint hæredes vtriusque: idem & si neutrius sint, dummodo non sint ingrati circa vtrunque, vel saltem circa posterius decedentem: vnde sequitur authen. hæ res.

q *Hæ res.* Hæc authent. est ex authen. de nupt. §. si vero expectet. & §. quoniam infirmas. & §. soluto. & §. deinceps. colla. iiij.

r *Vtriusque.* nisi ingrati extiterint, si non est in textu: & in authen. de nupt. §. & super his quoque lucris. & §. si quis enim ex his.

s *Quod eis.* ſ. alienare vel cõsumere. & facit j. e. l. hac edictali. §. fin.

t *Liberis liceat.* sed hoc

v. Impp. THEOD. & VALENTINIANVS AA. Florentio præfecto prætorio.

GEneraliter [a] cẽsemus, quocunque casu [b] constitutiones ante hãc legẽ mulierem [c] liberis cõmunibus, morte mariti matrimonio dissoluto quæ [d] de bonis mariti ad eam deuoluta sunt, seruare sanxerunt: iisdem casibus maritum quoque quæ de bonis mulieris ad eum deuoluta sunt, morte mulieris matrimonio dissoluto, cõmunibus liberis seruare. ¶ Nec interest, si alter pro marito donationem ante nuptias, vel pro muliere dotem crediderit offerendam. ¶ Hoc obseruari præcipimus licet res ante nuptias donatæ [e] (vt adsolet fieri) in dotem à muliere redigantur. [f] ¶ Dominium autem rerum quę liberis per huius legis, vel præteritarum constitutionum auctoritatem seruantur, ad liberos pertinere decernimus. ¶ Itaque defuncto eo qui eas liberis seruabat, extantes ab omni possessore liberi vindicabunt, [g] consumptas vero ab hæredibus eius exigent, [h] qui eas seruare debuerant. ¶ Alienandi sanè, vel obligandi suo nomine [i] eas res quæ liberis seruari præceptæ sunt, eis qui reseruaturi sunt, adempta licentia est. ¶ Negotia vero liberorum patri vtiliter [k] administrare concedimus. ¶ Diuidendi quoque res inter eos liberos ipsis parentibus pro suo arbitrio, vel eligendi quem voluerint, licentiam non denegamus. [l]

*Lucra quæ debent reseruari filiis primi matrimonii, pertinent ad eos, siue sint hæredes præmorientis, siue lucrantis. hoc dicit vsque ad. §. illud. Bald. Vel sic: Hæc lucra debentur liberis, si hæreditatem primi parentis non adiuerint: dummodo hæredes existant secundo morientis. hodie vero etiã si neutri eorum existant hæredes, dummodo non fuerint ingrati. hoc dicit cum authent. hæ res. Salycetus.*

In his autem casibus, in quibus res vt paternas mater liberis communibus seruare præcepta est: (hoc est, vbi morte mariti matrimonio dissoluto, mulier ad alias nuptias peruenerit) vel vbi res vt maternas patrem liberis cõmunibus seruare cẽsuimus: (hoc est, vbi morte mulieris matrimonio dissoluto, vir ad alias nuptias venerit) si hæreditatem eius parentis qui prior mortuus est, [m] nõ adierint liberi: licebit eis, tãquam eius tantum res fuerint qui posterior moritur, [n] eas sibimet vindicare, scilicet si eius qui posterior moritur, hæreditatem crediderint adeundam: ne quod fauore [o] liberorum inductum est, quibusdam casibus ad læsionem [p] eorum videatur inuentum.

IN AVTHEN. de nup. §. si vero expectet. &. §. quoniam infirmas. &. §. soluto. colla. iiij. constitu. j.

HAę res [q] lucro cedunt liberis, licet hæredes non sint patris, aut matris, aut vtriusq;, [r] nisi fuerint ingrati, & probetur ingratitudo.

*Finit authentica, sequitur text. Codicis.*

*Qui non transit ad secunda vota, potest lucra libere alienare, & consumere. si vero non alienat, nec consumit, possunt liberi illius matrimonii tanquam reseruata vindicare. Bald.*

Illud etiam humanis sensibus huic legi credidimus inserendum, vt eo quoq; casu quo lucratur vel mulier res quæ ad eam à marito perueniunt, vel maritus eas quæ ex bonis mulieris ad eum transeunt: hoc est vbi primum matrimonium alterius morte dissoluitur, nec superstes ad secundas nuptias peruenit: si res vel maritus, vel vxor, hoc est qui superstes est, non consumpserit, vel alienauerit (quod eis [s] ad secundas nuptias non venientibus, quasi rerum dominis concessum esse non dubium est) liberis [t] liceat res à patre profectas, vt paternas: à matre, vt maternas accipere.

IN AVTHEN. neque virum quod ex dona. §. propterea igitur. coll. viij. constitu. fin.

*Ista authent. dicit quòd lucrum dotis & donationis propter nuptias omnino est reseruandum filiis illius matrimonii, siue matrimonium dissolvatur morte, siue diuortio. Baldus.*

die non potest consumere vel alienare,& sic sequitur alia authē. vxore.quæ & ipsa in aliquo corrigitur: & sic sequitur alia authē. si tamen.quas ambas lege,& non omittas quod dicit.ſ.eod. in authen. sed & si quis.

*Vxore.*] CASVS. Lex.C.dicit quòd mater conuolans ad secūdum matrimonium, nó potest alienare res quas habuit ex primo matrimonio. authent. confirmat hoc modo: quia si maritus aliquid lucratus est ex dote: cogitur seruare filio, siue conuolet ad secundum matrimonium,siue non.& si mulier alidam exē. le quid lucrata est ex dogitur. Idēq; natione propter nusi aliter matrimonium ptias à marito:compelsoluatur. omlitur reseruare filio, simissis his ue conuolet ad secunverbis, sudas nup.siue nō:& prēper iisdem dicta habent locū non lucr.loqui. solum cum matrimohæc ea.connium vxoris vel mariti soluitur,sed etiam in diuortio. Nam quædam est cōstitutio quæ loquitur super his lucris. Viuianus.

† *In quibus*

a *Ex dote.* Nón corrigitur hic lex vetus in aliis rebus nisi in dote & donatione propter nuptias.

b *Omnimodo.*id est siue contraxit secūdum matrimonium,siue nó.

c *Sponsalitia.* i. propter nuptias donatiōe.

d *Aliter.* diuortio.

e *Constitutio.* vt.j. eo. l.quoniam.

*Si tamen.*] CASVS. Authen. hæc continuatur cum superiori lege, & dicit quòd mater quę non conuolat ad secundum matrimonium, potest habere virilem portionē cum filiis suis in donatione propter nuptias: & idem in patre.

f *Si tamē.* Hæc est ex corpore, vt fra. filij.§. quia vero mulieres.col lat.ix.

*Hac edictali.*] CASVS. Superiores leges loquuntur qualiter puniantur mulier & vir secundò nubentes, in rebus quas lucrati sunt ex primo matrimonio, cum conuolant ad secundū matrimonium.mulier nec in vtima volūtate, nec inter viuos potest plus secundo marito dare, vel relinquere, quàm vni ex filiis primi matrimonij. Idem est in auo, & in auia: si vero plus detur secundo marito, vel secundæ vxori: quod plus datum est, non valebit. Item mulier proprietatem eorum quæ lucrata est à primo marito,perdit: vsumfructum tantum retinet in rebus immobilibus.mobiles vero res æstimabuntur, & habebit vsumfruc.si satisdet secundum formam hic positam,alioquin res remanebunt penes filios: & filij satisdabunt matri de tertia parte centesimæ æstimationis soluenda matri quæ constituitur pro rebus quas mater lucrata est,si nec filius, nec mater det fideiuſ.mulier habebit vsumfru. & bona mulieris tacite erunt obligata pro rebus illis:& si nec vir nec mulier conuolet ad secūdas nuptias,alienare poterunt ea quæ habent ex primo matrimonio: sed si non alienant, filij prioris matrimonij mortuis parentibus vindicabunt, licet hæreditatem parentū non adierint.

VXore mortua quod vir ex dote[a] lucratur, filiis communibus omnimodo[b] reseruatur quantum ad proprietatem, vsufructu patri concesso. Idem est ex parte mulieris,si lucretur ex sponsalitia[c] largitate. Item † si aliter[d] matrimonium soluatur,super iisdem lucris loquitur hæc eadem constitutio.[e]

IN AVTHEN. vt fratrum filij.§. quia vero mulieres.colla.ix.constitu.vij.

*Ista authen. dicit quòd mulier quæ non transit ad secunda vota, non solum habet vsumfructum lucratorum ex causa donationis propter nuptias: sed etiam habet vtilem proprietatis partem secundum numerum liberorum. Baldus.*

SI tamen[f] abstineat mater à secundis nuptiis, habebit & ipsa proprietatis portionē pro numero liberorum. Idem in patre obtinet, & in omnibus ascendentibus à secūdis nuptiis abstinentibus.

*Mulier secundo viro, vel vlteriori, vel maritus secundæ vxori, vel vlteriori, nullo liberalitatis titulo,seu nullo lucrandi pacto vel relicto, potest plus conferre quàm vni liberorum prioris matrimonii minus habenti: & quod vltra reliquit, vel donauit, pro non scripto habetur: & quicquid in fraudem huius constitutionis agitur, ipso iure cassatur. hoc dicit vsque ad .§. his illud. Baldus. Vel sic: Coniunx transiens ad secunda vota, non potest vllo titulo in secundum coniugem transferre plus quàm reliquerit vni ex filiis primi matrimonii cui minus reliquerit: & quod vltra reliquerit, non valet: sed inter liberos æqualiter diuiditur. Salycetus.*

VI. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Erythrio præfecto prætorio.

HAc edictali[g] lege in perpetuū valitura sancimus, si ex priore matrimonio procreatis liberis pater matérve ad secunda, vel tertia, aut vlterius repetiti matrimonij vota migrauerit: non sit ei licitum nouercæ,vel vitrico,testamento,[h] vel sine scriptura, seu codicillis, hæreditatis iure, siue legati, siue fideicommissi titulo plus relinquere, nec dotis, aut ante nuptias donationis nomine, seu mortis causa habita donatione, conferre, nec inter viuos conscribendis donationibus, (quæ etsi constante matrimonio ciuili iure interdictæ sint, morte tamen donatoris ex certis causis[i] confirmari solent) quàm filio,[k] vel filiæ, si vnus, vel vna extiterit. Quòd si plures liberi fuerint: singulis æquas partes habentibus, minime plūs quàm ad vnumquēque eorum peruenerit, ad eorum liceat vitricū nouercámve transferri. ℣ Sinautem non æquis portionibus ad eosdem liberos memoratæ transierint* facultates: tunc quoque non liceat plus eorum nouercæ,vel vitrico testamento relinquere, vel donare, seu dotis, vel ante nuptias donationis titulo cō ferre, quàm filius vel filia habet, cui minor portio vltima voluntate derelicta,[l] vel data[m] fuerit, aut donata:[n] ita tamen, vt quarta pars quæ eisdem liberis debetur ex legibus, nullo modo minuatur, nisi ex his causis[o] quæ de inofficioso excludunt querelam. ℣ Quam obseruationem in personis etiam aui, vel auiæ,[p] proaui & proauiæ, nepotum vel neptium, item pronepotum & proneptium, siue in potestate, siue emancipati emancipatæve sint, ex paterna, vel materna linea venientibus,custodiri censemus. ℣ Sin vero plus quàm statutum est, aliquid nouercæ vel vitrico relictum, vel donatum,aut datum fuerit: id quod plus relictum,vel donatum,aut datum fuerit, tanquā non scriptum neque derelictum,vel donatum, aut datum sit, ad personas deferri liberorū,[q] & inter eas diuidi[r] iubemus: omni circunscriptione, siqua per inter-

a *Ex dote.* id est generali. Et not. quòd hucusque dixit qualiter puniantur contemptores liberorum in lucris prouenientibus à defuncto coniuge: nūc qualiter in aliis eorum bonis.

b *Omnimodo.* id est generali. Et not. quòd hucusque dixit qualiter puniantur contemptores liberorum in lucris prouenientibus à defuncto coniuge: nūc qualiter in aliis eorum bonis.

c *Sponsalitia.* i. propter nuptias donatiōe.

d *Aliter.* diuortio.

e *Constitutio.* vt.j. eo. l.quoniam.

f *Si tamē.* Hæc est ex corpore, vt fra. filij.§. quia vero mulieres.col lat.ix.

g *Hac edictali.* id est generali. Et not. quòd hucusque dixit qualiter puniantur contemptores liberorum in lucris prouenientibus à defuncto coniuge: nūc qualiter in aliis eorum bonis.

h *Testamento.* scriptura facto.

i *Causis.* quæ sunt ſ. de dona. inter vi. & vxo.l.donationes.j.

k *Quàm filio &c.* Cōtra. ſ. de donatio. ante nupt.l.si liberis. Solue vt ibi.

l *Derelicta.* scilicet vltima voluntate.

m *Data.* inter vivos.

n *Donata.* ob causam, vt dos, & donatio ante nuptias: & inſpicitur hoc tempore mortis binubi: vt in authē. de nupt. §. quia vero hactenus. colla. iiij. & facit.ſ. de inoffic. dotī. l.j.& supra de dona.ante nupt. l. si constante. §.fin.

o *Nisi ex his causis.* hoc à cōpositoribus est additum:nec obst. j. eod. l.cum apertissime.quæ hoc quasi nouum inducit.

p *Aui vel auiæ.* nam auus meus qui nouercam magnam induxit, tantū mihi dabit,quantum illi magnæ nouercæ: quod intellige si & pater meus prædecesserit.

q *Liberorū.* primi matrimonij: sed per. l.j.& l.quoniam.etiam secundi matrimonij: sed tertio iure redit ad illud: vt in authen.posita ibi, ad eos solos &c.

r *Diuidi.* Sed pone quòd mulier quę trāsiuit ad secūda vota,cen tum tantū habet in bonis, & ea dat secundo viro: nunquid totum reuocabunt filij primi matrimonij? Videtur quod sic, cum appellatione pluris & totum comprehendatur.argu. ſ. j. de hære.institu.l.ij.& ff. de verb.signifi.l. cæterorū. sicut & minus diceretur dare quando nil daretur: vt. ff. de tribu.l.illud.§.minus.&. ff. de verb.l.sig.l.minus. Solu.dico quòd reuocant,vt sint æquales cum secundo viro. Item not. quòd hæc lex intelligitur quando fecit pactum cum secundo viro de lucrando,aliās nó habet locū quod hic dicitur: vt diximus.ſ.si aduer.dotem.l.j. Item loquitur hęc lex siue non habeat alia bona nisi ea quę dat secundo viro, siue habeat: vt in authen. de nupt.§.illud.colla.iiij.



BIU Cujas

positam personam, vel alio [a] quocunque modo fuerit excogitata, cessante.

*Mater transiens ad secunda vota, donec viuit, rerum mobilium lucratarum percipit commoda, alienatione penitus interdicta. Immobilium vero præstita satisdatione, & facta æstimatione, vsumfructu habet. Si autem non vult vel non potest satisdare: facultas satisdandi conuertitur ad filios, qui debent satisdare matri pro vsufructu æstimationis medii temporis: qua satisdatione præstita, filii possunt libere res alienare. neutro vero satisdante propter impotentiam, vel dissimulationem, res remanent apud matrẽ donec viuit: pro quarum restitutione sunt tacite obligata bona matris præsentia & futura: & ipsa mater posterioribus præfertur creditoribus: & hoc si transit ad secunda vota. Si autem liberorum affectione, vel castitate seruata non migrauit ad secunda vota, remanet domina pleno iure: & habet alienandi potestatem: tamen si non alienat, licebit liberis extantia vindicare. Bald. Vel sic: Si mulier transit ad secunda vota, proprietas rerum à primo viro prouentarum in liberos primi matrimonii transfertur: & ipsa vsufructuaria efficitur, quæ pro mobilibus tenetur satisdare forma hic scripta: & ea non satisdante, possessio trãsfertur in filios satisdantes: & neutro satisdante, possessio remanet penes matrem: omnibus liberis morientibus, proprietas redit ad matrem. Salycetus.*

His [b] illud adiungimus, vt mulier in his casibus, * in quibus ante nuptias donationes, cęteras etiã res à marito ad se deuolutas, secundum priorum legum statuta [c] liberis communibus, vt paternas, seruare compellitur: hoc est vbi morte mariti matrimonio dissoluto ad alias nuptias venerit, immobiliũ rerum & mãcipiorum, [d] annonarum quoque ciuilium [e] vsufructu duntaxat vitæ suæ temporib⁹ potiatur, alienatione earum penitus interdicta. ℣ Mobilium vero rerũ, iustis preciis æstimatiõe habita per eos quos vtraq; pars elegerit arbitros iudicaturos interposito† sacramẽto, [f] simili modo vsumfructum habeat, si idoneam fideiusionem [g] præbuerit, quòd easdem res mobiles, vel earum precium filiis & filiabus ex eodẽ matrimonio procreatis, vel post mortem eorum nepotibus & neptibus ex iisdem liberis procreatis, siue omnibus, siue vno vnáve superstite mori contigerit: [h] secundum legũ modum [i] restituat. vel certe si fideiusiones idoneas præstare distulerit, aut nequiuerit: prædictæ res mobiles nondum matri à liberis traditæ, apud eosdem manebunt.

Solutæ verò eidẽ matri, vel ab eadem detentæ restituentur liberis, si tamen ab his fideiusio idonea matri fuerit oblata, qua caueri debet, † quòd eidem superstiti [k] pro vsufructu earundem rerũ mobiliũ, vel precio quo taxatę sunt, vsurarũ nomine centesimæ partem tertiã annuis quibuscunq; tẽporibus p̃stare non differant: ita tamen, vt in eadẽ fideiusione hoc quoq; caueatur, quòd à filiis filiabúsve, vel ex his progenitis liberis (si ante eãdem matrem omnes cos obire cõtigerit) omnes res [l] prædictæ mobiles secũdum legum moderationẽ matri, vt ad eandẽ luctuosum lucrũ redeat, restituantur. [m] ℣ Erit itaq; licitum vtrilibet [n] parti, quæ fideiusionem præbuerit, si sibi cõmodũ esse perspexerit, his reb⁹ mobilibus vti frui, easdemq; da re [o] mutuo, [p] vel obligare, vel vẽdere, vt ex his maxime [q] liberi acquirentes possint materno affectui [r] sine suo incommodo deseruire. ℣ Sin autẽ vtraq; pars prędictã fideiusionem dissimulauerit, aut forte auferre nequiuerit: eadẽ res apud mulierẽ vsque in diẽ vitæ suæ manebũt. [s]

IN AVTHEN. de non eligẽ. §. aliud. coll. j. constit. ij. & in authen. de nup. §. & quia parum. colla. iiij. constit. j.

*Hæc authen. vult quòd si maritus aurũ, vel pecuniam certam promisit ex causa donationis propter nuptias, & nõ soluit: quòd si in substantia viri non reperiatur quantitas auri vel argenti promissa, quòd mulier volens illam exigere: quia ex pacto est lucrata, non possit illam exigere ab hæredibus: ne compellantur substantiam vendere: sed teneantur hæredes cautionem vsurarum præstare: secus si quantitas illa est reperta in hærede. Salycetus.*

SEd si aurum fuerit in donatione propter nuptias [t] scriptum: cautio vsurarum exponitur, non autem aurũ exigitur: [u] nisi forte viri substantia habeat aurum, & cætera quæ scripta fuere.

*Finit authentica, sequitur textus Codicis.*

*Bona matris ad secunda vota transeuntis sunt obligata filiis pro rebus ab eorũ patre ad matrem peruentis à die qua res illæ ad matrẽ peruenerunt: & ideo si illas alienet, filii vindicare poterunt vt pauciores. Salycetus.*

Omnibus videlicet iisdem maritalibus [x] facultatibus, [y] his etiam [z] quas habet habituráve

a *Alio quocunque.* cum fingat se vendere cum donet.
b *His.* s. supradictis.
c *Statuta.* vt. s. e. l. fœminæ. & l. cum aliis. & l. generaliter.
d *Mancipiorum.* quando censentur immobilia: vt. ff. de diuer. & tẽpo. præscrip. l. longe.
e *Ciuilium.* quæ de publico dantur annuatim: vt in authen. de nõ alie. §. ij. colla. ij. & j. de anno. ciui. lib. xj. Item not. quòd hic loquitur de morte soluto matrimonio. nam secus si per diuortium: quia tunc aliam pœnã patitur: vt. j. de repud. & diuor. l. consensu. §. hæc nisi. & §. si vero.
f *Sacramento.* à partibus, non ab arbitro, secundum H. ne obstet authent. decernit ius. s. de recept. arbi. Vel dic etiam ab arbitro: quia nõ est vere arbiter, sed arbitrator.
g *Fideiusionem.* quã nõ præstaret pater pro bonis maternis: vt. j. de bo. quæ lib. cum oportet. §. non autem hypothecam. & l. fin. §. illo proculdubio. vel forte aliud est in casu isto, & in patre. Item non aliter facit fructꝰ suos: vt. ff. de vsufruc. lega. l. vxori. j.
h *Contigerit.* scilicet matrem.
i *Legum modum.* vt ipsæ si extant, etiam deterioratio æstimetur.
k *Superstiti.* id est dũ viuit.
l *Omnes res.* Item si vnus de pluribus decedat, habet locum pactum appositum in casu non existentium filiorum: vt in authen. e. §. sed si quidem nobis pridem. secundum Io. vt scilicet tanto minus nunc restituat. Ali qui libri habent finem istius glo. sic vt in authen. eo. §. & sancimus. Sed hoc quidem nobis prodest secundum Io. vt scilicet tanto minus non restituat.
m *Restituantur.* condictione ex lege, vel rei vindicatione si extant: vel ex stipulatione, quę interponitur. sic ergo est aliquis solicitus de hæreditate viuẽtis. Sed arg. contra. ff. de vulg. substi. l. ij. §. interdum. sed ideo est hoc, quia ab ea processerunt, & quodammodo, scilicet per vsumfructum adhuc sunt suæ.
n *Vtrilibet.* primo matri: postea filiis.
o *Dare.* cui vult.
p *Mutuo.* id est pro mutuo.
q *Maxime.* quia ipsi habent dominiũ: & mater posset idem facere, si satisdedisset, cum ad precium teneatur.
r *Affectui.* scilicet in vsuris prædictis.
s *Manebunt.* Sed quid si ambo sint parati satisdare, sicut & aliàs: vt j. de test. ma. l. fin? Respon. potest dici meliorem conditionem possidentis: vel melius, mater præfertur, quæ fructuaria est. argu. pro hoc est quod hic in contrario casu statuitur. Sed arg. contra. ff. vsufructua. quẽadmodum ca. l. si vsusfructus nomine. & facit in authen. de nupt. §. sinautem intestatus. pe. col. colla. iiij.

*Sed si aurum.* ] CASVS. Lex codicis dicebat quòd in omnibus rebus mobilibus si mulier volebat dare fideiussores de rebus restituendis filiis cum moreretur, poterat illis reb⁹ vti & frui. Hæc authent. corrigit l. codicis in aliquo: & dicit quòd si mulier acceperit centum in donationem propter nuptias in auro, & præmortuo marito ea c. lucrata sit: si ad secundas nuptias postea conuolauerit, dicta centum à filiis primi matrimonij etiam datis fideiussoribus non exiget, sed filij præstabunt cautionem de præstanda tertia parte centesimæ illius anni.
t *In donatione propter nuptias.* quam mulier lucrata est ex pacto.
u *Aurum exigitur.* s. in solutione facienda.
x *Maritalibus.* id est lucris, pro quibus sunt obligata alia bona mulieris, à primo viro habitis. & dic vt. j. eo. l. si quis. §. in illo.
y *Facultatibus.* idem in viro: vt. j. e. l. si quis. §. in illo. & dic, id est lucris habitis à viro. & sic videntur interim filij, non domini. Vel dic verius eos dominos, & non habere hypothecam: vt. j. eod. l. si quis prioris. in fin. ibi, extra memorata &c. & subaudi hic, pro eis.
z *His etiam.* id est facultatibus.

† Nota hic glo. q. de pœnis de pœnis authẽ. dicunt pœnas. de quo plene Sexti. in tractatu fallentiarum. vide vers. eligendus.

† *aliàs quæ caueri debent.*



BIU Cujas

a *Pignoris.* expresse scilicet.
b *Traditas.* à filiis &c. & est etiam ad legem istam. j. de bo. quæ lib. cum oportet. §. fina. &. ſ. de dona. ante nupt. ſi constante. §. pactis. &. j. de pact. con. l. fina.
c *In vindicandis.* per hypothecariam.
d *Prohibebuntur.* vt. ſ. eo. l. generaliter. §. fin.
e *Parentũ.* primo decedentium. nam posterius decedentium adire debent: vt. ſ. eo. l. generaliter. qđ & ipsum recipit correctionem: vt in authen. ibi posita, hæ res &c. Item nouo iure nec pater quod ex dote est, nec mater qđ ex ante nuptias donatione lucratur: nisi partem pro numero liberorum sibi competentem in alium transferre potest: vt in authen. vt fra. fil. colla. ix. quæ est. ſ. eo. l. generaliter. authen. ſi tamen. Item facit in authen. de nup. §. soluto. colla. iiij. &. j. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. fin autem.

*In quibus.* CASVS. Si pater vel mater ad secundas nuptias cõuolauerit: lucra quæ habet ex primo matrimonio, cogitur reseruare filiis primi matrimonij. si non sunt filij, restituet nepotibus, & non fratrib⁹ defuncti, si quis ex filiis decesserit. Nota ex hac. l. ibi portionem, quòd beneficia vadunt secundum lineam sanguinis: & potius sequuntur lineam descendentem, q̃ transuersalem, secundum Bald. hic.

f *Præcepti sunt.* vt. ſ. c. l. fœminæ. &. l. generaliter. in princ.

g *Debebatur.* vel deberetur, si in tempore secũdarum nuptiarum superstes fuisset: & hoc non facta electione à parente.

h *Peruenire decernimus.* hoc intellige saluo pacto non existentium liberorum: nam solum reliquum conceditur filiis hæredibus extraneis: vt hic, & in authent. de non eli. §. prospexim⁹. &. §. hoc autem. colla. j. Sed per aliam de nupt. §. quoniam infirmas. col. iiij. reditur ad legem istam: vt. ſ. authent. sed & si quis. ibi, absque progenie &c. Item nota quòd dubitatio huius legis est & erat, quia cum donatio propter nuptias processerat ex substantia patris, mortuo filio ad liberos alios videbatur peruenire, scilicet ad fratres defuncti, ad quos etiam bona patris perueniebant. Sed non est ita: quia in perpetuum decessit ab aliis, quod ad hunc deuenit, secundum Ioannem. si autem sine

est, tanquam si iure pignoris [a] vel hypothecæ suppositæ sint, super eadem ante nuptias donatione vel rebus aliis ad eam ex mariti substantia deuolutis, ex eo die, quo eædẽ res ad eam peruenerint, liberis obligatis: vt si quis post traditas [b] matri, vel detentas ab ea res (si ita contigerit) contractum aliquẽ cum eadem muliere inierit, quæ se repetitis nuptiis copulauerit: in vindicandis [c] iisdem suppositis rebus posteriores habeantur: liberis qui ex eodem matrimonio procreati sunt, & nepotibus neptibusque qui ex iisdem liberis geniti sunt, sine dubio præponendis.

*Pater vel mater non transiens ad secunda vota, potest de lucris nuptialibus disponere pro libito: & eo vel ea non disponente possunt filii vindicare, licet hæreditatẽ primi parentis repudiauerint. Salycetus.*

Sin vero liberorum suorum affectione seruata, pater matérve ad alias nuptias migrare noluerit: neque vir his quæ de bonis vxoris ad se transeunt, neque mulier rebus quæ ex substantia mariti ad se peruenerũt, pro suo arbitrio vti, vel eas vẽdere, aut quocunque iure vel modo alienare, vel pignoris iure seu hypothecæ, si voluerint, obligare, vtpote domini earũ, prohibebuntur. [d] Extantes autem prædictas res, si non fuerint alienatæ, vel consumptæ, vel suppositæ, licebit liberis vindicare, etiam non adeuntibus hæreditatem parentum. [e] Dat. II. Kalend. Martias, Martiano & Zenone Conss.

*Ista lex & principium sequentis tendũt ad idẽ. & hoc dicit. Quod debet per lucrantem filiis reseruari: si alter filiorum decedit cum liberis, alter vero adhuc viuit: liberi morientis succedunt loco sui genitoris, & nõ fratres: eis tamen electione reseruata. Bald. Vel sic: Filius transmittit ad descendentes ius vindicandi lucrum sibi proueniens propter transitum quem parens fecit ad secunda vota, ascendentibus & collateralibus exclusis. Salycetus.*

VII. Imp. ZENO. A. Sebastiano præfecto prætorio.

IN quibus casibus pater do-

A liberis decederet: quid iuris sit dicit authen. ſ. cod. sed & si quis ex his.
i *Eligendi.* eliget ergo hic filius de suis filiis, sicut & pater & mater potest eligere: vt hic, &. ſ. eodem. l. fœminæ. &. l. generaliter. §. negocia. Sed an ita corrigatur in hoc casu, sicut in patre vt ſ. eodem auth. lucrum? quod potest dici: sed alia ratio posset assignari, quòd illud corrigatur, non hoc: quia filiis omnibus fit iniuria per secũdum matrimonia, & non nepotibus. & facit ad legem istam. j. l. proxima in princip. & j. communia de succes. l. fina.

*Si quis.* CASVS. Si pater vel mater conuolauerit ad secundum matrimonium, cogitur reseruare filiis ex primo matrimonio. Et si non supersint, restituet nepotibus, non fratribus. [ILLVD.] Si pater vel mater nõ conuolet ad secundum matrimonium, potterit alienare, siue specialiter concedat, puta legata faciendo, siue generaliter instituendo hæredem: & si non alienauit, filij poterunt vindicare, etiam si non adiuerint hæreditatem patris aut matris post decedentes: adire tamen debent hæreditatem patris vel matris qui posterius decedit.

[TALEM.] Hic ſ. sic continuatur: In superioribus dictum est quòd filij primi matrimonij possunt vindicare ea quæ pater vel mater habuit ex primo matrimonio, & si non adierint hæreditatem patris, vel matris: sed hæc licentia non conceditur filiis secundi matrimonij: quia non possunt vindicare in totum lucra quæ habuit pater vel mater ex secundo matrimonio: sed pro parte filij primi matrimonij vindicant.

[IN ILLO.] Sicut omnia bona matris, ita omnia bona patris tacite sunt obligata filiis pro his quæ pater lucratus est ex primo matrimonio, & pro aliis rebus quæ ad filios pertinent.

k *Ante.* idem si post: vt suprà. l. proxima. in fine.

tem, mater ante nuptias donationem, vel alias res ad se ex altera parte deuolutas, filiis vtriusque sexus seruare p̃cepti sunt: [f] si quem ex filiis vel filiabus ante patris vel matris obitum mori contigerit (siue ante secundas nuptias, siue postea) filio vel filia, nepote vel nepte, vel pluribus, patre suo adhuc viuo, vel matre superstite, derelictis: portionem quæ defuncto filio, vel filiæ debebatur, [g] vel lucrum ex ea, nõ ad fratres vel sorores mortui, sed ad filios ei⁹, vel filias, vel nepotes vtriusque sexus, aut pronepotes, auis vel proauis superstitibus, peruenire [h] decernimus: eligendi [i] videlicet, quos voluerint ex liberis superstitibus, non adempta licentia. Dat. Kalend. Mart. Ello. V. C. Cos.

*Sicut non succedunt fratres, sed liberi, ita nec parentes: & quotquot liberi existũt ex vno filio præmortuo, vnius loco habẽtur. h. d. vsque ad. §. illud etiam. addendo principium istius. l. ad finem summarii. l. præcedentis. Item additur hic, quòd omnes nepotes ex vno filio, ad vnam partem vocãtur, & patruus ad alteram. Bald.*

VIII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

SI quis prioris matrimonij filiorum ante [k] secundas nuptias patris vel matris mortuus fuerit, filiis à se, vel nepotibus, vel pronepotibus relictis: partem eius non ad fratres, vel si nullus alius frater, vel soror sit, ad patrem, vel matrẽ eius peruenire, sed ad filios, vel nepotes, vel pronepotes eiusdẽ mortuæ personæ, sancimus: vt siue vnus, siue plures sint, eam tantummodo partẽ vindicare possint, quæ mortuo competiit. [l]

*Istum. §. habuimus etiam in superioribus: & dicit quod lucrans, qui non transit ad secunda vota, potest de ipsis lucris disponere & alienare. si vero non disponit nec alienat: in defunctum prouisionis hominis succedit prouisio legalis reseruãs hæc lucra filiis & nepotibus. Bald.*

Illud [m] etiam certa sanctione definire censemus, vt si quis vel siqua ex alio matrimonio

l *Competiit.* id est competere poterat. sic. ff. de sta. lib. l. Labeo. & hoc non facta electione à parente. & habes idem quod hic. ſ. l. proxi.
m *Illud.* hæc eadem sunt. ſ. cod. l. generaliter. in fin. &. l. hac edictali. in fin.



BIU Cujas

filiis procreatis, minime ad secundas nuptias venerit: eodem modo liceat quidem genitori vel genitrici res ex priore coniugio [a] sibi acquisitas, quomodo voluerit, alienare, vel administrare. si quæ vero earum minime sint alienatæ, possint liberi etiam non adeuntes paternam [b] vel maternam hæreditatem eas vindicare.

*Iste.§. continuatur ad præcedentia sic: Dictum est supra quòd lucrans, qui non transit ad secunda vota, potest libere alienare res lucratas. modo posset dubitari, vtrũ hæredem instituendo siue filium, siue extraneum, intelligatur alienare? Respon. quod siue specialiter relinquat, siue hæredem instituat, alienasse videtur. Baldus.*

Certũ esse sancimus, [c] †quòd etiam illa decætero videbitur earundem fuisse rerum alienatio, quæ in testamento genitoris, vel genitricis, vel specialiter [d] relinquendo, vel generaliter hæredẽ istituẽdo, [e] facta sit.

## IN AVTHEN. DE nup.§.deinceps.&.§.soluto.colla.iiij.consti.j.

*Hæc authen.corrigit quod supra de institutione hæredis dixit. nam hodie, siue hæredem instituendo, siue generaliter bona sua relinquendo, non dicitur hæc lucra nuptialia alienare, seu in aliũ velle transferre: nisi expresse de eis faciat mentionem, sed præsumitur liberis seruare. hoc dicit. quod no. Bartolus.*

Sequitur authenti. Nunc autem. quæ est de nup.§. deinceps. &.§. soluto. colla. iiij.

NVNC.] CASVS. Lex codicis dicit quòd pater videtur alienare si aliquem instituat: & sic generaliter hæc authen. corrigit, quia nisi specialiter concedat alicui lucra quæ habet ex primo matrimonio, præsumitur conseruare talia lucra filiis primi matrimonij.

f *Nunc autem.* sic ergo immutat auth. quod dicit lex ista: quia per authen. præsumitur parens talia lucra conseruare liberis, nisi expresse transponat in alios, licet generaliter bona alicui dimittat: & sic speciale derogat generali. & est sic. ff. de leg. iij. l. vxorem.§. feliciss imo. Sed in quibus rebus habeat locum hæc authen. dubium est. nam authen. de nup.§. soluto. parenti ad secundas nuptias non venienti permittit liberam facultatem alienandi dotem, vel donationem propter nuptias: quam corrigit authen. neque virum quod ex dote est. vt supra eo. authen. vxore. quæ etiam immutatur per authen. vt fra. fil. vt supra eo. authen. si tamen. vnde potest dici quòd hæc authen. non loquitur in illa portione quam lucratur parens ex pacto non existentium liberorum, & in aliis lucris quæ non sunt dos, vel donatio propter nuptias. Item est arg. contra. huic authen. ff. de acquir. re. do. l. quædam. sed illud regulariter est verum, hoc casualiter.

g *Talem.* Die casum sic. Concessum est filiis primi matrimonij vindicare lucra primi matrimonij, etiam non adeuntibus patris vel matris hæreditatem: sed talem licentiam filij secundi matrimonij non passi iniuriam per tertium matrimonium nó habent, scilicet vt soli ea lucra habeant, si filij prioris matrimonij extant: ideoque pro parte sunt hæredes secundi matrimonij. sed secundum hunc casum est contra: vt supra. eo. l. cum aliis. Sol. illa trahitur ad istam, & secundum istam intelligitur secundum M. vel hic loquitur de simplici donatione, quæ debet diuidi inter liberos primi matrimonij & secundi: supra vero de donatio. propter nup. quam propriam habere debent. Vel melius: ibi adierunt filij secũdi matrimonij hæreditatem: & sic habuerunt præcipuum. adierunt dico parentis à quo lucrum factum est, id est hæreditatem primo mortui parentis, id est secundi matrimonij. hic repudiauerunt filij secũdi matrimonij hæreditatem præmortui parentis, sed adierunt lucrantis. Vel ibi de spõsalitia largitate tantũ, hic de aliis secundum H. Sed vt hoc contrarium euites, dic sic casum secũdum Io. Berta habuit primum virum, quo mortuo susceptis liberis lucrata est ex primo. x. accepit secundum, & eo mortuo susceptis liberis lucrata est eodem modo. xx. filij primi matrimonij non adita patris hæreditate, sed matris tantum postea morientis habent præcipua dicta. x. quæ ex patre suo mater lucrata est. filij secundi matrimonij si nõ adeãt patris hæreditatem à quo mater lucrata est, sed tantum matris, ad quam cum filiis primi matrimonij admittuntur, fortiuntur dicta xx. cum supradictis filiis primi matrimonij. secus si adiissent vtriusque parentis hæreditatem filij secundi matrimonij: quia tunc in solidum lucrantur illa. xx. & sic loquitur illa dicta lex, cum aliis. & ita ibi adierunt vtriusque: hic vnius scilicet lucrantis. Quod dictum est in matre, idem in patre. & idem dicunt in filiis primi matrimonij, si tantum posterius decedenti succedant, vt pro parte vindicent lucra primi matrimonij pro qua sunt hæredes cum filiis secundi matrimonij. Sed Ioan. contra in hoc. sunt enim iniuriati primi per secundum matrimonium, & ideo vindicant in solidum ex quantacunque parte sunt hæredes. filij autem secundi matrimonij non patiuntur iniuriam. & hoc secundum has leges: nam per auth. fecit, vel non fecit iniuriam, integram tamen seruat: vt per authen. neque virum quod ex dote est. col. vij. quæ authen. in nuptialibus lucris tantum loquitur, vt ex rubrica apparet. alia enim lucra quomodo velit alienat, nisi ad secunda vota cõuolet: vt in auth. eo.§. si vero expectet. colla. iiij. quæ non alienata filiis deferuntur secundum H.

h *Filiis.* secundi matrimonij.

i *Adeuntes.* & hoc in diuersis casibus secundum has leges, vt pxi. diximus, sed hodie licet nullius: vt in auth. hæ res. ĩ. eo.

k *Vel maternam.* scilicet primo morientis, sed secundi sic: vt supra eo. l. generaliter.§. in his.

l *Vindicarent.* ipsi. soli.

m *Secundo toro.* id est tertio. omne enim matrimonium potest dici secundum, quod primum sequitur. vel forte respectu secundi quod est primum post [a] secundum. & sic de aliis: vt in authen. de hære. & Fal.§. inordinatum. col. j.

n *Sibi.* id est parenti.

o *Hæreditatem.* ad quam venit lucrum.

p *Ex parte.* quod ita esse potest, si forte &c.

q *Acquisierint.* id est acquirere potuerint. quasi dicat: non eius

*Nunc bona parentum ad secunda vota transeuntium sunt liberis quibus debẽt lucra reseruari, tacite obligata: nec patria potestas impedit istam tacitam hypothecam: tamen pater filio ad reddendam rationem administrationis non cogitur. h. d. cũ glo. Baldus. Vel sic: Sicut bona matris, ita patris ad secunda vota transeuntis sunt obligata liberis primi matrimonii pro lucris conseruandis, ac etiam pro aliis bonis à matre vel à materna linea ad filium peruentis, in quibus pater habet vsumfructum: non tamen filii ex causis prædictis possunt perscrutari administrationem parentum. Salyc.*

*Mulier bina nuba si ex vtroq; matrimonio lucretur, qualiter illud inter filios diuidetur?*

*a Adde q̃ similiter omne potest dici primũ ante quod aliud nõ est? vt notat Old. consi. 431. col. 2. text. est. ĩ. c. Ioseph. de verb. sig. vn de dicit hic Salyce. q̃ nõ extãtib? filiis primi matrimonii, filii secũdi matrimonii habebunt Baroniã in præiudicium filiorũ tertii matrimonii.*



BIU Cujas

parentis à quo venit lucrum, secundum casum Io.

a *Veterem.* scilicet illam supra eo.l.hac edictali.§.omnibus.vbi dicitur quod hic subiicit vsque ibi, patris.

b *Illius.* etiam patris, non solum superioris. Et dic quòd supra pro conseruatione lucrorum:hic pro conseruatione rerum maternarum.

c *Ius hypothecæ.* cum res obligatæ transeant cum sua causa: vt infra de distrac. pignorũ.l. si debitor.quod autem hic de patre dicit, simpliciter verũ est quòd filij in eius potestate cõstituti, non debẽt perscrutari eius administrationẽ:vt in authen. de nup.§.& ita circa talium.& infra de bonis quæ liber.l. fi. nisi ipse suspectꝰ habeatur de fraude, vel de alienando:vt. ff. ad Trebellianum.l. imperator Hadrianus. sed ĩ matre nõ est ita simpliciter admittendũ.nam nil prohibet eius administrationẽ perquiri in prædictis lucris. & facit ĩfra de bonis mater.l. j. & de bonis quæ li.l.cũ oportet.§.non autem. &.§. finali.

*Filii in potestate constituti, patris administrationẽ non debent perscrutari.*

*Quoniam.*] CASVS. Mater nõ potest plus dare secũdo marito, quã dat vni ex filiis primi matrimonij: & si dat plus, nõ valet:quia reseruabitur filiis primi matrimonij: vt supra eo.l. hac edictali.hæc lex corrigit illã, dicẽs quòd id quod plus datum est, pertinet tam ad filios primi matrimonij, quàm secundi. Si vero mater sine causa repudiauit patrem, lucrabitur pater dotẽ, & compelletur filio eã reseruare.

d *Quoniam præterite.* vt supra eo.l. hac edictali. & de donatio. ante nup. si constante. §. finali.

e *Liberis.* ablatiui absoluti.

f *Mẽtio facta.* scilicet vt ipsi aliquid habeãt.

g *Pertinere.* sic ergo per hanc legem corrigitur illa lex, hac edictali.in princip. sed hęc corrigitur per authenti. quam hic habes, ad eos solos etiam &c.

h *Ad hæc.* id est iuxta hæc.

i *Seruari.* subaudi, sancimus.

k *Causam requiri.* scilicet à qua parte, vel quare sit missum.

*Ad eos.*] CASVS. Lex codicis dicit quòd lucra perueniũt ℣ In illo etiam veterem [a] sanctionem adimplentes, præcipimus exemplo matris cuius res post secundas nuptias filiis ex priore matrimonio natis ĩ hypotheca suppositæ sunt, ad cõseruanda eis lucra quę ex priore matrimonio ad eam peruenerũt:patris quoque bona,quæ habet habiturúsque est, filiis ex priore matrimonio natis post secundas eius nuptias ad ea cõseruanda, quæ ex eorum matre lucratus est,suppositа esse. ℣ Illius [b] etiã patris, qui in sua potestate talem liberum vel liberos habens, maternam eis substantiam, vel ex materna linea ad eos deuolutã seruare compellitur:bona iisdẽ liberis suppositа esse ad conseruãdas easdem maternas res decernimus: ita tamen, vt occasione talium hypothecarum, neque patris, neque matris administrationẽ filij valeant perscrutari, vel aliquã eis mouere super hoc quęstionem: cum perspicui sit iuris,etiam si alienata fuerint eorum bona, quæ extra memorata lucra,vel maternas res sunt, ius hypothecæ [c] integrum iisdem manere filiis. Dat.III. Id. Decemb. D.N. Iustiniano. A. II.Cos.

*Ista lex concernit.l.hac edictali.& hoc dicit: Totum quod vltra modum secundæ coniugi datur, vel relinquitur, tanquam non datũ liberis vtriusque matrimonii applicatur.in hoc corrigitur lex, hac edictali.§.si vero.quæ dicebat quòd applicabatur solum filiis offensis per transitum ad secunda vota.hodie corrigitur hæc lex, & redit ad.l.hac edictali.per authẽ.de nup.§.optime.versic.& hoc decernẽs.& per authenti.ad eos.hic positam. vnde corrigens corrigitur,& ad pristinum statum ius reducitur. Baldus.*

IX. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

QVoniã pteritę [d] leges omnia quæ liberis [e] ex priore matrimonio ꝓcreatis, mulier quidem secundo marito, vir autem secundæ vxori dotis,vel ante nuptias donationis nomine, vel alio quocũque modo dederit, vel reliquerit, his ampliora, quæ vni filio, vel filiæ ex anteriore matrimonio progenitis danda vel relinquẽda sunt,reuocata ad solos filios, vel filias ex anteriore matrimonio natos peruenire constituerunt, nullaq; in hac parte filiorũ ex secundo matrimonio natorum mentio facta [f] est: hoc quoque corrigẽtes, omnia quæ memorato modo reuocantur, non solum ad filios prioris matrimonij, sed etiam ad eos qui ex secundis nuptiis nati fuerint, pertinere, [g] & in capita inter omnes diuidenda sancimus.

*Statuta in lucris nuptialibus matrimonio morte soluto,locum habent etiam si soluatur diuortio.Salycetus.*

Ad hæc, [h] lucra quæ marito vel vxori ex dote, vel ante nuptias donatione occasione repudij accedũt, indistincte post secundas eorum nuptias liberis ex priore coniugio procreatis ad similitudinem matrimonij morte dissoluti seruari, [i] nec de cætero repudij causam requiri, [k] vel aliã in ea re exquisitionẽ fieri.Dat.Idib. Aprilis, Cõstantinop.Decio.V.C.Cos.

IN AVTHEN. DE nuptiis.§.j.&.§. nec illud.&.§. optime.collatio. iiij. constitutio.j.

*Ista authenti.corrigit.l.codicis, & redit ad legem,hac edictali.Et ratio est:quia soli iniuriam passi debent consequi lucrum in recompensationem iniuriæ.Salycetus.*

AD eos [l] solos etiã nunc pertinet: & si quis ex eis præmoritur relicta sobole, portio eius ad eam defertur.

*Ne naturæ iniuriarentur leges, liberi qui sunt vere ingrati, non habent beneficium.l.hac edictali. Baldus.Vel sic:Liberi ingrati non admittuntur ad partem lucri quod debetur filiis primi matrimonii: ex eo quia plus debito sit datum, vel relictum secundo coniugi. Salycetus.*

X. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

CVm apertissimè legibus [m] caueatur ingratos liberos à maiorũ suorũ hæreditate merito esse repellẽdos:si hoc [n] iidẽ [o] in suis elogiis [p] conscripserint, & reuera hoc fuerit reuelatũ, [q] reclamare videtur huiusmodi sanctioni [r] diualis constitutio [s] Leonis inclytæ recordationis, quam super filiis ex priore matrimonio procreatis cõscripsit. Nam cum necessitas [t] est patri, vel matri,qui ad secunda vota migrauerit, tãtum præstare per quamcunque causam secundo marito,vel nouercæ, quãtum [u]

A filiis prioris matrimonij & secundi. Hæc authenti.addit quòd si quis decedat relicta sobole, poterit ad eam quod ad eum peruenit transmittere.

l *Ad eos.* Hæc authen. sumitur in authen. de nup.§. optime. &.§.nec illud.colla.iiij.& sic reditur ad legem istam veterem. Item si nihil datũ fuit filiis prioris matrimonij, & aliquid datum fuerit secundo marito, vel vxori, totum restituit filiis illis: ita quòd filij secundi matrimonij quarta debita non fraudãtur. Vel aliter, vt not. supra eo.l. hac edictali.circa principium. Vnde miror etiã quare quæsierunt hic quidam,vtrum filij primi matrimonij habebant querelã, si nihil est eis datum. cum enim habeãt condictionem ex hac lege, authen.non habet locum querela: vt infra, de inoffic.testamen.§. tam autem &c.

*Filii primi matrimonij habebant querelã, si nihil est eis datum.*

*Cum apertissime.*] CASVS. Si mater vel pater conuolat ad secundum matrimonium, non potest plus dare secundo marito, vel secundæ vxori, quàm vni ex filiis primi matrimonij, vt dicit lex Leonis.hoc distinguit hæc lex: quia aut filij sunt ingrati, aut non. Primo casu locum non habet hæc lex Leonis. Secundo casu sic, quia non repelluntur. Viuianus.

m *Legibus.* vt supra de inofficioso testamento.l.liberi.&.l.omnino.

n *Si hoc.* id est causam ingratitudinis.

o *Iidem.* scilicet parentes.

p *In suis elogiis.* si enim causa ingratitudinis non fuit expressa, non licet parentibus exhæredare: vt infra de liberis præteritis, authen.non licet.

q *Reuelatum.* id est ab hæredibus probatum.

r *Sanctioni.* id est statuto veterum legum.

s *Constitutio.* quam habes supra eo.l. hac edictali.in princip.

t *Necessitas.* scilicet si aliquid vult dare: quasi diceret, non plus.

u *Quantum filio.* hysteron proteron. sic & instit.de lege Aquilia. §. iniuria.



BIU Cujas

filio vel filiæ ex anterioribus nuptiis progenitis, qui partem minimã habiturus est, reliquerit: maxima iniquitas ex hac sanctione contra genitores efficiebatur. liberi etenim sciẽtes quòd omnimodo aliquid sibi à genitoribus suis etiam nolẽtibus relinquendum est, & tantũ, quantum secundus maritus, vel nouerca acceperit: omni licentia & lasciuia suos genitores iniuriis adficiebãt. Quapropter sancimus, ingratos reuera liberos, neque hoc beneficiũ, quod dialis Constitutio Leonis Augustæ memoriæ eis præstitit, in posterũ posse sibi vindicare, [a] sed quasi ingratos ab omni huiusmodi lucro repelli. quã obseruationem in personis etiam aui & auiæ, proaui & proauiæ, nepotũ, vel neptiũ, itẽ ℞ pnepotũ, vel proneptiũ, siue in potestate, siue emãcipati emancipatæve sint, ex paterna vel materna linea venientibus, custodiri censemus. ℣ Sed quemadmodũ genitoribus prouidemus, ita & innocuam posteritatem nullis affici iniuriis patimur: vt non genitores, qui sese secundis nuptiis deuouerint, irrationabile odium ad priores liberos forsitan habentes, sine iusta ratione eos ingratos vocare concedantur. ℣ Eos etenim liberos huiusmodi beneficio defrauda ri volumus, qui re ipsa ingrati circa suam antiquitatẽ [b] ab hæredib⁹ genitorũ liquidis & ĩdubitatis ℞ bationib⁹ cõuicti fuerint ex eiusmodi casib⁹ q̃ antea priscis legibus enumerati sunt. Dat. XV. Kalẽd. Octob. Chalcedone, Decio V.C. Cos.

*TITVLVS X.*

## SI SECVNDO NVPSERIT mulier, cui maritus vsumfructũ reliquit.

*Mulier trãsiens ad secunda vota, vsumfructum sibi relictum à primo marito perdit: & liberis prioris matrimonii restituitur: & si est in mora expressa vel tacita restituendi, condemnatur ad omnes fructus quos percepit indebitè: secus si fuerat lucrata plenum dominium: nam tũc vsumfructum non perdit. Baldus.*

I. Imppp. VALENTINIANVS THEOD. & ARCAD. AAA. ad Tatianum præfectum prætorio.

SI vsumfructũ maritus rerum suarum decedens vxori reliquerit, eáq; in secundas nuptias consortiúmque conuenerit: vsumfructum quẽ ex priore marito cõsecuta fuerit, amittat: atque eum filiis [c] ex eo die quo nupserit, mature restituat. ℣ Quòd si liberos ex priore matrimonio adhuc imbecillitas habebit infantiæ, nec muniat eos tutoris auxilium, ac per huiusmodi occasionẽ mater, quæ relicta fuerant, vsurpauerit: omnia legitimè repetantur, †& cum competentibus [d] fructibus ad liquidum deducta ratione restituat. Hæc de vsufructu, quem vir extremam cõstituẽs volũtatẽ, de reb⁹ ℞ priis vxori reliquerit. ℣ De vsufructu vero rerũ ante nuptias donatarũ, ea obseruari, [e] quę anteriores cõstitutiones decreuerũt, sancim⁹. Dat. Idib. Martiis, Arcad. A. II. & Rufino Coss.

IN AVTHEN. DE nup. §. si vero solum. colla. iiij. constitu. j.

*Ista authen. secundum vnam lecturam legis diuiditur in duas partes. Nam in prima loquitur in vsufructu relicto vxori. In secunda loquitur in vsufructu qui datur inter viuos, vel per se, vel cum proprietate. secunda ibi, sed vsusfructus. Baldus.*

HOc locum [f] habet, si datus, vel relictus fuerit ea lege, vt ex secundis nuptiis interiret: alioquin perseuerat, siue relictus [g] esset, siue donatus, [h] quibus casibus licuit. [i] ℣ Sed vsusfructus ĩ dote, siue ante nuptias donatione lege permissus, non potest à testatore derogari. [k]

*TITVLVS XI.*

## DE DOTIS PROMISSIONE, & nuda pollicitatione.

*Dos incerta re & genere, ex pacto nudo non potest peti, etiam si nudum sit pactum in scriptura redactũ. Bal. Vel sic: Duo specialia circa idem non possunt cõcurrere. b. d. & ad hoc semper allegatur. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER A. Claudiæ.

FRustra existimas actionem tibi competere, quasi promissa dos tibi, nec

---

a *Vindicare.* immo & illa concedit exhæredare. sed dic illud à compositoribus additum: vel illud verum in quarta, non autem in beneficio legis Leonis.

b *Suam antiquitatem.* id est maiores suos. Et potest hic legi authentica, quæ dicit sic: Mater tamen filio donans, si ad secundas nuptias venerit, non poterit occasione ingratitudinis reuocare, nisi ex tribus causis: Si filius vitæ matris insidietur: aut manus impias inferat, aut circa totius substantiæ ablationem agere aliquid aduersus eam declaretur: vt in authen. eo. §. mater. colla. iiij.

*SI SECVNDO nupserit mulier, cui maritus vsumfructum reliquit. De pœnis secũdo nubẽtium dixit. C. titu. 1. generaliter: nunc specialiter in casu vno.*

SI vsumfructũ.] CASVS. Si vir vxori suæ vsumfructum rerum suarum reliquerit in vltima voluntate, & illa ad secundas nuptias conuolauerit: an vsumfructum retinere possit, quæritur? Dicitur quòd non: sed filiis restituet. quòd si filius fuerit impubes, & propter ætatis imbecillitatẽ vsumfruc. non petierit, nec tutorem habuit, & mater vsumfruc. vsurpauerit: rem cũ fructib⁹ quos percepit, restituet: vsufructu rerum donatarum ante nuptias suam obtinente firmitatem.

c *Filiis.* legitimæ ætatis.

d *Et cum competentibus.* id est perceptis tãtum, non percipiendis secundum quosdam. & sic intelligũt quod dicitur supra de vsufruc. l. si pater.

e *Ea obseruari.* vt ℞ prietas amittatur vsufructu retento, si secũdo nupserit: vt & supra tit. j. l. hac edictali. §. his illud. & l. fœminæ.

Sequit authen. Hoc locum. quæ legitur in prin. l.

HOc locum.] CASVS. Lex codicis dicit quòd si maritus reliquerit vxori vsumfructum, perdit illum si ad secundas nuptias cõuolauerit. Hęc authen. distinguit: aut vir dixit expresse quòd perdat si ad secunda vota migrauerit, & ℞ det. aut nihil de hoc dixit: & non perdet, licet secundo nubat.

f *Hoc locum.* id est talis vsusfructus amissio.

g *Relictus.* per legatum, vel fideicommissum.

h *Donatus.* inter viuos.

i *Licuit.* scilicet constante matrimonio: quod dic per exempla vt. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si sponsus. §. concessa. &. §. si maritus. &. §. si quis. &. l. quod si vir. &. l. quod adipiscendæ.

k *Derogari.* argu. in auth. constitutio quæ de dignitati. §. pen. col. vj. & est ratio ĩ superiori casu: quia cõditio non nubendi secundo, non est in vidua improbata, sed in virgine sic: vt infra de indi. vidui. l. ij. & ĩ authen. cui relictum. Itẽ aliud est forte in vsufructu aliorum lucrorũ, quibus poterit derogare testator. Sed qd si dicat vir, relinquo eam dominã & vsuariam: vel dominam & vsufructuariam. quid habebit mulier per talia legata? Videtur ℞ nil: vt. ff. de re iudi. l. vbi repugnantia. Ecõtra ℞ sic, vt sint duo legata, scilicet plenę ℞ prietatis, & vsusfruct⁹: † vt. ff. de vsufru. lega. l. si Titio fundus. vnde cum proprietatem nõ habeat: quia testator alium instituit, habebit vsumfructũ per. l. illam, sicut & aliàs dicitur, lego vsumfructũ habitationis. nã vsum habitationis videtur legare: vt supra de vsufru. l. cum antiquitas. Alij dicunt eo plus ℞ hæredes iure fideicõmissi teneantur restituere hæreditatem: sed secundum consuetudinem [a] sic, & hic cũ dicitur dominam & vsufructuariam, debet habere alimenta. Sed an in extraneis institutis habeat locum eadẽ cõsuetudo? Quidã quòd non: alij quòd sic: sed de iure videtur quòd sic: vt. ff. de le. & senatusco. de quibus. & infra quæ sit long. consuetu. l. j. Ecõtra quòd non: quia plenius filiis, quàm extraneis hę reditas debetur: vt infra de codicil. l. fi. prędictus tamen vsusfructus nó valet vltra dodrantem: vt. ff. de vsufru. l. omnium. & æstimatur: vt. ff. ad. l. Fal. l. hæreditatum. Item ad hoc infra de indi. vidu. l. fi. & no. in authẽ. de tri. & se. §. prohibemus. colla. iij. & expresse. ff. de vsufru. lega. l. vxori. ij. Sed an idem in extraneis institutis? Dico idem. Vel dic quòd nó: quia alia ratio est ibi: vt infra de codicil. l. fi. Sed ar. contra. ff. de leg. & sena. consul. l. de quibus. ij. respon.

*Mulier donamina, & vsuaria, vel vsufructuaria relicta, quid habenil re debet.*

*† Quædam exemp. habẽt, omnia cũ legitimè repetuntur, cũ cõpetentibus fructibus ad liquidum deducta ratione restituat.*

*Et hæc de vsufructu, quẽ vir extrema constituens voluntate de reb. &c. a aliàs legitur hic: sed secundũ cõsuetudinẽ scriptam in curia Bulgari debet habere alimenta.*

*Cõditio non nubẽdi, an sit reprobata.*



BIU Cujas

## DE DOTIS PROMISSIONE, ET nuda pollicitatione.

*Dictum est de nuptiis tam primis, quàm secundis. cumq; vtrisque dos accedere soleat, ea ratione de eius pmissione vel pollicitatione supponit. Et est pollicitatio solius offerentis promissio: quæ pars quidem pacti est,* Pollicitatio quid sit. *sed ponit partem pro toto: vt.ff.de polli.l.iii.*

FRVSTRA.] CASVS. Si patersamilias p filia sua in genere dotẽ promittat, nec reddit, nec de tali promissione dotis generali conficitur instrumentum: an maritus eam petere possit, quæritur? Dicitur ꝙ non. & ita dos generaliter promissa, puta dicendo sic: promitto dotem, peti non potest. †aliàs Si do te promissa.

a *Neq; quantitas.* scilicet certa, vt habeat locum contrarium. Vel dic quòd nec certa nec incerta: & sic nullum est contrarium.

b *Dotem.* quæ nisi certa sit, non potest peti: vt hic, & arg. ſ. manda. l. salarium. & ff. de verbo. oblig. ita stipulat⁹. in prin. & l. triticum. Sed contra. ff. de iure dot. l. cum post. §. gener. Sol. ibi in arbitriũ boni viri erat collata, hic autẽ nullius, secundũ Azo. Vel hic promisit se daturũ: ibi constituturũ. hæc non valet: vt. j. eo. l. si cũ. vbi daturũ promisit, & tamen valet. Vel tertio ibi pater promisit, cuius officiũ est dotare: hic extraneus. quæ nõ placet: nam & hic ipsamet mulier promittebat. Tu autẽ dic quòd ibi interuenit stipulatio, hic nõ. nec etiam pactum, sed sola scriptura, qua continetur quòd ea quæ nupsit, dotem promisit. Sed huic obiicitur, quòd ex quo sic est scriptũ, præsumitur & factum: vt instit. de fideiusso. §. fi. & arg. j. eo. l. iiij. sed in illa. l. j. eo. fuit scriptum voluntate nubentis, hic sine voluntate. vel ibi certa quantitas, licet minor soluta fuit: vnde propter quantitatem certam pactum ibi intercessisse intelligitur: hic autem tantum dotem promissam contineri in instrumento. Ad aliã dic, quòd hic iam duo essent specialia: & quòd præsumerentur solennitates, & quòd incerta dos valeret: quod esse non potest. Vel hic nudo pacto, ibi stipulatione fuit promissa. vnde iam oportet hic esse duo specialia: scilicet quòd ex nudo pacto actio daretur: & quòd ad incertum. ibi autem ad vnum tantum, scilicet ad incertũ: & eisdem modis solue aliud cõtra. j. eo. si cũ ea.

* *al. si pro dote.* *Scriptura præsumitur solenniter facta.* *Specialia duo circa idem concurrere nõ possunt.*

SI pro dote.] CASVS. Pater pro filia. c. nomine dotis promisit, & vsuras si sua die non soluerentur. si aliquo tempore vsuras nõ soluerit, an postea sit cõpellendus, quæritur? Respon. quòd sic.

c *Ostenderis.* scilicet dotem & vsuram promissam: & idem si tantum vsura esset promissa: nam quod aliàs facit solutio vsurarum per longum tempus: vt. ff. de vsur. l. cum de in rem verso. hoc debet stipulatio facere per vnam horam: vt infra ad legem Falci. l. fina. & sic etiam hic quidam dicunt, quòd non fuit promissa fors nisi fictione iuris, per hoc scilicet, quòd vsura fuit promissa à socero dicente & promittente vsuras pro centum in dotem datis. ex hoc enim & ad sortẽ dabitur ex tacito pacto actio. arg. infra eo. l. si voluntate. Et si hoc approbes, procedit arg. glossæ, & poterit tolerari. Iaco.

d *Præcipiet.* proposita certi condictione ex stipulatu: si tamen præstita sit: cum neque species vlla, neque quantitas [a] promissa sit, sed hactenus nuptiali instrumento adscriptũ, quòd ea quæ nubebat, dotem [b] dare promiserit. PP. Kal. Aug. Pompeiano & Peligno Conss.

*Qui promittit vsuras dotis, videtur ipsam dotem promittere. Bald.*

II. Imp. GORDIANVS A. Herodoto præfecto præto.

SI pro dote promissa† vsuras dare socer tuus spopondit: id quod deberi ostẽderis, [c] cõpetens iudex solui tibi præcipiet. [d] PP. XII. Kal. Septemb. Pio & Pontiano Conss.

*Qui committit se in arbitrium stipulatoris, videtur se committere tanquam in arbitrium boni viri. Bald. Etiam si promittens sit extraneus. Saly.*

III. Idem A. Claudio præfecto prætorio.

SI quũ ea quæ tibi matrimonio copulata est, nuberet, is cuius meministi, dotem* tibi nõ addita quantitate, sed quodcunque arbitratus [e] fuisset, pro ea daturum se rite promisit, & interpositæ stipulationis fidem non exhibet: competentibus actionibus [f] vsus, ad repromissi emolumẽtum iure iudiciorum peruenies. videtur [g] enim boni viri arbitrium stipulationi insertum esse. PP. Kalẽd. Ianuar. Sabino & Venusto Conss.

*Ille qui confitetur ex causa dotis plus recepisse quàm recepit: potest agere vt id quod non recepit, recipiat. h. d. Bald. & non est alibi.*

IIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Rufo.

SI voluntate dotantis in dotali instrumento plura tibi tradita scripsisti, quàm suscepisti: intelligis de his quæ desunt, petendis, [h] pactum esse consecutum. [i] S. Non. April. AA. Conss.

*Ex promissione dotis agit maritus, non mulier. Baldus.*

V. Iidem AA. & CC. Dasumianæ.

SI pater marito tuo stipulanti promiserit dotem: non tibi, sed marito contra successores soceri [k] competit actio. [l] Dat. VIII. Kalend. Decembr. AA. Conss.

*Dos promissa nudo pacto cum scriptura vel sine scriptura, peti potest. h. d. Vel sic: Ex nudo pacto dotis præstandæ oritur actio. Baldus.*

VI. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Hierio præfecto prætorio.

AD exactionem dotis, quam semel prestari placuit, qualiacunque sufficere verba censemus: siue scripta fuerint, siue non, etiã si stipulatio [m] in pollicitatione rerum dotalium minimè fuerit subsecuta. Dat. Kal. Mart. Felice & Tauro Conss.

SI quam ea.] CASVS. Si pater pro filia marito nõ certam dotem, sed qualem ipse arbitratus esset promisit, nec stet placitis: condic. certi ex stipul. compelletur eam declarare: alioquin recurretur ad arbitrium boni viri.

e *Arbitratus.* scilicet is qui dotem promisit.

f *Actionibus.* id est actione, puta certi condictione ex stipulatu.

g *Videtur.* fauore dotis etiam certa intelligitur quantitas: quæ scilicet colligitur ex facultatibus & secundũ dignitatem viri: vt ff. de iure dot. l. quæro. & l. cum post. §. gener. & sic est contra. eo. l. j. sed ibi solui: quia hic est ad arbitrium. Item no. ad arbitrium boni viri recurri, & sic à persona recedi: vt ff. de regu. iur. l. in persona. §. generaliter. & ff. pro socio. l. ſ socio. tatem. j. & ff. de cõtrahen. emp. l. hæc venditio. & sic faciunt ad quæstionem eius qui se cum pignoribus cõpromisit inoffensum. Sed argu. contra, vt à persona nõ recedatur, ff. de verbo. oblig. l. ſi quis arbitratu. & ff. pro socio. l. ſi ita coita.

SI voluntate.] CASVS. Pater pro filia centũ dedit nomine dotis: fecit confici instrumentum, quo continebatur maritum fuisse confessum se recepisse. cc. tacite videtur pactum de dandis. cc. & ea maritus petere potest.

h *Petendis.* id est, petes tu vir: nisi animo simulandi hæc facta sunt, vt faciunt ignobiles cum nobiles accipiunt. [a] Et nota mirabilem fictionem, cui est arg. contra. in mutuo: vt. ff. si certum petatur. l. qui pecuniam. & facit. ſ. de non nume. pecu. l. in contractibus. §. sed quoniam. & infra de rei vxoriæ act. l. vnica, circa princip. & est hoc speciale in dote.

i *Consecutum.* agetur ex prima stipulatione: & si excipiatur de confessione, replicabitur de tacito pacto.

SI pater.] CASVS. Pater pro filia promisit dotem marito filiæ, & decessit: an hæredem patris filia pro dote conuenire possit, quæritur? Dicitur ꝙ non, sed maritus.

k *Socero.* scilicet sui: id est patris tui. sed si tu es hæres, æqualiter cum fratribus de tuo est tota dos soluenda: vt. ff. de colla. do. l. j. §. pe. & j. de colla. l. ij.

l *Actio.* secus in legato: vt. ff. de lega. iij. l. fideicõmissa. §. interdum. secundũ Io. & de lega. j. l. seruo legato. §. si testator. Accur.

AD exactionem.] CASVS. An dotis conuentio stipulatione non interueniente, & ita nudo pacto fieri possit, quæritur? Dicitur ꝙ sic: & ita ex nudo pacto agi potest: quod est speciale in dote.

m *Si stipulatio.* speciale vt ex nudo pacto oriatur actio: vbi. & infra de donat. l. si quis argentum. sed regulariter contra, vt supra locati. l. si tibi. sed hodie fingitur inesse stipulatio: vt infra de rei vxo. act. circa princip. Est & secundum speciale in dote. ſ. eo. l. iij. Item tertium. ſ. eo. l. si voluntate. & facit. j. de testamẽt. l.

BIU Cujas

stamen.l.quoniam indignum.&.ſ.de non nume.pecun.l.generaliter.& inſtitu. de verbo.oblig.§.in hac. &.ſ.ad Velleia.l.generaliter. Accurſius.

*Si pater.*] CASVS. Si pater pro filia dotem dedit, vel dare promiſit, nec expreſsit ex cuius patrimonio, ſcilicet an filiæ, an patris: præſumitur de bonis patris,& non filiæ. Si vero expreſſit de bonis patris & filiæ: ſi pater ſit ſoluendo: de propriis bonis ipſius videtur dos conſtituta: ſi non,de bonis filiæ. Viuianus.

*Pater ſimpliciter dotando filiam, non exprimendo de quo patrimonio, videtur dotaſſe de proprio patrimonio ipſius patris. ſi vero expreſſit quòd dotabat de proprio patrimonio & filiæ: tunc ſi eſt ſoluendo, intelligitur dotaſſe de proprio. ſi vero nõ eſt ſoluendo, intelligitur dotaſſe de patrimonio filiæ. h. d. iſta lex ſingularis & vnica, & vna de quinquaginta deciſionibus Inſtiniani. Baldus.*

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfect. præto.

SI pater dotem pro filia ſimpliciter [a] dederit, [b] vel pro filio ante nuptias donationem fecerit, [c] habeat autem filius vel in poteſtate cõſtitutus, vel forte emãcipatus res maternas, vel ex alio modo tales, quæ acquiſitionem effugiunt, [d] quarum vſusfructus ſolus apud patrem remanet, vel quocunque modo poterat quaſdam actiones contra patrem habere: [e] dubitabatur apud veteres, vtrum ne videretur pater ex ipſo debito, dotis vel ante nuptias donationis feciſſe promiſsionẽ vel dationem, vt ſeſe ab huiuſmodi nexu liberaret: an debitum quidem remaneret in ſua natura, liberalitas autem paterna dotẽ vel ante nuptias donationẽ dare ſuggeſiſſet. ℣ Et in tali dubitatione multa pars legumlatorum ſeſe diuiſit: alio etiam incremẽto huiuſmodi quæſtioni addito, ſi fortè dixerit in inſtrumẽto dotali, ex reb⁹ paternis & maternis dotẽ vel ante nuptias donationem dare: vtrum pro dimidia parte videat datio vel promiſsio facta eſſe, an pro rata portione [f] vtriuſq; ſubſtantiæ. ℣ Vtramque igitur dubitationem certo fini tradẽtes, ſancimus, ſi quidẽ nihil addendũ exiſtimauerit, ſed ſimpliciter dotem vel ante nuptias donationem dederit, vel promiſerit: ex ſua liberalitate [g] hoc feciſſe intelligi, [h] debito in ſua figura remanente. Neque enim leges incognitæ ſunt, quibus cautum eſt, omnino paternum eſſe officium, [i] dotem vel ante nuptias donationem pro ſua dare progenie. Liberalitas itaq; talis remaneat vera [k] & irreuocabilis, vt puro nomine & liberalitas & debitum, ſuam ſequãtur fortunam. ℣ Vbi autem ex rebus tam ſuis, quàm maternis, [l] vel aliis, quæ nõ acquiruntur, vel ex ſuis debitis dixerit ſe feciſſe huiuſmodi liberalitates: tunc ſi quidem penitus inopia tentus eſt: ex illis videri rebus dotem vel ante nuptias donationem eſſe datã, quę ad filios vel filias pertinẽt. [m] Si vero & ipſe ſubſtãtiã idoneam [n] poſsidet: ĩ hoc caſu quaſi de ſuo patrimonio dotem vel ante nuptias donationẽ dediſſe intelligitur. [o] Poterat [p] enim ſecundum ſuas vires, dotẽ pro filia, vel ante nuptias donationem pro filio dare, & conſentire [q] filiis ſuis, quando voluerint, partem, vel fortè totam ſuam ſubſtãtiam quam habent, paternæ liberalitati [r] pro dote, vel ante nuptias donatione aggregare: vt reuera appareat quid ipſe velit dare, & quid de ſubſtantia filiorum proficiſcatur: ne dum effuſo ſermone ſeſe iactet, in promptum incidat ſui periculum. [ſ] Dat. Kalendis Nouembr. Lampadio & Oreſta Conss.

a *Simpliciter.* id eſt nõ deſignato ex quo patrimonio.

b *Dederit.* per deſtinationem.

c *Fecerit.* deſtinatione.

d *Effugiunt.* id eſt nõ acquiruntur patri, vt aduẽtitia, caſtrenſia, & quaſi caſtrenſia.

e *Habere.* cũ ſit emãcipatus. Vel dic inſpecto naturali iure. Vel dic de ipſis, in quibus pater habet vſumfructum.

f *Pro rata portione.* vt plus de maiore ſubſtãtia dare videatur.

g *Ex ſua liberalitate.* ideſt ex ſua ſubſtantia.

h *Intelligi.* ſecus præſumam in auo materno: arg.ff.de neg.geſt. l. Neſennius. nam ibi non compellitur auia dare alimenta: quia nepotes ſufficiẽtes erant: hic autẽ ſic dotare, licet filij ſufficiant ſibi.

i *Patrem eſſe officiũ.* vt &. ff. de ritu nupt. l. qui liberos. nõ maternum: vt.j.tit.j.l. neque mater. niſi quãdo eſſet hæretica: vt.ſ. de hæreti.l. cognouimus. Quid autem ſi extraneus dotem pro muliere promiſit: de cuius patrimonio videtur promittere: de ſuo, vel mulieris, ſiue patris mulieris? Reſpon. mulieris, vel patris: quaſi eius gerat negotium, niſi aliud probetur. arg. ff. de nego. geſt. l. Neſennius. &. ff. de admini. tuto. l. cum poſt mortem. §. j. & de lega. iij. l. vxoré. §. pater.

*Dotis extranei promittentis, de cuius patrimonio promittitur.*

*Extranei patrimonio promiſſa præſumitur.*

k *Vera.* non ficta, ꝙ pater iactet ſe dare de ſuo, & de ſubſtantia filiæ detur: vt infra ea. l. in ſi.

l *Maternis.* filio delatis.

m *Pertinent.* ſed hoc quid prodeſt patri? nam etſi hoc non præſumeres, tamen non condemnaretur pater, niſi in quantum facere poteſt: vt. ff. de re iudi. l. ſed hoc ita. Reſpon. prodeſt: quia ſi perueniat hoc caſu ad meliorem fortunam, non poterit conueniri, cum iam ſolutum eſt marito. ſecus autem ſi de ſuo præſumeres eum promiſiſſe.

n *Idoneam.* ſcilicet tantam vel talem ex qua commode poterat hanc dotem pro filia dare. & accipe cõmode. i. ſecundum dignitatem & facultatem ſuam: vt. ff. de verb. ſignifi. l. nepos Proculo. &. ff. de iure dot. l. quæro. Sed in caſu ſuperiori indiſtincte videtur teneri de ſuo dare, quando ſcilicet ſimpliciter promiſit. ſed & ibi puto ꝙ ſecundum menſuram ſubſtantiæ ſuæ teneatur: ſuperfluum vero de bonis filij & filiæ intelligatur promiſſum: nec enim veriſimile eſt, ꝙ vltra ſe obligauerit pater. arg. ff. de vſur. l. ſi ſtipulatus. ſed forte fauore dotis poteſt hic dici contrarium: quia hæc lex videtur velle notare differentiam inter primum & ſecundum caſum.

o *Intelligatur.* ſcilicet totum.

p *Poterat.* ratio vtriuſque.

q *Conſentire.* repete, & poterat &c.

r *Liberalitati.* id eſt ei quod pater dedit.

ſ *Periculum.* & ſic qui ſe iactauit, ſe obligat. ſic. ff. de ſeruĩ. vrb. præd. l. ſi arboré. §. penult. &. ff. de regu. iur. l. in ambiguis. arg. contra. ff. de contrahen. empt. l. ea quæ.

## TITVLVS XII.
## DE IVRE DOTIVM.

*Vbi conſtitutio dotis incipit à promiſsione, ve euicta poteſt agi de euictione. ſed vbi incipit à traditione: de euictione non agitur, niſi res æſtimata ſit data, vel dolus dantis dotem, vel tradentis interceſſerit. Baldus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Nicephoro.

EVicta re quæ fuerat in dotem data, ſi pollicitatio [t] vel promiſsio [u] fuerit interpoſita: gener contra ſocerum vel mulierem, ſeu hæredes eorum condictione, [x] vel

*De dotis promiſsione, & de priuilegiis circa promiſsionem dotis competentibus dictum eſt: ſequitur videre de iure dotium, id eſt de iure quod circa dotes promiſſas & præſtitas eſt inductum. Azo.*

Cõtinuatio.

*Evicta.*] CASVS. Pater pro filia dedit fundum in dotem. poſtea euictus eſt. an maritus poſsit agere de euictione, quæritur? Diſtinguitur: an incipit dos à datione, aut à promiſsione. ſi à promiſsione, ſcilicet quòd promittebatur de ea præſtanda, aget ex ſtipulatu. ſi à datione, aut erat æſtimata, aut non. Primo caſu aget actione ex empto vtili ad intereſſe. Secundo caſu, aut interceſsit bona fides dantis, aut non. ſi ſic, non aget. ſi nõ: aut interceſsit mala fides, ſcilicet mulieris dantis, aut extranei dantis pro ea. Primo caſu datur actio in factum. Secundo caſu, actio de dolo.

t *Pollicitatio.* cum interrogatione præcedente: vt. ff. de pollici. l. iij.

u *Vel promiſſo.* cum interrogatione: & dic de dote danda tam hic, quàm in ſuperiori caſu. Vel quod eſt melius, de tradenda: quo caſu poteſt ad intereſſe agi, quod non eſſet in ſuperiori caſu, ſed ad æſtimationem tantum: vt. ff. de verbo. oblig. l. ſi fundũ tradi. Vel tertio ſcilicet de euictione præſtanda.

x *Condictione.* ſcilicet certi. Vel dic condictione ex hac lege.

Et not.

BIU Cujas

Et not. quòd ex nudo pacto datur hic actio, prout ad pollicitationem respicit: & sic contra. arg. ff. de pac. l. ex conuentione.

a *Ex stipulatione.* id est certi condictione, quæ datur ex stipulatione, quasi nec sit datũ, cum sit euictum: vt. ff. de verbo. oblig. l. vbi autem. §. fin. & ff. de re. permu. l. j.

b *Interceſſerit.* si à datione dos cœpit: sic & in donatione distinguitur, an teneatur de euictione donator vel non, per legem istam.

*Donator an teneatur de euictione.*

*ADDITIO.* Vide gloſ. in verbo, venditionis. in fin. §. perficiuntur. institu. de donationibus.

† *Hæc inclusa ī quibuſdam codic. non habentur.*

c *Ex empto.* quia æstimatio facit emptionẽ: vt. ff. eo. l. plerunque. & l. quotiens. & supra de pact. l. ex conuentione.

d *Mavito.* iure veteri. & facit. ff. de ædil. edic. l. ad res. & de dona. l. Aristo. sed hodie secũdum Azo. ex stipulatu competit: quia semper fingitur interueniſſe: vt infra de rei vxo. act. §. j. Sed nos contra. nec enim ibi dicitur quòd detur ex stipulatu: sed quòd rebus euictis tacita est hypotheca cõstituta, vt ibi dices.

e *Interpoſito.* vtpote quia res aliena data est.

f *Aduerſus eum.* scilicet extraneum dotem constituentem, nó autem contra mulierem, vt subiicit.

g *Famoſa.* vt. ī. rerũ amota. l. diuortij.

h *In factum.* id est nomine doli datur in factum: & sic intellige quod est. ff. eo. l. cum

*Dotem dãs, an teneatur de euictiõe.*

post. §. cum res. Sic ergo ex prędictis collige cum datur res in dotẽ: aut æstimata, aut non. Primo casu, aut fit æstimatio vt precium restituatur, & tunc est venditio: & re euicta ex empto competit vtilis ad intereſſe: vt. ī. eo. l. quotiẽs. aut ideo vt appareat in quãtum res deterioretur: vt eo precio quo estimata res est, restituat: vt. ī. eo. l. si inter virũ. & ff. e. dicta. l. cum post. §. cũ res. quo casu idẽ est ac si nó esset ęstimata. Itaq; cũ nó est æstimata: aut initiũ capit dos à datione, aut à promisſione. si à datione: aut promisſum est de euictione, & agitur ex stipulatu re euicta: aut nó est promisſum, & tũc vel bona fides dantis interuenit, vel mala. si bona, re euicta non agitur. si mala, agitur de dolo aduersus extraneum dantem. sed si mulier vel pater eius dedit, agitur actione in factũ in defectum famosæ actionis de dolo. Vbi autẽ res siue dos incipit à promisſione, re euicta agitur ex stipulatu, ac si data non esſet, vt modo diximus.

*Si stipulatio.*] *CASVS.* Materfamil. duas habens filias, Seiam & Pollam: pro Seia dedit centum in dotem, & passa est Pollam stipulari mediam partẽ dotis sibi reddi animo donandi causa mortis in casu dissoluti matrimonij mortua matre. decesſit mater, Polla instituta hærede pro tertia. si dissoluatur matrimoniũ vel diuortio, vel morte: an posſit petere medietatem dotis sibi redd: aut tertiam, sicut fuit in tertia instituta? Respon. ꝙ poterit petere medietatẽ: nisi probetur matrem mutaſſe voluntatem.

i *Subiecta est.* scilicet pacto præcedenti super eodem.

k *Eius.* stipulationis, quia solutum matrimonium est.

l *Secundum quod.* dixit in genere: nunc in specie.

m *Si Polla.* pro qua mater dederat dotem.

n *Donandi.* causa mortis, vel verius mortis causa capionis: quod est ac si inter viuos.

ex stipulatione [a] agere potest. ℣ Sin autem nulla pollicitatio vel promisſio interceſſerit: [b] post euictionẽ eius, si quidem res æstimata fuerit, ex empto [c] competit actio. [† ℣ Sin verò hoc non est factum: si quidem bona fide eadem res in dotem data est, nulla marito [d] competit actio. †] Dolo autem dantis interpoſito, [e] de dolo actio aduersus [f] eum locum habebit: nisi à muliere dolus interpositus sit. tunc enim, ne famosa [g] actio aduersus eam detur, in factum [h] actio competit. PP. Dat. Kalend. Auguſt. Mutiano & Fabiano Conss.

*Filia agens ex proprio contractu non agit pro hæreditaria portione, sed secũdum formam contractus: potest tamen exceptione repelli si instituta sit animo compensandi: seu iussa est esse contenta portione institutionis & prælegatis, iussáq; non petere à marito. h. d. Bald. Vel sic: Filia quæ sibi fuit stipulata partem dotis maternæ de matris voluntate, non prohibetur illam petere, etiam si à matre fuerit instituta in minori parte: nisi probetur quòd mater eam instituit, ne à viro eius peteret. Saly.*

II. Imp. ANTONINVS A. Alluuiadi.

SI stipulatio de restituenda portione dotis datæ subiecta [i] est, conditióque eius [k] extitit: habet ex ea actionem is in cuius personam vtiliter concepta commisſáq; est. secundum quod [l] si Polla [m] soror tua de

A o *Stipulari.* & aliam lucraretur vir.

p *Quòd.* id est quia.

q *Ex minore.* quàm dimidia, per quod videbatur in tantum stipulationem etiam dotis deminutam.

r *Contentámque esſe.* id est voluisse filiam contentam esse eiusdem partis dotis, cuius & hæreditatis. Vel dic quòd voluit quòd nó haberet aliquid de dote propter hæreditatẽ: & secundum has duas expoſitiones impropriè ponitur prælegationibus: id est beneficiis dotis, cum non esset in testamento relicta, sed inter viuos data, id est conceſſum ius petendę dotis. sed ideo dicit prælegatio, quia in tempus mortis fuit cõceſſum ius petendi, & sic mortis causa donatio vel capio. sicque simile legato: vt. ī. de dona. causa mor. l. fina. Vel dic tertio secundũ Ioan. prælegationibus, id est quibuſdã rebus quas sibi prælegavit, prælegationibus dicto valentibus ꝓ portione hæreditatis. nam nó valet prælegatio pro ea parte pro qua est hæres, sed pro partibus cohæredum: vt. ff. de lega. j. l. legatum. vbi §. j. & hoc intellige ſalua Falcidia ipſi filiæ. Collige ergo hic, ꝙ ita demũ reuocat mater, si aliquid pro hæc reliquit quod accipit filia. sic est contra. ff. de lega. iij. l. cum quis decedens. §. nuptura. vbi sola pœnitentia reuocat. Solu. hic valuerat filiæ donatio inter viuos: ibi non, sed pro ſe matre. vnde hic non

B restituenda sibi parte dotis habet actionem, eo quòd mater vestra donandi [n] animo passa est partem dimidiam dotis post obitum matris filiam stipulari: [o] metuere non debet doli exceptionem, quòd [p] matri suæ, quæ pactum interposuit, hæres ex minore [q] quàm dimidia portione extitit: nisi liquido probatum fuerit, matrem eius mutaſſe dotis pacti voluntatem, contentámque esſe [r] voluisse filiam suam pro portione hæreditatis prælegationibus, maritúmq; suum exactione liberari voluisse. PP. Dat. III. Kal. Aug. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

*Seruus dotalis potest per virum in testamento & inter viuos manumitti. Bald. & Saly.*

III. Imp. ALEXANDER A. Euphemio.

C ET si [s] dotis exactio, defuncta in matrimonio filia, potuisset ad patrem pertinere: † dotalibus [t] tamen seruis maritus testamento directam & fideicommiſſam libertatem iure dedit, & præstita reuocari non debuit: [u] cum & inter viuos manumittendi mancipia dotalia constante matrimonio liberam habeat maritus facultatem. PP. VI. Id. Decemb. Antonino & Alexandro Conss.

D ET si dotis.] *CASVS.* Pater pro filia mancipium dedit in dotem, & maritus in testamento suo reliquit fideicommiſſi libertatem: an pater ad quem dotis exactio pertinet, posſit libertatem reuocare, quæritur? Dicitur ꝙ non, cum maritus etiam inter viuos poterat eum manumiſiſſe.

s *Etsi.* id est quanuis.

t *Dotalibus.* & sic inæstimatis: vt infra titu. j. §. & cum ſer.

u *Non debuit.* hoc si vir est soluendo: vt & infra de ſer. pigno. da. manumiſ. l. j. & l. fin. & ff. de manumiſ. l. ſeruum dotalem. & ff. ſolu. matrimo. l. dotalem. Item not. hic maritũ dominũ esse rei dotalis: vt & supra de rei vind. l. doce. & dices infra eod. l. in rebus. nec ob. ff. ſolu. matri. l. ſi conſtante. §. ſi maritus. vbi dicuntur dotales serui alieni, id est non viri. sed illud propter ſpem, non rem. Inde est ꝙ vir iubet seruo dotali hæreditatem adire vel repudiare. sed M. & Pi. dicunt virum reddere vxori interim quæsita vsque dum adeat: per quod etiam probatur quòd vir est dominus: vt. ff. ſolu. matri. l. ſeruus dotalis. in fin. nec mirandum si quod seruus dotalis acquirit non ex re viri vel opera ſua, vxori vir restituat: vt. ff. de acquir. hæredi. l. aditio. nam & idem est in seruo vendito, qui redhibetur, de quo conſtat quòd fuit factus emptoris: vt. ff. de ædil. edic. l. & generaliter.

*Nullus.*

BIU Cujas

*Breuis est, & per se patens. dicit enim quòd mulier marito suo potest dare in dotem omnia bona sua. quod intelligo non solum præsentia, sed & futura, si de futuris cauetur expresse: alias in vniuersali dispositione translatiua dominii futura non veniunt. Baldus.*

IIII. Idem A. Valenti.

NVlla lege prohibitum est[a] vniuersa bona in dotem marito fœminam dare. PP. IIII. Id. Iul. Maximo II. & Aeliano Conss.

*Si res æstimata est in dotem data: soluto matrimonio res retinetur per virum, si æstimatio offeratur. h.d. Bald. Vel sic: Æstimatio facit emptionem: sed maritus habet electionem, restituat rem vel precium. Salycetus.*

V. Idem A. Statiæ.

QVotiens res æstimatæ in dotem dantur: maritus dominium[b] consecutus, summæ velut precij debitor efficitur. Si itaque nō conuenit[c] vt soluto matrimonio restituerentur, & iure æstimatæ sunt, retinebit[d] eas, si pecuniā tibi offerat.[e] Dat. III. Id. April. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

*Extraneus dotans, ex nudo pacto incontinenti apposito sibi actionem quærit: pater vero communem actionem patris & filiæ sibi nudo pacto consolidare non potest. hoc dicit. Bald. Vel sic: Pater ex nudo pacto incontinenti apposito super dote profectitia sibi restituenda, agere non potest: mater vero & auia sic. h.d. Vel sic: Pater dotans filiam non potest sibi quærere actionē, nisi per stipulationem: cæteri etiam possunt ex nudo pacto. Salyc.*

VI. Imp. MAXIMINVS A. Sulpitio.

AVia tua[f] †, eorum quæ pro filia tua[g] in dotem dedit, etsi verborum obligatio nō interceſsit, actionem[h] ex fide conuentionis[i] ad te, si hęres extitisti, transmittere potuit. Nec enim eadem causa est patris & matris paciscētium: quippe matris[k] pactum actionem prescriptis verbis constituit, patris[l] dotis actionem profectitiæ[m] nomine competentem[n] conuentione simplici[o] minimè creditur innouare.[p] Dat. III. Id. Februa. Maximino. A. & Africano Conss.

*Ius filiæ quæsitum facto patris, non potest ex post facto ea non consentiente mutari. Bald. Vel sic: Pater stipulando dotem sibi restitui ex interuallo, non præiudicat filiæ non consentienti. Salyc.*

VII. Imp. GORDIANVS A. Marco.

CVm à socero tuo pro vxore dos tibi daretur, si ea in stipulationem deducta non est sub tempore dationis, sed postea: socer tuus tecum paciscendo,[q] si id nō ex voluntate filiæ suæ fecit, conditionem eius lædere non potuit.[r] quandoque enim sola[f] de dote experiens, id pactum non debere ad sui dispēdium operari, de iure defenditur. PP. Dat. Kal. Octob. Pio & Pontiano Conss.

---

NVlla.] CASVS. Omnia quæ habet mulier, potest dare in dotem, & hoc nulla lege prohibitum est. Viuia.

a *Prohibitū est.* immo permissum est: vt. ff. eo. l. mulier bona. nec ob. ſ. de inoffic. dot. quia nō reuocatur ibi quia omnia dedit, sed quia inofficiosa erat pro filiis. Itē eodē modo nō ob. supra de secun. nup. l. hac edictali. in princ. quia & ibi non ideo quia omnia, sed quia iniuriam facit filiis primi matrimonij. Item eodem modo nō ob. ſ. si aduers. dot. l. j. & ff. de mino. l. si ex causa. §. in dotis. quia & ibi nō quia omnia, sed quia nō erat vir dignus tam magnam dotem habere, & sic læsa. Item nec ob. quod dicitur ꝙ immobilia nō possunt à minore alienari: & sic nec in dotē dari, quia illud est falsum: quia possunt ex hac causa alienari: vt fi. eo. l. Titia. & infra de admini. tut. l. lex quæ tutores. &. j. de prædi. mi. l. prædia. &. j. ſi ma. fac. ra. ha. l. fin. §. fi. Sed arg. est cōtra. ī eo tit. de præd. mi. l. ob æs. sed & hoc posito tamē nō qa omnia, sed quia huiusmodi rei prohibita esset alienatio. & idem si datum est aliquid ea lege vt nō alienet. Item nec ob. ff. eo. l. iure succursum. §. fi. quia ibi alia deceptio (non quia omnia, si modo maritus esset dignus) resciſsionem inducit. & eodem modo respondeo ad ea quæ dicuntur. ff. eo. l. si res. §. j.

QVotiens.] CASVS. pro filia dedit viro fundum æstimatū in dotem: vir tamen non habet necesse soluere ipsi fundum, sed æstimationem. sed an maritus si æstimationē soluere voluerit, posit fundum retinere, quæritur? Dicitur ꝙ sic: nisi conueniſſet vt ipse fundus solu. matrimo. redderetur: quo casu fieret quod conuenit.

b *Dominium.* ex hoc colligitur ꝙ quando inæstimatæ sunt, nō transit dominium: quod est falsum: vt dices. j. e. l. in rebus.

c *Conuenit.* No. ergo duplici modo fieri æstimationem: vno vt hic, altero vt. j. eo. l. si inter virum.

d *Retinebit.* subaudi maritus.

e *Offerat.* vbi ergo est dictum cuius eorum sit electio, illius erit: vt. j. de fun. do. l. j. ſi nihil est dictum, viri est electio: vt. ff. eo. l. plerunque. in fin. Item videtur contra. ff. eo. l. ſi res. §. j. vbi indiſtincte videtur arbitrio viri, sed hoc secundum illam. Item contra. ſ. de vſufru. l. interest. Solu. hoc est fauore mulieris. vel lege legem illam vt ibi notaui.

AVia.] CASVS. Differentiam assignat inter patrem dantem dotem, & extraneum: quia pater incontinenti non potest paciſci tantū sibi reddi, nisi interueniat stipulatio, nec actionem sibi & filiæ quæsitam simplici pacto poterit innouare. extraneus vero vtiliter sibi paciſcitur incontinenti dotem reddi: & habet actionem præscrip. verb.

f *Auia tua.* differentia est inter patrem dantem dotem pro filia, & extraneum. nam pater etiam incontinenti non potest paciſci vt sibi tantū reddatur sine stipulatione: quia officium paternum est dotare filias. cum enim sibi & filiæ quæsierit actionem, non potest simplici pacto innouare. at extraneus vtiliter paciſcitur sibi reddi incōtinenti, & oritur actio præscriptis verbis: non autem informatur vetus, quæ nulla est.

g *Filia tua.* id est pronepte sua, & sic pro extranea: vt. j. tit. j. §. extraneum. nam idem in quolibet extraneo: vt. j. eo. l. si dotem. &. j. de pact. con. l. j.

h *Actionem.* scilicet præscriptis verbis: vt. ſ. de rerum permu. l. rebus. & ff. de pact. l. in traditione. & supra de pact. inter emp. & vendi. l. ij.

† *Cōcor. cū hac. l. c. inter dilectos. cum glo. sup verbo, quod meū. quæ potnit casum huius. l. extra de fi. instrumen.*

i *Cōuentionis.* incontinenti adhibitæ, quæ valuit, vt dixi: sed non est idem in pacto patris. vere nō idē, quippe matris &c.

k *Matris.* idem in auia, vt in nostro casu: & idem ī quolibet qui non habet personam dotatam in potestate, qui omnes dicūtur extranei: vt infra tit. j. §. extraneum.

l *Patris.* subaudi, sed.

m *Profectitiæ.* profectitiam dotem facit nō ius potestatis, sed patris nomen, si modo vt pater dederit: vt &. ff. eo. l. profectitia. §. fi. & §. si pater.

n *Competentem.* id est competituram. nam nō videtur nasci nisi demum soluto matrimonio: vt. ff. de bo. dam. l. sed si alia. in fi. & facit infra solu. matrimo. l. dos.

o *Simplici.* sed stipulatione posset incontinenti, nō ex interuallo post cōtractum matrimonium: vt. ff. solu. matrimo. l. quotiens. &. ff. de pact. dot. l. cum dos. &. ff. eo. l. post nuptias. &. j. l. proxi. Sic ergo not. hic speciale vbi ex pacto incontinenti apposito nō oritur actio. sic &. ſ. de vſur. l. quanuis. j. &. ff. de relig. l. ꝙ si locus. &. ff. de ser. expor. l. si seruus. Si quæratur ratio quare diuersum in patre & extraneo? Respon. quia patri prouisum est per. l. ff. solu. matrimo. l. ij. §. j. quod non est in extraneo: vnde facile est vt sibi posit prouidere: vt. j. tit. j. §. accedit. Item secunda, quia patris officium est dotare, non extranei: vt. ſ. titu. j. l. fi. & de hæreti. l. cognouimus. & ideo pactum nudū facilius operatur in extraneo, quàm in patre. Est & tertia: quia cum iam esset actio communiter quæsita, non potest filiæ auferri sine eius voluntate: vt. ff. solu. matri. l. quotiens. Sed nónne & sic est acquisita filiæ statim cum auus maternus vel mater dedit dotem: vt. j. tit. j. §. accedit. &. §. extraneum? Respon. sic, sed fingitur nō quæsita: vt arg. ff. de noua. l. eum enim. Et quarta est ratio quæ redditur hic, quia non potest simplex pactum nouare. & facit ad. l. istam. ff. de condict. ob cau. l. si extraneus.

*Pater dans dotem profitia sua, quæ re nō possit actionē sibi appropriare simplici pacto sicut extraneis.*

p *Innouare.* id est ad nouum esse reducere, scilicet vbi est essentialiter patris & filiæ communis: vt sit solius patris. Bal.

CVm à socero.] CASVS. Pater pro filia dedit dotem, nec ipse stipulatus est eam sibi reddi: postea pactus est cum marito eam sibi reddi. In secundo casu solu. matrimo. morte vel diuortio, an præiudicauit filiæ quo minus petere posit, quæritur? Respon. ꝙ non si sine voluntate filiæ pactum fuisset interpositum. Viuianus.

q *Paciscendo.* vt sibi soli reddatur.

r *Non potuit.* vt &. ff. eo. l. post nuptias. & de pac. dot. l. cum dos. secus si ante: vt. ff. solu. matri. l. quotiens.

f *Sola.* veluti sui iuris facta emancipatione, vel morte patris: vt infra titu. j. §. videamus. vel quia pater sit turpis persona, aut absens:

BIU Cujas

absens: vt. ff. sol. matrimo. l. si cum dotem. §. eo tẽpore. & facit. ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum. in fi. §. & sicut pater non facit filię cõditionem deteriorem, vt hic: sic nec filia patris: vt. ff. solu. matrimo. l. ij. §. item si voluntate. Econtra si fiat pactũ ab aliquo eorũ, vt prosit, die vt diximus. ff. de pact. dot. l. cum dos. in glo. ĩmo nec &c. & de pact. l. & heredi. §. filia. & facit ad. l. iſtam in eo ꝙ quædã pacta super dote non valent, vt quæ ad ius respiciunt. ff. de pac. dot. l. si pater. §. ex pactis. &. l. ij. & infra titu. ij. l. quãuis. & supra. l. proxi.

*Verba trahuntur ad intellectũ: & dispositum in principali, in augmento intelligitur tacite repetitum, etiam in obligatione verbali. h. d. Baldus. Vel sic: Sensum magis spectamus, quàm verba. Et pacta inita in aliquo subiecto, intelliguntur repetita in eius augmento. Salycetus.*

VIII. Idem A. Agrippinæ.

ETiam si non dotem reddi sibi mater, sed ea quæ in dotem data sunt, vt eam sequerentur, [a] vel ad se pertinerent, in matrimonio defuncta filia, stipulata sit: durante matrimonio filia decedente, actionem ex stipulatu videri quæsitam, ęquissimum esse iudicam[o]. cui [b] consequens est, vt etiã id quod additamenti [c] causa in dotem datum est, eadem actione repetatur. PP. Kalendis Feb. Sabino & Venusto Conss.

*Inter fiscum & mulierem prælatio sumitur ex tempore. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Mulier in dote præfertur fisco posterius contrahenti. Salycetus.*

IX. Imp. DECIVS A. & Cæsar Vrbicanæ.

DOtis tuę potiorem causam magis esse [d] cõuenit, quàm reipublicæ, cui postea idẽ maritus obnoxius factus est. PP. VI. Id. Iunij, Decio. A. & Grato Conss.

*Vbi res æstimata datur in dotem, tenetur mulier viro actione ex empto: & commoda & incommoda rei pertinent ad maritum. h. d. Baldus. Vel sic: Quando æstimatio facit emptionem, mulier tenetur ex empto ad rem: & maritus soluto matrimonio tenetur ad æstimationẽ, & interim periculũ & augmẽtũ spectãt ad maritũ. Sal.*

X. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Ingenuo.

CVm dotem te æstimatam accepisse profitearis: apparet iure communi per pactum quod doti insertum est, formato contractu, ex empto [e] actionem esse. Quis enim [f] dubitet

*Sẽsum spectari potius quàm verba.*

ETiam. ] CASVS. Mater pro filia dedit dotem, nec eam stipulata est sibi reddi: sed vt eam sequeretur, vel ad eam pertineret in casu soluto matrimo. morte vel diuortio: licet illa non fuerit vsa verbis doté sibi reddi, an ob hoc minus sibi sit ex stipulatu pro dote acquisita actio? Dicitur quòd non: & eadem actione non solum dotem repetet, sed & dotis augmẽtum. Viuianus.

a *Sequerentur.* sic supra de dona. ante nup. l. si cum ante. &. ff. de pac. l. tale pactum. §. fina. Et not. argu. sensum non verba spectari. sic &. ff. de adimen. lega. l. iij. §. conditio. & de contrahẽ. empt. l. sed Celsus. & ĩfra de libe. præ. l. iij. &. ff. de pactis. l. tale. j. respon. Argu. cõtra. ff. de pac. l. iurisgentium. §. v- trunque.

b *Cui.* scilicet rationi.

c *Additamẽti.* vt sunt accessiones, vel etiam aliquod separatum augmentum: quod intelligit Ioan. si & super hoc incontinenti fuerit pactum, aliàs non. sed certe & idem videtur etiam si nullum pactum speciale fiat super augmento: vt. ff. de pact. dot. l. inter. §. cum inter. & supra de dona. ante nupt. l. constãte. §. pactis.

DOtis. ] CASVS. Pater pro filia dedit dotem: maritus postea contraxit cum fisco, & factus est eius debitor. quis præferri debeat in bonis mariti, quæritur? Dicitur ꝙ mulier. Viuianus.

d *Magis esse.* fiscus & fœmina paribus passibus ambulant: vnde qui prior est tempore, potior erit in iure: vt hic, & infra de priuileg. fisc. l. ij. & facit. ff. ex quib. cau. maio. l. fina. & infra qui potio. in pig. hab. l. iiij. hoc autem nisi ex primipili causa. nam tunc etiam res dotales occupantur pro tali debito: vt infra in quib. cau. pig. ta. contra. l. satis. & de primipilo. l. vtilitas. lib. xij. liberi etiam si non sint hæredes, conueniuntur: vt infra de primipil. l. fina. lib. xij.

CVm dotem. ] CASVS. Pater pro filia dotis nomine fundum dedit marito æstimatum. si euincatur, an vt talia præstentur quæ præstanda sunt, maritus habeat actionem ex empto, quæritur? Dicitur quòd sic. & commodum dotis ad maritum pertinebit, & tantum ad æstimationem tenebitur. Viuianus.

e *Ex empto.* vt præstentur quæ præstanda sunt etiam euicto: vt & supra de pact. l. ex conuentione. Sed an etiam ipsa habeat ex vendito soluto matrimonio ad æstimationem dotis? Non puto. nec enim simplex venditio est: vt. ff. eo. l. quotiens. nec est absurdum ex altera tantum parte dari ex empto, & altera ex stipulatu ꝙ dote: vt arg. ff. man. l. potest.

f *Quis enim.* argumẽtatur à relatiuis, vel à communiter accidentibus. nam si est emptio, ergo precium: & econtra.

g *Fiant.* hoc si post matrimonium, nõ autem ante: vt. ff. e. l. plerumque. §. si ante.

DE his. ] CASVS. Pater ꝙ filia quædam res dedit in dotem, & direptæ sunt, id est ablatæ per vim vel raptæ: an maritus habeat, an vxor actionẽ contra rapientẽ, quæritur? Dicit quòd vir. Viuianus.

h *Ac direpta.* id est vi ablata.

i *Mariti.* vt pote domini: vt supra de rei vindi. l. doce.

k *Actionẽ.* vi bonorum raptorũ, vel furti.

EX pecunia. ] CASVS. Si maritus ex pecunia dotali fundum emat, & suo nomine: cui acquiritur, quærit? Dicitur quòd non mulieri, sed viro: quia actio ex empto acquiri mulieri non potuit: & pro parte residua dotis pro dote habet actionem, si parte recepit, dum tamen de ea parte non fuerit à muliere transactũ. Viuianus.

l *Comparatus.* nomine suo.

m *Non tibi quæritur.* vt infra de ser. pig. dama. l. fi. nisi hoc ageretur ab vxore & viro, vt dos fieret, & vtile esset mulieri: vt. ff. eo. l. res quę ex dotali. &. l. ita constante. quę sunt cõtra. Sic econtra speciebus venditis, scilicet lapidibus fit pecunia dos, cum hoc agitur, & mulieri est vtile: vt. ff. e. l. si ex lapidicinis. ex pecunia autẽ minoris vel militis res empta constat quòd est militis vel minoris: vt. ĩ. de rei vind. l. si vt proponis. &. ff. quando ex fac. tut. l. ij.

n *Acquirere.* etiam si eius nomine emisset: vt & supra si quis alte. vel sibi. l. multum. & infra eo. l. si genero. auus tamen acquirit nepti: vt. ff. solu. matri. l. Caius.

o *Prouidebit.* sic & infra de fur. l. post decisionẽ. ADDITIO. Intelligas hanc legem veram, si aliunde mulieri consuli potest: alioquin in subsidium bene posset ad rem agere: vt. l. vxor marito. in fi. ff. de dona. inter vir. & vxo.

SI à matre. ] CASVS. De substantia filiorum dotem dedit mater viro, & non intercessit stipulatio vel pollicitatio. an rebus in dotem datis à filiis euictis agere possit maritus de euictione? Respon. quòd non. Viuianus.

p *Nullã.* nec ad dominij trãslationẽ, nec ad hoc vt de euictione teneat quę dedit, cũ accipiẽs fuerit sciẽs: vt. ĵ. de euictio. l. si fidei. *Pollicitatis.*

æstimationem à te mulieri deberi, cum periculo tuo res deteriores fiant, [g] vel augmẽta lucro tuo recipiantur? PP. XII. Kalendas Maij, Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Si res dotalis vi auferatur, marito quæritur actio. h. d. Baldus. Vel sic: Pro rebus dotalibus & abreptis agit maritus, non vxor. Salycetus.*

XI. Iidem AA. & CC. Seueræ.

DE his quæ in dotem data ac direpta [h] commemoras, mariti [i] tui esse actionem, [k] nulla est dubitatio. Dat. X. Kalend. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

*Res empta ex pecunia dotali nõ est dotalis, & ex tali emptione mulieri non acquiritur actio: & ideo si dos est in casu restitutionis, mulier pecuniam repetit, non ad rem agit. h. d. Bald. Vel sic: Fundus emptus ex pecunia dotali, nõ efficitur vxoris, ideo sola pecunia repetitur, vel eius residuũ vbi pars restituta fuit. Salycetus.*

XII. Iidem AA. & CC. Rufinæ.

EX pecunia dotali fundus à marito tuo comparatus, [l] non tibi quæritur, [m] cum neque maritus vxori actionẽ empti possit acquirere: [n] at dotis tantùm actio tibi cõpetit. Vnde aditus præses prouinciæ, si non te transegisse repererit, sed ex maiore parte dotem consecutam, residuum restitui prouidebit [o]. Dat. VIII. Kalẽ. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

*Mater non potest dare rem filiorum pro dote sua, & accipienti non competit actio nomine euictionis, si fuit sciens, nisi pactum vel stipulatio intercesserit de euictione præstanda. h. d. Baldus. Vel sic: Mater non potest in præiudicium filiorum tradere pro sua dote res eorum. Salycetus.*

XIII. Iidem AA. & CC. Catulæ & Statiæ.

SI à matre vestra superstite aliquid ad vos pertinens, in dotem sciẽti vitrico vestro datum est: intelligitis nullam [p] fir-

BIU Cujas

a *Pollicitatio.* quæ sufficit in dote constituenda: vt supra tit. j. l. ad exactionem. & quando sic incipit dos, agitur de euictione: vt supra. c. l. j.

b *Stipulatio.* scilicet de euictione, etiam si incepit à traditione: & dic cum res non fuit æstimata. nam tũc agitur vtili ex empto: vt supra eo. l. j. & l. cũ dotem.

*Neque mater.*] CASVS. An mater cõpelléda sit dare dotem pro filia, quæritur? Dicitur quòd nõ, nisi ex magna & probabili causa: vel lege specialiter expressa. & hoc in prima. an vero marit⁹ bona vxoris ea inuita possit dare í dotem pro filiâ, quæritur? Dicitur quòd nõ. & hoc in secunda. Viuianus.

c *Causa.* vt quia sit hæretica, filia vero orthodoxa: vt supra de hæreti. l. cognouimus.

d *Facultatem.* sed de suis propriis habet necessitatem: vt supra titu. proxi. l. fi.

*Cum citra.*] CASVS. An citra cõfectionem instrumenti dotalis dos à muliere solu. matrimonio repeti possit, quæritur? Respon. quòd sic. nec sibi oberit quòd istrumentum dotale nõ interuenerit: vel si interuenit, & amissum sit, non oberit quo min⁹ repetat si alias habeat probationes. Viuian⁹.

e *Probanti.* per testes, vel alias probationes, vel præsumptiones.

f *Amissis.* sic in vendítione: vt supra de fide istru. l. cum instrumentis. & in libertate data, ifra de liber. cau. l. sicut. & fa. supra de rei vidi. l. indicia. & l. cum super. & de proba. l. ad probationẽ. j. & ff. de fide instru. l. in re. & supra de nupt. l. neque sine.

*Ante diuisionem.*] CASVS. Duæ sorores successerũt patri ab intestato. an altera portionem quam habet í fundo quasi p indiuiso, ante factã diuisionem posit dare í dotem, quæritur? Dicitur quòd sic. nec obstat quòd fundus non est diuisus. Viuianus.

g *Prohibetur.* vt & supra commu. diuid. l. j. & de contrahen. emp. l. dudum. & de commu. re. alie. l. falso. Item hoc casu etiam lite contestata: vt infra de litig. l. fina. in fi.

*Res.*] CASVS. Si pater pro filia fundum in dotem dedit, deducto pro se vsufructu, & eum vendat: an filiæ præiudicet, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

h *Quarum.* id est quas.

i *Vsufructu.* q finit⁹ cedit lucro dotis: vt. ff. eo. l. iij. Sed cõtra. ff. de pac. dota. l. iiij. Sol. hic dedurit vsumfructũ, ibi fructũ. Iaco.

A k *Tibi.* marito pro filia tua.

*Socrus.*] CASVS. Socrus dedit filiæ suæ vxori meæ sundum detracto vsufruct. vxor mea dedit mihi eum in dotem, & socrus vsumfructum, & fecit mihi pactum vxor mea & socrus de dote lucranda si vxor prædecederet. prædeceſit vxor. an fundus pleno iure penes me remanere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic. si vero socrus filiæ suæ locasset vsumfructum, mortua filia ad socrum reuertitur. Viuianus.

l *Vxori tuæ.* scilicet filiæ suæ. & tenuit donatio.

m *Dedit.* donãdo vel faciendo simile pactũ de lucrando, sicut & vxor facit super proprietate. & dedit causalem, quamuis ipsa haberet formalem.

n *Fundum.* id est plena proprietate.

o *Placiti.* de lucrando. & hoc cum socrus dedit vsumfructum genero suo. secus autem si retinuit, & filiæ locauit. & hoc subiicit: & sic sunt duo casus: & huic secundo est contra. supra de vsufruc. l. si domina. Solu. vt ibi.

p *Vsusfructus.* scilicet formalis.

*Cum patrem.*] CASVS. Pater duas habẽs filias, Seiam, quę erat in potestate, & Titiam: pro Titia dedit tibi centum in dotem, & pactus est vt matrimonio post mortẽ suã soluto, quòd medietas dotis ad Seiam peruenireret. pater fecit testamẽtum, & Seiam cum quibusdam aliis hæredem instituit, & prohibuit Seiam aliquid à te petere pro dote. an Seia possit agere de dote, quæritur? Distinguitur: Aut pater stipulatus est, & non aget filia: quia alteri &c. aut ipsa stipulata est, & aget eatenus quatenus est instituta: & non in plus: quia in eo quod plus est, obstaret exceptio: salua tamen retentione Falcid. verbi gratia, Quadraginta habuit ex institutione, & quadraginta ei debebantur ex stipulatiõe dotis. si agat, repellit except. in. xxx. &. x. sibi retinebit ex Falcidia. Viuianus.

q *Suam.* id est patris.

r *Eadem.* filia. nam si morte generi solueretur matrimonium, non noceret filiæ pactum patris: vt infra titu. ij. l. quamuis.

f *Amniæ.* proprium nomen est filiæ emancipatæ non nuptæ.

t *Pactum.* ita quòd stipulatus, vt statim innuit.

u *Nec Amniam.* repete, & proponas patrem sanxisse se non velle Amniam aliquid petere ex stipulatione patris. Accursius.

mitatem iuris dationem habere, si neque pollicitatio,[a] neque stipulatio[b] interceſit. Dat. prid. Kalendas Maij, Heracliæ. AA. Conss.

*Mater non cogitur dotare filiam nisi ex rationabili causa, & nisi ex causis expressis in iure. Item pater ex bonis vxoris suæ non potest dotare filiam communem non cõsentiente vxore. h. d. Baldus. Vel sic: Mater non cogitur dotare filiam nisi ex causa: pater sic: sed non potest de alieno, domino inuito. quod nota. Salycetus.*

B XIIII. Iidem AA. & Cæs. Basilissæ.

NEque mater pro filia dotẽ dare cogit, nisi ex magna & probabili causa, [c] vel lege specialiter expressa: neque pater de bonis vxoris suæ inuitæ vllam dandi habet facultatem. [d] Dat. Non. Nouemb. Philippopoli. AA. Conss.

*Amissio instrumentorum non præiudicat doti: quia substantia dotis etiam sine instrumentis consistit, dummodo probetur per testes vel legitimas præsumptiones. h. d. cum glos. Baldus. Vel sic: Amissio instrumentorum dotalium non nocet, si alia sint probationes. Salycetus.*

XV. Iidem AA. & CC. Vlpiano.

C CVm citra fidem etiam instrumentorum datam dotem aliunde probãti, [e] post diuortium quondam vxoris tuæ secundum bonam fidem restitui debere constet: amissis [f] etiã instrumentis sine dubio cætera probationũ indicia iure prodita, non habentur irrita. Dat. VIII. Kalẽd. Aug. Sirmij. AA. Cõss.

*Soror habens bona indiuisa cum fratre, potest partem suam in dotem dare etiam fratre ignorante vel inuito. h. d. Baldus. Vel sic: Communio non impedit partem pro indiuiso dari in dotem. Salycetus.*

XVI. Iidem AA. & CC. Aemilio.

ANte diuisionem soror tua intestato patri etiã ipsa succedens, pro indiuiso portionẽ D fundi communis in dotem dare non prohibetur. [g] Dat. Non. Iul. Sirmij. CC. Conss.

*Dans proprietatem in dotem retẽto vsufructu, non potest in præiudiciũ proprietaris vendere, vel alio modo disponere. Bald.*

XVII. Iidem Augusti & Cæsares Sabino.

REs quas [h] vsufructu [i] sibi deducto, socrus in dotem dedit, venundando auferre tibi [k] non potest. Dat. Non. Iul. Sirmij. CC. Conss.

*Si vir ab vxore recipit nudam proprietatem cum pacto de lucrãdo à socero vsumfructum: soluto matrimonio morte mulieris, nihil restituit: secus si vsumfructum non recipit in dotem: quia tunc ei nõ prodest pactum de lucrãdo. h. d. Bal. Vel sic: Proprietas potest dari in dotem ab vxore, & vsusfructus pro eadem à socru: & pactum tunc de lucrando initum cum vxore, nocet in vtroque: morte autem conducentis non extinguitur vsusfructus formalis. Salycetus.*

XVIII. Iidem AA. Menestrato.

SI socrus tua fundũ deducto vsufructu vxori tuæ [l] donauit, tibíq; in dotẽ vxor quidem proprietatẽ, socrus autẽ vsumfructũ dedit: [m] vxore tua reb⁹ humanis in matrimonio exẽpta, fundũ [n] apud te remãsisse secũdũ placiti [o] inter vos fidẽ, non ambigitur. Nã si acceptura certũ quid annuũ, filię suę vsũfructũ locauit: mortua cõductrice, vsusfructus [p] extinguí minimè potuit. Dat. XIIII. Kalend. Ianuarij, Sirmij. CC. Conss.

*Ex stipulatione dotantis non quæritur alteri actio: sed si illemet sibi stipuletur de voluntate dotantis, actio quæritur. sed si in testamento eam exercere prohibeatur, cum sit hæres institutus à dotãte, salua Falcidia parendum est voluntati. h. d. Bal. Vel sic: Ex pacto vel stipulatione patris non quæritur actio filiæ emancipatæ. & testator potest grauare hæredẽ ne actione sua agat, salua tamẽ Falcidia. h. d. secũdũ lect. glos. Sal.*

XIX. Iidem Augu. & Cæs. Achilli.

CVm patrem pro filia dotẽ tibi dãtem, si post mortem suam [q] in matrimonio constituta rebus humanis eadẽ [r] eximatur, partẽ dimidiam dotis Amnię [s] reddi, pactũ [t] ponas: post verò testamẽto facto, cum aliis etiã Amniã hęredem scripsisse, nec Amniam [u] quicquã ex stipulatu petere velle sanxisse: si quidem hanc sibi reddi secundum fidem pacti stipulatã Amniã nõ probetur, ex alieno pacto nõ prorsus ei vlla competit

a *Actio.* scilicet directa. sic &. ï. tit. ij. l. quanuis. &. l. pactum. & ï. si quis alte. vel sibi. l. multum. vtilis sic, si non esset testamétum. sic & infra titu. ij. l. pater pro filia. & infra de do. quæ sub modo. l. quotiens.

b *Tibi.* genero.

c *Probetur.* potuit eñ dixisse gratia cohæredum: vt. ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. interdum. Item gratia tui, qui eras gener, vt hic dicitur.

d *Accepit.* puta accepit quadraginta ex institutione, cum totidé ei deberétur ex sua stipulatione. in triginta patietur exceptiones quę cócurrunt cum eo quod supereſt deducta quarta in qua non potuit grauari, vt hic subiicit. &. ff. ad legem Falcid. l. quod de bonis. §. fina. licet ipse hæres posset se in ea grauare: vt. ff. ad legem Falcid. l. potest. Vel & hic posset grauari, si hoc expresse dixisset quòd animo compensandi dimittitur: vt. ff. ad legem Falcidiam l. si debitor. hodie autem cóstat q̃ potest: vt infra ad legẽ Falcidiam. authen. sed cum testator. & facit. ö. eo. l. si stipulatio. & có trarium ibi dictum & hic dici posset ex. ff. de leg. iij. l. cum quis. §. nuptura. & solue vt ibi.

e *Falcidia.* iure institutionis.

*Pro oneribus.*] *CASVS.* Fructus dotis lucro cedunt marito propter onus matrimonij quod sustinet. Si vero constante matrimonio eos vxori dedit, reuocabit maritus eatenus quatenus locupletior facta est, & vir pauperior. Viuia.

*Matrimonii onera sunt plura.*

f *Pro oneribus matrimonii.* quæ sunt plura, & sustinet ea vir: vt. ff. solu. matrimo. l. si cum dotem. §. sin autem in sæuissimo. &. ff. de donat. inter virum & vxo. l. si quis pro vxore. in prin. &. §. j. &. ff. eo. l. dotis fructus. &. l. quanuis. in fin. & de doli exceptio. l. fin. in prin. &. ff. famil. ercis. l. si filia. &. l. si maritus.

g *Totius.* nisi forte serui dotales quærant aliquid extra res mariti, vel operam suam: quod quæritur mulieri.

h *Capere.* scilicet fructus.

i *Locupletior.* & ipse pauperior: vt & supra si quis alteri vel sibi. l. multum. vbi ergo ipsa vxor & sui ex eis sustentata est, non repetet vir: vt. ï. tit. ij. i. fructus. & de donat. inter virum & vxo. l. si fructus. &. ff. de dona. inter virum & vxo. l. si quis pro vxore. quæ sunt cõtra. Sed videtur fructus posse donari nec repeti etiã in quo est locupletior: vt. ff. de donat. inter virum & vxorem. l. de fructibus. &. ff. de vsu. l. fructus. quæ sunt contra. sed ibi rem donando donat fructus, licet iure nõ teneat donatio: hic autem principaliter fructus.

*Si inter.*] *CASVS.* Mulier dedit vineam marito in dotem: & pacta est vt in casu soluti matrimonij in eadem bonitate, & eodem precio quo tunc æstimabatur, sibi redderetur. an maritus soluto matrimonio vineam retinere possit, & precium reddere, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

actio. a Si verò ex verborum conceptione sibi Amnia quæsiuit obligationem, ac tibi b testatorẽ prospexisse probetur: c contra eam ex stipulatu post euentum cõditionis petentem quatenus accepit d ex defuncti volũtate, quæ fuit stipulata exceptione (salua Falcidia e) vti potes. Dat. XIII. Kalend. Feb. Sirmij. CC. Conss.

*Fructus dotis pertinent ad maritum onera matrimonii sustinentem: quos si vxori concedit, repetit ab vxore quatenus vxor locupletior effecta est. h. d. Bald. Vel sic: Fructus dotis cedunt lucro mariti, nec possunt vxori donari. Saly.*

XX. Iidem AA. & CAESARES Tiberio.

PRo oneribus matrimonij, f mariti lucro fructus totius g dotis esse, quos ipse cepit: vel si vxori capere h donationis causa permisit, eum, in quãtum locupletior i facta est, posse agere, manifestissimi iuris est. Dat. V. Kal. Maij Sirmij. CC. Conss.

*Cum res in dotem data æstimatur, ita vt res sub eadem æstimatione reddatur, ipsa res est in dotem, non æstimatio. si tamen res est deteriorata, debet restitui etiã æstimatione taxata. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Res dotalis æstimata, deteriorationis gratia repetitur soluto matrimonio, & non æstimatio. Salycetus.*

XXI. Iidem AVGVSTI & CAESARES ad Geminium.

SI inter virum & vxorem pactum sit interpositum, vt si matrimonium intra quinquennij forte tempora quoquo modo esset dissolutũ, species æstimatæ k doti datæ, preciis quibus æstimatæ sunt, redderentur: manifestum est non precia

k *Æstimatæ.* non tamen vt æstimatio faceret emptionem, sed vt sciretur an essent deteriores: vt &. ff. eo. l. plerunque. §. penulti. &. l. cum post. §. cum res. &. ff. solu. matrimo. l. si æstimatis. &. ï. de vsufru. l. interest. &. ï. solu. matri. l. dubium. & arg. ff. de æstima. actio. l. j. in fin. & vsufruct. quemadmodum ca. l. j. §. recte.

Quid autem si non appareat qua mente hat æstimatio? Respõ. præsumitur illa quæ facit in dubio emptionem: vt arg. ff. eo. l. loca. l. cum fundus. Item quid si fuerit vilior in precio, non in substantia? Vel qd si sit in precio carior, non in substantia? Respon. precia cõsiderari.

l *Deminuta.* id est vsu capta: quod esse potest vt. ff. de fun. do. l. si fun dº. deperdita vero, quę in rerum natura desiuit esse, & hoc dolo vel culpa viri. argu. ad has expositiones. ff. de peri. hæredi. l. deperditum.

*Em quam.*] *CASVS.* Pater pro filia dedit rem inæstimatam in dotem, & postea nõ fuit ei restituta: quia non fuit solutum matrimonium, gener cõstante matrimonio rem illam alienauit: nunquid valet talis alienatio, quæritur? Respon. quòd nõ. Viuianus.

m *Nec recepit.* secus si recepit, quia tunc alienare potest, vt innuit. sed hodie contra: vt. ï. tit. j. in authẽ. sed quia. Vel dic quòd non sumitur hic arg. à contrario. quod in idem recidit.

n *Non potest.* cum nõ sit suum, nec dotis potest conditionem facere deteriorem: vt. ff. eod. l. post nuptias. & infra de dona. l. constante.

*Si prædium.*] *CASVS.* An vxor prædium dotale inæstimatum spõte vel coacte inuito viro alienare possit, quæritur? Dicitur q̃ non. Viuianus.

XXII. Iidem AVGVSTI & CAESARES Libyanæ.

REm quam pater in dotem genero q̃ filia dedit, nec recepit, m alienare non potest. n Dat. V. Kal. Decembr. iisdem CC. Conss.

*Vxor non potest vendere prædium dotale, nec vendenti consentire marito non consentiente. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Prædium dotale nõ potest mulier constante matrimonio alienare. Saly.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Diogeni.

SI prædium vxor tua dotale o venundedit: sponte necne contractum ratum habuerit, nihil interest p: cum rei tibi quæsitæ dominium q auferre nolenti minime potuerit. Dat. V. Kal. Octob. Viminatij. CC. Conss.

*Vbi mulier ex culpa perdit dotem, dos nõ reuertitur ad eum qui eam dedit, nisi sibi fuerit pactus vel stipulatus. hoc dicit. Vel sic: Pœna semel commissa propter repudium non tollitur licet mulier propter ingratitudinem sit reuocata in domini seruitutem. hoc dicit. Bald. Vel sic: Vbi mulier ex culpa perdit dotem, non reuertitur ad eum qui dedit, nisi ille sibi prouiderit. Salycetus.*

XXIIII. Iidem AA. & CC. Aurelio & Lysimacho.

o *Dotale.* inæstimatũ, cuius alienationẽ inhibet lex Iulia fundi dotalis: vt. ï. tit. j. §. & cũ lex. & instit. quibus alie. licet. in prin.

p *Nihil interest.* & posset ipsa venire contra venditionẽ etiam iuratam: vt supra de leg. & con. l. non dubium. & infra de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. Aliud dicunt quidam esse hodie per constitutionẽ Friderichi, sacramenta puberum sponte facta, supra, si aduer. vendi. sed certe sacramentum faceret eam haberi maiorem: at maior contraueniret: ergo & post sacramentum cum erit minor, veniret contra. & sic etiam sibi non præiudicat secundum Io. Vel dic etiã cum nõ iurauerit, distinguitur vtrum scienti, vel ignoranti vendidit mulier. si scienti, nullatenus tenetur de euictione. si ignoranti, obligatur emptori de euictione, licet res eius nõ fiat, nec eam habere possit: sicut in re sacra vendita dicitur: vt. ff. de contrahen. empt. l. & liberi. & instit. de contrahen. emptio. §. fina. *ADDITIO.* Hæc quæstio est decisa de iure canonico in cap. cum contingat. extra de iureiur. in anti. & in cap. licet. eo. tit. lib. vj. vbi dicitur q̃ mulier debet omnino suum iuramentum seruare.

q *Dominium.* not. vt. ï. eo. l. in rebus.

*Si dotem.*]

*Si dotem.*]CASVS. Si patronus pro liberta centum dedit in dotem, nec pactus est ea sibi reddi in casu sol. mat.& propter culpam mulieris solutum est matrimonium, vnde vir debet dotē lucrari:an patronus eam dotem repetere possit,quæritur? Dicitur ꝙ non, nec si post dissolu. mat. propter ingratitudinem eam in seruitutem reuocasset. Viuianus.

SI dotem † marito libertæ vestræ dedistis, nec eam reddi soluto matrimonio [a] vobis incontinenti pacto vel stipulatione prospexistis: [b] hanc, culpa vxoris dissoluto matrimonio, penes maritum remansisse constitit,licet eam ingratam circa vos fuisse [c] ostenderitis. Dat. VI.Kal.Nouembr. Antiochiæ. CC.Conss.

*Defectus causæ impulsiuæ non impedit ius agendi:nec habetur loco contractus formalis, nec loco conditionis, nec loco causæ finalis.hoc dicit. Bald. Vel sic : Stipulatio de dote reddenda mulieri testandi causa, cōmittitur illa mortua etiam intestata. Sal.*

XXV. Iidem AA.& CC.
Eutychiano.

SI mulier [d] † dotem à viro dari [e] stipuletur, vt de ea testari [f] possit:cum [g] ordinationis testamenti cogitatio, mortis [h] antecedens tempus significet, [i] nec conditionem,sed causam [k] contineat: intestata quoq; muliere defuncta, stipulationē cōmitti proficiet. [l] Dat.III. Id. Nouēb.Antiochiæ.CC.Cōss.

*Pater non potest stipulari dotem extraneo reddi. Bald. Vel sic: Pater non potest stipulari filio emācipato.h.d.Saly. Vel sic: Stipulatio alteri interposita neutri est valida.h.d. Vel sic:Præter intentionem agentis,& contra prohibitionem iuris non quæritur actio.Saly.*

XXVI. Iidem AA.& CC.
Demostheni.

SI genero dotem dando pro filia pater cōmunis eam reddi tibi extraneo [m] cōstituto stipulatus est:nec sibi cessante voluntate, [n] nec tibi prohibēte iure,quærere potuit actionem. [o] Dat. VI.Kalend.Ian.ipsis.CC. & Conss.

*Bona lex & singularis est ista. Licet maritus sit lucratus dotem, nō tamē tenetur ad soluendū tributa aliarū rerum vxoris suæ: sed tenentur possessores seu successores. h.d. Bal.Vel sic:Onera hæreditaria spectant ad hæredes,nō ad maritū dotē lucratem.Saly.*

XXVII. Iidem AA.& CC.
Pompeiano.

LIcet dos iure [p] penes maritum remanserit: pro rebus tamē hæreditariis successores, [q] non maritus quondam, solennibus pensitationibus [r] parere debent. S.VI. Kalend. Ianuar. Sirmij.CC. Conss.

*Cum auctoritate generalis vel specialis curatoris potest dos constitui : licet curator vel fideiussor minus habeāt in bonis quàm sint res in dotem constitutæ. & idem in donatione propter nuptias. h.d. Bal. Vel sic: Auctoritate curatoris generalis vel specialis dos & donatio propter nuptias possunt constitui & exigi. Saly.*

XXVIII. Imp. ZENO A.
Aeliano præfec. præt.

MVlier in minori ætate cōstituta,dotem marito consentiente generali vel speciali curatore [t] recte dare & exigere potest [u]: licet ipse [u] tempore creationis fideiussorē in minorem, quàm dos est, quantitatem dicitur præstitisse [x]. ꝑ Hoc idē obseruat et si minor ante nuptias [y] donationē cōsentiēte(vt dictum est) curatore fecerit. Dat. Kal. Ianuar. Basilio. II. & Armatio Conss.

---

*Si dotem.*]CASVS. Si patronus pro liberta centum dedit in dotem, nec pactus est ea sibi reddi in casu sol. mat.& propter culpam mulieris solutum est matrimonium, vnde vir debet dotē lucrari:an patronus eam dotem repetere possit,quæritur? Dicitur ꝙ non, nec si post dissolu. mat. propter ingratitudinem eam in seruitutem reuocasset. Viuianus.

a *Matrimonio.* pacto verò apposito culpa libertæ non nocet:vt in authent. de nup. §. est quoque quoddam.colla.iiij.

b *Prospexistis.*sic ergo fit vxoris,vt vel reddi, vel in pœnā ei auferri possit per maritum.

c *Fuisse.* postquā culpam diuortij cōmisit. Sed quid si ante? Resp. idem, si modò in seruitutem tunc non sit reuocata, cūsit diuortium factum sua culpa. Sed an idem sit in patre, si non sit stipulatus sibi reddi? Respon. vtique: licet lex prouideat ei: quia & filiæ prouidet,& tamē amisit, & sibi imputet ꝙ non fuerat stipulatus secundum H. arg. dictæ authent. de nupt. Et nota de amisione dotis:sicut &.ĭ. de repu. & diuor.l.cōsensu. &.ff.solu. matri.l. Lucius.Item facit.ff.eo.l. cum post.§. patrona.

*Si mulier.*]CASVS. Mulier quæ dotem dederat, cum vellet de ea testari, stipulata est à marito sibi reddi, vt ex ea testaretur. licet decedat ab intestato, stipulatio tamen committitur:quia non fuit conditio apposita, sed causa efficiens vel impulsiua: vt in tali exēplo, Dedi tibi decem vt emeres scyphum.licet nō emeris,nō reddes mihi decem : quia causa hæc fuit impulsiua, quia impellebat me ad dandum tibi decem: & ideo siue decesit testata siue intestata,debet reddi dos. Viuianus.

d *Mulier.* quæ dotem dederat,cum vellet de ea testari,stipulata est eam à viro sibi reddi,vt in ea testaretur.licet intestata sit mortua,tamen stipulatio cōmittitur. nō enim fuit hæc conditio, sed causa scilicet impulsiua vel efficiens, nō finalis. cum enim scires eam velle testari super dote, promisisti ei:sicut si idē tibi decē vt emas caligas.nā licet nō emas,nō reddes decē,quia hæc impulsiua causa fuit:vt.ff.de donatio.l.ij.§.fi.&.l.seq. Et sunt hic arg. ad ſtiones huiusmodi, cōcedā tibi duos pedes terræ vt ibi ꝓicias aquā,an tibi eorū proprietas vel vsus cōcessus videtur? Et videt ꝙ proprietas,eo ꝙ nō fuit cōditio proiiciendi, sed causa dandi. Item ad hanc:dedi prædiū vt haberent in vsu aliqui religiosi:vt proprietas data videatur,quasi nō cōditio,sed causa sit inserta.

e *Dari.* id est reddi sub hoc modo, vt hic dicitur &c.

f *Testari.* per quod dicit vir tacitum pactum interuenisse ꝙ ipse lucretur:nisi ipsa testetur.

g *Cum.*pro quia: vt sit ratio sequentis, nō cōditio &c. nā quia hæc ordinatio significat tēpus antecedens morte, si dixeris esse conditioné,nunq; implebitur stipulatio,cū nō possit ante mortē fieri matrimoniū,& sic nec dos reddi:vt.ĭ.si dos cōstante matri. l.j.& sic facit.ĭ.de testa.l.prœposteri.& de cōtrahē. stipu.l. secundum. Alij dicunt ideo non valere stipulationem,quia post mortem stipulari videbatur.hodie cōtra: quia valet:vt instit.de inuti. stipu.§. post mortem. quod non placet.

h *Morīū.* id est mortem.

i *Significet.* vel dic.i.significans.vel facias.§.ibi,intestata &c.

k *Causam.* i.modum.& dic impulsiuam,non finalem.

l *Proficiet.* hæredibus scilicet mulieris ab intestato venientib⁹. videbatur enim sub cō ditiōe facta stipulatio, scilicet si testata esset: & ideo intestata mortua cōditione deficiēte stipulatio euanuisse putabatur. sed nō est conditio, quæ si deficiat, obsit. sed ideo fecit, vt securior esset.sic & stipulat mulier dotē reddi:& tamen sine stipulatiōe habet actionē:& hic etiā sine stipulatiōe poterat de ea testari.

*Si genero.*]CASVS. Pater dans dotē ꝓ filia, stipulatus est eam reddi in casu dissolu. mat.extraneo, puta filio emancipato. vnde extraneus eā nō repetet: quia nō potest:qa stipulari alteri quis nō potest: nec pater, quia noluit sibi quærere actionem. Viuia.

m *Extraneo.*puta filio emācipato. secꝰ si esset in potestate: quia eadē vox patris & filij intelligit: vt instit.de inuti. stipu.§.ei vero.licet sit argu. contra. ff.de pac. do.l. cum dos.vbi non est eadem vox.

n *Voluntate.*sicut &.ĭ. si quis alte. vel sibi. l. multū. &.ff.de rebꝰ dubiis.l.in ambiguo.

o *Actionem.*directam stricto iure: sed ex æqtate habet vtilē:vt.ĭ. ti.ij.l.pactū.&.l.pater. &.ff.sol.matri.l.Caius. Vel dic ꝙ nullā habet hic extraneus, cū esset ratio,quę reddit in fine illiꝰ.l. Caius.ſ.dotis & cōuētionis. sed mulier habet ex.l.sibi datā: vt.ĭ.tit.j.§.accedit. &.§.extraneū.q̄ nascit ex nūeratiōe:vt & aliàs,vt.ff.si cer.pet.l.certi cōdictio. §.si nūmos.

*Licet dos.*]CASVS. Vir pactus cū muliere habēte prędia tributaria.i.alia q̄ ipsa dotalia,de dote lucranda:si decedat mulier:ad quem debeat pertinere onus prædiorū tributariorū,quęritur? Respō.ꝙ ad hæredes mulieris. Viuianus.

p *Licet dos iure.* vt.ĭ.vnde vir.auth.ꝓterea. [a] vel dic iure.i.pacto.

q *Successores.* scilicet mulieris.

r *Pensitationibus.* quæ nō ex rebus dotalibus debentur. aliàs secus:vt.ŝ.sine cen.vel reli.l.oēs.&.ff.de pub.l.imperatores.in prī. sed funerari tā ex dote q̄ ex aliis hæreditariis rebꝰ debet:vt.ff.de reli.& sūp.fune. l. Celsus.& facit.ŝ.de donat.ante nup.l.de rebꝰ.

*Mulier.*]CASVS. An mulier minor an.ĭterueniēte curatore generali vel speciali ad hoc dato dotē constituere possit, q̄rit? Dicit ꝙ sic.& licet ī creatione faciēda.i.cū ipse fuerit creatus curator,fideiussorē dederit in minorē q̄titatē q̄ dos sit:nō ꝓpter hoc minꝰ valebit dotis cōstitutio. Idē obseruādū est in dona.propter nup.vbi.ſ.curatore auctore fieri debeat. Viuianus.

s *Curatore.*ad hoc dato: vt.ff.eo.l.siue generalis. & facit instī.de cura.§.item inuiti.&.ĭ.de admi.tut.l.si curatores.

t *Potest.* scilicet à marito.

u *Ipse.* scilicet curator.

x *Præstitisse.* forte quia tunc paruum erat minoris patrimoniū, vel dic hic minor:aliàs curator erat dives.

y *Ante nuptias.* facit huic.ŝ.si aduer. dotem.l.j

[a] *Dicit hic Salyc. post Cyn. quòd hoc ꝓbatur ibi argu. à cōtrario sen su. si enim ꝓmoriatur vxor,et matrimoniū fuerit cū dote: vir pauper qui vel ī quitur,lucratur dotē:q̄ dictū sequitur ibi Bar.& vide quæ ibi notaui.*

*Vbi adhuc.*] *CASVS.* An constante matrimo. si vir ad inopiam vergat, mulier dotem repetere possit, quæritur? Dicitur ꝙ sic. & si tenet res mariti, aduersus creditores mariti agentes habebit exceptionem. Si non tenet: aget aduersum creditores qui tenent res viri, si ipsa sit prior tempore, seu posterior iure priuilegio legis. & hoc in prima. Nullam vero habet licentiam alienandi res mariti: sed ex fructibus eorum tã ipsa, quàm vir, quàm eorum communes filij debẽt sustentari. & hoc in secunda. Creditores vero habebunt maritum obligatum personaliter: & aduersus eum, si ad vberiorem fortunam perueniat, agere poterunt. & hoc in tertia. Siqua autem pacta inter virum & vxorẽ de dote lucranda interessẽrũt, ad illa obligentur. & hoc in quarta. Viuia.

*Lex est not. & vtilis, & habet omnia bona secum. Viro vergente ad inopiam, etiam constante matrimonio mulier potest dotem exigere, & hypothecaria agere, sicut posset matrimonio dissoluto. debet tamen dos exacta pro oneribus matrimonii deseruire: & alienari non potest pactis dotalibus in casum soluti matrimonii reseruatis. idem in donatione propter nuptias. hoc dicit. Bald. Vel sic: Mulier cum maritus ad inopiam vergit, vel hodie inchoat male vti substantia sua: pro dote & donatione propter nuptias agit & excipit, & à possessoribus non potioribus auocat hypothecas vt se maritúmque sustentet & filios: & eas reseruat, non alienat: pactaq; dotalia remanent firma, & creditorum iura in posterea quæsitis integra. h. d. secũdum dominũ meũ, cuius verba formaliter sunt hæc. Saly.*

XXIX. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ. P. P.

VBi adhuc † matrimonio cõstituto marit[b] ad inopiam [a] sit deductus, & mulier sibi prospicere velit, [b] réſque [c] sibi suppositas [d] pro dote, & ante nuptias donatione, rebúsque extra dotem cõstitutis tenere: non tantum mariti res ei tenenti, & super his ad iudicium vocatæ, [e] exceptionis præsidium ad expellendum ab hypotheca secundum creditorem præstamus: sed etiam si ipsa contra detẽtatores rerum ad maritum suum pertinentium, super iisdem hypothecis aliquã actionem secundum legum distinctionem [f] moueat, nõ obesse ei matrimonium adhuc constitutum sancimus, sed ita eam posse easdem res vindicare [g] vel à creditoribus posterioribus, vel ab aliis qui non potiora iura [h] legibus habere noscuntur, vt potuisset si matrimonium eo modo [i] dissolutum [k] esset, quo dotis & ante nuptias donationis exactio ei competere poterat: ita tamen, vt eadem mulier [l] nullam habeat licentiam eas [m] res alienandi viuente marito, & matrimonio inter eos constituto: [n] sed fructibus earum ad sustentationem [o] tam sui, quàm mariti filiorúmque, si quos habet, abutatur: [p] † creditoribus scilicet mariti contra eum eiúsque res, si quas postea forte acquisierit, integra sua iura habentibus: ipsis etiam marito & vxore post matrimonij dissolutionem super dote & ante nuptias donatione pro dotalium instrumentorum tenore [q] integro suo iure potituris. Dat. III. Idus Decembr. DN. Iustiniano. A. II. Cons.

IN AVTHENT. DE æquali. dot. §. illud. colla. vij. constitu. viij.

*Marito vergente ad inopiam mulier donationem propter nuptias vindicat vt domina. Salycetus.*

DOnationem quoque propter nuptias in hoc casu [r] constante matrimonio vindicare [s] potest.

a *Ad inopiam.* habet tamẽ vt sibi possit mulier consulere in dote & donatione propter nuptias & cæteris rebus, vt subiicit: & sic est contrarium. ff. sol. matri. l. si cõstante. in princip. vbi dicit tunc demum agi, quando euidentissime apparet mariti facultates non sufficere: scilicet si creditorib[9] soluatur pri[9]. verbi gratia. Dedi centum in dotem viro. vir habet. ccc. debet forte cccc. ecce facultas non sufficit si solueret eis prius. præueniet ergo ipsa. & sic non est contra. aliàs si demum cum nihil haberet, deberet agi, nullum esset legis consilium: quia tunc in quantum facere potest, debet damnari: vt instit. de actio. §. item si de dote. Item quomodo peteret donationem & alias res, vt hic subiicit: cum nec dotem possit cũ effectu exigere. hodie autem constat prius & post posse agi: scilicet quando vir cœpit male vti sua substantia: vt authen. de æquali. dot. §. illud. colla. vij. quod inspiciam secundum opinionem vulg[i]. arg. ff. de fundo instruc. l. cum de lanionis. §. asinam. Sed quid in socero qui recepit dotem, si vergit ad inopiam? Dico idem quod in viro. arg. ff. de verbo. obli. l. à Titio. in fin. & j. ad leg. Falc. l. fi. Item quid si ambo teneantur, scilicet socer & vir, & alter vergit ad inopiam? Respon. iure isto nõ potest, cum alter sit soluendo: sed hodie per authen. cõtra, cum male vti iam inchoatum sit. Ex prædictis collige casum quo exigitur dos inuito viro etiam constante matrimonio. Est & alius casus. ff. eo. l. quemadmodum. §. j. Sunt & alij vbi sponte potest soluere: non autem cogitur: vt. ff. eo. l. mutus. §. manente. & ff. sol. matri. l. quanuis. & l. sed & si. Regulariter contra: vt. j. si dos constante matrimonio. per totum. Sed pone in nostro casu virum velle dare fideiussorem de dote restituenda vxori soluto matrimonio: nunquid euitabit exactionem dotis ad præsens? quod videtur: vt arg. ff. soluto mãtrimo. l. si constãte. §. quotiens. &. ff. qui satisdare cogan. l. si fideiussor. §. fina. Sed dico contra: quia infra dicit ꝙ retinere debet ad sustẽtationem sui & vxoris. Item licet dotem non possit petere constante matrimonio si nõ vergat ad inopiam, an tamen pignus petere potest? quod videtur: vt. ff. de pigno. l. quæsitum. Sed dico contra: vt. ff. de distract. pigno. l. cum soluendo. & quibus modis pignus vel hypoth. soluitur. l. soluitur. §. si paciscatur. Accursius.

*Dos à marito potest repeti si sua substantia male cœpit vti.*

*Dos in quibus casibus exigitur matrimonio cõstante.*

*Concor. cũ hac. l. glos. sup verbo, alienat. in fi. in ca. ex parte vestra. de restrip.*

b *Velit.* agendo personali, ité reali: vt. j. l. proxi. §. omnis. Item hypothecaria: vt subiicit.

c *Réſque.* scilicet mariti.

d *Suppositas.* id est obligatas ex conuentione vel lege pro dote vt hic, &. j. de rei vxo. actio. §. j. Ité pro donatione ante nuptias, vt subiicit. &. ff. de don. ante nuptias. l. si cõstante. §. iura etiam. licet in aliis nõ sit priuilegiata donatio vt dos: vt. j. q po. in pig. l. fi. §. fi. quæ est contra. Ité etiã pro aliis reb[9] extra dotẽ. l. paraphernis: vt subiicit. &. j. de pac. conuẽ. l. fin.

e *Vocatæ.* s. mulieri.

f *Secundum legum distinctionem.* hoc est contra alios in rem, cõtra virũ hypothecaria secundum quosdã, quod nõ placet, sed dic eam esse distinctionẽ quæ sequitur, sed ita eã dic, vbi etiã triplex est opi. i. nio, vt plene distinximus. j. qui po. in pig. ha. l. fi.

g *Vindicare.* p hypothecariam, secundum Azonem.

h *Qui nõ potiora iura.* cõtra fiscum enim vel cæteros priuilegiatos priores tempore vel liberos prioris matrimonij nõ exercet hoc priuilegium: vt. l. adiicere. & auth. ibi posita. j. qui pot. in pigno. ha. & j. de priuileg. fisci. l. ij. Item contra extraneos possessores rerum viri non agitur nisi prius viro excusso: vt in authen. de fideiusso. §. fed neque. colla. j.

i *Eo modo.* non tamẽ per oĩa idẽ, vt subiicit, ita tamen &c.

k *Dissolutum.* non per culpam vxoris. aliàs nõ repeteret: vt infra de repu. l. consensu. P.

l *Mulier.* quid de viro si alienauit, & de euictione ꝓmisit? Certe tenetur de euictione: nõ tamẽ præiudicat mulieri alienatio, quia reuocabit: vt. j. de prædi. mino. l. & si is.

m *Eas res.* idem dicas in re viri data ei in solutũ pro dote, scilicet cum egerit actione personali.

n *Constituto.* quod posset si vere esset solutum.

o *Ad sustentationẽ.* sic ergo fructꝰ donationis sicut dotis seruiet viro, nõ sic in fructu paraphernaliũ. Ité per hoc ꝙ alitur ab vxore, patet eum damnãdum hoc casu in solidũ, cũ non possit agere.

p *Abutatur.* i. in totum consumatur secundum Ioan. aliàs ponitur in malo vsu: vt. ff. de vsu & ha. l. plenum. §. ij. Quid autem si maritus efficiatur dies, an reaccipiet dotem? Respõ. non, secundum H. cum ex causa iusta est soluta.

q *Tenore.* quia pacta facta erant de lucrando.

Sequitur authen. donationem &c. quæ est in authẽ. de æquali. dot. §. illud. coll. vij. & legitur super prin. l. Accursius.

*Donationem.*] *CASVS.* Lex codicis dicit ꝙ mulier agere potest aduersus eos qui tenent res mariti. Authen. ista addit quòd mulier potest vindicare res quæ datæ sunt mulieri in dona. propter nuptias. Viuia.

r *In hoc casu.* s. cũ deductꝰ est ad inopiã maritꝰ: ac i dote tãtũ immutatur. s. cũ inchoauit male vti substantia sua. nã & in corpore authẽ. dicit, dedimꝰ ei, quasi nihil imutet in donatione ꝓpter nuptias de eo quod hac. l. codicis statuitur. Vel potest dici idem in donatione propter nuptias, quod hodie dicitur in dote.

s *Vindicare potest.* directo si ponas eã inductã fuisse in possessionem,

BIU Cujas

nem, alioquin vtiliter vt in authen. vt immo.antenuptia.do.§.j. colla.v. Quòd autē ipsa sit domina, probatur ex eo quòd dicitur alienari: vt.j.cómunia de lega.authen.res quæ.& ad Trebell.authen.cótra cū rogatus. Item q̄ dicit eam vindicare, intellige cū pacta erat de lucranda. & hoc innuit finis huius.l.vbi adhuc.sed & si nō sit pacta, idē videtur ꝓpter spem quā habet lucrandi si mariti culpa soluat matrimonium: & ita eius interest ne dissipetur. sic & in.d.authē.cómunia de lega. & ad Trebel.

*Lex solennis. In vindicatione & hypothecaria rerum dotalium vel quasi, mulier omnibus aliis creditoribus antefertur: quia venit ad rem propriam vel quasi: & ei non currit præscriptio nisi ex tempore ex quo potuit actionem mouere. & quod potest per veritatem introduci, facit fictionem cessare. hoc dicit Bald. Vel sic: Mulieri etiam soluto matrimonio pro rebus dotalibus etiam æstimatis competit rei vindicatio & hypothecaria: in quibus præfertur creditoribus ex tempore anterioribus: nec ei vlla currit præscriptio antequā agere possit, soluto vel constante matrimonio. Saly.*

XXXI. Idem A. Demostheni P.P.

IN rebus. ] CASVS. Siue res mobilis siue æstimata detur in dotē, morte viri sol.mat. poterit res vindicare mulier si extant. habet etiam hypothecam, & prefertur omnibus creditoribus mariti etiam anterioribus tempore, puta si vir fundum habens eum obligauit, deinde eundem vendiderit mulieri, & illa postea eidem viro nuptura in dotem dedit: licet creditor anterior sit in eo fundo, non tamē est muliere potior. nec est mirādum si detur mulieri rei vindicatio, quia illæ res ab initio fuerunt mulieris, licet in distinctione iuris dicatur dominium rerum dotalium fuisse in virum translatum, & habebit, vtpote quando dedit res æstimatas. & hoc in prima. Si vero res inueniātur ab aliquo possessæ, an præscrip. vel vsucap. excludatur mulier à rei vindicatione? Respon. sic, si non agit eo tempore quo agere potuit, scilicet sol. ma. & marito vergente ad inopiam. si vero agere non potuit, quia vir dives erat, nec adhuc solutum est mat. non currit ei vsucap. vel præscrip. & hoc in secunda. Cum vero mulier repetit dotem constante matrimonio, non est necesse quòd fingat se diuertere à marito. Viuianus.

a *Dotalibus.* largissime hic accipe, vt subiicit. propriè autem inæstimatæ dicuntur dotales: vt.j.titu.j.§. & licet. in quibus dolum vel culpam prestare debet maritus: vt.ff.eo.l.mulier bona.§. j.&.ff.sol. mat.l.etiam. §.licet. sed & talem diligentiam quam in suis: vt.ff.solu.matri.l.si constante.§. si maritus.

b *Æstimatæ.* hic de æstimatis accipe secundum quod est.s.eo. l.si inter virum. aliàs non vindicatio, sed hypothecaria competeret, cum quasi emisse videatur vir: vt.s.eo. l.quotiens. secundū M. Alij dicunt quòd hic seruata fuit electio mulieri rei vel æstimationis: vt &.ff.eo.l.plerunque §.fi. vnde si rem eligat, habet directam vindicationem. si æstimationem, tunc hypothecariam. Vel dic tertio & verius q̄ pro nō æstimatis habet directam: pro his quæ sunt æstimatæ, habet vtilem, scilicet tunc quando vir aliàs non est soluendo: vt. ff. de donat. inter vi. & vxo. l. vxor marito. in fine.

c *Prærogatiuam.* scilicet volumus, quod est. j.

d *Anteriores.* tempore, non priuilegio. nam ex hoc solo quòd alius sit anterior tempore, non præfertur mulieri. nec distinguo vtrum alij creditores habeant expressam vel tacitam hypothecam, non obstante. l. superiori proxi. quia ibi loquitur de hypothecaria quam habet in aliis rebus viri. hic de illa quam habet in rebus datis in dotem. argu. infra qui po. in pig. hab. authē. si quid. Item non videtur q̄ alius creditor in re data in dotem posset esse prior tempore, nisi ponas quòd maritus hanc rem cū sua esset, obligauit creditori, & postea vendidit vel donauit alicui mulieri, quam postea duxit in vxorem, à qua eandem rem accepit in dotem, sed tunc illa præfertur. Dicas ergo quòd mulier promisit viro dari in dotem fundum Cornelianum, non tamen dedit adhuc: vir obligauit istud prædium, quod facere potuit: vt.ff. de pign.l.j.circa prin. postea mulier tradidit. præfertur mulier creditori priori tempore.

e *Rei veritas.* quæ est vt in eius dominio remansisse videatur de iure gētiū secūdū M. Vel quæ est vt videat esse domina quantū ad sustentationē. & sic iure primęuo similis est veritas, quæ aliorum respectu est falsitas: vt.ff.ad Velleia.l.aliquando.in prin.

f *In rem actionem.* scilicet contra alios creditores, sed cōtra maritum nō habet nisi ex stipulatu, secundū quosdam. vel rei vindicationem habet inspecto iure naturali, quo videtur domina. hypothecariam inspecto iure ciuili in eisdē rebus. sic. j. ad Trebel. authen. cótra rogatus.

tiorem causam in his per hypothecam vindicare, cum eædem res & ab initio vxoris fuerint, & naturaliter in eius permanserint dominio. Nō enim quòd legum subtilitate transitus earum in patrimonium mariti videatur fieri, ideo rei veritas e deleta vel confusa est. Volumus itaque eam in rem actionem f in huiusmodi rebus quasi propriis habere, & hypothecariam omnibus anteriorē possidere: g vt siue ex naturali iure h eiusdē mulieris res esse intelligantur, siue secundum legū subtilitatē ad mariti substantiā peruenisse videātur: per vtranque viam, i siue in rem, siue hypothecariam, ei plenissime consulatur. Omnis k autem temporalis exceptio, siue per vsucapionem l inducta, siue per derelictum, siue per quamlibet aliam occasionem m introducta, tollatur: & ei non currat, nisi ex tempore ex quo potuit actionem mouere. & quod potest per veritatem introduci, facit fictionem cessare. hoc dicit Bald. Vel sic: Mulieri etiam soluto matrimonio pro rebus dotalibus etiam æstimatis competit rei vindicatio & hypothecaria: in quibus præfertur creditoribus ex tempore anterioribus: nec ei vlla currit præscriptio antequā agere possit, soluto vel constante matrimonio. Saly.

vel tertio rei vindicationem in nō æstimatis, hypothecariam in æstimatis: & dic veram æstimationē factā secundum H.

g *Possidere.* i. habere. & sic improprie ponitur. ff. de acquiren. re. do. l. seruus. §. incorporales. & de acquir. pos. l. iij. in prin.

h *Naturali iure.* scilicet iure primæuo, quo non distinguebātur dominia nisi quantum ad vsum. vnde quia promiscue cum viro vtitur, cum eo domina eo iure videtur: vt. ff. re. amo. l. j. &. j. de fur. l. quanuis. &. j. de cri. expil. hære. l. aduersus. sic eadē ratione filij dicūtur domini rerū paternarum: vt insti. de hære. qua. & dif. §. sui. & ff. de lib. & posthu. l. in suis. Itē & quia sua fuit res, & ad eū est reuersura, dicitur eius eodē iure: nō autē iure gentiū vel ciuili. immo sunt viri, scilicet per traditionē: vt insti. de rerū diui. §. per traditionē. Itē habes expressum: vt insti. quibus alie. licet. in prin. Itē quomodo obligatur ei vt hic dicit, si sua fuit, & semper duraret? Item inuenirētur esse duo domini in solidū si ipsa esset domina, cum de viro constet, scilicet q̄ sit dominus: quod esse nō potest: vt. ff. cōmo. l. si vt certo loco. §. si duob⁹. nec prodest si dicas vnā vno iure, scilicet naturali, alium ciuili: quia pone vxorē dominiū quæsiuisse prius per vsucapionē, & sic de iure ciuili. Itē pro hoc quia vir vindicat: vt.s. de rei vind. l. doce ancillam. quod nō face ret nisi dominus esset: vt. ff. de au. & arg. leg. l. Quintus. ij. §. ij. Itē manumittit seruum dotalem: vt.j. de ser. pig. da. ma. l. j. quod si nō esset dominus, nō faceret: vt.j. de his qui à non do. ma. l. si non proprietatem. Item ipse iubet seruo dotali hæreditatem adire: vt. ff. sol. matrimo. l. seruus dotalis. Item pro hoc. ff. de acquiren. posses. l. Pōponius. §. in dotem. &. ff. de fun. do. l. fi maritus. & de iure dot. l. dotis fructus. §. si res. &. s. eo. l. si prædium. & hoc secundum Bul. & Io. at M. dixit mulierem dominam de iure naturali. i. gētium, scilicet de re inæstimata, arg. huius. l. &. ff. de colla. bo. l. filium. &. ff. qui satisda. cogan. l. sciendū. §. si fundus. sed hoc primęuo iure, non naturali, id est gentium (vt dixi) intelligitur. Item pro eo. j. qui pot. in pigno. habe. l. adsiduis. sed respondeo vt ibi. Itē pro eo quia vir restituit thesaurū quasi in alieno inuentū: vt. ff. soluto matrimo. l. diuortio. §. si fundum. in fine. Itē de partu ancillæ dotalis: vt.j. eo. tit. §. itaq;. sed hoc facit emptor cum redhibitoria agit, tamen interim dominus est: vt. ff. de ædil. edic. l. cū autem. §. fin. Item pro eo. ff. de mino. l. denique. §. sed vtrum. in fi. §. sed ibi est vel subauditur quasi. Item pro eo sunt arg. illa quæ inducimus, vt nō possit pater in dotē eam instituere: vt dicto. §. sed vtrum. notauimus. De æstimatis autem constat secundū omnes q̄ viri sunt de iure gentium & ciuili: vt. ff. eo. l. cum post. §. in dotem. &. s. eo. l. quotiens. licet etiam in his habeat vxor actionē in rem in subsidium: vt dixi. Accursius.

*Dotalium rerū dominium cuius est, an viri, an mulieris.*

*Thesaurus in fundo dotali inuentus cuius sit.*

i *Vtranque viam.* scilicet vt siue dicas vxorem dominam, præferatur in rei vindicatione: siue virum dicas dominū, dic eam præferri in hypothecaria in eisdē rebus: vt dixi.

k *Omnis.* dixi habere eam in rem & hypothecariam. hoc verū, nisi exceptione repellatur: quod fieri potest ex tempore quo potuit dos repeti. & hoc dicit. Accursius.

l *Exceptio.* improprie ponitur quo ad vsucapionem de qua sequitur, cum per eam dominium queratur directum: vt. ff. de vsucapionib. l. vsucapio est.

m *Vsucapionem.* scilicet triennij in rebus mobilibus datis in dotem. Sed videtur etiā soluto matrimonio q̄ remaneant dotales:

vt.ff.de fun.do.l.etiam. & sic non vsucapiuntur: vt in eo.titu. l.si fundum. Sed dic illam, l. etiam loqui tantum in eo casu, qui est in eo.titu.si maritus fuerit, vbi vir factus est seruus, & sic solutum matrimonium: nō tamen dominus alienat. secus est si alio modo soluatur: quia desinunt esse dotales, & possunt vsucapi: vt hic. vel hic vnū est speciale pro muliere, vt etiam constante matrimonio agat ꝓpter inopiam viri. sic & aliud est contra eam, vt vsucapiatur res dotalis soluto matrimonio. arg. ff.de iureiuran. l. eum qui. in princip. Vel tertio hic habet locum in re æstimata data, quæ nō est dotalis proprie, & tamen vindicat eam vxor in subsidium: vt in princip. huius.l.diximus: quæ vindicatio vsucapione tollitur.

† *Concor. glo. sup verbo, alienat. in fi. in ca. ex parte vestra. extra de rescrip.*

Vel quarto loquitur hic eo casu quādo scilicet alienatio permittitur: quod fit quandoque: vt. ff.de fund.do. l. j. & vt eodem casu vsucapio permittatur. Vel quinto, quòd hic est disiunctiua, cuius altera pars est vera: vt ff.de verbo.signi.l.hæc verba, ille aut &c. quia sequens, non prima de vsucapione. Vel sexto loquitur de mobilibus æstimatis: quæ etiam constante matrimonio possunt alienari, & sic vsucapi: vt.ff.solu.matri.l.res. De rebus autē viri vsucaptis hic non dicit, cum in eis nō habeat vxor nisi hypothecam, quæ vsucapione triennij non tollitur: vt.j.de pign.l. vsucapio.

† *Et sic filio non est licita. et cōcor. xxvii. di. c. quod interrogasti.*

cem siue per viginti [a] annorum curricula, siue per triginta vel quadraginta annorum metas, siue ex alio quocunq; tempore maiore [b] vel minore [c] sit introducta: ea mulieribus ex eo tempore opponatur, ex quo possint actiones mouere, [d] id est opulentis quidem maritis constitutis, post dissolutum matrimonium: minus autem idoneis, ex quo hoc infortunium eis illatum esse clarueri: [e] cum constante etiam matrimonio† posse mulieres contra maritorum parum idoneorum bona hypothecas suas exercere, iam nostra lege humanitatis intuitu definitum sit: ficti diuortij [f] falsa dissimulatione in huiusmodi causa, quā nostra lex amplexa est, stirpitus eruenda. † Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kalēd. Nouemb. Decio. V. C. Cons.

*Extraneo dotante, licet quo ad mulierem dos sit titulus lucratiuus, & quo ad virum sit titulus oneros: tamen sicut quo ad virum insinuatione nō eget, ita nec quo ad mulierem: licet excedat legitimam summam. hoc primo vsque ad versi. simili quoque modo. hoc intellige nisi sit pactum de lucranda dote. nam hoc tali pacto vir non gaudet, nisi insinuetur: vt in authenti. eo decursum. supra de dona. ante nupt. In donatione vero propter nuptias, licet quo ad mulierem sit titulus oneros, quia reciprocus respectu dotis: tamen quo ad virum vel quo ad extraneum quando extraneus donat, est titulus lucratiuus. sufficit tamen insinuatio vnius vtriusque. hoc secundo vsque ad. §. præterea. Baldus. Vel sic: Quando extraneus, id est non habens in potestate, dat dotem pro muliere: talis da-*

a *Sine per viginti.* da exemplum de rei vindicatione inter præsentes & absentes: & hypothecaria contra extraneum habentem titulum, vel non habentem titulum: vt infra de præscript. long. tempo. l. fina. & supra si aduer. cre. l.j. &.ij.

b *Maiore.* vt hypotheca contra ipsum maritum, quæ.xl.an. durat. &.j.de præscrip.xxx.an.l.cū notissimi.circa prin.

c *Vel minore.* xv.annis. quod dic vt.j.de præscrip.long.tempo. authen.quod si quis quibusdam.

d *Mouere.* vt & argu.j.de anna.excep.l.j.§. fin. & . d.l.cum notissimi.§.illud. & de bo.quæ lib.l.quęcūq;.& de bo.ma.auth.nisi.

e *Clarueri.* cum extunc agere possit: vt.s. l. proxi.

f *Ficti diuortii.* nam olim eo casu quādo vergebat ad inopiam, fingebatur diuortium, vt sic ageretur ad dotem. quod hodie non est opus: v hic nunc dicitur.

*Cvm quidam.* ] CASVS. Si quis extraneus olim dabat dotem magnam: id est vltra quingentos aureos pro aliqua, & non fuit stipulatus dotem sibi reddi, sed adhibuit quandam mulierem vt stipularetur donare ei volens, maritus poterat eam accipere sine omni insinuatione. sed si illa mulier stipularetur dotem sibi reddi solu. matrimo. non poterat agere, quia nō erat insinuatio: & sine insinuatione donatio nō valet, cum excederet summam quingentorum solidorum secundum quosdam: licet litera dicat contra. sed oportebat vt cederet mulieri act. ille qui pro ea dotem dederat, & ita remanebat aliquando mulier indotata. Dicit ergo imperator quòd hodie si mulier dedit, habet actionem. si non dedit ipsa, sed alius, habet actionem, nisi ille qui dedit dotem pro ea, stipulatus est eam sibi reddi: nec necesse est ꝙ interueniat insinuatio. Idē est in donatione propter nuptias, & si quis dedit sponsæ meæ donationem, solu. matri. repetet donat. vel mulier si fecit pactum de lucranda donat. neque dedit pro me: poterit repetere, nisi in initio donationis stipulanti sit eam sibi reddi. Item si mulier promisit dotē in rebus immobilibus si nō tradat intra biennium, postea tenebitur ad fructus, pensiones, & alias obuentiones. Si vero in pecunia, tenebitur ad vsuras et tertia centesimæ. Si vero alię res mobiles sint & æstimatæ, idem erit, & debetur æstimatio cuiuslibet rei dotalis, nec omnes adunari & æstimari debent. Si vero res mobiles non fuerint æstimatæ, non debentur vsuræ, nisi fuerit contesta. & potest agere maritus pro dote etiam ante biennium. Viuianus.

*tio respectu viri dicitur donatio ob causam: respectu mulieris, donatio simplex: nec indiget insinuatione: licet olim secus. Saly.*

XXXI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm quidam dotes [g] pro mulieribus dabant, siue matres, siue alij cognati, siue extranei: [h] recte quidem eas [i] mariti sine monumentorum obseruatione [k] suscipiebant. Cum autem mulier redhibitionem casus [l] stipulabatur, & huiusmodi fortuitus casus [m] euenisset: ipsa mulier, vtpote à se non facta [n] donatione, propter hoc quòd monumenta [o] deerant, necessitatem habebat actiones in huiusmodi casu ad eum qui dotem dedit, per cessionem [p] transferre, vel ipsas res [q] reddere: & ita inueniebatur forsitan post prolixa matrimonij [r] annorum curricula, & liberos forte editos, infelix mulier indotata. ℣ Sancimus itaq; in omnibus huiusmodi casibus nullis monumentis [s] rem indigere, [t] sed in omni persona [u] † ratas esse huiusmodi donationes: & mulierem ipsam dotem suam habere (cum fortuitus casus hoc lucrum ei addiderit) & firmiter hoc apud eam permanere: nisi ipse qui ab initio dotem dedit, sibi dari in huiusmodi casum stipulatus sit. [x] tunc etenim cum neque ab initio suspicio aliqua liberorum concurrit, [y] sed sibi omnē rem ille qui dotē dedit, pepigerit: huius-

g *Cum quidam dotes.* dotis donatio fit & in virum qui accepit, & in vxorem pro qua datur. sic ergo not. cum extraneus dat dotem alicui marito pro vxore eius, quantum ad mulierem dicitur donatio simplex: & ideo ergo igit insinuationē si fiat vltra quingentos solidos. quo ad virum est donatio ob causam, sci licet ob dotem: & ideo nō exigitur insinuatio quo ad eum.

h *Extranei.* scilicet alij. ná etiam prædicti extranei sunt: vt.j.ea.l. §.j. Accursius.

i *Eas.* scilicet dotes, quę factę sine vllis monumentis valent.

k *Obseruatione.* i. sine insinuatione.

l *Casus.* scilicet dotis reddendæ in casu si decedat vir.

m *Fortuitus casus.* veluti post mortem mariti.

n *Non facta.* id est non perfecta. nam quo ad eam non valebat, cum non erat insinuata.

o *Monumenta.* à se facta.

p *Per cessionē.* i. ipsa cogebatur cedere actionē donāti aduersus maritū, cū ipsa agere nō posset, vt nō perdat dos: quod est mirū sic & aliàs alius vtitur ex psona mea eo iure quo ego vti nō possum: vt. ff. rē rat. haberi. l. procurator. §. si procurator. sic & fideiussor agit iure cessō quo cedens agere nō posset, cū sit ei solutum vt ff. de fideiuss. l. cū is qui. sic. ff. ad Velleia. l. quis. §. plane si mihi. & ff. de pecul. l. quod debetur. &. ff. de vsufru. l. quod meum. Sed arg. contra ff. de pact. l. & hæredi. §. nos autem.

q *Res.* scilicet exactas.

r *Matrimonii.* scilicet finiti.

s *Monumentis.* id est insinuationibus.

t *Indigere.* cū nō excedit legitimā summā. aliàs secus: vt.j. eo. §. sin autē minor. secūm Azo. Vel dic secūm H. hoc in dote etiam si excedit: sed in donatione propter nuptias est quod dicitur ibi.

u *In omni persona.* scilicet vxoris & mariti.

x *Stipulatus sit.* dotem sibi reddi: vt &.j.tit. j.§. accedit. & facit supra de don. ante nuptias. authen. eo decursum est.

y *Concurrit.* nil enim de liberis, qui dedit dotem, cogitauit.



BIU Cujas

modi tractatus habere locum non potest. atqui in aliis omnibus casibus, in quibus ipse non est stipulatus, tristitiæ suæ [a] mulier hoc proprium habeat solatium per actionem dotis.

*Donatio propter nuptias excedens legitimam summam debet insinuari: & insinuatio facta cum principali prodest ei cui in conficiendo esset donatum. Salycetus.*

Simili quoque modo si quis extraneorum, (id est qui eum pro quo dat, non in potestate [b] habeat) pro alio ante nuptias donationem nupturæ mulieri dederit, & necessaria monumẽta adhibuerit: cũ excedat summam legitimam donatio, vel non minor [c] materfamilias nuptura sit: non solum ad eam [d] cui ante nuptias donatio datur, monumẽta suam adhibeant firmitatem, sed etiam ad illum pro quo dedit: vt si lucrum ei ex dotalibus pactis accesserit, [e] hoc non cedat donatori, sed in suũ lucrum hoc maritus conuertat, firmúmque & irreuocabile habeat: nisi donator & hoc sibi reddi huiusmodi casu fuerit stipulatus, ne & in prefato casu simile [f] anteriori vitium oriatur. ℣ Sin autem minor quãtitas sit, vel ita res gesta sit, vt monumentorum ex omni parte nulla sit vtilitas: [g] tunc & donatio ad vtranq; personã valeat, [h] & maritus casum lucretur: nisi & hic donator eã sibi stipulatus sit.†

*Singularis. §. est & quotidianus. Cursus biennii in præstatione dotis neglecta morã inducit, & decursum vsurarũ vsque ad tertiam partem centesimæ. h.d. principaliter. Bald. Vel sic: Extraneus qui dotem promisit, per lapsum biennii a tempore contracti matrimonii, sine alia interpellatione cõstituitur in mora, vt teneatur ad fructus & vsuras hac lege expressas: nec propterea prohibetur maritus dotẽ ante biennium petere, etiam si promissor sit paratus vsuras & accessiones soluere. Saly.*

Præterea sancimus si † quis [i] in dotem vel prędia, vel certum reditum, vel ædes, vel panes ciuiles spoponderit [k] vel promiserit: [l] si ex tempore matrimonij [m] biennium [n] trãsactum sit: ilico redituum vel pensionum, necnon panis ciuilis quęstum [o] eum præstare, etiam si non fuerint adhuc res principales [p] traditæ. & si tota dos in auro sit: itidem post biennium [q] vsuras vsque ad tertiam partem centesimæ præstari. Sin autem aliæ res præter immobiles vel aurum fuerint in dotem datæ, siue in argento, [r] siue in muliebribus ornamentis, siue in veste, siue in aliis quibuscũque: [s] si quidem æstimatæ [t] fuerint, simili modo post biennium [u] & earum vsuras [x] ex tertia parte centesimæ [y] currere: æstimatione † earum (quia & hoc apertius declarari oportet) ea intelligenda, quæ pro singulis speciebus facta est, vel pro vnoquoque genere dotalium specierum, id est pro argento, vel ornamentis, vel veste, vel aliis speciebus: & nõ esse expectandam post singulas æstimationes vnam coadunationem [z] totius calculi: quod satis scrupulosum & per nimiam subtilitatem perniciosum est. ℣ Sin autem minimè res mobiles fuerint æstimatæ: ea post biennium obseruari, quæ leges post litem contestatam [a] pro omnibus huiusmodi rebus definiunt. ℣ Sin verò res permixtæ fuerint, & partim in auro, partim in aliis rebus mobilibus vel immobilibus: pro iam facta diuisione omnia procedere: licentia minimè deneganda marito, quando voluerit, dotem petere. Nec is qui debet, putet sibi licentiam esse, reditus, vel pensiones, vel vsuras, vel alias accessiones soluenti, dotis solutionem protelare: sed siue ante biennium, siue postea voluerit dotem pars mariti petere queat, & secundum leges eam exigere. Dat. XII. Kalend. April. Lampadio & Oreste. VV. CC. Coss.

a *Tristitiæ suæ.* id est mortis mariti. quibusdam enim lætitia est.
b *In potestate.* sic dicitur extraneus. j. tit. j. §. extraneũ. aliàs aliter. vt. j. de impo. lu. descript. l. j. lib. x. Accur.
c *Vel non minor.* vel pro &. i. & nõ minor: vt. ff. de donat. ante nup. l. minoribus.
d *Ad eam.* vt ipsa ex pacto lucretur si vir prædecesserit: sed hodie non est necessaria quãtum ad mulierem: vt. ff. de dona. ante nup. auth. eo decursum est.
e *Accesserit.* vt quia mulier prædecesserit.
f *Simile.* scilicet quòd post multa tẽpora inueniatur maritus sine donatione.
g *Vtilitas.* quia est fœmina minor: vt modo dixi.
h *Valeat.* quod hodie etiam in maiore seruatur per auth. illã, eo decursum est. vt modo diximus. & concor. j. de dona. l. sancim'. §. alias. &. ff. de donat. l. ij. §. j.
i *Si quis.* s. extraneus.
k *Spoponderit.* pollicendo.
l *Vel promiserit.* scilicet per stipulationem.
m *Ex tempore matrimonii.* scilicet cõtracti.
n *Biennium.* elapsum post contractũ matrimonium. ideo autẽ de biennio dicit, vt ex tũc in mora videatur.
o *Quæstũ.* id est quod lucrari posset is cui debebatur: vt. ff. pro soc. l. quæstus. aliàs cõtra: vt. ff. de actio. empt. l. si sterilis. §. cũ per venditorem.
p *Principales.* scilicet prædia, vel alia immobilia.
q *Biennium.* & promissioné factã. sed alterum non sufficit: vt arg. ff. solu. matri. l. de diuisione.
r *In argento.* si sint aliæ res.
s *Quibuscunque.* repete, præter aurum.
t *Æstimatæ.* speciale est ergo in auro vt eius præstetur vsura, sit æstimatum vel non.
u *Biennium.* mirabili modo inducitur hic mora ex tempore, cum aliàs interpellatio sit necessaria. sic quandoque purgatur tempore: vt. ff. de lega. ij. l. Titia. §. vsuras. Et not. biennium seruari, in viro annus: vt infra titu. j. §. exactio.
x *Earum vsuras.* licet vsura æstimationis rerum petatur, non tamẽ petitur æstimatio, immo res æstimatæ.
y *Parte centesimæ.* vt supra.
z *Coadunationem.* vt vniuersã quæ æstimantur, sint tanti quanti æstimata sunt, an nõ. nã & potest esse quòd vna res iuste, alia iniuste æstimata est: & sic non fit æstimatio omnium: vt. ff. de ædil. edic. l. si plura. & l. penult. &. ff. de euictio. l. j. sed tunc demũ vt dicit dicta. l. si plura. quãdo singulorum nõ erat precium designatum. sed hic erat: & ideo nõ fit idem ratione prædicta. Item & quia potest esse quòd vna res alio tempore fuit promissa, quàm alia.
a *Contestatam.* scilicet vt veniant fructus: vt. ff. de vsur. l. videamus. ij. §. si actionem. & est similis præscriptio biennalis: vt supra de nõ nume. pecu. l. in contractibus.

† *aliàs Sed æstimationem earum (quia & hoc apertius declarare oportet) eã intelligendam, quæ pro &c.*

*DE REI VXORIÆ actione in ex stipulatu actionẽ transfusa, & de natura dotibus præstita.*

*Sicut in quouis alio contractu tria considerantur principaliter, scilicet conuentio, obligatio, & actio: sic in dote. ideoque prius conuentionem: vt in titulo de dotis promissione. secundo obligationem: vt supra titulo primo, nunc ponit actionem. Sic enim naturaliter debet disponi. Et nota quòd olim duæ dabantur actiones tam viro p petẽda dote, quàm vxori pro repetenda dote: scilicet ex stipulatu, & rei vxoriæ. sed hãc tollit dando omne quod in ea vtile erat, actioni ex stipulatu, quam reseruat. & tacitè respõdet obiectioni in prin. quasi obiiciatur ei, quòd vilia tractet, & armis nõ intẽdat. & ipse ad excusationem sui respondet, rem &c.*

*Dos habet tria considerãda.*

REm.] CASVS. Crederet aliquis quòd Imperator non tractaret de arduis rebus, sed minimis. sed non est verum: quia in præsenti constitutione de arduis tractat: qa intendit ostendere per quam actionẽ dos solu. matrimo. repetatur, & qua actio. marit⁹ petat eã sibi reddi, ex quo semel cõstituta est. Olim duabus actionibus petebatur: vel rei vxo. actio. vel ex stipulatu. hodie sublata est rei vxo. actio. remanet actio ex stipula. & si qd vtilitatis habebat illa, hoc in actio. ex stipula. translatum est: & omnes dotes petuntur

*TITVLVS XIII.*

DE REI VXORIAE actione in ex stipulatu actionem transfusa, & de natura dotibus præstita.

*Pro dote competit actio ex stipulatu, etiã si stipulatio non interuenerit, vel interuenit inutiliter. hoc dicit vsq; ad. §. & vt plenius. Baldus.*

1. Imp. IVSTINIANVS A. ad populũ vrbis Constãtinopolitanæ, & ad vniuersos prouinciales.

REm in præsenti non minimam aggredimur, sed in omni

actio.ex stipul. siue interceſsit stipulatio,siue non:quia & si non interuenit, præsumitur interuenisse: & si interuenit,sed inutilis puta inter absentes, præsumitur vtilis:& ex ea agetur. nec mireris quòd dico agi actione ex stipulatu, licet non interuenit stipulatio : quia hoc ideo est scilicet, quod ex nudo pacto non datur actio : vt quando cóueni tecum de permutando codice: si interuenit rei traditio, vel stipulatio, agetur †ſeſerantes, iam ex pacto vestito. vel da exemplum, & melius,vt hic notatur. Item mulier habet omnia bona mariti tacite obligata pro dote : licet de hoc nihil dictũ fuerit:sicut pupillus habet omnia bona tutoris tacite obligata, & tacite hypothecata. Item non solum mulieri datur pro dote, sed viro in bonis mulieris : & hoc siue dos fuerit profectitia, seu aduentitia, siue data à muliere,siue data ab alio. Nec refert vtrum dos sit promissa in scriptis, aut non. & hoc actio. ex stipula. transfusa in eam rei vxo.actio. & sicut illa erat bo.fi. ita & ista. [*SCIENDVM.*] Olim si maritus in testamento suo reliquerat vxori aliqua legata,mulier non poterat petere, si volebat petere dotem:vel econuerso. hodie vtrunque petere potest : nisi maritus dixit contrarium. Item maritus non potest retinere dotem propter malos mores mulieris: ne propter hoc inter eos fieret diuortium. Item nec vtetur retentione dotis propter res quas amouit mulier,sed conueniet eam actio.rerum amotarum. Item non vtetur retentione dotis si filios habeat ex vxore, quia pater filios suos alere debet,& filias dotare. Item nec vtetur retentione dotis propter impensas in fundo dotali factas.sed si accepit fundum in dotem, & partem dotis in re immobili & quantitate, puta.c. & impendit.x. in fundo:deminuetur dos data in x.& hoc quâdo facit necessarias expensas. si vero vtiles, consequetur eas per acti.mandati, si mulier mandauit, siue nego. gesto. si non mandauit.voluntariæ nõ repetuntur,sed tollitur quod fecit sine lesione prioris status rei, & si voluntate vxoris fecit eas. Si vero mulier decedat, hæredes eius repetent dotem: nisi maritus feciſſet pactum de dote lucranda. [*CVM AVTEM.*] Olim repetebatur dos soluto matri.annua bima trima die,si vir conueniebatur rei vxo. act.& condénabatur in quantũ facere potuit: per actionem autẽ ex stipulatu, statim & in solidum. hodie in quantum facere potest,conuenietur deducto ne egeat : & si pauper est, nec dotem reddere potest, promittet de dote tota restituenda, cum ad pinguiorem fortunam peruenerit : & si est immobilis, statim restituetur,mobilis elapso anno:& si non restituat,tenebitur ad vsuras vsque ad tertiam centesimæ : & fructus rerum immobilium debent mulieri restitui. & si mulier fuerit hæres instituta,de iure detrahet Falcidiam, & primo deducet dotem suam. [*CVMQVE.*] Dicta sunt quæ sunt propria tã in rei vxoriæ actione, quàm ex stipulatu.hic intẽdit dicere,ꝙ quę erant cómunia tunc, nunc sunt accommodanda actioni ex stipulatu tantum. dicit ergo quòd si mulier ancillas dedit in dotem, & pepererint: soluto matrimonio,si inestimatæ sunt,mulieri debent restitui cum partu per actionem ex stipulatu. Item quicquid serui acquisierint extra res mariti, & operas suas. Fœtus vero animalium,& quicquid fructuum nomine continetur, ad maritum pertinebit pro tempore matrimonij:& fructus vltimi anni in quo matrimoniũ separatum est, habebit maritus pro ea parte anni pro qua stetit in matrimonio. De fructibus autem rerum æstimatarum nihil mulieri restituetur:cum earum commodum & periculum ad virum spectet. Si vero pater viri dotem à muliere percepit, & virum cum aliis hæredem instituit : detrahet vir dotem de hæreditate, & cauebit cæteris cohæredibus de seruando eos indemnes, scilicet quòd à muliere non conuenientur. Si verò mulier fuerit hæres instituta, siue exhæredata, siue emancipata à patre, vel auo, habebit dotem præcipuam : & sic excludit querelam inofficio. & conferetur si decedat intestatus, vel ex testamento, si pater voluerit. & hæc erunt communia vtriusque actionis. [*ACCEDIT.*] Olim si extraneus dabat dotem pro muliere, actione rei vxoriæ poterat dotem repetere,

penè corpore[a] iuris effusam, tã super rei vxoriæ actione,quàm ex stipulatu:earum communiones & differentias resecãtes,† & in vnum tramitem ex stipulatu actionis totum rei vxoriæ ius, quod dignum esse valere censemus,cõcludentes. ſRei vxoriæ itaque actione sublata, sancimus,omnes dotes[b] per ex stipulatu actionem exigi,[c] siue scripta fuerit stipulatio, siue non: [d] vt intelligatur re ipsa[e] stipulatio esse subsecuta. [f] Eodémq; modo[g] & si inutiliter[h] facta est stipulatio : adiuuari enim eam[i] magis, quàm euanescere oportet. Si enim cum vna in instrumento stipulatio valida inueniatur, aliis etiam inutilibus suam noscitur præstare fortitudinem:[k] quare non ex nostra lege huiusmodi stipulationibus robur accedat legitimum ? Est enim consentaneum nobis,qui censemus[l] vbi stipulatio supposita non est,intelligi eam fuisse adhibitã:multo magis[m] etiam si inutilis est, validam eam effici.[n]

*Pro dote bona sunt tacitè obligata. h.d. vsque ad.§. sed & si. Bald.*

A scilicet mulier : nisi fuisset stipulatus dotem sibi reddi. non ita erat in actio. ex stipulatu. sed hoc habet hodie rei vxo. actio, scilicet quòd mulier habeat semper dotis repetitionem : nisi ille extraneus fuerit stipulatus sibi reddi. Extraneus autem omnis ille est intelligendus, qui non habet personam dotatam in sua potestate, vt est pater. Item pater olim actione rei vxoriæ non poterat solutã dotem repetere non consentiente filia. & si pater antequam consecisset in fata, actionem moueret de dote, vel licet lis fuisset contestata, ad hæredes eã non transmittebat,sed ad filium, quasi proprium patrimonium: quod non erat in actio. ex stipulatu:quia in ea solus pater agere poterat filiæ consensu non expectato & transmittebatur actio ad hæredem:quod hodie locum non habet : sed naturam rei vxoriæ actionis in hoc casu sibi vindicat actio ex stipulatu. [*ET CVM.*] In hoc.§. lex Iulia prohibet fundum dotalem alienari à viro & hypothecari,etiam consentiente muliere : quod locum habet non solum in Italia, sed in omni terra : nec contradixit huic lex quæ dicit, quòd mulieres possunt renunciare iuri hypothecarum,supra ad Velleia. l. iubemus. quia loquitur ibi quando mulier renunciauerat iuri quod habet in bonis mariti tacite sibi obligatis. Item si aliqua pacta fiant in constitutione dotis, puta de dote lucranda, vel similia : illa debent seruari : dum tamen legibus non sint contraria. Et si bona gratia separetur matrimonium, non admittitur.infra de repudi.l.consensu. & hæc lex locum habet in futuris negotiis,non in præteritis. Viuia.

B

C

D

a *Corpore.* Nota corpus iuris, in quo articuli iuris cõtinentur, sicut corpus humanum vbi membra continentur.

b *Omnes dotes.* siue à parte viri, siue à parte mulieris : licet de parte viri possit dubitari. Item siue certa est, siue incerta : quod est notandum, cum ad incerta tantum aliàs detur ex stipulatu actio:vt insti.de verb.obli.in prin.licet & hic quidam dent condictionem certi,si certa est.

c *Exigi.* id est peti,vel repeti.

d *Siue non.* quia nec promissa.

e *Re ipsa.* id est eo quòd est dos.

f *Subsecuta.* scilicet conuentionem. Sic ergo nota fingi stipulationem vbi non est. sic &. ff. de adopt.l. his verbis. &.ff.de dam. infect. l. si finita. §. eleganter. & in authent. vt nulli iudi. §. super hoc autem iubemus. colla. ix. &. ff. si cui plus quàm per legem Falcid. l. nisi.§. item.& de fideiuſſ.tut. l. cum ostendimus. §. fina.

g *Eodémque modo.* scilicet dos petatur ex stipulatu.

h *Inutiliter.* inspecto iure communi : vt quia inter absentes, vel ex interuallo, vel inepta conceptione, non autem ex dissensu : puta dixit vir, promittis equum in dotem? mulier dixit, promitto asinum.

i *Eam.* scilicet actionem. & sic.ff. de rebus dubiis.l. quotiens in actionibus.

k *Fortitudinem.* da exemplum : quia stipulor alteri, hoc non valet.adiicio pœnam, hoc valet: & dat robur inutili : non vt ea agatur,sed pœnæ metu ei pareatur:vt.ff.de verb.obli.l.stipulatio ista. §. alteri. & supra de pact. l. si pacto. hic tamen datur robur ex hac.l. huic,vt etiam ex ea agatur : & sic fit vtilis.& est sic supra si ser.exte.se emi.l.j.Sed argu. contra. ff. de his quib.vt indi. l. cum quidam. nam vtilis non firmat inutilem institutionem:sed inutilis vitiat vtilem. Item est arg.contra.ff.de adimen. leg.l.j. nam ibi vtile legatum non dat robur inutili ademptioni. Alij ponunt hic exẽplum per.l.ſ.de pac.l.in bonæ fidei. &.l.pẽtens.ſ.in pacto incõtinẽti appositio,cui dat robur vicinitate contractꝰ.sed illa nõ est stipulatio,sed pactũ:vnde primũ melius est.

l *Censemus.* hoc quod sequitur.

m *Multo magis.* locus à maiori:quia si nullũ facimus aliquod, magis inutile.sic &.ff.de pact.l.iurisgentium.§.adeo. & supra de donatione.ante nup.l.fi.§.fi.

n *Effici.* per hanc legem.

BIU Cujas

Et vt plenius[a] dotibus subueniatur: quemadmodum in administratione pupillariũ rerum,[b] & in aliis multis iuris articulis[c] tacitas hypothecas inesse accipimus: ita & in huiusmodi actione damus ex vtroque[d] latere hypothecam,[e] siue ex parte mariti pro restitutione dotis, siue ex parte mulieris pro ipsa dote præstanda, vel rebus dotalibus euictis:[f] siue ipsæ principales personæ dotes dederint vel promiserint, vel susceperint, siue alię pro his personę, & dos, siue aduentitia, siue profectitia sit, secundũ veteris iuris nominationem.[g] Ita enim & imperitia hominum & rusticitas nihil eis poterit afferre prejudicij: cùm nos illis ignorantibus & nescientibus in hoc casu nostrã induxerimus prouidentiam.[h] Sicut enim & stipulationes & hypothecæ inesse dotibus intelliguntur,[i] & inutiles stipulationes emendantur: sic & in posterum causa inuenietur valida & perfecta, quasi omnibus dotalibus instrumentis à prudentissimis viris confectis. ℣ Et nemo putet nos hoc sancire in his tantummodo dotibus quæ instrumentis receptę sunt. Nihil enim prohibet & si sine scriptis[k] dos vel detur, vel promittatur, vel suscipiatur: simili modo intelligi factam stipulationem & hypothecam ex vtraque parte, quasi fuerit scripta. Et natura quidẽ ex stipulatu actionis hæc intelligatur, re vxoria in posterum cessante.†

*Actio ex stipulatu pro dote, est bonæ fidei: item actio rei vxoriæ est sublata: tamen quod erat vtile in ea, trãsfusum est in actionem ex stipulatu. hoc dicit vsque ad. §. primum itaque. Baldus.*

Sed etsi non ignoramus ex stipulatu actionem stricto iure esse vallatam,[l] & non ex bona fide[m] descendere: tamen quia nouam naturam de dote stipulatio sibi inuenit: accommodetur ei natura rei vxoriæ, & bonę fidei beneficium:[n] & omnes quidem euentus,[o] quos dos ex stipulatu[p] habet, maneat[q] pro sua natura exercens. Si quid autem optimum ex rei vxoriæ actione inuenimus, hoc in præsenti specialiter ei addimus: vt sit & noua ista ex stipulatu, quã composuimus, & non propria tantum, sed etiam veteris actionis[r] pulchritudine decorata.

*Vir legans vxori, in dubio nõ intelligitur legare pro dote: & ideo vtrunque consequitur. hoc dicit vsque ad. §. maneat. Baldus. Vel sic: Relictum à viro vxori, non intelligitur in dubium relictum animo compensandi cum dote: ideo vtrumque potest peti. hoc dicit. Vel sic: Actio ex stipulatu pro dote, non minuitur propter legatum factum vxori: nisi exprimatur. Salycetus.*

Primùm[s] itaque quid naturale sit ex stipulatu actionis, exponatur: & ita si quid ex actione rei vxoriæ superuenerit, addatur. ℣ Sciendum itaq; est edictum[t] prætoris quod de alterutro[u] introductum est, in ex stipulatu actione cessare: ita vt vxor & à marito relicta recipiat, & dotem consequatur: nisi specialiter pro dote ei maritus ea dereliquit: cùm manifestissimũ sit, testatorem qui non hoc addiderit,[x] voluisse eam vtrumque consequi.

*Actio ex stipulatu actiuè & passiuè transmittitur in hæredem. hoc dicit. Vel sic: Contractus ficlus transit in hæredem, sicut contractus verus. hoc dicit vsque ad. §. sed nec retentio. Bald. Vel sic: Actio ex stipulatu pro dote transit ad successores. Salyc.*

Maneat[y] ex stipulatu actionis ius[z] ad successores[a] & sine mora[b] transmissionis incorruptum.

*Propter malos mores vxoris pudorẽ matrimonii non lædentes, propter res donatas, vel amotas, seu propter communes liberos alendos: nec propter impensas in rebus dotalibus factas fit dotis retentio: sed prædicta actionibus competentibus repetuntur. hoc dicit vsque ad. §. illo. Salyc. Vel sic: Dos non potest retineri ob malos mores mulieris, nec ob res donatas, nec res amotas, nec propter liberos, nec propter impensas vtiles, vel voluptarias: sed propter necessarias sic: quia dotem minuunt ipso iure. Item potest retineri per pactum de lucrãdo si mulier post decedit. h. d. vsque ad. §. cum autem. Bald.*

Taceat[c] in ea retentionum verbositas. ℣ Quid enim opus est inducere ob mores[d] retentionem, alio auxilio ex constitutionibus introducto?[e] vel ex qua causa[f] ob res donatas[g] retentio introducatur, cùm sit donatori facultas per actionem in rem directam,[h] vel per vtilem vel per condictionem suo iuri mederi? ℣ Sed nec retentio[i] ob res amotas necessaria est, cũ alterutro, scilicet vel dote, vel legato: quod in actione ex stipulatu non erat.

u *De alterutro.* adsequendo tantum.

x *Addiderit.* scilicet mulierem esse alterutro cõtentam. & fac. ff. fami. erci. l. si filia. §. pe. & de dote præleg. l. cũ quis. §. j. &. j. de repu. l. iubemus. Sed arg. contra. ff. de adimen. leg. l. alumnæ. aliàs. l. Titia. §. qui filias. & ff. solu. ma. l. si cum dotem. §. si pater. sed ibi redditur ratio.

y *Maneat.* i. transeat.

z *Ius.* iam competens mulieri.

a *Ad successores.* vtriusque partis: mulieris scilicet vt repetere possint, & mariti vt restituere debeant. sed primum fallit in casu quẽ habes. j. eod. §. hoc ex rei vxoriæ. vbi non repetit hæres patris mulieris.

b *Mora.* in antiquis legibus inserta: vt. j. e. §. exactio.

c *Taceat.* Et nota hic quinque casus in quibus competebat retentio in actione rei vxoriæ, sed hodie non cõpetit, ob mores, ob res donatas, ob res amotas, ob liberos, ob impẽsas. *Dotis retentio olim propter quinq; competebat.*

d *Mores.* & malos multos, quorum vnus non sufficeret: vt in venialibus, non criminalibus: vt si cotidie se iebriet, non tamen frangit matrimonialem pudorẽ. & facit. j. de repudi. l. fina. in fin.

e *Introducto.* scilicet diuortio: vt. j. de repud. l. consensu.

f *Causa.* scilicet rationabili.

g *Donatas.* scilicet vxori à viro.

h *Directam.* cum res donata extat, sed vtilẽ cum est mutata conditio, siue cum est extincta: vt &. ff. de dona. inter virũ & vxo. l. si spõsus. §. fina. &. l. seq. &. l. vxor marito. in fi. &. l. vtilem. & .l. mulier. & facit. ŝ. de condic. ex lege. l. iij. &. ff. de do. prę leg. l. dote.

i *Nec retentio.* ex speciebus, si species extẽt: si quantitas sit, compensatur: & sic non est cõ-



a *Vt plenius.* non solum in personali, verum in reali: hoc est in hypothecaria.

b *Rerum.* vbi tacita contrahitur hypotheca: vt. j. de administrato. l. pro officio.

c *Articulis.* vt legatis: vt. j. communia de leg. l. j. & in aliis casibus quos habes. j. in quibus causis pig. taci. contra. per totum.

d *Ex vtroque latere.* sed nunquid sic vir & vxor præfertur cæteris creditoribus? Respon. credo quòd non, cum non inueniamus de hypotheca viri.

e *Hypothecam.* scilicet tacitam.

f *Euictis.* indistincte ergo re dotali euicta agitur de euictione. & sic est contra. ŝ. titu. j. l. j. Solu. hęc illam corrigit: vel secundum Ir. & bene etiam hæc secundum illam, scilicet vbi stipulatio vel pactum præcedat donationem. Tertij dicunt hic dari hypothecariã indistincte: non autem personalem: media placet.

g *Nominationem.* remanet enim nomen dotis profectitiæ & aduẽtitiæ: vt. ff. de iure dot. l. profectitia. in prin. & §. si quis certam.

h *Prouidentiam.* dando actionem ex stipulatu, & tacitam hypothecam. Accursius.

i *Intelliguntur.* ipso iure: vt. j. qui pot. in pig. hab. l. fin. §. ad hæc. & in authen. de æqua. do. §. quia vero & huiusmodi. & argu. ŝ. de iur. & fac. igno. l. fin. & de dotis promis. l. ad exactionem.

k *Sine scriptis.* vt &. ŝ. de iure do. l. cum citra.

l *Vallatam.* nam non numerantur inter eas quæ bonæ fidei sunt: vt institu. de actio. §. actionem.

m *Et non ex bona fide.* ad differentiam stricti iuris.

n *Beneficium.* erit ergo hoc casu bonæ fidei: vt hic, & institu. de act. §. fuerat.

o *Euentus.* id est effectus.

p *Ex stipulatu.* id est ab actione ex stipulatu.

q *Maneat.* id est retineat.

r *Actionis.* rei vxoriæ. Et prædictis ergo collige quinque specialia. Primum, quòd intelligitur stipulatio vbi non est. Secundum, vbi est inutilis, fit vtilis. Item quia datur ex stipulatu etiam ad certa. Item quòd est bo-

s *Primum.* quia sua naturalia retinet, & alia nanciscitur: itaque sua naturalia exponamus.

t *Edictum.* quod non habemus: sed cauebatur in eo, vt si maritus vxori aliquid in vltima reliquerit voluntate, esset contenta

BIU Cujas

tra.ĭ.de re.amo.l.j.&.ff.solu.ma.l.diuortio.§. ob donationes. & eodem modo soluitur aliud contra.s.de cõpen.l.neque. Vel solue vt ibi.

a *Amotarum.* vt.ĭ.de bo.quæ libe.l.fi.§.ipsum autem filium.

b *Silear.* subaudiunt quidam, scilicet Gosiani, si diuortio soluatur matrimonium. aliàs si morte mulieris, dicunt retineri dotem. Sed B.& Ioan. contra, cum hæc lex dicat indeterminate: vt .ff. de iu.do.l.iure succursum est. & .ĭ. de bonis quæ libe.l.ij.& .ĭ. solu. matrimo.l.dos.vbi de hoc etiam dices. sed prima opinio seruatur.

† *Præsumitur ergo aliquid ratione sanguinis: vt in c. literas. cum glo. sup verbo, in fratrem. extra de præsum.*

† *aliàs, nec.*

c *Hortetur.* vt .ĭ. de bo.quæ libe.l.fin.§.ipsum autem filium.

d *Ne varium.* hoc refertur ad hoc quod dixit.s.de moribus.

e *Constitutionibus.* quas habes .ĭ. de repu. per totum.

f *Idonea.* vt & .ff. de do.præleg.l.dote.

g *Minuant quantitatẽ.* vt.ff.de ritu nup. l.dote.&.ff.de impen.in re. do.fa.l.j.§.j.&.l.penul. & institut. de act.§. ité si de dote.quod intellige cum in quantitate consistit quod deminuitur: vt quia fundus & pecunia sit in doté, expensa quidem in fundo facta minuit pecuniam. si autem fundus tãtum, nec in parte desinit esse dotalis, nisi tanta sit expensa quanti est fundus, tunc desinit esse dotalis, nisi intra annum impensas marito obtulerit. interim autem an sit dotalis, & sic quasi pignus: an desiit esse dotalis, & redincipiat esse dos. si mulier luat, quidam tenuerunt primam, pro quibus est hoc exemplum, si habeo domum quæ valet centum, & debeo centum, verum est me habere domum valentem centum, non tamen habeo in bonis centum. Scæuola tenuit secundam opinionem, vt habes hoc .ff. de iu. dot. l.si is qui. §. quod dicitur. & .ff. de impen.in re.do.fa.l.qđ dicitur.

*Dos an minuatur propter impensam.*

h *Voluntate.* vt & .ff. de impen. in re. do. fa. l.vtilium.

**voluntaria.*

i *Licet.* hoc speciale in dote: vt .ff. de impen. in re. do. fa. l.pro voluptariis. aliàs etiã talia repetuntur ex voluntate domini facta: vt.ff. de in rem ver. l.quòd si seruus.§.sed si mutua.&.§.necnon. & facit.s.de rei vin.l.domum.

k *Vt sit.* refert se ad omnia prædicta.

pateat omnibus maritis rerum amotarum[a] iudicium. ℣ Sileat[b] ob liberos retentio, cùm ipse naturalis stimulus† parentes ad liberorum suorum educationẽ hortetur:[c] ne† varium[d] genus culpę mariti contra vxores excogitent, vt possint eadẽ retentione contra eas vti, cùm & iam imperialibus cõstitutionibus[e] statutũ sit, si culpa mulieris dissolutum matrimonium fuerit, quid fieri oporteat. ℣ Sed nec ob impensas in res dotis factas retentio nobis satis videtur esse idonea.[f] Cùm enim necessariæ quidem expensæ dotis minuãt quantitatem,[g] vtiles autem nõ aliter in rei vxorię actione deti nebantur, nisi ex volũtate[h] mulieris: non abs re est, si quidem mulieris volũtas intercedat, mãdati actionem à nostra auctoritate marito contra vxorem indulgeri: quatenus possit per hanc, quod vtiliter impensum est, adseruari. vel si nõ intercedat mulieris voluntas, vtiliter tamẽ res gesta est: negociorũ gestorum aduersus eam sufficere actionẽ. ℣ Quòd si voluptariæ* sint, licet[i] ex voluntate eius, expensæ: deductio operis quod fecit, sine læsione tamen prioris speciei, marito relinquatur: vt sit[k] omnium retentionum expeditus tractat°, & ex stipulatu actio merito secundum sui naturam nullam accipiat retentionem.

*Mulier mortua in matrimonio, actio ex stipulatu, secundum suam naturã transit ad hæredes. Salycetus.*

Illo proculdubio in ex stipulatu actione seruando, vt si decesserit mulier cõstante matrimonio, dos non in lucrum mariti cedat, nisi ex quibusdam pactionibus,[l] sed ad mulieris hæredes ex stipulatu actio secundum sui naturam trãsmittatur, siue expressa fuerit, siue ex hac lege inesse intelligatur.

*In actione de dote maritus condemnatur in quantũ facere potest. hoc primo. Mobilia, vel iuris quantitates, & genera in dotem data, restituuntur post annum, soluto matrimonio. immobilia statim. fructus dotis ex tempore matrimonii dissoluti veniũt in restitutione. h. d. vsque ad. §. igitur. Bal. Vel sic: Hæc actio contra virum datur in quantum facere potest: & rerum mobilium & iurium restitutio debet fieri intra annum, rerum verò immobilium incontinenti: & vsuræ debentur à tempore moræ, fructus verò à tempore soluti matrimonii. hoc dicit vsque ad. §. igitur.*

Cũ autẽ[m] in exactione dotis ex stipulatu quidẽ actio naturaliter restitutionẽ dotis à parte mariti vxori ilico[n] & in solidum fieri iubebat, † rei vxoriæ autẽ annua bima° trima die in his quæ pondere, numero, mensura consistunt, exactionẽ pollicebatur, & non in solidũ, sed in quantum maritus facere potest, si non dolo malo suã deminuerit substãtiam: in hac parte rudẽ figuram[p] ex stipulatu damus actioni: vt si matrimoniũ fuerit dissolutũ, nullo pacto[q] adhibito, in tantũ quidem maritus condemnetur, in quãtum facere potest: quia hoc æquissimum est, & reuerentiæ debitũ maritali,[r] si nõ dolo malo versatus est: ℣ cautione[t] videlicet ab eo exponenda, ℣ si ad meliorem fortunã peruenerit, etiã quod minus persoluit, hoc restituere procuret. ℣ Exactio autem dotis celebretur nõ annua bima trima die, sed omnimodo intra annum[u] in rebus mobilibus, vel se mouentibus, vel incorporalibus: [x] cæteris videlicet rebus quæ solo cõtinentur, ilico restituendis: quod cõmune[y] vtriusque fuerat actionis. ℣ Sin autẽ supersederit res mobiles vel se mouẽtes vel incorporales post annale tempus restituere, vel cæteras res statim post dissolutũ matrimoniũ: etiã vsuras æstimationis[z] omnium rerũ quę extra immobiles sunt, vsque ad tertiã partẽ centesimę ex bona fide introducẽdas maritus præstet: fructibus videlicet immobiliũ rerũ parti mulieris ex tẽpore dissoluti matrimonij præstãdis, similiq; modo pẽsionibus, vel vecturis nauium siue iumentorũ, vel operis seruorũ, vel quæstu ciuiliũ annonarũ, & aliis quæ sunt eis similia, parti

l *Pactionibus.* id est pacto facto de dote lucranda si prædeceãt vxor. sic plurale pro singulari ponitur: vt.ff.de orig.iur.l.ij.§.exterium: vt.ĭ.ad.l.Iul.de adul.l.fin.

m *Cum autem.* in supradictis quidem suam naturã exercet hæc actio ex stipulatu, sed in actione datur ei iur rei vxoriæ actionis, vt in quantum facere posit, damnetur: quod intelligitur deducto ne egeat: vt.ff. de reg.iur. l. in condẽnatione personarum.

n *Ilico.* in vtroq; male, quòd ilico, & quòd in solidum.

o *Annua bima.* id est primo anno tertia, secundo tertia, & in tertio tertia: vt.ff. de pac. dot. l.aliud &.ff.de ann. leg.l.iij.in princ.&.ff. de iur. do. l. cum in fundo.§.pen.

p *Figuram.* sumpsit ab actione rei vxoriæ.

q *Pacto.* de retentione dotis, vel de modo, vel de tempore restitutionis dotalium rerũ: vt .ff. de pac. dot. l. de die.& sequẽtibus. Illud autem non valet, quòd teneatur maritus in solidum: vt.ff.solu.matri. l.alia.§.j.

r *Maritali.* vt &.ff.solu.ma.l.alia.§. fin.& l. maritũ,&.ff.de re iudi. l.sunt qui in id.& insti. de act.§.ité si de dote.

s *Versatus est.* in deminuendo substãtiã suã, vt dixit. idé si in re dotali dissipanda dolum cõmisit: & aliàs non est soluendo, licet in eo q aliàs non sit soluendo, cõmiserit dolum: vt.ff. solu.matrimo. l.etiã.§. j.& .ij. & hos duos casus cõprehendit hic secundũ Ioan. quibus tenetur in solidum.

t *Cautione.* forte cum fideiussore: vt ar.ff. solu.ma.l.si cõstante.§. quotiens. sed tunc dic simplici: vt.ff.pro soc. l. verum.§. item videdum. secus in actione de peculio, vbi nõ fit etiam cautio: vt.ff. de pecul. quotiens.§.si semel.

u *Annum.* post solutum matrimonium cõputandum.

x *Incorporalibus.* vt in nominibus: quãdoque tamen incorporalia æquiparãtur immobilibus: vt.ĭ. de præscrip. longi tempo. l.fin. in fi. & .ff. de iure delibe. l. ait prætor. & de re iudi. l.à diuo.§.j.

y *Commune.* scilicet de immobilibus.

z *Vsuras æstimationis.* sic &.s.tit.j.l.fi.§.præterea. & subaudi hic, non solum res principales.

*Restituendi.*

BIU Cujas

a *Restituendis.* vel si malit, petat vsuram æstimationis: vt modo dixi. Vel forte superiora locũ habent cum res deferant esse cul-

*Do quãdo mulier si matrimonium per consanguinitatem separatur si soluitur.*

pa mariti. hic quando extabant, secundum Azo. Sed quid erit ho die vbi soluitur matrimonium per consanguinitatem? nunquid statim reddetur dos, vel post annum. nam non potest dici diuortium, cum non fuerit matrimonium: nec ergo dos? Respõ. statim, argu. ff. de condic. ob cau. l. j. Item quid si rebus æstimatis datis in dotem maritus seruauit sibi electionem: quod potest? Respon. eligat. quod si non faciat, trãsfertur electio in vxorem: vt. ff. de solu. l. j. & ff. de iure do. l. plerumque. §. fin. Item quid si dos consistit in rebus mobilibus tantum: vnde interim se alet mulier? Respõ. de aliis suis bonis. arg. ff. de ven. in possess. mit. l. extraneo. Sed quid si nil aliud habet? Si quidem sunt hæredes patris, cõmunes filij ipsi alant matrem: vt. j. de bo. quæ libe. l. fin. §. ipsum autem. Sed quid si extranei sunt hæredes, vel diuortio est solutum matrimoniũ? Videtur quòd vir vel heredes eius teneantur alere, ex quo habẽt dotem: vt. ff. de ven. in possess. mit. l. j. §. mulier. & l. curator. & argu. ff. ad Trebel. l. imperator. & ff. vt in possessa. l. pen. & ẽ. tit. j. l. vbi adhuc. preterea pro dotis fructibus mulieri dabat alimenta. ergo & hodie alat eam, cum penes se habeat. arg. in authen. quibus mo. natu. effic. sui. §. pen. coll. vij & in auth. de exhibi. §. quoniam. coll. v. & ff. de liber. agno. l. si quis à liberis. §. si vel parens. Item adhuc videtur dubitare primum, cum nec posset nubere secundo: vt argu. pro hoc. ff. de repu. l. fi. & in authen. de nupt. §. soluto. coll. iiij. Item pro hoc. ff. solu. matri. l. si cum dotem. §. fin autem. quasi sint dotis onus alimenta vxoris. econtra dilatio legalis debet esse vtilis viro: vt argu. ff. si cer. pet. l. lecta. & ff. de iudi. l. ij. §. in omnibus. & authent. consti. quæ de digni. §. penul. colla. vj. Sol. Distinguunt quidam, an habet alia bona vnde se alat, vel non: vt primo casu non alatur, secundo sic: vt. ff. de ven. in posses. mit. l. extraneo. *ADDITIO.* Hoc tenent communiter doctores in. l. diuortio. in princ. ff. solu. matrimonio. Ne aliàs tractaretur de dedecore memoriæ mariti, quòd mulier cogeretur mendicare. Et subdit ibi Barto. quòd mulier tenetur intra ipsum annum operari in domo hæredum à quibus suscipit alimenta, ad vtilitatem hæredum, per. l. sicut. iuncta glos. ff. de ope. lib. De quo dic latius vt per eundem Barto. vbi supra.

*Mariti hæredes tenentur alere vxorem alterius.*

b *Igitur.* quia in prioribus capitulis sua vtitur natura actio ex stipulatu iure petitionis dotis: igitur in sequenti vtatur iure retentionis. Hug. Vel secundum Azo. quia petere potest, vt modo dixi, petat & hoc casu, scilicet deducendo.

c *Emerserit.* inter eam, & legatarios.

d *Debitum.* vt & ff. ad leg. Falcid. l. pater. in princip. & ẽ. eo. tit. §. sciendum. licet aditione hæreditatis actio sit confusa: vt. ff. de hære. ven. l. ij. §. fi. & j. ad legem Falci. l. licet.

*Vxor hæres instituta à marito, & grauata legatis, ante omnia deducit dotem: de residuo verò soluit legata deducta Falcidia. hoc dicit vsque ad. §. cúmque ex stipulatu. Bald. Vel sic: Vxor instituta à viro, in ratione Falcidiæ dotem vt æs alienum potest deducere. Salycetus.*

Igitur [b] & in sequenti capitulo sua ex stipulatu actio vtat natura: vt si mulier à marito fuerit hæres instituta, & legis Falci die ratio emerserit: [c] etiã dotis B debitũ [d] liceat ei sicuti alia debita [e] ex substantia mariti subtrahere, & sic [f] quartam partem deducere. [g]

*Accessiones quæ non sunt in fructu, augent dotem: vt partus ancillarum: & quæsita per seruum dotalem extra operam suam, & extra rem mariti. Accessiones vero quæ in fructu censentur, vt fœtus pecorum, & fructus agrorum, & similia, cedunt lucro viri quoad matrimonium consistit, & fructus vltimi anni pro rata temporis diuidun tur. & prædictæ sunt verã in rebus vere dotalibus, id est in inæstimatis: sed quando sunt res æstimatæ, omnes accessiones integraliter sunt mariti tanquam emptoris. & istud sit pro casu, summario, & pro casu in terminis. hoc dicit vsq; ad. §. cautione. Bal. Vel sic: Partus ancillarum dotalium, & C etiam per seruos dotales quæsita extra operas eorum, vel res mariti, pertinent ad mulierem: fœtus vero & fructus pertinent ad maritum: sed pro rata temporis vltimi anni veniunt diuidendi si dos fuit inæstimata: & si tempore diuisionis alter filiorũ dotem vxoris vel nurus detinuerit, præcipuam cautionem de defendendo præstare tenetur cohæredibus. Salycetus.*

Cumque ex stipulatu actio in his casibus [h] quos enumeraUimus, propriam naturam habeat: [i] necessariũ est in sequenti tractatu ea exponere, quæ vel cõmunia [k] sunt vtriusque actionis, vel quę in solam ex stipulatu [l] actionem colligi oportet: vel propria quidẽ rei vxoriæ actionis, exinde autem ex stipulatu actioni accõmodanda. ℣ Itaq; partus dotalium ancillarum, id est quæ æstimatę [m] non sunt, vel quæ serui dotales ex quacunque causa (nisi ex re mariti, vel operis suis) acquisierunt: [n] ad mulierem pertinere [o] vtraque actio similiter voluit. ℣ Fœtus autẽ iumentorũ, & omnia quæ fructuum nomine continentur, ad lucrũ mariti pertineant pro tẽpore matrimonij, [p] siue æstimata, siue nõ æstimata sint. ℣ Sed & nouissimi anni in quo matrimoniũ soluitur, fructus [p] rata tẽporis portione [q] vtrique parti debere adsignari, commune vtriusq; actionis est, in rebus scilicet non æstimatis. Aestimatarum enim rerum maritus quasi emptor, & commodum sentiat, & dispẽdium subeat, & periculum expectet. [r]

*Percipiẽs dotem, tenetur cohæredem seruare indemnem. hoc dicit vsque ad. §. videamus igitur. Bald.*

Cautione videlicet defensionis in specie in qua dotem suæ vxoris vel nurus [s] in familiæ erciscundæ iudicio præcipuam filius defuncti detrahit, secundum propriam naturam [t] ex stipulatu actionis cohæredibus suis præstanda.

*Actio ex stipulatu pro dote profectitia competens, per patris obitum consolidatur in filiam emancipatam, etiam exhæredatã. h. d. vsque ad. §. quo à nobis. Bald. Vel sic:*

A e *Debita.* vt & j. ad legem Falci. l. in imponenda.

f *Et sic.* scilicet omni debito deducto.

g *Deducere.* scilicet de legatis.

h *In his casibus.* sed non in omnibus: vt ẽ. e. §. exactio.

i *Habeat.* id est retineat.

k *Communia.* hoc vsque ad. §. videamus.

l *Ex stipulatu.* hoc in §. videamus.

m *Aestimatæ.* quæ vere etiam dicuntur dotales: vt j. ea. l. §. & cum lex. & idé dicas si sunt æstimatæ: sed conuenit vt soluto matrimonio reddãtur vxori non seruata electione viro: vt j. sol. matrimo. l. j. aliàs secus: vt. ff. de iure dot. l. si mancipia. & facit ff. de iure do. l. plerunque. §. si serui. Azo.

n *Acquisierunt.* adsimilatur ergo maritus fructuario: vt. ff. de pecu. l. hinc quæritur. §. potest. &. §. quæ quæstio.

o *Pertinere.* nõ quòd sint sua, sed facta viri restituuntur hac actione: vt hic, & ff. de acquir. hæredi. l. aditio. & ff. de iur. dot. l. si legato. sic large dicitur pertinere: vt. ff. de verbo sign. l. verbum pertinere.

p *Matrimonii.* vt & ẽ. tit. j. l. pro oneribus.

q *Temporis portione.* fructus dotis mariti sunt: sed ex quo, & vsque ad quod tempus, videndum. Et tu dic quòd duo sunt necessaria vt incipiãt esse viri, scilicet matrimoniũ esse factum, & dotem traditam. nam ante matrimonium fructus capti augent dotem, & non fiunt viri: vt. ff. solu. matrimo. l. si ante. & postea dotis demum ex traditione: vt. ff. solu. matrimo. l. de diuisione. Sequitur vsquequo, & quidẽ toto tempore matrimonij vsq; ad vltimũ annum, & vltimi anni fructus diuiduntur pro rata: vt si per octo menses vltimi anni durauit, habeat vir bessem fructuum, vxor trientem. & incipit vltimus annus habita relatione ad primum, vt & primus incipiat quando prædicta duo interueniunt: scilicet matrimonium, & dos data: vt. d. l. de diuisione. sin autem talis sit fundus, quis bis ferat fructus in anno, eadem ratio est habenda dimidij anni, quæ integri. vel si semel in triennio, eadem triennij, quæ & anni. Quòd si maritus fundum cum fructibus pendentibus restituat, cauere debet vxor de fructibus restituendis pro rata: & si maritus locauit fundum colono, cauebit vxori de restituenda parte mercedis pro rata: vt. ff. sol. matrimo. l. diuortio. & l. si alienam.

*Dotis fructus cuius sunt.*

r *Expectet.* vt & ẽ. titu. j. l. quotiens. & ff. de iure dot. l. plerunque. in princip. §. j. & ij. & l. iij.

s *Nurus.* quæ erat pronurus defuncti, vxor scilicet nepotis: quę omnia præcipere, id est ante partem capere debet hic filius, idémque pater, qui est filius ad auum: vt hic, & ff. fami. erciscu. l. si filia. §. j. & ff. de iu. dot. l. si is. §. ibi. & ẽ. fami. erciscu. l. ij.

*Pronurus.*

t *Propriam naturam.* nõ quòd sub eo modo sit inuenta: sed cum natura sui in singulos competat, ne sine causa onerentur, præstanda est cautio. & facit. ff. de dote præleg. l. j. §. Celsus.

*Videamus*

BIU Cujas

a *Videamus igitur.* quia propria ex stipulatu, & cómunia vtriusque vidimus: igitur propria rei vxoriæ videamus.

b *Decesserit.* lite etiam mota: vt infra eo. §. & hoc ex rei vxoriæ actione.

c *Exhæredata.* etiam bene: vt. ff. de colla. do. l. si pater pro filia. & ff. pro soc. l. si socius §. verum.

d *Actiones.* vt & supra fami. erci. l. ea. & infra si vnus ex plu. hęre. de. vel cre. l j. & ij.

e *Æquissimũ.* adsume, cumq; iuris æquissimum.

f *Visum.* nunquid erit hoc verum etiã quando pater expresse fuit stipulat⁹ quod potest: vt & ff. sol. matri. l. quotiens. in fi? Videtur ꝙ sic: ar. supra. §. illo procul. in fine. & auth. sed quamuis.

g *Recepto.* vt scilicet filia emãcipata habeat dotem præcipuam.

h *Excludere.* vt supra de inoffic. testa. l. quoniam nouella.

i *Maximè.* nam & si nó sufficit, nõ de inofficioso testamento, sed ad supplementum agitur condictione ex. l. vt supra de inoffi. testa. l. omnimodo. Sed hodie iure institutionis debẽt habere quartam, vt testamentum valeat: vt in authen. vt cum de appel. cog. §. aliud. colla. viij. Item in alio corrigitur: quia hodie ad trientem & semissem agitur: vt in authen. de trien. & semis. §. j. colla. iij.

*Institutionis iure debet filiis quarta relinqui.*

k *Hoc testator.* scilicet fieri collationem. hodie autem & si non dicat, dummodo non dicat contrariũ: vt infra de collat. authen. ex testamento.

l *Volumus.* in primo casu quo ad actionem ex stipulatu.

m *Fecerit.* incontinenti in ipsa donatione: vt. ff. de iure dot. l. si dotem. & l. fina. §. j. & ij. ff. de pact. do. l. obres. §. j. & ff. solu. matri. l. si cum dotem. vnde fingitur nec nata mulieri: vt. ff. de noua. l. cum enim. Sed quid si extraneus cum promisit dotẽ, nil est pactus: sed postea cum ex interuallo dat, vult incontinenti paciscirestitui sibi: vir autem nolit? Videtur secundum Hu. quòd extraneus possit, quasi tempus donationis inspiciatur per dictas. ll. & argu. ff. de pact. l. in traditionibus. & solu. matri. l. quotiens. & hoc quidam dicunt. sed Io. contra: quia sibi imputet quòd ab initio non pepigit. Itẽ lex videtur expressa infra tit. j. l. ex morte. in fine. Item ex promissione fit dos. vnde iam vir nouo pacto non est grauandus: vt. ff. de condic. cau. dat. l. si donaturus. & pro hoc. ff. solu. matri. l. ij. in prin.

*Dotẽ promittẽs simpliciter extraneus, an possit tradendo paciscieam sibi restitui.*

*Figere, et præsumere, differunt.*

n *Præsumatur.* id est fingatur. super id enim quod est certum, fingitur: super incerto præsumitur.

*Si filia efficiatur sui iuris morte patris, vel emancipatione, actio de dote consolidatur in eius persona, etiã si à patre fuerit exhæredata: & dos confertur, & in legitimæ portione computatur. Salycetus.*

Videamus[a] igitur quali cremẽto ei de rei vxorię actione accedente, formari decet ex stipulatu actionẽ. Cúmque iuris certi atque indubitati sit, si parens per virilem sexum ascẽdens, dote pro filia vel nepte B prẽstita emancipauerit eam, vel ipse decesserit, [b] in rei vxoriæ actione dotem omnimodo ad mulierem pertinere, etiã si fuerit exhæredata: [c] (quod nõ erat in ex stipulatu actione: ibi etenĩ velut aliæ actiones [d] in omnes cohæredes actio diuidebatur) æquissimum [e] nobis visum [f] est, & in ex stipulatu actione mulierem dotem suam præcipuam accipere, etsi emancipata vel exhæredata sit, vel cum aliis hæredibus scripta.

*Dos imputatur filiæ in legitimam. h. d. Vel sic: Dos quæ ad filiã reuertitur, ei ꝙ legitimã imputatur. h. d. vsq; ad. §. accedit. Bal.*

Quo à nobis recepto, [g] & C aliæ multæ species promptum accipient exitum: cùm dos possit & de inofficioso actionẽ excludere [h] (maximè [i] si sufficit ad quartam) & in collationem ferri, si intestatus paterfamilias decesserit, & testamẽto facto, quãdo hoc testator [k] dixerit. quæ omnia ex stipulatu actio à rei vxoriæ actione accepit.

*Extranens dans dotẽ, nisi sibi paciscatur, donare censetur: & videtur mulier tacitè stipulata. h. d. vsque ad. §. cũ lex. Bal. Vel sic: Extraneus dotem dans vel promittens pro muliere, censetur ei donare, nisi stipulatus vel pactus fuerit sibi reddi. & extraneus dicitur qui nõ habet ꝙ potestate. Sal.* D

Accedit ei & alia species ab rei vxoriæ actione. siquando etenim extraneus dotẽ dabat, nulla stipulatione vel pacto ꝓ restitutione eius in suam personã facto: quisquis is fuerat, mulier habebat rei vxoriæ actionem: quod antea in ex stipulatu actione non erat. Stipulatione autẽ, vel pacto interposito, stipulator, vel is qui paciscebat, habebat vel ex stipulatu, vel præscriptis verbis ciuilẽ actionem. In præsenti autem non sic esse volumus, [l] sed si nõ specialiter extraneus dotem dando in suam personam dotem stipulatus sit, vel pactum fecerit: [m] tũc prę sumatur [n] mulierẽ ipsam stipulationem fecisse, vt ei dos ex huiusmodi casu accedat. Neque [o] enim in hac specie volumus videri extraneum tacitam stipulationem fecisse: ne quod pro mulieribus introduximus, hoc aduersus mulieres [p] cõuertatur. Immo magis in huiusmodi dotib⁹ quæ ab extraneis dãtur, vel promittuntur, ipsa mulier fecisse videatur tacitam stipulationem: nisi expresim extraneus sibi dotẽ reddi pactus fuerit, vel stipulatus: cũ donasse magis mulieri, quàm sibi aliquod ius seruasse extraneus nõ stipulãdo videatur. ꝟ Extraneũ autem intelligimus omnem citra parẽtem per virilem sexum ascendentem, & in potestate [q] dotatam personam non habẽtem. * Parenti enim tacitam [r] ex stipulatu actionem damus.

*Actio ex stipulatu pro dote consolidatur in persona filiæ, sicut actio rei vxoriæ mortuo patre. Salycetus.*

Et hoc ex rei vxorię actione simili modo ex stipulatu actioni accõmodãdum est. siquãdo etenim post dissolutũ matrimonium dos à patre eius petebat: si quidẽ rei vxorię fuerat actio, nõ poterat sol⁹ pater sine cõsẽsu filię suæ agere. & si necdũ actiõe mota ab hac luce fuerat subtract⁹, & si lis cõtestata [s] esset, ad filiã quasi ꝓpriũ patrimonium [t]

A o *Neque.* scilicet vt tacita sit stipulatio.

p *Mulieres.* quod esset si extraneo tacita stipulatio quæreretur: quod esse non debet: vt hic, & supra de leg. & consti. l. quod fauore. & de fide instru. l. plures. & de procu. l. non eo minus. & de secun. nup. l. generaliter. & ff. de mino. l. si iudex. & facit. ff. de pac. do. l. cum dos.

q *In potestate.* videtur ergo duo necessaria: quòd sit de ascendentibus, & quòd habeat ĩ potestate. sed videtur sufficere primũ. ff. de iur. dot. l. profectitia. §. pe. & ff. de repu. l. si filia. & ff. de euic. l. pater filiã. & solut. ma. l. si ab hostibus. & l. filię meę, quæ fuit contra. Sol. secundum Io. ibi pater fuit stipulatus dotem, quam pro emancipata dabat. Vel secũdũ alios lege hic, & præter habentẽ &c. sicut est pater adoptiuus. & primi pars capiat ascendentem sue habeat in potestate, siue non.

r *Tacitam.* Sed quid si stipuletur? videtur nõ valere propter tacitam. Sed die fingitacitam non natam, licet sit nata: vt. ff. de nou. l. cũ enim. Alij dicunt nec natã: quia nec omnis numeratio obligat: vt. ff. si cer. pe. l. non omnis.

s *Lis contestata.* Nota speciale, etiam lis contestata non transire actionem ad hæredes: vt hic, & infra solu. matrimo. l. ij. & supra ca. l. §. videam⁹. Et secundus: vt. ff. de opti. lib. l. si operarum iudicio. regulariter contra: vt institu. de perpe. & tempo. act. §. pe. Item ad cõsensum dic quòd pater filia demũ consentiente agit: vt hic, & ff. de solut. l. qui hominem. §. si gener. & l. si cum Cornelius. & ff. sol. matrimo. l. ij. §. j. & ff. de iure dot. l. post nuptias. vbi tamẽ semper videtur cõsentire, nisi causam habent contradicendi, & contradicat: vt. ff. solu. matri. l. ij. §. voluntate. & l. dotem. sed & ipsi filia sine patre quandocunque agit: vt. ff. sol. matri. l. si cum dotem. §. eo tempore. & §. sequen. sed licet pater exigat, tenetur filiæ seruare pro alio viro: ideo ponitur hic authen. sed quamuis.

t *Patrimonium.* sic. ff. de minori. l. iij. §. sed vtrum. in fi. §. & supra titu. j. l. in rebus. Accursius.

Sequitur authen. sed quamuis &c. quæ est in auth. de æquando. §. quia vero. coll. vij.

*Sed quamuis.* ]C A S V S. Lex Codicis dicit quòd pater potest pro dote agere. hęc authen. addit quòd si agat, debet eam dare filiæ suæ, si vult demum nubere. non potest enim eam pater deminuere, nisi forte substantia patris aliquo casu deminuta fuis-

ta fuisset: quia tunc pater filiam suam in quantum pati possent facultates suæ, dotare posset.

a *Deminuere.* promissam autem dotem primo viro, licet ei deminuere secundo viro ante matrimoniū, vel post incontinenti: vt.ff.sol.matrimo. l. quotiens. si autem patre viuente filia nubat: si quidem instituatur cum extraneis, percipiet dotem. si cū fratribus, conferet dotem: vt supra commu. vtriusque iud. l. fin.

b *Mensuram.* nisi nubat cōtra velle patris: vt supra de nup. l. si vt proponis. ij.

c *Fortuita.* quam ipse pater debet probare: vt in corpore authē. & arg. infra de testa. l. publicati. si autē ipsa dedit priori, tantundem viro dare debet secūdo: vt.ff.de iudo. l. dotem. j. si extraneus, qui sit pactus sibi reddi, dedit primo viro, non est dos secundo viro: vt.ff.de iu.do. l. stipulationem. & l. seq. nisi consentiat denuo: vt argu.ff.de pac. do. l. cum maritus. §. Titius.

*Finit glossa authenticæ.*

d *Et cum lex.* duo dicta legis Iuliæ recitat.

e *In prouincialibus.* ex differentia enim locorū &c. vt supra de tēp. in integ. resti. l. superuacuam.

f *Cum autem.* in loco correxi, & in alienatione nō videtur corrigendū. sed & ibi corrigo.

g *Donauim⁹.* vt supra ea. l. §. j. Accursius.

h *Voluerit.* quod potuit ea consentiente.

i *Hypotheca.* quas habet in rebus viri: quarum hypothecarū iuri potest renunciari, vt subiicit. & supra ad Velleia. l. etiam. quia ergo sic minui potest ius mulieris, seruetur ei pro re dotali de facto alienata rei vindicatio secūdum Hugo. Alij dicūt ī hypothecis quas habet in rebus dotalibus inæstimatis: quæ quia factæ sunt mariti, & obligatæ sunt mulieri pro dote: vt in his non teneat renunciatio. in æstimatis secus: vt subiicit. Tertij sic, licet mulier cōsentiat marito alienanti fundum dotalem: non tamen præiudicat ei. in hypothecis enim præiudicat, non in rebus dotalibus, cum vir non est soluendo: vt supra tit. j. l. in rebus prima placet.

*Mulier cōsentiēs marito alienanti fundū dotalē, non præiudicat sibi in hypothecis quas habet in rebus dotalibus inæstimatis.*

k *Addito.* per hoc quod addatur, &. l. Iuliam corrigimus, vt fundum &c.

l *Alienare.* si contra fiat, ipse vir vindicat: vt supra de rei vindi. l. doce. non mulier, nisi soluto matrimonio. & hoc licet iurauerit vir, vel vxor, vel vterque: vt supra de legi. & consti. l. non dubium. & infra de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. Sed quid de mobilibus? Videtur quòd permittat, eo q̄ de immobilibus vetat. arg. ff. de iudi. l. cū prætor. Iteē pro hoc quòd seruum dotalē manumittit: vt infra de ser. pi. da. ma. l. j. Vel dic speciale libertatis fauore. concor. institu. quib. alie. li. in prin.

m *Anastasiana lex.* quā habemus supra ad Velleia. l. iubemus.

n *Nūcupatur.* vt supra ea. l. §. itaque partus.

o *Contra leges.* quod erit si speciali pacto naturam dotis immutet. & quæ valent, & quæ non, habes. ff. de pac. dota. l. si pater dotem. per totam legem. & l. de die. & l. seq. Ac cursius.

p *Ex Theodosiana.* vt infra de repud. l. si cōsensu.

q *Vel nostra lege.* vt infra de repu. l. fina.

r *Anastasiana.* vt infra de repu. l. si constante.

dos reuertebatur: quod non erat in ex stipulatu actione. ibi enim & solus actionem habebat, consensu filiæ non expectato: & si decedebat, ad suos hæredes transmittebat. sed rei vxoriæ ius, & in ex stipulatu actionem transponere, satis humanum, satis pium, satis vtile matrimoniis est.

IN AVTHEN. DE æqua. dot. §. quia verò iam. colla. vij. constit. viij.

*Patri dotem filiæ ad se reuersam ea denuo nubente, non licitum est minuere: nisi eius patrimonium fortuito fuerit deminutum. Baldus & Salycetus.*

SEd quamuis dos potestatis siue pactionis iure ad patrē redeat: non tamen licet ei filia denuo nubente deminuere [a] priorem dotis mensuram, [b] nisi fortè substantia sua decrescat aliqua fortuita [c] clade. tūc enim amplius secundo marito in dotem præstare non cogitur, nisi quantū facultates eius patiūtur.

*Finit authen. Sequitur textus legis Codicis.*

*Res dotalis nō potest obligari vel alienari etiam mulieris accedente consensu: licet in aliis rebus mariti mulier possit renūciare iuri hypothecarum. Baldus. Vel sic: Fundus dotalis vbique positus, non potest alienari vel obligari etiam consentiente muliere. Salycetus.*

§. I. Et cum lex [d] Iulia fundi dotalis Italici alienationē prohibebat fieri à marito non consentiente muliere, hypothecam autem nec si mulier cōsentiebat: interrogati sumus, si oporteat huiusmodi sanctionem nō super Italicis tātummodo fundis, sed pro omnibus locū habere. ⁊ Placet itaque nobis eādem obseruationem non tantum in Italicis fundis, sed etiam in prouincialibus [e] extēdi. ⁊ Cū autem [f] hypothecam ei etiam ex hac lege donauimus: [g] sufficiens habet remedium mulier & si maritus fundum alienare voluerit [h]. Sed ne & consensu mulieris hypothecæ [i] eius minuantur, necessarium est & in hac parte mulieribus subuenire: hoc tantummodo addito [k], vt fundum dotalem non solum hypothecæ titulo dare nec cōsentiente muliere maritus possit, sed nec alienare [l]: ne fragilitate naturæ suæ in repentinam deducatur inopiā. Licet enim Anastasiana lex [m] de consentiētibus mulieribus, vel suo iuri renunciantibus loquatur: tamē eam intelligi oportet in rebus mariti, vel dotis quidē æstimatis, in quibus dominium & periculum mariti est. ⁊ In fundo autem non æstimato, qui & dotalis propriè nuncupatur [n], maneat ius intactū, ex lege quidem Iulia imperfectum, ex nostra autem auctoritate plenum, atq; in omnibus terris effusum, non tantum Italicis, & sola hypotheca conclusum.*

*Pacta dotalia, quæ dotis conditionem deteriorem non reddunt, sunt seruanda. h. d. vsque ad fi. l. Baldus. Vel sic: Pacta dotalia quæ non sunt contra legem, sunt obseruanda. & hæc lex corrigit omnes alias sibi contrarias: & sibi locum vindicat in dotibus post hanc constitutionem datis, vel promissis, non ante. Salycetus.*

Illud etiam generaliter præsenti addere sanctioni necessarium esse duximus, vt si qua pacta interceserint vel pro restitutione dotis, vel pro tempore, vel pro vsuris, vel pro alia quacunque causa, quæ nec cōtra leges [o], nec contra constitutiones sunt: ea obseruētur. ⁊ Sin autem repudio matrimonium fuerit dissolutum: omnia iura quę ex Theodosiana [p] vel nostra lege [q] descendunt, immutilata custodiantur. ⁊ Similíque modo ea quæ Anastasiana [r] lege pro his quæ bona gratia separantur, enumerata sunt, firma illibatáque permaneant. Et generaliter quicquid sacratissimis constitutionibus, vel libris prudentium cautum est, quod non contrarium huic legi inueniatur: & hoc in sua maneat firmitate, & ex stipulatu actioni aggregetur, licet in re vxoria tractatum est. ⁊ Quæ omnia in his tantummodo dotibus locū habere censemus, quæ post hāc legē datæ fuerint, vel promissæ, vel etiam sine scriptis habitæ. instrumenta enim iam confecta viribus carere non patimur, sed suum expectare euentum. D. Kalend. Nouemb. Lāpadio & Oreste Coss.

*TITVLVS XIIII.*

## DE PACTIS CONVENTIS tam super dote, quàm super donatione ante nuptias, & paraphernis.

*DE PACTIS conuentis tam su. &c.*

*Dixit de constitutione & obligatione & actione dotium, & donationū propter nuptias: super quibus quia fiūt quædam pacta, de his dicit, & de paraphernis: quod dicitur à para quod est iuxta: & pherna quod est dos, quasi iuxta dotē, scilicet quod vxor præter dotem secum ducit: vt.ff. de iure do. l. si ego. §. dotis. & supra de dona. ante nup. l. fina. in principio.*

*Cōtinuatio.*

*Paraphernа vnde dicantur.*

LEgem.] CASVS. Dans quis dotem pro alumna sua, pactus est eam sibi reddi in casu solu. matri. an ex tali pacto agi possit, quæritur? Respond. quòd sic. videbatur quòd nō: quia est nudum pactū: quod verum non est, quia iteruenit pecunię numeratio.

*Legem*

** effusum: & nō tātū in Italicis, sed in omnibus, & non solū in hypotheca, sed etiā in alienatione cōclusum.*

*Ista lex est de verbo ad verbum. ff. de pact. & hoc dicit: Pacta nuda etiam super dote non sunt seruanda: & non dicitur nudum quod coharentia contractus seu traditionis est vestitum. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Nicæ.

LEgem[a] quam dixisti cum dotem pro alumna[b] dares, seruari oportet: nec obesse tibi debet, quod dici solet, [c]ex pacto[d] actionem non nasci. tunc enim hoc[e] dicimus[f] cum pactum nudum[g] est: alioquin cũ pecunia datur[h], & aliquid de reddenda ea conuenit, vtilis[i] est condictio.[k] PP. VII. Kalendas Feb. Albino & Aemiliano Coss.

*Maritus adsignare debet fructus dotis vxori pro suis alimentis: nec potest eos condicere. Baldus. Vel sic: Fructus dotis ex pacto versi in alimenta mulieris, non possunt repeti. Salycetus.*

II. Imperator ANTONINVS A. Theodotæ.

FRuct[o] prædiorũ in dotẽ datorũ, si secũdũ pactũ sumptibus tuis [l] tuorumq; seruierunt: repeti nõ posse, [m] ambigere nõ debes. Dat. XI. Kal. April. Antonino. A. IIII. & Balbino Coss.

*Pactum de dote retinenda, prætextu liberorum ipsi mulieri dotem repetenti non obest. Baldus. Vel sic: Pactum contra fauorem dotis non valet. Vel sic: Pater mulieris non potest pacisci vt viro præmortuo liberis existentibus pars dotis retineatur pro liberis. Salycetus.*

III. Impe. GORDIANVS A. Torquatæ.

QVamuis pater tuus cum te nuptui collocaret[n], pact[o] sit, vt si maritus tuus superstitib[o] filiis communibus in matrimonio decessisset, pars dotis liberorum nomine retineatur: eiusmodi tamen conuẽtio, quò minus actionem integrę dotis habeas, proficere nõ potest. [o] Dat. VI. Id. Ian. Gordiano. A. & Auiola Coss.

*Ex pacto matris filio nõ quæritur actio. Baldus. Vel sic: Pactum matris non prodest filio etiam in dote restituenda, vt cõtra patrem detur actio: sed propria filii stipulatio sic. Salycetus.*

IIII. Idem A. Agatho.

B PActum dotale, quo matrem conueniisse cum patre tuo [p] proponis, vt si in matrimonio decessisset, tibi & fratribus tuis dos [q] restitueretur: si stipulatio ex persona vestra, cum in potestate patris constituti non essetis, [r] minus legitima [s] intercessit: defuncta ea in matrimonio, actionem [t] vobis quęrere nõ potuit. Sed si obligatione verborum rite intercedente, dotis petitionẽ habere potuisti: [u] maximè [x] si adhuc vinculis potestatis patriæ nõ attingeris, petitionẽ exequi non prohiberis. PP. V. Id. Iun. Sabino & Venusto Coss.

C *Pactum inutile nõ habet vim pacti, nec vim vltimæ voluntatis. Baldus. Vel sic: Pactum de futura successione non valet etiam inter maritum & vxorem. h. d. secundum glo. Vel sic: Pactum vt bona mulieris post eius mortem pertineant ad maritum, non valet. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Claudio.

HAEreditas extraneis [y] testamento datur. Cum igitur adfirmes dotali instrumento pactum interpositum [z] esse vice testamenti, vt post mortem mulieris bona eius ad te pertinerent, quæ dotis titulo

D hæreditas testamento non pactis dari consueuit. Vel dic: Pactum fuit inter virum & vxorem, vt bona mulieris ad Titium post mortem suam peruenirent. iure testamenti petere hæreditatem non potest, quia nec mulier eum instituit: nec iure pacti, quia alteri pacisci &c.

a *Legem.* id est pactionem, vt ibi dos redderetur in casu dotis reddendæ.
b *Pro alumna.* scilicet quam aluisti.
c *Solet.* vt. ff. de pact. l. iurisgentium. §. quinimmo.
d *Ex pacto.* scilicet nudo.
e *Hoc.* id est hãc regulam.
f *Dicimus.* scilicet habere locum.
g *Nudum.* quod vestitur multis modis: vt no. supra de pact. l. legem. quorum vnus hic sequitur.
h *Datur.* vt fuit in nostro casu.
i *Vtilis.* id est efficax.
k *Condictio.* scilicet certi generalis, quę ad omnia certa datur: vt ff. si certum peta. l. certi condictio. in prin. Vel id est præscriptis verbis: vt infra de dona. l. legem. quæ cum sit personalis, condictio dicitur: vt insti. de act. §. appellamus. hæc autem vera, nisi in casibus quos no. supra de vsur. l. iij.

FRuctus.] CASVS. Fecit maritus pactũ cum vxore de fructibus fundi dotalis, vt se suósque aleret. elapso triennio vult vir pœnitere. an fructus quos mulier medio tẽpore suscepit, repetere possit, quæritur? Dicitur quòd non. Vel dic secundo quòd maritus fructus perceperit, & ex eis vxorem & eius familiam alebat. si dissoluatur matrimonium, nunquid mulier poterit repetere fruct[p]? Dicitur quòd nõ. & hoc casu loquitur viro primo, postea mulieri.

l *Tuis.* ô mulier. & sic vir nõ petet à te quasi donum: vt. ff. e. l. iiij. in fi. & l. si pater. §. ex pactis. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si quis pro vxore. §. fi. Sed cõtra supra de iur. dot. l. pro oneribus. Sol. vt ibi. Vel dic quòd viro loquitur: & quod dicit secundum pactum, scilicet tacitum. & quod subiicit, seruierunt: ideo dicit, quia secus si non seruierunt: vt. ff. de exceptio. do. l. fina. in princi. prima placet. & facit. ff. de pact. do. l. quæris.

m *Posse.* per maritum.

QVamuis.] CASVS. Pater dans dotem pro filia, pactus est cum marito de danda medietate dotis filiis decedente marito in matrimonio. an valeat pactum? Dicitur quòd non, sed pater, vel filia (quod verius est) totam dotem repetere potest.

n *Nuptui collocaret.* data prius dote, & sic ex interuallo. secus si in ipsa donatione: vt. ff. de pact. do. l. quæris. & supra de iure dotium. l. cum à socero. Vel verius hic de aduentitia dicit. Vel pactum non stipulatio fuit: vt supra de iure do. l. auia. quia tenetur denuo dotare.

o *Non potest.* scilicet hæredibus viri: vt. ff. eo. l. ij. & est ratio vt. ff. solu. ma. l. j. & ff. de iure do. l. ij.

PActum.] CASVS. Mulier pacta est cum marito de reddenda dote filio communi emancipato à patre, si in matrimonio decesserit. an filius dotem petere possit, quæritur? Distinguitur: aut filius stipulatus est eam sibi reddi, aut non. si sic, repetet, nec tamen ex pacto mulieris filio sit actio quæsita. si non, non repetet.

p *Cum patre tuo.* cui est data dos constante matrimonio.
q *Dos restitueretur.* tunc vel olim data.
r *Non essetis.* & ideo à patre stipulari potuissetis.
s *Minus legitima.* quia forte nulla.
t *Actionem.* directã, sed vtilem sic: vt infra e. l. pater. & ff. so. ma. l. Caius. Alij dicũt speciale in auo & nepote propter rationem quæ redditur in dicta l. Caius.
u *Potuisti.* ex vestra stipulatione. non dicas ex pacto mulieris: vt infra de inuti. stip. l. si auia.
x *Maximè.* abunde, ne sit contra insti. de inut. stipu. §. item inutilis. sic & infra de mate. l. fi. §. ij. Alij q[u] erat dos aduentitia, super qua tenebat stipulatio inter patrem & filium. Vel secundum R. erat hic dos ex peculio castrẽsi, vel quasi: qui dixit quòd etiã in potestate manens filius hanc posset stipulari, si castrensi peculio eam cedere voluisset parens.

HAereditas.] CASVS istius l. ponitur i glo. magna: sed clarius dic quòd mulier pacta est cum marito, vt post mortem ipsius mulieris omnia bona sua ad eum peruenirent, decessit mulier relictis hæredibus ex testamento, vel ab intestato: maritus vult vindicare illam hæreditatem ostendens instrumentum dotale, in quo continentur prædicta: nunquid potest? Dicitur q[u] non: quia hæreditas testamento non pactis dari consueuit. Vel dic: Pactum fuit inter virum & vxorem, vt bona mulieris ad Titium post mortem suam peruenirent. iure testamenti petere hæreditatem non potest, quia nec mulier eum instituit: nec iure pacti, quia alteri pacisci &c.

y *Extraneis.* extraneũ appellat eũ qui ab intestato nõ succedit.
z *Interpositum.* inter virum & vxorem. dic pactum factum, vt bona mulieris ad te tertium extraneum pertineant post mortem mulieris: & hoc quidem non valet iure testamenti, vt hic: nec iure pacti: vt supra. l. proxi. Vel dic secundo, vt ad te scilicet virum pertineant. & hoc idem non valet iure dotis, quasi in id tẽpus constitutæ, quo matrimonium deficit: sicut nec vsusfructus post mortem fructuarij constitutus: vt. ff. de vsufru. l. Titio cum morietur. nec etiam valet iure testamenti, cum non interueniat testamentum, sed pactum. vt hic: quæ discrepant, cum alterum scilicet testamentum possit mutari ex sola vnius voluntate, alterum non. Item alterum scilicet pactum dimittit hæredem obligatum: quod non eodem modo facit testamentum. Item alterum ex vnius, alterum ex duorũ ad minus volũtate pẽdet. alterũ sine traditione transfert dominium, alterum non. Accursius.



BIU Cujas

a *Tibi.* scilicet extraneo: secundum primum casum. Vel dic, tibi viro, secundum alium.

b *Nulla actione.* neque reali, neque personali. Item neque directo, neque iure fideicommissi. Item nec vt tua, nec vt tibi debita, vt fiant tua. & facit supra de pac. l. licet. Si autem à muliere bona eius post mortem suam aliquis stipuletur, valet: vt supra vt act. ab hære. l. j.

c *Successores eius.* id est heredes mulieris nõ agent contra virum ad obseruandum pactum. Accursius.

*Siconuenit.* ] CASVS. Pater ex suo dans dotem pro filia, conuenit vt si filia in matrimonio decederet, q̃ dos penes maritum remaneret: an valeat pactio? Dicitur quòd sic: quia potuit pater conditionem suam in hoc casu deteriorem facere per tale pactum: cũ ei soli competebat dotis repetitio.

d *Siconuenit.* scilicet inter socerum & maritum.

e *Rescripsum.* vt. ff. sol. ma. l. quotiens. & supra de iure dot. l. cum à socero. & ff. eo. l. cũ dos. & facit supra eo. l. quãtis. & ff. sol. ma. l. ij.

*Pater.* ] CASVS. Si pater pro filia nubẽte genero dotem dederit, & pactus est eam in casu soluto matri. morte filiæ filiis prioris matrimõij redi: an eam petere possint, quæritur? Dicitur quòd sic: non actione directa, sed vtili ex æquitate: quia directa per pactum aui eis non erat quæsita. Vel sic: Pactus est eam reddi nepotibus ex eodẽ matrimonio, quod est difficile, vt filij habeant patrem suum obligatum. Vel dic: Pactus est nepotibus ex filio, qui erant in eius potestate, quibus vtilem quærere potuit: vt. ff. de verbo. obli. l. cuicunque. Prior positio verior est.

*Quis alteri nemo nolente filio, patre, auo nostro, nec ille filio nec pater nolente filio stipulatur.* *Pactus. Nepotibus. Actionem. Actio. Pactus est patrem suum obligatum. Salycetus.*

f *Nepotibus.* ex ea natis ex alio matrimonio. alij ex eodem matrimonio: quod est difficile, vt filij suum patrem sic habeant obligatum. Vel dic, ex alio matrimonio habuerat eos. Vel dic de nepotibus ex filio, quos & in potestate habet, quibus quærit vtilem: vt. ff. de verb. oblig. l. quodcunque. §. ij. ADDITIO. Istam lecturam tenet hic Barto. dicens eam esse veram, superiorem vero falsam: quia per ascendentes ex linea materna non quæritur actio vtilis, nec directa.

g *Actionem.* scilicet directam.

h *Actio.* vt dicta. l. quodcunque. & facit supra ad exhiben. l. si res. & infra de don. quæ sub modo. l. quotiens. & ff. solu. matrimo. l. Caius. Sed contra supra de iure dotium. l. si genero. Solu. vt ibi. Item sumunt hic argu. quidam quòd vtilis actio non nascitur, sed accommodatur, vel ex æquitate datur. & est pro eis. ff. rem pupilli saluam fore. l. non quasi. vbi non nascitur ipso iure, sed datur: licet potest dici dari, siue accommodari, & etiam nasci quandoque.

*Ac lege.* ] CASVS. An maritus de rebus mulieris paraphernalibus, quas extra dotem habet, muliere contradicẽte pro suo arbitrio disponere possit, quæritur? Dicitur quòd non: licet alias res arbitrio viri gubernandas committat: cum & ipsa marito committitur gubernanda.

tibi [a] non sunt obligata: intelligis nulla te actione [b] posse conuenire hæredes seu successores eius, [c] vt tibi restituantur, quæ nullo modo debẽtur. PP. Non. Februa. ipsis AA. & Coss.

*Pater potest iuri suo præiudicare per pactum in dote quam dedit pro filia. Bald. Vel sic: Pactum initum cum patre filiam dotante, vt ea mortua in matrimonio viri cedat lucro, valet. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Rufo.

SI conuenit [d] vt in matrimonio vxore defuncta, dos penes maritum remaneret: profectitiæ dotis repetitionẽ huiusmodi pactũ inhibuisse exprorati iuris est: cum deteriorem causam dotis, in quem casum soli patri repetitio cõpetit, pacto posse fieri, auctoritate iuris sæpissime sit responsum [e]. Da. V. Non. Maij ipsis AA. Coss.

*Ex stipulatione aui potest quæri nepotibus suis. Baldus. Vel sic. Auus paternus potest stipulari dotẽ restitui nepotibus mortua filia in matrimonio. Salycetus.*

VII. Iidem AA. & CC. Phileto.

PAter pro filia dotem datam genero, ea prius in matrimonio defuncta, nepotib' [f] pactus restitui: licet his actionẽ [g] quærere non potuit [h]: tamen vtilis eis ex æquitate accommodabitur actio. Dat. XIIII. Kal. Ianuarij Nicomediæ. CC. Coss.

*Vir in paraphernalibus nullum habet ius, nec exercitium vxore prohibẽte. Vel sic: Vir non habet administrationẽ rerũ paraphernalium, si vxor contradicit. Bal. Vel sic: In rebus paraphernis muliere prohibente vir se non potest immiscere. Salycetus.*

VIII. Impp. THEODO. & VALENT. AA. Hormisdæ præfecto prætorio.

HAc lege decernimus, vt vir in his rebus quas extra dotem mulier habet, quas Græci parapherna [i] dicunt, nullã vxore prohibẽte habeat cõmunionem, nec aliquam ei necessitatẽ imponat. Quanuis enim bonum [k] erat mulierẽ quæ seipsam marito committit, res etiã eiusdem pati arbitrio gubernari: attamen quoniam conditores legum æquitatis cõuenit esse fautores [l], nullo modo (vt dictum est) muliere prohibente virum in paraphernis se volumus immiscere. Dat. Idib. *

*Æqualitas est seruanda in pactis appositis de lucrando super dote, & donatione propter nuptias secundum. l. C. quotitatiuè, secundum authen. etiam quantitatiuè, secundum consuetudinem neutro modo. h. d. tex. C. & auth. cum glo. hic. Itẽ ille qui dat vel promittit dotem pro muliere, tacitè donare, & ipsi mulieri prouidere videtur, nisi sibi restitui paciscatur. Baldus. Vel sic: Pacta de lucrando super dote & donatione propter nuptias interposita debẽt esse æqualia in quoto, non in quanto, à quocunque dos vel donatio detur: hodie vero in his authen. æqualitas seruatur. Salycetus.*

IX. Imperatores LEO & ANTHEMIVS AA. Nicostrato præfecto prætorio.

EX morte cuiuscunque personæ, siue mariti, siue mulieris, eandem partem, [m] nõ pecunię quantitatẽ, tã virũ ex dote, [n] quàm mulierẽ ex ante nuptias donatione [o] lucrari decernimus: veluti si marit' mille solidorũ ante nuptias donationẽ cõfecerit, licebit mulieri & minoris & amplioris quantitatis dotem offerre, & marito similiter [p] ante nuptias donationem. [q] Hoc tamen obseruandum est, vt quantam [r] partem mulier stipuletur sibi lucro cedere ex ante nuptias donatione si priorem maritum mori contigerit, i *Parapherna.* Galli peculium appellant: vt ff. de iure dotium. l. si ego. §. dotis. Accursius.

k *Bonum.* vt & infra ne fide. do. den. l. ij. Et sic nota aliud bonum, & aliud æquum. & æquum præfertur: vt supra de iudi. l. placuit. & quandoque bonum præfertur: vt in vsucapione: vt. ff. de vsucap. l. j. quæ plene dixi. ff. de iusti. & iure. l. j. in prin. Itẽ nota hic non cogi quem ad bonum. sic &. ff. de in lit. iur. l. videamus. §. sed neque. Argu. contra supra de Iudæis. l. cœlicolarum. & ff. de peri. & commo. rei ven. l. j. §. licet.

l *Fautores.* vt. ff. de eo quod certo lo. da. opor. l. quòd si Ephesi. §. fin.

*Ex morte.* ] CASVS. Si marit' facit donationem in mulierem propter nuptias, & ipsa ei dotem dat: non refert an dotis quantitas sit maior vel minor quàm quantitas donationis, vel econuerso. & hoc in prima. Pacta tamẽ quæ fiunt de dote lucranda, vel donatione propter nuptias, debent æqualia esse in partibus: quia si marit' paciscatur de lucranda tertia parte dotis, mulier potest paciscí de lucranda tertia parte donationis propter nuptias. & hoc in secunda. Nec refert quis dedit dotem, an pater vel mater, vel ipsamet mulier, vel extraneus: nec quis pro marito donationem propter nuptias fecerit, &c. & hoc in tertia. Si vero extraneus pro muliere dotem dederit: ipsa eam repetere potest, nisi ille tempore donationis vel promissionis pactus sit vel stipulatus eam sibi reddi. & hoc in quarta.

m *Eandem partem.* id est totam: hoc est, in quotitate, non in quantitate: vt subiicit.

n *Ex dote.* si præmoritur mulier.

o *Donatione.* si vir præmoritur.

p *Similiter.* scilicet licebit offerre minorem quantitatem, vel maiorem, cum mulier mille obtulerit: quæ sunt vera ab initio. augmenta enim post contractum matrimonium facienda, æqualia debent esse: vt supra de dona. ante nup. l. si constante. quæ est contra. &. l. fi. §. sin autem. Alij dicunt quòd hæc trahitur ad illam. Sed hodie etiam ab initio debet esse æqualitas. & sic sequitur auth. æqualitas.

*Dotis & donationis propter nuptias debet esse æqualitas.*

q *Obseruandum.* quamuis non sit necesse quòd constitutio sit æqualis, tamen pacta lucri debent esse æqualia.

r *Quantam.* id est quotam.

*Tantam.*

BIU Cujas

a *Tantam.* id est totam.
b *Vetitum.* scilicet paciscendo non eandem partem. Vel secundum alios pone exemplum eius pacti quod est. ſ. eodem. l. quãuis.
c *Inualidum hoc esse.* hoc per. l. j. proxi. corrigitur: quia maius ad minus reducitur, & sic valet.
d *Ducturo.* viro.
e *Offerre.* sic. ff. de donationibus inter virum & vxorem. l. iij. §. finali. & . ff. de adminituto. l. ita autem. §. gessisse.
f *Is qui.* pater scilicet, vel quilibet extraneus quicunque est, licet ei dicere legem suæ rei: vt. ſ. de rei vxo. act. §. accedit. & . ff. solumat. l. ſi cum dotem. in princ, &. ſ. de iur. do. l. fina, §. j.
g *Oblationis.* quando ante matrimoniũ obtulit: vt, ſ. dixi: siue stipulationis tempore, quando postea daturus erat. & sic tempore dationis non potest sibi pacisi, qui ante simpliciter promiserat: vt & diximus ſ. tit. j. §. accedit.

*Æqualitas.* ] C A S V S. Lex Codicis dicit, quòd potest esse inæqualitas in dote & donatione: auth. dicit quòd quantitates debent esse æquales, & pacta debẽt esse æqualia & in augmento, & in omnibus: quia sicut augetur dos, ita debet augeri donatio propter nuptias.
h *In lucris.* vt tantum ex pacto lucretur vn⁹, quantum & alius.
i *Præstatione.* i. dationе quæ ab initio fit.
k *Cõstitutione.* cũ promittitur, nõ tamen adhuc datur.
l *Pari.* scilicet quantitate. hoc etiam de augmẽtis olim erat: vt. ſ. de dona. ante nupt. l. ſi constante. & l. fin. §. sin autem. sed cum hodie vel nulla fiat donatio, vel alia forma, vel minor: dices hanc authen. per consuetudinem tolli, aut eam loqui tunc tantum, quando pacta lucrorum fiunt. cæterum nulla etiam donatione facta dos constituta tenet.

S *Ed quæ.* ] C A S V S. Lex Codicis dicit quòd maius pactũ deducitur ad minus. Authen. determinat: dicẽs quòd hoc verum est quando mulier promisit dotem, & tradidit: sed si non dedit, nihil de donatione lucrabitur. Item si promisit cẽtum, & dederit. l. pro. l. donationem lucrabitur.

tantã[a] & maritus ex dote partẽ, non pecuniæ quantitatem stipuletur sibi, si constante matrimonio prior mulier in fata collapsa fuerit. & si pactum contra vetitum[b] fuerit subsecutũ: infirmum atque inualidum[c] hoc esse, vt nulla ex eo procedere possit exactio, præcipimus.

¶ Eadem custodiri censemus siue pater pro filio, siue mater, siue ipse ducturus vxorem sui iuris constitutus, siue quilibet alius pro eo ante nuptias donationẽ nupturę dederit, seu promiserit. ¶ Similiq́ue modo siue pater pro filia, siue mater, siue ipsa pro se, sui iuris videlicet cõstituta, siue quilibet alius pro ea vxorẽ ducturo[d] dotẽ dederit, seu promiserit: quoniã & alio pro ea offerente dotem, ipsa eam pro se videtur offerre[e]. Quod adeo verum est, vt & ipsa ab alio pro se oblatam dotẽ in lucrum suum reposcat: nisi fortè is qui[f] eam obtulerit, statim (id est tẽpore oblationis[g] seu promissionis) stipulat⁹ vel pactus sit vt sibi dos prædicta reddatur. D. XV. Kal. Septẽbr. Anthemio. A. II. Cos.

IN AVTHEN. de æqua. do. ſ. j. collat. vij. constitu. viij.

*Hodie inter dotem & donationem propter nuptias debet esse æqualitas tam in constituendo, quàm in eius augmẽto, quàm etiã in pactis de lucrando. hoc dicit. hodie per consuetudinem derogatur: quia vel nulla datur donatio, vel minor. Salycetus.*

AEqualitas omnimodo seruanda est in dote & in donatione antenuptiali, non tantum in lucris[h] exinde prouenturis, sed etiam in prẽstatione[i] & constitutione[k] vtriusque. Augmẽtum quoque vel prorsus nõ fiat, vel ab vtraque parte celebreẽ, pari[l] scilicet quantitate: ne vel eo modo subuertatur æqualitas.

IN AVTHEN. de non eli. secundo nubẽtes. §. fin. colla. j. constit. ij.

SEd quæ nihil ex dote conscripta prẽstitit, nihil omnino viro mortuo percipiet ex donatione. Itẽ quæ min⁹ quàm

A LEge Leonis.] C A S V S. Si pacta de lucranda dote vel donatione sint inæqualia, maius lucrum reducitur ad minus.
m *Lege Leonis.* quæ est. ſ. l. proxi.
n *Adiiciente,* immo dicit ibi in versi. & si pactum. quòd nullum est. Sed dic ꝙ non dicit aliquid, scilicet de hoc quòd maius reducatur ad minus. Vel secundũ alios dicit ibi id pactũ nullum, quod cõtra legem est, quale est ſ. eo. l. quanuis.
o *Clara.* cum nihil sit legi ita proprium: vt in authen. de testa. imper. §. nos igitur omnia. colla. viij.
p *Deduci.* Quid si in dotem nihil fit pactũ maritus vt lucrari possit, vel nulla est dos data, nec promissa: at donatio propter nuptias est data, & de ea lucrada pactum interpositũ fuit? Dicũt quidam pactũ aliquod reduci ad nullum, quasi quod nullum est, sit minus. ff. de verbo. sign. l. minus. Sed Io. dicit quòd valet, & nullũ reducitur ad aliquod. & contra eos & pro Ioã. est. ſ. de dona. ante nupt. l. fin. §. sin autẽ donatio. Item videtur contra. huic. l. ſ. de dona. ante nupt. l. fin. §. similiq́ue modo. Solu. vt ibi.

S *I mulier.* ] C A S V S. Si mulier extra dotem cautiones siue instrumenta in quibus. l. continebantur sibi debita, marito traditi an aduersus debitores agere possit, quæritur? Respon. quòd sic, muliere volente: nec satisfabit eam ratum habituram. Et si exegerit sortem, reseruabit mulieri, & vsuras in alimẽta eius & familiæ suæ conuertet. & hoc in prima. Et si mulier p his cautionibus specialem habet hypothecam, ea debet esse contenta: si non habeat, generaliter omnia bona mariti erunt obligata ex eo tempore quo incepit agere: quia ante poterat per maritum vel per procuratorem experiri. & hoc in secunda. Maritus autem dum cautiones apud eum sunt, tenebitur de dolo, & talem diligentiam adhibebit, qualem in rebus propriis, ne mulier aliquam patiatur iacturam. & hoc in tertia parte. Vinianus.
q *Instrumento.* idem si alio modo habetur. sed sic hic euenit.
r *Ratihabitione.* contra. ſ. de procura. l. maritus. Solu. hic in paraphernalibus, ibi in aliis rebus

x. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ. præfecto prætorio.

B LEge Leonis[m] diuæ memoriæ pacta lucrorum dotis & ante nuptias donationis paria esse sanciente, nec adiicientе[n] quid fieri oporteat, si hoc minimè obseruatũ sit: nos omnia clara[o] esse cupientes, præcipimus disparibus eis factis, maiorem lucri partẽ ad minorem deduci, p vt eò modo vterque minorem partem lucretur. Dat. VIII. Id. April. Constantinop. Decio. V. C. Cos.

*Maritus potest mouere actiones paraphernales quarum sibi sunt tradita instrumenta, & exigere debita: pro quibus restituendis bona sua sunt tacitè obligata: licet vsuras inde perceptas possit in suam & C vxoris vtilitatem conuertere, nisi mulier aliter sibi prospexerit: quia prouisio hominis, legis prouisionem excludit. h. d. & non habemus hunc casum alibi. Bald. Vel sic: Ex sola traditione paraphernalium dicitur maritus factus procurator ad exigendum: ideo agens non cauet de rato, & vsuras potest in communes vsus conuertere: sortem verò debet seruare. & vbi mulier sibi de hypotheca non prouidet, lex ei tacitam hypothecam in bonis viri concedit: & maritus in his eandem diligentiam debet adhibere, quam in rebus suis. hoc dicit, & no. Salycetus.*

XI. Idem A. Ioanni. P. P.

SI mulier marito suo nomina, id est fœneratitias cautiones quæ extra dotem sunt, dederit, vt loco paraphernorũ apud maritum maneant, & hoc dotali instrumento q fuerit adscriptum: vtrúmne habeat aliquas ex his actiones maritus, siue directas, siue vtiles, an penes vxorem omnes remaneant, & in quem euentum dandæ sint marito actiones, quærebatur. ¶ Sancimus itaque, si quid tale euenerit: actiones quidem omnimodo apud vxorem manere, licentiam autẽ marito dari easdem actiones mouere apud cõ petentes iudices, nulla ratihabitione[r] ab eo exigẽda, & vsu-

BIU Cujas

aliis rebus mulieris, quas apud se detinuit. Vel hic in cautione, ibi in aliis rebus. Vel hic constabat de mandato expresso. Vel ve rius tacitè fuit hoc mandatum, eoipso q̃ cautiones viro sic erant traditæ: at ibi nullum expressum vel tacitũ interuenit mãdatum.

*Circa se.* Quid in naturalibus fructibus paraphernalium, tunc scilicet quando nõ est dominium in maritum translatum? prima facie verũ est præsumitur non esse translatum: vt.ff. de usufructibus iure do. l. si ego. §. si do tis? Videtur idem quod de usuris. argu. ff. de usur. l. usuræ. Sed dic q̃ non idem, sed sunt vxoris: vt.ff. ad leg. Falcid. l. penult. in princ. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. si stipulata. §. j. licet ibi non erant paraphernales. & est ratio: quia in exigendo & agendo ex cautionibus labor est: quod non fit in fructibus. Item huic dicto est contra. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si stipulata. §. j.

*Contentam.* quando scilicet ab initio conuenit, secus si ex postfacto, cum iam sit nata generalis tacita: vt argu. ff. de actio. & oblig. l. quotiẽs. Et sunt huic dicto similia: vbi si quis sibi præcauit, quòd lex iam ei non caueat: vt ff. de preca. l. & habet. §. cum quis. &. j. de execu. rei iudica. l. si causam. & ff. de bo. liber. l. & si ex parte. §. fin. & ff. commo. l. si vt certo. §. si de me. & ff. de separa. l. j. §. illud est sciendum. & argu. ff. de col. do. l. pen. Sed contra. ff. de eo quod cer. lo. l. j. &. j. de noua. l. fina. & ff. de re iudi. l. iiij. §. si ex conuentione.

*Dicas.* Item no. hic, quod in vno permittitur, in alio p- hiberi videtur: sic &. ff. de fun. instru. l. quæsitum. §. idem respondit domo ita vt instructa. Sed an idem in dote? Ioan. not. & dicit quòd non, scilicet si sic feciſſet mulier, quòd speciale pignus accepiſſet. Sed argu. contra. ff. de publi. l. j. §. vnde.

*Ex quo pecunias.* sed non ex quo apud eum nomina permanserunt. sic &. ẽ. de do. ante nupt. l. si constante. §. iura etiam hypothecarum. & de secun. nupt. l. hac edictali. §. omnibus.

*Cautiones.* quando non exegerat. & sic ponitur & pro vel. Vel cautiones appellat quas fecerat vir confitendo sibi solutum à debitoribus mulieris. quod non placet, quia illas debitores habent, non vir.

*Ei.* scilicet viro, scilicet quòd mulier decetero non molestet eum petendo ab eo forte cautiones nunc sibi redditas, vel cauebit ei se omnia ab eo recepiſſe confitendo.

*Dolum.* quòd absit. vel si adfuerit, interesse præstetur. Et no. leuem culpam hic tantum venire, sed in alio procuratore etiam leuiſſimam: vt. ẽ. manda. l. à procuratore.

*Dictum est.* ẽ. de dote præsti ta, *sed quia sæpe inuenitur dos cauta à marito, qui confessus est eam sibi numeratam vel traditam, cum non sit, ponit de dote cauta, & non numerata. Azo.*

*Cauta.* à viro, *non numerata à muliere. vel secundo: Cauta à muliere cum est in specie. subaudi & non soluta, & non numerata similiter à muliere, si est in quantitate: & hoc continetur in instrumento dotis pro-*

ras quidem eorum circa se [a] & vxorem expendere: pecunias autem sortis, quas exegerit, seruare mulieri, vel in causas ad quas ipsa voluerit, distribuere: & si quidem in dotali instrumento hypothecæ pro his nominatim à marito scriptæ sint, his esse mulierem ad cautelam suam contentam. [b] Sin autem minimè hoc scriptum inueniatur: ex præsenti nostra lege habeat hypothecam contra res mariti, ex quo pecunias [c] ille exegit. Ante enim habeat mulier ipsa facultatem, si voluerit, siue per maritum, siue per alias personas easdem mouere actiones, & suas pecunias percipere, & ipsas cautiones [d] à marito recipere, securitate ei [e] competente facienda. ℣ Dum autem apud maritum remanent eædem cautiones: & dolum [f] & diligentiam maritus circa eas præstare debet, qualem & circa suas res habere inuenitur: ne ex eius malignitate vel desidia aliqua mulieri accedat iactura. Quod si euenerit: ipse eandem de proprio resarcire compelletur. Dat. Kalend. Nouembr. Lampadio & Oreste. VV. CC. Coss.

## TITVLVS XV.

## DE DOTE CAVTA non numerata.

*Dos nuda confessione non constituitur, sed numeratione. Baldus. Vel sic: Dos confessata non numerata, effectualiter repeti non potest. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. & CC. Dionysiæ.

DOtẽ numeratio, [h] non scriptura dotalis instrumenti [i] facit: [k] & ideo non ignoras ita demum te ad petitionem dotis admitti posse, si dotem à te re ipsa datam probatura es. Dat. XIII. Kalend. Aug. Chilone & Libone Coss.

*Licet non interueniat traditio, si interuenit id quod per traditionem habet confirmare donationem inter virum & vxorem, morte donatoris confirmatur. Bald. Vel sic: Dos & eius augmentum confessata animo donandi, confirmatur morte confitentis. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER. A. Papinianæ.

QVod de suo maritus constante matrimonio donandi animo in dotem adscripsit: si eandem donationem legitimè confectam [l] non reuocauit, [m] qui incrementum doti dedit, & durante matrimonio mortem obiit: ab hæredibus mariti, quatenus liberalitas interposita munita [n] est, peti potest. [o] PP. Non. Decemb. Alexandro. A. III. & Dione Coss.

*Exceptio non numeratæ dotis debet opponi intra annum à die matrimonii morte vel repudio dissoluti. Baldus.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

*Donationis. Vel tertio dic quòd ante confectionem dotalis instrumenti confessus fuit sibi solutam, sed excipit intra triginta dies. si autem post, nullo tempore excipitur vt. ẽ. de non nume. pecu. l. in contractibus. §. 1. sed hodie seruã authen. & l. fin. in fin. huius tituli.*

*Dotem.* ] CASVS. Si mulier dotem promisit marito, nec tradidit, & confessus sit post in instrumento in dotẽ se recepisse, quod non receperit: an mulier aduersus eum agere possit, quæritur? Dicitur quòd non: quia numeratio &c.

h *Numeratio.* vel datio si species sit quæ dari possit, & repeti.

i *Instrumenti.* priuati. secus si publici secundum quosdã. ar. j. arb. tut. l. fi. Sed tu dic: aut confesio ibi continetur tantum, aut preceptio: vt dixim⁹. ẽ. de nõ nu. pecu. l. si ex cautione. Item an probet qui excipit? Respon. nõ: sicut in. d. l. si ex cautione. & facit. ẽ. de proba. l. neque. Item hoc intra tempus: vt. j. l. fi. vel j. l. proxi.

k *Facit.* sed secũdum hoc omnes Bononienses errant in confessione dotis. Sed dic quòd renunciãt exceptioni: aliàs nõ valet, niſi præscriptum sit: vt. j. l. fi. & auth. ibi posita, etiam si ante matrimoniũ: vt. ẽ. de dona. ante nuptias. l. j. & l. quod sponsę.

*Quod de suo.* ] CASVS. Mulier dedit. c c. marito: maritus animo donandi confessus fuit in instrumento se recepisse. ccc. decesit maritus cõstante matrimonio, & ita morte eius confirmata est donatio: an mulier augmentum dotit, scilicet. c. quæ vir confessus est recepisse, posit petere ab hæredibus mariti, quæritur? Dicitur quòd sic.

l *Confectam.* vt per traditionem, vel stipulationem.

m *Reuocauit.* expresim, vel tacitè: vt per diuortiũ: vt. ff. de dona. inter vir. & vxor. l. & ideo. §. j.

n *Munita.* id est confirmata morte donãtis. Vel ideo dicit quatenus, propter legem Falcidiam, quæ eam minuit: vt. j. ad legem Falcidiam. l. in donationibus.

o *Peti potest.* id est mulier petet ab hæredibus mariti: vt. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si quis vxori. Sed contra. ẽ. de dona. ante nup. l. j. ij. respõso. Sol. ibi diuortio solutum fuit matrimonium: hic morte. Vel ibi non interuenit scriptura: hic sic. Item & primum respon. eiusdem. l. est contra. quia dicit quòd ab initio valuit: sed ibi ante matrimonium fuit facta donatio: hic post. Item contra. ff. de dona. inter virum & vxorem. l. Papinianus. vbi dicit tales donationes non confirmari morte, quæ per stipulationem sunt factæ. Sed illud accipe quando post stipulationem non fuit secuta traditio aliqua, vel aliud quod pro traditione habeatur: hic sic: quia aliquid vir animo donandi promisit vxori, & hoc accepto tulit ei postea, & tunc ipse in dotem adscripsit: ex quo datum mulieri, & ab ea postea in dotem traditum videtur. Vel solue vt ibi. Accursius.

*Donatio inter virũ & vxorem, si non interuenit traditio nõ cõfirmatur morte.*

*In dotibus.* ] CASVS. Si mulier promisit dotem, nec tradidit, si maritus scripsit se dotem recepisse: tam ipse, quàm hæredes sui possunt opponere excep. non nu. do. intra annum post solutionem matrimonij, postea non. Viuianus.

*Instrumenti.*

BIU Cujas

IN dotib[o], quas datas esse dotalibus instrumentis [a] cõscribi moris est, cũ adhuc nulla datio, sed pollicitatio [b] tantũ subsecuta sit, liceat non numeratæ pecuniæ exceptionẽ opponere, non solũ marito cõtra vxorem, vel eius hæredes [c], morte mulieris vel repudio dissoluto matrimonio, sed etiam hæredibus mariti cuius morte [d] dissolutum est matrimonium: socero [e] etiam, vel eius hæredibus, [f] si cum filio suo dotẽ susceпisse dotalibus instrumentis scriptũ sit: omníque †persona [g], quam dotem susceпisse vnà cum marito conscribitur, & eius similiter hæredibus: ita tamen, vt intra annum [h] tantum continuum à morte mariti, vel mulieris, vel missione repudij computandũ, ea licentia detur. Dat. Kal. Iun. D. N. Iustiniano. A. II. Cos.

IN AVTHEN. DE tẽp. non solu. pe. super dote. §. generaliter. colla. vij. consti. x.

*Annus de quo in. l. C. nõ corrigitur, quãdo ante biennium matrimonium soluitur. hoc primo. Quod si durat vltra biennium, & non excedit decennium, locus est querelæ vsque ad tres menses, & biennium cõputatur in his annis. hoc secundo. Quòd si matrimonium dissoluatur post decennium, querela denegatur. hoc tertio. Et minori curvit hoc tempus: ideo restitutio est necessaria. Baldus.*

QVod [i] locum habet, si intra biennium soluatur matrimonium. si autem vltra biennium vsque ad decimum annũ [k] extendatur: & ipsi [l] marito, & hæredi eius intra tres mẽses querela permittitur. Sed si decennium transcurrerit: [m] omnino querela denegatur, p̃missa restitutione in integrum præfinita, & specialiter si minor ætas [n] interueniat.

*TITVLVS XVI.*

## DE DONATIONIBVS inter virum & vxorem, & à parentibus in liberos factis, & de ratihabitione.

*Licet fiscus occupet bona vt vacantia, tamen donatio facta in vxorem vives non perdit. Baldus. Vel sic: Donatio inter coniuges confirmatur morte donatoris etiam sine hærede morientis. Salycetus.*

I. Impe. ANTONINVS A. Triphenæ.

B BOna quõdam mariti tui fiscus si nemine ei successore existente vt vacãtia [o] occupauerit: donatiões ab eo factæ [p], si vsque ad finẽ vitæ in eadẽ volũtate permãsit, reuocari nõ possunt [q]. PP. III. Id. Ianuar. Duobus & Aspris Coss.

*Miles non potest donare focariæ, id est concubinæ. Bal. Vel sic: Miles armatæ militiæ non potest donare concubinæ. Salycetus.*

II. Idem A. Marco militi.

SI ancillam nummis tuis cõparatam esse præsidi prouinciæ probaueris [r], donationísq; causa focariæ tuæ nomine C instrumentum emptionis esse cõscriptum [s]: eam tibi restitui iubebit. Nam licet cessante iure [t] matrimonij donatio perfici pótuerit: [u] milites tamẽ meos à focariis suis hac ratione fictísque adulationib[o] spoliari nolo. PP. XII. Kalend. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

*Donatio facta ab vxore, confirmatur morte: & si erat in patris potestate, etiam patris mors requiritur: licet à principio cõsenserit: & donatio facta à socero in generum quondam, statim perficitur. Baldus & Salycetus.*

III. Idem A. Epicteto.

D DOnatio mancipiorũ aliarumque rerũ, quas tibi ab vxore tua donatas dicis: si modò suę potestatis, cum donaret,

a *Instrumentis.* priuatis, non publicis: ne sit contra. ei quod diximus supra eo. l. j. nam hic dicit datas.
b *Pollicitatio.* solius. s. offerentis promissio: vt. ff. de polli. l. pactum. quæ sufficit hoc casu, vt. ſ. de dotis ꝓmiſ. l. ad exactionẽ.
c *Hæredes.* scilicet vxoris.
d *Cuius morte.* scilicet mariti.
e *Socero.* id est patre viri.
f *Vel eius hæredibus.* scilicet liceat opponere exceptionem, sed secundũ hoc errant omnes Bononienses, cum confiteantur in instrumento dotem accepisse, & sic non valet: vt hac. l. dicitur. Sed dicquòd & ipsi renunciãt exceptioni non numeratæ dotis, & tunc valet: aliàs non valeret talis confessio: vt hac l. dicitur: nisi præscriptio temporis cucurrisset: vt infra. e. l. fi. & in authen. ibi signata. Nec valet quod quidam dicunt quòd aut est confessio facta ante matrimoniũ: & tũc valet: aut post, & tunc non valet, cum eius confessio ante matrimoniũ facta trahatur ad tempus matrimonij: vt supra de dona. ante nup. l. j. & l. quod sponsæ. quæ sunt vera quando confessio fuit facta in instrumẽto dotali, vel ante. secus autem si post: quia postea non excipit: vt in contrario supra de nõ nume. pecu. l. in contractibus. §. j.
†*Cõcor. gl. sup verbo cõfessioni. s. si cautio. extra de fide instru.*
†*al. omnique p-sonæ.*
g *Personæ.* licet opponere hanc exceptionẽ: vt supra de episco. audien. l. si præsens. in fine.
h *Annum.* in hoc tẽpore opponendi aliter distinguitur hodie.
*Quod locum.* ]*CASVS.* Lex Codicis dicit ꝙ post annũ opponi nõ potest exceptio nõ nu. do. Auth. hęc determinat quòd potest opponi exceptio intra annum, quãdo matrimonium durauit per biennium. si vsque ad. x. annos, opponitur except. non nu. dotis intra tres menses. postea vero non, nisi essent tales personæ, quæ petere possent in integrum restitu. sicut minor, & reip. causa absens.
i *Quod.* ſ. vt exceptio vſq; ad annũ tãtũ det ſoluto matrimonio.
k *Decimum annum.* nondum completum.
l *Ipsi.* soluto scilicet matrimonio. nam eo durante quoquo tẽpore decennij opponi potest.
m *Transcurrerit.* & supple, & matrimonium postea soluatur, & idem si non soluatur: nam nullo modo etiam durante matrimonio videtur posse opponi post decennium, licet superiores præscriptiones currant demum soluto eo.
n *Si minor ætas.* circa quã sunt multa specialia: vt diximus supra de temp. in integ. resti. auth. si minor.

*DE DONATIONIBVS INTER VIR. &c.*

*Cõtinuatio.* *Dixit supra de donationibus propter nuptias, quæ valent propter A matrimonium. Nunc de simplicibus, quæ propter matrimonia non valent, nisi fiant ratæ per confirmationem mortis, vel aliam. & est ratio prohibitionis multiplex: vt. ff. eo. l. i. ii. & iii. in prin.*

*Bona.* ]*CASVS.* Maritus constante matrimonio vxori suæ donationem fecit: decesit nullo hærede relicto, vnde fiscus omnia bona. sua quasi vacantia occupauit: an fiscus donationem factam à viro morte cõfirmatã reuocare possit, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.
o *Vacantia.* sed quomodo, cum fisco vxor præferatur: vt infra vn- de vir & vxor. l. ſ. Respon. nolebat hic vxor ſuccedere.
p *Factæ.* re, & nõ sola promissione: vt. ff. e. l. Papinianus.
q *Non possunt.* cessante hoc casu priuilegio fisci. & facit ad legem istã. ff. de lega. j. l. quidam. §. quotiens. & l. filius. §. qui intestato.
*SI ancillã.* ]*CASVS.* Miles ancillam qui comparauit, concubinæ suæ dedit, confecto istrumẽto emptionali in persona focariæ. an donatio reuocari possit, quæritur. Dicitur quòd licet donatio tenuerit, quia inter virum & vxorem non est celebrata: tamẽ ad fauorem militis reuocari poterit. Viuianus.
r *Probaueris.* ó miles. Accursius.
s *Conscriptum.* & post ei traditum. & sic alias dominium transiret: vt ſ infra de dona. l. emptionũ. sed hic propter militiam secus.
t *Iure.* quia poterat esse nullum matrimoniũ inter ipsum & focariã, propter hoc videtur quòd donatio ei facta valeat. Accursius.
u *Potuerit.* de communi iure: vt. ff. de dona. l. adfectionis. & l. donationes. in pri. quę sunt contra. hic tamen non propter militiam, vt subiicit: & facit. ff. e. l. oratio. & l. ſi prædia. & supra ſi quis alteri vel ſibi. l. cum propria. & plus valere quod agi. l. ſi quis. & supra de rei vin. l. ſi vt ꝓponis. & infra. e. l. ſi filij. *ADDITIO.* Addas secundum Richar. Malumb. idem in clerico quod hic de milite dicitur: quod sequitur Bar. hic, & in. l. adfectionis. ff. de dona. & idem in. l. miles ita. §. mulier. ff. de mili. testa. & in. l. miles. in princ. ff. de re iudic. vbi addit idem in aduocato: quia hi tres æquiparantur, scilicet clericus, aduocatus, & miles armatæ militiæ. facit gloſſ. ij. in dicta. l. miles. ff. de re iudi. Prædicta limitat Pet. de Ancha. consil. ccxlviij. nisi tales personæ donarent propter merita: de quibus si constaret aliter quàm per adsertionem donantis, valeret donatio. ita consuluit ipse pro concubina cuiusdam sacerdotis.

*Donatio.* ]*CASVS.* Si vxor donat marito, aut est ſui iuris, aut non. ſi est, & in eadem voluntate perseuerat vsque ad mortem, conualescit donatio. secundo casu si volũtate patris facta est donatio, valet, nec reuocatur. & hoc in primo. Si verò mortua

BIU Cujas

mortua filia socer in generum donationem fecerit: nó solũ mor-
te confirmatur, sed etiam inter viuos perfici potest. Viuianus.

a *Id fecit.* cum esset in potestate.

b *In eadẽ volũtate.* hoc qñ sola matrimonij ratiõe fuit iualida. Ac.

c *Perseuerauit.* quod fecisse forsitan videtur omnino, si non re-
uocauit. Item perseuerauit dico ipsa & pa-
ter, si in eius erat pote-
state: vt. ff. e. l. cum hic
status. §. oratio non so-
lum. Item timeo ne cũ
patris volũtate í cuius
potestate sit, fit dona-
tio, patré quoque pre-
mori oporteat, sicut est
cum ipse pater donat:
vt infra eo. l. si vt pro-
ponis.

d *Facta est.* tibi quó-
dam coniuncto.

e *Etiam inter viuos,* nó solum oportẽt de-
mum morte cõfirmari.

*Ita quidã Cardin. Bald. hic in fi. post Ang. Alex. Imol. Dec. Ias. Cor. Cur. Ale. Ale. Ale

ibi autem prædia, & credidit tenere donationem: aliàs nec eo casu teneret in fructibus: vt.ff.de acqui. posses. l. quod vxor. &.ff.eo.l.si vxor filio. Item quod dicit, locupletior: subaudi, & vir pauperior: vt.ff.eo.l. iiij. &.l. si sponsus. §. concessa. &.§. si maritus.& facit infra si dos con.ma.l.j.

ETsi de tua. ]CASVS. Maritus de pecunia sua prædium vxori comparauit. nó ad maritú, sed ad mulierem pertinebit: pecuniæ tamé repetitionem habebit ipse, siue negotium gerens vxoris pecuniam numerauit, siue dona sua in eã conferens, quãti precij emptor tradiderit vxor conuenietur. primo casu nego. gesto. secundo casu condic. sine causa in solidú quatenus facta est locupletior.

ETsi de tua pecunia mãcipia vxori tuæ comparata sunt: [a] tamẽ si ei tradita sunt, eorũ dominiũ non ad te, sed ad eã ptinet: [b] pecuniæ autẽ tãtúmodo repetitionẽ habes, siue negotiũ eius gerẽs numerationẽ feciſti, siue in eã donationẽ cõferens quãtitatem precij largitus es. [c] Etenim vel in solidũ, [d] vel quatenus locupletior facta est, actione cũ ea cõpetẽti [e] experiri poteris. PP. VII. Kal. Octob. Pio & Pontiano Conss.

*Spoliatus, ante omnia est restituendus: & sub prætextu criminis non debet quis inuadere possessionem alterius de facto. h.d. Vel sic: Obiectus criminis non impedit quin spoliatus ante omnia sit restituendus. Baldus. Vel sic: Spoliatus ante omnia est restituendus: & separatorum separata debet esse ratio. Salycetus.*

x. Idem A. Valeriano.

[1] SI maritus † quondam vxoris tuę, [f] cum sui iuris [g] esset, in eam prædia vel cętera donationis titulo cõtulit, & in ea voluntate vsque ad mortem suam durauit: ex oratione [h] diui Seueri confirmata est donatio. At si eas res pater defuncti [i] iniuriose abstulit: per prędidẽ ,puincię eas restituere cogetur. [k] Nec enim quasi maleficiis ei° sit maritus extinctus, crimẽ [l] intẽdes, sub ptextu accusationis, [m] quæ donata sunt, auferre debuit: cũ causa liberalitatis à criminatione separata sit. [n] PP. VII. Kalẽ. Febr. Ariano & Pappo Conss.

† *Hæc lex si maritus. & lex sicut cessat. trãspositæ sunt.*

*Donatio inter virum & vxorem non confirmatur ad agendum, sed ad possidendum. Bal. Vel sic: Ex promissione alicuius annui vel menstrui facta coniugi non agitur, licet soluti repetitio nõ detur. Salycetus.*

xi. Idem A. Maximo.

SIcut cessat° petitio quantitatis, quam de suo maritus vxori in mẽses singulos, vel annos singulos proprij vsus eius gratia promittit: ita & ex ea causa nũmi soluti erogatíq; [p] † non dari [q] repetitionem manifestum est. PP. V. Kalẽ. Iul. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

*Specialis obligatio reuocat donationem inter virum & vxorẽ. Baldus. Vel sic: Propter specialem hypothecã reuocatur donatio facta vxori, seu inter coniuges. Salyc.*

xii. Idem A. Secundinæ.

[2] SI marit° tuus creditores sortitus, post factam in te donationem, fundũ, quem ex donatione iuri tuo vindicas, iisdẽ specialiter obligauit: eãdẽ obligationẽ defensionis tuæ firmitatem interrumpere, intelligere debes: cum sit manifestum, non solum huiusmodi obligatione, sed etiam donatione, vel vẽditione, vel alio quolibet modo rebus alienatis, reuocatam esse [r] à viro in mulierem factam donationem. PP. III. Kal. Februarij, Ariano & Pappo Conss.

*Obligatio non impedit translationẽ dominii: sed dominii translatio præcedens impedit obligationem. Bald. Vel sic: Donatio valida facta vxori non præiudicat creditori anteriori, sed sequenti. Salycetus.*

xiii. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN. AA. Rufinæ.

a *Comparata sunt.* à te: vt infra eo.l.si filij.& multo magis si ab ipsa.

b *Pertinet.* vt & supra si quis alte. vel sibi.l.multum.

c *Largitus es.* venditori.

d *In solidum.* id est nõ quatenus est locupletior: sed tamen in quãtum facere potest, ne sit contra.ff.de re iudi. l. non tantum.& hoc quando gerẽs eius negotium emisti, & numerasti. si autem animo donandi, tunc in quantũ locupletior facta est: quod est in eo quod valent mancipia cum vir emit. si autem mulier emit, tũc in tãtum in quãtum eã ęre alieno liberauit, cum scilicet soluit venditori. si vero mulieri numerauit, & ipsa soluit venditori: tunc tenetur mulier in quãtum mancipia valent: vt.ff. eo.l.si cum vxore.&.l. quod autem.§. si maritus. &.§. eleganter.&.§.si vxorem.&.l.si id quod.§.si ex decem.

e *Competenti.* scilicet negotiorum gestorum primo casu, altero condictione sine causa. Sed quid si dubitetur voluerit donare, vel eius negotium gerere? Respon. ex modo & genere expensæ æstimandæ sunt. quod dic vt.ff.eo.l.vtrum.

*SI maritus.* ]CASVS. Maritus cuiusdã mulieris dedit ei quædam prædia constante matrimonio, & in eadem voluntate vsque ad mortem perseuerans decessit: & confirmata erat donatio, & hæc secundo nupsit: pater primi mariti illa prædia occupauit. an teneatur? Dicitur quòd sic, scilicet act. vi bo. rapto. Si vero pater dicat mulierem maritum interfeciſſe: an eo ipso quòd accusatur, debeat mulier amittere prædia, quæritur? Dicitur q nó: quia separata est causa donationis ab actione criminis.

f *Vxoris tuæ.* scilicet nunc.

g *Sui iuris.* scilicet per emancipationem.

h *Ex oratione.* quam habes. ff. eo. l. cum hic status. §. j.

i *Defuncti.* primi viri.

k *Cogetur.* actione vi bo. rap. vel condic. fur. vel interdi. vnde vi. quod etiam ad mobilia occasione immobilium datur: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. si fundus à quo.

l *Crimẽ.* id est criminalem accusationem legis Cornelię de sica.

m *Accusationis.* institutæ iam, vel etiam faciendæ.

n *Separata sit.* id est non est verisimile quòd crimen commisit, quæ liberalitatem accepit: vt arg. infra de quæsti. l. nec si mors. vel secundo separata sit, id est non debuit prætextu criminis vel accusationis criminalis liberalitatem sua auctoritate auferre, cum sit alia hęc, & alia illa causa. Et sic nota generale. secretorum secreta, id est separatorum separata debet esse ratio: sic &.ff.de minori. l. Papinianus lib. ij. &.ff. de calum. l. fin. ri &.ff. familiæ erciscun. l. his consequenter. §. j. & infra de edic. diui Hadrian. tollen. l. j. Licet autem sua auctoritate auferre nó debuerit: tamen si accusauerit & fecerit condemnari, aufertur liberalitas vt indigno: vt infra de his quib. vt indig. l. j. & de re. do. l. fina. &.ff. solut. matrimon. l. si ab hostibus. §. j. & ff. de his quibus vt indig. l. indignũ. & fa. cit. ff. de tabu. exhiben. l. j. §. hoc iterdictũ. Sed nónne præcedit criminalis quæstio ciuilem: vt supra de ordi. iud. l. fin? Respondetur secundum duas expositiones quas dedi, non dixi, quæ præcedat. & sic dices quòd criminalis secũdum illam. l. Vel dic quòd licet præponatur criminalis, tamen ea pendente, & causa liberalitatis, quæ est ciuilis, agitur. Vel dic, in modũ exceptionis opponebatur crimen. q. d. non potes agere ad res donatas, cũ eum occideris. sed hęc replicat dicens iá prius suas factas, & sic non præcedit: vt supra de ordi. iu. l. penul.

*SIcut cessat.* ]CASVS. Si marit° singulis annis vel mensibus promisit vxori soę donare aliquid: illud mulier petere non potest. sic & si maritus ex ea causa soluit vxori quod promisit, & vxor consumpsit: soluto matrimonio & eo consumpto nulla competit repetitio marito.

o *Sicut cessat.* vt.ff.eo.l.si id quod.§.fina. quod potest intelligi per actionem scilicet ex stipulatu. sed & in factum potest: vt & argu.ff.de pact.do.l.inter.§.conuenit. confirmatur tamen morte annui promissio: vt &.ff.eo.l.si stipulata fuerit. quod intellige ratione præteriti, non futuri temporis: vt in eodem titu. l. Papinianus.

p *Erogatíque.* id est consumpti. alioquin esset repetitio quatenus alter locupletior, & alter pauperior est effectus, secundum quosdam.

q *Non dari.* nisi sit immodicum: vt.ff.eo.l.ex annuo.

*SI maritus.* ]CASVS. Si vir constãte matrimonio vxori fundum dederit, & eundem postea obligauerit, vel alij donauerit, vel vendiderit: videtur donationem reuocasse.

r *Reuocatam esse.* nisi voluerit vir eam remanere: vt.ff.eo.l.cum hic status.§.si maritus. Sed contra institu.de leg.§. fi rem.&.§. iidem rescripserunt. vbi legatum non reuocatur per sequentem obligationem vel alienationem. Solu. Donatio odiosa est: legatum econtra fauorabile. Item donatio non tenuit ab initio, sed legatum sic: & ideo facilius donatio reuocatur.

*SI quidem.* ]CASVS. Si vir donat vxori in casu licito: si primo donat, & postea obligat, non tenet obligatio: nec potest vir mulieri derogare. si primo obligat, postea donat: saluo iure pignoris transit: nisi iuri pignoris fuerit præscriptum.



BIU Cujas

SI quidem ante donationem possessionis [a] in te iure [b] (vt dicis) à marito collatam, prædiũ ab eodem creditori obligatum fuerit: alienationẽ eius saluo iure [c] debiti, si tamen iuris ratio [d] actionem eius creditoris nõ excludit, factam esse non dubium est. ¶ Quòd si [e] donatione iure celebrata, eo quòd vel ante nuptias [f] facta est, [g] vel in iisdem casibus, in quibus etiam constãte matrimonio donatio procedere potest, [h] obligatio insecuta est: factum mariti quẽ diẽ suũ obiisse memoraſti, iuri tuo officere non posse, [i] certum est. PP. XII. Kalendas Iul. Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Confirmatio donationis inter virum & vxorem facta in testamento, non intelligitur esse noua dispositio, sed veteris corroboratio: & retrotrahitur. Baldus. Vel sic: Confirmans id quod per se potest subsistentiam habere, non videtur de noue dare. h. d. Vel sic: Donatione inter viuos per maritũ vxori collata in eius testamento confirmata, nõ debetur res, & eius æstimatio: sed res tantum ex donatione morte confirmata: de qua potest detrahi Falcidia. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA. Octauianæ.

EX verbis quæ in postremis iudiciis inseruntur, [k] licet ad fideicommissum vel legatũ [l] vtilia sint, non tamen omnino legati vel fideicommissi perse-

cutio datur: sed ita demum, [m] si relinquendi studio huiusmodi verba fuerint adscripta. vnde [n] te voluntatis, non iuris [o] quæstionem in preces tuas cõtulisse palam est. ¶ Cum igitur [p] testamento [q] lecto [r] animaduertimus [s] maritum tuum ex præcedente donatione dominium tibi reseruasse, securitatiq; tuæ ad obtinendam proprietatẽ cauisse: in ditorũ verborũ [t] conceptio nõ fideicõmissum relictũ [u] ostẽdit, sed ex senatusc õsulti [x] auctoritate liberalitatẽ *mariti tui, cui [y] custodiẽdę etiã moriẽs ꝓspexerit, quaten' firmare potuit [z] dominiũ, mortis tẽpore tibi esse addictã. *PP. III. Noñ. Octobr. ipsis & AA. Conss.

*Prætextu donationis vxor non potest defendere rem donatam quo minus fiscus agat in subsidium: sed prætextu donationis firmatæ, nullo modo defenditur causa. Bal. Vel sic: Ex re donata vxori, licet per cõtractũ vẽditionis simulatæ, satisfieri debet fisco creditori mariti ex officio primipili residuo remanente vxori, nisi fuisset reuocatio facta. Salycetus.*

XV. Iidem AA. Iustinæ & aliis.

SI non verum [a] contractum pater vester gessit, sed sub specie venditionis donationem possessionis in matrem vestram contulit, [b] nec ex bonis quæ in

a *Possessionis.* id est dominij. sic. ff. de verbo. sig. l. interdum.
b *Iure.* puta eo casu quo valeat constante matrimonio, vt statim dices.
c *Saluo iure.* vt & supra de do. ante nup. l. de rebus. & infra de remis. pig. l. pe. & de distra. pig. l. si debitor. & ff. de dona. l. fin. §. j. & ff. de contrahen. empt. l. alienatio.
d *Iuris ratio.* veluti præscriptio: vel quia sibi ius in re debita dixit: vt. ff. quod metus causa. l. extat. Vel quia oblatum recusat: vt. ff. de solut. l. qui decem. Vel quia aliud ꝓ alio pignorauit: vt in authen. vt non fi. pig. §. j. colla. v. Vel quia creditor consensit: vt. ff. qb' mo. pign. vel hypo. sol. l. si consensit. in prin.
e *Quòd si.* nunc dicit econtra. Accursius.
f *Ante nuptias.* id est ante contractum matrimonium.
g *Facta est.* vnde statim valet: vt & supra de dona. ante nupt. l. si ante. & ff. eo. l. iter cos.
h *Procedere potest.* vt intra annum: vt supra eo. l. sicut. vel causa dignitatis: vt. ff. eo. l. qđ adipiscendæ. Vel manumissionis causa: vt ff. eo. l. quod autem. §. finali. Vel causa religionis vel pietatis: vt ff. eo. l. sponsus. §. concessa. vsque ad. §. fina.
i *Nõ posse.* quia ea demum &c. vt infra quæ res pig. oblig. pos. l. qui filios. & infra si ali. res pigno. da. sit. per totũ.

*EX verbis.* ] CASVS. Titius constante matrimonio dedit quoddam prædium vxori suæ, & in testamento suo donationem confirmauit, dicens sic: Illud prædiũ quod dedi, confirmo vxori meæ, vel tibi habeto. an hæc liberalitas censeri debeat legatum habito respectu ad tempus donationis: vt primo casu possit petere æstimationem prædij ab hæredibus, secundo casu prædium, quæritur? Respon. quòd illa verba non habent vim legati vel fideicommiss. sed tantum illis verbis videtur confirmasse præcedentem donationem, & ita videtur ei confirmasse dominium eiusdem prædij.

k *Inseruntur.* generaliter loquitur.
l *Legatum.* significandum & relinquendum.
m *Sed ita demum.* id est non quotiens talia verba inseruntur in testamento, totiens legatum & fideicommissum peti potest.
n *Vnde.* ad quam voluntatem cognoscendam non potest cõmodius attingi, quàm inspectis verbis testamenti superioribus & inferioribus: & quia hoc est, igitur lecto &c. sic ergo licet verba quæ ad legatum vel fideicommissum petẽdum aliàs sint idonea, quæ posita sunt in testamento, non tamen ad petẽdum sufficiunt, nisi cõstiterit testatorem voluntate relinquendi illa posuisse. Sed econtra si sint inepta ad legatum & fideicõmissum, valẽt si ꝓbetur testatorẽ ita voluisse: vt. ff. de leg. iij. l. non aliter.
o *Non iuris.* nam cognita voluntate scietur quid iuris erit. Itẽ secundario quæstio est iuris, quid præsumitur in dubio quando non apparet voluntas testatoris.
p *Cum igitur &c.* quia ita voluntas testatoris spectanda est.
q *Testamento.* ergo cum maritus tuus in testamẽto cauit de cõseruanda tibi proprietate rerum prius tibi ab eo donaturam: nõ pro hoc legasse, vel fideicommissum reliquisse tibi videtur: sed quod donauerat, confirmasse. nam cũ maritus, qui quædam iure, quędã nõ iure donauerat vxori, legat ei ea quæ viuus donauerat: non ad illa spectat legatum, quæ iure donata sunt, nec enim



A est opus: sed ad alia nõ iure donata: vt. ff. de leg. j. l. siquãdo quis.
r *Lecto.* nunc in specie.
s *Animaduertimus.* ex superioribus & inferioribus verbis: vt & argu. ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fin.
t *Verborum.* quæ inserta fuerant in testamento, per quæ vtrũque petere volebat: & erãt talia, Res à me tibi donatas habeto: vel tibi sufficiant: vt. ff. de leg. iij. l. fideicommissa. §. si quis ita. & sic volebat & res & earũ æstimationem habere. sic & infra de cadu. tol len. l. j. §. vbi autem legatarij. & ff. de lega. j. l. si pluribus. & sic dico non valere nec esse fideicommissum quantum ad æstimationem præstandam: sed est fideicommissum quantum ad ipsas res: & eas habebit iure legati, nõ iure donationis: vt. ff. de leg. j. l. siquãdo. vbi autem per tacitam voluntatem confirmatur donatio in testamento, puta quia non reuocatur: habeat eas iure donationis. *liberalitate.*
u *Relictũ.* scilicet ęstimationis rei donatæ, sed intercedit fideicõmissum si donatari' cõueniatur: vt. ff. de lega. iij. l. vxori. §. fina. licet sit argu. cõtra. ff. de lib. leg. l. petitor. Vel aliter dic quòd nec in re sit fideicõmissum: vt not. cõtra P. infra eo. l. antepenulti. & l. res.
x *Senatusc õsulti.* Trebelliani, secũdũ quosdam: vel facti Fuluio Aemiliano & Numidio Albino consulibus: vt. ff. eodem. l. cum hic status. j. respon. *potuit, dominiũ mortẽp. tibi esse addictum.*
y *Cui.* scilicet liberalitati, &c. hæc lex argumen. ad confirmationem priuilegiorum quòd nihil nouum dare videatur imperator vel papa si vetera indulta confirmet & roboret: vt ar. ff. de lega. j. l. legata. Sed videtur hæc differentia nulla quo ad effectũ, scilicet siue donet nunc, siue primam confirmare videatur. Respon. immo est differentia: quia posset reuocari in dubium vtrũ prius donasset, vel non. Et not. hic quòd imperator interpretatur voluntatem defuncti, cuius solius est interpretari voluntates. nam & iura interpretari est eius: vt supra de leg. & con. l. fi. cum & hæ voluntates pro iure seruentur: vt in authen. de nup. §. disponat. colla. iiij. & ff. ad leg. Fal. l. j. in prin. *Papa cõfirmando vetus, nihil nouum dat.*
z *Potuit.* s. vsque ad dodrantem: vt. j. ad le. Fal. in donationibus.

*SI non.* ] CASVS. Si maritus volens donare vxori constante matrimonio, & sciens se non posse, finxit se vendere, & in eadem voluntate vsque ad mortem perseuerauit: si ex bonis mariti debitoris fisci ex primipilari administratione fisco satisfieri non posit: an ad ea quæ donauit vxori, peruenire possit, quæritur? Dicitur quòd sic. Idem est si reuocauit donationes: quia tunc non erunt res illæ factæ vxoris, sed in hæreditate remanserunt: & ex eis & aliis bonis satisfiet fisco.

a *Si nõ verũ.* nomen infinitum est, id est simulatũ. vẽditio ergo nõ fuit, quia noluit. donatio non, quia nõ potuit. si tamẽ voluerint esse vẽditionẽ, sed precio minori animo donãdi, non valet quatenus ex dono locupletior est: vt. ff. eo. l. si sponsus. §. circa.
b *Contulit.* postea quàm incepit esse obnoxius ob primipilariam administrationem. & sic erat iam res obligata fisco: & ideo in sua causa remansit: vt supra eo. l. si quidem. Sed quid si ante? tunc forte contra: vt infra eo. l. antepenulti. sed expone quod ibi dicitur, vt dices ibi. In venditione autem vera si ante fecit, aliud dicam quàm in donatione.

a *Persona.* id est ex bonis quę remāserunt apud patrē vestrum.
b *Ob primipilum.* ad quod tenetur filius etiam si non est hæres: vt infra de primipi. l. fi. lib. xij.
c *Perseuerauerit.* quo casu morte confirmatur hæc donatio.
d *Pecuniam.* quam debet ex primipilaria administratione.
e *Ex bonis.* reliquis.

aliter enim non peruenitur ad extraneum pignoris possessorem: vt hic, &. ff. de iur. fisci. l. moschis. & infra de conue. fi. debi. l. j. lib. xj. aliud autem in expressa hypotheca secũdum has leges: vt infra de pig. l. distractis. & l. persecutionem. Alij subaudiunt hic, maxime si non sufficiũt bona debitoris. hodie autem vbilibet prius debitor conuenitur: vt in authen. de fideiuss. §. sed neque. col. j. & facit infra in quib. cau. pig. ta. contra. l. satis.

f *Relictis.* si ex bonis quæ remanserunt patri vestro, non potest satisfieri fisco: supplebitur de bonis datis matri vestræ à patre vestro.

*Si filii.* ]CASVS. Maritus filium habens emancipatũ prædium comparauit: & instrumento emptionis fecit comprehendi nomen vxoris. ea mortua ex eius successione voluit filius vindicare prædium: an possit, quæritur? Distinguitur: vtrũ honoris causa fecerit comprehendi nomen vxoris: aut vt ei donaret. in dubio præsumitur maritũ donasse. & si non probet eum non animo donãdi nomen vxoris comprehendisse, nihil lucri habebit in prædio filius. si vero probet, cedet filio prædium, & precium patri. vel pone casum aliter vt in glos. Viuianus.

†*Sal. notat hic quòd p̃sumptio simulationis probatur nõ tantum ex actib⁹ præcedẽtibus, sed etiã sequẽtibus: & est casus notãdus secundum eum.*

g *Si filii tui.* habeo ex vxore duos filios emancipatos: qua mortua filij adierunt hæreditatem eius. inter me & illos oritur lis de quibusdam prædiis, quæ ego mea, illi matris fuisse contendebant: quoniam instrumentum emptionis factum erat in persona matris. Cum ego itaque illa prædia comparauero nomine vxoris, non animo donandi, sed volens ei facere honorem, passus sum nomen eius poni in instrumento, vel cũ meo, vel eius nomine tantum: potero illa prædia mea facta vindicare. Si vero volens ei donare, repetam pecuniam, non prædia: quia dominium prædiorum translatum fuit in vxorem. sed repetam pecuniam: quia illa donatio nõ fuit confirmata morte mea, quia superuixi vxori: nisi sit non soluendo mulier: quo casu habeo vtilem in rem ad fundum: vt. ff. eo. l. vxor marito. in fi.

h *Proba.* cum pro eis sit publicum instrumentum, cui statur: vt supra de proba. l. cum precibus. Sed quomodo negatiuam probo: vt supra de proba. l. actor? Respon. non probo me non donasse, sed hoc, scilicet per possessionem rerum &c. dominũ me effectum, me dico vsum dumtaxat titulo nominis eius. Alij volunt dicere vt H. ex ista, &. ff. de lega. iij. l. vxori. §. fi. & supra famil. ercis. l. filiæ. quòd præsumatur vir animo donandi fecisse

persona[a] patris vestri permansisse videbantur, ob primipilum[b] indemnitati fiscali satisfieri potuit: licet in eadem donandi voluntate perseuerauerit: [c] ex eadem tamen possessione ad supplendã pecuniã, [d] quę ex bonis[e] ab eo relictis[f] colligi nequerit, cõferẽdũ est. ¶ Quòd si liberalitatis tenorẽ mutata volũtate pater tuus iterrupit: ĩ hęreditate ei⁹ dominiũ resedisse nulli dubiũ est. PP. IIII. Kal. Feb. Tyberiano & Dione Conss.

*Præsumitur emptio simulata, si est appositus titulus in persona vxoris, & traditio est facta ipsi marito. secus si traditio & titulus in persona vxoris concurrunt: quia tunc ei acquiritur dominium. Baldus. Vel sic: Si maritus honoris gratia nomen vxoris adscribi fecit in instrumento emptionis fundi quod fecit, ipsum fundum potest vindicare. aliàs si donandi animo: solum precium quod soluit, potest repetere. Salycetus.*

XVI. Iidem AA. Theodoro.

SI filij tui[g] emancipati matris hæreditatẽ sibi acquisierũt: proba[h] apud prędidem prouinciæ non donandi animo te nomine vxoris tuæ prædia cõparasse, sed nominis duntaxat eius titulo vsum, †per possessionem rerum à venditorib⁹ tibi traditarũ dominũ esse effectũ, vt cõprehẽsa filiorum tuorum iniuria, [i] proprietatis ius incolume perseueret. Nã si largiendi proposito id te feciſſe constiterit: pecuniæ[k] tibi persecutio competit. PP. VI. Id. Mart. Tyberiano & Dione Conss.

*Præsumitur vxor donare viro res quas patitur eum consumere. secus in rebus paraphernalibus, quas retinet sibi saluas. Baldus. Vel sic: Si maritus consumat paraphernalia vxoris ea consentiente. præsumitur donatio: & repetit vxor quatenus maritus est locupletior. si vero ea inuita, totum repetitur. Salycetus.*

XVII. Iidem AA. & CC. Capitolinæ.

DE his quæ extra dotem in domũ illata, à marito erogata commemoras: si quidem te donante consumpta sunt, intelligis aduersus hęredes nõ nisi in quãtũ locupletior fuit, [l] habere te actionẽ. Si verò cõtra volũtatẽ tuã: omnia tibi restitui oportere. [m] PP. VIII. Kalẽ. Mart. Heracliæ. AA. Conss.

*Intercedente diuortio præmoriente donataria, & per reuocationem donatio inter coniuges infirmatur. Baldus. Vel sic: Rei donatæ inter coniuges dominium non transfertur: nec donatio confirmatur si diuortiũ sequatur, vel donatarius præmoriatur, vel sit expressim reuocata. Salycetus.*

XVIII. Iidem AA. & CC. Maternæ.

AMarito in vxorẽ donationẽ collata matrimonij tempore, nec initio dominiũ transferri potest[n]: nec post, si diuortiũ ĩterceſſerit, [o] vel prior p̃sona quę liberalitatẽ accepit, reb⁹ humanis fuerit exẽpta, [p] vel ab eo qui donauit, fuerit reuocata, [q] potest cõualescere. Dat. IIII. Kalẽ. Septẽb. AA. Conss.

*Mater potest donare filio etiam viuente marito. intellige quando sic donat quòd patri nihil quæratur. Baldus. Vel sic: Socrus potest donare genero constante matrimoneo. h. d. secũdum vnam lecturam. Vel mater potest donare filio communi etiam constante matrimonio. Salycetus.*

XIX. Iidem AA. & CC. Dionysiæ.

SI cõstãte matrimonio tibi[r] mater domum tradidit: hãc in tuis bonis fecit. Dat. Idib. Iul. Philippopoli. CC. Conss.

nisi contrarium probetur. vnde & vxorem suam dicebat se ponere nomine, sed non re: quod non placet, nisi ex quantitate precij modica, & quia ipse sit dives, hoc præsumam: vt. ff. e. l. vtrum.

*ADDITIO.* Tu dicas post Bart. hic: Quando nomen vxoris inseritur in instrumento: si ipsi marito res traditur, non vxori: præsumitur nõ animo donandi. ita intelligitur iste text. secundum eum, si diligenter inspiciatur: & sic etiam secundum eundem debet intelligi. l. filiæ. supra famil. ercis. cundæ. Sed si alicuius nomine emitur, & sibi traditur, præsumitur donatio. ita intelligit dictus Barto. finem istius. l. quod nota.

i *Iniuria.* quam intulerũt: vel quia non iure tenẽt: vel forsan auctoritate sua ingressi sunt in possessionem. & facit supra si quis alte. vel sibi. l. multum. & l. quamuis. & l. cum propria.

k *Pecuniæ.* non rei: quia & mulier non à me, sed ab alio dominium consecuta est: vt diximus supra. e. l. & fi de tua.

*De his.* ]CASVS. Si mulier extradotem res in domum mariti intulit, & eas maritus consumpsit: quatenus maritus vel eius hæres teneatur, quæritur? Distinguitur: aut mulier eas donauit: & quatenus hæres locupletior factus est, conuenietur. aut non: & tunc in solidum.

l *Fuit.* scilicet maritus tuus.

m *Oportere.* actione rerum amotarum, vel condictione sine causa, vel depositi, vel mãdati, vel ad exhibendum. & facit. ff. de iure dotium. l. si ego. §. dotis. & supra de rei vxo. act. l. j. §. fileat.

*Marito.* ]CASVS. Maritus donans vxori constante matrimonio domũ: nec statim, nec ex post facto, id est traditione facta, si diuortium interceſsit, vel persona accipiens prior decedat, vel donatio fuerit reuocata, valet.

n *Transferri potest.* nisi in casibus quos diximus supra eo. l. si quidem. & nisi in casu soluti matrimonij donetur: vt est mortis causa donatio: vt. ff. eo. l. si eũ. §. fi. & l. quia in hoc. sicut est cõtra: vt supra de do. ante nupt. l. quod sponsæ.

o *Interceſſerit.* nisi expressim fuerit confirmata donatio sub diuortij tempore secundũ R. immo tunc non confirmatur, sed donatio noua constituitur secũdũ Ioã. vt. ff. eo. l. si interim. §. fi. & l. seq. Itẽ hoc quãdo nõ bona gratia factũ est diuortũ. alioquin distinguitur: vt. ff. e. l. cũ hic status. §. si diuortium. in dubio tamen semper præsumit reuocata: vt. ff. de aur. & argẽ. le. l. ij. i fi. & l. iij.

p *Exempta.* vel etiam simul: vt &. ff. de rebus du. l. si inter virũ.

q *Reuocata.* expresse vel tacite: vt supra eo. l. si maritus tuus. & his duobus modis etiam donatio causa mortis reuocatur: vt insti. de dona. §. j.

*Si constante.* ]CASVS. Constante matrimonio an mater filio emancipato possit donare, quæritur? Dicitur quòd sic.

r *Tibi.* emãcipato, vel nõ habẽti patrẽ. & est ratio: quia fœminæ non

BIU Cujas

næ non habent filios vel filias in potestate: vt insti. de adop. §. fœminæ. & est sic. ff. eo. l. iij. §. socrui. Sed quid si est in potestate viri matris, hoc est, sui patris? Videtur hodie tenere, cum huiusmodi aduentitia patri non quærat: vt infra de bo. quę lib. l. cum oportet. Sed dic cõtra, cum adhuc remaneat ratio, ne mutuo amore &c. vt. ff. eo. l. j. &. ij.

*Sicut maritus non potest donare vxori, ita nec alii donanti accedere consentiendo circa donationem rei propriæ. Baldus. Vel sic: Si creditor viri rem sibi pignoratã vendat vxori, pignore iam liberato non valet venditio vt simulata, nec cõfirmatur vt donatio præmoriente donataria. Salycetus.*

XX. Iidem AA. & CC. Claudiæ.

CReditor debito soluto, de pignore liberato nihil [a] ad vxorem debitoris quondã trãsferre potuit. Sed nec consensus eiusdem debitoris accedẽs per eum qui creditor fuit, imaginariè factæ venditioni ad dominium transferendum prodesse quicquam potuit [b]: cũ tam ea quæ simulatè aguntur, quàm quæ in vxorem à marito donationis causa tempore matrimonij procedunt, propter iuris ciuilis iterdictũ [c] (cum proponas vxorem superstite marito rebꝰ humanis exẽptam [d]) pro infectis habeantur. Dat. V. Id. Augusti. Viminatij. CC. Conss.

*Quod expenditur ab vxore pro marito, non repetitur si in eius vtilitatem non conuertitur. Salycetus.*

XXI. Iidem AA. & CC. Maculiæ.

SI propriis habitis contractibus, [e] quam acceperas mutuam pecuniam, pro marito donationis causa erogasti: cũ hęc [f] ad dignitatem profuerit, nec locupletior sit factꝰ: intelligis nullam tibi contra eum competere actionem. Dat. III. Id. Augusti. Viminatij. CC. Conss.

*Ex iure patronatus non censetur locupletior donatarius. Salycetus.*

XXII. Iidem AA. & CC. Archinoæ.

MAritꝰ manumissionis causa seruum mulieri cõstãte matrimonio donare potest. [g] S. Kal. Augusti. Sirmij. CC. Cõss.

*Donatio valet inter socrum & nurum: nec reuocatur ex pœnitentia. Salycetus.*

XXIII. Iidẽ AA. & CC. Cęcilianæ.

SIte in vacuã [h] possessionem prædij socrus [i] tua titulo donationis ante matrimonium vel post induxit: ad rescindendam donationẽ pœnitẽtia nihil proficit. [k] S. Kalẽd. Nouẽbr. Brundusij. CC. Conss.

*Licet vir damnetur ad vltimum supplicium, non incorporantur fisco res vxori à viro donatæ. sed si vir superuiuit, interim donatio pendet. Baldus. Vel sic: Donatio coniugalis confirmatur morte donantis naturali vel ciuili: ex qua libertas perditur, non si perditur ciuitas tãtum libertate manente: quia tunc mors naturalis expectatur, nisi prius reuocetur. hoc dicit. & est multum no. Salycetus.*

XXIIII. Imp. CONSTANTIN. A. Petronio Probino.

REs vxoris quæ vel successione qualibet, [l] vel emptione, vel etiam largitione viri in eam ante reatũ iure peruenerãt, damnato ac mortuo [m] ex pœna marito, vel in seruilẽ cõditionẽ ex pœnæ qualitate deducto, [n] illibatas esse precipio, nec alieni criminis infortunio adstringi [o] vxorẽ: cum paternis materníssve ac ꝓpriis bonis frui eã ĩtegro [p] legũ statuto religiosum sit: & donatio maritalis ante tẽpꝰ criminis ac reatus collata in vxorẽ, quia pudicitiæ prẽmio cessit, obseruanda sit, [q] tãquam si maritum eius natura [r] nõ pœna subduxerit. ℣ Sin autem aqua & igni ei interdictum erit, vel deportatio [s] illata, non tamen mors ex pœna subsecuta: donationes à viro in vxorẽ collatæ, adhuc in pendẽti [t] maneant: quia nec matrimoniũ in huiusmodi casib⁹ dissoluitur, [u] demonstratiue dicit: quod sic erat, quia vacua erat: vt plene dixi supra de proba. l. eum res.

i *Socrus tua.* nurui loquitur.

k *Proficit.* vt infra de reuo. do. l. possessionem. & ar. infra si res alie. pi. da. sit. l. quæ prædium. & est ratio quòd hic tenet, quia non tãgunt se per potestatem: vt. ff. eo. l. iij. §. socrui. & supra eo. l. si constante.

*Res vxoris.* ]C ASVS. Si maritus vxori cõstante matrimonio animo donandi tradiderit: sicut morte eius naturali cõfirmatur donatio, sic si ciuiliter moritur: quia seruus pœnæ efficitur. Si vero deportetur, in pẽdẽti erit donatio, quia nec matrimonium dissoluitur. vnde si maritus in ea voluntate vsque in finem vitæ perseuerauerit, morte eius confirmatur donatio: nullo aduersus eã fisco seruato regressu.

l *Qualibet.* parentum vel extraneorum ex testamento, vel ab intestato, ciuili vel prætorio iure.

m *Mortuo.* naturaliter.

n *Deducto.* vt in metallum: vt iustitu. qui. mo. ius pa. po. sol. §. seruui. & sic ciuiliter moritur: vt. ff. de condi. & demon. l. intercidit. in fi. Sed hoc casu videtur donatum reuocari, nõ confirmari: quod hic dicit: vt. ff. eo. l. cũ hic status. §. si donator seruus. quæ est cõtra. Sol. ibi fuit factus seruus hominis vir, hic pœnæ. Sed hoc cur tam varie? Respon. quia est ibi qui potest reuocare, scilicet domin⁹: sed hodie ex delicto non debet quis damnari vt sit seruus pœnæ. & sic sequitur authẽ. sed hodie. quam hic lege.

*Mortuus ciuiliter censetur in metallum. dãnatus.*

o *Adstringi.* vt & supra ne vxor pro mari. l. ob maritorũ. &. j. ad leg. Iul. de vi pu. l. j. & j. de priuile. fisci. l. j.

p *Integro legum.* nulla lege per hoc immutata, vel contradicente: quia & si pater vel auus erit, vsumfructum habebit.

q *Obseruanda sit.* vt infra de bonis proscrip. l. si quis post hanc.

r *Natura.* id est naturalis dissolutio animæ & corporis.

s *Vel deportatio.* quæ succedit hodie loco aquæ & ignis interdictioni: vt. ff. ad le. Iul. pecu. l. iij.

t *In pendenti.* vt ar. de leg. ij. l. cum pater. §. hæreditate. An ergo poterit interim reuocare? Respon. sic: vt. ff. eo. l. sed si mors. §. j. & hic subiicit. & ar. ff. ad Treb. l. ex facto. §. si quis.

u *Dissoluitur.* vt &. ff. de bo. dam. l. sed & si. nisi mutet vxor affectionem: vt infra tit. j. l. j. Vltimo hic distingue triplicem donationem, scilicet causa mortis, & inter coniuges, & inter viuos. Prima non valet, siue fiat ante reatum, siue post reatum: ante donationem, siue post: cum etiam testamentum rumpatur, & omnia publicentur: vt. ff. de dona. causa mor. l. si aliquis. &. ff. eo. l. cum hic. §. si maritus. in fi. §. Secunda si quidẽ ante reatũ, distinguitur quę pœna subsequatur, vt vel cõfirmetur, vel ĩ pẽdẽti remaneat: vt hac. l. si post reatũ, nõ valet: vt hic, & dicta. l. cũ hic status. §. si

*Donatio est triplex.*

*Creditor.* ]C ASVS. Maritus volẽs donare vxori prædiũ qd̃ Titio obligauit, soluit Titio debitum, & finxit se non soluisse: & voluit vt daret vxori suæ prædium: & dixit se vẽdidisse: & maritus consensit. nõ valet donatio, nec simulatio.

a *Nihil.* neque ꝑ parte, neque pro toto.

b *Potuit.* vt venditio non, quia nolebat: vt donatio non, quia non poterat: vt supra eo. l. si non verum. & facit supra plꝰ va. quod agi. l. j. & de transac. l. cum ea. & loca. l. ad probationem. & si certũ pet. l. si ex precio. in fin.

c *Interdictum.* vt. ff. eod. l. j.

d *Exemptã.* vt & supra eo. l. à marito.

*SI propriis.* ] C ASVS. Mulier mutuo accipiens pecuniã pro viro animo donãdi soluit: an competat sibi repetitio? Dicitur quòd nõ: nisi ex ea pecunia factus fuerit vir locupletior, vel dignitas inde empta marito fuerit.

e *Contractibus.* & sic non interceſsit.

f *Cum hæc.* aliàs, cum hæc: & tũc plana. aliàs, cum nec: & tũc subaudi, maxime. nã nec tũc repeteretur: vt. ff. eo. l. cum adipiscendæ. hodie tamen nõ licet donare causa dignitatis: vt infra ad leg. Iul. repe. l. fi.

*Maritꝰ.* ]C ASVS. An cõstãte matrimonio possit maritus donare vxori suæ mancipium ad manumittendum, quæritur? Dicitur quòd sic.

g *Potest.* quo casu simul desinit & incipit seruus esse mulieris: vt. ff. e. l. quod autem. §. pe. sicut in acceptilatione simul oritur & extinguitur obligatio: vt. ff. de noua. l. si Stichũ. §. ij. & ideo quia non sit statim accipientis, sed demum cum manumittit, non habet hic locum constitutio diuorum fratrum ad Ausidium Victorinũ: vt in dicto. §. ff. eo. Adde quod dicitur in ea. l. quod autem. in fi. & l. si eum. j. respon. Item quid si donat vt post certum tẽpus manumittat? dicunt quidam non tenere: vt. ff. de dona. l. Aristo. nos contra: vt dicta. l. quod autem. in fi. interim tamen antequam manumittat, potest reuocare expresse vel tacitè: vt supra. e. l. siquidem. & facit infra de bo. quæ lib. l. fi. §. fi. &. ff. de re. iur. l. nemo prædo. §. locupletior. &. ff. solu. ma. l. quòd si vir.

*obligatio manumissionis simul oritur & extinguitur.*

*Socer.* ]C ASVS. Videtur alicui quòd sicut socer nõ potest donare nurui, ita nec socrus. contrarium tamen est verum: nec si pœniteat, valet pœnitentia, quo magis reuocetur donatio.

h *Si te in vacuam.* aliter olim non perficiebatur donatio. Azo. & facit supra de dona. ante nup. l. si ante. & quod dicit vacuam,

maritus. post damnationem constat non tenere. Tertia scilicet inter viuos, valet ante reatum: vt infra de bo. proscri. l. pe. idem & post reatum: vt. ff. de dona. l. post contractum. nisi in crimine læsæ maiestatis: vt infra ad. l. Iul. maiesta. l. pe. & si post damnationem autem non valet: vt. d. l. post contractum. in fi. Ex prædictis patet quòd donatio inter coniuges nó adsimilaē omnino donationi causa mortis, nec inter viuos.

Sequitur authen. sed hodie, &c. & facit. ff. sol. ma. l. si quis sic stipuletur.

a *Sed hodie. Natus.* id est ingenuus nat⁹.

b *Ex supplicio.* id est ex pœna alicuius supplicij. olim enim sic: vt supra. l. pxi. Sed an lex sit correcta. ff. de pœ. l. qui vltimo? Respon. non, [a] quia hæc authē. super viuentibus dicit. Item hæc authē. de bene natis est intelligenda, vt ī corpore innuitur vnde hæc sumitur, scilicet in authen. de nupt. §. quod autē. colla. iiij. & liberti licet non per hanc authenticam, tamē per aliam: vt lib. decætero. colla. vj. dicunt bene nati.

c *Nō dissoluitur.* quod fieret propter inæqualitatē si alter fieret seruus secundum leges, vt in corpore: sed non sic secundum canones.

*a Respondeo ita secundū Sal. propter idētitatem rationis: tamen licet quæstio fuerit specialis: tamē decisio generalis est: ergo &c. l. i. §. generaliter. ff. de leg. præstā. immo ī quit. l. raptores. ē. de epis. & cle. & infra de rapto. virg. l. raptores. ꝓ quas videtur istud cōstitutum.*

*Donationes.* ] C A S V S. Si maritus dedit vxori constante matrimonio vel econuerso: licet ab initio donatio nó teneat: cōfirmatur tamen morte, si subsistat infra quantitatem quingētorum solidorum: si vltra, nó confirmatur nisi fuisset insinuata, vel expresse confirmatio interuenerit. & si sit vltra quingenta, & confirmatio sit expressa: ex eo tempore capit firmitatem, ex quo donatio fuerit confirmata. & hoc in prima & secunda: si infra subsistit vel excedat, & est insinuata & confirmata: ex eo tempore quo erat facta donatio, firmitatem capit: sicut cōtingit in aliis negotiis in quibus ratihabitio retrotrahitur, scilicet ad tempus celebrati cōtractus. & hoc in tertia: subtili diuisione iuris vel facti decætero locū non habente.

ita vt si vsq; ad vitę suę tēp⁹ marit⁹ eas nō reuocauerit, ex morte eius cōfirmētur: fisco nostro ad easdē res nullam in posterū communionem habituro. Dat. III. Kalendas Mart. Sardiniæ, Crispo & Constantio Conss.

IN AVTHEN. DE nup. §. quod autem. coll. iiij. constitu. j.

*Duo dicta ponit: & secundum infert ex primo. Salycetus.*

SEd hodie nemo bene nat⁹ [a] à principio, ex supplicio [b] sit seruus: & ideo matrimoniū non dissoluitur. [c]

*Donationes inter viuos, quæ sola morte cōfirmātur, trahūtur retro. sed illæ quæ confirmātur in vltima volūtate, quæ per mortē inter viuos valere nō possunt, nō habēt tractū retro. Bal. Vel sic: Si donationes sunt inualidæ ratione potestatis vel matrimonii, cōfirmātur morte, & cōfirmatio trahitur retro. Si autem sunt inualidæ, quia summam excedant legitimam, expressa confirmatio in morte requiritur, nec retrotrahitur. Saly.*

XXV. Imp. IVSTINIAN. A. Mennæ præfecto prætorio.

1 DOnatiōes quas parētes in liberos [d] cuiuscunq; sexus in potestate sua cōstitutos conferunt, vel vxor in suum maritum, vel maritus in suam vxorem, vel alteruter eorū [e] in aliā personam [f] cui constante matrimonio donare non licet, vel aliæ [g] personæ in eam cui [h] donare nō poterant: ita firmas esse per silētiū [i] donatoris vel donatricis sancim⁹, si vsq; ad quātitatem legitimā, [k] vel eam excedentes, actis fuerint intimatę. Nam amplioris quantitatis donationem minime intimatam, [l] nec per silentium eius qui donauit, cōfirmari cōcedimus. [m] ℣ Sin verò specialiter eas in suprema volūtate donator vel donatrix confirmauerit, sine vlla distinctione [n] ratę habebuntur: ita tamen, vt si quidem vltra legem finitam quantitatem expositæ, minimè ī actis insinuatę fuerint: specialis earum confirmatio ex eo tempore vim habeat, ex quo eædem donationes cōfirmatæ sunt. ℣ Si verò vel non amplior sit donatio, vel cū amplior esset, in actis insinuata sit: tunc & silentium donatoris vel donatricis, & specialis confirmatio ad illud tēp⁹ referatur, [o] quo donatio cōscripta sit: sicut & alias ratihabitiones [p] negotiorum gestorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus cōtracta sunt. Nec in cæterum [q] subtilem diuisionem facti vel iuris introduci posse. [r] Dat. Idib. Decemb. D. N. Iustiniano A. II. Cons.

*Contractus qui celebrantur cum imperatore vel Augusta, habēt vim legis. Baldus. & hunc textum non habes alibi. Baldus. Vel sic: Matrimonium non impedit donationem inter principem & eius vxorem. hoc dicit. Vel sic: Inter principem & Augustam valet donatio statim. Salycetus.*

XXVI. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

2 DOnationes quas diuus imperator in piissimā reginam suam coniugem, vel illa in sereniſsimum maritum cōtulerit, illico valere sancimus, [s] & plenissimam habere firmitatē: vtpote īperialib⁹ cōtractib⁹ legis vicē obtinētib⁹, miniméque opitulatione quadam extrinsecus egentibus. Dat. VIII. Id. April. Decio. V. C. Cons.

*Princeps debet esse humanus, & nō superbus. Bald. Vel sic: Si donator captus ab hostibus moriatur, siue donatarius captus post mortem donatoris redeat, donatio confirmatur. Salycetus.*

XXVII. Idem A. Ioanni P. P.

SI vnus ex his qui matrimonio fuerant copulati, in aliū donatione facta, ab hostibus captus esset, & in seruitutem deductus, & postea ibi morte peremptus: quærebatur an huiusmodi liberalitas quā ante fecit, ex hoc roborari videret, [n] vel non. Et placuit, si quidem ante captiuitatem, vel ante mortem eius, quæ in captiuitate contigit, donatio ab eo qui donauit, vel ab eius heredibus, non fuerit confirmata, nullum ius ex ea donatario quæsitum esse. Si verò ante captiuitatem, vel ante mortem, confirmata fuerit, ex eo tempore quo confirmata est, ius donatario quæsitum esse. Et ideo si ante captiuitatem, vel ante mortem, [o] donatio ab eo qui donauit, vel ab eius heredibus, confirmata fuerit, ex eo tempore quo confirmata est, ius donatario quæsitum esse. Et ideo si ante captiuitatem, vel ante mortem, donatio ab eo qui donauit, vel ab eius heredibus, non fuerit confirmata, nullum ius ex ea donatario quæsitum esse. Si verò ante captiuitatem, vel ante mortem, confirmata fuerit, ex eo tempore quo confirmata est, ius donatario quæsitum esse. Et ideo si ante captiuitatem, vel ante mortem, donatio ab eo qui donauit, vel ab eius heredibus, confirmata fuerit, ex eo tempore quo confirmata est, ius donatario quæsitum esse.

a *Legitimam.* scilicet quingentorum aureorum hodie: vt infra de donatio. l. penulti.

b *Intimatam.* id est in actis non redactam.

c *Confirmari concedimus.* cum duobus careat adminiculis: scilicet ratione personæ, & ratione rei.

d *Distinctione.* excedant legitimam quantitatem, vel nó. & hoc iure relicti, non donationis, cum excedit legitimam summam.

e *Referatur.* quātum ad fructus & partus, & vt de damno dato in re nó teneatur: vt hic, & ff. de lega. ij. cū pater. §. pater filiæ. & ff. de donatio. causa mor. l. si mortis causa inter virum. non quantū ad dominium: vt argu. supra famil. erciscun. l. filiæ. & sic nō obstat supra de inoffi. dona. l. ij. vbi dicit huiusmodi donatiōes haberi præcipuas iudicio familiæ erciscundæ. quod non esset, nisi dominium apud testatorem resedisset: vt. ff. famil. erciscū. si quod. & supra eo. l. si nó verum. in fi. & hoc secūdum Ioan. vel solue vt ibi. Alij dicunt etiam dominium retro fuisse donatarij fictione huius legis, licet nó potuerit expresse trāsferri tūc: quasi pl⁹ operetur fictio, quàm veritas: vt arg. ff. de solu. l. sub conditione. & ff. e. l. si is seruus. Ité nota contra P. facere legem istā, qui dixit, vbi expresse cōfirmauit, esse relictum: vbi tacuit, & sic tacite habere vi relicti. si enim esset relictum, non traheretur retro. Item differt à relicto vel à donatione causa mortis in aliis vt no. ē. eo. l. res. in distinctione ibi posita. & facit. j. ad leg. Falci. donationibus. habetergo vim relicti, vbi testator hoc voluit, alias nó: vt. ē. eo. l. ex verbis. Ité est cōtra. j. de col. l. si donatione. vbi nec retrotrahit, nec etiā vt ex nūc valet: sed ibi vt haberet, in peculium fuit donatum: non autem simpliciter, quod hic erat. Accursius.

f *Sancimus.* & ita contractus imperialis est lex. sic infra de bonis quæ

g *Aliæ.* puta filij, vel serui.

h *Cui.* quæ in potestate viri vel vxoris sit.

i *Per silentium.* quo confirmantur: vt. ff. eo. l. cum hic. §. j. &. §. ait oratio. Accursius.

k *Ratihabitiones.* vt pater q factū filij accipiētis mutuū habet ratū: vt. ē. ad Mace. l. fi. vbi plura dedim⁹ similia. & facit. ē. de nup. l. & si cōtra. & ff. de offi. pcō. l. obseruare. §. fi. & j. de dona. l. data:

l *In cæterum.* id est de cætero.

m *Posse.* forte distinguebatur vtrum vir donans errabat in facto, credens rem donatam nó valere vltra legitimam summam. Vel verius: quia credebat valere donationem.

*Donationes.* ] C A S V S. Si princeps donet vxori constante matrimonio, vel econuerso: indistincte valebit donatio, si ... ue fuerit expresse vel silentio confirmata, siue non.

BIU Cujas

bonis quæ liber.l.cum multa.& de quad.præscrip.l.fin.in fine.& in authent. de non alien.§.sinimus. colla.ij.

*Silvnus. CASVS.* Si vir donauit vxori, & postea capiatur ab hostibus, & ibi decedat: an confirmetur donatio, quæritur? Dicitur q̃ sic.& hoc in prima. Idem est si vxor donet,deinde illa capiatur ab hostib⁹, &ibi decedat:quia perinde æstimabitur donatio ac si domi decessisset.

a *Augusto.* id est imperiali.

b *Imitatio.* sic supra de nuptiis. l. imperialis. circa princi.& facit.ff. eo.l.cum hic. §. si ambo. Accur.

## DE REPVDIIS, & iu. &c.

*Omne quod ligatur, solubile est: vt in authen. de nup.§.desinceps. colla.iiij. sic & post ligamina matrimoniorum de solutione dicit.*

*Matrimonium.* ] *CASVS.* Si maritus deportetur, non dissoluitur matrimonium, si propter status mutationem viri, mulier affectionem suam non mutauit. An autẽ constante matrimonio possit dotem repetere? Respon.q̃ licet nó iure stricto, de æquitate tamen sibi concedenda est. nec laudabile propositum suum, scilicet q̃ non vult diuertere à marito, ei erit impedimẽto quo minus repetat dotem à fisco bona occupante.

c *Vel aquæ & ignis.* vel pro id est:nam pro eodẽ ponitur: vt.ff.ad legẽ Iul.pecul.l.iij.

d *Non soluitur.* si constat matrimoniũ: ergo habet filios in potestate natos,& nascituros: vt institut. de pat. po. in princip. Sed contra probatur: quia si prius habebat,amittit: vt institut. quibus mod. ius pat. potesta. solui.§. cũ autem. Item quia potestas patria, ppria est Romanorum ciuium: vt.ff.de his qui sunt sui vel alieni iur.l. item in

*Apolis dicitur ille qui est sine ciuitate.*

potestate. Sed hic ciuitatem amittit, & apolis dicitur: vt. ff. de leg.iij. l. j. §. deportatos. &.§. ij.quibus. &.ff.de pœ. l. quidam. Non ergo habet ius patriæ potestatis? Respon.ad hoc q̃ est specialis casus vbi natus ex matrimonio non est in potestate. & q̃ generaliter dicatur in potestate nasci,intelligitur quando nullus mutauit conditionem. Item videtur matrimonium solui: vt.ff. soluto matrimo.l.si quis sic stipuletur. Solu.ibi adfectionem mutauit mulier repudiando eum: vt hic subiicit.

e *Adfectionem.* quam habet vxor erga virum.

f *Non competit.* mulieri ipso iure,quia matrimonium durat: sed de æquitate agit,& petit à fisco: vt subiicit.& est speciale, quòd durante matrimonio petatur. sic & supra de iure do.l. vbi. Sed contra.ff.de bon.damn.l.sed & si.vbi demũ morte interueniente agitur. Solu.ibi mulier fuit deportata: hic vir.

g *Æquitatis.* inuadente fisco bona:& per consequens est æquũ eum teneri:vt.j.ad leg.Iul.de vi.l.ij.&.ff.sol.matri.l.si marito.in



an vacillare? & iterum si donator quidem in ciuitate Romana constitutus decessisset, mortis autẽ eius tempore is qui donationem accepisset,in captiuitate degeret,& post reuersus esset:an videretur & tunc donatio rata haberi? ℣ Cum itaque in vtroque casu oporteat augusto [a] remedio causam dirimi: cum nihil tam peculiare sit imperialis maiestatis,quàm humanitas, per quam solam Dei seruatur imitatio: [b] in ambobus casibus firmam esse donationẽ censemus. Dat. Kal.Decembr. Lampadio & Oresta VV. CC. Conss.

## TITVLVS XVII.

## DE REPVDIIS,ET IVdicio de moribus sublato.

*Deportatio non facit soluere matrimonium: nec vxor perdit dotem ob deportationem mariti. hoc dicit. Bald. Vel sic: Deportatione viri seu amissione ciuitatis matrimonium non soluitur: dos tamen de æquitate repetitur. hoc dicit. Saly.*

I. Imp. ALEXANDER A. Abutinianæ.

MAtrimonium quidem deportatione, vel aquæ & ignis [c] interdictione non soluitur, [d] si casus in quem maritus incidit, non mutet vxoris adfectionem. [e] Ideoque dotis exactio ipso iure non competit: [f] sed indotatam eam esse, cuius laudandum propositum est, nec ratio æquitatis, [g] nec exempla permittunt. PP. Nonis Nouembr. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

*Mulier non tenetur sponsum vltra triennium expectare: ideo postea poterit nubere sine pœna. hoc dicit. Salyc.*

II. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & Valerian. Cæs. Paulinæ.

A princ. & facit in authen. de nupt. §. deportatio. colla. iiij. &. ff. de capti. l. non vt à patre. & supra tit. j. l. res vxoris. &. ff. eo. l. j.

*Liberum.* ] *CASVS.* Si filia tua cum aliquo sponsalia contrahat:an illo peregrinante, nec intra triennium reuertente, ne nubendi tempus amittat, possit cum alio contrahere, quæritur? Dicitur q̃ sic: quia & si sponsus præsens fuisset, potuit mulier sibi misisse nuncium repudij.

LIberum est filiæ tuæ [h] si spõsum suum post tres peregrinationis annos * expectandum sibi vltra non putet, omissa spe huius coniunctionis, matrimonium facere: [i] ne opportunum nubẽdi tempus amittat: cum posset nuncium remittere [k] etiam si præsente illo cõsilium mutare voluisset. PP. VII. Kalend. April. Aemiliano & Basso Conss.

*Diuortium fraudulentum non impedit pactum in casum mortis collatum. Baldus. Vel sic: Fictum repudium non nocet tertio dotẽ stipulato sibi reddi matrimonio morte dissoluto. Saly.*

III. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. Tullio.

DVbium non est omnia omnino quæ consilio rectè [l] geruntur, iure meritóque effectu & firmitate niti. Quare si tu dotem pro muliere dedisti,& ex morte [m] eius repetitionem stipulatus es, circunscribendi autẽ tui causa ficto repudio matrimonium breui tempore rescissum est: res dotales quas ante nuptias obtulisti, præses prouinciæ recipere te non dubitabit. [n] Certum est enim daturũ operam moderatorem prouinciæ, vt quæ cõtra fas gesta sunt, fructũ calliditatis obtinere nõ possint: [o] cum nobis huiusmodi commẽta displiceant. Imaginarios enim nuncios, id est repudia, nullius esse momenti, siue nuptiis fingant se renunciasse, siue sponsalibus, etiam veteribus iuris auctoribus placuit. Dat. II. Kal. Septẽb. Tyberiade. AA. & CC. Conss.

IIII. Iidẽ AA. & CC. Pisoni.

FIliæ diuortium in potestate matris non est. [p] Dat. III.

Dicitur q̃ sic: quia & si sponsus præsens fuisset, potuit mulier sibi misisse nuncium repudij. * *secundum eano. nõ est tẽpus præfixum: vt in c. de illis. extra de spon. & ma.*

h *Filiæ tuæ.* ô mater. Accursius.

i *Facere.* cum alio etiã nõ misso repudio, secundum R.

k *Remittere.* præsente eo. & hoc est post biennium: vt. ẽ. de spon. l. ij. Dic ergo, si nó est arra data, quandocunque potest mittere repudiũ: vt supra de spõ. l. j. sed ea data ante biennium iter præsentes, ante triennium inter absentes non põt quin patiatur pœnam arrarum, secundum quod pòst stipulatæ sunt: vt hic, &. d. l. ẽ. de spon. l. ij. &. l. fi. & hoc quando non est iusta causa vltra differendi. aliàs etiam vltra triennium expectant: vt. ff. de spõ. sæpe. & hoc in sponsalibus. vxor enim cum certùm scit virum viuere, non nubit: si vero incertùm, quinquẽniũ expectat à tempore captiuitatis: vt. ff. eod. l. vxores. *ADDITIO.* Dicas de hoc vt in ca. de præsentia. extra de spon. & in. c. dominus ac redemptor noster. de secun. nup.

*Dubium.* ] *CASVS.* Pater dedit dotẽ pro filia, & stipulatus est eam sibi reddi solu. matrimo. morte. mulier finxit se velle diuertere à marito sine culpa mariti, sed fua: vt sic maritus dotem lucraretur. an talis dolus filiæ, obsit patri, quæritur? Dicitur quòd non: quia talis fraus principi displicet: & ideo firmitatem non habebit: quia tantum ea debent obtinere firmitatem, quę recte & cum consilio geruntur. vnde Salomon: Omnia fac cum consilio, & non pœnitebis. vnde non obstante tali fraude, potest pater dotem repetere in casu solu. matrimo. morte.

l *Rectè.* i. rite secũdum solennitatem qua debent. & est sic. j. de appel. l. nominationes. & extra de his quæ fi. à præla. ca. nouit. & xv. q. vij. c. episcopus. & dist. lxxxiiij. cap. peruenit.

m *Ex morte.* i. si decederet in matrimonio. & ita in casu diuortij nõ fuisti stipulatus. sic &. ff. sol. ma. si cum dotem.

n *Non dubitabit.* vtili actione, licet illa dolo fecerit quo minus cõditio stipulationis existat: vt. ff. solu. ma. l. filiæ. &. ff. eo. l. si filia.

o *Non possint.* No. sic & supra de vxo. mili. l. ij.

*Filiæ.* ] *CASVS.* Si mater solueret matrimonium filiæ ea inuita: non est audienda.

p *Non est.* vt. ẽ. de inoffi. testa. filia. nec patris: vt. ff. de do. inter virum & vxo. l. cũ hic status. §. si socer. & infra. l. proxi. sed sponsalia

salia dirimere potest pater: vt.ff.de spon.l.in potestate.

*Dissentientis.*] CASVS. An pater qui ab initio consensit in matrimonium filiæ suæ, quam habebat in potestate, inuita ea posit id dissoluere, quæritur? Dicitur ꝙ nō, nisi ex iusta causa suum sponsum repudiauerit. Sed ponamus ꝙ filia secuta voluntatem patris diuerterit à marito: an posit cogere eam inuitā pater redire? Dicit ꝙ nō. Filiæ vero emācipatæ matrimoniū nullo modo dissoluere potest pater.

a *Non haberi.* ne bene concordātia matrimonia pater distrahat: vt.ff.de li.exhi.l.j.§.fi. &.ſ.de inofite.l.filia.& l.cū te.& dixi. ſ.l. pxi.

b *Non habet.* facit. ſ. de nup. l. ſi vt proponis.ij.& ad prī.l. aptaī auth.econtra &c. quæ est ex corpore de nup. §.est quoq;.col.iiij.

*Contra.*] CASVS. Lex Codicis dicit ꝙ inuita filia pater nō potest matrimoniū dissoluere: at econuerſo ſi filia vult renūciare matrimonio in præiudiciū patris, ꝙ dedit dotē: an posit? Dicit authē. ꝙ nō potest: quia sicut in cōiungēdo matrimonio necessari⁹ cōsensus parentum exigitur, ita in dissoluēdo.

c *Econtra.* i. cōtra ad legem.

d *Læsionem.* vt fuit. ſ. eo.l. dubium.

e *Parentum.* cōtra est supra de iure do.l.ſi dotem. solue vt ibi.

*constitutio de his qui nuptias iterāt, ne &c.*

f *Dissoluēdo.* neutrū horum iure canonū obseruatur.

*Licet.*] CASVS. Destinauit mulier sponso libellum repudij, sed ad eum nō peruenit, sed ad sponsi patrem, vel ad eum qui erat in potestate spōsi: an dissoluātur sponsalia? Dicitur ꝙ sic.

g *Marito.* scilicet ab vxore: fuit tamen traditus alicui de sua familia quam habet in potestate, vel ī cui⁹ potestate ipse sit: vt.ff.eo.l. ij. in fi. & causa debet mitti: vt.j.e.l.cōsensu.

*Vxor.*] CASVS. Si marito in militiam profecto, nec etiā ante quatuor ānos reuerſo, ita vt vxor nesciat viuat aut non: & velit ad secundas nuptias conuolare, & ducem sub quo militabat maritus, consulat de marito: an posit, quæritur? Dicitur ꝙ sic: nec dicetur in.l. Iul.de adulte. incidisse: nec dotem amittet: nec clandestinas nuptias dicetur contraxisse: nisi mulier habuit conscientiam alienitori: quo casu furtiuæ essent nuptiæ.

h *Sospitatis.* i. an esset mortuus an viuus.

i *Ducem.* sub quo militauit.

k *Conuenit.* in quærendo virum an viueret.

Kal. Ianuar. Sirmij. CC. Conss.

*Diuortium filiæ non est in potestate patris, nisi ex magna & iusta causa: & si fuerit emancipata, tunc nullo modo. Bald. & Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Schyroni.

DIssentientis patris, qui initio consensit matrimonio, cum marito concordante vxore filiafamilias, ratam non haberi [a] voluntatem diuus Marcus pater noster religiosissimus imperator cōstituit: nisi magna & iusta causa interueniēte hoc pater fecerit. Inuitam autem ad maritum redire, nulla iuris præcipit constitutio. Emancipatæ vero filiæ pater diuortium in arbitrio suo non habet. [b] Dat. V. Kalend. Septemb. Nicomediæ. CC. Conss.

IN AVTHENT. de nuptiis. §. est quoque. colla.iiij. consti.j.

*Filiusfamilias non potest dissoluere matrimonium nisi patre consentiente: emancipatus sic. Salyce.*

ECōtra [c] si filiifamilias distrahunt parente nolente, quid iuris sit, exprimit noua cōstitutio de nuptiis, scilicet ne *matrimonia distrahātur in læsionē [d] parentum [e] qui dotem vel ante nuptias donationem obtulerint aut susceperint soli, aut cū filiis: quia sicut in contrahendo matrimonio consensus parentum exigitur, ita & in dissoluendo. [f]

*Citatio ad domum valet, licet in citati notitiam non peruenerit. hoc dicit tex. cum gloſ. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Phœbo.

LIcet repudij libellus nō fuerit traditus vel cognitus marito, [g] dissoluitur matrimoniū. Dat. XVIII. Kal. Ianua. Nicomediæ. CC. Conss.

*Mulier quæ de marito per quadriennium noua non habuit, palam nubens, adulterii, & cæteras pœnas euitat. Salycetus.*

VII. Imp. CONSTANTINVS A. Dalmatio.

A l *Amissionem.* immo recuperabit eam ab hæredibus.

m *Violata.* ab aliquo. Nota ergo adulterium nō fieri sine dolo, & mala conscientia. sic.ff.de adul.l. miles.§.penulti.&.l.pe. & sic non prosunt & sunt argu. ad quæstionem qua quæritur de eo qui cognouit coniugatā credens solutam. & facit extra de secū. nupt.l. dominus. & xxxiiij.q. j. cap.j. Sed contra.ff. eo. l. vxores. & in authen. de nup.§. sed etiā captiuitatis. colla. iiij. quibus dicitur de quinquennio. Solu. ibi in captiuo, hic in milite. Item cōtra in authen. de nupt. § nouimus. vbi de militante dicit, & de decennio. Solu. illa corrigit istam: sed & illa corrigit ꝙ alit quæ est in authen. vt lic.ma. & auiæ.§.quod autem. col. viij. ex qua sumitur ea quam hic habes, hodie &c. quæ dicit in infinitū erpectari. Accursius.

VXor quæ in militiam profecto marito post interuentum annorum quatuor nullum sospitatis [h] eius potuit habere indicium, atque ideo de nuptiis aliis* cogitauit, nec tamen antè nupsit, quàm libello ducem [i] super hoc suo voto conuenit [k], non* videtur nuptias iniisse furtiuas, nec dotis amissionem [l] sustinere, nec capitali pœnæ esse obnoxia, quæ post tam magni temporis iugitatem non temerè, nec clanculo, sed publicè contestatione deposita nupsisse firmatur. ℣ Ideoque obseruandum est, vt si adulterij suspicio nulla sit, nec coniunctio furtiua detegatur: nullum periculum ab his quorum coniugio erant copulatæ, vereatur: cū si conscientia maritalis tori furtim esset violata, [m] disciplinę ratio pœnā cōgruam flagitaret. Dat. * Nesso Feliciano & Titiano Conss.

IN AVTHEN. VT lic.ma. & auiæ.§.quod autem à nobis.colla.viij.consti.fina.

*Hodie mulier habens virum in expeditione militiæ, non potest licite nubere, etiam si diu eum expectauerit: nisi formam huius legis seruauerit.*

HOdie* quantiscunque [n] annis maritꝰ in expeditione māserit, mulier sustinere debet, licet neq; literas neq; respōsum ab eo acceperit. Sed si mortuum audierit: nō prius nubat, q̄ per se vel per alium, eum sub quo militabat, adiens, interrogauerit si ꝓ veritate mortuus est: vt apud gesta deponatur cū iureiurando, si mortuus sit: quo subsecuto, post annum [o] nubat. ℣ Si verò præter hęc nupserit: tā ipsa, q̄ qui eam duxerit, velut adulteri puniant. Sed qui iurauerit, si falsò iurasse cōuincatur: [p] militia nudatus, decē libras auri soluet illi quē mortuū fuisse mētitus est: eo licētiā habēte, si voluerit, suā vxorē recipere. [q]

*Hodie.*] CASVS. Hęc authen. corrigit, l. Codicis. dicebat. l. C. quòd si mulier maritū suum in expeditione militari existētē quatuor annis expectauerit, nulla aut literis aut nūciis habita de mariti vita aut morte notitia, potest ipsa ad secundas nuptias conuolare. Hæc authent. dicit ꝙ hodie mulier nō potest alij nubere, si maritus fuerit in expeditione quantiscūq; annis, nedum quatuor annis: licet neq; nūciū neq; literas à marito habuerit: imò debet expectare quoadusq; audiat eū mortuū esse: & tunc nō debet prius nubere, q̄ si adeat per se, vel per alium, illum sub quo maritus militabat, vt sciat veritatē, præstito ab ipso iuramento sub quo militabat, cōrā actis iudicis ꝙ mortuus sit. quo subsecuto, post annū potest alij nubere. Sed si ille qui iurauit, falso iurauerit: ipse priuat militia, &.x. libras auri soluet illi quē iurarit esse mortuū: data licētia primo marito, si voluerit, suā vxorē recipere.

n *Hodie quantiscunq.* i. quotcunq;. Sed cōtra in auth. de nup. §. nouimus. colla. iiij. Sol. hic corrigit. Item contra in eo. tit. §. sed etiā captiuitatis. Sol. ibi in captiuo.

o *Post annū.* cōputādū à tēpore iuramēti: vt ī corpore. Sed cōtra. ff. de his qui no. infa. l. genero. §. sed cū tēpus. vbi statim assumit & deponit lugubria. Solu. hæc corrigit: vel ibi erat certum: hic dubium, licet iuratum sit per vnum.

p *Conuincatur.* ſ. de re. cre. & iureiur. l. ij. contra. fol. de alio iuramento dicit.

q *Recipere.* quomodo hoc, cum legitime contraxerit? Respon. fingitus

singitur nō contractum vel nullum: licet verum & rectū fuerit. *Consensu.* Primo ponit exordium, & rationem legis cōdendæ vsq; ibi, Si qua igitur. Secūdo enumerat causas propter quas vxor potest diuertere à viro, vsq; ibi, vir quoq;. Tertio enumerat causas ꝓpter quas vir discedere potest, vsq; ibi, hæc nisi. Quarto ponit diuertentem sine causa, vel causam non probātem, vsq; ibi, seruis. Quinto ponit per quas psonas, & quomodo probari possit, vsq; ibi, si vero. Sexto prouidet liberis lucrātib⁹, vsq; ibi, pactiones. Septimo annullat pacta huic legi contraria, vsque ad fin. Salycetus.

*Diuis.*

*CASVS.* Licet solo consensu contrahatur matrimoniū, nō tamen solo cōsensu dissoluit: nisi misso libello repudij pri⁹, vel nisi aliqua ex causis in præsenti. l. expressis inciderit. & hoc fauore liberorum. Si ergo maritus vel vxor in aliquā earū inciderit: impune alter ab altero discedere pōt: si nec vlla earum interueniente mulier à viro diuertat, vel de aliqua maritū accusauerit, nec probauerit, amittet dotem: vir donationē ante nup. nec intra quinquennium alij nubet. quod si fecerit, erit infamis: nec dicetur cōnubiū illa cōiunctio. sed qui talē coniunctionē accusare voluerit, liberam habeat facultatē. si vero causam probauit: dotē recuperat, & donationē ante nup. & lucro suo cedat, & post annū nubat, ne de partu dubitetur cuius fuerit. s. an primi, an sequentis mariti. Si vero vir vxori aliqd de prędictis obiecerit, & ꝓbauerit: dotē lucratur, & donationē ante nup. & statim vxorem ducat si velit. Si vero nō interueniente aliqua de prędictis causis eā dimittat, dotē & donationē amittat. & seru⁹ vel ancilla si sit pubes (si aliter probari non possit an adulteriū cōmisit) torqueatur, vt sic veritas eruatur: quia quę in domo geruntur, magis per domesticos q̄ per extraneos sciri possūt.

** Al. domi sua.*

*SI VERO.* Si vir aut mulier temere repudiū miserit: filio aut filiis, siue filia aut filiabus ex matrimonio extātibus: quicquid ex nuptiis lucratū fuerit vel per dotem, vel per donationem propter nuptias, illud filiis & filiabus post mortē parentis reseruabitur: data electione tam viro q̄ mulieri quem filiorū velit instituere in dotem vel donationē, vel cui eā dare voluerit. & si aliqua pacta facta fuerint aduersus huius legis statuta, puta quia mulier pepigit de nō amittenda dote, vel vir de nō amittēda donatione propter nuptias si in aliquā causam prædictarum inciderit, nullam obtineant firmitatē. No. ex hac. l. ibi, exasperat. ꝙ nihil est quod tā exasperet vxorē, nisi impudicitia viri. No. secūdo ibi, fautricē. de fautrice. & vide quod no. in. c. j. de pœnis. in clemen. vbi habes glo. magistram. No. tertio ibi, indignam, ꝙ debet carere cōnubio, qui se iudicat indignū. Quarto no. ibi, adeunt. à cōtrario sensū, ꝙ si filius adisset, nō posset reuocare factū patris. quod dic vt. s. de rei vin. l. cū à matre. Bal. hic.

** aliàs ante nuptias.*

*Matrimonium non potest ab altero coniugum dissolui sine causa legitima hic expressa: & vxor contra faciens, dotem perdit: & donationem propter nuptias restituit: nec intra quinquennium nubere potest. Vir autem contra faciens, dotem restituit, & donationem perdit. Et ad probationem causæ admittuntur domestici, & aliàs inhabiles: lucránsque debet lucrum liberis reseruare. & pacta cōtra hanc legem inita, sunt ipso iure nulla. Salyce.*

VIII. Impp. THEODO. & VALENTINIA. AA. Hormisdæ præfect. præto. B

COnsensu [a] licita matrimonia posse contrahi, contracta non nisi misso repudio [b] dissolui præcipimus. Solutionem etenim matrimonij difficiliorem [c] debere esse, fauor imperat liberorum. [d] Causas autem repudij hac saluberrima lege apertius [e] designamus. Sicut enim sine iusta causa dissolui matrimonia iusto limite prohibemus: ita aduersa necessitate pressum [f] vel pressam, [g] quanuis infausto, [h] attamen necessario auxilio cupimus liberari. ¶ Siqua igitur maritum suum adulterum, [i] aut homicidam, aut veneficum, vel certe contra nostrum imperium aliquid molientem, vel falsitatis crimine condemnatum inuenerit, si sepulchrorum dissolutorem, si sacris ædibus aliquid subtrahentem, si latronem, vel latronum susceptorem, vel abactorem, [k] aut plagiarium, vel ad contemptum sui domúsve suæ [l] * ipsa inspiciente cum impudicis mulieribus (quod maximè etiam castas exasperat) cœtum ineuntem, si suæ vitæ veneno, aut gladio, aut alio simili modo insidiantem, si se [m] verberibus [n] (quæ ingenuis aliena sunt) afficientem probauerit: tunc repudij auxilio vti necessario ei ꝑmittimus libertatē, & causas diuidij legibus comprobare. C D

IN AVTHENT. VT lice. mat. & auiæ. §. causas. coll. viij. consti. fi. aliàs. §. quia vero quædam. in fi.

SEd nouo iure vir qui sine causa hoc fecerit, [o] ex alia substantia sua etiam constante matrimonio tantū dabit vxori, quantū tertia pars facit antenuptialis * largitatis: sed matrimonium ob id nō soluitur.

*Finit authentica.*

*Sequitur tex. l. C.*

¶ Vir quoq; pari fine claudet, nec licebit ei sine causis aperti [p] designatis ꝓpriā repudiare iugalē. Nec vllo modo expellat nisi adulterā, [q] vel veneficā, aut homicidā, aut plagiariam, aut sepulchrorū dissolutricem, aut ex sacris ędibus aliquid subtrahentem, aut latronum fautricem, aut extraneorum virorum se ignorante vel nolente conuiuia appetentē, aut ipso inuito sine iusta & probabili causa foris [r] scilicet pernoctantem: vel circensibus vel theatralibus ludis, vel arenarum spectaculis in ipsis locis in quibus hæc adsolent celebrari, se prohibente gaudētem: vel sibi veneno, vel gladio, aut alio simili modo insi diatricē, vel cōtra nostrum imperium aliquid machinantibus consciam, seu falsitatis se crimini immiscentē inuenerit, aut manus audaces sibi probauerit ingerentem. tunc enim necessario ei discedēdi permittimus facultatem, & causas diuidij legibus cōprobare. ¶ Hęc nisi vir & mulier obseruauerint [s], vltrice ꝓuidētissimæ legis pœna plectētur. Nam mulier si contempta lege repudium mittendum esse tentauerit: suā dotem, & ante nuptias donationē amittat, nec intra quinquennium nubendi habeat denuo potestatem. Aequū est enim eā interim carere cōnubio, quo se monstrauit indignā. Quòd si præter hęc nupserit, erit ipsa quidē infamis: cōnubiū vero illud nolumus nūcupari. Insuper etiā arguendi hoc ipsum volenti cōcedimus libertatē. Si vero * causam probauerit intentatam, tunc eam & donationē ꝓpriā amittat, & ꝓbauerit: dotē lucratur, & donationē ante nup. & statim vxorem ducat si velit. Si vero nō interueniente aliqua de prędictis causis eā dimittat, dotē & donationē amittat. & seru⁹ vel ancilla si sit pubes (si aliter probari non possit an adulteriū cōmisit) torqueatur, vt sic veritas eruatur: quia quę in domo geruntur, magis per domesticos q̄ per extraneos sciri possūt.

** Concor. cū hoc. §. c. l. cū gl. l. extrauit lit. nō conteſt.*

*SI VERO.* Si vir aut mulier temere repudiū miserit: filio aut filiis, siue filia aut filiabus ex matrimonio extātibus: quicquid ex nuptiis lucratū fuerit vel per dotem, vel per donationem propter nuptias, illud filiis & filiabus post mortē parentis reseruabitur: data electione tam viro q̄ mulieri quem filiorū velit instituere in dotem vel donationē, vel cui eā dare voluerit. & si aliqua pacta facta fuerint aduersus huius legis statuta, puta

a *Consensu.* solo sine aliqua solennitate, & hoc liberorum fauore: vt hic dicit, sed in casibus specialib⁹ scriptura exigitur: vt instit. de nup. §. fi. & s. de nupt. authē. sed nouo iure. & authen. maximis.

b *Misso repudio.* & sic cum solennitate, & iusta interueniēte causa.

c *Difficiliorem.* quàm contrahere.

d *Liberorum.* arg. ff. de rit. nup. l. qui ī puicia.

e *Apertius.* quā olim essent.

f *Pressum.* virum.

g *Pressam.* vxorem.

h *Infausto.* id est malo omine siue infortunio. nam spes fuit indiuiduitatis: vt instit. de pa. pote. in prin. sed aliquid siniſtrum euenit, quod & causam dat diuidij: quod in prę sentia septem testiū fieri debet: vt. ff. eo. l. nullum.

i *Adulterum.* videtur cōtrarium ei quod dicit. xxxij. q. ij. c. quicquid. & in Lombarda si quis vxorem suam amiserit. l. nulli liceat. vbi dicit ex alia causa non dirimi nisi causa fornicationis. & ad hoc in authent. de nupt. §. minores. &. §. si igitur. &. §. rursus. &. §. si vero. colla. iiij.

k *Abactorē.* i. abigeū.

l *Suæ.* mulieris.

m *Se.* s. vxorem.

n *Verberibus.* ad hæc aptaī authē. sed nouo iure &c. q̄ est ī auth. vt li. ma. & a. §. si qs in sua domo. &. §. causas. &. §. si qs autē ꝓpriā. col. 8.

o *SEd nouo. Hoc fecerit.* id est vxorē verberibus affecerit.

p *Apertius.* quàm olim essent.

q *Adulteram.* quoniā nō potest eā accusare, nisi se inscribat, vt ī auth. vt li. ma. & a. §. qa vero plurimas. col. 8.

r *Foris.* nisi fuerit apud proprios parentes, vel alios qui sunt sine suspicione, vel nisi vir eam de domo sua eiecerit: vt in authē. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero plurimas. colla. viij.

s *Obseruauerint.* quia diuertant sine causa.

*Post*

BIU Cujas

a *Post annum.* vt.ſ.de ſecun.nupt.l.ij.

b *Interdicta.* ſ.ea.l.§.vir quoque.

c *Sibi habere.* vt tamen accuſando eam de adulterio inſcribat, vt lucretur dotem: vt ſuperiori.§.dixi. Sed quomodo eo caſu dotem habebit? nam ipſa cum ſuo patrimonio vel toto vel parte retruditur in monaſterium, & reſiduum datur aſcendentibus, vel deſcendentibus: vt in authent. vt nul. iudi.§. adulteram.coll.ix? Reſpon. illud intellige de alia ſubſtantia præter dotem. Cui reſponſioni obſtat quod eſt in fine eius authent. &c. ſi enim ex auctoritate legis lucrareſ maritus totũ, cur diceret dotalia pacta ſeruari, cũ & ſine his totũ lucratur: vt hic, ſed vir eligit? Dic ergo ſecundò q̃ etiam dos ea viuẽte debet monaſterio applicari: quia inde debet ſuſtentari. ea autẽ mortua dos debet dari viro tota vt hic: vel ſecundum pactum, vt ibi. & hoc innuit finis dictę authenticæ. Vel tertio hic loquitur cum ciuiliter agendo condictione ſine cauſa vt liberetur, probat de crimine. ibi cum criminaliter inſtituta accuſatione. Item quid dices vbi ſoluitur matrimonium ratione adfinitatis vel conſanguinitatis: & poſtea vult vir dotem retinere, quia dicit vxorẽ adulterium cõmiſiſſe? Illa ſe excuſet, quòd non fuerit vxor, & ſic nec matrimonium. pro viro eſt.ff. de dona. inter virum & vxo. l. iij. §.j. Sed dic contra: vt in authen. de nupt. §. ſi vero ab initio. colla. iiij. & .ff. rerum amo. l. in concubina. Item pone patrem dotaſſe filiam: an propter filiæ delictum perdit pater dotẽ? quod videtur, quaſi pactũ non valeat quominus pœna huius legis ſeruetur: vt.j.ead.l. in fi. Argu. contra. ff. de pac.do.l.cũ dos.&.ſ.e. l.dubium. & authen. cõtra ſi filij &c. & dixi.ſ. de iure dot.l.ſi dotem.

** Concor.c. dilecto. cum gl. extra de offic. archidiac. & c. tertio loco. extra de probat.*

tem recuperare, & ante nuptias donationem lucro habere, aut legibus vindicare cenſemus, & nubendi poſt annum [a] ei (ne quis de prole dubitet) permittimus facultatẽ. ℣ Virum etiam ſi mulierem interdicta [b] arguerit attentantẽ: tam dotem, quàm ante nuptias donationem ſibi habere [c] ſeu vindicare, vxorẽque (ſi velit) ſtatim ducere hac iuſta definitione ſancim⁹. ℣ Sin autem aliter [d] vxori ſuę renunciare voluerit: dotem redhibeat, & ante nuptias donationem amittat. Seruis etiam ſeu ancillis puberibus ſi crimen adulterij vel maieſtatis ingeritur, tam viri quàm mulieris, ad examinandam cauſam repudij, quò veritas aut facilius eruatur,* aut liquidius detegatur, ſi tamen alia documenta defecerint, quæſtionibus ſubdendis. ℣ Super plagis [e] etiam (vt dictum eſt) illatis ab alterutro [f] commouendis, eaſdem [g] probationes (quoniam non facilè quæ domi geruntur, per alienos poterunt confiteri) volumus obſeruari. ℣ Si vero filio vel filiis, filia vel filiabus extantibus, repudium miſſum eſt: omne quicquid ex nuptiis lucratum eſt, filio ſeu filiis, filiæ ſeu filiabus poſt mortem accipientis ſeruari: id eſt ſi pater temere repudium miſerit, donationem ante nuptias à matre ſeruari. ſi mater: [h] dotem ipſam eidem vel eiſdem, filio ſeu filiæ patre moriente dimitti cenſemus: [i] patri videlicet vel matri in ſcribendis filiis hæredibus, ſi vnum ſeu vnam vel omnes ſcribere, vel vni ex his donare velit, electione ſeruata. [k] nec vllam alienandi ſeu ſupponendi memoratas res permittimus facultatem. Sed ſi aliquid ex hiſdem rebus defuerit: ab hę redibus ſeu earum detentatoribus (ſi tamen non ipſos [l] hæredes ſcripſerit, aut ſcripti filij non adierint) reſarciri præcipimus: vt etiam hoc modo inconſulti animi à repudio mittendo detrimento [m] retrahantur. ℣ Pactiones ſanè ſi quæ aduerſus præſentia ſcita noſtræ maieſtatis fuerint attentatæ, tanquam legibus contrarias [n] nullam habere volumus firmitatem. Dat. V. Id. Ian. Protogene & Aſtorio Conss.

*Matrimoniũ an dirimi poſſit.*

d *Sin autem aliter.* id eſt ſine aliqua de prædictis cauſis. Et nota hic quòd olim libera erant matrimonia, & ſine cauſa etiam altera parte inuita poterant dirimi: vt.j.e.l.proxi.& j.de inuti. ſtip. l.j.ff. de verb. oblig. l. Titia. Secũdo tempore ex certis cauſis permittitur dirimi miſſo libello repudij: vt hac.l.codicis: cui & aliæ cauſæ adiectæ ſunt tempore ſequenti: vt.j.l.proxi. quæ etiam referuntur in authen. de nupt. &.j.l.in cauſis. &.l. fi. Tertio iure abbreuiatæ ſunt, & pauciores quàm ſint in codice: vt in authen. de nup.§. per occaſionẽ. cum ſequẽtibus. &.§. mitiores. col. iiij. Quarto iure adhuc pauciores: vt in auth. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero plurimas. colla. viij. Quinto iure, vt canonũ, omnes reiectæ ſunt: niſi adfinitatis, vbi non dirimitur: ſed nullum fuiſſe declaratur.

e *Plagis.* ſubaudi aliis.

f *Ab alterutro.* id eſt vel à viro, vel ab vxore.

g *Eaſdem.* vt ſerui ſub quæſtionẽ mittantur. & eſt ſic.j.de iure delib. l. fi. §. licentia danda. &.j.de quæſtio. l.j. & de adul. l. verba. &.l. in adulterij. &.l. fi. &.ff. de teſti. l. ſerui. &.j.de admini. tu. l. ler quæ. & in authen. de hære. & Falci. §. ſi vero abſunt. colla. j. & ſ. qui & à qui. l. proſpexit. quæ faciunt etiam ad id quod hic dicit, ea quæ domi gerũtur &c. Sed argu. contra. ſ. de teſt. i. l. etiam.

h *Si mater.* ſcilicet temere libellum miſerit.

i *Cenſemus.* huius edicti meminit &.j. cod. l. fin. §. eodem.

k *Electione ſeruata.* aliud per authen. videtur: vt ſ. de ſecundis nupt. authẽ. lucrum. ſecundum Ioan. Vel ibi in aliis rebus dicit, ſecundum H. & Azo. & concordat huic ſ. de ſecundis nupt. l. generaliter.

l *Ipſos.* filios.

m *Detrimento.* i. propter metum detrimẽti.

n *Contrarias.* vt quia pepigit de non perdenda dote, licet deliquerit. nam per hoc ad delinquendum inuitaretur vt.ff. de pac. dot. l. conuenire. & facit ſ. de pac. l. pacta quæ contra leges.

*I conſtante.* CASVS. Si maritus & vxor cõſenſerint de diſſoluẽdo matrimonio, mulier non expectabit vſque ad .v. an. ſed poſt annum poterit conuolare ad ſecũdas nuptias, ſi nulla cauſa interuenerit ex illis quæ in l. conſenſu, continẽtur.

o *Si conſtante.* hæc eſt Anaſtaſij: ſuperior Theodoſij: ſequentes duæ Iuſtinianiſde quibus omnibus meminit ſ. de rei vxo. act. in fin. Sed hodie hęc lex corrigitur: & ſic ſequitur authẽ. quod hodie &c. quæ eſt vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero ex conſenſu. colla. viij. & facit. ſ. de nupt. l. neque ab initio.

p *Communi cõſenſu.* in hoc differt à ſuperiori lege: quia ſupra propter delictum alterius, hic propter delictum vtriuſq; coniugis.

IX. Imp. ANASTASIVS A. Theodoro. P. P.

SI conſtante [o] matrimonio, communi conſenſu [p] tam viri quàm mulieris repudium ſit miſſum, quo nulla cauſa continetur quæ conſultiſſimæ conſtitutioni diuę memoriæ Theodoſij & Valẽtiniani inſerta eſt: licebit mulieri non quinquennium expectare, ſed poſt annum ad ſecundas nuptias conuolare. Dat. XV. Kalend. Mart. Anaſtaſio. A. II. Cons.

*Iure iſto matrimoniũ poteſt diſſolui mutuo conſenſu vxoris & mariti. Salycetus.*

IN AVTHEN. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero ex conſenſu. coll. viij. conſtitu. fina.

*Communi conſenſu non diſſoluitur matrimonium, niſi religionis & caſtitatis cauſa. Salycetus.*

QVod hodie [q] non licet, niſi caſtitatis concupiſcentia hoc fiat: [r] tam dote, quàm ante nuptias donatione filiis conſeruatis. ℣ Quæ ſi alias poſtea nuptias contrahere, vel luxurioſè viuere inueniantur: liberis tradendæ ſunt [s] earum facultates: delinquentibus earum proprietatem amittẽtibus. [t] Filiis autem non extantibus, ſi-

*Quod hodie.* CASVS. Lex codicis permittebat matrimonium ſeparari conſenſu. Hæc auth. prohibet, niſi caſtitatis amore. q̃ ſi poſt diuortiũ aliquis eorum nubat, vel luxurioſe viuat: filij eorũ debent habere omnẽ eorũ ſubſtantiã, & ipſi puniri.

q *Quod hodie.* vt mutuo conſenſu matrimoniũ ſeparetur: quod per. l. codicis, ſi conſtante, permittebatur.

r *Hoc fiat.* puta quòd ambo ingrediuntur monaſterium vel eccleſiam vouentes caſtitatem. [a] Vel alter tũtum ingreditur: & qui in ſeculo remanet, caſtitatem vouet. & facit in authen. de nupt. §. per occaſionem. colla. iiij. Azo. *ADDITIO.* Videas de hoc extra de conuerſione coniug. per totum titulum.

s *Tradendæ ſunt.* ſcilicet dotes & donationes.

t *Proprietatem amittentibus.* Nota ergo quòd licet ingrediatur monaſterium

BIU Cujas

monasterium pater vel mater, non tamen continuò eorum substantia traditur filiis: sed expectatur mors vel delictum eorum: vt hic dicitur. de his autē bonis aliter disponitur per aliam authenticam: vt nulli iudi. §. quia vero aliqui. & facit in eod. cor. vt li. ma. & auiæ. §. prædictis. colla. viij.

*IN causis.* CASVS. Si maritus cum vxore sua à tempore contracti matrimonij per continuum biennium steterit, nec propter naturæ imbecillitatē eam cognouerit, poterit vxor ei repudium mittere: nec dotem amittet: nec vir donationē propter nuptias. hodie expectare debet per triennium. Item nec post triennium hoc licet.

a *Ab initio.* sed quid si ab initio coiit, sed post biennium vel amplius non potuit? aliud est quàm hic dicit, secundum canones.

b *Ad duos.* hodie tres: vt in authen. hic posita quæ incipit, sed hodie &c. quæ est de nup. §. per occasionem. colla. iiij.

c *Naturalem.* vel propter facturas aliquas: aliàs fracturas aliquas. Accursius.

d *Mulier.* item an cōtrà vir possit inuita vxore dirimere? videtur quòd sic: quia si primo nō cognouerat nec conatus fuerat cognoscere mulierem, non imputatur ei: quia nemo peccare cogitur. ante ergo quàm haberet vxorem, non potuit scire an posset cognoscere necne. Item videtur nec tenuisse matrimonium, cum sit castratus: vt. ff. de iure dot. l. si seruus. quæ est contra. Solu. ibi naturaliter, hic ex casu superuenientis infirmitatis vel alio. & facit in authē. vt li. matri & auiæ. §. prædictis. colla. viij. & extra de frigi. & male. c. laudabilem. & eod. tit. c. j. in fi. Sed contra in fi. c. iij. & vlti. & xxxiij. quæst. j. c. quod autem. & c. si per fortiarias.

*Adfectus si contrahat, non matrimonium facit.*

** adfectu.*

*IVbemus.* CASVS. Si maritus sine causa ab vxore diuertat, amittat dotem: & illa donationem, si diuertat. Si vero dos vel donatio non fuerit constituta, & diuertat sine causa legibus expressa: dimittet quartam partem bonorum suorum: vt si habeat quadringenta auri vel argenti, dimittet ei. c. si vero minus habeat, deducto ere alieno quartam habebit in qualibet re: etiam in minima. Idem si mulier sine causa diuertat, vel ipsa causam præbuerit diuertendi.

sco applicantur. Et qui talia deliquerint, legitimis subiiciantur pœnis.

*Propter impotentiam coitus potest impune diuortium fieri prius triennio transacto. hoc dicit cum authen. Salycetus.*

XI. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennę præfecto prætorio.

IN causis iamdudum specialiter definitis, ex quibus rectè mittuntur repudia, illam addimus, vt si maritus vxori ab initio[a] matrimonij vsq; ad duos[b] annos continuos computandos coire minimè propter naturalem[c] imbecillitatē valeat: possit mulier[d] vel eius parentes sine periculo dotis amittendæ repudiū marito mittere: ita tamen, vt ante nuptias donatio eidē marito seruetur. Dat. III. Id. Decemb. D N. Iustiniano A. II. Cons.

IN AVTHEN. de nupt. §. per occasionem. colla. iiij. constitu. j.

SEd hodie non biennium solum, sed triennium enumerari volumus ex ipso tempore copulationis computādum.

*Solo consensu etiam absque dote contrahitur matrimonium: & repudians vxorem indotatam sine causa, punitur in quarta bonorum mulieri applicanda: ita tamen quòd centum libras auri non excedat. & idem econtra in vxore indotata virum repudiante. & hoc lucrum debet reseruari liberis eiusdem matrimonii, si extant: & iudicium de moribus est sublatū: & aliæ causæ ad diuortium sunt additæ. Salyc.*

XII. Idem A. Hermogeni magistro officiorum.

IVbemus, vt quicunque mulierem cum voluntate parentum, aut si parentes non habuerit, sua voluntate maritali adfectione* in matrimonium acceperit: etiā si dotalia instrumenta non interceſſerint, nec dos data fuerit: tanquam si cum instrumētis[e] dotalibus tale matrimonium processisset, firmū coniugium eorum habeatur. Nō enim dotibus, sed adfectu[f] matrimonia contrahuntur. ¶ Si quis autem eam quam sine dote vxorem acceperat, à coniugio suo repellere voluerit: non aliter ei hoc facere liceat, nisi tanam quarta pars bonorum eius viro reseruabitur, cum erat indotata. & si filij extant, lucro illorum cedat illa quarta pars ad similitudinem dotis vel donationis propter nuptias. [INTER.] Si mulier indotata ope vel industria abortum fecerit, item si stuphas cum hominibus causa libidinis intrauerit inuito marito, item si viuente marito de contrahendo cum alio deliberauerit, eam vir dimittere potest: & dimittet ei mulier quartam partem bonorum. istæ tres causæ computari possunt inter alias causas propter quas vir diuertere potest à muliere, & retinere doté & donationē propter nuptias, iudicio de moribus mulieris hodie quiescente. olim enim propter malos mores & leues poterat maritus diuertere à muliere.

lis culpa interceſſerit, quæ nostris legibus[g] condemnatur. ¶ Si vero sine culpa eam reiecerit, vel ipse talem culpam contra innocentem mulierem commiserit: cōpellatur ei quartam partem propriæ substantię pro rata portione persoluere: vt si quidem quadringentarum librarum auri vel amplius vir substantiam habeat, centum libras auri mulieri præstet, & nihil amplius, etsi quantamcunque substantiā possideat. Si vero minus quadringentis libris auri puta substantia eius fuerit, tunc quarta pars computatione facta puræ[h] substantiæ eius vsque ad minimam[i] quantitatem mulieri detur: ¶ Eodē modo seruando & in mulieribus quæ indotatæ constitutæ, si sine culpa mariti constitutionibus cognita eos repudiauerint, vel ipsę culpam innocenti marito præbuerint: vt ex vtraque parte æqua lance[k] & æquitas & pœna seruetur: Hoc lucro quartæ partis, filiis quidem non extantibus, ipsi viro & mulieri competente, & ab his quomodo voluerint, disponendo: Filiis autem & deinceps personis ex eodem matrimonio interuenientibus, eis seruando ad similitudinem dotis, & propter nuptias donationis per omnia quæ super his statuta sunt.[l] ¶ Inter culpas[m] autem viri & vxoris cōstitutionibus enumeratas, & has adiicimus, si forte vxor sua ope vel industria abortum fecerit, vel ita luxuriosa est, vt commune lauacrum cum viris libidinis causa habere audeat: * vel dum est in matrimonio, aliū maritū sibi fieri conata[n] fuerit. & in his enim casibus* locum habere cōstitutiones sancimus, quæ de culpa tam mariti quàm vxoris loquūtur: vt quemadmodum dos vel donatio propter nuptias perit, ita & mulieres indotatæ in quartam partem, quam & viris & mulieribus ex hac lege destinauimus, amissionis periculū su-

a *Adfectu.* vt &. ſ. de donatio. ante nup. l. fin. & .ff. de reg. iur. l. nuptias. & de dona. inter vir. & vxo. l. cum hic. §. si mulier. & in authē. de nupt. §. nuptias itaque. coll. iiij. contra argu. xxx. q. v. c. nullum.

b *Cum instrumentis.* vt &. ſ. de nup. l. neque sine. & l. si vicinis.

c *Adfectu.* vt &. ſ. de donatio. ante nup. l. fin. & .ff. de reg. iur. l. nuptias. & de dona. inter vir. & vxo. l. cum hic. §. si mulier. & in authē. de nupt. §. nuptias itaque. coll. iiij. contra argu. xxx. q. v. c. nullum.

d *Nostris legibus.* ſ. l. proxi. & ſ. eo. l. consensu. quam. l. consensu. suam facit per approbationem: vt. ſ. de vete. iure enuclean. l. j. §. merito.

e *Pura.* id est deducto ære alieno: vt. ff. de iure dotium. l. mulier bona omnia.

f *Ad minimam.* id est in qualibet re etiam minima habet quartam. Alij sic: id est si paruam substantiam habeat: & tunc non puniatur in quarta ista. Accursius.

g *Æqua lance.* non ergo debent ad impāria iudicari: vt &. xxxij. q. j. c. si quis. hodie autem vir hanc quartam non habet, si vltra tres liberos habeat: sed pro numero liberorum: vt in authen. vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero quædam. colla. viij. quę hāc corrigit: sed illa corrigitur per aliam: vt fra. fi. §. fi. col. ix. & sic redimus ad hanc legē. Acc.

*Vir & vxor ad impāria iudicari non debent.*

** aliàs, gaudeat.*

** causis.*

h *Inter culpas.* has tres culpas refert in authen. de nupt. §. has itaque. & ad idem. xxxij. q. ij. aliquando.

i *Conata.* id est tractauit de habendo alium virum. Accursius.

a *Iudicio.* nunc tractat de vltima parte rubricæ. Accursius.

b *Abolito.* quod fuerit illud iudicium, ignoramus. Sed dicamus quòd multi mali mores & leues, vt inebriationes, & similes, inducebant solutionē matrimonij: quod hodie non est: vt hic, & ſ. de rei vxo. act. l. rem. in princ. §. taceat. & ff. solu. matri. l. rei iudicatæ. §. j. in fin. §. *ADDITIO.* Intelligas q̄ istud iudicium de moribus est sublatū quantum ad detractionem seu compensationē dotis. Non autē est sublatum quin maritus adhuc possit vxorem male morigeratam castigare: vt. vij. q. j. sicut alterius. moderate tamen: vt ibi notatur per glos. j. & .xxiij. q. iiij. duo ista.

*SOLVTO MATRIMONIO &c.*

*De solutione matrimonii dixi, post quā dos repetitur. sic de hoc dicamus: & dic petatur, id est repetatur. sic. ff. de pigno. act. l. petenti. vbi ponitur pro repetenti. Accursius.*

*Vbium.*] *CASVS.* Si mulier marito suo ancillas æstimatas in dotem dederit, & eas stipulata fuerit sibi reddi in casu sol. matri. si extarēt: vel si non, æstimationem earū: & ancillæ dotales peperunt: an partum cum matre maritus restituere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic.

c *Ex stipulatu.* hodie semper fingitur stipulatio, olim autem si interceſſerit stipulatio. Sed videtur partum apud virum remanere: vt. ff. eo. l. pe. §. mancipia. quæ est contra. Solu. ibi obligauit se vir quocunque modo perirent mancipia: ideo lucratur partum. hic sic se obligauit ad istam æstimationem, si sua culpa non extarent: non autem de fortuito casu, secundum Io. vel ibi fuerunt æstimata, vt eodē precio rederentur, licet deteriorentur. hic autem restitui debebant ipsa qualiacunque essent: aliàs si non extarēt, tunc æstimatio. vel ibi fuit vera æstimatio facta, hic non: vt. ſ. de iure dot. l. si inter. & sic concor. ſ. de rei vxo. act. §. cumque. vel ibi electio fuerat seruata viro restituēdi res, vel æstimationem, hic mulieri: vel hic actum fuit expresim vt partus restitueretur: ibi non. Item aliud contra. ff. de iur. do. l. si mancipia. vbi similiter partus remanet apud virum. sed solue eodem modo vt superius dictum est.

*Ancilla si detur in dotē, soluto matrimonio cum partus erit partus.*

*SEcundum.*] *CASVS.* Si pater pro filia dotem det, & viro pater filiæ succeſſerit, & omnia bona sua ob aliquod delictum confiscata fuerint: an dotem suam à fisco filia petere possit, quæritur? Dicitur quòd sic. nec obstat quòd pater succesit generaliter, & sic actio de dote sit confusa: quia bene præiudicat quo ad patrem, non quo ad filiam extincta erat actio.

d *Rationem iuris.* nam vult ius fiscum teneri ad dotem: vt hic, & ff. solu. ma. l. si marito. in princip. & j. de bo. proscrip. l. si vt proponis. & l. si deportatus. & l. fi. & ff. de vsur. l. cum de in rem. in fin. & hoc cum fiscus succesit viro: hic autem succesit viri hæredi, scilicet patri mulieris: quod tantundem valet, cum hæres hæredis & c. vt. j. de hæredibus instit. l. fin.

*Hæres hæredis est hæres testatoris.*

e *Extiterit.* sicque videbatur actio dotis confusione sublata. quod est verū quo ad patrem, nō quo ad filiā. & hoc subiicit, attamen & c. cui cū patre actio cōmunis erat: vt. ff. sol. matri. l. ij. §. j.

f *Cum & ipse.* bene dico tacitam exactionem non præiudicare filiæ: quia nec expressa: vt hic, & ff. solu. matri. l. non solum. & l. ij. §. j. & ff. de sol. l. qui hominem. §. si gener. & ff. de iure dot. l. post nuptias. & ad legem Falci. l. pater filiam. & j. cod. l. filiæ. nisi in casibus: vt. ff. solu. matri. l. si cum dotem. §. eo tempore. & l. dotem. & ſ. de nupt. l. si vt proponis. ij. Est autem tacita exactio, cū quis suo debitori succedit: vt & facit hic pater genero: vt. ff. de euic. l. si ei cui vendidi. §. si is qui fundum.

*Exactio tacita*

*SI ignorans.*] *CASVS.* Si mulier ignorans seruo se copulauit, quem credebat liberum, & dotem dederit: & ille pronūcitus fuerit seruus: an dotem de peculio repetere possit, quæritur? Dicitur quòd sic: & filij nati ex contubernio, ingenui sunt: quia ex matre libera nati: sed spurij erunt. nam sicut vulgo concepti spurij sunt, ita nati ex seruo.

g *Si ignorans.* secus si sciens: vt not. ſ. de condic. ob cau. l. j. in simili casu: licet alij contra.

h *Dotem.* quo ad tuam opinionem.

i *Recipies.* & si quidē res extant, vel aliæ ex his emptę, præfertur ip si domino. si non extāt, præfertur cæteris creditoribus, non autem domino: vt. ff. eo. l. si cū dotem. §. fin. & l. seq. & ff. de pecul. l. ex facto.

k *Ex libera.* matre. & facit instit. de inge. in Lóbarda de his qui in serui. al. se. de. l. pe. sed vltima est contra.

l *Incerto.* quia nullus est inspecto iure ciuili: vt. ff. de reg. iur. l. quod attinet. & sic non est matrimonium: vt in authen. de nupt. §. si vero decretum. & §. seq. colla. iiij. & facit. xxix. q. ij. c. si quis ingenuus. & c. perlatū. Item nota ex hac lege quòd vxor ducit virum.

*Dos.*] *CASVS.* An pater dans dotem pro filia, ea decedente in matrimonio, & in sua potestate constituta possit dotem repetere, quæritur? Dicitur quòd sic.

m *Filiafamilias.* & sic erat in potestate. nam secus si emancipata: vt diximus. ſ. de rei vxo. act. §. extraneum. hic autem illud quęritur, si sunt filij ex eo matrimonio, an nihilo minus habeat locū læc lex? Io. & B. & Azo, & nos quòd sic: nisi sit factum pactum retentionis. ff. de pa. do. l. si pater dotem. & pro nobis est. ſ. de rei vxo. act. §. fileat. & d. l. si pater dotem. & ff. de iure dot. l. iure. in princ. & j. de bo. quæ lib. l. ij. & ff. rem ra. ha. l. fi. in princ. & ff. de eiic. l. pater. & ff. solu. matri. l. si ab hostibus. in princ. & ſ. de neg. gest. l. quod in vxorem. & de iure do. l. auia. & ff. de in rem ver. l. & ideo. in fin. & l. sequen. & ff. ad Mac. si filiusfa. in id. Item probatur hoc aperta ratione. nam actio quę acquiritur extraneo dāti dotem ex pacto, vel stipulatione, acquiritur patri ex ipsa lege: sed extraneus repetit dotem mortua muliere etiam interuenientibus liberis: ergo & pater. Item actio de dote communis est patri & filiæ. vnde vel patre mortuo, vel filia emancipata, ad solam mulierem pertinet etiam exhæredatam: vt. ſ. de rei vxo. act. §. videamus. ergo & filia mortua dos generaliter ad patrem pertinet. M. autem dixit contra: & hanc & alias prædictas intelligebat liberis non existentibus. & pro eo instit. de hære. quali. & diffe. §. sui. & ff.

*Dos ex causa*

II. Iidem AA. Aquiliæ.

SEcundum rationem iuris [d] existimas restitui tibi debere dotem à fisco, qui bona dām nati patris tui susceпit. Licet enim viro quondam tuo pāter tuus hæres extiterit, [e] attamen iuri tuo hoc derogare non potest: cum & ipse [f] pater sine vō luntate tua nec exigere nec accipere dotem poterat. Dat. Prid. Non. April. Apro & Maximo Conss.

*Liberi nati ex matrimonio putatiuo, sunt spurii. Bald. Vel sic: Dos data seruo quem liberum esse putauit repetitur: sed filii nati licet sint ingenui, dicuntur spurii. Sal.*

III. Imp. ANTONINVS. A. Hostiliæ.

SI ignorans [g] statum Erotis, vt liberum duxisti, & dotem [h] dedisti, isque postea seruus est iudicatus: dotem ex peculio recipies, [i] & si quid prætērea eum tibi debuisse apparuerit. ¶ Filij autem tui, vt ex libera [k] nati, incerto [l] tamen patre, spurij ingenui intelligūtur. PP. III. Kalend. Septemb. Læto & Cæreale Conss.

*Dos quæ procedit à patre, debet ad eum reuerti. hoc dicit. Vel sic: Per obitū filiæ dos data à patre, reuertitur ad patrem. Bald.*

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Apollonio.

DOs à patre profecta, si in matrimonio decesserit mulier filiafamilias, [m] ad patrē redire debet. PP. XVIII. Kal. Septemb. Fusco & Dextro Cōss.

BIU Cujas

sui.&.ff.de lib.& posthu.l.in suis.Item &.j.de coll. illam. sed ibi respon. Sed M. opinio vsu prævalet: quia hæc lex intelligitur si decedat sine liberis. *ADDITIO.* De hac quæstione vide latius per Bar.in.l. post dotem.ff.eo.tit.in versi.quinto quæro quid in dote &c. vbi concludit quòd de iure indistincte dos reuerti debet ad maritum.subdés ibi vtilitatem istius disputationis, si de iure, aut de cõsuetudine dos reuertatur.

*Captiuitas vxoris non facit locum repetitioni dotis: sed eius mors naturalis.Salyc.*

V. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & VALERIANVS C. Tauro.

SI quidem viuit apud hostes vxor tua: nondum frater eius quasi hęres dotem repetere potest. ℣ Si verò diem functa est, [a] & hæreditatem eius possit vindicare: [b] dotis quoque repetitio ei iure competit, cum in stipulatum [c] deducta sit.PP. II. Non. Maij, Aemyliano & Basso Conss.

*In dote agitur ad recipiendum. Bal.Vel sic: Tam marito quàm vxori ꝛ rei dotalis æstimatione decepto succurritur.Salyc.*

VI. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS.AA. Alexandræ & Neroni.

SI circunscripta matre vestra, viliore precio dotales res æstimatæ sunt: quid super huiusmodi contractuum vitio statutum sit, vulgo patet. Proinde [d] si dolosis [e] artibus mariti circunuentam matrem vestram,ínque ea æstimatione circunscriptam, apud presidem prouinciæ euidentibus probationibus ostenderitis: [f] quandò [g] vobis possidentibus ad obtinenda prædia etiam doli mali exceptionis potestas opituletur: [h] sciet quatenus religionem iudicationis suæ temperare debeat. [i] ℣ Sin autem etiã maritus in æstimatione grauatum se alleget: veritate examinata,non amplius quàm pretium iustum [k] restituere cõpelletur. [l] ℣ Hæc tum locum habent, [m] cũ res in natura sunt.si tamen extinctæ sint: precium quod dotali instrumẽto inditũ est,cõsiderabitur.PP.VII.Kal. Nouemb.ipsis.AA.Conss.

*Pater non potest adimere filiæ dotem. Bald.Vel sic:Pater auferre potest filiæ profectitia quæ non sunt dotalia.Salyc.*

VII. Iidem AA.& CC. Erotio.

FIliæ pecuniam [n] adimere quam habes in potestate, minime prohiberis.Nam si pro ea dotem dedisti:hanc constante matrimonio, ne cõsentiente quidem ipsa: matrimonio autẽ dissoluto, eadem inuita repetere non potes. [o] S.V.Id. Febru. Sirmij.CC.Conss.

*Pinguior fortuna mariti facit quòd potest denuo conueniri ad residuũ dotis. Bald. Vel sic: Exceptio ne quis teneatur vltra quàm facere possit,non prodest ei qui postea diues factus est: nec ad hæredes transit. Salycetus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Sallustiæ.

NEc maritus, licet post diuortium in quantum [p] facere possit condemnandus est postea idoneus factus, qui non reddiderat integrũ, residui ꝓbabiliter solutionem recusat. [q] At cum eius hæredes [r] in solidum cõueniendos [s] non ambigatur: [t] ne cum his soluendo factis experiri non possis, superstitiosam geris solicitudinem. Dat.XIII. Kalend. April. Sirmij.CC.Conss.

---

*Mortuũ esse a viro quemadmodum probetur.*

a *Functa est.* sed quomodo probat eam defunctam?an erit necessarius testis qui mortuam viderit,vel sepelierit? Dico secundum H. famã solam ad hoc sufficere.si ergo sint alii qui qui testificẽtur ꝙ sic se publica habet fama in ciuitate sua ꝙ ipsa mortua sit, sufficit. nam aliter quomodo probaretur, secundum Bul.& Io.mortuum esse?& sic innuit lex. j. de capti. l.nec nos præteriit.sed R. aperte dicit probari debere.

b *Vindicare.*beneficio legis Cornelię:vt.j. de legi.hæredi.l.si is.&.ff. eod.l.si ab hostibus. in prin.Accursius.

c *Cum in stipulatũ.* maxime. nam idem si non fuit stipulatus ipse frater vel illa:quia tacita ei quęritur,quę ad fratrẽ hęredẽ peruenit: vt.ŝ.de rei vxo.l.j.§.accedit.& melius in.§.illo proculdubio.

*Si circunscripta.*] *CASVS.* Si maritus res sibi datas in dotem æstimauerit, & mulierem circunuenerit æstimando minori precio quàm valuerint: filij si eas possideant,habebũt excep.multo magis actio.ad æstimationem,non autẽ ad res si extant.& hoc in prima.Si vero vir dicat se circũuentum in æstimatione à muliere facta vltra iustum precium,non tenebitur nisi ad verã æstimationem.& hoc in secunda. Ista locum habent cum res extant. si vero precium in dotali instrumento comprehensum sit, considerabitur si vir dolose non fuerit versatus.& hoc in tertia.

d *Proinde.* id est ergo.

e *Dolosis.* quo casu debet purgari dolus omnino : vt.ff. de iure dot.l.iure.§.fi.&.ŝ.quib.ex cau.maio.l.in contractibus.

f *Ostenderitis.* vos hæredes matris.

g *Quandò.* id est quia.

h *Opituletur.* Nota,cui datur exceptio,eidẽ datur & actio:quod tamen fallit in multis:vt.ff.de condic.inde.l.ex quibus.

i *Debeat.* faciendo ipsa prædia restitui.

k *Iustum.* arg.ad hoc quòd cum emptor se grauatum allegat,iustum precium restituendum sit.

l *Compelletur.* siue extet res,siue non.

m *Locum habent.* quod hic vsque in finem dicit, refertur ad id scilicet, proinde si dolosis artibus &c. & sic parcitur marito in hoc casu,vt licet dolo mariti circunuẽta sit vxor, tamen quando A res non extant, non tenetur ad iustam æstimationem communem præstandam,sed ad conuentam. Alij legunt superiorem literam sic:proinde si maxime dolosis artibus &c.& sic istud referunt ad subauditum casum, per istud verbum, maxime : scilicet quando non fuit vir in dolo.hoc enim placet:sed si fuit in dolo, etiam ad iustam tenetur æstimationẽ : vt.ff. de iure do.l.si res.§.Scęuola.& in hoc casu,sci licet quando non fuit vir in dolo,generaliter accipiat mulier illam conuentam æstimationem: etiam si sit minus dimidia iusti precij: [a] cum si æstimatio facta non esset, nil haberet: vt.ff.de iure dot. l. si res.§. quòd si decesserit.&.§.cæterum.Fallit ergo hæc lex, id est finis huius legis,cum vir fuit in dolo : vt dixi.ŝ. Item & cum mulier est minor: vt.d.l. si res. §. idemque.Item & quando inueniebat tempore donationis emptorem plus offerentem:vt eo.l.si res.§. plane. Sed illud intellige in minore,non maiore: vt ea.l. subiicitur,idque dumtaxat &c. Item in quarto, quando scilicet est minor mulier, & extat res:nam restituitur, vt iustam æstimationẽ habeat:vt dicta. l.si res.§. si mulier.& hoc si in ęstimatiõe sit deceptio. si autem in hoc quòd dedit illam rem aliàs non datura,tunc ad ipsam rem.vel si non extat, ad iustam æstimationem:vt in.d.l.si res. §.j.Accursius.

a *Placet Sa lyc. remittenti ad nota per se in.l.2.C. de rescind.vẽ. in.14.q.*

*Filiæ.*] *CASVS.* An pater pecuniã quã dedit filiæ in sua potestate cõstitutæ, adimere possit,quæritur? Dicitur quòd sic, nisi profilia eam in dotem dedisset : quo casu ea inuita adimere non posset solu. matri. nec ea consentiente constante matrimonio.

n *Pecuniam.* quam ei donaueras tu pater non in dotem . nam si sic,non posses adimere:vt in fine huius legis.

o *Non potes.* fauore dotis hoc speciale permittitur: vt hic, &.j. de colla. l. dotis. & .ff. solu. matri. l. ij. §. j. & quod dixi supra eodem.l.ij.

*Nec maritus.*] *CASVS.* Maritus licet sol.ma.in quantum facere potest condẽnandus sit, tamẽ facto eo postea idoneo, in residuum conueniri potest:nec solum ipse,sed eius hæredes in solidum conueniri possunt.& si sint non soluendo,sed postea facti fuerint soluendo,poterunt conueniri. hoc intellige in hæredibus extraneis.secus si essent sui.

p *In quantum facere.* vt.ff.sol.ma.l.maritus.&.ff. de re iudi.l.nõ tantum.&.l.seq.Sed hoc in casibus duobus fallit, quibus tenetur in solidum:vt not.ŝ.de rei vxo.act.§.cum autem.

q *Recusat.* vt.d.§. cum autem. &.ff. pro socio.l. verum.§. item videndum.Accursius.

r *Hæredes.* extraneos tamen.

s *Conueniendos.* etiam si pauperes sint.

t *Non ambigatur.* quando non sunt sui:aliàs secus:vt.ff.sol. ma. l.etiam.&.ff.pro socio.l.verum.§.patri.

*Dotis.*] *CASVS.* Mulier solu. ma actione sibi competenti dotem repetere debet,nec propria auctoritate potest ingredi res dotales hæredibus mariti non consentientibus.

*Conuenire*

BIU Cujas

a *Conuenire debes.* vt & supra de hære.act.l.hæredem.
b *Facultatem.* vt.ff.de acquiren.pos.l.si ex stipulatione. & supra vt ne.li.si.iud.au.sig.impri.re.quas al.de.l.j. Sed his duob⁹ casib⁹ quos hic excipit, potest, scilicet cũ iudice, & ex conuentione: vt.j. de pig.l.creditores.&.ſ.de pig.act.l.pe.

*SI socero.*] CASVS. Si pater mulieris dedit dotem socero filiæ suæ, licet gener sit mortuus in potestate sui patris, solu. matri. socer, idémque pater mariti, non quatenus est peculium, sed in solidum pro dote restituẽda cõuenietur, consentiente filia.
c *Si socero.* qui est pater generi.
d *In solidum.* habita tamen ratione ne egeat: vt. ff.de re iudi.l.non tantum.&.l.sicut.& facit.ff. solu.ma.l. si cum dotem.§. pe. &. l.ij. & de pecu. l.depositi.§.j. & supra de rei vxo.act. §.extraneũ. &.ff.fa.ercis.l.fundus.ij.in prin.

*SI constante.*] CASVS. Si vir constante ma. in fata concesserit, mulier dotem de bonis suis profectã petere potest: nec hæredes defuncti aliquid sibi poterũt vindicare.
e *Data dicitur.* i.à datione cœpisse.
f *Vel promissa.* i.à promissione cœpisse. si enim tantum esset promissa, non repeteretur.
g *Facultatibus.* maxime: vt.ſ.de rei vxo.act. §.accedit.
h *Vindicare.* id est retinere.

*SI DOS CONstante &c.*

*Dos etiã cõstãte matrimonio quãdoq; redden da est.*

*Quia non solum soluto matrimonio redditur dos: vt supra titu.j. sed etiã durante quãdoque: ideo de hoc dicit. In quo dic: constante matrimonio maritus dotem restituit ex causa necessaria quandoque, & quandoque ex causa probabili, & quandoque sine causa. ex causa necessaria: vt cum maritus fit non soluendo: vt supra de iure do.l.vbi. Vel cũ maritus deportatur, & vxor retinet affectionem: vt supra de repu.l.j. Ex causa probabili: vt in casibus enumeratis.ff.de iure dot.l.mutus.§.manente.&.ff.so.ma.l.quãuis.&.l.seq. Superiori ergo casu ex necessitate: secundo ex voluntate viri redditur. Sine causa autem redditur: vt in hoc tit.& tunc quia donatio præsumitur, redditur viro.*

*SI constante.*] CASVS. Maritus constante ma. dotem reddidit mulieri: non valet redditio: quia instar habet donationis, quæ prohibetur fieri inter virum & vxorem. Si ergo ea decesserit, ab eo tempore quo maritus dotem reddidit, fructus dotis marito restituentur cum dote, ita tamen ne proprietate alienet maritus, sed salua sit liberis ex eo natis.
i *Legitima.* quæ multæ sunt: vt.ff.de iure dot.l.mutus.§. manẽte.
k *Perspicitur.* id est præsumitur: vt in authen. de nupt. §. dotes. colla. iiij.
l *Cum fructibus.* mala fide perceptis. alioquin contra: vt. ff. de vsuris. l. fructus percipiendo. &.ff.de acquir. poss.l. quod vxor viro.&.ff.de dona.inter vi.& vxo.l.de fructibus.

*Soluto matrimonio dominium rei dotalis reuertitur ipso iure, sed non possessio: & ideo non potest ingredi eam sine iudicis auctoritate. Bald. Vel sic: Quis nõ debet propria auctoritate ingredi possessionem rei sibi restituendæ: sed actionem sibi competentem intentare. Saly.*

IX. Iidem AA.& CC. Martiæ.

DOtis actione successores mariti super eo quod ei dotis nomine fuerat datũ, conuenire debes [a]. Ingrediendi enim possessionem rerum dotalium, hæredibus mariti nõ consentiẽtibus, sine auctoritate cõpetentis iudicis nullam habes facultatẽ. [b] S. Dat. VIII. Kal. Nouembr. CC. Conss.

*Socer qui recepit dotem pro filio, tenetur eam restituere. Bald. Vel sic: Pater recipiens dotem pro filio, ad eius restitutionem tenetur in solidum, non de peculio. Saly.*

X. Iidem AA. & CC. Epigono.

SI socero [c] filiæ tuæ dotem dedisti: licet in eius positus potestate gener tuus rebus humanis exemptus sit: tamen non de peculio, sed in solidum [d] à te, consentiente filia, conuentum eum satisfacere oportet. S. VII. Id. Nouembr. Heracliæ. CC. Conss.

*Quando mulier superuiuit, refectio dotis debet ei fieri integraliter. Bald. Vel sic: Mortuo viro res debet integra restitui mulieri. Salycetus.*

XI. Imperatores HONOR. & THEODO. AA. Mariniano præfecto prætorio.

SI constante matrimonio maritus fatali fuerit sorte consumptus: dos quæ data dicitur [e] vel promissa [f] ex eius vxoris facultatibus [g], ad eandem reuertatur: nihílque sibi ex hoc defuncti hæres audeat vĩdicare [h], quod ad mulierem recurrere fecit obit⁹ maritalis. Dat. Noñ. Decemb. Rauennæ, Honorio VIII. & Theodosio. III. AA. Conss.

*TITVLVS XIX.*

SI DOS CONSTANTE matrimonio soluta fuerit.

*Dos constante matrimonio non potest vxori restitui: restituta cum fructibus interim perceptis repetitur. Saly.*

I. Imperatores HONOR. & THEODO. AA. Mariniano præfecto prætorio.

SI constante matrimonio à marito vxori dos sine causa legitima [i] refusa est: (quod legibus stare non potest: quia donationis instar perspicitur [k] obtinere) eadem vxore defuncta, ab eius hæredibus cum fructibus [l] ex die refusæ dotis marito restituatur [m]: ita vt proprietas eiusdem liberis ex eadem susceptis cõpetens, alienari contra leges à marito non possit. Dat. V. Non. Nouẽbr. Honorio. VIII. & Theodosio III. AA. Conss.

*TITVLVS XX.*

NE FIDEIVSSORES VEL mandatores dotium dentur.

*Satisdatio pro dote conseruanda non debet dari: & si est data, non tenet. Bald. Vel sic: A parte viri fideiussor vel mandator non debet dari vxori pro dote conseruanda. Salycetus.*

I. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. Cynegio præfecto prætorio.

SIue ex iure, siue ex consuetudine [n] lex proficiscitur, vt vir vxori [o] fideiussorẽ seruãdæ dotis exhibeat: tamen eã iubemus aboleri. Dat. VIII. Nonas Septembr. Eucherio & Syagrio Conss.

m *Restituatur.* scilicet dos. Sed nónne vir cũ debeat nunc reddere, dolo facit quòd petit: vt. ff.de except.do. l.dolo? Respon. repetit mobilia, vt gregem: vt sic vsque ad annum teneat. & sic non potest hæc lex habere locum secundũ eos in immobili. Alij dicunt repeti, vt sic pro fructibus præteritis habeat retẽtionem: vt arg.ff.de condic.inde.l.qui exceptionem. §.si pars. Tu dic secundum quod Iustinianus intelligit, q̃ pactus erat de dote lucrãda vir, & secundam (prima mortua) accepit vxorem: vnde liberis quos ex ea habuit, seruare debet dotem: vt probatur hic intellectus in authen.de nup.§.dotes. colla. iiij. vbi hæc lex recitatur.& facit supra de secun. nup.l.fœminæ. hodie tamen per posteriorem authenti. etiam si secundam non ducat, debet conseruare liberis: vt in authen. neq; vi. quod ex dote. §.præterea. coll.viij.

*NE FIDEIVSsores &c.*

*Contra virum & eius hæredes agitur: vt supra tit.ii.l. dotis. nunc contra fideiussorem, vel mandatores, qui nõ tenentur.*

*SIue.*] CASVS. Lex scripta siue consuetudo quæ iubet vt maritus debeat vxori fideiussorem de conseruanda dote dare, aboletur. & non solum non debet dare fideiussorẽ, sed nec mandatorem, nec à marito, vel patre, vel aliis qui dotem suscipiunt, est exigenda cautio: quia ex quo mulier marito se committit sine fideiussore, & dotem & alias res suas potest committere.& h.d.cum.l.ſe.

n *Siue ex consuetudine.* ob errorem inducta: vel ante hanc legem.
o *Vir vxori fideiussorem.* In primis videtur contra. ff. de iur. do.l.cum dotis.quæ & sequenti legi similiter contradicit. Solu. ibi vir accepit, quod potest: hic vxor à viro, quod non potest. Secũdo quid de pignore? videtur sec⁹: cũ & omnia sint obligata, nisi dicas ab extraneo amico mariti dari: quia tunc idem quod in fideiussore videtur: vt arg.j.l. proxi. vbi omnem satisdationem prohibet. Item an ante matrimonium potest dari scilicet sponsæ? videtur q̃ sic: cum de viro & vxore tantũ hic dicatur: vt arg. ſ.de dona.ante nup. l.si ante. Sed tu dic idem quod iam in vire, cum in eum casum obligatio cõferatur: vt.ſ.de dona.ante nupt. l.quod sponsæ. Item an post solutum matrimonium potest dari? Respon. sic: vt.ff.solu.ma.l. si constante.§.quotiens. & except.l. exceptiones.ij. respõ. &.ſ. de rei vxo.act.§.cum autẽ in exactione. Item an alius potest pro viro dotem accipere, & se obligare? quod videtur: vt.ſ.de do.cau.l.fi. Econtra q̃ non: vt.j.l.proxi. potest dici, vt cum viro accipiens teneatur: vt ibi. solus accipiens non: vt in.l.proxi. immo tenet vtrobique, cum non est satisdatio: nisi quando alterum est accessorium. Item si extraneus dat dotẽ & stipulatur, an potest accipere? quod videtur: quia de viro & vxore hic dicitur. Vel forte idem quod in vxore dante, vel patre eius,

eius, cum eadem sit æquitas: vt arg. ĩ. ad. l. Fal. l. fina. Item si ipse vir dat, an teneatur fideiussor? Videtur q̃ non, per. l. istam & sequentem. Sed quidam dicunt vt dari non oporteat: datus tamen teneatur: sicut in tutore testamentario, qui satisdare nõ tenetur: si tamen satisdederit, tenet: vt. ff. de fideiuss. l. Græce. §. à tutore. Alij sic distinguunt, an ab errãte, an à sciente detur. arg. ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. fin. Alij sic distinguunt, an det q̃ dote dãda ab vxore viro, vel restituenda à viro vxori: & tunc dicunt teneri: vt. ff. de iure do. l. cũ dotis. an vero detur q̃ ea seruãda quasi maritus sic se habeat in administratione patrimonij sui, vt non fiat inops: & tunc nõ tenetur. & sic loquit hic titul⁹. nã dicit hic, seruandæ. q̃ opinio est probabilis. & sic dãtur ciuitate ista. Sed Azo dixit & nos, nullo modo teneri: vt. ĩ. de leg. & cõsti. l. nõ dubiũ. & ff. de fideiuss. l. cũ lex. Itẽ an pót renũciari huic titulo: quod dicũt quidã ex generali regula ĩ. de pac. l. si quis in cõscribẽdo. Sed Azo dicit q̃ nõ, in primis ex ipsa rubrica, q̃ prohibitoria est: vt. ff. ne qd in lo. pu. l. ij. in prin. & ij. rũ. sicut & aliàs. ĩ. ne Christia. mã. & aliàs. ĩ. ne quis in sua causa. in quib⁹ casib⁹ nõ potest renunciari: nec ergo hic. est enim bonũ arg. ex rubrica: vt. ff. si cer. pe. l. j. Itẽ sicut prohibet rubrica viro ne det: sic textus vxori, ne accipiat. si ergo contra fiat, nõ valet[a]: vt. ĩ. de legi. & cõsti. l. nõ dubium. & ff. de dona. inter virum & vxorem. l. iij. ĩ. sciendum. Item & pro hoc. ff. de arb. l. sed si in seruum. §. si quis iudex.

a *Generali. Constitutionem.* ĩ. l. proxi.

b *Mandatum.* vbi potest aliàs satisdatio esse, ibi & mãdatum: vt. ff. man. l. si hæreditatem. §. & in summa. sic ergo vbi prohibetur alia, & mandatum: vt hic dicit.

c *Suscipiunt.* contra. ĩ. de do. cau. l. fin. Item contra. ff. de iur. do. l. cum dotis. sed superiori lege soluimus.

d *Credendam.* simile arg. ĩ. de pac. con. l. hac generali. &. ĩ. de testi. l. siquando. in prin. &. j. qui po. in pig. ha. l. fi. & in decre. xij. quæst. j. præcipimus.

*RERVM AMOTARVM.*

*De dotis petitione plene dictum est: sed quia in ea sæpe rerum amotarum obiicitur compensatio: vt infra. e. l. j. supponit de rerum amotione, & actione, quæ dicitur rerum amotarum. Azo.* *Hæc actio datur cũ mulier amouit consilio diuortii, & secutũ diuortium sit: vt. ff. eo. l. rerũ. ij. & si cũ nõ fiat diuortium, hodie iure canonum nõ habet locũ, nisi vtilis, quando causa speratæ mortis vel diuortii amouit, & secuta nõ fuit: vt. ff. eo. l. si mulier. nec potest dici habere locum vbi ratione sanguinis fit separatio: cum ibi non tenuerit matrimonium: vt. ff. eo. l. si concubina. furti autem actio cessat, secundũ Io. nisi pro contractione postea facta ex fauore matrimonii: vt. ff. eo. l. j. &. ii. &. iii. in prin.*

C*ompensationis.*] *CASVS.* Si mulier res mariti surripiat, & diuertat, postea dotẽ petat: an vir possit cõpensare res amotas cum dote, quæritur? Respon. q̃ sic. alioquin mulier nisi res amotas restituat, non audietur.

e *Constiterit.* teneri ex alia causa, quàm dotis.

f *Tui iuris.* quia vel tuæ sunt, vel tuo periculo: vt &. ff. e. l. si concubina. §. fi. & concor. ĩ. de cõpen. l. neque. Sed contra. ĩ. de rei vxo. act. §. sed neque ob res. Sol. hic ex alia causa quàm dotis vir debebat. vel hæc per illam corrigitur. Vel hic de dote in quantitate, ibi autem in specie.

*verò constante competit in factum. Saly.*

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Sereno.

DIuortij causa rebus vxoris à marito amotis, vel ab vxore mariti: rerum amotarum edicto perpetuo permittitur g actio. Constante etenim matrimonio neutri eorum neq; pœnalis[h] neque famosa[i] actio cõpetit, sed de dãno in factum[k] B datur actio. Dat. V. Kal. Octob. ipsis AA. Conss.

*Successores mulieris tenẽtur actione rerũ amotarum, quatenus ad eos peruenit. Bald. Vel sic: Actio rerũ amotarũ datur cõtra hæredes quatenus ad eos peruenit. Salyce.*

III. Idem AA. & CC. Quartino.

DE rebus quas diuortij causa quondam vxorem tuam abstuliste proponis, rerum amotarum actione contra successores eius non in solidum, sed in quantũ ad eos peruenit[l]: quòd si res extent, dominij vindicatione vti nõ phiberis. Dat. V. No. Decẽb. ipsis. AA. Cõss.

C *TITVLVS XXII.*

NE PRO DOTE MVLIERIS, bona quondã mariti addicantur, id est in solidum dentur.†

*In dote exigenda debet iuris ordo seruari, non citra solennitatem debent vxori bona addici. Saly.*

VI. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Apollinariæ.

VT vxori pro dote

*Diuortii.*] *CASVS.* Dicitur in hac. l. quòd facto diuortio, rerum amotarum actio datur: quia matri. constan. famosa nec pœnalis alterutri eorum cõpetit actio: sed in factũ pro damnis datis.

g *Permittitur actio.* secuto diuortio: vt. ff. e. l. rerũ. ij. nõ autẽ durãte matrimonio: vt hic subiicit, constante &c.

h *Neque pœnalis.* est ergo hæc pœnalis: & ideo constante matrimonio cessat. Sed quidam dicunt q̃ in casu datur ad quadruplum: vt. ff. eo. l. ad fiscum. qđ non placet: immo rei persecutionem continet: vt. ff. eo. l. si mulier. §. hæc actio. sed ideo dicitur pœnalis, quia iuratur in litem: & sic in plus agitur, quàm sit apud amouẽtem: vt. ff. eo. l. si cum dos. §. fi. & l. seq. & damnum quod maritus habuit, venit: vt. ff. e. l. si cõcubina. §. pe. &. l. si mulier. §. rerũ. &. l. pe. Itẽ ei quod dicit nõ dari pœnalẽ, est contra. ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. si cum maritus. iam actio legis Aquiliæ pœnalis est: vt insti. ad. l. Aquil. §. his autem verbis. Sol. in simplum datur eo casu, sicut & actio serui corrupti dat eo casu in simplum: vt ff. de ser. cor. l. fin. Item contra. ĩ. de fur. l. fin. §. fin. vbi etiam rerũ amotarum datur constante matrimonio. Sol. vt ibi. & idem inter patrem & filium quantum ad famosam, non quantum ad pœnalem: vt. ff. de fur. si quis vxori. §. j.

*Actio rerũ amotarum est pœnalis.*

*†aliàs ne q̃ dote mulieri bona mariti addicantur.*

i *Famosa actio.* vt furti. hæc autem nõ est famosa: quia etiã in quondam vxorem nõ daretur: vt. ff. eo. l. j. &. ij.

k *In factum.* generalis, quæ ex variis causis est inducta: vt. ĩ. de sacrosanct. eccl. l. sancimus. &. ĩ. de iure dot. l. j. vel in factum subsidiaria. l. Aquil. quæ in simplum datur. hic autem nihilo minus & directa habet locum. D

*De rebus.*] *CASVS.* Si vxor tua res amouit, & à te diuertit: hæredes eius non in solidum, sed in quantũ ad eos peruenerit, cõuenire poteris: & si res amotę extent, eas poteris vindicare.

l *Peruenit.* est enim ex delicto: vt. ff. eo. l. si mulier. §. hæc actio. & pœnalis, vt diximus supra. l. proxi. & ideo sic datur: vt hic, & supra ex delict. def. l. j. & infra de fur. l. quanuis. Sed videtur dari in solidum, sicut cõdictio furtiua: vt. ff. eo. l. cõtra nurũ. §. si post. quæ est cõtra. sed nõ per omnia cõdictioni assimilatur.

*NE PRO DOTE MVLIERIS, &c.*

*Satis patet continuatio ex præcedentibus clara.*

*VT vxori.*] *CASVS.* Si solu. matri. morte viri, mulier petat non obseruando iuris ordinem sibi addici bona mariti iure dominij pro dote: non est audienda. sed si decedente marito non soluendo, & sine successore, petit se mitti in possess. bonorum causa rei seruandæ, debitore non sibi respondente: per l. ij. ff. quibus ex causis in pos. ea. & distractis bonis, consulatur ex edicto de bonis auctorita. iud. poss. & si emptor non fuerit inuentus: vel inuentus quidẽ, sed minus idoneus: dabuntur mulieri

mulieri bona in solutum per.l.fi.de iur.do.impe.&.ff. de re iudi. l.à diuo.§.exequuntur. & est hæc forma iuris, de qua fecit mentionem lex præsens. Viuianus.

a *Addicantur.* citra ordinem iuris. sic &.ï.de iure do. impe.l.j. in fi.& de bo.auct.iudi.pos.l. si pro debito.&. l.in possessionem. & .s. de pact.l. si pacto quo pœnam.in fi.

b *Iuris formam.* quæ est vt mittaris in possessionem causa rei seruandæ, debitore non respondente, ex titulo.ff. qui.ex cau.in posses.ea. l. ij. & distractis bonis consulatur tibi: quod fit per alium titulum.ff. de bo.auct.o. iudi. pos. immo per eundem titulum: vt.l.Fulcinius.§.j. quòd si non inuenias emptorem, vel minus idoneum, etiã tibi tunc dabũtur in solutum: vt &.ï.de iure do. impe.l. fi.&.ff.de re iudi.l.à diuo.§.exequuntur.

*DE FVNDO dotali.*

*Specialiter de re inæstimata in dotẽ data dicit.*

*SI æstimata.*] CASVS. Si mulier prædium æstimatum.c. in dotem dederit,& cõuenerit vt solu.ma. eligere velit prædiũ, vel æstimationem exigere: vir alienare nõ potest obstante lege Iulia de fundo dota.quę vetat fundum inæstimatum datum alie. ari. & hoc in prima.alienationis verbo continetur omnis actus per quẽ transfertur dominiũ. hoc dicit.

† *aliàs, æstimatum.*

c *Electio.* rei vel æstimationis: secus si esset viri: vt.ff.eod.l.quòd si fundus.

d *Lex Iulia.* quę vetat fundum inæstimatũ in dotem datum alienari: vt in auth. vt lice. ma. & auiæ.§.illud.&.s.de rei vxo.act. l.& cũ lex. &.ff.eo.l.si fundum. nã pro non æstimato habetur: vt.ff.de iure dot. l.plerunque.§.fi.

† *aliàs, apud quẽ filii nutriantur.*

e *Est autem.* Bene dixi non posse alienari. est autem &c. & conuerte literam, id est omnis actus per quem dominium trãsfertur, est alienatio, vt emptio & donatio. & est sic.ff.de statulibe. l.statuliberi à cæteris seruis.§.j.in fin.quandoque etiam largius dicitur alienatio, & obligatio: vt.s. de rebus alie.non alie.l.fi.& extra de rebus ecclesiæ non alie.c.nulli. Item videtur contra.s. de vsufruc.l.interest. Solu. ibi vera fuit æstimatio illo vltimo casu, quare tenet obligatio. Ité contra.ï.de ser.pign.da.ma.l.j.Sol.speciale ibi in libertate.& facit.s.de iure dot.l.quotiens.&.ff.de iure dot.l.cum in fundo.& institu.quib.alie.licet vel non. in prin.

*Mariti.*] CASVS. Mulier partem fundi, quam habebat cõmunem cum Titio pro indiuiso, dedit in dotem,& inæstimatam.non potest vir prouocare ad communi diuidundo iudicium: quia forte adiudicaretur Titio:& sic alienaretur.quod vetat lex Iul. sed Titius potest maritum prouocare ad iudicium communi diuidundo.

f *Mariti.* idem est in sponso: vt.ff.eo.l.lex.&.ï.de bo. quæ libe. l.non sine ratione. Accursius.

*Diuisionem quidã pete-*

g *Non possunt.* idem in minore: vt.ï. de prædiis mino. l. inter omnes. & ecclesia: vt no.s. de sacrosan. eccle. l.iubemus. & hoc

addicantur[a] bona quondã mariti, iure prohibitum est. ✓ Sanè si nullo relicto successore non idoneus decesit: secundum iuris formam,[b] quatenus successionis modus patitur, indemnitati tuæ consulere non prohiberis. Dat. V. Non. Decembr. AA. Conss.

*TITVLVS XXIII.*

## DE FVNDO DOTALI.

*Vbi electio est reseruata mulieri, fundus dotalis licet æstimatus non potest alienari. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Didiæ.

*SI* æstimata prædia in dotẽ data sunt, & conuenit vt electio[c] mulieri seruetur: nihilo minus lex Iulia[d] locum habet. ✓ Est autem[e] alienatio, omnis actus per quẽ dominium transfertur. PP. Dat. XII. Kalend. Mart. Antonino A.IIII. & Balbino Conss.

*Maritus non prouocat ad diuisionẽ fundi dotalis, sed prouocatur. Baldus. Vel sic: Alienatio fundi dotalis voluntaria est prohibita, non necessaria. Salycetus.*

II. Imp. GORDIANVS. A. Domitiæ.

*MAriti*[f] qui fundum cõmunem cum alio in dotẽ inæstimatum † acceperunt, ad communi diuidundo iudicium prouocare non possunt,[g] licet ipsi possint prouocari. PP. V. Non. Octob. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

*TITVLVS XXIIII.*

## DIVORTIO FACTO, apud quem liberi morari vel educari debeant.†

*In arbitrio iudicis est, apud quem alantur liberi facto diuortio. hodie seruatur authen. hic posita. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. & CC. Cælestinæ.

*DIcet* neq; nostra, neque diuorum parẽtum nostrorum vlla constitutione caueatur, vt per sexum liberorum inter parentes[h] diuisio celebretur: competens tamen iudex æstimabit[i] vtrum apud patrem, an apud matrem matrimonio separato filij morari[k] ac nutriri[l] debeant. S. VIII. Kal. Iul. Veronæ. CC. Conss.

IN AVTHEN. vt liceat matri & auiæ. §. illud. colla. viij. constit. fi.

*Mater potest petere quòd pater alimentet filium. Bald. & tene menti.*

*SI* pater causam diuortij[m] præstiterit, apud matrem[n] ad secundas nuptias nõ venientem liberi nutriantur patris expensis. Si vero contra, tunc apud patrem, matris locupletis expẽsis:[o] nisi pater minus idoneus sit. tunc enim apud matrẽ locupletem nutriantur. Nam quemadmodum locupletes filij matrem alere cogũtur egentẽ: ita iustũ decernimus & à matre filios pasci. ✓ Quod de matre & filiis indigentibus dictum est, hoc quoque in omnibus ascendentibus & descendentibus[p] personis vtriusque naturæ decernimus obseruari.

*TITVLVS XXV.*

## DE ALENDIS LIBERIS ac parentibus.

*Filii diuites tenentur alere parentes. hoc dicit cum. l. seq. Salycetus.*

*DIVORTIO FACTO apud quem &c. Ex præcedentibus patet continuatio.*

*Licet.*] CASVS. Si qua lege vel constitutione non cauetur apud quem solu. matrimo. liberi vtriusque sexus ali debeant: tamen considerabit competẽs iudex, scilicet vt masculi penes patrem, & fœmmæ penes matrem alantur. Viuian.

h *Inter parentes.* scilicet vt apud matrem filiæ, apud patrem filij sint: vt & alibi.j.de custo.re. l.quoniam vnũ.

i *Æstimabit.* taliter diuidendo vt hic, nisi ex aliqua causa in contrarium moueatur: vt fi.de libe.exhibẽ.l.j.&.fi. hoc interdicto. & differt hic titu. ab illo, vbi pupilli &c. quia hic viuit pater: ibi decesit.

k *Morari.* adulti.

l *Nutriri.* pupilli. vel potest esse quòd alibi morentur, & alibi nutriantur. & facit. xviij. q. ij.c. definimus. Per authent. autem plenius dicetur, quæ sequitur, si pater &c. quæ est, vt liceat ma.& auiæ.§. illud. colla. viij.

*SI pater.*] CASVS. Hæc authen. clarificat. l.C. & dicit quòd celebrato diuortio si maritus dedit causam diuortio, & ad secundas nuptias mater non conuoluit: liberi debent educari expensis mariti apud matrem. Similiter econtra si mater præstitit causam diuortij, liberi debent educari expensis matris apud patrem, si est locuples: sed si pater non est idoneus, non tenetur filios alere: immo apud matrẽ locupletem debent alinam & filij locupletes tenentur matrem ingentem alere. & quod dictum est de matre aléda, & filiis indigẽtibus: idẽ per omnia ferueri in omnibus ascendẽtibus & descẽdentibus indigentibus alendis.

m *Diuortii.* quę multæ sunt, vt diximus.s. de repu.l.cõsensu.§.j.

n *Matrem.* imò vbi pater vult: vt.ff.de ven. inspi.l.j.§.apud eũ. sed ibi decesserat, hic non. Item hic præstitit causam diuortij.

o *Matris locupletis expensis.* Hæc verba, matris locupletis &c. non sunt in corpore, sed Ir. adiecit: & si habeas ea, dic nisi pater &c. vt referatur ad primum dictum, scilicet quando apud patrem expensis patris debent ali. si autem ea verba omittis: dic, nisi &c. referri ad primum & proximum: vt sit sensus, Si mater præstitit causam subaudi, tunc apud matrem & à patre aluntur: nisi &c. quia tunc præstat mater. idem & quando est minor triennio: vt ï. de pa. pote. l. pe. prima placet.

p *Descendentibus.* vt.ff.de lib.ag.l.si quis à liberis.in princ.

*DE ALENDIS LIBERIS, &c.*

*Hic viuebant parentes, & non diuerterunt, vel alter erat mortuus. & dicit hinc inde alimenta præstanda.*

Parentum.

BIU Cujas

*Parentū.*]CASVS. Filij patrem vergentem ad inopiam alere tenentur. & hoc prouidebit iudex, si facultates filij suppetāt. & hoc dicit. l. seq.

a *Parentum necessitatibus.* id est alimentis: vt &. j. de bo. quæ lib. l. fi. §. ipsum autē. & de pa. pote. l. filia. & .l. nec filium. non autem in ære alieno: vt. ff. de li. ag. l. si quis à liberis. §. parens. An autē frater fratrē? Videtur q̄ sic: vt argu. ff. de tu. & ra. dis. l. j. §. j. & ff. vbi pu. edu. l. qui filium. & fa. j. l. proxi.

b *Competens.* facit C. l. proxi.

*Si competenti.*]CASVS. Si pater non vult filium suum alere, probet mater filiū suū esse: & vt præstet sibi alimenta, compellet cōpetens iudex: & pendente lite filius cōmunis, quia dicit pater eū filium esse non suum, apud quem educari debeat, scilicet an apud patrē, iudex æstimabit.

c *Ex Claudio.* marito: vt no. j. l. proxi.

d *Ei.* scilicet maiori triēnio. aliàs mater debet eū alere: vt. j. de pa. po. l. nec filium. & fa. s. de hæret. l. cognouim⁹.

*Si patrem.*]CASVS. Pater filium suum si ei obsequiosus extiterit, alere tenetur. & hoc in prima. si noluerit, cōpelletur à iudice pro modo facultatum suarum filio præstare alimenta. & hoc in secunda. Si pater dicat eū filium suum non esse, in primis an sit filius, inquiretur.

e *Promeruerit.* ergo propter ingratitudinē possunt denegari alimenta. Vel si filius patrem detulerit: vt. ff. e. l. si quis à liberis. §. si q̄s ex his. in fi. & onus p̄bandi videtur imminere patri: vt ar. s. de inof. test. l. omnimodo. licet sit ar. contra. in eo. tit. l. liberi.

f *Non denegabit.* præstando alimenta.

g *Examinabit.* summatim: vt. ff. eo. l. si quis à liberis. §. si vel parēs. interim tamen alit, etsi non sit filius: vt. ff. eo. l. j. §. idem Iulianus. & .l. si neget. & si constiterit nō esse legitimum, non alit: vt. ff. e. l. si quis à liberis. §. idem rescripsit. secus per autē

I. Imp. ANTONINVS PIVS A. Basso.

PArentum † necessitatibus [a] liberos succurrere iustum est. Sine die & consule.

II. Diui fratres &. AA. Celeri.

COmpetens [b] iudex à filio te ali iubebit, si in ea facultate est, vt tibi alimenta præstare possit. Dat. Idib. April. ipsis & Conss.

*Mater agere potest contra maritum vt alat filium. Salycetus.*

III. Iidem AA. Titianæ.

SI competēti iudici eum quē te ex Claudio [c] enixam esse dicis, filium eius esse probaueris: alimēta ei [d] pro modo facultatum prēberi iubebit. Idem an apud eum educari debeat, æstimabit. PP. XIII. Kal. Mart. Romę, Rustico & Aquilino Cōss.

*Pater iudicis officio tenetur alere filium non ingratum: & vbi negatur filius, debet de filiatione prius constare. Salycetus.*

IIII. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Sabino.

SI patrem tuum officio debito promerueris: [e] paternam pietatem tibi non denegabit. [f] Quod si sponte nō fecerit: aditus competens iudex alimenta pro modo facultatum præstari tibi iubebit. Quòd si patrem se negabit: quæstionem istam in primis idē iudex examinabit. [g] PP. Non. Februa. Laterano & Rufino Conss.

## TITVLVS XXVI.

## DE CONCVBINIS.

*Non licet marito concubinam habere. hoc dicit, & in hoc imperator fauet vxoribus. Salycetus.*

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Populum.

NEmini [h] licētia cō cedatur, constante matrimonio concubinam penes se habere. D. XVIII. Kal. Iul. Cōstantinis patre & filio Conss.

## TITVLVS XXVII.

## DE NATVRALIBVS LIberis, & matribus eorum, & ex quibus causis iusti efficiantur.

*Nati ex concubinis vilissimis, & patribus in dignitate positis: sunt spurii, & incapaces tam per viam vltimæ voluntatis, quàm cōtractus. Et quod eis aufertur, quibusdam personis applicatur: quibus venientibus, negligentibus, vel non existentibus, fisco locus aperitur. Item nec ipsis concubinis aliquid potest relinqui, vel donari, vel ficto titulo vendi, vel concedi. Baldus. Vel sic: In dignitate positi non possunt nuptias contrahere cum personis hic nominatis: aliàs notātur infamia: nec valet matrimonium: &*

A *collata liberis ex tali coniugio, vel etiā talibus vxoribus, reuocātur per legitimas personas, quibus negligentibus venit fiscus. hodie vero tenet matrimonium, & collata nō reuocantur. Salycetus.*

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Gregorium.

SEnatores, seu prę fectos, * vel quos in ciuitatib⁹ duūuirilitas, vel sacerdotij, [i] id est Phœniciarchiæ, vel Syriachiæ ornamēta cōdecorant: placet maculam subire infamiæ, & alienos à Romanis legib⁹ fieri, si ex ancilla, vel ancillæ filia: vel liberta, vel libertæ filia: vel scenica, vel scenicæ filia: vel tabernaria, vel tabernariæ filia: vel humili, vel abiecta psona: vel lenonis, aut arenarij filia, vel quę mercimoniis publicè p̄fuit, susceptos [k] filios in numero legitimorum habere voluerint aut proprio iudicio, aut nostri p̄rogatiua rescripti: [l] ita vt quicquid talibus liberis pater donauerit (seu illos legitimos seu naturales dixerit) totum retractum legitimæ soboli reddatur, aut fratri, aut sorori, aut patri, aut matri. ¶ Sed & si vxori tali quodcunque datum C quolibet genere fuerit, vel emptione collatum: etiam hoc retractū reddi præcipimus. ¶ Ipsas etiam quarum venenis [m] inficiuntur† animi perditorum (si quid quæritur, [n] vel cōmendatū dicitur, quod his reddēdum est quib⁹ iussimus, aut fisco nostro) tormentis subiici [o] iubemus. ¶ Siue itaq; per ipsum donatum est qui pater dicitur, vel per alium, siue per interpositā personam, siue ab eo emptum, vel ab alio, siue ipsorum nomine comparatum: statim retractum reddatur quibus iussimus: aut si non existant, [p] fisci D iuribus vindicetur. ¶ Quòd si existant, & in præsentia rerum constituti agere noluerint pacto [q] vel iureiurando excluſi, totum sine mora fiscus inuadat. ¶ Quibus tacentibus & dissimulantibus, ad defensionem [r] fiscalem duorum mensiū tempora limitentur: intra quæ si non retraxerint, vel propter retrahēdum rectorē prouincię [nō] interpellauerint: quicquid talibus filiis vel vxoribus liberalitas impura contulerit, fiscus noster inuadat, donatas vel commendatas [s] res sub pœna [t] quathen. vt. j. titu. ij. authē. licet.

## DE CONCVbinis.

NEmini.]CASVS. Vir cōstante matrimonio concubinam habere non debet.

h *Nemini.* facit. j. cōmunia de manu. l. fina. nec vltra vnam concubinam: vt in authen. de trien. & se. §. considerauimus. circa fin. colla. iij.

* *perfectissimos.*

## DE NATVRAlibus &c.

*Hi proueniunt ex concubinis. ideo bene supponitur titulus.*

i *Senatores. Sacerdotii.* non loquitur de sacerdotio, id est presbyterio, sed de quadam dignitate. sic exponit ignotum per ignotius, secundū Io.

k *Susceptos.* vt ab vxore velut à concubina: nā nec naturales sunt. & facit. s. de iccest. nup. l. humilem.

l *Rescripti.* quid si dicit non obstante lege aliqua? Respon. tenet: vt. argu. ff. de log. iij. l. si quis in principio.

m *Venenis.* vt veneno occiditur corpus, sic animus istarum conuersatione. Accursius.

*Mulierum malarū conuersatione animus occiditur.*

n *Si quid quæritur.* interpositio est.

o *Subiici.* si dubitetur an apud eas sint tales res.

† *aliàs, interficiūtur.*

p *Existant.* scilicet prædictæ personæ quæ repetere possunt.

q *Pacto.* quod fecerant post mortem defuncti: nam ante non valet: vt. j. de capti. & postli. reuer. l. nec nos. & ff. de acquiren. hære. l. qui superstitis. Alij non distinguunt, antea vel postea fecerunt. & idem de iuramento dicas, quo iurauerunt se non perituros. Et no. noluerunt: quia nolle dicor, quod non possum, meo facto impeditus. valuit enim pactum: quia licet pater non possit pacisci, extranei possunt, sed fiscus aufert.

*Nolle dicer, quod nō possum.*

r *Ad defensionem.* id est ad defendendum se à fisco, & ad fiscum vincendum si intra duos menses agant: aliàs repelluntur, vt subiicit.

s *Commendatas.* alij vt dentur concubinæ, vel filiis. Accursius.

t *Pœna.* talibus filiis & concubinis inferen-

da, non forte alij detinenti tales res. & facit. ǰ. de iure fisc. l. qui in contractibus. lib. x.

a *Quæstione.* torquentur enim concubinæ: vt. s̄. dixi. sed hodie hęc constitutio est abolita: vt in authen. quib. mod. nat. effic. sui. §. fi.

* *saua.*

*Concubinæ cū omnibus possunt contrahere.*

colla. vij. quia huiusmodi fœminę cum omnibus possunt contrahere: vt. s̄. de nupt. authen. sed nouo iure. & authen. maximis. & hic habēt quidam authen. sed nouo iure huiusmodi mulieres.

*Matre.*] CASVS. Si Titius habeat matrem & filios naturales & legitimos: quid naturalibus liberis ex concubina, & concubinæ relinquere possit, quæritur? Respō. quòd vnciam. & soli concubinæ, si liberos naturales ex ea non habet, semunciam: si vltra relinquat, restituetur legitimis vel matri.

b *Matre.* alicuius qui habet filios naturales.

c *Genitrici.* concubinæ scilicet.

d *Semunciam.* quid si soli filij? dic semunciam. alij dicunt vnciam. sed licet directe non capiant vltra: iure tamen pupillaris substitutionis totum habere poterunt, quod tamen ex bonis patris non fuit: vt. ff. de vulg. substit. si is qui. sed per authē. deminuitur hæc lex quæ sequitur, nunc soli &c. quæ est in authen. quib. mo. nat. effi. sui. §. ne igitur. coll. vij.

*Vnc.*] CASVS. Lex Codicis dicit, siue testator habeat matrem, siue filios legitimos, poterit relinquere naturalibus tantum vnciam, concubinę tantum semunciam. Authen. ista corrigit. l. C. in hoc quod dicit de matre testatoris: qa filij legitimi tantum impediunt naturales, non mater.

e *Soli liberi.* quod accipe in infinitū: vt. ff. de verb. signi. l. liberorū. licet in corpore vnde sumitur, dicat filios.

f *Naturales.* scilicet tantum.

g *Mater.* defuncti.

*Si quis.*] CASVS. Leges istas vsque ad. l. humanitatis. potestis videre per vos. vnde. l. ista ponit casum qualiter filium naturalem possum efficere legitimum, vt mihi succedat. nam si sum liber homo, & non habeo legitimam sobolem: si volo ipsum tradere curiæ, efficitur legitimus: & succedet mihi si sum natus ex vico illo. Et idem si trado oneribus curiæ ex cuius territorio sum. & idem si sum ex regali ciuitate. Idem est si habeo filiam naturalem, & non habeo legitimam vxorem: si trado eam alicui in vxorem illi qui est obnoxius curiæ, poterit mihi succedere: quia non refert, puideamus oneribus curię an per liberos, an per generos.

h *Seu liber.* à nexibus curiæ.

i *In solidum.* non tamen in plus quàm naturales & legitimos, si eos habeat: vt in auth. quib. mod. natu. effic. sui. §. & quoniam. colla. vij.

k *Facultatem.* siue habeat legitimos, siue nō: vt in authen. e. §. si quis igitur fuerit. nisi habuerit naturalē ex ancilla: quia tunc non potest, si habet legitimos & tunc quando quis se offert, non potest si habeat fratres legitimos: vt in authen. eod. §. & iste. & dicto. §. si quis igitur fuerit.

l *Censetur.* sic. ff. ad municip. l. qui ex vico. & s̄. de episc. & cleri. nolli. & in authen. eod. §. si quis igitur ex qualibet.

m *Ciuitatum.* veteris vel nouæ Romæ.

n *Inæquali cōiugio.* id est concubinatu.

o *Decurionibus.* id est curialibus.

p *Principatum.* vt metropolitana: vt in cor. §. si quis igitur ex qualibet.

q *Pater conferat.* immo & si ab intestato decedat hic pater, succedūt sicut legitimi: sed non aliis cognatis patris, nec alij cognati istis: vt in authen. quib. mo. nat. effic. sui. §. filiū vero. colla. vij.

r *Alienauerint.* postquam cœperunt habere. & sic ex possessione præiudicatur eis. sic. ǰ. de repu. hære. l. j. & ff. quibus mo. pig. vel hypo. solui. sicut. §. superuacuū. & in auth. e. §. si vero ab initio. coll. vij.

s *Accedere.* & eorum filij: licet secus quando quis se offert: vt. ǰ. de his qui spon. mu. pub. sub. l. fi. lib. x.

*Quid enim*

drupli seuera * quæstione, perquirens. Dat. XII. Kalend. Aug. Carthagine, Nepotiano & Facundo Coss.

IN AVTHEN. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero legem. colla. viij. consti. fi.

SEd nouo iure huiusmodi mulieres cum omnibus hominibus cōtrahere nuptias possunt, etiam cum præditis magnis dignitatibus, dum tamē dotalia instrumenta super hoc cōficiantur ab illustribus. ¶ Reliqui vero citra eos, qui maioribus decorati sunt dignitatibus, solo adfectu nuptias contrahere possunt, dum tamen liberæ sint, cum quibus licet nuptias celebrare.

*Iure isto si quis habet matrē, vel filios legitimos, non potest naturalibus & eorū matri relinquere vltra vnciam. Et ipsis naturalibus non extantibus solum semunciam concubinæ potest relinquere, & vltra relictum redit ad successores. Salycetus.*

II. Impp. ARCADIVS & HONORIVS. AA. Antemonio præfecto prætorio.

MAtre,[b] vel legitimis filiis, vel nepotibus, aut pronepotibus, cuiuscūque sexus, vno pluribúsve existentibus: bonorum suorum vnam tantum vnciam pater naturalib⁹ filiis, seu filiabus, eorumq; genitrici:[c] vel si sola sit cōcubina, semunciā[d] largiēdi vel relinquēdi habeat potestatem. ¶ Quicquid vero vltra modum concessum relictum sit: legitimis filiis, vel matri, vel cæteris successoribus iure reddatur. Dat. Id. Nouēb. Stilichone. II. & Anthemio Coss.

IN AVTHEN. quib. mo. natu. effi. sui. §. ne igitur. colla. vij. consti. j.

NVnc soli liberi[e] naturales[f] & legitimi ad hūc modum coarctant, nō etiā mater.[g]

*Filii naturales legitimantur, si per patrem principali curiæ offeruntur: & si pater in testamento ordinat quòd sui filii naturales efficiantur curiales: & ipsi hoc non habent ratum: & postea inueniūtur paterna bona possidere seu alienare, cōpelluntur curiæ deseruire: quia ex posteriori possessione præsumitur fraus. quod est notabile. Filia si est naturalis: efficitur capax si in vxorem viro traditur. Bald. Vel sic: Pater qui filios naturales tradidit curiæ propriæ ciuitatis, vel ei quæ sit caput prouinciæ: quando ortū habet ex regia vrbe, potest illos in solidum hæredes instituere: nec poterūt illi conditionem curialem recusare si reperiuntur paterna bona possidere. & idem si filiam naturalem alicui curiali tradidit in matrimonium. Salycetus.*

III. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Apollonium præfectum prætorio.

SI quis naturalem duntaxat fœcunditatem sortiatur, seu liber[h] ipse, seu curiæ sit nexibus obligatus: & tradendi filios naturales, vel omnes, vel quos quémve maluerit, eius ciuitatis curiæ vnde ipse oritur, & in solidum[i] hæredes scribendi liberam ei cōcedimus facultatem.[k] ¶ Quod si cui non ex vrbe, sed ex vico vel possessione qualibet oriundo, naturales liberi contigerint, eósque velit sub definitione prædicta curię splē dore honestare, & hæreditatis opibus adiuuare: eius ciuitatis adscribendi sunt ordini, sub qua vicus ille vel possessio censetur.[l] ¶ Quod si alterutram regalium ciuitatum[m] patriam sortiatur: sit ei liberum susceptam ex inæquali[n] coniugio sobolem, cuiuscunque ciuitatis decurionibus[o] immiscere: dūmodo ciuitas quæ eligit, totius prouinciæ teneat principatū.[p] Indignum enim est, vt qui sacratissimæ vrbis vbere gloriatur, naturales suos non illustris ordine ciuitatis illuminet. ¶ Et hoc, siue postrema definiat voluntate, siue donatione cuiuslibet quātitatis in liberos naturales pater conferat.[q] ¶ Et quod de subeūda sorte curiali, seu testamento seu actorū fide cōstituit, ita ratum esse, stabilitérque volumus obseruari, vt siue abstinendo ab hæreditatibus, siue abdicando donationes, naturales liberi curialem voluerint euitare fortunam, posteáque paternarum opum vel in solidū vel ex parte reperti fuerint possessores: licet eas alienauerint,[r] omnimodo ad conditionem in qua pater eos amplificatis opibus esse voluit, etiam inuiti cogantur accedere.[s] Sed & si filiā naturalem, vel filias habuit, & eā vel eas curiali vel curialibus ciuitatis ex qua oriūdus est, vel sub qua vicus vel possessio vnde oritur consistit, vel eius ciuitatis quę principatū totius prouinciæ tenet, matrimonio collocauit: hæc eadem in persona eius, vel earum ad exemplū ma

BIU Cujas

rium obtinebunt. Quid[a] enim interest vtrum per filios, an per generos cõmoditatibus ciuitatum cõsulatur? & vtrum nouos lex faciat curiales, an foueat quos inuenit? Da. XII. Kal. Ian. Eudoxio & Dioscoro Coss.

*Acceptans onus intelligitur acceptare emolumentum annexum. immo hoc casu emolumentum est irrepudiabile. vnde qui iuxta ordinationem patris acceptauit decurionatum: hæreditatem ea contemplatione relictam repudiare non potest. Bal. Vel sic: Naturalis per patrem curiæ deputatus, si onus agnoscit, hæreditatem patris non potest repudiare. Salycetus.*

IIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Armasio. P.P.

QVoniã desideria[b] morientium ex arbitrio viuẽtium non sine iusta ratione colligimus: & is qui naturalẽ filium habens, hortãtibus legibus vltro ad instar legitimi filij municipalibus eum voluit aggregare muneribus, & donare patriæ principalẽm: manifestauit, notumq; fecit sine dubio professione certissima facultatum suarum omnium elegisse se affectione debita successorẽ: cum certe huiusmodi personis adeo sacratissima constitutione subuentum sit, vt nec renunciandi eis, aut alienandi, vel repudiandi paternas hereditates aut donationes in fraudem curiæ concedatur facultas,[c] sed muneribus patriæ susceptis, patrimonia subire cogantur: nullã è diuerso calumniantium vocẽ penitus patiemur admitti, sed ipsum Philocalum,[d] & paternorum bonorum omnium ab intestato hæredem, & nostræ ciuitatis curiæ principalem iuncta vel iniungenda sibi munera subire, ex eóque genitos vel nascituros filios similiter paternæ cõditioni subiacere præcipimus. ℣ Et huiusmodi formã in omnibus causis quæ similiter in quocunque ciuitatis[e] ordine curiáq; contigerint, in posterum decernimus obseruari. Dat. Kalen. Ian. Constantinop. Iordane & Seuero Coss.

*Per subsequens matrimonium possunt legitimari liberi iam procreati. quod olim erat in contrarium statutum à Constantino, corrigitur, & solum præteritis casibus reseruatur. hoc dicit. Ista lex est correcta per l. cum quis. ff. eod. Bald. Vel sic: Iure isto quis poterat concubinam ducere in vxorem si ex ea liberos habebat, nec ei vlla proles legitima extabat: & liberi efficiebantur legitimi, & in potestate, & poterant succedere ex testamento, vel ab intestato etiam cum fratribus postea natis. secus si prolem ex concubina non habeat. Salycetus.*

V. Imp. ZENO. A. Sebastiano præfecto prætorio.

DIui Constantini,[f] qui veneranda Christianorũ fide Romanum muniuit imperium: super ingenuis concubinis ducendis vxoribus, filiis quinetiã ex eisdem vel ante matrimonium vel postea progenitis, suis ac legitimis habendis, sacratissimã cõstitutionẽ renouãtes, iubemus eos qui ante hãc legẽ ingenuarũ mulierũ, nuptiis minime intercedentibus, electo cõtubernio, cuiuslibet sexus filios procreauerint: quib⁹ nulla videlicet vxor est, nulla ex iusto matrimonio legitima proles suscepta: si voluerint eas vxores ducere, quę antea fuerant cõcubinæ: tam coniugium legitimum cum huiusmodi mulieribus ingenuis (vt dictum est) posse contrahere, quàm filios vtriusq; sexus ex earundẽ mulierũ priore cõtubernio procreatos, mox postquã nuptiæ cum matribus eorũ fuerint celebratæ, suos patri, & in potestate fieri: & cum his qui postea ex eodẽ matrimonio susceptus fuerint, vel solos (si nullus alius deinde nascatur) tam ex testamento volentibus patribus etiam ex integro succedere, quàm ab intestato petere hæreditatẽ paternam: pactis quæ matrimonij tempore super dotibus vel ante nuptias donationis rebus subsecuta fuerint, etiam ad ipsorũ personas pertinẽtibus: vt vnà cum fratribus suis postea ex eisdem parentibus forte progenitis, aut soli (si nullus alius sit procreatus) dotis & ante nuptias donationis pro tenore legum, nec minus pactorum emolumenta percipiant. ℣ Hi vero qui tẽpore huius sacratissimæ iussionis necdum prolem aliquam ex ingenuarũ concubinarum cõsortio meruerint, minime huius legis beneficio perfruantur: cum liceat easdem mulieres sibi prius iure matrimonij copulare, non extantibus legitimis liberis, aut vxoribus, & legitimos filios (vtpote nuptiis præcedentibus) procreare: nec audeant quos ex ingenua cõcubina dilato post hanc legem matrimonio nasci voluerint, vt iusti ac legitimi postea videantur, magnopere postulare. Dat. X. Kalen. Mart. Basilio. II. & Armasio Coss.

*Per arrogationem potest filius naturalis legitimari. hoc est correctum per legem sequentem: quia per hoc aperiretur via libidini. hoc dicit cum l. seq. Bald. Vel sic: Anastasius imperator permittit per hanc legem naturalibus liberis quolibet titulo dari & relinqui nõ existente legitima sobole: ac etiam dicit quòd propter consequens matrimonium, & per arrogationem legitimantur. Salycetus.*

VI. Imp. ANASTASIVS A. Sergio. P.P.

IVbemus[g] eos quibus nullis legitimis existẽtibus liberis, in præsenti aliquæ mulieres vxoris loco habẽtur,[h] ex his sibi progenitos seu procreãdos, suos & in potestate legitimos q̃; habere: propriasq; substantias ad eos vel per vltimas volũtates, vel per donationes, seu alios legi cognitos titulos (si voluerint) transferre. ab intestato quoq; ad eorum hæreditatem vocandos, nec aliquas quæstiones seu altercationes exercendi sub qualibet astutia subtiliq; legum vel constitutionũ occasione super his, vel agnatis seu cognatis genitoris eorum, vel quibusdam aliis superesse facultatem: in posterũ nihilo minus quisquis huiusmodi mulierem vxoris loco dotalibus instrumentis confectis habuerit, pro eius sobole similẽ eandemq; formam custodiri: ne adimatur ei licentia sibi quodammodo per liberos proprium suum patrimonium acquirẽdi. ℣ Filios insuper & filias iam per diuinos adfatus à patribus suis in arrogationem[i] susceptos, vel

a *Quid enim interest.* sic & in authẽ. eo. §. sed hoc similiter sancim⁹. & argu. ff. de iti. actuq; priua. l. j. §. penult. & ff. de verb. obli. l. cum seruos. Sed arg. contra. j. de ope. pu. l. fi. Item argu. contra. j. de decu. l. nullus qui. lib. x.

b *Quoniam desideria.* hæc. l. loquitur de superiori materia, sed in specie.

c *Concedatur facultas.* quia prius consenserat se dari curiæ. alioquin permitteretur ei hereditatem repudiare, & curialem cõditionem: vt. §. l. proxi.

d *Philocalum.* propriũ nomen est filij.

e *Ciuitatis.* scilicet Bustronæ: vt in auth. eod. §. prim⁹ itaque. vbi hic casus refertur.

*Iui.* ] CASVS. Hæc lex ponit alium modũ legitimandi: & dicit, Si ex concubina habeo filium naturalem: si cõtraho matrimonium cum ea, illi efficiuntur sui: siue erãt nati ante contractũ matrimoniũ, siue post. Et ad istam. l. concordat institu. de nupt. in fin.

*Constantini.* f Constantini. hic fuit non primus imperator Christianus. Et non legitur nec Christianus. hęc lex: & habet locum secundum sua tempora quãdo facta fuit. hodie autem aliter est: vt. j. c. l. cum quis.

g *Iubemus.* hęc Anastasij, & superior Zenonis nõ valẽt: quia secundum sua tempora loquuntur: vt in authẽ. eo. §. tribus. coll. vij. sed sequens sic, quæ est Iustiniani patris Iustiniani: vt in authen. e. §. adoptionis. cassatur ergo hæc per sequentem secundum Ir. & nihil valet. & facit. ff. de ritu nupt. l. in liberæ.

h *Vxoris loco habẽtur.* puta cõcubinæ, quæ tenentur ac si essent vxores, secũdum quod hæc lex loquitur secundum sua tẽpora: dicit enim, in præsenti aliquæ &c. Vel aliter vere erat effecta vxor, & habebatur loco vxoris. nec obstat qđ dicit, in posterũ nihilo minus quisquis huiusmodi mulierem dotalibus &c. nam posset esse quòd cum copulauit eam sibi, nõ fecit dotalia instrumẽta: sed si modo faciat, idem erat.

i *In arrogationem.* hoc vt dixi corrigitur per §. adoptionis. & . j. per l. proxi. §. in posterum. & per authẽ. quib. mo. na. effi. leg. §. & nõ nos latuit. colla. vj.

L*Egem.*] CASVS. Hæc lex, cõfirmat l.iubem⁹. & dicit quòd sicut nati ex libero matrimonio, sunt naturales & legitimi: ita nati ex concubina, siue contraho matrimoniũ cum ea, siue impetro à principe vt legitiment.

† *aliàs, Anatolio & Agap.*

a *Legem.* & hæc est inutilis: nisi abrogaret præcedentem secũdum Ir.

b *Vitio.* sic .j. ad legem Iuliã maie. l. quisquis.

c *Ante lata sanctio.* subleuabit.

d *Prætext⁹.* subleuabit.

e *Quæ.* arrogationes & adoptiones.

f *Non astutiæ.* subleuabunt. & est .j. de prinui. scho. l. j. lib. xij.

g *Machinationibus.* aliàs imaginationibus.

h *Flagitiis.* id est flagitioso coitu.

H*Vmanitatis.*] CASVS. In. l. ista dicitur, (qđ olim in quadam antiqua. l. continebatur) quòd naturales filij cum matre sua poterant succedere ex testamento vsq; ad tres vncias: hodie vsque ad sex vncias. quod corrigitur per authen. licet, situatam. ẽ. super. l. matre. eod. tit. quæ authen. à pluribus hic legitur.

i *Humanitatis.* concor. j. de confirmã. tu. l. naturalibus. & in authen. de trien. & semis. §. consideremus. colla. iij. & .j. de instit. & substi. l. generaliter. & in authen. eo. §. discretis. colla. vij.

† *Venia dignus est, qui alieno morbo laborat. concor. glo. in. c. in nostra. sup verbo, inutilem. in fi. extra de procu.*

L*Icet.*] CASVS. Hæc authen. legitur super hac. l. consuetuit tamen legi super illa, Humanitatis. Dicit ergo quòd Titius qui non habet filios legitimos, nec parentes: potest relinquere bastardis totam suam substãtiam, siue in testamento, siue inter viuos. si vero tantum habeat parentes, eis relinquat quartam debitam iure naturæ: reliquum dare poterit filiis naturalibus. si decedat ab intestato non habens filios legitimos, nec vxorem, quia in fata concesit: naturales filij succedũt in duas vncias hæreditatis paternæ, & mater succedit cum eis viriliter: & si legitimos filios habeat, & vxor ei⁹ susceptas, huius prouidentissimæ nostræ legis beneficio & iuuamine potiri censemus. Dat. Kalen. April. Anastasio. A. III. & Agapito † Coss.

*Lex quæ cassatur, intelligitur cassari quo ad futura, non quo ad præterita. Bald. Vel sic: Hac lex primo declarat præcedentem, dicens quòd illa non vindicat sibi locum in liberis ex damnato coitu. Secundo cassat illam in eo quod dixerat naturales effici legitimos per arrogationem: statuens quòd illud obtineat vsque ad diem præsentis legis, non postea. Salycetus.*

VII. Imp. IVSTINIANVS. A. Marino præfecto prætorio.

L*Egem* [a] Anastasij diuinæ recordationis quę super naturalibus filiis emissa est, in his valere tantum casibus cõcedimus, qui nunc vsque subsecuti sunt, pro eiusdem legis tenore in matrimoniis tunc constantibus, vel postea contractis: ita tamen, vt non aliunde progenitis subueniſſe credatur, quàm non ex nefario nec incesto cõiugio. ¶ Naturalibus insuper filiis, vel filiabus ex cuiuslibet mulieris cupidine non incesta, non nefaria procreatis, & in paterna per arrogationẽ seu per adoptionẽ sacra susceptis, ex diuinis iussionibus, siue antequã eadẽ lex irrepserit, siue post eandem legem vsq; ad prẽsentẽ diem, non sine ratione duximus suffragandum: vt adoptio seu arrogatio firma permaneat, nullis prorsus improbãda quẽstionibus, quasi quod impetrarũt, lege quadam interdictũ sit: quoniã & si qua prius talis emergebat dubitatio, remittenda fuit, mouẽte misericordia, † qua indigni non sunt qui alieno laborãt vitio. [b] ¶ Sint itaq; post eandẽ arrogationem seu adoptionẽ sui, & in potestate patrũ: successioneſq; tam ab intestato quàm ex testamento capiant, prout in arrogatis seu adoptatis constitutũ est. ¶ In posterum vero sciant omnes legitimis matrimoniis legitimam sibi posteritatẽ quẽrendam, ac si prædicta constitutio lata non esset. Iniusta nanq; libidinũ desideria nulla decætero venia defendet: nullũ subleuabit nouum adminiculũ præter anteriorum dispositionum ordinem: nõ ante lata sanctio, [c] quam ex hoc die resecandã pia suggerit ratio: nõ arrogationũ vel adoptionum prætextus, [d] quæ [e] vlterius minime ferendæ sunt: non astutiæ, [f] siue diuinis adfectandæ literis, siue quibusdam illicitis ambiendæ machinationibus: [g] cum nimis sit indignum, nimis item impium, flagitiis [h] præsidia quærere, vt & petulantiæ seruire liceat, & ius nomenque patris, quod eis denegatum est, id altero legis colore præsumant. Dat. V. Id. Nouemb. Iustino. A. & Eutherico Coss.

*Hæc lex tractat de successione naturalium, & dicit ad quem modum possunt capere, amplians ius antiquum: sed etiam ampliatur per auth. licet, hic positam. Bal. Vel sic: Iure isto nõ extante matre neque liberis legitimis & naturalibus, permittitur patri inter viuos, vel in vltima volũtate filiis naturalibus tantum, dare vsque ad sex vncias tantum: ab intestato vero in nihilum possunt succedere. Salycetus.*

VIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

H*Vmanitatis* [i] intuitu naturalibus patribus hoc indulgemus, vt liceat eis nulla legitima sobole vel matre subsistente, naturalẽ vel naturales filios, matrémque eorum nõ tantum ex tribus vnciis (quod præteritæ leges permittebãt) sed etiam ex duplici portione, id est sex vnciis hæredes scribere: vt licet ab intestato nullam cõmunionem ad patris naturalis successionem habent, ex suprema tamen eius volũtate permittatur eis vsque ad prædictas sex vncias (si hoc scilicet naturalis pater voluerit) hæreditatẽ eius capere: ita tamẽ, vt memoratam sex vnciarũ quãtitatem in omnibus naturalib⁹ filiis & matre eorũ minime testator excedat, quam & in legatis & in fideicõmissis eis relinquendis, & dotibus & donationibus tam aliis, quàm ante nuptias, vsq; ad sex vnciarum æstimationem liberam similiter naturalibus eorum patribus damus potestatem. ¶ Hæc autem in futuris tantummodo testamentis, vel vltimis voluntatibus, vel dotibus, vel donationibus locum habebunt. Dat. Kal. Ian. Constantinop. D N. Iustiniano. A. II. Conss.

IN AVTHEN. quibus modis natu. effi. sui. §. si vero filios. &. §. fi. colla. vij. con. stit. j.

L*Icet* patri sine legitima prole seu parente, cui relinqui necesse est decedenti, naturalibus totam substantiam suam vel inter viuos largiri, vel in testamento trãsmittere. ¶ Quòd si parentes duntaxat ei supersint: legitima [k] parte parentibus relicta, reliquum inter naturales distribui permittitur. ¶ Ab intestato [l] verò cum desit soboles ciuilis, nec supersit coniunx [m] legitima: si naturales ex concubina extant, quæ sola fuerit ei indubitato affectu coniuncta: in duas paternæ substantiæ vncias † succedant, vt matri inter eos virilis portio (si supersit) detur. Huiusmodi enim naturales filios pasci boni viri arbitrio est necesse: siue legitimi extant, & succedunt: siue coniuge viua quilibet alij sunt hæredes. Hi ergo & parentibus parem præstent, si opus sit, pietatem. Sed qui ex

viuat: filij naturales debent ali de bonis paternis: quia & ipsi eum alere debent si contingeret ipsum vergere ad inopiam.

k *Legitima.* quę est hodie tertia: vt in authen. de trien. & semis. §. j. colla. iij.

l *Ab intestato.* facit in authen. de trien. & semis. §. consideremus.

m *Cõiunx legitima.* de ea quid ad rhombum, cum cognatis extantibus nil ex successione vindicare possit: vt .j. vnde vir & vxor. l. j. Rñ. licet nõ capiat, perrat tamẽ naturalib⁹ impedimẽtum ne capiant: & sic fallit hæc regula, Si vinco vincentem &c. vt. ff. de diuer. & tempora. præscrip. l. de accessionibus. Nam naturales filij repellunt agnatos, quãtum est in duabus vnciis, vt hic subiicit. & agnati vincunt vxorem: vt. dd. j. j. vnde vir & vxor. & tamen naturales non vincũt vxorem: immo vincũtur ab ea, vt hic, & eod. corpo. §. si quis igitur habens. sic & aliàs fallit dicta regula. ff. qui po. in pign. ha.

BIU Cujas

qui ex damnato sunt coitu, omni prorsus beneficio [a] secludantur.

*Legitimatus per oblationem curiæ, consequitur iura legitimorum solum respectu legitimantis, non respectu cæteræ cognationis. hoc dicit. Ille autem qui legitimatur per matrimonium, efficitur legitimus quo ad omnes: quia ista legitimatio naturam imitatur. Bald. Vel sic: Filius legitimatus per oblationem curiæ, soli patri efficitur legitimus successor, non aliis agnatis vel cognatis: nec econtra ipsi sibi. Salycetus.*

IX. Idem A. Mennæ præfecto præfecto.

COmmunium rerum [b] esse vtilitatem rectè iudicantes, lucidis & omni ambiguitate segregatis legibus vti nostro subiectos imperio, ad præsentem sanctionem venimus: per quam omni dubitatione amputata, quæ vsque adhuc obtinebat, certissimum facimus, vt quotiens naturales filij curiali fortunæ patrię sui genitoris adsignantur, vel adhuc viuente patre, vel post eius obitum, pro dispositione testamenti ab eo conditi: & eo modo legitima iura in paterna successione adipiscantur, vt (quod rectè fieri minime dubium est) licet illustrem [c] dignitatem, ex qua curialis fortunæ liberatio competere non potest, naturales filij antea meruerint: ne permittatur eis contra substantiam ab eodem naturali patre descendentiũ, vel ascendẽtium, vel ex latere agnationis, vel cognationis iure eidem patri cõiunctorum (licet ipsi legitimi [d] successores eidem naturali patri per memoratam fortunam efficiantur) aliquod ius sibi vindicare.† ℣ Quod & in his locum habebit qui iam à naturali patre curiali conditioni traditi, & adhuc superstites sunt: eodem scilicet modo nec illis contra substantiam eiusdem naturalis filij, vel ex eo descendentium, vel ascendentium, vel à latere coniunctorum, aliquod sibi ius vindicare valentibus.

*Filiæ legitimato per oblationem curiæ descendenti ab intestato succedunt eius liberi, portione quarta curiæ danda, si dicti eius liberi nõ sint curiales: nati tamen postquam eorum pater fuit oblatus curiæ, efficiuntur curiales. Salyc.*

Sed si quidem iste naturalis filius, siue postquã legitimus successor patri effectus sit, siue in anteceden te tempore, filios ex legitimo matrimonio, vel alios descendentes liberos habeat: eos modis omnibus ad eius successionem, sine testamento morientis vocari, nec curiæ locum esse, præterquam si quarta [e] portio bonorum eius eidem curiæ debeatur, eo quòd nullus forte ex mortui liberis curialia munera peragere cogitur: illo videlicet obseruando, vt hi quos iste naturalis filius posteaquam fortunæ curiali datus est, procreauerit, & decuriones sine dubio sint, & curialia peragere munia compellantur. [f]

*Si legitimatus per oblationem curiæ, decedat sine liberis, succedit mater in tertia: in reliquum curia. Si vero mater non supersit, succedit in paternis curia, cognati in reliquis. & si eius cognatus curiæ se offerat, omnia etiam paterna ad curiam deuoluenda habebit: etiam eo casu si mater supersit, ad omnia bona extra substantiam patris quæsita cum cæteris succedit. Salycetus.*

Si vero sine liberis cuiuscunque gradus intestatus decesserit: si quidem matre superstite: tertiam quidẽ partem bonorum eius matrem habere, duas vero alias partes curiam cui à patre datus est. ℣ Sin autem mater quidem defuncti nõ supersit, alij vero cognati ex materna linea descẽdentes, vel ascendentes, vel ex latere venientes ad eius vocentur successionem: tunc ea quidem quæ à patre naturali ad eum peruenerunt, eidem curiæ competere. ℣ Si quid verò filio postea legitimo successori effecto, vel à matre sua, vel aliunde quocunque legitimo modo acquisitum sit: hoc ad proximos maternos eius [g] cognatos peruenire. ℣ Illo videlicet obseruando, vt siue matre eius superstite, siue ea ante filium mortua, aliquis ex eius genere eiusdem curiæ fortunam subire paratus sit: liceat ei offerẽti se eidem curiæ, bona mortui, quę de substantia patris ad eum peruenerunt, capere, muniáque peragere curialia. quo accidẽte, mater defuncti (si adhuc supersit) non solum tertiam partem eorum quæ extra paternam substãtiam filius eius aliunde acquisiuerit, sed etiam omnia ea, vel ipsa sola, vel cum cohæredibus suis capiet.

*Hac l. statuta non habent locum in iam mortuis, sed morituris. Salyc.*

Ea vero quæ de successione naturalis filij post curialem conditionẽ morientis cõstituimus, nõ tantum in his locũ habere debent, qui postea [h] à patre suo naturali curiæ dati fuerint: sed etiam in illis qui iam dati sunt, si tamen adhuc supersunt. ℣ Quòd si ante prẽsentem sanctionem mortui sunt: minime ad eorũ successionem eandem nostram sanctionem extendimus.

*Etiam habens filios legitimos, potest naturalem curiæ tradere: sed non potest ei plus relinquere vel donare, quàm vni ex filiis legitimis & naturalibus cui minus dederit. Salycetus.*

Et quoniã omnimodo fauendũ est curiis ciuitatũ: illud etiam in hanc partẽ addendũ esse censemus, vt liceat patribus naturales filios curiæ patriæ suę tradere, non solũ nulla eis legitima sobole existente, sed etiã si filios, vel alios liberos ex legitimis matrimoniis procreatos habeãt, & eo modo naturales quoq; filios sibi legitimos successores efficere: ita tamẽ, vt minime eisdẽ patribus liceat per donationẽ, vel vltimã volũtatẽ amplius eidẽ filio naturali dare, vel relinquere, quàm vni filio ex legitimo matrimonio procreato dederit, vel reliquerit, cui minima portio data vel relicta sit. Dat. Kal. Iun. D N. Iustiniano. A. II. Cons.

*Per matrimonium legitimantur liberi naturales primogeniti, & succedunt æqualiter cum liberis postea nascituris. Bald. concor. Salyc.*

X. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

CVm quis à muliere libera, & cuius matrimoniũ non est legibus interdictum, cuiúsque consuetudine gaudebat, aliquos liberos habuerit, minime dotalibus instrumentis compositis, postea autem ex eadem adfectione etiam ad nuptialia peruenerit instrumenta, & alios iterum ex eodẽ matrimonio liberos procreauerit: ne posteriores liberi qui post dotẽ editi sunt, sibi omne paternũ patrimonium vindicare audeant, quasi iusti & in potestate effecti, fratres suos



Claudius. & in authen. de æquali. do. §. his consequens. colla. vij. & ff. ad Tertul. l. ij. §. obiicitur. & l. æquissimum. §. si ex filio. & ff. de iust. test. l. pe.

[a] *Beneficio.* etiam imperiali, nisi dicat non obstante hac lege, argu. ff. de leg. iij. §. si qs in principio.

[b] *Communium rerum.* aliàs omnium rerum.

[c] *Licet illustrem.* etsi naturales fiãt illustres, non tamen desinunt esse curiales. hoc si dignitate sola sine administratione fiant illustres: vt. j. de decur. l. fi. lib. x.

[d] *Ipsi legitimi.* ad hoc in authen. quibus mo. nat. effi. sui. §. filiũ. colla. vij.

[e] *Præterquam si quarta.* j. quãdo & qui. quarta pars de. l. j. lib. x.

[f] *Compellantur.* in authen. quib. mo. nat. effi. sui. §. si quis autem legitimos. colla. vij. contra. ibi patet solutio.

[g] *Maternos eius.* immo videtur quòd nulla differentia facta bonorum, vnde ad eum peruenerunt: fiscus habeat tres partes, & isti cognati quartam: vt in authen. eo. §. sciendum. Vel dic quòd illa per hanc distinguitur.

[h] *Qui postea.* id est post hanc. l.

*CVm quis.* ] CASVS. Habebas mulierem quandã in concubinam, & ex illa filios. postea cum ea cõtraxisti matrimonium, & filios suscepisti, & dotalia confecta sunt instrumenta: an per subsequens matrimonium filij postea nati legitimentur? Dicitur quòd sic: & filij nati post matrimonium debent gratias referre filiis primò natis: quia illi fuerunt causa quare isti erunt futuri legitimi: vel quare pater postea concubinam accepit in vxorem.

a *Ex iisdem matrimoniis.* scilicet parétibus. & facit instit. de nupt. §. fin. & .j. l. proxi. & quod ibi no. & institu. de hæredi. quæ ab intest. §.j. & no. quòd hęc lex non distinguit, habeat legitimos vel nó.

b *Nvper legem.* superiorem proximam.

c *Nuptialia.* dic vt dixim⁹ insti. de nup. in fi.

d *Tollendæ.* id est habendæ.

e *Vtilitas.* vt institu. de ingenuis. §.j. & .ff. de sena. l. emancipatum. §. si quis post.

*Quod ius.* ] C A S V S. Lex Codicis dicit quòd filij nati ante matrimonium, fiũt legitimi per subsequens matrimonium: quod verum est etiã si ex vxore sua prę mortua, vel à qua legitime per diuortium diuerterat, habeat Titius legitimos: quia si primo habuit vxoré, & ex ea filios, cũ his filij naturales possunt legitimare per principem.

f *Quod ius.* hæc auth. † *aliàs, ex iisdem matrimoniis procreati &c.* est in authẽ. de incest. nup. §. dubitatum. colla. ij.

*Sed noua.* ] C A S V S. Ista videtur distinguere primam authen. quia si ista concubina ancilla fuit, & filios habuit legitimos ante matrimonium: per subsequẽs matrimoniũ non possunt legitimari.

g *Sed noua constitutio.* scilicet in authent. de trien. & se. §. penult. in fin. coll. iij.

*Noua alia.* ] C A S V S. Hęc loquitur tã de ancilla, quàm de liberta: quia si aliquis desponset ancillam suam, & manumittatur: filij nati ex ea legitimantur.

h *Noua alia constitutio.* vj. quæ est vt liberti decætero. §. si quis autem. colla. vj.

*Præterea.* ] C A S V S. Ponit alium modum hæc authen. qualiter pater potest legitimare filios, vt sic sibi succedãt. & dicit quòd pater potest supplicare principi vt eos legitimet, si non vult mulierem ducere vxoré: vtpote quia deliquit, vel mortua est, vel lateat, vel aliàs matrimonium impediatur.

*Item.* ] C A S V S. Ista qui ante dotem fuerant nati, ab hæreditate paterna repellentes: huiusmodi iniquitatẽ amputandam censemus. Cum enim adfectio prioris sobolis & ad dotalia instrumenta efficienda, & ad posteriorem filiorum edẽdam progeniem præstiterit occasionem: quomodo non est iniquissimum, ipsam stirpem secundæ posteritatis priorem quasi iniustam excludere, cũ gratias agere fratribus suis posteriores debeant, quorum beneficio ipsi sunt iusti filij, & nomen & ordinem consecuti? Neque enim verisimile est, eum qui postea vel donationem vel dotem cõscripserit, ab initio talem adfectionem circa mulierem nõ habuisse, quę eam dignã esse vxoris nomine faciebat. ¶ Quapropter sancimus in huiusmodi casibus omnes liberos, siue ante dotalia instrumenta editi sint, siue postea: vna eadémque lance trutinari, & omnes filios suos in potestate suis existere genitoribus, vt nec prior nec iunior vllo habeatur discrimine: sed qui ex iisdem matrimoniis [a] † procreati sunt, simili perfruantur fortuna. Dat. XV. Kalend. Octobr. Chalcedone, Decio V.C. Cos.

*Ista lex tollit dubium quod insurgit ex l. præcedenti. & hoc intendit: Per sequens matrimonium filii nati ex concubina legitimantur, etiam si ex eo matrimonio nullus postea nascatur, vel natus viuens non reperiatur tempore mortis patris: & si antea nati legitimantur, multo magis qui erant in vtero tempore matrimonii: & tempus conceptionis vel natiuitatis inspicitur prout liberis est vtilius. Salycetus.*

XI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

NVper legem [b] conscripsimus qua iussimus si quis mulierem in suo contubernio collocauerit, non ab initio adfectione maritali (eam tamen cum qua poterat habere connubium) & ex ea liberos sustulerit, postea verò adfectione procedente, etiam nuptialia [c] instrumenta cum ea fecerit, filiósque vel filias habuerit: non solum secũdos liberos qui post dotem editi sunt, iustos, & in potestate esse patribus: sed etiã anteriores, qui & his qui postea nati sunt, occasionem legitimi nominis præstiterunt. ¶ Quam legem quidam putauerunt sic interpretari, siue non progeniti fuerint post dotem conscriptam liberi, siue iam ab hac luce subtracti: non anteriores filios iustos haberi, nisi vtroque tempore viuentes & superstites liberi inueniantur. quorum superuacuam subtilitatẽ penitus inhibẽdam censemus. Sufficiat etenim talem adfectionem habuisse, vt post liberorum editionem & dotalia efficiant instrumenta, & spem tollendæ [d] sobolis habeant. licet enim hoc quod speratum est, ad effectum non peruenerit: nihil anterioribus liberis fortuitus casus derogare concedatur. & multo magis si quis mulierem quam in cõtubernio suo habuerat, prægnantem fecerit, postea autem adhuc grauida muliere constituta dotalia fecerit instrumenta, & puer vel puella editus vel edita sit: iusta patri soboles nascatur, & in potestate efficiatur, & hæres existat morienti, siue ab intestato, siue ex testamento. Satis enim absurdum est, si filij post dotem progeniti anterioribus liberis adiutorium adferant, & ipsum puerum vel puellã sibi opitulari non posse. ¶ Et generaliter definimus, & quod super huiusmodi casibus variabatur, definitione certa concludimus: vt semper in huiusmodi quæstionib⁹ in quib⁹ de statu liberorum est dubitatio, non conceptionis, sed partus tempus inspiciatur. & hoc fauore facimus liberorum, vt editionis tempus statuamus esse inspectandum: exceptis his tantummodo casibus, in quibus conceptionem magis approbari infantium conditionis vtilitas [e] expostulat. Dat. XV. Kalen. April. Lampadio & Oresta VV.CC. Conss.

IN AVTHEN. De incestis nupt. §. † dubitatum. colla. ij. constitu. vj.

*Filii legitimi non impediunt naturales legitimari per sequens matrimonium. hoc dicit: nisi illi naturales essent nati ex ancilla: vt in authen. sed noua. quod tamen permittitur, si dotalia conficiantur instrumenta vt in authen. noua alia, quæ corrigit authen. sed noua. & authen. sed nouæ limitat authen. quod ius. Salycetus.*

QVod ius [f] locum habet & si ante hoc consortiũ legitimorum pater sit ex alia coniuge, à qua separatus sit legitimè, vel ea mortua.

IN AVTHEN. de trien. & semis. §. † penult. colla. iij. constitu. v.

SEd noua constitutio [g] non permittit hoc in ancilla, nisi ei qui sine legitimis aliis reperitur.

IN AVTHEN. vt liber. decæ. §. si quis autem. colla. vj. constitu. vj.

NOua alia constitutio [h] hoc generaliter inducere videtur & in his qui ex ancilla sunt, † vt ex ipsa dotis inscriptione simul & libertas tribuatur, & ius suorum.

IN AVTHEN. quib. mo. na. effi. legi. §. si vero is qui. &. §. sed & aliud. coll. vj. constit. j.

*Bastardi non possunt legitimari à comite existentibus legitimis. quod credo verum, nisi consentientibus legitimis. Bald. Vel sic: Hæc authen. addit, ideo dicit (præterea) quod sui natura est repetitiuum & amplitiuum: quasi dicat, nedum per sequens matrimonium, vt in authen. præcedentibus, sed etiam sine matrimonio per rescriptum principis naturales legitimantur. Salycetus.*

PRæterea † qui legitimam non habet prolem, sed ex huiusmodi cõsuetudine duntaxat naturalem: potest, ab eo precib⁹ principi datis, legitimos sibi cõstituere, & sine matrimonio, si mulier iã defuncta sit, vel deliquerit, vel occultẽ, vel aliàs venire prohibeat, vel quoquo mõ matrimoniũ ĩpediat, vt sacerdotio.

IN AV-

BIU Cujas

a *Item sine legitimis &c.* quæ est quib.mo. na. effi.legi. §. illud. colla.vj.

b *Filii.* sic supra de transac.si quis maior.ff.de lega.ij.cum pater.§. libertis.& de regu.iur.l.cum par.§. illi.

*Si quis.* ]C.ASVS. Hæc authen.ponit adhuc aliũ modũ per quẽ sibi succedũt tanquã legitimi: dicẽs ꝙ si quis habet mulierẽ quę potest esse vxor,& dicat in istrumẽto publico vel priuato cum subscriptione triũ testiũ fide dignorum, ꝙ vult filios naturales suos esse & legitimos, erũt successores. ꝙ si de vno filiorũ dixerit ipsum suũ esse & legitimũ: cæteri filij ex eadem muliere nati, etiã erunt legitimi.

c *Si quis.* sine legitimis forte.verũ in corpore nõ aperit habuerit legitimos, vel non.

*ADDITIO.* Dicas ꝙ legitimatio nõ ꝓdest existẽtib⁹ legitimis: nisi in duob⁹ casibus. s. quãdo fit per oblationẽ curiæ, & ꝓ matrimoniũ: vt in authen. quib.mo. na effi. sui. §. generaliter. colla. vij.

d *Cæteris.* sic. ꝫ. de diuer. re. l. j. &. ꝫ. de aduo. diuer. iudicũ. l. restituẽdæ. Et hic est casus vbi res inter alios acta, aliis prodest.

e *Vidã. Itaque talibus dubitationibus.* stribus. nam ad omnia dicas responderi.

f *Cõsequẽtia.* quia nec filij, nec nepos legitimus est auo: vt subiicit i duob⁹ vltimis casib⁹.

g *Extendimus.* & sic nocet filio patris vita.

h *Aperimus.* No. ergo bastardos nõ succedere cognatis patris: vt in authẽ. co. §. filiũ vero. colla. vij. Sed quid si ex spurio habeo naturalẽ vel legitimũ nepotẽ? Vel quid si mulier habeat nepotẽ ex naturali vel spurio, vel ecõtra ex legitimo filio habeat nepotẽ naturalẽ? Potest respõderi vt in naturali: vt distinguatur habeat legitimam sobolẽ vel nõ. & facit infra ad Orficianum. l. pe.

*DE TESTAmentaria tutela.*

*Dixit de contractibus: nunc de quasi contractibus, vel dixit qualiter vi uens pater cõsulat filio in fando, & nunc qualiter moriens in tutela.*

*Quem dicis.* ]CASVS. Si patrona liberto tutorem in testamento dedit, cum non teneat datio, licet tutor tutelam non administret, non tenebitur. si vero sponte gesserit, tenebitur neg. gest. actione.

i *Quem dicis.* potest quęri hic in prima lege, quare tutor à iudice non potest dari sub cõditione: vt. ff. de tute. l. muto. §. j. sed à testatore sic: vt insti. qui da. tut. pos. §. ad certũ? Respõ. quia præsumẽdũ est ꝙ pater bene faciat etiã dãdo sub cõditione: & multũ cõfidit lex i eo, adeo ꝙ nũquã satisdat tutor ab eo datus rẽ pupilli saluã fore: vt insti. de satisd. tut. §. j. Vel dic actũ esse legitimũ in iudice, qui nõ recipiat diẽ vel cõditionẽ: vt. ff. de reg. iu. l. act⁹ legitimi. Hug. Iteꝫ an tutor datus i testamẽto pupillo, facto inuẽtario possit cõuenire debitorẽ pupillarẽ nomine pupilli? Videtur ꝙ nõ. nã videtur hic esse perplexio. nã non potest esse tutor, nisi adeatur hęreditas: vt. ff. de testa. tute. l. si nemo. j. nec adiri hęreditas, etiã si sit lucrosa, sine tutoris auctoritate: vt instit. de auctor. tut. §. neq;. Sed die ꝙ iussu iudicis adeat: vt j. de iu. delib. l. si ĩfanti. in fi. vel datur curator ad adeũdũ: vt. j. de admini. tut. l. cũ quædã. Iteꝫ an tutor inutiliter datus & cõfirmatus, sit testamẽtari⁹ vel datiuus? Dic vt. j. tit. j. l. ij. Hug. Iteꝫ si dat tutorẽ pater in testamẽto facto corã quatuor testibus, an valeat datio? Videtur ꝙ sic: quia potest testari quoquo modo vult inter liberos. sed verũ est in hęreditate: quę etsi decedat ab intestato, ex voto peruenit ad eos. Io. Iteꝫ quãdo plures sunt tutores dati in testamento, & omnes decedant: vocantur legitimi. Sed si remoueãtur vt suspecti, tunc datiui: vt no. j. ea. l. in magna glo. Sed quę est ratio diuersitatis? Respõ. quia quãdo sunt remoti, remanẽt reliquię: vt adhuc quasi videatur adesse tutor: vt infra in quib. cau. ha. tu. l. licet. Iteꝫ si auia det tutorem nepoti, & instituat eũ: an valeat datio? Videt enim ꝙ non: quia lex semper dicit de matre quæ eũ instituit: vt. j. eo. l. mater. sed qđ dicit de matre, idẽ est i auia.

*Tutor à iudice sub cõditione datus non potest.*

*Tutoris datio facta in testamẽto, an valeat.*

k *In testamento.* quo



## IN AVTHENT. quib.mo.nat.effi.legiti. §. illud autem.colla.vj.consti.j.

*Hic additur nouus modus per quem filii legitimantur. Baldus & Salycetus.*

ITẽ sine legitimis[a] decedens, in testamẽto scribens velle se naturales filios fore legitimos successores, licẽtiam habeat, vt post mortẽ ei⁹ filij principi supplicẽt, testamẽtum ostẽdẽtes, & principis & legis dono fiãt hęredes, si tamẽ filij[b] volũtatẽ patris amplectãtur. quod generaliter obseruatur. sed si alij quidem volunt legitimi fieri, alij non: volentes fiant, cęteri in iure naturali remaneant.

## IN AVTHEN. VT liceat matri & auiæ. §. ad hoc autem. colla. viij. consti. fi.

*Hic additur alius modus legitimãdi naturales, qui est in se mirabilis, & ideo bene notandus. Salycetus.*

SI quis[c] liberos habẽs naturales ex muliere libera, quæ vxor ei poterat esse, dicat in instrumẽto siue publicè siue ꝓpria manu conscripto, habente subscriptionem triũ testiũ fide dignorũ, siue in testamẽto, siue in gestis monimẽtorũ hos suos esse, nec adiecerit naturales: huiusmodi filij ei legitimi successores erũt. ℣ Et si vni ex multis filiis testimoniũ quodlibet ex prędictis modis præbuerit: cæteris[d] ex eadem muliere natis ad legitima iura sufficiet.

*In odiosis appellatione filii non continetur nepos, si ratio odii quæ erat in filio, cessat in nepote. h. d. hæc lex not. Vel sic: Vbi fit mentio de filio respectu certæ qualitatis, nõ cõtinetur nepos, qui est alterius qualitatis. Bal. Vel sic: Licet iure isto pater prohibeatur totũ relinquere naturali filio, nõ tamẽ prohibetur nepoti naturali, ex legitimo nato: nec nepoti legitimo, ex naturali nato: nec nepoti naturali, ex naturali nato. vbi nulla subest soboles legitima in successionibus ab intestato, remanent iura antiqua in suo statu. Salycetus.*

XII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVidã qui iustũ filiũ habebat, nepos accessit naturalis. Si nepotis nomẽ huiusmodi soboli legibus accõmodãdũ esset, quærebatur. Volebat enim tali naturali nepoti ex suo legitimo filio iam defuncto progenito totã suã substãtiã relinquere, quasi sacris cõstitutionibus tantũmodo in filiis naturalibus prohibẽtibus totũ patrimoniũ, siue quantam partem voluerit, eis relinquere, & certo fine partes eorum cõcludẽtibus. ℣ Huiusmodi autẽ dubitatio & ĩ alia dubitationis specie vẽtilata est. Quid enim si ex naturali filio nepotem habeat auus legitimũ patri suo, vel naturalẽ? ℣ In omnibus itaque talibus dubitationibus,[e] cum nulla legitima cõsequentia[f] in huiusmodi personis custoditur, sed ĩteruẽtu sobolis naturalis nullum ius legitimum subesse potest, vt necessitas relinquendi aliquid eis ex legibus ĩmineat: liceat eis quantum voluerint suę substantię in eos conferre, scilicet nulla legitima sobole subsistente. Filiis enim naturalibus relinqui constitutiones quãtum voluerint, ideo ꝓhibuerũt, quia vitiũ paternũ refrenandũ esse existimauerũt. In nepotib⁹ autẽ nõ eadẽ obseruatio in præfatis speciebus custodiẽda est, vbi legitima soboles minimè facit impedimẽtũ. Ea enim subsistẽte: veterum constitutionũ tenorẽ in naturalib⁹ filiis statutũ, & in nepotes extẽdimus.[g] ℣ Sed hoc in his tãtummodo sancimus, in quibus volũtate aliquid consecuti sunt. Iura etenim ab intestato in aui successionẽ nemini eorũ penitus aperimus:[h] & hęc nõ solũ eis accedere cẽsemus à substãtia aui paterni naturalis, sed etiã proaui, vel eius cognationis: si quis saltẽ huiusmodi vocabulũ in tam degeneres homines extendere maluerit. Dat. Kalend. Nouemb. Lampadio & Oresta. VV. CC. Conss.

*TITVLVS XXVIII.*

## DE TESTAMENTAria tutela.

*Tutor non legitime datus in testamento, non tenetur si non immiscet se administrationi. si autẽ se immiscet, tenetur actione negotiorum gestorum. h. d. ista. l. Baldus. Vel sic: Tutor minus legitime datus, nõ cogitur administrare: sponte tamen administrans, tenetur actione negotiorum gestorum, & non tutelæ. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Speratæ.



VEm dicis[i] tibi tutorẽ ĩ testamẽto[k] patronę datũ, si ad ministratiõi se nõ ĩmiscuit, nulla actiõe tibi tenet.

alios,non te instituit:& idem in patrono:vt.ff.e.l.qui tutelam.§. fin.sec⁹ si te istituisset:vt.j.e.l.mater.&.ff.de cōfir.tu.l.si patron⁹.

a *Neque enim.* bona ratio.vnde non habet necesse se excusare: vt infra tit.j.l.j.&.ff.de excus.tut.l.scire oportet.§.hoc de his.& infra de appel.l.nominationes &c.sic.ff.de eo qui pro tut.l.j.§. sed vtrum.in princip.

b *Sponte.* sciens se nō teneri.& sic de gestis tantum tenetur, quia sufficit &c. vt supra de nego.gest.l.tutori.nisi cum accessisset omnia gesturus: vt.ff.de neg. gest.l.si pupilli.§. fi. & l.diuortio.§.fi.si autem putasset se teneri, tenetur actione tutelę.j. eo.l.mater.in fi.& de gerendis teneretur, si alius modò fuerat gesturus: vt.ff.de eo qui p tu.l.j.§.pe.& de admi.tut.l.tutores.§. qui se.& vtili negotiorum gestorum secundū Ir. vt.ff.de nego.gest.l.iij. §. hac actione.& infra qui da. tu. pos.l. militiæ.vel secundum nos nō cōcurrit actio neg. gestorum cum actione protutelæ: vt dixi in.l.iij.ff.de neg. gest. §.hac actione. Iterē no. hic quòd qui nō tenetur:si incipiat,tenetur. sic &.ff. de polli.l.j. & ff.commo.l. in cōmodato.§. sicut. Item no. hic quòd triplex est tutela,testamentaria, legitima, & datiua. de prima hic tit.& sequēs dicunt:de secunda.j.ti. ij.de tertia in sequentibus:quia quamdiu locum habet testamētaria,non habet locum legitima.Item testamentaria & datiua simul concurrunt quandoque:vt infra tit.j.l.si vt proponis.sed legitima nunquam habet locum cum testamentaria, neque tutela legitima cum datiua.Siue ergo nullus est datus in testamento,siue plures dati sunt,sed omnes decesserunt:succedit tutor legitimus.si vero vnus eorum decesit,loco eius constituitur datiuus scilicet si cæteri non sufficiunt:quia quādiu locū habet testamētaria,non habet locū legitima.similiter sub cōditione dato,interim datur datiuus.sed si nō speratur cōditio extitura,habet locū legitim⁹.Iterē si testamēto datus est excusatus,vel vt suspectus remotus, venit datiuus:vt.ff.de testa.tu.l.si quis sub cōditione. At vbi habet locū legitima tutela,datus à iudice ipso iure null⁹ est: vt.ff.de tute.& ra.dist.l.si tutor reipublicę.§. j.&.j.qui da.tu.l.si fororis. Ex prædictis ergo colligitur quòd datiua tutela adminiculo testamentariæ excludit legitimam: quod non potest facere per se.& facit supra de neg.gest.l.curatorem.

*Tutela est triplex.*

neq; enim[a] iure dat⁹ tutor fuit. ¶ Quòd si administrauerit spōte[b] res tuas: experiri aduersus eum actione negotiorū gestorum potes. PP. Kalendis Aug. Apro & Maximo Conss.

*Quæ eodem tempore confirmantur, simul fieri videntur. Vel sic:Pater dando posteriorem tutorem,non intelligitur remouere priorem. h.d. Bald.Vel sic:Tutor testamētari⁹ nō excluditur per codicillariū datū ex postfacto:sed simul tutores erūt ambo.Saly.*

II. Imp. ANTONINVS A. Sabiniano.

ETsi à patre tuo testamento iure tibi tutor datus, eo tempore quo hæres extitisti, in rebus humanis fuit: tamē codicillis[c] alius tutor rectè dat⁹ est, & vterq; propter volūtatē testatoris tutor erit: [d] nisi testamēto datū pater aliū codicillis dādo reprobauerit.tūe enī posterior solus tutor erit. Da.Id.April. Duobus & Aspris Conss.

*Frater impuberis tutorem testamentarium non excludit. Baldus.Vel sic: Tutela testamentaria non cedit legitimæ. Salyc.*

III. Imp. ALEXANDER A. Gordio & aliis.

SI tutores testamento vobis dati sunt: quāquam vn⁹ vestrum suæ ætatis factus sit,id est pupillarem ætatē excesserit: tutela tamē vestra ad eū[c] nō pertinet.Dat.V. Kal. Ianuar.Maximo II.& Aeliano Conss.

*Mater nō dat tutorē filio, nisi eū hæredē ipsi tuat:datū tamē iudex cū inquisitiōe cōfirmat: & nō cōfirmat⁹, tenet ptutelæ,si gerat.Sal.*

IIII. Idem A. Felicianæ.

MAter testamento filiis tutores dare nō potest, [f] nisi eos hęredes instituerit. [g] quādo autē eos hęredes nō instituerit: solet[h] ex volūtate defunctę datus tutor à pręsidib⁹ cōfirmari. Nullo verò[i] ex his iterueniēte, si res pupillares, qui dati sunt, administrauerit: ptutelæ actione tenentur. PP. VII. Kal.Iun. Iuliano II.& Crispino Conss.

*Si seruus alienus cum libertate à patre tutor filio datur,debet redimi & manumitti,& vt curator vel tutor alteri adiungi.h.d.secundum vtramque lect.Salycetus.*

V. Impp. VALERIAN.& GALLIEN.AA. Daphnæ.

SI pupillorum pater alienum seruum de quo postulas, & tutorem esse voluerit,[k] & liberum: manente tamen alio tutore pupillis antè dato:[l] & redidare possit, quæritur? Distinguitur.aut instituit eum hæredem, aut non. Primo casu potest,sed confirmabitur à iudice: sed sine inquisitione. Si vero dedit,nec institutus est, nec tutor confirmatus: & tunc cum inquisitione non tenet datio.

*Procuratorē priorē remouet, qui posteriorem dat.*

ETsi à patre.] CASVS. Filio suo pater tutorem dedit in testamento:deinde in codicillis dedit alium: an videatur primū repudiasse? Respō.q̄ nō:nisi hoc expresse dixisset testator.

c *Codicillis.* testamento confirmatis: vt.ff.eo.l.iij.Azo. Quod hodie semper verum est, vt confirmati videantur: vt insti.de codicil.§.j.

d *Tutor erit.* contra videbatur, quia tutorem habenti &c. vt.j. qui pe.tu.l.antepen.& instit.de cura.§.interdū.sed nō postea,sed eodē tēpore dari videtur:ac si eodē testamēto,quo cōstat plures dari posse,secūdū Ioā. Adita ergo hęreditate saltē ab vno hęrede,incipit tutela omniū: vt.ff.eo.l.si nemo.j. Antea ergo nullus erat prior:& sic nō potest dici vnū ante aliū. Iterē adhuc videbat posteriorē dādo,priorē remouere: vt.ff.de procu.l.si quis cū.§. fi.quę est cōtra.sed aliud in procuratore,quod priuatū est officium,vel idem:quia inuenitur ibi vnus ante alium, hic autē nō: cū ab adita hęreditate omnes incipiāt hic esse tutores.& facit.ff. de adimen.lega.l.alumnæ.§.qui filias.&.j.de testamē.l.sancim⁹.

SI tutores.] CASVS. Si pater filiis dedit tutorem in testamento,& vnus ad adultam ætatem peruenit:an fratris sui pupilli debeat esse tutor,& datus in testamento remoueri,queritur? Dicitur quòd non.sed secūdum hoc nulla est dubitatio legis: quia minor vigintiquinque annis tutor esse non potest: vt infra de legit.tut.l.vl.Dic ergo sic:Vn⁹ filiorū habebat.xxj.ann. alius xiij.qui alio pupillo remanente peruenit ad.xxv.an.an tunc erit tutor fratris, qui fuerit datus in testamēto?

e *Ad eum.* factū adul tum:sed qui erat, remanet.Sed quid mirī cum hic erat minor.xxv.annis:vt infra de legit.tute.l. fina.Respon.olim poterat esse tutor minor:sed excusabat se si volebat: vt hic: & insti.de excusa.tut.§. itē minor.sic ergo hodie inutilis est hęc lex.Vel dic quòd alter habebat vnū mensem:alter tredecim annos & dimidium, quibus datus est tutor.maior creuit,ita quòd factus est.xxv.annorū. adhuc tamen alter est pupillus,& remanet tutor idem:& hoc cū testamento datus fuit.secus si à iudice: vt.ff.de tut.& rat. distra.l.si tutor reipub. §.j.& plene dixi supra eo.l.j.in fi.Et nota q̄ dicit suæ ætatis, id est adultus, secūdum primum casum:vel maior xxv.an. secūdū alium. quod probatur supra de his qui ve.æta.impetra.l.fi.

*Mater.] CASVS.* An mater filio suo impuberi tutorem dare possit, quæritur? Distinguitur.aut instituit eum hæredem, aut non. Primo casu potest,sed confirmabitur à iudice: sed sine inquisitione. Si vero dedit,nec institutus est, nec tutor confirmatus: & tunc cum inquisitione non tenet datio.

f *Non potest.* vt &.ff.de cōfir.tuto.l.j.j.respon.& infra titu.j.l. j.& de lega.ij.l.peto.§.mater.&.ff.eo.l.iiij.ij.respon.& est ratio: quia non habet in potestate filios,quod est necesse vt teneat datio in testamento:vt insti.de tute.§.permissum.

g *Instituerit.* sed hoc quilibet extraneus posset:vt.ff.de confirman.tuto.l.si patronus.immo non, sed confirmatur cum inquisitione.matris vero datio tenet per se, secundum quosdam.arg. infra titu.j.l.fi.vel sine inquisitione hoc casu confirmatur. Sed videtur contra etiam quando instituit, scilicet quòd non possit dare:vt.ff.de leg.ij.l.peto.§.mater. Solu.hæc illam corrigit.vel ibi expone, non potest,scilicet aliàs quando non instituit: vt sic concordet cum principio istius. Vel non potest, vt ibi, quia egeat confirmatione quæ omnino sit.

h *Solet.* non dicit quòd sit necesse: sed solet si expediat pupillo.non aliàs: vt.ff.e.l.iij.§.sed & inquiri.diligenter ergo inquiritur.sic & in patrono cum non instituit:vt.ff.e.l. qui tutelam.§. fi.sed cum instituit, nulla fit, vel non tanta.

i *Nullo verò.* id est neque pupillo hærede instituto:neque confirmato cum non fuit institutus.

*SI pupillorum.] CASVS.* Pater filio suo impuberi tutorem dedit quendam libertum, & iussit alienum seruum redimi & manumitti,& eum tutorem dedit filio. eo redempto nihilo minus alius erit tutor,& isto facto libero adiungetur curator:quia tutorem habenti tutor dari non debet.

k *Voluerit.* quia potuerit: vt institu.qui testa.da.tu.pos.§.j.& infra de fideicom.lib.l. & si non adscripta.

l *Dato.* à testatore eodem testamento,vel codicillis,secundum Io. Vel dic, à iudice. Sed tunc oppones quòd durante testamentaria non habet locum datiua.sed respon.esse verum,quando testamentaria tenuit ab adita hæreditate, vt cum liber datur.sed secus cum seruus, quem oportet prius manumitti.Sed alia ratione non placet: quia non adiungitur tunc:sed solus esset,

BIU Cujas

set, cum ille interim datus deberet desinere: vt institu. de Atil.tut.§.j. prima ergo placet. [a]

a *Et curatorem.* non tutorem, vt euites opinionem: quia habenti tutorem &c. vt infra qui pe.tu.l.antepe.& instit.de cura. §.interdum. Vel dic secundum Io. etiam tutorem: quia eodem tempore dari videtur:

mi & manumitti hũc apud præsidẽ prouincię,& curatorẽ [a] adiũgi oportet. PP. III. Kal. Mart. Seculari & Donato Conss.

*Tutor recte datus, tenetur etiam de negligentia. Salycetus.*

VI. Impp. DIOCLẽ. & MAXIMIA. AA. & CC. Donnæ.

SI tibi pater [b] auunculum testamento rectè tutorem dedit, nec is excusatus est: eum tutelę iudicio tam de administratis, quàm de neglectis [c] (cũ administrari deberẽt) apud competentem iudicem conueni, secundum bonam fidem tibi satisfacere iussurũ. Subscr. Non. Aprilis, Sirmij. CC. Conss.

*Tutor recte datur in testamento, non curator, licet confirmetur. Salycetus.*

VII. Iidem AA. & CC. Triphenæ.

TVtelæ actione contra tutorẽ mota, quem in testamẽto patris, in cuius fuisti potestate, datum proponis: reddi tibi, si quid debetur, competens iudex adit[a] iubebit. [d] Curatorẽ enim inutiliter in testamento dari nõ ambigitur. [e] Dat. XVII. Kalẽd. Maij, Sirmij. CC. Conss.

VIII. Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA. Florentio præfecto prætorio.

TVtores etiã Græcis verbis licet ĩ testamẽtis relinq̃re: vt ita tutores dati videãt, ac si legitimis [f] verbis eos testator dedisset. Dat. prid. Id. Septẽb. Theodosio A. XIIII. & Maxi. Cõss.

## TITVLVS XXIX.

## DE CONFIRMANDO tutore.

*Tutor inutiliter datus, excusatione non indiget: nisi ex die confirmationis. Cum casu summario concordat. l. Caius testamento. ff. de excusa. tuto. Baldus & Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER A. Prisco.

TEstamento matris tutores dati, [g] excusare se necesse nõ habẽt [h] nisi decreto secũdũ volũtatẽ defũctę, & quidẽ inquisitione [i] habita, dati fuerint. PP. III. No. Martij Iuliano II. & Crispino Conss.

*Tutor relictus à patre in testamento nõ solenni vel in epistola, non est tutor nisi cõfirmetur per iudicem: nec cedunt ei tempora excusationum proponendarum. h. d. Baldus. Vel sic: Nec epistola, nec testamento imperfecto datur tutor legitime: ideo excusationis tempus non cedit antequam confirmetur. Salycetus.*

II. Idem A. Valerio.

NEque per epistolam, neq; ex imperfecto testamento tutorẽ rectè dari, indubitati iuris est. ℣ Sed voluntas patris in cõstituendis [k] tutoribus vel curatoribus in huiusmodi casib' à iudice, ad cuius officiũ hæc res pertinet, seruari solet. [l] ℣ Secũdum quæ vereri non debes ne tempus [m] antequam confirmareris, tibi cesserit. PP. VIII. Id. August. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

*Tutor confirmandus non impedit quin interim alius possit dari: & dato poterit confirmandus adiungi. h. d. Baldus. Vel sic: Antequã tutor inutiliter à patre datus cõfirmetur, potest per iudicem de alio prouideri, & per eum gesta valent. Vel sic: Legitime facta non reuocantur: & confirmatio tutoris consistit in deliberatione iudicis: quia omnino est confirmandus. Salyc.*

III. Idem A. Sosiano præfecto prætorio.

SI (vt apponis) pupillo cuius meministi, pater inutiliter testamẽto tutores dedit, & priusquam hi confirmarentur, alij ab eo [n] cuius interest, [o] dati sunt: id quidem quod iure gestũ est, reuocari non potest. [p] An autẽ qui iudicium patris habent, curatores [q] eidem pupillo constitui debeant, aditus cõpetẽs iudex perspectis vtilitatibus eius æstimabit. PP. III. Id. April. Modesto & Probo Conss.

a *Et curatorem.* non tutorem, vt euites opinionem: quia habenti tutorem &c. vt infra qui pe.tu.l.antepe.& instit.de cura. §.interdum. Vel dic secundum Io. etiam tutorem: quia eodem tempore dari videtur:

*Tutor inutiliter datus, excusatione non indiget: nisi ex die confirmationis. Cum casu summario concordat. l. Caius testamento. ff. de excusa. tuto. Baldus & Salycetus.*

*Tutor relictus à patre in testamento nõ solenni vel in epistola, non est tutor nisi cõfirmetur per iudicem: nec cedunt ei tempora excusationum proponendarum. h. d. Baldus. Vel sic: Nec epistola, nec testamento imperfecto datur tutor legitime: ideo excusationis tempus non cedit antequam confirmetur. Salycetus.*

*Tutor confirmandus non impedit quin interim alius possit dari: & dato poterit confirmandus adiungi. h. d. Baldus. Vel sic: Antequã tutor inutiliter à patre datus cõfirmetur, potest per iudicem de alio prouideri, & per eum gesta valent. Vel sic: Legitime facta non reuocantur: & confirmatio tutoris consistit in deliberatione iudicis: quia omnino est confirmandus. Salyc.*

*Tutor in testamẽto inualide datus, à iudice tamẽ cõfirmatus, an dicatur testamẽtarius.*

*Si tibi.* ] CASVS. Pater filio suo auunculum tutorem dedit: an valeat datio? Valet: quia conuenietur tam de gestis, quàm de gerendis neglectis, actione tutelæ, nisi se excusasset.

b *Si tibi pater.* non sic in matre: vt.j.titu.j.l.j.

c *Neglectis.* vt & infra si tut. non gesserit. l. ij. & ff. de ritu nuptia. l. si quis tutor. §. quinetiam.

*Tutela.* ] CASVS. Finita tutela potest adultus tutorẽ cõuenire iudicio tutelæ ad id quod sibi ex administratiõe debetur. & hoc ĩ prima. An autem in testamento dari possit curator, quæritur? Dicitur q̃ non. & hoc in secunda.

d *Iubebit.* finita tutela, non prius: vt. ff. de tu. & rat. distra. l. nisi. ĩ prin.

e *Non ambigitur.* sed confirmatur: vt supra de nego. gest. l. curatorem. & instit. de cura. §. dantur.

*Vtores.* ] CASVS. Nõ solũ per verba Latina, sed etiam per Græca dari in testamento potest tutor.

f *Legitimis.* id est Latinis. & facit infra de testa. l. hac consultissima. in fine.

*DE CONFIRMANDO tutore.*

*Hoc est cp' quãdo datio nõ tenet omnino per se.*

*Testamento.* ] CASVS. Tutor à matre in testamento datus, se excusare non habet nec esse, cum datio non teneat: datus tamen à iudice confirmatur, & tutelam administrabit, vel se excusabit. Viuianus.

g *Dati.* antequam tamen dentur, possunt se excusare si volunt: vt. ff. de excusa. tuto l. iurisperitos. §. fina.

h *Non habẽt.* quia nõ tenet datio: vt & supra titu. j. l. mater. sed secus si pater dat, quia debet se excusare: vt. ĩ. tit. j. l. si tibi pater.

i *Et quidem inquisitione.* secus cum pater minus legitime dat: vt instit. de tute. §. fi. & ff. e. l. si filio. Sed quare magis inquiritur à matre datus? Respon. quia fragile & mutabile est mulieris consilium. & ad hoc. ff. de testa. tute. l. pater. & ff. qui pe. tuto. l. fina. in princ.

*Neque.* ] CASVS. Si tutor in testamẽto imperfecto datur, non tenet datio: confirmari tamẽ potest à iudice. tẽp' tamẽ legis datum ad excusandum se, non cedet ante confirmationẽ.

k *In constituendis.* id est confirmandis.

l *Solet.* sine inquisitione: vt. ff. e. l. si filio. & instit. de tut. §. fi. sed hodie videtur hæc lex corrigi: vt infra de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. & supra famil. ercis. l. fin. quod quidam dicunt. alij tamen econtra. Item an erit testamẽtarius, vel datiuus? Videtur quòd testamẽ datiuus: vt. ff. e. l. ij. & de cura. fur. l. si furioso puberi. Sed dic datiuum: vt ar. ff. de ver. signi. l. lege. & in authẽ. de defen. ciuit. §. iterim. colla. iij. hinc est quòd si mater interueniat ex auth. infra quãdo mutu. offi. auth. matri. prę fertur huic. nec obst. quòd dicit omnimodo confirmãdus: vt. d. §. instit. de tute. in fi. quia exponitur ibidẽ secundum Io. id est sine inquisitione. nõ autem omnimodo, id est semper. & facit etiam pro matre infra. l. proxi. ADDITIO. Tu dicas doctores communiter tenere talem tutorem esse testamẽtarium, & præficiendum legitimo. de quo per Bar. in. l. j. ff. e. ti. An autem iudiciũ matris tutorem legitimũ expellat? Dic secundũ Bal. quòd non: vt infra qui pet. tuto. l. cum à matribus.

m *Tempus.* quinquaginta dierum quod datur ad contestãdas excusationũ causas: quod currit ex quo incipit tenere decretum. quatuor autem menses cõtinui ad peragendum negotiũ ex die nominationis: vt. ff. de excusa. tuto. l. quinquaginta.

*Si vt proponis.* ] CASVS. Si in testamẽto ĩperfecto tutor detur: & antequam confirmetur, iudex alium dedit: posterior erit tutor. an autem qui cum patre litigant, possint esse curatores? Prouidebit competens iudex pro vtilitate pupillorum.

n *Ab eo.* scilicet magistratu.

o *Interest.* quatuor enim adesse debent: quòd is det, qui iurisdictionem habet. quòd illi cui dari possit. & is detur, cuius dãdi sit facultas. & pro tribunali qui dat sedeat: vt. ff. eo. l. naturali. §. j.

p *Non potest.* sic infra de admini. tuto. l. sancimus. j. & ad legẽ Iul. de adult. l. Gracchus. & hoc licet illi erant confirmandi. sic &. ff. de mino. l. in integrum. &. l. si mulieri.

q *Curatores.* non dixit tutores, ne obstet regula infra qui pe. tu. l. antepe. Vel dic id est tutores. & fa. ff. de test. tu. l. ex sententia. & supra tit. j. l. si pupillorum. & quod no. in. l. j. & supra. l. proxi.

*Naturalibus.* ] CASVS. An pater filio suo naturali tutorem in his rebus quas vsque ad modum lege definitũ dedit iter viuos, vel reliquerit in vltima volũtate, dari possit, quęritur? Dicitur quòd sic: tamen à iudice confirmabitur.

a *Quocunque.* inter viuos, vel in vltima voluntate: vt in authen. quib. mo. natu. effi. sui. §. pen. colla. vij. secus si nihil dederint: vt. ff. eo. l. naturali. in prin.

b *Modum.* scilicet vnam vnciam, vel sex, vel hodie in totum: vt supra de nat. lib. l. ij. & authen. nunc soli. Item in. l. humanitatis. & in authen. licet. & fa. infra quando mu. tu. off. l. fi. Sed oppone, nónne datur certis rebus hic? sic ergo est contra. ff. de testa. tute. l. certarũ. &. l. quia personæ. & instit. qui testa. da. tut. pos. §. certę? Respon. datur etiam rei, scilicet secundario, nó principaliter: vt instit. de excusa. tuto. §. datus. vel nó datur etiam rei scilicet certæ: sed rei quæ continet ius: vt. ff. eo. l. si tamen.

*Tutor an possit dari certa rei.*

*DE LEGITIMA tutela.*

*Cõtinuatio.* *Deficiente testamentaria succedit hæc: vt instit. de leg. ag. tu. in prin. & hanc nemo dat, sed lex: vt. ff. eod. l. legitimos. in princi.*

*Ad auunculos.*] CASVS. In hac. l. dicit imperator, ꝙ frater patris, qui est adgnatus, tutor de iure duodecim tabularũ esse potest.

c *Ad auunculos.* qui sunt matris fratres: & sic cognati.

d *Patruis.* qui sunt agnati. & idẽ in his qui sunt de nouo sortiti ius agnationis: vt infra de leg. hære. l. fin. §. fi. sed cum iure prætorio admittuntur cognati ad successionem: an eodẽ iure & ad tutelã, quærit Ioan. quod videtur, arg. instit. de le. patro. tu. hodie autem constat per authen. quæ sequitur, sicut &c. quæ est in authen. de hære. ab intestato. §. ex his. colla. ix.

*Cognati an hodie admittantur ad tutelã.*

e *Sicut. Sint ætatis.* vt &. j. eo. l. fi.

f *Suscipere.* vt miles: vt. j. qui pet. tut. l. armatæ. & in aliis casibus: vt in eo. tit.

g *Eligi.* hæc electio fit propter cõmodiorem administrationẽ: vt hic, &. ff. de leg. tu. l. legitimos. §. ilegitimis. &. ff. de admi. tu. l. iij.

h *Tacite subiacentibus.* scilicet ꝓ officio obligatis: vt hic, &. j. de ad-

*Tutor datus filio naturali (etiã in testamẽto nõ solẽni) est cõfirmãdus si patris affectio erga filium naturalem ostenditur ex eo quòd ei aliquid reliquerit. h. d. Bald. Vel sic: Tutor datus à patre filio naturali, debet petere se confirmari: & confirmatus solùm habet administrationem in prouentis à patre. Salyce.*

IIII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfect. præt.

NAturalibus liberis prouidentes, damus licentiam patribus eorum in his rebus quas quocunque [a] modo eis dederint, vel reliquerint (scilicet intra præfinitum nostris legibus modum [b]) & tutorem eis relinquere: qui debet apud cõpetentem iudicem confirmari, & ita res gerere pupillares. Dat. XV. Kalend. April. Constantinopo. Lampadio & Oresta Conss.

*TITVLVS XXX.*

DE LEGITIMA tutela.

*Cognatis non defertur legitima tutela. hoc dicit lex ista. sed agnatis sic. Vel sic: Tutela legitima ex lege duodecim tabularum deferebatur ad agnatos, non ad cognatos: & sic ad patruos, non ad auunculos. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Firminæ.

AD auunculos [c] nec masculorum tutelæ ex lege duodecim tabularum deferuntur: cum solummodo patruis, [d] si non se excusauerint, id ius tributum sit. PP. VIII. Kalend. Iun. ipsis AA. IIII. & III. Conss.

IN AVTHENT. DE hære. ab intest. §. ex his. colla. ix. constitu. j.

*Hodie tutela legitima defertur secundum ordinem successionis: vt sic proximior vocetur, dum tamen sit idoneus: & pluribus extantibus in eodem gradu, magis idoneo committitur administratio aliorum periculo, & cum tacita hypotheca bonorum. Salycetus.*

SIcut hereditas agnatione nó inspecta proximis defertur, sic & tutelæ onus comitatur emolumẽtum, si masculi & perfectæ sint ætatis, [e] & nulla lege prohibeant suscipere. [f] Quòd si plures sint eiusdem gradus, & ad tutelam vocantur: iubemus cõmuniter apud iudicem conuenientibus, vnum vel plures eligi: [g] & eum vel eos administrare: vt magis idoneo vel idoneis committatur tutela, periculo tutelæ omnibus imminente, qui ad tutelam vocantur: & substantiis eorum minorib⁹ tacite subiacentibus [h] pro hu-

A iusmodi gubernatione.

*Etiam minima capitis deminutio iure isto excludit à tutela. h. d. cum glo. Saly.*

II. Iidem AA. & CC. Asclepiodoto.

AD agnatos pupilli iure legitimo solicitudinem tutelæ pertinere, nisi capitis deminutionẽ [i] sustinuerint, manifestissimũ est. S. III. Non. April. AA. Conss.

*Etiam ad pupillarum tutelam vocantur masculi, reiecta cõtraria cõstitutione Constãtini. h. d. quam tamen nõ habemus. Saly.*

III. Imp. LEO. A. Erythrio præfecto præto.

B COnstitutione diuę memoriæ Constãtini, lege Claudia sublata, [k] pro antiqui iuris auctoritate, saluo manẽte agnationis iure, [l] tam cõsanguineus, id est frater, quàm patruus, cæteriq; legitimi ad pupillarẽ fœminarum tutelã vocantur. Dat. Kal. Iul. Martiano & Zenone Conss.

*Frater emancipatus est legitimus tutor alterius fratris in potestate retenti, & filiorum eius. h. d. Bald. Vel sic: Sicut frater emancipatus vocatur ad legitimam fratris & sororis hæreditatem, ita ad eorum tutelam. Salycetus.*

IIII. Imp. ANASTASIVS A. Polycarpo. P. P.

C FRater emancipatus, qui in germani sui vel sororis successione omnes inferiores seu prolixiores gradus non tantum cognatorum sed etiã agnatorũ antecedere [m] à nobis pro nostra dispositione iussus est: etiã ad legitimã [n] fratrum & sororũ, necnon liberorum fratrum tutelam, quasi minimè patris potestate per ius emancipationis relaxatus, si non alia iuri cognita excusatione munitus sit, vocari: nec sub prætextu capitis deminutionis alienum ab huius modi onere semetipsum esse cõtendere sancimus. Dat. Kalend. D April. Ioãne & Paulino Cõss.

*Qui non est legitimæ ætatis, tutor esse nõ potest: & à successione propter hanc causam nõ repellitur. h. d. Bald. Vel sic: Minor xxv. annis non vocatur ad tutelam vel curam, cum ipse indigeat tutore vel curatore. Vel breuius: Qui non est ætatis perfectæ, non potest tutor vel curator esse. Saly.*

V. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni præfecto prætorio.

NEmo neque frater, neque alius legitimus in tutelam siue ingenui siue liberti vocetur, antequã quintũ & vicesimũ sue ętatis annũ impleat. [o] Immineat enim cuiq; ꝓ sua tantummodo administratiõe periculũ,

mi. tut. l. pro officio.

*AD agnatos.*] CASVS. Tutor pupilli debet esse agnatus, nisi maximam vel mediam cap. deminu. passus fuerit.

i *Capitis deminutionem.* maximam vel mediam, vel minimam, si est legitima tutela: vt instit. quib. mo. tu. fi. §. sed & capitis. &. ff. de ca. demi. l. tutelas. in princi. & vt infra eo. l. frater.

*Constitutione.*] CASVS. Claudius statuit vt agnatus vocaretur ad tutelam fœminarum: constitutione cuius cessãte statuit ĩperator, vt nó solũ patruus, sed frater ad legitimã pupillorũ tutelã vocetur. Vinia.

k *Sublata.* quæ alios filiis, alios filiabus tutores esse volebat.

l *Iure.* quod est in fratre etiam post capitis deminutionem: vt infra. l. proxi.

*Frater.*] CASVS. An frater emancipatus non obstante emancipatione ad legitimam fratris sui vocari debeat tutelã, quæritur? Dicitur ꝙ sic: nisi iusta causa possit se excusare. nec ob hoc ꝙ sit emancipatus vel ca pite minutus, se poterit excusare.

m *Antecedere.* excipe hodie filiũ fratris qui cum eo admittitur: vt infra de legi. hære. authen. cessante.

n *Legitimam.* sed cõtra in potestate retentus est fiduciarius: vt instit. de fidu. tut. §. j. & fa. j. de legi. hære. l. de emãcipatis. &. l. meminimus. §. j. &. j. de cura. fur. l. ne lucrum. Sed cõtra. j. de inoffi. testa. l. fratres. vbi dicit tolli agnationẽ: & sic non erit legitimus: sed hæc corrigit. Item facit instit. de leg. ag. tu. §. fi. & ĩsti. de legi. ag. suc. §. fi.

*Emo.*] CASVS. Minor. xxv. ann. tutor esse non potest, obstante minori ætate: an à legitima successione propter hoc excludi debeat, quæritur? Dicitur ꝙ non.

o *Annum impleat.* vt instit. de fid. tu. in fin. & de excusa. tut. §. item maior. & infra de legi. hære. l. fi. in fi. & j. qui ętate se excu. hbet. l. cum filios.

*Alimi.*

BIU Cujas

a *Alius prægrauetur.* scilicet minor.
b *Sub cura agere.* quandoq; tamen vnus curator & alius subcurator constituitur: vt.ff.de nego.gest.l.ex facto.
c *Cui.* i. quibus.vel cui, scilicet ætati.
d *Teneri.* arg.sume ꝙ si minor accipiat dotem,non obligantur bona eius tacite, sicut nec hic. quod quidam dicunt. Alij ꝙ sic:eum sit legalis obligatio.aliàs non sine decreto.

ne alieno onere alius prægrauetur.[a] Sic etenim & pupillis & adultis competens gubernatio inducetur,& naturalis ordo per omnia cõseruabitur. Cui enim ferendum est † eundem esse tutorem, & sub tutela constituiꝰ & iterum, eundem esse curatorem, & sub cura agere?[b] ℣ Hæc certè & nominum & rerum fœda confusio est. ℣ Discretis itaque omnibus, vel datiui vel legitimi fiant tutores vel curatores hi qui talis ætatis sunt, cui[c] suarum rerũ administratio cõmittitur, quorúmque res possunt plenissimo iure hypothecarũ teneri.[d] ℣ Omnibus quæ de successionibꝰ tam ingenuorum,quàm libertorum† prioribus legibꝰ disposita sunt,in suo robore duraturis, nec aliquam imminutionem ex præsentis legis sanctione accepturis: maximè in libertorum successionibus:ne videãtur ex eo quòd ad tutelæ grauamen non veniunt, successionis emolumentũ amittere.[e] Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III.Kal.Nouemb. Decio V. C. Cons.

*TITVLVS XXXI.*

## QVI PETANT TVtores vel curatores.

*Minor debet admoneri quòd petat curatorem ad lites: & si admonitus nõ petit, etiam absenti eidem & inuito dabitur.h.d. Saly. Vel sic: Volens cum adulto litigare, debet ipsum admonere: & ipse adultus potest petere curatorem sibi dari. Saly.*

I. Imp. ANTONINVS A. Chrysanthæ.

ADmone[f] adolescẽtem aduersus quem cõsistere vis,vt curatores sibi dari postulet,cum quibus secundum iuris formam consistas.[g] qui si in petendis his cessabit:potes[h] tu competẽtem iudicem adire, vt in dandis curatoribus officio suo[i] fungatur.PP.II.Non.Feb. Messala & Sabino Conss.

*Libertus omittens petere tutores filiis patroni,subiacet periculo desertiobsequii.Sal.*

II. Idem A. Epaphrodito.

PAtroni tui filij si eius ætatis sunt, vt res eorum per tutores administrari debeant: cura adire prætorem, & nomina[k] edere,ex quibus[l] tutores constituantur:ne si cessaueris,obsequij deserti periculũ subeas.[m] PP. III. Non.Iul.Messala & Sabino Conss.

*Tutore mortuo,mater pupilli debet petere alium dari. h. d.*

III. Idem A. Atalantæ.

IN locum tutoris defuncti,vel in perpetuum relegati, alium dari tutorẽ filiis[n] tuis idoneum ex eadẽ prouincia à iudice cõpetente postula:[o] qui secundũ officium suum vtilitatibus eorum prouidebit. PP. IIII. Id. Iul.Læto.II. & Cereale Cõss.

*Creditor in subsidium petit tutorem dari pupillo debitoris sui. Saly.*

IIII. Idem A. Domnino.

SI filiis debitoris tui nõ sunt necessarij, qui tutores petant: potes & ipse[p] curare[q] vt accipiant,per quos legitimè defendãtur. PP.III.Id.Iul. Læto II.& Cereale Conss.

V. Imp. ALEXANDER A. Fuscianæ.

AMita tutores petere filiis fratris sui non prohibetur.[r] PP. V.Kal.Iul. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Mater debet tutores petere filiis suis, & inuestigare qualiter administrant, non autem curatores. Saly.*

VI. Idem A. Otaciliæ.

MAtris pietas[s] instruere te potest, quos tutores filio tuo petere debes.[t] Sed & obseruare[u] ne quid secus quàm† oportet, in re filij tui pupilli agatur. ℣ Petendi autem filiis curatores necessitas matribus imposita non est:[x] cum puberes minores annis vigintiquinque ipsi sibi curatores, si res eorum exigit,petere debeant.[y] PP.X. Kal.Octob.Iuliano.II. & Crispino Conss.

*Volens reddere rationem administrationis, adulto potest petere curatorem dari,cui reddatur ratio. Saly.*

VII. Imp. GORDIANVS A. Dionysio.

2 ADmone eam quæ quondam pupilla tua fuit, cũ eam non tantum viripotentem esse, sed etiam nupsisse propo-

e *Amittere.*nam fallit hec regula vbi est successionis &c. vt insti. de le.patro.tute.§. fin.

*QVI PETANT tutores vel curatores.*

*Veni nunc ad datiuam: & primo quærẽdo quis petat eam dari.*

*Dmone.*]*CASVS.* Si quis habẽs minorem sibi obligatum velit eum conuenire,si curatorem nõ habeat, admoneat eum vt curatorem petat: ꝙ si nõ petierit, adire poterit iudicem: & petat vt ei detur curator.

f *Admone.* si vis. nec enim punieris si nõ petas: nisi quia si sententia definitiua daretur pro te, non teneret: vt supra de procu. l. non eo minus.véditio autẽ fieri posset ex interlocutoria vel definitiua de iure lata, si non defenderetur: licet secus si esset pupillus:vt.ff.de bo.aucto.iu.pos.l.si minor. &.ff.quib. ex cau. in pos.ea.l.apud Iulia. Alij autem puniuntur si nõ petant in successione & in aliis : vt .ff. qui pet.tut.l.ij. &.ĩ. de admi.tu.l. sancimus.ij. §.ne autem. & infra de legi. hære. l. sciant. & fic.ff.de min.l.ait prætor.§.permittitur.

g *Consistas.* aliàs constas:aliàs cõsistat.

h *Potes.*non autẽ cogeris, vt dixi per.l.dictam,si minor.

i *Officio suo.* quod est vt si litigat cum tutore,non aliter detur curator, nisi postulanti pupillo : vt.ff.de tut.l. qui habet.§.idem Cassius.si cũ alio,datur inuito:vt insti.de cura.§.item inuiti.

*Patroni.*]*CASVS.* Libertus filiis patroni sui tutorem petere debet: quod si non fecerit, punietur.

k *Nomina.* scilicet tutorum.

l *Ex quibus.*i. propter quæ supradicta,scilicet additionem & nominum editionem. Vel dic,ex quibus nominatis.

m *Subeas.* emendaris enim verberibus: vt &.ff.eo.l.ij.§.liberti. & etiam in seruitutem reuocaris, vt dicunt quidam. ff. de iur. patro.l. ingratus. &.ĩ. de lib.& eo.lib.l.si manumissus. & sic est contra.ĩ.de lib.cau. l.solo. Sed dic,refert ĩter necessarium obsequium, & non necessarium: vt ibi diximus.

*Libertus nõ petens tutores filiis patroni, quatiter punitur.*

*IN locum.*]*CASVS.* Si tutor pupilli decedit vel relegatur:petẽte matre alius ei per competentem iudicem substituendus est.

n *Filiis.* matri loquitur.

o *Postula.* ô mater. & est ad hoc.ff.ad Tertul.l.ij. §. si mater non petierit.&.ff.eo.l.ij. & infra de admini. tuto. l. fina.

*SI filiis.*]*CASVS.* Creditor potest petere tutorem filiis debitoris, si consanguineos non habet qui petant.

p *Et ipse.*scilicet creditor.

q *Curare.* caute dicit curare.nam primo rogare debet eos qui possunt petere,vt petant: vt. ff.eo.l.ij.§. si quidẽ aliquis.

*AMita.*]*CASVS.* An soror patris filiis tutorẽ petere possit,quæritur? Dicitur quòd sic.

r *Non prohibetur.* sed nec cogit præcise, sed causatiue:vt.ĩ.de legi. hære.l.sciant.

*MAtris.*]*CASVS.* Mater filio suo tutorem petere debet: an autẽ filio curatorẽ habet necesse petere, quæritur? Dicitur ꝙ nõ: cũ ipse talis sit,qui sibiipsi curatorem petere possit,si rei qualitas exposcat.

† *al. secius quàm.*

s *Matris pietas.* i. materna pietas.

t *Debes.* ô mulier . & fac. ff.ad Tertul.l.ij.§. si mater nõ petierit.& §.seq.

u *Et obseruare.*repete, & materna pietas instruere te potest quid obseruare debes:ne qd &c. id est ꝙ illi qui petiti & dati sũt,administrent.[a] & bene:vt hic, &.ĩ.de admini.tut.l.fi. §. personis.

*a Cl.sequitur Saly.& vide Bar.ꝑ tex. ibi ĩ.l. ij. ĩ. de admi.tu. Bal. in.l.precibus.i versi. quid ergo si petierit.*

x *Non est.* nisi eo casu quãdo ĩpuberi petitur:vt.ff.q pet.tut.l.j.

y *Debeant.*non alius:vt.ff.eo.l.ij.§.curatores.

*Admone.*]

BIU Cujas

*Admone.*] CASVS. Mater misit procuratorem ad petẽdum tutorem filio suo, qui à latronibus interfectus est: interim decessit pupillus. nunquid videbitur non petiisse: & sic excludi debeat à successione filij, quæritur? Dicitur ꝙ nõ, cũ nõ stet per eam, sed per fortuitũ casum, qui præuideri non potest.

a *Curatorẽ.* aliàs tutelę iudicio teneris: vt. ff. de admi. tut. l. ita autẽ. §. fi.

b *Non vetaberis.* cui reddes rationẽ: vel potes offerre, & consignare, & deponere: vt ff. de mino. l. ait prętor. §. j. & fa. ff. de tute. l. q habet. §. si pupillus. j.

CVm à matribus.] CASVS. Si mater filio suo habenti tutorem, tutorem nõ petat: & decessit pupillus: an sit excludenda ab eius successione, quęrit? Dicitur ꝙ nõ, quia habenti tutorẽ tutor dari non debet.

c *Sedulum.* i. cõtinuũ.

d *Petendi.* nõ accusan di de suspecto: vt. ff. eo. l. fi. §. fi.

e *Impedimẽtis.* i. læsionib⁹. s. his qui impediti sunt. sic &. ff. de admin̄st. re. ad ciui. pert. l. ij. §. si eo tempore. &. j. de appel. l. præses.

f *Repelli.* sic & si minor est: vt. §. si aduer. delic. l. licet. sed licet repellatur, quãdo. s. nõ habet iustam causam: vt hic, &. ff. ad Tertyl. l. ij. §. si mater non petierit. fideicommissum tamen à patre relictum non perdit: vt. ff. eo. l. fi. §. sivero. sed hodie vi detur etiam illud amittere: vt. j. de leg. hære. l. sciant. & ad Tertyl. l. omnem. & facit. ff. e. l. ij. vel dic vt in. l. sciãt.

g *Non posit.* vt &. j. qui da. tuto. poss. l. si sororis. & instit. de cura. §. interdũ. &. j. in quib. casi. tu. ha. tu. da. po. l. licet. vbi plene dices. sed habenti tutorẽ datur curator: vt. ff. de tu. & cu. da. ab his. l. vẽtri. §. curatorem.

h *Non postulare.* cum alium haberet.

NEpotibus.] CASVS. Si frater tuus habeat nepotes ex filio: & mater eius tutorem non petierit, an tutorem petere possis, quærit? Dicitur ꝙ sic.

i *Potes.* nõ tamẽ obest si nõ petieris, cũ eorũ mater te pcesserit: vt. ff. ad Tertyl. l. ij. §. fi.

MAtres.] CASVS. Non solũ legitimis filiis, sed & naturalibus mater tutorem petere debet: & si non petierit prætendens ignorantiam iuris, non audietur: nec legis pœnã effugiet.

*Iuris naturalis ignorãtia mulieres non excusat.*

k *Profutura.* quia est error in iure naturali: vt. §. de ius vo. l. ij. &. ff. si quid in frau. pa. l. si patronus hæres. in prin. & sic non ob. ff. de iur. & fac. igno. l. error. &. l. iuris ignorantia. &. j. de codicil. l. fi. §. si quis vero. in fi. Vel dic ꝙ ignorãtia iuris arcet eã à lucro: vt hic. nec obest ei in amittendo. & fa. §. de iu. & fa. ign. l. fi.

*cum.*

nas, vt sibi petat curatorem.* Quòd si ea * petere neglexerit: quo maturius possis rationem reddere administrationis, adito eo cuius super ea re notio est, petere curatorem non vetaberis.b PP. VI. Id. Ianua. Gordiano. A. & Auiola Conss.

*Ei qui adhibuit diligentiam quam debuit adhibere, casus fortuitus non debet obesse. hoc dicit. Bald. Vel sic: Impedimentum superueniens in persona procuratoris ad tutorem petendũ missi, excusat matrem. Saly.*

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Musico.

CVm à matribus sedulumc petendi d tutoris officium exigatur, nec fortuiti casus impedimentis e adscribantur, proponásq; procuratorem, qui ad petendum pupillo tutorẽ à matre fuerat constitutus, à latronibus interfectum, petitionem ex necessitate demoratum esse: ab hereditatis successione matrem repelli, f cuius nullum vitium interfuisse asseris, perquam durũ est.† PP. V. Id. Mart. Tiberiano & Dione Conss.

*Habenti tutorem mater non petit. h. d. Bald. Vel sic: Non imputatur matri, si non petat tutorem filio habenti. Saly.*

IX. Iidem AA. Asclepiodoto.

CVm iure habenti tutorem tutor dari non possit: g intelligis matrem non officium pietatis in petendo tutorem deseruisse, † sed iure munitam meritò filio suo tutorem non postulare.h S. III. Non. April. Byzantij. AA. Conss.

*Negligente matre possint agnati pupillæ eius petere tutorem dari. Saly.*

X. Iidem AA. & CC. Prisco.

NEpotibus fratris tui, si eorum mater in petendis tutoribus debito nõ fungatur officio, petere tutores solenniter potes. i S. prid. Kal. Maij, Sirmij. CC. Conss.

*Mater debet petere tutorem filio naturali sicut legitimis: aliàs ei nõ succedit. h. d. Bal. Vel sic: Mater etiam filio naturali tantum tenetur petere tutorem dari, nec ignorantia iuris excusatur. Saly.*

† *Et sic qđ quis inuitus patitur, nõ est illi imputandum. cõcor. dist. v. c. ad eius vero. circa me. cũ glos. super ver. multa.*

† *aliàs neglexisse.*

## VBI PETANTVR TVTORES VEL curatores &c.

*Dixit qui petant: nunc vbi.*

MAgistratus.] CASVS. Ibi peti debet tutor, vbi pupillus habet domicilium: vel ibi vbi pater suus erat oriundus, vel vbi facultates suę constitutæ sunt. si vero alibi sit, reduci debet ad patriam suã: & ibi tutor petetur.

XI. Imp. ZENO. A. Dioscoro præfecto prætorio.

MAtres naturalibus etiã filiis ad similitudinẽ eorũ qui ex iustis ac legitimis nuptiis sunt procreati, petẽdorũ tutorum necessitati subiaceant: nulla eis ignorãtia iuris ad euitãda legib⁹ vel sacris cõstitutionib⁹ definita, si petitionem tutorum minus curauerint, profutura.k B Dat. Kal. Septemb. Constantinop. Zenone. A. II. Cons.

### TITVLVS XXXII.

### VBI PETANTVR TVtores vel curatores.

*In loco originis vel domicilii constituitur tutor & curator minoribus: non vbi non habent originem vel domicilium. h. d. Bal. Vel sic: Ibi tutor vel curator debet peti vbi pupillus originem trahit: vel maiorem partẽ facultatum habet & domicilium. Saly.*

I. Imp. ANTONINVS A. Aristobulæ.

MAgistratus eius ci- C uitatis vnde filij tui originem per conditionem patris l ducunt, vel vbi eorum sunt facultates, m tutores vel curatores his quamprimũ secundũ formam perpetuã dare curabũt.n Quòd si filij tui o neque possidẽt quicquã in prouincia vbi morantur, p neque inde originem ducunt: q restituti apud patriam suam, r & vbi patrimonium f habent, morabuntur, & ibi defensores legitimos sortiẽtur.† PP. Kal. Octob. Læto. II. & Cereale Conss.

### TITVLVS XXXIII.

### DE TVTORIBVS VEL curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum.

*Non existente testamentario vel legitimo, tutor vel curator dandus illustri in vrbe Romana nominandus est, per decem ex senatoribus eligendus, & per præfectũ vrbis: & per eos nominatus, ab ipso præfecto confirmatur: & ei sic confirmato per prætorẽ decernitur administratio: nec isti tenentur in subsidium propter illius malam administrationem. In prouinciis vero tutores vel curatores clarissimarum personarum nominantur per curiales, qui in subsidium ex nominatione tenentur. Saly.* D

*Ducunt.* per se vel per patrem.

*Suam.* quę est ratione originis: vel facultatum.

*Et vbi patrimonium.* id est facultates. & dic & pro vel.

*DE TVTORIBVS vel curatoribus illustrium &c.*

*Quia in illustrib⁹ & clarissimis pupillis Romæ specialia quædã seruant, ideo de his specialiter dicit.*

ILlustribus.] CASVS. Pupillis Romę illustribus præfectus vrbis cũ. x. senatorib⁹ & prætore dabit tutores: & si ille solus nõ sufficiat, plures vocabit ad tutelã: & quę senatores & ptor elegerint, cõfirmabit prefectus: & de cõcedẽda administratione ei decretũ prętoris interponetur: nec actione in fictum subsidiaria tenebũtur. de his pupillis vero, quib⁹ tutores in testamẽto dati nõ sunt, vel legitimi nõ supersunt: hæc quæ dicta sunt, intelligi debent de legibus quæ præcipiunt ne res pupilli alienẽt vel obligẽtur, & res tutorũ sint eis tacite obligatæ: sed obtinẽtib⁹ firmitate in prouinciis. an curiales illustrib⁹ pupillis tuto-

BIU Cujas

tutores dãtes cum periculo suarum facultatũ,scilicet si non idoneum eligant,teneantur? Respon.q̃ sic.

a *Illustribus.* scilicet Romanis.

b *Ex quolibet.* id est quouis ordine.

c *Retentari.* id est creari.vel id est retineri.aliàs præsentari.

d *Expertéſq; dãni.* qđ aliàs magistrat⁹ minores expectant p subsidiariam actionẽ in factum,qua isti nó tenentur vt insti. de satisda. tu.§.fin. &. ff.de admi. tut.l. Aemilius.

e *Singuli creandorum.* id est nullus solus.

f *Pares.i.*sufficientes. vt.ff.de neg. gest.l. sed an vltro.§.j.

g *Plures*, vni tamen cõmittitur administratio quandoq; : vt.ff.de admi.tut.l.iij. §.penul. & insti. de satisda. tut. §.ij.&.iij.& in auth.de her.ab iſtest.§.fi.col.ix.

h *Præfecturæ.* illi enim eligunt : & hic solus confirmat.

i *Nomine.i.*noíatione.

k *Decretum.*f.forte de sumptibus in pupillũ factis:vt.j.de adminíst.tuto. l. iiij. vel vt tradatur ei administratio : vt in authen.vt hi qui ob.se ha.per.res mi no.§.fi.col.vj.& sic habes hic q̃ primo eligit, secundo confirmatur, tertio decretũ de administratione interponitur. sic &.j.de magi. conue.l.fina.

l *Ametu.* quia non dabitur ei eos actio subsidiaria.

m *Prudentium.*prędicti præfecti cum aliis.

n *Neque testamentarii.* sic.j.qui da.tuto.vel cura.pos.l.si sororis.

o *Offeruntur.*testamẽtarij vel legitimi:idonei tamen.

p *Cauta sunt.*vt res eorum nó possint alienari vel obligari:&res tutorú sint eis obligatæ tacite,& similia.

q *Curiales.* scilicet cuiuscunque prouinciæ. sic dicti, quia consiliis publicis sęp intererãt.

r *Discriminis.*sic ergo ipſi tenentur:vt &.j.de magistratib . conue. l. aduersus.

*Generali.*]CASVS. Adstrictus curiæ,illustri personæ tutor dandus non est. Viuianus.

s *Ne qui.* id est ne aliqui.

t *Vocentur.*quia non prospiceretur pupillis illustribus,cum eorum bona sint fisco obligata.

### QVI DARE TVTORES VEL curatores poss. &c.

*Dixit qui possunt petere,& vbi dari: nunc qui dare, & qui dari.*

*Vm nibi.*]CASVS. Si minori.xxv.an.ſtatus moueatur quęstio : an ad defensionem suam dari sibi debeat tutor vel curator,quæritur? Dicitur q̃ sic:cum pendente liberali causa pro libero sit habendus.

I. Imppp. VALENTINIAN. THEOD.& ARCAD. AAA. Proculo præfec. vrbi.

ILlustribus[a] præfectus vrbi adhibitis decem viris è numero senatus amplissimi, & prætore clarissimo viro, qui tutelaribus cognitionibus præsidet, tutores curatoréſve ex quolibet[b] ordine idoneos faciat retentari. [c] & sanè B id libero iudicio expertésque damni[d] constituent iudicantes. ℣Et si in regendis pupillaribus substantiis singuli creandorũ[e] pares[f] esse non possunt,plures[g] ad hoc secũdũ veteres leges cõueniet aduocari : vt quẽ cœtus ille administrandis negotiis pupillorum dignissimum iudicabit,sola sententia obtineat prę fecturæ:[h] super cui⁹ nomine,[i] solennitate seruata, postea per prætorem interponatur decretum.[k] ℣Itaq; hoc modo remoti à metu,[l] qui consilio affuerint, permanebunt:& paruulis adultísq; clarissimis iusta defensio C sub hac prudẽtium[m] deliberatione perueniet.℣Quod tamen circa eorum personas censuisse nos palam est,quibus sanè neq; testamẽtarij[n] defensores, neq; legitimi,vita,ætate,facultatibus suppetunt. Nã vbi forte huiusmodi homines offeruntur:[o] si nihil ad defensionẽ suis priuilegiis cõparabunt,vt teneri possint,iure præscribimus.℣Cæterum alia quæ in causis minorũ antiquis legibus cauta sunt,[p] manere intemerata decernim⁹. ℣In prouinciis autẽ curiales[q] D in nominãdis tutoribus & curatoribus clarissimarũ personarum exhibeant debitã cautionem,& discriminis[r] sui memores cognoscant indemnitati minorum obnoxias etiã suas deinceps esse facultates. Dat. III. Kal. Ianua. Mediolani, Timasio & Promoto Conss.

*Occupati circa maiora, nõ vocantur ad minora. h.d. Bald. Vel sic:Curiales tutores dari illustribus prohibentur. Salycetus.*

II. Imppp. VALENTINIAN. THEOD.& ARCAD. AAA. Aureliano præfecto vrbi.

GEnerali lege prospectum est, ne qui[f] ad illustrium senatorum tutelam curialibus occupati necessitatibus vocentur.[t] Dat.VIII. Kalend.Aug. Theodosio. A. III. & Abundantio Conss.

### TITVLVS XXXIIII. QVI DARE TVTORES vel curatores possunt,& qui dari non possunt.

*Ratione dubitationis etiam seruis potest dari curator ad litẽ.h.d. Bald. Vel sic: Ei cui mouetur quæstio status, dari potest tutor vel curator,nõ obstãte litis pendentia.Saly.*

I. Imp. ALEXANDER A. Amphibulo.

CVm tibi in ea ætate[u] constituto, vt si de statu tuo cõstaret,[x] per tutores siue curatores negotia tua administrari deberent,libertatis controuersiã fieri alleges: non ideo oportuit impediri quo magis[y] liberali causa ordinata,quia interim[z] pro libero habebaris,† curator tibi daretur, per quem defendi causa tua potest. PP. Kal.Nouẽb.Alexãdro.A.Cõs.

*Hæc lex loquitur de curatore generali, qui ĩ vreb⁹ vxoris dari nõ potest:sed curator ad lites bene põt esse maritus.h.d.Bald.Vel sic:Marit⁹ nõ potest esse curator vxoris.Sal.*

II. Idem A. Artemisiæ.

MAritus etsi rebus vxoris suę debet affectionem,tamen curator ei creari non potest.[a] PP. Kal. Iul. Fusco. II. & Dextro Conns.

*Carens visu non potest esse curator.h.d. Bald. Secus si vnum oculum tantum amisisset:vt in glos. Saly.*

III. Imp. PHILIPPVS A. Doléti.

LVminibus[b] captum curatorem haberi debere

u *Ætate.*quia minor es.xxv.an.& mouetur tibi quæstio status.

x *Constaret.* scilicet te esse liberum.

y *Quo magis.* id est quo minus. sic supra de iudic. l. properandum. §. fina. &.l.quotiens.

z *Quia interim.* i. postquam causa liberalis est ordinata vsque ad sententiam. & hoc quo ad plura : quo ad quædam tamen non:vt no.infra de libe.causa. l. lite. sed cum demum ordinata causa liberali datur curator, per quẽ ordinatur causa liberalis? Respon.fit ordinatio ante litis contestationem,& coram iudice, deinde datur curator,& sic fit litis contestatio . Sed pone q̃ fertur sententia contra ipsum:an fuerit tutor vel curator ille qui fuit datus? Videtur q̃ non,quia ita demum tenet datio,si liber inueniatur : vt. ff.de tut. & cura.da.ab. l. ei qui. Sed Ioan.dicit q̃ sic ratione incertitudinis:sicut & aliàs ratione dubij cognoscit iudex vtrum sit iudex vel non: vt.ff.de iudic.si quis ex aliena. & causa liberalis similiter tenetur ratione dubij inter seruum & dominum.aliàs si nó teneret datio tutoris,nec sententia teneret quasi contra minorem indefensum lata, vel per non legitimam personam defensum.Nec ob.d.l.ei qui. quia non tenet : vt ibi dicit.i. vsque ad puber tatem: vt aliàs quilibet curator datus pupillo: tenet tamen vsque ad sententiam . Si autem pronuncietur liber,tenet vsque ad tempus adultæ ætatis si detur pupillo : vel vsque ad xxv.annos si detur adulto: vt in eo.tit.l.curatorem.cũ vero pronunciatur seruus,tunc vsq; ad sentẽtiã:vt dixi. Item nónne debuit hæc quæstio status in tempus pubertatis differri:vt.ff.de Car.edic. l.iij.§.j?Respõ.hic expediebat pupillo:vt in p̃dicta.l.§.duę. Vel forte hic erat pubes.& facit.ff.de tut. & cur.da. ab his.l.siípuberi.i prí.

† *Hic videda est tibi gl.ma.j.de libe. cau. l. lite.Sal.cui adde fin. Lo. Roma. 576. incipiens, Scis quòd docto.*

*Militia.*

*Maritus.*]CASVS. An maritus vxori suę minori annis curator creari possit,quæritur? Dicitur q̃ non. Viuia.

*Mavit⁹ quare non possit esse curator vxoris suæ.*

a *Nõ potest.*vt.ff.de cura.furi.l.virũ.& idẽ in nuru.j. de excu.tut. l.licet. &.l.amplissimi.Sed videt tenere datio,cum ipse debeat se excusare:vt ĩstitu.de excu.tu.§.pe.&.j.de excu.tu.l.licet. Sed dic ĩproprie dicit excusari:cũ etsi vellet curator esse,nó posset.& est ratio:quia si male gerat vir,vxor ꝓpter affectionẽ remitteret.

*Lvminibus.*]CASVS. An orbatus vtroq; lumine curator dari debeat,quæritur? Dicitur q̃ non.

b *Luminibus.*caute dicit in plurali : vt.j.qui morbo.l.j. secus si vnum oculum tantum amisisset:vt infra de excu.tu.l.frater.

BIU Cujas

*Militiæ.*]CASVS. An miles posit esse tutor? dicitur quòd non: nec legitimus: nec dari debet in testamento. quòd si credat se posse esse tutorem, & res pupilli administrauerit: non actione tutelę (quia nō potest esse tutor) sed act. neg. gest. pupillo tenebitur. Viuianus.

a *Militiæ armatæ.* ad differentiam inermis: vt supra de epi. & cle. authē. presbyteros. ij.

b *Voluerit.* vt institu. de excu. tut. §. idem & in milite. & infra de leg. l. ab administratione. & facit supra loca. l. milites. & de procur. l. ita demum.

c *Negotiorum gestorum.* vt & supra de tu. tut. l. j. & de nego. gest. l. curatorē. &. ff. de nego. gest. l. iij. §. hac actione. Item & protutelæ: vt. ff. de eo qui ꝑ tut. l. j. §. si quis tamen. sed in hoc potest dici contra: vt in ea. l. §. si quis quasi.

*Neque à præside.*] CASVS. Si prę ses & magistratus hominē non suæ iurisdictionis nominaueritad tutelam, non tenet nominatio: nec tenebitur si tutelam non administrauit.

d *Municipalib⁹.* eiusdem prouinciæ. Hug.

e *Ex alia.* scilicet alterius prouinciæ, quādo à præside: vt supra qui pe. tut. l. in locum. nisi quando non inueniuntur in ea prouincia idonei: vt. ff. de tuto. & cu. da. ab. l. diuus.

f *Pertinet.* vt aliqua actione teneatur: vt arg. infra de appel. l. nominationes. si verò spōte gesit, tenetur negotiorum gestorum: vt supra. l. proxima. Item no. secus in testamentario, quàm hic dicitur in datiuo: vt. ff. de testa. tut. l. quæro. in prin. a sed tamen poterit excusari: vt infra de excu. tut. l. testamento. & facit. ff. de tut. & cura. da. ab his. l. ij. &. iij. & supra tit. ij. l. j. Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic quia in dando à iudice, concurrere debent quatuor: vt not. supra de confir. tut. l. si vt proponis.

a *Et est ratio, dicit Saly. quia datiuus datur à iudice, inspecta sufficientia: quam testator non habet.*

*Quod dicis.*]CASVS. Si mater filiis tutorē nō petit, creditor adire potest iudicē, & petere vt iudex eis det tutorem.

g *Quod dicis.* O tu creditor.

h *Etiam ipse.* scilicet præses iubere non prohibetur &c. sic ergo magistratus dat tutores iussu præsidis. sic & institu. de Attil. tut. §. penul. Sed contra. ff. de tuto. & cura. dat. ab his. l. nec mandante. nam est mixti imperij datio tutoris: vt. ff. de tuto. l. muto. §. tutoris. quæ est similiter contra. Solu. non potest delegari non habenti iurisdictionem: sed habenti sic. hodie vero potest dare magistratus municipalis sine iussu præsidis, cum episcopo tamen: vt insti. de Attil. tut. §. pen. Vel refert inter iubere, & mandare, siue delegare.

*Tutoris datio an possit delegari.*

i *Nomina.* quod melius est. & ita se corrigit. Vel dic secundum distinctionem facultatum: vt institu. de Attil. tu. §. nos autem.

k *Mittere.* mittere autem debet nomina tutorum præsidi alterius prouinciæ, cum in sua idonei non reperiuntur: vt. ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. ius dandi. &. l. diuus.

l *Ab ipso.* scilicet præside.

m *Decreto.* scilicet suo præsidis, quo dabit eum tutorem: vel quo concedet ei administrationem.

falsò tibi ꝑsuasū est. PP. XIII. Kalēd. Aug. Peregrino & AEmyliano Conss.

*Vbi est defectus personæ, ibi non potest quis sibi vindicare nomen tutelæ vel curæ, sed simplicis gestionis. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Miles armatæ militiæ non potest esse tutor vel curator. Salycetus.*

IIII. Idem A. Emerito.

Militiæ armatæ a munerib⁹ occupat⁹, neque si legitimus sit, neque si ex testamento datus fuerit, nec alio modo (etsi voluerit b) tutor vel curator fieri potest. sed si errore ductꝰ, res administrauerit: negotiorū gestorū c actione conuenitur. PP. X. Kalendas Augu. Peregrino & AEmyliano Conss.

*Tutor non potest dari à iudice qui non est suppositus iurisdictioni suæ. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. AEmylianæ.

Neque à prēside alteri⁹ prouinciæ, neque à magistratibus municipalibus d tutorē or tū ex alia e ciuitate, nec domicilio vbi nominatur habētē, iure dari posse ab eo cuius iurisdictioni subiectus nō est, certissimi iuris est. Neque cessatio iniuncti perperam officij, ad periculum eius pertinet. f S. XII. Kalendas Maij AA. Conss.

*Mauē negligente filiis tutorem petere, alii ad petendum admittuntur: & potest præses tam per se, quàm per magistratum eis tutorem dare. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Leontio.

Quod dicis g matrem filiis tutores nolle petere, super hac re adi præsidem prouincię: qui si eam neglexisse perspexerit: etiam ipse h magistratus dare tutores, vel nomina i mittere, k vt ab ipso l decreto m tribui possint, iubere non prohibetur. PP. II. Kalendas Maij AA. Conss.

*Seruus non potest dari à iudice tutor vel curator. Salycetus.*

VII. Iidem AA. & CC. Rufo.

In seruili conditione constitutum tutorem vel curatorē à præside n dari non posse, nullam habet iuris dubitationem. S. II. Noñ. Iul. Philippopoli AA. Conss.

*Iure isto creditor potest esse tutor debitoris, & sibi soluere tutelæ durante. Salyce.*

VIII. Iidem AA. & CC. Euelpisto.

Creditorē debitoribus tutorem datum, non tantum petitionem o non amittere, sed etiam ipsum sibi posse soluere, non ambigitur. PP. V. Noñ. Iuñ. CC. Conss.

IN AVTHEN. VT hi qui ob. se ha. per. §. sed & si quis. colla. VI. constitu. II.

*Creditor vel debitor minoris non debet eius curam suscipere: & si suscipiat & taceat, creditor actionē perdit. Si debitor taceat, solutione interim facta non iuuatur: & si post administrationē susceptam creditor vel debitor eius efficiatur, curator ei adiungitur: & si cessionem aliquam contra minorem receperit, illa vti non poterit: sed minoris lucro cedit. Salycetus.*

Minoris debitor, q vel is cui minor tenetur, aut qui minoris res tenet, à curatione r

*In seruili.*]CASVS. Præses vel iudex seruum tutorem dare non potest. Viuianus.

n *A præside.* à testatore sic: vt instit. qui testa. da. tu. pos. §. j.

*Creditorē.*]CASVS. Creditor pupilli potest tutor eius esse nec petitionē debiti amittit, sed sibi soluere tenetur. Viuia.

o *Petitionē.* eorū quæ ei debebat pupillꝰ cui datus ipse tutor est.

p *Nō ambigitur.* vt & ff. de cōtrahē. empt. fstulas. §. j. &. j. de excu. tut. neq; &. ff. de admini. tut. l. quotiens. §. fi. cut. vbi etiā punitur si sibi nō soluat, cū possit: vt istitu. de excu. tu. §. iteꝝ ꝑpter liteꝝ &. j. de in liteꝝ dā. tu. l. fi. &. ff. de admini. tut. l. ita utē. §. debitor. Sed hodie contra.

*Minoris.*]CASVS. Authē. corrigit. i. eo quod dicit q creditor pupilli potest esse tutor eius: et si tutor ab initio creditor pupilli nō fuerat, sed postea fiat: quia forte pupillus succesit ei cui erat obligatus tutor: tūc alius debet adiungi illi tutori: ab initio utē debet tutor iurare si debitoré vel creditorē nō esse pupille: quia si tacet, amittit actio. si debitor est, licet soluat, non liberatur. & si tutori cedatur actio aduersus pupillū, tutoré exercere non potest, nec ille qui cessit: quia fecit cōtra ius. Viua.

q *Debitor.* sed quid si est in modica quantitate debitor? Respōdeo, nō per hoc ꝑhibetur arg. ff. de excu. tut. l. nō tātū. in prin. & de ven. inspi. l. j. in fi. & de pig. act. si quis. §. j. & de legi. tu. legitimos. ibi, maxime si modica &c. et cipitur mater & aut vt. j. tit. j. auth. ad hęc. Itē quid si ré minoris possideat, vel cōtra ré eius minor: vnde rei vindicatio cōpetit inter eos? videtur nō per hoc ꝑhiberi: vt istit. de auct. tu. §. fi. & quia nō est obligatio, nec actio: vt istit. de actio. in prī. & j. si vnus ex plu. l. ij. Quidā tamē cōtra: quia instrumēta pertinētia ad talia, posset subtrahere: vt in corpore. §. j. Itē quid si habet res cōmunes secū? Non videtur ꝑhiberi: vt. j. de excu. tut. l. quod res. sed per authē. hanc potest cōtradici. Itē quid si est naturale tātū debitū inter eos? Videtur ꝑhiberi: quia deduci potest: vt. ff. de neg. gest. l. at quintus. & impedit donationē: vt. ff. de dona. l. hoc iure. §. si quis seruo. ecōtra q nō: quia nō dicit creditor: vt. ff. de verb. sign. l. creditor. & hoc placet: neq; poterit deducere: vt argu. ff. de petit. hęredi. si quid possessor. in princ. ibi, sed & si ipsi &c. Item quid si est naturale debitum inter eos? Videtur prohiberi. Accursius.

r *A curatione.* similiter & à tutela: vt i nouella, tit. qui tuto. vel cura. pupillo. & in auth. eo. §. sed & si quis. ibi, sed cōiungi tutorē &c. & quia est eadē ratio ꝑhibitionis. arg. j. ad. l. Fal. l. fin. & colligitur in authē. vt sine ꝑhi. matres debi. & credi. §. j. & in rubri. colla. vij. An ergo in omni tutela est hoc verū? Quidā q sic. quia generaliter dicit. Alij excipiūt testamētariū: quia fides &c. vt institu. de satisda. tu. §. j. &. ff. de cur. fur. l. si furioso. i fine. &. de epi. au. de creationib⁹. Sed certe eadē ratione datū ex inquisitione debēt excipere: quia & eius fides est approbata: vt institu. de satisda. tu. §. ij. & sic in solis legitimis & datiuis sine inquisitione haberet locū hęc auth. quod M. cōcedit. sed prima placet, vt omnes etiam

BIU Cujas

nes etiã testamẽtarios cõprehẽdat. nec ob. quasi videaẽ fides approbata &c. quia istud verũ quo ad satisdationẽ vitãdã: nõ quo ad ea q̃ hac cõstitutiõe dicũtur, cũ nec tũc hęc cõstitutio fuerit cogitata. Itẽ ex eo q̃ excipitur mater tãtũ & auia: vt. j. tit. j. auth. ad hęc. relinquitur in omnibus aliis loqui. in authẽ. de nõ alie. §. vr autem. collatio. ij. & videt expressum i corpore. §. & hoc dicim⁹.

*ADDITIO.* Aduertas q̃ in testamẽtario tutore Ol. quẽ sequitur Barto. hic, sic distinguit, aut testator scidit talẽ tutorẽ, sciebat ipsum esse debitorẽ vel creditorẽ: & tũc potest esse tutor: quia fides eius &c. aut ignoruit, & tunc vera est opinio istius glossæ: quia non potest videri approbasse fidem eius quẽ talẽ ignorabat. argumẽ. l. mater. &. ff. de inofficio. test. vide latius Barto. hic in ver. quæro an ista authen. habeat locum &c.

a *Prohibetur.* ergo si vellet, non admittitur: vt hic. Sed. j. dicitur q̃ admittatur: sed amittit debitũ. vnde dicũt qui dã, nõ prohibetur quãdo dimittit debitũ: & sic est magis excusatio quãm ꝓhibitio: immo reiicitur, si scitur ab initio: vel admissus perdit debitum.

b *Creditor.* quid si male administrauit, & sic factus est debitor: vel ecõtra de suo impẽdit, & sic factus est creditor? Respon. in talibus nõ habet locũ hęc authen. sed quãdo obuenit tutori hęreditas debitoris vel creditoris minoris, vel minori obuenit hęreditas debitoris vel creditoris tutoris: vt tũc curator adiungatur: vt in corpore. §. sed & si quis.

c *Nõ sine adiuncto.* ergo cum adiuncto sic. ita quod ab initio valet, non vitiatur, licet in eum casum perueniat à quo incipere nõ potest: vt ff. titu. de leg. §. ecõtrario. Sed arg. cõtra. ff. ad legẽ Aquiliã. l. qui in eũ casum.

d *Hoc autem.* ne sit licitum cuilibet euadere tutelam ab initio. Sed quid si paratus est soluere quod debet minori? Adhuc videtur repelli quasi suspectus: quia se ingerit. arg. ff. de procura. l. quæ omnia. econtra quòd non: vt. ff. de iure immu. l. semper. §. conductores. & de vsufruct. l. cum fructuarius. Potest distingui an est idoneus vel non. argu. ff. ad. l. Cor. de fal. l. vxori. §. j. & de testa. tute. l. ex sententia. Vel potest distingui an se offerat etiam ad tutelam vel non. argu. ff. de condit. & demonst. l. hæc conditio. j. Item quid si debitum erat ei singulis annis? videtur quòd pro annis quibus fuit tutor, amittat debitum: pro sequentibus readsumat: vt. ff. de condit. & demonst. l. pater. §. fin. Alij distinguunt, debeat ex stipulatione, vel legato: vt primo casu totum perdat, quasi vna stipulatio sit. secundo valeant prædicta: quia plura sunt legata. argu. ff. de dona. causa mor. l. senatus. §. fin. Itẽ quid si conditionale debitum est? Respon. idem quod in puro.

e *Credere.* sic supra de iura. calum. l. ij. §. j. secus aliàs: vt. ff. rerũ amo. l. Marcellus. & in teste: vt supra de testi. l. testium.

f *Iacturam.* hoc si sciuit, aliàs secus. argu. infra de tab. l. generali. lib. x. &. ff. si liber. inge. esse dic. l. ij. Item quid si postea sciuit? Respon. tenetur denunciare: aliàs perdit. argu. supra de in-

ꝓhibetur. [a] Nã & antè curator, si minoris creditor [b] efficiatur, nõ sine [c] adiuncto curatore administrabit. ⁋ Hoc autẽ [d] ab initio vel ꝓbet, vel iure se credere [e] minorẽ obligatũ, vel res eius habere. Nam si taceat, actionis sustinebit iacturã. [f] ⁋ Itẽ si debitor taceat: nec redhibitione, [g] nec alia [h] tẽpore curationis solutione [i] iuuabit. ⁋ Sed si actionis cessionem aduersus minorẽ suscipiat, [k] nec post curam quidem depositam ea permittitur vti: nec is qui cesserit, agere debet, [l] cum in legem cõmiserit, licet cessio pro iustis causis facta sit: sed minor lucrabit: His valentibus in omni cura prodigorũ forte, aut furiosorũ, aut dementium, & omniũ quas introducunt leges.

*Habenti legitimum tutorem non potest dari datiuus. h. d. Bal. Vel sic: Habenti tutorem legitimum nõ debet dari datiuus: nec datus tenetur administrare. Salycetus.*

IX. Iidem AA. & CC. Maximiano.

SI sororis tuę filiis, tutore legitimo patruo cõstituto, [m] nec vllo excusato priuilegio, tutor dat⁹ [n] es: cũ habẽti tutorẽ aliũ dari iura ꝓhibeãt: necessitatẽ administrationis ad eum pertinere, nec te datione teneri, nõ ambigitur. S. III. Kalend. Februa. Sirmij CC. Conss.

*In locum tutoris vel curatoris non potest alius nisi causa cognita subrogari. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Propter absentiã curatoris alius non adiungitur nec substituitur, nisi illo remoto: & curator ante suam absentiam debet actorem constituere, ne damnum incurrat. Salycetus.*

X. Iidem AA. & CC. Florentino militi.

CVratorem [p] habenti neque adiungi [q] nisi causa cognita, neque in locum eius alium substitui, nisi ante priore remoto, ambigui iuris nõ est. tẽ quoque [r] †abfuturum damni quod medio [s] tẽpore negotiis pupillaribus cõtigit, esse succedaneũ: cum actorẽ periculo tuo cõstituere debueras: [t] nec iure magistratũ in absentia tua aliũ creasse certum est. PP. III. Kalend. April. Cæsaribus Conss.

*Iudiciũ debet legitime inchoari ad hoc vt possit iuridice terminari. h. d. Bald. Vel sic: Minor non habet legitimam personam standi in iudicio, ideo ei debet dari curator generalis vel ad litem. Salycetus.*

XI. Impp. CONSTANT. A. & CONSTANTIN. Cæs. ad Bassum præfectum vrbi.

IN vniuersis litib⁹ [u] placet nõ prius puberẽ iustam [x] habere personam, nisi interposito decreto, aut administrandi patrimonij gratia, [y] aut in litẽ fuerit curator dat⁹: vt iuxta præcedẽtia nostrę pietatis statuta [z] legitimè initiatę litis agitata in iudiciis controuersia finiatur. Dat. III. Idus Octob. Aquileię Cõstant. A. & Licinio Conss.

*Curator generalis non potest in lite mota facere ordinari specialem tutorem. h. d. Bald. Vel sic: Curator generalis non potest deferre litem inchoatam, nec administratione generalem propter specialem. Salyc.*

XII. Imppp. VALENTINIANVS GRATIA. & THEODO. AAA. Eutropio.

A cest. nup. l. qui cõtra. argu. contra. ff. de bo. lib. l. qui cum maior. Vel potest dici vt remoueatur ab administratione.

g *Redhibitione.* id est solutione debiti.

h *Alia.* vt quia aliud pro alio soluat.

i *Solutione.* speciale. aliàs contra: vt instit. quibus modis tol. obligat. in princip.

k *Suscipiat.* durante cura vel ea finita: vt in corpo. §. quòd si quis. & in nouel. qui tuto. vel cura: pupil. c. nulli. & etiam forte post redditam rationem: licet sit argu. contra supra de interdict. ma. l. fi patris. sed ibi cessat ratio ꝓhibitionis, hic non. Item an hæc authen. habeat locum in administrante tantum? quod videtur: quia tã in rubrica quãm i eiusdem corpore de gubernatione in plurimis locis facit mentionẽ. Sed potest dici contra, cũ omnes teneantur: vt. ff. de solu. l. quòd si forte. §. j. Accursius.

†*aliàs, teq; ad futurum dãnũ quod medio tẽpo re neg. pup. contingit, esse suc. &c. Tutor legi timꝰ superat datiuum.*

l *Agere debet.* sic supra ne li. po. l. j. &. ij.

*SI sororis.* ]CASVS. Filiis sororis tuæ dat⁹ erat tutor patruus eorũ: postea iudex volebat eis dare tutorem cõtra regulã iuris qua dicitur quòd habenti tutorem &c. an eo se excusante teneberis ex datione, quæritur? dicitur quòd non.

m *Constituto.* à lege.

n *Dat⁹.* tu qui es auũculus, & datus es à iudice, vel in testamento minus solenni. Et not. hic legitimam superare datiuã regulariter. sed fallit: vt. ff. de testa. tute. l. si quis sub conditione.

o *Iura.* vt & ifra qui. ex cau. tu. ha. l. licet.

*CVratorem.* ]CASVS. Habẽti tutorẽ vel datiuũ vel legitimum, alius eo non remoto subrogari non potest. idem est in curatore. Si ergo in absentia curatoris alicuius adulti te iudex curatorem dederit: non tu, sed primus tenebitur: quia actorem periculo suo debuit constituere. Viuianus.

p *Curatorem.* aliàs tutorem.

q *Neque adiungi.* scilicet alium vel actorem, vel curatorẽ, vel tutorẽ. Azo. licet regula iuris nõ sit ipediméto quo min⁹ habẽti curatorẽ curator detur: vt. ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. vẽtri. §. j.

r *Te quoque.* scilicet priorem curatorem.

s *Medio.* postquam cœpisti abesse donec reuertaris.

t *Debueras.* antequã abesses. & hoc si necesse ate ipediebaris, secũdũ quosdã. Tu dic etiã ex volũtate, dũmodo aliqua iusta causa sit: vt hic, &. ff. de admi. tu. l. decreto. i prĩ. & facit istitu. de cur. §. fi. &. j. eo. l. curator. & de tu. vel cur. qui satis non dedit. l. ij.

*IN vniuersis.* ]CASVS. Minor non habet legitimam personam standi in iudicio, nisi generalem vel specialem habeat curatorem: vel venia obtenta ætatis. Viuianus.

u *Litib⁹.* nisi i possessiõe mométaria: vt. s. q legi. p. l. momẽtaneę.

x *Iustam.* s. litigandi: vt. ff. de re iudica. l. acta. §. contra. & supra si aduer. rem iudica. l. cum & minores. & supra qui legi. per. l. ij.

y *Gratia.* puta data venia ætatis: vt & supra de tempor. in integ. restitutio. l. ea quæ. §. j.

z *Statuta.* hac lege.



BIU Cujas

*Vrator.*] CASVS. An curator in litem datus minori, si litem fuerit contest.eam deserere possit, & sibi alium, qui litem peragat, possit curatore subrogare, quæritur? Dicitur q̃ nõ. a *Ase.* id est, si quis curator datus adolescenti cœpit agere eausas ipsius: & dicat postea q̃ quidã alius melius debet esse ꝓcurator: & sub tali prętextu velit deserere administrationẽ. cõcord. j. de admini. tu. l. fi. in prin.

*NE magistratuum.*] CASVS. An magistratus colonum principis patrimonialem compellere possit ad suscipiendum tutelam, quæritur? Dicitur q̃ nõ: nec alium qui habeat priuilegiũ, quo se possit excusare. Viuia.

b *Patrimonialem.* scilicet priuatę rei Cæsaris. nam fiscalis non excusatur: vt. j. de excusa. tut. l. coloni. quæ est cõtra. Vel hic de perpetuo: ibi de temporali colono, qui potest se remouere à cultura.

c *Alium.* vt militem: vt. ff. eo. l. militiæ armatæ. Et nota q̃ his casibus ipso iure non tenet datio: sed quando potest datus se excusare, tenet decretum: nisi se excuset. hic, & si vellet, non potest. & facit ff. de iure immu. l. semper. §. coloni. & §. conductores. Iteꝫ no. hic q̃ quidã nõ possũt esse tutores nisi testamẽtarij, vt ecce serui: vt. ff. eo. l. in seruili. Iteꝫ nõ municipes: vt. ff. de tu. & cura. da ab his. l. iij. & de test. tu. l. quæro. in prĩ.

*Seruus tutor esse non potest nisi testamentarius.*

d *Nuncupatione.* id est nominatione.

*QVANDO MVLIER tutelæ officio fungi potest.*

*Quod quandoque permittitur: vt infra eo. l. ii. & iii. regulariter cõtra: vt infra eo. l. i.*

*TVtelam.*] CASVS. Ad administrandam tutelam pupillorum masculus nõ fœmina vocabit: quia tale munꝰ excedit infirmitatẽ eiꝰ sexus. Viuia.

e *Officium est.* vt &. ff. de test. tut. l. iure nostro. nisi à principe impetret: vt. ff. de tute. l. fi. & facit ad. l. istã. ff. de reg. iur. l. ij. & de postu. l. j. §. sexum. & de eden. l. pe. & ad Velleia. l. j. & supra de arb. l. fi. & ff. de sta. ho. l. ĩ multis. Sed cõtra. ff. de neg. ges. l. qui aliena. §. quanq̃. sed ibi nõ fuit tutrix, licet pater eam rogauerit de filiis.

†*Pro hac. l. facit. c. ex parte. cum glos. extra de appel.*

*Mires.*] CASVS. Mulier si vult administrare tutelam filiorum, potest, si hoc impetrauerit à principe: & ei confirmetur. antequam tamen fiat confirmatio, iurare debet se nõ venturam ad secundas nupt. quo subsecuto, si nubat, omnia bona mariti secundi erunt obligata pupillo. ab initio autem electionem habet vel nubere, & nõ administrare: an econtra. tunc demũ autem mulier ad tutelam admittitur, cum nullus tutor testamentarius neque legitimus supereſt, vel remouetur vt suspectus, vel se excusauit propter animi vel corporis impedimentum: & tunc si mulier magis velit nubere quàm esse tutrix, audienda est: & prefectus cum prætore tutoré dabit: in prouinciis rectores earũ seu iudices ex inquisitione tutores dabunt. Viuia.

f *Postulant.* à principe vel præside prouinciæ: vt &. ff. de tu. l. fi.

CVrator adolescenti ordinatus, post inchoatam litẽ nõ potest sub prætextu specialis curatoris à se[a] nominati aut litẽ cõtestatã deserere, aut ab administratiõe se subtrahere. Dat. IIII. Kal. Octob. Cõstãtinop. Eucherio & Syagrio Conss.

*Principis colonus nec alius priuilegiatus debet tutor dari. Saly.*

XIII. Impp. HONO. & THEODO. AA. Monaxio præfe. vrbi. B

NE magistratuum vlterius procedat licentia: plenius designamus, ne patrimonialẽ [b] colonum, siue alium, [c] qui priuilegio ab hac nuncupatione [d] defenditur, tutelæ muneris adstringat officium. Dat. *Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. Conss.

*TITVLVS XXXV.*

QVANDO MVLIER tutelæ officio fungi potest.

*Mulier de iure communi non potest tutelæ officio fungi. Salyce.*

I. Imp. ALEXANDER A. Otaciliæ.

TVtelam administra re, virile munus est, & vltra sexum fœmineę ifirmitatis tale officiũ est [e]. PP. X. Ka. Octo. Iuliano. II. & Crispino Conss. C

*Olim mater non poterat esse tutrix nisi per priuilegium impetraret, & renunciaret secundis nuptiis, & Velleiano & omni alio auxilio: & habet hoc locum in matribus tam legitimorum, quàm bastardorum. hoc dicit cum. l. seq. Bald. Vel sic: Mater ætate maior, ad tutelam filii iure isto non poterat peruenire existente testamentario vel legitimo: & eis deficientibus si volebat hoc impetrare, debebat iurare quòd ad secundas non transeat nuptias: & si postea secundas ineat nuptias, bona huius secundi mariti obligantur filiis pro administratione tutelari. & quando mater secundas præeligit nuptias, de alio tutore per iudicem filiis debet prouideri. Salyce.*

II. Imppp. VALENTINIANVS, THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano. P. P. D

MAtres † quæ amissis viris tutelam administrando- rum negotiorum in liberos postulant: [f] priusquam confirmatio [g] officij talis in eas iure eueniat, fateantur actis [h] sacramento præstito, ad alias se nuptias non venire. ℣ Sane in optione huiusce modi nulla cogatur, sed libera in conditiones quas præstituimus, voluntate descendat. nã si malunt alia optare matrimonia, tutelam administrare nõ debent. ℣ Sed † ne sit facilis in eas [i] post tutelam iure susceptam irruptio: bona eius primitus, qui tutelam gerentis [k] affectauerit nuptias, in obligationem venire, & teneri obnoxia rationibus [l] paruulorum præcipimus: [m] ne quid incuria, [n] ne quid fraude depereat. ℣ His illud adiungimus, vt mulier si ætate maior est [o], tunc demũ petendæ tutelæ ius habeat, cum tutor vel testamentarius vel legitimus defuerit, vel priuilegio à tutela excusetur, vel suspecti genere summoueatur, vel ne suis quidem pro animi aut corporis valetudine administrandis facultatibus idoneus [p] inueniatur. ℣ Quòd si fœminę tutelas refugerint, & præoptauerint nuptias: tunc demum vir illustris prefectus vrbi, accito prætore, qui impertiẽdis tutoribus præsidet, siue iudices qui in prouinciis iura restituunt, de alio ordine per inquisitionẽ dari minoribus defensores iubebunt. Dat. XII. Kal. Febr. Mediolani, Valentiniano. A. IIII. & Neotherio Conss.

IN AVTHENT. de hære. ab intest. §. ex his. coll. IX. consti. j.

*Mater & auia renuncians inter acta nuptiis & Velleiano (non extantibus testamentariis) præfertur legitimis & datiuis, fœminis aliis interdictis. Salyce.*

MAtri [q] & auiæ [r] secundum ordinem [s] tutelam [t] etiam ambos admittẽdos, cũ nõ sit cautũ q̃ auia ꝑ legitimos repellat secũdũ hoc si erit mater & auus, ꝑponitur auus paternus, cũ sit legitimus: sed si erit pater & auia, ęqualiter admittuntur: cũ ille vt legitimus, illa ꝑ auth. admittatur. Nec ob. quod dicit in fi. hic, solos testamentariis eas præcedẽtibus: quia est sensus. i. non legitimi transuersales. superiores autẽ admittãtur vt olim: vt in cor. huius auth. ibi, hoc enim seruantes &c. & bene probat in nouel. eo. tit.

*Matri.* legitime vel naturali: vt in authẽ. vt sine prohi. ma. col. vij. &. j. e. l. fi. in fi. Sed quid si est mater, & pater? Dicunt ꝑferri patrẽ quasi legitimũ: vt in. l. ij. &. l. fin. in fin. Item quid si est auus & auia? Dicũt q̃ auus præcedit: datiui autẽ & legitimi eas sequũtur.

*Auiæ.*] CASVS. Dicitur in. l. eo. dicis q̃ mulier tũc demum admittitur ad tutelam, cum nullus alius legitimus eã præcedit. hic dicit q̃ mater & auia præcedũt tutores legitimos, & mater priꝰ quàm auia admittitur. hoc tamen ita, si cõsiudice renũcient secundis nup. & senatusconsulto Velleiano. & soli testamentarij eas præcedunt: datiui autẽ & legitimi eas sequũtur.

*Auiæ.*] CASVS. Dicitur in. l. eo. dicis q̃ mulier tũc demum admittitur ad tutelam, cum nullus alius legitimus eã præcedit. hic dicit q̃ mater & auia præcedũt tutores legitimos, & mater priꝰ quàm auia admittitur. hoc tamen ita, si cõsiudice renũcient secundis nup. & senatusconsulto Velleiano. & soli testamentarij eas præcedunt: datiui autẽ & legitimi eas sequũtur.

g *Confirmatio.* i. autẽtice firmiter possit gerere ꝑ decretũ: vt in authẽ. vt hi q̃ obblig. §. fi. col. vij.

h *Actis.* in sua prouincia. & est fic. ff. de his qui ꝛc. æta. l. ij.

i *In eas.* s. nuptias.

k *Gerentis.* s. mulieris.

l *Rationibus.* scilicet præteritis.

m *Præcipimus.* vt &. j. in quibus cau. pig. ta. contra. l. si mater. & in auth. de nup. §. si autem tutelam. coll. iiij.

n *Incuria.* id est per negligentiam.

o *Maior est.* vt. ĩ. de legi. tu. l. fi.

p *Idoneus.* cum non est idoneus, non videtur esse: vt &. ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. j. §. & quidem. Et no. q̃ per authen. hic posita hæc lex in multis corrigit. Primo, quia hodie non est necesse principẽ adiri. Secũdo quia nõ oportet eas rare. Tertio, quia moiores pœnas patiũtur vt habes. ff. de secũ. nup. authen. iisdem pœnis. Quarto, qa hodie legitimi nõ præcedunt eas

q *Matri.* legitime vel naturali: vt in authẽ. vt sine prohi. §. j. in fin. §. col. vij. &. j. e. l. fi. in fi. Sed quid si est mater, & pater? Dicunt ꝑferri patrẽ quasi legitimũ: vt in. l. ij. &. l. fin. in fin. Item quid si est auus & auia? Dicũt q̃ auus præcedit: datiui autẽ & legitimi eas sequũtur.

r *Auiæ.* hoc est nouum de auia: mater enim etiam per legem Codicis admittebatur.

s *Secundũ ordinẽ.* cum primo mater, secundo auia admittatur.

t *Tutelam.* an idem in cura? Quod videtur, vt in authen. vt sine prohi. ma.

BIU Cujas

prohi.ma.§.quia vero matribus. &.§.quia vero multam.col.vij. Item eadem est æquitas. arg.ĩ.ad. l.Fal.l.fi. Item authen.illa, vt sine prohi. ma. generaliter prohibet à tutela & à cura creditoré & debitoré minoris.sic ergo & illa,vt sine prohibitione &c. generaliter videtur excipere,vt ex illius contextu euidenter apparet.s.vt sine prohibitione &c.& probatur in authen. de filiis ante dota. instr. na. §. cum omnibus.colla.iij. Sed contra. ĩ. de cur.fur. l. cũ repudiante. Sed potest dici correcta per illã authé.vt sine prohibitione. vel in curatore furiosi speciale est,vel aliter esse nó posset, quia & forte minor erat: & sic prima placet opinio.

ante agnatos subire permittimus, [a] si ĩter gesta [b] nuptiis aliis & senatusc5sulti Velleiani [c] auxilio renunciauerit: solis testamentariis [d] tutoribus eas præcedentibus, legitimis & datiuis postpositis. Defuncti nanque voluntatem præponi volumus. præter has autẽ aliis mulieribus ĩterdicim[e] officiũ tutelę subire.

IN AVTHENT. VT sine prohib. mat. debi. & credi.§. propterea igitur.colla.vij. constit. iiij.

*Primo prohibet, secundo iubet, tertio conseruat. Secunda ibi, sed contractis. Tertia ibi, salua. & breuius summari nõ potest.*

SAcramentũ quidem nõ exigitur, [e] sed cõtractis secundis nuptiis [f] expelli eã à tutela [g] cõuenit: salua minoribus omni alia (prout iuris est) cautela. [h]

IN AVTHENT. col.& constit.quibus supra.

*Matris debitum nõ impedit eius tutelam, etiã si sit naturalis tantũ: agere tamen debet omnia quæ in legitimis sunt definita.*

ADhæc, & si debitum inter ipsam & filios quoquo modo vertitur: tutela materna non ideo minus [i] admittitur, debito in sua natura durante. [k] Potest etiam mater naturalium filiorũ tutelã agere, omnia agens quæcunq; in legitimis definita sunt filiis.

*Etiam filiis naturalibus tantum matres possunt esse tutrices omnia faciendo quæ in legitimis sunt cauta. Salyce.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto præto.

SI pater secundum nostram cõstitutionem [l] naturalibus liberis in his rebus quæ ab eo in eos profectæ [m] sunt, tutorem non reliquerit, mater autem voluerit eorum (siue masculi sint, siue fœminæ) subire tutelam: ad exemplum legitimę sobolis liceat ei hoc facere, quatenus actis sub competente iudice interuenientibus, iuramentum antea præstet, quòd ad nuptias non perueniat, sed pudicitiam suam intactam conseruet: & renunciet senatusconsulti Velleiani præsidio, omníque alio legitimo auxilio, [n] sũamque substantiam supponat: & ita filiorũ suorũ vel filiarum naturaliũ tutricem eã existere sancimus. ℣ Omnibus quæ pro matribus & liberis earum ex legitimo matrimonio progenitis, diualibus cõstitutionibus cauta sunt, in huiusmodi matrib[o] obseruãdis. Si enim in filiis iustis, in quibus & testamẽtariæ & legitimæ sunt tutelæ, & tamẽ matribus, his deficiẽtib[o], ad prouidẽtiã filiorũ suorũ venire cõceditur: [o] multo magis in his casibus, in quibus nec testamẽtariæ nec legitimæ sunt tutelæ, & matres ad tutelam admittuntur, eas præferri oportet cognatis, quæ ad tutelam vocantur, & ita demum ad tutelam vocari, si matres aut excusentur, aut non sint idoneæ. Et hoc quidem in filiis iustis. In naturalibus autem, quia non habent legitimas tutelas, sed ex sola matre naturalium filiorũ tutelã agere, omnia agens quæcunq; in legitimis definita sunt filiis, ideo & in his matres ad tutelam admittuntur, & præferuntur

### IN QVIBVS CASIBVS TVTOREM vel curatorem &c.

*Dic vel pro id est. nam nullum casum sub hac rub. ponit, quo habenti tutorem detur tutor, secundum quosdam: sed certe ponitur. ff. de excu.tut.l.propter litem.& datur intelligi infra eod. l. propter. Item no. hic secundum Ir. quòd nouo iure vbicunque his legibus tutorẽ habenti tutor dabatur, nõ tutor datur, sed curator ei adiungitur: vt instit. de auctor. tut. §. fina. Hug.*

SI in locũ.] *CASVS.* Tutor erat reipublicæ causa absens, interim dat[o] est tutor. eo reuerso suscipiet tutelam: consulte tamen faciet curator si faciat eũ compelli per iudicem: vt administra. tute. pu. suscipiat.

a *Ad tẽpus.* hoc nõ expresso. alioquin cõtra: vt. ff. de reg. iur. l. actus.

b *Estis.* curatores: vt instit. de cur. §. iteꝝ in locum. sed & tutores possunt dari, si hoc iudici sedeat: vt. ff. de tut. l. qsitum. & de suspec. tut. l. iij. §. si quis abfuturus. licet quidã exponãt in l. illa tutor. i. curator.

c *Pertineant.* nec enim vacationẽ aliquam anni habet: vt instit. de excusa. §. iteꝝ hi qui reipublicæ. nec etiam fuit finita tutela ꝓpter absentiã, & sic modo est eadẽ. nec interim quæsiti liberi eũ excusant: nec potest cõueniri interim directa actione tutelæ: vt. ff. de suspect. tut. l. iij. §. quod si quis. & de excu. tuto. l. Titius. sed vtili sic: vt. ff. de tute. & ra. distr. l. si tutor reipublicę. ĩ prĩ. &. ff. de suspec. tut. l. iij. §. si quis abfuturus. secus autem si in locũ eius qui adhuc non est tutor, quia in diem vel sub conditione datus sit, alius detur: quia ille desinit aduenientе conditione. a Vel dic vt instit. de Attiliano tutore. §. j.

d *Consultius.* i. consulte. ne quasi de culpa: quia si deferat, redargui possit: vt arg. ff. de admi. tuto. l. tutores. §. qui se. vel certiorabit necessarios impuberis: vt. ff. de eo qui pro tu. nego. ges. l. j. in fi. Alij dicunt ꝙ ex vrbanitate, arg. ĩ. de interdi. ma. l. iij.

e *Compellatur.* captis pignoribus: vt instit. de satisd. tut. §. pen. & facit infra de peri. tut. l. fin.

POtuit.] *CASVS.* Si pupillus plures habeat tutores, & vnus se excusauit: in locũ eius subrogabitur alius, qui vltra tẽpora pubertatis administrare nõ cogetur: licet curator deĩ, nõ tutor.

f *Dare.* scilicet curatorẽ vel tutorem: vt. ff. de testa. tut. l. si quis sub conditione. §. fin.

g *Non adstringeris.* vt. j. quãdo tuto. vel curato. esse desi. l. j. &. ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. curatorem.

PRopter.] *CASVS.* Si pupillus tutorem habens, diffusum habeat patrimonium, & in pluribus locis constitutum: si solus non sufficiat, adiungi poterit ei curator.

h *Constitutum.* in eadem tamen prouincia: aliàs etiam tutor ei adiungitur: vt. ff. de excusa. tuto. l. propter litem. §. fin.

i *Curatores.* Not. curatores: vt &. j. de excu. tut. l. testamento. & ff. de adminis. tu. l. tutores qui post. §. rerum. & est ratio quare nõ tutor: vt no. j. l. proxi. quandoq; tamen etiam tutores dantur: vt si in alia prouincia res sint remotæ vltra centesimũ lapidẽ: vt. dd. ꝓpter. & sic etiã potest intelligi. d. §. rerũ. Itẽ & quãdo testamẽto datus erat sub cõditione, vel ex die, & similibus: vt. ff. de testa. tu. l. si quis sub cõditione. &. j. eo. l. licet. Item & quãdo trãsfuga est primus tutor. Itẽ quando furiosus factꝰ fuerit. ff. de tut. l. si quis tutor. &. l. cũ plures. Itẽ in alio. j. eo. l. fi. Item ĩ alio j. ad Tertull. l. omnẽ. & in authen. de nup. §. si autẽ tutelã. colla. iiij.

*a Nõtamẽ cessabit sua administratio, nisi prꝰ hic satisdederit. ar. l. si ꝑpuberi. ff. de tut. & curato. da. ab his. & arg. hic notatorum in glo. dicit Salyc. coadiutorẽ datũ episcopo, eo mortuo cessare: quia iã supuenit administrator legitimꝰ. scilicet capitulũ. vide ca. 1. de cle. ægro. lib. vi.*

B

C

D

LIcet.] *CASVS.* Quãuis regula sit ꝙ habenti cur. tu. dari nõ potest, fallit tamen ĩ casu cũ in locũ suspecti, cõuicti, & remoti, vel defũcti, vel relegati, alius subrogatur.

k *Non potest.* vt. ĩ. qui pe. tu. l. cũ iure. & qui da. tu. vel cu. posl. si fororis. & instit. de cur. §. interdum. & hoc regulariter. tamẽ &c. vt sobiicit in exẽplis: vt. ff. de testa. tut. l. si quis sub cõditione. Itẽ fallit in aliis: vt no. ĩ. l. proxi. Sed quæ est ratio ꝙ habenti tutorem curator adiungitur, sed nõ tutor: vt hac. lꝰ Rñ. datus tutor plenitudinem potestatis habet in pupillũ, & eius res: vnde ille superueniẽs nõ posset habere eãdem plenitudinẽ: quam curator nõ appetit: & sic potest adiungi, vt patet: quia tutor datus auctorizat in aditione hereditatis, & non curator: vt. ff. de app. l. cũ in vna. §. tutor. Item quia tutor personæ, & per consequens rebꝰ oĩbus datur: vt instit. qui testa. da. tu. poss. §. certe. & de excusa. tut. §. ditus. Sed curator rebus tantũ: vt supra de nup. l. in copulandis. Item quæ est ratio, quòd habenti curatorem potest alius curator adiungi: vt. ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. ventri. §. fin. & nõ habenti tutorem tutor? Resp. ex prædictis ratio colligitur.

l *Excusati.* ad tempus, secundum quosdam: quod non placet.

m *Defuncti.* ciuiliter, vt deportatus: & sic remanet tutor: & sic non fallit regula.

CVm ob.] *CASVS.* Cum pupillo habenti tutorem obuenit aliquod augmentum, puta hæreditas, ratione cuius datus erat curator, vel adiunctus: nunquid ideo primus desinit esse tutor, quòd alius sibi adiunctus est? Dicitur quòd non. & si adiunctus tempore finitæ tutelæ sit soluendo: licet postea factus sit non idoneus, periculum ad primum tutorem non pertinebit. Viuianus.

n *Non prius.* scilicet quàm adiungendi dentur. hæc est falsa. Dic ergo, non prius, scilicet per hoc, quàm si non adiungerentur: vt. ff. de administrat. tuto. l. quotiens. §. fina. & non curatores: sed & tutores dari possunt: vt dixi supra eodem. l. propter.

o *Dati.* scilicet prius.

p *Si is.* scilicet curator, vel tutor adiunctus tibi tutori.

*Finita*

### TITVLVS XXXVI.

### IN QVIBVS CASIBVS tutorem vel curatorem habenti, tutor vel curator dari potest.

*Curator datus in locum absentis, eo reuerso deponit officium. hoc dicit. Bald. Vel sic: Tutor vel curator datus loco absentis reipublicæ causa desinit illo reuerso. Salyce.*

I. Imp. ANTONINVS A. Tiberiano & Rufo.

SI in locum eius tutoris ad tempus a dati estis, b qui reipublicæ causa aberat, ĩsque iam finito munere quod ei iniunctum est, abesse desiit: quin ad eius officium curámque pertineant c negotia pupillæ, ambigere nõ debetis. Sed consultius d feceritis si præsidẽ prouinciæ virum clarissimum adieritis, vt is ad administrationẽ tutelæ cõpellat. e PP. VIII. Kal. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Curator datus in locum tutoris eatenus durat curator, quatenus duraret tutor. h. d. Vel sic: Curator datus impuberi, non durat post pubertatem. h. d. Bald. Vel sic: In locum tutoris excusati potest curator dari: cuius officium finitur pubertate pupilli. Saly.*

II. Imp. ALEXANDER A. Valentiniano.

POtuit quidem & debuit cõpetens iudex in locũ excusati tutoris, licet pupillus alios quoscunq; haberet tutores, curatorem dare. f ∇ Quanuis autẽ curator cum aliis in locum excusati tutoris substitutus sis: tamen periculo administrationis vltra pubertatis tẽpora non adstringeris. g PP. V. Id. Iun. Modesto & Probo Conss.

*Curator adiungitur causa cognita. h. d. Bald. Vel sic: Propter latitudinem seu diffusionem patrimonii curator potest adiungi curatori. Salycetus.*

III. Idem A. Hylæ.

PRopter late diffusum, id est in diuersis locis constitutum h patrimonium, vel quòd solus administrationi non sufficias, an tibi tutelam administranti adiungi aliquos curatores i oporteat: præses prouinciæ, si te nõ sufficientem deprehenderit, æstimabit. PP. VIII. Id. Decembr. Pompeiano & Peligno Conss.

*Loco tutoris remoti, defuncti, vel relegati, alius debet substitui. Saly.*

IIII. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Euploio.

LIcet tutorem habenti tutor dari nõ potest: k tamen certis ex causis alius idoneus substitui sententia competentis indicis solet in locũ suspecti qui conuictus ac remotus est, & in locũ excusati, l vel defuncti, m vel relegati tutoris. PP. Idibus Mart. Seculare. II. & Donato Coss.

*Licet alius adiungatur, primus nõ liberatur. Bald. Vel sic: Propter augmentum facultatũ, tutori curator solet adiungi: tutor tamen non tenetur de gestis à curatore existente soluendo tempore finitæ tutelæ. Saly.*

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Zenoni.

CVm ob augmẽtũ facultatũ curatores adiũgi soleãt, nõ prius n dati o tutores ab administratione eorũ liberanẽ. ∇ Sanè si is p qui administrauit, tẽpore

BIU Cujas

finitæ tutelæ [a] fuit soluendo: secuti temporis periculum [b] ad te [c] pertinere non potuisse, manifestum est. Dat. III. Kal. April. CC. Coss.

*TITVLVS XXXVII.*

DE ADMINISTRATIONE tutorum, vel curatorum, † & pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda.

IN AVTHENT. vt hi qui ob. se hab. §. quoniam. colla. vj. constitu. ij.

*Hæc authen. non facit ad. l. C. sed ad secundam partem rubricæ, melius tamen stetisset post. l. tutores. infra eo. & ibi eam legit Cyn. & hoc intendit: Vbi reditus prædiorum sufficiunt pupillo vel adulto, administrator eius non tenetur pecuniam fœnerare, sed cautè recondere. Salycetus.*

NOuissimè [d] cautum est, à curatore [e] pecuniã pupillarem non esse fœnerandam. quod si fecerit, mutui subiacebit periculo: [f] nisi mobilis sit eius substantia, cuius cura administratur. tunc enim curator illud solũ mutuare cogatur, quod ad dispensationem sufficiet adolescentis, eiúsque rebus. quod verò plus est, cautè recondatur: vel nisi ex necessitate hoc fecerit, veluti propter expensas in pupillum faciendas.

*Vnus officialis non tenetur de eo quod fecit alius in alio officio, & non eodem. Bal. Vel sic: Curator adulti non tenetur pro tutoribus præcedentibus, nisi negligentia in exigendo posit ei imputari. Salyce.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Modesto.

FRustra times administrare res adolescentis cuius curator es, ne ex hoc aliquis existimet commune periculum prioris temporis [g] te recepisse: sed ea quæ agenda putas, age: & (quod magis interest omnium partium [h]) insta vt iudex inter te & tutores datus, quamprimum partibus suis fungatur. PP. XII. Kalend. Octob. Albino & Aemiliano Coss.

*Pro vniuersali curatione non potest agi nisi finito officio. Bal. Vel sic: Durãte officio curæ, non agitur vt administrationis vniuersalis ratio reddatur. Saly.*

II. Iidem. AA. Timoni & Elpidophoro.

ADuersus curatorem adolescentis, cui collegæ dati estis, quamdiu administratio cõmunis durat, exerceri iudiciũ non potest. [i] PP. II. Kalend. Maij, Apro & Maximo Coss.

*Expensa legitimæ in pupillum factæ, veniunt in rationibus computãdæ, licet per iudicem tunc non fuerint decretæ. Salyce.*

III. Imp. ANTONINVS A. Eumoso.

SVmptus in pupillum tuum necessariò [k] & ex iustis, honestísque causis iudici, [l] qui super ea re cogniturus est, si probabuntur [m] facti: accepto ferentur, [n] etiam si præ-

uendo: vel verius vt suum habeat: vt infra de vsur. pu. l. j. & iij. & iij. Interest & vestra, ne incidatis in actionem negotiorum gestorum quasi ex negligentia: vt infra eo. l. debitoribus.

*Duersus.* ] CASVS. Si ex duobus curatoribus alicuius adulti alter alterum nondum finita curatione administrationis iure velit conuenire: an possit, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

in protutelæ cõtraria. Sed distíngue latius, aut cœpit quid debere tutor vel curator ante tutelam vel curã, vt ex mutuo & furto: & cõuenitur etiã durante officio: vt instit. de auct. tuto. §. fin. & ff. de testa. tut. l. si plures. & j. de excusa. tuto. l. neq; à tutela. & l. cp res. aut post, & tunc in tutela, aut de his quæ ad eũ nõ pertinent, & sic nascitur, sed nõ intẽtatur: vt in rapina, vel mutuo, vel furto: licet dicãt quidã non intẽtari p se, sed per datũ curatorẽ liti. aut pertinẽt: & sic nec etiã nascitur actio tutelę: vt. ff. de tut. & ra. distra. l. si tutor. in fi. & l. fi. & l. si cũ adhuc. aliàs, si cũ tutore. in prĩ. & l. cũ tutor. & l. nisi. in prin. & de admi. tu. l. cũ plures. licet quidã dicãt actionẽ tutelæ nasci, sed nõ intẽtari, quibus obstat. d. l. fi tutor. Sed videt nasci, & etiã intẽtari: vt. ff. de admi. tut. l. iij. §. ij. in fi. sed ibi extra iudiciũ inquirit rationẽ vnus ab alio. Sed si postea nascitur, vt dixi: vnde nascit? Rñ. ex tutela præcedẽti: sic aliàs ex cõtractu dudũ inito postea nascitur, vt not. ĩ. de rerũ permu. l. ex placito. In curatore vero dic cp omnes nascuntur & intentãtur, nisi actio vtilis negotiorum gestorum pro generali ratione reddenda, vt apparet ex solutione cõtrariorũ prædictorum. & facit ad. l. istam. ff. de procu. l. qui proprio. §. fi. & l. qui duos.

*Tutor an posit à pupillo conueniri durante officio.*

*Actio quãdoq; nascitur ex contractu dudũ inito.*

SVmptus. ] CASVS. Si pupillus finita tutela fructꝰ quos tutor percepit, petat, & dicat se ĩ eo multa impẽdisse: an expensæ veniant in cõputationẽ, quæritur? Dicitur cp sic, licet de his refundendis decretũ iudicis nõ interuenerit: quòd iustitia, nõ auctoritate iudicantis, quod bona fide erogatũ est, debetur. Viuianus.

a *Finita tutelæ.* vnde non poterat fieri suspectus à te, cum soluendo esset: vt infra de diui. tu. l. ij.

b *Temporis periculum.* quo factus est non soluendo. & facit supra de proba. l. ex persona.

c *Ad te.* tutorem. prius est enim cõueniendus qui administrauit augmẽtum, q̃ primo dati, qui non gesserunt augmẽtum, etiam si ante desiit esse soluẽdo: vt hic, & ĩ. si tut. nõ gess. l. fi. de diui. tut. l. j. & l. fi. Sed contra. ff. de admi. tut. l. Lucius. ij. §. Sępronij. in fin. §. vbi & non gerentem dicit ab initio cõueniri: sed ibi nullo modo erat diuisa, vel erat à se: vt. ĩ. de diui. tut. l. ij. in fin. hic autẽ quodammodo ab ipso iudice, vel à lege: nam adiunctus postea, prima bona administrare non solet: vt dicta. l. quotiens. §. constat.

*DE ADMINIstratione tutorum vel curatorum, & pecunia pupillari fœneranda, &c.*

*Lege authen. nouissimè. hic super rubrica: quia dicit de pecunia pupillari fœneranda: sed alii legũt infra eo. l. lex. vel infra de vsur. pu. lo. legit infra eo. in fin. alii infra eo. l. tutores.*

NOuissimè. ] CASVS. Lex. C. dicit cp tutor debet fœnerare pecuniam pup. cp si fœneret, tenebitur pupillo de mutuo, nisi in mobilibus esset substantia: quia tunc esset fœnerãdum quantum sufficeret ad expensas pup. & familiæ eius. illa pecunia quæ nõ fœneratur, diligenter custodiẽda est. si tota nõ sufficit ad expẽsas pup. tota fœnerabitur.

d *Nouissimè.* sumitur ex corpore, vt hi qui ob. se ha. per. res mi. §. quoniam autem. col. vj. & distinguitur ibi plenius, vtrum pupillus habeat sufficientem reditum prædiorum, vt tunc non fœneret: aliàs sic.

e *A curatore.* large ponitur, etiam vt comprehendat tutores.

f *Periculo.* etiam fortuiti casus: quia culpa præcessit casum, aliàs periculum. i. culpa tantũ præstatur: vt infra ar. tu. l. ij. & infra eo. l. debitoribus. Sed nunquid vsura ad eum pertinet? Videtur cp sic: vt. ff. de reg. iur. l. secundum naturam. Sed arg. contra. ff. de nego. gest. l. si negotia.

*Frustra.* ] CASVS. Tutor pupilli male administrauit res pupillares. facto eo adulto, datus est ei curator, qui timet administrare curam adulti, ne succedat in periculum administrationis temporis præcedentis. dicit imperator cp frustra timet, sed curam administret: & faciat quod interest tutoris, pupilli & sua: & tutorem ex male administratis conueniat: & qualiter interfit istorum, non aperit lex. tu dic pupilli interest, ne lapsu temporis fiat debitor non soluendo: tutoris interest, vt conueniatur, & liberetur ab vsurarum cursu, nec per negligentiam incidat in nego. gest. act. Viuianus.

g *Prioru temporis.* quo pupillus fuit. quod videbatur: quia successerat in administratione, sic & in periculo: sed non est verum. fa. infra quando ex fac. tuto. l. j. & ĩ. de proba. l. ex persona.

h *Omnium partium.* scilicet tutorum, adolescentis, & vestra. nam tutorũ interest, ne processu temporis fiat immemor. Vel melius, vt liberetur, & in vsuris non grauetur: vt. ĩ. si aduer. sol. l. j. Adolescentis interest, ne processu temporis fiat tutor non sol-

i *Non potest.* vt reddat rationem totius administrationis: vt. j. eo. l. rationes. & ff. de admini. tut. l. actus. Sed contra. ff. de tut. & ra. distr. l. nisi. §. cum furiosi. sed ibi furiosi non adolescentis erat curator. & est ratio: vt ibi notatur. Item contra in eo. titu. l. fi cum adhuc. aliàs si cum tutore. §. cũ curatore. ff. rem pu. sal. fo. l. non quasi. §. hanc stipulationẽ. sed ibi non vt ratio totius administrationis reddatur, agitur per actionem negotiorum gestorum, sed ex stipulatione rem pup. sal. fo. Item contra. ff. de adminis. tut. l. cum curatore. Item contra in eo. titu. l. si cum adhuc. sed nec ibi agitur negotiorum gestorum vt ratio reddatur totius administrationis, sed furti, vel damni iniuriarum. Item contra ff. de cõtra. act. tu. l. j. §. finito. sed ibi de cõtraria, non directa dicit: sed & non de tota administrationis ratione ibi tractatur: sed tantũ de quodam impẽso ab ipso curatore. sed certe immo de directa ibi dicit. Sed dic vt ĩ. l. cũ curatore. modo no. vel ibi

k *Necessariò.* puta in alendo.

l *Iudici.* no. iudici. sic. ĩ. de condic. ob tur. cau. l. j.

m *Probabuntur.* à te tutore.

n *Accepto ferentur.* id est computabuntur, siue rehabebuntur,

nisi certum salarium pro hoc erat ei cõstitutum: vt.ff.de admini. tuto.l.à tutoribus. §. fin.

a *Interpositum.* nam expedit quandoque non interponi: vt infra de ali. pu. præstan.l.ij.

b *Auctoritate.* sic.ꝫ.si mi.ab hære.se ab.l.j. Accursius.

*Nisi.*] CASVS. Libertus si pecuniam pupilli sui nõ deposuerit, vel in emptionem prędiorum collocauerit: sed in vsus suos conuerterit: ad præfectũ vrbis remittetur puniendus. Vel dic quòd mulier proponit talem quæstionẽ de curatore filij sui, qꝑ curator filij sui, qui patris erat libertus, debebat pro filio suo pecuniam, nec eam deposuit, nec in prædiorum cõparationẽ cõuertit: an sit puniẽdus, quæritur? Dicitur quòd sic.

c *Filiæ tuæ.* ô mulier quæ es mater.

d *Prædiorum comparationem.* nisi sit modica summa: vt.ff.eo.l.ita autem. & ad hoc.ff.eo.l.tutor qui.§.si post. & §.si deponi.&.j.l. proxima.

e *Puniendus.* vt infra eodem.l.si liberti.&.ff. de suspec.tut.l.ij.&.iij. §.tutor.&.§.tutores.& instit.de suspe.tut.§.libertus.

*Frustra.*] CASVS. Si tutor factus fuerit debitor pupilli ex mala administratione: & curator ei datus tutorem conuenerit, & cõdemnari fecerit, nec ille parère vult iudicatis: quia timet, si soluat, & adultus perdat, quòd possit restitui aduersus solutionem: & propter hoc soluere condemnationem contradicit: an sit audiendus quæritur? Dicitur qꝑ non: cũ exacta pecunia auctoritate iudicis possit deponi. Accursius.

† *Concor. cũ hac.l. gl. in ca. placuit. super verbo, causa. 6. q. 6.*

f *Iudicatum.* i. satisfacere pro iudicato. timebant enim tutores, qꝑ si soluerint minori, & pecunia non verteretur in vtilitatem pupilli, qꝑ ipsi nõ essent liberati, & quòd minor restitueretur in integrum. Respon. ad hoc impera. qꝑ tutores possunt deponere eam in sacra æde.

g *Detrectant.* timentes restitutionẽ: vt.ꝫ.si aduer.sol.l.exemplo.

h *Præsidis.* & sic non restituetur: vt.ff. de mino.l. ait prætor.§. quid tamen.

i *In depositi.* donec inde ematur prædium, vel aliàs expendatur in necessarios vsus adolescentis.

*Non est ignotum.*] CASVS. Tutor vel curator pupilli vel adulti calumniosè nomine pupilli aduersus aliquẽ actionẽ instituere non debet: quod si fecerit, condemnandus est aduersæ parti in expensis: quia prætextu pu. calumniosa actio instituenda non est. Viuianus.

k *Condemnari.* in expensis. sic infra vnde vi. l. meminerint. in fin. l.

l *Eorum.* pupillorum, vel adultorum.

toris decretum de dandis eis nõ sit interpositum. [a] id nanque, quod à tutoribus siue curatoribus bona fide erogatur, potius iustitia, qꝑ aliena auctoritate [b] firmat. PP. XIIII. Kal. Sept. Duobus & Aspris Coss.

*Libertus tutor debet à se exigere quod debuit: aliàs remouetur vt suspectus, & venit puniendus. Salyce.*

IIII. Idem A. Proculæ.

NIsi eam pecuniam quam cõstiterit libertum paternum tutorem filiæ tuæ [c] rationi eius debere, vel deposuerit, vel in prædiorum cõparationem [d] conuerterit: remittitur ad præfectũ vrbi, secundũ ea quæ constituta sunt, arbitrio eius puniẽdus. [e] PP. XII. Kal. Octob. Antonino. A. iiij. & Balbino Coss.

*Tutores quondam non iustè recusant soluere adulto, cũ possint auctoritate præsidis, vel eius præcepto. Vel sic: Non debet retractari solutio debiti quæ potest iustè fieri. Sal.*

V. Idem A. Rufino.

FRustra tutores quondam adolescentium, quorum curam administras, iudicatum [f] facere detrectant, [g] cum exacta pecunia possit auctoritate præsidis [h] in depositi [i] causam haberi. PP. Kal. Iun. Læto. II. & Cereale Coss.

*Sub prætextu vel velamine officii, non debet calumnia cõmitti. Bald. Vel sic: Tutores vel curatores qui instam causam litigandi non habuerint, licet alieno nomine egerint: proprio tamen nomine debent in expensis condemnari. Saly.*

VI. Imp. ALEXANDER A. Paconio.

NOn est† ignotum, tutores vel curatores adolescentium, si nomine pupillorum vel adultorum scientes calumniosas instituant actiones, eo nomine condemnari [k] oportere: ne sub prętextu nominis eorũ [l] propter suas simultates [m] securè lites suas [n] exercere posse existiment. PP. VI. Id. Maij, Maximo. II. & Aeliano Coss.

*Contra formam datam à testatore, non debet tutor rem pupilli vendere. Saly.*

VII. Idem A. Valerio.

TVtelam pupillorum tuorum sic administrare debes, ne ędificium quod his relictum est, contra formã alienandi testamento datum vendas. [o] PP. VI. Id. Iul. Maximo. II. & Aeliano Coss.

*Ignorans se tutorem datum, non tenetur: sciẽs verò sic: & de neglectis cõueniri potest cũ aliis. de gestis verò ab aliis cõueniri potest gerẽtib⁹ prius excussis. h. d. cũ glo. Saly.*

VIII. Idem A. Aprili.

ET si scisses [p] te curatorem datum, nec administrasses: cæteris curatoribus, & administrationem peragẽtibus, & sufficientibus damno præstãdo, [q] cõtra te actio dari non potest. [r] Sin autem nescisses te curatorem datum: etiã si soluendo cæteri non sint, damni periculum ad te non redundat. PP. VII. Kalend. Decemb. Alexandro A. III. & Dione Coss.

*Adulta agit contra curatores vt constituant sibi dotem. Bald. Vel sic: Adulta potest petere vt dotetur, curatoribus cessantibus. Salyce.*

IX. Idem A. Inclytæ.

SI curatores habes, [r] híq; dotare te bonis tuis cessant: adito præside prouinciæ impetrabis, vt quod moderatũ [s] est honestæ personæ, præstare cogantur. [t] PP. XVII. kal. Maij, Agricola & Clementino Coss.

*Libertus fraudulenter administrans, remouetur & punitur. Salyce.*

X. Idem A. Rufinæ.

SI liberti eiusdémq; curatoris culpa vel fraude ratio vestra læsa sit: [u] sarciri damnũ

m *Simultates.* id est calumniosas intentationes: vel, id est propter latens odium.

n *Suas.* sciliet tutorum, vel curatorum. & idem in prælatis ecclesiarum. & facit. ff. eodem. l. quotiens. §. sicut. &. ff. manda. l. Quintus. & infra de his qui. vt indi. l. Polla. & infra qui accu. non pos. l. ij.

*Vtelã.*] CASVS. Testator prohibens ne ædificiũ quod extruxerat, alienaret, tutorem filio suo dedit. an tutor alienare possit, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

o *Vendas.* vt &.ꝫ. de re. alie. l. fina. licet aliàs poterant vendere ædificium olim: vt infra eo. l. lex quæ.

*Et si scisses.*] CASVS. Si quis sciens se cum aliis datum curatorem, non administrat: si administrantes soluendo sunt, non tenebitur. si autem ignorabat se curatorem datum: licet alij soluẽdo non fuerint, non ideo hic tenebitur.

p *Et si scisses.* quod pupillus pbare debet: vt. ff. eo. l. quidam dece dens. §. fi. &. l. hoc autẽ. Sed arg. contra. j. de pric. tu. l. si tutor. §. fin. Sed expone vt hic. vbi ergo nullam habet excusationem, statim tenetur ex quo scit: vt hic, &. d. l. quidam. in pri fi. &. j. de suspe. tu. l. ij. & si habet excusationem, aut eam non prosequitur, & ab initio cogitur administrare: vt. ff. eo. l. j. si vero prosequitur, tenetur tunc demum reprobata excusatione, & administrare iussus: vt. ff. eo. l. qui iussus. &. ff. de excusa. tut. l. si is qui tres. §. illa quoque.

q *Damno præstando.* hoc enim in administratis: vt hic. at in neglectis omnes tenentur: & ĩ his, scilicet administratis, in subsidiũ: vt. ff. eo. l. tres tutores. §. nõ solum. &. §. itẽ in eo. & de excusa. tuto. l. quid autem. &. j. si tutor non gesse. l. fina. & supra de transact. l. j. & de proba. l. ex persona.

r *Si curatores habes.* ô adulta.

s *Moderatum.* secundum facultatem & dignitatem: vt. ff. de iure dot. l. quæro. &. l. cum post. §. gener. Et si vltra quàm valeat mulieris facultas constituatur, non valet ipso iure. si autem supra vltra vires, valet: sed restitutio locum habet: vt. ff. de mino. l. si minor. in fi. ex causa. §. in dotis.

t *Cogantur.* scilicet pro dote. & impendia etiam facient nuptiarum: vt. ff. eo. l. curator.

*Si liberi.*] CASVS. Si libertus adulti eiusdẽ curator, seruum adulti manumiserit sine eius cõsensu, vel ab alio per fraudem manumitti passus fuerit, resarciet ei damnum: vel pro modo admissi delicti punietur in corpore. Viuianus.

u *Læsa sit.* quia manumisisti seruũ aliquẽ eo cõsuléte: vt.ꝫ.si aduer. liber. l. quos retrahi. Vel aliàs male gessit aliqd: de culpa quę tenetur

tenetur vtili negotiorum gestorum iure cõmuni, de dolo etiam criminaliter extraordinarie: vt hic subiicit, & dicta. l. quos retrahi. & instit. de suspect. tu. §. libertus. &. ẽ. co. l. nisi. Item nota secundum quosdam ex hac. l. &. j. eo. l. si tutores. quòd aliud est dolus siue fraus, & aliud culpa. sed veritas est quòd in dolo interest culpa: sed non conuertitur.

a *Dedit.* & curator tenetur in defectum.

*Si bonam.*] CASVS. Si tutor in causa pupilli, si bona fuerit, nõ appellauerit sententia lata contra pupillum, vel appellatione interposita eam prosequi non curauit: iudicio tutelæ pupillo tenebitur pro indemnitate pupilli conseruanda. Viuianus.

b *Si bonam.* in mala secus: vt. ẽ. eo. l. nõ est. & ff. eod. l. quotiens. §. plane. & etiam fac. ff. de euic. l. Herennius Modestinus. & ff. man. l. si procuratorem. §. si ignorantes. sed in dubio præsumitur mala: vt in dicta. l. Herennius.

c *Iudicio.* vt & ẽ. si tutor vel cura. l. fin.

*De his.*] CASVS. Tutor ex mala administratione factꝰ est debitor pupilli: in causa decessit pu. successit ei mulier: vult cõuenire tutorẽ, an possit? distinguitur: aut est minor annis, & nõ potest sine tutore, nec numerus liberorum in hoc casu ætatem supplebit: vt si habeat xxij. annos, & tres liberos. si maior, potest. Viuianus.

d *Eorum.* scilicet pupillorum.

e *Successisti.* scilicet pupillis qui habent tutores, vel curatores. Et dic, de his, scilicet agere debes: & hoc si es maior vere non ficte, propter liberos. Vel dic, successisti pupillis qui habent tutorem: & adulto, qui habet curatorem: quod in idem recidit. Tertij dicunt, quòd agis contra tuum curatorem, qui non conuenit tutorem vel curatorem eius cui successisti. quæ vltima non consonat literæ.

f *Implesti.* vere: vt hic. vel etiam ficte: vt. ẽ. qui dare tuto. pos. l. in vniuersis.

g *Fœminis.* nec maribus, nisi ad honores: vt. ẽ. de in integ. restitu. mi. l. eo tempore. & ff. de mino. l. iij. & ff. de mune. & hono. l. ad rempublicam.

*Tutores.*] CASVS. Tutor si conueniat debitorem pupilli: an debeat satisdare pupillũ rem ratam habiturum, quęritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

h *Ad satisdationem.* rem ratam haberi, secundum Ioan. nisi dubitaretur an sit vel duret tutor, vel gestus illi vulgo commissus sit: vt. ff. eod. l. vulgo. Hug. sed certe illa non est cautio rati: sed quòd actor non patietur damnum ob id quòd tutor non sit iudicio sisti: pupillus tamen cauet, & eos defendet: vt. j. eo. l. fin.

ab eo qui dedit, [a] præses prouinciæ curabit: non dubitaturus etiam grauiorem executionem adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, vt puniendum in liberto crimen deprehẽdat. PP. XI. Kal. Augu. Agricola & Clemẽtino Coss.

*Tutor in bona causa tenetur appellare & prosequi. Bald. concor. Salyce.*

XI. Imp. GORDIANVS A. Cæcilio.

SI bonam [b] causam † ea cuius tutor es, habuit, & aduersus latam sententiam nõ appellasti, seu post appellationem prouocationis solennia implere cessaueris: tutelæ iudicio [c] indemnitatem pupillæ præstare debes. PP. Idib. Aug. Gordiano. A. & Auiola Coss.

*Defectus legitimæ ætatis in iudiciis, & rerum suarum administratione, non supplętur ex numero liberorum. Salyce.*

XII. Idem A. Octauianæ.

DE his quæ in fraudem administrationis à tutore gesta, vel negligenter acta à curatoribus eorum [d] quibus successisti, [e] allegas, agere debes: si modò annos legitimę ętatis implesti. [f] neque enim ignoras nõ multum patrocinari fœcunditatem liberorum fœminis [g] ad rerum suarum administrationẽ, si intra ætatem legitimam sint constitutæ. PP. III. Non. Octobr. Gordiano. A. II. & Pompeiano Coss.

*Tutor agens pro pupillo, non tenetur cauere de rato. h. d. cum glossa. Salyce.*

XIII. Idem A. Longino.

ITutores debita pupillaria, seu depositæ reposcentes, ad satisdationem [h] compelli nõ posse, manifestũ est. PP. VIII. Kalend. Maij, Ariano & Pappo Coss.

§. defensionem. &. §. omnem autem. & fac. ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. item. §. actor.

i *Actiones. Non posse.* subaudi, à concuratore. Item nec ab adulto, & hoc si poscatur ratio totius administrationis, sed alicuius capituli potest: non tamen à concuratore, qui administret: alioquin cõtra: vt. ff. eod. l. iij. §. j. sed ab alio: vt dixi supra eo. l. aduersus. sed certe lex illa. ff. eodem. l. iij. §. j. extra iudicium potest intelligi conueniri administrantem à nõ administrante. Item & actio hic personalis à reali distinguẽda est: vt instit. de aucto. tu. §. fin.

*Curator an possit cogi rationẽ reddere officio durante.*

*Durante administratione curator non cogitur rationes reddere. Salyce.*

XIIII. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Clementi.

RAtiones curę administratæ ante impletum quintum & vicesimum annum, durante officio posci iure non posse, [i] manifestum est. PP. prid. Non. August. Philippo. A. II. & Titiano Conss.

*Subscribens se tanquam curator, proprio nomine non tenetur. Bald. Vel sic: De eo quod quis facit vt tutor, vel vt curator, non potest conueniri: nisi proprio nomine se obligauerit. Salyce.*

XV. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Licinio.

SI non subscripsisti quasi fideiussor: frustra vereris ne ex ea intercessione [k], qua † signasti vt curator, [l] olim liberatus (vt affirmas) sententia præsidis, ex officio curatoris conueniri possis. [m] PP. prid. Non. Mart. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Conss.

*Tutor nõ habet potestatem donandi nisi ex causis à iure permissis: aliàs non præbet iustam causam possidendi. Salyce.*

XVI. Iidem AA. & CC. Proculo.

NOn omni titulo res † pupilli potestatem alienandi tutores habent: sed administrationis tantum causa distrahentes, quæ eis venundare licet, iustam causam possidendi [n] comparantibus præstant. Cùm itaque donandi nulla ratione [o] res eorum quorum administrant negotia, potestatẽ habeant: vindicare dominium à possidentibus nõ prohiberis. Dat. X. Kal. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

*Tutelæ officium non prohibet tutorem testari, nec sua donare. Salyce.*

XVII. Iidem AA. & CC. Martiali.

i *Durante.* vt. ff. eod. l. iij. §. j. sed ab alio: vt dixi supra eo. l. aduersus. sed certe lex illa. ff. eodem. l. iij. §. j. extra iudicium potest intelligi conueniri administrantem à nõ administrante. Item & actio hic personalis à reali distinguẽda est: vt instit. de aucto. tu. §. fin.

*Si non subscripsisti.*] CASVS. Adultus in aliquo contractu pro me fideiusit, & curator auctoritatem præstando, non fideiubendo, instrumento contractus subscripsit. nunquid conuentus negotiorum gestorum actio. ab adulto & liberatus, super fideiussione ab eo facta cõueniri possit à creditore tanquam fideiussor, quæritur? Dicitur quòd non.

† *al. quam*

k *Ea intercessione.* intercedebat enim minor, cui auctorabat curator: & quia male fecit, conuentus fuit à minore, sed absolutus à præside. Vel dic, liberatus à cura generaliter. Alij dicunt quòd post curã finitam subscripsit.

† *al. rerum*

l *Curator.* dum curator eras. & sic concor. huic. l. infra quando ex facto tuto. l. j.

m *Conueniri possis.* à creditore. sic &. ẽ. si cert. pet. l. mutuæ. & infra de fideiussoribus. l. si pater.

*Non omni.*] CASVS. Tutor res pupilli distrahere non potest: quasdam tamen distrahere potest, non autem donare: sed si donauerit, eas pupillus poterit vindicare. Viuianus.

n *Causam possidendi.* vt animalia superuacua, & vestes detritas: vt infra eod. l. lex quæ. & facit quod dicitur, dominus est tutor, cum bene administrat, non eum spoliat: vt. ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor.

*Tutor dominus est, cum bene administrat.*

o *Nulla ratione.* vt &. ff. eod. l. tutor ad vtilitatem. &. l. cum plures. §. ij. & infra si ma. fa. ra. ha. l. fina. &. ff. de offic. procur. Cæs. l. j. §. si rem. Sed fallit in casibus, vt cum dat mercedes doctoribus: & alimenta seruis & libertis: solennia munera parentibus: dotem sorori ex eodem patre natæ: vt. ff. eodem. l. cum plures. §. cum tutor. &. ff. de tute. & rat. distra. l. j. in princ. Accursius.

*Tutor dare rebus pupilli aliquando potest.*

*De successione.*] CASVS. An tutor pupilli testamentum facere possit, quæritur? Dicitur quòd sic: & de bonis suis in alium donationis titulo transferre. Videbatur quòd non: quia omnia bona sua tacite sunt obligata pupillo: contrarium tamen est verum.



BIU Cujas

a *De successione sua.* scilicet tutorum.
b *Prohibeantur.* cum suo onere: vt &.ſ.rem alie.ge.l.vnica.&.ff. de contrahen.emp.l.alienatio.

*Debitoribus.* ] CASVS. An tutor pupilli posſit distrahere pignora eius debitoris? Dicitur ꝙ sic: si primo denunciauerit debitori ꝙ soluat. Viuianus.

c *Pertinente.* si distuleris exigere dum sunt soluendo: vt.j.eo.l.tutores.in fine.&.j.arbi.tute.l.ij.
d *Communi iure.* quod est.j.de distract.pi.l.si in hoc.

*Tvtor.* ] CASVS. Si quis sciat se tutorem datū, nec se excuſet: abinde periculū ad eum pertinebit. Vi.
e *Excusauerit.* scilicet intra tempus ad hoc constitutum, scilicet.l. dierum.
f *Obnoxius.* vt.ff.eo.l. quidam.§.fin.&.l.hoc autem.& dixi.ſ.eo.l.& ſi ſciſſes.

*Pro officio.* ] CASVS. Si tutor vel curator ex mala administratione factus fuit debitor pup.vel adulti: res tu. vel curatoris p hypothecam ſibi obligatas poteſt vindicare pupillus vel adultus à quolibet poſſidēte. Vi.
g *Si debitores.* tutores vel curatores ratione administrationis.
h *Obligata.* vt & ſupra de rei vxo. actione. §. j. & hoc ex eo tēpore, ex quo cœpit eſſe tutor.arg.j.de bonis quę libe. l. cum oportet.§. fin. vel quo cœpit male administrare. arg.ſ. de ſecun.nup.l. hac edictali.§.pen.
i *Et ſi tutor.* qui tutor nō administrans tenetur vtili tutelæ: curator vtili negotiorum geſtorum: vt.ff.de rit. nup.l.ſi quis tutor. §.j. &.ff. rem pupil. ſal.fo. l.non quaſi.§.illum.& ff.eo.l.tutores qui.§.in eum. Sed nūquid bona eius qui gerit pro tutore, ſunt tacite obligata pupillis? Reſpon. ſic, arg.ff.de priui. credi.l.dabimus. &.j.qui pot.in pig. hab.l.aſſiduis.circa princi. ibi, & hoc cū in perſonalibus &c.&.§.ad hęc.ibi, cū enim in perſonalibus.& eſt pro hoc.ff.de tute. & rat.diſtra.l.vlti.

*Pupillo an ſint tacitè obligata bona eius qui gerit ꝙ tutore.*

*Pvpillorū.* ] CASVS. Dedi decē pupillo, ſi tutor vellet. voluit. an rei non acquiſitæ periculum ad tutorē pertineat, cum potuit acquiſuiſſe, nec fecit, quæritur? Dicitur ꝙ ſic. Viuianus.
k *Conditio.* quia non impleuit conditionem ſub qua donatum erat minori.
l *Rei amiſſæ.* id eſt non quæſitæ, & ſic improprie: vt.ff.de regu. iur.l.nō videtur. ſic improprie ponitur: vt inſtitu.ad leg. Aquil. §.illud.ibi, nam hæreditatis quoque amiſſæ &c. Item not.ꝙ facit tutor vt actio non quæratur: & per hoc tenetur pupillo: vt & infra arbit.tute.l.quicquid.& arg.infra eo.l.ſi tutoris. &.ff.de iniur.l.ſed & ſi vnius.§.j. & arg.j.de ſer. fugitiuis.l.v.§.fi. & infra de cu.fu.l.fi.§.j.ſed non facit vt quæſita pereat: vt.ff.eo.l.Lucius.ij.§.fin.& ſic infra de acquirenda poſſeſſ. l.fin. Et facit hæc lex ad quæſtionem, ſi tutor induxit teſtatorē vt ſibi relinqueret quod pupillo relinquebat. Item an & hoc caſu petit reſtitui? Reſpon. ſic. habet enim electionem vtrum contra tutorem velit agere, vt hic: vel petat reſtitui: vt ſupra ſi tutor vel curator interue.l.etiam.

*Tutor pupillo tenetur, qui facit quòd ei actio non quaratur.*

*Ex qua.* ] CASVS. Lex quædam præcipiebat vt omnia bona pupilli per tutorem diſtraherentur, & redigerentur in pecuniam, & illa fœnori daretur præter prædia ruſtica: quæ lex erat aduerſa vtilitati pupil.præcipit imperator, vt bona pup. immobilia ſiue mobilia non diſtrahantur: niſi hoc daretur in dotem, vel donationem propter nup. & in huiuſmodi alienatiōe neceſſe eſt vt interponatur iudicis decretum. Item prohibet ne ſeruum alienet.& cauſam ſubiungit: quia ſcilicet ſi boni ſunt, cuſtodiēt domum, & res pupilli: ne in his fraudem tutor committat. ſi ſint mali, poterunt torqueri, vt dicant veritatem de his quę in domo pupil. cōtinentur. & melius eſt ſi ſerui apud pupil.morētur, quam extraneo ſeruiant, & fugiant: quorum fuga tutoris negligentiæ adſcribetur. domus pupilli vendi non debet: quia pater pupilli ibi deceſſit, & ibi imagines ſuas habuit, quas conuelli pupillis eſſet lugubre. ſed ſi ruinam patiantur, tutor eas reficere debet: vt ex conductionibus earū poſſit pupillus omni anno penſionem percipere.

[ SERVI. ] Serui qui aliqua arte prēditi ſunt, pupillo ſeruiant: & de bonis pupil. alantur. Alij qui arte prēditi non ſunt: partim ex labore ſuo, partim ex ſubſtātia pupilli alantur. Quòd autem ſerui alienari nō debeāt, duplex eſt pupil. commodum: ſcilicet ne tutores in rebus pupil. fraudem committant: vel mater pupil. res pupilli in pecuniam redigi, ne amittantur forte debitore facto non ſoluendo: nec ſemper poſſet fœnerari. Nullo ergo modo diſtrahat has tutor ſine interpoſitione decreti: niſi ſint res quæ ſeruando ſeruari non poſſunt: veluti veſtes attritæ, & fructus, & animalia ſuperflua.

m *Lege.* ſcilicet per iudiciariam auctoritatem.
n *Vendere, vel pignorare.* puta ob æs alienum. Item pro iudicio ſiſti poteſt obligari minoris ſubſtantia: vt infra eo.l. fina.§. defenſionem.
o *Vel in dotem.* nota dotem conſtitui à minore in immobilire, cū decreto. ſic eſt & in donatione propter nuptias: vt.j.ſi ma.fa. l.fi.§.fi. Sed econtra in vtroq;.j.de præd.mi.l.ob æs.vbi propter æs alienum tantum permittit. Item ad donationem tantum eſt contra in eodem.l. prædia. Solu. prædicta intellige pro dote & donatione à patre minoris promiſſa: & ſic eſt æs alienū. de nouo autem conſtituere non poteſt minor, vt in contrariis. hoc non placet: quia ſi pater promiſit dari, poterit iure communi etiam ſine decreto: vt. ff. de re.eo. l. magis. §. ſed ſi pater. Item non placet: quia expreſſe dicitur. ff. de iur. dot. l. Titia. quòd minor dedit prædia in dotem. ſed illam intelligebat Ioan. quòd maior

DE ſucceſsione ſua [a] tutores fruſtra timent: cum his qui tutelā adminiſtrauerunt, teſtamenti factio nō denegetur, nec de bonis ſuis donare aliquid prohibeantur. [b] S. XVI. Kal. Nouemb. Sirmij. AA. Conss.

*Periculum nominum ſpectat ad tutorem: ideo debet eſſe ſollicitus vt ſoluant, & eis denunciare, & poſtea ſecundum iura pignora vendere. Salycetus.*

XVIII. Iidē AA. & CC. Soterico.

DEbitoribus pupillę pro officij ratione tutorē te conſtitutum adſeuerans, ad te nominum periculo pertinente, [c] parere ſolutioni denuncia. Qui ſi ſatis nō fecerint: in venditione pignorum vti cōmuni iure [d] potes. S. prid. Kal. Ianua. Sirmij. AA. Conss.

*Tutor poteſt dari in abſentia. Bald. Vel ſic: Tutor datus ſciens, & ſe non excuſans, tenetur. Salyce.*

XIX. Iidem AA. & CC. Vindiciano.

TVtor, licet abſens, decreto datus, ſi ſciens ſolenniter ſe non excuſauerit, [e] adminiſtrationi conſtituitur obnoxius. [f] S.iij. Id.Feb. Sirmij. CC. Cōss.

*Bona tutoris & curatoris ſunt tacitè obligata, etiam ſi non ſuſcepiſſet tutelam neceſſariam, nec vnquam aliquid promiſiſſet. Bald. Vel ſic: Bona tutoris vel curatoris pro geſtis & non geſtis ſunt tacitè obligata pupillo vel adulto. Salycetus.*

XX. Imp. CONSTANTINVS A. Eufemianæ.

PRo officio adminiſtrationis tutoris vel curatoris bona, ſi debitores [g] exiſtant, tanquā pignoris titulo obligata, [h] minores ſibimet vindicare minimè prohibētur. ℣ Idem eſt & ſi tutor [i] vel curator quis conſtitutus, res minorū non adminiſtrauerit. Data. vij. Kal. April. Treueris, Voluſiano & Anniano Conss.

*Tutor non implens conditionem vtilem pupillo, tenetur ad intereſſe. Saly.*

XXI. Idem A. Maximo præfec.præto.

PVpillorum ſeu minorum defenſores, ſi per eos donationum conditio [k] neglecta eſt, rei amiſſæ [l] periculum prēſtent. Dat. III. Kal. Feb. Romæ, Sabino & Rufino Conss.

*Bona pupillorum quæ poſſunt ſeruando ſeruari, nō debent alienari, niſi cauſa neceſſitatis, præcedente inquiſitione, & cauſæ probatione, & ſubſecuta decreti interpoſitione. Bal. Vel ſic: Immobilia & mobilia quæ ſeruando ſeruantur (præter animalia ſuperuacua) non poſſunt tutores vel curatores alienare, etiam in cauſam dotis ſine decreto iudicis. Saly.*

XXII. Idem A. ad populum.

LEx quæ tutores curatoréſque neceſsitate adſtrinxit, vt aurum, argentum, gemmas, veſtes, cęteráq; mobilia preciosa, vrbana etiam prędia & mancipia, domos, balnea, horrea, atque omnia quæ intra ciuitatem ſunt, vēderent, omniáq; ad numos redigerent, præter prædia & mancipia ruſtica, multum minorum vtilitati aduerſa eſt. ℣ Præcipimus itaq;, vt hæc omnia nulli tutorū curatorúmve liceat vēdere: niſi hac fortè neceſsitate & lege, [m] qua ruſticum prædium atque mancipium vendere, [n] vel pignorare, vel in donationem propter nuptias, vel in dotem [o] dare in præteritum licebat: ſcilicet ſurripiat, & ad ſecundum maritum perferat. Nec debent res pupilli in pecuniam redigi, ne amittantur forte debitore facto non ſoluendo: nec ſemper poſſet fœnerari. Nullo ergo modo diſtrahat has tutor ſine interpoſitione decreti: niſi ſint res quæ ſeruando ſeruari non poſſunt: veluti veſtes attritæ, & fructus, & animalia ſuperflua.

BIU Cujas

maior erat tempore donationis. Tu ergo dic speciale in dote,& in donationibus propter nuptias.& in dicta.l.ob æs alienum.tantum subaudi,vel aliam similem causam:vt ob dotem & donationem propter nuptias.& dictam.l.prædia, intellige de donatione sponsalitia,non propter nuptias.

a *Per inquisitionẽ.* quæ in multis cõsistit: vt.ff. de re.eo.l.magis.§.non patsim.

b *Probationem causæ.* quare vendat.

c *Ante omnia.* generaliter prohibuit:nunc rationem de singulis reddit.

d *Semper.* referas ad hoc quod supra dictũ est,nisi hac forte &c.

e *Quod.* scilicet cp in inuentario scribantur. Vel dic quòd in domo retineantur,& nó ventdãtur:quod est verum, si non sunt vsu detritę: vt.j.ea.l.in fin.

f *Supellectili.* improprie dicit,in cætera supellectili:quia supellex est domesticum patrisfamilias instrumẽtum, quod neq; argento,auróve facto,vel vesti cõnumeratur:vt.ff.de supel.le.l.j.

g *Si ita.* scilicet seruiendo eis.

h *Execrantur.* id est oderunt serui.

i *Per hoc.* id est per cõseruationẽ seruorum.

k *Tunc enim.* i.secundum antiquam legem.

l *Remota.* quãdo multoties contingebat cp pupilli occidebantur à seruis.

m *Defecit.* id est mortuus fuit.

n *Pater.* idem si aliunde habuit, vt subiicit, ergo & domus &c.

o *Ergo & domus.* quia aduersa erat illa lex vtilitati minorũ.ergo &c.

p *Collapsum.* qd prius refici debet, quàm nouum fabricari: vt.j. de ope.pub.l.fin.

q *Vel cuiuscunq;.* vel dic vel alio cuiusq; &c.

r *Testificatione.* ipsum enim opus in præsentia pluriũ à iudice visum, probat cp est reficiendum, & cp egeat sumptibus.Et sic not.quòd secundum cõscientiam iudex iudicat:quia hoc videt vt iudex.sic.ff.fin. regun.l.si irruptione.§.fi. & de fer.l.ij.§. fin.&.j.de ali.pup.præstan.l.fina.

s *Precia.* accepta ex venditione domus.

t *Deminuta.* postea.

u *Inferant.* seruiendo minori,vel locando alij.

x *Labore suo.* faciendo herbam venalem, a deferendo lapides: nec enim hæ artes sunt.

y *Taxatione.* facta à defuncto:aliàs à iudice,vel ipse minor siue tutor taxabit aliquid pro alimentis.

z *Lex enim.* diximus ne alienentur serui:& hoc propter duplex commodum minorum.& hoc subiicit,lex enim &c.

a *Tutores.* minoribus insidiantes.

per inquisitionem [a] iudicis, & probationem causæ, [b] interpositionémque decreti, vt fraudi locus non sit. ¶ Ante omnia [c] igitur vrbana mancipia,quæ totius supellectilis notitiam gerunt, † semper [d] in hæreditate & in domo retineantur.nam boni serui fraudem fieri prohibebunt: mali, si res exegerit, sub quæstione positi,poterunt prodere veritatem: atque ita omnia obseruabunt, vt nec inuentarium minuere, nec mutare, vel subtrahere aliquid tutor valeat. quod [e] in veste, margaritis, gemmis,& vasculis, cæterâque supellectili [f] necessarium est. ¶ Et tolerabilius est (si ita [g] contigerit) seruos mori suis dominis, quàm seruire extraneis: quorum fuga potius tutori adscribitur, siue negligentia dissolutam esse patiatur disciplinam,siue duritia,vel inedia, atque verberib⁹ eos afficiat. Nec enim dominos execrãtur, [h] sed magis diligunt: ita vt hæc lex per hoc [i] quoque melior antiqua sit. Tunc enim [k] remota [l] seruorum custodia, etiam vita minorum sæpius prodebatur. ¶ Nec verò domum vendere liceat, in qua defecit [m] pater, [n] minor creuit, in qua maiorum imagines aut non videre fixas, aut reuulsas videre, satis est lugubre. ¶ Ergo & domus, [o] & cę tera omnia immobilia in patrimonio minorum permaneant: nullúmque ędificij genus,quod integrum hæreditas dabat,collapsum [p] tutoris fraude depereat. ¶ Sed & si parens,vel ille cuiuscunque [q] hęres est minor, reliquerit deformatũ ædificiũ: tutor testificatione [r] operis ipsius,& multorum fide,id reficere cogatur.ita enim annui reditus plus minoribus conferent, quàm per fraudes precia [s] demi nuta. [t] ¶ Serui etiam qui aliqua sunt arte prædíti, operas suas commodo minoris inferant: [u] & reliqui qui in vsu minoris domini esse non poterunt,quibúsque ars nulla est, partim labore suo, [x] partim alimoniarũ taxatione [y] pascantur. ¶ Lex enim [z] non solum contra tutores, [a] sed etiã contra fœminas [b] immoderatas atque intemperãtes prospexit minoribus:quæ plerúmque nouis maritis non solum res filiorũ, sed etiam vitam [c] addicunt. ¶ Huic † accedit, [d] quòd ipsius pecuniæ (in qua robur omne patrimoniorum veteres posuerunt) fœnerandi vsus vix diuturnus, vix cõtinuus& stabilis est:quo subsecuto,intercidente sæpe pecunia,†ad nihilũ minorũ patrimonia deducũtur. ¶ Iam [e] ergo vẽditio tutoris nulla sit sine interpositione decreti: exceptis [f] his dũtaxat vestibus,quę detritæ vsu, seu corruptæ seruando seruari non potuerint. ¶ Animalia quoq; superuacua, quanuis minorum,quin veneãt, non vetamus.Dat.Idib.Mart.Constantino.A. VII.& Constantino.C.Conss.

*Tempus soluendi canonem, ipso iure nõ currit minoribus. h. d. secundum glossam: quod est menti tenendum. Bald. Vel sic: Imputatur tutori, si res emphyteutica propter canonẽ non solutũ redit ad dominũ. Salyc.*

XXIII. Idem A. Felici.

SI tutoris vel curatoris culpa vel dolo, [g] eo quòd vectigal prædio emphyteutico impositum minimè dependere voluissent, [h] minoris prædium fuerit amissum: [i] damnũ [k] quod ei contigit,ex substantia eorum resarciri necesse est. [l] Da.XIII. Kal.Maij,Constantinop. Dalmatio & Xenophilo Conss.

b *Fœminas.* matres.

c *Vitam.* id est res de quibus debent viuere liberi.

d *Huic accedit.* scilicet admissioni antiquę legis, id est si admittatur. Vel huic rationi, quòd seruantur serui, vt minori præcaueant:maxime in pecunia quæ clam facile potest eis auferri.

e *Iam.* id est prædictis rationibus.

f *Exceptis.* & excipe fructus & reditus: vt.j.e.l. sancimus.ij.§. fina. & pro his nó datur restitutio: vt.ff. de mino. l.& si sine.§. idé faciũt. & facit.ff.de iure delib. l. ait prætor.&.j.quando decre.opus non est. l.& sine.&.ff.co.l.tutor qui repertoriũ.§.j.&.ff. de procurator.i.l. procurator totorũ bonorũ.

*Si tutoris.*] CASVS. Si pupillus habeat prędium in emphyteusin,pro quo soluere tenetur fisco annuú censum,& in solutione per biennium vel trienniũ cessauerit per culpam tutoris, & prædium à pupillo auferatur: dãnum quod sensit pupillus,tutor resarciet. † *al. Huc*

g *Vel dolo.* quæ differunt:vt dixi.ś.eo.l.si liberti. † *aliàs, quo sæpe intercidente pecunia.*

h *Voluissent.* scilicet fisco,scilicet per triennium:vt.ś. de iure emphy.l.ij.sed si intra triginta dies offerant post amissionem, recuperãt pro minoribus:vt.ff.de publica. l. imperatores. extunc ergo sic amittitur: sed potest restitui in integrum: vt ff.de mino. l. si ex causa.§.pe.Hodie vero ipso iure seruatur illęsus: vt.ś.ex quib.cau.in integ.resti.non est necess. l.fin. Item contra.j. de fun. pa. l. ij. lib.xj. sed ibi loquitur de prædio ex quo vectigal præstabatur Cæsari: hic fisco.

i *Amißũ.* scilicet prędium, quod exactor tributorum alij vendidit cum solennitate quam habes.ś.si propter pub. pen.l.ij.

k *Damnum.* scilicet amissi prædij: sed hodie cum seruetur illæsus ipso iure: de alio damno oportet dici, si velis eam tueri:quod potest esse in expensis factis pro repetendo prædio,vel deterioratione ipsius. Alij tamen dixerunt, quòd nó restituitur ipso casu,nec seruatur ipso iure illęsus:vt.j.de fide instru.& iure ha.fisc.l.j.lib.x.quod non placet.

l *Resarciri necesse est.* vt & arg.j.vnde vi.l.meminerint.&.j.arbi. tut.l.quicquid. Sed aliud in damno amissæ cautionis vectigalis soluti:quia non tenetur tutor:vt.ff.eo. l. fine hærede.§.j. Vel dic idem,si tamen culpa possit tutori imputari.

*Tvtores.*] Diuiditur in tres partes. Primo prouidet circa inuentarij confectionem.Secundo circa rerum locationem. Tertio circa prædiorum emptionem. secunda ibi,aurum. tertia ibi,ita tamen.Salyc. CASVS. Tutor vel curator statim ex quo dati sunt,

dati sunt, debent facere inuentarium in præsentia tabellionis: in quo debent scribere omnes res & omnia instrumenta quæ inueniuntur in hæreditate pupilli:& aurum & argentum debet in securo loco reponi,& de mobilibus rebus debent comparare prædia:& si idonea prædia non inueniantur,pecunia dabitur ad vsuras. Viuianus.

*Tutor & curator quum primum possunt, debent inuentarium facere de rebus & instrumentis seu iuribus pupillorum:& mobilia quæ seruantur, in tuto collocare: & ex pecuniis prædia idonea (si possunt) emere: aliàs sub vsuris eas collocare. Salyc.*

XXIIII. Impp. ARCADIVS & HONORIVS. AA. Eutychiano præfe. præfet.

2 TVtores vel curatores mox[a] quàm fuerint ordinati,[b] sub præsentia publicarum personarum[c] inuentarium rerum omnium & instrumentorum[d] solenniter facere curabunt.[e] Aurum, argentúmque, & quicquid vetustate temporis nõ mutatur, [f] si in pupilli substantia reperiatur, in tutissima custodia collocẽt: ita tamen,vt ex mobilibus aut prædia idonea cõparentur: aut si fortè (vt adsolet) idonea non potuerint inueniri, iuxta antiqui iuris formam[g] vsurarum crescat accessio: quarum exactio ad periculum tutorum pertinet. D. VII. Kalend. Mart. Constantinop. Arcad. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

*Tutor an administrare posit inuctario nõdũ cõfecto.*

a *Mox.* vt statuitur: vt in aditione hæreditatis: &.ĭ. de iure delibe.l. fina.§.j. quod non placet. Sed dic, id est quum primũ potest: id est statim: nisi iustissima causa differat: vt.ff. e. l. tutor qui repertoriũ. in princ. & ad hoc ff.de solu.l.ratum.&.ff. ad Tertyl.l.ij.§.confestim.&.d.l.tutor. Item de quatuor mẽsibus potest induci.ŝ.de episco. & cle.authen. presbyteros.ij. Ante illud confectum administrare non debet, nisi quid sit quod nec modicam sustineat dilationem: vt dicta.l.ff.e. l. tutor qui repertorium. in princ.

b *Ordinati.* adita tamẽ hæreditate intra tempus statutum: vt.ĭ.de iure delibe.l.fi.§.j.

c *Publicarum personarum.* id est tabulariorũ. & ita exponitur. ŝ. de episco.& cleri. l.orpha notrophos. sufficit tamen vnus tabellio. sed quia pluraliter dixerat, tutores vel curatores: subiũgit pluraliter, personarum publicarum. vel plurale pro singulari ponitur.sic.ŝ.de his qui in eccle. ma. l. j. & dicta. l. orphanotrophos. Vel appellat publicas personas, id est tabelliões & magistratum, id est ordinarium iudicem, qui debet interesse. qđ patet: quia lex dicit ex inuentario posse conueniri debitores.ergo patet quòd apud iudicem facta fuit insinuatio:aliàs enim ei non crederetur:vt.ff.e. l.chirographis.& in authen. vt spon. lar. §. & insuper.col.ix. Item & per hoc quod dicitur, decreto ei concedi curam, & acta inde fieri, & iuramentum præstari: vt.ĭ. de cura. furi.l. fina.§.sed cum.& in authen. vt hi qui ob. se ha.per. res mi.§. fin. colla.vj.&.ĭ.arbi.tu.l.fi.& hoc in omni tutore testamentario legitimo & datiuo intellige: nisi ei testator remisit confectionem inuentarij:vt.ĭ.arbi.tu.l.fina.

*Inuctarium an posit fieri cũ vnico tabellione.*

*Inuentariũ faciens tutor an debeat vocare creditores pupilli.*

d *Instrumentorum.* nec est necesse vocari creditores. secus vero in hærede: quia ipse habet beneficia duo propter inuentarium, scilicet Falcidiæ: & quia creditoribus pro viribus hæreditariis tantum tenetur, ac tutori imminet tantùm onus. secundum Io. Item potest compelli vna vice & inter plures vices fieri, secundum quod inueniet res:vt.ĭ.de cura.furi.l.fina.§.tali.

e *Curabunt.* alioquin vt suspecti remouerentur. Idem si pecuniã ad emptionem prædiorum non deposuerunt: vt.ff. de suspect. tu. l.iij.§.tutores qui repertorium.

XXV. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

1 SAncimus, creatione tutorum & curatorum cum omni procedente[h] cautela, licere debitoribus pupillorum vel adultorum ad eos solutionem facere:ita tamen,vt prius sentẽtia[i] iudicialis sine omni damno[k] celebrata hoc permiserit. quo subsecuto, si & iudex hoc pronũciauerit,[l] & debitor persoluerit:sequiẽ huiusmodi cautam plenissima[m] securitas, vt nemo in posterũ inquietetur. Non enim debet quod rite & secũdum leges ab initio actum est,ex alio euentu resuscitari.[n] Non autem hanc legem extendimus[o] etiam in his solutionibus quæ vel ex reditibus vel ex pensionibus,[p] vel aliis huiusmodi[q] causis pupillo vel adulto accedunt: sed si extraneus debitor ex fœneratitia forsitan cautione, vel aliis similibus[r] causis solutionem facere, & se liberare desiderat. tunc enim eam subtilitatem obseruari censemus. Dat. X. Kalend. Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

*Soluens pupillo cum auctoritate tutoris, vel ipsi tutori, vel curatori decreto iudicis, cõsequitur liberationem plenissimam. Item laboratores & coloni etiam sine hac solennitate soluentes, liberantur. Bald. Vel sic: Debitor pupilli soluẽs tutori ex præcepto iudicis, plenissimam consequitur liberationẽ. idem si sine iudice soluat annuum reditum, vel alicuius rei pensionem. Salyc.*

*Licet tutor interponat auctoritatem, vel curator adulto: ius tamen suum curator nõ perdit. Bal. Vel sic: Si tutor vel curator auctoritatem præstat pupillo vel adulto adeunti hæreditatem ex testamento, in quo tutor ipse vel curator est præteritus, vel exhæredatus: sibi non præiudicat quo minus testamentum expugnare possit. Salyc.*

XXVI. Idem A. Ioanni. P. P.

CVm quædam mulier testamento condito filium suũ præteriisset,[t] idem autem filius qui præteritus erat, vel fratris vel extranei esset tutor vel curator, qui scriptus à matre tutoris fuerat hæres: in præsenti speciẽ manifestissimũ erat, stare tutorem vel curatorem in præcipiti loco. siue enim auctoritatem suam vel cõsensum de adeunda hæreditate præstare pupillo aut adulto minimè voluerit, ne ex hac causa sua iura aliquod patiantur præiudicium,(satis enim imminet periculum tutelæ,[u] vel vtilis negociorum gestorum[u] actionis,ne pupillus vel adultus, vtpote ex illius tarditate læsus,litem ei ingerat) siue huiusmodi timore

a *Mox.* vt statuitur: vt in aditione hæreditatis: &.ĭ. de iure delibe.l. fina.§.j. quod non placet. Sed dic, id est quum primũ potest: id est statim: nisi iustissima causa differat: vt.ff. e. l. tutor qui repertoriũ. in princ. & ad hoc ff.de solu.l.ratum.&.ff. ad Tertyl.l.ij.§.confestim.&.d.l.tutor. Item de quatuor mẽsibus potest induci.ŝ.de episco. & cle.authen. presbyteros.ij. Ante illud confectum administrare non debet, nisi quid sit quod nec modicam sustineat dilationem: vt dicta.l.ff.e. l. tutor qui repertorium. in princ.

b *Ordinati.* adita tamẽ hæreditate intra tempus statutum: vt.ĭ.de iure delibe.l.fi.§.j.

c *Publicarum personarum.* id est tabulariorũ. & ita exponitur. ŝ. de episco.& cleri. l.orpha notrophos. sufficit tamen vnus tabellio. sed quia pluraliter dixerat, tutores vel curatores: subiũgit pluraliter, personarum publicarum. vel plurale pro singulari ponitur.sic.ŝ.de his qui in eccle. ma. l. j. & dicta. l. orphanotrophos. Vel appellat publicas personas, id est tabelliões & magistratum, id est ordinarium iudicem, qui debet interesse. qđ patet: quia lex dicit ex inuentario posse conueniri debitores.ergo patet quòd apud iudicem facta fuit insinuatio:aliàs enim ei non crederetur:vt.ff.e. l.chirographis.& in authen. vt spon. lar. §. & insuper.col.ix. Item & per hoc quod dicitur, decreto ei concedi curam, & acta inde fieri, & iuramentum præstari: vt.ĭ. de cura. furi.l. fina.§.sed cum.& in authen. vt hi qui ob. se ha.per. res mi.§. fin. colla.vj.&.ĭ.arbi.tu.l.fi.& hoc in omni tutore testamentario legitimo & datiuo intellige: nisi ei testator remisit confectionem inuentarij:vt.ĭ.arbi.tu.l.fina.

d *Instrumentorum.* nec est necesse vocari creditores. secus vero in hærede: quia ipse habet beneficia duo propter inuentarium, scilicet Falcidiæ: & quia creditoribus pro viribus hæreditariis tantum tenetur, ac tutori imminet tantùm onus. secundum Io. Item potest compelli vna vice & inter plures vices fieri, secundum quod inueniet res:vt.ĭ.de cura.furi.l.fina.§.tali.

e *Curabunt.* alioquin vt suspecti remouerentur. Idem si pecuniã ad emptionem prædiorum non deposuerunt: vt.ff. de suspect. tu. l.iij.§.tutores qui repertorium.

f *Non mutatur.* facile: vt metalla marmorea. vere enim omnia mutãtur: vt in authen.de non alie.§.vt autem.coll.ij.quæ ergo facile mutantur, vt fructus, vendere licet: vt.ŝ.eod.titu.l.lex quę.in fine.&.ĭ.eod. l.fina.& ad hoc in authen. vt hi qui ob.se.ha.per.§. quoniam.colla.vj.

g *Formam.* vt ipse pupillus stipuletur, vel eius seruus vel curator in subsidium: vt.ff. e.l. quotiens.in princip.& det electionem pupillo postea eligat nomina, vel pecuniam: vt in eo.tit. l.cum quæritur.

*Ancimus.* ] CASVS. Debitor pup.si velit soluere tutori, necessaria est iudicis auctoritas ad hoc vt plenissimam consequatur securitatem. & hoc in prima. hoc quod dictũ est ꝙ in solutione faciẽda sit necessaria iudicis auctoritas, fallit in solutione reditũ & pensionum. Viuianus.

h *Procedente.* sine dispendio.

i *Sententia.* præcepiua, vel præcepto.

k *Damno.* id est sine omni dispendio.

l *Pronũciauerit.* vt soluatur.

m *Plenissima.* siue interuenit tutor & iudex, siue iudex tantum: vt hic, &.ff. de mino.l. ait prætor.§. permittitur.

n *Resuscitari.* sic.ĭ. ad l.Iul.de adulte.l. Grachus. & .xxvj. distin.c. deinde.in fi.&.ĭ.lib.xj. de expen.lu.l.vnica.& ŝ.de confir.tu.l.iij.

o *Extendimus.* vt sem per oporteat fieri cum iudice, quia fallit in reditibus & pensionibus, vt hic,& in vsuris:vt.ĭ. eod. l.constitutionem. Item in Trebellianica restitutiõe: vt.ĭ.ad Trebel.l.sancimus.

p *Pensionibus.* in pecunia, sed superior in aliis.

q *Aliis huiusmodi.* vt in vsuris:vt.d.l.constitutionem. & partiario colono.

r *Aliis similibus.* vt ex vẽditione. & distingue vt diximus.ŝ.si aduer. solu.l.j.& facit.ff. eod. l.Lucius.ij.§.tutelæ.

*Cum quædam.* ] CASVS. Si mater filiũ suum præterierit,& pupillũ extraneum,cuius tutor est filius, instituerit hærede: qualiter filio succurratur,quæritur:quia nisi hæreditatem pupillo acquirat,tenebitur act.tute. si acquirat, & nomine pup.adeat, præiudicat sibi in actione inoffic.quærelæ. Respon.quòd adire, id est pupillo adeunti auctoritatem præstare debet: & finita tutela aget de inoffic. Viuianus.

f *Præterisset.* quod pro exhæredatione habetur: vt instit. de exhære.li.§.mater.

t *Tutelæ.* cum tutor est.

u *Negociorum gestorum.* cum est curator: vt supra de nego. gestis.l.curatoris.

Perdit.

BIU Cujas

a *Perdit.* nota,sic &.ff.de inoffi.test.l.nihil.&.l.fin.

b *Hypothecis.* quia pro hac mala administratione, eorum bona tenebuntur minori:vt.ſ.eod.l.pro officio. Vel die quòd in bonis matris habebat hypothecam:vt.ſ.de ſecun.nup.l.hac edictali.§. omnibus. in qua videbatur ſibi præiudicari, cum alij bona materna adiudicari vo lebat. Vel dic tertio quòd quidam rem ſuã minori obligauerat,eãdem & curatori pro alio facto:vnde timebat ne ſi pro ſe peteret, teneat minori: & ſi pro minore peteret,ne præiudicet ſibi ſaltem in præſcriptione.

c *Variis cauſis.* videlicet circa vſuras & alias acceſsiones. Vel dic q̃ vẽdidit minor rem tutoris vel curatoris,quã timet non reuocare: & econtra timet reuocare. Vel dic quòd tutor vel curator vendidit rem minoris, contra quam venditionem timet petere reſtitutionem. Vel dic quòd minor emit, vel alio modo acquiſiuit ab alio rem tutoris, vel curatoris: quam ſi non reuocet tutor, vel curator,timet ſibi præiudicari.& alia poſſunt poni exẽpla plura in quibus omnibus habet locum hæc lex.

d *Transferi.* vt & j. quando ex fac. tu. vel cu.l.j. &.ff. de re iu.l. ſi ſe.§.tutor.& .ff. ſi quis cau.l.ſi.ſecus in procuratore:vt.ff.de procu.l. procurator qui p̃ euictione. & .ff. manda. l. ſeruum Titij.

e *Argumentati.* prima facie videtur bonum ar. ſed ſi medium ſubaudias, optimum eſt: ſecundum Io. ſic ſcilicet, ideo cum finita eſt tutela,tranſeunt actiones in pupillum,ne officium ſit ei dãnoſum: vt argu.ff. quemadmodo. teſt.ape.l.ſi quis ex.ergo & cum hic eadem ſit ratio,idem ius dicendum eſt.

perterritus,auctor fuerit pupillo vel adulto, periculum emergebat.dum enim alij conſentit, ipſe ſua iura perdit. [a] videbatur etenim cõfirmare matris ſuæ iudicium, quod oppugnandũ eſſe exiſtimabat.& multæ alię inſuper ſpecies oriuntur, ex quibus verendum eſt tutori vel curatori circa ſuas res præiudiciũ parari, puta in hypothecis, [b] & aliis variis cauſis. [c] ℣ Inuenimus autem generaliter definitum, poſt officium depoſitum omnes actiones quas tutor vel curator ex neceſsitate officij ſubierit, in quondam pupillum vel adultum transferri. [d] quare tam optimo exemplo argumẽtati, [e] † necnon & aliis omnibus caſibus, † in quibus veretur tutor vel curator ne præiudicium ei aliquod fiat,timorem eius remouemus. ℣ Damus igitur eis cũ ſumma fiducia res pupillorum vel adultorũ gubernare: [f] ſcituris quòd lex noſtra ſua eis iura immutilata reſeruat, [g] nihil ex huiuſmodi auctoritate vel conſenſu præiudicij ſubituris. D.X.Kal.Septẽb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis.VV.CC.

*Hæc lex gloſſat.l.ſancimus.ſ.eo.& hoc intendit.l.ſancimus.ſ.e.in fin.quæ loquitur de fœneratitia cautione, habet locũ in principali debito,nõ in vſuris: quia illæ poſſunt ſolui ſine iudice, ſicut penſiones & annui reditus: dummodo etiam in vnum collectæ non excedant ſummam. c. ſolidorum, nec biennii metas.Salycetus.*

XXVII. Idem. A. Ioanni præfecto præfecto.

COnſtitutionem [h] quam nuper fecimus diſponentes quemadmodum debent ſolutiones in contractibus minorũ fieri, ſiue ex reditibus, ſiue ex penſionibus, ſiue ex aliis ſimilibus cauſis, etiã in vſuras [i] extendimus:quæ tamen non ſummatim, neque ex multis annis collectæ iam debentur,biennales metas, & centum ſolidorũ [k] quantitatem minimè excedentes. Dat.X.Kalend. Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulatũ Lampadij & Oreſtis VV.CC.

*Tutor litem cœptam non poteſt deſerere. hoc primo. Si pendente lite tutor vel curator efficitur furioſus, alius ſubrogatur, qui litẽ exequitur. hoc ſecundo. Bald. Vel ſic: Tutores & curatores ſuos minores à litibus eis motis non defendentes, vt ſuſpecti veniunt remouendi, & etiam de proprio damnum reſarcire tenentur.Salycetus.*

XXVIII. Idem A. Ioanni præfecto præfecto.

[2]SAncimus neminem tutorum vel curatorũ pupilli, vel adulti, vel furioſi,aliarũque perſonarũ [l] quibus tam ex veteribus q̃ ex noſtris legibus vel conſtitutionibus creantur curatores, defenſionẽ quam pro lite ſuſceperint, [m] recuſare: ſed ab initio litis modis omnibus memoratas perſonas defendere, & litem præparatam ſecundum leges inſtruere: ſcientes quòd hoc munus [n] neceſſariũ eſt tam tutelæ,quàm curationi. Et ſi hoc recuſauerint,vel ſubire diſtulerint: non ſolum vtpote ſuſpecti amouẽtur, [o] amiſſa eorum exiſtimatione: [p] ſed etiam ex ſubſtantia ſua omne detrimentum quod antelatæ perſonæ ex recuſatione defenſionis ſuſtinent, reſarcire cogantur.

ex venditione fructuum redacta,vnà cum aliis rebus per eos adminiſtrabitur.

f *Gubernare.* & ſic auctorare prædictæ aditioni:ſed quantum ad curatorem eſt contra.ff.de ap.l.cum in vna.§.tutor.Solu.ibi erat ſpecialis curator ad aliud:hic generalis ad omnia. Vel hic in adulto,ibi in pupillo cui poteſt prouideri per tutorem.

g *Reſeruat.* cum ex neceſsitate officij faciant : vt. ff. de inoffic. teſta. l. aduerſus. §. tutores. & .l. filius. &.ff.de his qui.vt indig. l.tutorem. & .l. poſt legatum.§. aduocatum. & inſtitu. de inoffic. teſta. §. ſi tutor.ſed aliud in eo qui ex voluntate:vt.ff. de inoffic.teſta.l.finali.

*Conſtitutionem.*] CASVS. Supra eod.l.ſancimus. cautum eſt qualiter debitor ſoluendo pleniſsimam conſequitur ſecuritatem de ſolutione redituum & penſionum : hic addit quòd in ſolutione vſurarum ſine interpoſitione decreti iudicis fieri poteſt: & plene conſequitur debitor ſecuritatem quæ non excedat ſummam.c.ſolid.neque tempus biennale,quo caſu decretum iudicis in ſecuritate talium vſurarum eſſet interponẽdum ad hoc vt plene debeat conſequi ſecuritatem. Viuianus.

h *Conſtitutionem.* quæ eſt.ſ.eo.l.ſancimus.

A i *Etiam in vſuras.* vt & ipſæ poſsint ſolui ſine iudice, & ſequitur pleniſsima ſecuritas.

k *Et centum ſolidorum.* hanc adiectionem intellige ſecundum Ioan.etiã in penſionibus & reditibus.alij contra.Item an vtrunque eſt neceſſe,ſcilicet vt excedant.c.ſolidos & biennium? quod ſatis videtur: vt arg.ff. de verb.oblig.l. ſi quis ita ſtipulatus fuerit. x. aureos. &.ff.de condit. inſti.l.ſi hæredi plures. Item quòd dicit, ſummatim, dic quòd tot ſunt,quot faciunt ſummam.ſic &.ff.de pact.l. ſi plures.Sed argu.contra.ſ. de vſur.l.vſuræ.

*Ancimus.*] CASVS. Si tutor vel curator pupillorũ controuerſiam quã quis habet contra eos,non defendat, vel eorum cauſam non agat: remouebitur à tutela cum infamia : & tenebitur pupillo ad omne damnũ. Si vero inceperunt agere vel defendere : & pcedente lite, qui litẽ inchoauerat,factus fuerit furioſus: debet prẽſtari à matre vel à propinquis curator, & ordinandus eſt à iudice: & à matre & à propinquis ſolicitandus eſt vt omni diligentia cauſam agat. Si vero curator ſe excuſat, tunc alius & incontinenti petendus eſt ab his ad quos pertinet periculum petendi tutores.& ſic admittetur ad defenſionẽ pupilli, quòd non ſatisfdabit de rato, nec iudicatum ſolui: vt.ſ. eod.l. tutores. ſed iudicio ſiſti : & per hanc ſatisfda. poterunt res pupilli obligari ſine decreto iudicis. Cũ vero contrahetur, tutor promittet coram iudice & in ſcriptis quòd pupillum diligenter & ſine dilatione defendet. Licebit autem tuto.vel cura. fructus diſtrahere ſine decreto, vt vinum, frumentum, & ſimilia. & pecunia

l *Perſonarum.* vt prodigorum, & amentium, & aliorum ſimilium: vt inſtit.de cura.§.iij.

m *Suſceperint.* ſatisdando iudicio ſiſti. & ſic iam inchoauerant: vt.ſ.qui dare tuto.vel cur.l.curator. idem ſi nil incepiſſent: quia incipere tenentur:vt ſubiicit.&.j.ea. l.§.perſonis.&.ſ.de procura.l.neque.&.l.iij.

n *Hoc munus.* ſcilicet defendendi. Sed contra.ff. de auctor. tut. l.ij.§.ſi tutor.ſed aliud in contractibus,vbi non cogitur auctorare:hic in iudiciis.

o *Amoueantur.* vt.ff.eod.l.ita autem.§.geſsiſſe.Idem ſi inuentarium facere differant:vt.j.arbit.tu.l.fina.j.reſpon.Idem ſi non ſatisdent:vt.j.de tuto.vel curato. qui non ſatisfde.l.j. Idem ſi mentiendo dicant alimenta non poſſe dari, vel pecuniam detrectant ad emptionem prædiorum: vt.ff.de ſuſpec.tutor.l.iij.§.tutor qui. &.§.tutores. *Tutores multis ex cauſis remouere poſſunt.*

p *Exiſtimatione.* id eſt fama.

*Sed &*

BIU Cujas

a *Sed & si quis.* hic.§. loquitur de maiore effecto furioso, cui debet dari curator.

b *Admonitus.* id est in iudicio vocatus ab aliquo.

c *Cautelam.* iudicio sisti.

d *Per procuratorem.* tunc enim procurator proficeret, etiam eo facto furioso, vt innuitur.

e *Actoris.* id est eius qui agebat contra eũ quẽ verisimile est velle prosequi, sed & idẽ si actor esset furiosus factus, & reus vellet procedi.

f *Periculo.* vt liberti, qui nisi petant tutores, accusantur vt ingrati: vt supra qui pe. tu. l. ij. &. ff. de iure pa. l. ingratus. &. ff. qui pe. tu. l. ij. §. liberti.

g *Suæ substantiæ.* vt mater quæ repellitur à successione filij: vt. ff. qui pe. tu. l. ij. §. sunt autem. sed certè immò nõ sustinet periculum suæ substantię: nisi ponas quòd petiit minus idoneum, & decreto fuit cõprehensum eius periculo dari: vt infra si mater indem. pro. l. fin. sed & tutor nõ recte datus, cum se negotiis immiscuisset, si errore cõperto ea deserat: tenetur eo nomine, nisi à prætore tutores constitui petat: vt. ff. eod. l. tutores. §. qui se. &. ff. de eo qui pro tu. neg. l. j. §. finali. Item & creditores habẽt damnum ex retardatione: vt infra eadem. l. §. ne autem. Itẽ & duumuiri, si hoc male procurant: vt institu. de satisda. tu. §. penul. Item tutor finita tutela debet admonere de petendo curatore: vt. ff. eod. l. ita autem. §. si tutor pupillum.

*Istud secũdũ Saly. est bene notan. quia de curatore generali, & tutore dubitatur: vt no. l. 1. ff. vbi pe. tuto. vel cura. & p do. in ca. petitio. de proc.*

*Tutor finita tutela debet admonere pupillũ de petendo curatore.*

h *Ordinauerint.* id est ordinari fecerint. sic ff. de his qui not. infa. l. furti. §. mandati.

i *Præparare.* id est instare vt dentur quos petierint: & quòd inuentarium faciant, & quòd iurent: & sic præparant. non autem cõpellitur mater accusare vt suspectum: vt. ff. qui pet. tu. vel cura. l. fina. §. fina.

*Mater non cogitur accusare tutorẽ vt suspectum.*

k *Ordinare.* id est ordinandos postulare.

l *In ipsis gestis.* id est in quibus dantur, debeant declarare se subire, &c. vt infra eadem. l. §. omnem autem.

m *Declarantes.* hi qui de nouo creantur.

n *Subire.* id est subituros.

*Siue lite contestata, siue antè (satisdatione tamen præstita) conuentus factus sit demens, vel furiosus, ita quòd indiget curatore: debet ei curator ad litem dari per iudicem coram quo lis vertitur. hoc dicit. & no. Salycetus.*

Sed & si quis[a] ex quadã interpellatione admonitus, [b] pro litis instructione consuetã cautelam[c] exposuerit, vel post litem contestatam, quam per se, non per procuratorem[d] susceperit, vel demens vel furiosus factus fuerit: sancimus cõtinuò curatorem ei in competenti iudicio ordinari, cura & ꝓuisione tam iudicis sub quo lis vertitur, † quàm cognatorũ & propinquorum, & actoris, [e] si voluerit: vt non ab eo instituta lis diutius protrahatur: necessitatem habẽte creato curatore defensionem subire, & cætera litis adimplere.

*Ad curam eius qui tenetur petere tutorem ordinari pupillo, spectat etiam facere petitos, & ordinatos compelli vt pupillum defendant in lite. Et si contingat illum reinoueri, debet facere alium idoneum substitui. Salycetus.*

Personis etiam quæ periculo[f] proprio vel suæ substãtię[g] tutores vel curatores petierunt (siue matres fortè fuerint, siue quidam alij) compellendis eos quos ordinauerint[h] tutores vel curatores, præparare[i] talẽ subire defensionẽ: vel si illi noluerint hoc facere, & propter huiusmodi defensionis recusationem à tutela vel curatione remoueãtur: necessitatem imponimus memoratis personis alios tutores vel curatores ordinare[k] in ipsis gestis[l] in quibus tutores vel curatores creãtur, ex sua confessione declarantes[m] talem subire[n] defensionẽ. ¶ Ne autem[o] tales personæ sine prouisione debita relinquãtur, vel contra eos agentium iura diutius protelentur: sancimus, cõtinuò, id est, post recusationẽ[p] defensionis, in casibus videlicet in quibus (sicut dictũ est[q]) hoc fieri possit, creationẽ aliorum tutorũ vel curatorum celebrari: cognatis, aliísque propinquis & adfinibus, vel creditoribus, vel aliis[r] quorum interest, adeuntibus, vel admonentibus eos[f] qui secũdum leges ius habent tutores vel curatores constituere.

*Tutores vel curatores non tenẽtur de iudicato soluendo satisdare, sed tãtum de iudicio sisti, & in eam causam bona minorũ possunt sine decreto obligare. Salycetus.*

Defensionem autem, & nomen eius in hoc casu[t] apertius declarantes, ne fortè putauerint tutores vel curatores grauamẽ sibimet imponi: illam decernimus defensionẽ eos subire, quæ non satisdatione pro euentu litis constituitur, [u] sed vt tãtummodo litem secundum legum ordinem pro pupillo vel adulto aliísque personis[x] instruãt: [y] licentiam ex hac nostra auctoritate habẽtes, sine decreto res quarum gubernationem gerũt, pro cautela[z] litis subsignare.[a]

*Tutores & curatores tempore suæ decretionis debent specialiter & expressim promittere quòd defensionem minorum suscipient sine vlla dilatione. Salycetus.*

Omnem autem dubitationẽ pro defensione pupillorum & adultorum, aliarúmque personarum penitus amputãtes: sancimus, omnes tutores vel curatores nõ aliàs creari, nisi prius cum aliis[b] solennibus verbis, quæ pro gubernatione rerum tam in gestis[c] quàm in cautionibus[d] ab his conscribuntur,[e] & hoc specialiter expresserint, quòd omnimodo sine vlla dilatione defensionem pro pupillis & adultis aliísq; [f] suprà memoratis personis subire eos necesse est.

*Tutores & curatores possunt vendere fructus rerum minorũ sine decreto pro precio tunc currente in loco in quo distrahuntur. Salycetus.*

Hísque adiicimus, nullã neque in hoc capitulo ambiguitatem relinquentes, tutoribus & omnib' curatoribus licere[g] fructus, siue qui ex reditibus prædiorum colliguntur, siue qui ex substãtia personarum quarum gubernationem habent, inuenti fuerint, id est, vinum, & oleũ, & frumentum, vel cuiuscumque speciei sunt, sine decreto[h]

o *Ne autem tales personæ.* minorum, furiosorum, dementium, & similium.

p *Recusationem.* & remotionem propter crimen, vt suspecti: ante enim non ordinatur alius, cum habenti tutorem &c. vt supra in quibus cau. hab. tu. l. licet.

q *Dictum est.* supra eadem. l. in prin. &. §. proxi. scilicet quando non defendunt.

r *Vel aliis.* puta matre & liberto: vt. ff. qui pe. tut. l. ij. §. sunt autem quidam. & no. supra proxi. §.

s *Eos.* scilicet iudices.

t *In hoc casu.* quando remotis prioribus alij dantur.

u *Constituitur.* scilicet iudicatum solui, & rato: vt & supra eodem. l. tutores. §. sed cus in patre defendente filium, qui satisdat de his: vt. ff. qui satisda. cog. l. filiusfa. quæ est contra. cum hic sui officium nõ debeat esse damnosum sibi: vt arg. ff. ex quibus causis ma. l. videlicet. vel defendebat ibi conferendo in se iudicium: hic non sic. Vel dic vt ibi.

x *Aliísque personis.* vt furiosis, vel dementibus.

y *Instruant.* iudicio sisti ergo cauent: sed aliud in orphanotrophis, qui nec de hoc cauent: vt supra de episcopis & clericis. l. orphanotrophos.

z *Pro cautela.* id est iudicio sisti: vt dixi.

a *Subsignare.* id est obligare. sic ponitur ff. de iure immũ. l. semper. §. conductores. Et sic not. speciale, rem minoris immobilem sine decreto obligari, vel alienari: nam de mobilibus, quæ alias possunt obligari, vel alienari, non debet intelligi.

b *Cum aliis.* quæ non sunt in vsu.

c *In gestis.* id est apud iudicem inter acta.

d *In cautionibus.* id est chartulis.

e *Conscribuntur.* vt rem pupilli vel adulti saluam fore. & ad hoc supra de episco. audi. l. de creationibus.

f *Aliísque.* furiosis vel mente captis.

g *Licere.* immo & cogitur. alioquin spectat ad eum periculum: vt ff. eodem. l. si res.

h *Sine decreto.* vt infra quando decre. opus non est. l. finali. & supra eodem. l. lex quæ. in fine.



BIU Cujas

a *Precio.* quid si iniusto? Respond. non rescinditur venditio: nisi sordes vel gratia interuenerit: vt.ff.de mino.l.& si sine. §. idem faciunt.

b *Aliarum personarum.* vt furiosorum, & mente captorum.

*DE PERICVLO TVTORVM ET CVR.*

*Etiam pro cu.* ET qui notitiæ. Pater testamẽto duos viros prudentes & locupletes filio tutores dedit: & quia ipsi non nouerant facultates eius, adiũxit eis cõtutores duos libertos suos, qui res suas nouerant: non vt administrarent, vel nõ vt in solidum, sed vt alios in administratione istruerent: & quod ab eis geretur, inspicerent. tenentur itaque isti, sicut & illi: siue dissimulauerint scire, siue fraudem adhibuerint per se tantum, vel participauerint cũ aliis, vel suspectos facere omiserint. licet enim nõ administrent, debent tamen inspicere qualiter alij administrant.

d *Tutores.* supple, vel curatores, vt subiicit, qui dati in testamento confirmantur: vt instit. de cura. §. dantur.

e *Patrimonii.* sic isti. tu. de excusa. tu. §. sed & propter. alij autem omnes accipiuntur in solidũ: vt infra de auct. præstan. l. fi. & facit. ff. de solu. l. quòd si forte. §. j. & ff. de admini. tu. l. iij. §. j. & instit. de satisda. tuto. vel cura. §. j.

f *Tutores.* prædicti liberti.

g *Adhibuerint.* sine dissimulatione, & soli.

*A Deos.* ] *CASVS.* Paterfami. latum habens patrimoniũ in duab⁹ prouinciis, vnũ in vna dedit tutorem, & alium in alia. degẽs in vna prouincia, non tenebitur pro his quæ geruntur in alia prouincia: nec econuerso.

h *Non porrigitur.* diuisa administratione à testatore, vel à iudice: vt infra de diuiden. tu. l. ij.

*Si res.* ] *CASVS.* Si tutor res pupil. in loco non tuto posuerit, & per incendium perierint, tenebitur: quòd suo damno nõ pupilli perierunt. Viuianus.

i *Venundare.* & his duobus modis damnum fortuiti casus euitari potuit. Azo. vt supra de pign. act. l. pignus. &. ff. de dam. infec. l. vtique.

k *Tuo.* subiacenti facilè corruptioni.

l *Absumptæ.* & sic fortuito casu: vnde videbatur te non teneri: vt infra eo. l. proxi. teneris tamen, quia præuidere potuisti.

m *Probabili.* id est nimis improbabili. talia enim per contrariũ resoluuntur: vt supra de transact. l. fratris.

*Vtoribus.* ] *CASVS.* An tutor de fortuito casu teneatur, quæritur? Dicitur q̃ non: quia præuideri nõ poterat. Viuianus.

n *Rescriptum est.* vt. ff. e. l. si res. &. ẽ. de pig. act. l. quæ fortuitis. &. ff. pro so. l. cum duobus. §. damna. &. ẽ. de ne. gest. l. negotium.

*Si tutor.* ] *CASVS.* Siue tutor à matre petatur, siue in testamento detur, & ignoret se datum: res quæ perierunt antequam sciret se datum, ad periculum suum nõ pertinebunt, si probauerit se nesciuisse: q̃d probatur eoipso quòd non probatur contrarium. vel non probabit, si vult: quia nec pręsumetur scire: quia forte non interfuit in testamento: vel ad domũ suam nõ fuerat denũciatum. Viuianus.

o *Petitus.* à matre, vel ab aliis personis quæ petere debent tutores pupillis.

p *Remissioris.* id est magnæ.

q *Ostenderis.* admissus, non iussus, secundum P. Vel dic, probas quãdo præsumptio scientiæ est contra te, vt quia iterfuisti testamẽto: vel publicè sciebatur, & ad domũ tuã fuerat denũciatũ. arg. ff. de iu. & fac. igno. l. nec supina. Vel dic, pbas eoipso quòd contrarium nõ probatur: & hoc ideo, vt tollas contrarium. ff. e. l. quidã decedens. §. fin. &. l. sequẽ. vbi dicit pupillum probare: & vt tollas aliud q̃d dicit præsumi ignorantiã: vt. ff. de proba. l. verius. & aliud quòd dicit negãtem nõ probare: vt supra de proba. l. actor. nec obstat quod dicit hic, liquidis: quia probationes legum liquidissimæ[a] sunt. & concor. supra de administra. tu. l. & si scisses. & infra de suspect. tuto. l. ij.

*Tutor qui dicit se ignorasse q̃ fuerit dat⁹, an probare debeat.*

†*al. remissæ*

*a Ista gloss. reputatur singu. p omnes doc. hõc est quòd*

*Temporis.* ] *CASVS.* Tutor finita tutela de ante gestis tenetur: non de his quæ postea sunt gerenda. in curatore econtrario: quia non de gestis, sed de gerendis tenetur. Viuianus.

*transferant onus probãdi in aduersarium.*

r *Temporis quod insequitur.* nec præcedentis temporis periculũ spectat ad curatores: vt supra de admini. tu. l. j.

s *Translationem.* quando enim quis desinit esse tutor: transfert ad pupillum & actionem, & omnia quæ contracta erant in administratione.

t *Non pertinere.* vt &. ff. de admini. tu. l. à tutoribus. §. j. &. l. cum post. in prin. &. ff. si quis cau. l. fi. & infra ti. j. l. j. & supra in quibus cau. ha. tuto. l. j. & hoc nisi connexa sit administratio: vt infra vt causæ post pu. l. j. &. ff. de hære. tu. l. j. &. ff. de tute. & ra. distra. l. si tutor. & infra ar. tute. l. tutor. &. ff. de admi. tuto. l. ita autem post completum. Accursius.

*QVANDO EX FACTO TVTO. &c.*

*Iuliana.*

*TITVLVS XXXVIII.*

## DE PERICVLO TVTORum & curatorum.

*Etiam ad tutorem datũ causa notitiæ, pertinet periculum si alios administratores non instruxit, vel suspectos gerere permisit. Baldus. Vel sic: Tutores institutionis vel notitiæ causa dati, licet non administrent, tenentur de dolo & culpa: ac etiam tenentur alio modo suspectos facere. Salycetus.*

I. Imperator ALEXAND. A. Quanto.

IVst qui notitię[c] causa liberti tutores[d] dãtur, quãuis soli administrãdorum negotiorũ pupillorũ siue adultorũ facultatẽ interdũ nõ accipiãt, ppter tenuitatẽ sui patrimonij,[e] periculo tamen omnes sunt obligati: siue ea quæ scire debẽt, ex vtilitate eorum tutores[f] siue curatores dissimulauerint, siue fraudẽ aliquã adhibuerint,[g] vel cum aliis participauerint: aut cũ suspectos facere deberẽt, vel ĩ officio muneris vel debito obsequio cessauerint. PP. IX. Kalen. Feb. Alexandro A. II. & Marcello Coss.

*Tutor vnius prouinciæ nõ tenetur de facto tutoris alterius prouinciæ. Baldus. Vel sic: Si administratio est diuisa à testatore vel à iudice, periculum vnius nõ spectat ad alium. hoc dicit cum gl. Salycetus.*

II. Idem A. Saturo.

AD eos qui in alia prouincia tutelã administrant, periculũ administrationis ex persona tutorum qui in alia prouincia res pupilli gerunt, non porrigit.[h] PP. Non. Iul. Alexãdro A. II. & Marcello Coss.

*Tutor qui seruat non seruanda, tenetur de periculo casus fortuiti. Baldus. Vel sic: Periculum casus fortuiti spectat ad tutorẽ, si culpa præcedat casum: non alias. hoc dicit cum sequen. Salycetus.*

III. Imp. PHILIPPVS A. & Philippus Cæs. Gratiano.

SI res pupillares quas in horreo cõditas habere, aut etiã venundare[i] debuisti, in hospitio tuo[k] (vt adseueras) vi ignis absumptę[l] sũt: culpã seu segnitiem tuam, non ad tuum damnum, sed ad pupilli tui spectare dispendium, minus probabili[m] ratione deposcis. PP. III. Kalendas April. Philippo A. & Titiano Coss.

*Tutor seu curator non tenetur de casu fortuito. Baldus.*

IIII. Iidem A. & C. Floro.

TVtoribus vel curatoribus fortuitos casus, aduersus quos caueri non potuit, ĩputari non oportere, sæpe rescriptum est.[n] PP. XII. Kal. Septẽb. Philippo A. & Titiano Coss.

*Probationes iuris & de iure sunt liquidæ. Baldus. Vel sic: Negligentia non adscribitur ignoranti, nec periculum temporis ignoti. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Seuero.

SI tutor petitus,[o] vel testamẽto datus, tutorem te constitutũ esse non ex remissioris[p] † negligẽtiæ vitio, sed iustę ignorationis ratione non didicisti, ídque liquidis probationibus ostenderis[q]: periculo eius temporis quod ignorante te transmissum est, non teneberis. PP. III. Id. Septembr. ipsis IIII. & III. AA. Coss.

*Tutela finita finitur periculum administrationis. Baldus.*

VI. Iidem AA. & CC. Epicteto.

TEmporis quod ĩsequitur[r] post tutelæ translationẽ,[s] administrationis officio finito, ad eos qui fuerunt tutores, gerendæ rei non pertinere[t] peri-

BIU Cujas

culum, rationis est. S. V. Kaléd. Decemb. Cæsaribus Coss.

## TITVLVS XXXIX.

## QVANDO EX FACTO tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri possunt.

*Sententia lata contra tutorem vel curatorem finito officio non mandatur executioni in eos, sed in dominum principalem. Vel sic: Baldus. Nisi dolum commiserint, vel nouauerint: vt in gloss. Salycetus.*

1. Imperator ANTONINVS A. Septimio.

B

IVliana, cuius tibi curatores cõdemnati sunt, si vicesimumquintum annum ætatis egressa est: actio iudicati vtilis aduersus ipsam bonáque eius tibi exercẽda est.[a] Nam tutores curatorésque finito officio non esse conueniẽdos[b] ex administratione pupillorum vel adolescentium, sæpe decretum est. PP. VIII. Kalẽdas Iul. Romæ Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

*Ex stipulatione tutoris super re pupilli, pupillo quæritur vtilis actio. Salycetus.*

C

II. Impe. ALEXANDER A. Sorarcho.

ET si tutores tui cum pecuniam pupillarem crederẽt, ipsi stipulati[c] sunt: vtilis actio[d] tibi dabitur.

*Lex præcedens dixit de acquirendo: hæc dicit de obligando. Baldus. Vel sic: Si pecunia mutuo sumpta per tutorem in vtilitatem pupilli est conuersa: in pupillum competit actio. Salycetus.*

III. Impe. GORDIANVS A. Prudentiano.

SI in rẽ minoris pecunia ꝑfecta sit, quæ curatori vel tutori eius nomine minoris mutuo data est: meritò personalis[e] in eundem minorem actio danda est. PP. Non. Septemb. Gordiano A. & Auiola Coss.

D

*Si finito officio tutor perseuerat in administratione, ipse tenetur: & ex eius contractu vtilis actio domino quæritur. Salycetus.*

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. & CC. Maximianæ.

SI hi qui te in pupillari ætate cõstituta tutores fuerint, postea in administratione perseuerantes, vel curatores constituti, tua prædia locauerunt: eos competenter conueni. [f] sed & ex eorum contractu vtilis tibi quæri potuit [g] contra successores conductoris actio. S. III. Non. Mar. AA. Coss.

V. Iidem AA. & CC. Onesimæ.

PEr tutorem pupillo actio, nisi certis ex causis[h] quæri non potest. Dat. Idib. Decẽbr. Cæsaribus Coss.

## TITVLVS XL.

## SI EX PLVRIBVS TVtoribus vel curatoribus omnes vel vnus agere pro minore vel conueniri possint.

*Vnus ex tutoribus potest causam defendere aliis negligentibus. Sal. Vel sic: Quilibet tutorum habet officium in solidũ. h. d. nisi sit diuisum quo ad ius, vel administrationem. hoc dicit cum. l. seq. Baldus.*

I. Impe. ANTONINVS A. Cassio militi.

AB vno[i] ex tutoribus vel curatorib' causam posse minorum defendi, cum alij tutores vel curatores eam defendere noluerint, [k] ignorare nõ debes. PP. Nonis Nouẽb. Messala & Sabino Coss.

*Quando administratio est diuisa à testatore, vel à iudice, non debet vnus pro rebus ad administrationem alterius spectantibus conueniri. Salycetus.*

II. Imp. CONSTANTINVS A. & Licinius C. ad Symmachum.

---

IVliana.] C. A S V S. Mulier quædam tenebatur mihi, & conueni tutorem suum: & obtinui: antequam sententia mandaretur executioni, facta est maior: in cuius bonis facienda sit executio, scilicet an tutoris, vel mulieris, quæritur? Respon. quòd in bonis mulieris: quia finita tutela & cura, & rationibus redditis, amplius tutor vel curator nõ conuenietur.

a *Exercenda est.* idem si non est maior: vt. ff. de re iudi. l. iiij. §. tutor quoque. &. ff. de admini. tu. l. ij.

b *Conueniendos.* vt & ꝑbatur dictis. ll. &. ff. si quis cau. l. fin. hoc tamen fallit quando ex dolo vel culpa tutoris ageretur: vt. ff. de act. empt. l. Iulianus. §. sed & cum in facto. &. ff. c. l. iij. in pric. &. l. iiij. Itẽ & quando transtulit in se nouando: vt. ff. e. l. v. Itẽ secus in procuratore: vt. ff. de procu. l. procurator qui ꝑ cuictione.

ET si tutores.] C. A S V S. Tutor si pecuniã pupilli mutuet, & stipuletur sibi reddi: cui acquisita sit actio? Respõ. quòd vtilis pupillo acquiritur.

c *Ipsi stipulati sunt.* scilicet sibi.

d *Vtilis actio.* scilicet certi condictio. Et distingue, aut mutuat nomine pupilli, & nõ stipulatur: & iure communi quæritur pupillo certi cõdictio & hypothecaria: vt. ff. si certum peta. l. certi condictio. §. si nummos. & supra per quas personas. l. cũ per liberam. aut suo: & forte etiam sibi similiter stipulaꝰ: & tũc iure speciali acquiritur vtilis pupillo, & adulto, & furioso, & prodigo: vt hic, &. ff. e. l. ij. &. ff. de admini. tuto. l. quotiens. in prin. &. ff. rem pupil. sal. fo. l. iij. &. iiij. &. ff. de cõsti. pecu. l. eum qui. §. Iulianus. &. §. item tutori. & si cer. pe. l. si pecuniam. aut etiam pupillo stipulatur, vel sibi nomine pupilli: & tunc specialissimo iure quæritur sibi vtilis: vt. d. l. eum qui. §. si actori. &. d. l. de admini. tuto. l. quotiens. §. j. & eisdem casibus vbi dico quærere vtilem personalem, dicam quæri vtilem hypothecariam. ar. supra per quas personas. l. cum per liberam. Sed contra. ff. de pigno. act. l. solutum. §. per liberam. Sol. ibi directam negat pupillo hypothecam acquiri, hic concedit vtilem. Vel solue vt ibi. *ADDITIO.* Dicas quòd ibi tutor contraxit in his quæ non pertinebant ad eius administrationem: ideo nullo modo quærit actionem pupillo. ita vult in effectu gl. ibi, & tenent ibi doc. quod limitat Bar. ibi, nisi in subsidiũ, sicut quolibet extraneo cõtrahẽte. l. filię. ff. de solutionib⁹.

SI in rem.] C. A S V S. Mutuaui tutori nomine pup. x. quæ in rem pupilli conuersa sunt: nunquid pupillus tenebitur? Respon. quòd sic actione personali: puta condictione certi ex mutuo. Viuianus.

e *Personalis.* vt. ff. de pecu. l. ex facto. §. plane. & ar. ff. de euic. l. illud. §. j. & eodem casu poterit res minoris pignori obligari: vt. ff. de pig. act. l. tutor. in prin. secundum Hug. sed & illa intelligitur cum decreto: vt ibi no. & dicitur infra de cura. fur. l. ij. Item quod dicit hic in minore, idem dic in ecclesia: vt supra de sacrosan. eccl. auth. hoc ius porrectum. & in ciuitate: vt. ff. de cer. pet. l. ciuitas. & facit supra si tutor vel curator. l. si creditor. & quod ibi notatur & ff. de in rem verso. l. pater. §. seruus. & de mino. l. tutor. §. finali.

SI hi.] C. A S V S. Si tutor finita tutela in administratione perseuerauerit, pura loquendo prædia pupilli an actione vtili tutor tenebitur? Respon. quòd sic: & ex eius contractu adulto acquisita est actio. Viuianus.

f *Conueni.* vtili tutelæ: vt infra arb. tute. l. tutor. Sed quomodo cum non sit tutor? Respon. propter præcedentem tutelam. ar. ff. de solu. l. cum quis. §. j. & facit. ff. de regu. iur. l. semper. secundum quòd B. ponit ibi casum.

g *Quæri potuit.* vt & ar. infra de cur. fur. l. ij.

h *PEr tutorem. Ex causis.* scilicet cũ in rem pupilli contrahit: non in suam.

*SI EX PLVRIBVS tutoribus &c.*

*Quid si vnus confitetur, alter negat? Die vt dici consuenit. ff. de procurato. l. pluribus. ADDITIO. Continua hic rubricam secundum Bartolycetum sic: Quia tutores vel curatores, de quibus dictum est, contingit quandoque esse plures vnius pupilli vel adulti, & dubitatur si vnus ex pluribus agere vel conueniri possit: ideo sequitur hæc rubr. Et materiã huius rubri. vide per Baldũ in. l. cum magistratus. infra quãdo pro. non est necess.*

AB vno.] C. A S V S. Si pupillus plures habeat tutores: an vna causa pupilli, si alij defendere noluerint, possit defendere, quæritur? Respõdeꝰ q. sic. Viuia.

i *Ab vno.* loquitur hic quando non diuisa est administratio vel est diuisa à seipsis, quod est idem: vt infra de diui. tute. l. ij. arg. infra. l. proxi. loquitur quando est diuisa à testatore vel à iudice. primo ergo casu vnius auctoritas sufficit, quisquis ille sit, nisi tale sit factum quod ipsam tutelam dissoluat: vt hic, & infra de auct. præstan. l. fi.

k *Noluerint.* vel etiam non potuerint. & ad hoc. ff. de admini. tu. l. decreto. §. fin. &. l. iij. §. j. & infra de auct. præstan. l. fin. sed si omnes vellent agere, vel conueniri, possunt. Sed an idem in pluribus consulibus, vt vnus solus agat: quod videtur, vt hic. Ecõtra quòd non: cum omnes de calumnia iurent: vt supra de iuramen. calum. l. ij. §. hoc etiam. sed prima placet. nec est absentum quòd omnes iurent, sed vnus agat: quia & agit procurator, & iurat dominus: vt supra de iuramen. calum. l. ij. §. finautem.

SI diuisum.] C. A S V S. Si in duabus prouinciis tutores testator filio suo dederit: vnus in vna, alius in alia causam agat. Viuianus.



BIU Cujas

a *Si diuisum.* à testatore, vel iudice.
b *His tantum omnibus.* vel alicui eorum: vt supra.l. proxima. vel ideo tantum, quasi dicat non aliis, qui in alia prouincia administrant. vel ideo dicit omnibus: quia vno citato, & non respondente, conuenitur alius: qui si nec ipse defendat, citatur tertius: & sic de singulis, si plures sint: quia & agnati vocantur: vt & ff. quibus ex causis in possessi ea.l.hæc autem. nõ quin vnus bene possit agere & conueniri etiam solus: vt supra.l.proxi.
c *Insinuari.* scilicet libellus petitionis, vel conuentionis.
d *Ad iudicia.* alterius prouinciæ, vt & infra de diui.tu.l.ij.& infra de auct.præstan.l.fi.in prin.&.ff. de admi.tu. l.iij.§. fi.

*NE TVTOR vel curator &c.*

*Competens.*]*CASVS.* Tutor tenebatur pupillo ex mala administratione in. c. vult conducere vectigal: an sit admittendus, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si vero dixerit se non teneri pupillo, cum teneatur, & sic ad conductionem accesserit: si pupillo satisfecerit, & fisco: in crimine non fuit. & hoc in secũda. Si vero primo fisco teneatur, desinde tutelam suscipiat: à periculo falsi excusabitur.
e *Reddiderũt.* nisi decesserit ille cuius tutela vel cura est administrata. Item secus si hereditario iure successit in cõtractũ fiscale: licet viuat is cuius tutela vel cura administrata est: vt.ff.ad le. Cor.de fal.l.j.§. iidem principes.&.§.sed & si in rem.
f *Falsi crimine.* in qđ incidis. nam conducẽdo videris te dicere nõ esse tutorem, vel ex ea causa non teneri, & sic crimine falsi teneris: vt hic,&.ff. ad.l. Cor. de fal.l. j. §. tutores.. Sed videtur vtraq; via agi: vt infra quando ci.ac.præ.cri.l.j. Sol. ibi fuit actum: hic vltra satisfactum est.& est sic in crimine stellionatus: vt infra de cri. stel.l.j.& in falsa moneta: vt.ff.de fal.l.qui falsum.& in crimine incestus, à quo liberatur si ante sententiam illicitam conuentionem diremerit: vt.ff.ad le.Iul.de adulte.l. si adulterium cum incestu.§.fratres. Alij vt Azo.M.& P. dicunt quòd publica accusatio & ciuilis actio concurrunt: vt in.l.contraria.sed priuata accusatio & ciuilis actio non: vt hic. Et exponunt hic falsi id est criminis stellionatus, quod hic locum habere dicũt quasi obliget res obligatas: quod non placet: tum quia hic est titulus criminis scilicet falsi: vt hic dicit, &.ff.ad.l.Cor.de fal.l.j.§.tutores. vnde cessat stellionatus.& facit.ff.de cri.stel.l.iij.tum quia etiam expresse dicit lex de accusatione priuati delicti quod cõcurrit cum actione ciuili, vt furti: vt in.l.contraria. quanquam

SI diuisum[a] administrationis periculum per prouincias sit: his tãtum omnibus[b] insinuari[c] cõuenit, & ab ipsis inferri litem, qui in ea prouincia tutelæ vel curæ officium sustinent: ne de aliis prouinciis defensores minorũ ad iudicia[d] pducãtur. D. Prid. Non. Feb. Cõstãtino A. & Licinio Cęs. Coss.

*TITVLVS XLI.*

NE TVTOR VEL CVRATOR vectigalia conducat.

*Tutor vel curator prohibetur vectigalia conducere tutelæ non finita, vel ratione nõ reddita, sub pœna falsi. quam euitat si spõte satisfecerit vtrique: ante tutelam verò conducens excusatur à periculo. Salycetus. Vel sic: Periculosa est ista lex contra tutores & curatores qui emunt gabellam cõmunis, & est forte ratio legis: quia videntur bona sua pluribus in solidum obligare: quod in hoc casu est crimen falsi: in alio est crimen stellionatus: vt infra de crimi. stel.l.i.in fine. Baldus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Sexto.

COmpetẽs iudex nõ ignorat nõ esse admittendos ad vectigalia cõducenda eos, qui pupillorũ vel adolescẽtium tutelam seu curã administrant, vel qui eius administrationis rationem nõdũ reddiderunt. *¶ Sed quamuis contra interdictum ad vectigal cõducẽdum accesseris: tamẽ quoniã vltro me adisti, *si tam vectigali, quàm pupillis satisfeceris, falsi crimine[f] carebis. Cum autem fisco te iam obstrictum, postea tutorem esse factum dicas: periculo[g] te excusare poteris. PP. VIII. Kalendas Aug. Romæ Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

*TITVLVS XLII.*

DE TVTORE VEL CVratore qui satis non dedit.

*Tutor non admittitur, nisi legitimè satisfecerit: & qui non vult satisdare, remouetur. Item non recipit tutor administrationem antequam satisdet, nisi sit testamẽtarius, vel confirmatus, vel datus ex inquisitione. Bald. Vel sic: Tutor vel curator qui non satisdedit cum debet: administrare prohibetur, & ad satisdãdũ cõpellitur. Sal.*

I. Impp. VALERIA. & GALLIEN. AA. Tito & Flauiano.

QVI nondum vobis ætas legitima cõpleta est: satisdationem ab his[h] quos minus idoneos[i] curatores vobis ab aduersario[k] cum magistratu fungeretur, datos dicitis, postulate. Prohibẽtur enim ab administratione, nisi securitati vestræ satisdatione prospexerint. PP. Non. Iul. AEmiliano & Basso Coss.

*Tutor non satisdans inopia, remouetur à tutela sine infamiæ nota: secus si fraude: & in locum defuncti idoneus debet subrogari: qui à defuncti hæredibus tenetur rationem exigere. Salycetus.*

II. Iidem AA. & VALER. C. Euploio.

EVm tutorẽ qui supereſt,[l] si secundum præsidis præceptum & iuris formã satis non dat: remoueri à tutela, si inopia[m] hoc faciat, sine infamia: si fraude, etiam cum nota, aditus rector prouinciæ iubebit: & in locum defunctorũ[n] alios idoneos substitui præcipiet: præsertim cum patrimoniũ pupilli noua hæreditate auctum esse proponas. ¶ Tutores autẽ dati[o] ab hæredibus eorum, quos decessisse dicis, rationem tutelæ deposcent. PP. Idib. Maij, Seculare & Donato Conss.

*Sententia lata cõtra tutorem legitimum vel datiuum qui non satisfecit, ipso iure est nulla: ideo restitutio non est necessaria. h. d. Vel generalius: Gesta à tutore qui non satisfecit, sunt ipso iure nulla in præiudicium minoris. Salycetus.*

III. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. Stratonicæ.

*Tutores alĩ qui satisfdare nõ tenentur.*

*Tutor ꝓpter paupiate sola nõ remouetur à tutela.*

A ipsi dicũt ibi de furto ex quo nascitur publica accusatio, scilicet si quis surripiat filium vel seruum alterius. prima ergo placet, licet si priuato obligat, bene habet locum crimen stellionatus: vt ff. de pi.ac.l.tutor.§.fi.& dic.l.de cri.stel.

g *Periculo.* scilicet falsi. sed quidam dicunt id est tutelæ, vt eam subire non teneatur. quod non placet: vt infra de excu. tu.l. coloni. Item contra. huic.l. ad primam partem supra rem alienam ge.l. j. sed speciale est forte in contractu vectigalis. Vel ibi non dicit quòd hoc crimine non teneatur.

*DE TVTORE vel curatore qui &c.*

*Si nondum.*]*CASVS.* An minor à curatore min⁹ idoneo facultatibus non moribus, antequam officium curæ compleuerit, possit exigere satisdationẽ, quæritur? Dicitur quòd sic: & antequam agat, cum iudice quòd nõ idoneum dedit tutorem: alioquin nisi satisdederit, remouebitur.
h *Ab his.* scilicet curatoribus.
i *Idoneos.* facultatibus. nã si moribus, remouendi essent, vt & suspecti: vt inst. de suspe.tu.§. pe.&.§. fi. Et nota testamentariũ tutorem nõ satisdare: vt insti. de satisda.tu.§. j. etiam non rectè datus, qui confirmatur: vt.ff. de confir.tu.l. j. Idem in datiuo tutore, vel curatore dato ex iquisitione, vt ibidem: sed in dato sine inquisitione, secus: vt hic. sed hodie ex constitutione Græca, quæ referẽ institu. de Attil.tut. §. penul. omnis datiuus tenetur satisdare: in testamentariis nihil immutatur.
k *Aduersario.* aduersabatur enim magistratus vnà cum curatoribus, vt non satisdaretur.

*Vm.*]*CASVS.* Si ex pluribus tutoribus vnus tantũ superstes fuerit: an debeat satisdare, quæritur? Respon. quòd sic.& si nolit, quia nobilis est, remouebitur sine infamia: si autem per fraudem, remouebitur cum nota infamiæ.& in locum defunctorum alij surrogabuntur. maximè tamen si patrimonium pupilli sit auctũ,& illi tutores conuenient hæredes defunctorum.
l *Supereſt.* aliis defunctis.
m *Si inopia.* sola paupertas non remouet eum, si aliàs est diligẽs: sed cessatio satisdationis propter inopiam: vt.ff.de suspe.tu. l. suspectum.& institu.de suspec.tu.§.fina.& hic dicitur.
n *Defunctorum.* aliàs est in litera, desertorum: aliàs, defunctorum.
o *Dati.* de nouo in locum defunctorum.

*IN dubiũ.*]*CASVS.* Tutor neq; ex testamẽto neq; ex inquisitione dat⁹ satisdabit: si verò prius egerit tutor alteri⁹ generis nomine

BIU Cujas

nomine pupilli, & succubuerit quàm satisfecerit: non præiudicabit pupillo talis sententia: neque habet necesse petere beneficium restitutionis.

a *Testamento.* vel ex inquisitione: vt. j. l. proxi. & facit institu. de satisda. tu. vel cu. §. j. & §. de epi. aud. l. de creationibus.

b *Si igitur tutor.* scilicet legitimus, vel simpliciter datus.

c *Non potuit.* istud habes de verbo ad verbū §. in quib⁹ cau. in integ. rest. non est necess. l. si tutor.

d *Irrita sunt.* vt & ff. de mino. l. in causæ. ij. in principio.

NOn omnium.] CASVS. Non omnium tutorum par conditio est. qui enim dati in testamento sunt vel ex inquisitiõe, nõ satisdãt: alij satisdare debẽt rem pup. saluam fore.

e *Non omnium.* quasi dicat, quorundam sic, quorundam non.

f *Quapropter.* i. quare hoc? Respon. cum, &c.

g *Cum.* id est quia.

h *Testamentarii.* quem constat non satisdare: vt instit. de satisda. tuto. §. j.

i *Confirmatum.* vt habes exemplum institu. de tute. §. fin.

k *Inquisitione.* vt. d. §. j. instit. de satisda. tuto: vel cu. & arg. ff. de cura. fu. l. bonorum. & facit. j. de cur. fur. l. fi. §. ii.

l *Non onerari.* si vnus est: secus si plures, vt subiicit, vbi satisdãt inter se: sed ibi vn⁹ ex pluribus debet administrare.

m *Dedit.* hanc satisdationem præstat tutor contutori quando ipse solus debet administrare.

n *Iamdudum obtinuit.* vt. ff. de test. tut. l. testamento datos. ij. & insti. de satisda. tut. §. ij. & ff. de administ. tuto. l. iij. & de iniur. l. qui iniuriæ. §. qui in alienis.

TVtor.] CASVS. An tutor neq; in testamento, nec ex inquisitione datus possit rẽ pupilli alienare antequã satisdederit, quęritur? Dicitur q̃ non: sed nondum præstita satisdatione petere potest bono. possess. pupillo delatã, postquã electus est.

o *Nihil omnino.* aliàs nihilo minus.

p *Potest.* vt &. §. eod. l. in dubium. & ff. de rebus eo. qui sub tutela. l. qui neque. & de cu. fu. l. consilio. §. j. & ij.

q *Aperte claret.* etiam si non satisdedit, quia quærit, non deminuit: vt &. j. qui admit. ad bono. possess. l. bonorum. immo & ibi damnum esse potest: & ideo dic electus, post satisdationem scilicet: vt. §. eod. l. in dubium.

## DE SVSPECTIS TVTORIBVS vel curatoribus.

*Vnde oritur accusatio de suspecto, & qui remoueant, & qui accusent, habes institu. eo. in princ. & §. i. & ii. & inscribit accusator, vt puto: sed & sine accusatore potest procedi: vt. ff. eod. l. iii. §. præterea.*

IN dubium non venit, tutores qui testamẽto[a] dati nõ sunt, administrandi potestatem, nisi satisdatione emissa saluã tutelam fore non habere. Si igitur tutor[b] qui pro tutelari officio non cauerat, iudicio expertus est: aduersus eum lata sententia iuri tuo officere non potuit:[c] nec ea quæ ab eo gesta sunt, vllam firmitatem obtinent. Frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras, quando ea quæ ab eo gesta sunt, ipso iure irrita sunt.[d] PP. XVIII. Kal. Ian. Nicomediæ, Diocletiano III. & Maximiano AA. Conss.

*De pluribus tutoribus quorum nullus satisdare tenetur: si vnus satisfecit, ille in administratione præfertur. Salyc.*

IIII. Idem AA. & CC. Tertullo.

NOn omnium[e] tutorũ par similisque causa est. Quapropter[f] cũ[g] exẽplo testamẽtarij[h] confirmatum[i] à præside, vel datum ex inquisitione,[k] nõ onerari[l] satisdatione rem pupillorum saluã fore, manifestũ sit: pluribus tamẽ datis ex inquisitione tutoribus, illum qui satisfecit secundum formam edicti rem pupilli saluam fore dedit,[m] in administratione præferri iamdudum obtinuit.[n] S. Idib. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

*Tutor antequam satisfecit, officium non exercet, nisi circa tempore peritura, vel ea quæ neglecta præiudicium afferre non possunt. h. d. hæc lex valde nota. Bald.*

V. Impp. CONSTANTINVS & MAXIMIANVS AA. Seuero & Maximo CC.

TVtor qui satisdationẽ cum satisdare debuit, minime interposuit: nihil omnino[o] ex bonis pupilli alienare potest.[p] Posteaquam autem ad tutelæ administrationẽ electus est: & bonorum possessionẽ pupilli nomine agnoscere eum potuisse, & cætera eius quæ tempore arctarentur, persequi debuisse, aperte claret.[q] Dix. XI. Kalẽ. Ian. Constantio & Maximiano AA. Conss.

## TITVLVS XLIII. DE SVSPECTIS TVtoribus vel curatoribus.

*Finito officio non potest peti remotio. Bald. Vel sic: Tutor durante tutela accusatur de suspecto: & ea finita conuenitur tutelæ iudicio. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Domitiæ.

LIbertum tuum[r] & tutorem filij tui, si fraudulẽter res ei⁹ administrare existimas, suspectũ facere potes, modò si officium eius pubertate[s] pupilli finitum non est.[t] Nam si eo iure tutor esse desiit, is iudicio tutelæ conueniendus est. PP. Idib. Augusti. Romæ, Duobus & Aspris Conss.

*Periculum curæ neglectæ spectat ad curatores: & cessantes grauiter fraude vel dolo, possunt remoueri vt suspecti. Salyc.*

II. Idem A. Longino.

CVratores quidem suo periculo quanto tardius ad eos tutela[u] trãsfertur, cessant.[x] Quòd si in fraudem id esse factum[y] existimas, suspectos eos postula.[z] qui si summoueri meruerint, in locum eorũ alios accipies. PP. Idib. Ian. Læto. II. & Cereale Conss.

*Tutores possunt compelli ad administrãdum: & in contumacia perseuerantes remouentur vt suspecti. Salycetus.*

III. Imp. ALEXANDER A. Fortunatæ.

PRæses prouincię tutores filiorum tuorũ, strictioribus[a] remediis adhibitis omnimodo administrationis officiũ cõpellet agnoscere. Quòd si in eadẽ contumacia perseuerauerint:[b] ibi: vt non remoueatur, sed administrare iterum compellatur, & hoc antequam administret. postea vero etiam ob culpam remouetur: sed semper certe videtur in dolo, eo quòd non gerit. Dic ergo quòd non potest directo ex verbis legis. xij. tab. vt ibi, sed ex interpretatione sic: vt hic. Alij dicunt quòd hic iam cœperat gerere.

PRæses.] CASVS. Si tutor datus ad administrationem non accedit, compelletur captis pignoribus: & si in contumacia perseuerauerit, remouebitur vt suspectus, & alius in locum eius subrogabitur. Viuianus.

a *Strictioribus.* id est pignoribus captis: vt instit. de satisda. tu. §. penult. & ff. de mu. & ho. l. si quis. Vel præcipiet sub banno aliquo: vt. ff. de ven. inspi. l. j. §. quid ergo.

b *Perseuerauerint.* quia etiã captis pignoribus non administrat. Postulare

A *Libertum.*] CASVS. Tutorem filij sui an accusare possit de suspecto pater, quæritur? Dicitur q̃ sic, nõdum finita tutela. qua finita conueniet eum actione tutelæ pro male administrata.

r *Tuum.* ô mater.

s *Pubertate.* vel alio modo.

t *Finitum non est.* tunc ergo locus est accusationi cum non est locus tutelæ actioni: & econtra vbi est locus actioni tutelæ, nõ est locus accusationi: vt hic, & ff. eo. l. iij. §. quæ ri potest. & §. si quis abfuturus. Item in casu etiam finita tutela locus est accusationi: vt si datus fuit ad tẽpus ea finita à iudice est iterum datus: & non habet cõtutorẽ qui prioris tutelæ nomine cum conueniat. nam accusabitur de suspecto pro prima administratione vt etiam in hac male præsumatur eum actorum, & infamet. vt ff. e. l. iij. §. idem erit querendum. & §. si autem. & §. quòd si quis.

CVratores.] CASVS. Quando curator sciens se curatorem datum, tardius administrat: suo periculo cessat, & tenetur. si vero fraudulenter cessat, remouendus est vt suspectus: & alius in locum eius substituendus.

u *Tuela.* id est cura.

x *Cessant.* si scierunt vel scire potuerunt se curatores datos: vt. j. de peri. tut. l. si tutor. & de administra. tuto. l. & si scisses.

y *Id esse factũ.* scilicet curatores cessasse.

z *Postula.* sic ergo qui non egerit, accusatur: vt instit. eod. §. sed antequam. & ff. eo. l. impuberibus. §. fina. Sed contra. ff. eod. l. hæ enim. §. fina. vbi dicit quòd qui nihil gessit, Tutor non potest postulari si pupillus spectus. Solu. remouetur, vt hic: non accusatur, vt ibi. quod non placet; cum hic dicat postulari. Alij dicunt si dolo cessat, obtinet quod hic. aliàs quod

BIU Cujas

a *Postulare.* ff.eod.l.hæ enim.§.fina. Contra solutio:vt.ſ.l.proxima diximus.

*Etiam.*] CASVS. An tutor testamentarius posſit accusari de suspecto,quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

b *Etiam testamento.* vt instit.eo.§.ij.&.ff.eo.l.j.§.ostendimus.

*In postulandis.*] CASVS. Nemo quia pauper est tutor, arguendus est vt suspectus:sed si fraudem cõmittat. Viuianus.

c *Principaliter.* vt instit.eod.§. fina. aliquid tamen operatur. argu. ſi.de testi.l. testium. in princip.&.j.eod.l.pietatis. Item & facilius cõmittitur administratio diuiti: vt.ſ.de peri. tut.l.j.& aliàs quandoque multum operatur paupertas: vt.ff. de priui.credi.l.ſi creditores.

*Pietatis.*] CASVS. An frater filiorum fratris, tutores arguere potest de suspecto, quæritur? Dicitur quòd sic: & hoc est officiũ pietatis. & hoc in prima. Si vero fraudem non commiserit, sed inops factus fuerit: adiungetur ei alius. & hoc secunda. Non solum frater & mater, sed cognati & extranei possunt petere vt tutor suspectus remoueatur. Viui.

d *Impetrabis.* nec illis prodest satisdare: vt instit.eod.§.pe.&.ff.eod. l.suspectus.&.l.quia.

e *Æstimabit.* quod facere debet: vt &.ſ. de pericu.tut.l.j. ibi, propter tenuitatem &c.

f *Remouẽdi.* id est petere vt remoueantur: vt.ff.de his qui no. infa.l.furti.§.mandati.

g *Parentibus.* vt auo paterno & materno.

h *Conceditur.* vt instit. eo.§. consequens.&.ff. eo.l.j.§.consequens. & l.impuberibus.in prin.

*Eum quẽ.*] CASVS. Tutor pendente actione de suspecto non debet administrare: sed alius interim qui rem pupilli administrabit, subrogabitur. Viuia.

i *Iubebit.* vt &.ff. de solu. l. quod si forte.§. j.& argu. j. de ordi. cogn. l.fin. &.j.de sen. pas.l.fin.&.ff.de re mi. l.qui status. & instit. eod.§. si quis autem. & dic quod ibi notatur.

k *Ordinandus est.* scilicet curator: quia habenti &c. vt.ſ. in quibus causis.l.licet.

*Si non.*] CASVS. An tutor contutorem suum posſit accusare de suspecto, & remouere ab administratione, quæritur? Dicitur quòd sic: sed si petat vt sibi concedatur administratio tutelæ antequam accusauerit, non est audiendus. vel dic casum vt not.in glos. A

l *Tutelam.* id est rationem tutelæ. petebat enim à contutore rationem tutelæ: hoc fieri non potest durante tutela: vt hic,&.ſ.de admini.tut.l.ij.&.ff.de admini.tu. l.cum plures. in princ. accuset igitur eum de suspecto,& remoueat.

*Pendente causa suspecti, tutor nõ potest administrare: sed datur curator qui interim administret. Salycetus.*

VII. Idem A. Gorgoniæ.

EVm quem vt suspectũ tutorem vel curatorem accusas, pendente causa cognitionis abstinere ab administratione rerum tuarum, donec causa finiatur, præses prouinciæ iubebit. i Alius tamen interea in locum eius in administratione rerum ordinandus est. k PP. VII. Kalend. Mart. Sabino. II. & Venusto Conss. B

*Vnus tutor non potest petere ab altero administrationis rationem durante tutela. Bald. Vel sic: Durante administratione tutor non potest petere à contutore vt reddat sibi rationẽ administrationis vniuersæ. Sal.*

VIII. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS Cæſ. Proculo.

SI non suspectum contutorem tuum postulare, ac remouere ab administratione bonorum pupilli curaueris: admitti nequaquam potest ratio desiderij tui, iam nũc postulantis tutelam l tibi nomine eiusdem pupilli restitui. PP. XIIII. Kalend. Nouembr. Peregrino & Aemiliano Conss. C

*Remotus ob dolum est infamis, non ob culpam. Salycetus.*

IX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Hammiano.

SVspectos tutores ex dolo, non etiam eos qui ob negligentiam m remoti sunt, infames fieri manifestũ est. S. VIII. Kalend. Maij. CC. Conss. D

## TITVLVS XLIIII.
## DE IN LITEM DANDO tutore vel curatore.

*Tutor potest agere contra pupillum alio contutore auctore: & si nullum contutorem habet, dabitur ei curator ad litem illam defendendam. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Miltiadi.

SI quas petitiones aduersus pupillos tuos habes: n dirigere eas potes adsistentibus causámque defendentibus cõtutoribus tuis: cum et si alios tutores nõ haberent, ad hoc genus litis o defendendæ curatores accipere debebit, petat ordinari curatorem.

n *Habes.* vt quia rei vindicationem contra eum habes. secus in personali hodie: vt.ſ.qui da.tu.poſſ.authen.minoris.

o *Litis.* quę est inter tutorẽ & pupillũ: vt instit.de auct.tut.§.fi. *An tibi.*

suſpectos postulare a, vt alij in locum eorũ petantur, non prohiberis. PP. Idib. Ian. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

IIII. Iidem A. Thalidæ.

ETiam testamento b patris tutorem datum, suſpectum postulare potes, si fraudẽ tutoris argueris. PP. VIII. Kal. Ian. Maximo. II. & Paterno Conss.

*In tutore principaliter attenditur persona, secundario patrimonium. Bald. Vel sic: Non inopia sola, sed fraus & segnities tutorem reddunt suſpectum. Salyc.*

V. Idem A. Asclepiadi.

IN postulandis suſpectis tutoribus seu curatoribus non vires patrimoniorum principaliter, c sed an nihil segniter, nihil fraudulenter geratur, perpendi oportet. PP. VI. Kal. Ian. Maximo. II. & Paterno Conss.

*Accusatio de suspecto est publica. Bald. Vel sic: Quilibet (maxime si sit de necessariis) potest accusare tutorem de suspecto. paupertas tamen non est iusta causa vt remoueatur: sed vt alius (si iudici videbitur) adiungatur. Salycetus.*

VI. Imp. GORDIAN. A. Felici.

PIetatis fungeris munere, qui fratris tui filios (vt necessitudo sanguinis suadet) protegere conaris. Si igitur tutores vel curatores eorum non rectè administrant: suſpectis eis postulatis atque ostensis, vt alij in locum eorum constituantur, facilè impetrabis. d Quòd si nihil in fraudem egerunt, verùm ita egeni sunt, vt in eorum administratione fratris tui filiorũ substãtia periclitetur: an eis adiungendus sit curator qui idoneus facultatib' sit, rector prouinciæ æstimabit. e ℣ Remouẽdi f autem licentia non solũ parentibus g vtriusque sexus, sed etiam cognatis, & extraneis, & affinibus, & ipſi cuius res administrantur, si non impubes sit, arbitrio cognatorũ bonæ opinionis constitutorum conceditur. h PP. V. Idus Nouemb. Pio & Pontiano Conss.

*Pendente causa suspecti, debet tutori administratio interdici. Bal. Vel sic: Non solũ remotio, sed litis pendentia impedit interim administrationem tutoris. Bal. Vel sic:*

*Vspectos.*] CASVS. An tutor remotus sit infamis, quæritur? Distinguit: aut remotus est ob dolum,& est infamis: aut ob culpã, & tunc nõ est infamis. m *ob negligentiã.* quæ est leuis culpa. Sed qd si ob latam culpam est remotus? Dicunt quidam quòd est infamis: vt.ff. eod. l. impuberibus. §. ſi fraus. Tu dic contra: vt instit. eo.§. suspectus autem remotus. debet ergo iudex dicere an propter dolum vel non, remoueat eum. quod ſi non dicit, non erit infamis, facta interpretatione beniguiori: vt.ff. eod.l. hæ enim.in princ.&.§.j.& argu. ff. de pœnis. l. ſi præses. posſet tamen distingui an de dolo tantum inculpabatur, vt tunc etiam non expreſsa causa videatur ob dolum remotus. & sic infamis intelligatur: vt argu.ff.de excepț.rei iudi.l.ſi ex testamento.& d.l.hæ enim. quæ videtur contra in eo quod dicit quòd ſimpliciter remotus non est infamis: intelligatur quando ex officio remouebatur, nõ accusatus: vel obiiciebatur dolus & culpa, non dolus tantũ. & facit.ſ.tit.j.l.& eum.

*Tutor ob latam culpã remotus, an sit infamis.*

*Infamiam nõ incurrit qui ex officio iudicis damnatur.*

*DE IN LITEM dando tutore vel curatore.*

*Olim tutor dabatur, hodie curator: vt instit. de auctor. tut.§. fin. & ideo de vtroque dicit. Vel dic correctiue legi: vt curator detur, qui & tutor à tuendo dicitur: non autem sit vere tutor, cum certa rei non datur: vt instit. qui testa. da. tu. poſ.§. certe. niſi in casu: vt.ff. de tut. & curato. da. ab his.l.i.in puberi. Quando autem inuito, & quando postulanti detur, diximus. ſ. qui pe.tu.l.ii.*

*Si quas.*] CASVS. Si pupillus plures habet tutores, & vnus habeat causam cum pupillo: alij tutores eum defendunt. si vero vnũ habeat tantum, & ille habeat causam cum pu

BIU Cujas

*An tibi.*]*CASVS* istius.l.ponitur in glos. sed clarius dic sic: Duo erant fratres Seius & Mæuius habẽtes fundum communem: Seius fundum vendidit in solidum,& decedens Mæuiũ dedit tutorem filio suo: an Mæuius fundũ vindicare possit pro parte sua,quæritur? Videtur ꝙ non possit. Prima ratio est: quia si agat Mæuiꝰ emptor, conueniet pu. de euictione ad duplum, & Mæuius habet necesse defendere pupillũ suũ. alioquin faeeret contra officium suũ. Alia ratio est,quòd si venderet, poterit obiicere compensationem pupil.quia pone ꝙ pars fundi valeat.x. & debeat.x.tutor ex administratione: fiet compensatio.Si vero Mæuius nihil debeat,conueniat pu.finita tutela act.tutelæ contraria,si potest agere pro parte fundi:constituto tamẽ curatore. Viuianus.

*Casum ponit literalẽ.*

a *An tibi*. tu & frater tuus habebatis fundum paternum cõmunem in solidũ: eũ frater vendidit Titio, & de dupla promisit: qui frater decesit, & tu es tutor filij sui pupilli: si vis vindicare partem tuam fundi, teneberis pupillum in causa euictionis defendere: & cum damnũ dupli habeat per te, ei teneberis.vnde melius est ꝙ vel compensando vel agendo aliàs tibi consulas: sed & vindicare potes petito curatore pupillo,qui i causa euictionis defendat emptorem.dic ergo an tibi,scilicet tutori.

b *Officium*. argu.ff. si ser.vin.l.altius.&.ff.de condic. indeb. l. frater à fratre.& de admi.tut. l.quotiens.§.item si téporali.

c *Quantitatem*.in duplũ,vel in itereſſe forte nomine euictionis.

d *Laudatus*. ab emptore vt defendat eum.

e *Cum aut*. ne timeas damnum, cum &c.

f *Compensationis*. cum & tu aliquid pupillo debebas.

g *Aut contrario*. id est quando nihil debes pupillo, & hoc finita tutela : vt.ff. de contra.& vti.ac.tut.l.j. §. finito.&.§. quid tamen si ideo.& sic partem precij tantum consequeris.& ita est contra.ff.re.amo.l.non enim. sed hic forte habebat rem venalem: vel hic non præcisè: sed si vult maius malum euitare.

h *Impediatur*. forte quia lapsu tanti temporis reuocaretur ius tuum in dubium : vt sic officium tuum non sit tibi damnosum: vt.ff.quib.ex cau.ma.l. videlicet.&.c.ex officij.de præscrip.

i *Vindicantem*. ab emptore:& sic defendat hic curator emptorem contra tutorem vindicantem: vt instit.de aucto.tut.§. fi.& argu.ff.de neg.gest.l. at qui.§. cum me. Alij dicunt dandum curatorem, qui statim agat contra tutorem ratione damni illati, pro eo quòd tutor vindicat.

*Ad protegendam.*]*CASVS*. Tutor vel curator datus ad vnũ negotium vel rationem,illius nomine tantum tenebitur.

k *Siue curator*. subaudi, disiunctiue : vt ibi, Alexander siue Paris,&c. nam tutor certæ rei non potest dari:vt not.ſ. in rubrica.

l *Administrationis*. alterius quàm illius quam gesit.

m *Negotii*. id est causæ.

rẽt.PP.XIII. Kal.Aug.Antonino A.IIII.& Balbino Conss.

*Tutor pupilli, cuius pater vendidit fundum secum communem, consultius faciet si tutelæ durante partem suam non vindicet. si tamen vult vindicare, debet petere curatorem dari, qui emptorem pupilli nomine defendat aduersus ipsum tutorem fundum vindicantem. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER A. Euaresto.

ANtibi[a] partis fundi paterni vindicatio competat: is cuius de ea re notio est,æstimabit. Respieere autem debes officium[b] in quo te esse tutorem dicis: ne ob eiusmodi petitionẽ euictione secuta, vltra precij quãtitatem[c] auctoris hæredem pupillum tuum oneres,qui laudatus[d] per te defendi debeat: cum aut[e] compensationis[f] rationem habere, aut contrario[g] tutelæ iudicio experiri possis. ℣ Sed ne tuum ius (si quod habes) impediatur:[h] ad eam rem defendendam,quæ aduersus te vindicantem[i] agenda erit, curatores pupillo petantur. PP. XII.Kalẽdas Maij, Iuliano II. & Crispino Conss.

*Curator datus certæ rei vel liti, non tenetur de alia gestione. Baldus.Vel sic:Curator datus ad litem,non subiicitur periculo administrationis. Salycetus.*

III. Imp. GALLIENVS A. Valerio.

AD protegẽdam causam tutor siue curator[k] datus,cõueniri non potest administrationis[l] periculo, cũ sola susceptio negotij[m] tutela mãdata est. ℣ Si nihil igitur (vt allegas) prẽter negotiũ[n] gesisti,frustra cõueniris. PP. Kalendis Aprilis, Valeriano & Luciano Conss.

*Si curator ad litem expendit aliquid pro vtilitate pupilli, debet illud recuperare. Baldus.Vel sic:Curator ad litem, sumptus repetit quos bona fide fecit. Salycetus.*

IIII. Idem A. Irenæo.

ADlitẽ datus tutor,[o] si quid bona fide erogasti, à cõtutorib[ꝰ] [p] more solito exigere potes.[q] PP.Kalendis Nouẽb.Paterno & Arcesilao Conss.

*Vbi tutor testamentarius vel legitimus est cum pupillo litigaturus, debet ei de curatore ad litem facere prouideri: vel potest pupillus illius auctoritate procuratorem cõstituere,qui eũ sit defensurus: & si res exegerit,alius tutor ordinabitur. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLETIAN.& MAXIMIAN.AA. & CC. Tigrani.

SIue ex testamẽto, siue ex iure legitimo,fratris tui filiorũ tutelæ onus ad te ꝑueniat: ſ vereri non debes de his quæstionibus, quas aduersus fratrẽ tuũ quondam tibi fuisse dicis:[r] cum siqua emerserit lis, procuratore[s] dato, & illis curatore ad litẽ constituto,& solennitati iuris[t] (vbi tutor exigitur[u]) & idẽnitati vtriusq; ꝑspici possit. Scrip. IIII.Kalend.Maij.CC.Conss.

*TITVLVS XLV.*

DE EO QVI PRO TVtore negotia gesit.

*Mulier quæ tutrix esse non potest, si se gerat vt tutrix, actione protutelæ tenetur. Salycetus.*

I.Impp.VALERIANVS& GALLIENVS AA.Marcello.

ETiam mulieres[x] si res pupillares pro tutore[y] administrauerint, ad ꝑstandã pupillo, quo casu exactum saluum fore promittit. Vel dic tutor, id est curator : vt fere per totum hunc tit.& secundum hoc exigitur,id est necessarius est:quod est semper in tali causa. Vel dic tertio exigitur tutor : vt quia dicebat pupillus hæreditatem quandam ad se pertinere, quam & adire volebat:quod cum curatore facere non potest : sed econtra tutor ad se pertinere dicit: quare datur tutor, cuius auctoritate adeat:vt.ff.de ap.l.cum in vna.§.tutor.&.ff.de aucto.tut.l.curatorem.& tunc etiam in hoc satisfit solennitati iuris, vt detur tutor.& facit.ff.de tute.l. qui habet.§. si pupillus.& facit instit.de cura.§. fi.& supra qui dari tut.pos.l.creditorem.sed hodie cõtra:vt in authẽ.ibi posita.

*DE EO QVI PRO TVTORE negotia gesit.*

*Cum tutor non sit : vt.ff.eo.l.i.circa princip.*

*Etiam.*]*CASVS*. Mulier credens se tutricem filij sui,administrauit res pu.& male, cum tutrix non esset : an conueniri possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

n *Negotium*. ad quod fuisti datus : & sic in specie loquitur.sed supra in genere. & facit.ff.de admi.tut.l.quotiens.§.constat.

o *Tutor*. secundario, non principaliter : vt instit.qui testa.tu. da. pos. §. certe. & de excu.tut.§.datus.sed in casu etiam principaliter : vt not.in rub.Vel dic tutor, id est curator. sic ponitur supra de suspe. tuto.l.curatores.& de condit.& demon. l.pater. §. conditionis. *ADDITIO*. Vel dicas ꝙ litera stat propriè, & referas illa verba ad litem, ad verbũ erogasti:vt sit sensus tutor datꝰ,scilicet quo modocũque, quid bona fide erogasti ad litẽ &c.ita dicit Christophorꝰ Porcus in.§. certæ autem rei.instit. qui testa.tuto.dari pos sunt.

p *A contutoribus*. vel proprie,vel id est à cõcuratoribus.

q *Potes*. per vtilem neg. gest.vt.ff. de neg. gest.l.ex facto. & infra de contra.iu.tut.l.j.

*Siue ex.*]*CASVS*. Eras tutor fratris tui filiis : noluisti administrare,sciens multas esse controuersias inter te & fratrẽ tuũ. Dicitur quòd non est tibi timendũ, quia poteris pu.conuenire: & dabitur sibi curator ad litem, & pendente lite si hæreditas aliqua ei obueniat,poteris præstare auctoritate adeũdi eam. Viuianus.

r *Dicis*. ne ius quod habes,perdas.

s *Procuratore*. scilicet ex voluntate.

t *Iuris*. scilicet vt sit satisfactum rem pupilli suam fore.

u *Vbi tutor exigitur*. id est reconuenitur à pupillo, quo casu exactum saluum fore promittit. Vel dic tutor, id est curator : vt fere per totum hunc tit.& secundum hoc exigitur,id est necessarius est:quod est semper in tali causa. Vel dic tertio exigitur tutor : vt quia dicebat pupillus hæreditatem quandam ad se pertinere, quam & adire volebat:quod cum curatore facere non potest : sed econtra tutor ad se pertinere dicit: quare datur tutor, cuius auctoritate adeat:vt.ff.de ap.l.cum in vna.§.tutor.&.ff.de aucto.tut.l.curatorem.& tunc etiam in hoc satisfit solennitati iuris, vt detur tutor.& facit.ff.de tute.l. qui habet.§. si pupillus.& facit instit.de cura.§. fi.& supra qui dari tut.pos.l.creditorem.sed hodie cõtra:vt in authẽ.ibi posita.

x *Etiam mulieres*. matres vel aliæ.

y *Pro tutore*. id est quasi tutrices, cum non sint: & sic no.quòd tam qui nec est nec esse potest tutor, tenetur protutelæ,vt mulier: vt hic.& seruus : vt.ff.eodem.l.j.§. proinde. sed secus si ille in cuius bonis geritur, non potest habere, vt quia sit pubes:vt.ff. eo.l.j.

BIU Cujas

eo.l.j.§.si quis quasi. Et potest quæri, quæ sit ratio diuersitatis. vel potest dici idem si talis gerit pro tutore, qui nullo modo posset esse tutor, vt non habeat locum protutelæ: vt supra qui tuto. da.pos.l.militiæ.at mulier & seruus quandoque possunt secundum Azo.& H.quod non placet:quia non est verum in seruo remanente seruo.

a *Tenentur*. actione protutelæ,quæ est priuilegiata vt tutelæ: vt ff.de priuileg. credi. l. dabim^o.§.j.& ante etiã pubertatem intẽditur: vt.ff.eo.l.j. §. cum eo. nec potest res minoris distrahere: vt. ff.de re. eo.l.qui neque.

*Non vtiliter.*]CASVS.Bonoñ.nõ habebat tutorẽ: mater eius petiit tutorẽ Mutineñ.inutiliter fuit petitus: verũtamen si administret & conueniat debitores pupillares: an possit ei obiici ꝙ non sit de iure tutor, quæritur? Dicitur ꝙ sic, si mater indemnitatem promisit.

b *Vtiliter*. vt de aliena prouincia.

c *Nomine*. aduersus debitores.

d *Iniunctas*. à iudice.

e *Intentiones*.non habita contradictione.

f *Exceptione*. etiam post litem contestatã: quia similis est exceptioni falsi procuratoris: vt supra de procur. l.licet.& idem in prælato vt possit repelli si quoquo modo possit vitiari eius electio, vt exceptione repellatur. Item facit.ff.de administ.tut.l.vulgo.

*SI MATER INDEMNITATEM PROMISIT.*

*Vo.*]CASVS.Mulier petiit tutorem dari filio suo, & periculo suo:iudex malum dedit tutorem.nũquid pupillus matrem suam cõuenire poterit,quæritur? Dicitur ꝙ non: sed iudicem, qui non idoneum dedit.

g *Suo potius*.electiue.

h *Quos petisti*.ô mater. Accursius.

i *Alicui*. vel pupillo pro tutoris debito: vel tutori pro eo quod pupillus debebit: & hoc propter Velleianum.secus si tutori promisisti quod debebis pupillo, vel econtra pupillo quod debebis tutori: quia tunc cessat: vel vt infra.l.proxi.& supra ad Velleianum.l.si mater.dixi.& hoc nisi dolose petiit non idoneum: vt.ff. ad Tertul.l.ij.§. non solum.

k *Postulasti*. nisi decreto hoc esset cõprehensum: vt & infra eo.l.si.item facit supra de administ.tut.l.fi.§. personis.contra. Solu. vt ibi.

*Quædam.*]CASVS. Mater vel auus maternus petiit à tutoribus filiorum suorum, vt quædam possit administrare,& promisit de præstando eos indemnes: administrauit,& male. si potius volunt pupilli conuenire te, quàm matrem vel auum: bene possunt: sed à matre vel auo,quæ suscepit administrationem tutelæ,tutoribus omnimoda præstabitur indẽnitas.

rationẽ tenentur. [a]PP.*AEmiliano & Basso Conss.

*Exceptio quòd mandatum non sit sufficiens, vel non sit legitimum, potest opponi in quacunque parte iudicii, sicut & exceptio falsi procuratoris.h.d. cũ glos. Baldus. Vel sic: Exceptio tutoris illegitimi potest opponi in quacunque parte iudicii.Sal.*

II. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA.& CC.Marco.

NOn vtiliter [b] nominat^o tutor pupillorum nomine [c] agendo, licet ex eorum persona iniunctas [d] impleat intẽtiones, [e] exceptione [f] (si tutor non est) summouetur. D.Non. Decemb.CC.Conss.

*TITVLVS XLVI.*

SI MATER INDEMNITATEM promisit.

*Licet mater petierit tutorem dari filio eius periculo: non propterea tenetur ex illo facto, nisi hoc expressum fuerit iudicis decreto.h.d.cum.l.fi.Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER A. Brutiæ.

SVo potius [g] periculo magistrat^o tutores, quos [h] petisti,dederũt: quàm tu contra sexus conditionẽ alicui [i] ex ea obligatione obstricta es, quòd tuo periculo tutores filiis tuis dari postulasti. [k] PP. III. Idus Martij,Maximo.III. & Vrbano Conss.

*Tutor matri pupilli vel auo administrationem committens, ab eis indemnitatis promissionem recipiens, officio finito conuenitur: & ipse ab eis conseruabitur indemnis. Salycetus.*

II. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C.Asclepiadi& Menandro.

QVædam [l] pupillorum vestrorum [m] à matre, itémq; auo materno† administrata,eorúmque nomine indẽnitatem vobis promissam [n] adsueueratis. Quæ si ita sunt, & iidem pupilli legitimæ ætatis effecti, non aduersus matrem [o] suam, neque auum, sed contra vos congredi malunt: non immerito indemnitatẽ ab his præstari desiderabitis, quos & administrationẽ suo periculo pridem suscepisse proponitis. PP. IIII.Idus Iul. Præsente & Albino Conss.

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA.Caiano.

OB tutorẽ nõ idoneũ à matre petitũ, frustra vobis eã teneri cõtẽditis, cũ nõ nisi specialiter ei^o periculo dari decreto [p] fuerit comprehẽsum, ex ea obligatione obstricta sit.S.Kalendis Decemb.AA. Conss.

*TITVLVS XLVII.*

SI CONTRA MATRIS voluntatem tutor datus sit.

*Contra matris voluntatem tutor filio dari non potest. Baldus. Vel sic: Tutor datus à iudice vel à patre contra voluntatem matris præmortuæ,ab officio remouebitur: nec infamia notabitur, nisi de fraude conueniatur.h.d.no.Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Tertio.

SI contra matris [q] vltimam voluntatem [r] Fuscinium filio cõmuni [s] tutorẽ datum probaueris: eum sine dãno existimationis à tutela remouendum prætor decernet.quæ rescriptio, [t] si in fraude [u] conuictus fuerit, non suffragabitur. [x] PP.XIII.Kalendas Mart.Laterano & Rufino Conss.

*TITVLVS XLVIII.*

VT CAVSAE POST PVbertatem adsit tutor.

*Tutor causam pupilli inchoatam prosequi tenetur etiam post pupillarem ætatem.si instrumenta curatori non reddiderit. Saly.*

I. Imp. PHILIPPVS A.Dextro.

TVtores [y] qui necdũ administrationem ad curatores transtulerũt [z], de-

l *Quædam*. scilicet negotia.

m *Vestrorum*. ô tutores.

n *Promissam*. his verbis, promittimus vobis quod pupillis debebitis occasione vestræ administrationis.vt dixi supra.l.proxi.

o *Matrem*. neque auum, qui nil promiserunt pupillis: vt infra arb.tutelæ.l. tutorem.

*OB tutorem.*]CASVS. Mater petiit tutorem dari filio suo minus idoneum,& suo periculo &c.puta dicendo sic: Do tutorem periculo matris. non poterit conueniri, nec ea obligatione obstricta est.

p *Decreto*.iudicis, & ipsa cõsentiente. & facit supra.l.j.& supra ad Velleia.l.si mater.in fi.

*SI CONTRA matris voluntatem tutor datus sit.*

*Si contra.*]CASVS. Mater decedẽs prohibuit ne Titius filio suo tutor daretur:nihilo min^o eum pater dedit:nũquid poterit remoueri, quæritur? Dicitur quòd sic, sed non erit infamis. Viuianus.

q *Contra matris*. prædecedentis.

r *Voluntatem*. prohibẽtem ne aliquo tempore fieret tutor filij sui. Accursius.

s *Filio communi*. sed cũ patri loquatur,qualiter tutorem habeat? Respon.de filio naturali dicit, secundum Azo.vel potest etiam de legitimo dici, scilicet emãcipato, cũ pater non possit esse tutor aliqua ex causa: etiã si iudex det. Vel tertio etiã si non est emãcipat^o, & pater det ꝓhibitum à matre, non erit quidem tutor: vnde de alio pater prouideat.& secundum hoc dic quòd alij non patri dirigit sermonem. & quod dicit,communi, scilicet Titij dantis, & Bertæ ꝓhibẽtis. sicq; erit melior cõditio ꝓhibentis: vt &.ff. cõmuni diui.l.Sabin^o.

t *Rescriptio*. scilicet quæ dicit eum remoueri sine infamia.

u *Si in fraude*. vt & supra de suspec.tu.l.fi.

x *Nõ suffragabitur*.sic & monachus licet in minorib^o ordinibus cõstitut^o, in quib^o aliàs si nõ esset monachus, potest habere vxorẽ:monachus nõ habet:vt in authẽ.de mona.§.si vero relinquẽs. versi.quòd si facti.col.j.& facit ad.l.ff.de cõfirmã.tu.l.vtilitatẽ.

*VT CAVSAE POST PVBERTATEM adsit tutor.*

*Tvtores.*]CASVS. Pẽdẽte tutela causam pupilli tutor egit, & succubuit, & appellauit: omnia acta penes eum habet,& factus est pup.adultus. nunquid causam appellationis prosequi tutor debet? Dicitur quòd sic.

y *Tutores*. vel eorum hæredes: vt.ff.de hæred.tut.l.j. & de appel.l. tutor.

z *Transtulerunt*. secus si transtulerint: vt.ff. de appel.l. tutor.



BIU Cujas

&.ff. si pen.appel.mors inter.l. j. in fi.

a *Causarum*. cœptarum antequam finiretur tutela pubertate: vt hic erat, &.ff.de admi.tut.l. ita autem.§. si tutor. & arg.ff. de neg.gest.l.nam & Seruius.§. si viuo.& infra arb.tut.l.tutor post puberem.secus videtur in curatore post.xxv.an.vt.ff. de appel. l.negotiorum. §.fi.sed magis dic idem: vt.ff. de admini.tut.l.ita autem.§. fi.& illa de ap. loquitur quando non habebat curator quódam instrumenta, sed minor factus maior.& facit ad hanc. l. supra de peri.tut. l. fi. &. ff. rem pu.sal.fo.l. si postea.&.ff.de admini.tu. l.à tutoribus.§. j. Item not.hic arg.quòd procurator & aduocatus sine nouo salario causam appellationis agere debent.quod Io.nõ placet.

*Aduocatus an teneatur appellationis causam sine nouo salario agere.*

b *Asseri*. sic ergo qui appellat, probat: quod est falsum: vt no. infra de app.l.hi qui.vide glos. in. c. in præsentia.super verbo,stãdum.extra de renunciatione.

c *Hi*. tutores quondam.

*VBI PVPILLI educari debeant.*

*Plana est differentia inter hunc titu.& illum supra de diuor. fa. quia ibi diuortio solutum erat matrimonium, hic morte patris.*

*Ducatio*.] CASVS. Si inter matrem & pupillum & tutorem & alios consanguineos sit controuersia apud quem educari debeat pupillus: si mater ad secundas nuptias non conuolauerit, præferenda est. Si autem ad secundas nuptias conuolauerit, & orta fuerit quæstio inter matrem & tutores seu consanguineos super tutela pupillorum: debet adiri præses prouinciæ: qui ispecta qualitate personarum & coniunctione perpendet.& si iudex decreuerit apud quem educari debeat, ille necesse habebit hoc facere.

†aliàs, incipit hæc lex, *Vtrùm ne posthumus ex filia &c.*

d *Nulli magis*. quia in illis est affectus &c. vt infra de cu. fu. l. fina.j. respon.

c *Si non vitricum &c*. quia tũc etiam filiorum vitam ei addiceret: vt supra de admini.tut.l.lex quæ.§.lex enim.Sed nonne potest esse tutor vitricus? Respon.sic: vt infra de contra.iu.tu.l.fi. Sed respon.non per hoc apud eum vel eam debent educari. Alij dicunt quòd à patre potest dari tutor, non à iudice.

*Vitricus an possit esse tutor priuigni.*

f *Quando autem*. retento eodem casu quando secundo nupsit: aliàs nulla super hoc fieret deliberatio: sed indistincte matri committeretur: vt supra eadem.l. Vel hic quando mater non appetit, sed alij dicit committendam, & tutor alij: vel tertio supra non fiebat quæstio inter tutorem & matrem & cognatos, hic sic.prima placet: vt in authen.de nup. §. eiusdem quoque. colla.iiij.constit.j.

fensioni causarũ[a] pupillarium adsistere oportere sæpe rescriptũ est. ℣ Et ideo si(vt ꝓponis) instrumẽta quibus asseri[b] possunt causę ꝓuocationis, etiãnũ hi[c] quorũ meministi, apud se detinẽt:aditus prędes prouincię periculi sui eos admoneri præcipiet.PP.XII.Kalẽ.Nouemb. Philippo.A.& Titiano Conss.

*TITVLVS XLIX.*

VBI PVPILLI EDVCAri debeant.

*Pupilli educari debent apud matrem: nisi ad secunda vota transierit. Baldus. Vel sic: Quando de transitu matris ad secunda vota est contentio, iudicis committitur arbitrio: & onus alimentandi pupillum est necessarium. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER A. Dionysodoro.

EDucatio pupillorũ tuorum nulli magis[d] quàm matri eorũ, si nõ vitricũ[e] eis induxerit, cõmittẽda est. Quãdo autẽ[f] inter eã & cognatos & tutores super hoc orta fuerit dubitatio:aditus prędes prouincię, inspecta personarũ qualitate[g] & cõiunctione,[h] perpẽdet vbi puer educari debeat. Sin autem æstimauerit apud quẽ educari debeat: is necessitatẽ[i] habebit hoc facere,quod præses iusserit.PP. VII.Id. Februar.Maximo.II.& AEliano Conss.

*Vbi pupillus educetur, est in iudicis arbitrio: de eo tamen qui ei succedere debet, est iusta suspicio. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. & CC. Gratæ.

VTrum nepos tuus†ex filia apud te, an apud patruum suum morari debeat, ex singulorum affectione, & qui magis ad suspicionem ex spe successionis[k] propior sit,ęstimabitur. S. XVIII. Kalendas Nouemb. Nicomediæ. CC. Coss.

g *Qualitate*. vt tamen non sit apud eos qui pudicitiæ eius insidientur: vt.ff.eodem.l.si discepteturi.

h *Coniunctione*. vt.ff.eodem.l.j.& facit.ff.de leg.j. l. si seruus plurium.§.fi.

i *Necessitatem*. secus in curatore bonorum: vt.ff. de cur.bo. dan.l.j.§. quæritur.

*TITVLVS L.*

DE ALIMENTIS PVpillo præstandis.

*Tutor iudicis officio cogitur alimenta præstare pupillo: licet pendeat quæstio de statu suo. Salycetus.*

I Imp. ANTONINVS A. Faustino.

PVpillus,si ei alimẽta à tutore suo non præstantur, præsidẽ prouinciæ adeat: qui,ne in alimentorum præstatione mora fiat, partibus suis fungetur.[l] ℣ Idem est[m] & si de statu pupilli seu adulti, & de bonis eius controuersia pendeat.PP.VI.Id.Iul.Romę.Lęto.II.& Cereale Conss.

*Pupillus præsumitur alimentatus à tutore, & nõ præsumitur de nihilo vixisse, vel sine sumptibus studuisse. Baldus. Vel sic: Tutori consulitur vt alimenta pupillo præstanda faciat taxari à prætore: si tamen nõ fecerit ea, quæ legitimè in eius alimentis impendit, poterit ei imputare, & in dubio præsumitur alitus à tutore. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER A. Euphido.

QVod plerũque[n] postulatur, vt arbitrio prætoris[o] aliměta pro modo facultatum pupillis vel iuuenib⁹ cõstituãtur:pro officio suo, qui aliena negotia gerũt,ne apud iudicẽ cõtrouersiam habeãt,[p] faciũt. Cęterũ si bon⁹ vir & innocẽs tutor arbitrio suo aluit pupillos:quod interdũ etiã necesse est fieri,ne secreta[q] †patrimonij[r] & suspectũ æs alienũ pãdatur(quod meli⁹ est interĩ taceri, quàm cũ de modo bonorũ quęritur,vltro ꝓferri,& apud acta ius dicẽtis cõtra vtilitatẽ pupillorũ designari) ſ†nõ dubie accepto ferre debebũt ea quę vir bon⁹ arbitratu[t] merito ad exhibitionem educationis,ministeria,[u] studiáq; erogata esse. Nec ferẽd⁹ est iuuenis, qui cũ prędes

A g *Qualitate*. vt tamen non sit apud eos qui pudicitiæ eius insidientur: vt.ff.eodem.l.si discepteturi.

h *Coniunctione*. vt.ff.eodem.l.j.& facit.ff.de leg.j. l. si seruus plurium.§.fi.

i *Necessitatem*. secus in curatore bonorum: vt.ff. de cur.bo. dan.l.j.§. quæritur.

VTrum.] CASVS. Auus maternus & paternus contendebãt inter se apud quẽ educari debeat pupillus. iudex æstimabit quis eorum maiorem affectionem erga pupillũ habeat: & quis magis insidiaretur vitæ pupilli propter spem successẽdi, vt non ille,sed alius admittatur.

k *Exspe successionis*. vt illi nõ concedatur: vt supra de nup.l. viduæ.§.sed ne.&.ff. eodẽ.l.j.&.l.pe.Sed hodie contra,secundum quosdam: vt in authẽ. de hęr. ab intest. §. ex his.colla.ix.quod non placet: quia licet qui prior sit in successione, debeat esse tutor, non tamen educator.

*DE ALIMENtis pupillo præstandis.*

PVpillus.] CASVS. In hac lege dicit imperator quòd si tutor non vult præstare pupillo aliměta, compellitur per iudicem, etiam si de statu pupilli moueatur quæstio, puta quia sit seruus, vel de bonis sit controuersia.

l *Fungetur*. vt infra de suspec.tut.§. si quis tutor.&.§. seq.&.ff.de suspec.tut.l.iij.§.tutor qui ad alimenta.& hoc etiam feriato dic:vt.ff. de fer.l.ij.& etiam ante quadrimestre tempꝰ exequitur sententiam: vt.ff.de re iudica.l.ij.

m *Idem est*.vt debẽt ei prestari alimenta:vt infra de Carb.edi.l.ij. &.ff.de Carb.edi.l.ij.

QVod plerumque.] CASVS. Allquando petitur à iudice vt constituãtur aliměta pupillo vel adulto: aliquãdo tutores subministrant aliměta, & impensas faciunt sine auctoritate iudicis: quia nolunt declarare facultates pupillorum ne inde possint sustinere damnum: an tales sumptus repetere possint,quæritur? Dicitur quòd sic: quia repetunt sumptus factos in alimentis, & in magistris instruentibus pupillum.nec enim dicat se vixisse vento.

n *Quod plerumque*. q. d.quandoque non petunt decerni.

o *Prætoris*. qui arbitretur secundum quod legitur.ff.eo.l.iij.

p *Habeant*. quia postea pupillus diceret quòd minus esset expensum.

q *Secreta*. sic infra quando & qui. quar.pars.l.ij.lib.x.

r *Patrimonii*. scilicet diuulgentur.

ſ *Designari*. id est in scripturam redigi.

t *Arbitratur*. sic supra de admini.tut.l.lex quæ.

u *Ministeria*. id est ministros.



BIU Cujas

esset, studiisq; eruditᵃ atq; alitus esset: si ea per alium se consecutũ non probet: [a] sumptus recusset, quasi vẽto [b] vixerit, aut nullo liberi hominis studio imbui meruerit. PP. Non. Decẽb. Maximo. II. & AEliano Conss.

*TITVLVS LI.*

## ARBITRIVM tutelæ.

*In præiudicium tutoris non statur æstimationi bonorum quam testator in suo testamento fecit, vel dixit se habere. Vel sic: Verba enunciatiua testatoris non inducunt dispositionẽ in præiudicium tutorum. Baldus. Vel sic: Non secundum testatoris æstimationem, sed secundum veritatem tenetur tutor reddere rationem. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Leoni.

CVm tutelę administratę ratio [c] à te peti cœperit: neq; veritati, neque iustis probationibus officit, quòd (vt dicis) testator modũ patrimonij sui verbis testamẽti ampliauit vel minuit. [d] PP. V. Kaled. Octob. Duob⁹ & Aspris Cõss.

*In exigendis nominibus debitorum tutor tenetur tantum de lata culpa. Salycetus.*

II. Idem A. Præsentino.

NOmina paternorũ debitorũ si idonea fuerint initio susceptę [e] tutelę, & per latã culpã [f] tutoris minus idonea tẽpore tutelę esse cœperunt: iudex qui super ea re dat⁹ fuerit, dispiciet: & si palã dolo tutoris vel manifesta negligẽtia [g] cessatum est, tutelæ iudicio damnũ quod ex cessatione accidisset, pupillo præstandum esse, statuere curabit. PP. Non. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

*Minoris est electio vtrum petat rem emptã ex pecunia sua, licet nõ nomine suo: an pecuniã ipsam cum vsuris centesimis. Sal.*

III. Idem A. Vitalio.

SI curator [h] †post decretum ꝑsidis, sublata pecunia quæ ad cõparationẽ possessionis fuerat deposita, sibi prædiũ cõparauit: elige [i] vtrum malis in emptione negotium tibi eum gessisse, [k] an quia in vsus suos pecuniæ conuersę sunt, legitimas [l] vsuras ab eo accipere: secundum quæ iudex tutelæ iudicio redditus, partem religionis implebit. [m] PP. III. Kalendas Iul. Læto. II. & Cereale Conss.

*Filius abstentus per tutores ab hæreditate, creditoribus patris non tenetur: licet à tutoribus consequatur interesse, quia eum abstinuerunt ab hæreditate locuplete. idem si cum eis transegerit. Baldus. Vel sic: Licet minor consequi posset, vel consecutus fuerit damnum sibi illatum à tutore, eo à paterna hæreditate abstinẽte: non propterea potest ipse à creditoribus hæreditariis conueniri. Salycetus.*

IIII. Imp. ALEXANDER A. Aglao.

EVm qui [n] bonis paternis secũdũ edicti formã [o] abstẽtus est, hæreditariis actionibus conueniri nulla ratio suadet. [p] Nec adrẽ facit, [q] q̃ aduersus curatores vel tutores, si nõ cõsulte abstẽtus sit, actio ei cõpetat. Nihil [r] quippe in ea actione, [s] quę ex officio gesta sunt vel geri debebũt, veniet, sed culpa solummodo: quantíque interfuit eius non fuisse abstentum, æstimabitur. Cui consequens est, vt si propter eam causam trãsegisti [t] cum tutoribus vel curatoribus, nulla aduersus te creditoribus patris tui petitio cõpetat. PP. III. Kalendas Maij. Alexandro. A. Cons.

*Quando plures tenentur eodem iure, & ratione eiusdem officii: omnes sunt ad eundem iudicem remittendi. Bal. Vel sic: Tutores omnes, & eorum hæredes, coram eodem iudice debent conueniri ex eadem tutela: & idem iudex debet delegari. Salycetus.*

V. Imp. GORDIANVS A. Victorino.

OMnes tutores, seu hęredes eorum qui administraue-

---

a *Non probet.* sic supra de nego. gest. l. ij. & facit. ff. de neg. gest. l. Nesennius. & de admin. tut. l. cum plures. §. j.

b *Vento.* vt lupus.

*ARBITRIVM TVTELAE, id est, actio: qualis sit, subaudi, quæ arbitraria dicitur: quia arbitrium iudicis habet locũ, cum bonæ fidei sit.*

*Vm.* ] CASVS. Si pater fa. in testamẽto suo tutorem dederit filio suo, & dixerit se. c. habere in bonis, cum non habeat nisi. l. an ratione reddenda pu. præiudicetur tutori, quo magis petatur, quæritur? Dicitur quòd non. Idem est si dixerit testator se non habere nisi. x. cum habeat. l. quia nõ præiudicabitur pupillo.

c *Ratio.* quæ scribi debet: vt. ff. de tut. & ra. dist. l. j. §. officio.

d *Minuit.* nam non enunciatiuæ voluntates, sed dispositiuæ seruantur, vt hic, &. ff. de leg. ij. l. Titia. §. Caius. & supra cõmunia vtri. iudi. l. scriptura. & infra de testa. l. verba. nisi in casu quãdo iurat: vt supra de proba. l. rationes. & in authen. qd obtinet.

*Voluntates enunciatiuæ nõ sunt seruandæ.*

*Omina.* ] CASVS. Quando tutor accessit ad gerẽda negotia pupilli, omnes debitores patris erant soluendo. si ergo tutor dolo vel culpa non exegerit, & facti fuerint non soluendo: an periculũ spectet tutori, quæritur? Dicitur quòd sic.

e *Susceptæ tutelæ.* quod probari debet à pupillo: vt. ff. de condit. & demõ. l. antepenult. & de ma. cõue. l. j. §. si magistratus.

f *Culpam.* no. dolum & latam culpam tantùm hoc casu venire, secundum H. sic & in alio casu: vt. ff. de admini. tut. l. tutor qui rep. §. cõpetit. sed regulariter etiã leuis: vt infra eo. l. quicquid.

*Tutor alienando de lata culpa & leui culpa se. tenetur.*

g *Negligentia.* quę est lata culpa. & facit. ff. si cer. pet. l. periculum. &. ff. de admini. re. ad ci. perti. l. ij. §. si eo. & de ma. con. l. j. §. si magistratus. &. ff. de sol. l. Stichum. §. pe. &. ff. de neg. gest. l. litis. §. j. & supra de admini. tu. l. debitoribus. &. ff. de vsur. l. si bene.

*Si curator.* ] CASVS. Iudex præcepit tutori vt de pecunia pup. comparet prædia: & ille sibi, non pupillo comparauit. in electione pupilli est vel petere prędia empta de pecunia sua, vel pecuniam cum vsuris centesimis.

h *Curator.* scilicet tenetur tibi, secundum Azo. vel id est curatorem. sic infra de fideicommis. l. eam quam frater.

i *Elige.* subaudi, ergo.

k *Gessisse.* & sic prædium petere: vt &. ff. quando ex fa. tut. l. ij. & facit supra de rei vindi. l. si vt proponis.

l *Legitimas.* id est maximas siue centesimas: vt. ff. de nego. gest. l. qui sine. & infra de vsur. pu. l. j. & pro hac pecunia & vsuris erat eadem res obligata: vt infra de ser. pign. da. ma. l. si tutor.

m *Implebit.* data tibi electione.

*Vm qui.* ] CASVS. Filium tuum impuberem hæredem instituisti, & tutor abstinuit ab hæreditate pupilli, & damnificatus est tãtum in. c. puta hæreditas valebat mille, & in nongentis tenebatur creditoribus: pupil. egit aduersus tutorẽ ad interesse quod erat in. c. & ei condemnatus est tutor, quòd per culpã suam fecit eum abstinere: nunquid creditores poterunt conuenire pupillũ actio. hæreditaria, quęritur? Dicitur quòd non: quia hoc quod consecutus est nomine transactionis, non videtur consecutus nomine hæreditatis. Vel pone casum aliter vt in glo.

*Casũ ponit.*

n *Eum qui.* Tutores abstinuerunt pupillum ab hæreditate paterna minus consulte: tenẽtur ergo hoc nomine. vnde videtur quòd pupillus quid consequi potest à tutoribus propter hoc quòd creditores hęreditarij valeant eum conuenire. Sed dicitur hic contra: quia cõsequitur quod interest eum non esse abstentum: & illud est deducto ære alieno.

*Minor quò se ab hæreditate paterna abstinuit, an à creditoribꝰ hæreditariis conueniri possit. * aliàs, in ea, quæ &c.*

o *Formam.* quæ est vt antequam de hæreditate quid amoueat, abstineat: non post: vt ff. de acquir. hære. l. si seruum. §. prætor ait.

p *Suadet.* vt & supra quod cũ eo. l. si ex cõtractu. & ifra de reuocan. his quæ in frau. cre. l. ij. Sed hoc fallit in casibus: vt infra de primipilo. l. fi. lib. xij. & quãdo institutꝰ abstinens accepit pecuniam à statulibero: vt ff. de acquiren. hæredi. l. pro hærede. §. Papinianus scribit. Item si aliquid ex hæreditate amouit: vt dicta l. si seruum. Item si per suppositam personam bona patris mercetur: vt. ff. de acquiren. hæred. l. si is qui bonis.

q *Facit.* vt magis teneatur actionibus hæreditariis.

r *Nihil.* eorum.

s *In ea actione.* tutelæ. q. d. hoc venit in actione tutelæ, quod interest ratione abstentionis: quod est ære alieno deducto: non quod male gesit vel administrauit res hæreditarias: quod fecit forte non adeundo, vel in adeundo, sed per restitutionem eam dimisit: vel etiam nil administrauit: quia tunc ipsam hæreditatem adire videtur.

t *Transegisti.* & aliquid ex ea transactione habes quod occasione hæreditatis habes.

*Omnes.* ] CASVS. Tam tutores, si plures habet pupillus, quàm eorum hæredes, coram eodem iudice conueniendi sunt. Si igitur pater tuus cum alio tutore administra-

uerit, & vtérque decesſit: idem iudex pu.dabitur aduerſus te, & hæredem tutoris.

a *Tutelam.* ſcilicet eandem.

*Cauſæ cõtinẽtia nõ eſt dimidenda.*

b *Conſtitutum eſt.* ne diuidatur continentia cauſæ: vt.ff.de qui. re.ad eun.iu.ea.l.j.&.ij.& ſupra de iudi.licet.&.l.nulli.&.ff. de lib.cau.l.ſi pariter.& de edẽ.l.ſi quis.§.j.ĩ fi.

CVm interdictæ.]CAVS. Tutor in duobus peccauit, tum quia vendidit rem pupilli: tum quia paruo precio,& de precio aliquid ſubtraxit. ſi minor vult habere ratam véditionem,poteſt repetere precium quod recepit tutor: & ſi tutor vnam partem precij pupillo reſtituerit, vel precio minus iuſto véderit: reſidui precij neceſſaria eſt reſtitutio, quia iure communi tut⁹ eſt: & illos qui geſſerunt, poterit conuenire, cum plures habuit tutores: & ſi omnes geſſerunt,poterit eligere vnum ex tutoribus,& conuenire eum: pupillus tamẽ cedet act. quam habet aduerſus alios. Viuia.

c *Interdictæ.* à lege: vt ff.de re.eorum.l.j.

d *Vitium.* vel quia ſibi retineat: vel quia gratioſe vẽdidit minus quàm valet.

e *Voluiſtis.* nam & infirmare poteritis: vt.ff. de admi.tut.l. cũ plures. §. j. & facit. ff. de neg.geſt.l. Põponi⁹.j.

f *Reſiduum precium.* habebat enim pupill⁹ partem precij,& aliam petere vult à tutore, quam apud ſe tutor retinuerat. Vel dic, reſiduum iuſtę æſtimationis.& cõfirmauerat pupill⁹ quòd fuerat alienata: non autem pro tali precio.

g *Reſtitui.* à tutore vel ab emptore, ſi non ſoluit.

h *Ab hæredibus eius.* ſcilicet tutoris.

i *A nobis.* cũ ſuperfluum ſit &c. vt infra de theſau.l. j. in fine. libro.x.&.ff. ad municip.l.j.

k *Subſtitutis.* ſi non eſt ſoluendo, qui adminiſtrauit: vt plene dices.j.de diui.tut.l.ij.

l *Transferantur.* vt & ff.de tut.& ra.diſt.l. cũ pupillus.& infra de fideiuſſ.l.ij.& ſupra loca.l.ſi diuiſa.

*Tutor de leuiſſima culpa non tenetur.*

Qvicquid.]Hæc lex plana eſt:ideo pone caſum per teipſum.

m *Leui.* nõ leuiſſima.& da exẽplum.ff.ſi cert.pet.l.periculum. Item rationes debet cõficere,& cõfectas exhibere: vt.ff.de tut.& ra.diſtra.l.j.§.officio.quandoque lata culpa tantum venit: vt dixi ſupra eo.l.nomina.

n *Non acquiſierint.* cum conditio quærendi exiſteret: vt & ſupra de adminiſt.tu.l. pupillorum.&.ff. ad legem Aqui.l. inde runt tutelam,[a] ad eundem iudicem ire debere iampridem cõſtitutũ eſt[b]. Cum igitur patrẽ tuum cum alio tutelam adminiſtraſſe alleges: præſes prouincię eundem iudicẽ aduerſus te atque hęredes contutorum patris tui dare debebit, quatenꝰ quiſque cõdemnari debeat, examinaturũ. PP.X. Kalẽd.Auguſti, Pio & Pontiano Conss.

*Minor poteſt approbare contractum qui non tenet ſi vult, & ad reliquum precium agere contra adminiſtratorem. Baldus. Vel ſic: In electione minoris eſt ratificare venditionem inualidam à tutore factam, & precium inſtum( licet viliori ſit venditum)iure communi petere ab ipſo vẽdẽte,& poſtea ad alios peruenire. & ſi omnes tutores pariter vendiderint, vnus in ſolidum conueniri poteſt. ſed eo conuento, ſunt contra alios cedendæ actiones. Salycetus.*

VI. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA.& CC. Cononi & aliis.

CVm interdictæ[c] venditionis vitium,[d] etiam precij fraude tutor veſter cumulaſſe proponatur: nõ dubitabit præſes prouinciæ, quando venditionem confirmare voluiſtis,[e] reſiduum[f] precium cum vſuris vẽditæ à tutore poſſeſſionis celeriter vobis reſtitui[g] iubere.

VQuod autem petitis ab hæredibus[h] eius qui vendidit, precium vobis exolui, ſuperfluò à nobis[i] deſideratis: quia nec præſidis experiẽtiam poſsit hoc latere, tutores qui geſſerunt, ſiue eorum hæredes, ob ea negotia quæ per eos adminiſtrata ſunt, principali loco conueniri debere: cæteris ob culpę rationem non ſeruati detrimenti periculo ſubſtitutis:[k] vel ſi pariter adminiſtraſſe doceãtur: etiam aduerſus vnum, liberum experiũdi arbitrium competere: ita vt actiones quas aduerſus alios habetis, ad electum transferãtur.[l] PP.IIII.Kalend.Septembr. ipſis.IIII.&.III.AA.Conss.

*Tutor vel curator nedum tenetur de dãno illato, ſed etiam de lucro omiſſo: & in actione tutelæ, vel vtili actione negotiorum geſtorum venit etiam leuis culpa. Salyce.*

VII. Iidem AA.& CC. Alexandro.

QVicquid tutoris dolo vel lata culpa, aut leui,[m] ſeu curatoris, minores amiſerint, vel cũ poſſent, nõ acquiſierint:[n] hoc in tutelę ſeu negotiorũ geſtorũ vtile[o] iudiciũ venire, non eſt incerti iuris. S. Pridie Idus Aprilis. AA. Conss.

*Actioni tutelæ non præſcribitur longo tempore. Salycetus.*

VIII. Iidem AA.& CC. Dalmatio.

TVtores tutelæ cõueniri, lõgi temporis præſcriptio nõ prohibet.[p] Vnde ſi his tranſactione vel nouatione aut acceptilatione liberationẽ non præſtitiſti: apud rectorem prouinciæ quæcunque tibi debentur, repetere nõ phiberis. S.XIIII. Kalendas Maij. AA. Conss.

*Contra tutorem debet pupillus agere, non cõtra eũ qui indemnitatem promiſit. Saly.*

IX. Iidem AA.& CC. Iuliano.

TVtorem quondam, vt tam rationẽ[q], quàm ſi quid reliquorum[r] nomine debet, reddat, apud prætorem conuenire potes. quamuis enim matrẽ tuã ſuſceptis bonis veſtris indemnitatem pro hac adminiſtratione tutori ſe præſtituram promiſiſſe[ſ] proponatur: tamẽ aduerſus tutorem tibi tutelæ, nõ aduerſus matris ſucceſſores ex ſtipulatu[t] cõpetit actio. S. Prid. Kalendas Ianuarij. AA. Conss.

*Licet tempore quo tutor acceſſit ad gerẽdam tutelam, eſſet pauper, & finita geſtione reperiatur dues: tamen præſumitur ſua induſtria & labore, non ex bonis pupilli ditatus. Baldus. Vel ſic: Quæſita à tutore tutela durante, non præſumuntur quæſita de bonis pupilli: ideo non ea vindicare, ſed tutelæ iudicio agere debet. Salycetus.*

X. Iidem AA.& CC. Pomponio.

SI defunctus tutelam veſtram adminiſtrauit, non rerũ eius dominium vindicare vel tenere potes, ſed tutelæ contra eius ſucceſſores tibi competit actio. Debitum autẽ aliis indiciis cõprobari oportet. nam quòd[u] Neratius.§. idem Iulianus.&.l.ſi ſeruum meum.vel vſuras erro pupillari, vel ſimilia: vt.ff.de admini.tut.l.ſine hærede.§. Modeſtinus.&.§.idem reſpondetur. Sed quid ſi aliquis velit relinquere aliquid pupillo, & tutor fecit ſibi relinqui? non videtur teneri, argu.ff.de iniur.l.iniuriarum.§. ſi quid autem.non enim cõtra ſuam vtilitatem tenetur ei prouidere: vt.ff.de in litem iuran. l., videamus.§. ſed nec tutorem.& argu.ff. de admini.tut.l. Lucius. ij.§. Sempronius. Sed argu.cõtra.ff.de adminiſt.tu.l. tutor ſecundum digni.§. non eſt. & eſt quæſtio ſabbatina.

o *Vtile.* vt ſupra de nego.geſt.l. curatoris.

TVtores.]CAVS. Actio tutelæ, perſonalis eſt. ſi ergo ſe teneri per.x. vel.xx.ann. quòd non egi, an repellar præſcriptione? Dicitur quòd non.

p *Prohibet.* vt & infra qui.non obſtat lõgi tempo. præſcript.l. neque.& ſupra de cõſtit.pecu.l.ij.

TVtorẽ.]CAVS. Tutor finita tutela conueniendus eſt vt rationem reddat,& reliqua deferat, id eſt quę remanſerunt penes eũ ex adminiſtratione. Si vero dicat ſe non eſſe conueniendum, quia ceſſit matri adminiſtrationem, & illa indemnitatem ſibi promiſit: & ita mater debet cõueniri: an ſit audiendus, quæritur? Dicitur quòd non, ſed tutorem conueniet minor,& tutor matrem ex ſtipulatu.

q *Rationem.* geſtorum.

r *Reliquorum.* ſcilicet non geſtorum ſecundum Hu. quod nõ placet, immo rationem, computando: reliquorum, reddẽdo: vt.ff.de condit.& demon.l. cũ ſeruus.

ſ *Promiſiſſe.* tenetur enim ceſſante Velleiano, cum ſuum gerat negotium: vt & ſupra ſi mater indẽ.promiſ.l.quædam.

t *Ex ſtipulatu.* directa. vtilis tamen datur ſecũdũ quoſdã. quod non placet: niſi quando prius condemnaretur tutor: vt.ff. de re iudica.l. à diuo. §. ſic quoque.

SI defunctus.]CAVS. Tutor in initio quando erat tutor datus, erat pauper: pendente tutela factus eſt dues. vult pupillus vindicare prædia quæ comparauit ſibi tutor, tanquam empta de bonis pupilli: nunquid poteſt, quæritur? Dicitur quòd non: quia non ſufficit ad probationem quòd ex bonis ſuis factus fuerit dues, quia ab initio geſtionis paupere. Quæritur.

u *Nam quòd.* vere aliis, nam &c.

BIU Cujas

a *Quæritur.* vt &.ſ. de vſufruct.l.fi.ſi pricip. Et eſt argu. q̃ ea quę acquirit filiꝰ, nó acquirit patri. Sed argu. cótra.ſ. de episco. & cle ti. authen. licentiã. & de donatio.

[a] inter virum & vxorem. l. etiã. Tutor.] IC. ASVS. Durante tutela tutor inchoauit ædificare domum: finita tutela connexis completis, ad alia gerenda non accesſit: de nó gestis non tenebitur.

b *Administratione cõnexa.* vt quia tempore pupillaris ætatis cœpit facere domum, post eandem ætatem completam perfecit domũ, nó tenetur ad alia. vel dic post finitam administrationem, ſcilicet ante (ſubaudi) translationem factam ad cutorem: nam & in cõnexa administratione non tenetur: vt. ff. de adminiſt.tut.l. à tutoribus. §. j. & ſic diuerſimode punctabis. ſed ſi conſumeret, negotiorum geſtorum non tutelæ teneretur, cum non teneatur adminiſtrare. & facit. ff. de neg.geſt.l.eum actum.

c *Perſeuerauerit.* quidam intelligũt hoc in principio, ſiue ſit connexa ſiue non, dũmodo continue perſeueret, quod non placet: ſed in connexis tãtum dixit, vt veniant in tutelæ iudicium. alia in actione negotiorũ geſtorum: vt. ff. de tu. & ra. diſt. l. ſi tutor poſt. Et dic quòd perſeuerare tenetur tutor & curator in cõnexis ante translationem, non poſt: vt hic, & ſupra vt cau. poſt pu. l. vnica. & ff. de admi. tu. l. ita autem. §. pe. &. §. fi. & l. tutorem qui. §. tutelam. ibi, ſic enim &c, & ff. de app. l. tutor. & ſupra de peri. tut. l. tẽporis. Sed quid ſi in connexa ceſſauit ad tẽpus, & poſtea reaſſumpſit ante translationẽ? Dicam in tutelæ iudicium venire, cum gerere teneatur: vt dictum eſt.

*Tutor tenetur vti cõnexis perficere.*

d *Tutelæ actio.] Hæredibus.* ſed aliter quàm pupillo: vt ff. de admi. tu. l. ex pluribus.

e *Successores.* ſed aliter quàm in tutorem: vt infra de hære. tut. per totum.

*Veteris.] IC. ASVS.* Si tutor extra iudicium confitetur plus eſſe in bonis quàm ſit, vt pupillus ſit cum nobili muliere contracturus matrimonium: ſibi non præiudicat. & hoc in prima. Si vero tutor in inuentario ſcripſerit. c. eſſe in hæreditate, cum non ſint niſi. l. præiudicat ſibi: quia creditur publico inſtrumento. & hoc in ſecunda. Non autem accedit tutor ad adminiſtrandas res pupillares, niſi prius facto inuentario: niſi teſtator præceperit inuentarium non fieri. & hoc in tertia. Si vero inuentarium non fecerit, remouebitur vt ſuſpectus, & erit infamis: nec beneficio principali erit abſolutus, & aliis pœnis legitimis ſubiugabit.

f *Dixerit.* confitendo extra ius, & extra inuentarium.

neq; ipſe neq; vxor eius quicquam ante adminiſtrationẽ habuerunt: non idoneũ huius cõtinet indicium. Nec enim pauperibus induſtria vel augmentum patrimonij, quod laboribus & multis caſib⁹ quæritur, [a] interdicendum eſt. S. X. Kalẽd. Febr. Sirmij, Cæſaribus Conss.

*Tutor tenetur etiam poſt tempus tutelæ tranſactæ. Baldus. Vel ſic: Adminiſtrata poſt finitam tutelam, prioribus cõnexa, veniunt in actione tutelæ. Salycetus.*

XI. Iidem AA. & CC. Chruſiano.

TVtor poſt puberem ætatem puellæ ſi in adminiſtratione [b] connexa perſeuerauerit: [c] tutelæ actione totius temporis rationẽ præſtare cogitur. ℣ Sin autem poſt finitam adminiſtrationem in hiſdem rebus minimè ſe immiſcuerit: temporis quod inſequitur, periculum ad eum non pertinet. S. Kalendis Decemb. Anchialo, Cæſaribus Conss.

*Vide per te hanc. l. Salycetus.*

XII. Iidem AA. & CC. Quintillæ.

TVtelę actio tã hęredibus, [d] quàm etiã contra ſucceſſores [e] cõpetit. S. X. Kalẽ. Decẽb. Sirmij, Cæſaribus Conss.

*Confeſſio tutoris extra inuentarium, nõ præiudicat veritati. ſed confeſſio facta per inuentarium, adeo præiudicat quòd non poteſt contra probari. hoc primo. Tutori non poteſt adminiſtratio decerni, niſi inuentario ſolenniter præcedente, niſi teſtator vetuerit inuentarium fieri. Item qui non facit inuentarium, reputatur ſuſpectus: & debet remoueri, & puniri. Bal. Vel ſic: Confeſſio profitẽtis maiorẽ eſſe quantitatẽ patrimonii pupilli, quàm ſit, nõ præiudicat ſibi, niſi inuentarium fecit ſcribi: quia tunc probatio in contrarium non admittitur. Salycetus.*

XIII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano. P.P.

VEteris iuris dubitationem decidẽtes, ſancimus, ſi quidem tutor vel curator pro ſubſtãtia pupilli vel adulti aliquid vbicunque dixerit [f] ad maiorem quantitatẽ eam [g] reducens, ſiue p vtilitate pupilli vel adulti, [h] ſiue per ſuam ſimplicitatẽ, ſiue per aliam quamcũque cauſam: [i] nihil veritati præiudicare, [k] ſed hoc obtinere, quod ipſius rei inducit natura, & menſura pupillaris vel adulti oſtẽdit ſubſtantiæ. [l] ℣ Sin autem inuentario publicè facto res pupillares vel adulti ſcripſerit, [m] & ipſe per huiuſmodi ſcripturam cõfeſſus fuerit ampliorem quantitatem ſubſtantię: non eſſe aliud inſpiciendum niſi hoc quod inſcripſerit, & ſecundum vires eiuſdem ſcripturæ patrimonium pupilli vel adulti exigi. neq; enim ſic homo ſimplex (immo magis ſtultus) ſiuenitur, vt in publico inuentario ſcribi contra ſe* aliquid patiatur. [n]

*Tutor vel curator ante adminiſtrationem ei decretam, & confectionem inuentarii ſibi à teſtatore non remiſi, non poteſt adminiſtrare: & inuentarium non conficiens remouetur vt ſuſpectus, niſi teſtator remiſerit. Salycetus.*

℣ Illo proculdubio obſeruando, vt non audeat tutor vel curator res pupillares vel adulti aliter attingere, vel vllam ſibi communionem ad eas vindicare, [o] niſi prius inuẽtario publicè facto, [p] ſecũdum morem ſolitum res ei tradãtur: niſi teſtatores qui ſubſtãtiam tranſmittunt, ſpecialiter inuentariũ cõſcribi vetuerint: ℣ Sciturus tutorib⁹ & curatoribus, quòd ſi inuẽtarium facere neglexerint: [q] & quaſi ſuſpecti [r] ab officio remouebũtur, & pœnis legitimis quæ cõtra eos ĩterminatæ ſunt, ſubiacebunt: & poſtea ppetua macula ĩfamiæ notabũtur, neq; ab imperiali beneficio abſolutione huius notæ fruituri. Dat. Idib. Augu. Cõſtãtinop. Lãpadio & Oreſte. VV. CC. Conss.

*TITVLVS LII.*

DE DIVIDENDA TVtela, & pro qua parte quiſque tutorum conueniatur.

*Si tutor qui tenebatur per prius, tempore officii depoſiti eſt ſoluendo: collega non tenetur. Bal. Vel ſic: Tutor nõ tenetur ex facto contutoris qui fuit ſoluendo tempore depoſitæ ſiue finitæ adminiſtrationis. Salyce.*

I. Imp. GORDIANVS A. Optato.

SI poſt finitum adminiſtrationis officium collegæ tui indemnitati præ-

g *Eam.* ſubſtantiam.

h *Adulti.* ſic ſupra de ali. pu. præſ. l. fi.

i *Cauſam.* quia ſic credebat forte.

k *Præiudicare.* nó ergo valet confeſsio extra ius. & ſic ſubaudi. facit. ff. de inter. act. l. j. in fi.

l *Subſtantiæ.* vt &.ſ. de iuris & facti ignoran. l. cum falſa.

m *Inſcripſerit.* ſic ergo non auditur probatio in cõtrarium: vt ſupra ad Velleia. l. antiquæ. §. j. & in authen. vt li. ma. & auiæ. §. ad hæc. col. viij. cõſt. xiij. Sed cõtra ſupra de p-ba. l. cum precibus. Solu. hic eo patiente & volente, vel ipſomet ſcribente ſic ſcriptum eſt: ibi eo ignorante quid ſcriberetur. vel ſpeciale eſt, quia cum magna ſolennitate fit inuentarium. & hoc etiã modo ſoluitur ſupra plus va. quod agi. l. j. & ſupra ſi quis al. vel ſibi. l. cum propria. quæ ſunt contra.

n *Patiatur.* ſibi ergo præiudicat ſi patitur: vt hic, &. ff. de hæred. tut. l. cum oſtendimus. §. fi. & facit ĩfra de hęre. inſtit. l. fina.

o *Vindicare.* niſi res perituras: vt. ff. de adminiſtra. tut. l. tutor qui repertorium. §. j.

p *Facto.* quo ſcribũtur inuenta. ſic & infra de cu. fu. l. fi, §. pe. ar. ſupra de epi. & cleri. l. nulli. §. cum auté vir.

q *Neglexerint.* quo ipſo præſumitur dolo facere: niſi ſubſit aliqua cauſa neceſſaria: vt. d. l. tutor. in princip.

r *Suſpecti.* violenta eſt hęc præſumptio: vt. ff. de ſuſpec. tutori. l. iij. §. tutor. & pœnas alias habẽt, vt ſubiicit: quia in vículis detrudũtur: vt. d. l. iij. §. tutores. & hoc niſi aliquo vinculo neceſſitudinis vel affinitatis ſint pupillo cõiuncti: vt. ff. de ſuſpec. tuto. l. ſi tutor. Vel illud ĩtellige cũ ob aliã cauſam remouet vt ſuſpectus. Vel dic vt ibi.

*Præſũptio violenta eſt cõtra tutorem qui inuẽtariũ neglexit facere.*

*DE DIVIDENDA TVTELA &c.*

*ſcilicet à iudice: vel diuiſa, ſcilicet à defuncto.*

*SI poſt.] IC. ASVS.* Si pupillus plures habeat tutores: & finita tutela omnes fuerint ſoluendo: & datus fuerit curator, nec ille egerit: & aliquis eorum fuerit factus non ſoluendo, periculum



* *Hic tex. allegatur ad hoc ſicut. l. cũ de indebito. ff. de pbat. quòd nemo præſumitur velle iactare ſuũ.*

BIU Cujas

riculum ad contutorem non pertinebit, sed ad curatorem: qui cum agere potuit cum effectu, agere supersedit.

a *Fuerint.* sic infra de fideiuss.l.fideiussor.

b *Non patitur.* vt supra de proba.ex persona.&.ff.de admin ist. tut.l.tutores qui post.§. tutoribus.&.l. A Emilius.&.ff. rem pu. sal.fo.l.fi. &.§.in quibus cauſ.tut.ha.l. fina.

*SI diuiſio.]CASVS.* Si pupillus plures habeat tutores:aut facta est diuisio inter eos à iudice, vel à testatore:aut non.si non, electionem habet pupillus finita tutela quem velit conuenire, & in solidum, cessione tamen conuentionis & exactionis sibi competétis aduersus alios cõtutores suos facta. & hoc in prima. Si facta est aut à iudice, aut à testatore, aut à se: istis duobus primis casibus vnus ex alterius administratione non tenebitur: nisi per dolum alium suspectũ remoueri non fecerit: vel tarde remouit, cũ alter fact⁹ fuerit nõ soluendo.vel si accusauerit de suspecto,& collusit patiendo se superari propter aliquam pecuniæ quantitatem: & si dicat contutorem nõ administrasse: quia per hoc non excusabitur:quia & de non administratis tenebitur. & hoc in secunda. Si vero ipsi inter se diuiserũt,perinde est quasi diuisio facta non esset: & quilibet in solidum conuenietur: & vno conuẽto & exacto,cedet sibi pu.actio.aduersus aliũ.& hoc in tertia. Viuianus.

c *Seu prouincia.* secus ergo vbi diuersarum prouinciarum fuerint:vt supra de peri.tut.l.ij.& si vnus ex plur. tuto.l.ij.&.ff.de cur.bo.dan.l.ij.§.j.

d *Eligere.* vt supra tit.j.l.cum interdictæ.& argu.ff.de cu.bo. dan.l.iij. Vel dic, si omnes administrent, aut nullus: habet electionem pupillus.si vnus administrauit, & alius non: in administratis primo conuenitur qui gessit, secundo magistratus, deinde alius: at in non gestis omnes tenentur: vt infra si tu.non gess.l.fi.&.ff.de administ.tut.l.tres.§. item in eo.& infra de hæredib. tut.l. pater.

*Tutores pupillo obligati, quo ordine conueniantur.*

e *Facienda.* Item alia duo beneficia habet, scilicet vt actio diuidatur: & vtilis(etiam non cessa)detur: vt.ff.de tut.& ra.dist. l.j.§. nunc tractemus.& infra de contra.iu.tut.l.ij. sed fideiussoribus tutoris denegatur: vt.ff.rem pu.sal.fo.l.fi.§.j. sed si essent plures fideiussores, alter vnius tutoris,alter alterius tutoris:non denegatur eis hoc beneficium: vt.ff.de hære.tu.l. pupillus.nec obstat lex sequens, si fideiussores. quia pupillus accepit nouam cautionem: & sic sibi fecit præiudicium. Et nota quòd primum & vltimum beneficium non dantur dolosis:sed medium de diuidẽda actione sic: vt.ff.de tut.& ra.dist.l.j.§.nũc tractemus. & de administ.tut.l.si plures.secundum H.licet Azo non concesserit.

f *Deducta.* ablatiui absoluti.

g *Prodiderunt.* idem si vnus non instruat alterũ super eo quod alter nescit ad suam gestionem pertinere: vt.ff.de admini. tu.l. Titium. §. tutores. Idem si non exegit satisdationem rem pu. sal.fo.cum videret eum fieri non soluendo: vt.ff.de administ. tut.l.tres tutores.§.fina.

stãdæ idonei fuerint,[a] posteáq; dum non conueniuntur, minus idonei effecti sunt: vitiũ alienæ cessationis ad dispẽdium tuum pertinere,iuris ratio nõ patit.[b] PP. VI. Id. Martij, Gordiano A.II.& Pompeiano Conss.

*Vbi administratio non est diuisa, omnes tutores tenentur æquè principaliter, & per prius: sed vbi est diuisa à testatore vel à iudice, nõ tenetur vnus pro alterius gestione, nisi in casibus specialibus.diuisio verò quã tutores inter se propria auctoritate faciunt, pupillo nõ officit.Bal.Vel sic:Si administratio tutelæ vel curæ non fuerit diuisa, vel ab ipsis tutoribus vel curatoribus diuisa fuerit: potest quilibet eorum conueniri in solidum. secus si fuerit diuisa à testatore vel à iudice: quia quilibet tenetur pro parte, nisi in casibus hic positis. Salycetus.*

II. Impp. CARINVS & NVMERIANVS AA. Primigenio.

SI diuisio administrationis ĩter tutores siue curatores in eodẽ loco seu ꝓuincia[c] cõstitutos facta necdũ fuerit: licẽtiã habet adolescẽs & vnũ eorũ elige re,[d] & totũ debitũ exigere:cessione videlicet ab eo aduersus cęteros tutores seu curatores actionũ ei cõpetẽtiũ facienda.[e] ℣ In diuisionẽ autẽ administratione deducta,[f] siue à præside, siue testatoris volũtate: vnumquẽq; ꝓ sua administratiõe cõ uenire potest, periculũ iuicẽ tutorib⁹ seu curatorib⁹ nõ sustinẽtib⁹: nisi per dolũ aut culpã suspectũ nõ remouerũt, vel tardè suspicionis rationẽ mouerũt,cũ alter eorũ nõ soluẽdo effectus sit, vel suspicionis causam agẽdo sua spõte iura pupilli ꝓdiderũt.[g] ℣ Nec ꝓdest eis dicẽtibus eũ cõtutorẽ suũ nõ administrasse[h] res pupillares. ℣ Si vero ipsi iter se res administrationis diui serũt: nõ prohibetur adolescẽs vnum ex his in solidum[i] cõuenire,ita vt actiones quas aduersus alios habet,ad electũ trãsferat.PP. emissa. XII. Kalendas April.Carino.II.& Numeriano.AA.Conss.

*Pacto tutorum non obstante prius conuenitur gerens, & eius hæredes, quàm non gerens. Salycetus.*

III. Impp. DIOCLETIA.& MAXIMIA.AA.& CC.Zotico.

LIcet tutorum conuentione[k] mutuum periculum minimè finiatur: tamen eum qui administrauit, si soluendo sit, primo loco, eiúsque successores conueniendos esse,non ambigitur.[l] S.IIII.Kalẽ. Octobr. CC.Conss.

## TITVLVS LIII.
## DE IN LITEM IVrando.

*Contra hæredem tutoris ob dolum vel latam culpam instrumẽta non restituentem, iuratur in litem. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Asclepio.

ADuersus hæredes tutoris ad transferendam tutelam[m] iudicem accipiens, tempore litis[n] instrumenta ad puberem pertinentia[o] restitui

A h *Non administrasse.*nam nihilo minus poterũt accusari de suspecto : vt insti.de suspe.tut.§. suspectus autem est.

i *In solidum.*aliud in pluribus administratoribus reipubli. vt infra de conue. fi.debi.l.j.&.l.quoniam.lib.x.& quo quisque or. con.l.j. &.ij.& fi.lib.xj.& facit.ff.de neg.gest.l.cum alicui.&.ff. de admini.tut.l.Lucr⁹. ij. §. Sempronij. &. §. maxime.in fin.&.ff.ad munic. l. imperatores. & arg.ff.deadministra. tuto.l.si pupillus alterum.Ex prædictis collige, quia aut est diuisa à testatore, vel à iudice: & tunc non tenetur vn⁹ pro altero, nisi in tribus casib⁹ hic positis,& duobus additis, si à nullo, vel à seipso est diuisa: siue omnes administrent, siue nullus, omnes tenẽtur in solidum: vt in fi.huius l.& in princi.si vnus gessit, alter non: tunc primo gerens,secundo magistratus, tertio nõ gerens: nisi quãdo debuit non gerens facere alium suspectũ, vel tarde fecit, vel collusit: vt infra si tutor nõ gess.l.j.&.ff.de tute. & ra.dist.l.j.§.vsq; adeo. & infra de vsu.pu.l.ij. Aliud in curatore bonorum: vt.ff.de cu.bo. dan.l.ij.§.fina.quia voluntarie constituitur. vt in ea.l.§. quæritur. vbicunque dixi eos in solidum teneri, tripliciter datur remedium aliis sed dolosis vnum tantum, secundum Azo. sed nec vnum quidem: vt modo nota.& de hac materia diri supra de transact.l.j.&.d.§. nunc tractemus.& facit supra de loca.& cõ. l.si diuisa.in fin.

*Licet.]CASVS.* Cõuenit iter duos tutores vt vnus administraret, alius non.pactum illud non præiudicat quo minus quem velit conueniat pupillus, vel quo minus periculum ad vtrumque pertineat: nisi quòd prius conuenietur qui administrauit,si soluendo sit:vel eius hæres.

k *Licet tutorum conuentione.* sic supra de pac.l.debitorũ.&.l.pacto.&.ff.de admi.re.ad ci.perti.l.ij.§. ius reipublicæ.

l *Non ambigitur.* vt infra si tu.non gess.l.ij.& supra tit.j.l. cum interdictæ.&.ff.de admini.tut.l.tres tutores.& infra si tu.reipu. l.j.& quod not.supra.l.proxi.

*DE IN LITEM IVRANDO.*

*Quia in actione tutelæ ob culpam specialiter iuratur in litem: vt infra eo.l.alio.quod aliàs non est: vt.ff.eo.l.siue.& l. videamus.§. fina. & l.in actionibus.§.i.ideo ponitur hic titulus.*

*ADuersus.]CASVS.* Si hæres tutoris res vel instrumenta minoris detineat finita tutela, & datus est curator:aget aduersus eum vt restituat. Si verò dolo vel culpa lata instrumenta non exhibeat: poterit curator aduersus eum iurare in litem, pro quanto nollet instrumentis carere, vel sibi non exhibita fuisse. Viuianus.

m *Tutelam.* id est tutelarem administrationem in te curatorem, qui & quondam cum alio fuisti tutor.

n *Litis.* & sententiæ, ne sit contra.ff. ad exhiben.l. tigni.§. fi. Vel illud in realibus, vel in rem scriptis:hoc in personalibus, vt tempus litis sufficiat: vt ibi not.

o *Pertinentia.* vel quia sua, vel sibi debita, vel ab eo possessa: vt.ff.de verbo.signifi.l.verbum pertinere.

*Desiderabit.*

BIU Cujas

desiderabis.[a] Quòd si dolo[b] non exhibeantur: in litem iurandi tibi facultas erit, modò si quòdam[c] pupillo debitam affectionem ad vincula quoque religionis extendere volueris.[d] PP. Kal. Aug. Antonino.II. & Geta.II.Conss.

*Nemo inuitus iurat in litem: & contra hæredem tutoris, etiam si sit hæres hæredis, ob dolum vel latam culpam nõ restituentẽ iuratur in litem: & vbi dolus & lata culpa cessant, aliter per iudicem de veritate inquiritur. Salycetus.*

II. Imp. ANTONIN. A. Seuero.

IS qui rationem tutelę seu curæ reposcit,[e] inuitus in litem iurare compelli non potest: sed volens ita demum[f] audiendus est, si hæres per longam successionem[g] tutoris instrumẽta pupillaria dolo vel circunuenien di pupilli gratia exhibere non vult. Sin verò neque dolus,[h] neque lata culpa,[i] neque fraus hæredis conuincitur: omissa iurisiurandi facultate, iudex de veritate cognoscet: quæ etiam argumentis[k] liquidis inuestigari potest. PP. XI. Kal. Octobr. Duobus & Aspris Conss.

*Pupillus vel adultus non potest liquidum debitum gratis remittere. Bald. Vel sic: Minor non potest remittere pacto condemnationem secutã iuramẽto in litẽ præstito. Sal.*

III. Idem A. Prisciano.

SVmma[l] sententia comprehensa, quam cessantibus[m] curatoribus quondã tuis iudex secutus, iurisiurãdi à te prolati religionem in condemnationẽ deduxit, minui pacto[n] non potuit. PP. Kalend. Iul. Læto.II. & Cereale Conss.

*Contra tutorem etiam propter leuem culpam iuratur in litem: contra vero tutoris hæredem, propter dolum & latam culpam tantum: nisi lis fuisset contestata cum tutore defuncto: quia tunc contra eius hæredem iurabitur propter leuem eius culpam. Saly.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Mutiano.

ALio iure est[o] tutor, alio hæres eius. Tutor enim inuentarium cæteráq; instrumenta si non proferat,[p] in litem iusiurandũ aduersus se potest admittere. atenim hæres ei[9] ita demũ, si reperta in hæreditate, dolo malo[q] nõ exhibeat. Sed cũ aduersus ipsum tutorẽ litem contestatam esse dicatis: transferentibus vobis in hæredes ei[9] actionem, præses prouinciæ partes suas exhibebit: nõ ignorans, nisi exhibeãtur instrumẽta, quaten[9] iuxta formã constitutionũ partes suas debeat moderari.[r] PP. VII. Kalend. Octobr. Pio & Pontiano Conss.

*Propter dolum defuncti non iuratur contra hæredes. h. d. quod tene menti. Baldus. Vel sic: Ob dolum proprium non tutoris contra hæredem iuratur in litem. hoc dicit. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Artemidoro.

LIcet aduersus hæredes ob non factum inuentarium iusiurandum in actione tutelæ prætermitti placuerit:[s] iudicem tamen datum,* velut ex dolo tutoris aliis indiciis instructum, aduersus eos ferre sententiam conuenit. S. VIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ. CC. Conss.

---

a *Desiderabis.* tu curator.

b *Dolo.* vel culpa, licet finita sit tutela: vt infra eo. l. alio. maximè post lit. cõtest. cõmissa: vt. ff. de preca. l. quæsitũ. §. si seruitute.

c *Quondam.* cuius & tutor fuisti, & nunc curator es.

d *Volueris.* non enim cogeris. & mater non admittitur etiam volens: sed ipse adultus si vult, potest: vt. ff. eo. l. videamus. in princi. & facit ad prin. l. ꝟ. arbit. tu. l. tutelæ.

IS qui.] CASVS. Curator reposcés rationem tutoris ab hærede tutoris, non compellitur iurare ſ litem. sed si vult, potest, si hæres aut hæres hæredis instrumẽta pupilli quõdam dolo vel lata culpa exhibere detrectat. & hoc in prima. Si verò dolus vel culpa nõ interuenit, non iurabitur in litẽ: sed iudex de veritate inquiret.

e *Reposcit.* nomine minoris, siue tutor siue curator sit, & contra tutorem vel curatorem vel eorũ hæredes agit: & idem si ipsemet ageret auctoritate tutoris vel curatoris.

f *Ita demum.* hæc verba, ita demũ, determinant verbũ dolo, quod est infra: & subaudies, vel lata culpa. & similis remota determinatio est. ff. de fur. l. si ven didero. §. si Titius. Vel subaudi, maximè hæres remotus. nam idem si est primus, & est simile subauditum. ff. pro soc. l. si non fuerit. §. j.

g *Per longam successionem.* forte quia est hæres hæredis tutoris.

h *Neque dolus.* dolus palam & clam cõmittitur, sed fraus palam: vt &. ff. de pact. l. iurisgentium. §. dolo.

i *Culpa.* scilicet tutoris secũdum quosdam, vel verius hæredis. Et not. quòd ex lata culpa etiam hæredis, secundum nos iuratur in litem, vt hic. Arg. à contra. sumitur: sed aduersus tutorem etiam de leui. & sic non ob. ǰ. eod. l. alio. quæ est contra. Alij dicunt ex dolo & lata culpa tutoris iurari in litem: sed ex dolo tantum hæredis per hoc quod modo dixit, dolo. Et quod hic subiicit, de lata culpa, similitudinem notando inter dolum & latam culpam: dicit ideo, vt innuat vt tunc iuretur, si lata culpa cõmittatur ab hærede. sic &. ff. familiæ erciscun. l. ij. §. j. sed prima placet.

k *Argumentis.* non solum iureiurando, quod est species probationis: quod tamen ante & post potest taxari: licet quidam dicant hodie cõtra: vt no. ff. eo. l. videamus. §. penulti. & supra de iudi. authen. post iusiurandum.

SVmma.] CASVS. Duobus administratione rerum iuncta, vnus administrauit, alius cessauit. qui gesit, dicebat minorẽ damnificatum fuisse in centum per hoc ꝙ alius non gesit: & iurauit aduersus eum in litem: & iudex condemnauit eum in centum. minor circunuentus forte fecit ei pactum de non petendo: nunquid ei noceat, quæritur? Dicitur quòd non, eo quòd non interuenit curatoris auctoritas. Vel sic: Petiit socius vt transigeretur super prædicta summa: an possit fieri transactio, quæritur? Dicitur ꝙ non. prima positio verior est.

l *Summa.* id est quantitas.

m *Cessantibus.* scilicet in restituendis rebus adulti.

n *Pacto.* quia gratis non valet, cum sit minor: vt supra de pact. l. pactum curatoris. nec transigendo, cum sit res certa: vt supra de transac. l. si de certa. & l. si causa cognita. & ff. de trãsac. l. & post. §. fi. & ff. de condic. inde. l. eleganter. §. si quis post. sed si esset maior, valeret pactum, & nouatio: vt. ff. de re iudi. l. iiij. &. §. si ex conuentione.

ALio iure.] CASVS. Alio iure tenetur tutor, alio iure hæres eius: quia aduersus tutorẽ, si instrumenta nõ exhibeat dolo, lata culpa vel leui, iuratur in litem: aduersus hæredem non: nisi instrumenta fuerint in hæreditate inuenta, & illa dolo vel lata culpa non exhibeat. & hoc in prima. Si vero lis cum tutore fuerit contestata: in transferẽda actione in hæredem, præses partibus suis fungetur: & nisi instrumenta exhibeantur, non ignorabit qualiter procedet. sed non aperit qua actione. Tu dic ꝙ deferet iuramentum hæredi, sicut poterat deferre defuncto: vt. ff. de hære. tuto. l. cum ostendimus. &. l. vlti.

o *Alio iure est.* id est tenetur.

p *Non proferat.* dolo, vel lata culpa vel leui. alioquin. i. si non per leuem, non esset aliud in tutore q̃ in hærede, pro cuius lata culpa iuratur. & sic est speciale, vt propter culpam iuretur. aliàs contra: vt ff. eo. l. videamus. §. fi.

q *Dolo malo.* supple vel lata culpa: vt. ꝟ. eo. l. is qui. vel lege vt ibi not. Item de dolo ipsius hæredis dicit, non defuncti: quia tunc nõ iuratur in litem contra hæredem pro dolo defuncti: sed commune interesse petitur: vt infra. l. proxima. Sed cum propter latam culpam vel leuem iuratur, an veniat singulare interesse in facti cognitione iudiciaria sine alia probatione, sicut & quando propter dolum iuratur? Respon. commune interesse venire: vt. ff. eo. l. ij. §. j. secundum Azo. & satis est à probatione releuari.

*aliàs iudicem tamen vel ex dolo &c.*

*Quæstio notabilis.*

r *Moderari.* sic deferendo iuramentum contra hæredem, vt poterat contra defunctum deferri: vt. ff. de fideiuſ. & nomi. & hære. tu. l. cum ostendimus. &. l. fi.

LIcet.] CASVS. Si tutor inuentarium non fecit, & decesit: aduersus hæredem in litem non iurabitur: sed conueniri poterit de dolo defuncti ad commune interesse.

s *Placuerit.* Apparet hic quòd propter dolum defuncti non iuratur aduersus hæredem in litem, sed ob suum hæredis: vt supra eo. l. is qui. &. l. alio. Item aduersus tutorem ipsum ex tali dolo iuratur: vt. ff. de admini. tu. l. tutor qui repertoriũ. in prin. Alij dixerunt tãtum defunctum in culpa fuisse. nam & si in dolo, etiam aduersus hæredem ob dolum defuncti iuraretur.

## DE HAEREDIBVS TVtorum vel curatorum.

HAeredes.] CASVS. De negligentia tutoris quæ dolo non comparatur, an hæredes eius conueniri possint, quæritur? Respon. quòd nõ, nisi lis fuerit cõtestata cum defuncto, vel



BIU Cujas

aliquid ad eum peruenerit ex bonis pup. vel cum pupillo acquirere potuit, alij cessit: vt. ff. mandati. l. si procurator. §. vlti.

a *Ob negligentiam.* scilicet defuncti.

*Hæres tenetur ex dolo, & lata culpa defuncti.*

b *Non oportet.* ex dolo ergo defuncti & lata culpa hæres tenetur, non leui: vt hic, & supra de nego. gestis. l. curatoris. &. ff. eo. l. fina. §. j. & de actio. & obliga. l. ex depositi. & l. ex cõtractibus. & arg. ff. de ma. conue. l. non similiter. &. j. de ma. cõue. l. in hæredes. nisi in tribus casibus: vt subiicit.

c *Inchoata est.* vt supra titu. j. l. alio. in fi. & ff. eo. l. fi.

d *Lucrum.* vt. j. eo. l. fin. &. ff. de calum. l. in hæredem.

e *Præstitũ sit.* vt quod potuit pupillo quærere tutor, alij permisit: vt. ff. manda. l. si procuratorem. §. fina. lucrum enim est ex alieno &c. vt. ff. de fur. l. si pignore. §. j.

*Pater.*] CASVS. Si plures dati sunt tutores alicui, & quidã gesserunt, & quidam non: non gerentes vel eorũ hæredes tenẽtur: prius tamen cõueniẽdi sunt qui gesserunt.

f *Vel vtili.* vel pro id est. nam vtili non directa tenetur qui nõ gessit: vt. ff. rem pupil. sal. fo. l. nõ quasi. §. j. Vel dic tutelæ, scilicet vtili. vel vtili, scilicet negotiorũ gestorũ cõtra hæredem curatoris. ẽ. de neg. ges. l. curatoris.

g *Potestis.* cum ex dolo vel lata culpa tantũ defuncti hæres teneatur: vt supra. l. proxi. apparet q̃ cessatio est dolus, vel lata culpa: vt hic, &. j. tit. j. l. ij.

h *Rescriptum est.* vt. ẽ. tit. ij. l. licet. & ẽ. arb. tu. l. cum interdictæ. & supra de admi. tu. l. & si scisses. & infra si tu. rei pub. cau. l. j.

*Aduersus.*] CASVS. Si tutor in causa pupilli cõtraxit, & fideiussoré non idoneũ accepit, puta quia mutuauit pecuniã pu. an teneat eo nomine, quæritur? Dicitur q̃ sic. Vel sic: Aliquis fideiusit pro Titio apud Seium: Seius filio suo fideiussorem dedit tutorem. si à seipso non exegerit Titio facto non soluendo, vel Titium non conuenit: poterit pupillus ex causa fideiusionis actione tutelæ eum conuenire, eo quòd conuersa sit prima actio in actionem tutelæ.

i *Aduersus hæredes.* qui si mares sunt, & legitimæ ætatis, debent explicare quæ per defunctum inchoata sunt: vt. ff. eo. l. j.

*Tutor à se vt ab aliis debet exigere.*

k *Fideiussionis.* puta quia malum fideiussorem accepit in causam pupilli: nam tenetur eo nomine. Vel aliter: quia cum debuit exigere alios debitores pupilli, & seipsum debet exigere: & si nõ fecit, deuoluitur in actionem tutelæ prima actio: vt. ff. de admi. tut. l. quotiens. §. j. etiam si prima erat finita tempore: vt. d. l. quotiens. &. ff. de fideiuss. tu. l. tutor datus. &. ff. de neg. gest. l. diuortio. §. penul. &. §. fin. &. l. qui sine. Accur.

## *TITVLVS LIIII.*

## DE HAEREDIBVS TVtorum vel curatorum.

*Hæredes tutoris non tenentur ex leui culpa tutoris. hoc dicit totus iste titulus. Bald. Vel sic: Hæredes tutoris non tenentur ex leui culpa defuncti: nisi in tribus casibus hic expressis. h. d. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Fusciano.

HAeredes tutorũ ob negligentiam [a] quæ non latæ culpæ cõparari possit, condemnari non oportet: [b] si non contra tutorem lis inchoata [c] est, neque ex damno pupilli lucrum [d] captatũ, aut gratia præstitum sit [e]. PP. VI. Id. Mart. Laterano & Rufino Conss.

*De non gesto à tutore, tenetur eius hæres. h. d. Salycetus.*

II. Imp. ANTONINVS A. Valentino & Materno.

PAter vester tutor vel curator datus, si se non excusauit, non ideo vos minus hæredes eius tutelę vel vtili [f] iudicio conueniri potestis, [g] quòd eum tutelam seu curam non administrasse dicitis. nam & cessationis ratio reddenda est. Prius tamen propter actum suum eos conueniendos esse, qui administrauerunt, sæpe rescriptũ est. [h] PP. XI. Kal. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

*Hæredes tutoris tenentur de eo quod defunctus à se vel ab alio non exegit. hoc dicit. Salycetus.*

III. Idem A. Vitæ.

ADuersus hæredes [i] quondã tutoris tui tutelæ actione consiste. In iudicium autẽ veniet etiam id quod tibi tutor ex causa fideiusionis [k] debuit. PP. IIII. Non. Iul. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Hæredes tenentur ad eos peruenta restituere, & de neglectis à defuncto rationem reddere. h. d. Salycetus.*

*Hæredes.*] CASVS. Si ad tutoris hæredes vel curatoris aliquid ex re pu. vel adulti peruenerit: an id restituere debeãt, quæritur? Dicitur q̃ sic. & siue administrauerit tutor vel curator, siue non: tenebuntur. Viuianus.

l *Coguntur.* vt supra eo. l. j.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Frontino.

HAeredes eorum qui tutelam vel curã administrauerunt, si quid ad eos ex re pupilli vel adulti peruenerit, restituere coguntur. [l] ℣ In eo etiam quod tutor vel curator administrare debuit, nec administrauit, rationẽ reddere eos debere, nõ est ambigendũ. [m] PP. VIII. Kal. Nouembr. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

## *TITVLVS LV.*

## SI TVTOR VEL CVrator non gesserit.

*Qui non admittitur ad accusandum, potest esse promotor inquisitionis, & potest implorare officium iudicis in locum deficientis accusatoris. quod est nota. dignum. Bald. Vel sic: Tutori etiam non gerenti imputatur si concuratorem suspectum non fecit: & libertus qui non potest patronum de suspecto accusare, non prohibetur iudicis officium implorare. Salyce.*

I. Imp. ALEXANDER A. Zotico.

CErtum est non solum eos qui gesserunt, sed etiam qui gerere debuerũt, [n] tutelæ teneri etiam in ea quæ à contutoribus seruari nõ potuerunt: [o] si modò cum eos suspectos facere deberent, id officiũ omiserunt. [p] ℣ Tu autem etsi contra patronum [q] tuum famosam actionem [r] instituere non potuisti: prouidere tamen ne quid tutelæ deesset, necessariis postulationibus apud eum cuius de ea re iurisdictio fuit, potuisti. [s] PP. II. Id. Decẽb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Contutor pro gestis à contutore idoneo nõ tenetur in subsidium, pro neglectis ab vtroq; pariter tenetur cum illis. Salyce.*

II. Idem A. Iusto.

QVi se nõ immiscuerunt tutelæ vel curæ, ex persona eorum qui gesserunt, & idonei

m *Ambigendum.* vt supra eo. l. pater. & facit ẽ. arbi. tu. l. tutelæ.

*SI TVTOR vel curator &c.*

*Qualiter is qui gessit te. Cõneatur, dictum est videmus qualiter is qui nõ gessit conueniatur, & quando siue quo ordine. Azo.*

CErtum est.] CASVS. Si plures dati sunt tutores, & quidã gerant, & quidam non: non gerẽtes si soluendo non sunt qui gesserunt, vel eos de suspecto non accusauerint: quin teneãtur, dubium non est. & hoc in prima. Si ergo libertus & patronus dati fuerunt tutores, & patron⁹ fuerit suspectus: nõ debet libertus excusari si eo prætextu dimittat patronum accusare: quia non liceat sibi aduersus patronũ famosum instituere actionẽ, cũ possit officium iudicis implorare si aliquid de rebus pupilli periret, vt amoueretur, & alius daretur. Viuianus.

n *Debuerunt.* vt. j. l. proxi. &. ẽ. de testa. tu. l. si tibi pater. &. ff. de ri. nupt. l. si quis tutor. §. quinetiã. licet enim gessisse videatur & qui per alium gerit: vt. ff. de admini. tut. l. ita autem. §. gessisse. &. l. tres tutores. &. ff. de fideiusso. tut. l. ij. nihilo mi⁹ tamen tenetur: vt. ff. manda. l. si procuratorem. §. si tutores.

o *Non potuerunt.* dic vt dixi. ẽ. de proba. l. ex persona. &. j. si tutor reipub. l. j. vide. l. fin. j. de fideiuss. tuto. vbi similia verba habentur.

p *Omiserunt.* hic dic sicut dixi supra de diuisione tut. l. ij.

q *Patronum tuum.* qui & contutor erat.

r *Actionem.* id est accusationem de suspecto. nam actionem pecuniariam etiam famosam pupilli nomine potest intendere: vt. ff. de in ius vocan. l. quæsitum. quæ est contra. Vel dic proprie, & non potest, scilicet suo nomine intendere: nisi ex magna causa: vt. ff. de in ius vocan. l. sed si hac lege. §. fi. sed nomine pupilli sic, vt in contrarium. Vel dic, non potest accusare, scilicet per libellum, sed implorando officium iudicis sic, vt subiicit. quod dicit in summa. de ob. patro. præstan.

s *Potuisti.* implorando per officium iudicis vt ille remoueatur, & alius detur: cum sine accusatore hoc fieri possit: vt. ff. de suspecto. l. iij. §. præterea. Sed quidam dicunt hic peti curatorem, nõ eũ remoueri, cũ sit cõiũctus pupillo necessitudinis vículo: vt. ff. de suspe. tut. l. si tutor. in prí. quod nõ placet: quia nõ pupilli, sed cõtutoris erat patronus. satis tamẽ potest legi i patrono pupilli.

Qui st.]

Qui se.] CASVS. Si duo tutores dati sunt pupillo, & vnus gerat, alius non: ille qui non gerit, non tenetur si alter qui gessit, idoneus est. Si vero aliqua sunt quæ à nullo eorum gesta sunt: ad vtrunque periculum communiter pertinet. Viuianus.

a *Tenet.* nisi erant appēdicia eorū quę gesta sunt: vt. ff. de admini. tut. l. tres tutores. §. itē in eo. & facit supra. l. proxi. in prin. & de diui. tut. l. fi. & ff. rem pupil. sal. fo. l. nō quasi. §. si quis procurator. Et nota cum quis ad tutelam vocatur: aut inutiliter, & non tenetur si se non immiscuit: aliàs sic negotiorum gestorum: vt. ſ. de testamen. tute. l. j. aut vtiliter, & tunc si non habet excusationem, tenetur ex quo scit se nominatū, nisi alius gerat: vt. ſ. de admini. tut. l. & si scisses. si habet, aut exequitur eam intra legitimum tempus, & tunc non tenetur. aut non exequitur eam intra legitimū tempus, & tunc pro toto tępore tenet, si iussus est administrare: vt. ff. de excu. tu. l. si is qui tres.

*Tutor datus alicui pupil. non inuito. & qui inuito.*

*DE VSVRIS pupillaribus.*

*Cessatio.* *Quia in actione tutelæ vsurarum sit condemnatio, de vsuris pupillaribus supponit. Azo.*

*Pupillares vsuræ quæ dicuntur.*

b Pupillaribus. *pupillares dicūtur, quas pro conditione sua persona potest pupillus stipulari secūdum modum qui est supra de vsur. l. eos.*

*Tutorem.*] CASVS. An tutor vel curator qui pecuniam pupilli vel adulti in vsus suos conuertit, ad legitimas teneatur vsuras, quærit? Dicitur ꝙ sic. Viuianus.

*Tutor pecuniam pupilli in suos vsus conuertit.*

c *Legitimas.* id est pupillares, non minuendas ex more regionis: & hoc si palam cōuertit. & sic loquitur. ff. de administr. tuto. l. tutor qui. §. quæ autem sunt. Vel dic legitimas, id est centesimas, vt quando conuertit clam: vt. ff. de admi. tuto. l. non existimo. &. ff. de nego. gest. l. qui sine. & omnes dicuntur legitimæ, id est à lege statutæ. & facit. ſ. arb. tut. l. iij. & depositi. l. si depositi. Et not. ꝙ quandoque præstantur centesimæ, quandoque pupillares, ita vt non minuantur per consuetudinem regionis, vt patet per. d. l. ff. de admini. tuto. l. tutor qui repertorium. §. si post. vsque in fi.

*Ius.*] CASVS. Si plures sunt tutores, & vnus vel ex persona sua, quia gessit, & male: vel omisit, cum gerere debuit: vel ex alterius persona qui soluendo non est, conueniatur, & non soluat: an teneatur ad vsuras, quæritur? Dicitur quòd sic, licet videatur quòd ex persona alterius vsuras soluere non debeat: quia euenit vt ab alio vsuræ præstentur, si contutorem suum suspectum non fecerit, cum facere potuit. Viuia.

d *Dubium non est.* vt. ff. rem pupilli sal. fore. l. si postea.

e *Muneris.* qui cum suspectus remoueri debuit, remotus nō est.

f *Solutionis.* sortis & vsurarum.

g *Quia non.* id scilicet vt vsuræ præstentur pro alio &c. vt hic, &. ff. de admini. tut. l. tutor qui repertorium. §. pe.

h *Imputari possit.* hoc potest admitti diuisa tutela à testatore vel iudice: vt supra de diui. tut. l. ij. Si autem non erat diuisa, & omnes gesserunt, vt hic erat: omnes tenentur in solidum etiā si non debuit vel potuit remouere vt suspectum.

sunt, non onerantur. ℣ Si qua vero sunt, quę cum geri debuerint, omissa sunt: latæ culpæ ratio omnes æqualiter tenet. [a] PP. VIII. Kal. Maij, Iuliano II. & Crispino Conss.

*TITVLVS LVI.*

DE VSVRIS PVpilllaribus [b].

*Si tutor pecuniam pupilli in vsus suos conuertit, ad vsuras tenetur. Salyce.*

1. Imp. ANTONINVS A. Crescentino.

TVtorem vel curatorē pecuniæ quā in vsus suos conuertit, legitimas [c] vsuras prę̄stare debere, olim placuit. PP. Non. Iun. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

*Tutor tenetur ad vsuras etiam eius quod à contutore debetur, vel pro contutore debet. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER A. Ampliato.

EIus quod ex causa tutelæ debetur, vsuras præstari oportere, dubium nō est [d]: quanuis aliis pro participe muneris [e] necessitas solutionis [f] irrogetur: quia non [g] id aliàs contingit, quàm si cessatio contutoris in suspecto faciendo imputari possit [h]. PP. XIII. Kal. Iul. Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Non imputatur tutori si non potuit negotiari cum pecunia pupillari, sed tenuit eā mortuam. Bald. Vel sic: Si tutori non potest culpa imputari, ad vsuras non tenetur. Salycetus.*

III. Idem A. Vitalio.

SI pecuniam pupillarem neque idoneis hominibus credere, neq; in emptionem possessionum cōuertere potuisti [i]: non ignorabit iudex vsuras eius à te exigi non oportere. PP. Idibus April. Modesto & Probo Conss.

*Obligatus ad rationem reddendam, aduersa parte nolente agere, potest petere testes recipi ad æternam rei memoriam: per quos fiet probatio sui iuris. hoc dicit secundum vnam lecturam. Et item quòd adsignetur aduersario terminus ad agendum. hoc dicit secundum aliam. sed primam notabiliorem puto. Bald. Vel sic: Tutor non potest pupillum suum quondam compellere vt agat contra eum, sed denunciationibus factis potest coram præside ea ad quæ tenetur, deponere: & pro depositis non current vsuræ. hoc dicit secundum aliam lecturam. & hoc intendit: Reus non potest cōpellere eum qui suum se dicit creditorem, vt agat: sed potest eius testes facere examinari ad perpetuā rei memoriam, vel potest petere vt ei præfigatur tempus vltra quod nō audiatur. Salyce.*

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Ditatio & Aurelio.

PVpillus agere vobiscum actione tutelæ compelli non potest [k]. Verum aduersus futurā calumniam, vt & si quid ei debetis, cursus inhibeatur vsurarū, denunciationibus frequēter [l] interpositis, ad iudicium eū prouocate: ac si rem dissimulatione ꝓferat [m], actis apud præsidem prouincię factis †, voluntatis [n] vestræ rationem declarate. quo facto, tam vobisipsis, quàm securitati filiorū vestrorum consuletis. Quod & in curatoribus locū habet. PP. III. Kal. Sept. Sirmij. CC. Conss.

*TITVLVS LVII.*

DE FIDEIVSSORIBVS tutorum vel curatorum.

*Cum tutore & cum fideiussore nō potest pupillus in solidum agere. Saly.*

I. Imp. ALEXANDER A. Felici.

TEligere debes [o] vtrum cum ipsis tutoribus vel curatoribus, seu hæredibus April. Modesto & Probo Conss.

SI pecuniam.] CASVS. Si tutor pecuniam pupilli fœnerare, vel in emptionem prædiorū idoneè collocare non potuit: an ad vsuras pecuniæ si eam deposuit teneatur, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viuianus.

i *Conuertere potuisti.* quod credendum non est, si mutuam suam dedit: vt. ff. de administratio. tut. l. cum plures. §. fi. &. l. seq. §. non est. & facit in eo. titu. l. ita autem depositioni. in princi. & in authen. vt hi qui obli. §. ꝙ si mobilis. col. vj.

PVpillus.] CASVS. Si tutor finita tutela credat se debere pupillo pecuniam, & pupillus noluit eū cōuenire, vel rationes audire administrationis propter cursum vsurarum: an possit adultum compellere vel facere compelli vt eum conueniat, quæritur? Dicitur ꝙ non: sed sępius debet facere pupillum ad iudicium citari, vt sic magis cōtumax prę̄sumatur, & sic ei securius possit prouideri. qualiter autē hoc fieri debeat, non aperit. Tu dic ꝙ offerre debet. si non accipiat, declaret hoc iudici: & actor consignet, & deponat: & sic inhibetur vsurarum cursus. Idem est in curatore obseruandum. Viuianus.

† *Glos. 1. in ca. fin. de fi. instru. inducit hanc. l. ℣ arg. quòd testes & ꝓbatio debēt in publicā formā redigi, & sic nō peribūt.*

k *Compelli non potest.* vt supra vt nemo inui. l. j. sed fallit in casibus: vt ibi not.

l *Frequenter.* vt ex hoc magis contumax præsumatur.

m *Proferat.* i. differat.

n *Voluntatis.* quæ est quia vultis soluere. & quod subiicit, quo facto: supple & depositis solenniter: vt. ff. de procur. l. si reus. Vel dic quæ voluntas est, ꝙ vultis producere testes ad perpetuā memoriam qualiter nihil debetis: vel si debetis, qualiter offertis: vt futura vsura impediatur. & pro hoc est quod subiicit, actis etiam &c. vt in authen. de testi. §. pe. colla. vij. Tertium etiam est consilium, vt petat à iudice vt statuat tempus pupillo, vltra quod non audiat eum agentem: vt. j. de ingenu. ma. l. diffamari. &. ff. quib. ex cau. ma. l. sed & si. §. ait prætor.

*DE FIDEIVSSORIBVS TVTORVM vel curatorum.*

ELigere.] CASVS. Finita tutela pupill⁹ habet eligere vtrū velit agere cū tutorib⁹ seu curatorib⁹, vel cū eorū hæredibus, vel cū fideiussorib⁹ eorū: vel velit agere ꝓ parte cū tutorib⁹ vel cū curatorib⁹, vel cū hęredib⁹ eorū: & ꝓ parte cū eorū fideiussorib⁹. Si autē velit oēs in solidū cōuenire: hoc sibi nō licebit. Vi.

o *Eligere debes.* vt. ſ. de acti. & oblig. l. est in arbitrio. sed hodie contra: vt in authen. de fideiuſ. §. j. colla. j.

*Diuidere.*

BIU Cujas

a *Diuidere.* inter reum & fideiussores: vt.ff. de duo. re.l.reos.in princ. sed fideiussores contra pupillum non habent beneficium epistolæ:vt.ff.rem pup.fal.fo.l.fina.

b *Agi.* ita quòd exigitur.

*Non est.*] CASVS. Si tutor teneatur pupillo,& soluat:liberatur fideiussor. Si vero fideiubeat pro tutore: refert an simpliciter,an interueniéte stipulatione rem pupil. saluam fore. primo casu tutore soluente liberatur fideiussor.secundo casu tutore satisfaciente non dicitur liberatus,sed nó incidisse in obligationem.vel primo casu obligatur fideiussor in totum,secúdo in id tantú quod à tutore seruari nó potest.Viuianus.

c *Liberari.* vt institu. quib.mod.tol.oblig.in princ. &.j. de fideiuss.l. si indebitam.in fin.

d *Simpliciter.*sic dicés, pro isto fideiubeo.

e *Planè.* sed nonne idé in primo casu quod in his duobus est? Respon. non: quia primo ab initio fuit obligatus, sicque postea liberatur: sed in his nó fuit obligatus, sicque non liberari,sed nó incidere in obligationé dicitur, nisi in id quod deest:vt hic,&.ff. de verbo.oblig.l.decem.

*DE CONTRARIO iudicio tutelæ.*

*Si pro contutore.*] CASVS. Si finita tutela pupillus vnum de tutoribus ob communem dolum conuenerit, & condemnari fecerit,& alius pro condémato soluerit:si postea alia die velit vt pupillus cedat sibi act.aduersus contutorem: an contrario iudicio tutelæ ad id faciédum possit pupillum conuenire, quæritur? Dicitur quòd non. Si vero soluerit vt cederetur ei actio: hoc casu videtur actioné emisse. & vt ea sibi cedatur, poterit pupillum conuenire. Viuianus.

f *Iudicato.* id est condemnato propter communem dolum, vel tuum tantum, cum te diuisim adiministrantem, suspectum facere debuerit: secundum quosdam.

g *Actio.* scilicet contra eum qui iam per solutionem tuam liberatus est: tuo tamen nomine vtilem habes:vt infra.l.proxi.secundum Ir.

h *Emisti.* dicendo,ideo soluo,vt cedas actionem.

i *Suam.* id est tuam.

k *Datus.* scilicet tu.

l *Hæredes.*contutoris.

m *Conuenire.* vt.ff. de solu. l.Modestinus. & sic quæ est inutilis cedenti,erit vtilis ei cui cessa est: vt.ff.manda.l.Papinianus.&.ff. de censi.l.cum possessor.in princ. & facit.ff.de ma.con.l.ij.&.iij. & facit.j.de solu.l.nulla.

redibus eorum, an cum his qui pro ipsis se obligauerunt, agere debeas,vel(si ita malis) diuidere[a] actionem. Nam in solidum & cum reo & cum fideiussoribus agi[b] iure non potest. PP.X. Kalen.Febr.Iuliano.II. & Crispino Conss.

*Ista lex probat quòd fideiussor tutoris potest se obligare sub duabus formis, scilicet simpliciter,& in defectum tutoris. & vtraque forma bona est:licet prima sit pura, secunda conditionalis. quod est notabile. & ideo dicunt instrumenta: & si dictus tutor non solueret, talis fideiussor promisit de suo soluere & adimplere.Bald.Vel sic: Pro ea parte quam tutor soluit, liberatur fideiussor suus: siue sit simpliciter acceptus, siue rem pupilli saluam fore vel indemnitatem promisit. Salycetus.*

II. Idem A. Prisco.

NOn est ambigui iuris, electo reo & soluente,fideiussorem liberari.[c] & ideo si simpliciter[d] acceptus est fideiussor in id quod tutor seu curator debiturus esset: cum proponas tutorem seu curatorem condémnatum soluisse, quid dubiú est fideiussorẽ liberatũ esse? ℣ Planè[e] si stipulatio rem saluã pupillo fore, interposita est: vel cautum est in id quod à tutore vel curatore seruari nó potest, manet fideiussor obligatus ad supplẽdam tibi indemnitatem. PP.VII.Kal.August.Fusco.II. & Dextro Conss.

*TITVLVS LVIII.*

## DE CONTRARIO IVdicio tutelæ.

*Actio extincta cedi non potest. Bald. Vel sic: Post solutionem simpliciter factam non potest fieri nec valet cessio. secus si soluatur cum pacto vt cedatur.Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Stratoni.

SI pro cõtutore iudicato[f] pecuniam soluisti: nullum iudicium tibi cõtra pupillum cõpetit, vt delegetur tibi aduersus liberatum actio.[g] ℣ Quòd si nomen emisti:[h] in rem suam[i] procurator datus,[k] hæredes[l] iudicati poteris conuenire.[m] PP. VII. Kal. Mart. Fabiano & Mutiano Conss.

*Vbi probationes sunt liquidæ,cõdemnatus in absentia,non præsumitur condemnatus ex contumacia:sed propter malam causam.Bal.Vel sic:Tutor non ex propria,sed contutoris culpa condemnatus soluẽs, habet beneficiũ cessionis,& vtilis actionis. Saly.*

II. Imp. ANTONINVS A. Primitiuo.

SI non ex propria culpa[n] solus pupillæ cõdemnatus es, sed absens[o] & indefensus acquieuisti:cum ex causa iudicati satisfacere cœperis,[p] actiones aduersus contutores tuos mandari[q] tibi à pupilla desiderabis,[r] vel vtili actione[s] vtêris. PP. II. Id.Octob. Duobus & Aspris Conss.

*Pro illa parte ad quam pupillus succedit tutori,extinguitur actio tutelæ,& nõ in pluri:& erogata à tutore bona fide,possunt per cohæredem pupillo compensari, vel contrario iudicio repeti.Salycetus.*

III. Impp. DIOCLET.&MAXIMIANVS.AA. Thesidi.

SI pater tuus quem priuigni sui tutelã administrasse proponis,[t] testamento rectè facto, pupillo etiam quódam suo hærede instituto, decesit: quoniã non nisi pro portione hæreditaria tutelæ petitionem confusione constet extingui,[u] pro residua parte succedentem patri,tutelæ te conuenit apud cõpetentem iudicem reddere rationem: qui secundum bonam fidem,eorum etiam quæ patrẽ tuum in rem eius erogasse dicis, admissa cõpensatione,[x] reliqui (si quid amplius debetur) faciet condemnationem. ℣ Quòd si sciens amplius in rem suam

A *Si non.*] CASVS. Duo erant tutores qui male administrabãt bona pupilli. finita tutela pupillus contra vnum qui erat absens egit, & in solidum condemnari fecit: nec ille sciuit se condemnatum,nec appellauit, & sic acquieuit eo soluente. iste condemnatus conueniet pupillum vt sibi cedat act.aduersus contutorem: vel si nó cedat, cõueniet tutorem vtili nego.gest.act.vel tutelæ.Viuianus.

n *Si nõ ex propria culpa.* Duo erant tutores puellæ: vnus qui erat absens electus à pupilla,in solidum fuit condemnatus.

n *Non ex propria culpa.* idem si ex proprio dolo, vt actio ei non cedatur:vt.ff. de tut. & ra. dist.l.j.§. nunc tractemus.sic &.ff. pro soc. l. cum duobus.§.fin.sic & procurator qui soluit propter suum delictum : vt.ff.de procur. l. qui proprio. §. item contra.

o *Absens.* cum constabat eum malam fouere causam : alioquin contra : vt.ff. de cui.cl. l.si ideo.&.l. si per imprudentiam. Vel dic q fuit absens ex iusta & probabili causa.

p *Cœperis.* opponitur ergo hæc exceptio cedendarum actionum etiam post sententiam: vt hic, &.ff. de fideiuss. so.l.si fideiussores.

q *Mandari.* pro parte,nó in solidum: vt.ff. de tu. & ra. dist.l. cum pupillus.& de admi.tu. l.si plures.in fin.

r *Desiderabis.* contra.s.l.proxi. vbi non mandatur à pupillo. Solui ibi soluit,hic non.

s *Vtili actione.* scilicet neg. gest. vel tutelæ, secundum Azo. sic &.ff. de nego. gest.l.cui facto.&.ſ.si cer.pet.l. si absentis. &.ff. de act. & oblig.l.j.in fin.secus in fideiussorib.vt.ff.de fideiuss.l.vt fideiusser.

*Si pater.*] CASVS. Pater tuus administrauit tutelam priuigni sui : & ex mala administratione tenebatur pupillo priuigno in.cccc. decesit priuigno & te hæredibus institutis : & ita confusione extincta est actio. reliqua.cc. à te petere poterit. Si vero pater aliqua in rem priuigni impendit : vsque ad concurrentem quantitatem compensabit. Si vero quingenta impendit, & in.cccc. tantum tenebatur : nec agere velit plus sciens fuisse erogatum quàm debitum sit: poterit eum conuenire contrario iudicio in id quod supereſt deducto debito. Viuianus.

t *Proponis.* Not. vitricum posse esse tutorem priuigni, non tamen apud eum ali:vt hic,&.ſ.vbi pu.edu.de.l.j.

u *Extingui.* vt supra de nego. gest. l. si ab eo. & de hære. act. l. si adulta. & .j. ad legem Falcid. l. licet. & .ſ. de rei vindic. l. cum à patre.

x *Compensatione.* sic supra communi diui.l.iiij.in fine.&.ff.com mo.l.in rebus.§.fina.



BIU Cujas

a *Potes.* sic.ff.commo.l.in commodato.§.j.

## DE AVCTORITATE PRAESTANDA.

*De tutoribus & curatoribus dictum est. & quia oportet eos auctoritatem præstare minoribus in his quæ agunt vel paciscũtur in præiudicium suum, ponit de auctoritate præstanda. Azo.*

NEque tutoris.] CASVS. Si pupillus sine tutoris auctoritate stipuletur aliquid sibi dari vel fieri: an valeat stipulatio, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuia.

b *Pro pupillo.* nisi sit infans: vt.ff. de verbo. obliga.l.mulier. Excepto vno casu: vt.ff.rem pupil.sal. fo. l.seruum. & facit instit.de auctor.tut.in prin.&.j. de contrahen.stipu.l.neque.

NEq; actiones.] CASVS. Si pupillus aduersus aliquẽ act. habeat: an sine tutoris auctoritate eam remittere possit, quæritur? Dicitur q̃ non. Viuia.

c *Tutoris.* non solum dominici.

d *Poteris.* quandoque nec prodesse sibi potest: vt instit. de auctor.tut.§.neque.

VM qui.] CASVS. Si à pupillo sine tutoris auctoritate distractum fundum comparasti: eum præscribere non potuisti. Viuia.

e *Non defendit.* vt .j. de vsucap. pro empt.l. eum qui.&.ff.si cer.pe. l.non omnis.§.si pupillus. sed certe immo videtur quòd sic: vt.ff. pro emp.l.ij.§. si à pupillo.que est cõtra. Solu. Distingue, cum quis emit aliquid à pupillo sine tutore, sciens eum impuberem: siue credat eam rem tenere, siue non: cum errat in iure, non vsucapit: vt.ff. de vsucap. l.nunquam. Si vero putat puberem: aut est mobilis res quæ emitur, & aliena, & vsucapitur: & sic loquitur contrarium. aut immobilis: & tunc non vsucapitur, cum non possit alienari: vt hic. si autem est pupilli etiã mobilis, non vsucapitur: vt.ff. de vsucap.l. vbi.&.ff. de acquir. re. domi.l.bonæ fidei.

CLarum.] CASVS. In hac.l. dicit imperator, quòd tam in ciuili causa quàm in criminali, si pupillus vel adultus conueniatur vel conueniat, interuenire debet tutor vel curator ad hoc vt teneat quod actum est: ne dicat pupillus quod sibi noceat, vel taceat quod sibi prodest. Viuia.

f *Concedunt.* quod est in omni crimine, excepto crimine carnis: vt.ff.de regu.iur. l.pupillum. & de tribu.l.iij.§. fin. & institu. de

A oblig. ex delic. §. fin. &.ff. de fur.l. impuberem. &.ff. de adulte. l.si minor.

g *Responsa.* quando conueniuntur.

h *Inferre.* cum pulsant, quod faciunt in accusando, prosequendo suam vel suorum iniuriam: vt.ff. de accusa.l.ij.&.l. hi tamen. &.j. de adult.l. ppter.

erogatum, agendum propterea tutelæ non putauerit: eum contrario iudicio conuenire potes. [a] S. XVIII. Kalend. Ian. CC. Cons.

## TITVLVS LIX.

## DE AVCTORITATE præstanda.

*Pupillus potest sibi stipulari sine tutore, sed non actionem remittere. hoc dicit cum l. sequen. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Antoniano.

B NEque tutoris neque curatoris absentia quicquã stipulationi pro pupillo [b] vel adulto habitæ nocet. Sine die. AA. Conss.

II. Idem AA. & CC. Serenæ.

NEque actiones† sine tutoris [c] auctoritate in ætate pupillari constituta remittendo, quicquam amittere poteris. [d] S. XVII. Kalend. Maij CC. Conss.

*Emens à pupillo sine tutore, non præscribit. Salycetus.*

C III. Iidem AA. & CC. Caio.

EVm qui à pupillo sine tutoris auctoritate distrahen te comparauit, longi temporis spacium non defendit. [e] S. III. Kal. Decemb. CC. Conss.

*Minor non potest esse in iudicio criminali sine tutoris vel curatoris auctoritate. Salycetus.*

IIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

D CLarum posteritati faciẽtes, sancimus omnino debere & agentibus & pulsatis in criminalibus causis minoribus vigintiquinque annis adesse tutores vel curatores, in quibus casibus adultos & pupillos leges accusari concedunt: [f] cum cautius & melius sit cum suasione perfectissima & responsa [g] facere minores, litémque inferre, [h] ne ex sua imperitia vel iuuenili calore aliquid vel dicant vel taceant quod si fuisset prolatum vel non expressum, prodesse eis poterat, & à deteriore calculo [i] eos eripere. Dat. X. Kalen. Mart. Constantinop. post consulatũ Lampadij & Orestis VV. CC.

*In omnibus actibus sufficit auctoritas vnius tutoris, nisi administratio sit diuisa: & nisi auctoretur super eo quod finit officium. Bald. Vel sic: In gerendis à minoribus, sufficit vnius tutoris vel curatoris auctoritas interposita super his quæ spectant ad eius administrationem: nisi sit actus per quem tutela finiatur: quia tunc omnium cõsensus exigitur. Salycetus.*

V. Idem A. Ioanni præf. præt.

E VEterem dubitationem amputantes, per quam testamentarij quidẽ vel per inquisitionem dati tutoris & * [k] vnius auctoritas sufficiebat, licet plures fuerant, non tamen diuersis regionibus destinati, legitimi autem vel simpliciter dati omnes consentire compellebantur: [l] sancimus, si plures tutores fuerint ordinati, siue in testamento paterno, siue ex lege vocati, siue à iudice vel ex inquisitione vel simpliciter dati, vnius tutoris auctoritatem pro omnibus tutoribus sufficere [m] vbi nondum diuisa est administratio vel pro regionibus, vel pro substantiæ partibus. ibi etenim necesse est singulos pro suis partibus vel regionibus auctoritatẽ pupillo præstare: quia in hoc casu non absimiles [n] esse testamentariis, & per inquisitionem datis legitimos, & simpliciter datos iubem⁹, eo quòd fideiusionis onere prægrauantur, [o] & subsidiarię actionis adminiculum speratur. [p] Sed hæc omnia ita accipienda sunt, si non res quæ agitur, solutionem faciat ipsius tutelæ: vtputa si pupillus in arrogationem se dare desiderat. Etenim absurdum est [q] solui tutelam non cõsentiente, sed forsitan ignorante eo qui tutor fuerat ordinatus. Tunc etenim, siue testamẽtarij, siue per inquisitionem dati, siue legitimi, siue simpliciter creati sunt: necesse est omnes suam auctoritatem præstare: vt quod omnes similiter [r] tangit, ab omnibus cõprobetur. Quæ omnia simili modo & in curatoribus obseruari oportet. Dat.

i *Calculo.* id est sententia. non ergo valet sententia ipso iure sine tutoris auctoritate in iudicio: vt hic, &.s. si aduer. rem iudi. l.cũ minores. & qui le. per. l.ij. sed contractus valet, licet restituatur. primum fallit in iudicio momentaneæ possessionis: vt .s. qui le. per. l.fin.

*Sententia in pupillũ lata sine tutoris auctoritate non valet.*

VEterẽ.] CASVS. Olim si plures erant tutores dati in testamento, vel à iudice, vel à lege, vel ex inquisitione: vni⁹ dati in testamẽto auctoritas sufficiebat. si plures erant legitimi, non vnius, sed omnium sufficiebat auctoritas. hodie vero nulla erit differẽtia cuiuscunque generis sint tutores: dum tamẽ administratio non sit diuisa. tunc enim quilibet pro sua regione seu parte præstabit auctoritatem: nisi tale factum fuerit, per quod soluitur tutela: verbi gratia, Pupillus vult se dare alicui in arrogationem: finitur tutela. vnde in hoc casu omnes tutores debẽt præstare auctoritatem: nec vnus sufficit: quia quod omnes tangit &c. Viu.

* *alias, & vacat.*

k *Et.* pro etiam.

l *Compellebãtur.* cuius distinctionis erat arg. .s. de tu. vel cura. qui sa. non de. l. nõ omnium.

m *Sufficere.* vt &.s. si vnus ex plu. l.j. &.ff. de cura. fur. l. consilio. §. fin. arg. ff. de offic. proconsl. l.j. §.j.

n *Absimiles.* sed similes.

o *Prægrauantur.* vt & ff. iudi. sol. l.iij. §. si tutor. & de cura. bo. dan. l.ij. §.j.

p *Speratur.* in ipsos magistratus: vt instit. de satisda. §. penult.

q *Absurdum est.* vt & ff. de adop. l. quòd ne. &.l. nam ita. & de aqua plu. arcen. l. in concedendo. &.l. si autẽ plures. & ff. de re iudi. l. duo ex tribus. & .j. de app. l. nominationes. & .j. de omni agr. deser. l. quicũque desertum. in fi. lib. xj. & extra de tẽp. ordi. l. si archiepiscopus. & de officio archid. ca. ad hæc. Sed fallit hoc vbicunque consensus tacitus sufficit. & facit .j. de cura. fur. l. fin.

*Omnes tangẽs, ab omnibus approbetur. Cor. extra de reg. iur. c. q̃ omnes. & c. si archiepiscop⁹. cũ glo. super ver. cũ omnibus. de temp. or.*

r *Similiter.* id est æqualiter.

QVANDO

QVANDO TVTORES &c.

*Quia actio tutelæ demum finita tutela nascitur, & intẽtatur, vt diximus. ff. arbi. tute. videamus quando tutores vel curatores desinãt esse. Azo.*

*Si curatores.*] CASVS. Si tutor non sufficiat ad administrationem tutelæ: pupillus potest petere vt sibi adiungatur curator, qui eo tempore quo tutela finiatur, ab officio curæ eximitur: hoc est cum tempus pubertatis aduenerit. quo peruento, dandus est sibi alius curator, propter ætatis infirmitatẽ. Viui.

a *Adiuncti sunt.* quod quandoque fit: vt insti. de cura. §. interdum.

b *Finiri.* vt. §. in quibus cau. tu. ha. l. potuit. & ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. curatorem. & de tut. & ra. distr. l. nisi. in principio.

c *Esse dandos.* vt. ff. de mino. l. j. in fin.

*Tvtoris.*] CASVS. Si pupillus tu. sibi datum non plus habere voluerit, tan sola voluntas eius sufficiat ad hoc quòd finiatur officium tutelæ, quæritur? Dicitur q̃ non. Viuia.

d *Certissimũ est.* sic. ff. de offic. præs. l. legatus. certi enim sunt modi quibus finitur: vt instit. qui. mo. tu. fin. per totum.

*In decoram.*] CASVS. Adueniente tempore pubertatis an finitur officium tutelæ? Dicitur quòd sic. qualiter autem hoc sciebatur? olim fiebat corporis indagatio: sed hodie fœmina cum peruenit ad xij. an. iudicatur pubes, masculus cum peruenit ad. xiiij. an. Viuia.

† aliàs, omnimodo pupueres iud. &c.

c *Cessante.* vt instit. quibus mod. tut. fin. in princip. ADDITIO. Hanc. l. intellige quantum ad tutelam vel similia: secus vero quo ad matrimonium contrahendum: quia tunc bene debet fieri corporis indagatio, si dubiũ sit an sint puberes, hoc est an generare iã possint, necne: vt in. c. puberes. a extra de despõ. impube.

a *Ibi est gl. alia, quòd existentia annorum si nõ adsit potestas coeundi, nõ inducit matrimonium etiam cũ cõsensu.*

DE ACTORE à tutore &c.

*Cõtinuatio.*

*Quoniam sæpe contingit tutorem vel curatorem impediri gerere minorum negocia, & æquum est interim prouidere minoribus, ponit de actore ordinando à tutore seu curatore. Azo.*

*Si sui iuris.*] CASVS. Pater filij sui emancipati erat tutor legitimus: obuenit pupil. hæreditas materna: quam pater administrare non poterat, quia oportebat eum abesse causa reipubli. an possit petere actorem, quæritur? Dicitur quòd sic: sed procuratorem constituere non potest: quia dominus non est. Viuia.

f *Si sui iuris.* quia emancipati à te, per quod es legitimus eorum tutor: vt hic, & institu. de legi. paren. tu.

g *Non per procuratorem.* quia non es dominus rerum filij: vt. ff. de procur. l. j. sed per actorem: vt subiicit. &. j. de appel. l. si actor. &. §. de procura. l. neque. ipse tamen pupillus cum auctoritate tutoris, vel ipse tutor lite contestata ordinat: vt dicta. l. neque. & hoc in iudiciis. ad negocia vero etiam procurator ordinat procuratorem: vt. ff. mandati. l. si procuratorem. §. si quis. Similem rectorem ordinat episcopus, non syndicum, cum non sit vniuersitas. & hic actor de calumnia iurat, cum legitimam personam habeat: vt dixi. §. de iuramen. calũ. l. ij. §. j. & §. sin autem vel dignitat. & non constituitur hic actor nisi ex causa: vt instit. de cura. §. fin. & ff. de adminis. tut. l. decreto. & hoc subiicit, nam absens erat pupillo.

h *Ate.* id est petitum constitui per iudicẽ. vt d. §. instit. de cura. §. fin.

i *Peti conuenit.* à possidẽtibus. & facit supra qui da. tu. pos. l. curatorem. & ff. de tutelis. l. solet.

*DE EXCVSATIONIBVS tutorum & curatorum, & de temporibus earum.*

*Qualiter tutores & curatores ordinentur, aut remoueantur vt suspecti & reprobi, dictum est. Nunc videamus qualiter excusentur quasi minus idonei. Azo.*

k *Falsa suasione. Spado.* idem in castrato, secundum Io. vt. ff. eo. l. spadonem. in prin. licet in adoptionibus, & matrimonio, & substitutione posthumi sit differentia inter spadonem & castratũ: vt instit. de adopt. §. sed & illud. & ff. de iure do. l. si serua. §. spadoni. & ff. de libe. & posthu. l. sed est quæsitum. §. j.

*Si curatores.*] CASVS. Alicui erat datus tutor, aliàs curator generaliter: minor habet patrimoniũ suum tam in Italia quàm in prouincia: an curator Italicus possit se excusare ne sit curator in prouincia? Dicitur q̃ sic: quo facto dãdus est sibi curator in prouincia. Viuianus.

l *Dati essis.* à principe, vel ab alio eo mandante: vel à testatore: vt. j. e. l. testamento. aliàs nõ possetis ab eodẽ iudice tam in Italia quàm in prouincia dari tum in Italia prætor, in prouincia præses debeat dare: vt. ff. de tuto. & cura. da. ab. l. pupillo.

m *Generaliter.* vt instit. de excusa. tut. & cura. §. datus. & ff. de aur. & argen. leg. l. Plautius.

n *Liberet.* quod facere debet, cum sit is de Italia: vt. j. eo. l. testamento. & ff. e. l. illud vsitatum. & l. propter. §. licet.

o *Fuerit.* id est fueritis liberati à prouinciali administratione. Vel id est si tantùm Italicarum decreto munus est iniunctum.

*Excusationis.*] CASVS. Ingenuus excusationem habet ne liberto detur tutor: sed cum aliquis prætendat hanc exceptionem, & iudex eum repellat quasi tarde prætendisset, nisi appellet, habet necesse parere sententiæ. Viuianus.

p *Ingenuus.* idem si libertus, si modo impetrauit ius aureorum anulorum.

Kalen. Septẽbr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

*TITVLVS LX.*

QVANDO TVTORES vel curatores esse desinant.

*Finitur officium adiuncti simul cum officio eius cui adiungitur. Bald. Vel sic: Finito officio eius cui quis adiungitur: finitur & eius qui adiungitur. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Hernulæ.

SI curatores tutoribus adiũcti sunt: a pubertate pupilli, tam tutorum quàm curatorum adiunctorum officium finiri, b ideoq; alios propter ætatis infirmitatẽ curatores esse dandos, c manifestissimum est. PP. IIII. Kalend. Augusti. Romę, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Pupillus non potest cassare tutorem. Sal.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Menippo.

TVtoris officium ex sola voluntate pupilli non finiri, certissimum est. d S. XIII. Kal. Februa. Cæsaribus Conss.

III. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

INdecoram obseruationẽ in examinanda marium pubertate resecantes, iubemus quẽad modum fœminæ post impletos duodecim annos omnimodo pubescerẽ† iudicãtur, ita & mares post excessum quatuordecim annorũ puberes existimentur: indagatione corporis inhoneста cessante. e Dat. VIII. Idus Aprilis Constantinopo. Decio V. C. Cons.

*TITVLVS LXI.*

DE ACTORE A TVTORE seu curatore dando.

*Etiã pater tutor filii non constituit procuratorem, sed actorẽ ante litem contestatã. Bal. Vel sic: Tutor pro rebus pupilli petẽdis non cõstituit procuratorẽ, sed actorẽ. Salyc.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Alphocrationi.

SI sui iuris f constituti filij tui, matri successerunt: licet te tutorẽ eorũ esse probetur, tamen nõ per procuratorem, g sed actorem decreto constitutum à te, h res eorum te absente peti conuenit. i S. Non. Ian. Sirmij. CC. Conss.

*TITVLVS LXII.*

DE EXCVSATIONIBVS tutorum & curatorum, & de temporibus earum.

*Spado non excusatur à tutela. Salyc.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Auiolæ.

FAlsa suasione credis te propterea quòd spado k sis, immunitatẽ à tutelis habere. PP. Kalend. Maij Chilone & Libone Conss.

*Curator generaliter & simpliciter datus, intelligitur etiam datus ad bona extra prouinciã situata: sed de facili ab illis obtinebit liberationem. Salycetus.*

II. Iidem AA. Habentiano & Cosconio.

SI curatores † dati estis l generaliter, m nec decreto significatum est Italicarum tantùm rerum vobis munus iniunctum: adire debetis competentem iudicẽ, vt vos à prouinciali administratione liberet. n qđ si factum fuerit, o petent sibi in prouincia curatores adolescentes. PP. VIII. Kalen. Septemb. Chilone & Libone Conss.

*Ingenuus excusatur à tutela libertini: & si excusatio reiiciatur, debet appellare: aliàs tenetur. Salycetus.*

III. Iidem AA. Crispino.

EXcusationis quidem tuę, si ingenuus p libertino tutor datus es, certa causa est. Sed cũ te præses prouincię audien-

BIU Cujas

Liberti filiorum vt.ff.eo. l.cum ex oratione.liberti ergo erunt tutores aliorum libertorum: vt.ff.de tu.& cura.da.ab.l.pupillo.§.liberti. sed econtra libertus non se excusat à tutela patroni: vt.j.e.l. nec senatorum.&.l.libertos.

a *Quasi tardius.* non vsque ad quinquaginta dies.

b *Prouocaueris.* quod potuisti: vt.ff. quando ap.sit.l.j.§.si quis tutor.

*Amplissimi.*] CASVS. Si tutor cõtrahit cum pupilla nuptias, non est matrimonium:& erit infamis. si vero aliquis vxoré habens minoré, cum absens esset, datus sit ei curator: an impediatur matrimonium, quæritur? Dicitur quòd nõ, sed debet ei alius substitui. non enim debet ipsemet maritus remanere in cura per hoc quòd dicit se ignorasse curatoré datum. Viuianus.

c *Non intelligitur.* tum quia contra legem: tum quia pupilla est adhuc: vt hic,&.ff.de adulte.l. qui pupillam.

d *Constituitur.* vt.ẽ. de interdic. matrimo. l. si tutor.& not. factũ infamare, licet de iure non teneat: vt.j. de adulte.l.eum qui.&.ff. de his qui not. infami. l. quid ergo.§. cum autem.& argu.ff.ad leg. Cornel. de falsis.l.si qs legatum.in prin.& argu.ff.de ritu nupt.l.palam.§.pe.in fine.

e *Secutus.* vt non vitietur matrimoniũ, nec infameris, dum tamen &c.& hoc ex voluntate: vt.ẽ.de interdic.matrimo. l. cum proponas.secundũ quosdam. sed illud quo ad matrimonium: quia nihilo minus durat: vt dicit.l. cum proponas.&.ff. de ritu nup.l.pe.§. sed videamus. sed infamiam non euitat, nisi curatorem petat: vt hic, &.j. eod.l.licet.& ad hoc quòd alterum petat, facit.ff. de administra. tut.l.tutores.§.qui se.& de eo qui pro tutore.l.j.§.fin.&.ẽ. de administr.tut.l.fin.§.personis. Item sunt argu. hæc.ff. de mor. infe. l.j.§.fi.&.ff.de sepul.vio.l.sepulchri.

f *Libertos.* spõte manumissos. sed ex necessitate manumissi possunt se excusare: vt.ff.e.l.libertum.§.pen.&.l.quamquam.

g *Nullam excusationẽ.* nec propter numerum liberorũ, vel aliã.

h *Administrauerunt.* propter hoc alius excusaretur: vt.j.eod.l. curator.libertus non: vt hic. Item no. argu. quòd clericus qui beneficium habet ab ecclesia, ab onere sibi iniuncto se excusare non debeat, cum & ipsa loco pupillæ sit: vt argu.ẽ. de aduo. diuer.iudiciorum.l.ij.

*Quinquaginta.*] CASVS. Certum est quòd. l. dies dantur volenti se excusare à cura vel tutela. sed à quo tempore incipiant currere, quæritur? Dicitur quòd ab eo tempore ex quo quis scit se datum tutorem vel curatorem, si iudex nõ admisit eius excusationem: quia si intra.l.dies non venit, nec appellauit, videtur acquieuisse iudicis sententiæ. Viuianus.

i *Professionem.* id est protestationem apud tribunal: vt.ff.e.l.scire.§. scire autem oportet. & habet locum hoc si est intra centum miliaria. si vero vltra: pro viginti miliaribus habet vnũ diem, & dum nõ putauerit propter præscriptionem, quasi tardius[a] adires, nec à decreto prouocaueris: [b] intelligis parendũ esse sententiæ. PP. Idib. Mart. Albino & Aeliano Conss.

*Si maritus ignorans curator detur vxori, excusatur à pœna senatusconsulti, dum tamen alium petat substitui. Salycetus.*

IIII. Imp. ANTONINVS.A. Agatho Dæmoni.

AMplissimi ordinis consulto * qui pupillam suã vxorem ducit, nuptias contrahere non intelligitur, [c] & tamen infamis constituitur. [d] ℣ Sed si tu Demetriæ, cum eam in matrimonio haberes, absens & ignorans curator constitutus es: potes esse securus, [e] dum tamen alius substituatur. Nõ enim debet ignorantia maritorum, amplissimi ordinis consulto fraus quæri. PP. XI. Kalend. Iul. Sabino & Aemiliano Conss.

*Libertus nullam habet excusationem à tutela vel cura filiorum patroni: & ideo licet fuerit eorum tutor, non prohibetur eis esse curator. Salycetus.*

V. Imp. ALEXANDER A. Basilio.

LIbertos[f] à tutela vel cura liberorum patroni seu patronæ nullam excusationem [g] impetrare posse, amplissimus ordo auctore diuo Marco censuit. Et ideo nec illud eis prodesse debet quo minus curatores etiam inuiti, patroni seu patronæ liberis dentur, quòd eorundem tutelam administrauerunt.[h]

*Terminus ad excusandum se, non labitur ignoranti. Baldus. Vel sic: Tutores vel curatores dati habent quinquaginta dies ad se excusandum: qui incipiunt currere à tempore scientiæ. Et si excusatio reiicitur, debet appellari. Salycetus.*

VI. Idem A. Maximiano.

QVinquagĩta dies qui præfiniti sunt ad professionẽ[i] excusationis iis qui tutores seu curatores dati sunt, ex eo die cedere, ex quo decretũ prætoris, aut testamentum parentis notum factum fuerit[k] ei qui ad munus vocatus fuerit, ipsa constitutio [l] quæ hoc induxit, sanxit. ℣ Sed si quis in eius temporis computatione ab eo cuius de ea re notio fuerit, iniuriã passus, [m] non prouocauit: [n] acquiescere [o] rebus iudicatis debet. PP. II. Non. Maij, Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Iure isto debitum vel creditum non excusat à tutela, sed alium facit adiungi. Salyc.*

VII. Idem A. Antonio.

NEque à tutela neque à cura ideo quis excusatur, q̃ creditor siue debitor eius est, cui tutor siue curator datus est: ℣ sed participem in munere habere debet, vt si res exegerit, is qui alieno auxilio eget, defendatur.[q] PP. III. Idus Iulij, Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Colonus fisci non excusatur à tutela. Salyc.*

VIII. Idem A. Maximo.

COloni, id est conductores prædiorum ad fiscum pertinẽtium, hoc nomine excusationem à muneribus ciuilibus[r] non habent: ideoque iniunctæ tutelæ munere fungi debent. PP. IIII. Kalen. Februa. Fusco & Dextro Conss.

A amplius.xxx.dies dum non minus sint quàm quinquaginta: vt instit.eo.§.qui autem excusare.&.ff.eo.l.scire.§.aliud dictum.

k *Factum fuerit.* quia in facie, vel ad domum ei per prætorem sit dictum: vt &.ff. eo. l.scire.§. quinquaginta. & sic præsumitur ignorare, nisi probetur per talia scire: vt & diximus.ẽ. de peri. tut.l.pe.

l *Constitutio.* Marcii vt dicta.l.scire.§.aliud. in princ.§.&.j.eo.l.tutores. Ad peragendum negociũ quatuor menses dantur ex die nominationis: vt.ff.e.l.quinquaginta. Sed opponitur: si prædicta currunt à tempore scientiæ, & ista à tempore nominationis: ergo prius debebit quandoque negociũ terminari quàm inchoari, si ponas post quatuor menses sciuisse. Quare dic quatuor mẽses currere à die nominationis, scilicet & scientiæ. sic & tempus sex mensium quod datur agẽti redhibitoria, datur ex tempore venditionis: vt.ff. de ædil. edil.l. sciendum.§. fin. subaudiendum est, & scientiæ vitij vel morbi: vt.ff. eo titu.l.cum sex. Vel si diceres statim currere mẽses quatuor ante scientiam: restituam eum ex generali clausula: vt .ff. ex qui. cau. ma.l.j. in fin. & argu. ff. quod vi aut clã.l.semper.§. hoc interdictũ.prima verior. *Tempus excusationis datum tutoribus quando incipit currere.*

m *Passus.* quia iudex eius excusationem non admisit: quia intra quinquaginta dies non venerat: non dicas quòd in calculo errauerit, & error sit in sententia expressus: quia tunc sententia non valeret ipso iure: vt.ff. quæ sententia sine ap.l.j.in princ. *Casum ponit.*

n *Nõ prouocauit.* quod fieri potest, sed non à nominatiõe: vt.ff. quãdo ap. sit. l. j. §. si quis tutor. &.j.e.l. tutores. sed aliud in aliis nominationibus munerum quę sunt publica auctoritate & vtilitate: vt.j. de app.l.hi qui. nisi in casu, vt.j. quando prouo. non est ne.l.iij.

o *Acquiescere.* Not.arg.de tacito consensu.sic.ẽ.de postu.l.j. & de erro.aduo.l.fi.& distingue vt dixi.ẽ.si tu.non ges.l.ij.

*Neque à tutela.*] CASVS. Eo prætextu quòd quis sit debitor vel creditor pupilli vel adulti, à tutela vel cura se excusare non potest: sed alius debet sibi adiungi: vt si creditor est, & velit pupillum conuenire, defendat eum adiunctus. Viuianus.

p *Datus est.* vt.j.eo.l.quòd res.&.j.qui da.tu.pos. l.creditorem. etiam si lis mota sit, nisi de maiori parte bonorum sit: vt instit. eo.§.item propter. sed hodie contra: vt in authen. vt hi qui. obli. §.j.colla.vj.

q *Defendatur.* vt instit. de auctor. tu. §. fin. & supra de in lit. dan. tu.l.j.

r *Coloni. Ciuilibus.* id est tutelis quæ ciuiles sunt, id est à iure ciuili inductæ: vt.ff. de tu.l.j. Sed & cõtra.ẽ. qui da.tut.pos. l.fi. sed ibi in colono Cæsaris. Vel dic vt ibi dixi. Item contra.ff. de iure immu.l.semper.§.conductores. Solu. ibi ab aliis muneribus, non tutelis excusantur. Vel ibi de cõductore vectigalis, hic alicuius prædij. quod est verius, secundum Azo.

*Frater.*

BIU Cujas

a *Frater. Amisit.* vnum. secus si ambos: vt.l.j.qui mor.l.j.&.ſ. qui da.tu.l.luminibus. &.ff.eo.l.poſt ſuſceptam.

b *Non poſſe.* ſic.ff.de mino.l.verum. §.ex facto.

c *Exactores. Tanto tempore.* etiam poſtquam deſiit, habeat tandem: quod nō placet. ſed dic tanto, id eſt interim dum tractant. Et idē in omni eo cui princeps curā alicuius rei mandauit: vt.ff.eo.l.geometrę. & l.menſores. & inſti.eo. §.itē diuus Marcus. ſed ſecus in abſente reipublicæ cauſa, qui quandoq; ad annum, quandoque ad plus, quādoque in perpetuum excuſatur: vt. ff.eo.l.ſed & milites. & inſti.eo.§. item hi qui rei.

d *Oneribus.* aliis.

*Monoculus non excuſatur à tutela vel cura. Salycetus.*

IX. Idem A. Romano.

FRater tuus non ideo à tutela vel cura excuſari debet, quòd oculum amiſit[a]. proinde intelligis mun[a] ſuſceptum eum deſerere nō poſſe[b]. PP. Kalēd. Feb. Modeſto & Probo Cōſs.

*Exactor tributorum durante tēpore exactionis excuſatur à tutela vel cura. Saly.*

X. Idem A. Criſpino.

EXactores tributorum tanto tempore[c] quāto rationem tributariā tractauerint, nō ſolum ab oneribus[d], ſed etiam à tutelis vacationē habere, dubitare nō debuiſti. Dat. Idibus Auguſt. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

*Tutor teſtamentarius tenetur bona adminiſtrare etiam extra prouinciam conſtituta, niſi ab hoc ſe excuſauerit: propter tamen inſufficientiā curator adiungitur. Sal.*

XI. Idem A. Hylæ.

TEſtamento tutor datus, vt à bonis his excuſareris, quæ pupilli tui in alia prouincia q̄ vnde es, vbíque moraris, poſſident: intra quinquageſimum diē poſtulare debuiſti[e]. Quod ſi facere ceſſaſti, excuſatio quidem tēporis prę̄ſcriptione ſummouetur: ſed propter latè diffuſum patrimonium[f] an tibi adiungi aliquos curatores oporteat, præſes prouinciæ, ſi te inſufficientē deprehenderit, æſtimabit[g]. PP. VIII. Id. Decemb. Pōpeiano & Peligno Conss.

*Habens priuilegium circa plura, per actum contrarium in vno actu ſpecialiter factum non perdit in aliis. Bald. Vel ſic: Per vnum actum contrarium quis non perdit in aliis priuilegium, habēs effectum reiterabilem & ſucceſſiuum. Saly.*

XII. Imp. GORDIANVS A. Valentino.

VOluntariæ[h] †tutelæ munera priuilegiis[i] nihil derogant. PP. XI. Kal. Nouembr. Pio & Pontiano Conss.

*Liberti non excuſantur à tutela, quia gerunt patronorum negotia: niſi patronus ſit ſenator: & tunc vnus tantum excuſatur. Salycetus.*

XIII. Idem A. Apollinari.

NE ſenatorum quidem liberti, nedum† cæterorum, propterea quia patronorū negotia gerunt[k], à munerib[o] ciuilibus habent immunitatē. tantummodo etenim vnus ſenatoris libertus, qui patroni negotia gerit, à tutela ſiue cura vacationem habet[l]. PP. X. Kal. Febr. Gordiano. A. & Auiola Conss.

*Qui nominat aliquem ad munera, vt eum redimere faciat, criminaliter punitur. qui vero nominat vt lite fatigetur, ad expenſas ei reficiendas ciuiliter tenetur. Saly.*

XIIII. Idem A. Heraclidæ.

SEueriter[m] præſes prouinciæ exequetur, ſi animaduerterit auunculum tuū propterea nominari[n] tutorē, vt metu huiuſmodi creationis à magiſtratibus iniuriā redimat. Quinetiā ſi aliqua ei excuſatio cōpetit, & non alia cauſa nominatus eſt, q̄ vt lite fatigetur †: quod in eam rem abſumptū fuerit, is qui eū nominauit, iuxta formam conſtitutionū ei reddere cogetur[o]. PP. Idib. Septemb. Gordiano A. & Auiola Conss.

*Finita tutela durat quæſtio inchoata propter periculum medii temporis. Bald. Vel ſic: Licet pupilli efficiantur adulti, lite ſuper excuſatione pendente: tamen cauſa propter periculum medii temporis debet terminari. Salycetus.*

XV. Idem A. Tauro.

QVanquam in tutela detentus,[p] eo quòd excuſatio quam obiiciebas, non eſt admiſſa, prouocationis auxilium flagitaueris,[q] & in medio tempore hi quorū meminiſti, in adulta ætate agere cœperint: tamen nō eo minus cauſa interpoſitæ prouocationis propter periculum adminiſtrationis eius tēporis iudiciorum more examinanda eſt.[r] PP. VIII. Kalend. Nouemb. Ariano & Pappo Conss.

e *Poſtulare debuiſti.* & habuiſſes: vt.ff.eo.l. illud. &.ſ.eo. l.ij. &.ſ. qui da.tuto. poſ.l.neq; à præſide.

f *Diffuſum patrimonium.* in eadem prouincia vnde es.

g *Æſtimabit.* vt &.ſ. in quib[9] cau.habenti.l. iij.in fi.

*Voluntariæ.* ] CASVS. Si quis habebat excuſationem, & voluntarie ſeu ſponte ſuſcepit tutelam: non propter hoc compellitur aliam ſuſcipere: vt ſupra de epiſ. & cler. authen. presbyteros. Vel ſic: Licet vnus excuſationem habens ſponte ſuſcipiat, non præiudicat alij qui ſimilem excuſationē habet: vt.ff. de priui. vetera. l.ij. Vel dic, nō præiudicat priuilegio pup. quo minus tutoris bona ſint pupillo obligata. Vi.

†al. Voluntaria.

*Tutor habēs excuſationē à tutela: ſi vnam ſpōte recipit, non propter hoc cogitur aliā accipere.*

h *Voluntariæ.* ſi cum haberes excuſationem, ſponte vnam ſuſcepiſti tutelam, non per hoc compelleris aliam accipere: vt hic, & ſupra de epiſco. & cleri. authenti. preſbyteros. ij. & infra de his qui ſpon. mu. l. ij. lib. x. Vel ſecundo, licet vnus ſponte ſuſcipiat, non præiudicat alij qui habet ſimilem excuſationem: vt. ff. de priuile. vetera. l. ij. illam tamen adimplere tenetur: vt.ff.de va.& excu.mu.l.prætor.§.ſi poſt cauſam.&.j.de his qui ſpon.pu.mu.l.j.lib.x.

i *Priuilegiis.* ſcilicet ſuis, vel alterius, vt dixi. Vel dic tertio, id eſt pupilli quo minus eius bona teneantur pupillo. & facit. ff. de operis lib.l.operis non impoſitis. & ſupra ne filius pro patre. l. fina.

k *Gerunt.* vt tutores vel curatores.

l *Vacationem habet.* vt &.ff.eo.l. ſpadonem.§. liberti. &.l. cū ex oratione. in fi. Sed contra in eo.tit.l. libertum. in fi. Sol. ibi præteritas nō reiicit, ſed à notis excuſatur: vt hic. Item cōtra. in eo.tit.l. libertus. ſed ibi intellige q̄ non erat ſolus. Item cōtra. primo caſui huius l.ff.ad muni.l. libertus. Sol. licet in plurali numero loquatur illa. l. libertus. q̄ liberti gerentes patronorū negotia, excuſantur: diuiſim intellige, id eſt ille illi[9] ſolus, & iſte iſtius. ſic. ff. de verb. ſignifi. l. littus. §. fi.

*Seueriter.* ] CASVS. Iudex nominauit aliquem ad tutelam vel curam, nō vt ille fieret tutor, ſed vt redimeret & daret pecuniam iudici ne adſumeret tutor. ſi excuſationem habet, quicquid impēſe recuperabit à iudice qui eum nominauit. Viuianus.

m *Seueriter.* quia lex Iulia repetūdarum eū damnabit: vt.ff.ad leg. Iul. repe. l. iij. &. iiij. Iteē cōdictione ob turpem cauſam: quòd accepiſſet pecuniam ob hoc: & concuſſionis crimine: vt.ſ. de cōdict. ob tur. cau. l. quod cuſtandi. actio vero in factum de calumnia non videtur habere locum, quia non nominauit q̄ pecuniā, licet quidam dicant contra.

n *Nominari.* à Titio puta.

o *Cogetur.* ex officio iudicis, vel actione in factum generali: vt.ff. de vaca. mu. l. j. §. j. &. j. de decuri. l. ij. in fine. & de ſump. recu. l. j. lib. x.

*QVanquam.* ] CASVS. Nominatus ad tutelam volebat ſe excuſare: iudex non admiſit excuſationem ſuam, & ideo appellauit. pendēte appellatione factus eſt pubes: an cauſa appellationis agitari debeat, quæritur? Dicitur quòd ſic, propter periculum medij temporis quod effluxit poſt appellationē vt ſi appareat quòd malitioſe ceſſauit, teneatur. alioquin non. Viuianus.

p *Detentus.* per ſententiam iudicis.

q *Flagitaueris.* quod potes facere: vt &.ff. quæ ſentē. ſine appel. j. §. item cum contra ſacras.

r *Examinanda eſt.* ratione præteriti temporis, vt ſi appareat quòd per malitiā ceſſauerit, teneatur: aliàs nō: vt.ff.eo. qui teſtamento.

BIU Cujas

mento.& arg.ĵ.tit.j.l.j.&.ff.de vsu.l.tutor.sic.ff.de vsufru.l.quæsitum.&.ff.de vsufru.lega.l.si mihi vsusfructus.&.ff.de ritu nup.l.si quis tutor.§.fi.&.ĵ.si pen.ap.l.si pater.&.ff.si tu.vel cura.app.l.j.&.ij.&.ff.de admini.tuto.l.tutores.§.tutor datus. Sed arg.contra in dicta.l.de ritu nup.l. si quis tutor.§.quid ergo.

*Propter litem maioris partis bonorum quis excusatur à tutela.hoc dicit.de hoc dic hodie vt in authen. minoris.supra qui tuto. da. pos. Salycetus.*

XVI. Imp. PHILIPPVS A. Theodoto.

SI (vt allegas) tutor his datus es cum quibus disceptationē hæreditatis tibi esse proponis, & tēpora antiquitus excusationibus præstituta etiam nunc opitulantur: adire præsidem prouinciæ potes,formæ super ea re statutorum principalium obtemperari pro sua grauitate iussurum. [a] PP. X. Kal. Augusti. Peregrino & Aemiliano Conss.

*Datus curator nurui suæ,debet se excusare:aliàs incidit in infamiam.Saly.*

XVII. Impp. GALLIEN.& VALERIA.AA.Epagatho.

LIcet orationis [b] sub diuo Marco habitæ verba deficiant:is tamen qui post contractas nuptias nurui suæ curator datur,excusare [c] se debet,ne manifestam† sentētiam [d] eius offendat,& labem pudoris [e] contrahat.Dat.VI.Id.Ianua.Valeriano.II.& Luciano Conss.

*A creatione tutoris non appellatur, sed excusatio proponitur. & inopia pupilli nō excusat à tutela. Salyce.*

XVIII. Impp. DIOCLETIANVS& MAXIMIANVS AA.& CC. Sabino & aliis.

TVtores nominatos apellationem interponere necesse non habere, certissimi iuris est. [f] Quapropter licet non appellasti: si quam te excusationē habere confidis, intra tempus quod diui Marci constitutione præscriptū est, [g] hac apud præsidem prouinciæ vti non prohiberis. Nam quod omniū bonorum patrem pupilli vsumfructum reliquisse quōdā vxori suæ proponis:ad excusandos vos à tutela nō est idoneum. [h] Dat.Non.April.CC.Conss.

*Debitum matris non excusat à tutela filii. Baldus & Salycetus.*

XIX. Iidem AA.& CC. Dionysio.

INusitatam rem desideras, de tutela filię† te dimitti postulans,quòd te posse cōtrario tutelæ iudicio [k] matrem eius conuenire contendis. Sine die & Cons.

*A cura eius cuius tutor fuit, iuste se quis excusat. Salycetus.*

XX. Iidem AA.& CC. Cratino.

CVrator adultis nominatus, quorum tutor antea fueras, inuitus in administratione teneri nō potes.Proīde si dies [l] excusationibus prę finitus nondum excesit: vti cōpetenti defensione potes [m] .S.X.Kal.Decemb.Nicomediæ.CC.Cōss.

*Communio non excusat à tutela. Saly.*

XXI. Iidem AA.& CC. Parammoni.

QVòd res cum vterinis fratribus tibi communes esse profitearis, ad excusationē tutelæ non est idoneum:cum harum diuisio curatore dato fieri posit. [n] S.XVIII.Kal.Ianuar. Nicomediæ.CC.Conss.

*Periculum tutelæ non spectat ad eum cuius excusatio fuit approbata. Saly.*

XXII. Iidem AVGVSTI & CAESARES Hermodoro.

SI tutor nominatus decreto præsidis, habens excusationem absolutus es: [o] ad te non pertinere periculū administrationis,manifestū est.Dat.XIII. Kalend. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

*Non cogitur quis suscipere tutelam vel patrocinium contra fratres,vel filios fratris: nec etiam diceretur confidatus in causa. Bald. Ve. sic: Propter magnā litem quam habet soror creati tutoris cum pupillo,potest ipse à tutela excusari. Saly.*

XXIII. Iidē AA.& CC. Neophyto.

HVmanitatis ac religionis ratio nō pmittit,vt aduersus sororē, vel filios sororis actionū [p] necessitates [q] tutelę [r] occasione derat.nūquid sufficit talis excusatio,quęritur? Dicitur ꝙ nō. Vi.

i *Filiæ*. scilicet Bertæ.

k *Contrario tutelæ iudicio*. vt quia eius tutor fueris, vel successisti ei qui eius fuerit tutor. Accursius.

CVrator.] CASVS. Si pupilli alicuius tutelam administrasti: deinde eo facto adulto, curator nominatus fuisti:an possis te excusare per hoc quòd eras eius tutor? Dicitur ꝙ sic: & eam oppones ab eo tempore quo sciuisti te curatorem nominatum. Viuianus. † *filii.*

l *Dies*. qui currit à die confirmationis: vt ff.e.l.Caius.

m *Potes*. vt insti.eo.§. qui tutelā.&.ff.e.l.Caius. sed fallit ī liberto: vt.ș.eo.l.libertos.

QVòd res.] CASVS. Tres habebas fratres vterinos.si datus fueris eis tutor, nō poteris te excusare per hoc,quòd habeas cum eis aliquas res, cum dato curatore posit diuisio fieri. Vi.

n *Posit*. vt institut. de aucto.tut.§.fin.&.ș. de in lit. dan. tu. l.j. & ij.& facit.ș.eo.l.neque. à tutela. Et potest dici quòd nec per authen. illam minoris, quæ est supra qui da. tut. pos, corrigatur hæc, cū de personali obligatione loquatur. *ADDITIO.* Cōtrarium tenet glos. j. in versi.item quid si habet res cōmunes secum. &c.in dicta auth. minoris. quam glo. in hoc cōmuniter docto. approbant, vt ibi testatur Bar.quia in cōmunione oritur quidam quasi contractus producens obligationē & actionem cōmuni diuidundo: & sic potest dici debitor & creditor:& per consequens non potest hodie esse tutor vel curator per dictam authen. minoris. vbi latius vide de hoc per eundem Bar. in ver.quęrit glo.quid si habet &c. *Tutor vel curator an posit esse habens rem cōmunē cū pupillo seu adulto.*

SI tutor.] CASVS. Si nominat° ad tutelā se excusset, & cum excusatione sua fuerit absolutus:an periculū administrationis ad eū spectare debeat,ꝙritur? Dicitur ꝙ nō. Vi.

o *Absolutus es*. etiam iniuste,dummodo non per malitiam:& sic sententia quodammodo facit ius.

HVmanitatis.] CASVS. Nominat° ad tutelā vel curā si velit se excusare per hoc,ꝙ pupillus litē habeat cū sorore sua,ꝙ præsumi posset ꝙ ratione adfectionis pateret se superari, an sit audiēdus,ꝙritur? Dicitur ꝙ sic,& ei donādus est alius tutor, qui propter adfectionem defendere pupillum non impediatur.

p *Actionum*. scilicet suscipiendarum.

q *Necessitates*. cum ipse pupillus sit debitor sororis tuæ, vel filiorum sororis.

r *Tutelæ*. quam habes,à qua nō excusas te: vt.ș.eo.l.neque. *Suscipias.*

*Latini*

*Tutor pro alio p. ad. tur.*

BIU Cujas

a *Suscipias.* ex hac litera videtur solui quod quæritur: an quis possit compelli postulare contra fratres, vel sorores, vel eorum filios. Item an vassallus sit excusatus, si domino suo non pareat contra fratrem, vel sororem, vel eorum filios.

b *Tutorem.* & sic datur alius tutor, id est alium habeat tutorem, vel detur curator.

*Consanguinitas suspicionē quandoque inducit, quādoque remouet.*

c *Adfectu.* hic consanguinitas inducit suspicionem: sic &.ff. de iniur. l. lex Cornelia. &.ff. de iurisdic. omniū iudi. l. qui iurisdictioni. & argu. ff. de procurato. l. aut adfinitate. quandoque ecōtra remouet: vt. ff. de ritu nupt. l. non solum. §. de illo.

d *Prætorem.* quo auctore hæc fiant: ipso enim iure datio tenet. & facit. ĩ. de libe. cau. l. si filium.

E *Excusationem.*] e *Obligentur.* sic & ĩ. de excu. vete. l. ij. & ff. eod. l. non tantum. §. eos. &. §. fin. Et sunt nauiculārij, qui publicas naues faciunt, vel cōducunt. ff. de iur. immu. l. semper. §. negociatores. &. §. immunitates. &. §. diuus.

*Nauicularii qui sint.*

f *Viros. Sancimus.* Etiam si incepe runt iam administrare: vt. ff. eod. l. iurisperitos. in princip. &.ff. de mino. l. verum. §. ex facto. &. ĩ. de silen. l. fina. lib. xij.

†*Sic excusatur clericus à residentia beneficii sui quando est in seruitio episcopi: vt ca. decatero. de cle. nō resi.*

*SI TVTOR VEL curator falsis allegationibus &c.*

*Si absentibus.*] *CASVS.* Nominatus ad tutelam absentibus parentibus pupilli qui eum debebant defendere, falsam excusationem prætendebat, forte dicendo quòd habebat tres liberos, cum esset Romanus: & nō habebat nisi duos: & absolutus est. si postea appareat eum falso se excusasse, & iudicem circumueniisse: periculum administrationis ad eū pertinebit ab eo tempore quo datus erat tutor. Viuianus.

g *Si absentibus.* maxime: vt. ff. de re iudica. l. acta. §. contra.

h *Necessariis.* id est cō sanguineis: vt. ff. de iusti. & iur. l. fin. vel curatoribus qui in talem causam dantur: vt institu. de auctor. tuto. §. fina.

i *Sponte.* quicunque sint. argu. ff. qui. ex cau. in poss. ea. l. hæc autem. in principio.

k *Non competentibus.* id est falsis, vel iniustis.

l *Prosit.* sic. ŝ. de transac. l. transactione. ij. &. ŝ. si contra ius vel vti. publ. l. & si non cognitio.

m *Et si iniustum.* id est iniuste, vel iniustū. sic. ff. de re iudi. l. iiij. §. condemnatum.

sione suscipias: [a] cū & ipsius etiā pupilli cui tutor datus es, aliud exigere videatur vtilitas: scilicet vt eum tutorem [b] potius habeat, qui ad defensionem eius non inhibeat adfectu. [c] Iuxta formam igitur quam consulti dedimus, prætorē [d] adiri oportet: vt & iusto tuo desiderio, & pupilli ipsius commodo consulatur. S. VI. Kal. Februa. Sirmij, Tusco & Anulino Conss.

*Nauicularii excusantur à tutela extranecrum: non eorum qui sunt de corpore suo. Salycetus.*

XXIIII. Impp. ARCADIVS & HONOR. AA. Flauiano. P. P.

EXcusationem nauiculariis tutelæ siue curæ hactenus ipsis tribuimus, vt in huiusmodi officiis minoribus sui tantum corporis obligētur. [e] Dat. III. Nonas Mart. Mediolani. AA. Conss.

*Consiliarii principis excusantur à tutela. Salycetus.*

XXV. Imp. ANASTA. A. Antiocho præposito sacri cubiculi.

VIros clarissimos sacri nostri palatij silentiarios circa latus nostrum militantes, de tutelis & curationibus excusari † sancimus. [f] Dat. Kal. Ian. Ioanne & Asclepione Conss.

## TITVLVS LXIII.

## SI TVTOR VEL CVrator falsis allegationibus excusatus sit.

*Excusatio concessa ob falsas allegationes, ipso iure non tenet. Bar. Vel sic: Approbatio excusationis ex falsis allegationibus interposita, non prodest tutori: & ideo periculum tutelæ spectat ad eum. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Symmacho & Diotimo.

SI absentibus [g] necessariis [h] personis, vel his qui sua spōte [i] vos defendere volebant, non cōpetentibus [k] allegationibus qui vobis tutores aut curatores dati erant, liberati esse à munere visi sunt: ne eis circunueniisse iudicis religionem prosit, [l] præses prouin

n *Ex quo dati sunt.* vt institu. de excusa. tut. §. fin. &. ĩ. de præsumi. l. & si præses. & argu. ŝ. titu. j. l. quanquam. &.ff. de admi. tuto. l. j. ij. respon. &. l. quidam. §. fin. & facit. ff. de mi. l. verum. §. ex facto. &.ff. de ritu nupt. l. si quis tutor. in principio.

*Vtores.*] *CASVS.* Si tutor vel curator postquam inceperit administrare, se excusauerit, non valet excusatio, licet legitima fuisset. Viuianus.

o *Manifestum est.* licet enim legitimā habeat excusationem, amittit eam si cœperit administrare: vt hic, &. ff. de excusa. tut. l. nō tantum. §. vacare. nisi in certis. Primus institu. c. §. pe. Secundus. ff. de mino. l. verum. §. ex facto. Tertius. ŝ. tit. j. l. fi. Quartus. ff. eod. l. iurisperitos. Alius in. l. post susceptam. Item nō. quod etiam si vera sit excusatio, & non iusta, non prodest: & est speciale fauore minoris: vt sententia contra ius eius data, non præiudicet ei vt hic, &. ŝ. l. prouisores. cus in maiore: vt. ŝ. tit. j. l. quinquaginta. Item nota quòd prætextu falsæ allegationis indistinctè retractatur sententia, siue fuit de falso quæsitum, siue non: vt hic. quod secus est alias si prius fuit de falso ĩfitum: vt. ŝ. de fide instru. l. fi. in fin.

*Si vt proponis.*] *CASVS.* Si tutor vel curator de facto se excuset, & iudex gratia vel amore eius admittit, & à tutela absoluerit: nihilo minus adhuc tutor permanebit, habita absolutione pro nulla. Viuianus.

p *Ambitione.* quia indigni dignitatem promisit, vt gratiosam daret sententiā, & sic est contra. ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. cum prætor. Solu. hoc speciale hic fauore pupillorum. Si vero per pecuniam, tunc nullius sententia teneret: vt. ĩ. quando prouo. non est necesse. venales.

*SI TVTOR VEL curator reipublicæ &c.*

*Qui tutores.*] *CASVS.* Si tutor datus pendente tutela reipub. causa abesse cœpit, tū excusare se debet ne medij tēporis periculo adstringatur: quod si non fecerit, cōuenietur: sed postea habit ille qui interim administrauit, vt prius conueniatur. Viuianus.

## TITVLVS LXIIII.

## SI TVTOR VEL CVrator reipublicæ causa aberit.

*A tutela susceptā debet tutor petere se excusari si sit abfuturus reipublicæ causa: aliàs periculū spectat ad ipsum. & reuersi, à noua tutela suscipienda habent vacationem per annum. h. d. totus titulus. Salyc.*

I. Imp. GORDIANVS. A. Guttio.

VI tutores vel curatores dati, reipū blicæ causa abfuturi sunt, ad tempus [q] se excusare debent à tutela, [r] ne etiam medij temporis periculo obstringantur. Quod quidem si tu feciisti: eius interualli quo abfuisti, periculum non debes pertimescere. Quod si id prætermisisti: [s] vt priore loco is conueniatur qui administrauit, de iure postulabis. [t] PP. Idib. Mart. Gordiano. A. & Auiola Conss.

q *Ad tempus.* sed reuersi statim reassumunt. secus in his qui absentes vocantur: vt insti. eo. §. ité hi qui reipublicę. &. j. l. primus.

r *A tutela.* & petere curatorem: vt. d. §. & facit. ŝ. de excusatis ampliſsimi.

s *Prætermisisti.* id est ad tempus non te excusasti.

t *Postulabis.* hic dic vt. ŝ. si tut. non gest. l. j. nec est contra. institu. de cu. §.

BIU Cujas

de cu.§.fin.quia ibi de actore dicit,constituto periculo absentis: hic de curatore.

*Certum.]* CASVS. Ei qui abfuit reipubl.causa, & reuersus est:datur annus,vt à tutela se excuset. Vel habet excusationem à noua tutela à tempore reuersionis. Viuianus.

a *Certum est.* vt instit. eod.§. item hi qui reipublicæ.

*DE EXCVSATIONIBVS veteranorum.*

*Qui causaria.]* CASVS. Miles qui viginti annis fuerit eum principe, si ex honesta causa remittatur, puta causa infirmitatis, idem priuilegium habet quod veteranus:quia sicut à tutela non sui corporis excusatur, ita à tutela missus aliorum excusationem habet,ne sit tutor: quam opponet: & intra dies ab eo tempore quo scit se datũ tutorẽ.& hoc in.l.seq.Viui.

b *Missione.* triplex est missio: vt.ff. de his qui not.infa.l.ij.§.ignominiæ.sed qui ignominia mittitur,ab vrbicis excusatur tutelis:vt.ff. de excu. tut.l. sed & milites.§. sed & ignominia. alias,scribit autem Vlpianus.

c *Post viginti.* quid si ante?Non idem:vt.j. de his qui nõ imple. stipen.l.fina.lib.x.

d *Pertinent.* quę multa sunt:vt.j.quando ꝓuo.non est necess.l.veteranis.&.ff.de priuile. vete.per totum.

e *Quod placuit. Cõpelli.* facit.ꝟ.de excusa.tuto.l.penul. & ff.eo. l.administrantes. §.fi.&.l.fi.j.quãdo prouoca.nõ est necess. l.veteranis.&.ff. de procura.l.filiusfamil.§.veterani.Item facit.ff.de testi.l.ex eo.

*QVI NVMERO liberorum se excusant.*

*Qui ad tutelã.]* CASVS. Aliquis habens liberos tres incolumes, aut quatuor in Italia, aut quinque in prouincia:an liberatur ab onere tutele? Et dicitur quòd sic.Viuia.

f *Qui ad tutelã.* idem habes instit.eo. in princip.&.j. de his qui nume.lib.l.fin.lib.x.secus in patrimonialibus: vt in eo.titu.l.ij.

*Neque filia.]* CASVS. Liberi ꝓsunt patri, vt superiori l.proxima. sed si quis habet filiam,& ex ea nepotes:si illa decedat,an nepotes prosint auo materno,quæritur? Dicitur quòd non,sed patri.Viuianus.

g *Nepotes.* ex filia.& est plana. Vel dic ex filio. sed tunc mortuo patre proficerent auo,vt vnius loco numerentur:vt instituto eod. in princ.&.ff.eo.l.excusantur.§.ij.

II. Idem A. Reginio.

CErtum est[a] eos qui reipublicæ causa abesse desierunt,ab omni noua tutela anno vacare debere. PP.V. Kalend. Mart.Gordiano.A.II.& Pompeiano Conss.

*TITVLVS LXV.*

## DE EXCVSATIONIBVS veteranorum.

*Veterani excusantur à tutelis præterquã filiorum veteranorum, vel commilitonum suorum:& vnam tantum tunc suscipere cõpelluntur.Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS.A. Saturnino.

QVi causaria missione[b] sacramento post viginti[c] annorum stipendia soluuntur,& integrã famam retinent: ad publica priuilegia veteranis cõcessa pertinent.[d] PP. VII.Id. August. Antonino.A. IIII.& Balbino Conss.

*Licet lex vel statutũ dicat quòd aliquis non possit compelli:debet intelligi cum vtitur suis defensionibus:aliàs potest cogi.Bal.*

II. Imp. GORDIANVS.A. Celeri veterano.

QVod placuit veteranos tãtummodo conueterani filiorum seu militum, & quidem vnam tutelam seu curam eodẽ tempore administrare compelli:[e] eò pertinet, vt si aliis dati fuerint, intra solennia tempora causas excusationis ad competentem iudicem deferant. PP. III. Kalend.Iul. Gordiano.A. & Auiola Conss.

*TITVLVS LXVI.*

## QVI NVMERO LIBERorum se excusant.

*Tres liberi in Roma, quatuor in Italia, quinque in prouincia, excusant parentes à tutela: & mortui non computantur, neque nepotes ex filio superstite. hoc dicit totus titu.quod not.Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA.Herodiano.

QVi ad tutelam[f] vel curam vocantur, Romæ quidẽ trium liberorum incolumium numerò, de quorum etiam statu nõ ambigitur: in Italia vero quatuor, in prouinciis autem quinque, habent excusationem. PP.Non.April. Geta & Plautiano Conss.

I. Imp. ANTONINVS.A. Marcello.

NEque filia amissa numero prodest ad declinãda municipalia munera,neque nepotes[g] numerantur, quorum pater supersit:cũ suo nomine patri prosint. Dat. Id. Iun.Antonino.A.IIII.& Balbino Cõss.

*TITVLVS LXVII.*

## QVI MORBO SE excusant.

*Propter morbos hic scriptos quis excusatur à tutela vel cura.Salycetus.*

I. Impp. PHILIPPVS A.& PHILIPPVS C. Sabino.

PVminibus captus, aut surdus,aut mutus, aut furiosus, aut perpetua valetudine tentus, tutelæ seu curæ excusationem[h] habet. PP. XIII. Kalend. April. Præsente & Albino Conss.

*TITVLVS LXVIII.*

## QVI AETATE SE excusant.

*Septuagenarius excusatur à tutela & cura.Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Seuero.

PAter tuus si maior est annis septuaginta,[i] ad tutelam seu curam euocatus,excusare se solenniter potest.PP.V.Idus Septemb. Chilone & Libone Conss.

*TITVLVS LXIX.*

## QVI NVMERO TVTElarum se excusant.

*Plura imperfecta nõ faciunt vnum perfectum.ad hoc allegatur.Bal.Vel sic: Tria onera tutelarum non adfectata,excusationem præbent à quocunque quandiu durant, & duæ imperfectæ excusationes diuersi generis non faciunt vnam perfectam.Salyc.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Pompeiano.

SI tres[k] tutelas vel curas eodem tempore non defunctoriè[l] susceptas administras:onere quartæ tutelæ seu curationis pupillorum seu adolescentiũ non grauaberis. Finito autem officio pubertate pupillorum,vel ætate adolescentiũ,alię substitui possunt: licet nondum ratio tutelæ seu curæ administratæ reddita sit. Sed imperfectę diuersæ species vacationis,licet ꝓmixtæ,ad excusationẽ nõ proficiũt.[m] Scire igit debes eũ qui duos filios habet,& duas tutelas administrat,

h *Vminibus. Excusationem.* vt .j. qui morbo. l.j.lib.x. & ꝟ. qui da. tut. posl. luminibus.&.ff.eod.post susceptam. & impropriè potest dici excusatio,cum & si vellent, non possent: vt dictis ll. continetur.sic instit. eodem. §. minores. Item secus in patrimonialibus muneribus: vt ff. de decurio. l.honores.§.j. sed ex postfacto cæcus non desinit: vt ff. de aucto.tut.& si tutor.Item secus si vnum tantum oculũ amisit:vt ꝟ.de excu.tu.l.frater.

*QVI AETATE se excusant.*

i *Pater. Septuaginta.* vt &.ff.eod.l. excusantur.in princ.sic in teste:vt.ff.de testib⁹. l.inuiti.secus in alio publico personali munere: vt à.lv. annis supra excusentur:vt.j.qui ætate.l.fina.lib.x.

*QVI NVMERO tutelarum se excusant.*

*Si tres.]* CASVS. Habens tres tutelas, vel curas, à quarta vacationem habet.si vero finitæ sunt: alia poterit subrogari. Si vero quis habeat duos filios,& duas tutelas: cũ istæ tutelæ sint imperfectæ, an faciant vnam perfectã? Dicitur quòd non.Viuianus.

k *Si tres.* quandoque non sufficiunt, & quandoque vna sufficit: & sic arbitrio iudicis relinquitur:vt.ff.eo.l.si is qui.§.penulti.

l *Non defunctoriè.* id est transitoriè: quia secus si transitoriè, quia debent finiri cito:vt & ff.eod.l.non tantum.in princip. Vel dic, id est non adfectatè: vt &.ff. eod.l.tria. & instit. eo. §.item tria.

m *Non proficiunt.* nisi sint eiusdem generis,vt duæ tutelæ, & duæ curæ: vt.ff. eo.l. excusant. §.amplius. Et not. hic: quæ nõ prosunt singula,nec multa iuuant.sic ff.de iurisdi.om. iudic. l.si idem.&.ꝟ. de vsu.l. vsuræ.&.j. de donat.l. sancimus. §. si quis autem. Sed arg.contra ꝟ. de ꝓbatio.l.instrumẽta.&.ff.de vsur.l.stipulatus.& in authen.de fi-



Codex.

BIU Cujas

de instrumen.§.si vero administrator.&.§.si vero nullus.coll.vj. &.j.de instit.& substitu.l. si pater. nam nec institutio sub conditione per se sine exhæredatione,nec econtra valent:sed simul sic. Et facit ad testes diuersa probantes. *ADDITIO.* Videas pulchram glossam.iij.quæstio.ix.in capi.nihilo minus.& glossam fi. in.l.ob carmen.in fine. ff.de testibus.& text.in c.dilectꝰ.extra de elect.

*Testes singulares non probant.*

*DE CVRATO-re furiosi,vel prodigi.*

*Cõtinuatio.* *Dictum est.ꝟ.de curatoribus minorum: sequitur videre de curatore earum personarum quæ propter furorem vel propter prodigalitatem rebus suis superesse non possunt. Azo.*

a *Curatores. Impleta.*vere, nõ fictè: vt.ꝟ.de his qui ve. æta. impe.l.fi. Quid ergo si fuerit minor. xxv. annis? Respon. vt minori detur tutor, vel curator,nõ vt furioso:vt.ff. de tut.l.q habet.in prĩ.

b *Prodigis.* qui neque tempus neque finẽ habent expensarum:vt.ff. eod.l.j.§.j.

c *Furiosis.*qui loco absentiũ sunt: vt.ff.de regu.iur.l.vbi nõ.§.fi. sic ergo & absenti datur: vt.ff.quibus ex cau.ma. l.ab hostibus. in princ. &.j.de cap.l.iij.Item & datur luxuriosè viuenti:vt.ff.eo.l.& mulieri. & similibus: vt institu. de curato.§.ij.

*Prodigus post interdictionẽ bonorũ antequã sibi detur curator, an possit cõtrahere.*

d *Solent*. an ante dationẽ curatoris potest contrahi cum prodigo post interdictionẽ bonorũ? Certe non puto: licet sit arg. cõtra.ꝟ.de in integrũ resti. mino. l. si curatorẽ. in eo qꝺ ibi adsimilat minorem habentẽ curatorẽ,prodigo. Vel dic quòd nõ potest extunc cum eo contrahi:quia facta interdictione est prodigꝰ in curatione agnatorũ: vt not. dominus Azo in summa huius titu.§. in prodigis autem. Item an teneat datio si detur vt furioso, cum furiosus non sit? Argu.quòd non.ff.de tutoribus & curato.da.ab his.l.Seiæ. Quidam contra:quia ibi propter ætatem dabatur.

excusationem non mereri.PP. IIII. Idus Octobr. Antonino A.II.& Geta.II.Conss.

## *TITVLVS LXX.*
## DE CVRATORE FVrioſi,vel prodigi.

*Finita causa naturali inspicitur causa accidentalis. Bal.Vel sic: Post.xxv. annũ datur curator furioso,vel prodigo.Salyc.*

1. Imp. ANTONINVS.A. Marinianæ.

CVratores impletaª legitima ætate ꝓdigis ᵇ vel furiosis ᶜ solent ᵈ tribui. PP.IIII.Kalend.Aug. Messala & Sabino Conss.

*Iura loquentia de minoribus,extenduntur ad furiosos & prodigos. Bald.Vel sic: Res furiosi non alienantur sine decreto, sicut nec res pupilli.Salycetus.*

II. Imp. GORDIANVS.A. Auitio.

ORationisᵉ diui Seueri beneficium quo possessiones rusticas sine decreto præsidis pupillorum seu adolescentiũ ᶠ distrahi vel obligari prohibitum est, non iniuria etiam ad agnatũ ᵍ furiosi porrigitur. Si igitur citra decretum præsidis fundus mente capti etiam ab agnato eius tibi pignori nexus est, vinculum pignoris in eo non consistit: ʰ vtilem tamẽ aduersus eum personalẽ ⁱ actionem, si ob eius vtilitatem pecunia mutua accepta est, poteris habere.PP.Kalend.Ianuar. Pio & Pontiano Conss.

*Ad petitionem filii datur curator patri mente capto. Bald. Vel sic: Per procuratorem furiosi, vel mente capti potest restitutio peti.Salycetus.*

*Orationis.*] *CASVS.* Tutor vel curator prædium minoris sine decreto alienare vel obligare non potest : & hoc oratione diui Seueri cauetur. sed an huiusmodi oratio extẽdatur ad cura. furiosi & prodigi,vt ille sine decreto alienare non possit, quæritur? Dicitur quòd sic:vnde si obligetur, non tenet pignoris obligatio : creditor tamen habet personalem actionem aduersus furiosum vel prodigum , si pecunia in vtilitatem suam fuerit conuersa.

e *Orationis.* quæ est.ff.de reb.eo.l.j.circa principium.

f *Adolescentium*. videtur ergo ex eo quod est hic, & .ff. de reb. eo.l.j. circa principium, quòd oratio pertineat quo ad verba & quo ad sententiam ad tutorem & curatorem : sed ad curatorem furiosi sola sententia . & hoc dicunt quidam . Sed tu dic quo ad sententiam intelligi hæc prædicta:vt.d.l.ff.de re.eo.l.j.& intellige de curatore non quo ad verba:vt.ff.de re.eo.l.qui neque.

g *Ad agnatum.* eundémq; curatorẽ:& idem in aliis rebus quæ prohibentur alienari:vt.ꝟ.de admini.tut.l.lex quæ. secundum H. & forte idem in præscriptione & aliis beneficiis quæ minoribus dantur:vt.ꝟ.in quib.cau.resti.in integ.non est ne.l.fi.

h *Non consistit.* Sed contra.ff.eod.l.pignus.vbi dicit posse obligari.sed ibi cum decreto intellige.

i *Personalem.* vt.ꝟ. quãdo ex fac.tut.l.si in rem.&.j. de vsucap. pro empt. l.eum.sed & retentionem pignoris habet: vt.ff.de rebus.eo.l.si pupillorum.§.penult.&.l.si fundum.§. fina. &.j.titu.j. l.vtere.

III. Idem A. Aureliæ.

SI pater tuus mentis compos non est, pete ei ᵏ curatores, per quos si quid gestum est quod reuocari oporteat, causa cognita in pristinum statum restitui possit.ˡ PP. VII. Id. April. Gordiano. A. & Auiola Conss.

*Mater non potest administrare res filii furiosi, vel mente capti, nec filium obligare. Bal.Vel sic: Furiosi nulla est repudiatio matrimonii : nec mater præiudicat filio si non sit eius administratrix.Salyc.*

IIII. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN.AA. Asclepiodoto.

CVm repudiante ᵐ † furiosa sui iuris constituta ⁿ maritum, ° qui solus repudiare potuit, ᵖ quædam matrem furiosę marito quondam eius instrumenta confeciſſe significes: intelligis nihil eam contra furiosam disponere potuisse, cũ eius ad eam iure nõ pertinuerit defensio. ᑫ S.Idib.April. Byzantij.AA.Conss.

*Frater est legitimus curator fratris furiosi,vel mente capti. Bald.Vel sic:Fratres emancipati qui hodie vocantur ad successionem sororum, eis furentibus sunt curatores legitimi.Salycetus.*

V. Imp. ANASTASIVS.A. ad populum.

NE lucrum quidem anteaʳ indebitæ successionis emãcipato vel emancipatis deputasse,nihil vero de oneribus tutelæ ˢ prospexisse videamur:curatores nihilo minus eos ᵗ pro duodecim ᵘ tabularum lege furiosis fratribus & sororibus,vtpote legitimos existere,† hac legis sanctione decernimus.

*SI pater.*] *CASVS.* In hac. l. dicitur qꝺ filius patri mente capto curatorem petere debet:per quem si quid alienatum est,reuocari possit.

k *Pete ei.* sed & tu potes esse curator:vt.ff.e. l.j.in fin.&.l.ij.&.l.iiij.

l *Possit.* per iudicem.

*Cum repudiante.*] *CASVS.* Si maritus vxoré suam à patre emãcipatam,furiosam repudiauerit:& ma ter viro pactum fecerit de non reddenda dote, vel aliis rebus filiæ: an præiudicet, quæritur? Dicitur quòd nõ. Vel pone casum aliter vt in glossa.

m *Cum repudiãte.* Delata fuit hæreditas viro & vxori furiosæ:mater eius repudiauit : nõ potest,sed vir sic.Ioan. quod non placet, sed de repudio matrimonij dicit.

n *Constituta.* idẽ multo magis de ea quæ est in potestate,sed de hac dubitatur:quia plus iuris mater in ea habere videtur quàm in ea quę est in potestate.

o *Maritum.* aliàs marito,secundum Ioan.& tunc vnũ marito,abundat . Vel non abundat: & tunc dic, repudiauit hereditatẽ marito secũ instituto,vt eam hæreditatem sibi haberet.

p *Repudiare potuit.*hæreditatem secundũ Io. Tu dic, id est vxorem, scilicet non furiosam. Vel dic etiã furiosam, si modò furor tantus

est,vt tolerari non possit: vt.ff.sol.matri.l.si cum dotem.§.si mu- ritus.&.ff.de repud.l.Iulianus.

q *Defensio.* sic.ff.de neg.gest.l.qui aliena.§. quanquam.&.ff.de re.iur.l.fœminæ.nisi sit tutrix: vt.ꝟ.quando mu.tu.offic. fun.po. authen.matri & auiæ.

*NE lucrum.*] *CASVS.* Olim si pater duos habens filios vnũ emanciparet : ille fratri suo succedere non poterat . hodie secus est: quia emancipatus succedere potest . vnde cum emolumentum sentit, onus debet sentire, quòd vocabitur ad tutelam fratris sui furiosi.

r *Antea.* id est ante nostra tẽpora:scilicet per.l.xij.tab.sed per Iustinia.succedit:vt.j.de legit.hære.l.fin.in fi.

s *Tutelæ.* immo & de tutela diximus in.d.l.de leg.hære.l.fi.in fi. vnde dic tutelæ,id est curæ furiosorum:vt subiicit. vel nihil videmur dixisse,nisi plene dicamus: ar.j.eo. ad Syl.l.penult.in fi.& facit.ꝟ.de leg.tu.l.frater.&.j.de leg.hære.l.de emancipatis.

t *Eos.* scilicet emancipatos.

u *Duodecim.* id est ac si lege.xij.tab.vocarentur.

*CVm aliis.* Primo disputatio antiqua . Secundo decisio nona distinguendo.secunda ibi,nos itaque.Saly. *CASVS.* Cum quis furiosus est,aut perpetuo, aut ad tempus . primo casu curator administrare debet continue: nec eius cura finitur. Si autem

BIU Cujas

dilucida habeat interualla, an interim debeat cessare cura? Dicitur quòd certum est constitutum: sed in dilucido interuallo hæreditatem adire, vel cõtrahere potest sine auctoritate curatoris.

*Curator furiosi habentis dilucida interualla, dicitur curator etiam dum iste habet dilucida interualla: tamen administrare non potest. vna est ergo cura continua, sed administratio est discõtinua. Bald. Vel sic: Curator datus furioso habenti dilucida interualla, non desinit curator esse tempore quo ille sanæ mentis efficitur: sed exercitium administrationis sibi non competit. & potest tunc ille cui curator est datus, omnia per se agere: sed furore superueniente exercitium restituitur curatori. Salycetus.*

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm aliis quidem hominibus continuum furoris infortuitum accidat, alios autem morbus non sine laxamẽto aggrediatur, sed in quibusdã temporibus quædã eis intermissio perueniat, & in hoc ipso multa sit differentia, vt quibusdã breues induciæ, aliis maiores ab huiusmodi vitio inducantur: antiquitas disputabat, vtrúmne in mediis furoris interuallis permaneret eis curatoris intercessio, an cum furore quiescẽte finita, iterum morbo adueniente redintegraretur. ℣ Nos itaque eius ambiguitatem decidentes, sancimus (cum incertum est in huiusmodi furiosis hominibus, quando resipuerint, siue ex longo, siue ex propinquo spacio, & impossibile [a] est & in confinio furoris & sanitatis eum sæpius constitui, & post longum tempus sub eadem esse varietate, vt in quibusdam videatur etiã penè furor esse remotus [b]) curatoris creationem non esse finiendam, sed manere quidem eũ donec talis furiosus viuit: [c] quia non est penè tempus in quo huiusmodi morbus desperatur: sed per interualla quæ perfectissima sunt, nihil curatorẽ agere, sed ipsum posse furiosum, dum sapit, & hæreditatem adire, & omnia alia facere quæ sanis hominibus competunt. [d] ℣ Sin autem furor stimulis [e] suis iterum eum accẽderit: curatorem in contractu [f] suo coniungi, vt nomen quidem curatoris in omne tempus habeat, effectum autem, quotiens morbus redierit: ne crebra [g] vel quasi ludibriosa fiat curatoris creatio, & frequenter tam nascatur quàm desinere videatur. vero non habeat idoneam substantiam: dabit fideiussores, & constituetur apud præsidem prouinciæ. Et omnia quæ acquiruntur furioso ex causa legati, vel ex quacunque causa, debet administrare. & si compos mentis factus fuerit: retinebit eum si vult, vel repudiabit. Si vero moriatur in furore: perueniant bona ad eos ad quos esset peruentura si nunquam furiosus fuisset. Si vero curator discedat, alius in locum eius subrogabitur. Habeat autem hæc lex locum in futuris negociis, non præteritis.

Data Kal. Septemb. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

*Hanc. l. legam per partes: & ex huiusmodi lectura apparebit legis diuisio. casus huius primæ partis. Furioso in potestate patris constituto non datur curator, sed eius pater est legitimus administrator. ei vero existẽti sui iuris pater curator dabitur. h. d. vsque ad. §. sin autem parentes. Baldus.*

VII. Idem A. Iuliano. P. P.

CVm furiosus quem morbus detinet perpetuus, in sacris [h] parentis sui constitutus est: indubitatè curatorem [i] habere non potest: quia sufficit ei ad gubernationem rerum quæ ex castrensi peculio, vel aliter [k] ad eum peruenerunt, & vel ante furorem ei acquisitę sunt, vel in furore obueniunt, [l] vel in his quorum proprietas ei tantummodo competit, [m] paterna verecundia. Quis enim talis adfectus extraneus inueniatur, vt vincat paternum? [n] vel cui alij credendum est res liberorũ gubernandas parentibus derelictis? Licet Tertullian[o] iuris antiqui interpres, libro singulari quem de castrensi peculio condidit, tali tractatu proposito vi deatur obscure eandẽ attingere sententiã, nos tamen hoc apertissimè introduximus.

*Pater potest furioso substituere exemplariter, & relinquere curatorem. & si filius est in potestate, quæritur ei paterna hæreditas ipso iure. Bal. Vel sic: Pater potest filium furiosum hæredem instituere, & ei secundum formam iuris substituere. & si decedat ab intestato, hæreditas deuoluitur ad filium furiosum etiam sui iuris constitutum. hoc dicit vsque ad. §. sin autem ex alia. Salyc.*

Sin autem parẽtes ab hac luce decedere contigerit: nostra constitutio [o] quam promulgauimus de his quæ in testamento furioso relinquẽda sunt, vel substitutione eorũ, in suo robore permaneat. ℣ Sin vero perpetuo furiosus sui iuris sit: [p] tũc in paterna quidem hæreditate quæ quasi debita [q] ad posteritatem suam deuoluitur, nulla est iuri veterum dubitatio: cum ilico appareat, & suus hæres [r] existat suis parentibus.

*Curator furiosi cui est delata hæreditas extranei, potest agnoscere bonorum possessionem nomine furiosi. Bald. Vel sic: Si hæreditas extranei deuoluitur ad furiosum, non petit ipse bonorũ possessionem: sed eius curator sic. hoc dicit vsque ad. §. sed cum antiquitas. Salycetus.*

a *Impossibile.* id est difficile. sic. ff. de his qui deiec. vel effu. l. ij.
b *Remotus.* sed non est.
c *Viuit.* contra. ff. eo. l. j. §. j. vbi dicit durare & finiri cum furore. sed hoc corrigit. vel ibi quo ad effectum: & sic secũdum istam. vel ibi nó habebat interualla.
d *Competunt.* vt testamentum: vt. j. qui testa. face. possl. furiosum.
e *Stimulis.* id est cum stimulis.
f *In contractu.* quem habuit tempore sanæ mentis, vt per traditionem vel quid simile impleatur à curatore: non autem intelligas de eo quem habet tempore furoris: quia ibi solus curator sufficit: vt. ff. de re. iu. l. in negociis. Vel loquitur secũdum quorundam opinionẽ quę tangitur. j. l. proxi. §. sin autẽ ex alia. prope finem. §. Vel dic cõtractus à se curatore faciendos.
g *Crebra.* Nota aliquid constitui nimiæ frequentiæ vitãdæ causa. sic. j. de bonis quę. li. l. fi. §. penulti. vt sic infinitas euitetur. sic. ff. de sacrosanct. eccle. l. vt inter.

*CVm furiosi. CASVS* in hac. l. vsque ad finem talis est: Si furiosus est in patris potestate, administrabit bona filij castrensia, vel quasi: nec dabitur furioso curator. Si vero pater moriatur, furiosum potest instituere hæredem, & ei substituere: vt. j. de impub. & aliis substitu. l. vnam. & si furiosus moriatur, trãsmittit hæreditatem ad eos qui ei succedunt ab intestato. & si furioso deferatur aliqua hæreditas, curator eius poterit agnoscere bonorũ possessionem, & hæreditatem adire. Et si datus fuerit curator in testamento patris: nõn satis dabit de bene administrando. si non sit datus in testamento, sed à iudice, vel à lege, quia est proximꝰ agnatus: tũc non cogit satis dare, si idoneam habeat substantiam: iurabit tamen coram episcopo & tribus primatibus quòd bene administrabit bona furiosi, & faciet inuentarium. Si

h *In sacris.* scilicet vinculis.
i *Curatorem.* alium scilicet à patre. sed nec pater est curator, sed legitimus administrator. quandoq; tamẽ rebus principaliter quas non vult agnoscere pater, datur curator. sic infra de bo. quæ lib. l. fin. §. j. & in authen. vt lic. mat. & auiæ. in princip. colla. viij. vel ibi sanæ mentis erat.
k *Vel aliter.* vt ex quasi castrensi peculio.
l *Obueniunt.* per seruos, vel per legata: quæ cum acquiruntur ignorantibus, ergo & furiosis.
m *Competit.* vt in aduentitiis.
n *Paternum.* [a] sic. ff. de episco. audiẽ. l. de creationibus. & ff. de ritu nuptia. l. fi. §. denuo. & j. de impu. & al. substi. l. humanitatis.
o *Constitutio.* quam habes. j. de impu. & al. sub. l. humanitatis.
p *Sui iuris sit.* scilicet nunc, non tunc cum moriebatur pater: alioquin suus hæres ei esse non potest.
q *Quasi debita.* vt & j. de codicil. l. finali. §. penulti. &. j. de impo. lucra. def. l. j. lib. x.
r *Suus hæres.* vt sic statim curator possit administrare. non autem dicas quòd sic sit hęres ipso iure, vt statim teneatur creditoribus, & non possit abstinere. & sic quòd eius fauore esset inductum, in eius læsionem redundaret. Est ergo nomine, sed non re: vt dicimus in eo qui est sanę mentis: vt. ff. si vt se ab hæred. absti. l. j. vnde interim decedens nó transmittit, sicut nec infans: vt j. de iure deliberan. l. si infanti. §. sin vero vel non sit. Sed argu. contra prædicta institu. de hæred. quæ ab intesta. §. posthumi. & j. de suis & legiti. l. apud hostes.

[a] *Ex ista glos. iuncta text. habes quòd nullus adfectus vincit paternũ. de quo. l. isti quidẽ. ff. qđ met⁹ causa.*



BIU Cujas

&.ff.de acquiren.hæredita.l.neceſſariis.

a *Admitti debeat.* ſcilicet vel non.nam.ff.de ſuc. edi.l.j.§.furioſi. dicitur quòd curator furioſi non poteſt repudiare bonorum poſſeſsionem: quia nec delata eſt. ſed ſi non eſt delata, ergo curator eam petere non poteſt. ſed econtra dicitur quòd poteſt petere. ff. de bonorum poſſeſ. fur. infan. l. j. in prí. ſed prima intelligitur, non videtur delata, vt poſsit repudiari: quia non poteſt, ſed peti ſic. Vel poteſt peti, vt ſit bonorum poſſeſſor de facto, non autem de iure: ſicut de facto videtur intelligi. ff. de bo no. poſſeſ. l. non eſt am bigendum. nam cum di cit vétrem & furioſum contra fiſcum admitti in bonorum poſſeſsionem, de poſſeſsione facti eſt intelligendum. nam ſi de bonorum poſ ſeſsione iuris intelligeres, multi alij fiſco prę ferruntur: vt. j. vnde vir & vxor. l. j. Vel gratia exépli de his ibi dicit. quicquid ergo olí fuerit, hodie poteſt petere curator nomine furioſi bonorum poſſeſsionem iuris & facti: & fa cit eum bonorum poſ ſeſſoré per legé iſtam: licet quidam dicant de facto ei quæri tantum: vt dicet. j. ead. l. §. tali itaque. ſed cum factus ſit bonorum poſſeſſor, & poſtea reſipiſcat, & nolit habere, an remaneat hæres? quod videtur: quia ſi ſemel eſt hæres &c. vt. ff. de mino. l. & ſi ſine. §. ſed qđ Papinianus. niſi p querelam inofficioſi teſtamenti. vel ſeruus factus ſit, vel memoria defuncti dánata: vt. ff. de vulga. ſubſtitu. l. in ſubſtitutiõe. & l. ex facto. in fi. & inſtit. de hære. quę ab inteſta. §. per cõtrarium. Sed dic q dimittere poteſt: & perinde erit ac ſi nõ fuiſſet agnita: vt. j. e. §. ſin auté ipſe. ſicut & qui appellat, ſi non proſequatur.

*Furioſi curator an poſsit bonorũ poſſeſsionem repudiare.*

† *aliàs, vel pro quibus perſonis.*

b *Ex decreto.* quia opus erat petenti adire prætorem, & ſolénibus verbis petere, & ipſum prętorem decernere: & dicitur decretalis. ſed quòd ſic ei liceat, cõceditur edicto prætoris mortui: & ſic dicitur edictalis: vt. ff. de bono. poſſeſ. l. iij. §. proinde. &. ff. de ſucceſſ. edi. l. j. §. decretalis. & . ff. ſi tab. teſta. exta. l. j. hodie vero per Conſtantinũ vtraque ſolennitas eſt ſublata: & ſine petitione hæreditatis: dummodo coram iudice dicebat ſe velle bonorũ poſſeſſorẽ eſſe: nec eſt opus eam decerni: vt hic ſubiicit, &. j. qui admit. ad bono. poſ. l. fi. quidã tamen dicũt per Conſtantinũ ſolam ſolẽnitaté petendi ſublatã, non decretũ.

*Bonorum poſſeſsio eſt duplex.*

Sin autem ex alia quacunque cauſa hæreditas ad eum vel ſucceſsio perueniat: tunc magna & inextricabilis vetuſtiſsimo iuri dibitatio exorta eſt: ſiue adire hæreditatem, vel bonorum poſſeſsionem petere furioſus poſsit, ſiue non, & ſi curator eius ad bonorum poſſeſsionem petendam admitti [a] debeat. & iuris auctores ex vtroque latere magnũ habuere certamen. ℣ Nos itaque vtranque auctorum aciem certo fœdere compeſcentes, ſancimus furioſum quidem nullo modo poſſe vel hæreditatem adire, vel bonorum poſſeſsionem agnoſcere: curatori autem eius licentiam damus (immo magis neceſsitaté imponimus) ſi vtilem ei eſſe ſucceſsionem exiſtimauerit, eam bonorum poſſeſsionem agnoſcere quæ antea ex decreto [b] dabatur, & ad ſimilitudinem bonorum poſſeſsionis habere: cum petitio [c] bonorum poſſeſsionis Cõſtantiniana [d] lege ſublata ſit, & ab ea introducta obſeruatio quę pro antiqua [e] ſufficit petitione.

*Curator poteſt dari furioſo in patris teſtamento, & non tenetur ſatisdare: debet tamen antequã adminiſtret, obſeruare & iurare hic ſcripta. & ſi nullus ei à patre ſit datus, peruenitur ad legitimũ idoneum: aliàs ad datiuũ qui forma hic ſcripta debet creari. hoc dicit vſque ad. §. tali itaq;. Saly.*

Sed cum antiquitas in curatore furioſi multas ambages cõſtituit, quemadmodum [f] ab eo cautio vel ſatisdatio detur, vel pro quibus rebus, [g] & quibus† perſonis, & ſi omnis curator [h] talem præſtet cautelam: neceſſarium nobis viſum eſt, vt humano generi conſulentes, omnem quidem obſcuritatem, & inextricabilem circuitum tollamus, compendioſo autem & dilucido remedio totum complectamur. ℣ Et prius de creatione curatoris qui furioſis vtriuſque ſexus datur, ſancientes: tunc [i] & aliis certum finem imponemus. ℣ Et ſi quidem parens curatorem furioſo vel furioſæ [k] in vltimo elogio hæredibus inſtitutis vel exhæredatis dederit, vbi & fideiuſsionem ceſſare neceſſe eſt, paterno teſtimonio pro eius ſatisdatione ſufficiente: ipſe qui datus eſt, ad curationem perueniat: [l] ita tamem, vt in hac florentiſsima ciuitate apud vrbicariam prę fecturam deducatur: in prouincia autem apud præſidem eius, præſente etiam tam viro religioſiſsimo locorum antiſtite, quàm tribus primatibus: [m] & actis interuenientibus, tactis ſacroſanctis [n] euangeliis, edicat omnia ſe rectè & cum vtilitate furioſi agere, & neq; prætermittere ea quæ vtilia furioſo eſſe putauerit, neque admittere quæ inutilia exiſtimauerit.

IN AVTHEN.

vt hi qui obliga. §. penult. colla. vj. conſtitu. ij.

QVod nunc generale eſt circa omnes curatores, vt iurent quidem, non tamẽ à ratiociniis ſint exempti. Idem eſt in tutore.

*Sequitur textus Codicis.*

Et inuẽtario cum omni ſubtilitate publice ſcripto, res ſuſcipiat, & eas ſecundum ſui opinionem diſponat ſub hypotheca rerum ad eum pertinentium, ad ſimilitudinem tutorum [o] & curatorum adulti. ℣ Sin autem teſtamentum quidem parens eius non confecerit, lex autem curatorem vtpote agnatum vocauerit, [p] vel eo ceſſante, aut non idoneo [q] forſitan exiſtente, ex iudiciali electione curatorẽ ei dare neceſſe fuerit: tunc ſecundum præfatam diuiſionem in hac quidem florentiſsima ciuitate apud glorioſiſsimam vrbicariam præfecturam creatio procedat. ℣ Sed ſi quidem nobilis ſit furioſi [r] perſona: etiam florentiſsimo ſenatu conuocãdo, vt ex inquiſitione curator optimæ atque integræ opinio-

A c *Cum petitio.* ſcilicet ſolennis.

d *Conſtantiniana.* dicta. l. j. qui admit. ad bono. poſ. l. fi.

e *Antiqua.* ſcilicet ſolenni. Sed nunquid ſecundum Hug. hodie irritantur teſtamenta per ſolam agnitionem, cum dicam irritandum per contra tab. non irritum ipſo iure? Reſpon. idem: vt hic innuit.

f *Quemadmodum.* cum fideiuſſore, vel ſine, vel hypotheca, vel coram quo.

g *Rebus.* mobilibus vel immobilibus: vel pro quibus.

h *Omnis curator.* ſiue teſtamento, vel aliter datus.

i *Tunc.* id eſt ſimul cũ curatoris creatione.

k *Vel furioſæ.* vel prodigo: vt. ff. eod. l. penul. ij. reſpon.

l *Perueniat.* poſt confirmationem iudicis & decretum: vt ſubiicit, non enim teſtamento perfecte dari poteſt: vt ſubiicit. &. ſ. de confir. tuto. l. j. &. ff. eo. l. pe. in principio.

m *Primatib⁹.* hoc expone vt. ſ. de epiſco. audien. l. de creationibus. vbi ſunt hæc de verbo ad verbum.

n *Sacroſanctis euangeliis.* idem faciunt hodie omnes curatores & tutores. & ſic lege hic authen. quod nunc generale &c. quæ eſt in authen. vt hi qui obliga. res. §. pe. colla. vj.

*Quod nunc.* CASVS. Dicit lex C. quòd curator furioſi debet iurare coram epiſcopo & primatib⁹ quòd bene adminiſtrabit. hæc authẽ. ampliat hoc eſſe verũ in omnibus curatoribus, quòd ſcilicet iurẽt ſe recte adminiſtraturos: nõ tamen propter hoc iuramentum excuſabuntur à rationibus reddendis.

o *Tutorum.* quorũ res hypothecatę ſunt vt. ſ. de admi. tuto. l. pro officio. & facit ad inuentarium: vt. ſ. de admi. tuto. l. tutores. ij. &. ſ. arbi. tute. l. fin. §. fin. Item facit ad teſtimoniũ paternum. ſ. de tuto. vel curato. qui ſatis non dedit. l. in dubium. & inſtitu. de ſatiſda. tuto. §. j. &. ff. de teſtam. tute. l. teſtamento datos. ij. in principio.

p *Agnatum vocauerit.* vt inſti. de cura. §. item furioſi. & argu. ff. de legi. tuto. l. legitimos. ſed & ſenatuſconſultum quandoque vocat: vt per eum ſoluatur creditoribus: vt. ff. eod. l. curator.

q *Idoneo.* quod pro eodem eſt ac ſi ceſſaſſet: vt. ff. quod cuiuſque vni. no. l. j. §. & quidem.

r *Nobilis ſit furioſi.* ſic. ſ. de tuto. & cura. illu. perſo. l. j. *Propoſiti.*

BIU Cujas

nis nominetur. ¶ Sin verò non talis persona sit: etiam solo viro gloriosissimo præfecto vrbi præsidente hoc procedat. ¶ Et si quidem curator substantiam idoneam possideat: eo sufficiente ad fidem gubernationis, & sine aliqua satisdatione nominationem eius procedere. ¶ Sin autem non talis eius census inueniatur: & tunc fideiussio, in quantum possibile est, ab eo exploretur, creatione omnimodo sacris scripturis propositis [a] in omni causa celebrãda: ipso autem curatore, cuiuscunque vel substantiæ vel dignitatis est, præfatum sacramentum pro vtiliter rebus gerendis præstante, & inuentarium publicè conscribẽte, quatenus possint vndique res furiosi vtiliter gubernari. ¶ In prouinciis etiam his omnibus obseruandis, vt apud præsidem cuiuscunque prouinciæ, & virum religiosissimũ episcopum ciuitatis, necnon tres primates, memorata creatio procedat: eadem obseruatione [b] & pro iureiurando, & pro inuentario, & satisdatione, & hypotheca rerum curatoris, modis omnibus adhibenda.

*Curator furiosi postquam iurauit, & satisdedit, & promisit promittenda, & recepit administrationem per decretum, potest agnoscere bonorum possessionem delatam furioso, & bona ea occasione peruenta tenetur in inuentario addere, saluo iure repudiandi & acceptandi furioso si resipuerit. sed si in furore decedit, ex acceptatione curatoris non fit transmissio bonorum possessionis. legatum autem bene transmitteretur ad hæredem furiosi. hoc dicit. Bald. Vel sic: Hæreditas furioso delata potest per eius curatorem adiri: ita vt si furiosus efficiatur sanæ mentis, possit eam sibi retinere vel respuere. & si respuerit, vel in furore decesserit, ad substitutũ deuoluitur. & si nullus sit substitutus, deuoluitur ad eos qui succederent si furiosus in medio non fuisset. legata vero ad eius hæredes transmittit cum potestate repudiandi. hoc dicit vsque ad. §. sin autem curator. Salycetus.*

Tali itaque ordinatione in curatore furiosi disposita, si quid postea ad furiosum peruenerit, siue ex hæreditate, vel successione, vel legato, vel fideicommisso, vel alio quocunque modo: hoc furioso accedat: [c] & cum alia eius substantia manib⁹ curatoris tradatur, † inuentario etiam super his omnibus rebus scilicet faciendo: & sub eius cura custodiat, quatenus si quidem resipuerit furiosus, & acquisionem admiserit, ipsi restituatur. ¶ Sin autem in furore diem suũ finierit, vel ad suam sanitatem perueniens eam repudiauerit: si quidẽ successio est, ad eos referatur (volentes tamẽ [d]) id est vel ad substitutum, vel ab intestato [e] hæredes, vel ad nostrum ærarium: eo scilicet obseruãdo, vt hi veniant ad successionẽ, qui mortis tempore furiosi propinquiores existant ei ad cuius bona vocabuntur si non in medio esset furiosus: omni satisdatione vel cautione [f] quam per inextricabilem circuitum veteris iuris auctores induxerunt, radicitus excisa: legatis autem proculdubio & fideicommissis, cæterisque acquisitionib⁹ furioso acquirẽdis, [g] & substãtiæ eius aggregandis. Sin autem ipse resipuerit, & ea [h] admittere noluerit, & apertè hæc respuerit, vel hæres eius hoc fecerit: à substantia eius illico separandis, quasi nec fuerint ab initio ad eũ deuoluta: & per legitimũ tramitem ambulantibus, substantiam furiosi neque prægrauantibus, neque adiuuantibus.

*Quod est dictum in creatione curatoris à principio, idẽ intelligitur in subrogatione loco creati. hoc dicit. Bald. Vel sic: Mortuo curatore furiosi, vel eo vt suspecto remoto debet alius surrogari. hoc dicit vsque ad §. hæc autem. Salycetus.*

Sin autem curator furiosi secundum nostram legem nominatus decesserit: sub eodem modo, eadémque obseruatione alius creabitur: quemadmodum & si suspectus reperiatur, alter surrogetur. quod & veteribus legibus placuit.

*Dispositio legis huius habet locum in curatoribus post hanc. l. creandis: non in prius creatis. hoc dicit vsque ad finem. Salyc.*

Hęc autẽ omnia quę de creationibus curatorum per nouã definitionem introducta sunt, futuris casibus imponantur: & neque antea facti curatores remoueantur, [i] neque aliquid eis nouum accedat, sed antiquo ordine statuti in antiquos (quantũ ad creationem) permaneant terminos, cautione videlicet vel satisdatione quæ antiquitus fuerat introducta, [k] super postea veniẽtib⁹ ad furiosos successionibus minimè pręstanda. Dat. Kal. Sept. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Cõss.

*TITVLVS LXXI.*

## DE PRAEDIIS ET ALIIS REBVS minorum sine decreto non alienandis vel obligandis.

*Per viam secundi decreti possunt adulti res alienari. hoc dicit. Vel sic: Prohibitio alienationis rerum minoris sine decreto nõ extenditur ad alienationes necessarias: sed ex causa dabitur restitutio. Salycetus.*

1. Imp. ANTONINVS. A. Minutiano.

*Pignoris.*

a *Propositis.* & tactis. Accursius.

b *Eadem obseruatione.* quæ est dicta in ciuitate Romana.

c *Accedat.* sic ergo curator adit hæreditatem. & sic est contra. ff. de appel. l. cum in vna. §. fin. Solu. ibi in curatore pupilli dicit. Vel solu. vt ibi plene diximus. Sed an sic adeat, vt furiosus fiat hæres? Dixi quòd sic. ẽ. eod. §. finaute ex alia. in glos. scilicet vel non &c. Alij dicunt quòd non fit hæres, scilicet vt dominium rerum habeat: sed quantum ad administrationem, vt furioso accedat per hunc. §. nam his demum causis quæritur furioso, ex quibus sanæ mentis homini acquiritur ignoranti: vt institu. de hære. quæ ab intest. §. sui. Pro prima opinioẽ est ff. de lega. ij. l. Licinius Locusta. Sed secundi respondent quòd de facto tantum ibi habuit. Item pro prima. ff. ad Trebel. l. cũ hæres institutus. Sed secundi dicunt quòd vere nõ fuit hæres: licet actiones hęreditarias cedat: quia & creditor hoc facit: vt institu. qui. ali. licet. §. j. vel speciale vt fiat ibi hæres, eo quòd tenetur transferre actiones. sic in eo. tit. l. cogi. §. hi qui solidum. Pro secũda opinione est. ff. de acqui. hære. l. si quis alicui. §. fin. Item videtur quòd nec commodum quærat: vt. ff. de acqui. hær. l. Antistius. §. in libro. Sed de commodo dominij intellige. quod non placet. Vel recitat ibi quorundam opinioné quæ hic reprobatur.

d *Volentes tamẽ.* sic. j. de iure deliberan. l. nec emere.

e *Ab intestato hæredes.* qui defuncto successissent, nisi furiosus fuisset in medio, & cũ fructibus medij temporis: vt hic subiicit. & ff. de petitio. hære. l. hęres. in principio.

f *Vel cautione.* qualis fuerit, ignoramus.

g *Acquirẽdis.* per hoc quòd aduersatur dicen*di de*-do, legatis autem: patet *mus recta* quòd aliter in hæredi*via quæ*-tate est. Et est ratio, *ritur*, nõ autẽ quia recta via dominium quæritur in lega*ri.* to: vt. ff. de fur. l. à Ti*tio.* non sic in hæreditate, nisi adeatur: quod fit animo: vt institu. de hære. quali. & diffe. §. fin. Item legatum sine onere, sed hæreditas non: vt. ff. manda. l. si hęreditatem. & ideo ad suum hæredem transmittit legata, licet in furore decedat: vt hic dicit. Accursius.

h *Ea.* legata.

i *Remoueantur.* sic. ẽ. de legi. & constitu. l. leges. ij.

k *Introducta.* quam ignoramus.

*Secũm Salyce. videtur dicendũ quòd fit p additionẽ curatoris quæratur furioso domiuiũ: & ideo legata à furioso petuntur, et actiones transferũtur in eũ: tamen inquit Salyc. non est incõmutabiliter dominus, nisi resipuerit.*

*Cõtinuatio.*

*Dictum est. ẽ. qualiter prouideatur minoribus circa tutorem vel curatorem, nunc autem ponit qualiter prouideatur eis circa conseruationem rerum ipsorum: sicq; imprimitur rubrica: De prædiis vel aliis rebus minorũ sine decreto non alienandis. Azo.*

VEnditio.] CASVS. Pater obligauit prædium minoris vel suum hoc pacto vt si sua die pecunia nõ solueretur, liceret ei vendere. & decessit: & successit ei minor. non satisfaciente sua die minore creditor prędium distraxit. vult minor reuocare prædium quasi alienatum contra senatusconsultum. quo cauetur quòd prædium minoris sine decreto alienari non debet: an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. Si tamen creditor viliori precio vendidit quàm prædium valeret: potest iudex eum restituere, vt sibi iustum precium restituatur. Et qđ dicitur in senatusconsulto. tunc locum habet cum minor ipse prædium vendidit sine decreto: vel quòd minor non soluit, missus est in possessionem. alicuius prædij ex causa iudicati distracti.

VEnditio quidem prædij quod iure pignoris [a] vel in causa iudicati captum & distractū est, [b] ad senatusconsultum [c] quod de non alienandis prædiis pupillorum vel adolescentium, nisi auctore prætore vel præside prouinciæ factum est, non pertinet. sed si etiamnum in ea ætate es, cui subueniri solet: [d] aditus competens iudex, an te in integrum restituere debeat, præsente diuersa parte [e] causa cognita dispiciet. [f] PP. XIII. Kalend. Decembr. Duobus & Aspris Conss.

*Quando contractus non tenet ipso iure, non debet peti in integrum restitutio. hoc dicit. Qui habent viam explicatam, non debent petere viam implicatam. hoc dicit. Bald. Vel sic: Vbi venditio pignoris est ipso iure nulla, restitutio ratione ætatis nō est ipso iure necessaria. secus si sit aliqua: & si interuenit læsio non modica, vel fraus cū emptore sit participata. Salycetus.*

II. Imp. GORDIANVS. A. Clearcho & aliis.†

NOn est vobis necessaria† in integrum restitutio, si tutores vel curatores vestri possessionem, licet pignori nexam, vendiderunt [g] sine decreto. Quòd si creditores [h] id fecerunt: ita demum iuxta formam edicti beneficium [i] tibi impertietur, si fraudulenta venditione, participante consilio emptoris, damnum tibi inflictum esse doceatur. [k] PP. III. Kalend. Februar. Gordiano. A. & Auiola Conss.

*Pater non potest alienare rem filii sine decreto. h. d. Bal. Vel sic: Pater curator filii nō potest prædia alienare sine decreto. Sal.*

III. Impp. VALERIA. & GALLIE. AA. Theodosiano & aliis.

CVm emācipatis vobis prędium acquisitum foret, [l] alienari à patre eodémque curatore [m] sine præsidis auctoritate non potuit: maximè si tanquam [n] suum esset, non tanquā pupillare, vendiderit: itaque illibata vobis persecutio eius manet. PP. III. Non. Ianua. Tusco & Basso Conss.

*Minor frater non potest alienare in fratrem maiorem sine decreto rem prohibitam alienari. hoc dicit. Bald. Vel sic: Immobilia minorum nullo titulo alienantur sine decreto, ideo tradita vindicantur: redditis tamen quæ acceperunt. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. Mithridati.

NOn solum per venditionē rustica prædia vel suburbana pupilli vel adolescentes alienare prohibentur: [o] sed neque trāsactionis ratione, neque permutatione, & multo magis donatione, vel alio quoquo modo ea transferre sine decreto à dominio suo possunt. [p] Igitur & tu si fratribus tuis per transactionem fundum dedisti, [q] vindicare eum potes: sed & si quid inuicem ab eis ex eodem pacto consecutus es, id mutuo [r] restituere debes. PP. XV. Kalend. Maij, Seculari. II. & Donato Conss.

*Decretum ex falsa causa alienationi interpositum, non tenet. hoc dicit. Bal. Vel sic: Decretum ex falsa causa interpositum, est ipso iure nullum: ideo illo non obstante, non tenet alienatio. Salycetus.*

V. Iidem AA. Sereno.

ETsi præses prouinciæ decreuerit alienandum vel obligandum pupilli suburbanum vel rusticum prædium, tamen actionem [s] pupillo, si falsis allegationibus circunuentā religionem eius probare possit, senatus reseruauit: [t] quam [u] exercere tu quoque [x] nō vetaberis. PP. III. Kalend. Maij, Seculari. II. & Donato Conss.

*Non sufficit causas allegare, sed oportet probare. hoc dicit. Vel sic: Ad petēdum interponi decretū super alienatione rei minoris, non potest constitui procurator. hoc dicit secundum alium intellectum singularē. Bald. Vel sic: Non sufficit causam alienationis proponi coram iudice: sed est necesse vt apud acta probetur, & vt decretum interponatur. Salycetus.*

VI. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIA. AAA. Varo.

MInorum possessionis venditio, per procuratorem delato ad prætorem vel præsi-

---

a *Pignoris.* scilicet cōuētionalis, vel cum decreto, ob æs alienum obligatum. Vel dic quòd vocatus noluit venire ad causam: vel cauere de dāno infecto, vel pro legato: vt. ff. eod. l. iij. §. j. Et quod subiicit, ex causa iudicati, dic nec restitui, nisi ex causa: vt quia graue damnum habet: vt. ff. de minori. l. si ex causa. & sic ex necessitate permittitur quod alias non permitteret: vt argu. ff. de fun. do. l. j. Vel pone econtra exemplum: quia alterius prædiū pupillo est obligatū: quod vendit: vt. ff. e. l. magis. §. j.

b *Distractum est.* à creditore.

c *Senatusconsultum.* id est ad orationem imperatoris Seueri in senatu recitatam: vt. ff. eo. l. j.

d *Solet.* scilicet intra quadriennium.

e *Diuersa parte.* vt. ff. de mino. l. in causæ. j. §. causa. & . l. verum. §. sciendum.

f *Dispiciet.* & hęc cognitio potest delegari: vt. ś. vbi & apud quem. l. fin. secus in decreto super alienatione interponendo: vt argu. ff. de transact. l. cum hi. §. si prætor. & fa. j. l. pxi.

NOn est.] CASVS. Si tutor pupil. licet alij obligatam distrahat possessionē sine decreto, ipso iure non tenebit alienatio: nec restitutio in integrum est necessaria. & hoc in prima. Si vero creditor, minore nō soluente, iure creditoris sine decreto distrahat, valet vēditio: sed si fraudem in venditione commisit, restituetur minor. & hoc in secunda.

† *aliàs, & Aphrodiseo.*

† *Concor. c. constitutus. circa fin. in glo. sup verbo, solennitas. extra de restit. in integ.*

g *Vendiderunt.* credentes sibi licere quod creditori licebat. cum ergo ipso iure nō teneat sine decreto: vt. ff. eod. l. j. ergo cessat restitutio: vt. ff. de mino. l. in causæ. ij. in principio.

h *Quòd si creditores.* qui iure facere possunt sine decreto, licet tutius cum decreto: vt. ff. e. l. j. §. si communis. & . l. si pupillorum. §. j.

i *Beneficium.* s. restitutionis contra emptorē.

k *Doceatur.* idem si enorme damnum fuerit passus, licet non interuenerit fraus: vt ś. si aduer. vendi. pign. l. j. quæ est contra. pro minimo autem non daretur restitutio: vt. ff. de in integr. restit. l. scio. Et potes hic referre quæ diximus. ś. si aduer. ven. pigno. l. ij.

CVm emancipatis.] CASVS. An pater filij sui emancipati minoris prædium minori acquisitum, sine decreto alienare possit, quæritur? Dicitur quòd non, etiam si tanquam suum esset vendidisset, non vt pupillare.

l *Foret.* vel directo vel vtiliter: siue ius in eo habeat, vel bona fide possideat: vt. ff. eod. l. iij. §. penult. & antepenult. & l. magis. §. j.

m *Curatore.* id est tutore: cum hic pater, & ille impubes ab eo emancipatus esset: vt institu. de legi. paren. tut. & hic subiicit. sic & aliàs vnum ponitur pro alio. ś. de in litem dan. tut. l. tutorem. Vel dic hos adultos & patrem & curatorem. & quod dicit pupillare, scilicet quondam.

n *Tanquam suum.* vbi etiam hæc ratio impedit: vt argu. ff. de curatur. l. Iulianus. in fi.

NOn solum.] CASVS. Certum est quòd oratione diui Seueri cauetur, vt prædium minoris sine decreto alienari non possit titulo venditionis. an idem sit in aliis titulis alienationis, puta donationis vel trāsactionis, quæritur? Dicitur quòd sic. Si ergo minor ex causa falsa vendidit fratri fundum sine decreto, reuocari potest: restituto fratri si quid minor ab eo percepit.

o *Prohibentur.* vt & ś. de his qui ve. ęta. impe. l. fi. & dic quòd eadem appellat rustica & suburbana hoc titulo.

p *Possunt.* nisi in casibus: vt. j. titu. proxi. per totum.

q *Dedisti.* secus si fundum de quo litigabat minor diuisit, aliquo sibi dato nomine trāsactionis. arg. ś. de trāsac. l. præses. immo idē, vt. ff. de transac. l. cum hi. §. si cum lis.

r *Mutuo.* sic. ś. de reputatio. l. j. &. ś. si aduersus transact. l. j. &. ij.

ETsi præses.] CASVS. Iudex circunuentus falsis allegationibus, puta quia dicebatur cp æs alienū vrgebat, cum non immineret: de prædio minoris alienādo decretum interposuit: non valet decretum, nec alienatio: vnde prædium alienatum minor vindicare poterit.

f *Actionem.* in rem & in personam cōtra rutorem vel curatorem: vt. ff. eod. l. magis. §. penult.

t *Reseruauit.* nullum enim fuit decretum, & sic nulla alienatio. sic ś. si ex fal. allega. l. j. & argu. ff. quibus ex causis in posses. ea. l. Fulcinius. §. si quis bona possederit. & . ff. eo. l. quanuis. Sed argu. contra: institu. qui manumit. non poss. §. semel. sed ibi improprie ponitur falsa.

u *Quam.* ś. in genere, nunc in specie.

x *Tu quoque.* scilicet minor.

MInorum.] CASVS. Si minor vel eius procurator præsidi de interponendo decretum libellum porrexit: non statim decernere debet vt res minoris vendatur, sed causam examinabit.

*Libello.*

BIU Cujas

dē prouinciæ libello, [a] fieri nō potuit: cum ea res confici rectè aliter non posſit, niſi apud acta cauſis ꝓbatis, quę vēditionis neceſsitatē inferāt, decretū ſolēniter interponatur. S. Non. Maij, Caro & Carino. AA. Conss.

*Sicut minor non potest alienare rem nō alienabilem: ita nec eā potest refutare vel finire. h. d. Bal. Vel sic: Sicut minor nō potest alienare immobilia sine decreto: ita nec ad alienandum se obligare. Salycetus.*

VII. Idem AAA. Iſidoro.

SI ad reſoluendam donationem, quam in emancipatum te pater contulerat, [b] minor viginti quinque annis cautionē [c] ei emiſiſti: [d] cū huiuſmodi ſcriptura contra ſenatuſconſulti [e] auctoritatem data ſit, nō oberit iuri tuo. PP. VI. Id. Decem. Caro & Carino. AA. Conss.

*Etiam propter nuptias non potest minor alienare sua auctoritate rem non alienandā. h. d. Baldus. Vel sic: Ex causa ſpōſalitiæ largitatis immobilia non alienantur ſine decreto. Salycetus.*

VIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Theodotę.

PRædia ruſtica quæ contra ſenatuſconſultum data eſſe ante nuptias ſponſaliorum nomine, precum tuarum cōfeſsio oſtendit: cum proprietas ad te [f] propter iuris interdictum trāſire non potuerit, [g] in dominio mariti permanſiſſe palam eſt. PP. III. Non. Nou. Diocletiano & Ariſtobolo Conss.

*Licet ex priuilegio non obligetur fideiuſſor, cui priuilegium nō competit obligatur. h. d. Baldus. Vel sic: Licet alienatio sit prohibita minorum fauore, tamen alii nō prohibentur ſe & res ſuas obligare. Vel ſic: Prohibitio extra perſonam & cauſam prohibitionis non egreditur. Salycetus.*

IX. Iidem AA. Mutiano.

ETſi is quem prædiū ruſticum minoris diſtraxiſſe affirmas, curatoris officio functus id fecit: venditio tamen contra bus prohibitionis, nec aliam ſpecialem pœnam imponit. nam ad illa de quibus eſt ſpecialiter cautum, non porrigitur generalitas: vt. ff. de verbo. oblig. l. doli. & de pœ. l. pen. ſecūdum Io. Vel illud intelligitur de his quæ fiunt contra communes leges: iſtud de eo quod fit contra priuilegium, & non contra leges communes. Vel hoc ideo contingit, quia curator eſt extra cauſam prohibitionis: & hoc pignus minorem non onerat: & ſic quantum ad minorē vt nō tenet principale, ita nec ſubſecutum. & ſic loquitur aliud contra. ff. de fideiuſ. l. cum lex. quantum autem ad tutorē, principale tenet, [a] ſic & ſubſecutum. ſic &. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. cū hic ſtatus. §. ſi ſocer nurui. &. ff. de diuor. l. ſi. in princ. & infra de bo. mater. l. j. Vel quarto, ibi de his quæ habent perpetuā cauſam prohibitionis. Vel quinto, refert vēdiderit tutor, vt hic: an pupillus eo auctore, vt ibi.

*Generalitas nō porrigitur ad ſpecialiter cauta.*

*a Nota ex hac gloſ. relata ad text. quòd acceſſoriū nō ſequitur ſuū principale vbi in accęſſorio non eſt eadem ratio.*

m *Perſequi.* tu emptor.

PRædiorum. ]C ASVS. Si prædium ſuū minor ſine decreto alienauerit, poterit id reuocare: ita tamen, vt precium quatenus in vtilitatem ſuam cōuerſū eſt, emptori reſtituat.

n *Conſtiterit.* nota ergo quòd emptor probat minorem locupletatum, cum tutori eſt ſoluta. ſecus ſi ipſi pupillo: quia tunc pupillus probat nō eſſe verſum: vt ifra eo. l. ſi prędium. &. ff. de iureiur. l. nā & poſtea. §. ſi minor. quæ eſt cōtra. Sed fallit in creditore: vt. ſ. ſi aduer. credit. l. j. &. ij. Vel hoc quando contract⁹ eſt null⁹: ſic quia cōpetat pupillo directa rei vindicatio: & aduerſarius excipiat, dicens eum locupletatū, & ita ſuam exceptionē ꝓbare debeat, ſcilicet ſe minorem, & læſum: vt. ff. de proba. l. in exceptionib⁹. & infra eo. l. vtere. &. l. ſi prædiū.

ET ſi. ]C ASVS. Tutor vel curator ſi prædium minoris alienauerit ſine decreto, an illud minor reuocare poſsit, quæritur? Dicitur quòd ſic. Pignora autem quæ curator emptori ob euictionem obligauit, poterit emptor perſequi.

h *Orationem.* id eſt contra ſenatuſconſultum ad orationem factum: vt. ff. e. l. j.

i *Reſciſſa eſt.* quatenus de facto proceſsit, cum de iure non teneat. ſic ſupra de reſcinden. vendi. l. ſi dolo. &. ff. de actio. empt. l. ex empto. §. is qui vina. & ſic de ſacroſan. eccle. l. iubemus. ij. §. poſt ſtatutum.

k *Pignora.* quid ſi ſimplum de euictione promiſit? Reſpon. tenetur: vt. ff. de euictio. l. minor. xxv. annis.

l *Sane.* immo quicquid ſequitur &c. vt ſupra de legi. & cōſtit. l. non dubium. quæ eſt contra. Solu. illa in his quæ ſtant in finidiui Seueri orationē [h] facta, prę ſidis ſententia nō immerito rē- [i] ſciſſa eſt. [j] Pignora [k] ſanè [l] quæ ob euictionis periculū idē curator ex rebus propriis tibi obligauit, nō ꝓhiberis perſequi. [m] PP. Non. Nouemb. Diocletiano & Ariſtobolo Conss.

*Minor rem non vite alienatam vindicat, nec reſtituit precium, niſi quatenus recepiſſe probatur. h. d. Baldus. Vel ſic: Minor vindicans eius prædia non iure alienata, tenetur reſtituere precium, quatenus probatur in eius vtilitatem verſum. Salyc.*

X. Idem AA. Grato.

PRædiorum quę ſine decreto alienata ſunt, dominium tibi perſequenti præſes opē ferret: apud quem ſi illuxerit, non vniuerſa precia quæ curatori tuo data ſunt, ī patrimoniū tuū ꝓceſsiſſe, pro ea dūtaxat pecuniæ parte te conueniri ꝓmittet, quam in facultates tuas erogatā eſſe conſtiterit. [n] S. VI. Id. Auguſt. ipſis. AA. & Conss.

*Vbi contractus peccat in ſolennitate, nō eſt tractandum de precii paruitate: ſecus vbi omnia ſunt ſolenniter acta. h. d. Baldus. Vel ſic: Vbi alienatio eſt nulla, minori reſtitutio nō eſt neceſſaria: ſecus ſi ſit aliqua, & læſio in precio ſit ſecuta. Salycetus.*

XI. Idem AA. Trophimo.

SI quidē ſine decreto minor annis patron⁹ tuus [o] ruſticū prædium venundedit: ſuperuacuum eſt de vili precio tractare, cum ſenatuſconſulti auctoritas retento dominio alienādi viā obſtruxerit. [p] Si verò iure interpoſito decreto venditionem vili precio eius poſſeſsionis cuius vires ignorabat, fecit: iuxta perpetui edicti auctoritatem in integrum reſtitutio, [q] cauſa tamen cognita, præbetur. S. XII. Kalendas Decemb. ipſis AA. & Conss.

*Ob æs alienum & ſimilem cauſam poſſunt alienari res minorum. Salycetus.*

XII. Iidem AA. & CC. Leontio.

vbi autē tenet, cū agit minor petēdo reſtitui: plene intētionē ſuā ꝓbare debet, ſcilicet ſe minorē & leſum: vt. j. eo. l. ſi. &. ff. de eura. fur. l. cōſilio. §. ſi. &. ff. eo. l. ſi pupillorū. §. ſi. &. l. ſi fundus. &. ff. de mino. l. patri. §. item. Vel planius: aut non tenet, & probat emptor: vt hic, & infra. e. l. vtere. &. l. ſi prædium. Aut tenet, & tūc minor: vt. ff. de iureiur. l. nam & poſtea. §. ſi minor. Accurſius.

*Minor pētēs reſtitutionē, probet ſe minorem & læſum.*

SI quidem. ]C ASVS. Minor prædium ſuum ſine decreto alienauit: non refert, alienauit vili precio vel non: quia nō tenebit vēditio. & hoc in prima. Si vero interpoſito decreto alienauit, ſed ignorans vires prædij minori precio quàm valuit, tenebit alienatio: ſed reſtituetur, vt iuſtum precium ei ſuppleatur.

o *Patronus tuus.* ô liberte idem & curator.

p *Obſtruxerit.* vt &. ff. eo. l. j.

q *Reſtitutio.* ad hoc vt precium ſuppleatur, vel res reddatur,

a *Libello.* quo petitur decretum, & cauſa inſeritur. non ergo aſſertioni libello factæ creditur, ſed neceſſe eſt probari cauſam. Vel dic quòd procurator ad hanc cauſam non poteſt conſtitui, ſicut in excuſatione tutelæ: vt. ff. de excuſa. tuto. l. excuſare. & argu. ſupra ſi propter pu. pen. l. fina. & arg. ff. de offic. eius cui mandata eſt. iur. l. ij. §. j. Sed cōtra. ff. de minor. l. illud. §. ſi talis. ſed ibi ad fauorem: hic ad damnum. & tamen non poteſt ibi fieri ſine ſpeciali mandato.

*Procurator non ſemper obligat pu.*

b *Cōtulerat.* tradēdo.

c *Cautionem.* de reddendo prædio dato à patre.

d *Emiſiſti.* ex interuallo.

e *Conſulti.* quo colligit, ſicut in tradēdo nō poteſt dominiū in aliū transferre: ſic nec ſtipulanti poteſt id promittere, cum iam habere videtur ſtipulator: vt. ff. de regu. iuris. l. qui actionem. & facit ſupra ſi aduerſus dona. l. ij.

PRædia ruſtica. ]C ASVS. Minor ſponſæ ſuæ donauit prædiū ante nuptias nomine ſponſaliorum ſine decreto. an valeat donatio, quæritur? Dicitur quòd non, vtpote facta contra ſenatuſconſultum.

f *Ad te.* vxorem.

g *Non potuerit.* immo, vt ſupra ſi aduer. dona. l. j. quę eſt contra. Sol. ibi mobiles: hic īmobiles. Vel ibi decretū fuit: hic non. Vel hic ſponſalitia: ibi propter nuptias. hoc placet. Itē contra ſupra de admi. tuto. l. lex. Solu. nō eſt contra: quia ibi nil de donatione dicit. Item contra infra ſi maior fac. l. ſi. §. cum autem. Solu. vt ibi.

si vt minori venderet, deceptus est.& hoc data electione emptori:alioquin si in hoc ipso quod vendiderit est deceptus, ad rē ipsam: vt arg.ff.de iure dot.l.si res.§.j.&.ff.de dona.inter vir. & vxo. l.si sponsus.§.circa. & arg.supra de rescin.vē.l.ij.Sed videtur iudicis decretum facere cessare restitutionem: vt.ff.de minor. l.ait prætor.§.quidtamen. sed aliud est cū pro recipiente sibi debitum, & aliud cū pro alienāte interponitur: vt ibi dixi. Itē ad hoc quod dicit de vili precio, facit.ff.de transac. l. cum hi.§. si quis de alimentis. & supra de rescin.ven.l. quisquis.

*Restitutionem an faciat cessare decretū iudicis.*

OBæs.]CASVS. Si minor alicui ī centum teneatur:an vt liberet,interposito decreto possit rusticum prædiū alienare, quæritur? Respō.quòd sic, etiam prouinciale.

a *Alienum tātum.* vel similem causam,vt dotem: vt plene dixi supra de admi. tut. l. lex quę.in prin.Vel donationē propter nuptias: vt supra si ma. fac.l.fi. §. fi. Item ob famē.ar. supra de pa. qui fi. dis. l.j.&.ij. cum personæ rebus præponantur:vt supra de sacrosan. eccle.l. sancimus. Forte & ob famem coniunctarum personarum: vt.ff.de tut. & ra.dist. l.j.§.sed nónullos. Idē dicunt de fundo sterili. ar.supra de sac.sanc. eccle. auth. item prædium. quod nō placet: quia non videtur sterile, quod vendi potest: vt.ff.ad leg.Falci.l. iij. &.ff.e. l. si fundus. nisi forte nil posset percipi.

*Personæ sūt rebus præferendæ.*

*a Not. gl. quia singu. est.*

b *Prouinciale.* econtra videbatur, quia directum dominium vēditoris vel minoris nō erat.& fac.ff. e. l. magis.§. ne tamen.

ETiā.]CASVS.Si minor habeat prædium in emphyteusin, vel tale pro quo reddat tributum fisco vel Cæsari: an id sine decreto alienari possit, quæritur?Respon.quòd non.

c *Etiam vectigale.* quod præstat vectigal fisco.

d *Patrimoniale.* quod Cæsari.

e *Emphyteuticum.* quod priuato.& idem si quodcunque ius habet in re: vt.ff.eo.l.iij.§. sed ius.

VTere.]CASVS. Si minor prædium suum prouinciale sine decreto distrahat, vt emptor nomine precij fisco cuius debitor erat minor,vel creditori suo vel patrię satisfaceret,& prędium reuocare voluerit: an ei agenti, nisi precium cum vsuris fisco debitis restituat emptori, obstet doli exceptio, quæritur? Dicitur cp sic,& hoc cauetur respōso Papi.& cęterorū iurisc̄os.

f *Precibus.* id est in libello precum.

g *Oppone.* tu emptor.

h *Ob eorū.*s.minorū.& habes idē.ff.e.l.si fundꝰ.§.fi.&.l.si pupillorū.§.pe.&.ff.de mino.l.tutor.&.ff.de cur.fur.l.cōsilio.§.j.&.ij. ti.ij.l.si contra amplissimi.&.ff.de acquir.re.domi.l. bonæ fidei.

i *Venundatos.* à minore.

OBæs alienum tantū[a] causa cognita præsidali decreto prædium rusticum minoris prouinciale[b] distrahi permittitur.Dat.II.Kalendas Maij Heracliæ.CC.Conss.

*Minor non potest vendere suam emphyteusin sine decreto. Baldus. Vel sic: Non tātum proprium,sed nec vectigale vel emphyteuticarium prædium vendit minor sine decreto. Salycetus.*

XIII.Iidem AA.& CC.Zenophilæ.

ETiam vectigale[c] vel patrimoniale[d] siue emphyteuticum[e] prędium sine decreto præsidis distrahi non licet. Dat.VIII. Kalendas Septemb. Sirmij.CC.Conss.

*Etiam ex contractu mutui secuta traditione propter reciprocam præstationē causatur ius retinendi.h.d. Baldus.Vel sic: Minor à vindicādo alienata,repellitur si precium in suum debitum versum non restituat cum vsuris. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Phrominio.

VTere viri prudētissimi Papiniani responso, cæterorumque quorum precibus[f] feceris mentionem, sententiis: ac doli mali exceptionem oppone,[g] precium ob eorum[h] debitum solutum probās, si fortem cum vsuris, quæ fisco deberentur,pupilli non offerentes, fundos prouinciales citra decretū præsidis venundatos[i] cum fructibus petant. Dat.IX. Kalēdas Decemb.ipsis.CC.Conss.

*Non potest minor soluere sine decreto aliud pro alio in his quæ non possunt alienari.h.d. Baldus. Vel sic: Immobilia pro alio debito non possunt in solutum dari sine decreto. Salycetus.*

XV. Iidem AA. & CC. Sabinæ.

SI minor vigintiquinque annis prædium rusticum, cum aliud[k] deberes,[l] sine decreto in solutū dedisti: dominiū à te discedere nō permittit senatusc̄onsulti auctoritas. Dat. VIII. Kalendas Decemb.CC.Conss.

*Minor qui ex precio fundi venditi soluit onera & tributa, precium non recuperat, nisi restituat quod accepit. Baldus.Vel sic:Immobilia alienata sine decreto iudicis in cuius territorio sunt sita,possunt cum fructibus vindicari: sed precium in vtilitatem minoris versum, cum vsuris debet restitui, & sumptus meliorationis. Salycetus.*

XVI. Iidem AA. & CC. Eutychiæ.

SI prædiū rusticū vel suburbanum[m] (quod áb vrbanis non loco,[n] sed qualitate secernitur)in pupillari ætate constituta,tutore auctore, vel adulta sine decreto præsidis prouincię in qua situm est, venundedisti: secundum sententiā senatusc̄onsulti dominium eius siue ius à te discedere nō potuit:sed vindicationem eius, & fructuum, vel his non existētibus, condictionem competere constitit. ℣Emptor autē si probare[o] potuerit ex cæteris facultatibus[p] obedire te munerib⁹ siue oneribus non potuisse, ad vtilitates præterea tuas cessisse pecuniā quam precij nomine sumpseras:doli exceptionis auxilio precium cum vsuris quas præstitura esses, & sumptus meliorati prædij seruare tantummodo potest.Dat.VI. Id. April. Anchialo.CC.Conss.

*Non potest minor diuidere immobilia, nisi prouocetur à maiore.h. d. Baldus. Vel sic: Minor non alienat etiam in communi, sine decreto: nec prouocat ad diuisionem: sed prouocatur à maiore, & tunc sine decreto procedit alienatio. Salycetus.*

XVII. Iidem AA.& CC. Philippo.

INter omnes minores[q] nec cō mune prædium sine decreto præsidis sententia senatusconsulti distrahi[r] patitur. nam ad

k *Aliud.* scilicet prædium.& ita alterum puta debitum, poterit alienare: aliud non.sic est differentia inter fundum & fundum: vt.ff.e.l.magis.§. si fundus.&.§. si pupillus. Sed arg. contra.ff. e.l.si pupillorum.§. fi. vbi fundus primo obligatus cum decreto, alteri pro eodem debito exoluendo sine decreto obligat.sed ibi ideo, quia in locum primæ obligationis succedit eadem res.

l *Deberes.* ex persona eius cui succesisti.

*I minor.*]CASVS. Tenebatur mihi minor in fundo Sēproniano,dedit mihi in solutum aliū sine decreto,cū debuit dedisse Sempronianū:an id vindicare possit,quęritur? Dicit cp sic.

*Si prædiū.* Primo cōsulit minori,secundo emptori.secūdaibi, emptor. CASVS. Si minoris rusticum prędium vel suburbanum sine decreto alienetur, non tenebit alienatio: sed agetur & restituetur sibi prædium cum fructibus si extentecōsumptos cōdicet.si tamē emptor probet precium fuisse versum in vtilitatem minoris,repelletur minor doli exceptione, si non soluat precium cum vsuris,& sumptus si quos fecit in prædio. Not.ex textu sufficere decretū illius iudicis ī cuius territorio res est.sufficeret etiam decretum illius iudicis qui habet pupillum sub se,licet nō habeat rem sub se: vt.l.magis puto.§.illud.ff.de rebus eorum.

m *Suburbanū.* pro eodem ponit rusticum & suburbanū: vel suburbanū est quod est iuxta vrbanū, vt horti in ciuitate, & extra.

n *Non loco.* nam vrbanum potest esse in rure & in ciuitate: vt ff.de verbo.signi.l.vrbana prædia.&.l.vrbana familia.& econtra rusticum in ciuitate.

o *Probare.* ex voluntate, non ex necessitate, vt dixi supra.e.l.prædiorum.secundum H.& Azo.vel etiam ex necessitate, cum contractus non tenuerit, vt ibi dixi.

p *Facultatibus.* mobilibus: vt.ff.e.l. magis.§. item requirat.& ad hoc supra de his qui ve.æta.impe.l.eos.& infra tit.j.l. prædium.&.ff.eodem.l.iij.& infra titu.ij.l. si contra amplissimi.& supra de condic.ex le.l.si mala.&.ff.de peti. hære.l. sed & si lege.§.scire.&.ff.de min.l.intra vtile.&.l.tutor.in fi.&.ff.eodem.l. si fundus.§. quamquam.&.l.pe.

INter.]CASVS. Si minor cum minore habeat rem communem: sine decreto alienare non licet, sed nec ad communi diuidundo iudicium prouocare.sed si maior cuius fundus erat communis, ad diuisionem prouocet, etiam si sine decreto fiat diuisio, bene tenet.

q *Minores.* vterque enim eorum erat minor.sic.ff. eodem.l. si pupillorum.

r *Distrahi.* etiam per diuisionem. Est enim quædam alienatio per diuisionem & adiudicationem.



BIU Cujas

a *Sine decreto.* vt &.ff.eo.l.j.§.si communis.& est ratio, quia ex necessitate fit.sic &.ff. de condict.furt.l.& ideo.& arg.supra de fun.do.l.j.& facit infra tit.j.l.j.& fi.

*Si minores.*] CASVS. Si minor nomine suo vel patris fisco vel priuato teneatur: an interposito decreto res suas distrahere possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

b *Debitis dũtaxat.* determinat debitis, non autẽ ea quę sequuntur.

c *Obnoxii.* ad pecuniam: secus si ad rem certam. tunc enim distinguitur, patris, an suo nomine debeant: vt.ff. eo.l.magis.§. si pupillus.&.§. sed & si pater.

d *Prætore.* id est prætore quem constituit Constantinus.

e *Fide.* quia non inuenitur vnde aliunde commode potuerit debitum solui.nec enim frumentũ, nec alia necessaria debuerunt vẽdi: vt argu. ff. de ver. signi.l. Nepos Proculo.

f QVANDO DECRETO OPVS NON EST.

*Cõtinuatio.* Diximus quando decreto opus sit:modo exponamus casus in quibus nõ est opus iudicis decreto.

*Nisi tabularius &c.* Acq. No.casus vbi non est opus decreto. Primus casus sine supra tit.j.l.penul.Secundus alienatio dũ, si nũ caueatur de dãno infecto.ff.de dam. infec.l.si finita.§. si pupillus. Item in alio quando defunctus permisit: vt infra eo.l.i.§.i.&.ff.e. l.i. §.i.Item in alio: vt infra eo.titu.l.ii. Item si iuratũ, quod plene dixi supra si aduer. ven.authen. sacramenta.Itẽ alius: vt.ff. eo.l.magis.§.sed si pater. Item in alio: vt infra eo. l.fi.Item in alio: vt supra de admini.tuto.l. fina. §. defensionem. Accursius.

*Si probare.*] CASVS. Si mandauit testator vt reddito precio minor tibi prædiũ restituat: decretum non est necessarium.

g *Si probare.* sic supra de pact.inter empt.& vendi.l. ij.

h *Potes.* tu venditor.

i *Conuenisti.* ex vendito, vel præscriptis verbis.

k *Consensisse.* in pacto emptionis.

l *Voluntati.* habitæ in pacto venditionis.

*Illud.*] CASVS. Minor impetrauit à principe vt liceret sibi prędiũ distrahere sine decreto: si distrahat, an valeat alienatio? Dicitur quòd sic: quia priuilegium loco est decreti.

m *Vir clarissimus.* minor.xxv.annis.non enim sufficit generaliter veniam ætatis impetrari: vt supra de his qui ven.æta.impe. l.pe.& fi.quę est contra.sic & hoc casu cessat restitutio: vt supra de his qui ve.æta.impe.l.j.& potest forte dici hoc casu saltem coram iudice inquiri causam vendendi, licet decretum non interponatur: vt supra de his qui ve.æta.im.l.ij.

*Prædium.*] CASVS. In hac.l.dicitur quòd prædium minoris sine decreto alienari non potest, nisi in testamento vel codicil.vt alienetur iubeat testator.

n *Deprehendatur.* testamento vel codicillis: vel nisi parens, vel †*aliàs, consensio.* ille cui minor succes- sit, ad alienandum aliquo modo fuerit obligat°: vt.ff.e.l.j.§.j. &.l. magis.§.si pupill°. Sed quid si mandauit generaliter, vt multi faciũt de rebus suis vendendis, vel tutoribus, vel curatoribus, vel fideicommissariis: nunquid poterunt mittere manum ad quam rem velint? quod puto ex hac l.&.ff.e.l.j.§.j.& fa.supra de his qui ve. æta. impe.l. ij. &.iij. & supra.e.l.j.

° *Et sine. Permittim°.* vt & supra de admini.tu.l.lex.§.fi.&. ff. de mino. l.& si sine. §. quæsitum.

SI QVIS IGNORANS &c.

*Cõtinuatio.* *Quoniam res minoris ab aliquibus distrahuntur tanquam sint eorum propriæ, sine decreto: ideo quid iuris sit si sine decreto ignorans quis rem esse minoris, ab extraneo cõparauerit, ponit.*

*Si ea.*] CASVS. Hęres tutoris rem pupilli distraxit: an eam pup. vindicare possit? Distinguit: aut distraxit vt suam, aut vt pupillarem. Secundo casu, si emptor sciẽs, nulla tẽporis præscriptione tutus est. Primo casu, si emptor erat ignorans, licet dominus nõ fuerit factus statim cũ res tradebatur: tamen si eam post legitimam ætatem minoris præscripserit, vindicanti obstat præscriptio.

p *Hæreditario.* id est iure ciuili.

q *Qui sciens.* rem esse pupilli, & non tenere vẽditionem: & sic duo obstãt emptori vel præscriptori, mala fides, & quòd pupillaris est res. idem si sciat esse pupilli, & credat licere emere ab hærede tutoris: sed tunc impedit iuris error: vt.ff. de vsuc.l. nunquam. in princip. *Præscriptio impeditur p iuris errorẽ.*

r *Finiatur.* vt & supra de nego.gest.l. curatoris. inchoata tamen debet perficere: vt.ff.de hæred.tut.l.j.

s *Effect°.* cũ à nõ domino habeat: vt.ff.de acqrẽ.re.do.l.traditio.

t *Statuti temporis.* x. vel. xx. ann. quod demum eo facto maiore currit:

diuisionis causam prouocante tãtummodo maiore socio, eius alienationem & sine decreto[a] fieri iam pridem obtinuit. Dat. VII. Id. Decemb. CC. Conss.

*Propter debitum fiscale (puta propter datia & collectas) potest alienari res minoris interueniente decreto. Baldus. Vel sic: Etiam propter debita fiscalia non possunt minorum prædia alienari, nisi causa probata, & interueniente decreto. Salycetus.*

XVIII. Impp. CONSTAN.A.& CONSTANT.C. ad Seuerum.

SI minores vel ex patris nomine vel ex suo, debitis dũtaxat[b] fiscalibus vrgẽtibus, vel ex priuatis contractibus reperiãtur obnoxij:[c] decreti interpositio à Constantiniano prætore[d] celebranda est, probatis examinatísque causis: vt patefacta rerum fide,[e] firma venditio perseueret. Dat. XII. Kalẽd. Ianua. Probiano & Iuliano Cõss.

TITVLVS LXXII.

QVANDO DECRETO opus non est.[f]

*Emptor mandauit restitui rem emptam refuso precio. potest hoc fieri, licet hæres sit minor: quia voluntas testatoris operatur idem quod decretum iudicis. h. d. Baldus. Vel sic: Conuentio paterna in contractu apposita facit alienationem rei minoris valere sine decreto. Vel sic: Ex voluntate paterna possunt immobilia pupilli alienari sine decreto. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Valentino.

IPbare[g] potes[h] patrẽ pupilli cuius tutores conueni-sti,[i] consensisse[k] vt reddito tibi prędio precium reciperet: id quod cõuênit, seruabitur. Neq; enim in ea re auctoritas præsidis necessaria est, vt tutorum solicitudini cõsulatur, si voluntati[l] defuncti pareant. Dat. VI. Kalendas Iañ. Antonino & Geta Conss.

*Idem operatur rescriptum principis quod decretum inferioris solẽniter emanatum. h. d. Vel sic: Habens verbum superioris, non indiget verbo inferioris. Bal. Vel sic: Cõcessio prĩcipis specialis habet vim decreti. Sal.*

II. Imp. AVRELIANVS A. Pulchro.

ILlud requirẽdum est, an adito prĩcipe Saturninus vir clarissimus[m] specialiter ius venditionis acceperit. Ad instar enim præsidialis decreti concessio† principalis accedit. Dat. Id. Ianuarij.*

*Alienatio facta ex patris voluntate vel testatoris, valet sine decreto. Salycetus.*

III. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN. AA. & CC. Stratoniciano.

PRædium rusticũ vel suburbanũ à minore vigintiquinque annis alienari sine decreto præsidis (nisi parentis volũtas, vel testatoris, ex cuius bonis ad minorem peruenit, super alienando eo aliquid mandasse deprehẽdatur[n]) nulla ratione potest. Dat. XII. Kalendas April. Nicomediæ. AA. Conss.

*Vestes detrita & animalia superuacua possunt alienari sine decreto. Salycetus.*

IIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

ET sine interpositione decreti tutores & curatores quarumcũque personarum vestes detritas & superuacua animalia vẽdere ꝓmittim°. ° Dat. Id. Mar. Constantino. A. VII. & Cõstantio Cæs. IIII. Conss.

TITVLVS LXXIII.

SI QVIS IGNORANS rem minoris esse, sine decreto comparauerit.

*Qui emit rem minoris tanquam minoris, non præscribit: si autem tanquam maioris bona fide, præscribit. Bald. Vel sic: Emptor bonæ fidei præscribit, nõ malæ fidei. h. d. primo in vendente vt alienam: secundo vt propriam. secunda ibi, si vero. Salycetus.*

I. Imp. GORDIANVS A. Felici.

SI ea quę in iura tutoris hæreditario[p] vel honorario titulo succesit, possessionem tuam vendiderit: si vt pupillarẽ distraxit: emptor qui sciens[q] à tutoris hærede mercatus est, cum officium morte finiatur,[r] alienam rem comparãdo, de temporis interuallo nullam potuit acquirere defensionem. Si vero vt suam distraxit, ignorãsque rem alienã emptor cõparauit: neq; statim per traditionem possessionis dominus effectus[s] est, sed tãtũmodo aduersus te statuti tẽporis[t] (cum & pro empto. l. ij. §. si quis à pupillo.

currit:vt hic, & infra qui.non ob.long.temp.præscrip.l.non est incognitum.& infra eo.l.fi. Et est ratio: quia cum tempore minoris ætatis non potest alienari, ergo nec vsucapi:vt.ff.de verb. sig. l. alienationis.

A

cau.in integrum resti.l.fin. Vel dic hoc additum à compositoribus. Vel tertio ideo dicit maiore effecto,vt nec restitutio detur: hodie cõstat ipso iure prius nõ currere.d.l.ſ.in qui.cau.in integ. resti.l.fi.& facit.ſ.e.l.j.in fi.&.j.qui.nõ ob.long.temp.præ.l.non est incognitũ. sed videtur etiã postea nõ posse vsucapi:cum mitium sit inspiciendũ in vsucapione: vt.ff.de vsucap. l. sequitur. §. de illo.in fi.§.quo hic inspecto non procedit vsucapio: sed dic vtrũ esse rei & persone.prius mum impedit:& demũ eo finito currit vsucapio,nullo ad principiũ pòst habito respectu: vt.ff. de vsucap. l. vbi lex.§.interdũ. & l.non solum.§. quod vulgo. sed personæ vitium licet eo finito currat fi scriptio, tamen er bona fide & titulo ante vitium habito procedit: vt hic, &.ſ.eo.l.j. in fi. & facit.j.tit.j.l.ſi sine.Sed cõtra.j.tit.j.l.ſi xi.l.fi.vbi quinque annos dicit sufficere.sed ibi solues.

*Si contra.*] CASVS. Tutor vel curator si rem minoris alienauerit sine decreto, rescindi potest venditio: nec tantum res, sed in restitutionem venient etiam fructus, siue extent, siue consũpti sint: si emptor nõ bona fide emit.

a *Probaueris.* quod est eoipso quòd cõtrariũ non probatur:sic.ſ.tit.ij.l.ſi prædium. sic ergo probat aduersarius solennitatẽ: vt & aliàs qui solennitatem dicit, probet:vt.ff.de pub.in rem act. l.quæcunque. §.fi.Sed arg.contra.institu.de fideiuſſ.§.fi.

b *Vniuersi.* extent vel non: vt &.ſ.titu.ij.l.ſi prædium.

c *Si non bona fide.* etiã in iure errantem: vt.ff. de peti.hære.l.sed & si lege.§.scire.Sed opponitur, non potest vsucapi: ergo nec fructus potest lucrari: vt.ff.de vsucap. l. vbi lex. Sed respon.ibi propter rei vitium, hic propter defectum solẽnitatis, vel propter ætatẽ, quæ nõ noceret ad fructus: vt ff.de acquiren. re.do.l. bonæ fidei.

*Possessiones.*] CASVS. Si tutor rem pupilli vt suã sine decreto alienauerit: & ille in quẽ alienata est, secundo vẽdiderit:secundus emptor securus nõ erit, nisi post ætatẽ legitimam minoris eam præscripserit.

d *Emptore.* etiam bonæ fidei.

e *Spacium.* scilicet.x. vel.xx.annorum.

f *Interceſſerit.* post minorem ætatem: vt supra eo.l.j. sed hodie malæ fidei possessore alienante &c. vt.j.de præscript.long.temp.authen.malæ fidei. Sed opponitur: Nónne etiam olim prohibebatur alienari: vt.ff.de re.eo.l.j.ergo & vsucapi:vt.ff.de verbo.sign.l.alienationis.ergo bona fides non prodest:vt.ff.de vsucap.l.vbi lex? Respon.interim dum minor est:& sicut prohibetur alienatio,& vsucapio est prohibita,sed post minorem ætatẽ vtraq; valet,vt hic. Vel ibi prohibetur, quia furtiua:hic propter defectum solennitatis: vt dixi.ſ.eo.l.j.

*Quoniam aduersus.*] CASVS. Si prædium à minore mihi donatum sine decreto, vel ab eius curatore vel tutore,alij bona fide emẽti vendidero,an teneat vẽditio? Respõ. quòd si emptor præsente domino & maiore facto prædium decẽ annis eo præsente, vel. xx. eo absente tenuerit, securus erit: & vindicanti obstat exceptio.

g *Quoniam aduersus emptorem.* scilicet agitur.

h *Donata res.* vt.ſ.tit.ij.l.non solum.

*Præscriptiones an curvant contra minores.*

i *Effecto.* quare hoc,cum & contra minores olim huiusmodi præscriptiones currebant,licet hodie sit secus:vt.ſ.in qui.cau.in integrum resti.l.fin? Respõ. immo non currebant in huiusmodi casibus: cum nec alienari poterant: vt.ff.de verb.sig.l.alienationis. & argu. ff. de fun. do. l. si fundum. sic & in quibusdam aliis erat,quæ ipso iure non currebant olim:vt diximus supra in qui.

te legitimæ ætatis esse non diſitearis) potest vti præscriptione. Dat. V. Id. Septemb. Pio & Pontiano Conss.

*Rem alienatam sine decreto vindicat minor cum fructibus, nisi emptor fuerit bona fidei. Salycetus.*

II. Idem A. Crispinæ.

SI contra amplissimi ordinis decretum possessiones tuæ distractæ sunt, conueni earum possessorem:vt (si ita probaueris[a] gestum) & possessio retrahatur, & fructus vniuersi[b] reuocentur: si non bona fide[c] emptorem fuisse, qui emit, constiterit. Dat. XVI. Kal.* Gordiano. A. II. & Põpeiano Cons.

B

*Minus legitime alienata vindicantur etiam à secundo emptore, nisi sit munitus præscriptione. Salycetus.*

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA. Agathæ.

POssessiones tuæ rusticæ vel suburbanæ sine cognitione causæ & interpositione decreti contra senatusconsultum alienatæ, nec à secundo emptore[d] recte tenẽtur, nisi statutum temporis spacium[e] intercesserit. [f] Dat. Idib. Februa. Nicomediæ. CC. Conss.

C

*Emens à donatario minoris potest præscribere si habet bonam fidem, & continuat possessionem longo tempore. h.d. Bald. vel sic: Is qui emit ab eo cui minor donauit sine decreto, præscribit contra eum à die quo factus est maior spacio decem annorum eo præsente, vel viginti eo absente. Saly.*

IIII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

QVoniam aduersus emptorem,[g] ad quem ex persona eius cui contra senatusconsultum donata res[h] est, iusto titulo interueniẽte, ea res de qua lis est, transitum fecit:requirere oportebit an præsẽte priore domino, & maiore effecto,[i] sine cõtrouersia bona fide decẽnio, vel absente viginti annis, qui quæstionẽ patiẽt, possessor fuisse mõstretur. ℣ Quod si apud grauitatẽ tuã manifeste constiterit: sine vlla cũctatione, habita lõgi tẽporis præscriptione petitorẽ oportebit excludi. Dat. VI. Id. Iun. Dorostoli. CC. Conss.

D

## TITVLVS LXXIIII.

## SI MAIOR FACTVS alienationem † factam sine decreto ratam habuerit.

*Licet minor factus maior ratam habeat alienationem prædii intra dimidiam iusti precii venditi, potest nihilo minus ipsum vindicare, nisi sibi iustum precium suppleatur, vel in debito compensetur. Saly.*

I. Imp. GORDIANVS A. Liciniæ.

CVm proponas curatorem patris tui nõ interposito prẽsidis decreto prædium rusticum hæredi creditoris[k] seu tutori eius[l] destinasse[m] venundare, eámq; venditionẽ deceptum patrem tuum ratam habuisse[n]: si minore[o] precio distractum est prædium, & incõsulto errore lapsum patrẽ tuũ, perperam venditioni consensum dedisse constiterit:non abs re erit superfluum[p] precij in cõpensationem deduci, quod præsidis prouisione fieri cõuenit:cuius solertiæ cõgruum est,

*Si maior factus alienationem &c.*

*Licet venditio prædii minoris sine decreto sit nulla, contingit tamen eã aliquãdo cõfirmari, puta per ratihabitionẽ: & ideo ponit de ea. Azo. vel sic: Superiori titulo vendita tutor vel curator rẽ minoris vt suã: hic vt minoris. quo casu siue ipse minor siue tutor vel curator, siue ambo vendant, & maior factus ratũ habuit existẽs. & quod sine decreto fẽctum erat, tenet. Idem ſ tacite, puta tacendo per quinq; annos in aliis cõtractibus: sed in donationibus decennium, nisi donatio propter nuptias sit: vbi quinque anni sufficiunt: vt infra.eo.l.ſi.*

*CVm proponas.* CASVS. Curator patris tui creditori vel hæredi vel tutori filij creditoris prædium quod valebat.xl. cum debitum non esset nisi.x. dedit in solutum vel vendidit: & ita vltra dimidiam iusti precij deceptus est. maior factus ratam habuit vẽditionem, & decessit: an tu igitur qui ei successisti, desiderare possis vt iustũ precium tibi suppleatur cõpensando si quid ei debes vsque ad competentem concurrentem quantitatem, quæritur? Respõ. ꝙ sic:& nisi suppleat, prædium cũ fructibus recuperabit. & hoc vel hoc eligere poterit hæres creditoris: vt suppleatur iustum precium cũ vsuris, aut prædium recuperet.

k *Hæredi creditoris.* scilicet sui.

l *Eius.* scilicet creditoris.

m *Destinasse.* & vẽdidit vel destinauit, quod de iure nõ potuit.

n *Ratam habuisse.* expresse,cum esset maior factus.& sic ratã nõ potest reuocari, licet sine decreto facta.

o *Si minore.* quàm sit dimidia iusti precij:vt patet statim,pro tali ergo hic talis ratihabitio habetur,ac si in maiore ætate venderet:sed tunc daretur electio emptori,an redderet rem,vel iustum precium suppleret:vt.ſ.de rescin.ven.l.ij.&.l.ſi volũtate.& fuerit idẽ:vt hic subiicit. Alij dicunt fuisse hic deceptionẽ in eo ꝙ dolo emptoris fuit inductus ad habẽdum ratũ: cum putaret precio iusto factam fuisse venditionem.quod non placet.

p *Superfluum.* iustum precium erat decẽ:conuentum puta, quatuor, quæ

BIU Cujas

tuor,quæ ſoluta ſunt:ſex ergo quæ remanent, cõpenſantur cum eo quod hic quondam minor ſuo creditori debuit.

a *Si.* id eſt quamuis non habuit bonam fidem.vel ponitur conditionaliter,ſcilicet ſi non vult adimplere quod debet, ſoluendo ſcilicet vel compenſando.

b *In arbitrio eius.* id eſt aduerſæ partis, hoc eſt hæredis creditoris.

c *Reſtituere.* ſupple, an quod iuſto precio deeſt,ſupplere ſoluendo vel compenſando. Sed cõtra.ĭ. de præſcr. xxx.an.l.j. in fi. Sol.ibi dolo: hic ipſa re interuenit deceptio.

d *Fœnebris.* quæ vt creditori ei debebatur.

*Si ſine decreto.*] CASVS. Dicit imperator in hac lege, q̃ ſi tutor rem minoris ſine decreto alienauerit vt ſuam, niſi fuerit bonæ fidei poſſeſſor in quem ret alienata eſt, & tutus fuerit præſcripti. vel cõfirmatione: quo minus minor vindicare rem poſsit, non ſibi præiudicabitur.

e *Alienata ſunt.* tanquã ſua.& ſic facit hæc lex cum titulo ſuperiori.vt.s̃.titu.j.l.j. &.l.fi.

f *Confirmatione.* ſic.ĭ. ſi alie.res pign.da.ſit.l. antepenult.

g *Poſſeſſor fuiſſet.* putans dominum fuiſſe vendentem, vel habuiſſe ius diſtrahendi: vt.ff.de verb.ſig. l.bonæ fidei.

*Iquãdo.*] CASVS. Si res minoris ſine decreto alienetur, ſiue adhuc fuerit ſub curatore ſiue non: per hoc q̃ veniam ætatis impetrauerit, nõ valet alienatio ab initio. ſi tamẽ minor nihil dicat tempore minoris ætatis,& poſt xxv.an. per quinquennium tacuerit: non auditur ſi vult poſtea reſcindere venditionem. & hoc in prima. Si vero minor ſine decreto res ſuas donauerit, & per x. an.inter preſentes,per.xx.inter abſentes res donatarius tenuerit: poſtquam factus fuerit maior,ſecurus erit.& hoc in ſecunda. Ita ſcilicet vt ſi maiori aliquid ſupereſt de quinquẽnio, quia cucurrit biennium,& ſuccedat ei minor : illud quod ſupererat defuncto,puta triennium,currat ei poſt legitimam ętatem ad præſcriptionem complendam. & hoc in tertia.

h *Sine decreto.* ſi vero interueniſſet decretum,daretur reſtitutio vſque ad quadriennium poſt legitimam ætatem : vt.s̃.de præd. mino.l.ſi quidem.&.s̃.de temp.in integr.reſtit.l.fin.

i *Minorum.* hic ſubdiuidit,vel adhuc &c. & ſic in duobus tantũ caſibus loquitur, quando ſcilicet minor habet curatorem, item quando non habet: quia veniam ætatis impetrauit,& eius res eſt alienata vel obligata: quod quidam dicunt. ſed certe idem ſi curatorem non habet,nec impetrauit veniam. Vel dic in quatuor caſibus loquitur,ſcilicet quando minor auctoritate tutorum vel curatorum vendit. Item econtra quando tutor præſente & volente minore. Item quando aliàs eſt minor ſine tutore vel curatore conſtitutus,nec tamen impetrauit veniam. Item & quando impetrauit veniam:& hoc quaſi conſonat cum prædictis. Quod autem dixi habere locum cum tutor vẽdidit preſente & volente pupillo: intellige ſecundum Azo.ſi pupillus intelligit quid agatur,aliàs perinde habetur ac ſi non eſſet præſens.& ſic habet locum titulus ſuperior, qui de præſcriptione.x. vel. xx. annorum dicit. Sed Pla. dixit hunc titulum locum habere, qui de quinque annis dicit, cum nomine pupilli fecit tutor venditionem. Sed opponitur prædictis,ſi minori præſcribitur.v.an.maiori vero.x.melioris conditionis eſt maior quàm minor? Reſpon. hoc verum in maiore,quando ſine eius voluntate venditur.aliàs etiã ſtatim non poſſet contra venire. preterea maior venit contra litem conteſtando : hic minor quocunq; modo voluntatem cõtrariam declarando. Item adhuc opponitur: quia videtur hic malæ fidei emptor tueri ſe.v.ann. ſed.s̃.tit.j.l.j. &.l.fina. quæ ſunt contra.bonæ fidei tuetur ſe.x.annis, vel.xx.& ſic deterioris cõditionis eſt bonæ fidei, quàm malæ fidei. Sed reſponde,hic quoquo modo declarando voluntatem contrariã, venit minor cõtra malæ fidei poſſeſſorẽ. vel ibi ſuo nomine vendidit tutor, hic nomine minoris facta eſt venditio. Porro vbi vendidit vel obligauit minor habẽs tutorem vel curatorem,ſine eo non valet: vt.s̃.de in ſtegrũ reſti.mi. l.ſi curatorẽ. & ſic nõ habet locum lex iſta : quia cum non ſubſit verus titulus, nõ habet locum vſucapio: & ſic nec iſtud quinquennium. Item dixerunt quidam eam non habere locũ cum quis minor non habens tutorem vel curatorẽ, & nõ impetrata venia vẽdidit: quod nõ placet H. Si autem tutor vel curator vel aliquis extraneus vendidit rem minoris vt ſuam,ignorante minore : ſi quidẽ emptor fuit bonę fidei, habet locum præſcriptio.x. vel.xx.an. quæ incipit currere poſt legitimam ætatem completam . Si autem ſciebat emptor rem eſſe minoris,& ſic non poſſe diſtrahi ſine decreto,vel etiam putabat poſſe diſtrahi ſinẽ decreto,& ſic errabat in iure,habet locũ præſcriptio.xxx.an.quę incipit currere poſtquam habuit.xiiij.an.vt s̃.tit.j.l.j. &.l.fi.&.ĭ.de præſcrip. xxx.vel.xl.an.l.ſicut. Sed Pla. hoc caſu etiam poſt legitimam ætatem incipere dicebat preſcriptionem.xxx.anno.& pro eo.ĭ.de bo.ma.authen.niſi. &.ĭ.de an. excep.l.j.§.fina.

*Minor an ſit deterioris conditionis quàm maior in præſcriptione.*

*Minoris rẽ ſi quis vendat vt ſuã, an habeat locum præſcriptio.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfect. præt.

SIquando ſine decreto [h], minorum, [i] vel adhuc ſub curatoribus cõſtitutorum,vel per veniam ętatis eorum curam excedentium, res alienantur vel ſupponuntur, & ad perfectam ætatẽ iidem minores prouecti, longo ſilentio querelam huiuſmodi tradiderint, [k] vt inutilis alienatio vel ſuppoſitio diuturno ſilentio roboretur: certum tempus ad talem confirmationem præfinitum eſſe cenſemus. ℣ Ideoque præcipimus, ſi per quinque continuos annos poſt impletam minorem † ætatem,id eſt poſt vigintiquinque annos cõnumerandos, nihil conqueſtus [l] eſt ſup tali alienatione vel ſuppoſitione is qui eã fecit,vel hæres eius:minime poſſe retractari eã occaſione prætermiſſionis decreti, ſed ſic tenere, quaſi ab initio [m] legitimo decreto fuiſſet res alienata vel ſuppoſita. ℣ Cum autem donationes à minoribus nec cũ decreto celebrari [n] poſſint:ſi minor vel poſt veniam ætatis rem immobilem donationis titulo in aliũ (excepta ,ppter nuptias donatione [o]) tranſcripſerit:nõ aliter hoc firmitatem habebit, niſi poſt vigintiquinque annos impletos, inter preſentes quidẽ decẽniũ,

† *al. minorum.*

k *Tradiderint.* tacendo:ſi autem expreſſe,ſtatim poſſet eam confirmare:vt.s̃.e.l.j.&.ĭj.&.s̃.ſi maior fa.l.j.&.ij.

l *Conqueſtus eſt.* neque in iudicio , neque extra iudicium . Sed quid ſi extra conqueſtus eſt,narrando querelã emptori? Videtur q̃ ſufficiat. arg. ff.de arbi.l.nõ diſtinguemus.§.cum quidam. ſecundũ Azo.ſed H.cõtra,ſcilicet vt corã iudice fiat.arg.s̃.de nõ nume.pecu.authẽ.hanc.ſed ibi tenuit contractus,hic non.

m *Quaſi ab initio.* & ita emptor incipit dominus eſſe.& ſic plus operatur hæc præſcriptio,quàm alia præſcriptio.xxx.an.

n *Celebrari poſſint.* niſi præceptoribus: vt.ff.de admini.tu.l.cum plures.§.j. vel alimenta neceſſariis : vt.ff.de tu. & ra.diſtra.l.j.§. ſed nonnullos. & niſi in donatione propter nuptias, vt ſubiicit. Item excipiunt quidam ſponſalitiam largitatem:vt.s̃.ſi aduer.dona.l.j.ſed ibi in rebus mobilibus facta fuit.Nam ſi in immobilibus,nõ valeret:vt.s̃.de prædiis minorum.l.prædia.

o *Excepta propter nuptias donatione.* quæ tenet ab initio:vt arg. ff.de iure do.l. Titia.& ſic eſt cõtra ſupra de prædi.mi. l.prædia. Solu.hic corrigit. Vel dic quòd non valet : vt ibi. ſed quinque annis cõfirmatur,vt cæteræ alienationes per.l.iſtam ſecundũ Io.

Vel dic

*Si maior ſine decreto.* CASVS. Dicit imperator in hac lege, q̃ ſi tutor rem minoris ſine decreto alienauerit vt ſuam, niſi fuerit bonæ fidei poſſeſſor in quem ret alienata eſt, & tutus fuerit præſcripti. vel cõfirmatione: quo minus minor vindicare rem poſsit, non ſibi præiudicabitur.

a *Si.* id eſt quamuis non habuit bonam fidem.vel ponitur conditionaliter,ſcilicet ſi non vult adimplere quod debet, ſoluendo ſcilicet vel compenſando.

b *In arbitrio eius.* id eſt aduerſæ partis, hoc eſt hæredis creditoris.

c *Reſtituere.* ſupple, an quod iuſto precio deeſt,ſupplere ſoluendo vel compenſando. Sed cõtra.ĭ. de præſcr. xxx.an.l.j. in fi. Sol.ibi dolo: hic ipſa re interuenit deceptio.

d *Fœnebris.* quæ vt creditori ei debebatur.

si [a] diuerſa pars bonam fidem non amplectatur, in arbitrio eius [b] ponere, an velit poſſeſſionem cum fructibus reſtituere: [c] ita vt fœnebris [d] pecunia cum competentibus vſuris reſtituatur. Dat. Noñ. Octobr. Pio & Pontiano Conss.

*Prædium minoris minus legitime alienatum reuocatur, niſi præſcriptio vel ratihabitio poſt maiorẽ ætatẽ interuenerit. Sal.*

II. Idem A. Alexandro.

SI ſine decreto præſidis prædia tua à tutore tuo alienata ſunt, [e] nec ſpeciali confirmatione [f], vel (ſi bona fide poſſeſſor fuiſſet [g]) ſtatuti temporis excurſu id quod perperam eſt actum, fuerat ſtabilitum: præſes prouinciæ poſſeſſionem in ius tuum retrahet. Dat. VII. Kalend.Ianuar.Pio & Pontiano Conss.

*Re immobili minoris alienata titulo oneroſo, procedit confirmatio cõtractus & traditionis taciturnitate quinquennii poſt ætatem legitimam inchoandi . Si autem titulo lucratiuo : ad confirmationẽ traditionis & tituli requiritur ſilentium longi tẽporis.h.d. Bald. Vel ſic: Si immobilia ſunt alienata ſine decreto titulo oneroſo ab ipſo minore, vel ab eius adminiſtratore eo ſciente & patiente, & factus maior taceat p quinquennium, inducitur quædã tacita ratihabitio, contra quam venire non poteſt. Sin autem ſunt alienata titulo lucratiuo,requiritur taciturnitas longi temporis.ad reuocationem autem admittitur etiam hæres,qui ſi & ipſe ſit minor , tempus quod ſupererat defuncto ex decennio vel quinquennio,nõ currit:ſed demum eo facto maiore.Saly.*

BIU Cujas

Vel hic de donatione propter nuptias: ibi de sponsalitia, id est de simplici. & de hoc dixi. ſ. de adm. tu. l. lex quæ. circa prin.

a *In hæredis persona.* eius qui donauit vel vendidit, vt referatur ad vtrunque.

b *Accedat.* ad complendam præscriptionem: vt. ff. de mino. l. interdum. in fi.

c *Hæredis.* sic lege vt sit sensus, q si hæres maioris est minor, id ex quinquénio vel decennio quod supererat defuncto, currit hæredi demũ cum erit maior. & sic intransitiue, id est hæredis qui est minor. & sic est cõtra M. & P. in eo quod no. ſ. de temp. in integr. resti. l. ea quæ. §. fi. At ipsi sic legũt, vt hic sit sensus, quòd statim hęredi minori currit tempus quod de quinquennio supererat: & dicunt q post eiusdem ætatem, scilicet defuncti. quod non placet.

*DE MAGISTRATIBVS conueniendis.*

Cõtinuatio. *Non solum tutores & curatorss occasione tutelæ vel curæ cõueniuntur, sed etiã magistratus, & scribæ, & æstimatores patrimonii, & similes qui ratione publici officii tenentur prouidere minoribus: & ideo ponit de magistratibus conueniendis. Azo.*

d De magistratibus conueniendis. *hi in subsidium conueniuntur: vt ſ. titu. de satisda. tu. §. pen.*

*Si magistratus.*] CASVS. Potestas Bonoñ. dedit tu. pu. tutor repromisit rem pu. fal. fo. & fideiussores eo nomine dedit. Item dedit tutor fideiussoren de seruando eũ indemnem, id est potestatem. postea apparet eum tutorem soluere nõ posse. administrata tutela, & ex mala administratione tenetur pupil. in c. finita tutela agit adultus aduersus tutorẽ quondam. nõ per hoc liberatur magistratus: sed si soluendo nõ inueniatur ipse, vel eius fideiussor, in subsidium conuenietur magistratus vt cedat sibi actiones aduersus fideiussores quos magistratus nomine suo accepit: quoniam & sine cessione vtilem habent actionem contra fideiussores nomine pupilli acceptos.

e *Si magistratus.* dic quòd magistratus qui tutores dedit, exegit à tutoribus fideiussores rem pupilli saluam fore. Item & alios de sua propria indemnitate. licet pupillus agat contra tutores, non tollitur actio contra magistratum, sed tenetur in subsidium, & poterit cedere actionem contra fideiussores quos accepit: & sine cessione habet vtilem.

f *Indemnes futuros.* an tutores hoc tenebãtur promittere? Resp. ita, sicut & quando vnus alij committit gestionem: vt institu. de satisda. tu. §. j. &. ij.

g *Extra rem.* id est præter rem.

h *Actio.* vtilis tutelæ, vel negotiorum gestorum.

i *Alienam.* qua tenetur magistratus.

k *Vtilis.* tutelæ: vt. ff. eo. l. fi. vel in factum.

*Tutores & magistratus quo ordine*

l *Bonis excussis.* tutorum omnium si omnes gesserunt, & nõ est diuisa tutela: vel est, sed à se: vt. ff. eo. l. duo. Si autem aliquis gesserit, alter non: prius magistratus conuenitur, quàm ille qui non

inter absentes autẽ vicennium donatore acquiescente effluxerit: vt tamen in hæredis persona[a] illud tantummodo tempus accedat, [b] quod post eiusdẽ hęredis[c] minoris ætatem silentio transactum sit. Dat. Idib. April. Decio. V. C. Cons.

*TITVLVS LXXV.*

## DE MAGISTRATIBVS conueniendis.[d]

*Minores in subsidium habent regressum contra magistratus qui eis tutores vel curatores dederunt: & contra fideiussores, quos illi de indemnitate receperunt. h. d. Primo soluit vnam quæstionem vsque ibi, sed aduersus. Secundo soluit aliam vsq; ibi, quam si exercueris. Tertiõ nouum dubium remouet in fauorem magistratuum. Saly.* B

I. Imp. ANTONINVS A. Mutiano.

SI magistratus[e] à tutoribus seu curatoribus quos tibi dederint seu nominauerint, stipulati sunt se eo nomine indemnes[f] futuros, & si quid præstitissent, repetituros, † ínque eam rem fideiussores acceperunt: extra rem[g] saluam fore satisdationem, actio[h] quam aduersus tutores seu curatores tuos instituisti, alienam[i] obligationem non resoluit. Sed aduersus magistratus qui curatorem dederunt, actio vtilis[k] ita demum cõpetit, si vniuersis bonis excussis,[l] reuocatisq; quæ eũ[m] in fraudem alienasse cõstiterit, indemnitati tuæ in solidum satisfieri nõ potuit. ℣ Quam[n] si exercueris: [o] mandatis tibi ab eis, [p] actionibus aduersus fideiussores [q] quos acceperunt, cõsistere potes, licet vtilem actionem sine cessione habeas. Accepta Noñ. Ianuar. Duobus & Aspris Conss.

*Ex lata culpa magistratus tenetur eius hæres, non ex leui. Saly.* C

II. Imp. ALEXAND. A. Paterno.

IN hæredes magistratus, cuius[r] non lata culpa[s] idoneè cautũ pupillo nõ est, non solet actio dari. PP. III. Noñ. Iul. Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Magistratus qui sunt soluendo, habent beneficium diuisionis. Saly.*

III. Imp. GORDIA. A. Probiano.

SI tu & collega tuus cum magistratu fungeremini, minus idoneum tutorem dedistis, cautionémque idoneam non exegistis, [t] nec aliàs seruari pupillo indemnitas potest, [u] & vtrique soluendo estis: pro virili[x] parte in vos actionẽ dari non iniuria postulabis[y]. Dat. VIII. Kal. Nouẽb. Pio & Põtiano Cõss. D

*Contra magistratũ agitur in subsidium, id est excussis tutoribus, collegis & fideiussoribus. Salycetus.*

IIII. Idem A. Aruntiano.

ADuersus nominatorem tutoris vel curatoris minus idonei non ante peruenire potest, quàm si bonis nominati itémque fideiussoris eius, necnon collegarum[z] ad quorum periculum consortium administrationis spectat, excussis, non sit indẽnitati pupilli vel adulti satisfactum.[a] PP. Idib. Mart. Attico & Prætextato Conss.

---

A gesserit: nisi imputetur contutori nõ gerenti, q tutorem nõ remouit vt suspectum: vel tarde remouit, vel accusando prodidit

*sunt non*

ei[b]: vt. ff. de tu. & ra. dis. l. j. §. vsq;. & ff. de admi. tu. l. Luci[c]. ij. §. pe. *pũ.*

m *Eum.* tutorem vel curatorem. & subaudi, & excussis eius fideiussoribus: vt. j. eo. l. aduersus.

n *Quam.* scilicet vtilem cõtra magistratũ.

o *Exercueris.* non tamen exegisti quia frustra diceret, mandatis.

p *Ab eis.* magistratibus.

q *Fideiussores.* dicit de his qui fuerunt accepti p rẽ pupilli saluam fore, contra quos etiam sine cessione habet vtilem: vt hic, & ff. eo. l. j. §. exigere. & interim non tenetur magistratus: vt. j. eo. l. aduersus. Ir. dixit de aliis à magistratu acceptis pro sua indemnitate. quod non placet quia & in eos actionem nõ habet, nisi demum ei damnum fuerit passus. Præterea non accepit eos nomine minoris, vnde quomodo vtilis daretur minori, quod hic dicit? & facit. j. de conue. fis. de. l. iij. libr. & j. quo quis. or. con. l. ij. lib. xj. & ff. de admini. tu. l. Lucius. ij. §. Sempronius.

r IN hæredẽ. *Cuius.* scilicet magistratus.

s *Non lata culpa.* sed leui. Et sic no. ex dolo & lata culpa magistratus tenetur hæres, non pro leui: vt hic, & ff. e. l. non similiter. & l. quod ad hæredem. nisi lite contest. pro leui contra magistratum vt ff. de precario. l. quæstum. §. antepe. & arg. ff. de hære. tut. l. j.

*SI tu & collega.*] t *Non exegisti.* leui culpa, non lata vel dolo, quia tunc in solidum teneremini cum

effectu: vt. ff. eod. l. in magistratibus.

u *Potest.* vt infra. l. proxi.

x *Pro virili parte.* nisi actũ sit inter eos vt alterius tantũ periculo dentur, vel alter tantum nominauit: quibus casibus hi primo conueniuntur, nõ autem alij liberantur: vt. ff. eo. l. j. §. si inter magistratus. &. ff. ad municipalem. l. imperator. §. k. & caue: quia alter seruatur in plurib[o] fideiussoribus vnius tutoris, quorum quilibet in solidum tenetur cessis actionibus: vt. ff. rem pup. fal. fore. l. vlti. Item no. si non sunt soluendo hi magistratus, non habet pupillus priuilegium ante alios creditores in bonis eorum: vt. ff. eo. l. j. §. priuilegium.

y *Postulabis.* tu conuentus in solidum.

*Duersus.*] CASVS. Ita demum ad magistratum qui tutorem dedit, peruenitur, si tutor vel eius fideiussor soluendo non sint, vt bonis eorũ excussis, pupillo satisfieri idoneè non possit.

z *Collegarum.* id est contutorum, qui cum eo administrauerunt insimul, vel vnus quædam, alius quædam alia: vt. ff. eo. l. duo. nam si nõ administrant, tertio loco essent cõueniendi, nisi in suspecto faciẽdo cessassent, vel tarde fecisset, vel prodidissent: vt. ff. e. l. proponebat. & dixi. ſ. e. l. j. & facit. ſ. si tu. nõ gess. l. j. & de diui. tu. l. j.

a *Satisfactum.* & si nunc inueniuntur nõ soluẽdo, præsumuntur tẽpore donationis fuisse nõ soluendo: & sic onus probandi pupillo non

BIU Cujas

pillo nó íminet: vt. ff. eo. l. j. §. si magistrat⁹. & dixi. ẽ. de pbat. l. ex persona. Ité contra. ff. ad municip. l. íperator. sed ibi patet solutio.

*IN magistratus.* ]C. *ASVS.* Aduersus magistratum vtilis in subsidium pupilli competit actio, si nec tutor nec fideiussor qui fideiusit rem pupil. saluam fore, fuerit soluendo.

a *Municipales.* nó autem in eorum fideiussores, qui rem pupilli saluá fore promiserát: vt. ff. ad muni. l. ij. §. pe. & ff. eo. l. j. ij. respon.

b *Administrationis.* scilicet tutelæ.

c *Soluendo.* ſ. tutores.

d *Fideiussionis.* datæ ob rem pupilli saluam fore: vt & ẽ. e. l. proxi.

e *Vtilem.* tutelæ, secúdum Azo. vel in factũ secundum H. quæ dicitur eadé, cum sit omnino similis: vt. ff. e. l. fi. & facit. ff. de confir. tu. l. iiij. & in auth. de iudi. §. nullo. col. vj. Sed contra insti. de satisf. tuto. §. neque autem. vbi dicit magistratum vel prætorem vel præsidé nó teneri. Ad quod dic q᷑ quidá sunt ad quos pertinet tantum dare tutorem vel curatoré: non autem exigere satisdationé: vt sunt præsides, & hi nó tenétur, vt ibi. Alij qui vtrunque, & alij qui tantum exigere satisdationem possunt: & hi tenentur, vt hic. & ff. de admini. tut. l. Aemilius Dexter.

f *Cvm sit.* ]C. *ASVS.* Prætor dedit curatorem, & generalem administrationé ei mãdauit: deinde decretum interposuit vt faceret inuentarium, & secundum eius quantitatem fideiussores daret. scriba inuentarij scripsit minus valere patrimonium, & æstimationem rerum ibi compertarum: vt sic minus locupletes fideiussores possent accipi. tenetur, vt hic, & ff. eo. l. j. §. diuus.

g *Adiecta.* i. lata. vel. i. post dationem curatoris est adiectum de commissione administrationis.

h *Et quod eam.* ſ. sentétiam, quæ interlocutoria dici pót, vel magis decretum: vt in auth. vt hi qui ob. §. fina. col. vj.

i *Decretum.* de faciendo inuentarium, & fideiussoribus dandis. Alij dicunt de traditione rerum: vt. ẽ. de epis. audi. l. de creationibus. Alij de alimentis pupillo præstandis, vel decernendis. Alij dicunt de quadam solennitate quæ obseruabatur quandoque in datione tutorum: vt ẽ. de tu. & cura. illustri. per. l. j.

k *Non curatoris.* ſ. tantum, & hoc quando ipse fecit sic scribi. vel si non fuit in fraude, plane leges.

l *Siqua læsio.* quia male administrauit: & nunc est non soluẽdo ipse vel fideiussores: & hoc siue fuit in fraude, siue non ipse curator: vel si tutor damno dato ab aliquo in rebus æstimauit damnum rerum prout erant æstimatæ à scriba. vel vendidit ideo minori precio credens iustam fuisse æstimationé scribæ. *ADDITIO.* Not. quòd tutor vel curator vendens rem sicuti æstimata est auctoritate publica, excusatur, licet plus valeat. quod tamen intelligas secundum Bar. hic, nisi manifestum esset illam æstimationem esse iniustam, vel si de hoc est publica fama in vicinia & locis circunstantibus. tunc enim tutor non posset dicere se credere illã æstimationé esse iustã. ar. ẽ. de peri. tut. l. si tutor petitus.

m *Legibus.* conductione ex. l. ista secundum quosdam. Vel dic actione in factum qua tenetur etiam magistratus: vt. ff. e. l. fi. & dicam in electione esse minoris an magistratum prius vel scribam & æstimatorem velit conuenire, licet dicant quidam primo tutorem gerentem, secundo magistratum, tertio non gerentem conueniri: & hoc bene: quarto scribas: quinto æstimatores. quæ vltima nulla lege probántur. Acc.

*Ista lex idem dicit quod præcedens, sed addit de tempore finiti officii. & hoc intẽdit: Sufficit tutores fuisse soluendo tempore depositi officii, vt ad magistratum non possit peruenire. Salycetus.*

v. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. Eugeniæ.

IN magistratus municipales [a] tutorum nominatores, si administrationis [b] finito tempore non fuerint soluendo, [c] nec ex cautione fideiussionis [d] solidũ exigi posit: pupillis quondam in subsidium indemnitatis nomine actionem vtilem [e] cõpetere ex senatusconsulto quod auctore diuo Traiano parente nostro factum est, cõstitit. Dat. VII. Id Decẽb. ipsis & Conss.

*Si notarius qui inuentarium scripsit, minorem æstimationem rerum fecerit, & secundum illam fideiussorem recepit: tenetur minori actione in factum: nec ex hoc vitiatur datio curatoris. Salycetus.*

VI. Imp. ZENO. A. Aeliano præfecto prætorio.

CVm [f] sit adiecta [g] prætoris sententia generalem curatori administrationem mandantis, & quod eam [h] pro more sequitur decretum [i] pariter sit compositum: manifestum est non curatoris [k] dationem fuisse inualidam, sed in æstimanda adultæ substãtia, scribæ vitium, qui tanquã nõ amplius ducẽtis libris auri patrimoniũ valeret, fideiussorẽ † acceperat, interceſſisse. in quo casu non curatoris erit ratio reprehẽdenda, siqua lesio [l] rebus minoris illata fuisse aduersus legũ ordinẽ cõprobẽt: sed super negligẽtia vel dolo scribæ, qui verã substãtiæ taxationẽ passus est occultari, legibus [m] erit agẽdũ. Dat. V. Kalend. Ianuar. Basilio. V. C. Cõs.

# Codicis do MINI IVSTINIANI sacratissimi principis ex repetita prælectione Liber sextus.

## *TITVLVS I.*

## DE SERVIS FVGITIuis, [n] & libertis [o] mãcipiisque ciuitatem [p] artificibus, [q] & ad diuersa opera deputatis, & ad rem priuatã [r] vel dominicam [s] pertinentibus.

*Fuga seruũ afficit vt vsucapi vel præscribi nõ possit. Baldꝰ.*

SI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Aemiliæ. Eruum fugitiuũ [t] sui furtũ facere, † [u] & ideo [x] non habere

n *DE SERVIS FVGITIVIS &c.* *Remota omni alia continuatione, dic[a] quia. ẽ. dixit de actionibus, quæ sunt ex contractu: vt in. iiii. lib. vel ex quasi: vt in. v. ideo subiicit de his quæ fiunt ex maleficio: & sic de furtis. Sed quia seruus facit furtum sui: ideo de eo præmittit, & de similibus.*

o Libertis. *scilicet ciuitatum.*

p Ciuitatum. *Romanæ vel alteri⁹ b: argumẽ. vt. j. eodem. l. mancipia. & l. penultima.*

q Artificibus. *scilicet ciuitatũ: licet nõ sint serui: [c] vt infra eo. l. fin.*

r Priuatã. *scilicet singulorum de populo. Azo.*

ſ Dominicam. *id est imperatoris.* d

*Eruum.* Tria facit. Primo ponit dictũ, Secundo consequentiam, Tertio rationem cõsequentię. partes patent. h. d. Bal. vel sic, Hæc lex tria continet dicta. Primo ponitur primum dictum. Secundo consecutiuũ illius. Tertio ratio illius consecutiui. Et secundum hoc potest poni casus, vt litera iacet hoc modo, vt ponatur pro quæstione: An seruus qui fugit à domino, furtum faciat sui? Vel aliter potest poni casus, vt dicamus sic: Seruus aliquis fugit à domino: aliquis eũ recipit, qui eum vendit bona fide alij ementi. quæritur, vtrũ iste emptor possit seruum vsucapere vel præscribere? Et dicitur quòd non, propter rationem quæ in fine ponitur, & in principio: quia furtum sui fecit.

a *Istam cõtinuationẽ sequuntur Cyn. Barto. Bald. Salyce. quanuis Fulg. Ange. & Pau. reprehẽdãt: sed Ia. dicit hic quòd pa rũ circa hoc est curãdũ. quod nota.*

† *aliàs, fideiussionem.*

b *Dic vt p Salyce. in l. penul. ẽ. eo.*

c *Idẽ Pau.*

d *Idẽ Saly. Diuisio.*

† *Etiam si per aliũ nõ fuit apprehensus. Pau.*

t *Seruum fugitiuum.* duobus modis potest poni casus. Primo sic: In hac lege quæritur, an seruus alicuius si fugit à domino, dicatur facere furtum sui? Et respondetur quòd sic: ex quo sequitur quòd non potest præscribi: cuius responsionis ratio est, ne &c. Vel potest poni sic: Seruus meus fugit à me: & iuit ad quendam. ille possidens eum vendidit bona fide ementi: quæritur, an emptor possit vsucapere? Et respondeo certe quòd non, duabus rationibus. Prima, quia fecit furtum sui. Secunda, ne fuga seruorum sit dominis damnosa. Vel pone vt in glo. quæ incipit, Sed quæ dubitatio.

*Casum dupliciter ponit.*

u *Facere.* vt & ff. de fur. l. ancilla. Sed contra infra eo. ti. l. qui seruo. in princip. vbi dicit quòd non facit furtum, qui fugã seruo persuadet. Solu. illud ideo, quia nemo ex consilio tenetur. Nó autẽ dicit fugienté nó facere furtum sui. & dic quis sit fugitiuus & erro, vt. ff. de ædil. edict. l. quis sit fugitiuus. in princip. &. §. eronem. quod tamen in vno dicitur, & in alio exauditur: vt. ff. e. l. j. §. pe. licet quidam contra. *ADDITIO.* Aduertas quòd solutionem istius glo ad. l. qui seruo. in ea alleg. reprehendunt communiter doct. nam ex consilio fraudulento obligatur quis: vt. ff. de regu. iur. l. consilij. Vnde dicas secundum doc. quòd seruus fugitiuus facit furtum sui: vt hic. tamen istud non est propriũ & regulare furtum: quia in furto requiritur q᷑ sit differentia inter contrectantem & rem contrectatam: vt. l. j. ff. de furtis. sed hic est idem. ergo non est regulare furtum: & ideo præstans opem huic irregulari furto, nó tenetur furti: nisi furtum regulare sequatur: vt in. l. contraria.

x *Et ideo.* Non valet hæc argumentatio: nam fallit in debitore furripiente pignus creditori, qui facit furtũ ratione possessionis: & tamen est res vsucapibilis: vt. ff. de vsucap. l. sequitur. §. si rem. addo ergo hic quoddã medium, & est res furtiua: & sic valet: vt insti. de vsucap. §. furtiuæ. nisi purgetur vitium: vt in eo. titu. §. aliquando.

BIU Cujas

aliquando. Vel potest aliter solui, scilicet q̃ ibi sit speciale in eo fure. & dic q̃ vna negatiua abũdat. sic in authẽ. de hẽre. & Fal. §. inordinatũ. col. j. & ff. de dã. ifec. l. fluminũ. §. j. aliàs enim duę negationes faciũt vnã affirmationem: vt. ff. de verb. sign. l. duobus.

a *Nec vsucapionem.* triennij.

b *Præscriptionem.* Sed quę dubitatio est de lõgi tẽporis præscriptione, quæ in rebus tantum immobilibus locum habet: vt infra in qui. cau. ceslon. temp. præscript. l. in seruorum? Respon. secundũ quosdam hic loquitur de mãcipiis adscriptitiis, qui sunt pars soli: vt. ff. de diuers. & tẽp. præscript. l. iij. in quibus licet aliàs locũ habeat lõgi tẽporis præscriptio: hic tamẽ cessat, quia fugitiuus est. Et si quęratur quomodo fit furtum, cum iudicetur immobilis: & rerum immobiliũ non fit furtum: vt institu. de vsucap. §. quod autem ad eas? Respon. ad similitudinem cretæ, quæ est naturaliter immobilis, licet separata efficiatur mobilis: vt. ff. de fur. l. si cretæ. Item si quæratur, si emi adscriptitium tuum bona fide à non domino: quomodo præscribam, cum non possit alienari sine solo: vt infra de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. ergo nec vsucapi: vt. ff. de verb. sig. l. alienationis? Respon. illa. l. quemadmodum. loquitur quando dominus vendidit, & quasi manifesta erat ibi fraus domini: quia parum terræ dabatur, & omnes adscriptitij vendebantur. sed in nostro casu non sic: quia præscribetur habito titulo & bona fide ementis & vendentis. sed prædicta positio nõ placet: quia eadem remanet quæstio de vsucapionibus, cum facias loqui de immobili: scilicet adscriptitio. Dic ergo casum, c quòd loquitur de præscriptione. xx. annorum, quæ aliàs datur bona fide moranti in libertate, quam hic non habuit: & ideo nõ præscribit libertatem: vt infra de præscrip. long. temp. quæ pro liberta. l. j. & ij. & quod de vsucapione dicit, dic si ab alio possideatur titulo & bona fide. & sic sunt duo casus. Vel dic d quòd nec tempore quo mobilia, nec quo immobilia præscribuntur. sic infra si aduersus credi. l. j. vel e potest dici quòd imperator non habuit respectum ad tantam subtilitatem: sed cum responderet de vno, scilicet vsucapione, incidit in aliud, scilicet in præscriptionem: vt & aliàs. ff. ad legem Falc. l. j. §. sed operis. f & familiæ erciscundæ. l. ij. §. si quarta. sicuti sæpe contingit cum aliquis petit à me decem, & respondeo nec decem, nec quinque dabo tibi: vel nec decem nec aliud. & ponitur in seruo vt in re mobili. Item quæro, cum seruus fugitiuus à domino possideatur, nisi diu moretur in libertate, vel ab alio possideatur: vt. ff. de acquir. poss. l. j. §. per seruum. & l. iij. §. si seruus. & l. rem quæ nobis. & l. per eum. §. fi. qualiter domino eius potest fieri furtum? Respõdetur, g hic possidetur à domino animo, non corpore: vt. ff. de acquiren. poss. l. iij. §. si seruus. & sic detentionem non habet. Vel hic possidebat, sed non detinebat: quia fugitiuus possidetur animo solo. si enim possideretur animo & corpore, non fieret furtum: vt. ff. de acquir. poss. l. rem quę nobis. & ad hoc institu. de ob. quæ ex delicto. §. placuit. h Item quomodo fit dominus furtum: vt. ff. de fur. l. interdum. ij. §. cum autẽ. quæ est contra. vbi dicit quòd quamdiu res surrepta domino per seruum est penes seruum, non mutatur eius conditio? Respondetur, i illa loquitur in peculiaribus, aliud autem in dominicis, vt hic: in quibus fit furtum etiam si penes seruum consistant. ipse enim nõ dicitur esse in sui peculio: sed dicitur res dominica ipsemet: vt. ff. de pecu. l. depositi. §. Stichus. & de pecu. lega. l. Stichus habet. in fi. Sed quare secus in dominicis? Respondetur, k quia in peculiaribus videtur habere quandam licentiam contrectandi & damnificandi dominum: vt. ff. de pecu. l. si seruus. §. etiam. sed in dominicis non: vt in fine huius. l. Inde est quòd res peculiaris ab alio surrepta, si redeat in potestatem serui, purgatur vitium: sed non sic de dominica: vt. ff. de vsucap. l. sequitur. §. Labeo. & prędi. l. interdum. §. si res. Item quid valet fieri furtum in dominicis per seruum, cum non potest agi furti: vt instit. de obli. quæ ex delic. §. hi? Respon. propter vsucapionem, vt hic & ibi dicit. Item nunquid. xxx. annis præscribetur seruus fugitiuus? Videtur quòd sic: l vt infra de præscript. xxx. annorũ. l. sicut. & l. omnes. e contra quòd nõ, cum retineatur possessio, in eo. titu. l. male. extunc ergo ex quo desinam possidere, præscribetur. xxx. annis. Accursius. *ADDITIO.* Tu dic q̃ glos. inepte loquitur secundum Pau. & Ia. quo ad materiam. l. nostrę. notanda tamẽ est ad hoc quòd præscriptio sine possessione ciuili non currit. Iason.

†*De isto seruo cõtra dominũ à quo aufugit. Pau.*

a *Hucusq; gl. sequitur Bart. Bal. & Salycet.*

b *Et bene. Bart. Saly. & Ia.*

c *Placet Barto. & Pau. licet Bal. Ful. et Saly. teneãt contra.*

d *Ista est bona. Bar. & Salycet.*

e *Omnes sũt bonæ, dẽpta prima, quæ est falsa secũdũ Bar. Bal. & Ia.*

f *Versicul⁹ est sub. §. si vsusfructꝰ.*

g *Idẽ Bart. Bal. et Sal. & Ia. quãuis displiceat Pau.*

h *Versicul⁹ est sub. §. furtum.*

i *Ista placet Bart. Bal. Pau. et Sa.*

k *Idẽ Saly. & est dicẽte Bar. Bal. & Pau.*

III. Imp. CONSTANTIN. A. ad Probum.

SI fugitiui serui deprehendãtur g ad Barbaros h trãseuntes: aut pede amputato i debilitentur, aut metallo k dẽtur, aut qualibet alia pœna l afficiãtur. Sine die & Cons.

IN AVTHEN. VT nulli iudicum. §. quia vero nos oportet. coll. ix. const. ix.

*Hodie loco pedis succedit manus abscisio: pro furto vero, sola fustium castigatio: sed pro latrocinio, furca. Salycetus.*

SEd nouo iure si criminis qualitas membri abscisionẽ exigat, m vna sola manus n abscindetur: sed pro furto nec morietur, nec aliquod mẽbrũ abscindetur. Accursius. *ADDITIO.* Tu dic q̃ glos. inepte loquitur secundum Pau. & Ia. quo ad materiam. l. nostrę. notanda tamẽ est ad hoc quòd præscriptio sine possessione ciuili non currit. Iason.

c *Ne seruorum fuga.* id est effectus fugæ, quæ est vsucapio vel præscriptio.

d *Ex quacunque causa.* hoc quod dicit, ex quacunque causa, potest se referre ex parte subiecti & ex parte prędicati. ex parte prædicati, scilicet ne fugæ seruorum sit damnosa dominio. ex quacũq; causa, expone, scilicet vsucapionis aut præscriptionis. Sed ex parte subiecti, scilicet ita ne fuga seruorum ex quacunque causa, expone, scilicet leui aut iniusta. secus si magna vel iusta: m vt. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. ij. & institu. de his qui sunt sui vel alieni iur. §. vlti. tũc enim bene prędiudicaret domino: vt ibi dicit.

e *Fiat damnosa.* quo ad vsucapionem.

*Equirendi.* ]CASVS. Si seruus meus in domum alicuius potentis se receperit, in quam ad requirendum eum intrare non audeo: præses faciet eum requiri.

f *Officii est.* vt &. ff. e. l. diuus. alioquin & magistratus n in. c. solidis: & qui non patitur apud se inquiri, in totidem punitur: vt ff. e. l. j. §. hoc autem. & eadem pœna imponitur suscipienti alienum seruum, & non reddenti intra. xx. dies: vt. e. l. j. §. j. & omnes istas pœnas dicas applicari fisco, cũ mulctæ appellẽtur: vt. de modo mulcta. l. mulctarũ. est & alia, quę datur actori: vt infra eo. l. quicunque. Et dic, officij est, id est ad eius officiũ pertinet.

*SI fugitiui.* ]CASVS. Si seruus meus fugit ad hostes, & in itinere deprehensus est: quam pœnam subire debeat, quæritur? Dicitur quòd amputandus est pes: aut detur metallo: aut alia pœna affici debet.

g *Deprehendãtur.* in itinere. secus si ad hostes o iam peruenerint, & sic fuerit delictum consummatum: quia tunc vltimo supplicio puniuntur: vt. ff. de pœ. l. si quis aliquid. §. j. quæ est contra. si tamen non petatur puniri, domino iure postliminij redditur: vt. ff. de captiuis & postlimi. reuer. l. postliminium. §. transfugæ.

h *Ad Barbaros.* id est hostes populi Romani: vt supra de commer. & mer. l. ij.

i *Amputato.* & sic punitur in eo in quo deliquit.

k *Metallo.* quæ sit hęc pœna, & operis metalli, & ministerij metallorũ, habes. ff. de pœ. l. aut dãnũ. §. inter eos. & §. quisquis. & §. in ministerium. & institu. qui. mod. ius pat. potest. §. pœnæ.

l *Alia pœna.* scilicet simili, p vel extraordinaria: vt. ff. de pœ. l. hodie. sed in hoc quod dicit, pedem amputari: corrigitur per authen. sed nouo iure. quæ hic ponitur.

m *Sed nouo iure. Exigat.* quod euenit in quatuor casib⁹. q Vn⁹ est hic in. l. si fugitiui. Secundus in exactoribus tributorũ si non faciunt apocham de susceptis, id est scripturã in qua scribuntur ea quæ suscipiunt exactores debitorũ: vt in authẽ. de mãda. prin. §. coges. col. iij. Tertius est in nouellis de quibusdã hæreticis r &c. Et est quartus in Lombarda quę dicit manum prędendam tabellioni si fecerit falsum instrumentum: vt in Lombarda de eoqui fecit falsum tit. l. j. in casu etiã ex lege Corne. sup. plicium patitur fugitiuus non solũ ratione fugæ, sed cũ adiuncto vt. ff. ad Syll. l. iij. §. de his. s & l. lege Cornelia. in fin. j. respõsi.

n *Vna sola manus.* Sed quæ? Respon. t illa in qua minus potest. vt. ff. de pœ. l. interpretatione. licet alij cõtra. *ADDITIO.* Opinionem huius gl. tenet Bar. hic, & etiam Pau. de cast. subdens q̃ si quis habet manum aridam, quòd illa sit amputãda: & quòd deformitas etiam in hoc facit pœnã. & ita determinauit Ioã. And. in. c. in pœnis. de reg. iur. lib. vj. in mercurialibus. & Ang. hic qui pro hoc allegat bonum tex. in. l. iij. §. ij. ff. ar bo. fur. cæsa.

*Castigabitur.*

BIU Cujas

a *Castigabitur.* scilicet fustibus, nisi sit publicus latro, a qui scilicet consueuit furari, b qui debet furcis suspendi: vt. ff. de pœ. l. capitalium. §. famosos. & hic subiicit statim.

b *Fures.* quidã nõ habent hic plus: sic tamẽ est in cor. vnde hęc sumitur: vt in auth. vt nulli iudi. §. quia vero nos oportet. col. ix.

*Quicunque.* ]CASVS. Si scio meseruum meum in agro tuo vel in domo tua recepisti: quaeritur? Respõ. quòd eũdem reddes cum æque bono, vel. xx. sol. Si autem secundo vel tertio eum receperis, cũ ipso duos vel tres, aut dictam summã pro vnoquoque dabis. & istud locum habet si in domo pupilli recept9 fuerit, scilicet quòd tutor eadẽ pœna feriatur. si soluẽdo nõ fueris, supplebis in pœna quod nõ est in pecunia. si autem seruus constitutus penes te propter mercedem se dixerit ingenuũ: missus forte à me vt prædictam pecuniã extorqueret: cum nihil dolo fecisti, excusaberis. Torquebitur autẽ seruus, vt appareat an ipsum miserim. quod si appareat, perdam non solum petitionem pœnæ, sed etiam seruum.

c *Suscepit.* scilicet dolo malo, volens dominum fraudare seruo: vt patet. ff. de ser. cor. l. j. §. quod autem. & l. doli. Speciale est tamẽ in colonis Illyricanis, vt si quis eos recepit ignorans, nihilo minus teneatur in quadruplum præter operas & damnum quod locis quæ deseruerant, factum est: vt infra de colo. Illyri. l. j. li. xj. & hoc forte habet locum quando putabat colonum alienum: sed nesciebat cuius esset. si autem credidit ingenuum, nullam patietur pœnam: vt infra ea. l. §. quòd si seruus.

d *Vel viginti solidis.* talem solidum c accipe, qui valeat vnum aureum: vt. ff. de in ius voc. l. fi. & institu. de pœ. te. li. §. fi. & l. xxij. tales aurei faciunt vnam libram auri: vt infra de suscep. & arc. l. quotiens. li. x. Sed cuius est electio, si detur alius par, vel solidi. xx? Respon. debentis: d vt. ff. de iur. do. l. plerumque. in fi. Item qua actione hoc petitur? Respon. vel condictione ex hac. l. e vt ff. de condic. ex leg. l. j. vel actione serui corrupti: f vt. ff. de seruo corru. l. j. in princ. Item not. quòd non habetur ratio quantũ valuerit seruus. nã semper vel viginti solidos cum eo, licet multo plus valuerit, reddet: vel alium paré: sic & infra de condit. inser. l. fi. sed aliàs contra infra de communi ser. ma. l. j. in fi. g Item no. quòd hæc pœna danda actori, non remittitur etiã si eũ pœniteat, & velit restituere intra. xx. dies. Sed illa quæ datur fisco in suscipientẽ, remittitur si intra. xx. dies pœniteat: vt. ff. e. l. j. §. j. & est ratio: quia mitius cũ lege, h quàm cũ ei9 ministro agitur: vt. ff. de arbit. l. Celsus. & in auth. de iudi. §. oportet. colla. vj. Itẽ no. qp etiã le. Fa. de pla. potest accusari iste: vt. j. ad leg. Fa. de pla. l. fi. q. s.

e *Vel tertio.* non ita si quarto secundum M. vt supra de modo mul. l. fi. Vel dicas aliud i multa, i de qua ibi dicitur. aliud in pœna, quæ certa imponitur à lege: vt hic: argu. ad hanc sol. vt. ff. de pri. deli. l. nunquam. Item no. hic ex iteratione delicti augerik pœnam: vt supra de epi. au. l. iij. in fi.

f *Minorum.* id est cum tutores vel curatores in domibus vel agris minorum fugitiuum susceperint. sic si patiantur fabricari falsam monetam in prædio pupilli: vt infra de falsa mone. l. j.

*Qui scit furtum esse, & non prodit, furti tenetur.*

*Qui scit furtum esse, & non prodit, furti tenetur.*

*Qui scit furtum esse, & non prodit, furti tenetur.*

cum effectu.i.cum iuit.aliàs frustra diceret,restituat: sed & si nõ iret, teneretur tantum serui corrupti:vt.ff.de ser. cor.l. j.§. persuadere.

a *Restituat.*forte & si erat furtum manifestum, vt hic, sit speciale:vt & aliàs.ff.de Paganis.l.Christianis.

b *Cum eadem forma.* i. cum pœna. xij.solidorũ. libertus enim alius cum sit liber, præstari non potest secundum Azo.Vel dic causa necessitatis:vt est hic, & alium præstari, sicut & aliàs:vt.ff.de fun. do.l. j.aliter autem in liberto solicitato priuati: quia in sola redditione operarum tenetur cũ eo:vt.j.de ope.lib.l. fi.

c *Exigatur.*sed nonne punitur pœna centum solidorũ:vt.ff. eo. l.j.§.hoc autẽ?Rñ. nõ, quia loquitur ibi de priuati seruo: hic ciuitatis.Vel melius hic loquitur de defensore illius ciuitatis cuius mãcipia sunt abducta: ibi de eo in cuius ciuitaté sunt abducta.Item no. hic negligẽtem administratorem puniri: vt ff. de offi. præfe. præt. Oriẽtis.l.si quos. & de admi.tut. l. pupillorũ. repelli etiam potest ab administratione: vt. ff. de procu.l.eum qui. & prædic.l.si quos.

*Administrator negligens punitur.*

d *Principali.* id est principis, quò pœna sibi remittatur.

e *Nec venditione.*quasi litis æstimationé prestiterit,pœnam soluẽdo:& ideo iure venditionis sibi competere retẽtionem adserebat: vt arg.ff.pro emptore. l.iij.in fi.&. l. iij. quod remouet:licet olim obtinuerat.Vel dic quòd solicitata ei de cætero vendi non possunt. & hæc locum habent, si exponas eius, scilicet defensoris. si vero dicas eius,id est serui,est sensus vt ipse seruus in sui pœnam amodo vendi non possit.

*detinere.*

diderit: cum seruo altero solicitatum restituat [a], duodecim solidorum summa inferẽda reipublicæ illius ciuitatis cuius mãcipium abduxerit. ¶ Libertis quoque artificibus, si solicitati fuerint, cum eadẽ forma [b] ciuitati reddendis:ita vt pro fugitiuo seruo, si solicitudine defensoris non fuerit requisitus & reuocatus, idem defensor duo vicaria mãcipia exigatur: [c] nec beneficio principali [d],nec vẽditione [e] in eius persona iam decætero valituris. D.XVI. Kal.Mart.Cõstantino.A.V. & Licinio.Cæs. Coss.

*Si repetẽti seruum fugitiuum cum pœna, quæstio dominii refertur:per torturam serui ilico aperta veritate lis dirimitur. Bal. concor.Saly.*

VI. Idem. A. ad Tiberianum comitem Hispaniarum.

CVm seruum quispiam repetit [f] fugitiuum, & alius euitãdæ legis gratia, quæ in occultantes mãcipia certam pœnam statuit, [g] proprietatẽ opponit, [h] vel in vocem libertatis eum animauerit: [i] ilico nequissimus [k] verbero, [l] super quo ambigitur, tormentis subiiciatur, vt aperta veritate, disceptationis terminus fiat. [m] quod non solum vtrisque iurgantibus proderit, [n] sed etiam seruorum animos à fuga poterit deterrere.* Dat.XV.Kalẽd. Septem. Pacatiano & Hilariano Coss.

*Qui occultat seruum fisci, pœna huius legis tenetur. Bal.Vel sic:Occultans seruum fisci,tenetur ad illum,& ad.xii. libras argenti.Saly.*

CVm seruum.]CASVS.Si seruum meum fugitiuum requirã, & vindicanti,id est,pœnam mihi repetenti,te quasi dominum obiecisti:vel eum vt prouocaret in libertatem induxisti: torqueatur seruus,vt sic veritas appareat:nec solum mihi & tibi proderit.& sic intellige diuisiue quòd non solum : quia similiter vtrique proderit: verùm etiam coërcebuntur à fuga alij serui, cum sciant se esse torquendos.

f *Repetit.* rei vindicatione.

g *Statuit.*vt.ff.eo.l.quicumque.

h *Opponit.*dicens quòd sit suus,vel non sit petentis.

i *Animauerit.*i.induxerit eum vt diceret se liberum.

k *Nequissimus.*scilicet seruus.

l *Verbero.*i.verberibus dignus.Vel dic q̃ verbero sit propriũ nomen.

m *Terminus fiat.*vt.ff.de rei vin.l.cum super.&.j.de libe. cau.l. ea quæ.&.ff.eo.l.quicumque.

n *Proderit.*ad præsumptionem.Azo.vel ad probationem:vt hic dicitur,terminus &c.

SI quis.]CASVS.Si seruum fisci quis occultauerit,qua pœna debeat puniri,quæritur? Et dicitur quòd dictum seruũ cum.xij. lib.argenti restituet.

o *Seruum fiscalem.* s.Romanæ ciuitatis,vel ipsius imperij.aliter in patrimoniali seruo imperatoris statuendum est,& in seruo priuati alicuius,& in aliis multis seruis:vt plene dixi. ff. l. quicumque.in fi.

VII.Impp.VALENS,VALENTINIA.& GRATIA.AAA. ad Felicem consularem.

SI quis seruũ fiscalem [o] putauerit occultandum:nõ solum eũ restituere, sed etiã duodecim libras argẽti [p] pœnæ nomine fisci iuribus depẽdere cõpellat.Dat. III. Id. April. Gratiano.III.& Probo Coss.

*Si seruus publicus operibus deputatus cõnubium contrahit cum ancilla: ipse,vxor, & liberi in publicum retrahuntur.Baldus.*

VIII. Impp. VALENTINIANVS,THEODOSIVS & ARCADIVS.AAA.Albino præfecto vrbi Romæ.

SI qui publicorum seruorũ [q] fabricis, seu aliis operibus publicis deputati, tãquam propriæ conditionis immemores, domibus se alienis, & priuatarum ancillarum [r] consortiis [s] adiunxerint:tam ipsi, quàm vxores [t] eorũ,& liberi, cõfestim cõditioni pristinæ [u] laboríque restituantur. [x] Da. VIII. Kal. Aug. Timasio & ꝓmoto Coss.

*TITVLVS II.*

DE FVRTIS, ET seruo corrupto.

*Allegans contraria agendo, non auditur.hoc dicit,& ista lex semper ad hoc allegatur.Bald.Vel sic:Actor vnam ex pluribus actionibus sibi cõtrariis necessario eligit, nec postea variat, sed electione sibi præiudicat.Saly.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONIN.AA.Theogeni.

SI pecunia tua mandantibus seruis [y] tuis † quidã prædia cõparauerũt: [z] eligere debes, vtrũ furti actionẽ & cõdictionẽ, [a] an mãdati potius inferre debeas.neque enim tũ ponit proprie & improprie: vt.ff.si cer.pe.l. certi cõdictio. in p prin. Et not.hic quòd filius,patris sequit cõditionẽ.& sic est cõtra. ff.de rei vin.l.partũ.Sol.hic speciale in odiũ domini ancillæ. Vel dic q̃ in hoc sequetur matrem: nam & mater sequitur virũ.

*DE FVRTIS, ET SERVO CORRVPTO.*

*Specialiter de furtis hominum dixit:nunc generaliter de furtis cuiuslibet rei.vel sic : [a] Quia corrumpuntur serui vt fugiant, & occasione fugæ committitur furtum:ideo de hoc ponitur rubrica.*

SI pecunia.]CASVS.Si mandato seruorum tuorum ex pecunia tua quis prædium vel rem aliquam sciens nolente te cõparauit:an cum eo furti & condic.furti,& mandati, quasi ex cõtractu serui tui tibi acquisita sit actio, agere possis, quæritur. Rñ. q̃ electionem habes vel mãdati,vel furti,sed simul nõ: quia agẽdo mandati comprobas factum serui tui:agendo furti,nõ approbas,& ita esses tibi contrarius,quod esse non debet.

p *Duodecim libras argenti.* sic ergo potest excedere quadruplum, si seruus vilis erat.& sic est cõtra instit.de act. §. omnes. Solu. pœna nõ excedit quadruplũ, quando inuenitur imposita per nomina respectiua:vt duplũ, triplũ &c.vt ibi.sed quãdo certa imponitur,potest excedere quadruplum:vt hic.

q *Seruorum.*impropriè dicit seruorum:nam liberi erant, sed seruire tenebantur. de seruis autem talibus publicis dixit.ff.eo.l. manẽpia. Accursius.

r *Ancillarum.*scientibus dominis ancillarũ non aliter secundum Ioan.vt argu.j. de bonis liber.l.ij.&.j.de insan.expos.l.j.

s *Consortiis.* nec enim cum ancillis est matrimonium, sed contuberniũ:vt.ff. de incest. nup.l.cum ancillis.

t *Vxores.* impropriè dicit vxores. Vel dic quòd illæ fuerant liberæ factæ.Accur.

u *Pristinæ.*id est primæ.

x *Restituantur.* proprie ponitur prout refertur ad mares : sed prout ad fœminas & filios,improprie. sic & vi aliàs verbũ semel posi- tũ ponit proprie & improprie: vt.ff.si cer.pe.l. certi cõdictio. in p prin. Et not.hic quòd filius,patris sequit cõditionẽ.& sic est cõtra. ff.de rei vin.l.partũ.Sol.hic speciale in odiũ domini ancillæ. Vel dic q̃ in hoc sequetur matrem: nam & mater sequitur virũ.

y *Seruis.*s.tuis.*ADDITIO.*Intellige de seruis non habentibus alienandi potestatem:secundum Ange.

z *Comparauerunt.*scientes te nolle:vt.ff.quod cum eo.l.si liberam.&.ff.commo.l.si seruus.

a *Condictionem.*furtiuam.

BIU Cujas

æquitas patitur, † vt & criminis [a] causam persequaris, [b] & bonæ fidei contractum [c] impleri postules. D.XI. Kalend. Maij, Seuero & Albino Coss.

*Qui emit rem furtiuam, tenetur eam restituere: nec potest eam pro precio retinere: & solitus à furibus emere, suspectus habetur. Bal. & contractus super rebus furtiuis pluries frequentatus, habetur suspectus. Salycetus.*

II. Iidem. A A. negotiatoribus.

INciuilẽ [d] rem desideratis, [e] vt agnitas [f] res furtiuas [g] nõ prius reddatis, quàm precium fuerit solutũ à dominis. [h] ℣ Curate igitur cautius [i] negotiari, ne non tantum in damna huiusmodi, sed etiam in criminis suspicionem incidatis. [k] P P. Kalen. Decemb. Chilone & Libone Coss.

*Per destinationẽ dedicationis non transit res in templũ, nec templo quæritur actio. hoc dicit Iaco. But. secundum Bal.*

III. Imp. ANTONINVS. A. Secundo.

SI nondũ rem tẽplo diuino dedicatã [l] vitricus tuus furto abstulit: habes [m] aduersus eum furti actionẽ. PP. VI. Id. Septẽ. Læto II. & Cereale Coss.

*Pro seruo solicitato agitur serui corrupti: pro subtracto, furti. & vtraque ciuilis potest per procuratorẽ exerceri. hoc dicit Iac. But. secundũ Bal. Vel sic: Solicitas tantum seruũ, actione serui corrupti: solicitatũ verò occultans, etiam furti potest conueniri. Salycetus.*

IIII. Imp. ALEXANDER A. Aurelio Herodi.

ADuersus eum dumtaxat, [n] aquem seruum tuum solicitasse dicis, si eum deterioris animi fecit, [o] serui corrupti [p] agere potes. [q] ℣ Quòd si solicitatũ occultauerit: etiam furti cũ eodem agere potes. quas actiones etiam per procuratorem [r] exercere minimè prohiberis. PP. Idib. Septẽb. Alexan. A. Cos.

*Possessor rei furtiuæ auctorem suum ex vrbanitate tenetur in iudicio nominare, si vult euitare suspicionem, quæ à bono viro debet esse remota. Bald. & Salycetus.*

V. Idem Cornelio.

CIuile [s] est quod à te aduersarius tuus exigit, vt rei

---

a *Criminis.* s. furti.

b *Persequaris &c.* sic fit & aliàs: vt. ff. ad leg. Aquil. l. sed & si is.

c *Bonæ fidei contractum.* s. mandati, qui est bonæ fidei: vt insti. de act. §. actionum. Sed certe immo videtur cõcurrere causa criminis cum causa bonę fidei: vt. ff. pro soc. l. rei cõis. &. l. seq. &. ff. de posi. l. iij. &. ff. commo.

d *Inciuilem.* & contra ius: vt hic, & infra de euic. l. super empti. &. de rei vindi. l. si mancipium. & ideo nõ auditur: vt. ff. de preci. impe. offe. l. nec damnosa.

e *Desideratis.* vos emptores.

f *Agnitas.* id est habitas.

g *Furtiuas.* & idem dicas si non sint furtiuæ, per prædictas leges.

h *A dominis.* sed quid si erat bonæ fidei possessor is cui furtum factum erat? an habeat contra possidentem aliquod auxilium? Videtur quòd sic: vt. j. de agric. & censi. l. si coloni. lib. xj. *ADDITIO.* Videas de hoc Abbatem in. c. si diligenti. extra de præscrip. in versi. nunquid autem antiquiori possessori. vbi tenet quòd antiquior possessor potest contra secundum possessorem etiam bona fide possidentem implorare officium iudicis: vel agere condictione ex. l. si coloni, allegata in hac glos.

i *Cautius.* non est participatio positiui: vt. ff. de nego. gest. l. hæres.

k *Incidatis.* vel propter frequentem negotiationem talium rerum: vel propter crimina talia sæpe commissa: non autem ob hoc, q̃ res furtiua apud ipsum reperitur. Alij dicunt, vt P. adeo eum fieri suspectum, q̃ nisi ostendat venditorem, furti conueniatur: nisi sit grauis & honesta persona. sed prima verior est. *ADDITIO.* Bart. hic dicit inspiciendum esse quanto precio

l *Dedicatam.* destinaueras tamen in animo, & voueras: nec ad actũ processeras dedicandi: tunc enim esset dedicata: vt. ff. de libe. cau. l. seruos. &. ff. de pollicit. l. ij. in prin. &. §. fi. & non fieret furtum: sed fieret sacrilegium, si de facto auferatur. ista enim duo interuenire oportet: vt. ff. ad leg. Iul. peculatus. l. diuus. & de pœnis. l. aut facta. §. locus. licet decretistæ dicant vnũ sufficere: vt. xvij. q. iiij. c. quisquis. In vltima autem volũtate si quis præcipit rem dedicari, hęres tenet: & sic forte exit res de bonis hęredis propter testamẽti auctoritatem: vt dicta. l. de pollicita. l. ij. & de libera. causa. l. seruos. &. ff. de furtis. l. à Titio.

m *Habes.* tu, qui dominus es, non templum. & hæc erat dubitatio.

n *Dumtaxat.* q. d. non aduersus hæredem: nec enim potest: vt. ff. de ser. cor. l. hæc actio. Vel coniunge hoc aduerbium dumtaxat, cum illo verbo, solicitasse. quasi dicat, solicitauit, non etiam occultauit, vel contrectauit.

o *Fecit.* idem si non fecit, & per eum non remansit quin corrumperet eum: vt infra eo. l. si quis. vel ibi speciale.

p *Serui corrupti.* in qua actione venit serui corrupti æstimatio in duplum: & æstimatio etiam rerum secum ablatarum: vt. ff. de seruo corru. l. si quis. in fi. &. l. in hoc iudicio. *Serui corrupti actione quid contineatur.*

q *Potes.* tu dominus serui, etiam furti. quasi dicat, non solum serui corrupti.

r *Per procuratorem.* ciuiliter agens. quod est regulare: vt ibi, per me, vel per procuratorem ago: vt. ff. de iniur. l. sed si vnius. §. idem Iulianus. non criminaliter potest agi per procuratorem: vt infra ad leg. Corne. de fal. l. de fide. &. ff. de publi. iudi. l. penult. §. ad crimen. Sed nunquid vna istarum per alteram tollitur? Respon. q̃ non, cum ex diuersis causis dentur: vt. ff. de priua. deli. l. nunquam. §. pen. Accursius.

s *Ciuile.* Implorabam officium iudicis, vt diceret venditorem. Ciuile. q. d. vrbanum est & elegans. Sed an potest cogi per officium, vel per actionem? Respondetur, nequaquam: vt. ſ. de peti. hæredi. l. cogi. nam nemo cogitur indicare furem: vt. ff. de fur. l. qui vas. §. qui furem. & licite accipitur merces propter indicium: vt. ff. de præscri. verb. l. solent. & de condic. ob tur. causam. l. idem. §. fina. quod non esset si quis indicare teneretur: vt. ff. de condic. ob tur. cau. l. j. §. fi. &. l. ij. & fi. Sed ar. contra in decre. eo. tit. qui cum fure. & cotidie faciunt episcopi: quia excommunicant etiam scientes furtum factum esse, nisi manifestauerint veritatẽ. Sed nõne ad minus tanquã testis in iudicio debet furẽ quilibet indicare, cũ cõpellatur testificari cõtra furẽ: vt. ff. de tab. exh. l. locũ. §. hoc iterdictũ. &. ff. de testi. l. j? Rñ. illud fit, quia iam mihi furti agenti erat notum: sed iudici tantum volebam fieri notum: vt argu. ff. de vsur. l. si quis solutioni. §. pe. *ADDITIO.* Tu concludas post Bart. hic & Abba. in ca. qui *Furẽ indicare nemo tenetur.* *Episcopi excommunicare possunt scientes furtũ, nisi indicauerint.*

ca.qui cum fure.extra de furtis.quòd furtum quis indicare debet.& sic videtur proprie velle text.in.d.c.qui cum fure.nihil enim dicit de fure,sed de furto:sed iudex ex officio implorato,vel dum procedit per inquisitionem generalem, potest quem compellere ad indicandum furem.argu.l.iij.&.l.congruit.ff.de offic. præsidis. Recte ergo possunt episcopi(vt dicit idem Abbas vbi.s.) admonere & excómunicare non indicantes furem,vel furtum:quia superiores tenétur omnibus modis purgare prouinciam malis hominibus: vnde ex hac causa possunt compellere quem ad manifestandum.Non ob.prędictis si dicatur quòd ad instantiam partis quis tenetur perhibere testimonium cótra furem.argu.l.nullum. C. de testi. ergo tenetur indicare. Nam aliud est perhibere testimonium,aliud est indicare sine testimonio. Ná cum quis testificatur, iam fur erat detectus per accusationem. secus autem quando fur est omnino occultus, quia tunc ad instantiá partis quis nó tenetur indicare furem.

a *Fuisse.*non ꝙ præsumatur hodie esse apud te,quia aliquando possedisti,cum habeat plurimum facti possessio:& ab inuito vel ignoráte potest discedere.secus in dominio:vt s.de proba.[a] l.siue possidetis.&.ff.de regu.iu. l.id quod nostrũ. Sed præsumitur aliquali prę sumptiõe esse rem furtiuam ex qualitate rei & personæ: vt. ff. de quæst.l.de minore.§.pen.& de re mili.l.non omnes. §. à Barbaris.& de offi.præsi.l.diuus.

*a Vbi est materiaglo.& latè dixi in lectura mea Parisiesi topicorum.*

b *Venditorem.*sic & aliàs quis purgat suam innocentiam:vt.j.ad leg.Corne.de fal.l.maiorem.

c *Bono viro.*i.quæ est aliena à bono viro.

*Vẽditio aliquãdo sine cõtrectatione fit.*

d *Alienum.Vendiderit.*quod & sine cõtrectatione esse potest: vt si rem apud emptorem constitutam ei vẽdam:& tunc non est furtum:vt in fine huius legis innuit.

e *Donauerit.*quia species lucri est:vt.ff.e.si pignore.§.j.Azo.

f *Furtum facit.*vt.j.eo.l.si seruum.&.j.de vsuca.pro emp. l. j. & l.sciẽs.& pro donato.l.ij.Et not.ꝙ qui detinet,facit furtũ. quod intellige,si detinet mouendo,vel includendo,quod est cõtrectatio:alioquin non esset furtum:vt.ff.ad exhi.l.thesaurus.&.ff.e. l. si quis vxori.§.neque verbo.&. l. inficiando. Item iste plagium committit:vt.j.ad leg.Fab.de pla.l.si quis.

g *Si iu.Numerata.*s.matri.

h *Furtum fecit.*hic distingue,an fuerit missus à matre,vt tunc agat condictione furtiua: vtputa sibi quæsito dominio. Ité actione furti:quia eius interest.ego quoque furti agam, si mea interest. an à me, vt tunc mihi condictio furtiua, & actio furti detur: matri quoque,quia eius interest,detur actio furti:vt.ff. de acquiren.rerũ do.l.pen.in princi.&.ff.eo.l.eum qui.§.si epistola. & de dona. inter virum & vxo. l. sed interim. §. antepen. &.l. si sponsus. in prin. Item actio negotiorum gestorũ datur matri:vt ff.de nego.gestis.l.si pupilli. §. si quis pecuniam.Item mihi datur actio mandati:vt. ff. manda. l. si vero non remunerandi.§.dedi.

*Etiam.*]*CASVS.*Si nomine tributorum sciens me nihil debere,ancillam meam abduxisti,& vendidisti:non solum teneberis furti,sed nec emptor vsucapiet:& contra quemlibet possidentem competit mihi vindicatio.

quam apud te fuisse [a] fateris, exhibeas venditorem. [b] nam à transeunte & ignoto te emisse, dicere non conuenit, volẽti euitare alienã bono viro [c] suspicionem.P P.I I I. Kal.Maij. Maximo.I I. & Aeliano Coss.

*Vendens vel donans seruum alienum, domino nõ præiudicat:& si contrectat,furtum facit.Bal.Vel sic:Contrahens in re aliena,non præiudicat domino ignoranti. si tamen contrectat,tenetur furti.Saly.*

VI. Idem. A. Pythidoro. B

ALienum seruum sine volũtate domini qui sciens vendiderit,[d] seu donauerit,[e] vel alio modo alienauerit: nihil domino deminuere potest. Et si cõtrectet, vel apud se detinuerit:etiam furtum [f] facit.PP.Kalend.Maij,Iuliano.I I. & Crispino Coss.

*Qui pecuniam quam ad alium perferẽdam accepit,in vsus suos conuertit: furti tenetur.Bal.& Saly.*

VII. Idem. A. Dato.

SI is cui te pecuniam ad matrem tuam perferendam dedisse proponis,parua quantitate numerata,[g] reliquam in vsus C suos conuertit, furtum fecit. [h] P P.Idib.Iun.Modesto & Probo Coss.

*Si publicanus prætextu officii aliquid aufert dolo malo,tenetur furti: & efficitur res furtiua:& non potest vsucapi.Bal. Vel sic:Tributorum exactor sciens nil deberi, aliquid exportans,tenetur furti: exportatumque,furtiuum efficitur,nec vsucapitur, sed à domino vindicatur.Saly.*

VIII. Idem. A. Valentino.

ETiam furti actione [i] tributorum exactor tenetur, [k] si te nõ cessante in tributoria exactione,sciens quòd nihil debetur,ancillam tui iuris abduxit, aut vẽdidit.quæ res facit,vt nec emptor vsucapiat, vindicatióque tibi ipsius [l] competat. P P. X.Kalend.Mart.Pompeiano & Peligno Coss. D

*Rei furtiuæ vel vi possessæ periculum ad furem & violentum pertinet: nisi moram offerendo purgauerit.Bal.concordat Saly.*

IX. Impp. DIOCLETIANVS & MAXINIAN.AA.Aedisio.

SVbtracto furto, vel vi abrepto mancipio, quamuis hoc [m] † rebus humanis nõ oblatum [n] fuerit exemptum:tam ad raptorem,quàm ad furẽ periculũ redũdabit, [o] & vterque eorũ pœna legitima [p] coërcebitur.S.V I I.Kal.Febr.Sirmij.*

*Res furtiua non potest vsucapi, & successori debet restitui.Baldus.Vel sic: Subtracta,vel plagio exportata,non vsucapiũtur vt vitiosa: sed domino & eius hæredi debent restitui.Salycetus.*

X.Idem AA.&.CC. Valerio.

SI abducta mãcipia furto vel plagio, [q] venundata præses prouincię perspexerit:cùm nec ab emptore propter cohærens vitium, antequam ad dominum possessio reuertatur, [r] hæc

i *Etiam furti actione.* non solum actione in factum ex titu.de publicanis in duplum tenetur: vt.ff. de publica. l.j.§.quod quidem edictum.

k *Tenetur.* immo videtur quòd non: vt.s.ex qui.cau. insa. irro. l. ij. quæ est contra. Solu.hic sciens:ibi nõ, vel hic sua auctoritate accepit:ibi compulit ad volendum. Vel verius ibi fuit cõdemnatus actione in factũ in duplum ex edicto de publicanis,quæ non infamat: nec videtur ob hoc furti condemnatus,vt ibi dicit. non autem negat eum posse conueniri furti. Ista solu. placet Gy. Item contra.ff. vi bo. rap. l. ij. §. si publicanus. vbi dicit eum non teneri vi bo.rap. Sol. ibi bona fide accepit credens adhuc aliquid deberi hic mala.

l *Ipsius.*s.ancillæ.

*Vbtracto.*]*CASVS.* Seruum meum mihi surripuisti & rapuisti: nec obtulisti, & decessit:an interitu liberis,queritur? Respon. quòd non: sed pœnæ legitimæ subiacebis. nec obstat. ff. de verbo.oblig.l. si ex legati. quia speciale est in fure, quòd interitu speciei non liberetur: cum semper intelligitur esse in mora.

m *Hoc.*scilicet mancipium.

n *Oblatum.*à fure domino.Nam oblatione furtiuæ purgat vitium, i. moram. & intellige secuta peremptione:cũ per dominum stat quo minus accipiat.Item si stipuletur à fure nouandi animo, etiam re non præsente, vel etiam re præsente,& non nouandi animo, ff. de solu.l.qui decem.§.idem.&.ff.de condic. furti. l. parui. & ibi not.& concipitur stipulátio hoc modo: promittis quod ex causa condictionis debes? non autem valet si seruum ipsum nominatim stipuler dari mihi:vt.ff.de verbo. obliga. l. scire debemus. §. fi.

o *Redundabit.* [b] vt &.s.quod met.cau.l.j.&.ff.de vi & vi ar. l. merito.&.l.j.§.rectissime.&.s.de condic.fur.l.ante ablationem. &.ff.de fur.l.in furti actione.§.j.& intellige de vi ablatiua.secus in compulsiua,vbi tenetur de interitu ante sententiam:sed post non intra quadrimestre tempus: postea vero sic: vt.ff.quod me. cau.l.si cum ex.§.quòd si homo.

p *Legitima.*ciuili,& criminali extraordinaria: vt.ff. de priua. deli.l.fina.

*SI abducta.*]*CASVS.* Si seruum meum mihi surripuisti, vel abductum emisti:vsucapere non potuisti,nisi purgato vitio in potestatem meam reuertatur.si ergo decessi: vt hæredi meo restituas,præses prouidebit.

q *Plagio.*plagium committit,qui sciens liberum hominem vel seruum alienum emit, vel vendit, vel aliàs celat, vt dominum seruo suo proprio priuet,& hoc habeat ex consuetudine:vt.ff.ad leg.Fab.de plagi.l.pen.in prin.

r *Reuertatur.*scilicet vere vel interpretatiue: vere, vtputa si res in potestatẽ domini scientis fuerit reuersa:ita vt ab eo aueller nó possit:vt.ff.de vsuca.l.sequitur.§.tunc in potestate.&.j.de vsuca. pro empt.l.si partem.Interpretatiue sic:vt si litis æstimationem pro ea dñs accepit,vel alij fuerit tradita voluntate eius,vel furi à dño emit:vt.ff.de vsuca.l.sequitur.§.tũc í potestatẽ.&.l.si fur.j.rei.

Item quod

Item quod dicit ad dominum, idem dic & si in quasi domini potestate peruenerit, vt tutoris: vt. ff. de furt. l. interdum. ij. §. qui tutelam. Item si est res peculiaris, sufficit si in potestatem serui redierit: vt. ff. de vsucap. l. sequitur. §. Labeo.

Succeſſiſſe. de succeſſore sic dicas: quia aut vniuersalis est, & vsucapi possint: & te ei cuius fuerint, successisse [a] repererit: restitui tibi prouidebit. Sine die & consule.

*Quod post aditam hæreditatem & possessionem apprehensam nouerca abstulit, in furti actione venit. Bal. Vel sic. Vxor quodam defuncti subtrahens hæreditate adita, & possessione apprehensa furti manifesti tenetur ad quadruplum, nec manifesti ad duplum. Saly.*

XI. Iidem. AA. & CC.
Demostheni.

DE his quæ subtraxisse nouercam pupilli [b] tui precibus significas, rectorem adi prouinciæ: qui si eam [c] posteaquam dominus [d] rerum is [e] pro quo supplicas, factus est, aliquid furatam [f] cognouerit: nō ignorat [g] in quadruplū furti manifesti: nec manifesti verò, dupli actione furti cōstituta, condemnationē formari. Dat. VII. Kal. Septēb. Viminatij. C C. Coss.

*Partus ancillæ furtiuæ editus penes furem, est furtiuus, & non potest vsucapi: & pro eo competit condictio furtiua, & rei vindicatio, & furti actio: & persecutoria non tollitur per pœnalē, nec econtra: & dicitur etiam fur, qui à fure scienter mercatur. Bald. concor. Salycetus.*

XII. Iidem. AA. & CC. Quintæ.

Item si est res peculiaris, sufficit si in potestatem serui redierit: vt. ff. de vsucap. l. sequitur. §. Labeo.

Ancillæ subtractæ partus apud furem editi, priusquam à domino possideantur, vsucapi nequeūt. [h] matris furem, etiā horū [i] causa furti actione teneri conuenit. quapropter furti actione & condictione, vel aduersus possidētem rei vindicatione, de mancipiis vti nō prohiberis: cùm altera [k] pœnā cōtinens, alterius [l] electione minimè tollī possit. Nam extra pœnam, rei persecutionem esse, nulla iuris quęstio [m] est, † cùm etiam [n] hi qui aliena mancipia comparauerint, [o] si hanc causam non ignorent, furti actione teneantur. Data Idib. Octob. Sirmij. C C. Coss.

*Transactio, non partis perceptio impedit petitionem residui. Bal. concordat Salyce.*

XIII. Iidem. AA. & CC.
Domno.

POst decisionem [p] furti [q] leges agi prohibent. Quòd si non transegisti, sed de sublatis partem tantum accepisti: [r] residuum vindicare, vel condicere, & actione furti apud præsidem prouinciæ agere potes.

a *Succeſſiſſe.* de succeſſore sic dicas: quia aut vniuersalis est, & vsucapi possint: & te ei cuius fuerint, successisse repererit: restitui tibi prouidebit. Sine die & consule.

b *Pupilli.* ex hæreditate ad pupillum deuoluta.

c *Si eam.* scilicet nouercam.

d *Dominus.* & possessor, subaudi: vt. ff. de cri. expi. hære. l. ij. & de vsuca. l. si homo. prius enim quàm sit hæres possessor, nō dicitur fieri furtum: vt dictis legibus. &. ff. eo. l. hæreditariæ. &. ff. de cri. expi. here. l. fin. Vel dic, dominus, id est possessor. nam dominium pro possessione quandoque accipitur, & econuerso: vt. ſ. de rei vin. l. quotiens. &. ff. de verb. sig. l. interdum. ratione autem prius facti furti nō tenetur tam famosa actione: vt. j. de cri. expi. hære. l. aduersus. Et sic tribus temporibus potest furripere. In vita viri. Item post mortem ante apprehensa bona: & istis casibus non cōuenitur actione famosa: vt. j. e. l. quamuis. quæ est cōtra. Aut post apprehensa bona, & tunc furti: vt hic. Sed quid si prius furripuit, & post apprehensionem contrectat? Respon. tenetur furti. nam nascitur actio ex vltima contrectatione, si non ex prima fuit nata, vt & in seruo: vt. ſ. de noxa. l. j.

e *Is.* scilicet pupillus.

f *Furatam.* scilicet nouercam.

g *Non ignorat.* scilicet præses prouinciæ.

*Ancillæ.* ]CASVS. Si ancillam prægnātem mihi furripuisti, & apud te peperit: nomine partus, & furti & cōdic. fur. mihi teneberis: & à quolibet possidente potero vindicare: nec vsucapietur, nisi demum purgato vitio. sed an act. furti per condic. vel econtra tollatur? Rñ. q̄ non: quia extra pœnam &c. nec solum furti tu mihi teneris, sed emptor sciens partum esse in causa furtiua: vel qui rem alienam emit quamcunque.

h *Nequeunt.* immo, vt infra de vsucap. pro emptore. l. si matrem. quæ est contra. Solu. ibi apud bonæ fidei emptorem con-

i *Horum.* scilicet partuum, non solum matris.

k *Altera.* scilicet actio furti. Et nota alterum de tribus dici. sic ſ. de hæreti. l. quicūque. Item nota quòd non tollitur persecutoria per pœnalem, nec econtra: sed vna persecutoria per aliam sic: vt hic, & ff. de condic. fur. l. si pro fure. §. j. &. ff. de fur. l. si pignore. §. j. Item pœnalis per pœnalem, in id in quod concurrunt: vt. ff. vi bono. rap. l. j.

l *Alterius.* scilicet actionis.

m *Quæstio.* scilicet dubitabilis, quia est casus legis: vt. ff. e. l. si pignore. §. cum furti.

n *Cum etiam.* bene dico fures alienorū mancipiorum teneri: cum etiam &c. Et distingue hic, quòd partus ancillæ furtiuæ quandoque est furtiuus, & eius nomine competit actio furti: vt si concepit ancilla, & peperit apud furem, vel saltem peperit: vt hic in princip. l. &. ff. de furt. l. qui vas. §. si ancilla. in princi. §. aut concepit apud furem, & peperit apud bonæ fidei possessorē, & tunc est furtiuus: sed eius nomine non datur actio furti. & idem in vacca: vt ea. l. §. si ancilla. nec ob. ff. de vsucap. l. si aliena. in fi. vbi dicit posse vsucapi partum editum apud bonæ fidei possessorem: quia corrigitur per. d. §. si ancilla. Vel loquitur quando non apud furem, sed apud hæredem concepit, & peperit penes bonæ fidei possessorem. aut concepit & peperit apud bonæ fidei possessorem, & tunc non est furtiuus, nec eius nomine datur actio furti: vt. j. pro empt. l. si matrem. Et si quæras, an possit vsucapi partus à bonæ fidei possessore furtiuæ ancillæ, vel non: attende, sciuerit bonæ fidei possessor matrem alienam antequam conciperet: & tunc non vsucaperet: vt. ff. de vsucap. l. sequitur. §. de illo. &. §. sed & si vt seruum. &. §. si antequam. an postquam concepit: & tunc si sciat simpliciter alienam, non furtiuam, non impeditur vsucapio: vt. ff. de vsucap. l. iusto. §. & si possessionis. Si vero antequam pariat, sciat furtiuam, impeditur vsucapio. Sed si postquam peperit sciat furtiuam, interpellatur vsucapio, nisi denunciauerit domino se habere ancillam & partum eius, si potest: aliàs si non potest denunciare, excusatur: & procedit vsucapio: vt. ff. pro suo. l. si ancillam. Et nota hic, quòd superueniens scientia in partu, impedit vsucapionē. & est ratio: quia in eo nō habetur titulus: vt. ff. de lega. ij. l. si quod ex Pāphila. licet habeatur in matre aliàs cōtra: vt. j. de vsucap. transfor. l. j. §. hoc peculdubio.

o *Comparauerint.* à fure.

*Post.* ]CASVS. Furtum mihi feci sti, & transegi, nec soluisti quod cōuēnit te dare. nunquid habeo regressum ad acti. furti? Respon. quòd non. si autem mihi plura furripuisti: nūquid pro residuis agam furti? Respon. quòd sic, & condic. furti. & rei vindi. contra possidentem.

p *Post decisionem.* i. transactionem super furto factam.

q *Furti.* furti nomen potest determinare verbū, decisionem: vel verbū, agi. Sed si est transactum super furti actione, nūquid condictio tollitur? Respō. non: vt. ff. de cōdic. fur. l. si pro fure. §. furti. secus si iurauerit se furtū nō fecisse: quia videt de toto iurasse: vt. ff. de iureiur. l. si duo. §. idē Iul. & fa. ff. de pac. l. si tibi decē. §. j.

r *Partem tantum accepisti.* quod nomine transactionis fieri non potuit, cum transactio sit de re dubia: vt. ff. de transac. l. j. Item nō fit nisi aliquo dato, vel retento, quod hic non est: vt. ſ. de trāsac. l. transactio. & fa. infra de dona. l. si donationis. &. ſ. de condic. ob tur. cau. l. eum qui. & infra de sol. l. interest.



*Alterū alias quādo de tribus dicitur. Tu dicas q̄ hæc dictio altera, stat propriè hic. nā hoc i por tat quòd actio furti pœnalis pro vno, condictio furtiua & rei vindicatio p altero ponūtur. vnde rectè stat hic hæc dictio altera, quasi dicat tex. q̄ persecutoria non tollitur per pœnalem.*

*†Hic text. semper allegatur ad hoc, vbi est casus in iure expressus, nulla est dubitatio.*

BIU Cujas

EOS.]CASVS.Si seruus mihi surripuit aliquid,& alieui sciẽti A tradidit:quæritur, qualiter mihi teneatur receptator? Dicit quòd ipse tenebit mihi nõ solũ de susceptis,sed etiã actiõe furti.

a *Eos qui à seruo.* idem si à filio,vel vxore,vel ab alio,qui seruiat:cum eadem sit ratio:vt hic,& infra ad legem Fab. de plagi. l.si quis.&.ſ.quod cum eo.l.ſi liberã.in fine.& ff.cõmo.l. si seruus.& de seruo corrup.l.Neratius.§.fin. &.ff.ad le. Iul.pecu.l.sacrilegij.§. fin.Sed ipsi serui,vel filij,furti nõ tenẽtur : vt ff.eo.l. serui & filij. & insti.de obliga. quæ ex deli.§.hi.&.ſ. de nox.l. j.&. ff.de iu.l.lis nulla.

FVrti.]CASVS.Titius surripuit rem meam,qua actione agam aduersus hæredes ipsius Titij, quæritur? & respondetur quòd rei vindicatione.

b *Successores.* vt insti. de ppe.& tẽpo. acti.§. j. nisi in id quod ad eos peruenit,secũdũ quosdam. quod nihil est: quia nec ad id tenentur ex persona defuncti,sed ex sua.sed condict. furtiua tenentur etiam ex persona defuncti:quod patet:quia ea tenentur etiam si nihil ad eos peruenit: vt insti.de obliga.quæ ex delic.nasc.§.fina.

† *Ar.istius tex.dicit Saly.quòd vẽdens rẽ alienã absentẽ, cuius tamẽ habet possessionẽ,& cõstituẽs se nomine emptoris possidere cõmittit furtũ.bene facit.ſ.e.l. alienũ.in fi.*

c *In rem.* & furti ex sua contrectatione : & quid in eã veniat, docetur.ff.eo.l.qui tabulas.&.l. quidam tabularum.

d *SI seruum. Venundedit.* & tradidit, vel accipere passus fuerit,vel apud emptorem esse reliquerit,vel præsentem existentem vẽdidit:vt.ff. eo.l. falsus. §.sed & si is qui. aliàs non esset furtum, cum sola venditione nõ cõtrectetur : vt. ff. e.l. si quis vxori. §. neque verbo.

QVãuis.]CASVS. Si vxor marito, vel econuerso aliquid surripiat, non dabitur inter eos actio furti,cũ sit famosa:quia inter tam coniunctas psonas dari nõ debet. si ergo mortuo marito vxor res hæreditarias subtraxit ante apprehensa bona ab hærede,cũ iam promiscuus sit vsus rerũ mariti & vxoris(quia indifferẽter vtitur maritus rebus vxoris,& econuerso)nõ conuenietur crimine expilatæ hereditatis,cũ sit famosa:sed cõuenietur actione in rem pro rebus subtractis. Viuia.

e *Promiscuus.*est enim socia diuinæ & humanę vitæ:vt.j. de crimi.expi.hæredi.l.aduersus.&.ff.rerum amo.l.j.&.ff.de ritu nup. l.j.& ideo quod habẽt vnus,& alius:vt.ff.de vsu & hab.l.cęterũ.

f *Exemplo.*qua enim ratione furti denegatur.ſ. quia est famosa,eadem & hæc:vt.ff.de cri.expi.hæredi.l.pen.&.ff.rerum amo. l.ij.&.ff.de nego.gest.l.hæres.&.ſ.re.amo.l.ij. Alia autem ratio quandoque facit cessare actionem furti,vbi datur crimen expil. hære.vt quia res est hæreditaria:vt.ff.de cri.expi.hære.l.ij.&. ff. de fur.l.hæreditariæ.Accur.

Dat. Kalend. Decemb. Sirmij. CC. Coss.

*Recipiens in custodia res furtiuas, furti tenetur. Bald. Vel sic : Receptator furtorum,tenetur furtis.Saly.*

XIIII. Iidem. AA. &. CC. Dionysio.

EOs qui à seruo a furtim ablata scientes susceperint, non tantum de susceptis cõuenire,sed etiã pœnali furti actione potes. Dat. VIII. Kalend. B Ianua.Sirmij.C C.Coss.

*Actio pœnalis non transit contra successores,secus in persecutoria. Bal. concordat Salyce.*

XV. Iidem. AA. &. CC. Socratæ.

FVrti actione minimè teneri successores, b ignorare nõ debueras: de instrumentis autẽ ablatis,in rem c actione tenẽtes cõuenire potes.D.III. Kalen. Ianuar.Sirmij.C C.Coss.

*Si pastor efficitur lupus,tenetur furti.Bal. Vel sic:Rem alienã cõtrectans,verè,vel fictè:tenetur furti.hoc dicit cum glos.Saly.*

XVI. Iidem. AA.&. CC. Artemidoro,& aliis.

SI † seruum vestrum nutriẽdum qui susceperat,venundedit: d furtũ cõmisit.Dat.Kal. Octob.Viminatij.C C.Coss.

*Crimen expilatæ hæreditatis nõ potest cõtra vxorem defuncti intentari:sed rei vindicatio intentabitur.Bal.& Salycetus.*

XVII. Iidem. AA. &. CC. Cononi.

QVamuis etiã expilatæ hæreditatis criminis promiscuus e vsus exemplo f actionis furti ream vxorem fieri nõ patiatur: g tamẽ hæredes,itémque filij super his quæ de patris bonis possidet, h aduersus eam in rem actione experiri nõ prohibentur. Dat. Idib.Decemb. C C.Coss. D

*Qui ex naufragio vel incẽdio surripit, intra annum ad quadruplum: post annum tenetur ad simplum:& poterit criminaliter conueniri.Bald.& Saly.*

g *Patiatur.*ſ.eo.l.de his.contra.Solu.vt ibi.

h *Possidet.* scilicet vxor.

INeum.]CASVS.Naui submersa aliquis surripuit bona quæ ex naui ecciderũt:quæritur,qualiter teneatur? Rñ.quòd intra annum tenetur in quadruplũ:post annũ vero tenetur in simplũ, præter aliã pœnã quæ olim statuta est, veluti furti,vi bonorũ raptorum,vel ex lege Aquil. Viuianus.

i *Cepisse.* siue rapiat, siue recipiat : vt. ſi. de incẽ.rui.naufra.l.iij.§. non solum. Accursius.

k *Actionem.* in factũ.

l *Proditam.*i. datã ex edicti forma quæ est ff.de incen.rui.nau.l.j. in prin.

m *Olim statutã.*vt furti,vel vi bonorũ raptorũ,vel ex lege Aquil. & exacta vna pœna, tollitur alia : nisi in eo quod excedit: vt.ſ. vi bono.rap.l.j.Vel pœnã intellige criminalẽ, de qua dicitur.ff.de incendio,rui.nau. l. Pedius.potest etiam ex l. Iul.de vi accusari:vt.ff. ad.l.Iul. de vi pri.l.j. Item hodie imponitur pœna maior in naufragio, p auth. hic positã.

n *Perpetui.* id est generalis,quod tamẽ habet locum tunc solum quando in ipso tẽpore naufragij fit : vt. ff. de incen.rui.nau.l.j.§.fin. &. l. ij. &. iij. in prin. Sed hodie generalius ,,puidetur per auth.nauigia.quam hic lege.

*Noua constitutio Friderichi imperatoris de statutis & consuetudinibus contra ecclesiæ libertatem editis,tollendis.col.x.*

*Res naufragorũ auferri nõ possunt prætextu alicuius consuetudinis vel statuti, nisi essent res piratarum, vel hostiũ Christiani nominis,vel imperii:& puniuntur trãsgressores.Bald.Vel sic:Hodie contra surripientem de naufragio,pœna est aucta: quia publicantur bona,& omnis contraria cõsuetudo vel statutum cassatur:nisi essent nauigia piratica, vel hæretica, vel imperii inimica : pro quibus nulla imponitur pœna.Saly.*

C NAuigia quocunque locorũ peruenerint,si quo casu cõtingente rupta fuerint,vel aliàs ad terram peruenerint: tam ipsa nauigia,quàm nauigãtium bona illis integra reseruẽtur, o ad quos spectabant antequam nauigia huiusmodi periculum incurrissent: p sublata penitus omnium locorum consuetudine, q quæ huic aduersatur sanctioni : nisi talia sint nauigia, quæ piraticam exerceant prauitatem , aut sint nobis siue Christiano nomini inimica. r

F Transgressores autem huius nostræ constitutionis, bonorum suorum publicatione multentur:& si res exegerit, eorum audacia iuxta mandatum nostrum modis aliis compescatur.

*Nauigia.*]CASVS.Hæc auth. nõ corrigit.l. codicis sed addit dicẽs, q omnia debent nautis vel dominis rerũ restitui, si nauis periculũ passa fuerit.& tollit imperator omnẽ cõsuetudinẽ contrariã huic constitutioni.Excipit imperator naues piratarum vel paganorum inimicas Christiano nomini.Vltimo sponit pœnam transgressoribus.

o *Reseruentur.*vt.ff.de inc.rui.naufr. l. fina.in prin.&.j.de naufr.l.penul.in princip.&.l.j.in prin. lib.xj.& instit.de re.diui.§.fina.&.ff.ad leg.Rho.de iac.l.qui leuandæ.in prin.

p *Incurrissent.*nec enĩ debet addi afflictio afflicto:vt.j.de naufr. l.j.in fi.lib.xj.&.ff.de offi.præsi.l.diuus.Et not.quòd hęc causa de repetẽdis huiusmodi bonis,debẽt incipi intra annũ:vt.j.de nauf. l.ij.lib.xj.& perfici post inchoationem vsque ad biennium: vt.j. de nauf.l.penulti.lib.xj.quod est speciale : aliàs vsque ad triennium:vt.ſ.de iudi.l.properandum.

q *Consuetudine.*hic ergo tollitur eorum opinio, qui dicebant consuetudinem circa talia prævalere legi:vt diximus.ff. ad legẽ Rho.de iac.l.domine imperator.aliàs deprecatio.

r *Inimica.* nam cum faciunt contra legem,non debent eius vti auxilio:vt.ff.de mino.l.auxilium.in fine.

*Alsus.* Diuiditur in duas partes. Nam primo dicit in quod crimen labatur.Secundo,qua pœna & quib⁹ actionib⁹ cõuenia-

XVIII. Iidem. AA. &. CC. Dionysiodoro.

INeum qui ex naufragio vel incendio cepisse, i vel in his rebus damni quid dedisse dicitur:intra annũ vtilem ei cui res abest,quadrupli:post annum in simplum actionem k proditã, l præter pœnam olim statutã, m edicti forma perpetui n declarat.D.Kal.Ian.Nicomediæ. CC. Coss.

niatur. Salycetus. CASVS. Si rem quam penes te deposui, alius nomine meo mandatum nón habens recepit, vel à debitore debitum meum exegit: an furti teneatur, quæritur? Respon. ꝙ sic; & condic. fur.

a *Falsus.* qui est, siue non habuit vnquam mandatum: siue habuit quidem, sed reuocatum est.

b *Depositum.* quo ad depositum dic ꝙ depositarius non agit: sed deponés. Nam aut fuit in dolo, & tunc non debet consequi depositarius de improbitate sua actionem: vt ff. de fur. l. itaque fullo. aut non: & tunc non interest sua: & ideo non agit: vt instit. de oblig. quæ ex delic. §. furti. & instit. vi bon. rap. §. fin. & ff. de fur. l. eum qui. §. is autem. aliàs incipit, is cuius interest. in casu tamen agit depositarius furti: vt instit. vi bon. rapt. §. sanè.

c *Exigendo.* hoc verbum quandam imponit necessitatem. ff. de de lega. iij. l. fideicommissa. §. si rem. idem tamen erit & si sponte dedit.

d *Citra.* aliàs contra. sed ponitur tunc pro citra. sufficit enim si non consentit dominus: vt. ff. e. l. qui vas. §. vetare.

e *Conuenitur.* à soluente: vt. ff. e. l. falsus. §. j. quę actio euanescit domino habente ratam solutionem: vt. ff. eo. l. si vendidero. §. si Titius. &. ff. de condic. inde. l. si procurator. in fi. Huic autem. l. est contra. ŝ. de condict. inde. l. creditoris. vbi dicit dari condictionem indebiti. Item cõtra. ff. de condic. causa data. l. si procuratori. vbi dicit dari condictionem ob causam: hic autem dicit dari actionem furti. Distingue ergo, cum falsus procurator accipit debitum: aut nunquam habuit mandatum, aut habuit, sed fuit reuocatum. Primo casu aut debitor credidit se liberatum, & transtulit dominium pecuniæ in accipientem, quia credebat eum procuratorem in rem suam: & tunc datur condictio indebiti: vt. d. l. creditoris. aut tradit vt ferat domino, & ipse animo intercipiendi accipit, & tunc datur soluenti actio furti, & condictio furtiua: vt hic, &. ff. eo. l. falsus. §. j. aut dedit vt faciat eum liberari, & facit accipientis pecuniã, & tunc condictione ob causam: vt. d. l. si procuratori. Illud etiam not. ꝙ qui accipit, non tenetur debitori furti, si debitor transtulit in eum dominiũ pecuniæ: vt. ff. de condic. causa data. l. penult. & ff. eo. l. falsus. §. j. licet M. contra per. l. antepenult. eiusdem titu. de condictio. causa da. si autem habuerit procurator mandatum, sed fuerit reuocatum, liberatur debitor ipso iure, si bonum animum habuit procurator cum accepit: aliàs si malum, tunc per exceptionem: vt. ff. de solu. l. cum quis. §. j. & instit. manda. §. recte. creditori autem in secundo casu condictio furtiua ceditur à debitore, sed primo datur sibi condictio ex sua persona, & furti actio: vt in. d. l. dicitur, &. ff. de solu. l. si quis seruo. in fi. cum enim pecuniam bono animo accepit procurator, possessionem domino quæsiuit, & per consequens dominium; & sic condictio furtiua domiño datur: vt. ff. de condic. fur. l. j. Bene dico liberari debitorem ipso iure, vel ope exceptionis. nam licet sit reuocatum mandatum, tamen contingunt prædicta propter præcedens mãdatum. argu. ff. pro emp. l. ij. §. si à furioso. & de reg. iuris. l. semper qui. ADDITIO. De ista materia, an procurator falsus possit repetere depositum, & æs alienum: vide hic plene per Ioan. Fabrum in suo breuiario.

*Quod falso procuratori soluitur, tanquam a fure condicitur. & ad pœnam dupli tenetur. Bal. & Saly.*

XIX. Iidem. AA. & CC. Nestiæo.

FAlsus [a] procurator depositum [b] recipiendo, vel æs alienum exigendo [c] citra [d] domini voluntatem: furtum facit, ac præter rei restitutionem actione dupli, nec manifesti furti cõuenit. [e] Sine die & cõsule.

*In delictis quæ possunt trahi in exemplum, punitur factum, licet non sit perfectum. Bal. Vel sic: Punitur delictum consummatum facto & animo delinquentis, licet secundum veram definitionem delicti non sit perpetratum. Salycetus.*

XX. Imper. IVSTINIA. A. Iuliano. P. P.

SI quis seruo alieno suaserit vt aliquam rem domini sui surriperet, & ad se deferret, seruus autem hoc domino manifestauerit, & domino concedente res eius ad iniquum huiusmodi suasionis auctorẽ pertulerit, & ipse inuentus fuerit rem detinens: quali [f] teneatur actione is qui res suscepit, vtrúmne pro occasione furti, an pro seruo corrupto, quia eum corrumpere voluerit: an non solum furti, [g] sed etiam serui corrupti is obligetur: veteres dubitauerũt. Nobis itaque eorum altercationes decidentibus, placuit non solum furti actionem, sed etiam serui corrupti cõtra eum dari. [h] licet enim seruus minimè deterior factus est, tamen consilium corruptoris ad perniciẽ probitatis serui introductũ est. & quemadmodũ secundũ iuris regulas [i] furtum quidem non est cõmissum, quia is videtur furtũ cõmittere, qui contra domini voluntatem res eius cõtrectat, [k] ipse autem furti actione propter dolũ suũ tenetur: ita & serui corrupti cõtra eũ actio propter suum vitiũ non ab re extendatur, [l] vt sit ei pœnalis actio imposita tanquã re ipsa fuisset seruus corruptus: ne ex huiusmodi impunitate, & in alium seruũ, qui facilè possit corrumpi, [m] hoc facere pertẽtet. Dat. Kal. Aug. Lampadio & Oreste. V. V. C C. Coss.

*Pro seruo bonæ fide possesso conuenitur bonæ fidei possessor furti noxali, dum eum possidet. h. d. vsque ad ver. sin autem. ipso vero desinente possidere, potest agi furti contra verum dominũ. h. d. vsque ad. §. de eo. Vltimo dicit quòd pro libero homine nõ habet locum actio noxalis. Bal. & concordat Salycetus.*

XXI. Idem. A. Iuliano. P. P.

APud antiquos quærebatur, si seru⁹ quẽ aliquis bona fide possideat, furtũ cõmiserit alienarũ rerũ, vel ipsi⁹ apud quẽ cõstitutus est: an ipse qui eũ bona fide detinet, noxalẽ furti actionẽ aduersus verũ dominũ habeat, vel ipse [n] ab eo ꝙ furtũ passus est, prædicta cõueniatur actione. ℣ Cúmq; generalis regula ab [o] ãtiqua prudẽtia exposita est hui⁹ [p] hominis gratia, ꝙ quo noxalẽ furti actionẽ susciпere quis cõpellitur, aduersus aliũ furti actionẽ habere nõ cõcedẽs: qdã ita eã per cõiecturã [q] interpretati sunt, aduersus bonæ fidei quidẽ possessorẽ nullo

a *Falsus.* id est qua.

b *Depositum.* de qua constabat ante. l. istam.

c *Exigendo.* imò dominus debet perdere seruum: vt. ŝ. titu. j. l. iiij. in fin. quæ est contra. Sol. vt ibi.

d *Citra.* quas habes hic, &. ff. e. l. inter omnes. §. recte. & de dona. inter vi. & vxor. l. de eo. in fi. & instit. de ob. quæ ex delict. §. j. &. §. vnde.

e *Conuenitur.* quod hic non fecit, imò voluntate domini possidet res à seruo portatas.

f *Quali.* id est qua.

g *Non solum furti.* de qua constabat ante. l. istam.

h *Dari.* imò dominus debet perdere seruum: vt. ŝ. titu. j. l. iiij. in fin. quæ est contra. Sol. vt ibi.

i *Regulas.* quas habes hic, &. ff. e. l. inter omnes. §. recte. & de dona. inter vi. & vxor. l. de eo. in fi. & instit. de ob. quæ ex delict. §. j. &. §. vnde.

k *Contrectat.* quod hic non fecit, imò voluntate domini possidet res à seruo portatas.

l *Extendatur.* punitur ergo adfectus, etsi non sequitur effectus: vt ŝ. de episco. & cleri. l. si quis non dicam. Sed cum non solum interesse veniat in hac actione, quomodo intentetur hic, cum nihil interfit: vt. ff. de ser. cor. l. si quis. §. fi. &. l. prætoritæ? Respon. æstimabitur hic quod æstimaretur si vere corruptus esset: vt hic dicit. *Adfectus sine effectu punitur. cõcor. c. nuper cũ gl. super verbo, in ip sis. extra de diga.*

m *Corrumpi facilè.* & no. ꝙ idem dico in filio, cum eadem sit æquitas: vt. ŝ. de iudi. l. placuit. & dixi. ff. de ser. corru. l. vt tantum. §. j.

n *Apud antiquos. Vel ipse.* possessor.

o *Regula.* quam habes hic, &. ff. de noxa. l. antepe. & de iniur. l. sed si vnius. §. fr seruus. & ar. ff. de eden. l. si quis. §. prohibetur. Sed arg. contra. ff. de exercito. l. si eum. in prin. & nau. cau. sta. l. iiij. §. pen.

p *Huius.* aliàs cuius. & est hæc regula.

q *Coniecturam.* i. à contrario sensu. melius diceret econtrario. est enim coniectura, quando sensus tacite ex litera elicitur, & non est in litera expressum. & sic est argu. quod elicitur tacite. Regula ita dicit: Eius serui nomine cuius quis tenetur, noxali eius nomine non agit, conuertit per coniecturã: ergo cuius nomine agit, eius nomine non tenetur. eum ergo bo. fi. possi. *Coniectura quid est.*

agat contra dominum si sibi fiat furtum, ergo eius nomine non tenetur.

*Veterem.*

a *Tunc.* dixit quòd habet actionem furti bonæ fidei possessor, nũc dicit qũ.

b *Possessorem.* tempore facti furti.

c *Eum.* scilicet verũ dominum.

d *Cogitatione.* i. credens se dominum.

e *Aliis tenetur noxali.* No. bonæ fidei possessorẽ teneri noxali: magis autem & si malæ fidei: vt. ff. de noxa. l. bona fide. & l. non solum. Sed contra. ff. ad le. Aqui. l. si seruus seruũ. §. serui. vbi dicit non teneri bonæ fidei possessorem noxali Aquil. Sol. speciale ĩ l. Aquil. vt & alia multa. Vel dic q̃ non ibi possidebat tunc, sicut & hic distinguitur.

†*Est seruꝰ, ergo est fur. glo. in. l. Iulianus.* §. *qui furẽ. ff. de act. emp. Virgil. in Bucolicis: Quid domini faciẽt, audẽt cũ talia fures?*

*Bonæ fidei possessor tenetur noxali.*

† *Noxalem actionem.* sed & ipsam possessionem serui posset condicere, si credat suũ: vt j. de agri. & cen. l. si coloni. li. xj.

f *Factus est.* sed pro eo quod fecerit apud bo. fi. pos. constitutus, non agit etiam postea: vt insti. de noxa. §. omnes. & ff. e. l. serui & filij. in prin. nisi tunc cum seruus erit penes dominum, & sic res penes eũ seruum: vt. ff. de fur. l. si seruus communis. post princip.

h *Omnibus discretis.* distingue tẽpora, & concordabis scripturã. sic & in decret. ij. quæstio. j. c. si peccauerit.

i *Et in alio.* scilicet tempore.

k *Bona fide tenetur.* tanquam seruus.

l *Respondere.* vt. ff. ad l. Aquil. l. liber homo. §. si liber homo. & de interro. act. l. confessionibus. in fine.

m *Regula.* posita hac. l. §. circa principium.

n *Incognitũ est.* vt instit. de noxa. §. fin. Sed in eo quod dicit possessum teneri possidenti, est contra. ff. eo. l. si libertus patrono. vbi dicit non agi. Sol. illud intelligendum est cum modicæ rei sit furtum: hic cum magnæ. ar. ff. de acquiren. re. do. l. homo liber. §. j. & ff. de pœn. l. respiciendum. §. furta. Præterea hic loquitur de eo liberto, quem puto ser-

modo furti actionem extendi: ipsi autem, si furtum fuerit passus, aduersus verum † dominũ furti actionem noxalem recte decerni. ℣ Tunc [a] autem bonæ fidei possessorem [b] furti nomine, quod passus est, noxalem actionem contra dominum habere posse, quando seruus sub domini sui fuerit constitutus possessione: & pro his rebus posse eum aduersus dominum habere actionem, non solum quas seruus subtraxit iam apud eum [c] constitutus, sed & quas † furatus est, quando fugit quidẽ à bonæ fidei possessore, adhuc autem nondũ sub manibus domini sui fuerit cõstitutus. Quã interpretationem prisca quidẽ iura per coniecturam introducebant: nos autem altius & verius ad eam respicientes, generalem regulam sic ab initio esse prolatã accipimus. ℣ Cum igitur bonæ fidei possessor domini cogitatione [d] furem possidet: meritò, donec apud eũ cõstitutus est, & aliis tenetur noxali [e] actione, si extranei furtũ à seruo fuerint passi, & ipse aduersus verum dominũ non habet actionem, secundum regulam dicẽtem: Qui habet aduersus alium furti actionem, ipse ea teneri non potest. ℣ Sin autem desinat in serui retentione, & ille apud verum dominum fuerit inuentus: tunc ipse quidem noxali furti actione minimè potest teneri, aduersus autem verũ dominũ habet ipse furti noxalem actionem [f] pro rebus quas vel tunc furatus est, cũ est apud verum dominũ, vel antea postquam bonę fidei possessoris retentionẽ excesit, necdũ apud verum dominũ factus est. [g] Sic iterũ regulę generali casus euenit cõsentaneus: Qui enim habet tunc furti actionẽ aduersus dominum, ipse aliis teneri furti actione non potest. & sic ex tẽpore omnibus discretis, [h] vetustissima dubitatio nostro fœdere cõquiescat, & bonę fidei possessor in parte certa tẽporis habeat actionẽ, & nõ teneaĩ actione: & ipse domin⁹ in alio tẽpore nõ teneatur actione, & in alio [i] sub actione cõstituaĩ. ℣ De eo autem, qui liber constitutus, ab alio bona fide tenetur, [k] si furtum commiserit: rectè & sine aliqua dubitatione dicitur possе eum, qui liber est cognitus, & ab ipso qui bona fide eum detinet, pro furto conueniri: & bonæ fidei possessorem, si extraneo furtum liber commiserit, non posse conueniri, sed ipsum pro suo furto respondere: [l] quia generalis regula [m] de seruo prolata est: & pro eo qui non seruus, sed liber, & suæ potestatis est, noxalem moueri actionem, impossibile, nostrísque legibus incognitũ est. [n]

Dat. Kalend. Octob. Lampadio & Oreste V V. C C. Coss.

*Prætendentibus interesse ex iusta causa & probabili, competit actio furti: & re commodata subtracta, domino datur electio agendi contra furem, vel commodatarium: quorum vno scienter electo, vel à commodatario domino satisfacto, ei non competit amplius ius variandi. h. d. vsque ad. §. sed cum in secundam. Salyc. Vel sic: Actio furti ei cuius interest, datur: & si res commodata subtrahatur, est in electione domini vtrum agat contra furem, an commodatarium: & vno electo, contra alium non poterit agere, si fuerit sciens, secus si nescius, vel dubitans, nisi sibi à commodatario fuerit satisfactum. h. d. vsque ad. §. sed cum in secundam. Et diuiditur vsque ibi in tres partes principales: quia primo ponit regulam. Secundo mouet quædam dubia, & auget dubitationes ex opinionibus veterum. Tertio terminat ea. Partes patent in litera. Sal.*

XXII. Idem. A. Ioanni. P. P.

MAnifestissimi quidem iuris est, perpetrato furto ei competere furti actionem, cuius interest ne furtum committatur. [o] ℣ Sed quærebatur [p] apud antiquos legum interpretes, si quis cõmodauit alij rem ad se pertinentem, & ipsa subtracta est: an furti actio aduersus furem institui possit ab eo qui rem vtendam suscepit, idoneo [q] scilicet constituto: quia & ipse commodati actione à domino pro ea re conueniri possit? Et hoc quidẽ penè iam fuerat concessum, [r] vt habeat ipse actionem, nisi inopia dinoscatur laborare. tunc enim furti actionem domino competere dicebant. ℣ Sed ea satis increbuit † dubitatio, si tempore quo furtum cõmittebatur, idoneus erat is qui rem commodatam acceperat, postea autem ad inopiam peruenit, antequam moueatur actio quæ ei antea competebat, an debeat actio quæ semel ei acquisita est, firmiter apud eum manere, vel ad dominum reuerti. Tum & hoc quærebatur, an in casu furti actio ambulatoria [s] sit, nécne.

uum meum, & bona fide possideo. at ibi nõ possideo eum: quia bene scio eum esse liberum. Sed quid si bonæ fidei possessor soluerit: nonne repetet ab ipso libero? Respond. sic: quia ipso gestu fecit suum negotium: vt ff. de nego. gest. l. soluendo. & quia sæpe extra id quod agitur, tacita nascitur obligatio: vt &. ff. commo. l. si is qui. & argumen. ff. de peti. hær. l. si quid possessor. in prin. Sed ar. contra. ff. commu. diui. l. in hoc iudicium. §. diuersum.

*Manifestissimi, Comitat. vt isti. de oblig. quæ ex delic. §. furti. &. ff. eod. l. cuius interfuit. & l. is cuius. Est autem hoc sic exaudiendum, vt ei detur actio furti, cuius cui interest ex honesta & probabili causa ratione iuris, id est dominij quod habet in re vel quasi iuris, vt vsus fructus: vt. ff. e. l. creditoris. §. j. aut possessionis, vt in creditore: vt. d. l. creditoris. & ff. eo. l. itaque. §. sed & si res. non ex lucratiua causa, vel ratione custodiæ quam debet præstare ex voluntate domini. Probabilem causam, sed non honestam habet fur: vnde non agit, nisi in casu: vt. ff. e. l. itaque. §. sed furti. & l. qui vas. §. si ego. Econtra honestam habet, non probabilem, cui res ex contractu aliquo debetur: vnde non agit furti: vt. ff. e. l. si is cui. &. l. eum qui emit. in prin. &. l. is cuius interest. in fine. Item non ex lucratiua: ideo dixi, quia pro lucro: vt quia poterat vsucapere, non agitur furti: vt. ff. eo. l. si is cui. §. eius. Item ratione custodiæ propter commodatarium, vel similes: vt infra ea. l. §. tales.*

*Ambulatoria. vt si primo non erat solẽdo, postea factus est*

BIU Cujas

soluendo: vel econtra. & est simile verbum. ff. de fun. do. l. erit. & de adi. leg. l. iiij. Accur.

a *Sed omnem.* hic incipit tertia quæstio.

b *Simplicior.* no. simplicitatem placere legi: vt institu. de fidei-com. hæred. §. sed quia. & de legi. ag. suc. §. sed quia.

c *Voluntate.* hoc regulariter: sed in casu fallit: vt. j. ea. l. §. fi.

d *Ex pœnitentia.* vt. ff. de argu. j. de codi. l. fin. in princ. & sic nota varietatem non admitti. Sed argu. contra. ff. de coll. bo. l. nonnunquam.

e *Quasi.* istud quasi abundat: vel est expressiuum veritatis.

f *Eum.* scilicet commodatarium.

g *Ipsi quidem.* scilicet commodanti.

h *Sciens.* sic. ff. de iniust. testa. l. nihil. §. si cum filius.

i *Accepit.* ex commodato.

k *Domino.* scilicet rei.

l *Ab eo.* commodatario.

m *Tunc etenim omnimodo.* arg. est ad hoc. ff. de iur. & facti igno. l. error. Et not. differentiam inter commodatarium & vsufructuarium, creditorē & fullonem. Nam primo casu datur domino electio, vt hic: etiam in sequentibus duobus agit dominus, & ipsi actio furti datur. vt. ff. c. l. inter omnes. §. si seruus. & l. itaque fullo. §. fi. in vltimo datur fulloni tantum, nisi sit non soluendo: vt. ff. e. l. itaque. in princip. & institu. de obliga. quæ ex delic. §. fulloni. & intellige nō soluendo, etiam si pro parte sit soluēdo: vt. ff. de verb. signi. l. soluendo. Sed quæritur quę sit ratio diuersitatis, quòd aliud statuit in cōmodatario, & aliud in fullone & sarcinatore? Respon. quia contractus qui cum fullone initur, sit gratia vtriusque: vnde fauemus ei magis q̄ cōmodatario: cum quo non initur contractus nisi gratia ipsius tantū, & plus conceditur cōmodanti qui liberalitatem exercuit. Et nota quòd leges videntur circa hanc materiam variare. nam quando plurium interest, videtur quædam leges dicere quòd vni tantùm detur: aliæ quòd pluribus. Et ideo dic quòd quando rei subtractæ plures sunt domini, vel plurium interest ratione dominij, quilibet agit in partem: vt eo. l. fullo. §. frugibus. & l. si quis vxori. §. si sulphuratiæ. quandoque plurium interest ratione custodiæ: & tunc quilibet agit in solidum. Sed si vnus sit consecutus, alter amplius nō agit: vt. ff. commo. l. si vt certo. §. fi. & l. seq. quandoque alter est dominus, & alter habet ius in re: & si quidem ius illud habet similitudinem cum dominio, vtrique competit: vt est cum vnus habet vsumfructum, alter habet proprietatem: vt. ff. e. l. inter omnes. §. si seruus. si autem non habet illud ius similitudinem cum dominio: vt quia est ius pignoris: & tunc quandoque creditori tantum datur, quandoque debitori tantum, quandoq; vtrique. datur tantum creditori, quando culpa eius interuenit in surripiendo: quia est obligatus ad eius restitutionem. Accursius.

n *Suppositum.* id est furtum.* * furem.

o *Cum manifestissimum.* bene dico impediri variationem post satisfactionem: cum manifestum sit quòd quādoque etiam ante satisfactionem impeditur: vt in casu contrario & hic dicit.

p *Incidebant.* scilicet quærentes.

q *Aliquis.* scilicet fur.

r *Pulsatus.* s. fur.

s *Rem furtiuā.* sed qua actione? Respon. condictio. incerti secundum H. vt. ff. de condictio. furti. l. & ideo. §. fi. non condic. fur. quæ soli domino datur: vt. ff. de cō dic. fur. l. j. Sed Azo dicit actione in factū, vel officio iudicis: vt ibi no. in. l. & ideo. & glo. ista quæ dicit dari condictionem incerti, male dicit: quia illud est verum in eo qui habet ius in re: quare dicit referre si domino subtrahatur: quia tunc ei datur condictio furtiua: vt. ff. de condictio. fur. l. j. si subtrahatur ei qui habet ius in re, datur condictio incerti, vt in creditore: vt. ff. de condict. fur. l. & ideo. in fine. si subtrahatur bonæ fidei possessori, datur triticaria. ff. de tritic. l. j. si habenti sciētiam rei alienæ, voluntate tamen domini, vt hic subtrahatur: ad rem recuperandam datur officiū iudicis, vel condict. ex lege: vt. j. de agricol. & censitis. l. si coloni. lib. xj. *ADDITIO.* Hæc glo. teste Bart. hic bene dicit præterquam in fine, vbi vult commodatariū habere condictionem ex. l. si coloni. j. de agrico. & censi. lib. xj. quia hoc falsum est. Nam illa cōdictio cōpetit tantum ei qui possidebat: vt latius in eadem. l. notatur per eundē Barto.

*Commodatarius qua actione vecuperat rē sibi cōmodatam à fure.*

t *Desiderans.* hoc cum dominus ratam habet etenim omnimodo [m] furem à domino quidem furti actione liberari, suppositum [n] autem est se ei qui pro re sibi commodata domino satisfecit: cum manifestissimum [o] sit etiam si ab initio dominus actionem instituit commodati, ignorans rem esse surreptam, postea autem hoc ei cognito aduersus furem transiuit: omnimodo liberari eum qui rem commodatam susceperit, quēcunque causæ exitum aduersus furem dominus habuerit: eadē definitione obtinente, siue in partem, siue in solidum soluendo sit is qui rem commodatam accepit.

*Si commodatarius à fure rem & pœnam exigit, non tenetur domino pœnam reddere: quia suo periculo est expertus. hoc dicit vsque ad. §. cum autem. Bald. concordat Salycetus.*

Sed cum in secundam dubitationem incidebant, [p] quid statuendum sit si quis rem cōmodatam habuerit quam aliquis [q] furto subtraxerit, & lite pulsatus [r] condemnationem passus fuerit, non tantum in rem furtiuam, [s] sed etiam in pœnam furti: & postea dominus rei venerit omnem condemnationem accipere desiderās, [t] vtpote ex suæ rei occasione ortam: [u] alia dubitatio incidit veteribus, vtrúmne rem tantum suam, vel eius æstimationem consequatur, an etiam summam pœnalē. Et licet ab antiquis variatū est, & ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias: tamē nobis hoc decidentibus, Papinianus, licet variauerit, eligendus est, non in prima sed in secunda eius definitione, in qua lucrū statuit minimè ad dominum rei peruenire. [x] vbi enim exactionem, petendo quod est exactum. Sed quid si velit furem conuenire? Respond. potest: vt. ff. proxi. §. sed nunquid tunc fur adficietur duplici damno? *ADDITIO.* Aduertas quòd Dynus in. l. licet. §. fi. ff. nau. cau. sta. tenens contra glo. istam dicit quòd postquam fur exactus est ab vno, non potest iterum conueniri. nec obstat. §. præcedens, quia loquitur ante furem exactum. quod etiam sequitur Barto. hic.

u *Ortam.* scilicet condemnationem. Nota occasione rei meæ quæsitum mihi deberi: vt. ff. de rei vindi. l. solum. §. j. & ff. commo. l. si is qui. §. si quem quæstum. & ff. ad Trebel. l. quia poterat.

x *Peruenire.* idem in conductore: vt. ff. loca. l. is qui. Secus in creditore: vt. ff. de pigno. ac. l. si pignore. Sed quare secus? Respon. quia creditor nullum vsum amittit. nec enim debebat vti, aliàs committeret furtum: vt institu. de obligat. quæ ex delic. §.

placuit. at commodatarius & conductor amittunt vsum, quare habent lucrum. Item & aliud est in creditore, quia creditor non ad tantam diligentiam tenetur, sicut commodatarius tenetur: vt ff. commo. l. si vt certo. §. j. & de regu. iur. l. contractus.

*Cõmodatarius ad maiorẽ diligentiã tenetur quàm creditor.*

a *Collocetur.* vt &. j. de cadu. tol. §. pro secundo. &. ff. de regu. iur. l. secundum naturam. Arg. contra. ff. de procu. l. qui pprio. §. procurator vt in cæteris.

b *Vxorem habere.* vt ff. de fur. l. si quis vxori. in principio.

c *Erubuit.* vt &. ẽ. de iure do. l. j. in fi. &. ẽ. rerum amo. l. ij. sed ibi rẽ viri surripuit.

d *Maritus.* si ipse eligitur. Accursius.

e *Domino dedimus.* vt ẽ. ea. l. §. tales.

*Rerũ amotarum an possit dari cõstante matrimonio.*

f *Sed rerum amotarum.* scilicet soluto matrimonio. sed eodem constante in factum. Et sic non obstat contrarium signatum. ẽ. rerũ amo. l. ij. Vel dic constante matrimonio dari rerũ amo. sed in simplum ad uore matrimonij ad exemplum actionis furi corrupti: vt. ff. de fur. l. fi. &. l. Aquiliæ: vt. ff. ad. l. Aquil. l. si seruus seruum. §. si cum maritus. Vel tertio regulare est quod. ẽ. dicitur, hic autem speciale propter necessitatem: vt. ẽ. proxi. Vel quarto datur actio rerũ amo. id est in factũ nomine re amot. sic expone. ff. de fur. l. si quis vxori. circa princ.

g *Furti actionem.* id est in factum nomine furti.

h *Soluendo.* hic est cõtra. ff. rerum amo. l. antepenul. sed ibi rem viri surripuit extraneo: quare extraneus cõtra eam agit furti: hic econtra surripuit rem extranei viro. Sed quare aliud hic? Rñ. quia hic fuit furtum factum viro: licet extraneus agat: vnde tardius permittitur extraneo agere contra mulierem. ibi autem extraneo fuit factum furtum.

periculum, ibi & lucrum collocetur: [a] ne sit damno tantum deditus qui rem commodatam accepit, sed liceat ei etiam lucrum sperare.

*Si marito res commodata, ab vxore subtrahatur: si vxor à domino eligatur, conuenitur furti. si eligatur maritus, tenetur ei vxor actione in factum propter res amotas, nec potest vxor eligi à domino rei si maritus extiterit soluendo, etiam si hoc adfectauerit maritus. hoc dicit. Et nota singularem casum de isto furto domestico quod fit per vxorem viro de re aliena cuius periculum pertinebat ad maritũ, quòd non agitur furti, nisi in subsidium. Baldus.*

Cum autem in confinio earum dubitationum tertia exorta est quæstio: quare nõ & eam decidimus? Cum enim apertissimi iuris sit, non posse maritum constante matrimonio furti actionem contra suam vxorem habere, [b] quia lex ita atrocem actionem dare in personam ita sibi coniunctam erubuit: [c] eiusmodi incidit veterũ sensibus quæstio. ℣ Quidam etenim re sibi commodata, huiusmodi rei furtum à sua muliere passus est. & dubitabatur, vtrúmne domino rei furti actio contra mulierem præstaretur, an propter necessitatem causæ, & maritus [d] eius, vtpote actioni commodati suppositus, possit habere furti actionem. Et auctores quidem iuris satis & in hac specie contra se iurgium exercuerunt, ex præsenti autem lege, & anterioribus nostris decisionibus quæ in ista positæ sunt cõstitutione, potest & hæc species apertius dirimi. Si enim domino dedimus [e] electionem ad quem voluerit peruenire: siue ad eum qui rem commodatam accepit, siue contra eum qui furtum commisit: & in hac specie maritus quidem propter matrimonij pudorem, non furti, sed rerum amotarum [f] actionem habeat, si ipsum dominus elegerit. Dominus autem omnem licentiam possideat, siue aduersus maritum commodati, siue aduersus mulierem furti actionem [g] extendere: ita tamen, vt si ipse qui rem commodatam accepit, soluendo [h] sit, nullo modo aduersus mulierẽ furti actio extendatur: ne ex huiusmodi occasione inter maritum & vxorem qui non bene secum viuunt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito volente vxor eius extrahatur, [i] & furti patiatur pœnalem condemnationem. Dat. XV. Kalẽ. Septemb. Lampadio & Oreste VV. CC. Coss.

i *Extrahatur.* ad iudicium. & est sic. ff. de libe. exhi. l. j. in fine.

## TITVLVS III.
## DE OPERIS LIbertorum.

*Quia occasione operarum liberti fugiunt à nobis: ideo subiicit de operis libertorum.*

*Operæ promissæ debent præstari, non earum precium, nisi ex causa necessitatis. hoc dicit. Primo loquitur quando operæ sunt impositæ, an peti possint. vsque ibi, Solet. Secundo an possit peti precium operarum. vsque ibi, Cum & si operæ. Tertio loquitur quãdo operæ non sunt impositæ. vsq; ad finẽ. Bald. Vel sic: Operas tempore manumissionis impositas libertus debet præstare. Sed pro futuris precium non potest exigi, nisi conuentum, vel ob necessitatem alimentorum. Sal.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Romano.

SI tempore manumissionis [k] operæ tibi [l] impositæ sunt, [m] scis te eas præstare debere. [n] ℣ Solet autem inter patronos & libertos conuenire, vt pro operis [o] aliquid præstetur: [p] licet precium peti non possit, nisi quãdo proiurandi. & de lib. causa. l. fin. & agitur conuentione certi si certa est opera, ad instar pecuniæ creditæ: vt. ff. eo. l. à duobus. aliàs actione ex stipulatu: vt insti. de verb. ob. in prin. Sed videtur quòd semper sit agendũ ex stipulatu. nã opera est diurnum officiũ: vt. ff. e. l. j. & ita factum quod incertum est quo ad substantiam, & ita peretur actione ex stipulatu. ad quod facit. ff. de verbo. oblig. l. vbi autem non apparet. §. qui id quod in faciendo. nec obst. l. illa à duobus. vbi dicitur quòd petitur opera, sicut pecunia credita: quia illud est verũ quando petitur æstimatio. Sed nonne operarum aliæ certæ, aliæ incertæ? Respond. illud verum quantum ad quantitatem: secus quo ad substantiam: sicut in omni facto leges notãt. prædicta vero sunt in impositione facta p stipulationem. si autem per iusiurandum, tunc actio in factum datur.

n *Debere.* scilicet si non ex necessitate: sed ex liberalitate propria manumisit: vt. j. eo. l. j.

o *Pro operis.* olim impositis.

p *Aliquid præstetur.* puta equus, vel bos, vel alia species: licet precium non possit peti operarum futurarum, scilicet id est cogi ab initio præstari etiam conuentum. quod non placet: vt. j. l. si quam. Vel dic licet precium non possit peti, scilicet sic vt remaneat integrum ius patronatus: vt. j. eo. l. si quam. Vel dic secundo, quo ad primum articulum solet conueniri, vtputa in casibus si libertus vltro obtulit. Item propter inopiam patroni. Item si tale genus est operarũ quod non competat patrono: vt si libertus sit medicus, vel pantomimus, cuius si velit patronus operis vti, semper oportebit eum ægrotare, vel ludos celebrare: vt hic, &. ff. eo. l. patronus. &. l. si libertus. j. his cessantibus non potest peti pecunia, nisi propter inopiam. Vel dic tertio secundum Azo. conueniri pro operis, scilicet præteritis: licet pro futuris non, vt remaneat ius patroni integrum: vt. j. eo. l. si quam. nisi in casu: vt. j. eo. l. nec patronis. Ad omnes autem prædictas expositiones bene adaptatur, nisi quando &c. Sed videtur ℣ etiam inopem eum non tenetur alere: vt. ff. de lib. ag. l. si quis à liberis. §. si quis à liberti. sed hic non dicitur libertum soluentem precium operarum, teneri ad alimenta: sed tantum ad præstationem operarum futurarum. dicitur tamen. ff. eo. l. libertus qui operarum. vbi dicit patronum perdere ius succedendi propter operas futuras. Secundo dicit quòd non reuerentiam.

*DE OPERIS LIBERTORVM.*

*SI tempore.] CASVS.* Si seruum meum manumisero, & ei operas imposuero: an ad præstationem teneatur, quæritur? Respond. quòd sic. sed si operas nolo, sed pecuniam pro operis, inuito liberto: an sim audiendus? Respond. quòd non. si autem conuenit vt aliquid mihi pro operis, puta caponem præstet: ad hoc mihi tenetur. tamen casus est in quo cogi posset vt precium præstaret, si vergã ad inopiam: quia etiamsi non teneretur ad operas, defectis tamen facultatibus meis, tenetur me alere.

k *Si tempore manumissionis.* id est statim post manumisionem. nam ante seruus non obligaretur: vt. ff. eo. l. vt iurisiurandi. & de li. cau. l. fina. Sed puto quòd etiam prius obligetur, si statim tamen postea sequatur manumisio: vt. ff. si cer. pet. a. l. lecta. &. ẽ. de

BIU Cujas

tiam. Tertio dicit diuersum in alimentis. Sed dic diuersum à reuerentia. Vel illud. ff. de lib. ag. verum est cum petiit & exegit, & conuenit eum dare precium: secus si tantum petiit, & non exegit: vt. ff. de iure pat. l. sicut. &. ff. eod. l. libertus qui operarum. Vel aliter hic non dicit q̃ ipse cogatur eum alere, cũ exegit ab eo operarũ preciũ: sed dicit quòd patron' potest eum cogere soluere precium operarum propter inopiam alimentorum.

a *Id.* scilicet precium futurarum operarum.

b *Cogebaris.* sicut ecõtra te alere cogitur: alioquin ius patronatus amitteret: vt. ff. de iure pat. l. diuus. §. fin. Nota etiam ex hac lege quòd necessitas non habet legem in eo quod dicit, nisi quando &c. & facit. ff. de off. procon. l. j. Item nota quòd plus subuenitur pauperi q̃ diuiti: vt &. ff. de episc. & cle. l. si quis ad declinandam. §. penult.

pter inopiam pro alimentis id[a] extra ordinem peti necessitas suaserit: cum etsi operæ non erant impositæ, defectis tamen facultatibus patroni, eum alere cogebaris.[b] PP. III. Kal. Ian. Chilone & Libone Coss.

*Non præstat beneficium qui impendit debitum: & ideo præmium non meretur: & erronea promissio operarum nõ valet. Bal. & Salyc. Vel sic: Ex necessitate manumitteus, in seruitutem non reuocat, nec imponit operas. Iaco. Butri.*

II. Iidem AA. Eutycheti.

MAnumissionis causa traditus,[c] neque in seruitutem[d] reduci à manumissore potest, neque impositas[e] operas præstare cogitur. PP. VI. Kalend. Maij, Antonino. A. II. & Geta. II. Coss.

*Operarum indebita præstatio condicitur. hoc dicit. Vel sic: Ei qui manumittit, acceptis ab extraneo nummis, operæ non debentur. Baldus.*

*Manumissionis.*] CASVS. Seruum tuum mihi tradidisti, vt eum manumitterẽ. manumisi. an eum posim in seruitutem reuocare, quæritur? Respon. quòd non. licet ei operas imposuerim: petere operas non possum ex necessitate manumissionis.

c *Traditus.* vt eum alius manumittat.

d *In seruitutem.* licet sit ingratus: vt. j. de lib. & eo. li. l. j. &. ff. eo. l. si quis hac. in princ.

e *Neque impositas.* scilicet de facto. de iure enim imponi non poterunt, cum non sponte, sed ex necessitate est manumissus: nisi sciens non posse imponi passus est: vt. ff. e. l. Campanus. Item & in alio casu, vt. ff. de bon. li. l. qui ex causa fideicommissi. Item & in alio casu: vt. j. e. l. mater. Item videtur huic legi contra. ff. de do. inter vi. & vxo. l. si eum seruum. §. si pecunia. Solu. ibi loquitur in eo casu cum sciens non posse imponi, passus est: vel cum non manumittit ex necessitate. non enim cogi poterat mulier: nec venire poterat ad libertatem, si ipsa non manumisisset. Vnde si manumisit, gratis manumittere videtur, quare operas imponere potest. Not. etiam ex hac lege regulam quòd ille solus imponit operas, qui ex voluntate manumittit: nisi in casibus, vt modo notaui. Item aliam, quòd ille solus reuocat in seruitutem qui sponte manumittit: vt. j. de lib. & eorum lib. l. j. Sed in contra tabulas seruatur alia regula, quòd quilibet qui gratis vel non gratis manumittit, habet ius succedendi: nisi in casibus, vt quando alienum seruum redimo suis nummis: vel ab extraneo accipio pecuniam pro manumittẽdo: vt. ff. de bo. lib. l. etiam. §. si quis nummos. &. §. sed si hac. Sed forte isti duo casus non excipiuntur in beneficio quod habet patronus ne vocetur in ius sine venia: vt. ff. de in ius vocan. l. adoptiuum. §. fin. &. l. is quoque. &. l. sed si hac lege.[a]

*Vi nummis.*] CASVS. Si tibi decem dedi, vt seruum tuum manumitteres, & pro operis pecuniam exegisti: eam vt indebitam reddere compelleris: siue fuerint operæ impositæ, siue non.

f *Ab extraneo.* à quo etiam inuito libertas potest extorqueri: vt. ff. de manu. l. si quis ab alio. secus si à seruo: vt. j. de obse. l. etiã qui. Vel ab extraneo si pactum factum fuerit cum seruo: vt. ff. de obse. l. Titius puerum. &. j. tit. j. l. j. & argu. j. de lib. eau. l. cum adfirmes.

g *Cogitur.* scilicet si credens se debere soluit. vel tantum condicit, quantum conducturus erat patronus: vt. ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. libertus. alioquin donare videtur: vt. ff. e. l. Campanus. Sed videtur contra: vt. ff. de do. inter vi. & vxo. l. si eum. §. si pecunia. vbi accepit precium, & potest imponere operas: & non cogitur manumittere. nam quidam huic legi non superiori eam signant contrariam, & soluunt quòd ibi accepit pecuniam ab ipso seruo, hic ab alio. Sed fortè ibi nihil refert, à seruo, vel ab alio accipiat: nam & ibi in fine loquitur & cum ab alio accepit: sed tamen dabat pro seruo. & sic est bona solutio. Vel ibi nõ dicit operas impositas eodem casu quo accepit pecuniam. sed duo casus sunt. nam vtrique isti & superiori est contraria. Solue ergo & signa contrarium, vt dixi in superiori. l. quia speciale ibi, quia non cogitur manumittere: quia nec erat seruus, nisi cũ manumittit.

III. Iidem AA. Quintiano.

QVi nũmis acceptis ab extraneo,[f] seruum suum manumisit, & pro operis pecuniã ab eo accepit: siue fuerant operæ impositæ, siue non, vt indebitam solutam reddere cogitur.[g] PP. Kalen. Nouemb. Albino & Aemiliano Coss.

*Precium operarum promissum potest peti: tamen exigens perdit ius patronatus: & non tenet promissio facta causa libertatis onerandæ. Bald. Vel sic: Exactio precii futurarum operarum priuat patronum à iure patronatus: & promissio facta causa onerandæ libertatis non valet. Salycetus.*

IIII. Imp. ANTONINVS. A. Valeriano.

SI quam[h] tibi pecuniam à liberto tuo ex venditione[i] operarũ[k] deberi probaueris, restitui tibi à liberto tuo præses iubebit. Ex hoc enim[l] liberam[m] testamenti factionẽ libertus habet:[n] modò[o] si nõ onerandæ

*Si quam.*] CASVS. Si te manumisero, & operas imposuero, & eas tibi vendidero, puta pro centum: an ad precium mihi teneaberis, quæritur? Respon. quòd sic: nisi onerandæ &c. quasi dicat patronus, promittis mihi decem si me offenderis &c. vt. ff. qua. re. ac. nõ da. l. j. §. quæ onerandę. sed tu manumissus liberam habebis testamenti factionem.

h *Si quam.* primus actus est impositio operarum, & in isto perdit contra tabulas, secundum H. sed Azo quòd non. Secũdus actus est operarum exactio. Tertius de precio seu mercede futurarum operarum conuentio. operarum exactio tollit contra tabulas. precij conuentio (sequatur exactio vel non) tollit omnia iura patronatus: nisi sponte libertus offerat, vel nisi inopia sit patroni.

*Ex venditione.* consensu vtriusque partis inita.

k *Operarum.* prius impositarum. Vel dic præteritarũ & futurarũ.

l *Ex hoc enim.* id est ex venditione, vel exactione operarum, vel mercedis non ex sola impositione operarum: vt. ff. de lib. ag. l. si quis à liberis. §. si quis à liberti. Alij vt Hugo de porta Rauennata, ex sola impositione: vt ar. j. de bo. pos. contra tab. liber. l. ij. Argu. contra H. ff. de iure pa. l. sicut. pro vtrisque est. ff. de ope. lib. l. libertus qui operarum. Item pro Azo. quia operas vel mercedem pro operis, siue precium operarum accipere à liberto non est prohibitum: vtpote cum lex ei permittat soluere si velit: vt. ff. eo. l. patronus. in fi. &. ff. qui & à qui. manumiss. l. fi. §. j. sed exigere, id est ab eo inuito operas extorquere, vel obligare inuitum ad mercedem, est prohibitum. Vnde dico quòd ex sola exactione operarum amittit patronus contra tabulas: sed cætera iura patronatus retinet: vt. ff. qui & à qui. l. fin. §. fin. sed si exigat mercedem siue precium operarum, vel obligationẽ mercedis, tunc incidit in legem Aeliam Sentiam. & sic amittit omnia iura patronatus: vt prædicta. l. continetur. Distingue ergo quia aut facit hoc patronus ad postulationem & rogatum liberti, forte quia libertus vult magis mercedem dare quàm operas soluere. Vel petit libertus gratia sui amici à patrono, quatenus locet ei operas suas: & tunc non delinquit patronus. aut exigit patronus mercedem, vel obligationem mercedis extorquendo ab inuito liberto: & tunc si quidem pro præterita opera, id est pro ea quam non præstitit suo tempore, non amittit ius patronatus: quia precium operæ præteritæ accepit. si vero pro futura, si quidem patronus facit ex necessitate, puta alimentorum: non amittit ius patronatus: secus si ex voluntate. & probantur hæc omnia. ff. de ope. liber. l. patronus. per totam. l. &. l. si libertus artem. & de lib. ag. l. si quis à liberis. §. si quis. & hic. &. j. eo. l. nec patronis. &. ẽ. l. j. Si vero quis exigit operas, non desinit esse patronus quantum ad alia, sed quantum ad contra tabulas, sicut &. j. de bo. pos. contra tab. liber. l. ij. &. ff. de iure pa. l. sicut. exhibebit ergo ei reuerentiã, & cætera iura patronatus: aliàs enim non esset differentia, exigat operas, vel mercedem operarum: quod lex voluit: vt. ff. e. l. patronus. &. ff. qui & à qui. l. fi. §. j.

*Operarum precium an liceat exigere.*

m *Liberam.* huius verbi expositio est. j. de bono. poss. contra tabu. liber. l. ij. secundum Azo.

n *Habet.* quantum ad eum qui vendidit, non fratrem: vt. ff. de bo. liber. l. Iulianus ait. secundum M.

o *Modò.* dixit dandam pecuniam ex venditione operarum debitam,

bitam, modo si non onerandæ &c.& sic potest referri hæc determinatio ad id quod primo dixit, non ad proximè dictum. Vel potest determinare & referri ad proximum dictum :id est dicere, habet liberam testamenti factionem ex venditione facta iusto precio, animo petendi sine exactione &c. modo si non &c.

*Libertatis onerandæ causa quomodo fiat cautio.*

Quia tunc non ideo consequitur liberã testamenti factionem libertus, quando iniusto precio: quia lex nõ presumit quòd exigat, nisi exactio fiat: vt.ff.e.l.quæ onerandæ. Quãdo autem onerandę libertatis causa cautio emissa dicet, habes.ff. qua. rerum actio non datur.l. j. §. quæ onerandæ.&.l.fin.§.si seruus.puta si dicat sic patron[a]: promittis mihi xx.si me offenderis. Itẽ bene dicit eum consequi liberam testamenti factionem: quia non est æquum, vt vtrumque scilicet & viuentis operas, & mortui successionẽ consequatur: vt infra de Lati. liber.tol.l. vna.§. illud.

*Mater.*]CASVS. Rogaui in testamẽto meo matrẽ meã, vt Stichum manumitteret post quinquennium. manumisit post annũ ex causa aliqua, & operas imposuit. Dicitur quòd illa impositio operarum tenet, & ante quinquennium finit:& eas petere posset, sed non vltra. sed si non exhibeat reuerentiam, puta de adsurgendo ei, castigabitur.

a *Non potest.* excipitur in filio testatoris rogato per fideicommissum manumittere: vt.ff.de bo.liber.l.quæ ex causa. & bene dicit, non potest: non enim volũtate sua, sed necessitate manumisit. Item licet testator iusserit vt hæredi promitteret operas: tamẽ nõ cogitur promittere: & si promiserit, actio in eum non datur: vt.ff.e.l.cerdonem.sicut nec is cui bona addicta sunt causa conseruandarum libertatum, petere potest ab his qui directo vel per fideicommissum libertatem ab eo acceperunt: vt.ff.eo.l.si quis hac.§.j. Accursius.

b *Nisi eius tantum.* & ad hoc est.ff.de hæred.instit.l.iij.§. qui fideicommissam.in fine.

c *Vindicaturum.* non vt reuocetur in seruitutem, sed vt castigetur: vt supra eo.l.manumissionis.& infra de liber.& eo.lib.l. j. &.ff.de offi.præfec.vr.l.j.§. cum patronatus.habet tamen cõtra tabulas: vt infra de bo.pos.contra tabu.liber.l.j. & facit ad legem istam.ff.de bo.liber.l. etiam.&.ff. eodem.l. Campanus.& ff. de ritu nup. l. proximè.&.ff. de in ius vocan.l. is quoque. Accursius.

*Nec patronis.*]CASVS. Dicit Imperator in hac.l.quòd futuræ operæ precium patronus à liberto extorquere non debet: sed bene liceat accipere, si consentiat libertus: & hoc si certa opera sit imposita. præteritæ autem potest. Libertus autem duos habens filios, siue semel, siue diuersis temporibus, obligatione operarum liberatur.

libertatis gratia emissam esse cautionẽ ꝓbabitur. PP. XIIII. Kal. Maij, Duobus & Aspris Coss.

*Manumittens ex necessitate, operas non imponit :sed manumittens ante tempus, sicut facit gratiam temporis, ita interim imponere potest operas: in seruitutem tamen reuocare nõ potest.h.d. tex.& glo. Bal. Vel sic: Manumittẽs ante tẽpus quo tenetur manumittere, pro tẽpore anticipato potest operas imponere, & non vltra. Salycetus.*

V. Idem A. Terentio.

MAter tua ab eo quem ex causa fideicõmissi manumisit, operas ipositas petere nõ potest: [a] nisi eius tantum [b] temporis, quo eum antè manumisit, quàm dies fideicõmissæ libertatis existeret. sed nisi ei honorem patronis debitũ exhibuerit: adeat competentem iudicem pro modo admissi vindicaturum [c]. PP. III. Idus Maij, Duobus & Aspris Coss.

*Pro operis futuris non licet mercedem accipere, pro præteritis sic. & duo filii ab operarum præstatione liberant. Baldus & Salycetus.*

VI. Imp. ALEXANDER A. Minicio.

NEc patronis pro operis [d] mercedem accipere licet: quãuis si indictę [e] operæ prestitæ nõ sint, ad pecuniæ exactionem [f] obsequij non prestiti estimatio cõuertatur. ℣ Qui autem duos [g] filios in potestate, vel [h] diuersis temporibus habuit: lege Iulia de maritandis ordinibus obligatione operarũ liberatur. Dat. XII. Kalẽd. Iun. Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Emptus suis nummis & manumissus, nõ debet operas: nec reuocatur in seruitutem vt ingratus: licet vere sit libertus. Bal. & Sal.*

VII. Idem A. Augustino.

d *Pro operis.* futuris: quod verum est, nisi in casibus: vt.ff.e.l. patronus.&.l.si libertus artem.& dixi supra.e.l.si quam.

e *Si indictæ.* de incertis dicit, quæ non cedunt, nisi indicantur, aliud autem de certis: vt.ff.eodem.l.si quis hac.§.j.&.l.quotiens.

f *Exactionem.* Nota.ar. quòd qui tenetur ad factum, potest se liberare prestando pecuniam pro estimatione: nec præcise compellendus est ad factum: vt est ar.ff.de re iudi.l.si quis ab alio.§. fin.& dic vt ibi.

g *Qui autem duos.* vel vnum quinquẽnalem. excipitur autẽ ille qui artem ludicram exercuit:& qui operas locauit suas vt pugnet cum bestiis: vt.ff. e.l. qui libertinos. Itẽ soluitur obligatio operarum ratione infirmitatis liberti, vel dignitatis ei superuenientis: vt.ff.eo.l.libert[s] qui post. &.l.nec audictus.&.l. interdum. Item ratione ætatis.l. annorum: vt.ff.e.l.liberta maior. Item propter præsumptam voluntatem patroni. quod habes infra eo.l. libertæ.&.ff. eo.l. liberta si in concubinatu. Item ratione vitandæ sinistrę suspicionis: vt infra eo. l.quod ex liberta.§. is autem.

h *Vel.* expone pertiã.

*Si tuis.*]CASVS. Si seruum tuum pecunia sua redemero,& ei manumisero: an ei operas imponere possim, vel vt ingratum in seruitutem reuocare? Respon. quòd nõ quo ad alia: tamen habeo iura patronatus. Viuianus.

i *Si tuis nummis.* quod improprie dicitur: vt ff. de manumiss.l.iiij.

k *Non oportet.* quo ad alia iura patronatus.& cõcor.ff.de in ius voc. l.sed si hac lege. Sed cõtra. j.de Lati.liber.tol. l.vna.§. illud. Sol. ibi accepit ab extraneo, hic à seruo: vt.j.ti.j.l.j.

SI tuis nũmis [i] empt[s] es ab eo à quo manumissus es: nec operas ei debes, nec puniri ab eo vt ingratus potes: patronũ tamẽ tuum esse eum negari nõ oportet [k] †Dat. III. Id. Septẽbr. Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Vxor non debet operas marito: sed eo inuito non potest diuertere. Baldus. Vel sic: Liberta vxor patroni facta non tenetur ad operas. Salycetus.*

VIII. Idem A. Lictorio.

LIbertæ tuæ, ducendo eam vxorem, [l] dignitatem auxisti: [m] & ideo nõ est cogẽda operas tibi præstare, cum possis legis beneficio contentus esse, ꝙ inuito te alij non possit [n] iuste nubere. Dat. X. Kalend. Mart. Fusco & Dextro Conss.

*Lex ista legitur duobus modis. secundum primam lec.h.d. Qui honoratur commodo non pecuniario, non potest onere fideicommissi grauari. Legitur secundo modo sic: Tempus adiectum libertati, videtur repetitum ad limitandum præstationem in conditione libertatis adiectam. Vel sic: Tempus appositum principali depositi, intelligitur repetitum in qualibet eius cohærentia vel appendice. Baldus. Vel sic: Tẽpus adiectũ libertatis præstationi, intelligitur onus seruo impositum limitare. Salycetus.*

IX. Idem A. Herculiano.

TItius si cum testamentum faceret, seruo suo Caio libertatem cum conditione hac dedit, *Caium seruum meum à die mortis meæ annis tribus peractis manumitti volo: ita tamen, vt præstet hæredibus meis, sicut me viuo præstabat.* & cũ idem seruus testatori diurnum quiddam præstaret, & post mortem eius vsque ad diem præstãdæ libertatis etiã hæredib[s] prestiterit: manifestũ est, quòd adeptus libertatẽ, ad eandem præstationem

i *Si tuis nummis.* quod improprie dicitur: vt ff. de manumiss.l.iiij.

k *Non oportet.* quo ad alia iura patronatus.& cõcor.ff.de in ius voc. l.sed si hac lege. Sed cõtra. j.de Lati.liber.tol. l.vna.§. illud. Sol. ibi accepit ab extraneo, hic à seruo: vt.j.ti.j.l.j.

*Libertæ.*]CASVS. Si libertam tuam in vxorem duxeris, tibi præstare operas cogenda non est, etiam diuortio facto, cum alij inuito te nubere non possit: & hoc contentus esse debes.

l *Vxorem.* idem si habuit eam concubinam: vt.ff. e.l. liberta si in concubinatu.

m *Auxisti.* vt & ar. infra de cap.& postlimi. reuer. l. si is qui te.& improprie ponitur hic dignitatem.

n *Non possit.* vt.ff.de rit.nup.l.in eo iure.& de repud.l. patrono.&.l.fina. Sed nunquid idem erit post diuortium? Respondetur, idem: licet sit argu. contra.ff.eodem.l.plane. Sed ibi in alio casu dicit, scilicet quando concessit alij nubere. Item quod dicit hic, non est cogenda præstare, verum est ex obligatione qua tenebatur vt liberta: sed tenetur præstare operas vt vxori viro, sicut aliàs habetur vxorem in viri seruitio debere esse: vt.ff. de donatio. inter vi.& vxo.l. sed si vir ex lana.& ff. eodem.l. sicut patronus.

*Titius.*]CASVS. Decessit paterfamilias: & seruo suo in testamento reliquit libertatem post lapsum triennij sub hac conditione, vt quod sibi in vita præstiterit, puta diurnum obsequium,

BIU Cujas

obsequium, hæredibus præstaret. mortuo testatore præstitit vsque ad diem præstitæ libertatis, & eam assecutus est: an vlterius ad illud teneatur, quæritur? Respondetur quòd non: quia nil pecuniarum ipsi fuerat relictum.

a *Compelli.* duabus rationibus, scilicet quia iste manumisit ex necessitate: vt supra.e. l.ij.& quia liber homo nó tenetur ad operas, nec etiam libertus, ex quo non sunt impositæ: vt.ff.de libera.causa.l.fin.Odofre.

b *Non possit.* quia nó potest ab eo relinqui fideicómissum, cui nó est relicta pecunia: vt ff.de lega.j.l. plane. ij. §.fina.&.l. videndum. Vel est hoc ex vi repetitionis: quia cum iusserit eum seruire vsque ad triennium, idem & in præstatione dixisse videtur: vt arg.ff.de cód. instit.l.cum seruus. &.ff.de condit. & demóst.l.auia.& facit.ff. de manu.l.causam.§.fi.

*Liberti.* ]*CASVS.* Si seruum meú manumisero, & operas imposuero, & decessero: extraneo hæredi ad præstationem operarú nó tenebitur, neque liberta marito patronę suę.

c *Neque extraneis.* sed filiis sic: vt infra.l. pe. & infra de obse.l. etiã. filiis dico etiam exhæredatis, non tamé mala mente: vt.ff. de bo. lib.l. si patronus.ij.§. si quis non.

d *Debent.* primo dicto est cótra. supra de in ius voc.l.ij. secundo est contra.in eo.titu.l.j.Solu.primi contrarij.hic loquitur de obsequialib^v, quę sunt in faciendo, ibi de obsequialibus quæ sunt in non faciendo: vt argu.ff.eo.l. fabriles. secundum contrarium solue vt ibi. Sed videtur quòd etiam illa quæ est in non faciendo, non transeat ad hæredem extraneum. nam datur in eum de dolo actio: vt.ff. de dolo.l.hæredibus. Sed respon. ibi de calculo nó de infamia agitur: vt.j.eo.ti.l.Sabinus. Posset etiã secundo intelligi quòd hæc lex dicit in operis incertis: vt.ff.eo.l.si operarú iudicio. Distinctionem autem de operis dic vt dixi.ff.de condic.inde.l.si non sortem.§. libertus.

*Quod ex liberta.* ]*CASVS.* Si libertæ tuæ nubendi præstitisti assensum, ad operas tibi non tenebitur propter turpem suspicionem vitandam: tamen ius patronatus retines: puta quod consistit in assurgendo & in succedendo. Viuianus.

e *Ingenuum est.* vt insti.de inge.in prin.

f *Liberta.* secus in liberto accipiente vxorem: quia ibi non est suspicio, si ipse operas præstet: vt.ff. eo.l. si quis hac.§. etiam. Item secus si est patrona fœmina: quia & ei possunt præstari operæ, & filiæ & nepti patroni, cum nec ibi sit suspicio: vt.ff. eo.l.sicut patronus.§. fi.

g *Operas.* futuri nó præteriti tẽporis: vt.ff.eo.l.si libert^s ita.§. fi.

h *Non possit.* causa turpis vitandæ suspicionis: quæ quia quandoque cessat, cessat & lex: vt modo dixi.& facit huic.l.j.de Lati. liber.tol.authé.ad hęc.&.ff.eo.l.sicut patronus.in prin.&.ś. eo. l.libertę. Sed cótra.j.titu.iij.l.ij.Solu.vt ibi. Ité habét locũ hæc durante matrimonio: secus si finitum sit: vt.ff.eo.l.plane. Accur.

*Qui manumittuntur.* ]*CASVS.* Serui tui manumissi vbi morari voluerint, possunt: ita tamen, vt operas præstare tibi

cõpelli[a] nõ possit. [b] D. VII. Id. Augu. Fusco & Dextro Cõss.

*Operæ personam principaliter concernẽtes, ad hæredem non transmittuntur extraneum: nec marito debẽtur ex persona vxoris. Baldus. concor. Salycetus.*

X. Imp. ALEXANDER A. Cæcilio.

LIberti[f] libertęq; defuncto-rũ, operas neq; extraneis[c] hęredib^s patronorũ, neq; maritis patronarũ debent. [d] PP. Kal. Nouemb. Alexandro. A. Cons.

*Filii libertorum sunt ingenui. Et potentius est matrimonium, quàm ius patronatus. Bal. Vel sic: Natus ex liberta, est ingenuus: & consentiẽs ei vt nubat, operas nõ exigit: iura tamen patronatus retinet. Saly.*

XI. Imp. GORDIANVS A. Africano.

QVod ex liberta muliere natscitur, ingenuú est. [e] Is autem qui libertę [f] suę nubendi commodauit adsensum: quamuis operas [g] ab ea exigere nõ possit, [h] iura tamẽ patronatus nõ amittit. PP. III. No. Augusto. Pio & Pontiano Conss.

*Liberti possunt morari vbi volunt. & est arg. quòd postquam monachus est licentiatus vt transeat ad aliam religionem, nõ pertinet deinceps ad abbatem primi monasterii inquirere vbi moretur, nec eum ad monasterium reuocare: manumissus enim est. Bal. Vel sic: Libertus potest morari vbique, dum tamen operas præstet quas debet: nec per filios patroni potest in seruitutem reuocari, nisi probetur ingratus. Salycetus.*

XII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. Veneriæ.

QVi manumittuntur, liberũ vbi voluerint cõmorandi arbitriũ [i] habẽt: nec à patronorũ filiis, quibus solã reuerentiam [k] debẽt, ad seruiẽdi necessitatem redigi possunt, nisi ingrati probentur: [l] cum neque cum patrono habitare libertos iura compellant. [m] S. IX. Kalẽdas Iun. ipsis. AA. & Conss.

*Qui alienum libertum occultat, tenetur loco ipsius ad operarum præstationem. Baldus. concor. Salycetus.*

XIII. Imppp. VALENS, VALENTINIA. & GRATIA. AAA. ad Probum præfectum prætorio.

IN redhibitione [n] operarum maneat pœna [o] in eum qui libertum alienum recipiẽdũ esse duxerit. Dat. III. Id. Iul. Gratiano. A. II. & Probo Conss.

TITVLVS IIII.

DE BONIS LIBERTORum, & iure patronatus.

*Datio pecuniæ, & pactum de manumittendo cum futuro domino, impedit contra tabulas: secus si cum præsenti. Ité fiscus succedit in iure patronatus. Bald. Vel sic: Pactum cum domino præsenti de libertate præstanda nõ arctat, etiam si dominus pecuniam recipiat. cum domino vero futuro secus: & iura libertorum transeunt in fiscum bonis patroni confiscatis. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Secũdę.

MVltum interest, vtrum quis suis nũmis [p] emptus ac manumissus sit ab emptore, an à domino [q] suo data pecunia mereatur libertatẽ. Priore enim casu ad bona eius contra tabulas admitti patronum nõ placet, posteriore vero omnia iura patronatus retinet. [r]

a Arbitrium. ita tamen morari debent, vt operas possint exhibere patronis: vt.ff.eodem.l.quod nisi.§. ex prouincia.&.l. hæ demum.in fi. quæ sunt contra. Accursius.

k *Reuerentiam.* Quid si operas? Respon. idẽt licet si velint recedere, possint agere ad cautionem: vt.ff. de iudi. l.in omnibus.& arg.ff. de condic.cau. da.l. si pecuniã.§. item si quis. ibi plene dicitur.

l *Probentur.* tunc sic, vt hic, & infra de lib. & eo.li.l.iij.

m *Compellãt.* nisi manumisiffet eos hac cõditione: vt argu.ff. de condi.& demon.l. Titio centum.§. Titio.ij. in fi.&.ff.de ali.lega.l. libertis.ij. in fi.

*In redhibitione.* ]*CASVS.* Si libertũ meũ qui ad operas mihi tenebatur, occultaſti: eas operas ad quas prestãdas mihi obligatus est, reddere compelleris.

n *In redhibitione.* id est redditione.

o *Pœna.* quia pro eis tenetur tantũ pro quib^s occultat^s erat obligatus. aliud in liberto ciuitatis: vt supra de ser. fugiti. l. mancipia. §. libertis. addunt tamé hic quidam, & omnis damni cum pœna quadrupli præter redditionem operarum: vt arg. infra de colonis Illy. l.j.§.j. lib.xj. Sed ibi in seruo, hic in liberto. vnde contra in eadem lege in fine. Sed de his omnibus dic vt diximus supra de seruis fugi. l. quicunq;. Accur.

*DE BONIS LIBERTORUM, & iure patronatus.*

*De bonis &c. Non solum operas, sed & successionem & multa alia* Cõtinuatio. *iura vindicamus in libertos: ideo de bonis libertorum & iure patronatus ponit &c.*

*MVltum.* Ista lex diuiditur in duas partes. Nam primo ponit quoddam dictum cum distinctione. secundo infert ex secundo membro distinctionis. secunda ibi. Et ideo. Bald. *CASVS.* Si seruum meum sua pecunia redemeris, & manumiseris: an tibi ius succedendi in bonis liberti ex testamento vel ab intestato per contra tabu. competat, quæritur? Respon. quòd non. Si autem pecuniam mihi dedit, & eum manumisero: succedam. si ergo ob crimen aliquod condemnatus fuero, & mihi fiscus succedit: an in iura liberti succedere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic. Diuisio.

p *Nummis.* quod improprie dicitur: vt.ff. de manu.l.iiij. in prin.

q *A domino.* hic coniunge, libertatem mereatur: & dic data pecunia scilicet à seruo ipso: vt infra ti.ij.l.etiam.j. secus si ab extraneo dominus pecuniam accepit: quia si tunc paciscitur cum seruo tantum, est idem quod in superiori casu quando accepit à seruo. & sic intellige. ff. de obseq.l. Titius puerum. si cum extraneo: nec imponit operas, nec succedit: vt supra ti.j.l. qui nũmis. & infra de Lati. liber. tol. l. j. § illud. quæ sunt contra. *Manumit tere coacti, operas ipsi nere nõ potest.*

r *Retinet.* Opponitur, iste compellitur manumittere: vt infra de libe.cau.l.cum affirmes.&.ff.si li.inge.esse di.l.ij. in prin.&.ff. de acqui.hære.l.si seruum.§. si quis. ergo operas imponere non potest: vt supra ti.j.l.ij. ergo non retinet omnia iura patronatus

tus, quod hic dicitur? Respon. In prima dicit, hortabitur. In secunda, sponte recepit. & est fauor præteritæ libertatis. In tertia, non præsenti, sed futuro domino dabat. Vel succurritur nō vt sit liber, sed vt non sit necessarius hæres. sic ergo dices eum non compelli: vt supra de transact. interpositas. Alij dicunt eum cogi. & quod hic dicit omnia, restringunt ad id de quo dicit hic scilicet de successione tam per contra tabulas, quàm ab intestato: vt. ff. eodem. l. qui ex causa. & infra de bo. pos. contra tab. liber. l. j. Accursius.

a *Et ideo*. concludit ad secūdū casum: ideo sic construe, ideo cum bona filij Sabiniani patroni, id est qui erat patron⁹ (qui scilicet Sabinianus plenū ius habuit) bona dico sint vindicata fisco, vt hostis publici scilicet filij secundū ea quæ &c.

b *Filii*. s. Sabiniani, filij dicti patroni.

c *Plenū ius*. post mortē patris si eos habeat ex successione patris. Vel dic quòd suo iure habebat: & semper referas te ad secundum casum quando accepta pecunia à seruo manumisit.

d *Hostis*. & sic crimine læsæ maiestatis. Et dic hic bona venire ad fiscum: & sic est cōtra. ff. ad legem Iul. maie. l. eorum. vbi dicit venire ad filios. Sol. hic non habebat filios liberos, secundum R. sed hoc non valet: quia etiam si habeat filios, non transeunt ad eos hæc iura: vt. ff. de interdic. & relega. l. iij. Dic ergo quòd si ideo hoc crimine damnatur, ꝙ aliquid in principem commisit: tunc non trāseunt ad filios: vt hic, &. d. l. de interdic. & relega. l. iij. aut in alio capitulo eiusdem. l. quæ multa sunt: vt. ff. ad legem Iul. maie. l. j. ij. &. iij. & tunc veniunt ad filios, vt in. l. contraria. Si autem opponatur ex eo quod est. ff. de iure patro. l. iura. vbi indistincte videntur dari filiis: dic quòd ibi specialiter fuit cuidam concessum loco priuilegij. Vel dic quòd in aliis capitulis fuit ibi damnatus, non quòd commiserit in principem. Vel solue tertio dictam. l. eorum. quòd quædam iura reseruātur extraneis hæredibus: vt supra de in ius vocan. l. ij. & hęc ad fiscum possunt transire: vt hic. iura vero succedendi reseruātur liberis: vt infra de Lati. liber. tol. l. j. §. sed & si sub conditione. & in. l. contraria. sed media solutio verior est.

*Si liberti.*] C. A. S. V. S. Si te cōsentiēte libertus tuus ancillę principis se cōiunxit: in eo commodū patronatus amittis. Viuia.

e *Conniuentibus*. id est consentientibus. & facit supra de ser. fugi. l. fi. & infra de Lati. liber. tol. authen. ad hæc. & supra ti. j. l. quod ex liberta. §. j. Accursius.

f *Nostris*. id est imperatoris.

g *Illi*. patroni.

*Si quis.*] C. A. S. V. S. Seruum tuum inter viuos, vel vltima voluntate manumisisti: & ei dixisti, remitto tibi iura patronatus. quæritur, quid consecutus fuerit ista remissione? Respon. quòd tantum fere consequitur quantum consequeretur per restitutionem natalium. &, fere, dicit: quia si esset restitutus natalibus, reuerentiam tibi non deberet: nec in seruitutem reuocari posset propter ingratitudinem. sed secus est in tali remissione: quia potest reuocari. & hoc ita, saluis tamen vt olim natalium restitutione & aliis casibus, quibus iura patronatus amittuntur.

h *In posterum*. id est post legem hanc.

i *Actitantur*. id est dantur.

k *Sine scriptis*, nota codicillos posse fieri sine scriptis: vt & supra de sacrosan. eccl. l. generali. & infra de codicil. l. fi. in fi.

l *Semota*. id est remota.

m *Remittendum*. id est esse remissum.

n *Eorum*. scilicet libertorum.

o *Quæ*. scilicet successiones.

p *A nobis*, huius legis auctoritate.

q *Reseruandis*. vt in authen. vt liber. de ex. §. illud. coll. vj. Sed ex te immo videtur reuocari: vt. ff. eo. l. Paulus. §. patroni. quæ est cōtra. Sol. aliud est remittere iura patronat⁹, qđ facere potest vt hic: quia in vita liberti cōpetit. aliud est concedere liberam testamēti factionem: quæ concessio aut vi pacti valet, qđ est falsum: quia est de futura successione: vt supra de inof. testa. l. siquando. §. j. aut vi repudiationis: quod est falsum. ff. de acquiren. hære. l. qui superstitis. Secus tamen esset si à principe liberam testamenti factionem consequeretur: vt ff. eo. l. etiā. §. j. Vel dic quòd ibi filius patroni patre suo viuente misit epistolam in qua cōcessit liberam testamēti factionem. Vel tertio hic corrigitur.

r *Omne ius tollitur*. vt ff. eo. l. etiam. §. plane.

s *Eandem vim*. fere: non enim eadem vis est, vt habes infra statim.

t *Concessio*. id est remissio.

u *Penè solis*. scilicet restitutionibus natalium. penè autem dicit: quia & quidam alij sunt modi per quos inducitur ingenuitas: vt infra de Lati. lib. tol. §. sed scimus. &. §. similique modo si quis. &. §. illud etiam. & authen. ibi posita. & infra qui mili. non possunt. l. super seruis. lib. xij. & infra de insan. ex. l. fina. & ff. de statu ho. l. ingenuum. & in authen. de mona. §. j. in fi. col. j.

x *Reuerentia*. redit ad primum casum. Sed si omnis reuerentia durat: ergo nil est amissum præter contra tabulas. quod supra negasse videtur. Vnde dic quòd & in ius vocari potest sine venia, vt & aliàs quando patronus adegit ad iusiurandum ne vsurem accipiat: vt. ff. de in ius voc. l. adoptiuum. §. fi.

y *Competit*. de quo dicit infra de liber. & eo. lib. l. ij.

z *Etsi*. id est quanuis.

a *Hæc*. scilicet reuerentia & ius reuocandi in seruitutem.

b *Quam*. s. ingenuitatē. & plene expone vt. §. proxi. Accursius.

c *Ius patronatus*. hic duo scias, & quæ sunt patronat⁹ iura, & qui sunt hi casus de quibus hic dicit. Sūt autem sex principalia. Primum, ꝙ turpis actio etiam de facto nō proponatur aduersus eū: vt. ff. de obseq. l. honori. &. l. parens. Secundum, quòd turpis exceptio: vt. ff. de excep. do. l. apud. §. aduersus. Tertium, de reuerentia

A

Et ideo[a] cum Sabiniani patroni filij,[b] qui plenum ius[c] habuit, vt hostis[d] publici bona fisco vindicata sint: secundum ea quæ diuo Pertinaci placuerunt, & nos secuti sumus, in iura libertorum eius fiscus noster successit. PP. V. Non. Iul. Fausto & Rufino Conss.

*Dissimulans pro consentiente habetur: & ius sibi perdit. Baldus & Salycetus.*

B

IT. Impp. VALENS & VALENTIN. AA. ad Florianum comitem rerum priuatarum.

SI liberti conniuentibus[e] patronis consortium cum ancillis colonisve nostris[f] elegerint: sciant illi[g] se deinceps cōmoda patronatus amissuros. D. III. Id⁹ Octob. Treueri, Lupicino & Iouino VV. CC. Cōss.

*Qui remittit ius patronatus, omne ius perdit præter reuerentiam, & ius reuocandi in seruitutem ob ingratitudinem. sed restitutus natalibus, quasi meram ingenuitatem consequitur: & in seruitutem reuocari non potest. Baldus. Et perdenti ius patronatus propter eius delictum, nullus honor debetur. Salycetus.*

C

III. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni præfecto prætorio.

SI quis patronorum in posterum[h] huiusmodi narrationē conceperit, vel in libertatibus, quæ inter viuos actitantur,[i] vel in his quę ex testamēto vel codicillis scriptis vel sine scriptis[k] habitis proficiscuntur, vt liberti eorum à iure patronatus liberentur: antiqua interpretatione semota,[l] nō dubitet etiā patronatus ius ex sola tali verborum conceptione libertis esse remittendum: nec eorum[m] successionibus, quæ[n] ab intestato descendunt, quas veteres etiam post huiusmodi actus seruari in libertorum bonis decreuerunt, à nobis[o] patronis ītegris reseruandis.[p] Sed quemadmodum in natalium restitutione omne ius tollitur[q] patronatus, ita & in huiusmodi verbis eādem vim[r] esse obseruandam omnes non ignorant. Idémque iuris est si inter viuos manumissione imposita, in vltimis voluntatibus concessio[s] data fuerit patronatus: ita tamen, vt in omnibus natalium restitutiones, ex quibus penè solis[t] ingenuitas mera libertis competit, tam obtineant, quàm in nostra republica polleāt: cum nobis cordi est, ingenuis magis hominib⁹ quàm libertis eam frequentari. Reuerentia[x] tamē quæ à libertis patronis debet, & iure quod aduersus ingratos libertos patronis competit[y], integris reseruādis, etsi[z] per verborum conceptionem secundum à nobis inductum modum ius patronatus fuerit amissum: cū etiā hæc[a] īgenuitatis prędmio tollant, quam[b] penè sola nataliū restitutio inducit: his videlicet casibus per quos pœnalib⁹ modis ius patronatus[c] quasi ab indignis patronis eripit, in suo robore duraturis. Recitata septies ī nouo cōsistorio palatij Iustiniani. D. III. Kal. Nouēb. Decio. V. C. Cōs.

rentia siue in faciendo, siue in non faciendo, quæ debetur etiam sine impositione: vt.ff.de cõdic.inde.l.si nõ sortem.§.libertus.in prin. Quartũ, de præstatione alimẽtorũ: vt.ff.de libe.ag.l.si quis à liberis.§.solent. Quintum, de reuocatione in seruitutẽ: vt hic, &.ĭ.de lib.& eo.lib.l.ij.& hęc nõ datur nisi spõte manumittẽti: vt.s̃.ti.j.l.ij. Sextũ, ius succedẽdi, de quo dicit hęc lex,&.j.ti.j.l.j.plenius dicã. Circa autem operas est ius, sed ex ĩpositiõe est illud: vt.s̃. tit.j.l.j. Ecõtra hęc iura amittuntur in quibusdã casibus: & quandoque propter culpam patroni, vt hic dicit: vt ecce propter denegationẽ alimẽtorũ: vt.ff. de iure patro.l. diuus. §.fi. Item propter exactionẽ iurisiurandi: vt ff.de iure pa.l. qui cõtra legem. Item si eum crimine capitis accusauit: vt.ff.de iure pa.l. eum. Itẽ si exegit mercedẽ pro operis futuris: vt.s̃.ti.j.l.j.si quam. &.ĭ.de bo.pos. contra tabu. liber. l.j. &.l. fi. Sunt & alij casus, qui non in pœnam patroni faciunt amittere ius patronatus: vt propter prẽmiũ liberti: vt.ff.de iure pa.l.penul.in pri. Itẽ propter natalĩũ restitutionẽ: vt hac.l. Itẽ propter deportationẽ liberti vel patroni: vt.ff.de iur.pa.l.eum patronũ. Item si efficitur minor cẽtenario nõ in fraudẽ: vt ĩsti.de suc.liber.§.sed nostra. Secus in fraudẽ: vt.ff.de iure pat.l.si libertus. Itẽ propter concessionem debitæ partis: vt insti.de suc.liber.§. sed nostra. sed isti vltimi duo modi tantum à contra tabulas repellunt.

*TITVLVS V.*

## SI IN FRAVDEM PATRONI à libertis alienatio facta sit.

*Alienata in fraudẽ patroni, reuocantur vsque ad legitimam portionẽ. Bal.& Sal.*

1. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Claudio.

SI in fraudem patroni libertus aliquid alienauerit: [a] quatenꝰ legitima [b] pars deminuta est, reuocandi tributam conuenit [c] esse potestatem. Dat. Kalendis Nouembr. Sirmij, Cæsarib. Conss.

*Patronus hæres liberti potest per Caluisianam reuocare alienata in fraudem eius: nisi alienationem habuit ratam. Bal. quia tunc non potest, nec eius hæres. Salycetus.*

2. Iidem AA. & CC. Iuliæ.

DEfuncto quidẽ liberto patronus ĩtestato succedẽs, [d] per actionẽ Caluisianã in eius fraudẽ alienata reuocare [e] potest. ¶ Verùm cum patronum post liberti [f] sui mortẽ ab eo [g] fundi collatam donationẽ habuisse ratam [h] adseueras: manumissoris factum [i] infirmare successores eius [k] minime possunt. Dat. VIII. Kalẽdas Ianuar. Sirmij, Cæsarib. Conss.

*TITVLVS VI.*

## DE OBSEQVIIS PATRONO PRÆSTANDIS.

1. Imp. ALEXANDER A. Zotico.

COntra patronum [l] tuum [m] famosam [n] actionem instituere non potes. PP. II. Id. Maij, Maximo. II. & AEliano Conss.

A

B

C

D

a *Alienauerit.* iter viuos, vbi duo sunt necessaria, scilicet fraus, & euentus: vt.ff.eodem.l.j. §.j.& hic dicam statim. Item dic ꝙ alienauit gratis: secus si non gratis: vt.ff.eodem.l.j.§. si quis in fraudem.&.§. si mutuam.

b *Legitima.* quæ est tertia: vt instit.de suc.liber.§. sed nostra.

c *Conuenit.* non per petitionẽ hæreditatis: quia patroni est debitor, non hæreditarius: vt.ff.de petitio.hered.l. quòd si in diẽ.§. pe. Sed per Caluisianam: vt.j.l.proxi. Et distingue hic: quia aut alienat libertus in vltima voluntate, & tunc solus sufficit euentus: vt.ff.eo.titu.l.j.§.j. quia pars patroni censetur vt æs alienũ: vt.ff.de dona.l.si patronus. quod æs alienũ ante relicta est detrahendũ: vt.ff.ad Trebellia.l.j.§.penult. Aut inter viuos, & tunc sine dolo malo valet: vt.ff.de probat.l. patronus. Si dolo, aut in fraudem legis, scilicet vt sit minor centenario, & tunc ipso iure non valet, & totum reuocatur. Aut in fraudem patroni tantum: & tunc valet. Sed reuocatur quatenus est legitima tantum: vt.ff. de iure patrona.l.si libertus. Accursius.

*Defuncto.* ℑCASVS. Alienata à liberto in fraudem patroni reuocari possunt per act. Caluisianam, quatenus est legitima. Si autem fundum libertus alicui dedit, & post mortem liberti patronus donationem ratam habuerit: an successores patroni eam reuocare possint, quæritur? Respon. quòd non.

d *Succedens.* scilicet in totum, quãdo non sunt liberi: vt instit. de suc.li.§. sed nostra. Sed nunquid frater liberti præponitur patrono? Respon. sic, secundum quosdam: vt instit.de seruili cog. circa princi. Sed Ioan. contra: vt.ff.de suis & legi.l. intestato. in princi. de bo.lib.l. liberto. Sed patronus qui manumisit, si crimine capitis accusauerit, ius patronatus amittit: vt.ff.de iure pa.l. eum. & de bo.lib.l. qui cum maior. Sed ar. contra.ff.de fideicom. li.l.si filius.§.erit. Quod dixi de liberto accusato: intellige de paterno, qui & suus dicitur: vt.ff.de verb.signi.l.licet.§. paternos. Sed suum accusando, non perdit: vt.d.§.erit. Item no. quòd si relinquo nepotem ex filio præmortuo, & filium, filius præfertur: vt.ff.de bo.liber.l.si libertus præteritus.§.si libertus. Item si duo sunt patroni, & vnus decedat, & filium relinquat, & alter sit superstes, solus superstes admittitur: vt.ff.de ope.liberto.l. à duobus. Item si vnus patronus relinquat filium, alter nepotem, solus filius admittitur: vt.ff.de legi.tu.l.tutela.§.si duo. secus in successione ingenuorum: vt instit.de hære. quæ ab inteſta.§.cum filius.

*Patronꝰ in successione liberti præfertur filio alterius patroni.*

e *Reuocare.* plus ergo potest hæres quàm defunctus. & sic est argu. contra.ff. de regu. iur. l.hæredẽ. & hoc ideo, quia est æs alienũ. Itẽ quomodo hęres reuocat factum defuncti: vt infra de lib.causa.l. si ab eo? Respon. hic speciale. Vel vt dixi: quia magis dicitur debitum accipere, quàm hæres esse titulo lucratiuo. Item not. quatuor esse reuocatorias actiones, scilicet Caluisianã, Fabianam, Paulianam, & in factum reuocatoriã. Caluisiana datur patrono & creditori. Fabiana soli patrono: vt.ff. eo.l.j. §. fina. Pauliana creditori tãtum. In factum ad incorporalia: vt.ff.quæ in frau.cre.l.hac in factum. Alij dicunt econtra in primis duabus. & pro eis.ff.de vsur.l.videamus.ij.§.in Fabiana. Sed ibi non est per quas, immo per quam. item in vltimis duabus dico aliter, scilicet quòd vna sit in factum Pauliana, quasi à Paulo inducta: & competit ad incorporalia, & sic communis: vt.d.l. hac in factum.

*Hæres quãdoq; factũ defuncti reuocat.*

*Actiones reuocatoriæ sunt quatuor.*

f *Post liberti.* quid si ante? Respon. idem: vt arg. infra de fideicom.l.quotiens.j.& supra titu.j.l.si quis. argu. contra.ff.quorum leg.l.j.§. quod ait.ij.&.ff. de acquir. hæredi.l. qui superstitis. & de bo.lib.l.Paulus.ij.§. patroni. Sed certe expressa est lex.ff.eo. l.non videtur. quæ dicit esse idem. Accursius.

g *Ab eo.* scilicet liberto.

h *Ratam.* & hoc si non bene merentibus donat, aliàs non est necesse habere ratam: vt.ff.eodem.l.viuus. Sed nunquid hic titulus habet locum filio emancipato alienante in fraudem patris? Respon. non: vt.ff.si quis à pa.l.non vsque. Sed argu. contra. insti. qui. modis ius pa.pote.sol.§. præterea. sed filio arrogato, cui debetur quarta, datur vtilis: vt.ff.eodem.l.fi. Accursius.

i *Factum.* id est ratihabitionem.

k *Eius.* scilicet patroni.

*DE OBSEQVIIS PATRONO PRÆSTANDIS.*

*Cõtinuatio.*

*Dixit supra de iure pa. circa pecuniarium commodum: nunc de gratia honoris & reuerentiæ. Et nota quòd semper debet sancta videri persona patroni liberti: vt.ff.de obseq.l.antepe.*

l *Contra patronum.* etiam nomine alieno, secundum quosdam: vt supra si tutor nõ gess.l.j. Sed contra est: quia ibi in accusatione loquitur, scilicet suspecti tutoris. & sic aliud erit [l] actione, & aliud in accusatione: vt.ff.de in ius vocan.l. quæsitum. nisi in casu vbi etiam nec alieno nomine potest agere: vt.ff.de iure-iur.l.non solum.§.quanquam.ibi, si autem cum liberto. *ADDITIO.* Tu dicas quòd agere alieno nomine potest dupliciter intelligi. Vno modo nomine alieno, hoc est ex facto quod ex alterius persona dependet: licet quis in iudicio agat suo nomine: & isto modo libertus non potest intentare famosam actionem contra patronum: vt supra si tutor non gess.l.j.&.ff.de iniur.l.nõ solum.§.quanquam. Alio modo alieno nomine intelligitur: quia alieno nomine est in iudicio, vt procurator, vel vt curator: & tunc potest alieno nomine: vt.l.quæsitum.ff.de in ius vocan.

m *Tuum.* puta surripuit terminos.

n *Famosam.* vt furti. sed nec etiam turpem, vt condictionem furtiuam: vt.ff.eodem.l.honori.&.l.parens.&.l.licet.& de dolo.l.non debet. nisi in causa: vt.ff.de in ius vocan.l.sed si hac.§. prætor.& quęstionem ibi in fi.l.factam hic repete. Item nec honestam, nisi cum venia: vt supra de in ius vocan.l.venia. & cum honestate verborum: vt infra eodem.l.iiij.

*Libertæ.* ℑCASVS. Si liberta tua volente te alicui nupsit: tibi ad operas non tenebitur propter suspicionem siniſtram.

*Voluntate.*

BIU Cujas

a *Voluntate.* aliter non præiudicat liberta patrono: vt de ope. lib.l.sicut.Accursius.

*Disiunctiua ponitur quãdoque p copulatiua.*

b *Aut.* pro &:vt &.ff.de verb.signifi.l.sepe.aliter sibi non præiudicat patronus:vt.ff.de oper. lib.l.sicut. Vel potest legi disiunctiue,vt ponas casum quando compulit eam iurare non nubere: vt.ff. de iure patro. l. qui contra legẽ.& tunc iure,id est iure permittente eam nubere.

c *Præstare.* adhuc tamen ei debet reuerentiam.ff. de iniur. l.non solum.§. quanquam.& s.de operis lib. l. quod ex liberta. in fin. quæ sunt cõtra. adeo vt possit in seruitutem reuocari, & sic desinit matrimonium: vt in authen.de nupt.§. si vero decretum. col.iiij. etiã si sibi est nupta:vt.ff.de ri.nup.l.in eo.in fine.l. Dic ergo officium, id est operas. sic enim dicitur.ff. de oper.lib.l.j.

*Liberta patroni voluntate nupta vel de iure,nõ tenetur ei obsequia præstare. hoc dicit cum.l.seq.Salycetus.*

II. Idem A. Leontogono.

LIbertæ quæ voluntate[a] patroni aut[b] iure nuptæ sunt, non coguntur officium patronis suis præstare.[c] Dat.XIIII. Kalend. August. Maximo. II. & Aeliano Conss.

III. Idem A. Xantho.

ETiam qui pactione data à dominis manumittuntur, mero iure omne eis obsequium debent.[d]

*Libertus non debet cõtra patronum vim vel audaciam exercere: sed sine atrocitate verborum æquitatem suæ petitionis exponere ius dicenti.Bald. Vel sic: Libertus patronum non vocat ad iudicium sine venia: & reuerentiam ei vocato tenetur præstare sine atrocitate verborum: aliàs pro motu in dicis puniendus.Salycetus.*

IIII. Idem A. Victorino.

SI manumissori[e] tuo vim & audaciã[f] obiecisti,ei qui te beneficio suo ex seruitute liberando,vt aduersarium te haberet,[g] fecit: præses prouinciæ quaten⁹ coërcere eiusmodi temerariam licentiam debeat, æstimabit.[h] ℣Nam si qua tibi pecunia debebatur,[i] siue de rebus aduersus patronum disceptatio fuerat:nõ protinus[k] ad litigandum currere debueras.maxime autem si hoc facere auderes,[l] sine atrocitate certe verborum æquitatẽ petitionis tuæ commẽdare iudici potuisti,[m] omni honore patrono debito reseruato.PP.II.Kalẽ.Octobr. Iuliano.II. & Crispino Conss.

*Patrono damnato, tenetur libertus præstare reuerentiam liberis eius.Salycetus.*

V. Imp. GORDIANVS.A. Sulpitiæ.

ETiam liberis damnatorum[n] consuetum obsequium[o] libertos paternos præstare debere,in dubium non venit.℣Proinde si non agnoscunt reuerentiæ debitæ munus: non immerito videntur ipsi aduersus se prouocare seueritatem.[p] PP.Non.Septemb.Sabino. II. & Venusto Conss.

*Libertus tenetur ad obsequium, non ad operas non impositas:nec potest per patronum inuinculari.Salycetus.*

VI. Idem A. Cornelio.

LIbertos siue libertas,maxime quibus impositæ operæ non sunt,consuetum potius obsequium[q] quàm seruile ministerium manumissoribus exhibere debere, neque vincula perpeti,[r] non est opinionis incertæ.Dat.III.Kal.April.Attico & Prætextato Conss.

*Priuignis & filiis patroni debetur reuerentia:aliàs punitur libertus. Bald.concor. Salycetus.*

VII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Metrodoro.

NEque libertis[s] nouercæ, iniuriæ inferendæ priuignis eius libera facultas esse debet.paternos etiam libertos(sicut dicis) iniuriosos tibi fuisse, ferendum nõ est.[t] ℣Præses igitur prouinciæ vindictam tibi personarum conditioni congruentem[u] impertiri non dubitabit.Dat.V.Id.Maij,Maximo II.& Aquilino Conss.

VIII. Iidem AA. Hermiæ.

NEque patronæ tuæ obsequiis refragari te fas est.[x] Dat.XII.Kal. Febr.Diocletiano & Maximiano.AA. Conss.

## TITVLVS VII.
## DE LIBERTIS, ET eorum liberis.

*Qui ex necessitate manumittit,ius reuocandi in seruitutem non habet. Bald. sed ex voluntate sic.Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS.A. Daphno.

NOn est ignotum, ꝙ ea quæ ex causa fideicõmissi manumisit, vt ingratus eis debeas,& ab intestato succedant:vt.ff.de oper.lib.l. vt iurisiurandi.in fi.& de iur.patro.l.satis constat.Accursius.

## DE LIBERTIS, ET EORVM liberis.

*Quibus debeat præstari obsequium,dictum est.s.tit.proxi. Nunc eontra qui puniantur & qualiter propter non præstitum.*

NOn est.] CASVS. Rogata fuit mulier aliqua in vltima voluntate vt seruum suum manumitteret,& manumisit: nunquid si libertus causas ingratitudinis commiserit: eum ingratum accusare possit,quæritur? Respon.quòd non:quia ille tantum potest accusare libertum de ingratitudine,qui sponte manumisit,& non ex necessitate.

Accusare

a *Voluntate.* aliter non præiudicat liberta patrono: vt de ope. lib.l.sicut.Accursius.

b *Aut.* pro &:vt &.ff.de verb.signifi.l.sepe.aliter sibi non præiudicat patronus:vt.ff.de oper. lib.l.sicut. Vel potest legi disiunctiue,vt ponas casum quando compulit eam iurare non nubere: vt.ff. de iure patro. l. qui contra legẽ.& tunc iure,id est iure permittente eam nubere.

c *Præstare.* adhuc tamen ei debet reuerentiam.ff. de iniur. l.non solum.§. quanquam.& s.de operis lib. l. quod ex liberta. in fin. quæ sunt cõtra. adeo vt possit in seruitutem reuocari, & sic desinit matrimonium: vt in authen.de nupt.§. si vero decretum. col.iiij. etiã si sibi est nupta:vt.ff.de ri.nup.l.in eo.in fine.l. Dic ergo officium, id est operas. sic enim dicitur.ff. de oper.lib.l.j.

ETiam.] CASVS. Cũ seruus tuus dedit tibi pecuniam vt ipsum manumitteres, manumisisti. omne obsequium tibi præstitit quod consueuit libertus præstare patrono: quia ipso iure videris manumisisse.Viuianus.

d *Debent.* vt.s.de bo. lib.l. j. & de ope. lib.l. qui nummis. hæc enim pactio dominum non adstringit:vt.j.de libera.cau. l.cum affirmes. &.l.post certi.& si non manumittit, non ideo repetitur quod de pecunio dedit seruus:vt.s.de cõdic.ob cau.da.l.si liber.& facit.s.de transact.l.interpositas. Acc.

SI manumissori. CASVS. Seruum tuũ si manumisisti,& debitor eius factus fueris: sed quia ei non soluis, tibi conuicia dixerit, vel contumelia te affecerit:à præside coërcebitur. Non enim statim ad litigandum currere debuerat:& si hoc tibi facere vellet, non conuicia dicere:sed honore debito reseruato coram iudice pecuniã petere debuit.

e *Si manumissori.* id est patrono.loquitur enim liberto.

f *Vim & audaciam.* scilicet quòd violentus erat, vel econtra quòd tu faceres eum verberari.

g *Haberet.* consecutiue, non causatiue: vt.s.de iudi.l.properandum.§.& si quidem.& institu.de actio.§. tripli. Vel dic haberet, id est habere posset.

h *Aestimabit.* quod qualiter fiat,plene dices.j.titulo.j.l.ij.

i *Debebatur.* scilicet à patrono.

k *Non protinus.* vt &.j.ad legem Corneliam de fal. l.& si ad tenam præcedere debet admonitio: vt.j. de pigno. l.debitores. & in decre.xij.q.ij.c.indigne. &.ij.q.j.si peccauerit. &.xlv.distin.c. sed illud.& in authen.vt licc.ma.& auiæ.§.his illud.colla.viij. & arg.s.de episc.& cler.l.si quis curialis.

l *Auderes.* cum venia,vel sine venia.

m *Potuisti.* hoc quilibet debet facere, sed maxime liberti:vt hic, &.s.de postu.l.quisquis.

ETiam.] CASVS. Si te condemnato ob crimen aliquod libertus tuus liberis tuis reuerentiam præstare non vult: merito erit puniendus.

n *Damnatorum.* scilicet patronorum.

o *Obsequium.* quod cõsistit in alendo, & assurgendo, & similibus: vt diximus. s. de operis lib. l. liberti. Item videtur contra. ff. de interdict. & releg.l.iij. sed sol.vt.s.de bo.lib.l.j.

p *Seueritatẽ.* quod plene dic vt.j.tit.j.l.ij.

Libertos.] CASVS. Seruum tuum manumisisti. postea vis ut fodiat in aliquo loco inhonesto tota die, vel aliquod turpe faciat: an ad hoc teneatur, quæritur? Respõ.quòd non:nec eum inuinculare potes: sed ad consuetum seruitiũ tibi tenebitur:vt adsurgere tibi,& similia.

q *Obsequium.* facit.ĩ de in ius vocan. l. venia.&.s. de oper. lib.l. qui manumittuntur.

r *Perpeti.* id est pati.

NEque.] CASVS. Si qua mulier libertum habeat, facultas nulla liberto tribuatur inferendi iniuriam priuignis patronæ suæ. & hoc in prima. Si autem liberta patris tui iniuriosus tibi extiterit:prouidebit iudex.

s *Neque libertis nouercæ.* id est liberti nouercæ non debent esse iniuriosi priuignis patronæ suæ.

t *Non est.* vt & ff. de iure pat.l.iura. & j.titu.j.l. liberti non modo.& intellige iniuriã etiã si cessauerint præstare obsequium.

u *Congruentem.* quod dices.j.titu.j.l.ij.

NEq; patronæ.] CASVS. Si mulier aliqua seruũ suum manumisit,an ei obsequiũ præstare teneatur,quæritur? Respõ.quòd dic.

x *Fas est.* nec liberorum eius: cum & operas eis debeas,& ab intestato succedant:vt.ff.de oper.lib.l. vt iurisiurandi.in fi.& de iur.patro.l.satis constat.Accursius.

BIU Cujas

tum libertũ accusare[a] non potest: cum id iudicium extra ordiné[b] prębeatur ei qui voluntate seruo suo libertatem gratuitam[c] præstitit, non qui debitam restituit. PP. V. Kalen. Maij Messala & Sabino Conss.

*Pro leui iniuria in faciendo cõmissa libertus in seruitutem reuocatur. quod non nocet filiis ante natis, sed postea nascituris. nec poterit sine licentia principis vlterius ad libertatem perduci: quia per sententiam est priuatus. Bald. concor. Salycetus.*

II. Imp. CONSTANTIN. A. ad Maximum præfectum vrbi.

SI manumissus ingratus circa patronum suum[d] extiterit, & quadam iactantia vel contumacia ceruicem aduersus eum erexerit, aut leuis[e] offensæ contraxerit culpam: à patrono rursus sub imperium[f] ditionémque[g] mittatur, si in iudicio[h] vel apud pedaneos[i] iudices patroni querela exorta[k] ingratũ eum ostendat: filiis[l] etiam qui postea nati[m] fuerint, seruitutis:[n] quoniã illis delicta parentum non nocent, quos tunc esse ortos[o] constiterit, dum libertate illi[p] potirentur. ℣ Sane si is qui in nostro[q] †consilio vindicta[r] liberat' est, post coercitionem[s] ex pœnitentia dignum se præstiterit vt ei ciuitas[t] Romana reddatur: non prius fruetur beneficio libertatis, q̃ si hoc patronus[u] eius oblatis[x] precibus impetrauerit. Dat. Idib. April. Romæ Constan. A. V. & Constante Cæs. Conss.

*Reuerentia debetur etiam hæredibus extraneis: & eis competit officium iudicis pro ingratitudine arcenda. Bald. Vel sic: Reuerentia debetur filiis & hæredibus patroni qui habent etiam ius in seruitutem reuocandi. Salycetus.*

III. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. ad Senatum.

LIberti non modo[y] aduersus patronos non audiantur,[z] verumetiam eandem quã patronis ipsis debent reuerentiam, præstent hæredibus[a] patroni:

a *Accusare non potest.* vt reuocet in seruitutem: sed petere vt castigetur: vt. ſ. de ope. lib. l. mater. & ff. de iure patro. l. j.

b *Extra ordinem.* id est officio iudicis: vt arg. ff. de pœnis. l. hodie. & de hoc dices. j. l. penult.

c *Gratuitam.* maxime: nam idem & si pecuniam accepit à seruo: vt. ſ. titu. j. l. etiam. j.

*I manumissus.*] CASVS. Si libertus tuus tibi ingratus extitit, vel culpæ contraxerit offensam, & hoc coram ordinario iudice vel delegato ostenderis: in seruitutem reuocabitur, & filij eius post reuocationé, qui in seruitute nati & cõcepti fuerunt. Si autem coram principe fuit manumissus, deinde in seruitutẽ vt ingratus reuocatus, postea autem ex pœnitentia ita dignum se ostendit, vt dominus eum velit fieri liberum: nõ aliàs ad libertatẽ perducetur, nisi dominus hoc à principe impetrauerit: quia sine principe non reuocatur in libertatem.

d *Patronum suũ.* quid si plures erant patroni: & vnus vult reuocare, alter non cui non fuit ingratus? Videtur omnium consensus necessarius: vt. ff. qui & à qui. ma. liberi non fiãt. l. si quis hac. ſ. quotiens. sed puto contra. quod enim ibi dicitur, exponitur à Plac. omnium consensus, scilicet offensorum. alioquin contra: cum quisque sit in solidum patronus: vt. ff. de ritu nupt. l. illud. & l. filio.

e *Aut leuis.* immo videtur non reuocari propter leuem offensam: vt. j. de libe. cau. l. solo. quæ est contra. Solu. ibi in non faciendo fuit offensa: hic in faciendo. Et not. hic pro leui culpa magnam pœnam imponi. ſic. ſ. de hæret. & Ma. l. omnes vetitæ. in fin. & j. de primicè. l. j. lib. xij. sed legata non reuocantur ex leui culpa legatarij: vt. ff. de adimen. leg. l. iij. in fi. hodie tamé adduntur quidam quòd pro leui offensa non retrahatur in seruitutem, sed ex certis causis expressis in authen. vt lib. decę. ſ. illud. colla. vj. Sed nos dicimus contra, argu. eiusdem. ſ. in princ. & dictum. ſ. intellige quãdo remisit ius patronatus. nam & adhuc reuocat: vt. ſ. de bo. lib. l. fin. ſ. reuerentia.

f *Sub imperium.* id est dominium. sed contra. ſ. titu. proxi. l. si manumissori. vbi dicitur quòd præses prouinciæ ipsum coercebit. Dicas quòd in arbitrio patroni est, vtrum præsidi velit ostendere, vel non.

g *Ditionémque.* id est iurisdictionem.

h *Si in iudicio.* scilicet ordinario.

i *Pedaneos.* scilicet delegatos. Et sic est contra. ſ. de peda. iudi. l. placet. j. in fin. Solu. ibi dubius erat status, hic autem certus: sed reuocatur in alium.

k *Exorta.* aliàs exerta: id est exempta. aliàs exercita: id est à patrono proposita.

l *Filiis.* sed nonne partus sequitur ventrem, & sufficit medio tempore liberam matrem habuisse: vt instit. de inge. ſ. j. in fin. ergo filij qui aliquando liberi fuerint, serui fieri non possunt. propter hoc dic, manumissus vel manumissa, quod quandoque fit: vt ff. de verb. sign. l. j. Vel dic q̃ lex ista loquitur de seruis murilegulis: qui sequũtur conditionẽ patris: vt. j. de murilegu. l. vlti. lib. xj.

m *Nati.* scilicet ex ancilla manumissa quę ex ingratitudine fuit reuocata. subaudi, & concepti. sic. ff. de vsucap. l. sequitur. ſ. de illo. & ff. de pign. l. Paulus. ſ. j. nam ante concepti, pro natis habentur: vt. ff. de ſta. ho. l. qui in vtero. Et not. hic argumentum quòd si vassallus commisit feloniam, filiis prius natis feudum nõ auferetur. Vel generalius nota regulam: Delictum patris filiis non nocet: vt. j. de lib. cau. l. fin. ſ. j. & ff. de pœn. l. iij. & l. crimen. & ff. de in ius voc. l. adoptiuum. ſ. fin. & in decre. j. q. iiij. cap. j. & xxiiij. quæſt. iij. c. j. & distinc. lvj. per totum. *ADDITIO.* Tu distinguas breuiter in quæstione illa quam facit glossa ista de feudo ex mente Bart. in. l. iij. ff. de interdic. & releg. quia aut committit pater aliquod delictum propter quod debet directò feudo priuari: vt quia delinquit contra dominum, vel aliquid facit contra conuentionem feudi, tunc delictũ patris nocet filio: vt in. c. j. in titu. si vassal. feu. priu. cui de. Aut cõmittit aliud delictum, propter quod scilicet non debet prinfeudo priuari, sed consequenter ea dit ab illo: vt quia non delinquit contra dominum, vel cõtra promissiones factas in feudo: tunc aut tale feudũ debet trãsire ad filium ex persona patris tãquam ad patris successorem: & hoc casu filius priuatur illo feudo. Aut trãsit ad eum suo iure: vt quia filius, non quia hæres & successor: & tunc sibi illud retinet: vt ꝓbatur in. d. l. iij. ff. de interdic. & releg. Vide etiam Abba. in. c. fin. extra de feudis.

† *aliàs qui cipaliter nostro conri, filio.*

n *Seruituris.* id est seruis futuris, si tamen ex ancilla huius patroni sint nati. Vel dic etiam ex aliena muliere, vt liberta vel serua. si tamé filij necesse habeant sequi conditionẽ patris, vt in casibus: vt. j. de murilegu. l. fin. lib. xj. & ſ. de ser. fugi. l. fi. Et sic non est cõtra. ſ. de rei vin. l. partum. Vel resolue in principio huius legis masculinũ in fœmininum: vt aliàs. ff. de vsur. l. equis. Et dic seruituris, scilicet patrono.

o *Ortos.* vel conceptos, vt modo dixi, sua vero delicta nocerent eis: vt. j. eo. l. fina.

p *Illi.* liberti reuocati in seruitutem.

q *In nostro.* id est coram nobis.

r *Vindicta.* id est causa cognita.

s *Coercitionem.* id est reuocationem in seruitutem.

t *Ciuitas.* id est libertas.

u *Patronus.* quondã: nunc dominus. vnde Virgilius, Facilis descensus auerni: Noctes atque dies patet atri ianua ditis: Sed reuocare gradum, superasq̃; euadere ad auras, Hoc opus, hic labor est. *Virgilius.*

Vt autem scias ex quibus causis fiat reuocatio, dic aut ex voluntate manumittitur, aut ex necessitate. Primo casu si est ingratus, vt quia non præstat obsequiũ, non reuocatur: vt. j. de libe. causa. l. solo. nisi opportunũ erat, vt circa alimenta: vt. ff. de lib. agno. l. alimenta. ſ. imperatores. cõminari tamen potest: vt. ff. de iure pat. l. ingratus. Si aut é est ingratus, quia iniuriã facit patrono: etiam propter leuem culpam reuocatur in seruitutẽ: vt hac. l. nisi patronus remiserit ius patronatus: vt in authé. vt lib. decæ. ſ. illud. colla. vj. nam tunc propter graues offensas reuocatur, non propter leues. Secundo, quando scilicet ex necessitate, tunc eadem fit distinctio: sed non eadem pœnæ impositio. nam si non præstat obsequium, primo comminatur ei prætor: secundo extra ordinem coërcitionem imponit, si nó prodest cõminatio à prætore facta. sed si faciat iniuriam: si quidem ad verba, damnatur in exilium. si ad factum, damnatur in metallum: vt. ff. de iure patro. l. j.

*Libertus ex quibus causis in seruitutem reuocatur.*

x *Oblatis.* scilicet Imperatori.

*Iberti.*] CASVS. Non magis audietur libertus cõtra filium patroni, si eum sine venia in ius vocauerit, quàm contra patronum: cui si ingratus extiterit, dabitur ei actio, id est officium iudicis propter ingratitudinem, vt in seruitutem reuocetur. Vel sic: Quæritur, vtrum liberti debeant reuerentiam & obsequium filiis patroni? Respond. quòd sic, eodem modo sicut & patrono: quibus si fuerint ingrati, reuocari possunt in seruitutem.

y *Modo.* id est solummodo.

z *Audiantur.* sine venia.

a *Hæredibus.* etiam extraneis: vt. ſ. de in ius vocan. l. ij.



BIU Cujas

a *Quibus.*ſ.hæredibus etiam extraneis ſecundum Placé. Sed tu reſtringe hoc tantum ad filios, qui reuocant, nó auté extraneus hæres, vel etiá ſuus, vltra filiú: vt.ſ.eo.l.j.& in authen.vt lib.de cæ.§.illud.colla.vj.&.ff.de verb.ſigni.l.ſciédum.§.item in lege.

b *Ingrati.*ſi habes, ingratis: ſubaudi ſcilicet, exiſtétibus libertis. ſi habes, ingrati actio, ſecúdum quoſdam: dicas quòd eſt proprium actionis nomen qua fit reuocatio. Alij dicunt vtilem rei vindicationem: & eam appellant actionem ingrati, id eſt propter ingratitudiné. arg.infra de reuoc.donatio.l.his ſolis.&.ff. de donatio.cauſa mortis.l.ſi mortis cauſa res. Tu dic dari officium iudicis: vt ſupra eo.l. j.& dices hic actio ingrati, id eſt propter ingratitudiné officio iudicis, &c.& facit ad. l. iſtã ſupra de oper.lib. l. qui manumittuntur. &.ff. de in ius voc.l. quique.&.l.ſi libertus. quę reuocatio etiá per procuratoré fieri poteſt: vt.ff. de obſeq. l. per procuratorem.

†*Per iſtum text. dicit Petrus Ra. ſ dictis ſuis extrauagãtibus, in extranag. volo tibi dicere duas laudes ſeruorũ. valere conſequẽtiam, eſt ſeruus: ergo nequã.*

c *Illi.* ſcilicet liberti.

*Libertina.*]*CASVS.* Si liberti vel eorú liberi militiam conſecuti fuerint: non propter hoc minus in ſeruitutem reuocabũtur ſi ingrati extiterint.

d *Si militãtes.ſi*, id eſt quamuis.

e *Reducentur.* ſic ergo not. quòd licet filij liberti ſint ingenui, tamen præſtant reuerentiam, licet non tantam ſicut pater: vt.ff.de iniur.l. non ſolum. §. quanquam. in fi. §. & propter proprium delictum in ſeruituté reuocantur, vt hic: non patris: vt ſupra eodem.l.ij.& eſt etiam pro hoc ipſa rubrica: quia fruſtra diceret, & eorum liberis: cum ſufficeret, de libertis: vt ar.ff.de lega.j.l.ſi quando.in prin. Item facit: quia ſicut etiam non patrono debetur reuerentia propter patronum, vt filiis patroni viuente patre & vxore: vt ſupra de ope.liber. l. penul. ita & nó libertus præſtat obſequium propter libertum: vt hic. Nec obſtat.ff.de obſe. liber.l.hæres.vbi dicit quòd hæres liberti habet iura extranei hominis: quia illud intellige in hærede extraneo. Vel verius ibi poſt mortem liberti: hic autem loquitur eo viuente. Alij dicunt tales filios non reuocari per dictam.l. hæres.& hic intelligunt filij, ſcilicet cum patribus manumiſſi.

*Liberti filii qui ingenui ſunt, an ꝓpter ſuã ingratitudinẽ in ſeruitutẽ redigantur.*

*DE IVRE AVREORVM ANVLORVM, & de natalibus reſtituendis.*

*Cõtinuatio.*

*Quia per reſtitutionem natalium, & per ius aureorum anulorum perduntur iura prædicta patronorum, ideo de his dicit.*

*Natales.*]*CASVS.* Si libertus tuus te conſentiente ingenuitatem quam quilibet ex prima natura conſecutus eſt, impetrare voluerit: à quo ſit impetranda, quæritur? Reſpon. quòd non à decurionibus, ſed à principe.

f *Natales antiquos.* id eſt in quibus omnes homines nati ſunt liberi & ingenui de iure naturali: vt inſti.de iur.nat.§. ius autem gentium. non ſeruitutis, in qua ſeruitute natus fuit iſte qui petiit natalibus antiquis reſtitui: vt.ff.de nata.reſti.l.ij.

g *Nobis.* & hoc conſentiente patrono: vt.ff.de nata.reſti.l.fina. ſed ad vtilitatem petentis ſunt: vt habeat ingenuum tutorem vel curatorem.& ad onus, vt non excuſet ſe à tutela ingenui: vt.ff.de excuſ.tut.l. cum ex oratione.

tronorũ: quib⁹ [a] ingrati [b] actio, ſicut ipſis manumiſſoribꝰ, deferetur, ſi illi [c] datæ ſibi libertatis ĩmemores, nequitiã †receperint ſeruilis ĩgenij. Dat. VII. Id. Auguſt. Rauennæ, Mariniano & Aſclepiodoto Conss.

*Ingenuus liberti filius propter ingratitudinem vinente patre commiſſam, poteſt reuocari in ſeruitutem: & hoc operatur cõditio patris. quod eſt not. Salycetus.*

IIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Baſſo præfecto prætorio.

LIbertinę cõditionis homines, vel eorum filij, etiam ſi militantes [d] docebuntur ingrati: ad ſeruitutis nexum proculdubio reducẽtur. [e] Dat. Kalẽd. April. Rauen. Theodoſio. XI. & Valentiniano. AA. Conss.

*TITVLVS VIII.*

DE IVRE AVREORVM anulorum, & de natalibus reſtituendis.

*Ciuitas non poteſt quem natalibus reſtituere. Bald. Vel ſic: Ius aureorũ anulorũ, & reſtitutio nataliũ, à ſolo principe cõceditur, non ab ordine decurionum. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLETIA. & MAXIM. AA. Philadelpho.

NAtales [f] antiquos, & ius ingenuitatis nõ ordo præſtare decurionũ, ſed à nobis [g] peti potuit. Dat. XV. Kalendas April. Rauennæ: ipſis AA. & Conss.

*Ius aureorum anulorum non eſt vera reſtitutio natalium: ſed habet ſimilitudinem*

A *Vreorum.*]*CASVS.* Si quis ius aureorum anulorũ à principe impetrauerit: an plenam, an ſemiplenam ingenuitatem conſequatur, quæritur? Reſpon. quòd ſemiplenam: quia in vita ſua erit ingenuus quo ad hoc vt matrimonium cum filia ſenatoris cõtrahere poſſit: vel quo ad honorem. minor autem habebitur vt libert⁹ quia ſuccedit ei per contra tabu. ſecus autẽ ſi natalium reſtitutioné impetrauerit: quia plenã conſequitur. ergo ius eſt aureorum anulorũ ſecũdum quoſdã, quãdo princeps concedit liberto vt portet aureum anulum in digito. nec aliter libertas licebit. vel dic vt dixi⁹ erat ingenuus dum vixit &c. Eſt ergo ius aureorum anulorũ ſignũ ſemiplenæ ingenuitatis, & libertinitatis præteritæ.

*eius. Baldus. Vel ſic: Natalibus efficiuntur ingenui, non qui ius anulorum aureorum tantum ſunt aſſecuti. Salycetus.*

II. Iidem AA. & CC. Eumeni.

AVreorum vſus anulorũ beneficio principali tribut⁹, [h] libertinitatis quoad viuunt imaginẽ, [i] nõ ſtatum ingenuitatis [k] præſtat. ſ Natalibus autem antiquis reſtituti liberti, ĩgenui noſtro cõſtituunt beneficio. Dat. B XIII. Kal. *Sirmij. CC. Conss.

IN AVTHEN. VT liberti decætero. §. j. &. §. illud. col. vj. conſti. vj.

*Hodie ſola manumiſſione quilibet libertus conſequitur ius aureorum anulorũ. Sal.*

SEd hodie quia manumittẽtes ſeruos ſuos ciues denũciant Romanos: (nõ enim [l] aliter licet) ex ipſa manumiſſione, aureorum anulorum, & regenerationis [m] ius habẽt: vt ſint quidẽ liberi & ingenui, ſed iure patronatus illæſo [n].

*TITVLVS IX.*

QVI ADMITTI AD BOnorum poſſeſſionem poſſunt, & intra quod tempus. C

*Filius ignorante patre poteſt bonorum poſſeſſionem ſibi debitam petere, quæ patri ratum habenti quæritur, & curſu temporis non petita perditur. Salycetus. Vel ſic: Bonorum poſſeſſio delata filio, quam patre ignorante intra tempus debitum petere neglexit, perditur: quia etiam ignorante patre eam petere poterat: licet patri antequam ratum haberet, non acquiratur. Alexander. Vel ſic: Negligẽtia filii in bonorũ poſſeſſione petenda, præiudicat patri. hoc dicit.*

i *Imaginem.* mirabiliter poſuit imaginem: nam licet vinus pro ingenuo reputetur: tamẽ quia defert anulos, repræſentatur imago præteritæ libertinitatis, ſecundum Ioan.

k *Ingenuitatis.* ſcilicet plenæ: quia ſic etiam poſt mortem duraret, quod non eſt: vt ſupra proxi.no. In caſu etiam in vita non habentur pro ingenuis, ſcilicet quo ad tormenta: vt.ff.ad Syll.l. idémque erit. quæ eſt argu.contra. D

*Sequitur authen.* Sed hodie. quæ eſt in authen.vt lib.decurro.§.j.&.§.illud.col.vj.quam hic lege.

l SEd hodie. *Non enim.* interpoſitio eſt.

m *Regenerationis.* nam quaſi modo ſit renatus, id eſt iterũ natus in ingenuitate, ita eſt ingenuus: vt hic, &.ff.de nata.reſti.lij.

n *Illæſo.* quo ad patronum, non quo ad alios.

*QVI ADMITTI AD BONORVM POSSESſionem poſſunt, & intra quod tempus.*

*Occaſione bonorum poſſeſſionis quæ datur in bonis libertorum, ponit generaliter [a] de omnibus bonorum poſſeſſionibus. Et dic quòd hic titulus eſt generalis ad ſequentes vſque ad titulum de repud. bonorum poſſeſſ. ſecundi. Item dic [b] quòd bonorum poſſeſſio eſt ius proſequendi retinendique patrimonii: ſiue rei quæ cuiuſque, cum is moritur, fuerit: vt.ff. eodem. & ſi iii.§. bonorum. Et intellige ius propter quod proſequimur [c], non quo ad differentiam bonorum poſſeſſ. hæreditatis peti. Item fratrum, non ciuile ad differentiam hæreditatis peti. Et no. hic quæ dixi inſti. eodem in fine. Accurſius.*

BOnorum.]*CASVS.* Filio meo in poteſtate mea conſtituto delata eſt bono. poſſ. in bonis matris, vel alicuius alterius ex parte matris ex teſtamento, vel ab inteſtato me ignorante: vltra tempus

tempus centum dierum eam non petiit, id est non agnouit: an amissa sit: quæritur? Respon. quòd sic, cum etiam ignorante me potuit petiisse, id est agnouisse, & mihi ratum habenti emolumentum acquisiuisse.

a *Bonorum possessio.* scilicet vnde legitimi: quia ex Orficiano matri successit ab intestato: vt.ff.vnde legitimi.l.ij.§.fi.&.l. iij. & infra ad Orficia.l. j. Vel dic a quælibet alia ei delata, vt secundum tabulas, vel vnde cognati, vel quacunque ex causa aduétitia. *ADDITIO.* Quia viso q pater viuebat, non poterat esse profectitia, secundum Iodocum.

b *Delata.* i bonis maternis, quæ vocatur legitima.

c *Ignoráte.* immo videtur q non eo ignorante, & sic non amittat, quia non currit ei aliàs præscriptio: vt infra de anna.excep.l. j. in fin.quæ est contra. Solu. perdit transacto tempore, scilicet ex quo filius petere potuit cõputando. Sed hæc solutio non est ad primum punctum ignorantiæ. b Vel dic quòd si patrē certiorare potuit, & non fecit: tunc obtinet quod hic dicit. si vero non potuit, nullus vel si certiorauit, nec expedia ille habuit ratum: tunc figura non currit: vt.ff. quis ord.in bono.posses. l. fin.§.j. Vel hæc in accipe quirendis: illa in acquisitis.arg.infra de acquir.posses.l. fi. Vel verius c hic extraordinarie permittit, scilicet iudicis officio peti decretalem: illa vero iure actionis agere: vt arg.ff.de ali.& cib.leg.l.seruos. Duæ d vltimæ veriores sunt, & his etiam duobus modis vltimis soluitur supra de pac.l.filius. Sed hodie inuito & ignoráte, vt modo notaui.immo etiam hodie debet cõsentire pater.infra de bonis quę libe.l.fina.§.j.sed ibi agit: hic officium implorat. e quod potest etiam seruus: vt.ff.eodem.l.seruus.

d *Emolumentum.* olim in totum: hodie quantum ad vsumfructum: vt insti.per quas perso. no. acqui.§.j.

e *Ratam.* expresse, vel tacitè f etiam secundum Azo. vt supra de peti.hære.l.si filius.&.ff.de bono.pos.l. fi.& de acqui. hære.l. qui in aliena.sed hodie potest petere patre inuito: vt & infra de bon.quæ lib.l.fi.§. sin autem patre recusante.ergo eo ignorante mé te: g vt.ff.de regulis iuris.l.qui potest.sed tamen ratihabitio acquiret ei vsumfructum adhuc, vt hic.

f *Transacto tempore.* scilicet anni ex quocũque capite filius petet: h vt.ff.de suc.edic.l.j.§. sed videndum.&.§. largius.&.§. vltimo.in fine.&.ff.quis ordo in bonorũ possessione ser.l.penulti.§.finali. Sed quid si defertur extraneo? Habet centum dies vtiles: i vt infra.l.proxi. Sed quando incipit currere? Respõdeo, ex quo filius sciuit sibi delatam: vt.ff.de iur.& fac.ignorã.l.j.& patrem potuit certiorare: vt.ff.quis ordo in bonorum possess.ser. l.fin.in princi.quod vlti.non placet, k nisi iure antiquo quo acquirebantur omnia patri, hodie non: nisi contemplatione patris instituerentur: quo casu in profectitio computantur: l vt.ff. de vulgari substitutione.l.sed si plures.§.in arrogato.sed in aduentitio, & inuito, & ignorante petit: vt modo diximus. Sed quæ est bonorum possessio, quæ amittitur? Respon. m non decretalis: quia non est delata, sed edictalis: & spes habendæ decretalis: vt.ff.de suc.edi.l.j.§.decretalis.&.§.qui semel. Item quare petitur bonorum possessio non præcedente iussu: sed hæreditas nõ aditur nisi præcedente iussu: vt.ff. de acquirenda hæreditate.l.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Macrinæ.

BOnorũ possessio a filiofamilias delata, b cum ignorante c quoque patre possit peti, emolumẽtum d etiã patri allatura, si ratã e petitionẽ pater habuerit, amittitur trãsacto tẽpore. f Sine die & cõsule.

*Bonorum possessio habet tempus à iure limitatum. Baldus. Vel sic: Bonorum possessio ei qui non est de liberis delata, intra centum dies peti debet. Sal. Vel sic: Bonorũ possessio quæ defertur transuersalibus, intra centum dies debet peti. Alexander.*

II. Iidem AA. Crispino.

SI bonorũ possessio tibi dũtaxat g competit proximitatis h nomine: habuisti spatiũ cẽtum dierum vtilium, ex quo eũ defunctum scisti, ad bonorum possessionem amplectẽdam. D. III. Non. Nouemb. Geta Cos.

*Bonorum possessio per tutorẽ nomine infantis agnita, etiã perfectè acquiritur: & ideo ad eius hæredem transmittitur. Alex.*

III. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMI. AA. Crescentio.

INfantis nomine agnitã i bonorum possessionem, & antequam loqueretur, diem functi, rectè competere k nulla dubitatio est. S. Kalend. Ianuar. Maximo II. & Aquilino Conss.

A si quis mihi bona fide. §. iussum? Respon. n hæreditatis aditio est de iure ciuili, secundum quod introducta est patria potestas: vt instit. de pa.pote.§. eius autem. at bonorum possessio est de iure prætorio, secundum quod non curatur patria potestas: vt instit. de hære. quæ ab intesta.§. emancipati.

*Emancipati debẽt intra annum agnoscere bonorũ possessionẽ Vnde liberi: aliàs ipsi & eorum successores sunt exclusi. h. d. Salycetus. Vel sic: Bonorum possessio etiam liberis competens, si non fuerit petita, non transmittitur ad hæredes. Alexander.*

IIII. Iidem AA. & CC. Marcello.

EMancipata si nõ agnouit l intra annũ *Vnde liberi* bonorũ possessionem: nullã m ad hæredes vindicationẽ successionis transmittere potuit. D. III. B Kal. Maij, Heracliæ, CC. Cõss.

*Ignorans non potest agnoscere, nec labitur ei tempus. Baldus. Vel sic: Ei qui certus non est, an ex testamento, vel ab intestato bonorum possessio deferatur, vel ex quo capite succedere debeat: non currit tempus bonorum possessionis. Alexander.*

V. Iidem AA. & CC. Maximo.

QVãdiu per facti n quęstionem incertum est vtrúmne secũdum tabulas, an ab intestato, & ex quo capite o possessio sit delata, ne tibi tẽpus agnoscendæ bonorũ possessionis præfinitum cedat, superstitiosam geris solicitudinem.

*Ignorantia iuris non prodest mulieri intra tempus legitimum bonorum possessionẽ nõ agnoscẽti. Salyc. Vel sic: In lucris ignorantia iuris mulieri non prodest. Alexan.*

VI. Iidem AA. & CC. Frontinæ.

IVris ignorantiam nec mulieribus prodesse in edicti perpetui cursu p de agnoscenda

*Emancipati.*] CASVS. Si alicui delata est bonorũ posses. in bonis alicuius cõsanguinei sui collateralis: quãto tempore licet ei eã agnoscere intra quod si agnita non fuerit, de cætero est amissa, quęritur? Respondetur q intra centum dies. g *Dũtaxat.* si enim esset de liberis, etiam si alio capite veniat quàm per vnde liberi, habet annum: o vt.ff.quis ordo in bo.pos.ser.l.penult. & de succes.edic.l.j. §. largius. h *Proximitatis.* id est cõsanguinitatis transuersalis.

*Infantis.*] CASVS. Infãti delata est bo. pos. & eã tutor nomine suo petiit. & antequam fari posit, & ita factum tutoris ratum habere: decesit. ad quẽ ea deueniat, quæritur? *Ibi loqui-* Huic quæstioni nõ respondetur. Tu dic ad *tur quando* successores defũcti, vel *hares per* verius ad suos. i *Agnitã.* scilicet per tutorem: p vt infra eodem.l. bonorum. k *Cõpetere.* s. alij q successori defuncti, quasi nec fuerit delata i fanti: vt ar.ff.de cura.furio.l.fi.§.sinautẽ furore.&.ff.de succes.edic.

*Emancipata.*] CASVS. Filius emancipatus non vocabatur ad successionem patris per.l.xij.tabu. sed per prætorem. si ergo filiæ emãcipatæ delata est bonorũ possess. in bonis patris, & eam intra annum non agnouit: hãc ad suos successores nõ trãsmittit. l *Agnouit.* petendo decretalem, siue ex certa scientia, siue error iuris: vt infra eo.l.iuris. m *Nullam.* nam bonorum possessionem quis nõ transmittit: vt.ff.eodem.l.iij.§. aquirere. nisi in casu: z vt.ff.de bono.possess. cõtra tabu.l.illud.§.fina.&.l.sed & si decesserit. sed de iure ciuili transmissio fit ad suos a. vt infra de his qui ante apertas tabul. l. j. b non ad alios: vt infra de cadu.tol.§.in nouissimo.

*Quandiu.*] CASVS. Delata est bonorũ possess. alicui in bonis cuiusdam, de quo quæstio est decesit testatus an intestatus: & ita ignorat competat bonorũ pos. aut non. nũquid currit ei tempus statutum ad petendum bonorũ pos. quęritur? Respondetur q nõ: quia errat in facto. secus si sciret se esse proximiorem: sed ignorat sibi posse deferri bonorũ possess. & sic errat i iure, nec excusatur: vt.s. de iur.& fac.igno.l.si emãcipata. n *Per facti.* quia alius opposuit dicendo se proximiorem, vel se institutum. o *Capite.* agnationis vel cognationis. & facit. j. de secũ. tabu. l. j.

*Iuris.*] CASVS. Alicui mulieri delata est bo. pos. quæ ignorat sibi tempus statutum currere: & sic ignorantia iuris non petiit bonorũ possess. nec agnouit. elapso tẽpore credit se posse petere, & sic ignorat ius. nũquid sibi præiudicat? Respon. q sic. p *Cursu.* s. anni, vel centum dierum, quo minus scilicet currat.



*n Placet Bar. Bald. Salyc. Cor. Alc. & Ia.*

*o Idem Sal. Pau. Alex. & Ias. & est de mẽte Bar. & Bald.*

*p Etiã per quẽcunque alium iudice volente. Imo. & Alexan.*

*q Illa opi. displicet seri.*

*r Illa iura loquũtur in furioso, hic loquitur in infante. B. Saly. P. Ale. et Ias.*

*s Ibi loquitur quando defũcti, vel hares per aliũ, vtpote seruũ, vel furiosus dem.l. bonorum.*

*t Idẽ Bar. & Ias.*

*u Et bene Sal. Ale. et Ias.*

*x Idem P. & est de mẽte aliorũ Idẽ Rogerius. P. Ange. & Alex.*

*y Hoc verũ quãdo decesset intra annum non agnouit: hãc ad suos successores nõ trãsmittit. pus definitũ ad petendũ bonorũ possessionem. Bar. Saly. & est de mẽte aliorũ. z Idẽ Rogerius. P. Ange. & Alex.*

*a Id est pro prios. Ias. b Illa lex nõ loquitur de trãsmissione quæ fit iure suitatis: sed ex cõsti tutiõe Theodosiana. Iodoc. & doct.*

BIU Cujas

a *Bonorum possessione.* mulieri delata.
b *Manifestum est.* vt.ff.de iur.& facti igno.l.j.sed facti sic[a], vt supra.l.proxi.sed iuris: distingue si potuit consulere peritiores: b vt.ff.eodem.l. in bonorum.& quis or.in bonorum posses. ser.l.ij.§.fi.& facit supra de iur.& fac.igno.l.si emancipata.

*a Quæ igno rātia regulariter omnes excludit. Bar. Al.& Ias. b Idē Bar. Bal. Paul. Sal. Al.& Ias.& vtelige si in propinquo sunt. aliàs secus. Ale. & de mēte aliorum. c Immo etiā est verū si consentiere posit. Bar. P. Alex.& Ias. tenēdo gl. huic cō trariā in.l. impuberi. d Cōtrariū tenet gl. in l.potuit. j. de iu.delib. Bar.et alii. e Informatā à iure & ab actis iudiciariis. Fulgo.Sal. Al.& Ias. & vide de hoc Panor. & Feli.in c.pastoralis §.præterea. de offi. dele. et Ia.ī offic.præto. §. si minus. inst. de ac. f Sequitur Bar.Saly. & Pau. g Dic quòd hic iudex supplet defectū tutoris, quādo ipse est absens vel non est. Saly. Pau. & Ias. h Idē Bar. & Saly. i Quando dubitatur si potuit cōsulere peritiores vel nō. Ias.& vide Barba.ī. c. cū vniuersi.de verū permu. vbi quit quòd in his quæ sunt iuris diuini & naturalis, & etiā rustico sagaci non est parcēdū.*

BOnorum.]*C A S V S.* Si pupillo delata fuerit bonorum poss. an tutor eam agnoscere posit, quæritur? Respon. quòd sic: sed an pupill[b] sine tutoris auctoritate? Respō. quòd non, nisi ei tutorem nō habenti, vel negligentem habēti, iudex eam ei decreuerit: quo casu emolumentum sibi acquirit.

c *Possessionem.* pupillo delatam.
d *Agnoscere.* etiam sine consensu pupilli: qđ tunc est verum, si contrariā sentire nequeat, [c] puta si sit infans: vt infra de iur.delib.l. si infanti. quod si intelligere valeat, oportet eius cō sensum interuenire: d vt infra de iure delib.l.potuit.& facit supra eodem.l. infantis. &. ff. eodem. l. tutor. *ADDITIO.* Nihil est, quia illa iura loquuntur in aditione. Cy.Bar.P.& Salyc.
e *Sciens.* scilicet eum nō habere tutorem, & etiam impuberem esse &c.sic &.ff.eodem.l. si seruus.in prin.& infra de iure delib. l. si infanti.in fi.l. &.ff. de offic.præto. Barbarius. §. sed & si scisset. Et nor.hic iudicem secūdum cōscientiam[e] suā debere posse iudicare. Ité videtur huic.l.cōtra.insti.de aucto. tut. §. neque. Sed intelligē[f] illud, nisi competens iudex &c. vt hic habetur.facit enim tā tū hic auctoritas[g] iudicis, quātum aliàs tutoris.sic.ff.de minori.l. ait prætor.§. qd tamē.

QVicunque.]*C A S V S.* Olim non per quælibet verba petebatur bo.pos.alicui delata in bonis agnatorum indistincte: sed verba solennia proponebantur: vt à syllaba cadens, à causa caderet.an istud hodie obseruetur, quæritur? Respon. q̄ non: sed sufficit quomodo velit suam voluntatem declarare.

f *Rusticitatem.* id est iuris ignorantiam.
g *Aliam rationem.* iustam.si ergo non petiit intra tempus statutum per ignorantiam facti, non obest: [h] vt hic, &.ff.de iur.& fa.igno.l.j.sed ignorantia iuris succurrit[i] rusticitati: vt.ff.de iurisdict.om.iudic.si quis id.§.doli.& de eden.l.j.in fi.& infra de iure delibe.l.fina.in princi.& in fi. [k] Vel dic secundo[l] non petiit, scilicet iudice sedente pro tribunali.hoc enim non est necesse: vt.j.l. pxi.& est ad hoc.ff.eo.l.iij.§.pe. Vel dic [m] tertio nō petiit cū solēnitate verborū qua erat olim necesse peti: vt.ff.de orig.iur.l.ij.§.omniū.& ad hūc modū bene supponit sequēs lex.
h *Sanctio.* id est hæc lex.

VT verborum.]*C A S V S.* Tria dicit. Primum quòd antiquæ solennitates quę circa bono.posses.agnoscendam frequentabantur, hodie cessant. Secundo quòd qualiscunque protestatio bo.posses.agnoscendæ apud iudicem proposita hodie sufficit: tempore antiquitus circa petendam bo. posses. statuto observando. Tertiò dicit quòd si primus repudiet ante finem sui temporis, sequens verò negligat petere seu agnoscere bo.pos. nam si non peteret, seu te agnosceret, nihilo minus tamen statim ei cederet legitimum tēpus. *i Excludimus.* si habes excludimus, [n] dic vt supra de formulis.l. j.&.ij.si habes excludimus, dic vt supra.l. proxi. secundum vltimum modum.
*k Captiones.* id est deceptiones.
*l Testatio.* nec est opus aperire tabulas: [o] vt.ff. de secun.tab.l.j.§.sufficit.nec decretum iudicis exigitur: & sic videtur quòd nō sit opus hodie bonorū possessionem decretalem petere, sed sufficit coram iudice delatam agnoscere: P vt supra dēcura.fu.l.fi.§. nos itaque. arg.tamen contra infra cōmunia de suc.l. j.&.ff.de excep.l.exceptiones opponūtur.in fi.vbi dicitur cum solennitate peti: sed illa per hanc corrigūtur.[q]
*m Properantius exeratur.* id est petatur. [r] vel aperiatur [s] via petendi. aliàs exeratur, id est ad bonorum possessionem cōcurrit, & dic properantius, id est properanter ante cursum anni: id est dicere, si primus repudiet ante suū tempus finitum: sequēs autem nolit statim sibi computari tempus: sed finito tēpore primi ac si non repudiasset, non potest hoc facere: sed statim incipit currere, vt hic, & insti. eodem §.fi.&.ff.de suc.e.l.j. §. quibus.& arg. ad hoc ff.de acqui.her.l.siquis hæres ita scriptus. Ité arg.ad hoc.ff.ad.l.Iul. de adul.si maritus.§. negauerit. &. l. quinquennium. Vel expone

n *Curriculis.* currit enim vsque ad annum vel centum dies. & est ad legem istam infra de leg.l.in legatis.

*QVANDO NON PETENTIVM &c.*

*Quia vnus ex his quibus bonorum possessio defertur, quandoque excluditur, [x] & accrescit aliis*: ideo de hoc ponit.[y]

QVotiens.]*C A S V S.* Duobus fratribus emancipatis delata est bo.poss. vnus petit, alius repudiat, vel tempore exclusus est.an portio sua alij accrescat, quæritur? Respon. quòd sic.vel sic: Si in bonis testatoris habentis quatuor liberos, eis vnde liberi deferatur bo.pos.& duo petant, & duo repudiant, an repudiantium portio accrescat petentibus, vel excludatur tempore, quæritur? Respon.quòd sic, reiecta agnatorum successione.q.d.quandiu sunt liberi, non habent locum agnati. vel pone in liberis petentibus maternam successionem.

*Quæ igno rātia regulariter omnes excludit. Bar.* — *Manifestum est.* vt.ff.de iur.& facti igno.l.j.sed facti sic[a], vt supra.l.proxi.sed iuris: distingue si potuit consulere peritiores: [b] vt.ff.eodem.l. in bonorum.& quis or.in bonorum posses. ser.l.ij.§.fi.& facit supra de iur.& fac.igno.l.si emancipata.

bonorum possessione, [a] manifestum est. [b] Dat.III. Kalendas Maij, Sirmij, Cæsaribus Conss.

*Tutor solus potest agnoscere bonorum possessionem pupillo delatam: nec econtra potest solus pupillus agnoscere sine tutore, nisi iudex ex certa scientia defectum tutoris suppleat. Baldus Salycetus & Alexan.*

VII. Pars epistolæ CONSTANTII & MAXIMIANI Augustorum, & Seueri & Maximiani nobilissimorum Cæsarum.

BOnorum quidē possessionem [c] pupilli nomine agnoscere [d] tutorem potuisse, apertè declaratur. ipse autem pupillus bonorum possessionem sine tutoris auctoritate amplecti non potest, nisi etiam impuberi sine tutoris auctoritate hoc postulanti, sciens [e] hoc competens iudex dederit bonorū possessionem. tunc enim emolumentum successionis videtur ei prætorio iure quæsitum esse. VI.Id.Septemb.Constantio & Maximiano Conss.

*Rusticitas, ignorantia facti, & alia iusta ratio, impediunt currere tempus præfixum ad bonorum possessionem agnoscendam. b.d. secundum primam lectu. vel secundum aliam: Non vitiatur petitio bonorum possessionis, licet fuerit petita iudice nō sedente pro tribunali, vel fuerit defectus solennitatis verborum. Alexander.*

VIII. Imp. CONSTANTIVS A. ad Dionysium.

QVicunque res ex parentum vel proximorum successione iure sibi competere confidit: sciat sibi non obesse si per rusticitatem, [f] vel ignorantiam facti, vel absentiā, vel quācunque aliam rationē [g] intra præfinitum tempus bonorum possessionem minimè petisse noscatur: quoniā hæc sanctio [h] huiusmodi consuetudinis necessitatem mutauit. D. prid. Id. Mart. Heliopoli, Constantio A.& Constante Cæs.Coss.

*Hodie sufficit bonorū possessionis agnitio facta coram indice sine eius decreti interpositione: dummodo agnoscatur intra legitimum tempus quod currit secundo statim cùm excluditur primus: & agnitio secundi intra tempus primi nondum excluſi, non præiudicat illi. hoc dicit secundum Salycetum. Vel sic: Sicut excluſa est verborum inanium solennitas per titulum suprà de formulis, & per l. præcedentem: ita excluditur quòd non sit necessaria petitio bonorum possessionis decernendæ à iudice: sed sufficiat simplex agnitio coram quocunque iudice facta intra tempora à iure veteri præfixa: quæ tempora currunt secundo statim cum excluditur primus. & agnitio secundi intra tempus primi nondum excluſi non nocet primo, nec sibiipſi. h. d. secundum omnem lectu. am. Alexander.*

IX. Idem A. ad populum.

VT verborum inanium excludimus [i] captiones: [k] ita hoc obseruari decernimus, vt apud quemlibet iudicem, vel etiam apud duumuiros, qualiscunque testatio [l] amplectendæ hæreditatis ostendatur, statutis priſco iure temporibus coarctāda: eo addito, vt etiam si intra alienam vicem, id est, prioris gradus, properantius exeratur, [m] nihilo minus tamen efficaciam parem quasi suis sit vsa curriculis, [n] cōsequatur. D. Kalendis Februarij, Laodicææ.*

*TITVLVS X.*

QVANDO NON PEtentium partes petētibus accrescāt.

*In successionibus non petentium portiones accrescunt petētibus. h.d. Salycetus. Vel sic: Quando pluribus est debita bonorum possessio, & alter acceptat: alter verò temporis lapsu vel repudiatione excluditur: portio excluſi accrescit ei qui acceptauit, si ille qui de iure prætorio à portione sua erat excluſus, non poterat de iure ciuili succedere: & sic per aliam viam portionem illam consequi. h.d. Alexander.*

BIU Cujas

1. Imp. GORDIANVS A. Marthanæ.

QVotiens[a] pluribus liberis, ceſſante legitima ſucceſsione, bonorum poſſeſsio defertur: beneficium edicti perpetui[b] quibuſdam omittentibus, [c]his ſolis qui bonorum poſſeſsionem agnouerunt, portionem non petentium accreſcere[d], in dubium non venit. D. Idib. Ianua. Peregrino & AEmiliano Conss.

*TITVLVS XI.*

## DE BONORVM POSSESSIONE ſecundum tabulas.

*Donec cauſa falſi per appellationẽ diſcutitur, bonorum poſſeſſio agnoſci non poteſt. h.d. Baldus & Salycetus. vel ſic: Pendente lite ſuper viribus teſtamenti, & per conſequens ſtante dubio an habeat locum bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas, non poteſt peti bonorum poſſeſſio ab inteſtato. Alexander.*

1. Imp. ALEXANDER A. Vitali.

PEndente appellatione[e] à ſententia qua falſum[f] teſtamentum pronunciatũ eſt: incerto[g] adhuc an defũct⁹ inteſtat⁹ deceſſerit: ꝓximitatis nomine bonorũ poſſeſſioni[h] loc⁹ nõ eſt. D. III. Kal. Maij Maximo. II. & AEliano Coss.

*Vbi teſtamentum in ſcriptis conditum eſt, habet locum directa bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas. Si autẽ teſtamẽtum fuit conditum ſine ſcriptis per nuncupationem: tũc habet locum bonorum poſſeſſio ſecundũ nuncupationẽ, ſeu bonorum poſſeſſio ſecũdũ tabulas vtilis. h.d. tex. cum glo. Alexand.*

II. Imp. GORDIANA. Cornelio.

BOnorum quidẽ poſſeſsionem ex edicto prętoris non niſi ſecundum eas tabulas quæ ſeptem teſtium ſignis[i] ſignatę[k] ſunt, peti poſſe, in dubiũ nõ venit. Verũ ſi eũdem numerũ adfuiſſe ſine ſcriptis teſtamẽto cõdito, doceri poteſt: [l]iure ciuili

*Suprà dixit de bonorum poſſeſſione in genere: nunc ponit in ſpecie.*

PEndente.] CASVS. Fecit quis teſtamentum, & extraneum inſtituit. & arguitur de falſo. lata ſententia, quòd ſit verum, vel falſum, non curo, appellatum eſt. Pendente appellatione elapſum eſt ſpatium centum dierum, vel decem annorum. quæritur, an decenniũ currat, cùm poſsit petere bon. poſſeſſ. vnde agnati vel cognati? Reſpõ. quòd nõ poteſt ei imputari cùr nõ petat interim dum dubitabatur de veritate teſtamenti. Vel dic ſic: deceſsit quis extraneo hę rede inſtituto. proximus agnatus arguebat teſtamentum de falſo, & ſecundum eum pronunciatum eſt: appellauit. an pendente appellatione poſsit agnatus petere bonorũ poſſeſſ. quæritur? Reſpon. quòd non: cum incertum ſit iudici appellationis an teſtat⁹ deceſserit ante cõfirmationem primæ ſententiæ.

*Pẽdẽte appellatione.* ſ. inter poſita à ſentẽtia.

*Falſum.* legitimo agente contra ſcriptũ.

*Incerto.* ſcilicet exiſtẽte, id eſt quia incertũ eſt adhuc an &c. & ſunt ablatiui abſoluti.

*Bonorum poſſeſſioni.* vnde cognati, vel vnde agnati: quia quandiu poteſt eſſe ex teſtamento &c. vt. ff. de reg. iuris. l. quandiu. Item quia nil eſt innouandum pendente appellatione: vt ff. nil inno. ap. pen. l. j. Tertia ratio eſt per. l. ſupra tit. j. l. quandiu. Sed nonne hic diſtinguitur, vt dicitur. ff. de acquir. hære. l. cum falſum. vt ſi dicatur inſtitutus feciſſe falſum, cum ſciat ſe non feciſſe: poſsit adire ſi alius non poſsit? Reſpon. non. ubi enim erat aditio, quæ conſiſtit in nuda voluntate: quod poteſt facere, cum habeat bonam conſcientiam. bonorum autem poſſeſsionem conſequi non poteſt quis, niſi certum ſit iudici teſtatorem deceſsiſſe teſtatum, vel inteſtatum: cum ipſe habeat decernere bonorum poſſeſsionem ſecundum antiqua iura, vel ſecundum noua neceſſe ſit ad minus quòd voluntas declaretur in præſentia iudicis: certus autem non eſt, donec quæſtio falſi ventiletur: vt ſupra ti. ij. l. quandiu, & facit infra communia de ſuc. l. antequam. *ADDITIO.* Bar. hic dicit idem hodie in bonorum poſſeſsione, quod in aditione hæreditatis: quia hodie ſufficit ſola agnitio ſine decreto: vt ſupra tit. ij. l. fin.

*Bonorum.*] CASVS. Certum eſt quòd hæredi inſtituto datur bonorum poſſeſſ. ſecundum tabu. ſi teſtamentum factum ſit in tabulis, ſiue in chartis, ſiue in membranis. ſed qualiter danda eſt bonorum poſſeſsio? dicitur in litera. Vel ſic: Quis petere poteſt bono. poſſ. ſecundum tab. quæritur? Reſpondetur quòd ille cui defertur ex teſtamento ſoléniter facto, in quo teſtes adhibiti ſunt, & non ſubſcripſerunt quòd quadam ſolennitate deficiente iure, dicetur deferri bonorum poſſeſsio ſecundum nuncupationem: vel vtilis ſecundum tabulas.

*Signis.* id eſt ſigillis: vt. ff. eo. l. cum tabulæ, ſubſcriptiones eſſe ibi etiam debent, & alia quæ in teſtamento in ſcriptis conditio ſunt neceſſaria: vt inſti. de teſta. or. §. ſed cum paulatim.

*Signatæ.* id eſt ſigillatæ.

*Doceri poteſt.* duobus vel tribus teſtibus ſecundum M. & Gulielmum: vt. ff. de teſti. l. vbi. & ar. de fid. inſtrumen. l. j. & hoc ideo, quia dubitatur de ſolennitate tantum: ſicut aliàs inſtitu. de fideicom. hære. §. fina. vbi autem dubitatur de voluntate, ſeptem ſunt neceſſarij. quod improbo omnino: quia non poteſt eſſe de ſolennitate quæſtio, quin ſit de voluntate. nam ſi bonorum poſſeſsionem ſecundum tabulas petas, probare debes vij. teſtes coram teſtatore fuiſſe: & ideo vt te hæredem inſtitueret, ſicque inſtituit. Cum hoc autem probas, voluntatem defuncti probas: quare ſufficiunt. Item ſi hoc non probas, bonorum poſſeſsionem ſecundum tabulas non habebis. pro nobis eſt infra de fideicõmiſ. l. quæſtionẽ. in fine. & infra de codicil. l. ſi quis agere. §. fin.

*alio iure accreſcẽdi, qđ cuenit ex dõ ſpoſitione hominis: hic ex diſpoſitiõe legis, ſecũdũ Iaſ. n Ratione iuſſus domini: nõ ratiõe iuris accreſcẽdi, ſecũdũ eũdem. o Idẽ Bar. Saly. Pau. Ale. et Iaſ. p Ille tex. nõ probat, ſed ponit caſũ in quo non habet locũ ius accreſcẽdi hæredi vacuito. Alex. & Iaſ. q Male alle, vel ſy. conſervaem. gat illam. l. Cuj. t. quia ibi habet plures partes ex aſſe. Falſum. legitimo ſignatione teſtatoris ſeẽdũ Iodo. r Iſta cõtinuatio eſt de mẽte omnium ſcriben. ſecundũ Iodocũ. ſ Idem pẽdente dubio an appellatio ſit adhuc etiam idem pẽdẽte cauſa nullitatis. Iaſ. t Iſtæ tres rationes approbantur per Iaſ. & ſunt de mẽte aliorum ſcriben. u Idẽ Bar. Bal. Alex. Pau. Cor. & Iaſ. x Cuius opĩ nio cõmuniter eſt reprobata: ni ſi eſſet factꝰ contractus in teſtamẽto, vel eſſet perdita ſcriptura publica confecta ex eo. Pau. Alex. & Iaſ. y Iſta eſt vera ſecundum eoſdẽ.*

[a] *Quotiens.* Caſus iſte ponitur in liberis qui ſucceſsioné paternæ lineæ nó poterãt vindicare: & ſic nulla via amodo admittuntur, accipiant alij vel non. Et ideo dicit, ceſſante legitima ſucceſsione: quia ſi lege. xij. tabularum patri vel alicui alteri de paterna linea ſuccedere poſſet, & nollet de iure prætorio admitti per vnde liberi: ipſe ſibi ex alio capite tanquam agnatus ſuccederet, cęteris exclu[ſ]is: vt. ff. de ſuc. edi. l. j. §. ſed videndum. Ita tamen ſi cæteri eſſent in remotioribus gradibus quàm ipſe, & nullus alius eſt in eo capite vnde iſte eſt exclu[ſ]us. nam qui erant in eodem capite, eum excludunt, ſi accipiãt, cum ex eo capite quo quis excluditur, nunquam admittitur: vt ſi. de hæredi. quæ ab inteſta. §. admonendi. & ff. vnde cogna. l. legitimis. & l. octaui. Et quod dicit, bonorum poſſeſsio, ſcilicet vnde cognati. nam vnde liberi nó datur in bonis maternis: vt infra de ſuis & legi. hæred. l. quotiens. nec ex lege xij. tabularum vocantur, ſed per prætorem: vt inſti. de ſucceſsio. cogna. in pri. Nec obſtat quod dixi ſupra titu. j. l. j. cõpetere vnde legitimi. nam prout vellent admitti ex ſenatuſconſulto Orficiano, habent vnde legitimi, prout cognati habent vnde cognati. & ſecundum hunc caſum & ſequentem dic, ceſſante legitima ſucceſsione: id eſt in quibus ceſſat legitima ſucceſsio. Vel pone ſecũdo in liberis emãcipatis, quorum ſucceſsio non eſt legitima per legem. xij. tabularum: vt inſti. de ſucceſsio. cogna. in prin. ſi ergo fuerunt tẽpore excluſi, cæteri admittuntur. ſi autem eſſent in poteſtate, & ſic eſſet legitima ſucceſsio: perpetuo admittuntur: quia ſunt ſui & neceſſarij hæredes: vt inſti. de hære. quali. & diffe. §. ſui. ſi legitimo iure, id eſt ciuili velint ſuccedere: vt inſti. de perpe. & temp. act. in prin. & ſic fruſtra diceret aliis accreſcere. Item cum inuiti accipiant, & ſic non repudiant: ergo nec tempore excludun-tur iure ciuili, ſed de iure prætorio ſecus: vt inſti. de hæred. qualit. & diffe. §. ſui. Vel dic tertio quòd ſic de facto erat quòd ceſſabat legitima ſucceſsio. Idem tamẽ et ſi nõ ceſſaret. Vel plarius eſt reiecta. donec enim ſunt liberi, non habet locum vnde agnati. vt. j. vnde liberi. l. ex teſtamento. & inſti. de hære. quæ ab inteſta. §. admonendi. & hunc verſum, ceſſante &c. pone in fine.

[b] *Perpetui.* id eſt generalis, quo duo permittebantur, ſcilicet petere, & intra annum petere.

[c] *Omittentibus.* ſcilicet repudiando vel tacendo: vt. ff. eodem. l. ij. in fine. & l. ſequenti.

[d] *Accreſcere.* ſed an ipſo iure, vt non habeant neceſſe plus petere: an verò petent ſicut ille erat petiturus, in cuius locum ſuccedunt? Reſpon. diſtingue. ſi enim eodem iure admittebantur: ipſo iure accreſcit. ſi diuerſo, tunc ſecus: vt. ff. de bo. poſſeſſ. l. ſed cum patrono. in prin. Item nunquid inter hæredes de iure ciuili accreſcit? Reſpõ. ſic: l vt infra de cadu. tol. §. his ita. & ff. ad Terull. l. j. §. ſi nemo. & eodem modo, vt non ſit neceſſe iterum adire ſi eodem iure admittebantur: niſi in caſu, quando ſeruus meus pro parte pure, & pro parte ſub conditione fuit inſtitutus: & iuſſu meo ſtatim ex pura inſtitutione adiit-nam iterum oportebit adire exiſtente conditione: vt. ff. de acquir. hæredi. tate. l. ſi ſolus. §. fina. Item pro qua parte accreſcit ſingulis? Reſpon. pro ea, pro qua in prima admittebantur: vt infra de impub. & aliis ſubſtit. l. j. Item nunquid etiam inũtis? Reſpon. ſic. argu. ff. de acquiren. hære. l. cum hæreditate. & infra de cadu. tollẽ. l. j. §. his ita. in princi. §. & facit. ff. de ſuis & legi. l. ſi ex pluribus. rib⁹. & ff. de bo. poſſ. l. ei qui admiſit. & ff. de inoffi. teſta. l. ſi proponas. §. ſi. & infra de iure delibe. l. quidam.



BIU Cujas

re.§. fin. Nec obstat quod dicunt aliud de voluntate, & aliud de solennitate: vt in legato quod confitetur hæres relictum, sed non solenniter: quia & tunc est de voluntate solenni quæstio, an testator voluerit testari, & solenniter sit testatus, secundum Bul. Tu distingue[a] vltra, an factum velit probare: & tunc per duos. & an sit factum, & tunc per septē. Sed primum probare parū prodest: quia adhuc nō dabitur propter talem probationem secundū tabulas, sed retardatur aditio ab intestato: vt supra. l. proxi. Accur.

*a Ista non tenetur secūdū Bar. Bal. Pau. Alex. & Ias.*

a *Nuncupationem.* quę etiam dici potest vtilis secundum tabulas.

b *Bonorum possessionem.* secūdum tabulas.

*DE BONORVM possessione &c.*

*b Ista continuatio approbatur p doctores.*

*Quia præteruntur*[b] *quandoque liberi à parentibus, ideo de hoc dicit. Sed quare hic titulus ponitur post præcedētem, cùm in digestis sit econtra? Respon.*[c] *hic considerauit dignitatem. est enim dignior secundum tabulas quæ datur ex voluntate, quàm contra tabulas quæ datur cōtra voluntatem: vt. ff. de bono. possess. l. si cum patrono. sed in. ff. considerauit ordinem decernēdarū causarum: prius enim competit cōtra tabulas. & nisi constet eā peti nō posse, nō potest peti secūdū tabu. vt ff. de secūd. tab. l. i. §. expectādi. & ff. e. l. illud. §. fi.*

*c Idē scribentes hic.*

testamētū factū videri, ac secūdū nūcupationē[a] bonorū possessionē[b] deferri, explorati iuris est. PP. XII. Kalend. Martij, Attico & Prætextato Coss.

*TITVLVS XII.*

DE BONORVM POSSESsione contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur.

*Rupto testamēto per bonorum possessionem contra tabulas, adhuc debentur legata relicta liberis & parentibus, seu aliis coniunctis personis in edicto prætoris expressis.* B *Alexander post Baldum & Salycetum.*

I. Imp. ALEXANDER A. Rufo.

LIberi,[c] cōtra tabulas parentum bonorum possessione admissa,[d] solis parētib[9] & liberis[e] legata[f] præstare secundum edictum[g] debent. PP. IIII. Idus Octob. Maximo. II. & AEliano Conss.

*Natiuitate posthumi prateriti, testamētū rūpitur ipso iure: & nihilo min[9] intētari potest bonorū possessio cōtra tabulas: quasi petita fuerit, cessare facit bonorū possessionē secūdū tabulas. hoc dicit. Bal. Sal. & Alex.*

II. Idem A. Claræ.

POsthumo nato, qui neque C hęres[h] institutus à patre, neque nominatim[i] exhęredat[9] est, testamentum rumpitur.[k] Et si contra tabulas bonorū possessio infantis nomine à tutore petita[l] est: secūdum tabulas[m] bonorum possessio locum habere non potest. Dat. Kal. Mart. Iuliano II. & Crispino Conss.

*TITVLVS XIII.*

DE BONORVM POSSESsione contra tabulas liberti, quę patronis liberisque eorum datur.

*Etiam patronus qui ex necessitate manumisit: si fuit à liberto præteritus, habet bonorum possessionem contra tabulas, per quam auocat ab hærede scripto legitimam portionem tantùm, à qua excluditur per operarum & munerum exactionē. hoc dicit cum. l. sequen. Alexander post Baldum & Salycetum.*

I. Imp. GORDIANVS A. Herculiano.

LIcet[n] ex causa[o] fideicōmissi manumissus sit is quem ex voluntate patris cum sorore tua te manumisisse pponis:[p] tamē si extraneos scripsit hęredes: partis[q] legitimę cōtra tabulas eius bonorū possessionē petēdo, vel cōtra nuncupateritus potest dicere nullum, & petere contra tabulas diuersi respectibus: vt infra de libe. præte. l. fi. §. sancimus itaque. in fi.

*Liberi.*]*CASVS.* Fecit aliquis testamentum, instituit extraneum hæredem, liberis suis præteritis. parentibus reliquit legata. vni liberorum data est bono. possessio cōtra tabulas. quęritur, an legata debeantur? Respondetur quòd sic, parentibus. Vel sic: Si extraneo hærede instituto, alicui præterito vel exhæredato delata sit bonorum possessio contra tabulas, an legata aliis personis relicta debeantur quàm coniunctis, quæritur? Respon. quòd non: quod hodie verum non est: vt infra de liber. præte. auth. ex causa. quæ est cōtra. sed hoc per illud corrigitur.

c *Liberi.* scilicet præteriti.

d *Admissa.* id est petita & habita.

*d Similib[9]. Nam hic dictio taxatiua nō excludit casus similes: sed dissimiles tantū. Pau. Alex. & Ias.*

e *Et liberis.* & quibusdam aliis personis: [d] vt. ff. eo. l. j. &. iij. & l. virilis. §. fin. &. ff. de vsufr. l. si extraneo. in prin. quæ sunt contra. Et nota quòd lex ista non videtur hodie habere locum.[e] nam irritato testamento quo ad institutionem, cætera manent firma: vt infra de libe. præter. vel exhære. authen. ex causa. Item cōtra infra de fideicommiss. l. quidam. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi erant relicta legata ab emancipato præterito, hic ab instituto. Bar. Bal. Pau. Alex. & Ias.

f *Legata.* scilicet relicta ab extraneo hærede instituto.

g *Edictum.* quod est. ff. de leg. præs. contra tab. bo. pos. pe. l. j.

*e Immo habet locū in omnib[9] casib[9] in quibus nō conseruātur legata ex dispositione edicti authen. secundum eosdem.*

*POsthumo.*]*CASVS.* Si testator vxore pręgnante relicta, neque instituit neque expresse exhęredauit posthumū: posthumo nato rumpitur testamentum ipso iure, de iure ciuili, hoc est absque condictione seu bo. pos. per contra tabu. hoc in prima. Secundò dicit quòd si tutor petat bo. pos. cōtra tabu. & sic quasi huic iuri seu priuilegio iuris ciuilis velit renunciare: vt hac via non prima, irritet testamentum de iure prætorio, propter quod prætorio iure tenet testamentū, & prætorio irritari potest: quia sicut prætor non potuit facere hæredem, ita non potuit facere vt quis desinat esse hęres. Vel sic: aliquis fecit testamentum, nulla facta mentione eius qui fuit in vtero vxoris suæ, qui tandem natus est: testamentum rumpit, si nomine illius petita sit bono. poss. quod nihil est.

*f Idē Bar. Bal. Saly. & Ias.*

h *Neque hæres.* sed & hæres institutus committente alio edictum, potest petere: [f] vt. ff. eo. l. si post mortem. in fi.

i *Nominatim.* Nam nominatim & olim & hodie potest exhæredari: licet olim aliter possit exhæredari posthumus, scilicet inter cæteros: hodie autem inter eos nulla est differētia: & vt instit. de exhære. libe. §. j. &. ij. &. iij. &. iiij. &. j. de lib. præte. l. fi. §. fi. hic no. hic quòd neque institutus neque exhæredatus habet contra tabulas: vt hic, &. ff. eo. l. j. si modo ritè est exhæredatus & purè & ab omni gradu: aliàs si ab vno, cōtra sequentem petet bonorum possessionem non accipiente eā primo gradu: vt. ff. eo. l. nō putauit. §. j. ij. &. iij. & de libe. & posthu. l. & si percit. idē in præterito, quando pro exhæredatione habetur præteritio: vt ibi situ. de exhæred. lib. §. mater. & ideo dicit lex non habere locum i cōtra tabulas in testamētis fœminarum: vt. ff. e. l. illud. §. ad testamenta.

*h Ista continuatio approbatur per Bar. Bal. Pau. Alex. & Ias.*

k *Rūpitur.* de iure ciuili. sed de iure prætorio dic id est rumpetur quātū ad cōtra tabulas.

l *Petita est.* sed qualiter potest dari contra tabulas, cùm sit nullus vt supra. l. proxi. &. ff. de iniusto rupt. testa. l. j. & quod nullum est, rumpi nō potest: vt. ff. de iniusto rupt. testa. l. nam & si sub conditione? Respō. k licet sit rescissum iure ciuili, tamen æquitate tamen prætoria est aliquid: vnde firmatur eo iure quo subsistere fingitur. hac etiā ratione suus præ-

*i Ista continuatio approbatur per Bar. Bal. Pau. Alex. & Ias.*

*k Ista continuatio approbatur per Bar. Bal. Pau. Alex. & Ias.*

*l Ista continuatio approbatur per Bar. Bal. Pau. Alex. & Ias.*

m *Secundum tabulas.* quæ datur extraneo instituto. nam hic nō habebit. Sed nónne secūdū tabulas & cōtra tabulas simul habere locū possunt: vt. ff. de leg. prę stan. l. is qui. §. sed si scriptus. quę est cōtra? Respon. ibi non dicitur quòd hæres scriptus petierit bonorum possessionem secūdum tabulas. hoc enim facere nō posset. sed dicit quòd adiuit hæreditatē: [l] quod de iure ciuili est intelligendum. simul ergo locū non habent. Arg. contra. ff. de bo. pos. l. sed cum patrono. Sed ibi eodē modo respōderi potest. Sed litera aliquātulū repugnat. vnde potest dici [m] aliud in cōtra tabulas quę datur patrono. & est ratio, quia nō rumpit totū testamentū, vt ea quæ datur liberis: vt dicam. j. titu. j. l. j. in fin. gloss. Item est contrarium huic. l. j. de iur. delib. l. potuit. Sol. vt ibi.

*m Ista continuatio approbatur per Bar.*

*DE BONORVM POSSESSIONE &c.*

*Occasione bonorum possessionis quæ datur in bonis ingenuorum, pœnit & de ea quæ datur in bonis libertorum.*[n] D

*Licet.*]*CASVS.* Decessit quis filio & filia relictis hęredibus, quos rogauit vt Stichum manumitterent: & manumiserunt. libertus ille decessit, & instituit extraneum hæredem, nulla patronis suis relicta portione legitima. quæritur, vtrum possit petere bono. possess. cōtra tabu. si testamentum factum est? Dicitur quòd sic, vel per contra tabulas nuncupatam vel nuncupatiuam quæ est vtilis bo. poss. si testamentum est nuncupatiuum.

n *Licet.* libertus minor centenario potest exhæredare [o] patronum: si intestatus decedat, succedunt liberi, si quos habet: quibus non extantibus, admittitur patronus. at centenarius vel maior si intestatus decedat, succedunt liberi si quos habet: illis deficientibus succedit patronus. qui si exhęredet patronum instituto extraneo, expugnat patronus testamentum, olim in dimidiam, hodie in tertiam: vt inst. de suc. lib. §. sed nostra. quod est speciale in hac contra tabulas, vt pro ea parte tantùm expugnetur: nam in ea quæ datur liberis, secus, quia in totū: vt. ff. de cōtra tabulas. l. si duobus. §. cùm emancipatus. aliàs est. l. cum emancipatus.

*n Ista continuatio approbatur per Bar.*

o *Ex causa.* ff. de bon. lib. l. qui ex causa.

p *Proponis.* tu fili.

q *Partis.* olim dimidiæ, hodie tertiæ.

*Tempora.*

BIU Cujas

a *Tempora*. scilicet.c.dierum.

*Patronus*.] CASVS. Certum est quòd patrono competit bo. pos. contra tabu. liberti pro parte legitima. si autem postea accepit operas vel mercedem pro operis, vel munera: repellitur à bo. pos. contra tab. liberti.

b *Muneribus*. munus dicitur cum causa, donum simplex: dum tamen nõ sit opera: vt.ff. de verb.sig.iter donũ.

c *Electis*. i. exactis.

d *Operis*. reuenditis subaudi, secundũ Azo. arg.ff.qui & à quib. ma.li.non fi.l.fin.§.his verbis. vel subaudi, scilicet exactis, prout plenè hoc notaui supra de ope.lib.si quam.& ad hoc.ff.de libe. ag. l. si quis à lib.§.si quis. immo ex sola impositione, a quo ad contra tabulas, secundum H. de Porta Rauennata.

*VNDE LIBERI.*

*Dixit de bonorum possessionibus quæ ex testamento sunt: nunc de his quæ sunt ab intestato. Et not. quòd illis datur vnde liberi, quibus cõtra tabulas: vt.ff.si ta.te. nullæ ex.l.i.§. rectè. vnde in bonis maternis nõ datur: vt infra de suis & legiti.l.fi.*

SI auus.] CASVS. Decessit quis intestatus relictis tribus filiis emancipatis: quæritur, sub qua forma petitur bonorum possessio Vnde liberi succederent? Respondetur quòd omnes succedunt æqualiter.

e *Pro rata*. id est virili. non in solidum: b vt.ff.si pars hære. peta.l.ij.&ff.de secundum tabu.l.j.§. pro qua.

f *Hæredes*. id est successores, & loco hæredum constitutos. nam prætor c hæredes facere non potuit, quos solus vocauit: vt insti.eo.§. quos autem.

g *Exitisse*. ex prætoris beneficio. nam ius ciuile xij. tabularum non cognoscebat d emancipatos, sed expellebat vt extraneos: vt insti.de hære.quæ ab intest.§. emancipati.

EX testamento.] CASVS. Decessit quis: ei succesit filius suus vel nepos ex testamento vel ab intestato. ei vult succedere aliquis in vlteriori gradu: nũquid potest? Respõ. quòd nõ.

h *Nepote*. quem nemo præcedit.

i *Nemo*. alius vlterior. Azo. qui non sit in eadem paritate & æquitate, vt secum possit admitti: vt pronepos ex tertio filio: vt insti.de hære.quæ ab intest.§. cum filius.

k *Ab intestato*. nisi in militis testaméto e, cui licet pro parte decedere testato, pro parte intestato: vt.ff. de mili. testa. si miles vnum. idem etiam in alio quandoque contingit ex post facto: vt.ff.de inoffi.testa.l.circa.&.l.nam & fi.§. si filius.

l *Existere*. nam.l. sicut per testamentum, ita per suum hęredem quiuis alius excluditur. f & facit. j. cõmunia de succeff.l. antequã.

QVi se.] CASVS. Aliquis habebat filium emancipatum, & ex eo nepotem emancipatum. decessit primo auus ab intestato non adita hęreditate aui à patre, vel adita, non curo: ille nepos repudiat hæreditatem patris, & vult succedere auo suo, quod potest. Dicitur: cũ sit incognitus à iure ciuili, nõ potest: sed ex beneficio prætoris petere potest bo. pos.

m *Qui*. scilicet nepos.

n *Intestatum*. quot modis accidat, dicitur instit. de hæred. quæ ab intesta. in princi.

o *Negat*. scilicet repudiando. secus si dicat g non sum hęres, vel non adeo: vt.ff. ad Tertul. l. filij.§. j. & nota .ś. de iu. & fac. igno. l.ij. quandoque tamen poniturnegat, h pro nõ dicit vt: supra de peti. hæred. l. si putas. in fin. l. Si ergo ponas nec filium nec nepotem in potestate aui fuisse: vel etiam nepoté tantum fuisse emancipatum: indubitanter obtinet quod hic dicit: vt insti. de exhæreda. lib.§. emancipatos. si ponas vtrunque i in potestate: & tunc non admittitur, vt suus: quia præcedit eum pater secundum Io. vt insti. de hære. quali. & diffe.§. sui. nisi in duobus casibus: vt.ff. de condi. insti. l. fi. &. ff. e. l. scripto hærede. & de suis & legi. l. j. Coder.

A §. sciẽdum k. ibi est vterque casus. nec vt agnatus olim, quia inter agnatos non erat locus successorio edicto: vt. d. l. scripto. Sed cum hodie iure institutionum successoriũ locũ habeat in agnatis, videtur quòd etiã sine bonorum possessione admittitur nepos: vt insti. de leg. ag. suc. §. placebat l. & si poneres filium emãcipatum, nepotem in potestate retẽtum, videtur quòd etiam nepos vt suus admittitur: vt inst. de hære. quali. & diffe. §. sui. Sed in eo quòd dicit negat, scilicet secũdũ duos primos casus: videtur nil interesse, neget vel nõ. nam aut accepit filius bona patris sui adeundo, sit emancipatus vel nõ: aut non. primo casu sunt bona adeundo commixta, & quasi vna habenda est. vnde non potest habere neposbona aui, nisi omnia, scilicet aui & patris habeat: nec cum bonorum possessione vel sine. ff. de acquiren. hære. l. j. in secundo non oportet q̃ neget: quia duæ hæreditates sunt: quod hic dicit fore necesse. sed secũdũ Io. m respõ. loquitur in emã cipato filio nõ apprehendente bona patris: & ideo dicit, negat: quia vbi negat, nunquam per bonorum possessionem potest susciperefacultates aui. sed si contẽderet se hęredem patris, posset in vno casu: scilicet cum suus pater successisset auo. nam esset hæres de iure ciuili. nam hæres hæredis &c.

B

*Si nepos hæreditatem paternã repudiat, auitam hæreditatem quæ patri delata est, consequi nõ potest de iure ciuili: sed per bonorum possessionẽ Vnde liberi de iure prætorio. h. d. Alexander. concor. Baldus & Salycetus.*

III. Imp. CONSTANTINVS A. ad Leontium comitem R. P. Orientis.

QVi n se patris post auũ intestatum o † defuncti negat p hęredẽ: mortui aui paterni suscipere facultates q & ideo dicit, negat: quia vbi negat, nunquam per bonorum possessionem potest suscipere facultates aui. sed si contẽderet se hęredem patris, posset in vno casu: scilicet cum suus pater successisset auo. nam esset hæres de iure ciuili. nam hæres hæredis &c.

C Item similiter potest loqui in filio qui erat in potestate, & repudiauit bona patris, & ideo dicit, negat: quia si contenderet nepos se hæredem patris sui, aliquo casu haberet bona aui sine bonorum possessione: scilicet cum suus pater non abstinuisset. nam hæres hæredis &c. r vt infra de hære. insti. l. fi. Item s ideo dicit maxime: quia de existente in potestate magis dubitabatur: sed tamen idem est in eo: nam tanquam suum constat eum admitti non posse de iure ciuili: quia successorium non habet locum in suis: vt.ff. de suis & legi. hære. l. j. §. sciendum. Item quia suus repudiare non potest de iure ciuili: vt insti. de hære. quali. & diff. §. sui. Item alia ratione: quia alius præcedebat eum tẽpore mortis aui, puta pater: vt insti. de hære. quæ ab intesta. §. ita tamen. Item nec tanquam agnatus, quia successorium similiter non habebat locum in agnatis olim: vt insti. de leg. ag. suc. §. placebat. Item quia non erat proximior tempore mortis aui: vt insti. de leg. ag. suc. §. si plures. Tanquam cognatus constat quòd nõ poterat admitti sine bonorũ possessione: vt insti. de suc. cog. in prĩ. sed hodie tanquam agnatus t potest admitti, cum successoriũ habeat locum in agnatis: vt. d. §. placebat. Itẽ & tãquã suus u, cũ & ibi detur facultas abstinendi primo, & sic deferatur proximo, & sic habeat locum successorium etiam in suis: vt insti. de hære. qua. & dif. §. sed his. &. ff. de acqui. hære. l. necessariis.

D

p *Facultates*. id est hæreditatem x. Hic autem quæritur, an filius filij emancipati conceptus post emancipationem, sit agnatus auo. quod nego y omnino: nam iura agnationis per emancipationem etiam inter fratres tolluntur: vt supra de inoffi. test. l. fratres. nisi per Anastasium: vt supra de leg. tu. l. iiij. ergo inter hunc nepotem & auum non obstat si dicas quòd coniunctus est per masculinum sexum: ergo est agnatus. fallit enim in suis cognatis: tamen negari non potest quin ipse emancipatus nepos vocetur per vnde cognati: vt insti. de hære. quæ ab intest. §. admonendi. & lex expressim decidit quęstionem: vt insti. de suc. cog. j. respon. & infra de legi. hære. l. meminimus. §. cum igitur. secundum Azo. Item quæritur, an vnde liberi detur patri in bonis filij emancipati intestati mortui? Respon. Pla. quòd sic, vel vnde parentes imposito nomine. quod stare non posse probo per locum à partibus remotis. nam aut erat suus, aut emancipatus. si suus, aut habebat castrense, aut quasi castrense peculiũ: aut non. si habebat, & fecit testamentũ: excluditur pater etiã exheredatus, vel præteritus z: vt .ś. de inoffic. testa. l. fi. sed si non fecit

k *Ista iura loquuntur ĩ successione testamentaria, hic ĩ successione ab ĩtestato. B. B. P. Sal. Alexã. & Ias.*

l *Cl. sequitur Barto. quicquid dicant cæteri.*

† *al. intestato.*

m *Dissentit Bart. B. P. & Ias. quoad text. licet sit vera ĩ se.*

n *In hoc gl. bene dicit secũdũ mẽ maxime: quia de existente in potestate magis dubitabatur: sed tẽscribẽtiũ. o Ista glo. vsq; ad fi. est glo. Hugo. secundũ Bald. & alios.*

p *Etĩ agnatis trãsuersalibus, vel descẽdentib⁹ repudiãtib⁹ hæreditatẽ. secus in deliberãtibus: vt in ista. l. Ale. & Ia.*

q *Nihil est secundũ Ia. in. 16. col. & ita debet intelligi. B. ĩ. l. i. §. post suos. ff. de suis & legi. hære.*

r *Idem Ias. & est de mẽte aliorum.*

s *Et bene, secundum omnes.*

t *Hodie nõ cõpetit sibi querela. Ia.*

testamentum, pater occupat iure peculij[a]: vt.ff.de castren.pecul.l.ij.si autem nec castrense, nec quasi castrense habeat, nec olim, nec hodie potest testari: cum omnia sint patris[b]: vt infra de bo.quæ li.l.fi.§. filiis autem familias.cum vero est emancipatus,& non contracta fiducia,nil habet tunc pater: vt insti.de leg.suc.§.fi.si contracta fiducia, aut fecit testamentum, aut non.primo casu si exhæredauit patrem,habet querelam:si præteriit, habet cótra tabulas:vt.ff. de inoffic.test.l.mater. &.l.nam & si.&.l.filio. §.contra. Si autem nó fecit testamétum, cum alius non precedat patré: pater habebit bonorum possessioné vnde legitimi: vt institu. de leg.ag.suc.§. fi. Sed certe & si habeat vnde parentes, vel vnde liberi vtilem: non est absurdum[c].& facit ad l. istam supra si vt ab hære.se absti.l.ij.&. ff. de bo.lib.l.si ex patronis.§. fi.&.ś.de inoffi. testa.l.si quis filiú.§. j.

a *Immo iure hæreditario.Iaſ.*

b *Falsum est secúdum Iaſ.loquédo ṽ aduétitiis quo ad proprietatem.*

c *Istã partẽ glo.tenet B. B.Saly. Ale.& Ia.*

a *Non potest.* scilicet de iure ciuili.

b *Per bonorum.* id est ius prætoriú:quia non de iure ciuili.

c *Beneficiú.* id est huiusmodi bona.

d *Peruenerít.* per vnde liberi[d].alij dicunt per vnde cognati, & vnde agnati.

d *Sequitur Bar.ṽ fi.& Iaſ.in.* 8. *colum.*

*VNDE LEGITIMI &c.*

*Legitimi sunt agnati, & etiam quidam cognati, qui in loco agnatorum sunt: vt sunt filii sororis. Item vterini: vt infra de leg.hære.l.pe. & fi.Item quia ex Orficia.vel Tertullia.admittuntur: vt.ff.eodem.l.ii. §. fi.&.l. seq.Postquam ergo dixit de illa quæ datur liberis, dicit de illa quæ datur agnatis,& tertio[e] de illa quæ datur cognatis.hic enim est ordo: vt.ff.si ta.te.l.i.*

† *In quibusdã exem.legitur, Cum propiṽ sobrino, id est cõ sobrina natũ rebus humanis ĩtestato defunctum propo.&c.*

e *Sequuntur scriben. hic.*

CONsobrinorum.]CASVS. Decessit filius sororis matris meę, & volo adipisci bona sua.quæritur, an possim? Dicitur ꝙ si nemo sit ei proximior, possum ei succedere per bo.pos.vnde cognati.vel sic: filij duarum sororum sunt consobrini: si ergo vnus decedat ab intestato, an alius ei possit succedere per bo. pos.vnde cognati, quæritur? Respon.quòd sic, si nullus sit proximior.sed si agnatus bo.pos.petat dicendo se velle esse bo.possi. petat eam per pos.hære.peti.vt.ff.de pos.hære.peti.l.j.

*Consobrini qui dicatur*

e *Consobrinorum.* consobrini dicuntur ex duabus sororibus nati: vt insti.de gradibus.§. quarto gradu.

f *Necessitudinis.* id est cognationis: vt.ff.de iusti.& iure.l.fi.

g *Eorum possessionem.* per vnde cognati.

h *Persequi.* vel per bonorum possessoriá hære. peti.vt.ff. de bo.pos.l.j.&.ij.vel vindicando res singulas,cum sis dominus factus per agnitionem[f]: vt hic,&.ff.de bono.posse.l.j.

f *Ista glo. est de mẽte scribentiũ.*

CVm propiorem.]CASVS. Quidam decessit de filiis consobrinæ meæ nullo condito testamento. Dicitur quòd ego ei succedere possum per bono.pos.& dicti sunt consobrini filij duarum sororum: propiores sobrini, filij consobrinorum.

i *Cum propiorem.* id est in quinto gradu à cósobrina,qui respectu sequentis dicitur sobrinus propior. sic dicitur vt insti.de gradi.§. quinto.&.§. sexto.

k *Non posse.* cum non sit tibi agnatus.

NEpotibus.]CASVS. De prædictis nepotibus ex filia quæritur qualiter succedant auo suo materno? Respon. quòd pro virili portione,& iure prætorio, si sint ex eadem filia.

l *Nepotibus.* ex vna filia.si autem ex duabus essent, succederent in stirpem: vt insti.de hære.quæ ab intesta.§. cum autem.

m *Portione.* dic de iure honorario, scilicet per bonorum possessionem vnde cognati.nam vnde liberi eis non datur:vt infra de suis & legiti. hære.l.fi.& quæ sit ratio, dic vt ibi no.

n *Honorario.* non solum constitutionibus, cum deminutione tamé tertię partis quidoque:vt insti.de hære. quæ ab intesta.§. item vetustas.& infra de colla.l.illam.sed hodie contra: vt in auth. ibi posita.

NOn hoc.]CASVS. Si mihi delata est bo. possess. ex aliquo capite, & eam tenui animo deliberãdi: an eá videar agnouisse,quæritur? Respó. quòd non. Quòd si eá agnouerim tantum sine corporali apprehẽsione:an mihi sufficiat, quæritur? Dicit ꝙ sic.

o *Non hoc.* si dubitetur an quis sit bonorum possessor,non inquiritur an possideat bona vel non: sed an petat decretale.& ille est casus.

p *An tenuerit.* id est si possedit etiá de facto.

q *Quærẽdum.* not.ergo quòd non probat hoc esse quod ab hoc contingit abesse: quia plerumque abesse cõtingit, id est quem nó esse hæredem,licet apprehendat: ideo nó sequitur, si apprehendit, ergo est hæres: vt quia est prædo.& cótra adire potest etiam si nihil attingat: vt.ff. de acqui.hæredi.l. pro hærede.in prin.&.l.gerit pro hærede.& infra de iure deli.l.si auia.&.l.si sorori.&.ff.de rei vindi.l. si ager.in fi. & sunt similia huic generali multa quæ notaui supra de probi. l. neque natales.

r *An admiserit.* id est adiuerit, vel agnouerit.

CErtum est.]CASVS. Si mihi delata fuerit bono. possessio bonis cognati de iure prætorio, certe non possum succedere nisi ea petita & admissa: quam admittere non compellor. Vel sic: Non possum succedere alicui iure cognationis,nisi petierim bono.pos.à iudice.si autem petere nolo, non compellor.

s *Succedere.* de iure prætorio,verum est:sed per authen.secus.

t *Cognati.* nominatiui: sed defuncti, est genitiui casus.

u *Non vrgentur.* vt.ff.de bo.pos.l.iij.§. inuito.& infra de iure delibe.l.nec emere. Et no.hic tria. Primo vsque ad quem gradum datur agnatis & cognatis bonorum possessio? Respon.vt que ad.x.agnatis: & vsque ad.vij.[g] cognatis & quibusdam personis de septem: vt institit.de succes.cog.§.fina.&.ff.vnde cog.l. j.§. hæc autem. Secundo quot sunt bonorum possessiones? Et dic quòd hodie sunt sex ordinariæ,septima extraordinaria, quæ datur quoties ex nouis legibus datur hæreditas ex testamento, vel ab intestato: ideoque dicitur extraordinaria[h],quia non habet certam sedem ex testamento,vel ab intestato: vt insti.eo.§. decima.in fi.§.&.§.septima. Prædictarum autem sex, sunt duæ ex testamento, quatuor ab intestato. Ex testamento secundum tabulas,& contra tabulas, quæ dicitur ex testamento: non quia nitatur secundum tabulas, immo contra tabulas.sed ideo, quia non habet locum nisi facto testamento: vt insti.e.§.sunt autem. Quatuor ab intestato:vt Vnde liberi, & Vnde agnati, & Vnde cognati.de quibus duabus dicit hic titulus, licet leges sub eo positæ de cognatis dicant. Item Vnde vir & vxor, sed olim aliæ plures erant insertæ: vt habes hic, & institu. eo.§. & cum de testamentis. vsque ad.§. septima. Præter has.vij sunt tres etiam

Iun.Laodiceæ. AA. Conss.

*Nepotes ex eadem filia nati succedunt auo in virili per Vnde cognati. Salycetus.*

III. Iidem AA.& CC.Felici.

NEpotibus[l] aui materni ꝑ virili portione[m] etiam iure honorario[n] successio defertur. Dat. Idib. Octob. Sirmij. CC.Conss.

*Probatio debet esse de necessario concludentibus.ad hoc allegatur secundũ Baldum & Salycetum.Vel sic: Ad probandum quem esse hæredem defuncti, non sufficit probare quòd possideat bona hæreditaria ipsius defuncti. Alexander.*

IIII. Iidem AA. Syristæ.

NOn hoc[o], an tenuerit[p] quis res hæreditarias,nécnet, sine voluntate acquirendæ sibi hæreditatis, quęrendũ[q] est: sed an admiserit[r] hæreditatem, vel bonorũ possessionem. Dat. XI.Kal.Ian.Sirmij.CC. Cõss.

*Linea cognatorum non potest succedere nisi de iure prætorio per bonorum possessionem,quam nemo inuitus agnoscere compellitur. Alex.concor. Bald.& Salyc.*

V. Iidem AA. Platoni.

CErtum quidem est cognationis iure citra admissionẽ bonorũ possessionis neminẽ posse succedere[s]: defuncti† vero cognati[t] succedere nolẽtes, bonorũ possessionem petere nó vrgentur[u]. Dat.XII.Kalend.Mart.Sirmij.CC. Conss.

C

D

BIU Cujas

etiam hodie, quæ non tribuunt ius in proprietate, sed in possessione tantum: vt Carboniana, & quæ datur ventri: de quibus dicetur infra de Carbo. edic. l. j. Item quæ datur gratia agnoscendæ litis: vt. si de inoffi. testamen. l. Papinianus. §. j. &. ſ. de inoffi. testamen. l. ij. Tertio not. an sint sublatæ bonorum possessiones per noua iura, quod quidam dicunt: sed est falsum, nisi in duabus. Dic ergo quòd eundē locum tenent hodie, quem olim: nam secūdum tabulas nec olim nec hodie est necessaria: cum detur scripto petitio hæreditatis, & possit adire de iure ciuili, nisi in tribus casibus. [a] Primus est. ff. de iniusto testa. l. posthumus. quando posthumus qui rumpit, decessit viuo testatore. Secundus, institu. quibus mo. testa. infir. §. non tamen. vbi capitis deminutione testamentum fuit infirmatum, sed tempore mortis inuenitur sui iuris. Tertius. ff. de secundum tabu. l. ij. §. si sub conditione. vbi etiam pendente conditione petitur bonorum possessio. In his tribus etiam etiam hodie est necessaria. Contra tabulas autem, sicut olim fuit necessaria, sic & hodie: [b] & eisdem datur personis, quas habes ff. de contra tabu. l. j. Vnde liberi, fuit olim necessaria emancipatis: vt. ſ. qui admit. ad bono. possess. possunt. l. emancipata. sed hodie non est: vt in auth. de hæredi. ab intesta. §. j. colla. ix. Vnde legitimi, nec hodie nec olim [c] erat necessaria, cum ex. l. xij. tabularum succederent: vt institu. de legit. agna. succes. in prin. Vnde cognati, fuit olim necessaria: vt. ſ. eo. l. ij. sed hodie non est: vt in authen. de hære. ab intest. §. nullam. Vnde vir & vxor, & hodie & olim est necessaria: vt. j. vnde vir & vxor. l. j.

*ADDITIO.* Videas Ange. Are. institu. de exhære. liberorum, in princi. qui ponit. xxj. casus, in quibus hodie est necessaria bonorum possessio. Et aduertas, quia multum refert, an quis de iure ciuili potest adire hæreditatem: vel an de iure prætorio hoc per bonorum possessionem facere debeat: quia priori casu hoc licet vsque ad triginta annos: vt. l. licet. cum ibi not. j. de iure delibe. Posteriore vero si quidem est de liberis, ad annum tantum. si extraneus, solum ad centum dies: vt. l. j. §. j. ff. quis ordo in bono. possess. seruetur.

*DE SVCCESSORIO EDICTO.*

*Quia in prædictis bonorum possessionibus locus est successorio edicto, ideo de eo dicit.* [d] *Et nota quòd quandoque est de capite in caput: vt deficiente capite liberorum, admittantur agnati: & deficientibus agnatis, tunc cognati, & vltimo vir & vxor: vt. ff. si tabulæ testamen. nul. extabi. quandoque de gradu in gradum, quando plures personæ sunt in eodem capite. nam deficiente prima, admittitur secunda: vt. ff. eodem. l. i. §. quibus. Item nota quòd hic titulus propter creditores est inductus, ne longa mora eis fiat:* [e] *vt. ff. eodem. l. i. in principio. Sed videtur quòd parum valet hoc auxilium legis creditoribus, cùm multi anni poterunt currere antequam omnes liberi in infinitum habeant annum pro quolibet gradu: & agnati vsque ad decem, & cognati ad septem, & quilibet habet centum dies. Respond. hoc raro contingit, quòd quisque tot habeat. Item dico etiam intra tempora primi* [f] *interrogari sequentes à creditoribus, an admittent. argu. ff. eodem. l. i. §. sanè. Item sic fit & alibi: vt. ff. de curato. bonis dan. l. i. Item not. quòd in suis non erat locus successorio de iure ciuili, de gradu in gradum: vt. ff. de suis & legitimis. l. i. §. sciendum. & est ratio: quia primus repudiare non poterat, sed hodie potest: vnde habet locum successorium edictum: vt instit. de hære. quali. & diffe. §. sui. eadem ratione nec de capite liberorū in agnatos olim. Item nec in agnatis habebat locum de gradu in gradum, per. l. xii. tabularum: sed hodie sic:* [g] *vt institu. de leg. agna. succes. §. placebat.*

*SI mater.* ]C *ASV S.* Delata fuit bonorum possessio matri meæ in bonis paternis. in furore constituta, non petit bonorum possessio. vnde agnati: & sic excluſa est. an ego, qui sum in sequenti gradu, petere possim, quæritur? Respon. quòd sic, ex edicto successorio vnde cognati.

a *Sui.* qui sibi est agnatus.

b *Bonorum possessionem.* vnde agnati.

c *Non accepit.* idem si petiit [h] per procuratorem, aliàs curatorem, & in furore, vel etiam post furorem decessit antequam ipsa mater ratificaret agnitionem vel petitionem curatoris: vt. ſ. de cura. fu. l. vlti. §. pen.

d *Eius.* matris.

e *Patrui magni.* qui est tibi cognatus, & tamen dicitur mihi patruus magnus. nam qui est patruus matri meæ, est mihi magnus. & qui est ei auunculus, est mihi magnus. & sic econtra ex parte patris: vt. ff. de gradi. l. iurisconsultus. §. patruus. secundum Ioan. Sed Pla. contra. dixit enim improprie hic patruum [i] dici, cum non sit agnatus.

f *Possessionem:* aliàs successionem vnde agnati.

g *Ex edicto.* successorio. Est enim edictum successorium, quod prioribus non petentibus, sequentibus petentibus permittitur. & est in hac. l. de capite in caput, & de gradu in gradum. vnde intellige quòd non erant alij agnati. aliàs ipsi vsque ad decimum præferentur gradum: [k] vt. ff. eo. l. j. §. quibus. & instit. de hære. quæ ab intesta. §. admonendi. Sed videtur quòd hic non habeat locum successorium edictum: quia furioso non fuit delata bonorum possessio: vt. ff. eo. l. j. §. furioſi. & de bono. poſſ. delata infan. l. j. Sed potest dici [l] quòd erat hic delata ante furorem. Vel melius secundum Azo. [m] si ea facta sanæ mentis non accepit, defertur sequentibus: vt ſ. de cura. furio. l. fi. §. pen. & facit. ſ. qui admit. ad bon. possess. l. infantis. & j. de impub. & ali. subst. l. antepen. &. ff. de peti. hæredi. l. hæres. in princip.

*SI auiæ.* ]C *ASV S.* Mulier aliqua habebat filium, & ex eo nepotes duos, & duos fratres, quorum alter habebat filium. decessit mater, & filius, & frater qui habebat filium. decesserunt nepotes. ad quorum successionem an admitti debeat filius fratris, qui est eis in quinto, an frater mulieris, qui est eis in quarto gradu, quæritur? Respon. quòd admittitur frater. sed si non venit, vel venit & venire non debet, vt ex testamento cum sit falsum: vel non ab intestato, cum venire possit: admittitur filius fratris. Vel pone casum aliter vt in gl. proxi.

h *Si auiæ.* pone casum [n]: Berta habuit nepotes ex filio mortuo. Item fratrem, item nepotem [o] ex alio fratre mortuo. mortua Berta decedunt nepotes ex filio, ad quorum successionem si frater Bertæ veniat, qui est in quarto gradu eis, non veniet filius alterius fratris, qui est eis in quinto. aliàs si non venit, vel venit non vt debet: filius alterius fratris venit. Dic ergo: Si auiæ, scilicet Bertæ.

i *Eorum.* scilicet nepotum prędictæ auię, qui sunt ei auiæ in secundo gradu, ergo fratri in quarto. ergo filio fratris in quinto.

k *Frater.* Lucius, qui est in secundo gradu ei.

l *De quorum.* isti duo nepotes vocabantur, vnus Titius, alter Seius.

m *Hæreditatem.* nepotum prædictorum.

n *Contendis.* tu filius alterius fratris.

o *Funclus.* Lucius.

p *Ac tu.* filius alterius fratris auiæ, qui vocatur Sempronius, pone.

q *Si is.* id est Lucius frater auiæ, qui non potuit adire ex testamento quod erat falsum.

r *Petiit.* quod potuit. nec enim hæres scriptus, scilicet frater auiæ, videtur renúciasse ab intestato successioni, cum ignorauit testamentum non valere: vt. ff. de inoffic. testa. l. mater. nisi ignorasset ius: vt. ff. si quid in frau. pa. l. si patronus. in prin. & de bo. lib. l. Paulus. ij. §. patroni. &. ff. de peti. hæred. l. legitimam.

*TITVLVS XVI.*

## DE SVCCESSORIO edicto.

*Excluſo primo, vel priore in ordine, admittitur sequens in gradu, vel in capite. Bald. & Saly. Vel sic: Si primus in ordine non agnouit bonorum possessionem, admittitur sequens per successorium edictum. Salyce.*

1. Imp. ALEXANDER. A. Iuliano.

SI mater tua propter furorem suū patrui sui [a] bonorū possessionē [b] non accepit: [c] tu filius eius [d] ad eorundē bonorū patrui [e] magni possessionem [f] ex edicto, [g] quo prioribus non petentibus, sequentibus permittitur, admissus es. P P. III. Idus Decēbris, Maximo. II. & Aeliano Coss.

*Si primus non agnouit bonorum possessionem: vel agnouit, sed non vt debuit: sequens admittitur per successorium edictum. secus si agnouit vt debuit. Alexan. Bal. & Saly.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Firmo.

SI auiæ [h] eorū [i] † frater [k] de quorū [l] successione agitur, velut ex testamēto adiit hereditatem [m], quos intestatos decessisse, ac falsum testamentū prolatum contēdis, [n] & ab intestato nō petita bonorū possessione, vita functus [o] est: ac tu [p], licet quinto gradu cōstitutus, ex successorio capite petiisti bonorū possessionē, vel necdū excluſus petas: eorum successionē potes vindicare. Nā si is [q] quē quarto gradu cōstitutū esse nō ambigitur, ex edicto petiit [r], nec hoc te latuit: fruſtra nobis supplicasti. Dat. V I. Id. April. Sirmij. C C. Conss.

a Sequitur doctores.

† Aliàs. Si auiæ frater, eorū de quorum &c.

i Istā tenet Iaſ. licet Bar. ambas approbet.

Edictū successorium quid sit.

k Immo nō isto iure, nec de iure authen. B. Bar. P. Ale. & Iaſ.

l Diſplicet B. & aliis.

m Ista placet omnib⁹.

n Clo. omittit trūcum, qui debet addi. & sic casus est verus. Ia.

o Improprie secūdū Iaſ. & est demē te aliorum.

p Sequuntur B. Bar. P. Alexā. & Iaſ.



BIU Cujas

Item nota quòd hos gradus sic computant quidam: Isti duo nepotes sunt in gradu secundo, auia in tertio, frater auiæ in quarto, filius fratris auiæ in quinto. sed hoc stare non potest: quia gradus qui est inter duos nepotes, hic computandus non est. Alij dixerunt ꝙ loquitur de ~~nepote fratris: intellige, id est de filio filij fratris.~~ sic forte cõputando, duo nepotes de quorum successione agitur, sunt auiæ in secundo. fratri auiæ in tertio. filio fratris auiæ in quarto. ergo nepotibus istius fratris in quinto: quod nil est: quia omittitur gradus proauiæ. Item quia secundum istam computationem, frater auiæ est in tertio: & litera dicit in quarto. Tu ergo [a] computa, quòd isti nepotes sunt in primo gradu matri suæ vel patri: auiæ, in secũdo: proauiæ, in tertio: filio proauiæ & fratri auiæ, in quarto. ergo isti nepoti in quinto: vt patet instit. de gradibus. §. primo. &. §. secundo. &. §. tertio. & §. quarto. &. §. quinto. Si quæris quare proauiam numero? Respon. [b] quia semper est eundum & recurrendum ad personam in qua vnum fuerunt: vt. ff. de gradi. l. iurisconsultus. prope princip.

*a Et bene. & ista duæ computationes reprobantur, & placet Bar. ista cõputatio.*

*b Idẽ Alex. & Iaſ.*

## TITVLVS XVII.
## DE CARBONIANO edicto.

*Si filio impuberi mouetur quæstio status, & hæreditatis: debet ex Carboniano edicto differri quæstio in tempus pubertatis: & impubes præstita cautione si non possidet, cõstituitur possessor bonorũ hæreditatis: vel si possidet, eius possessio cõfirmatur. Si vero nõ satisdat, erũt vnà cũ eo in possessione illi qui contradicunt. Alex. post Bal. & Saly.*

1. Iidem. AA. & CC. Floræ.

SI tibi [a] ac filio [b] tuo ab his contra quos supplicas, status mouetur quæstio [c]: perspicis præmaturè rerum quas velut de patris [d] successione filius tuus vindicat [e], restitutionem postulari: cũ si in pupillari ꝑmaneat ętate, secũdũ formã [f] edicti Carboniani data bonorũ possessione, satisdatione impleta [g], tunc demum in possessionẽ eum constitui conueniat: vel hac [h] non oblata, portionem [i] ab omnibus [k], quam vindicat, possideri: seruitutis vero quæstionem in tempus pubertatis differri [l]. Dat. XII. Kalen. Nouem. Sirmij. CC. Conss.

*Ex summaria cognitione peruenitur ad Carbonianũ. Bal. Vel sic: Bonorũ possessio Carboniana cõceditur semiplene probanti ea quæ in hac lege continentur. Alexan.*

II. Imppp. THEODO. ARCAD. & HONOR. AAA. ad Rufinum præfectũ prætorio.

CArbonianum [m] edictum, sub personis legitimis ex indubitato [n] matrimonio [o] custodito partu, & probata legitima successione, defertur [p]: scilicet vt in possessione no-

*c Ista cõtinuatio est de mente doc.*

*d Placet. B. B. & Pau. displicet tamen quo ad tex. Alex. & Iaſ.*

*e Vtraque casus positio placet B. B. & Iaſ.*

*f Et bene. Bar. Saly. & Iaſ.*

*g Idem B. Bal. Saly. Alex. & Iaſ.*

*DE CARBONIANO EDICTO.*

*Dictum est de bonorum possessionibus quæ tribuunt ius in proprietate: nunc de his [c] quæ in possessione tantum: vt. ff. ne vi fiat ei. l. pe. §. fi. & §. pe. & ff. eo. l. pe. & dicitur Carbonianum, à Carboræ prætore. ar. instit. de actio. §. aliæ. in fi.*

*Si tibi.* IASVS. Decessit pater fami. relicto filio impubere, nec instituto, nec exhæredato: cui si moueatur quęstio status, scilicet ꝙ spurius sit, vel seruus ex ancilla, ab agnatis volentibus venire ad successionem defuncti, nec à poss. bo. discedere velit impubes antequam ad. xiiij. an. veniret: an sit audiẽdus, quæritur? Dicitur ꝙ sic & erit in poss. bo. ex Carbo. edicto. itaque mater satisdet de resti. bonis adueniente tempore pubertatis, si appareat filium esse seruũ. qui si satisdare noluerint, agnati simul cum ipso in poss. erunt: nulla eis pendente tempore impubertatis, emolumentorũ spe relicta: sed ex bonis filius interim alatur; & sic expone in litera quod dicit vindicat, retinẽdo. Vel dic quòd non fuit in poss. bon. sed vindicat. & sic proprie ponitur vindicat, scilicet conueniendo: & dic quòd decessit relicto filio impubere: cuius hæreditas ab aliquo possidetur: impubes intentat petit. hæredi. quia in ea necesse habet plene docere de iure suo: consulitur ei, vt modo dixi: ergo dicit quòd erit in possess. vsq; ad tẽpus pubertatis: præstita tamẽ satisdatione. Vel pone aliter casum vt in glos. a *Si tibi.* loquitur imperator matri pro filio impubere supplicãti. Et dic casum d secundum Io. quòd impubes possidebat: & aduersarij eius proponebant petitionem hæreditatis. iste impubes dicebat se hæredem: illi replicabant eum seruum. quãtum est pro bonis, hoc non possunt: quia præmaturè, id est nimis cito petũt. nam quæstio seruitutis in tempus pubertatis differtur. sic exponitur. ff. de colla. bo. l. j. §. si impubere. & quod dicit vindicat, scilicet retinendo. Vel secundum alios dic casum c, quòd mater nocet agnatis defuncti: illi excipiebant eum seruum. Imperator ei consuluit vt petat tantum possessionem ex hoc edicto, & non maturet in petitorio: quia graue esset ei probare propter filij debilitatem, & aduersariorum potentiam. Sed huic positioni est contra. ff. de ordi. iudi. l. j. quia ibi agit impubes, & occasione status non differtur. Sed dic f quòd ibi expediebat ei non differri. Vel hic possessorio, ibi petitorio. Vel solue vt ibi.

b *Filio.* vt quia tu ancilla, & filius tuus seruus dicitur, vel spurius. Et dic ꝙ filius nec fuit institutus, nec exhæredatus: quia tunc cessaret Carbonianum g: vt. ff. e. l. cum sine. & est ratio, quia institutus habet secundum tabulas: & exhæredatus iuste repellitur: vt. ff. eo. l. j. §. Pomponius.

c *Quæstio.* in modum replicationis secundum primum. vel exceptionis secundum alium.

d *Patrũ.* secus h de matris vel alterius lineæ fœminæ, cum illis scilicet personis tantũ detur Carboniana, quibus & contra tabulas potest dari: vt. ff. e. l. j. §. & generaliter. & l. de bonis. sed in bonis matris non datur contra tabulas: cũ præteritio sua habetur pro exhæredatiõe. ergo nec Carboniana.

e *Vindicat.* retinẽdo secundum Io. vel prosecundum Alber.

f *Secũdum formã.* quæ est vt satisdatio præcedat, vt subiicit: & tunc demum detur, quando status & rerũ i sit quę-stio. si vero stat⁹ tantũ, nõ differtur ex Carboniano: vt. ff. e. tit. l. de bonis. §. j. sed ex cõstitutionibus: vt. ff. eo. l. iij. §. j. Ité si de bonis tantum, similiter non differtur: vt. ff. eo. l. j. §. si quis filium.

g *Impleta.* scilicet de restituẽdis bonis, si apparuerit eũ nõ filiũ: vt ff. de col. bo. l. iij. §. emãcipat⁹. & ff. e. l. si is qui. §. an aũt. Sed P. dixit cũ cauere de vtẽdo arbitrio k boni viri adsitar fructuarij: vt. ff. vsufru. quẽad. ca. l. j. i princip.

h *Hac.* scilicet satisdatione.

i *Portionem.* vt quia non habebat in bonis paternis nisi portionem, cum forte haberet fratrem.

k *Ab omnibus.* scilicet pupillo & aduersariis, etiam si sint extranei: vt. ff. e. l. j. §. j. sed non alentur l inde, sed vice satisdationis erunt simul in possessione: vt. ff. eo. l. de bonis. §. qui pupillo. si autem sint de liberis, siue caueatur, siue non, erũt in possessione m: vt ff. eo. l. sed & si is. in princip.

l *Differri.* hoc si puberi expediat. secus si expediat statim agi: vt ff. eo. l. iij. §. duæ. Ité & nũquid differtur quæstio quo ad matrem? Rñ. Pla. nõ n: vt. ff. eo. l. j. §. fi. nec tamẽ fiet prẽiudiciũ causę filij, siue perdat mater: vt. j. de lib. cau. l. fi. siue vincat: vt. ff. eo. l. iij. §. si mater. nec ob. l. j. in fi. ff. eo. quia sententia contra matrem lata, non nocet filio o: sed contra seipsum data. Item nũquid Carbonianum cũ ordinaria bonorum possessione datur? Respõ, ꝙ non: vt. ff. e. l. si impubes. in fi. Sed contra videtur. ff. eo. l. iij. §. omissum. in fi. §. Sed respõ. ibi dicitur, oportebit ordinariè petere, qui Carbonianũ petit. & nõ dicit oportet, vel oportebit. dico si bonorũ possessionẽ petere veller. Sed nõne etiã qui Carbonianũ habet, tantũ debita exigit: vt. ff. e. l. pe? Rñ. sic forte à volentibus, non inuitis: vel nõ vt bonorum possessor iuris, sed Carboniani tantũ &c. *ADDITIO.* Dicas sic: aut ipse non satisfecit: & tunc non potest intentare actionẽ. aut satisfecit: & tunc aut vult intentare directã tanquã hæres, & nõ potest: aut vult intentare tãquam bonorum possessor Carbonian⁹, & potest: vt. ff. e. l. pe. & ter

D l. iij. §. missum. qui. §. declarat istam materiam: vt dicit Bar. hic.

*Carbonianum.* IASVS. Celebrato diuortio inter te & vxorem tuã, significauit tibi vxor tua, quòd ex te fuit prægnãs fecisti inspici ventrem; custodiri partum: decessisti: tibi volut succedere impubes: mouetur sibi controuersia, quòd filius tuus non sit. nunquid si in poss. bo. mitti petat vsque ad tempus pubertatis, audiendus est? Respon. ꝙ sic, si partus fuerit custoditus, & hoc probetur, & nõ plenarie cognoscetur: alioquin si plene probaretur, haberetur pro instituto, & adiret hæreditatem: vt. ff. e. l. cum sine. & interim aletur de bonis, non obstãte quòd dici possit quia nutritus fuerit alienis bonis, si postea apparuerit eum filium tuum non esse. Viuia.

m *Carbonianum.* id est commodum edicti Carboniani. Et capias ita constructionem, Carbonianum edictum defertur, intellige puero, & hoc dico custodito partu sub legitimis personis.

n *Indubitato.* subaudi, ex partu dico nato.

o *Matrimonio.* scilicet nato. Vel dic, existente.

p *Defertur.* vsque ad annum p, vt omnes bonorũ possessiones: vt. ff. eo. l. iij. §. missum. Sed si hæc probentur, scilicet matrimoniũ indubitatũ, & partum sub legitimis personis custoditum esse: de quibus dicitur. ff. de ven. inspi. l. j. §. de inspiciende. & ꝙ sit legitima

BIU Cujas

tima succesio, id est quòd sint legitimi successores, id est filij legitimi, quod sequitur ex duobus primis: nō habet Carboniană, cum possit adire, & petere suo iure sicut si esset institutus: vt. ff. co. l. cū sine. in prin. sed subaudi in omnibus, summatim [a], vel setemplene: vt. ff. co. l. iij. §. causæ. vel quod dicit de partu custodiendo: dicit ideo, quia si mulier ventré custodiri passa nō fuerit: denegatur partui Carboniana: vt. ff. de ven. inspi. l. j. §. si cui. & l. edictum. Azo.

*p Deseri.* scilicet puero. & hoc dico, partu &c.

*a Nouus.* scilicet præsumptiuè.

*b Alienis.* si patet eū non filiū, nec repetuntur sumptus [b]: vt. ff. si mulier ven. nomine. l. j. §. interesse. & ff. de inofficio. testa. l. qui de inofficioso. sic &. ff. de peti. hære. l. hæres furioso. §. sed & si quid. Accur.

*VNDE VIR ET VXOR.*

*Deficientibus prædictis datur hæc: vt. j. eo. situ. l. j. Aritus.* ]*CASVS.* Si decedit vxor tua nec agnato nec cognato relicto, ei succedis per bono. pos. vnde vir & vxor: fisco excluso, & ecōuerso. Viuia.

*c Et vxor.* s. si matrimoniū est tépore mortis: vt hic, & ff. e. l. j. §. vt autem.

*d Ab intestato.* vt. ff. e. l. j. in fi.

*e Antiquo iure.* quod est. ff. eo. l. j.

*f Naturalis.* legitima ex parte patris: naturalis ex parte matris. sed hoc fallit in casu. s. in socio liberalitatis imperialis, qui vxoré excludit in illa liberalitate, dicens: vt. j. si lib. iperialis socius sine hę. l. j. lib. x.

*g Exclusō.* propter vxoré: vt hic. Itē ꝓpter alios quosdā fiscus excluditur, de quibus dicitur. j. de hæred. decu. per totū titulum. vxor autē per illos nō excluditur. ergo not. vxoré succedere aliis deficiētib⁹. Itē in alio casu vir succedit vxori suæ cū filiis eiusdē emācipatis in virilē vsumfructum: vt. j. de bo. ma. l. iij. in prin. Item in tertio casu, de quo vide auth. præterea &c. quam hic lege.

*h Præterea. Dote.* aut donatione propter nuptias: vt in authen. de exhibē. reis. §. quoniā vero. colla. v. vnde sumitur hæc authé. vsque illuc, tres sunt &c. Itē & in fine abinde, imputabitur aūt &c. reliqua sumitur, vt liceat matri & auię. §. quia vero legē. ij. colla. viij. nec ob. quòd in d. auth. distinguat virum ab vxore: quia corrigitur in hoc per authen. vt fratrum fi. §. fi. colla. ix.

*i Locuples.* quis dicitur locuples vel inops? Respō. meta est. l. aureorū: vt. ff. de accusa. l. nōnulli. vel. c. aureorū: vt insti. de suc. liber. §. sed nostra. vel verius iudicatur quis locuples vel nō, officio iudicis: vt arg. supra de epi. audien. l. tam dementis.

*k Vnā.* siue testatus, siue intestatus decesit.

*l Matrimonii.* qui vocabunt ad hęreditatē patris vnà cū nouerca.

*m Non extantibus.* quid si liberi nō extant, sed ascendentes? Rñ. idem obseruandū, secundū H. Item quid si nullus neque ascendētium neque descendentiū? Rñ. vocantur vxor & vir in totū, exclusis transuersalibus secundum B. Sed P. cōtra. Accursius. *ADDITIO.* Potes dicere quòd hoc casu lucratur proprietatē quartæ portionis, quod satis videtur velle hæc authen. si bene inspiciatur: quod tenet etiā Bar. hic.

*DE REPVdianda &c.*

*Dixit de acquirenda: nunc de repudianda. Et not. quòd edictalis repudiari potest. & sic loquitur. ff. si tab. test. nulla ex. l. vna. §. 1. & infra. l. 1. decretalis non. nam non ante decretū: quia nō habetur, nec post, sicut nec hæreditas: vt. ff. de succes. edic. l. 1. §. decretalis. & j. de repu. hære. l. sicut.*

n *Mancipatus. Patroni.* vt supra de postu. l. velamēto. fallit in fisco: vt. ff. de iure fisci. l. si fiscus. propter aduocatum tamen datur dilatio: vt. ff. ex quib. cau. ma. l. ait prætor. in fi. &. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter.

o *Filio delatam.* ex linea materna, & sic locum habet hæc lex etiam apud Iustinianum, antequā fieret l. vlt. j. de bo. quæ libe. per. l. j. de bo. ma. l. j. & ij. &. iij. & de bo. quæ libe. l. pe. per. l. autem vlti. constat quòd habet locū i qualibet hęreditate [c] filio delata, nisi occasione patris: [d] vt. ff. de vulg. substi. l. sed si plures. §. in arrogato. Itē nota secus in seruo esse, quàm hic dicat in filio: vt. ff. de succes. edic. l. j. §. p seruū. &. ff. de leg. j. l. seruo. & econtra filius nō repudiat in præiudiciū patris: vt. d. l. j. &. j. de bo. quæ libe. l. fi. licet taciturnitas filij patri obsit, si eum certiorare potuit: vt. ff. quis or. in bon. pos. ser. l. fina. & facit. ff. de bon. possess. l. tutor. &. j. de acqui. hære. l. is qui. §. fin.

*c Placet P Alexā. & Ias.*

*d Istud displicet prædictis.*

p *Ad fraudem.* id est ad damnum. veteres enim fraudem pro pœna accipiebant: vt in l. cum autem. §. excipitur. ff. de ædil. edic. & no. s. de spon. l. ij.

*DE COLLATIONIBVS.* [e]

*Quia inter bonorū possessiones habet locū collatio, nūc de ea dicit. ADDITIO. Istud nō videt verū: quia ꝑsupponitur ꝙ iter bonorū possessiōes passiuè sit locꝰ collatiōis: qđ est falsū: vt no. vl. si emācipati. j. e. Lan. De.*

E Mācipatos. ]*CASVS.* Decesit paterfa. habens quosdā filios, quos in vita emancipauit: quibus quædam contulit. an ea conferre debeant facto testamento, & eis hæredibus institutis? Respon. quòd non, nisi hoc expressisset testator.

q *Emancipatos.* idem si essent in potestate constituti.

r *Scriptos.* cum aliis in potestate constituris. [f]

s *Ex eo.* scilicet testamento.

t *Obtinētes.* idē esset si cū posset ex testaméto succedere, errore suc cesserūt ab itestato: [g] vt. ff. de col. do. l. filiꝰ emācipatꝰ. circa prin.

u *Non oportere.* Nota non fieri collationem de iure antiquo, si testatus

*e Ista cōtinuatio placet Cy. & Saly. & est de mente Bar.*

*f Clo. sequitur Saly.*

*g Sequitur glo. Bar. Io. Fab. & Ias.*

BIU Cujas

a *Quia tūc cessat iniuria quā pōtor faciebat suis admittēdo emācipatos. Pau. Ful. Alex. & Iaſ.*

testatus quis decesſit: [a] vt hic, &.ĭ.eod.l.filiæ dotem. &.l.filiam. Sed contra.ff. de inoffic.testa.l.ſi non mortis.ij.reſpon.vbi etiam ex teſtamento ſit collatio. Solu. licet in primo reſpon. loquerētur quando teſtatus decederet: in ſecūdo tamen mutat caſum, ſcilicet quando inteſtatus. Item hoc iure veteri, ſed ſecus per auth. ex teſtaméto &c. quam hic lege.

*Ex teſtamento.*] C A S V S. Ex teſtamento & ab inteſtato ceſſat dotis & aliorum datorum collatio, ſi pater hoc dixerit: non aliter. Viuianus.

a *Ex teſtamento.* ſubaudi & ab inteſtato, ſi nō habes hic: vt in corpore huius authen.

b *Datorum.* non ſimpliciter, ſed ob cauſam, puta dotis & donationis propter nuptias, & cauſa militiæ. Sed donatio ſimplex non confertur, [b] ſicut nec olim: vt.ĭ.eo.l.pen. niſi in tribus caſibus. [c] Primus cum vni filio donauerit inter viuos: alteri ob cauſam: ne emergat inęqualitas, ſit collatio: vt in.d.l.ĭ.eo.l.pen. Secundus, quando pater hoc expreſsit: vt. ſ. de inoffic.teſta.l. ſi quando. §.fi.&.ff. de inoffic. teſta.l.ſi non mortis. in princ. Tertius, quando dedit ei vt filio, ſiue vt habeat in peculio profectitio: [d] vt.ĭ.eod.l. ſi donatione. Si vero in emancipatum eſſet collata, non confertur [e] etiā iubente patre, quia tenuit à principio donatio: vt.ſ. de inoff.do. l.pater.ĭj.reſpon.& hęc ſecundum B.& Azo.& Py.& Lot.& Balduinum.& pro eis etiam facit quòd nouæ leges etiam determinantur per veteres: vt.ff.de leg.& ſenatuſcon. l.non eſt nouum. &.l. ſeq. Item quia huiuſmodi ſimplices donationes capiunt vim relicti, cum morte confirmentur: ideoque habet locum Falcidia: vt ĭ.ad.l.Falcid.l.pen. [f] ex quibus non ſit collatio: vt.ĭ.e.l.à patre. [g] Sed huic reſpondet M. quòd non eſt relictum, licet habeat vim relicti. Io. autem & Pla. dicunt etiam donata ſimpliciter cōferri, propter generalia verba huius authen. & arg.ff. de alcato.l.j.§.ĭj. Item nō diſtinguit hæc lex, ergo nec nos: vt.ff.de Public. in rem act.l.de precio. Item cum dos quæ de bonis patris diſceſsit, conferatur: vt.ff.ad.l. Falcid.l. pater. & de colla. do.l.j. multo magis etiam donatio quæ remanſit in bonis, conferenda eſt: & ſecundū hoc correcta eſt lex antiqua quæ dicit ſimplicem donationē non conferri, niſi in caſu: vt.ĭ.eo.l.pen. *ADDITIO.* Tu dicas breuiter cum Dy. hic (quē in hoc ſequuntur omnes fere ſcribentes) quòd aut donatio ſimplex ſit filio emancipato, & illa confertur: vt.ĭ.e.l. vt liberis. §. fina. Aut ſit filio in poteſtate: & iſta non confertur regulariter. Ratio: quia iſtā donatio non valet in vita, ſed adſumit ſibi vim poſt mortem, & habetur vt legatum, vel fideicō miſſum: vt.l.in donationibus. ĭ.ad legem Falci. ſed & legata & fideicommiſſa nō conferuntur: vt.ĭ.eo.l.à patre. ergo nec talis donatio. fallit in tribus caſibus in princ. iſtius gloſ. enumeratis.

b *Iſta eſt vera. Dy. B. B.Ang. Sal.P.Ale. & Iaſ.*

c *Et bene B.B. Dy. Ange.& Alexan.*

d *Dic quòd gl. inepte loquitur: quia tunc nō eſt tractādū de collatione, ſed de diuiſione: quia tunc nō eximit patrimoniū patris: vt .l. certū. ĭ.fa. erciſc. Pau. Alex. & Iaſ.*

e *Reprobatur per tex. in.l. vt liberis. §. fin.ĭ. eo. Dy. Bar. B. Pau. Alex. & Iaſ.*

f *Illa.l. nihil facit. debuit enī allegare.l.ĭ. donationibus. eo. tit. Iaſ.*

g *Debuit allegare.l. ſi emācipati. ĭ.eo. Iaſ.*

*Si pater.*] C A S V S. Pro filia tua doté promiſiſti: & antequam ſolueres, deceſsiſti relictis duobus filiis, & filia. tibi æqualiter ab inteſtato ſuccedunt. ſi filia dotem conferat, fratres eius liberantur ab obligatione qua tenentur ex promiſsione patris, & ipſa ſoluet. Viuianus.

c *Æquæ.* id eſt æquales. Accur.

d *Pro portionibus.* ſcilicet duabus, cum duo ſint fratres, & dotis obligatio inter hæredes diuiditur: vt.ſ. ſi cer. peta.l.j.

mis iudiciis non cauit, manifeſti iuris eſt. PP. III. Id. Iul. Iuliano. II. & Criſpino Coss.

*Hodie ex teſtamento non ceſſat collatio, niſi pater vetuit: ideo dotis & aliorum datorum fit collatio. Salyc. Vel ſic: In caſibus in quibus olim erat facienda collatio inter ſuccedentes ab inteſtato, facienda eſt etiam hodie ſi ſuccedatur ex teſtamento: niſi teſtator prohibuerit. Alexander.*

## IN AVTHEN. de trien. & ſemiſ. §. illud quoq; bene. colla. iij. conſtitu. vj.

EX teſtamento [a] & ab inteſtato ceſſat dotis & aliorū datorum [b] collatio, ita demum ſi parens hoc deſignauit expreſsim: aliis quæ de collatione dicta ſunt, ſuum robur obtinentibus.

*Dotis promiſſæ & non ſoluta fit collatio per modum liberandi à neceſsitate præſtandi. hoc dicit. Vel de indemnitate cauendi, vt in gloſ. Salyce. Vel ſic: Dos promiſſa per patrem, & non ſoluta, confertur per filiam, faciendo fratres cohæredes ſuos liberari à marito ſuo pro portionibus eorum. Alexander.*

II. Idem A. Primo.

SI pater inteſtatus deceſſerit relictis duobus filiis, & filia cuius nomine dotem prōmiſerat: portiones hæreditatis æquæ [c] ſunt, & dos nihilo minus ita conferenda eſt, vt pro portionibus [d] fratres eius [e] à neceſsitate præſtandæ eius [f] dotis liberentur. [g] Dat. III. Id. Septembr. Iuliano. II. & Criſpino Conss.

*Pactum quòd filia dote contenta patri ab inteſtato non ſuccedat, nō valet: & ideo hoc non obſtante ſuccedet, dummodo dotem conferat. hoc dicit. Alexand. & concor. Bald. & Salycetus.*

III. Idem A. Alexandro.

PActum dotali inſtrumento comprehenſum, vt contenta [h] dote quæ in matrimonio collocabatur, nullum ad bona paterna regreſſum haberet, iuris auctoritate improbat: [i] nec inteſtato patri ſuccedere filia ea ratione prohibetur. Dotem ſanè quam accepit, fratrib⁹ qui in poteſtate manſerunt, conferre [k] debet. Dat. XIIII. Kalend. Iul. Agricola & Clementino Conss.

*In ſucceſsione ab inteſtato, vel per contra tabulas, locum habet collatio, & nō ex teſtamento iure iſto: & dos aduentitia & profectitia confertur fratribus in poteſtate: emancipatis vero vel non ſuis profectitia tantum. Salyc. Vel ſic: Filia in poteſtate cōfert fratri ſuo in poteſtate non dotem profectitiam, ſed etiam aduētitiam: ſed fratri ſuo qui non eſſet in poteſtate, non confert niſi profectitiam. Alexand.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Marino.

IFIliæ dotem in medium ita demum conferre cogūtur, ſi vel ab inteſtato [l] ſuccedāt, vel cōtra tabulas [m] petant. nec dum tranſactione matris. Item opponitur, cum valeat pactum vt pater filio non ſuccedat: vt.ff. ſi à pa. quis fu. ma. l.j.§. ſi vel parens. quæ eſt contra. quare non hic? Solu. non ita debetur patri filij hæreditas, ſicut patris filio: vt.ff. de inoffic. teſta. l. nam & ſi. Vel dic, pater per pactum admittebatur, ſcilicet ſi contracta fiducia emanciparet: ſic etiam per contrarium pactum repellitur: vt inſtitu. de leg. ag. ſuc. §. fin. Vel verius [m] ibi non vi pacti repellitur, ſed quia deliquit accipiendo precium emancipationis: vt arg. ſ. de ope. lib. l. ſi quam.

a *Eius.* ſororis.

b *Eius.* dotis.

g *Liberentur.* nam cum petitur cōferri dos, nec hoc fieri poſsit, quia non habet eam, facit eos liberari: vel cauit de indemnitate, quando ſoluta non eſt: vt hic, [h] & .ff. de colla. do. l.j. §. pe. & facit. ciſc. l. ſi filia. in prin. ſed ſi eſſet ſoluta, tanto minus acciperet: vt.ĭ. eo. l. dotis.

k *Conferre.* tam profectitiam quàm aduentitiam ſuis, ſed emancipatis profectitiam tantum: vt.ĭ.l. proxi.

*Pactum.*] C A S V S. Dediſti dotem pro filia tua, & conueniſti cum ea quòd eſſet contenta de dote ſua, nullo ſibi regreſſu in bonis tuis vel fratrum reſeruato. te decedente an tenearur filia ſtare pacto, quęritur? Reſpon. q̄ non: ſed ſuccedit, & cōfert dotem fratribus ſuis qui erant in poteſtate tua. Viuianus.

h *Contenta.* ſcilicet mulier.

i *Improbatur.* quia eſt de futura ſucceſsione: quod ſiue ſit de ſuccedendo, [i] ſiue de non ſuccedendo, non valet: vt.ſ. de pact. l. pactum. quod dotali. &.l.fin. de inoffi. teſta. l. ſiquādo. §.j.&.ff. de ſuis & legiti. l.ſi. Sed quid ſi iuraui? Reſpon. ſecundum P. tenet.

k Sed tu dic contra: vt.ſ. de leg.& conſtit. l.non dubiū. in fi.& de nup. auth. quod eis. Item quid ſi cū vxore mea faciam pactum vt ex ea nati non ſuccedant? Dicunt quidam, vt Py. valere, vt per l. Friderichi imperatoris. l. imperialem. §. fi. in titu. de prohi. feu. alie. per Fride. Tu dic contra: [l] vt.ſ. de tranſac. l. tranſactione matris. Item opponitur, cum valeat pactum vt pater filio non ſuccedat: vt.ff. ſi à pa. quis fu. ma. l.j.§. ſi vel parens. quæ eſt contra. quare non hic? Solu. non ita debetur patri filij hæreditas, ſicut patris filio: vt.ff. de inoffic. teſta. l. nam & ſi. Vel dic, pater per pactum admittebatur, ſcilicet ſi contracta fiducia emanciparet: ſic etiam per contrarium pactum repellitur: vt inſtitu. de leg. ag. ſuc. §. fin. Vel verius [m] ibi non vi pacti repellitur, ſed quia deliquit accipiendo precium emancipationis: vt arg. ſ. de ope. lib. l. ſi quam.

l *Ab inteſtato.* ſed quid ſi pro parte teſtamentum infirmetur? Dic quòd ceſſat collatio, ac ſi teneret in totum: [n] vt.ff. de colla. do. l. pater filium.

m *Vel contra tabulas.* Si hæc eſt bona diuiſio, ergo non ſuccedit ab inteſtato qui ſuccedit per contra tabulas. Sed contra. ĭ.eo. l. vt liberis. Sed dic, [o] de iure ciuili non ſuccedit ab inteſtato, ſed iure prætorio ſic. Vel dic, [p] hic hoc ſolum voluit diuidere, ſiue nullo facto teſtamento, & ſic proprie: ſiue aliquo facto, ſed annihilato per contra tabulas, quod pro eodem eſt: ſed in caſu qui vendidit per contra tabulas, non confert: vt ſi commiſſo ab altero edicto inſtitutus, admittatur per contra tabulas: & nihil habet plus quam iure inſtitutionis haberet: [q] vt.ff. de colla. do. l. ſi filia ſuerit. &

BIU Cujas

rit.& de contra tabulas.l.si filium.§.& hoc consequens.

a *Profectitiam.* quæ de bonis vel rebus patris proficiscitur.

b *Aduentitiam.* hoc quod de aduentitia dicitur, corrigitur [a] j.eod.l.fi. prima autem pars huius legis corrigitur per authen.ſ. eo.l.ex testamento.

c *Non sunt.* vt nepotibus ex filia qui nec sui sunt,nec emancipati:emancipati autē non cogerentur:vt.j. eo.l.si emācipati.j.respon.secūdum quosdam: & sic dicunt hoc à compositoribus additum. [b] Vel dic quòd licet nullo modo cōferatur emancipatis, [c] dos tamen cōfertur secūdum Py.Tu dic [d] secundum Io. & Azo. hic loqui de emācipatis,licet inter senō conferant: vt dicta.l. si emancipati.

D Otis.] *CASVS.* Pro filia doté dedisti: durante matrimonio decesisti. quomodo fiet collatio,cū non possit dos repeti constante matrimonio,nisi in casu, si vir bona sua dilapidet,vel re sua male vtatur? Respond. dotis exactio non competit, sed tanto minus accipiet filia de hæreditate,quantum in dote sua est. Viuianus.

d *Petitio.* contra iura.

e *Tibi.* filiæ.

f *Patris.* subaudi, bonorum.

g *Potueris.* sic ergo hęc mulier totā dotem suo [e] retinebit periculo. quod tamen locum habet, scilicet quòd retineat suo periculo, siue pars &c. Et nota quòd in legato in diem, vel conditionali, secus est: vt.ff.e.l.ij.§.id quoque.

Q Vod locum.] *CASVS.* Quod in.l. dicitur,locū habet siue vir sit soluēdo,vel possit imputari mulieri qa doté non exegit in casu.l.quia licebat ei exigere cum erat sui iuris & maior.vel si doté dedisset mater patre consentiente,& his cessantibus sufficiet conferre act. etsi inané. hæc vera cum dos est parua : quia si magna, poterat inuito patre exigi. hæc vera etsi successio sit auita. Viuianus.

h *Quod locum.* hæc authen.dicit in quatuor casibus habere locum.l.codicis.Primus,quando maritus est soluendo. Item secundus, quando maritus non est soluendo, sed mulieri potest imputari quare non egit quando potuit:quia sui iuris,& ætatis legitimæ.Tertius,quando non consentiēte patre potest agere:vt quia dos à matre vel extraneo fuit data, vt ab auo materno: & de eius bonis siue successione tractatur:sed forte immo hic exigitur cōsensus. [f] Quartus, cum dos data esset ampla. Vel dic, [g] duo sunt casus,sed secundus diuiditur in quatuor.

i *Idonea.* aliter non: vt.ff.de colla.do.l.j.§.cum dos.

k *Vergente.* in corpore authen. est,male inchoante vti sua substantia. Azo.

l *Iustiniani.* quæ est.ſ.de iure dot.l.vbi.&.l.in rebus.

bium est profectitiam [a] seu aduentitiam [b] dotem à patre datā vel constitutam, fratribus qui in potestate fuerunt,conferendam esse. ¶ His etenim qui in familia defuncti non sunt, [c] profectitiam tantummodo dotem post varias prudentium opiniones conferri placuit. PP. IIII. Id.Mart.Gordiano.A.& Auiola Conss.

*Dos data confertur constante matrimonio, minus accipiendo de portione hæreditatis.hoc dicit.Alexand.Bald.& Salyc.*

V. Idem A. Alexandro.

D Otis quidem petitio [d] perseuerāte matrimonio tibi [e] non competebat.quanuis enim eam intestato patre defuncto, fratri conferre debueras: non tamen eo nomine aduersus maritum tibi actio potuit esse:cum eo minus in partem tibi delatæ successionis patris [f] auferre poteris. [g] Da.Non.Septēb. Gordiano.A.& Auiola Conss.

*Hæc authen.limitat legem codicis dicentem quòd filia imputat totam dotem in portione suæ hæreditatis: & quòd dos remanet exigenda suo periculo, vt habeat locum in duobus casibus. Primus quando maritus est idoneus & soluendo tempore collationis faciendæ. Secundus, quando non erat idoneus, tamen filiæ poterat imputari culpa quare dotem nō exegit viro vergēte ad inopiam, si fuit in facultate mulieris exigere dotem.& hoc vsque ibi,quod ei licet. ibi autem ponit casus in quibus fuit in sua potestate exigere.Primus est, si filia erat sui iuris.& legitimæ ætatis . si autem erat in potestate patris, adhuc in tribus casibus exigere potest . Primus, si pater consensit filiæ vt exigeret.Secūdus,quando non consensit, tamen dos erat aduentitia , puta data à matre, non à patre . Tertius , quando dos erat data à patre, & erat magna. nam tunc filia potest exigere etiam inuito patre.& hoc sit loco summarii.Alexand.*

IN AVTHEN. de æqualitate dotis.§.illud quoque.colla.vij.constitu.viij.

A m *Licet.* scilicet exigere dotem.& dic cum,id est quando.

n *Aetatis.* xxv. [h] annorum:aliàs in iudicio esse non potest: [i] vt ſ.qui legit.perſo.l.ij.

o *Et cum mater.* retēta eadem positione,vergente viro ad inopiam. nam nec patris consensus exigitur, [k] cum non sit profectitia:nec matris,cum nec sit in potestate : & cae quia de matris successione agitur : vt in cor. in princ. & in fin. §.&.j.eo.l.vt liberis.

p *Consentiat agēti.* sed quare ipse pater non agit:vt.j.de bo.quæ lib. l.fin.§. vbi autem. quæ est contra? Solu. [l] hic corrigit, vel illa non negat [m] filio agenti potestatem, licet concedat patri . Vel hic speciale,vt possit agere filia fauore dotis:vt arg. ff.sol.matri.l.j.

q *His cessantibus.* scilicet quia nō est soluēdo, nec mulieri potest culpa adscribi . Accursius.

r *Cum dos.* nunc ponit quartum casum de secundo membro.

ſ *Magnam.* magnam, vel paruam intellige [n] secundum qualitatem personarum.argu.ff.de iure dot. l. siue generalis.

E A demum.] *CASVS.* Filius emancipatus conferre debet ea quæ ante morté patris acquisiuit, & de illis deducitur ęs alienū: quia postea quæsita cō ferre non debet. Viuia.

t *Eorū.* scilicet emancipatorum.

u *Fuerunt.* secus si ante exiuerunt de bonis, vt quia euicta: [o] vt.ff. de euic.l.pater filię.vel quia pater,idémque filius,pro filia sua aliqua dederat in dotem:vt.ff. de colla. do.l.j. in fine.

*ADDITIO.* Tu dic istud verum, si adhuc durat matrimonium: vt.l.filium.ff.eod.si autem sit solutum morte filiæ, tunc tenentur cō ferre. si morte generi, non : quia itertum tenetur dotare filiam. Salyce.& Alexand.

x *Impleuit.* id est decesit.

y *Ab ipsis.* scilicet emancipatis.

z *Aliis.* scilicet personis extraneis.

a *Debentur.* cum omnia vndecunque quæsita in vita patris,conferat:vt hac.l.debet tamen detrahi æs alienum,cum nihil videatur habere nisi deducto ære alieno:vt.ff.de verborū signi.l. subsignatū.§.j.[p] Item excipe castrense, & quasi castréſe: vt.j.e.filiæ. licet aliud in his quæ post mortem patris quæsita sunt: vt.j.eo.l. nec emancipati . Item quod dicit, debentur : & quod dicit fuerunt,dic re vel spe: vt.ff.eod. l.ij.§. sed si sub conditione. &.§. id quoque.&.§.illud.

F Iliam.] *CASVS.* Pro filia dotem dedisti, & decesisti: & filios & filiam hæredes instituisti.an dotem cōferre debeas filiæ,quęritur? Respon.quòd non,nisi hoc expresseris. Viuianus.

b *Iuris est.* iure isto:vt.ſ.eo.l.j.&.ff.famil.erciscū.l.Pomponius Philadelphus.

*h Nota q ætas legitima dicitur 25. an. ex mēte Alex. & Ias.*

*i Hoc verum quādo esset causa mere dotalis . secus si incideret causæ matrimonialis. Bal.& Ias.*

*k Clos. istā sequuntur B.& Sal. hic.*

*l Hæc non est bona: quia vitanda est legum correctio. l. præcipimus. in fin.j. de ap.Alex.*

*m Ista conmuniter approbatur:licet Ludo. Roma. aliter teneat, & male. Alexand.*

*n Clos. sequuntur Barto.& Ang.*

*o Istud est verū,si non dolo malo exiuerūt de bonis ipsius. si autē dolo ipsius, tunc tenentur cō ferre:vt.l.i. §. cōfertur. ff.eo.Salyc. P.& Ias.*

*p Vt est debitū conditionale ex contractu. secus si ex vltima voluntate: quia tunc retrahitur. Bald.& Angel.*

BIU Cujas

Philadelphus.&.ſ.communia vtriuſque iudi.l.illud. circa princ. &.ff.de colla.do.l.iij.in prin.Sed contra.ff.eo.titu.de colla. do.l. in adoptionem.vbi etiam inſtituta confert.Solu.ibi erat in adoptionem data, & ſic non erat in poteſtate naturalis patris, à quo fuit inſtituta: hic erat in eius poteſtate. ſed hoc non valet: [a] quia non eſt differentia inter ſuam & emancipatam quo ad dotis collationem. Dic [b] ergo quòd ibi filia inſtituta expugnauit teſtamentum per contra tabulas, propter fratrem præteritum committentem edictum: & plus habet nũc ex eo quàm ex inſtitutione: vt.ff.e. titu. l. iij. Vel ibi fuit inſtituta non à patre, ſed ab extraneo: vnde hæreditatem & dotem confert. Et nota quòd ius huius legis corrigitur [c] hodie per authen. ſ.eo.l.j.poſitam.

*a Et bene. Alexand.*

*b Iſta eſt vera Ale. & Iaſ. & eam cõmuniter tenent doc. licet Ful. dicat quòd diminat.*

*c Cloſ. ſequitur Bar. Bald. Ioan. Fab. Salyc. & Iaſ.*

*Si ſoror.*] CASVS. Si patre tuo decedente ab inteſtato, cum ſorore tua pro qua pater tuus dedit doté, hęreditatem diuiſiſti, vel in iudicio, vel extra: ſi ipſa dotem non contulit, vel quia ignorauit, vel quia decepit, an cogi poſsit vt conferat, quæritur? Reſpõ. quòd ſic: & ſi plus acceperit quàm debuerit, iudex faciet eam reſtituere. Viuianus.

*d Tranſeũt cũ gl. Bar. & Pau.*

*e Iſta opi. quo ad hãc l. pcedit ſine ſcrupulo. Alexand.*

*f Reprobatur, cum nõ habeãt eaũ rerũ dominiũ, ſecũdũ Iaſ. quãuis ſecundũ Alexã. & Fulg. ſuſtineatur.*

*g Iſta eſt vera ſecundum eoſdẽ.*

*h Quia eſt exceptio limitatiua, quæ officio iudicis nobili expeditur ſecundũ Bal.*

*i Contrariũ tenet gloſ. mag. j.eo. quæ communiter approbatur.*

*k Iſta reprobatur per Alexã. & Iaſ.*

*l Etiã reprobatur ſecũdũ eoſdẽ.*

*m Reprobat Iaſ. licet eã ſequitur Cyn. & Salyce.*

*Si diuiſio facta eſt, & collatio per errorem vel per deceptionem omiſſa: debet officio iudicis compelli ad cõferendum ille qui conferre tenebatur. Alexander.*

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. Calippo.

SI ſoror tua in paternorum bonorum diuiſione [a] te fefellit, nec dotem quam acceperat à patre veſtro inteſtato diẽ functo, contulit: præſes prouinciæ, examinatis partium allegationibus, [b] cum bonis dotẽ confundi iubebit: & quod deducta ratione plus apud eam eſſe animaduerterit, tibi reſtitui [c] iubebit. Idem eſt & ſi arbitro [d] dato diuiſio celebrata eſt. S. VI. Id. Iul. ipſis. AA. Conss.

*Emancipati inuicem non conferunt: ſed emancipati ſuis conferunt, ſi ab inteſtato ſuccedunt. Baldus.*

IX. Iidem AA. & CC. Oneſimo.

SI emancipati vtrique à patre fuiſtis: collatio ceſſat. [e] Sin autem frater [f] tuus in poteſtate patris mortis tempore fuerat, nec vllum teſtamentũ [g] relictum eſt, vel nouiſsimum iudiciũ [h] cõmunis patris, teq; emancipatum probatũ fuerit: [i] ab inteſtato te ad ſucceſsionẽ paternam veniẽtem, [k] ad collationẽ forma edicti perpetui certo iure [l] prouocat. [m] S. VI. Kalend. Maij Heracliæ. CC. Conss.

*Relictum in codicillis filia capit, licet dotem non conferat. Bal. Vel ſic: Veniens titulo ſingulari nõ confert. h. d. Vel ſic: Filia quæ vniuerſali titulo & directo non ſuccedit, non tenetur conferre. Salyc. Vel ſic: Filia recipiens legata ſiue in teſtamento ſiue in codicillis, ſi nullam partem hæreditatis petat, dotem conferre nõ tenetur. h. d. ſecundum vnum ſenſum literæ, licet aliter ſummetur per Bar. & minus recte, dum dicit: Ea quæ in vltima voluntate relinquuntur, in collationem non veniunt: nam iſtud non dicitur hic, ſed in. l. filiæ. & in. l. filiam. j. eod. Alexander.*

X. Iidem AA. & CC. Hirenæ.

A Patre verbis precariis in codicillis relictum, extero [n] nec vllum teſtamentum. quia tunc collatio non fieret: vt. ſ.e. l.j. Et nota hanc legem quòd nullo teſtamẽto facto habet locum collatio. nam leges veteres. ff. non loquũtur de collatione facienda, niſi quando ſuccedatur [n] per contra tabulas.

*a Iudicium.* de inhibenda collatione. Vel dic teſtamentũ in ſcriptis: iudicium, ſcilicet nuncupatiuum: non autem ſimpliciter [o] accipias quòd quodlibet iudicium impediat collationem, quia non cocillus: vt. j.eo.l. filiam.

*i Fuerit.* ab alio tuo fratre qui erat in poteſtate.

*k Venientem.* in caſu etiam ab inteſtato veniens nõ confert: vt. ff. de cõtra tabu. l. filium, §. videamus. &. §. & hoc ſit. & dixi. ſ. eo. l. filiæ, & l. filiam. Et nota hac lege quid olim & hodie de collatione teneatur. Emancipati ergo emancipatis non conferunt niſi profectitia: vt. ſ. eo. l. filiæ. ſecundũ primam ſolutionẽ contrarij ſupra ſignati. Vel dic non conferunt etiã profectitia, [p] ſecundũ Azo. vt hac. l. j. reſpon. Idem in his qui nec ſui nec emancipati ſunt: quia & eadem ratione non cõferunt inter ſe, vt ex filia nepotes emancipati ſuis omnia conferunt: vt hac. l. §. ſin autem. & ſ. eo. l. ea demum. & j. c. l. nec emancipati. ſui autem emancipatis conferunt: ſed nõ omnia, quia non aduentitia, ſed profectitia: [q] vt. ſ. eo. l. filiæ. §. his etenim. Item ſui ſuis omnia conferunt: vt. d. l. filiæ. & hoc de iure veteri. Hodie idem & in perſonis primo poſitis, ſcilicet emancipatis: vt ſicut ſui inter ſe conferunt profectitia tantum: ita emancipati inter ſe conferunt profectitia tantum. & de quòd ſui emancipatis, & emancipati ſuis tantum profectitia conferunt: vt. j. eo. l. ſi. nec obſtat authen. quæ dicit eſſe ſublatum ius emancipationis: vt in auth. de hære. ab inteſta. §. nullam. colla. quia illud quo ad ſuccedendum, non quo ad conferẽdum: nam & in aliis multis etiam hodie remanent differentiæ [r] inter ſuos & emancipatos: vt in expugnatione teſtamenti: vt inſti. de exhere. libe. in princ. §. emancipati. &. §. noſtra. & quantum ad acquiſitionem, cum emancipatus non quęrat patri: vt. ſ. de inoffi. do. l. j. Item quo ad vocationem in ius: vt. ſ. de in ius vo. l. qui in poteſtate. Alij vt H. [s] etiam quo ad collationem: & dicunt non eſſe differentiam inter emãcipatos & ſuos, per dictam authen. in ſuis vero & cæteris, id eſt in nepotibus & filia, & cæteris qui conferre tenentur: vt in authen. quod locum. &. j. eo. vt liberis. verum eſt quòd aduentitia non conferunt: vt. j. eo. l. fin. Item hodie ex teſtamento & ab inteſtato conferunt: vt. j. eo. titu. authen. ex teſtamento. ADDITIO. Addas hic notabiliter cum Baldo, quòd collatio ſolum habet locum inter deſcendẽtes cum agitur de hęreditate aſcendentis, & inter illos quibus debetur legitima: & altero iſtorum deficiente non habet locum, ſi omnes leges mundi percunctatus fueris. Ex quibus infertur ſecundum Pau. de Caſt. quòd in ſucceſsione collateralium non habet locum collatio etiam de his quę prouenerint ab eo de cuius ſucceſsione agitur: nec etiam in ſucceſsione aſcendentium ſi ſuccedant deſcendentibus, licet illis debeatur legitima à deſcendentibus: quia nulla lege cauetur quòd tales conferant. quæ nota, & memoria tua tene.

*g Nec vllum teſtamentum.* quia tunc collatio non fieret: vt. ſ.e. l.j. Et nota hanc legem quòd nullo teſtamẽto facto habet locum collatio. nam leges veteres. ff. non loquũtur de collatione facienda, niſi quando ſuccedatur [n] per contra tabulas.

*h Iudicium.* de inhibenda collatione. Vel dic teſtamentũ in ſcriptis: iudicium, ſcilicet nuncupatiuum: non autem ſimpliciter [o] accipias quòd quodlibet iudicium impediat collationem, quia non cocillus: vt. j.eo.l. filiam.

*i Fuerit.* ab alio tuo fratre qui erat in poteſtate.

*k Venientem.* in caſu etiam ab inteſtato veniens nõ confert: vt. ff. de cõtra tabu. l. filium, §. videamus. &. §. & hoc ſit. & dixi. ſ. eo. l. filiæ, & l. filiam. Et nota hac lege quid olim & hodie de collatione teneatur. Emancipati ergo emancipatis non conferunt niſi profectitia: vt. ſ. eo. l. filiæ. ſecundũ primam ſolutionẽ contrarij ſupra ſignati. Vel dic non conferunt etiã profectitia, [p] ſecundũ Azo. vt hac. l. j. reſpon. Idem in his qui nec ſui nec emancipati ſunt: quia & eadem ratione non cõferunt inter ſe, vt ex filia nepotes emancipati ſuis omnia conferunt: vt hac. l. §. ſin autem. & ſ. eo. l. ea demum. & j. c. l. nec emancipati. ſui autem emancipatis conferunt: ſed nõ omnia, quia non aduentitia, ſed profectitia: [q] vt. ſ. eo. l. filiæ. §. his etenim. Item ſui ſuis omnia conferunt: vt. d. l. filiæ. & hoc de iure veteri. Hodie idem & in perſonis primo poſitis, ſcilicet emancipatis: vt ſicut ſui inter ſe conferunt profectitia tantum: ita emancipati inter ſe conferunt profectitia tantum. & de quòd ſui emancipatis, & emancipati ſuis tantum profectitia conferunt: vt. j. eo. l. ſi. nec obſtat authen. quæ dicit eſſe ſublatum ius emancipationis: vt in auth. de hære. ab inteſta. §. nullam. colla. quia illud quo ad ſuccedendum, non quo ad conferẽdum: nam & in aliis multis etiam hodie remanent differentiæ [r] inter ſuos & emancipatos: vt in expugnatione teſtamenti: vt inſti. de exhere. libe. in princ. §. emancipati. &. §. noſtra. & quantum ad acquiſitionem, cum emancipatus non quęrat patri: vt. ſ. de inoffi. do. l. j. Item quo ad vocationem in ius: vt. ſ. de in ius vo. l. qui in poteſtate. Alij vt H. [s] etiam quo ad collationem: & dicunt non eſſe differentiam inter emãcipatos & ſuos, per dictam authen. in ſuis vero & cæteris, id eſt in nepotibus & filia, & cæteris qui conferre tenentur: vt in authen. quod locum. &. j. eo. vt liberis. verum eſt quòd aduentitia non conferunt: vt. j. eo. l. fin. Item hodie ex teſtamento & ab inteſtato conferunt: vt. j. eo. titu. authen. ex teſtamento. ADDITIO. Addas hic notabiliter cum Baldo, quòd collatio ſolum habet locum inter deſcendẽtes cum agitur de hęreditate aſcendentis, & inter illos quibus debetur legitima: & altero iſtorum deficiente non habet locum, ſi omnes leges mundi percunctatus fueris. Ex quibus infertur ſecundum Pau. de Caſt. quòd in ſucceſsione collateralium non habet locum collatio etiam de his quę prouenerint ab eo de cuius ſucceſsione agitur: nec etiam in ſucceſsione aſcendentium ſi ſuccedant deſcendentibus, licet illis debeatur legitima à deſcendentibus: quia nulla lege cauetur quòd tales conferant. quæ nota, & memoria tua tene.

*l Iure.* id eſt certo modo, vt conferas.

*m Prouocat.* ſcilicet frater tuus.

*A Patre.*] CASVS. Certum eſt quòd filia tenetur dotem cõferre ſi ab inteſtato ſuccedat, vel ex teſtamento, ſi pater hoc expreſſerit. ſi autem nec ſuccedat ex teſtamento, nec ab inteſtato, ſed accepit legatũ relictum à patre, an audebat conferre, quæritur? Reſpond. quòd non. Viuianus.

*n Extero.* id eſt iure cuiuſdam extranei: non vt hæres, vel bonorum poſſeſſor. Vnde not. neminem conferre niſi in vniuerſum ius

BIU Cujas

iure capiens filia, ad collationem dotis vrgeri non potest. S. VI. Kalend. Decembr. Sirmij. CC. Conss.

*Emancipatus confert non solum iam nato, sed etiam posthumo postquam natus fuerit: & non conferenti denegantur actiones. hoc dicit. Alexan. post Bald. & Salyc.*

XI. Iidem AA. & CC. Artemiæ.

POsthumo præterito patris testamentum rumpenti, atque intestato succedenti, emancipatum petita bonorum possessione [a] conferre debere bona sua, perpetuo edicto cauetur: cum his etiam qui sui futuri [b] essent si viuo patre nati fuissent, conferre debere manifestè significatur: & emancipatis, si legi datæ collationis nõ pareant, denegandas actiones, [c] non est ambigui iuris. V. Kalen. Ianua. ipsis. AA. & Conss.

*Qui tenetur conferre, si partem hæreditatis petat, collationem offerre debet: aliàs à petitione remouetur, & peculium profectitium filio concessum, non confertur, sed tanquam res communis seu hæreditaria diuiditur: castrensia vero & legata non conferuntur, nec diuidũtur, sed præcipua sunt. Alexander.*

XII. Iidem AA. & CC. Philanteæ.

[2]FIlię, licet maneat ĩ sacris, [d] si dotem non conferat, [e] quam mortis tempore communis patris habuit, fratrib⁹ in eadem familia constitutis: [f] actiones hæreditarias denegari [g] non ambigitur. ℣ Vnde consulte ac pro iuris ratione collationem fratribus tuis quos in patris cõmunis mortis tempore fuisse potestate proponis, offeres.

A i *Neque castrense.* vel quasi: [c] vt. ff. de coll. bo. l. j. §. nec castrense. idem hodie in quolibet aduentitio: vt. j. eo. l. fi.

k *Relictum.* vel quasi: vt si pater donauit conferendo in eam supremum iudicium: vt. j. eo. l. proxi.

l *Non possint.* nec confertur profectitium, [f] sed diuiditur. vnde bene subiicit, sed in diuisionem &c. & quod dicitur conferri, id est in medium deduci. & facit. ŝ. famil. erciscun. l. certum.

m *Ex hoc.* s. peculio.

n *Durantes.* id est neque deperdite sunt, neque deminutæ.

*SI donatione.*] CASVS. Decessisti relictis filio & filia. filius post mortem patris acquisiuit fundum: nunquid tenetur conferre? Respond. quòd non. si autem aliquid filiæ tuę dedisti, vt haberet in peculio: tenetur illud communicare: nec precium vindicare potest. Viuianus.

o *Non potest.* vt. j. eo. l. nec emancipati.

p *Si is.* fundus.

q *Constitutæ.* immo idem est in emancipatis: vt. j. eo. l. vt liberis. in fin. [g]

r *Postulas.* immo secundum ius: vt. ŝ. familiæ erciscun. l. filiæ cuius. quæ est contra. Solu. hic donauit [h] concedẽdo in peculium: ibi in eam conferens supremum iudicium, velut extraneo, id est bene merito. Si quæras qualiter scitur quando donatur bene merito? Respon. [i] si præcesserint merita: [k] quibus non interuenientibus nõ esset donatio, nec inspecto si dixit pater, do vt extraneo: vt. ff. de castren. pecu. l. castrense. & l. si forte. in prin. nec tenet ab initio, nec postea confirmatur. in aliis sic, vt hic, & ŝ. de dona. inter virum & vxo. l. donationes. j. quam distinctionẽ faciunt quidam [l] in emancipato. Sed quomodo, cum peculium habere non possit: vt. ŝ. de inoffi. testa. l. fina. in fi? Dicam ergo vt. j. eo. l. vt liberis. in fi. Item contra. ŝ. de inoffic. do. l. pater. sed ibi solui. [m] aliàs dic vt modo solui. & facit. ff. de rei vin. l. emptor. in fine.

*SI maritus.*] CASVS. Decessit quis intestatus, relictis filia & filio: filius habuit vxorem, & decessit ea prægnante: natus est posthumus. an filia soror patris posthumi, & eiusdem posthumi amita debeat conferre dotem posthumo volens eum eo vnà succedere? Respon. quòd sic. Viuianus.

s *Ab intestato.* quid si per contra tabulas? Respon. idem: vt. ff. eo. l. j. §. ibidem. & l. prætor. j. respon.

t *Amitæ.* id est sorori mariti tui. & accipe infrà, dotem non conferenti.

u *Denegare.* quasi dicat, amita non solum fratri suo, sed etiã hęredi eius conferre debet: vt. ff. eo. l. cum emancipati. in princ.

*NEc emancipati.*] CASVS. Post mortem patris acquisita filij emancipati non conferunt. quid erit si vnus est in potestate in morte patris, alius emancipatus: an sua bona in morte patris quæsita conferre debeant, quæritur? Dicitur ꝙ non, & hæc posterior maiorem habet dubitationem quàm prior. Viuianus.

*Nec emancipati.*

e *Sequitur.* gl. Bar. B. Pan. Sal. & Alexã.

f *Et bene secũdũ eos dẽ.*

† *aliàs, Quod. aliàs Quin.*

*Ex hoc.* s. peculio.

*Durantes.* id est neque deperdite sunt, neque deminutæ.

*Si is.* fundus.

*Constitutæ.* immo idem est in emancipatis: vt. j. eo. l. vt liberis. in fin.

g *Illa lex nihil facit ad propositũ. Alexã.*

*Postulas.* immo secundum ius: vt. ŝ. familiæ erciscun. l. filiæ cuius.

h *Istam sequuntur docti. hic.*

i *Placet Bar. & aliis.*

k *Diuinat: ideo dic ꝙ ibi pater emit nomine filiæ, & tradidit ex mẽte Bart. & Iasonis.*

l *Et male. Bald. Saly. Alexã. & Iason.*

m *Dic quòd ibi fuit donatio morte confirmata, hic fuit concessio in peculiũ. Bal. in contrarium.*

*Bonorum possessione.* scilicet vnde liberi. Itẽ construe hanc literam. Item nota quòd non potest huic posthumo obiici, quòd non erat in rebus humanis tempore mortis patris, cũ pro nato habeatur: vt ff. de statu homi. l. qui in vtero. sed si mortuus nascitur, non nocet: vt ff. de verb. signi. l. qui mortui.

*Futuri.* scilicet in potestate: vt instit. de tute. §. penult.

c *Actiones.* amplius & iudicis officio cogi potest: vt. ŝ. eod. l. si soror. secundum Io. nam parum noceret denegari actiones, cum iam habeãt partem suam. Item no. denegari actionem non conferenti: vt. ff. de colla. bo. l. j. §. si cum duobus. & j. l. proxi. in princ. & l. filiam.

*Filiæ.*] CASVS. Dotem pro filia promisi: ipsa relicta & filiis in potestate mortis tempore decessisti: nunquid conferet dotem, quæritur? Respon. quòd sic: alioquin denegabitur ei actio. Item nunquid & frater tenetur ei peculium suum conferre? Respon. quòd sic, nisi sit castrense, vel præcipuum relictum à patre. an res peculiares sint apud eum, an penes alium, dũmodo nec desierint esse in peculio eorum, non refert. Viuianus.

d *In sacris.* id est vinculis patriæ potestatis: vt. ŝ. de offic. prætor. l. j. in fin. est enim inæstimabilis: vt. ff. de lega. j. l. filiusfamilias. §. secundum vulgarem. Accursius.

e *Conferat.* s. accipiendo minus de hæreditate: vt. ŝ. eo. l. dotis.

f *Constitutis.* emancipatis enim solam profectitiam: vt. ŝ. cod. l. filiæ. in fin.

g *Denegari.* quia & illa denegabitur [d] ei qua hæreditas diuiditur, id est famil. erciscun. vt. j. eo. l. filiam.

h *Cum.* pro quod: & autem pro sed, construe. aliàs est in textu quin autem. & ponitur pro sed, vel pro certe.

BIU Cujas

*a Et bene. Ioan. Fab.*

a *Nec emancipati.* nedũ sui: vt. ẽ. eo. l. si donatione. & dic [a] quæsita quocunque modo: putata legata etiam tunc relicta qũ erat in potestate sub conditione: quæ cõditio erat post mortem patris: vt. ff. eo. l. prætor. j. respõ. & l. ij. §. id quoque. secus in stipulatione: vt. ff. de verborum obli. l. si filius. & facit. ẽ. e. l. ea demum. & ff. eo. l. j. §. si ab emancipato. & §. si ab ipso. & l. seq. §. id quoque.

*Filiam.* ] *CASVS.* Decessit aliquis intestatus relicto filio & filia, cui in vita dotem dedit, & legatum reliquit codicillis: an conferre debeat dotem? Rñ. cp sic, si succedere velit: sed legatum habebit præcipuum. Viuia.

b *Vltra.* i. præter.

c *Placuit.* vt & ẽ. eodem. l. à patre. &. ẽ. familiæ erciscũdæ. siqua fideicommissorum.

*VT liberis.* ] *CASVS.* Vult Imperator seruare æquitatem inter omnes liberos: vt siue fuerint fœminini sexus siue masculini, siue sui iuris, siue emancipati, succedant ab intestato: hoc est siue cõdito testamẽto, sed rescisso per contra tabulas, vel per querelã inoffic. siue ab intestato penitus: & pater vel mater dotem pro filia dederit. & sic de aliis, vt in litera. vel dona. pro filio propter nup. siue fili' eam nõ receperit, sed vxor: vel ecõtra filia dotem non receperit, sed marit', vel econuerso: tam dos, quàm donatio confertur, his seruatis quæ circa emancipatos veteres. ll. statuerunt, vt quæcunque acquisierunt, vel in emancipatione vel post, conferant secundum tenorẽ veterum tamẽ legum.

*b Clos. sequitur Bar. Pau. Ale. & Iason.*

Viuianus.

d *Vt liberũ tam.* modo seipsum exponit.

*c Immo aliud non erat de iure veteri. Bar. Bal. Paul. Sal. Alex. & Iason. de Singularis gl. secũdũ Angel. hic.*

e *Petita.* Fit ergo intestatus per contra tabulas, vt hic. & hoc cũ ante aditam hæreditatẽ est exposita: vt. ff. de contra tab. l. illud. aliàs teneret iure ciuili, licet non æquitate prætoria: vt. ẽ. eo. l. filiæ dotem. quæ est contra, nam prætor non facit desinere hæredem, nec esse: vt institu. de bono. possess. §. quos autem. vel dic vt in. d. l. filiæ. Et sic nota. b quòd septem modis fit quis intestatus: quinque ante aditionem, & duobus post: vt hic, & institu. de hæred. ab intesta. in princip. Itẽ quod subiicit habere locum collationẽ, quando querela agitur: dic quòd aliud erat iure veteri: c vt. ff. de col. do. l. pater filium.

*e Immo nõ habebãt in peculio, sed erant bene donata. Bar. Pau. Ale. & Ia.*

f *Rescisso.* scilicet testamento.

g *Nulla discretione.* id est distinctione.

h *In ipsos sponsos.* dummodo constet [d] propter sponsam eas factas, secundum Ioan.

i *Eius.* parentis.

k *Quæ.* scilicet bona.

l *Consequuntur.* vt habeant in peculio, [e] scilicet profectitio: vt eadem, quæ in suis seruetur distinctio in his: vt. ẽ. eo. si donatione. quod non placet: [f] vt ar. ff. de iure codicil. l. quidam refert.

*f Et bene. Bar. & alii.*

*Quæsita post mortem defuncti, non conferuntur. Bal. Saly. & Alex.*

XV. Iidem. AA. & CC. Philippo.

NEc emãcipati [a] post mortem cõmunis patris quæsita conferre coguntur: sed hæc retinentes, eius bona pro hæreditaria diuidunt portione. Dat. Idib. Decemb. ipsis. CC. Cõss.

*Codicilli non impediunt collationem, & relicta in eis non veniunt conferenda. Saly. & Alexan.*

XVI. Iidem. AA. & CC. Socrati.

[2] FIliam cũ fratribus suis cohæredibus intestato patri succedentem, vltra [b] relictum codicillis nõ cõferentẽ dotem, iudicio familiæ erciscũdæ nihil posse consequi, summa cum ratione placuit. [c] Dat. V. Kalend. Ianuar. Ipsis. C C. & Conss.

*Quando ab intestato succeditur: dos & donatio propter nuptias inter liberos cuiuscunque gradus & cuiuscunque sexus, tam existentes in potestate illius de cuius hæreditate agitur, quàm non existentes, debet conferri, si tractatur de successione illius qui dotem aut donationem propter nuptias constituit. donatio autem facta filio emancipato ab emancipante tempore emãcipationis, vel post, confertur eo modo quo per iura vetera conferebantur cætera bona emancipatorum. Alexand.*

XVII. Imp. LEO. A. Erythrio præfecto prætorio.

VT liberis tam [d] masculini quàm fœminini sexus, siue sui iuris, siue in potestate cõstitutis, quocunque iure intestatæ successionis, id est, aut testamẽtõ penitus non condito, aut si factum fuerit, cõtra tabulas bonorum possessione petita, [e] vel inofficiosi querela mota rescisso, [f] æqua lance parique modo prospici posit: hoc etiam æquitatis studio præsenti legi credidimus inferendũ, vt in diuidendis rebus ab itestato defuncto-

A

§. esse enim debet. &. ff. de testa. l. iiij. nam cum sui iuris sunt, peculium habere non possunt: vt. ẽ. de inoffic. testa. l. si. Dic ergo secundo [g] collationem faciendam pro tenore præcedentium legũ, puta si dicatur à donante: vt. j. e. l. penulti. in fi. &. ff. de inoffi. test. l. si non mortis causa. in prin. &. ẽ. de inoffic. testa. l. siquando.

rum parentum, tam dos, quàm ante nuptias donatio cõferatur, quã pater vel mater, auus vel auia, proau' vel proauia, paternus vel maternus, dederit vel promiserit pro filio vel filia, nepote vel nepte, pronepote vel pronepte, nulla discretione [g] intercedente, vtrũ in ipsas spõsas pro liberis suis memorati parentes donationem cõtulerint, an in ipsos [h] sponsos earum, vt per eos eadem in sponsas donatio celebretur: vt in diuidendis rebus ab intestato defuncti parentis cuius de hæreditate agitur, eadem dos vel ante nuptias donatio ex substãtia eius [i] profecta conferatur: emãcipatis videlicet liberis vtriusque sexus, pro tenore præcedentium legũ ea quæ [k] in ipsa emancipatione à parentibus suis (vt adsolet fieri) consequũtur, [l] vel post emãcipationẽ ab eisdẽ [m] parentib' acquisierint, collaturis. Dat. V. Kal. Mar. Buseo & Ioãne Cõss.

B

*Quocunque modo liberi sui iuris efficiãtur, ad collationem vt emancipati vocantur. Saly. & Alexan.*

C

XVIII. Imp. ANASTASIVS A. Constantino præfecto prætorio.

LIberos qui per nostræ legis [n] auctoritatem, per oblationem precum & imperiale rescriptũ, sui iuris effecti fuerint, ad similitudinem cæterorum qui emancipati ex antiquo iure [o] sunt, collationes facere iubemus compelli secundum ea quæ super cæteris emancipatis statuta sunt. Dat. XII. Kalend. Augusti. Cõstantinopoli, Probo & Auieno iuniore Conss.

D

in fin. &. l. quoniã nouella. secundum Ioan. hoc non placet, [h] quia illæ non sunt præcedentes, sed istæ: nisi dicas quòd aliæ veteres erãt quæ dicebãt ide. Et secundum hoc dic leges veteres dirisse idem, quod dicit. l. penul. Tertij dicũt quòd lex inferior, illud, in suis [k] loquitur: & hæc in emãcipato. ideoque distinguunt inter collata tempore emancipationis tunc vel post ea: vt ea conferantur, vt hic: & alia quæ ante emancipationem, vt & illa, non: vt ibi sed nec glo. has habemus. Et nota quòd quędam noua inducit hæc lex: quia cũ per veteres leges. ff. emancipati non conferant adinuicem secũdum quosdam, nec sui suis: cum non habeãt contra tabulas: nec sui emancipatis, sed solum emancipati suis: hodie par est omnium causa seu cõditio. Itaque sui emancipatis, & suis, & nec emancipatis, nec suis, & emãcipati cõferũt emancipatis secũdum H. [m] &. ẽ. hac. l. sed non secundũ Aut. vt no. ẽ. l. si emancipati. Item inducit secundum nouum, quod cũ querelam dixi [n] in princip. huius legis. Tertio, quia olim emãcipatus omnia quæ habebat tẽpore mortis patris, debebat conferre: vt. ẽ. eo. l. ea demum. hodie per Leonem non confert, nisi à patre donata tempore emancipationis, vel postea. ergo aliunde quæsita non confert, à contrario sensu. l. hoc tamen dicere non placet, nec Leo [o] hoc vetat. Vnde dic, [p] & quarto pro tenore præcedentiũ legum. ẽ. eo. l. ea demum. vt vndecunque quæsita conferãtur, sed per authen. ex testamento. tantum à patre data.

*a Nec emancipati.* nedũ sui: vt. ẽ. eo. l. si donatione. & dic [a] quæsita quocunque modo: putata legata etiam tunc relicta qũ erat in potestate sub conditione: quæ cõditio erat post mortem patris: vt. ff. eo. l. prætor. j. respõ. & l. ij. §. id quoque. secus in stipulatione: vt. ff. de verborum obli. l. si filius. & facit. ẽ. e. l. ea demum. & ff. eo. l. j. §. si ab emancipato. & §. si ab ipso. & l. seq. §. id quoque.

*Filiam.* ] *CASVS.* Decessit aliquis intestatus relicto filio & filia, cui in vita dotem dedit, & legatum reliquit codicillis: an conferre debeat dotem? Rñ. cp sic, si succedere velit: sed legatum habebit præcipuum. Viuia.

b *Vltra.* i. præter.

c *Placuit.* vt & ẽ. eodem. l. à patre. &. ẽ. familiæ erciscũdæ. siqua fideicommissorum.

*VT liberis.* ] *CASVS.* Vult Imperator seruare æquitatem inter omnes liberos: vt siue fuerint fœminini sexus siue masculini, siue sui iuris, siue emancipati, succedant ab intestato: hoc est siue cõdito testamẽto, sed rescisso per contra tabulas, vel per querelã inoffic. siue ab intestato penitus: & pater vel mater dotem pro filia dederit. & sic de aliis, vt in litera. vel dona. pro filio propter nup. siue fili' eam nõ receperit, sed vxor: vel ecõtra filia dotem non receperit, sed marit', vel econuerso: tam dos, quàm donatio confertur, his seruatis quæ circa emancipatos veteres. ll. statuerunt, vt quæcunque acquisierunt, vel in emancipatione vel post, conferant secundum tenorẽ veterum tamẽ legum.

*b Clos. sequitur Bar. Pau. Ale. & Iason.*

Viuianus.

d *Vt liberũ tam.* modo seipsum exponit.

*c Immo aliud non erat de iure veteri. Bar. Bal. Paul. Sal. Alex. & Iason. de Singularis gl. secũdũ Angel. hic.*

e *Petita.* Fit ergo intestatus per contra tabulas, vt hic. & hoc cũ ante aditam hæreditatẽ est exposita: vt. ff. de contra tab. l. illud. aliàs teneret iure ciuili, licet non æquitate prætoria: vt. ẽ. eo. l. filiæ dotem. quæ est contra, nam prætor non facit desinere hæredem, nec esse: vt institu. de bono. possess. §. quos autem. vel dic vt in. d. l. filiæ. Et sic nota. b quòd septem modis fit quis intestatus: quinque ante aditionem, & duobus post: vt hic, & institu. de hæred. ab intesta. in princip. Itẽ quod subiicit habere locum collationẽ, quando querela agitur: dic quòd aliud erat iure veteri: c vt. ff. de col. do. l. pater filium.

*e Immo nõ habebãt in peculio, sed erant bene donata. Bar. Pau. Ale. & Ia.*

f *Rescisso.* scilicet testamento.

g *Nulla discretione.* id est distinctione.

h *In ipsos sponsos.* dummodo constet [d] propter sponsam eas factas, secundum Ioan.

i *Eius.* parentis.

k *Quæ.* scilicet bona.

l *Consequuntur.* vt habeant in peculio, [e] scilicet profectitio: vt eadem, quæ in suis seruetur distinctio in his: vt. ẽ. eo. si donatione. quod non placet: [f] vt ar. ff. de iure codicil. l. quidam refert.

*f Et bene. Bar. & alii.*

*Quæsita post mortem defuncti, non conferuntur. Bal. Saly. & Alex.*

XV. Iidem. AA. & CC. Philippo.

NEc emãcipati [a] post mortem cõmunis patris quæsita conferre coguntur: sed hæc retinentes, eius bona pro hæreditaria diuidunt portione. Dat. Idib. Decemb. ipsis. CC. Cõss.

*Codicilli non impediunt collationem, & relicta in eis non veniunt conferenda. Saly. & Alexan.*

XVI. Iidem. AA. & CC. Socrati.

[2] FIliam cũ fratribus suis cohæredibus intestato patri succedentem, vltra [b] relictum codicillis nõ cõferentẽ dotem, iudicio familiæ erciscũdæ nihil posse consequi, summa cum ratione placuit. [c] Dat. V. Kalend. Ianuar. Ipsis. C C. & Conss.

*Quando ab intestato succeditur: dos & donatio propter nuptias inter liberos cuiuscunque gradus & cuiuscunque sexus, tam existentes in potestate illius de cuius hæreditate agitur, quàm non existentes, debet conferri, si tractatur de successione illius qui dotem aut donationem propter nuptias constituit. donatio autem facta filio emancipato ab emancipante tempore emãcipationis, vel post, confertur eo modo quo per iura vetera conferebantur cætera bona emancipatorum. Alexand.*

XVII. Imp. LEO. A. Erythrio præfecto prætorio.

VT liberis tam [d] masculini quàm fœminini sexus, siue sui iuris, siue in potestate cõstitutis, quocunque iure intestatæ successionis, id est, aut testamẽtõ penitus non condito, aut si factum fuerit, cõtra tabulas bonorum possessione petita, [e] vel inofficiosi querela mota rescisso, [f] æqua lance parique modo prospici posit: hoc etiam æquitatis studio præsenti legi credidimus inferendũ, vt in diuidendis rebus ab itestato defuncto-

A

§. esse enim debet. &. ff. de testa. l. iiij. nam cum sui iuris sunt, peculium habere non possunt: vt. ẽ. de inoffic. testa. l. si. Dic ergo secundo [g] collationem faciendam pro tenore præcedentium legũ, puta si dicatur à donante: vt. j. e. l. penulti. in fi. &. ff. de inoffi. test. l. si non mortis causa. in prin. &. ẽ. de inoffic. testa. l. siquando.

rum parentum, tam dos, quàm ante nuptias donatio cõferatur, quã pater vel mater, auus vel auia, proau' vel proauia, paternus vel maternus, dederit vel promiserit pro filio vel filia, nepote vel nepte, pronepote vel pronepte, nulla discretione [g] intercedente, vtrũ in ipsas spõsas pro liberis suis memorati parentes donationem cõtulerint, an in ipsos [h] sponsos earum, vt per eos eadem in sponsas donatio celebretur: vt in diuidendis rebus ab intestato defuncti parentis cuius de hæreditate agitur, eadem dos vel ante nuptias donatio ex substãtia eius [i] profecta conferatur: emãcipatis videlicet liberis vtriusque sexus, pro tenore præcedentium legũ ea quæ [k] in ipsa emancipatione à parentibus suis (vt adsolet fieri) consequũtur, [l] vel post emãcipationẽ ab eisdẽ [m] parentib' acquisierint, collaturis. Dat. V. Kal. Mar. Buseo & Ioãne Cõss.

B

*Quocunque modo liberi sui iuris efficiãtur, ad collationem vt emancipati vocantur. Saly. & Alexan.*

C

XVIII. Imp. ANASTASIVS A. Constantino præfecto prætorio.

LIberos qui per nostræ legis [n] auctoritatem, per oblationem precum & imperiale rescriptũ, sui iuris effecti fuerint, ad similitudinem cæterorum qui emancipati ex antiquo iure [o] sunt, collationes facere iubemus compelli secundum ea quæ super cæteris emancipatis statuta sunt. Dat. XII. Kalend. Augusti. Cõstantinopoli, Probo & Auieno iuniore Conss.

D

in fin. &. l. quoniã nouella. secundum Ioan. hoc non placet, [h] quia illæ non sunt præcedentes, sed istæ: nisi dicas quòd aliæ veteres erãt quæ dicebãt ide. Et secundum hoc dic leges veteres dirisse idem, quod dicit. l. penul. Tertij dicũt quòd lex inferior, illud, in suis [k] loquitur: & hæc in emãcipato. ideoque distinguunt inter collata tempore emancipationis tunc vel post ea: vt ea conferantur, vt hic: & alia quæ ante emancipationem, vt & illa, non: vt ibi sed nec glo. has habemus. Et nota quòd quędam noua inducit hæc lex: quia cũ per veteres leges. ff. emancipati non conferant adinuicem secũdum quosdam, nec sui suis: cum non habeãt contra tabulas: nec sui emancipatis, sed solum emancipati suis: hodie par est omnium causa seu cõditio. Itaque sui emancipatis, & suis, & nec emancipatis, nec suis, & emãcipati cõferũt emancipatis secũdum H. [m] &. ẽ. hac. l. sed non secundũ Aut. vt no. ẽ. l. si emancipati. Item inducit secundum nouum, quod cũ querelam dixi [n] in princip. huius legis. Tertio, quia olim emãcipatus omnia quæ habebat tẽpore mortis patris, debebat conferre: vt. ẽ. eo. l. ea demum. hodie per Leonem non confert, nisi à patre donata tempore emancipationis, vel postea. ergo aliunde quæsita non confert, à contrario sensu. l. hoc tamen dicere non placet, nec Leo [o] hoc vetat. Vnde dic, [p] & quarto pro tenore præcedentiũ legum. ẽ. eo. l. ea demum. vt vndecunque quæsita conferãtur, sed per authen. ex testamento. tantum à patre data.

*Ab eisdem.* secus si ab aliis.

*Iberos.* ] *CASVS.* Si quis fuerit emãcipatus auctoritate principis: quæritur, vtrum teneatur cõferre quæ acquisiuit post emancipationem, ac si coram quolibet iudice fuisset emancipatus? Respon. quòd sic. Viuianus.

n *Legis.* qua dicitur de emancipatione absentis: vt. j. de emanci. lib. l. iubemus.

o *Ex antiquo iure.* per simulatas venditiones, vel principis rescripto: vt institu. qui. mo. ius pa. pote. solui. §. præterea.

*Llam.* ] *CASVS.* Si masculus intestatus decedit filio vel filia superstitibus, & ex filia mortua nepotibus relictis: non refert quot vel cuius generis, vel si fœmina decedat intestata, filio vel filia mortuo vel mortua (non refert in hoc casu) nepotibus vel neptibus relictis, nepotes seu neptes hodie sicut olim cum deminutione

BIU Cujas

minutione tertiæ partis, quæ matrem suã contingebat: vnà cum materteris, auunculis, patruis, & amitis succedent ei. hæc ex prima parte colliguntur. In secunda vero colligitur, quòd prædictæ personæ inuicem conferunt donationes propter nup. & dotes à parentibus suis pro se constitutas non obstante constitutione diuorum Arcadij & Honorij: qua videbatur solummodo à nepotibus cum auunculis fore conferendũ: quia tamen circa patruos & materteras & amitas æquitas & ratio reperiatur æqualis: idem ius obseruetur in collatione, subtilitate prædictæ constitutionis non obstante. Hodie tamen personæ quæ enumerantur in l. codicis, succedunt æqualiter non cum deminutione tertiæ partis. ideo iũge legi huic authen. quæ tertiæ.

a *Duximus.* & eã decidemus. j. §. talem.

b *Nam si.* & hæc est dubitatio, nam &c.

c *Quis.* masculus.

d *Nepotibus.* subaudi, relictis.

e *Huiusmodi nepotes.* Si moritur fœmina, nõ distinguitur, relinquat ex filio nepotes, an ex filia. nam vtrobique cũ deminutione admittitur. si vero moriatur masculus, & relinquat nepotes ex filio: eiusdem iuris sunt, cui[o] & filius. si ex filia, admittuntur cum deminutione tertiæ partis: [z] vt hic, & institu. de hæred. quæ ab intest. §. ité vetustas.

f *Paterna.* scilicet quãdo fœmina decessit.

g *Materna.* siue fœmina siue masculus decesserit.

h *Constitutione.* vt. j. de suis & leg. lib. l. si defunctus.

i *Persona.* de cuius hæreditate nunc agitur.

k *Mortua.* ex quibus remanserunt nepotes, qui succedunt cum patruis, vel auunculis, vel similibus.

l *Filiis.* qui sunt patrui ad nepotes.

m *Nulla constitutio.* immo videtur ꝙ sic: vt. ſ. e. l. si maritus. Sed certe ibi filius eius de cuius hæreditate agitur, & filia viuebant tempore mortis [b] eius de cuius hæreditate agitur, & postea natus erat nepos ex filio. sed hic fuit natus nepos ex filio, filio dico præmortuo viuo eo de cuius hæreditate agitur. Item obiicitur de illa. ſ. eo. vt liberis. at illa loquitur de collatione facienda in nepotes & neptes, ac patruos & amitas, auunculos & materteras.

n *Huiusmodi.* dico patruorum, vel similium conferre nolentiũ.

o *Constitutione.* quam non habemus.

p *Auunculis.* cum decesit masculus, vel fœmina: auus, vel auia.

*Nepotes ex filia, qui succedunt auo materno cũ materteris & auũculis in illa portione in qua succederet mater si viueret, excepta tertia parte, quæ accrescit auunculis & materteris: item nepotes ex filio vel filia, qui succedunt auiæ vnà cum patruis, auunculis, amitis, & materteris, cum dicta deminutione tertiæ partis debent adinuicem conferre tam dotem quàm donationem propter nuptias datam ipsis patruis, auunculis, amitis, & materteris, per ipsos conferendã nepotibus aui: quàm etiam dotem, vel donationem propter nuptias datã patri vel matri dictorum nepotum conferendam per dictos nepotes dictis patruis. Alexan.*

XIX. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

ILlam merito dubitationem amputare duximus, [a] quæ super collatione dotis, vel ante nuptias donationis, inter certas personas satis iam ventilata est. Nam si [b] intestatus quis [c] defunctus esset, filio vel filiis, aut filia vel filiabus relictis, & ex mortua filia vel filio cuiuscunque sexus aut numeri nepotib[9]: [d] vel si qua intestata defuncta esset, filio quidem vel filiis, filia vel filiabus similiter relictis, ex mortuo vero filio vel filia itidem nepotibus cuiuscunque sexus aut numeri: de modo quidẽ successionis minime dubitabatur, sed palam erat quòd huiusmodi [e] nepotes duas partes paternæ [f] vel maternæ [g] portionis tantum haberẽt, tertiam partẽ patruis suis vel auũculis, vel amitis vel materteris, pro iam posita constitutione [h] cõcedentes. de collatione vero dotis, vel ante nuptias donationis, quã defuncta persona [i] profilio vel filia superstitib[9], & pro mortuo vel mortua [k] filio vel filia dedisset: multa dubitatio orta est. superstitibus quidẽ filiis [l] defunctæ personæ nõ debere se dotem, vel ante nuptias donationẽ pro se datam à suo patre vel matre, conferre filiis mortui fratris sui, vel mortuæ sororis suæ contendentibus, eo ꝙ nulla [m] constitutio super huiusmodi [n] collatione posita esset: nepotibus verò mortuæ personæ non tantum huic resistentibus, sed etiã adserentibus ꝙ onus collationis constitutione [o] Arcadij & Honorij diuæ memoriæ sibi impositũ, in personis tantummodo suorũ auũculorum, non etiam patruorũ, vel amitarum, vel materterarũ locum habere posset. ℣ Talem igitur subtilẽ dubitationẽ amputantes, præcipimus tam filios vel filias defunctę personæ dotem vel ante nuptias donationẽ à parentibus suis sibi datã conferre nepotibus vel neptibus mortuæ personæ: quàm eosdẽ nepotes vel neptes patruis suis aut auunculis, [p] amitis [q] etiam & materteris dotem, [r] vel ante nuptias donationẽ [s] patris [t] sui, vel matris, quam pro eo vel ea mortua persona [u] dedit, similiter conferre: [x] vt cõmixtis huiusmodi collationibus cũ bonis mortuæ personæ, duas quidem partes nepotes vel neptes habeãt illius portionis quæ patri vel matri eorũ, si supereſſet, deferebatur: tertiã [y] vero eiusdẽ portionis partem vnà cum sibi cõpetentibus portionibus filij vel filiæ defunctæ personæ, cuius de hæreditate agitur, capiãt. Dat. Kalen. Iun. Cõstantinop. D. N. Iustinia. A. PP. II. Cõs.

IN AVTHENT. de trien. & se. §. neque illo. colla. iij. consti. v.

QVæ tertiæ [z] portionis deminutio correctionẽ nouo iure [a] capit, ad ęqualitatis iustitiam redacta in omnibus talibus personis.

*Quæ condito testamento[l] in legitima computantur, debent etiam conferri quando ab intestato succeditur: non econtra illa quæ ab intestato conferuntur, debent in legitimam imputari facto testamento: nisi hoc reperiatur expresse cautum. & donatio simplex facta descendenti ab ascendente, non cõfertur: nisi fuerit expresse dictum: vel nisi frater vel soror petens collationem, habeat dotem vel donationẽ propter nuptias: quam illi conferre tenentur. Alexan.*

q *Amitis.* hoc etiam quando mortua est fœmina.

r *Dotem.* mulieris.

ſ *Donationem.* masculi.

t *Patris.* & hoc qñ decesserit fœmina, & sunt ex filio nepotes.

u *Mortua persona.* tres sunt dotes de quibus omnibus fit mentio in hac glo. Quid dices in dote vel donatione propter nuptias, quam dedit istis nepotibus auus vel auia eorũ, de cuius hæreditate agitur? Respon. vt sibi inuicem nepotes, non patruis vel auunculis vel materteris debeant conferre: vt. ff. de coniun. cum eman. li. l. j. §. si sit. Sed cum hodie titulus ille sit sublat[9], [c] dico & hoc, scilicet correctũ, vt debeat patruis conferre: & ecõtra. Si autem pater vel mater eorum dedisset dotem, locum haberet quòd dicitur [d] ff. eo. vbi [9] sit subfiliũ emãcipatũ. Vel dic ꝙ hic idẽ erit qđ. ſ. dixi, & in l. filiũ. dicit de pfe nepotis an cõferat. x *Conferve.* lex ista pro M. facere videtur, qui dotem filiæ mortuę liberis existentibus non esse patri restituendam dicebat. si enim restitueretur, quare liberis filij ex hac lege necessitas imponeretur de collatione facienda: cũ ad auum, qui post filiũ decesit, dos reuertatur? Sed respõdeo [e] ꝙ hic erat filia emancipata: vnde non ad patrẽ, sed ad suos heredes trãſ misit petitionẽ dotis. ſ. de rei vxo. act. §. accedit. sed hodie M. opinio seruatur. & habes de hac opinione plura notata. ſ. solu. matrimo. l. dos. Ac.

c *Hoc nihil facit ad propositum. Pau. Alex. & Iaſ. an sit verũ quòd ille tul[9] sit subfiliũ latus, vide Carsiam in l. Gallus. ff. de lib. & posthu.*

d *Scilicet quòd nõ debeat conferre Bar. Pau. Saly. Ale. & Iaſ.*

e *Ista respõ. sio placet Pau. Saly. Ale. & alexan.*

y *Tertiam.* quæ tertię &c. Et sic lege authen. quæ tertiæ.

z *Quæ tertia.* quę auferebatur nepotibus: vt. ſ. l. proxi. in prin.

a *Nouo iure.* scilicet institutionum: vt institu. de hære. quæ ab iteſta. §. fi. secũdum M. quod nõ placet: quia ibi adimit quandã portionẽ, quæ deferebatur agnatis: vt. j. de suis & leg. hęre. l. fin. Dic ergo nouo iure, scilicet authẽ.

ILlud. IACVS. Primo dicit ꝙ oĩa quæ ad repellendũ querelã inofficiosi cõputantur in quartã partem portionis quæ cõtingeret aliquẽ ab intestato si nõ foret exhęredatus, cõferuntur. Secũdo dicit quòd nõ tenet regula ecõuerſo: puta ꝙ ea quæ cõferuntur, cõputentur: nisi de his quæ cõferuntur, specialiter à lege fuerit expreſſũ vt cõputentur. Tertio dicit quòd simplex donatio nõ conferi, si nõ hoc donator expresserit: nisi quis in quosdam filios & filias donationem propter nup. & dotem, in quosdam vero simplicem donationem contulerit.

*Omnia.*

BIU Cujas

a Idē Bar. Bald. & Pau.

a *Omnia.* scilicet data inter viuos. nam in relictis fallit hoc, vt patet cuilibet: vt.ſ.e.l. filiam.ij. imputantur enim in quartam, non tamen conferuntur: vt.ſ.de inoffi.testa.authen.nouiſsima.

b *Ab inteſtato.* id eſt quartam eius quam eſſet quis habiturus ab inteſtato.

c *Quod tam.* id eſt dicta regula.

d *In aliis.* puta dote & donatione propter nuptias.

e *Lucrum.* pecunia autem pro illa militia data à patre tempore militiæ acquiſitæ, item pecunia quæ tenetur adhuc ex promiſsione patris pro dicta militia, non debebit conferri: vt.ff.eo.l.j.§. ſed an id. quæ eſt contra. ſed hęc ſolutio videtur eſſe falſa: b quia ſecūdum hoc non eſſet ſpeciale in ſiclétiariis, quod lex vult: vt.ſ.de inofficio. teſta. l. omnimodo. §. fina. Dic ergo quòd lucrum æſtimatur tépore mortis vt cóferatur, vt hic: ſed lucrū nó poteſt dici niſi deducta oneris æſtimatione qđ quis ſubiit propter militiam: vt.ff. pro ſocio.l.Muti⁹. quæ quidem ęſtimatio oneris non confertur: immo pręcipua ei adiudicatur: vt ibi.

b *Immo nō eſt falſa, ſed coniungēda cū ſequenti. ideo dic q̄ æſtimatio militiæ ſit conferenda deductis expēſis: nō ipſa militia, vt in cōtrario. Alexand. & Iaſ.*

f *Ad eum.* ſcilicet filium militem.

g *Poterat.* pone militiam emptam centum, tempore mortis valet l.onus militiæ eſt. xxx. quod ſupereſt, lucrum eſt: ſcilicet. xx. quos ſcilicet. xx. cófert: vt hic. ſed aliud non, vt in cōtrario.

h *Parti.* illius partis quæ debetur ab inteſtato: vt.ff.de inoffic.teſtamen.l.Papinianus. §. ſi quis mortis. hodie vero habet trientem vel ſemiſſem ſuæ partis, ſecundum numerum liberorum: vt in authen. de trien. & ſemiſ. §. j. colla.iij.

i *Ab inteſtato.* moriēte parente.

k *Ab inteſtato.* vel teſtamento expugnato p contratabulas: vt.ſ.eo. l.vt liberis.

l *Hæc autē regula.* duæ ergo ſunt regulæ, vna eſt quòd omnia quę cōputantur in quartā, conferuntur. alia econtra. Primam cōprobat Iuſtinia. ſecundā improbat: quædam enim data cōferūtur quę in quartam minime cōputantur: vt donatio ſimplex, c quæ quandoque confertur: cuius exempli probandi gratia ſubiicit, ad hoc &c. id eſt iuxta hoc. Potes & euidētiorem ponere inſtātiam: quoniam donatio ante nuptias cōferebatur tempore huius legis: vt.ſ.eo.l.vt liberis. ſed non cōputabatur d in quartam: vt.ſ.de inofficio.teſtamen.l.quoniam nouella.

c *Reprobatur Bart. Pau. Salyc. & Alexā.*

m *Ad hæc.* id eſt iuxta hoc.

n *Impoſuerit.* vt.ſ.de inoffi.teſta.l. ſiquando.§.& generaliter.& §.illud. Sic ergo ſimplex donatio confertur duobus caſibus: ſcilicet quādo hoc dicit do nator. Itē quādo emergit inæqualitas, e an autem hodie indiſtinctē conferatur, ſcilicet donatio ſimplex, dri.ſ.e. auth. ex teſtamēto. Sed quid ſi & doté habeat & donationé ſimplicé altera filia: alia vero dotem tantū? Non puto per hanc. l. tunc donationem ſimplicem conferri, niſi donator hoc dixerit. & facit ad. l. iſtam. ſ. communia v. triuſque iudi. l. ſi.

XX. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

ILlud ſine ratione à quibuſdam in dubietatem deductū, plana ſanctione reuelamus: vt omnia a quæ in quartam portionem ab inteſtato b ſucceſſionis computantur his qui ad actionem de inofficioſo teſtamento vocantur: etiam ſi inteſtatus is deceſſerit ad cuius hæreditatem veniunt: omnimodo cohæredibus ſuis conferant. Quod tam c in aliis, d quàm in his quæ occaſione militiæ vni hæredum ex defuncti pecuniis acquiſitæ lucratur is qui militiam meruit, locum habebit: vt lucrum e quod tempore mortis defuncti ad eum f peruenire poterat, g non ſolum teſtamento condito quartæ parti h ab inteſtato i ſucceſsionis cōputetur, ſed etiam ab inteſtato k cōferatur. Hæc autē regula, l vt omnia quæ portioni quartæ computantur, etiam ab inteſtato cōferantur: minime è cōtrario tenebit, vt poſsit quis dicere etiā illa quæ conferuntur, omnimodo in quartam partem his computari qui ad inofficioſi querelam vocātur. Ea enim tantummodo ex his quæ conferuntur, memoratę portioni cōputabuntur, pro quibus ſpecialiter legibus vt hoc fieret expreſsū eſt. Ad hæc m cum ante nuptias donatio vel dos à patre data, vel matre, vel aliis parentibus p filio vel filia, nepote vel nepte, cæteriſq; deſcēdentibus cōferatur: ſi vnus vel vna liberorum ante nuptias tantummodo donationē vel dotem, non etiā ſimplicem donationē accepit, vel acceperit, alter vero vel altera neq; dotem neque donationem ante nuptias à parente ſuo ſuſcepit, vel ſuſceperit, ſed ſimplicem tantummodo donationem: ne ex eo iniuſtū aliquid oriatur, ſi ea quidem perſona quæ ante nuptias donationem vel dotē ſuſcepit, conferre eam cogēda ſit: illa vero quæ ſimplicem tātummodo donationem meruit, ad collationem eius minime coarctanda: ſi quid huiuſmodi acciderit, iubemus ad ſimilitudinem eius qui ante nuptias donationem vel dotē conferre cogitur, etiam illam perſonā quæ nulla dote vel ante nuptias donatione data, ſolam ſimplicem donationē à parentibus ſuis accepit, conferre eam: nec recuſare collationem ex eo q̄ ſimplex donatio non aliter confertur, niſi huiuſmodi legē donator tempore donationis ſuæ indulgētiæ impoſuerit. n Dat. VIII. Idus Auguſt. Conſtantinopo. Decio. V.C. Cons.

*Aduentitia hodie non conferuntur, ſicut nec caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia. Bald. & Salycetus.†*

XXI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

VT nemini decætero ſuper collatione dubietas oriatur: neceſſariū duximus conſtitutioni o quā iam† fauore liberorum fecimus, hoc addere: vt res quas parētibus acquirēdas p eſſe prohibuimus, nec collationi poſt obitum eorū inter liberos ſubiaceant. Vt enim caſtrēſe q peculium in cōmune conferre in hæreditate diuidenda, & ex priſci iuris auctoritate minimè cogebātur: ita & alias res quæ minimè parentibus acquiruntur, r proprias† liberis manere cenſemus. Dat. XV. Kalē. Nouemb. Lampadio & Oreſte VV.CC. Conss. anno. II.

o *Conſtitutioni.* vt. ſ. de † bo. quæ lib. l. cum opor tet. quæ licet poſterior ſit in ordine: tamen prior fuit quàm iſta in compoſitione.

p *Acquirēdas.* quo ad proprietatem.

q *Caſtrenſe.* vel quaſi: vt.ff.e.l.j.§. nec caſtren ſe. &. ſ.eo.l. filiæ licet.

r *Acquiruntur.* quantum ad proprietatē, § & ad hoc. j. de bo. quæ libe. l. quod ſcitis. & authen. de hære. abin teſta. in prin. colla. iij.

*DE TESTAmento militis.*

*Poſt ſucceſſiones prætorias, ponit ciuiles & dignitores, ſcilicet ex teſtamento militis prius.*

*TITVLVS XXI.*

## DE TESTAMENTO militis.

*Inſtitutus à milite ſpecifice in paganicis, non habet ius accreſcendi in caſtrenſibus: nec econuerſo: ſiue in illis aliquis fuerit inſtitutus, & repudiauerit: ſiue nullus fuerit inſtitutus, vnde pertinent ad venientes ab inteſtato: cum miles poſsit decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus. hoc dicit cum. l. ſeq. Alexand.*

1. Imp. ANTONINVS. †A. Foro militi.

FRater tuus miles ſi te ſpecialiter in bonis quæ in paganico habebat, hæredem fecit: bona quæ in caſtris reliquit, petere non potes, cet quādo hoc dicit do nator. Itē quādo emergit inæqualitas, e an autem hodie indiſtinctē conferatur, ſcilicet donatio ſimplex, dri.ſ.e. auth. ex teſtamēto. Sed quid ſi & doté habeat & donationé ſimplicé altera filia: alia vero dotem tantū? Non puto per hanc. l. tunc donationem ſimplicem conferri, niſi donator hoc dixerit. & facit ad. l. iſtam. ſ. communia v. triuſque iudi. l. ſi.

VT nemini. ] CASVS. Filiusfami. habet bona. ſ. caſtrēſia & profectitia & aduētitia. in oībus iſtis bonis ceſſat collatio. prætereq; in profectitiis. Vnde

FRater. ] CASVS. Miles aliquis decēſ ſit habēs bona duplicis ſeruitutis, ſcilicet paga nica & caſtrenſia. ergo te fratré ſuū in bonis paganicis hæredem inſtituit: ſiue hęredē in caſtrenſibus bonis non inſtituit, ſiue inſtituit, ſed ea adire noluit: ad te nó venient iure accreſcendi, ſed ad ſucdenté ab inteſtato: niſi inſtituto ſubſtituerit: ſi probatum fuerit ab inſtituto vel à ſucdentibus ab inteſtato militē nolle caſtrēſia ad te peuenire: quo caſu niſi prohibetur, locus erit iuri accreſcēdi: quod probatur eo ipſo q̄ non probatur ipſum noluiſſe ad te bona deferri: & ita probabis maxime: quia eius volūtas pro iure ſeruatur. ſed quod à lege in vno cōceditur, in reliquo prohibetur. ſic ergo inſtitutō eum in paganis, caſtrēſia videtur ademiſſe. ff. de iudi. l. cū prætor.

*Expum.*

BIU Cujas

a *Eorum.* scilicet bonorum castrensium.
b *Modo.* id est tunc. est verum quod diximus, si in eius &c. & accipe si non, pro nisi. Accursius.
c *Probetur.* quod est eo ipso quòd non probatur cõtrarium secundum Ioan. vt. ff. eo. l. si duobus. sic. j. tit. j. l. ij. & sic non est contra. j. l. proxi. Vel dic melius vt mihi videtur: probatur scilicet ex voluntate militis defuncti: nam si te hæredem scripsit in paganicis, videtur te prohibuisse in castrensibus: vt quę in vno cõcesserit, in alio videat prohibuisse: nam sic est in l. vt. ff. de iudi. l. cum prætor. & hæc voluntas est lex: vt. j. subiicit. nam voluntas &c. Alij dicunt contra, scilicet quòd hæc voluntas sit liquidò probãda. aliud autẽ erit si castrẽsia bona tibi dederit, de aliis vero nil dixit: vt. j. l. proxi. quæ est contra secundum hunc casum.
d *Nam voluntas militis.* id est militãtis. nam secus in veterano: vt. ff. eo. l. idem & si. §. si vero. Et distingue hic qa si miles aliũ in paganis, & alterum in castrẽsibus instituit: non est ius accrescendi inter eos, quasi duarum sint hæreditatum hæredes: vt. ff. fami. ercisc. l. hæredes. §. j. & ff. e. l. si certarum. §. Iulianus. & l. si duobus. & de bo. lib. l. si filius. §. j. etiam si institutus ex castrensibus non adiuit, vt hic: nisi in casu, scilicet si altera bona æri alieno nõ sufficiãt: vt. d. l. si certum. §. Iulianus. in fi. §. & nisi alius institutus ab intestato, primum locum obtineret: sed tunc nõ vindicat iure institutionis, sed tanquam ab intestato: vt. d. l. si filius. §. j. si autem vnum ex vna re, alium ex alia: vel vnum ex vncia, alium ex castrensibus, est ius accrescendi inter eos: vt. j. eod. l. quanquam. & ff. e. l. si certarum. j. respon. Non obstat quod dicitur. ff. e. l. si miles vnum. vbi si miles vnum ex fundo hæredẽ scripsit, creditur quantum ad residuum patrimonii intestatus decessisse. creditur enim ita à iure, si probetur militem hoc voluisse. si autem miles vnũ instituat in paganicis, & in castrensibus neminem: pertinẽt castrensia ad hæredem ab intestato venientem: vt hic, nisi probetur voluntas militis cõtraria. idem & econtra, scilicet si vnum instituat in castrensibus, non distinguo cõmilitonem vel alii, & neminẽ in paganicis. pertinebunt enim ad hæredẽ iure intestati: vt hic, & j. l. proxi. si autẽ vnum post tẽpus instituit, interim habet locum causa intestati: vt. ff. e. l. miles ita. circa prin.

*Miles.*] CASVS. Si in bonis castren. commilitonem suum miles instituerit, in paganicis nullum: ad ea vocabitur mater proximioribus deficientibus, tanquam ab intestato. si autem vnum in castrensibus, alium in paganicis instituit: mater non vocabitur, ex quo adiit paganica bona.
e *Commilitonem.* vel alium quemlibet.
f *Bona.* scilicet paganica.
g *Possidebit.* etiam si nihil probet, secundum Ioan. Sed cõtra. ẽ. l. proxi. in fi. vbi videtur quòd mater probet. Sol. aliud cum quis instituitur in paganicis: quia tunc trahũtur castrensia quasi accessoria, vt ibi. aut econtra: & tunc non trahuntur: vt hic. at Ioan. cõtra. & intelligit ibi eo ipso probatum, q̃ non probatur contra.

etiam si is,† qui eorum[a] hæres institutus est, adire ea noluerit: sed ab intestato succedentes veniunt: modo[b] si in eius locum substitutus nõ es, & liquidò ꝓbetur[c] † fratrẽ tuum castrensia bona ad te pertinere noluisse. Nam voluntas militis[d] in expeditione occupati, pro iure seruatur. Accepta. V. Id. Septemb. Duobus & Aspris Conss.

*Institutio non trahit ad se institutionem in diuersis hæreditatibus æque principalibus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Institutio facta in castrensibus, non trahit ad se paganica: sed institutio simpliciter facta comprehendit omnia. Salycetus.*

II. Idem A. Septimo militi.

MIles si castrẽsium tantum modo bonorum commilitonem[e] suum instituit hæredem: cætera bona[f] eius, vt intestati defuncti, mater eius iure possidebit.[g] ℣ Quòd si extraneũ[h] scripsit hæredẽ, isq; adiit hereditatẽ: bona eius in te transferri non iure desideras.[i] PP. XI. Kalend. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

*Institutio hæredum à milite facta, potius secundum ius commune quàm militare interpretatur. b. d. Salyc. Vel sic: Institutio hæredum à milite facta per quotas, secundum illas trahitur ad omnia bona. Alexand.*

III. Idem A. Vindiciano.

QVanquam militum testamenta iuris vinculis non subiiciantur,[k] cũ propter simplicitatem militarem quomodo velint & quomodo

A h *Quòd si extraneum.* in paganicis, & alium in castrensibus: vt. ẽ. dixi. secus si tantum in castrensibus extraneum. Alij cõtra. distinguunt enim vtrum commilitonem vel extraneum instituerit in castrensibus tantum: vt primo casu non habeat omnia bona, quasi sit institutus solummodo causa militiæ. in secundo sic: vt in secundo casu legis.

i *Desideras.* tu mater.

*Quanquam.*] CASVS. Si miles filiam suã ex duabus vnciis, & vxorem ex vna instituit: quid iuris sit de aliis bonis, quęritur? scilicet vtrũ perueniãt ad succedentem ab intestato, puta ad matrẽ? Respon. quòd videtur his verbis filiam instituisse ex duabus partibus hęreditatis, & vxorem ex tertia. nec istud habet locum in milite, sed in quolibet altero priuato qui iure cõmuni testatur. Primo dicit quòd miles in expeditione cõstitutus, absq; omni iuris ciuilis subtilitate prout vult potest testari. secũdo quęritur, si miles filiam suã ex duabus vnciis, vxorem vero ex vna hæredem sibi instituit: de residuis autẽ nihil dispo- † *In vet. ma nu scrip. la tiscl. sed puto legẽd. laticlauius, id est Senatorum tor. nã Augusti Senatorum protinus la tumclauum & tribuna tum legionum, præferuum dabat.* suerit: quid iuris sit de vncis? & respon. quòd etiam de iure cõmuni præsumatur absq; omni priuilegio militari hæreditatem suam in tres partes diuisisse, hoc est vt filia duas partes habeat, vxor tertiam. hoc est vt idem voluisse de residuo qđ voluit instituendo intelligat. Viu. dicit. Non subiiciantur. ex toto: subiiciuntur tamẽ in quibusdam quandoque: sicut & quilibet paganus: vt. j. eo. l. proxi. & l. captatorias. & ff. e. l. neque enim. §. j. in. ij. respon. & §. si seruum. & l. in fraudẽ. j. respõ. & §. si quis. & §. fina. l *Apparet.* etiam iure communi: vt dixi. ff. de hæred. instit. l. si interdum. §. pater. & l. si ita. §. j. & instit. de hære. instit. §. hæreditas. & arg. ff. ad Trebell. l. Marcellus. in princ. & §. j. Sed arg. contra. ff. e. l. si miles vnum. vbi intestatus quo ad cætera videtur. Sed dic videtur, si probetur testatorem hoc voluisse.

*Si Rufinus.*] CASVS. Si miles. xx. ann. seruum suum manumiserit: liber erit. si minor, non erit liber vetante. l. Aelia Sẽtia, nisi ex causa probabili ipsum manumiserit, puta si sit alumnus eius vel pædagogus, vel consanguineus: vt institu. qui manu. non pos. §. eadem. Viuianus.

m *Si Rufinus.* ante casus positionem dic quod dicitur insti. qui. ex cau. ma. nõ li. §. cadẽ. & l. lecta. dic quæ innouentur per. d. §. & per authen. ibi positam.

n *Laticlauius.* nomen est dignitatis. Vel dic quòd erat claua de metallo, quam proiiciebat tribunus inter confertissimos hostes: & sic cæteri omnes fortiter pugnabant, ita quòd clauam illam recuperabant. *Laticlauius qualiter accipitur.*

o *Lege.* scilicet Aelia Sentia.
p *Annis.* scilicet. xx. vt insti. qui manumit. non pos. §. cadẽ. & j. de fideicõ. lib. l. minor. & ff. de fideicõ. li. l. ergo. §. item si minor.
q *Nec militibus.* vt & ff. de manumis. testa. l. iij. & ff. eod. l. si à milite. §. j.
r *Quia.* vt quia fuit eius pædagogus.
s *Data.* id est relicta.

a *Iustam libertatem.* id est directam secundū P. sed dic secundum Ioan. quòd tantum fideicommissariam potest relinquere: vt.d.l. si à milite.§.j.& facit.ff.de ma.vindi.l.si rogatus. Accursius.

*EX testamento.*] *CASVS.* Priuilegiū factionis testamenti, militi conceditur dum est in militia. Si ergo dum est in militia testamētum fecit: an eo reuerso valeat, quæritʒ? Dicitʒ ꝙ sic: post tēpus reuersionis potest instituere ī testaméto quēcunq; velit, nisi lex hoc ei ꝓhibuerit. vel si miles ītra annū missus est honeste, vel in militia cōstitutus, hęredē iure militari potest & legata relinquere: & debebuntur, nisi lex &c.

b *In militia.* & iure militari facto.

c *Intra annū.* hoc habes. ff.e.l. testaméta eorū. &.l. quod dicit. &.l. quod constitutū. & dic vt. ff. ad. l. Falc. l. ad vetera. &.l. si miles.

† *al. inclusa desunt, non ineptè. Contius.*

d *Honeste.* secus si ignominiose remittatur: vt prædictæ leges dicunt.

e *Eos.* s. milites. vel eos qui ex testamento capiunt: vt habetis exēplum. ff.e. l. neq; enim. §.ij.&.l. miles ita. §. mulier. &. ff. de his quæ ꝓ non scrip. ha. l. iij. &. ff. de hæret. & Manichæ. l. fina.

*IN testamento.*] *CASVS.* Si priuatus. i. nō miles decedat duobus hæredibus institutis, fratre scilicet & filio seu filia impubere, & eos adinuicē substituat his verbis, vos inuicem substituo: quid his verbis significetur, quęritur? Rn. ꝙ hoc significauit ꝙ patruus sit hæres in totū, si impubes nō sit hæres. & econuerso si patruus nō sit hæres, impubes succedat in solidū. & locum habet tantū vulgaris. & est ratio: quia patruo non potest substitui pupillariter. & sic vitatur inæqualitas. & econuerso erit in milite retento eodē casu: scilicet ꝙ miles fratrem suū & filiam instituit, & eos adinuicē his verbis substituit, vos inuicem substituo. ꝙ si patruus decessit postquam hæres fuerit, admittitur substitutio filiæ: non solum si non fuerit hæres: vt quia antequā adiuit, decessit: & sic adhuc non fuit hæres. vel si filia decessit, similiter miles erit hæres, licet filia hæres fuit: quia nō adiuit, sed decessit in pupillari ætate, & in substitutionem prædictam incidit ista pupillaris, quod nō erat in priuato, & hoc fauore militari. & hoc est verū si mater pupillę nō contradixerit patruo: & patruus probauerit fratrē suū expresse hoc voluisse: quia extraneis hæredibus postquā hæredes fuerint, substituere potest indirecto. Vi.

f *Institutis.* scilicet æqualiter.

g *Cui.* scilicet minori.

*Substitutioni pupillari tria sunt necessaria.*

h *Facere testamentum.* quod vt facere possit, tria sunt necessaria: vt sit de liberis: item vt sit pupillus: item vt in potestate: vt institu. de pup. sub. in princ. &. ff. de vulga. & pup. substi. l. ij.

i *Non potuit.* quia alterum prædictorum trium defuit.

k *Eisdem.* id est vos inuicem substituo.

l *Prudentium.* vt. ff. de vulg. & pupil. sub. l. iam hoc iure. §. sed si alterum.

m *Constitutionibus.* vt. j. de impu. & aliis substi. l. ij. &. l. quanuis.

n *Substitui.* scilicet in vulgarem.

o *Militis.* q ita substituit filiā pupillā & fratres quos instituerat.

p *Extitit.* & sic expirat vulgaris substitutio.

q *Institutus eras.* ô frater testantis.

r *Inuicem.* his verbis, vos inuicem substituo.

s *Substitutione.* scilicet pupillari quæ econtra in persona tua locum habere non posset: vt insti. de pup. substi. §. extraneo.

t *Hæredibus.* non solum suis & minoribus, sed etiā extraneis & maioribus, & directo: vt hic, &. ff. eo. l. milites etiam. nisi mater esset in medio, vt in fi. l. dices. nam aliàs nisi directo liceret, nullum esset priuilegium militis: vt instit. de pupil. substi. §. fina.

uis iustā libertatem[a] competere, cōsequēs est. Dat. XVI. Kal. Decemb. Alexandro. A. Cons.

*Ex testamento militis quādo valet iure militari, quilibet capere potest, nisi sit specialiter prohibitum. Alexand.*

V. Idem A. Sozomeno.

EX testamento militis, siue adhuc in militia,[b] siue intra[c] annū missus honestè[d] decessit, hęreditas & legata omnibus quibus relicta sunt, debentʒ: quia inter cætera quæ militibus concessa sunt, liberum arbitriū quibus velint relinquendi supremis [iudiciis † suis] concessum est: nisi lex specialiter eos[e] prohibuerit. Dat. XVII. Kalē. Februa. Iuliano. II. & Crispino CC. Conss.

*Substitutio reciproca siue breuiloqua facta personis imparibus, continet vulgares substitutiones tantum quæ poterāt fieri cuilibet eorum: sed pupillarem substitutionem quæ non poterat fieri, nisi tantum alteri eorum, non continet: nec etiam continet substitutionem militarē: quāuis illa potuisset fieri ex priuilegio militū cuilibet eorum: quia in dubio præsumitur miles velle vti iure cōmuni, & non priuilegio: & hoc nisi aliter de voluntate militis probetur. Alexander.*

VI. Idem A. Valentino.

IN testamento quidem eius qui nō miles fuit, si duobus hæredibus institutis,[f] altero cui[g] potuit vsq; ad tempus pubertatis parēs facere testamentum,[h] altero cui posteaquā hęres extitit, substituere non potuit,[i] inuicē substitutio eisdē[k] verbis facta est: in eum solū casum eam locum habere sententiis prudentiū[l] virorum, & constitutionibus[m] diuorum parentum meorum placet, quo vtrīq; pari ratione potuit substitui.[n] Sed cū ex testaméto militis[o] controuersiam esse proponas, defuncta paruula ei[p] filia posteaquam hæres extitit[p] patri, cū qua simul æquis partibus hæres institutus eras[q], substitutione inuicem[r] facta: & mater quidem intestatæ filiæ sibi successionē defendat, tu autē ex substitutione[s] ad te pertinere contendas: iuris quidem ratio manifesta est, licere militib⁹ proprio priuilegio etiā hæredibus[t] extraneis, posteaquā hæredes extiterīt, mortuis substituere: sed tibi[u] probandū est an ita frater tu⁹ senserit.[x] PP. XI. Kal. Maij, Fusco. II. & Dextro Conss.

*Verba enūciatiua principaliter propter aliud & non propter se emissa, non inducunt dispositionem in testaméto pagani, sed in testamento militis sic, concurrente fauore libertatis, nisi probetur error. Alexand.*

VII. Idem A. Fortunato.

EX his verbis, Fortunato liberto[y] meo do lego,[z] vindicat habere non posse: vt. ff. de vulga. substi. l. centurio. sed certe ibi erat mater in medio: contra quam eius fauore non valet iure directo. & ita erat in nostro casu. secundum hoc nullum est priuilegiū, quando mater est in medio. Item satis habet lex, quòd vsque ad pubertatem valuit iure directo. Item quæro, intra quantum tempus valet hæc substitutio fratri facta? *ADDITIO.* Pro solutione istius quæstionis dicas cum Bar. hic distinguendo: aut non constat quòd miles voluerit substituere post aditam hæreditatē: & finitur adita hæreditate: vt hac. l. aut constat ꝙ substituere voluit post aditā hæreditatē: & tunc aut voluit substituere limitate vsq; ad tempora pubertatis: & in filio pupillo valeret iure pupillari, & in extraneo valeret iure compendiosæ: secundum tamen distinctionem inferiorem: vt. l. centurio. ff. de vulga. & pupil. substi. Si vero voluerit substituere simpliciter, & indeterminate quādocunque decesserit: tunc si mater non est in medio, semper valeret iure directo: vt dicta. l. centurio. si vero mater est in medio: tunc aut testator est vsus verbis directis, & valet iure directo: vt dicta. l. centurio. si vero est vsus verbis communibus: tunc valet iure fideicōmissi post temppra pubertatis fauore matris: vt. l. precibus. &. j. de impub. & aliis substi. quam distinctionem tene memoria.

*EX his.*] *CASVS.* Si priuatus volens aliquid relinquere seruo, vocet eum libertum, dicens, liberto meo tali, cum esset seruus, talem rem lego: an propter hoc sit liber, queritur? Rn. ꝙ sic. quòd non: nec etiam legatum petere potest. In milite distinguitur: aut sciuit eum seruum, & animo donandi libertatem eum vocauerit libertum: quo casu directe erit liber: nam si ignorauit, non erit liber. Viuianus.

t *Tibi.* i. à te fratre.

u *Senserit.* s. quòd expresse voluit te admitti ex substitutione tacita pupillari. nam etiam in testamento militis taciti ta substitutio cōtra ma trem non admittitur: vt. j. de impub. & aliis substi. l. precib⁹. expressa se autem vult per hæc verba, si Lucius decesserit, Sēpronius hæres esto: vt. ff. eo. titu. l. milites ita. §. j. & in prin. & l. in fraudē. §. penul. Itē si tacite, vt vos inuicē substituo. si modò hoc probetur voluisse per aliqua extrinseca: vt in hac. l. quæ quodāmodo sunt expressa: vt. ff. de vulg. substi. l. Lucius. Sed in quo erit priuilegium militis, cum volūtatis relinquatur quæstio, cū & priuatus hoc faciat: vt. ff. e. l. iam hoc iurē. in fi. &. ff. ad Trebel. l. Scæuola? Rn. hic aliquæ præsumptiones erant contra eum. Alii dicūt ꝙ probat eo ipso quòd contrarium non probatur. Sed tu dicas cum hoc nō probatur, nullū habet miles priuilegiū, sed hoc probato habet: quia est directa substitutio, nisi mater esset in medio. sedū fuisset priuatus testator, hoc probato quòd hoc sensit, esset fideicō

x *Senserit.* s. quòd expresse voluit te admitti ex substitutione tacita pupillari. nam etiam in testamento militis taciti ta substitutio cōtra ma trem non admittitur: vt. j. de impub. & aliis substi. l. precib⁹. expressa se autem vult per hæc verba, si Lucius decesserit, Sēpronius hæres esto: vt. ff. eo. titu. l. milites ita. §. j. & in prin. & l. in fraudē. §. penul. Itē si tacite, vt vos inuicē substituo. si modò hoc probetur voluisse per aliqua extrinseca: vt in hac. l. quæ quodāmodo sunt expressa: vt. ff. de vulg. substi. l. Lucius. Sed in quo erit priuilegium militis, cum volūtatis relinquatur quæstio, cū & priuatus hoc faciat: vt. ff. e. l. iam hoc iurē. in fi. &. ff. ad Trebel. l. Scæuola? Rn. hic aliquæ præsumptiones erant contra eum. Alii dicūt ꝙ probat eo ipso quòd contrarium non probatur. Sed tu dicas cum hoc nō probatur, nullū habet miles priuilegiū, sed hoc probato habet: quia est directa substitutio, nisi mater esset in medio. sedū fuisset priuatus testator, hoc probato quòd hoc sensit, esset fideicō

y *Liberto.* qui seruus erat.

z *Lego.* scilicet decem.

*Non potest.*

BIU Cujas

a *Non potes.* nec legatum: vt. j. de leg. l. seruis. & de necess. ser. hære. instit. l. ij. Et sic nota quòd huiusmodi enunciatio non valet. Sed argu. contra. ff. de act. l. tale. in princ. Item videtur quòd licet legatum non valet, quòd tamen valeat libertas: vt. ff. de manumiss. testa. l. diuus. licet ibi fuit substitutus cũ libertate: vnde licet deferat conditio substitutionis, non tamen debet deficere libertas.

b *Non errore.* quia credebat eum esse seruum, & ob hoc vocauit eum libertum, quia volebat eum esse liberum: vt. ſ. de iur. & fac. ign. l. cum testamentum.

c *Habuerit.* quod præsumitur: vt. ff. eo. l. Lucius. ſ. j. & in authen. vt li. decę. ſ. ſi quis autem. col. vj. & in auth. vt lic. ma. & auiæ. ſ. j. col. viij.

*Certi iuris.*] CASVS. Dicit Imperator in hac. l. quòd miles instituere potest hæredem vsque ad decennium: vt extunc ad aliũ deferatur hæreditas: secus in priuato, & in eo quinó est miles. Viuia.

d *Posse.* ff. e. l. ſi in fraudem. ſ. miles. & l. quærebatur. & l. miles ita. in princ. & ſ. j. secus in priuato: vt. ff. de hære. instit. l. hæreditas.

*Sicut.*] CASVS. Miles sciens se filium habere, si extraneos instituit, eum exhęredare intelligitur. Si autę credens se nó habere, extraneos instituit, & habuerit filiũ, hæres erit: quasi ipso iure testamẽtum non valeat. & hoc si sit in potestate. Sed quid erit si sit emancipat? Resp. idé propter priuilegiũ militis. Viu.

e *Intelligi.* vt instit. de exhære. lib. ſ. sed si in expeditione. & ff. de bo. lib. l. ſi patronus testamento. in princ. & l. Paulus. ij. ſ. fina.

f *Minime.* scilicet ipso iure: vt. ff. eo. l. militis. ſ. miles in supremis. & argu. ff. de lib. & posthu. l. Titius. in prin. & sic idem iuris est in milite & in priuato quando ignorãt: sed quãdo sciunt, diuersum: quia miles videtur exhæredasse: sed à priuato factum, nó valet ipso iure: vt insti. de exhęre. lib. in prin.

g *Si sit.* scilicet filius. quid autem in emancipato? Respond. valet: sed rumpitur per contra tabulas: vt. j. de libe. præte. l. fina. ſ. sancimus.

h *Venire.* ab intestato: non autem per querelam, cum ipso iure sit nullum testamentum: nisi in casu quãdo voluit quemlibet nasciturum esse exhæredatum: vt. ff. eodem titu. l. qui iure.

*Si cum.*] CASVS. Si miles habens vxorem prægnantem, hoc ignorans, filiam quæ erat in vtero præterierit, nó exhæredasse eam intelligitur. si sciens se filiam habere, appellãdo eam filiam in testamento, ei reliquit legatum, nec eam instituit: exhæredasse videtur. Viuianus.

i *Mentionem.* & sic præteriuit: vt instit. de hære. quæ ab intest. ſ. eadem.

k *Infligit.* vt. ſ. l. proxi.

l *Legatum.* præsumitur enim quòd sciuerit se filiam habere: vt instit. de exhære. lib. ſ. sed fœminini.

m *Exhæredauit.* in testamẽto fictione. secus est in priuato: quia

Codex.

dicare tibi libertatem non potes,[a] si pagani testamentũ proponatur. ℣ Atenim cum testatorem militem fuisse proponas: si non errore[b] ductus libertum te crediderit, sed dãdæ libertatis animum habuerit: [c] libertatem equidem directam competere tibi, sed & legati vindicationem habere te, prærogatiua militaris priuilegij prędstat. Dat. XII. Kalen. Ianua. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

*Miles potest decedere pro parte temporis testati, & pro parte tẽporis intestati. Sal.*

VIII. Imp. GORDIANVS. A. Aeterno militi.

CErti iuris est, militem ad tempus etiam hæredẽ instituere posse.[d] PP. III. Kalen. Octob. Pio & Pontiano Cõss.

*Præteritio militis facta de filio quem scit se habere, pro exhæredatione habetur fauore militis, & validitate sui testamenti. secus si filium se habere ignorat: quia tunc testamentum erit nullum, sicut testamentum pagani. præsumitur autẽ sciuisse eo ipso quòd filium nominãs ei legauerit. hoc dicit cum l. seq. Alexand.*

IX. Idem A. Valerio.

SIcut certi iuris est, militem qui scit se filium habere, alióque scripsit hæredes, tacitè cum exhæredare intelligi: [e] ita si ignorans se filiũ habere, alios scribat hæredes, non obesse filio ademptam hæreditatem: sed minimè [f] valente testamẽto, si sit[g] in potestate, eum ad successionem venire, [h] in dubiis non habetur. PP. V. Noñ. Octobr. Pio & Pontiano Conss.

*Posthumus vel iam natus à milite ignorante præteritus, ab intestato ei succedit: eo*

A si ei in testamento reliquit legatum, non videtur eam exhæredasse. vnde illud imputatur in quartam, & agitur ad supplementum si quid deest: vt. ſ. de inoffic. testa. l. omnimodo. & l. scimus. Item hodie est contra, nisi dicas militis priuilegium. nam semper inserenda est causa ingratitudinis secundum Azo. vt in authen. non licet. j. de libe. præte.

*Scienter habetur pro exhæredato: & scientia eius prębatur, si de eo fecit mentionem in testamento. Salycet. concor. Bald.*

X. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Iustino militi.

SI cum vel in vtero haberetur filia insscio patre milite, ab eo præterita sit: vel cum in rebus humanis eam non esse falso rumore perlato pater putauit, nullam eius in testamẽto fecit mentionem: [i] silentium huiusmodi, exhæredationis notã nequaquam infligit.[k] ℣ Is autẽ miles qui testamento filiã suam appellauit, eiq; legatum[l] dedit: non instituẽdo eam hęredẽ, exhæredauit.[m] PP. XII. Kal. Iuñ. Præsente & Albino Conss.

B

*Captatoria institutio non valet etiam in militis testamento. Bald. & Salyc.*

XI. Iidem A. & C. Aemiliano militi.

CAptatorias[n] †institutiones etiam in militis testamento nullius esse momenti, manifestum est.[o] PP. VII. Kal. Iul. Præsente & Albino Conss.

C

*In testamento militis cessat Falcidia: & hæres facto inuentario, vltra vires hæreditarias non tenetur. hoc dicit. Salyc. Vel sic: Legata & fideicommissa à milite relicta non defalcantur, si vires patrimonii non excedunt: sed si excedunt, deminuuntur quatenus excedunt. Alexand.*

XII. Iidem A. & C. Domitiæ.

2IN testamento[p] militis legem Falcidiam, & in legatis[q] & fideicommissis[r] cessare, exploratis iuris est. ℣ Sanè[s] si quid vltra vires patrimonij postulatur: competenti defensione tueri te potes.[t] PP. VI. Noñ. Iul. Præsente & Albino Conss.

*Captatorias.*] CASVS. Non solum in testamento alicuius priuati inualida est captiosa institutio: sed nec in militis quæ in arbitrium alterius confertur, sic: Instituo hæredem, si Titio placuerit. Viuianus.

n *Captatorias.* Captatoria dicitur institutio cuius conditio confertur ad secretum alienæ voluntatis: puta instituo te, si Titius voluerit: *Institutio quãdo dicatur captatoria.*

o *Hæc non est captatoria: ideóque ea valere vi detur. c. cum tibi. ext. de testamentis. l. fideicõmissaria. de fideicõ. libertata. Contius.*

† *Quæ sit captatoria institutio. Contius.*

p *In testamento.* s. iure militari facto. secus si iure cõmuni: vt. j. c. l. pe. Item secus in veterano: vt & ff. ad leg. Fal. l. ad veterani.

q *In legatis.* vt. j. ad legẽ Falci. l. in testamento. ff. ad legem Falc. l. ſi post. & l. ſi miles. & l. fina. & ff. eo. l. ſi certarum. in fine.

r *Et fideicommissis.* generalibus & specialibus: vt. ff. ad Trebellia. l. j. ſ. penulti. Sed contra in ea. l. j. ſ. in filij. sed ibi dicit habere locum Trebellianum in testamento militis quo ad alia remedia, non quo ad quartam.

s *Sane.* postulatur à legatariis. nam à creditoribus etiam vltra potest peti: vt. j. de iure delibe. l. ſi. ſ. j.

t *Potes.* nec enim vltra quàm ad eum peruenit, tenetur: vt hic, & ff. eod. l. ſi vero. ſ. quid ergo. & ad legem Falcid. l. in ratione. j. ſ. quod vulgo. & ff. ſi cui plus quàm per legem Falci. l. j. ſ. in quibusdam. & ad Trebel. l. j. ſ. penult. hoc autem hodie verum est ſi fecerit inuentarium: aliàs tenetur in solidum: vt in authen. de hære. & Falcid. ſ. ſi vero non fecerit. col. j.

*Et militibus.*] CASVS. Si miles constitutus in militia aliquid commisit, vt quia arma sua alienauit, vel duci belli non obtẽperauit: an testamentum facere possit, quæritur? Respond. quòd sic, scilicet in castrensibus bonis tantum. si autem intestatus decessit, fiscus ei succedit.

*Centuriones qui dicãtur.*

a *Centurionibus.* quì forte præerant centum militibus.

b *Militare.* quæ sunt multa: vt patet. ff. de re milit. per totum. & in.l.iij.

c *Permittitur.* sed & in illis si hoc eis permissum sit à principe vel à iudice: vt.ff.de lega.iij.l.si quis.in princ.§.j.& de iniu.testa. l.si quis filio ex.§. irritum. & de dona. inter vir.& vxo.l.cũ hic status.§.si miles.

d *Intestatis.* id est posito quòd non fecerint testamentum.

e *A fisco.* hoc plane intelligitur in paganicis:& in castrẽsibus dixit Iaco.idem.Sed contra eum.ff.de vetera. & mili. suc.l.j.vbi dicitur quòd succedunt cognati: quod determinatur per.l.ij.eiusdẽ titu.scili cet vsq; ad quintũ gradum:& post admittitur fiscus,etiam in castrensib⁹.Et vt plene videas, distingue, an propter cõmune delictũ sit dãnatus,vt tunc nõ liceat ei dãnato testari:vt dicta.l.ff.de vetera. & mili.suc.l.j.an propter militare: & tunc si de fide rupta,nõ liceat.si aliàs: de castrensibus potest, si hoc est ei concessum à iudice qui eum condẽnauit: vt.ff. de lega. iij.l. si quis. in princ.§. miles. de non castrensi non potest: vt hic,&.ff. eo.l. ex militari. si autẽ decessit intestatus: dic vt.s.dixi in prin.glos.f.

*Miles dãnatus de crimine,an possit testamentũ facere.*

*Reseruatio testamẽti facta militi damnato de crimine capitali,non extenditur ni si ad castrensia:& ab intestato succedit fiscus in paganicis.Alexander.*

XIII. Impp. VALERIAN. & GALLIEN.AA.Claudiæ.

ET militibus nostris,centurionibus[a] quoque ob flagitium militare[b] damnatis,non aliarum quàm castrensium rerum testamentũ facere permittitur,[c] & intestatis[d] iure proprio succeditur à fisco.[e] Prop. Non.August.Valeriano & Gallieno.AA.III.&.II.Conss.

*In testamento militis non requiritur solennitas iuris cõmunis.hoc dicit.Alexand. Et hæres scriptus in eo,præfertur succedenti ab intestato.Salycetus.*

XIIII. Impp. DIOCLETIA.& MAXIMIANVS.AA. hęredibus Maximi.

SI à fratre suo militante mater vestra scripta hæres,successionem eius sibi quæsiuit: quanuis testamẽti scriptura nõ continet iuris obseruationem: hanc tamen hæreditatem fratrẽ testatoris vel eius filios[f] ab intestato euincere non potuisse, iure cõstitit.PP.V.Non. Maij, ipsis.AA.& Conss.

*Milites in expeditione degentes,priuilegium habent vt testari valeant quomodo volunt,& quomodo possunt: & ideo quod in vagina,vel clypeo,vel puluere cum gladio scripserint, habetur pro testamento solenni.Alexand.*

XV. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

MIlites in expeditione degentes,[g] si vxores, aut filios,aut amicos, aut commilitones suos, postremò cuiuslibet generis homines amplecti voluerint supremæ voluntatis affectu:quomodo possint,ac velint,testentur: nec vxorum, aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportauerint, meritum[h] aut libertas[i] dignitásve quæratur. ℣ Proinde sicut iuris rationibus licuit, ac semper licebit,si quid in vagina,aut clypeo literis sanguine suo rutilantibus adnotauerint, aut in puluere inscripserint gladio sub ipso tempore[k] quo in prælio vitę fortẽ derelinquunt, huiusmodi volũtatem stabilem esse oportet. Dat.III. Id.Aug.Nicomediæ, Optato & Paulino Conss.

*Militis testamentũ quot testibus probari debet.*

*Notarii & apparitores militũ non gaudent priuilegio militari, licet in matricula militum descripti sint. Alexander.*

XVI. Imp. ANASTASIVS A. Hierio præfecto prætorio.

SCriniarios[l] vel apparitores qui virorum magnificorũ magistrorum militum iussionibus vel actibus obtemperant: etsi nomina eorum matriculis militaribus referri videantur, nullatenus[m] tamen in vltimis à se conficiendis voluntatibus iuris militaris habere facultatem decernimus.Dat.Id.Feb.Constantinop.Paulo.V.C.Cons.

*Miles non militans, non gaudet priuilegio militis.Bald.Salyc.& Alexander.*

XVII. Imp. IVSTINIAN. A. Mennæ præfecto prætorio.†

NE quidam putarent in omni tempore licere militib⁹ testamenta quoquo modo voluerint componere:[n] † sancim⁹ his solis qui in expeditionibus occupati sunt, memoratum indulgeri circa vltimas voluntates conficiendas beneficium.[o] Dat. IIII. Idus April. Decio V.C.Cons.

*Pupillus licet sit tribunus,seu capitaneus militum, non potest testari. Alexan. concor.Bald.& Salycet.*

XVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

LIcet antiquis legibus permittebatur pupillis,[p] si tribunatum numerorũ merebantur,vltimum elogium conficere posse: attamen indignum nostris temporibus esse videtur, eum qui stabilem mentem nõdum adeptus est, propter priuilegia[q] militum,sapientium hominũ iura pertractare,& in tam tenera ætate ex tali licentia parentibus fortè suis vel aliis propinquis nocere,propriam substantiam extraneis relinquẽdo. ℣ Ideóque hoc fieri[r] nullo modo concedimus. Dat.Kalend. Nouemb.post consulatũ Lampadij & Orestis.VV.CC.anno secundo.

*Scriniarios.*] CASVS. Si scriniarius,id est notarius intitulatus in matricula militum inueniatur, vel magistro militum obtemperans: an priuilegium habeat militis in testando, quæritur? Respon.quod non: licet videatur contra.ff. e.l.vlti.Sol.ibi fuit notarius in loco hostili: vel iurauit se non vitaturum mortẽ propter rempublicam.

l *Scriniarios.*id est notarios siue tabelliones. & est vulgare Romanorum.

m *Nullatenus.* immo videtur quòd sic: vt.ff. e.l.fina.& de bono.poss. ex testa.mili.l.j.quę sunt contra.Sol.distingue vtrum sunt in loco hostili, vt tunc habeãt priuilegium militum, vt ibi: an non, vt tunc non habeant priuilegiũ,vt hic. Vel dic ℣ ibi loquitur de his qui iurauerant se non euitaturos mortẽ reipublicæ causa.

*Ne quidam.*] CASVS. Testari † quoquo modo voluerit, militi permittitur, dũ est in expeditione, secus si extra: quia habetur loco priuati. Vi.

n *Componere.* scilicet suum testamentum.

o *Beneficiũ.* no. vt & ff.eo.l.diuus.& institu. eo.§.illis.&.j.qui. non ob.long.tẽp. præscri. l.sancimus.& .s. de institu.mili.l.fina.

*Licet.*] CASVS. Pupillo militi tribunatum adepto,olim testari licebat: quod innouat Imperator, cum instabilem mentem habeat: & extraneos instituẽdo hæredes propĩquis suis nocere possit:nullo modo itaque etiam tribunus creatus habebit testamenti libertatem.Viuianus.

p *Pupillis.* militibus. sic &.ff.de excusa.tuto. l. sed & milites.§. iam autem.

q *Priuilegia.*i.quia miles & tribunus.

r *Fieri.* id est pupillũ creari tribunũ: vt.ff.de mune.& hono.l.ad rẽpublicã. Vel dic verius creatum posse testari.

*QVI TESTAmenta facere possunt,vel non.*

*Qui testantur iure speciali.s.dixit: nunc quicũmuni. ADDITIO. Ista continuatio nõ est perfecta. & adde ad eam in fi. Modo videndum est de his personis quæ possunt testari vel non: vt.l. si quæramus.ff.de testa.& ideo iste titulus præcedit titu.de testa.Iason.*

*Quanquam.*] CASVS. Paterfami. omnia bona sua habens communia cum fratre suo pro indiuiso, filiam suam Titio matrimonio

matrimonio collocatam in testamento suo hæredem instituit: an valeat institutio, quæritur? Videbatur quòd non: quia non videbatur habere proprium: cum omnia bona sua erant communia: secus tamen est. Et ita est argumentum quòd idem quod commune mihi est cum alio, meum est: idem est si cum sorore tua communem hæreditatē habuisti: nihilo minus valebit testamentum tuū. Viuianus.

a *Vellet.* vt.ſ. pro ſoc. l. ſi ſocietatis. & .ff. pro ſoc. l. cum duobus. aliàs eſt. l. ſi fratres. §. idem reſpondit. j.

b *Succeſſionem.* quaſi enim nō haberet proprium, videbatur non poſſe teſtari. & eſt eadē cauſa dubitationis in proxi. reſponſo.

c *Habuiſſe.* ex alia cauſa quàm ſocietatis.

*Si is.*] CAVS. Aliquis dum erat ſanæ mentis, te & vxorem tuam hæredes inſtituit. deinde ſe præcipitauit. an valeat teſtamētum, quæritur? Diſtinguitur, aut impatiēs doloris hoc fecit, quia fuit valetudine detēt: quo caſu valet teſtamētum. aut metu futurę pœnę: quo caſu non valebit, ſed ſuccedet ei fiſcus. Viuianus.

d *Rabie.* idem ſi pudore æris alieni: a vt.ff. de in. fiſ. l. in fraudē. §. j. Accurſius.

e *Probationibus.* quod probatur coipſo, quòd contrarium nō probatur: b vt.ff. de bo. eo. qui mor. ſibi cōſci. l. fi. §. fi. & ſic. j. titu. j. l. omnium. §. cū hoc ipſum. Vel hic c erant præſumptiones in cōtrarium. Et eſt hic annectenda diſtinctio, ſi morte ſibi conſciuit metu criminis cuius accuſatio poterat inſtitui poſt mortem: vt.ff. de accuſa. l. ex iudiciorum. quo caſu publicāda ſunt d bona. ſi autem metu alterius criminis quod eſſet publicum & capitale: ſi quidem antequam in eo deprehēderetur, vel lis aduerſus eum cō teſtaretur: nō publicaretur e bona: alioquin ſic, ſi conſcientia criminis hoc fecerit: vt præalleg. l. Si autē erat crimen extraordinarium, puta furtum vel ſimile: non publicantur, f ſiue ante, ſiue poſt mortem ſibi conſciuit: g vt.ff. de bo. eo. l. ſi. & ad idē j. de bo. eo. l. j. &.ff. de iniu. teſta. l. ſi quis filio exhære. §. proinde. &. §. ſeq. & de dona. inter virū & vxor. l. cum hic. §. ſi maritus. &. j. ſi reus vel accu. mor. fue. l. defunctis. &.ff. de ædil. edic. l. bouem. §. mortis.

f *Adſcita.* i. quia morte ſibi conſciuerit: quia ſeipſum occiderit.

## TITVLVS XXII.

## QVI TESTAMENTA facere poſſunt, vel non.

*Societas vel communio incidens, vel ex conuentione procedens, non impedit ius teſtandi. h. d. Salyc. Vel ſic: Habens cum alio bona communia, non prohibetur de parte ſua teſtari. Alexander.*

I. Imp. GORDIANVS. A. Petronio militi.

QVanquam omniū bonorum ſocer tuus, itémque frater eius, ſocij fuerint: tamen non eo minus idem frater eius cum fati munus impleret, teſtamēto ſuo potuit ſibi hæredem inſtituere quem vellet. a Item non idcirco minus is teſtamenti factionem habet, quòd indiuiſam ſucceſſionem b cum ſorore ſua dicatur habuiſſe. c PP. XII. Kalen. Augu. Ariano & Pappo Conss.

*Licet teſtator ſeipſum interficiat: teſtamentum tamen eius non irritatur, ſi tempore quo teſtatus eſt, erat ſanæ mentis: niſi ſe interfecerit metu futuræ pœnæ alicuius delicti per eum commiſſi. Alexand.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & CC. Viatori & Pontiæ.

SI is qui te cū vxore tua hęredem ſcripſit, quando teſtamentum ordinauit, ſanę mētis fuit, nec poſtea alicuius ſceleris conſcientia obſtrictus, ſed aut impatiens doloris, aut aliqua furoris rabie d conſtrictus, ſe præcipitem dedit, eiúſque innocentia liquidis probationibus e commendari poteſt à te: adſcitæ f mortis obtentu poſtremum eius iudicium conuelli g non debet. Quòd ſi futuræ pœnæ metu, volūtaria morte ſuppliciū anteuerterit: ratam h voluntatem eius i conſeruari leges vetant. PP. Kalen. Decēbr. ipſis. AA. & Conss.

*Senectus aut corporis infirmitas factionē teſtamenti non impediunt in homine ſanæ mentis: ſed patria poteſtas bene impedit. Alexand. concor. Bald. & Salyc.*

III. Iidem AA. & CC. Licinio.

SEnium quidem ætatis, vel ægritudinem corporis, ſyncerítatem mentis tenētibus, teſtamenti factionem certum eſt non auferre. k Filium l autem qui in poteſtate eſt, teſtamentum facere non poſſe, m indubitati iuris eſt. Dat. IIII. Noñ. April. Sirmij, CC. Conss.

*Pupillus non poteſt teſtari, ſed ille qui exceſſit pupillarem ætatem, poteſt: licet minoritia non ſuppleat, vel licet nondum ſit ætatis. xxv. annorum. hoc dicit ſecundum glo. & doct. Alexand.*

IIII. Iidem AA. & CC. Radoni.

SI frater patruelis n tuus ante decimumquartum ætatis ſuæ annum deceſſit, cum facere non potuit o teſtamentum: p nihil rectè ex eius poſtremo iudicio q poſtulatur. Nam ſi hanc ætatem r egreſſus, f licet vigoris nondum emerſiſſent veſtigia, t ſuum ſolenniter ordinauit iudicium: hoc euellere fruſtra conaris. S. VI. Idus Nouemb. * Pantichi. CC. Conss.

*Inhabilitas ad generandum, non inhabilitat ad teſtandum. Salyc.*

V. Imp. CONSTANTIVS. A. ad Rufinum præfe. præt.

EVnuchis liceat facere teſtamentum, componere poſtremas exemplo omnium u voluntates, conſcribere codicillos ſalua teſtamentorum obſeruantia. Dat. V. Kalend. Mart. Sirmij, Conſtantio. A. V. & Conſtante Cæſ. Conss.

*Qui imperatorem ſibi fecit hæredem, nō prohibetur alium ſibi inſtituere, & imperatorem reuocare. Salyc.*

VI. Idem A. ad Voluſium præfectum vrbi.

SI quis imperatorem fortè hæredem inſtituerit: habeat mutandi iudicij facultatem, & quemcunque voluerit ſecundum leges in teſtamēto ſuo hęredem ſcribendi. x Dat. XII. Kalend. Mart. Mediolani, Arbitione & Lolliano Conss.

*Imperator & Auguſta in teſtamenti factione paſſiua & actiua vtuntur iure cōmuni: ideo mutari & mutare hæredes poſſunt. Salycetus.*

VII. Imppp. VALENS, VALENTINIA. & GRAT. AAA. Maximo.

CVm hæredes inſtituuntur imperator ſeu Auguſta: ius

u *Eunuchis liceat. Omnium.* erat autem dubitatio k ex eo quòd teſtes ſunt neceſſarij teſtamento: ſed eunuchus non habet teſtes. ſed aliter hinc inde accipitur nomen teſtis.

x *Si quis imperatorem. Scribendi.* & ita iure priuati vtitur principe: vt. j.

g *Conuelli.* id eſt remoueri.

h *Ratam.* ſcilicet taliter teſtantis.

i *Eius.* ſcilicet criminoſi.

k *Non auferre.* nam quia non erat ſanus: inferebatur, ergo inſan⁹, ergo furioſus. ſed non valet: vt. ſ. de tranſac. l. ſanum. & .ff. eo. l. ij.

l *Filium.* aliàs eſt lex, & aliàs. §.

m *Non poſſe.* etiá cum voluntate patris: h vt inſtitu. eod. in princ. & ff. eo. l. qui in poteſtate. ſed donare poteſt cauſa mortis patre permittente: vt. ff. de don. cau. mort. l. tam is. §. filiuſfamil. & de don. l. filiuſ familias. §. penult. ſed quæ eſt ratio? Reſpon. quia teſtamenti factio eſt publici iuris, i ſed donatio priuati: vt .ff. eod. l. iij. Vel dic quòd præſentat inſtitutio nō debet pē dēre ex alieno arbitrio: vt. ff. de hære. inſtitu. l. illa inſtitutio. *ADDITIO.* Iſtę duę rationes ſunt de mente Barto. Bald. Pau. & Iaſ. & cum dicit gloſ. quòd inſtitutio nō debet pendēre ex alieno arbitrio, fallit hoc de iure canonico: quia poteſt pendēre ex alieno arbitrio ad pias cauſas. c. cum eſſes. extra de teſtamen.

h *Sequitur glo. Sal. & doctо.*

i *In quo quis nō reſentat perſonam duorum, ſed vnius tantum. Bart. Pau.*

n *Si frater patruelis.* Quis ſit, habes iſtit. de grad. cog. §. iiij.

o *Non potuit.* nec etiá cum tutore: quia tutor datur vt viuo, non vt ei mortuo conſulat. *ADDITIO.* Tu dic quòd immo propterea, quia vltima voluntas non debet pendēre ex alieno arbitrio. Iaſ. licet Bald. & Salyc. gloſ. inſequantur.

p *Teſtamentum.* ſed de facto fecit.

q *Iudicio.* ſic ergo pupillus non teſtatur: vt hic, & inſtitu. eod. §. ij. &. ſ. titu. j. l. vlti. &. j. quando prouo. non eſt neceſſ. l. jj. & de leg. hæredi. l. ſciant.

r *Ætatem.* ſ. xiiij. an.

ſ *Egreſſus.* vel pridie ante: vt. ff. e. l. qua ętate.

t *Veſtigia.* ſcilicet ætatem, xxv. an. vt. ff. de mino. l. j. vel nondum potens erat coire.

k *Trupha eſt Bal. ideo dic quòd eunuchus eſt homo imperfectus, quare videbatur quòd nō poſſit teſtari. Bal. Saly. licet Bar. to. contra.*



BIU Cujas

ceps:vt.ĩ.titu.j.l.ex imperfecto.&.l.omnium.circa fi.&.l.non dubium.&.s̃.de leg.& constit.l.digna.&.ĩ.ad.l.Fal.l.iiij.&.ĩ.l.proxi.&.ff.de lega.iij.l.ex imperfecto.

a *Passiue, non actiue. Pau.*

a *Cum heredes. Habeant.* quo ad testamenti solennitatē: vt s̃.l.proxi.& sic non est cōtra.ff.de lega.ij.l.quod principi.

b *Epistolis.* vt.ĩ.de fideicō.l.& in epistola.

† *Quod contra fuerat à Theodosio & Arcad. cōstitutum C. Theodos. lib.4.tit.4. l.2.Contius.*

c *Liceat.* idem in papa secundū Ioan. *ADDITIO.* Tu dic verū quo ad bona patrimonialia, sed non quo ad papatum. est glos. singul.in cap. apostolica. viij.quæst.j. secundum Philip.Fran. in rub.de testa.lib.vj.

*Hac cōsultissima.*] *CASVS.* Qualiter cæcus naturaliter siue ex morbo, facere debet testamentū,quęritur?Respō.quòd primo vocabit testes septem,& tabulariū:corā eis dicet ꝙ vult facere testamentum nuncupatiuum. Hæredem certum nominabit,ne nominis error ambiguitatem generare possit: ex quot vnciis velit eū esse hæredem, & quid vnumquenque legatarium velit capere: quibus & à tabellione scriptis, & à testibus subscriptis & signatis,plenū robur obtineat testamentum. & hoc in prima. Si autem codicillos velit facere, nec hæredē instituere, sed legata alia relinquere: prædicta seruetur solēnitas præterquam in numero testium: ne sit contra. ĩ. de codicil. l. vlti.§.in omni. & cuicunque velit, siue testamentum fecerit, siue codicillos, vno tempore committit ad scribendum. & alio tempore poterit facere recitari tā sibi quàm testibus:vt protestetur se taliter testamentum cō fecisse vel codicillos, testium subscriptione insecuta. & hoc in secunda. Si tabellio inuentus nō fuerit:octauus testis loco suo adhibeatur in testamento. sic facto codicillo poterit cui vult ex testibus ad custodiēdum committere. quod habere potest locum nō tantū in cæco,sed in alio:sed maxime &c. & hoc in tertia parte. Viuianus.

† *Concor.c. licet.extra de testi.*

*Testamentū aliquod dicitur nuncupatiuum. b Sequitur gl.B.& Ias.*

c *Et bene. Salyc.*

d *Istam se-*

cōmune cum cęteris habeant.[a] Quod & in codicillis† & fideicōmissariis epistolis[b] iure scriptis obseruandum erit. ℣ Et sicuti priscis legibus cautum est, Imperatori quoq; & Augustæ testamentum facere liceat,[c] & mutare. Dat.VII.Id.Aug.Gratiano.A.II.& Probo Conss.

*Cæci vtroque lumine ex accidenti vel à natura,possunt suas vltimas voluntates per nuncupationem condere, seruatis tamen solennitatibus in hac lege cōprehensis.Alex.*

VIII. Imp. IVSTINVS A. Demostheni præf. præt.

HAc consultissima lege sancimus, vt carentes oculis, seu morbo,vitióve,seu ita nati, per nuncupationem[d] suę condant moderamina voluntatis: scilicet præsentibus septem testibus,† quos aliis quoq; testamētis interesse iuris est,tabulario etiam:vt cūctis ibidē collectis, primum ad se conuocatos omnes, vt sine scriptis[e] testentur, edoceant:[f] deinde exprimant nomina specialiter hæredum,& dignitates singulorum, & indicia,[g] ne sola nominum commemoratio quicquam ambiguitatis pariat: & ex quanta parte,vel ex quot vnciis in successionem admitti debeant: & quid vnumquenque legatariū seu fideicōmissariū adsequi velint:omnia denique palam[h] edicant quæ vltimarum capit dispositionum series lege concessa. ℣ Quibus omnibus ex ordine peroratis vno eodemq; loco & tempore, sed & tabularij manu cōscriptis sub obtutu septem(vt dictum est) testium,& eorundē testium manu subscriptis, dehinc consignatis tam ab eisdem testibus quàm à tabulario, plenū obtinebit robur testantis arbitrium.℣ Quæ in eundem modum erunt obseruanda,quamuis non hæredes instituere, sed legata solum vel fideicommissa, & in summa quæ codicillis[i] habentur congrua, duxerint ordinānda. ℣ At cum[k] humana fragilitas mortis præcipue cogitatione perturbata, minus memoria[l] possit res plures consequi:patebit eis[m] licentia voluntatem suam,siue in testamenti, siue in codicilli tenore compositam cui velint scribendam credere:[n] vt in eodem loco postea conuocatis testibus & tabulario,re etiam (vt dictum est) patefacta cuius causa conuocati sunt, etiam chartula promatur quam susceptā testatori recitabit tabularius,simul & testibus: vt vbi tenor eorum cunctis innotuerit, elogium ipse suum profiteatur agnoscere, & ex animi sui quæ lecta sunt, disposuisse sententia,& in fine subscriptio sequatur testium, necnō omnium signacula tam testium, (prout dictum est) quàm tabularij.℣ Sed quia tabulariorum copia non in omnibus locis datur quærentibus: iubemus vbi tabularius reperiri non possit, octauum[o] adhiberi testem: vt quod tabulario pro supradicto modo cō misimus, id per octauum testē effectum capiat:libera potestate concedenda voluntates suas in prædictum modum ordinantibus, chartulam ita subscriptā, ita denique consignatam vt antelatæ formæ declarant, cui velint ex testibus custodiendam mandare. Sic fieri nanque confidimus, vt nō recipiat† se tantùm in cæcis testandi[p] licentia; sed ne locum quidē vllum relinquat insidiis,tot oculis[q] spectata,[r] tot insinuata sensibus,[s] tot insuper in tuto locata manibus. D.Kal.Iun.Cōstantinopoli,Iustiniano & Valerio Conss.

a *Cum heredes. Habeant.* quo ad testamenti solennitatē: vt s̃.l.proxi.& sic non est cōtra.ff.de lega.ij.l.quod principi.

b *Epistolis.* vt.ĩ.de fideicō.l.& in epistola.

c *Liceat.* idem in papa secundū Ioan. *ADDITIO.* Tu dic verū quo ad bona patrimonialia, sed non quo ad papatum. est glos. singul.in cap. apostolica. viij.quæst.j. secundum Philip.Fran. in rub.de testa.lib.vj.

d *Per nuncupationem.* id est per testamentum nuncupatiuum sine solennitate:non tamen sine scriptura:vt instit.eo.§.cæcus.Sed quare dicitur hoc nuncupatiuum, cum tamen habeat tantam similitudinem cum scripto? Respon. b quia testator non signat, nec subscribit,nec nomen heredis scribit,quod in eo esset necesse:vt.ĩ.tit.j.l.iubemus.Item testes debent omnia scire quę in hoc cōtinentur. c ibi nō oportet:vt hac.l.&.ĩ.tit.j.l.hac cōsultissima.

e *Scriptis.* scilicet sine solennitate.

f *Edoceant.* scilicet cæci.quod est hic speciale d aliàs secus:vt.ĩ. tit.j.l.in testamentis. quod est verius. Vel hoc corrigitur.e & fi cit.ff.de adop.l.etiam cæcus.

g *Et indicia.* hoc vbi propter solum nomē potest oriri ambiguitas. Quid enim si Gallopressum f instituat, qui nunquam inuenitur nisi hic.

h *Palam.* quid sit palam,dic vt.ff.eod.l.hi-redes.in principio.

i *Codicillis.* sic ergo in codicillis hoc casu exiguntur octo testes. qđ est speciale. g Vel dic non referri h ad omnia prędicta,sed ad alia præter numerū testiū: & sic sufficiunt quinque:vt.ĩ. de codicillis. l.fin.§.in omni.

k *At cum.* hic versus scilicet hic addit, nisi hoc quòd cæcus sub obtutu testium non habet necesse facere scribi,licet id dixerit.s̃. poterit igitur & alio tempore prius scribi:& tunc legi & subscribi. *ADDITIO.* Dicit hic Angelus, quòd hic intelligitur quando erat in extremis vitæ constitutus.& hanc glossam sequuntur doctores.

l *Memoria.* vt in authē.de trien.& semisse. §.illud quoque.col.iij.

m *Eis.* scilicet cęcis.

n *Credere.* id est concedere puta prius.

o *Octauum.* ergo tabularius cōputatur in octauo numero octo testium qui hic exiguntur. sic & in authen.de fide instru. §. oportet vero col.vj.&.ff.eo.l.Domitius.Idem & in aliis testamētis, vt loco vnius computetur: & sic sufficiant sex testes & tabellio: idem vbicunq; exigunt duo vel quinq;. Sed Bandinus contra: quia non probatur per testalē scripturā, licet per sex testes probetur, inter quos sit tabellio: & sic erit hoc casu speciale.

p *Testandi.* nam & alij possunt prædicto modo testari: sed non tenent necesse.

q *Oculis.* licet cæcus non viderit.

r *Spectata.* neutraliter ponuntur hęc nomina: & sunt pluralis numeri, & reguntur à verbo relinquat.

s *Sensibus.* hominibus habentibus sensum. *ADDITIO.* Aduertas secundum Bald. & Salycet. hic quòd cæcus qui testatur inter liberos,non habet necesse obseruare solennitatem huius.l. hoc tenet etiam Ange.Are. in.§.cæcus autem.instit.quibus non est permissum fa.testa.

*Furiosum.*] *CASVS.* An furiosus possit facere testamentum, quæritur? Dicitur quòd sic dum est intra dilucidum intervallum:licet hoc antiquis in dubium venisset. Sed quid si inceperit condere testamentum,& eum furor inuadit:an valebit testamentum,quæritur?& respon.Iustinianus quòd nō valeat.& est ratio: quia circa indiuiduum sola inchoatio nihil operatur. Si vero in dilucidis

BIU Cujas

*Furiosus habens dilucida interualla, potest in illis interuallis condere testamẽtum: dũmodo antequam furor superuenerit, cœperit testari, & finierit. sed si antequam compleret, superueniat furor: quod ante factum est, pro nihilo habetur: ideo cessante furore non poterit complere: sed habebit necesse de nouo incipere. Alexander.*

IX. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

FVriosum ĩ suis induciis †vltimum condere elogiũ posse, licet ab antiquis dubitabatur, tamen & retro principibus & nobis placuit. ℣ Nunc autem hoc decidẽdum est, quod simili modo antiquos animos mouit, si cœpto testamento furor eum inuasit. Sancimus itaque tale testamentũ hominis, qui in ipso actu testamẽti aduersa valetudine tentus est, pro nihilo esse. [a] Si vero voluerit in dilucidis interuallis aliquod cõdere testamẽtũ, vel vltimã volũtatẽ, & hoc sana mẽte ĩceperit facere, & consummauerit nullo tali morbo interueniẽte: stare testamẽtũ siue quancũque vltimam voluntatẽ censemus: [b] si & alia omnia accesserint, quę in huiusmodi actibus legitima obseruatio requirit. *D. Kalend. Septẽ. Cõstantinop. Lãpadio & Oreste. VV. CC. Conss.

*Surdus & mutus à natura, testari non potest. Si vero ex accidenti, potest dummodo scribere sciat, & manu sua scripserit voluntatem suam. Ille vero qui mutus non est, sed tantum surdus à natura vel ex accidẽti: potest indistincte testari, etiam si nesciat scribere, si suam intẽtionem verbis exprimere potest. Mutus autem qui surdus nõ est: testari non potest, nisi scribere sciat, & manu sua scripserit. Alexander.*

X. Idem A. Ioanni P.P.

DIscretis [c] surdo & muto, quia nõ semper huiusmodi vitia sibi concurrunt: [d] sancimus, si quis vtroque morbo simul laboret: id est, vt neq; audire, neque loqui possit, & hoc ex ipsa natura habeat: [e] neque testamentũ facere, neque codicillos, neque fideicõmissum relinquere, neq; mortis causa donationẽ celebrare concedatur, nec libertatẽ [f] siue vindicta siue alio modo imponere: eidẽ legitimã masculos quàm fœminas obedire ĩperãtes. ℣ Vbi autẽ & huiusmodi vitij nõ naturalis, siue masculo, siue fœminę accidit calamitas, sed morbus postea superueniens & vocem abstulit, [g] & aures cõclusit: si ponam' huiusmodi personã literas sciẽtẽ: omnia quæ priori interdixim', A hæc ei sua manu scribenti permittimus. [h] ℣ Sin autẽ infortunium discretũ est, quod ita raro [i] cõtingit: & surdis, licet naturaliter huiusmodi sensus variatus est, tamẽ omnia facere & in testamẽtis, & in codicillis, & in mortis causa donationib', & in libertatib', & in omnibus aliis permittim'. ℣ Si enim vox articulata ei à natura [k] cõcessa est: nihil ꝓhibet eũ omnia quę voluerit facere: quia scim' quosdã iurisperitos & hoc subtilius cogitasse [l], & nullum [m] esse exposuisse, qui penit' [n] nõ exaudiat si quis supra cerebrũ illius loquatur, secũdũ quod Iubentio Celso placuit. ℣ In eo autẽ cui morbus postea superueniẽs auditũ tãtũmodo abstulit: nec dubitari potest quin possit omnia sine aliquo obstaculo facere. ℣ Sin vero aures quidẽ apertæ sint, & vocẽ recipientes, lingua autẽ eius penitus præpedita: licet à veterib' auctorib' sæpius de hoc variatum est: attamen si hũc peritũ [o] literarum esse proponamus, nihil prohibet eum scribentem hæc omnia facere, siue naturaliter, siue per interuẽtũ morbi huiusmodi infortuniũ ei accesserit: nullo discrimine [p] neque in masculis [q] neque in fœminis in omni ista cõstitutione seruando. Dat. XV. Kalendas Martij, Constãtinopoli post consulatũ Lampadij & Orestis. VV. CC.

*Filiusfamilias non potest testari vel codicillari in aduentitiis, sed in castrensibus vel quasi bene potest. hoc dicit cum. l. sequen. Alexander.*

XI. Idem A. Ioanni P.P.

NEmo ex lege quam nuper promulgauimus, [r] in reb' quæ parẽtibus acquiri nõ possunt, existimet aliquid esse innouandum, aut permissum esse filiisfamilias cuiuscũque gradus vel sexus testamenta facere: siue sine patris consensu bona possideant secũdum nostræ legis distinctionem, siue cum eorum volũtate. Nullo etenim modo hoc eis permittim': [s] sed antiqua lex [t] per omnia conseruetur, quæ filiisfamilias, nisi in certis [u] casibus, testamẽta facere nullo modo concedit, & in his personis [x] quæ huiusmodi facultatem [y] habere iam cessę sunt. [z] S. Dat. Kal. Septẽb. Constãtinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

---

dilucidis ĩteruallis cœperit, & perfecerit: tenet, si iuris solennitate fuerit subnixũ. Viuia.

a *Pro nihilo esse.* nihil enim videt facere, qui partẽ indiuidui facit: vt hic, & ff. de arb. l. dicere. §. sed si de pluribꝰ. & l. quid tamẽ. circa princi. vno enim cõtextu testari debet: vt ff. eo. l. hæredes. §. fina.

b *Censemus.* vt instit. in tu. eo. §. furiosi.

*Discretis.* IC. ASVS. An surdꝰ & mutꝰ possint cõdere testamẽtũ, distinguitur. aut sunt cõiuncta vitia, aut disiũcta. si coniuncta, quia fit. s. surdꝰ & mutꝰ à natura. i. à natiuitate puta, aut ex morbo superueniente: primo casu nec facit testamẽtum, nec codicillos &c. Secundo casu facere potest, si scribere sciat. Si autẽ fuerit surdꝰ & nõ mutus, quod raro cõtigit: aut à natura, aut morbo superueniẽti. ĩ primo casu fuit dubitatio & altercatio: ĩ secũdo nõ. Si fuerit mutus & nõ surdꝰ, & scribere sciat: testamẽtũ facere potest, siue mutus fuit à natura, siue supueniẽte morbo. & ista nõ solũ habẽt locũ in masculis, sed ĩ fœminis.

c *Discretis.* i. separatis.

d *Concurrit.* licet videat statim velle dicere quãdo sunt vitia separata: præmittit tamen duos casus quando sunt coniuncta.

e *Natura habeat.* i. ab origine, vel à natiuitate. nam quilibet homo de natura habet vt audiat & loquatur.

f *Libertatem.* cõtra. ff. qui & à qui. l. j. sed ibi erat separatum. [a]

g *Abstulit.* s. morbus.

h *Permittim'.* sed ĩ superiori casu nullo tẽpore [b] potuit dicere: sed & per alium potest scribere, si hoc à principe ipetret: [c] vt. ff. eo. l. si mutus. loquitur autẽ de eo muto & surdo, qui prorsus nõ audiunt, nec loquuntur. aliàs eni omnia facere possunt: vt ĩstitu. eo. §. item surdus & mutus.

i *Raro.* not. quòd raro contingit ꝙ si aliquis sit surdꝰ, quin mutus sit: & econtra.

k *A natura.* id est ab origine.

l *Cogitasse.* subaudi, & exposuisse.

m *Nullum.* s. surdum.

n *Qui penit'.* s. cui vox articulata fuit cõcessa. Sed videt surdũ nullo modo posse testari: vt ff. vnde cogn. l. octaui. §. fratris. Respon. illud secũdũ ius vetus, secũdũ quod nõ poterat d testari, nisi ipetraret à principe: vt. ff. eo. l. si mutus. Vel loquitur ibi de surdo & muto à natiui tate vel ex accidẽti: sed ignorabat literas.

*d Siue ãmbos defectus haberet, siue alterum tãtum. Paul.*

o *Si hũc peritũ.* nõ ergo aliàs, arg. sumpto à contrario sensu. arg. ff. de offi. eius cui mãda. est iurisd. l. j. §. huius rei.

p *Discrimine.* id est differentia.

q *In masculis.* nisi in militib': [e] vt instit. de testa. mili. §. quinimo. Item dic hic eos qui non possunt facere testamentum: vt diximus instit. eo. §. finali.

*e Clo. sequitur Saly. & Alexand. licet Iaſ. contra.*

NEmo. IC. ASVS. In reb' acquisitis p filiũsfami. puta in ꝓfectitiis vel aduẽtitiis: quia ꝓprietatẽ habet filiusfami. pater vsumfruct. testãdi non habeat licẽtiã filiusfa. nisi tãtũ in his casib' ĩ quib' ei à veterib' legibus permissum est: hoc autẽ est in castrẽsibus vel quasi: nec tale testamentũ querelæ inofficiosi subiacebit. & hoc dicit cum. l. seq.

r *Promulgauim'.* vt. s. dixi de colla. l. fin. vel dic vt. j. de bo. q̃ lib. l. fi. §. filiis autẽ familias.

s *Permittim'.* s. vt possit facere testamentũ f in aduentitiis.

*f Etiã si in illis patri nõ quæratur vsusfructus. Ange. Paul. Iul. Alexãd. & Iaſ.*

t *Antiqua lex.* multæ sũt. ll. antiquæ quę hoc dicũt: vt. ff. de do. causa mor. l. tã is. §. j. & ff. eo. l. qui ĩ potestate. in ꝓricip. & s. eo. l. seniũ. ĩ fi. & ĩstitu. eo. ĩ ꝓricip.

u *Certis.* ĩ castrẽsi. vel quasi: vt. j. l. proxi. in fi.

x *Personis.* ĩstituẽdis.

y *Facultatẽ.* capacẽ. s.

z *Cõcessæ sunt.* q. d. nõ relinquãt nõ capaci in illis casib' in quib' possunt facere testamẽtũ. *ADDITIO.* An autẽ filiusfamilias possit testari ĩ his aduẽtitiis in quib' patri nõ queritur vsusfructꝰ (quod est in casib', aut excipit cũ. ij. sequẽ. iũcta gl. vlti. authen. j. de bo. que lib.) dubitari potest: sed cõmunis opinio Barto. & aliorũ in. d. l. qui in potestate. ff. eo. est, quòd non: per tẽxtum istum.





BIU Cujas

a *Omnes. Ex legibus.* permittitur enim ex diuersis legibus: vt supra de epis.& cler.l.sacrosanctę.&.l.cum lege.& de aduoc.diuer.iudicio.l.fori.

b *Constitutionis.* vt supra de inoffic.testa.l.fin.

c *Præstitit.* in casu contra: vt supra de episc.& cler. authen. presbyteros.j. super.l. cũ lege.sed dic vt ibi.

*ADDITIO.* Imo dic quòd hodie testamenta filiorum testantium de castrẽsibus vel quasi,possunt expugnari p querelâ.Pau.Alexand. & Ias.

*DE TESTAmentis, & quemadmodum testamenta ordinentur.*

*Dixit de testante: nũc de testamento.*

† *Catonium verũ appellat Theoph. Insti. e. §. sed cũ aliquis. Illud autẽ obseruãdum est, hãc singulare esse Hadriani legẽ & toto hoc codice, cæteras vero oẽs posteriorum esse principũ. Contius.*

† *Cõcor. gl. in ca. præterea extra de test. cogẽ.*

† *Idem DD. Seuer. et Anton. postea rescripserũt ait Iustinia. e. ii. Insti. qđ rescriptũ nõ extat. Contius.*

*a Glo. sequitur Fulgo. Cornel. & Ias.*

*b Idẽ Bar. Bald. Pau. Alexand. & Ias.*

† *Cõcor. glo. super verbo, iniũgo. ff. c. eum in iure perit⁹. de off. deleg.*

*c Et bene. Iason.*

*d Diuinat, secundum Alexand. & Ias.*

*e Immo dic quòd loquitur tã in testamẽto nũcupatiuo, quàm i scriptis. Ias.*

*f Et male. Ange.*

TEstes.] CASVS. Siue testamẽtum in scriptis fuerit, siue non: septem testes sunt necessarij.vel dic certius quòd hic loquatur de testamentis in scriptis factis.Si ergo quis fecit testamentum, & habuerit septem testes, & credebantur omnes esse liberi,cum duo essent serui:an hoc comperto postea valeat minus testamentum,quęritur? Respõ.quòd nõ, cum eo tempore quo adhibiti fuerũt, eis status quæstio non mouebatur. Viuianus.

d *In hac causa.* id est in casu primo huius legis.

e *Signabatur.* quo tẽpore consideratur cõditio vera vel putatiua? vt valeat testamẽtum:vt hic,&.ff.e.l. ad testium.§. conditio.

f *Omnium.* error ergo communis aliquid facit: b vt.ff.de officio præsi.l.Barbarius.& ifra de Lati.li.tol.l.j. §. sed & qui domini.&.ff. ad Maced.l.iij. & infra de senten.& interlo.om.iudi.l. si arbiter.

g *Vsque adhuc.* scilicet quando fuit adhibitus.Et nota quòd licet valeat testamentum, non tamen in iudicio poterit hic testis produci: vt supra de testi.l.quoniam liberi. Et si dicas,quid ergo prodest quòd valeat testamentum? Respon. c multum: quia potest probari per publicam scripturam. vel forte d confitetur aduersarius taliter conditum esse testamentum.Nam & per eos qui mortui sunt, vel infames facti, vel absentes, nó potest probari: vt.ff.de Carb.edict.l.iij. §. duæ causæ.& tamen valet.sic ergo & in nuncupatiuo potest hæc lex loqui,quòd vel per publicam scripturam, vel per confessionem probetur: & sic habet se consuetudo.& facit ad hoc infra de dona.l. in donationibus.& supra arbit.tut.l.fin.& infra de edic.diui Hadriani tol.l. fina.Alij dicunt eam loqui tantùm e quando fit in scriptis: & sic intelligunt quod est institu.de testa.§. testes. Et nuncupatiuum dicunt nõ posse probari per scripturam publicam f, cum illa tãtùm duorum testium vim obtineat: vt supra de fide instru.l. in exercendis.& sic oportet hodie viuentes esse.vij.vt infra de fideicom.l.fi.& ibi plene de hoc dixi.

Pvblicati.] CASVS. Fecit quis testamentum non in scriptis, vel in scriptis, sed à priuato confectum: hæres de morte testium timens, vel quia fuit corrosum, vel membrana in breuí peritura, fecit illud publicari coram iudice, & testes fecit iurare omnia esse vera quæ in eo continebantur, & publica charta confecta est: an valeat publicatio, quæritur? Respon.quòd sic,licet casu amissum fuerit: quod probare debet hæres: quia qui casum allegat, ipsum probare debet. Viuianus.

h *Publicati.* hæc publicatio sic fieri debet: vt coram iudice ordinario: g vt infra eodem.l. testamenta omnia.& testamentum aperiatur,& testes iurent, ita est verum sicut scriptum est: & postea i publica charta conscribetur,secũdum Io. vel etiam in eadem vbi prius erat scriptum. sed si scriptum non erat, publicabitur hæc voluntas, & proderit: vt licet amodo moriatur aliquis de testibus, probetur per scripturam, quæ prius nó erat: vel erat priuata. h Alij dicunt quòd hic fit publicatio etiam viuente testatore: quod non placet. *ADDITIO, legẽ.* Tu dic hoc verum,nisi si fieret de consensu testatoris. Cy. Fulgo. & Ia.

i *Fides.* fides quę habetur publicato testamento.

k *Materia.* scilicet ori ginali.

l *Qui probatur.* id est probandus est. Nota ergo quòd qui casum dicit, eum probat: vt infra eodem.l.consul. & institu. qui. mo. test.infir. §. fi.& infra quemadmodum testa. ape. l. codicillos, me lius facit.l. sicut. supra de fid.instrumen.& xi.ff.de eden. l. si qui ex argentariis. §. fin. & facit ad hanc.l. infra eodem.l. consulta. m *Valet.* exemplo ergo creditur: sed dic vt diximus supra de eden. authen.si quis.

EX imperfecto.] CASVS. Licet in mi nus solenni testamento,quia nõ fuerũt adhibiti niſi duo testes,institutus fuerit princeps: non etiam ob hoc firmum erit: quia licet legibus nó subiiciatur princeps, tamen legibus viuere ciuile est. Viuianus.

n *Constitutum est.* vt supra titu.j.l. si quis.&.l.sequen.&.ff.de legat.iij.l. ex imperfecto.& infra eodem.l. nolumus.& institu. quib.mo.testa.infir.§.fi.

o *Lex imperii.* id est lex regia, dando supremam potestatem principi: vt insti.de iure na.§. sed & quod principi. & exemplo eum à solennibus iuris, vt licet non obseruet in testamentis & in aliis solennia iuris, tamen nemo sit qui ea possit infirmare: vt.ff.de arb.l.nam magistratus.

p *Viuere.* vt supra de legi.& consti.l.digna.

SI in nomine.] CASVS. Testator errauit i nomine heredis dicẽdo: instituo Mæuium hæredẽ: cũ vocaretur Titius,an ob hoc minus valeat testamẽtũ & hæredis institutio,quæritur? Respondeo quòd non: cum certum sit de quo sensit. Viuianus.

q *Si in nomine.* pprio.secus si appellatiuo.prænomine, vt Marcus Tullius.cognomine,affinitatis.agnomine, ab euentu.

r *Cognomine.* quod hic dicit de errore nominis hæredis: vt.ff. de bo.poss.secundum tab.l.si ita.§. sed & cum.idem de errore nominis legatarij: vt inst.de leg.§. si quis in nomine.& expone hæc verba vt ibi.idem in errore rei k legatæ: vt infra de leg. l.si Fortidianum.vel promisse: vt.ff.de verb.oblig.l.si in nomine.& ng.vel repetitæ: vt.ff.de rei vin.l.si frumentum.§.finali.

XII. Idem A. Ioanni. P.P.

OMnes omnino,quib⁹quasi castrensia peculia habere ex legibus a concessum est, habeant licentiam in ea tãtummodo vltimas voluntates condere secundum nostræ constitutionis b tenorem, quæ talibus testamentis de inofficioſi querela ĩmunitatẽ præstitit. c Dat. III. Noñ.Decemb. Constantinop. post consulatũ Lampadij & Orestis.VV.CC.

*TITVLVS XXIII.*

DE TESTAMENTIS, ET quẽadmodũ testamenta ordinẽtur.

*Conditio testis spectatur secundum tempus quo testamentum signatur.& error cõmunis pro veritate habetur.h.d.Vel sic:Sufficit habilitas vera, vel communiter putatiua testis testamentarii, secundum tempus signationis testamenti.h.d. Salycetus. Vel sic: Valet testamentum ad quod testis seruus communi opinione reputatus tunc liber, fuit adhibitus. Alexander.*

I. Imp. HADRIANVS A. Catonio.†

TEstes,†serui an liberi fuerint, nõ in hac causa d tractari oportet:cum eo tempore quo testamẽtũ signabat, e omniũ f cõsensu liberorũ loco habiti sint,nec quisquã eis vsq; adhuc g status cõtrouersiã mouerit. Sine die & consule.†

*Scriptura testamẽti publicata fidẽ facit, etiã si originalis scriptura sit deperdita.hoc dicit Alexand.concor. Bald. & Salyce.*

II. Imp. ALEXANDER A. Expedito.

PVblicati h †semel testamenti fides, i quãuis ipsa materia, k in qua primum à testatore scriptum relictum fuit, casu qui probatur l, intercidit: nihilo minus valet. m PP.Kal.Iuñ. Fusco.II.& Dextro Conss.

*Licet imperator legibus sit solutus, tamen viuere vult legibus: & ideo non admittitur ex imperfecto testamento.hoc dicit. Salycetus. Vel sic: Si testamentum est imperfectum, non valet: etiam si princeps in eo sit institutus. Alexander.*

III. Idem A. Antigono.

EX imperfecto testamento nec imperatorẽ hæreditatem vindicare posse,sæpe constitutũ est n †. Licet enim lex imperij o †solẽnib⁹ iuris imperatorẽ soluerit:nihil tamen tam ppriũ imperij est, quàm legibus †viuere. P PP.XI.Kalẽ.Iañ. Lupo & Maximo Conss.

*Error in nomine proprio vel appellatiuo,seu designatiuo singularis rei vel personæ, non officit testamẽto,niſi reddat dispositionem omnino incertam.hoc dicit.Bald. Vel sic: Falsa demonstratio non vitiat, ſi de corpore constat. Alexander.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Rufino.

SI in nomine, q vel pnomine, seu cognomine, r [seu agnomine]testator errauerit, nec tamen de quo senserit, incertum sit:error huiusmodi nihil officit veritati.PP.XII.Kalẽd.Iañ. Gordiano.A.& Auiola Cõss.

*Adseueratio alterius non facit filium eum, qui non est: & quod relinquitur alicui vt filio, non debetur ſi appareat illum non fuisse filium. Alexander.*

V. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Lucillo.

BIU Cujas

*Neque professio.*]CASVS. Si Titium filium tuum adsciuisti, nec erat, & eum tanquam filium in testamento instituisti: an valeat testamentum, quæritur? Respondeo quòd non, nec hæredis institutio. Viuianus.

a *Neque professio.* scilicet patris.

b *Præiudicat.* vt per hoc probentur filij: vt instit. de adop. §. fi. & supra de prob. l. nō epistolis. & l. non nudis. & ff. de lib. ag. l. j. §. Iulianus. sed contra. ff. de prob. l. fi. sed præsumptionem faciunt, a vt ibi diximus.

c *Non deberi.* vt infra tit. j. l. si pater. & ff. de hæredi. instit. l. quotiens. in prin. Sed contra ff. de hæred. instit. l. nemo. §. qui frater nō est. sed ibi sciens, b nō fratrem diligēs vt fratrem, instituit hæredē. & sic respon. infra ti. proxi. l. non ideo.

*Verba.*]CASVS. Si mater tua donationem inter viuos fecit: & in testamento se non donasse adseueravit: an veritati præiudicetur, scilicet quò magis reuocetur donatio? Respon. quòd nō. Viuianus.

d *Donasse.* & in veritate donauerat, scilicet inter viuos: & tūc nullo modo veritas perstringitur. Vel dic cau si mortis. & tunc licet actio sit, vnde veritas non perstringitur, obstat tamen exceptio: quia se hæredem velle liberare ostēdit: vt infra de fal. causa adiec. l. j. secūdū Io. Sed ecōtra si se donasse diceret aliquid certū, vim habet relicti: vt. ff. de don. l. ex hac scriptura.

e *Se aliter.* quia donauit.

f *Nō perstringunt.* testatoribus enim obtēperatur, non etiam creditur: vt. ff. ad Sylla. l. sī quis in graui. §. j. Sed nonne voluntates defunctorum sunt seruandæ: vt in auth. de nup. §. disponat. colla. iiij? Respon. sic voluntates dispositiuæ. sed hic dixit enunciando, non disponendo. sic supra de proba. l. rationes. & communia vtriusque iudi. l. scriptura. & in authen. sed de iureiu. à mo. §. j. coll. v.

*Error.*]CASVS. Si in testamento tuo præsentibus septem testibus dixisti: Titius hæres esto. & talis tabellio scripsit tantum, Titius: an infirmetur testamentum, quæritur? Respon. quòd non, sed valebit institutio hæredis: & ex eo testamento legata debentur, & peti possunt.

g *Mutilari.* id est non valere.

h *Potest.* vt infra eodem. l. ambiguitates.

i *Quando.* aliàs quanuis.

k *Hæres esto.* non quòd hoc totum desit: sed deest, hæres: aut deest, esto. sufficit enim scribere Titius hæres, vel Titius esto. Non autem sicut dixit Pla. sufficit scribere solum hæredis nomen, l puta Titius, licet hoc voluerit dicere per. l. istam. Sed cōtra eum est. ff. de hære. instit. l. j. §. sin autē. Vel dic q̄ hic deerat hoc totum, sed apposita erant alia æquipollētia verba: d puta hæreditatis meæ dominus esto: vt. ff. de hæredi. instī. l. his verbis. in prin. vel ita cōtinebatur: Titius hæreditatis meæ. e & ita deerat, hæres esto. & pro hoc facit. ff. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. fin. & l. cum pater. §. cum imperfecta. & infra eodem. l. testamētum. Nota ergo ex hac. l. plus dici quàm scribi. vel aliter vt. ff. de hæred. instī. l. quotiens. §. j. Sed cōtra. ff. de iur. codi. l. fi. Solu. ibi fuit omissa testatoris volūtate: hic f scribentis error.

e *Ista etiam est diminuta. Barto. Bal. Alex. & Iaſ.*

f *Sequitur eam Barto. reprobatur tamen per Pau. & Ia.*

*Casus.*]CASVS. Si testamētū septē testib⁹ prēsentibus cōmode inchoasti, & nōdum completo vnum testium inuasit morb⁹ caducus, & eo postea restituto rediit: & coram eo vel alio eius loco suppositio testator profiteatur: an nō obstāte illo interuallo valeat minus testamētū, quēritur? Respō. quòd non. licet enim ob talem necessitatē remissum sit eis vt conueniant: non tamen est eis remissum ne redeāt, sed redire debent: quia necesse est vt sufficiēs numerus testium adhibeatur. Viuianus.

l *Aduersus.* id est propter.

m *Quæ.* scilicet contagio.

n *Testes deterret.* timorem infert aliis.

o *Prorsus.* quin valeat testamentum.

p *Reliqua.* præcedēs: aliàs reliqua, id est facienda.

q *Iungi.* id est disiūgi.

r *Sociari.* id est dissociari.

ſ *Remissum est.* id est concessum est eis dissociari: dum tamen statim vel ipsi iidē redeāt: vt. ff. eodē. l. qui testamento. §. fi. & l. hæredes. §. fin. vel si necesse erit, alij supponātur, g qui interrogabunt testatorem an habeat rata præcedentia: & sic procedetur in testamēto: vt infra. e. l. cū antiquitas. §. sin autem.

†*Videin. audita. cum glo. sup verbo, stellexi- mus. extra de restit. spo lia.*

g *Ista glo. est de mēte Pau. Salyc. Alexandri & Iasonis.*

*ADDITIO.* Ex hac l. not. secundum Baldum quòd sacerdos propter superuenientes excommunicatos officium missæ potest suspendere.

*Si nō.*]CASVS. Hęres Titius institutus dicebat testamētū esse validū, & producebat testes, qui tamē nō fuerunt præsentes quādo factū fuit testamētū, sed tātū recitari audierūt: & ex animi sui iudicio hæc dispositā esse dixerūt, recitato tamē prius testamento: an valeat tale testamētum? Dicitur quòd non. Viuianus.

t *Si non speciali priuilegio.* ab imperatore concesso, in quo dicatur, non obstante h. l. supra de inoffi. testa. si quando. in princip.

h *Notabilis glo. secūdū Ludoui. & Corn. quòd rescriptū iuri cōtrariū debet habere clarā de rogatoriā.*

u *In conspectu.* testes coadunati eodem tempore.

x *Testatoris.* dic de hoc vt infra eodem. l. si vnus. Accursius.

y *Officio.* scilicet audiendo testatorem, sigillando & signando.

z *Nullo iure.* speciali vel communi: vt hic, & infra eodem. l. si vnus. &. ff. eodem. l. penult.

*Si testamentum.*]CASVS. Feciſti testamentum, & in eo extraneum filio ex causa exhęredato instituisti. non obstāte principis rescripto valebit testamentū: nec rescinditur à filio. Viuia.

a *Rescripti nostri.* etiā si cōcedam⁹: vt. ſ. de pci. ſpe. off. l. rescripta.

*Non idcirco.*]CASVS. Testamētū feciſti, & decesisti. subtractū est testamentū. an ob hoc vitiosum sit, quòd furtiuū sit factum,

ſtes deterret n, licet aliquid de iure laxatū est: nō tamen prorsus o reliqua p testamentorū solennitas perempta est. Testes enī huiusmodi morbo oppressos eo tēpore iungi q atque sociari r remissum est: ſ non etiam conueniendi numeri eorū obseruatio sublata est. Dat. XVI. Kalendas Iul. ipsis. IIII. &. III. AA. Conss.

*Testes adhibiti ad testamentum, debent esse in præsentia testatoris, & vno & eodem contextu fungi officio testium, nisi ex priuilegio patriæ concesso aliud permitteretur: & non valeret rescriptum propter quod rescinditur testamentum iure factū: & non vitiatur testamentum, licet per alium fuerit subtractum. hoc dicit cū duabus. ll. seq. Alexander.*

IX. Iidem AA. Patrocliæ.

SI nō speciali priuilegio t patriæ tuæ iuris obseruatio relaxata est, & testes non in conspectu u testatoris x testimoniorum officio y functi sunt: nullo iure z testamentum valet. PP. X. Kalendas Iul. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

*Testamentum iure perfectum nō rescinditur per rescriptum. Salycetus.*

X. Iidem AA. & CC. Menophelimo.

SI testamentum iure factum sit, & hæres sit capax: auctoritate rescripti nostri a rescindi non oportet. † Dat. XV. Kalendas Augusti. AA. Conss.

*Furtum non vitiat testamentum subtractum. hoc dicit. Vel sic: Vitium furti, vt extrinsecum, non habet vitiare testamentum. Salycetus.*

XI. Iidem AA. & CC. Zenoni.

NOn idcirco min⁹ iure factū testamentum suas obtinet vires, q̄ post mortem testatoris

BIU Cujas

sit factum, quæritur? Respondeo quòd non. ratio dubitationis A erat: quia videbatur vitiosum, quia furtiuum. sed tale furtum nõ facit ipsum non valere: sed tantum falsitas: vel si sit minus solenne. Viuianus.

a *Subtractum.* vnde videbatur vitiosum: vt insti. de vsucap. §. furtiuæ. sed hoc vitiũ nó nocet [a] quo minus valeat: vt hic, &. ff. de bono. poss. secundum tabu. l j. §. sufficit.

*a Clo. sequitur Paul. & Iaſ.*

SI vnus.] CASVS. Si non iure testaris, quia sex testes adhibuisti, vel septem: si tamen sigillis suis vel alienis non signabant: nó valet testamentũ. Sin autem iure testatus es, sed aliqua litera in testamẽto cãcellata est, & etiã vel suprascriptum vel additũ: an illi testamẽto adhibenda est fides, quæritur? Dicit quòd iudex inspicere debet an aliquid per testatorẽ fuit emendatum, vel aliquid deletũ &c. quid autem iuris sit, non dicit. Tu dic q̃ quando testator noluit emendare, non valet quod deletũ est: in aliis valet. Viuianus.

*†Concor. c. causam matrimonii. cũ gl. super verbo, solũmodo. in prĩc. de offic. de leg. et lxvi. distin. cap. porro.*

b *Anulo.* i. sigillo.

c *Testamentum.* vt. ſ. eo. l. si non speciali. & j. eo. l. hac consultissima. in princi. quod de anulo dicit: cõstat omnes vno posse signare: vt ĩstitu. eo. §. possunt. similiter &. vij. Sed an duobus vel tribus, dubitant aliqui: sed dico quòd possunt.

d *Interleta.* id est cãcellata. aliàs, interſignata.

e *Fidei.* vt si verbum illud est deletum, super quo erat vis quæstionis, nó adhibeam ei fidẽ: vt. ff. de fide instru. l. ij. nisi secũdum quòd hic statim distiguitur: si autẽ alibi, valeat: vt ſ. de trãsac. l. si ex falsis.

f *Vt appareat.* id est, inquiratur ad hoc vt pateat quid iuris sit: & hoc quando deletum est verbum de quo est quæstio.

*†Sic singulari quoque numero dixit Iustinia. cũ Caius plurali semper numero proferi dicat. l. non est sine liberis. de verb. significa. Cõtius.*

g *Falso.* dic nominaliter, vel aduerbialiter.

h *Comissa.* an aliquo casu: vt. j. eo. l. penult. In primo casu quãdo voluit testator emẽdare, non valet: aliàs valet: vt hic, &. ff. de his quę in testa. delẽ. l. j. §. j. in prin. & de bonorũ possessione secũdũ tab. l. j. §. si rosæ. &. ff. e. l. ad testiũ. §. si igit. &. ff. si ta. test. nul. ex. l. j.

TEstandi.] CASVS. Licet pecunia tua sit in qua testari vis, non ob hoc quocunque modo volueris testandi habes facultatem: sed secundum formam iuris seruatam, quam mutare non potes, nec iuri publico derogare.

i *De pecunia.* videbatur quem posse testari de suo vt vellet: vt ff. ad leg. Fal. l. j. in prin. sed est intelligendum legitimè.

k *Certis.* id est certis obseruationibus & solennitatibus à legib⁹ inductis: non autem derogare est permissum: vt &. ſ. de inoff. testa. l. siquãdo. in princip. &. ff. de leg. j. l. nemo potest. & de admiſt. tut. l. quidã decedens. Sed argu. cõtra. ff. de lega. ij. codicillis.

subtractum [a] probatur. S. Dat. Prid. Id. Nouemb. AA. Conss.

*Defectus solennitatis facit totum testamẽtum deficere: rasura vero vel interlineatura aut cancellatio nõ dicitur defectus solennitatis: ideo non facit testamentũ deficere. & si quæratur an deficere faciat partem illam quæ cancellata reperitur, distinguitur an fuerit cancellata à testatore ex proposito: & tunc facit deficere. secus si per inaduertentiam, vel ab alio extraneo. hoc dicit cũ suppletionibus opportunis. Alexan.*

XII. Iidem. AA. & CC. Matronæ.

SI vnus de septẽ testibus defuerit, † vel coram testatore omnes eodem loco testes suo vel alieno anulo [b] nõ signauerint: iure deficit testamentum. [c] ℣ De his autem quæ interleta [d] siue suprascripta dicis, non ad iuris solẽnitatem, sed ad fidei [e] pertinent quęstionem: vt appareat [f] vtrum testatoris voluntate emẽdationẽ meruerint, vel ab altero incõsulte deleta sint, an ab aliquo falsò [g] hæc fuerint commissa. [h] S. Dat. Prid. Noñ. Iulij, Philippop. A. A. Conss.

*Nemo potest facere quo minus leges in suo testamẽto locum habeant. Alexander.*

XIII. Iidem. AA. & CC.
Euryphidæ.

TEstandi causa de pecunia [i] sua, legibus certis [k] facultas est permissa: non autem iurisdictionis mutare formam, vel iuri publico derogare, cuiquã permissum est.

*Qui hæredes facit, videtur velle testari. Vel sic: Rei qualitas, agentis intentionẽ demonstrat. Bald. Vel sic: Qui hæredem instituit, vel filium exhæredat, censetur voluisse testari, & non codicillari: & ideo si talis dispositio non valet vt testamentum, non valebit etiam vt codicilli. Alexander.*

XIIII. Iidem. AA. & CC.
Achilleo.

NOn codicillũ, † [l] sed testamentũ auiã vestrã facere voluisse, institutio & exhęredatio facta probãt euidẽter. Subscr. Idib. Decemb. CC. Cõss.

*Hodie in institutione hæredis nõ requiritur solennitas verborũ: sed sufficiunt qualibet verba voluntatem testatoris exprimentia, siue imperatiui modi, siue indicatiui: aut directa, aut obliqua. Alexan.*

XV. Impp. CONSTANTIN. † A. ad Populum.

QVoniã ĩdignũ † est ob inanẽ obseruationẽ irritas fieri tabulas & iudicia mortuorũ: placuit adẽptis his, quorũ imaginarius [m] vsus est, institutioni hæredis verborum non esse necessariã obseruantiã, vtrũ imperatiuis & directis [n] verbis fiat, aut inflexis. [o] Nec enim interest † si dicatur, [hęredẽ facio, vel ĩstituo] vel volo, vel mãdo, vel cupio, vel esto, vel erit: sed quibuslibet confecta sententiis, vel in quolibet loquẽdi genere formata institutio valeat, si modò per eã liquebit volũtatis intentio. Nec necessaria sunt momenta [p] verborum, quæ forte seminecis [q] & balbutiẽs † lingua profudit. † Et in postremis ergo iudiciis ordinandis amota erit solennium verborum necessitas: vt qui facultates proprias cupiunt ordinare, in quacũque instrumenti materia [r] cõscribere, & quibuscunque verbis vti, liberã habeãt facultatẽ. S. Dat. Kalen. Febru. Serdicæ. Constantio A. & Constante. A. CC. Conss. †

*Dignitas instituti vel legatarii nõ vitiat institutionẽ vel legatũ: & approbatio hæredis approbãtis testamẽtũ nõ solenne, facit ipsum ad præstationem cõpelli. Alexãder.*

XVI. Impp. GRATIANVS, VALENTIN. & THEODO. AAA. Eutropio. P. P.

NOn dubium nec incertum est, sicut imperatorib⁹, ita qualibet dignitate vel potestate decoratis † viris, tã hęreditatẽ, quàm legatũ seu fideicõmissum relĩqui posse. [f] ℣ Illud etiã

l *Non codicillum.*] Pone. Legatarius petebat legatũ: hæres dicit non valere testamentũ, quia tantũ quinque testes fuerunt. replicat legatari⁹ quòd fuit codicillus: duplicat hæres, quòd testator voluit testari, non quod pareat per institutiones & exhæredationes, quæ fiunt tantũ in testamento: b vt. ff. de iure codicil. l. illud. §. tractari. &. j. de codicillis. l. si idẽ. §. fi. & ibi. de codi. §. pe. vnde nõ valet vt codicillus: vt ff. de iure codi. l. j. cum hoc ibi dictũ nõ sit vt j. de codicil. l. fi. Itẽ. qp eligẽdo vnum, scilicet testari: videtur renũciare codicillis: qui de sunt in contrariũ. sic & ff. de leg. cõ. l. post diẽ. & j. de repudi. hæred. l. fi. §. fin. Sed arg. contra. ff. de seruil. finam angusti. ADDITIO. Ibi vnũ erat sub altero: hic verò vnum erat alteri cõtrarium. Bald.

QVoniã.] CASVS. Ad hoc quòd testamentum vi- leat, nõ refert an verbis indicatiuis vel ratiuis, in nominatiuo vel accusatiuo fuerit hæredis ĩstitutio facta: ita tamẽ vt ex ea testatoris volũtas appareat. Itẽ nec necesse est vt eodẽ momẽto inchoetur & cõpleatur, quod olim forte fuit obseruatum, sed quibuscunque verbis, vel in quocunque charta ordinãdi testamentum habeat facultatem.

m *Imaginarius.* quia imaginem veritatis habent, non veritatem.

n *Directis.* id est, indicatiuis.

o *Inflexis.* inflexa dicũtur omnia nomina in omnibus suis casib⁹, præterquam in nominatiuo.

p *Momenta.* scilicet obseruari: vt in quibus momentis cœperit, & compleat.

q *Semineci.* i. semimortui: sic ergo solennitas verborum tollitur: vt. ſ. de formul. l. j. &. ij. & infra eo. l. in testamentis.

r *Materia.* membranis vel chartis: vt hic, & institutio. eodem. §. nihil. &. ff. de bonorum possessione secundum tabu. l. j. respon.

*Non dubium.*] Sicut principi relinqui potest in testamẽto, vel petat, quæritur? R. ñ. q̃ non repetet: quia tametsi essent indebita iure ciuili, erant tamen debita iure naturali.

f *Posse.* non videbatur testator sanæ mentis, qui talibus vel tantam diuitibus relinquebat: sed tamen valet: vt hic, & supra tit. j. cum hæredes. &. l. si quis.

*Voluntas.*

BIU Cujas

adiiciendum est, vt qui ex testamẽto vel ab intestato hæres extiterit: et si voluntas [a] defuncti circa legata seu fideicommissa seu libertates legibus non sit subnixa: tamen si sua sponte agnouerit, [b] implendi [c] eam necessitatẽ habeat. S. Dat. Kalẽd. Iul. Thessalonicę, Gratiano. V. & Theodosio. AA. Conss.

*Superflua non vitiant: sed omissio necessariorum omnem dispositionẽ vitiat. Alex.*

XVII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Aeternali proconsuli Asiæ.

TEstamentũ † non ideo infirmari debebit, ꝙ diuersis hoc [d] deficiẽs [e] nominibus appellauit, cum superflua nõ noceant. ℣ Nanque necessaria prętermissa [f] imminuunt contractus, [g] & testatoris officiunt [h] voluntati, [i] non abundans cautela. [k] Dat. XII. Kalend. April. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

*Insinuatio facta coram non competenti iudice, non tenet. Bal. Vel sic: Publicatio testamenti fieri debet coram magistro census in vrbe: & si fieret coram alio iudice: tanquam coram incompetenti facta, non valeret. Alexander.*

XVIII. Iidem. AA. Africano præfect. vrbi.

TEstamenta omnia, † [l] cæteráque quæ apud officium censuale publicari solent, [m] in eodẽ loco reseruẽtur, † nec vsquã permittatur fieri vlla translatio. [n] Mos [o] nanque retinendus est fidelissimæ vetustatis: quem [p] si quis in hac vrbe voluerit mutare, irritã [q] mortuorũ videri faciet voluntatẽ. Da. XII. Kal. Octob. Constantinop. Cæsario & Attico Conss.

*Testamentum factum coram principe, seu principi per oblatas prĕces insinuatum, valet tanquam solennissimum, etiam sine solennitate testium, licet princeps ad supplicationem nihil rescripserit, dum tamen illud testamentum sit vltimũ: & hæres scriptus in eo potest nedum bonorum possessionẽ ex eo agnoscere, sed etiam hæreditatẽ adire, & omnia facere quæ scriptis hæredibus competunt: dummodo testator habuerit factionẽ testamenti, & nullus alius defectus interuenerit, quàm numeri testiũ: requiritur tamen quòd per alios testes probetur quòd principi fuerit insinuatum testamentum, si de hoc dubitetur. h. d. Alexan. post Bal. & Salyce.*

XIX. Impp. HONORIVS & THEODOS. AA. Ioãni. P. P.

OMnium † testamẽtorum [r] solennitatẽ superare videtur, quod insertũ mera fide precibus [s] inter tot [t] nobiles probatásque personas, etiã cõsciẽtiã principis tenet. † ℣ Sicut ergo securus [u] erit, qui actis cuiuscũque iudicis, aut municipũ, aut aurib⁹ priuatorũ mẽtis sũę postremũ publicauit [x] iudiciũ: ita nec de ei⁹ vnquã succesione [y] tractabit, qui [z] nobis mediis, [a] & toto iure (quod in nostris est scriniis cõstitutũ) teste [b] succedit. ℣ Nec sanè illud hæredibus nocere permittimus, si rescripta [c] nostra nihil de eadẽ volũtate responderint. [d] Volũtates [p] *Quem.* scilicet morem.

[q] *Irritam.* non tamen erit irrita: vt infra eo. l. consulta.

OMnium. ] CASVS. Si testamẽtum fecisti, & illud principi insinuasti: an ob id solenne dici possit, testibus non adhibitis, quos adhiberi in testamento necesse est, ac si coram quouis iudice præsentibus septẽ testibus conditum sit? Respon. ꝙ sic. An autẽ minus valeat, quòd super hoc rescriptum principis nõ habuisti, quæritur? Rñ. ꝙ non. An autem post audiẽtiã tibi à principe pręstitã mutare possis voluntatem, quæritur? Dicitur ꝙ sic: cum iudicium tuum principi insinuatum, ita firmum est, si id confirmaueris, & vltimum sit. quod probabitur eo ipso ꝙ non probatur contrarium. s. quòd aliud non fecisti: nec necesse est ꝙ successor tuus iudicem adeat causa petendi bono. possess. quia sola voluntas sufficit illius in adeunda hæreditate. poterit ergo qui testari voluerit, & potuit lege non prohibente, hæredẽ principi declarare: nec timere debet hæres, si probare possit voluntatẽ sic principi oblatam fuisse ne aliud sibi aduersetur. s. ꝙ non sit capax, vel possit testamentum per querelam inoffi. irritari, vel ꝙ testamentum non possit facere defunctus &c.

† *Nouum genus testamẽti & veterib. inauditum per hãc legẽ introducit, quod Theodosianũ dici pot: cuius sit mẽtio ĩ Nouel. Theodosii Contius.*

† *Cõcor. glo. fi. in fi. in c. 1. extra de transac.*

*Ordo litera.*

r *Omnium testamentorum.* Sic construe. id testamentũ, quod tenet conscientiam principis, inter tot nobiles probatásque personas: illud dico insertum mera fide.

s *Precibus.* scilicet de quo fit mentio in libello precum porrectarum principi, vt ipse interueniat, videtur superare &c. Ego aliter construo: omnium testamentorum solennitatem superare videtur, subaudi id testamentũ, quod tenet etiam conscientiam principis, subaudi, existẽtis inter tot &c. insertum precibus: subaudi, factis mera fide, id est bona fide.

t *Inter tot.* q. d. multas: quia princeps non potest esse sine multis, sicut nec episcopus: vt in authen. quomodo opor. episcopos. §. illud. colla. j.

u *Securus.* scilicet hæres.

x *Publicauit.* i. manifestauit, [f] siue condidit: & sic non est contra. ff. eo. l. proxi. Alij dicunt [g] loqui hic extra vrbem: ibi in vrbe, vbi est magister census.

[f] *Ista expositio nõ conguit literæ.*

[g] *Et malè Ale. & Ia.*

y *Successione.* actiue, id est, de successiõe hæredis, qui succedit.

z *Qui.* scilicet hæres.

a *Mediis.* id est, imperatore præsente.

b *Teste.* id est testificante. sic instit. de pub. iud. §. item lex Cornelia de sicariis. ibi, vltore ferro.

c *Rescripta.* id est, si nostra voluntas.

d *Responderint.* id est, licet non approbauerimus.

*Nostram.*

a *Voluntas.* codicillis declarata, quando intestatus decesit.

b *Agnouerit.* scilicet soluendo, sciens voluntatem non valere: vt. j. de fideicom. l. ij. & l. si veritas. vel alimenta per triennium: vt in eo. tit. l. j. vel promittendo sciens similiter non valere: vt hic, & infra ad leg. Falc. l. fi. alioquin si extra iudicium dicat, approbo quod fecit pater meus: non promittendo vel soluendo, non præiudicat sibi: vt. ſ. de iur. & fac. igno. l. si post diuisionem. & l. cum testamẽtum. Sed nũquid si vnum in totum soluit, in aliis sibi præiudicat? Respon. non [c] arg. ſ. ne vxor pro ma. l. fin. &. ſ. de excu. tut. l. voluntariæ. nec obstat authen. sed cum testator. j. ad l. Falc. quia loquitur ibi cum testamentum valuit, licet nimium esset grauatus hæres.

c *Implendi.* quando non soluit.

*Testamentũ.* ] CASVS. An verborum geminatio infirmet testamentum, quęritur? Respon. quòd non: verbi gratia si testator dixerit, Valeat iure testamenti, valeat iure codicillorũ, cum superflua &c. Viuian⁹. d *Hoc.* scilicet testamentum.

e *Deficiens.* i. testator: vt quia dicit, Vel iure testamenti valeat, vel iure codicillorum: vt infra de codicil. l. fi.

f *Prætermissa.* quod fit, dum laboro fieri breuius: vt infra de app. l. fi. ſ. in refutatoriis.

g *Contractus.* ſ. aliquos: non autem testamentum vocat cõtractũ: d quia de eo specialiter subiicit, & quia verba contraxerunt &c. vt. ff. de verbo. sign. l. verba. *Officiũt.* id est nocét.

*Voluntati.* vt diximus. ſ. eo. l. errore. in fi.

k *Cautela.* duas no. regulas. Prima, quòd abundans cautela vel superfluitas non vitiat contractum: vt hic, &. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. j. &. ff. de regu. iur. l. non solent. & de verbo. obliga. l. quæ extrinsecus. Secunda, vt idem sit in testamento: vt hic, &. ff. de adimen. leg. l. si seruo. in fi. &. j. de institu. & substitu. l. reprehendenda. in fin. prima fallit. ff. de reg. iur. l. actus. & de fideiuss. Græce. §. si quis Stichum. &. l. fideiussor obligari. §. j. &. ff. de ser. ui. l. pro parte. §. fin. *ADDITIO.* Dic quòd in illis legibus est superfluitas vitiosa contra formam & naturam actus, hic vero non. Alexander & Iason.

*Testamenta.* ] CASVS. Si testamentum debeat publicari, coram quo iudice facienda sit publicatio? Respond. quòd coram magistro census: nec coram alio. & hoc de antiquiori cõsuetudine: quæ si immutetur, morientium mutabitur iudicium. Vel sic: Cum quis haberet testamentum in quo fuit scriptus hæres, per quod posset docere de institutione sua, si forte timeat ne deficeret: vel quia corrosum erat, vel vetustum: & velit ilico publicari ad perpetuam rei memoriam: coram quo iudice fieri debet, quæritur? Dicitur quòd coram magistro census.

l *Testamẽta oĩa.* in scriptis ergo & sine scriptis: vt sup. l. ij. dixi.

m *Solent.* vt donationes & similia: vt. j. de dona. l. secundũ diui.

n *Translatio.* vt apud alium iudicem publicentur: [e] vt hic, &. d. Bal. l. secundum diui. & infra eod. l. cõsulta. &. ſ. de epis. & cleri. l. repetita. sed hodie videtur coram defensore ciuitatis: vt in authẽ:

e *Nisi magister cẽsus esset absẽs. Alexand.*

o *Mos.* id est consuetudo.

BIU Cujas

a *Nostram.* quæ per præsentiam colligitur.
b *Comprobetur.* quod est eo ipso, quòd non probatur contrariũ: vt hic subiicit, nec &c. sic &. ſ. titu. j. l. ſi is.
c *Bonorum.* i. nó est necesse [a] vt successor adeat iudicem causa petendæ bonorum possessionis: quia sufficit sola voluntas.
d *Complere.* quantum ad acquisitionẽ dominij, plene datur per testamẽtum, plenius per mortẽ, pleniſsime per aditionem.
e *Cui.* id est quibus. de plurali autem trãsit ad singulare: sic. ſ. de in ius vocan. l. fina.
f *Oblatas.* ipsum veniſse, & se institutum esse hæredem, secundum Azo.
g *Testibus.* ex hoc videtur q̃ solus imperator non sufficeret: vt hic, &. ſ. de testi. l. iurisiurandi. quod verũ est [b] secundũ Azo. & H. sed quidam dicunt solum eũ sufficere, & [c] quædam verba in hac l. illud velle videntur: vt. ſ. e. in prin. ibi, qui nobis &c. & quod hic dicit, non obstat: quia non exigitur iudicium defuncti testibus probari: sed preces principi porrectas, secũdum defuncti voluntatem. Quid ergo secũdũ primos operat imp? Rñ. q̃ testamentũ habetur pro publicato: vt. ſ. ea. l. ibi, sicut ergo &c. vnde licet amittatur originale, nihilo minus tamen potest adiri hæreditas ex eo: ac si esset publicatum [d] corã magistro census: quod nó esset aliàs: vt. j. de cadu. tollen. §. & cum triplici. Item quia nó habet necesse petere bonorũ possessionem, licet sit talis qui etiam iure nouo nó admittatur sine ea: [e] vt habes in casu ff. de iniust. rup. testa. l. posthumus. & aliàs vt not. ſ. vnde cog. l. fina. item sufficiunt hic duo testes: vt not. infra eo. l. hac cõsultiſsima.
h *Ei.* hæredi.
i *Non possunt.* nec querela inofficiosi testamenti, nec contra tabulas, & potuit testari defunctus, & hæres est capax.

*Nolumus.* ]C A S V S. Si iure testamentum factum sit, & hæredes instituti: & si principi fuerit per alium suggestum q̃ in minus solenni testamento hæres sit institutus: an eo ipso q̃ princeps in minus solenni institutus est, irritatur prius solenne per consequens non solenne? Rñ. q̃ non: sed suggestori faciendi testamentum facultas interdicatur, & falsarius iudicetur: nec timeat hæres institutus, nec iudex talium testimonium audiat: nec potentium nomina recipiat.
k *Voluntates.* per non solennes, vt subiicit.
l *Scriptum.* non solenne: aliud si esset solenne, [f] licet non scriptum: vt supra eo. l. ex imperfecto. & institu. qui. mo. testa. infr. §. fina.
m *Confirmatur.* ab aliquibus qui volũt nobis blãdiri: & forte nó erat verũ, vt locũ habeat quod sequitur de pœna falsi: idẽ tamen si esset verum, ex quo non est solenne. vel confirmatur. i. dicitur.

*a Ista gl. reprehenditur inquãtũ innuit q̃ hæres scriptus corã principe nõ posſit agnoscere bonorũ poſſ. de iure prato. Fulgo.*

*Imperator solus an ſufficiat in cõdendo testamento.*

*b Immo est falsũ. Bar. Bal. Saly. & Iaſ.*

*c Ista cõiter tenetur, & est vera. Alex. & Iaſ.*

*† Legendũ VIIII. d Et bene. Bal. & Alexand.*

*e Ista gl. est ſing. secũdũ Ange. in l. filio præterito. ff. de iniuſ. teſt. & secũdũ Ful. & Iaſ. hic.*

*f Immo idẽ ſi esſet ſolẽne, dũ tamẽ ſit nũcupatium. Cy. Bal. Ful. P. & Ale. licet Bar. glo. ſequatur.*

etenim hominum audire volumus, non iubere: ne post sentẽtiam nostram [a] inhibitũ videatur cõmutationis arbitriũ: cùm hoc ipsum quod per supplicationem nostris auribus intimatur, ita demum firmum sit, si vltimum comprobetur, [b] nec cõtra iudiciũ suũ defunctus postea veniſse detegatur. ℣ Ne quid sanè prętermiſisse credamur: huiusmodi institutionis successorib⁹ designatis, omnia quę scriptis hæredibus competunt, iubem⁹ eos habere, nec super bonorum [c] possessionis petitione vllam cõtrouersiam nasci: cùm pro hærede agere cuncta sufficiat, & ius omne ipsa cõplere [d] aditio videatur. Omnibus etenim præstãdum esse censemus, vt libero arbitrio, cui [e] testandi facultas suppetit, successorẽ suũ oblatis precibus possit declarare: & stabile sciat esse quod fecerit. ℣ Nec institut⁹ hæres pertimeſcat, cum oblatas [f] preces secundum voluntatẽ defuncti idoneis testibus [g] possit approbare, si ei [h] alia nocere nõ possunt. [i] Dat. XII. Kal. Mart. Rauennæ, post cõsulatũ Honorij. VIII. † & Theodoſij. V. A A.

*Testamentum primum validum non rumpitur per aliud ſequens non ſolenne, licet in ipſo ſequenti fuerit ſcriptus hæres princeps, vel alius vir magnæ potentiæ. hoc dicit ſecundum intellectum glo. & Bar. ſed ſecundum alium intellectum, quem approbant omnes alii doctores, h. d. Testamẽtum in ſcriptis ſolenniter conditũ, non tollitur per ſequens etiam ſolenne ſine ſcriptis conditum, in quo princeps vel alius potens diceretur inſtitutus. Alexander.*

XX. Eorundem A A. edictum ad populum vrbis Constantinopolitanæ, & omnes prouinciales.

A n *Perhibeant.* id est, dicimus vt non perhibeant.
o *Suſcipere.* aliquis scilicet iudex.

*Hac consultiſsima.* ]C A S V S. Si septẽ testibus adhibitis subscribentibus & signantibus testamẽtum feciſti, & id signaſti, & ligatum ostendiſti: an ob hoc infirmari debeat, quod ignorauerunt testes quæ in eo scripta sunt? Re- [ex]spon. quod non, cum er[go] tu illud scripſiſti, vel [fe]cisti alius, & ei subscripſi- [ti]sti. Si autẽ literas ignorasti, & subscribere nequiuiſti: adhibitis septem testibus cũ scripture, firmum manet testamentum, etsi ea re quæ in eo scripta sunt testes ignorauerũt: nec necesse est q̃ eodem tempore inchoẽtur & compleatur testamentum: sed diuerso bene potest. Ad hoc autem vt compleatur, & valeat, testes subscribãt & sigillent simul & semel. alioquin non valeat testamentũ. ]EX tatis IMPERFECTO.[ Si testamentum minus re[cte] solenne condidiſti, pu[ta] adhibitis duobus testibus, an valeat, refert an inter liberos factũ fuerit, an admixta persona extranei. Primo casu valebit simplici ter: ſ secũdo casu ſ pona extranei nó valebit: in persona liberorum sic, & eis accrescit.
p *Perſcripturam.* loquitur ergo de testamento in scriptis, ius secreta testes re[quir]ere non oportet: vt subiicit infra ea. l. ibi, nec ideo &c. & ff. eo. l. qui testamento. §. ſi. sed aliud in nuncupatiuo: vt infra ea. l. §. per nũcupationẽ. quia testes debent scire quæ in testamẽto scribuntur.
q *In eo.* scilicet testamento.
r *Inuolutam.* ſ. in litteo: vt. ff. eo. l. ad testium. §. fin. Alij dicit inuolutam, id est valde obscurã, quasi obscuris verbis dictam.

*Conſcriptam.* i. subscriptam. hoc quo ad nomen hæredis corrigitur: quia testator debet illud manu sua scribere, si potest: vt infra eo. l. iubemus. in princi. sed & illa corrigitur per auth. ibi positam, & sic reditur ad istam.
t *Rogatis.* i vt. ff. eo. l. hæredes. in fi. & infra de codicil. l. fi. §. fin. & in auth. de testi. §. & licet. in fi. §. coll. vij. Item not. [k] septem testes: & hoc regulariter. quandoque enim octo, vt quando testator non subscripſit: vt in fi. huius respon. Item in testamento ex[tra]ci: vt supra titu. j. l. hac consultiſsima. Item quandoque duo: vt supra de testamen. mili. l. milites. Item & quando ipse princeps hoc indulſit: vt supra eo. l. ſi non speciali. Item & quando ipse princeps interfuit: vt supra eo. l. omnium testamentorum. Item quandoque quinque: vt infra eodem. l. finali. Item quando pater testatur inter filios, sufficiunt minus septem: vt infra eo. §. ex imperfecto.
u *Ciuibus.* id est liberis hominibus. [l] Item puberes, vt subiicit vt inſtitu. eo. §. testes autem.

*Subſcripſerit.*

BIU Cujas

a *Subscripserit.* j.c.l.cum antiquitas.in fi. contra.solu. illa corrigit istam,in casu scilicet quando testator scripsit totum sua manu,nu:in alio non.

b *Nullo actu.* scilicet alieno:vt.ff.c.l.hæredes.in fi.nisi ex necessitate a:vt infra c.l.cum antiquitas.circa principium.

c *Subscriptiones.* infra eod.l.cum antiquitas. §.si tamen in quédam. contra. vbi dicit & in media parte testamenti fieri posse subscriptionem.sed ibi est speciale,vel corrigit. Vel dicit ibi de medio tẽporis, non de medio testamenti.

d *Non subscriptum.* sci licet subscriptione testis:& debet contineri nomen testis & testatoris:& quilibet debet subscribere pro se,non vnus pro alio: vt. ff. eo. l. pe. nisi in testamento rustici:vbi vnus pro alio subscribit: vt infra eo.l.fi.

e *Ex imperfecto.* scripto vel non.

f *Liberos.* inter eos ergo tenet. Sed cõtra. ff. de confir. tut. l. qui à patre.vbi innuit nõ tenere.Solu. b dicũt quidam hanc scripturam esse codicillum, non testamentum: & arbiter familiæ erciscundæ sequitur patris voluntatem in diuidendo,licet ab intestato:vt supra familiæ erciscundæ.l.inter omnes. Tu dic c illam.l.qui à patre.corrigi per.l.Constantini, scilicet inter omnes.quæ in parentibus maribus tãtum dicit:sed hæc Theodosij dicit etiam in fœminis idem.sic enim dicit,vtriusque sexus. Item quod hic dicit quo ad extraneum non valere,est argumẽtum. ff. de dona.inter virum & vxorem.l.cum hic status.§.si socer nurui. Sed contra.ff.de leg.ij. l.peto.§.mater, Sed dic quòd dixit ibi valere pro eodicillis.Vel dic quòd perfectũ erat ibi testamentum: sed dicitur imperfectum quo ad tutoris dationem: non quo ad fideicommissum ex eo dandum. Vel ibi de liberis erat fideicommissarius. *ADDITIO.* Aduertas secundum Specul.in titu.de instru.editione.§. compendiose. versicu.quid si filius. quòd iste.§. non habet locum in filiis instituentibus hæredes parentes suos in minus solenni voluntate. Item aduerte secundum Paulum de Cast.hic, & in l. inter omnes.ff.famil.erciscund.quòd hic textus habet etiam locum in liberis naturalibus:quod tenet idem Specu.vbi.ff.versicu.quid si pater. argu.l.naturalibus.ff.de confir.tuto.

*Quod sine.*] *CASVS.* Ista authentica continuatur ad authenticam quæ est.ff.famil.erciscun.auth.si modo.quia ibi dicit lex,inter omnes.quòd pater potest relinquere bona sua per modum institutionis etiam in testamento imperfecto inter liberos suos:tamen & auth.quæ sequitur illam.l. immediate, dicit illud esse verum, si pater & liberi subscripserint huic voluntati. hæc.l.dicit quòd parens etiam potest liberos instituere sine scriptis in testamento imperfecto nuncupatiuo. authentica autem ista hoc in parte corrigit, dicens quòd parens si scit literas, testator suum esse testamentum dixerit,quod offertur, eíq; ipse coram testibus sua manu in reliqua parte testamenti subscripserit: a quo facto, & testibus vno eodémque die ac tempore subscribentibus & cõsignantibus,testamentũ valere:nec ideo infirmari, quòd testes nesciant quæ ĩ eo scripta sunt testamẽto. ¶ Quòd si literas testator ignoret, † vel subscribere nequeat: octauo subscriptore pro eo adhibito,eadem seruari decernimus. ¶ In omnibus autem testamẽtis,quæ præsentibus vel absentibus testibus dictantur, superfluum est vno eodémq; tẽpore exigere testatorẽ & testes adhibere,& dictare suum arbitriũ, & finire testamentũ. ¶ Sed licet alio tempore dictatũ scriptúmve proferatur testamentũ: sufficiet vno tempore eodémq; die,nullo actu b extraneo interueniẽte,testes omnes, videlicet simul,nec diuersis temporibus subscribere signaréq; testamẽtum. ¶ Finem autem testamenti subscriptiões c & signacula testiũ esse decernimus. ¶ Nõ subscriptũ d autẽ † à testibus,ac nõ signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.

*Testamentũ imperfectũ ratione solẽnitatis,valet inter liberos tantum. Alexan.*

Ex imperfecto e autẽ testamento voluntatem tenere defuncti,nisi inter solos liberos f à parẽtibus vtriusque sexus habeatur,non volumus. ¶ Si vero in huiusmodi voluntate liberis alia sit extranea mixta persona: certum est eam voluntatem defuncti quantum ad illam dumtaxat permixtam personam pro nullo haberi, sed liberis accrescere.

*Hodie testamentum in scriptis minus solenne inter liberos conditum, ita demum valet,si forma hic scripta seruatur:& tunc in eo legata & fideicommissa ac libertates quibuscunque relinqui possunt. Salyce. & Alexander.*

IN AVTHENT. de testa.imperfectis. §. nos igitur omnia.coll.viij. cõstitu. iij.

QVod sine g subscriptione ita procedit, si parens literas edoctus,manu propria,non signis,sed literarum consequẽtia declaret & tempus, & liberorum nomina,item & vnciarũ numerum,seu signa rerum specialium:in quo & aliis legari, & fideicommitti,& libertas relinqui potest.

*Testamentum factum inter liberos, non reuocatur per aliud testamẽtum:nisi secundum testamentum sit solenne,& testator in secundo declaret se nolle illud prius testamentum valere. Alexan.*

IN AVTHENT. de test.imperfe.§. & si quidem. colla.viij.constitu.iij.

HOc ĩter liberos testamẽtũ ita ĩfirmatur,si parẽs septẽ testibus adhibitis declaret se nolle tale testamentũ valere, h & aliam disponat voluntatem, vel in testamento perfecto, vel in nõ scripta perfecta volũtate.

*Finit text. authen. Sequitur textus Codicis.*

*Testamentum nuncupatiuum fieri debet coram septem testibus ad hoc conuocatis, & testatoris voluntatem audientibus. hoc dicit vsque ad. §. si quis autem. Alexander.*

*Hoc inter.*] *CASVS.* Hæc authentica est contraria superiori: quia tractat de destructione primi testamenti, dicens, quòd si testator velit infirmare primum testamentũ, vocet septem testes, & coram eis declaret se nolle valere primum testamentum: & tunc faciat aliud testamentum, vel perfectum, vel non, inter liberos. [*PER NVNCVPATIONEM.*] Si sine scriptis vis testari, adhibe testes septem: & coram eis voluntatem tuam declara. [*SI QVIS.*] Si primo testamento facto & perfecto, secundum fiat: an valeat, quæritur? Respond. quòd non: aliàs valebit, nisi iure fuerit consummatum: nisi in casu, scilicet si in primo testamento scriptus fuerit hæres, qui ab intestato defuncto succedere non poterat: in secundo minus solenni scriptus fuerit hæres qui succedit ab intestato: & sic solenne primum per minus solenne subsequens tollitur. quinque tamen testes necessarij sunt ad minus: quot si adhibiti non fuerint, non valebit.Nec solum in Latino potest condi testamentum, sed etiam in Græco.Viuianus.

h *Valere.* non igitur sufficit facere secundũ,nisi dicat,nõ obstãte primo,quod nolo valere.& sic est arg.pro rescriptis cõtra legẽ indultis,vt nõ valeant nisi dicatur,nõ obstante tali lege: g vt. ff. de lega.iij.l.si quis.in principio.& est propter præcedentem solennitatem: h aliàs ex eo quòd fit secundum,rumpitur primum: vt infra eo.l.penult.& ambæ istæ sunt in authen. de testamen. imperfec.§.nos omnia igitur.colla.viij.

d *Sequitur gloſ.Barto. Bal.& Alexander.*

e *Placet Pau. Saly. Alex.& Iaſ.*

f *Et malè, secundum Pau. & Alexan.*

g *Et bene Bal.et Cor.*

h *Ista ratio nõ est bona: ideo dic q istud est introductũ fauore liberorũ:vt hic est tex.Sal.Alex.& Iaſ.*

*Reſcriptũ cõtra legem nõ valet, ni si dicatur, nõ obſtante tali lege.*

*Sequitur*

BIU Cujas

*Sequitur glossa textus.l.C.*

a *Sequitur glo. Pau. Al.& Ias.*

Per nũcupationẽ quoq;, hoc est sine scriptura, [a] testamenta nõ aliàs valere sancim⁹, quàm si septẽ testes (vt suprà dictũ est) simul vno eodémque tempore collecti, testatoris voluntatem, vt testamentum sine scriptura facientis audierint. [b]

*Testamẽtũ solẽne ĩ multis casibus tollitur per secũdũ non solenne.*

*Primum testamentum perfectum & solenne, non tollitur per secũdum imperfectũ, nisi tribus concurrentibus, scilicet quòd in primo testamento solenni fuerunt instituti extranei, & quòd in secundo nõ solẽni fuerunt instituti venientes ab intestato: & quòd saltem in secũdo interfuerunt quinq; testes: quibus cõcurrẽtibus adhuc secũdũ testamẽtũ nõ valet vt testamentũ, sed vt voluntas intestati.h.d.vsque ad finem. Alexander.*

Si quis autem testamento iure perfecto, postea ad aliud venerit testamentũ: nõ aliàs quod antè factũ est, infirmari decernimus, [c] quàm si id quod secũdò facere testator instituit, iure fuerit cõsummatũ. ✓ Nisi fortè in priore testamẽto scriptis his qui ab ĩtestato ad testatoris hęreditatẽ vel succesionẽ venire nõ poterãt, in secunda volũtate testator eos scribere ĩstituit, qui ab intestato ad eius hæreditatẽ vocãtur. eo enim casu, licet imperfecta videatur scriptura posterior, infirmato priore testamẽto, secũdã eius volũtatẽ non quasi testamẽtũ, sed quasi volũtatẽ vltimã intestati valere sancimus: [d] in qua voluntate quinque testium iuratorum depositiones [e] sufficiunt: quo non facto [f], valebit [g] primum testamentum, licet in eo scripti videantur extranei.

*Potest quis testari Græcè & Latinè. Baldus & Salycetus.*

Illud etiam huic legi prospeximus inserendum, vt etiã Grę-cè [h] omnib⁹ liceat testari. † Dat. Idib⁹ Septemb. Theodosio. A. XVII. & Festo Coss.

*In testamento possunt relinqui legata tam dictatoribus testamenti, quàm testibus eiusdem testamẽti. Alex. cõcor. Bal. & Sal.*

XXII. Imp. ZENO. A. Sebastiano præfecto prætorio.

DIctantibus testamenta, vel aliam quamlibet vltimam voluntatem, legatum, vel fideicõmissum, vel quodcũq; aliud, quolibet legitimo titulo testatorẽ posse relinquere, minimè dubitãdũ est. [i] ✓ Testib⁹ etiã ad efficiẽdã volũtatẽ adhibitis pro suo libito* quod voluerit testator relĩquere nõ prohibetur. [k] Dat. Kal. Maij, Constantinop. Basilio Iuniore V.C.Cos.

*Pro insinuatione seu publicatione testamenti nil solui debet magistro cẽsus, si hæreditas summam centum aureorum non excedit: & talis insinuatio fieri debet corã magistro census: & facta corã alio iudice ecclesiastico, vel seculari, non valet ipso iure, tanquam facta coram iudice incompetenti: tamen per hoc non præiudicatur vltimæ voluntati, quin de nouo insinuari possit coram competenti iudice. Alexander.*

XXIII. Imp. IVSTINVS A. Archelao præfecto prætorio.

COnsulta diualia [l] † qb⁹ cõsideratè ,pspectũ est ne volũtates vltimę deficiẽtiũ in hac regia vrbe cõfectę, apud alium aperiri posint, quàm apud virũ clarissimũ pro tẽpore cẽsus magistrũ, monumẽtis [m] ĩterueniẽtibus pro iuris ordine: néve in hæreditate cuius summa cẽtum aureorum precium nõ excedit, mercedis quicquam aut sumptuum, cẽsum administrãtes, aut cẽsualis apparitio super intimãdis iisdẽ elogiis audeant adsequi, firma nũc quoq; dicimus: ac repetita † promulgatione, nõ solũ iudices quorũlibet tribunaliũ, verumetiã defensores eccleiarũ, [n] quos turpissimũ intimationis genus irrepserat, præmonendos cẽsemus, ne rem attingãt, quę nemini prorsus omniũ secũdum cõstitutionũ præcepta, quàm census magistro competit. Absurdum est namque, si promiscuis actibus rerum turbentur officia, [o] & alij creditum, alius subtrahat: & præcipuè clericis, [p] quib⁹ opprobrium est si peritos se velint [q]

a Sine scriptura. vel etiam cum scriptura: sed ad hoc tantum, vt probaretur sic fuisse factum nuncupatiuum testamentum.

b *Audierint.* vt insti.eo.§.fi.& arg.supra tit.j.l.hac consultissima. non autem dico quòd hæc verba habeat testator necesse dicere: vt infra eodem.l. in testamẽtis. vel si habebat necesse p.l.istã, corrigitur per.l.illam.

c *Decernimus.* scilicet per compositionẽ secundi: sed & aliis modis potest infirmari, vt per incisionem chartę: vt infra eodem.l. nostram. quæ est contra.

d *Sancimus.* sic ergo solennis & valida tollitur per non solennẽ, in qua sunt scripti cõiuncti: & erat idẽ etiã in veteri iure: vt.ff. de iniusto testa. l. ij. Vel dic illud ibi à compositorib⁹ codicis statutum. Sunt & alij [b] duo casus, vt quando secũda voluntas est militaris: vt dicta.l. ij. Item quando prima erat valida fauore militiæ: vt ff.de mili. testamen. l. eius militis.§. fina. Est hodie quartus: vt infra eodem.l.sancimus. circa finem. Alibi autem seruа regulam, vt non tollatur primũ per secundum minus solenne: vt hic, & institu. quibus modis testamẽ. infr. §. ex eo. &.ff. de adimen.lega.l. ex parte.&.ff.eodem.l. hæredes.§. si quid. Sed certe & aliàs præterquam ĩ prędictis quatuor casibus videtur tolli primum per minus solẽne: vt ĩfra de his quib. vt indig. l. hæreditas. quæ est contra. sed ibi non dicitur illa secunda voluntas, cum dicit, non mereri: [c] quia in nullum est collata: & ideo fisc⁹ habet. Itẽ adhuc idem: vt. ff. de his quibus vt indig.l. cum quidam. quæ est contra. sed ibi secundum testamentum erat perfectũ, & omni solennitate vallatum: & ideo tollit [d] primum, licet scripti in eo secũdo non essent capaces. Itẽ adhuc videtur idẽ vt.ff.de condit.institu. l.penulti.§.fina. vbi facto testamento apponit testator conditionem in codicillis, qua non completa dicit hæreditatem auferri instituto. Sed dic, [e] quòd inuanum cogitauit testator. Item idem adhuc.ff.de acquiren.hęredi.l. Claudius. sed ibi primum solenne non valet: quia prius decesit hæres, [f] quàm ex eo adiret hæreditatem: non autem rumpitur per secundum minus solenne.

e *Depositiones.* hic nota quòd sufficit si testes iurati dicant tabellioni, ita testatus est: vt sit instrumentum & testamentum: sic & infra eodem.l.fina.§. pe. Sed contra est. quod enim hic & infra dicitur, intellige vt iurent in causa coram iudice: nam quam enim reperitur quòd tabelliones possent recipere talia sacramenta: [g] appellantur ergo depositiones, scripturæ quæ fiunt de his quæ sacramento adseruntur: vt hic, & sic ponitur supra de epis. audien.l. iubemus.

f *Quo non facto.* id est non adhibitis quinque testibus. Accurs.

g *Valebit.* nisi quatuor casibus, quos modo notaui.

h *Græcè.* vt.ff.eodem l.qui testamento.§. fi. sic &.ff.de verb.obliga.l.j.§.fin. Sed arg.cõtra.ff.de bonorũ possess.l. sed cum patrono. §.fi. sed ibi notis scripsit, non Græcis literis.

i *Dubitandum est.* primo videtur quòd non vt infra de his qui sibi adscribunt in testamento.l.ij. quæ est contra. Solu. hĩ dicta. fuit & scripsit: hic tantum dictauit.

k *Prohibetur.* vt &.ff. eodem.l. qui testameto. in prin.& instit. eodem.§. legatariis.&.ff de rebus dub.l. si quis ita.

l *Consulta diualia.* id est rescripta, quæ sunt supra de episco.& cleri. l. repetita.&.l. placet.& infra de donatio.l.in hac.&.l. secundum diui.& supra eodem.l.testamenta.

m *Monumentis.* id est publicis scripturis.

n *Defensores ecclesiarum.* scilicet clerici.

o *Officia.* vt & supra de assesso.l. nemo. & supra de postul. quisquis.§. fi.

p *Clericis.* vt.d.l.supra de episco.& cleri.l.repetita.

q *Se velint.* scilicet ostendere.

BIU Cujas

a *Auri.* testamentum autem non ob hoc vitiatur. & redditur ratio, & hoc subiicit, nec enim &c.

b *Incongruis.* sic supra eodem. l. si vnus. ibi, vel ab altero &c.

*Ambiguitates.*] *CASVS.* Si testamentum iure feci-sti, licet ordo scripturæ in eo, vitio notarij & imperitia non seruatur, vt quia primo scripsit legata, demum heredis institutionem, cum ecouerso fieri debeat: an ob hoc minus valeat testamétū, quæritur? Respōdeo quòd non, licet antiquitus hoc obseruaretur, quo non obseruato nó valuit testamentum.

c *Vel imperitia.* vel error: vt supra eodem. l. errore.

d *Non ex mente.* hodie idem etsi ex mente: vt instit. de lega. §. ante hæredis. vel dic quòd hoc refertur ad alia, non ad capitulum primum: quádoque tamen seruatur ordo: vt prius institutio, quàm substitutio erit: vt. ff. de vulga. substi. l. moribus. §. prius. a Iteé nó dico quòd hæc lex habeat locum si imperitia tabellionis minor numerus testiū interueniat, vel quid de iuris ordine id est solennitate imutetur, b secundum Azo. transpositio ergo erronea non nocet sed solennitatis omisio sic.

e *Scribit.* qui tamen seruus esse non debet: vt infra de tabel. l. generali. lib. x.

*Præposteri.*] *CASVS.* Si testamentum iure feci-sti, & rogasti mihi ab hærede tuo decem, & reliquisti his verbis, si nauis venerit, tunc intra diē mortis meæ proximū, vel pridie quàm moriar, illi dato decē: an ista præposteratio sermonis, cum debeat venire nauis, deinde legatum præstet, vitiet testamentum, quæritur? Respō. quòd nó: nec tātum in testamēto non nocet præposteratio, sed nec etiam in contractibus: vt institu. de inuti. stipu. §. item si quis. Item nec in dotibus: vt supra de iure do. l. si mulier. & licet taliter relictum valeat: exactio tamen eius non competit nisi post diem vel conditionem existentem. Viuianus.

f *Præposteri.* id est præposterationis vitium. præposteritas vitiabat olim contractus & vltimas voluntates.

g *Quam.* scilicet reprehensionem.

h *Constitutio.* vt supra de iure doti. l. si mulier. c nam ibi prius continebatur de dote, & postea de testamento: ipsa vero prius testari, & postea dotem reddi volebat. Item secundum Ioan. si ita dicatur, si dabis mihi nomine dotis decem, promittis te nupturam mihi. primo enim nubere, postea dos dari debet. sed hoc exemplum non est huius legis.

i *Contractibus.* vt ecce si Titius fuerit consul vsque ad annum, tunc ex hac die decem dare spondes. tempus enim dationis præcedit, conditio sequitur: cum econtra fieri debeat: vt instituatur, & aliud testamentum condidisti: si solenne fuit, ipso iure tollitur primum. Si autem dixisti te nolle primum testamentum valere, vel aliis quibuscunque verbis apparuerit te velle contrarium: & hoc etiam coram iudice præsentibus ad minus tribus testibus declaraueris: & decennium à tempore voluntatis contrariæ (secundum quosdam) vel compositionis testamenti (secundum alios) effluxerit: vtrum maneat testamentum primum ratum? Dicitur quòd non, immo rumpitur.

o *Stare.* certe pro nihilo: vt hic, & infra de appel. l. præcipimus. in fi. & supra de testa. tu. l. ij. & in auth. quib. mo. na. effi. sui. §. tribus. colla. vij. Sed arg. contra. ff. de adimen. lega. l. alumnæ. §. qui filias ex disparibus. *ADDITIO.* Iste. §. est sub. l. Titia. & dic quòd concor. cum hac. l. quia ibi prima diuisio non reformatur nisi in his quæ venerunt in secunda. Cy. Ang. Salycetus & Alexander.

*Quemadmodum.*

A discēptationum esse forēsium. Pœna etiā temeratoribus præsentis sanctionis feriēdis quinquaginta librarum auri. a Nec enim concedēdum est† vt suprema vota deficientium, euersionis† quicquam ex incongrua insinuatione contrahant, dum res ab incongruis b vsurpantur audacter. Dat. XIII. Kalendas Decemb. Cōstantinopo. Iustino. A. II. & Opilione Coss.

*Verborum ambiguitas, vel ordinis peruersio, si à tabellionis errore procedant, non vitiant. Alexander & Salycetus.*

XXIIII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

AMbiguitates quæ vel imperitia c vel desidia testamenta conscribentium oriuntur, resecandas esse cēsemus: & siue institutio hæredū post legatorum donationes scripta sit, vel alia prætermissa sit obseruatio, non ex mente d testatoris, sed vitio tabellionis, vel alterius qui testamentū scribit: e nulli licētiam concedimus per eam occasionem testatoris voluntatē subuertere, vel minuere. Dat. Kalendis Ianuar. DN. Iustiniano. A. PP. II. Coss.

*Transpositio verborum non vitiat contractum, nec vltimam voluntatem. Baldus, Salycetus & Alexander.*

XXV. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

PRæposteri f reprehensionē, quam g nouella cōstitutio h diui Leonis in dotalibus instrumētis sustuliſſe noscitur: in aliis quoque omnibus tam contractibus i quàm testamentis k tollimus: vt tali exceptione cessante, & stipulatio & alij contractus, & testatoris voluntas indubitatè valeant: exactione videlicet post conditionem vel diem competēte. l S. Dat. VII. Id. Decembr. DN. Iustiniano A. PP. II. Cos.

*Valet testamentum nuncupatiuum, licet testator non exprimat coram testibus illa formalia verba, scilicet ipsos testes esse vocatos eo quia vult sine scriptis testari. Alexander.*

XXVI. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

B IN testamētis sine scriptis faciendis omnem formalē obseruationē penit° amputam°: m vt postquam septem testes cōuenerint, satis sit volūtatem testatoris vel testatricis simul omnibus manifestari, significantis ad quos substantiam suam peruenire velit, vel quibus legata dare, vel fideicommissa, vel libertates disponere: etiam si nō ante huiusmodi dispositionem prędixerit testator vel testatrix illa formalia verba, n *ideo eosdem testes cōueniſſe, quòd sine scriptis suā voluntatem vel testamentum componere censuit.* S. Dat. IIII. Id. Decemb. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

C *Testamentum perfectum, solo cursu tēporis non tollitur, sed per sequens perfectum testamentum, vel per solam cōtrariam voluntatem in actis vel coram tribus testibus declaratam cum transcursu decēnii ex tēpore facti prioris testamenti. Alexander post Baldum & Salycetum.*

XXVII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

D SAncimus, † si quis legitimo modo condidit testamentum, & post eius confectionem decennium profluxerit: si quidem nulla innouatio vel contraria volūtas testatoris apparuerit, hoc esse firmū. Quod enim nō mutatur, quare stare o

k *Testamentis.* vt si dicam, si nauis venerit ex Asia quandocunque, vel intra annum: tunc intra proximum diem mortis meæ decem dato. nam primo venire, postea dari debet: vt. ff. de condi. & demon. l. qui hæredi. §. fi. & de pec. lega. l. quidam. Sic ergo generaliter nota præposterationem nō nocere: sed hoc fallit, vt supra de hęre. actio. l. vt debitum. & infra de execu. rei iudi. l. j. & de senten. & interlocu. l. prolatā. quæ sunt argu. contra. *ADDITIO.* Dic q̄ ibi erat ordo necessitatis, hic voluntatis, cuius peruersio actum non vitiat. Bart. in. l. ij. §. pri°. ff. de vulg.

*Testamēti. an vitietur per præpositionem.*

l *Competente.* vt argu. supra vt actio. ab hærede. l. j.

*IN testamentis.*] *CASVS.* Non scriptis condidisti testamentum, & septem testes adhibuisti, coram quibus substantiam tuam ad quos pertinere volebas, significasti: an ideo minus valeat testamentum, quòd ista verba non expresseris, vos testes vocaui, quia sine scriptis supremam voluntatem meam declarare volo, quæritur? Respon. quòd nó: licet antiquit° hoc obseruarent, & prædicta verba necessariò erant exprimenda.

m *Amputamus.* vt supra eodem. l. quoniam indignum.

n *Formalia verba.* quorū sensus hic est, ideo eosdem. Vel proprie hæc erant verba. Sed contra supra qui testa. fa. possunt. l. hac cōsultissima. Solu. ibi in cæco: hic in vidente.

†*Hac lege abrogat legem Honorianā quæ extat. Cod. Theodos. li. 4. ti. 4. l. 6. Contius.*

*Ancim°.*] *C. ASVS.* Si testamentum iure feci-sti, & conualuisti, & decennio elapso voluntatem tuam nō mutasti: firmum manet testamentum. Si autem medio tempore voluntatē tuā mutasti, &

*Testamẽtũ secundũ an ipso iure tollat primũ.*

a *Quemadmodum.*i.qualiter.interrogatiue loquitur.
b *Efficitur.*certe nullo modo.
c *Ipso iure.*immo videtur ope exceptionis:vt.ff.de bonorũ possessione secundum tabu.l.pe.§.testamẽto.ibi,nec putauerit quisquam &c.Solu.ibi vltimæ tabulæ non erant solennes [a],& in eis dixerat: quos in primis tabulis instituí,nõ meruerunt meum iudicium.vnde non ipso iure est irritum: vt infra de his quib. vt indig. l. hæreditas. sed per exceptionem: vt ibi.hic vero vltimũ testamentũ solenne erat. Alij dicunt hic q̃ hoc ipso iure, scilicet ope exceptionis:quod non placet [b]. Tu dic, quod ibi dicit de exceptione, referatur non ad proximũ [c],sed ad primum casum, scilicet quãdo testator post testamentum fuit arrogatus: deinde fui iuris factus declarauit se velle testamentum seruari.quia ergo sua voluntas non potest facere quin arrogatio tenuerit, & ipsum testamentum primum irritum sit:non ipso iure reconualescit, sed exceptione repelluntur venientes ab intestato, qui hæredibus in eo institutis volunt hæreditatem auferre: vnde dicitur, ambulatoria &c.vt.ff. de adimẽ. lega.l.iij.in fi.&.l. iiij. Nec obstat quòd ibi dicuntur similia: quia in aliquo,non per omnia similia sunt: vtrobique enim statur primo iudicio quod quodammodo erat expugnatũ.Vel loquitur [d] ibi eum testator incidit secundas tabulas, vt hæredes in eis instituti exceptione repellantur: non autem quòd illæ non tollant ipso iure primas:quanuis postea incidantur. & hanc approbo. Vel ibi non durauit [e] secundum testamentum, cum tabulas inciderit: hic durauit.

*Diuinat, secundum Alexan.*

*Cõcor.glo. in.c.cũ causam. super verbo,personas. circa me. extra de testi.*

*Cõcor.c.1. cũ glo.super verbo, mortis.in med. extra de his quæ vi met. cau.*

*Aliàs, elapsum.*

*b Quia violat text. secundũ Ale.*

*c Hæc est de mẽte illi literæ:cũ clausula in fi.posita debeat referri ad omnia præcedẽtia. Sal.& Alexan.*

*Theodosii & Honorii quæ extat in Codice Theodosia. eod. titulo. l. ve quis post diẽ. Cõtius.*

*d Ista est vera secundũ Bar. & alios.*

*e Placet Butr. displicet tamen Ange. & Alex.*

d *Fuerit.* aliàs fiat: id est,sit emensum à tempore scilicet quo móstrauit contrariam voluntatẽ secundũ quosdam,vt colligunt hic. Tu dic à tempore cõpositionis testamenti:vt patet in prin.huius.l. sed primi subaudiunt hic post,nos ante.

e *Constitutionibus.*id est legibus.

f *Antiquandis.*id est tollendis.

*Cvm antiquitas.*]CASVS. Dicebant olim antiqui, quòd testamenta debebant fieri vno contextu,nullo actu extraneo interueniente:hoc tamen limitat imperator,dicens quòd si forte testator aliqua necessitate constrictus,puta vel medicinæ capiendæ,vel causa forte cacandi,vel alia necessitate vrgente vel-

prohibetur†? Quemadmodũ [a] enim qui testamentum fecit, & nihil voluit contrarium, intestatus efficitur [b]:℣ Sin autem in medio tempore cõtraria testatoris voluntas ostenditur †: si quidem perfectissima est secũdi testamenti confectio : ipso iure [c] prius tollitur testamentũ. sin autem testator tãtummodo dixerit non voluisse prius stare testamentũ,vel aliis verbis vtẽdo cõtrariã aperuerit volũtatẽ, & hoc vel per testes idoneos:nõ minus tribus,vel inter acta manifestauerit,& decẽniũ fuerit [d] emẽsum†:tunc irritum est testamentũ,tam ex contraria voluntate,quàm ex cursu temporali. Aliter etenim testamenta mortuorum per decennij transcursionẽ euanescere nullo patimur modo:prioribus constitutionibus [e]†,quę super huiusmodi testamentis euacuãdis latę fuerãt, penitus antiquãdis [f]. Dat.XV. Kalen.April.Cõstantinop. Lãpadio & Oreste.VV.CC.Cõs.

*Modicum interuallum,siue actus cõtrarius ex necessitate naturæ proueniẽs testatori,vel testibus,nõ vitiat testamentũ.Saly. Vel sic:In testamentis & quibuslibet vltimis voluntatibus ordinandis non debet intervenire actus vlius extranei:nisi ex necessitate testatori vel testibus imminente: & si necessitas breui tempore possit trãsire, expectandus est ipse testis:aliàs loco eius est alius surrogandus. Et testamentum quod testator manu propria scripserit,& in aliqua parte testamenti illud se scripsisse significauit,valet: licet aliter se testator non subscripserit.Alexan.*

XXVIII. Idem. A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm antiquitas testamenta fieri voluerit [g] nullo actu interueniẽte,& huiusmodi verborum compositio nõ rite interpretata [h] penè [i] in perniciẽ & testantium & testamentorũ [k] processerit: sancimus in tẽpore quo testamentum conditur,vel codicillus [l] nascitur,vel vltima quædam dispositio secundum pristinã obseruationẽ celebra-

A let secedere modicũ incepto testamẽto,& postea iterũ reuerti,& residuã partẽ testamenti perficere:hoc facere potest. similiter & testes,dum tamen testis non diu absit.quòd si forte opus esset ei diu abesse:& non posset reuerti,& testator periclitaretur: tunc esset alius surrogandus. Secundo dicit imperator quòd vult corrigere quandam constitutionem,quæ dicebat quòd septem testes debent adhiberi in testamẽtis,& subscriptio ipsius testatoris. dicit lex quòd si testator totum testamentum scripserit sua manu:nõ est opus sua subscriptione.similiter de codicillis dicit. textus satis prolixus est, hoc tamẽ dicit in casu.

B tur(nihil enim [m] ex ea penitus immutandum esse censemus)ea quidem quę minimè necessaria sunt, nullo procedere modo. quippe causa subtilissima [n] proposita,ea quæ superflua [o] sunt, minimè debent intercedere. Si quid autẽ necessarium euenerit,& ipsum corpus laborantis respiciens contigerit, id est vel victus necessarij, vel potionis oblatio, vel medicaminis datio,vel impositio, quibus relictis ipsa sanitas testatoris periclitetur,vel si quis necessarius naturæ vsus ad depositionẽ superflui ponderis immineat vel testatori vel testibus: non esse ex hac causa testamentum subuertẽdum,licet morbus comitialis [p] (quod & factum esse cõperimus)vni ex testibus contigerit:sed eo q̃d̃ vrget & imminet, [q] repleto [r],vel deposito, [s] iterum solita per testamenti factionem adimpleri,℣ Et si quidem à testatore aliquid fiat [t] te-

C stibus paulisper separatis, cùm coram his facere aliquid naturale testator erubescat:iterũ introductis testibus, consequẽtia factionis testamenti procedere. ℣ Si tamen in quendã vel quosdam testium aliquid tale cõtingat:si quidem ex breui tẽporis interuallo necessitas potest trãsire:iterũ eorundẽ testiũ reuersum expectari, & solennia peragi sancimus. ℣ Sin autẽ lõgiore spacio refectio fortuiti casus indigeat,& maximè si salus testatoris periclitãtis ĩmineat:tũc illo vel illis testibus circa quos

D aliquid tale eueniet,separatis,alios surrogari,& ab eo [u] vel ab eis tam testatorẽ quàm alios testes scisciari, [x]†si ea quæ eorũ præsentiã ãtecedũt,oĩa corã his ꝓcessissent.℣ Et si hoc fuerit vn diq; manifestũ:iubem' tũc eos [y] vel eũ vnà cũ aliis testib', ea quę oportet,facere, etsi [z] ĩ medio [a]

*Volueri.vt.ff. eo. l. hæredes.§.fi.*

*Interpretata.* passiue.

*Penè.*id est fere,qui scilicet interim moriebantur.

*Et testamentorum.* quæ nihil valebant.

*Codicillus.* Not. in singulari numero: vt diximus.ff.de sacrosan. eccles. l. generali. & dic nascitur, id est incipit fieri.

*Nihil enim.*interpositio est.

*Subtilissima.* ablatiui absoluti.

*Superflua.*id est extranea facta, non superflua dicta: alioquin contra.ff.eo.l.testamẽtum.vel illa in verbis hæc in actibus.

*Comitialis.*id est educus.

*Imminet.*puta sm.

*Repleto.*vt potu.

*Deposito.*vt onere.

*Fiat.*vt cum iam inceptũ est testamentũ.

*Ab eo.* surrogato, vel surrogatis.

*Scisciatari.*id est interrogari: quasi dicas, cum breuiter repetita erunt corã surrogatis, quæ ante eorũ præsentiam facta erant: quærent surrogati à testatore & a testibus qui ibi semper fuerũt:Repetistis coram nobis omnia quæ ante nos secistis, & dispositis.& pro hoc infra de appel.l. ampliorem. vt vij.q. j. nihil. Alij dicunt quòd interrogabunt, an ea quæ facta fuerunt, sint facta corã recedẽtibus. nec enim

*Tus. Bar. Ang. Alex. Ias. Bal. Cy. Dec. Bart. Alb. Ro. Imo. Fran. Aret. Ale. Cur. Dec. Ias. Bal. Cy. Dec. Bart. Alb. Ro. Imo. Fran. Aret. Ale. Cur.*

est opus ꝙ ipsi sciant quæ illa sunt. & pro hoc est. ff. eod.l. hac consultissima.in prin.Expone ergo coram his,id est surrogatis, secundũ primã.vel corã recedẽtibus,secundũ aliam expositionẽ.

y *Tunc eos.*surrogatos,vel surrogatum.

z *Et si.*id est quanuis.

a *In medio.*scilicet tempore postquam quidam recesserunt, & antequam alij surrogarentur:& sic non est contra supra. e. l. hac consultissima.§.j. Item in eo quòd hic diuersis temporibus subscribitur,est contra.supra eodem.l.hac consultissima.§.in omnibus.sed

BIU Cujas

subscriptiones testiũ iam fuerãt subsecutæ. Sic etenim & naturę medemur, & mortuorũ elogia in suo statu facim⁹ permanere.

*Olim testator necessario habebat subscribere manu propria: & hoc hodie verum est, nisi scribat testamentum manu propria, quia tunc non habet necesse subscribere. hoc dicit secundum Old. Et sic nota quòd in scriptura priuati testatoris non requiritur subscriptio. Bald.*

Cum autem constitutione [a] quæ de testamentis ordinandis processit, cauetur, [b] quatenus septem testium præsentia in testamẽtis requiratur, & subscriptio à testatore fiat, vel ab aliquo pro eo, & constitutio sic edixit, Octauo subscriptore adhibito: & quidam testamentum suum omne manu propria cõscripsit, & post eius literas testes adhibiti suas subscriptiões supposuerunt, aliáque omnia solenniter in testamento peracta sunt, & testamentum ex hoc dubitabatur an irritum factum esset: eandem constitutionem corrigentes [c], sancimus, si quis sua manu totum testamentum vel codicillum conscripserit, & hoc specialiter in scriptura reposuerit, quòd hæc sua manu confecit: sufficiat ei totius testamenti scriptura, & non alia subscriptio requiratur, neque ab eo, neque pro eo ab alio: sed sequantur huiusmodi scripturam & literæ testium, & omnis quæ expectatur obseruatio: & sic testamẽtum validum, & codicillus, †si quinque testium literæ testatoris scripturæ coadunentur, in sua firmitate remaneant, & nemo callidus machinator huiusmodi iniquitatis in posterum inueniatur. D. VI. Kalend. April. Constantinopo. Lampadio & Oreste. VV. CC. Coss.

*In testamento in scriptis nomen cuiuslibet hæredis instituti debet esse scriptum manu testatoris, aut eius voce nuncupatum coram testibus, & ab istis testibus in subscriptionibus declaratum: alioquin illius hæredis institutio nulla est, in cuius persona hæc forma seruata non fuit. quod in futuris tantum testamẽtis post hanc legem locum habet. & notarius qui cõtra fecerit, falsi pœna punitur. Alexand.*

XXIX. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

IVbemus omnino testatorẽ, si vires habeat ad scribendum, nomen hæredis vel hæredum in sua subscriptione, vel in quacunque parte testamenti ponere: vt sit manifestum secundum illius voluntatem hæreditatem esse transmissam. ¶ Sin autẽ forsitã ex morbi acerbitate, vel literarũ † ĩperitia, hoc facere minimè potuerit [d]: testibus testamenti præsentibus, nomen vel nomina hæredis vel hæredũ ab eo nuncupari, vt omnimodo sciant testes, qui sint scripti hæredes: & ita certo hęredis nomine successio procedat. ¶ Si enim talis est testator, qui neque scribere, neq; articulatè loqui potest: mortuo similis est, & falsitas in elogiis committitur. [e] ¶ Quam [f], vt exul fiat à republica [g] nostra, maximè in testamentorum confectione, cupiẽtes, hanc edictalem legem in orbẽ terrarũ ponimus. ¶ Quod si nõ fuerit obseruatum, & nomen hęredis vel hæredum non fuerit manu testatoris scriptũ, vel voce coram testibus nuncupatum: hoc testamentum stare minimè patimur, vel in totum, si tota [h] hæredum nomina fuerint prætermissa: vel in eius [i] hæredis institutionem, cuius nomen neque lingua neque manus testatoris significauit. Sed ne aliqua forsitan obliuio testium animis incumbat, pluribus interdum nominibus hæredum expressis: ipsi testes in suis subscriptionib⁹ (cum testator hęc non scripserit, sed nuncupauerit) eorum nomina subscribere non differant ad æternam rei memoriam. ¶ Sin verò ipse testator in qualicunque parte testamenti nomina hæredum (sicut dictum est) scripserit: superuacuum est postea testes in sua subscriptione hæc exprimere: cum forsitan nec eos [k] scire testator suos hæredes voluerit, & semel causa ex ipsius testatoris scriptura appareat. † ¶ Oportet enim omnimodo vel ex literis testatoris, vel ex [l] voce quidem testatoris, literis autem testium qui ad elogium conficiendum fuerint conuocati, nomina manifestari hæredum. Quemadmodum [m] enim in elogio quod sine scriptura conficitur, necesse est testatorem voce exprimere nomen vel nomina hæredum: ita & in testamentis per scripturam conficiendis, cum ipse testator manu sua scribere hæredes [n] vel noluerit, vel minimè potuerit, voce tamen eius eos manifestari oportet. ¶ Quæ in posterum tantummodo obseruari censemus: vt quæ testamenta post hanc nouellam nostri numinis legem conficiuntur, hæc cum tali obseruatione procedãt. Quid enim [o] antiquitas peccauit, quæ præsentis legis inscia, pristinã secuta est obseruationẽ? ¶ Scituris & tabellionibus, & his qui conficienda testamẽta procurant, quòd si aliter facere ausi fuerint, pœnã falsitatis non euitabunt, quasi dolosè [p] in tam necessaria causa versati. Dat. Kalend. † Mart. Constantinopo. post consulat. Lampadij & Orestis. V V. C C.

---

a *Cum autem constitutione.* quæ est contra. ſ. eo. l. hac cõsultiſsima. in fine. j. respon. quæ modo corrigitur in eo capitulo, aliàs casu.

b *Cauetur.* modo recitat aliqua quæ dicũtur in eadem. l. ſ. hac cõsultiſsima. in prin. l.

c *Corrigentes.* hoc scilicet casu quando testator scripsit sua manu: vt argu. supra eod. authen. quod sine.

*Ivbemus.* ] CASVS. Ista lex & sequentes vsque ad titulũ sequẽtem, procedũt per textũ prolixũ: & satis claræ sunt. vide textum: quia casum super eis scribere esset obtundere auditores.

d *Minimè potuerit.* vel noluerit: vt. j. dicitur §. oportet enim &c. in fine. §.

e *Committitur.* id est cõmitteretur de facili, si permitteremus tales testari.

f *Quam.* falsitatem.

g *A republica.* vt. j. de fideicom. l. fina.

h *Tota.* id est omnia. ſic. ff. de fideiuſ. l. ſi debitori.

i *In eius.* valet ergo in nominatis, & non in aliis. Sed videtur in nullo valere: vt. ff. e. l. ſi is. quæ est contra. So. hoc nouũ, illud vetus ius. Vel ibi certum erat quòd alios erat instituturus, hic nó. sed certe & hic dico certũ, alioquin nulla esset quęſtio. Sed tu dic q̃ hic erat certum quos alios erat instituturus: quia forte vni testium eius nomen expresserat, qui dixit aliis. Vel ipsemet dixerat eis. ibi nó erat certum quos alios erat instituturꝰ: & ideo hic valet in institutis, & aliorum portio eis accrescit: ibi non valet.

k *Eos.* ſ. testes.

l *Ex voce.* imò & nutu: vt. ff. de leg. ij. l. cum proponebatur. &. ff. de lega. iij. l. nutu. quæ sunt cõtra. Solu. hic in institutiõe hæredis: ibi in legatis & fideicommiſsis. Item contra. ſ. eo. l. hac cõsultiſsima. in prin. Solu. vt ibi in gloſ. conscriptam.

m *Quemadmodũ.* not. regulam, vt quæ seruantur in vno, seruentur & in alio: vt hic, & supra titu. j. l. hac consultiſsima. in prin. & in auth. de hæredi. & Fal. §. penult. colla. j. Sed quid ſi alius exprimat, & ipse profiteatur se agnoscere veris? Respon. sufficit: vt supra tit. j. l. hac cõsultiſsima. §. at cũ humana. nam & ibi in non cæco loquitur, vt etiã ibi dicitur, sic fieri &c. & pro hoc est authen. signata hic, & non obseruato, &c. & ff. eo. l. hęredes. in prin. &. §. q̃ vero quis. non tamen dicitur facere testamẽtum per alium. illud enim prohibitum est: vt. ff. de hæredi. institu. l. illa institutio.

n *Hæredes.* vnde non valet testamentum sine hæredis institutione: vt. ff. de his quæ in testa. de. l. proxime.

o *Quid enim antiquitas peccauit.* quasi dicat, nihil: vt hic, & in auth. vt fac. no. con. §. sancimus. colla. v. in auth. hæc constitutio interpretatur constitutionem &c. §. propterea. in fi. colla. vj. &. j. de decu. l. pe. in fi. libr. x. &. ſ. de legi. & constitu. l. leges & constitutiones. & in authen. de trien. & ſe. §. ſi autẽ. col. iij. & in authen. de nup. §. ij. colla. iiij.

p *Dolosè.* præsumptio

---

est iuris,& de iure:cum constitutiones principum ignorauerint: vt supra de iuris & fac. ignoran.l.constitutiones.

a *ET non obseruato.* Redit ad legem veterem.ſ.eo.l.hac consultiſsima.in princi.

b *Inscribat.* habet ergo locum quando in scriptis fit testamentum, non ergo corrigitur ius vetus, cum testamentū fit sine scriptis.idem tamen & ibi dici posset &c.

c *NOstram prouisionē.*] *Lino.* in quo sigilla erant appensa.

d *Inciderit vel abstulerit.* in ambiguis.

e *Non valere.* scilicet efficaciter:vt.ff.eo.l.ad testium.§.si signa turbata.nam si agant hæredes,obstat exceptio: vt.ff.de bo.possſ.secundum tabu. l. penul. §. testamento. &. ff. e.l. hæredes. §. j. &. ff. de his quæ in testa. delē. l.j.§. sed consulto. Vt enim non constituitur testamentum nuda volūtate,vel facto:ita nec debet tolli, vt eadem sit ratio contrariorū: vt.ff.de regu.iu.l.nihil tam naturale. Itē quibus applicabitur hæc hæreditas? Videtur fisco: vt.ff.de his quæ in testa.delen.l. proximè. in princi. Sed contra videtur,quòd venientibus ab intestato: vt ff. si tab. testa. nul. ex. l.j.§. penul. quare dicunt quidam primò agnatos admitti:sed eis deficientibus fiscum.& sic loquuntur dictæ leges. Tu dic q̄ si ideo incidat, vt intestatus decedat,veniunt agnati:vt.ff. de his quæ in test.del.l.fi. sed si ideo, quia reputat hæredes indignos, tunc fiscus: vt infra de his qui. vt indig.l.hæreditas. Sed quid si non appareat? Respond. fiscus venit fauore legatorum. soluet enim legata, quod non facerent venientes ab intestato:vt dicta.l.proximè.§. sed in re dubia.&.ff. ad Syllan. l. cum fisco. & si quis aliquem te.pro. l. si quis. §. si fidei &. ff. de his quib.vt indig. l. cum quidam.§.vl. *ADDITIO.* Tu dicas in hoc tertio casu, aut probatur hæredes offendisse testatorem: & tunc glossa est vera. aut hoc non probatur: & tunc glossa est falsa: quia præsumitur voluisse decedere intestatus. ita dicit Dy. in. l. proximè.ff.de his quæ in testa.delē. vt refert ibi Bald.quē de hoc ibi latius vide:& habes ibi similē glossam in verbo,vindicarētur.

*Testamentū nuda volūtate nō cōstituitur, nec tollitur.*

**Ostendi.*

*Testamētū si incidatur p testatorē, quibus applicetur hæreditas.*

† *No. idem iudiciū de toto,vel maxima eius parte. facit pro testibus dicētibus q̄ Titius depilauit totum caput Ioā. qui tamē solū maximā partem depilauit.*

## IN AVTHENT. vt spōsa. larg.§.quia vero.colla.ix.constitu.ij.

*Hodie testator non tenetur nuncupare nomen hæredis,quando testatur in scriptis. Saly.& Alexand. Et satis est quòd per se, vel per quemcunque alium scribat nomen hæredis. Alexander.*

ET nō [a] obseruato eo, subuenitur testamētis,siue per se,siue per aliū quis inscribat [b] nomen hæredis.

*Si testator testamentum iure factum inciderit,vel signa remouerit consulto: tunc non valebit testamentum: aliàs autem remanebit validum. Alexander.*

### XXX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

NOstram prouisionē,maximè circa vltima elogia defunctorum, nunc etiam extendi* properamus. ℣ Vnde cum inuenerimus quasdam controuersias veteribus iuris interpretatoribus exortas ꝓpter testamentum quod legitimo modo conditum, septémque testiū signa habēs, postea fortuito casu, vel per ipsius testatoris operā lino [c] toto, vel plurima † eius parte incisa,in ambiguitatē incidit:solitum ei præbemus remedium,sancientes, si quidem testator linum vel signacula inciderit, vel abstulerit [d]: vtpote eius voluntate mutata, testamentum non valere. [e] sin autem ex alia quacunq; causa hoc contigerit [f]:durante testamento scriptos hæredes ad hæreditatem [g] vocari:maximè [h] cum nostra constitutio,quā pro tuitione testamentorū promulgauimus, testatorem disposuerit vel sua manu nomen hæredis scribere,vel si imperitia literarum,vel aduersa valetudine,seu alio modo hoc facere non possit : testes ipsos audito nomine hæredis,sub præsentia ipsius testatoris nomē hæredis suis subscriptionibus declarare. Data XV.Kal. Nouemb. Constantinop. post consul. Lampadij & Orestis.V V.C C.

*Rusticani in locis in quibus est raritas literatorū,testari possunt secundum eorum consuetudinem:dum tamen septem literati se subscribentes adhibeantur, si haberi possunt:aut non literati, si alii haberi non possunt, saltem quinque adhibeantur, qui mutua vice subscribant. Alexan.*

### XXXI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

ET ab antiquis legibus, & à diuersis retro principibus semper rusticitati [i] consultum est,& in multis legum subtilitatibus stricta obseruatio eis remissa : quod ex ipsis rerum inuenimus documentis. Cum enim [k] testamentorum ordinatio sub certa definitione legum instituta sit:homines rustici, & quibus non est literarum peritia, quomodo possunt tantam legum subtilitatem custodire in vltimis suis voluntatibus? Ideoque ad dei humanitatem [l] respicientes, necessarium duximus per hanc legem eorum simplicitati subuenire . Sancimus itaque in omnibus quidem ciuitatibus, & in castris orbis Romani, vbi & leges nostræ [m] manifestæ sunt,& literarum viget scientia: omnia quæ in libris nostrorum Digestorum, seu Institutionum,& imperalibus sanctionibus nostrísq; dispositionibus in condendis testamentis cauta sunt, obseruari,nullámque ex præsenti lege fieri innouationem. In illis vero locis, in quibus raro inueniuntur homines literati, per præsentem legē rusticanis concedimus antiquam eorum consuetudinem [n] legis vicem obtinere:ita tamen [o],vt vbi scientes literas inuenti fuerint, septē testes ( quos ad testimonium conuocari necesse est ) adhibeātur,& vnusquisque pro sua persona subscribat. Vbi autem non inueniuntur literati: septē testes etiam sine scriptura [p] testimonium adhibentes admitti. q ℣ Sin autem in illo loco minimè inuenti fuerint septem testes: vsque ad quinque modis omnibus testes adhiberi iubemus:minus autem nullo modo cōcedimus. ℣ Si verò vnus, aut duo vel plures fuerint literati : liceat eis pro ignorantibus literas, præsentibus tamen

f *Contigerit.* vel à testatore,vel ab alio extraneo.

g *Ad hæreditatem.* vt supra eodem.l.si vnus.licet non detur bonorum possessio secundum tabu.vt.ff. de bonorum poss.secundum tabu.l.j.§.semel.&.§.si linum. &.§.si rosæ.& hoc si viuo testatore,& nondum prolatis tabulis coram iudice, aliàs datur secundum tabulas: vt. ff. si tabulę testamēti nullæ extabunt.l.j.

h *Maximè.* maxime dico hæredes iuuari hoc casu:quia & superiori lege iuuantur.l. iubemus.licet testator eos non scripsit:& hoc subiicit,& cætera.

i *ET ab antiquis.Rusticitati.* vt patet per alias leges. ff.ad Syll.l.iij.§.si quis ignorans.& de iure fisci. l.ij.§.fina. & de vent. inspicien.l.j.§.fin.& de inrisdi. omnium iudi. l.si quis id. §.ij.& de proba.l.cum de indebito.§.ij.& de eden.l. j.§.fin & si quis in ius voca.non ierit.l.ij.§.j. &.ſ.de rei vxo. act.§. ita enim.Sed arg.contra.ſ.de in ius voc.l. venia.sed dic q̄ naturalis iuris ignorantia nec rusticum excusat.

k *Enim.* pro certe.

l *Humanitatē.* sic supra de vete. iure enu. l.tanta. in prin.

m *Leges nostræ.* idem ergo in villis & castris Bonoñ. quia eam legitimam nutricem legum bene quis appellat:vt in proœmio ff.§.hæc autem.& qui vbi est eadem ratio, & idem ius debet esse: vt.ff.ad.l.Aqui.l.illud.

n *Consuetudinem.* quā nescimus.

o *Ita tamen.* ex hoc apparet quòd loquitur in castro vbi processerat consuetudo in cōfectione testamenti faciendi contra legem, cui cōsuetudini deseruit: sed non per omnia: vt subiicit. si ergo in castro non sit consuetudo [a] contraria legi, communem legem seruabo.

p *Scriptura.* testamenti. & sic loquitur hæc lex in testamento in scriptis, & nuncupatiuo, secundum quosdam. Alij vt Azo, dicunt loqui tantum in testamento in scriptis: & exponunt hoc, id est, sine subscriptione testium : sed alij subscribunt pro eis:vt infra subiicit in.§. si vero.

q *Admitti.* scilicet in testamento sine scriptis , secundum quosdam: vel in scriptis secundum Azo.quod ius tamen quod in vno est, & in alio est obseruandum:

a Dic limita ista lex

obseruandum: vt diximus. ff. e. l. iubemus. §. quemadmodum.

a *Subscriptionem.* fit per alium subscriptio: vt in auth. de fide instru. §. oportet vero. colla. vj. Sed arg. contra supra de adsess. l. ij.

b *Iurati.* vt. ff. co. l. hac consultissima. §. penulti.

## DE HAEREDIBVS INSTITVEND. &c.

*Supra dictum est de his qui instituit, nunc de his qui instituuntur. Vel aliter. Audiuimus. ff. de testamento, quod est quoddam totum, nunc audiamus de eius partibus. Et quia. ff. tractauimus de prima parte, id est de instituentibus: annectamus de hæredibus instituendis: & quæ personæ hæredes instituí non possunt. Azo.*

*Vi deportantur.* ] CASVS. Si testamentũ fecisti, & hæredem instituisti deportatum: an valeat institutio, quæritur? Rñ. q̃ non: sed perinde est ac si script⁹ nõ esset: nec est similis peregrino, qui instituí potest: vt instit. eo. §. vlti. vel dic q̃ quodãmodo dicat similitudinem: non enim peregrinus. i. ad peregrinitatẽ deductus, puta deportatus capere potest. *Tanquam.* quasi dicat, non est similitudo inter eos & peregrinos: quia peregrini capiunt: vt instit. eo. §. fin. hi autem non. Vel dic quòd dictio tanquam, notat veritatẽ: & sic in mala parte ponitur peregrinus: vt. ff. co. l. sed & si sub conditione. §. solemus. & ff. de in ius vocan. l. sed & si hac. §. sed & si per pœnam.

*Non possunt.* quia ea quæ sunt iuris ciuilis, perdunt: sicut est ciuitas, & similia: vt est hic, & ff. de mili. testamen. l. neque. §. j. & de pœ. l. quidam. quia pro mortuis habẽtur: vt. ff. de contra tab. l. j. §. penul. & arg. de his quæ pro non scrip. ha. l. iij. sed quæ sunt iuris naturalis, non: vt matrimonium, & libertatem: vt. ff. de senten. pas. l. ij. &. iij. Sed videtur eos capere posse: vt ff. de reb. dub. l. si cognatis. quæ est contra. vbi capit quis ex testamẽto, qui cognatus esse desinit: quod esse non potuit nisi perderet ciuitatem, scilicet per maximam vel mediam capitis deminutionem: vt instit. de capi. demi. §. penul. Solu. loquitur ibi de ciuili cognatione: scilicet quæ per adoptionẽ erat quæsita: vt. ff. de adop. l. qui in adoptionem. quæ per minimam capitis deminutionem perditur, scilicet per emancipationem: & sic non amittitur ciuitas: vt instit. de capi. de. §. minima.

*Non fuissent.* hoc verum quantum ad institutionem: sed fiscus habet: vt. j. de his quibus vt indig. l. hæreditas. *ADDITIO.* Hãc glossam dicentem fiscum capere tale relictum, reprehendunt hic omnes fere doctores: teste hic etiam Barto. per. l. si in metallum. ff. de his qui pro non scriptis habentur.

*Pater tuus.* ] CASVS. Si testamẽtum fecisti, & in tertiam bonorum tuorum, non capacem, puta natum ex nefando coitu instituisti, Titio ex residuo instituto: quid appellatione residui contineatur, quæritur? Respondetur quòd tota hæreditas: & ita erit Titius in totum hæres, cum non capax ad aliquam partem hæreditatis admitti non potest. Viuianus.

subscriptionem [a] suã interponere: sic tamen, vt ipsi testes cognoscãt testatoris voluntatẽ: & maximè quem vel quos hæredes sibi relinquere voluerit: & hoc post mortem testatoris iurati [b] deponant. ℣ Quod igitur quisque rusticorum (sicut prædictũ est) pro suis rebus disposuerit: hoc omnimodo, legum subtilitate remissa, firmum validúmq; cõsistat. Dat. III. Non. Iul. Constantinop. D N. Iustiniano. A. IIII. & Paulino. V. C. Coss.

*

## TITVLVS XXIIII.
## DE HAEREDIBVS INstituendis, & quæ personæ hæredes instituí non possunt.

*Institutio deportati habetur pro nõ scripta: quia deportatus est incapax additionis hæreditatis. Alexander.*

I. Impp. TITVS AELIVS † ANTONINVS. A. Anthestiano.

QVi deportantur, si hæredes scribãtur, tanquã [c] peregrini capere non possunt, [d] sed hæreditas in ea causa est, in qua esset si scripti hęredes nõ fuissent [e]. Sine die & cõsule.

*Appellatione residui totum continetur, quando non reperitur pars in cuius defectum possit verbum illud verificari. Alexander.*

II. Impp. ANTONINVS. A. Cælitio. †

PAter tu⁹ si ex residua parte hæres institutus est, quam alter hæres scriptus capere nõ poterat, ísque [f] ad nullam partem hæreditatis per conditionem [5] suam admitti potuit: ex asse hæres extitit [h]. nam residui commemoratio, etiam totum [i] admittit. † PP. XV. Kalend. Iul. Romæ. Duobus & Aspris Coss.

*Substitutus vulgariter seruo testatoris, & alterius quem testator tanquam proprium libertum instituerat, admittitur vel repellitur secundum quod de mente testatoris fuisse probatur. Alexand.*

III. Imp. ALEXANDER. A. Vitali militi.

CVm proponas Alexandrũ equitem testamẽto primo loco Iulianum vt libertum suũ hæredem instituisse, eíque substituisse his verbis, *Quòd si* [k] *ex aliqua causa primus hæres hæreditatem meam adire noluerit, vel non potuerit: tunc in locum eius secundũ hæredem substituo Vitalem.* post mortem autẽ testatoris † Iulianum seruum communem fuisse defuncti militis & Zoili fratris eius apparuerit: an tu [l] ex substitutione admittaris, voluntatis est quæstio. Nam si credens eum proprium & suum libertum [m], hæredem instituit, nec per eum ad alium quenquam hæreditatẽ pertinere voluit [n]: extitit conditio substitutionis: tibíque hæreditas [o] delata est. ℣ Quòd si verba substitutionis subscriptæ [p] ad ius [q] retulit [r], vt si nec per semetipsum aliũ [s] feciſſet hæredẽ (potuit [t] enim, quanuis iubente domino, nolle adire) ita demum substitutus vocaretur, si tamẽ paruerit domino, & adierit: substitutioni

a *Subscriptionem.* fit per alium subscriptio: vt in auth. de fide instru. §. oportet vero. colla. vj. Sed arg. contra supra de adsess. l. ij.

b *Iurati.* vt. ff. co. l. hac consultissima. §. penulti.

c *Tanquam.* quasi dicat, non est similitudo inter eos & peregrinos: quia peregrini capiunt: vt instit. eo. §. fin. hi autem non. Vel dic quòd dictio tanquam, notat veritatẽ: & sic in mala parte ponitur peregrinus: vt. ff. co. l. sed & si sub conditione. §. solemus. & ff. de in ius vocan. l. sed & si hac. §. sed & si per pœnam.

d *Non possunt.* quia ea quæ sunt iuris ciuilis, perdunt: sicut est ciuitas, & similia: vt est hic, & ff. de mili. testamen. l. neque. §. j. & de pœ. l. quidam. quia pro mortuis habẽtur: vt. ff. de contra tab. l. j. §. penul. & arg. de his quæ pro non scrip. ha. l. iij. sed quæ sunt iuris naturalis, non: vt matrimonium, & libertatem: vt. ff. de senten. pas. l. ij. &. iij. Sed videtur eos capere posse: vt ff. de reb. dub. l. si cognatis. quæ est contra. vbi capit quis ex testamẽto, qui cognatus esse desinit: quod esse non potuit nisi perderet ciuitatem, scilicet per maximam vel mediam capitis deminutionem: vt instit. de capi. demi. §. penul. Solu. loquitur ibi de ciuili cognatione: scilicet quæ per adoptionẽ erat quæsita: vt. ff. de adop. l. qui in adoptionem. quæ per minimam capitis deminutionem perditur, scilicet per emancipationem: & sic non amittitur ciuitas: vt instit. de capi. de. §. minima.

e *Non fuissent.* hoc verum quantum ad institutionem: sed fiscus habet: vt. j. de his quibus vt indig. l. hæreditas. *ADDITIO.* Hãc glossam dicentem fiscum capere tale relictum, reprehendunt hic omnes fere doctores: teste hic etiam Barto. per. l. si in metallum. ff. de his qui pro non scriptis habentur.

f *Isque.* id est alter hæres.

g *Conditionem.* vt quia ex nefario coitu est natus: vel aliàs non capax: vt no. instit. de leg. §. legari. & in authen. qui mod. natu. effi. sui. §. fin. colla. vij.

h *Extitit.* scilicet pater tuus.

i *Totum.* vt &. ff. de verborum significatione. l. cæterorum. &. ff. eodem. l. quòd si Mæuius. & facit. ff. eod. l. item quod Sabinus. §. sed si asse. & supra de testa. mil. l. quanquam. in fine. &. ff. de fideiuss. l. amissi. in princi. & de dona. causa mortis. l. ei qui.

†*Non verborum proprietate, sed iuris interpretatiõe. l. cæterorũ. de verbo. significa. Cõtins.*

*Cvm proponas.* ] CASVS. Alexander miles & Zoilus habebant seruum communem Iulianum: Alexander credens Iulianum esse libertum suũ, primum eum hæredẽ instituit, & ei Vitalem substituit, hoc modo, Si Iulianus hæres non erit, Vitalẽ substituo. decessit Alexãder. apparuit postea Iulianũ fuisse seruum Alexandri & Zoili. quid his verbis substitutionis significetur, quæritur? vel qualiter admitti debeat substitut⁹, quęritur? Respon. aut voluit testator per Iulianum alij acquiri hæreditátem, cum credebat eum liberum: aut noluit. Primo casu non admittitur substitutus: secundo casu sic. Viuianus.

†*Al. additur, si, relictã. Cõtins.*

k *Quòd si.* ecce verba substituentis.

l *An tu.* scilicet Vitalis.

m *Libertum.* futurũ.

n *Voluit.* id est dicitur voluisse.

o *Hæreditas est.* imò videtur quòd nihil valeat totum testamentum: vt. ff. de mili. testa. l. neque enim. §. si seruum proprium. quæ est contra. Sol. ibi erat proprius testatoris errantis & credentis eum liberum, hic communis: imò nec ibi nec hic tenet quantum ad seruum. si autem sciuisset seruum, esset & hæres & liber: vt instit. eo. in princ. si alienus, totus potest institui sine libertate: vt. ff. eodem. l. si seruus alienus. &. l. si alienum seruum. si communis, etiam cum libertate si hoc exprimat, & eũ postea redimat. ff. eodem. l. sed & si sub conditione. §. si seruum. hodie serua in seruo communi quod dicitur infra communia de manu. l. j.

p *Subscriptæ.* in testamento.

q *Ad ius.* id est ad eam significationem quam facit ius, quando testator scit seruum, hoc est, vel sibi facto liberto, vel præsenti vel futuro domino acquirat: vt instit. de vulga. substi. §. fina. & hic subiicit.

r *Retulit.* id est retulisse dicitur.

s *Alium.* scilicet dominum.

t *Potuit enim.* interpositio est. & dic quòd vere potest dici illa conditio, si hæres non erit: quia potest esse, & non esse, etiam domino iubente, & eum etiam excoriante, & ita demum &c. si autẽ paruit sponte, quęrit dño: vt subiicit. Vel aliter cõstrue: vt si nec per se aliũ fecerit hæredẽ, ita demũ substitutus admittatur: si substitutioni locus non est. si tamen paruit domino, & adiit:

*Seruus etiã si excoriare tur à domino, post nolle adire.*

potuit enim,&c.& sic plana.Sed quid in tertio casu,si paruit,sed coactus?Quidam dicunt dominum non fieri hæredem, vt. ff. de acqui.hære.l.qui in aliena. §. fi. Tu dic ꝙ sic:vt. ff.si omiſ. cau. teſt.l.j.§.j.& in dicta.l.qui in aliena.adiuit errans,vel fuit ab alio non à domino coactus.Item nota ꝙ loquitur hæc lex cum certum eſt de voluntate teſtatoris.si autem eſt dubium, diuiditur hæreditas inter dominum ſerui inſtituti, & ſubſtitutum : vt.ff. eo. l. ſi pater. & plene diſtinxi : vt inſtitut. de vulg. ſubſt. §. fin. licet P.& R. intelligant legem iſtam cum dubitatur an voluit defunctus per Iulianum alium fieri hęredé, an non:quod eſt expreſſè contra legem iſtam.

a *Locus non eſt.* niſi in caſu,cum duo. ſ. erant domini huius Iuliani: & alteri? iuſſu adiit,& alterius non : vt. ff.de vulg.ſubſt.l. fi.in príc.

†*In vet.manu ſcrip.legitur, ſubditicius,reſtè.Cõtius.*

SI pater. ] CASVS. Pater tuus Titium hæredem inſtituit,credens eſſe filium ſuum cum non eſſet: an ei auferenda ſit hæreditas,quæritur? Reſpon. ꝙ ſic.cui autem ſit applicanda, non aperit. Tu dic veniętibus ab inteſtato : qui ſi non ſunt , applicanda eſt fiſco. Viuianus.

b *Quaſi filium.* ſecus econtra ſi vere filium, vt extraneum inſtituit. quia valet : vt. ff. de Carbo. edic. l. j. §. ſi quis filium. Item & illa inſtitutio valet : Ille impiiſsimus filius meꝰ hæres eſto:vt.ff.e.l.his verbis. §. j. ſed & illa exhæredatio: Ille qué ſcio ex me natum non eſſe,exhæres eſto.non valet:vt.ff.de libe.& poſthu. l. ſi poſthumus.§.ſi quis ita.

†*Legis papiæ,quæ vetat cõiuges inter ſe ex teſtamentis capere. ſed cõpenſandi debiti gratia ſine illius legis fraude iter ſe capere poterant. Anto. Contius.*

c *Non inſtituturus.* quòd præſumitur:ſecus ſi ſuum nõ crederet, licet filium nominaret:vt.ff.de condi.& demon. l. falſa demonſtratio. in principio.

d *Auferendam.* vt ſupra de teſta.l.neque profeſsio. &. j. de fideicom.l.eam quam.& de præſcrip.long.temp.l. ſi is. Sed argu. contra.ff.de iniur.l.eum qui.§. ſi iniuria. & cum auferatur huic vt indigno,videtur applicari fiſco : vt.ff.de iure fiſci. l. aufertur. quod poteſt eſſe verum,ſecundum P.& H.cum alij ab inteſtato non ſunt,aliter illi admittuntur:vt.j. eod. l. nec apud. ADDITIO. Dicas ꝙ ſi quid aufertur ab indigno , qui ſua culpa eſt indignus,tunc hoc applicatur fiſco:& ita loquitur regula, quæ auferuntur ab indigno &c.vt.l.Papinianus.§.meminiſſe. ff. de inoffi. teſt. Si vero non ſua culpa,ſed aliàs indignus eſt: tunc non applicatur fiſco:vt.l.nec apud.infra eo.ita vult Barto.hic.

*Vxor non eſt adſinis.*

NOn ideo.[CASVS.Si teſtamentum feciſti, & vxorem hæredem inſtituiſti:an ob hoc ꝙ eam adfinem in teſtamento nominaſti,cum non propriè dicatur adfinis,ſed adfinitatis principium:valeat minus inſtitutio,quæritur? Rñ.ꝙ non. Viuianus.

e *Adſinis.* non enim ipſa eſt adfinis, ſed cauſa adfinitatis : vt dices infra communia de ſuc.l.adfinitatis.

SI compenſandi. [CASVS. Tenebatur vxor tua tibi in.x. hæredem te in teſtamento ſuo in dimidiam bonorum ſuorũ inſtituit:& alium in dimidiam:& te hæredem inſtituit, vt ſibi cõpenſares.x.in quibus tibi tenebatur:& à cohærede debitum vel partem debiti petis:an ſis audiendus,quæritur ? Reſpon. ꝙ non obſtabit tibi ſola iuris ſeueritas,vt ſerues voluntatem defunctiſed etiam ipſa defuncti voluntas. Viuianus.

f *Si compenſandi debiti.* quod vxor viro debuit.

g *Tuo.* ô vir.

h *Refragatur.* id eſt reſiſtit,& ideo non audiris:vt hic, & ff. de neg.geſt.l.ſi ab eo.& de hære.act.l.vt debitum.& infra de bon. auctoiudi. poſ. l. ſi vxor.&. ff. de lega. ij. l. creditorem.& de condi.inſti.l. mulier.& ad leg.Falci. l. ſi debitor. Sed argu.contra in eo. ti.quod de bonis. §.cũ fideicõmiſſum. ſed dic vt ibi notatur.

locus non eſt[a]. P P.VI.Kalen. Maij,Maximo. II. & Aeliano Coss.

*Inſtitutio facta de aliquo tanquam de filio vel de fratre cũ nõ ſit,habetur pro nõ facta,& hæreditas eſt in cauſa inteſtati. hoc dicit cum.l.nec apud.infra eo.Alexan.*

IIII. Imperator GORDIANVS.A.Vlpio.

SIpater tuus eũ quaſi filiũ[b] ſuum hęredem inſtituit,quẽ falſa opinione ductus ſuum eſſe credebat, nõ inſtituturus[c] ſi alienum noſſet,ísque poſtea ſubditus †eſſe oſtenſus eſt: auferẽdam[d] ei ſucceſsionem, diuorũ Seueri & Antonini placitis cõtinetur.P P.Prid. Non. Octob. Pio & Pontiano Coss.

*Non vitiatur inſtitutio, ſi vxor appellatur adfinis. Alexan.*

V. Idem. A. Caſsiano.

NOn ideo minus vxor tua iure hæres videtur inſtituta,quòd non vxor,ſed adfinis[e] teſtamẽto nominata eſt.P P.V. Kalend.Octobr.Gordiano. A. II.& Pompeiano Coss.

*Inſtitutio facta de parte hæreditatis animo compenſandi totum debitum,petitionem debiti excludit. Alexan.*

VI.Impp. PHILIPPVS.A.& PHILIPPVS.C.Antonio.

SI compenſandi debiti[f] gratia vxor maritũ fecit hæredẽ:deſiderio tuo[g] præter portionem hęreditatis debitũ quoque reſtitui poſtulantis,nõ tantum iuris ſeueritas,† verùm etiã defunctæ volũtas refragatur[h], PP.XII.Kalen.Mart.Præſente & Albino Coss.

*Non poteſt quis adoptari vt frater : & inſtitutus vt frater à teſtatore errante,nihil debet habere.Saly.*

VII. Impp. DIOCLE.& MAXIMIA. AA. Zizoni.†

NEc apud peregrinos[i] fratrẽ ſibi quiſquam per adoptionẽ facere poterat. ſCum igitur quod patrem tuũ voluiſſe facere dicis,irritũ ſit: portionẽ hæreditatis quam is aduerſus quem ſupplicas, velut adoptatus frater[k] hæres inſtitutus tenet: reſtitui tibi præſes prouinciæ curæ habebit[l].PP.III. Non.Decẽbr.Diocletiano. II. & Ariſtobulo Coss.

*Collegium non approbatum non poteſt inſtitui. Alexander.*

VIII.Iidem. AA.Hadriano.

COllegium ſi nullo ſpeciali priuilegio ſubnixũ ſit, hæreditatẽ capere nõ poſſe[m], dubiũ nõ eſt.P P.X.Kalend. Iun. ipſis.IIII.&.III.A A. Coss.

*Poteſt quis hæres inſtitui cum ipſemet inſtitutus morietur. hoc dicit ſecundum primam lecturam gloſſæ,ſecundum quam non debet eſſe in textu dictio quis.& ſecundum aliam lecturam hoc intendit : Poteſt quis inſtitui cum teſtator morietur. Alex.*

IX.Iidem. AA.&. C C.Iuliæ.

IExtraneũ etiã cũ quis moreretur[n],† hæredẽ ſcribi ſibi placuit.PP.XVI.Kalend. Nouemb.Sirmij.A A.Coss.

*Nec apud.* ] CASVS.Coram nõ habente iuriſdictionem, aliquem in fratrem adoptaſti. cum hæredem inſtituiſti. cum non tenuit adoptio,quia receptum nõ eſt vt aliquis in fratrem adoptetur:an valeat inſtitutio, quæritur? Reſpond. ꝙ non: ſed ab inſtituto auferenda eſt hæreditas. Viuianus.

i *Nec apud peregrinos.* id eſt iuriſdictionem non habentes. Vel dic, id eſt deportatos. Vel dic,id eſt barbaros,ſiue hoſtes populi Romani. Sed certe nec apud aliquem in fratrem : licet in filium ſic coram iudice competente.

k *Frater.* quæ eſt ratio ꝙ fratrem nõ poſſum adoptare, id eſt, aliquem extraneũ loco fratris? Reſpondetur:quia adoptio imitatur naturam ; vt infra. tit. de adop. §. minorem . Sed hoc naturale eſt, ꝙ frater à fratre non naſcatur: ergo adoptari non poteſt aliquis in fratrem.

l *Habebit.* vt infra de fideicom.l.eam quam.Sed arg. contra. ff. eo.l.nemo.§.qui frater.Item argu.ff. de iure fiſc. l. aufertur. in prin.&.ff.de ædil.edic.l.cum autem.in fine.

*Collegium.* ]CASVS. An illicito collegio relinqui hæreditas poſsit,quæritur? Rñ.ꝙ non. Viuianus.

m *Non poſſe.* nullum autem eſt ſubnixum, niſi contra prohibetur: vt. ff. de colle. illi. l. iij. §. in ſumma. probantur autem multa. & ideo dic, eis legari poteſt, aliis non: vt.ff. quod cuiuſque vniuerſi.l.j.& ſupra de ſacroſan. eccle. l.j.& de reb. dub. l.cum ſenatus. & de lega.j.l.ſi hæres.§.vicis.& ad Trebel. l. omnibus & ſupra de Iudæis.l. j.

EXtraneum.]CASVS.Teſtamentum feciſti : extraneum hæredem inſtituiſti his verbis : inſtituo te cum morieris.an valeat inſtitutio,quæritur?Reſpon.ꝙ ſic. Vel ſic : an poſsim mihi hęredem inſtituere ſic, Ille ſit mihi hæres cum morietur?Reſpõ. quòd ſic. Viuianus.

n *Cum quis moreretur.* i. cum hac adiectione, cum moreretur, ſcilicet hæres extraneus : quæ adiectio habetur pro non adiecta : vt.ff.e. l. hæreditas. & ff. de noua. l. ſi pupillus. §. qui ſub conditione. licet in legato diſtinguatur an dicat , lego tibi cum morieris.quo caſu valet ſtatim, licet differatur. aut lego tibi cum morietur hæres.& tunc eſt conditionale: vt non tranſmittatur interim ſi legatarius viuo hærede decedat:vt.ff.de cõdi. & demon.l.hæres meus.&.ff.quando di.leg.ce.l.ſi cũ hæres. niſi in libertate,quę ſic relicta,pro nulla habetur:vt.ff.de manu.teſta. l.libertas.& in vſufructu : vt.ff. de vſufru. l. Titio. Alij dicunt, vt Azo,hanc inſtitutionem eſſe conditionalem, & ita ſuſpendendam;

dendam: vt & in simili casu: vt. ff. de condi. insti. l. fi. Alij, cum morietur. i. cum erit in periculo mortis: quod quasi in idem reeidit. vel cum morietur. s. testator.

NEque.] CASVS. Si non capacem, puta hæreticum, vel ex nefario coitu susceptũ instituisti: an valeat institutio, quæritur? Respõ. q nõ: nec etiam si seruum suum hæredẽ instituisti, non acquiretur hæreditas: quia qui per se hæres institui non potest, nec per alium: vt. ff. e. l. minus. Viuianus.

a *Ratio.* nam qui per se institui non potest, nec per seruos: vt hic, & ff. e. l. nõ minus. nec ob. ff. de ædil. edic. l. cũ aũt. §. fi. quia ibi emptor erat capax. Nec ff. de acqui. hæred. l. si seru⁹ eius. quia ibi fuit ante aditionem manumissus: vnde sibi adit. Et econtra, quod potest domino relinqui, & seruo: vt. ff. de lega. j. l. si mihi & tibi. §. regula. sed & hoc fallit. ff. de leg. ij. l. debitor. §. fin. & de serui. leg. l. & si maxime.

*Qui per se capere non potest, etiam per alium capere non poterit: & ignotus potest hæres instituí: & ciuitates possunt capere relicta vniuersalia & particularia. hoc dicit cum duabus legibus sequen.*

x. Iidem. AA. & CC. Asclepiadæ.

NEque per se hęredes institutos, quibus hoc concessum non est, neque per seruos proprios hæreditatẽ posse quęrere, iuris dictat ratio [a]. S. XVI. Kal. Septembr. Sirmij, Cæsaribus Coss.

*Ignotus potest hæres institui. Salyce.*

xi. Impp. THEODO. & VALENTIN. AA. Hierio. PP.

2 EXtraneum etiam penitus ignotum, [b] hæredem quis instituere potest. D. XI. Kal. Mart. Constantinop. Felice & Tauro Coss.

*Ciuitates possunt capere relicta tam vniuersalia, quam particularia, corporalia & incorporalia. Bal. Vel sic: Ciuitates possunt hæredes instituí, & eis legari, & fideicommitti. Salycetus.*

xii. Imperator LEO. A. Erythrio præfecto prætorio.

HAereditatis, vel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulis domus, aut annonæ ciuiles, † aut quælibet ædificia, vel mancipia, ad ius inclytę vrbis [c], vel alterius cuiuslibet ciuitatis [d] †peruenire possunt. Dat. V. Kal. Mart. Martiano & Zenone Coss.

*Vide Tau. in l. de minoribus. C. de impub. & aliis substitut.*

*Hæreditatis.*] CASVS. An Romanæ ciuitati iure institutionis, vel legati, vel donationis, aliquid relinqui possit, quęritur? Rñ. q sic. & cuilibet alij ciuitati. Viuianus.

c *Vrbis.* veteris, vel nouæ Romæ.

d *Ciuitatis.* vt. ff. ad Trebel. l. omnib⁹. & de leg. j. l. si hæres. §. vicis. & l. si quis à filio. §. fin.

*Instituta in re certa, habetur loco legatarii, vniuersaliter instituto hæreditatem adeunte. Sal. Vel sic: Institutus in re certa, vel iussus esse contentus re certa, pro sua institutione habetur loco legatarii quo ad hoc, vt actionibus hæreditariis vti non possit. Alexander.*

xiii. Impp. IVSTINIAN. A. Mennæ præfecto prætorio.

QVotiens certi quidem ex certa re scripti sunt hæredes, vel certis rebus pro sua institutione contenti esse iussi sunt, quos legatariorum [e] loco haberi certũ est: alij verò ex certa [f] parte, vel sine parte [g], qui pro veterũ legũ tenore ad certã vnciarũ institutionẽ referũtur [h]: eos tantũmodo omnib⁹ hæreditariis actionibus vti vel cõsueniri decernim⁹, qui ex certa parte vel sine parte scripti fuerint, nec aliquã deminutionem earundem actionum occasione hæredum ex certa re scriptorum [i] fieri. D. VIII. Id. April. Cõstãtinop. Decio. V. C. Cos.

*Qvotiens.*] CASVS. Duos hæredes ex certa re, puta ex vinea vel domo hæredes instituisti: alios simpliciter non facta mẽtione rerum certarum; vel in certis partibus, puta vnum ex tribus vnciis, alium ex quatuor: an illi qui ex rebus certis instituti sunt, conueniri possint à creditorib⁹ hæreditariis, quęritur? Rñ. q non: quia sunt loco legatariorũ, non hæredum. Alij aũt cõueniendi sunt, & agere possunt: nec aliquid actionum competentium hæreditariarũ hæredibus institutis in certis partibus, vel sine partibus per alios in incertis rebus institutis, deminui debet. Viuianus.

e *Legatariorum.* Argu. contra. ẽ. de inoffi. testa. auth. nouissima. ADDITIO. Dicas post Bart. & Bal. in. l. ex facto. ij. ff. de hæredi. instituen. & eundem Bar. hic, quòd hæres institutus ex re certa, non est hæres vniuersalis, nec est legatarius: sed est vna tertia species per se, quæ vocatur hæres ex re certa, quæ partim capit de natura instituti vniuersaliter, & partim de natura legatarij:

A quod declara vt latius per dictos Bar. & Bald. vbi supra.

f *Ex certa parte.* puta vnum in sex vnciis, & alium in aliis sex vnciis.

g *Sine parte.* puta in omnibus aliis instituit duos.

h *Referuntur.* duodecim. s. vt insti. de hęr. insti. §. hæreditas.

i *Scripterum.* cum ipsi non teneantur: vt hic, & ẽ. de hær. act. l. creditores. Sed videt eos esse loco hæredũ, qui ex certa re scribuntur: vt. ff. eo. l. j. §. si ex fundo. & l. quotiens. §. si scribitur. duo. & l. ex facto. ij. per totam primam columnam. quæ sunt contra. Solu. secũdum quosdã hic fuit res certa demõstrata nomine proprio, ibi appellatiuo, vel demonstratiuo: qđ non placet: vt. ff. si cer. pe. l. certum. Dic ergo q ibi non erant alij instituti. vnde ne inueniatur paterfamilias decessisse pro parte testatus, & pro parte intestatus: datur eis totum. hic autem sunt & alij instituti, qui sunt hæredes in vniuerso.

*Hæredẽ loco an reputetur, qui ex certa re scribuntur.*

*Cvm in libris.*] CASVS. Hæredem instituisti his verbis: Sempronius Plotij hęres esto. an valeat institutio, quærebatur. dicebant antiqui valere, quasi in tuo nomine errasses. Dicit imperator hanc sententiã supinam: cum non sit verisimile aliquem ignorare suum nomen. & hoc si sint interpretanda verba institutionis: q si tu Plotij fuisti hæres, & Sempronium sic instituisti: & Sempronius erit hæres tuus, & per consequens erit hæres Plotij: per regulam qua dicitur, q hæres hæredis, testatoris est hæres. vel si Plotium hæredem instituisti, & si hæres non esset, ei Sempronium substituisti. Vel sic: adiecisti Sempronium in eius loco, vel in totum, vel in partem quasi ex substitutione quadam vocare debere. Si autem nec Plotio hæres extitisti, neque Plotium hæredem instituisti, nec tu Plotius vocaberis, nõ valet ĩstitutio: cũ nõ sit verisimile te nomẽ tuũ ignorasse. Viuia.

†*Al. in loco cum parẽtemve.*

k *Species.* i. quæstio.

l *Quidam.* s. Titius.

m *Nominis.* s. sui.

n *Testatoris esse hæredem.* vt. ff. de peti. hære. l. j. ij. & iij. & ẽ. de vsufru. l. antiquitas. & ff. de verbo. signi. l. hæredis. & l. sciendum. & ff. de acquirenda hære. l. si quis filium. §. finali.

o *Ex consequentia.* i. quasi consequentia, quæ fit ex nostra interpretatione. Et nota vulgarem substitutionem fieri verbis affirmatiuis. sic. ff. eodem. l. Titius.



BIU Cujas

a *Et sic.* supple, nec ipse testator Plotius vocatur. nam hic est indubitabilis casus.

*DE INSTITVTIONIBVS &c.*

*Cõtinuatio.* *Dictum est supra de hæredibus instituendis: sed quia hæredis institutio fit sub conditione: ideo de institutione conditionali videndũ est. Azo.*

*Cum auum.* ]CASVS. Testamentũ feciſti: neptem tuam. ſ. filiam filiæ tuæ, ſub tali conditione inſtituiſti, ſi nuberet filio Anthylli: per eam nõ ſtat quo minus pareat conditioni, ſed per filium Anthylli, qui eum ea contrahere non vult: an ad hæreditatem tuam admittẽda ſit, quæritur? Reſpon. q̃ ſic: quia habetur conditio pro completa: cũ per eam non ſtat quo minus impleatur. Viuia.

b *Manifeſtum eſt.* nam videtur impleta, cũ per eam non remaneat: vt hic, &. j. de his quæ ſub modo. l. j. &. ff. de acquir. hæred. l. ventre. & q̃n dies leg. ced. l. ſi poſt. §. ſed ſi ita. Sed contra. j. de condi. inſer. l. legatum. Solu. hic erat aliàs relicturus, ibi non, ſecundum quoſdã. vel ibi fuit in mora, hic non. Tu diſtingue ſecundum Io. aut conditio appoſita cõſiſtit in facto eius cui relinquitur: aut eius & alterius. ſi in facto eius tantũ cui relinquitur: puta ſi manumiſerit ſeruũ ſuum: tunc ſi cõdito deficit per factum ſuum, non adſequitur relictum: vt. ff. de condi. inſti. l. vl. ſi autem cõditio deficit per caſum, quia moritur ſeruus: conſequitur relictum: vt. ff. de condi. inſti. l. quæ ſub conditione. §. quotiens. niſi fuerit in mora manumittendi: vt. ff. de condi. & demon. l. pe. §. j. ſi deficit per alium, puta quia alius interfecit ſeruum: tunc agit lege Aquilia contra interfectorem ad æſtimationem eius quod ſibi relictum erat: vt. ff. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. §. idem Iulianus. Sed argu. contra. ff. de conditio. & demonſtratio. l. ſi Titius. Si autem non ſit ſoluendo interfector: ex æquitate poteſt dici hunc admitti ad id quod ſibi relictum erat: vt. ff. de condi. & demon. l. Titio centum. §. fi. & de eo per quem fac. eſt. l. fi. ſi vero conſiſtat in facto eius qui relinquitur, & alterius: ſi quidem per caſum fortuitum deficiat, amittit relictum: vt ibi. Sed ar. contra ff. de leg. j. l. ſi fundum. ij. §. Iulianus. in fi. aliàs eſt. l. ſi Titio. ſed ibi non fuit conditio, ſed modus. Item ar. contra. ff. de annu. lega. l. annua. in prin. ſed illud fauore alimentorum. Item ar. contra. ff. de condi. inſtit. l. vter ex fratribus. ſed ibi non per caſum, ſed per alterius factum ſtetit. ſi non per caſum, ſed per alterius factum, non amittit: vt hic. Et probatur hæc diſtinctio. ff. de cõditio. & demonſtra. l. in teſtaméto. idem eſt in illa conditione, Si decem Titio dederit: quia conſtitit ex facto eius & alterius: niſi aliud dicatur fauore libertatis: vt. ff. de conditio. & demonſtra. l. cum ita datur. & de condi. inſtitu. l. iij. Item quod dicit hæc lex, eſt verum, ſi honeſtè poteſt nubere mulier: aliàs non excluditur: vt. ff. de condi. & demonſtra. l. cum ita legatum ſit. Planius dic q̃ hic per alium, in. l. contraria per caſum fuit impedita.

*Hæreditas vel legatũ ſub conditione relictũ, an debeatur ſi cõditioni non pareatur.*

*Conditioni.* ]CASVS. Mater filiam hæredem inſtituit, ſi cõſobrino ſuo nuberet: & ſi non nuberet, ſubſtituit Titium. per ipſam ſtat quo minus pareatur conditioni: an locum habeat ſubſtitutio, quæritur? Rñd. q̃ ſic, nec eſt audienda ſi allegarit hanc conditionem turpem eſſe, ſcilicet quòd nubere debuit conſanguineo ſuo, cum hoc liceat: nec officium iudicis implorare debuit, cum per eam ſtetit. Viuianus.

c *Matris tuæ.* ſecus in patre, qui non poteſt ſub conditione, niſi ſit poteſtatiua, filium inſtituere: vt. ff. de hære. inſti. l. ſuus. in prin. &. l. ſi pater filium. infra eod.

d *Viduitatem.* quã videretur iudicere, ſi nuptiæ eſſent turpes: vt patet in. l. cum ita legatum. §. fin. ff. de condi. & demon.

e *Voluerit.* eſt enim iure fori licitum: vt & ſupra de nup. l. celebrandis. non autem iure poli.

f *Indiges.* id eſt, non habebis, licet indigeas vt. ff. de condi. & demon. l. Titio tentum, §. j. quod extraordinarium locum haberet, ſi ſtaret per illum, non per te: vt ſupra eo. titu. l. proxi. Ordinarium autem, quando eſſet conditio impleta: vt. ff. de condi. & demon. l. legata ſub conditione. & hoc ſi honeſtè ei nubere poterat. aliàs conſequitur purè: vt. ff. de condi. & demonſtra. l. cum ita legatum. &. l. hoc modo. Item arg. contra. ff. de verbo. obliga. l. Titia.

*Si mater vos.* ]CASVS. Mater filium ſuum ſub hac conditione hæredem inſtituit, ſi pater eum emanciparet. conditione pendente ſi pater decedat, vel ſi deportetur: an conditio habetur pro impleta vt locum habeat inſtitutio, quæritur? Reſpon. quòd ſic, & ad eum hæreditas tranſit cum onere ſuo. Viuianus.

g *Sententiam.* ſcilicet deportationis. & ſic filius factus eſt ſui iuris: vt inſtitu. quib. mo. ius pa. po. ſol. §. cum autem.

h *Vel aliter.* ſuperiori enim fuit mors, ſcilicet ciuilis: hic naturalis: vt. ff. de cõtra tabu. l. j. §. fin. &. ff. de cõdi. & demõ. l. intercidit.

i *Liberati.* qui modi ſunt multi: vt inſtitu. quib. mod. ius pa. po. ſol. per totum.

k *Sua cauſa.* id eſt cum ſuo onere. & ſic nota ex hac. l. effectum non modum conſiderari. nihil enim refert quid de æquipollentibus fiat: vt hic, &. ff. de condi. & demon. l. Iulianus ait. & de lega. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi cui. & de condic. inde. l. ſeruo. & infra de donat. quæ ſub modo. l. ſi quid. & facit ſupra de inoffi. teſtamen. l. filius matrem. &. ff. ad Treb. l. mulier. j. in prin. Sed argu. contra ſupra de his qui ve. æt. im. l. fi. & de nup. l. ſancimus. *ADDITIO.* Pro ſolutione iſtarum duarum legum vide Bart. in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de libe. & poſthu. ver. his præmiſsis &c.

*Si pater.* ]CASVS. Si filium tuum ſub conditione poteſtatiua, puta ſi decem daret, quod potuit, inſtituiſti: valet inſtitutio. ſi ſub caſuali, puta ſi nauis venerit ex Aſia, non valet nec inſtitutio, nec teſtamentum. ſi tamen vltra mare fuerit, & eum inſtituiſti ſi in prouinciam ſuam rediret: cum hoc non tam ex voluntate ſua pendeat, quàm ex inſidiis fortunæ, quia multi caſus accidere poſſunt propter quos redire impediatur: non valebit inſtitutio: ſed hæreditatem tuam adeat ab inteſtato, cum non valeat teſtamentum: & illud deduci poſsit in quæſtionem. l. ſcilicet an valeat teſtamentum tale. Viuianus.

Conditioni ſub qua teſtamento matris tuæ c hæres inſtituta es, ſi non paruiſti: locũ habet ſubſtitutio. Nec enim videri poteſt ſub ſpecie turpium nuptiarum viduitatẽ d tibi indixiſſe, cũ † te filio ſororis ſuæ cõſobrino tuo probabili cõſilio matrimonio iungere voluerit e. Nec extraordinario auxilio indiges f: cum ex his precibus quas libello complexa es, declaretur nõ per eum ſtetiſſe quo minus ſupremæ voluntati matris tuæ teſtatricis ſatisfieret. PP. VIII. Id. Mart. Romæ. Antonino. A. IIII. & Balbino Coss.

*Conditio emancipationis verificatur etiã per mortem naturalem patris, vel eius deportationem. Sal. poſt Bald. Vel ſic: Inſtitutio collata in vnum caſum, extenditur ad alium ſibi ſimilem. h. d. Vel ſic: Non refert quid ex æquipollentibus fiat. Alexand.*

III. Idem Auguſtus Maxentio & aliis.

Si mater vos ſub conditione emancipationis hæredes inſtituit, & prius quàm voluntati defunctæ pareretur, ſententiã g deportationis pater meruit, vel aliter h defunctus eſt: morte ei vel alio modo patria poteſtate liberati, i ius adeundæ hæreditatis cum ſua k cauſa quæſiſtis. S. Prid. Kal. Maij. Sabino & Anulino Conss.

*Ipſius.*

*Tit. XXV.* DE INSTITVTIONIbus & ſubſtitutionibus, & reſtitutionibus ſub conditione factis.

*Conditio mixta dependens ex facto inſtituti, & alterius tertii, debet impleri, vel impediri ex facto illius tertii ad hoc vt inſtitutus poſſit adire. Salycetus. & Alexan.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Alexandro.

Cum auum maternum ea cõditione filiam tuam hæredẽ inſtituiſſe proponas, ſi Anthylli filio nupſiſſet: nõ prius eam hęredẽ exiſtere, quàm cõditioni paruerit, aut Anthylli filio recuſante, matrimonium impeditũ fuerit, manifeſtum eſt b. PP. Ka. Octob. Anulino & Frontone Coss.

*Vbi conditio non eſt turpis, debet hæres inſtitutus parêre: aliàs ſubſtitutus admittitur, & inſtitutus à ſucceſsione repellitur. Salyce. & Alexander.*

II. Impe. ANTONINVS. A. Caſsiæ.

BIU Cujas

*Filius in potestate non potest hæres instituí à patre sub conditione quæ in eius potestate nõ sit, vt est casualis vel etiam mixta quæ pendet ex facto instituti, & à casu fortuito. & si aliter fiat, non valet testamentum: & hæreditas ab intestato potest adiri, nisi filius fuerit in defectum illius conditionis exhæredatus. Alexander.*

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Aemiliano.

SI pater filium quẽ in potestate habebat, sub conditione quæ in ipsius [a] potestate nõ erat, [b] hæredem scripsit, nec in defectum eius exhæredauit: iure testatus nõ videtur. [c] ℣ Cum autem [d] trans mare & longe te [e] agentem sub hac cõditione hęredem scriptum esse dicas, si in patriam quæ in prouincia Mauritaniæ erat, regress⁹ fuisses, nec exhæredatum te alleges si in eũ locum nõ rediisses: manifestum est multis casibus non voluntariis, sed fortuitis euenire potuisse vt eam [f] implere non posses: & ideo [g] adire hæreditatem nõ prohiberis. PP. VI. Kal. April. Iuliano. II. &. Crispino Conss.

*Conditio dirimendi matrimonium, tanquam turpis reiicitur de institutione, & remanet institutio pura. & si de facto fuerit impleta conditio, nõ cogitur in implemento persistere: immo licet ab implemẽto recedat, hæreditatem habet sicut si non impleuisset. Alexander.*

V. Impp. VALERIA. & GALLIEN. AA. Maximo. †

REprehendenda [h] tu magis es quàm mater tua. illa enĩ si hæredem te sibi esse vellet: [i] id quod est inutile, [k] matrimonium te dirimere cum viro nõ iuberet. tu porro voluntatem eius diuortio comprobasti. [l] Oportuerat autem, etsi cõditio huiusmodi admitteretur, præferre lucro cõcordiam maritalem. Enimuero cum bonĩ mores hæc [m] obseruari vetent: sine vllo damno coniunctionem retinere potuisti. Redi igitur ad maritum, sciens hęreditatem matris, etiam si redieris, retẽturam: quippe quã retineres licet prorsus ab eo non recessisses. PP. XII. Kalend. Decemb. Valeriano. IIII. & Gallieno. III. AA. Conss.

**Græca Constitutio Iustiniani.*

*Disiunctiua posita inter conditiones negatiuas, resoluitur in coniunctiuam fauore liberorum: quod ad extraneos est extensum. Salyc. Vel sic: Substitutio vel fideicommissum relictum per testatorem sub conditione si institutus seu gratuatus decesserit sine liberis, vnà cum pluribus aliis conditionibus alternatiue positis, non habent effectum nisi omnes conditiones existant: & sic alternatiua ponitur pro copulatiua. Alexand.*

VI. Idem A. ad Senatum.

GEneraliter sancim⁹, si quis ita verba sua composuerit vt edicat, Si filiꝰ vel filia intestatus vel intestata, vel sine liberis† [aut sine† testamẽto] [n] vel sine nuptiis decesserit: [o] & ipse vel ipsa liberos sustulerit, siue nuptias contraxerit, siue testamẽtum fecerit: firmiter res possideri, & non esse locũ substitutioni eorum, vel restitutioni. [p] Si enim nihil ex his fuerit subsecutũ: tunc valere conditionẽ, & res secundũ verba testamenti restitui, vt incertus [q] successionis moriẽtis exitus videatur certo substitutionis vel restitutionis fine concludi. Cui enim ferendus est intellectus, si forsi tan testamentũ quidem nõ fecerit, posteritatẽ autem habuerit: propter huiusmodi verborum angustias liberos eius omni penè [r] fructu paterno defraudari? ℣ Viam itaq; impiã obstruẽtes, vt ne quis aliꝰ deuiet, huiusmodi facimus sanctionẽ: & hanc legem in perpetuum valiturã inducimus, tam patribus q̃ liberis gratam: quo exemplo etiã aliis personis, licet extraneæ sint, de quibus huiusmodi aliquid scriptum fuerit, medemur.

a *Ipsius.* scilicet filij.

b *Erat.* vt statim ponet exemplum. l. ista de mixta. Et sic nota quòd filius sub casuali vel mixta conditione non potest institui, sed sub potestatiua sic: vt hic, &. ff. de hæred. instit. l. suus. in princip. &. §. puto. & l. iam dubitari. & de condi. instit. l. fi. & de condit. & demõ. l. Lucius.

& sic exhęredatio pure fieri debet: vt. ff. de lib. & posthu. l. & si peperit. §. pure. sed vtrũque simul fieri potest, scilicet institutio conditionalis & exhęredatio sub cõtraria conditione: vt hic, &. ff. de libe. & posthu. l. filius à patre. in prin. Quid autem de nepote & aliis inferioribus? Respondeo idem quod in filio: sed sub qualibet conditione possunt instituí vel exhæredari: vt. ff. de hæredi. institu. l. sed si in conditione. §. nepotes. secũdum quosdam. Tu dic quòd si nemo nepotem præcedat tempore testamenti, & sic est suus: idem quod in filio. aliàs non idem: vt in fine illius. §. nepotes. Bul. tamẽ distinxit: cũ filius instituitur sub mixta conditione, vtrũ per eum stet quo minus impleatur conditio, an per casum. primo casu non admittitur, secundo sic: vt argu. ĩ. de necess. ser. l. fin. Quæ distinctio nõ placet: cum statim sit nullum testamentum in quo sub cõditione casuali vel mixta est filius institutus. hodie vero filiꝰ & quilibet suus hæres institutus debet habere debitum bonorum subsidium sine omni conditione & dilatione: vt ĩ. de inoffi. testa. l. quoniam in prioribus. Accursius.

c *Non videtur.* deficiente enim conditione inuenitur suus hæres neque institutus, neque exhæredatus: & sic non valet: vt instit. de exhære. li. in prin.

d *Cum autem.* nunc in specie dicit: &. ĩ. in genere dixerat.

e *Te.* filium.

f *Vt eam.* scilicet conditionem si in patriam quæ &c. vt. ff. de dona. cau. mor. l. senatus. §. mortis. Alij ponunt hanc glossam super verbo, in patriam.

g *Et ideo.* non aperit ex testamento, vel ab intestato. Sed Ir. dicit ex testamento, benigne interpretatus voluntatem defuncti in ambiguo, quasi voluerit eum hæredem esse, si modò per eum nõ stetisset quo minẽ cõditionẽ impleret: & sic remota cõditione de medio valet testamentũ. Sed dico tantum ab intestato, cum testamentum ipso iure nullũ sit. Sed contra hoc est valde quod dicitur. ff. de secun. tabu. l. ij. §. si sub cõditione. sed ibi in emancipato dicit. Vel dic q̃ ex testamento adire potest si vult: quia suo fauore dicitur nullũ: vt. ff. de iniusto rup. testa. l. filius. & ff. de iure dotium. l. si res. §. j. & simile no. ĩ. de contra tab. l. ij. secundum Azo.

h *Reprehendenda.* illa quidem est reprehendẽda: quia noluit te hæredem esse libere, vt debuit: sed tu plus.

i *Vellet.* libere, vt debuit.

k *Inutile.* hoc scilicet matrimonium &c.

l *Cõprobasti.* facto datur voluntas intelligi: vt hic, &. ff. de le. & senatusconsul. l. de quibus. in fi.

m *Hæc.* i. huiusmodi turpes conditiones: vt hic, &. ĩ. de inoffi. testa. l. cũ te pietatis. &. ĩ. de cõdit. inser. l. ij. &. ff. de vsu & habi. l. sed neq; §. sed si vsus. & argu. ff. de condit. & demon. l. obtinuit. &. ĩ. de his q̃ pœnæ no. l. j.

G *Eneraliter.* ] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredẽ instituisti, & adiecisti si sine liberis decederet, vel cum viro non contraheret, vel intestata decederet: alij hæreditatem restitueret, vel ei alium substitueret. an hæc oratio diuiũcta vel cõiuncta intelligatur, quæritur? Respõ. q̃ cõiuncta: quia si nullũ fiat horũ, locũ habet substitutio: nec vnum tantũ, si non fiat, locum facit substitutioni vel restitutioni: nec illud habet locum tantum in filio tuo instituto, sed in extraneo. Viuianus.

† *aliàs & rectius, vel etiã sine liberis, vel sine nuptiis deces. &c.*

† *Inclusa desunt in vet. libris. Contius.*

n *Sine testamento.* hoc videtur superfluũ. nam ĩ. dixit intestatus vel intestata. vnde quidam hoc damnant. Sed dic quòd ideo dicit, vt det intelligere quòd non refert an dicat per hæc verba, intestatus. vel per hæc, sine testamento. & p hoc dicit, aut: sed in aliis dicit vel. & sic tantum fuerunt tres conditiones, vt hic patet: sed aliter superfluum esset.

o *Decesserit.* s. ei substituo talem. vel restituat hæreditatem tali.

p *Restitutioni.* ponitur ergo vel pro &: vt. ff. de ver. sign. l. sæpe.

q *Incertus.* si enim disiunctiue acciperetur: dubium esset propter quem casum non existentem admitteretur substitutus: quod esse non debet: vt. ff. quando dies leg. ced. l. huiusmodi. nunc vero scimus quòd propter vnum casum tantũ admittitur, id est quando nihil horum interuenit.

r *Penè.* hoc dicit propter Falcidiã. & facit ad hoc. ĩ. de verbo. sign. l. cum quidam. &. ff. ad Trebel. l. ex facto. & de verb. oblig. L si ita quis stipulatus. [*Cum autem.*] CASVS. Hæredem filium instituisti, & rogasti vt quãdo decederet, hæreditatem Titio restitueret:



BIU Cujas

stituerit: an illa conditio tacite subintelligi debet, si sine liberis decedat, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc dicit Papin. Dicit imperator quòd istud non solum debet in filio legitimo & naturali intelligi: sed in filio naturali, si eum instituisti, & ei substituisti in ea parte, in qua parte potest, vt libere legatum habeat locum, non autem substitutio. & istud non solum habet locum in hereditate relicta, sed in legato & fideicommiss. Viuia.

*Substitutio facta per fideicommissum generale vel particulare liberis nedum legitimis & naturalibus, sed etiam naturalibus tantum post mortem eorum: intelligitur facta si ipsi liberi sine legitimis descendentibus decesserint. Alexander.*

Cum autem [a] inuenimus excelsi ingenij Papinianum in huiusmodi casu, in quo pater filiis suis substituit, [b] nulla liberorum [c] ex his procreandorũ adiectione habita, optimo intellectu disposuisse, euanescere substitutionẽ, si is qui substitutione prægrauatus est, pater efficiatur, & liberos sustulerit: intelligentem [d] nõ esse verisimile, patrem, si de nepotibus cogitauerit, talem fecisse substitutionẽ: humanitatis intuitu hoc & latius & pinguius interpretãdum esse credidimus, vt & si quis naturales [e] filios [f] habeat, & partẽ eis reliquerit vel dederit vsque ad modum quem nos statuimus, [g] & substitutioni eos subiugauerit, nulla liberorum eorũ mentione facta: & hic intelligi euanescere substitutionẽ, liberis eam excludentibus, & intellectu optimo his qui ad substitutionem vocantur, obsistente, & non concedente ad eos eam partem venire, sed ad filios vel filias, nepotes† vel neptes, pronepotes vel proneptes morientis transmittente, & non aliter substitutione locum accipiẽte, nisi ipsi liberi sine iusta sobole [h] decesserint: vt quod inter iustos liberos sancitum est, [i] hoc & in naturales [k] filios extendatur. [l] Quæ omnia & in legatis & fideicommissis specialibus locum habere sancimus. Dat. XI. Kalend. August. Constantinopo. Lampadio & Oreste VV.CC. Conss.

*Sufficit conditionem casualem vel potestatiuam nõ facilem impleri viuo testatore vt hæreditas legatum vel fideicommissum postea debeatur. Salyc. Vel sic: Sufficit conditionem casualem vel mixtã semel impletam fuisse etiam testatore viuente: licet implementum non durauerit. Alexander.*

VII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis hęredẽ scripserit sub tali conditione, *Si ille consul factus fuerit vel prætor.* vel ita filiam suam instituerit hæredem, *Si nupta fuerit.* viuo autem testatore vel ille consul processerit, vel prætor fuerit factus, vel filia eius nupta fuerit, vel adhuc viuo testatore cõsulatum quidem vel præturam ille deposuerit,† filia autem eius à marito diuerterit: omni veterum dubitatione explosa, sancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, siue viuo eo, siue mortis tẽpore, siue post mortem: conditionem videri esse completã. [m] Quod & in legatis & fideicommissis & libertatibus obtinendum esse censemus: ne dum nimia vtimur circa huiusmodi sensus subtilitate, iudicia testantium defraudentur. Dat. IX. Kalen. Augu. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

*Accidentia deficientia nõ vitiant testamentum. h. d. secundum Iaco. Butr. Vel sic: Licet testator omiserit exprimere conditiones quas pollicitus fuit dicere, non vitiatur testamẽtum: sed postea in quacunque parte testamenti adiecta, dispositionẽ reddunt conditionalem. Salyc. Vel sic: Institutio facta sub conditione, vel modo vel demonstratione inferius exprimendis à testatore, non vitiatur: licet postea non exprimantur. Si vero exprimatur conditio etiam in fine testamẽti, reddit institutionem conditionalẽ, sicut si à principio fuisset apposita. Alexan.*

VIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI testamentum ita scriptum inueniatur, *Ille hæres esto secundum conditiones infra scriptas.* si quidem nihil est adiectum, neque aliqua cõditio in testamento posita est: superuacuã esse cõditionum pollicitationem sancimus, & testamentum puram habere institutionem. [a] Et arconditio reiecta & vacua est intelligenda, exemplo eius qui reipub. certos vicos reliquit, & dixit se velle alia scriptura fines declarare, & quotiens vel quomodo debeant in eis exerceri: nec fecit morte præuentus. quęritur, an valeat relictum? Respon. quòd sic. & quod sequitur, referas ad primum casum. Si autẽ aliqua conditio apposita fuit in aliqua parte testamenti, ad illam referenda est institutio, & erit conditionalis. Viuianus.

a *Cum autem.* ś. interpretatus est conditionem non existere, quæ extitit. hic econtra taciam intelligi interpretatur.

b *Substituit.* per fideicõmissum. sed an idem in matre? qđ videtur: vt arg. j. proxi. respon.

c *Liberorũ.* si enim dixit de filiis: tunc id qđ dixit, seruãdum est, dũmodo nõ sit cõtra ius.

d *Intelligentem.* scilicet Papinianum.

e *Naturales.* scilicet tantum, & non legitimos. in his enim addit Iustinianus.

f *Filios.* idem enim in omni posteritate: vt. j. de fideicommiss. l. cum acutissimi. in extraneis vero cõtra: licet in primo casu huius legis idẽ ius sit in extraneis qđ in suis.

g *Statuimus.* ś. de natu. libe. l. humanitatis. & authent. ibi signata. vnde apparet legem istam esse Iustiniani: licet quidam aliter habeant. Vel dic quòd de secunda lege illius titu li fit hic mentio.

*Substitutus. an excluda tur per natu rales sobolẽ.*

h *Sobole.* non ergo naturalis soboles excludit substitutum, nisi id voluerit testator: vel † *Et sic ne potes si sup sunt, faciũt euanescere substitutionem. & cõcor. glo. post mediũ. c. in præsentia. extra de probatio.* in dignitate non erat positus: vel soboles erat libertina testatori forte, vel rogato: vt. ff. ad Trebel. l. ex facto. §. si quis rogatus. j. secundũ Azo. Alij dicunt naturalem excludere substitutum: vt. d. l. ex facto. in. d. §. & l. hæredibus. §. fin. & de leg. ij. l. cum pater. §. volo. & l. Lucius. ij. §. fi. quæ sunt cõtra. & hic subaudies, maxime. vel refert an princeps subintelligat: quia testator dixit in institutiõe, te instituo: & si decesseris, hæreditatem restituas tali. quo casu lex intelligit si decesseris sine liberis. & tunc obtinet quod dicit hic. an testator expresit: & tunc naturalis excludit substitutum. Vel refert, sit naturalis de naturali: quo casu excluditur substitutus. vel de legitimo: quo casu per naturalem non excluditur substitutus: vt arg. ś. de na. li. l. fi. & facit ad hoc quod notatur. ff. de leg. ij. l. antepenult. §. fi.

i *Sancitum est.* à Papiniano.

k *Naturales.* scilicet tantum.

l *Extendatur.* scilicet à nobis.

*Si quis hæredem.*] CASVS. Testamentum fecisti. hæredem instituisti sub tali conditione, si consul &c. vel filiam, si nupsisset. quando dicitur impleta conditio, quæritur? Respon. quòd non refert impleatur testatore viuo, vel tempore mortis, vel post eius mortem, ad hoc vt valeat institutio. & ista sunt vera non solum in hæreditato relicta, sed in legatis & fideicommiss. & libertatibus. sed distingue an fuerit conditio casualis, aut potestatiua. Si casualis, ante mortẽ testatoris impleri potest: si potestatiua, aut est in dando, aut in faciendo. si in dando, mortuo testatore necesse est eam adimpleri. si in faciendo, & facile est eam adimpleri, vt dare scilicet, solum morte testatoris necesse est adimpleri. & no. quòd sufficit aliquid fieri, licet hoc factum non duret. Viuianus.

m *Completam.* hic dic quòd si conditio est casualis, etiam ante mortem potest impleri, & pleri, etiam ignorante eo cui † *Illi ei proficit* eam impleri. si *fuerat* autem non est casualis, *aut* si quidem est in dando: *uerterit* tunc mortuo demũ testatore impletur, & à sciente. si autem in facto, si quidem tale est quod facile fieri potest, vt ascendere capitolium: tunc idem sicut in dando dixi. si vero non facile, vt si Titius erit consul, vel nupserit illi: tunc etiam viuo testatore, vt dixi in casuali etiã ab ignorante. & probãtur hæc hic, & ff. de condi. & demo. l. ij. & l. hæc cõditio. in princ. & l. si iã. & l. Publius. & l. mulũ interest. & l. conditionũ. & de hæred. instit. l. si quis instituatur. Item nota hic quòd sufficit factum, licet non duret factum: vt. ff. loca. l. maritus. Sed arg. cõtra. ff. de in rem verso. l. si pro patre. §. versum.

*Si testamentum.*] CASVS. Testamentũ fecisti, hæredem instituisti, & adiecisti, sit illes *Hæres secundũ* le hæres secundum cõ *ditiones* ditiones, scilicet eodẽ *fra scripta* testamento scriptas & *si non* scribendas. si nulla fue *bat, ut* rit subscriptio: an valeat testamentum & hę *valet* redis institutio, quæritur? Respõ. quòd sic, & conditio reiecta & vacua est intelligenda, exemplo eius qui reipub. certos vicos reliquit, & dixit se velle alia scriptura fines declarare, & quotiens vel quomodo debeant in eis exerceri: nec fecit morte præuentus. quęritur, an valeat relictum? Respon. quòd sic. & quod sequitur, referas ad primum casum. Si autẽ aliqua conditio apposita fuit in aliqua parte testamenti, ad illam referenda est institutio, & erit conditionalis. Viuianus.

n *Puram habere institutionem.* immo videtur non valere: vt. ff. de hæred. instit. l. quotiens. §. tantundem. Solu. ibi sententia Marcelli dicitur, & mala: vt in eo. tit. j. l. ij. Vel die secundum Ioan. ibi loquitur

BIU Cujas

loquitur cum teſtator deſtinauerat, & in animo habuerat inſere- re conditionem: ſed pręuentus morte nõ inſeruit. hic autem non: licet eſſet pollicitus ſe inſerturum. Vel aliter hic dixit, hæres eſto ſecundum conditionem &c. ibi, hæres erit ſecundum conditionem &c. Vel ibi non eſt hæres vt voluit teſtator, ſcilicet ſub cõditione: ſed pure vt hic.

Vel dic, ibi habuit in animo perficere teſtamentum, & morte prę- uentus eſt. & ſic ex imperfecto teſtaméto nihil debetur: vt. ff. de teſta. l. ex ea ſcriptura. in princ. hic cõpleuit &c.

a *Papinianus reſpõdit.* ſic. ff. de lega. ij. l. cũ pater. §. fina.

b *Certaminis.* aliàs, certam in his: & aliàs, certaminis.

c *Non fecit.* id eſt non declarauit fines vel formam certaminis.

d *Copulaſſet.* quę enim incontinenti fiunt, videntur ineſſe: vt. ff. ſi cer. pe. l. lecta. & ff. de cõditio. & demon. l. nó ad ea. & de verb. obli. l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. & ar. ff. de hęre. inſti. l. aſſe. & de cõdi. inſti. l. inſtitutio.

*Cvm quidam.*] *CAESVS.* Quidam teſtamentum fecit: vxorem ex vna parte, & eũ qui in ventre erat, ex alia hæredem inſtituit: & adiecit, Si poſthumus natus nó erit, Vitalis ſit hęres in ea parte quæ ad poſthumum peruentura erat. natus eſt poſthumus viuus, & impubes deceſsit: an mater ad partem ſuam vocetur, an ſubſtitut[9], quæritur? De hoc dubitat Papinianus, dicés volũtatis eſſe quęſtionem. opinabatur autẽ teſtatorẽ voluiſſe poſthumo nato & impubere mortuo, matrem vocari ſubſtituto excluſo: & pro ea allegat. Imperator diſtinguit, aut edit[9] eſt partus, aut nõ. ſi edit[9], aut viua matre deceſsit, aut matre prę- mortua. Primo caſu admittitur mater: nec habet locũ ſubſtitutio. In ſecũdo caſu eſt locus ſubſtitutioni. Si autem editus non eſt, vel editus præmortua tamen matre: ex verbis teſtamenti locum habebit ſubſtitutio: & vocabitur Vitalis. Viu.

e *Opinabatur.* non autem pro certo dicebat. vnde in fine corrigitur, in eo ſcilicet quòd dubitabat: quoniam dubitandum non erat.

f *Ideo.* quia expreſſam pupillarem non fecit, ſed tacitam. Item quia partem ei reliquit: vt ſubiicit.

g *Sua.* ſcilicet teſtatoris.

h *Dereliquit.* ſcilicet teſtator.

i *Multo magis.* id eſt non minus.

k *Luctuoſam.* ſic inſtit. ad Tertul. in princ. & j. de his qui ante aper. tabu. l. j. in fine.

l *Prior.* id eſt priuſquam partus. Sic ergo nota quòd tacita ſubſtitutio contra matrem non admittitur: ſed hoc dicunt eſſe verũ, cum & ipſa ſit inſtituta, non aliter. nos idem ſemper: vt. j. titu. j. l. prę- cibus. niſi in breuiloqua duobus impuberib[9] facta. ſic & vos

gumẽto vtimur quod Papinia- „ nus reſpondit,† [a] Vicos reipu- „ blicæ relictos qui ꝓprios fines „ habebant, non ideo ex fideicõ „ miſſo minus deberi, quòd teſta „ tor fines eorum & certaminis [b] „ formam quod* celebrari ſingu „ lis annis voluit, alia ſcriptura ſe „ declaraturũ promiſit, ac poſt- „ ea morte præuentus nõ fecit. [c]

℣ Sin autem conditiones quaſdam in quauis parte teſtamenti poſuit: tunc videri ab initio conditionalem eſſe inſtitutionem, & ſic omnia compleri, tanquã ſi teſtator ipſas inſtitutiones eiſdem conditionibus copulaſſet [d] quæ infra conſcriptæ ſunt. Dat. VI. Kalend. Auguſt. Conſtãtinopo. poſt conſulatũ Lampadij & Oreſtis VV. CC.

*Tacita pupillaris non admittitur contra matrem dum viuit: ſed ſi mater ante mortem impuberis exiit de medio, admittitur ſubſtitutus. hoc dicit ſecundum communem opinionem gloſſatorum & doctorum. Alexand. concor. Bald. & Salyc.*

IX. Idem A. Ioanni. P. P.

CVm quidam prægnantem habens coniugem, ſcripſit hæredem ipſam quidem ſuam vxorem ex parte, ventrem vero ex alia parte, & adiecit: ſi nõ poſthumus natus fuerit, alium ſibi hæredem eſſe: poſthumus autem natus impubes deceſsit: dubitabatur quid iuris ſit, tam Vlpiano quàm Papiniano viris diſertiſsimis voluntatis eſſe quæſtionem ſcribentibus, cum opinabatur [e] Papinianus eundem [f]* teſtatorẽ voluiſſe poſthumo nato & impubere defuncto, matrem magis ad eius venire ſucceſsionẽ, quàm ſubſtitutum. ℣ Si enim ſuæ [g] ſubſtantiæ partem vxori dereliquit: [h] multo magis [i] & luctuoſam [k] hæreditatem ad matrem venire curauit. ℣ Nos itaq; in hac ſpecie Papiniani dubitationem reſecantes, ſubſtitutionem quidẽ in huiuſmodi caſu, vbi poſthumus natus adhuc impubes viua matre deceſſerit, reſpuendã eſſe cenſemus. ℣ Tunc autem tantummodo† ſubſtitutionem admittimus, cũ poſthumus minime editus fuerit, vel poſt eius partum mater prior [l] deceſſerit. Dat. III. Kalend. Auguſt. Conſtantinop. poſt conſulatũ Lampadij & Oreſtis VV. CC.

*TITVLVS XXVI.*

## DE IMPVBERVM, ET aliis ſubſtitutionibus.*

*Portiones adſignatæ in inſtitutione videntur repetitæ in ſubſtitutione reciproca. Bald. vel ſic: Portiones in inſtitutione adiectæ intelliguntur in ſubſtitutione breuiloqua tacitè repetitæ. Sal. Vel ſic: Partes adiectæ in inſtitutione, repetitæ cenſentur in ſubſtitutione. Alexand.*

I. Imp. M.† AELIS ANTONINVS A. Secundo.

CVm hęredes ex diſparib' partibus [m] inſtituti, & inuicẽ ſubſtituti ſunt, nec in ſubſtitutione facta eſt vllarum [n] partium mentio: verũ eſt nõ alias partes teſtatorem ſubſtitutiõi tacitę inſeruiſſe quàm quæ manifeſtè in inſtitutione expreſſæ ſunt. [o] Dat. Claro. II. & Seuero Conss.*

*Subſtitutio breuiloqua ſeu reciproca facta perſonis imparibus, non continet pupillarem in perſona impuberis: ſed in perſona omnium continet vulgarem tantum quæ poterit omnibus fieri. Alexand.*

II. Impp. SEVERVS† & ANTONINVS AA. Frontiniæ.

HAereditatem quidem defuncti inteſtati filij delatã prima voluntas trahit ad ſe vltimã: vt. ff. de lega. j. l. ſi mihi & tibi. §. fi. Item hoc verum [e] nominibus appellatiuis poſitis in ſubſtitutione. ſecus ſi propriis: vt. ff. ad Trebel. l. nonnunquã. & l. quotiens. Item ſecus ſi quandã parẽ quantitatẽ iuſsit eos dare: vt. ff. ad Trebel. l. quotiens. & de reb. dub. l. ſi is qui ducenta. §. finali.

*Hæreditatem.*] *CAESVS.* Feciſti teſtamentum: duos hæredes puberem & impuberem inſtituiſti. & eos inuicem ſubſtituiſti: impubes hæreditatẽ adiit, & in pupillari ætate deceſsit: vult mater ad partem ſuam admitti ab inteſtato: vult & ſubſtitutus. quis eorũ admitti debeat, quęritur? Reſpon. ꝙ mater: videretur tamen contra ꝙ ſi ſolus inſtitutus eſſet impubes, & aliquis ei ſubſtitutus, in duobus caſib[9] admittitur ſubſtitutus. ſ. ſi inſtitutus hæres non eſſet, vel eſſet, & in pupillari ætate deceſsiſſet. ſed hoc non habet locum hic: quia cum pubes ſibi eſt ſubſtitutus & econuerſo: non poteſt eſſe ſubſtitutio, niſi in vno caſu, ſcilicet ſi hęres non erit: ergo econuerſo ſi impubes non hæres erit: ergo ex quo adiit, hæres eſt: nec habet locum ſubſtitutio. Viuianus.

A inuicem ſubſtituo. nam quatuor ſubſtitutiones videntur: vt. ff. de vulga. ſubſtitu. l. Lucius. Sed nunquid tacita vulgaris quæ intelligitur in expreſſa pupillari: vt. ff. eo. l. iam hoc iure. & l. quanuis. excludit matrem? Reſpondetur ſic: quia tractatur de ſucceſsione viri, nõ hæreditate filij, ſed mariti: cũ filius non fuerit hæres: ideo ex vulgari tacita quæ inerat vel expreſſa, admittitur ſubſtitut[9]: ſed non tenetur &c.

*DE IMPVBERum, & aliis ſubſtitutionibus. id eſt dicere, [a] de pupillari ſubſtitutione, & aliis quæ fiunt aliis. ſunt enim multæ, vi dicetur. j. eod. l. precibus.*

*Cvm hæredes.*] *CAESVS.* Teſtamentũ feciſti: tres hæredes ex partibus diſparibus inſtituiſti, puta vnũ ex ſex vnciis, aliũ ex duabus, tertiũ ex quatuor: & eos adinuicẽ ſubſtituiſti, hoc modo, Vos inuicẽ ſubſtituo. ſubſtitutus in ſex partem ſuã repudiauit: ad illã vocabuntur cohæredes alij † *aliàs, omnino.* quibus partibus quæſtio eſt, ſcilicet an pro æqualibus, an pro hęreditariis? Reſpon. ꝙ pro hęreditariis, ſcilicet inſtitutus in quatuor vnciis, vocẽt in quatuor: alius ad duas. præſumimus enim teſtatorẽ tacite hoc voluiſſe, vt eędem partes quæ erant expreſſę in inſtitutiõe, intelligantur repetitæ in ſubſtitutione. Viui.

m *Ex diſparibus partibus.* puta [b] vnus ex ſex: alius ex quatuor: alius ex duabus vnciis.

n *Vllarum.* ſi enim facta eſſet mentio partiũ in ſubſtitutione, ſeruaretur hoc quod [c] dictum eſſet.

o *Expreſſæ ſunt.* vt ſi non ſit hæres qui fuit inſtitut[9] ex ſex: quatuor accreſcent habẽti quatuor, & duæ habenti duas: [d] vt hic, & inſtit. c. §. & ſi ex diſparibus. & ff. e. l. qui liberis. in fine. & l. ſed ſi plures. & l. cohęredi. §. j. Sic ergo prima voluntas trahit ad ſe vltimã: vt. ff. de lega. j. l. ſi mihi & tibi. §. fi. Item hoc verum [e] nominibus appellatiuis poſitis in ſubſtitutione. ſecus ſi propriis: vt. ff. ad Trebel. l. nonnunquã. & l. quotiens. Item ſecus ſi quandã parẽ quantitatẽ iuſsit eos dare: vt. ff. ad Trebel. l. quotiens. & de reb. dub. l. ſi is qui ducenta. §. finali.

*Hæreditatem.*] *CAESVS.* Feciſti teſtamentum: duos hæredes puberem & impuberem inſtituiſti. & eos inuicem ſubſtituiſti: impubes hæreditatẽ adiit, & in pupillari ætate deceſsit: vult mater ad partem ſuam admitti ab inteſtato: vult & ſubſtitutus. quis eorũ admitti debeat, quęritur? Reſpon. ꝙ mater: videretur tamen contra ꝙ ſi ſolus inſtitutus eſſet impubes, & aliquis ei ſubſtitutus, in duobus caſib[9] admittitur ſubſtitutus. ſ. ſi inſtitutus hæres non eſſet, vel eſſet, & in pupillari ætate deceſsiſſet. ſed hoc non habet locum hic: quia cum pubes ſibi eſt ſubſtitutus & econuerſo: non poteſt eſſe ſubſtitutio, niſi in vno caſu, ſcilicet ſi hęres non erit: ergo econuerſo ſi impubes non hæres erit: ergo ex quo adiit, hæres eſt: nec habet locum ſubſtitutio. Viuianus.

*Eta. l. 46. ẽ. Alia pupillaris, alia quaſi pupillaris ſeu Iuſtinianea. l. humanitatis. ẽ. Alia cõmunis ſiue generalis, quæ diuiditur in ſimplicẽ & reciprocã ſiue inuicem facta. Elã. l. iã hoc iure. l. Lucius. ff. eod. Alia militaris, alia fideicommiſſaria. ſed hæc poſtrema abutuiſti, hoc modo, Vos ſiuè appellatur ſubſtitutus in ſex partem ſuã tio. Anto. Contius. † aliàs, omnino. † Titus legendum: vt ſit D. Pius: à quo Iuſtinianus recitat id conſtitutum quod hac lege ſancitur. §. & ſi ex diſparibus. Inſti. de vulga. ſubſtitutio. An to. Contius. † Id eſt patter cum filio Septimi[9] ſcilicet Seuer[9] & Antoni n[9] Caracal la ſiue Baſſianus ei[9] ſi lius, qui Pa o Pinianũ interfecit. Citatur autem hac lex in l. 4. ff. eod. Contius. a Placet Pau. Alex. & Iaſ. b Iſta caſus poſitionẽ ſequitur Iaſ. & eſt de mẽte omnium ſcrib. c Iſta gl. eſt de mẽte omniũ ſcriben. d Idẽ ſi inſtitut[9] in quatuor moriatur. Pau. & eſt de mente aliorum. e Idẽ Bart. Bald. Pau. Ale. & Ia.*

a *Tibi.* scilicet matri.
b *Pubertatis.* id est à tempore pupillaris ætatis[a] vsque ad vltimam ætatem.
c *Tempora.* scilicet futura.
d *Conditionis.* vel quia puberes: vel quia non erat in potestate.
e *Duntaxat.* id est tãtummodo.
f *Et ratio.* scilicet æqualitatis. [b] sic ĩfra de proxi. fa. scri. l. ĩ sacris. lib. xij. vbi dicit, æqualitatẽ litigatoribus volo seruari.
g *Constituit.* vt. ff. eodem. l. iam. aliàs, nam hoc iure. §. ij. & ad idẽ supra de testa. mili. l. in testamento. j. & infra eodem. l. quamuis. in fi.

*a Ista gl. est de mente Al. & Ias.*

*b Ista nõ est de mente Bar. Bald. Pau. Saly. Al. & Ias.*

*† non quidẽ me⁹, sed Cõmodi. Contius.*

HAEres.] C ASVS. Mater testamẽtum fecit, & hæredem filiam instituit. filia non vult succedere ex testaméto, sed ab intestato per bo. pos. vnde legitimi: an locũ habeat substitutio, quæritur? Respõ. quòd sic. & si substitutus hæres apprehẽdat successionem, filia possessoriam hęreditatis petitionẽ ĩtendere non potest. si quam autem actionem habuit cõtra matrem: eam contra substitutũ exercere potest. Viuia.

*† al. Achillea. Cõ.*

h *Voluisti.* per vnde legitimi: vt. ff. vnde legi. l. ij. in fi. & l. iij.
i *Ipsum.* vt supra de inoffi. testa. l. si marit⁹.
k *Vindicare.* huic enĩ locus nõ est: nisi prius testamentaria [c] omnis deficiat: vt. ff. de reg. iur. l. quandiu. & de acquir. hære. l. quandiu.

*c Placet Bal. Pau. Al. & Ias.*

QVanuis.] C ASVS. Testamẽtũ fecisti. vxorem & filiũ tuum impuberem hæredes instituisti. Firmianũ eis substituisti. adiit impubes hæreditatem, & in pupillari ætate decessit. an ad partem suam substitutus vel aliquis veniẽs ab intestato debeat admitti? Respon. quòd licet aliàs vbi ĩpubes est instítutus & solus, & ei aliquis substitutus vulgariter: locum habet substitutio tacita pupillaris: hic gratia vitandæ inæqualitatis locum non habebit. Viuianus.

*d Placet supradi. scriben.*

l *Placuerit.* sapientibus.
m *Impuberi.* si solus fuerit institutus.
n *Non erit.* ille scilicet hæres sit.
o *Decesſit.* regulariter: [d] vt hic, &. ff. eodem. l. iam hoc iure. §. ij. Sed fallit in duobus casibus: [e] vt in eadem. l. iam hoc iure. §. j. in fi. & l. cum ex filio. §. filio.
p *In eum.* scilicet vulgarem. [f] infra eodem. l. cum quidam. & supra eodem. l. ij. Sed arg. contra. ff. de condi. & demon. l. falsa. §. fi. vbi pluralis sermo pro singulari accipitur. sed fallit [g] illa regula hoc casu quando cum alio instituitur.

*e Et bene. Pau. Alex. & Ias.*

*f Placet Bald. Pau. Al. & Ias.*

*g Dissplicet Bart. Pau. Al. & Ia.*

tibi[a] dubitari nõ oportet. substitutio enim testamento patris facta, ad pubertatis[b] tempora[c] porrigi non potest: quia ipso & aliis non eiusdem conditionis[d] hæredib⁹ institutis, & ĩuicẽ substitutis, ꝓpter eorũ personam quibus in vnũ casum dũtaxat[e] substitui potest, etiam in filio idem debere seruari, & ratio[f] suadet, & diuus Marcus pater† B cõstituit. [g] PP. VI. Kalend. August. Chilone & Libone Cõss.

*Verba, si hæres nõ erit, intelliguntur scilicet ex testamento: & ideo substitutio vulgaris causam intestati excludit. Bald. Vel sic: Repudiante instituto, fit locus vulgariter substituto: & contra eum adeuntem cõpetunt actiones hæreditariæ. Salyc. Vel sic: Hæc verba, si hæres nõ erit, apposita in substitutione vulgari, intelliguntur scilicet ex testamento: ideo si institutus repudiat ex testamento, facit locum substituto: nec potest institutus succedere ab intestato: si quid tamen sibi debebatur à defuncto, illud totum à substituto petere potest. Alexander.*

III. Imp. ALEXANDER A. Achillæ.†

HAEres instituta matris testamento, si successionem C ex testamento omisisti, & ab intestato bonorũ possessionis ius habere voluisti: [h] substituto locũ quin feceris, in dubium non venit. Proinde si substitutus hęreditatem amplexus est: actionibus quæ tibi aduersus matrẽ competebant, ipsum[i] conuenire, non successionem ab intestato potes vindicare. [k] PP. XI. Kalendas Septembr. Maximo II. & AEliano Conss.

*Natura copulæ est restringere copulata ad vniformem interpretationem iuris, non ad difformem. Baldus. Vel sic: Verbum cõmune pariter relatum ad duo, debet operari pariter in vtroque. b. d. secundum Ia. But. Vel sic: Vulgaris facta filio impuberi comprehendit pupillarem ex interpretata mente: & facta simul duobus inæqualibus, in neutro pupillarem cõtinet. b. d. Vel sic: vulgaris expressa facta simul filio impuberi & alteri cui non poterat fieri pupillaris substitutio, nõ cõtinet tacitã pupillarẽ in persona impuberis ob euitandã inæqualitatẽ. Alex.*

IIII. Idem A. Firmiano.

QVamuis placuerit† [l] substitutionem impuberi [m] qui in potestate testatoris fuerit, à parẽte factam ita, *Si hæres non erit:* [n] porrigi ad eum casum quo postea quàm hæres extitit, ĩpubes deceſsit, [o] si modò non cõtrariam defuncti voluntatem extitisse probetur: cũ tamẽ ꝓponas ita substitutionẽ factã esse, *Si mihi Firmianus filius & AElia vxor mea (quod abominor) hæredes non erunt, in locum eorum Publius Firmian⁹ hæres esto:* manifestũ est ĩ eũ [p] casum factã substitutionẽ, quo vtrique hæredũ substitui potuit. PP. IIII. Kalẽ. Iul. Fusco. II. & Dextro Cõss.

*Per additionem hæreditatis extinguitur vulgaris substitutio. Salyc. & Alexander.*

V. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Hadrianæ.

POst aditam [q] hæreditatẽ directæ [r] substitutiones non impuberib⁹ filiis factæ, expirare solent. [s] PP. X. Kalend. Iun. D ipsis. IIII. & III. AA. Cons.

*Inter institutos qui adinuicem sunt substituti, habet locum etiam ius accrescendi. Alexander. concor. Bald. & Salyc.*

VI. Iidem AA. & CC. Quintiano.

TEstamento iure facto, multis institutis hæredibus, & inuicem substitutis: adeuntibus suam portionem etiam inuitis, cohęredũ repudiantium accrescit [t] portio. Sine die & cõsule.

*Per substitutionẽ ꝓpillarẽ succeditur pupillo ex testamẽto: & veniẽtes ab intestato repelluntur. Alexander. concor. Bal. Saly.*

VII. Iidem AA. & CC. Feliciano.

SI testamẽto [iure] facto, ĩtra pupillarẽ ętatẽ & in sua [u] potestate cõstitutę filię, si intra pubertatẽ decesserit, directis verbis pater substituit: hęredem tefactũ [x] ex testamẽto post euẽtũ conditionis, intestati successionem [y] excluſisse constat. S. Kal. Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

*Post aditam.] C ASVS.* Si testamentum fecisti, & hæredem ĩ instituisti, & vulgariter substituisti hoc modo: si ille hæres non erit &c. adita hæreditate ab instituto euanescit substitutio, non est sic in pupillari substitutione: quia licet impubes adeat & decedat in pupillari ætate: locum habet substitutio. Viuianus.

*q Post aditam.* ab instituto.

*r Directa.* id est vulgares: [h] vt hic, & infra de lega. l. si legata. sed etiam in impuberibus idem dici debet: licet remaneat tacita pupillaris: vt supra. l. proxi. in prin. Illud tamẽ verum est quòd impuberibus etiã directe post testat subſtituit [k] post adi tam hęreditatem: quod ĩ aliis fieri nõ potest. vt supra de inoffi. testa. l. ex tribus.

*s Solent.* immo contra. in authen. de hæredi. & Fal. §. si vero institutio. l colla. j. Sole. hæc corrigitur, vel ibi ex vi legis non substitutionis admittitur. [m]

Ité quid si minor adiit & restitutus est? Respon. [n] substitutio locum habet: vt. ff. de minor. l. & si fine. §. sed qđ Papinianus. & ff. eo. l. ij. §. ergo. [o]

TEstamento.] C ASVS. Si testamẽtũ fecisti, & plures hęredes ĩstituisti, & adinuicem substituisti, vt eorum portionem suã repudiauerat: ad eam vocabuntur substituti. Viuianus.

*t Accrescit.* vt supra quando nõ pe. paruis. l. j. & de suc. edic. l. j. & ff. de suis & legi. hęred. l. si ex pluribus. & etiã inuitis: vt hic dicit, si & suam partem velint: vt & infra de iure cõdi. l. quidam. in fi. & de cadu. tollẽ. l. j. §. his ita. & ff. de acquirẽ. hære. l. j. & ij. & l. cum hæreditate. P & de leg. ij. nemĩnẽ. Sed nũquid hoc casu poterit admitti substitut⁹? Respõ. sic: vt ff. de acquiren. hæred. l. si quis hæres institutus.

*u Et in sua.* scilicet patris.
*x Factum.* scilicet substitutum pupillariter.
*y Successionem.* id est venientes ab intestato excluſisti, cum hęres sis ex testamẽto: [q] vt. ff. de acquir. hære. l. iij.

*Si testamento. C ASVS.* Testamentũ fecisti, filiam tuam impuberem instituisti, & ei pupillariter substituisti hoc modo: filiã meam instituo hęredem. & si hæres nõ erit, vel erit & decesserit in pupillari ætate, Titium ei substituo. si hęres sit, quia hæreditatem adeat: intra autem tẽpora decesserit pupillaris, an vocetur substitutus, an veniens ab intestato, quæritur? Respon. quod substitutus excludit venientem ab intestato. Viuianus.

PRæcibus.] C ASVS. Testamentum fecisti, hæredem filium tuum impuberem instituisti, & ei substituisti Titium filium

filium in pupillari ætate: adita tamen hæreditate à filio decessit: vel mater admitti ad hæreditatem vult, & substitutus: quis cui præferri debeat, quærit mulier à principe. Dicit imperator: ô mulier manifestius debueras mihi precibus tuis significasse qualiter facta fuisset substitutio: an pupillaris, an vulgaris, an compendiosa. Si vulgaris, vt quia sic dixit testator: Filium meum hæredem instituo, & si hæres non erit, substituo Titium. quo casu si filius tuus adiuit hæreditatem, euanescit substitutio, & ad eius hæreditatem admitteris. si pupillaris hoc modo, si hæres nó erit, vel erit, & in pupillari ætate decesserit vocabitur substitutus, & tu excludêris. Si compêdiosa, sic: filium hæredem instituo: & quandocunque decesserit, siue in pupillari ætate siue post, Titium substituo. quo casu si intra pubertatẽ decesserit, admittitur substitutus si hæreditatẽ adire voluerit. alioquí admitteris tu mulier. Si post tempora pubertatis decesserit, admitteris ab intestato ad hereditatem: sed eam substituto ex causa fideicõmissi restitues. Viuia.

*Substitutus vulgariter, per additionem hæredis instituti excluditur: nec admittitur ex tacita pupillari si mater pupilli erat in medio. ille vero qui fuit expresse pupillariter substitutus, per additionem hæreditatis non excluditur: sed matre exclusa admittitur ad hæreditatem pupilli in pupillari ætate decedentis. idem si sit cõpendiose substitutus, & pupillus decessit in pupillari ætate. si vero decessit post, non admittitur substitutus ex pupillari ad hæreditatẽ pupilli, sed ex fideicommissaria ad bona tantum testatoris sibi restituenda per matrẽ, quæ fuit hæres ab intestato filii. Alexand.*

VIII. Iidem AA. & CC. Patronæ.

PRecibus tuis [a] manifestius exprimere debueras, [b] maritus quondam tuus miles defunctus, quem [c] testamento facto hæredem communem filiũ vestrum instituisse proponis, [d] & secundum hæredem [e] scripsisse, vtrúmne in primum [f] casum, an in secundum filio suo, quem habuit in potestate mortis tempore, si intra decimumquartum suæ ætatis annum, [g] aut postea [h] decesserit, substituerit. Nam non est incerti iuris, quòd si quidẽ in patris militis positus potestate, [i] primo tantum casu [k] habuit substitutum, & patri hæres extitit: [l] eo defũcto [m] ad te [n] omnimodo [o] eius pertineat successio. Si vero substitutio in secundum casum [p], vel expressa, [q] vel compendiosa, [r] non vsque ad certam [s] ętatem facta reperiatur: si quidem [t] intra pubertatem decesserit, [u] eos habeat hæredes [x] quos pater ei constituit, [y] & adierint [z] hæreditatem. Si vero post [a] pubertatem: [b] tũc eius te successionem obtinente, veluti ex causa fideicommissi [c] bona his. Sic & aliàs fauetur matri: quia tacita pupillaris contra matrem non admittitur etiam iure fideicommissi: licet alios veniẽtes ab intestato repellat dicta substitutio tacita: vt supra titu. j. l. fi. sed ibi fuit vulgaris expressa, hic compendiosa: & ideo hic nó est bona similitudo. [p] Py. tamen dixit, [q] quòd miles puberi recte substituere non potest: sed per fideicommissum. vbi ergo puberi [r] substituit miles compendiose, scilicet sic: Quandocunque decesserit, ille sit hæres ei: non attenditur sit mater vel nõ: quia semper valet iure directo. at vbi sit ita compendiosa impuberi à milite, satis habet lex quòd vsque ad pubertatẽ valeat iure directo, postea per fideicommissum propter matrem: vt hac. l. dicitur. & hic est casus huius legis. [s] Dicitur ergo compendiosa: quia sub compendio verborum cõtinetur pupillaris, si impubes decedat. si autem postea, verba directa trahuntur ad fideicõmissum: [t] & sic duas continet, [u] & fit directis verbis [x], & pupillo tantum. Et sic pupillaris alia expressa, alia tacita: & continetur in cõpendiosa: vt hic dicitur. Sed in pagano dic, si paganus ita substituat, si filius meus quandocunque decesserit, Titius sit hæres. substitutus capiet bona iure directo, si decedat in pupillari ætate: & mater omnino repellitur. si autẽ decedat postea, nihil habebit substitutus. [y] & sic nihil differt paganus à milite: vt. ff. eo. l. in pupillari. & l. centurio. & l. verbis. & hic mater admittitur: & quilibet ab intestato: nec ex fideicommisso bona restituit: vt ex prædicta. l. centurio. patet per contrarium sensum: quia ita dicit in milite: secus ergo in pagano. Sed si ita substituat: Si filius meus quandocunque decedat, substituo sibi illũ. hanc semper reputo [z] fideicommissariam: quia verbum substituo, aptatur ad fideicommissariam: vt supra titu. j. l. generaliter. §. fi. & est alia quàm compendiosa. [a] & quia talis interpretatio omni tempore rem valere suadet: vt. ff. de rebus dubiis. l. quotiens. ij. sed superiori casu verba directa hoc interpretari non permittunt: & hic semper mater admittitur, & restituit: vt. ff. de vulgari substitutione. l. cohæredi. §. cum filiæ. Si vero ita substituat: si filius quandocunque decesserit sine liberis, ille sit hæres: vel illum substituo. hanc semper interpretor fideicommissariam: [b] quia talibus verbis nó directa, sed fideicommissaria consueuit de iure & de facto fieri. [c] nam si directa, non valet post pubertatem: ergo nec ante. Item vna est, sed non est directa: ergo fideicommissaria pro tempore toto. & quia illud verbum, sine liberis, innuit quòd etiam in pupillari ætate substituit per fideicommissum: quia tunc liberos habere non potest. & verba directa trahuntur ad fideicommissum: vt. ff. ad Trebellianum. l. Scæuola. hoc casu sicut supériori admittitur mater: sed restituit detracta quarta: vt dicta. l. cohæredi. §. cum filiæ. Si vero sic dicat: si filius meus decesserit in pupillari ætate, vel postea sine liberis: illum substituo. duę

---

a *Precibus tuis.* ô mater.

b *Debueras.* benigne respondet: vt supra de transactio. l. vt recte Bald. sponsum. & repetit quæstionem imperator. aliàs non benigne: vt. ff. de testa. l. Domitius. [a]

c *Quem.* scilicet maritum.

d *Proponis.* scilicet tu, ô mater.

e *Hæredem.* scilicet substitutum: nec aperit qualem, [b] vulgarẽ, ut ebre, vel pupillarem, vel compendiosam. exprime ergo vtrum &c.

f *Primum.* id est vulgarem fecit secundum hæredem.

g *Annum.* accipe, decesserit: & est pupillaris.

h *Aut postea.* scilicet quandocunque. & hæc est fideicommissaria [c] vel compendiosa. [d] Et vere distinguendi fuerunt singuli casus: cum in vnoquoque casu propria & distincta habeatur ratio: vt ecce, nam &c.

i *Potestate.* maxime scilicet.

k *Primo casu.* id est in vulgarem: [e] vt si hæres non erit filius, Titius sit hæres.

l *Extitit.* sicque expirauit substitutio: [f] vt supra eodem. l. post aditam.

m *Defuncto.* filio scilicet.

n *Adte.* scilicet matrem.

o *Omnimodo.* immo ex tacita pupillari videtur vulgariter substitutus admitti: vt. ff. eodem. l. iam hoc iure. §. j. & supra eodẽ. l. quauis. quæ est contra. Sol. speciale [g] hic in matre, vt contra eam tacita pupillaris non admittatur. Sed an potest admitti probatio in contrarium, scilicet quòd defunctus voluit per tacitam excludere matrem? Respon. sic: [h] vt supra de testa. mili. l. in testamento. j. in fi. & ff. eodem. l. iam hoc. in fine.

p *In secundum casum.* Secundum casum appellat pupillarem & compendiosam: [i] quia vtraque locum habet si pupillus sit hæres, & postea desinat. [k] & ideo hunc casum secundum diuidit in expressam pupillarem, quæ sic fit: Si filius meus erit [l] hæres, & in pupillari ætate decesserit, ille sit hæres. Et compendiosa sic: Quoquo tempore filius meus decedat, ille sit hæres. & sic directis verbis. [m] & sic rogo vt hæreditas ad Titium perueniat. & subaudi, id est non vsque &c. quia hoc est exẽplũ compẽdiosę.

q *Expressa.* scilicet pupillaris.

r *Compendiosa.* idem in pupillo his verbis. quandocunque decesserit, ipse sit hæres. Et dic, compendiosa: in qua tacita inest pupillaris & fideicommissaria.

s *Certam.* maxime. nam idem si vsque ad. xxv. an. vt. l. centurio. ff. eodem. Vel dic ætatem, scilicet. xiiij. annorum.

t *Si quidem.* ad vtranque se refert, ad pupillarẽ & cõpẽdiosam.

u *Decesserit.* scilicet filius.

x *Hæredes.* scilicet directo: siue pupillaris, siue compẽdiosa sit.

y *Constituit.* id est substituit.

z *Adierint.* aliàs etiam ad matrem venirent, vt & in superiori casu: quia si substitutus non adierit, institutus transmittit hæreditatem ad suos hæredes.

a *Si vero post.* scilicet decesserit filius. hoc referas [n] ad compendiosam tantum. nam si tãtum vulgariter vel pupillariter substituisset, & fuisset hæres: licet decederet pubes factus iam, vt hic decesserit: mater haberet totum, & nihil redderet.

b *Pubertatem.* scilicet si decesserit filius.

c *Fideicommissi.* secus dicerem si mater non esset in medio: [o] id est si non supereresset. nam tunc facta compendiosa à milite, intelligerem eam substitutionem esse directam omni tẽpore tam post pubertatem, quàm ante: cũ videã militem post pubertatẽ posse facere directam substitutionem: vt supra de testa. mili. l. in testamento. j. in fi. & ff. de mili. testa. l. milites etiam in

n *Sequũtur Bar. Bald. Pau. Alexã. & Ias.*

o *Placet Cy. & Bar. licet dissentiat Bald. Fulgo. Alexã. & Ias.*

p *Et bene.*

q *Et male. Cy. & cateri.*

r *Placet Cy. pe. Bar. Bal. et coẽcidit cũ prima. dissentiat tamen Fulgo. & Ias.*

s *Dic quòd ista. l. cõcor. cũ aliis legibus contrariis, secũdũ scriben. t Nihil est secundum Bar. & alios.*

u *Imò potest cõtinere quinque secundũ mẽtem scribẽtis. x Imò & verbis cõmunibus et obliquis. c. Ray. nald. de testa. extra. Bald. Saly. Ale. & Ia.*

y *Placet Bar. Bald. Pau. Alexã. & Ias.*

z *Imò ĩtra pupillarem ætatem valebit vt directa: postea vt obliqua. Ale. & Ia.*

a *Dissentit Bald. Pau. Ale. & Ia.*

b *Imo erit directa inter puberta tem. Dy. & Bar. ff. l. cẽturio. ff. eo. & P. Ale. & Ia. hic.*

c *Nihil est Ale. & Ia.*

BIU Cujas

sunt substitutiones: [a] pupillaris expressa, & fideicõmissaria: propter distinctionem & alternationem temporum: ad quæ singula verbum substituo, adaptatur diuersis modis. Accursius.

a *Idẽ Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia. hic et v. d.l. centurio. ff. eo. qui dicũt eã singularem.*

a *Moreretur.* scilicet pater miles.

b *A te.* matre.

c *Peti possunt.* aliàs peti possunt: & aliàs petere possunt. & idem est sensus, quasi dicat, substituti petent à matre: restituit ergo mater secundum Ir. [b] retenta quarta per Trebellianum. Tu dic immo non retenta [c] si miles erat: vt infra ad legem Falci. in testamẽto. & supra de testa. milit. l. in testamento. ij. & ff. ad Trebel. l. j. §. si is qui. ver. deniq;. Aliud si fuisset veteranus vel paganus: vt. ff. ad leg. Falcid. l. ad veterani. Nec ob. quod dicitur ff. ad Trebel. l. j. §. fin. ĩ fi. & l. ij. quia quantum ad alia commoda locum habet Trebellianum in testamẽto militis: non autem quantum ad hoc: iura tamen sepulchrorum remanẽt: [d] vt. ff. ad Trebel. quia perinde. Itẽ bona filij, quæ aliũde habuit: [e] vt hic in fi. ibi, bona &c. & d. l. centurio. & de testa. mili. l. miles ita. §. exhæredato. Itẽ in Falcidia iure naturæ debita, non potuit grauari filius: [f] vt supra de inoffi. testa. l. quoniam in prioribus. quam habet mater. Item notant hic quidam vt Ir. quòd tacita substitutio contra matrem admittitur hic fauore militis: quod nihil est. [g] imò nõ: vt supra in primo casu huius legis. & supra de testa. mili. l. in testamento. j. & quod hic dicit, loquitur in compendiosa, quę sub compendio verborum continet expressam pupillarem, licet non specificatam, & fideicommissariam si decedat pubes. & idem in breuiloqua, quæ etiam contra matrem admittitur: vt. ff. eodẽ. l. Lucius. quia ex significatione illorum verborum, vos inuicem substituo, quatuor substitutiones breuiter declarantur, scilicet duæ pupillares, & duæ vulgares, & omnes expressæ, sed tacita pupillaris quæ continetur in vulgari, non declaratur ex significatione verborũ: sed ex interpretatione legis colligitur: & ideo contra matrem non admittitur. [h] Vel ideo sic dicitur breuiloqua: quia non est verisimile quòd testator vxorem suam, hoc est matrem impuberis, voluerit præferre alij filio suo: secus ergo in extraneo vulgariter substituto. vltimò distingue vt institu. de pupil. substi. §. qua ratione diximus. *ADDITIO.* Videas etiam pulchram glos. quæ est in verbo, si absque liberis moreretur. in ca. Rainutius. extra de testa. & glossam in verbo, absque deductione. in secunda eius parte vsque ad finem. in capi. si pater. de test. lib. vj. & ibi Ioan. And. in nouel. sua quæ ibi examinat intellectum præsentis legis. de quo latius per Bartolum in. l. centurio. ff. eodem.

b *Et male Bart. Pau. Ale. et Ias.*

c *Et bene. Bar. et alii.*

d *Sequitur istã vtilitatem Barto. & alii.*

e *Ista vtilitas nõ est bona secundũ Salycetum.*

f *Singulavis est secũdũ Angelũ.*

† *In scriptis nostris exempl. legitur, sed si filii vel alii &c.*

g *Et bene. Bar. et alii.*

h *Hucusq; sequit Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia.*

Hvmanitatis.] CASVS. An pater filio vel filiæ, nepoti vel nepti, vel sic deinceps mente captæ substituere quemlibet indifferenter possit: hoc est, si moriatur mente captus, quæritur? Respon. aut mente captus hæredem habet ex se, aut non. Si vnum vel plures habeat: tunc vel omnes vel certos habet necesse substituere. Si non, sed fratrẽ habet: eũ substituet &c. alioquin quemcunque vult ei substituere potest: ita tamen quòd euanescat substitutio statim ex quo resipuerit. & hoc ad modum pupillaris: vt sicut nulli querelæ locus est in debito bonorum quæ cũ moreretur [a] patris eius fuerint, à te [b] peti possunt. [c] S. V. Id. Aprilis AA. Conss.

*Parentibus vtriusque sexus permittitur filiis mente captis saltem in legitima institutis substituere directo, ad similitudinem pupillaris: cum illi per se non possint testari, sicut nec pupillus: & finitur substitutio cum peruenerint ad sanam mentem: non tamen debent substituere extraneum si tales mente capti haberent filios, sed alterum de filiis: vel si non haberent filios, sed fratres, alterum de ipsis. Alexander.*

IX. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ. P. P.

HVmanitatis intuitu parentibus [d] indulgem⁹, vt si filium, nepotem, [e] vel pronepotẽ cuiuscunque sexus habeãt, nec alia proles descendentium eis sit, iste tamen filius vel filia, nepos vel neptis, pronepos vel proneptis mẽte captus vel mẽte capta perpetuò sit: vel si duo vel plures isti fuerint, null⁹ vero eorum sapiat: liceat hisdem parẽtibus legitima [f] portione ei vel eis relicta, quos voluerint his substituere: [g] vt occasione huiusmodi substitutiõis ad exẽplum pupillaris [h] querela nulla contra testamentũ eorum oriatur: [i] ℣ Ita tamen, vt si postea resipuerit, vel resipuerint: [k] talis substitutio cesset. [l] ℣ Vel [m] si filia† aut alij descendẽtes ex huiusmodi mente capta persona, sapientes sint: non liceat parẽti qui vel quę testatur, alios quàm ex eo descendentes, vnum, vel certos, [n] vel omnes substituere. ℣ Sin vero etiam liberi testatori vel testatrici sint sapiẽtes, ex his vero personis quæ mente captæ sunt, nullus descẽdat: ad fratres eorum vnũ, vel certos, vel omnes eandem fieri substitutionem oportet. Dat. III. Id. Decembr. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

*Substitutus pupillariter duobus impuberibus cũ expressione nominis collectiui, scilicet si ambo seu vterque decesserit in pupillari ætate, non admittitur si vnus primo decesserit in pupillari ætate altero superstite: nisi etiã alter, & sic vterque, in pupillari ætate decedat. Alex. post Bald. & Salyce.*

x. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam duobus impuberibus filiis suis hæredib⁹ institutis adiecit, si vterque impubes decesserit, illũ [o] sibi hæredẽ esse: dubitabatur apud antiquos legum auctores, vtrúm ne tunc voluerit substitutũ admitti, cum vterque filius eius in prima ætate decesserit: an alterutro decedente, ilico substitutũ in eius partẽ succedere. Et placuit Sabino substitutionem tunc locũ habere, cũ vterque [p] illi: rursus substitutionem esse nullam dici non potest: quia huius legis auctoritate firmatur: vt institu. de exhæred. lib. in prin. Sed respondeo hoc esse verum, cum pater quosdã substituit, & alios exhæredat: hi postea per querelam rescindent testamentum. Si vero ab initio prætereantur, nulla erit substitutio. [m] sicut si ipse furiosus factus sanæ mentis fecisset testamentum, & præterisset vnum de filiis.

a *Moreretur.* scilicet pater miles.

b *A te.* matre.

c *Peti possunt.* aliàs peti possunt: & aliàs petere possunt. & idem est sensus, quasi dicat, substituti petent à matre: restituit ergo mater secundum Ir. [b] retenta quarta per Trebellianum. Tu dic immo non retenta [c] si miles erat: vt infra ad legem Falci. in testamẽto. & supra de testa. milit. l. in testamento. ij. & ff. ad Trebel. l. j. §. si is qui. ver. deniq;. Aliud si fuisset veteranus vel paganus: vt. ff. ad leg. Falcid. l. ad veterani. Nec ob. quod dicitur ff. ad Trebel. l. j. §. fin. ĩ fi. & l. ij. quia quantum ad alia commoda locum habet Trebellianum in testamẽto militis: non autem quantum ad hoc: iura tamen sepulchrorum remanẽt: [d] vt. ff. ad Trebel. quia perinde. Itẽ bona filij, quæ aliũde habuit: [e] vt hic in fi. ibi, bona &c. & d. l. centurio. & de testa. mili. l. miles ita. §. exhæredato. Itẽ in Falcidia iure naturæ debita, non potuit grauari filius: [f] vt supra de inoffi. testa. l. quoniam in prioribus. quam habet mater. Item notant hic quidam vt Ir. quòd tacita substitutio contra matrem admittitur hic fauore militis: quod nihil est. [g] imò nõ: vt supra in primo casu huius legis. & supra de testa. mili. l. in testamento. j. & quod hic dicit, loquitur in compendiosa, quę sub compendio verborum continet expressam pupillarem, licet non specificatam, & fideicommissariam si decedat pubes. & idem in breuiloqua, quæ etiam contra matrem admittitur: vt. ff. eodẽ. l. Lucius. quia ex significatione illorum verborum, vos inuicem substituo, quatuor substitutiones breuiter declarantur, scilicet duæ pupillares, & duæ vulgares, & omnes expressæ, sed tacita pupillaris quæ continetur in vulgari, non declaratur ex significatione verborũ: sed ex interpretatione legis colligitur: & ideo contra matrem non admittitur. [h] Vel ideo sic dicitur breuiloqua: quia non est verisimile quòd testator vxorem suam, hoc est matrem impuberis, voluerit præferre alij filio suo: secus ergo in extraneo vulgariter substituto. vltimò distingue vt institu. de pupil. substi. §. qua ratione diximus. *ADDITIO.* Videas etiam pulchram glos. quæ est in verbo, si absque liberis moreretur. in ca. Rainutius. extra de testa. & glossam in verbo, absque deductione. in secunda eius parte vsque ad finem. in capi. si pater. de test. lib. vj. & ibi Ioan. And. in nouel. sua quæ ibi examinat intellectum præsentis legis. de quo latius per Bartolum in. l. centurio. ff. eodem.

b *Et male Bart. Pau. Ale. et Ias.*

c *Et bene. Bar. et alii.*

d *Sequitur istã vtilitatem Barto. & alii.*

e *Ista vtilitas nõ est bona secundũ Salycetum.*

f *Singulavis est secũdũ Angelũ.*

† *In scriptis nostris exempl. legitur, sed si filii vel alii &c.*

g *Et bene. Bar. et alii.*

h *Hucusq; sequit Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia.*

Hvmanitatis.] CASVS. An pater filio vel filiæ, nepoti vel nepti, vel sic deinceps mente captæ substituere quemlibet indifferenter possit: hoc est, si moriatur mente captus, quæritur? Respon. aut mente captus hæredem habet ex se, aut non. Si vnum vel plures habeat: tunc vel omnes vel certos habet necesse substituere. Si non, sed fratrẽ habet: eũ substituet &c. alioquin quemcunque vult ei substituere potest: ita tamen quòd euanescat substitutio statim ex quo resipuerit. & hoc ad modum pupillaris: vt sicut nulli querelæ locus est in debito bonorum

a *Idẽ Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia. hic et v. d.l. centurio. ff. eo. qui dicũt eã singularem.*

b *Et male Bart. Pau. Ale. et Ias.*

c *Et bene. Bar. et alii.*

d *Sequitur istã vtilitatem Barto. & alii.*

e *Ista vtilitas nõ est bona secundũ Salycetum.*

f *Singulavis est secũdũ Angelũ.*

† *In scriptis nostris exempl. legitur, sed si filii vel alii &c.*

g *Et bene. Bar. et alii.*

h *Hucusq; sequit Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia.*

Hvmanitatis.] CASVS. An pater filio vel filiæ, nepoti vel nepti, vel sic deinceps mente captæ substituere quemlibet indifferenter possit: hoc est, si moriatur mente captus, quæritur? Respon. aut mente captus hæredem habet ex se, aut non. Si vnum vel plures habeat: tunc vel omnes vel certos habet necesse substituere. Si non, sed fratrẽ habet: eũ substituet &c. alioquin quemcunque vult ei substituere potest: ita tamen quòd euanescat substitutio statim ex quo resipuerit. & hoc ad modum pupillaris: vt sicut nulli querelæ locus est in debito bonorum

a *Idẽ Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia. hic et v. d.l. centurio. ff. eo. qui dicũt eã singularem.*

b *Et male Bart. Pau. Ale. et Ias.*

c *Et bene. Bar. et alii.*

d *Sequitur istã vtilitatem Barto. & alii.*

e *Ista vtilitas nõ est bona secundũ Salycetum.*

f *Singulavis est secũdũ Angelũ.*

† *In scriptis nostris exempl. legitur, sed si filii vel alii &c.*

g *Et bene. Bar. et alii.*

h *Hucusq; sequit Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia.*

Hvmanitatis.] CASVS. An pater filio vel filiæ, nepoti vel nepti, vel sic deinceps mente captæ substituere quemlibet indifferenter possit: hoc est, si moriatur mente captus, quæritur? Respon. aut mente captus hæredem habet ex se, aut non. Si vnum vel plures habeat: tunc vel omnes vel certos habet necesse substituere. Si non, sed fratrẽ habet: eũ substituet &c. alioquin quemcunque vult ei substituere potest: ita tamen quòd euanescat substitutio statim ex quo resipuerit. & hoc ad modum pupillaris: vt sicut nulli querelæ locus est in debito bonorum

a *Idẽ Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia. hic et v. d.l. centurio. ff. eo. qui dicũt eã singularem.*

b *Et male Bart. Pau. Ale. et Ias.*

c *Et bene. Bar. et alii.*

d *Sequitur istã vtilitatem Barto. & alii.*

e *Ista vtilitas nõ est bona secundũ Salycetum.*

f *Singulavis est secũdũ Angelũ.*

† *In scriptis nostris exempl. legitur, sed si filii vel alii &c.*

g *Et bene. Bar. et alii.*

h *Hucusq; sequit Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia.*

Hvmanitatis.] CASVS. An pater filio vel filiæ, nepoti vel nepti, vel sic deinceps mente captæ substituere quemlibet indifferenter possit: hoc est, si moriatur mente captus, quæritur? Respon. aut mente captus hæredem habet ex se, aut non. Si vnum vel plures habeat: tunc vel omnes vel certos habet necesse substituere. Si non, sed fratrẽ habet: eũ substituet &c. alioquin quemcunque vult ei substituere potest: ita tamen quòd euanescat substitutio statim ex quo resipuerit. & hoc ad modum pupillaris: vt sicut nulli querelæ locus est in debito bonorum

BIU Cujas

ex præsumpta voluntate defuncti substitutos excludat: tunc substitutus excluditur. ita loquitur hæc lex. Si vero ille qui supereſt, non sit talis, sed forte est in eodem vel pari gradu cum substituto, tunc substitutus admittitur. ita loquitur d. §. cum ita. & hoc in casu, vt dixi, præsentis legis, quæ loquitur in pupillari substitutione.

a *Succedere.* vt.ff.eodem.l.qui duos.&.l. si pater impuberes.&. l. vel singulis. & instit. eodem.§.vt singulis.& ff.ad Trebel.l. eũ qui.

*Si quis.*] CASVS. Testamẽtum fecisti: Titium & Seium vnà cum filio tuo impubere hæredes instituisti: & eos & Caium filio tuo substituisti his verbis, Quisquis mihi hæres erit, & Caius filio meo hæres esto. si decedat impubes intra tẽporapubertatis, quasi inter partis suę iter substitutos fiat distributio, quæritur, vtrũ scilicet Titius & Seius in dimidiam, & Caius ad aliam vocetur: an vnusquisque in trientem vocabitur? & dicas quòd vnusquisque non in triẽtem vocabitur. Si autem ita dixit: Titius vnà cum filiis suis, & Sempronius hæres esto, an Titius in vnã dimidiam cũ filiis suis, & Sempronius in aliã vocetur: an vnusquisque in virilem, vt quot sint personæ, tot fiant portiones, quæritur? Respon. quòd vna dimidia dabitur Titio cum filiis suis, qui cũ eo vna psona censẽt, alia Sẽpronio. Viuia. *Instititis.* præter filium impuberem, quẽ etiã instituit. Et nota quòd duas præmittit hic quæstiones: postea per ordinem soluit.

b *Filio suo impuberi eos vnà cum alio tertio substituerit, & verba testamẽti ita cõposuerit: Quisquis mihi hæres erit, & Titius filio meo hæres esto:* c *secundum quod apud Vlpianum inuenimus, mortuo impubere filio quærebatur, quomodo ad substitutionẽ vocẽtur tres substituti: vtrúmne duo priores, qui & patri hęredes fuerãt scripti, in dimidiam vocentur, tertius in reliquã dimidiã: an tres substituti, vnusquisq; ex triẽte, ad substitutionẽ vocẽtur? Alia*

deceſſerit. cogitasse enim patrẽ primo filio decedente, fratrem suum in eius portionem succedere. a Nos eiusdẽ Sabini veriorem sententiam existimãtes, non aliter substitutionẽ admittendam esse cẽsemus, nisi vterque eorũ in prima ætate deceſſerit. Dat. VI. Kalẽ. Aug. Constantinop. post cõsulatum Lãpadij & Orestis VV.CC.

B *Substitutus proprio nomine, cum hæredib⁹ institutis per verba distributiua, Quisquis mihi hæres erit, admittitur pro virili: & pater adiectus vnà cum filiis, ad vnam virilem tantum. Salyc. Vel sic: Si cum pluribus institutis tertius substituatur cum additione nominis distributiui, admittetur quilibet pro virili. Vbi autẽ testator dixit, Titius cum filiis suis & Sempronius hæredes sunto: Titium vnà cum filiis in semissem, Sempronium in alium semissem instituisse videtur. Alexander.*

XI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

C *Si quis duobus hæredib⁹ institutis,* b *filio suo impuberi eos vnà cum alio tertio substituerit, & verba testamẽti ita cõposuerit: Quisquis mihi hæres erit, & Titius filio meo hæres esto:* c *secundum quod apud Vlpianum inuenimus, mortuo impubere filio quærebatur, quomodo ad substitutionẽ vocẽtur tres substituti: vtrúmne duo priores, qui & patri hęredes fuerãt scripti, in dimidiam vocentur, tertius in reliquã dimidiã: an tres substituti, vnusquisq; ex triẽte, ad substitutionẽ vocẽtur? Alia applicata dubitatione, si quis hęredẽ ita scripserit,* d *Titius vnà cũ filiis suis & Sempronius hæredes mihi sunto.* & in præsenti enĩ specie quęrebatur secundũ Vlpianũ, volũtas testãtis, vtrúmne Titiũ vnà cũ filiis d suis in dimidiã vocet, & Sẽproniũ in aliã dimidiã, an omnes in virilẽ portionẽ. Nobis autẽ in prima quidẽ specie videtur tres substitutos, vnũquenque in triẽtẽ e vocari, in secũda autem specie, cùm & natura pater & filius eadem esse persona penè ĩtelligãtur f, dimidiam quidem partem Titio cum filiis g suis, alteram autem partem Sempronio adsignari. Dat. VI. Kalendas August. Cõstanti. post consulat. Lampadij & Orestis VV.CC.

*TITVLVS XXVII.*

DE NECESSARIIS SERuis hæredibus instituendis vel substituendis.

D *Institutio de seruo nõ specialiter pignorato facta ab omnino non existente soluendo, facit eum liberum, & hæredem necessarium etiam in præiudicium creditoris. Salycetus. Vel sic: Ille qui non est soluendo, potest vnum ex seruis suis instituere, & eum sibi necessarium hæredem & liberum facere. fallit, nisi illum seruum specialiter creditoribus obligasset. Alexander.*

I. Imp. PERTINAX. A. Lucretio.†

*An qui* h *soluẽdo nõ est, hęredẽ necessariũ* i *etiã in fraudẽ creditorũ relinq̃re potest. sed si pignori* k *dat⁹ fuisti,* l *& ĩ eadẽ causa pmãsisti:* m

e *Hæres esto.* Not. ex hoc quòd dicit filio meo, quòd pupillaris fuit substitutio: non autem dixit, mihi.

f *Cum filiis.* secus si dixisset a cum hæredibus secundum quosdam: vt statim dices.

g *In trientem.* vt.ff.de lega.ij.l.antepe.§. Lucius Titius testamento. b Sed argu. contra. ff.e.l.qui liberis.in fin.&.l. si pater.j. vbi dicit hæredes in vnam dimidiam, & extraneum in aliam dimidiam vocari. Sol. hic corrigit. c Vel hoc in paternis bonis, & illud in bonis filij: vt illa lex, si pater. videtur distinguere. Vel melius d hic habent trientes in substitutione: quia & trientes habent in institutione: vt indicat hæc litera. instituit enim filium, & duos alios, separatim quemque instituendo. e secus si ita instituisset illos duos, & filium: quia tunc haberent dimidiam institutionis iurè tantum, & aliam filius: vt. ff. de hæredi. instit. l. Titius fundi. & l. liber homo. §. Titius. & sic iure institutionis haberent dimidiam tantum. & ita loquitur lex contra. Nec obstat huic solutioni. ff. eodem. l. qui cum plures. vbi dicit extraneum habere virilem substitutionis: quia loquitur f quando hæredes separati fuerunt in institutione, sicut & in nostra lege euenit. nam & hic habet virilem. Item contra. huic respon. ff. de vsufruct. accre. l. si quis Titio. in. j. responso. Sed expone g ibi, Titio, & hæredibus suis, scilicet Titij legatarij, non suis, scilicet testatoris.

f *Esse persona penè intelligantur.* Vnde quod vnus dicit, h & aliquando videtur dicere: vt instit. de inuti. stipul. §. ei vero qui. & vbi

*ea quæ sunt iuris: sec⁹ si facti. Iaſ.*

i *Placet Salyceto.*

k *Et bene. Bald. Pau. Al. & Iaſ.*

l *Sequuntur prædicti scribentes hic.*

m *Istud nõ tẽdit ad solutionẽ cõtrarii, sed ad declarationẽ quæstionis seq. ibi, vel refert &c. Bar. Alex. & Iaſ.*

n *Et bene. Bart. Pau. Al. & Iaſ.*

† *al. Lucio.*

est vnus, & alter videtur esse: vt infra de agri. & censi. l. cum scimus. §. fi. lib. xj. & idem in hærede, & in testatore: vt in auth. de iureiu. à mo. præs. §. j. col. v. Accursius.

g *Filiis.* immo Titius tertiam, & filij tertiam debent habere: vt. ff. de vsufruc. accre. l. si quis Titio. ij. responso. quæ est contra. Sol. i verbum, eadem, hic positum, tollit contrarium. cõtingit enim, & facit quòd quasi idem sit cum filiis: vt argu. infra de cadu. tol. §. sin autẽ exhis. & ff. de leg. j. l. plane. ij. respõ. & ideo vna portio omnibus adsignatur, vt hic. hoc nõ valet: k quia & si non ponatur verbum, eadem, idem est: vt. ff. de hæredi. instit. l. Titius fundi. & l. liber homo. §. Titius. & l. interdũ. j. respõ. Tu dic, l quod ibi dicit, cum hæredibus, scilicet defuncti: non fuĩ, scilicet legatarij. sic ergo duo ibi adiecti debẽt habere viriles, & hæredes defuncti aljam, quam interse diuident m pro hæreditaria portione: vt ff. eodem. l. qui cũ plures. Vel ibi dixit de hęredibus, hic filiis: quod non placet n per authẽ. fcetur cũ aliis: an ponantur aliorum propria nomina quæ denotant singulos: an appellatiua quæ generaliter omnes, non singulariter singulos demonstrent. In primo iunguntur omnes nominatim ĩ viriles partes eius partis quæ eis datur: puta Titius, Męuius, & Sẽpronius hæredes: Cai⁹ hæres esto. In secundo omnes qui appellatiuo nomine cõtinentur, coniunguntur: vt ibi fit de hæredibus. Sed alius cuius nomen proprium positum est, vt est ibi, Titius, habet virilem de iure communi, vt ibi. sed excipitur in patre: vt hic, qui nihil habet nisi in parte filiorum.

*DE NECESSARIIS SERVIS HAEREDIbus instituendis vel substituendis.* Cõtinuatio.

*Quia quædam specialia in seruis institutis seruantur: ideo de his specialiter dicit.*

*Is qui.*] CASVS. An debitor qui soluendo non est, seruum sibi necessarium hæredem instituere possit, quæritur? Respon. quòd nisi fuit alicui specialiter creditori pignori obligatus, quo casu si in eadem causa maneat, nec à debitore luatur: nec erit hæres, nec liber.

h *Is qui.* scilicet debitor multorum.

i *Necessarium.* scilicet vnum tantum: nisi in casu, vbi etiam cũ alio: vt. ff. de hæredi. instit. l. ei qui. Quid autem si plures nominet? si quidem ordine, tunc primus: vt. ff. qui & à qui. l. si quis habens. & de hære. institu. l. qui non soluendo. si simul, tunc neuter: vt. ff. de hære. instit. l. qui soluendo.

k *Pignori.* scilicet specialiter. secus si generaliter: vt infra de seruo pign. da. ma. l. ab eo. &. ff. in qui. cau. pig. taci. contra. l. est differentia.

l *Fuisti.* tu serue.

m *Permansisti.* secus enim si ipse seruus offerat pecuniam: vt. ff. de hære. instit. l. pignori.

*Cum serui.*

BIU Cujas

Cvm serui.] CASVS. Si hæredem seruum tuum libertum ap pellãdo instituisti hoc modo,ille libertus meus sit mihi hæres:an sit liber,& institutio valeat,quæritur? Respond. quòd sic. legatum autem non valet,vt si dixisset testator, illis libertis meis relinquo.x.non valet legatũ,si sint serui:vt.ſ.de testa.l.testamento militis.&.l.ex his.

a *Appellatione.* immo etiã si simpliciter: vt.ĩ. eo.l.penult.Sed contra ſ.de hære.instit. l.cum proponas.sed ibi communis,hic proprius instituentis. Itẽ hic sciẽs, ibi errãs:vt.ff. de testa.mili.l.neq;.§.si seruũ.

b *Scripti essetis.* à domino vestro.

c *Quod in legato.* id est dicere,si lego secũdum Ioan.modo his verbis, lego tali liberto meo x.nõ erit per hoc liber.

† *Vos, additur in veterib. manuscriptis, & in nonnullis exemp. hac.l.cũ serui. præcedit.l.is qui.*

d *Habet.* vt.ſ. de testa.mili.l.ex his.

Si tutor.] CASVS. Tutor si ancillam pupilli contubernio sibi adiunxit, & hæredẽ instituit:an præiudicetur pupillo quo magis ei auferatur dominium ancillæ? Respon. quòd nõ:sed si ea adierit hæreditatẽ, eam acquirit domino iussu suo.

e *Instituit.* eã ancillã.

f *Potuit.* sic.ff.pro empto. l. qui fundum.§. si tutor.&.ff.de fur.l. interdum.ij.§.fi.

g *Aditione.* ſ. ancillæ tuæ,iussu pupilli.

h *Successio.* tutoris.

Cvm quidam.] CASVS. Testamentum fecisti:pupillum filium tuum instituisti: seruo tuo directis verbis libertatem dedisti: in secundo gradu eundem filio tuo impuberi nulla facta mentione libertatis substituisti. an filio tuo impuberi ex substitutione sit hæres necessarius cui in eodẽ gradu nõ est libertas relicta & hæreditas: huic autem ex testamẽto paterno videtur relicta libertas,ex pupillari hæreditas? Dicit ergo imperator,quòd viuo filio,fit liber: quia hoc voluit testator. eo mortuo fit ei hęres necessari[i]: quia & hoc voluit testator.

i *Pupillũ.* qui & filius erat in potestate.

k *Sine libertate.* id est non facta mentione libertatis.

l *Alium & alium.* ex paterno enim testamento videtur quòd sit consecutus libertatem : ex pupillari hæreditatem . Nam & in fideicommissaria hæreditatis restitutione video interesse , an ab eodem gradu relinquatur libertas & fideicommissaria hæreditas seruo,an à diuersis:vt.ff.ad Trebell.l. si res.§. si seruus. & facit ad legem istam. ff. de vulga. & pupil. substitu.l. sed & si plures.§.quos.

m *Quia & hoc.* scilicet quòd esset necessarius hæres mortuo pupillo.

ne ab eo quidem debitore qui soluendo non fuit, liber & hæres necessarius existere potuisti.PP.XI.Kalen.April. Falcone & Claro Conss.

*In institutione qui scienter enunciatiue dicit seruum suum esse liberum, videtur ei libertatem relinquere , fauore libertatis , & institutionis quæ est caput & fundamentum testamẽti. secus igitur in legato. Alex.*

II. Imp. ANTONINVS.A. Aufidio & aliis.

Cvm †serui constituti, sub appellatione[a] libertorum hæredes scripti essetis: [b] ea scriptura benigna interpretatione perinde habenda est,ac si liberi & hæredes instituti fuissetis:qđ in legato[c] locum non habet.[d] Accepta.VII.Kalen.Mart. Prisco & Apollinare Conss.

*Tutor non potest seruum pupilli sui facere sibi necessarium hæredem: si tamẽ ipsum instituit,remanet seruus: & iussu pupilli potest adire , & sibi hæreditatem acquirere. Alexander.*

III. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.& CC. Felici.

Si tutor ancillã tuam contubernio suo cõiunxit,ac pòst hæredem eam instituit:[e] neque dominium ex huiusmodi facto tibi auferri potuit: [f] et vt eius aditione[g] iussu tuo tibi per hãc successio[h] quæratur,iure cõcessam habes facultatẽ.S.XVI. Kalend.Ianua.Sirmij.AA.Conss.

*Licet seruus pupillo substitutus à gradu institutorum adeuntium sit consecutus directam libertatem: tamen postea ex substitutione pupillari efficitur pupillo hæres necessarius. Alexand. post Salyc.*

IIII. Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano præf. præt.

Cvm quidam suum pupillum[i] hæredem instituit,& seruo directis verbis libertatẽ reliquit, & in secundo gradu in quo pupillarem substitutionẽ faciebat, ipsum seruum sine libertate[k] pupillo suo substituit: quærebatur inter prudentes, si ex huiusmodi substitutione hęres necessari[l] pupillo existeret.

Qvidam.] CASVS. Si testamentum fecisti,& duos hęredes instituisti:vnum ex vna dimidia, scilicet libertum: seruum vero ex alia,nulla facta mentione libertatis:& eum postea Titio legasti vel ante,& postea eum hæredẽ instituisti:an valeat institutio vel legatum,& an isti Titio acquiratur? olim erat

Causa enim altercationis ex vetere regula orta est, qua omnibus placuerat hunc seruum necessarium hæredem domino fieri,cui in eodem gradu & hæreditas & libertas relinquebatur. In præsenti autem non in vnũ tam libertas q̃ substitutio congregata est, sed in alium & alium[l] gradum.† Nobis itaque eandẽ altercationẽ decidentibus,mirabile visum est, si quis putet ex huiusmodi scrupulositate impediri testatoris voluntatem, maximè domini, & existimet non fieri seruum hæredẽ necessarium, sed ei licentiam præstet & libertatem cõsequi, & hæreditatem respuere,& domini voluntati reclamare. Qui si hoc faceret† tentauerit: etiam puniẽdus est. sit itaque & viuo pupillo liber,quia testator hoc voluit:& mortuo pupillo necessarius hæres, quia & hoc[m] voluit testator.Dat.XV.Kal. Decemb.Cõstantinop.Lampadio & Oreste.VV.CC.Conss.

*Institutio facta de seruo proprio , tacite eidem tribuit libertatem, sicut tacita tutoris factio de eo: nec reuocatur per simplex legatum de eo postea factum. Salyc. Vel sic: Tacita libertas vel expressa præualet legato. Iaco. Butri. Vel sic : Si seruus fuerit hæres institutus in totum vel in partem , vel tutor datus, erit hæres ac tutor : & vtroque casu erit liber: licet de libertate nulla fuerit facta mentio in testamento: nec reuocatur libertas per simplex legatum de eo postea factum. hoc dicit prima pars vsque ad.§. sed cum veteres. Alexander.*

V. Idem A. Ioanni. P.P.

Qvidam† cum testamẽtum conderet,duobus[n] hæredibus scriptis, vnum[o] quidem ex parte instituit,[p] seruum autem suum, cuius & nomẽ addidit, ex reliqua parte sine libertate[q] scripsit hęredem,& postea eundem seruum alij legauit, vel post institutionem hæredis[r] seruum per legatũ alij assignauit, & tunc hæredem eum

altercatio:cui[p] erat materia dubitatiõis, q̃ seruus erat sine libertate institutus.ne autem dubitationi remaneat locus, dicit imperator q̃ seruus heres institutus nulla facta mentione libertatis,præsumitur liber:cum ex ipsa dictione tutelæ testator voluisse eum liberum esse præsumatur. & hoc in prima . An autem si seruus in testamẽto fuerit ,p parte institutus, in codicillisque fuerit ei libertas relicta:an valeat institutio, & sit liber & hæres? Respondetur quòd hęres est & liber.ex quo enim hæres est institutus, nec in testamento, nec in codicillis est libertas relicta: præsumitur tamen liber: ergo & hic. † *Sic secus in legato sine libertate relicto seruo, quia non coipso quòd sibi legatum relictũ est, efficitur liber:cum heredi nulla pateat facultas auferendi legatum.* & hoc in secunda. Si autẽ seruum legasti in priori testamento,& filium tuum impuberem instituisti, & ei seruum sine libertate substituisti: quærit an valeat substitutio:& per seruũ hæreditas mortuo pupillo intra pubertatis tempora legatario quæratur: aut in serui persona valeat vt sibi acquirat: an vero valeat, q̃ sine libertate facta est? Respõdeo quòd legatum est in suspenso:quia si mor† tuus fuerit impubes,lo *Dele cum habet substitutio:* & erit seruus liber, & hæres : nec legatario acquirit. si impubes ad pubertatem peruenerit: euanescit substitutio, & transit seruus in dominium legatarij.si enim in suspenso esset libertas, si facta fuisset substitutio cũ libertate:ita & cum sine adiectione libertatis facta est,vt aduenięte cõditione sit hæres,& liber,& seruus substitut[s].

n *Duobus.* id est libero,& seruo:vt subiicit.

o *Vnum.* scilicet liberum.

p *Instituit.* quasi dicat, legauit eundem, vel antequam instituretur,vel post.

q *Libertate.* id est sine mentione facta libertatis. Nam si cum libertate instituisset, siue antequam legaret, non reuocaretur per legatum:siue postquam legauit,sicq; reuocauit legatum:vt.ff. de libe. & posthu.si ita.§.regula.nec esset aliqua dubitatio.

r *Hæredis.* scilicet extranei.

*Sine libertate.*

BIU Cujas

sine libertate[a] instituit. Dubitabatur si huiusmodi legatum vel institutio aliquas vires posset habere, & cui acquiratur legatum vel institutio. Dubitationis autē materia erat, q̄ adhuc seruum suum constitutum, hæredem sine libertate scripserat. & tanta inter veteres exorta est cōtentio, vt vix possibile sit videri eandē decidere. Sed antiquitatē quidem hæc altercantem relinquendo, † nobis alius modus huius decisionis inuentus est: quia semper vestigia voluntatis sequimur testatorum. ¶ Cum igitur inuenim⁹ nostro iure hoc esse inductū, vt si quis seruum suum tutorem filiis suis reliquerit sine libertate, ex ipsa tutelæ datione præsumatur etiā libertatem ei fauore pupillorū imposuisse:[b] quare nō hoc etiā in hęreditate & humanius, & fauore libertatis inducimus, vt si quis seruum suū scripserit hæredē sine libertate, omnino ciuis Romanus efficiatur: quo inducto[c] neq; acquisitio, neq; tam effusus veterum atq; inextricabilis tractatus locū habeat? Neque enim ferendum est supponere[d] quosdam[e] esse ita supinos,[f] vt eundem seruum & hęredem instituant sine libertate, & iterum alij per legatum eundem seruum adsignent.[g]

*Vtiliter datum, ex inutili confirmatione non vitiatur. Iac. But. secundū Bal. Vel sic: Simplex hæredis institutio facta de seruo in testamento, non vitiatur: licet postea libertas relinquatur in codicillis, in quibus dari non potest hæreditas: & hoc ideo, quia per simplicem institutionem factā in testamēto intelligitur relicta libertas. hoc dicit secunda pars vsque ad. §. illo. Alexander.*

¶ Sed cum veteres & aliā proposuerunt ambiguitatem, dicētes, si quis seruum suum in testamento quidem hęredē ex parte sine libertate scripserit, in codicillis autem libertatem ei reliquerit: si possit institutio valere, & ille tam hæres quàm liber fieri, ne videatur per codicillos hæreditas cōfirmari, in quibus hæreditas dari[h] secūdū veteres regulas non potest: ¶ Nos itaq; in tali dispositione, licet in codicillis fuerit scripta,[i] & libertatem & hæreditatem simul seruis per nostrā liberalitatē & benignā interpretationem indulgemus, vt gratulentur, cum nō serui remaneant, sed & liberi & hæredes efficiātur: cum tanta[k] in eos nostri numinis beneuolentia effusa[l] est, vt etsi libertas eis neq; testamento neq; codicillis data sit: tamen hæreditate seruis relicta,[m] quasi iniūctam esse libertatem[n] videri possit.

*Aliquid debetur ex vrbanitate, quod nō debetur obligationis necessitate. Bald. Vel sic: Licet legatum factum seruo proprio sine libertate, nō valeat de rigore iuris, nec vlla actio pro illa cōpetat: impius tamen & ingratus est hæres, qui illud soluere negat. hoc dicit vsque ad. §. quæ iuris. Alexand.*

¶ Illo videlicet obseruādo, vt si legatum vel fideicōmissum eis sine libertate relinquatur, maneāt[o] in seruitute: nō tamen ita impij hæredes existant, vt liberalitatē* testatoris, & seruiles labores debita remuneratiōe defraudare conentur, & non dere lictum, licet adhuc seruis constitutis, donent.[p]

*Secundus gradus inducit suspēsionem in primo, & videtur ordo conuersus, sed non est propter libertatem. Bald. Vel sic: Hæc est vltima pars quæ hoc intendit: si seruus à primo gradu legatus est, & postea pupillariter substituatur: pendet legatum ex euentu pupillaris conditionis: quia si conditio eueniat, erit liber, & hæres pupillo: & legatum deficiet. aliàs autem valebit legatum. h. d. vsque ad finem. Alexand.*

¶ Quæ iuris nostri definitio[q] etiam ad aliam speciem dubitatam benigne extēdatur. Si quis etenim testamento principali seruū suum cuidam legauerit,[r] in pupillari autem substitutione eundem seruum filio suo sine libertate substituerit: quęrebatur, siue vtilis esset talis substitutio, & per seruum legatum substitutio post mortem pupilli legatario acquiratur: siue inutilis esset huiusmodi substitutio, quia sine libertate in seruū proprium facta est? Melius itaque nobis videtur, legatario eum[s] non statim acquiri sancire, sed expectandum esse substitutionis euentum.[t] & si quidem pupillo mortuo locus fuerit substitutioni: & liber & hæres efficiatur. sin autem substitutio minimè locum habuerit, forsitan pupillo iam in pubertatem perueniente: tunc ad legatarij dominiū transeat. Quēadmodum enim veteres, si cum libertate substitutio fuisset, hoc inducebant,[u] quatenus[x] in relicti nulla petitio est. sic supra de relig. l. militis. & sic non est contra. j. de leg. l. seruis. Alij dicunt quòd non valet legatum: vt ibi, nisi sit modicum, vt hic. Alij dicunt quòd nullum valet nisi ad alimenta relictum: vt. ff. de ali. leg. l. seruos. & tunc officio iudicis petitur: sed certe ibi alieni, non hæredis serui erant: vt. ff. de lib. cau. l. seruos. In nostro ergo casu nec in alimēta valebit. & quod hic dicit, ad exhortationē non coactionem dicit: vt primo dixi. Quid ergo si seruum sub conditione liberū esse iussit, & ei legatum dedit? Si quidem cōditionem extituram certum est, tenet legatum. si vero incertum est, legatum est in suspenso. si vero libertas propter conditionē est inutiliter data, nec tenet legatum: vt. ff. de ma. testa. l. si quis ita sit legatus. & l. Stichus. Item cōtra. ff. de ma. test. l. diu⁹ Pius. in eo quòd hic remanet seruus, tamē habet prēcise legatum. sed ibi videtur repetita conditio libertatis. sic. ff. de condi. institu. l. cum seruus.

* *aliàs, vt liberalitate testatoris seruiles labores &c.*

q *Definitio.* vt intelligatur liber ex substitutione, licet aliquid non sit dictum de libertate.

r *Legauerit.* & filium suum pupillum hæredem instituerit.

s *Eum.* scilicet seruū.

t *Euentum.* hoc ideo quia incertū est an conditio libertati apposita existet. alioquin si certum esset eam extiturā ab initio, inutile esset legatum serui: vt. ff. de leg. j. si post mortem. §. fina. & de ma. testa. l. si peculium prælegatum. §. si seruus. in legato tamen relicto ab extraneo ipsi seruo cui à domino relicta est libertas, nulla fit suspensio: vt. ff. de lega. j. l. si post mortem. j. respō. Azo. & facit. ff. de fideicommiss. liber. l. si seruus. & ff. de vulg. subst. l. si q̄s. in prin. & de lega. j. l. si fundum. j. §. cum statu.

u *Inducebant.* & non aliter. nec ob. ff. de ma. testa. l. diuus Pius. quia ibi per priuilegiū fuit indultum. Vel verius alius est ibi casus.

x *Quatenus.* pro vt.

DECISIONE.] CASVS. Si seruum tuū pure instituisti, & sub cōditione ei libertatem reliquisti, quam implere potuit, & noluit: puta

---

a *Sine libertate.* dic vt suprà.

b *Imposuisse.* Not. ex ipsa datione tutelæ est liber: vt hic, & .j. de fideicōmis. lib. l. & si non adscripta. &. ff. de fideicōmis. liber. l. generaliter. §. si quis tutorem. & institut. qui testa. da. tu. possunt. in princip. Item non obstat huic. l. instit. de hęredi. instit. §. seruus autem à domino. quia ibi alienauit in vita: hic in morte instituit, & postea legauit. Sed si primo instituit, & postea legauit: nōne videbitur destitisse à prima voluntate: vt. ff. de vulga. sub. l. si quis eum quem? Respon. non est ita: vt. ff. de lib. & posthu. l. si ita. §. regula. & de leg. ij. l. si idem. nisi in casu: vt ff. de lega. j. l. seruum. §. si idem.

c *Inducto.* id est, ista tali quæstione expedita, scilicet quòd debeat esse liber, & hæres.

d *Supponere.* id est significare.

e *Quosdam.* testantes.

f *Supinos.* certe immo is de quo. ś. dictum est, ita fuit supinus. sed dicit hic sine libertate: id est vt nolit eum consequi libertatē, & vt non præsumatur ei dedisse libertatem.

g *Adsignent.* testantes.

h *Dari.* directe, sed per obliquū potest: vt j. de codicil. l. hæreditatem. &. ff. ad Trebell. l. Scæuola.

i *Scripta.* scilicet libertas.

k *Cum tanta.* argu. à maiori: quasi dicat, cū instituit eum hęredem, & nihil dixit de libertate, erit hęres, & liber: multo magis quando dixit cū libertate: quāuis non in testamento, sed in codicillis.

l *Effusa est.* vt. ś. cod. in prima parte. l.

m *Relicta.* vt nihil de libertate sit dictum.

n *Libertatē.* id est nulla mentione de libertate facta.

o *Maneant in seruitute.* vt. ff. de adimen. leg. l. & si transferam. & .j. de fideicommiss. l. ex fideicommisso. &. ff. famil. ercisc. l. ex parte. §. seruo. & de manu. testa. l. qui potuerunt. & .ff. de lega. iij. l. si legatarius. §. j. & insti. de leg. §. an seruo.

p *Donent.* quod certe si fecerint. i. non dederint legatum à testatore: opinionem suam aggrauant: huius tamen

BIU Cujas

luit: puta si daret.v.an fiat hæres & liber, quæritur? Respon.q non.si autem conditio fuerit casualis, puta si nauis venerit ex Asia, sub qua fuit libertas sibi relicta: hoc retento quòd fuerit hæres institutus:aut hæreditas est soluendo, aut non. Primo casu erit liber, & veniet hæreditas ad proximum agnatum defuncti: nisi facta fuit substitutio: quo casu vocabitur substitutus.Secundo casu erit liber seruus,& hæres necessarius.

a *Decisione.*vt supra.l. proxi.§.cum igitur.

b *Culpa.*vt & aliàs infra de ma.testa.l.fi. §si vero quidam.

c *Competere.* sed qua voluntate?dic ex institutione.

d *Soluēdo nō sit.* sic.ff. de mino.l.& si sine. §. sed quod Papinianus.

*DE LIBERIS praeteritis &c.*

Cōtinuatio. *Quia in testamētis exhæredātur & prætereūtur liberi, ideo dicit de hoc.*

Ex.50.decisionibus. CVm post.] CASVS. Si testamētum fecisti,& hæredes instituisti, & eis inuicem substituisti, filium exhæredasti,& adiecisti, ab omnibus gradibus institutionis siue substitutionis filiū meū exhęredo: an valeat testamentum, quæritur? Respon. quòd sic . Si autem hoc expressisti, alio autē modo,quod semp præsumitur: nec admittitur probatio in consequentia si taceat: vt.ff.eodem.l.iij.in fi. appareat autem te hoc voluisse,valebit testamētum.vnde si tu omnes instituisti, & eos adinuicem substituisti, & filium exhæredasti, ab vtroque gradu iudicabitur exhæredat[o]: quia idem sunt institutio & substitutio.& est ratio : quia magis exhæredetur à gradu īstitutionis, quàm substitutionis :ergo ab vtroque.

c *Gradus.* prim[o] gradus dicitur institutorum, secundus substitutorum:& sic de singulis:vt īstitu.de vulg. substi.in princi.

f *Si id.*id est si nō expressit testator velle ab omnibus gradibus exhæredare.

g *Consilio.* id est animo:quod præsumitur , nisi dicat se ab vno exhæredare:vt.ff.eodem titu.l.iij.§. fin.& infra subiiciet statim.

h *Proinde.* quod dixit in genere, dicit in specie.

i *Institutis.* hic est primus gradus.

k *Substitutis.* hic est secundus.

l *Exhæredauerit.* & sic post omnes gradus.

m *Ab vtroque.* scilicet institutionis, & substitutionis.

n *Instituti sunt.* scilicet & qui substituti.

o *Nulla.* videtur ergo ab omnibus exhæredasse , nec probatio suspenso fiat libertas, & statuliber intelligatur: ita & ex nostra īterpretatione,& sine adiectione libertatis in substitutione,& liber, & hæres pupillo existat. Dat. II. Kalēd.Maij Constantinopo.post consulatum Lampadij & Orestis.VV.CC.

*Si seruo purè instituto à domino relinquatur libertas sub conditione quæ nō existat:si quidem erit potestatiua,non erit hæres,nec liber.Si autem casualis vel mixta, & per eum non stat quo minus existat:erit liber,& non hæres,si hæreditas est soluendo:sed si non est soluendo, erit hæres & liber.b.d.ista lex singularis.Alexander.*

VI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

DEcisione[a] nostra quam fecimus,sancientes eū qui à domino suo sine libertate hæres instituitur, videri libertatē accepisse, in ꝓpria firmitate dūrāte:si quis seruū suū pure quidē hæredē instituerit, libertatē autē sub cōditione ei donauerit:si quidē cōditio talis sit,quę in potestate serui posita est, ille autē eam neglexerit , miniméq; cōpleuerit: & libertate eum, & hæreditate sua culpa[b] defraudari.Sin autem casualis cōditio est,& ex fortunæ insidiis defecerit:tūc humanitatis intuitu libertatem quidē ei omnimodo competere:[c] hæreditatem autē, si quidem soluendo sit, ad alios venire, quos leges vocant si nō aliquis fuisset substitut[o]. Sin autem soluendo non sit: [d] vt necessarius hęres institutus, simul & libertatem & hęreditatē obtineat. Tunc enim secundū definitionē tam veteris quàm nostrę decisionis,& liber, & hæres necessarius existat. Dat.II.Kalendas August. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

*TITVLVS XXVIII.*

DE LIBERIS PRAETEritis, vel exhæredatis.

*Exhæredatio ab omnibus gradibus facta expresse vel tacite, facit valere gradus qui aliàs ratione præteritionis vitiarentur, & in dubio intelligitur facta ex omnibus gradibus, si est facta post omnes gradus, nisi de contraria ratione appareat. Alexāder post Baldum & Salycetum.*

I. Imp. ANTONINVS A. Fauiano.

CVm post omnes hę redū grad[o] [e] exhæredatio scribitur,si adiiciat testator,ab omnib[o] se gradib[o] exhæredare: nō dubitatur iuri satisfactū esse.Et ideo etiā si id[f] nō adiiciatur, appareat tamē eū id eo cōsilio[g] scripsisse,†vt ab omnib[o] exhęredaret: rectè factū testamētū videtur.ℙ Proinde[h] cū pater familias filiis institutis[i] & inuicē substitutis, [k] filiū* exhęredauerit,[l] intelligēd[o] est exhęredationē ab vtroq; [m] gradu fecisse.Nā cū iidē hęredes īstituti sunt:[n] nulla[o] ratio reddi potest quare videatur ī posteriore tātum casu exhæredare voluisse.PP. VI.Kalendas Iul.Chilone & Libone Conss.

*Nepos qui post mortem patris incipit tenere primū locū in suitate,si reperitur præteritus,testamentum rumpit. Alexander.*

II. Imp. ALEXANDER A. Heraelidæ.

SI auus tuus, qui patrem tuū & nouercam[p] ęquis portionibus[q] hæredes instituit, cum te[r] quoque haberet in potestate,testamēto nominatim nō exhęredauit:mortuo patre tuo viuo auo,[f] sine impedimento[t] legis Velleiæ succedendo in patris tui locum,rupisti aui testamētum,& ad te hæreditas eius tota ꝓtinuit. PP. VI. Id.April. Fusco.II.& Dextro Conss.

*Interpretatio non debet fieri ad literam, sed ad sensum:quia sensus verbis præualet. Bal.Vel sic: Qui alienus à substantia testatoris esse præcipitur,exhæredari dicitur.Vel sic:Vbi mens est certa, nō curatur interpretatio à mēte aliena. Sal.Vel sic:Ad exhæredationē inducēdā sufficiūt quæcūq; verba per quæ cōstat quòd testator voluit filiū à sua hæreditate esse alienum. Alexander.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni. P. P.

A in contrarium admittitur:vt .ff.de verbo.oblig.l.à Titio.in fi.[a] Et nota quòd exhæredatio quandoque fit ante omnes gradus,& tunc ab omnibus videtur exhæredasse:vt.ff.eodē.l.iij.§. ante hęredis.quandoque post,& tunc idem,vt hic.quādoque inter gradus:vt inter institutum & substitutum,& tunc idem : vt.ff.eo.l. iij.§.sed etiā inter. Sed ibi subaudiunt quidā, nisi testator dicat ꝙ vel à primo tantū gradu exhæredet,vel à secundo : quia tunc ille gradus à quo exhæredat,valeat: alius non,à quo non exhæredat.& sic intelligunt. ff.eo.l. iij.§. fi.& de iiust.testl. iij.§.fi.Sed nos dicimus secundum Azo.& B. quòd sic dicere non potest:quia sic à persona certa exhæredasset: scilicet īstituti vel substituti:quod nō valet: vt.ff.eodem.l.iij.§.nisi forte.Sed tu dic,à persona non potest à gradu vno toto potest: vt not.ff.eodem.l.iij.§.fi. lius.quandoque sit inter gradū:vt inter vnū institutū,& alium: vel ĩter vnū substitutū, & aliū:& tunc ab eo gradu toto valet: vt.ff.eo. l.iij.§.filius.in alio nō valet.Et sic euenit mirabile,quòd ĩcipit valere testamētum quādoque ab institutione, quādoq; à substitutione: vt.ff.de iiust.testl. penul.& sic ĩtelligo.ff. eo.l.iij.§. fi.de iniust. testl.iij.§.fi.A re autē certa nō valet exhæredatio, licet valeat īstitutio: vt.ff.e.l.cū quidam.&.ſ.de hære. institu.l. quotiens.

*SI auus.*] CASVS. Si auus tuus patrem tuum & nouercam ex ęquis portionibus hęredes instituit, nec te nominatim exhæredauit, sed inter cæteros, dicēdo:cęteros liberos meos exhęredo.an patre tuo mortuo , auo tuo viuo,beneficio legis Vell.in locū patris tui succedēs , rumpere possis testamētū, quæritur? Respon.ꝙ sic.& tota eius hæreditas ad te ptinebit,sed nō beneficio legis Velle.sed huius cōstitutionis vt instit.de exhęre.libe.§. j.&. §. posthumorū.in fi.vel sic, ponēs cū nec inter cęteros exhæredatum, sed præteritum : tunc forte beneficio legis Velleię ei succurretur.& hoc videtur hæc lex innuere.

a *Decisione.* vt supra.l. proxi.§.cum igitur.

b *Culpa.* vt & aliàs infra de ma.testa.l.fi. §si vero quidam.

c *Competere.* sed qua voluntate?dic ex institutione.

d *Soluēdo nō sit.* sic.ff. de mino.l.& si sine. §. sed quod Papinianus.

e *Consilio.* id est animo:quod præsumitur , nisi dicat se ab vno exhæredare:vt.ff.eodem titu.l.iij.§. fin.& infra subiiciet statim.

f *Proinde.* quod dixit in genere, dicit in specie.

g *Institutis.* hic est primus gradus.

h *Substitutis.* hic est secundus.

i *Exhæredauerit.* & sic post omnes gradus.

k *Ab vtroque.* scilicet institutionis, & substitutionis.

l *Instituti sunt.* scilicet & qui substituti.

m *Nulla.* videtur ergo ab omnibus exhæredasse , nec probatio

n *Nouercam.* id est patris tui vxorem.

o *Portionibus.* id est quemlibet in dimidiam.

p *Cum te.* nepotem.

q *Viuo auo.* quid autem si post mortem aui decesit pater? Respon. non rumpitur testamentum : vt.ff.de libe. & posthu.l. si quis posthumos.§. j.& supra de inoffi.testa.l.si quis filium.

r *Sine impedimēto.*id est lege Velleia concedēte secundū quosdam.

SI quis filium [a] proprium ita exheredauerit, [b] *Ille filius meus alienus meæ substantiæ fiat.* talis filius ex huiusmodi verborũ cõceptione uõ præteritus, sed exhæredatus intelligitur. [c] Cum enim manifestissimus est sensus [d] testatoris: verborũ interpretatio [e] nusquam† tãtum valeat, vt melior sensu [f] existat. Dat. X. Kalendas Mart. Constantinop. post consulatum Lãpadij & Orestis VV. CC.

*Hæc lex est obscura, & hoc intendit: Sublatis aliquibus vitiis antiquis, hodie idem statuitur in filiis maribus, quod in fœminis, & econtra, tam in successionibus ex testamento, quàm ab intestato, & in iure dicendi nullum, vel contratabulandi, ac etiam in modo exhæredandi: quod obtinet etiam in nepotibus, & in iam natis vel nascituris. Salycetus. Vel sic: Fœminæ exæquantur masculis, & nepotes filiis, & posthumi iam nati: vt eodem modo sint instituendi omnes, & eodem modo debeãt exhæredari: & si prætereantur, eadẽ habent remedia rumpendi: licet de media iuris prudẽtia masculi essent melioris conditionis quàm fœminæ in pluribus. Primo, quia licet ab intestato essent pares, si tamen fiebat testamentum, plus erat relinquendũ masculo quàm fœminæ pro sua legitima. & si exhæredabantur, debebant masculi exhæredari nominatim: fœminæ autẽ poterant exhæredari inter cæteros. Si vero præteribantur instituto extraneo, poterat masculus totum testamẽtum impugnare, & tam de iure ciuili, quàm per bonorũ possessionem de iure prætorio, & totã hæreditatẽ cõsequi: fœmina vero nõ impugnabat testamẽtũ, nisi pro dimidia per ius accrescẽdi. & de illa dimidia cogi poterãt etiã ad solutionẽ legatorũ, vsq; ad dodrãtẽ illius dimidiæ: & sic remanebat sibi tãtũ vncia cũ dimidia totius hæreditatis quæ dicitur sescũx: & erat deterioris conditionis, quàm si fuisset exhæredata: quo casu habuisset querelam in toto, nisi ei fuisset relicta quarta pars totius. & similiter nascituri erant alterius cõditionis, quàm iam nati, in modo exhæredationis. sed hodie idem ius seruatur in omnibus, & debent exhæredari nominatim nepotes & posthumi sicut filii iam nati. Alexander.*

1111. Idem A. Ioanni. † P. P.

MAximũ vitiũ antiquę subtilitatis presenti lege corrigimus, quę putauit alia esse iura obseruãda in successione parẽtũ, si ex testamẽto veniãt, ĩmasculis, & alia in fœminis [g], cũ ab ĩtestato [h] simile ius vtriq; sexui seruauerint. Et aliis [i] verbis exheredari filiũ debere sanxerũt, aliis filiam: & ĩter nepotes [k] exhæredandos alia [l] iura ciuilia, alia prætoria introduxerunt. & si præteritus fuerat filius: vel ipso iure testamentum euertebat, vel contra tabulas bonorũ possessionem in totum accipiebat. Filia autem præterita [m] ius accrescendi [n] ex iure vetere accipiebat [o], vt eodem momẽto & testamẽtum patris quodãmodo ex parte iure accrescendi [p] euerteret, & ipsa [q] quasi scripta legatis [r] supponeretur: ex prætore [s] autẽ habebat [t] cõtra tabulas bonorũ possessionẽ in totũ. Cõstitutio autẽ magni Antonini eam in tantum coarctabat [u], dimidia illud rumpebat, supposita tamen legatis præstandis ab instituto hærede relictis, vsque ad dodrantem sui semissis admittebatur tamen in solidum de iure prætorio ad patris successionem per bonorum possess. hoc tamen beneficio per constitutionem diui Antonini ad ius antiquum iterũ redacto, & ex hoc emergebat quintum vitium, puta quòd filia præterita quæ pater nam non meruit indignationem, magis graũabatur, quàm exhæredata: quod fieri consueuit ex culpa, si ponas hæredem institutũ legatis pluribꝰ oneratum, maxime cũ hodie per cõstitutionem Iustiniani aucta quarta sit, quandoque in trientem, quandoque in semissem. Vidẽs igitur Iustinianus qꝫ introducẽtes huiusmodi differẽtias, potius naturam accusarent, quàm iura statuerent: sanciuit tam ex testamento quàm ab intestato filium & filiam pariter debere vocari. & hoc ad primum. & similibus verbis pariter exhæredari. & hoc ad secundũ. & hæc in vtroque casu tã ad neptes quàm ad nepotes ex filiis extẽduntur. & hoc ad tertium. Item filiæ præteritæ vt filij contra tabulas habeant bonorum possessionem. si ipsę fuerint emãcipatæ, vel in sacris positæ ipso iure, vt sui, euertant testamentum. & hoc ad quartum, & ad quintũ. In vltima parte dicit quòd tam citra exhęredationẽ post humarum filiarum & amitarũ differẽtia fuit: puta quòd si posthuma exhæredaretur, aliquid ei relinquebatur: quod in iam nata non fuit necesse. & hoc totum reuocatur ad statum masculorum suorum hæredum.

†*al. Iulia-no.*

*Filius.* alio instituto hærede.

*Exhæredauit.* & alium filium vel extraneum hæredem instituit.

*Si quis.* ] CASVS. Si pater in testamẽto dixerit, filium meũ volo esse alienũ à substantia mea. an exhæredatus ĩtelligatur, an præteritus verbis his? Respon. quòd exhæredatus. cum enim sensus testantis appareat, verborum interpretatio requirenda non est.

*Intelligitur.* nam præterire, [d] est nullam de eo facere mentionem: vt institu. de hære. quæ ab intest. §. eadem. sed his verbis &c. vt. ff. de hæredi. institu. l. his verbis. Accursius.

*Sensus.* id est mens.

*Interpretatio.* id est verus sensus [e] qui non præteritionem, sed exhæredationem designat.

*Sensu.* vt. ff. de adi. lega. l. iij. §. conditio. &. xxxviij. di. ca. sedulo. [f] Sed argu. contra. ff. de vsufruc. lega. l. si alij. in fin. & de re iudi. l. in summa. in prin.

*Maximum.* ] CASVS. In hac. l. sex vitia recitantur, quæ ex ipsa recipiunt emendationem: quæ secundum antiqua iura circa successionem, exhæredationem, & præteritionem liberorum fieri consueuerunt. Primum, cum filij tam masculi quàm fœminæ sine delectu ab intestato succederent, circa dispositionem testamẽtariam inæqualia iura receperunt. sed quæ vel qualia, nec hæc lex, nec alia recitat expresse. Secundum, quòd filij nominatim exhæredabantur: & filiæ inter cæteros. Tertium, quòd circa exhæredationem nepotum ex filiis, iura prætoria & ciuilia varie statuerunt. Quartum, si filius in potestate constitutus foret præteritus ipso iure, de iure ciuili paternum euertebat testamentum: vel de iure prætorio per bonorum possess. filia vero præterita, per ius accrescendi non in solidum sed pro

*In fœminis.* primum vitium.

*Ab intestato.* ratio quare sit vitium.

*Et aliis.* secundum vitium: quia filij nominatim, filiæ inter cæteros.

*Nepotes.* tertium vitium.

*Alia.* id est alia vitia.

*Præterita.* quartum vitium. Vel dic quòd exemplificat primum.

*Accrescendi.* id est accrescebat siue dabatur ei semis eius quod ab intestato erat habitura, & vsque ad dodrantem eius semissis poterat grauari legatis: vt infra ibi, cum enim &c.

*Accipiebat.* non autem poterat dicere nullum: vt insti. de exhære. libe. in principio.

*Accrescendi.* accrescebat enim, id est accedebat ei, & decrescebat instituto.

*Et ipsa.* scilicet filia præterita.

*Legatis.* ab intestato relictis: ad instar filij, qui petit contra tabulas.

*Ex prætore.* id est, ex iure prætorio.

*Habebat.* scilicet filia.

*Coarctabat.* scilicet in bonorum possessione petẽda, inquantum iure ciuili prius petebat, scilicet semissem petat per bonorũ possessionem, & præstet legata vsque ad dodrantem eius semissis, vt erat de iure primo ciuili: quam constitutionem Antonini non habemus.



BIU Cujas

a *Accrescendi.* scilicet de iure ciuili.
b *Tales differentias.* ratio quare sint vitia omnia præter tertium præcedentia.
c *Inducunt.* scilicet inter masculos & fœminas.
d *Totos.* id est omnes. Et not. non licere [a] accusare naturam:

*a Quia parendum est vitio naturali. l. flumina. ff. de dam. infe.*

in quãtum ius accrescẽdi [a] cõpetebat. Qui enim tales differẽtias [b] inducũt [c], quasi naturę accusatores existunt, cur non totos [d] masculos generauit, vt vnde generẽtur, non fiant [e]. †Nam hoc corrigentes, maiorum [f] nostrorũ sequimur vestigia [g], qui eãdẽ obseruationẽ colere manifestissime visi sunt. Scimus etenim antea [h] simili modo & filium & filiam, & alios omnes iter cæteros [i] exhæredatos scribere esse concessum. [Tũ etiã] centumuiri [k] aliam differẽtiam ĩtroduxerũt [l]: & ex hac iniquitate vitium emersit, quale ex libris Vlpiani quos ad edictũ [m] prætoris fecit, inuentum à Tribuniano viro glorioſissimo nostro quæstore cęteríſq; viris facũdiſsimis cõpoſitoribus iuris enucleati, ad nostras aures relatũ est. Nã cũ vltimũ adiutoriũ de inofficioſi querela poſitũ eſſet, & nemo [n] ex alio ort [o] præſidio ad hãc [p] decurrere posset: inuẽta fuerat filia præterita minus habens, quàm filia exhæredata. Cũ enim per cõtra tabulas bonorũ poſſeſsionẽ, vel ius accrescẽdi semiſſem [q] ſubſtantiæ filia præterita accipiebat, & omnibus legata præſtare cõpellebatur, ſcilicet vſq; ad dodrãtem ſuæ portionis: remanebat ei ſeſcuncia [r] tantũmodo in ſua ſucceſsione. Quòd ſi fuiſſet exhęredata: quarta pars omnimodo totius ſubſtãtiæ [s] ei relinqui debebat. & quam iniuria dignã pater exiſtimabat, amplius habebat ea quam taciturnitate in inſtitutione [t] præteriit. etſi [u] ſecundum noſtræ cõſtitutionis [x] definitionem, quam de ſupplemento quadrãtis diſpoſuimus, repletio fuerat introducta: ſimili modo exhęredatę ĩ quartam partẽ repletio accedebat. & ita [z] vitium permanſit, vt nec ex noſtra conſtitutione emendationẽ aliquã ſentiret [a]. ¶Sãcimus itaq; quẽadmodũ in ſucceſsionibus parẽtũ quę ab inteſtato deferuntur, æqua lance & mares & fœminæ vocãtur [b]: ita & in ſcriptura teſtamẽtorũ eas honorari [c], & ſimilibus verbis exhæredationes nominati [d] ꝓcedere [e], & contra tabulas bonorũ poſſeſsionẽ talẽ habere [f], qualẽ filius vel ſuus [g] vel emãcipatus haberet: vt & ipſa [h] ſi fuerit præterita, ad inſtar filij emãcipati vel ſui, vel teſtamẽtũ ipſo iure euertat, vel per contra tabulas bonorum poſſeſsionem ſtare hoc nõ patiatur [i]. Et hęc [k] non ſolum in filiabus obtinere, ſed etiam in nepotib [l] & neptibus, & deinceps obſeruari cenſemus, ſi tamẽ ex maſculis progeniti [l] ſũt. ¶Sed quia [m] & aliud vitium fuerat ſub obtentu differẽtiæ introductum, & alia iura exhæredationis in poſthumis [n], alia in iam natis obſeruabãtur: cũ neceſſe fuerat poſthumam [o] inter cæteros exhæredatam etiam legato honorari, filiam autem iam progenitã etiã ſine datione legati: & hoc breuiſsimo incremẽto verborum ad pleniſsimam definitionẽ deduximus, ſancientes eadem iura obtinere & ĩ poſthumis exhæredandis, ſiue maſculini, ſiue fœminini ſexus ſint, quę ĩ filiis & filiabus iam ſtatuimus: vt etiam ipſi vel ipſæ nominatim exhæredentur, id eſt, poſthumi vel poſthumæ facta mentione. Dat. Kalendis Septembr. Conſtantinopo. poſt cõſulat. Lampadij & Oreſtis VV. CC.

*Fiat, in vet. manu ſcrip. recte. Contius.*

*pro inclus. in vet. leg. Tametſi.*

*Senatores dicũtur cẽtumuiri.*

*b Voluit allegare. l. filium. §. fi. e. Cy. Alexan. & Ia. c Dic ſecũdum Fulg. Al. & Ias. hic quòd iſte text. cõſiderauit quòd quãtũ ad quartam à lege debitã, ipſi filiæ eſt vitium quòd exhæredat [o] ĩ illa ſit melioris cõdi-*

e *Non fiant.* mulieres.
f *Maiorũ.* ſcilicet ab antiquiſsimis temporibus: vt in. l. xij. tabularum: vt infra de leg. hære. l. lege.
g *Veſtigia.* quo ad æqualitatem maris & fœminæ, non quo ad exhæredationem.
h *Antea.* id eſt antiquiſsimo tempore ante prædicta iura.
i *Inter cæteros.* id eſt non nominatim.
k *Centũuiri.* nota tria eſſe iura in filia. Primum, quòd filia inter cæteros. Secundum, ꝙ aliis verbis. Ité de iure accrescẽdi. Et dic centumuiri, id eſt ſenatores, qui centum numero erant: vt hic, & ſupra de pet. hære. l. fi. & eſt hoc quintum vitium.
l *Introduxerunt.* introducentes petitionẽ hæreditatis acta prius querela.
m *Ad edictum.* ſcilicet exponendum.
n *Et nemo.* repete, cum &c.
o *Ortus.* id eſt filius. Nam nati, filij dicuntur. Vel dic id eſt fretus. q. d. qui habet aliud auxilium, non habet querelam: vt hic, & inſtit. de inoffi. teſta. §. tam autem.
p *Ad hanc.* ſcilicet querelam.
q *Semiſſem.* id eſt eius partis quam ab inteſtato haberet.
r *Seſcuncia.* id eſt vncia & dimidia: vt. ff. de inoffi. teſt. l. Papinianus. §. proinde ſi ſint. & hoc facta relatione ad totum quod ab inteſtato erat habitura, cum primo vnus ſemiſis ei auferatur, poſtea dodrans remanentis ſemiſsis.
s *Totius ſubſtantiæ.* id eſt totius ſibi debitæ portionis ab inteſtato.
t *Præteriit.* vero habebat dimidiam illius portionis: & in dodrante illius dimidiæ grauabatur ad legata. Hæc tamen iniuria alibi reperitur: vt. ff. de contra tab. l. non putauit. in fi. b nam & emancipatus filius ſi fuit præteritus, & petat cõtra tabulas, certis perſonis præſtat legata: exhæredatus vero nullis omnino c: vt. ff. de lega. præſtan. l. j. & l. Papinianus. §. fi. & l. Titia. ff. de inoffi. teſta. Sed hodie iure authenticorum idem poteſt probari. Pone quòd me exhæredauit pater meus, non adiecta cauſa: & legatum mihi reliquit: teſtamentum non valet quantum ad inſtitutionem, ſed

A quantum ad legata ſic: ergo habeo legatum, & pariter ſuccedam cum fratribus quaſi ab inteſtato: & ita plus habeo quàm etiam ipſi inſtituti, vel multo magis quàm præteriti [d]. Sed quidam dicunt non tenere hoc legatum, cum non eſt veriſimile quòd teſtator voluerit me habere, ſi teſtamentum non valeret. *ADDITIO.* Iſtam opinionẽ tenuit Mar. Sylle. vt refert Barto. in authen. ex cauſa. infra. e. in pe. col. ver. quæro quid ſi aliquid erat &c. quam ſequitur ibi ipſe Bar. hac potiſsimum ratione, quia indignus eſt conſequi ex teſtamento quod impugnauit: vt. ff. de inofficioſ. teſta. l. Papinianus. §. meminiſſe. cum ſimilibus. & videtur expreſſus caſus ſecũdum eum in. l. filium. §. omnibus. ff. de leg. præſtan.

B

C

D

IN AVTHEN. VT cum de ap. cog. §. aliud quoque capitulum. cum ſequentibus. §. §. coll. viij. conſtit. xij.

*In exhæredatione requiritur expreſsio cauſæ legitimæ, quæ ab hærede probari debet: aliàs exhæredatio non valet. Salycetus & Alexander.*

*Non liceat.*

*Poſſint non*

*Item*

*Nullæ*

*Non liceat.*

t *Inſtitutione.* de alio facta.
u *Etſi.* id eſt quãuis.
x *Conſtitutionis.* quæ eſt ſupra de inoffi. teſta. l. ſi quis filiũ. §. ſancimus. Vel verius illa omnimodo.
y *Exhæredata.* & nõ præteritæ.
z *Et ita.* quia præterita præſtat ex ſua portione legata, ſed non exhæredata.
a *Sentiret.* quia non dedimus ſupplementũ præteritæ.
b *Vocantur.* vt ſupra eadem. l. in prin.
c *Honorari.* hoc ad primum, vt ſcilicet nõ prætereantur.
d *Nominatim.* quid ſit nominatim, habes ff. de l. j. & ij. & hoc ad ſecundum.
e *Procedere.* de ſecũdo vitio.
f *Talem habere.* quartum & quintum vitiũ.
g *Suus.* qui habet vtrumque: emancipatus tãtum, alterum. ſimiliter cõfuſio. ſ. de colla. l. illã. & inſti. qui teſt. dari tu. poſ. §. fi.
h *Ipſa.* ſcilicet filia.
i *Non patiatur.* nã & ſuis præteritis datur cõtra tabulas: vt hic, & inſti. de hęre. quæ ab inteſta. §. eadem.
k *Et hæc.* hoc ad tertium.
l *Progeniti.* nã nepotes ex filia cũ deminutione tertię partis veniũt: vt. ſ. de coll. l. illam. quod tamen corrigitur per authen. ibi poſitam. Accurſius.
m *Sed quia.* hoc erat ſextum vitium.
n *In poſthumis.* hodie poſthumi exhæredari nõ poſſunt, cũ nullã cauſam ingratitudinis poſsint cõmittere: vt. ſ. de inoff. teſt. l. ſi quis in ſuo. §. legis. & eſt lex Iuſtini. & poſt iſtam quæ eſt cõtra. Item per authen. eſt idem. Nam debet cauſam ingratitudinis inferre: quam ergo inferet in poſthumo? & hoc dicit authen. non licet &c. quam lege hic. & poſtea authen. ex cauſa.
o *Poſthumam.* id eſt nondum natam.

BIU Cujas

NOn licet. ]CASVS. Hæc authen.corrigit iura antiqua.in hoc iure antiquo liberi poterant exhæredari sine causa. hodie istud est correctum: quia non licet parentibus exhæredare vel præterire liberos, nisi inseratur vna ex.xiiij.causis legibus approbata: sed si vna illarum inseritur, & inuenitur vera, filius vel filia excluditur à querela. si nó inuenitur vera, vocatur ad querelam: vnde si nó inseritur causa exhæredationis, non valet exhæredatio, nec prætéritio, nec testamentum.

a *Parẽti.* mari vel fœminæ, cum de prætéritione dicat: vt insti. de exhere. lib. §. mater. Accursius.

b *Prætérire.* id est nec instituere, nec exhæredare: vt insti. de hære. quæ ab intest. §. eadem.

c *Probetur.* ab hæredibus: vt supra de inoffi. test. l. liberi. &. l. omnimodo. Accursius.

d *Quatuordecim.* quibus filij à parentibus exhæredantur: sed septem sunt in quibus exhæredantur superiores ab inferioribus: vt in cor. authen. vnde hæ sumuntur, in. §. aliud. cum seq. §. &. §. & hæc quidem. & tres quibus exhæredatur frater vel soror, etiam turpi persona instituta: vt in authen. de nup. §. ingratitudinis. col. iiij.

NOn licet parenti[a] aliquem ex liberis exhæredare, vel prætérire[b], nisi is probetur[c] ingratus, & ingratitudinis causas nominatim inserat testamento. ¶ Causæ vero ingratitudinis noua constitutione expressæ sunt quatuordecim[d].

IN AVTHEN. VT cũ de ap.cog. §. aliud. &. §. seq. &. §. siue igitur. &. §. & hęc. in fi. col. viij. consti. xj.

*Propter breuitatem non summatur, sed potest diuidi in tres partes. Primo vnum dictum ponit. Secundo illud limitat & restringit. Tertio dubium remouet. secunda ibi, quantum. tertia ibi, cætera. Alexander.*

EX causa[e] exhæredationis vel prætéritionis irritum

Ex causa. ]CASVS. Istam authen. ita continuabitis ad. l. C. & ad superiorem authen. Olim non erat necesse inseri causam exhæredationis, hodie necesse est: & si non inseritur, non valet testamentum quantum ad institutionem: quantum ad alia sic. Ponetis ergo in hac authen. ita casum: Pater extraneum instituit, filium exhæredauit, nulla causa inserta quæ sit. l. approbata: vel mater filium prætériit, & extraneum instituit, nulla causa à l. approbata inserta: vnde non valet testamentum quantum ad institutionem. nam filius dicet testamentum ipso iure nullum, & succedet ab intestato: veruntamen legata & fideicommissa præstare tenetur: quia licet ipso iure non valet testamentum quantum ad institutionem, cætera tamen omnia firma remanent.

e *Ex causa.* omissa in testamento: & tunc ponitur irritum ipso iure. Vel secundo causa fuit inserta in testamento, sed per hæredem non probata: & tunc irritum, id est irritandum.

f *Irritum est.* ipso iure causa inserta, & non probata: & sic non habet hodie locum querela nisi inter fratres turpibus personis scriptis hæredibus. Nam aut non est inserta causa, & sic non valet: vt supra authen. non licet. aut inserta & probata: & tunc inexpugnabiliter valet: vt in authen. de hære. & Fal. §. exhæredatos. col. j. aut non probata: & tunc ipso iure non valet: vt hic, & hoc secundum M. Tu dic[a] secundum Io. quòd habet locum quando est inserta, & non probata: & verbum hoc, irritum, non est in corpore: sed est ibi euacuatio, in. §. si quis de prædictis. & in. §. siue igitur. Subaudi ergo, per querelam, vel per contra tabulas si fuerit prætéritus emancipatus, vel suus: sed suus si vult, potest etiam dicere nullum b cum est prætéritus. Nec obstat c, quod alibi dicitur non esse differentiam patriæ potestatis: vt in authen. de hære. ab intest. §. nullam vero. col. ix. Nam verum est vtrunque admitti, sed quemque suo iure. per ius autem ciuile soli sui admittebantur. Et eodem modo respon. ad illam insti. de exhære. li. §. nostra. Item loquitur d dicta authen. cum nullum factum est testamentum, & secundum hoc irritum, id est irritandum. Vel si dicas ipso iure, expone ex causa scilicet omissa, vt sequitur: sed ab intestato succedunt. Item si prædictum verbum esset in corpore authen. tamen præcedunt verba illa, ex causa illa prætéritionis, quasi sola prætéritio vel exhæredatio non sit causa quòd testamentum sit ipso iure nullum, sed etiam illa, scilicet si exhęredatio non sit rite facta, id est si legitima causa non sit inserta quare fiat exhæredatio. Si ergo continuatur, debet aliquod esse testamentum secundum omnes, sed irritandum est per querelam, vel aliis communibus modis. Vnde dic generaliter quòd omnis exhæredatus, vel pro exhæredato habitus, & solus habet querelam, & solam querelam inoffi. testamenti. Igitur[e] si est in potestate exhæredatus, habet querelã & solam querelam inoffi. test. si prætéritus, ipso iure nullum dicit. Item bon. poss. contra tabulas petere[f] potest. Si sit emancipatus & exhæredatus, querelam habet: & illam solam: vt. ff. de lib. & posthu. l. vlt. & de bonorum poss. contra tab. l. j. si prætéritus, habet solam cõtra tabulas. si autẽ sit prætéritus vel exhæredatus ab ascẽdẽtibus per matrẽ, (& semper dic cum causa: quia eorum prætéritio pro exhæredatione habetur) solam habet querelã. idẽ intelligo si mater vel aliquis ascendens per matrem prætereatur à filio: vt habeatur pro exhæredata[g]: vt supra de inoffi. test. l. cum filium. & hoc cum tractatur de successione ascendẽtium. Si autem econtra, si quidem erat filius, & in potestate, & fit testatus super rebus castrensibus, vel quasi, non valet testamẽtum: vt infra de bo. quæ lib. l. fi. §. filiis autem. Si autem super castrensi vel quasi, constat quòd nulli subiacet querelæ[h]: vt. ff. de inoffi. testa. l. fi. §. fi. Si autem est emãcipatus, & patrem exhæredat, habet querelam. si prætereat, habet cõtra tabulas pater: vt. ff. si à pa. quis su. ma. l. j. i princip. & ff. de inoffi. testa. l. pater. Itẽ opponitur supra de test. l. hac cõsultissima. §. ex imperfecto. Sed ibi de imperfecto quo ad numerum testium, & aliarum solennitatum, hic quo ad prætéritionem vel exhæredationem. & secundum hoc facit infra proxi. glo. in fi.

e *Concludã hic melius vt per Pau. & Ias.*

f *Et tũc nõ datur ad rescindẽdum, sed ad declarãdum nullũ. Ias. post Pau. in. l. 1. in. 12. col. 3. de contra tabu.*

g *Sequitur eã Pau. & sicut est acta hodie legitima descendentiũ, ita ascẽdẽtiũ: & debet relinqui iure institutionis. Ang. & Pau.*

h *Imo hodie. Bart. Bal. Pau. Al. & Ias.*

g *Cætera.* sic ergo petentur legata actione ex testamento, quasi non rescisso: vt hic, & in cor. auth. §. siue igitur. in fi. §. & tamẽ filius succedit ab intestato quo ad quid: ergo est testatus quo ad quid, & quo ad quid non: sic supra de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. Vel dic agi conditione[i] ex lege ad hæc legata. Sed pone quòd testator dixit, si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, vel alterius cuiuslibet vltimæ voluntatis. An petentur legata vt ab intestato? Respon. hæc authen. videtur velle solum ex testamento, verùm videtur eo casu loqui, quo alio modo non poterãt valere legata: sed certe nec hæc alio modo valent[k], licet hæc verba sint adiecta, si nõ valet &c. vt. ff. de inoffi. test. l. Titia. in fi. & de le. iij. l. patronus. §. fi. Item si hæc verba dixit, si non valet &c. nunquid hæres scriptus poterit tanquam ab intestato relictum petere ex causa fideicommissi à filio existente hærede ab intestato, vt sibi restituat hæreditatem retenta quarta, quasi trahatur hæredis institutio directa ad fideicommissariam, vt dicit lex in substitutione: vt. ff. ad Treb. l. Scęuola? Respon. ita videtur. quidam tamen contra, quasi prædicta adiectio nil operetur hic: sed tunc tantum operetur, cum decidit testamentum solennitate iuris: quia ibi non est solennis numerus testium, vel. vij. sigilla, vel huiusmodi: secus vbi deficit ratione prætéritionis. quod est verum per l. Titia. sed vbi non potest dici inofficiosum, secus dicam: vt. d. l. Titia. & notaui. ff. de testa. l. ex ea scriptura.

i *Prima est vera, et magis communis. Bartol. Bald. Pau. Al. & Ias.*

k *Opinio glos. est vera, scilicet quòd legata petantur actione ex testamento nõ vtili, vt Bart. & Bal. tute clausula: sed eius fundamẽtũ est falsum hodie. Bar. Ang. Pau. Al. & Ias.*

*DE POSTHVMIS HAEREDIBVS INSTItuendis, vel exhæredandis, vel prætéritis.*

*Quinque modis sit posthumus, scilicet natus post mortem patris. Item post testamentum ante mortem: vt. ff. de iniust. te. l. iii. §. i. Item arrogato filio post testamentum. Item post mortem aui: quia incipit nepos in sui patris potestate esse, vt posthumus. Item nepos auo moriente filio: vt. ff. de lib. & posthu. l. filius à patre. §. i. ADDITIO. Licet hæc glo. approbetur per Salycetum, Corneum, Alexand. & Ias. & per Alexand. in rub. ff. eo. tamen dominus præceptor meus Iodocus Lauuerenis eam reprehendit in repetitione sua. l. Gallus. ff. eo. hic in tertio modo ibi, item arrogato filio &c. Et aliter ponit exemplum, scilicet si aliquis arrogat alium quàm filium.*

Posthumus dicitur quique modis.

SI post. ]CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredes instituisti, nec de nascituris mentionem fecisti, aliquis natus est: an rumpatur testamentum, quæritur? Respon. quòd sic, nec ex eo aliquid debetur vt peti possit.

h *Intestatò.* nunc respondet.

i *Ruptum sit.* vt insti. de exhære. li. §. j.



BIU Cujas

*Testamento rupto per agnationē posthumi, an debeantur legata.*

¶ Ex rupto autem testamento nihil deberi[a], neque peti posse, explorati iuris est. Dat. & PP. IIII. Kalend. Iul. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Abortiuus non rumpit testamentum, sed natus viuus, licet ilico decesserit. Alexander post Baldum & Salycetum.*

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Soterico.

VXoris abortu[b] †testamentū mariti non soluit[c]: posthumo vero præterito, quāuis natus ilico decesserit[d], non restituit[e] ruptum, iuris euidentissimi est. S. XII. Kalendas Mart. Sirmij, Cæsaribus Conss.

*Posthumus natus viuus, licet ilico decedat, rumpit testamentum si ipse ad nullum declinat monstrum, vel prodigium. Salycetus & Alexander.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

QVod †certatū est apud veteres, nos decidimus. Cum igitur is qui in ventre portabatur, præterit[p] fuerat, qui si ad lucē fuisset[f] redactus, suus heres patri existeret si nō[g] alius eū antecederet, & nascēdo[h] ruptū testamētū faceret†: si posthum[p] in hūc quidē orbē deuolutus est, voce autē nō emissa ab hac luce subtractus est, dubitabatur si is posthumus ruptū facere testamentū posset: & veterū animi turbati sunt, quid de paterno elogio[i] statuēdum sit. Cumq; Sabiniani existimabāt, si viuus[k] natus esset, & si vocē non emisit, rūpi testamētū: apparétque†, quòd & si mut[p] fuerat, hoc ipsum[l] faciebat: eorum etiam nos laudamus sententiā: & sancimus, si viuus pfectè natus est: licet ilico postquam in terrā cecidit, vel in manib[p] obstetricis decesit: nihilo minus testamētum rumpit[m]: hoc tātummodo requirendo, si viuus ad orbē totus processit, ad nullum declinans monstrum[n] vel prodigium. Dat. XV. Kalē. Decemb. Cōstantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

*In vltimis volūtatibus casus omissus habetur pro expresso si non sit diuersitatis ratio, & tractetur de fauore, non de odio. hoc dicit. Salycetus. Vel sic: Institutio facta de posthumo nascituro post mortem, trahitur ad posthumum natū in vita: si testator putabat ipsum nasciturum demum post mortem: quia verisimile est quòd si putasset eū nasci in vita, eodem modo instituisset. hoc dicit secundum communem intellectū doct. Alexander.*

IIII. Idem A. Ioanni †præfecto prætorio.

QVidam[o] †cū testamētū faciebat, his verbis vsus est: *Si filius vel filia intra[p] decem mensium[q] spacium post mortem meam[r] editi fuerint, hæredes sunto.* vel ita dixit: *Filius vel filia, qui intra decem menses proximos mortis[r] meæ nascentur, hæredes sunto.* iurgium antiquis interpretatorib[p] †legum exortum est, an† videantur[t] non contineri[u] testamento, & hoc ruptum facere. ¶ Nobis itaque eorum sententiam decidētibus, cum frequētissimas leges posuimus testatorum volūtates adiuuantes: ex neutra huiusmodi verborū cōpositione ruptū fieri testamētū videtur: sed siue viuo testatore, siue post mortē eius intra decē menses à morte testatoris numerandos filius vel filia fuerint progeniti: maneat testatoris voluntas immutilata, ne pœnā patiatur præteritionis, qui suos filios nō præteriit[x]. D. XII. Kal. Decemb. Constantinop. Lāpadio & Oreste VV. CC. Conss.

*Filiū alius antecedere non potest.*

a *Nihil deberi.* vt. ff. de iniust. test. l. qui vxorem. & ff. de lega. ij. l. si quis testamento. & ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. ex testamento. secus autem iure authen. hoc casu: vt supra titu. j. authen. ex causa. Vel dic quòd ibi loquitur in nato præterito: hic in posthumo. Item contra. ff. de iniust. test. l. posthumus. & l. filio. Solu. vt dices infra. l. proxi. *ADDITIO.* Tu distinguas, quia aut testator sciuit se habere vxorem prægnantem, & tunc valent, & conseruantur legata & fideicommissa, per dictam authen. ex causa. aut ignorauit, & tunc secus: quæ distinctio in filiis iam natis præteritis etiam adhiberi potest. ꝑ qua facit. l. sicut certi. & l. si cum vel in vtero. supra de test. mili. & vult Bart. in. d. authē. ex causa. & idem in. l. filio. ff. de iniust. test.

VXoris.] *CASVS.* Testamentum fecisti, & hæredem instituisti, nec de nascituris mentionem fecisti: vxor tua fecit abortum. an testamentum rūpatur, quæritur? Dicitur quòd non. Si autem viuus natus est, licet incontinēti decesserit, rumpitur testamentum.

†*Ex 50. de cisionibus. corrigit autē sententiā Pomponii in. l. cōmodissime. de lib. & posthumis. Contius.*

b *Abortu.* puta mortuum fecit.

c *Non solui.* cum nec natus videatur: vt. ff. de verb. signi. l. qui mortui.

d *Decesserit.* emisit tamē vocem: vt differat à. l. seq.

e *Restituí.* vt. ff. de liberis & posthumis. l. quod dicitur. & insti. de exhæredatione liber. §. j. Sed contra. ff. de iniusto testamento. l. posthumus. Sol. ibi viuo testatore & natus fuit, & decesit: hic post. Vel ibi de æquitate: & hic de rigore. Item contra. ff. de iusto testamento. l. filio. Solu. ibi ī nato præterito, hic in posthumo. Vel ibi de æquitate, vt ibi dicit: hic de rigore. *ADDITIO.* Tu videas hic pulchram & breuem distinctionem Bart. pro concordia legum in hac glo. pro contrariis allegatarum.

†*In vet. manu scripto, rūpi testamētū appareret, quod &c. recte. Contius.*

QVod certatum.] *CASVS.* Cum posthumus natus, voce tamē nō emissa ab hac luce subtractus est: an rumpat testamētū, apud veteres erat quæstio: quā soluit Sabinus dicens, Si viuus natus est, nō obstante eo quòd ante vocem emissam vita functus est, rumpet testamentum. eodem modo & si viuus natus est: in quam sententiam declinat imperator statuēs quòd quisquis natus talis fuerit: licet in terram ceciderit, vel in manibus obstetricis decesserit, rumpat, si totus processerit ad nullum declinans monstrum vel prodigium.

f *Fuisse.* viuo patre.

g *Si non.* si, pro quia. cum enim sit filius, alius eum antecedere non potest: vt isti. de hære. qua. & dif. §. sui. Secus ergo si alius præcederet, vt quia hic esset nepos qui nascitur: vt. ff. de mili. test. l. si filiusfamilias. j. §. sed si filiusfamilias.

h *Nascendo.* scilicet viuus, & durasset viuus.

i *Elogio.* id est testamento.

k *Viuus.* & decesserit.

l *Hoc ipsum.* id est vocem non emitteret.

m *Rumpi.* vt supra. l. proxi. & ff. eodem. l. †*Talia* quod dicitur. *corrupte*

n *Monstrum.* hi enim non sunt liberi: vt. ff. de sta. ho. l. non sunt liberi. & de verb. sig. l. ostentum. Sed arg. cōtra eodem tit. de verb. signifi. l. quæret aliquis, sed ibi quo ad hoc vt matri proficiant, non vt sibi. Vel refert an ex bestia. *Contius*

QVidā.] *CASVS.* Testamentū fecisti his verbis: vnusquisque mihi natus intra. x. menses post mortem meam, ille sit mihi hæres. ille, si viuo te aliquis natus fuerit, an præteritus esse videatur, quo magis rumpatur testamētum, quæritur? Respō. quòd vtroque ser- mone, siue viuo te, siue post mortem tuam intra. x. menses computandos à tempore mortis tuę aliquis natus fuerit, maneat rolūtas tua firma, ne pœnam præteritionis patiaris, qui filios non præteriisti.

†*Talia vet. corrupte*

*Intra. x. mēses. Contius*

*Quæritur. Respō. Contius*

*Contius*

*Contius*

o *Quidā.* duob[p] modis dic casum. Primo, instituo posthumū qui mihi nascet post mortem meam intra. x. mēses: sed hic natus in vita post testamentū fingitur institutus, licet non sit. Secundo, instituo posthumum qui mihi nascetur vsque ad decem mēses complotos: qui menses computentur post mortem meam. & secūdum hūc secūdum casum ponitur intra, pro citra. in primo non.

p *Intra.* id est citra.

q *Decem mensium.* citra tunc currentium.

r *Post mortem meam.* computandos an cucurrerint.

s *Mortis.* id est post mortem secundum primum casum.

t *Videantur.* filij nati in vita.

u *Non contineri.* & sic præteriti.

x *Non præteriit.* ergo hæc lex interpretatur quòd sicut testator voluit eum esse hæredem si nasceretur post mortem: sic eadem ratione & si in vita: vt hic. ar. supra de inoffic. testa. l. iij. & ff. eo. tit. l. si ita. j. respon. & ff. de condic. cau. da. l. si extraneus. nisi appareat testatorem contra sensisse, scilicet quòd in vnum casum tantum voluit prouidere: vt. ff. eo. l. commodissime. quæ est contra. & ff. sol. ma. l. si cum dotem. in prin. quæ est arg. contra. Vel solue: quia hoc nouum, illud autem vetus: quod est in. l. commodissime. Vel dic tertio quòd hic subaudiatur, etiam, in verbis testatoris. q. d. etiam post mortem. quæ non placet: quia sic posset & ibi subaudiri. Dic ergo quarto, & est secunda positio casus: quòd hæc verba, editi fuerint, quæ sunt in primo

BIU Cujas

primo dicto. item nascentur, quod est in secundo: non determinentur per illa verba, post mortem: sed per illa, intra.x.menses connumerandos, & currentes ex nunc: & computandos, id est inuestigandos post mortem: an currant ante vel post. & non refert an cucurrerint ante mortem vel post: nam & illi menses qui præcedunt mortẽ, sunt proximi morti, sicut & qui sequuntur: & sic ponitur intra, pro citra. Item quod in fine dicit, à morte connumerandos: expone, id est inuestigãdos an etiam in vita cucurrerunt. Item cõtra secundum primum casum. ff. de vẽ. in poss. mit. l. j. §. sed & si quis ventrem. vbi tantum post mortem, & tantum in tẽpus quod testator expressit, videtur cautum. Sed ibi in exhæredatione: hic in institutione: vt. ff. e. l. cum quidam. & facit. l. Gallus. §. nunc de lege. ff. eodem.

*DE IVRE DE-liberandi &c.*

*De hoc dicit. l. cũ antiquioribus. & l. fi.*

## TITVLVS XXX.

## DE IVRE DELIBERANDI, & de adeunda[a] vel acquirenda[b] hæreditate.

*Iure isto emancipatus non efficitur hæres ab intestato ex sola manumissione, vel alia gestione. Salycetus. Vel sic: Ille qui de iure prætorio tantum potest esse hæres, licet faciat extra iudicium actus qui non possunt fieri citra nomen & ius hæredis: non implicatur oneribus hæreditariis. sec⁹ si poterat esse hæres de iure ciuili. hoc dicit cũ. l. seq. Alexander.*

I. Impe. ANTONINVS A. Titiæ.

SI à patre emancipata, eo defuncto bonorũ possessionem nõ agnouisti: frustra vereris ne hæreditati paternæ sis obligata[c], quòd seruum eius nullo iure manumisisti, res quoque & mãcipia quędam propter funeris impensas distraxisti. PP. Kalẽd. Iul. Messala & Sabino Conss.

*Filius soluens simpliciter debitum patris defuncti, præsumitur soluere vt hæres. Salycetus post Baldum.*

II. Imp. ALEXANDER A. Florentino militi.

CVm debitum paternum te exoluisse alleges: pro portione hæreditaria[d] agnouisse te hæreditatem defuncti, nõ ambigitur[e]. PP. VI. Id. Februa. Maximo. II. & AEliano Conss.

*Filius in potestate, statim mortuo patre efficitur hæres ipso iure: & hæreditatem transmittit ad hæredes, etiam si de immixtione aliter non appareat: & sic excludunt alii venientes ab intestato à successione patris: secus si est emancipatus. Alexander.*

*Si à patre.* ]CASVS. Filię emancipatę delata erat bo. pos. in bonis patris: seruum hæreditarium manumisit: res quasdam ob funeris impensam distraxit. an videatur se alligasse hæreditati quo magis à creditoribus hæreditariis conueniri possit, quæritur? Respon. quòd non, si bono. possess. non agnouit: quia hoc modo nõ videtur ꝓ hærede gerere filia emancipata. Viuianus.

*Fl. Flor. tam.*

*Emãcipatæ*

*Non mutatio nem non quis. §. interdum. Sed contra. ff. eodem, scilicet de acquiren. hæreditate ge-re. l. Iulian⁹. & aliàs ĩcipit, si pupillus. §. si seruum. vbi manumittendo fit hæres. Solu.*

*Ad hæc, testate, qui fit hæres, nisi protestetur: vt. ff. eodem titu. l. pro hęrede. §. j. & infra de repu. hære. l. j. Fallit tamen in filiofamilias*

*Quidam esse.*

*Imo ibi in milite, quia prius se abstinuerat: vnde non videtur pœnitentiam sere de abstinentia manumittendo. ADDITIO. Aduertas ꝓ*

*Ad seruo cum hodie per iura authen. sit sublata differentia emancipationis, & patriæ potestatis: & quilibet succedat de iure ciuili, per*

*Iuris fict de istum actum extraiudiciarium de quo hæc. l. loquitur, inducere-tur aditio: vt dicit hic Barto. & tenet hic expresse Cynus.*

*Hæreditas*

*Vm debitum.* ]CASVS. Si obligatus creditoribus testamẽtum fecisti, & hæredes instituisti: an eoipso quòd aliquis debitum paternũ soluit, pro portione hæreditaria videatur hæreditatem defuncti agnouisse, quæritur? Respon. quòd sic.

*Pau. Ale. & Ia. Hæreditas*

d *Hæreditaria.* id est portione quæ tangeret te, si expresse velles adire hæreditatem.

e *Ambigitur.* vt supra de inoffic. testamen. l. parentibus. vt. ff. eodem, scilicet de acquiren. hæred. l. pro hærede. §. j. Argu. con-



A tra infra de re iudi. l. ad solutionem.

*Si fratris.* ]CASVS. Frater tuus testamentum fecit, filium suum hæredem instituit, qui erat in potestate patris mortis tempore. & hoc in parte vel in toto. in hoc tamen erat differentia olim, quòd si aliquis institutus esset in parte, apertis tabulis adire potuit: si in toto, clausis: hodie tamen pariter. Si ergo filius hæreditatem eius non adiuit, licet intra paucos dies post mortẽ patris decesserit filius: non propter hoc ad hæreditatẽ eius admittitur frater, sed ad posteros suos eã transmittit. Si autem sui iuris effectus, ante aditã hæreditatem decesserit filius, nec aliquis alius proximior sit, tãquam legitimus hæres fratri tuo succedens, vel per bo. pos. intra an. si nondum tempus petendi eam excesserit: bona eius à quocunque possessa petere potes, si aliquis de descẽdentibus superstes non fuerit.

III. Imp. GORDIANVS A. Florentino militi.

SI fratris tui filius mortis tẽpore in patris sui fuit potestate: siue ex asse hæres institutus est, etiam clausis tabulis hęres potuit existere: siue ex parte[f], nihilo minus statim suus ei hæres extitit: nec eapropter ꝙ intra paucos dies mortis patris sui concesit in fatum[g], tu ad B eiusdem fratris tui potes accedere successionem[h]. ¶ Quòd si cum[i] iuris sui esset, ante[k] aditã hæreditatẽ[l] decesit, túque fratri tuo legitimus hæres extitisti: siue intra tempora edicto præfinita, [m] bonorum possessionẽ agnouisti: quæ hæreditariarum facultatũ sunt, vel quæ ab alio iniuria detinentur, præsidis diligentia tibi restituentur[n]. PP. XV. Kal. Septemb. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

*Non refert an aliquid faciam, an voluntate mea fiat. Baldus. Vel sic: Hæreditatem delatam filiofamilias pater potest adire volente filio. Alexander.*

C IIII. Imperator DECIVS A. Athenaidi.

FIliofamilias delata hæreditate, si pater pro hęrede voluntate filij gesit: solẽnitati iuris satisfactum[o] videri, sæpe rescriptum est. PP. X. Kalẽ. Mart. Decio. A. & Grato Conss.

*Hæreditatem delatam pupillo debet pupillus adire cum auctoritate tutoris: & alter sine altero adire non potest. Alexander. concor. Baldus & Salycetus.*

V. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Paulo.

*Placet Bar. Pau. Ale. & Ia. Hæreditatẽ clausis tabulis quilibet adire possest.*

*Imo vtra que lectura displicet Bar. Bald. Pau. Alexan. & Ia. Et dic ꝙ est speciale in filiofamilias: quia vigore suitatis, hæreditas non adita trãsfertur ad quoscũq; so cũdũ eos dẽ.*

D dam. Vel hic adiuerat: quod est verum[d].

*Quòd si cum.* dic quòd in prima parte erat in potestate, & adiuit: & tunc transmittit ad posteros: & sic non habet patruus. vel non adiuit: & tunc similiter non habet patruus, vt hæres fratris, licet possit adire vt hæres nepotis, si proximiores non habet, vel alios non instituat. In secunda vero erat emancipatus filius, & non adiuit. vnde frater succedit fratri ab intestato, non habenti inferiores vel superiores.

k *Ante.* cum ascendentibus vel descendentibus.

l *Aditam hæreditatem.* iure ciuili.

m *Præfinita.* iure prætorio.

n *Restituentur.* cum non adiuerit.

*Filiofamilias.* ]CASVS. Si filio delata sit hæreditas: pater eo volente potest se pro hærede gerere, quasi dicat, & ei acquiret hæreditatem: & sic solennitati &c. quasi dicat, hæres est.

o *Satisfactum.* & sic est hæres filius: vt hic, & infra de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autẽ in vnum. & supra de peti. hære. l. si filius. &. ff. eodem. l. is qui. §. fi. Accursius.

*Potuit.* ]CASVS. Si pupillo delata sit hæreditas, pupilli tutor eam adire debet: vt insti. de aucto. tuto. tutor autem pupillo ignorante, ei hæreditatem acquirere non potest: quia voluntas pupilli & actus interuenire debet.

POtuit pupill⁹ [a] pro hærede tutore auctore [b] gerēdo cōsequi successionem: sed ipsius actus & voluntas [c] fuit necessaria. [d] Nā si quid nesciēte [e] eo tutor egit: illi hereditatē non potuit acquirere. PP. XVI. Kalēd. Iul. ipsis. IIII. & III. AA. Cōss.

*Qui de hæreditate sibi relicta testatur, eoipso ipsam adire videtur. Bal. Vel sic: Solo animo aditur hæreditas, quam sufficit in vltima voluntate ostendere. Alexander.*

VI. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. Philippæ.

SI auia [f] tua patrem tuum ex duabus vnciis scripsit hæredē: ex sola animi destinatione pater tuus heres fieri poterat [g]. Igitur si testamento suo [h] easdē vncias ad te ptinere† decreuit [i]: apud rectorē ,puīcię duarū vn ciarū ius persequi poteris. PP. XVI. Kalend. Auguſt. Sirmij, ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

*Hæreditas fratris nō adita, nō trāsmittitur. hoc dicit. Bald. Saly. & Alexander.*

VII. Iidem AA. & CC. Eusobino.

QVoniam sororē tuā prius defunctam esse proponis, quàm cognosceret an à fratre sibi aliquid hæreditatis fuisset relictū: manifestū atque euidēs est, antequā pro hærede gereret, vel bonorū possessionē admitteret, defuncti† successionē eam nō potuisse ad hæredes suos [k] trāsmittere [l]. PP. Kalend. Maij, Thiralli. AA. Conss.

*Non videtur qui diu tacuit, renunciasse hæreditati paternæ. Bal. Vel sic: Ius adeundi vel immiscendi se hæreditati, non tollitur spacio longi temporis. hoc dicit. Alexander post Baldum & Salycetum.*

VIII. Iidem AA. & CC. Claudio.

LIcet incōtinēti sui hæredes se paternis nō īmiscuerīt† bonis: tamē ignorātes delatam sibi esse hæreditatē, longi [m] tēporis præscriptione, quo minus hanc rectè vindicēt, excludi non possunt. S. XVII. Kalēdas Ian. Sirmij. AA. Conss.

*Ille cui delata est hæreditas, ad instantiam creditorū interrogari potest, an velit esse hæres, vel non: & si petat terminum ad deliberādum, debet sibi moderate statui per iudicem. Alexan. concor. Bald. & Salyc.*

IX. Iidem AA. & CC. Platoni.

SI curatoris quondam tui testamento iure facto, vel ab ītestato legitima delata [n] est successio: hoc casu ei qui nō repudiauit hereditatē, eam licet adire [o]. Rector igitur ,puīciæ aditus, si hæreditati necdum sunt obligati, eos an hæredes [p] sint, interrogare debebit: ac si tēp' ad deliberādū petierint, moderatum statuet [q]. S. XVI. Kalendas Ianua. Sirmij. AA. Conss.

*Expulsus siue spoliatus nō est propterea à suis creditoribus liberatus. hoc dicit: quia violentia tertii non excusat debitorem, nec inopia. Iac. But. secundum Baldum. Vel sic: Inopia defuncti, vel iniuria illata à tertio, non excusat hæredem quin teneatur creditoribus. Alexander.*

X. Iidem AA. & CC. Sabinæ.

SI te bonis paternis maior [r] quinque & viginti annis immiscuisti: neq; inopia [s] patris te excusat, neq; vis fratris [t] portionē tuā, vel testamētū eripientis arcere [u] de exactione creditorum, qui iure ciuili pro hæreditaria portione te cōueniūt, potest. S. XVI. Kalendas Ianuar. Sirmij, Cæsaribus Conss.

*Pater hæreditatem filio delatam, sine filii voluntate repudiare non potest. hoc dicit. Alexāder. Vel seruos hæreditarios manumittere. Baldus & Salycetus.*

XI. Iidem AA. & CC. Philumenæ.

*Ite.* ]CASVS. Si filiofami. maiori. xxv. an. delata sit paterna hæreditas, puta quia pater eum hērēdem instituit, & ei se immiscuerit: an prætextu quòd minus soluendo sit, quia pater inopia laborabat: vel quia frater suus aliquid de portione sua, quæ sua credebatur esse, rumpendo testamentum eripuit: an à creditoribus hæreditariis se liberare possit quo minus ab eis conueniatur pro portione sua, quæritur? Respon. quòd non.

*Pupillus.* siue sit maior infante, siue non*: vt. ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. si pupillo. Alij exigunt quòd sit maior infante, licet non intelligat: vt. ff. eodem. l. pupillus. sed ego subaudio ibi, maxime [b], secundum Azo. Item quod dicit ibi, pro hærede, expone, id est pro vero domino [c]: vt instit. de hære. qua. & dif. §. fi. Item quod dicit, tutore auctore, nō aliās: vt īstitu. de aucto. tuto. §. neque. & ff. e. l. si ad pupillum, sic & hæreditas est huic pupillo restituenda [d] cū tutoris auctoritate: vt. ff. ad Treb. l. restituta. §. fi. Item in bonorū possessióe, nisi prętor sciēs &c. vt supra qui admit. ad bo. pos. l. bonorum quidem. & ff. de bonorum possess. l. j. & l. seruus. §. impubes. Aliud in possessione rei singularis, quā solus quęrit: vt. ff. de acquiren. pos. l. quamuis. Curatoris autem auctoritas secundū Azo. in adeūdo non sufficit pupillo [e]: vt. ff. de ap. l. cū in vna. §. tutor. quod verum est in pupillo. Nā in adulto [f] secus: vt supra de admi. tut. l. cum quidam.

a *Attamen requiritur quòd habeat quinq; annos, & ītellectū, vt possit præbere cōsensum. aliàs secus. Pau. Corneus & Iaſ.*

b *Immo nō est subaudiēdū. Pau. & Cor.*

c *Sequitur eam Bart. Bal. Saly. & Pau.*

d *Etiam si hæreditas fuerit locuples, siue lucrosa. Bal. Sal. & Iaſ. licet Pau. contra.*

e *Sequūtur eam Bart. Bald. Saly. & Pau. & Iaſ.*

†*aliàs, peruenire.*

f *Idē prodigo. Saly. & Corneus.*

g *Scilicet ipſecte. Bar. Pau. & Ia.*

h *Placet Bart. Pau. Al. & Iaſ.*

†*aliàs, defunctam.*

i *Et bene. Barto. quia ſolummodo requiritur ad declarationē volūtatis. Bald. & Pau.*

†*al. miſcuerint. vet.*

k *Et bene. Bald. Pau. Al. & Iaſ.*

l *Et bene. Barto. & pręd.*

m *Placet Pau. Ale. & Iaſoni.*

n *Idē Bal.*

*Si auia tua.* ]CASVS. Auia tua patrem tuum ex duabus vnciis hæredem instituit: & ante apprehensionem earum sciēs eas sibi relictas, decesit: & in eis te hæredem instituit, vel ad te pertinere decreuit. an eas persequi possis eo non obstante quòd eas non apprehendit pater tuus, quæritur? Respon. quòd sic.

*Qvoniam.* ]CASVS. Si sorori tuæ in bonis fratris tui vel alicuius agnati delata erat bo. pos. vel hæreditas relicta: & antequam cognosceret, decesit: an ad posteros successionem eam transmittere possit, quæritur? Respon. quòd non, cū nec se pro hærede gesserit, nec bonorum possessionem petiit.

*Si auia.* scilicet paterna.

*Poterat.* vt insti. de hære. qua. & dif. §. fina.

*Suo.* patris tui.

*Decreuit.* sciens sibi relictas. aliàs nō transmittit: vt. j. l. proxi. sed in legato hoc plus est: quia ab ignorante [n] trāsmittitur: vt. ff. de leg. j. l. seruum filij. §. si quis rem. & l. si fundum. §. si Titius.

k *Suos.* id est quos habet etiam filios, cū veniat à fratre.

l *Transmittere.* vt supra qui admit. ad bo. pos. possunt. l. emancipata. Sed hoc fallit [o] in a ſuis hæredibus: vt infra de his qui ante ap. ta. l. j. & facit supra. l. proxi.

*Licet.* ]CASVS. Si ita filio in sacris patris mortis eius tēpore cōstituto, delata fuerit hereditas, & ignoret sibi delatā: si se non immiscuit, an præscriptione x. vel. xx. ann. excludi possit quo minus vindicet, quęritur? Respō. quòd non.

*Longi.* longissimo autē possent: quia omnis actio eo tempore tollitur: vt ſupra de præscri. xxx. an. l. sicut. & l. omnes. & facit infra. l. proxi.

*Si curatoris. Delata.* scilicet alicui. & loquit adulto, qui vult cōuenire hæredem curatoris.

*Licet adire.* itra annum, secundum P. & secundum nos perpetuo: vt arg. supra. l. pxi. & dices infra. e. l. cū antiquioribus.

*Hæredes.* necne, & hoc ad petitionem tuam.

*Statuet.* vt. ff. eo. l. j. in fi. & l. ij. & j. e. l. fi. §. si vero postquā. & ar. ff. ex qui. cau. in pos. ea. l. si diu. & de bo. au. iud. pos. l. iij. & de cu. bo. d. l. j. & ad Treb. l. sed & si. §. plane. & de inter. ac. l. qui iterrogat. & de iureiurā. l. iusiurādū & ad pecunias. ij. respon.

*Et bene.*

*Maior.* si minor esses, restitui posses.

*Inopia.* nā etiā vltra vires hereditatis creditorib⁹ tenetur hæres, sed nō legatariis P: vt. ff. ad Trebel. l. j. §. is qui quadringēta.

*Fratris.* quod est nullum.

*Arcere.* id est liberare. & dicitur ab arce, quod est locus tutissimus, per similitudinē: vt. ff. ad le. Iul. maie. l. iij. Sic not. quòd licet ab aliquo patiaris iniuriam, non tamē alij per hoc iniurioſus eris: vt. ff. famil. erciſc. l. si filia. in prin. *ADDITIO.* Aduertas quòd de iure canonico admittitur aliquando exceptio spoliationis factæ à tertio. de quo videas in. c. frequens. in prin. & §. j. de resti. spo. lib. vj.



BIU Cujas

*Renitente.*] CASVS. Si filiofam. legitima fuerit delata hæreditas: an si eo renitente & contradicente pater eam repudiauerit, sibi præiudicetur? Respō. quòd non: nec etiam si seruum hæreditarium manumiserit, pater ei præiudicabit.

a *Renitente.* id est contradicente.

b *Absumere.* scilicet repudiando. sic ff. de repu. bo. pos. l. filio. & j. de bo. quæ lib. l. fi. §. j. & ff. de acquir. hære. l. is qui hæres. §. fi.

c *Seruos.* vt infra de his qui à nō do. ma. l. j.

*Puberē.* [CASVS. Si puberi delata fuerit hæreditas: & de iure prætorio bono. possess. vnde agnati, vel vnde liberi, non curo, agnouerit: an pro hęre de gerere videatur, quæritur? Respō. quòd sic, & intellige quòd gerit pro hærede de iure prætorio. Et potes ponere quando nō habuit tutorē, & erit tūc quęstio an per se posset petere bonorū possessionē, & sic pro hærede gerere: sed prima positio verior est. Viuia.

d *Puberem agnoscentem.* olim per decretum, hodie non.

e *Ambigitur.* mirabile est quod hic dicitur: nam secūdū hoc quod hic dicitur, quicūq; de iure ciuili adire potest: si petat bonorū possessionē, videtur pro hærede gerere: & ita adire de iure ciuili[a]. Quid ergo facit ei postea data bonorum possessio decretalis? Respō. pro hærede gerit: scilicet de iure prætorio. & sic impropriè ponitur pro hærede. nam licet vno iure repudiare, & altero amplecti: vt. ff. de iniust. testa. l. filio. & de leg. præstan. l. is qui in potestate. &. j. l. proxi. sed non est hodie necesse vt à iudice decernatur: vt supra qui admit. ad bo. pos. l. penul. &. l. fi.

REnitente [a] te pater tuus in cuius fuisti potestate, neq; spem delatæ tibi legitimæ quærendę successionis absumere [b], neque hæreditarios manumittendo seruos [c], his præstare libertatem potuit. S. VI. Id. Februa. Sirmij. CC. Conss.

*Agnoscens bonorū possessionem de iure prætorio, consequitur in effectu illud quod consequitur ille qui adit de iure ciuili. h. d. secundum vnum intellectū. Vel sic secundū intellectum Bart. Qui agnoscit de iure prætorio, videtur adire de iure ciuili. h. d. secundum Bart. subdentem hoc esse verū, nisi primo fuisset exclusus de iure ciuili. Alexan.*

XII. Iidem. AA. &. CC. Antonio.

PVberem agnoscentē [d] bonorū possessionem, posteaquam ei fuit hæreditas delata, pro hærede gerere non ambigitur [e]. S. III. Kalend. Decēb. CC. Conss.

*Omisso prætoris beneficio, potest suus hæres succedere de iure ciuili. Bald. & Saly. Vel sic: Qui perdidit bonorum possessionē, non propterea à iure adeundi excluditur de iure ciuili. Alexander.*

XIII. Iidem. AA. &. CC. Sclepolidi.

SVum hæredē [f] omissa [g] bonorum possessione paternā successionem obtinere potuisse, [h] certi iuris est. S. III. Id. Decembr. Nicomediæ. CC. Cōss.

*Hæreditas potest quæri, licet bona non possideantur. Bald. Vel sic: Apprehensio bonorum non est de substantia aditionis hæreditatis. Saly. Vel sic: Per aditionem hæreditatis acquirit hæres dominium rerum hæreditariarum: etiam si possessionem non apprehendat, & eas vindicare potest aduersus possidentes. Alexan.*

XIIII. Iidem. AA. & CC. Flauiæ.

*Suum hæredem.*] CASVS. Suus hæres succedere potest de iure prætorio, petendo bonorum possessionem. Pone etiam de iure ciuili si repudiauit bonorum possessionem, successio ad eūdem iure ciuili defertur, & eam adire potest. Viuianus.

f *Suum hæredem.* secus in emancipato: [b] vt. ff. eo. l. j. Item hoc intellige, nisi sit institutus, & habeat substitutum [c] ad quem prius possessio defertur: vt. ff. de impu. & al. sub. l. iij.

g *Omissa.* id est repudiata.

h *Potuisse.* de iure ciuili.

*Si sorori.*] CASVS. Si fratri tuo in bonis sororis suæ delata est bono. possess. vnde agnati: licet eam corporaliter non apprehendit hæreditatem: tamen eo ipso quòd voluit hæres esse, contra possidentes pro hærede vel pro possessore experiri vel consistere potest.

i *Tenuisse.* non enim hoc &c. vt. ff. vnde cog. l. non hoc. &. ff. de rei vindi. l. fi ager. & ad Trebel. l. facta. & de bo. posses. l. iij. §. hereditas. &. §. bonorum.

k *Experiri potest.* petitione hæreditatis contra possidentes pro hærede, vel pro possessore. si autem titulo, tunc rei vindicatione: vt supra de pe. hære. l. hæreditatis.

*Non est dubium.*] CASVS. Si filiofami. delata sit hæreditas, iussu patris eam adire potest. Si ergo tempore delationis fuit in potestate: & antequam iussu patris adiret, sui iuris effectus sit: an eam suo arbitrio adire, & sibi acquirere possit, quæritur? Respon. quòd sic.

l *Quærere.* idem in legato: [d] vt. ff. de reg. iur. l. quæ legata. &. ff. quando di. le. ce. l. si vsusfructus. §. fi. secus [e] in stipulatione: vt. ff. de verb. obli. l. si filiusfa. sic & in seruo: vt & insti. de hære. insti. §. seruus autem à domino.

*Nec emere.*] CASVS. Si aliquis vult mihi rem suam vēdere, non compellor emere. Item nec si mihi dōnare velit, non cōpellor accipere. An autem si mihi delata sit hæreditas, eam adire compellendus sim, quęritur? Respon. quòd non.

m *Nec emere.* regulariter hoc accipe: vt supra de contrahē. emp. l. inuitum. Sed fallit [f] vt dixi. ff. de act. empt. l. Iulian⁹. §. idē Celsus. Secūdum similiter regulare: vt. ff. de re. iur. l. iuito. & de don. l. hoc iure. §. non potest. & hoc directo; sed per mediū fallit, [g] vtū quis meo creditori soluat: vt inst. qui. mo. tol. ob. in prin. &. ff. de neg. gest. l. soluendo. & de sol. l. solutionem.

n *Hæreditatem.* nec bonorum possessionem: vt. ff. de bo. pos. l. iij. §. inuito. &. §. vnde cog. l. certum est. Sed hoc fallit [h] in hęrede rogato de restituendo: vt ff. ad Trebel. ille à quo. §. tempestiuum. & l. quia poterat. & in seruo necessario hærede instituto: vt instit. de hæ. qua. & dif. §. j. &. ff. de vul. sub. l. sed & si plures. §. filiæ. & infra eo. l. cum aliquis. & §. de necess. ser. l. fi.

*Cretionum.*] CASVS. †Olim si alicui esset delata hæreditas, vel bo. pos. non licebat eam adire nisi tertia feria, vel. v. vel. vij. & in patrimonio: quia magis hominis natura in his confortatur: quod hodie per hanc. l. amouetur. Vel sic: Cretiones dicuntur iudiciales dies, in quibus solebat adiri prætor pro hæreditate adeunda. credidit enim se habiturum gratiam, propter benignitatem planetæ cui deputati erant illi dies. quod per. l. istam prohibetur.

o *Cretionum.* † crisis iudicium: crisis natura. vnde critici dies dicuntur in quibus melius confortatur natura: vt omnes impares: vt. iij. v. vij. in quibus tantum diebus olim adire licebat secundum Azo. & H. [h] sed secundum Ir. cretio est certus numerus dierum intra quem testator volebat adiri. Vel pone casum vt. ff. eo. l. si quis hæres.

*Si infanti.*] CASVS. Si alicui sit delata hæreditas: aut est minor. vij. annis, aut maior. si minor, aut est in potestate patris: aut non. si est in potestate: aut nomine suo pater eam adire vult: aut non. si vult: siue fuerit delata à matre, vel à materna linea, scilicet ascendentibus, siue à quibuscunque personis, eam adire potest. si non adiuit, quasi filio acquisitam occupare potest iure paterno, si in prædicta ætate infans decesserit. Si vero non est in potestate: aut habet tutorem, aut non. si habet: siue sit legitimus, id est à lege datus, siue datiuus, id est à iudice datus hæredi infanti, siue superstes fuerit pater, siue iam concesserit in fata: eam ei acquirere, vel bonorum possessionē ei delatam petere

SI sorori suæ frater tuus ciuili vel honorario successit iure: licet res ex eius bonis descēdētes nō probetur tenuisse: [i] hę res tamē effect⁹, cōtra possidētes experiri potest. [k] S. XII. Kal. Ian. Nicomediæ, CC. Conss.

*In quærendo hæreditatis cōmodo, tempus aditionis inspicitur. Bald. Vel sic: In quærendo commodo hæreditatis patri, tēpus aditionis filii inspicitur. Saly. Vel sic: Si tempore aditæ hæreditatis reperiatur quis esse sui iuris, acquirit eam sibi: licet tempore quo fuit delata, esset in patria potestate. Alex.*

XV. Impp. CONSTANTIVS. A. ad Leontium comitem Orientis.

NOn est dubium, si priusquam filius iussu patris adierit hæreditatem, propriæ potestatis effectus sit, arbitrio suo eūdem hanc sibi potuisse quærere. [l] Data. XVII. Kal. April. Limenio & Catulino Conss.

*Ad contrahendum, vel quasi, nemo inuitus compellitur. Bal. & Sal.*

XVI. Impp. ARCAD. & HONO. AA. Annodio.

NEc [†] temere, [m] nec donatū adsequi, nec damnosam quisquam hæreditatem [n] adire compellitur. Da. VI. Kal. Ianua. Olybrio & Probino Cōss.

*Quolibet die potest hæreditas adiri. Saly. & Alexan.*

XVII. Iidē & THEODO. AAA. Anthemio præfecto prætorio.

CRetionū [o] †scrupulosā solennitatē †hac lege penitus āputari decernimus. Da. V. Kal. April. Cōstantinop. Honorio VII. & Theodosio. AA. Cōss.



d *Scilicet conditionē li: secus in puro. Pau. & Alexā.*

e *Placet Bal. Pau. Alexā. & Ias.*

f *Et bene secundum prædic. doct.*

g *Idē Pau. Ale. & Ia.*

h *Placet Bar. Pau. Alexā. & Ias.*

† *Hāc materiam tractat Plate in. l. 1. de cupres. lib. 10. & Panor. in ca. 1. de empt. & ven.*

† *Cretionum simplicium & vulgarium veterē solennitatē reperies hoc die in frag. Vlpia. quæ nunquam viderat Alciatus. Contius.*

† *Quæ cretionū solennitas fuerit, dubitat Alc. dispū. lib. 3. c. 7.*

† *Totus hic casus vt inceptus est remouendus. Contius.*

† *Tota hæc glosa & incepta & falsa est, excepta Irnerii sententia. Contius.*

h *Ista lectura est vera, & communiter approbata. Alex. hic.*

BIU Cujas

*Hæreditatem infanti delatam, ascendẽs per lineã paternã (siue in eius potestate sit, siue non) solus potest adire tam viuo infante, & illius infantis nomine, quàm eo mortuo, & tunc suo proprio nomine tãquam ad ipsum transmissam. Si vero talem ascendẽtem non habet, sed habet tutorem: tunc tutor potest adire tutoris nomine viuente infante: sed eo mortuo hæreditate non adita, nõ trãsmittitur hæreditas: & perinde est ac si hæreditas non fuisset delata infanti. & idem si tutorem non haberet. delatam vero pupillo maiori, nec solus pater, nec solus tutor adire potest: sed ipse pupillus cum illorũ cõsensu. & si neutrum eorum habet, tunc auctoritate iudicis. Alexander.*

XVIII. Impp. THEODO. & VALENTIN. AA. ad Senatum.

SI infanti, id est minori septẽ annis, [a] in potestate patris vel aui vel proaui constituto vel constitutæ, hæreditas sit derelicta, [b] vel ab intestato delata à matre, vel linea ex qua mater descẽdit, vel aliis quibuscũque personis: licebit parẽtibus eius, sub quorum potestate est, adire eius nomine hæreditatem, [c] vel bonorum possessionem [d] petere. [e] ℣ Sed si hoc parens neglexerit, & in memorata ætate infans decesserit: tunc parentem quidem superstitem omnia ex quacũq; successione ad eundẽ infantẽ deuoluta, iure patrio † quasi iam infanti quæsita [f] capere. Parente vero non subsistente, si quidẽ post eius obitũ tutor infanti [g] sit, vel dat⁹ [h] fuerit: posse eum [i] etiam adhuc infante pupillo constituto, eius nomine [k] adire hereditatẽ, siue viuo parẽte, siue post mortẽ ei⁹ ad eũ [l] deuolutã, vel bonorum possessionẽ petere, & eo modo eidem infanti hæreditatẽ quærere. [m] ℣ Sin vero vel nõ sit tutor, vel cũ sit, ea facere neglexerit: tunc eodẽ infante in ea ętate defuncto, omnes hæreditates [n] ad eũ deuolutas, & non agnitas ita intelligi, quasi ab initio non essent ad eum delatæ: & eo modo ad illas personas [o] perueniant quæ vocabantur, si minime hæreditas infanti fuisset delata. ℣ Ea vero quę de ĩfante in potestate parentũ cõstituto statuimus, locũ habebũt & si quacunque [p] causa sui iuris idẽ infans inueniatur. [q] ℣ Si autẽ septẽ annos ętatis pupillus excesserit, & priore parente mortuo, [r] in pupillari ætate fati munus impleuerit: ea obtinere præcipimꝰ, quæ veteribus cõtinentur [s] legibus: nulla dubietate relicta, quin pupillus post ĩpletos septẽ annos suæ ætatis ipse adire hæreditatẽ, vel bonorũ possessionẽ petere, cõsentiẽte parẽte, si sub ei⁹ potestate sit: vel cũ tutoris auctoritate, si sui iuris sit, post sit: vel si nõ habeat tutorẽ, adire prętorẽ, & ei⁹ decreto hoc ius [t] cõsequi. Dat. V I. Id. Nouemb. Rauennæ, Theodosio. X I I. & Valentiniano. I I. A A. Conss.

*Ius deliberandi currit solũ scienti: & cũ*

poteſt, ſi non habet tutorem. aut habet, & ipſe non petierit: tunc venient illi ad hæreditatem, qui venturi eſſent ſi nunquam infanti delata fuiſſet. & ea quæ in principio legis dicta ſunt de infante in poteſtate cõſtituto: intelligi poſſunt de iam egreſſo poteſtatem. ſi autem egreſſus fuerit, & in pupillari ætate deceſſerit: ea obſeruanda ſunt in perſona ſua, quæ antiquis ſtatuta ſunt legibus. quæ autẽ illa ſunt, non aperit. Tu dic, vt ita demum tranſmittat pupillus hæreditatem ad ſuos poſteros, ſi ipſe ſibi vel tutor vel curator quæſiuit. ſi autẽ nõ deceſſit: adire non poteſt hæreditatem ſibi delatam cõſentiẽte patre ſi in poteſtate eius ſit: ſi non ſit, & tutorẽ habet, tutore auctore. ſi autem tutorem non habeat, adire debet prętorem, & eius decreto eam ſibi quærere.

a *Cloſ. ſequit Bart. Bal. & Sa.* a *Septem annis.* quid ſi eſt maior infante? Rñ. conſentiente eo [a] de mum adit pater, & ipſe filius patre conſentiente: vt. j. ea. l. §. fin. & arg. ſ. e. l. potuit. &. ff. de acqui. hære. l. is qui hæres. §. fi. &. l. is potteſt repudiare. Sed arg. cõtra. j. de bo. quę lib. l. fi. §. vbi autem puerilis ætas, vbi indiſtinctè puerili. Sed ibi exponе [b] puerilis, id eſt infantilis. Acurſius.

b *Et bene, ſecundum prædic.* † *Id eſt patriæ poteſtatis: qua quic quid filius habet, patri adquirit. Contius.* ℣ *Iſtã tenẽt Bart. Bal. Ange. Sal. Cornelius & Iaſ.* d *Melius ſe ciſſet glo. ſi iſtud cõtra viũ nõ tangeret ſecũdũ Bal. & Pau. de caſtro.* e *Et bene. Bart. Bal. Ang. Sal. Alexan. & Iaſ.* f *Sequũtur eũ prædic.* g *Immo nõ fallit: cũ ibi loquatur in his qui non poſſũt adire nomine ꝓprio: quod ſecus in his qui proprio nomine poſſũt. B. Bal. Sal. & Ia.* h *Reprobatur per text. in. l. potuit. ſ. e. Bar. Saly. Pau. Cor. & Iaſ.* i *Sequuntur eam Bar. Bal. Saly. & Pau.*

b *Derelicta.* ſcilicet ex teſtamento.

c *Hæreditatem.* de iure ciuili.

d *Bonorum poſſeſſionẽ.* de iure prætorio.

e *Petere.* ex perſona impuberis, non ſua: vt ff. de bo. poſ. l. ſeruum. §. impubes. &. §. fi. quæ eſt contra.

f *Infanti quæſita.* ex quo videtur ꝙ patri non ſit neceſſe adire: ſed vt cætera bona filij iure peculij occupet: vt inſtitu. qui. non eſt per. fa. te. §. j. alij contra. [c] Hodie tamen videtur hæres filio: vt in authen. de hære. ab inteſta. §. ſi igitur defunctus. col. ix. Sed qualiter vt ſibi quæſitam capiet, cum nec infanti ceſſerit dies hæreditatis [d] quærendæ, quia non poteſt peti, ſicut nec furioſo interim dum eſt in furore: vt. ff. de bono. poſ. fu. com. l. j. Item quando dicitur cedere diem: vt. ff. de bo. poſ. l. ſeruus. §. impubes. &. §. fi? Reſpon. [e] dicitur cedere diem in præiudicium patris: vt poſt tempus non admittatur: pupillus autem non excluditur. poteſt plane pater ſicut tutor pupillo quærere bonorum poſſeſſionem, vel hæreditatem: licet ſecus in furioſo: [f] vt. ſ. de cur. fu. l. fi. §. fin autẽ. in fi. Sed hodie per hanc legem ſpeciale inducitur in filio: vt & ſi non ſit quæſita à patre filio, tamẽ vt quæſitam pater petere poſſit, ſi velit: ſi tamen filius in infantia deceſſerit, non aliter. Item videtur hæc regula fallere. [g] ff. de acqui. hære. is poteſt. quia pater ignorante filio repudiare non poteſt: vt ſupra. e. l. renitente. tamen vt hic dicit, ei ignoranti acquirere poteſt. Item quæritur cum filius impubes exiſtens in patria poteſtate, eo auctore non obligatur: vt inſtit. de inuti. ſtip. §. pupillus. in fi. quare eo auctore hæreditatem acquirere poteſt: cum per hæreditatis acquiſitionem creditoribus obligetur? Reſpon. [h] quia hic potius eſt commodum. Item contra. j. ad Orfi. l. ij. Solu. ibi iam exceſſit [i] infantiam, qui deceſſit.

g *Infanti ſit.* à lege.

h *Datus.* à iudice.

i *Eum.* idem & in curatore dico ſecundum H. vt ſupra de admi. tu. l. cum quædam. Sed ar. contra. ff. de ap. l. cum in vna. §. tutor. prima in adulto: ſecunda in pupillo.

k *Eius nomine.* adire hæreditatem. ſ. eo. l. potuit.

l *Eum.* ſ. pupillum.

m *Quærere.* vt. ff. de bo. poſ. l. tutor. & ad Treb. l. ſeruo inuito. §. ſi pupillo. & infra ad Trebel. l. ſancimus. nõ ergo per ſe: vt infra ad Tertul. l. j. & facit ſupra qui admit. ad bo. poſ. l. infantis.

n *Hæreditates.* nunquid idem erit in paterna? Videtur enim quòd illa ſit ſibi quæſita ipſo iure: [k] vt. ff. de acquiren. hære. l. quæ neceſſariis. vt dicit lex in furioſo: vt ſ. de cur. fu. l. fi. §. fin autem perpetuo. & ideo eam trãſmittat etiam ad extraneos hæredes: non ſolum ſuos. Nec obſtat ſupra de cur. fu. l. fi. §. tali. quia illud videtur intelligendum de hæreditate extranei: non paterna. Vel dic quòd hic de omni hæreditate dicit, etiam paterna. Nec obſtat quod lex dicit de furioſo, ſupra de cura. fur. l. fi. §. fin autẽ perpetuo. vt ibi dicimus. ADDITIO. Bar. hic in vlti. col. verſi. omiſſis truſis ego conſului &c. tenet primam opinionem huius gl. ſcilicet quòd hæreditas patris non adita indiſtinctè tranſmittatur per filium in poteſtate. quod probat multis mediis ſoluendo contrariũ quod poſſet hic formari de hoc ter.

k *Eius nomine.* adire hæreditatem. ſ. eo. l. potuit.

l *Eum.* ſ. pupillum.

m *Quærere.* vt. ff. de bo. poſ. l. tutor. & ad Treb. l. ſeruo inuito. §. ſi pupillo. & infra ad Trebel. l. ſancimus. nõ ergo per ſe: vt infra ad Tertul. l. j. & facit ſupra qui admit. ad bo. poſ. l. infantis.

n *Hæreditates.* nunquid idem erit in paterna? Videtur enim quòd illa ſit ſibi quæſita ipſo iure: [k] vt. ff. de acquiren. hære. l. quæ neceſſariis. vt dicit lex in furioſo: vt ſ. de cur. fu. l. fi. §. fin autem perpetuo. & ideo eam trãſmittat etiam ad extraneos hæredes: non ſolum ſuos. Nec obſtat ſupra de cur. fu. l. fi. §. tali. quia illud videtur intelligendum de hæreditate extranei: non paterna. Vel dic quòd hic de omni hæreditate dicit, etiam paterna. Nec obſtat quod lex dicit de furioſo, ſupra de cura. fur. l. fi. §. fin autẽ perpetuo. vt ibi dicimus. ADDITIO. Bar. hic in vlti. col. verſi. omiſſis truſis ego conſului &c. tenet primam opinionem huius gl. ſcilicet quòd hæreditas patris non adita indiſtinctè tranſmittatur per filium in poteſtate. quod probat multis mediis ſoluendo contrariũ quod poſſet hic formari de hoc ter.

o *Ad illas perſonas.* ſed cur non deuoluitur hic ad hæredes pupilli: vt. ſ. proxi. §. ad patrem? Reſpõ. quòd hæredes pupilli poſſunt habere recurſum contra tutorẽ. [m] pater vero ſi hæreditatem non habet, contra nullum habet recurſum niſi contra ſeipſum: ſed contra ſeipſum venire non poteſt. Item quid ſi nullum habuit tutorem? Reſpon. neceſſe habes idẽ dicere, vt non tranſmittat: vt in princip. huius. §. licet ceſſet ratio prædicta: & ſic eſt ſpeciale [n] in patre, qui occupat vt pater: quod alius non poteſt. Accur. Et dicas ſecundum Guil. quòd peruenit ſucceſſio infanti delata, ad eos ad quos peruenire ſi nunquã infanti fuiſſet delata huiuſmodi ſucceſſio: vt in litera præſenti. & ſibi imputent hæredes pupilli quare tutorem non petierũt: vt. ff. ad Tertul. l. ij. §. ſi mater. &. ſ. qui pe. tu. l. ij. cõtra quem ſi negligens, vel in culpa fuiſſet, poſſent habere recurſum. ſupra, arbi. tut. l. quicquid.

l *Eum.* ſ. pupillum.

m *Quærere.* vt. ff. de bo. poſ. l. tutor. & ad Treb. l. ſeruo inuito. §. ſi pupillo. & infra ad Trebel. l. ſancimus. nõ ergo per ſe: vt infra ad Tertul. l. j. & facit ſupra qui admit. ad bo. poſ. l. infantis.

n *Hæreditates.* nunquid idem erit in paterna? Videtur enim quòd illa ſit ſibi quæſita ipſo iure: [k] vt. ff. de acquiren. hære. l. quæ neceſſariis. vt dicit lex in furioſo: vt ſ. de cur. fu. l. fi. §. fin autem perpetuo. & ideo eam trãſmittat etiam ad extraneos hæredes: non ſolum ſuos. Nec obſtat ſupra de cur. fu. l. fi. §. tali. quia illud videtur intelligendum de hæreditate extranei: non paterna. Vel dic quòd hic de omni hæreditate dicit, etiam paterna. Nec obſtat quod lex dicit de furioſo, ſupra de cura. fur. l. fi. §. fin autẽ perpetuo. vt ibi dicimus. ADDITIO. Bar. hic in vlti. col. verſi. omiſſis truſis ego conſului &c. tenet primam opinionem huius gl. ſcilicet quòd hæreditas patris non adita indiſtinctè tranſmittatur per filium in poteſtate. quod probat multis mediis ſoluendo contrariũ quod poſſet hic formari de hoc ter.

o *Ad illas perſonas.* ſed cur non deuoluitur hic ad hæredes pupilli: vt. ſ. proxi. §. ad patrem? Reſpõ. quòd hæredes pupilli poſſunt habere recurſum contra tutorẽ. [m] pater vero ſi hæreditatem non habet, contra nullum habet recurſum niſi contra ſeipſum: ſed contra ſeipſum venire non poteſt. Item quid ſi nullum habuit tutorem? Reſpon. neceſſe habes idẽ dicere, vt non tranſmittat: vt in princip. huius. §. licet ceſſet ratio prædicta: & ſic eſt ſpeciale [n] in patre, qui occupat vt pater: quod alius non poteſt. Accur. Et dicas ſecundum Guil. quòd peruenit ſucceſſio infanti delata, ad eos ad quos peruenire ſi nunquã infanti fuiſſet delata huiuſmodi ſucceſſio: vt in litera præſenti. & ſibi imputent hæredes pupilli quare tutorem non petierũt: vt. ff. ad Tertul. l. ij. §. ſi mater. &. ſ. qui pe. tu. l. ij. cõtra quem ſi negligens, vel in culpa fuiſſet, poſſent habere recurſum. ſupra, arbi. tut. l. quicquid.

p *Quacunque.* ſed quomodo poteſt eſſe quòd iſte ſit ſui iuris, cum quando emancipatur, habeat neceſſe conſentire: & iſte non poteſt: cum ſit infans? Reſpon. auctoritate principis: vt. j. de emã. l. iubemus. Accur.

q *Inueniatur.* cum pater ſupereſt: alioquin ſi deceſſerit, diuerſa ſunt iura: vt ex prædictis colligitur.

r *Mortuo.* vel etiam viuo: vbi quid iuris ſit, dicitur. j. de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autem.

ſ *Cõtinẽtur.* vt ita demũ trãſmittat pupillus hereditatẽ, ſi ipſe quę ſiuit, vel tutor, vel curator. & hoc de hereditate extranei: ſecus in paterna quã trãſmittit ad ſuos: vt. j. de his qui ante aper. ta. l. j. ſi.

t *Hoc ius.* ſcilicet hæreditatem: vt ſupra qui admit. ad bo. poſ. poſſunt.

BIU Cujas

possunt.l.bonorum quidem.&.ff.de bo.pos.l.pe.Accur.aliàs sine prætore ipso iure non alligatur hæreditati: vt.ff.de acqui. hære. l.ei qui.in fi.&.l.necessariis.in fi.

*Cvm antiquioribus.*]CASVS. Ponamus:Titio delata fuit hæreditas:quæritur,vtrum ipse transmittat eam ad posteritatem suam, si decedat?

Distinguitur: aut est suus hæres: aut extraneus.Si suus, transmittit:siue sciuerit,siue ignorauerit sibi fuisse delatam,& sine aditione: ita tamen si eam nó repudiarit,seu tempus de adeundo sibi datum à iudice(vt ĩ prima parte)vel à iure (vt in secúda) non prꝛeterierit. Si quidem extraneus: tũc aut intra tẽpus deliberãdi petiit instrumenta,quod transmittere potest:aut non. & tunc distingue:aut scit sibi delatam:aut ignorat.si ignorat,quandocunque decedit ignorans,non transmittit.si scit: aut decedit intra annũ,vel post. si intra annum:tunc transmittit, & tãtum temporis etiam quantum ei supererat de anno illo ad deliberãdũ:si vero post decedat, nó trãsmittit. ipse autẽ si viuat,perpetuo adire poterit: licet Ro. diterit contrariũ.

*patre superextanti regulariter.hodie à quocunque transmittitur in quemcunque: quod olim erat in filiis speciale. Salyce. Vel sic: Sciens hæreditatem sibi esse delatã, ius deliberandi & adeundi transmittit ad quoscunque hæredes, si decedat intra annum à die scientiæ vt possit adire intra residuum temporis:quo elapso excludentur hæredes à iure adeundi.h.d.hac lex singularis.Alex.*

XIX. Imp. IVSTINIAN. A. Demostheni præfecto prætorio.

CVm in antiquioribus legib',& præcipuè in quęstionibus Iulij Pauli inuenimus filiosfamilias paternam hæreditatem deliberantes [a] posse & in suam posteritatem hanc transmittere: [b] & aliis [c] etiã quibusdam adiectis,quę in huiusmodi personis præcipua [d] sunt: eam deliberationẽ & in omnes successores,siue cognatos, siue extraneos duximus esse protelandã. Ideoque sancimus, si quis vel ex testamẽto,vel ab intestato vocatus,deliberationẽ [e] meruerit: [f] vel si hoc quidẽ nõ fecerit,non tamẽ successioni renunciauerit,vt ex hac causa deliberare videat:sed nec aliquid gesserit,quod aditionẽ, vel pro hęrede gestionẽ inducat: [g] prędictũ arbitriũ in successionem suam [h] transmittat:ita tamẽ, vt vnius anni spacio [i] eadẽ transmissio fuerit concluſa. [k] Et si quidẽ is qui sciens [l] hæreditatẽ vel ab intestato vel ex testamẽto sibi esse delatã,deliberatione minime [m] petita, intra annale tempus decesserit: hoc ius ad suã successionẽ intra annale tẽpus extendat.Si enim ipse,postquã testamentũ fuerit insinuatũ, [n] vel ab ĩtestato, [o] vel ex testamẽto,vel aliter [p] ei cognitũ sit hæredem eũ vocatũ fuisse, [q] annali tẽpore trãslapso nihil fecerit,ex quo vel adeundã vel renũciandã hęreditatẽ manifestauerit:is cũ successiõe sua ab huiusmodi beneficio [r] excludat. Sin autẽ instãte annali tempore decesserit:reliquũ tempus pro adeũda hæreditate suis successorib' sine aliqua dubietate relinquat: [s] quo cõpleto nec hęredib' eius alius regressus in hęreditatẽ habendã seruabit. [t] Recitata septimò in nouo cõsistorio palatij Iustiniani.Dat.III.Kal. Nouemb.Decio V.C.Cos.

*Institutus in diuersis partibus,non potest vnã partẽ amplecti,& alteram repudiare. hoc primo.Institut' & pupillariter substitutus,nõ potest institutionẽ amplecti, & substitutionem repudiare. hoc dicit secundum Oldra. Bal. Vel sic: Institutus in diuersis portionibus eiusdem hæreditatis,& ab eodem testatore:si vnam agnoscit, omnes agnoscere videtur. Item qui agnoscit paternam,cogitur agnoscere pupillarem.Alex.*

XX. Idem. A. Ioanni. P P.

QVidã elogio [u] cõdito hęredẽ scripsit in certas vncias, & post certa verba testamẽti eũdẽ in alias vncias,vel tãtas, [x] vel quãtascunque, [y] & tertio vel in aliam partẽ hęreditatis, vel in quędam vnciarum modum: ille autem vnam institutionem vel duas admittens, vnam vel duas,vel quatascũq; respuẽdas esse cẽsuit:quęrebatur apud vestatus.propriè enim dicitur intestatus,qui cũ testamentũ facere posset,intestatus decesit:vt.ff.de suis & leg.l.j.in pricipio.

*Cvidam.*]CASVS. Titius in testamento suo instituit sibi hæredem,pone Seium in certa re,seu in quarta parte hęreditatis, scilicet in prima parte testamenti hæredẽ instituit: quæritur, vtrũ quasdam institutiones possit repudiare,& alteras agnoscere?Item quæritur,si Titio filio suo impuberi sibi hęredi in parte instituto, Seium sibi hæredem in altera institutum substituat, an possit cõmodum institutionis agnoscere:& id quod sibi ex substitutiõe defertur,si locũ habeat substitutio,repudiare,vel econuerso?& respon. vel omnia agnoscet,vel omnia repudiabit.

a *Deliberantes.* an sit adeunda,vel non.

b *Hanc transmittere.* scilicet deliberationẽ, & succedendi ius.

c *Et alios.*scilicet priuilegiis.

d *Præcipua sunt.*vt suam abdicationem [a] renuncare intra trienniũ: vt.ĩ. de repu. hære. l. fin.vel vt possint hæreditatem nondũ aditam etiã ignorãtes sibi delatã ad suos trãsmittere hæredes: vt.ĩ. de his qui ante aper.ta.l.j.

a Placet Bal. Pau. Alexand. & Iaſ.

e *Deliberationem.*& ius adeundi.

f *Meruerit.*à lege:& est annalis.non autem dices à iudice viuẽte:vt innuitur.ĩ. ea.l. in versi.deliberatione minime petita &c. Alij dicunt,à principe. [b] vel a iudice:vt innuit statim, vel hoc quidem &c.& secundum hoc tenebis tempus quod habes.ĩ. eo. l.fi.§.& si quidem.&.§.fi.secunda verior.Accursius.

g *Inducat.*quia tunc non esset dubium quin transmitteret.

h *Suam.*de extraneis hæredibus loquitur.suis enim alia forma transmissionis est data, vt etiam ignorantes trãsmittant: vt statim dices.

i *Anni spacio.*computando à tempore quo potuit adire prædecessor.

k *Concluſa.*id est anno finito,hærede postea moriente ius deliberationis ad extraneos hæredes non transmittitur.

l *Qui sciens.* Nota q currit annus ad deliberandũ à tempore scientiæ,& quo ad hoc potest dici vtilis annus:sed continuus est ex quo incipit currere.

m Minimè.subaudi etiam,nam idem si petita:vt.ĩ.dixi.

n *Insinuatum.*id est insinuatione cognitum.

o *Ab intestato.*sicque sine insinuatione.

p *Vel aliter.*id est de iure prætorio.

q *Fuisse.*veluti cum pater occupat [c] bona filij iure peculij.Vel [d] quando filio arrogato defertur quarta. Vel quãdo [e] quis succedit ei qui testamentũ nõ poterat facere,qui propriè non dicitur

f *Et male.* Bar.Alex. & Iaſ.

g *Iſtã cõmunitersequũtur scribeu.hic.*

h *Et malè.* Barto.

i *Placet* Bart. Bal. Pau.Ale. & Iasoni.

u *Quidam elogio.*id est testamento.

x *Tantas.*id est totidem.

y *Quantascunque.*id est,quotcunque.



BIU Cujas

*Hæreditatẽ pupillarem an poſsit repudiare qui paternã acceptauerit.*

a *Quem.* ſcilicet extraneum.

b *Admittantur.* vt.ĩ.de cadu.tol.§. his ita.&.ĩ. de impu. & aliis ſub.l.teſtamento.&.ff.de hære.inſtitu.l.liber homo.§.fi.ff.de bo. li.l.ſi libertus præterito. Sed certe immo videtur quòd licet paternam acceperit: non tamen cogatur pupillarem accipere: vt.ff. de acquir. hære.l. ſi tu ex parte.§.fi.& .l.quæſitum. Solu.[a] quidam dicunt ſpeciale in fratre inſtituto pro parte, & ſubſtituto fratri pupillo: vt in ea.l. quæſitum. Alij,[b] quòd hæc corrigit illas. Tu dic,[c] ſi ſubſtitutus primo adiuit paternam, pupillaré admittere cogitur, vt hic. Si autem non adiuit paternã, & vult habere pupillarem, ſi quidem pupillus abſtinuit ab hæreditate paterna, recuſando eam: poteſt ſubſtitutus habere pupillarem: hoc ita, ſi pupillus habeat cohæredem qui adiuerit: aliàs non,[d] cum pupillarem non habeat, non adita hæreditate ex principali: vt.ff.de vul.& pupil. ſubſtit.l.ij. verſi. adeo. Si autem nõ abſtinuit, non poteſt ſeparare paternam, ſi vult pupillarem, licet pupillus potuit: quod eſt notabile ſecundum Io.[e] niſi hic ſubſtitutus ſit frater impuberis. hic enim etſi pupillus abſtinuit, ipſe tamen abſtinere nõ potuit: vt.d.l.queſitum.& l. Iulian⁹. [f] & de priui. cre.l.pater. & de vulg. ſub.ſed ſi plures.§.filio. &.l.ſi filius. Item cum vnus ex hęredib⁹ adiit, alter poſtea repudiat qui primo adiuit, etiam totam poteſt repudiare[g] hæreditatẽ, vbi creditores contenti ſunt ſua parte: vt.ff. de acqui.hære. l.cum hæreditate. & hoc in hæreditatibus. ſecus in legatis. Nam quotiens plures res enumeratæ mihi relinquuntur, vnam repudio, alteram[h] admitto, ſi volo. ſi autem non enumerantur, vtputa gregem reliquit: non poſſum vnam ouem admittere, & alteram repudiare: quia vnum legatum eſt: licet hæredes mei poſsint: vt.ff.de leg.j.l.legatarius.& de lega.ij. l.neminem.&.l.ſed duobus.&. l.grege. Vt autem ſit tibi certum de hæreditate hominis,[i] diſtingue ita: Si ex teſtamentis plurium plures deferantur hæreditates: vnam adiri, alteram repudiari poſſe certum eſt. [k] Si autem ex teſtamento vnius plures portiones, altera pure, altera ſub conditione: vel plures per filium, vel per filios: vel per ſeruum, vel per ſeruos: vel per me, & filium: nunquam vna admiſſa altera repudiatur: vt.ff. de acquir. hæreditate.l.ij.&.l.ſi ſolus.& hic. Si vero vna iure inſtitutionis, altera iure ſubſtitutionis deferatur: vna poteſt admitti, altera repudiari: licet omiſſa iure accreſcendi obueniat: vt.ff. de acquir. hære.l.ſi tu ex parte. Vbi autem ex teſtamento vnius plures deferuntur hæreditates, puta paterna & pupillaris: paterna admiſſa, nunquam repudiatur pupillaris. ſi autem velit pupillarem adire, & repudiare paternam: ſi pupillus eſt inſtitutus, diſtinguitur, abſtinuit nécne: vt.ĩ. dixi. & hoc de eo qui in poteſtate erat.

*Diſplicet omnibus, & reſpicit contrarium.l. quæſitum.*

*Diſplicet ſimiliter omnibus.*

*Placet Bart.& aliis ſcriben.*

*Et bene, ſi erat cohæres extraneus. aliàs ſecus. Alex.*

*Diſplicet Bar. Bald. Pau. Alex. & Iaſ.*

*Aliàs incipit, filius qui ſe.*

*Sequũtur Bar. Bald. Alexand. & Iaſ.*

*Placet prædi. ſcriben. quãdo ſunt plura legata vel nomine. Barto.*

*Iſtud eſt ſuperfluum: quia hæreditas viuentis nulla eſt. Iaſ.*

*Placet Bar. Pau. Alexand. & Iaſoni.*

teres, ſi hoc ei facere permittatur. Similiq́ue modo dubitabatur, ſi impuberẽ quis filium ſuũ hæredem ex parte inſtituit, & quendã extraneũ in aliam partem, quem[a] pupillariter ſubſtituit: & poſtquam teſtator deceſſit, pupillus quidem patri eius hæres extitit, extraneus autem hęreditatem adiit: & poſtea adhuc in prima ætate pupillus cõſtitutus ab hac luce ſubtractus eſt, & pupillaris ſubſtitutio locũ ſibi vindicauit. Cumq́; ſubſtitutus eandẽ partem admittere noluit, quæſitum eſt, ſi poteſt iam hęres ex principali teſtamẽto factus, pupillarem ſubſtitutionem repudiare? Vtrãque igitur dubitationem ſimul decidendam eſſe cenſemus. Placuit etenim nobis, ſiue in inſtitutione, ſiue in pupillari ſubſtitutione, vt vel omnia admittantur,[b] vel omnia repudientur, & neceſsitas imponatur hæredi particulari facto, vel aliam aut alias partes hęreditatis admittere, vel etiam ſubſtitutionem pupillarem. Dat. Prid. Kalend. Maij Conſtantinopo. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV.CC.

*Obedientia ad vnum effectũ, non extendit ſe ad aliũ. Bal. Vel ſic: Obediens obeditione coacta, nõ perdit ius contradicendi in actibus in quibus non tenetur obedire. hoc dicit. Vel ſic: Compulſio iure nõ facit quem teneri ad obedientiam, niſi quatenus eſt de iure. hoc dicit. Vel ſic: Obedientia circa vnũ actum in quo quis tenetur obedire, non præiudicat in alio actu in quo quis non tenetur obedire. Vel ſic: Per compulſionem legalem non acquiritur aliqua poſſeſsio in ſubdito, niſi ea quæ debetur de iure. Vel ſic: Si ille qui litigat ſup libertate, inſtituatur hæres tanquam ſeruus illius cum quo litigat: compellitur per iudicem cauſæ ſine præiudicio litis adire hæreditatem iuſſu illius, & ei acquirere. Si vero tanquam liber, tunc expectatur finis litis: & ſi pronunciabitur ſeruus, idem erit: ſi vero liber, ſecus: quia poterit adire per ſe. Alexand.*

A Alij enim ſic ſubſtitui non poteſt. Si autem pupillus inſtitutus non erat, cui ſcilicet pupillo ſubſtitutus eſt alius, ſed ſolus ſubſtitutus erat inſtitutus: ſi quidem is inſtitutus & ſubſtitutus fuerit neceſſarius hæres, licet abſtinuerit à paterna, habet pupillarem: [l] quia nihilo minus eſt hæres: vt.ff.de fideicõ.lib.l.cum qua- *l* ſi.§.ſed & ſi quis ſuus. *ſi* autem ſit extraneus qui non habeat cohæredẽ qui adeat, nec paternũ nec pupillare teſtamentum tenet: vt.ff. de acqui. hære.l.quæſitũ. & l.filius. proximus tamẽ præcedens caſus nõ eſt omnino expeditus, ſecundum Azo.

B XXI. Idem A. Ioanni. P.P.

C Vm† aliquis ſcripſit hæredem eum qui de ſua conditione ei qui dominium[c] eius vindicabat, in iudicio aduerſabatur: is autem qui dominum ſe eſſe dicebat, adire eum hæreditatem imperabat, vt acquiſitio hæreditatis per eum celebraretur, indignatus eſt quaſi domino ei parêre: dubitatio veteribus exorta eſt, ſi qua pœna imponatur huiuſmodi inſolentiæ. Veteres in multas trahuntur ſententias: ſed nos eorum diſcordiam ſic eſſe decidẽdam cenſemus, vt diſtinctio ſubtilis cauſæ ei imponatur: vt ſi quidem ita ſcripta eſt inſtitutio, *Illum ſeruum illius hæredem inſtituo:* quia apertiſsimum eſt, intuitu domini inſtitutionem eſſe conſcriptam, neceſſe ſit omnimodo per competentem iudicem eum compelli adire[d] quidem hæreditatem, & eam acquirere: nulli autem ex poſtfacto ſubiici grauamini, ſi liber pronuncietur: ſed omne ſiue lucrum ſiue damnum ad eum redũdare, qui in ſeruitutem eum trahebat, & denegari ei & aduerſus eum omnes hæreditarias actiones, nullo ei ex hoc[e] præiudicio generãdo. Sin autẽ quaſi liber inſtitutus eſt, nulla domini vel ſerui mentione in inſtitutione habita: tunc nullo cõpelli modo eum adire hæreditatem, nec denegari ei[f] liberale

*Vm aliquis.*] CASVS. Titius Stichum inſtituit ſibi hæredem: mota quæſtione de ſtatu ſuo, puta eo proclamante in libertatem, & alio reuocante in ſeruitutem quæritur an pendente liberali cauſa, petente illo qui ſtatus quæſtionem mouet, debeat cõpelli hæreditatem adire, vt ipſi aduerſario acquiratur? diſtinguitur: aut inſtituit ſub hac forma, Stichum ſeruũ Titij hæredẽ inſtituo, & tunc cõpellitur nullo penitus ei ex hoc præiudicio generando, & Titio acquiret. Aut ſic, Stichum hæredem inſtituo. & non compellitur: ſed cauſæ expectabitur euẽtus: vt qui in cauſa vicerit, obtineat ſuccedendo.

c *Dominium.* Nota quòd ita poteſt vindicari ſeruus tãquã quadam afinus: tamen dicit præiudicialis in rem.

d *Adire.* ſi accommodet voluntatẽ in adeundo. poteſt enim nolle: vt.ĩ. de hæredi. inſtitu. l.cum proponas. & ſic hæc[n] ſecundum illam. Vel hic contemplatione domini, ibi ipſius ſeruui contemplatione fuit, inſtitutus. Vel præcepto poteſt reſiſtere, vt ibi: nõ autem coactioni, vt hic. Vel ibi à domino: hic à iudice. *ADDITIO.* Tu dicas quòd ibi loquitur quando inſtitutus eſt ille quem conſtabat eſſe ſeruum: tunc enim ſufficit poteſtas dominica ad compellendum eum prout poteſt. hic quando erat dubiũ an eſſet ſeruus, vel liber: quo caſu de neceſsitate recurritur ad poteſtatem iudicialem, vt eum cogat. ita loquitur hic.

e *Ex hoc.* argu. quòd fines plebatuum vel curiarum non probantur per inſtrumentum inter alios confectum: & eſt ſic.ff. de lega.iij.l.prædiis.§. Titio.&.ff.de ori.iur.l.ij.§. iſque liber. &.ff. ad Velleianum.l.Scia mancipia. argu. contra.ĩ. de contra.& com mit.ſtip.l.optimam. ° & facit.ff.de fideiuſ.l.ſed eum. & de rebus du.l.ij.& de condi.& demon.l.filio.in fin.& de an.lega. l.annua. §.j.& de acqui.hære.l.aditio.&.l.qui in aliena.& de libe.cau.l.ſi cui.in princ.& de acqui.re.do.l.liber homo.

e *Ex hoc.* ergo creditores ex hoc quod adiuit, vel ex hoc quod dixit: talem ſeruum illius inſtituo hæredem. & hæc verior.

f *Ei.* libero facto.

*Cimus.*] CASVS. In principio dicit quòd duæ conſtitu-

tiones à

BIU Cujas

tiones à Iustiniano latæ fuerint olim: quarũ altera indultum fuit olim tempus deliberandi, scilicet annus, vtrum expediret magis hæreditatem sibi delatam adire, vel repudiare: vt supra eo. titu. l. antiquioribus. Altera vero quam non habemus, consulebatur adeuntibus seu immiscentibus se graui ære alieno ex inopinato postea emergente per legem diui Gordiani. Tertio fuit succursum solũ militibus vires patrimonij ignorãtibus, ne vltra ipsas creditoribus tenerent hæreditariis: adiecta quidem tali ratione, arma enim &c. Ex his quidẽ tribus cõstitutionibus Iustinianus vnam constitutionem cõposuit, eius beneficium in omnibus non solum militibus, sed etiam ad omnes extendens: ita tamẽ si secũdum formam infrascriptam inuentariũ conficerent. Et hoc est quod colligitur vsque ad §. cum igitur. Subsequenter distinguit. Alicui delata est hæreditas: & tunc si neque deliberationem petierit, neque inuentarium cõfecit, sed se in rebus hereditariis immiscuit: extunc neque hæreditatem repudiare, neque onus æris alieni, neque legatorũ factorum abstinere poterit. Si vero non adierit, sed intra tres menses à tempore scientiæ sibi delatæ hæreditatis, hæreditati renunciet: & emolumento & onere erit alienus. Si quidem nec expresse renũciet: nec super rebus mortis tempore defuncto existẽtibus, & incipiatur ab eodẽ tempore quo; intra tres menses consumetur numerandos à tempore scientiæ. & hoc si præsens fuerit hæres, alioquin absenti dabitur annus. In confectione vero inuentarij, & tabellio & testes sunt necessarij in rebus hæreditatis subiicere subscriptionem, continentem quantitatem rerum hæreditariarum. & si forte scribere nesciat, tunc tabellio specialis ad hoc adhibeatur: adsumptis etiam testibus subscriptionem inspecturis. & in hoc casu duplici gaudebit remedio, puta Falcidiæ: nec vltra vires patrimonij tenebitur creditoribus. & hoc in secunda parte vsque ad §. & si præfatam obseruationem &c. Postea subiicit de effectu inuentarij, scilicet quod prædixi de beneficio legis Falcidiæ: nec dimittendis creditoribus supra id quod suppetunt bona hæreditaria. & si forte prius satisfactum fuit legatariis, non in ipsum hæredem, sed in ipsos legatarios hypothecaria, si res fuerint consumptæ, à creditoribus erit dirigenda. Item consulitur prioribus, si fuerint hypothecarij per hypothecariam, si supereſt res hypothecaria: vel si defecerit, per condictionem ex lege hærede semper immuni conseruando. & hoc vsque ad §. in computatione. Postea dicit quod si hæres vel in funus testatoris, vel in confectionem inuentarij seu eius insinuationem, seu in alias necessarias causas hæreditatis impenderit: totum potest deducere. Et si forte testator eius debitor fuerit, actio non confundetur: quod est speciale. cæteris autem creditoribus in nullo præferetur, videlicet in priuilegiis personalium actionum. & si forte in inuentarium bona hæreditaria, scilicet quod rei veritas expostulat, non deduxerit: licet creditoribus & legatariis quibuscunque legitimis modis voluerint voluntatem manifestare, vel per quæstionem seruorum, vel per delationem sacramenti. Hæredes autem si aliquid surripuerint, vel celauerint, in duplum condemnentur. & hoc hæreditatis aucta substantia: interim dum conficitur inuentarium, neque à creditoribus, neque à legatariis mouenda quæstione, neque eisdem in aliquibus per dilationem præiudicio generando. Si vero adierit hæres, neque intra statutum tempus inuentarium confecerit: in solidum creditoribus tenebitur, legis Falcidiæ beneficio ei penitus denegando. & hoc vsque ad §. sed quia quidam. Postea subiicit quòd si aliquis magis tempus deliberandi quàm inuentarij beneficiũ elegerit: licet ei: dum tamen nouem menses vel annum non excedat. & hoc vsque ad §. sin autem hoc aliquis. Postea subiicit quòd si aliquis deliberationem petierit, & ipsa obtenta inuentarium confecerit, in solidum creditoribus tenetur, Falcidiæ tamen dato beneficio, siue intra tempus deliberandi adierit, siue non renunciauerit. & hoc vsque ad §. si quis autem. Si vero deliberationem petierit, & inuentarium non conscripserit: creditoribus in solidum tenetur, nec gaudet Falcidia: siue adierit, siue non recusauerit, legitimis hæredibus ab intestato successuris. & hoc vsque ad §. notissimum. Vltimo vero dicit quòd constitutio non solum milites, sed etiam priuati si dispositionem constitutionis obseruarint: ipsius gaudebunt priuilegio. milites etiam si simplicitate hanc solennitatem omiserint, olim legis Gordianæ retinent priuilegium.

iudiciũ: sed & hæreditatem per suum ius decurrere, & liberale iudicium suam expectare sententiam, siue agente eo, siue pulsato: vt si quidem seruus pronuncietur, tũc domino suo hæreditatem acquirat: sin autem liber, eam adipiscatur, si adire maluerit. Dat. II. Kal. Maij, Cõstantinopoli post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

*Ex causis in hac lege expressis est inductum quòd certus de viribus hæreditariis potest adire eam, vel repudiare pro libito voluntatis absque alia solennitate, prout sibi magis expedire videbitur. Dubius vero si velit cautè agere vt non teneatur vltra vires hæreditarias, debet conficere inuentarium secundum formam hic traditam. hoc dicit vsque ad §. & si præfatã. Alexander.*

XXII. Idem A. ad Senatum.

SCimus † iam duas esse promulgatas à nostra clementia constitutiones: vnam [a] † quidem de his qui deliberandum pro hæreditate sibi delata existimauerint: aliam [b] autem de improuisis debitis, & incerto exitu per diuersas species eis imposito. ¶ Sed & veterem constitutionẽ non ignoramus, quã diuus Gordianus † ad Platonẽ scripsit, de militibus qui per ignorantiam hereditatem adierunt: quatenus pro his tantummodo rebus conueniãtur, quas in hæreditate defuncti inuenerint: ipsorum autem bona à creditoribus hæreditariis non inquietentur. Cuius sensus [c] ad vnam præfatarum constitutionum à nobis redactus est. Arma [d] etenim magis quàm iura scire milites sacratissimus legislator existimauit. ¶ Ex omnib⁹ itaque istis vnam legẽ colligere, nobis apparuit esse humanũ: & non solum milites adiuuare huiusmodi beneficio, sed etiam ad omnes hoc extendere: non tãtum si improuisum emerserit debitum, sed etiam si onerosam quis inueniat [e] esse quam adiit hæreditatem. ita enim nec satis necessarium deliberationis erit auxilium, nisi hominib⁹ formidolosis, [f] qui & ea timent quæ nulla digna sunt suspicione. ¶ Cum igitur hereditas ad quẽdam siue ex testamento siue ab intestato sit delata, siue ex asse, siue ex parte: si quidẽ recta via adire maluerit hæreditatem, & spe certissima hoc fecerit, vel sese immiscuerit, [g] vt non postea eam repudiet: nullo indiget inuẽtario, † cum omnib⁹ creditoribus [h] suppositus sit, vtpote hæreditate ei ex sua voluntate infixa. ¶ Similíque modo si nõ titubante animo respuendam vel abstinendam esse crediderit hæreditatem, & apertissime intra trium mẽsium [i] spacium

† *Materiam inuẽtarii ponit Guido papa in decisionibus q. 351. & Ang. in authen. de hæred. & fal. §. si vero expressim colla. 1.*

a *Vnam.* illam forte quæ est supra cum antiquioribus.
b *Aliam.* hanc non habemus.
c *Cuius sensus.* quasi dicat, verba Gordianæ constitutionis non habemus, sed eius sententia est comprehensa in vna præfatarum constitutionum, scilicet illa quam non habemus: cuius Gordianæ meminit instit. de hæredum quali. & dif. §. sciendum.
d *Arma.* vt supra locati. l. milites. & de iuris & facti ignoran. l. j. & in authen. quibus modis natur. effic. le. §. si quis. colla. vj. sic & in clericis ne faciant prohibita: vt supra de episcopis & clericis. l. repetita. Sed contra. ff. de legi. & constitu. l. leges sacratissimæ. Solu. hic non negatur quin debeant scire leges, sed magis arma. Vel ab illa excipe milites, & etiam quosdam alios: vt. ff. de iuris & facti ignorantia. l. regula.
e *Inueniat.* scilicet ab initio.
f *Formidolosis.* facit infra ead. l. §. sed quia quidam &. ff. de condi. instit. l. quæ sub conditione. circa princip. &. ff. quod metus cau. l. nec timorem. §. proinde.
g *Immiscuerit.* immiscere est suorum: sed adire extraneorum: vt instit. de hæredum quali. & dif. §. extraneis autem.
h *Omnibus creditoribus.* & legatariis sine Falcidiæ legis beneficio: vt. j. ea. l. §. si quis autem temerario. secundum quosdam. Vel verius [a] ibi loquitur cum delusit legem & creditores in dilatione petendæ: vt in. §. præcedenti dicitur: hic autem secundum leges veteres in quibus nil de inuentario continebatur, debet habere Falcidiam. sed hodie secus [b] per authent. sed cum testator. quæ est. j. ad. l. Falcid.
i *Mensium.* Sed nonne spacium sex mensium statuitur. ff. de inofficio.

a *Istam gl. sequuntur Bar. Pau. & Alexã. licet 1a. cõtra per. §. si vero. j. ista ead. l.*
b *Idẽ Bar. B. Alexã. & Ias.*

BIU Cujas

officio.testa.l.scimus.§.fin.quæ est contra? Solu. [a] illud propter querelam inofficiosi testamenti quæ sperabatur moueri: hic propter creditores statuitur minus. Sed & præterea ibi non videbatur esse respuendam: hic autem credebat respuendam, vel abstinendam: non tamen respuit vel abstinet, sed se repudiaturum dicebat: [b] & ideo tã breue spacium ei datur: aliàs nisi propter creditores, vel nisi exhæredatus esset, perpetuo adire posset: vt dixi. ſ. e.l.cum antiquioribus.

a *Istam sol. sequuntur Bar. & Ia.*

b *Ista glos. reputatur sing. secundum Bart. in.l.fin.ĩ. tit.1.*

a *Sese immiſceat*. non enim conuenietur interim donec fiat inuentarium: vt eadem. l. §. donec.

b *Delatam*. supple [c] & aditam. nam demum post aditam currit hoc tempus: vt.ĩ.ea. l.§. sin vero postquam. Item & quia dicit hic, post apertas tabulas. nã demum postea olim poterat adiri: vt.ĩ. de cad. tollẽ.§.j. *ADDITIO*. Tu dicas secundũ Bar. hic quòd si quidẽ hæres malitioſe protrahit aditionem hæreditatis, currat sibi tempus etiã ante aditam hæreditatem: ſi vero in nulla mora, in nulla culpa, in nulla malitia est: tũc currit sibi tempus post aditam hęreditatem: vt dicit hæc glo. licet enim rex dicat à die notitiæ: tamen subaudi, & aditæ hæreditatis. text. est ad hoc not. secundum eum in. l. ſtatuliberos.§. ſi quis hæredi.ff. de ſtatuliberis.

c *Placet Ey. Butr. Bar. & Alex. licet cõtra Salyc. & Pau.*

† *Hodie ſolis tabulariis non conſidit, ſed iubet omnes legatarios & fideicommiſſarios cõuocari, vel his abſentibus tres teſtes ciues fide dignos. Nouella.1. §. Hinc nobis. Contius.*

† *Adeo q̃ omiſsio ſubſcriptionis vitiat actũ, quòd ſit deforma. l. conſtitutionibus. ff. ad municipalem. l. cũ hi. §. cum prætor. ff. de tranſ.*

c *Capiat*. ſecus [d] in tutoribus & curatoribus: quia incontinenti debent incipere: vt.ſ. de admini. tuto. l. tutores. ij. &. ff. de admini. tuto. l. tutor qui repertorium.

d *Placet Barto. & Pau.*

d *Sexaginta dies*. ſic ergo tres menſes ſunt.

*Plurale pro ſingulari quandoque ponitur.*

e *Tabulariorum*. id est tabularij. ſic plurale ponitur pro ſingulari. ſ. de his qui in eccle. ma. l.j. & de epiſc. & cleri. l. orphanotrophos. &. ff. vi bo. rapto. l. ij. §. quod ait prætor. Sed argu. contra in authent. de hære. & Falc. §. ſi vero abſunt. col. j. ſed tamen illud negari non potest, quin quandoque duo neceſſarij ſunt: vt ſtatim ſubiicit ibi, ſubſcriptionem &c. Accurſius.

ex quo ei cognitum fuerit ſcriptum ſe eſſe vel vocatum hæredem, ei renunciet: nullo nec inuentario faciendo, nec alio circuitu expectando, ſit alienus ab huiuſmodi hæreditate, ſiue oneroſa ſiue lucroſa ſit. ℣ Sin autem dubius est vtrúmne admittẽda ſit nécne defuncti hæreditas: non putet ſibi eſſe neceſſariam deliberationem, ſed adeat hæreditatem, vel ſeſe immiſceat: [a] omni tamen modo inuentarium ab ipſo conficiatur, vt intra triginta dies poſt apertas tabulas, vel poſtquam nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam [b] ſibi ab inteſtato hæreditatem cognouerit, numerãdos, exordium capiat [c] inuentarium ſuper his rebus quas defunctus mortis tempore habebat. & hoc inuentarium intra alios ſexaginta dies [d] modis omnib⁹ impleatur ſub præſentia tabulariorum, † [e] cęterorúmque [f] qui ad huiuſmodi cõfectionem neceſſarij ſunt. ſubſcriptionem tamen ſupponere hæredem neceſſe eſt, † ſignificantem & quãtitatem [g] rerum, & quòd nulla malignitate circa eas ab eo facta vel facienda res apud eum remaneant: vel ſi ignarus ſit literarum, vel ſcribere præpediatur, ſpeciali [h] tabulario ad hoc ſolum adhibendo, vt pro eo literas ſupponat, venerabili ſigno crucis antea manu hæredis præpoſito: teſtibus videlicet adſumendis qui hæredẽ cognoſcant, [i] & iubente eo tabularium pro ſe ſubſcribere, interfuerint. ℣ Sin autem à locis in quibus res hæreditariæ, [k] vel maxima pars earum poſita eſt, hæredes abeſſe contigerit: tunc eis vnius anni ſpacium à morte teſtatoris numerandum damus ad huiuſmodi inuentarij conſummationem. [l]

f *Caterorúmque*. puta trium teſtium, & legatariorum, & creditorum: vt in authent. de hæred. & Falcid. §. ſancimus. &. §. ſi vero abſunt. colla. j.

g *Quantitatem rerum*. mobilium & immobilium: vt.ĩ. de bon. proſcrip. l. ſi quis intra. &. ſ. de adminiſtra. tuto. l. tutores. ij. &. ĩ. de bo. vac. l. iij. lib. x. nam ſufficit quòd dicat: ego recognoſco omnia mobilia & immobilia ſcripta à notario ſuperius, me habere & tenere.

h *Speciali tabulario*. his duobus caſibus neceſſarij ſunt duo tabularij: aliàs vnus ſufficit, vt modo dixi.

i *Cognoſcant*. Not. argu. de teſtibus qui apponuntur in contractibus, quòd debent cognoſcere contrahentes: vt hic, & in authen. de hæred. & Falc. §. ſi vero abſunt. coll. j. Sed ſpeciale est in inuentario: vt in authen. de fide inſtrumen. §. oportet vero. col. vj. ſed ibi ſpeciale quando ab imperitis, & in ſcriptis. Item & in authent. de teſtibus. & §. j. col. vij. ſed ibi quando per teſtes probaretur: & dic vt ff. de teſtibus. l. teſtium. §. ideoque. ſi autem per inſtrumentum: tunc etiã ignoti: vt in authent. de teſti. §. & licet. ſe ergo tribus caſibus debent cognoſcere: vbi imperitus contrahit & in ſcriptis, & in inuentario, & vbi non ſit inſtrumentum.

sufficit enim præfatum tempus etſi longiſsimis ſpaciis diſtant. tamen [m] placuit dare eis facultatem inuentarij conſcribendi vel per ſe, vel per inſtructos procuratores in loca vbi res poſitæ ſunt, mittendos. [n]

*Hæres qui ſolenniter conficit inuentarium, vltra vires hæreditatis non tenetur: & Falcidia vtitur: & ſatisfacere poteſt legatariis & creditoribus qui prius venerint: licet aliis poſteriores in tempore fuerint. reſeruantur tamen poſterioribus creditoribus iura ſua: & opportunis remediis contra legatarios quibus prius ſatisfactum eſt, agere poſſunt, & contra poſteriores creditores: ſed contra ipſum hæredem, vel eum qui emit ab eo, regreſſus non datur. hoc dicit. Alexand. vſque ad.§. in computatione.*

Et ſi præfatam obſeruationẽ inuentarij faciendi ſolidauerint: [o] hæreditatẽ [p] ſine periculo [q] habeãt, & legis Falcidiæ [r] † aduerſus legatarios vtantur beneficio: vt in tantum hæreditariis creditoribus teneantur, in quantum res ſubſtantiæ ad eos deuolutæ valeant: [s] & eis ſatisfaciant qui primi veniãt creditores: & ſi nihil reliquũ eſt, poſteriores veniẽtes repellãtur: [t] & nihil ex ſua ſubſtantia penitus hęredes amittant: ne dum lucrum facere ſperant, [u] in damnum incidãt. ℣ Sed & ſi legatarij interea venerint: eis ſatisfaciant [x] ex hæreditate defuncti, vel ex ipſis rebus, † vel ex earũ forſitan venditione. ℣ Sin verò creditores qui poſt emenſum [y] patrimonium necdum completi ſunt, ſuperueniant: neque ipſum hęredem inquietare cõcedantur, neq; eos qui ab eo [z] cõparauerint res quarum precia in legata vel fideicommiſſa vel alios creditores proceſſerunt: Licentia creditoribus nõ denegãda aduerſus legatarios venire, vel hypothecis [a] vel indebiti condictione [b] vti, & hæc quæ acceperint, recuperare: cũ ſatis abſurdum ſit, creditoribus quirede & à creditoribus ſuum conſecutis: quibus licuit vigilare ad ſuum conſequendum: vt. ff. quæ in frau. cre. l. pupillus. niſi poſteriores potiores ſint in pignore: vt.ĩ.§. licentia danda.

m *Tamen*. nam licet etiam tam magnum habeat ſpaciũ, ſcilicet annum, vt per ſe poſſit adeſſe in eo loco vbi ſunt res ad faciendum inuẽtarium, vel ſe præſentet: tamen &c.

n *Mittendos*. ſcilicet procuratores.

o *Solidauerint*. id est in ſolidum omnia capi † tula [s] inuentarij obſeruauerint.

p *Hæreditatem*. nunc reſpondet. & dic dare, id est damus.

q *Sine periculo*. creditorum vltra vires.

r *Falcidia*. hoc intelige in diuerſis caſibus, vt vbi est ſoluendo hęreditas, præſtat legatis quatenus patitur [b] Falcidia. ſi non ſit ſolum patrimonium, non valent legata: vnde nec hæres detrahit Falcidiam: vt. ff. ad Trebel. l. j. §. pe.

s *Valeant*. ſecus ſi nõ fecerint inuentarium.

t *Repellantur*. ab hæreditate.

u *Sperant*. hæredes ſcilicet faciendo inuentarium.

x *Satisfaciant*. ſi putant eis legata deberi: alioquin tenẽtur aliis, quaſi dolo deſierint poſsidere: vt. ff. ad. l. Falc. l. dolo.

y *Poſt emenſum*. id est finitum.

z *Ab eo*. ſcilicet hærede.

a *Hypothecis*. id est hypothecaria actione.

b *Indebiti condictione*. alius ergo ſoluit, & alius condicit: vt. ff. de condict.

BIU Cujas

de condict.indeb.l.non est nouum.

a *Accommodare.* prius ergo æs soluitur alienum quàm legata: vt hic,&.ff.de reg.iur.l.non debet actori.§.in re obscura.&.ff.de colla.bo.l.cum emancipati.§.j.& de sepa.l.quotiens.& de inoffi. test.l.Papinianus.§.quarta.&.j.de bo.auct.iu.pos.l.j.&.ff.quæ in frau.cre.l.qui autem.§. pe.Sed arg.cótra.ff. de transac.l.cum hi.§.plane. de alimen. vbi plus fauetur alimẽtis in testamento constitutis q̃ inter viuos: a sed ibi plus fauet quo ad trãsmissionem: hic quo ad excipiendũ. Item contra ff. de hære.act.l.fin. vbi dicitur hæredes conueniri à creditoribus, nõ legatarios. sed ibi b quando soluẽdo est hereditas:hic non.Ité hic alia actione quãdo nó faciunt inuẽtarium,tenẽtur legatarij,qua defunctus tenebatur. illa enim soli hæredes conueniuntur:vt ibi.

b *Sin vero hæredes.* qualiter creditores aduersus legatarios veniant, dixit:nunc qualiter primi creditores veniant aduersus posteriores. & ad hoc.ff.de condic. indeb.l.tutores.

c *Hypothecariã.* quando res datæ sunt in solutum.

d *Per cõdictionẽ.* quãdo vẽditæ sunt,& æstimatio data.Et intellige quando apud emptorẽ esse desierũt. aliàs cum posset agi hypothecaria cõtra emptorẽ,non daretur cõdictio ex lege contra creditorem ad id quod est solutum, secundum Ir. vt arg.ff. de cõdic.ex leg.l.j.Sed hic videtur velle, etiã si extent, non teneri emptorẽ. & est ad hoc de quadri. præscript. l.bene à Zenone. Item est argu.contra.ff. quæ in fraudem credi.l.pupillus.in fi. Solu. d hic pro rebus obligatis agit prior.vel ibi e non extorsit:hic sic.

dem ius suum persequentibus legitimum auxilium denegari, legatariis verò qui pro lucro certãt,suas partes leges accõmodare. a ¶ Sin verò hæredes b res hęreditarias creditoribꝰ hęreditariis pro debito dederint in solutum,vel per dationẽ pecuniarũ satis eis fecerint: liceat aliis creditoribus qui ex anterioribus veniunt hypothecis, aduersus eos venire, & à posterioribus creditoribus secũdum leges eas abstrahere vel per hypothecariam c actionẽ, vel per condictionem d ex lege,nisi voluerint debitum eis offerre. Cõtra ipsum tamen hæredem (secundum quod sæpius dictum est e) qui quantitatem rerum hæreditariarum expendit, nulla actio extendatur. Sed nec aduersus emptores f rerum hæreditariarum quas ipse hæres pro soluendis debitis vel legatis vendidit, venire alij concedatur:cũ satis anterioribus creditoribus à nobis ,,puisum est, g vel ad posteriores creditores, vel ad legatarios perueniẽtibꝰ, & suum ius persequentibus.

*Expensa funeris testamenti, & inuentarii, & aliarum causarum necessariarum facta per hæredẽ qui facit inuẽtarium: ante omnia deducatur de hæreditate. & quod hæredi debetur à defuncto, consequi potest hæres concurrendo cum aliis creditoribus. hoc dicit vsque ad.§.licentia. Alexand.*

In computatione autem patrimonij damus ei licẽtiam excipere & retinere quicquid in

e *Dictum est.*ſ.proxi.§.& ad idem.ff.de relig.l.at si quis.§.j.

f *Emptores.* apud quos desierunt esse.

g *Prouisum est.*ſ.prox.§.& hic dicit.ad idẽ.j.qui po.in pig.ha.l.j.

h *In funus.* quæ expẽsa omne æs alienũ præcedit:vt.ff.de relig. l.penult.& ad leg.Falc.l.j.§.penul. & instit.ad legem Falcid.§.j.

i *Insinuationem.* in qua expenditur coram magistro cẽsus: vt.ſ. de testa.l.consulta.

k *Approbauerit.* testibus,vel suo forsitan sacramẽto: f vt.ff.de re iudica.l.iudicati. nisi in casibus: vt.ff. de re iudic. l.inter eos.&.ff. quod cum eo qui in alie.po.l.ij.

l *Confundantur.* quantum ad effectũ, h nisi sint tales quę & mortem pereant:quia nó erant transituræ ad hæredes:vt.ff. de hæredi. ven.l.ij.in fi.& ad hoc.j.ad leg.Falcid.in imponenda. Sed quid si defunctus Titio tenebatur de euictione in duplum,& hunc Titium re euicta fecit hæredem: nunquid contra creditores hæres computabit duplum? i Argu.quòd non:vt.ff.ad legem Falcid.l. cum emptor.Sed forte ibi non fecerat inuentarium:vnde hic tum duplum reputabitur:vt hic dicit.Item quid si defunctus vẽdidit fundum filij sui? Puto filiũ facientem inuentarinm eatenus tantum pati exceptionẽ, quatenus habet ex hæreditate vltra debitum bonorum subsidium: k vt.ff.de fun.do.l.dotale.j.§.si hęres de vxore.&.ff.de lega.ij.l.imperator.§.fina.&.ſ. de rei vindica.l.

A cum à matre.& hic subiicit in fi.§.proxi. vbi dicit,nullum damnum &c. Sed si habet debitum bonorum subsidium tantum, in nullo patitur exceptionem:cum sine vllo grauamine illud habere debeat:vt.ſ.de inoffi.testamen. l.quoniam in prioribus. Item quid si est extraneus hæres? Respon.secus : vt dicas eum pati pro

funus h expendit, vel in testamenti insinuationem, i vel in inuentarij cõfectionem, vel in alias necessarias causas hæreditatis approbauerit k sese psoluisse. ¶Si verò & ipse aliquas contra defunctum habebat actiones: non hæ cõfundantur, l sed similem cum aliis creditoribus per omnia habeat fortunam:temporũ tamẽ prærogatiua inter creditores seruanda: m

B

*Creditores & legatarii probare possunt maiorem esse substantiam quàm in inuentario sit descripta: ad quod etiam de domo hæredis probatio sumi potest: & si hæredes dolum fecerint, in duplum refundent. hoc dicit vsque ad.§.donec. Alexand.*

Licentia dãda creditoribus, seu legatariis,vel fideicommissariis,si maiorem putauerint esse substantiam à defuncto derelictam quàm hæres in inuentario scripsit, quibus voluerint legitimis modis quod superfluũ est approbare,vel per tormẽta † forsitan n seruorũ hæreditariorum secundum anteriorem nostram legem o quæ de quæstione seruorum loquitur, vel per sacramentum illius, p si aliæ probationes defecerint: vt vndique veritate exquisita,neque lucrum neque damnum aliquod hæres ex huiusmodi sentiat hæreditate : illo videlicet obseruando, vt si ex hæreditate aliquid hæredes surripuerint, q vel celauerint, vel amouendum r curauerint postquam

C

quarta parte exceptionem: quia licet tunc habeat quartam iure institutionis tantum,tamen patitur exceptionẽ pro ea quarta.Quarta enim debita iure institutionis, bene videtur posse dari cum onere : vt.ff. ad Trebel.l. Lucius.§. maritus.& ad legẽ Falcid.l.si debitor.Sed argu.contra.ff.de lega.ij. l.cum pater. §. Titio. Sed si vltra quartam quid habeat, pro toto eo quod quasi hęres habeat,patitur exceptionem. l vbi vero nunc fecit inuẽtarium: idem dico,scilicet vt in solidum repellatur, etiam si solam quartã habet. Sed si vltra patitur in re vendita exceptionẽ: pro ea parte pro qua hæres est,vtputa est hęres pro dimidia parte hæreditatis:etiam si illa dimidia non valeat nisi vnum denarium:tamen in dimidia patitur exceptionem. Et hæc omnia quæ dicta sunt in filio, habent locum vbi est soluendo hæreditas.tunc enim sine onere debet quartam iure naturę habere.si vero non est soluẽdo hęreditas, non est locus debito bonorum subsidio:vt.ff.de inoffic. testamẽ. l. Papinianus.§. quarta.&.ff.de col.bonorum.l.cum emancipati.§.illud. Sed argumen.contra.ff.de inofficio.testamen. l.Papinianus.§. si quis impubes . ergo in eo casu si fecit inuentarium,demum totum vindicat:si non fecit, nihil petet:vt in authen.de hæred. & Falcid.§. si vero non fecit. colla.j. Sed quid si statutum erat in ciuitate, vt nemo veniret contra instrumentum à se factum, vel hæres eius & testator obligauit fundum eius quem postea fecit hæredem, qui adiens fecit inuentarium: nunquid poterit à creditore vindicare? Videtur quòd sic, vt hic dicitur,&.j.eadem.l.§.proxi.

*Quarta iure institutionis debita, an possit dari cum onere.*

*l Sequitur Pau.& Sa.*

† *Citantur hæc verba in Nouel.1.*

D

m *Seruanda.* quo ad hypothecariã:vt.j.qui potio.in pigno.habean.l.si fundum.sed agentes personali, non sortiuntur prærogatiuam ex tempore:vt.ff.de priuileg.credi.l.priuilegia. & de re iudica. l.iudicati. nisi in casibus: vt.ff. de re iudic. l.inter eos.&.ff. quod cum eo qui in alie.po.l.ij.

n *Forsitan.* facti notat varietatem.

o *Legem.* quæ est.ſ.de iuramen.calum.l.j.Vel dic vt.j.de quæstio.l.de tormentis.&.l.fi.Accursius.

p *Illius.* scilicet hæredis.de sua ergo conscientia satisfacere tenetur.quod est notandum:vt.j.de bo.auctо.iudi.possid.l.fina. in fine.& de iure dot.impe.l.fina.in fi.&.ff.de edẽd.l.prætor.§.sed si inscio.&.j.de pœna iudi.qui male iudi.authen.nouo iure.&.ſ.de fide instrumen.l.fina.& de his qui ad eccles.confug.l.fina.§.sicubi.Item ad hoc.ſ.de rebus credi. & iureiuran. l.in bonæ fidei.& ff.de lega.j.l.ab omnibus.Accursius.

q *Surripuerint.* vel celauerint.

r *Amouendum.* ad quod facit.ff.de acqui.hęre.l.si seruũ.§.amouisse.vsque

BIU Cujas

uisse. vsque ad. §. hæc verba. &. §. prætor. &. §. hæredi. vsque in fi. legis. Accursius.

a *Compellantur.* Sed nunquid erit inuentarium in quo apparet non omnes res hæreditarias esse scriptas? Item pone quòd idem hæres quasdam res quas credebat hæreditarias, scribi fecit in inuentario: nunc comperto errore vellet eas abstrahere: vel nollet teneri amplius propter istas res, quasi non videatur locupletior.

b *Anteriorem.* quam habes. ē. ea. l. §. sin autē dubius. &. §. sequenti.

c *Generando.* sic nec in qualibet legali dilatione: vt. ff. de iudic. l. ij. in fine. &. ff. vt in possessio. lega. l. is cui. §. cessatum. & de iti. actúq; priua. l. j. §. si quis propter. &. ff. de verbo. obliga. l. si pupill⁹. Et sic not. quòd non videtur negligere vel moram facere, qui petere non potest: vt. j. de anna. excep. l. j. in fine. & de verborum obligatio. l. si pupill⁹. *ADDITIO.* Aduertas hic quòd licet hæredes nō possint conueniri donec inuentarium conscribitur, vt hic: ipsi tamen hæredes interea poterūt debitores hæreditarios cōuenire secundum Barto. & cōmuniter docto. hic. nō obstante titu. ff. quod quisque iuris. quia ille titulus habet locum quando alicui conceditur priuilegium ad sui postulationem: cuiusmodi non est priuilegium istius. §.

d *Postquam adierint.* scilicet extranei.

e *Sese.* scilicet sui.

f *A nobis tempus.* scilicet tres mēses, quādo sunt res præsentes: vel annus, quādo absentes.

g *Omnimodo.* certe nō sunt ex eo hæredes, immo quia adierunt. refertur ergo ad id quod sequitur, & debitis &c.

h *Censuerunt.* scilicet istam legem, & etiam ad solida legata tenebuntur hodie: vt in authen. de hæredi. & Falci. §. si vero non fecerit. colla. j. Et not. hic

*Legis auxilio careat, qui in illā peccat.*

q qui legē spernit, nō debet eius auxilio vti: vt. ff. de mino. l. auxilium. in fi. &. j. de exactio. rei iudic. l. j. & ē. de episcopa. audien. l. iij. &. ē. de transactio. l. si quis maior. & in authen. de rapto. mulie. §. sancimus. colla. iiij. & in auth. vt liceat ma. & auiæ. §. quia vero ita. colla. viij.

fuerint conuicti, in duplū hoc restituere, vel hæreditatis quātitati computare cōpellātur. a

*Intra tempus datum ad confectionem inuentarii non potest hæres à creditoribus vel legatariis conueniri: & ideo interim tempus agendi creditoribus non currit. hoc dicit vsque ad. §. sin vero postquā. Alexā.*

Donec tamen inuentarium conscribitur: vel si res præsto sint, intra tres mēses: vel si abfuerint, intra annale spacium secundum anteriorem b distinctionem, nulla erit licentia neque creditoribus neque legatariis vel fideicommissariis eos vel inquietare, vel ad iudicium vocare, vel res hæreditarias qua si ex hypothecarum auctoritate vindicare: sed sit hoc spaciū ipso iure pro deliberatiōe hæredibus concessum: nullo scilicet ex hoc interuallo creditoribus hæreditariis circa temporalem præscriptionem præiudicio generando. c

*Qui inuentarium solenniter non facit, creditoribus in solidū tenetur: & Falcidiā non detrahit. hoc dicit vsque ad. §. & hæc quidem. Alexander.*

Sin verò postquā adierint, d vel sese e immiscuerint, præsentes vel absentes inuētarium facere distulerint, & datū iam à nobis tempus f ad inuentarij confectionem effluxerit: tunc ex eoipso quòd inuentarium secundum formam præsentis constitutionis non fecerint, & hæredes esse omnimodo g intelligantur, & debitis hæreditariis in solidum teneantur: nec legis nostræ beneficio perfruātur, quam contemnendam esse censuerunt. h

*Tempus ad deliberandum, quod hodie non est necessarium volentibus solenniter confisere inuentarium, est tempus anni quando impetratur à principe: sed quando impetratur à iudice, est tempus nouem mēsum: nec sæpius conceditur. Alex.*

Et hæc quidem de his sancimus, qui deliberationem nullam petendam esse curauerint: quam i putamus quidem penitus post hanc legem esse superuacuam, & debere ei derogari. Cum enim liceat eis & adire hæreditatem, & sine damno ab ea discedere ex præsentis legis auctoritate: quis locus deliberationi relinquitur? Sed quia quidam vel vana formidine, k vel callida machinatione, pro deliberando nobis supplicandum necessarium esse existimant, quatenus eis liceat annale tempus tergiuersari, & hæreditatem inspicere, & alias contra eam machinationes excogitare, & eandem deliberationem flebilibus adsertionibus repetita prece sæpius accipere: l ne quis nos putauerit antiquitatis penitus esse contemptores, m indulgemus quidem eis petere deliberationem vel à nobis vel à nostris iudicibus: non tamen amplius ab imperiali quidem culmine vno anno, à nostris verò iudicibus nouem mensibus: n vt neque ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur: sed & si fuerit datum, pro nihilo habeatur. Semel enim, & nō sæpius o † eam peti cōcedimus.

*Qui petit tempus ad deliberandum: licet inuentarium fecerit, & hæreditatē adierit, vel intra dictum tempus non repudiauerit (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus hæreditariis in solidum: & vtitur Falcidia sicut olim. Si vero inuentarium non confecit, sed solum tempus ad deliberandum petierit, & non repudiauerit: (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus in solidum, & Falcidiam perdit: sin autem repudiauerit, tunc tenetur res hæreditarias restituere. h. d. vsque ad. §. notissimum. Alexan.*

Sin autem hoc aliquis fecerit, p & inuentarium conscripserit (necesse est enim q omnimodo deliberantem inuentarium cum omni subtilitate facere r) non liceat ei post tempus præstitutum s (si non recusauerit t hæreditatē, sed adire maluerit) nostræ legis vti beneficio, u sed in solidum secūdum antiqua iura omnib⁹ creditoribus teneatur. Cum enim gemini tramites inuenti sint, vnus quidem ex anterioribus, qui deliberationem dedit: alter autem rudis & nouus à nostro numine repertus, per quem adeuntes sine damno conseruantur: electionem ei damus, vel nostram constitutionem eligere, & beneficium eius sentire: vel si eam aspernandam existimauerit, & ad deliberationis auxilium conuolauerit, eius effectum habere: & si non intra datum tempus recusauerit hæ-

i *Quam.* scilicet deliberationem.

k *Formidine.* vt dixi. ē. ea. l. §. j.

l *Accipere.* vt liceat.

m *Contemptores.* sic. ē. de testam. l. testamenta.

n *Nouem mensibus.* sed nunquid lex ista derogat superiori, cum antiquioribus, quæ loquitur de anno, hic de nouē mēsibus? Respō. vt. j. ea. l. §. fi. dices.

o *Et non sæpius.* sufficit semel. sic. ē. si sæpius in integrum restitu. l. fina. &. j. de pœnis. l. omnes quos. &. ff. de lega. iij. l. fideicōmissa. §. si quis decē. Sed argu. contra. ff. vt leg. vel fideicommiss. no. ca. l. j. §. si cui. Item contra. ff. eo. l. iij. vbi pluries dā. tur ius deliberandi. Sed. lut. hic corrigit. vel in. tra annum, vel nouem mensēs pluries ei dā. tur: non autem q̄ cedat.

p *Sin autem hoc aliquis fecerit.* id est perierit tempus ad deliberandum, & ei est datū.

q *Necesse enim est.* interpositio est.

r *Facere.* si velit vti beneficio legis Falcidiæ.

s *Præstitutum.* ad deliberandum.

t *Recusauerit.* hoc est nouum per legē istum, vt petens tempus ad deliberandum, nisi repudiet, adisse tacite videatur: vt hic, & in multis locis in hoc. §. aliud olim: vt. ē. eod. l. cū antiquioribus. &. ff. de acquir. hære. l. quādiu institutus. in fi. vbi dicitur quòd si nō adiuit, repudiasse videtur: quæ sunt cōtrà. sed corriguntur. Nec potest dici quòd hic fecerit inuentarium, ibi (scilicet in contrariis) non: quia idem est quod hic dicit, & si non fecit inuentariū: vt. j. proxi. §. Tertij dicunt habere locum hoc, quando fuit adiectum in concessione iuris deliberandi: vt hic dicit. Sed prima verior est: vt hæc corrigat alias leges.

u *Vti beneficio.* quia perinde est ac si spōre ab initio adiisset: vt. ff. ad Trebell. l. sed si alio. §. j. &. j. ad legem Fal. auth. sed cū testator. Sed cum superius datus sit annus pro rebus absentibus ad inuentariū: nónne post nouē mēses deliberationis inuentariū facere potest, & consequi beneficiū huius. l. licet videatur

videatur sibi præiudicasse, quia non repudiauit? Responderi potest illi dari annum ad inuentarium, quãdo non petiit tempus ad deliberandum: sed cum petiit, non videtur vltra nouẽ menses extendi: vt. ẽ. §. sinautem hoc. Alij dicũt post tempus deliberationis finitũ integrum tempus dari ad inuentarium. quod non placet.

a *Post petitiã deliberationem.* id est posteaquam tempus datũ est ad deliberandum, non autem finitum.

b *Recusauerit.* scilicet hæreditatem.

c *Vocãtur.* vt hęredes.

d *Sacramento.* in litẽ, si non restituat omnes res quas constat eum habuisse: quia in hypothecaria vel petitione hæreditatis iuratur in litem: cum altera arbitraria, altera bonæ fidei sit: vt. ff. de in lit. iur. l. in actionib⁹. Breuiter ergo collige, quia hæres aut neutrum fecit, id est, neque deliberauit, neque inuentariũ fecit, sed sponte adiit: & tunc serua quod dicitur. ẽ. ea. l. §. cum igitur. Si vero fecit inuẽtarium, & non deliberauit: vtroque cõmodo gaudet, & Falcidia, & creditoribus vltra vires hæreditarias non tenebitur: vt. ẽ. eadem l. §. & si præfatã. Si autẽ petiit deliberationem, nec fecit inuentarium: *Ang. Ful.* neutrum commodum habet: vt hic. §. si quis autẽ temerario. Si vero petiit deliberationẽ & fecit inuentariũ, in solidum tenetur creditoribus: sed lege Falcidia vtetur: vt. ẽ. prox. §. sin autem hoc. Sed hodie omni sublato circuitu, si non fiat inuentarium, omnib⁹ creditoribus in solidum tenetur: & legata prętãtur, licet transcendant substantiam defuncti: vt in auth. de hæredib. & Falcid. §. hinc autem nobis. collat. prima. secus per leges veteres: vt. ff. ad Trebell. l. j. §. is qui quadringenta. In quarta tamen iure naturæ puto quòd non præiudicat sibi filius quo ad legata, licet nõ faciat inuentarium.

e *Derogatum.* scilicet duabus primis, & Gordiane tertiæ: vt. ẽ. eod. l. j. in principio.

f *Anterioribus.* constitutionibus.

g *Obseruauerint.* tenet ergo Gordiana cõstitutio etiã tẽpore huiꝰ legis, licet per auth. videat correcta: vt in auth. de hæred. & Falc. §. ñ. col. j. Sed an derogatũ est per legẽ Iustiniani illi legi, cũ antiquioribus. ẽ. ea. l. in eo quod ibi dicit de anno dando ad deliberãdũ, hic autẽ de nouẽ mẽsibus: nam & eius fecit mẽtionẽ. ẽ. ea. l. in prin? Rñ. non, cũ illa loquatur cũ nõ fuit tempus petitũ ad deliberandũ: hæc autem quando fuit petitũ. sed certe immo loquitur ibi quando fuit petitum: & quando non fuit petitum. Dic

A ergo q̃ ei derogatur in aliquo: nõ autẽ tota abrogatur. In eo enim quod in principio ponit de eo qui meruit deliberationẽ ab homine, vt ĩtra annũ trãsmittat, derogat: vt minus tẽpus quãdoq; detur: vt. ẽ. eo. §. sed quia quidã. in alio vero qui nõ petiit, sed à lege habet, nihil est innouatũ: sed artat prim⁹ magis quam secundus: quia primus si non adeat, hoc ipso q̃ non recusat, videtur adire: vt. ẽ. §. sin autẽ hoc. in in secũdo cõtra, vt ibi. Itẽ q̃ nõ sit correcta, est argu. j. de cadu. tol. §. in nouissimo. nã ibi cõfirmat ea quæ dicta sunt de deliberãtibus.

† *Videntur tamen reuocati ad eãdem subtilitatẽ ad quã pagani, per No. 1. Contius.*

*DE REPVdianda & abstinen. &c.*

*Dixit de acquirenda: nunc econtra de repudiãda. & dic, repudiare est extraneorum, abstinere suorũ: vt ĩsti. de hære. quali. & diffe. §. extraneis.*

*Cõtinuatio.*

reditatem, omnibus in solidum debitis hæreditariis teneatur: & non secundum modũ patrimonij, sed etiam si exiguus sit cẽsus hæreditatis, tamen quasi hæredem eum in totum obligari. & sibi imputet, qui pro nouo beneficio vetus elegerit grauamẽ. & ideo ad ipsam deliberationis dationem, & diuinũ rescriptum super hac promulgatũ, hoc adiici volumus, vt sciant omnes, quòd omnimodo post petitam deliberationẽ [a] si adierint, vel pro hærede gesserint, vel non recusauerint hæreditatem, omnibus in solidum hæreditariis oneribus teneãtur. ℣ Si quis autem temerario proposito deliberationem quidẽ petierit, inuentarium autem minimè conscripserit, & vel adierit hæreditatẽ, vel minimè eam repudiauerit: non solum creditoribus in solidum teneatur, sed etiã legis Falcidiæ beneficio minimè vtatur. Quòd† si post deliberationem recusauerit, [b] inuentario minimè conscripto: tunc res hæreditarias creditoribus, vel his qui ad hęreditatẽ vocãtur, [c] legibus reddere cõpelletur: quãtitate earũ sacramẽto [d] res accipientium manifestanda, cum taxatione tamẽ à iudice statuẽda.

*Per hanc cõstitutionẽ est derogatũ tribus cõstitutionibus, de quibus est facta mẽtio in prĩcipio huius legis: quarũ summa ad hanc redacta est: & miles propter simplicitatẽ militarẽ nõ cõseruãs solẽnitatẽ huius legis, nihilo minus non tenetur creditoribus hæreditariis vltra vires hæreditarias. Ale.*

Notissimũ autẽ est hac cõstitutione, quæ oẽs casus cõtinet, nostris cõstitutionib⁹ iam pro eisdẽ capitulis promulgatis esse derogatũ, [e] quarũ altera etiam Gordianæ cõstitutionis sensus cõtinebatur. Cũ enim ampliore tractatu habito, melior exit⁹ inuentus sit, & tribus constitutionibus in vnum congregatis, vnus appareat & in milites & in

B alios omnes iuris probabilis articulus: ea propter ex anteriorib⁹ [f] inquietari nostro subiectos imperio nõ patimur: scilicet vt milites †etsi ꝓpter simplicitatẽ prẽsentis legis subtilitatẽ nõ ob seruauerint, [g] in tantũ tamẽ teneãtur, quãtũ in hęreditate inuenerit. ℣ Quã, patres cõscripti, in huiusmodi casib⁹ in posterũ obtinere sancimus. Dat. V. Kal. Decẽb. Cõstanti. post cõsulatũ Lãpadij & Orestis. VV. CC.

C *TITVLVS XXXI.*

## DE REPVDIANDA * vel abstinenda * hæreditate.

*Suus à paterna hæreditate abstentus, præsumitur per actum contrarium abstentionem reuocare, & velle adire, nisi probet contrarium. Saly. Vel sic: Filius qui abstinet ab hæreditate paterna: licet postea hæreditaria bona teneat ex aliqua alia iusta causa: non tamen efficitur hæres. Ale.*

1. Imp. ANTONIN. A. Mutatio.

SI paterna hæreditate te abstinuisse [h] constiterit, & non vt hæredem in domo, sed vt inquilinum, vel custodem, vel ex alia iusta ratione habitasse liquidò [i] fuerit probatum: [k] ex persona patris conueniri [l] te procurator [m] meus prohibebit. P P. Id. Iul. Messala & Sabino Conss. 1

D *Suus non præsumitur abstentionem reuocare, quando reperitur ex causa noua possidere. h. d. Vel sic: Possidens vt emptor: non obligatur vt hæres. h. d. Saly. Vel sic: Qui post abstentionem res paternas bona fide emit, non videtur abstentionem reuocasse: secus si mala fide emit. Alex.*

11. Idem. A. Seuero.

2 SI paterna hæreditate te abstinuisti: [n] non ideo quòd à creditoribus [o] fundos comparasti (si modò id bona [p] fide fecisti) à posterioribus, qui sub eisdem obligationibus pecuniam patri crediderunt, iure conueniris. [q] S. P P. V. Kalen. Iulij, Læto. I I. & Cereale Cõss.

*Inutilis transactio non habet in se pactum. h. d. Bald. Vel sic: Confessio erronea ex causa transactionis putatiua, non præiudicat. h. d. Saly. Vel sic: Inutilis trans-*

*Ab extraneis.*

*A suis.*

*Si paterna.* ]*CASVS.* Pater tuus testamẽtũ fecit, hæredẽ te ĩstituit: mortuo eo in domo paterna stetisti: an tibi præiudicasti quo magis hæres videaris, & à creditoribus hereditariis cõueniaris, quæritur? Rñ. quòd non, si probes nõ eo animo in ea stetisse, vt velles esse hęres: sed stetisti tãquã ĩquilin⁹ vel cõductor.

h *Abstinuisse.* ergo erat suus.

i *Liquido.* quod non oportet probari, si primum fuit probatũ, scilicet q̃ abstinuerat.

k *Probatum.* à te. Nam cũ sis filiꝰ, talia faciẽdo videris velle esse hęres, nisi contrariũ probes per protestationẽ, vel alio modo: vt hic, & ff. eo. l. ꝓ hærede. in prĩc. & l. Iulian⁹. aliàs, si pupillus. §. si seruum. & ẽ. de natu. libe. l. iij. §. & quod de subeũda. secus in emãcipato: vt. ẽ. titu. j. l. j. Item nota quòd si quid surripiat suus hæres de hæreditate, si nõ abstinuit, abstinere nõ potest. sed si abstinuerit, nõ ideo obligetur: vt. ff. eo. l. si seruũ quis. §. prætor. in extraneo secus est: vt. ff. eo. l. si quis extraneꝰ. in prin. l *Cõueniri.* ſà fisco. vt. ẽ. vñ le. & cog. l. nõ hoc.

m *Procurator.* q̃ est iudex iter fiscũ & priuatũ.

*Si paterna.* ]*CASVS.* Testamẽtũ fecisti. hęredem instituisti. hærede abstinẽte creditores bona distraxerunt. hęres fundum quoniam ex bonis illis emit, posteriores creditores volunt eũ cõuenire tanquam successorem sui patris: an sint audiendi, quæritur. Respon. quòd non.

n *Abstinuisti.* dicendo, nolo esse hæres.

o *A creditoribus.* scilicet prioribus.

p *Bona fide.* secus si mala: vt. ff. eo. l. si is qui bonis. & de aucto. tuto. l. pupillus. §. pupillus. Item secus si oĩa bona: vt. d. l. si is qui.

q *Cõueniris.* actiõe hypothecaria: vt. j. si antiqui. cre. l. j. & argu. ff. de lega.

BIU Cujas

ff.de lega.ij.l.fia.§.quatuor. Sed quid si non abstinuerit, sed immiscuit,& à creditoribus emit? Videtur idem.nam tanquam hæres non tenetur hypothecaria: quia ius succedendi non habuit: vt.ff.de diuer.& temp.præscrip.l.an vitium.§.ex facto. Item tanquam simplex possessor non,quia emit à primo creditore: vt.j.de distra.pigno.l.iij.&.j.si antiq.cre.l.j. &.ij.in fi. nam contingit quandoque quòd licet aliquis sit hæres: si tamen non possideat tãquam hæres,non conuenitur vt hæres: vt.ff. ad leg. Falci.l.iij. Sed contradico: quia tenetur hypothecaria: & suæ rei emptio nõ valuit: vt.ff. de cõtrahen.emp.l.suæ rei.& fac.ff.quib.mod. pign.vel hypo.sol.l.sicut.§.illud.&.ff. de pigno.actio.l.debitor. & dic vt ibi.

*Emere rem meam non possum.*

*Svus.*] *CASVS.* Testamentũ feci sti,hęredem instituisti, filiũ præteriisti vel exhæredasti,filius testamẽtum arguit de falso,tandem remisit instituto vt daret ei decem:quod non admisit, vel tacuit insti tutus: an sibi præiudicauit is q remisit, quo minus agere posit exceptione tamen nõ obstãte,quæritur? Respõ. quòd nõ pręiudicauit: tum quia hæreditatem semel quæsitam per agnitionem mouendo querelam falsi, respuere nõ potest: tum quia trãsactio nulla fuit,quę nullo dato vel retento facta fuit,cũ nulla procedat sine aliquo dato &c. vt.ś. de transac. l. transactio.

a *Pacti.* i.trãsactionis.

b *Adseuerans.* ideoque immiscuisse se creditur: vt arg.ff.de bo. poss. l.cum quidam.nam agebat petitione hæreditatis cum excipieret institutus se scriptum.hic filius replicabat,& dicebat quòd erat iniustum testamentum.

c *Postea.* processu temporis.

d *Donationis.* quia cum nesciret an sibi ius agendi competeret, donare non proposuit,sed transigere: puta si dixerit,remitto tibi si mihi.x.des.quod non admisisti,vel tacuisti. Vnde mihi nõ prę iudico. Accursius.

e *Quæsitam.* s.sic per agnitionẽ.secus si ipso iure tantum: vt quia est suus filius,& non agnouit adhuc,nam dimittere potest: vt insti.de hæred.qua.& diff.§.sui autẽ.&.§.sed his.&.ff.eo.l.ei qui se.

f *Nequiret.* tria allegabat pro se institutus,scilicet donationem, transactionem,& repudiationem: quæ non valent.

g *Procedat.* vt.ś.de transact.l.transactio.

h *Non potest.* vi transactionis: vt quia non valuit vt transactio. Item nec vi pacti gratuiti: quia noluit, licet potuerit quo ad aduersarium, non quo ad alios, cum agnouerit: vt.ś.de pac.l.postquam. & de in integ. resti.mi.l.intra. Vel dic,nõ submouetur ab aliis,sed ab eo qui fuit cõuentus, sic: vt.ff.de pac.l.si vnus.§.& in summa. Vel verius,hic errando remisit,credẽs transactionem tenere.hoc non placet: vt.ff.de condic.inde.l.elegãter.in prin.quæ non tenebat: tum quia nihil dabatur,tum quia ab hæreditate separari non poterat. Vel dic non potest submoueri quin sit hęres: sed à rebus hæreditariis submouetur quas possidet: vt.ff. de mino.l.& si sine.§. sed quod Papinianus.& facit.ff. de succes. ed.l.j. §. decretalis.&.ff.eo.l.impuberibus.&.j.l.proxi.

*Sicut maior.*] *CASVS.* Maior.xxv.an.delatam sibi hæreditatẽ priusquã adeat,repudiare potest,nec decętero eam repudiare potest. Si autẽ in iure est cõfessus se hæredẽ non esse: an sibi prę-

*actio facta super hæreditate, quam quis petendo adiuit, non habet vim repudiationis, cum fieri non possit de hæreditate semel acquisita: nec vim pacti gratuiti: quia nõ censetur velle donare qui transigit, sed solum à lite recedere: ideo ea nõ obstãte potest transigens litem prosequi. Alexander.*

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Theodotiano.

SVus hæres exceptione pacti[a], qui testamentum iniustum adseuerans, [b] postea[c] nihil se de paterna successione petiturum non ex causa donationis,[d] sed transigendi animo in iure professus est: cũ respuere quæsitã[e] nequiret[f] hæreditatem, & transactio nullo dato vel retẽto seu promisso minimè procedat,[g] submoueri non potest.[h] Sine die, Cæss. Conss.

*Semel hæres per repudiationem non desinit esse hæres: sed confessus in iudicio, pro iudicato habetur. h.d. Bald. Vel sic: Semel hæres repudiando non desinit, & econtra. Et confessio facta ad proprium commodum, nihil operatur, secundũ Iac. But. Vel confessio in his quæ solo animo & verbo non possunt induci, nihil operatur. Saly. Vel sic: Inutilis repudiatio non habet vim vtilis confessionis in præiudicium repudiantis qui primo adierat. h.d. & casum vide per Cyn. & melius per Bald. Alexand.*

IIII. Iidem AA. & CC. Modestino militi.

SIcut maior vigintiquinque annis antequam adeat, delatam repudiãs successionẽ, pòst

A iudicet cõfessio, quæritur? Respon. q̃ non: & quod aliàs dicitur quòd cõfessus pro iudicato habetur, non habet locũ in repudiatione: sed cũ quis cõfitetur in iudicio se certã quantitatẽ debere.

i *Non potest.* vt.ś.de rep.bo.pos.l.j.nisi in casu: vt.j.eo.l.fi.& in alio: vt.ff.ad Trebel.l.nam quod.§.j.

quærere non potest:[i] ita quę̃sitam renunciando nihil agit, sed ius quod habuit, retinet:[k] nec quòd confessos in iure pro iudicatis haberi placuit, ad vocẽ repudiantis[l] hæreditatem, sed ad certam quantitatem deberi confitentem pertinet.[m] S. V. Kal. Ianua. Sirmij. AA. Conss.

*Pupillus hæreditatem etiam damnosam repudiare non potest. h.d. Bald. Vel sic: Pupillus sine tutore non potest hæreditatem repudiare. Saly. & Alexander.*

V. Iidem AA. & CC. Claudianæ.

PVpillorum repudiatio[n] delatæ hæreditatis sine tutore auctore facta, nihil eis[o] nocet.[p] S. II. Kal. Iañ. Sirmij. AA. Cõss.

*Suus abstentionem non renocat, vbi res sunt alienatæ, nisi beneficio minoris ætatis. vbi autem non sunt alienatæ, renocare potest vsque ad triennium: quod minori currit post. xxix. annum. Saly. & Alexand.*

VI. Imp. IVSTINIAN. A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis† suus recusauerit paternam[q] hęreditatem, deinde maluerit eam adire: cum fuerat indistinctè ei remissum,† donec res paternæ in eodem statu permanent,† hoc facere, & post multum temporis licebat ei ad eandem hæreditatem redire:† hoc corrigẽtes, sancim⁹, si quidem res iam venditæ sunt: vt nullus aditus ei ad hæreditatem reseruetur.[r] quod & antiqui-

k *Retinet.* vt.ś. eod.l. proxima.

l *Repudiatis hæreditatem.* sed nonne valet repudiatio in iudicio cũ alius de hæreditate adueꝛsatur, vt remoueꝛtur pacti exceptione? Azo respõdet, sic putos arg.ś.de pac.l.posteaq̃. Sed tamen non definit esse hęres in prẽiudicũ aliorum creditorum.

m *Pertinet.* vt.ff. de confes.l.j. Et not.quòd dicit certã: vt.ff.de confes.l.certũ.in prin. Sed certe neque ad quantitatem solam: vt.d.l.certum. & est ratio quare repudiatio nõ valet in iure: quia quæ valet extra ius, valet in iure: & quæ non valet extra ius, nec in iure valet. Sed confessio in iudicio facta, tenet: extra ius facta, non tenet. Dié est alia melior: quia cõfessio sit contra se alibi: nec illa teneret: vt.ff.de interro.act. l.de ætate. §.j. Sed repudiatio pro se fit: vnde non debet sua tenere, cũ ideo sit, vt creditoribus nõ tenea. Contra. tur. Iteꝛ est contra hanc l.ff. de interroga. act. l. si filius. vbi confitendo se hæredem, fit hæres: cet repudiauerit prius. Solu. ibi non fit hæres: sed quantum ad aduersarium pro hærede reputatur, non quantum ad alios: vt in eod. titu. l. fi.

n *Pupillorum repudiatio.* expressa. tacite enim potest, vt impediẽdo conditionẽ: vt.ff.de condi.& demon.l.cum pupillus.j.respon. & econtra non potest adire, licet lucrosa sit: vt insti.de aucto.tuto.§.neque autem.& facit.ś.de aucto.præstan.l.ij.

o *Eis.* pupillis.

p *Nocet.* nam tutores, vel ipsi facti maiores poterunt petere hanc hæreditatem, nisi essent in repudiatione.

*Si quis.*] *CASVS.* Si testator filium suum famil.hæredem instituit, licebat filios hæreditatem repudiare, & postea ad eam redire quandocunque, cum res hæreditariæ alienatæ non essent: quod in parte corrigit Imperator dicens: refert an fuerit maior, vel minor: vt si maior,& hæreditas alienata sit, ad eam redire nõ potest. si minor, restituebatur,& creditoribus hæreditariis tenebatur. si non est alienata,& est maior, vsq; ad triennũ redire potest: quo elapso nõ audietur. si est minor, post quadriennũ: intra quod ad hęreditatem quam repudiauit, redire potest: quo elapso nõ audietur: & ita cũ erit. xxix. an. currit sibi illud triennũ. Viui.

q *Paternam.* quid in materna? Respon. vsque ad annum admittitur post repudiationem: vt.ff.ad Tertul.l.filij.&.ś.de iur.& fac. igno.l.ij. Item quid in emancipato? Respon. vt.ff. de colla. bono. l. nonnunquam. Accursius.

r *Reseruetur.* hic continua quod est in fine: nisi forte &c. Item contra ad sequens responsum.ś.de iuris & fac.igno.l.ij.&.iij. Solu. vt ibi. Vel hic nõ habebat substitutum vel coniunctum. legitimus enim intra hoc spacium obstare non videtur: vt.ff. vnde leg.l.ij.& de succes.edi.l.j.§.quibus. Item ad hoc.ff. ad Trebel.

Inam

BIU Cujas

l.nam quod.§.j.&.ſ.ſi vt omiſſ.hæredi.l.ij.Accurſius.

a *Annis.* xxv.

b *Tempora.* ſcilicet.xxix.

c *Licentia.* ad idem quòd vbi res alienatæ nõ ſunt,quòd admittatur.ff.de iu.delib.l.ſi quis.

d *Conſtitutus.* tempore repudiatiõis. & hoc eſt mirum q̃ poſt.xxv. annos iure ipſo ſubuenitur, non per reſtitutionem:vt.ſ.de in integrũ reſtitutio.l.ea quę.

e *Abdicationem.* id eſt repudiationem.

f *Reſeruetur.* dixit rebus in ſuo ſtatu durantibus eum admitti, & non aliter: niſi &c. vel cõtinua vt modo dixi.

g *Recuperare.* immo videtur quòd nõ: vt.ff. de mino.l. quòd ſi minor.§. Sæuola.in ver. ſi vero.quæ eſt contra. Solu. hic corrigit, vel ibi habuit ſubſtitutum, hicnõ. Vel ſolue vt ibi.

*QVEMADMODVM testamenta aperiantur &c.*

VT testamenta.] *CAVS.* Testamentum feciſti,& hęredem inſtituiſti, & teſtamentum clauſiſti & obſeraſti: hæres ignorãs ex quota parte ſit inſtitutus, vult vt teſtamentũ proferatur, & aperiatur,& recitetur: an ſit audiendus, quæritur? Reſpond. quòd ſic: & hoc iubebit competẽs iudex.Viuianus.

h *Dicis.* loquitur legatario.Accurſius.

i *Iubebit.* per hoc interdictum, ſiue edictũ, ſiue titulũ quando non negat ſe habere:aliàs locum habet interdictũ de tabulis exhibendis: vt.ff.eod.l.ij.§. vlti. Et eſt ratio, quia non aliter veritas &c.vt.ff.eo. l.j.& de tranſactio. l. de his. & habet locum hæc lex legatariis petentibus,vel ſimilibus, qui volunt ſcire an poſſint petere, & quãtum. hęres quidem habet rei vindic.vt.ff.e.l.ipſi.

TEſtamenti.] *CAVS.* Paterfa. cũ filio ſuo exiſtens in peregrinatione,teſtamentum fecit adhibitis ſepte testibus.quo ſolenniter completo, illud clauſit & conſignauit,& præcepit hæredi vt perferret in patriam ſuam.ſi vult hæres vt teſtamentum aperiatur, & recitetur, adire debet rectorem prouinciæ:qui conuocatis coram eo teſtibus,nõ præſentibus qui ſignauerunt, faciet aperiri & recitari. quo facto ab eiſdem rurſus debet obſignari.

k *Potes.* & debes.

l *Vt teſtibus.* ſcriptis in teſtamento. Vel dic in ipſa conditione poteſt reſolui ſine teſtibus.

m *Pro tribunali.* ſedentem.

n *Per libellum.* ſcilicet per alium quem rector delegauit. tunc

Codex.

tas obſeruabat. Sin autem res alienatæ non ſunt: ſi quidẽ maior annis [a] conſtitutus eſt, & tempora [b] reſtitutionis nulla ei ſuperſunt:intra trium annorum ſpacium tantummodo huiuſmodi ei detur licentia. [c] Sin autem vel minor eſt, vel in vtili tẽpore conſtitutus: [d] tunc poſt impletum quadriẽnium (quod ſpacium pro vtili anno qui reſtitutionibus dabatur,pręſtitutum eſt) aliud triennium ei indulgeri,intra quod poteſt reb' in ſuo ſtatu manentibus adire hæreditatẽ, & ſuam abdicationem [e] reuocare. Quo tempore tranſacto,nullus aditus penitus ad paternam hęreditatem ei reſeruetur: [f] niſi fortè adhuc eo in minore ætate conſtituto res venditæ ſint. Tunc etenim per in integrum reſtitutionem non denegatur ei adire hæreditatẽ, & res recuperare, [g] & creditoribus paternis ſatisfacere. Dat. XV.Kal. Nouemb.Conſtantinop.poſt conſulatũ Lãpadij & Oreſtis.VV.CC.anno ſecũdo.

*TITVLVS XXXII.*

QVEMADMODVM TEſtamenta aperiantur,inſpiciantur,& deſcribantur.

*Teſtamentum petitur aperiri per officiũ iudicis.Alexander.*

I. Imp. ALEXANDER.A. Proculæ.

VT teſtamẽtum qđ dicis [h] factũ, proferatur, & publicè recitetur, competens iudex iubebit. [i] PP. II. Kalend.April.Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Teſtamenta debent aperiri ſecundum cõ ſuetudinem loci vbi fit apertio: & abſentibus teſtibus fit corã viris honeſtis.Alexan. concord.Bald.& Salycetus.*

II. Impp. VALERIA.& GALLIEN.AA. Alexandro.

TEſtamenti tabulas ad hoc tibi à patre datas, vt in patriam perferantur,affirmans:potes [k] illuc perferre,vt ſecũdum leges moréſque locorum inſinuentur: ita ſcilicet, vt teſtibus [l] non præſentibus, adire prius vel pro tribunali [m] vel per libellum [n] † rectorem prouinciæ procures:ac permittente eo, honeſtos [o] viros [p] adeſſe facias, quibus præſentibus aperiantur, & ab his rurſum obſignentur. [q] PP. XII. Kalend. Ianuarij, Maximo. II. & Glabrione Conss.

*Qui petit aperiri teſtamentum,debet iurare de calumnia,adſerendo putare ſua intereſſe. & non omnes partes teſtamenti debent aperiri, vt in textu declaratur:nec datur copia diei & cõſulis .& idẽ eſt in codicillis quod in teſtamento. hoc dicit cum.l. ſeq.Alexand.*

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN.AA.& CC. Ariſtoteli.

EIus [r] † quod ad cauſam noſtri patris veſtri iudicij pertinet,de calumnia tibi iuranti,præter partem quam aperiri defunctus vetuit, [s] vel ad ignominiam [t] alicuius pertinere dicitur,inſpiciendi ad deſcribendi, præter diem [u] & conſulem,† rector prouinciæ facultatẽ fieri iubebit. Dat. VI. Kalend. Maij.CC.Conss.

*Eodem modo publicantur & aperiuntur codicilli,quo & teſtamẽtũ.Bal.& Sal.*

IIII. Imppp. GRATIA.VALENTINVS& THEOD. AAA.ad Heſperium. P.P.

COdicillos, ſeu ſcripturã [x] quolibet tenore formatã, ea oportebit obſeruatione [y] in publicum proferri, qua teſtamenta panduntur.Dat.III.Kalend.Auguſt.Mediolani,Auſonio & Olybrio Conss.

*TITVLVS XXXIII.*

DE EDICTO DIVI HAdriani tollendo : & quemadmodum ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur.

*In adipiſcẽda poſſeſſione,inſtitutus præfertur ſubſtituto vulgari.hoc dicit.Alexander.concor.Bald.& Salycetus.*

A enim rector ſedet per libellum,id eſt per delegatũ. Vel dic quòd iſte poterit adire per libellum,id eſt per procuratorem.

o *Honeſtos.* ſic.ff.e.l.ſi quis ex ſenatoribus.&.ff.depo.l.j.§.ſi pecunia in ſacculo.&.§.ſed & ſi res. Item nunquid illi aderunt,qui ſigillauerunt? Reſpon.vtique,ſi fieri poteſt:vt.ff.eo.l.cum ab initio, & alij quandoque: vt.ff.e.l.ſed & ſi quis.& mittatur ad teſtes teſtamenti abſentes,vt recognoſcant:vt dicta.l.ſed & ſi quis.

† *Per libellũ.i. requeſtã ſecundũ Cu. Bud. in l. nec quicquã. §. vbi decretũ. ff. de offi. procon. & leg.*

p *Viros.* qui non ſunt de teſtibus teſtamenti.

q *Obſignentur.* quid ſi teſtes non adſunt: quia mortui ſunt? Rñ. non poterit aliquid probari per teſtamentũ:nec enĩ eſt publica ſcriptura. Sed arg.cõtra.vt.ff.e.l. tabularũ.in prin. ſi autem inſinuetur,poterit amodo probari ſecundum legẽ:vt.ſ.de teſta. l.conſulta.& .l.teſtamẽta.& .l.publicati. & ad hoc.l.omnium.

*Teſtamẽtum tamen etiã ſolenniter factum, nõ eſt publica ſcriptura.*

EIus.] *CAVS.* Si aliquis teſtamentũ fecit, & iſtud clauſit, & conſignauit:ſi hæres vult vt illud aperiatur, & recitetur, & deſcribatur:an totum debeat aperiri, quæritur? Rñ. q̃ non, ſed excepta illa parte quam teſtator voluit aperiri, & in qua ſcriptus eſt dies & conſul.& illa quę ad ignominiam alicuius pertinet. & ad hoc præſtito ſacramento ab hęrede, quòd non animo calũniandi petit illud aperiri. & hoc iubebit rector prouinciæ.

† *ſcilicet teſtamenti.*

† *In teſtamẽtis ergo apponi ſolebat dies & conſul: vt etiam ex vetere formula teſtamenti.l. Cuſpidii apparet:quantũ is teſtamẽta vim capiant ex die mortis. Sed quid ſi teſtamentum nõ habeat nec diem nec cõſulem?nõ puto equidẽ ex eo infirmari. Sed et ab amico quodam doctiſſimo mihi oſtenſum eſt vetus Modeſtini iuriſconſulti fragmentũ quo diſerte aſſeritur nõ ob id infirmari. Contius.*

r *Eius.* ſcripti.

ſ *Vetuit.* vſq; ad decennium, vel expreſſe vel tacite:vt.ff.e.l.pupillares.Itẽ nec viuo teſtatore:vt.ff.eo.l.ij.§.ſi dubitetur.

t *Ad ignominiam.* vt quia legauit filio quem ex monacha habebat: nec videtur legatũ ſic relictum ad ignominiã valere, cum nec inſtitutio:vt.ff.de hęre.inſtit. l.quotiens.§.ſi quis nomẽ.& de leg.j.l.turpia.

u *Diem.* ne detur materia falſum fabricãdi: vt.ff.e.l.j.§.diem. & deeden.l.j.§.editiones.ſecus in rationibus:vt.ff. eo.tit.de eden.l.j.§.rationes.Et no.q̃ licet ſit dominus qui agit hoc interdicto,vel alio exhibetur tñ ſine die.nã hic agebat filius qui hæres preſumit. ſecus ſi agat rei vindicatione. Sed P.dixit dño indiſtincte exhibendum cũ die.& hic dicebat filios non eſſe hæredes,ſed legatarios.

p exhibẽdo teſtamẽto:

*Codicillos.*] *CAVS.* An eadem ſolennitate debeant codicilli aperiri qua & teſtamenta,quæritur?Reſpon.quòd ſic.

x *Codicillos,ſeu ſcripturam.* pertinenté ad teſtamentum:vt.ff.eod. l.ij.§.ad cauſam.

y *Obſeruatione.* vt detur & demonſtretur præter eam partem quam teſtator voluit:vt.ſ.l.proxi.

DE EDICTO DIVI HADRIANI &c.

*Adita*[a] *hæreditate ex testamento delata, quod fit animo: vt instit. de hæred. quali. & diffe. §. fina. petit scriptus mitti in possessionẽ: quod olim per edictum, hodie per hunc titulum fit.*

a *Ista continuatio est de mente Bart.*

*Vm.*] CASVS. Decessit paterfamil. testamentũ fecit, hæredem instituit, & sibi substituit: vult institutus mitti in bonorum pos. defuncti, vult & substitutus: quis præferatur, quæritur? Respon. quòd institutus. vel pone substitutus in possess. &c. & contradicat instituto.

a *Moueatur.* pro se habebat substitut[a]: b quia institutus sub cõditione habet bonorũ pos. secũdum tabulas: vt. ff. de secun. tab. l. ij. §. si sub conditione. at substitutus est sub conditione institutus. Itẽ facit pro eo, quia omnis substitutus est institutus: vt. ff. ad leg. Fal. l. in ratione. j. §. pe. Itẽ forte[c] quia dicebat substitutus filium testatoris à primo gradu prẽteritũ, & ideo illum gradũ esse ruptũ, & à secũdo exhæredatũ: vt. ff. de libe. & postu. l. & si peper-cerit. §. fin. Vel dicebat substitutus se institutũ: vel aliud huiusmodi.

b *Nõ tenetur secundũ Bart. Bal. & Ias.*

c *Non placet Barto. ideo dic quòd cõtrariũ loquitur quãdo vitiũ præteritionis erat euidẽs: hic quã do non erat euidens. B. & est de mẽte Paul. Sequitur eam Bar.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Lucillo.

CVm inter institutum & substitutũ controuersia moueatur: [a] eum qui primo loco institutus est, induci in possessionẽ oportet. [b] PP. XII. Kalend. Decemb. Dextro & Prisco Conss.

*Vitium testamenti inuisibile, non impedit hæredem mitti in possessionem. hoc dicit Alexand. Salyc. addit, nisi de vitio doceatur incontinenti.*

II. Imp. ALEXANDER. A. Eutacto.

QVanuis [c] quis [d] se filium defuncti præteritum esse alleget, aut falsum [e] vel inofficiosum [f] testamentum, seu alio vitio [g] subiectum, vel seruus [h] defunctus esse dicatur: tamen scriptus hæres in possessionem mitti solet. [i] PP. VI. Kalend. Nouemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Edictum diui Hadriani cum sua vicesima & eius ambagibus, est sublatũ: & scriptus hæres ex sola inspectione testamenti carentis omni vitio visibili, mittendus est in possessionem rerum quæ tempore mortis per defunctum tenebantur: si non apparet legitimus contradictor. Si autẽ apparet, mittitur causa cognita, si allegationes illius cõtradictoris non sunt legitimæ: secus autem si sunt legitimæ, vt quia ostendat se habere potiora iura, vel præscripsisse bona in quorum possessionem hæres mitti se postulat. Alexander.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præf. præt.

EDicto diui Hadriani quod sub occasione vicesimæ [k] † partis hæreditatis introductum est, cum multis ambagibus, & difficultatibus, [l] & indiscretis narrationibus penitus quiescẽte, [m] quia & vicesima [n] hereditatis ex nostra recessit republica: [o] antiquatis nihilo minus & aliis omnibus quæ circa repletionem vel interpretationem eiusdẽ edicti promulgata sunt: sancim[9], vt si quis ex asse vel ex parte [p] institutus, competenti [q] abolitum, neq; in aliqua parte sui vitiatũ, & septem testiũ sigillis sigillatũ, mittatur in poss. omnium bonorũ quę habuit defunctus tempore mortis suæ: non autem in illis bonis hæreditatis quæ aliquis legitimo modo possidet: & hoc si nullus fuerit cõtradictor. & hoc in prima parte. Si aliquis extiterit cõtradictor qui potiora iura habuit: ille mittitur, siue fuerit petitor qui mitti desiderat, siue possessor qui detinet, & contradicit alium non esse mittendũ. In tertia parte dicit quòd non solum vsque ad annum possit petere mitti, sicut olim: sed post annum quandocunq; nec illud tempus obiicietur obstaculum, nisi quod consueuit obiici pet. hær. vel rei vind. scilicet triennium, vel. x. vel. xx. vel. xxx. Et debet se formari libellus: Peto domine iudex me mitti in pos. bonorũ defuncti quę tẽpore mortis suæ habuit: quia sum scriptus hæres in testamẽto non cãcellato &c. & hoc per condictionẽ ex lege Isla.

d *Quis.* contradicens instituto.

e *Aut falsum.* præfertur ergo possessorium crimini falsi. Sed videtur, siue de falso excipiendo dicatur simul cum principali cognosci, siue in modum accusationis: & tunc præponi criminis cognitionem: vt. ff. de ordi. iudi. l. pe. & fi. quæ sunt contra. Solu. illud cum petitorio agitur, hic cum possessorio. vel solue vt ibi.

f *Inofficiosum.* immo videtur primo de querela cognosci in modum exceptionis, cũ filius possideat: vt. ff. de inoff. test. l. Papinianus. § si filius. quæ est contra. Solu. ibi [h] hæres petitorio agebat, hic possessorio. vel solue vt ibi.

g *Vitio.* scilicet inuisibili. de visibili dices. j. l. fi. hic ergo vel ruptum vel irritum dicebatur.

h *Seruus.* cum tempore mortis pro libero habebatur: vt instit. de testa. §. testes. & ff. de Carb. edi. l. j. §. sed & si quis non tantum. Sed contra. ff. de peti. hære. l. liber. Solu. ibi petitorio, id est petitione hæreditatis agebatur, hic possessorio. vel ibi viuo testatore mota fuerat quæstio libertatis, hic non. Item ad idem contra. j. de or di. cogn. l. si res. sed ibi dicebatur seruus qui cõueniebatur, hic alius scilicet defunctus.

i *Mitti solet.* adeo vt appellari nõ possit ne hoc fiat: vt. j. quorum ap. nõ recip. l. quisquis.

*Dicto.*] CASVS. Olim si paterfa. decesserit, & hæredẽ scripsit, dabatur hęredi scripto ex edicto diui Hadriani aditus adipiscendi bo. poss. defuncti intra annum: quo elapso ulterius nõ admittebatur, & hoc cum deminutione vicesimæ partis applicandę fisco: quã immutat Imperator p hanc constitutionẽ. statuit ergo, vt si scriptus hæres in solidũ vel ex parte competenti iudici testamentum in quo est scriptus, ostenderit neque cãcellatum neq;

*Idẽ Saly.*

*Quanuis.*] CASVS. Paterfamil. fecit testamẽtum, hæredem instituit, petit mitti in bo. poss. obiicit ei aduersarius se esse filium & præteritum, vel quòd testamẽtum sit falsum, vel inofficiosum, vel quòd testator seruus fuerit: an ob hoc impediatur scriptus quo minus in posses. bono. defuncti mittatur, quæritur? Respond. quòd non.

c *Quanuis.* Quinque dicit, ad quorum quodlibet refertur vltimus versus, tamen scriptus &c. Sed circa omnes articulos quęro, quid filio in possessione constituto: an debet institutus mitti, & ille exire? videtur quòd sic: vt hic, &. ff. quorum leg. l. j. §. redigũtur. Econtra quòd non: quia dolo facit &c. vt. ff. de doli excep. l. dolo. Dic [f] ergo distinguendum: aut causa quam filius obiicit, exigit altiorem inquisitionem, & tunc scriptus mittitur: aut statim vult probare eam filius, & tunc nõ: vt. ff. ad exhib. l. iij. §. ibidem. & ad Trebel. l. ille à quo. §. si de testamento. &. ff. vt in pos. leg. l. si is à quo. in princ. & de Carb. edic. l. iij. §. causæ. Supple ergo, mitti solet &c. nisi incontinenti probet filius causam aliquã de his. Sic generaliter dictum restringendum est: vt. ff. de pe. hær. l. & non tantum. §. quòd si pro emptore. & est maximè ratio: quia & si aliud posterius profertur testamentum: ille scriptus qui petit se mitti in possessionem, non possidebit. Idem ergo & hic, cũ reus potiora iura velit ostendere statim: vt si dicat se præscripsisse. hoc enim ei permittitur allegare: vt. j. eo. l. fi. in fine.

d *Quis.* contradicens instituto.

e *Aut falsum.* præfertur ergo possessorium crimini falsi. Sed videtur, siue de falso excipiendo dicatur simul cum principali cognosci, siue in modum accusationis: & tunc præponi criminis cognitionem: vt. ff. de ordi. iudi. l. pe. & fi. quæ sunt contra. Solu. illud cum petitorio agitur, hic cum possessorio. vel solue vt ibi.

f *Inofficiosum.* immo videtur primo de querela cognosci in modum exceptionis, cũ filius possideat: vt. ff. de inoff. test. l. Papinianus. § si filius. quæ est contra. Solu. ibi [h] hæres petitorio agebat, hic possessorio. vel solue vt ibi.

*Istã gloss. sequuntur scribentes hic.*

*Idẽ Bar. Bal. & Ia.*

*Hac vera sedm Bald. & alios.*

h *Seruus.* cum tempore mortis pro libero habebatur: vt instit. de testa. §. testes. & ff. de Carb. edi. l. j. §. sed & si quis non tantum. Sed contra. ff. de peti. hære. l. liber. Solu. ibi petitorio, id est petitione hæreditatis agebatur, hic possessorio. vel ibi viuo testatore mota fuerat quæstio libertatis, hic non. Item ad idem contra. j. de or di. cogn. l. si res. sed ibi dicebatur seruus qui cõueniebatur, hic alius scilicet defunctus.

i *Mitti solet.* adeo vt appellari nõ possit ne hoc fiat: vt. j. quorum ap. nõ recip. l. quisquis.

*Dicto.*] CASVS. Olim si paterfa. decesserit, & hæredẽ scripsit, dabatur hęredi scripto ex edicto diui Hadriani aditus adipiscendi bo. poss. defuncti intra annum: quo elapso ulterius nõ admittebatur, & hoc cum deminutione vicesimæ partis applicandę fisco: quã immutat Imperator p hanc constitutionẽ. statuit ergo, vt si scriptus hæres in solidũ vel ex parte competenti iudici testamentum in quo est scriptus, ostenderit neque cãcellatum neq;

j *Ibi petitorio.* Bar. de testa. §. testes. & ff. de Carb. edi. l. j. §. sed & si quis non tantum. Sed contra. ff. de peti. hære. l. liber. Solu. ibi petitorio, id est petitione hæreditatis agebatur, hic possessorio. vel ibi viuo testatore mota fuerat quæstio libertatis, hic non. Item ad idem contra. j. de or di. cogn. l. si res. sed ibi dicebatur seruus qui cõueniebatur, hic alius scilicet defunctus.

k *Vicesimæ.* dabat enim missus in possessionem fisco vicesimam partem hæreditatis. Item dabatur intra annũ tantum: quod patet per id quod dicit, angustiis: vt. j. in. §. fin autem. versic. nullis.

l *Difficultatibus.* quas non habemus.

m *Quiescente.* in eo quod male dicebat. Sed quid si aliquis hodie peteret possessionem ex edicto isto? Respon. k potest per consti tutionem istam. ADDITIO. Istud dictum glos. reprobatur per Bart. ideo dic quòd condictio ex lege habet locum quando est dam contradictor, aliàs non: sed officium iudicis auctoritate huius. Bal. secundum Iaco. But. Bar. Bald. Salyc. & Alexand.

n *Et vicesima.* portio.

o *Republica.* id est defuit esse in vsu nostro tempore.

p *Ex parte.* scilicet quota. secus ergo si ex re certa: quia tunc loco [l] legatarij habetur: vt. ff. de hære. instit. l. quotiens. nisi [m] non sit ali[9]: vt. ff. de hære. instit. l. ex facto. ij. §. ij. & l. j. §. si ex fundo. & tunc idem ac si in totum sit hæres. Item quid dices in fideicommissario vniuersali? Respon. non habere eum huiusmodi legis beneficium. Item quid de substituto pupillari vel vulgari? Respon. vt colligitur. ff. l. j.

q *Competenti.* Qui habet merum imperium vel mixtum, non delegatus vel magistratus municipalis: vt. ff. de iurisdict. om. iudic. l. iubere. & ad municip. l. ea quę. Item ideo dicit competẽti: quia iudex loci vbi sunt res, mittet, non alius: vt. ff. vbi de hære. agitur. l. j. sed pronunciat alius de mittendo, & destinat literas suas ad eius iudicem [n] loci vbi sunt successiones: vt. ff. de bo. aucto. iudi. poss. l. cum vnus. §. pe. & de re iudi. l. à diuo. in princ. & ff. de iudi. prorogandum. §. fin autem reus.

*Vitiatum.*

BIU Cujas

iudici testamentum ostenderit non cancellatum, neque abolitum, neque ex quacunque suæ formæ parte vitiatum, [a] † sed quod in prima figura [b] sine omni vituperatione appareat, & depositionibus [c] testiũ legitimi numeri vallatũ sit: mittatur quidem in possessionẽ carum rerum quę testatoris mortis tempore fuerunt, [d] nõ autem legitimo [e] modo ab alio detinẽtur, & eam [f] testificatione publicarum [g] personarũ accipiat. ſ Sin autem aliquis cõtradictor [h] extiterit: tunc in iudicio cõpetenti causæ in possessionẽ [i] missionis & subsecutæ cõtradictionis ventilentur, & ei possessio acquiratur, qui potiora ex legitimis modis iura ostenderit: siue qui missus est, [k] siue qui antea detinens contradicendum putauit, nullis angustiis [l] temporũ huiusmodi missione coartãda: sed siue tardius, siue præmaturè [m] aliquis missus est: legis tantummodo arbitrium [n] requiratur & causa, vndè vel missio [o] vel contradictio exoritur. Siue enim [p] post annale tempus, siue B post maioris æui curricula aliquis fuerit missus [q], si tamen ex legitimè formato testamento missio procedat, nullũ ei temporis obstaculum obiiciatur: ni si tantum temporis effluxerit, quod posit vel possessori plenissimè securitatẽ super dominio [r] præstare, [ſ] vel ipsi qui missus non rebus lex imponeretur, quod esse non debet: vt ï. communia de leg. l. ij. & pro hoc. ff. ad Treb. l. pe. &. ff. pro legato. l. pe. &. ff. de excep. rei iudic. l. j. §. fi. & de excep. doli. l. dolo. Item cui damus actionem, multo magis exceptionẽ: vt. ff. de superfi. l. j. §. quod autem ait. Sed arg. cõtra. ff. ad Trebel. l. filiã fratribus. [h] Item quæro, quare lex ista à iustiniano fuit facta: cũ suf ficiat quorum bonorũ interdictum ad huiusmodi possessionẽ? Respon. secundũ Al. Hæc lex est generalis in omni successore: at interdictum directum tantũ in eo qui de iure prætorio succedit. Itẽ interdictũ est annale, hęc perpetua. Sed certe & illud potest dici perpetuum, cum rei persecutionem cõtineat: vt. ff. de act. & oblig. l. in honorariis. Item illud nõ datur nisi aduersus eum qui possidet pro hærede, vel pro possessore: vt. ï. quorũ bo. l. ij. &. l. fi. &. ff. quorum bo. l. j. hæc autẽ lex datur aduersus omnes possessores etiã titulo, secundũ Al. Item differt: quia hac. l. obtinet possessionem, etiam si non doceat se hæredem vel bonorum possessorem: dum tamen testamentum in quo scriptus est, appareat prima facie non vitiatum. At interdictum directum non datur nisi se successorem iure prætorio probet, [i] nec vtile, nisi se probet hęredẽ iure ciuili: vt. ï. quorum bo. l. j. Item per hãc non fit possessor, sed ponitur in possessione, sed per interdictum efficitur possessor. quæ differentia non placet: [k] immo vtraq; via fit possessor. Item à petitione hæreditatis differt hęc constitutio: C quia in hac nõ veniunt nisi corporalia: vt arg. ff. quorum bo. l. ij. at in peti. hære. omnia veniunt: vt. ff. de peti. hære. l. item videndum. §. fin. &. l. sequen. Item per illam omnis causa accipit finem: per hanc missionem non. Triplici ergo iure munitus est hæres: per missionem in possessionem ex hoc titulo: item per interdictum quorum bonorum: item per petitionem hæreditatis: & nullum est superuacuum: vt dictum est. Accursius.

[a] *Vitiatum.* vitia alia visibilia, & illa impediunt mittendum: vt hic. alia inuisibilia, & illa non: vt. ſ. l. proxi. Sed quid si vitium sit in præfatione tantum visibile vel inuisibile: non in illis locis in quibus consistat tota vis? [a] certe puto non nocere: vt extra de fide instr. c. ex literis. &. ſ. de transac. l. si ex falsis. &. ſ. de testa. l. si iudici. vnus. Accursius.

[b] *Prima figura.* id est prima consistentia: vt ex quo prima vice scriptũ fuit, nihil sit detractum, additum vel mutatum secundũ quosdã, & bene. sed Io. dicit prima de ma figura, id est prima & facie, vel prima fronte. sic enim sæpe loquimur: licet prima literarũ figura sit in aliquo mutata: dum tamen bene correcta, vt aliæ literæ non sit dissimilis, sed eiusdem notarij omnino videatur.

[c] *Depositionibus.* sigillorum & subscriptionũ cuiuslibet testis: nõ dico sacramenti: quia in hoc possessorio iudicio non est necesse eos iurare. [b] Sed aliter ponitur depositio. ſ. de testa. l. hac cõsultissima. §. fi. &. l. fina. Item per hoc ꝙ dicit depositionibus, videtur quòd loquitur hæc lex tantũ in testamento in scriptis: quod cõcedo. [c] Quid ergo in nuncupatiuo? Respon. habet interdictũ quorũ bonorum. ff. quo bo. l. j. sed per officium iudicis ex hac. l. forte iuuabitur, si testamentum nuncupatiuum sit in scriptis redactũ secundum B. Sed Al. dicit etiam in nuncupatiuo in scriptis redacto [d] recte loqui. l. istam, cum tanta fides illi hodie scripturæ habeatur, sicut solenni testamento cum sigillis. & idem Al. dicit, vt in non solenni testamento habeat locũ hæc lex quando habetur pro solenni: vt. ſ. de testa. l. hac consultissima. §. pe. &. l. fin. Sed quid si nuncupatiuum non sit in scriptis redactũ? Respon. [e] poterit scriptus hæres mitti in possessionem rei, ita vt solennis numerus testium ante cõpetentem iudicẽ testationes deponat, & in scriptis redigatur: & secundũ talẽ scripturã poterit scriptus mitti in possessionem. arg. pro his. ſ. de testa. l. hac consultissima. in fi. &. l. fi.

ADDITIO. Modũ procedẽdi & adipiscẽdę possessionis hæreditatis, poterit hic diligẽs lector intueri in breuiario Ioã. Fabri.

[d] *Fuerunt.* non ergo in aliis rebus quæ apud eum erant: sed dominus non erat secundum quosdam. Sed Al. dicit etiam earum quarum possessionem tantum habuit: quia dominus præsumitur possessor secundum eum: vt. ſ. de proba. l. ij. Tu dic [f] siue possessionẽ siue detentationẽ habuerit defunctus, idem quod aliàs, sed alia ratione: quia & sic fit in peti. hęredi. vt. ff. de peti. hær. l. & nõ tantum. in prin. Sed arg. contra. ï. ad leg. Fal. l. in testamento militis.

ADDITIO. Tu dic quòd ibi loquitur quo ad detractionem Falcidiæ, hic quo ad missionem in possessionem. Salyc.

[e] *Legitimo.* scilicet titulo quem probet instrumẽto vel testibus ille qui possidet: aliàs præsumitur pro possessore possidere: vt. ff. de pet. hæredi. l. pro hærede. & sic auocabitur ab eo possessio per hanc. l. secundum Azo. Sed Al. dicit etiam si titulum habeat, auocari ab eo possessionem: vt. arg. ſ. l. proxi. nisi habeat titulũ similẽ titulo petẽtis, vt quia aliud secundũ testamentũ solenne habeat. & hoc patet. ï. vbi dicit, qui potiora ex legitimis modis &c. hoc est si posterius testamentum sine vituperatione appareat. & pro eo. ſ. l. proxi. sed secundum hoc videtur nimia iniuria affici titulo possidens, si ei sic auferatur possessio. sed non est: quia ita demum fit in eam rem missio, si tẽpore mortis detinebatur à defuncto. Quod ergo hic dicit, non autẽ &c. vt quia se hæredem dicit, & secundũ profert testamentum solenne. & hoc secundum Al. & hæc verior. Vel dic secundũ Azo. non autem &c. vt quia à defuncto vel eo viuẽte emit possessor ab aliquo: vel alio titulo habuit, quod & probet: vt in prin. dixi: licet tempore mortis teneretur à defuncto. si autẽ quia defuncto successerit, teneat, cum non profe rat secundũ testamentũ solenne, auocaretur ab eo possessio. Item an fideicõmissarius vniuersalis est legitimus contradictor si possidet? Quidam dicunt ꝙ non: quia nullũ ius habet, nisi primo fiat ei restitutio, saltem verbo: vt. ff. ad Trebel. l. restituta. Sed dic cõ bene tra, [g] non est opus restitutione, cum habeat eam: alioquin verbis

[f] *Eam.* possessionem.

[g] *Publicarum.* scilicet executorum & tabellionis.

[h] *Contradictor.* qui etiam dicit se hęredẽ, & in solidum. vel cum legitimus sit, dicit testamentum vituperatum: non autem talis cõtradictor: vt in. l. ij. huius tituli: nisi incontinenti posit probare.

[i] *In possessionem.* hoc facit pro eo: vt causa sit in libello inferenda: vt argu. ff. ad. l. Iuliam de adul. l. denunciasse. §. quid ergo. & dixi. ſ. de eden. l. edita. Accursius.

[k] *Missus est.* id est mitti desiderat. Vel dic proprie: [l] vt. ſ. proxi. & quod dicit, possessio, id est proprietas. Et quod subiicit, cõtradicendum, dic ꝙ post sententiã in hoc possessorio latam contradicebat verbis, & dolebat de ea sententia: non tamen potest resistere re vel de iure, nec etiam appellare: vt. ï. quorum ap. nõ recipi. l. quisquis. Sed quid si talia testamenta à duobus proferantur, & eodẽ die & tempore facta videãtur: & vnum dicit Titium in solidum institutum: alterum Sępronium in solidum: an admittetur vterq;, vel neuter? Rñ. quæstio est Sabbatina, scilicet Pilei. & ꝙ vterq;, sit admittẽdus, est arg. ff. de dona. inter virum & vxo. l. cũ hic status. §. si ambo. &. ff. de bo. pos. secundũ tabu. l. qui ex liberis. in prin. &. l. j. §. sed si in duobus. & de rebus dub. qui duos. &. ï. de fideicõmiss. liber. l. cũ inter. & de leg. ij. l. si quis Titio. §. j. Sed argu. contra [m] quòd neuter. ff. ad Treb. l. eum. & de rei vindi. l. Pónonius. §. fin. &. ff. de vsufru. l. adhuc. §. si vero simul. & de fundo instru. & instr. leg. qſitũ. §. si quis. & de testa. tut. l. duo sunt Titij.

[l] *Angustiis.* scilicet antiquis & solitis: scilicet anni, quod nocebat scripto secundum edictum.

[m] *Siue præmaturè.* id est intra annum.

[n] *Arbitrium.* id est potestas huius legis.

[o] *Vel missio.* id est missionis postulatio.

[p] *Siue enim.* exponit quod dixerat.

[q] *Fuerit missus.* id est postulatur mitti.

[r] *Dominio.* scilicet in vsucapione.

[ſ] *Præstare.* aliàs quando est hæres testamentarius.

*Bart. B. P. Ang. Saly. & Ias.*

[h] *Dic quòd ibi fideicõ. nõ possidebat: hinc sec. scẽm. B. B. Pan. & Ias.*

[i] *Licet summatiũ. Bart. & sic requiritur dispositio testiũ. P.*

[k] *Sequitur eum vsq; ad fi. Bart. & Salycet.*

[l] *Vtraq; est de mẽte. B. P. & Ias.*

*Quæstio Sabbatina.*

[m] *Hæc est cõmunis & vera cõclusio quòd nemo erit hæres secundũ Ias.*

VV ij *Excludere.*

Codex.

BIU Cujas

a *Excludere.* ergo potest excludi petitor.x.vel.xx.annis.
b *Ex vna parte.* id est odio tãtum, vt est in præscriptione.xxx. annorum, quæ tantũ odio non petẽtium est inuenta: nec exigitur possessoris bona fides: vt.ĩ.de anna.except.l.fin.&.ĩ. de præscrip. xxx.an.l.si quis emptionis. idem in vsucapione quæ tantum fauore possidentis videtur inducta.
c *Ex vtroque.* id est fauore & odio, vt est in præscriptione.x.vel.xx. ann. quæ odio non petentis & fauore possidentis est inuenta: & exigit bonam fidẽ possessoris: vt institu. de vsuca. in princ.
d *Principalem.* id est petitionem hæreditatis. sic ergo.x.annis tollitur petitio hæreditatis. Sed contra.ĩ.de peti. hære. l. hæreditatis. vbi dicit.xxx.annis durare. Solu.[a] ibi de dicta; hic de vtili. immo[b] ibi loquitur cum datur contra eum qui possidet pro hærede vel pro possessore. hic autem contra eum qui titulo possidet. vnde cũ suos terminos excedat, exceditur à nõ suis terminis. sui termini sunt, vt contra eum qui pro hærede vel pro possessore possidet, tantum detur: vt.ff.de peti.hære.l.pro hęrede. secundum Bald. sed fallit. ff. pro lega.l.iiij. & .l.fin. vbi contra eum qui nõ habet titulum, non durat petitio hæreditatis nisi.x. an. sed ibi iustus error loco tituli est. Vel dic secũdum Io.[c] quòd loquitur hic de rei vindicatione cum dicit, principalem causam &c.

*a Satis placet Bar. & est eadẽ cũ se. secũdum Bart. Pau. & Ias.*
*b Ista nimis restringit text: secũdũ P. & Ias*
*c Reprobatur. dicit tamen Iason quòd hæc est tutior, & est solummodo ad primum contrariũ. d Istã continuationem sequitur Cy. Bar. & Ia.*

sus est, omnem intẽtionem excludere. [a] Si enim vel ex vna parte[b], vel ex vtroque[c] latere temporis prolixitas occurrerit: manifestissimum est nõ solum missionem, sed etiã ipsam principalem[d] causam esse sopitam. Dat.XII. Kal.April.Constantinop. post Consulat. Lampadij & Orestis.VV.CC.

*TITVLVS XXXIIII.*

SI QVIS ALIQVEM testari prohibuerit, vel coëgerit.

*Compellens aliquem testari, punitur criminaliter. & venienti ab intestato qui defunctum testari prohibuit, hæreditas auferetur velut indigno: & institutio facta à testatore qui ad hoc blando sermone inductus est, non censetur vitiosa. hoc dicit totus titulus. Alexander.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Seueræ.

CIuili[e] disceptationi crimen[f] adiungitur, si testator nõ sua spõte testamẽtum fecit, sed compulsus ab eo qui hæres est institutus, vel à quolibet alio, quos noluerit[g] scripsit[h] hæredes. S.XV. Kalẽ. Iañ. Alexandro.A.& Cons.

*Priuatur successione qui impedit aliquẽ quo minus testetur. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA.& CC. Nicagoræ.

*SI QVIS ALIQVEM TESTARI prohibuerit &c.*

*Qualiter d repellatur hæres propter vituperationẽ testamenti à possessione, dixit: nunc qualiter à tota hæreditate propter aliud vitium, audi.*

CIuili.] *CASVS.* Aliquem compulisti vt te hæredem institueret, & instituit: qui te nõ instituisset, si liberi arbitrij fuisset. petis hæreditatem à possidente per hæreditatis petitionem. obiicit tibi aduersarius quòd testamentum non valuit: quia testatorem compulisti vt te hæredem institueret: an sis repellendus, quæritur? Respon. quòd sic.& quod dicit noluerit, scilicet testator. aliàs est voluerit, scilicet qui compulit.

c *Ciuili.* id est petitioni hæreditatis: quæ cũ sit à senatoribus inducta: vt.ff.de peti.hære.l.item veniunt.§.cum prædiximus. ergo est ciuilis: vt instit.de perpe.& temp.act.in princ.
f *Crimen.* scilicet extraordinarium.
g *Noluerit.* aliàs voluerit.
h *Scripsit.* an isti sint hæredes, dic vt.ĩ.l.proxi.in glos.

EOs.] *CASVS.* Filius matri testari volenti impedimentum præstitit: quia coram testibus ei interdixit ne testamentum faceret, nec fecit: an admittendus sit ad successionem, quæritur? Respon. quòd non, quasi indignus.
i *Eos.* legitimos.
k *Ordinaretur.* vel in totum vel in partem.
l *Remoueri.* vt.ff.de his qui.vt indig.l.eum qui.§.fi.&.ff.eo.l.j.in prin.&.l.ij.in prin.&.ĩ.de inoffi.testa.l.testamenti.& in auth. vt cum de appel.cog.§.causas.col.viij. Item tenetur læso in duplũ, cui legandum vel relinquẽdum erat: vt in auth. vt nulli iudic.§. & hoc peruenit.coll.ix. Sed quid si quis te compulerit vt me instituas: an hæreditatem habebo? quæstio Sabbatina esse posset: nam in alienum lucrum conuerti alienum metum non oportet:

A vt.ff.quod met. cau. l. si cum exceptione. §. Pedius. puto tamen non nocere hæredi instituto secundum H. vt.ff. quod me. cau. l. metum autem præsentem. §. sed licet. &. ff. eod. l. j. §. j. in fin. *ADDITIO.* Aduertas quòd glos. super rubri. ff. eod. tenet contrarium, quam tenet ibi Dynus: quia quando dolus alicuius est immediata causa acquisitionis meæ, debet mihi nocere, vt in dolo procuratoris qui nocet domino: vt.l. si procurator. ff. de doli except. & de vi & vi arm. l. j. §. si quis tamen. &. §. filius. item videtur casus expressus. ĩ. eo. l. j. & hoc sequuntur hic Pet. & Cyn. nec ob. l. metum. in. §. sed licet. ff. quod me. cau. quia ibi metur alterius non fuit causa proxima acquisitionis, sed labor meus: de quo vide latius per Bart. in † nec e rub. ff. eodem.

EOs[i] qui ne testamentum ordinaretur, [k] impedimento fuisse monstrantur, velut indignas personas à successionis compendio remoueri,[l] celeberrimi iuris est. PP. Kalend. Ianuar. Diocletiano. II.& Aristobulo Conss.

*Institutio facta blando sermone, non est vitiosa. Salycetus.*

III. Iidem AA.& CC. Eutychidi.

B IVdicium vxoris postremum in se, puocare maritali[m] sermone, non est criminosum.† Dat. V. Kal. Iañ. CC. Conss.

*TITVLVS XXXV.*

DE HIS QVIBVS VT indignis hæreditates auferuntur: & ad senatusconsultum Syllanianum.

*Hæres qui non vindicauit necem defuncti, conuictus de negligentia, tenetur restituere hæreditatem fisco vnà cum fructibus integris, sicut malæ fidei possessor. Et etiam tenetur à die litis motæ ad vsuras semisses pecuniarum redactarum ex venditione rerum hæreditariarum. Alexander.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Celeri.†

C HAeredes quos necem testatoris inultam[n] omisisse constiterit, fructº integros cogãtur reddere. º Neque enim bonę fidei possessores ante controuersiam illatam videtur fuisse, qui debitũ officium[p]

*IVdicium.*] *CASVS.* Si vxori tuæ quo magis bona sua mortis suę tempore tibi relinqueret, blanditus fuerit: an quasi indignus repellaris, quæritur? Respond. quòd nõ. videtur quòd sic: quia forte alij bona sua reliquisset, & ita videtur impedita testatrix cõtrarium tñ est verũ.

m *Maritali.* id est blãdo mariti sermone: vt † hæc ff. eo. l. fi. Sed arg. contra. ff. de inofficio. testa. nõ est. & de dona. inter virum & vxo. l. j. in fin. & l. ij. & .iij. in princ. & ĩ. de statu. & imagi. l. j. & .ff. de hæredi. instituen. l. captatorias.

*DE HIS QVIbus vt indignis &c.*

*Vnam causam dixi supra periori titulo, quare vt indignus hæres repellitur: nunc generaliter.*

HAeredes.] *CASVS.* Si testator interfectus te hæredem instituit: nec interfectorẽ accusasti, quod facere debuisti: fructus quos ex hæreditate percepisti, fisco tanquã indignus reddere cõpelleris. Si autem res hæreditarias distraxisti: earum preciũ cum vsuris, & pecunias à debitoribus hæreditariis exactas inferre debes. & hoc in secunda. Si autem fructus in prædiis hereditariis inueniſti, vel inde percepisti, & eos distraxisti: vsuras dependere debes: sed quas, quęritur? Respon. quòd semisses, quæ æquiparantur sorti intra duos annos, puta.x.in anno.

D n *Inultam.* vlciſci enim debet ab hæredibus accusando homicidam: vt.ĩ.de preci.impera.offe.l.j. non sua auctoritate occidendo. & hæc accusatio fit coram alio iudice, non coram procuratore Cæsaris: sed lata sententia quæretur de bonis coram procuratore Cæsaris: vt.ĩ. vbi causæ fisca.l.j.
o *Reddere.* fisco scilicet. nam quod aufertur indigno &c. vt.ff. de inoff.testa.l.Papinianus.§.meminisse.&.ff.de his qui.vt indig. l.Claudius.in fi.& ad Sylla.l.cum fisco. Excipe[e] tamen duos casus. Primus.ĩ.de hære.instit.l.si pater. &.l.nec apud. Secundus.j. de leg.l.penul. Sed per quantum tempus expectantur hæredes ad vlciscendum? Respon. tempus est à iudice statuẽdum, vt & aliàs: vt in authen. de hære.& Fal.§.illud.col.j. vel si nõ sit statutum: & si tranſerit tẽpus intra quod facere[f] potuit, punitur: vt.ff.de verb. oblig.l.si ita stipulatus essem abs te domũ. & intra quinquennii accusari possunt extranei hæredes de his, non vltra: sed non extranei etiam perpetuo: vt.ff.ad Sylla.l.in cognitione.

p *Officium.* id est vindictam sui prædecessoris. *ADDITIO.* Dic secundum Bald. hic quòd ille qui omittit officium, non debet fructus lucrari. Et est aperte contra clericos qui non deseruiunt in diuinis, vt tanquam indigni teneantur ad restitutionem omnium fructuum.

BIU Cujas

pietatis scientes [a] omiserunt. Ex hæreditate autẽ rerum distractarũ, vel à debitoribus acceptæ pecuniæ post motam litem [b] bonorum, vsuras inferãt. quod in fructibus [c] quoq; locũ habere, quos in prædiis hæreditariis inuentos, aut exinde perceptos vẽdiderint, ꝓcul dubio est. Vsuras autẽ semisses [d] depẽdere satis est. Dat. XV. Kal. April. Chilone & Libone Cõss.

*Factum defuncti maioris non retractatur ex persona hæredis minoris. Et si tutor in accusatione falsi testamẽti succubuit, pupillum hæreditatem perdere facit, & applicari fisco: & tutor eo casu tenebitur ad satisfactionem damni actione tutelæ: & de calumnia punietur. Alexand.*

II. Iidem AA. Vero.

POlla [e] quidem liberam habuit administrãdi patrimonij sui potestatem: [f] nec idcirco ꝓ pupillus illi hæres [g] extitit, ea quæ ab ipsa finita sunt, reuocari in disceptationẽ oportet. Sed si pupilli nomine [h] falsum dicere vis testamẽtum, de quo per Pollam transactũ est: [i] potes experiri: dum memineris, si in causa non obtinueris, [k] & portionem quam ex eo testamento pupillus habet, te ei saluam facturũ [l] (quam adimi pupillo [m] necesse erit secundũ iuris formã) & de calumnia [n] tua præsidem deliberaturum, quãuis pupilli nomine [o] agere videaris, cum retractas [p] ea quæ finita sunt per cohæredem. PP. VII. Kalẽ. Maij, Antonino. A. III. & Geta. III. Conss.

*Si ante habitam qnæstionem de seruis super morte defuncti occisi à familia, tabulæ testamenti apertæ & recitatæ sunt: (subaudi, & hæreditas adita sit) illa auferur hæredibus vt indignis, nisi sint pupilli. hoc dicit. Alexand. post Bald. & Salyc.*

III. Imp. ALEXANDER. A. Antiochiano.

SI ea quæstio infertur filiis [q] eius quam consobrinã tuam dicis, quòd tabulæ testamenti patris eorum qui à familia interfectus dicebatur, priusquam quæstio de seruis haberetur, [r] apertæ & recitatæ [s] sunt: propter amplissimi ordinis consultum hæreditas à fisco vindicatur: & ideo agi causa apud protutelæ: quia suadente matre & agnatis pupilli accessit ad dictam accusationẽ: vt. ff. de his qui. vt indig. l. tutorẽ. in prin. & hoc casu loquitur. §. ætati. Vel quarto potest esse ꝓ perditis instrumentis, & mortuis testibus obtinere non potuit contra tutorem: vnde à principe petat restitui: vt dicto. §. ætati. Itẽ no. ꝓ caute hic dicit parte pupilli amitti tantũ. An autẽ & parte Pollę amittet? Rñ. hic innuit eam non amitti: vt arg. ff. de his qui. vt indig. l. post legatũ. §. qui accusauit. & de vul. substi. l. ex facto. §. Iulianus. Et est ratio, [i] quia pro parte Pollę non potuit dicere falsum: vt in prin. huius. l. dicit. Sed arg. cõtra. ff. de bo. lib. l. qui in seruitute. & ff. de his qui. vt indig. l. post legatũ. §. si pater. & §. si filius. & §. ætati. in fi. & de fideicõmiss. lib. l. si filius. §. j. Item nota ꝓ hic dicit falsum: secus si quis dicat non iure factum, quia nõ perdit, licet succumbat: vt. ff. de his qui. vt indig. l. post legatum. §. j.

l *Saluam facturũ*. per actionẽ tutelæ: vt. §. de admi. tu. l. non est.

m *Pupillo*. vt indigno, cum eius nomine appareat calumniosam accusationẽ institutã: vt. j. e. l. alia. & j. ad le. Cor. de fal. l. qui falsas. Sed sibi legata tutor non perdit: quia necessitate officij fecit: vt. ff. de his qui. vt indign. l. tutorẽ. in princ. Sed certe imò videtur ꝓ eius ætati parcatur: vt nõ perdat, licet calũniosam accusationẽ instituit tutor: vt. ff. de his qui. vt indig. post legatũ. §. ætati. quæ est contra? Respõ. duas habet vias. vel pe- ti amissum, & agere cõtra tutorẽ, vt hic: vel petere restitutionẽ in integrum, vt sibi non noceat accusatio: vt arg. §. si tu. vel cura. inter. l. fina. vel aliter loquitur ibi quãdo tutor nõ est soluendo. aliàs obtinet quod hic dicit: vt arg. j. vnde vi. l. meminerit. & §. de iudi. l. properandũ. in fin. l. Vel tertio [t] potest esse ꝓ est soluẽdo, nec tamen tenetur

n *Calumnia*. si sit euidens, non aliàs: vt. ff. de his qui. vt indign. l. tutorem. & j. qui accu. non possunt. l. ij.

o *Pupilli nomine*. id est ad eius commodum vel incommodum: vt §. dixi.

p *Retractas*. id est iterũ tractas, id est ponis in dubio: nec enim potes retractare pro parte Pollæ: vt. §. ea. l. in prin.

*Si ea.*] CASVS. Aliquis interfectus à familia sua vel ab aliquo extraneo, filios cõsobrinæ tuæ qui dicuntur tibi propiores cõsobrini tui, hæredes instituit. antequam interfectorem accusarent, vel seruos torquerent: fecerũt tabulas testamẽti aperiri, recitari & publicari, & hæreditatẽ ex eo testamento adierunt: an ab eis vt ab indignis auferenda sit hæreditas, quęritur? Respõ. ꝓ sic, ex senatusco. Syll. & de hoc cognoscet procura. principis.

q *Filiis*. qui sunt tui ꝓpiores sobrini: vt insti. de gradi. §. quinto.

r *Haberetur*. in domo: ô dico in iudicio. ADDITIO. Tu dicas immo in iudicio, cum debeat esse publica quæstio: vt. l. j. in prine. ff. ad Sylla. ita tenet Bart. hic reprobando hanc glossellam.

s *Et recitatæ*. & adita est hæreditas: alioqui non ei aufertur vt ab indigno: vt. ff. ad Syllania. l. fin. & l. si quis in graui. §. non tantum. & l. necessarios. §. non aliàs. & l. propter veneni. Sed alij dicunt aperturam sufficere: quod non placet: ob aperturam tamen solam statuitur in eum pœna. c. aureorum: vt. ff. ad Syllan. l. lege Cornelia. §. fina.

t *Fuerunt*.

f *Sequitur eam Bal.*

g *Ista glo. est valde signanda & ... tenent ... da secundũ ... Bald. & est ... sing. ... Pau. & Ia. ...*

h *Sequitur ... eã Ia. & est de mẽte B. & Pau.*

i *Idẽ Bald.*

a *Scientes*. id est, scientia inducit malam fidem: vt hic, & j. de agri. & cen. l. quemadmodum. in fi. li. xj. secus ergo si sunt bonæ fidei possessores, quia tunc in quantum locupletiores sunt, tenẽtur: vt. ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. cum prædiximus. & quia in facto errauerunt: [a] vt. ff. de his qui. vt indig. l. hæredem.

b *Post motã litem*. impo post quãlibet mo- ram. sic enim fit in peti. hæred. vt. ff. de petitio. hæred. l. item veniũt. §. petitã. & hic agit fiscus peti. hered. b Sed respõ deo hic subaudiri maxime. c Vel dic hoc speciale. Vel verius restfert, d an alienet res necessarias hęreditati, vt tũc ex tẽpore morę veniant vsurę precij acceptí, an vtiles: & tunc ex tẽpore litis contestatæ tantũ: iste enim est malæ fidei possessor, & in malę fidei possessore sic distinguitur: vt. ff. de pe. hære. l. item veniũt. §. penult. & l. si possessor. j. §. quòd si post.

c *In fructibus*. i. precio fructuũ: & sic in quolibet qui petitione hęreditatis tenetur: vt. §. de peti. hęre. l. j. & ad hoc fi. de his qui. vt indig. l. cum qui. & ff. de vsu. l. cum quidã. §. in tacito.

d *Semisses*. id est. x. de xx. solidis in anno: vt. §. de vsur. l. eos. & tales dicuntur fiscales: vt. ff. de vsur. l. cum quidam. §. si debitores. & j. de vsur. fisca. l. fili. x.

*Polla.*] CASVS. istius. l. ponitur in glos. sed clarius dic sic: Quidã testamentũ fecit, puta Titius: & Pollam & fratrẽ suũ impuberẽ & duos extraneos hęredes instituit. Polla volẽs repellere extraneos, & succedere ab intestato cũ fratre suo, incepit accusare testamentũ de falso: tandẽ transegit aliquo dato ab extraneis, & de portione sua. decessit Polla: pupillus ei succesit: vult tutor dicere falsum nomine pupilli tã pro portione Pollę de qua erat transactum, quàm pro portione pupilli: an pro vtraq; possit, quæritur? Rñ. pro prima omnino non potest: pro secunda potest. sed sciat tutor si accusauerit & succubuerit quia non probauerit: aufertur à pupillo illa portio quam habiturus erat ex testamento propter calũniosam accusationẽ institutã ab eo: & damnũ quod propter hoc pupillo cõtingit, restituet ei iudicio tutelæ. Item de calumnia dãnabitur, si condẽnatus fuerit: vt. ff. e. l. tutorẽ. Viuia.

e *Polla*. Polla fuit instituta cũ fratre suo impubere, & cũ duobus extraneis. Polla quidẽ dicit testamẽtum falsum: quia volebat repellere extraneos: tandẽ transegit cum eis de sua portione. defuncta Polla, pupillus frater eius ei succedit: nunc vult tutor pupilli dicere falsum testamentũ tam pro parte Pollæ, ꝙ pro parte pupilli. pro prima. §. pro parte Pollę, non potest: pro secunda, sic: sed videat quid agat: quia si nõ probauerit, aufertur hæreditas pupillo: & tenetur tutor ei reddere de bursa sua per actionẽ tutelę.

f *Potestatem*. vt &. §. mandati. l. in re mandata.

g *Illi hæres*. per quod volebat etiã Pollę portionẽ reuocare, sed non potest. nõ enim ex persona hęredis cõditio obligationis mutatur: vt hic, & ff. de verb. obli. l. ij. circa prin. Et est hic arg. cõtra Abbatẽ qui volebat in ecclesia quã patronus fundator ei cõtulerat, habere tale ius, ac si ipse fundasset, & quale habebat in cæteris suis ecclesiis. Et est simile. ff. de iure fisc. l. fiscus. & §. de non pe. nu. pecu. l. si intra. & ff. de iudic. l. hęres absens. in prin. & ff. qui ex cau. in pos. ea. l. apud Iulianũ. Sed arg. cõtra. j. de pscr. xxx. an. l. sicut. §. sed pupillari. ADDITIO. Soluas. hic loquit de iure iã firmato in præteritũ: ibi loquit de præscriptione firmãda in futurũ ex negligentia hęredis nõ petentis: ideo inspicitur eius cõditio.

h *Pupilli nomine*. immo videtur quòd tuo possis nomine, non alterius accusare: vt. j. qui accu. non pos. l. ij. quæ est contra. Solu. hic ciuiliter: ibi criminaliter. hoc non placet, quia. j. dicit de ca-



BIU Cujas

a *Fuerunt.* tunc enim non noceret eis: vt.j.co.l.minoribus.&.ſ. in qui.cau.in integ.reſti.l.j.

*Hæreditas.*] *CASVS.* Teſtamentum feciſti, me hæredem inſtituiſti, poſtea in codicillis hęreditatem ademiſti: an ſit à me auferenda hæreditas, quæritur? Reſpon. ꝙ non. Si autem vel per epiſtolam vel in codicillis dixiſti te nolle me hæredem eſſe, quia tibi extiterã ingratus: an ſit auferenda portio mihi relicta, quæritur? Reſpon. ꝙ ſic, & eſt fiſco applicanda. an autẽ libertates dandæ à me poſsint peti, quæritur? Rñ. ꝙ ſic. ſed non aperit à quo: tu dic à fiſco.

b *Adimi.* ſcilicet directo. nec dari, ſed per fideicõmiſſum ſic: vt.j. titu.j.l.ij. & inſtitu. de codicil.§.codicillis autem. nec ob.ff. de cõdi. inſtit. l.pe.§. fina. quia ibi inuanum cogitauit.

† *Iſtũ text. reputant ſingul. quòd etiam nõ expreſſa cauſa ingratitudinis, hæres efficitur indignus, ſi teſtator dicat eũ ſuam hæreditatem nõ mereri.*

c *Ad alium.* ſcilicet quia ille indignus cui fuerat relicta, iam alienauerat. Vel dic quòd teſtator alij non capaci relinquit: per qđ priori videtur adimi, licet ſecundus nõ habeat: vt ff. de leg.j. l. plane.j. in prin. Vel dic ꝙ ad nullum alium tranſtulerit, & quòd non iure tranſlata: quia nullo modo tranſlata, ſed ſimpliciter inſtituto ablata.

d *Vindicata eſt.* quia indignus eſt qui non habet ſupremam voluntatem: vt.ff. de his qui. vt indign. l. cum quidam.

e *Peti poterunt.* à fiſco: vt.ff. de iure fiſci. l. dicitur. & ad hoc.j. de fideicõmiſ. l. & in epiſtola. Item ad id quod dicit, fiſco vindicata, eſt contra. ff. de adimen. leg. l. ex parte. vbi remanet ei. Sed hic expreſſe ademit: ibi tacite perſequendo inimicitias, & aliud teſtamentum inchoando. Eſt enim ademptio expreſſa: vt cum dicitur, nolo ſibi legatum deberi. vel cum facit aliud teſtamentum perfectum, in quo nõ legat ei. Tacita, cũ dicit: nolo teſtamentũ meũ valere.

*Ademptio eſt duplex.*

*Immo eſt expreſſa ſal tẽ verbis generalibus. Fulgo. & Alexand.*

a Vel dicit inimicitias eſſe inter ſe & eum cui reliquit: vel ſecundũ cœpit facere, & non fecit. nam non ideo mutauit primũ his tribus caſibus: quia poteſt eſſe, ꝙ ſecundo loco vult eſſe hunc hæredem, vel res eſt damnoſa: vnde magis vult habere eum: quia inimici ſunt, vt ſic grauetur. Vel quod ibi dicit non denegari actionem inſtituto: verum eſt cõtra extraneum, ſed aduerſus fiſcũ denegabitur: pure legatũ ideo nõ habet, quia eſt hæres, b vt ibi dicit: ſed prima eſt tutior. Item contra: vt.ff. ſi tab. teſt. nul. exta. l. j.§. penul. vbi dicit deferri venientibus ab inteſtato: cum mutauit voluntatem cancellando, vel aliquo alio modo. Sol. diſtingue, c vtrum ille qui extitit indignus, ſit in proximiori gradu teſtatori: & tunc applicatur fiſco: vt hic. an in remotiori, & tunc nõ: vt ibi. vel ibi omnes d inſtituti erãt indigni, & circa omnes mutauit voluntatem: vnde nullus eorũ inſtitutorum admittitur ex eo teſtamento: ſic locus eſt ab inteſtato. hic circa vnum tãtum mutauit: vnde alij remanent hæredes. ſi ergo portio deficiẽs deferretur ab inteſtato, inueniretur idem teſtatus & inteſtatus deceſsiſſe, quod eſſe non debet. remanet ergo hæres: ſed eius parte accipiat fiſcus: vt hic. Item contra. ſ. de teſt. l. hac cõſultiſsima.§. pe. in prin. Sol. vt ibi. e Et vt plene ſcias cui detur portio alicui ablata: dic cum inſtitutus hæres capere nõ poteſt: aut propter delictũ teſtatoris, aut propter ſuũ: aut ideo quia aliàs deficit teſtamentũ. Primo caſu nõ fit fiſco ſtatim locus: quia quidã cognati ei præferuntur: vt ſ. de ſecũ. nupt. l. j.§. præterea.&.§. omniũ.& de natur. lib. l. j.& de inceſt.& inuti. nupt. l. ſi quis inceſti. In ſecũdo eſt ſtatim locus fiſco: vt.ff. de his qui. vt indig. l. Claudius.§. j.&. l. mulieré.&.ff. de leg. iij. l. ſi deportati. vel in totũ vel in partem, ſi pars tantũ defecerit. & hic. Excipitur tamen in caſu: vt.ff. de his quæ pro non ſcrip. hab. l. iij.&.ſ. de ſecũ. nup. l. j.§. his etiã. In tertio caſu ſi quidem deficiat teſtamentũ propter errorẽ teſtatoris, locus eſt cognatis: vt.ſ. de hære. inſtit. l. nec apud.&. l. ſi pater. nec obſt. ff. de iur. fiſ. l. aufertur. quia ibi non extabant cognati. Si autẽ deficiat quia teſtator nõ obſeruauit ſolennitatẽ teſtamenti: ſuccedunt hi qui veniunt ab inteſtato: vel qui aliàs in alio teſtamento ſolenni erant inſtituti: vt inſti. de hæred. quę ab inte. defe. in prin.&. ff. de adi. le. l. ex parte. idẽ & ſi ademit in codicillis: vt hic in prin. dicit. ſed hoc fallit in caſu rationẽ curſus tẽporis: vt.ſ. de teſta. l. ſancimus. Si vero ſolennia ſeruauit: ſed vnum vel oẽs dixit non mereri volũtatem ſuã, locus eſt fiſco: vt ſic præſumã hæredem ſuo delicto non ſuccederet vt hic in fi. Si autem tabulas incidit, tũc diſtinguã: aut quia voluit inteſtatus decedere: & ſic loquii. ff. ſi tabu. teſta. nul. exta. l. vna.§. pen. & de his quæ in teſta. delẽ. l. fi.& tunc nõ præſtarentur legata. aut hęredes reputauit idignos: & tũc eſt locus fiſco: vt ff. de his quæ in teſt. delen. l. proxime. idẽ & ſi dubitet: vt ibidẽ notatur. In hoc tamẽ caſu & in ſuperiori forte non tollitur ipſo iure teſtamentum: vt no. ſ. de teſta. l. noſtrã. & hoc cũ teſtator aliàs poterat facere teſtamentũ. aliàs ſi inter nullos poterat teſtari propter conditionem ſuæ ætatis, vt quia pupillus vel furioſus, cognati tantũ ſuccedunt: niſi impediantur propter delictũ ſuum. tunc enim fiſco ſeruantur bona: vt.ff. de ſuis & legi. l. j. j. reſpon.&.§. plane. & de teſta. l. eius.§. j. vſq; in finẽ. l.& facit ad hãc. l. ff. de his qui. vt indig. l. ſi inimicitię.&.ff. de le. iij. l. cũ quis.§. Seiã.& de doli excep. l. apud.§. pręterea.& de adimẽ. leg. l. diui.& de dona. l. quidã in iure.

*Immo eſt expreſſa ſal tẽ verbis generalibus. Fulgo. & Alexand.*

*b Hæc ratio nõ eſt bona. Alex. ideo dic quòd hic ademit expreſſe: eũ reputãdo indignũ. Bar. P. Sal. Alexan. & Iaſ.*

*c Hæc non eſt bona. B. P. Salyc. & Alexan.*

*d Trupha eſt. Bart. P. Salyc. & Alexand.*

*e Dic quòd ibi teſtator non reputauit hæredes inſtitutos ĩdignos: hic vero ſic. Bart. Saly. & Iaſ.*

*Non oportet.*] *CASVS.* Teſtamentũ feciſti, & hæredem me inſtituiſti: & pręcepiſti vt facerem ſepulchrũ marmoreum: non obtemperaui. an à me auferenda ſit hęreditas, quæritur? Rñ. ꝙ non, ſed ꝙ hoc facere cõpellendus ſum ex volũtate legitima.

f *Fuiſſet.* ſi fuit minus legitima voluntas, planum eſt: vt.ff. de condi. inſtit. l. quidam. & de le. j. l. ſeruo alieno.§. fin.& arg. ff. de ver. ſign. l. cum in teſtamento. idem & ſi fuit legitima: vt.ſ. de relig.& ſumpt. fu. l. militis.&.ff. de relig. l. ſi quis.§. idem. in fin.§. in hoc caſu tamen cum eſt legitima: ſi ſint plures hæredes, vnus alterum familiæ erciſcundæ iudicio ad faciendum compellet: vt.ff. ſi mil. erciſc. l. his communiter. Sed ſi vnus tantum, cogetur auctoritate pontificali: vt.ff. de pet. hære. l. hæreditas. in fi.&.ff. de ann. leg. l. quintus. Item contra. huic. l. j. de fideicommiſ. l. ſi. in fin. ſed ibi præcepit teſtator, addens vt ſi non faceret pręceptũ, amitteret relictum: quod hic non adiecit, ſecũdum Ioan. Alij quòd hæc corrigitur per illam: quod nõ placet: ſed per authen. ibi poſitam videtur hæc corrigi. Vel hic non fuit pecuniarium præceptum.

*Minoribus.*] *CASVS.* Aliquis interfectꝰ à familia vel ab extraneo, minorem. xxv. an. hęredem inſtituit: interfectorem teſtatoris minor non accuſauit. an ſibi præiudicauit quo magis ei auferenda ſit hæreditas, quæritur? Reſpon. quòd non. Si autem accuſauit & obtinuit, interfector autem appellauit: minor autem cauſam appellationis exercere noluit: an ſit ſibi pręiudicium quo magis ſibi auferatur hæreditas, quæritur? Reſpond. quòd non. Si autem maior fuiſſet, cauſam appellationis ad finem perducere haberet neceſſe: alioquin auferenda eſſet ei hæreditas. Viuianus.

g *Vos.* ſcilicet minores.

h *Pertuliſſe.* non tantum inſtituiſſe, ſed ad finem duxiſſe: licet ad hoc non adſtringeremini, cum ſitis minores: vt in princip. huius. l.&.ſ. eod. l. ſi ea quæſtio. in fin.&.ſ. in quib. cau. in integ. reſtit. non eſt ne. l. j.

i *Conuenit.* id eſt conueniens eſt: non tamen neceſſe, nec ex neceſsitate ad cauſam appellationis proſequendam eſtis adſtricti.

k *Reſpondere.* & agere. Et no. hic ꝙ qui appellat, cauſam appellationis

*Appellat.*

BIU Cujas

lationis debet adiicere: vt hic, & ff. de app. l. scio. in fi. & extra de ap. c. vt debitus honor. quod non placet per eandem. l. scio. & dicta decretalis de interlocutoria dicit. Sed quid si eo tépore quo adierunt, minores fuerũt: nunc cum cõueniuntur ex appellatione, sunt maiores, vel statim post additionem facti sunt maiores: nunquid tenebũtur accusare? Rñ. non, quasi initium sit spectandum: vt. ff. de minori. l. iij. §. scio. & ideo non amittunt beneficium, qđ debet eis esse perpetuum: vt in authen. consti. quæ de dig. §. illud quoque. colla. vj. *a implere deberetis.* huic est contra. ff. ad Sylla. l. propter veneni. §. fi. Sol. ibi propter inopiã excusantur. sic. ff. man. l. si procuratorem. §. si ignorantes. ADDITIO. Tu dicas cum Bart. hic, quãdoque ille qui accusauit, obtinuit: & reus qui succubuit, appellauit: & tũc tenetur appellationem prosequi, nisi sit minor: vt hic. quandoque ille qui accusauit, succubuit: & tunc non tenetur appellare, nec appellationem prosequi: & ita loquitur. l. contraria. ratio est, quia sententia præsumitur iusta. argu. eius quod notat in l. Herénius. §. Caia. ff. de euictionib⁹.

*Iidem.* ] CASVS. Interfectus aliquis hæredem te instituit. mortem testatoris non vindicasti, quia interfectorem non inuenisti. an tibi quo magis auferatur hæreditas præiudicasti, quæritur? Rñ. qp nõ. Viuianus.

b *Est desiderata.* id est cum desiderio vlta. Et no. quòd non imputatur si facit quod potest: vt. ff. de inoffi. test. l. contra.

*A Lia causa.* ] CASVS. Si testamẽtum in quo erat tibi legatum relictum, de falso accusasti, & succubuisti, vel obtinuisti: à perceptione illius es excludendus: diuersa tamen est causa illius qui accusationem de falso instituit & succubuit: & illius qui instituit, nec ad finem perduxit, sed desistit: quia in partem primi succedit fiscus: in partem secundi nõ succedit, sed integra suæ partis sibi reseruatur persecutio.

c *Accusatione.* contra hæredes.

d *Meruit.* idem etiam si pro se: quia cum sit falsum, non debentur ex eo legata: vt infra de fideicommiss. l. si veritas.

e *Non perdat.* sic distinguitur. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. meminisse. & ff. de bo. liber. l. qui cum maior. §. accusasse. & l. in seruitutem. §. ij. & infra de falsis. l. qui falsas. & accipiens relictum non ageret de inoffic. testa. sed de falso vel irrito sic: vt. ff. de inofficio. testamen. l. si pars. & de his quib. vt indig. l. post legatum. in prin. Sed videtur non amittere relictum, licet perdat. ff. de leg. ij. l. Lucius. ij. §. Sempronia. quæ est contra. Solu. ibi egit contra eum qui prohibuit se instituí, non contra testamentum: hic contra testamentum. Item contra. ff. de his qui. vt indign. l. post legatum. §. j. sed illam intellige secundum hanc, vt causam peregerit.

*Cum fratrem* ] CASVS. Frater tuus peremptus te hæredem instituit. an hæreditatem adire possis, quæritur? Respon. quòd sic. & nisi mortem eius vindicaueris, auferetur tibi hæreditas. quòd enim dicitur hæredem cui de iure defertur hæreditas, posse eam adire antequã vindicet mortẽ defuncti: intelligẽdum est, qp si non eã postea vindicet, ei auferenda erit successio.

f *Veneno.* clã, nõ p vim: vt. ff. ad Syl. l. j. §. plane si venenũ. Azo.

g *Perimuntur.* non à familia. Azo.

h *Non vetantur.* antequam vindicent. Distingue[a] ergo cum testator est occisus, si qui dem à familia: vindicare debet hæres necem defũcti priusquã adeat hæreditatem: vt supra eodem. l. si ea quæstio. Si ab alio: si quidem clam, statim adire potest, & post vindicare. si palam, primo debet vindicare: vt hic, & ff. ad Sylla. l. propter veneni. &. l. j. §. occisorum. Sed Azo b nõ distinguit clam vel palam, quando ab extraneo: quia statim adit, sed postea accusat. Vel *secundum* dic primo casu quãdo à familia, haberi quæstionem de familia antequam adeat: licet accusatio differatur: vt dicta. l. si ea quæstio. supra eodẽ. & ff. ad Syllanianum. l. iij. §. nõ tãtum. &. l. necessarios. §. j. Item not. c hic quòd senatusconsultum Syllanianũ imponit pœnam seruis qui dominum non iuuerunt cũ possent. Lex autẽ Cornelia, quæ illud secuta est, dat præmium necẽ accusantibus, quinque aureorum liberis, seruis libertatẽ: d vt. ff. ad Syllania. l. lex Cornelia. & supra de preci. impera. offe. l. j. & infra qui. ex cau. serui. p præ. lib. ac. l. j. &. ff. qui sine ma. ad liber. perue. l. j. At senatusconsultũ Syllanianum dat actionem emptori qui emit seruũ, qui postea vindicauit necem defuncti, & sic peruenit ad libertatem, scilicet ad repetendum precium: vt. ff. ad Syllania. l. si quis in graui. §. si ex stipulatu. &. l. si seruus à testatore. &. l. pro domino. & infra qui. ex cau. serui pro præ. liber. ac. l. ij.

a *Istã glos.* sequuntur dem *Bar. Bald. Paul. et Sal.*

b *Istæ opinio est contra tex. in. l. mineo noribus. ff. e.*

c *Idẽ Bal. Sal. & Ias.*

d *Glos. sequunt Paul. Sal. Alex. & Ias.*

i *Obtinere.* id est retinere.

*Sororem.* ] CASVS. Maritus interfectus vxorem suam instituit. soror accusauit interfectorẽ: & obtinuit. vult soror auocare hæreditatem ab vxore: quia mortem mariti non vindicauit: an possit, quæritur? Respon. quòd si vxor in mortem mariti machinata non fuerit, & se dignam probauerit: non audietur soror aduersus eam: licet viriliter fecerit quòd fratrem suum vindicauerit.

k *Non conuenit.* ita tamen, si vxor non fuit in mora. argu. ff. ad Tertyl. l. ij. §. si mater non petierit. &. §. confestim. &. ff. de iure fis. l. edicto. §. cum autem. Item alia ratione: quia non ei sororí, sed fisco applicaretur: vt. ff. ad Sylla. l. si sequens. in prin. &. ff. de iure fis. l. Lucius. & supra eodem. l. j. &. l. hæreditas.

l *Geris.* ô vxor.

m *Indignam.* quod semper præsumitur: vt. ff. de his quib. vt indig. l. indignum. Sed & si ponas hæredem institutum concubuisse cum vxore testatoris quondam, videtur idem indignus: vt argu. ff. de adimen. leg. l. iij. in fine. &. l. sequen. &. l. ex parte.

*Hæres cubãs cũ vxore testatoris, est indignus hæreditate eius.*

ceſsitate prouocationis certamen implere deberetis, [a] vt poſ ſetis adire hæreditatẽ. PP. XV. Kalen. Iul. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

*Qui non eſt in culpa, non debet eſſe in pœna. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Si occiſores non reperiuntur, non punitur hæres, ſi eos non accuſat. Alexand.*

VII. Idem. A. Vitaliæ.

SI ideo vltio necis teſtatoris nõ eſt deſiderata, [b] quia cædis auctores reperiri nõ potuerint: obeſſe hæredibus, ex quo nulla eorum culpa detegitur, non oportet. PP. Idib. Mart. Lupo & Maximo Conss.

*Delictum perſiſtentiæ purgatur per deſiſtentiam: & non dicitur perfectum niſi per perſeuerantiam. h. d. Bald. Vel ſic: Accuſans teſtamentum de falſo, ita demum perdit quod in eo relictum eſt, ſi perſeuerauit in accuſatione vſque ad ſententiam definitiuam & ſuccubuit: ſecus ſi ante ſententiam deſtitit. Alexander.*

VIII. Imp. GORDIANVS. A. Tatiæ.

ALia cauſa eſt ei[a] qui falſi in ſtituta accuſatiõe [c], ad finẽ vſq; quod inſimulabat perduxit, & contrariam ſententiam meruit: [d] alia eius, qui inchoatã accuſationem nõ pertulit: cum in illius quidem partem ſuccedat fiſcus: hic autem, qui cõtrariam iudicis ſententiã nõ ſuſtinuit, ſuæ partis nõ perdat [e] perſecutionẽ. PP. XV. Kalẽd. Feb. Gordiano. A. & Auiola Cõſs.

*Si occiſores ignorantur, poteſt hæreditas adiri impune: & cum poſtea ad notitiam deuenerint, debent per hæredes accuſari, ſi nolunt hæreditate priuari. Alexand. poſt Bald. & Salycet.*

IX. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Aelianæ.

CVm fratrem tuũ veneno [f] peremptum eſſe adſeueres: vt effectus ſucceſſionis eius tibi non auferatur, mortem eius vlciſci te neceſſe eſt. Licet enim hæreditatem eorum, qui clandeſtinis inſidiis perimuntur, [g] hi qui iure vocantur, adire non vetantur: [h] tamen ſi interitum non fuerint vlti, ſucceſſionem obtinere [i] non poſſunt. PP. * Tiberiano & Dione Coss.

*Hæredi ſcripto à legitimo præuento, nõ auferetur hæreditas à fiſco, ſi mora vel culpa non poſſit ei imputari. Saly. Vel ſic: Nõ imputatur hæredi, ſi non vindicat, ſi ab alio fuit præuentus antequam eſſet in mora. Alexander.*

X. Iidem. AA. & CC. Syluanæ.

SOrorem fratris necem iure licitò vindicantem, euincere ab vxore rectè ſcripta ſucceſſionem non conuenit. [k] ſecundum quæ ſi fiduciam innocentiæ geris, [l] & neque dolo malo tuo maritum necatum, neque aliàs indignam [m] te ſucceſsione probari poſſe confidis: aduerſus omnem calumniam maximam habes ſecuritatem. Dat. XII. Kalend. Maij, Sirmij. CC. Conss.

*Legalis dilatio nemini debet eſſe dãnoſa: & mora hæredis non efficit libertatibus eorum quibus eſt relicta libertas, vel genitorum ex ipſis, nec etiam legatis & fideicommiſſis inde pendentibus, vel aliis quibuſcunque. Baldus. Vel ſic: Dilatio ad vindicandum necem defuncti, non nocet hæredi interim morienti, nec ſeruis libertate donatis, nec aliis legatariis. Saly. & Alexã.*

XI. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfec. præto.

*Cvm Syllanianum.*]C *AVS.* Senatusconsulto Syllaniano cõtinebatur, quòd testatore interempto, nisi prius de familia habita quæstione, & testatoris morte vindicata, hereditatem adire non licebat. verumtamen si hæres in prosecutione accusationis priusquam adiretur hæreditas, decederet: ipsam nihilominus transmittebat. libertates, & legata, & fideicommissa in tali testamento relicta vaporibus Augusti. Contius. lebãt, de acquisitis medio tẽpore ab his quibus fuerat relicta libertas, cui acquirerentur, sibi: an interim hereditati: & de partu interim edito nasceretur liber necne, nihil dixit: sed per Iustinianũ diui Marci cõstitutione applicata, sicut hæredi vel legatariis mora nõ nocuit: ita nec in acquisitis medio tẽpore, nec editis partubus, quasi post aditam hæreditatẽ hæc acciderint, nullum generetur dispẽdium.

a *Cum Syllanianum.* quod vetat adiri hæreditatem occiso domino à familia, nisi prius quæstio familiæ habeatur: vt suprà eod. l. si ea. dicebat & alia: vt diximus supra eodem. l. cum fratrem.

a *Cum Syllanianum.* vnum dixit senatusconsultum, & aliud oratio diui Marci, quæ confirmatur hic. sed in quinque deficit oratio, scilicet ĩ libertatib⁹, & in legatis, siue in fideicõmissis. Item in quæsitis per seruos medio tempore iussos esse liberos. Item in partu ancillarum, quæ erant iussæ esse liberæ. Quinto, si moriãtur serui, & habeant filios liberos: puta ex libera fœmina, an succedant patri prædicti liberi. in quibus quinque supplet Iustinianus.

*Oratio diui Marci in quinque deficit.*

b *Oratio.* quam non habemus. Vel dic q̃ continebatur in ea, vt si interim hæres decedat antequam habeat de familia quæstionẽ, transmittat hæreditatẽ non aditam ad hæredem suum, vt nullum damnum trahatur occasione dilationis circa hanc quæstionem: vt. ff. ad Sylla. l. iij. §. eleganter. quod non esset si aliàs adire impediretur, quàm per senatusconsultũ: vt ea. l. iij. §. fi. hoc beneficiũ transmittẽdi, & euitãdi dãni, & in libertatibus & in legatis locũ habebit per hanc l.

c *Veteres.* repete, cum.

d *De libertatibus.* ecce primum.

e *Accepissent.* destinatione, secundum Io. immo re ipsa, id est si manumissi essent, secundum Azo. vel dic directo. quo casu post aditam hæreditatem essent liberi. Accur.

f *In medio tempore.* i. post mortem, & ante aditam hæreditatem.

g *Poterant.* ecce secundum.

h *Periclitabantur.* id est, periculum patiebantur in rebus medio tempore quæsitis. Azo.

i *Adita.* ab institutis, vel ab his ad quos transmittitur.

k *Imperfectum.* nõ statuit princeps aliquid imperfectum: vt hic, & infra qui manu. non pos. l. fi. & dic philosophiæ, scilicet legalis: vt suprà de testa. l. omnium.

l *Eius oratio.* hoc tamen si fuit adita hæreditas ab instituto, vel ab eo ad quem etiam transiit non adita transit: nam quasi retro fuissent liberi, hęc omnia cõsequuntur.

m *Restituatur.* ad hoc ff. de mino. l. si tamen. & de fideicommiss. liber. l. cum vero. §. apparet.

n *Genitorum.* no. quòd seruus habet heredem. sic. ff. de suis & legi. l. j. §. quæri potest. & infra. ad Orf. l. fi. & ff. de lega. ij. l. si quis seruo suo. aliàs non: vt infra. de serui. cog. & infra communia de suc. l. seruus. sed hodie seruus vt dicto tit. insti. dm. sed ibi erant liberi facti.

o *Merito.* no. sic. ff. de bo. lib. l. qui cũ maior. §. accusasse. & ff. de crimen. Iustini. codi. in prin. & ff. de verb. sig. l. soluendo. & ff. q. test. fa. poss. l. furiosum. & ff. de edẽ. l. j. §. pe. & de ori. iur. l. j. & in decret. vij. q. j. c. nihil. & ff. de iur. l. itẽ apud. §. abduxisse. Sed argu. contra ff. arb. fur. cę. l. furtim. §. & si non tota. *ADDITIO.* Soluas. hic loquitur in statutis ciuilis sapientiæ: ibi vero in delictis, in quibus sufficit si voluntas deducatur ad aliquem actum, licet non perficiatur. Bar.

*Alis.*]C *AVS.* Hic dicitur q̃ si serui sub tecto vel aliàs in agro præsentes fuerint quo dominus interficeretur, nec dominũ iuuando, interfectoribus resisterent, q̃ capite punirentur: sed verbũ tecti, sine interpretatione dimiserunt vel reliquerũt antiqui, & verbo præsentiæ sine distinctione senatusconsulto Syllaniano cõprehenso. Sed Iustinianus hoc exponendo dicit quòd vbicumque, siue in domo, siue in agro clamorem super hoc serui audierint, vel insidias persenserint, nec succurrerint, pœna teneantur antiqua.

p *Seruos.* non impuberes, qui solent ferula cædi ad inquirendum, non ad puniendum: vt. ff. ad Syll. l. j. §. impubes. & l. excipiuntur.

q *Supplicio.* scilicet capitis. ff. eo. l. j. in prin. Azo.

r *Siue in agro.* facit. ff. de incest. nup. l. cum ancillis. in fin. & ad l. totam concor. infra ad l. Corne. de sica. l. fi. & ff. eo. l. j. §. eodẽ autem. & §. seq. & l. iij. §. iij. & §. subuenitur. & §. seq.

s *Periclitantem.* poterit tamen gratificari vni, si plures sint: vt ff. e. l. si quis in graui. §. si cum omnes.

DE

† *Factũ tẽ*

CVm Syllanianũ† [a] senatusconsultum à nobis tam laudandum, quàm corroborandũ est, necnon diui Marci oratio, [b] quæ circa id facta est: inuenimus autem nullam in ea mentionem libertatis factam, & veteres [c] mouit quædam de libertatibus [d] relictis in testamẽto necati testatoris quæstio: necessariũ nobis visum est & hãc dirimere. Hi enim, qui libertate fuerant in hoc testamento donati, si eam accepissent: [e] lucrum quod eis in medio tempore [f] accidit, poterãt [g] sibi acquirere. Interea autẽ procrastinatione propter necis vindictã habita, hoc minimè ad eos peruenit, & postea in libertatẽ deducti periclitabantur. [h] Sed ne medium tempus fieret eis dãnosum, & maximè si ancillæ ĩ medio pepererint, & postea hæreditas adita [i] sit: belliſsimum nobis videtur diui Marci prudẽtisſimi principis orationẽ & in libertatibus producere, ne princeps philosophiæ plenus aliquid videatur imperfectum [k] sanxisse: sed ita in hereditatib⁹, & legatis, & fideicõmissis, & maximè in libertatibus, quas semper philosophia amplectitur, extẽdatur eius oratio [l]: vt & lucrũ quod in medio accidit, eis post libertatẽ acceptã restituatur: [m] & partus liber & ĩgenuus esse intelligatur: nulláq; machinatione huiusmodi præpeditio damnũ aliquod irrogare cõcedatur: vt & libera eorũ posteritas, si in medio fuerint ab hac luce subtracti, suorũ genitorum [n] cõmodũ cõsequatur. Merito [o] enim nobis sacratisſimi Marci per omnia constitutionẽ replere placuit. nihil etenim actum esse credimus, dum aliquid addendũ supereſt. †Dat. I I. Kalẽ. Maij, Cõstãtinopol. post cõsulatum Lampadij & Oreſtis. VV. CC.

*Sicut puniuntur serui qui erant sub eodem tecto in quo dominus fuit occisus, vel erant præsentes, & ipsi auxilium non præstiterunt: ita etiam si erant in quocunque loco vbi vocem clamantis audire potuerunt, & insidias sentire: quasi tunc satis intelligantur esse sub eodem tecto, seu præsentes. Alexan. post Bal. & Salycetum.*

XII. Idẽ. A. Ioãni præfecto præto.

TAlis de antiquo iure dubietas nostræ serenitati suggesta est propter senatusconsultum Syllanianũ, & seruos [p] qui supplicio [q] afficiuntur, sub eodem tecto cõmorantes, & nõ suum auxiliũ domino per insidias occiso præbentes. Veteres enim certum non faciunt, quis intellectus de verbis, *sub eodem tecto*, significatur: siue in eodem cubiculo, siue in triclinio, vel porticu, vel in aula hæc appellatio accipi debeat: adiicientes, si dominus in via vel in agro fuerit interfectus, eos seruos puniri qui præsto erãt, & non auxilium ad prohibendũ periculũ præbuerunt, nulla distinctione super qualitate præsentiæ vtẽtes. [r] Nos igitur omnem eis occasionem ad declinanda supplicia super negligentia salutis domini sui amputantes, sancimus omnes seruos, ex quocũque loco, siue in domo, siue in via, siue in agro, [s] possint clamorem exaudire, vel insidias sentire, & non auxiliũ tulerint: supplicio senatusconsulti subiacere. Oportet enim eos vbicumque senserint dominum periclitantem, [s] ad prohibendas insidias cõcurrere. Dat. X V. Kalend. Nouẽb. Constantinop. post consulatũ Lampadij & Oreſtis. VV. CC. anno secundo.

## DE CODICILLIS.

*Post maiores voluntates sequitur de minoribus, scilicet de codicillis, qui & sine scriptis fieri possunt: vt supra de bo. libert. l. fina. & de sacrosan. eccle. l. generali. & infra eo. l. si. in fin. licet quidam dubitant quare dicuntur codicilli. & quandoque ponuntur pro scriptura quæ à principe fit super conferenda dignitate: vt in authen. vt iudi. sine quoquo suffra. §. hic autē. & §. sic igitur. colla. ii.*

## TITVLVS XXXVI.
## DE CODICILLIS.

*Natiuitate posthumi præteriti rumpitur testamentum, & etiam codicilli ab eo dependentes rumpuntur. & si testator testamentum ruptum confirmat coram quinque testibus, ipsum iure codicillorum valere facit. Alex. post Bal. & Saly.*

1 Imp. ALEXANDER A. Mocimo, & aliis.

RVpto quidem testamento posthumi agnatione, [a] codicillos quoque ad testamentum pertinentes non valere, in dubium non venit. [b] Sed cum post ruptum testamentum patrem pupillorum vestrorū [c] literas [d] emisisse proponatis, quibus præcedens iudicium [e] confirmauit: prætor nihil contra ius fecit, si nouissimam eius voluntatem secutus, relictum testamento [f] reipublicæ fideicō missum, vt ex codicillis [g] relictum, præstandum esse pronūciauit. PP. III. Kalend. Iul. Maximo. III. & Paterno Conss.

*In codicillis non potest directo dari vel adimi hæreditas, sed per fideicommissum sic. Bal. & Saly. & Alex.*

II. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS. C. Asclepiodotę.

HAereditatem quidem neque dari neque adimi codicillis posse, manifestum est. Verbis [h] tamen precariis per huiusmodi etiam nouissimi iudicij ordinationem iura non faciūt irritas volūtates. Vnde inefficaciter te codicillis rogatam esse, vt quibusdā rebus contēta portionē quam testamento fueras consecuta, aliis restitueres, falso [i] tibi persuasum est. PP. Idib. Octob. Peregrino & Aemiliano Conss.

*Per sequentes codicillos non derogatur præcedētibus, nisi quatenus inuicem sunt cō trarii. Alex. concor. Bal. & Saly.*

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Hyacintho & aliis.

CVm proponatis pupillorū vestrorū matrem diuersis tēporibus ac dissonis voluntatibus duos codicillos ordinasse: in dubium non venit, id quod priori codicillo īscripserat, per eum in quē postea secreta voluntatis suæ cōtulerat, si à prioris tenore discrepat, & contrariam [k] voluntatē continet, reuocatum esse [l]. PP. VI. Id. Septēb. ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

*In vltima voluntate nō requiritur præsentia grauati, vel onerati: nec etiā præsentia coniūctorū. Bal. Vel sic: Absentia hæredis legitimi non impedit codicillari. Saly. Vel sic: Per vltimam voluntatē potest grauari absens & ignorans. Alexan.*

IIII. Idē AA. & CC. Stratonico.

NOn idcirco minus, cę intestato te absente [m] codicillos mater tua fecit: hi quibus precariis verbis adscripta sunt, relicta capiūt. Sine die & cōsule

*Quilibet præsumitur esse talis, qualis naturaliter esse debet, seu solet: & ideo quilibet sanæ mentis præsumitur, nisi contrariū probetur. h. d. secundum Nico. de Mat. Bal. Vel sic: Ei qui negat aliquem fuisse sanæ mentis, incumbit onus probandi. Alex.*

V. Idem. AA. & CC. Flauiæ.

NE codicillos [n] quidē furē tem posse facere, certissimi iuris est. [o] Si igitur scriptura velut codicillorū patris tui fuit prolata, [p] vt aliquid ex hac peti

*Codicilli si videātur esse contrarii quid iuris.*

---

a *Agnatione.* vt. ff. de posthu. hære. l. j.

b *Non venit.* vt. ff. e. l. si quis cum. §. fi. & dicū tur pertinere ad testamētum, siue ante testamentum facti sint, siue post, siue expresse confirmati, siue non: nam semper ius eorū pēdet ex testamento: vt. d. l. si quis cum. §. fi. &. l. ab intestato i fi. Sed quid si nullum fecit testamētum? Rn. non rumpuntur codicilli agnatione posthumi: vt. ff. e. l. si quis cū. ij. rn. &. l. qui graui. &. l. ab intestato. &. l. pe. in prin. Ac.

c *Vestrorum.* tutoribus loquitur. sic. j. eo. l. cum proponatis.

d *Literas.* in quibus aderant quinque testes: aliàs non valerēt: quia nuda voluntate nō restituerentur testamentum & codicilli: vt. ff. de bono. posses. secundum tabu. l. fi. &. j. e. l. fi. in fi. & præter has literas valet hodie relictū, cū irritaretur testamentum ex causa præteritionis: vt. ff. de liber. præteritis. authen. ex causa. *ADDITIO.* Dic de hoc vt per Barto. ff. de posthu. hæredi. institu. l. j.

e *Iudicium.* scilicet testamenti, & per cōsequens codicillorum, cum testamentum semper sequātur: vt. ff. eo. l. si quis cum. in fi. & l. ab intestato. in fin. Sed quomodo poterit quinque testibus confirmari, quod factū erat coram septē, & post ruptum? Rn. vt debeatur ex vltima voluntate, non vt ex testamento: sicut & cū dicitur, si non valet iure testamenti, valeat iure vltimę voluntatis: vt. j. eo. l. fin. in fi. sic ergo valebit vt exnunc, nō vt extunc: vt. ff. ad Trebel. l. si quis priore. & institu. quib. mo. testa. infir. §. poste riore. in fi. §. &. ff. de lega. iij. l. j. §. sed si filiusfamilias.

f *Testamento.* testamento ergo fuerat relictū. Vel dic in codicillis relictū, quod videtur in testamētis relinqui: cū ex eo pendeāt: & petetur vt ex nouis codicillis factis per literas. Accursius.

g *Codicillis.* vltimis, quos vocauit suprà epistolam.

*Hæreditatem.* CASVS. Si testamentum feci sti, & hæredem instituisti in codicillis: institutus hæreditatem adimere nō potest, & alium instituere: quia in codicillis neque adimi neque dari potest hæreditas directo: rogare tamen potest in codicillis hæredē institutum de hæreditate restituēda alicui. vnde si in testamento instituisti, & in codicillis rogasti &c. & sibi fuerit persuasum quòd tale fideicommissum non valeat relictum in codicillis: falsa est persuasio.

h *Verbis tamē.* non directo datur, sed per fideicōmissum: vt. ff. de necessariis seruis. l. quidā. §. j. melius in §. sed cū veteres. &. ff. eo. l. ij. §. fi. & l. quod p manus. &. ff. tit. j. l. hęreditas. & insti. e. §. pe. & ff. de condi. institu. l. penul. §. fi. & ad Trebel. l. Scæuola. &. ff. de testa. l. non codicillum.

i *Falso.* cur preces pl⁹ valent quā institutio? Rn. quia non totū auferunt preces, quia nō quartam.

*Cum proponatis.* CASVS. Mater quorundā pupillorū fecit codicillos, in quib⁹ Titio decē legauit: fecit iterū alios codicillos, in quibus eadē decem Titio abstulit, & Seio legauit: an Titius illa decē iure codicillorum petere poterit, quæritur? Rn. cę nō. nā per contrariā voluntatem, quod ex primis cōdicillis sperabatur, reuocatū est. Viuianus.

k *Contrariā.* alioquin si non essent contrarij, ambo tenerēt: vt insti. eo. §. fi. &. ff. eo. l. diuus. §. codicillos. secus autē in testamentis, nisi in milite: vt. ff. de mili. testa. l. quærebatur. Sed quid si duo proferātur codicilli, in quorū vno dicatur, illū fundū Titio lego: in alio, illum eundem fundū ei non lego: & ignoretur qui posterius facti sunt: qd iudicium valeat? Videtur neutrū valere ratione incertitudinis: vt ar. ff. de re. du. l. si fuerint. ibi, itē si ex pluribus & c. de test. tu. l. duo. Sed si econtra inueniatur idē duobus legatū in diuersis codicillis, videtur esse cōcursus: vt. ff. de leg. j. l. si pluribus. & infra de cadu. tol. §. pe.

l *Reuocatū esse.* nec enim eā legē quis sibi potest imponere, vt à priore nō liceat recedere: vt. ff. de leg. iij. l. si quis in prin. testa.

*Non idcirco.* CASVS. Mater tua fecit codicillos: & in absentia tui vel mei legatū vel fideicōmissum reliquit: an mihi præiudicet quo minus legatum petam, quæritur? Rn. quòd non.

m *Absente.* non enim quærimus cum quo de supremis iudiciis quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur: vt. ff. de lega. ij. l. cum pater. §. donationis. &. l. miles. & supra eo. l. j.

*Ne codicillos.* CASVS. Qui compos mentis non est, non solum testamentum facere non potest, sed nec codicillos. Si ergo pater tuus codicillos fecit: & in eis mihi legatum reliquit: & mihi petenti obiicias quòd non erat compos mentis tēpore factionis codicillorum: an vt adsertioni tuæ fides adhibeatur, probare debeas ipsum tunc compotem mentis non fuisse, quæritur? Respon. quòd sic. Et sic no. cę incumbit probatio neganti, non ei qui dicit: cuius contrarium est. ff. de probatio. l. ij. sed habet hoc implicitam adfirmatiuā: dicendo enim compotē mentis non fuisse, per consequens dicit eum furiosum esse.

n *Ne codicillos.* non solum testamentum.

o *Certissimi iuris est.* vt. ff. eod. l. ij. §. furiosus.

p *Prolata.* ad hoc vt aliquid &c. & sic hęc determinatio, vt aliquid

affirmatio plerumq; est iudex negatio. l. 23. pr. t. vo. l. 15. t. o. n. ar. Bruge. disp. t. 3. b. n. 1. 34. 36.

quid ex hac &c. respicit præcedentia. sed si diceret litera, peti nó posset, tunc respiceret sequentia.

a *Tua.* s. negantis. s. fuisse eum compotem mentis.

b *Probari.* probat ergo, qui negat. & sic est contra. ff. de proba. l. ij. & supra de proba. l. actor. Sol. hic negatio pro affirmatione ponitur. cum enim negat compotem mentis, affirmat furiosum. vix enim est aliqua negatiua, quæ æquipollétem non habeat adfirmatiuam. prętera & si esset negatio, præsumptio tamen onus probandi ab vno in aliú trãsfert. nam hic est præsumptio pro aduersa parte. præsumitur enim sanæ mentis, nisi cótra probetur: vt supra qui testa. facere possl. ij. Item ex sermonibus eius prę sumitur quis furiosus: vt. ff. de condi. insti. l. quidam. & de tuto. & cura. da. ab his. l. is cui. §. fin.

*Præsumitur quilibet sanæ mẽtis.*

*Siue.*] CASVS. Paterfa. prius fecit testamentum, & præcepit seruari quæ codicillis erat relicturus: siue prius fecit codicillos, & postea condito testamento confirmet quæ reliquerat in codicillis: perinde est vt valeant quæ legauit, ac si testamento prius facto aliquid mihi reliquit. Aliàs sic ponamus: Aliquis fecit testamentum, & adiecit, quæ in codicillis dixero, seruari volo. vel prius fecit codicillos, & postea testamentum, in quo ita adiecit, quæ in codicillis dixi, seruari volo. vtrum codicilli testamento confirmati intelliguntur? Respon. quòd sic.

c *Siue initio.* hoc dicit, siue prius fecerit testamentum, & mandauerit seruari quæ codicillis erat relicturus: siue econtra prius fecit codicillos, & postea testamento confirmet quę dederat codicillis, idem est vt valeat: vt hic, &. ff. e. l. sed cum ea. sed aliter non valebant prius facti, nisi confirmarentur expressim: vt. ff. eo. l. ante tabulas. Sed hodie contra. nam semper confirmati habentur: vt insti. eo. §. non tantum autem. & valent: vt. ff. de condi. & demonstra. l. si ita. sed vt ex tempore codicillorum factorum: vt infra de testa. manu. l. j. Accursius.

d *Munitus.* scilicet tu legatarius.

*Si idem.*] CASVS. Si testamentum & codicilli idem significent, cur diuersa nomina sortiuntur? Respon. q̃ sicut diuersitas est in nomine, sic in significato: quia in testamento instituere & substituere quis potest, non sic in codicillis: quod intelligo directe. secus si per fideicom.

e *Instrumentis.* id est voluntatibus, sic dicit: quia instruunt hæredem quid faciat.

f *Vocabulum.* id est diuersus titulus: alioquin non est ratio: nam idem est testamentum, quod est elogium: & tamen sunt diuersa vocabula. sed certe immo est bona: quia vix inuenitur aliquod nomen quod omnino idem significet quod aliud. semper enim plus vel minus, vel aliter significat, vel alio modo.

g *Vna.* vel nomen, vel aduerbium.

h *Instituendi.* vt directo valeat: sed trahitur ad fideicómissum: vt. ff. ad Treb. l. Scæuola. & facit supra e. l. ij.

*Si quis.*] CASVS. Testamentum fecisti, extraneum hæredem instituisti: in fine adiecisti scripturæ, si voluntas non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum. quæritur, si hæres petierit hereditatem ex tali scriptura tanquã ex testamento, an postea possit petere ex fideicommiss. tanquam ex codicillis? Respon. q̃ non. Vel sic: Hæres dubitat an valeat voluntas vt testamentũ, vel vt codicilli, cum testator prædicta verba non dixerit, &

posuit: adseuerationi tuæ [a] mẽtis eum compotem fuisse negantis, fidem adesse probari [b] conuenit. Dat. VI. Kal. Decẽb. Diuelli. CC. Coss.

*Codicilli confirmati in testamento valent, siue præcedat testamentum, siue sequatur. Alexander. concor. Bald. & Saly.*

VI. Iidem. AA. & CC. Demostheni.

SIue initio, [c] quæ fuerat codicillis relictur[e] generaliter, siue nouissimè relicta seruari mandauerit: cõfirmatione munitus, [d] nullam iustam gerere solicitudinem potes. Dat. III. Idus Decembr. Nicomediæ. CC. Coss.

*Illa quæ habent diuersa nomina, & quæ habent diuersos tractatus, dicuntur habere diuersos effectus. Alexander. concor. Bal. & Saly.*

VII. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum. P. P.

SI idem codicilli quod testamenta possent: cur diuersum his instrumentis [e] vocabulũ [f] mandaretur, quæ vis ac potestas vna [g] sociasset? Igitur specialiter codicillis instituendi [h] ac substituendi potestas iuris auctoritate data non est. Dat.

A vtrum sibi expediat agere directa, vel vtili. Si primo agat directa, non potest agere vtili contra legitimos ad fideicommiss. ratione codicillorum. & hoc in prima. Adeo vt si dixerit testator, valeat voluntas mea vt testamentum, vel vt codicilli: dabitur hæredi electio velit petere directe, vel vtiliter: & vna electa ad alteram conuolare nõ potest. & hoc in secunda. Adeo sunt hæc vera, quòd siue velit petere bono. poss. contra tab. siue secundum nũcupationem: siue aliam aliquam extraordinariam possessionem: vt insti. de bo. pos. §. septimo. debet in initio eligere, an velit eligere eam quæ est directa, vel vtilis: & hoc in tertia. Si autem testamentum fecerit non solemne, puta adhibitis sex testibus, & hæres petat hæreditatem vt ex codicillis, ab aliquo non secundã audiatur, nisi testator & pr expresserit q̃ si testamentum nõ valeat iure testaméti, valeat iure codicillorum. Si autem agnatus vsque ad quartum gradum, vel cognatus vsque ad tertium fuerit institutus, & directe agat, & succubuerit: nihilo minus dabitur ei vtilis. & quare secus sit in extraneo, & in agnato, causam adsignat. & hoc in quinta. Vltimò dixit, quòd in qualibet volũtate excepto testaméto adhibent quiq; testes, vel rogati vel forsitan

III. *Iun. Pacatiano & Hilariano Coss.

*Ex eadem scriptura non potest quis petere hæreditatem ex testaméto & ex codicillis: sed vna via intentata, tollitur altera, nisi intentator sit de coniunctis personis: & testamentum ratione solennitatis imperfectum: nõ valet etiam iure codicillorum, nisi sit dictum. & in omni vltima voluntate sufficiunt quinque testes, excepto testamento. si tamen vltima voluntas conficitur in scriptis, testes debent se subscribere. Salycetus.*

VIII. Imp. THEODOSIVS A. Asclepiodoto. P. P.

SI † quis [i] agere ex testamẽto quolibet modo, siue scripto, siue sine scriptura confecto, de hæreditate voluerit: [k] ad fideicommissi persecutionem [l] adspirare cupiens, [m] minimè permittatur. Tantũ enim abest [n] vt aditum cuiquam pro suo migrandi desiderio concedamus: vt etiam illud sanciamus, si testator faciens testamẽtum, in eodem pro codicillis etiam id valere [o] complexus sit: qui hæreditatem petit, ab C ipsis intentionis exordiis, vtrum velit eligendi habeat potestatem, [p] sciens se vnius electione alterius sibi aditum adueniẽtes: ita q̃ si fuerit testamẽtũ in scriptis, testes subscribãt.

i *Si quis.* scilicet extraneus: quia aliud in propinquis: vt infra ea. l. §. si quis vero.

k *Voluerit.* id est [a] elegerit agere iure directo: vt infra eo. §. si dicens se directo hæredem.

l *Persecutionem.* quam petit ab aliquo præcedente in gradu, qui est hæres.

m *Cupiens.* s. postea, minime &c. Sed nonne egit actione personali & causa expressa, ergo potest ex alia causa agere: vt. ff. de exce. rei iud. l. & an eadem. in prin. & §. actiones? Rñ. hoc facit hic ratio contrariorum, quorum vnum non patitur aliud: quia sibi contrarius est: quia petẽdo sibi hæreditaté, dicit testamentũ: petendo fideicõmissum, dicit codicillũ. Itẽ si egi ex inofficio, possum postea de falso testamẽto agere, & ecõtra: vt. ff. de inoffi. testa. l. eũ qui. & vno modo petebã testamẽtũ rescindi: sicq; valere dicebã. alio modo dicebã nullũ. Quare hoc? Rñ. ibi ad rescindẽdũ duo cõtraria iura ꝓponunt: hic vt valeant. Sed adhuc quare diuersum? Rñ. ibi vtraq; via est directa: hic altera directa, & non per mediũ: altera indirecta, & per præcedentẽ, scilicet mediũ. Itẽ intelligitur hoc principiũ, quãdo nõ dixit testator vt pro codicillis valeat. nam & si dixit: licet ibi videatur vna via, & alia agi: tamen adhuc idem est, vt subiicit: tantum enim &c.

n *Abest.* scilicet à iure.

o *Valere.* dixit enim, valeat iure testaméti, & iure codicillorũ. Quid autẽ si dixit, si nó valet iure testaméti, valeat iure codicillorum? Rñ. tunc non habet nisi vnam viam. si enim testamentum tenet: non habet locum codicillus. si non tenet: tunc habet locũ codicillus: & adhuc dicam habere locum legem istam.

p *Potestatẽ.* vtrũ eligat: sed necessitaté, vt eligat. ff. de tute. l. qui habet. §. si pupill⁹. & super hoc interrogabit a iudice, an velit eligere: vt. ff. de interroga. ac. l. si defensor. §. illud. Itẽ hoc intelligo siue volũtas erat talis, quæ vtroq; modo poterat valere: siue vno modo tantũ. Sed videtur nó cópelli eligere, sed vtrumq; possit proponere: vt. ff. quorũ lega. l. j. §. quod ait prætor volũtate. Solu. hic ideo eligit, quia semper qui petit hæreditatem, & maxime ipse hæres

BIU Cujas

ipse hæres certus de suo iure esse debet: vt. ff. de acquiren. hære. l. sed & si de sua. §. cur autem. &. l. cum falsum. sed ibi de facto alterius probabiliter errat. Vel solue vt diximus. ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. Vel hic loquitur de pluralitate causarum: vt ita dixerim, id est, vbi sunt variæ causæ agendi. ibi cum pluralitas est actionū.

præcluſiſſe: [a] ita vt ſiue bonorum poſſeſsionem ſecundū tabulas, ſiue ſecundum nuncupationem, cæteráſque ſimiles [b] poſtulauerit, [c] aut certè† mitti ſe in poſſeſsionem ex more [d] petierit: [e] ſtatim inter ipſa huius iuris auſpicia [f] propoſitū [g] ſuæ intentionis explanet.† ℣ Illud quoque pari ratione ſeruandum eſt, vt teſtator qui decreuit facere teſtamentum, ſi id adimplere † nequiuerit, [h] inteſtato videatur eſſe defunctus, [i] nec tranſducere liceat ad fideicommiſſi interpretationē, velut ex codicillis vltimam voluntatem: niſi id ille complexus ſit, vt vim etiam codicillorum ſcriptura debeat obtinere: illo electionis videlicet iure perdurante, [k] vt qui ex teſtamento agere voluerit, [l] ad fideicōmiſſum migrare non poſſit. [m] ℣ Si quis verò ex parentibus vtriuſque ſexus, ac liberis vſque ad quartum gradum agnationis [n] vinculis alligatus, vel cognationis nexu conſtrictus vſque ad tertium, ſcriptus hæres fuerit, vel nuncupatus, in eo videlicet teſtamento, quod teſtator vicem quoque codicillorū voluit obtinere: licebit ei, ſi de hereditate ex teſtamento ſecundū mortui voluntatē agēs [o] fuerit ſuperatus, vel certè ipſe ſponte [p] voluerit, ad fideicommiſſi ſubſidiū conuolare. [q] non enim par eadémque ratio videtur, amitteret† debita, [r] & lucra [ſ] non capere. ℣† In omni autem vltima voluntate, [t] excepto [u] teſtamento, quinque teſtes [x] vel rogati, vel qui fortuitu venerint, in vno eodémque tempore debent adhiberi: ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis [y] voluntas conficiatur: teſtibus videlicet, quādo in ſcriptis voluntas componitur, ſubnotationē [z] ſuā accōmodātib'. Dat. XV. Kal. Mart. Cōſtantin. Victore. V. C. Cos.

a *Præcluſiſſe.* ratione electionis contrariorum. Sed contra. ſ. de peti. hæredi. l. hæreditas. in prin. Sol. ſi petij iure directo hæreditatem ex teſtamento petitione hæreditatis, & ſuccubui: ſi poſtea ab inteſtato ſimiliter directo velim petere, poſſum: vt ibi, &. ff. de inoffi. teſtamen. l. mater. &. ff. de peti. hæredi. l. legitimam. Nec obſt. ff. de except. rei iudicat. l. ex ſextante. in prin. cip. l. quia ibi generaliter propoſuit hæreditatis petitionem, nō dicens ex teſtamento, vel ab inteſtato. vnde in vtraque ſibi præiudicat, cum ſit in rem: vt. ff. de except. rei iudi. l. ſi mater. §. eandē. Si vero directo primo petij ex teſtamento, & poſtea peto ex fideicōmiſſo propter idem teſtamentum ex eadem ſcriptura & eiuſdem teſtatoris reducēdo illud teſtamētum ad codicillos, non poſſum, ſiue teſtator non expreſſerit vt pro codicillis valeret, ſiue expreſſerit, vt hic: quia contrarius eſt ſibi, qui ex eadem ſcriptura petit tam contrariis modis. ſed hoc fallit in quibuſdam: vt infra proxi. §. Præterea in illa. l. hæreditas. ab alia perſona deferebatur ſecundo hæreditas eadem. Si vero petij ex teſtamento iure directo, & ſuccubui: & poſtea peto ex alia ſcriptura quaſi ex codicillis, poſſum: quia ex alia vltima voluntate nunc experior, quàm expertus ſum. Alij tamen, vt P. in omnibus modis prędictis dicunt me repellendum, ſi ſemel ſuccubui. & caue tibi, quia dixit teſtator, valeat iure teſtamenti & codicillorum. Idem dicam ſi dixerit, ſi non valeat iure teſtamenti, valeat iure codicillorum, licet improprie ibi ſit electio, cum tantum vna habeat locum.

b *Similes.* vt extraordinariam ſeptimam.

c *Poſtulauerit.* id eſt, poſtulare propoſuerit.

d *Ex more.* vt. ſ. de edi. diui Hadri. tol. l. fi. Sed quomodo poſſeſſorium tollit petitorium? Reſpon. illud poſſeſſorium præambulum eſt illius petitorij tantum, quo iure directo agitur: vnde perinde præiudicatur iuri ciuili per poſſeſſorium, ſicut per petitorium directum. An ergo poterit petere mitti in poſſeſsionem, qui ex codicillis habet hæreditatem? Reſpond. non. cum enim haberetur vt fideicommiſſarius, quaſi legitimi videantur rogati: vt. ff. eod. l. conficiuntur. ergo in eo locum non habet: vt diximus ſupra de edic. diui Hadria. tollen. l. fina. §. j.

e *Petierit.* i. propoſuerit petere.

f *Auſpicia.* i. initia.

g *Propoſitū.* i. eligat vel illāvtilē, vel directā: nō enī adhuc elegit.

h *Nequiuerit.* ſecundum ſolennitatem iuris, vel de facto.

i *Defunctus.* vt &. ff. e. l. j. &. j. de ma. teſta. l. ſi iure. &. ff. de vulg. ſubſti. l. cohæredi. §. cum filiæ. verſicu. quæ ita.

k *Perdurante.* quando eſt cōplexus vt valeat iure codicillorū.

l *Voluerit.* ſupple, & ſuccubuit.

m *Poſſit.* prædicta in extraneis.

n *Agnationis.* intelligūt quidā in agnatis & cognatis parētibus & liberis tantum. nam & ſuperiores & inferiores reperiuntur agnati quidam, vt auus paternus, & ex filio nepotes. Alij cognati, vt auus maternus, & ex filia nepotes. non autem de collateralibus dicit: ſed P. etiam de collateralibus dicit. argu. j. proxi. non enim &c. ſed licet differant hic agnati à cognatis, hodie nō differunt: vt in authen. de hęre. ab inteſt. §. nullā. coll. ix. ſed illud cū ab inteſtato, hic quodammodo ex teſtamento. Sed quā actionē proponit, qui ex codicillis habet hereditatem, vel legatum? Reſpon. officium iudicis: vt inſtit. de fideicom. hæred. §. j. vel vtilem ex teſtamento: quaſi vim capiant ex teſtamento, ſi quod eſt factum: vel ſi nullum, exhibent vim teſtamenti, quaſi ſint legitimi inſtituti: vt ff. eod. l. ab inteſtato. &. l. conficiuntur. circa prin.

o *Agens.* ſcilicet iure recto.

p *Sponte.* forte nondum ſuperatus in directo.

q *Conuolare.* alius hęres præcedebat gradu.

r *Debita.* eſt enim talium cognatorum hæreditas, vt debita: vt. j. de adopt. l. pe. §. omnia igitur. &. j. de impo. lucra. deſcriptio. l. j. circa prin. lib. x. &. ſ. de cur. furi. l. fi. §. ij. &. ff. pro ſoc. l. & quia. improprie tamen, cum poſsint grauari in eo quod habent vltra debitum bonorum ſubſidium. Accur.

ſ *Lucra nō capere.* quæ ab extraneis omnino poſſunt adimi, inſtituendo alios, vnde debet diuerſum ſtatui: vt hic, &. ff. de ſucceſ. edi. l. j. §. largius. &. j. qui pot. in pig. hab. l. aſſiduis. in fin.

t *Voluntate.* ſiue inter abſentes, ſiue inter præſentes, ſiue de omnibus bonis, ſiue de parte: vel de re certa: ſiue relinquatur ſuis, vel extraneis, ſiue priuatis, vel collegiatis.

u *Excepto teſtamento.* in quo ſeptem rogati interuenire debent: vt. ff. de teſta. l. hæredes. §. in teſtamentis. præterquam inter liberos: vt ſupra famil. erci. l. fin. & de teſt. l. hac conſultiſsima. §. ex imperfecto. nam ibi ſufficiunt qualiacunque iudicia, etiam per duos teſtes fortuitos.

x *Quinque teſtes:* [a] vt infra de do. cau. mor. l. fi. & ſupra de his qui in eccle. ma. l. fi. & inſti. de fideicommiſ. hæred. §. fi. & etiam fœmina, cum non prohibetur. arg. ff. de teſti. l. j.

y *Scriptis.* dic vt in rubrica ſupra eo.

z *Subnotationem.* id eſt ſubſcriptionem.

a Cōcor. gl. ſup verbo. quadā. ſ. c. licet vniuerſis. extra de teſti.

## TITVLVS XXXVII.
## DE LEGATIS.

*Conditio mixta deficiens per caſum, non facit deficere relictum alimentorum. hoc dicit ſecundum vnum intellectum gloſ. Vel ſic: Alimenta relicta legatario quouſque cum Titio morati fuerint, etiā debentur pro tempore ſecuto poſt mortem Titii. Alexan.*

1. Imp. ANTONINVS PIVS A. libertis Sextiliæ.

QVāuis verbis his, quoad [a] cū Claudio [b] Iuſto morati eſſetis, alimenta vobis & veſtiarium [c] legatum poſſunt adimi, inſtituendo alios, vnde debet diuerſum ſtatui: vt hic, &. ff. de ſucceſ. edi. l. j. §. largius. &. j. qui pot. in pig. hab. l. aſſiduis. in fin.

a *Quoad.* id eſt donec.

b *Claudio.* proprium nomen.

c *Veſtiarium.* hoc ſuperabundat, cum appellatione alimentorum hoc contineatur.

† *Admittere legitur in vet. mauſc. & Co. Theodoſ. recte. hoc. n. poſteriore caſu capiūt debitam hæreditatem.* † *Sequentia verba nō erant in Codice Theodoſiano.*

*Hæreditas eſt cognatis debita.*

*Teſtamētū debet habere ſeptē teſtes rogatos.*

*Poſt mortem*

BIU Cujas

a *Post mortem.* immo videtur quòd non debeantur: vt.ff. de annu. leg. l.Seio.in prin.& infra de condit. inser.l. si ea.Sed distingue cuius contemplatione sunt relicta:an legatariorum,an eorum cum quibus morari debeant. Hic ergo contemplatione legatariorum: quasi commodius possint percipere existentes apud eum. sed in.l. contraria, contemplatione eorum cũ quibus morari debeãt, vnde deficit legatum pro parte, si pro parte moriuntur: vel ex toto, si non habitent cum eis. & probatur hæc distinctio in eo. titu.l.annua.in prin.& de condi. & demon. l. illis. maxime quia simpliciter alimenta relicta, perpetuo relinqui intelliguntur:vt.ff. de ali.leg. l. Caio. §. j. Item adhuc contra infra de condi. inser. l. legatum. Sol. hoc fauore alimentorum.vel illud fuit sub conditione relictum: hoc purum, quod certam accepit legem fauore legatariorum. aut viuente Claudio nó habet, nisi secum moraretur.

b *Voluerit.*scilicet defunctus.

*Quamuis.* ]*CASVS.* Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & multa alia legasti.hæres hæreditatem vendidit:an emptorem debeant conuenire legatarij,quæritur? Rñ. quòd venditor conueniendus est: sed quod præstitit, ab emptore venditor consequatur: quia cum suo onere transit hæreditas.

c *Ab eo.*scilicet hærede instituto.

d *Peti possunt.*remanet enim hæres, vnde ipse conuenitur: vt supra de hære.vendi.l.ij.& fin.& quod soluit,ab emptore recuperat:vt dicta.l.ij. ff. de hære. ven. l.ij. §. siue. &. §. si quid publici.in fin.

e *Eo nomine.*s.legatorum,vel fideicommissorum.

f *Venditor.*hic est hæres institutus.

g *Fideiussoribus.*quos venditor accepit:vt.&.ff.de hære.ven. l. véditor ex hęreditate.& hoc si hęreditas est soluendo,non aliàs: vt.ff.ad leg.Falci.l.iij.in prin.

h *Eius.*scilicet emptoris.

i *Poterit.* hæres institutus.

*Qui post.*]*CASVS.*Paterfamil. fecit testamentum, & mihi legauit prædia:deinde ea obligauit.an videatur mihi ademisse legatum,quæritur? Respon.q̃ non,sed habeo actionẽ personalem ex testamento contra hæredem,vt ea liberet.

k *Post testamentum.*aliud si ante obligatam postea legat: quia si sciebat rem obligatam,luitur ab hærede:si ignorabat, à legatario:vt infra de fideicom.l. prædia.&.ff.de lega.j.l.si res.

*Legatũ an videatur adimere testator alienando rem legatam.*

l *Dedit.*secus si alio modo alienasset:nam tunc distingue: aut ex necessitate rei familiaris,& tunc præsumitur non ademptum, & debetur legatũ.aut ex voluntate,& tunc non debetur:vt.ff.de adimẽ.leg.l.rem legatã.quæ distinctio in donatione nó cadit: vt ff.de leg.iij.l.fideicõmissa.§.si rem.aliud si vsusfructus alienetur.

m *Non,videtur.*vt insti.de leg.§.si rem.Sed videtur q̃ sic: vt.ff. de dona.inter virũ & vxo.l. cum hic status.§.si maritus. &.s. de dona.inter virũ & vxo.l. si maritus. sed ibi solui. *ADDITIO.* Dicas quòd aliud in donatione,quæ facta est inter cõiuges:quæ cum sit contra ius commune,facilius irritatur.

n *In personam.*s.ex testamento:nam cũ rem suam testator legat, sit: tamen hanc fuisse defuncti cogitationem interpretor, vt & post mortem [a] Iusti Claudij eadem vobis præstari voluerit. [b] Sine die & consule.

*Venditio hæreditatis hæredem non liberat, licet contra emptorem regressum habeat. Bal.& Alex.*

II. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Sabiniano.

Quamuis hæres institutus hæreditatem vendiderit, tamen legata & fideicõmissa ab eo [c] peti possunt: [d] & quod eo nomine [e] datum fuerit, venditor [f] ab emptore vel fideiussoribus [g] eius [h] petere poterit.[i] PP. X. Kalend. Septemb. Laterano & Rufino Coss.

*Obligatio rei legatæ non extinguit legatum. Saly. Vel sic: Testator non videtur reuocasse legatum, si post testamentum rem legatam alteri obligauit:& hæres eam liberare tenetur. Alex.*

III. Iidem. AA. Victorino.

Qui post testamentum [k] factum prædia quæ legauit, pignori vel hypothecæ dedit;[l] mutasse voluntatem circa legatariorum personam non videtur. [m] Et ideo etiam si in personam [n] actio electa est: rectè placuit ab hærede prædia liberari. [o] PP. VI. Kalend. Maij, Gentiano & Basso Coss.

*Legatum factum seruo sine libertate, non valet: nec conualescit si post mortem testatoris efficiatur liber. Alex. concor. Bal.& Saly.*

IIII. Imp. ANTONINVS A. Sulpitio.

Seruis testamento dominorum non data libertate, legatum seu fideicommissum relictum non valet: [p] nec conualescere potest, licet post mortem [q] testatoris libertatem aliqua ratione consecuti sint. P P. V. Kalend. Iul. Antonino. A. IIII.& Balbino Coss.

*Legatarius subtrahens rem legatam per hæredem apprehensam, perdit illam, & eius actionem. Salycetus. Vel sic: Legatarius qui rem legatam occupat propria auctoritate cum vitio, cadit ab omni iure suo. Alexander.*

V. Idem. A. Donato.

Non est dubium [r] denegari actionem legatorum ei pro portione competenti in his rebus quas subtraxisse eum de hæreditate apparuerit. P P. V. Idus Septembr. Antonino A.IIII.& Balbino Coss.

*Substitutio vulgaris facta in legato, expirat per agnitionem primi legatarii. Bal.& Alexan.*

VI. Idem. A. Iuliano.

Si legata relicta primus [s] legatarius agnouit:substitutio eorum in persona Pontianæ

A tria competunt legatario auxilia.s.actio ex testamento, & actio in rem,& hypothecaria:vt.ff.de lega.ij.l. cum filius. §. variis. & infra communia de lega.l.j.

o *Liberari.*idem cum legauit prædium quod debebat tributum in præteritum:vt.ff.de lega.j.l.apud.§.hæres.& de lega.iij. l. qui cõcubinam.§.qui hortos.&.l.patronus.§.iij. Idem autem est cum quis rem obligatã vendidit: nam tenetur ex empto:vt.j. de cuic. l. ex prædiis.

*Seruo.* ]*CASVS.* Seruo tuo legatum sine libertate reliquisti:an valeat legatum, quæritur? Rñ. quòd non,nec cõualescit licet post mortem tuam manumittatur.

p *Non valet.*contra.ff. de necess.ser.l.quidam. §.j.Solu.vt ibi. nec libertaté habet per hoc: vt &.j. de fideicom.l. ex fideicommisso. nisi sit miles:vt.ff. de testa. mil.l.ex his. Item hoc scilicet q̃ non valet legatũ istis seruis, procedit,nisi seruus alij legetur:vt.ff.ad. l. Fal. l. Plautius.& de leg.j.l. seruo legato. in prin. vel nisi manumittatur: vt.ff. ad leg. Falcid. l. plane.

q *Post mortem.* secus si eo viuo:vt arg. ff. de iure fisc.l.non intelligitur.§.diu⁹.& de leg. præstan. l. interuenit. Et not.quod ab initio non valet,non confirmatur postea: vt.ff. de re.Cato.l.j.& de re.iu. l.quod ab initio.

*Non est dubiũ.* ]*CASVS.* Pone in legatario.rem in specie mihi legasti,eam vel totam,vel partẽ subtraxi:an amittam legatum,quæritur? Respon.q̃ sic totum, si totum subtraxi:vel partem,si partem. Vel dic in hærede,qui subtraxit rem legatam, non detrahet de ea quartam: quod non est ita probabile.

r *Non est dubium.*potes ponere casum in hærede,vt non detrahat quartam in re quam subtraxit: vt.ff. de his quib. vt indig. l. rescriptũ.& ad leg. Fal.l. Paulus respondit.& in authen.de hær. & Fal.§.hinc nobis.col.j. & tunc dic actionem.i.retentionẽ.Idẽ in legatario,vt legatum amittat,si illud subtrahat: vt &.ff. ad. l. Falci.l.j.§.j.ibi,eis autem &c.sic enim euenit fideicommissario vniuersali:vt.ff.ad Trebell. l. Paulus respondit, sicerta. & hæ bona.Sed prout in legatario intelligis,est contra.ff.quorũ legi. j.in prin.& infra quorum lega. l.j. Solu. hic subtraxit clam, ibi palã,arg.ff.de admi.tuto.l.non existimo.& de ritu nup.l.fin. Vel ibi ante aditam hæreditatem: hic post, & post apprehẽsam possessionem. alioquin idem esset quod ante aditam hæreditatem: vt.ff. de acquiren.possess.l.cum hæredes.in princi.sic.ff.de crimi. expi.hære.l.ij.Vel distingue,an putauit sibi licere,an non:vt insti.vi bo.rap.§.quia.media magis placet.Item videtur contra. j. de cri.expi.hære.l.obtentu.sed ibi alij non legatarij occupant: vnde non nocet legatariis.

*Si legata.* ]*CASVS.* Legatum mihi reliquisti, & si aliquo casu illud non agnoscerem, in eo Titium substituisti: nunc agnoui.an euanescat substitutio,quæritur? Respon.quòd sic.

s *Primus.*legaui Titio: & si non haberet,idem legaui Sempronio, vel Pontianæ.& facit supra de impube. & aliis substitu. l. post aditam.

*Si Fortidianum.* ]*CASVS.* Patersfami. testamentum fecit, fratres quatuor hæredes instituit, & eis fundum Fortidianum prælegauit:demum mihi eundem legauit.cui acquiratur? Rñ. q̃ concursu

concursu partes fient. habeo enim semissem, & instituti alium. Si autem in nomine rei legatæ testator errauit: puta dixit sic, lego tibi Stichum. & sensit de Erote: an ob hoc minus valeat legatum, quæritur? Respon. quòd non: cum constet de re.

a *Mox tibi.* non animo adimendi illis. aliàs contra: vt instituta facta euanuit. PP. VIII. Kal. Maij, Romæ, Læto. II. & Cereale Coss.

*Coniuncti re, faciunt sibi partem per cõcursum: & error in nomine, non vitiat si de corpore constat. Baldus & Alexander.*

VII. Idem. A. Fausto.

SI Fortidianum fundum primò pater tuus fratribus per præceptionem, ac mox tibi [a] legauit: concursu dominium eius tibi quoque quæritur. Error autem nominum [b] in scriptura factus (si modò de mancipiis vel possessionibus legatis nõ ambigitur) ius legati dati non minuit. PP. V. Idus Iul. Læto. II. & Cereale Coss.

*Qui propter militiam mandatum testatoris exequi prohibetur, non propterea perdit legatum. Baldus. Vel sic: Conditio impossibilis de iure, non vitiat legatum: sed ipsa vitiatur & reiicitur. Alexander.*

VIII. Idem. A. Demetrio.

AB administratione tutelæ religio [c] sacramenti Marcellum, [d] quem vobis [e] à patre tutorem datum testamẽto proponitis, eripit. [f] Quæ res, quo minus legatum consequatur, nõ impedit. Nec enim [g] iustè ab ea petitione repellitur: cum etiam si vellet tutelam administrare, prohibeatur. [h] PP. VIII. Id. Mart. Romæ, Sabino. II. & Anulino Coss.

*Hæres tenetur soluere legata, licet quæstio de hæreditate moueatur. debet tamen ei præstari cautio de restituẽdo, si ei hæreditas euincatur. sed cautio, si cui plusquã per legem Falcidiam solutum sit, præstatur, etiã si quæstio hæredi de hæreditate nõ moueatur. Alexander post Bal. & Salycetum.*

IX. Imp. ALEXANDER. A. Antiocho.

SI in fraudem † eorum quæ testamento relicta sunt, admissus est [i] accusator, [k] qui testamentum falsum diceret: præses prouinciæ secundum iurisdictionis formam solui legata iubebit, [l] interposita [m] cautione, [n] si euicta fuerit hæreditas, ea restituturũ: [o] quanuis aliàs [p] tunc cautioni locus sit, cum sine controuersia legata soluantur. PP. VII. Id. Feb. Maximo II. & Aeliano Coss.

*Legatum rei alienæ scienter factum valet: sed ignoranter factum non valet: nisi sit factũ coniunctæ personæ, vel vxori, seu alii cui est verisimile testatorem voluisse legare, etiam si sciuisset alienam rem esse. Alexã.*

X. Idem. A. Ingenuæ.

CVm [q] alienam rem quis reliquerit, si quidem sciẽs: tam ex legato, quàm ex fideicõmisso ab eo q legatũ seu fideicõmissum meruit, peti potest. [r] Quòd si suã esse putauit: nõ aliter valet relictũ, nisi proximæ personę, vel vxori [s], vel alij tali personæ datũ sit, cui legaturus aut sciuisti alienam, aut ignorasti. primo casu valet, & petere possum. secundo casu non, nisi coniunctæ personæ id legasti.

*Admissus est.* ab hærede: quia putabat legatarios huius timore ductos, super legatis transigere. Accursius.

*Accusator.* scilicet fictitiè: vt hæres dicit.

*Iubebit.* scilicet hæredi.

*Interposita.* à legatariis.

*Cautione.* sed nonne superuacua est, cum committi non possit, falsis accusatoribus nõ obtinentibus? Respon. hoc non potest probare legatarius, aliàs non præstaretur cautio: vt ff. si cui plus quàm per l. Falci. l. hæc autem. Accur.

*Restituturum.* scilicet legatarium. †*Cl. fi. in. c. suscitata.*

*Quanuis aliàs.* i. alij. *extra de re-sti. in integ. dicit p istã l. quòd est generale vbicunq; ali quis in dubio admitti tur, debet p stari cautio.* Vel dic propriè. & dic cautioni. s. illi quanto plus ceperit quàm per l. Falci. licuerit, reddi: vt. ff. si cui plus quàm per leg. Falcid. l. j. in princip. Sunt ergo diuersæ cautiones. Vna, euicta hæreditate legata reddi. Alia, quanto plus ceperit: vt. ff. qui satisd. cog. l. de die. §. item. De prima habes tantum. ff. de peti. hære. l. diuus. in fin. & l. seq. & supra de peti. hære. l. fi. circa prin. & præstatur demum mota controuersia: vt. ff. ad leg. Fal. l. dolo. Sed alia quando soluuntur sine controuersia mota nomine hereditatis licet de legatis sit controuersia, vt hic dicitur.

*Cum rem alienam.* CASVS. Rem alienam, nec tuam, nec hæredis, mihi legasti: an valeat legatũ, quæritur? Distinguitur:

q *Cum rem alienam.* id est nõ suã, nec hęredis: vt. ff. de le. ij. l. vnũ ex familia. §. si ré. Ité secus videtur de iure canonũ: vt extra de testa. c. filius. & xij. q. v. c. si episcopus. quę sunt cõtra. Sed quid si testator rem sibi cum alio cõmunẽ sciens cõmunem, vel rem alienam in qua habet aliquod ius, alicui legat? Rñ. q tantũ iuris habebit legatarius, quantum testator in ea habebat: vt. ff. de le. j. l. ſerui electione. §. fi. & l. si domus. §. fin. *Legatũ rei alienæ, an valeat de iure canonico.*

r *Peti potest.* vt hęres iusto pcio redimat & pstet: vel si nõ põt, det estimationẽ: vt ist. eo. §. nõ solũ. & ff. de le. iij. l. nõ dubiũ. §. fi. Ac.

s *Vel vxori.* vt. ff. de auro & argẽ. lega. l. quintus. j. §. fi. & j. de fideicom. l. prædia obligata. & æstimat iudex quæ coniuncta sit: vt j. de fideicom. l. volũtatis. Sed hoc fallit in libertate relicta ſeruo quẽ testator credit suũ. nam indistinctè debetur ei: vt. ff. ad Trebel. l. quidã. §. si quis filium. & de fideicommiss. li. l. Paulus respõdit. sed in ea est speciale. Ité si vni filiorũ prælegat pater ré quã credit suã, nõ videtur valere: licet filij sit persona cõiuncta: vt. ff. de lega. ij. l. cũ pater. §. euictis. quæ est cõtra. Sol. ibi ideo, ne crescat inuidia inter fratres: vt ar. j. de bo. quæ libe. l. cum oportet. j. rñ. Vel verius dic, & ibi tenet legatũ: sed nõ tenẽtur de euictione re euicta. nec hic dicitur q de euictione hęredes teneãtur, si huiusmodi personis legata euincãtur. sed certè imò videtur de euictione agi ex testamẽto, ac si nunquã sit data: vt. ff. de lega. j. l. nõ quocunque. j. rñ. §. j. & l. si domus. §. j. sed dic, vbi certi hominis credebatur, & ab eo emit hæres, vt daret: non tenetur. si incerti, tunc tenetur: vt in dictis. ll. Item quid si testator rem alienã possidebat, quam suam putabat: & extraneo eam legauit? Respon. tenetur hæres tradere: vt. ff. de euic. l. si is qui. *Libertas relicta seruo quẽ testator credit suũ, indistinctè debetur ei.*

*Filia.*

a *Mox tibi.* non animo adimendi illis. aliàs contra: vt instituta. de adempt. leg. §. transferri. & tu semissem, & illi alium semissem habebunt: vt. ff. de hęre. institu. l. Titius. & de lega. j. l. plane. j. in princi. nam coniuncti seco vnius habentur. & ad hoc est infra de cadu. tol. §. si vero. & §. sin autem. & facit. ff. de leg. j. l. si pluribus.

b *Nomium.* proprio- rum, vel prænomi- num, vel agnominum: vt & instit. de leg. §. si quis in nomine. &. s. de testa. l. si in nomine. vel finium: vt. ff. de lega. iij. l. patronus. §. j. secus si erretur in appellatiuis nosibus: vt. ff. de lega. j. l. iiij.

*B administratione.* CASVS. Filio tuo impuberi militem in testamento tuo tutorem dedisti, & ei legatum reliquisti, si tutelam impuberis administraret: imo simpliciter. sed dubitabatur, an emolumentum sine onere posset agnoscere. Vel dic sub conditione, quæ militi fuerit impossibilis de iure, & ob hoc repellenda: an legatum petere possit non obstante eo quòd non administrauit, quia miles? Respon. quòd sic: cum per sacramentum militię prohibeatur esse tutor: vnde à petitione legati non excluditur: cum si administrare vellet, non posset.

c *Religio.* iurabat enim miles: vt dixi. ff. ex qui. cau. ma. l. pe.

d *Marcellum.* militem.

e *Vobis.* pupillis loquitur.

f *Eripit.* nisi essetis filij conueterani: vt. s. de exc. ve. l. ij.

g *Nec enim.* Not. aliquem per impotentiam excusari, etiam in lucro captando. & facit. ff. de administ. tuto. l. Nesennius.

h *Prohibeatur.* propter militiam, quam habet. Et no. quòd hæc conditio de iure est impossibilis in milite: & ideo remittitur: vt insti. de hære. insti. §. impossibilis. &. s. de insti. & substi. l. reprehẽdenda. & speciale est in milite. secus in alio: vt. j. e. l. pe. &. ff. de test. tu. l. qui tutelam. in prin. & de his qui. vt indig. l. post legatũ. §. amittere. Sed videtur etiam solutum repeti: vt. s. de condic. ob cau. l. si militem. So. ibi ignorauit militem, qui dedit vt esset procurator: ideoque repetit. hic sciuit. vel ibi sub conditione dedit, si esset procurator: hic pure legauit: sed post adsignauit eum tutorẽ. Vel dic q hic fuit relictum sub impossibili cõditione, quæ legatum non vitiat. porro si detur ob causam impossibilem: repetitur per condictionem ob causam, cum causa non possit impleri: vt. d. l. si militem. &. l. dictam. nam in eo quod ibi dicit, si nõ impossibilem causam: subaudi, maximẽ.

*Si in fraudem.* CASVS. Instituisti hæredem: mihi legatum reliquisti. vt me defraudaret hæres ãt legato, Titium supposuit, qui accusabat testamentum: an legatum petere possim, quæritur? Respon. q sic: sed cauebo de eo restituendo hæreditate euicta, licet alij cautioni locus fuerit, tunc scilicet cum dubium fuit an solida legata debeantur propter Falcidiã. si hic legatarius ceperit plus quàm per. l. Falcidiam capere licuerit, illud reddet.

BIU Cujas

FIlia.]IC ASVS. Filiæ tuæ centum legasti, deinde ei in dotem.c.dedisti: an.c.ex causa legati petere possit, quæritur? Respon.quòd non.

a *Viuus.* siue erat species, siue quantitas.in hoc tamen differt: quia vbi quantitas, duplicabitur filiæ, si patrem huius fuisse voluntatis probet: quod nõ sic facile est in specie legata: vt.ff.de iure do. l. cum pater.& de lega.j.l.plane.j.§. j. Sed quid ecõtra si primo dedit in dotẽ, postea legauit? Respon. idem videtur, vt duplicare voluerit: vt argumen.ff.de lega. ij. l. cum quidã vxori.&.l. cum pater. §. pater filiæ.& de lega.j. l. huiusmodi.§. cum pater. & ad leg.Falci. l. cum quo.§. fina. Sed argu. contra.ff.de iure do.l. cum pater.sed ibi promiserat tantum,& non dedit.alioquí esset qđ dixi,vt vtrumque deberetur.& facit ad.l.ff. de lega.ij. l. Lucius.ij. §. impuberem.

*Cum responso.*]IC ASVS. Materfamilias filiam & alium hęredes instituit, & filiæ ante partẽ fundum legauit.vult partem hæreditatis repudiare, & legatum petere:an possit, quæritur? Respon. quòd sic:& hoc per Papi.responsionem.

b *Cum responso.* cuius mentem habes.ff.de lega.j.l. filio.& idem dicitur.l.seq.&.l. qui filiabus.§.fin. & de leg. ij.l.miles.§. pro parte.

c *Renũciasset.* per qđ videbaí portioni prædij,quam salté iure habebat hæreditario, renunciare. Item contra ff.de excep.do.l. fi.§. fi. vbi filia non potest habere prælegata, si hæreditatem dimittit.Solu. ibi tam hæreditatem quàm legatũ habet sub conditione, si debitum remittat.vnde nec legatum habet, nisi remittat: vt.ff. de leg.j.l. sed si non aliás.

*Proprias.*]IC ASVS. Si res tua tibi legetur: an valeat legatum, quæritur? Respondeo quòd non.

*Legari quã doq; potest alicui res sua.*

d *Non potuisse.* quod enim tu um est,amplius tuum fieri non potest: vt instit.eodem.§. sed & si rem. Item hoc, cum pure legatur.secus si sub conditione: vt.ff. de lega.j.l.cætera.§.j. Item hoc intellige, nisi testator aliquid iuris in illis rebus habuit: vt quia sibi obligatæ: vt.ff.de lega.j.l.apud Iulianum.§. si Titius.&.l.si domus.§.fi.&.l.si sic.&.l.senatus.&.l.si tibi homo.§. fi.& de leg. ij.l.Mœuius.§.pe.Quid autem si tempore testamenti est legatarij,& tẽpore mortis testatoris est alienata? Videtur valere: vt.ff. de reg.Cato.l.j.in fi.Vel dic secundum Io.quòd ibi sub conditione fuit legata: vt dicta.l.cætera.§.j.

*Monumenta.*]IC ASVS. Monumentum mihi legasti: an valeat legatum: quæritur? Respon.quòd non: secus si ius inferendi mortuum legaueris.

esset et si scisset rem alienam esse.PP.V.Kalendas Februa.Albino & Maximo Coss.

*Si legatum factum pro dote, detur filiæ in dotem ab ipsomet patre viuente:non potest amplius eo mortuo peti. Alexander post Baldum & Salycetum.*

XI. Idem A. Albiniano.

FIlia,legatorũ nõ habet actionẽ,si ea quę ei ĩ testamẽto reliquit viuus[a] pater, posteaí dotem dederit.PP.V. Non.Mart. Pompeiano & Peligno Coss.

*Hæres qui partem hæreditatis in quæ fuit institutus repudiauit, totum prælegatum consequitur. Alexander.*

XII. Imperator GORDIANVS A. Mutiano.

CVm responso[b] viri prudẽtissimi Papiniani,quod precibus insertum est,præceptionis legatum, & omissa parte hæreditatis,vindicari posse declaretur:intelligis desiderio tuo iuxta iuris formam esse cõsultum. Verba verò responsi hæc sunt: Filiæ mater prædium ita legauit: *Præcipito sumito extra partem hæreditatis.* Cùm hæreditati matris filia renũciasset: [c]nihilo minus eã rectè legatũ vĩdicare visũ est. PP. cõstitutio.V.Id.Iul. Sabino.II.& Venusto Coss.

*Res propria nemini potest legari.Salyc.*

XIII. Impp. DIOCLET.& MAXIMIA. AA. Seueræ.

PRoprias tuas res legari vel fideicommitti tibi non potuisse,[d] certum est.PP.XV.Kalendas Maij, Maximo.II.& Aquilino Coss.

*Non monumẽtum, sed ius inferẽdi mortuum, potest legari.Salycetus. Vel sic: Res religiosa relinqui non possunt, sed ius quod quis habet in eis. Alexander.*

XIIII. Iidem AA. Tatiano.

MOnumẽta[e] quidem legari non posse, manifestum est: ius autem mortuum inferẽdi,legare nemo prohibetur.PP. II. Kalendas Septembr.Maximo.II. & Aquilino Coss.

*Nemo relinquit quod non habet. Baldus. Vel sic: Non valent legata si as alienum absorbet totam hæreditatem:sed si aliquid superest, valet vsque ad illud, falua Falcidia.*

XV. Iidem AA. Terentio & aliis.

SI vniuersæ facultates, quas pater vester reliquit, debito fiscali aut priuato absumuntur: nihil[f] ex his quę testamẽto eius adscripta sunt, valere potest. [g]Quòd si deducto debito, in relictis bonis superfluum est: libertates[g] impediri iuris ratio non permittit:quin*[h] etiam legata[i] necnõ fideicommissa, salua lege Falcidia, præstãda sunt. PP.III. Kalendas Octob.ipsis IIII.&.III.AA.Coss.

*Si debitor legat creditori rem pignoratam, non tenetur creditor restituere eam hæredi, etiam oblato vel soluto precio. Alexander.*

XVI. Iidem AA.& CC. Syllæ.

CReditor si à debitore suo rem quam pignoris nomine susceperat, legatam sibi contendit: etiam debito ab hæredibus eius oblato, quò minus[k] restituat, defendi potest. S. XVIII. Kalendas Februar. Sirmij.CC.Coss.

*Sicut legata fieri possunt, ita & adimi. Alexander.concor.Baldus & Salycetus.*

XVII. Iidem AA. & CC. Eutychiano.

DAtum legatum adimi[l] tam pure, quàm sub conditione,non libertis tantum,sed etiã ingenuis placuit.Dat.III.Non. Mart.CC.Coss.

*Ille cui legatur nomen debitoris, habet vtilem actionem suo nomine: non autem directam,nisi sit mandata,vel cessa.Alex.*

XVIII. Iidem AA. & CC. Iustino.

EX legato nominis, actionibus ab his qui successerunt non mandatis, directas quidem actiones legatarius habere non hoc grauari non possit:vt.ff.de lega.iij.l.si mulier.§.fin.

*Datum.*]IC ASVS. Liberto tuo legatum reliquisti.an ei adimere possis, quæritur? Respon.quòd sic: siue pure dicendo, nolo quòd habeat legatum.siue sub conditione, si nauis venerit ex Asia.idem in ingenuis est. Viuianus.

l *Adimi.* & si quidẽ adimatur in eodẽ testamento, videtur nec fuisse datũ.si quidẽ in alio & solenni,ipso iure adimitur.si in minus solẽni volũtate,ipso iure debetur.sed obstat exceptio: vt.ff. de adi.lega.l.iij .§.fi.Si autẽ fiat adẽptio per inductionẽ: si quidẽ fiat ante cõsummationẽ testamẽti, ipso iure adimitur: alioquin per exceptionẽ:vt.ff.de lega.j.l.si ita scr adscriptũ.& de his quæ in test.delen.l.j.§.sed si legi. &.§.sed consulto.&.l.proxi.

*Ex legato.*]IC ASVS. Actionem quam habes contra debitorem tuum, mihi legasti:an cum eam ab hærede tuo habeam adhuc

*Legatum quãdoq; valet quod non debetur.*

*Legatum quãdoq; non valet quod debetur.*

*Legatum quãdoq; valet quod non debetur.*

*Legatum quãdoq; non valet quod debetur.*

*Legatum quãdoq; valet quod non debetur.*

BIU Cujas

adhuc cessam intentare possim, quæritur? Respon. quòd directam non: sed vtilem meo nomine sic.

a *Vtilibus.* aliàs vtilius. sed quid differt vtilis à directa? Quidam dicunt quòd nihil: vt.ff.de neg.ge.l.actio. Alij quòd vtilis est datiua, directa natiua. Tertij quòd ex contractu ex quo fit cessio, nascitur vtilis: quod non placet: quia si cedo tibi actionē furti, ex hoc contractu nascitur actio vtilis furti: quod est falsum: vt.ff. de pact.l.si vnus.§. pactus. Vel dic, directa ex verbis & ex mente legis: vtilis ex mente tantum: vt in summa de actio. &.ff. de neg.ges.l. actio. Et nota hic sex casus in quibus datur vtilis actio solo cōtractu sine cessiōe: vt hic, & supra de act. & ob. l.nominibus. & quādo fil. vel pri.l.in solutum. & de hæred.vend.l.emptor. &.l. postquam. & ff.de pig.l.cum conuenit. & infra de donatio.l.j.Accur.

*Non tantum.*] CASVS. Vxorē duxisti: intra duos mēses decessit, & te hæredem instituit, & multa legata reliquit: an ob hoc minus teneant quòd tā paruo tempore cum ea fuisti, quæritur? Respō. quòd non.

b *Donationes.* scilicet causa mortis.

c *Angustia.* quia modicum tēpus est quòd eam accepit. & est arg. ff.de lega.j.l. si mihi & tibi.§.j.

*Vxor.*] CASVS. Vxor patrui tui in fundo tuo habebat vsumfructum. illum mihi legauit: an valeat legatum quæritur? Respondetur quòd non.

d *Restuas.* quo ad proprietatem, vel vsumfructum.

e *Non potuit.* sed nōne potuit rem alienam legare? Respon. vtiq;: sed cum non sit sua, ius quod habet, tantū legare videtur: vt.ff. de cōtrahen. emp. l. qui tabernas. & de lega. ij.l. Mæuius. §. pen. at hic post mortem nullum ius remanebit, quare legatum non tenet: vt ff.de lega.j.l.si domus.§.fi. sic ergo quod voluit, scilicet vsumfructum, non potuit: & quod potuit, scilicet proprietatem, non dixit. sicque neutrū valet: vt.ff.de reb. dub.l. in ambiguo. quod est verum, nisi postea sit nacta proprietatem: vt.ff. de lega.j.l. quod in rerum natura.§.j.

*In legatis.*] CASVS. Si testamentum feci sti, & aliquid mihi legasti: non refert, per præceptionem, vel sinendi modum illud mihi reliqueris: quia valet legatum. vel dic an obliquis casibus seu verbis.

f *Nihil.* potest intelligi vt dicat non referre inter quatuor genera legatorum, quæ sunt insti.eo. §.j. sed hoc non placet, cum Iustinianus de nouo hoc fecit: vel q̄ nō refert directis, aut obliquis verbis vel casibus legetur: vt supra de testa.l.quoniā. & qui admit. ad bo.pos.l.fi. nisi ī appellatiuis erraret: vt.ff.de leg.j.l.iiij.

g *Casus.* potest esse nominatiui & accusatiui.

*In annalibus.*] CASVS. Aliquod annuū mihi & hæredi meo reliquisti: an debeatur legatum, scilicet singulis annis: an primis hæredibus tantū, vel hæredū hęredibus, quæritur? Rñ. q̄ hæredibus hæredum: & eadem dabitur eis petitio & exactio.

h *In annalibus.* puta decem annua.

i *Voluit.* secus si hoc nō dixit: vt. ff. de verbo. obliga. l. Stichum §.j.

k *Seruari.* etiam in infinitum: vt.ff.de iu.immu.l.iiij. & de verb.signi.l.hæredis. secus in vsufructu legato tibi & hæredibus. nam de primis intelligitur: vt supra de vsufru.l.antiquitas. ne inutilis esset proprietas: vt.ff.de condi.& demonstra.l. Titio centum.§.Titio.ij.

*Cum quæstio.*] CASVS. Testamentum fecisti, fundū Cornelianum mihi legasti, deinde Titio eius medietatem: qualiter facienda esset distributio, apud antiquos dubitabatur. Dicit imperator q̄ ego in mediā, Titius in alteram vocabitur. Idem est si ego in totam hæreditatem, & ex causa legati Titius percipere debuit medietatem: quia ego in sex vncias vocabor: ille in sex. Si autē testator mihi fundum reliquit, vel aliam rem legauit, & postea iterato mihi eundem fundum legauit, vel aliam rem mihi prius legatam, & sic tertio eundem fundum Titio reliquit, semel facta eius mentione: qualiter facienda esset distributio, quærebatur? Respondetur, siue coniunctim, siue separatim esset legatus fundus: ego in dimidia vocabor, & Titius in alia: nisi testator partes specialiter expresserit. quo casu seruabitur eius voluntas.

potest: vtilibus[a] autem suo nomine experietur. Dat. VI. Id. Decemb. CC. Coss.

*Breuitas tēporis quo matrimoniū durauit, non impedit ab altero coniugum alteri posse legari. Salycetus & Alexander.*

XIX. Iidem AA. & CC. Niconi.

NOn tantum duorum mensium, sed & minoris tēporis marit⁹ vxoris testamēto scriptus succedit: nec legata vel fideicōmissa seu donationes[b] tēporis huius angustia[c] capi prohibet. Dat. V. Id. Decemb. Nicomediæ. CC. Coss.

*Si quis legat rem in qua vsumfructum habet: illud ius tantum quod habet, legasse videtur, licet morte finitum sit. h. d. secundum glo. Alexander.*

XX. Iidem AA. Eutychiano.

VXor patrui tui si testata decesserit: res tuas,[d] tantùm vsumfructum earum habēs, legare nō potuit.[e] Dat. VII. Kalendas Ianuar. CC. Coss.

*Verborum solennitas non curatur etiam in legatis. Salyc. Vel sic: Non refert per quæ verba loquatur testator, dummodo eius intentio comprehendatur. Alexander.*

XXI. Imppp. CONSTANTINVS CONSTANTIVS & CONSTANS. AAA. ad populū.

IN legatis † vel fideicōmissis necessaria non sit verborum obseruantia: ita vt nihil[f] prorsus intersit, quis talem voluntatem verborum casus[g] excēperit, aut quis loquendi vsus effuderit. Dat. Kalēdis Feb. † Constantio. II. & Constante Coss.

*Appellatione hæredis veniunt hæredes in infinitum. Aldxander. concor. Baldus & Salycetus.*

XXII. Imper. IVSTINIA. A. Mēnæ præfecto prætorio.

IN annalibus[h] legatis vel fideicōmissis, quæ testator nō solū certæ personæ, sed & eius hæredibus præstari voluit,[i] eorum exactionem omnibus hæredibus, & eorum hæredum hęredibus seruari,[k] pro voluntate testatoris præcipimus. D. III. Id. Decēb. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

*Si vni legatur totum, alteri postea pars eiusdē toti⁹: cēsetur illa pars de toto adēpta. h. d. vsque ad. §. sed & aliam. Alexander.*

XXIII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm † quæstio talis de significatione verborū animos veterum mouit, si quis cuidam agrū Cornelianū puta, vel aliū quēpiā ī solidū legauerit, deinde alij partem[l] eius dimidiam: quantā portionē primus, quantam secundus legatarius consequitur: simili dubitatione & in hæreditate, & in fideicommissis habita: cumq; cōputationes multæ introducebātur, & multis ratiocinationibus dignę: nos huiusmodi cōputationes quasi superfluas & cōtrarias volūtati testatoris, omnes esse sopiēdas cēsemus. Cū enim manifestū est eū qui ab initio duodecim vncias[m] rei cuidā reliquit, alij autē postea sex,[n] recessisse quidē à priore volūtate, voluisse autē minui eā sex vnciis, cum alij eas obtulit: & prēsens casus exitum apertissimū ī ueniet. Si quis itaq; vel agrū vel hæreditatē reliquerit, primo quidē in totū, secundo autē in partē dimidiam: vtrūque in sex vncias esse vel dominū rei legatæ, vel hæredē. Et si tota re primo relicta, tertiam partem secundo reliquerit: secundum prędictum modū octo quidē vncias vel agri vel hæreditatis apud primū remanere, tertiā autē partē, vel quatuor vncias ad secundū migrare[o]. Et sic in omnibus statuēdum est, id est in hęreditatibus, vel legatis, vel fideicommissis. vestigia enim voluntatis testatoris non aliter nisi per huiusmodi viam æstimanda sunt.

† *Ex quinquaginta decisionib. Cōstins.*

l *Partem.* quod potest facere, & etiam totam, si vult: vt supra eodem.l.datum.

m *Duodecim vncias.* id est totam rem.

n *Sex.* id est dimidiam.

o *Migrare.* imò videtur res transire ad dupondium in nostro casu: vt.ff.ad Treb.l.Marcellus. in prin. & l.qui quadringenta. & de hære.instī.l.interdum.§. sed si excesit. &.l. si ita scriptum.§. quidam. & de liberis & posthu.l. si ita. in prin. Ad hoc dico, q̄ hic corrigit. Vel verius distingue, vtrum certum sit testatorem excedere assem voluisse: an noluisse: an dubitatur. Primo casu loquitur d.l. interdum. noluit enim ad dupondium transire, & ex eo diuidi hæreditatem suam, quod potuit: vt instit. de hære.

*Asse toto distributo, an sit necesse ad dupondium diū trāsire.*

BIU Cujas

hære.insti.§.hæreditas.Secundo,scilicet si noluit expresse excedere assem,locum habet quod hic dicitur: vt tantum videatur minuisse primo,quantum contulit secundo, si secundo contulit minus asse:vt.ff.de leg.j.l.si pluribus.si vero contulit primo minus asse,& secundo assem:tanto plus habet secundus tacite, quãtum apparet amplius ei datum: vt dictis.ll. ad Trebell.nam in eis plꝰ secundo dederat:& eadem distributio fiet in vacãte portione:vt instit. de hæred. insti. §. videamus.&.d.l. Marcellus.ad Trebell.nam in eis plus secundo dederat. Et est ratio huiusmodi diuersitatis, quia vbi legat mihi xij.tibi.vj. intelligitur tibi legasse.vj.de duodecim, & ita minuisse primum legatum. & non videatur diuisisse rem in.xviij.vncias. at vbi mihi primo legat sex,postea tibi duodecim: non potest dici quòd legauit tibi duodecim de.vj. quia est impossibile vt plus videatur ademisse primo quàm dedisse. Ex his duobus vltimis casibus, quando expresse, & quando tacite voluit excedere: vt ibi primo casu, & cætera. & ibi,si vero,& cætera. patet defunctũ voluisse excedere assem quantum ad numerum vnciarum:quia duodecim & sex non inueniuntur sub asse. sed non quo ad quantitatem. vbi autem noluit excedere assem, & mihi plures quàm tibi reliquit vel legauit vncias,tamen plus habeo quandoque,vel ex voluntate expressa,vel ex præsumpta: vt.d.l. de lib. & posthu. l. si ita. Tertio casu.ſ.cum dubitatur,voluit vel non excedere assem,præsumo ꝙ noluerit excedere per.l.istam.& ar. ff.de hær.insti.l.qui nó militabat.§.fi.Azo.Ité & vbi cõstitit noluisse excedere velle assem, si primo assem, secũdo assem dedit per legatũ: vocatur vterque in medietatẽ,nisi constet testatorẽ voluisse primo adimere:& tunc secundus haberet totum, vel nisi vtrunque eorũ voluit testator solidũ legatum accipere:quia tunc vnus haberet rem,alius precium:vt.ff.de lega.j.l.si pluribus.Item quid si primo assem,secundo semissem,tertio sextantem reliquit: nunquid hic tertius deminuet de asse,vel de semisse,an de vtroque? Tu dic ꝙ de vtroque deminuit proportionabiliter:vt.ff. de leg. j.l.si quis testamento.§.j.quod probabilius est.

*Plures nominationes de eodem vniformiter factæ,non faciunt ipsum ad maiorẽ portionem vocari. Alexan.*

Sed & aliam disceptationem iuris antiqui non absimilem [a] cõstitutam decidere nobis humanum esse apparuit. Agitabatur enim,si quis agrum Cornelianum,vel forte aliũ,vel quandam rem cuidam legauerit, & postea iterum vel sæpius ei eãdem rem per legatum vel fideicommissum dederit,post talia † autem verba testamenti Sempronio eundem agrum vel aliã rem legauerit,vt sępius quidem fuisset Titij mentio,semel autẽ Sempronij:quid statuendũ est? & quid iuris sit, si cõiunctim, [b] aut separatim eis relinquatur, siue in legato hoc consistat,siue in hæreditate? Huiusmodi igitur decidentes antiquam controuersiam, sancimus, cuicunque sit hæreditas, vel ager in memoratis casibus,siue cõiunctim, siue soli, [c] siue sæpius [d] eidem relictus: [e] æqua lance & hæreditatem,& agrum,& aliam quancunque rem diuidi, & ad dimidiam partem vnumquemque vocari: [f] nisi specialiter expresserit & dixerit testator, tãtas quidem partes velle vnum, tantas [g] autem alterum habere.In omnibus etenim testatoris voluntatem, quæ legitima est,dominari cẽsemus.D. XV. Kalend.Decemb.Lampadio & Oreste V V.CC.Coss.

† *Post alia.*

*A substituto exhæredati non potest legari,vel fideicommitti,etiam si exhæredato pater aliquid legauerit.Saly. Vel sic: A substituto impuberis exhæredati,non potest legatum vel fideicõmissum relinqui: etiam si impuberi aliquid relictum sit.Alexan.*

XXIIII. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam suum filium familias impuberem exhęredatum fecit, aliis hæredibus scriptis, eidem autem pupillo alium substitutũ reliquit, [h] maximam scilicet ostendens ad filium suũ adfectionẽ, [i] cui nihil quidẽ emolumenti reliquit,sed post exhæredationis iniuriam etiam substitutionem ei [k] addidit,& à substituto [l] legatũ [m] reliquit: quærebatur si huiusmodi legatum vel fideicommissum posset valere. Sed et si legatum eidem exhæredato filio pater reliquerit, & substituerit ei exhæredato facto aliquem extraneum:iterum certabatur, si saltem per eundem modum fideicommissum posset relinquere. Cum igitur antiquitas quidem hoc diuersè tractare maluerit, nobis autem huiusmodi iurgia superuacua esse videãtur:sancimus nullo legato, nullo fideicommisso huiusmodi substitutum,qui exhęredato pupillo datus est,prægrauari:nec si ipsam rem quam pupillo legauit, à substituto eius vel legare vel fideicommittere voluit. [n] Dat.II.Kal.Maij. Constantinop. post consulatũ Lampadij & Orestis.VV. CC.

*Legatarius celans testamentum, priuatur legato,& remanet hæredi scripto. Vel sic:Illud quod aufertur ab indigno propter casum concernentem fauorem certæ personæ,debetur illi,& non fisco. Saly. Vel sic: Legatarius qui surripit testamentum, cadit à legato tanquam indignus. Et quando indignitas alicuius respicit fauorem certæ personæ:illud quod sibi aufertur, applicatur illi personæ. Alexander.*

XXV. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

SI legatarius,[vel fideicõmissarius]celauerit testamentũ, & postea hoc in lucem emerserit, an proprium nomen vnius expressum sufficiat, cui semel tantum legatum est: an appellatiuum.primo casu habebit virilem portionẽ: vt ar.ff.de stipu.ser.l.si communis seruus.vbi quæ non valet: quia expresse in lege contraria fuit expressum proprium nomen. Alij dicunt illa in contractibus, hæc in vltima voluntate.vel ibi nominatus bis,non habet plus ideo quòd pluries fuerit nominatus, sed quia sic voluit seruus qui stipulabatur, qui vni ex dominis in plus potuit prouidere: vt ff. de stip. ser. l. seruus communis. ij. §. licet. sic & hic haberet plus, si testator vellet:vt hic subiicit,&.ff.de le. j.l. legata inutiliter.§.fi.& hæc verior. Item contra.ff.de pec. leg.l. dominus seruum.§.dominus seruum. vbi semel dimidiam serui cuidã legauit,secundo aliam dimidiam eidẽ & alij, sed ibi manifesta est voluntas, ꝙ voluerit vnũ tres partes habere:quia ibi vtrique adsignauit suam portionem.

g *Tantas.i.* tot.

CVm quidam.] CASVS. Filium suũ impuberem exhæredasti,extraneum instituisti, impuberi in bonis maternis Titium substituisti,& à substituto legatum mihi reliquisti:an valeat legatum, quęritur? Ité si filio exhæredato legatum reliquisti, similiter est quęstio an valeat legatum.apud antiquos erat de hoc altercatio. Dicit imperator ꝙ nó valet:nec debet substitutus prægrauari: nec in legato etiam relicto pupillo dando à substituto substitutum grauare potuit. Viuianus.

h *Reliquit.* pupillarem.quod potest in bonis quæ aliunde habuit:vt ex hæreditatibus propinquorum:vt insti. de pupil. sub. §.non solum.

i *Adfectionem.* per antiphrasim.i.per contrarium.

k *Ei.* scilicet pupillo.

l *A substituto.* relinquere.ſ.substituto tantum.

m *Legatum.* dandum.

n *Voluit.* scilicet testator. sed ipse filius exhæredatus potest grauari,si ei sit aliquid relictum:aliàs non:vt.ff. de vulg. substit. l.cohæredi.§.cum filiæ.ibi, neque fideicommisso. & infra de fideicom.l. quidam.licet ab eo substituto non posset,vt hic, & etiam prisco iure:vt.ff.ad.l.Falcid.l.qui fundum. §. qui filios.ibi, nec huic contrarium &c.& de milita. testamen. l. miles ita. §. si miles.

BIU Cujas

miles.& de le.iij.l.fin.in princ.& est hic speciale:aliàs enim sicut à legatario possum relinquere, ita & ab hærede eius:vt. ff. de lega.iij.l.v.§.fi quis.

*Legatarius.*] CASVS. Si testamẽtũ feci sti,& mihi aliquid legasti, & testamẽtũ celaui quo magis hęredẽ hæreditate defraudarẽ:an ex eo testamẽto legatũ mihi petere possim quæritur? Rñ. quòd nõ:sed remanebit apud hæredẽ quasi pro nõ scripto,ad exẽplũ eius cui erat legatũ relictũ si tutelã alicui⁹ pupilli administraret:qa sinõ administrauit,auferetur ab eo: & pupillo adsignabitur.

a *Iacturam*. idem in hærede videtur: vt. ff. de his quæ in testa.delen.l.j. §. hæreditas. & j.de fideicom. authen. hoc amplius. Sed arg. cõtra.ș.eo.l.ſi fraudẽ.

b *Aufertur*.vt.&.ff.de iure pa.l.si quis tutor. &.ff.de excu.tut. l. legatarius.&.l.tutor petitus.&.ff.de his qui.vt indi.l.post legatũ.§. amittere.& de lega. j. l. etiam si partis. &. ș. de condic.ob.cau.l.si militem. sed hoc fallit in milite:vt.ș.eo.l.ab administratione. Itẽ fallit quãdo aliàs legatarius erat:vt ar.ff. de excu.tu.l.sed hæc. &. l. Neſennius.&.ff. de testa.tutel. qui tutelam. Item fallit quãdo paratus est subire, sed non idoneus inuenitur,puta quia minor:vt.ff. de lega.ij.l. cum filius. §. nõiure.quę omnia cõtraria specialia sunt.

*Legatũ relictũ factũ ad tempus certum, vel incertum.quo finito ad hæredem reuertitur.& ei de restituendo finito tempore cauere debet.Alexãder.& licitum est arguere de cõtractibus ad vltimas volũtates.Salyce.*

*Licet tutelam non sit.*

*Ilud.*] CASVS. Fũdum Titio legasti in x.annos, vel vsque ad x.annos:an valeat legatum? apud iurisperitos erat quæstio: quia esset temporale, & sic irritandum. Statuit imperator, quòd huiusmodi legatũ valeat ad similitudinẽ cõtractus tẽporalis & donatiõis: ita tamẽ, vt legatarius caueat hęredi de eo restituẽdo elapso tẽpore nõ deteriore facto.

c *Temporalibus*.lego tibi fundum illum,vt vsque ad decem annos teneas. Accur.

d *Donationes*.vt infra de dona.quæ sub mo.l.j.ij.& iij.

e *Et contractus*. vt loco tibi vsque ad decem annos: vel vendo tibi fundum, vt reddas mihi post decem annos: & ego tibi precium.

f *Confirmari*.potest enim legatum tempore finiri.& sic est contra.ff.de act.& obliga.l.obligationum fere.§.placet.So.ibi quãtitas annua vsque ad decẽ annos fuit legata,quę etiam post tempus debetur,licet exceptione finito tẽpore repellatur:vt ibi dicit.hic autem species fuit legatario data,vt post tempus redderetur.Vel dic hic idem,quod ibi.nam & post decem annos poterit hæres conueniri,vt adhuc patiatur legatarium habere,sed vtetur exceptione, vt ibi. Item nota hic q̃ ex voluntate defuncti certo tempore finitur legatum.& sic est contra.ff.de legatis. j. l. nemo potest.Solu. vt vsque ad certum tempus gaudeat quis beneficio defuncti,testator statuere potest:vt hic.sed q̃ legatarius si cessat legatum petere,repellatur, nisi tempore in lege statuto:non potest facere testator:vt ibi.

g *Remeantibus*.ipso iure ex voluntate defuncti.

h *Restituatur*.sic.ff.vsufru.quemadmo.caueat.l.j.

## DE VERBORVM ET RERVM SIGNIF.

*Quia in testamentis quædam vocabula obscura, & res inueniuntur: ideo dicit de verborum & rerum significatione; sed generalius dicit ff.eo. titu.*

Continuatio.

PRædiis.[CASVS. Fundũ mihi legasti.in quo erat vinũ & oleũ:an ista cedant legato,quęritur. Distinguitur:aut erant in eo reposita, vt eis vtereris,cũ ibi venisses: aut vt venderentur. primo casu cedunt legato, secundo non. Idem est si si aliquid in eo prædio deposueris ad tempus ꝓpter ĩcursum hostiũ, quod legato nõ cedet.

i *Ex fructibus*.ſ. illorum prædiorum.

k *In eodem*. & ex eodem:quod facit dubitationem.

l *Fuit*.hoc tamẽ quãdoque non consideratur: vt argu.contra. ff. de rebus eo.l.j.§.si defunctus.

m *Ea*.vt arma.

n *Tutelæ*.i.defensiõis? & sic ad tẽpus:vt. ff. de leg.iij.l.ſi fundus.&. l. si ita legatum. & argu. ff.de pig.l.debitor.

o *Prædium*. in quo prædio erat fortis domus.

p *Illic*. i. in illo fundo.

q *Legato*.cur aliud si domus instructa legatur, vbi indistincte nõ continetur vinũ: vt.ff. de fund.instru. l. si ita. §.domo? Ioan. Sed respondetur:quia ex ipso fundo colligitur vinũ, vnde quandoque cum eo legari videtur, vt hic dicit: sed non cum domo. Vel dic illã intelligi secundũ illã: vt si habeat gratia dom⁹, cedat legato : vt & in eo. tit. l. quæsitum. §.sed si fundus. &. §. Noratius.

*Domo instructa legata,an cõtineatur vinum.*

FVndo.] CASVS. Fundum vt erat instructus mihi legasti. quæ legato cedant, quæritur? Respondetur quòd non solum serui,quos ibi colendi causa habuisti, sed omnia quibus instructus est fundus:non quæ ad tempus propter hostiũ incursum ibi reposuisti.Item alia quæ erant ibi gratia colligendorum ac conseruandorum fructuum,puta corbes, granaria, & similia. Item pecora stercorandi fundi causa.

r *Villicum*.seruum.

ſ *Homines*.seruos.

t *Ageret*. vt libros, in quibus solatiabatur cum ibi erat.

u *Instructus*.vt instrumenta fundi.Et nota quòd refert vtrum dicat testator,lego prędium instructum:an fundum cum instrumento,siue fundum & instrumentum. primo casu continentur non solum ea quæ sunt ibi gratia fundi colendi, sed etiam instrumenta quæ habet causa sui paterfamilias, vt libros, vinum, & frumentum causa sui & familiæ. aliis autem casibus continentur

*Fundum instructum, fundũ cum instrumento, fundum & instrumẽtum legare differunt.*





BIU Cujas

cõtinetur ea tantũ quę ibi sunt, vt ager colatur: vt boues, aratrũ, ligones, falces messoriæ, putatoriæ, & similia. & ꝓbatur hęc differẽtia hic, & ff. de fun. instruct. l. si cui. & l. quæsitũ. §. sed si fundus. secundum Azo. Vel aliter idẽ si dicat fundum instructũ, vel fundũ cum instrumẽto, vel fundũ & instrumentũ. nam in quolibet casu cõtinetur instrumentũ fundi, & instrumentũ patrisfamilias, vt hic dicit. sed in hoc casu est differẽtia: quia ex hac scriptura fundus cũ instrumẽto, alienato fundo, si moriatur testator, nihil erit legatum: sed in aliis duobus casibus remanet legatũ instrumẽti, scilicet patrisfamilias. nam fundi instrumẽtũ sequitur alienationem fundi: vt dicta. l. si cui. Tertij dicunt, siue dicat fundum instructũ, vel sicut instructus est, vel fundũ & instrumẽtum, etiã patrisfamilias instrumẽtũ cõtinetur, nõ solũ fundi: vt dicta l. quæsitũ. §. sed si fundus. &. §§. sequẽtibus. & hic: an fundũ cũ instrumẽto: quo casu solũ instrumentũ fundi continetur legato. & hoc placet, adiecta etiã illa differentia quæ fit in dicta. l. si cui.

† *certissimi.* *Fundo simpliciter vẽdito, an veniãt instrumenta.* * *Id est securitatis.*

† *In vet. cautionem, vel cautelam, vel* ΑΣΦΑΛΕΙΑΝ, *minimè &c. rectè. Contius.* † *Cõcord. gl. super verbo, cautiõe. in. c. quæ frõte. extra de appel.*

a *Temporis causa.* vt sit supra.

b *Seruandorum.* arcæ, & similia: vt. ff. loca. l. sed addes. §. illud.

c *Pascẽdi.* ff. de serui. rusti. prædi. l. pecoris.

*Ancimus.* [*CASVS.*] Testamẽtũ fecisti, me hæredẽ instituisti, Titio fundũ sub cõditione legasti, & mihi pręcepisti, vt ei cautionẽ præstarẽ de legato præstando conditione existẽte: quid nomine cautionis intelligatur, puta nuda ꝓmissio, vel fideiussoria, quæritur? Rũ. nuda ꝓmissio. vel dic exemplũ. ff. tit. j. l. vltima. in fine.

d *Cautionis.* si testator ꝓcepit caueri. idẽ si lex.

e *De satisdatione.* quæ fit cum fideiussor accipitur: vt. ff. qui satisd. cog. l. j.

a *Cõcor. gl. super verb. sufficienti. in ca. ex transmissa. de rest. spo.* † *al. munia.*

f *Nudam.* [a] à pignore vel fideiussore, nõ à stipulatione. Sed contra. ff. mãdati. l. si mandato Titij. §. fin. Solue. ibi est idonea. Itẽ cõtra. ff. de colla. bo. l. j. §. caueri. Solu. cautio est genꝰ: vt. ff. de regulis iur. l. plus cautionis. Sed in vltima volũtate ꝓ nuda ponitur: vt hic. & eodẽ modo rñ. ff. de ꝓcur. l. j. que est cõtra.

*Cum quidam.* [*CASVS.*] Cũ fit disiunctio, refert an fiat personarũ, aut rerũ. Si personarũ, veluti si sic dicat testator: Illũ aut illum hæredẽ instituo. illi aut illi do lego. apud antiquos dubitabatur an valeat legatũ vel institutio. quidã dicebãt in institutione vnum vocari ex institutione, aliũ ex substitutione, in legatis posteriorẽ tantũ admitti ad legatũ. Dicit ergo ꝙ si nũc taliter fiat institutio, ꝙ debet accipi aut, pro &. Idẽ est cũ dicitur, illi aut illi libertatẽ relinquo, illũ aut illũ filio meo imberi tutorẽ do. & hoc in prima. Si autẽ fit disiunctio rerũ, vt Titio illã aut illã rem do lego. habẽt locũ quæ in veteri iure sancita sũt: scilicet ꝙ hæredis sit electio, quã illarũ dare velit. & sic aut, sumitur propriè. & hoc in secunda. hoc locum habebit in contractibus. & hoc in tertia.

temporis [a] causa in eo habuit, relicta esse, iuris auctoritate definitum est. ea etiam quæ tam fructuum colligẽdorum, quàm seruandorũ, [b] item pecora stercorandi vel pascẽdi [c] causa ibi constituta, vt de his fructus capiantur, vel vt fundus sit instructus: fideicõmisso cedere, certi† iuris est. Dat. Non. Octo. Sirmij. AA. Conss.

*Cautionis verbo simplex cautio significatur. Bald. Vel sic: Verbum cautio simpliciter prolatum à testatore, vel à lege ciuili, intelligitur de nuda promissione: nisi aliud sit dictum. hoc dicit no. Salyce.*

III. Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano. P. P.

SAncimus cautionis [d] nomine vel ἀσφαλείας * non esse fideiussoris dationem interpretandam: nisi hoc specialiter vel in Græcis vel in Latinis verbis scriptũ fuerit. nisi enim vel generaliter de satisdatione [e] vel fideiusiõe specialiter sit nominatũ: cautiõe † vel ἀσφαλείᾳ minimè fideiusionẽ, sed nudam [f] ꝓmisionẽ significari. † D. Kal. Mart. Cõstantinopo. Lãpadio & Oreste V V. CC. Coss.

*Disiunctiua apposita inter personas, ponitur pro coniuncta: secus si inter res. idem in contractibus. Bal. Vel sic: Disiũctiua posita inter personas honoratas, vel grauatas, fauore pupillorum tam in vltima voluntate, quàm in contractibus, accipitur pro cõiunctiua: nõ si inter res sit apposita. Saly.*

IIII. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam [g] sic vel institutionem, vel legatũ, vel fideicõmissum, vel libertatem, vel tutelam scripsisset, *Ille aut ille mihi hæres esto.* vel, *Illi aut illi do lego*, vel, *dari volo.* vel, *Illum aut illum liberum*, aut *tutorem esse volo*, vel *iubeo.* dubitabatur vtrúmne inutilis sit huiusmodi institutio, & legatum, & fideicommissum, & libertas, & tutoris datio: an occupantis melior conditio sit: an ambo in huiusmodi lucra [h] vel munera [i] † vocentur: & an secundum aliquẽ ordinẽ [k] admittãtur: an vterq; omnimodo: cũ alij [l] in institutionibus primum quasi institutũ admitti, secundum quasi substitutum, alij in fideicõmisis posteriorem [m] solũ accepturũ fideicõmissum existimauerint, quasi recẽtiore voluntate testatoris vtentẽ. Et siquis eorum [n] altercationes sigillatim exponere maluerit: nihil prohibet non leue libri volumen extẽdere, vt sic explicari posit tanta auctorum varietas: cum non solũ iuris [o] auctores, sed etiam ipsę principales constitutiones, quas ipsi auctores retulerũt, [p] inter se variasse videntur. ℣ Melius itaque nobis visum est, omni huiusmodi verbositate exposa, cõiunctionẽ *aut*, pro & accipi: vt videatur copulatiuo modo esse prolata, & magis sit παραδιάζευξις, vt & primam personam inducat, & secundam non repellat. ℣ Quẽadmodum enim (verbi gratia) in interdicto *Quod vi aut clàm:* [q] *aut* coniunctio pro & apertissimè [r] posita est: [s] ita & in omnibus huiusmodi casibus siue institutionum, siue legatorum, siue fideicõmissorum, vel libertatum, seu tutelarũ, hoc est intelligẽdum, vt ambo veniãt æqua lance ad hæreditatẽ: ambo legata similiter accipiãt: fideicõmissum in vtrumque diuidatur: libertas [t] vtrumque capiat: tutoris ambo fungãtur officio: vt sic nemo defraudetur à commodo testatoris: & maior prouidentia pupillis [u] inferatur: ne dum dubitatur [x] apud quẽ debeat esse tutela, in medio [y] res pupillorũ depereant. ℣ Sed hęc quidem sancimus, cum in personas [z] huiusmodi proferatur scriptura. Sin autem vna quidẽ est persona, res autẽ ita derelictæ sunt, *Illã aut illã rem illi do lego*, vel *per fideicommissum relinquo*: tunc secundũ veteres regulas & antiquas definitiones, vetustatis iura maneãt incorrupta, [a] nulla innouatione eis ex hac cõstitutione ĩtroducẽda. Quod etiã in cõtractibus [b] locũ habere censemus. Dat. pridie Kalen. Maij, Constantinop. post cõsulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

a *Temporis causa.* vt sit supra.

b *Seruandorum.* arcæ, & similia: vt. ff. loca. l. sed addes. §. illud.

c *Pascẽdi.* ff. de serui. rusti. prædi. l. pecoris.

d *Cautionis.* si testator ꝓcepit caueri. idẽ si lex.

e *De satisdatione.* quæ fit cum fideiussor accipitur: vt. ff. qui satisd. cog. l. j.

f *Nudam.* [a] à pignore vel fideiussore, nõ à stipulatione. Sed contra. ff. mãdati. l. si mandato Titij. §. fin. Solue. ibi est idonea. Itẽ cõtra. ff. de colla. bo. l. j. §. caueri. Solu. cautio est genꝰ: vt. ff. de regulis iur. l. plus cautionis. Sed in vltima volũtate ꝓ nuda ponitur: vt hic. & eodẽ modo rñ. ff. de ꝓcur. l. j. que est cõtra. speciale. Item contra. in. l. si quis ita legauerit. quæ est in eo. ti. sed & ibi speciale. vel est ibi seu, in qua est aliud, quàm illa, aut.

g *Cum quidam.* circa quatuor tractat hæc lex, ĩstitutionẽ, legatũ, libertatẽ, & tutelam.

h *Lucra.* quantum ad hæreditatẽ, vel legatũ, vel libertatem.

i *Vel munera.* ad tutelã.

k *Ordinem.* scilicet vt prior nominatus, prius admittatur.

l *Alij.* ff. iurisconsulti dicebant.

m *Posteriorem.* vt. j. de fideicom. l. clari.

n *Eorum.* antiquorũ sapientum.

o *Iuris.* ff. antiqui.

p *Retulerũt.* super hoc.

q *Aut clã.* aut pro &. [b] *Clam* materialiter hic ponit. *clãdestinum*

r *Apertissimè.* vt arg. *de iur.* ff. quod vi aut clã. l. is *a pr.* qui in puteũ. §. hoc interdictũ. & in aliis casibus: vt. ff. de verb. ſignifi. l. sæpe. & facit. ff. de test. tute. l. tutor ita.

s *Posita est.* vt si primo incepit clã, & prohibit [a] perseuerauerit.

t *Libertas.* i. vterque capiat libertatem.

u *Pupillis.* ff. in tutela accipiendo hanc disiunctiuam aut seu vel, pro coniunctiua.

x *Dubitatur.* id est in quæstione.

y *In medio.* id est de medio tempore.

z *In personas.* imò quandoque contra: vt ff. de leg. ij. l. cũ pater. §. pen. Solu. ibi secundum ordinẽ scripturæ intelligitur substitutio facta: vt ibi dicit.

a *Incorrupta.* vt hæres habeat electionem: vt. ff. de iur. do. l. plerũque. & instit. de act. §. huic autẽ. &. ff. de contrahẽ. emp. l. si in emptione. §. pe. &. l. si ita. &. ff. de cõdic. inde. l. si quis. Sed certe ĩmo in rebus punitur quando aut pro &: vt. ff. de aur. & arg. leg. l. quintus. j. in fi. sed ibi *quasi* speciale. Item contra. in. l. si quis ita legauerit. quæ est in eo. ti. *pœnitur.* sed & ibi speciale. vel est ibi seu, in qua est aliud, quàm illa, aut.

b *In contractibus.* scilicet quod dictum est in alternatione rerum legatarum:

BIU Cujas

legatarum:vt in prædictis.ll.continetur.Sed certe & in alternatione personarum est idem,quod.ſ.vt aut,pro & accipiatur:vt ſi vẽdam rem meam tibi,aut illi,cum ambo præsentes ſitis: vt hic. Nec obſtat.ff.de contrahen.empt.l.fundum.quia ibi non vtrique vendebat,ſed vni:quia ſibi & alteri volebat emere,quod alteri non poteſt.hic autem quando cum vtroque cõtrahit.Item nec ob.ff.de verb. oblig. l. eũ qui.§.qui ſibi. quia & ibi cum vno tantũ cõtrahit:& alter ponitur ad ſolutionẽ tantũ.

*Quãdo verbum familiæ ſonat in perſonis,intelligitur de propinquis ſecundũ ordinẽ proximitatis,& de quibuſdam adfinibus in ſubſidiũ vocandis. Sed quãdo nomẽ familiæ ſonat pro rebus, intelligitur pro ſubſtantia bonorũ. Bald. Vel ſic: Relictum familiæ debetur gradatim perſonis appellatione familiæ contentis,& in hac lege deſcriptis. Sin autem fiat de familia,intelligitur de rebus. Saly.*

v. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

Svggestioni. [*CASVS.* Teſtamentũ feciſti,hæredẽ inſtituiſti,familiæ tuæ decem legaſti.qui familię nomine cõtineantur,quæritur? Rñ. q̃ non ſolũ ſuperiores, & inferiores,& collaterales: ſed liberti & patroni, nurus & gener. Idem eſt ſi teſtator mihi fundũ legauerit, & ne alienẽ prohibuit: quod ſi facerem,cũdem fundum familiæ legauit:an accipiatur familia quomodo ſupra? Reſpõ. q̃ ſic.& hoc in ſecunda. Aliàs autem ſumitur familia pro ſubſtantia: vt cum dicitur familię erciſcundæ,id eſt, hæreditatis diuidendæ. & hoc in tertia & vltima parte. Viuia.

a *Per ſuum elogiũ.* primum exemplum.

b *Nulla ſpeciali.* nam tunc ſecus eſſet. ff. de leg.iij.l.omnia.§.fin.

c *Deficientibus.* ſcilicet propinquis.

d *Hi.* ſcilicet filij.

e *Eos.* ſ.nurum & generum.

f *Poſt eos.* ſcilicet generum & nurum. Et not. primo vocari liberos. Secundo parentes. Tertio, collaterales. Quarto generũ & nurum. Quinto libertos: vt hic, &. ff. de lega.iij.l.peto.§.fratre.& l.cum pater. §. penult. & ad Trebel. l. hæredes. §. fina.

g *Prohibuerit.* quod fit quandoque: vt.ſ.de reb. alie. non alie. l. fi.&.ij.de fideicom.l.voluntas.&.ſ.de condic.ob cau.da.l.ea.

h *Pro ſubſtantia.* vt in familiæ erciſcũdæ iudicio.& alias habet ſignificationes: vt.ff.de verb.ſigni.l.pronunciatio.§.familiæ.

*SI OMISSA SIT CAVSA TESTAMENTI.*

*A ſcripto hærede,& hoc in fraudem relictorum ſeu libertatũ. Et nota quòd propter tria inducitur hoc edictum. Primo contra eum qui omittit ex teſtamento adire, & adit ab inteſtato in fraudem legatariorum: vt infra eo.l.ii.in prin.& .ff.e.l.ii. Secundo contra eum qui dimittit adire, vt ad ſubſtitutum tranſeat,& in fraudem ſimiliter: vt infra eo.l.i. Tertio quando ideo, vt perueniat ad legitimum: vt.ff.eo.l.i.§.fina.*

Si in fraudem.][*CASVS.* Teſtamentum feciſti,hæredem inſtituiſti,& ei ſubſtituiſti,& mihi legatum reliquiſti.in fraudem mei omiſit hæreditatem inſtitutus.à quo petam legatum, quæritur? Diſtinguitur:aut interuentu pecuniæ eam omiſit: aut non. primo caſu agam contra inſtitutum,ſecundo caſu contra ſubſtitutum ſi fraudis particeps fuit. Vivianus.

i *Si in fraudem legatorum.* ab inſtituto relictorum, & inſtitutus fecit hanc fraudem, & ſubſtitutus participauit, vt ſubiicit. Sed nõne ſubſtituendo videtur teſtator permittere omitti? Reſpõ. quòd ſic,ſi principaliter ad euitandum damnum propriũ faciat, non ſi propter aliorum malum: vt argu.ff.de aqua plu. arcen. l. j. §. denique.

k *Eum.* ſ.ſubſtitutum,& eius hæredem: vt.ff. eo.l. de libertatibus.§.hæredem. Sed videtur directam dari,etiam ſi non fuit aliqua fraus cõmiſſa,cum legata ab inſtituto, intelligãtur tacitè repetita à ſubſtituto: vt.ff. de leg.ij.l.ſi alienus ſeruus.&.l.cum pater. §. ab inſtituto.& de leg. j.l.licet.&. j. ad Treb. l.iiij. Reſpõ. hic teſtator noluit eſſe repetita,quaſi non teneretur ſubſtitutus: vt. d. l.licet.niſi propter huiuſmodi fraudem. An autẽ inſtitutus teneatur, cũ & ipſe fecerit fraudem? Reſpõ. ſic in ſubſidium. prius enim ſubſtitutus, qui poſsidet, eſt cõueniẽdus: vt arg. ff.eo.l.licet.in fi.&.l. ſi pecuniam.&.l.ſeq. Vel dic non conueniri inſtitutum,niſi acceperit pecuniam pro omittẽdo: vt. d. licet. &. l. ſi quis pecuniam. &.l. ſi non ſolus.§. fin. ibi, ſi autẽ ſine pecunia &c. hic autẽ hoc primo caſu nõ habuit pecuniã.

*Legata ab inſtituto relicta,an vi deantur repetita à ſubſtituto.*

l *Participatum eſt.* idẽ ſi non participaſſet ſecundũ. P. Sed arg. contra. ff.eo.l.fina.

m *Accepta.* quam accepit inſtitutus à ſubſtituto, vt hæreditatem omitteret.

n *Cogitur.* ſcilicet inſtitutus à ſe relicta, & ſubſtitutus ſimiliter à ſe ſubſtituto relicta: vt ff.eo.l. ſi non ſolus. §. ſi.ibi,item ſi ſolus &c. &.j.de fideicommiſ.liber.l.j.in fin. Sed videtur quemlibet in ſolidũ teneri: vt. ff.eo. tit. l.ſi pecuniam.&.l. ſi à ſubſtituto. quę ſunt cõtra. Sed dic quòd ibi quilibet poſsidebat, ſcilicet inſtitutus & ſubſtitutus, ab inteſtato,cum ambo eſſent legitimi: hic ſubſtitutus tantum,& ab vtroque idem erat ibi legatum, quaſi ambo in ſolidum grauati eſſent: ſecus in duobus hæredibus omittentibus ex teſtamento: quia habentes ab inteſtato,ſimiliter vt prius pro partibus tenentur: vt.ff.eo.l.ſi duo.&.l.ſi nõ ſolus.in fi. Item adhuc videtur primo poſſeſſorẽ hereditatis conueniendũ.ff.eo.l. ſi quis pecuniã.ſed ibi loquitur quãdo idẽ erat relictũ ab inſtituto & ſubſtituto: ſi autẽ diuerſa, quilibet ſuis legatariis tenetur: vt dixi.

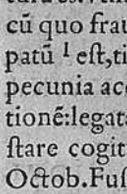
Svggestioni Illyricianæ adUocationis reſpõdentes, decernimus familiæ nomen talem habere vigorem: parentes & liberos, omnéſque propinquos, & ſubſtantiã, libertos etiam, & patronos, necnõ ſeruos per hãc appellationem ſignificari. Et ſi quis per ſuum elogium [a] fideicõmiſſum familiæ ſuæ reliquerit, nulla ſpeciali [b] adiectione ſuper quibuſdã certis perſonis facta: non ſolũ propinquos, ſed etiam, his deficientibus, [c] generum & nurum. Eos enim nobis humanum eſſe videtur ad fideicõmiſſum vocari: ita videlicet, ſi matrimonium morte filij vel filiæ fuerit diſſolutũ. Nullo etenim modo poſſunt† gener vel nurus filiis viuẽtibus ad tale fideicõmiſſum vocari: cum hi [d] proculdubio eos [e] antecedant. & hoc videlicet gradatim fieri, vt poſt eos [f] liberti veniãt. Hoc eodem valẽte et ſi quis rem immobilem cuidam legauerit vel fideicommiſerit, cámque alienare prohibuerit, [g] adiiciens, vt ſi hoc fideicommiſſarius prętęrierit, familiæ ſuæ res acquiratur. In aliis autẽ caſibus nomen familiæ pro ſubſtãtia [h] oportet intelligi: quia & ſerui & alię res in patrimonio vniuſcuiuſque eſſe putãtur. Dat. XV. Kal. Nouemb. Conſtantinop. poſt cõſulatum Lampadij & Oreſtis VV.CC. anno ſecundo.

*TITVLVS XXXIX.*

SI OMISSA SIT CAVSA teſtamenti.

*Si inſtitutus,in fraudẽ legatariorũ repudiat hæreditatẽ,& vadit ad ſubſtitutum vulgarẽ: ipſe ſubſtitutus adiẽs tenetur ad legata ab inſtituto relicta ſi dolus fuit cõmunis participatus cũ ipſo: ipſe etiã inſtitutus tenetur ſi pecuniã accepit. hoc dicit. Et diuiditur in duas partes. Secũda ibi, plane. Bal.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Ianuariæ.



Si in fraudem legatorum [i] tranſmiſſam hæreditatẽ ad ſubſtitutũ probatura es: vtilis actio aduerſus eũ [k] cũ quo fraudis cõſiliũ participatũ [l] eſt,tibi cõpetit. ¶ Plane ſi pecunia accepta [m] omiſit aditionẽ: legata & fideicõmiſſa prę ſtare cogitur. [n] Accep. Kalen. Octob. Fuſco & Dextro Cõſſ.

*Si hæreditas quæ adiri poterat,repudietur in fraudẽ legatorũ,habet locũ hoc edictũ. Bald. Secus ſi non potuit adiri ex defectu teſtamenti vel hæredis inſtituti. Saly.*

II. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS. C. Victoriæ.

Evm qui cùm teſtamento poſſet obtinere hæreditatem, ab inteſtato ius ſucceſsionis voluit amplecti: libertatibus eodem teſtamento datis obeſſe non poſſe, [o] iam pridem placuit. Quòd ſi cũ iam neque adiri ex teſtamẽto hæreditas, neq; ſubſtitutus, ab inteſtato, cum ambo eſſent legitimi: hic ſubſtitutus tantum,& ab vtroque idem erat ibi legatum, quaſi ambo in ſolidum grauati eſſent: ſecus in duobus hæredibus omittentibus ex teſtamento: quia habentes ab inteſtato, ſimiliter vt prius pro partibus tenentur: vt.ff.eo.l.ſi duo.&.l.ſi nõ ſolus.in fi. Item adhuc videtur primo poſſeſſorẽ hereditatis conueniendũ.ff.eo.l. ſi quis pecuniã.ſed ibi loquitur quãdo idẽ erat relictũ ab inſtituto & ſubſtituto: ſi autẽ diuerſa, quilibet ſuis legatariis tenetur: vt dixi.

Evm qui.][*CASVS.* Hæres inſtitutus potuit adire hæreditatẽ ex teſtamento,& non vult,ſed ab inteſtato: quia forte proximior eſt. an obſit libertatibus in teſtamento relictis, quæritur? Reſpondetur quòd non. & hoc in prima. Si autem teſtamentum tale fuit, ex quo adiri non potuit hæreditas, vel bonorum poſſeſſio petita, quia forte erat minus ſolenne, adiit ab inteſtato: legatorum perſecutioni locus non eſt. & hoc in ſecunda. Si autem teſtamento recte facto hæres ſcriptus adire non vult, alius autem ab inteſtato ſuccedit, legata aut etiam libertates ex teſtamento non debebuntur. & hoc in tertia.

o *Non poſſe.* vt.ff.eod.l.de libertatibus.§.j.&.ff. de manu. teſta. l. teſtamento manumiſſus.&.ff.de caſtren.pecu.l.pater. §. pater. Vel dicitur vſurpari: vt infra.

a *Possessio.*secundum tabulas.
b *Non usurpabitur.*id est,non deducetur in usum prauum:vt. j. de fideicom.liber.l.j.& de manu.testa.l.ij.&.ff. de inoffi. testa. l. Papinianus.§.fin.Vel dic usurpari,quando potest adiri ex testamento,& omittitur,& accipitur ab intestato. De bonorum autem possessione ideo dicit: quia quandoque ipsa petitur, & tamen testamentum non valet de iure ciuili,& dātur legata:vt not.insti. qui mo. testa. infir. §. non tamen.&.ff.de iniust.test. l. posthumus.
c *Nullo.*ordinario vel extraordinario.
d *Cessante.*nō in fraudem creditorum, sed propter laborem vitādum.Accursius.
e *Manifestū est.*nisi in casib⁹: vt.j.de fideicō. l.eā. ibi plene dices.

SI Proculiana.]C ASVS. Si Proculiana patri tuo reliquit,& ei successisti:an à scriptis hæredibus à Proculia. volentibus succedere ab intestato, omissa causa testamenti,petere possis legatū patri tuo relictū,quæritur?Rñ.quòd sic:quatenꝰ patit lex Falcidia.

†Si Proculiana. sic in omnib.manu s.Cōtius.
† Hæredes. add.in vet. Contius.

f *Scripti iure.*à Proculiana.
g *Ab intestato.* repete,successerunt.
h *Patitur.*tenetur ergo Falcidia per prætorem,ac si ex testamento adiissent: vt hic, & ff.eo.l.si duo.§. fina. & l.qui autē.in prin.& ad legē Falci.l.j.§. ad eos.
i *Vobis.*qui estis hæredes legatarij: vt hic, & ad hoc. ff. quando dies lega.ce.l.fi.&.j.de fideicō.l.si in persona.

*DE INDICTA viduitate, & lege Iulia Miscella tollenda.*

LEgatū.]C ASVS. Testamentum feci sti, hæredem instituisti,decē Titio legasti,si vxor mea me mortuo nuptui alij se non collocaret.an legatum peti possit, quæritur? Rñ.quòd legatum cōditionale est: & si alij nupsit,deficit cōditio, & peti non potest. Viuianus.

† defecit vet. rectè. Contius.

k *Legatum alii.*secus si eidem:vt.j.l.proxi.&.ff.de condit.& demon.l.cum tale.§.si arbitratu.&.§.Mæuiæ.vel etiam si alij,si modò ad eam redire debeat,vel alia fiat frans ad nuptias impediendas:vt.ff.de condit.& demon.l.auia.§.Titio.&.l.hæres.§.fi.
l *Si vxor.*scilicet alicuius,vel sua.
m *Deficit.*existere autem videtur,cum certum est eam nubere non posse:vt.ff.de condit.& demon.l.hoc genus.

AMbiguitates.]C ASVS. Testamentum feci sti,hæredem instituisti,vxori tuæ.x.legasti,si alij te mortuo non nuberet. lex Iulia permittebat ad secundas nuptias conuolare præstito iuramento quòd hoc faceret causa liberorum procreandorum,& hoc intra annum à tempore mortis viri: post annum accipiebat legatum,præstita cautione Mutiana de restituenda re cum fructibus. Dicit imperator quòd vult,quòd etiam lex cesset & cautio prædicta:vnde non præstito sacramento nubat: & siue habeat liberos,siue non, legatum percipiat,vsufru. apud eam manente:pprietate filiis prioris matrimonij defereda.& hoc in prima & secunda,& hoc ne periuriū committatur,cum ad hoc natura mulieres,pduxerit vt liberos habeant,& ea debeat esse earū cupiditas:cesset ergo lex & cautio Mutiana, ne cū gl. via periuriis aperiatur. & hoc in tertia & vltima.Viuian.

n *Quiescente.* lex Iulia permittebat mulieri,licet vir prohibuisset,& aliquid ob hoc relinqueret, vt ad secundas nuptias nō veniret:tamen & ad virū venire post annum,& iurare quo tēpore accipit legatū,quia filiorū causa hoc faceret,si cōtingeret eā in futurū nubere.& hoc si intra annū accepit legatū:post annū vero accipiebat relictū præstita cautione Mutiana: vt ī auth.de nup.§. que vero nūc.coll.iiij.quæ cautio generaliter locū habebat quotiēs esset aliquid relictū sub cōditione nō faciendi de restituenda re cum fructibus,si cōtra fecerit:vt.ff. de leg.ij.l.cū filiꝰ.§.qui Mutianā.& ff.de cōdit.& demō.l. Mutianæ. Sed an per omnia sublata est cautio Mutiana per istā. Rñ.non:immo in aliis cōditionibus de nō faciēdo locū habet.& si quidē talis sit cōditio, de qua certū sit quòd nō possit impleri viuēte legatario: vt si non ascēderis capitoliū,tūc præstatur cautio Mutiana.si vero possit impleri eo viuēte,vt si nō dederis equū tuū Titio.nā Titio vel equo mortuo te viuēte, cōpleta est cōditio.& hoc casu cautio Mutiana re mittitur:nisi sit cōdi. tio onerosa,quā expedit tare durum sit: vt relinquo tibi mulieri,si à liberis non discesseris.est enim durū ideo remitti cautionē, quia possunt filij præmori matri:& ideo nō remittitur ob hoc cautio prædicta:vt.ff.de condit.& demon.l.cū tale.in prin.&.§.Titius.

A

AMbiguitates†legis Iuliæ Miscellæ generali lege tollentes,nullum cōcedimus fieri iuramentum secundum prædictā legem,sed penitus ea vnà cum Mutiana cautione super hac causa quiescēte,n licere mulieribus etiam maritorū suorū interminatione spreta,quę viduitatē eis indicit,& nō dato sacramento,procreādæ sobolis gratia tantùm ad secundas migrare nuptias, pœna huiusmodi cessante,siue habeat liberos,o siue non:& ea percipere,quæ maritus dereliquit. P Quorū omniū manifestissimum est,dominium minime eas liberis existētibus habere, vsufructu tantūmodo apud eas remanēte,& ad liberos prioris tori proprietate eorū deferenda,secundū ea quæ de secundis nuptiis, & lucris quæ ex his mulieribus obueniūt,statuta sunt:q ne ex necessitate r legis & sacramento colorato periuriū cōmittatur.

B

C

Cū† enim mulieres ad hoc natura s progenuerit, vt partus ederent,t & maxima eis cupiditas in hoc constituta sit: quare scientes prudentésque periuriū committi patimur? Tale igitur iuramentū conquiescat, & lex Iulia Miscella cedat cū Mutiana cautione super hoc introducta,à nostra republica separata. Augeri u etenim† magis nostrā rempublicā, & multis hominibus legitime progenitis frequētari,quàm impiis periuriis affici volumꝰ:cū satis esse inhumanū videatur,per leges quę periuria puniūt,x viā piuriis aperiri.D. X.K.Mar.Cōstātin.post cōsulat.Lāpadij &Orestis.VV.CC.

D

*IN AVTHENT. de nupt.§. quæ vero nunc sequitur.colla.iiij.consti.j.*

*TITVLVS XL.*

DE INDICTA VIDVItate,& lege Iulia Miscella tollenda.

*Conditio viduitatis non spernitur, si legatum non adscribitur mulieri, sed alteri. Bald.Vel sic:Conditio viduitatis in persona alterius quàm legatarii potest apponi, & non remittitur.Saly.*

I. Imp. GORDIAN.A.Bono.

LEgatum alij k sub cōditione sic relictū,si vxor l nuptui se post mortē mariti non collocauerit, cōtractis nuptiis conditione deficit:† m ideóque peti nequaquā potest. PP.XIII.Kal.August.Gordiano.A.II.& Pompeiano Cōss.

*Conditio quæ viduitatem indicit, vitiatur & non vitiat:& lex Iulia Miscella cū iuramento & cautione Mutiana,quæ præstabatur,cessat.Saly.*

II. Imp. IVSTINIANVS.A. Ioanni præfecto prætorio.

n *Quiescente.* lex Iulia permittebat mulieri, licet vir prohibuisset, & aliquid ob hoc relinqueret, vt ad secundas nuptias nō veniret:tamen & ad virū venire post annum, & iurare quo tēpore accipit legatū,quia filiorū causa hoc faceret,si cōtingeret eā in futurū nubere.& hoc si intra annū accepit legatū:post annū vero accipiebat relictū præstita cautione Mutiana: vt ī auth.de nup.§. que vero nūc.coll.iiij.quæ cautio generaliter locū habebat quotiēs esset aliquid relictū sub cōditione nō faciendi de restituenda re cum fructibus,si cōtra fecerit:vt.ff. de leg.ij.l.cū filiꝰ.§.qui Mutianā.& ff.de cōdit.& demō.l. Mutianæ. Sed an per omnia sublata est cautio Mutiana per istā. Rñ.non:immo in aliis cōditionibus de nō faciēdo locū habet.& si quidē talis sit cōditio, de qua certū sit quòd nō possit impleri viuēte legatario: vt si non ascēderis capitoliū,tūc præstatur cautio Mutiana.si vero possit impleri eo viuēte,vt si nō dederis equū tuū Titio.nā Titio vel equo mortuo te viuēte, cōpleta est cōditio.& hoc casu cautio Mutiana re mittitur:nisi sit cōditio onerosa,quā expedit tare durum sit: vt relinquo tibi mulieri,si à liberis non discesseris.est enim durū ideo remitti cautionē, quia

o *Liberos.*ex primo marito.
p *Dereliquit.*sed hodie percipit,secundum authen.quam hic lege:cui relictum quid &c.
q *Statuta sunt.*vt supra de secund.nupt.l.fœminæ.&.l. hac edictali.§.his illud.
r *Ne ex necessitate.*continua;si maritus reliquit.
s *Natura.*id est deus.
t *Ederent.*vt.ff.de ædil.edi.l.quæritur.§.j.
u *Augeri.* quod fit per matrimonia:vt. ff. sol. matri. l. j. & de rep. bon.dam.l.fi.&.ff.de iure do.l.j.
x *Puniunt.* vt & supra de arbi. l. ne in arbitris. in princ. Et no.non

BIU Cujas

no. non dari viam malignandi: vt infra vnde vi. l. meminerint. &. ff. de transactio. l. cum hi. §. si cum lis. &. ff. quemadmodum testam. aperi. l. j. §. diem. & instit. vi bo. rap. §. quia. & infra de Lati. liber. tol. l. j. §. ille autem. &. ff. de iudi. l. si legationis. in fi. &. l. eum qui. §. fin.

*Cui relictum.*] CASVS. Hæc authē. corrigit. l. codicis: & dicit q̄ intra annū nō potest mulier assequi relictum, nisi certum esset q̄ nuptias contrahere non posset, vt quia monacha facta est: sed post annum bene potest assequi relictum, si caueatur de non nubendo. Sed quā cautionem debet præstare? Certe si legata erat res immobilis: præstabit iuratoriam cautionem, & obligabit bona sua. si est mobilis, præstabit fideiussoriam cautionem: sed si nubat, perdit relictū: & restituit rem cum fructibus.

*Hodie conditio viduitatis in vidua non spernitur, & legatum ei forma hac. l. statuta debetur. Saly.*

CVi relictum [a] quid fuerit à coniuge, [b] vel à qualibet persona ne secūdas ineat nuptias: intra annum [c] quidem non petat, nisi spes nuptiarum deficiat: [d] post annum vero capiat, præstita cautione rei cum fructibus [e] restituendæ, si contra fecerit. ¶ Pro re immobili iuratoria cautio fiat cum hypothecis: pro mobili (si persona sit idonea [f]) eadem sit cautio: alioqui & fideiussor exigitur, si præstari potest. ¶ Contractis, nuptiis [g] res data vindicari potest: quod sic admittitur, ac si ei relictum vel ordinatum non esset.

*Lex Iulia Miscella correcta in muliere, est correcta in viro: & conditio in viduitate apposita, si perseuerantiam non requirit, est expectanda. Bal. Vel sic: Conditio quæ viduitatem indicit, sicut spernitur in fœminis, ita & in masculis: & relictum in casu viduitatis futuræ, debetur statim in euentum ipsius. Saly.*

III. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

LEgem Iuliam Miscellam quemadmodum in fœminis sustulimus, ita & in masculis esse sublatam, pertinere quidem ad sensum nostræ legis, quam super hoc promulgauimus, [h] non est incertum. ne tamen quædam ambiguitas simplices animos moueat, etiā expressim [i] sancimus legem Iuliā Miscellam & senatusc̄ōsultū [k] quod circa eam factum est, nec non Mutianam cautionē, quæ super talibus nuptiis introducta est, non solum in fœminis, sed etiam in masculis cessare. ¶ Sed quia apud Vlpianum in libris Sabinianis inuenimus quędam verba, quæ effugiunt legis Miscellæ obseruationem: ne quis & ea sublata esse putauerit, sancimus, cum huiusmodi verbis mulieribus aliquid relinquatur, [l] *si vidua erit*, vel *quotiens vidua erit*, vel *cum vidua erit*: vel è contrario maribus, *si amiserint vxores*: vel *quando ad cœlibatum peruenerint*: non vetari ea vindicare, vel legitimo [m] modo sumere, quæ eis derelicta sunt. Neque enim vt permaneant [n] vel [o] fœminæ in viduitate, vel masculi in cœlibatu, videtur esse relictum: vt locum ante † nostram legem habeat lex Iulia Miscella, [p] quæ iam perempta est: sed cum primum hoc euenerit, ilico competat talibus personis eius quod relictum est, persecutio: [q] quia sub conditione relictum esse videtur, siue semel, siue in annos singulos hæc liberalitas fuerit cōscripta, quasi pro solatio suæ tristitiæ. [r] Dat. Kalend. Nouembr. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

*TITVLVS XLI.*

DE HIS QVAE POEnæ nomine in testamento vel codicillis scribuntur vel relinquuntur.

*Relictum vel in alium translatum pœnæ nomine, valet: nisi ob turpem causam vel impossibilem conditionem relinquatur.*

I. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

a *Cui relictum.* sumitur ex authen. de nupt. §. quæ vero. col. iiij.

b *A coniuge.* id est à viro vxori, vel contra: vel etiam ab extraneo: vt subiicit.

c *Intra annum.* à tempore mortis testatoris.

d *Deficiat.* vt quia sit monacha facta, vel conuersa: vel sacerdos, sit vir: vt in cor. huius authen. Et nota quòd hæc authen. corrigit. l. codicis secundam huius tit. quæ permittebat capere statim.

e *Cum fructibus.* scilicet præteriti temporis. vel si dat pecuniā, & eam mutuatus fuerit alicui, restituet quātum percepit: sed si in rem suam vertit, tunc vsque ad tertiam centesimæ. Vel si fiat res deterior, sustinet medietatem periculi: vt in cor. huius authen.

f *Idonea.* id est idoneam habet substantiam: vt in cor.

g *Contractis nuptiis.* scilicet secundis. Sed an idē in primis: vt si relinquo virgini ne nubat: vel ei quę nunquam nupsit? R̄n. secūdum Ioan. legem veterem seruari, vt nubere posit, & habere legatū: vt. ff. de conditio. & demon. l. cum tale. §. Mæuiæ. &. l. quotiens. &. l. Titiæ. quæ sunt contrariæ huic authen. hic enim tantum de secundis dicit nuptiis. Alij vt Ir. dicunt idem in virgine multo magis: cum virginum vita sit felicior, quàm continentium: vt in authen. de leno. §. j. colla. iij. *ADDITIO.* Tu teneas opinionem Ioan. quam Azo in summa huius tituli in fine putat indubitanter esse veram: & eam tenent communiter doctores.

*Legem Iuliam.*] CASVS. In prima parte dicit imperator, quòd sicut in fœminis lex Iulia & Mutiana cautio sublata est, ita & in masculis tollenda est. sed si aliquis vxori suæ legauerit, cum vidua erit, vel quotiens: vel econtra viro quando vxorem amiserit: qualiter intelligenda sint ista verba, quæritur? Respond. quòd statim ex quo vidua erit, petit legatum:

h *Promulgauimus.* vt supra l. proxi.

i *Expressim.* nam aliter videtur esse neglectum: vt. ff. de iniur. l. item apud. §. hoc edictum.

k *Senatusconsultum.* quod non habemus.

l *Relinquatur.* ab extraneo, & nō à marito: vel etiam à marito.

m *Legitimo.* scilicet actione ex testamento vel hypothecaria.

n *Permaneant.* sufficit ergo vel modicum sic stetisse: vt hic, &. ff. de an. leg. l. filiæ. quòd si vt perpetuo sic staret, non expectaretur conditionis euentus: quia statim vt impossibilis haberetur pro nulla, siue à viro siue ab alio relinquatur: vt. ſ. l. proxi. &. ff. de cōdit. & demon. l. cum ita legatū sit. hodie tamen cōtra: vt in auth. ſ. e. l. cui relictum.

o *Vel.* pro saltem.

p *Miscella.* hoc ergo casu non habet locum lex Iulia Miscella.

q *Persecutio.* & perpetuo apud eum remaneat, etiam si nubat: nisi vir vxori, vel vxor viro reliquerit: quia tūc seruantur ea quę de secundis nuptiis dicuntur: siue intra tēpus luctus, siue postea secundas ineat nuptias: vt. ſ. de secū. nu. l. j. &. l. fœminæ. Quid ergo dices de eo quod cotidie habemus in vsu relinquendi, scilicet vxoribus nostris victum & vestitum, quandiu in domo nostra caste vixerint? nónne quodāmodo videtur iudici viduitas? & sic videtur esse: vt dicit authen. ſ. eod. l. cui relictū. *ADDITIO.* Tu dicas quòd per talia verba non impeditur mulier trāsire ad secūda vota, & capere relictū, secundū Barto. hic: quia caste & honeste viuere dicitur, quę virū accepit: vt. l. mulier. j. §. cū ꝓponeretur. ff. ad Trebel. licet Bal. in. l. cū filius. §. qui Mutianam. ff. de lega. ij. teneat contrariū. Vnde consiliū est, quòd addatur in verbis testamenti: & quòd ad secunda vota non transierit.

† *Aliàs, vt loco vel ante nostrā legē habeat lex Iulia. &c.*

r *Tristitiæ.* quia amisit vxorem: vel econtra vxor virum.

*DE HIS QVAE POENAE NOMINE IN testamento vel codicillis scribuntur, &c.*

*Diuisio.*

SVperuacuam. *Diuiditur.* Primo ius antiquū tollit. Secūdo nouū inducit. Tertio à nouo excipit. Secūda ibi, Sed licere. Tertia ibi, Quòd si aliquid. Saly. CASVS. Olim si testator hęredē vel legatariū dānauerat in pœna pecuniaria, & si volūtati suę nō paruisset, nō valebat testamentū. Statuit imperator per hāc. l. quòd nihilo minus valeat: & pręcipere poterit testator hęredi vel legatario dare pecuniā, si voluerit parere suę volūtati. Si autē aliquid probrosum pręceperit, vel ipossibile: ipsum ei nō parebit. Viuia-

SVperuacuã obſeruationẽ veterũ legum†, per quam teſtatorum voluntates ad effectum duci impediebantur, amputamus, præcipientes nullum valere dicendo pœnæ nomine quædam eſſe relicta vel adempta in ſupremis teſtantium volũtatibus, eas infirmare: ſed licere teſtanti pro implẽda ſua voluntate vel pecunias dari præcipere, vel aliam pecuniariam pœnam inferre quibus voluerit tam in adimẽdis hæreditatibus vel legatis vel fideicommiſsis vel libertatibus, [a] quàm in præcipiendo ad alias perſonas eas transferri ab eo cui relicta ab initio ſunt, vel aliquid aliis ab eo dari, ſi minus [b] diſpoſitionibus ſuis hęres vel legatarius vel libertate donatus paruerit. ¶Quòd ſi aliquid [c] facere vel legibus interdictum, vel aliàs probroſum, vel etiam impoſsibile iuſſus aliquis eorum fuerit: tunc ſine vllo damno, etiam neglecto teſtatoris præcepto, ſeruabitur. [d] Dat. Kal. Ian. Conſtantinop. DN. Iuſtiniano. A. PP. II. Cons.

*TITVLVS XLII.*

## DE FIDEICOMMISSIS.

*Præſtatio triennalis alimẽtorum cõcurrente fauore vltimæ voluntatis facit legatũ deberi etiam in futurũ ex voluntate minus*

*Libertatibus.* contra. ff. de leg. j. l. plane ſi filium. §. fi. Solu. hic non dicit valere ab eo relictum, ſed auferri ei libertatem ſi non det relictum. argu. ff. ſi quis omiſ. eau. teſt. l. ſi quis ſub cõditione.

*Si minus.* id eſt, ſi nõ. ſed videtur contra. ff. de condi. & demõ. l. multa. in prin. & ff. eo. l. j. vbi dicit relicta in pœnã nõ valere. Sol. hic corrigit: vel ibi nil poteſt imputari grauato in monumento, quod alterius arbitrio facere debebat: & ideo relictum ab eo in pœnam, non valet: vt ibi dicit.

†*In quibuſdam exẽp. nõ habetur vox, legum.*

*Aliquid.* dic ꝙ teſtator reliquit legatum non capaci: vel præcepit ſepeliri ſe cum veſtibus: vel infligebat pœnam grauato.

*Seruabitur.* ſcilicet emolumentum his qui impoſsibile facere iuſſi ſunt: eo quod relictũ eſt nomine pœnę, non valente: vt hic, & inſti. de leg. §. fi. in fi. & ff. de leg. j. l. turpia. ſed videtur valere relictum impoſsibili vel turpi præcepto habito pro nihilo: vt inſtit. de hære. inſtitu. §. impoſsibilis. quæ eſt contra. Sol. ſecundum quoſdam. hæc ſecundum illam, ſcilicet vt impoſsibilitate remota, valeat relictũ: quod non placet. Sed dic, hęredi ſiue grauato impoſita impoſsibilitas vitiat, quaſi non ſtet per eum quo minus impleat, ſed per imbecillitatem. at legatario ſiue honorato impoſita, nõ vitiat: ſed vitiatur, vt ibi, &. ff. de cõdit. & demon. l. obtinuit. & eodem modo reſpõ. ad. l. ſupra de inſti. & ſubſt. l. reprehẽdẽda. quia & ibi honorato fuit impoſita. Itẽ contra. ff. de lega. j. l. ſi mihi & tibi. §. ſi quis. vbi impoſsibile præceptum valet. Sol. ibi nõ erat impoſsibile intra triduũ poſt mortem manumitti, cũ viuẽte teſtatore Romã venire poterãt ſerui.

*Legatũ an vitietur propter conditionem impoſsibilẽ ei appoſitam.*

*DE FIDEICOMMISSIS.*

*Separatim ideo loquitur de fideicommiſsis: quia ſecundum antiqua iura in multis differebant [a] à legatis.*

*SI probaueris.*] *CASVS.* Feciſti teſtamentũ minus ſolẽne: matrem tuam hæredẽ inſtituiſti: ab ea alimentũ menſtruũ. i. ſingulis mẽſibus præſtandũ mihi reliquiſti, & veſtimentũ annuũ: & ea præſtitit mihi per triẽniũ: an ſibi præiudicauit quo magis futuri temporis alimenta præſtaret, & ſi in præteritum ſolutum nõ ſit, quæritur an teneatur? Reſpon. ꝙ ſic.

*Et etiam hodie differunt quo ad modũ relinquẽdi. vide Alex. ſ. l. i. ff. de leg. i.*

*b Iſta ſol. diſplicet Bar. Bal. et Ia. quia ignorãs nihil agnoſcit. Bald.*

*c Iſta deſtruit textũ ſecundum Iaſonem.*

*d Imò falſiſsima. Angel.*

*e Placet Bar. Bald. & Iaſ.*

*a Et etiam hodie differunt quo ad modũ relinquẽdi. vide Alex. ſ. l. i. ff. de leg. i.*

*b Iſta ſol. diſplicet Bar. Bal. et Ia. quia ignorãs nihil agnoſcit. Bald.*

*c Iſta deſtruit textũ ſecundum Iaſonem.*

*d Imò falſiſsima. Angel.*

*e Placet Bar. Bald. & Iaſ.*

*a Libertatibus.* contra. ff. de leg. j. l. plane ſi filium. §. fi. Solu. hic non dicit valere ab eo relictum, ſed auferri ei libertatem ſi non det relictum. argu. ff. ſi quis omiſ. eau. teſt. l. ſi quis ſub cõditione.

*b Si minus.* id eſt, ſi nõ. ſed videtur contra. ff. de condi. & demõ. l. multa. in prin. & ff. eo. l. j. vbi dicit relicta in pœnã nõ valere. Sol. hic corrigit: vel ibi nil poteſt imputari grauato in monumento, quod alterius arbitrio facere debebat: & ideo relictum ab eo in pœnam, non valet: vt ibi dicit.

†*In quibuſdam exẽp. nõ habetur vox, legum.*

*c Aliquid.* dic ꝙ teſtator reliquit legatum non capaci: vel præcepit ſepeliri ſe cum veſtibus: vel infligebat pœnam grauato.

*d Seruabitur.* ſcilicet emolumentum his qui impoſsibile facere iuſſi ſunt: eo quod relictũ eſt nomine pœnę, non valente: vt hic, & inſti. de leg. §. fi. in fi. & ff. de leg. j. l. turpia. ſed videtur valere relictum impoſsibili vel turpi præcepto habito pro nihilo: vt inſtit. de hære. inſtitu. §. impoſsibilis. quæ eſt contra. Sol. ſecundum quoſdam. hæc ſecundum illam, ſcilicet vt impoſsibilitate remota, valeat relictũ: quod non placet. Sed dic, hęredi ſiue grauato impoſita impoſsibilitas vitiat, quaſi non ſtet per eum quo minus impleat, ſed per imbecillitatem. at legatario ſiue honorato impoſita, nõ vitiat: ſed vitiatur, vt ibi, &. ff. de cõdit. & demon. l. obtinuit. & eodem modo reſpõ. ad. l. ſupra de inſti. & ſubſt. l. reprehẽdẽda. quia & ibi honorato fuit impoſita. Itẽ contra. ff. de lega. j. l. ſi mihi & tibi. §. ſi quis. vbi impoſsibile præceptum valet. Sol. ibi nõ erat impoſsibile intra triduũ poſt mortem manumitti, cũ viuẽte teſtatore Romã venire poterãt ſerui.

*Legatũ an vitietur propter conditionem impoſsibilẽ ei appoſitam.*

*DE FIDEICOMMISSIS.*

*Separatim ideo loquitur de fideicommiſsis: quia ſecundum antiqua iura in multis differebant [a] à legatis.*

*SI probaueris.*] *CASVS.* Feciſti teſtamentũ minus ſolẽne: matrem tuam hæredẽ inſtituiſti: ab ea alimentũ menſtruũ. i. ſingulis mẽſibus præſtandũ mihi reliquiſti, & veſtimentũ annuũ: & ea præſtitit mihi per triẽniũ: an ſibi præiudicauit quo magis futuri temporis alimenta præſtaret, & ſi in præteritum ſolutum nõ ſit, quæritur an teneatur? Reſpon. ꝙ ſic.

*e De matre.* id eſt à matre. ſic. ff. de arbi. l. ſi de meis.

*f Menſtrua.* i. ſingulis menſibus.

*g Annuum.* id eſt ſingulis annis.

*h Impetrabis.* Sed oppono: aut tenuit hæc voluntas, & tunc etiã triennio non expectato valet voluntas. aut non tenuit, & tunc ſi ſciens ſoluit etiam ſemel, comprobauit voluntatem: vt. j. l. proxi. &. ſ. de teſta. l. non dubiũ. ſi ignorans, etiam infinitis vicibus non præiudicat: vt. ff. de act. & obli. l. obligationũ fere. §. placet. & ſic nõ videtur habere locum lex iſta. Solu. [b] nõ agnouit hic. ſed eſt ſpeciale fauore alimentorum. Vel (quod idem eſt) videtur agnoſcere tanto tempore ſoluendo. Alij dicunt [c] quòd hic fuit ſolẽnis voluntas. & quod dicit, per multum temporis: ſuppletur, maxime. q. d. non ſolum agere poterit ex cautione prima. prima verior [d] eſt. Item ad id quòd per tempora ſoluendo præiudicat in poſterum, eſt contra. ſ. de vſur. l. creditor. Sol. hoc ſpeciale [e] fauore alimentorum, & vltimæ voluntatis. Item ad idem eſt cõtra ff. ad le. Fal. l. quod de bonis. §. ij. Sol. ibi duobus annis, [f] hic tribus. Vel ibi contra legem erat voluntas: quia legata excedebant dodrantem: & ſic lex reſiſtebat. [g] hic autem præter legem, & ſic non reſiſtebat lex: ſed nõ adiſtebat: quia minus ſolennis. vel hoc [h] in alimentis ſpeciale. Item ad idem cõtra. ſ. de pac. l. ſi certis annis. Sol. ibi cõſtabat [i] nudũ interceſsiſſe pactũ tantùm: hic autem dubium an fuerit voluntas ſolennis vel nõ. vt. de in dubiis præſumitur fuiſſe ſolennis, vel ſpeciale. [k] Item ad id quod dicit, in futurũ, eſt contrariũ. ff. de iudi. l. quemadmodum. & ff. de vſur. l. j. §. j. Sol. hic ꝙ futuro agitur, [l] ſcilicet ex iure præteriti: ſed ibi ex iure futuro. Item maius tempus videtur eſſe neceſsarium: vt. ff. de vſur. l. cũ [m] de in rem verſo. quę eſt diſpoſita contra. Solu. ibi [n] dicebat actor ſibi promiſsum, ad cuius promiſsionis probationẽ decẽ annorum præſtationẽ inducebat: hic autem conſtabat modo voluntatem minus etiam ſolennem interceſsiſſe. Accurſius.

*a Et etiam hodie differunt quo ad modũ relinquẽdi. vide Alex. ſ. l. i. ff. de leg. i.*

*b Iſta ſol. diſplicet Bar. Bal. et Ia. quia ignorãs nihil agnoſcit. Bald.*

*c Iſta deſtruit textũ ſecundum Iaſonem.*

*d Imò falſiſsima. Angel.*

*e Placet Bar. Bald. & Iaſ.*

*Etſi inutiliter.* Primo ponit dictum. Secundo rationem. Motiuam obiecti. Secunda ibi, Cum nõ ex ea. *CASVS.* Teſtamentum minus ſolenne feciſti, hæredem inſtituiſti, fundum per fideicõmiſſum mihi reliquiſti, hæres tuus reſtituit, & deceſsi hærede relicto: an hæres tuus hæredi meo de prẽcio mouere poſsit quæſtionẽ, quæritur? Rñ.

*Etſi inutiliter.* Primo ponit dictum. Secundo rationem. Motiuam obiecti. Secunda ibi, Cum nõ ex ea. *CASVS.* Teſtamentum minus ſolenne feciſti, hæredem inſtituiſti, fundum per fideicõmiſſum mihi reliquiſti, hæres tuus reſtituit, & deceſsi hærede relicto: an hæres tuus hæredi meo de prẽcio mouere poſsit quæſtionẽ, quæritur? Rñ.

*Etſi inutiliter.* propter minus ſolennem voluntatem.

*Comperta.* in hoc ergo differt hæc à lege ſuperiori: quia ibi credebatur voluntas ſolennis: & tunc diſtinguitur, ſi eſt ignorãtia iuris, non repetit: ſi facti, repetitur. niſi per triennium præſtitit: vt ibi, &. j. ad legẽ Falcid. l. error. vel ſi ibi fuerit ſciens, non præiudicaretur in futurum, niſi in alimentis, ſecundum quoſdam.

*Præſtiterunt.* vel etiam promiſerunt: vt infra eod. l. ſi veritas. &. j. ad legem Falcid. l. fi. &. ſ. de non nume. pe. l. cum fidem. vel qualitercunque agnouerunt. ſ. de teſta. l. non dubium. §. illud. Sed an in alia re quam non ſoluit, præiudicat ſibi? Reſpon. non: vt ſupra ne vxor pro ma. l. fi. & ſupra de excu. tut. l. voluntariæ. Sed arg. contra infra ad leg. Falcid. authen. ſed cum teſtator. ſed ibi fuerat ſolennis voluntas.

*Ab hæredibus.* prædictis.

*Eius.* ſcilicet defuncti. vel dic hæredibus eius, ſcilicet vnius hæredis.

*Quæſtio.* vt. ff. de fideicom. liber. l. cum quaſi. §. fi. & l. in teſtamento.

*Cum ſecundum voluntatem.*] *CASVS.* Teſtamentum feciſti, hæredes inſtituiſti, eos de ancilla tua manumittenda rogaſti, & de hereditate tua ei reſtituenda: manumiſſa ab inteſtato deceſsit: ad quem pertineat eius ſucceſsio? Reſpon. quòd ad hæredes tuos. vnde ſi illius adierint hæreditatem cum hæredibus ſuis, eſſet reſtitutio facienda. ipſa mortua, liberabuntur per confuſionem actionum vel actionis ex teſtamento. hoc ideo, quia debitor ſuccedit creditori. Viuian.

*Chryſidem.*

*Agnoſcens minus ſolennem voluntatem & ſoluens, non repetit. Bal. Vel ſic: Voluntas vltima non ſolennis, non retractatur in agnitis. Sal.*

II. Idem. A. Eupatrio.

ETſi inutiliter [i] fideicõmiſſum relictũ ſit: tamẽ ſi hęredes cõperta [k] volũtate defuncti prędia ex cauſa fideicõmiſsi auo tuo præſtiterũt: [l] fruſtra ab hęredib⁹ [m] eius [n] de ea re quęſtio [o] tibi mouetur, cũ non ex ea ſola ſcriptura, ſed ex cõſciẽtia relicti fideicõmiſsi defuncti voluntati ſatisfactũ eſſe videatur. PP. VI. Kalẽ. Augu. Læto II. & Cereale Conss.

*Si grauatus honorato ſuccedit, confunditur obligatio. hoc dicit. Vel ſic: Ex cõſtictu*

*Etſi inutiliter.* propter minus ſolennem voluntatem.

*Comperta.* in hoc ergo differt hæc à lege ſuperiori: quia ibi credebatur voluntas ſolennis: & tunc diſtinguitur, ſi eſt ignorãtia iuris, non repetit: ſi facti, repetitur. niſi per triennium præſtitit: vt ibi, &. j. ad legẽ Falcid. l. error. vel ſi ibi fuerit ſciens, non præiudicaretur in futurum, niſi in alimentis, ſecundum quoſdam.

*Præſtiterunt.* vel etiam promiſerunt: vt infra eod. l. ſi veritas. &. j. ad legem Falcid. l. fi. &. ſ. de non nume. pe. l. cum fidem. vel qualitercunque agnouerunt. ſ. de teſta. l. non dubium. §. illud. Sed an in alia re quam non ſoluit, præiudicat ſibi? Reſpon. non: vt ſupra ne vxor pro ma. l. fi. & ſupra de excu. tut. l. voluntariæ. Sed arg. contra infra ad leg. Falcid. authen. ſed cum teſtator. ſed ibi fuerat ſolennis voluntas.

*Ab hæredibus.* prædictis.

*Eius.* ſcilicet defuncti. vel dic hæredibus eius, ſcilicet vnius hæredis.

*Quæſtio.* vt. ff. de fideicom. liber. l. cum quaſi. §. fi. & l. in teſtamento.

BIU Cujas

a *Chrysidem.* scilicet ancillam defuncti: quo casu poterit hæredes institutos cogere adire hæreditatem, & sibi hæreditatem restituere. Vel dic [a] quòd erat ancilla hæredum omnium à quibus erat relicta eidem, scilicet Chrysidi, fideicõmissaria hæreditas: & tunc non poterit eos cogere adire: sed si adierint, cogentur restituere: vt.ff. ad Treb. l. cogi.§. si pater filio. & l.mulier.j.§.non est. secus tamen si ab vno libertas, & ab alio [b] fideicõmissum sit relictum seruo testatoris: vt.ff.ad Treb. l. si res aliena.§. fi.&.l.seq.

b *Pertinet.* scilicet ad hæredes defunctæ, qui & manumissores sunt. Et dic pertinet ex.l.Papia: [c] vt instit.de suc.liber.§.postea vero.

c *Confusis actionibus.* id est confusa actione, scilicet ex testaméto cũ debitor successerit creditori: vt &.ſ. de pac.l. debitori.&.j.ad le. Fal. in imponenda. nam nõ possũt sibiipsis debere. Sed pono vnũ institutum in dodrante, alium in quadrãte: tamen succedunt [d] libertæ æqualiter: & sic substitut' in dodrante tenebitur alij restituere tertiam partem portionis, id est dodrantis. nã in ea non erat cõfusa actio, sed tantũ testa tum pro semisse.

d *Familiã.* accipitur vt.ſ. de verb.sig.l.fi.

e *Non videtur.* & tunc soror partem suæ portionis, id est dodrantis sibi donatam, cuilibet alienare potest: vt.ff.de leg.iij.l.pater.§.quindecim. secus est [e] vbi quis ex voluntate defuncti admittitur vt reuocet partem alienatam: tunc enim non alienat, sed cauet se proximiori de familia restituturum: vt.ff.de leg.ij.l.peto.§.fratre. vel cum eligitur quis ab illo qui est rogat' vni de familia restituere cui volet: vt.ff.de leg. ij.l.vnum ex familia.§.sed & si fundum. versi. & ideo si vno eſto &c. & facit.ſ.de rebus alie.non alie.l.fi.&.j.eo. l.quotiens.j. Sed argu.contra.ff.de transac. l.cum hi.§. sed si pluribus. sed ibi speciale fauore alimentorum: vt.ſ.l.j.

*Si frater tuus.*] *CASVS.* Testamentum fecisti: filium tuum impuberem instituisti hæredem, & ei fratrem suum pupillariter substituisti: hæreditate adiit: pubes decessit: an sit locus substitutioni, quæritur? Respon. ꝙ non: secus si rogauisses de restituenda hereditate, quandocunq; decederet: quo casu hæredibus tuis adimetur hereditas. vel si rogares institutum per fideicom. restituere substituto: quia tunc substitutus hereditatem illam petere possit. primus intellectus verior est. Viuianus.

f *Confirmata est.* scilicet pupillaris substitutio.

g *Ab hæredibus.* institutis ab eo, cum iam sit pubes.

h *Non prohiberis.* vt.ſ. de impu. & aliis substi. l. precibus. Et dic verbis fideicommissariis, scilicet quandocunque [f] decederet.

*Prædia.*] *CASVS.* Testamentum fecisti, & hæredem instituisti: prædium obligatum mihi legasti, vel per fideicommiss. reliquisti. quis illud luere debeat, quæritur? Respon. quòd hæres, *personarum nascitur confusio: secus si non est conflictus. Bal. Vel sic: Fideicommissum vniuersale transmittitur, licet non sit facta restitutio: & debitore succedente creditori, confunditur actio. Bald.*

III. Idem A. Rufino.

CVm secundum volũtatem defunctæ Chrysidẽ [a] puellam ab hęredibus manumissam, eámque priusquam ei restitueretur hæreditas, intestatò vita functam proponas: ad manumissores eius successio ptinet. [b] ℣ Qui si adierint eius hæreditatem: cõfusis actionibus, [c] fideicommisso sunt liberati. PP. V. Id. Decembr. Læto. II. & Cereale Conss.

*Prohibita venditione extra familiam, prohibetur etiam donatio, nisi fiat in familia. Salyc. & est nota. quia cotidianum.*

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Victorino.

VOluntas patris prohibentis liberos fundos extra familiam [d] vendere, vel pignori dare, fratrẽ sorori donare prohibuisse non videtur. [e] PP. V. Kalen. Iul. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Directa pupillaris expirat pubertate, nõ fideicommissaria. Bald. & Salycetus.*

V. Idem A. Reginæ.

SI frater tuus postquam patri hæres extitit, pubes iam factus sine liberis decessit: ex pupillari substitutione tibi hæreditas eius delata non est. ℣ Sed si verbis fideicommissi aliqua parte testaméti cõfirmata est: [f] fideicõmissum ab hæredibus [g] petere non prohiberis. [h] PP. XV. Kalend. Febr. Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Obligata per fideicommissum à testatore sciente relicta, tenetur hæres luere: & si sunt distracta, tenetur precium soluere. Salyc.*

VI. Idem A. Nilio.

PRædia obligata per legatũ vel fideicommissum relicta, hæres luere debet: maxime [i] cũ testator conditionẽ eorum non ignorauit: aut si scisset, [k] legaturus tibi aliud quod non minus esset, fuisset. ℣ Si vero à credito re distracta sunt: precium hęres exoluere cogitur, nisi contraria defuncti voluntas ab hærede ostendatur. PP. XVI. Kalend. Mart. Iuliano. II. & Crispino Conss.

*Interpretatio vltimæ voluntatis spectat ad iudicem. Bald.*

VII. Idem A. Septimo.

VOluntatis defuncti quæstio in æstimatione iudicis est. [l] PP. XV. Kalen. Mart. Fusco. II. & Dextro Conss.

*Vt legatum non sit inutile, non prius cedit dies legati quàm libertatis. Bal. Vel sic: Fideicommissum relictum seruo cui libertas est legata, cedit eodem tempore, quo libertas. Salycetus.*

VIII. Idem A. Masculo.

QVi fideicommissariam libertatẽ meruit, legata seu fideicommissa à defuncto sibi data suo iure persequitur. [m] PP. XV. Kal. Iun. Fusco. II. & Dextro Conss.

*Quem non honoro, grauare non possum. Bald. Vel sic: Non honoratus commodo pecuniario, non potest grauari fideicommisso. Salycetus.*

A maxime si illud obligatũ non ignorasti: vel si sciuisses, aliud tantundem mihi reliquisses. Si autem creditor lege vel pacto distraxit, hæres precium eius mihi soluere compelletur: nisi apparuerit testatorem contrarium voluisse, scilicet quòd si esset distractum, hæres æstimationem non refunderet. Viuianus.

i *Maxime.* nam & cũ ignorat, luit hæres in duob⁹ casibus. Primus quando erat tantũdem relicturus si sciuisset: vt quia erat conjuncta p-sona, [g] vt subiicit: vt arg.ſ. de lega.l.cũ alienam. &.ff. de vſu & ha. l.plenum.§.equitij. Secundus quãdo nõ plus valent prædia quàm sit debitum pro quo sunt obligata: [h] vt.ff. de leg: j.l.si res obligata.

k *Si scisset.* quã scientiam legatarius debet probare: vt instit. eo.§. non solum. in fin. &.ff. de proba.l.verius.

*Volũtatis.*] *CASVS.* Decem mihi legasti: nec apparuit de qua moneta senſisti: an de imperialibus, an de Bonoñ. iudex de officio suo debet dicere de q-bus nummis senſisti: vt ff. de leg.iij. l.nummis.

l *Iudicis est.* opponitur: aut certũ est ita vo luisse testatorem: & tunc non est in arbitrio iudicis, sed voluntas seruatur: vt in auth. de nup.§.disponat.col. iiij. quia voluntas testatoris pro lege seruatur: vt.ff. de condit. & demon. l. in conditionibus. &.ſ. eo.l.prædia. in fin. aut non est certum, & tunc à significatione verborũ non receditur: vt.ff. de leg.iij. l.non aliter. Respon. quandoque verba sunt certa, tamen testatoris inquiritur voluntas: vt si præcepit fieri monumẽtum ab aliquo: nam æstimabit iudex expensas: vt.ff. ad leg. Falc. l.j. in fin. Item quid si reliquit aliquid vt cũ suo filio morareris? licet verba certa sunt, tamen oportet mentem testatoris inuestigare. Item si decem tibi legauit, si cum Titio steteris: vt.ſ. de lega.l.j.&.ff. de condit. & demonſt.l.illis libertis. Item potest esse quòd verborum significatio est multiplex: [k] & tunc æstimabit iudex ex coniecturis: vt ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fin. cum autem ex illis non apparet voluntas, locus est legi: vt .ff. de lega. ij. l. nummis. Item potest esse quòd non tractatur de verborum significatione, sed tamen est dubium: & tunc æstimabit iudex: vt.ſ.eod. l.prædia.

*Licet Paul. Salyc. Corneus in hoc non faciant differentiã.*

*Sequitur gl. Bal. Sa. Cor. & Iaſ.*

*h Istud dictũ gl. reprobatur per Ful. Ange. Paul. & Ia. per text. in l. et si aquæ ff. de lega. i.*

*i Ista gloſ. est de mente Bar. Bald. Pau. Corn. & Iaſonis.*

*k Vel ex vna parte est significatio & ex alia communis locutio. Bald.*

*Qui fideicommissariam.*] *CASVS.* Seruo tuo fideicommiss. libertatem reliquisti, &.x. ei legasti: an legatum petere possit, quæritur? Respon. quòd sic. dubitatio erat, ꝙ libertas cedit ab adita hæreditate: legatum à die mortis: vnde videbatur quòd cum eo tempore non sit cui debeatur nisi quis dicat & male, quia seruó: & sic domino: & sic alicui à seipſo acquirit in fauorem libertatis, admittitur tamen: quia eodem tempore peti debuit & vtrunque. Viuianus.

m *Persequitur.* cõtra videbatur: quia libertas cedit ab adita hæreditate: vt.j. de cad. tollen. §. in nouiſsimo. legatum à die mortis. sed tamen valet: [l] vt hic, &.ff. de lega. ij. l. ſi quis ſeruo.

*Ab eo.*] *CASVS.* Testamentum fecisti, hęredem instituisti, à Titio quem nec hæredem instituisti, nec ei legatum nec

*l Quia fingitur cedere ex eo tẽpore quo libertas est præstita, & non ante. Pau. & Iaſon.*



BIU Cujas

mortis causa donationem reliquisti, fideicom. Seio præstandum reliquisti: an valeat fideicom. quæritur? Respon. quòd non. Viui.

a *Mortis causa.* quia donatarius potest grauari: vt. ff. de transac. l. cum hi. §. idem erit dicẽdum. & de lega. ij. l. cum pater. §. corũ. & dic accepit, scilicet expresse vel tacite: vt. ff. de iure codic. l. cõficiuntur. in princ. & .ĩ. ad leg. Cor. de fal. l. si docueris.

b *Per fideicommissum.* vt .ĩ. cõmunia de lega. l. j. in fi. & .ff. de leg. iij. l. sed & si sic. in fin. & de lega. j. l. plane. ij. in fin.

*Verbum.*] CASVS. Testamentum feci: hæredem instituisti. x. Titio legasti, sic: Titio decem dari. non expresso verbo volo: an valeat legatum, quæritur? Respõ. quòd sic: ex quo enim subauditum, perfectum sensum faciat: pro adiecto habendum est. Viuianus.

c *Desit.* est enim scriptũ,[a] Titio decẽ dari.

*a Sequitur eam Iason.*

d *Pro adiecto.* est ergo minus scriptum, & plus dictũ: vt & in institutionibus, quasi dicat, non solum in legatis fit: vt. ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si omissa. & l. cum pater. §. cum imperfecta. & de hæred. insti. l. j. in prin. & §. ij.

*Quotiẽs.*] CASVS. Testamentum fecisti: hæredes instituisti: vni hæredi fundum per fideicom. reliquisti: ne extra familiam alienetur, prohibuisti. omnes fundũ distraxerũt: qui si aliàs nõ distraxerint, distrahente eo cui per fideicommis. erat relictum, retractare poterũt venditionem: vel quibusdam distrahẽtibus, alij consenserunt: an valeat venditio, quæritur? Respon. quòd sic: nec retractari debet.

† *aliàs, quelli.*

*b Glos. ponit quatuor intellectus: & oẽs cõmuniter approbãtur per scribentes.*

e *Ab omnibus.* b quorum vni aliquid per fideicommissum relictum erat, & illius rei prohibuerat alienationẽ testator extra familiam. Vel dic c tres institutos & grauatos vt nullus suam partem turris det vel alienet. vel etiã tribus dicas legatã esse eo modo vt nullus alienet, vel alij vindicent. Et not. quòd si talis prohibitio vel præceptũ nudum est, non valet: quia non exprimit causam quare hoc faciat: vt. ff. de lega. j. l. filiusfamilias. §. diui. Si autẽ continet causam expressam, vel etiam tacitam, quia vult illam in familia remanere: tunc si vnus de familia alienet partem suam, inuitantur sequentes. Item sequente alienante admittuntur sequentes, non præcedens qui alienauit: & sic alienante vltimo, nemo præcedentium admittitur: vt. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. libertis. & l. peto. §. fratre.

*c Sing. glos. scẽm Bart. & Corneũ.*

f *Alienatione.* quia remittentibus actionẽ non est regressus &c. ff. de ædi. edic. l. quæritur. §. si venditor nominatim.

*d Istã glos. sequuntur hic Salyc. & Corne.*

g *Petitionem.* d per rei vindicationem contra emptorem.

h *Cõsenserint.* dic vt. ff. de pac. l. pactũ. & .ĩ. de pac. l. cũ ,,ponas. j.

i *Conuelli.* id est annihilari.

k *Nequaquam.* vt. ff. de leg. j. l. nihil. §. j. & de le. ij. l. codicillis. §. insulã. & arg. ff. quib. mod. pig. vel hypoth. sol. l. Lucius Titius. in princ. & facit. .ĩ. eo. l. voluntatis.

*Post mortem.*] CASVS. Testamẽtum fecisti, hæredem me instituisti, & de hæreditate Titio restituẽda post mortem meã rogasti: an antequam vitæ munus impleam, restituere possim, quæritur? Respond. quòd sic: quarta mihi retenta vel omissa.

IX. Imp. GORDIANVS. A. Paulinæ.

AB eo qui neque legatum, neque fideicõmissum, neq; hæreditatem vel mortis causa[a] donationem accepit, nihil per fideicommissum[b] relinqui potest. PP. XVII. Kalend. Octob. Pio & Pontiano Conss.

*Sensus intellectualis perficit orationem quæ in suo constructu perfecta nõ est. Salyc.*

X. Idem A. Firmo.

VErbum, *volo*, licet desit: [c] tamen quia additum perfectum sensum facit, pro adiecto[d] habendum est. PP. III. Idus Decemb. Gordiano. A. & Auiola Conss.

*Cum omnium prohibitorum consensu fit venditio: si non supereſt persona quæ posset reuocare alienationem, prohibita alienatio conualescit: & adde quòd firma est alienatio facta contra testatoris voluntatem. Bal. Vel sic: Si alienationi consentiant qui reuocare possunt: amplius non admittuntur si reuocare velint. Salycetus.*

XI. Idem A. Papyriano.

QVotiens ab omnibus[e] qui alienatione[f] facta ad fideicõmissi petitionẽ[g] adspirare possunt, venditio celebratur, aut quibusdam vendentibus alij consenserint: [h] cõtractus auctoritas conuelli[i] † nequaquam[k] potest. PP. II. Kalend. Ianuar. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

*Rogatus restituere post mortem, potest restituere prius retenta vel omissa quarta. Salyc. Vel sic: Rogatus de hæreditate restituenda post eius mortem, potest illam ante mortem restituere. Salycetus.*

XII. Imp. PHILIPPVS. A. & Philippus. c. Rufino.

POst mortẽ suam [l] rogatam restituere hæreditatem, defuncti iudicio, & antequam fati munus impleat, posse satisfacere, id est restituere [m] hæreditatem, quarta parte vel retenta, vel omissa, si voluerit, explorati iuris est. PP. Idib. Octob. Peregrino & Aemiliano Conss.

*Institutus non præstat legata à substituto relicta. Bald. Vel sic: Relicta à substituto, non debentur ab instituto adeunte. hoc dicit. Salycetus*

XIII. Iidem A. & c. Sempronio.

QVotiens principali loco hæres institutus testatori succedit: legata seu fideicommissa à substituto data poscĩ[n] iure non possunt.[o] PP. VIII. Kalend. Mart. Præsente & Albino Conss.

*Habet hæc lex lecturas duas in glos. Prima fuit antiquorum, secundum quam hoc intendit: Vbi institutio est nulla ab initio, vel hæreditas non adita: relicta ab instituto, debentur à veniẽtibus ab intestato si sint expresse repetita, non aliàs. hoc dicit, & hanc lec. ponit glo. prima: sed glo. tertia reprobat istam lect. quia textus iste nihil dicit de repetitione ab intestato: immo probat contrarium. Secunda lectura fuit Azo. dicentis quòd hic nulla facta fuit repetitio ab intestato. Vel sic: Vbi institutio per errorem testantis est nulla, legata & fideicommissa intelliguntur repetita à veniẽtibus ab intestato. secundum Azo. hæc lectura est cõmunis & vera secundum Saly. Bald. Bar. Pau. de cast. & ferme omnes alios doctores.*

l *Post mortem suam.* scilicet hæredis: [e] & sic est conditionalis, et vt interim decedens fideicommissarius nõ transmittat: vt. ff. quan do di. le. ce. l. si cum hæres.

m *Restituere.* vt. ff. quæ in frau. cre. l. patrem. & arg. ff. de sol. l. sub conditione. & .ff. loca. l. sed addes. §. si quis cum in annum. Sed videtur ante tẽpus non debere restitui: vt. ff. de leg. ij. l. cũ pater. §. hæreditatem. & .§. à filia. Solu. [f] nõ solvit prius, [f] scilicet necessario: vt ibi, sed spõte sic vt hic. vel ibi [g] non certe personæ, sed cui tunc vonerit ex liberis. vnde potterit tunc vel alium eligere, hic autem certe persõnæ. Item ad idem .ff. cõtra. ff. ad Treb. l. sed & si ante. Solu. si pure conscriptus, sub conditione casuali rogatur, nulla est restitutio ante euentum casualis conditionis. si autem omnino est extitura, vt hic erat: [h] pro eo habetur ac si esset pure rogatus: vt. ff. de noua. l. si pupil. §. qui sub conditione. si autem sub conditione est institutus, nulla est restitutio ante cõditionem: vt. d. l. sed & si ante. & .l. penult. & .ff. de lega. iij. l. vxorem. §. Seia. in fideicommisso speciali post diem restituendo, distinguitur in cuius fauorem facta dilatio, vt altero casu possit fieri restitutio, altero non: vt. ff. de lega. ij. l. si ita relictum. §. pegasus. & de an. leg. l. eum. & de vsur. l. in fideicommissi. §. cum Pollidius.

*Quotiẽs.*] CASVS. Hæredem me instituisti, & mihi Titiũ substituisti, & ab eo legata reliquisti. adij hæreditatem. cuanuit substitutio. an legata substitutionis præstari debeant, quæritur? Respond. quòd non.

n *Posci.* id est peti.

o *Non possunt.* vt. ff. si quis omis. eau. test. l. si eadem. Et arg. ff. de impu. & aliis substi. l. post aditam. Sed econtra [i] ab instituto relicta, tacite intelliguntur à substituto repetita: vt. ff. de leg. j. l. cet. & de lega. ij. l. cum pater. §. ab instituto.

*Am quam.*] CASVS istius. l. figuratur in glos. sed dic aliter secundum Vi. sic: Quandam in filiam adoptasti, eam in testaméto hæredem instituisti, de hereditate restituẽda Titio & Seio eam rogasti: & si hæres nõ esset, eum qui esset futurus hæres tibi ab intestato, de ea prædictis fideicõmissariis restituẽda rogasti. si tenuit adoptio, & per consequens institutio: & si hereditate adiit ipsa, si superstes est, vel hæres eius si decesit, tenetur ad fideicõpstationẽ. si nõ adiit, vel quia noluit, vel quia nõ potuit, quia nõ tenuit adoptio: tenẽtur ad legatũ ab intestato successores. & hoc in prima. Sed videtur in hoc casu cũ non adierit, quia nõ potuit, quia adoptio non tenuit, & per consequens institutio, qp acceptũ de hereditate restituenda nõ tenuit: per istam regulã qua dicitur, si non aditur hæreditas, quia non tenuit institutio: cętera quę relinquũtur, inualida sunt: vt est præceptũ de hereditate restituẽda, ad quod respondet Imperator, quòd tunc locum habet regula, cum ex testamento potest adiri hereditas: non cum sic est relicta, vt si in aliquo casu non adeat, peti possit à succes. ab intest. & hoc in secũda. In tertia dicit in specie, quod in prima dicit in genere, scilicet qp non adiit, quia non tenuit adoptio: vt quia erat aliena

liberta:

BIU Cujas

XIIII. Impp. VALENTIN. & GALLIEN. AA. Falconi.

EAm† quã [a] frater tuus instituerat, siue quæsita siue nõ quæsita hæreditate decesserit: cum tamẽ [b] simpliciter [c] antequam duodecimũ ætatis annum [d] impleuisset, verbis precariis† testamento facto nõnullos ei voluerit substitutos: nihil prohibet fideicõmissum petere† vel ab ipsius hæredibus, vel ab his qui bona intestati tenẽt. Tunc enim locum habet quod regulariter traditur, [e] ea quæ in testaméto relinquũtur, si ex testamento non adeatur hæreditas, [f] non valere: cum verbis relicta [g] directis [h] adiri potuit hęreditas, nõ cum illa ipsa sic data est, [i] vt esset ab intestato succes soribus [k] postulãda. [l] Quod rescripsimus, [m] sequentes adseue rationem tuam, [n] quasi scripta hæres non fuerit iure adoptata. [o] alioquin si in familia [p] relicta [q] hæres facta decesserit: & consequẽter ipsius hęredes petitione fideicommissi respõdere coguntur. [r] PP. XIIII. Kal. Septẽb. Valeriano. III. & Gallieno. II. AA. Conss.

liberta: & per consequens nec institutio: succedentes ab intestato tenebuntur. Si autem erat legitima adoptio, & institutio, hæredes eius tenebuntur. & hoc in tertia. Viuianus.

a *Eam quam.* aliàs est ea, & aliàs, eam. Et dic casum: tuus filiam nõdum duodennẽ adoptauit: & eandem instituit hæredem: & de fideicõmisso toti hæreditatis Tittio & Seio restituendo rogauit tã ipsam quàm quemcunque futurum hæredẽ etiam ab intestato. secus ergo si hoc verbum esset omissum, etiã ab intestato: b quia tantum ex testamento hęredes viderentur rogati. arg. ff. de vulg. substi. l. qui liberis. §. hæc verba. si ergo tenuit adoptio, & institutio, & per consequens ipsa & eius hæredes tenentur ad fideicommissum. & hoc, si quæsiuit hęreditatem. si autẽ non quæsiuit, vel quia noluit, vel quia nõ tenuit adoptio: tenentur legitimi successores defuncti. & secundũ hoc habes infra, vel ab ipsius hęredibus, vel ab his &c. & sic duo vel. alij habent vnũ vel, scilicet sic, vel ab ipsius hæredibus bona intestati tenentibus. & tunc dices ꝙ non tenuit adoptio nec institutio. in se & ꝙ dicit, quæsita, id est adita, scilicet de facto. quæri enim non potuit. & ponitur vel, pro saltem. q.d. hoc remediũ tibi deficere non potest. Alij habẽt, eam: & tunc dic, nihil prohibet fideicõmissum peti eam. i. ab ea quã frater tuus instituit. sic. ĭ. ad l. Fal. l. successores. Vel dic ꝙ est figura antiptosis. c & ponitur pro ea: sicut ibi, vrbẽ quam statuo &c. Et ibi, sermonẽ quẽ audistis &c. Et hoc scilicet ꝙ ab ipsa petatur, prout habes eã. & proprie accipis vbi adiuit ipsã: & tenuit adoptio & institutio. Et quod infra dicit, vel ab ipsius hæredibus &c. si habeas vnum vel, refertur ad alium casum vbi non tenuit institutio. & ad hoc refertur. ĭ. in fi. quod rescripsimus &c. Vel si habeas duo vel, alterum membrũ refertur ad casum vbi tenuit substitutio, & alterum vbi non tenuit.

b *Cum tamen.* non quæsita dico, cum tamen &c.

c *Simpliciter.* hoc scilicet modo: Ipsa & quicunque hæres mihi fuerit etiã ab intestato, restituat hæreditatem Titio & Seio: vt. ĭ. ibi, vt esset etiam ab intestato &c. Alij (vt Azo) d dicunt simpliciter, id est filiam rogauit, & nullum ab intestato venientem. & hoc innuit illud verbum, substitutos. quod non placet. e

d *Duodecimũ annum.* i. non habebat. xij. annos: pure tamen rogauit. Vel dic f si vis eam rogatam restituere, si decedat intra. xij. an.

e *Traditur.* hoc quod subiicit, ea &c. vt &. ĭ. e. l. ex testaméto. & ff. de his quæ in testa. de. l. proxime. & de leg. iij. l. j. §. j. & de regu. iur. l. si nemo. opponit ergo sibi, & soluit: quia fuit hæc sic relicta vt ab intestato præstaretur: vel quia repetiit, quod potuit: vt. ff. de inoffi. test. l. Titia. vel quia nõ potuit adire: quia nõ fuit legitime adoptata. Fallit ergo hæc regula hic, cum repetiit ab intestato. g Item secundo cum dicit, vt etiã iure cuiuslibet vltimæ voluntatis valeat testamentũ: vt. s. de codi. l. j. &. ij. &. l. fin. §. j. &. ff. de leg. ij. l. codicillis. §. fi. Tertio, h quãdo in fraudẽ omittit ex testaméto, & accipit ab intestato: vt. s. si quis omis. cau. te. l. ij. &. ff. si quis omisit cau. te. l. j. in prin. Quarto quando ex causa præteritionis vel exhæredationis est irritũ testamentũ: vt. s. de li. præ. auth. ex cãusa. Quinto, i in quibusdã personis petita cõtra tabulas bonorum possessione: vt. ff. de leg. præst. l. j. in prin. &. l. iij. Sexto. ff. de le. ij. cũ pater. §. filius. vbi apud omnes hæredes porrexit preces per iuramentũ. Septimo, k si cãcellauit tantũ institutiones: vt. ff. de his quæ in testa. de. l. pximè. in fi. ibi, causa præsens &c. Octauo. l ff. de hære. insti. l. fi. vbi relicta in vltimo testaméto valent, licet ipsum nõ valeat, quia fuit factũ falso rumore prolato. Nono, m fauore libertatis: vt. ff. de fideicõ. li. l. Antoninus. & propter eãdem causam, insti. de eo cui lib. cau. bo. §. j. Decimo, propter pietaté & adfectionẽ: vt. ff. de fideicõ. li. l. in testamento. Vndecimo, quãdo hæreditas indigni applicatur fisco: n vt. ff. ad Sylla. l. cum fisco. & de iu. fis. l. nõ intelligitur. §. cum ex causa. &. l. dicitur. Est & duodecimus. o ff. si quis ali. te. prohi. l. j. §. sed si legatum. Est & decimustertius, quando institutus non potuit adire propter errorem testantis: p vt hic, quia non fuit legitime adoptatus: vt hic.

f *Hæreditas.* & sponte ipsam adire hæres omitteret: vt hic, &. ff. quod si quis omisit cau. test. l. ij. §. fina. secus si nõ potuit, vel delicto hæredis, vel quia testator errauit, credens filium, qui non erat: quia tunc valent si nõ sint repetita: vt hic, &. ff. de iur. fis. l. dicitur. &. l. aufertur. Item secus vbi sunt repetita ab intestato: vt hic fuit. q vbi autẽ non adit propter defectum solennitatis, nõ valent: vt. ĭ. eo. l. si veritas. &. ff. de vulg. substitu. l. cohæredi. §. cum filiæ.

g *Relicta.* sine repetitione ab intestato.

h *Directis.* s. in institutum, & ei substitutũ. at hic nõ valuit adoptio, nec institutio: & hunc casum tantũ prosequitur quando nõ tenuit, & ideo à legitimis est petenda: maxime si hoc præcepit testator: vt. s. in princip. dixi.

i *Data est.* scilicet inutiliter propter personam hæredis: vel quia sunt repetita.

k *Successoribus.* i. vt legitimi ad eam restituẽdã teneantur. & sic postulãda legitur passiue.

l *Postulanda.* quod est in duobus casibus, scilicet cum sint repetita ab intestato. Item quando non potuit adire propter errorem testantis qui credit legitime adoptatam.

m *Rescripsimus.* s. quod dictũ est. s. quando non quæsita hęreditate decesit, quia nõ potuit, vt petatur à venientib. ab intestato.

n *Adseuerationem tuam.* loquitur fratri testatoris.

o *Adoptata.* vt quia erat liberta aliena: vt. ff. de adop. l. si pater. j. §. fi. vel apud non competẽtem iudicem: vt. s. de hæredi. instit. l. nec apud. vel à fœmina: r vt. ĭ. de prę scrip. long. temp. l. si is. ADDITIO. Et sic errauit testator in coniunctione personę: vt puta quia filiã putauit quæ non erat. Et siue erret in coniunctione naturali, siue ciuili: nõ valet institutio: vt. l. si pater. &. l. nec apud. s. de hæred. instit. vnde in præsenti. l. non potuit adiri hæreditas ex testamento propter errorem defuncti in coniunctione personæ. Secus si alio casu non fuerit adita hęreditas: quia tunc non deberentur legata nec fideicommissa à venientibus ab intestato: vt. l. si veritas. &. l. ex testamento. ĭ. eod. Bart.

p *In familia.* id est in agnatitia cognatione facta per adoptionem: quia tenuit adoptio, & institutio.

q *Relicta.* loquitur hæc lex secundũ sua tempora, scilicet quando adoptatus transierat in potestatem adoptantis.

r *Coguntur.* hoc indubitabiliter si ipsa adiit: vt. ff. ad Trebel. l. si eius. §. si quis rogatus. Sed si ipsa non adierat: an hæredes hęredis cogantur adire, & restituere? arg. ꝙ sic. ĭ. ad Treb. l. penul. §. fi. vbi dicit nullo successore, à contrario sensu ibi sumpto. Sed contra arg. ꝙ non. ff. ad Treb. l. ille à quo. §. si de testamento. in fi. §. Sed potest s distingui, transmiserit ius deliberãdi ad hæredẽ rogatus, vel non: vt. s. de iur. delib. l. cũ antiquioribus. vt primo casu intra tempus cogatur hæres rogati: vt. d. l. penul. ĭ. ad Treb. secũdo nõ: t vt. ff. ad Treb. l. ille. §. si de testaméto. Sed dices, imò & tunc quando non transmisit, videtur cogi: quia si institutus & rogatus milliesies renunciet, tãmẽ potest cogi: vt. ff. ad Treb. l. nam quod. §. j. Sed respon. illud est, quia suo facto præcludit sibi viam: at hic hæres nihil fecit. Item quæritur secundũ Io. si institutus, & rogatus de restituenda, sit non capax: an cogatur adire, & restituere. si enim partẽ capere potest, certũ est: vt. ff. ad Treb. l. cogi. §. hi qui principio est solidum. Sed quid si nihil? videtur idem vt possit cogi: per eundẽ §. hi qui. ait enim, cum nihil &c. Item quia sic est in singularibus relictis: vt accipiat nõ capax ex toto vel ex parte, & alij restituat cui est rogatus: vt. ff. si quis ali. testi. prohi. l. j. §. sed si legatum. & de excu. tut. l. legatarius. & de leg. ij. l. cum ei. Tertio videtur expressum: vt. ff. ad Treb. l. Marcellus. §. fi. Econtra videtur non cogi, sicut qui capax non est: quia sibi adscripsit: vt. ff. ad leg. Corne. de fal. l. filius. §. fi. & de his quæ pro non script. l. fi. Item quia sub cõditione institutus, impeditus adire, non debet cogi propter cõditionem quæ nondum venit: vt. ff. ad Treb. l. sed si alio. §. fin. & l. seq. sic & hic vbi impeditur propter conditionem suæ personę. Item expressum videtur quòd lex pro non scripta huiusmodi habeat voluntatem: vt. s. de hære. instit. l. j. &. ff. de his quæ pro non script. l. si in metallum. Sol. dico u non cogi prædictis rationibus. nec obstat dictus. §. hi qui. quia ibi capax ex parte institutus, totum capit, & totum restituit, ne partem accipiendo, inueniatur testator pro parte intestatus decessisse, & pro parte testatus. Item nec quod de legatis singularibus dixi: quia valeant vel non, tamen testa-

*fit triplicita-*
*ter: vt hic*
*per Iaſ.*
*h Sequitur*
*Ange. &*
*Iaſ.*
*i Sequitur*
*Ang. i rep.*
*k Inſequi-*
*tur hic An.*
*l Idẽ Ang.*
*& Iaſ.*
*m Iſtum ca*
*ſum ſequi-*
*tur hic Iaſ.*
*& eſt ſing.*
*ſecundum*
*eundem.*
*n Reproba*
*tur ſecundũ*
*Bar. & Ia.*
*o Iſte caſus*
*etiam repro*
*batur ſcẽm*
*Angel. &*
*Iaſo.*
*p Iſte caſus*
*eſt idẽ cum*
*primo & ſe*
*cũdo. Bart.*
*& Iaſ.*
*q Iſtã gloſ.*
*ſequitur*
*Bart. Pau.*
*Saly. & Ia.*
*r Iſtos ca-*
*ſus ſequitur*
*Ang. Pau.*
*Cor. Salyc.*
*& Iaſon.*
*ſ Placet*
*Bart. Pau.*
*Saly. Alex.*
*& Iaſ.*
*t Niſi hæres*
*eſſet iuſſus*
*adire. Bar.*
*Bald. Pau.*
*& Iaſ.*
*u Tu die*
*melius quòd*
*ſi hæres à*
*principio eſt*
*capax, ſed*
*poſtea effi-*
*citur indi-*
*gnus: coge-*
*tur adire, et*
*reſtituere: vt*
*dicit hic alleg. Si*
*vero à prin*
*cipio eſt in-*
*capax, non*
*cogitur ad-*
*ire, nec reſti-*
*tuere: niſi in*
*tribus caſi-*
*bus quos vi-*
*de per Ia-*
*ſonem hic.*

BIU Cujas

men testamentum valet, sicque ex valido testamento accipit nō capax, vt det capaci. at vbi institutio non tenet, quæ est caput testamenti: non debet quis accipere: vt argu. institu. de legatis. §. ante. Item nec dicta. l. Marcellus. §. fina. quia ibi ab initio fuit capax, sed ex delicto sequenti amittit: cum adiit ante quæstionem de familia habitam. Alij distinguunt, aut fideicōmissum generale vel speciale nihilominus valet, licet non capax non adeat: & tunc adire non cogitur: vt. ff. si quis ali. test. prohi. l. ij. in fin. & ff. de his quæ pro non scrip. l. fin. an deficiat, quia non est aliquis de tredecim casibus supra exceptis, & tunc cogitur adire vel accipere vt alij det. nec eni lex eum accipere, sed capere prohibet: vt supra de hære. īstit. l. j. nō autem capit, quia alij restituit: vt. ff. de verbo. significa. l. aliud. Item videtur hæc filia legitime īstituta: licet creditor testator legitimē adoptatam, quamuis non esset: vt argu. contra supra de hære. institu. l. cum proposnas. [a] & ff. de Car. edi. l. j. in fi. sed in aliis casibus loquuntur. Imò & si nō sit legitime instituta: tamen ipsa videtur cogi debere adire, & restituere: vt. ff. ad Treb. l. cogi. §. hi qui. & l. Marcellus. §. fin. & ff. si quis ali. test. prohi. l. ij. §. j. Respon. nolebat hic fideicommissarius vti beneficio Trebelliani: bene enim poterat eam cogere adire, & restituere [b] secundum quosdam. Vel hic [c] nulla fuit ab initio institutio: vt supra de hære. institu. l. si pater. sed in dictis. ll. erat aliqua. hæc vera, vt supra dixi. Vel verius [d] licet poterat cogi, tamen & ab intestato venientes possunt cogi: cū hoc testator expresse dixit: quæ est eadem cum prima.

*Qui vult antecedens, vult consequens quod sequitur ad illud: non solum ex ordine, sed ex sensu disponentis. Baldus. Vel sic: Pater rogatus de emancipando filium hæredem à rogante institutum, videtur rogatus de restituendo hæreditatem. Salycetus.*

XV. Iidem AA. Philocrati.

QVamuis† simpliciter [a] te ac fratrem tuum aliquis instituerit hæredes, eiúsque hæreditatis commodum pater ex tua fratrísq; psona pro portionib[a] vestris potestatis ratione quæsierit: [b] tamen quia inferioribus verbis testamenti vos sui iuris facere testator curauit, [c] intelligi potest restituendæ hereditatis commodo fideicommisso patrem obstrictū esse. PP. VI. Id. Octobr. Romæ, Maximo. II. & Glabriōe Cōss.

*Ex fideicommisso vniuersali debentur prælegata etiam postea facta, si verba fideicommissi sint apta comprehendere illa: nisi aliud appareat de voluntate testatoris. Salycetus.*

XVI. Imppp. CARVS CARINVS & NVMERIA. AAA. Isidoræ.

CVm virum prudentissimū Papinianum respōdisse nō ignoremus, etiā legata [d] huiusmodi fideicommisso contineri, id est, vbi hæres rogatus fuerit quicquid ex hæreditate ad eum peruenerit, post mortem restituere: animaduertimus etiā prēceptionis [e] compendium testatoris verbis comprehensum esse. [f] ¶ Sanè quoniam in fideicōmissis volūtas magis [g] quàm verba plerūque [h] intuenda est†: siquas pro rei veritate præterea probationes habes [i] ad commēdandam hanc patris voluntatē, quā fuisse adseueras, apud præsidem prouinciæ experiri non vetaris. PP. Prid. Id. Nouemb. Caro & Carino. AA. Conss.

*Dispositio liberationis de futuro, inducit exceptionem de præsenti. Baldus. Vel sic: Ex liberatione legata à creditore debitori, ei datur actio & exceptio. Salycetus.*

XVII. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Fortunato.

SI creditoris volūtas iure subnixa [k] liberari te debito volentis doceri potest: etiam antequam solenniter [l] tibi liberatio à successore prēsteť, exceptionem tibi ex voluntate [m] defunctiť descēdentē competere, manifestū est. PP. XII. Kalē. Maij, Maximo. II. & Aquilino Cōss.

*Tutor liberandus nō tenetur reddere rationē. Bal. Vel sic: Necessitas reddēdæ rationis potest in testamento remitti. Salyc.*

XVIII. Iidem AA. Apolausto.

*Vamuis.* ]CASVS. Me & fratrem meum hæredes Titius instituit in patris potestate constitutos. In alio capitulo testator rogauit patrem nostrum vt nos emanciparet: licet patri nostro per nos sit acquisita hæreditas, tamen compellendus est vt nobis per fideicom. restituat. Viuianus.

*Cum virum.* ]CASVS. Testamentum fecisti: filios tuos hæredes instituisti: vni ante partem prædium prælegasti: eos de restituendo quicquid ad eos de hæreditate peruenirent, rogasti: an prælegatum prædium generali fideicommisso continetur, quæritur? Respon. quòd sic: si tamen hæres velit probare hanc fuisse defuncti voluntatem, vt exciperentur à generali fideicōmisso prælegata, audiatur. vel contra si fideicō. velit probare testatorē hoc voluisse, ea tamē nō expressisse, audiat. Viuia.

*Cum necessitatem.* ]CASVS. Pupillus cuius tutelam administraueras, reliquit tibi liberationem necessitatis reddendæ rationis:

*Tista lex est singu. secūdū Bal. & Iasonem.*

*a Tu dic q̄ hic fuit erratū in cognatione filii, ex qua ēducit causa finalis īstitutionis: ideo vitiatur institutio. ibi vero fuit erratū in qualitate instituti: ideo nō viatur institutio. Ang. Sal. & Ias. & Cor.*

*b Reprobatur secūdū scriben. hic.*

*c Hanc sequitur Ange. Saly. & Ias.*

*d Imò falsius secūdū scriben.*

*e Hæc vera, quando patri aliud erat ī testamēto relictum quod erat penes eū remānsurum: aliàs nō. secundū Saly. Fulg. Pau. Cor. & Ias.*

*f Ista glo. est sing. secūdum Ias. in. §. omnium. viii. col. insti. de act. & in authē. quas actiones. ī. de sac. sanctis eccle.*

*g Magis.* vt. ff. ad Trebel. l. vbi. §. te rogo. & ad le. Fal. l. pœnales. §. fin. Plerumque autem dicit, quia quandoque sola verba spectantur: vt. ff. de vsufruct. leg. l. si alij. quandoque vtrumque, si scriptum voluntati aptatur: vt. ff. de legat. iij. l. librorum. §. quod tamen Cassius. & de legat. ij. l. vnum. §. fina. aliàs si prorsus verba discrepent à voluntate, non valent: vt. ff. de leg. j. l. iiij. §. j.

*h Plerūque.* hoc ppter. l. quæ est. ff. de vsu & vsufru. leg. l. si alij.

*i Habes.* dirigit sermonem ad fideicommissarium: & dic quòd ad hoc non cogitur: vel dirigit ad hæredem, & tunc cogitur: vt. ff. ad Trebel. l. Lucius. §. quibus. & ad hoc supra de lega. l. cum quæstio. in fi.

*Si creditoris.* ]CASVS. Testamentum fecisti solenne: in eo mihi debitori tuo liberationem legasti, licet heres me solenniter, id est per acceptilationem non liberauit: sed priusquam me liberet, me conueniat: exceptione mihi ex voluntate defuncti competente, me tueri potero. Viuianus.

*Subnixa.* id est iuris solennitate vallata: vbi adsunt quę adesse oportet, & absunt quæ abesse oportet.

*Solenniter.* per acceptilationem.

*Ex voluntate.* scilicet defuncti: & ad hoc quòd liberatio potest debitori relinqui, concor. insti. de lega. §. si quis debitori, & ff. de doli excep. l. apud. §. præterea. & ff. de lib. lega. l. quod mihi. & l. iij. §. nunc de effectu. & l. non solum. j. §. fina.

BIU Cujas

rationis: an valeat legatum, quæritur? Respon. quòd sic.

a *Rationis.* tutelæ præteritæ, non futuræ.

b *Tibi.* tutori quódã, vel curatori, vel cuilibet administratori.

c *Immutatam.* id est nõ debet immutari: & hoc nisi dolose gesserit:

b vel aliquid residet penes eũ, vel dolo facit quo minus sit: vt. ff. de admini. tut. l. quidam decedens. &. ff. de lib. lega. l. Aurelio. §. Caius. &. l. si quis rationes.

CVm necessitatem reddendæ rationis[a] defunctus remittendã tibi[b] esse petierit, manifesti iuris est voluntatem defuncti immutatam[c] esse debere. PP. Id. Mart. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

*Quod pendet ex futuro, ex vltimis sumit effectum. Baldus. Vel sic: Vltima derogant primis. Salycetus.*

XIX. Iidem AA. Ampliato.

CLari & aperti iuris est, in fideicommissis posteriores voluntates esse firmiores.[d] PP. VIII. Id. Septembr. ipsis. AA. IIII. &. III. Conss.

*Relictum à tutore, intelligitur relictum à pupillo. Salycetus.*

XX. Iidem AA. Iuliano.

ETiam à pupillorum tutoribus,[e] velut ab ipsis relicta fideicommissa debẽtur. PP. III. Non. Decembr. ipsis. IIII. &. III. AA. Conss.

*Si dies fideicõmissi cessit viuẽte fideicõmissario: fideicõmissum trãsit ad eius hæredẽ, etiã tũc in rerũ natura nõ existẽtẽ. Sal.*

XXI. Iidem AA. & CC. Tiberio.

SI in personam[f] patris tui cui te successisse ꝓponis, fideicõmissi dies vtiliter cessit:[g] licet tẽpore quo fuerat datum,[h] necdum te natum fuisse probetur: vxorem patrui[i] tui, quem[k] contendis rogatum fuisse patri tuo si sine liberis decesserit, ab auo tuo relicta restituere: si ei[l] successerit,[m] de fideicommisso cõuenire debes. Nam si patrui etiã hęreditas tibi[n] quęsita est: nõ de fideicõmisso q̃rendũ, sed hæreditas ab ea vindicãda est.[o] Dat. VI. Id. Feb. AA. Conss.

*Fideicommissum potest relinqui in qualibet vltima voluntate legitimo numero testium comprobata. Salycetus.*

XXII. Iidem AA. & CC. Plautiano.

ETi epistola,[p] vel libello,[q] vel sine scriptura, imò etiã nutu[r] fideicõmissum relinqui posse adhibitis testibus,[s] nulla dubitatio est. Dat. Idib. April. Byzantij. AA. Conss.

*Ex minus solenni voluntate non debentur fideicommissa nisi per hæredem sciẽter fuerint agnita. Salycetus.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Stratonico.

SI veritas[t] vel solẽnitas[u] iuris deest, nec amplexus parẽtis voluntatem relicta dedisti,[x] vel transactionis causa stipulãtibus[y] promisisti, negotiúmque integrum est: ad solutionẽ vrgeri non potes.[z] D. V. Kalendas Febr. AA. Conss.

*Instrumenta emptionalia non debẽt remanere penes auctorem, nisi quãdo de euictione tenetur: vel quando pars rei remanet penes eum. h. d. secundum vtramque lecturam positam in prima & secunda glos. in prin. Vel sic: Instrumenta emptionalia rei legatæ debent remanere penes hæredes, præstita cautione de illis exhibendis cum fuerit necesse. Salycetus.*

XXIIII. Iidem AA. & CC. Menostrato.

INstrumenta[a] prædiorum per fideicommissum relictorum, quæ ad probationẽ originis eorum pertinent, hæredes præstare necesse non habẽt:[b] cautio-

A k *Quem.* scilicet patruum tuum.
l *Ei.* scilicet patruo.
m *Successerit.* scilicet vxor patrui.
n *Tibi.* non solum patri.
o *Vindicanda est.* id est ages petitione hæreditatis, si contendit se pro hærede vel pro possessore possidere. de fideicõmisso autem non habes quem cõuenias, nisi teipsum.

ETiam. ]CASVS. Filiũ tuum impuberem hæredem instituisti: sed fideicommiss. à tutore reliquisti: an valeat, quæritur? Respõ. quòd sic: & perinde debebitur ac si à pupillo præstãdum relinqueretur.

e *Tutoribus.* si pupillum sistiui, tam ab eo quàm à tutore legare possum, & à pupillo legare videor: vt hic, & supra de rebus cre. l. cũ etiam. &. ff. de leg. ij. l. peto. §. mater.

SI in personã. ]CASVS. Bernard' Fautonũ & Temerum instituit: & sic dixit: volo Temere si sine liberis decesseris, ꝙ partem tuam hæreditatis Fautono restituas. decesit Temerus sine liberis, vxore relicta hærede. decesit Fautonus antequam peteret fideicommiss. relicto filio suo hęrede. an filii' Fautoni fideicõmissum ab vxore patrui sui petere possit, quæritur? Respon. quòd sic. Si vero sibi patrui sui quæsita fuisset hæreditas: eo casu quo non instituit vxorem hæredem, fideicommiss. petere nõ potest. sic enim à seipso peteret: quod esset absurdũ: sed ab vxore ipsam possidẽte pro hærede, vel pro possessore, per hæreditatis peti. vindicare potest. vel pone casum aliter vt in glos.

f *Si in personam.* CASVS. Auus fecit testamentum: nepotem instituit hæredem: rogauit eum vt quando moreretur, restitueret cuidam fratri. decesit auus: nec ille restituit, & ambo decesserunt: vxorem autem ille qui possedit fideicommissum, instituit hæredem: alius autem filium suum instituit. filius de restituendo fideicommisso potest conuenire vxorem patrui. sin autem hæreditas patrui ad ipsum deuenit quocunque casu, fideicommissum peti nõ potest: sed tota hæreditas ab eo peti potest.

g *Vtiliter cessit.* secus d si non cessisset in persona eius: quia tũc non transmittetur: vt hic, &. ff. de ali. & cib. leg. l. iiij. & infra de cadu. tol. §. sin autem aliquid. ff. de leg. ij. l. vnum. §. rogo. in fi. & l. miles. §. j. & infra quando di. le. ce. l. iij. & supra si omis. cau. test. l. fi. Alij dicunt etiam si non cesit, transmittit ad suos: vt hic erat, & infra de his qui ante aper. tab. l. j. & hoc verum.[c]

h *Datum.* id est relictum.

i *Patrui.* scilicet Titij.

k *Quem.* scilicet patruum tuum.

l *Ei.* scilicet patruo.

m *Successerit.* scilicet vxor patrui.

n *Tibi.* non solum patri.

o *Vindicanda est.* id est ages petitione hæreditatis, si contendit se pro hærede vel pro possessore possidere. de fideicõmisso autem non habes quem cõuenias, nisi teipsum.

ETiam. ]CASVS. Filiũ tuum impuberem hæredem instituisti: sed fideicommiss. à tutore reliquisti: an valeat, quæritur? Respõ. quòd sic: & perinde debebitur ac si à pupillo præstãdum relinqueretur.

e *Tutoribus.* si pupillum sistiui, tam ab eo quàm à tutore legare possum, & à pupillo legare videor: vt hic, & supra de rebus cre. l. cũ etiam. &. ff. de leg. ij. l. peto. §. mater.

SI in personã. ]CASVS. Bernard' Fautonũ & Temerum instituit: & sic dixit: volo Temere si sine liberis decesseris, ꝙ partem tuam hæreditatis Fautono restituas. decesit Temerus sine liberis, vxore relicta hærede. decesit Fautonus antequam peteret fideicommiss. relicto filio suo hęrede. an filii' Fautoni fideicõmissum ab vxore patrui sui petere possit, quæritur? Respon. quòd sic. Si vero sibi patrui sui quæsita fuisset hæreditas: eo casu quo non instituit vxorem hæredem, fideicommiss. petere nõ potest. sic enim à seipso peteret: quod esset absurdũ: sed ab vxore ipsam possidẽte pro hærede, vel pro possessore, per hæreditatis peti. vindicare potest. vel pone casum aliter vt in glos.

f *Si in personam.* CASVS. Auus fecit testamentum: nepotem instituit hæredem: rogauit eum vt quando moreretur, restitueret cuidam fratri. decesit auus: nec ille restituit, & ambo decesserunt: vxorem autem ille qui possedit fideicommissum, instituit hæredem: alius autem filium suum instituit. filius de restituendo fideicommisso potest conuenire vxorem patrui. sin autem hæreditas patrui ad ipsum deuenit quocunque casu, fideicommissum peti nõ potest: sed tota hæreditas ab eo peti potest.

g *Vtiliter cessit.* secus d si non cessisset in persona eius: quia tũc non transmittetur: vt hic, &. ff. de ali. & cib. leg. l. iiij. & infra de cadu. tol. §. sin autem aliquid. ff. de leg. ij. l. vnum. §. rogo. in fi. & l. miles. §. j. & infra quando di. le. ce. l. iij. & supra si omis. cau. test. l. fi. Alij dicunt etiam si non cesit, transmittit ad suos: vt hic erat, & infra de his qui ante aper. tab. l. j. & hoc verum.[c]

h *Datum.* id est relictum.

i *Patrui.* scilicet Titij.

p *Et in epistola.* scilicet missa inter absentes: vt & supra de codicil. l. j. &. ff. de lega. ij. l. miles. in prin.

q *Libello.* vt iter præsentes codicillo puta scripto. Accursius.

r *Nutu.* no. legata nutu relinqui: vt hic, & ff. de lega. ij. l. cum proponebatur. in fi. & de leg. iij. l. nutu. sed in institutione hæredis est aliud: vt supra de testa. l. iubemus. §. si vero. *Legata nutu relinquõ possunt.*

s *Testibus.* quinq; ad minus: vt supra de codicil. l. fi. §. fi.

SI veritas. ]CASVS. Si nullum testamẽtum feciſti, vel feciſti, sed minus solẽne, & in eo legata reliquiſti: an compellendus sit hæres ea præstare, quæritur? Respõ. quòd non: nisi causa transactionis ꝓmisisset: vel alio modo eius volũtatẽ agnouisset.

t *Si veritas.* quia non condidit defunctus testamentum.

u *Solennitas.* quia cõdidit minus solenne.

x *Dedisti.* vel alio modo agnouisti f vt supra de testa. l. non dubium. §. j. *f Dissimiles Pau. vide*

y *Stipulantibus.* id est stipulari volentibus.

z *Non potes.* nisi prius diffitearis relictum, postea vero recurras ad solennitatem iuris, dicens relictum quidem, sed in minus solenni voluntate: quo casu cogeris soluere g aut iurare: vt infra eodem. l. fi. in princi. quæ est contra secundum Io. Vel solue vt ibi. *ADDITIO.* An autẽ hæres in foro animæ teneatur ad legata vel fideicommissa in minus solenni voluntate relicta, tractat Abbas in. c. quia plerique. extra de immu. eccle. in fi. vbi cõcludit quòd indistincte quando hæredi innotescit, tenetur ipse hæres in foro animæ. Ratio qua mouetur, hæc est, quòd solennitates iuris ciuilis fuerunt inuentæ ad falsitates euitandas, & de rigore. si ergo constat in foro animæ quòd nulla falsitas interuenit, debet cessare dispositio iuris positiui &c. *Ange. in. l. 2. §. eodem.* *g Sequitur hanc glos. Bar. Bald. & Pau.*

INstrumenta. ]CASVS. Testamentum feciſti, hæredem instituisti, mihi fundum legasti, an compellendus sit mihi hæres instrumenta ipsius fundi emptionalia præstare, quæritur? Respõ. quòd non: tamen mihi ea præstare debet, si mihi sint necessaria, vt copiam describendi faciat. Vel sic: Fundum mihi legasti: volo conuenire hæredem vt exhibeat mihi instrumenta emptionis ad probandum de latitudine: an teneatur ea præstare, quæritur? Respõ. ꝙ non: sed exhibere tantum ad describendum. Viuianus.

a *Instrumenta.* emptionalia. & dic relictorum pro parte. secus si in totum, secundum P.

b *Non habent.* ideo quia de euictione hæres tenetur: vt. ff. de leg. j. l.

BIU Cujas

leg.j.l.si à substituto.§.fi.secundum quosdam.vel ideo, quia authenticũ debet esse penes hæredes: vt subiicit.&.ff.de act.empt. l.Titius. Sed contra infra de lib.cau.l. sicut datam. Sol.specia-

*a Istam sequitur Bar. & cõmuniter scriben. hic.*

le[a] est in instrumento manumissionis: secus in instrumento emptionis etiam serui manumissi: vel illud est omnino manumissi.

a *Proferãt.* id est exhibeant vt fiat describẽdi facultas: vt arg.ff.de act.empt.l. creditor.& supra de eden.l.procurator.& facit secundũ vnũ sensum infra ad.l. Fal.l. si prædiorum.

HÆredum.]*CASVS.* An res hæredis sicut suas ꝓprias posit testator per fideicõmiss. relinquere, quęritur? Respõ.ꝙ sic.

b *Hæredum.* q.d. non solũ testatoris, sed etiã hæredis res &c. vt & insti.eodem.§.non solum.& etiam si ignoret esse hæredis: vt.ff.de leg.ij.l.vnum ex familia.§.penul.secus si extranei est, vbi distinguitur: vt supra de leg. l.cum alienam. paricatur ergo res testatoris rei hæredis: vt & aliàs.ff.de ma. test.l. si quis ita sit legatus.§. j.

EX *repudiatiõe.*]*CASVS.* Si mihi fideicom. reliquisti, & illã repudiaui: an mihi post repudiationẽ petenti obstet doli exceptio, dubium non est: an autem patris mei repudiatio præiudicet quo minus petam, quęritur? Respõ. quòd nõ.

c *Doli mali.* imò intẽtionis, siue facti: cũ actio sit nulla repudiato legato: vt.ff.ad leg. Aquil.l.nã sicut.i prici. & si cer.peta.l. proide.

d *Iusta.* nõ dolo vel metu. Vel dic, tũc quãdo iã peti posset: aliàs

*b Imò differũt trãsla tione dominii. Pau. & Iason.*

nõ potest repudiari: b vt.ff.de acquiren. hæredi.l.is potest.&.l.qui superstitis.& de lega. ij.si ita scriptum.§. j.

*c Diuinat secũdũ Iasonem.*

c *Obesse potest.* vt quia eras[c] emancipatus: vel etiam in potestate: sed erat legatum in castrensibus, vel quasi: sed hodie etiam in aduentitiis. Vel dic quòd erat legatum

*d Hũc intellectum sequuntur cõmuniter scriben. hic.*

d sub conditione quæ nondum extiterat. non ergo repudiat pater in præiudicium filij: vt hic, & supra de iure delibe.l.renitente.& de repu.bono. possess.l.j.&.ff.de regu.iur.l.non debet alteri. Accursius.

FIdeicommissum.]*CASVS.* Fideicommissum mihi reliquisti, deinde pœnituisti: an hæres ad præstandum fideicommis. compelletur? Respon.quòd non. Viuianus.

f *Probata.* per septem vel quinque testes, vel per idem testamẽtum: cum in eodem ademerit quod primo legauerat: vel in codicillis postea, & tunc ipso iure non debetur: vt not.supra de

*e Clos. sequitur Bald. Pau. & Ia.*

leg.l.datum. Ideo autem dixi, in eodem testamẽto: e quia si quid post factum testamentum voluerit mutare, vt habeatur pro non dato quantum ad se: ex integro omnia &c. vt.ff.de testa.l.hæredes.§.j. Sed certe & si post factum testamentum pœnituit etiam in voluntate non solenni: dicam non deberi ipso iure, sed per exceptionem: vt.ff.de adi.lega.l.iij.§. fi.& de exceptione doli.l. apud.§. præterea. est enim ambulatoria &c. vnde posteriori statur: vt supra eodem.l.clari. siue fuerit expressa, siue tacita. Sed quid si voluntatem non mutauit, sed tale quid fecit legatarius,

A quod si scisset testator, reuocasset, puta vxorem testatoris stuprauit? Respon. non deberi f ex tacita contraria voluntate: vt.ff. de his qui.vt indig.l.indignum.&.l.in metallum.&.l.sequen.

EX *fideicommisso.*]*CASVS.* Seruo tuo legatum sub cõditione sine libertate reliquisti: an valeat, quæritur? Respon.ꝙ non: nec libertas peti

*f Sic*

potest. Viuianus.

*g Non potest.* vt supra de necess.ser.l.qui. dam.§. illo.& de lega. l.seruis. Sed hoc fallit in milite: vt supra de tẽ sta. mili.l. ex his.& in eo seruo cui est relictũ legatum, si hæres non esset: cum primo esset institutus vel substitutus: vt.ff.de ma. testa. l.diuus.

B bertas peti non potest.[g] Dat. XV.Kalẽdas Nouembr. Transmare. CC. Conss.

*Inualidum testamentum vim codicillorum non habet: & est ratio, quia non sunt eiusdẽ generis, formæ, vel naturæ. Bal. Vel sic: Legata in testamento inualido nõ debẽtur, nisi fuerint repetita ab intestato. Salyc.*

XXIX. Iidem AA. & CC. Achilleo.

EX testamẽto quod iure nõ valet, nec fideicõmissum[h] quidẽ, si non ab intestato quoque succedentes rogati probẽtur, [i] peti potest. D. VIII. Kalendas Decembr. CC. Conss.

*Descendẽtes testatoris grauati post mortem suam restituere hæreditatẽ, intelligũtur grauati si decesserint sine liberis. Salycetus.*

XXX. Imp. IVSTINIAN. A. Demostheni præfecto prætorio.

CVm acutissimi[†] ingenij vir, & merito ante alios excellens Papinianus in suis statuerit responsis, [†][k] si quis filium suum hęredem instituit, & restitutionis post mortem oneri subegit, nõ aliter hoc videri disposuisse, nisi cũ filius eius sine sobole vitã suam[l] reliquerit: nos huius sensum merito mirati, plenissimum ei donamus euentum: vt si quis hæc dispositioẽ onerati sunt, sine filiis vel filiab⁹, nepotib⁹ vel neptib⁹, ꝓnepotibus vel ꝓneptib⁹ fuerit defuncti: [n]

*g Non potest.* vt supra de necess.ser.l.qui. dam.§. illo.& de lega. l.seruis. Sed hoc fallit in milite: vt supra de tẽ sta. mili.l. ex his.& in eo seruo cui est relictũ legatum, si hæres non esset: cum primo esset institutus vel substitutus: vt.ff.de ma. testa. l.diuus.

EX *testamẽto.*]*CASVS.* An legata relicta in minus solenni testamento, puta adhibitis.vj.testibus tantũ, peti possunt, quæritur? Respon. quòd nõ: nisi de his præstãdis rogauerit succedẽtes ab intestato. Vel sic: Si dixerit testator, si nõ valeat iure testamẽti voluntas mea, valeat iure codicillorũ. primus tamen intellectus verior est. Viuianus.

*h Fideicommissum.* vt supra eodem.l. eã quã. & &.l.si veritas. sed fallit in casu: vt infra eodem l. finali.

*i Probẽtur.* vt &.ff. de inoffi.testa.l.Titia. qd est eo ipso ꝙ pro codicillis valere voluit: vt infra de ma. testa. l. si nõ iure.&.ff. de vulga. substi. l. cohæredi. §. cum filiæ.

CVm acutissimi.]*CASVS.* Testamentum fecisti, filium tuum hæredẽ instituisti. de hæreditate restituenda post morte suã Titio, eũ rogasti: hoc non adiecto, si sine liberis decederet. an hoc subintelligi debeat, quęritur? Respõ. quòd sic:

*k Responsis.* vt.ff. de condi.& demon.l.cum auus.

*l Vitam suam.* & est ratio: quia qua ratione testator præposuit filium fideicommissario, g scilicet ne quamdiu viueret fideicommissarius, haberet: eadem ratione & nepotẽ videtur voluisse defunctus pręponere. Sed si filium nõ pręponat, puta quia præsenti die rogauit filiũ restituere: cõtrariũ est h omnino, secundũ Ioan.

*m Deinceps.* secus in extraneis est. nam illud quod est supra de instit.& substi.l.generaliter.j. respon. in fi. non est contra: quia ibi in alio casu, non in isto, dicit idem esse in extraneis.

*n Defuncti.* vel nisi intrauerint monasteriũ: vt infra ad Treb. authen. nisi rogati.& facit.ff. ad Treb. l.ex facto.§. fi.&.§. si quis rogatus.j.& supra de instit.& substi.l. generaliter.§. fin.& infra ad Treb.l.iubemus.& authen. nisi rogati.

QVidam.]*CASVS.* Testamentum fecisti,& extraneum instituisti. filium tuum emancipatum præteriisti, & ab eo legata reliquisti: an valeant, quæritur? Respon. quòd non: quoniam enim non honorasti eum, onerare non potuisti.

*Paternũ.*

BIU Cujas

a *Paternis.* scilicet vinculis patriæ potestatis.
b *Præstare.* vt & supra de leg.l.cum quidam. & est hoc verum, etiam si filius petiit vt habeat patris bona per contra tabulas: vt ff.de lega.iij.l.ij.nec obstat supra de bono.possess.contra tabu.l. j.quæ est contra : quia ibi ab institutis relicta ,præstatur ab eo qui habet contra tabulas: non autem relicta à præteritis, a vt hic. Vel hic extraneo erat relictum, ibi coniunctis.prima vera. *ADDITIO.* Aduertas hic, nam videtur quòd hoc hodie corrigitur p authen.ex causa. supra de lib.præteri.sed Dynus in.l.ij.ff.de lega.iij.dicit illam authenti.loqui quãdo legata sunt relicta simpliciter: tũc enĩ conseruãtur per.d. authẽti.quia hæres potuit grauari: sed quando relictum est legatum à filio præterito, qui non potuit grauari,tunc est pro nõ scripto:vt.d.l.ij. qđ sequitur Barto.ibi & hic.
c *Personis.* puta nepotibus, & pronepotibus, & similibus.& idẽ iis qui extranei sunt: nam quos non honoro,non onero:vt supra eodem.l.ab eo.

*Quæstionem.*] Diuiditur ĩquatuor partes. Primo ponit statutum suum. Secũdo rationem eius annectit.Tertio obiectum tollit.Quarto simile inducit, vel probatã simili.Secũda ibi, Cum ipse. Tertia ibi, Cũenim. Quarta ibi, Cum & in leges. *CASUS.* Testamentũ fecisti, hæredẽ instituisti,ab eo fundum legasti mihi: peto fundum. negat hęres fũdũ mihi legatum.qualiter mihi succurratur,quæritur? Respon. quòd hæres aut iurabit fundum nõ esse legatũ:aut si non iuret, præstabit fundum præstito prius à me iuramento calumniæ quòd non animo calumniandi petam. & hoc in prima.Si autem non negat, sed dicat testamentum minus solẽne, probabo per.vij.testes illud fuisse solẽne.nec est mirandum si tot testes exigantur , cum ardua sit causa voluntatis defuncti.& hoc in secunda. Tertio dicit ad primam partem legis, scilicet quòd si recusauerit subire iuramentum, soluet legatum: nec si vult per testes probare, audietur. qualiter enim credetur ei super aliena fide,cum de sua dubitat:cum & legibus caueatur, vt lucrum hæreditatis amittant hi qui deficientium voluntatibus obedire detrectant? Viuianus.
d *Si.* id est quamuis.
e *Hæredis.* negantis à principio aliquid esse relictũ,secũdũ Ioã.
f *Legatarii.* vt rogo legatarium per fideicommissum vt det fundum Titio.
g *Fideicommissarii.* cui erat legatus, & rogatus restituere Titio, puta per fideicommissum.
h *Quotiens.* scilicet elegerit sacramentum.
i *Vniuersitatis.* redde singula singulis caute. b nã ab hærede tãtum vel fideicõmissario generali potest relinqui generale fideicommissum,sed legata & fideicommissa specialia à quolibet honorato: vt hic,& insti. de sing.re.per fideicom.reli.in prin.
k *Præstito.* ab eo qui defert sacramentum.

ne videatur testator alienas successiones propriis anteponere. Recitata septimò in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kalendas Nouembr. Decio V. C. Cons.

*Legata & fideicommissa relicta à filio præterito non debentur. Salycetus.*

XXXI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

QVidam filium suum à sacris paternis a remisit, & B postea testamento cõdito eum præteriit, nullo ei penitus relicto,aliis hæredib' derelictis.ipsum autem, quem neque hæredẽ, neque exhæredatum fecit, fideicõmisso prægrauauit.quærebatur si vtile esset huiusmodi fideicõmissum. Tota igitur antiqua dubietate super hoc explosa, nobis in hoc casu placuit,vt emãcipatus (vtpote iniuria à patre adfectus) nõ compellatur fideicommissum à sua persona relictũ præstare. b Quod etiam in aliis personis c quas exhęredari necesse est,locum habere censemus . † Dat. C Prid.Kalendas Mart.Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV.CC.

*Hæres negans fideicommissum fore relictum, fideicommissario volente stare eius iuramento cogitur iurare, vel soluere : nec auditur volens nunc se tueri ex minus solẽni voluntate.hoc dicit secundum lect. gloss. Vel sic.Vbi testator est confisus de sola fide hæredis , cogitur hæres soluere legatum: & negans fideicommissum, cogitur iurare, vel soluere.h.d.secundum Mar.Syl. Salyc.*

XXXII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

A I *Subire.* hoc iuramentum referri non potest: c vt hic dicit. Sed quid si dicat se ignorare veritatem : quia erat absens tempore quo testator legauit? Respon.tunc debet iurare quòd nihil tale à testatore audiuit : vt instit.de fideicommiss.hære.§.fina.No. ergo hic, ex minus solenni voluntate necesse esse vel dari vel iurari.& sic est contra supra eodem.l.si veritas.&.l. ex testamento. Sol. hæc corrigit illas secundum quosdã. Alij dicunt, d quòd hic sine solennitate relinquere voluit testator. argu.supra de codicil. l.fin. sed hoc non placet Io. argu.instit.u. de fideicommiss.hære.§.fi. vbi idem casus ponitur, qui & hic. & dicit de testatore qui solennem condere voluit voluntatem . Alij distinxerunt vt Barto. an hæres dicat, non est tibi legatum : quo casu cogitur probare legatarius verum esse, & solenne : vt in contrariis.an dicat, non potes petere, quia minus solenne : quo casu loquitur hæc.l. nec hoc placet : quia sic expediret primo hęredi negare, vt ei solennitas probetur: quod esse nõ debet:vt.ff.de trib.l.illud.§. penulti.Item secundum eum in secundo membro ex imperfecta volũtate esset ciuilis & naturalis obligatio si hæres confiteretur,vt aut scilicet soluat : aut iuret non solenne, & periuret.preterea hoc est pessimũ cogitasse hanc.l. vel q̃ soluat cum confitetur: vel iuret nõ relictum, & sic periuret: vt.ff.de in lit.iurand.l. videamus.§.j. Tu dic quarto modo secundũ Ioã. refert ab initio confiteãt de relicto ille qui est grauatus,sed in minus solenni testamento, & sic loquuntur contraria : aut diffitetur, & cum ei est delatum, tunc recurritur ad subtilitatem iuris: & tunc compellitur soluere vel iurare. & sic nõ admittitur pœnitentia : vt hic, & instit.u. de fideicommiss.hæred.in fine. vt sic ex mendacio puniatur : vt & supra de non nume. pecu. authenti.cõtra qui propriam.& in authenti.de tri.& se.§. studium.colla.iij.licet per delationem sacramenti hoc fiat.& sic fit arg.contra.ff.de iureiuran.l.eum qui.in princi.

c *Hæc gl. sequuntur Ang. Paul. & Ia. licet Salycet. & Fulg. contra.*
† *Vide super hac.l. Andr. Alcia. paradox. lib.1.c.4.*
d *Hæc lectura vna cum vltima Io. est vera, & approbatur per Iaso.*

m *Derelictam.* vniuersaliter.
n *Expetat.* id est petat.
o *Omnimodo.* etiam si pœnitere velit, & fateri verum.
p *Testis.* improprie dicitur iudex & testis : propter hoc scilicet, quia eius iuramento committitur : vt hic subiicit, cuius religio est &c.&.ff.quarum re.ac.non datur.l.j.in prin.& sic non est contra supra de testi.l.omnibus.& supra ne quis in sua causa ius.l.j.sic & supra mand.l.in re mandata.
q *Minores.* id est pauciores.
r *Cum enim.* dixit quid iuris sit cum quid petitur ex imperfecta voluntate.si autem ex perfecta, aliter est.Azo.Vel supra cõfidit de sacramento hæredis, hic non.
s *Ostenditur.* id est ostendere vult legatarius, quod est necesse quãdo legatarius nõ cõfidit de sacramento hęredis: vel quando confitetur hæres relictum ab initio:sed dicit minus solẽne: vnde legatarius

e *Sequitur hanc glos. Bart. Paul. & Iason.*

BIU Cujas

legatarius si habet necessario probare, sine dubio per legitimum numerum debet probare, secundum Io. & H. Sed tu dic secundum Azo. scilicet cum quis testatur nuncupatiue, & hæres fatetur relictum: sed non solenne, tunc &c. Et sic collige[a] hic quòd cum est nuncupatiuum redactum in scriptis per tabellionem, nō probat illud instrumē-tum: sed tantum per legitimum numerum testium probatur huiusmodi testamentū nuncupatiuum: sed cum est in scriptis, probatur & testibus septem, & per scripturā insinuatam. & pro hoc est. ſ. de testa. l. fi. & l. hac consultissima. §. si quis. Item duo testes non probāt: ergo nec instrumentū, quod duorum vicem sustinet: vt. ſ. de fide instru. l. in exercendis. nisi in casibus, vbi plus scripturæ creditur: vt ſ. si mi. se ma. dixe. l. iij. Item maior est auctoritas septem testium q̄ vnius instrumēti: quia tribus ad plus testibus æquiualet tabellionis instrumētum: vt. j. qui po. in pign. hab. l. scripturas. Item materia daretur falso fabricando: vt. ff. quemad. testa. ape. l. j. §. diem. Alij dicunt, vt Io. & H. per illud instrumentū posse probari. & pro eis. ſ. ar. tu. l. fin. & j. de dona. l. in donationibus. &. ſ. de edic. di. Hadri. tol. l. fin. & ff. quemad. testa. ape. l. fin. Item tot testium auctoritatem videtur continere instrumentum, quot in eo fuerint: vt patet in testamento cæci: vt. ſ. qui testa. face. posſ. l. hac consultissima. & in inuentario: vt. j. ad leg. Falcid. authent. sed cum testator. nam in inuētario viginti possunt esse legatarij, quorum omnium auctoritatem gerit instrumentum. Item si ea quę fiunt in scriptis, probantur per scripturam, vel testes: vt in authent. de fide instru. §. quia ergo. &. §. si quis. &. §. si tamen quis. &. §. sed & si instrumenta. colla. vj. &. ſ. de testi. l. testium. nam & ibi æquiparatur probatio scripturæ quinque testibus: ergo econtra quæ fiunt sine scriptis, probantur per testes, vel instrumenta: quia eadem est eorum auctoritas: vt. d. l. in exercendis. Et hæc opinio Io. consuetudine approbatur generali: licet prima Azo. validiora habeat argumenta: sed videtur soli coniecturæ standum, sine hoc numero: vt. ff. de leg. ij. l. cum proponebatur. sed ibi est coniectura probatio septem testium. Item est hic argu. pro nobis in eo quod no. ſ. de se. tab. l. ij.

*a Hæc quæstio nō eget disputatione: quia est sine vtilitate: eo quia opinio Ioā. de cōsuetudi ne seruatur: & est verior de iure, vt etiā tenuit gl. ſ. l. 2. & ibi B. ff. quēad. test. ape. 1a.*

*Instrumentorū & testium eadē est auctoritas.*

a *Tunc & numerus testium*. quod est quando legatarius non confidit de sacramento hæredis: vel quando hæres confitetur ab initio relictum, diffitetur tamen in solenni voluntate: vnde legatarius habet necesse probare.

b *Compositum*. scilicet testamentum.

c *Cum autem*. nunc redit ad primum casum. Azo.

d *Et in leges*. bene dico, recusato sacramento legatum soluendum. Azo.

e *Iustis*. non iniustis: vt. ſ. de his quib. vt indig. l. non oportet.

f *Lucrum*. si tamen testatores hoc dixerunt, non aliter. & sic nō est contra. ſ. de inoffi. test. l. si quis in suo. in prin. quæ est contra. Vel hic loquitur in extraneo hærede qui plus punitur non pa-

*b Vera solutio est quòd ibi loquitur de casu pœnali quādo hæres negat dare filio le gitimā à patre sibi relictā. B. Angel. & Ia.*

rens: quod patet: quia dicit lucrum: vt. ſ. de codic. l. fin. ibi, in suo. hoc nō placet: quia &. ſ. dixit, siue pater sit &c. Vel hic nullo mō voluit parēre: ibi voluit, licet tarde. Vel hic sciebat esse relictum, ibi dubitabat. Vel hic relictum erat venerabili loco, ibi priuatę personæ. Vel hic dicit q̄ hic amittit lucrum: sed nō dicit totum. Vel lex ista refertur ad eas leges quæ non imponunt cer-tam pœnam. arg. ff. de verbo. obliga. l. doli. Vel loquitur secundum antiquas leges, quasi dicat, sic erat olim: non autē dicit quòd sic sit hodie, immo non est ita hodie per. l. illam, sed per authent. hodie idem. & ideo sequitur authen. hoc amplius &c. quæ est de hære. & Falc. §. si quis autem non implens. col. j.

H*Oc amplius.*] CASVS. Hæc authen. ampliat. l. C. Nam in. l. codicis dicebatur: Si hæres non obtemperat voluntati defuncti, luerum hæreditatis perdit. Hæc authen. dicit, si heres non implet iudicium defuncti, si est monitus à iudice, & intra annum non impleuit: quartam debitam iure naturæ non perdit: sed perdit totum aliud lucrū hereditatis, & transibit cum suo onere ad aliā personam: dum tamen prętet ista persona cautionē de voluntate defuncti adimplenda. Sed quæ sunt personæ in quas trāseat? Certe primo loco applicat substituto. Secundo loco cohæredibus coniunctis. Tertio fideicommissario vniuersali: vel fideicommissario singulari maioris rei. sed si non sunt istæ personæ, & sunt plures legatarij æquales: applicatur omnibus si volunt: & secunda applicatio fit secundum ordinem scripturæ: vt qui primo nominatus est, vocatur: si ille non sit, vocantur serui: si illi nolunt, vocantur extranei: si nolunt extranei, vocatur fiscus. filij autem iuste exheredati non vocantur.

## IN AVTHEN. de hæredi. & Falc. §. si quis autē non implens. colla. j. constitu. j.

*Hæres post iussum iudicis intra annū nō exequens iustum testatoris iudicium, priuatur omni lucro hæreditario, personis hic enumeratis applicando. Salycetus.*

H*Oc amplius*[g] qui defuncti iudicium lege non* repræsentatum[h] monitus[i] à iudice intra annum[k] non implet, excluditur eo quod præter debitū naturale[l] perceperit ex eodem iudicio: hoc autē cū onere suo, dāda super hoc cautione,[m] defertur primo substitutis,[n] mox ordine seruato cohæredibus adeuntibus, vel generali fideicommissario, vel legatario soli, vel ex pluribus in parte potiori,[o] vel speciali fideicommissario, vel legatario maioris emoluməti, vel omnibus,[p] vel volētibus,[q] vel libertate in testamēto donatis, prout quisq; eorū prior nominatus[r] eō hoc amplius quòd qui iudicium &c.

g *Hoc amplius*. quasi dicat, dixi qualiter puniat. l. codicis nunc di-

h *Repræsentatum*. aliàs non repræsentatum &c. & aliàs sine non. & primam lege: quia secus si esset repræsentatum per legem, hoc est, quod defunctus voluit fieri, hoc lex implet, vt in libertate danda quā senatusconsultū repræsentat, vt nec imponatur pœna cessanti: vt. ff. de fideicō. li. l. cum vero. §. pe. &. §. antepe. & l. si eū. §. quis seruū. &. ſ. si man. ita fue. ali. l. fin. Alia litera[s] planius legitur. & dic repræsentatum, id est lege vallatum vel munitum: vt aperte dicitur in corpore. §. his igitur à nobis.

i *Monitus*. bis vel ter: vt in auth. de ecc. tit. §. si autem qui hoc facere. colla. ix.

k *Intra annum*. post admonitionem iudicis computandum, vt in corpore. §. si quis autem. sed in nouella dicitur à tempore quo pronunciatum est legatum esse præstandum.

l *Naturale*. naturale ergo debitū propterea quòd defuncto non obedit, s non amittit: alia amittit, quia hoc quasi debitum, alia vt lucra censentur: nec eorum par ratio est: vt. ſ. de codicil. l. fi. & de cur. fur. l. fi. in prin. An idem si legi hæres defuncti nō obedit, non faciendo inuentarium: vt ideo amittat hanc Falcidiā debitam iure naturæ? In Falcidia debita iure institutionis certum est amitti: vt. j. ad le. Falc. authen. sed cum testator. sed secus puto in hac iure naturæ per authen. istam.

m *Cautione*. de complendo ea quæ recte disposuerunt testatores: vt in corpore. §. si quis autem non implens. col. j.

n *Substitutis*. non ergo expirat substitutio vulgaris ab adita hereditate. & sic est contra. ſ. de impu. & aliis sub. l. post aditam. Sol. f hæc corrigit secundum quosdam. Tu dic g quòd hoc admittitur nō ex vi substitutionis, sed ex beneficio legis. nam & legatarij & extranei admittuntur, quos constat non fuisse substitutos. Porro si hæreditas non fuisset adita, nō haberet extraneus, h nisi admitteretur causa libertatum conseruandarum. vnde si nullæ libertates essent relictæ, nullo modo admitteretur: vt institu. de eo cui lib. causa bo. addic. §. j.

o *Potiori*. sic. j. de don. l. sancim. §. fin autē in huiusmodi casib. i

p *Omnibus*. cum omnes velint.

q *Volentibus*. cum quidam volunt, quidam non.

r *Nominatus*. semper inhærente onere prædictæ cautionis: vt in corpore. §. si vero nullus eorum. & no. hic de ordine seruando: vt. ff. de fideicommiſ. lib. l. generaliter. §. si quis alienum. & de hæred. institu. qui soluendo. ij. Sed contra. ff. de solu. l. in his. §. fi. & l. seq. & instit. de lega. §. ante. ADDITIO. Dic q ibi voluntas erat

tas erat certa, hic vero dubia. Bart.

a *Respectis*. nam nullo modo admittuntur, si iuste exhæredati sunt vt in corpore. §. exhæredatos. Sed quare non vocatur exhæredatus inter nominatos ex testamento, cum ipse nominatus est? Respon. ad malum fuit, non lucrum aliquod vel bonum nominatus. Item nũquid admittitur inter eos qui veniunt ab intestato cum ipse de illis sit, & quidem primus: vt. ff. de suis & legi. hære. l. filius? Respon. non nisi per querelã: vt. ꝯ. de inoffi. testa. l. si hæredum. & l. filiam. & est ratio: quia videtur adhuc testamentũ valere, cũ lex faciat eos hæredes loco repulsi: vt in corpore. §. in omnibus. & hęres hæredis &c. vt. ꝯ. de hæredi. instituto. l. fin. Et quod dicitur agnatum proximũ filium esse ad succedendum: verum est non facto testamento: vel facto, sed non adita hæreditate: vt. ff. de cõtra tabu. l. filium. §. sed cũ exhæredatio. Item nũquid inter extraneos admittetur, vel ante vel post fiscum? Respon. quidam, non: propter prædictas rationes: sed potest [a] dici cõtra: vt quasi quilibet admittatur: vt. ff. de adop. l. si pater. j. §. qui duos.

est: exhæredatis ne hic quidem respectis: [a] postremo defertur extraneo [b] vel fisco.

*TITVLVS XLIII.*

## COMMVNIA DE LEgatis, & fideicommissis: & de in rem missione tollenda.

*Pro re testatoris legata, & ad grauatũ peruenta competunt tres actiones, scilicet actio personalis ex testamento: rei vindicatio: & hypothecaria: varietate legãdi subl ata. Salycetus.*

I. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni præf. præt.

CVm hi [c] qui legatis vel fideicõmissis honorati sunt, personalem actionem plerunq; [d] habere noscantur: quis vel vindicationis, [e] vel sinendi modo, [f] aliorumq; [g] generum legatorũ subtilitatem prono animo admittat, quã posteritas [h] optimis rationib⁹ vsa nec facilè [i] suscepit, nec inextricabiles circuitus laudauit? [k] quis in rem missionis [l] scrupulosis vtatur ambagibus? Rectius igitur esse cẽsemus in rem quidem missionem penitus aboleri: omnibus verò [m] tam legatariis quàm fideicõmissariis vnam naturam imponere: [n] & non solum personalem [o] actionem præstare, sed & in rem: quatenus eis liceat easdem res, siue per quodcunque genus legati, siue per fideicommissum fuerint derelictæ, vindicare in rem actione instituenda: & insuper vtilem seruianam, id est hypothecariam super his [p] quę fuerint derelicta, in res mortui præstare. Cùm enim [q] iam hoc iure nostro increbuit, licere testatori hypothecam rerum suarum in testamento quibus voluerit dare, & iterum no uellæ constitutiones in multis [r] casibus & tacitas hypothecas introduxerunt: non ab re est etiam nos in præsenti casu hypothecariam donare actionẽ, ꝯa hominum consuetudo.

b *Extraneo*. & primo ipse quàm fiscus: vt innuitur in corpore. & argu. j. de cad. tol. §. fin. Item extraneum intelligo quemlibet, cui nihil in testamento est relictum: siue de venientibus ab intestato sit, siue prorsus extraneus.

*COMMVNIA DE LEGATIS ET fideicommissis: & de in rem &c.*

*Postquam separata iura dixit legatorum & fideicommissorum: nũc [b] coniungit: vt institu. de leg. §. sed ne in primis.*

CVm hi. Diuiditur in sex partes. Primo exordium, recitando ius antiquum. Secundo inferendo ponit statutũ suum. Tertio probat illud per rationes. Quarto ampliat. Quinto tollit obiectum. Sexto limitat quod de actione hypothecaria dixerat. Secunda ibi, rectius igitur. Tertia ibi, cum enim hoc. Quarta ibi, & hæc disposuimus. Quinta ibi, cum enim non aliter. Sexta ibi, in omnibus autem. Salycetus. *CASVS*. Olim erant certi modi relinquendi legata vel fideicommiss. scilicet per vindicationem, per sinendi modum, damnationem, præceptionem: vt institu. de leg. in princ. & quolibet istorum modorũ dabatur legatario specialis via ad consequendum quod erat sibi legatum. Primo casu habebat actionem in rem. Secundo exceptionem. aliis duobus habebat tantum actionem personalem ex testamento. Item nec dabatur rei vindica. nisi prius esset missus legatarius per iudicem in possess. rei sibi legatæ. quam diuersitatem tollit imperator, statuens vt qualitercunque aliquid legetur, dentur legatario actiones: scilicet actio in rem, & in personam hypothecaria in aliis rebus defuncti. & quòd tacita hypothec. dari debet, probat tribus rationibus. Vna est, vt sicut testator expresse poterat aliam pro re legata obligare dicendo sic, lego tibi prædium Sempronianum: & pro eo sit tibi obligatum prædium Seianum: ita tacitè à lege præsumitur obligatum, si hoc testator non expresserit. Item alia ratione: quia legibus nouis tacita potest contrahi hypotheca. Item vt seruetur testatoris voluntas. & hoc in prima. Hæc vera sunt non solum si ab hærede legatum fuerit relictum dandum: sed etiam si à legatario: vt si testator legauit mihi centum, & rogauit vt quinquaginta restituerem Titio: habebit actionem in rem: & personalem ex testamento: & hypothecariam in meis quinquaginta, pro suis. & hoc in secunda. Pro mensura autem eius quod legatum est, in hæredem aut legatarium datur hypothecaria: nec in rebus propriis hæredis, vel legatarij: sed in his quæ à testatore relicta sunt, constat hypothe. & hoc in tertia & vltima parte. Viuianus.

c *Cum hi*. quid differt prima à secũda lege? Respõ. in prima innuit quatuor genera legatorum, in secũda legata & fideicõmissa.

d *Plerunque*. quandoque enim non habent: puta quia deficit testamentum solennitate iuris, vel quia non est capax: vel quia legatarius possidet rem sibi legatam. Et nota [e] (quod potest colligi ex his quæ hic dicũtur, & institu. de lega. §. ij.) cum olim legabatur per vindicationem, habebat legatarius actionem in rem: cum per sinendi modũ, habebat exceptionem, si possidebat: cum vero per damnationẽ, vel præceptionem, habebat tantum personales quæ dicuntur ex testamento: licet forsan non sit testamentum, sed relictum nutu solo: vt. ff. de lega. iij. l. nutu.

*Legata olim fiebant tripliciter.*

e *Vindicationis*. id est legati relicti per vindicationem: vt quia testator dixit, Titius vindicet talem fundum.

f *Sinendi modo*. id est legati relicti per sinendi modum: dicendo, hæres meus sinat talem habere rem talem.

g *Aliorúmque generum*. puta per præceptionem, vel damnationem: vt institu. de lega. §. ij.

h *Posteritas*. id est nostrorum.

i *Facilè*. non patienter susscepit: quia non erat ei facile tale genus loquendi. sic. ff. de proba. l. si quis hominem liberum.

k *Laudauit*. sic. ff. de condic. indebi. l. dominus. &. ff. vsufruc. quemadmodum caue. l. si vsusfructus mihi legatus. ij. respon.

l *Missionis*. olim non poterat agi rei vindicatione, nisi mitteretur in possessionem legatarius.

m *Omnibus verò*. id est omnibus legatis & fideicommissis. ponit [d] enim genera singulorum, & non singula generum. & sic non est contra. institu. de oblig. quæ ex quasi contra. §. fin. Item quòd adsimilat legata & fideicõmissa, dic, scilicet specialia. nam generalia differunt, cum hic statim mortuo testatore transeat dominium: vt. ff. de fur. l. à Titio. Vel saltem adita hæreditate: vt. ff. de leg. j. l. si tibi homo. §. cum seruus. in illis scilicet generalibus demum facta restitutione transit dominium: vt. ff. ad Trebel. l. facta. in princ. &. l. si eius. §. si quis. Item ex primis non detrahitur Falcidia, ex aliis sic: vt dicemus statim. sed & generale potest relinqui in forma speciali, & seruabitur quod in speciali: vt. ff. ad Trebel. l. mulier. j. §. fin.

*Sequũtur cõmuniter doct.*

n *Imponere*. quantum ad actiones competentes pro eis.

o *Personalem*. siue testatoris erat res legata, siue aliena: sed in rem datur cum erat testatoris: vt institu. eo. §. nostra autem.

*Sequũtur eam Bart. Bald. P. & Ias.*

p *Super his*. id est pro securitate eorum quæ relicta sunt. Sed in casu, scilicet cum liberatio est relicta, non est necessaria [e] hypotheca, vel alia cautio, cum habeat exceptionem: vt. ff. vt in pos. lega. l. j. §. si debitori. sed & actionem ex testamento habet, vt liberetur: vt. ff. de libe. leg. l. iij. §. nunc. &. l. quod mihi.

*f Glo. sequũtur doct. & plenè Bar. Bal. ꝯ. de sa croſa. eccle.*

q *Cum enim*. tres rationes ponit quare hypothecaria est danda.

r *In multis*. vt in dote: vt. ꝯ. de rei vxo. actio. l. vnica. §. j. & in tutelis: vt. ꝯ. de administra. tuto. l. pro officio. & in aliis casibus quos habes. j. in quibus casis pignus taci. contra. per totum. Et not. hic [f] quòd pro re testatoris datur rei vindicatio personalis: vt. ff. de lega. ij. l. cum filius. §. variis. & de lega. j. l. huiusmodi. §. fin. & pro eadem re non datur hypothecaria [g] contra alium, sed pro aliis rebus defuncti: vt hic. In casibus tamen forte vtraque datur: vt. ꝯ. de iure do. l. in rebus. &. j. ad Trebel. authen. contra cum rogatus. hoc tamen ita, si alij non sunt legitimè legatæ aliæ res defuncti: similiter ne quod vni datur, alteri denegetur. aliæ autem res quondam testatoris possunt esse penes legatarium: vt si alicui testator legauit plura prędia: & ab eo reliquit centum.

*g Glo. sequũtur Barto. Bal. Ang. P. Salyc. & Ias. quia si alteri essent legatæ, nõ essent hypothecatæ: quãdo superant alię res defuncti. alias secus. Pau.*

Præcedente.

BIU Cujas

a *Præcedente.* id est si nihil dixisset testator. Azo.

b *Aliquid lucri.* pecuniarij: [a] vt & supra de fideicom.l.ab eo.& ff.de leg.j.l.plane.ij.§. fin.&.l. seq.Et ex hoc colligit B. legatarium singularem detrahere Falcidiam.& pro eo.ff.ad leg. Falci. l.pœnales.§. fi.Sed certe hic adfert lucrum : sed illud reddit.sic &.ff.sol.ma.l.si cũ dotem.§.si pater filia.Vel dic, non aliter valeat scilicet hypothecaria, nisi &c.nam non datur contra legatarium,nisi aliquid lucri à testatore habuerit prẹter rem legatã: vt & in fi.huius l.Item quod dicit d.l. pœnales.ideo detrahit quia & hæres detraxerat ei : & sic ex persona hæredis,non sua detrahit,scilicet id quod hęres detraxerat.Io.vero dicit nõ vti: [b] & ꝓ eo est. ff. ad.l. Falci. l. Falcidia si interueniat. §. nũquam.& ad Trebel. l. si patroni.§. qui fideicommiſ.&.l. mulier. j. §. fin. &.l. nam quod.§.fi.&.l.j. §. si is qui quadringenta.&.l. Lucius.§. hęres.&.l.facta.§. si cum suspecta. & de an. leg.l. liberto. §.à liberto.& de vulga.substi.l.cohęredi.§. cum filiæ.& de lega. ij. l.imperator,Generalis autem fideicommissarius rogat[c] secũdo restituere,nõ retinet,nisi in casibus: vt dices infra ad Trebel. l. pen. §. finali.

*a Ideo ille ad quẽ pertinuit ius patronatus,nõ potest gravari. Bart.*

*b Ex persona sua, sed ex persona hæredis sibi detrahẽtis. Barto.Bal. Ang.et Ia.*

c *In omnibus.*nota legatarium agere hypothecaria contra hæredes legantis pro rata, non in solidum : quod est speciale: vt not.infra de debi.ciui.l.fi.lib. xj. regulariter contra infra si vnus ex pluri. hære. l. ij.

d *Vnumquẽque.*q.d.sunt legata.x.pro.x.erũt omnia bona obligata : vt his.x.solutis,omnia bona liberentur.

e *Ipsius hæredis.*nisi post sex mẽses:vt.j.vt in possessionẽ lega.l. certa.Azo.*ADDITIO.*Tu dicas,secũdũ Barto.hic ꝙ ibi hinc ad mille annos bona hęredis non erunt obligata obligatione tacita pro legatis : quæ inducitur per hanc legem.sed bene fatetur ipse Bart.quòd post sex menses potest in rebus hęredis fieri missio : & sic obligatæ erunt pignore prætorio : vt ibi.

f *Earum.* scilicet omnium vsque ad eam quãtitatem,quã competit personalis : vt supra proxi.

*Diuisio.*

*Mne verbum.*] Primo, dictum.Secundo, illatio. Tertio, ratio. Secunda ibi, sit igitur. Tertia ibi', & nemo moriens. Salycetus. *CASVS.* Testamentum fecisti, in quo hæredem instituisti, Titio decem legasti:quibus verbis ea legasti,an sit differentia, quæritur? Respon.quòd non: siue verbis precatiuis, siue per verbum mando; siue, præcipio. Item natura legatorum & fideicommissorum cœquetur : nec sit inter ea differentia, sicut olim erat : sed vt non contrarium in legatis & fideicommiſ. reperiatur,reducantur legata ad fideicommissa,& triplex actio detur legatario ad consequendam rem sibi legatam,vel per fideicommiſ. relictam,actio videlicet ex testamento, hypothecaria, & in rem. Si autem testator legati fecerit mentionem,non fideicom. tunc idem intelligatur legatum & fideicom. quia rebus, non verbis legem imponimus. Viuianus.

*Verba directa & indirecta quæ di*

g *Directis verbis.* tunc dicuntur directa, quãdo verba sunt prẹceptiua : non directa, quando deprecatiua : vt hic. Vel directa, quando dirigit sermonem ad hæredem. Non directa, quando ad

quæ etiam nullo verbo præcedente[a] posit ab ipsa lege induci.℣Si enim testator ideo legata vel fideicõmissa dereliquit, vt omnimodo personæ ab eo honoratæ ea percipiant : appareret ex eius voluntate etiam prẹfatas actiones contra res testatoris esse instituendas,vt omnibus modis voluntati eius satisfiat: & præcipuè cum talia sint legata vel fideicommissa, quæ piis actibus sunt deputata.℣Et hæc disposuimus non tantum si ab hærede fuerit legatum derelictum, vel fideicommissum: sed & si à legatario vel fideicõmissario,vel alia persona quam grauare fideicommisso possumus , fideicommissum cuidam relinquatur. Cùm enim nõ aliter valeat, nisi aliquid lucri [b] adferat ei à quo derelictum est: nihil est graue, etiam aduersus eum, non tantum personalem, sed etiam in rem & hypothecariam extẽdere actionem in rebus quas à testatore consecutus est.℣In omnibus[c] autẽ huiusmodi casibus in tantũ & hypothecaria vnumquẽque[d] cõueniri volumus, in quantũ personalis actio aduersus eum cõpetit: & hypothecam esse non ipsius hæredis, [e] vel alteri[f] personæ quæ grauata est fideicõmisso, rerum, sed tantummodo

A honoratum : vt.ff.de lega.ij.l.miles.in fi.j.respon.&.l.cum pater.§. donationis. Vel directa, cum directam libertatem relinquit seruo : non directa, quando per fideicommissum: vt institu. de singu.re.per fideicom.re.§. libertas.

h *Iuramentum.* puta lego tibi.x.si iuraueris non ascendere capitoliũ,quod iuramentum hodie sublatũ est: vt.ff.de condit. instit.l. quæ sub cõditione.nisi in duobus casibus:vt ff.demanumiss.testamẽ. l. si quis libertatem.& de condit.& demonstra. l. municipibus.& dic vt ibi not. Vel pone quòd rogauit hæredem vt iuret se datirum : vt.ff.de lega.ij.l. cum pater.§.filius. etiã tertio, vt cum testator dixit, scilicet vt legatum soluatur: iuraerit, siue non.

i *Dicente.* volũtatem suam cum iuramento.

k *Legatis.* vt quia ab inuitis exiguntur: sed fideicommissum olim pendebat ex fide hæredum, vt cogi non possent nisi per pudorem: vt instit. de fideicom. hæred.in prin.

l *Legatorum.* vt quia ab itestato relinqui nõ poterant: vt instit. de fideicom.hære.§. præterea. Itẽ nec post mortem hæredis vel legatarij, sed fideicommissarij sic : vt instit. de leg.§.post mortẽ.Item nõ poterat legari à legatario, sed fideicommitti sic:vt isti.de singre. per fidei.i prin.Erat & alia differẽtia quam habes infra de cadu.tol. §. vbi autem.

m *Actiones.* sic ergo si à legatario legauerit aliam rem,puta illius propriam, non eã quã ei legauit : competit illi alij legatario in re illa propria legatarij primi [c] rei vindicatio.& hoc satis videtur expressum supra.l.j. §. & hæc. Sed quid si rogauit hæredem vel legatarium manumittere seruum : puta reliquit seruo suo fideicommissariam libertatem: nunquid poterit vt liber vindicare libertatem statim antequam manumittatur? Respon. non videtur [d], sed secus in directa : vt.ff.de fideicommiſ. liber.l. generaliter.§. fi. &.l. cum vero.§. fi.& de manumiſ.testa. l.testamento liber.Item dic idem in quolibet fideicommisso,quod in fideicommissaria libertate, cum à legatario relinquitur : nam prius fit legatarij primi; & tunc non transit statim in secundum,sed in primum immediate transit : vt.ff.de fur.l.à Titio.& de lega.ij.l.imperator. & est ratio : quia etsi non huius rei, aliarum tamen fit dominus.sed legatarius primus, nisi huius rei fiat, non fit alterius:& ideo non statim recta via in fideicommissarium transit [e].& ad hoc supra eodem.l.j.§.& hæc dispositio.potest ergo dici correctũ quod est.ff.de fideicommiſ.lib.l.cum vero.§.apparet. vbi traditur matri, & non fit statim liber. Item quod hic dicit, ad genera, non ad singula refertur.nam ex legato quantitatis non oritur in rem actio. Item ex legato liberationis non oritur hypothecaria: vt ff.vt in possessio.legato.l.j.§. si debitori.

n *Personales.* puta ex testamento, & hoc si relicta sunt in testamento.nam si ab intestato : tunc persecutione, id est officio iudicis : vt.ff. de act.& oblig.l.actio in rem.secũdum quosdam. nam nil valent codicilli, nisi testamentum sit cum eis,ex quo adeatur hæreditas: vt.ff. de iure codicil.l. si quis cum testamentum nullum.§. fi. sed certe & tunc dabo actionem ex testamento:

BIU Cujas

mento[a]: quia codicilli sunt testamentum in larga significatione, scilicet testatio mentis: vt instit. de testa. in prin. & ff. de codicill. conficiuntur. & l. ab intestato. vbi dicitur quòd non facto testamento, codicilli tenent vim testamenti: aliàs si est factum, ius sequuntur eius: vt. ff. de iure codicil. l. si quis cum. in prin. & l. ab intestato.

Vbi autem aliquid contrarium in legatis & fideicõmissis euenit[a], hoc fideicõmisso[b] quasi humaniori aggregetur, & secũdum eius dirimatur naturã. ¶ Et nemo moriens putet legitimam volũtatẽ reprobari, sed nostro semp vtetur adiutorio. & quẽadmodũ viuẽtib⁹ prouidimus, ita & morientib⁹ prospiciatur[c]. & si specialiter legati tãtũ faciat testator mẽtionẽ, hoc & legatũ & fideicommissum ĩtelligatur: & si fidei hæredis vel legatarij aliquid committatur, hoc & legatũ[d] esse videatur. Nos enim nõ verbis, sed ipsis rebus[e] leges ĩponimus†. Dat. X. Kal. Martij Cõstãtinop. post cõsulatũ Lãpadij & Orestis VV. CC.

*Vbi plures quib⁹ optio est relicta, discordant in eligendo: sorte dirimitur. hoc dicit vsque ad. §. sed & si quis. Baldus.*

III. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI duobus vel trib⁹ hominibus, vel plurib⁹ forte optio[f] serui vel alterius rei fuerit relicta, vel si vni quidem legatario optio serui vel alterius rei relicta est, ipse autem moriẽs plures sibi reliquerit hæredes: dubitabatur inter veteres, si inter legatarios, vel hæredes legatarij fuerit certatum, & alter alterum seruum, vel alteram rem eligere velit, quid sit statuendum. ¶ Sancimus itaque in omnibus huiusmodi casibus rei iudicem fortunam[g] esse, & sortẽ inter altercantes adhibendam: vt quem sors prætulerit, is quidem habeat potestatem eligendi, cæteris autem æstimationem præstet contingentium eis partium: id est, seruis quidẽ & ancillis maioribus decem annis, si sine arte sint, viginti solidis[h] æstimãdis: minoribus vero decẽ annis, nõ amplius quàm in decẽ solidos computãdis. sin autẽ artifices sint: vsq; ad trigĩta solidos æstimatione eorũ procedẽte, siue masculi, siue fœminæ sint: exceptis notariis[i], & medicis vtriusque sexus: cum notarios quinquaginta solidis æstimari velimus, medicos autem & obstetrices sexaginta. Eunuchis minoribus quidem decem annis, vsque ad triginta solidos valẽtibus: maiorib⁹ vero vsq; ad quinquaginta. sin autẽ artifices sint: vsque ad septuaginta.

*Quando optio rei legatæ committitur tertio: illo non eligente intra annum, vel morte præuento, electio transfertur in legatarium, qui non poterit eligere meliorem, sed mediocrem. hoc dicit vsque ad. §. sed quia nostra maiestas. Salycetus.*

Sed & si quis optionem serui vel alterius rei reliquerit nõ ipsi legatario[k], sed quem Titius forte elegerit, Titius autem vel noluerit eligere, vel non potuerit, vel morte fuerit creditori autem dabitur pignoratitia contra hæredem obligantem. & hæc sic statuta sunt, vt volũtas defuncti obseruaretur. Si autem emptor bona fide emit, integra iura sibi reseruentur: scilicet quòd agat ad precium re euicta, & ad interesse: vt ex stipulatu ad duplam nomine euictionis. & hoc ĩ quinta & vltima parte. Viuianus.

---

a *Euenit.* vt in exẽplis quę habuimus supra ea. l. in glos. quæ incipit, vt quia ab intestato.

b *Hoc fideicommisso.* hoc ius contrarium est statutum in fideicommissis.

c *Prospiciatur.* scilicet vt eorum voluntas seruetur: vt arg. in authenti. de hære. & fal. §. hæc enim verba. & §. fina. colla. j.

d *Et legatum.* sed nõne in veteri iure erant exæquata: vt. ff. de leg. & j. l. j. ¶ Respon. c sic, sententia seu effectu. sed hodie etiã natura subrogata est in rem missionis: vt supra. l. prouidi. vi. Vel respicit ad nouum ius.

e *Sed ipsis rebus.* id est sensum non verba speraa fideicõmissum. sic infra de decon. dilib. tol. l. j. & ff. de adimẽ. lega. l. iij. §. cõtra. ditio. & infra quæ res pig. oblig. pos. l. fi. & supra de libe. præte. l. iij. ¶ *Duob⁹.* Primo ponit dubitationẽ antiquorũ. Secundo eius statutum & decisionẽ. Tertio decisionẽ circa æstimationem declarat. secunda ibi, sancimus. tertia ibi, seruis. hoc dicit. Bal. CASVS. Si testamentum feci-sti, hæredem instituisti, & Seio & Titio & Caio optionem seruorum legasti, & in electione discordent: vel optionem legasti vni, & antequam eligeret, vita functus sit tribus hæredib⁹ relictis, ad quos optionem transmittit, & discordent: quid iuris sit quæritur? Respon. quòd sors fiet inter eos: & quem sors prætulerit, ille eliget: & aliis æstimationem partium ipsos contingentium præstabit. & facienda est æstimatio secũdum quod in litera dicit, vsque ad. §. sed & si quis. vbi dicit quòd si alicui optionem legasti, non vt legatarius eliget: sed alius. si ipse elegit, stabit legatarius electioni: si non, vel quia noluit, vel quia non potuit, vel decessit, eliget legatarius: sed non meliorem, sed mediocrem. & hoc in secunda. Si autem sub certo die, puta ex die Paschæ, vel pure aliquid mihi legasti: an hæres rem legatam alienare vel obligare possit, quæritur? Respon. quòd non: cum non sit sua, sed mei legatarij. nec seruum legatum manumittere debet. & hoc in tertia. Si autem sub conditione, si nauis ex Asia venerit: vel sub incerto die, puta quando erit Antichristus, aliquid mihi legasti. An autem pendente conditione, siue generalis, siue specialis est, per substitutionem siue per restitutionem relictum possit hæres alienare, vel alij obligare, quæritur? Respon. quòd non: ne nomine euictionis teneatur, si alienauerit: & postea conditio extiterit, fuisset nulla retro venditio, scilicet à tempore celebrati contractus: ita vt nec contra legatarium vel fideicommissi. nulla currat præscriptio vel vsura, siue fuerit legatum relictum pure, & sub certo die: siue sub conditione, & die incerto: & mihi legatario à quocunque possidente, rem mihi legatam vindicandi dabitur facultas, à possidente nulla exceptione opponẽda. & hoc in quarta. Si autem emptor mala fide emit, sciens eam non esse hæredis vendentis: tantum dabitur sibi regressus pro precio contra venditorem: nec ages ad duplam nomine euictionis, etsi de euictione stipulationem interposuerit:

---

b *Vel dicam dari conditione ex lege:* quia per imperatores iura codicillorum prius inuẽta sunt: vt insti. de codicill. in prin.

c *Prospiciatur.* scilicet vt eorum voluntas seruetur: vt arg. in authenti. de hære. & fal. §. hæc enim verba. & §. fina. colla. j.

d *Et legatum.* sed nõne in veteri iure erant exæquata: vt. ff. de leg. & j. l. j. ¶ Respon. c sic, sententia seu effectu. sed hodie etiã natura subrogata est in rem missionis: vt supra. l. prouidi. vi. Vel respicit ad nouum ius.

e *Sed ipsis rebus.* id est sensum non verba speraa fideicõmissum. sic infra de decon. dilib. tol. l. j. & ff. de adimẽ. lega. l. iij. §. cõtra. ditio. & infra quæ res pig. oblig. pos. l. fi. & supra de libe. præte. l. iij. ¶ *Duob⁹.* Primo ponit dubitationẽ antiquorũ. Secundo eius statutum & decisionẽ. Tertio decisionẽ circa æstimationem declarat. secunda ibi, sancimus. tertia ibi, seruis. hoc dicit. Bal. CASVS. Si testamentum feci-sti, hæredem instituisti, & Seio & Titio & Caio optionem seruorum legasti, & in electione discordent: vel optionem legasti vni, & antequam eligeret, vita functus sit tribus hæredib⁹ relictis, ad quos optionem transmittit, & discordent: quid iuris sit quæritur? Respon. quòd sors fiet inter eos: & quem sors prætulerit, ille eliget: & aliis æstimationem partium ipsos contingentium præstabit. & facienda est æstimatio secũdum quod in litera dicit, vsque ad. §. sed & si quis. vbi dicit quòd si alicui optionem legasti, non vt legatarius eliget: sed alius. si ipse elegit, stabit legatarius electioni: si non, vel quia noluit, vel quia non potuit, vel decessit, eliget legatarius: sed non meliorem, sed mediocrem. & hoc in secunda. Si autem sub certo die, puta ex die Paschæ, vel pure aliquid mihi legasti: an hæres rem legatam alienare vel obligare possit, quæritur? Respon. quòd non: cum non sit sua, sed mei legatarij. nec seruum legatum manumittere debet. & hoc in tertia. Si autem sub conditione, si nauis ex Asia venerit: vel sub incerto die, puta quando erit Antichristus, aliquid mihi legasti. An autem pendente conditione, siue generalis, siue specialis est, per substitutionem siue per restitutionem relictum possit hæres alienare, vel alij obligare, quæritur? Respon. quòd non: ne nomine euictionis teneatur, si alienauerit: & postea conditio extiterit, fuisset nulla retro venditio, scilicet à tempore celebrati contractus: ita vt nec contra legatarium vel fideicommissi. nulla currat præscriptio vel vsura, siue fuerit legatum relictum pure, & sub certo die: siue sub conditione, & die incerto: & mihi legatario à quocunque possidente, rem mihi legatam vindicandi dabitur facultas, à possidente nulla exceptione opponẽda. & hoc in quarta. Si autem emptor mala fide emit, sciens eam non esse hæredis vendentis: tantum dabitur sibi regressus pro precio contra venditorem: nec ages ad duplam nomine euictionis, etsi de euictione stipulationem interposuerit:

---

f *Optio.* id est electio. & sic accipitur. ff. de optio. legata.

g *Fortunam.* sic &. ff. famil. ercis. l. si quę cautiones. &. ff. de iudi. l. sed cum ambo. & instit. e. §. optionis. & facit. ff. famil. ercis. l. hæredes. §. si incerto. Sed quid si vni est maior pars relicta quàm aliis? Respon. d forte illius electioni stari: vt arg. infra de dona. l. sancimus. §. sin autẽ in huiusmodi casibus. &. ff. de pac. l. maiorem. & supra tit. j. authen. hoc amplius. Item est arg. contra. huic. ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. fi. & instit. de satisf. tu. §. sin autem. vbi dicit prætorẽ facere debere eos consentire, vel ipsum disponere. Item aliud argu. contra. ff. quibus modis vsufru. amit. l. ij. §. fi. vbi videtur perire relictum propter dissensum: sed aliis casibus loquuntur. *ADDITIO.* Tu dicas secundum Imo. & Saly. hic, & Ange. Are. in. d. §. sin autem. instit. de satisda. tut. Aut dubium oritur super facto, & tunc sorte non dirimitur, sed probari debet: aliàs actor succumbet: vt. l. actor. supra de proba. Aut oritur dubium super iure, & tunc si lex hoc dubium declarat, illi declarationi stabimus: vt. ff. de pactis. l. maiorem. cum similibus. Aut lex non declarat, & tunc si isti discordant in præiudicium tertij, ad sortem non recurritur: vt. d. §. sin autem. sed iudex ipsos compellet ad concordiam, aliquando præcisè, puta definiendo & sententiando inter eos quis sit potior: vt. d. §. sin autem. aliquando non præcisè, sed causatiue si volunt audiri: & sic per denegationem actionis: vt dicta. l. huiusmodi. §. fi. & ibi Barto. ff. de lega. j. Aut discordant in præiudicium sui tantum: & tunc ad sortem recurritur, si hoc petunt: vt hic. si vero hoc non petunt, tunc se impediunt. ita loquitur. d. l. ij. §. fi. ff. qui. mo. vsufru. amit. Videas lati⁹ per Ange. Aret. in. d. §. sin autem. instit. de satisda. tuto.

h *Viginti solidis.* similis æstimatio infra de commu. ser. manu. l. j. sed dissimilis infra de condit. insert. l. fi. & infra de dona. l. si quis argentum. §. sin autem donator. & quod dicit. xx. tu dic non vltra. nam citra sic quandoque. Sed de qua moneta? Respon. tali quòd. lxxij. solidi libram auri faciant: vt infra de suscep. & arca. l. quotiens. lib. xj.

i *Notariis.* id est scriptoribus. nam seruus non potest esse notarius: vt infra de tabu. l. generali. lib. x.

k *Legatario.* secus statuitur in venditione vbi nihil est: vt supra de contrahen. emp. l. fi.

*Sorte an est quando sit discordia litigãtiũ diuimenda.*

*Seruus non potest esse notarius.*

*d Sequitur eam Barto. Bal. Ang. P. & Ias.*



BIU Cujas

præuentus: & in hac specie dubitabatur apud veteres quid statuendum sit: vtrúmne legatum expiret, an aliquod ei inducatur adiutorium, vt viri boni arbitratu procedat electio. ℣ Cẽsemus itaq;, si intra annale tẽp[s] ille qui eligere iussus est, hoc facere supersederit, vel minime potuerit, vel quãdocũq; decesserit: ipsi legatario videri esse delatã †electionẽ: ita tamẽ, vt nõ optimũ ex seruis [a], vel aliis reb[s] quicquã eligat, sed mediæ æstimationis †: ne dũ legatariũ satis esse fouẽdum existimamus, hæredis commoda defraudentur.

*Rei restitutioni subiectæ purè vel sub certa die alienatio, pignoratio, & manumissio, non tenet ipso iure. hoc dicit vsque ad. §. sin autem sub conditione. Salycetus.*

Sed quia nostra maiestas per multos casus legatariis & fideicommissariis prospexit, actionésq; tam personales, quàm in rem & hypothecarias dedim[s]: & in rem missionis tenebrosissimus error abolitus est [b], & ad hanc legẽ peruenimus. ℣ Nemo itaq; hęres ea quæ per legatum vel pure vel sub certo die relicta sunt, vel quæ restitui aliis dispositа sunt, vel substitutioni suppositа, secundũ veterẽ [c] dispositionẽ putet esse in posterũ alienanda, vel pignoris vel hypothecæ titulo adsignanda, vel mãcipia manumittẽda: sed sciat hoc quod alienũ est [d], nõ ei licere, vtpote sui patrimonij existens, alieno iuri applicare: quia satis absurdum est, & irrationabile, rẽ quam in suis bonis pure † non possidet, eam ad alios posse transferre [e], vel hypothecæ pignorísve nomine obligare, vel manumittere [f], & alienam spem [g] decipere.

*Res quæ subiacent restitutioni sub conditione, vel sub die incerta, possunt interim alienari, vel obligari: sed adueniente casu restitutionis fingitur retro nullum quod est factum. h. d. vsque ad. §. emptor. Salycetus.*

Sin autem sub cõditione vel sub incerta [h] die fuerit relictum legatum vel fideicommissum vniuersitatis, vel speciale, vel substitutione, vel restitutione: melius quidem faciet, si & in his casibus caueat ab omni vẽditione, vel hypotheca, ne se grauioribus oneribus euictionis nomine supponat. ℣ Sin autem auaritiæ cupidine propter spem conditionis minimè implendæ, ad venditionem vel hypothecam profiluerit: sciat quòd cõditione ĩpleta ab initio causa in irritũ deuocetur: & sic ĩtelligẽda est, quasi nec scripta, nec penitus fuerit celebrata [i]: vt nec vsucapio, nec lógi tẽporis [k] prę scriptio cõtra legatariũ vel fideicommissarium procedat. ℣ Quod similiter [l] obtinere cẽsemus in huiusmodi legatis, siue pure, siue sub die certo, siue sub cõditione, siue sub incerta die relicta sint. Sed ĩ his omnibus casibus legatario quidẽ vel fideicommissario omnis licẽtia pateat rem vindicare [m], & sibi adsignare, nullo obstaculo ei à detentatoribus opponendo.

## IN AVTHEN. DE restitu. & ea quæ pa. §. quam ob rẽ prę sentẽ. colla. iiij. cõstitu. vj.

*Res quæ subiacent restitutioni, hodie in casibus hic subiectis possunt irreuocabiliter alienari. Salycetus.*

REs quæ subiacent restitutioni, ꝓhibent alienari quidem †, vel obligari. Sed si liberis nationem rei restitutioni subiectæ, limitatur secundum Cy. in authen. res quæ. infra eodem. nisi hæres probabiliter ignorauerit eam subiectam restitutioni: tunc enim si vendidit eam hæres, rata est venditio: & debet legatarius aut fideicommissarius percipere precium ab hærede. ita loquitur. l. fi. in. §. fi. ff. de lega. ij. qui casus est singularis, & multum notandus: vt dicit hic Barto.

k *Longi temporis.* vt habes generaliter infra de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. §. illud.

l *Similiter.* id est æqualiter.

m *Vindicare.* sed qualiter daretur rei vindicatio generali fideicommissario ante restitutam: vt. ff. ad Trebellia. l. facta. in principio? Respon. vtilem habet, non directam. Vel dic vt modo dixi.

REs quæ. ℂ ASVS. Hæc authẽ. duo dicit. Primo ponit regulam. Secundo instantiam regulæ. Regula est: Res quæ subiacent

a *Ex seruis.* sic. ff. de lega. j. l. legato generaliter. & l. si hæres. si autem ipsi legatario datur optio, ab ipso principio optimum eligit, secundum Io. Alij contra: vt. ff. de op. lega. l. ij. facit. ff. quando dies lega. ced. l. nec semel. §. pe.

b *Abolitus est.* vt supra eodem. l. j.

c *Veterem.* quæ permittebat alienari: vt. ff. ad Trebel. l. Titius. & de pet. hæredi. l. sed & si. §. quod autem quis ex hæreditate. tractat enim hic tam de generali, quàm speciali fideicommisso: vt infra proximo. §. sin autem.

d *Alienum est.* sic infra vnde vi. l. fi. Ité intellige alienũ, re, quãdo purũ erat: sed quando sub conditione [a], tunc spe.

e *Trãsferre.* immo videt quòd teneat alienatio. nam hæres rogatus si alienet: dicit lex quòd ĩputet ĩ quartam suam quod alienauit: & sic confirmatur alienatio, & non venit in restitutionem: vt. ff. ad Trebel. l. Marcellus. §. res quæ. & l. si hæres ĩstitutus. §. si hęres. quæ sunt contra. Solu. hæc corrigit illas. Vel [b] dic, non tenet in eo quod supra quartam est, vt hic: sed in eo quod intra quartam est sic: vt ibi. Vel dic, tenet in quartam, & non restituit: vt ibi dicit: scilicet si voluerit fideicommissarius, non aliàs: vt hic, secũdum Azonem. Vel dic ad legem illam, si hæres ĩstitutus. §. si hæres. in alienatis nó esse necessariam restitutionem: quia illa desierunt esse hæredis. vnde non prodesset restitutio: sed in aliis quæ habet adhuc, sic debet fieri.

f *Manumittere.* immo videt quòd possit manumittere: vt. ff. ad Trebel. l. quidam. §. si quis filium. quæ est contra. Solu. illa in libertate: & est speciale, sed certe & de libertate hic dicit. Dic ergo quòd hic pure debebatur hæreditas: ibi sub conditione erat restituenda: qua pendente hæres manumisit seruum hæreditarium: quod fauore libertatis (vt ibi dicitur) est recipiendum. sed hoc non videtur valere: quia etiam sub conditione rogatus non potest interim manumittere: vt. ff. de manu. l. seruum. & ff. qui & à quib. l. generaliter. §. fi. Sed illæ prohibent inter viuos. in prædicta authen. ad Trebel. l. quidam. manumisit hæres in suo testamento: [c] sed hæc prohibitio fallit in casibus duobus, quos habebis in authen. res quæ &c. infra eodem.

g *Spem.* Nota debere considerari quod potest euenire: vt. ff. de aqua plu. arcen. l. in diem. §. fi.

h *Incerta.* hæc enim duo paria sunt quo ad hoc, dies incerta, & conditio: vt & infra de cadu. tol. §. j. & §. sin autem aliquid.

i *Celebrata.* immo videtur quòd medio tempore tenuerit alienatio rei singularis sub conditione legatæ: vt. ff. quemadmodum ser. amit. si is cui. §. fi. & ff. de reg. iur. plerumque. in fin. & de fideicom. lib. l. generaliter. §. quotiens. & de seruit. leg. l. si tra fundum. §. j. & de lega. j. l. seruo legato. §. j. & de lega. ij. l. fi. §. fi. quæ sunt contra. argu. Solu. [d] dic quòd vere tenuit: vt supra proxi. dixit ibi, melius quidem faciet &c. sed nunc fingitur non tenuisse, vt ita rem & d fructus præteriti tem- poris restituat [e]: vt in authen. de nupt. §. quæ vero. ibi, vnde sanci- mus. & ibi, quod ĩ om- ni &c. colla. iiij. fic in- stit. quibus mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostib[s], vel dic hoc nouũ ius: sed per authẽticam hic positam hoc est expe- ditum [f], vt non teneat alienatio. Item & hæres de restituendo sub cõditione rogatus, videtur quòd possit alienare: quod hic prohibet. nam nó transeunt actiones, nisi restituat hæreditatem: vt. ff. ad Trebel. l. facta. ĩ princ. & l. si eius. §. si quis. nisi in tribus casibus: vt infra ad Trebel. l. pe. immo & ea restituta non videtur quòd fideicõmissari[s] habeat rei vindicationem, nisi in his rebus quæ non sunt alienatæ: quare potest dici vt teneat interim, vt supra innuit, melius quidem &c. sed per authenticam hic positam non. vel dic hoc nouum ius. Vel tertio dic quòd hoc est ius vetus, vt habeat fideicõmissarius demũ restituta hæreditate rei vindicationem: nam hodie habet etiam prius, si est pure rogatus. vel prius habet vtilem: sed ea ei restituta etiã directã habet. Vel quarto, quod est melius, ꝓ rebus alienatis conditione existente habet rei vindicationem [g], cum hæres definit esse dominus: & sic non potest restituere. pro nondum alienatis, non habet, nisi facta restitutione. *ADDITIO.* Aduertas ꝙ hæc les dicens nó valere alie-

*Seruus sub cõditione legat[s], nõ potest interim ab hærede manumitti.*

*c Sequitur glos. Barto. Ang. et P. Vetura sũt cõsiderãda.*

*Rei singularis sub cõ-*

*+ imi pleno iure. l. 29. §. 1. A. g. v. et g. b. emi. man. ãb. Gl.*

BIU Cujas

subiacent restitutioni, prohibentur alienari. Instantia regulæ: Ecce si pater tuus instituit te fratrem hæredem cum sorore tua, & rogauit vos vt restituatis: si quarta non sufficiat ad donationem propter nuptias, vel ad dotem constituendam: licebit tibi filio alienare vel obligare res quæ subiacent restitutioni, in eam causam vsque ad modum legitimum: & ita apparet q̃ id quod communiter prodest, præferatur cõmodo priuato.

a *Legitima.* id est debitum bonorum subsidium.

b *Obligationem.* secũdum merita[a] personarum & facultates: vt hic, & i corpore huius authenticæ, & ff. de iure dotium. l. siue generalis. Et intellige[b] hoc in dote & donatione constituenda à grauata persona. Item & in exigenda: vt si amplam dotem filiusfamilias ab vxore habuerat: & post sic fuit à patre rogatus. nam etiam vltra Falcidiam accipiet ad dotem suæ vxoris exoluendam: cum interim matrimoniũ soluatur, vel est dos in causa restitutionis. Item quid si tempore mortis patris filia quæ dederat dotem, à viro recuperauerat: an veniat in restitutionem fideicõmissi? Respondetur[c] non, secundum H. Item quid sumpt' ex hoc quod est restituendũ si aliũde non habet? Respon. non[d] hoc casu: sed alio cum rogatur restituere quod superfuerit: nã tunc de quadrante seruando potest pro expensis deminuere: vt infra ad Trebel. authen. contra cum rogatus. sed hic tres partes debet integras reseruare fideicommissarius.

portio legitima[a] nõ sufficit ad dotis siue donationis propter nuptias obligationẽ[b]: permittitur res prædictas in eam causam alienare vel obligare pro modo honestati personarũ cõgruo. ℣ Ea enim quæ communiter omnibus prosunt, his quæ specialiter quibusdã vtilia sunt, præponimus[c].

*Finis authenticæ.*

*Sequitur textus legis Codicis.*

*Scienter emens rem restitutioni subiectam, illa euicta habet actionem ad precium tantum, non ad duplum: etiã si fuerit promissum. hoc dicit vsque ad finem. Salycetus.*

Emptor autem sciẽs rei grauamẽ, aduersus vẽditorẽ actionem habeat tantum ad restitutionem precij, neque duplæ stipulationẽ[d], neque melioratione[e] locum habente: cũ sufficiat ei saltẽ pro precio, quod sciens dedit pro aliena re, sibi satisfieri: ℣ Creditori[f] nihilo min⁹ pignoratitia cõtraria actione aduersus debitorẽ cõpetẽte: vt ex omni parte omníque studio id quod semper ꝓperamus, ad effectũ perducatur, & vltima elogia defunctorũ legitimum finẽ sortiãtur: bonę fidei ꝓculdubio emptorib⁹ integra iura, [g] & nullo modo ex hac constitutione deminuta, contra vẽditores habentibus. Dat. Kal. Septẽb. Cõstantinop. post cõsulatum Lãpadij & Orestis. VV. CC.

*TITVLVS XLIIII.*

## DE FALSA CAVSA Adiecta legato vel fideicommisso.

*Verba enunciatiua principaliter in vltima voluntate propter se emissa, dispositionem inducunt: nisi probentur emissa per errorem. hoc dicit cum. l. si dotem. j. eodẽ. Vel breuius: Causa cohærens legato, falsa probata vitiat legatum: non aliter. Salycetus.*

I. Imp. ANTONIN. A. Septimo.

VErba[h] testamenti quæ inseruisti, aut solutam pecuniam debitã testatori declarant, aut voluntatem eius liberare volentis debitorem manifestè ostendunt. Et ideo aut peti quod solutum est, non potest: aut ex causa fideicommissi,[i] vt debitor liberetur, agendum est[k]: nisi liquidò probari possit eũ[l] non liberari debitorẽ voluisse, sed errore[m] lapsum solutã sibi pecuniã existimasse. PP. VII. Kalẽ. Martij, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Falsa demõstratio non perimit legatum vbi certa quãtitas est expressa de se, vel per relationem ad aliud: secus si omnino sit incerta. hoc dicit cum. l. seq. & cum. l. fi. quia penultima est summata cum præcedẽti. Sal.*

II. Imp. ALEXANDER A. Faustinæ.

Verba. ] CASVS. VTestamentum fecisti, hæredem instituisti, reliquisti inter cætera, & dixisti: decẽ quæ debebat mihi Titius, peti veto: quia soluit. si reuera nõ soluit, an peti possint, quæritur? Respon. aut soluit, & peti non possunt: aut non, & aget Titius ex fideicommiss. vt liberetur: scilicet nisi hæres probauerit testatorem liberare noluisse Titium. secus si per errorem putasset eum soluisse. Viuianus.

*Finit glossa authentica.*

*Sequitur glossa textus legis Codicis.*

[*Emptor.*] CASVS. Si hæres rogatus restituere sub conditione, alienat: & postmodum, quia conditio extitit, à legatario res auocatur ab emptore: nunquid emptor habebit regressum contra venditorem? Respon. cum distinctione: quia aut emptor est malæ fidei, quia sciebat rem subiacere restitutioni: & etiã si duplam stipulatus erat euictionis nomine, non habet regressum ad duplum, vel ad interesse ratione melioratiõnis contra venditorem: sed ad precium tantum. Si autem esset bonæ fidei: tunc ad duplum, vel ad interesse habebit regressum. Sed si hæres obligat rem prohibitam alienari: hoc casu creditor habet pignoratitiam actionem contra suum debitorem. Viuianus.

a *Legitima.* id est debitum bonorum subsidium.

b *Obligationem.* secũdum merita[a] personarum & facultates: vt hic, & i corpore huius authenticæ, & ff. de iure dotium. l. siue generalis. Et intellige[b] hoc in dote & donatione constituenda à grauata persona. Item & in exigenda: vt si amplam dotem filiusfamilias ab vxore habuerat: & post sic fuit à patre rogatus. nam etiam vltra Falcidiam accipiet ad dotem suæ vxoris exoluendam: cum interim matrimoniũ soluatur, vel est dos in causa restitutionis. Item quid si tempore mortis patris filia quæ dederat dotem, à viro recuperauerat: an veniat in restitutionem fideicõmissi? Respondetur[c] non, secundum H. Item quid sumpt' ex hoc quod est restituendũ si aliũde non habet? Respon. non[d] hoc casu: sed alio cum rogatur restituere quod superfuerit: nã tunc de quadrante seruando potest pro expensis deminuere: vt infra ad Trebel. authen. contra cum rogatus. sed hic tres partes debet integras reseruare fideicommissarius.

c *Præponimus.* vt & infra de cadu. tol. §. fi. & ff. pro socio. l. actione. §. Labeo. & in authen. de non alie. §. quia vero verisimile in fi. §. col. ij.

d *Duplæ stipulatione.* etiam si fuerit stipulatus: sed precium tantum habet: vt subiicit. & sic est contra infra de euic. l. si fundum. & supra communia vtri. iudi. l. si fratres. & supra de iure dot. l. si à matre. & infra de præscrip. xxx. an. l. j. & ff. de excep. do. l. apud Celsum. §. item Labeo. Prædicta quidem iura contradicunt in duobus. Primo, quòd non proficit hic stipulari de dupla. Secundo, quia hic etiam non stipulans agit ad simplum: sed dic hoc nouum ius, & speciale in hoc casu[e]. Vel dic, hoc est vnum pro emptore, quòd agit ad precium: licet sciens fuerit. vnde & aliud contra eum sit, vt non proficiat stipulatio duplæ. & econtra hoc est contra eum, quòd non prodest stipulatio duplæ: sic & aliud sit pro eo, vt agat ad precium: vt arg. ff. de iureiurã. l. eum qui. Vel tertio[f], & verius, hic emptor sciebat rem vendentis, licet sub conditione, legatam: sed in legibus contrariis sciebat alienam.

e *Melioratione.* propter malam suam fidem: secus si bonam[g] habuisset: vt arg. ff. loca. l. penulti. j. respõso.

f *Creditori.* cui dicta res legata fuit obligata. nam ea actione tenetur debitor, qui rem alienam, vel alij obligatam, vel alio modo obnoxiam alij, obligat suo creditori: vt. ff. de pig. act. l. j.

g *Integra iura.* ex stipulatu ad duplũ: & ex empto ad interesse.

*DE FALSA CAVsa adiecta legato vel fideicommisso.*

*Adiicitur in legato quandoque causa, scilicet per quia. & hæc non vitiat legatum, nisi conditionaliter fuerit expressa: vt in Instit. de lega. §. huic proxima. & de his duobus dicit hic titulus. Quandoque modus: qui fit per vt. & de hoc dicit. j. tit. proxi. Quandoque conditio, quæ ponitur per si. & de hoc. j. titu. ii. & demõst. l. demõstratio. & ff. de condit. & demõst. l. demõstratio.*

*Legato vel adiicitur quandoque causa, scilicet per quia. & hæc non vitiat legatum, nisi conditionaliter fuerit expressa: vt in Instit. de lega. §. longe. Quandoque demõstratio: vt seruum Stichũ, quem ab alio emi, tibi lego. & tunc valet legatum, licet nõ ab alio fuerit emptus: vt Instit. de lega. §. huic proxima. & de his duobus dicit hic titulus. Quandoque modus: qui fit per vt. & de hoc dicit. j. tit. proxi. Quandoque conditio, quæ ponitur per si. & de hoc. j. titu. ii. & demõst. l. demõstratio. & ff. de condit. & demõst. l. demõstratio.*

h *Verba.* quæ forte erant talia, Decem quæ mihi Titius debebat, quia soluit, ab eo exigi veto. h vel similia: vt infra. l. iiij.

i *Fideicommissi.* quod magis præsumitur: vt infra de dona. l. si donatio. & de lega. ij. l. Lucius. ij. §. quisquis. ij.

k *Agẽdũ est.* multo magis excipi potest: vt. §. tit. ij. l. si creditoris.

l *Eum.* scilicet testatorem.

m *Errore* &c. sed videtur quòd huiusmodi confessio non statim præiudicet: sed saltem. xxx. dies expectentur: vt supra de non nume. pecu. l. in contractibus. §. super. quæ est contra. Solu. i il- lud in contractibus: hic in vltimis voluntatibus, eorum fauore: vt arg. ff. de regu. iur. l. in testamentis. Item & alia ratione: quia qui confitetur inter viuos sibi solutum esse, sæpe facit spem futuræ numerationis: qui vero in vltima voluntate, nequaquam expectat futuram numerationem, k sed ob præcedens meritum facit: vt. ff. pro socio. l. nec adiecit. Item videtur quòd nec hæres debeat probare errorem: vt hic. sed legatarius defuncti voluntatem debeat probare: vt. ff. de lega. ij. l. Titia cum testamento. §. Caius Seius. quæ est contra. Sed ibi agitur l de hærede obligando, hic de debitore liberando: quod facilius fit: vt argu. ff. de actio. & obliga. l. Arrianus. vel dic, m quòd res illæ non erãt penes vxorem: licet essent in prætorio eius, immo erãt apud ipsum Caium forte in scriniis eius. Item adhuc videntur hæc verba nõ inducere liberationem: vt supra de testamẽ. mili. l. ex his. quę est contra. Solu. n ibi non fuerunt verba dãdæ libertatis, sed si fuisset in testamento confessus eum libertum, bene starem huic cõfessioni, & sic ille consequeretur libertatem, argu. huius. l.

*Falsa demõstratio non perimit legatum vbi certa quãtitas est expressa de se, vel per relationem ad aliud: secus si omnino sit incerta. hoc dicit cum. l. seq. & cum. l. fi. quia penultima est summata cum præcedẽti. Sal.*

*f Et male. Barto.*

*g Idẽ si mala quãdo fuissent impẽse necessariæ sine quibus res esset perempta, aut deteriorata. Pau.*

*h Nihil est: quia ista sunt verba dispositiua: ideo lex nulli habet du biũ. sed erãt verba enũciatiua tãtum. Bart. Ang. Pau. & Salycet.*

*i Istam tenet Barto. Bal. et Sal.*

*k Singul. glo. secũdũ Ale. in. l. si diuortio. ff. de verbo. obli. & secũdũ Bal. & vsib⁹ feu.*

*l Nihil est Pau.*

*m Istam sequit Bart. Bal. Ang. & Pau.*

*n Nihil est Ange. ideo dic quòd ibi verba enũciatiua fuerũt emissa propter aliud: hic vero priciipaliter propter se. Barto. & Pau.*



BIU Cujas

ETiam.]CASVS. Testamentum feci-
sti, hæredem instituisti, & ita dixisti: Decem quæ tibi debeo, tibi do, lego. non subfuit debitum: quia nihil debebas: an valeat legatum, quæritur? Respon. quòd sic: & actio. ex testamento peti possunt.

a *Debiti.* dixit testator: Lego tibi decem quæ tibi debeo, & sic in prima persona, & certum. secus si incertum: vt lego tibi quod debeo: quia non valet, [a] cum nihil debeã: vt. ff. de leg. j. l. si sic. §. j. Item secus si dixit in secũda psona vel tertia: [b] vt lego tibi quod mihi debes. vel lego tibi quod Sépronius debet. vel etiam lego Titio quod ipse Titi[9] debet. nam his casibus nõ valet, etiam si certam quantitatem ponam: si nihil est in debito. Et est ratio in his: quia si verum esset debitum, teneretur hæres meus ad liberationem: quando lego tibi qđ mihi debes. vel ad cessionẽ: ad quam & nunc si tenetur, nihil potest cedere, vel liberare: vt. d. l. si sic. & de leg. j. l. non quocũque modo. &. l. si creditori. & insti. de leg. §. potest autem. & §. huic. &. §. lõge. &. ff. de lib. leg. l. legaui. & dic plene vt ibi.

*a Idẽ Bar. Bal. Ang. & Saly.*

*b Imò hoc non est propter secundã vel tertiã psonã: sed quia tũc falsa demõstratio facit deficere sub stãtiam rei legatæ, secũdum Bart. Angel. & Pau.*

SI non.]CASVS. Testamentum fecisti, & sic dixisti: quicquid nomine dotis ad me puenit, vxori meæ do lego. si nihil peruenit, an vxor petere possit, quæritur? Dicitur quòd non: nisi probet dotem numeratã fuisse. secus si dixerit, decẽ quæ in dotem sunt, do lego. & tunc si nihil datum sit in doté, petet decem non quasi dotem, sed quasi legatum. Viuianus.

*Dotẽ potest marit[9] vxori legare.*

b *Esset.* quia dos nõ erat data, sed promissa: quo casu liberationem legasse videtur: vt. ff. de dote præleg. l. j. §. sed & si dotem.

c *Numeratæ.* id est quòd tu mulier dotem viro dederis. & sic valebit legatum propter repræsentationem: quia cum aliàs dos solueretur annua [c] bima trima die, nunc statim debebitur: vt. ff. de do. prælega. l. j. §. verum est. & institut. de lega. §. sed si vxori. Item valet: quia amodo non retinebitur dos ob res donatas vxori à viro: quod fieret aliàs: vt. ff. de do. prælega. l. j. §. est & illud. non autem valet vt expensæ in dote factæ minus retineantur, cum vir legat: quia idem videtur legare quod dotis iudicio posset recuperare. licet secus esset vbi extraneus legat: quia etiã expensas videtur legare: vt. ff. de le. ij. l. Mæuio. §. à me. Item nõ valet vt Falcidia detrahatur de hoc legato: [d] vt. ff. ad leg. Falcid. l. si vsusfructus. §. dos.

*c Hodie vtra annũ, quãdo cõsistit in rebus mobilibus. Barto. & Pau.*

*d Sed bene de cõmodo repræsentationis. Bal. Pau. et Sal.*

d *Debetur.* vt. ff. de verbo. obli. l. si diuortio. in fin. & institu. de lega. §. sed si quam. Sed videtur non valere, quando dos nulla fuit: vt. ff. de do. præleg. l. j. §. sed & si dotem. ibi, nam & si quis &c. quæ est contra. vbi dicit: Si lego pro dote vxori centum, quæ in arca habeo, non valere legatum, si nulla corpora ibi erant. Solu. [e] distinguitur an quantitas exprimatur, vt corpus: vt. ff. de leg. j. l. plane. j. §. sed hoc ita erit. & tunc nõ debetur quãtitas, vt ibi, sicut nec corpus ignotum, vt. ff. de lega. ij. l. Lucius. ij. §. quisquis. ij. an vt quantitas certa in genere: & tunc falsa demonstratio non nocet, sicut nec nocet in corpore certo: vt hic, &. ff. de lib. lega. l. legaui. & de lega. j. si seruus legat[9]. §. qui quinquc. &. l. sed si certos. &. l. si sic. Item adhuc videtur non valere q[9] [illegible] etiam quantitate adiecta: vt. ff. de lega. præstan. l. virilis. §. si quid legẽ vxori. &. l. is qui in potestate. §. ei quæ dotem. quæ sunt contra. [illegible] quibus legibus dicitur non deberi legatum dotis, sed ibi petita erat contra tabulas. vnde licet vera legata debentur quibusdam coniunctis personis: vt in eodem titu. l. j. huiusmodi legata [f] tamẽ quæ falsa demõstratione relinquũtur, non valent, vt ibi. Alij dicunt ibi nõ fuisse quantitatem adiectam: hic sic. sed prima placet.

A

ETiam si veritas debiti [a] nõ subest, falsa tamen demonstratio nõ perimit legatũ: & ex testamento eius quoq; nomine cõpetit actio. PP. VII. Id. Nouembr. Alexandro. A. Cos.

*Licet eam summauerim cum præcedenti, tamen ad textum dic: Si maritus legat dotem vxori certa quantitate non expressa, oportet vxorem probare numerationem: quod non habet necesse, si certa quantitas sit expressa: quia illa debetur. Sal. post Bal.*

III. Idem A. Verinæ.

SI non designata certa quantitate dotẽ tibi legauit maritus, sed quodcunque ad eum dotis nomine peruenisset, peruenturúmve esset, [b] & id ex testamento petis: necessaria probatio est numeratæ [c] pecuniæ. Quod si quantitatem expresserit, debetur. [d] & si in dotem datum non est: quasi aliud legatũ, non eo iure, quo dos, fungitur. PP. Non. Maij, Maximo II. & Aeliano CC. Conss.

*Hanc legem summaui cum prima lege. Salycetus. Vel sic: Mortua filia in matrimonio, dos debet reddi patri, vel eius hæredib[9]: & ipse potest legare liberationẽ. Bal.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Alexandro.

SI dotẽ (vt proponis) defuncta ĩ matrimonio vxore tua patri eius reddidisti, vel etiam ea non reddita, testamenti verbis (vt adseueras) munit[9] es, quibus se recepisse dotem vniuersam quondam socer tuus significauit: ne hoc nomine conueniaris, solicitè agere nõ debes:

B

RElert largiter [g] an dotem [h] tibi reddi maritus, an quæ ĩstrumẽto dotali cõscripta sunt, legati seu precariis verbis statuit: quippe cũ superiore quidẽ casu datum probanti [i] repeti tãtũ, posteriore vero (nihil nocẽte falsa demõstratione) quod significatũ est instrumẽto, postulari possit. [k] Script. XIIII. Kalend. Decembr. CC. Conss.

*TITVLVS XLV.*

DE HIS QVAE SVB MODO legata vel fideicommissa relinquuntur.

*Modus & conditio æquiparantur in fine, sed non in principio deducendi rem in esse. hoc dicit textus cum glossa. Baldus. Vel sic: Modus & conditio in effectu æquiparantur: & si non stat per implere debentem, ei non imputatur. Salycetus.*

C

I. Imp. ANTONINVS A. Saturninæ.

IN legatis quidẽ & fideicõmissis etiã modus [l] adscriptus pro conditione [m] obseruatur. Sed si per te nõ stat quo minus voluntati testatoris pareas, sed per eum cui nu-

*a Idẽ Bar. Bal. Ang. & Saly.*

*b Imò hoc non est propter secundã vel tertiã psonã: sed quia tũc falsa demõstratio facit deficere sub stãtiam rei legatæ, secũdum Bart. Angel. & Pau.*

*Dotẽ potest marit[9] vxori legare.*

*c Hodie vtra annũ, quãdo cõsistit in rebus mobilibus. Barto. & Pau.*

*d Sed bene de cõmodo repræsentationis. Bal. Pau. et Sal.*

*e Sequitur hanc glo. Bar. Bald. Ang. Pau. & Sal. vel dic secũdũ*

SI dotem.]CASVS. Vxor tua constante matrimonio decessit. pater illius in testamento suo dixit se recepisse vniuersam dotem filiæ suæ, hoc modo: Dotem filiæ meæ recepi à marito suo, & ab ea peti veto: quia mihi soluit. an ab eo peti possit, quæritur? Respond. aut reddidit re vera, & ipso iure liberatus est maritus. aut non: & aduersus petentem ex voluntate defuncti tuetur se per exceptionem. Viuianus.

*f Exceptio.* nisi contraria defuncti voluntas probetur: vt supra eodem. l. j. quæ huic similis est, immo idem dicit.

REfert.]CASVS. Dicitur in hac. l. q[9] differentia est vtrũ testator sic dicat: Volo vt vxori meæ dos sua restituatur: an sic: quæ instrumento dotali continetur. primo casu non petitur nisi quod probatur nomine dotis fuisse datum. secundo casu peti potest quod instrumento esse contentum protestabatur: non obstante demonstratione falsa, vt quia in eo confessus est se recepisse decem nomine dotis, quæ non recepit: vt instit. de leg. §. si quis. Viuianus.

g *Largiter.* aduerbium est qualitatis.

h *Dotem.* scilicet simpliciter, non adiiciendo quantitatem.

i *Probanti.* mulieri.

k *Posit.* vt & supra eodem. l. si non designata. & insti. de lega. §. sed si quam. &. ff. de lega. j. l. si sic.

*DE HIS QVAE SVB MODO LEGATA vel fideicommissa relinquuntur.*

IN legatis.]CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, ab eo Seiæ vt Titio nubat. x. reliquisti: hoc legatum sub modo relictum, símile est legato relicto sub conditione: vnde sicuti si conditio esset inserta, ita & quando modus, si per Seiam non stet quo minus nubat, sed per Titium: habebit legatum ac si nupsisset.

l *Modus.* qui fit per vt: vt lego tibi decem, vt nubas illi. conditio per si: causa per quia: vt hic, &. ff. de condit. & demonst. l. demonstratio. §. finali.

m *Pro conditione.* quæ ponitur [g] per si, & per cum: vt. ff. de verborum oblig. l. quodcunque. §. non solum. &. ff. de condic. inde. bi. l. qui promisit. Et dic simile est inspecto exitu. vt enim qui non paret conditioni: sic & omnino qui non paret modo, non habet relictũ, sed inspecto principio differũt. [h] ná in conditione non datur

BIU Cujas

non datur actio nisi extet conditio. in modo, contra. nam datur actio, sed cauebit de adimplendo: vt. ff. de annuis le. l. liberto. §. Lucius. & de condit. & demon. l. qui heredi. §. fi. & l. quibus diebus. §. fi. & l. eas. & de fideicom. lib. l. cum in testaméto. & de lega. iij. l. si tibi legatum. Dic[a] ergo, obseruetur quo ad quid.

bene. Guld. [a] *Non oberit.* vt &. ff. de reg. iur. l. in iure ciuili. & quãdo dies leg. ce. l. si post. §. ité si qua. & supra de institu. & substitu. l. j.

bere iussa es: quo min⁹ id quod tibi relictum est, obtineas, non oberit. [a] PP. V. Kalendas Ian. Gentiano & Basso Conss.

*Olim ex modo non oriebatur actio, quia non adiicitur propter se: hodie oritur actio. si tamen ille cui debet impleri modus, debet aliquam conditionem implere, oportet quòd primo impleat. Bal. Vel sic: Pro relicto sub modo aliquid alteri dandi, vel faciendi, ei competit actio & exceptio, in cuius persona aliquid debet dari vel fieri. Salycetus.*

II. Imp. GORDIANVS A. Ammonio præfecto prætorio.

EX his verbis, *Titio decem milia, vel insulam* [b] *relinquo, ita vt quinque milia ex his, vel eandem insulam Mæuio restituat*: licet antea [c] neq; legati neq; fideicommissi petitio nascebatur, tamen in libertate [d] à diuo Seuero hoc admissum est. Sed & ĩ pecuniariis causis volũtatis tuẽdæ gratia non immerito recipiẽdũ est, vt etiã ex huiusmodi verbis, siue ad conditionẽ, [e] siue ad modum respiciãt, siue ad dandũ [f] vel faciẽdum aliquid: fideicõmissi actio omnifariã nascaẽ, [g] videlicet in conditionibus post exitum earum. ℣ Sin vero legato aut fideicõmisso relicto, testator legatarium seu fideicõmissarium prohibuerit, vel hæredem suum [h], vel alium quendam debitũ exigere: habet debitor aduersus legatariũ seu fideicommissarium agentem, vsque ad quantitatẽ [i] relicti, siue fideicommissi, siue legati exceptionem. PP. VI. Idus Augusti, Sabino. II. & Venusto Conss.

b *Vel insulam.* disiunctio est legis, non testatoris.

c *Antea.* id est ante hanc legem. sed videtur etiam secundum leges veteres idem fuisse: vt. ff. de lega. ij. l. imperator. in prin. & de leg. j. ciuitatibus. §. fi. & l. fideicommissum. & de le. iij. si legatarius. Respon. tres casus sunt, vel modi, quibus legat quis à legatario. in vno habet quidem actionem secundus, scilicet cum à legatario primo lego alij secundo legatario: vt in. l. illa, si legatarius. & vt in. l. illa, imperator. & de leg. iij. l. fideicommissa. §. cũ esset quis. Sed quid si primus legatarius non agnouit? Respon. vtilem actionem habet secundus [b] suo nomine secundum P. secundum alios nullam: vt. ff. de lega. ij. l. imperator. in princip. Secundus est, quando lego Titio fundum, si dederit Seio decẽ: quo casu Seius secundus petere non potest: [c] vt. ff. si quis omiss. cau. test. l. si quis sub conditione dandorum. Tertius casus est, cũ relinquo sub modo, vt lego tibi centum, vt decem illi des. & hoc casu ante Gordianum actio non dabatur secundo, nisi in libertate: sed hodie sic per. l. istam. & hic intellectus [d] est huius legis: vt patet vsque ad. §. sin vero. Alij dicunt dici de actione competẽti primo legatario vsq; ad. §. sin vero. Et secũdũ eos erat ratio quare nõ nascebatur actio ante hãc legẽ: quia mod⁹ habetur pro cõditione: vt. ff. l. j. at in cõditione nõ potest peti nisi ĩpleta cõditione: cõditio autẽ impleri non potest, vt decẽ ex centum det: nisi primus legatarius habeat legatum. c. sicque propter perplexitatem non valere dicebant: vt. ff. de condit. insti. l. si Titius.

d *In libertate.* puta lego tibi decem vt seruum tuum manumittas, vel vt emas Stichum & manumittas, vel lego Titio Stichum vt eum manumittat.

e *Ad conditionem.* puta lego tibi decem, si ascenderis capitõlium: vel nauis ex Asia venerit. & sic est ista simplex conditio: & quod subiicit de modo, scilicet lego tibi decem, vt des illi quinque, vel vt capitolium ascendas. & sic est simplex modus, & hoc secundum quosdam. Vel dic ad conditionem, subaudi, scilicet & ad modum: [e] vt lego tibi decem si ascẽderis capitoliũ. vt des illi quinque. sequẽs articulus de modo non mutatur.

e *Ista est de mente Bart. & Ang.*

f *Dandũ.* diuidit prædicta secundum B.

g *Nascatur.* potest ĩtelligi lex ista vsq; huc, vt loquatur de actione dãda legatario primo cui aliquid relictũ est sub modo: vel de eo ĩ cuius persona modus est adimplendus. & dicimus dari actionem ad relictũ. quidam tamẽ dixerũt dari actionem nomine euictionis, [f] quando secundo legatario esset euictũ quod est ei datum vel relictum.

f *Idẽ Saly.* † *aliàs, Trallianis.*

h *Hæredem suum.* scilicet testantis, & dic[g] exemplũ: lego tibi cẽtũ, vt nõ petas equum, quem debeo tibi. vel [h] vt non petas. cc. à Titio tuo debitore.

g *Displicet Salyceto.*

h *Istam sequitur Sal.*

i *Ad quantitatem.* nõ vltra: vt & supra de fideicom. l. ab eo. & de iure dotium. l. cũ patrem.

*DE CONDITIONIBVS insertis &c.*

*Dixit de causa, & demonstratione, & modo adiectis legato: nunc de conditionibus.*

CVm testatorẽ. ]C *ASVS.* Bernardus hæredẽ Rainerium instituit, & rogauit, vt si sine liberis decederet, Fautoni & Brunello hæreditaté restitueret. decessit Rainerius neque filio neque filia superstite, nepote tamen ex filia relicto. nunc deficit conditio, nisi probetur testatorem aliud voluisse. Videbatur quòd sic: quia vnicus erat, & dixit, sine liberis: & hoc non obstat. Item quia non erat ex filio: sed hoc non obstat: quia nomine liberorum & nepos & neptis continentur etiam ex filia: vt hic, & vt. ff. de ver. significatione. l. liberorum.

k *Instituerat.* maxime: vt. ff. de leg. j. l. si filiusfamilias. §. cũ quis.

l *Defecisse.* quæ videbatur extitisse: quia vnus tantum fuerat: sed hoc [i] non facit eam existere: vt hic, &. ff. de verb. sig. l. non est sine liberis. & infra quando dies leg. ce. l. cum vxori. Ité & ideo, quia sui patris & non aui materni sequitur familiã: sed certe nec prodest, vt non deficiat, vt hic, &. ff. de ver. sig. l. cognoscere. §. liberorum. Item nota hic appellatione liberorum etiã nepotes contineri: vt &. ff. de verbo. sig. l. liberorum. & infra ad Treb. l. iubemus. §. j. & supra de instit. & substi. l. generaliter. §. fi.

i *Sequũtur hãc gl. Bar. Pau. & Salycet.*

*Libertorum appellatione continẽtur nepotes.*

m *Vm patremfamilias.* Ad huiusmodi legis euidentiam nota quòd cum quid relinquitur sub conditione, vel in diẽ: debet hæres legatario satisdare quòd adueniente die præstabit legatum: vt. ff. vt lega. seu fideicom. no. ca. l. j. nisi testator illam cõditioné remiserit: vt infra vt in posses. leg. l. scire. Et dic casum [k] huiusmodi legis sic: Testator reliquit fundum Sempronio post annum dandum, filia hærede instituta: & præcepit vt caueret Sempronio sub hac conditione. si à viro non diuertisset: ipsa vero diuertit: petit ergo Sempronius sibi caueri, & econtra illa se defendit. nam cum testator præcepit vt illa caueret, si non diuertisset: ergo à contrario sensu voluit eam esse immunẽ si diuertisset: sed & ea parata diuertere, conditio remittitur vt

k *Sequitur Pau. & Sa.*



BIU Cujas

turpis:& sic videtur quòd non teneatur cauere. Ad hoc respondetur: quia hæc conditio si diuertisset:turpis est,ergo pro non adiecta debet haberi: ergo hic nulla tacita intelligitur: cauet ergo, & non diuertit.

a *Nomine.*]duo fuerũt hic fideicommissa:fundi scilicet & cautionis: vt &.ff.de vsufru.ea.re.quę vsu consu.l.tribus. sed secundum pro primo interponitur.

b *Iurisdictionis originem.* id est præceptum scilicetteſtatoris,quod fuit vt cauerет. vel id est perpetui edicti,quo iubet prætor caueri:vt ff.vt le.no.l.j. in prin.

c *Fuisset.* id est ac si nõ fuisset apposita cõditio. vel, id est ac si nil dixisset de cauendo. nam etiam eo non dicto debet caueri.

†*Concor. c. si diligenti. cũ glos.1.in prin. extra de foro cõpe.*

d *Nec exemplum.* argumẽtabatur enim hic hæres instituta sic: video quòd si alicui legetur, vel instituatur hęres hac cõditione,si diuertit à marito,spreta tali conditione admittitur ad legatũ, vel hæreditatem: vt supra de insti.& substi.l.reprehendẽda.& hic videtur mihi relicta immunitas tacita: id est vt nõ caueam si diuertam tacite. spreta ergo tali conditione debeo consequi immunitatẽ.

e *Cõparandũ est.* quasi conuersione admissa:nam in dictis argumẽtis fuit expressa cõditio, hic non.

f *Edicti.* quod est de cauendo, etiam si non dicatur à testatore: vt ff.vt le.no.ca.l.j. q. d. licet ex voluntate defuncti cogi non posit ad cauendum propter impossibilitatem, secundum allegationem filiæ: tamen forma edicti negligi non debet, cui parere oportet, etiam si testator nil dixit: & pro hac infra de his qui sibi adscri.l. j. Est & alia ratio quare sit cauendum, puta quia potuit accipi si, pro quamuis. Item & tertio: quia subauditus intellectus est prauus: [a] vnde pro non adiecto habetur: vt dixi.

*a Not.gl.secũdũ Bar. ad hoc quòd ar.à cõtrario sensu est intellectus subauditus.*

g *Voluntati.* scilicet tacitæ & praue,quę est vt diuertat.Et not. hic prauum subauditum intellectum non seruandum, quo quis ad male faciendum inuitatur: vt.ff.si quis omiſ.causa testa.l.qui autem.in prin.&.ff.de verb.obli.l.Titia.§. idem respondit. j. & ff.de leg.j.l.seruo alieno.§. penul.&.l.à filia.§.j. &.ff.de pecu. l. eo tempore.j.respon.Item no.quòd qui apponit conditionem, vult eam existere: [b] vt ponit ar.ff.de ma.testa.l.si quis locuples. in fi.& de condic.cau.da.l.dedi.in fi.

*Intellectus subauditus si est prauus, non est obseruandus.*
*b Istam sequitur Bal.*

*Si ea.*]*C. A. V. S.* Mihi.x.legasti, vt cum concubina tua matreque eius staré. non steti: an petã legatũ? Respõ.quòd nõ.

h *Voluit.* scilicet Titio.

i *Eius.* testatoris, vel legatarij, vel focariæ.

k *Non admittitur.* secus autem si non stetisset per eum, vt hic, &.ff.de condit.& demonst.l.si quis ita legauerit.& de leg.ij. l. Titia.j.§. si eã.& de an.leg.l.Mæuia.&.l.Seio.in prin.& de ali. leg.l.libertis.&.l.Stichus.Sed contra est.ẽ.de leg.l.j.Sol.vt ibi.

*Legatum.*]*C. A. V. S.* Testator filiæ sororis suæ decem legauit, si filio suo nuberet.non nupsit: quia filius decesit.an legatum petere possit, quæritur? Respon.quòd non: & est ratio: quia aliàs non esset relicturus.secus econtra.

l *Si filio.* ex hoc patet quòd aliàs non erat relicturus.

deicõmissi nomine,[a] quod in diem certam reliquit, ita cauere pręcepisse proponas,si à marito non diuertisset:iurisdictionis originem[b] perinde seruari æquum est, ac si nihil super ea re scriptũ fuisset. [c]¶Nec exẽplum[d] legati,vel hæreditatis,in quibus conditio diuortij nonnunquam remitti solet,huic rei comparãdum est:[e] cum absurdũ sit ideo perpetui edicti[f] negligi formã,†quia patris sui volũtati[g] nõ obtẽperatur.PP.Antiochię.XI.Kalẽ.Augusti, Antonino.A.II.& Geta.II. Cõss.

*Defectus conditionis per factum implere debẽtis,eum impedit habere legatũ. Sal.*

III. Imp. ANTONINVS A. Aurelio militi.

SI ea cõditione Aulazan[g] legata testamẽto præstari voluit,[h] si cũ focaria sua matreq; eius[i] moraretur,& p eũ stetit quo min[k] volũtati testatoris pareret: cũ sua spõte scripturę testamẽti nõ obtẽperauerit, ad petitionẽ nõ admittitur.[k] PP.VI. Id.Iul. Læto.II.& Cereali Conss.

*Si conditio deficit per casum fortuitum contingentem in persona eius in cuius persona debet impleri,deficit legatum. Salyce.*

IIII. Imp. ALEXANDER A. Liciniæ.

LEgatum siue fideicommissum à patruo tuo relictum tibi sub conditione,si filio[l] eius nupsisses: cum mortuo[m] filio priusquam matrimonium cum eo contraheres, conditio defecerit:nulla ratione[n] deberi tibi existimas.PP.Kal.Decẽb. Alexãdro.A.II. & Marcello Cõss.

*Fideicommissum relictum mulieri cum nupserit, acquiritur patri in cuius est potestate tempore nuptiarum: sed si tunc erat sui iuris, acquiritur mulieri, & hæredibus eius. Baldus. Vel sic: Vt legata quærantur patri vel filio, considera tempus quo eorum cedit dies vel conditio. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA.& CC. Faustino.

SI vxorẽ tuã tẽpore nuptiarũ[o] in patria potestate[p] fuisse mõstretur:fideicõmissi commodũ ei relictũ cum nupserit (nullo alio diẽ eius cedere prohibẽte) patri quæsitũ nõ ambigitur.¶Quod si à patre ante nuptias emãcipata fuerit,ac postea decesserit,superstite patre & marito ac liberis:actionẽ[q] fideicõmissi sibi cõpetẽtẽ[r] ad hæredes suos trãsmisit.S. VI. Kalẽd.Februa.Sirmij,Cæsaribus Coss.

*Impletio conditionis non prodest nisi implenti. Baldus. Vel sic: Quando vna conditio reiterabilis additur pluribus: non sufficit vnum implere, vt prosit omnibus: sed bene sufficit vt sibi prosit. Salycetus.*

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SI plures[s] personæ vnã cõditionẽ implere fuerint iussæ: apd Vlpianũ dubitabat, vtrúmne omnes simul eandem facere debeant,[t] an singuli quasi soli implere eam compellantur.

m *Mortuo.* post mortem patrui: secus si ante.ar.ff.de lega.j.l. turpia.§. j.secundum B.Dicebat[c] enim quòd hæc conditio si nupserit, est posibilis, si filius moritur post mortem patris: & ideo ea deficiente deficit legatum. sed si moritur viuente patre, quia est impossibilis: & sic pro non adiecta debet haberi. Sed hoc dicere non placet:quia non refert quãdo moritur: [d] nam vtraque erat possibilis:vt supra de instit.& substi.l.si quis hæredẽ. Nec obstat.d.l.turpia.quia ibi est ipossibilis[e] eo mortuo,cuius arbitrio debet nubere viuo testatore:et similiter eo mortuo.postea esset impossibilis:quia viduitatem inducit: vt.ff. de condit.& demonst.l. cum tale. §. si arbitrio.quæ viduitas hic nõ inducit.

*c Not.gl.sequitur Bal.*
*d Not.gl.sequitur Bal.*
*e Not.gl.sequitur Bal.*

n *Ratione.* vt &.ff.de condit.& demon.l.in testamento ita erat.& de an.leg.l.Seio.sedcõtra eo.tit.l.annua.& de condit.insti.l. quæ sub conditione.§.mortuo. & supra de instit.& substitu.l.j.& ibi plene solui omnia. Item contra supra de leg.j. sol.vt ibi.

*Si vxorẽ.*]*C. A. V. S.* Vxori tuæ in paterna potestate constitutæ.x.legaui si nuberet. cui acquiratur legatũ, quæritur? Respon.q patri suo, nullo intercedente impedimento quod impedire possit diem legati cedentem .Si autẽ pater ante nup.eam emancipauerit:mater filiis & marito superstitibus decedens, fideicommissum vel legatũ trãsmittit ad hæredes.

o *Nuptiarum.* scilicet contractarum.

p *Potestate.* sic ergo tempore matrimonij vxor est in patris potestate: vt hic,& istit.ad Tertul.§.j. in fi.& supra de colla.l. filiæ licet.nisi quo ad debitum carnis,& quo ad operandum:vt.ff. de ope.lib.l.sicut.

q *Actionem.* modo respondet.

r *Competentem.* quia tunc cedit dies legati, cum iam est emancipata: vt &.ff.de pigno.l.si legati.&.ff.quando dies lega.ce.l. post diem.§.fina.secus in contractibus, vbi initium inspicitur: vt.ff.de verbo.oblig.l.si filius.& de stip.ser.l.fi.de reg.iur.l.quæ legata.& est ratio: [f] quia in legatis nullus inuenitur actus filij in potestate manentis: sed in contractibus sic.

*f Not.gl.sequitur Bal.*

*Si plures.*]*C. A. V. S.* Decem Titio Seio Caio legasti, si domũ tibi facerent: an omnes simul facere debeant, an sufficiat q vnus? Respon.quòd vnusquisque habet necesse implere conditionem, & pro portione sibi competente vnusquisque legatum percipiet. sed si vnus impleuerit aliis negligẽtibus: pro portione se contingente,totum consequetur.vnde qui paruerit,ad legatum vocabitur: qui non, sibi imputet. Viuianus.

s *Si plures.* quidam habent hanc.l.pro vltima huius titu.

f *Si plures.* lego fundum Titio & Seio, si fecerint domum hæredi meo: & ita est indiuidua: vel si ascẽderint capitolium,quę est diuidua. [h]

t *Debeant.* quia sic dicunt verba testamenti. vnde vno adimplente ex toto, etiam ipse non videbatur partem suam legati habere: sed certè imò habet: quia illa pluralis oratio resoluitur in multas singularitates: vt.ff.de condi. & demonstra. l. falsa.§. finali.



BIU Cujas

¶ Videtur autem nobis vnumquęque necessitatē habere cōditionem [a] implere, & pro portione sibi contingente accipere quicquid ex hoc commodi est: vt hi quidem qui compleuerint iussa, ad lucrum vocentur: qui autem neglexerint, sibi imputent si ab huiusmodi cōmodo repellantur. [b] Dat. III. Kal. Augu. Cōstantinop. post cōsulat. Lāpadij & Orestis. VV. CC.

*Iussus liber esse si certum quid hæredi dederit: illo pereunte casu fortuito statim liber efficitur. & pro re perempta ad æstimationem tenetur: oblatione facta, & non recepta, à præstādo in futurum liberatur: & si per eum staret quo minus cōditionem impleret, libertatem non consequitur. Salycetus.*

VII. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidā testamento cōdito libertatem seruo suo dereliquit sub cōditione, si suo hæredi certum numerum solidorum præstaret, vel aliā quandam speciem, vel vicarium seruum: ille autem seruus non in eodem loco constitutus vbi etiam hæres fuerat, herili [c] testamento cognito properabat ad hæredē cum ipso quod iussus erat dare hæredi: sed in medio latronum vel hostium incursione, vel alio fortuito casu peremptum est quod portabat: quærebatur inter antiquos si præpediretur libertas, quia hoc dare seruus non potest propter memoratū fortuitum casum. [d] ¶ Itaque veterū dubietate quiescente, nobis placuit, vt & libertas omnimodo competat, & cōmodum quod hęredi vel extraneo relinquitur, non abstrahatur. ¶ Ex quacunque igitur causa impediatur, siue per hæredem [e], siue per eum cui dare aliquid iussus est, siue per fortuitos casus: in libertatem quidē ipse omnimodo perueniat, nisi ipse seruus noluerit adimplere conditionem: [f] obnoxius tamen constituatur post libertatem hęredi, vel ei cui dare aliquid iussus est (nisi & ipse [g] oblatas pecunias non susceperit. quod enim semel repudiatū ab eo est [h], redintegrari minimè concedimus) [i] quatenus [k] hoc quod dare iussus est, omnimodo implere compellatur: vel in ipso mācipio præstando si exstat: vel in æstimatione eius nō amplius quàm in quindecim solidos [l] computanda: vel in alia re, si & ipsa appareat: vel si non exīstat, vera [m] eius æstimatione præstanda. Dat. prid. Kalen. Maij, Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

*TITVLVS XLVII.*

DE VSVRIS ET FRVctibus legatorū, seu fideicommissorū.

*Vsuræ legatorū debentur à tēpore litis cōtestatæ, si antea hæres non fuit in mora: & etiam fructus & mercedes seruorum. Salycetus post Baldum.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Maximo.

IEgatorum seu fideicōmissorū vsuras ex eo tempore quo lis cōtestata [n] est, exigi posse manifestū est: sed & fructus [o] rerum, & mercedes seruorū, qui ex testamento debentur, similiter præstari solēt. Proposita prid. Kalē. Aug. Aemiliano & Frontone Coss.

a *Conditionem.* f. solidam. & hoc quando est indiuidua: quia est in facto, secus si diuidua. sufficit [a] enim vt pro parte adimpleatur: vt ff. de condi. & demon. l. si quis legata. §. fi. & l. pen. in prin. & §. de illo. & de manu. test. l. si ita fuerit. & ar. ff. de verb. ob. l. in executionibus. & de statuli. l. si peculium. §. pen. Et nota quòd si vni est relict[a] fundus si decem dederit: nec partem fundi cōsequi potest, nisi totaliter decē det. secus si duobus est relictus si decē dent: vt ff. de condit. & demon. l. cui fundus. & dicta l. si quis legata. in fine. & facit infra si plu. vna sen. per totum.

b *Repellātur.* & sic alteri cum sua cōditione accrescit: vt. ff. de cōdi. & demonstra. l. si quis legata. §. finali.

*Cum quidā.* Primo thema & quæstio. Secundo, eius decisio. secūda ibi, itaque. Sal. *CASVS.* Seruo tuo libertatem reliquisti, si hæredi daret. x. vel seruum, vel equū: & dum vt hæredi alibi agenti satisfaceret, secundum quod ei iniunctū fuit, ad ipsum iter arripuisset, incursu latronū re ablata facultas parēdi est adempta: an per hoc perderetur libertas, apud antiquos erat quęstio. Decidit hanc imperator, dicens q seruo libertas cōpetit: & cōmodum hæredi vel alij nō abstrahitur: vnde quocūque casu impediatur, siue per hęredem qui accipere noluit secundum quosdā, quod non est verū: siue per fortuitum casum, quia dare non potuit, vel per quemcūque aliū cui dare iussus est, liber fiat: nisi per seipsum steterit, quia cōditioni parēre noluerit. obligatus tamē hęredi permansit, vbi hæres oblatū recipere recusauerit. vnde si extet mancipiū, soluere debet: vel mancipij eius æstimationē, si non extet. & idē in alia re.

c *Herili.* i. dominico: vt. ff. ad. l. Aquil. l. item Mela. §. legis.

d *Casum.* nota de fortuito casu.

e *Per hæredē.* tres casus nota. Primus, quia aut stat per hæredē: & tunc est liber: dummodo postea præstet, secundū quosdā. Io. cōtra. b argu. ff. de condit. & demonst. l. pater Seuerinam. Solu. vt ibi notatur per Io. Secundus, quādo per fortuitum casum: & tunc idem secundum nos: vt hic, &. ff. de manu. testa. l. libertate. & de reg. iur. l. in iure ciuili. & est mirum quare fortuitus casus eū nō liberat: sed est ideo forte, quia libertas est res inæstimabilis: vt insti. quib. ex cau. ma. non licet. §. cum ergo. Tertius est, si steterit per ipsum seruū: & tūc nō est liber: vt hic, &. §. de necess. seru. l. fin.

f *Conditionem.* quid autem si voluit implere conditionē, sed pecuniam non habuit? Respon. non est liber: vt. ff. de condi. & demonst. l. cum ita datur libertas. §. j. secundum quosdam.

g *Et ipse.* hæres, vel alius cui iussus est dare.

h *Ab eo est.* postea tamē, id est post manumissionem fuit datū, & admissum, vt non obsit. ff. de sta. lib. l. si peculium. in prin. secun-

A dum quosdam: quod nihil est: nam ibi non hæredi, sed alij erat dandum: & pecunia erat penes hæredē. vnde nil facit ad legē istā.

i *Minimè concedimus.* aliud est in cōtractibus, vbi licet offerat, non liberatur: vt. ff. de solut. l. qui decem. in prin. & l. si debitor. & de excep. dol. l. si opera. secundum Ioan. sed certè imò idem secundum alios: nam & ibi re amissa post moram creditoris, non tenetur debitor amplius soluere: vt in dictis legibus dicitur. In hoc tamen est aliud: quia hic de casū fortuito tenetur: [c] licet nō præcesserit mora vel culpa, vel pactū: & licet hæres non fuit in mora recipiendi solutionem: at in contractibus aliud obseruatur: vt. ff. de verb. obli. l. si ex legati causa. Itē aliàs ante impletā conditionem nullius consequitur relictum: vt ff. de condi. & demon. l. qui hęredi. §. fi. & supra titu. j. l. ij. hic sic. Item aliàs ex suo facto non tenetur liber factus: vt supra an seruus ex suo facto. l. promisisse.

k *Quatenus.* redit ad prædicta. dixi eum teneri, quatenus &c.

l *Solidos.* aliàs ęstimatur aliter: vt dixi supra communia de lega. l. fin. in principio.

m *Vera.* id est iustat vt instit. qui. ex cau. ma. non li. §. semel. & ff. de lega. j. l. si fideiussor. §. finali.

*DE VSVRIS & fructibus legatorum seu fideicommissorum.*

*De rebus legatis principaliter dixit: nunc de accessionibus earum.* Cōtinuatio.

*LEgatorum.* ] *CASVS.* Fundum vel pecuniam mihi legasti: an legati vel fideicommiss. si ab hærede petam, venient fructus & vsuræ, quæritur? Dicitur quòd sic.

n *Contestata.* vbi mora alia non præcessit nam si præcessit, exinde computantur. licet ergo omnes ferè leges huius tituli faciant mentionem de lite contestata: dicas tamen idem accipi à tempore morę: vt. ff. de de leg. ij. l. si quis seruo. &. l. Titia Seia. §. vsuras. & de condi. & demon. l. si cui legatam. in fi. &. ff. vt leg. no. ca. l. j. §. bellissimè. & quod dixi in vsuris, idem est in fructibus, & fœtibus: vt hic, & ff. de vsu. l. equis. quia bonæ fidei iudiciis comparantur: vt supra in quib. cau. in integ. resti. non est ne. l. in minorum. & idem in omni damno: vt. ff. de lega. iij. l. patronus. ij. respon. & hoc, nisi habeat iustam causam litigandi hæres: vt infra eo. l. ij.

o *Fructus.* nisi fuerit bonæ fidei possessor, credens rem non esse legatam: quia tunc non tenetur de fructibus: vt. ff. de acquir. re. do. l. quæsitum.

*ADuersus.* [ *CASVS.* Testamentum fecisti, hæredem instituisti: plura legata reliquisti. petunt legatarij legata: vult hæres vt sibi satisdent de restituendo, si quid amplius soluat quàm per leg. Falcid. retinere potest. an satisdare debeant, quæritur? Dicitur q sic: & solida legata percipiēt. & hoc in prima. Si autem

*Debitor si offerat, & creditor non lit acciperet si res oblata pereat, an liberetur creditor.*

c *Hanc glo. vsque ad fi. sequuntur scribens.*



BIU Cujas

autē satisdare non possunt, quia forte fideiussores dare non possunt, præfigit iudex qui ad hoc datus fuerit, tempus certū vtrique parti ad cōputandū de bonis hæreditariis: intra quod si non venerit hæres, & videbitur ei iudici locus Falci. l. non esse: fructus & vsuras restituet hæres post litem contestatam. Viuianus.

a *Potestis.* ô legatarij scilicet.

b *Arbitro dato.* id est iudice delegato.

c *Præfiniet.* ad faciendam cōputationē: & remittitur satisdatio: vt ff. si cui plusquam per l. Fal. l. cui non facile.

d *Post litem.* & ante, si ante fuerit in mora: vt dixi supra. l. proxi.

e *Percipietis.* scilicet vos legatarij.

*Si homines.* ]*CASVS.* Stichū & Pāphilū legasti: post morā factā ab hærede decesserunt. cui? erit periculū, quęritur? Dicit ꝙ hęredis.

f *Periculo.* etiam fortuiti casus secundum nos: vt. ff. de lega. j. l. apud Iulianum. §. j. & l. cum res. §. fina.

*IN legatis.* ]*CASVS.* Si fundū mihi legasti, & eū petij: à quo tēpore debeātur fructus, quæritur? Rn. ꝙ à tempore li. cōtesta. & nō à die mortis testatoris: siue agatur in rem. i. hypothecaria: siue in personam, puta actione ex testamento.

g *Contestationem.* vel moræ, vt dixi. ſ. l. j. & vſq; post sententiā: vt ff. de vsu. l. in fideicōmiſsi. in prin. & hoc cū res erat aliena. si autem testatoris: ab adita hæreditate trāsit dominiū in legatarium: vt. ff. de fur. l. à Titio. ergo ex tunc pertinent fructus ad legatariū: vt. ff. de vsur. l. Herennius. in fin. nisi excusetur hæres propter bonam fidem: vt dixi supra l. j. *ADDITIO.* Vel dicas & melius, ad fructus perceptos tenetur hæres à tempore aditæ hæreditatis: vt. d. l. Herennius. de percipiendis vero, à tempore moræ. ita loquitur hic.

*Hæres excusatur ab vsuris propter dubium legis Falcidiæ, nisi legatarius paratus sit satisdare de restituendo quanto plus receperit, vel nisi iudex præfinierit certū diē intra quem non præstiterit: vel si Falcidia reperiatur locum non habere. Salycetus.*

II. Imp. ANTONINVS. A. libertis Cassiani.

ADuersus eos qui sub obtētu legis Falcidię legata morantur, notissimū est iuris auxilium. ¶ Si igitur proposita stipulatione, cauere cū satisdatione potestis [a] vos restituturos quanto amplius quàm per eam legē licet, acceperitis: iudex qui de fideicōmiſsis ius dicit, solida vobis legata præstari iubebit. Quòd si satisdationē implere nō potueritis: arbitro dato [b], certū diē vobis præfiniet, [c] intra quem altera parte cessante partibus suis fungetur. Et si cōstiterit legi Falcidię locum non esse: & vsuras & fructus post litem [d] cōtestatam percipietis. [e] PP. XVI. Kalen. Iun. Duobus & Aspris Coss.

*Morosus etiā tenetur de casu fortuito. Sa.*

III. Imper. ALEXANDER A. Paterno.

SI homines certi per fideicōmiſsum tibi relicti fuerint, post morā periculo [f] debitoris fideicommiſsi sunt. Proposita XII. Kalen. Aprilis, Iuliano. II. & Crispino Coss.

*Nō ex die mortis testatoris, sed à die litis cōtestatæ fructus rei legatæ debentur. Saly.*

IIII. Impe. GORDIANVS A. Dionysio.

IN legatis & fideicōmiſsis fructus post litis cōtestationē [g], non ex die mortis consequuntur, siue in rem, siue in personā agatur. PP. Non. Septem. Gordiano. A. & Auiola Coss.

*TITVLVS XLVIII.*

## AD SENATVSCONSVLtum Trebellianum, & de incertis personis. †.

*Hæres qui soluit creditoribus: post hæreditatem restitutam à fideicommiſsario repetit pro rata. Bald. Vel sic. Hæres de restituendo granatus, quod creditoribus soluit, pro dodrante à fideicommiſsario repetit. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Probo.

SI ex senatusconsulto [h] quartā [i] partē hæreditatis retinuisti, & dodrātē fideicōmiſsario restituisti [k]: quod creditoribus hæreditariis pro nouem vnciis præstiteris, à fideicōmiſsario petere potes [l]. PP. XV. Kalen. April. Laterano & Rufino Coss.

*Fideicommiſsarius cui portio hæreditatis restituitur, pro rata tenetur ad onera & legata. Salycetus.*

II. Imp. Philippus. A. & Philippus. C. Iuliano.

AD eum cui ex Trebelliano senatusconsulto pars [m] hęreditatis restituitur, successiōis onera seu legatorū præstationem pro competenti portione spectare, indubitati iuris est. PP. XVIII. Kal. Nouē. Peregrino & Aemiliano Coss.

*Qualibet ciuitas dicitur habere rempublicam, cui potest legari, vel fideicommitti. Bal. Vel sic: Etiam de hæreditate reipublicæ restituenda potest detrahi quarta. Saly.*

III. Imppp. CARVS, CARIN. & NVMERIA. AAA. Zotico & aliis.

SI per fideicōmiſsum hęreditas reipublicæ [n] relicta est †: ex Trebelliano senatusconsulto (quod ab inteſtato [o] quoque locum habet) quartæ partis & fideicommiſsi non sufficit ad ea soluenda. Item si æs alienum absorbeat hæreditatem, non detrahitur quarta, & in solidum conuenitur fideicommiſsarius, & tamen tenet fideicommiſsum: vt. ff. eo. l. j. §. pe.

*Cōtinuatio.* *Qualiter legata & fideicōmiſsa augeātur, dixit. ſ. tit. i. nunc qualiter minuātur per Trebellianū. quod nō placet: quia nō singularia relicta, sed vniuersalia per Trebellianū minuūtur: vt insti. de fideicō. hære. §. sed quia hæredes. Dic ergo, dixit. ſ. de singularibus relictis: nūc de generalibus. Et nota quòd sub hoc tit. nō tractat de ĩcertis pſonis: sed in Græco forte dixit.*

*SI ex senatusconsulto.* ]*CASVS.* Testator aliquis te hæredē instituit, & rogauit de tota hæreditate restituēda Titio. restituisti eādē, retenta tibi quarta tam pro portione tua, quàm fideicōmiſſ. creditoribus hæreditariis soluisti: an à fideicōmiſſ. repetere possis, quæritur? Respond. quòd sic.

h *Si ex senatusconsulto.* scilicet Trebelliano: sed inuentum hoc fuit de retentione quartæ partis per Pegasianum: vt insti. e. §. sed quia hæredes. &. §. sed quia stipulationes.

*Hæreditas solo verbo restitui pōt.*

i *Quartam.* secus si vnam certam rem: vt insti. de fideicommiſſ. hære. §. si quis vna.

k *Restituisti.* quod solo verbo facere potuisti: vt. ff. e. l. restituta.

l *Potes.* actione negotiorum gestorum. & hoc siue sciens siue ignorans fuisti: quia eius negotiū fecisti ipso gestu: vt. ff. de negg. gest. l. soluendo. &. l. fi. & ad hoc supra si cer. pe. l. j. & de negoc. gest. l. siue pro fratre.

Sequitur authen. Nisi rogasti. aliàs, Contra cum rogatus. sed tu leges. j. eod. l. iubemus.

*Deum.* ]*CASVS.* Titium hęredem instituisti: eum de parte hæreditatis Seio restituenda rogasti: an Titius creditoribus hereditariis ad debita & legata pro portione sua teneatur, quæritur? Respon. quòd sic. & quæ pars? dicit de media intelligendum, quotiens enim specialiter partis mentio nō fit, de dimidia intelligitur: vt. ff. de verb. sig. l. nomen filiarum. §. portionis. Si autem intelligas quòd dodrans sit restituendus, tunc illud quod dicit, pro competenti portione, refertur ad onera creditorum, non legatorum: quia ad ea soluenda fideicom. in solidum tenetur: vt. ff. e. l. j. §. vlti.

m *Pars.* ſ. dimidia. ar. gu. ff. de verbo. sign. l. nomen filiarum. §. j. & sic est plana hęc lex. *Arg.* si autem dicas pars sci. licet dodrans: tunc illud quod dicit, pro cōpetenti portione, refertur tantum ad onera. ſ. creditorum, non ad legata: quia illa in solidum soluit fideicommiſsarius: vt habes hoc. ff. e. l. j. §. pe. &. §. fin. &. l. cum hæreditas. &. l. deducta. §. qui post. & infra eo. l. fin. & institut. e. §. si quis vna. Alij quòd etiam hoc onus diuiditur, vbi retinet: secus vbi non retinet vt infra eod. l. fin. vt ibi no. In casu tamen cogitur etiam ad legata hæres, secundum Azo. scilicet quando portio

n *Reipublicæ.* scilicet cuiuslibet ciuitatis de Romano imperio: vt. ff. eo. l. omnibus. & econtra instituit respublica potest, & cogi restituere: vt. ff. eod. l. recusare. §. si fisco. &. §. item si municipes.

o *Ab inteſtato.* puta si legitimi rogentur: vt. ff. eod. l. recusare. §. meminisse.

*Restituio.*

BIU Cujas

a *Restitutio.* solutũ ergo erat per ignorantiam facti: vnde datur condictio indebiti: vt infra titu. j. l. error. Vel dic a restitutio, id est retentio, si solutum non erat.

b *Non iustam.* Diuiditur in tres partes: quia primo ponit thema & motiuũ dubitãdi. Secũdo soluit dubiũ circa fideicõmissariũ. Tertio soluit aliud dubiũ circa retentionẽ quartæ. Secunda ibi, cũ diuo. Tertia ibi, neque enim. hoc dicit. Bal. CASVS. Titius instituit fratrem & auiam hæredes: & rogauit auiã restituere partem suam cuidã extraneo, puta Caio. & vt omnis amoueatur obiectio, dic quòd hæredes inuicem substituit vulgariter: auia prædicta suã partẽ repudiauit, vt ad cohęredẽ eũdémq; substitutũ perueniret, & fraudaretur fideicõmissarius: tandẽ fuit ei pceptũ, vt adiret & restitueret. quod antequã faceret, decessit. Dicit hic cohęredẽ debere restituere portionẽ auiæ fideicõmissario etiã sine retẽtione quartæ, eo quòd auia fuit coacta. nam spõte adeuntibus datur beneficium quartæ.

c *Cohæredem.* s. auiæ.

d *Coacta adire.* id est inuita adire. si enim in veritate adiisset, substitutioni locus nõ fuisset. vt. s. de pub. & ali. substit. l. post aditã. Sed cur fideicommissarius cogebat auiã adire, quę repudiauerat, cũ posset à cohærede petere (vt hic dicit) siue sit substitutus (vt hic erat) siue non: vt. ff. de lega. ij. l. si Titio & Mæuio. §. Iulianus? Rñ. quia forte intererat sua habere ab instituto magis, quàm à substituto, quia nõ erat ita institutus oneratus. argu. ff. eo. l. recusare. §. Titius. Iteꝫ oppo nitur, ĩstituta nõ videtur fraudulẽter repudiasse, cũ fecerit ex volũtate defuncti, qui ei dedit substitutũ: vt. ff. si quis omis. cau. test. l. quia autẽ. circa princ. Rñ. hic non erat aliàs repudiatura, nisi vt noceret fideicõmissario: sicut & fuit. s. si quis omis. cau. testa. l. j.

e *Restitutum.* vt dicta l. de lega. ij. l. si Titio. §. Iulianus. & l. cum pater. §. ab instituto. & de leg. j. l. licet. Sed ar. contra. ff. de leg. ij. l. Celsus. §. pe. vbi ab alio nõ datur fideicõmissum, quàm à rogato: etiã si fuerit hęres. Sol. secundũ R. dic ibi hęres nõ fuit, vel nõ extitit in rerũ natura tẽpore testamẽti. si ergo fuit, præstabitur, vt hic. si nõ fuit, nõ. dic vt ibi dicit. vel secũdũ Azo. ista corrigitur per illã, si Titio & Męuio. §. Iulianus. in eo. ti. Iteꝫ contra. huic. ff. de lega. iij. l. j. §. fi. vbi relicta à legitimis nõ videtur repetita à sequẽtibus legitimis. Sol. ibi nõ habuit ex volũtate defuncti sequẽs legitimus, cũ tempore mortis alius erat proximior: nam tantum proximior videtur hæres ex voluntate defuncti: vt. ff. de iu. codicil. l. conficiuntur. §. sed & ideo. hic autem habuit ex voluntate defuncti cohæres, idémque substitutus.

f *Repudiauit.* hic obstat substituto cohæredi, ne detrahat quartam: vt &. ff. eo. l. cogi. §. Metian⁹. Alij dicũt obstare ei: quia habet ex sua persona integrã. hoc nõ placet: vt. ff. ad. l. Falc. l. q; si alteruter. Tertij dicũt quòd & hic substitut⁹ fuit coactus: sed hoc est diuinare. prima placet. Sed nónne licuit ei auiæ pœnitere de eo q; repudiauerat, & adire & quartã retinere? Rñ. licuit forte ante coactionẽ, nõ postea: vt. ff. e. l. nam quod. §. qui cõpulsus. Vel dic nõ potest vnquã postquã repudiauit: vt. s. de repu. hære. l. sicut.

ET sine.] CASVS. Mulier maritũ & priuignum habens, codicillos fecit hoc modo: quicũque mihi hæres erit, hæreditatẽ marito meo & priuigno restituat. an valeat hæc voluntas, quæritur? Dicit q; sic: & veniẽtes ab ĩtestato cõuẽti cõtra fideicõmiss. vtili actione ex testamẽto dodrantẽ restituẽt retẽta sibi quarta cõputã da ære alieno deducto.

g *Per fideicõmissum.* dãdum vobis ab illis qui sibi ab intestato succedũt: qui recte possunt grauari: vt &. s. e. l. iij. &. s. de codic. l. ij. &. ĵ. qñ dies le. l. si fideicõ.

h *Cõuentos.* scilicet vtili actiõe ex testamẽto: vt not. s. communia de leg. l. ij. sed adire cogẽtur officio iudicis: vt. ff. eo. l. ille à quo. §. tẽpestiuũ. cõuẽtos dico in eo quod est vltra quartã: quartã dico cõputã dã ære alieno deducto.

i *Quãtũ.* aliàs quãtũ penes &c. & aliàs quã. & dic p quãtũ, vel pprię.

k *Posse.* s. illã quartã.

l *Præstiterit.* i. pualuerit ĩter sapiẽtes, vel cõstiterit vel obtinuerit.

*Vbemus.*] CASVS. Si testator vel testatrix filiũ vel filios, filiã vel filias hæredes instituerit pro æqualibus vel disparibus partibus, & inuicẽ grauauerit, vt si aliquis sine liberis decesserit, aliis portionẽ suã restituat: an retẽta quarta restitutio faciẽda sit, quæritur? Dicitur q; sic: nec in fructibus vel talib⁹, quę seruando seruari nõ possunt, sed in prædiis hæreditatis quarta retinebitur. & hoc in prima.

†*Corrigit ergo l. 8. §. vnde. ff. de inoffic. testa. Contius.*

An autem simili modo posit retineri quarta, si rogat⁹ fuerit filiꝰ de hęreditate restituẽda filio suo, nepoti, auo vel auię. Idẽ ĩtellige ĩ filiab⁹. & hoc ĩ secũda. An autẽ in prędictis casibus fideicõ. ab hęredib⁹ scriptis satisdari debeat noĩe fideicõ. quęritur? Dicit q; nõ, nisi in duob⁹ casibus. Primus est, si testator dixit vt satisdetur. Secũdus est, cũ pater vel mater ad secũdas nuptias crediderit migrandũ. & hoc in tertia. An autẽ si grauatus de restituẽdo, vno filio superstite tantũ, vel nepote ex filio vel filia, decessit: sibi immineat restituẽdi necessitas? Dicitur q; non: quia deficit conditio. non enim sine liberis decedere videtur, qui prolem sustulerit: vt. s. de fideicom. l. cum acutissimi. vnde fideicom. non datur petitio. & hoc in quarta. An autem quod dictum est de quarta non in fructibus, sed rebus hæreditariis retinenda, & de satisdatione præstanda in aliis hæreditatibus quàm supradictis, puta in liberis primi grãdus, locũ habeat, quæritur? Respon. quòd non. & hoc in quarta & vltima parte.

m *Inuicem.* hęc verba inuicem & simpliciter, determinantur ab inferiori verbo, rogauerit. Et dic inuicem, id est vicissim grauauit vnum de restituendo alij.

n *Simpliciter.* id est specialiter.

o *Hæreditariis.* scilicet quarta retenta, subaudi. sic &. s. de inoff. testa. l. scimus. §. repletionẽ. Sed cõtra. ff. de ĩoffi. test. l. Papinian⁹. §. si conditioni. vbi computantur fructus. Solu. hic corrigit secundum

---

*Restitutionem* [a] *solutũ ergo erat per ignorantiam facti: vnde datur condictio indebiti: vt infra titu. j. l. error. Vel dic restitutio, id est retentio, si solutum non erat.*

*Non iustam* [b]. *Diuiditur in tres partes: quia primo ponit thema & motiuũ dubitãdi. Secũdo soluit dubiũ circa fideicõmissariũ. Tertio soluit aliud dubiũ circa retentionẽ quartæ. Secunda ibi, cũ diuo. Tertia ibi, neque enim. hoc dicit. Bal. CASVS. Titius instituit fratrem & auiam hæredes: & rogauit auiã restituere partem suam cuidã extraneo, puta Caio. & vt omnis amoueatur obiectio, dic quòd hæredes inuicem substituit vulgariter: auia prædicta suã partẽ repudiauit, vt ad cohęredẽ eũdémq; substitutũ perueniret, & fraudaretur fideicõmissarius: tandẽ fuit ei pceptũ, vt adiret & restitueret. quod antequã faceret, decessit. Dicit hic cohęredẽ debere restituere portionẽ auiæ fideicõmissario etiã sine retẽtione quartæ, eo quòd auia fuit coacta. nam spõte adeuntibus datur beneficium quartæ.*

*Cohæredem.* [c] *s. auiæ.*

*Coacta adire.* [d] *id est inuita adire. si enim in veritate adiisset, substitutioni locus nõ fuisset. vt. s. de pub. & ali. substit. l. post aditã. Sed cur fideicommissarius cogebat auiã adire, quę repudiauerat, cũ posset à cohærede petere (vt hic dicit) siue sit substitutus (vt hic erat) siue non: vt. ff. de lega. ij. l. si Titio & Mæuio. §. Iulianus? Rñ. quia forte intererat sua habere ab instituto magis, quàm à substituto, quia nõ erat ita institutus onerat. argu. ff. eo. l. recusare. §. Titius. Iteꝫ oppo nitur, ĩstituta nõ videtur fraudulẽter repudiasse, cũ fecerit ex volũtate defuncti, qui ei dedit substitutũ: vt. ff. si quis omis. cau. test. l. quia autẽ. circa princ. Rñ. hic non erat aliàs repudiatura, nisi vt noceret fideicõmissario: sicut & fuit. s. si quis omis. cau. testa. l. j.*

*Restitutum.* [e] *vt dicta l. de lega. ij. l. si Titio. §. Iulianus. & l. cum pater. §. ab instituto. & de leg. j. l. licet. Sed ar. contra. ff. de leg. ij. l. Celsus. §. pe. vbi ab alio nõ datur fideicõmissum, quàm à rogato: etiã si fuerit hęres. Sol. secundũ R. dic ibi hęres nõ fuit, vel nõ extitit in rerũ natura tẽpore testamẽti. si ergo fuit, præstabitur, vt hic. si nõ fuit, nõ. dic vt ibi dicit. vel secũdũ Azo. ista corrigitur per illã, si Titio & Męuio. §. Iulianus. in eo. ti. Iteꝫ contra. huic. ff. de lega. iij. l. j. §. fi. vbi relicta à legitimis nõ videtur repetita à sequẽtibus legitimis. Sol. ibi nõ habuit ex volũtate defuncti sequẽs legitimus, cũ tempore mortis alius erat proximior: nam tantum proximior videtur hæres ex voluntate defuncti: vt. ff. de iu. codicil. l. conficiuntur. §. sed & ideo. hic autem habuit ex voluntate defuncti cohæres, idémque substitutus.*

*Repudiauit.* [f] *hic obstat substituto cohæredi, ne detrahat quartam: vt &. ff. eo. l. cogi. §. Metian⁹. Alij dicũt obstare ei: quia habet ex sua persona integrã. hoc nõ placet: vt. ff. ad. l. Falc. l. q; si alteruter. Tertij dicũt quòd & hic substitut⁹ fuit coactus: sed hoc est diuinare. prima placet. Sed nónne licuit ei auiæ pœnitere de eo q; repudiauerat, & adire & quartã retinere? Rñ. licuit forte ante coactionẽ, nõ postea: vt. ff. e. l. nam quod. §. qui cõpulsus. Vel dic nõ potest vnquã postquã repudiauit: vt. s. de repu. hære. l. sicut.*

*ET sine.*] CASVS. *Mulier maritũ & priuignum habens, codicillos fecit hoc modo: quicũque mihi hæres erit, hæreditatẽ marito meo & priuigno restituat. an valeat hæc voluntas, quæritur? Dicit q; sic: & veniẽtes ab ĩtestato cõuẽti cõtra fideicõmiss. vtili actione ex testamẽto dodrantẽ restituẽt retẽta sibi quarta cõputã da ære alieno deducto.*

*Per fideicõmissum.* [g] *dãdum vobis ab illis qui sibi ab intestato succedũt: qui recte possunt grauari: vt &. s. e. l. iij. &. s. de codic. l. ij. &. ĵ. qñ dies le. l. si fideicõ.*

*Cõuentos.* [h] *scilicet vtili actiõe ex testamẽto: vt not. s. communia de leg. l. ij. sed adire cogẽtur officio iudicis: vt. ff. eo. l. ille à quo. §. tẽpestiuũ. cõuẽtos dico in eo quod est vltra quartã: quartã dico cõputã dã ære alieno deducto.*

*Quãtũ.* [i] *aliàs quãtũ penes &c. & aliàs quã. & dic p quãtũ, vel pprię.*

*Posse.* [k] *s. illã quartã.*

*Præstiterit.* [l] *i. pualuerit ĩter sapiẽtes, vel cõstiterit vel obtinuerit.*

*Vbemus.*] CASVS. *Si testator vel testatrix filiũ vel filios, filiã vel filias hæredes instituerit pro æqualibus vel disparibus partibus, & inuicẽ grauauerit, vt si aliquis sine liberis decesserit, aliis portionẽ suã restituat: an retẽta quarta restitutio faciẽda sit, quæritur? Dicitur q; sic: nec in fructibus vel talib⁹, quę seruando seruari nõ possunt, sed in prædiis hæreditatis quarta retinebitur. & hoc in prima.* †*Corrigit ergo l. 8. §. vnde. ff. de inoffic. testa. Contius.*

*An autem simili modo posit retineri quarta, si rogat⁹ fuerit filiꝰ de hęreditate restituẽda filio suo, nepoti, auo vel auię. Idẽ ĩtellige ĩ filiab⁹. & hoc ĩ secũda. An autẽ in prędictis casibus fideicõ. ab hęredib⁹ scriptis satisdari debeat noĩe fideicõ. quęritur? Dicit q; nõ, nisi in duob⁹ casibus. Primus est, si testator dixit vt satisdetur. Secũdus est, cũ pater vel mater ad secũdas nuptias crediderit migrandũ. & hoc in tertia. An autẽ si grauatus de restituẽdo, vno filio superstite tantũ, vel nepote ex filio vel filia, decessit: sibi immineat restituẽdi necessitas? Dicitur q; non: quia deficit conditio. non enim sine liberis decedere videtur, qui prolem sustulerit: vt. s. de fideicom. l. cum acutissimi. vnde fideicom. non datur petitio. & hoc in quarta. An autem quod dictum est de quarta non in fructibus, sed rebus hæreditariis retinenda, & de satisdatione præstanda in aliis hæreditatibus quàm supradictis, puta in liberis primi grãdus, locũ habeat, quæritur? Respon. quòd non. & hoc in quarta & vltima parte.*

*Inuicem.* [m] *hęc verba inuicem & simpliciter, determinantur ab inferiori verbo, rogauerit. Et dic inuicem, id est vicissim grauauit vnum de restituendo alij.*

*Simpliciter.* [n] *id est specialiter.*

*Hæreditariis.* [o] *scilicet quarta retenta, subaudi. sic &. s. de inoff. testa. l. scimus. §. repletionẽ. Sed cõtra. ff. de ĩoffi. test. l. Papinian⁹. §. si conditioni. vbi computantur fructus. Solu. hic corrigit secundum*

*Restitutio. solutũ ergo erat per ignorantiam facti: vnde datur condictio indebiti: vt infra titu. j. l. error. Vel dic a restitutio, id est retentio, si solutum non erat.*

*Non iustam. b Diuiditur in tres partes: quia primo ponit thema & motiuũ dubitãdi. Secũdo soluit dubiũ circa fideicõmissariũ. Tertio soluit aliud dubiũ circa retentionẽ quartæ. Secunda ibi, cũ diuo. Tertia ibi, neque enim. hoc dicit. Bal. CASVS. Titius instituit fratrem & auiam hæredes: & rogauit auiã restituere partem suam cuidã extraneo, puta Caio. & vt omnis amoueatur obiectio, dic quòd hæredes inuicem substituit vulgariter: auia prædicta suã partẽ repudiauit, vt ad cohęredẽ eũdémq; substitutũ perueniret, & fraudaretur fideicõmissarius: tandẽ fuit ei pceptũ, vt adiret & restitueret. quod antequã faceret, decessit. Dicit hic cohęredẽ debere restituere portionẽ auiæ fideicõmissario etiã sine retẽtione quartæ, eo quòd auia fuit coacta. nam spõte adeuntibus datur beneficium quartæ.*

*c Cohæredem. s. auiæ.*

*d Coacta adire. id est inuita adire. si enim in veritate adiisset, substitutioni locus nõ fuisset. vt. s. de pub. & ali. substit. l. post aditã. Sed cur fideicommissarius cogebat auiã adire, quę repudiauerat, cũ posset à cohærede petere (vt hic dicit) siue sit substitutus (vt hic erat) siue non: vt. ff. de lega. ij. l. si Titio & Mæuio. §. Iulianus? Rñ. quia forte intererat sua habere ab instituto magis, quàm à substituto, quia nõ erat ita institutus onerat. argu. ff. eo. l. recusare. §. Titius. Iteꝫ oppo nitur, ĩstituta nõ videtur fraudulẽter repudiasse, cũ fecerit ex volũtate defuncti, qui ei dedit substitutũ: vt. ff. si quis omis. cau. test. l. quia autẽ. circa princ. Rñ. hic non erat aliàs repudiatura, nisi vt noceret fideicõmissario: sicut & fuit. s. si quis omis. cau. testa. l. j.*

*e Restitutum. vt dicta l. de lega. ij. l. si Titio. §. Iulianus. & l. cum pater. §. ab instituto. & de leg. j. l. licet. Sed ar. contra. ff. de leg. ij. l. Celsus. §. pe. vbi ab alio nõ datur fideicõmissum, quàm à rogato: etiã si fuerit hęres. Sol. secundũ R. dic ibi hęres nõ fuit, vel nõ extitit in rerũ natura tẽpore testamẽti. si ergo fuit, præstabitur, vt hic. si nõ fuit, nõ. dic vt ibi dicit. vel secũdũ Azo. ista corrigitur per illã, si Titio & Męuio. §. Iulianus. in eo. ti. Iteꝫ contra. huic. ff. de lega. iij. l. j. §. fi. vbi relicta à legitimis nõ videtur repetita à sequẽtibus legitimis. Sol. ibi nõ habuit ex volũtate defuncti sequẽs legitimus, cũ tempore mortis alius erat proximior: nam tantum proximior videtur hæres ex voluntate defuncti: vt. ff. de iu. codicil. l. conficiuntur. §. sed & ideo. hic autem habuit ex voluntate defuncti cohæres, idémque substitutus.*

*f Repudiauit. hic obstat substituto cohæredi, ne detrahat quartam: vt &. ff. eo. l. cogi. §. Metian⁹. Alij dicũt obstare ei: quia habet ex sua persona integrã. hoc nõ placet: vt. ff. ad. l. Falc. l. q; si alteruter. Tertij dicũt quòd & hic substitut⁹ fuit coactus: sed hoc est diuinare. prima placet. Sed nónne licuit ei auiæ pœnitere de eo q; repudiauerat, & adire & quartã retinere? Rñ. licuit forte ante coactionẽ, nõ postea: vt. ff. e. l. nam quod. §. qui cõpulsus. Vel dic nõ potest vnquã postquã repudiauit: vt. s. de repu. hære. l. sicut.*

*ET sine.] CASVS. Mulier maritũ & priuignum habens, codicillos fecit hoc modo: quicũque mihi hæres erit, hæreditatẽ marito meo & priuigno restituat. an valeat hæc voluntas, quæritur? Dicit q; sic: & veniẽtes ab ĩtestato cõuẽti cõtra fideicõmiss. vtili actione ex testamẽto dodrantẽ restituẽt retẽta sibi quarta cõputã da ære alieno deducto.*

*g Per fideicõmissum. dãdum vobis ab illis qui sibi ab intestato succedũt: qui recte possunt grauari: vt &. s. e. l. iij. &. s. de codic. l. ij. &. ĵ. qñ dies le. l. si fideicõ.*

*h Cõuentos. scilicet vtili actiõe ex testamẽto: vt not. s. communia de leg. l. ij. sed adire cogẽtur officio iudicis: vt. ff. eo. l. ille à quo. §. tẽpestiuũ. cõuẽtos dico in eo quod est vltra quartã: quartã dico cõputã dã ære alieno deducto.*

*i Quãtũ. aliàs quãtũ penes &c. & aliàs quã. & dic p quãtũ, vel pprię.*

*k Posse. s. illã quartã.*

*l Præstiterit. i. pualuerit ĩter sapiẽtes, vel cõstiterit vel obtinuerit.*

*Vbemus.] CASVS. Si testator vel testatrix filiũ vel filios, filiã vel filias hæredes instituerit pro æqualibus vel disparibus partibus, & inuicẽ grauauerit, vt si aliquis sine liberis decesserit, aliis portionẽ suã restituat: an retẽta quarta restitutio faciẽda sit, quæritur? Dicitur q; sic: nec in fructibus vel talib⁹, quę seruando seruari nõ possunt, sed in prædiis hæreditatis quarta retinebitur. & hoc in prima.* †*Corrigit ergo l. 8. §. vnde. ff. de inoffic. testa. Contius.*

*An autem simili modo posit retineri quarta, si rogat⁹ fuerit filiꝰ de hęreditate restituẽda filio suo, nepoti, auo vel auię. Idẽ ĩtellige ĩ filiab⁹. & hoc ĩ secũda. An autẽ in prędictis casibus fideicõ. ab hęredib⁹ scriptis satisdari debeat noĩe fideicõ. quęritur? Dicit q; nõ, nisi in duob⁹ casibus. Primus est, si testator dixit vt satisdetur. Secũdus est, cũ pater vel mater ad secũdas nuptias crediderit migrandũ. & hoc in tertia. An autẽ si grauatus de restituẽdo, vno filio superstite tantũ, vel nepote ex filio vel filia, decessit: sibi immineat restituẽdi necessitas? Dicitur q; non: quia deficit conditio. non enim sine liberis decedere videtur, qui prolem sustulerit: vt. s. de fideicom. l. cum acutissimi. vnde fideicom. non datur petitio. & hoc in quarta. An autem quod dictum est de quarta non in fructibus, sed rebus hæreditariis retinenda, & de satisdatione præstanda in aliis hæreditatibus quàm supradictis, puta in liberis primi grãdus, locũ habeat, quæritur? Respon. quòd non. & hoc in quarta & vltima parte.*

*m Inuicem. hęc verba inuicem & simpliciter, determinantur ab inferiori verbo, rogauerit. Et dic inuicem, id est vicissim grauauit vnum de restituendo alij.*

*n Simpliciter. id est specialiter.*

*o Hæreditariis. scilicet quarta retenta, subaudi. sic &. s. de inoff. testa. l. scimus. §. repletionẽ. Sed cõtra. ff. de ĩoffi. test. l. Papinian⁹. §. si conditioni. vbi computantur fructus. Solu. hic corrigit secundum*

BIU Cujas

cundum quosdam. Alij quòd hęc in quarta Trebellianica, illa in quarta naturæ: & hoc propter querelã quæ est odiosa. Tertij dicunt quòd hoc in liberis primi gradus est speciale: vt in fi. huius legis. secus autem in aliis, vt ibi. nam & aliàs differũt: vt. ff. de hęre. insti. l. suus. in prin. & l. sed & si sub conditione. §. j. Alij dicunt quòd ibi voluit testator, hic non. quæ nõ valet: quia hic dicit, licet hoc testator &c. nisi dicas quòd ibi voluit tacite, hic expresse: inter quas voluntates est differẽtia: vt. ff. ad leg. Falcid. l. Titia. & de cõdi. & demon. l. nõnunquã. Tu dic quòd ibi certũ

† *Idem hoc repetit & cõfirmat Iustinia. Nouell. 22. §. 21.*

temp⁹ statuit: puta decenniũ, intra quod certum erat ꝙ quartam & eius fructus habere poterat, hic incertum. Et nota diligenter de huiusmodi fructibus: cum percipiuntur à rogato aut iudicio testatoris, puta rogauit vt restituat post tempus hęreditatem: aut negligentia nõ petentis: aut mora non soluentis. Primo casu computat in quartam: & nil restituit etiã si supereſt aliquid vltra quartam. In secũdo non computat, nec aliquid restituit. In tertio computat: & superfluos restituit: vt. ff. eo. l. mulier. j. §. si hæres. & l. in fideicõmissariam. in prin. & ff. ad leg. Falcid. l. Paulus respondit. §. j. & ij. & hoc in aliis hęredibus quàm in suis qui sunt primi gradus: nã possunt esse sui nepotes, cum nemo eos præcederet: tamen non habet locum hęc. l. sui enim tantũ ex rebus ipsis quartã detrahũt, quod in eis est speciale: vt hic dicit. *ADDITIO.* Quod hic de fructibus non imputandis in quartam dicitur, limitat notabiliter glo. in verbo, contestatæ. in fin. c. Rainutius. extra de testa. in fructibus ante litem contestatam perceptis: secus vero in perceptis post litem contestatam: vt est casus in. d. c. Rainutius. in ver. in eo vero quòd quartam &c.

*Fructꝰ percepti à rogato restituere, an sint in quarta computandi.*

a *Falcidiæ portione.* non dicit de alia Falcidia quàm. ſ. secũdum Io. sed mutat casum: cum. ſ. locutus sit quãdo suis fratribus rogatus est restituere: hic autẽ quando proprio suo filio testatoris nepoti: licet quidam dixerunt de nepote rogati. Sed in eo quod dicit retineri Falcidiam cum pater rogatus restituit filio, est contra. ff. de lega. j. l. cum filio. §. ipsi quoque. Solu. ibi filius fuerat institutus: & cum patri esset acquisiturus, fuit rogatus pater vt filio instituto restituat: quo casu restituit vt pater, non vt hæres. hic autem pater fuit institutus & rogatus vt hæres.

b *Pater vel mater.* institutus vel instituta, & rogatus vel rogata vt suo proprio filio restituat.

c *Præbeatur.* quem ordinem habes ex titu. ff. vt leg. no. ca. & altero casu cauet propter speciale præceptũ: altero propter odium secundo nubentium: vt in authen. de nupt. §. placet. colla. iiij. Sed qualiter cauebitur à patre filio: vt. ff. ad Trebel. l. imperator. & instit. de inuti. stipu. §. item inutilis? Respond. hoc speciale his duobus casibus: vt hic innuit.

*Pater aliquando cauet filio.*

d *Conditio.* quia non est sine liberis qui huiusmodi habet prolem: vt. ſ. de fideicom. l. cum acutissimi. & ff. de pollic. l. fi. & ſ. de instit. & substit. l. generaliter. §. fin. & de condi. inser. l. j. Et not. quòd hic. §. sin autem, refertur ad primum casum, id est quando frater rogatus erat restituere si decedat sine liberis. nam debet restituere si decedat sine filio vel nepote. si tamen intraret monasterium, videtur habere filium: & hoc addit authent. quam hic lege: Nisi rogati &c. vel aliã, Si quis sub cõditione &c. quæ sunt

Falcidiæ portione [a] obtinere iubemus, & si pater vel mater [b] filio seu filia institutis (sicut supra dictum est) hæredibus, rogauerit eos eáſve nepotibus vel neptibus, pronepotib⁹ vel proneptibus suis, ac deinceps restituere hæreditatem.

*Filius vel filia nõ tenetur satisdare nepoti de restituendo fideicommisso paterno vel materno: nisi iste filius vel filia transeãt ad secunda vota, vel nisi testator iusserit satisdari. Baldus.*

In supradictis † autem casibus fideicommissorum seruandorum satisdationem cessare iubemus, si non specialiter eandẽ satisdationem testator exigi dis posuerit, & cũ pater vel mater secundis existimãt nuptiis non abstinendum. In his enim duobus casibus, id est eum testator specialiter satisdari voluerit, vel cũ secundis se pater vel mater matrimoniis iunxerit: necesse est vt eadem satisdatio pro legum ordine præbeatur. [c]

*Vnicus filius excludit substitutum sicut multitudo liberorum, licet testator fecerit mentionem de liberis in plurali. Bald.*

Sin autem is qui fideicommissaria restitutione grauatus est, vno filio superstite, vel nepote ex filio seu filia nato, vel pronepote vel posthumo relicto decesserit: non videtur extitisse conditio: [d] & ideo deficit fideicommissi petitio.

*Priuilegium concessum filiis, non extenditur ad nepotes: quia hæc lex prohibet. Baldus.*

Illud etiam admonemus, ea quæ de Falcidiæ portione non per reditus, sed per ipsas res hęreditarias retinenda, & de satisdatione fideicommissorum (sicut supra dictum est) concedẽda [e] diximus: nõ vlterius quàm in his personis [f] & casibus quorum superius mentio facta est, oportere produci. P P. Kalen. Septembr. Constantinop. Probino & Eusebio Conss.

IN AVTHEN. de sanctiſ. episcop. §. sed & hoc præsenti. coll. ix. constitu. fina.

*Si rogatus de restituendo si nuptias non contraxerit, vel liberos non habuerit, ingrediatur monasterium, deficit fideicommissum, nisi alteri venerabili loco debeat restitui. Salycetus.*

NIsi rogati [g] restituere datũ dotis causa vel propter nuptias donationis, vel relictũ sub conditione nuptiarum vel liberorum, monasteriũ vel aliũ locũ venerabilẽ [h] ingrediant: † siue restitutio aut substitutio pronepote vel posthumo relicto decesserit: non videtur extitisse conditio: [d] & ideo deficit fideicommissi petitio.

*Priuilegium concessum filiis, non extenditur ad nepotes: quia hæc lex prohibet. Baldus.*

Illud etiam admonemus, ea quæ de Falcidiæ portione non per reditus, sed per ipsas res hęreditarias retinenda, & de satisdatione fideicommissorum (sicut supra dictum est) concedẽda [e] diximus: nõ vlterius quàm in his personis [f] & casibus quorum superius mentio facta est, oportere produci. P P. Kalen. Septembr. Constantinop. Probino & Eusebio Conss.

IN AVTHEN. de sanctiſ. episcop. §. sed & hoc præsenti. coll. ix. constitu. fina.

*Si rogatus de restituendo si nuptias non contraxerit, vel liberos non habuerit, ingrediatur monasterium, deficit fideicommissum, nisi alteri venerabili loco debeat restitui. Salycetus.*

NIsi rogati [g] restituere datũ dotis causa vel propter nuptias donationis, vel relictũ sub conditione nuptiarum vel liberorum, monasteriũ vel aliũ locũ venerabilẽ [h] ingrediant: † siue restitutio aut substitutio non computat in quartam: quia eos compẽsat cum debito. si autẽ aliquos supra id haberet, bene computaret: vt in ea. l. quod de bonis. §. fructus.

*Nisi rogati.* CASVS. Hæc auth. continuatur ad leg. C. Lex Codicis dicit ꝙ si instituo filiũ meum in dimidia, & rogo eum quòd si prædecederit sine liberis, restituat fratri suo: ipse detrahit quadrantem de rebus principalib⁹. Sed fallit in casu huius authent. qui est talis: Habebam duos filios, institui eos æqualiter hæredes, & regaui eos adinuicem: vt si alter eorum decederet sine liberis, restitueret alteri portionẽ suam. alter eorũ intrauit monasteriũ, vel ecclesiam aliquam venerabilem: nunquid portio sua erit restituenda fratri superstiti, si moriatur canonicus? Certe non: quia sicut si decessisset cum liberis, euanescit conditio: ita si intrauit monasterium, vel aliquam ecclesiam venerabilem: quia monasterium vel ecclesia habetur loco filij. & hic casus est secundum dominum Irn. Sed secundum Azo. qui pinguius & latius hanc auth. extraxit ex corpore authenticorum quàm do. Ir. sic ponitur casus: In. l. Codicis dicitur, Si filius instituitur, & rogatur restituere fratri si decesserit sine liberis, existente conditione detrahit quadrantem. Et dicitur decedere sine liberis, si decedat sine aliquo descendente. Sed per istam auth. additur. l. Codicis: quia si ingreditur locum venerabilem, vel monasterium, fideicommissum expirat: quia monasterium habetur loco filij. Vel dic casum aliter vt in glos.

g *Nisi rogati.* Hanc authen. lege: & aliam verbosam, si quis sub conditione, quæ & de nouellis trahitur. eo. §. si quis sub cõditione, omitte. Et dic casum: Dedi mulieri fundũ, vt in dotẽ haberet: vel viro vt haberet in donationẽ propter nuptias: vel in testamẽto reliqui in easdẽ causas: & rogaui vt si nuptias non cõtraherẽt, vel liberos nõ haberent, ꝙ restituerẽt Titio. his casibus si monasterium intrent, fideicõmissi petitio deficit, & hoc nisi alij venerabili loco relictum erat: & ita pure dat vel relinquit prædictis personis: & ecõtra idem si sub cõditione: vt relinquo fundum si nuptias contraxerit, vel liberos habuerit, aliquin habeat alius.

h *Locum venerabilem.* secus si capellam, cum seculo non renuncient, sed propria habeant: sed tamen in corpore vnde sumitur, videtur dicere etiã in seculari idem esse. Item quid si ingrediatur mala fide, vt fraudet fideicommissarium? Videtur teneri monasterium reuocatoria: vt. ff. quæ in fraud. cre. l. omnes. §. Lucius. Item quid si non ingrediatur, sed instituat tãtum locum venerabilem? Videtur non deficere conditio, nec haberi ecclesia pro filio. Primo: quia leges de ingredientibus, nõ de instituentibus loquuntur: vt in authen. de monachis. §. illud. colla. j. & in authent. hæc constitutio innouat constitutionem. col. viij. Secundo: quia vere liberos non habet. nec obstat quòd ecclesiam instituit: quia authen. hęc, & in corpore. §. sed & hoc præsenti. & in nouellis. §. si quis sub cõditione. dicunt de ingrediẽte & expendẽte ibi prędicta bona ad pia opera: & ipse dũ vixit, in clericatu mansit: quod hic non

BIU Cujas

hic non fuit. præterea testator de liberis tantum sensisse videtur: vt arg. ff. ad Trebel. l. ex facto. §. fin. & sensus & mens testatoris magis quàm verba sunt attendenda: vt. ſ. de libe. præte. l. iij. &. ff. de adi. leg. l. iij. §. conditio. Item & verba ad hoc faciunt: quia dixit, sine liberis: & à verbis non est recedendum: vt. ff. de leg. iij. l. non aliter. Item posito quòd sit loco filij eccle sia, ciuilis erit filia, non naturalis: at ciuilis filius non excludit huiusmodi fideicommissum: vt. ff. de condi. & demon. l. fideicommissum. & de leg. ij. l. si quis ita. §. is cui. & argu. ſ. de his qui ve. æta. impe. l. fin. Item si haberetur pro filio, etiã alij æque venerabili loco auferretur: quod non est verum: vt in corpore cõtinetur huius authen.

Sequitur alia authẽ. contra cũ rogatus. quæ est de restitutionibus. §. nobis colla. viij. quæ super principium huius legis legitur.

a *Contra.* id est ecõtra. nam in. l. Cõdicis, iubemus. in prin. dictum est dodrantem restituendum, & quartam retinendam: hic vero cum rogatur restituere quod supererit ex hæreditate post mortem: vt &. ff. de lega. ij. l. imperator. in fin. &. l. fi. & ita dodrantem retinet: & quartam restituit.

b *Huiusmodi verbis.* quæ sunt apta ad hoc: vt instit. de sing. re. per fideicom. re. §. fina.

c *Exponet.* corrigitur ergo. l. iubemus. in eo quod dixerat generaliter non caueri. Vel verius, ibi dicit non caueri: cum frater fratri, vel pater filio vel nepoti restituere rogat: sed si alij est restitutio facienda, cauetur vt hic. Item no. hic quem esse de bonis viuentis solicitum: vt. j. vt in poss. lega. l. cum Archimedoram. Et sic est argu. contra. ff. de vulga. substitu. l. ij. §. interdum. & de coll. bono. l. j. §. si impuberi. sed ad primam respondeo quia hic de cautione, non de hæreditate est solicitus. & eodem modo respondebo ad secundam. Accursius.

d *Contingat.* id est tangat.

e *Invem.* pro rebus hæreditariis quæ continentur in fideicommisso: & hypothecariam habet pro eisdem: quod est mirabile: vt &. ſ. de iu. dot. l. in rebus. Vel dicit hypothecariã dari pro aliis rebus hæreditatis quæ non continentur fideicommisso: vt &. ſ. communia de lega. l. j. res enim quæ continentur fideicommisso, nó possunt dici obligatę fideicommissario, cum ipsius sint: vt. ff. de pign. act. l. si rem alienam.

f *Dotis.* constituẽdæ vel exigendæ à grauata persona: & vtrunque probatur in corpore: vt dixi. ſ. cõmu. de leg. in auth. res quæ. Et no. q in quatuor casib⁹ permittit hic deminutioné quadrãtis.

g *Faciat.* quia dodrans non sufficit: secus puto si dodrãtem totum dilapidauit, & nunc propter impensas vult deminuere quartam: vt in auth. de restit. & ea quę pa. §. hęc igitur omnia. coll. iiij. Item quid si nihil cõsumpsit, sed tota supereſt? Respõ. hæres eius fiat sub prędictis cõditionibus, siue in redemptionem captiuorum, seu in egentium alimenta.

IN AVTHEN. de resti. §. nobis ergo recte. colla. viij. constit. iiij.

*Rogatus de restituendo quod ei superit ex hæreditate, tenetur saltem quartam partem reseruare. & si eam deminuit (præterquam in casibus hic permissis) de bonis eius suppletur: & in subsidium contra acceptatorem agitur. Salycetus.*

CONtra,[a] cum rogatus fuerit quis vt sine liberis decedens, quod tunc ex hęreditate supereſt, restituat, vel aliis huiusmodi fideicommissi verbis[b] grauatus: quartam † institutionis fideicommissario restituere cogitur. ¶ Super hoc igitur & cautionem, nisi à defuncto remissa sit, exponet.[c] ¶ Quòd si cõtingat[d] eam deminui: aut ex ipsius substantia suppletur, aut ea deficiẽte, in rem[e] actione & hypothecaria fideicõmissario vti permittitur aduersus rerum acceptores. ¶ Ex causa tamen dotis[f] seu propter nuptias donationis, seu captiuorum redẽptionis, vel si non habeat vnde faciat[g] expensas, huius quartæ permittitur deminutio.

*Soli tutori potest hæreditas restitui, si pupillus nescit fari: idem in curatore furiosi: & idem econtra si ipsi sunt de restituendo grauati. hoc dicit vsque ad. §. cum autem. Salycetus.*

VII. Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano præfecto prætorio.

SAncimus, licentiam esse etiã soli tutori[h] rectè fieri fideicommissi nomine vniuersitatis restitutionẽ, quod pupillo relictum est, & sine onere fideiussionis: [i] vbi tamen pupillus fari non possit, vel abesse nosci- A dodrantem retinebit, vt ipse poterat: vt arg. j. tit. j. l. quanquam.

*Ancimus.* ] CASVS. Hæredem tuum de hæreditate tua pupillo restituenda rogasti. an tutori restituere possit, quæritur? Respond. quòd sic, si pupillus abest: vel si præsens est, & fari non possit. & causam subiungit in litera. Idem est si rogasti furioso restituere: quia curatori eius restituere potest. econuerso si † pupill⁹ vel furiosus rogatus sit restituere, dicitur quòd curator restituere potest. & hoc in prima. Si autem rogat⁹ restituere ante vel post litem contestatam contumaciter se absentauerit: vel antequam restituat, decesserit: vel fideicom. secundus rogatus sit restituere: in illis tribus casibus ipso iure transeunt actiones ad fideicommiss. & hoc in secunda.

† *Contor. ei. dilecti. cum glo. i. extra de iudi.*

h *Tutori.* tanquã simplici procuratori: vt &. ff. eo. l. quanuis. &. l. seq. non autem tanquã facto procuratore in rẽ suam: vt. ff. de iure do. l. si mulier. §. ex asse.

i *Fideiussionis.* ſ. de rato. item etiam sine iudice. & sic est specialis casus, sicut sunt alij quidã: vt. ſ. de administra. tuto. l. sancimus. j. in fi. & l. constitutionẽ. sed infanti cum auctoritate tutoris: vt. ff. eod. l. seruo. §. si pupillo.

k *Nescitur.* secus si esset præsens, & maior infante: quia tũc fieret ei cũ auctoritate tutoris restitutio: vt. ff. eo. l. restituta. §. fi. &. l. seq. & ſ. de iure deli. l. potuit. &. l. si infanti.

l *Nimia.* sic. xlix. distinc. ca. huic etenĩ &c.

m *Casu.* de pupillo, & de furioso.

n *Pupilli.* infantes: vt possint ipsi tutores restituere: vt hic, &. ff. eo. l. restituta. §. fina. &. l. seq. sed hoc cum alij est restituenda, nó tutori: quia se auctore sibi nó potest restitui: vt. ff. eo. l. j. §. quæsitum fuit. Sed cur aliud debitũ à pupillo potest sibi soluere se auctore: vt. ff. de administra. tuto. l. quotiens. §. sicut? Respond. quia hæc restitutio continet translationem actionum: vt. ff. eo. l. restituta. §. fi.

o *Cum autem.* no. tribus casibus loqui istum. §.

p *Hærede.* sed quomodo potest esse sine hærede, cum supersint saltem legitimi? Respon. nullus eorum vult: nec etiam fiscus. Vel dic eum esse sine hærede, qui nó habet hæredem statim cum moritur. *ADDITIO.* Aduertas secundum Bart. hic quòd de hoc debet tamen aliqua discussio fieri, vt fiat saltem aliqua proclamatio, si est aliquis qui velit esse hæres talis. arg. j. de remiss. pign. l. si eo tempore. tunc enim nemine comparente transeunt actiones ipso iure, auctoritate huius legis.

q *Constituendũ.* ſ. de nouo, quasi nó sit constitutum aliquo iure.

r *Per contumaciam.* vel ante litem contestatam, vel post: vt. ſ. posuit: & ita videtur quòd ante litem contestatã possit ferri sententia definitiua, vt illo vocato & non veniente pronunciet restituendam hæreditatem: & sic ipso iure cõpetunt vtiles actiones, vt in libertate dicitur. ff. de fideicõ. lib. l. cũ vero. §. subuentũ.

Vel dic

*a Clo. tamẽ prima in. c. quoniã frequenter. ponit hunc casum p̃ excepto à regula illius. c. quoniã. scilicet quòd ante lit. contest. non sint reci. testes, vel ferenda sentẽtia definitiua.*

Vel dic non ferri sententiã: [a] vt. j. de temp. appel. l. fin. §. illud. sed iudex rediget in actis per tabellionem, qualiter & pro quo, & ad cuius petitionem ille est vocatus, & nõ venit: & per hoc satis erit fideicommissario vt habeat vtiles actiones, si probauerit postea fideicommissariam hæreditatem sibi restituendam.

a *Ipso iure.* est & quartus casus, scilicet vbi rogat⁹ alienauit. Nam in alienatis non puto necessariam restitutionem: quia rogatus nihil iuris habet in rebus illis, quod concedere possit. & hoc videtur dicere. l. ꝟ. commu. de leg. l. fin. §. pe. &. ꝟ. eod. authen. contra cum rogatus. Item si à primo fideicommissario non exigitur cessio: quia nõ habet directas, vt hic dicitur: ergo cum rogatus in alienatis nullam habeat actionem, multo magis non exigitur cessio: cum ibi primus fideicommissarius habeat vtiles. Item est & quintus: vt. ff. e. l. j. §. sed & quotiens. Ité & sextus secundũ quosdam: vt. ff. eod. l. ita tamen. §. si pater filium. Sed ibi videtur quòd fiat restitutio. Item ad id quod dicit ipso iure transire actionem de vno fideicõmissario in alium, vt hic, &. ff. eo. l. si hæres institutus. in princ. est contra. ff. eo. l. j. §. de illo. Solu. hic corrigitur. Vel dic trãsfert vt ibi, cum nõ fuit contumax. Sed nec prima nec secunda placet. Dic ergo, ibi erat rogatus sub conditione vel in diem: vnde ante diem restituit sponte. Nec ob. ff. eod. l. sed si ante. vbi dicit quòd non transeunt ante diem: quia ibi fauore fideicommissarij fuerat dies appositus: vt & dixi. ꝟ. de fideicom. l. post mortem. hic autem rogatus erat pure, & ideo lex sublato circuitu transfert vtiles: quia & facta translatio expresim non transfert nisi vtiles: sed primus rogatus potest cedere directas: & ideo expectatur eius cessio. Item not. primum fideicommissarium si restituat secundo (vt hic fit) non retinere quartam ex Trebel. nisi ante primus rogatus voluerit retinere: vt. ff. e. l. j. §. inde Neratius. Vel nisi suspectã dixerit primus hæres, & sic coactus totã restituit nihilo detracto: vt. ff. eo. l. Marcellus. §. j. & l. facta. §. si cum suspecta. Item & in alio casu: vt. ff. e. l. ex asse. in fine. immo est exceptio ab illo casu vbi suspectã adiit.

*Alio trãsit ipso iure de vno fideicõmissario in alium.*

*Actio trãsit ipso iure de vno fideicõmissario in alium.*

*Qvidam.*] *CASVS.* Hæredem tuum de tota hæreditate tua Titio restituenda rogasti: & Seio Stichum per fideicommis. reliquisti: à quo Seius Stichum consequi debeat: an ab hærede, an à generali fideicõ. ita scilicet vt post restitutionem Stichi alias res vniuersitatis hæres Titio restituat: an generali fideicõ. aggregari debeat, vt Titius Seio Stichum tradat? Respon. quòd tota hæreditas Titio restituẽda est: & ea restituta, restituet Titius Seio Stichũ: nec refert cõstiterit specialis fideicõ. an nõ.

b *Speciale.* puta prædium.

c *Eius.* scilicet prædij.

d *Cum aliis.* hoc verum, nisi in eo casu quando hæres deductis legatis iussus est restituere hæreditatem: in quo casu hæredi datur electio: vt. ff. eo. l. cogi. §. inde quæritur. Vel nisi testator iniunxerit onus legatorum nominatim hæredi: vt. ff. eo. l. Marcellus. in princip. alias non: vt hic, &. ff. eo. l. j. §. is qui. &. §. fin. Sed quidam dicunt esse speciale quod hic dicit, propter hoc, quia de tota vel omni hæreditate rogauit testator, & hæres nihil retinuit. Alij dicunt diuidi onera: vt. ꝟ. eo. l. ij.

fuerit, siue à primo fideicõmissario in secundũ translatio celebrari iussa est: ipso iure [a] vtiles actiones transferantur. Dat. X. Kalend. Nouemb. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

*Rogatus de restituendo fideicommissum vniuersale & speciale, totum debet restituere absque speciali detractione: & fideicommissarius specialis contra vniuersalem cui restitutio est facta, potest agere. Salyc.*

VIII. Idem A. Ioanni. P. P.

QVidam testamẽto condito, iussit hęredem omnem hæreditatẽ quam ei dereliquit, alij restituere: speciale [b] etiam fideicommissum alteri adscripsit. & quęrebatur, specialis fideicõmissarius id quod ei derelictum est, à quo consequi debeat: vtrúmne ab hærede, vt post restitutionem eius [c] alias res vniuersitatis fideicommissarius accipiat: an vnà cum aliis [d] rebus oporteat & hoc [e] generali fideicõmissario aggregari, vt ipse speciali fideicommissario hoc tradat, siue in rebus, siue in pecuniis fideicõmissum relictũ sit? ℣ Sancimus itaque totam quidem substãtiam secundum senatusconsulti Trebelliani auctoritatẽ restitui generali fideicõmissario: illum autem speciali fideicõmissario id quod ei derelictum est, dependere. Dat. XV. Kal. Nouembr. Constantinop. post cõsulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

e *Et hoc.* scilicet prædium.

## TITVLVS XLIX.
## AD LEGEM FALCIDIAM.

*Qualiter minuantur vniuersalia relicta, dictũ est: nunc subiiciamus de deminutione singulariũ relictorũ quæ fit per legem Falcidiã. &c.*

*Cire.*] *CASVS.* Si hæredem instituisti, & multa ab co legasti, & hæres sciens sibi competere Falcidiam, solida soluit legata: an quod pl⁹ debito soluit, repetere possit, quæritur? Dicitur quòd nõ: cum errasset in iure, scilicet credens hoc ei licere etiã post solutionem. Vel dic, hęredem tuum de aliqua re reddenda alicui rogasti, vel parte eius: hæres cum poterat retinere quartam illius rei per Falcid. solidam soluit vt plene faceret quod iusserat sibi testator: an possit repetere quartã ex. l. quod plus debito soluit, quæritur? Respon. quòd non.

### B

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Prisco.

SCire debes, [f] omissa Falcidia quo pleniorem fidem restituendæ portionis exhiberes, nõ videri [g] plus debito solutũ esse. PP. III. Id. Maij, Laterano & Rufino Conss.

*Falcidia minuit omnia legata pro rata. Salycetus.*

II. Idem A. Sactiano.

FAlcidiæ rationem aduersus omnes [h] pro modo legatorum & fideicommissorum locum habere, certi & explorati iuris est. PP. Kalend. Iul. Laterano & Rufino Conss.

### C

*Ablata hæredi tanquam ab indigno, legata non minuunt, neque augent. h. d. Bal. Vel sic: Hæres accommodans fidem tacitè de restituendo non capaci, priuatur omni cõmodo hæreditario fisco applicando, qui tenetur ad legata scilicet, & Falcidiam detrahit hic, sicut hæres facere potuisset. Saly.*

f *Scire debes.* scilicet tu hæres rogatus.

g *Non videri.* sed certe immo, quia Falcidia [illegible] ipso iure deminuit legatum: vt. ff. eod. l. in quantitate. in fin. & l. Plautius. & l. lineam. & quorum lega. l. j. §. si quis ex mortis. Sed dic non videri quo ad hoc vt habeat locum condictio indebiti, cũ sciẽs fecerit: vt. ff. de regu. iur. l. cuius per errorem. secus si errore facti soluisset: vt. j. eod. l. error. sed quæ erat hæc dubitatio? Respõ. quia forte erat minor viginti quinq; annis ille qui soluit: per quod volebat repetere: vt. ꝟ. si aduer. solu. l. ij. sed ibi in iure errauit. hic sciens fuit. Vel erat vir maior institutus rogatus dare vxori legatum: & ipse postquam præstitit, defalcare volebat, quasi donatio fuisset inualida: sed tamen non potest: vt. ff. de dona. inter virum & vxo. l. si sponsus. §. si quis rogatus. &. §. præcedenti.

### D

h *Omnes.* scilicet legatarios & fideicommissarios. quæsuit tamen P. sed nõ soluit, an in vna re possit hæres habere Falcidiam: vel retinere? Quidam q̃ sic: vt. ꝟ. famil. ercis. l. filium quem. sed illa in quarta Trebellianica. Item pro eis. ff. de lega. j. l. non amplius. §. fina. sed illa loquitur in parte bonorum legata. Item pro eis. ff. eo. l. si ex pluribus. sed illud est propter exceptionem quam habet hæres in re nõ soluta. Item pro eis. ff. e. l. linea. sed ibi vindicat vt Falcidiam detrahat: non vt totam teneat. Tu ergo dic quòd non potest retinere quartam in vna re, sed in omnibus legatis: vt hic, &. ff. eo. l. Plautius. &. l. in quantitate. §. fina. & argu. j. e. l. penul. &. ff. quorum lega. l. j. §. si quis. quandoque tamen Falcidia quæ debet detrahi ex vna re, detrahitur ex alia: vt. ff. e. l. plane. &. l. seq. §. si solus. &. l. ex asse. Ité si res diuidi nõ potest, partis offert æstimatio: vt. ff. e. l. lege Falcidia interueniẽte. &. l. si is. §. fi.

*Etiam.*] *CASVS.* Hæredem tuum rogasti de restituenda hereditate tua per fideicõmis. cuidam non capaci, puta filio tuo spurio, & multa alia specialia legata reliquisti in testamento tuo: an debeantur, quæritur? Dicitur q̃ sic, quatenus patitur lex Falcidia, quasi dicat, deducta quarta: licet videtur quòd quartã retinere non possit fiscus, quia est hæres, & hæres eam detrahere nõ possit,

BIU Cujas

posset, à quo hæreditas euicta est, quasi ab indigno: ergo nec fiscus qui in locum eius succesit. sed hoc verum non est. Vel sic, in testamento suo reliquit quis legata: & inter cætera dixit de hæreditate restituenda ab eo filio quem habeo de tali monacha, & rogauit in aure, vel aliàs non coram testibus, vt illi filio daret fideicommiss. & dic sic:

an fiscus debeat vel possit detrahere quartam de tali fideicommiss. antorum legatariis eroga re sine iniuria Falc. cõtentus quarta hæredi ablata? & dicitur quòd sic. Vel sic, & male: an de tali fideicom. possit hæres detrahere Falci. & an etiã de aliis? Respon. quòd de aliis potest: de hoc non. hæc positio non valet: sed prima positio verior est, & magis consonat literæ. Viuianus.

a *Etiam si tacitũ.* fuit tacite non in aperto rogatus, vt cuidam non capaci restitueret hæreditatem: vt.ff. de iure fisc. l. non intelligitur. & in authen. quib. mo. natu. effic. sui. §. discretis. colla. vj.

b *Administrasse.* id est soluisse cui iussus erat: vel administrasse, id est cõsensisse defuncto vt faceret prædicta.

c *Fideicommissa.* scilicet alia relicta capacibus. & dic, præstantur à fisco: vt hic, &. ff. ad Syl la. l. cum fisco. & .ff. de fideicõmiss. l. imperator. §. fina. & hoc si fiscus agnoscat bona: aliàs ipse hæres præstat: vt. ff. de leg. j. l. si seruus plurium. § penult.

d *Cum quartam.* bene dico salua Falcidia, cum &c. Et caue q hæc lex non dicit de tribus partibus cõfiscandis: pro cõstanti enim est: vt. ff. de iure fis. l. cum tacitũ. sed legatariis dant: vnde nõ videnẽ peruenire ad fiscũ: vt hic. sic ergo ex tali hereditate habet fiscus quartã: & ea oĩa petit fiscus petitione hereditatis, tanquã à prędonibus: vt. ff. de peti. heredi. l. prędonis.

e *Auferetur.* vt indigno, & applicatur fisco: vt hic, &. ff. ad leg. Falcid. l. beneficio. §. j. & ad Trebel. l. Marcellus. §. fina. & de his quib. vt indig. l. hæres. & de vsur. l. cum quidã. §. in tacito. Ab hac confiscatione quartæ excusatur filius & seruus qui habent necesse parère: vt. ff. ad leg. Falc. l. si tacitum. Item hæres qui se defert, vt habeat tertiã illius quartæ. Sed extraneus deferens habet dimidiam: vt. j. de his qui se de. l. j. lib. x. fideicõmissarius nõ capax habet dimidiam dodrãtis si se deferat: vt. ff. de iu. fis. l. cum tacitum.

f *Legatariis.* dicebant enim: sicut non remansit hæredi, sic nec fisco remanere debet. sed secus est.

*Et in legatis.*] CASVS. Si hæredem instituisti, & principi tot legasti quòd nihil remanst penes hæredem: an non obstante quòd principi legata relicta sunt, hæres quartam detrahere possit, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

g *Placuit.* idem si deo cœlesti iure veteri: vt. ff. eo. l. j. §. ad municipum. & econtra princeps institutus retinet si vult: licet donare consueuerit, adeo vt sic facere debeat secundum quosdam: vt. ff. ad Trebel. l. si legatus. §. fin.

*Si mortis.*] CASVS. Materfamil. filium & filiam habens, in filiam donationem fecit causa mortis, & filium hæredem instituit, ita quòd remanst ei minus quarta. si probare potest hæres talem donationem in filiam exercuisse: an beneficio legis Falcid. vti possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

h *Diui Seueri.* Primo fuit. l. Falcid. inducta ad legata: sed constitutione diui Seueri ad donationes porrigitur: vt hic, &. j. de donatione causa mor. l. ij. &. j. eo. l. penul. &. ff. quorum leg. l. j. §. si quis ex mortis. cum ad instar legatorum sint inducte: vt. j. de dona. causa mor. l. fi. Item in illis quæ confirmãtur morte, locũ habet Falcidia: vt. j. eod. l. in donationibus. Item in mortis causa capione: vt j. eod. l. penult. &. ff. eo. l. cum pater. §. j. &. l. alienus. &. l. si hæres cui. Sed quidam contra, argu. ff. eod. l. j. §. itẽ si ita. & .l. acceptis. Et dic quòd mortis causa capio est quæ ex testatoris liberalitate non proficiscitur, nec peti potest vt debitũ: vt. ff. de dona. cau. mor. l. qui precio. &. l. si mulier. & l. mortis causa capio. vt &. ff. eodem. l. j. §. fina.

*Mortis causa capio, quid est.*

i *Vti potest.* tu hæres institutus à matre.

*In imponenda.*] CASVS. Creditore hæredẽ instituisti, & multa legata reliquisti: licet aditiõe hereditatis cõfusa sit actio, detrahi debet æs alienum vel hæredi vel alij debitum. Falcidia autem habet locum in legatis: nec refert fuerit aliquid legatum in opus publicum, vel in statuas faciẽdas: quia semper à quolibet legato pro rato detrahet hæres quartam: nec si plus vni legatario soluerit quàm debuerit, scilicet quarta non retẽta: quia ei gratiam voluerit facere, nec propter hoc sibi prejudicauit quantum ad alios legatarios quo minus in nõ solutis retinere possit quartam: similiter in solutione repetere possit, si per errorem soluisset: vt. j. eo. l. error.

k *Deducitur.* Nam nõ videtur esse in bonis æs alienum: vt. ff. de verb. sign. l. subsignatum. §. j. & instit. eo. §. cum autem ratio. &. ff. eo. l. j. §. fin.

l *Haredi.* nisi compensari præcepit: vt. ff. eod. l. si debitor. & de leg. ij. l. cum pater. §. Titio. quod est speciale. regulariter enim iure isto non poterat prohiberi hæres vti Falcidia: vt. ff. eo. l. pater filiam. &. l. quod de bonis. §. j. &. §. cum fideicommissum.

m *Actiones.* vt &. ẽ. de fideicommiss. l. cum secundum. sed hodie si fiat inuentariũ, non confunduntur: vt. ẽ. de iure delib. l. scimus. §. in computatione.

n *Omnia.* quæ tamen valent: vt &. ff. eo. l. non est. §. fin. & .l. seq. &. l. in ratione. ij. §. penult. in fin.

o *Dodrantis.* dandi legatariis.

p *Pro rata.* argu. pro eo quod not. ẽ. eo. l. ij.

q *Præiudicatur.* scilicet in aliis non solutis: vt &. ff. eo. l. quod de bonis. §. non idcirco. nec in solutis, si in facto errando soluit: vt j. eod. l. error.

*In testamento.*] CASVS. Si miles militans iure militari testamentum fecit, & hęredem instituit, & multa legata reliquit: an hæres de legatis quartam detrahere possit, quæritur? Dicitur quòd non. Idem est si res alienas possedit: quia in his cessat lex Falcid. & his quorum sunt, sine deminutione aliqua restitui debent. Sequuntur duæ authen. sed primo legenda est illa, Sed cum testator. deinde alia, Sed in eadem.

r *Militis.* scilicet militantis. secus si est veteranus: vt. ff. eod. l. si post. &. l. ad veterani. idem in Trebellianica: vt. ff. ad Trebellia. l. j. §. penult. ibi, denique &c. Sed certe immo contra videtur in Trebel. vt. ff. ad Trebellia. l. j. §. hoc autem. vel dic quinque esse remedia Trebelliani. Primum, vt quis cogatur adire. Secundum vt cogatur restituere. Tertium, vt postquam restituerit, non conueniatur à creditoribus: quod est suo fauore inductũ. Quartum, vt non

*Trebellianũ senatusconsultũ habet quinque remedia.*

*sit inducta.*

*ta præstantur deducta Falcidia de quolibet legato pro rata. hoc dicit. Bald. Vel sic: In computatione Falcidiæ æs alienum deducitur etiam hæredi debitum: & de relicto ad fabricam operis publici detrahitur Falcidia pro rata. & præstitum vltra modum non præiudicat. Salycetus.*

VI. Idem A. Secundinæ.

IN imponenda ratione legis Falcidiæ, omne æs alienum deducitur, k etiã quod ipsi hæredi l mortis tempore debitum fuerit, quãuis aditione hæreditatis confusæ sint actiones. m ¶ Omnia n autem legata quanuis in operibus publicis conficiendis statuisq; ponendis data sint, ad contributionẽ dodrantis o pro rata p suę cuiusq; quantitatis reuocãtur. ¶ Nec si quid vltra solidum hæres præstiterit aut perfecerit, legitimæ computationi prejudicatur. q S. V. Kalen. Ianuar. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Iure isto cessat Falcidia in testamento militis: hæres tamen potest deducere bona sua per defunctum possessa. Salycetus.*

VII. Idem A. Primo & Pomponio.

IN testamento quidem militis r ius legis Falcidiæ cessat. Sed si ea quæ ad vos pertinent, defunctus tenuit: bonorũ eius videri minimè possunt: & ideo rectè rationem eorum, vt æris

BIU Cujas

vt non conueniat debitores, quod est fauore fideicommissarij. Et hæc quatuor locum habent in testamento militis: vt dicto. §. hoc autē. Est & quintum, vt de retentione quartæ: quod non habet locum in militis testamento: vt hic, &. §. de testa. mili. l. in testamento. ij. & dicta. l. j. ff. ad Trebell. §. penul.

*Falcidia cessat ī multis casibus.*

a *Aeris alieni.* vt &. §. l. proxi. Sunt & alij casus vbi cessat Falcidia: vt ecce in legato instrumento: vt. j. eo. l. si prædiorum. Item in dote: quia suam rem habere videtur mulier: vt. ff. eod. l. cum dotem. &. l. si vsusfructus. §. dos. nisi in commodo forte repræsentationis: vt. ff. eo. l. j. §. si quis creditori. & de dote prælega. l. j. §. idem Iulianus. Item in libertatibus: vt ff. de inoffi. testamen. l. Papinianus. §. sed an & libertates. Item in relicto bonorum subsidio: vt. §. de inoffi. testamē. l. scimus. Item cessat delicto hæredis: vt. §. eod. l. etiam si tacitum. &. ff. eo. l. beneficio. in priuci. &. §. j. &. l. hæreditatum. §. fin. & hoc veteri iure, & etiam nouo cessat in tribus casibus: & ideo lege auth. Sed cum testator. vbi sunt tres, quę est in cor. de hære. & Falc. §. hinc nobis. & sequen. §. col. j. Item in quarto & quinto, vt in aliis duabus authen. hic positis. *ADDITIO.* Hos casus cum multis aliis vide per glos. in. §. fina. instit. eo. tit. Vnde versus.

*Versus.*

Falcidiam cessare facit pars debita natis,
Dos, miles, vetitum, libertas, spōte solutum,
Res vetitæ vendi, pietas, & chartula, crimē.

Ac hæres si non facit inuentaria, subsit.

alieni, [a] haberi desiderabitis. PP. Kalē. Maiis, Alexandro. I I. & Marcello Conss.

## IN AVTHENT. de hære. & Falcid. §. hinc nobis. &. §. seq. col. j. consti. j.

*Hæres Falcidiam non detrahit cum testator prohibuit: & si eius voluntati non obtemperet, hæreditas aliis defertur. testatore non prohibente, Falcidiam detrahit si inuentarium legitime conficiat: aliàs ad integra tenetur legata, etiam vires hæreditatis excedentia: nulla huiusmodi lite annū trā-scendente: & hæres scienter quædam ex legatis integra soluens, de aliis Falcidiam nō detrahit: nec ei solutorum repetitio competit. Salyce.*

SEd cum testator hoc expressim [b] vetuit, non ignarus [c] quis modus sit sui patrimonij, cessat [d] Falcidia: & si hęres in hoc defuncto non pareat, defertur hæreditas personis enumeratis sub titulo de legatis [e] & fideicommissis. ℣ Item si hæres quædam legata, substantiæ suæ mensuram subtiliter [f] agnoscens, præstat in solidum: neque ex his repetitio, nec ex aliis permittitur retentio: nisi inopinatum quid emergat. [g] ℣ His cessantibus locus est Falcidiæ, si fiat inuentarium secundū modum tempúsque statutum [h] in aditione: ℣ Hac quoque adhibita obseruatione, [i] vt in præsentia omniū ipsius ciuitatis in qua fiat, legatariorum, [k] aut pro eis agētium, si personæ ratio sit habenda, perficiatur: vel si quis absit ex ipsis, aut interesse noluerit, succedat præsentia trium testium [l] itidem † ipsius ciuitatis locupletum & bonæ opinionis, absque præiudicio tamē veritatis inquirendæ per seruorū quæstionē, & hęredis testiúmq; iusiurandū. ℣ Quo non obseruato, solida legata præstet, etsi fines hæreditarios excedant. [m] Nulla autem quæstionum taliū vel litium excedat annū. [n] Anno enim culpa hæredis transacto cadet à relictis.

## IN AVTHENT. VT spon. larg. §. siquando. colla. ix. constit. ij.

*De re prohibita per legatarium vel fideicommissariū alienari, non detrahitur Falcidia vel Trebellianica: & iste casus est valde notabilis & cotidianus: tamen aduocati & doctores communiter non aduertunt ad hunc casum. Bald.*

SEd & in ea re cessat Falcidia, quæ ita relicta est, ne alienetur, [o] sed permaneat apud successores eius cui relicta est.

## IN AVTHENT. de eccle. titu. §. si autem hæres. colla. ix. constitu. vj.

*De relictis ad pias causas non detrahitur Falcidia. Salycetus.*

SImiliter Falcidia cessat in his quæ ad pias causas [p] relicta sunt.

*Cranamō de restituēdo testatori in mor-*

f *Subtiliter.* vt. §. de testa. l. nō dubiū. §. fina. & de fideicōmiss. l. ij. &. §. eod. l. j. secus autē si prętēdat facti errorē: vt. j. eo. l. error. Itē secus quādo omnia nō sunt legitime relicta: vt. §. nec vxor. p mari. l. fi. in eo tamē quod agnitū est, piudicat: vt. §. de fideicō. l. j. &. ij.

g *Emergat.* quod substantiā minuat: vt in corpo. dicitur. §. non autē. Sed olim cōtra erat hoc casu, quando quædam soluebat: quia non prejudicabat in aliis: vt. ff. eo. l. quod de bonis. §. nō ideirco. & l. si ex plurib⁹, quę sunt ſ. illa cōtra. Vel dic quòd in illa, si ex pluribus, nullum fuit integre solutum. hic enim loquitur quādo integre quædā soluūtur, & animo omnia soluendi, vnde non potest bonæ voluntatis pœnitere: vt in cor. d. §. non autem.

h *Statutum.* ſ. vt intra xxx. dies incipiat, & intra alios. lx. finiatur à tempore quo sciuit se hæredem. §. de iure deliberan. l. fin. §. sin autem dubius.

i *Obseruatione.* ſ. nouæ per hanc authen. quæ non erat in illa. l. scimus. §. de iure delibe.

k *Legatariorum.* idem forte in creditoribus, qui certant de damno vitādo: & ideo eis magis subueniendū: vt. §. de iure deliber. l. fi. §. & si præfatā. & in authen. vt spō. largi. §. ad hæc. colla. ix.

l *Testium.* hi iurāt se nullius malignitatis cōscios, quanuis videatur negatiua, vt in cor. §. si vero absunt.

m *Excedāt.* Nota per hāc authē. præstari legata vltra mensuram substantiæ: sed olim secus: vt. ff. e. l. in ratione. j. §. quod vulgo. in fi. §. etiā in testamēto militis: vt. ff. ad Trebell. l. j. §. penult. In creditoribus tamē olim erat idē: vt. §. de iure deliberan. l. fin. §. cū igitur. quartā tamē debitā iure naturę retinet, cū tantū cōtra legē faciat. Nam & vbi cōtra legē & contra voluntatem facit, tamē retinet: vt. §. de fideicōmiss. authē. hoc amplius.

n *Annum.* hoc est speciale contra. l. properandū. §. de iudic. quę statuit trienniū. & cōtra auth. quę est. j. quomodo & quādo iudex auth. qui semel. vbi statuitur annus, & mēses tres: vel anni duo, & mēses sex. Alij dicunt hic intra annū fieri inuētariū, & legata solui. & sic hic loquitur, nō q̄ instantia iudicij anno finiatur. prima placet: quia vnus annus datur instātiæ, & incipit ex cōtestatione litis: vt in cor. §. illud. alius annus ad soluēda legata, qui cōputatur ab admonitione iudicis: & post annū amittit hæres cōmodū hæreditatis: & de hoc dicit in cor. §. necessitatem. &. §. initium.

*SEd & in ea re.* ]*CASVS.* In ista authē. ponitur casus in quo cessat Falcidia: & est talis: Testator instituit Titium hæredē: & tibi & fratribus tuis legauit aliquas res vt perpetuo nō alienaretis, sed semper apud successores vestros deberent remanere. Certe in istis rebus sic legatis cessat Falcidia. Viuianus.

o *Alienetur.* Falcidiam enim dimittendo, legatarius rei partem alienare videtur.

*SImiliter.* ]*CASVS.* In hac authen. ponitur alius casus in quo cessat Falcidia: & dicit quòd non solum cessat Falcid. in supradictis casibus: imò cessat in relictis ad pias causas.

p *Causas.* vt. §. de episc. & cle. l. si quis ad. §. licētiam. & dic piam causam, vt ad ecclesiā fabricandam vel reficiendā, vel pontē, vel aliquid tale. secus si simpliciter ecclesiæ relinquatur: vt. ff. eod. l. j. §. ad municipū. quæ est cōtra. vel hæc corrigit illā. Et nota quòd etiam

BIU Cujas

etiam huiusmodi causæ nō minuūt quartā iure naturæ debitā: vt ſ. de inoffic.testa.l.quoniā in prioribus.Sed nūquid Falcidia deſ. trahēda ex his quæ ad pias causas relinquūtur,onerat alios legatarios? quod videtur:vt.ff.eo.l.plane.§.j.&.l.ex aſſe.Sed cōtra dicor de pio, co:vt arg.ff.eo.l.ſi à ſeruo.&.l.non eſt dubiū.&.l.ſequē.Ité ſatis eſt cæteros legatarios ſuo onere onerari.

*Iritum.*]CASVS. Teſtamentū feciſti, duos filios tuos tibi hęredes inſtituiſti:& rogaſti,vt ſi vnus eorum ſine liberis decederet, alteri portionē ſuā reſtitueret.deceſſit alter ſine liberis, & fratrem ſuū hęredē inſtituit: & legata reliquit.videbatur q̄ iſtud teſtamētū nō valeret,cū rogatus erat de reſtituēdo: valet tamē,& deducit de portione fratris fideicōmiſ.ſibi relictū tanquā æs alienū, ſcilicet dodrantem hęreditatis reſtituēdæ:poſtea ſoluet legata de trib⁹ vnciis:& ſi non remaneat ſibi quarta in illis tribus vnciis, detrahet Falci.de legatis.

a *Debitum.* quod eſt dodrās hæreditatis reſtituēdæ, quæ remanſit detracto dodrante.

b *Oportet.*vt.ſ. eod. l. in imponenda.

c *In reſiduo.* id eſt in quarta quā retinuit ex ſenatuſconſulto Trebelliano.Vel iure naturæ habebis quartā,& ita quartā quartæ.& facit.ſ.de pactis. l. pactū quod dotali.&.ff.de leg.ij.l.cū pater.§. cum Titio.&.ff.eo.l.ſi fundum.§.ij.&. l. quod de bonis.§.cū fideicōmiſſum.&.j.eo. l. quāquā.

*Error.*]CASVS. Teſtamētū feciſti. hęredē inſtituiſti.multa legata hæres ſolida ſoluit per errorem, puta ignorans vires ſubſtātię.ſoluit legata,nec retēta ſibi quarta. an repetere poſsit,quæritur? Diſtinguit, aut errat in facto credēs plus eſſe in hæreditate,quàm ſufficit ad quartā,aut in iure,putans ſe quartam detrahere non poſſe. Primo caſu repetit, ſecundo non.Idem in ſciente. Viuianus.

d *Error facti.* vt quia credebat ſe plus habere, quàm haberet in hæreditate:vt inſti.qui ma.non poſ.§.prævaluiſſe.

e *Non impedit.*vt &.ff.de iuris & facti ignoran.l.regula.§. fina. &.ſ.de iuris & facti ignoran. l.cum quis. & ſupra de condictio. indeb.l.fideicommiſſum.

f *Non habet.*vt.ſ.de condictio.indeb.l.indebitum.&.ſ.e. l. j. & ſi.de inoffi.teſtam.l.eum qui.§.j.

g *Ignoranerit.*vt quia neſciebat ſe poſſe vti Falcidia.& hoc niſi ſit minor:vt.ſ.ſi aduer.ſolu.l.indebito.

*Quanquam.*]CASVS.Teſtator duos filios hæredes inſtituit:& filiæ dotem,vel certam partem,qua debuit eſſe contenta, reliquit: & rogauit,ſi alter ſine liberis decederet,reſtitueret ſuperſtiti partē ſuā.deceſſit vnus ſine liberis ab inteſtato: an ſoror ęqualiter cum fratre ad ſucceſsionē fratris admitti debeat, quæritur? Dicitur quòd frater dodrantem habebit:& in quarta quæ remanet,tam ipſe quàm ſoror ſuccedet ab inteſtato. Viuia.

h *Legis Falcidiæ.*ſcilicet Trebellianicæ.trientem ipſo iure naturæ,vt filius ante omnia videtur debere habere,in quo non tenetur poſ- nuit fideicommiſſum:vt in authen.de reſtitu.& ea quæ.§. quamfilio obrem.colla.vj.& ſic duæ quartæ detrahuntur.Item pro hoc eſt ſ, ſi quod dicitur,ſi alicui legatum eſt vltra quàm capere poſsit: de-

*te iniunctum,non facit irritum eius teſtamentum:ſed fideicommiſſum detrahitur tāquam as alienum: & de reſiduo ſoluuntur legata detracta Falcidia.Salyce.*

VIII. Idem. A. Aurelio.

IRritum quidē propterea teſtamētū fratris tui eſſe nō poteſt,quòd ex cauſa fideicōmiſſi obligatus fuit, vt ſi ſine liberis prior decederet, paternam tibi hæreditatē redderet.⁋ Sed licet te hęredē ſcripſerit:in imponēda tamen legatorū ratione,quibus te oneratū eſſe ſuggeris, fideicōmiſſum debitū[a] æris alieni loco deduci oportet: [b] inſupērque in reſiduo [c] legis Falcidiæ beneficium vindicabis. PP. Idibus Septemb. Maximo II. & Paterno Conss.

*Error facti non impedit quartam Falcidiæ repeti:ſed certa ſcientia,vel iuris ignorantia ſic.Salyce.*

IX. Imp. GORDIANVS.A. Meſtriano.

ERror facti, [d] quartę ex cauſa fideicōmiſſi nō retentæ repetitionem nō impedit. [e] ⁋ Is autē qui ſciēs ſe poſſe retinere, vniuerſum reſtituit:cōdictionē nō habet: [f] quinetiam ſi ius ignorauerit, [g] ceſſat repetitio.PP. XV.Kalend.Nouembr. Pio & Pontiano Conss.

*Hæres grauatus de reſtituendo, transmittit ad ſuos ſucceſſores id quod poterat retinere ratione legis Falcidiæ.Salycetus.*

X. Idem. A. Diogenio.

QVanquam pater tuus fratrem tuum rogauerit,vt ſi

A trahitur in primis Falcidia,ac ſi totum caperet: poſt detrahitur quod per.l.capere non poteſt:vt illa præter Falcidiā habeat hæres:vt.ff.eo.l.quotiens. Quidam alij dicunt vnam detractionem ſufficere,pro quibus eſt.ff. de inoffi. teſtamen.l. Papinianus. §. ſi quis impubes.& pro eis eſt quod dicitur vnam Falcidiā in bonis patris & filij ſeruari: vt.ff.e.l.in ratione.j. §. quod vulgo. Ité facit pro eis in authē.de hęredi.& Falci. §. ſi quis igitur nō implens.colla.j.ibi,quantū lex &c. & extra de teſtib. ca. Rainutius. &. c. Rainaldus.& facit.ſ.eod.l. irritum.Item pro hoc, quia in naturali cōputat quicquid habet iure inſtitutionis per authen.ſed quartam Trebellianicam habet ita quòd non timet perdere, ergo computet. Item cū pure rogatur reſtituere,vel etiā poſt certum tempus,vna cedit dies vtrique.ſic ergo quilibet auellet de corpore alterius. Diſtingue ergo, an vno tempore incipiant ambæ, an diuerſis. ADDITIO. Videas latius per glo. in verbo, legitimam ipſam. in.d. c. Rainutius. extra de teſtamen. & ibi pulchrē per Abbatem: circa quem etiam vide ibi apoſtillam.

*De reſtituēdo grauetur.*

† *Nūquam putauerim Falcidiam pro Trebellianica poſitā:ſed ſic intelligo, cū ex Pegaſiano id per mitteretur, quod diſplicebat iuris auctoribus. maluerunt extendere Falcidiam ad fideicōmiſſa quàm vti Pegaſiano. Contius.*

B PP. V. Id. Nouēbr. Gordiano A.II.& Pompeiano Conss.

*Teſtator non poteſt Trebellianicā prohibere.hoc dicit.Bald.Vel ſic: Rogatus de reſtituendo partem hæreditatis certis rebus retentis: ſi minus quarta valent, reſiduum petere poteſt.Salycet.*

XI. Idem. A. Maximæ.

SI(vt allegas)pater tuus eam portionē ex qua te fecit hæredem, fratribus tuis reſtituere iuſsit, certiſque ſpeciebus pro Falcidia [i] præcepit eſſe cōtentā: auxiliū legis Falcidię quod imploras,apud ſuū iudicē nō,phiberis flagitare. [k] PP.VII.Kalē. Nouē. Ariano & Pappo Cōss.

C *In donationibus morte confirmatis,habet locū Falcidia.hoc dicit.Salycet.poſt Bald.*

XII. Impp. DIOCLE.& MAXIMIANVS.AA.Iuſtino.

IN donationibus inter virum & vxorem factis [l] legem Falcidiam habere locū,quando [m] fideicōmiſſi partibus fungūtur, nonnullis iuris placitis comprehenſum eſt.PP.XVI.Kalē. Iul. ipſis.AA.IIII.&.III.Conss.

*Ad fideicōmiſſa quàm vti Pegaſiano. Contius.*

*Si vt allegas.*]CASVS. Pater tuus te & fratres tuos hæredes inſtituit, & rogauit vt portionem tuam fratribus reſtituerес non detracta Falcidia.pro Falcidia certas tibi res reliquit. ſi illæ res non ſufficiant ad quartam, an eam poſsis ſupplere de eo quod iuxta pręceptum teſtatoris reſtituere debes,quæritur? Reſpon.quòd potes. Viuia.

i *Pro Falcidia.*ſcilicet Trebellianica.

k *Flagitare.* ſi minus eſt in ſpeciebus, quàm in quarta. Et ſic nota teſtatorem non impedire hanc quartam iure naturæ debitam: vt &. ff. eod. l. Titia. & inſtitu. de fideicommiſſ. hære. §. ſed quia. ſecus in quarta inſtitutionis ex lege detrahenda: vt ſupra eod.authen.ſed cum teſtator.& facit infra eod.l.ſi quis.

*Quartam iure naturæ debitā non poteſt teſtator impedire.*

D *In donationibus.*]CASVS. Maritus donationem fecit in vxorem, nec in morte reuocauit: vnde morte confirmata eſt donatio. an hæres defuncti de donatione poſsit detrahere Falcidiam, quæritur? Dicitur quòd ſic: cum hæc donatio inter viuos nulla ſit: quia morte confirmata ſimilitudinem habeat fideicommiſsi. Viuianus.

l *Factis.*ſcilicet cauſa mortis, vel morte confirmatis: vt ſupra de dona inter virum & vxo.hex verbis.&.l.donationes. j. nam ſi inter viuos,& ſtatim valent,vt quandoque fieri poteſt: vt. ff. de dona. inter virum & vxo.l.ſi ſponſus.§.conceſſa.non poſſet detrahi Falcidia:vt.ff.eod.l.ſi vſusfructus.§.dos.

m *Quando.*id eſt quia.

*Si ea.*]CASVS.Ex ancilla cuiuſdam dominæ filium ſuſtuliſti.decem dominæ reliquiſti,vt ſeruum ſuum filiū tuū manumitteret.xx.ſimiliter eidem reliquiſti,vt & alios duos ſeruos redimeret,& manumitteret.agnouit legatū:an cōpellenda ſit ſeruum ſuū,ſcilicet filiū tuū,manumittere:& an hæres de legato detrahere poſsit Falc.de vniuerſis.xxx.quæritur? Dicitur q̄ manumittere debet:& de illis. xxx. deducitur totum precium ſeruorū redimēdorum, & reſiduū habebit domina pro ſeruo manumiſſo:

& de hoc

& de hoc residuo detrahet hæres Falcid. intra. x. dies si residuum bonorum defuncti non sufficiat ad quartam. vel dic casum aliter vt in glos. Viuianus.

*Casum posuit.*

a *Si ea.* Titius filium habens qui erat seruus cuiusdam domine, facit imperatori quæstionem sic: Domina filij mei agnouit fideicommissum de decem ideo relictum, vt filium meum manumitteret: sed & aliud fideicommissum de viginti erat ei relictum, vt redimeret quosdã seruos alienos, & manumitteret: quod ipsa similiter agnouit. an cogenda est ad manumittendũ? Respondet imperator, dominam esse cogendam manumittere seruum suum propriũ, quia agnouit fideicõmissum. Secundo quæritur, an in eo fideicommisso sibi relicto vt seruum suũ manumitteret, interueniat Falcidia? Et dicit primo deduci de bonis precium seruorum alienorum: sicque in eo quod est necessarium ad serui redemptionem, non interueniet Falcidia, cum domina emere non possit, nisi totum fideicommissum habeat. illo autẽ deducto petet fideicõmissum vsq; ad eum modum quem patitur substantia bonorum: & sic deducitur Falcidia. Et talis est differentia inter proprios & alienos seruos: vt. ff. de fideicommiss. lib. l. generaliter. §. si quis alienũ. &. §. sicut. &. ff. eo. l. sed si non seruus. in princ. & ad Trebell. l. ita tamen. §. fin. & facit ad hoc. ff. e. l. si tibi seruus. cum tribus. ll. seq. & de leg. j. l. si fundum per fideicommiss. §. Iulianus. & de fideicõmiss. lib. l. si debitor. x. & de inoffi. testa. l. Papinianus. §. quoniam autẽ quarta.

b *Vrgeri.* id est si minus cõsecuta sit precio serui, tamẽ cogitur manumittere: nam &c.

c *Seruorum.* alienorũ, vt dixi.

*Agnoscens sibi relictum vt manumittat seruum proprium, cogitur illum manumittere: & in legato Falcidiam patitur, licet minus iusto precio consequatur: non si rogetur extraneum manumittere: quia tunc precium quo cogitur illum redimere, debet consequi sine aliqua detractione: & ideo de eo tantum quod supereſt, Falcidia detrahi potest. Salycetus.*

XIII. Iidem AA. & CC. Zetho.

SI ea[a] cuius filiũ tuum seruũ significas, ex iudicio defuncti quem dicis fideicommissariam libertatem ei reliquisse, aliquid consecuta est: ad restituendam fideicommissariam libertatem non immerito obnoxia constituta debet vrgeri.[b] Nam fideicommissum ei relictum vsque ad eum modum potest petere, quem deducto precio seruorũ,[c] quos fuerat rogata manumittere, relictorum substantia patitur. S. V. Kalend. Maij Heracliæ. AA. Conss.

*Pro rata qua creditor succedit defuncto, extinguitur actio, & pro residuo contra hæredes competit actio: sed vt sciatur an legatum integrum debeatur, debitum antea detrahitur, & de residuo legatum præstatur. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

LIcet adieris patris hæreditatẽ, & cõfusione pro parte qua eidem succesſeris, extinguatur actio quam tibi adseris competere, eo quòd ex administratione tutelæ multa eum debuisse cõtendis: pro residuis tamen partibus cohæredes conuenire non prohiberis:[d] & fundum à te relictũ[e] eaten⁹[f] quoad deducta quarta, residui[g] substantia patitur, præstare necesse habes. Dat. VI. Kalend. Octob. Viminatij. AA. Conss.

*Nec de dote prædiorũ, nec de instrumentis Falcidia detrahitur. h. d. Bald. Vel sic: Falcidia non detrahitur de chartulis. Saly.*

XV. Iidem AA. & CC. Pomponio.

LIcet.] CASVS. Filium tuum impuberem emancipasti, & tutelam eius tanquã tutor legitimus administrasti: & in centum ex mala administratione ei tenebaris. postea testamentũ fecisti, & alios duos & ipsum hæredem instituisti: an pro rata portione qua quilibet succedit, possit iste à cohæredib⁹ debitũ petere, quæritur? Dicitur ꝙ sic. & si eum de dando fundo alicui rogasti, de fundo poterit Falcidiam detrahere. Viuianus.

b *Vrgeri.* id est si minus cõsecuta sit precio serui, tamẽ cogitur manumittere: nam &c.

c *Seruorum.* alienorũ, vt dixi.

d *Non prohiberis.* vt &. ŝ. de nego. gest. l. si ab eo. & de hære. act. l. si adulta. &. j. de bon. auct. iudi. possi. l. si vxor. &. ŝ. de pac. l. debitori. & de fideicommiss. l. cum secundum.

e *Relictum.* alicui.

f *Eatenus.* id est quatenus.

g *Residui.* scilicet detracto ære alieno: vt. ŝ. eo. l. in imponenda.

SI prædiorum.] CASVS. Vxor tua dedit tibi prædia in dotem, & pactum fecit tibi de lucranda dote; postea testamentum fecit, & Titium & Seium hæredes instituit, & rogauit vt tibi instrumentum prædiorum datorum in dotem emptionale restituerent: an de illis instrumentis sit detrahenda Falcidia, quæritur? Dicitur quòd non, cum detrahenti non proficeret, & alij officeret. Viuianus.

SI prædiorum dotis[h] apud te iure[i] remanentis instrumẽta[k] verbis precariis, vel testamento, vel codicillis vxor tibi dari mandauit, eius iudiciũ successores implere compellẽtur: cum instrumentis prædiorũ domino relictis, Falcidię nulla possit[l] interuenire quæstio. Suppo sita. XVI. Kalen. Februa. Sirmij. CC. Conss.

*Si æs alienum absorbet totam defuncti substantiam, legata non debentur: & frustra de Falcidia quæritur. Salycetus.*

XVI. Iidem AA. & CC. Diomedi.

SVccessores[m] legata vel fideicommissa, si æs alienum hæreditarium defuncti substantiæ fines occupauerit, legis Falcidiæ iussio[n] peti, itẽ Trebelliani[o] senatusc̃onsulti præceptũ exigi non cõcedit. S. XVI. Kal. Februa. Sirmij. AA. Conss.

*De prælegatis deducitur Falcidia. hoc dicit. Bald. Vel sic: A cohærede detrahitur Falcidia. Salycetus.*

XVII. Iidem AA. & CC. Caio.

CCohæredibus † relicta legata,[p] quatenus modus legis Falcidiæ præstitutus patitur,[q] posse peti, certissimi iuris est. Suppos. V. Kalend. Nouẽb. Anchiali. CC. Conss.

*Sicut testator iure isto non potest prohibere Falcidiam directo, ita nec per indirectum: & de mortis causa capione detrahitur Falcidia, sicut de mortis causa donatione. Salycetus.*

XVIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfec. præt.

SI quis quadringentorũ forte solidorũ habens substantiam, iusserit[r] hæredem nõ aliter adire hereditatem, nisi prius trecẽtos octoginta solidos cuidam persoluat, vel aliã quantitatem quæ deminuere Falcidię rationem potest: sancimus hæredem, si adierit,[s] legis Falci-

h *Prædiorũ dotis.* i. prædiorum quę erant dos.

i *Iure.* quia pactus eras tu vir cum vxore de dote lucranda, si ipsa præmoriatur.

k *Instrumenta.* id est chartulæ.

l *Possit.* quid enim de chartulis quartam detrahere prodesset? certe nil, sed officeret: neque enim malitiis &c. vt. ff. de rei vindic. l. in fundo. Alij autem hic appellant instrumenta ligones & aratra, & similia quę erant data in dotẽ: vt. ff. de fundo instru. l. ij. & dices instrumentum dotis prædiorum, id est instrumenta quæ sunt dos siue dotes prædiorum.

*Successores.*] CASVS. Testamentum fecisti, & plus quàm habebas in bonis, Titio debebas. sed postea testamentũ fecisti, & legata reliquisti: an peti possint, quæritur? Dicitur ꝙ non: & si de hereditate tua Seio restituenda rogasti hęredẽ, Seius eã † petere non potest. Viu. ꝙ

m *Successores.* id est à successoribus.

n *Iussio.* vt. ŝ. de legatis. l. si vniuersæ. &. ff. e. l. in ratione. j. §. quod vulgo. ibi, nec ad rem &c. & . ff. si cui plus q̃ per legem Falcidiam. l. j. §. in quibusdam.

o *Trebelliani.* vt. ff. ad Trebell. l. j. §. si is qui. Et not. hic quædã verba esse quæ regũt duos diuersos accusatiuos: scilicet posco, flagito, peto: vt hic, &. ŝ. de fideicõmiss. l. eam quam.

*Cohæredibus.*] CASVS. Pater tuus te & fratres tuos hæredes instituit, & eos rogauit de dando tibi legato: an petere possis, quæritur? Dicitur quòd sic'. & si eis non possit remanere quarta, detrahent eam beneficio leg. Falcid. Viuianus.

p *Legata.* aliis cohæredibus præstanda.

q *Patitur.* nisi tantum accipiat à cohærede, quantum desiderat deducere: vt. ff. eod. l. Nesennius.

*Si quis.*] CASVS. Testator habens. cccc. in bonis, te hæredẽ instituit: & in fraudem legis Falcidiæ præcepit, vt non aliter hæreditatem adires, nisi. ccc. & octoginta vni, vel pluribus, non curo, restitueres: ita quòd non remansit tibi integra Falcidia. an tantum de hæreditate possis retinere, quantum tibi sufficiat ad Falcidiam, vel repetere si soluisti, quæritur? Dicitur quòd sic. sicut enim detrahere potes de mortis causa donationibus, ita & de mortis causa capione detrahere potes. Viuianus.

r *Iusserit.* in fraudem legis Falcidiæ.

s *Adierit.* post dationem: & dic, aut adire voluerit.



BIU Cujas

a *Dato.* cum non excedit dodrantem.
b *Vel retento.* s.quantum est vltra dodrantem:sed dodrãte dato.
c *Beneficium.* sic ergo detrahitur Falcidia ex mortis causa capione:vt dixi.s.eo.l.si mortis.Sed an data hæredi causa implendę cõditionis à legatario,computet hæres in quartã?Quidam quòd non:vt.ff.e.l.si fundus. Ioan.contra:vt computet in totum quo ad eũ qui dat:quo ad alios vero computet eatenus, quatenus ex hoc legato erat detracturus: vt &.ff.eod.l. in quartam. &.l.quod autem.&.l.id autem.&.l.Nesennius. ibi dum dicit,plane.

d *Lege autem.* scilicet Falcidia:vt.ff. quorum legato. l.j. §. si quis ex. & argu. in authent. de hæred.& Falcid.§. non autem. colla.j. & .s. de inoffi.dona.l.j. &.s.eo. l.si mortis, &.j. de dona.cau.mort.l.ij.

*Cvm certum.*] CASVS. Testamentum fecisti. hæredẽ instituisti. Titio legata reliquisti. hæres in solidum legata soluit,vel soluere promisit,sciens se quartã beneficio legis Falcidiæ detrahere posse. an si quod plus quàm per legem Falcidiam retinere potuit, soluit:an repetere possit,queritur? Dicitur ꝙ non. & quod promisit, soluere compelletur: licet quartam excedat, quasi sciens volũtatem tuam impleuit.Et diligenter not. quòd iste qui promisit,tenetur solnere : & de soluendo præstare cautionẽ. Vi.

e *Cum certum sit.* per plures leges: vt.s. eo.l. j.& de fideicómiss. l.ij. &.ff. de condictio. indebi. l. fideicómissum. &.s.de testa. l.non dubiũ.&.ff. de dona.inter virũ & vxo. l. si spõsus spõse.§.si quis rogatus.

f *Soluerit.* hæc enim sunt paria: vt hic,& .ff, de dona. l. si patronus. & de calum.l.iij.§. hoc edicto. sed quandoque non: vt.ff. de re milita. l.nõ omnes.§.fina.quæ est argu.contra.&.ff.de ædil.edict.l.ꝙ si nolit. §. in factum. ibi, illud plane &c.& probatur ex duabus aliis.ll.iunctis:vt argu.ff.de cõdic.indebi.l.nam hoc.& de consti.pecu.l.iij.in fin.

g *Æquitatis ratio.* Not. vbi eadem ratio, ibi idem ius statuendum:vt &.s.de consti.pecu.l.fin.&.ff.ad legem Aquil.l.illud.

DE CADVCIS TOLLENDIS.

*Dixit a qualiter legata pro parte minuuntur.s.lege Falcidia:sed quia quandoq; in totũ deficiebant,vel efficiebãtur caduca, & non iuste quandoq;,ideo de his tollẽdis dicit. Et nota b quòd tres tãtum modos prosequitur,licet multis modis efficiantur nulla:vt.j.eadem l.§.& cum triplici.*

*Et nomen.*] CASVS istius. l. vsque ad .§. & cum tri.talis est: Vnde legata caducorum nomen & principium habuerunt, hęc lex dicit,ex bellis ciuilibus quæ habebat populus Romanus: sed cum omnia iam pacificata erant, contingebat quòd aliquis die beneficio sustentatum, replere quidem quod ad Falcidiam deest: & prius eo dato a vel retento, b siue vna datio est quæ celebrari disposita fuerit, siue in multas diuiditur personas,præfatæ legis immutilatum habere beneficium. c Si enim cum mortis causa donatio procedat,& hæc modum legis Falcidiæ excedat, hæres post aditionem repetit eam pecuniam quæ vltra modũ legis Falcidiæ corporaliter quidẽ data est, lege d autẽ in patrimonio testatoris permansit: quare non in præsenti casu & viuentibus & moriẽtibus prouidemus, & eorum vltima elogia conseruãtes, & cõmodum hæreditarium nõ minuentes? Dat.Kal.Nouemb. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV.CC.

*Ita agnoscit legatum qui solidum promittit.sicut qui integraliter soluit.hoc dicit. Bald. Vel sic : Si hæres promisit soluere integra legata, tenetur adimplere sine Falcidiæ detractione.Salycetus.*

XIX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm certum sit e hæredem qui plenam fidem testatori exhibet,in solidũ legata dependentem, non posse postea rationem legis Falcidiæ prætendentem,repetitione vti, quia videtur voluntatem testatoris sequi: iubemus hoc simili modo firmũ haberi & si cautionem super integra legatorũ solutione fecerit:quod veteribus legibus in ambiguitatem deductum est. ⸋In vtroque etenim casu,id est siue soluerit, f siue sup hoc cautionem fecerit:æquitatis ratio g similia suadere videtur.D.XV. Kal.Noucb.Constãtinop.post consulatum Lampadij & Orestis.VV.CC.anno secundo.

A extra ciuitatem Romanam alicui in ciuitate aliquid legauerat:& forte si ille interfectus fuisset,erat illud legatum caducum,& applicabatur fisco. sed cum iam omnia pacificata sunt, dicit Imperator quòd non sinit legata caduca remanere: &.l. Papiã corrigere vult:licet in multis ciuitatib⁹ à retro principib⁹ fuisset correcta. quã obseruationem caducorum tollit: quæ non solum iurisperitis,sed etiam ipsis tẽstatoribus erat odiosa. Statuit enim vt hæreditas adiri non possit nisi ab apertura tabularũ. Item vt legata fierẽt caduca, si legatari⁹ decederet ante aperturã tabularũ. vnde statuebat vt res vel legata fierent caduca,id est inutilia, & fisco applicẽtur si contingeret legatarium vel hęredem ante aperturas tabellarũ decedere.non enim poterat hæres adire hereditatem ante aperturas tabularum, nisi essent filij vel nepotes.hodie di † cit Imperator ꝙ omnes indistincte adire possunt à morte testatoris,siue fuerint pure, siue in diem certum relicta: cedẽt à morte testatoris. & si decesserit legatarius : transmittit petitionem legatorum ad hęredes suos . Vianus.

† *Tacitus lib.3.ait legem Papiã Poppæam à seniore Augusto latã angendo ærario,& vt populus velut parens omnium vacantia teneret.Contius.*

h *Et nomen.* legem Papiam vult corrigere quinq; rationibus. hæc prima.

i *Ciuilibus.* sæpe enim is cui reliquebatur,ante aperturam tabularũ premoriebatur in bello:& sic deficiebat relictum,& fisco quęrebatur . Vnde Lucanus de his bellis:Bella per Aemathios plus quàm ciuilia campos.

*Lucanus.*

k *Patres cõscripti.* quia scripta erant eorum nomina in diademate capitis sui. Vel ratione ætatis,vel curę quã habebant ad imperium, vt patres.

l *Quemadmodum.* secunda ratio.

m *Emẽdata fuit.* vt.s. de nupt.l.si libertam.& l.fina.& institu.de succes.lib.§.j.&.§.fina.

n *Inuidiosum.* omnes enim inuidebant ei, propterea quia iniquitas sua vigebat . Vnde illud:Inuidiosus ego,non inuidus esse laboro. Et erat eius vigor vt legata fierẽt caduca, si decederet legatarius ante aperturam tabularum . Item nec hæres adire poterat ante apertas tabulas.

*Versus. Lex Papia duo continebat.*

o *Prudentissimis.* id est non tantum aliis,sed etiam ipsis qui eam consequebantur displicuit.

p *Ne fieret.* id est vt non fieret.

q *Disponerent.* ipsi testatores.

r *Concedimus.* scilicet fieri substitutiones.

s *Et cum lex.* quinta ratio.

t *Antiquum.* scilicet bonum.

u *Parentibus.* Nota ꝙ nedũ in parentibus & filiis sit licitũ adire ante aperturam tabularum:immo etiam extraneis conceditur.

TITVLVS L.

DE CADVCIS tollendis.

*In prima parte ponit proœmium,& statuta legis Papiæ & quædam senatusconsulta, corrigens & statuens vt ante apertas tabulas cedat dies adeundæ hæreditatis & legatorum: ne obtentu caducitatis, propter non apertas tabulas,interim hærede vel legatario defuncto, hæreditas vel legatũ deferatur in fiscum . hoc dicit vsque ad.§. & cum triplici.Baldus.*

B 1. Imp. IVSTINIAN. A.Senatui vrbis Constantinopolitanæ.

IVS nomen h & materiam caducorũ ex bellis ortam & auctã† ciuilibus, i quæ in se populus Roman⁹ mouebat,necessarium duximus Patres conscripti, k in pacificis nostri imperij temporib⁹ ab orbe Romano recludere: vt quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas sopiret. ⸋Et quẽadmodum l in multis capitulis lex Papia ab anterioribus principibus emendata m fuit, & per desuetudinẽ abolita: ita & à nobis circa caducorũ obseruationem inuidiosum n suum amittat vigorẽ,qui & ipsis prudentissimis o viris displicuit,multas inuenientibus vias,per quas caducum nõ fieret. p Sed & ipsis testamentorũ cõditoribus sic gratuissima caducorum obseruatio visa est, vt & substitutiones introducerent,ne fiant caduca: & si facta sint, ad certas personas recurrere disponerent, q vias recludentes,quas lex Papia posuit in caducis:quod & nos fieri concedimus. r ⸋Et cum lex s Papia ius antiquũ, t quod ante eam in omnib⁹ simpliciter versabatur, suis machinationib⁹ & angustiis circunclud̃es, solis parentibus u & liberis testatoris vsq; ad tertium gradũ, si scripti

C

D



BIU Cujas

a *Erubuit.* iubebat lex Papia, vt si decederet hæres ante aperturam tabularum, fieret legatum caducum: & nō posset adire quis, nisi esset de parentibus & liberis vsque ad tertium gradum.

b *Eis.* scilicet liberis.

c *Concedimus.* s. ius antiquū vt posit adire ante apertas tabulas.

d *Ab aditionibus.* vt non fierēt ante apertas tabulas.

e *Sumpsit.* vt non posset adire ante apertas tabulas.

f *Et ideo.* id est ex hoc primo vitio nascitur hoc secundum.

g *Testatoris.* hoc est secundum dictum legis Papiæ.

h *Tabularum.* vt non posit adiri ante apertas tabulas, nisi in duobus casibus. [a] Primus, quādo est de liberis: vt ff. proxi. Secundus quādo in totū erat hæres: vt. ff. de iur. & fac. igno. l. j. §. fina. & ff. de iur. delibe. l. iij. sed hodie sem p etiā priv: vt subiicit.

i *Senatusconsulta.* scilicet Aemilianū & Largianum, de quo fit mentio. j. de Lati. li. tol. §. cum igitur. & instit. de suc. lib. §. fin.

k *Censuerunt.* & male.

l *Vt quod.* scilicet legatum.

m *Caducum fiat.* & fisco applicetur: vt. ff. de peti. hęredita. l. item veniunt. §. cum antequā.

n *Et antiquum.* nam & olim erat quod modo statuemus.

*a Sequitur eam Salyc.*

*b Idē Saly. vel dic sed cundū Bal. ibi va lebat adi- tio, sed ei au fertur tamquā ab indigno.*

o *Hæreditatem.* & hoc verum [b] est, nisi aliud impediat: [c] vt. ff. de his quòd ibi va quib. vt indign. l. fi ea quæstio. hic enim vult dicere, id est nisi impediat eum apertura tabularum.

p *Similiq;.* hic corrigitur secundum dictum.

*c Sequitur hanc glos. Bar. Bald. & Salyc.*

q *Legatorum.* scilicet fideicommissorum.

r *In diem certam.* vt & *d Idē Bar.* ff. de vsufruct. le. l. Sempronius. secus [d] si sub conditione, vel die incerta: vt. j. ea. l. §. in nouissimo. &. §. fin autē aliquid. &. ff. quan-

*e Sequuntur* do di. le. ce. l. si post diem. &. l. si dies. Secus [e] etiam in quibusdam *Bar. et Sal.* puris legatis quæ habes. j. ea. l. §. in nouissimo. si tamen incerta

*f Quia cer- tū est quòd* dies sit apposita in persona legatarij: puta cum morieris, lego tibi x. perinde habetur [f] ac si in diem certum sit relictum: vt. ff. quan- *ille dies pu- rificatur in* do di. le. ce. l. si cum hæres. &. ff. de cōdi. & demon. l. hęres meus. j. respon. Item & conditio quandoque non habetur pro conditione: vt si sub eadem relinquatur legatum, sub qua facta est institu- *vita lega- tarii. Bart. & Bald.* tio hæredis: vt. ff. quando di. le. ce. l. si dies. §. fina.

*g Ex quo nō inuenitur*

*Cedere.* duobus modis dicitur cedere. Primo quo ad hoc vt extunc decedens legatarius trāsmittat ad hæredes, & ita hic, & ff. quādo di. le. ce. per totum. Alibi vt dicatur deberi: vt. ff. de verb. *tunc perso- na quæ pos- sit esse obli- gata. Bart. Bald. Saly.* signi. l. cedere. & sic non accipitur hic. nam non est statim legatarij, inspecta veritate, [g] nec ei debetur, cū nulla præcesserit obligatio: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. item si seruum. &. ff. de leg. j. l. si tibi. §. cum seruus. sed fingitur quæsitū & debitum cum postea venerit dies: vt. ff. de fur. l. à Titio. & argu. ff. si cer. pet. l. proin-

*& est singu- laris glos. in* de. sed in contractibus [h] inter viuos vbi præcessisset contractus vel obligatio, dicitur deberi, licet non possit peti: vt. ff. de verbo. *suo dicto,* obliga. l. eū qui kalendis. Ité licet dicat, simili modo in legato vt *cundū Bal.* in hæreditate, caue: quia hæreditas non relinquitur ex die, vel ad

*b In hoc nō* diem: sed sub conditione sic: vt. ff. de hære. institu. l. hæreditas. &

fuerant hæredes, suū imponere iugum erubuit, [a] ius antiquum intactum eis [b] conseruans: nos omnibus nostris subiectis sine differentia personarum hoc cō cedimus. [c]

*Hic secūda, in qua statutum nouum incipit ponere. & hoc principiū dicit in summa: Lege Papia & senatusconsultis circa eam & materiam caducorum versantibus correctis, statuitur, vt hæreditas defuncti possit adiri clausis tabulis: & vt legata pura vel in diem certam relicta cedant quo ad transmissionem à morte testantis, & fisco non debeantur. Solycetus.*

Cum igitur materiā & exordium caducorum lex Papia ab aditionibus [d] quæ circa defunctorū hæreditates procedebāt, sumpsit, [e] & ideo [f] non à morte testatoris, [g] sed ab apertura tabularum [h] dies cedere legatorū senatusconsulta [i] quæ circa legē Papiam introducta sunt, cēsuerunt, [k] vt quod [l] in medio deficiat, hoc caducū fiat [m]: primum hoc corrigētes, & antiquū [n] statum renouantes, sancimus omnes habere licentiā à morte testatoris adire hæreditatē: [o] simili; [p] modo legatorū [q] vel fideicommissorū pure vel in diem [r] certam relictorum diem à morte testatoris cedere. [s]

*Hic imperator prosequitur materiā deficientium voluntatum, & adsignat primo differentiam nominum, dicens quòd vltimæ voluntates quæ deficiunt ex parte honorati: quandoque sunt pro non scriptis, videlicet quando relinquitur iam mortuo. quādoque sunt quasi caducæ, vt quādo legatarius decessit post testamentū ante confirmationem per mortem testatoris. Quædam sunt caducæ, vt quæ post mortem testatoris defi-*

A institu. de hæredi. institu. §. hæres. Item nec transmittit hæres hæreditatem non aditam: vt. j. eo. §. in nouissimo. & hic, fe- *est differ- cus est in legato. Sed est similitudo: quia sicut ante apertas ta- tia inter bulas potest adiri hæreditas: ita & cedit dies legatorum quo ad transmissionem.*

*ciunt vel repudiantur. Hoc dicit vsque ad §. in primo. Baldus.*

Et cū triplici [t] modo ea quæ in vltimis elogiis relinquuntur, contingebat deficere: consentaneum est & tempora eorum & nomina manifestè exponere: vt quod vel tollitur vel reformatur, non sit incognitum. [u] Ea etenim vel his relinquebantur qui in rerum natura tunc temporis cum condebantur vltima elogia, non fuerant, [x] forte hoc ignorantibus testatoribus: & ea *pro non scriptis* esse leges existimabant. Vel viuo testatore is qui [y] aliquid ex testamento habuit, [z] post testamētum ab hac luce subtrahebatur: vel ipsum relictum expirabat, forte quadam conditione sub qua relictum fuerat, deficiente: [a] quod veteres appellabant *in causa caduci.* Vel mortuo iam testatore hoc quod relictum erat, deficiebat: [b] quod aperta voce *caducum* nuncupabatur.

B

C *Hic exequitur Imperator membra per ordinem, & dicit quòd pro non scripto primo defertur substituto, secūdo coniuncto, tertio remanet apud grauatum; & onus nō comitatur ipsum, quia nunquam habuit vadicem fundamenti. Hoc dicit vsque ad §. pro secundo. Baldus. Vel sic: Legatum pro non scripto remanere debet penes hæredem, nisi legatarius in eo habuerit substitutum vel coniunctum: quia tunc ei debetur: & regulariter sine onere, quod etiam erat antiquitus. Salycetus.*

In primo itaque ordine, vbi *pro non scriptis* efficiebantur [c] ea quæ personis iam ante testamē-

*Et cum triplici.] CASVS.* Imperator dicit quòd tripliciter debant legata caduca. Primus modus erat quando testator reliquit legatum illi qui nūquam fuit in rerum natura: vel fuit, sed ab humanis rebus exiuit ante tempus testamenti: & tunc erat caducum: & appellabatur pro non scripto. Secundus modus erat quando reliquit legatum alicui, ille postea decessit viuo testatore: & illud dicebatur esse i causa caduci. Tertius modus erat quando reliquit alicui legatum: & ille repudiauit, vel decessit ante aperturam tabularum: & dicebatur hoc legatū caducum. In primo genere legati quod dicebatur pro non scripto, remanebat apud hæredes à quibus erat relictum: nisi legatarius haberet substitutum in legato, vel coniunctum, vel suppositum sine onere. hoc est quòd non dabunt vel facient illud quod testator voluit vel dari vel fieri à legatario. & in hoc genere legati nihil immutatur hodie. In secundo genere quod dicebatur in causa caduci, legatum similiter remanebat apud illos à quibus erat relictum: sicut in primo casu: nisi legatarius haberet coniunctum vel substitutū: & remanebat apud istos cum onere suo, quemadmodū erat re-

*i Supple.*

manſurum apud legatarium: siue istud onus consisteret in dando, siue in faciendo: quia non est ferendus qui lucrum sentire vult, si onus ei annexum recusat sustinere. & quod dicit, in modo, die exemplum: Lego tibi fundum, vt decem des Titio sub conditione. vel lego tibi si nauis venerit ex Asia. & quod dicit, vel aliquacunque, dic exemplum: vt legaui tibi decem, & postea alio testamento præcepi aliquid dare vel facere. Et nota quòd in hoc genere legati aliquid mutatur. olim enim remanebat illud legatum apud eos à quibus erat relictum sine onere: hodie cum onere: vt hic dicit. Viuianus.

t *Triplici.* scilicet inter cæteros modos. nam & multi alij sunt modi: sed de tribus tantum tractat iste titulus.

u *Incognitum.* sic & institu. de testa. in princip.

x *Non fuerant.* in veritate, vel de iuris fictione: i vt quia erat ab hostibus captus, & ibi decesserit legatarius: vt. ff. de lega. j. l. si ser- uo meo Stichus. §. j.

y *Is qui.* legatarius.

z *Habuit.* scilicet spe.

a *Deficiente.* viuo testatore.

b *Deficiebat.* vel quia desinebat legata res in rebus esse humanis, vel quia legatarius repudiabat, vel deficiebat conditio, vel moriebatur legatarius.

c *Efficiebantur.* scilicet legata.

BIU Cujas

tũ mortuis testator donasset: [a] statutũ fuerat vt ea omnia bona manerent apud eos, [b] à quibus fuerant derelicta: nisi vacuatis [c] vel substitutus supposit⁹, vel coniunctus fuerat aggregatus. tunc enim non deficiebant, sed ad illos [d] perueniebant, nullo grauamine [e] (nisi peraro [f]) in hoc *pro non scripto* superueniente: quod & nostra maiestas quasi antiquæ beneuolentiæ consentaneum, & naturali ratione subnixũ, intactũ atque illibatum præcepit custo diri in omne æuum valiturum.

*Olim quasi caduca deuoluebantur ad fiscum: hodie deuoluuntur ad substitutum coniunctum vel grauatum cum onere suo. hoc dicit vsque ad. §. in nouissimo. Bal. Vel sic: Legatum quod efficitur quasi caducum, primo debetur substitutis, secundo coniunctis: & his non volentibus vel non extantibus, remanet apud eum à quo est relictum. & à quocũq; eorũ debetur onus eidẽ adiectũ. Sal.*

Pro secundo vero ordine, in quo ea vertuntur quæ *in causæ caduci* fieri contingebant, vetus ius [g] corrigentes, sancimus ea quæ ita euenerint, simili quidẽ modo manere apud eos [h] à quibus sunt derelicta, hęredes forte, vel legatarios, vel alios qui fideicommisso grauari possunt: [i] nisi & in hunc casum vel substitutus [k] vel coniunctus eos antecedat. ℙ Sed omnes personas quibus lucrũ per hunc ordinẽ defertur, eas etiam grauamen quod ab initio fuerat cõplexũ, omnimodo sentire: [l] siue in dando sit constitutum, siue in quibusdam faciendis, [m] vel in modo, [n] vel conditionis implẽdæ gratia, vel alia quacunque via [o] excogitatum. Neq; enim ferẽdus est * is qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum contemnit. ℙ

a *Donasset.* id est legasset. nam legatum donatio est: vt institu. de lega. §. j. & ff. de lega. ij. l. legatum. j.

b *Apud eos.* immo videtur ℙ non: vt. ff. de conditio. & demonstra. l. si quis eum quem. vbi legatus seruus apud legatariũ remanet, licet non manumittatur ex voluntate testatoris: sed ibi [a] valebat legatum seruj: licet libertas non valeat. hic autem nec legatum valet. Item contra ad idem. ff. de legatis. ij. l. codicillis. in princ. vbi remanet penes legatarium: licet sit nullũ in persona ancillæ: cui legatarius debebit restituere. Sed ibi [b] est nullum propter vtilitatem fideicommissi, iusta cõsideratione habita hæredis, & eius cui relinquitur fideicõmissum, scilicet ancillæ. nam legabatur ancillę testato ris à legatario dandum. hic autem est nullum alia ratione.

c *Vacuatis.* i. defectis: vel quia mortui sunt.

d *Ad illos.* s. substitutum vel coniunctũ. sed certe immo quandoque etiam ad non coniunctum potius vadit quàm ad eum redeat à quo est relictum: vt si Titio & posthumo lego decem: nam Titius habet totum, etiam si vtriq; non cõiunctim legaui: vt. ff. de leg. j. l. si duobus. §. fi. quæ est contra. Sol. hic corrigit. quod nõ placet: quia hic dicit se nihil corrigere de anquo iure. Alij [c] vt Ir. ℙ ibi saltem verbis erant cõiuncti: quia dixit, Titio & posthumo. Sed nec hoc placet: quia nõ semper syllaba &, facit coniunctionem: vt. ff. de hære. instit. l. si ita quis hæredes. Tu ergo dic, [d] ibi posthumus licet non erat in rerum natura, futurus tamen sperabatur. hic non erat, nec sperabatur: quia decesserat. Item nota ℙ in tribus casibus licet portio collegatarij mei videatur esse pro non scripta: non tamen mihi accrescit. Primus, si legas mihi & Sticho seruo tuo sine libertate: vt. ff. de lega. j. l. plane. j. §. si coniunctim. Secundus, si legas mihi & Titio seruum meum Stichum: nam suã tantum partem habet collegatarius, sed ego nil: vt. ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. si Titio. Tertius, si legas mihi, & nõ capaci: vt. ff. de leg. ij. l. si Titio. §. & ei. &. ẽ. de hæred. instit. u. l. j. &. ff. de his quæ pro non scrip. ha. l. iij. &. ẽ. de his qui. vt indig. l. l. hæreditas. quæ omnia videntur huic. l. contraria. sed specialia sunt.

e *Nullo grauamine.* immo semper cum onere iniũcto legato: vt j. eo. §. his ita. Sed ibi [e] dicit in hæredibus tãtum. secus in legatarijs: vt. ff. de iure codicil. l. quidam referunt. in fi. Vel expone ibi, quocunque modo, id est ℙ sit caducum, vel in causam caduci, nõ pro non scripto. Item contra. ad idem. ff. de leg. j. l. ciuitatibus. §. Lucius. Solu. hic corrigit. vel ibi improprie dicitur, [f] pro non scripto: id est quòd pro eodem habetur, ac si ille non fuisset scriptus: puta quia repudiauit hæreditatem. sed hodie videtur corrigi quod hic dicitur: vt. ẽ. de fideicommiss. authen. hoc amplius. vbi dicit cum onere semper redire. Vel verius [g] ibi in pœnam non obedientis sibi aufertur. secus autem alibi: vt hic.

f *Perraro.* nam quandoq; superuenit [h] grauamen: vt si seruus sit legatus, & manumitatur. nã tunc cũ onere remanet: vt. ff. de fideicõ. liber. l. cum vero. §. si pro nõ scripto. Item quãdo aliquis sibi adscripsit iussu testatoris, & cũ onere. nã cũ non valeat, remanet, sed cũ onere: vt. ff. de his quæ pro nõ script. l. fina. licet ibi alia ratione dicitur pro nõ scripto. Idem dicũt de legato dato alicui vt faciat impẽsam funeris. quod tamẽ nõ inuenitur lege expressum.

g *Vetus ius.* quod erat vt ad fiscum peruenirent: vt. ff. de peti. hęre. l. item veniunt. §. cum autem.

h *Apud eos.* immo non: vt. ff. de adi. lega. l. filio. §. matri. quæ est contra. sed hic corrigit. Vel ibi electa fuit mater vt ministra, non vt legataria: sicut & aliàs. ff. de leg. ij. l. si quis Titio. in princip. & de ali. leg. l. pecuniæ.

i *Possunt.* possunt autem hoc omnes qui honorantur commodo pecuniario: vt institu. de singu. reb. per fi. re. in princ. & etiam debitor defuncti: vt. ff. de leg. j. l. si pecunia. & de ali. leg. l. debitor defuncti. Accursius.

k *Substitutus.* immo quandoque substitutus nõ admittitur: vt. ff. de cap. l. quòd si filius. vbi filius qui domi remansit patre capto; prædecessit. nam ei pupillariter substitutus nõ admittitur: sed illudi [i] in pupillari substituto: hic loquitur in vulgari & communi.

l *Sentire.* vt. ff. de vsufruct. leg. l. si ab eo. & ff. de lega. ij. l. si Titio & Mæuio. §. Iulianus. Sed secũdum hoc quomodo hic blanditur Iustinianus: nã dicit corrigentes, quasi hoc ipse inueniat de nouo? Sed die quòd inuẽtum erat per iurisconsultum, nõ per alium principem. Vel non erat generaliter sic cõstitutum. Sed videtur contra, scilicet quòd non cum onere redeat ad substitutum, nisi sit expressum: vt. ff. de hæredi. institu. l. sub conditione. vbi conditio apposita instituto, non intelligitur repetita in persona substituti. sed ibi erat conditio casualis, quæ non dicitur onus. Itẽ contra. ff. de lega. ij. l. Celsus. §. pe. &. §. sequen. Sol. ille refert ius antiquum qđ refertur in eodem tit. l. si Titio & Mæuio. §. Iulianus. Et eodem modo potest responderi ad id quod dicitur. ff. de leg. iij. l. j. §. fin. vbi relicta à legitimis proximioribus, non intelliguntur repetita à sequentibus. sunt ergo illa correcta. Vel in illa. l. de lega. iij. non venit ad substitutum: nec dicitur substitutus sequens agnatus, sed dicitur legitimꝰ. Vel potest dari generalis solutio, vt sem per intelligãtur repetita, nisi pateat aliam fuisse defuncti voluntatẽ: vt hic, &. ff. de lega. j. l. licet imperator. in fi. Sed quare aliud in primo ordine, ℙ non redeunt cum onere, hic sic? Respond. [k] quia ibi nec aliquo tempore tenuit legatum: ideoq; nec onus. hic autem cœpit. arg. ff. de hæredib. instit. l. circa. inde est ℙ hic habet ex persona legatarij, ibi non. & ad hoc arg. ff. de iniust. testa. l. nam & si sub conditione. §. rumpendo. &. ff. de verbo. obliga. l. in illa stipulatione. Item quid si alicui fuit relictum, & onus iniunctum: onus autem adimplere non possit: vtrũ iure possit petere legatum? Ad quod respon. secũdum H. si onus tenuit à principio, potest petere: vt. ff. de leg. iij. l. pater. §. Tusculanus. si vero nõ tenuit, nõ potest petere: vt. ff. de lega. ij. l. codicillis. in princip. Sed argu. contra. videtur. ff. de condit. & demonstra. l. si quis eum.

*ADDITIO.* Dicas quòd in illa. l. si quis eum. testator voluit ad legatarium aliquod commodum pertinere: puta interusurium medij temporis. vnde nimirum licet nullum sit onus, non tamen annullatur legatum. de hac quęstione vide pulchram distinctionem Bar. in. d. l. codicillis. ff. de lega. ij.

m *Faciendis.* hic subdiuidit: vel in modo &c.

n *In modo.* subdiuidit. & quod dicit, in faciendo, intellige si potuit per alium expediri: vt. j. §. ne autem.

o *Via.* vt legauit ei. c. postea alio testamento vel codicillo aliquid dare vel facere præcepit.

p *Contemnit.* vt &. ẽ. de fur. l. fin. §. sed cum in secunda. Arg. contra. ff. de nego. gest. l. si negocia.

*In nouissimo.*] *CASVS.* Genere legati quod dicebatur caducum, scilicet quando legatarij repudiabant, vel ante apertas tabulas decedebant: statuit imperator vt hæres, siue ex parte, siue in solidum institutus, adire possit hęreditatem à die mortis testatoris: & ante apertas tabulas dies legatorum vel fideicõ. cedat à morte defuncti: & petitionem transmittat ad hæredes: hæreditatem autem non aditam non transmittat ad hæredem extraneum: sed tantum ad filios, vel nepotes, de quibus lex Theodosiana facit mentionem: vt si auus decesserit nepotes habens ex filio, & filius ante mortem patris eiusdem aui decesserit, eam trãsmittet ad hæredẽ: salua constitutione promulgata super deliberatione hæredis, velit hæres adire: vt. ẽ. de iure deliberan. l. cum antiquioribus. vt tunc

*i Sequitur eam Bart. & Paul.*

*k Idẽ Bar. & Paul.*

*Legatum cũ onere impossibili legatario relictum, an petiti possit.*

** Coneor. cõ accedentes in glos. 1. in fin. extra de præscript.*



BIU Cujas

tunc,scilicet tantum temporis transmittat ad hæredes ad deliberandum,vel adeundum quantum ei de anno superfuit. & licet dictum sit generaliter quòd dies legatorum cedat à morte testatoris,non tamen hoc intelligendũ de legato libertatis:quia non cedet, nisi demum adita hæreditate. Item nec legata relicta ei qui manumittitur,nisi adita hæreditate. Item nec legata seruis legatis. vsusfru. vero,nec ab hęredibus,nec ad hęredes transmittit. & hæc sunt vera in his quæ pure, vel in diem certũ sunt relicta. Si autẽ legatum sit relictum sub conditione:siue fuerit mixta, siue potestatiua,siue casualis,peti non poterit, nisi demũ existente cõditione. ea autem pendente si moriatur legatarius, vel defecerit cõditio, remanebit apud eos à quibus erat relictũ: & ad hæredes transmittet,nisi habeat substitutũ,vel cõiunctum: cũ tam in institutionibus quàm in legatis & fideicõmissis,& in mortis causa donatis possit fieri substitutio. apud hæredes autem remanebit pro portionib⁹ hęreditariis,à quibus fuisset præstãdum cũ onere suo, nisi testator legatũ reliquerit ab vno hærede: quia tũc penes grauatum de præstãdo legato remanebit apud eos pro virilibus portionibus: apud legatarios,vel fideicommissarios, vel mortis causa dona.honoratos,vel alias personas,quę fideicommissõ grauari possunt, remanebit pro virili portione. Viuia.

† *aliàs quæ super his p-sonis quæ delibe. &c.*

*Hæreditas potest adiri,etiam clausis tabulis. & quo ad adeundũ cedit dies à morte testatoris:sed quo ad transmittendum iura vetera seruantur,vt legata & fideicommissa transmittantur: sed in hæredibus seruantur,vt non cedat dies quo ad transmittendum, nisi ab adita hæreditate. fallit in liberorum personis. item fallit quotiens ius deliberandi transmittitur. hoc dicit vsque ad.§.libertatibus.*

In nouissimo [a] autem articulo, vbi propriè *caduca* fiebant, secundum quod prædiximus, [b] etiam clausis tabulis, tam existere hæredes quàm posse adire, siue ex parte sint, siue ex asse instituti,censemus,& dies legatorum & fideicommissorum (secundum quod prædiximus) à morte defuncti cedere. [c] Hæreditatem etenim,nisi fuerit adita,transmitti,nec veteres concedebant, nec nos patimur: [d] exceptis videlicet liberorum personis, de quib⁹ Theodosiana [e] lex super huiusmodi casib⁹ introducta loquitur: his [f] nihilominus quæ super his [g] qui † deliberantes ab hac luce migrant, à nobis constituta [h] sunt,in suo robore mansuri.

*Legatum libertatis cedit ab adita hæreditate: item legatum quod dependet ex libertate.hoc dicit vsque ad.§.sin autem aliquid. Bald.Vel sic:Legata vel fideicommissa pura,vel in diem certam relicta, cedunt à morte testatoris: excepto legato libertatis, vsufructus,& quibusdam aliis quæ cedunt à tempore adita hæreditatis.Salycetus.*

Libertatibus [i] proculdubio & post præsentem sanctionem propter sui naturã quæ aditionẽ hæredis [k] expectant,ab adita hęreditate vnà cum aliis quę seruis in testamento manumissis,vel aliis legatis [l] relicta sunt, competẽtibus. Excepto etiam vsufructu, qui † sui natura ad hęredes legatarij transmitti nõ patitur: [m] quia neque à morte testatoris,neque ab adita hæreditate, quãtum ad transmissionem,dies eius cedit. ℣ Sed hæc omnia in his obseruari sancimus secundum præfatam dispositionem, quę purè,vel in diem certum relicta fuerint.

*Dies legatorum,& fideicommissorum cedit à morte, si legatum & fideicommissum est purum. sed sed si conditionale,vel in diẽ incertum,non cedit, nisi adueniente conditione, vel die incerto: & si interim decedit legatarius,vel fideicommissarius,non transmittitur: sed vadit ad substitutum,vel coniunctum:vel remanet hæreditestatoris.idem in donatione causa mortis: in qua etiam substitui potest. hoc dicit vsque ad.§.sed vt manifestetur.Baldus.*

Sin autem aliquid sub conditione relinquat, vel casuali,vel potestatiua, vel mixta, [n] quarũ euentus ex fortuna, [o] vel ex honoratæ † personę voluntate,vel ex vtroque pẽdeat, vel sub incerto die:expectari oportet cõditionis euentum, sub qua fuerit derelictum,vel diem: vt tũc cedat, cùm vel cõditio impleatur, [p] vel dies incertus extiterit. ℣ Quòd si in medio is qui ex testamento lucrum sortitus est, decedat,vel eo superstite [q] conditio defecerit,hoc qđ ideo nõ pręualuit,manere disponim⁹ simili modo [r] apud eos à quibus relictũ est: nisi & hic vel substitutus relictũ accipiat,vel cõiunctus,siue hęres, [s] siue legatarius hoc sibi acquirat: cũ certi iuris sit,& ĩ institutionib⁹, & legatis, & fideicõmissis,& mortis causa donationibus [t] posse substitui.

*a Vide plures alios casus p gl. & Bar.i.l.vẽtre.ff.de acqui.hære.*

*b Sequitur Bar.Salyc. & Pau.*

a *In nouissimo.* id est vltimo.

b *Prædiximus.* ĩ. eo.l. cum igitur.

c *Cedere.* hoc expone vt.ĩ.eod.§. cum igitur. in fine.

d *Patimur.* vt &.ĩ. de iu.deli.l.quoniam. nisi in casu, [a] scilicet quando retardauit hęres aditionem ex necessitate, vt quæstionem de familia occisi haberet: vt.ff.ad Sylla.l.si quis in graui.§.eleganter.&.l.qui posthumos.

e *Theodosiana.* quam habes.ĩ.titu.j.l.j.quæ dicit transmitti non aditam ad liberos.

f *His.* scilicet exceptis.

g *Super his.* hæredibus.

h *Constituta sunt.* vt vsque ad annum transmittat sciens: vt.ĩ. de iure delibe.l.cum antiquioribus.

i *Libertatibus.* scilicet competentibus:vt.ĩ. de manu. testa. l.iij. ne si diceretur à morte testatoris eis competere,hæreditate postea non adita reuocarentur.quod esset absurdum.& fit hæc exceptio ab eo quod dixerat,& diem &c.

k *Hæredis.* redit ad eum versum qui est.ĩ.& dies legatorũ &c.

l *Aliis legatis.* seruis erant legata relicta: & postea testator legauerat seruos aliis hominibus cũ rebus eis legatis:non ergo cedunt legata relicta seruis manumissis,vel legatis,nisi ab adita hęreditate:vt hic,&.ff.quando di.lega.ce.l.hęredis.§.fi.& l.cum legato.&.ff.ad leg.Falc.l.j.§.ad eos.Et in primo [b] casu est ratio,ne prius legatum cedat,quàm libertas:vt in illa.l.hæredis.In secũdo illa ratio est,quia cum in seruo legato nullum ius habeat legatarius ante aditam hæreditatẽ: merito ei per eum ab eode testatore relictum legatum,nullo modo quæritur:vt.ff.quãdo di.leg.ce.l. cum ita.§.j.licet (quod est mirabile) legatarius ab ipso tempore mortis videatur fictione iuris fuisse dominus: vt.ff. de noxa.ac. l. si seruus legatus. sed inspecta veritate, non † est:vt.ff. de lega.j.l.si ti bi homo.§.cum seruus. Alij intelligunt hunc secũdum casum in seruo mihi legato, & me rogato per fideicõmiss. manumittere. quod nõ placet: [c] quia expressim dicit lex,idem in legato relicto seruo sine libertate:vt.ff.de optio.leg.l.si optio.

m *Non patitur.* vt &.ĩ.de vsufru.l.ambigui. tatem.&.ff. quãdo dies lega.ce.l.ij.&.iij. Item excipe [d] vsum & habi- tationem:vt.ff. quando di.lega. ce. l. ij. fortè. idem est in omni seruitute,etiã reali: vt arg. ff.de ser.leg.l.fi.& ff. de munia præ. l.fin. & quemadmo.ser. amit. si partem.§.j.Sed arg. contra.ff.de seruit.leg. l.si fundum.in fi. & ibi nota. *ADDITIO.* Dicas quòd in seruitibus realibus dies cedit à morte testatoris,sicut in aliis rebus: quia cessat illa ratio quæ est in vsufructu cum istę seruitutes sint transmissibiles ad hęredes:vt.ff.de seruitutibus.prędio.l.pecoris.& vult hic Cynus, & sequitur Bart. & communiter doctores.

n *Vel mixta.* de quibus habes exemplũ.ff. de hæredi.instit. l.fina quoque. §. puto generaliter.

o *Ex fortuna.* rectè singula singulis.

p *Conditio impleatur.* ante ergo non cedit,vt transmittatur:vt hic,& ff. de mino.l.in causę. ij. §. Pomponius. & ĩ. de fideicommiss. l.si in persona. & hoc verum, [f] nisi talis sit conditio quæ omnino est in extitura incontinenti adita hæreditate:vt des decẽ, si hæres eris. ff. vt.ff.de leg.j.l.iij. Vel quæ tacite insit:vt à primo legatario, lego Pamalij.tacite intelligitur,si suum legatum agnouit:vt.ff.de condi.& demon.l.conditiones. Idem si est omnino extitura: vt lego tibi decem,si morieris,vel cum morieris:vt.ff. quando di. leg.ce.l.ĩ cum hæres.&.ff.de condit.& demon.l.hæres meus.

q *Superstite.* quid autem si ciuiliter moritur? Respon. refert an fiat seruus,vt tunc deficiat. an non, vt tunc non deficiat: vt.ff. de condi.& demon.l.intercidit. Item etiam si decedat naturaliter, videtur transmittere pendente conditione: vt.ff.de acqui. hære. l.qui patri.vbi institutus,idémque pupillo cohæredi substitutus, si decedat post aditionem suam,sed ante morté pupilli:transmittit. sed illud, quando pupillus adiuit:non aliàs. & propter aliam partem acceptam,cui adiungitur pupillaris.

r *Simili modo.* id est cum suo onere:vt.ĩ.eo.§.pro secundo.&.ĩ. eod.§.ne autem.in fine.§.

s *Hæres.* ad quem redit.

t *Donationibus.* not.secundum H.quòd substitutio videtur debere fieri

BIU Cujas

bere fieri per stipulationem: vt.ff. de dona: causa mor. l.ei qui.& j.de dona.causa mor.l.ij.Sed argu. [a] contra.j.in eod.titu.l.j. & facit.ſ.de lega.l.ſi legata.&.ff.de lega.ij.l.ſi Titio.

a *Cum & ab ipſis.* bona ratio: vt.ff.ad Trebel.l.quoties.hæc vera, [b] niſi teſtator propriis nominibus expreſsis grauauit, vel one rauit: quia tunc viriles: vt.ff.ad Trebellianum. l.nonnunquam.& de lega.j.l.ſi hæredes.

b *Pro virili.* id eſt pro æquali: vt.ff.de lega.j.l. virilis. Sed ſi mihi tres partes, tibi quartam huiuſmodi rei legauit teſtator,& nos hanc rem Mæuio reſtituere totã iuſsit, Mæui[a] repudiat: nunquid pro virili parte remanet apud nos? Reſpon. quod hic dicitur, forte locum habet in onere extrinſeco iniuncto legatariis etiã ſub appellatiuo nomine: quia quod pro viribus præſtamus,& pro virilibus apud nos remaner. ſecus ſi res legata contineat fideicõmiſſum. nam tunc prout legata eſt, ita & apud nos remanet. hæredes vero dãnati ſub appellatiuo noſe, ſoluũt pro heredi tariis,& pro hæreditariis manet apud eos.

*Ne autẽ.*] *CASVS.* Quod autem dictũ eſt in ſecundo ordine, ſcilicet q̃ legatum tranſit cum ſuo onere: hoc verum eſt, ſi illud onus cõſiſtit in dando. ſi in faciẽdo, diſtinguitur: aut factũ per alium poteſt expediri, vel non. Primo caſu pone exemplum: vt teſtator præcepit domum fieri, vt tũc quicunque legatũ percipit, ſentiat & onus. Secundo caſu pone exemplum quòd teſtator præcepit vt legatarius vxorem duceret. iſtud factum nó tenetur hæres facere, ſed in dando omnes pro modo lucri onus ſuſtinebunt: ita videlicet, quia in his generibus legatorum pro ea portione qua quis ſentit lucrum, ſentiat & onus: vt.ſ.ea.l.§. ſed vt manifeſtetur. ſcilicet vt ſi remanere debeat apud hæredes: remaneat pro portionibus hæreditariis. ſi apud legatarium, aut fideicõmiſſarium, pro æqualibus portionibus: vt in iſto.§.ſin autem. Et hæc vera ſunt quando tranſeunt huiuſmodi legata cum ſuo onere: vt ſi fuerint in cauſa caduci, vel caduca. legatum autem pro non ſcripto, cum ſuo onere non tranſit generaliter: ſed in quibuſdam caſibus ſpecialibus qui in noui iuris cõpilatione enumerati ſunt in pandectis, in. C. in authen. ne antiqui iuris fiat inuolutio. Viuianus.

c *Statuimus.* vt.ſ.eod.§. pro ſecundo.&.§.ſin autem aliquod. in eo quod dicit, ſimili modo &c.

d *Ad eum.* ſubſtitutum, vel coniunctum. vel ad eum à quo erat derelictum.

e *Hoc.* ſcilicet onus.

*Omne quod deciſum eſt ab aliquo: ſi ad ſua initia reuertitur, taliter reuertitur, qualiter emanauit ab illo. hoc dicit vſq; ad.§. ne autem. Baldus.*

Sed vt manifeſtetur pro qua parte manere oportet hoc qđ fuerit defectũ, apud eos à quibus ſit derelictum: ſancimus, ſi quidem ad hæredes lucrũ perueniat, p parte hæreditaria fieri eius diſtributionẽ: cum & ab ipſis[a] ſimili modo ſi valuiſſet, præſtaretur, niſi nominatim ab vno vel à certis hæredibus fuerit derelictum. tunc enim quẽadmodũ ſolus, vel ſoli præſtabunt, ita & lucrũ ſentient. ¶ Sin autem legatarij vel fideicõmiſſarij ſint, vel mortis cauſa donatione honorati, vel alia fortè perſona quæ fideicõmiſſo prẽgrauari poteſt, & hoc euaneſcat: manere hoc apud enumeratas perſonas ſancimus pro virili [b] omnimodo portione, id eſt pro numero perſonarum.

*Iſte.§. eſt valde notabilis, & hoc dicit: Onus quod poteſt per alium impleri, migrat de ſubiecto in ſubiectum: id eſt ambulat de legatario, cuius eſt legatum caducum vel quaſi, in ſubſtitutum vel coniunctum eius, vel grauatum: apud quem remanet emolumentum: ſecus in grauamine quod ab alio impleri non poteſt. nam illud non migrat de ſubiecto in ſubiectũ. hoc dicit vſq; ad.§. his ita definitis.*

Ne autem hoc quod non inelegãter ſummi ingenij vir Vlpianus in hac parte cum omni ſubtilitate diſpoſuit, prætereatur: ſanctione noſtra hoc apertius inducimus. ¶ Cùm enim iã ſtatuimus[c] hoc cum ſuis oneribus ad eũ[d] qui lucratur, peruenire: ſancimus, ſi quidem conditio, vel aliud grauamen in dãdo ſit conſtitutũ: hoc omnimodo lucrantes pro modo lucri agnoſcere. Sin autem in faciẽdo aliquid impoſitum eſt: ſi quidem hoc[e] per alium impleri poſsit, ſimili modo & à lucrãte[f] agnoſci: puta ſi honorata † perſona iubeatur inſulã vel monumentum, vel aliud tale ſuis ſumptibus facere, vel hæredi, vel legatario, vel alij fortè cui teſtator voluerit, vel rem ab hærede teſtatoris emere, vel locationem vel fideiuſsionem ſubire, & ſi quid huiuſmodi facti ſimile ſit. nihil enim refert, ſiue per eum de quo teſtator locutus eſt, ſiue per alium eiuſdem lucri ſucceſſorem adimpleatur. [g] ¶ Sin verò talis eſt verborũ conceptio, & facti natura, vt quod relictũ eſt, ab alio impleri non poſsit: tunc[e] etſi lucrum ad aliquem peruenerit, nõ tamen & grauamen ſequi: quia hoc neque ipſa natura cõcedit, neque teſtator voluit. Quid enim ſi teſtator iuſſerit eum in certum locũ abire, [h] vel liberalibus ſtudiis imbui, vel domũ ſuis manibus† extruere, vel pingere, vel vxorem ducere? quæ omnia teſtatoris voluntas in ipſius ſolius perſona intelligitur concluſiſſe,[i] cui & ſuam munificentiam relinquebat. Hoc videlicet in omnibus[k] obtinente, vt pro ſimili parte & lucrum ſentiant, & grauamen, vbi hoc poſsit procedere,[l] ſubeant. Et hoc locum habente omni quidem modo in his quæ *in cauſa caduci*, vel *caduca* (ſecundum quod ſuprà dictũ eſt) fiebant: in *pro non ſcriptis* autẽ, non omnibus, ſed quibuſdam:[m] quia eorum quædã etſi talia ſint,[n] tamẽ cum ſuo onere veniebant: quæ & nos in noui iuris[o] compoſitione ſpecialiter enumerari iuſsimꝰ, ne quis veteris iuris[p] prolixitatẽ quaſi rebus neceſſariam, vel pro eorum reuoluat ſcientia.

*Iſte.§. tractat aliam materiam iuris ac-*

f *Lucrante.* immo videtur contra. nam filia ſuccedens ab inteſtator præter ſpem patris, non ſoluit legata à filio relicta: licet de lucro habeat: vt.ff.de iur. codic.l.qui graui.&:l.ſeq. &.l.quidam referunt. quæ ſunt contra. Solu. hæc regula obtinet in his qui lucrum capiunt ex voluntate defuncti. Sed ibi contra vel præter defuncti volũtatem filia ſuccedit. Item contra. j.eo.§. ſin autem ad deficientes.&.ff.de condit.& demon. l.ſi ſeparatim. Solu. ſecundum quoſdam differũt: quia hic loquitur de his qui ſunt cõiuncti re & verbis, vel verbis tantum: ibi de his qui ſunt coniuncti re tantum. vel ibi de his qui ſunt coniuncti re & verbis: hic de his qui tantum re, vel tantum verbis. Vel tertio, ibi de his qui ſunt cõiuncti re & verbis, vel re tantum: hic de his qui verbis tantum. Vel quarto ibi loquitur cum onus erat iniunctum in perſona deficientis tantum: hic in perſona omnium legatariorum ſecundum H. prima placet.

*Filia pãtri ab inteſtato ſuccedens, nõ ſoluit legata à filio relicta.*

† *onerata.*

g *Adimpleatur.* vt ar. j. de contrahen. ſtip. l. veteris.&.ff.de condit. inſtitu.l.fin.

h *Eum abire.* ſcilicet & tantum eum.

† *Concor.ei. ſi.cũ gl. ſup verbo, perſonaliter. poſt prĩ. de offi. dele.*

i *Concluſiſſe.* vt.ff. de ſtatulibe.l.ſi ſtatulibero.§. ſi quis non dare. & de verbo.obli. l.centeſimis.§.j.

k *In omnibus.* id eſt in omni genere legatorũ, id eſt ſiue ſint caduca, ſiue quaſi caduca.

l *Procedere.* nó autem poteſt procedere in p non ſcripto. Item nec in aliis, ſi eſt factum quod per aliũ fieri noluit teſtator niſi per primum.

m *Quibuſdam.* ſcilicet caſibus ſpecialibus locum habent prædicta, vt redeant cum onere.

n *Talia ſint.* ſcilicet pro non ſcriptis.

o *Noui iuris cõpoſitione.* Nouum ius hic appellat totum corpus iuris. ideo dico, ſpecialiter iuſsimus enumerari ne quis &c.& ſunt poſiti iſti caſus, qui ſunt duo tantum. ff.de fideicom.lib.l.cum vero.§.ſi pro nõ ſcripto. & ff.de his quæ pro non ſcrip.l.ſi.& dixi.ſ.eo.§.in primo itaque.

p *Veteris iuris.* id eſt in voluminibus deſperatis.

*His ita.*] *CASVS.* Fecit imperator mentionem.ſ. de coniunctis. qui hi ſint videamus,& gratia coniunctorũ de diſiunctis. dic ergo quòd hęredes aut ſunt coniuncti, aut diſiuncti, aut legatarij. Primo caſu, aut omnes ſunt hæredes coniuncti tantum, aut omnes diſiuncti tantum, aut quidam coniuncti, aut quidam diſiuncti. Primis duobus caſibus, ſi aliqua pars deficit, tranſmittetur ad cohæredes,& cum ſuo onere. & ſi aliquis cohæredum deceſſerit, ad hæredem eius tranſmittetur. aliis enim caſibus, quando quidam ſunt coniuncti, quidam diſiuncti: ſi aliqua pars de coniunctis deficit, ad coniunctum perueniet tantum. ſi aliqua pars de his



BIU Cujas

de his deficiat: illa perueniat non solum ad disiunctos, sed ad cõiunctos cum onere suo: & pro portionibus hæreditariis remaneat: quia pars de coniunctis deficiens, ad coniũctos tantum perueniat. econuerso de disiunctis adsignat: quia coniuncti in vnum redacti sunt ex sermone testatoris continuato. disiuncti autem inter se separati sunt, & à coniunctis. ideo &c. De coniunctis dic exemplum: vt si sic dicat testator, Brunellum, & Fautonem, & Rainerium, & Castell. hæredes instituo in tali hæreditate: illi dicuntur coniuncti re, quia in eadem hæreditate: & verbis, puta per copulatiuam coniunctionẽ. De disiunctis dic exemplum: Fautonem, Brunellum, Castell. hæredes instituo. hi dicuntur coniuncti re: quia in eadem hæreditate. verbis autem disiuncti. & sic accipitur coniunctum & disiunctum in tota ista constitutione. Viuianus.

a *Coniunctim*. scilicet re & verbis. & sic intelige in tota hac lege.

b *Vel disiunctim*. verbis tantum. & sic accipitur per totam hanc constitutionem.

c *Quoquo modo*. id est caducum, vel in causa caduci. aliud si sit pro non scripto: quia tunc non transit cum onere: vt. ſ. eo. §. in primo. Vel aliud est in legatis, vt ibi, quàm in hæreditate, vt hic: quia & cum onere redeat pro non scripto. & sic est contra. ff. de lega. ij. l. Celsus. §. pe. & fina. & de lega. iij. l. j. §. fina. Solu. hæc corrigit. vel solue vt diximus. ſ. eo. §. pro secundo. Item & fallit hoc in casibus illis tribus, in quibus quis facit partem lucri, licet non admittatur ad partem, vt diximus. ſ. eo. §. in primo. in glossa scilicet substitutum, vel coniunctum.

d *Defuncti sunt*. scilicet antequam accrescat portio vacuata: suam portionem tamen adierant ante. secus in cohærede substituto, qui substitutionem non transmittit, licet adierit iure institutionis: vt hic, & ff. de condi. & demonstra. l. hæc scriptura. §. cum eadem. & ff. de legi. hære. l. si ex pluribus. & insti. ad Orficia. §. fina. & ff. de vulga. substitu. l. sed si plures. in princ. & est ratio in substitutione: quia omnis substitutio est institutio: vt ff. ad legẽ Falcid. l. in ratione. j. §. penult. vnde sicut institutio non transmittitur hæreditate non adita, vt ſ. eod. §. in nouissimo. sic nec substitutio: vt ff. de acquiren. rerum domi. l. substitutio.

*Substitutionẽ nõ transmittit cohæres substitutus, licet iure institutionis adierit.*

e *Nolentibus*. qui iam suas partes adiuerant. secus in legatariis, quibus non accrescit inuitis: vt. j. eod. §. vbi autem. & est ratio, vt ibi dicam.

f *Absurdum*. vt. ff. de acquirenda hæredit. l. j. & . ij. & . l. qui ex duabus. §. fina. in fi. & ff. si pars hered. peta. l. ij. Sed tamen hæc absurditas quandoq; toleratur, & hoc si testator fuit miles: vt. ff. de mili. testamen. l. si duobus. Item cum creditores cõsentiunt hæredi suam partem tantum volenti: vt. ff. de acquiren. hered. l. cum hæreditate. in fine.

A

g *Decisionibus*. vt. ſ. de iure delibe. l. quidam elogio. & de impu. & ali. substitu. l. testamento.

h *Ad solos coniunctos*. vt &. ff. de hære. institu. l. hæredes. Sed videtur ad omnes: vt. j. eo. tit. l. item quod Sabinus. §. j. vbi scilicet vno ex vndecim vncijs instituto, & aliis duobus sine partibus, & ita in vncia quæ remanebat, si vnus eorum qui sine parte erat institutus, deficit: omnibus remanentibus accrescit. Sed dic quòd ibi etiam illi duo non erant coniuncti vel re, vel verbis: alioquin secus: vt d. l. hæredes. & hic.

i *Onere*. hic contra. j. eo. §. sin autem ad deficientis. Solu. vt ibi.

k *Disiunctos*. aliàs cõiunctos.

l *Tam coniunctos*. vt &. ff. de hære. instit. l. liber homo. §. cum quis. Et distingue de his cõiunctis & disiunctis vt diximus. ff. de vsufruc. accresc. l. j. in fin.

*Vbi autẽ.* ]CASVS. Dicit in hoc. §. quòd si plures legatarij sint cõiuncti, & vna pars legati deficiat: perueniat ad cæteros legatarios pro virili portione, & cum suo onere. Si autẽ nullus voluerit, remanebit penes eum à quo relicta est. Si autẽ quidam voluerit, partes non volentium volentibus accrescunt. Si autem legatum disiũctim fuerit relictum: ad omnes, si voluerit, perueniet pro virili portione: nec vnus rem petere poterit, alter æstimationem: nisi testator expresse dixerit vt ad alterum res, ad alterum æstimatio perueniat. Si autem vnus ex legatariis quibus separatim vel disiũctim relictum est, accipiant: & concursu legatum prioris deminuetur: si nullus veniat qui primo acceperit, habebit in solidum: nec dicetur aliquid sibi accrescere, cum totum habere videatur ex voluntate defuncti. Onus autem quod fuit in persona sua appositum, hoc subibit. Si autem in personam alterius legatarij fuit onus à testatore appositum, qui repudiauit, legatum ipsum non consequetur. Quæ autẽ de his quibus vt indignis auferuntur, sancita sunt: obseruentur. Viuianus

m *Deficiat*. scilicet morte.

n *Accrescere*. vt & institu. de lega. §. si eadem res duobus. Sed in eo quod dicit cum suo onere, est contra supra eod. §. in primo. Sed illud in pro non scripto: hoc in caduco, & eo quod est in causa caduci. Vel hic onus fuit iniunctum cuilibet legatariorum: ibi soli deficienti. Item etiam fallit hoc quod dicit accrescere, in illis casibus, in quibus quis facit partem, licet non admittatur ad partem: vt diximus. ſ. eod. §. in primo. Item contra in eo quod dicit cum suo onere, j. eod. §. sin autem ad deficientis. sed ibi solues.

*Noluerint.*

B

His ita definitis, cùm in superiore parte nostræ sanctionis in plurimis locis *coniuncti* fecimus mentionem: necessarium esse duximus omnẽ inspectionem huius articuli latius & cũ subtiliori tractatu dirimere, vt sit omnibus & hoc apertissimè constitutum. Non enim tantùm coniunctiuo modo quædam relinquuntur, sed etiã disiunctiuo. ¶ In his itaque, si quidem cohæredes sunt omnes cõiunctim, [a] vel omnes disiunctim [b] vel instituti, vel substituti: hoc quod fuerit quoquo modo [c] euacuatum, si in parte hæreditatis vel partibus consistat, aliis cohæredibus cum suo grauamine pro hæreditaria parte, etiam si iam defuncti sunt, [d] acquiratur. & hoc nolentibus [e] ipso iure accrescat, si suas portiones iam agnouerint: cùm sit absurdum, [f] eiusdem hæreditatis partem quidem agnoscere, partem verò respuere, secundum quod in diuinis nostri numinis decisionibus [g] statutum est. ¶ Sin verò quidam ex hæredibus institutis vel substitutis permixti sunt, & alij cõiũctim, alij disiunctim nuncupati: tunc si quidem ex coniunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad solos cõiunctos [h] cum suo veniat onere, [i] id est pro parte hæreditatis quæ ad eos puenit. ¶ Sin autẽ ex his qui disiunctim scripti sunt, aliquid euanescat: hoc non ad solos disiũctos, [k] sed ad omnes tam cõiunctos [l] quàm etiam disiunctos similiter cum suo onere pro portione hæreditatis perueniat. ¶ Hoc ita tam variè, quia cõiuncti quidẽ propter vnitatẽ sermonis quasi in vnũ corpus redacti sunt, & partem coniunctorum sibi hęredũ quasi suã præoccupant: disiuncti verò ab ipso testatoris sermone apertissimè sunt discreti: vt suum quidẽ habeant: alienũ autem nõ soli appetant, sed cũ omnibus cohæredibus suis accipiant. & hæc in hæredibus tantummodo statuenda sunt.

C

*Inter legatarios & fideicommissarios est locus iuri accrescendi: tamen non accrescit inuitis. volentibus autem accrescit pro virilibus portionibus cum suo onere. sed si sunt verbis disiuncti, non dicitur propriè accrescere, sed non decrescere. & ideo non sentit onus quod nõ est ad suam personam appositum, nec suo legato annexum. h. d. vsque ad §. quæ autem antiquis. Baldus.*

Vbi autẽ legatarij vel fideicõmissarij duo fortè vel plures sunt, quibus aliquid relictũ sit: si quidem hoc cõiunctim relinquatur: & omnes veniant ad legatũ, & pro sua portione quisq; hoc habeat. ¶ Si verò pars quędã ex his deficiat: [m] sancimus eã omnibus, si habere maluerint, D pro virili portione cũ omni suo onere accrescere: [n] vel si oẽs

BIU Cujas

noluerint, [a] tũc apud eos remanere, à quibus derelictũ est. Cũ verò quidam voluerint, quidã noluerint: volẽtibus [b] solũmodo id totum accedere. ℣ Sin autẽ disiunctim [c] fuerit relictũ: si quidem omnes hoc accipere & potuerint & maluerint, suã quisque partẽ pro virili [d] portione accipiat: & nõ sibi blãdiãtur, vt vnus quidẽ rẽ, alij autẽ singuli solidã eius rei ẽstimationẽ accipere [e] desiderẽt: cũ huiusmodi legatariorũ auaritiã antiquitas varia mẽte susceperit, ĩ vno tãtũmodo genere legati cã accipiẽs, [f] in aliis respuẽdã esse existimans. ℣ Nos autẽ omnimodo repellimus, vnã omnib⁹ naturã legatis & fideicõmissis ĩponẽtes, [g] & antiquã dissonantiam in vnã trahẽtes concordiã. ℣ Hoc autem ita fieri sancimus, nisi testator apertissimè & expressim disposuerit, vt vni quidem res solida, aliis autem æstimatio rei singulis in solidũ [h] præstetur. [i] ℣ Sin verò non omnes legatarij, quibus separatim [k] res relicta sit, [l] in eius acquisitionẽ cõcurrant, sed vnus fortè eam accipiat: hæc solida eius sit: quia sermo testatoris omnib⁹ prima facie solidũ adsignare videtur, aliis superuenientibus partes à priore [m] abstrahentibus, vt ex aliorum quidem cõcursu prioris legatũ minuatur. [n] ℣ Sin verò nemo alius veniat, vel venire potuerit: tunc non vacuatur pars quæ deficit, nec alij accrescit, [o] vt eius qui prim⁹ accepit, legatũ augere videat: sed apud ipsum qui habet, solida remaneat, nullius concursu deminuta. ℣ Et ideo si onus fuerit ĩ persona eius apud quem remanet legatum, adscriptũ: hoc omnimodo impleat, vt voluntati testatoris pareatur. ℣ Sin autẽ ad deficiẽtis personã † hoc on⁹ fuerit collatum: hoc non sentiat [p] is qui non alienũ, sed suũ [q] [tãtum] legatum imminutũ habet. ℣ Sed & varietatis nõ in occulto sit ratio: cùm ideo videatur testator disiũctim hoc reliquisse, vt vnusquisq; suum onus, nõ alienũ agnoscat. nã si cõtrarium volebat, nulla erit difficultas cõiunctim [r] ea disponere.

*Iura de his quibus vt indignis, per hanc legem reseruantur intacta. h. d. vsque ad. §. cum autem. Salycetus.*

Quæ autem antiquis legibus dicta sunt de his quæ vt indignis [f] auferuntur, & nos simili modo intacta seruamus: siue in nostrum fiscũ, siue in alias personas perueniant.

*Hæreditas non adita debetur substituto: & eius defectu, venientibus ab intestato: & vltimo, fisco. h. d. vsque ad. §. hæc autem omnia. Salycetus.*

Cùm autẽ in superiore [t] parte legis non aditam hæreditatem minimè, nisi quibusdam personis, ad hæredes defuncti transmitti disposuimus: necesse est, si quis solidam hæreditatem non adierit: hanc, si quidem habeat substitutum, ad eũ, si voluerit, [u] & potuerit, peruenire. ℣ Quòd si hoc non sit: vel ab intestato successores [x] eam suscipiant: vel si nulli sint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant: tunc ad nostrũ ærarium [y] deuoluatur.

*Omnia in hac lege statuta habent locum in qualibet vltima voluntate post hanc legem facta. hoc dicit vsque ad finem. Salyc.*

Hæc autẽ omnia locum habere cẽsemus tã in testamẽtis, siue in scriptis, siue sine scriptis habitis, quàm in codicillis, & omni vltimo elogio, vel si quid ab itestato fuerit derelictum [z], necnõ in mortis causa donationibus. ℣ Tantum etenim nobis supereſt clementiæ, quòd sciẽtes etiam fiscum nostrum vltimum ad caducorũ vindicationẽ vocari: tamẽ nec illi pepercimus, [a] † nec Augustũ [b] priuilegiũ exercem⁹: sed quod cõmuniter omnibus [c] deest, hoc rei [c] † priuatę nostrę vtilitati preferẽdũ esse† cẽsem⁹, [d] nostrum esse propriũ subiectorum commodũ imperialiter existimantes. [e]

---

a *Noluerint.* per repudiationem.

b *Volentibus.* sed cur secus est in hæredibus: vt supra eadem. l. §. his ita? Respon. quia legatarij tantum gratia, & lucri causa nõ oneris legata relinquuntur: hæreditas vero & gratia oneris & emolumenti relinquitur hæredibus. Azo. vt argu. ff. manda. l. si

c *Sin autẽ disiunctim.* verbis tantum, re tamẽ sunt coniuncti.

d *Pro virili.* nisi fuerint aliqui cõiuncti nominatim: quo casu loco vnius numerantur: vt. ff. de lega. j. l. plane. j. ij. respon.

e *Accipere.* ab hærede.

f *Accipiens.* forte in legato vindicationis.

g *Imponẽtes.* vt & supra communia de lega. l. ij.

h *In solidum.* vt. ff. de lega. j. l. si ex plurib⁹. §. fin. & facit supra de lega. l. cum quæstio.

i *Præstetur.* ab hæredibus.

k *Separatim.* verbis tantum.

l *Sit,* id est remanet.

m *A priore.* id est ab eo qui primo agnouit legatum. & ad hoc. ff. de vsufru. accre. l. j. §. ij.

n *Minuatur.* & hoc cũ omnes voluerunt.

o *Accrescit.* primo agnoscenti: quia totũ habet ex voluntate defuncti.

p *Non sentiat.* huic cõtra. supra eodem. §. pro secũdo. &. §. ne autem. Sol. hic in pro nõ scripto, ibi in caduco, & quasi caduco. hoc non placet. Alij quòd ibi redit cũ onere scilicet ad illos à quibus fuit relictũ. hic ad collegatarium redit. nec hoc valet. Vel hic fuit onus impositum tantum deficienti, vt dixi in. §. ne autem. nec hoc valet. Item contra supra eodem. §. sin vero quidã. Solu. ibi in cohæredibus. Vel hic, vt dixi, fuit onus tantum deficienti impositũ, ibi omnibus. Item contra supra eodem. §. vbi autẽ. Solue. si omnes cõiuncti sunt re & verbis, & onus omnibus est impositũ: tunc obtinet quod ibi dicit. si autem deficienti tantum: tunc aut sunt tantum re cõiuncti, qui appellantur in. l. ista disiuncti: & tunc non subeunt alij onus. si verò erant coniuncti re & verbis, vel verbis tantum, subire tenentur, vt hic, & dicto. §. vbi autem. & hæc est vera solutio ad omnia contraria prædicta.

q *Sed suum.* sic. ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. si sponsus. §. si quis rogatus.

r *Cõiũctim.* re & verbis, vel. i. ĩ vtriusq; psona adsignare on⁹. & facit. §. de inoffi. testamẽ. l. si mater. &. ff. de hæred. ĩstit. l. qdã cũ.

f *Indignis.* vt supra de his quibus vt indig. per totum. & de lega. l. penult.

*Cũ autẽ.* ] CASVS. Dictum est in principio huius. l. quòd hæres hæreditatẽ nõ aditam non transmittit nisi ad quasdam certas personas. hoc verũ est, si non habeat substitutum. si autem substitutũ habeat, peruenit ad substitutum: si non, ad succedentes à iure. si hi nõ sint, vel sint & noluerint, vocabit fiscus. Hæc quæ dicta sunt, locum habent in omni vltimo elogio, siue scripto, siue non scripto. & licet omnibus deficiẽtibus fiscus vocetur, sicut dictum est: tamen cum onere suo vocabitur, & vltimo, vt præferatur vtilitas cõmunis &c. vt in litera. Hæc autem quęstio ad futura elogia, non ad præterita extendatur, sed suo marte discurrent. Vltimo constitutionem istã ad senatũ transmittit imperator, vt labor suus apud quenquã non sit incognitus, sed omnibus pateat & clarescat. Viuianus.

t *In superiore parte.* vt supra eadem. l. §. in nouissimo.

u *Voluerit.* scilicet substitutus.

x *Successores.* scilicet testatoris.

y *Aerariũ.* prius tamen ad vxorem de iure prætoris: vt supra vnde vir & vxor. l. j.

z *Derelictum.* scilicet in codicillis factis ab eo qui non fecit testamentum.

a *Pepercimus.* quin cũ suo onere ad eum redeant: vt. ff. de condi. & demõstra. l. in facto.

b *Nec Augustum.* id est imperiale.

c *Rei.* genitiui casus.

d *Cẽsemus.* no. vt &. ff. † aliàs, prõ pro soc. l. actione. §. Labeo. & in authẽ. de nõ alienã. §. quia vero verisimile. in fine. §. colla. ij. speximus.

e *Existimantes.* sic & in authen. de hære. & Falci. in prin. colla. j. ibi, incurrunt &c. & in † In quibusdã codi. deest hæc vox, rei.

† Cõcor. ad hũc. §. gl. in c. bonæ memoriæ. sup verbo, cõmunẽ. extra de postul. præla.

---

authen. vt iudi. sine quoquo suffra. §. cogitatio. colla. ix.

DE HIS QVI ANTE APERTAS tabulas hæreditatem &c.

*Et per cõsequẽs antequam adeãt. Et cõtinua sic: Qualiter legata vel hæreditates fiãt caduca. ĩ genere dictũ est. Nũc autẽ specialiter ponit*





BIU Cujas

*de quibusdam personis, in quibus relicta non fiunt caduca: scilicet in personis liberorum. Azo.*

PEr hanc.]C ASVS. Secundum vetera iura generale erat, vt si hæres, vel legatarius, cui aliquid in testamento erat relictum, ante apertas tabulas decederet, hæreditatem vel legatum ad posteros suos non transmittebat: sed dicit imperator quòd in quibusdã personis aliter est statuẽdum. Statuit ergo vt si testator vel testatrix decedens, filios vel filias habens, ex eis nepotes, vel neptes, & eos solos, vel cum extraneis scripserit hæredes, vel adinuicem substituit, & ante apertas tabulas decesserunt: hæreditatem ad filios transmittant: nulla eis exceptiõe opponenda. & hoc in prima. Idem est in singulari re eis relicta: vt & si ante apertas tabulas decesserint: eam ad posteros suos transmittant. Iniquum enim esset, vt propter casum filiis humanitus contingentẽ, nepotes successione auita vel legato defraudarẽtur. & hoc in secunda. Viuia.

†*Institutionesiurisprædẽti anno fuerat edita, tertio scilicet Iustiniani cõsulatu: vt ex cõparatione dierũ & cõsulũ apparet. vnde nõ mirum si totus huius legis nulla in ĩstitutionib. fit mẽtio. Contius.*

a *Sanctionem.* loquitur Theodosius.

b *Filios.* qui erant in potestate, aliud ĩ emãcipatis, secundũ quosdã: vt supra de iu. delibe. l. iij. &. l. cum antiquioribus. Vel forte idem in omnibus liberis & parentibus: vt supra ti. j. §. j. &. §. in nouissimo. & hic dicit etiam de nepote ex filia, quam constat non esse in potestate aui materni: vt instit. de pat. pote. §. fina.

c *Substituti.* filij cum nepotibus.

d *Defuncti.* & ante aditam hæreditatem.

e *In liberos.* no. ergo duo esse necessaria vt fiat transmissio, & habeat locum hic titu. quòd scilicet trãsmittens sit de liberis: & ille in quem transmittitur, sit de liberis. Item video quòd etiam ad superiores fit transmissio: vt infra de suis & legi. l. apud hostes. Sed quid si hi liberi scripti hæredes nõ suos liberos, sed extraneos instituerint liberis exhæredatis? Respon. nec extranei, nec exhæredati liberi admittuntur ex hoc testamẽto: vt in corpo. authen. de hære. & Fal. §. exhæredatos. colla. j. Item quid si non ex testamento obuenit his liberis, sed ab intestato? hic dicit de relictis ex testamento: sed tunc potest dici idẽ.

*Hæreditas nõ adita vt transmittatur, duo sũt necessaria.*

f *Transmittere.* nota quòd ipso iure posteritas sua fit hæres: sed potest dimittere, vel retinere, si vult de iure prætorio: licet non sic de iure ciuili: vt institut. de hæredum quali. & differen. §. sed his. & ff. de lib. & posthu. l. in suis.

g *Nulla huiusmodi.* scilicet quòd non cesserit dies legati. & hoc ad sequens. Vel non fuerint apertæ tabulæ. Vel quòd non fuerit hæreditas adita: quod olim obstabat: vt supra titu. j. §. j.

h *Derelictis.* hodie idem & si ab extraneo relinquatur legatum: vt supra titu. j. l. j. §. cum igitur. &. §. in nouissimo. Itẽ nota quòd

A argu. huius legis dixerunt quidam quòd si aliqua talium personarum scribatur hæres sub conditione, & decedat antequam cõditio existat: transmittit ad suam posteritatem. Et idem dixerũt in quæstione qua quæritur, si duo filij instituantur hæredes, & rogentur adinuicem restituere: si alter decesserit sine liberis, & vn⁹ decedat relictis filiis antequam conditio alterius decedentis sine liberis existat: trãsmittit ad filios: & sic postea existente conditione, quia alter decedit sine liberis, petere possunt fideicõmissum. quod non placet, arg. ff. de lega. ij. l. cum pater. §. hæreditatem. & l. vnum. §. rogo. & supra de fideicommiss. l. si in persona. nam hic non dicit quòd fuerint instituti sub conditione, imò pure: sed non cedebat dies nisi ab apertura tabularum in aliis: sed ĩ istis erat priuilegiũ vt cederet ante. Erat & quidam casus olim, quem habes ff. ad Syllanianum. l. iij. §. fin. & alius de contra tabu. l. sed & si decesserit. *ADDITIO.* Aduertas quòd ista lex locum habet siue isti descẽdẽtes fuerint nati in vita illi⁹ de cuius hæreditate agitur, siue postea, vt dicit Cynus hic post Dyn. in l. Gallus. in magna distic. ff. de lib. & posthu.

*QVANDO DIES legati vel fideicommissi cedit.*

*Incidenter dixerat de cõmodo. ff. de cadu. toll. nunc ex proposito. Præterea de duplici cessione hic dicit scilicet quãdo peti possit: vt. j. eo. l. i. & ex quotẽpore transmittitur.*

SI competenti.]C ASVS. Testamẽtũ fecisti, annuum legatum mihi reliquisti: an in principio, an in fine illud petere possim, quæritur? Respõ. quòd in principio anni.

i *Ab initio.* vt &. ff. quãdo di. leg. ce. l. nec semel. ij. respõ. Sed vide contra. ff. de verbo. oblig. l. qui hoc anno. Sed aliud est in stipulationibus. Arg. tamen contra. ff. de condit. & demon. l. si in annos. Vel aliud est si stipuletur quis hoc anno aliquid dari: & aliud si in annum, vel singulis annis. Vnde versus: Annua si debes, tunc inspicias caput anni. Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed arg. cõtra. ff. si certũ peta. lecta. vbi dicit menstruos. Accursius. *ADDITIO.* Dicas quòd in dicta. l. lecta. dies fuit adiecta causa differẽdæ solutionis: hic vero causa multiplicandæ obligationis. Videas de isto plene per Bar. in. d. l. qui hoc anno. ff. de verbo. obliga.

ACrum.]C ASVS. Fundum mihi Titio & Seio legasti, vt ad superstitem peruenire. deceſsi. an ad hæredem meũ legatum transmittere possim, quæritur? Dicitur quòd non: nec pro tali fideicommiss. hæredi meo Titius & Seius superstites ob hoc fideicommissum capientes, nec eorum hæredes adstringuntur.

k *Fuerit.* scilicet qui superuixit: & sic ad eum totum peruenit legatum:

¶ Locum autẽ huic legi constituimus in his defunctorũ elogiis, quæ posthac cõposita fuerint. anteriores etenĩ casus suo marte discurrere concedimus. Hęc omnia ad vos, Patres cõscripti, duxim⁹ esse sanciẽda: [scilicet] vt nemini maneat ĩcognit⁹ nostræ beneuolẽtiæ labor: sed edictis ex solennitate à nostris magistratib⁹ propositis, omnib⁹ ĩnotescat. Dat. Kal. Iun. Cõstãtinop. DN. Iustiniano. A. PP. IIII. & Paulino. V. C. Coss.†

*TITVLVS LI.*

## DE HIS QVI ANTE apertas tabulas hæreditatem transmittunt.

*Hæreditas ascendentium, etiã non adita, transmittitur ad posteros per liberos institutos morientes, etiã clausis tabulis: quod obtinet in legatis & fideicommissis. Salyc.*

I. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIAN. AA. Hormisdæ præfecto prætorio.

PEr hãc iubem⁹ sanctionẽ [a] in posterũ [valiturã,] filios, [b] seu filias, nepotes, aut neptes: ¶ pnepotes, aut proneptes, à patre, vel matre: auo, vel auia: proauo, vel proauia scriptos hæredes, licet non sint inuicẽ substituti: [c] seu cũ extraneis, seu soli sint instituti: & ante apertas tabulas defuncti [d] (siue se nouerint scriptos hęredes, siue ignorauerint) in liberos [e] suos, cuiuscunq; sint sexus vel gradus, derelictã sibi hæreditariã portionẽ posse trãsmittere: [f] memoratásq; personas (si tamẽ hæreditatẽ non recusant) nulla huiusmodi [g] præscriptione sibi obstante, eam tanquam debitã vindicare. ¶ Quod scilicet etiã sup legatis seu fideicõmissis à patre vel à matre: auo, vel auia: ¶ pauo, vel proauia derelictis, [h] locũ habet. ¶ Siquidẽ perindignũ est, fortuitas ob causas, vel casus humanos, nepotes, aut neptes: pronepotes, aut ¶ pneptes, auita vel proauita successione fraudari, aliósq; aduersus auitum vel proauitum desideriũ vel institutum insperato legati cõmodo, vel hæreditatis gaudere. Habeant verò solatium tristitiæ suæ, quibus est merito consulẽdum. Dat. III. Noñ. Aprilis, post consulatum Protogenis & Asterij.

*TITVLVS LII.*

## QVANDO DIES LEGAti vel fideicommissi cedit.

*Legata annua ab initio cuiuslibet anni sunt soluenda. Butri. Bal. & Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Agrippæ.

SI competenti iudici annua legata vel fideicommissa tibi relicta ¶ baueris, ab initio [i] cuiusque anni exigendi ea habebis facultatem. Suppositа. III. Kalẽd. Iun. Saturnino & Gallo Coss.

*Quod liberè capitur, restitutioni non subiacet. Baldus. Vel sic: Duas habet lect. secundum primam. h. d. Si in legato pluribus relicto apponatur conditio, vt in superuiuentem veniat: deficit conditio si legatarius filios reliquerit. secundum aliam lectu. hoc dicit: Si in legato pluribus relicto apponatur grauamen vt redeat ad superuiuentem: superuiuens ad quem rediit, ad hæredem suum insolidum transmittit: nec ad hæredes collegatariorum reuertitur. hoc dicit. & secundum hanc lect. expone: Quicũque is fuerit: scilicet qui superuixerit. & hæc bona in extraneis legatariis. Salycetus.*

II. Iidem AA. Prisco.

AGrum pluribus relictũ nominatim animaduertimus: & cautum esse, vt ad eum qui superfuisset, † pertineret. Quicumque igitur is fuerit: [k] ad hę-

bo. oblig. l. qui hoc anno. Sed aliud est in stipulationibus. Arg. tamen contra. ff. de condit. & demon. l. si in annos. Vel aliud est si stipuletur quis hoc anno aliquid dari: & aliud si in annum, vel singulis annis. Vnde versus: Annua si debes, tunc inspicias caput anni. Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed arg. cõtra. ff. si certũ peta. lecta. vbi dicit menstruos. Accursius. *ADDITIO.* Dicas quòd in dicta. l. lecta. dies fuit adiecta causa differẽdæ solutionis: hic vero causa multiplicandæ obligationis. Videas de isto plene per Bar. in. d. l. qui hoc anno. ff. de verbo. obliga.

BIU Cujas

legatum: vt & infra de dona. cau. mor. l. j. & ff. de lega. ij. l. cum pater. §. libertis. & l. peto. §. fratre.

a *Astringitur.* etiam & si redeat ad alium legatarium.

*Si Pontionilla.*]*CASVS.* Cuidam mulieri de prouincia nomine Pontionilla, aliquis reliquit legatum, seu fideicommissum, cum ad legitimā ętatem peruenerit. nūc quæritur, si Pōtionilla impleta conditione legati, decesśit antequam cōsequeretur legatum, vel fideicommissum: vtrū petitionē legati vel fideicōmissi trāsmittat ad suos hæredes? Et respon. quòd sic. Vel sic: Pontianæ fundum legasti cum ad duodecimum annum peruenerit: sed antequam fundum cōsequeretur, decesśit: an nihilo minus petitionē fundi trāsmittat ad hęredes, quæritur? Dicitur quòd sic.

b *Peruenit.* non enim quæritur an fuerit in vim conditionis vel diei tempus appositū, ex quo ad eam ætatem peruenit: vt hic. Sed si non peruenisset ad ætatem, quæreretur vt altero casu trāsmitteretur, altero non, scilicet quādo est in vim conditionis: vt infra eodem. l. ex his.

*Cum vxori.*]*CASVS.* Testator filios ex vxore non habens, vxori suæ vsumfructum fundi Titiani reliquit, & eidem cum liberos haberet, eiusdē fundi proprietatem legauit: postea filium habuit, sed statim decesśit filius: an nihilominus cedat dies proprietatis legati, quæritur? Respon. quòd sic. ratio dubitationis fuit: quia testator dixit, cum liberos haberet. ista liberos non habuit, sed vnum filium tantum. Item quia decesśit statim, [a] sed hæc non obstant: vt dicit.

c *Cum liberos.* ex hoc oriebatur quæstio: & intelligitur etiam si vnum habet, sufficere: vt hic, & supra de condi. insert. l. j. & de nascituris intelligitur, non natis: vt. ff. de condi. & demon. l. solemus. nec interesśt, viuo vel mortuo testatore nati sunt: vt. ff. de condi. & demon. l. si vir. & l. seq. dummodo ex eodem viro: vt. ff. illo titu. l. cum vir.

d *Decedat.* Secus si de tempore mortis intellectum esśet à testatore: vt. ff. ad Trebel. l. ex facto. §. si quis autem. secundum Io. Item no. ar. contra perseuerantiam. Sed arg. contra. ff. de adop. l. in omni. & ff. de in rem ver. l. si pro patre. §. versum.

*Ex his.*]*CASVS.* Testator Aeliæ & Seuerinæ filiabus suis. x. legauit, cum ad ætatem legitimam peruenirent. decesśit Aelia ante ætatem legitimam. an petitionem ad hæredem transmittat, quæritur? dicitur quòd sic: quia legatum conditionale non erat, sed purum, & in diem certum: sed eius petitio in certum tempus dilata est: vt eo tempore solutio fiat, quo futura erat fieri legitimæ ætatis, si non prius decesśisset: nec sufficit quòd annus fuerit inchoatus, sed completus esse debet.

e *Et Secundæ.* propria nomina sunt.

f *Conditio.* quia tunc non cederet petitio legati ante. xxv. an.

g *Videtur.* supra de vsufruct. l. ambiguitates. & ff. e. l. Firmio. §. j. Sed certè imò contra: & ideo interim ad hæredem non transmittat: vt & ff. de ma. test. l. si ita scriptum fuerit. & de fideicō. lib. l. si fideicōmissaria. §. pe. & de leg. j. l. si cui legetur. in princ. & ff. de condi. & de. l. quibus diebus. §. ij. Sol. hic purè reliquit testator: sed diem solutionis apposuit, secundum Io. sic & aliàs ff. de leg. j. l. si mihi. §. j. Sed in legibus contrariis hoc agebatur, vt esset in diem legatum, non solum petitio: arg. ff. e. l. si cum præfinitione. Vel dic ex coniunctione persōnarū præsumitur q̄ testator filiæ suæ gratia distulit solutionē: sicut in. d. l. si cū præfinitione. & de ali. le. l. libertis. ij. §. ab hæredibus. apparet fauore alimentorum idem cōstitui. Vel melius, distingue an voluerit testator facere cōditionem: & tunc habet locum lex. ff. de lega. j. l. si cui. cum suis cōcor. si autem noluit, aut distulit gratia hęredis: & tunc expectatur tempus legis quod dixit, licet prius moriatur: vt hic, quia filiæ fauore videtur fecisse. aut gratia legatarij distulit: vt quia pupillus nesciebat gubernare: & tunc statim: vt. ff. de condi. & demō. l. quibus diebus. §. ij. cū suis cōcor.

h *Legati.* quod est à morte testatoris. vt. ſ. tit. ij. §. in nouissimo.

i *Cedēte.* quod est mortuo testatore: vt supra titu. ij. §. in nouissimo.

k *Non enim cœptum.* Respōdet tacitæ obiectioni, bene dico impleśset: non enim cœptum &c.

l *Impletum.* ar. contra ff. ad Trebel. l. qui filium. §. Sabinus. Sol. speciale ibi, vt ibidem dicitur.

m *Placuit.* nam hæres Seuerinæ non potuit petere ante vicesimumquintum annum completum.

*Si fideicommissum.*]*CASVS.* Si sorori meæ decem legasti in codicillis, & die legati cedente, ignorans sibi ea relicta, decesśit: an ei sit acquisita actio ad legati petitionē, & per cōsequēs ad hæredem eam transmiserit, quæritur? Dicitur quòd sic, salua quarta succedentibus ab intestato.

n *Ignorans.* sic videtur quòd si alicui relinquitur fundus etiam eo ignorante, acquiritur ei dominium: vt. ff. quemadmo. ser. amit. l. si partem. §. j. & de leg. ij. l. cum pater. §. surdo. & de lega. j. l. si fundum. j. §. si Titius. Sed Alb. dicit contra: vt. ff. de cōdi. insti. l. si quis ita. Item not. succedentes ab intestato quartam detrahere posse: vt. ff. ad leg. Fal. l. filiusfamilias. & supra si quis omiś. cau. testa. l. fin. & supra ad Trebel. l. si per fideicommissum. & supra fami. erci. l. filij. & l. si cogitatione.

*Quartam detrahere possunt hi qui ab intesta. succedunt.*

*VT IN POSSESSIONEM LEG. &c.*

*Quoniam pro legatis satisdandum est, videndum quando satisdatio debeat interponi, & pro quibus legatis, & quibus debeat satisdari, & qui debeant satisdare, & qualiter sit satisdandum, & quid veniat in satisdatione. Azo.*

*Quoniam.*]*CASVS.* Fundum vel in diem vel sub conditione legasti. petij vt hæres mihi satisdaret de eo dando die aduenientę, vel existente conditione. dicit hæres legatum mihi non deberi: an iudex debeat cognoscere an debeatur, nécne? Dicitur quòd sic summatim: & quòd decernere debet vt mihi satisdetur.

*Fideicommissi.*

*TITVLVS LIII.*

VT IN POSSESSIONEM legatorum vel fideicommissorum seruādorum causa mittatur, & quādo satisdari debeat.

*Si fideicommissum ab itestato.*]*CASVS.* Si fideicōmissum ab ītestato fuerit sorori tuę relictū codicillis, & posteaquā dies fideicōmissi cesśit, rebꝰ humanis (licet ignorās [n] fideicōmissum) excesśerit: actionē huiusmodi acqri potuisse, dissimulare nō poteris: salua scilicet ab ītestato succedēti quarta portiōe. Suppos. Kalē. Maiis, Trallis. AA. Coss.

*Fideicommissum etiam ab intestato relictum, post diem eius cedentem transmittitur ad hæredem etiam per ignorantiā salua quarta Trebellianica. Salycetus.*

VI. Impp. DIOCLE. & MAXIMI. AA. & CC. Eusebio.

*Si fideicōmissum ab ītestato.*]*CASVS.* Si fideicōmissum ab ītestato fuerit sorori tuę relictū codicillis, & posteaquā dies fideicōmissi cesśit, rebꝰ humanis (licet ignorās [n] fideicōmissum) excesśerit: actionē huiusmodi acqri potuisse, dissimulare nō poteris: salua scilicet ab ītestato succedēti quarta portiōe. Suppos. Kalē. Maiis, Trallis. AA. Coss.

*Fideicommissum etiam ab intestato relictum, post diem eius cedentem transmittitur ad hæredem etiam per ignorantiā salua quarta Trebellianica. Salycetus.*

III. Iidem AA. Aeliæ.

*Si Pontionilla ad eam ętatem peruenit,* [b] cui legatum vel fideicommissum relictum erat: petitionē ad hæredes trāsmisit, licet antè decesśerit, quàm consequeretur legatū vel fideicōmissum. PP. V. Kalendas Augu. Chilone & Libone Coss.

*Sufficit quòd conditio in momento temporis sit impleta. Baldus. Vel sic: Licet mulier amiserit filium propter quem consecuta fuit legatum, nō propterea legatum perdit, vel restituit. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. Ammiæ.

*Cum vxori vsusfruct⁹ fundi legatur,* & eius proprietas, cùm liberos [c] habuerit: nato filio statim proprietatis legati dies cedit: nec quicquam obest si is decedat. [d] PP. Kalend. Augu. Antonino. A. III. & Geta item. III. Coss.

*Quando tēpus certæ ætatis adiicitur post præcedentem dispositionem puram, non facit conditionem, sed differtur in tempus impletum: & ideo interim non impedit transmissionem. hoc dicit no. secūdum Baldum.*

V. Imp. ALEXANDER A. Maximo.

*Ex his verbis, Do lego Aeliæ Seuerinæ filiæ meæ, & Secūdæ* [e] *decem: quæ legata accipere debebit, cum ad legitimū ſtatum peruenerit:* non conditio [f] fideicommissō vel legato inserta, sed petitio in tempus legitimæ ætatis dilata videtur. [g] Et ideo si Aelia Seuerina filia testatoris cui legatum relictum est, die legati [h] cedente [i], vita functa est: ad hęredē suū actionē transmisit, scilicet vt eo tēpore solutio fiat, quo Seuerina si rebus humanis subtracta non fuisset, vicesimūquintum annum ætatis impleśset. Non cœptum [k] enim annū, sed impletum [l], si de emolumēto relicti fideicōmisi tractetur, expectandum esse iuris prudētibus placuit [m]. PP. XIII. Kalendas Ianuar. Alexandro A. II. & Marcello Coss.

BIU Cujas

a *Fideicommissi.* generalis vel specialis.

b *Subtiliter.* sed summatim: & hoc nisi paratus sit hæres incontinenti probare non deberi: vt. ff. e. l. si is à quo. in princip. &. ff. vt lega. nomine ca. l. hæc stipulatio. §. j.

c *Vt satisdetur.* semel, non amplius, nisi aliquid inopinatum emergat: vt. ff. eo. l. si is à quo. §. fi. & l. fi. §. j. Et non habet locum hæc satisdatio in liberatione legati: vt. ff. e. l. j. §. si debitori.

*Ex summaria cognitione venitur ad satisdationem legatorum. Bal. Vel sic: Pro legato in diem relicto debet hæres satisdare, & an legatum debeatur, sufficit iudici summatim constare. Salycetus.*

1. Diuus ANTON. PIVS Saluio.

QVoniã nihil actor amplius postulat, quàm vt fideicommissi [a] nomine satisdetur: non debet is qui iuri dicundo præest, subtiliter [b] cognoscere, debeatur nécne fideicommissum, sed tantum decernere vt satisdetur. [c] Sine die & consule.

*Satisdatio de fideicommissis & legatis præstãdis potest per testatorẽ remitti. Saly.*

11. Diuus Marcus Stratonicæ.

IPsis rerum experimentis cognouimus ad publicam vtilitatem pertinere, vt satisdationes quæ voluntatis defunctorum tuendæ gratia in legatis & fideicõmissis introductæ sunt, eorundem voluntate remitti [d] possint. Quocunque enim iudicio voluntatis, cautio legati vel fideicommissi remitti potest. Sine die & consule.

*Prius inductus in possessionem ex pignore prætorio, potior est quàm emptor vel creditor posterior se. Bald. Vel sic: Habens pignus prætorium, præfertur posterioribus diuersum titulum prætendentibus. Saly.*

111. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Symphoro.

SI postquam seruandi legati seu fideicommissi gratia in possessionem inductus [e] es, pignoris obligatio, aut venditio ab hærede interuenerit: præcedere [f] causam tuam, quam iure prætorio veluti pignus habuisti, manifestum est. PP. XI. Kal. Decẽb. Dextro & Prisco Coss.

*Cautio nomine fideicommissi debet præstari per hæredem rogatum, non per debitores hæreditarios conditione fideicommissi pendente. h. d. no. Bald. Vel sic: Ante hæreditatis restitutionem fideicommissarius nõ agit contra hæreditarium debitorem: potest tamen petere ab hærede, vt ei satisdet de fideicommisso restituendo. Salycetus.*

1111. Imp. ANTON. A. Protagoræ.

CVm Artemidoram patri pupillorum tuorum hæredem extitisse proponas: quãuis vt fideicõmissam hæreditatem his, cum moreretur, [g] restitueret, petita sit: nullam tamen aduersus debitores hæreditarios habent pupilli tui actionẽ. Planè vt satis fideicommissorũ nomine Artemidora det, (si modo testator id fieri non prohibuerit [h]) apud suum iudicem cõueni. †PP. III. Kalen. Iul. Lẽto. II. & Cereale Coss.

*Missus in possessionem non nanciscitur proprietatem: sed debet adire iudicẽ, qui ad soluendum compellat hæredem. Salycetus.*

V. Imp. ALEXAND. A. Paulinæ.

QVi legati siue fideicõmissi causa in possessionẽ mittuntur, non proprietatem nãciscuntur, sed ius pignoris. [i] VVt autem & post acceptũ pignus satisfiat defuncti voluntati, cõpetens iudex te adeunte prouidebit. PP. III. Id. August. Iuliano. II. & Crispino Coss.

*Propter primam contumaciam hæredis fit missio in bonis hæreditariis etiam dolo alienatis, vel dimissis possideri, & post sex mẽses in bonis hæredis. h. d. no. Bal. Vel sic: Si non satisdatur de legato vel fideicommisso, in rebus hæreditariis fit missio: & si nõ satisfit cum petitur, in rebus propriis hæredis morosi mittitur. Baldus.*

VI. Idem. A. Donato.

CErta est forma iurisdictionis, qua fideicommissi seruãdi causa in possessionẽ rerũ quæ in causa hæreditaria sunt, aut dolo malo esse desierunt, is cui legati vel fideicõmissi nomine satis nõ datur, mittitur, [k] vel in proprias res hæredis, si fideicõmisso satis nõ fit† post sex mẽses [l] quàm peti† cœperit, secũdũ diui Antonini patris mei constitutionẽ. [m] PP. VI. Id. Ianua. Fusco. II. & Dextro Coss.

*Cautio legatorum potest per testatorẽ remitti, sed non cautio frustratoria. Bal. Vel sic: Satisdatio de legato soluendo, potest à testatore remitti, non de vtendo fruendo arbitrio boni viri. Salycetus.*

VII. Idem. A. Proculiano.

SCire debetis, fideicommissi quidem & legati satisdationem remitti posse, diuum Marcum & diuum Commodum constituisse. [n] Vt autem boni viri arbitratu, is cui vsusfructus relictus est, vtatur fruatur:

*Pignus prætorii qualiter constituitur.*

e *Inductus.* tali modo cõstituitur pignus prætorium: vt. ff. de pign. ac. l. non est mirum. & infra qui po. in pigno. ha. l. cum rem. Sed cum hodie per Iustinianum omnia bona hæreditaria tacitè sint obligata legatario, vt supra cõmunia de leg. l. j. etiam sine inductione in possessionem, esset verum quod subiicit.

f *Præcedere.* quia sunt diuersorum titulorum: vt infra qui po. in pig. ha. l. ij. secus si ex eadem causa postea fiat pignoris obligatio: vt ff. eodẽ. l. is cui. §. si plures. &. §. qui prior.

*Cvm Artemidoram.* ]CASVS. Mulierem quandam hæredẽ instituisti, & eã quãdo decederet, de hereditate Titio restituenda rogasti: an Titius antequam ei restituatur hæreditas, debitores hæreditarios conuenire possit? Respond. ꝙ non, sed conuenire poterit vt satisdent de hæreditate restituẽda, nisi à te remissa fuerit satisdatio. Idem est si rogata fuisset restituere, vt Papi. dicit in illitera.

g *Moreretur.* scilicet Artemidora.

h *Non prohibuerit.* quod potest: vt. ŝ. ad Treb. authẽ. contra cum rogatus. &. ŝ. e. l. ij. Et not. etiam pro hereditate satisdari vt hic, & ff. vt le. no. ca. hæc stipulatio. Sed hoc fallit quãdo fratribus suis vel filiis rogatus est restituere: vt. ŝ. ad Treb. l. iubemus. Item videtur contra. ff. de vulga. substi. l. ij. §. j. Sed hic non est sollicitus tam de hæreditate, sed de satisdatione.

*Qvi legati.* ]CASVS. Missus in poss. rerũ hæreditariarum, hærede non cauente causa legatorum seruandorũ: an ex ea missione consequatur illarum rerũ dominium, quæritur? Dicitur quòd non, sed tantum & non pignoris tantum & non vt post acceptum pignus, vt satisfiat adueniente die, vel conditione existente, prouidebit competens iudex.

i *Ius pignoris.* non tamen hæredem expellet, sed tædio forte recedet: vt. ff. eo. l. is cui, in prin.

*Certa.* ]CASVS. Si fundum in diẽ vel sub cõditione mihi legasti: & hæres de eo mihi restituẽdo die adueniente, vel conditione existente, satisdare noluerit: qualiter contra ipsum procedetur, quæritur? Rñ. quòd mittendus sum in possess. rerum hæreditariarum: & nisi post sex menses connumeratos à tempore quo cœpi petere mihi satisdari, de fideicommisso mihi satis faciat: mittar in poss. rerum hæreditariarum.

k *Mittitur.* scilicet statim, dummodo interpellet hæredem: vel per eum nõ remaneat quo minus interpellet: vt ff. e. l. j. §. non exigitur.

l *Sex menses.* continuos: vt. ff. eo. l. is cui. §. imperator. & §. sex mensium. & facit. ff. qui satisda. cog. l. de die. §. penul.

m *Constitutionem.* cuius verba sunt. ff. eo. l. is cui. §. imperator.

*Cire.* ]CASVS. A satisdatio de legato seu fideicom. die adueniente vel conditione existente præstando hæredi à testatore, remitti possit, quæritur? Respond. sic. Sed si testator vsumfru. fundi mihi reliquerit: an satisdationem de vtendo fruendo arbitrio boni viri, mihi remittere possit, quæritur? Respon. quòd non. & hoc in secunda.

n *Constituisse.* vt supra eo. l. ij. & idem dicitur. ff. de condit. & demon. l. auia. & l. cum tale. §. quid ergo. &. ff. de pac. l. pactum. & hoc verum, etiam si hæres bona dissipet: vt. ff. vt le. no. ca. l. fin. in princip.

Posse.

BIU Cujas

a *Posse.*ff.e.l.si pecuniæ.&.ś.de vsufru.l.j.& est ratio: quia prima satisdatio gratia defuncti imponitur:vnde ei renunciare potest: vt &.ś. e.l.ij.& supra de pac.l.fi.in secunda non, sed hæredis: vt argu. ff.ad. l. Falcid. l. quod de bonis. §.fina. Item inuitaretur ad delinquendum.

*Contra.*]*CASVS.* Si administrator reip.nomine legati relicti reip. in diem, vel sub conditione de eo præstando, aduenient die vel conditione ab hærede non satis acceperit: si postea factus fuerit hæres non soluendo: an conueniri possit ipse vel hæres suus,quæritur? Respō. q sic,sed qua actione, nō aperit:tu dic actione in factum, in quantum interierit reip. ipsum ab hęrede satis accepisse.

b *Non esse.* ideo quia non fuit satis acceptū.

c *Actionem.*scilicet in factum:vt infra de admi.rerum ad ci.perti.l. ij.li.xj. &. ff. de magi. conue.l.fin.& facit supra de magi.conue.l.j. ij.&.iij.

*DE SVIS ET legitimis liberis &c.*

*Vsque huc dixit de successionibus testamētariis: nunc de his quæ ab intestato deferuntur.& primo de linea inferiori & superiori, vsque ad titu. de legi.hære.*

*Si fratri.*]*CASVS.* Mulieri erat delata bon.pos. in bonis fratris intestati: eam intra centum dies nō agnouit:an tempore predicto excludatur? Dicitur q non:cum sit fratris hæres legitima, vt quia eodem patre nata est,quia super hoc datur ei annus. Vel dic, Mulier quædam habebat fratrem cui erat agnata: decessit frater nullo alio relicto qui sit proximior: mulier non excluditur ab acquisitione hæreditatis illius centum dierum spacio.

d *Legitimæ.* vt quia ex eodem patre nata esset.sed si ex eadē matre tantum,cognata esset:vt instī.de legi. agna.suc.§.sunt autem.& sic repellitur vterina centum diebus elapsis: vt supra qui admit. ad bon.poss.l.ij.&. ff. vnde cog.l.j. in prin. Sed hodie etiā vterina admittitur: vt infra de le. hæred.l. fin. §. sed nec fratrem.cum distinctione tamen, per auth.vt præponatur vtrinque coniunctus:vt infra communia de succes.authen. itaque.

e *Non excluderis.*cum de iure ciuili scilicet.l.xij.tabularum admittaris:vt instit.de perpe.& temp.act.in princip.& hæc lex melius staret sub illo titu.infra de legi.hæredi.

minimè satisdationem remitti testamento posse.[a] PP. X. Kal. Martij Fusco. II. & Dextro Coss.

*Pro legato reipublicæ tenentur administratores satisdationem petere: quod si non faciant,tenentur ad interesse.Salycetus.*

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. &. CC. Zenodro.

COntra eos, siue successores eorum,qui rempublicā administrātes per officij necessitatem ciuitati sub conditione relicti fideicommissi satis accipere debuerunt: quanti reipublicæ interierit satis acceptum non esse,[b] dirigendam certum est actionem.[c] Suppos. VII. Kalen.Mart.CC.Coss.

*TITVLVS LIIII.*

DE SVIS ET LEGItimis liberis,† & ex filia nepotibus ab intestato venientibus.

*Legitima successio non excluditur, licet intra centum dies bonorum possessio nō petatur. Bald.Vel sic:Hæres legitimus à succedendo non excluditur centū diebus.Saly.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Crispinæ.

SI fratri tuo legitima[d] hæres esse potes:centum dierum prefinitione nō excluderis[e] ab acquirenda hæreditate. P P. III. Non. Nouemb. Antonino. A. II. & Geta. II. Coss.

*Nepotes ex diuersis filiis succedunt auo in stirpes. Baldus.*

II. Impp. DIOCLETIA. & MAXI. AA. Auiæ.

NEpotes ex diuersis filiis varij numeri[f] auo succedentes ab intestato,non pro virilibus portionibus, sed ex stirpibus succedunt,[g] S. III. Kal. Mart.Hadrianopoli,ipsis.A A. IIII.&.III. Coss.

*Filius filii præmortui succedit æqualiter auo cum superstite eius filio. Baldus.*

III. Iidem. AA. &.C C. Frontoni.

VT intestatò defuncti filius ac nepos ex alio, qui mortis eius tempore in rebus humanis non inuenitur, manentes in sacris, pariter succedant: euidenter lege duodecim tabularum cauetur.[h] quod & honorarij iuris obseruatio sequitur.[i] S.XV. Kalend.Iul. A A. Coss.

*Filius posthumus præfertur sorori defuncti. Bal. Vel sic: In successione ab intestato potior est causa descendentium, quàm collateralium. hoc dicit.Vel sic: Filius præfertur sorori defuncti.Salycetus.*

IIII. Iidem. AA. &. C C. Marcellæ.

INtestato [quidem] defuncto[k] posthumum suum hæredem, quàm sororem,[l] licet consanguineam, haberi potiorem ordo successionum lege duodecim tabularum factus,[m] nimis[n] euidenter demonstrat. S. VI. Idus Decembr. A A. Coss.

*Adoptiuus admittitur ad successionem cum filiis legitimis & naturalibus, tam natis ante adoptionem,quàm post. Baldus.*

V. Iidem AA. &. CC. Appiano.

SI te parens, in cuius fuisti potestate, solenniter in adoptionem dedit: cum filiis naturalibus[o] adoptiui patris ante vel post quæsitis defuncto intestato succedere potes. Dat. VI. Kalend. Mart. Cæsaribus Conss.

*Natus ex libera & seruo, non succedit vt spurius: licet patri dignitas superueniat. Salycetus.*

VI. Iidem AA. &. CC. Posidonio.

EX libera conceptus & seruo, velut spurius habetur: nec vt decurionis filius[p] (quamuis pater eius naturalis manumissus, & natalibus[q] suis restitutus hūc adeptus fuit honorem) defendi potest.[r] Suppositā. VI. Idus Februa.C C. Coss.

*Libertus filium habet in potestate: ideo ad eius successionem admittitur vt legitimus.hoc dicit secundum Salycetum.*

VII. Iidem AA. &. CC. Aemilianæ.

FIlium habere suum libertus in potestate non prohibe-

consuetudinem habens,filium ex ea sustulit: postea manumissus & natalibus restitutus, decurio factus est:an filius habendus sit vel pro filio decurionis,quæritur?dicitur quòd non.

f *Numeri.*ex vno duo: ex alio tres, vel quatuor.Accur.

g *Succedunt.* vt instit. eo. §. cum filius. & in auth.de hære.ab intes. §. j.col.ix.

*VT intestato.*]*CASVS.* Decessit paterfa. relicto filio, & nepote ex altero filio mortuo:an filius & nepos æqualiter succedere debeant, quæritur? Respond.quòd sic: & hoc.l.xij.tab. cauetur. Idem est in successione de iure prætorio danda, vnde liberi bon.pos.

h *Cauetur.*vt instit. eo.§. cum filius.

i *Sequitur.*dando vnde liberi bonorū possessionem.

*INtestato.*[*CASVS.* Paterfami. sororem habens, ab intestato decessit, vxore prægnante relicta:an posthumus,an soror consanguinea, id est eodē modo ex patre nata,ad hæreditatem eius admitti debeat,quæritur? dicitur quòd posthumus.

k *Defuncto.* scilicet patrefamilias.

l *Sororem.*defuncti.

m *Factus.*vt insti. de hæred. quæ ab intesta. in prin.

n *Nimis.*i.valde.

*SIte.*]*CASVS.* Titius filium in potestate sua habens, eum Seio dedit in adoptionem: an Seio mortuo filius Titij cum filiis Seij naturalibus & legitimis vel post adoptionem vel ante acquisitis,succedere possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

o *Naturalibus.*subaudi,& legitimis: & hoc si tempore mortis naturalis patris non es ab adoptiuo patre emancipatus:vt insti.de hæred.quæ ab intesta. §.at hi.

*EX libera.*]*CASVS.* Seruus cum libera

p *Filius.*vt euitet tormenta:vt.j.de pœnis.l.decurionum filij.

q *Natalibus.*aliàs non fuisset ad honores admissus: vt infra ad le.Iul.Viscel.l.j.Accursius.

r *Defendi potest.*tempore conceptionis circa statum patris inspecto:

BIU Cujas

spectо: vt.ff.de senato.l.emancipatum.§.si quis.

*Filium.*]*C A S V S.* An libertus filium in potestate habere possit, quæritur? dicitur quòd sic: nec eius præteritus status, scilicet seruitus, illũ impediret, ad exemplum ingenuorũ, cum ei contrahere matrimonium legitimum interdictum non sit.

a *Non prohibetur.* vt. ĭ. de ser. reipu. ma. l. si decretum. & de pa. po. l. libertos.

b *Nuptiis.* post manumissionem contractis. Sed quid si ãte, & postea filius est procreatus? Respon. idem. ar. supra de nup. & si contra. &. ff. de ri. nup. l. si quis in senatorio. Arg. contra. ff. man. l. si procuratorem. sed secus in casu. l. proxi.

c *Apud hostes.*] *Vobis.* matri loquitur.

d *Non postulatur.* scilicet vere: vt institu. de hære. quæ ab intest. §. posthumi. Sed scire debet quãdo fuit captus: quia tunc præsumitur mortuus.

e *Successionem.* vt. ff. de iure fisc. l. Lucius. transmittitur ergo hereditas etiam ad superiores, licet non adita, sicut ad inferiores: vt supra de his qui ante aper. ta. l. j. & est arg. ff. de inoffi. testa. l. nam & si parentibus. & de hac materia dicitur. ff. de acqui. hæred. l. ventre. *ADDITIO.* Aduertas quòd Bart. in. d. l. j. §. de his qui ante aper. ta. reprehendit ibi glo. id ipsum etiam tenentem: quia dicit esse cõtra casum. l. ij. in. §. si quis ex liberis. ff. ad Tertul. Nec obstat secundum eum hæc lex: quia loquitur de suis, qui transmittũt ad omnes: vt est casus secundum eundem Barto. ibi in. l. ventre. ff. de acquir. hæred. & in. l. iij. supra de iu. delibe. De quo vide latius per eundem in. d. l. vẽtre. in iij. col. versic. quartus casus &c. & tangit idẽ Bar. in. l. ij. infra ad senatusc. Orficianum.

*Hæreditas nondũ adita, ad superiores an transmittatur.*

*†Ex Codice Theodosia. lib. 5. ti. 4. Contius.*

*†Hîc omissa est clausula qua cõcurrentibus agnatis dabatur quædã, seu quædam quasi Falcidia: vt apparet ex integra lege in Codice Theodosiano posita. Ideo autem omisit, quia eã correxit. l. vlt. ĭ. e. & in insti. lib. 3. ti. j. §. vlt. ait se nõ cõcessisse vt in hoc suo codice poneretur. Cõti⁹.*

*Si defunctus.*] *C A S V S.* Quod in. l. ista dicitur, habebat locum iure antiquo. pone quòd auus maternus decessit relictis pluribus filiis: & ex vna filia præmortua reliquit plures nepotes, vel pronepotes: illi nepotes succedunt auo cum patruis & auunculis suis, cum deminutione tertiæ partis, quæ debet dari auunculis istorum nepotum. & hoc in prima. In secunda dicit, quod statuimus in bonis aui materni, idem habeat locum & in bonis auiæ maternæ vel paternæ, scilicet vt nepotes succedant cum deminutione tertiæ partis. Tertio dicit quòd hoc verum est, nisi auia iusit comburi instrumenta in quibus nepotes erant instituti: & postea fecit instrumentum in quo extraneos instituit, & nepotes exhæredauit. Quarto dicit, rediens ad primum: siue auus vel auia mortuus fuerit, testatus vel testata, & nepotes præterierit, vel exhæredauerit: quia nepotes succedunt cum deminutione tertiæ patris. Quinto dicit, quòd si pater exhæredasset filiam sine causa, quòd habebat querelam inoffic. testamen. & petitio. hæreditatis: & ea filia eandem actionem transmittit ad filios suos, qui sunt testatoris nepotes. & hoc dicit.

tur, [a] cum ob præteritum statum ex legitimis nuptiis [b] ingenuorum exemplo filios habere liberto non sit interdictũ. S. XVI. Kal. Mart. CC. Coss.

*Existentia sui hæredis operatur transmissionem de filia ad matrem. h. d. communiter secundum doc. vel sic: Si filia se immiscuit bonis patris apud hostes defuncti, hæres extitit: licet certitudinaliter mortem eius tunc nesciuit. Salycetus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Catoniæ.

APud hostes patre defuncto, filia cõmunis vobis, [c] quo casu mortis scientia non postulatur, [d] hæres extitit sua, & ad te transmisit successionem. [e] S. XII. Kalẽ. Decembr. Nicomediæ, Cæsaribus Conss.

*Auo vel auiæ ab intestato morienti succedunt nepotes ex filia, cum auunculis & materteris, cum deminutione tertiæ partis eius portionis in qua parens succederet si viueret: & eis præteritis, vel exhæredatis, cõtra testamentum competit idem ius, quod parenti eorum competeret si viueret. Salycetus.*

IX. Imppp. VALENTINIANVS THEODO. & ARCAD. AAA. Constantino præfecto prætorio.

SI defunctus† [f], cuiuscunque sexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia [g] diem functa, cuiuscunque sexus aut numeri nepotes: eius partis quam defuncta superstes patri inter fratres suos fuisset habitura, duas partes consequantur nepotes ex eadem filia: tertia pars fratribus sororibúsve eius quæ defuncta est, id est filiis filiabúsque eius, de cuius bonis agitur, auũculis scilicet siue materteris eorum, quorum commodo legem sancimus, accrescat. †[h] Hæc eadem quæ de aui materni bonis constituimus, & de auiæ maternæ siue etiam paternæ simili æquitate [i] sancimus: nisi fortè auia elogia [k] inurenda impiis nepotibus iusta semotis ratione dixerit, & hoc fuerit legibus approbatum. ℣ Non solum autem si intestatus auus auiáve decesserit, hæc nepotibus † quæ sancimus iura seruamus: sed & si auus vel auia, quibus huiusmodi nepotes erunt, testati obierint, & præterierint [l] nepotes, aut exhęredauerint. Eadẽ [m] & de iniusto auorum testamento. ℣ Et si quæ filiæ poterant vel de re [n] vel de lite [o] competere actiones, nepotibus deferimus secundum iustum nostræ legis [p] modum: [q] quæ [r] de parentum inofficiosis testamentis competunt filiis. Dat. V. Kal. Mar. Mediolani. Timasio & Promoto Coss.

*Emancipatio non concernit lineam maternam. Bal. Vel sic: Emancipatio non excludit à successione eius qui emancipatum non habuit in potestate, sed emancipãtis tantum. Salyce.*

X. Impp. THEODO. & VALENTI. AA. Maximo. PP.

VBi auiarũ [t] † successio morte interueniẽte discutitur, capitis deminutio [t] paterna quę renda non est. Tunc enim in huiusmodi hæreditatibus filiorum status aut persona spectatur, quotiens de eius bonis qui potestatem familiæ potuit habere, tractatur. [u] Dat. XV. Kal. Octobr. Rauennæ. Theodosio XIII.* & Valentiniano. III. AA. CCoss.

*Patri & matri filius & filia ipso iure succedunt. h. d. secundum Bal. vel sic: In successione ab intestato primo admittuntur descendentes quàm ascendentes. Salycetus.*

XI. Impp. THEODO. & VALENTINIA. AA. ad Senatum vrbis Romæ.

SI matre superstite filius vel filia, qui quæve moritur, filios dereliquerit: omnimodo patri suo matríve suæ ipso iure succedant. [x] quod sine dubio patrus, vel non, quæritur? Dicitur quòd non: quia hoc quærendum est de successione eius qui filium habere potest in potestate. fœmina autem habere non potest.

f *Si defunctus.* aliquis masculus. & hic puncta.

g *Ex filia.* secus si ex filio.

h *Accrescat.* vt insti. de hære. que ab intest. §. item vetustas. & supra de collat. l. illã. Sed hodie contra: vt in authen. ibi posita. † *d. l. penúlt.*

i *Æquitate.* siue nepotes ex filio, siue ex filia relinquat: sed in masculo decedente distinguitur: ex filio, vel an ex filia relinquatur: vt. d. l. illam.

k *Elogia.* id est testamentum in quo instituerat nepotes, fecit deleri vel cõburi vere, & eos ex vera & iusta causa præteriit vel exhæredauit in secundo testamento: vnde non possunt agere querela: vt in authen. de hæred. & Falcid. §. exhæredatos. colla. j.

l *Præterierint.* sine causa.

m *Eadem.* scilicet iura seruam⁹, scilicet quę † *Ea* sequuntur. *Theo.*

n *De re.* id est hereditatis petitione proponenda. *ti. j. l.*

o *Vel de lite.* id est de querela inofficiosi testamenti, si ipsi essent exhæredati.

p *Legis.* scilicet huius.

q *Modum.* quę de supplenda quarta dicit: vt supra de inoffi. testa. l. omnimodo. &. l. si quis filium. quod est falsum, cum illæ sint post istã. De seipsa ergo dicit, vel de aliis tractantibus de inofficiosis. *XXX.*

r *Quæ.* scilicet actiones.

*VBi auiarum.*]*C A S V S.* Materfamil. decessit nepote ex filio relicto: an ad hoc vt succedere ei possit, quæri debeat, fuerit pater eius emancipatus, vel non, quæritur? Dicitur quòd non: quia hoc quærendum est de successione eius qui filium habere potest in potestate. fœmina autem habere non potest.

s *Vbi auiarum.* tractatur enim an filius filij emancipati succedat auiæ paternæ, vel maternæ.

t *Deminutio.* scilicet minima: vt emancipatio.

u *Tractatur.* sed mulier non potest potestatem habere familiæ vt insti. de adop. §. fœminæ.

*Si matre.*]*C A S V S.* Si aliquis matrem & filios habens, illis superstitibus decessit: in successione illius mater an filius præferri debeat, quæritur? Respon. quòd filius.

x *Succedant.* excluſa matre: quia prima causa est in successione filiorum: vt institu. de hære. quæ ab inte. in prin.

*Pronepotibus.*

BIU Cujas

a *Pronepotibus.* id est nepotibus defuncti, qui sunt pronepotes ad eam cui præferuntur.

*Votiens.*] CASVS. Dicit quòd descendentibus ex linea materna non datur bonorum possessio vnde liberi in bonis maternis: nec etiam agnati & collaterales possunt quartam partem hæreditatis mortuæ personæ sibi vindicare: nec etiam tertiam iure nouo: licet per. l. supra eo. l. si defunctus. possent. sed soli descendentes admittentur ad successionem mortuo parente: quia in prima causa successionis est descendentium. & hoc in prima. In secunda dicit quòd locum habet in futuris negotiis, & non præteritis. & hoc dicit.

& de pronepotibus [a] obseruandum esse censemus. Dat. Idibus Nouembr. Theodosio. XV. & Valentiniano. III. AA. Coss.

*Descendentes (etiam quibus non competit bonorum possessio vnde liberi) potiores sunt de iure ciuili, quàm collaterales agnati. Salycet.*

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

QVotiẽs † aliquis vel aliqua intestatus vel intestata, mortuus vel mortua fuerit, nepotibus [b] vel pronepotibus cuiuscunque sexus, vel deinceps aliis descendentibus derelictis, quibus *Vnde liberi* bonorum possessio minimè competit, & insuper ex latere quibuscunque agnatis: [c] minimè possint iidem agnati quartam [d] partẽ hæreditatis mortuæ personæ sibi vindicare, sed descendentes soli ad mortui successionem vocentur. ℣ Quod tantum in futuris, non etiam præteritis negotiis seruari decernimus. Dat. Kalend. Iul. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

IN AVTHENT. de hære. ab intesta. §. j. colla. ix. constitu. j.

*Hodie ad successionem defuncti primo vocantur liberi, sublata differentia sexus, & patriæ potestatis. Salycetus.*

IN successione mortui patrisfamilias, siue filiifamilias, liberi eius, si sunt, omnibus aliis prælati, succedunt. ℣ Primi quidem gradus [e] æqualiter [f] succedunt, nepotes & vlteriores in stirpes, [g] non distinguendo sexum, vel iura potestatis, sed sola naturali causa inspecta. [h]

*TITVLVS LV.*

AD SENATVSCONsultum Tertullianum.

*Mater succedit filio infanti ab intestato morienti, & econtra. Saly.*

I. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Viuianæ.

NIcet [i] liberi matribus ab intestato ita demum per se [k] hæredes existant, si fari possint: tamen matres liberis etiam si infantes naturæ cõcesserint, [l] posse [m] succedere, nulla dubitatio est. P P. X. Kalend. April. Tiberiano & Dione Coss.

*Pater præfertur matri in successione filii. h. d. hodie autem concurrunt: vt in authen. defuncto. infra eodem. Salycetus.*

II. Idem AA. & CC. Rhesæ.

IN successione filij [n] vel filiæ communis sine liberis & fratribus & sororibus morientis, pater manumissor, [o] quia ei sit vetus ius seruatum, [p] matri præfertur. [q] S. VI. Id. Decemb. CC. Coss.

*Exceptio tutoris non petiti non excludit matrem à successione filii postea facti adulti. Salycetus.*

III. Imp. CONSTANTIVS. A Catulino proconsuli Africæ.

MAtres, quæ puberes [r] amiserũt filios, licet impuberibus eis tutores non petierint, quòd matri pater præfertur.

*ysq; ad decimum gradum.*

*Continuatio.*

*Dictum est de his qui succedunt ascendentibus: nunc de his qui succedunt descendentibus.*

*Licet.*] CASVS. An filius infans matris ab intestato mortuæ hæreditatem per se adire possit, quæritur? dicitur quòd non: sed per tutorem. Si autem infans decesit: an mater eius succedere possit per se, quæritur? dicitur quòd potest.

*Mater quã doque filii non perdit, licet illi tutorem non*

a *Pronepotibus.* id est nepotibus defuncti, qui sunt pronepotes ad eam cui præferuntur.

b *Nepotibus.* ex filio vel filia, cum de hæreditate fœminæ agitur: vel ex filia cum de hæreditate matris: nam istis non competit vnde liberi: quia vnde lib. datur illis quibus cõtra tabulas dari potest: vt. ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt. l. vnica. §. rectè autem. &. §. Labeo. & istis competere non potest contra tabulas: vt. ff. de contra tabu. l. illud. §. ad testamenta.

c *Agnatis.* in tertio vel quarto gradu, vel deinceps: vt institu. de hære. quæ ab intesta. §. finali. Accursius.

d *Quartam.* sed nec tertiam habent hodie per authen. vt dixi in l. si defunctus.

*IN successione.*] CASVS. Authen. ista dicit idem cum l. C. scilicet quòd in successione ab intestato potior est causa descẽdentium, quàm collateralium. addit autem ista authent. aliquid: nam dicit quòd si decedat paterfami. siue filiusfami. potior est causa descendentium: & si plures sunt eiusdem gradus, vt sunt filij primi gradus, vocantur æqualiter. si diuersi gradus sunt, vt sunt nepotes: vocantur in stirpes: & vocantur sublata differentia emancipationis, & patriæ potestatis, & sexus: & sublata differentia agnationis & cognationis, sola naturali causa inspecta.

e *Primi quidem gradus.* vt sunt filij.

f *Æqualiter.* id est pro virili.

g *Instirpes.* hæc etiam olim erat: vt supra eo. l. nepotes. secus in collateralibus: vt in cor. authen. §. sin autem defuncto. Vel dic vt not. in authen. cessante. infra de legi. hære.

h *Sola naturali causa inspecta.* hic videt corrigi quod de adoptiuis dicitur, quòd cum naturalibus succedãt: vt institu. de adop. §. sed hodie. quod non placet: nam verbum, sola, hic positum, differentiam patriæ potestatis, sexus, & cognationis tantum tollit. sic supra de iur. om. iudi. l. ij. puto tamen per hæc verba sublatum esse edictum de cõiungendis cum eman. lib. Item vsque ad quem gradum admittitur cognatus? nunquid vt olim, vt institu. de suc. cog. §. fina? Respon. non: quia sic differret agnatus à eo-

liter [f] succedunt, nepotes & vlteriores in stirpes, [g] non distinguendo sexum, vel iura potestatis, sed sola naturali causa inspecta. [h]

*TITVLVS LV.*

AD SENATVSCONsultum Tertullianum.

*Mater succedit filio infanti ab intestato morienti, & econtra. Saly.*

I. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Viuianæ.

NIcet [i] liberi matribus ab intestato ita demum per se [k] hæredes existant, si fari possint: tamen matres liberis etiam si infantes naturæ cõcesserint, [l] posse [m] succedere, nulla dubitatio est. P P. X. Kalend. April. Tiberiano & Dione Coss.

*Pater præfertur matri in successione filii. h. d. hodie autem concurrunt: vt in authen. defuncto. infra eodem. Salycetus.*

II. Idem AA. & CC. Rhesæ.

IN successione filij [n] vel filiæ communis sine liberis & fratribus & sororibus morientis, pater manumissor, [o] quia ei sit vetus ius seruatum, [p] matri præfertur. [q] S. VI. Id. Decemb. CC. Coss.

*Exceptio tutoris non petiti non excludit matrem à successione filii postea facti adulti. Salycetus.*

III. Imp. CONSTANTIVS. A Catulino proconsuli Africæ.

MAtres, quæ puberes [r] amiserũt filios, licet impuberibus eis tutores non petierint, quòd matri pater præfertur.

*AD SENATusconsultum Tertullianum.*

*Dictum est de his qui succedunt ascendentibus: nunc de his qui succedunt descendentibus.*

*Licet.*] CASVS. An filius infans matris ab intestato mortuæ hæreditatem per se adire possit, quæritur? dicitur quòd non: sed per tutorem. Si autem infans decesit: an mater eius succedere possit per se, quæritur? dicitur quòd potest.

i *Licet.* per suam conditionem, quæ & annum desiderat.

k *Per se.* sed per tutorem potest etiam infans: vt supra de iur. delibe. l. si infanti. & l. potuit.

l *Concesserint.* id est decesserint.

m *Posse.* sed quid de patribus? Respon. pater vel habebat filium in potestate: & sic iure veteri non habet hæredem ab intestato. vel emancipauerat, & succedebat ei, si contracta fiducia, id est seruato iure successionis emancipasset: quod hodie præsumitur: vt institut. de legi. agna. succes. §. fina. & infra l. proxi.

*IN successione.*] CASVS. Decesit quis patrem & matrem habens, nullo collateralium vel descendentium relicto. in successione eius, mater an pater præferri debeat, quæritur? Respond.

n *In successione filii* emancipati.

o *Manumissor.* id est emancipator: vt. ff. quando de pecu. ac. an. est. l. j. §. j.

p *Seruatum.* quia emancipauit contracta fiducia.

q *Præfertur.* vt & institu. eo. §. præferuntur. sed secus in auo & auia: vt. ff. eo. l. ij. §. obiicitur. nisi in casu, scilicet quando est & pater & auus: vt. ff. eod. l. æquissimum. §. finali.

*MAtres.*] CASVS. Si filio suo impuberi mater tutorem non petiit, & postea pubes factus decesit: an à successione illius mater excludatur, quæritur. Dicitur quòd non.

r *Matres quæ puberes.* scilicet existentes ipsæ matres, quod non placet. dic ergo ad filios referri. Secus ergo si impuberes decesserunt: vt hic, & infra. l. omnem & insti. c. §. fi. & infra de leg. hære. l. sciant. Excusatur ergo mater si factus est pubes: vt hic. Item si successione interesse filij videatur non petere tutorem. Item si alius prænuenit eam petere volentem. Item si filius haberet alium tutorem, puta legitimum. Item si mater esse minor. Aliæ quoque causæ enumerantur. ff. eod. l. ij. §. confestim. &. §. si mater non

BIU Cujas

non petierit. & supra si aduer. deli. l. ij. &. ff. qui pe. tu. l. ij. in princi. *ADDITIO.* Aduertas dum glo. ista dicit quòd mater excusatur si pupillus habet alium tutorem, puta legitimũ, quòd hoc procedit secundum tempora huius. l. &. l. ij. ff. qui pe. tut. secundum quæ tempora mater non poterat esse tutrix: & non succedebat tutela legitima: sed cum mater hodie si vult, præferatur omnibus tutoribus legitimis & datiuis: vt in authẽ. matri & auię. supra quando mulier tutelę offi. &c. non potest dici quòd mater excusetur propter legitimum: non enim est legitim⁹, nisi ipsa prius declaret se nolle: vt dicit Bart. hic. tex. est secũdum eum, qui hoc dicit in. l. ij. §. si mater. ff. eodem.

a *Præscriptione.* id est exceptione.

b *Eorum.* puberum.

c *Præscribi.* id est excipi.

† *hæc lex iisdẽ verbis iam posita est in ti. de secũdis nuptiis. Cõtius.*

*Iqua.* ] *CASVS.* Si mulier filios nõ habens, intra annum à tempore mortis mariti nupserit, infamis est: nisi beneficio principis remissa sibi fuerit infamia. Si vero filios habuit, similiter infamis efficitur, nisi à prĩcipe infamia remittatur, cum aliis pœnis quæ sunt supra de secũ. nup. l. j. & hoc demum si medietatẽ omnium bonorum filiis mater cum plena proprietate reliquit, id est donauerit. & si vnus ex filiis decesserit, aliis portio sua accrescit. Si autem omnes decesserint, tunc illa medietas reuertetur ad matrem: & illam habebit præcipuam. & hoc in secunda.

d *Festinatione.* quòd ante completum annũ nupsit post mortẽ viri.

e *Infamis sit.* vt & supra ex quibus cau. infa. ir. l. decreto. &. ff. de his qui notan. infa. l. j. Accursius.

f *Permittim⁹.* hoc aliqua conditione.

g *Pœnarum.* quę numerantur supra de sec. nup. l. j. in fi.

h *Facultatum.* ipsius mulieris.

i *Medietatem.* totius substantiæ: vt in authen. de nuptiis. §. j. in fi. §. & melius in. §. si igitur. col. iiij.

k *Obeuntibus.* scilicet sine filiis. Item bene dicit, intestato: quia in testamento cui voluerit potest relinquere: cum donare & vendere possit: vt in authen. de nupt. §. hinc nobis. colla. iiij.

l *Præsumat.* & ante alios capiat.

*Mater.* ] *CASVS.* An mater bona filij decedentis, si fecit testamentum, vel ab intestato nullo descendente relicto, pleno iure habere possit, quæritur? Respon. quòd si ad secundum matrimonium non conuolauerit, pleno iure habebit præscriptione[a] tamen non petiti tutoris ad excludẽdam eorum[b] successionẽ minimè debere præscribi, [c] certum est. D. VI. Kalẽd. Augu. Constantio A. VII. & Constante Coss.

*Mulier nubens intra tempora luctus, efficitur infamis, nec valet remissio infamiæ, & cæterarum pœnarum facta à principe, vbi liberos ex priore viro habuit, nisi omnium suarum facultatum tempore secundarum nuptiarum extantium medietatem sine aliqua conditione eis dederit, & eorum altero decedente, ad superstitem debet peruenire: & omnibus ab intestato morientibus, ad matrem debet redire. Salycetus.*

IIII. Imppp. GRA. VALEN. & THE. AAA. Eutropio. PP.

SI qua mulier nequaquã religionẽ priori viro, ex quo filios seu filias nõ habet, nuptiarũ festinatione[d] præstiterit, ex iure quidem notissimo infamis sit, [e] nisi huiusmodi maculã imperiale beneficiũ ei remittat. sin autẽ ei filij erũt seu filiæ, & impetrauerit indulgẽtiã, infamiæ abolitionẽ permittimus, [f] & cęterarũ pœnarũ[g] antiquationẽ, si facultatũ[h] omnium quæ fuerunt tẽpore nuptiarum, medietatẽ[i] filio vel filiæ, filiis seu filiabus donauerit, quos habebat ex viro priore susceptos, purè scilicet & omni donationis solẽnitate completa, nec retento quidẽ vsufructu. ⸸ Quẽ quidẽ semissem si duobus filiis seu filiabus pluribúsve donauerit, & sorte fatali vnus vel vna, seu alius vel alia ex iisdẽ intestatus vel intestata obierit: semper ad superstites fratres vel sorores volumus pertinere. ⸸ Sin autẽ vniuersi vel vniuersæ intestati diẽ obierint: duræ fortunæ ad matrẽ solatia ex integro reuertãtur: ita scilicet, vt hũc semissem, quẽ filiis vel filiab⁹ donauerat, intestato diẽ obeũtibus,[k] rursus ipsa separatim ab vltimi filij vel filię hæreditate præsumat.[l] PP. XV. Kal. Ian. Gratiano. V. & Theodosio. AA. Coss.

*Mater quæ succedit filio, si alteri nõ nubat, hæreditatem retinet pleno iure. si vero nupserit: in bonis à marito prouenientibus solum habet vsumfructum: in aliis ius plenum. Salycetus.*

V. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Senatui vrbis Rom. †

MAter† quę defuncto filio filiæue sine liberis ex testamẽto, vel ab intestato succedit: si matrimoniũ secũdũ post mortẽ filij vel filię nõ cõtraxerit: omnia[m] filij seu filiæ morte delata vel derelicta, pleno iure acquirat. Sin verò alterius mariti cõiugiũ[n] elegerit: extrinsecus quidẽ quæsita filio filiæue, simili firmitate possideat. rerũ verò paternarũ† defuncti solo vsufructu humanitatis cõtẽplatione potiatur, [o] proprietatẽ & sororibus & fratrib⁹ trãsmissura defuncti. Dat. VII. Id. Nouẽb. Rauẽnę, Theodosio. XII. & Valentiniano. II. AA. Coss.

*Mater tutrix filii priuatur eius hæreditate, si transiuit ad secunda vota antequam tutorẽ alium fecerit ei ordinari. Salycetus.*

VI. Iidem AA. Florentio præfecto prætorio.

OMnẽ† matri, siue ab intestato, siue iure substitutionis, [p] si filius impubes moritur, denegandã volumus successionẽ, si ea[q] legitima[r] liberorũ tutela susceptа, ad secũdas cõtra sacramẽtũ[s] præstitũ adspirauerit nuptias, antequam ei tutorẽ aliũ fecerit ordinari, eíq;, quod debeẽ ex ratione tutelę gestę, [t] persoluerit. [u] Dat. VII. Id. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. XVI. & Festo Coss.

*Fratres defuncti non excludũt eius matrem, sed cum ea succedunt pro virili: sorores vero in stirpes. & si simul concurrant cum matre fratres & sorores: tunc omnes admittuntur pro virili, patruo excluso: & hoc vbi pater defuncti non concurrit. si verò concurrat: aliter seruatur si defunctus erat sui iuris: aliter si in potestate. hodie seruantur authenticæ hic positæ. Salycetus.*

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

m *Omnia.* s. bona.

n *Coniugium.* mortuo iam filio. Et nota q̃ refert, nubat mater ante mortẽ filij, vel post. si ante, succedit in totum: licet filiis seruare debeat: vt supra de sec. nupt. l. fœminæ. §. fina. si vero postea, tũc extrinsecus quæsita filio solida habet: patrona vero quo ad vsumfructum: vt hic, & in authen. de non eli. se. nub. §. & non solũ. col. j. quia minus delinquit postea nubẽs. Sed post. ea hoc corrigitur: quia indistincte, nubat ante vel post, succedit i pro prietatem in paternis etiam: vt in authen. de non eli. §. cum igitur. Sed &. d. §. cum igitur. corrigitur per authen. de nup. §. hinc nobis. col. iiij. vbi reditur ad distinctionẽ huius legis. Item & illam de nup. dicunt quidã corrigi in authen. de hær. ab inteſt. §. consequẽs. col. ix. quia nulla fit mẽtio secũdarum nuptiarum. sed hoc non placet. Sed intellige eam secundum distinctionem prædictæ authen. de nup. & pro hoc est infra. e. ti. l. fi. in fi.

o *Potiatur.* sed si hæc qua mater legatis erat grauata, an minuatur, quia sua portio minuitur? Respon. non. ff. de lega. j. l. vlt. circa fi. quia suo delicto est ei minuta. secus si alio modo esset minuta: vt. ff. de cond. & demon. l. Plautius.

*Mnẽ.* ] *CASVS.* Si mater quę primo suscepit tutelam filij sui, demũ matrimonium cõtraxit, nec tutorem filio suo petiit: an à successione filij repellatur, quærit? Respon. quòd sic.

p *Substitutionis.* quia pater substituit eam filio.

q *Si ea.* s. mater.

r *Legitima.* id est secundum legem: non tamen ex. l. xij. tab. vt no. supra quando mu. tu. offi. fun. potest. authen. matri.

s *Sacramẽtum.* iurabat enim nõ trãsire ad secũdas nuptias: licet hodie nõ iurat: vt. ſ. quãdo mu. tu. offi. fun. po. auth. sacramẽtum.

t *Gestæ.* & malè.

u *Persoluerit.* vt & infra de legi. hæ. sciant. & in qui. cau. pig. tacontrahi. l. si mater. hæc ergo lex loquitur cum non est testamẽto data: secus autem si testamento patris data esset, tali similitudine: quia sicut eum mater ab intestato succedit filio si ineat secundas nuptias, punitur etiam in successione, vt paternorum habeat

BIU Cujas

beat vſumfructum tantum. Item cum ex teſtamento ei ſuccedit, in nullo punitur licet contrahat ſecunda vota: vt in authē. de nup. §. hinc nobis. col. iiij. ſic & ſi ex lege vocetur ad tutelam: ſi ineat ſecunda vota, ſtatim deſinit eſſe tutrix: & ſi ex teſtamento nancisca tutelam, nō deſinit eſſe tutrix: licet poſtea trāſeat ad ſecūda vota. & hoc ſecundum quoſdā. Sed Ioan. & Al. contra. nā in teſtamento ſecundū hæc iura dari non poteſt tutrix: vt. ff. de teſtamē. tute. l. mater. niſi in caſu: vt. ff. de tu. l. fina. & de hoc dixim⁹ ſupra quando mu. tu. of. fun. poteſt. authē. matri.

SIquis, vel ſiqua, matre ſuꝑſtite & fratre, [a] vel legitimo, vel ſola cognationis iura habēte, ītēſtatus vel inteſtata deceſſerit: non excludi à filij ſucceſſione matrē, ſed vnà cum fratre mortui vel mortuę, ſi ſuperſtes vel filius vel priuign⁹ ipſius ſit, ad eam ꝑuenire, ad ſimilitudinē ſororum mortui vel mortuæ: ita tamē, vt ſi quidē ſolæ ſorores agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ ſuꝑſint*: pro veterū legū tenore [b] dimidiā quidē mater, alterā verò dimidiā partē omnes ſorores habeāt. ℣ Sin verò matre ſuperſtite & fratre, vel fratrib⁹ ſolis, vel etiā cum ſororibus inteſtatus quis vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur eius hæreditas: nec liceat matri occaſione ſororū mortui vel mortuę amplioré partē ſibi vīdicare, quàm rata portio capitū exigit: patruo ſcilicet mortui vel mortuę, & eius filio vel nepote, nullū ius ad eius hęreditatē (matre eius hærede exiſtēte) habētib⁹: nec ex veterib⁹ legibus, vel ex cōſtitutionib⁹ [c] partē matris minui. ℣ Sin autē defuncta ꝑſona nō ſolum matrē & fratres & ſorores ſuperſtites habeat, ſed etiā patrē: ſi quidē ſui iuris deceſſit, quia patris ꝑſona intueniēs, matris iura ſuperare videtur: [d] omnibus pio animo ꝑuidētes, ſancim⁹ fratres quidē & ſorores mortuæ ꝑſonæ ad ſucceſſionē proprietatis ſolos pro virili portione vocari: patri autē & matri vſumfructum totius ſucceſſionis †pro beſſe [e] cōpetere, æqua lance inter patrē & matrē diuidēdum, reliqua parte vſusfructus apud fratres & ſorores remanēte. ℣ Sin verò defuncta ꝑſona ī ſacris patris cōſtituta deceſſerit: pater quidē vſumfructum, quē & viuēte filio habebat, teneat donec viuat incorruptum: mater autē quia hūc vſumfructū habere viuēte patre nō poteſt, totū apud patrē cōſtitutum: vnà cum fratribus defunctæ perſonæ ad proprietatē vocetur, ſcilicet cū ſororibus ſola in dimidiam, cum fratribus vel promiſcui generis ſecundum ſupradictam diſtributionē in virilē portionē: Omnib⁹ videlicet quæ de mulieribus ad ſecūdas nuptias migrantibus ſancita ſunt, in ſuo ſtatu durantibus. Dat. Kalēdis Iun. Conſtantinop. DN. Iuſtiniano. A. PP. II. Cos.

IN AVTHENT. DE nupt. §. & quoniam mater. colla. iiij. conſtitu. j.

*Cum fratribus & ſororibus defuncti filii ſuccedit mater in virili. Salycetus.*

ET cum ſolis fratribus, & cum ſolis ſororibus, & cū permixtis, vocantur matres in virilem [f] portionem.

IN AVTHENT. VT cum de appella. cog. §. ſancimus itaque. &. §. ſi verò contigerit. coll. viij. conſtit. xj.

*In teſtamento filii non debet pater hodie exhæredari, niſi ex cauſa iuſta in iure expreſſa. aliàs rumpitur teſtamentū quo ad inſtitutionem tantum. Salycetus.*

IN teſtamēto quoq; non licet liberis parētes excludere, niſi iuſta cauſa exhæredationis inferatur, quæ ſeptenario numero noua conſtitutione diſtribuitur. alioquin reſcinditur teſtamentum circa inſtitutiones: nam in cæteris [g] perſeuerat.

IN AVTHENT. DE hære. ab inteſta. venien. §. conſequens. &. §. ſequenti. colla. ix. conſtitu. j.

*Filio hodie ſine liberis defuncto ſuccedunt parentes, fratres, & ſorores forma hic ſcripta. Salycetus.*

DEfuncto ſine liberis [h] filio, parentes ſi ſoli [i] ſunt, ſuccedūt: ſalua gradus [k] ſui prerogatiua. ſi pari gradu ſūt, pariter ſuccedūt: paternis quidē dimidia, maternis verò alia dimidia delata: licet ſit diſpar [l] eorū

Sequitur authenti. Et cum ſolis. quæ eſt in authen. de nup. §. & quoniam. colla. iiij. & corrigit. ll. iſtas in aliquo.

f *Et cum ſolis. In virilem.* hoc fallit in caſibus: vt ſupra eodem l. ſiqua. §. quem quidem. & ſupra. l. proxi. & in authen. de nupt. §. quoniam infirmas. &. §. hinc nobis. colla. iiij.

*IN teſtamento.* ]C *ASVS.* Filiusfami. extraneum inſtituit hæredem: patrē vero exhæredauit: quæritur, an poſsit? Reſpō. quòd non: niſi ex cauſa iuſta &c. aliàs rumpitur teſtamentum quo ad inſtitutionem tantum.

g *Cæteris.* ſcilicet legatis & fideicommiſſis: vt & ſupra de libe. præ. authen. ex cauſa. Et no. hic quòd ſi filiusfamilias teſtet, qđ nō facit niſi de caſtrēſi, vel quaſi: detrahit pater Falcidiam: ſic & aliàs eſt in quaſi caſtrēſi: vt ſupra de epi. & cleri. authen. presbyteros. j. quæ eſt contra. l. veteres. vt ſupra de inofficio. teſta. l. finali. &. ff. ſi à parente quis ma. fue. l. j. §. eſt & alius.

*Filiusfamilias in quo poteſt teſtari.*

*Efuncto.* ] C *ASVS.* Semproni⁹ deceſsit habēs patrem & matrem: ſuccedit ei pater & mater. ſi autem pater viuat, & non mater, ſed auus maternus, pater excludit auū maternum: quia prior in gradu, potior eſt in ſucceſsione: & ſi ponam, habeat auum & auiam maternā, & tātum auum paternum: vel econuerſo: & illi qui ſunt ex parte patris, habebunt dimidiā: licet vnus ſit tātum ex parte vna, & plures ex alia, & econuerſo. Si vero defunctus habeat patrem & matrem: fratres & ſorores vocantur cum aſcendentibus in virilem portionem. & iſta ſunt vera quādo filius decedit inteſtatus. Si faciat teſtamentum, nec habeat filios: non debet prēterire vel exhæredare parentes, niſi ſint ingrati. alioquin non valebit teſtamentum quātum ad inſtitutionem: quantum ad alia poterit valere. Viuianus.

h *Liberis.* nam tunc ſeruares authenti. quam habes ſupra tit. j. in ſucceſsione.

i *Soli.* ſine fratribus & ſororibus vtriꝰque coniunctis.

k *Gradus.* pater ergo excludit auum maternum, cum mater defuncti non ſuperſit: & mater auum paternum, cum pater non ſuperſit: licet aliud ſit in filio meo, & nepote ex alio filio præmortuo: vt ſupra titu. j. l. vt inteſtato. & authenti. in ſucceſsione.

*Pater auū maternum excludit in ſucceſsione filii.*

l *Diſpar.* ergo ſi eſt auus maternus, & auia materna, & ſolus auus

a *Vel fratre.* vel pro &.

b *Tenore.* vt inſtit. eodem. §. ſoror.

c *Conſtitutionibus.* quas conſtitutiones vel leges non habemus.

d *Videtur.* inſpecto Tertulliano: vt inſti. eodem. §. pater.

e *Pro beſſe.* imò videtur in totum patri acquiri: vt infra tit. ij. l. de emancipatis. quæ eſt contra. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Aduertas quòd omnia quæ in hac. l. dicuntur, ſunt hodie correcta præter hoc vnum, ſcilicet quòd per mortem filij non extinguitur vſusfructus competens patri: quod hodie non eſt correctum: vt dicit Barto. hic.

*Pater ſolus ſuccedit in bonis defuncti pro viij. vncijs: fratres & ſorores habebunt proprietatem, & tertiam partem vſusfruc.*

*Si vero defunctus erat in ſacris patris conſtitutus, tūc pater habebit vſufruc. omnium bonorum: & mater ſuccedet in proprietatem cum fratribus & ſororibus defuncti in virilē portionem.*

*Sequitur authen. quæ corrigit illud verbum, ita tamen &c. quę incipit, Et cū, ſcilicet quòd mater tātum in virilem portionem admittatur, cum defunctus tantum ſorores reliquit: ſicut cū ſorores & fratres relinqueret.*

*Sin verò defuncta ꝑſona ī ſacris patris cōſtituta deceſſerit: pater quidē vſumfructum, quē & viuēte filio habebat, teneat donec viuat incorruptum: mater autē quia*

*Sin autē defuncta ꝑſona nō ſolum matrē & fratres & ſorores ſuperſtites habeat, ſed etiā patrē: ſi quidē ſui iuris deceſſit, quia patris ꝑſona intueniēs, matris iura ſuperare videtur:*

*Omnibus pio animo ꝑuidētes, ſancim⁹ fratres quidē & ſorores mortuæ ꝑſonæ ad ſucceſſionē proprietatis ſolos pro virili portione vocari: patri autē & matri vſumfructum totius ſucceſſionis †pro beſſe cōpetere, æqua lance inter patrē & matrē diuidēdum, reliqua parte vſusfructus apud fratres & ſorores remanēte.*

BIU Cujas

auus paternus:tantum habet hic solus,quantum illi duo.

a *Vocantur.*non autem eorum filij per hanc authen. vt in cor. eo.§.si autem cum fratribus.Sed per aliam authen. quæ corrigit hanc:vt in authen.vt fratrum filij.§.j.col.ix.

b *Proximis.*id est cum patre & matre tantum,secundum quosdam:non auo, imò ipsi soli remoto auo,vt innuit authen.in cor.§. si igitur.j.ibi,si autē pater &c. Item cum admittantur cum patre, & pater repellit auum. supra proxi.& infra de legi.hære.l. in successione.ergo ipsi fratres repellunt auum: vt. ff. de diuer.& tempo.prę-scri.l.de accessionibus. Vel dic secundum Io. proximus est,quem nemo præcedit:& sic etiā auus & proauus,si nullus eos præcedat:vt. ff. de verb.signi.l. proximus.&.ff.vnde cog.l.j. §.proximus. &. de suis & legi.l.ij.§.hæreditas. Prædicta autem regula,si vinco &c.quæ est in d.l. de accessionibus.fallit in multis casibus,qui his.ll. notantur.ff.eo.l.ij. §, obiicitur. &. l. æquissimum. §.j.Secundus est.ff. qui potio. in pigno. ha. l. Claudius. Tertius in cor.eo.§.si autem cum fratribus.coll.ix. & ad idem.ff.qui pot. in pigno.ha.l.si pignus.&.l. interdum. & supra de natu.libe.authen.licet. &.ff.de priuileg. credi. l.quod quis.

*Proximus quis dicatur.*

*Regula, si vinco vincētē te &c. fallit in aliquibus casibus.*

c *Vbi nulla.* ista sunt verba Ir.& est sensus, quòd cum nil dicatur de secundo nubentibus,omnia de his dicta corrigūtur hic.Vel dic secundum Io.quòd remanent in suo statu, quæ dicuntur in auth. de nu.§.hinc nos. col. iiij.quę est supra de secun.nup.authen.ex testamento. quod verius est, ar.l.fin. huius titu. in fin.

*AD SENATVS-consultum Orficianum.*

*Versus.* *Matri succedes ô nate per Orficianum:Inuidiam portans econtra Tertullianum.*

*SI intestatæ.* [ *CASVS.*Mulier filiam habens & matrem,decessit ab intestato:quæ ei præferenda sit in ipsius successione,quęritur? Dicitur q̄ filia.

d *Consanguinei.* scilicet fratres.

e *Orficiano.* & idē est secundum alia ciuilia iura:vt supra titu.ij.l.intestato.&.l.si matre.

numerus. ℣ Sed si cum parentibus fratres & sorores vtrinque defuncto coniuncti supersint: vocantur [a] cum ascendentibus gradu proximis, [b] ita vt viriles portiones fiant:exclusa prorsus omni differentia sexus & patriæ potestatis,vbi nulla [c] secūdarum nuptiarum fit mentio.

*TITVLVS LVI.*

AD SENATVSCONsultum Orficianum.

*Ad successionem matris primò vocatur filius,quàm defuncta mater,vel frater.Sal.*

I. Imp. ALEXANDER.A. Euangelo.

SI intestatæ mulieri consanguinei [d] existant,& mater & filia: ad solam filiā ex senatusconsulto Orficiano [e] hæreditas pertinet. PP. XV. Kalend. Februar. Fusco. II. & Dextro Coss.

*Non numerus liberorum,sed hæreditatis aditio designat portiones. Bal.Vel sic : Pro numero succedentium diuiditur hæreditas matris,non pro numero superstantiū tempore mortis:& hæres non suus hæreditatem non aditam non transmittit ad ad superiorem.Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA.&. CC. Metrodoræ.

NOn pro numero superstitum mortis matris tempore, sed succedentium, materna scinditur hæreditas.℣ Quapropter si mater vestra te & vno fratre emancipatis, duobus autem aliis in patria positis potestate superstitibus diem functa est,& hi qui in potestate patris fuerant, priusquam maternam hæreditatem sibi quęrerent,rebus humanis exempti sunt : inter duos tantū viriles nō ambigitur factas portiones. [f] S. VII. Kalen.April.Sirmij.AA. Coss.

*Ius ciuile non excluditur tempore, licet prætorium excludatur. Bal.Vel sic : Matri intestatæ succedit filia citra agnitionē bonorum possessionis.Salycetus.*

III. Idem. AA.&. CC. Iulianæ.

MAtri intestatò defunctæ secundum Orficianū senatusconsultum,citra bonorū [g] possessionē filia pro hęrede gerēdo,succedere nō prohibetur. S.XII. Kal. Nouēb.AA. Coss.

*Descendentes præferuntur Ascendentibus. Bald.*

IIII. Imppp. GRATIANVS, VALENTINIA.& THEODO. AAA.ad Hilarianum. P.V.

QVotiēs de emancipati filij filiæve successione tractatur:filiis ex his genitis deferatur intacta pro solido successio, neque vlla defuncti defunctæve patri matríve cōcedatur [h] intestatæ successionis hæreditas. Dat. XV. Kalend. Mart.Mediolani, Merobaude II.& Saturnino Coss.

*Mulieri illustri spurius legitimis extantibus non succedit:secus si ex legitimo concubitu sit natus,& ex illustri. Baldus.*

V. Imp.IVSTINIANVS. A. Demostheni præfe.prætorio.

SIqua illustris mulier filium ex iustis nuptiis procreauerit, & alterum spurium habuerit,cui pater incertus [i] sit : quēadmodum res maternæ ad eos perueniāt,siue tantummodo ad liberos iustos, siue etiā ad spurios,dubitabatur.℣ Sācimus itaque,vt neque ex testamēto, neque ab ītestato, neq; ex liberalitate inter viuos habita , iustis liberis existentibus,aliquid penitus ab illustribus matribus ad spurios perueniat: cùm in mulieribus ingenuis & illustribus (quibus castitatis obseruatio præcipuū debitū est)nominari spurios,satis iniuriosum , satísque acerbum,& nostris temporibus indignum esse iudicemus. ℣ Et hanc legem ipsi pudicitiæ, quam semper colendā [k] censemus, merito dedicamus. ℣ Sin autē concubina [l] liberæ conditionis constituta,filiū vel filiam ex licita cōsuetudine ab homine libero habita procreauerit: eos etiam cum legitimis [m] liberis ad materna venire bona,quę iure legitimo in suo patrimonio possidet, nulla dubitatio † est.Dat.XV.Kal.Octob.Chalcedone,Decio.V.C.Cos.

*Nati ex ancilla manumittenda , facta iam mora libertati, nascuntur ingenui,& successibiles actiuè & passiuè. Bald. Vel sic.Post moram in præstanda libertate cōmissam partus nascitur legitimus,& succedit matri,& econtra.Saly.*

VI. Idem. A. Iuliano. P. P.

*Cessit ab intestato.qualiter inter eos superstites facienda sit diuisio hæreditatis ipsius,quæritur? Respond.quòd in viriles.*

f *Portiones.*sed quare non transmiserunt alij ad hæredes suos portiones suas,licet adhuc non esset adita hæreditas:vt.ē. de his qui ante aper.tabu.l.j.quæ est contra? Solu.hic non erat posteritas. Vel hæc illam corrigit. Sed certe imò illa istam. Vel ibi loquitur de hęreditate aduenīte ex testamēto, hic ab intestato.Sed certe secundum hoc isti et si non transmitterēt hæreditatē,deberent trāsmittere ius deliberādi & adeundi:vt.ē. de iure deli.l.cum antiquioribus. Vel hic isti repudiauerunt hæreditatē antequam decederent. aliàs etiam ad superiores transmitterent: vt supra tit.ij.l.apud hostes.& hoc placet.

*Tene. primo.*

MAtri.]*CASVS.* Mulier decedēs ab intestato,filiam reliquit, quæ succedet, nec habet necesse petere bo.possess.Viuia.

g *Citra bonorū possessionē.*vnde cognati cōperit ei:vt.ff.vnde cog. l.j.§. siqua.& vnde legitimi:vt ibidem. nam cum sit vt agnata facta per Orficianum,vt legitima admittetur: vt hic,&.ff.vnde legi.l.ij, §.fin.&.l.iiij. quod nō est in alia cognata, vt citra bonorum possessionē admittatur: vt.ff. vnde cog.l.j.in prin.

QVotiēs.]*CASVS.* Filius emācipatus,filios,patrē & matrem habens,si ab intestato decedat,filius ipsius patri & matri præfertur. Viuianus.

h *Concedatur.*vt &.ē. eo.l.j.ī princ.&.ē.ti.ij. l.si matre.&.l.itestato.

SIqua.]*CASVS.* Mulier illustris filios legitimos habēs,& spurios,si ab intestato decedat,an spurij cum legitimis succedere possint,quæritur? Dicitur quòd non.Si vero mulier aliqua tanquā cōcubina aliquos liberos sustulit,& decessit:an cum legitimis succedere possint, quæritur? Rñ.q̄ succedent. Lex quidem plana est.

i *Incertus.* meretrix ergo.

k *Colendam.* argu. in authē.quomodo oportet.episco.in prin.colla.j. &.j.de dedi.lib.tol.l.j.

l *Concubina.*etiam illustris.

m *Cum legitimis.*ab intestato.Sed an contra testamentum agere possunt,si non sunt instituti naturales? Forte non,secundū quosdā.Sed videtur q̄ sic:vt argu.ff.de inoffic.testa.l.si suspecta.§.j.

Et not.

*Nota.*

*Nota.*

*Nota.*

Et not.filium spuriũ succedere matri,sicut legitimũ:vt insti. eo. §.nouissime.& de succes.cogna.§.vulgo. nisi sit illustris mater. vbi distingues,sint legitimi,vel nó:vt hac.l.dicitur.Quid de incestuoso?Quidam dicunt idem.& authẽ.ex cõplexu.ś.de incest. nupt.loquitur de hæreditate paterna, non materna. Sed verius dic,nó succedere omnem illum qui de tali coitu est natus,qui pót accusari: vt adulteri, incesti,nefarij:vt í authen.quibus mo. natu. effi.sui.§.fina.colla.vij. si autem non ex tali: succedit, vt dictũ est, matri, non patri, cum habeat incertũ. nam si habeat certũ, puta naturalem: non succedet nisi in duabus vnciis ab intestato non extãtibus legitimis:aliàs in nihilum: vt in authen. qui.mo.natu.effi.sui. §. discretis.ibi, si quis igitur habens filios legitimos.col.vij.

a *Vidam. Peperit.* adita hæreditate.

b *Esse.*nunc respondet.

c *Ingenuum.* sic ergo nota post morã nasci ingenuum ex ancilla: vt hic,&. ś. de his qui. vt indi. l. cũ Syllanianum.circa fi.ibi,partus liber &c.& infra de fideicommiss. lib. l. cum libertatem.&. ff.de fideicommiss.lib.l.si quis rogatus.&. ff. de statu homi.l.Herennius.

d *Ei posse.* huius legis auctoritate.Itẽ senatuscõsulto Orficiano.& hoc subiicit, saluo iure &c.

e *Venientibus.*sed nũquid aliis suis consanguineis poterunt succedere?Respõ.non: vt insti.de serui.cog. §. j. Itẽ quæro,quid in cõceptis post mortem auiæ maternæ? Videtur quòd nepos non possit succedere ei : nec enim fuit proximus cognatus auiæ, vel auo, in cuius vita nondum fuerit animal:vt.ff.vnde cognati.l.j.§.si quis. Placentinus tamen eũ admisit,naturali causa inspecta,per authẽ. de hære.ab intest.§.j. col. ix.& pro eo.ff.de gra.& adfi.l.si filium.§.si filio. Sed contra eum Pla.est,quòd prætor in bon.pos.vnde cog. inspiciebat naturalẽ causam:vt.ff.vnde cog.l.j.in prin.&.§.ij. & tamen repellebat eum,vt dictum est.

QVidam ancillæ suæ per fideicommissum libertatem reliquit.eo autẽ à quo libertas relicta est,moram in libertate præstanda faciente, peperit [a] ancilla.& esse [b] [eũ]quidem ingenuum [c] puerum, vel puellam, qui post moram nati sunt,omnes veteris iuris auctores cõsentiunt,dubitabatur autem inter eos si matri morienti posset succedere. ℣Huiusmodi itaque dubitationem eorũ decidentes,vlterius eam procedere non patimur : sed sancimus eandem matris progeniem hæredem ab intestato ei posse [d] existere,saluo iure legitimo ex auctoritate senatusscõsulti Orficiani proli seruando : & tam matre ex senatusconsulto Tertulliano , quàm prole ex Orficiano senatusconsulto inuicem ad suas hęreditates veniẽtibus. [e] Dat.Kalen.Octob. Constantinopo.Lãpadio & Oreste. VV. CC. Coss.

*TITVLVS LVII.*

## DE LEGITIMIS HAEredibus.

*Titulo consanguinitatis vel cognationis ita succedit soror, etiam dotata , sicut frater. Baldus.*

I. Imp. ALEXANDER.A. Cassio & Hermionæ.

IN successione quę titulo consanguinitatis, [f] vel in bonorũ possessione, quæ proximitatis nomine cõpetit,tam fratres quàm sorores pari iure esse,licet nõ ex eadem matre susceptí sunt , ius certum est.Nec huic derogatur, quòd amitas vestras [g] ab auo vestro dotatas [h] fuisse proponitis. PP. Non.Maiis,Maximo.II.& Aeliano Coss.

*Postquam filius repudiauit hæreditatem paternam, potest extraneam sibi viuente patre delatam adire,& separationem bonorum petere.Saly.*

II. Imp. GORDIANVS.A. Tatianæ,& aliis.

SI eius quæ vos hæredes instituit, patri hæreditatem [i] non quæsistis, posteáque mortuo patre,ac repudiata eius hæreditate,defunctę successionem agnouistis:ea quæ bonorũ sunt defunctæ,ab his separari, quæ patris vestri fuerũt,præses prouinciæ non ignorabit. [k] PP. VI.Id. April. Gordiano. A. & Auiola Coss.

*Soror fratris filio antefertur ciuili ac prætorio iure ex gradus prioritate. Baldus.*

III. Imp. DECIVS.A.Asclepiodotæ.

CONsanguinitatis [l] iure & fœminas ad intestatorum successionem admitti [m] posse, explorati iuris est.Proinde cùm fratris tui intestatò mortui ad te [n] consanguinitatis iure hæreditas pertineat: nulla ratione alterius fratris tui filij ad eandem successionẽ adspirare desiderant. nam & cessante iure agnationis in persona omniũ, [o] prætorij iuris beneficio ad te potius,quæ secundum gradum obtines, hæreditas pertinet , ą ad fratris tui filios, qui in tertio gradu constituti sunt. [p] PP. II. Non. Decembr. Decio. A. & Grato Coss.

IN AVTHENT. de hære.ab intest.ve.§.reliquũ. col.ix.consti.j. & vt fra. fi.§. j. colla.ix.consti.vij.

*Vbi non subsistunt descendentes, vel ascendentes:fratres & sorores vtrinque coniuncti,& eorum qui ex his præmortui sunt filii,reliquis agnatis & cognatis omnibus præferuntur:qui fratrum filii vocantur in stirpes.hoc dicit vsque ad.§.& cum proximis.ibi autẽ dicit quòd vocantur cũ ascẽdentibus in gradu proximis. vsque ibi,& quidem.ibi autẽ dicit quòd filius fratris vtrinque coniunctus præfertur fratribus & sororibus coniunctis ex vno latere tantum.*

*Consilio* *Dixit de his qui sunt in linea inferiori & superiori : nunc incipit de transuersali.*

*In successione.*]*CASVS.*dicit:Sũt plures fratres & sorores,siue cõiuncti ex vtraque parte,siue ex altera tantum.si vnus de fratribus decedat,omnes.ſ.sorores & fratres pariter succedunt isto iure veteri:sed iure auth.prius coniuncti vtroque paréte, postea admittentur cõiuncti vno paréte tantũ.& hoc in prima. Secũdo dicit:Pater vnã ex filiabus maritauit,puta Bertã. decessit frater Bertæ sine filiis.ista Berta volebat succedere fratri. nepotes alterius fratris mortui,vel ipse frater dicit quòd conferat dotem datam marito:quæritur vtrum teneatur?Respon.quòd non.

f *Consanguinitatis.*id est agnationis.Inter se fratres & sorores agnati sunt,& hoc cum succedũt iure ciuili, vel per vnde agnati:quia sunt ex eodem patre.idem tamen & si ex iure prætorio per bonorũ possessionem vnde cognati, quando ex eadẽ matre tantũ:vt subiicit.Et ꝙ dicit,pari iure,scilicet in successione mortui fratris.Et ꝙ subiicit,licet nó ex eadẽ &c. hodie contra:vt.j.communia de suc. authen. itaque.

g *Amitas vestras.* loquitur filiis alterius fratris mortui, quærentibus nomine patris,non suo,cũ amitæ eis præferantur hoc iure:vt.j. l.consanguinitatis. hodie non:vt in auth.cessante.j.eo.Accur.

h *Dotatas.* quia ideo videtur habere tanto minus de hæreditate, ꝙ debeant cõferre : vt ś.de col.auth.quod locũ.sed illud obtinet cũ agitur de hæreditate patris,non fratris , vel sororis:vt hic erat.

*Si eius.*]*CASVS.*Pone, Berta me fecit hæredem sibi: quandiu fui in potestate patris mei,hęreditaté eius nõ adiui : postea mortuo patre meo, hæreditaté patris mei repudiaui,& hæreditaté Bertę agnoui: dicit, si volo bona Bertæ separari à bonis patris, ꝙ præses prouinciæ interponet partes suas, vt separatio fiat.& hoc dicit.

i *Hæreditatem.* quia nondum adistis.

k *Non ignorabit.*vt & ś.si vt ab hære.se abstí. l.ij.& supra vnde liberi.l. fina.

*Consanguinitatis.*]*CASVS.* Primo ponit regulã, ꝙ certũ est ꝙ fœminæ iure agnationis admittuntur ad successionẽ intestatorũ fratrum.Secundo ponit casum sic : Berta habuit duos fratres:decessit vnus relictis filiis: & decessit alter sine hærede. quæritur quis debeat præferri in successione istius fratris qui decessit sine hærede: vtrum Berta soror: an filij alterius fratris, qui sunt nepotes Bertæ? Respond. quòd Berta,cum sit in secundo gradu, at fratris defuncti nepotes sunt in tertio : & soror præfertur nepotibus. sed contra per authen.cessante &c.

l *Consanguinitatis.*id est agnationis.

m *Admitti posse.*de iure ciuili.

n *Ad te.*sororem,que es agnata nihilo minus & cognata.

o *Omnium.*quia erant hi nati ex eadem matre tantum.

p *Constituti sunt.*hodie contra:& ideo lege hic authent. cessante. quæ est de hære. ab intesta.§.reliquum.& in authent.vt fra. fi.§. j. col.ix.

a CEssante. *Quæ sola.* hic versus,& eius quæ &c.nó est in corpore in.§.si igitur defunctus neque. & planius legitur sine eo. Vel dic,cessante:quia non habebat filios. & cessante,repete.i. repudiante linea ascendentiũ,quæ sit sola,id est sine liberis defuncti.verbum ergo semel positũ,& iterum subauditum, diuersos sensus habet:vt hic, &.ff.de peti. hæredi. l. nec vllam.§. omnibus.

*Filii duorũ fratrum,an succedãt in stirpes, vel capita.*

b *In stirpes.* hoc,cum succedũt cum patruis. si autem nõ sint patrui, sed soli filij duorũ fratrum,in capita succedunt,secundum Azo. vt in corp. e. authent. §. si autem defuncto. ex eadem tamen authẽ. in.§.si vero neque fratres.videntur etiã tunc vocari in stirpes: quia ita dicit, neque filios fratrum &c. vnde videtur q̃ illi vocarentur in stirpes, si supereſſent &c. *ADDITIO.* Istam secundã opinionem tenet Barto.& cõmuniter doct. hic, & idem Bart.in corpore huius authen. & latius in. l. post consanguineos.§.hæreditas.ff. de suis & legiti. & latissime in consilio suo clxxiij.incipiẽte, super hęreditate dominę Nolæ.Et intellige eam secundum eundem Bart. in.d.§.hæreditas, quãdo tractatur de successione alicuius ex patruis vel auunculis. si vero tractatur de successione aliorum, tunc succedunt in capita: vt d.§.si neque fratres. in authen.de hære.ab intesta ve.colla.ix.

c *Quæ persona.* scilicet fratres vtrinq; cõiuncti. Vel dic, id est filij fratrum.

d *Proximis gradu.* hoc scilicet q̃ fratrum filij succedant cum ascendentibus,nõ est ex hoc corpo.de hęre.ab intesta.§.si autẽ cũ fratrib⁹, sed ex illo,vt fra.ſi.§.j.

e *Post fratres. Vno latere.* vt si vnus est consanguineus , alter vterinus,ambo admittuntur in bonis à defuncto acquisitis. & hoc dicit.

*Fratres cõsanguinei tãtũ, & vterini tantũ qualiter succedunt.*

f *Filii eorum.* si tamẽ relinquat aliquis fratres quosdam consanguineos tantũ,& quosdã vterinos tantum, in rebus maternis præferũtur vterini: in rebus paternis præferũtur cõsanguinei:vt.j.eo. l. de emãcipatis.Si vero relinquat quosdã ex eodẽ patre & matre,& alios ex patre tantũ, & alios ex matre tantũ,etiã in rebus paternis præferuntur fratres eiusdem matrimonij.i.vtrinque coniuncti:& idẽ in matre.Pone, si quosdã ex patre & matre,& alios ex matre tantum relinquit:& *vnde non seruatur gradus,sed qualitas cõditionis fortioris & duplicis: quia duæ rationes vincunt vnam. Baldus.*

CEssante successione lineæ descedẽtis,& ei⁹ quæ sola[a] sit ascendentis,vocantur primo fratres,fratrísque præmortui filij in stirpes.[b] Dico autem de fratre,eiúsque fratris filiis , qui ex vtroque parẽte contingunt eum de cuius hæreditate nunc agitur.quæ personæ[c] veniũt & sine defunctæ nũc personæ parẽtibus, & cum proximis[d] gradu ascendentibus. Et quidem prædicti fratris filius,& si tertio gradu sit,prẽfertur fratribus defuncti qui ex vno tantũ parẽte cognati suut. In hac successione omnis differentia sexus & emancipationis cessat.

IN AVTHENT. de hæredi.ab intesta. §.his autẽ non.&.§.illud.coll.ix.cõstitu.j.

*Deficientibus ascendentibus & descendentibus & fratribus vtrinque coniunctis & eorum filiis,veniunt fratres ex vtroque parente coniuncti,& eorũ filii: qui filii excludunt patruos & auũculos defuncti. Saly.*

1 POst fratres autẽ ex vtroq; parente & eorũ filios admittuntur ex vno latere[e] fratres, sororésve: cum quibus & filij eorũ,[f] si qui ex eis iam decesserint. Hi autem fratrum filij cũ pares sint defuncti fratrib⁹,prærefertur ꝓculdubio eiusdẽ defuncti patruis,& aliis similib⁹: & ĩ his successionib⁹ oĩno cessat sexus & agnationis ratio.

IN AVTHENT. DE hære.ab intesta.veniẽ.§. si vero neque.colla.ix.constitutio.j.

*Vltra fratres & filios fratrum vocantur gradatim proximiores in capita, & non in stirpes. Saly.*

2 POst fratres, fratrúmque filios[h] vocãtur quicũq; gradu sunt proximiores: vt pares ĩ gradu pariter admittãtur, sublata differentia masculorum & fœminarũ. Solanãque cognatio spectat[i] in talib⁹. Fiet autẽ diuisio in capita, & nõ in stirpes.

*Nihil & inualidum, æquiparatur. Bal. Vel sic: Citra bonorum possessionem de iure ciuili potest adiri hæreditas consobrini. h. d. Vel sic: Hæreditas agnationis iure delata, potest adiri de iure ciuili sine agnitione bonorum possessionis. Saly.*

IIII. Imp. DIOCLETIA. & MAXIM. AA. &. CC. Cæcilio.

SI aut nullũ testamentũ nepos[k] patrui tui ordinauit, aut intra quatuordecim annos constitutus fecit, & agnationis iure successio ei⁹ tibi delata est: etiam citra bonorum possessionis subsidium legitimo iure subnixus es.PP. Idib. Iul. ipsis AA.IIII.&.III.Coss.

*De iure isto agnati præferuntur cognatis.hoc dicit.hodie secus: vt supra.e. authen. post fratres.i.Saly.*

V. Iidem. AA. &. CC. Cupillæ.

AD intestati successionem agnationis quàm proximitatis[l] iure veniẽtes, haberi potiores,certum est Suppos.XVI. Kal.Iul.Sirmij.AA.Coss.

*Filiis se abstinentibus,vel repudiantibus,frater defuncti admittitur. Salycetus.*

VI. Iidem. AA. &. CC. Claudianæ.

DEfunctis, suis extãtib⁹ hæredibus,& abstinẽtibus vel repudiãtibus hæreditatẽ: frater iure cõsanguinitatis succedere potest. Sup. Kal. Ia. AA. Coss.

*Frater patris præfertur fratri matris. hodie corrigitur. Bald. Vel sic: Iure isto potiores sunt agnati, quàm cognati: & ideo patruus præfertur materteræ. Salycetus.*

VII. Iidem. AA. &. CC. Amiano.

PAtruo[m] ac materterę tertio constitutis gradu nõ pariter intestati[n] successio deferẽ, sed patris frater agnationis iure sorori matris anteponit. S. XVII. Kal. Mart. Sirmij. CC. Coss.

*Agnati vocantur ad successionẽ defuncti apud hostes, beneficio legis Corneliæ. Sa.*

VIII. Iidem. AA. &. CC. Syllano.

SI his de quorũ successione agitur, apud hostes defũctis, secũdũ legis Corneliæ beneficiũ[o] iure agnationis adita hęreditate, vel petita bonorũ possessione successisti, eorum substãtiam vindicare non prohiberis. S. Noñ. Iul. Sirmij. AA. Coss.

*Soror præfertur auo & auiæ maternis. hodie corrigitur. Bald.*

IX. Iidem. AA. &. CC. Demagoræ.

IN successiõe intestatæ, sororem quàm auiam[p] vel auum maternum, haberi potiorẽ, non ambigitur. S. VI. Kal. Iul. Nicomediæ. CC. Coss.

*Si succedere volentes pupillo, ei intra annum beneficii.* quo fingitur mortuus ante horam captiuitatis, & sic in libertate: vt. ff. de testa. l. lege Cornelia.

a *Spectatur.* quærre hic quod diximus.ſ.de suis & legiti.hæredi.authẽ. in successione. Accur.

*SI autem.* ]CASVS. Sobrinus est filius filij patrui mei. Pone ergo sic casum: Propior sobrinus me⁹ decessit nullo facto testamento,vel facto antequã haberet quatuordecim annos,& sic nõ valuit.dicit q̃ bona ei⁹ iure agnationis ad me pertinent, etiam nulla bonorum possessione petita.

k *Nepos.* qui erat tibi propior sobrin⁹:vt instit.de gra.cog.§.quinto. & idem si patruelis esset:vt.ſ.qui testamẽ. face.pos.l.ſi frater.

*AD intestati.* ]CASVS. Pone,Berta ex primo marito habuit vnũ filium:postea secundũ accepit: & ex eo secundo filios duos habuit,pone me & Titiũ.dicit q̃ si Titi⁹ decedat, q̃ ego potior sum ĩ successiõe Titij, quàm frater ei⁹ ex matre tãtũ cõiunct⁹,q̃ est nat⁹ ex primo marito.

l *Proximitatis.* id est cognationis:vt.j.l.patruo.sed hodie contra per authẽ.post fratres. j.modo lectam.

*DEfũctis.* ]CASVS. Pone,Frater me⁹ decessit relictis pluribus hæredibus.ſ.de liberis.hęredes repudiauerunt hæreditatẽ. dicit q̃ hęreditas fratris mei pertinet ad me iure agnationis: quia sum frater ex eodem patre.

*PAtruo.* ]CASVS. Patruus est frater patris:matertera est soror matris. Pone ergo sic casum: Decessi ab intestato relicto patruo, & matertera. dicit q̃ patruus præfertur materteræ meæ in successione mea.& hoc de iure veteri:sed secus est per authen. defuncto. supra ad Tertul.

m Patruo.& hęc corrigitur per authẽ. post fratres.j.

n *Intestati.* scilicet filij fratris.

o *Iuh. Beneficiũ.* quo fingitur mortuus ante horam captiuitatis, & sic in libertate: vt. ff. de testa. l. lege Cornelia.

p *IN successione. Quàm auiam.* quia auia cognata, soror agnata est: vt l. patruo. supra eodem. lex tamen alia videtur aperte præferre

BIU Cujas

præferre fratrem etiam vterinum: vt infra de bo. quæ lib. l. quæcunque. sed respō. vt ibi dixit Io. Item hæc hodie corrigitur per authen. defuncto. quæ est supra ad Tertul.

*Ciant.*] CASVS. Dicit q̄ omnes illi qui succederent pupillo ab intestato, si decederet: si non petant tutorem dari mortuo patre pupilli: si moriatur postea pupillus, quòd ei non succedūt. Idem est si ei pupillo substituti fuissent.

a *Moritur.* secus si factus pubes moritur: vt supra ad Tertul. l. mares. Et est ratio: quia eo tempore quo deliquit, vel in id tantum in quo deliquit, debet puniri: nō in alio. arg. infra de pœ. l. sancim⁹. sed & hoc fallit in casibus quos dixi supra ad Tertul. l. omnē. Sed cōtra. huic. l. ff. qui pe. tul. l. fi. §. si vero maritus. sed forte illud in singulari fideicōmisso, quod non admittit: vel corrigitur per istam. ADDITIO. Tu dicas, quia hic loquitur in substitutione directa, per quam pupillo succeditur: qua merito priuatur qui tutorem ei non petit. at l. fi. in §. si vero maritus. loquitur in substitutione fideicommissaria, per quam succeditur defuncto: qua non priuatur: vt ibi.

b *Denegandam.* sed excluso eo admittitur sequens, hisco excluso: vt fi. ad Tertu. l. ij. §. fin.

*Si ab eo.*] CASVS. Olim per emancipationem legitima iura extinguebantur: nisi fieret emancipatio cōtracta fiducia. hodie succedit pater, siue fiat contracta fiducia, siue non: vt instit. de legi. agna. suc. §. vlti. pone ergo q̄ pater emancipa. impetrato rescripto a principe, vt legitima iura per emancipationem non extinguerentur: dicit tali impetratione facta, quòd pater poterit filio succedere, & econuerso filius etiā agnatis suis iure etiam agnationis: & econuerso. & hoc dicit.

c *Constitutionem.* quā habes infra de emanci. libe. l. iubemus.

d *Petitum.* à principe.

e *Intacta.* hodie intacta remanent, etiam si non sit specialiter petitum: vt instit. de legi. agna. suc. §. fi. & ff. de leg. tu. l. iiij. & j. eo. l. vlti. & ff. de cura. fur. l. ne lucrum.

*Si maior.*] CASVS. Hunc casum pone in scholari qui contraxit cum quinquagenaria, post quam recessit pro sapientia. &

*num à morte testatoris numerandum, tutorem non petierint: priuantur eius successione, si moriatur in pupillari ætate. Salyce.*

X. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. ad Florentium. P. P.

SCiant qui ad successionem vocantur pupilli mortui, si defuncto eius patre, tutorem ei secundum legem non petierint intra annum, omnem eis, siue ab intestato, siue iure substitutionis, successionem eius (si impubes moritur[a]) denegandā[b] esse. D. V. Id. Iul. Cōstātinop. Theodosio. A. XVII. & Festo Coss.

*Rescriptum principis reseruans emancipato iura agnationis, siue ius succedendi, intelligitur reseruare tam actiuè quam passiuè l. d. & no. Saly.*

XI. Imp. ANASTASIVS. A. Constantino præfecto prætorio.

SI ab eo qui ex sacro rescripto secundum nostram cōstitutionem[c] fieri postulauerit emancipationem liberorū, petitum[d] sit, quatenus ei qui emācipandus emancipandáve est, minimè legitima iura per emācipationem extinguantur: eadē iura tam emancipato vel emācipatæ cōtra personas alias hoc modo sibi coniunctas, quàm aliis itidem contra eum vel eā in hæreditatibus, vel in successionibus, & tutelis, necnon cæteris seruentur intacta:[e] collationibus tamen ab his secundum ea quæ super emancipatis statuta sunt, quotiēs talis casus emerserit, vtpote peracta emancipatiōe faciēdis. D. XV. Kal. Aug. Probo & Auieno Iun. Coss.

*Partus natus ex muliere etiam quinquagenaria est legitimus, & ideo ad successionem admittitur. Saly.*

XII. Imp. IVSTI. A. Ioāni præf. prę.

SI maior quīquagenaria partum ediderit, si debet huiusmodi soboles suo patri succedere, † & hæreditatem eius nanciscī, à Cæsariana aduocatione interrogati sumus. ℣ Et sancimus, licet mirabilis huiusmodi partus inueniatur, & raro contingat: nihil tamen eorum quę probabiliter à natura noscūtur esse producta, respui: sed omne ius quod ex quacūq; lege liberis præstitum † est, hoc merū atque immutilatū huiusmodi filiis vel filiabus seruari in omnibus successionib⁹, siue ex testamēto, siue ab intestato: & summatim, nō abſimiles aliis fiant, quos ſimiles natura efficit: maximè cū & anteriore nostra lege[f] huiusmodi nuptias permisimus, impares eas videri minimè concedentes. Dat. IX. Kalē. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

*Si filius emancipatus per sacrū rescriptū decesserit superstitibus patre & fratribus, pater eius hæreditatis habet vsumfructum, fratres verò proprietatem, exceptis bonis maternis, in quibus vterini præferūtur aliis fratribus. Salycetus.*

XIII. Idem. A. Ioanni. P. P.

DE emancipatis filiis, qui ex sacro rescripto patrib⁹ impertito hoc à suis genitoribus meruerunt, dubitatum est. Cum enim Anastasiana lex iura fratribus legitima noscitur seruare:[g] si quis ex his sine testamēto & liberis decesserit, vtrúmne ad fratrē vel sororē eius successio deuoluatur, an ad superstitē patrē, dubitabatur. huiusmodi dubitationē cōpēdioso respōso duximus esse finiendā. Ideoque sancimus ad similitudinem maternarū rerū aliarúmq;[h] de quibus iā à nobis lex posita est, etiā huiusmodi hæreditatē iure quidē dominij ad fratres vel sorores ī totū[i] p̄uenire, vsumfructū autē eius patri totum, siue priorē torū seruauerit, siue ad secūdas migrauerit nuptias, acquiri: siue per sacrū oraculū emācipatio p̄cedat, siue alio legitimo modo à sacris paternis fuerint absoluti. ℣ Cū enī & pater vtitur vsufructu, & votū[k] eius est ad alios filios suas res p̄uenire: eapropter[l] cùm ex lege Anastasiana in aliū articulū fratribus[m] prospectum est, nūc à nobis in hac specie plenius eis subuenitur: vt pater habeat vsumfructum, fratres autem vel sorores dominium rerum relictarum: exceptis[n] maternis rebus, in quibus, si ex cadē matre fratres[o] vel sorores sint, eos cipe in bonis quæ habebat emancipatus à matre, in quibus præferuntur vterini.

o *Fratres.* scilicet tales vterini.

ex ea habuit filium: quærebatur vtrum esset legitimus filius, & posset patri succedere? Respon. quòd sic. licet sit mirabilis partus, à natura tamen est concessus, licet raro eueniat: nihilominus tamen est à lege concessum tale matrimonium.

f *Nostra lege.* vt supra de nupt. l. sancimus. ij. Et est arg. contra ff. de legi. & senatusc. sul. l. nam ad ea.

DE emancipatis. CASVS. Quatuor erant filij emancipati, & vnus decessit. dicit quòd pater habebit vsumfructum in bonis emancipati mortui, & alij tres habebunt propriet. sine diuersi. excipiuntur res maternæ: quia illæ res venient tantum fratribus & sororibus eiusdem matris, si sunt. si autem non sunt, alij fratres in aliis rebus admittuntur.

g *Seruare.* scilicet inter se quo ad tutelam: vt supra de legi. tut. l. iiij.

h *Aliarúmque.* puta ex maritali lucro, de quibus iam à nobis lex &c. quam habes infra cōmunia de suc. l. fin.

i *In totum.* imò videtur in medio bēsse: vt supra ad Tertul. l. fi. §. si autē defuncta. Solu. hic contracta fiducia emancipauit, ibi non. hoc non valet: quia hodie semper contracta fiducia videtur emancipare: vt diximus supra eod. l. si ab eo. Alij dicunt quòd hic per principem emancipauit: ibi coram alio iudice. hoc non valet: quia hic dicit, siue alio legitimo modo. Tertij, quòd ibi supererat mater, hic non. nec hoc valet: quia magis deberet esse cōtrarium. Dic ergo illam corrigi per istam. nam & hæc est Iustiniani. Accur.

*Emancipatio hodie videtur semp cōtracta fiducia fieri.*

k *Votum.* Not. votum patris: vt ff. vnde libe. l. scripto. in fine. & de bo. dam. l. cum ratio.

l *Eapropter.* id est ob hanc causam.

m *Fratribus.* circa tutelam: vt dixi in princ. per. l. supra de legiti. tu. l. iiij.

n *Exceptis.* de hoc plene dices. j. communia de succes. in authē. itaque. Item nota q̄ hæc lex corrigitur per authen. defuncto sine liberis. ff. ad Tertul.

n *Exceptis.* dixi vocari omnes fratres: exceptis sororibus quæ habebant emancipatum à matre, in quibus præferuntur vterini.

a *Solos.* quasi dicat, nō cōsanguineos tantū.
b *Supersint.* scilicet tales vterini.
c *Rerum.* non maternarum.

L*Ege duodecim tabularum.*] CASVS. Et cum olim deferebatur successio agnatorū vniformiter tam masculis quàm fœminis agnatis, nulla circa successionē inter masculos & fœminas differentia introducta: vtputa si fratris tui vel patrui filia decederet: vel amita tua scilicet decederet, & ad te ipsarum hæreditas, & tua ad ipsas, si tu decederes, ex lege duodecim tabularum pertinebat. media vero iuris prudentia hanc æqualitatē ad inæqualitatis vitiū deduxit. hoc est, vt masculi tā masculis quàm fœminis agnatis, salua tamen gradus prærogatiua succedant. fœminæ vero sorores tātum ad agnatorum seu agnatarum successionem admitterentur. Imperator vero Iustinianus hoc corrigit, primæuum statum legis. xij. tab. approbans, & adiicit, vt ad legitimam successionem agnatorum, tam consanguineæ quàm vterinæ sororis filia vocetur: ita etiam vt soror tam vterina quàm cōsanguinea non supersit: vt tunc non in stirpes, sed in capita hæreditas diuidatur. & hæc duo vltima hodie corriguntur per authen. de hæred. quæ ab intesta. &c. §. reliquū est. & authē. vt fratrum filij. §. j. In fine vero dicit, vt in cæteris successionibus antiquum ius obseruetur intactum.

d *Lege duodecim tabularū.* Olim agnata vel agnatus per legē duodecim tabularum vocabatur. secundo tempore non nisi filia vel soror agnata: quod duabus rationibus remouet. vna: quia si admitteretur filius fratris, ergo & ipsa filia fratris. & si patruus, ergo & amita. Secunda, cum agnati succedunt ei, ergo & ipsa eis. Vltimo filios sororis consanguineæ & vterinæ, licet cognati sint, inter agnatos ponit.

e *In liberis.* agnatorū.

solos [a] vocari oportet. ¶ Sin autem non supersint, [b] tunc ad similitudinem aliarum rerum in totam fraternitatem dominium earum cedere, vt sit apertissimus in omnibus tractatus, & non per differentiam personarum vel rerum [c] vacillare noscatur. Dat. Kalē. Nouembr. Constantinop. post consulatū Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

*Fœminæ iure agnationis pariter vt masculi admittuntur, sublato quodam iure cōtrarium disponente post legem. xii. tabularum. Et filii sororis consanguineæ, vel vterinæ, cum de hæreditate patrui vel auunculi tractatur, & tunc nec frater nec soror defuncti supersunt, iura agnationis consequuntur: & successio inter filios fratrum diuiditur in capita. h. d. & primo cōmendat legem. xii. tabularum vsque ibi, Sed posteritas. ibi arguit & vituperat mediam iuris prudentiam vsque ibi, Huiusmodi. ibi tertio ponit statutum nouum, reducendo nos ad ius antiquū: & rationes annectit vsque ibi. In his igitur. ibi quarto vnū gradū agnationis addit cognationi, procedendo in dispositione sui noui statuti: vsque ibi, Cæteris. ibi cōfirmat alias successiones in statuto nouo nō cōprehensas: vsque ibi, Si qui. vbi vltimo dicit hanc. l. locum habere in futuris casibus vsque ad finem. Salycetus.*

XIIII. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

L*Ege duodecim tabularū* [d] *bene humano generi prospectum est, quæ vnam consonantiam tam in maribus quàm in fœminis legitimis, & in eorū successionibus, necnon & in liberis* [e] *obseruādam esse existimauit: nullo discrimine in successionibus habito, cùm natura vtrūque corpus ediderit, vt maneat suis vicibus immortale, & alterum* [f] *alterius auxilio egeat, & vno semoto & alterū corrūpatur. Sed posteritas* [g] *dum nimia vtitur subtilitate, non piam induxit differētiam, sicut Iulius Paulus in ipso principio libri singularis quem ad senatusc̄ōsultum Tertullianū fecit, apertissimè docuit. ¶ Cui enim ferēdum est, ab intestato successionibus* [h] *suas quidem filias ad similitudinem masculę sobolis in parentis vocari successionē, & iterum germanas* [i] *iure consanguinitatis eādem sibi vindicare prærogatiuā,* [k] *deinceps autem legitimas* [l] *fœminarum personas, si iura cōsanguinitatis* [m] *nō possident, à successione legitima repelli, cùm maribus eadem successio pateat? ¶ Quare enim patris soror non ad successionem filij fratris sui vnà cum masculis vocatur, sed aliud ius in amitis, aliud in patruis obseruatur? Vel qua ratione fratris filius ad successionem patrui vocatur, germana autem eius ab eadem successione recluditur? ¶ Huiusmodi* [n] *itaque legis antiquæ reuerentiam & nos anteponi nouitati legis censemus: & sancimus omnes legitimas personas (id est per virilem sexum descendentes) siue masculini, siue fœminini generis sint, simili modo ad iura legitimæ successionis ab intestato* † *vocari secundum gradus sui prærogatiuam: non ideo excludendas, quia consanguinitatis iura secundum germanæ obseruationem non habeant. ¶ Cū enim vnius sanguinis iura remaneant per virilem sexum incorrupta: quare naturam offendimus, & legitimo iuri derogamus? cum & aliam maximam iniuriam res in se continet, plerísque quasi vulnus intestinum incognitum. Cum enim & ad ipsarum mulierum successionem masculi iure agnationis vocantur: quis patiatur earum quidem hæreditatem ad eos legitimo iure deferri, ipsas verò nec inuicem sibi, nec masculis eodem iure posse succedere, sed propter hoc solum puniri, quòd fœminę natę sunt, & paterno vitio (si hoc vitium est °) prolem innocentem grauari? ¶ In his igitur casibus legem duodecim tabularum sequentes, & nouum ius nouissimo iure corrigentes, etiam vnum gradum pietatis intuitu transferri à iure cognationis in legitimam volumus successionem: vt non solum fratris filius & filia (secundum quod iam definiuimus) ad successionem patrui sui vocentur, sed etiam germanæ consanguineæ, vel sororis vterinæ* [p] *filius & filia soli, & non deinceps personæ vnà cum his ad iura auunculi sui perueniant: & mortuo eo* [q] *qui patruus quidem est fratris sui filiis, auūculus autē sororis suæ soboli, simili modo ex vtroq; latere succedant, tāquam si omnes legitimo iure veniāt: scilicet vbi frater & soror superstites non sunt. ¶ His etenim personis præcedētibus, & hereditatē admittētib', cęteri grad' remaneāt penit' semoti. ¶ Illo ꝑculdubio obseruando, vt successio nō in stirpes, sed in capita* [r] *diuidatur, & is gradus in ordinē legitimū trāsferatur: cęteris omnibus successionibus secundum ius vsque ad præsens tēpus obseruatū in suo statu manentibus.*

f *Et alterum.* scilicet corpus.
g *Posteritas.* id est media iuris prudentia. & habes hęc omnia insti. de legi. agna. suc. §. cæterum. vsque ad. §. si plures.
h *Successionibus.* subaudi, existētibus. aliàs ex testamento.
i *Germanas.* id est sorores ex eodem tantū patre natas: nam hæ propriè dicuntur germanæ.
k *Prærogatiuam.* in successione patris defuncti. Talis verum.
l *Legitimas.* id est agnatas.
m *Consanguinitatis.* id est sororitatis: vt sic dicam.
n *Huiusmodi legis.* l. duodecim tabularum.
o *Vitium est.* id est si ab aliquo vitium dicatur: sic. ff. de iofficio. testa. l. si mater. Item nota non esse pœnā, vbi delictum non est: vt. j. de pœnis. l. sancimus.
p *Vterina.* quam constat vt agnatā vocari: vt. j. l. proxi. §. sed nec.
q *Eo.* hoc potest referri ad patruum: & sic ad inferiora. vel ad nepotē: & sic ad superiora.
r *Sed in capita.* hodie in stirpes: vt. ff. e. authē. post fratres. j. & diui insti. de leg. agna. suc. §. hoc etiam.

M*Eminimus.*] CASVS. In principio huius. l. vsque ad §. cū igitur. repetit quod dictum erat. ff. l. prox. in. §. huius. &. §. in his igitur. videlicet de mutua successione agnatorum inter se, & vno gradu cognationis. deinde adiicit ꝙ sicut filij emācipati olim vocabātur tanquā sui ad patris successionē: ita hodie fratres & sorores tam sui quàm emācipati, & tam consanguinei quàm vterini mutuo sibi succedant: adiecto etiam vnico gradu cognationis, ad

Si qui

hoc, hoc est vt filij fratrum tam suorum, quàm emãcipatorum, & tam consanguineorum, quàm vterinorũ, patruis & auunculis, amitis & materteris, & viceuersa succedant: quod tunc erit, quãdo eos in anteriori gradu nemo præcedit: & isti quidem non in stirpes, sed in capita succedẽt. In aliis autem successionibus cognationis, ius antiquum obseruetur. & sicut ad emolumentum vocãtur successionum: ita oneri tutelarum mutuo videlicet masculi subiiciantur. & hęc quidem constitutio locum habet in futuris, non autem in præteritis. Vi.

a *Constitutionem.* vt. ſ. l. proxi. & breuiter cõmemorat eam hic.

b *Institutionibus.* vt insti. de legi. agna. suc. §. cæterum. vsque ad §. si plures.

c *Manifestum est.* vt insti. de hæred. quæ ab intest. §. emancipati.

d *Hoc.* vt frater fratri succedat.

e *Iusto incremento.* dixerat enim illa tantum de iure tutelarum: vt. ſ. de legi. tu. l. iiij. vt saltem sit eis. quod non placet quòd de illa faciat mentionem hic: sed de quadam Græca, qua dicebatur eũ succedere cum illis qui remanserant in potestate cum quadam deminutione. sed eorum filios nullo modo: vt instit. de suc. agna. §. j. hic autem non corrigit de filia filij emancipati, sed hoc dicitur infra proximo. §.

f *Secundi gradus.* nam fratres & sorores in secundo gradu sunt: vt insti. de gra. §. secundo gradu.

g *Et filiis fratrum.* hi enim in tertio gradu sunt: vt insti. de grad. §. tertio gradu.

h *Tantummodo.* non vltra: vt infra. §. cæteris. Accursius.

i *Ex legitima.* id est inter agnatos.

k *Sanximus.* vt supra l. proxi. circa fin.

l *Succedant.* quasi per quoddam successorũ edictum.

m *In capita.* hodie in stirpes: vt. ſ. authé. post fratres. j. secundũ Ioan. sed aliàs contra: vt & habes insti. de leg. ag. succeſ. §. hoc etiam.

n *Successionibus.* ſ. aliorũ cognatorũ, qui sunt vltra tertium gradum.

o *Retinente.* vt succedant post agnatos cognati. Accur.

p *Nostræ constitutionis.* quam habemus. ſ. de legi. tu. l. fi. sed ibi cõtra in eo. titu. l. j. sed certè imò non est contra, sed & illa corrigitur per authẽ. ibi posita.

*COMMVNIA de successionibus &c.*

*Visis testamẽtariis & legitimis successionibus: quædam omniũ cõmunia dicit. sic insti. de leg. §. ii.* *Cõtinuatio.*

*Cire. CASVS.* Duo erant fratres emãcipati. sorore in sacris patris cõstituta, decessit vnus ex emãcipatis. soror cũ emãcipato superstite defũcto succedet: nec fratri præferr.

q *Eam.* ſ. sororem.

r *Pariter.* quo ad vtrunque enim desinit esse agnatus, scilicet tam ad alterum emancipatum, quàm ad eam quæ in potestate remãsit: sed hodie contra: vt supra de legi. tu. l. iiij. *consanguineã.

s *Solenniter.* hodie tamen non exigitur solennitas in bonorum possessione petenda: vt ſ. qui adm. ad bo. pos. l. fi. & penul.

*Si pater.] CASVS.* Nati ex duob⁹ fratrib⁹, dicunt patrueles:

℣ Si qui autẽ casus iã euenerũt: secundũ quod pristina iura volebãt, eorum fiat distributio. D. V. Kal. Decẽb. post cõsulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

*Primo exordiendo ponit effectum constitutionis præcedentis vsque ibi, Cum igitur. ibi secundo statuit filium emancipatum pariter succedere cum suis tam patri, quàm fratribus & sororibus: vsq; ibi, Sed nec fratrem. ibi tertio statuit fratres vterinos admitti ad successionem fratris: & cum fratribus defuncti admittuntur filii fratrum emancipatorum, & etiam filii fratris vterini, vel sororis vterinæ. vsque ibi, Quas autẽ. ibi quarto disponit quòd qui vocantur ad successionem, vocantur ad tutelam. Saly.*

XV. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

MEminimus antea diuinam nos promulgasse cõstitutionem[a], per quam ad vestigia legis duodecim tabularum totã progeniem ex legitima sobole descendentem, siue masculinã, siue fœmininam, legitimo iure hæreditatem adipisci sanximus: vt quemadmodum ipsis à legitimis personis succeditur, ita & ipsæ legitimarũ personarũ amplectãtur successionẽ. ℣ In qua constitutione vnũ gradũ ex cognatis in ius legitimũ reduxim⁹, id est germanæ cõsanguineæ filios & filias, & sororis vterinæ filios ac filias. ℣ Quã cõstitutionẽ in suo robore ꝑmanere censemus, cũ & in nostris ĩstitutionib⁹ [b] tenor eius à nobis relatus est. ℣ Sed subtiliore tractatu habito, necessarium duxim⁹, & si quid ex prætoria iurisdictione frugi inuentum est, & hoc cum perfectissima definitiõe dispositio, nostras leges ãpliari. ℣ Cũ igitur prætorem filium emãcipatum, licet subtili iure capite fuerat deminutus, attamẽ in patris successionẽ sine vlla deminutione vocare manifestum [c] est: non eodẽ autem iure etiam ad fratrum suorũ successiones ab eo vocabatur, sed nec filij eius iure legitimo suis patruis succedebant: necessarium duximus hoc [d] primũ corrigere, & legem Anastasianã iusto incremento [e] perfectã ostẽdere: vt emancipati filius & filia, nõ solũ in paternis bonis ad suorum similitudinẽ succedãt, sed etiã in fratrũ vel sororũ suarũ successione (siue omnes sui, siue oẽs emãcipati sint, siue mixti) æquo iure inuicem sibi succedant, & non secundũ legẽ Anastasianã parte aliqua deminuta. Et hæc quidẽ de filiis emãcipatis sanciA re bellissimũ nobis visum est. ℣ Sed nec fratrẽ vel sororẽ vterinos cõcedimus in cognationis loco relinqui. Cũ enim tam proximo gradu sunt: meritò eos sine vlla differẽtia, tanquã si cõsanguinei fuerãt, cum legitimis fratribus & sororibus vocãdos esse sancimus: vt secundo gradu cõstituti, & legitima successiõe digni reperti, aliis omnibus qui sunt vlterioris gradus, licet legitimi sint, præcellãt. Et hæc quidẽ de secũdi gradus [f] successione satis abundẽque à nobis cũ summa vtilitate dispositа sunt.

B ℣ Cũ autẽ tertio gradui ex trãsuersa linea fuerit locus, vbi patruis & filiis fratrũ [g] & sororũ locũ antiquitas dedicauit: vnà cũ illis tam emancipati fratris, quàm emãcipatæ sororis filium tantũmodo [h] & filiã, siue emãcipatos, siue suos patribus suis cõstitutos, & neminẽ alium vlterius: necnon fratris vterini & sororis germanæ *, vel vterinæ filium & filiã tantũmodo ex legitima [i] linea inuicẽ vocari cẽsemus, sicut iam sanximus [k]: vt omnes qui vel ab antiquo iure, vel à nostra liberalitate in legi-

C timorũ quidem positi sunt prærogatiua, & eodem tertio gradu sunt, simili iure vocenẽ. ℣ Successiõis videlicet iure & in hac parte seruãdo: vt si qui ex secũdo gradu vocati renũciauerint hæreditati, & noluerĩt eã adire, nullúsq; ali⁹ sit in secũdo gradu, q̃ succedere potest, & vult: tunc hi, quos præsenti lege enumerauimus ex tertio gradu, in locũ recusantiũ succedãt. [l] ℣ Illo etiã obseruãdo, vt successio nõ in stirpes, sed in capita [m] diuidatur: cæteris omnibus successionibus [n] secundũ ius vsq; ad præsens tẽpus obseruatum procedẽtibus, & nullo ex cognatis supra memoratos grad⁹ ad iuris agnatitij formã redigẽdo, sed suũ ordinẽ suámq; ꝑximitatẽ retinente [o] incorruptã. ℣ Quas autẽ ꝑsonas

D ex iure cognatiõis in legitimas successiones trãsueximus, eas etiã tutelæ grauamini vicissim supponimus, scilicet si masculi sint, & ꝑfectæ ætatis, secũdũ nostræ cõstitutionis [p] tenorẽ: vt nõ solũ lucrum sentiãt, sed etiã grauamini subiugentur. ℣ Si qui autem casus iam euenerunt, & per iudicialem sententiã, vel amicabilẽ transactionem sopiti sunt, nullam sentiant ex hac lege retractationẽ. Dat. Idibus Octob. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. IIII. & Paulino. V. C. Coss.

*TITVLVS LVIII.*

## COMMVNIA DE SVCCESSIONIBVS.

*Ad successionem fratris emancipati pariter vocatur frater emancipatus cum sorore in potestate existente. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Varaniæ.

SCire debuisti fratre emancipato potiorẽ eã q̃ quæ in familia mansit, in alterius emancipati bonis non haberi: sed eos pariter, [r] si solẽniter [s] petierint bonorũ

nati ex patruelibus, dicuntur ppiores sobrini. Nati ex propioribus sobrinis, dicuntur sobrini. Pone ergo casum, ꝙ pater meus successit ppiori sobrino meo, & heredi. adiuit: tutor illi' posidebat heredi. decessit pater, & ei successi: debeo conuenire tutoré.

a *Sobrino tuo.* id est filio patruelis tui: vt. ſ. vnde legi. l. ij. & inſt. de gra. §. quinto gradu.

b *Non interueniente.* scilicet iure ciuili, siue agnatione: vt quia fuit filius sororis patruelis eius. Item no. quòd in princip. dicit, sobrino tuo: quia hoc pronomen tuo, potest venire ad determinationem præcedétium, item sequentium, & sic potest dici quòd vel tuus, vel tui patris erat propior sobrinus.

c *Hæreditas.* & per cõsequens illius propioris sobrini.

d *Eius.* propioris sobrini.

*Vitrico.*] CASVS. Priuignus meus decessit ab intestato: ego volo petere successionem: an possim, quæritur? & rñ. ꝙ non.

e *Vitrico.* hic puncta. & facit infra eo. l. adfinitatis.

f *Seruus. Non potest.* fallit in casibus, vt ſ. ad Sylla. l. pe. &. ſ. de suis & le. l. apud. &. ſ. ti. j. l. ſi his. &. ſ. ad Orfic. l. fi. &. ff. de suis & leg. l. j. circa prin. &. §. quæri. &. ff. ad Tertul. l. j. in prin. &. §. interdum. nec econtra seruus potest esse hæres, vel dominus per eum cognatis serui, iure naturali inspecto: vt institu. de serui. cognat. & infra eo. l. ancillæ.

*Seruus in multis casibus successorẽ habet.*

*Amitæ.*] CASVS. Habebam amitã: ei succeſſerunt filij sui: vnde ei succedere non possum. Si vero ab intestato decesserint, an succedere possim eis, distinguitur: aut habẽt fratres ex parte patris sui priuignos amitæ meæ: tunc ego nõ succedã, sed ipſi, licet marit' amitæ habuit illos ex alia vxore, & sint ita priuigni amitæ meæ. sed ſi amita mea habuit priuignos non ex prẽsenti marito, id est à patre eorũ amitinorũ qui decesserunt, sed ex alio, tũc tales priuigni nõ succedunt, sed ego.

g *Amitæ.* scilicet tuę.

h *Etiam.* non solum amitam prius.

i *Dicis.* quia maritus amitæ habuit ex alia præcedenti vxore.

k *Consanguinei.* puta nati ex eodem patre, ex alia tamen matre.

l *Ambigitur.* vt & supra ti. j. l. j. Accur.

m *Nam ſi.* constrùe, nam ſi priuigni matris eorum. ſ. amitinorũ nunquam sunt. i. nõ attinent amitinis tuis, alio etiam patre natis, id est alio viro, quem ante vel post habuit: non ex eo, ex quo priuigni nati sunt, non solum ex alia matre. Accur.

n *Patre.* præcedente, scilicet amitæ meæ, non ex præsenti vnde sunt priuigni.

o *Admiſiſſe te.* quod hodie fit quocunque modo agnoscat: vt. ſ. qui admit. ad bo. pos. l. fin. & pe.

p *Vindica.* per vnde cog. quanquam mater eorum sit agnata: vt inſti. de le. ag. tu. §. j.

*Vunculo.*] CASVS. Habebam auũculum, & habuit fratrem, & ex eo consobrinum: decesſi ab inteſtato: auunculus succedet.

q *Auunculo priori.* id est prius.

r *In tertio gradu.* vt inſtitu. de grad. §. tertio gradu.

ſ *Sequentem.* scilicet quartum: vt institu. de grad. §. quarto.

*Adfinitatis.*] CASVS. Frater vxoris tuę est tibi adfinis: ſi moriatur, nõ succeder.

t *Permittitur.* vt &. ſ. eo. l. vitrico. sed hoc fallit inter virum & vxorẽ, qui succedunt inter se cũ alij deficiunt: vt. ſ. vnde vir & vxor, l. j. Itẽ in alio casu, qui est ibidem in authen. præterea. Itẽ in tertio succedit maritus vxori cum filiis eius emancipatis à patre, & cum nepotibus ex filia, vt viriles habeat partes v. usufructus: vt. j. tit. j. l. pe. quia vir & vxor videtur esse adfines: vt. ſ. cõ. vtri. iudi. l. posſeſſionẽ. &. ff. de cõdictio. cau. da. l. ꝙ ſi seruꝰ. Sed verius est ꝙ non sunt adfines: cũ adfinitas nõ *Vir & uxor non sunt adfines.* sit nisi aliqua persona mediãte: sed causa adfinitatis: vt. ff. de gradi. l. non facile. §. adfines. & sic nullo modo fallit.

*Ntequã.*] CASVS. Si scriptus hæres nõ repudiat hæreditatẽ, succedẽtes ab inteſtato nõ admittuntur.

u *Repudiet.* volens.

x *Quærẽda.* hęreditatis.

y *Amittat.* inuitus.

z *Succedit.* quãdiu ergo &c. vt hic, &. ſ. de ſec. tab. l. j. &. vnde li. l. j. &. ff. de acqui. hæredi. l. quandiu potest. & de reg. iur. l. quandiu. sed hoc fallit in casu: vt instituo te hæredẽ ſi legitimus meus non voluerit: vt. ff. de hæred. inſtitu. l. ſi quis ita hæres inſtituatur. Item in alio: vt. ff. vnde libe. l. pe. quæ est contra. Sed ibi fuit filius inſtitutus ſub conditione emancipationis, ſi emanciparetur intra certum tempus, & iam erat elapſum cum adiuit ab inteſtato: ſic ex teſtamento ſuccedere non poterat &c.

*Ancillæ.*] C. CASVS. Ancilla mea habuit contubernium cum Seio libero. ſi Seius decedat, non propter hoc ei succedam.

a *Vindicare non poteſt.* vt infra de lib. cauſa. l. ſi liber homo. Nutritoribus.

Vitrico priuigni succeſſionem inteſtato ciuili honorario iure non deberi, certiſſimum est. S. XV. Kalend. Mart. Sirmii. CC. Coss.

*Seruo nemo succedit. h. d. Idem in monacho: vt in authen. ingreſſi. ſupra de epi. & cle. & omnia iura loquentia in ſeruo, habent locũ in monacho, ſecundũ Inno. in ca. cum olim. extra de priuilegiis. Baldus.*

IIII. Iidem AA. &. CC. Aſterio.

SEruus ſucceſſores habere nõ poteſt. f D. Non. April. Cæſaribus Coss.

*Priuignus non ſuccedit nouercæ per ſe, ſed per mediam perſonam natorum ex ea, qui ſunt fratres ſui ex latere patris. Bal. Vel ſic: Ad ſucceſſionem amitæ primo vocantur filii quàm nepotes, & in ſucceſſione amitinorum potiores ſunt eorum fratres cõſanguinei tantum vel vterini quàm eorum amitini: & fratribus non extantibus amitini vocantur. Salycet.*

V. Idem. AA. &. CC. Iuſtinæ.

AMitę g cui succeſsiſſe filios ſuos proponis, hęreditatem tuo nomine non rectè petis. ℣ Sed quoniam hos etiam h inteſtatos diẽ functos adſeueras: ſi quidem hi quos priuignos eiuſdem amitæ dicis, i eorũ conſanguinei k fuerint, fratres tam agnationis quàm cognationis iure ſecundo gradu cõſtitutos, tibi præferri non ambigitur. l Nam ſi m amitinis tuis alio etiã patre n natis, nunquam eorum matris priuigni sunt: admiſiſſe o te bonorum poſſeſsionem probãs, eorũ vindica p ſucceſsionẽ. S. XII. Kalen. Mar. CC. Coss.

*Auũculus præfertur filiis matertęr. Sal.*

VI. Iidem. AA. &. CC. Publiciano.

AVunculo q priori, qui est in tertio gradu r, quàm conſobrino, qui ſequentem ſ occupat, deferri ſucceſsionem inteſtati, certi iuris est. Supposita Kalen. Octob. CC. Coss.

*Adfines qui habentur ratione vxoris, viro non ſuccedunt. Salyce.*

VII. Iidem. AA. &. CC. Nicolao.

ADfinitatis iure nulla ſucceſsio permittitur. t. S. Idi. Octobr. CC. Coss.

*Quandiu ſuccedi poteſt ex teſtamento, ceſſat ſucceſsio ab inteſtato. Salycetus.*

VIII. Iidem. AA. &. CC. Iuſtæ.

ANtequã ſcriptus hæres cuiuſcunque portionis capax repudiet u hæreditatẽ, vel alia ratione quærendæ x facultatem amittat y: ei qui teſtamẽtũ reliquit, inteſtato nemo ſuccedit. z ℣ Igitur perſpicis ꝙ teſtamẽtariæ ſucceſsionis ſpe durante, inteſtatò bona defuncti nõ rectè vindicentur. S. VI. Idus Mart. Retiariæ. CC. Coss.

*Per contubernium cum non conſtat matrimonium, ſucceſsio non defertur. Bal. Vel ſic: Dominus ancillæ non ſuccedit ei cũ quo contubernium fecit. Salycetus.*

IX. Iidem AA. &. CC. Sopatro.

ANcillæ dominus, liberi hominis cũ quo contuberniũ hæc habuit, per hanc coniunctionem † ſucceſsionem vindicare non poteſt a. S. XV. Kalẽ. Ianua. Nicomediæ. CC. Coss.

*Iure nutricationis ſucceſsio non acquiritur. Bal. Vel ſic: Alito non ſuccedit alens. Salycetus.*

X. Iidem. AA. &. CC. Danubio.

NVtritoribus hoc nomine, nec ciuili, nec hono-

*Nvtritoribus.*] CASVS. Ille qui nutriuit me, ab intestato succedere mihi non poterit.

a *Hereditas.* siue dicas nutritorem alumnum quem pueri Boñ. patrem appellant: siue eum qui collegit expositum: vt. j. de infantib. exp. l. fi. &. §. de epis. & cle. l. nemini. Sed iure hospitādi vel hospitationis ex cōsuetudine quidam vindicant sibi successioné: quod hodie corrigitur per authen. nouā Friderichi, quam hic lege: Omnes peregrini.

b *Omnes peregrini.* In bonam partem accipe: vt instit. de hære. insti. §. fin. non in deportatis, vel relegatis, sicut accipiuntur. §. de hære. institu. l. j. qui nó hospitantur vbi volunt: sed tenere debent insulam sibi adsignatā. aliàs puniuntur, vt eis augeatur pœna: vt. ff. de pœn. l. relegati.

c *Liberè.* apud eos qui volunt recipere. nam nemo cogitur recipere: vt. ff. nau. cau. l. j. §. j.

d *Liberam.* dummodo secundum ius testentur commune: vt. §. de inof fic. test. l. fiquando. in princ. nec obstat quòd nihil videatur facere hæc concessio: cum & hoc ante habebant: vt ff. de leg. j. l. fiquando. quia immo ex consuetudine non habebant: vt hic subiicitur.

e *Consuetudine.* mali enim mores &c. vt in authent. vt nulli iu. §. j. coll. ix. Item nota contra statuta terrarum. sic &. §. de sacrosan. eccle. super. l. priuilegia. authen. cassa & irrita.

f *In eo puniantur.* Nota quó puniri in eo in quo deliquit. sic in authent. de non alienan. §. si quis autem per donationem. colla. ij.

*Sancimus.*] CASVS. Filius meus in potestate constitutus contraxit matrimonium, & aliquid lucratus est ab vxore sua: cum qua forte fecit pactum de lucranda dote. decessit filius: an ad me quod lucratus est transmittat, quæritur? Dicitur q̄ si filios habet, ad filios transmittat: si non, admittātur fratres qui ex vtroque parente nati sunt. his non existentibus, admittuntur fratres qui non sunt ex vtroque parente coniuncti: sunt tamen consanguinei. si hi non fuerint, tunc demum admittantur ex linea materna: ita videlicet quòd vsusfructus in omnibus prædictis casibus penes me remaneat: successentibus reseruata proprietate.

g *Maritali.* vt si lucratus fuerit dotem vir ex pacto, vel donatione propter nuptias, mulier similiter ex pacto. Et idé si quodlibet legatum vel donationem inter se faciunt, quæ valeat: vt. j. de bo. quæ lib. l. quæcunque. in princ. & argu. ff. de castren. pecu. l. castrense. & l. si forte.

Codex.

rario iure defertur hæreditas.[a] S. VI. Kalend. Ian. CC. Coss.

IN AVTHEN. de statu. & consue. §. omnes peregrini. coll. x. const. fi.

*Si aduenæ peregrini decedant testati: eorum voluntas seruari debet. & si intestati, veniunt proximiores sibi: & bona quæ secum habent, episcopo loci debent tradi, successoribus defuncti seruaturo, vel in pias causas erogaturo: hospitantibus eos, ab eorū bonis sub pœna tripli semotis. Salycetus.*

OMnes peregrini[b] & aduenæ liberè[c] hospitētur vbi voluerint. ℣ Et hospitati si testari voluerint, de rebus suis liberam[d] ordinandi habeant facultatem, quorū ordinatio inconcussa seruetur. ℣ Si verò intestati decesserint: ad hospitem nihil perueniet, sed bona ipsorum per manus episcopi loci, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in pias causas erogētur. ℣ Hospes verò si aliquid ex talium bonis contra hanc constitutionem nostrā habuerit: episcopo triplum restituat, quibus visum ei fuerit, adsignandum: non obstāte statuto aliquo, aut consuetudine,[e] seu priuilegio, quæ hactenus contrarium inducebant. ℣ Si qui autem contra hanc nostram constitutionem venire præsumpserint: eis de rebus suis testandi interdicimus facultatē, vt in eo puniātur,[f] in quo deliquerūt: aliàs prout culpæ qualitas exegerit, puniendi.

*Iure isto ad successionem fratris etiam in potestate morientis tam in lucris nuptialibus quàm in bonis maternis primo veniūt eius liberi, secundo eius fratres, tertio pater: vsusfructo tamē debetur ei, in cuius fuit potestate. Salycetus.*

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni præfec. præt.

SAncimus, quemadmodum de his rebus quæ liberis in sacris constitutis ex occasione maritali[g] acquisitæ sunt, certus destinatus[h] est ordo, vt si quis ex his ab hac luce fuerit subtractus, pars eius quam lucratus fuerat, ad liberos eius vel nepotes concedatur: quibus non extantibus, ad fratres suos ex eodem[i] matrimonio progenitos, vel si etiam non supersint, ad fratres ex aliis nuptiis procreatos: cúmque nemo eorum fuerit relictus, tunc ad patrem perueniat: ita & de his quæ materna[k] linea per quancunque occasionem, vel inter viuos, vel per vltimas dispositiones, vel ab intestato descendunt, similis ordo seruetur: primo in filij vel filiæ successionem posteritate eius vocanda: eáque non inuenta, fraterno consortio eiusdem vel alieni matrimonij secundum prædictū ordinem arcesito: tunc ad vltimum locum pater à legibus cō clametur, & sui filij nō gratam hæreditatem relictam, sed triste lucrum sibi lugeat acquisitum. In omnibus videlicet casibus in superstite sobole liberorum, & fratribus adhuc viuentibus qui ad hæreditatem defuncti patrem antecedunt, vsufructu rerum[l] quarum dominium ad eos[m] peruenit, apud parentes remansuro.[n] Dat. XV. Kalen. Octob. Chalcedone, Decio V. C. Cos.

IN AVTHEN. de consan. & vte. fra. §. j. colla. vj. constitu. xij.

*Fratres ex vtroque parente coniuncti, in successione fratris intestati præferuntur aliis ex altero tantum parente coniunctis in omnibus bonis. Salycetus.*

ITaque[o] mortuo patrefamilias, si filius[p] decedat intestatus[q] sine liberis, relictis fratribus & sororibus, aliis consanguineis, aliis vterinis, & quibusdam ex vtroque parente[r] coniunctis: in eos solos transmittit hæreditatem, qui ex vtroque latere connexi sunt.

a *Hereditas.* siue dicas nutritorem alumnum quem pueri Boñ. patrem appellant: siue eum qui collegit expositum: vt. j. de infantib. exp. l. fi. &. §. de epis. & cle. l. nemini. Sed iure hospitādi vel hospitationis ex cōsuetudine quidam vindicant sibi successioné: quod hodie corrigitur per authen. nouā Friderichi, quam hic lege: Omnes peregrini.

b *Omnes peregrini.* In bonam partem accipe: vt instit. de hære. insti. §. fin. non in deportatis, vel relegatis, sicut accipiuntur. §. de hære. institu. l. j. qui nó hospitantur vbi volunt: sed tenere debent insulam sibi adsignatā. aliàs puniuntur, vt eis augeatur pœna: vt. ff. de pœn. l. relegati.

c *Liberè.* apud eos qui volunt recipere. nam nemo cogitur recipere: vt. ff. nau. cau. l. j. §. j.

d *Liberam.* dummodo secundum ius testentur commune: vt. §. de inof fic. test. l. fiquando. in princ. nec obstat quòd nihil videatur facere hæc concessio: cum & hoc ante habebant: vt ff. de leg. j. l. fiquando. quia immo ex consuetudine non habebant: vt hic subiicitur.

e *Consuetudine.* mali enim mores &c. vt in authent. vt nulli iu. §. j. coll. ix. Item nota contra statuta terrarum. sic &. §. de sacrosan. eccle. super. l. priuilegia. authen. cassa & irrita.

f *In eo puniantur.* Nota quó puniri in eo in quo deliquit. sic in authent. de non alienan. §. si quis autem per donationem. colla. ij.

g *Maritali.* vt si lucratus fuerit dotem vir ex pacto, vel donatione propter nuptias, mulier similiter ex pacto. Et idé si quodlibet legatum vel donationem inter se faciunt, quæ valeat: vt. j. de bo. quæ lib. l. quæcunque. in princ. & argu. ff. de castren. pecu. l. castrense. & l. si forte.

h *Destinatus est.* per Leoné: vt dicta. l. j. de bo. quæ lib. l. quę tū q.

i *Ex eodem.* id est vtrinque coniunctos.

k *Ex materna.* ideo de his dicit, quia tempore istarum legum non acquirebantur filiis in potestate constitutis ex causa aduentitia nisi res maternæ. Hodie ergo cum aduentitia non acquirantur patri, vt. j. de bon. quę lib. l. cum oportet. idem in eis seruaretur quod in istis seruatur; vt in authen. de cōsan. & vte. fratrib. §. & his conueniens. coll. vj.

l *Vsufructu rerum.* & hæc est ratio: quia defunctus erat in potestate: vt hic, &. §. ad Tertul. l. fin. in fin. aliòquin pater viuente filio non haberet vsumfructum: sed eo mortuo haberet pro besse, vnà cum matre: vt. §. ad Tertul. l. fi. §. si autem defuncta. sed per aliam legem. §. de leg. hære. l. de emancipatis. quæ corrigit illā ad Tertullianum, habet totum vsumfructū. Sed hodie ista lex est prorsus correcta: cum pater admittatur ad successionem etiam extantibus fratribus: vt. §. ad Tertull. authen. defuncto. &. §. titu. j. authen. cessante. Item & quia fit hic mentio de fratribus vtrinque, & ex vno latere tantum sibi coniunctis, qualiter inter se succedant.

*Pater succedit filio fratribus extantibus.*

m *Ad eos.* filios vel fratres.

n *Remansuro.* iure potestatis.

o *Itaque.* lex enim codicis loquitur patre viuente tantum.

p *Filius.* post mortē patris.

q *Intestatus.* vnus de liberis.

r *Vtroque parente.* dic mortuo aliquo qui fratres habet. aut enim sunt vtrinque coniuncti, & succedunt ei: aut ex vno latere tantum, puta vterini tantum: vel consanguinei tantum, & tunc idem: vt. §. titu. j. authen. cessante. & authen. post fratres autem ex vtroque parente. Aut consanguinei tantum, item & vterini tantum: & tunc pariter admittuntur: quia agnatio non differt à cognatione: vt dicta authen. cessante. & hoc in bonis à se quæsitis. In bonis autem quæsitis à patre, præferuntur consanguinei tantum: in quæsitis à matre, præferuntur vterini: vt. §. titu. j. l. de emancipatis. in fi. Item & in cor. huius authen. in fi. dicit seruanda vetera iura. sed P. dixit illam. l. de emancipatis. in fin. corrigi: nam dicit hic indistinctè vtrinque coniunctos præferri illis qui

illis qui ex altera parte tantum coniuncti sunt: & sic in paternis & maternis: ergo & ibi, vbi sunt vterini tantum, & consanguinei tantum, non debet fieri horum bonorum distinctio. Item dicta authen. cessante. &, post fratres. dicit vterinos & consanguineos simul admittendos, cum non differat agnatio à cognatione: nec distinguit paterna bona à maternis, vel ab his quæ aliunde quæsiuit. sed hoc non placet: nam & ibi aliqua habetur differentia inter vtrinque coniunctos, & eos qui ex vno latere tantum. Aut sunt vtrinque coniuncti cũ consanguineis tantum, vel cum vterinis tantum: vel cum vtrisque, id est quia sunt consanguinei tantum, & vterini tantum cum vtrinque coniunctis: & tunc vtrinq; coniuncti præferuntur in bonis vndecunque quæsitis: vt hic: quia duplicia iura habentes, præferuntur vnũ habentibus tantũ: vt & in cor. §. hæc omnia. & .ſ. de edic. diui Hadria. tol. l. fi. §. j. Accursius.

† *Ex Cod. Theodo. lib. 8. titu. 9. l. 1. Contius. Iura duplicia habẽtes, præferuntur vnum tantũ habentibus.* † *Concor. c. cõstitutus. cũ gl. super verb. successores. extra de resti. in integrum.*

## TITVLVS LIX.

## DE BONIS MATERnis, & materni generis.

*In rebus maternis delatis filio in potestate constituto, pater habet hodie solum vsumfructum: & pro ipsis rebus persequendis etiã in iudicio pater habet legitimam personã, ac si earum perfectum haberet dominium: non tamen potest illas alienare in præiudicium filiorũ, sed sui. sic & eius fideiussoris. Salyc. Vel sic: Diuiditur. Primo ponit quod ius habet pater & filius in bonis maternis. Secũdo cui competat eorum administratio. Tertio interdicit eorum alienationẽ. Secunda ibi, Parentes. Tertia ibi, Ita vt. Salyc.*

1. Imp. CONSTANTINVS A. consulibus, prætoribus, tribunis pleb. Senatui S.†

REs quæ [a] ex matris successione † siue ex testamẽto, siue ab intestato fuerint ad filios deuolutæ, ita sint in parentum potestate, vt vtendi fruẽdi duntaxat habeãt in diem vitæ facultatẽ: [b] dominio videlicet earum ad liberos pertinente. Parentes autẽ, penes quos maternarum rerum vtendi fruendiq́ue tantum potestas est, omnem debent tuendæ rei diligentiã adhibere: & quod iure filiis debetur, in examine per se, vel per procuratorem [c] poscere: & sumptus ex fructib⁹ impigre facere, & litem inferentibus resistere: atque ita omnia [d] agere tanquam solidũ perfectúmque dominium eis acquisitum fuisset, & personã gerant legitimam: [e] ita, vt siquando rem alienare voluerint: emptor, vel is cui res donatur, obseruet ne vnquam* partem earum rerum quas alienari prohibitum est, sciens accipiat, vel ignorans. [f] docere [g] enim pater debet, proprij iuris eam rem esse quam donat, aut distrahit: & emptori, si velit, fideiussorem licebit accipere: [h] quia nullã poterit præscriptionem [i] opponere filiis quandocunque rem suam vindicãtibus. [k] Dat. XV. Kalen. Augu. Aquileiæ, Sabino & Rufino Cõss. Recitata apud Vectium Rufinum. P. V. in Senatu. Non. Septemb. Constantino. A. & Licinio Conss.

IN AVTHEN. de nup. §. si vero expectet. ver. interminatur. col. iiij. consti. j.

*Ista authentica dicit expressè quòd possessor dicitur dominus cõpleta præscriptione. quæ tamen non currit filio in potestate posito. Baldus.*

NIsi [l] tricẽnale tempus transeat quo possessor dominus fit: & detẽtatio accipientes dominos faciat vel constituat: tempore incipiente filiis currere, ex quo suę potestatis esse aparuerint. [m] nisi tamẽ aliquem impuberem [n] ætas adiuuet.

*De bonis maternis, & materni generis.*

*Dixit. ſ. de iure quod habemus in bonis mortuorum: nunc vult dicere de iure quod habemus in bonis viuentium, in hoc & seq. tit. Vel dic: quia quædam specialia seruantur in successione delata filiis à linea materna, ideo de ea successione specialiter dicit: nam non quæritur patri, sicut aliæ successiones ei delatæ: secundum hæc tempora ante Iustinianum. Vel hactenus de successionibus patrumfamilias dictum est tam ciuilibus quàm prætoriis: item tam testatis quàm intestatis: nunc de successione filiorumfamilias. Porrò succedi eis non potest nisi habeant aliquid suum, in quo succedatur eis: prædicendum ergo fuerat quibus modis res eorum fiant: & prius quidem quomodo quæratur eis aliquid à matre, vel à linea materna &c.*

*Res quæ.*] C. ASVS. Ex materna successione filiis ex testamento vel ab intestato quęsitarum rerum vsusfru. patri acquiritur: proprietate apud filios remanente. debet autem pater actiones, si quæ matri competebant, nomine filiorum intentare: sumptus ex fructibus facere: actiones etiã suscipere. & si res illas distrahere voluerit, vel donare: emptor vel donatarius neque sciens neque ignorãs eas accipiat, nisi pater doceat eas suas proprias esse: & emptor fideiussoré de euictione accipere debet: quia nulla opponenda exceptione filij eas vindicare poterunt.

a *Res quæ.* ius antiquum omnia acquisita per filiũfamilias præter castrense, vel quasi, dabat patribus: sed hac. l. statuit Constantinus nouum ius in omnibus quæ veniunt à matre. sequẽs lex extenditur ad omnia quæ ex materno genere veniunt. at per Iustinianum ad omnia aduentitia: vt. j. tit. j. l. cum oportet.

b *Facultatem.* habeant.

c *Procuratorem.* ordinatum à se lite cõtestata: vel à filio cum voluntate patris: vt ar. ſ. de procura. l. neque. Vel dic ordinatum ad negocia, siue repetitiones extra iudicium: vt. ff. man. l. si procuratorem. §. j. *ADDITIO.* Tu dicas communiter secundum doc. hic quòd immo pater potest constituere procuratorem ante litem contestatam, sicut dicimus in episcopo: vt no. in. l. j. in princ. ff. de procur. habet enim plus iuris pater quàm tutor, quia habet vsumfructum, vt dicit hic Barto.

d *Atque ita omnia.* subaudi, prędicta. aliàs falsum esset: quia vendere non potest, vt hic subiicit: quod posset, si esset dominus.

e *Legitimam.* ergo de calumnia iurabit, cum habeat legitimam administrationem: vt. ſ. de iureiur. l. ij. §. j. & ibi plene dixi. Item an erat concipiendus libellus de filio? quod videtur: vt. ff. de admi. tu. l. j. §. sufficit. &. ſ. de episc. & cle. authen. causa quæ. an de patre? quod videtur: vt. ſ. de episc. & cler. l. omnes qui. §. hoc nihilo minus obseruando. & authent. sed hodie. sed quocunque modo fiat, non est vis: quia pater semper respõdet, & de calumnia iurat.

f *Vel ignorans.* qui ergo vendere non potest, actiones tamẽ exercere potest: vt hic. Sed argu. contra. ff. de iure delib. l. ait prætor. §. est enim absurdum. *ADDITIO.* Soluat quòd regula quæ est in dicto. §. est enim absurdũ. loquitur in eo qui agit nomine suo: in eo vero qui nomine alieno agit, non procedit: vt hic.

g *Docere.* docet enim mentiri: & sic, si vult, debet inuenire emptorem.

h *Accipere.* etiã venditore inuito, quasi imineat euictio in limine contractus: vt &. j. de euic. l. si post. sic & aliàs dat venditor fideiussorem inuitus: vt in authent. de fideiuss. §. quod autem. in fin. §. colla. j. Item no. tenere contractum in præiudiciũ patris, & fideiussoris, licet non in præiudicium filij: vt & ſ. de prædiis mino. l. & si is. & sic non ob. ſ. de de leg. & constit. l. non dubium.

i *Præscriptionem.* nisi. xxx. an. quam dicunt currere etiam eo in potestate posito. quod nõ placet: vt. j. de an. excep. l. j. §. fin. & hic in fi. Adiunge authen. nisi &c. quæ est de nup. §. si vero expectet. colla. iiij. & determinat quod hic dicit.

k *Vindicantibus.* quære vt. ſ. de rei vindi. l. cum à matre.

l *Nisi. Dominus.* Nota pro opinione M. quem fieri dominũ directe per præscriptionem. xxx. vel. xl. an. sic & ff. de dam. infect. l. si finita. §. Iulianus. &. l. damni. in princ. &. ff. de vsuf. l. eum qui. circa princ. & instit. de vsufru. in princ. sed Io. dicit acquiri vtile dominium, B. effectum dominij. & satis in idem recidit. Et ad prædictas leges semper respondet, vt semper subaudiatur, quasi. dicunt ergo vsucapione acquiri directum dominium: vt. ſ. de pac. l. traditionibus. Sed post præscriptionem. xxx. vel. xl. annorum, si bona fide possedit, habet exceptionem & Publicianam actionem, immo vtilem in rem: & ita acquirit vtile dominium, vel effectum dominij. & pro hoc. ff. de pign. l. j. §. cum prædium. &. j. de præscript. long. temp. l. super. &. ff. de iureiuran. l. si duo. §. Iulianus. Si vero mala fide, acquirit solam exceptionem. In præscriptione vero decem vel viginti annorum habet vtrumque: vt. j. de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis.

m *Apparuerint.* non autem prius, cum agere nõ possint: vt hic, &. j. titu. j. l. quæcunque. §. fi. & de an. except. l. fi. in fine.

n *Impuberem.* Nam contra impuberem non currit præscriptio talis: vt. j. de præscript. xxx. ann. l. sicut in rem. sed contra alium minorem currit, sed restituitur: vt diximus. ſ. in quib. cau. in integr. restit. non est necessa. l. fin. &. d. l. sicut in rem. Item nota quòd hæc authent. loquitur in lucris nuptialibus tantum: sed hoc trahimus secundum Ioan. & omnes ad omne aduentitium lucrum.



BIU Cujas

*Prouenta filio ex genere materno quocunque titulo, patri acquiruntur solum quo ad vsumfructum, eius morte finiendum: & ideo per patrem non possunt alienari: nec eo mortuo tenetur filius illa conferre. Salyc.*

II. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Florentio præfecto prætorio.

QVicquid† auus auia, proauus proauia ex materna linea venientes, nepoti, nepti, pronepoti pronepti, [a] testamẽto, fideicommisso, legato, donatione, vel alio quolibet titulo largitionis, vel etiam intestati successione contulerint: pater filio filiæve integra illibatáque custodiat, vt vendere, donare, relinquere, alteri obligare, sicut nec materna bona, non possit, vsufructu duntaxat ad eum pertinente: ita, vt quemadmodum ipse [b] super his rebus licentiam [c] totius potestatis amittit: [d] defuncto eo, [e] filio filiæve præcipua computentur, nec ab illis qui ex parte [f] sunt cohæredes, vindicentur. [g] Dat. Idib. Octobr. Olybrio & Probino Coss.

*Si omnes filii quibus aliquid peruenit ex successione materna, sunt in potestate: pater totius habet vsumfructum. si autem omnes sint emancipati, in vsufructu admittitur pro virili. si vero sunt mixti, vsumfructum portionis eorum qui sunt in potestate, retinet in totum: emancipatorum vero pro virili. & hæc habent locum in nepotibus & pronepotibus. Salycetus.*

III. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. ad Senatum vrbis Romæ.

SI viua† matre emãcipati sunt filij, & postea decessit mater: quoniam omni commodo destituitur [h] pater, neque retinet vsumfructum, viriles ei inter filios (siue vnus, siue plures sint) vsusfructus tribuimus portiones. ℣ Sin verò mulier moriens alios ex filiis emancipatos à patre, alios in patria potestate dimiserit: in hoc casu dispari vtetur maritus defunctæ beneficio. quo casu vtrique [i] præscripsimus: [k] id est circa eorum quidem portionem qui adhuc in sacris retinentur, vsumfructum ex legum auctoritate retinebit pater: & præmium delatæ emancipationis cum volet accipiet. [l] In eorum verò parte quos exisse de potestate viua mittendo eos in sacris.

m *Præscripta.* dicta hac. l. Sed nunquid idem in cæteris aduentitiis hodie? Respond. non: quia hæc lex ideo hoc admittit, quia decessit vxor huius viri, quæ vnum corpus erat cum eo, & eius fruebatur bonis ea viuente. Et sic not. casum quo succedit vir vxori in aliquo: vt no. ff. com. de succes. l. adfinitatis. *Vir succedit vxori in aliquo.*

n *In nepotibus.* quicquid sequitur, vno verbo dixisse potuit, scilicet idem est in nepotibus & pronepotibus, & cæteris in potestate constitutis, vel emancipatis.

o *Ex hac lege.* scilicet si sunt nepotes isti emãcipati: vt & de filiis dixit, aliàs totum habet pater vsumfructum: vt ff. ad Tertul. l. fin. §. fin. & ff. proxi. §.

p *Vocandus est.* in bonis vxoris quæ est auiæ nepotum. Et dic vel in totum, veluti si sunt in potestate: vel in virilẽ, si emancipati.

q *Constitutum est.* sed distinguitur sint in potestate, vel non.

r *Constituat.* scilicet contra eos, id est in necem eorum.

s *Deteriores.* vt filiorum quidem iura per partes minuantur: nepotum vero immutilata iura seruentur.

t *Habeat.* nunc separat quod ff. coniunxit. † *In Cod. Theodo. pro incluſ. legabatur, trien tem: sed ideo id detraxit Iustinianus quia illum trientem ſtulit per. l. eũ oportet. ff. de bo. quæ lib. Contius.*

u *Præmium.* quod est hodie dimidium vsusfructus: vt. j. tit. j. l. cum oportet. §. cum autem. & institu. per quas perso. no. acquiri. §. hoc quoque.

x *Accipiat.* quod est hodie dimidia vsusfructus.

y *Manumittit.* post mortem auiæ. & semper dic, id est emancipat: vt. ff. quando ac. de pec. est. an. l. j. §. j.

z *Quòd si nepotes.* dixit de nepotibus filij qui remansit in potestate. nũc ponit de nepotibus filij emancipati, vel filiæ. subiungitur postea de mixtis, id est quando aliqui sunt in potestate aui, aliqui non. † *al. alii in aui potestate, alii sui iuris sint: circa &c.*

a *Emancipato.* post eius emancipationem. & sic non sunt in potestate aui: vt instit. quib. mod. ius pa. po. solu. §. fina.

b *Ab ipso.* scilicet auo.

c *Nepotes.* ex altero filio.

QMnem.] CASVS. Si mater filiis relictis decesserit, bonorum eius vsusfru. penes patrem

Cod. Theod. lib. 8. tit. 8. l. 4.

Q Vicquid.] CASVS. Superior. l. loquitur de bonis maternis filiis acquisitis: hæc lex loquitur de bonis aui, vel auiæ, proaui proauiæ. Dic ergo casum sic: Auus tuus, vel auia, maternus vel materna aliquid in te contulit titulo donationis, vel legati, vel fideicommissi, ex testamento, vel ex donatione: pater illud neque donare, neque reliquisse poterit: sicut nec materna bona, vsufructu illius rei collatæ penes patrẽ remanente: & quemadmodum eo defuncto amisit vsumfructũ, quia ad filium reuertetur: sic filius eam rem sibi præcipuam computet: nec à cohæredibus suis vindicetur.

a *Pronepoti.* quasi scilicet iure institutionis.

b *Ipse.* scilicet pater.

c *Licentiam.* vtendi fruendi.

d *Amittit.* s. pater.

e *Defuncto eo.* scilicet patre. Accur. & sic est plana. sed P. dixit mortuo eo, scilicet filio, adserens morte filij finiri vsumfructũ patris: qd̃ est falsum: vt. ff. ad Tertul. l. fina. & in authen. de hære. ab intest. circa princip. coll. ix. & ff. titu. j. l. fi. in fine.

f *Ex parte.* aliàs ex parte: & aliàs, ex patre.

g *Vindicentur.* vt & ff. de colla. l. fin. & j. tit. j. l. quæcunque. & l. cum oportet.

SI viua.] CASVS. Si mater decedens filios reliquerit: aut omnes sunt à patre emancipati, aut omnes in sacris patris constituti, aut quidam emancipati, aut quidam non. Primo casu proprietas rerum maternarum penes filios restabit, & in virilem vsusfr. partem pater vocabitur. In secundo casu, vsusfruct. omnium rerum penes patrem restat, proprietate remanente apud filios. Tertio casu, rerũ filiis in potestate existentibus quæsitarum, vsusfructus apud patrẽ in solidum remanet: cũ emancipatis in partem vocabitur. & hoc in prima. Idem est in nepotibus vel pronepotibus constitutis in potestate, vel emancipatis. & hoc in secunda. vt fiat scilicet similis distributio in his quæ in filiis.

h *Destituitur.* secũdum ius antiquum.

i *Vtrique.* scilicet casui.

k *Præscripsimus.* id est diximus quid iuris sit.

l *Accipiet.* scilicet di-

BIU Cujas

patrem remanebit, proprietate apud filios existente, siue pater ad secundas nuptias conuolauerit, siue non.

a *Firmitatem.* vt bona eius eo conuolante ad secundas nuptias, filiis nomine rerum maternarum sint obligata, & reseruentur hæc commoda filiis primi matrimonij: vt supra de se.nup. l. si quis prioris.§. in illo.

Vel dic q facit mentionem de tribus superioribus legibus.

b *Vocem.* vt infra titu.j.l. eum oportet. §. non autem.

*DE BONIS &c.*

*Cõtinuatio.* *Superiori titulo modicum quid dictum est de bonis filiisfamilias obuenientibus. Nũc autem generaliter ponit de omnibus bonis eis ex quacunque causa obuenientibus: & administratione patri in talibus competenti. Arg. Generalior est hic tit. quàm superior: cum superior de delatis à linea materna, hic generaliter vndecunque veniant.*

*Cvm venerandæ.*] *CASVS.* Dictũ est superiori titu. quòd filij quicquid acquirũt ex linea materna, acquirunt patri quantũ ad vsumfructum. Lex ista hoc addit, q quicquid lucretur filius in potestate cõstitutus ab vxore sua, vel filia à marito, totum acquiritur patri quãtum ad vsumfructum.

c *Cum venerandæ.* quę sunt. ff. tit. j.l.j. & ij. ecce ergo quomodo lex ista ampliat ius illud.

d *Filiis.* supple, maternis.

†ex. C. Theodosiano li. 8. ti. vlt.

e *Quocũque titulo.* restringe vt inter viuos vel causa mortis, non ex causa dotis vel donationis ante nuptias: vt infra. l. proxi. certe imò & ex causa dotis: vt infra. l. iij. in prin. & infra. l. proxi. non à cõiuge, sed à patre proueniat dos & donatio, & ad eum redierat. vnde plene ad eum redit.

†hanc legẽ citãt Leo et Anthenius l. ç. j. e. Cõtium.

f *Contulerit.* inter viuos, vel in vltima voluntate.

g *Nullatenus.* nisi quo ad vsumfructum: vt infra. l. proxi. ĩ fine. *ADDITIO.* Per hanc. l. dicit Bart. hic, q portio illa quam lucratur filiusfa. ex dote, vel filiafa. ex donatione ꝓpter nuptias, ex forma statuti ciuitatis illud est aduentitium: & per consequens non venit fratribus conferendum: vt supra titu. j. l. ij. & de colla. l. finali. ita etiam tenet idem Barto. in. l. si cum dotem. §. transgrediamur. in fi. ff. solu. matri. videas eundem latius in. l. dotem. ff. de castren. pecu. vbi hoc pulchre limitat.

*Pater per transitum ad secunda vota, non perdit vsumfructum sibi quæsitum in rebus filiorum. Salycetus.*

IIII. Imp. LEO. A. Callistrato P. P. per Illyricum.

OMnẽ ambiguitatis confusionẽ amputantes, hac liquida & compẽdiosa lege sancimus, circa vsumfructum maternarum rerũ nullam esse differentiam, siue in priore matrimonio pater ex quo filios habuit, ꝓmanere voluerit, siue nouercã filiis supinduxerit: legib⁹ quæ de maternis bonis latæ sũt, suã habẽtibus firmitatem. a Patres igitur vsumfructum maternarum rerum, etiam si ad secũdas migrauerĩt nuptias, sine dubio habere debebunt: nec vllã filiis, vel quibuslibet ex persona eorum contra patres improbam vocẽ b accusationémq; posse competere. D. Kalẽd. Septembr. Anthemio. A. II. Cos.

*TITVLVS LX.*

DE BONIS QVAE LIBERIS in potestate patris constitutis, ex matrimonio vel aliàs acquiruntur, & eorum administratione.

*Lucra nuptialia non quæruntur patri per filium, nisi quo ad vsumfructum, sicut nec bona materna. Salycetus.*

I. Impp. THEODOSIVS & VALENTIN. AA. ad Senatũ vrbis Romæ. post alia.

CVm† venerãdę c leges vetuerĩt patribus iure potestatis acquiri quicquid eorũ filiis d auus auia, proauus proauia, à linea materna veniẽtes quocũq; titulo e cõtulissent: hoc quoq; conuenit obseruari, vt† quicq̃d vel vxor marito nõ emancipato, vel maritus vxori in potestate positæ, quocũq; titulo vel iure contulerit, f siue transmiserit: hoc patri nullatenus g acquiratur: atq; ideo in ei⁹ tãtùm, cui delatum est, iure durabit. Dat. III. Id. Nouẽbr. Rauennæ, Theodosio. XII. & Valentiniano. II. AA. Conss.

*Quanuis lucrum ex cõiugio filio in potestate quæsitum, patri non acquiratur, nisi quo ad vsumfructum, tamen dos vel donatio propter nuptias ipsi lucranti ab ipso patre data vel cõstituta, ad patrẽ redit. Salyc.*

II. Iidem AA. Hierio præfecto prætorio.

CONstitutionis nouæ capitulum clariore interpretatione sancimus, h vt quæ per filios, nepotes, ꝓnepotes, itémq; filias, neptes, proneptes, quamuis in potestate sint, minimè acquiri patri decreuimus, à marito i vel vxore quocunq; titulo collata, k siue vltima transmissa voluntate: nullus ad id quoq; ptinere existimet, quod ab ipso parente datum, vel dotis vel ante nuptias donationis causa, ꝓ vna ex memoratis personis prestitum fuerat, vt minimè ad eum, si casus tulerit, reuertatur. ℣ Prospiciẽdũ est enim, ne hac iniecta formidine, parẽtũ circa liberos munificentia retardẽ: l sed vt his potestatis iure ad parẽtes reuersis, cæterarũ rerum* quæ ex substantia speciali coniugis ad superstitẽ deuenerant, quamuis idẽ in sacris sit, fructu tamen solo atque vsu parentibus deputato, dominium ei qui à cõiuge, vel quæ à marito meruit, reseruetur: parente propter emancipationis beneficiũ, si voluerit, sicut in maternis rebus, vel quæ per eandẽ lineam veniunt, præmium m habituro. Dat. X. Kalendas Mar. Felice & Tauro Conss.

*Filiifamilias in lucris nuptialibus liberos suos habent hæredes. hoc primo. Si dicti liberi postea moriuntur, auus eorum paternus in dictis lucris retinet vsumfructũ: maternus vero auus eorum in proprietate à se datorum succedit. Baldus.*

III. Iidem AA. Florentio præfecto prætorio.

QVod† scitis n prioribus cõtinetur, nec à filia quæ in potestate est, donationẽ o ante nuptias patri, nec à filio dotẽ acquiri p, eo addito cõfirmam q, vt defũctis his q adhuc ĩ potestate patris, si liberis extãtib⁹ moriantur, ad liberos r eorũ eædẽ res iure hæreditatis, non ad patres iure peculij s trãsmittantur, nec per nepotes auo videlicet acquirẽdę. t ℣ Sin autẽ u

*Onstitutionis.*] *CASVS.* Hæc lex, superioris legis est expositio: quia quicquid filius lucratur ab vxore sua, vel vxor à marito, totum patri acquiritur quantum ad vsumfruct. sed hoc modo intelligendum est, non de dote & donatione propter nuptias: quia si gener meus moriatur, dos quam dedi pro filia mea, pleno iure ad me reuertitur. Accur. h *Sancimus.* id est cõfirmamus. Alij subaudiunt, circa capitulum: & facit mentionem de prima. l. huius titu.

i *A marito.* vxor.

k *Collata.* inter se.

l *Retardetur.* vt & supra de doñ. ante nup. l. si constãte. circa princip. & in authen. vt liber. decęt. §. si quis autem. ibi, nam si ea &c. colla. vj. Et sunt hic argu. vt & dos ad patrem redeat etiã liberis existentibus: vt. ff. de iure dot. l. iure. in princip.

m *Præmium.* scilicet si missem ꝓ tertia parte bonorũ, vt oportet.

m *Præmium.* dimidiã vsusfructus. olim tertiam dominij: vt infra eodem. l. cum oportet. §. cum autem.

*Qvod scitis.* Ista lex est aliquantulum difficilis & vtilis, & habet duas partes principales. Secũda ibi, Sin autem. Baldus. *CASVS.* Quod dicitur in. l. superiori, habet locum filiis non extantibus. Aliquin si filius tuus vel filia habeãt ex se liberos, prius transmittunt ad filios quàm ad patrem vel ad auum, & prius ad patrem quàm ad auum.

n *Quod scitis.* id est statutis supra eodem. l. j. &. ij. ibi, cæterarum rerũ quæ ex substantia.

o *Donationẽ.* quam à suo marito lucrata est.

p *Dotem acquiri.* intellige cum pacti erãt de lucrando, quocunque modo matrimonium solueretur.

q *His.* ad quos talia lucra venerint.

r *Ad liberos.* præfertur enim filij in succedendo: vt supra cõmunia de suc. l. fina.

s *Peculii.* quod est alibi, scilicet cum filios non habet: vt. ff. de castrensi peculio. l. ij.

t *Acquirendæ sunt.* scilicet quantum ad proprietatem. vsusfructus nanque perseuerat.

u *Sin autem.* prosequitur in filia lucrante tantum, cum supra dixerat de filio. *ADDITIO.* Hic. §. secũdum vnã lecturã, quam videtur ponere glos. in verbo, tã patre. hoc dicit secũdum Bart. hic, nepote

BIU Cujas

hic, nepote decedente in bonis quæsitis à matre vel linea materna, auus maternus præfertur paterno. Per hunc text. dicit idem Bart. in authen. itaque. supra commu. de succes. quòd quando veniunt ad successionem parentes, parentes ex parte matris præferuntur in bonis quæsitis ex materna linea: & parentes ex parte patris præferuntur in bonis quæsitis ex latere patris: pro quo reputat hunc text. singularem. Item adde quòd idē Bart. in l. post dotem. in fi. ff. solu. matri. dicit hic esse casum singularem, qui nō est alibi: quòd quādo pater dedit dotem filiæ, & eā stipulatus est pro filia, quòd mortua filia sine liberis patre & matre & fratribus superstitibus, pater solus succedet in doté. quod sequit Roma. consi. xl.

a *Tā patre.* lucrātis, nō suo nepotis. Accur.

b *Auo paterno.* lucrātis, qui est proauus morientis.

c *Ex matre.* lucrata ex pacto: licet præmortua: nā sic fuerat pactū.

d *Linea.* lucrante.

e *Ad patrē.* qui proximior est in gradu: vt in authen. de hære. ab intesta. §. ij. colla. ix.

f *Eius.* lucrantis, qui est auus morientis.

g *Reseruando.* nō ergo perit vsusfructus patri vel auo præmortuo proprietario: licet hoc dixerit P. vt & diximus supra titu. j. l. ij.

*Quæcunque.*] CASVS. Pater habet vsumfructum in his quæ filius lucratus est vel filia: sed potestatē alienandi nō habet: proprietas pertinet ad illos, qui nascuntur ex filiis vel filiabus, etsi non ex illa vxore susceptos à qua aliquo titulo hæc bona ad maritum peruenerunt: & sic indistincte admittuntur. sed si filij non extant, pertinet ad fratres: si fratres nō extāt, ptinet ꝓprietas ad patrē vel ad auū.

h *Ex dote.* hoc ex pacto.

i *Donatione.* hoc ex contractu.

k *Hæreditate.* hoc ex vltimo iudicio.

l *Interdicta.* nisi pro vtilitate filij: vt infra e. l. fina. & ad hoc supra de secun. nupt. l. si quis prioris. §. fina.

m *Apud filios.* scilicet lucrantes.

n *Et nepotes.* succedentes patribus suis, qui lucrati fuerant occasione maritali.

o *Ex eodem matrimonio.* ex quo lucrum ad filios peruenit.

p *Non sint.* isti nepotes vel pronepotes. ad filios enim lucrantes referri non potest. multo magis ergo pertinent, si procreati essent ex eodem. & in eo casu quādo sunt vnius matrimonij vel non, si vnus eorum decederet, primo suis liberis: Secundo fratribus vtrinque coniunctis, & sic eiusdem matrimonij: Tertio fratribus alterius matrimonij: Vltimo defertur hæreditas auo: vt subiicit. & sic frater auo defuncti præfertur per hæc iura: vt supra communia de succes. l. fina. & de legiti. hæredib. l. de emancipatis. quod hodie corrigitur per authen. defuncto. supra ad Tertull. & authē. cessante. supra de legi. hære. Itē videtur quòd etiā iure authē. hic parens posset lucrari quātum lucrari posset ex pacto non existentium liberorum: vt supra de secund. nupt. authen. sed & si quis. Sed certe ibi loquitur cum parens qui lucratus est dotem vel donationem propter nuptias, transit ad secūda vota: tunc enim filius eius adipiscetur illud lucrum: qui filius si moriatur sine sobole, redit ad patrem lucrum illud pro pacto non existentium liberorū. at lex ista loquitur cū filio ipse vel filia lucratus est aliquid ex matrimonio suo: sibi quo ad proprietatē: patri quo ad vsumfructū.

q *Ex eodem matrimonio.* ex quo lucrū peruenit ad filios.

r *Fratres.* prædictis vtrinque coniunctos.

s *Ex iisdē.* ex eodem matrimonio natis.

t *Ex alio.* sed nūquid ad eos primo, qui sunt ex eadē matre, si lucra ista venerint à matre, vel ab ascēdētib⁹ ꝑ matrē? Imò videt hic parificare vterinos & cōsanguineos, nō distincto vnde bona veniūt: & sic est pro P. ad id qđ not. ff. cōmunia de succ. in authen. itaque.

u *Percipere.* iure pecu lij olī, hodie iure hereditatis: vt ī auth. de hære. ab ītesta. §. ij. col. ix. †*l. 1. ff. e.*

x *Excludatur.* vt &. j. de an. excep. l. j. §. fin. & ff. de bo. ma. authē. nisi.

y *Non sine.* Mulier à spōso lucrata erat donationē vel hereditatē patre viuo: postea frater cū ea patrisuccedēs, petit hoc cōmunicari, quasi ī solidū patri quæsitū. mulier dicit se sic habere præcipuum, vt haberet si à viro habuisset. habuerat enim à sponso. *Casum ponit.*

z *Nomen illis soli.* scilicet niteretur imponere, quod est infra.

a *Constitutionis.* quam habes supra eodem. l. j.

b *Acquiri.* subaudi, quo ad ꝓprietatē, sed nō quo ad vsumfructū.

idē nepos supstitibus tam patre[a] quàm auo paterno[b] diem suū sine liberis obierit: eorū dominiū, quę ad ipsum ex matre,[c] vel ab ei⁹ linea[d] ꝓuenerint, non ad auū, sed ad patrē[e] eius[f] ꝓueniat, vsufructu videlicet in huiusmodi casib⁹ auo (dū superit) reseruādo. [g] Dat. VII. Idus Septembr. Constantinop. Theodosio. A. XVII. & Festo Cōss.

*Lucra nuptialia, vel alia quælibet filiis obuenta quærūtur quo ad vsumfructum parentibus qui habent in potestate lucrantes. & si dicti lucrantes postea moriūtur, nihilo min⁹ perseuerat, sed proprietas primo defertur liberis lucrantis, secundo fratribus consanguineis & vterinis, tertio vterinis tantum, quarto ad parētes proxime defunctorum, quinto iure peculii reuertitur ad parentes, qui lucrantem in potestate habuerūt: alienatione videlicet iterim interdicta habentibus vsumfructum. Baldus.*

IIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Erythrio præfecto prætorio.

QVæcunq; res ad filiū vel filiam, nepotes siue pronepotes vtriusque sexus in potestate constitutos, ex priore, vel secundo, aut tertio, seu numerosiore[†] cōiugio peruenerint, ex dote,[h] vel quacunq; donatione,[i] seu hęreditate,[k] vel legato vel fideicommisso: earum rerum vsque in diē vitæ suæ pater, vel auus, vel proauus vsumfructum habeant: easdem res quocunq; modo alienandi, vel pignoris seu hypothecę iure obligandi facultate eis penitus interdicta:[l] dominio videlicet earum apud filios[m] & nepotes[n] siue pronepotes vtriusque sexus permanēte, etiam si ex eodē matrimonio[o] procreati non sint,[p] ex quo eædem res ad parētes eorum, qui quęve in potestate sunt, fuerint deuolutæ: eo videlicet obseruando, vt moriētium fratrum sororúmve portiones, qui quæve ex eodē matrimonio[q] progeniti vel ꝓgenitæ sunt, primo quidē ad liberos eorum (vt dictum est) si tamē fuerint, deinde his nō extantibus, ad supstites tantūmodo fratres[r] vel sorores eorum peruenient, aut ad superstitē, si ex iisdē[s] fratribus aut sororibus vnus vnáve remāserit. Omnib⁹ autē qui ex eodē coniugio fuerint ꝓcreati, defunctis: tūc demum ad eos qui ex alio[t] sunt matrimonio editi, easdē res pro virili parte ꝓuenire statuimus: nulla autē ex memoratis pſonis existēte, parētes eorum eas percipere.[u] ℣ Parentibus verò, quorū sub potestate sūt, vsumfructum dūtaxat habituris, memoratas res iure potestatis alienandi vel obligādi licētiam denegamus: non prohibēdis iisdē liberis quandocunque sui iuris fuerint, nulla tēporali præscriptione obsistēte, easdē res omnibus modis vindicare: nisi fortè postquam potestate parētum eos contigerit liberari, tantum tēporis effluxerit, vt ex continua & incōcussa tenētis possessione eorum intentio excludatur.[x] Dat. V. Kalēd. Mar. Martiano & Zenone Conss.

*Sicut quæsita à marito vxor non acquirit patri nisi quo ad vsumfructum, sic nec quæsita à sponso. Salycetus.*

V. Iidem AA. Nepotiano magistro militum Dalmatiæ.

NOn sine[y] ratione de negotio quod inter matrēfamilias, cuius vestra suggestio meminit, & germanum eius vertitur, magnitudo tua diuersis legibus ex vtraq; parte prolatis, nostram credidit consulendam esse clemētiam: cum mulier diuersis iuris lectionibus idē intelligi maritum & sponsum niteretur probare, germanus autē mariti nomen[z] illi soli qui nuptias contraxisset, ex recitatione constitutionis[a] diuorum retro principū Theodosij & Valētiniani† (qua cauet, quicquid marit⁹ vel vxor in potestate cōstituti, inuicem sibi reliquerint, nō patri acquiri,[b] sed ad eorū ius ꝓtinere) īponere. ℣ Quāuis ergo significatione nominis, maritus vel vxor post cœptū matrimonium intelligatur, ex quo videlicet inducta est dubietas: attamē quia consequēs est amcipuum, vt haberet si à viro habuisset. habuerat enim à sponso.

a *Arbitratus.* vt.ff. de fun.dot.l. iiij. & ad hoc infra ad leg.Iul. de adul.l. propter.

*Cvm oportet.*]*C A S V S* istius.l. vsque ad finem talis est: Supra dictum est de his quæ acquiruntur filiis ex linea materna, vel ex matrimonio. Hic vult dicere de his quæ acquirũtur filiis ex suis fortunis: puta quia mercator erat. pater, habebis ĩ eis vsumfructũ, apud filium proprietate manente, nec poteris proprietatem ĩ alios filios tuos si quos habeas vel extraneos transferre. ĩ peculio castrensi, vel quasi, nihil habebis. Excipitur quãdo quis aliquid reliquit filio tuo hac conditione, ne tibi vsusfructus acquireretur. Et quando pater mortuo vno ex filiis in portionẽ defuncti succedit vnà cum fratribus defuncti ex parẽtibus coniunctis, non habeat pater vsumfructum in portione fratrum. & hoc est quod dicit. attamẽ filius tuus à te rationem administrationis tuæ exigere non debet, nec habet bona tua propter hoc obligata, quia male gubernes res filij tui, vel male vtaris. Poteris enim vti frui pro voluũtate tua, & de vsuris poteris res comparare, & in alium quemcunque transferre. Sed si vsumfructum in rebus prędictis pater petere voluerit, alij hæredes petere non poterunt: quia tu petere nõ decreuisti: quia bene potuisti ei remittere ius petendi ad alios filios tuos.

†nõ extat, sed Caii similis v. l. iiii ff. de fundo dotali. Contius.

[*C V M A V T E M.*] Pater quãdo filium dimittebat à patria potestate, retinebat tertiam partem omnium bonorum etiã quo ad proprietatẽ: hodie ita nõ est, sed habebit medietatẽ vsusfruc. & hãc habebit siue dicat quãdo filiũ emancipat, nisi pater expresse renunciet. Et est no. quòd filius habet omnia bona patris obligata ad hoc, vt si pater aliquid de suo alienet, possit plenam habere securitatem.

b *Cum oportet.* quod dicit Constantinus in rebus maternis, & Arcadius in omnibus ex linea materna venientibus: vt supra titu. j. l. j. &. ij. Item quod dicit Theodosius & Leo in dote & donatione nuptiali, & in cæteris donationibus, legatis quoque & fideicom. inter coniuges relictis: vt supra eodem. l. ij. &. iij. &. l. quæcunque. idem dicit hic Iustinianus in omnibus cæteris aduentitiis. & dic oportet, id est decet. & sic accipitur. ff. de iusti. & iu. l. j. in princ.

*Oportet, pro decet, aliquando accipitur.*

c *In veteris.* non vetustissimi: quia vetustissimo omnia quærebant: vt instit. per quas perso. no. acquiri. in prin. sed de iure quod erat ante se, Iustinianus dicit.

d *Quemadmodum.* exemplificatiue.

*Filio data*

e *Ex eius substantia.* ex substantia patris esse videtur, si aliquid contemplatione patris datum est filio: vt argũ. ff. de acquir. hę- *patris* red. l. aditio. & de vulga. substit. l. sed si plures. §. in arrogato. Itẽ *plures* si pater dedit ei fundum, vt inde se aleret, & inde postea quæsiuit fructus, dicuntur ex re patris: vt. ff. ad Trebell. l. balista. & de *dẽer* vsur. l. in fideicommissi. §. nonnunquam. Sed quid si pecuniam *ita* dedit pater filio, ipse autem filius inde vsuras acquisiuit? Videtur idem. nam dicitur institu. per quas perso. no. acqui. §. j. ex re patris vel eius rei occasione. & pro hoc est dicta lex, sed si plures. §. ĩ arrogato. licet sit arg. contra. ff. de verbo. signifi. l. vsura pecuniæ, & argu. ff. de dona. inter virum & vxo. l. fina. Item quòd sic large accipiatur ex re patris, habes. ff. de iure dot. l. v. vsq; ad. §. si pater. Item quid si dubi- *Bene* tetur vnde acquisierit? habes Respõ. Ioan. hoc præsumi ex qualitate per- *præsumi* sonarum. Quid enim si *quod* filius nihil scit operari, & negligẽs sit, & pater diues sit? Præsumi ex re patris tunc esse. Et econtra si studiosus filius, & pauper sit pater: præsumẽ ex aduentitia causa quæsitũ, argu. ĩ. arbi. tut. l. si defunctus. sed in vxore præsumitur semper ex bonis viri habere: vt. ĩ. de dona. inter virum & vxo. l. etiã. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. quintus. Vel dic refert quis petit, an frater vt cõmunicet: an ipse qui quæsiuit, petit vt precium habeat: & sic qui agit, probet: vt. ff. de proba. l. ei qui.

f *Sacris.* ſ. vinculis.

g *Cranius.* No. vt hic, & j. e. l. §. sin autẽ res. in fi. & ff. de lega. ij. l. cum pater. §. euictis.

h *Exceptis castrensibus peculiis.* Hic no. q̃ quoddam peculium est profectitium, scilicet quod acquirit filius familias de rebus paternis: de quo modo dixi quòd patri ex toto quæritur. Est & castrẽse, quod in castris quæritur: vt. ff. de castren. pecu. l. si castrense. & l. si forte. Est & quasi castrense, quod in ciuitate quæritur ex publica causa, vt salaria ex publico: vt supra de inoffi. testa. l. fin. & de his subiicit hic. Est & aduentitium, de quo modo dixi.

i *Accesserunt.* castrensia ergo & quasi non, quæruntur patribus etiam quo ad vsumfruct. Sunt & alij casus in quibus similiter pater non habet vsumfruct. & sic lege hic authen. excipitur &c. quæ est in authen. vt lic. ma. & auiæ. in prin. colla. viij.

k *Excipitur. Perueniat.* scilicet vsusfructus: vt in cor. & datur curator huiusmodi rei, cum pater non habens vsumfructum non sit legitimus administrator: vt in eodem cor. est: & ad hoc vt huiusmodi lex possit apponi in authenti. de alie. & emphy. §. sanctissimas. col. ix. & infra proxi. authenti. item hereditas. in fi. quam hic lege post istam. Et est illa sumpta de hær. ab intest. §. si vero cum. col. ix.

Item

tia, e cuius in potestate sit, sed ab aliis quibuscunq; causis, quæ ex liberalitate fortunæ, vel laboribus suis ad eum ꝓueniant: eas suis parentibus non in plenum, sicut antea fuerat sancitum, sed vsq; ad vsumfructũ solum acquirat: & eorum vsusfructus quidẽ apud patrẽ vel auũ vel proauum, quorũ in sacris f sit constitutus, permaneat: dominium autẽ filiisfamilias inhęreat, ad exẽplum tam maternarum, quàm ex nuptialibus causis filiisfamilias acquisitarũ rerum. Sic etenim & parẽti nihil derogabitur vsumfructum rerum possidenti: & filij non lugebunt, quæ ex suis laboribus sibi possessa sunt, ad alios transferenda aspicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres suos, qđ etiã grauius g multis esse videtur: exceptis castrensibus peculiis, h quorum nec vsumfructũ patrem vel auum vel proauum habere veteres leges concedũt. in his enim nihil innouamus, sed vetera iura intacta seruamus: eodem obseruando etiam in his peculiis quæ quasi castrensią peculia ad ĩstar castrensis peculij accesserunt. i

B

C

D

IN AVTHENT. VT lic. ma. & auiæ. in princ. colla. viij. consti. fina.

*Contra voluntatem testatoris vel contrahẽtis patri nõ acquiritur vsusfruct⁹. Bal.*

EXcipitur qđ eis datur vel relinquitur ab aliquo parentũ, cõditione hac adiecta, ne ad patrem ꝓueniat k vsusfruct⁹.

IN AVTHENT. DE hæredi. ab intest. ve. §. si vero cum. coll. ix. constit. j.

*Quando pater habet cõsortiũ proprietatis, nõ habet vsumfructũ v filii portiõe. Bal.*

ITem hæreditas [a] fratris soro-
ríſve, ad quam vnà cum patre admittitur [b], & forſan [c] ſi aliunde quæratur lege prædicta.

INAVTHENT. VT nulli iud. §. quia vero. colla. ix. conſti. ix.

*Hic habes caſus in quib⁹ patri nõ quæritur vſusfructus. Baldus.*

IDẽ eſt in his quę ex lege [d] deferuntur liberis, parẽtib⁹ prę-
ſumẽtibus ſoluere matrimoniũ
B ſine cauſis lege definitis.

*Finit authentica.*

*Sequitur textus. l. Codicis.*

Sub hac tamẽ definitiõe hũc legis articulum inducimus, vt in ſucceſsione quidẽ earũdẽ rerũ quę extrinſec⁹ filiisfamilias acquiruntur, iura eadẽ obſeruẽtur, quæ in maternis & nuptialibus rebus ſtatuta ſunt. [e]

*Pro rebus filii quas pater adminiſtrat ratione ſui vſusfructus, filius hypothecam non habet in rebus paternis, nec rationem adminiſtrationis à patre poteſt exigere, nec patrem impedire de acquiſitis ex prædictis rebus quomodo voluerit diſponere. & ſi pater remiſerit vſumfructum filio, cateri filii*
C *ab eo non poſſunt petere, etiam patre mortuo. hoc dicit vſque ad. §. cum autem. Salyc.*

Non autẽ hypothecam [f] filiifamilias aduerſus res patris vi uẽtis adhuc ſeu iam mortui ſperare audeant, nec ratiocinia ei ſup adminiſtratione îferre: ſed tantũmodo alienatione vel hypotheca ſuo nomine patrib⁹ denegata, rerũ habeat parẽs pleniſsimã poteſtatẽ vti fruíq; his rebus quæ p filiosfamilias ſecũdũ prædictũ modũ acquirũtur, & gubernatio rerũ earũ ſit penitus impunita: & nullo modo audeat filiusfamilias vel filia vel deinceps ꝑſona, vetare
D eũ in cuius poteſtate ſunt, easdẽ res tenere, aut quomodo voluerit gubernare: vel ſi hoc fecerint, patria poteſtas [g] in eos exercẽda eſt: ſed habeat pater vel aliæ perſonæ quæ ſuperius enumeratæ ſunt, pleniſsimã poteſtatẽ vti frui, gubernaréq; res prædicto modo acquiſitas. ℣ Et ſi quid ex vſu earũ pater, auus, vel proauus collegerit: habeat

[a] *Tẽ hæreditas.* quia nõ habet pater. ſ. vſumfructũ ĩ parte filij. & hoc ſi filiꝰ cõiunctus erat defuncto ex vtroq; paréte: vt ĩ corpore cõtinetur. Vel dic, hęreditas &c. ſ. defertur filio pleno iure.

[b] *Admittitur.* acquiretur ita filio, vt non habeat vſumfructũ.

[c] *Forſan.* hic verſus male hic ponitur. dic ergo quòd debet eſſe ſi fine ſuperioris authen. nam ex illo coſcilicet vt lice. ma. & auiæ. circa prĩ. ibi, hoc itaque non ſolum &c. ac ſi dicatur, ſicut mater vel auia dare poteſt hac lege, vt vſusfructus non acquiratur patri, ſic & extraneus. Sed forte Ir. qui ſic poſuit, intellexit quòd ſi extraneus inſtituit me & filium meum, quòd in ſua portione nõ habeam vſumfructum, ſicut ſi ſucceſsiſſem cum eo alteri filio: & ſicut cum filius meus emancipatꝰ inſtituitur à matre vel ab aliquo aſcẽdente per matrem: vt ſupra de bonis ma. l. iij. Excipitur etiã alius caſus qui eſt in authen. idem eſt. quam hic lege, quæ eſt in cor. vt nul. iudi. §. quia vero. colla. ix. Accurſius.

[d] *Dẽ eſt. Ex lege.* ſcilicet iſta: vt in cor. & etiam antiqua, vt & ſupra de diuor. l. conſenſu. §. penult. mittũtur enim diſſoluentes matrimonium in monaſteriũ cũ tertia parte rerum: & duæ filiis ſeruãtur, in quibus pater vſumfructum non habet. An autẽ in cæteris rebus aduentitiis talium filiorum pater retineat vſumfructum? Puto quòd ſic. nam nõ mittitur in monaſteriũ vt fiat monachus, ſed quaſi pœnitentiã actu-
*Vſusfructus non patitur monachatus ingreſſum.* rus. Item ſi pater fructuarius monachatur, an extiguitur vſusfructus quem habet? Videtur quòd ſic, cũ pro mortuo habeatur: vt ſupra de epiſc. & cler. l. deo nobis. §. j. Sed certe nõ quo ad comedẽdũ eſt mortuus: & ideo
*Vſusfructus ſuccẽſſione filii in bonis caſtr. patri nõ acquiritur.* non finitur. Sic ergo nota caſus in quibus non quærit patri vſusfructus, ſcilicet in caſtréſi, item in quaſi caſtréſi: vt in. l. cũ oportet. §. exceptis. Item in tribus caſib⁹ quos habes in tribus authen. & ſic ſunt quinque. Et eſt ſext⁹, ſi pater remittat: vt in hac. l. §. ſin autẽ. Item ſeptimus quando adit aliquam hæreditatem patre nolente: vt infra eodem. l. fin. §. ſin autem patre. Eſt & octauus quando filio legatur ſeruus, vt eum manumittat: vt infra eodem. l. fin. §. fi. Item nonus, ſcilicet ſi vſusfructus legatur filio. Nã ſeruitus ſeruitutis eſſe non poteſt: vt. ff. de vſufruc. lega. l. j. Item decimus ſi donauit Imperator filiofamilias: vt infra. e. l. cum multa. Vel forte hoc caſu pater habeat commoditatem fructuum.

[e] *Statuta ſunt.* ſupra. e. l. quæcunque. & ſic corrigitur hæc ſicut illa per authen. defuncto. & per authen. ceſſante.

[f] *Nõ autẽ hypothecã.* Not. duo dicit. primũ adminiſtrationis rationẽ nõ reddẽdam. ſic &. ſ. de epiſcop. & cleri. l. orphanotrophos. &. j. eo. l. fi. §. hoc proculdubio. Sed ar. contra. j. eo. l. fin. §. ſin autẽ æs alienũ. Aliud, q bona patris filio non ſint obligata pro mala adminiſtratione: cui ſe cũdo dicto eſt cõtra. j. ea. l. §. fin. Sol. hęc corrigitur. Vel hic loquitur de expreſſa: ibi de tacita. vel ibi in rebus materni generis, & in rebus nuptialibus: hic in aliis. Vel verius nõ habet filiꝰ hypothecã quia male ſit vſ⁹ pater, vel male gubernet: vt hic dicit: ſed vt rẽ alienatãã patre, vel eiꝰ cõſequat pciũ: vt ibi, &. j. e. l. fi. §. nõ habẽte licẽtiã. *Patris bona nõ ſunt filio obligata ꝓ mala adminiſtratione.*

[g] *Patria poteſtas.* vt eũ. ſ. corrigat verberãdo: vt. j. de pa. poteſta. l. iij. &. ff. de furt. l. ſerui & filij. Erubeſcit enĩ lex filios fieri caſtigatores parẽtũ: vt hic, & ĩ auth. de nupt. §. ſi vero expectet. colla. iiij. ibi, & circa talium &c. &. ſ. titu. j. l. fin. ĩ fi. Sed arg. cõtra. ff. de cõdic. cau. da. l. iij. §. ij. Itẽ fallit in caſu qđ hic dicit vbi pater pleniſsimam poteſtatẽ nõ habet: vt j. de ſen. paſ. l. fi. *ADDITIO.* Tu dicas cũ Bar. hic, vbicũq; pater diſsipat bona filij: ſi qdẽ filio ad ipſa bona poteſt dari regreſſus, quia vẽdit res ĩmobiles, quę nõ cõſumunt: tũc filius nõ poteſt reprehẽdere patrẽ. ita loquit hic. ſi vero diſsipat res mobiles, quę nõ poſſunt apparere, & pater ſoluẽdo nõ eſſet, & eſſet homo malę vitæ: tũc poteſt ei adminiſtratio ĩterdici: vt. d. l. fi. j. de ſẽtẽ. paſsis. facit. l. ĩperator. ff. ad Trebel. Acc. *Filii parẽtes caſtigare nõ debẽt.*

licẽtiam, quẽadmodum cupit, hoc diſponere, & in alios hæredes tranſmittere: vel ſi ex earũ rerum fructib⁹ res mobiles vel immobiles, [h] vel ſe mouẽtes cõ parauerit: eas etiam quomodo voluerit habeat, & tranſmittat, & in alios transferat, ſiue extraneos, ſiue liberos ſuos, ſeu quãlibet ꝑſonam. ℣ Sin autẽ res ſibi memorato [i] modo acquiſitas
B parẽs noluerit retinere, ſed apđ filiũ aut filiam vel deinceps ꝑſonas reliquerit: nullã poſt obitũ eius licẽtiam habeant hæredes alij patris vel aui vel proaui eũdẽ vſumfructũ, vel quod ex hoc ad filiosfamilias peruenit (vtpote patri debitum) ſibi vĩdicare: ſed quaſi diuturna donatione in filiũ celebranda, qui vſumfructum detinuit, quẽ patrẽ [eius] habere oportuerat, ita cauſa ĩtelligatur, vt eũdẽ vſumfructũ poſt obitũ patris ipſe lucretur: [k] parente ius exactionis quaſi ſibi debitæ à filio, qui
C vſumfructũ conſenſu eius poſſidebat, ſuæ poſteritati vel ſucceſsioni minime tranſmittente: quatenus in omni pace inter ſe ſucceſsio eius permaneat, nec altercationis cuiuſdam (maxime ĩter fratres) oriatur occaſio.

*Pater habet ſolũ hodie dimidiam vſusfructus in præmium emancipationis, etiam ſi nihil in emancipatione dictum fuerit. h. d. vſque ad. §. ſed cum tacitas. Salycetus.*

Cum autem Conſtantiniana [l] lege cautum erat, ſi filiifamilias ab his qui eos in poteſtate habent, nexu paterno per emancipationem liberẽtur, de-
D bere patrem tertiam partẽ bonorum quæ acquiri non ſolẽt, [m] quaſi remunerationis gratia à filio accipere vel retinere, & ex hac cauſa iterum pars non minima ſubſtantiæ liberorum adimebatur: ſancimus huiuſmodi caſu interueniente, & emancipatione liberis impoſita, non tertiam partem dominij rerum minime acquiſitarũ, ſed dimidiam vſusfructus apud

[h] *Mobiles vel immobiles.* Sed an extinguatur vſusfructus patris rei mutatione, ſi pater ędificat domũ in ſolo filij? Rñ. nõ, cũ adhuc duret aduẽtitiũ: & ſic vſusfructꝰ durat. ſecus in alio vſufructuario: vt. ff. de vſufruc. l. quotiẽs. §. fi.

[i] *Memorato.* quo ad vſumfructum.

[k] *Lucretur.* non explicat an teneat remiſsio vel diuturna donatio viuente patre, ſed morte eius dicit eam confirmari.

[l] *Cum autem Conſtantiniana.* quam non habemus.

[m] *Non ſolent.* Sed quæ ſunt, quæ non quæruntur patri tẽpore Conſtantini?

BIU Cujas

Constantini? Respon. à matre delata: vt. ſ. titu. j. l. j. & idem quod hic habes inſtitu. per quas perſo. no. ac. §. hoc quoque.

a *Maiores.* id eſt parentes.

b *Ampliores.* quia dimidiam vſusfructus habebit in omnibus aduentitiis, non ſolum in maternis.

c *Sed niſi &c.* vt &. j. de emancip. lib. l. fi. ſed in eo qui manumittit ſeruum, contrarium ſeruatur: quia videtur donare peculium niſi expreſſe retineat: vt. j. de peculio eius qui lib. me. l. j.

*Seruum manumittens, peculiũ donare videtur.*

d *Ad eos.* ſcilicet filios emancipatos.

e *Diximus.* ſ. de bon. ma. l. j. ij. & iij.

f *Legibus.* ſ. eo. l. iij. & iiij. Accurſius.

g *Introduxerũt.* vt per totum titu. C. & .ff. in quib. cauſ. pignus ta. contra.

h *Quàm nos.* vt &. j. qui po. in pig. ha. l. fin. &. ſ. de ſecun. nupt. l. ſi quis prioris. §. fi. habes ergo pro conſtanti, res patris filio obligari. & ſic eſt contra. ſ. ead. l. §. non autem. Sol. vt ibi.

i *Dubitabatur.* in noſtro caſu: quo eodẽ modo conſtat contractam hypothecam.

k *Initium.* ſic ergo pignorum obligatio prçcedit perſonalem, ſicut fideiuſſor: vt inſtitu. de fideiuſ. §. j. & ad hoc. ff. qui po. in pign. l. j.

l *Deferendæ.* id eſt tẽpore quo filius quæſiuit: nam tunc poteſt gerere vel non gerere.

m *Obſeruationis.* pro eodem: ideo quia per geſtionem bona ſeruantur.

* *rebus.*

*Cvm multa.*] C. A. S. Princeps vel Auguſta in filiumfa titulo donationis, vel legati, vel fideicom. aliquid tranſtulit: an in eo patri acquiratur vſusfructus proprietate apud filium remanente, quæritur? Dicitur quòd non: ſed ad ſimilitudinem caſtrenſium plenam proprietatẽ conſequitur filius. vt enim &c.

n *Præſtita ſunt.* vt. ſ. de donat. inter vir. & vxo. l. pe. &. j. de don. l. ſancimus. §. j. & ſic de ſimilibus ad ſimilia procedit.

o *Alias.* ſcilicet fortunas. Accurſius.

*Cvm non ſolũ.*] C. A. S. In princip. ponit harengam, ſcilicet quòd in ſuperiores[a] qui emancipationem donant, reſidere: exceptis & in hoc caſu caſtrẽſibus & quaſi caſtrenſibus tantummodo peculiis, quibus nihil ex hac cauſa deminuitur. Sic enim nec liberis cuiuſcunque ſexus aliquid dominij auferetur, & patribus amplioris[b] patrimonij vſusfructus adſignabitur. Hoc obtinente & ſi in emancipatione ſibi parentes hoc minime ſeruauerint. ſed niſi[c] ſpecialiter vel in emancipatione huic præmio renunciauerint: vel donatione facta ſeſe & ab huiuſmodi beneficio alienauerint, & in liberos hoc tranſtulerint: manere apud eos etiam tacentes ius & beneficium vſus fructus retinendi: vt poſt obitum eorum vſusfructus in omnib[s] memoratis cauſis ad eos[d] perueniat, quorum dominium eſt ſcilicet, ſecũdum quod iam diximus: [e] in ſucceſsionibus eorum omnibus ſeruandis quæ de maternis & nuptialibus bonis conſultiſsimis legibus[f] definita ſunt.

*Tacita hypotheca in rebus patris filio cõ ceſſa, competit à tempore inchoatæ adminiſtrationis, non à tempore malæ geſtionis. hoc dicit vſque ad fin. Salycetus.*

Sed cum tacitas hypothecas tam veteres leges in quibuſdam certis caſibus introduxerunt,[g] quàm nos[h] in maternis cæteríſque donationibus* quas ſeruare neceſſe eſt, & dubitabatur[i] ex quo tempore hypothecas competere oportet, vtrúmne ab initio, an ex eo tempore ex quo male aliquid geſtum eſt: compendioſa narratione interpretamur initiũ[k] gerendæ vel deferendæ[l] adminiſtrationis vel obſeruationis[m] eſſe ſpectandum, & non tempus ex quo male aliquid geſtum fuerit. Recitata in nouo conſiſtorio palatij. D N. Iuſtiniani. Dat. III. Kal. Nouembr. Decio. V. C. Cos.

*Donata à principe vel ab Auguſta, non quæruntur patri etiam quo ad vſumfructũ, ſicut nec caſtrenſia. Salyc. poſt Bald.*

VII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm multa priuilegia imperialibus donationibus iam præſtita ſunt,[n] dignum incrementum & his conferre noſtra dignata eſt clementia. Si quis† igitur à ſereniſsimo principe vel à piiſsima Auguſta ſiue maſculus ſiue fœmina donationes ſit conſecutus vel conſecuta, ſiue mobilium, ſiue immobilium, ſiue ſe mouentium rerum, filiusfamilias tamen conſtitutus vel conſtituta, habeat huiuſmodi res omni acquiſitione abſolutas, & nemini eas acquirat, neque earum vſumfructũ pater vel auus vel proauus ſibi vindicet: ſed ad ſimilitudinem caſtrenſis peculij omnem facultatem in eas filij vel filiæfamilias habeant. Vt enim imperialis fortuna omnes ſupereminet alias, [o] ita oportet & principales liberalitates culmẽ habere præcipuũ. Dat. propoſita. XII. Kalend. April. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coss.

*Filio in poteſtate maiore annis viginti-quinque hæreditatem recuſante adire vel quærere: id quod quæſitum quæreretur patri quo ad vſumfructum, pater ſolus poteſt ſibi quærere: & ei & in eum dabuntur actiones, non in filium: ſimiliter & econtra. cogitur tamen pater filio in iudicio agenti conſentire. hoc dicit vſque ad. §. Sin autem in ſecunda. Salycetus.*

VIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm non ſolum in maternis rebus quæ filiisfamilias deferuntur, ſed etiam de aliis omnibus quæ acquiſitionem effugiũt, (& maximè poſt nouellam noſtri numinis legem,[p] quæ omnia quæ extrinſecus ad filiosfamilias perueniunt, & non ex paterna ſubſtantia ſunt, non eſſe acquirenda patribus ſtatuit, niſi tantummodo ad vſumfructum) variæ altercationes exortæ ſint, & varius euentus variuſque continetur tractatus,* & ſemper in iudiciis verſantur: neceſſe eſt[q] vtiliter & apertiſsime omnia dirimere. ℣ Sancimus itaque in omnibus rebus quæ effugiunt quidem dominij acquiſitionem, ſed vſusfructus tantummodo patri offertur vel aliis parentibus à filiofamilias cuiuſcunque gradus vel ſexus, ſiue pater adire[r] filiumfamilias integræ ætatis compellit, & ille reclamandum exiſtimat, ſi-

A ribus. ll. dictum eſt recitando, ſcilicet quòd pater habet vſumfruct. in rebus maternis filiofamil. quæſitis: nec ſolum in his, ſed & in aliis rebus. Vnde circa materiã iſtam plures oriebantur altercationes. Dic ergo ſic: Filio tuo erat delata hæreditas. aut eſt plenę ætatis, puta. xxv. ann. aut vltra. vij. ann. † tamen citra. xxv. aut eſt. vij. annorũ. Primo caſu dicit: te iubente vult adire hæreditatẽ, aut non. ſi non, tu vero volueris, poteris, & ad te ſpectabit commodum & incommodum, & ages aduerſus debitores hereditarios, & actionem ſuſcipies: nec filio tuo aliquod generatur præiudiciũ. Si tu nolueris, ille vero voluerit: eam adire poterit, & pleno iure acquiret ſibi: & omne damnum & emolumentum ipſum ſequetur. Si tamen agere velit vel conueniatur, requirendus eſt tuus conſenſus. & hoc in prima. Si vero maior. vij. an. minor. xxv. & vult adire hæreditatem ſibi delatam, poteſt: & ſi illam hæreditatem gubernare voluerit pater, quia nec additioni conſenſit, dabitur curator illi hæreditati: & ſiue repudiauerit, ſiue econuerſo, & filius ſe deceptum dicat: in vtroque caſu poterit filius reſtitui. Si vero filius noluerit, & tu volueris eam adire, pleno iure eam conſequi poteris: ſicut. ſ. in ſecunda parte. l. dictum eſt. & hæc ſunt vera in filiofamil. pagano. Si vero fuerit miles, & hæreditatem ſibi delatam recuſauerit, poteris eam licet ex caſtrenſibus actionibus quæſitam, pleno iure conſequi, hoc eſt quantum ad proprietatẽ & quantum ad vſumfructum, quaſi ab initio fuiſſes hæres inſtitutus: & ad te commodum & incommodum pertinebit filio nullo imminente præiudicio. & hęc ſunt vera quando filius tuus non vult, aut econuerſo. & hoc in tertia.

B

C

D

p *Legem.* quam habes ſ. eo. l. cum oportet.

q *Neceſſe eſt.* ſubaudi, ideo &c.

r *Adire.* hæreditatem puta. Vel dic adire generaliter, id eſt lucrum inire vel acquirere.

* *recuſante*

a *Recusante filio.* in hoc corrigitur ius vetus. nam non aliter poterat olim talis hæreditas quæri, nisi præcedente iussu patris filius adeat: vt. ff. de acqui. hæred. l. si quis mihi bona. §. iussum. & ff. ad Trebellia. l. seruo inuito. in princ. Item an habeat hoc locum, si filius habeat substitutum? argu. quòd sic. ĭ. eod. in fi. Nam pater & filius eadé persona reputantur: vt. s. de impub. & aliis substitu. l. fi. Item an idem si vocetur ab intestato filius? Videtur quòd non: vt. ĭ. ead. l. in fin. Sed adhuc puto idem propter prædictam rationem: quia eadé persona cum filio videtur. Idem an idem in seruo, vt eo non volente adire (quod potest etiam domino volente) vt scilicet admittatur dominus? Respon. non puto: vt. s. de hære. institu. l. cum proponas. Item an idem in querela, si filius delatam sibi querelam recusat, an deferatur patri? Respond. non: vt. ff. de inoffic. test. l. Papinianus. in princ.

b *Danda.* creditori hæreditario vel simili.

c *Contractus.* non ergo est hæc lex specialis in hæreditate tantum, vel in his quæ in vltima voluntate tantum relinquútur, sed etiam in cótractibus inter vivos: vt &. ĭ. eo. §. fin. & sic est contra. ff. de pecu. l. si quis seruum. §. etiam. vbi dicit patrem vel dominũ teneri inuitum. Sed non tenetur in solidũ, vt hic dicit, sed peculio tenꝰ, vt ibi.

d *Simili modo.* & hoc est nouum ius. nam olim tantum. iiij. vel. v. immo. vj. actiones cópetebant filiofamilias: vt. ff. de ac. & ob. l. filiusfamilias. &. l. in factum. Sed hodie omnes ex aduentitia causa: vt hic, & habes. ff. de iudi. l. si longius. §. j. Accursius.

e *Imponenda.* captis pignoribus: vt instituta. de satisda. tut. & cur. §. quibus constitutionibus. vel indicendo multam, vel aliis remediis prætoriis: vt. ff. de ven. inspi. l. j. §. quid ergo. Argu. tamen cótra institu. de acquisi. per arro. §. fi. Quid ergo si pater interpellatus non consentit, & iudex procedit in causa: an valet iudicium? Videtur valere, quasi sufficiat patrem propter hoc interpellari: vt arg. ff. vt in pos. leg. l. j. §. non exigitur. Econtra quòd non: quia cum effectu debet consentire. argu. ff. quod quisque iur. l. j. in fin. quod videtur tutius. Sed si pater compulsus consentit, videtur iudicium non valere: vt. ff. de iudi. l. ij. circa prin. &. ff. de aucto. tu. l. j. §. fi. Sol. illud quando quis compellitur agere vel defendere: [a] hic autẽ agenti consentire. Item si procuratorio nomine agat filius, quod potest: vt. ff. de procur. l. filiusfamilias. §. ipse quoq; filius. an egeat patris consensu? non videtur, cum non agatur circa peculium, sicut hic loquitur. Econtra quòd sic, scilicet ꝙ egeat: quia qui non admittitur pro se, nec pro alio sine consensu patris: nam nemo admittitur pro alio, quin & pro se admittatur. Sed alii qui pro se admittũtur, qui pro alio nó: vt. ff. de postu. l. j. §. ij. & est ratio secundum P. quia videtur filius non esse integer homo ad agendũ, sed medius: vnde nec præscriptio ei currit: vt. ĭ. de anna. excep. l. j. in fi. Sed per patris consensum redintegratur: quod in seruo non potest esse, cum ipse nec medius homo sit: & ideo non agit etiam domino consentiente: vt. s. de iudi. l. seruus. [b] Quid in tutore? Dic quòd potest sine consensu patris: vt. ff. de in ius vocan. l. quæsitum. Item quid in præcepto facto ei confitenti in iudicio? Videtur quòd nec hoc valeat, nisi & pater consentiat: cum sententia sit, & ex eo actio in factum detur: & sententia dicitur

ue filiusfamilias adire cupit, & pater in contrarium inclinat: liberam habere licentiam & patrem ipsum sibi adire hæreditatem recusante filio, [a] & omne siue damnum siue lucrum in suam habere fortunam, nullo ex hoc præiudicio filio generando. Siue econtrario patre recusante filius adire hæreditatem voluerit: nullam acquisitionem, nec vsumfructum patri offerri, sed ipsum filium sibi imputare si quid ex hoc contigerit: nulla actione neque cõtra patrem danda, [b] vbi aduersus eius voluntatem filius hæreditatem, vel legatum, vel fideicommissum, vel aliud quicquam ex quocunque titulo siue donationis siue contractus [c] alterius sibi acquirere maluerit: neque aduersus filium simili modo [d] actione extendenda, vbi recusante eo pater sua auctoritate hæc sibi vindicet: huiusmodi aditionis tramite ex præsenti lege patri competente: sed habeat pater omnem licentiam & actiones mouere, & ab aliis pulsari, vbi ad eum totum commodum aduenit: Et filius simili modo in agendo & pulsando solus habeat & detri-

A præceptũ, & tempora quadrimestria dantur: vt. ff. de iudi. l. si debitori. Econtra quòd teneat etiam sine patre, & nec sit sententia; cum nullæ sint partes iudicis in cõfitentes &c. vt. ff. ad. l. Aquil. l. proinde. ij. §. fi. Sol. potest distingui an detur in confessum extra iudicium, & sic non dicitur sententia. an post contestationem litis & probationes & cõfessiones inductas, & tunc sit sententia: vt. d. l. si debitori. & alia dicta. l. proinde. Item an coram arbitro filio agente debeat consentire pater? Videtur quòd sic: vt. ff. de arbi. l. j. Sed puto contra: vt. ff. de pecu. l. iij. §. sed si filius. Item an lite contestata debet compelli, si forte tũc quoquo modo fuit omissũ? vel an valeat si postea consentiat? Respond. non compellitur, nec sponte consentiens proficit: quia iam stetit in iudicio sine voluntate. Nec obstat. s. de procura. l. licet. quia ibi habet ratum cuius nomine agitur: hic filiꝰ suo nomine non patris agebat. Item opponitur de eo quod est. s. de coll. authen. quod locum. vbi admittitur etiam sine consensu in quibusdam casibus. sed ibi speciale fauore dotis. Item opponitur. ff. de mino. l. denique. §. sed vtrum. ibi, & quidé in potestate manens etiam inuito patre &c. Sed dic illud in actione in factum, quæ datur pro executione: hic autem de causa principali, quia consenserat in prima. Item si agat filius in causa castrensis peculij vel quasi, an exigitur patris consensus? Videtur quòd nõ: vt arg. ff. ad Macedo. l. ij. Econtra quòd sic, per legem istam. quod puto verum. Item an in publica accusatione quam filius facit? Respon. idem ratione ptædicta. & sic corrigitur. ff. de adul. inter liberas. §. penul. &. l. filium. vel aliud in accusatione: arg. ff. ad Trebel. l. nam quod. in prin. [c] Item an contra ipsum patrem agendo consentiet pater, quod potest quandoque? Respondeo, non puto: quia omne beneficium legis est prorogandum: vt in authen. constitutio quæ de dign. §. illud. coll. vj. quidam tamen vt Otto & Va. dixerunt quòd nunquam exigitur consensus patris, nisi quando patri non quæritur vsusfructus, quia nõ vult: tunc enim debet consentire in signum repudiationis vsusfructus. Si autẽ vsusfructus patri non quæratur, quia nec potest, agit filius sine cõsensu: vt dicta. l. de minoribus. l. denique. & per dictam authenticã. s. de coll. & per aliã. l. ff. de noxa. l. noxali. &. l. seq. & insti. de noxa. §. fi. Sed ibi pater consensit secundũ nos. vel corrigitur in hoc, vt debeat hodie consentire. *ADDITIO.* Hanc distinctioné Ottonis dicit Bar. hic esse verisimã. consulit tamen propter euitãdas opiniones, patris cõsensum semper adhiberi quando haberi potest.

B *Filio minore annis vigintiquinque recusante adire, adit pater: & econtra: & vtroque casu filius potest restitui: & patre nolente bona filii administrare, debet curator ei dari. hoc dicit vsque. §. similique modo. Salycetus.*

Sin autem in secunda ætate [g] adhuc filius est, & hereditate ei delata pater cõsentire adeunti hæreditatem noluerit, vel patre volente ipse reclamauerit: si quidem recusauerit filius, licẽtiam damus patri simili modo hereditatẽ adire, & eam pleno iure habere: his omnibus quæ superius diximus, locum habentibus. ℣ Sin autem patre recusante, filius adire maluerit: damus quidem licẽtiam ei hoc facere. [h] Nolente autẽ patre res filij gubernare propter causæ necessitatem: habeat facultatem filius adire competentem iudicem, & ab eo petere curatorem hæreditati [i] dari, per quẽ gubernatio rerum ad eum de-

C

mentum & commodum: necessitate per officiũ iudicis patri imponenda [e] tantummodo filio consentire vel agenti, vel fugienti, ne iudicium sine patris voluntate videatur consistere. Et hoc quidem, si plenæ ætatis [f] filius est, qui paternam voluntatem sequi non patitur.

*non requiritur patris cõsensus secundum cõmuniter doct. de quo est hodie casus in ca. qui generaliter. §. s. de procu. lib. vi.*

D

c *Contrariũ tenent cõmuniter doct. hic, & in. l. post. §. i. ff. de his quib. vt indig.*

*Filio in patris potestate cõstituto, nũ datur tutor nec curator.*

e *Imponenda.* captis pignoribus: vt instituta. de satisda. tut. & cur. §. quibus constitutionibus. vel indicendo multam, vel aliis remediis prætoriis: vt. ff. de ven. inspi. l. j. §. quid ergo. Argu. tamen cõtra institu. de acquisi. per arro. §. fi. Quid ergo si pater interpellatus non consentit, & iudex procedit in causa: an valet iudicium? Videtur valere, quasi sufficiat patrem propter hoc interpellari: vt arg. ff. vt in pos. leg. l. j. §. non exigitur. Econtra quòd non: quia cum effectu debet consentire. argu. ff. quod quisque iur. l. j. in fin. quod videtur tutius. Sed si pater compulsus consentit, videtur iudicium non valere: vt. ff. de iudi. l. ij. circa prin. &. ff. de aucto. tu. l. j. §. fi. Sol. illud quando quis compellitur agere vel defendere: [a] hic autẽ agenti consentire. Item si procuratorio nomine agat filius, quod potest: vt. ff. de procur. l. filiusfamilias. §. ipse quoq; filius. an egeat patris consensu? non videtur, cum non agatur circa peculium, sicut hic loquitur. Econtra quòd sic, scilicet ꝙ egeat: quia qui non admittitur pro se, nec pro alio sine consensu patris: nam nemo admittitur pro alio, quin & pro se admittatur. Sed alii qui pro se admittũtur, qui pro alio nó: vt. ff. de postu. l. j. §. ij. & est ratio secundum P. quia videtur filius non esse integer homo ad agendũ, sed medius: vnde nec præscriptio ei currit: vt. ĭ. de anna. excep. l. j. in fi. Sed per patris consensum redintegratur: quod in seruo non potest esse, cum ipse nec medius homo sit: & ideo non agit etiam domino consentiente: vt. s. de iudi. l. seruus. [b] Quid in tutore? Dic quòd potest sine consensu patris: vt. ff. de in ius vocan. l. quæsitum. Item quid in præcepto facto ei confitenti in iudicio? Videtur quòd nec hoc valeat, nisi & pater consentiat: cum sententia sit, & ex eo actio in factum detur: & sententia dicitur

f *Ætatis.* xxv. an. vt. s. de his qui ve. æta. l. fi.

g *Sin autem in secunda ætate.* id est ante. xxv. an. sed post. vij. nam de infantili ætate dicet. ĭ. eo. §. vbi autem puerilis ætas.

h *Hoc facere.* etiam sine auctoritate alicuius. nam curatorem non habet, quia nec posset habere, cum sit in patris potestate, vt statim dices: nec pater auctorizat, quia nec eam volebat.

i *Hæreditati.* Nota: nam filio cum sit in patris potestate, tutor vel curator dari non potest: vt. s. de cura. furi. l. fi. j. respon. & institu. de tute. in princ. Sed datur hæreditati. sic & aliàs datur bonis: vt. ff. de cur. bo. dan. l. j. &. ij. &. ff. quib⁹ ex cau. ma. l. ab hostibus. in prin. &. ĭ. de cap. l. iij. Sed quid si est singularis res puta legata à Titio filiofamilias, & pater non vult eã intendere? Respõ.

& tunc

BIU Cujas

& tunc datur curator illi rei singulari: vt ar. in authenti. vt liceat ma. & auiæ. §. j. in princip. col. viij.

a *Casu.* quando repudiauit filius, & pater accepit: vel econtra quando accepit filius patre repudiante.

b *Denegando.* sed videtur non dari: vt. ff. qui & aduersus quos. l. fi. Sol. speciale est hic.

Vel dic restituitur non aduersus parentem, sed aduersus res ipsas, id est aduersus ipsam repudiationem quam fecit. Vel dic, restituit si pater adhuc non adiuerat: aliàs non: vt ibi.

c *Ab initio fuisset.* qd ad rem, cum in his pater nihil haberet? quasi diceret, in aduentitia erat habitur⁹ vsumfructum. vnde nó mirum si vocaꝫ pater filio repudiante: sed hic nihil erat habiturus? Respó. imò posset olim occupare iure peculij filio ſteſtato mortuo: vt. ff. de castren. pecul. l. ij. sed hodie secus: vt supra eodem. l. iij.

† *aliàs, ex castrensibus actionibus proueniat.*

*Vbi autē.* ]C AS V S in hoc. §. vsq; ad. §. vbi autē puerilis. talis est: Si vterque nostrū hæreditatem sibi delatam voluerit: tu habebis vsumfruc. & ages nomine filij, & actionem suscipies: & de fructibus quos percipies, sumpt⁹ facies: & si hæreditas debitis obnoxia fuerit, primo vēdes mobilia. & si hæc non sufficiūt, vendes immobilia, & creditorib⁹ satisfacies: & si hoc non facias, de propria bursa cogēris soluere vsuras. si ille q filium tuum hæredem instituit, legata ab eo præstanda reliquit: de fructu vel reditu hereditatis solues legata: & si non sufficient, vēdētur primo res (non tamen inutiles) mobiles, deinde immobiles steriles, & satisfacies legatariis: mancipiis autem hæreditariis victū subministrabis: nec in aliquo deteriorabis ꝓprietatem. à ratiociniis eris immunis, & à cautionibus quas extranei fructuarij præstare cōsueuerūt. Item filios & filias ales non obtentu hæreditatis, sed natura hoc suggerēte: & ecōuerso filius, si ad inopiam vergas, subministrabit tibi necessaria. extra autē causas prædictas, scilicet ob æs alienum, & propter legatarios non distrahes: sed in his sic. & si emptor inuentus non fuerit, pignori obligabis: nec venditionem retractabit filius: ita vt res mobiles distrahantur, vel immobiles quæ hæreditati sunt onerosæ: vt earum precium in causas hæreditatis procedat. Vlatorum procedat: in vtroq; casu[a] in integrū restitutionis auxilio minime ei denegando.[b]

*Si filius miles recuset adire hæreditatem castrensem, pater ad adeundum admittitur tanquam hæres institutus. hoc dicit vsque ad. §. vbi autem. Salycetus.*

Similíq; modo & ī milite filiofamilias, qui recusauerit additionē hæreditatis, quæ ei ex castrēsib⁹ occasionib⁹ veniat: † patri danda licētia adire hereditatē, vt ad ipsum perueniat pleno iure, tam per vsumfructū, quàm per dominiū eandē hæreditatē possessurū, quasi ipse pater ab initio fuisset[c] hæres institut⁹: eo videlicet subiacēte omnib⁹ onerib⁹ hæreditariis, & omnia cōmoda habituro, & ad filiū nullo periculo redūdāte. ℣ Et hæc quidem in his casib⁹ obseruanda sunt, quibus discordia inter patrem & filium vertitur.

*Vbi voluntas patris & filii concurrit in adeundo, pater habet tantum vsumfructū, & actiones intentat consensu filii: & sumptus facit de suo proprio. hoc dicit vsque ad. §. Sin autem æs alienum. Salycetus.*

Vbi autem[d] in vnū volūtas eorū concurrit, & pater vsumfructū, & fili⁹ habeat ꝓprietatē: & in agētib⁹ & fugiētibus pater quidē suscipiat actiones, & moueat,[e] cuiuscūq; ętatis fili⁹ inueniatur. adhibeatur autē etiā filiorum consensus, nisi adhuc in prima ætate sunt constituti, vel longe absunt: sumptib⁹ videlicet à patre propter rerū incremēta[f] faciēdis. cū enim nuda ꝓprietas apud filiū inueniatur, ex qua substantia possibile est eū sumptus litis dependere?[g]

*Si æs alienum est in hæreditate aduentitia: vt soluatur, permittitur patri bona vēdere: qui si sit in mora, cogitur de suo vsuras soluere. legata vero & fideicōmissa annalia ex reditib⁹, si sint sufficiētes, debēt solui: aliàs bona minoris & redit⁹, licet sint preciosiora, debēt vēdi: & mācipia hæreditaria per ipsum patrē debent ali: & à redditione rationū & cautione fructuaria pater releuatur. h. d. vsque ad. §. Ipsum autē. Sal.*

Sin autē æs alienū ex defuncti ꝑsona descēdit: cū etiā apud veteres hæc esse substantia intelligatur, quæ post detractū æs alienū supsederit:[h] habeat patet licētiam ex reb⁹ hæreditariis (primū quidē mobilib⁹: sin autē non sufficiūt, ex immobilibus) sufficiētem partem nomine filij venūdare, vt ilico reddatur æs alienū, & non vsurarum onere prægraueꝫ. ℣ Quòd si pater hoc facere supersederit, ipse vsuras vel ex reditib⁹ vel ex substantia sua omnimodo dare cōpelleꝫ.[i] ℣ Sin autē legata[k] vel fideicōmissa, siue annalia, siue semel relicta imminēt huiusmodi ꝑsonis: si quidē tales redit⁹ sunt, qui sufficiūt ad annalia legata: pater ex huiusmodi reditib⁹ hoc depēdere compelleꝫ. ℣ Sin autē nō habeat substātia sufficiētē reditū ad legatorū vel fideicōmissorū præstationem, vel minimè redit⁹ vel alias accessiones contineat,[l] sint tamen res mobiles vel īmobiles, steriles quidē, nō tamen inutiles, veluti domus in prouinciis preciosæ, vel vbicūq; posita ædificia vel suburbana, ex quibus huiusmodi legata possint explicari: licentia dabit patri sufficiētē partē eorum similiter filij nomine[m] vēdere, & satisfacere legatis: hoc proculdubio obseruādo, vt & mācipia ipse vsufructuari⁹ alere debeat,[n] & omnia circa vsumfructū facere, quæ nullo modo ꝓprietatē possint deteriorē facere:[o] paterna reuerentia[p] eū excusante & à ratiociniis, & à cautionibus, & ab aliis omnibus[q] quę ab vsufructuariis extraneis à legib⁹ exigūtur, secūdū nostræ constitutionis[r] tenorē, quā supę huiusmodi casibus tulimus.

*Pater tenetur alere filios, & econtra: nec potest pater, licet habeat vsumfructum, bona filii alienare, nisi in solutione æris alieni, vel si sunt onerosa hæreditati: nec ecōtra filius bona ī quib⁹ pater habet vsufructū, potest alienare præter ei⁹ cōsensū. hoc dicit vsque ad. §. Vbi autē puerilis. Salyc.*

Ipsum autem filium vel filiā, filios vel filias, & deinceps, alere patri necesse est, non ꝓpter hereditates, sed propter ipsam naturā, & leges, quæ & à parentibus alendos esse liberos imperauerūt,[s] & ab ipsis liberis patimo dicit quòd filius nullaten⁹ in his in quib⁹ habes vsumfruc. ipse ꝓprietatē, tēstari poterit te viuēte, vel vēdere vel obligare.

d *Vbi autem.* hæc est secunda pars.

e *Moueat.* hoc fallit ī casu, scilicet quādo vult filiafamilias agere pro dote quam dedit pater vel alius: vt. ff. de collat. authē. quod locum. Sed cū hic dicit patrē actionē mouere: an satisdabit iudicatum solui, vel de rato? Videtur quòd non, cum agit vt legitimus administrator: vt. ff. de administ. tut. l. fi. §. defensionē. secus si vt extraneum eū defendat: vt. ff. qui satisda. cog. l. si fili⁹. vbi de hoc dixi.

f *Propter rerum incrementa.* id est quia fructus ꝓcipit etiā si sumpt⁹ faciat. sic. ff. de vsufruct. l. hactenus.

g *Dependere.* quasi dicat, nulla.

h *Supersederit.* vt. ff. de iure dot. l. mulier. in princ. & ff. de verb. sig. l. subsignatum. §. bona. & l. hæreditatis appellatio. & ff. de coll. bono. l. cum emancipati. in prin. Sed arg. contra. ff. ad Trebel. l. cogi. in prin.

i *Compelletur.* hic ergo exigit fili⁹ ratiocinia à patre: quod est contra ff. l. cum oportet. §. non autem hypothecam. & infra proxi. §. sed lex hoc facit, non filius.

k *Sin autē legata.* Notabilis est iste versic. secundum Bal. & ad hoc alleg. quòd vniuersalis vsufructuarius tenetur soluere de reditibus.

l *Contineat.* scilicet substantia.

m *Filii nomine.* no. causam alienādi. sic & ff. de ven. in poss. l. j. §. deminutio. & ff. de pe. hære. l. diuus.

n *Alere debeat.* secundum dignitatem mancipiorū: vt & ff. de vsufruct. l. sed & si quid. §. mancipiorum.

o *Deteriorē facere.* sic de quolibet fructuario: vt. ff. de vsufru. l. fi cuius. §. fructuarius.

p *Reuerētia.* sec⁹ ergo in matre: vt. ff. de secū. nup. l. hacedictali. §. his illud. Et sic nota casū vbi fructuari⁹ nó satisdat. sūt & alij: vt. ff. vsufru. quēadmo. caueat. l. si vsusfructus. §. plane. Item de ratiociniis nō reddēdis no. vt. ff. eo. titu. l. cum oportet. §. nó autē. & ff. de secū. nupt. l. si quis prioris. §. fina.

q *Omnibus.* quia non finitur illis modis omnibus, vt & alias: & subaudi, fere: quia debet morte finiri.

r *Constitutionis.* quam habes supra e. l. cum oportet. §. nó autē.

s *Imperauerunt.* ff. vtrique, vt subiicit, & ff. de pa. po. l. filia. & ff. de lib.

de lib.ag.l.si quis à liberis.& supra de alen.lib.l.j.&iij.&iiij.

a *Ex vtraque.* disiunctiue, id est ex hac vel ex illa,non coniunctiue : quia si ambo essent inopes, vnus alium alere non teneretur : vt supra de alen.lib.l.ij. Similis est lectura.ff. de pac.l. rescriptum.§.si pacto.& ff.de liber.& posthu.l.si ita.j.respon.&.ff. de contrahen. empt.l.

*Vtra.* sed Celsus.§.j.circa finem.§.& ita hæc dictio vtraque, ponitur disiunctiue:vt.ff.communi diui.l.pe.

b *Tantummodo.* non aliàs : vt supra de bo. ma.l.j.&.ij.

c *Filii.*vt.§. superiori ibi, filij nomine &c.

d *Supponere.* id est obligare pignori.

e *Laqueos.* quia non valet venditio. Accursius.

f *Precium earum.* & hic videtur pater subiici ratiociniis, sicut & habuisti supra ea.l. §. vbi autem in vnum.

g *Duntaxat.* nam in his in quibus nec vsusfructus nec aliquid patri acquiritur, puta in castrensibus vel quasi, bene possunt testari: vt instit. quibus non est permis. fa. testa. circa prin. & supra qui te. fa.possunt.l.nemo.Sed de his aduentitiis testari non possunt: quia testamenti factio publici iuris est, non priuati: & ideo etiam cõsensu patris de his te-

*Nisi ad causas* stari non possunt: a vt *Duntaxat* eni possunt causa mor- *posset* tis si hoc expresim eis *testa.* concedatur à patre: b *Salyc.* vt.ff.dedona.cau.mor. *Vide all.* l.tã is.§. filiusfamilias.

h *Voluntatẽ.* Sed nũquid cum volũtate patris, vel etiam si iuramento cõfirmetur? secundum H. videtur q nec tunc : vt.ff.de vsufru.l. sed & si quid.§. fin.Sed respon.sic, cũ actionem exerceat patre consentiente: vt supra eadem.l.§.j.& hæc sunt paria,actione intendere,& rem alienare:vt.ff.de iure delibe. l.ait prætor.§.j.

i *Dominiũ.* quia hoc erat filij:ideo de eo videbatur. Sed quid si pignus remittat vel precariũ, cũ ibi nõ habeat dominiũ, cessent hęc?sed adhuc puto idẽ, arg.ff.de rebus alie.nõ alie.l.fi.& hic ꝓxime innuit:nã per hoc prejudicaret fructuario, sicut in seruitute debita fundo, quã nõ remittit ꝓprietarius tãtũ:vt.ff.de vsufr. l.sed & si quid.§.sed nec seruitutem. Sed arg.contra.ff.qui.mod. pig.vel hypo.sol.l.j.& de his quæ in frau.credi.l.si pignus. *ADDITIO.* Dicas quòd hic alienatio est prohibita propter aliud: quo casu etiam pignoris remissio est prohibita.in legibus vero pro contrariis allegatis propter seipsum erat alienatio prohibita: vt patet in.d.l.si pignus.ff.quæ in fraudem credi.

*Alienare,* k *Alienare.* nec enim in emphyteusin dare : cum generale ver- *vende* bum sit alienare: vt supra de fun.do.l.j.& in authen. de nõ alie. *rem est.* §. alienationis.colla.ij.

l *Melius.* scilicet quàm non coartare.

m *Dediti.* scilicet filij.



rẽtes, si inopia ex vtraq; a †parte vertitur. ¶ Sed pater quidẽ in prædictis tantummodo b causis habeat licẽtiam rite res filiorũfamilias vendere filij c nomine: vel si emptorem non inuenerit, rite pignori supponere: d nullo modo licẽtia concedenda filiis easdẽ vẽditiones vel hypothecas retractare. ¶ Non autẽ licẽtia parentibus danda extra memoratas causas,res quarum dominium apud eorum posteritatẽ est, alienare, vel pignori vel hypothecæ titulo dare: sed si hoc fecerint, scituris quòd necesse est eos in legum laqueos e incidere, quib⁹ huiusmodi vẽditiones vel hypothecæ sunt interdictæ:exceptis videlicet rebus mobilibus vel immobilibus illis, quæ onerosæ hæreditati sunt, vel quocunq; modo dãnosæ, quas sine periculo vẽdere patri cum paterna pietate licet: vt precium earum f vel in res vel ĩ causas hæreditarias ꝓcedat, vel filio seruetur. ¶ Filiis autẽ familias in his duntaxat g casibus, in quibus vsusfructus apud parẽtes cõstitutus est, donec parentes viuunt, nec de iisdem rebus testari permittimus, neq; citra volũtatẽ h eorũ quorum in potestate sunt, vlla licẽtia eis concedẽda dominium i rei ad eos pertinẽtis alienare, k vel hypothecæ titulo dare, vel pignori adsignare. Meli⁹ l enim est coartare iuueniles calores, ne cupidini dediti m tristẽ exitum sentiãt, n qui eos o post dispersum expectat patrimoniũ. Cũ enim(sicut dictũ est p)parẽtes alere eos secundum leges & naturam compellantur:quare ad venditionem rerum suarum prosilire desiderant? q

*Pater hæreditatem infanti delatam potest solus infantis nomine adire vel repudiare: aduersus tamen repudiationem vel additionẽ filius adultus vel sui iuris effectus potest restitutionem implorare:qua cõcessa, amplius non audstur etiam beneficio ætatis.pater tamen qui adiuit vbi filius repudiauit, solus oneribus remanet implicatus. hoc dicit vsque ad.§.in seruis.Salycetus.*

Vbi autem puerilis r ætas patri licẽtiã præstat etiã sine consensu filij hæreditatem nomine eius adire: si hoc fecerit pater, damus quidẽ filio in integrũ restitutionẽ s postquã patria fuerit potestate liberatus, vel adoleuerit: t patrẽ autẽ omnib⁹ one rib⁹ hęreditariis,licet nomine filij adiit,modis omnib⁹ illigam⁹. Quare enĩ talẽ hęreditatẽ adiit, qualem nec ipse, nec nũc filius idoneã sibi esse existimat? ¶ Nõ autẽ filio u damus licẽtiã, si in ĩtegrũ restitutionẽ petat, respuẽ dã credẽs esse hęreditatẽ,adhuc minoribus curriculis instãtib⁹, iterũ per aliã restitutionẽ adire prędictã hęreditatẽ:ne ludibrio† leges ei fiãt, sæpius eãdẽ & amplecti & respuere hæreditatem cupiẽti. x Si enim quod pater fecit, filius ratum non habuit, & propter hoc restitutus est:quomodo ferẽdus videatur iterum iudicium amplectẽs,quod post patris volũtatẽ contraria affectione aspernãdũ esse existimauit? y ¶ Sin vero pater quidẽ hęreditatẽ repudiauerit ĩfãte filio cõstituto,ipse autẽ filius postea vel adhuc ĩ sacris cõstitut⁹, vel patria potestate liberat⁹, adeũdã esse crediderit eãdẽ hęreditatẽ:licẽtiã dam⁹ ei, vel si sui iuris efficiatur,tutoribus eius vel cuiꝺ quod sequitur,quia hæc ætas est illa quæ præstat patri licentiam etiam sine &c.vt hic subiicit,& supra de iure delib.l.si infanti.in prin.Item patet ex eo quod est infra eadem.l.ibi,sin vero pater &c.Itẽ & per hoc quia supra hucusque dixit de eo qui est in ætate secunda.l.ab illo.§.sin autem in secunda ætate.

q *Desiderant.* interrogatiue. quasi diceret, non est ratio.

*Vbi.* IC. ASVS. Quę dicta sunt,vera sunt ĩ filiofamilias maiore.vij. annis,minore.xx. Si vero esset minor.vij. sine cõsensu suo hęreditatẽ ei delatã adire poteris nomine suo:& cũ adoleuerit,vel sui iuris factus fuerit, per beneficiũ restitutionis in integrũ repudiare poterit:& nominibus, licet eã nõ nomine tuo, sed filij adieris,illigaberis. Filius vero si semel restitutus fuerit vt abstineat, nõ poterit petere restitutionẽ in ĩtegrũ vt eã recipiat, ne leges sint ludibrio, etiam si adhuc fuerit intra tempora restitutionis. & hoc vsq; ad versicu. si vero. Si vero eã repudiasti filio infante, poterit eã filius adire: siue sui iuris factus, siue ĩ paterna potestate cõstitutus:ita vt si sui iuris factus fuit, tutores eã adeãt: nec in aliquo hæc repudiatio tua ei præiudicabit.& si restitutus fuerit ad abstinẽdum,ad restitutionẽ in integrũ nõ admittetur ad eãdẽ, ꝓpter causam supradictã.& quæ dicta sunt in hęreditate, locũ habent in legatis. & hoc vsq; ad versic.ĩ seruis. Si vero ille qui filiũ tuũ instituit hęredẽ suũ.c.legauerit, vel alius extraneus sub ea conditione vt manumittatur, tu manumissionẽ impedire nõ poteris petendo vsumfr. in seruo, eum eodem momẽto nõ possit vsusfru.cõstitui & finiri. & hoc vsque ad finem.

†*Leges non debẽt esse ludibrio.concor.c. bonæ memoriæ. cũ gl.super verbo, illuserint.extra de post.prælat.& .lxi. dist.c.null⁹.*

r *Puerilis.* id est ĩfantilis.quod ꝓbatur per

s *Restitutionem.* ad eam repudiandam.

t *Adoleuerit.* ergo pubes factus potest habere & non habere ratum. sic &.ff.de noua.l.si pupillus.in prin.

u *Non autem filio.* speciale est hoc casu propter paternam reuerentiam,& ne leges sint ludibrio.nam aliàs potest minor sæpius ad adeundum vel abstinendum restitui: vt.ff. de mino.l.ait prætor.§.restitutus. Item no.hic sufficere semel: vt.ff.de iure delibe. l. fi.§.antepe.&.ff.de episc.au.l.iij.Item nota hic de ludibrio legum:vt.ff.de iudi.l.si prætor.&.ff.de adopt.l.adoptare.§. eum.

*Leges non debent esse ludibrio.*

x *Cupienti.* scilicet ei.

y *Existimauit.*q.d.nõ est ferẽd⁹:vt.ff.de neg.gest.l.Põponius.j.

a *Præiudicio.* generãdo. sic.ff.qui admit.ad bo.pos.l.j.& de repu. bo.pos.l.ij. & de iure deliber.l.renitente.

b *Enumeratim.* vt.ff. ea.l.§.siue ecõtrario patre &c. circa princip. legis.

c *Matrimonio.* à viro vxori filiæfamilias, vel econuerso: nam tali casu valet donatio: vt.ff. de don.ĩter vi.& vxo. l.quod autem.§.fi.&.ff. de do.ĩter vi.& vxo.l. marit⁹. Itẽ ad hoc.ff.de dolo.l. cum proponas.

d *Ostenditur.* si vsusfructus dicatur.

*Momẽtum quid est.*

e *Momẽto.* Momẽtum appellat quoddã tempus quod magis intellectu pcipi potest &c. vt.ff.de sol.l.ratũ.ĩ instãti enim hoc esse nõ potest.& facit.ff.de noua.l.si Stichũ.§.si quis ita.& nota q̃ hic est vnus de casib⁹ quibus nõ quęritur patri vsusfruct⁹: vt not.ff.eo.authen.idem est in his.

*DE HAEREDITATIBVS decurionũ, nauicul ariorum &c.*

*Fiscus regulariter post vxorẽ succedit decedentibus ab ĩtestato. fallit in certis casibus.*

f SI quis. Regulariter in successione ab intestato post vxorem admittitur fisc⁹ in quacũq; ciuitate quis decedat: vt.ĩ.de bon.vacã.l.j.lib.x.sed fallit in casib⁹ huius tituli, vbi in qualibet lege habes vnũ. Itẽ est & ali⁹, vt.ĩ. si lib.ĩperia. socius sine hærede decesserit.l. j. lib.x. Et dicũtur nauicularij, qui habent societatẽ in nauibus faciẽdis & reparãdis. Vel dic q̃ nauicularij dicũ tur qui nauibus bladũ ducunt: qui priuilegia habent multa: vt.ff.de iure immu.l.semper. §. negotiatores.

*† al. Marciano PP.*

*Nauicularii qui sint.*

g VNiuersis. Corpora quædã militũ ponit, quęsibi succedũt fiscoexcluso, nõ vxore.

*† Ex Cod. Theo. li. 5. ti. 4. l. 1. *milstũ, in manuscri.*

h SI quis. facit ad hãc legem & ad alias huius titu.ff.de epis.& cleri.l.si qs presbyter.

*Fabricenses qui dicantur.*

i SI quis fabricẽsis. Fabricẽses erant deputati armis faciendis, reparãdis & vẽdẽdis: vt ĩ auth.de armis.col.vj.

k *Creditores.* aliàs curatores.

*DE VINDICTA libertate, & apud cõcilium manumissione.*

*Cõtinuatio libri septimi ad sextum.*

*Dixit superiori libro de relictis pecuniariis, nunc de libertatibus, & primo de directis, præmittens de his quæ inter vinos dantur.*

ratoribus hæreditatẽ adire, nullo præiudicio[a] ex recusatione paterna ei generãdo. simili modo & ĩ hac parte nulla ei vel tutorib⁹ vel curatorib⁹ eius licẽtia cõcedẽda cõtra priorẽ suã volũtatẽ in integrum restitutionẽ petere. Quæ & in legatis & ĩ fideicõmissis tã specialib⁹ quàm per vniuersitatem relictis, & in aliis causis quas supra enumeravimus, [b] similibúsq; eis, obseruanda sunt. ¶ In seruis autẽ qui filiis vel filiabusfamilias donãtur, siue cõstãte matrimonio, [c] siue ab extraneis sub ea conditione, vt statim eos in libertatẽ pducãt: nullũ impedimẽtũ paterna faciat auctoritas. Qualis enim vsusfruct⁹ potest ei acquiri, qui momentarius esse ostenditur? [d] Si enim in ipso momẽto [e] necesse habeat eum & possidere, & libertate donare, in talem hominem qualis vsusfructus patri potest acquiri?

*TITVLVS LXI.*

DE HAEREDITATIBVS decurionum, nauiculariorũ, cohortalium militum, & fabricensium.

*Hæc lex cum sequẽtibus dicit quòd collegium succedit collegiato decedenti ab intestato sine alio hærede, excluso fisco. Bal. Item ecclesia succedit clerico excluso fisco: vt.ff.de epis.& cle.l.si quis presbyter. Vel sic: Regulariter in successionibus ab intestato post vxorem vocatur fiscus. fallit in quibusdam collegiatis in his legibus nominatis. h. d. totus iste titulus. Salycetus.*

1. Imp. CONSTANTIVS A. Mastichiano †præfecto annonæ.

SI quis[f] nauiculari⁹ sine testamẽto & liberis vel successorib⁹ defunct⁹ sit: hęreditatẽ eius nõ ad fiscũ, sed ad corpus nauiculariorum ex quo fatali sorte subtractus est, deferri pręcipimus. PP. XV. Kalẽd.* Lastronæ, Constantio. A. VII. & Constante. Cl. Cæs. Conss.†

11. Idẽ A. Bonoso magistro equitũ.*

VNiuersis[g] tam legionibus, quàm vexillationibus comitatẽsibus seu cuneis insinuare debebis, vt cognoscant, cum eorũ aliquis fuerit rebus humanis exẽptus, atq; intestatus, si sine legitimo hærede decesserit, ad vexillationẽ in qua militauit, res eiusdẽ necessario peruenire. D. VII. Id. Maij Hierapoli, Rufino & Eusebio Conss.

111. Idem A. Rufino præfecto prætorio.

SI quis[h] cohortali cõditione grauatus, sine testamẽto vel quolibet successore vltimũ diẽ obierit: successionem eius nõ ad fiscũ, sed ad cęteros cohortales eiusdem pquincię ptinere iubemus. Dat. V. Kalendas Ianuar. Limenio & Catulino Conss.

1111. Impp. THEODO. & VALENT. AA. Florentio. P. P.

INtestatorũ curialiũ bona, si sine hęrede moriãtur, ordinibus patriæ eorũ adipiscit† præcipimus. Dat. V. Id. Mart. Florentio & Dionysio Conss.

v. Iidem AA. & CC. Aureliano comiti rerum priuatarum.

SI quis fabricensis[i] sine liberis vel legitimo hærede decesserit nõ cõdito testamento: eius bona, cuiuscunq; summæ sint, ad eos pertinere sancimus, qui velut creditores[k] † decedẽtiũ attinẽtur †: qui fisco pro intercepto respõdere coguntur. Hoc enim facto cõtingit, vt & reipublicę ratio salua pmaneat: & fabricenses collegarũ suorũ solatiis perfruãtur, qui dãnis ac detrimentis retinẽtur † obnoxij.

Codicis DN. nostri Iustiniani perpetuò Augusti repetitæ prælectionis liber sextus explicit.

# Codicis DOMINI IVSTINIANI sacratissimi principis ex repetita prælectione Liber septimus.

*TITVLVS I.*

DE VINDICTA [LIBERtate,] & apud[l] concilium manumissione.

*Manumissus apud cõciliũ, sui iuris efficitur: nec ei obiicitur causæ defect⁹. hoc dicit. Bal. Vel sic: Decretũ ex falsa causa interpositũ, fauore libertatis nõ rescinditur. Sal.*

1. Imperator ANTONINVS A. Tertio.

EOrum qui apud conciliũ[m] † manumittunt, post causam à iudicibus pbatã, & manumissionẽ secutã, nõ solet stat⁹ ĩ dubiũ reuocari, si* dicãt falsa[n] demõstratiõe liberati.

*Rei perfectæ nihil potest superaddi. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Libertas semel præstita, non reiteratur, nec augetur. Salycetus.*

11. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Sallustio.

NIhil ciuitati Romanę † semel prestitę, vel addere vel detrahere secundã manumissionem potuisse, certissimum[o] est. Dat. prid. Kalen. Maij. AA. CC.

*Simplex administratio non confert manumissionem. h. d. Baldus. Vel sic: Nec per procuratorem, nec per maritum manumittitur. Salycetus.*

111. Iidem AA. & CC. Attonitæ*.

NEc mulierẽ p maritũ, nec aliũ per pcuratorẽ[p] vindicta

[Orum.] CASVS. Annitor vigiti an. seruũ suũ manumittere posit, quęritur? Dicitur q̃ sic apud concilĩũ: id est apud presidẽtes in cõcilio: & semel libertate data & probata, de statu eius ampli⁹ non quæretur.

*m Cõcilĩũ.* id est præsidentes in concilio. & differt à iudicio, cum hoc inter cõsentientes: iudiciũ nõ, sed in inuitũ: vt.ff. de verb. oblig. l. inter stipulantẽ. §. j.

*n Falsa.* id est nõ iusta: quia bene ei cãuerat: vt instĩ. qui manumit. nõ pos. §. semel. & .ff. e. l. iusta. sic &. de leg. j. l. fideiussor. §. j. & de in integ. resti. l. ij. Alij dicũt speciale fauore libertatis: vt ex falsa causa data nõ retractetur. secus ĩ aliis: vt. j. fi ex falsis instru. p totũ. quod nõ placet, cũ falsa causa non sit causa: vt.ff. de verbo. signi. l. Paulus.

NIhil. ] CASVS. Si minor. xx. annis seruũ suũ causa approbata apud prętorẽ manumisit, postea manumissione facta nihil operabitur manumissio secunda.

*o Certissimũ.* aliàs manifestissimũ: vt instĩtu. de inge. §. fin. & sic in sacramẽto baptismatis vt.ff. ne sanctũ baptis. reite. & ĩ decre. lxviij. dis. c. sicut. & .c. presbyteri. §. quod ergo.

NEc mulierẽ. ] CASVS. An mulier per maritũ vel procuratorẽ apud cõcilium posit manumitti, quęritur? Respon. q̃ non. p *Per procuratorẽ.* scilicet simplicem. nam si sit factus in rem suam, bene potest: & sic intelliguntur iura con-

*tens de his quæ inter vinos dantur.*

1 Et apud. & p id est.

traria supra de dolo.l.cum proponas.&.ff.solu.ma.l.si vero negotium.&.ff.de don.inter vi.& vxo.l.quod autem.alias,cum auctem.§. fi.& idem in dotalibus quos manumittit vir viuente vxore: vt.ff.solu.mat. l.si constante.§. si vir.nam viri sunt, vt insti.quibus ali. li. vel non.in princip.

a *Vindicta.* nec per alium modũ,licet quidam alio modo concedant.sunt autem multi modi: vt institu. de liber.§.multis.

b *Manumittere.* quia manumissio non est in administratione patrimonij:vt.ff.de manu.l. seruus furiosi. sed per filium fieri potest:vt.j. communia de ma.l.j.in fi.&.ff.e.l.surdi.

*Apud cõciliũ.*]CASVS.Seruum suũ sibi obsequiosum potest quis apud principem,vel prętorem,vel præsidem manumittere: & tenebit libertas.

c *Apud concilium nostrum.* id est apud principem.

d *Inest.*scilicet concessum speciali vel generali concessione: vt in defensore ciuitatis habes: vt in authenti. de defen.ciui.§. nulla. coll.iij.& etiam apud extraordinarium iudicem:vt.ff.e.l.etiã. §. fi.

*DE TESTAMENTARIA manumissione.*

*Exposito tractatu vindictæ libertatis,quæ iudicis munitur auctoritate: sequitur de ea videre quæ habet præcipuum fauorẽ, id est quæ relinquitur in vltima voluntate. Et quia directa libertas dignior est ea quæ per fideicommissum præstatur: primo de directa videamus, & sic de testamentaria manumissione. Azo.*

*Si codicillos.*]CASVS.Minor.xx.an. per legem Aeliam Sentiam manumittere non potest.si ergo minor.xviij.an.fecit testamentum, & futuros codicillos confirmauit, quod potuit, vt supra de codicillis.l.siue.& post.xx. an.fecit codicillos quibus libertatem suam reliquit: an valeãt, quæritur? Respon.quòd sic, nec trahetur tempus factionis codicillorum ad tempus testamenti.

e *Si codicillos.* Minor.xx.an. non potest manumittere propter legem Aeliam Sentiam: vt infra titu.ij.l. minor.& insti.qui.ex cau.ma. non licet.§. eadem.fecit autem hic testamentũ agens xviij.an.& confirmauit codicillos futuros: quod facere debuit: vt supra de codicil.l.siue.& post.xx.an.fecit codicillos, in quibus libertatem reliquit: & valet quidem inspecto iudicio, id est voluntate habita in codicillis, non potestate iuris, quod trahit codicillos ad testamentum: vt.ff. de iure codicil.l. ab intestato. in fi.& de hære.insti.l. asse.

f *Tempus.* scilicet in quo fuit testamentum factum.

g *Iudicii.* id est voluntatis habitæ in codicillis.

*Ex testamento.*]CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, libertatem Sticho reliquisti: hæres hæreditatem non adit: an libertas in testamento relicta competat, quæritur? Dicitur quòd non.similiter non valet legatum libertatis relictę in testamento eius cuius memoria post mortem damnata est.

h *Non adita.* nisi in casibus quos not.supra de fideicommiss.l. eam quam.

i *Non intercidit.* quod euenit in crimine læsæ maiestatis: vt.ff. ad legem Iuliam maie.l.fi.item repetundarum: vt.ff.de accu.l.ex iudiciorum. Item apostatarum & Manichæorũ: vt supra de hæret.& Ma.l.iij.in fi.&.l.apostatarum.retro enim fingitur nõ habuisse factionem testamenti: vt infra ad legem Iuliam maie.l.penul.& fi.& insti.de hære.quæ ab intest.§. per contrarium.

*liqua non extinguuntur morte.*

vindicta[a] manumittere[b] posse, non est ambigui iuris.

*Apud præsides & magistratus manumissio fieri potest. Salycetus.*

IIII. Imp. CONSTANTIVS A. Maximo præfecto prætorio.

APud concilium nostrum[c], vel apud consules, prætores,[præsules,]†præsides,magistratúsve earum ciuitatum quib[9] huiusmodi ius est[d], adipisci potest patronorum iudicio sedula seruitus libertatem.

*TITVLVS II.*

## DE TESTAMENTARIA manumissione.

*Confirmatio codicillorum futurorum facta tempore inhabili, non impedit libertatẽ postea in eis præstari tẽpore cõgruo. Saly.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Primo.

SI codicillos[e] maior vigiti annis fecisset, cõfirmationis tempus[f] libertati non nocere certum est. nec enim potestas iuris, sed iudicij[g] consideratur.

*Non adita hæreditate, libertates relictæ non debentur. idẽ si memoria defuncti dãnetur. Salycetus.*

II. Iidem AA. Phileto.

EX testamẽto defuncti libertates pręstari nõ possũt hęreditate nõ adita[h], vel si rei memoria ppter crimẽ quod morte non intercidit[i], damnata est.

*Restitutio ad aditionem hæreditatis non obest libertati iam competenti. Salycetus.*

III. Iidem AA. Euphrosyno*.

LIbertas testamento[defuncti]data, adita hæreditate[k] contingit: & licet hæres scriptus per in integrum restitutionem abstinuerit hæreditate, tamẽ nihil ea res libertati obest[l]. S. XVII. Kalendas Maij. Apro & Maximo Conss.

*Sicut liber factus de antegesto non tenetur reddere rationem, sic nec eius hæres: & is cui libertas sub conditione reddendarum rationum est relicta, non consequitur libertatem, nisi rationes reddiderit, & reliqua restituerit. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. Archelao.

CVm testamẽto directam[m] libertatẽ pater tuus sit cõsecutus: quamuis ei hæres extiteris, frustra tamen rationes quas tempore seruitutis gessit, vt reddas compelleris[n]: cum non ea conditione[o] acceperit libertatem. ¶Is autẽ cui libertas,seu fideicommissaria,seu directa,si rationes reddidisset,relicta est: ante reliqua illata, & ea quę malo cõsilio amota sunt, ad libertatem non potest peruenire. ¶Sin autem non debitor ex rationibus fuerit repertus: post aditam hæreditatem quasi puram[p] libertatem consequitur. Proposita. VII. Kalendas Decembris, Læto.II. & Cereale Consulibus.

*Qualitas hæredis non facit conualescere testamentum. Baldus.*

V. Imperator ALEXAN. A. Quintiliano*.

IN fraudẽ creditorũ testamẽto datæ libertates, quamuis debitori hæres qui soluendo est, extiterit:per legem Aeliam

*Libertas.*]CASVS. Libertas in testamento relicta competit hæreditate adita. si minor post aditam hęreditatem restituatur in integrum, nunquid libertati nocet, quæritur? Dicitur quòd nõ. Viuianus.

k *Adita hæreditate.* etiã ab vno hæredum: & hoc si pure est relicta: vt.ff.eodem.l. testamẽto.§. testamento.

l *Obest.* vt &.ff. eodẽ l. sciendum. & de mino.& si sine.§. antepe. & de fideicommiss.lib. l.cum quasi. §. sed & si suus.

*Cum in testamento.*]CASVS. In testamẽto tuo Sticho castaldioni tuo purè libertatẽ dedisti: an hæres suus possit cõpelli reddere rationes,quę ritur? Dicitur ꝙ non. & hoc in prima.Si vero sub cõditione reddendæ rationis sit sibi relicta libertas,siue directa, siue fideicõmiss. vt non peruenire ad libertatem antequam omnia reddidisset quæ apud eum sunt de rationib[9] dominicis redditis, vel dolo malo amouisset: non erit liber nisi rationib[9] redditis, & reliquis illatis.& hoc in secunda. Si vero nil penes eum remansit, perinde libertatem consequitur, ac si pure relicta fuisset.& hoc in tertia.

*aliàs, Quintiano.*

m *Directam.* & pure.

n *Compelleris.* nam eius quod in seruitute fecit, non cogitur reddere rationem tempore libertatis: vt & supra an seruus ex suo fa. l.fi.&.ff.de nego.gesto.l.eum actum.Sed contra est supra de peti. hære.l. fina. in fine.sed ibi speciale: quia & aliud pro eo inducitur ibi.

o *Cum non ea conditione.* subaudi,maxime. nam et si ea conditio appositа esset, nec esset adimpleta,& sic remansisset seruus: idem esset secundum Azo.nam non habet tunc hæredem, cum esset seruus: vt supra communia de succes.l.seruus. Accursius.

p *Quasi puram.* vt.ff.de condi.& demon.l.Iulius Paulus. Sed licet debitor in pecunia non inuenitur, nonne saltem de facto debet domino ostendere rationem? Duo enim videntur iniungi illi qui rationem reddere debet, quòd instruat dominum, & computet cum eo. Item quòd reddat reliqua: vt.ff. de condi. & demonst.l. cum seruus.&.l. quamuis.& de statulibe.l.si statulibera. Respondeo: tenetur adhuc dominum instruere secundum quosdam antequam sit liber. quod non placet. Sed dic quòd si qua sunt reliqua, tunc vere duo insunt in ea conditione.si vero reliqua non sunt, nulla conditio est: & ideo libertas pura.simile est in interdicto vnde vi.nam ibi non veniunt mobilia per se, veniunt tamen cum immobilibus: vt.ff. de vi & vi armata.l.j. §. si fundus.sic & nomina veniunt in iudicio familiæ erciscundæ cum rebus corporalibus, non per se: vt supra familiæ erciscundæ.l. ea quæ.sic & si seruus corrumpatur corpore tantum, non habet locum actio serui corrupti:

*Mobilia an veniant in interdicto vnde vi.*



BIU Cujas

rupti: qui si corrumpatur in animo, & damni corporis venit æstimatio in actione serui corrupti: vt.ff. de seruo corrupto.l. in hoc. Item aliud exemplum.ff. de libe. lega.l. petitor. Item cum emptor conuenitur & vincit, nec sumptus repetit: cum autem vincitur, & sumptus repetit: vt not. infra de euic.l. j. in fi. Accursius.

*In fraudē.*]*C A S V S.* Si in fraudem creditorum tuorū serui tui libertatē cōsecuti sunt: licet hęres quem instituisti, soluendo sit, nō tamen valet libertas. Viuianus.

a *Non valent.* vt. ff. eodem.l. si quis locuples. & exigitur fraus & effectus in directis, in fideicōmissaria solus euētus: vt infra qui manumit. non possunt. l. j. & finali.

**Iernari.* *Si hæreditas.*]*C A S V S.* Testamētum fecisti, hæredem instituisti, Sticho libertatē reliquisti: hæres pro-
†*l.2.3.et.4. de fideicō-miss. liberta. Contius.* pter on*ĕris alieni hęreditatem repudiauit: an gratia libertatis cōsequendę possit seruus petere vt addicantur sibi bona? Dicitur ꝙ sic, & satisdare creditoribus hæredita. debet de solido debito soluendo, cum id etiā &c. scilicet vt seruaretur libertas, si extraneus aliquis satisdare vellet.

**Vestā.*

b *Satis.* id est satisdationem.

c *Offerens.* de solido soluēdo creditoribus: vt instī. de eo cui lib. cau. bo. addicuntur. §. j.

**Mello.* *Contra.*]*C A S V S.* Mater præcepit in testamēto filio suo, ne seruus ad libertatē pueniret: an hæres possit eum manumittere, quæritur? Dicitur ꝙ non.

d *Contra voluntatem.* scilicet vltimam.

e *Liberum.* siue suum seruū, siue hæredis. secus in extraneo seruo: vt.ff. eo. l. si quis ita. §. quod constitutum. differt & ī alio seruus hęredis ab extraneo: vt. ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si rem tuam. & facit infra qui nō pos. ad liber. per. l. ij. & infra de vsucap. pro empt. l. ij. &. ff. de manumiss. l. si seruus. §. fi.

f *Ne videaris.* ff. de iusti. & iure. l. veluti. nam patriæ & parentibus est obediendum: vt ibi.

*Cum testator.*]*C A S V S.* Aliquis in testamento suo libertatem reliquit tempore nup. filij sui. vel filiæ. antequam nuberet, decesit: an comperat libertas, quæritur? Dicitur quòd non, quia verba testamenti magis respiciunt cōditionem, quàm tempus. Viuianus.

g *Præstituit.* id est statuit.

h *Non posit.* id est non dedit libertatem ad diem, sed sub conditione: vt arg. supra de nup. l. sancimus. j. Sed contra quando di. le. cc. l. ex his. &. ff. eodem. l. si ita scriptum fuerit, Titius. &. l. qui duos. §. fi. & supra de vsufruc. l. ambiguitatem. & infra de fideicom. lib. l. si fideicommissaria. Sed hic tempus incertum adiectum fuit: ibi certum. sic &. ff. de leg. j. l. si sic. §. j.

Sentiam non valent[a].

*Si hæreditas repudiatur quia nō est soluendo: potest seruus libertate donatus petere bona sibi addici causa suæ libertatis conseruandæ, satisdationem de soluēdo creditoribus præstando. Salycetus.*

VI. Imperator GORDIANVS A. Pisistrato.

SI hæreditas eius à quo testamento dicis te esse manumissum, ob æs alienum spernitur ab hæredibus: conseruandæ libertatis gratia non iniusta ratione creditoribus hæreditariis satis[b] offerens[c], iudicium testatoris obseruari *tibi postulabis: maximè cum id etiam à diuo Marco consultissimo principe sit constitutum. †quod in extranei quoque persona obseruari oportet.

*Contra voluntatem defuncti non debet libertas ab hæredibus præstari. Salycetus.*

VII. Idem A. Iustæ*.

COntra voluntatem[d] matris tuæ libertatem in eum conferre, quem illa liberum[e] fieri prohibuit, non debes: ne videaris[f] iura pietatis violare.

*Si libertas relinquitur in tempus nuptiarum alicuius, intelligitur relicta si ille vere nuptias contraxerit: non cum ad tempus habile ad nuptias contrahendas peruenerit. Salycetus.*

VIII. Imperator PHILIPPVS A. & PHILIPPVS Cæs. Tremellio*.

CVm testator libertatem tēpore nuptiarum filij sui vel filiæ seruo dari iussit: non tēpus præstandæ libertatis præstituit[g], sed potiꝰ cōditioni locū fecit, vt nō insecutis nuptiis libertas iure posci non possit[h].

*Alieno seruo non potest libertas relinqui directe, etiam si sit hæredis. Salycetus.*

IX. Imppp. CARVS CARINVS & NVMERIANVS AAA. Mauro.

SEruo tuo defunctus, licet te hæredem scripsisse proponitur, directam tamen libertatem non potuit dare: iure enim directò libertatem seruis alienis nemo potest dare[i].

*Inuestitura prima non inducit dispositionem vbi cætera desunt quæ debent adesse. Baldus. Vel sic: Et per impositionem pilei, & per additionem hæreditatis seruus consequitur libertatem directè, & vocatur libertus Orcinus. Salycetus.*

X. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Germano.

DIrectis verbis iure data libertate, non solùm* impositione pileī†[k], sed & adita hæreditate, (si nulla iuris impediat constitutio[l]) liberti constituūtur Orcini[m].

*Testamentum inualidum ad causam intestati non trahitur, nisi sit clausula intestati adiuncta. subaudi, vel æquipollens, vt iuramentum. Baldus. Vel sic: Si testamentū nō valet, libertates in eo relictæ nō debētur, nisi in eo esset clausula codicillaris. Sal.*

XI. Iidem AA. & CC. Laurinæ*.

SIiure nō subsistit testamentū: in hoc nec libertates (cū non fuisse adiectū vt pro codicillis scriptum valeret, proponas[n]) rectè datas constabit.

*Collusio hæredis nō præiudicat libertati, siue hoc faciat post aditā hæreditatem, siue ante: dummodo faciat in fraudem. Salyce.*

XII. Iidem AA. & CC. Rhyso.

SI hæredes iure facto testamēto solenniter[o] adierint hæreditatem: ex testamento tibi libertas quæsita, postea colludētibus tam scriptis hæredibus, quàm ab intestato vindicantibus successionem, adimi non potuit[p]. Quòd si sponte repudiauerint sibi delatam[q] successionem: omnia quæ in testamēto fuerant scripta, defecisse cōuenit. ¶ Si vero, vt vos defraudarent hæredes libertate, collusisse eos præses animaduerterit: secundum hæc quæ diuus Pius Antoninus cōstituit, libertatibus consuli prouidebit[r].

*Si hæredes.*]*C A S V S.* Testamentum fecisti. hæredi competit libertas. si postea colludat hæres, vt seruus libertate fraudetur, an adimenda sit libertas, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si vero sponte repudiauit: omnia quæ in testamento erant derelicta & libertates euanescunt. & hoc in secunda. Si vero scriptum & succedentes ab intestato adiuuicem collusisse perspexerit præses, prouidebit per edictum si quis omissa causa testamenti &c. vt supra si quis omiss. cau. l. ij. in prin. & hoc in tertia.

i *Nemo potest dare.* vt infra de his qui à non dominis. l. ij. & insti. de sing. re. per fideicom. re. §. libertas. sed an trahatur ad fideicō-missariam? Respō. nō: vt. ff. de lega. j. l. si ser-uus legatus. §. si seruus. Sed arg. cōtra. ff. de fideicom. lib. l. generaliter. in fi. &. §. si quis seruo pignorato. &. ff. ad Trebel. l. cogi. §. sed & si seruo. Sed dicas ꝙ illud quod dicit ille. §. si quis seruo pignorato, ex benignitate dictum interpretatur. Item videtur contra. ff. eodem. l. si fructuarium. sed certe immo concordantia est.

k *Directis. Pilei.* nisi tas in casu: vt infra de Lati. lib. tol. §. sed & qui domini.

l *Si nulla iuris impediat constitutio.* prohibentur enim quandoque manumitti: vt supra eodem. l. ij. & l. cō-tra. & l. in fraudem.

m *Orcini.* id est directò manumissi, ab orthos quod est rectum. sde orthodoxus, id est rectè glorians. vel Orcinus qui manumittitur ab eo qui tendit ad orcum, id est mortem siue infernum.

*Si iure.*]*C A S V S.* Reliquit aliquis seruo suo libertatē in testamento suo. si testamentum non valeat, an teneat libertatis legatum, quæritur? Dicitur quòd non, nisi dixisset testator quòd nisi testamētum valeret iure testamenti, valeret iure codicillorum.

n *Proponas.* nam tunc valet: vt supra de codicil. l. fi. sed certe immo & si hoc non dicitur: vt. ff. de fideicom. li. l. in testamento. sed speciale est ibi in quibusdam personis. vel repetiuit ibi testator ab intestato.

o *Solēniter.* hodie nuda volūtate: vt īsti. de hęre. quali. & dif. §. fi.

p *Non potuit.* vt & supra eodem. l. libertas.

q *Delatam.* timore creditorum: vt & supra si quis omis. cau. te. l. ij. in fi. & hoc antequam sit adita: vt supra de repu. hære. l. iiij.

r *Prouidebit.* per edictum si quis omissa causa testamenti: vt supra

vt supra si quis omis. cau. test. l. ij. in prin.

*Statuliberis.* ]*CASVS.* Statuliber est quem testator statuit fore liberum in alicuius conditionis euentum. Dic ergo, testamentum fecit testator, hæredem instituit: Sticho libertatem reliquit sub conditione, si nauis ex Asia veniret. si hęres pendente conditione eũ alienauit, & vsucapt[9] fuerit, puta alienat[9] à domino: an propter hoc impediatur si conditio extiterit, quæritur? Dicitur quòd non.

a *Statulibero.* id est cui libertas relicta est in diem, vel sub conditione.

b *Nocere potest.* vt & ff. de fideicommis. liber. l. generaliter. in fi. & de statulib. l. statuliberum. in medio & in fine legis. quod est hodie generale: vt supra communia de leg. l. fi. na. §. pe. & authenti. res quæ.

*Statuliber non potest alienare in præiudicium libertatis consequendæ conditione eueniente. Salycetus.*

XIII. Iidem AA. & CC. Martiali.

STatuliberis datam libertatem adimi ab hærede non posse, certum est: nec alienatio nec vsucapio statulibero[a], quo minus existente conditione libertatem consequatur, nocere potest[b].

*Tam Græcis quàm Latinis verbis libertas relinqui potest. Salycetus.*

XIIII. Impp. THEODO. & VALENTIN. AA. Florentio præfecto prætorio.†

*Directas libertates.*]*CASVS.* Nõ refert an Latinè, an Græcè testator seruo suo directam reliquit libertatem.

c *Si legitimis.* id est Latinis. sic ísti. de ver. obli. §. j. & ísra de sententia. & interlo. &c. l. iudices.

DIrectas libertates Græcis verbis liceat in testamentis relinquere: vt ita libertates directè datæ videantur, ac si legitimis[c] verbis eas testator dari iussisset.†

*Primo recitat in effectu constitutionem diui Marci. Secundo circa illam dubitationes exortas decidit. Secundæ ibi, Variæ dubitationes. Salycetus.*

XV. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

*Vm cõstitutio.*]*CASVS.* Recitat Imperator quandam constitutionem diui Marci, qua cauebatur, vt si quis condito testamẽto vel codicillis & libertates seruis suis reliquisset, & hæres qui fuit ex testamento, vel ab intestato, repudiasset hæreditatẽ propter alienum: poterit extraneus vel aliquis seruorum hæreditatẽ adire præstita satisdatione de satisfaciẽdo creditoribus hæreditariis & libertatibus secundum voluntatẽ testantis. Dicit Imperator quòd ex ista constitutione multæ oriebantur ambiguitates. Prima est, testator aliquis creditoribus obnoxius decessit hærede instituto: & seruis libertatem reliquit. sed hærede hæreditatem repudiante res hæreditatis distractæ sunt: an post venditionem seruus vel alius adire possit hæreditatem, & bona ab emptoribus in solidum auocare, & creditoribus satisfacere, quæritur? Respon. Imperator quidam q̃ non. Author huius legis dicit quòd sic, intra tamen annale tempus à tempore venditionis celebratæ præstita satisdatione de satisfaciendo creditoribus in solidum, & imponendo libertatem omnibus. & hoc in prima. Si vero petitor promittit se omnes libertates impositurum, & creditoribus non in solidum satisfacturum: si creditores consentiunt, auditur, si vult omnes seruos manumittere. & hoc in secunda. Si vero quidam ex seruis velint libertatem adipisci, quidam non: volentes admittantur: nolentes in seruitute remaneant, & quem pa. &c. & hoc in tertia. Si vero petitor hæreditatis pollicitus fuerit se quosdam ex seruis manumissurum, & non omnes: si res hæreditariæ postea sufficiunt vt omnibus creditoribus satisfaciat præter seruos, bene faciet si omnes manumittat. Si vero non sufficiant, melius est vt saltem pauci ad libertatem perueniant. & hoc in quarta. Si vero non vnus tãtum veniat petitor, sed plures: si simul veniãt omnes, audiuntur. si vn[9] primò, alius postea: prim[9] admittatur, & hoc præstita satisdatione de satisfaciendo creditoribus, & hoc intra annale tẽpus. & hoc ĩ quinta. Si vero vnus promisit quosdam manumittere, alter promittat omnes, vel plures, & omnibus creditorib[9] satisfacere: ille præfertur. priuilegium vero istud non solũ habet seruus libertate donatus, sed & non donatus. & hoc in sexta. Et non solum si antequã prior res hæreditarias apprehendat, vel libertatẽ accipiat, veniat seruus plus offerens, admittetur: sed si iam ab eo res apprehensæ sint: & quidam ex seruis libertate donati, & prior liberabitur, quamuis res ab eo auferantur: & prædicta omnia fiant intra annale tempus à tempore illo quo prior petitor iudicẽ adiuit. & hoc ĩ septima parte.

†*al. refusionem.*

d *Cum constitutio.* cuius verba habes insti. de eo cui li. cau. bo. addic. §. j. & optimè hui[9] l. intentio exprimitur supra. e. l. si hæreditas.

e *Sine testamento.* puta in codicillis tamen: vt. ff. de fideicommis. lib. l. ij. &. iij. &. iiij. in princi.

f *Libertates.* vel etiam vnam libertatem. arg. ff. de neg. gest. l. ait prętor. §. negotia.

†*vel. Si vero. Contius.*

g *Voluit testator.* assume, cum hæc declaret constitutio prædicta.

†*al. et procul dubio. Etenim in hac specie &c.*

h *Variæ dubitationes &c.* quia quatuor ex hoc vsque ad. §. sed si quidem.

i *Venierint.* à creditoribus.

k *Admodum.* id est valde.

l *Nihil noui patiantur.* patiuntur quidem rescisionem, sed non de nouo: quia & olim similiter, vel per priuilegia, vel vt dicitur supra ex qui. cau. ma. l. fi. Vel forte restitutione eius hæredis, qui abstinuerat vel repudiauerat. Ité bene dicit, sæpe: quia non semper: & ita aliquid noui patiuntur, licet non in totum.

m *Quis.* petens bona addici sibi.

n *Illi autem.* scilicet creditores.

o *Maximè cum.* pleonasmos, id est adiectio superuacui verbi. nam statim subiicit, volentibus &c. sic abundat maxime, vt & aliàs supra de rescin. ven. l. j. &. ff. si quis omis. cau. test. l. ij. in fine.

*Pleonasmos, qualis figura est.*

a *In seruitute remanere.* secus si null⁹ de seruis velit libertatem.nã tunc distinguo, an ille qui petit bona sibi addici, sit de seruis, an nõ.primo casu admittitur,secundo non: vt insti. de eo cui liber. cau.bo.addi.§.hęc cõstitutio.

b *Licet.* id est quamuis.

c *Nemini seruorũ.* scilicet aliàs. Et sic not. regulã, quòd serui inuiti libertatem consequuntur: vt hic, &.ff. de hære.insti.l.si vero lex.§.j.& insti. de hære.insti.§.si vero.& institu. de hære. quali: & differen.§.j. Sed fallit hoc in casu quem ponit hæc lex. nam cũ eius fauore sit inductũ, vt sic bona petantur: potest ei fauori renunciari: vt supra de pactis.l.si quis in cõscribendo. Item fallit in alio casu quem habes ff.de fideicommiss. lib. l.sed si alienare.quę est cõtra.huic regulæ, vbi legatum erat domino serui, vt seruum hæredi venderet,qui hæres manumitteret.sed cernte potest ibi resistere domino vt non accipiat legatũ: sed eo accepto non potest resistere quin manumittatur. vel ibi non recusauit libertatẽ: sed nolebat vẽdi hæredi, qui nõ erat soluẽdo à quo relicta est fideicõmissa libertas. Item secus est in emancipatione, quæ non datur inuito: vt in authenti.qui. mo.na.effi.sui.§.generaliter.coll.vij.

*Serui inuiti libertatẽ cõsequuntur, nisi in certis casibus.*

*¶ In quibusdã cod. legitur. sancimus, vt si nõ vn⁹ veniat hæreditatis petitor, sed plures: si qui dẽ vno momẽto vterq;, vel ampliores: omnibus detur &c.*

*Emãcipatio nõ datur inuito.*

d *Spontaneam.* sic & supra de necess.ser.l. fi.

e *Res hæreditariæ.* prẽter seruos.

f *Antiquis.* subaudi, super.

g *Inuenimus.* id est induximus.

h *Hoc facere.* scilicet satisdationem.

i *Annale.* computandum ex quo prim⁹ petitor adiuit iudicẽ: vt infra in fi.l.

k *Totos.* id est omnes.

l *Abeo.* scilicet seruo.

*DE LEGE FVsia Caninia tollenda.*

*Cõtinuatio.*

*Quia lex Fusia Caninia directas impediebat libertates, de quibus dictum est: & fideicommissarias, de quibus dicemus: de lege Fusia inter vtrasque libertates loquamur. Azo.*

Eruorũ.] CASVS. Lege Fusia cauebatur vt inter viuos quis posset omnes seruos libertatẽ donare: in vltima voluntate nõ nisi duos vel tres: quod corrigit iperator, statuens, vt indistincte vel tam inter viuos quàm in vltima volũtate possit quis omnes seruos manumittere,lege Fusia Caninia quiescẽte.

m *Exemplum.* quod ergo valet in contractibus,& in vltima voluntate, & econtra: vt hic,& institu.e.&.ff.de pac.l. pactum.

*DE FIDEICOMmissariis libertatibus.*

*Expedium⁹ supra de Cõmun. libertatibus directis, nũc ⁹ Fideicommissariis. Azo.*

Vm proponas.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, Stichoq; fideicommis. libertatem reliquisti. hæres hæreditatem non adiit,& peruenit ab intest. ad legitimum: an compet. libertas, quærit? Dicitur quòd non, nisi succedens ab intestato rogatus fuisset de manumittendo. & hoc in prima. Si vero hæres accepta pecunia hereditatem omisit, vt sic Stichus ad libertatem non peruenire: competet libertas: quia institutus cogetur manumittere.

n *Legitimo.* i.agnato: vt insti.de legi. ag. tu. in prin.

o *Nullo iure.* immo contra: vt.ff.e.l.in testamento. Sol. ibi in personis illis speciale.

p *Pecunia.* vel aliis duobus modis: puta gratia agnati,vel odio serui.

q *Cogetur.* vt & supra si quis omis. cau. testa. l. j. dum tamen prius cõueniatur possessor: vt.ff.si qs omis. causa testa. l. licet.secundum quosdam.

Quamuis.] CASVS. Mulier in codicillis auũculo suo seruum legauit, quem postea manumisit: apparuerunt codicilli falsi postea,et falsi pronunciati sunt: nunquid reuocabitur libertas? Respon.quòd non: sed manumissus hæredi soluet. xx. aureos.

Non

---

in seruitute remanere[a]. Licet[b] enim Romanã ciuitatẽ recusare nemini seruorũ[c] licitũ sit: tamẽ in hoc casu, ne ꝓpter quorũdã indeuotionẽ alij maneant in seruitute: volẽtib⁹ quidẽ omnibus seruis licere in libertatem peruenire, nolẽtibus autẽ quibusdam, vel recusantib⁹, spontaneam[d] seruitutem imminere oportet: & quẽ patronum habere noluerint, dominum suũ & forsitan acerbũ sentiãt. ℣ Sin verò non omnes libertates adĩplere pollicitus fuerit, sed certum numerum seruorũ ex his qui ad libertatem venire[iure] sunt iusi: melius est, si quidem res hæreditariæ[e] sufficiunt ad implẽdos creditores,etiam omnibus seruis dare libertatẽ, etsi hoc pollicit⁹ non est. ℣ Sin autem deest[aliquid]in exoluendis creditoribus, humanius est vt pauci saltem ꝓueniant ad libertatẽ. Sed hoc quidem antiquis[f] dubitationibus remediũ inuenimus[g]: bellissimam autẽ repletionem præfatæ constitutioni donantes,sancimus, vt si non vnus veniat hæreditatis petitor,sed plures quidẽ vno momento, vterque, vel ampliores: omnibus detur licentia cõmuniter hæreditatem adire, prius satisdatione ab omnibus dãda, vt creditoribus & libertatibus satisfaciant. ℣ Sin autem per interualla temporum hoc fiat: qui primus venit,habeat prærogatiuam, si etiam satisdationem præstare potest. Illo autem cessante hoc facere[h], alij gradatim secundum tempora petitionis succedant,& hoc intra annale[i] tempus obseruetur. ℣ Sin autem vno pollicente quosdam liberos facere, non autem totos[k], alius emerserit satisdationẽ paratus idoneam præstare, quòd omnibus creditoribus & omnibus libertatibus satisfaciat: æquissimum est eum admitti, vt omnes libertates indistincte celebrent.quod priuilegium damus nõ solum seruo qui libertate donatus est, sed etiam ei cui nulla libertas relicta est: vt aliquid venustum eueniat: vt ꝓ eum cui relicta libertas nõ est, aliis libertas imponatur. ℣ Sed si quidem antequam prior hæreditarias res & libertatem accipiat,hoc eueniat: secundo petitori, vel tertio, vel deinceps ampliores libertates pollicentibus fieri locum censemus. ℣ Sin autem iam rebus seruo qui primus petiit hęreditatem,datis,& libertatibus ab eo[l] quibusdam seruis hæreditariis ĩpositis, quidam seruus alius hæreditarius, vel liber*extraneus hoc facere maluerit: licebit quidem hoc ei ĩpetrare,& sub maioribus pollicitationibus & satisdationib⁹ hæreditatem accipere. ℣ Sed prior in libertate petitor maneat,licet res ab eo distrahãtur: his omnibus ĩtra annum (secundum quod dictum est) celebrãdis,ex quo prior petitor iudicem adierit.

A

B

*TITVLVS III.*

## DE LEGE FVSIA* CAninia tollenda.

*Statutum in contractibus, si est magis fauorabile quàm statutum in vltimis voluntatibus, debet porrigi ad vltimam volũtatem. Baldus. Vel sic: Dic quòd aliquo tẽpore viguit lex Fusia Caninia, quæ prohibuit libertates in testamento relictas valere: quæ hic tollitur. Salycetus.*

1. Imperator IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

C

Seruorum libertates in testamento relictas, tam directas, quàm fideicommissarias ad exemplum[m] inter viuos libertatum indistincte valere cẽsemus, lege Fusia Caninia decẽtero cessante,nec impediente testantium pro suis seruis clementes dispositiones effectui mancipari. Dat. Kalendas Iun.*AA. Conss.

*TITVLVS IIII.*

## DE FIDEICOMMISSAriis libertatibus.

*Hæreditate non adita, libertas in testamento relicta non debetur, nisi fuerit ab intestato repetita, vel hæres corruptus pecunia omiserit. Salycetus.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Primo.

D

Vm proponas hæreditatem eius[testatoris] aditã non esse, à quo tibi fideicõmissariã libertatẽ relictã dicis, & ab intestato aliũ quàm qui script⁹ est, hæreditatẽ possedisse: si non à legitimo[n] quoq; hærede fideicõmissaria libertas repetita est, nullo iure[o] prestari eam ab eo qui rogat⁹ nõ est, desideras. Planè si pecunia[p] accepta hæredẽ instit utum omisisse hæreditatẽ docueris: libertatẽ tibi præstare cogetur[q]. PP. XIII. Kalendas Mart. Laterano & Rufino Conss.

BIU Cujas

a *Non infirmat.* valet ergo libertas: vt hic,&.ff.de manu. testa.l. cum ex falsis. &.ff. de iure patro.l.pe.§. fin. Sed contra supra de peti. hæredita.l.fin.§.pe. vbi ex falso testamento non competit libertas. Solu. hic fuit præstita, & bona fide: ibi non. Vel ibi à lege dabatur libertas, hic ab homine: quæ in idem recidit. Vel illa corrigit istam. Sed cũ hæres dederit hunc seruum quasi legatarij credens factum eius, non videtur transtulisse dominium: vt. ff. de condic. causa da. l. iij.§. subtilius. quod si est, quomodo seruo alieno dedit libertatem? Respon. die quòd hæredis fuerat seruus vel alienus, & hæres rogatus de redimendo & præstando: vnde tanquam seruum hæredis, non tanquam legatarij dedit: & hoc erat verum: & sic transtulit dominium. & secũdum hoc etiam soluitur dictum contrarium.

*Ex falsa causa dominium transfertur, & libertas data non reuocatur. Bal. Vel sic: Si legatarius putans legatum valuisse manumittat seruum sibi traditum, tenet libertas: licet legatum postea pronuncietur falsum: sed viginti aurei à manumisso sunt præstandi. Salycetus.*

II. Imp. ANTONINVS. A. Valerio.

QVamuis codicilli quibus auunculo defunctæ legatus esse videris, falsi pronunciati sunt: tamen si ante motam criminis quæstionem iustam libertatem es à legatario consecutus, posterior euentus non infirmat [a] ita datam libertatem. Planè secũdum diui Hadriani constitutionem datur hæredi viginti aureorum [b] repetitio.

*Natus ex ancilla sub conditione libera, ante conditionis euentum est seruus. Salycetus.*

III. Imperator ALEXANDER. A. Lucio.

CVm libertatem mulieribus sub cõditione datam proponas: quid dubium est eos qui ex his ante impletam eam edũtur, seruos nasci, & pertinere ad hęredes iure dominij? His enim demum succursum est, qui post morã præstandæ libertatis progeniti sunt, vt liberi & ingenui [c] nati videantur.

*Si ancilla ab hærede manumittenda, eius voluntate moretur vt libera, liberum parit: aliàs secus. Saly.*

IIII. Idem. A. Hadriano.

SI voluntate domini [d] in libertate est morata [e], cui fideicõmissaria libertas relicta * fuit: secundum senatusconsultum & cõstitutiones ad id pertinẽtes ciuis Romana facta ingenuos peperit. Sed si nunquã ab ea * libertas petita est: † sibimet imputare debet, cur * interea progeniti ex ea serui [f] sunt [g].

*Iure isto minor viginti annis non poterat in testamẽto relinquere libertatẽ. Sa.*

V. Idem. A. Dionysio.

MInor annis [h] lege definitis, nec per fideicommissum [i] libertatem supremis suis elogiis relinquere potest, nisi his quorum causam [k] probare potest.

*Potest per fideicommissum seruo alieno libertas relinqui: & licet dominus nolit vendere legatum, non abrumpitur, sed differtur in crastinum, donec forte mutauerit propositum voluntatis. Bal. Vel sic: Licet dominus ancillæ nolit eam vendere, non deficit legatum libertatis ab hærede quandocunque postea præstandæ. Saly.*

VI. Idem. A. Maximo.

DEberi etiam alienæ [l] ancillæ fideicommissariam libertatem placuit, nec deficit hoc debitum si interim domina (si modò nihil ex iudicio eius [m] qui quæve reliquit libertatem, perceperit [n]) noluit vendere: quia possit tempore procedente [o], vbicunque occasio redimendæ ancillæ fuerit, præstari libertas.

*Manumissus ex fideicommisso, libertus efficitur manumittentis. Sal.*

VII. Idem. A. Nicomedi.

*Minor annis.* ]CASVS. Quidã minor. xx. an. seruo suo per fideicõmis. libertatem relinquere volebat: an possit, quęritur? & respondetur q non: nisi causam coram iudice probet, scilicet iustam propter quam velit seruum esse liberũ. h *Minor annis.* aliàs xx. aliàs lege definitis. i *Nec per fideicommissum.* nedum directe: vt hic,&.ff.de manu. test. l. nec militi.&.ś. de testa. mili. l. si Rufinus. & hoc in suis. secus in alienis: vt.ff. de manu. vin. l. si quis rogatus. in princi. hodie tamen hæc lex corrigitur: vt in authẽ. vt spon. larg. §. j. colla. ix.

*Debita.* *eo. †Obserua in omni mora esse necessariam interpellationẽ. l. mora. ff. de vsuris. Contin. *cum.*

k *Causam.* quæ causæ enumerãtur insti. qui. ex cau. ma. non licet. §. eadem.

*Deberi.* ]CASVS. Testamẽtum fecisti, hæredem instituisti, eum de ancilla aliena manumittenda rogasti. redimere debet hæres si potest, & manumittere. si nõ potest, quia dominus vẽdere non vult: nec cõpelli potest ad vendẽdum, cum nihil ex testamento percepit: an intercidat legatum libertatis? Dicitur quòd non: quia procedente tempore si obtulerit se facultas redimendi, redimere poterit & manumittere. & ita no. quod differtur, non aufertur.

*Libertas ꝑ seruo alieno relinquatur, quid iuris.*

l *Alienæ.* & hostium seruo, & etiam libero homini quãdoque: vt.ff.eo.l. generaliter. §. hostium seruo. &.§. si homini.

m *Eius.* scilicet testatoris.

n *Perceperit.* nam tunc cogetur ad vendendum: vt.ff.ad leg. Fal. l. sed & si non seruus. nisi haberet auxilium minoris ætatis: vt.ff. de mino. l. si minor annis seruum. Et not. deberi relictum, licet voluntati non pareatur: quia per eum non remanet: vt. ff. de leg. iij. l. pater. §. Tusculanus. & de leg. j. l. si fundum per fideicõmissum. §. Iulianus.

o *Tempore procedente.* quod differtur, non aufertur: vt insti. de sing. re. per fideicom. re. §. libertas. Item no. quod dicit, etiam alienæ: vt.ff.e.l. alieno. Et distingue: quia aut rogatur hæres manumittere seruum, aut legatarius. primo casu, aut seruum testatoris, aut hæredis, aut legatarij, vel alterius extranei. si testatoris, cogitur eum manumittere. quòd si latitat, fit orcinus libertus per senatusconsultum Rubrianum: vt.ff.e.l. eum vero. §. subuentum. si hæredis, & tunc tenetur manumittere. si vero latitat, eripitur seruus ex fideicommisso in libertatem, & amittit hæres ius patronatus ex Vinciano senatusconsulto: vt.ff.e.l. si eum. §. si quis seruum. &.l. non tantum. §. sed & artificuliano. si legatarij: aut is agnouit legatum, & cogitur præstare hæredi ad manumittendũ. aut non agnouit, & tunc non cogitur: vt ex hac.l. habetur. si extranei, cogitur manumittere, si potest iusto precio emere: vt.ff.e. l. alieno.

a *Non infirmat.* valet ergo libertas: vt hic,&.ff.de manu. testa.l. cum ex falsis. &.ff. de iure patro.l.pe.§. fin. Sed contra supra de peti. hæredita.l.fin.§.pe. vbi ex falso testamento non competit libertas. Solu. hic fuit præstita, & bona fide: ibi non. Vel ibi à lege dabatur libertas, hic ab homine: quæ in idem recidit. Vel illa corrigit istam. Sed cũ hæres dederit hunc seruum quasi legatarij credens factum eius, non videtur transtulisse dominium: vt. ff. de condic. causa da. l. iij.§. subtilius. quod si est, quomodo seruo alieno dedit libertatem? Respon. die quòd hæredis fuerat seruus vel alienus, & hæres rogatus de redimendo & præstando: vnde tanquam seruum hæredis, non tanquam legatarij dedit: & hoc erat verum: & sic transtulit dominium. & secũdum hoc etiam soluitur dictum contrarium.

b *Viginti aureorum.* quos soluet manumissus hæredi: vt.ff.de inoffi. testam. l. Papinianus. §. fina. &. l. seq.

*Cum libertatem.* ]CASVS. Testator ancillæ libertatem reliquit sub conditione, si nauis ex Asia venerit. pendente conditione parit: an patrist liberum, an seruum, quæritur. Dicitur quòd seruum. Si vero conditio extitit, & erat hæres in mora dandi libertatem, & illa peperit: ingenuum erit quod edidit.

c *Ingenui.* vt &. ś. ad Orficia. l. quidam. Et vt tollas contraria, sic distingue: aut non est adita hæreditas ab hærede, aut est adita. Primo casu si fiat dolo hæredis mora, serui nascuntur, sed traduntur matri ad manumittendum: vt.ff.eo.l. si quis rogatus. in fi. & idem si hæres deliberat de adeunda hæreditate. nam etiam tunc traduntur matri ad manumittendum: vt.ff.eo.l. sed si non data. j. respon. secus si ideo retardabat adire, quia se institutum ignorabat: quia tunc nascitur seruus, & ipse hæres manumittit: vt.ff.e.l. sed si non data. ij. respon. Secundo casu, quando scilicet est adita hæreditas, aut retardatur manumissio studio hæredis, & nascitur partus ingenuus: vt hic,&.ff.eo.l. cum vero. §. apparet. &.l. si quis rogatus. in princi. aut non studio hæredis, & tunc nascitur seruus, & matri traditur ad manumittendum: vt.ff.eo.l. si prægnans. & si mater non accipit, vel acceptum non manumittit, compellitur, vel hæres manumittit: vt.ff.e.l. si mater. & hoc nisi fiat mora ex voluntate defuncti: nam tunc interim natus seruus remanet hæredis: vt supra proxi. respon.

*Si voluntate.* ]CASVS. Testator hæredem instituit: eum de manumittenda ancilla quadam rogauit: hæres dixit ancillæ vt staret tanquam libera: sed tamen eam nõ manumisit, sed postea peperit. partus, seruus an ingenuus esse dicetur? Respõ. quòd illis verbis hæredis testatoris libera effecta est, & partus erit liber. & hoc in prima. Si vero fuit in mora petendi libertatem, & interim peperit: sibi imputet, quia seruus nascetur. & hoc in secunda. Viuianus.

d *Si voluntate domini.* id est hæredis.

e *Est morata.* id est stetit vt libera ex voluntate domini: quia



BIU Cujas

l.alieno.§.si is cuius.si vero legatarius est rogatus manumittere seruum,aut talis est seruus,qui non potest ad libertatem peruenire:quo casu etiam legatum est inutile.aut potest: & tunc subdiuiditur,quia si legatarius agnouit legatum,cogitur manumittere etiam longe maioris precij seruum,nisi beneficio ætatis restituatur ad omittendum legatum. si non agnouit, non cogitur manumittere,& hoc si seruus sit ipsius legatarij.quòd si est extranei:si potest emere pro tanto quantum est legatum,cogitur manumittere: aliàs non: vt ff.eo.l. generaliter.§.si quis alienum. &. ff. de minori. l. minor. xxv. an. seruum. sed in detrahenda Falcidia est sciendum, quòd si ea deducta posset emere seruum, deducit eam hæres: aliàs non: vt.ff. eo.l.si legatario.

*Daphn.*

*Hi quibus.* ] *CASVS.* Testamentum fecisti, hæredem instituisti,de dãda libertate Sticho eũ rogasti. manumisit.cuius erit libertus,quæritur? Respon.quòd heredis.

a *Manumittuntur.* vt insti.de sing.re. per fideicommiss.re.§.penul. & hoc quo ad hoc, vt eos non vocet in ius. Item quo ad contra tabulas: sed non vt in in seruitutem ex ingratitudine reuocet. Item nec operas poterit imponere, nisi sit filius patroni qui manumittit: vt.ff.de bo.li. l.qui ex causa. & supra de contra tabulas. l. patroni. &. ſ. de lib. & eo.lib.l.j. Et distingue hic cuius sint liberti, vt & diximus. ſ. in. l. proxi.per.l.ff.de actione empt.l.Titius.& de fideicommiss.lib. l. generaliter.§.fin.

HI quibus per fideicõmissum libertas supremis iudiciis relinquitur,eorum liberti efficiuntur, à quibus manumittuntur.[a] PP.Kalend.April. Fusco & dextro Conss.

*Libertas peti potest etiam si cohæres in cuius placito vel voluntate est apposita, hæreditatem non adeat:dummodo iuste non contradicat.Saly.*

VIII.Idem. A.Eutycheti.

CVm proponas[b] fideicommissariam libertatem ita tibi datam, si vxori testatoris placuisset:licet[ea] non adeunte hæreditatem, pertinere cœperit ad filium solida hæreditas: non refragante[c] tamen vxore testatoris,potes petere libertatem.

*Seruus tutor datus videtur in testamento per fideicommissum liber esse iussus,si testator eius conditionem non ignorauit. Saly.*

IX. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Daphnidi.*

ETsi non adscripta libertate testator seruum suum tutorem filiis suis dederit: receptum est tamen & libertatis & pupillorum fauore,vt per fideicommissum manumisisse eum videatur.[d] ¶Et si non suum proprium, sed alienum seruum,conditionem eius sciẽs,[e] tutorem adscripserit: æquè fideicommissariam libertatẽ datam[f] (nisi aliud euidenter defunctum sensisse appareat) prudentibus placuit.

*Libertas non perit, licet moriatur ille in cuius persona tempus certum præstandæ libertatis erat appositum: sed cum tempus aduenerit,debetur.Saly.*

X. Iidem. AA. Mercuriali.

FIdeicommissaria quidem libertas ita tibi relicta, cum testatoris filius ad annum vicesimumquintum peruenerit, non intércidit licet hæredem intra præstitutam ætatem decessisse proponas.tẽpore quippe[g] quo si viueret, præfinitam ætatem impleturus foret, spem libertatis non intercidere,vetus placitum est.

*Fideicommissaria libertas est præstanda: non autem competit ipso iure. & si latitat qui præstare debet, seruo subuenitur à iure.*

XI. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN.AA.[& CC.] Flauiano.

SI seruus fuisti, ac tibi per fideicommissum libertas relicta fuit: peruides sine manumisione[h] te ad libertatem peruenire non potuisse. quapropter si verbis precariis constitutus seruus libertatem accepisti:[i] adire præsidem prouinciæ te oportet, vt causa cognita, si tibi deberi libertatem perspexerit, ad manumittendum eum qui debet vrgeat: vel si latitet, contra latitantem interposito[k] decreto tibi prospiciat.[l]

*Verbum, commendo, non inducit dispositionem, sed quandam congratulationem. Bald.Vel sic: Per verbum, commendo, non grauatur hæres de manumittendo. Saly.*

XII. Iidem. AA. & CC. Hyrenio.

*Cum proponas.*] *CASVS.* Testamentum fecisti,vxorem tuam in vna dimidia, filium ex alia hæredes instituisti. Sticho fideicom.libertatem reliquisti,si vxori tuæ placuisset. vxore partem eius repudiante,& in solidum ad filium perueniente: an seruo debeatur libertas? Respon.quòd si vxor non contradicit, libertatem petere potest.

b *Cum proponas.*vxor fuit scripta hæres cum filio.

c *Non refragante.*idem si contradiceret. nec enim potest: vt.ff. eo.l.Lucius.quæ est contra.sed hic subaudi,maxime: & hoc nisi iustam causam habeat refragandi:vt.ff.de manu.testa.l. seruos. & de lega.ij.l.cum quidam.&.l.cum pater.§.rogo.

*Etsi non.*] *CASVS.* Testamentum fecisti,filio tuo impuberi seruum tuum nulla facta mẽtione libertatis tutorem dedisti:an per hoc fiat liber? Respond.quòd sic:& libertatis fauore & pupilli videtur per cohæredem pupilli,vel si exhæredauit pupillum,per hæredẽ patris libertatẽ recepisse. & hoc in prima. Idem est si seruum alienum filio tutorem dedisti sciens eius conditionem, nisi te contrarium voluisse apparuerit. & hoc in secunda.

d *Videatur.*adscripta,id est non præstita libertate:vt & supra de necess. ser. l. quidam.§.j.sed certe immo videtur directa:vt institu.qui testam.da.tu.pos.§.j.quæ est contra.Solu.ibi in testamento,hic in codicillis.Vel hæc corrigitur per illam. Vel hic liberum credidit.Vel hic putauit alienum.Vel hic diligebat hæredem in tantum,vt sit verisimile quòd velit eius esse libertum,& magis quàm orcinum. *ADDITIO.*Prima solutio communiter solet approbari,vt dicit Christopho.Porcus in.d.§. j. instit. qui testa. da. tu. pos. ratio est, quia quid facilius directò disponitur in testamento, quàm in alia voluntate vltimæ vt. l. hæreditatem. & l.non idcirco.supra de codicillis.†

e *Sciens.*secus si ignorans: vt. ff. eo.l. generaliter. §. si quis tutorem.

f *Datam.* vt.ff. de testam.tut.l.si hæreditas. §.fi.& supra de testam. tutel.l.si pupillorum.

*Fideicommissaria.* ] *CASVS.* Reliquit Sticho Titius fideicommissariam libertatem,cum filius perueniret ad xxv. annum. decessit: nunquid intércidit libertas? Dicitur quòd non:sed eo tempore peruenier ad libertatem, quo si viueret,peruenisset filius ad prædictam ætatem.

g *Tempore quippe &c.* vt. ff. de manumis. testam. l. cum testator.& de nup.l. sanciimus, si quis. Solu. vt dixi supra quando dies leg.ced.l. ex his. Item videtur quòd statim præstanda sit:vt. ff. eo. l.fi.quæ est contra.Solu.ibi non intelligitur repetita cõditio à substituto, quæ vitiaret & ideo purum est ex tunc.

*Si seruus.*] *CASVS.* Seruo tuo in testamento fideicommissariam libertatem reliquisti:qualiter ad libertatem perueniet,quæritur? Respondetur quòd per beneficium manumissionis.vnde si hæres tuus libertatem imponere contradicit, compellet eum præses: & si latitet, per senatusconsultum ad libertatem perueniet, decreto vel sententia prætoris interposita.

h *Manumissione.*vel eo quod pro manumissione habeatur: vt supra eo.l.si voluntate.

i *Accepisti.*scilicet spe,non re.

k *Interposito.*id est denunciatione,vel lata sententia.

l *Prospiciat.* vt.ff. de iudi.l.qui se dicit.& hoc per senatusconsulta quatuor: scilicet Rubrianum, & Transilianum, & Dasianum, & Artificulianum: quæ quando locum habeãt, habes. ff. de fideicommiss. lib. l. cum vero.§. subuentum.&.l. cum quasi. §. si plures. &.l. non tantum.§. senatus.&. §. Artificulino. est & Vincianum, quod in seruo defuncti locum non habet, sed hæredis: vt in eo.titu. l.non tantum.§.sed si non hæreditarium.& in.§.si quis.

*Eo verbo.* ] *CASVS.* Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & dixisti, hæres meus, commendo tibi hunc seruum. nunquid per hæc verba videtur ei libertas fideicommissaria relicta? Respondetur quòd non.

*Commendo.*

EX verbo, *commendo*,[a] testamento vel codicillis[b] non videri[c] fideicommissariam libertatem relictam[esse,]auctoritate iuris declaratur.

*Agnoscens legatum tenetur parêre iudicio defuncti. Bal. Vel sic: Alienæ ancillæ potest fideicommissaria libertas relinqui: & tenetur hæres eam redimere, vel eam vendere, si sibi relictum agnouit. Saly.*

XIII. Iidem. AA. & CC. Pythagoridæ.

SI te donatam ante matrimonium vxori suæ, postea ei[d] legato relicto, testamento manumitti, seu codicillis, seu verbis precariis à successoribus voluit:[e] tam eos[f] ad redemptionem & manumissionem, quàm eam[g] quæ in capiendis relictis defuncti consensit iudicio, teneri, tibíque fideicommissariã deberi libertatem, non ambigitur.[h]

*In ventre existenti directò & per fideicommissum potest libertas relinqui: & si plures nascantur, sunt liberi. Saly.*

XIIII. Imperator Iustinianus. A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm† inter veteres dubitabatur, si fideicommissariam libertatem possibile esset relinqui seruo qui adhuc in ventre portaretur,[i] & homo fieri speraretur: nos vetus iurgium decidentes, libertatis fauore[k] censemus & fideicõmissariam necnon directam libertatem suam firmitatem habere siue in masculo, siue in fœmina,† qui quęve adhuc in ventre vehitur: vt cum libertate solem respiciat,[l] etsi[m] mater sua adhuc in seruitute constans eum vel eam ediderit. ¶ Sin autẽ plures creati vel creatæ sint: siue vnius fecit mentionem, siue pluraliter nuncupauit: nihilo minus omnes[n] ad libertatem à primis veniant cunabulis: cum in ambiguis sensibus melius sit (& maxime[o] in libertate, fauore eius) humaniorem amplecti sententiam. Dat. Kal. Oct. Lãpadio & Oreste. VV. CC. Conss.

a *Commendo.* id est laudo: vt hic, & supra fami. erciscundæ. l. quoties. in fine. & quod cum eo. l. fin. & ff. manda. si vero non recurrit. §. cum quidam. & de lega. iij. l. fideicommissa. §. si ita quis. Aliàs dicitur commendo, id est depono: vt. ff. de verbo. signifi. l. commendare. & ff. depositi. l. Lucius. j.

b *Codicillis.* vt certo vel apposito.

c *Nõ videri.* vt. ff. eo. l. Thais ancilla. §. Lucius.

*Ste donatam.* ]CASVS. Sponsæ tuæ ancillam dedisti: legato postea vxori tuæ relicto, hæredem tuum in testamento de ea manumittenda rogasti. percepit legatum: an cõpellendus sit hæres eã redimere & manumittere: & hęc sit cõpelleda vẽdere, & manumissioni cõsentire, quæritur? Rñ. cp sic.

d *Ei.* scilicet vxori.

e *Voluit.* testator.

f *Eos.* successores.

g *Eam.* vxorem.

h *Non ambigitur.* qui enim aliquid percipit, cogitur manumittere, vel vendere, vt manumissio fiat: vt. ff. eo. l. generaliter. §. si quis alienum. & facit. ff. eod. l. alieno. §. fi.

*CVm inter.* ] CASVS. Seruo meo nato iam certum est quòd relinqui potest per fideicommiss. libertas: an autem nascituro, inter veteres erat quæstio: quam decidit imperator, dicés quòd non solum directa, sed fideicom. libertas ei relinqui potest, non solum masculo, sed fœminæ: nec obstat si tẽpore quo editus fuerit partus, mater fuerit ancilla. & hoc in prima. Si vero testator sic dixit: qui nascetur ex tali ancilla, fiat liber. si plures ediderit: an omnes erunt liberi, quæritur? & respon. quòd sic. in ambiguis enim &c. & hoc in secunda.

i *Portaretur.* de infante nato nõ est dubiũ: vt. ff. de manu. l. iuris ratio.

k *Fauore.* alia legata posthumo alieno non relinquebantur: vt institu. de bonorum possessione. in prin.

l *Solem respiciat.* sic ergo nascitur ingenuus. nam ingenuus is est &c. vt inst. de inge. in prin.

Sed videtur hoc falsum cũ fideicõmissaria libertas relinquitur: nam hæredis libertus erit: vt. s. e. l. hi quibus. quæ est contra. Sed dic quòd hic fuit relicta fideicommissaria libertas posthumo, ibi nato. Vel refertur tantum ad casum vbi directa data fuit. nam vtrumque posuit supra. Fit ergo differentia inter fideicommissariam libertatem & directam, licet quo ad alia non sit differentia: vt. s. communia de leg. l. penul. Item opponitur, hic cõceptus habetur pro nato: sed natus manumissus esset libertus: ergo & hic. Sed dic illud verum cum de commodis eius quæritur: vt. ff. de statu ho. l. qui in vtero. j.

m *Etsi.* id est quanuis.

n *Omnes.* vt argu. ff. de lega. j. l. qui filiabus. §. si quis. & de testa. tute. l. si quis. §. j. & de reb. du. l. si ita fuerit. in fin. Sed arg. contra ff. de manu. testa. l. cum ex pluribus. &. ff. de libe. & posthu. l. ij.

o *Et maximè.* vt &. j. de communi ser. ma. l. fi. & arg. ff. de reg. iur. l. in obscura. &. l. in ambiguo. &. j. qui bo. ced. pos. l. fi. & de pac. l. maiorem. & de reb. dub. l. quoties. ij.

*Ancillã.* ]CASVS. Ancillæ tuæ in testamento fideicommiss. libertatem reliquisti. hæres erat in mora manumittendi eam. an manumissione hæredis non interueniente, vel voluntate eius posit peruenire ad libertatem, quæritur? Respondetur quòd sic ex sententia præsidis, & perinde erit libera, ac si directa ei data esset libertas. *eripitur.

p *A debitore.* id est ab eo qui eam debet.

q *Expectãda.* ad hoc vt manumittat. erit enim liber & sine hæredis manumissione: interpellari tamen debet hæres: vt. ff. eod. l. cum vero. §. subuentum.

*SI quis.* ] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & eum rogasti de manumittendo vnum ex filiis Arethusæ, quẽ eligeret. eo dum vixit, nullum ad libertatem producente, vel eo deliberante quem manumitteret, vita functus est: an omnes, an quidã, an nullus ad libertatem peruenire posit, apud antiquos erat quæstio. Ad quod respondet imperator, dicens quòd non solum hæres, si potuit & noluit propter contumaciam suam, si superstes est, sed hæres eius cõpelletur omnes manumittere: nec voluntati testatoris derogabitur per hoc, quòd voluisset omnes manumitti: quia seruum certũ non respexit: sed ad omnes. vnde ob hæredis malitiam omnes ad libertatẽ perducentur. & hoc in prima. In secunda, cp hæc eadẽ vera sunt in legatario rogato de manumittendo vnũ ex his quẽ eligeret: & si aliqui pati se dispẽdiũ cõquesti fuerint, sibi & non huic. l. quæ prædictã pœnam imponit, imputent. *Multa sibi cens quòd non solum super hæres. si potuit & noluit propter contumaciam suam, si superstes est, sed hæres eius cõpelletur omnes manumittere: nec voluntati testatoris derogabitur per hoc, quòd voluisset omnes manumitti: quia seruum certũ non respexit: sed ad omnes. vnde ob hæredis malitiam omnes ad libertatẽ perducentur. & hoc in prima. In secunda, cp hæc eadẽ vera sunt in legatario rogato de manumittendo vnũ ex his quẽ eligeret: & si aliqui pati se dispẽdiũ cõquesti fuerint, sibi & non huic. l. quæ prædictã pœnam imponit, imputent. *cæsib. resoluit. Sic nauit. ciam suam, si superstes in manu sc. est, sed hæres eius cõ- Contius. pelletur omnes manumittere: nec voluntati testatoris derogabitur per hoc, quòd voluisset omnes manumitti: quia seruum certũ non respexit: sed ad omnes. vnde ob hæredis malitiam omnes ad libertatẽ perducentur. & hoc in prima. In secunda, cp hæc eadẽ vera sunt in legatario rogato de manumittendo vnũ ex his quẽ eligeret: & si aliqui pati se dispẽdiũ cõquesti fuerint, sibi & non huic. l. quæ prædictã pœnam imponit, imputent. *producere.

r *Quam nominauerit.* Arethusam puta.

s *Supereſt.* id est dum viuit.

t *Subtractus.* scilicet hæres.

v *Compelli.* aufertur ergo sibi electio propter contumaciam: vt. ff. de

*Factum iudicis supplet factum hominis ad damnum, & non ad commodum contumacis. Bal. Vel sic: Post moram in manumittendo seruus per iudicem ad libertatem est deducendus. Saly.*

XV. Idem. A. Iuliano præfecto prætorio.

ANcillam siue seruum, cum fideicõmissaria libertas ei relicta sit, sancimus, si mora libertatis à debitore[p] facta fuerit, sententia præsidis eripi * in libertatem, & nullo facto, aut voluntate ab hærede expectanda:[q] sed talem habere eos libertatem, quasi ab ipso testatore directis verbis fuerint libertatem consecuti: cum satis impium atque absurdum sit, hæredes testatoris differre voluntatem, maxime cum ad libertatem respiciat.

*Si libertas fideicommissaria est relicta vni ex liberis ancillæ, quem hæres elegerit: illo moriente nulla facta electione, omnes ad libertatem perducuntur. Saly.*

XVI. Idem. A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quis in testamento suo rogauerit suum hærẽ, ex liberis ancillæ suæ quam nominauerit,[r] vnum quem elegerit, ab libertatem perducere: & cũ ancilla vnum, vel plures enixa est, hęres neque dum supereſt,[s] in libertatem aliquem adduxerit, vel cum deliberat quis ad libertatẽ perducendus est, ab hac luce fuerit subtractus:[t] dubitabatur ab antiquis vtrũ ne omnes, an quidã, an nemo ex his ad libertatẽ perueniat. sed veteris quidẽ iuris altercatio multa fane super huiusmodi casibus resonuit. * Nos autẽ hęredis coercẽtes malignitatẽ, si nõ volũtatem testatoris adimpleuerit, & mox cũ potuerit, non elegerit vnũ ex liberis ancillæ, & eũ libertate donauerit: sancimus cõpelli[v] non solũ eũ, sed etiã hæredes vel successores eius, omnes ancillæ liberos in libertatẽ perducere. * neq; enim hoc cõtrariũ est sententiæ testatoris.

BIU Cujas

vt.ff.de solu.l.j.&.j.de solu.l.j.&.ff.de serui.l.sicui.&.facit.ſ.cod. l.cum inter.

a *Ex sententia.* quæ ad omnes porrecta est quodammodo.

b *Instantia.* id est contumacia.

*Cvm quidam.*] C.ASVS. Titius fecit testamentum, hęredem instituit, & mihi Seium legauit, & rogauit per fideicõmissum, vt eum manumitteret: hæres noluit eum mihi dare, sed in iudicio eum petij, & obtinui: & iudex eum non in seruum, sed in eius æstimationem mihi condemnauit: an intercidat libertas? vel ab hærede danda, an à me legatario? & si ab hærede, an æstimationem quam recepi, possim totam, vel partem, vel nihil retinere? Inter antiquos erat quæstio: & ad hanc non videtur respondere, sed sic dicit quòd miratur quòd iudex tulit talem sententiam condemnando in serui æstimationem, & non in seruum. vnde si talis quæstio de cætero emerserit, nullus iudex sit ita stultus quòd sic definiat, sed legatariis seruus restituatur. quòd si petitus non detur, tunc intra duos menses à tempore litis contestatæ super petitione serui eripiatur in libertatem: & hæres legatario condemnetur in expensis quas fecit in litem, scilicet in quadruplum. & pone, legatario integrum ius patronat[9] reseruatur.

c *Seruum.* in seruum enim debet facere condemnationem cum est manumittendus. secus si non est manumittendus quandoque: vt .ff. de leg. j. l. si domus. in §. qui confitetur. &.§. sequen.

d *Vitium.* scilicet iudicis.

e *Putamus.* ex tempore huius legis.

f *Condemnationẽ.* quid enim si ꝓferatur? huic enim quæstioni nõ respondet. Sed respond. idem esse quod esset cum alicui relinquitur pecunia vt alienum seruum emat, vt scilicet eum emat, & manumittat: vt .ff. eod. l. generaliter. §. si quis tutorem alienum. Vel dic quòd hæres conuenitur à seruo vt manumittat: quia legatum resedit penes eum cum onere suo: vt. ſ. de cadu. tollen. §. pro secundo. nec legatarius tenetur restituere pecuniam: quia hæres sua contumacia sensit hoc damnum. argu. ſ. l. proxi. in fin. &.ff. de ta. exhi. l. locum. §. condemnatio. Vel dic tertio quòd sic, & tunc idem videtur quod est hic, scilicet vt in libertatem eripiatur elapsis duobus mensibus à tempore litis contestatæ. Quid ergo si interim hæres seruum vendat? Respond. erit in potestate serui cuius libertus esse velit, temporis, vel rogantis: vt.ff.eod.l.generaliter.§.fina. & de actio. empt. l.Titius. nec restituitur precium, vt modo dixi.

g *Quadruplum.* quod est speciale: aliàs in simplum: vt. ſ. de iudiciis. l. properandum. §. sin autem alterutra.

Cum enim omnimodo quendam ex his liberum esse disposuerit, & non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit: si non pareatur eius voluntati, sine dubio ex sententia[a] testatoris omnes ad libertatem perueniunt. ℣ Similémque esse definitionem censemus & si non ab hærede, sed à legatario vel fideicommissario testator rogauerit libertatem imponi. sic etenim iusto timore hæredes & legatarij vel fideicommissarij perterriti & voluntatẽ testatoris adimplere procurent, & sibi non ex omniũ libertate quandam afferri patiantur iacturam. ℣ Quod si reclamauerint: sibi tale dispendium imputent, non ex nostra lege, sed ex sua lugentes instantia.[b] Dat. XV. Kalend. Decembr. Constantinop. Lampadio & Oreste Conss.

*Fatuus est ille iudex qui cum res petitur, in æstimationẽ condemnat, si res præstari potest & debet. Vel sic: Sententia debet esse conformis libello: aliàs est iniusta. & ad hoc semp allegatur. Baldus. Vel sic: Vbi seruus legatur manumittendus, & hæres patitur secum litem contestari, transacto spacio duorum mensium liber efficitur, iure patronatus legatario seruato. Salycetus.*

XVII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm quidam seruum suum ita legauerit, vt legatarius libertatem ei imponat, & hæres ad huiusmodi legatum improbe versatus seruum dare legatario dedignatus est, vt etiam lite pulsetur, & iudex non in ipsum seruum, sed in æstimationem litis cõdemnationem proferat: veteris iuris interpretes dubitabant, ne quod obstaculũ libertati ex hac causa procedat. Et si placuerit eandẽ deberi libertatẽ, à quo dãda sit, vtrúmne ab hærede, an à legatario. Et si hæres imponat libertatẽ, an legatarius quod ex pecuniaria cõdẽnatione accepit, simiter detineat, siue in totum, siue ex parte, siue etiam nihil. ℣ Talem itaque altercationem resecántes, miramur quare iudex qui præpositus est in prædicta causa, non omnimodo condemnationem in seruum,[c] sed in æstimationem eius fecerit: cum ipsius vitium[d] etiam huiusmodi præbuit altercationi occasionem. ℣ Vnde si talis quæstio emerserit: nullum quidem iudicem ita esse stultum putamus,[e] vt huiusmodi proferat cõdemnationem.[f] sed si legatarius imineat quatenus ei seruus restituatur, & potest litem contestatam duorum mensium spacium effluxerit: censemus ilico ad libertatem eripi seruum: & illum quidem liberum esse: hæredem autem pro sua indeuotione in omnes expẽsas quas legatarius in lite fecit, in quadruplum[g] ei condemnari: iure patronatus integro legatario seruando.

TITVLVS V.

DE DEDITITIA LIbertate* tollenda.

*Dedititii libertini erant qui per manumissionem minorem libertatem consequebantur: quia liberi efficiebantur, sed toto tempore vitæ suæ seruire tenebantur. Hanc conditionem libertinorum tollit lex ista. & vult quòd eo modo sint liberti quo simpliciter manumissi, & ab eis nõ differant. Sal.*

I. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

DEdititia† conditio nullo modo in posterum nostrã rẽpublicã molestare concedatur, sed sit penitus deleta: quia nec in vsu esse reperimus, sed vanum[h] nomen huiusmodi libertatis circunducitur. Nos enim qui veritatem[i] colimus, ea tantummodo volumus in nostris esse legibus,[k] quæ re ipsa obtinent.†

TITVLVS VI.

DE LATINA LIBERtate tollenda, & per certos modos in ciuitatem Romanam transfusa.

*Primo exorditur, secundo statuit. secunda ibi, Sancimus.*

*DE DEDITItia libertate tollenda.*

*Quia manumissionibus (de quibus explicuimus) serui fiunt liberti: & Libertorum olim triplex fuerat conditio: Dedititia, Latina, ciuitasque Romana: ponit primo de dedititia cõditione, & subiicit postea de Latina: qua quia sublatæ sunt, venit de eis tollendis, non seruandis. hodie enim sola ciuitas Romana sibi locum vindicat. Azo. De. Deditititii erant qui sine conditione se reddebant Romanis: & quandiu viuebant, serui erant. post mortem vero in libertatem eripiebantur: vt instit. de lib. §. libertinorũ. & de suc. lib. §. fin. Quare ergo non dicebantur serui? Respondetur: quia successorem habebant, & omnino libertatem sperabãt. Vel verius, liberi erant, sed seruire tenebantur: sicut alias infra communia de manu. l.1. §. sinautem gẽs proprietarius.*

*DEdititia.*] C.ASVS. Olim erat quoddam genus hominum qui liberti dedititij dicebantur, qui tamen viuebant serui, sed morieb antur vt liberi. Hodie dicit imperator quòd huiusmodi hominum cõditio à Romana re- publi. penitus tollatur, ita quòd nec nomẽ maneat.

h *Vanum.* nil enim significat dedititia libertas, sicut nec chimæra.

i *Veritatem.* sic. ſ. communia de leg. l.ij. in fi. & ſ. ad Orfi. l. siqua.

k *Legibus.* non opus est verbis, quorum nullus sequitur effectus.

*DE LATINA libertate tollenda, & per certos &c.*

*Et hac Latina libertas tollitur. Et dicuntur hodie Latini qui toto tempore vitæ suæ erant liberi, sed in tacita morte eripiebantur in seruitatem, & sic non habebant hæredem: vt instit. de succeſſ. lib. §. fin. Et no. quòd in hac. l. sunt. xii. casus vel. xiii. in quibus olim fiebant Latini. hodie vero per. l. istam fiunt ciues Romani, & vere liberi. in omnibus autem, exceptis tribus, seruatur iuspatronatus de illa sum. Accursius.*

*Cvm deditit.*] C.ASVS. In principio huius. l. dicit imperator quòd ex quo deditit[ia] sublata est libertas, quare etiam non Latina libertas tollitur? Nunquid Latini liberti dicebantur illi

tur illi qui dum viuebant erant liberi, in morte tamen eripiebantur in seruitutem, nec habebant hæredem? Et nota quòd in hac l.xiij. sunt casus in quibus olim aliqui fiebant Latini, hodie ciues efficiuntur Romani. Primus incipit ibi, Sancimus &c. Dicit ergo quòd sicut antiqua Latinas sublata est, quia ei[a] remanet imago. Dicit ergo: Olim Romani subiugantes sibi aliquam prouinciam, transmittebát homines illius prouinciæ in aliam prouinciam: & dicebantur Latini, id est Romani, & non erát simpliciter liberti, nec erant liberi. vnde sicut illa trásmissio iam sublata est, quia aliquándo bellum cum indigenis habebant, sic non fiunt hodie huiusmodi Latini: sed cum variis modis introducta erat Latinorum códitio, & difficultates exortæ tá ex. l. quàm ex senatusconsul. dicit imperator quòd vult resecare & Latinam libertaté tollere, & certos modos eligere in quibus olim competebat Latina libertas nó perfecta. quis enim eodem tempore dicet cócurrere libertatem & seruitutem? & hoc in prima.

a *Sublati sint.* vt. ſ. l. proxima.

b *Eapropter.* id est propter hoc.

c *Titubat.* id est dubitat, vel dubitabilis est propter incertas vias eius.

d *Per satyram.* id est per varietatem nimiá, siue diuersitatem introductam: vt in decre. distinct. ij. c. satyra. multæ enim leges & variæ de ea tractabant, sicut &. j. dicitur. Vel dic per simile dici satyrá: quia vt satyrici ludentes imponunt laruam, id est barbam, vt etiam iuuenis videatur senex qui non est: sic & hi dicebantur liberi, non tamen erant, cum moriebantur serui.

e *Ad similitudiné antiquæ.* olim enim Romani subiugantes aliquam prouinciam, homines eius ad aliam dirigebant prouinciam, & vocabantur Latini, id est Romani, non tamen erant. sic & hi liberti vocabantur liberi, non tamen erant. vnde & sicut illa missio est sublata, eo quòd quandoque vel contra indigenas, vel contra rempublicam insultabant, & nó fit hodie hæc transmissio: sic nec sunt huiusmodi Latini. Accur.

f *In coloniis.* id est in villis, vel in terris. proprie enim dicitur colonia terra ad colendum destinata: vt. ff. ad municip. l. eius qui. §. j. sed hic pro tota vna prouincia ponitur.

g *Origine.* id est transmissione.

h *Imaginem.* id est Latinitatem ad eius similitudinem inductá. & sume hic arg. quòd ex. ll. correctis non debeant sumi argumenta in causis, arg. ſ. de Iusti. Co. confir. l. vnica. Item arg. cessante causa cessat etiam effectus: cessante principali cessat & accessorium: vt. ff. de re. iu. l. cum principalis.

i *Cum igitur.* quia quod est vtile, recipimus: & quod est inutile, despicimus: ergo videamus quid sit vtile, & quid inutile.

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm dedititij liberti iam sublati sint: [a] eapropter [b] imperfecta Latinorum libertas incertis vestigiis titubat, [c] & quasi per satyram [d]† inducta adhuc remanet: & nó inutilis quidem pars eius deminuitur: quod autem ex ipsa rationabile est, hoc in ius pfectum deducitur. Cum enim Latini liberti ad similitudinem antiquæ [e] Latinitatis quæ in coloniis [f]† missa est, videntur esse introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ nisi bellum accesit ciuile: satis absurdum est ipsa origine [g] rei sublata, eius imaginem [h] derelinqui. ℣ Cùm igitur [i] multis modis & penè innumerabilibus Latinorum introducta est conditio, & leges diuersæ, & senatusconsulta [k] introducta sunt, & ex his difficultates maximæ emergebant, tam ex lege Iunia, quàm ex Largiano† senatusconsulto, necnó ex edicto diui Traiani, quorum quidem plenę fuerát nostræ leges, non autem in rebus eorum fuerat experimẽtum: ſtudioſiſſimũ nobis visum est hæc quidem omnia & Latinam libertatem resecare: certos autem modos eligere, ex quib[9] antea quidem Latina competebat libertas, in præsenti autem Romana defertur conditio: vt his præsenti lege enumeratis, & ciuibus Romanis nascẽtibus, cæteri omnes modi per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus conquiescant, & non Latinos pariant, sed pro nullis habeantur. Quis enim patiatur talem esse libertatẽ, ex qua ipso tempore mortis in eandem personam simul & libertas & seruitus concurrant: [l] & qui quasi liber moratus est, eripiatur non solum in mortem, sed etiam in seruitutem?

*Per scripturam seu epistolam à quinque testibus subscriptam, & ab ipso patrono* B *scriptam, vel subscriptam, consequi potest seruus etiam absens libertatem à domino quasi ex vltima voluntate. hoc dicit vsque ad. §. sed & si quis. Salycetus.*

Sancimus [m] itaque, si quis per epistolam [n] seruum suum [o] in libertatẽ perducere maluerit: licere ei hoc facere quinque testibus adhibitis, qui post eius literas, siue in subscriptione positas, siue per totum textum effusas, suas literas supponentes, fidem perpetuam possint chartulæ præbere: & si hoc fecerit, siue per se scribẽdo, siue per tabularium: libertas seruo competat quasi ex imitatione codicilli delata: ita tamen, [p] vt ipso patrono viuente & libertatem & ciuitatem Romanam habeat. C

*Etiam inter amicos seruo præsenti potest libertas in præsentia quinque testium dari, tam in iudicio apud acta quàm extra: dũmodo fiat scriptura. hoc dicit vsque ad. §. sed scimus. Salycetus.*

Sed & si quis inter amicos libertatem dare seruo [q] suo maluerit: licebit ei similiter [r] quinque testibus adhibitis suam explanare voluntatem, & quòd liberum eum esse voluerit, dicere: & hoc siue inter acta fuerit testificatus, [s] siue testium voces [t] attestationem sunt amplexæ, & literas tam publicarum personarum quàm testium D per se scribentem, siue per tabellionem data fuisset in codicillis, erit liber, non Latinus Romanus: patrono viuente ei libertate plena cõpetente. hoc dicit vsq; ad. §. sed & si quis. in quo figura casum hoc modo: Si quis inter præsentes seruo suo voluerit libertatem donare, potest, adhibitis quinque testibus: & sic extra iudicium: & siue coram iudice inter acta & tabulario hoc fuerit protestatus, siue testes in iudicio, iudice tamen non authorante, sed testes audiente, protestati fuerint quòd talis seruum talé manumisit eis præsentibus, & scriptura inde facta fuerit: & subscriptio tam manumittétis quàm testium secuta: talis erit liber, non Latinus vt olim, sed ciuis Romanus.

m *Sancimus.* hic incipiũt. xij. vel. xiij. casus.

n *Per epistolam.* scilicet vltimæ voluntatis secundum Ir. Tu dic inter viuos habitæ: vt in fin. §. & inter absentes: consequitur tamen libertatem quasi ex vltima voluntate, vt subiicit: quod potest prodesse patrono ad hoc vt non videatur concedere peculium: vt. j. de pecu. eius qui me. liber. l. j. Sed quid si nó cum hac solennitate, vt testium & literarũ publicarum, item subscriptionis patroni, & testium, vel ipsius patroni, sed duo tantum testes interfuerunt? Respondetur: consequitur libertatem, sed non quasi ex vltima voluntate.

o *Seruum suum.* absentem scilicet.

p *Ita tamen.* hoc subiunxit: quia qui in codicillis manumittitur, non nisi mortuo testatore libertatem consequitur: hic autem statim consequitur, vt dicit. & hic est primus modus antiquæ Latinitatis in plenam libertatem deductus.

q *Seruo.* præsenti. nam superiori casu dixit quãdo absenti: quod placet: quia de epistola dixit.

r *Similiter.* id est sicut in superiori casu.

s *Testificatus.* id est præsente iudice, & tabellione data libertate, & quinque testibus interuenientibus, & subscriptione manumittentis & testium.

t *Testium voces.* id est quia quinque testes in iudicio testificantur quòd talis ita seruum suum manumisit præsentibus eis, & scriptura inde facta: & subscriptio tam patroni quàm testium est secuta. præsumitur enim sic fuisse: vt. ff. de dona. l. ex hac. In superiori ergo. §. & in isto quatuor casus collige quibus debetur libertas vt ex codicillis, vnus in primo, tres in isto. Primus quando inter

k *Senatusconsulta.* de quibus habes instit. de lib. §. libertinorum.

l *Concurrant.* vt instit. de suc. lib. §. fin.

*Sancimus.*] CASVS. Titius vult seruo suo absenti per epistolam dare libertatem: an possit quæritur? Respon. quòd sic, adhibitis quinque testibus eidem epistolæ subscribentibus: &

do inter absentes. Item inter præsentes extra iudicium. Item in iudicio, & coram iudice, & aliis tanquam inter acta. Item coram iudice, sed non in forma iudicij. Alij dicunt esse tres tantum, & sic sequitur quintus vel quartus modus. j. proxi. §.

a *Habeant.* scilicet testium voces.

*Sed scimus.* ] CASVS. Si aliquis seruum suum ęgrotantem dereliquerit, & extra domum eiecerit publice, nec alij eum commendauerit, vel ad hospitale miserit: fiet iste talis seruus ciuis Romanus, non Latinus, vt olim: nullo modo adhuc superstite domino iure patronatus reseruato, vel spe in bonis ei[a] relicta succedendi ipso morie-te. Viuianus.

b *Periclitantem.* idem si non sit infirmus, secũdum quosdam: vt in authen. de nupt. §. si vero ab initio. & . §. & multo potius. colla. iiij. quod non placet. &. d. authent. in languente. dicit: sicut hæc, & alia j. de infam. l. ij. & facit ff. de bo. lib. l. vlti. §. his videlicet. Dic ergo si sanus est seruus, est nullius: donec vel se occupet, vel ab alio occupetur: vt. ff. pro dereli. l. fin. & de stipu. ser. l. quod seruus. nec obstat quod dicitur. ff. de pu. iudi. l. sciendum. quia vere non ideo ꝙ est absolutus, est liber: sed quia abiectus, potest esse liber.

*Seruus à domino abiectus cuius sit.*

c *Publice.* vt notum sit publice.

d *Vitæ liberti.* quantum ad ius patronatus.

e *Cum moriatur.* quantum ad occupandũ bona iure peculij.

*Similique modo.* ] CASVS. Si aliquis ancillam suam hac conditione vẽdiderit, ne ꝓstituatur, & si prostituta fuerit, in libertatẽ eripiatur: vel si prostituta fuerit, liceret ei manus iniicere: & emptor eam prostituerit, vel venditor in eam manus iniiciens similiter prostituerit: fiet libera, nullo casu prostituenti in ea iure patronatus seruato.

** iam fuerit fato suo concessus.*

f *Tentauerit.* erit quidem libera, vt subiicit: vt. ff. qui sine ma. ad liber. per. l. si quis obligatum. in fin. & . ff. si man. ita ve. ne prosti. l. j. §. j.

g *Iniectionem.* in hac prostitutione specialiter hoc seruatur, vt si manus iniectio fuerit apposita sine commemoratione libertatis, teneat: alioquin potior erit libertatis conditio, quàm manus iniectio, vtroque appositio: vno à primo venditore, alio à secundo: vt. ff. de ser. expor. l. Titius seruum. §. pe. &. §. fin. & notant hic quidam duos casus de. xiij. alij vnum dicunt. Accursius.

*Sed & qui.* ] CASVS. Si serui alicuius voluntate ipsius vel hæredis eius pileati antecesserint domini defuncti cadauer, statim fiant ciues Romani, ne populus credẽs eos liberos esse deciperetur si secus fieret, patronatus iure patronis seruato.

h *Sed & qui.* f. serui.

i *Pileati.* id est pileos ferentes in capite, vt liberti. nec enim serui eos deferebant, vt per hoc fieret honor mortuo.

*Pileati.*

k *Ventilare.* thure secundum Ir. Vel dic funibus: quia funib[b] portabantur, qui trahi poterant huc & illuc.

l *Hæredis.* accommodata post aditam hæreditatem: vt. ff. de manu. test. l. directis. nisi postea adeat quando obstabat ei factũ suum: vt. ff. de pign. act. l. rẽ alienã. &. j. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. & . ff. quorum leg. l. j. §. quod ait prætor. sed non adita non erant liberi: vt ff. de cadu. tol. §. in nouissimo. & de manu. testa. l. libertas.

m *Ilico.* id est adita hæreditate, vt dixi.

n *Ne quis.* testator vel hæres. & dic, ne quis, id est non aliquis.

o *Humanũ.* id est valde liberalem.

p *Romani.* Nota quòd tacere in aliorum deceptione, est nocere: vt. ff. ad Velleia. l. fi. sine.

*Illo proculdubio.* ] CASVS. Dicitur in hoc §. quòd si fraliquis in testamento vel inter viuos seruum manumisit, & adiecit ꝙ velit eum fore Latinum: talis adiectio abiiciatur, & fiat ciuis Romanus.

q *Ciuis Romanus.* Nota non vitiari vtile per inutile: vt. ff. de arbi. l. Pedius. Sed argu. contra. ff. de regul. iur. l. actus.

*Sed & si.* ] CASVS. Si aliquis in testamento suo hærede extraneo instituto, libertatem seruo reliquerit directam sub conditione si nauis ex Asia venerit, & pendente ea hæres eum manumiserit, Latinus non fiat vt olim: sed ciuis Romanus. & si conditio defecerit, fiat libertus manumittentis. Si vero extiterit, liberorum & agnatorum in eo reseruetur ius patronatus: & dicatur libertus Orcinus. Viuianus.

r *Libertatem.* directam secundum Ioan. vt in fi. huius. §. pater.

*Imposuerit.*

habeant: * simili modo serui ad ciuitatem Romanam perducãtur, quasi ex codicillis similiter libertatem adipiscentes.

*Seruus languidus à domino de domo eiectus, & nemini in curam datus, consequitur hodie libertatem, nullo iure patronatus domino reseruato. hoc dicit vsque ad. §. similique modo. Salycetus.*

Sed scimus hoc etiam esse in antiqua Latinitate ex edicto diui Claudij introductum, quòd si quis seruum suũ ægritudine periclitantem[b] à sua domo publicè eiecerit, neque ipse eum procurans, neque alij eum commendans, cum erat ei libera facultas, si non ipse ad eius curam sufficeret, in xenonem eum mittere, vel quo poterat modo eũ adiuuare: huiusmodi seruus in libertate Latina antea morabatur: & quem ille morientem antea dereliquit, * eius bona iterum cum moreretur, accipiebat. ℣ Talis itaque seruus libertate necessaria domino etiam nolente re ipsa donatus, fiat ilico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quondam domino reseruetur. Quẽ enim à sua domo suáq; familia publicè[c] repulit, neq; ipse eum procurans, neque alij commendans, neque eum in venerabilem xenonem mittens, neque consueta ei præbens salaria: maneat ab eo eiusque substantia penitus segregatus, tam in omni tempore vitæ liberti,[d] quàm cum moriatur,[e] necnon postquam iam in fata sua concesserit.*

** moriendo derel.*

*Ancilla vendita sub pacto ne prostituatur, prostituta libera efficitur. & idem si vẽdens sibi reseruauit manus iniectionem, & ipse postea eam prostituit: nec aliquod ius patronatus ei seruatur. hoc dicit vsq; ad. §. sed & qui domini. Salycetus.*

Similique modo si quis ancillam suam sub hac conditione alienauerit, ne prostituatur, nouus autem dominus impia mercatione eam prostituẽdam esse tentauerit: [f] vel si pristinus dominus iniectionem[g] manus in tali alienatione sibi reseruauerit, & cum ad eum fuerit reuersa, [ipse] ancillam prostituerit: ilico in libertatem Romanam eripiatur: & qui eam prostituerit, ab omni iure patronatus repellatur. Qui enim ita demum degener & impius constitutus est, vt talem exerceat mercationem: quomodo dignus est vel ancillam vel libertam eam habere?

*Serui pileati cadauer domini antecedentes, vel in lecto cadaueris stantes, liberi efficiuntur. hoc dicit vsque ad. §. illo proculdubio. Salycetus.*

Sed & qui [h] domini funus pileati [i] antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadauer ventilare[k] videntur: si hoc ex voluntate fiat vel testatoris, vel hæredis:[l] fiant ilico [m] ciues Romani. ℣ Et ne quis [n] vana liberalitate iactare se concedatur, vt populus quidem eum quasi humanum [o] respiciat, multos pileatos in fun[p] procedẽtes adspiciens, omnibus autem deceptis maneant illi in pristina seruitute publico testimonio defraudati: fiant itaque & hi ciues Romani, [p] iure tamen patronatus patronis integro reseruato.

*Non attenditur voluntas manumittentis in ea parte, qua dicit se velle illum Latinum libertum esse. hoc dicit vsq; ad. §. sed & si sub conditione. Salycetus.*

Illo proculdubio obseruando, vt si quis siue in testamento, siue vindicta quendam manumiserit, licet hoc dixerit vel scripserit, quòd voluerit eum esse Latinum: superuacua adiectio Latinitatis aboleatur, & ita fiat ciuis Romanus: [q] ne modi qui ab antiqua obseruatione in ciuitatem Romanam homines perducebant, per priuatorum voluntates deminui videantur.

*Si hæres manumittit seruum: pendente conditione libertatis sibi relictæ tenet libertas. sed cuius sit libertus, demonstrabit conditionis euentus. hoc dicit vsque ad. §. illud. Salycetus.*

Sed & si sub cõditione quidem libertatem [r] seruo suo reliquerit, & adhuc pendente cõditione extraneus hæres liber-

BIU Cujas

tatem ei imposuerit: non vt antea Latinus, sed ciuis fiat Romanus. Et si quidem conditio defecerit: ipsius hæredis qui libertatē imposuerit, [a] maneat libertus. ¶ Sin autem fuerit adimpleta conditio: ne eripiatur liberis forsitan & cognatis [b] ius patronatus, Orcinus libertus videatur: & ad eum iura patronatus perueniant, cui leges concedunt.

*Si precium recipit dominus vt seruus in libertate moretur, vel eum manumittat: hodie libertus Latinus non erit, sed simplex libertus. hoc dicit vsque ad. §. sed & si quis. Salycetus.*

Illud etiam satis acerbū nobis visum est, quod putabat antiquitas, si in liberali iudicio superatus fuerat seruus à domino, deinde serui precium ab aliquo ei solutum est, [c] in Latinitate eum remorari. quemadmodum enim rationabile est, & precio eum perfrui, & mortis liberti tempore denuo eum in seruitutem deducere, cum non sint ambo casus sibi consentanei? Et in præsenti igitur casu libertas Romana ei accedat, iure patronatus minime [d] ei subnixo: quia ipse quodammodo sibi libertus inuenitur.

*Si dominus iungat ancillam libero: libera efficitur. hoc dicit vsque ad. §. similique modo. Salycetus.*

Sed & si quis homini libero suam ancillam in matrimoniū collocauerit, & dotem pro ea conscripserit (quod solitum est in liberis† personis solùm procedere) ancilla non Latina, sed ciuis efficiatur Romana. Si enim hoc quod frequentissime in ciues Romanas, & maxime in nobiles personas fieri solet, id est dotalis instrumenti conscriptio, [e] & in hac persona adhibita est: necessarium est consentaneum effectum huius scripturæ obseruari.

IN AVTHEN. de nupt. §. si vero ab initio. & §. adscriptitio. colla. iiij. constitu. j.

*Si quis recipit ancillam in matrimoniū vt liberam, vel econtra mulier recipit seruum vt liberum domino sciente, & patiente: liber efficitur, & tenet matrimonium: quod non procedit in adscriptitio. Secundum canones distinguitur, an sciatur inter coniuges, & tunc tenet matrimonium: an nesciatur, & tunc nō tenet. xxix. q. ii. c. si quis liber. Salycetus.*

AD hoc qui suam ancillam credenti [f] tradidit in matrimonium tanquam liberam: siue confecerit dotalia instrumenta, siue non, aut sciens eam duci, tacuit [g] ex studio: dominium eius amittit, eáque ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de seruo. ¶ Si vero nec domini voluntas, nec taciturnitas studiosa interueniat, & quis credidit liberæ se iungi personæ, illa vero famula existere declaretur: ipso iure matrimonium non tenet. [h] ¶ Adscriptitio autem alieno nubere liberam non licet ignorante vel sciente, nec consentiente domino: immo datur licentia domino per se vel per præsidē abstrahere adscriptitium suum, & plagis mediocribus eum castigare.

*Finis authenticæ.*

*Adfirmans apud acta seruum suum esse eius filium, facit eum liberum, & non Latinum: licet eum non faciat sibi filium. hoc dicit vsque ad. §. ille autem. Salycetus.*

Similíque modo si dominus inter acta quendam seruum filium suum nominauerit: voci eius quantum ad liberam conditionem credendum est. si enim ipse tali affectione fuerit accensus, vt etiam filium suum seruum nominare [i] non indignetur, * & hoc non secreto, neque inter solos amicos, sed etiam actis interuenientibus, & quasi in iudicij figura [k] nominauerit: quomodo potest eum seruum iterum saltem morientem habere? sed perducatur & ipse in ciuitatem Romanam, vera libertate, & non falso sermone domini sui sustentatus.

*Si dominus instrumenta seruitutis tradat seruo, vel corrumpat in præsentia quinque testium: seruus liber efficitur, iure patronatus domino illæso seruato. hoc dicit vsque ad. §. his tantummodo. Salycetus.*

Ille autem nouissimus antiquæ Latinitatis modus in ciuitatem Romanam translatus eligendus est, si quis instrumenta ex quibus seruus ostendebatur, vel dederit seruo, vel corruperit. Sed ne furandi occasio seruis forsitan detur, [l] & sua malignitate in libertatem perueniant: talis modus certa & indubitata probatione manifestetur, vt testibus præsentibus non minus quinque [m] dominus instrumenta vel det famulo suo, vel deleat, aut alio modo corrumpat. Et ex eo igitur modo ciuitatem Romanam ei competere censemus, saluo iure patronatus tam in hac spe-

a *Imposuerit.* huic est contra. ff. ad Trebell. l. si cui pure. ij. responso: vbi dicit contra defuncti voluntatem interim non præstandam libertatem. Sed expone ibi, id est contra defuncti voluntatem esset si cogeretur hæres: sponte autem potest: vt hic.

b *Cognatis.* quibus & agnati continentur. succedunt enim vsque ad vj. gradum: vt institu. de succes. lib. §. multis. nec est contra. ǂ. de ius vocan. l. venia. quia ibi dicit transire ad extraneos hæredes quædam iura patronatus quæ sunt in non faciendo, vt de non vocando in ius, vel non testificando. hic dicit de succedendo non transire.

*Illud etiam.* ] CASVS. Si seruus à domino ex possessione libertatis in seruitutem petatur, siue seruus in libertatem ex possessione seruitutis proclamauerit, & succubuerit, & aliquis pro seruo x. dederit, vt remaneat liber: olim erat Latinus, hodie fit ciuis Romanus, nullo iure patronatus domino seruato. Viuianus.

c *Solutum est.* sponte accipienti. at si accepisset à seruo, non cogeretur stare pacto: vt ǂ. de transact. l. interpositas.

d *Minime.* vt & ǂ. de ope. lib. l. qui nummis. Sed cōtra. ǂ. de bo. lib. l. j. ij. respōso, vbi dicit eum habere contra tabulas. Sed ibi à seruo accepit pecuniam, hic ab extraneo: vnde secus est: vt. ff. de bo. lib. l. etiam. §. si quis nummos. & de suis & legi. l. intestato. §. j. Item nota hoc verbum consuetum, Non bene conueniunt, nec in vna sede morantur Maiestas, & amor, sceptri grauitate relicta &c.

*Sed & si quis.* ] CASVS. Si quis ancillam suam alicui libero credenti eam liberam collocauerit in matrimonio, & dotalia conscribat instrumenta: olim fiebāt Latini, hodie ciues Ro. Viuianus.

e *Conscriptio.* Argu. quòd ipso facto aliquid declaratur: vt ǂ. de testa. l. non codicillum. & ff. de repu. l. fin. & ǂ. de pa. po. l. j.

f *A D hoc. Credenti.* id est ei qui credebat domino tradenti, & volenti eam liberam: vt in cor. continetur. Accursius.

g *Tacuit.* sic ergo tacere in alicuius deceptionem nocet: vt & ǂ. ad Velle. l. si fine. §. j. & ǂ. in hac. l. §. sed & qui domini.

h *Matrimonium nō tenet.* Sed secundum canones distinguitur, an sciatur inter coniuges, & sic tenet matrimonium: vel non, & tunc non tenet: vt. xxix. q. ij. c. si quis liber.

*Similiq;.* ] CASVS. Si quis coram iudice seruum suum filium vocabat: quantum ad causam liberalem, licet nō quo ad ius filiationis, olim erat Latinus, hodie ciuis Roma. Viui.

i *Nominare.* & sic sola nominatio facit eum liberum secundum Azo. quod non credo, ni si adoptauit eū, vel adoptare incepit: vel forte nisi ea voluntate vocauit, vt vellet eum liberum effici.

k *Iudicii figura.* not. figura iudicij. Et sic nota: licet quod ago, non valet vt ago: valet tamen vt valere potest. id est, licet per hoc nō efficiatur filius, fit tamen liber: vt institu. de adop. §. fi. Sed arg. contra. ff. de constit. pecu. l. j. §. ij.

*Ille autē.* ] CASVS. Si aliquis seruo suo instrumenta emptionalia quę in emptione serui confecta erant, tradiderit, vel corruperit adhibitis. v. testib[9]: (talia enim instrumenta seruo dari nō possunt nisi testibus quinque adhibitis, ne seruo furandi detur occasio) tunc non fiat Latinus, vt olim, sed ciuis Romanus. Viuianus.

l *Forsitan detur.* No. non dari occasionem delinquendi: vt ǂ. de indicta vid. l. ij. & ff. nau. cau. l. j. §. maxima. & in proœmio. ff. §. illud.

m *Non minus quinque.* est ergo deterior libertatis conditio quàm alterius rei, cū aliàs duo sufficerent testes: vt ff. de proba. l. si chirographum. & est ratio, cum sint familiares: & quia res est eis maxima, facilè

* *dedignetur.*

*Delinquēdi occasio nemini danda est.*

*Libertatis conditio est deterior quàm alterius res.*

BIU Cujas

facilè subtraherent: vt argu. supra de fideicom. l. fin. Alij dicunt alibi præsumi debitorem liberatum, eo ipso quòd est apud eum instrumentum: vt dicta. l. si chirographum. & de pact. l. Labeo. quod nó placet: nisi probetur redditum: vt. ff. de solu. l. pecuniæ. & l. sequen. est tamen magna præsumptio pro debitore.

*Chirographum si habeat debitor an præsumatur ob id liberatus.*

a *Denegauimus.* supra eo. §. sed scimus. &. §. similque modo. &. §. illud.

*His tantummodo.* ] *CASVS.* His. xiij. modis electis cæteri aboleantur: nec Latini dicantur, sed serui maneãt, & lex Iulia Norbana & senatusconsul. conquiescat, nec de cætero locum habeat: licet antiquitus libertorum triplex fuisset conditio: quidam enim plenam, quidam pleniorem, quidem semiplenam accipiebãt libertatem, & ciues fiebant Roma. Constitutio autem ista ad futuros libertos pertineat: & si aliqua bona libertorum ante. l. istam occupata sunt: eis non præiudicetur. Viuianus.

b *Conquiescant.* Non tamẽ tollit modos manumittendi: vt supra de his qui in eccles. manumit. l. fi. & instit. de liber. §. multis.

*Senatusconsultũ Largianum.*

c *Senatusconsulto.* quo cautum est, vt liberi manumissoris non nominatim exhæredati, extraneis hæredibus eorum in bonis Latinorum præponerentur: vt instit. de suc. liber. §. fi.

*Edictũ diui Traiani.*

d *Traiani.* quod edictum faciebat viuum ciuem Romanum: Latinum autem morientem, si inuito & ignorante patrono ad ciuitatem ire beneficio principis volebat: vt instit. de succes. lib. §. fina.

e *Ad eam partẽ.* Not. scripturam pro parte tenere, pro parte non: vt in authent. vt cum de appel. cog. §. sin autem. colla. viij. & dixi supra de transac. l. si ex falsis.

## *DE COMMVNI seruo manumisso.*

*Dixit de propriis seruis, nunc de communibus.*

*Diuisio.*

IN communes seruos.] Primo altercationes antiquorum recitat. Secundo illas decidit, & noua dubia remouet. Secunda ibi, His itaque. *CASVS.* Olim si aliquis habebat seruum communem cum aliquo, & alter seruo volebat libertatem imponere: inter veteres erat quæstio, an non volenti manumittere pars volentis accresceat, necne. & hoc maxime in milite dubitabatur: propter hoc duplex circa materiam istam fiebat constitutio. Prima, si miles seruum cum priuato haberet communem, & ei libertatem voluit imponere: hæres suus compellebatur partem socij emere: alter autem generaliter compellebat socium suum partem suam vendere: licet ex substantia socij nihil lucri ad eum peruenisset, precio arbitrio prætoris constituto. & hæc sunt quæ à pluribus iurisconsultis relata sunt nullo habito delectu priuati & militis: vt si quis cum vno vel cum pluribus seruum communem habeat, & inter viuos, & in vltima voluntate ei velit libertatem imponere: hoc ei licet: & alius vel alij socij partem suam compellentur vendere, qualemcunque habeant, siue tertiam, siue dimidiam, siue quartam, ipsi, vel hæredibus eius, si hoc moriens dixit, scilicet quòd vult eum esse liberum, & emi à sociis: ita videlicet vt qui aliorum partem comparauit, si adhuc superstes est, compellatur libertatem imponere, & hæres eius, si iam cesit in fata. Si vero socius vel socij precium recipere noluerint, consignetur: & in æde sacra deponatur: seruus plenam consequatur libertatem: & sibi imputent socij, qui lucrari precium distulerint: ita vt peculium inter eos socios diuidatur pro ea parte pro qua quisque in eo habet dominium: & licet libertatem seruo imponenti, seruo concedere peculium, ei iure patronatus pro suo ordine reseruato. h. d. vsque ad. §. sin autem seruus. Viuianus.

cie, quàm in cęteris: nisi vbi specialiter hoc patronis denegauimus. a

*Hic cassat omnes alias leges de Latina libertate loquentes: & subiungit quòd hæc lex habeat locum in libertis futuris, non autem præsentibus, vel iam mortuis. h. d. vsque ad finem. Saly.*

His tantummodo casibus ex omni iure Latinitatis antiquæ electis, cæteri omnes modi qui in libris prudentium, vel constitutionibus enumerati sunt, penitus cõquiescant: b nec Latini ab eis procedant, sed maneant (vt dictum est) serui in sua conditione, nec tali remedio abuti concedantur. & ne in posterum aliquod ius Latinæ libertatis nostris legibus incurrat, lex Iunia taceat. Largiano senatusulto c cessante, fileat edictum diui Traiani, d quod ex ea sequebatur. & si qua alia lex, vel senatusconsultum, vel etiam constitutio loquitur de Latinis, ea inefficax quantum ad eam partem e remaneat: & triplex antea via libertatis, quæ multiplices introducebat ambages, vno directo tramite discat ambulare. ℣ Quòd si aliqua lex vel constitutio libertatis faciat mentionem, non autem Latinitatis: ea pro ciuitate Romana loqui intelligatur. ℣ Sed si quidã liberti iam mortui sunt, & bona eorum quasi Latinorum his quorum intererat, aggregata sunt, vel adhuc viuunt, nihil ex hac lege innouetur, sed maneant apud eos iure antiquo firmiter detenta & vindicanda. ℣ In futuris autem libertis præsens cõstitutio locum sibi vindicet. Dat. Kalend. Nouemb. Constantinop. post cõsulatum Lãpadij & Orestis. IIII. Conss.

## *TITVLVS VII.*

## DE COMMVNI SERVO manumisso.

*Olim si socius legabat libertatem cõmuni seruo: si erat miles, eius hæres compellebatur illum emere, & libertatem dare. quod non erat in priuato. & ex aduerso socius compellebatur vendere, ne libertas deficeret: & si conueniebant de precio, index illud arbitrabatur. Hodie verò siue sit miles, siue priuatus, qui vel inter viuos, vel in vltima voluntate seruum communem vellet manumittere, compellitur socius, siue sit vnus, siue plures, illum ei vel eius hæredi vendere: nec pro precio ad iudicem recurritur: quia lex ista cassatur in versicu. ne autem quantitas. & si precium oblatum non recipiat, sufficit in æde sacra deponi, vt hic in versicu. sin autem socius. & peculium serui inter socios pro rata dominii debet diuidi. & si seruus ratiocinium erat suppositus, tenetur prius reddere rationes intra tempus à iudice prætaxandum. hoc dicit vsque ad versicu. sin autem vno ex sociis. Saly.*

B 1. Imperator IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

IN† cõmunes seruos, eorúmque libertates, & quando cuidam domino pars libertatem imponentis accrescit, necne, & maximè inter milites, qui huiusmodi imponunt libertates: ambiguitas multa exorta est apud veteres iuris authores: & inuenta est constitutio apud Martianum in cõstitutionibus diui Seueri, per quam idem imperator disposuit necessitatem imponi hæredibus militis comparare partẽ socij, & seruum libertate donare. ℣ Sed & alia constitutio f diuorũ Seueri & Antonini principum reperta est, ex qua generaliter necessitas imponebatur socio partem suam socio vendere, quatenus libertas seruo imponatur: licet nihil g lucri ex substantia socij morientis alij socio accedat: precio videlicet arbitrio prætoris constituendo, secundum ea quæ & Vlpianus libro sexto fideicommissorũ, & Paulus libro tertio fideimissorũ refert: vbi & hoc relatũ est, quod & Sextus Aelius * iuris antiqui conditor definiuit, socium per prætorem compelli suam partem vendere, quatenus liber seruus efficiatur: quod & Marcellus apud Iulianum in eius Digestis notat: hócque Marcellum, cum Iulianum notaret h, retulisse, palam est. ℣ His itaque i apud veteres iuris auctores inuentis, decidentes tales altercationes, generaliter sancimus, vt nulla inducatur differentia militis seu priuati in seruis communibus: k sed in

*Famulis.*

a *Denegauimus.* supra eo. §. sed scimus. &. §. similque modo. &. §. illud.

b *Conquiescant.* Non tamẽ tollit modos manumittendi: vt supra de his qui in eccles. manumit. l. fi. & instit. de liber. §. multis.

c *Senatusconsulto.* quo cautum est, vt liberi manumissoris non nominatim exhæredati, extraneis hæredibus eorum in bonis Latinorum præponerentur: vt instit. de suc. liber. §. fi.

d *Traiani.* quod edictum faciebat viuum ciuem Romanum: Latinum autem morientem, si inuito & ignorante patrono ad ciuitatem ire beneficio principis volebat: vt instit. de succes. lib. §. fina.

e *Ad eam partẽ.* Not. scripturam pro parte tenere, pro parte non: vt in authent. vt cum de appel. cog. §. sin autem. colla. viij. & dixi supra de transac. l. si ex falsis.

f *Sed & alia constitutio.* prima constitutio compellit hæredem emere. hæc secunda socium vendere. & vtrunque speciale: sed hæc secunda generaliter quemlibet socium, sed prima tantum militis hæredem.

g *Licet nihil.* immo contra, argu. supra de fideicommis. lib. l. deberi. sed ibi totus erat alienus.

h *Notaret.* id est reprehenderet.

i *His itaque.* scilicet relictis ambiguitatibus.

k *Seruis communibus.* scilicet manumittendis.

BIU Cujas

omnibus communibus famulis,[a] siue inter viuos, siue in vltima dispositione libertatē quis legitimam imponere communi seruo voluerit, hoc faciat: necessitatem [b] habente socio vendere partem suam quantam in seruo possidet, siue dimidiam, siue tertiam, siue quantamcunque. ¶ Et si plures sint socij: vno [c] ex his libertatem imponere cupiente, alios omnes necessitatem habere partes suas quas in seruo possident, vendere ipsi qui libertatem seruo imponere desiderat, vel hæredi eius: licet & ipse communis seruus hæres institutus sit, & hoc moriturus [d] dixerit: ita tamen, vt omnimodo ipse, qui partes alias comparauerit, vel hæredes eius libertatem imponant. ¶ Sin autem socius vel socij recusauerint precium accipere: licentiam ei damus offerre hoc per publicas personas, & sigillo impresso in ædem sacram [e] deponere, & sic habere facultatem seruum libertate donare, & eum habere plenissimam libertatem, & ciuitate Romana perfrui, & nullum timere ex sociis. sibimet enim imputent, [f] si cùm liceret eis lucrari precium, hoc accipere distulerunt. ¶ Sed ne circa peculium serui aliqua fiat dubitatio: peculium eius in omnes socios peruenire iubemus ex partibus pro quibus quisque [g] dominium serui possidet: ¶ Licentia concedenda ei qui libertatem moriens imponit, etiam eius peculium quod ei attingit, liberto concedere. [h] ¶ Iura autem patronatus proculdubio pro suo ordine ad eum venire, qui libertatem donauit. ¶ Sin autem seruus ratiociniis suppositus est: ne ratiocinia pereant, vel libertas impediatur, præsidem prouinciæ, vel competentem iudicem tempus statuere oportet, intra quod debeat (ratiociniis antea factis, & debitis quæ ex his apparuerint, redditis) ita ad libertatem venire. ¶ Ne autem quantitas [i] seruilis precij sit incerta, sed manifesta: sancimus serui precium, siue ancillæ, si nulla arte sunt imbuti, viginti solidis † taxari: his videlicet qui vsque ad decimum annum suæ venerint ætatis, in decem tantummodo solidis* ponendis. ¶ Sin autem aliqua arte præditi sunt: exceptis notariis & medicis, vsque ad triginta solidos precium eorum redigi, siue in masculis, siue in fœminis. ¶ Sin autem notarius sit, vel medicus, siue masculus, siue fœmina: notarius [k] quidem vsque ad quinquaginta, medicus autem vsque ad sexaginta taxetur. ¶ Sin verò eunuchi sint serui communes, maiores decem annis: si quidem sine arte sint, in quinquaginta solidos computentur: si autem artifices, vsque ad septuaginta. ¶ Minores etenim decem annis eunuchos non amplius triginta solidis æstimari volumus, [l] & eorum partem competentem socij accipient, & libertatem eis per competentes iudices imponere compellentur.

*Vbi vnus ex sociis primo petiit seruum manumittere, postea alius idem postulat: potior est primus. sed vbi omnes concurrunt à principio, vel ex postfacto, omnes compelluntur sine precio: & tunc omnibus seruatur ius patronatus illæsum. hoc dicit vsque ad. §. ius autem accrescendi. Salycetus.*

Sin autem vno ex sociis libertatem siue imponere, siue relinquere [m] seruo cupiente, & precium dante, alter, vel alteri ex his ipsi se velle dixerint libertatem imponere, & precium dare: melior quidem causa erit eius qui primus ad hanc rationem pietatis peruenit. Si tamen sub obtentu libertatis [n] & ipsi ad hoc prosiluerint: tunc iudicem competentem omnes cōpellere sine precio ei libertatem imponere: peculio quidem in omnes secundum partem dominij distribuēdo. ¶ Iura autem patronatus secundum sui naturam omnibus qui libertatem imposuerint, æqualiter habentibus.

*Vbi vnus ex dominis communi seruo libertatem legabat, partem suam amittebat, & socio accrescebat: quod hodie est correctum per hanc legem. & libertas competit eo modo quo supra: vt institu. de dona. §. fin. Saly.*

Ius autem accrescendi, quod antiqua iura in cōmunibus seruis manumittendis introducebant, nullius esse momenti, nec in posterum frequētari penitus cōcedimus. Dat. Kal. April. Lāpadio & Oreste. IIII. Conss.

vnus dixit in solidum se velle libertatem imponere, & precium dare: & alius postea veniat idem offerens: prior potior erit habendus. Si vero vnus pro parte velit libertatem imponere, & alius sequens similiter, nullo hinc inde refuso precio, omnes libertatem imponere compellantur: & peculium pro parte dimidia inter eos distribuatur, iure patronatus æqualiter omnibus reseruato. Iure autem accrescendi, quod ab antiquis erat inductum, penitus euacuato, nec in posterum frequentari concedatur. Viuianus.

*solidos.

a *Famulis.* id est seruis.

b *Necessitatem.* Nō. quem cogi vēdere: vt & no. supra de iure deliber. l. nec emere. Sed an prius detur libertas, quàm precium soluatur? Respond. immo prius soluetur precium: vt hic innuit, &. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. offerri.

c *Vno ex his.* non ergo statur iudicio maioris partis: vt. ff. de ser. rusti. prædio. l. per fundum.

d *Et hoc moriturus.* scilicet quòd vult esse eū liberum, & emi à sociis. si enim hoc non dixit, videtur instituēdo seruum communem voluisse hæreditatem suis sociis per eandem personam acquiri: vt & in legato dicitur: vt. ff. pro socio. l. verum. §. seruo communi. &. ff. ad. l. Falci. l. Plautius.

e *In ædem sacram.* vel ibi vbi competens iudex disposuerit: vt. ff. de vsuris. l. acceptam.

f *Imputent.* quid si aliquis eorum erat minor vigintiquinq; an? Idem dicam, ar. ff. de fideicommiss. lib. l. cum quidā. §. si plures. argu. cōtra supra de admini. tut. l. lex quæ tutores. hoc secundum H. & hæc eadem in adscriptitio plurium intelligē: vt arg. infra de agrico. & censi. l. ne diutius. lib. xj.

g *Pro quibus quisque.* quandoque pro viribus: vt. ff. de stipula. seruo. l. j. §. si seruus. quandoque in totum apud alterum, vt si solus concesserit: vt. ff. de pecu. l. quis ergo.

h *Concedere.* quod semper ei conceditur cum inter viuos manumittit: vt infra de peculio eius qui libertatem meruit. l. vnica. Accursius.

*Sin autē seruus.* ] CAVS. Si seruus suppositus est ratiociniis: ne rationes pereant, vel libertates impediātur, præses tempus statuet, intra quod rationes & reliqua siqua emerserint, reddantur: & sic ad libertatem perueniet. consequenter in versic. ne autem. dicitur qualiter faciendā est æstimatio serui. & per se patet. Si vero

i *Ne autem quantitas.* ad hoc supra communia de lega. l. fin. circa prin.

k *Notarius.* id est scriptor.

l *Volumus.* quæ æstimatio est supra communia de lega. l. si duobus.

m *Relinquere.* scilicet in solidum, & in hoc differt ab vltimo casu huius legis.

n *Sub obtentu libertatis.* non mouetur ideo ad hoc, quòd alius idē vult facere. nam & si alius nollet, iste ad hoc veniret, & sic contemplatione libertatis tantum, non astutia facit hoc. Vel dic, cum vterque vult in solidum & totum manumittere, & alteri precium offerre: tum potior est is qui primo venit. Sed si is qui secundo venit, velit suam solam partem serui manumittere: tunc vterque compelletur suam partem manumittere. & ad hanc. l. facit institut. de dona. §. finali.

CVm apud. ] CAVS. Olim inter veteres cōuenit, vt seruus cōmunis apud vnumquemque dominorum partim esset alienus, partim propri⁹. & si vnus dominorum partem quam habebat in seruo, legauerit ipsi seruo, dicendo sic, do lego te tibi. inter eos quęstio erat, quem sensum haberent verba ista. distinguit ergo Imperator, quòd testator aut putauit posse illū fieri liberum pro par-

BIU Cujas

pro parte, aut comtemplatione socij: vt sua pars socio acquireretur, quòd nolebat eum ad hæreditatem peruenire: dicit quòd sic sunt verba testamenti interpretanda, vt pro parte fiat liber necessitate imponenda socio de vendenda parte sua hæreditatis diuidendæ per leg. proxi. & si precium recipere noluerit, consignetur, & periculo suo deponatur: cum in ambiguis benignior sententia sit præferenda.

a *Et ipse legato.* Nam seruo communi potest legari: & acquiritur socio tũc legatum: vt hic, & .ff. pro socio. l. verũ. §. seruo cõmuni. sed p̃prio non: vt .ẽ. de lega. l. seruis.

b *Ex parte seruum.* hic fatuus erat error: quia non potest pro parte esse liber, & pro parte seruus: vt .ff. de liber. cau. l. duobus. & de exceptione rei iudicatæ. l. iudicare. & de lega. ij. l. cum filius.

c *In sua parte donare.* potest ergo sibi legari ipsemet. & sic est contra. ff. de hæredi. institu. l. sed & si sub conditione. §. fina. Solu. ibi erat hęres institutus seruus, vnde nec dicitur à seipso sibi legari. hic autem hæredes sunt filij, à quibus inuenitur sibi legatus.

*Legari sibi an possit quis à seipso.*

d *Fiat itaque.* Futurum itaque tempus significat: id est fiat, pręstito scilicet precio, vel oblato: vt dixi. ẽ. l. j. §. necessitatẽ. & hic subiicit: & sic non erit pro parte liber, sed totus simul.

e *Humaniorem.* vt & ẽ. de fideicommiss. liber. l. cum inter veteres. in fin.

*DE SERVO PIGNORI dato manumisso.*

*Cõtinuatio.* *Superiori titulo videbatur communio impedire manumissionem, hic pignoratio i & ideo de hoc post illum ponit.*

*Licet.*] CASVS. Certum est quòd maritus seruum dotalem, si soluendo est, manumittere potest: sed si mulieri sit specialiter obligatus, an eum manumittere possit, quæritur? Dicitur q̃ non, ea inuita. Viuianus.

*precium.* f *Dotale.* quod datum est inæstimatum: vt & ẽ. de rei vxor acti. §. & cum lex.

g *Manumittere.* vt & ẽ. de iure do. l. & si dotis. & .ff. de manumissio. l. seruum dotalem. ex quib⁹ collige quòd vir dominus est rei dotalis. quod verum est. Sed argu. contra. ẽ. de iure dot. l. in rebus. vbi de hoc dices. nam aliàs non posset manumittere, nisi esset dominus: vt. j. titu. ij. l. si non proprietatem. nec ei pignorari res sua: vt. ff. de pigno. acti. l. si rem alienam. quod hic permittitur.

g *Si te.* seruum dotalem.

*Qui legat seruo communi seipsum: videtur ei legare libertatem. Item quando verba possunt dupliciter intelligi, debent interpretari in humaniorem partem. Bald. Vel sic: Si alter ex dominis partem quam habet in seruo, ipsi legauit: dicitur ex benigna interpretatione libertatem relinquere: & sic habent locum quæ dicta sunt in præcedenti. Salycetus.*

II. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm apud omnes iurisperitos hoc placitum est, vt seruus communis apud vnumquemque dominum partim sit proprius, partim alienus, vt ex hac causa possit & ipse legato a honorari, & ipse legari: huiusmodi incidit quæstio: Duo vel plures domini communem seruum habebant, sed vnus ex his ipsi seruo suam partem quam in eo habebat, legauit. Et semel accepta dubitationis occasione, hoc vetustas in magnũ extulit certamen. Nos igitur sensum huius legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum esse opinamur. Aut enim putauit testator liberum fieri posse ex parte seruum, b qui huiusmodi legatum ei reliquit: aut si hoc minimè cogitauit, affectu socij fecit, vt ei acquiratur: hæredes autem suos eundem seruũ possidere minimè voluit: vt sit manifestum à suo patrimonio penitus esse eum alienatum. ℣ In tali itaque cõparatione nos qui fautores libertatis sumus, sic ambiguam testatoris interpretamur volũtatem, tanquam si voluerit eũ libertate in sua parte donare. c Et cum iam de communibus seruis manumittendis statuimus, quid in huiusmodi casibus fieri oporteat: ex illius sanctionis tenore, & huiusmodi species sit definita. ℣ Fiat itaque d liber ex parte quidem testatoris, secundum eius voluntatem: ex altera autem parte, ex nostra definitione, precio, * secundum prædictæ constitutionis tenorem, [vel socio] vel sociis ab hærede præstando, vel si accipere noluerint, tam eam offerendo, quàm consignando, & periculo eorum deponẽdo: cũ satis abundéque imperiale est, humaniorem e sententiam pro durioribus sequi.

*TITVLVS VIII.*

## DE SERVO PIGNORI dato manumisso.

*Maritus est dominus rei dotalis. ad hoc allegatur. Baldus. Vel sic: Maritus dotis dominus, seruum dotalem manumittit, sed non inuita vxore cui specialiter pignori dedit. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Proculo.

LIcet dotale f mancipium vir qui soluendo est, possit manumittere: g tamen si te pignori quoque datum h mulieri apparuerit: inuita ea non posse libertatem adsequi, i non ambigitur.

*Quod specialiter declaratur, validius operatur quàm quod in genere prædicatur. Baldus. Vel sic: Tacita bonorum obligatio, etiam fisci, nõ impedit libertatem serui, nisi fraus & euentus interuenerit. Salycetus.*

II. Iidem AA. Abascanto.

LIbertas à debitore fisci seruo data qui pignori non est ex conuentione speciali, sed tantum priuilegio fisci obligatus, k nõ aliter infirmatur, quàm si hoc fraudis consilio effectũ l detegatur.

*Etiam expressa generalis obligatio bonorum non impedit seruum manumitti: sed specialis eiusdem serui. Salyc. & Bald.*

III. Iidem AA. Antonio.

AB eo qui bona sua pignori obligauit quæ habet, quæque habiturus esset, posse seruis libertatem dari, certum est. m ℣ Nõ idem iuris est in his seruis qui pignoris iure n specialiter traditi vel obligati sunt.

*Consentiente creditore, debitor iure manumittit seruum quem specialiter pignori dedit. Salycetus & Baldus.*

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Sabiniano.

SI (vt proponis) consentiente creditore, o cui pignoris iure cum aliis mancipiis obligatus fuisti, à debitore manumissus es: potuisti ad libertatem peruenire. P P. VI. Id. Maij. Alexand. A. Cons.

*Ad rescindendum aliquod factum, non potest quis suam vel quasi suam turpitudinẽ allegare. Bald. Vel sic: Satisfactio creditorum confirmat libertates manumissorum. nec fraus propria à debitore allegata, ei patrocinatur. Salycetus.*

V. Idem A. Extritatiano.*

SI creditorib⁹ satisfactũ fuerit: ancillę quę pignori obligatę à debitore manumissę erãt, liberæ fiunt. nam ipse manumissor, si fraudẽ se fecisse creditor

h *Datum.* specialiter & expresse: vt. j. e. l. iij.

i *Adsequi.* nisi forte seruus pecuniã soluat: vt. ff. de hære. institu. l. pignori.

*Libertas.*] CASVS. Si cum fisco contraxisti: omnia bona tua tacite sunt obligata propter priuilegium suum. Si ergo seruum tuum ei specialiter nõ obligatum manumisisti: an reuocetur libertas, quæritur? Dicitur quòd non: nisi fraudis consilium habueris.

k *Obligatus.* nam contrahentis cum fisco bona omnia tacite obligantur: vt. j. in quibus casibus pignus tacite contra. l. ij.

l *Effectum.* & cum effectu. & non currit decennium: vt. ff. qui & à qui. l. si cum fideicom missa. §. Aristo.

*AB eo.*] CASVS. Si generaliter omnia bona tua mihi obligasti: an seruum tuum possis manumittere, quæritur? Respõ. quòd sic. & hoc in prima. secus si seruus fuisset obligatus. & hoc in secunda.

m *Certum est.* vt. ff. qui sine ma. ad lib. peruc.

n *Si quis obligatum.* & hoc nisi in fraudem creditorum: vt. ẽ. l. proxi.

o *Iure.* vt. ff. de manumiss. l. seruus. & qui & à quib. l. seruum. & ẽ. de necess. ser. l. j. & hoc nisi ipse seruus se luat & soluat: vt dixi. ẽ. co. l. j. similis est differentia vt hic, & .ff. in quib. cau. pign. taci. contrahi. l. est differentia. & j. de pig. l. ij. & .ff. de fur. l. si is qui rem.

*Si vt proponis.*] CASVS. Si debitor seruum quẽ pignori obligauit, consentiente creditore manumiserit: an teneat manumissio, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

o *Creditore.* etiam minore. xx. ann. vt. ff. de manu. vind. l. si pater. §. fi. & .ff. qui & à qui. ma. l. qui in fraudem. §. fin.

*Si creditoribus.*] CASVS. Si in fraudem creditorũ seruum tuũ manumisisti, & postea eis satisfeceris: si postes vis reuocare libertatẽ, quia dicis te in fraudem credi-

BIU Cujas

dem creditorum manumisse:an sis audiendus, quæritur? Dicitur quòd non : quia propriam turpitudinem allegas. nec si tu in fata concesisti,audiendi erunt hæredes tui.

a *Non debet.* Nota non audiri quem allegantem turpitudinem suam. Item non licet venire contra suum vel prædecessoris sui factum, licet illud non tenuerit de iure. & est sic.ff.de transac.l.transactione.ij.&.j.de reuo. don.l.cum confitearis. & ff. qui & à qui. l.pignori.&.j.de reuo. his quæ in fraud.credi.l.filios.&.ff.de euic.l.vindicantem.& de lega.ij. l. qui solidum.§. etiam respublica. & .j. de libe. causa. l. si ab eo. & ff. de lega. j. l. si seruus plurium.§.j.& non potest venire contra factum suum : vt.ff. de rei vind. l.cum à matre. & ff.de adop. l.post mortem.& de ser.rusti.prædi.l.per fundum.

*Si tutor.*] CASVS. Si tutor emit seruum de pecunia pupilli:postea vult eum manumittere : an possit, quæritur ? Dicitur q̃ nõ,fauore pupilli: quia huiusmodi res pecunia pupilli comparatę,sunt pupillo obligatæ.

b *Obligati sunt.* nõ ergo sunt sui,licet sua, id est pupilli pecunia empti. sed & si velit eos etiam suos habere, ratificando emptionẽ bene potest : & tunc habebit vtilem in rem pupillus: vt.ff. arbi. tut. l. curator. & .ff. quando ex facto tuto. l.ij. Item not. hic magis priuilegiatum pupillum muliere & fisco : vt hic, & ff.eo.l.j.&.l.ab eo.

*Siue cum nupsisses.*] CASVS. Mulier aliqua dedit mihi seruũ in dotem, vel ex pecunia dotis seruum emit: an possit eum manumittere, quæritur? Dicitur quòd sic.vnde seruo manumisso, mulier supista mouebat quæstionem status.

c *Cõparauit.* vt &.ff.de iure do.l.ex pecunia.

d *Manumitti.* vt & .ff. eod.l.j.

ribus vt reuocet libertates, audeat dicere:audiri non debet,[a] nec hæredes eius.

*Serui empti à tutore de pecunia pupilli intelliguntur ei specialiter obligati:& ideo non possunt à tutore manumitti. Salycetus & Baldus.*

VI. Idem A. Auctioni.*

SI tutor tuus de pecunia tua seruos emptos manumisit: quoniam huiusmodi serui, sicut cæteræ res pupillaribus pecuniis emptæ, iure pignoris ex constitutione diuorum parentum meorum obligati sunt, [b] fauore pupillorum liberi facti non sunt.

*Res dotalis est in dominio & administratione mariti. Item res empta ex pecunia dotali, quia dotalis proprie est mariti, efficitur ipsius mariti iure dominii. Baldus. Vel sic : Serui dotales, siue empti de pecunia dotali, possunt à marito iure manumitti. Salycetus.*

VII. Imp. GORDIANVS. A. Iulianæ.*

SIue cùm nupsisses, mancipia in dotem dedisti, siue post datam dotem de pecunia dotis maritus tuus quędam cõparauit:[c] iustis* rationibus dominia eorum ad eum peruenerunt: ideoque frustra quæstionem super statu manumissorũ conaris inferre : qui eius facti qui comparauit, vel in dotem accepit, ab eo iure potuerunt manumitti.[d]

## TITVLVS IX.

## DE SERVIS REIPVblicæ manumittendis.

*Seruus ciuitatis potest manumitti ab ordine decreto præsidis interueniente: nec fuga vicarii est iusta causa ipsum reuocandi in seruitutem. Salycetus.*

I. Imp. GORDIANVS A. Epigono.

SI ita, vt lege municipali,constitutionibúsque principum cõprehenditur, cùm seruus publicus esses,ab ordine(consentiente etiã præside prouinciæ) manumissus es:[e] non ex eo quòd is quẽ dederas vicarium, in fugam se conuertit, iugo seruitutis quod manumisione euasisti, iteratò cogeris succedere.

*Manumissus solenniter à ciuitate, potest matrimonium cõtrahere: & nati ex eo sunt liberi, & in potestate patris. Salycetus.*

II. Idem A. Hadrianæ.

SI decretum ordinis auctoritas rectoris prouinciæ comprobauit[f] quo is libertatem acceperat, cui postea fueras (vt proponis) matrimonio copulata:natã ex huiusmodi matrimonio,& ciuem Romanam esse, & in patris potestate,[g] non est opinionis incertæ.

*Sine causa iusta libertus etiam municipum non reuocatur in seruitutẽ, & non est iusta causa tabellionatus officium, licet tabellio seruus publicus appelletur. Et natus ex matrimonio contracto cum liberto, nascitur ingenuus, & ideo ad decurionatum adspirare non prohibetur. Salycetus.*

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA.& CC. Philadelpho.

TItulis[h] non præcedentibus* quibus[i] dominia seruorum quæri solent, municipum libertus seruus non efficitur. ⸢Si itaque secundum legem Vectibulici[k] † (cuius[l] legis potestatem senatusconsulto Iubentio Celso iterum,[m] & Neratio Marcello consulibus facto, ad prouincias[n] porrectam constitit) manumissus ciuitatem Romanam consecutus es: post verò vt libertus tabulariam [o] administrando, libertatem quam fueras consecutus, non amisisti : nec actus tuus filio ex liberis[p] † ingenuo susceptо,quo minus decurio esse possit,obfuit.

*Titulis.*] CASVS. Quo casu seruus priuati manumissus reuocatur in seruitutem, eodem modo & seruus vniuersitatis.Si consules ciuitatis Bonoñ.cõsentiente potestate,dato seruo vicario,vt sta tutum est tam in Italia quàm in prouincia, seruum reipublicæ manumiserint, & manumissus officium tabellionis administrauit, vt prius fecit : an propter hoc videatur libertas reuocari? dicitur quòd nõ:nec filiis nocet quo minus possint fieri decuriones.

h *Titulis.* scilicet venditione, vel dotis donatione,vel simili: vel reuocatione ex ingratitudine:vt.ff. de liber. cau.l.si vsusfructus.

i *Quibus.* id est quo: vt.ff.de in ius vocã.l.fina.& facit.j. de ingen. manu.l.scientis.

k *Vectibulici.* aliàs,Vectibilici.aliàs,Vectilibici. hic Vectibulicus tulit legem de huiusmodi seruis manumittendis.

l *Cuius.* scilicet legis Vectibulici.

m *Iterum.* consule.

n *Ad prouincias.* vt non solum in Italicis seruis, sed etiã in prouincialibus locum habeat.

o *Tabulariam.* quod officium omnibus seruis interdicitur : vt .j. de tabu. l. generaliter. lib.x.ideo autem videbatur obesse sibi, quia fuerat seruus publicus: vt.ff.de adop.l.non aliter. & sic ex eo natus, deberet cẽseri spurius: vtpote sine patre, de iure ciuili: vt.ff. de regu. iur.l.seruitutem.tamen aliud est : quia dicitur seruus, non quòd sit seruus:quia tabellio seruus esse non potest.j.de tabu.l.generali.lib.x. sed quia seruit reipublicæ. Item & aliud videbatur ei obesse : quia gesserat actum publicum:scilicet tabulariam:& actum reipub.nemo libertus gerere compellitur:vt.j.ne quis liber inuitus.l.j.&.ij.lib.xj.&.j. de libe.cau.l.liberos.

p *Ex liberis.* ideo dicit ex liberis,vt dicunt:quia si seruus esset, licet mater esset libera,& pater seruus fisci, filius sequeretur conditionem patris.& pro eis.j.ne de sta.defunc.l. si pater. idémque dicunt in filio Gynęciarij. Sed Ioan.cõtra.non enim patris conditionem in seruitute sequitur:vt.ff.de rei vindic.l.partum.sed in curiali conditione & in honoribus: vt.j.de decur. l.exemplo. & l.eos.&.l.nullus. lib.x. Dic ergo ideo dici ex liberis: quia si patrem habuisset seruum,esset spurius:& ideo nõ vocaretur ad decurionatum,vel ad aliam dignitatem,donec esset legitimus com

* *Titulo nõ præcedente.*

† *In manu scrip.Vectii libici.Cõti.*

† *aliàs, ex liberto ingenuo susce.*

*Filius in quo sequitur paternã cõditionem.*





*DE SERVIS REIPVBLICAE manumittendis.*

*De seruis singulorum dictum est: nunc autem tractat de seruis vniuersitatis cuiusque, id est reipublicæ Romanorũ, vel cuiuslibet ciuitatis. Azo.*

*Si ita.*] CASVS. Consiliarij ciuitatis Bonoñ.consentiẽte potestate manumiserunt seruum reipublicę.seruus ille vicarium suum pro se dederat, qui aufugit : an ideo magis reuocabitur iste in seruitutem,quæritur?Respon.quòd non. Viuianus.

e *Manumissus es.* sic ergo potest dari libertas : vt &.ff. de offic. præto. l. Barbarius.& de manu. quæ seruis ad vniuer. perti. impo.l.j.&.ij. idem in seruis ecclesiarum, per simile. arg.j.de præd. decur.li.x.l.fin.&.j.de decur.l.ij.eo.li.

*Si decretum.*] CASVS.Si à concilio Bonoñ.ciuitatis auctoritate potestatis interueniẽte,seruus ciuitatis manumissus vxo-

BIU Cujas

petitor: vt.ff.de decurioribus.l.generaliter.§.spurios.&.ſ.de ſuis & legi.libe.l.ex libera.

*DE HIS QVI A NON DOMINIS MANVMISSI SVNT.*

*EVM qui seruos.*] *CASVS.* Si seruum tuum quaſi proprium manumiſi: an ad æſtimationem ſerui tibi teneat, quæritur? Dicitur quòd ſic, vel ad id quod tua interfuit eum non manumitti.

a *Manumittit.* ſciens: aliàs, cum nullum precium habeat, non teneretur.

* *Cornelio.*

b *Quanti.* ſubaudi, vel quanti, ſi non eſt in litera &c. vel in fine ſupple, vel ipſum ſeruum: & ſecundum hoc precium & intereſſe eſt idem. Sed qua actione hæc æſtimatio petitur? Reſpond. præſcriptis verbis, vel in factum, vel vtili negociorum geſtorum, habendo ratum licet non ſuo nomine geſtum, & licet res extet. quod eſt ſpeciale fauore libertatis, ſcilicet quòd poſſit habere ratum negocium non ſuo nomine geſtum: & re nondum perépta, vel vſucapta: aliàs ſecus: vt.ſ. de rei vindica. l.mater. & de re. alien. non alienan. l.j. Item hac. l. manumitto alienũ: ſed duabus ſequentibus manumitto debitum alteri.

*TITVLVS X.*

## DE HIS QVI A NON dominis manumiſsi ſunt.

*Scienter manumittens seruum alienum vt proprium, tenetur domino hoc eligẽti ad precium. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS.A. Cornelio.*

EVm qui seruos alienos ac ſi ſuos manumittit: [a] vt precium eorũm dominis, ſi hoc elegerint, dependat, [vel] quanti [b] ſua intereſt, ſæpe reſcriptum eſt teneri. P P. Kalend. Mart. Anto. A. & Balbi. Conss.

*Si procurator emit sibi seruos: antequam tradat domino, potest manumittere illos. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER A. Mercuriali.

FEliciſsima, quam mandante te ſeruum emiſſe dicis, [c] ſi dominium ſerui quẽ manumiſit, nondum ad te tranſtulerat: [d] fruſtra petis vt denegata libertate eius quem manumiſſum dicis, poſſeſsio tibi tradatur.

*Non venditione hæreditatis, sed traditione rerum, transfertur dominium. Salyc. & Baldus.*

III. Idem A. Pompeio.

QVi tibi hæreditatem vendidit, antequam res hæreditarias traderet, dominus earum perſeuerauit: & ideo manumittendo libertatem ſeruo hæreditario præſtitit. [e] P P. VI. Kalend. Aug. Agricola & Clemente Conss.

*Habens precarium vsum, non adipiscitur dominium: & ideo rem alienare, vel statum mutare non potest. hoc dicit notabiliter. Bald. Vel sic: Tenens seruum precariò, non manumittit. Salycetus.*

IIII. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Zoilo.

SI non proprietatem [f] donaueras, ſed miniſterium ancillæ dederas: libertatem mancipio dando, ea quæ precarium vſum habebat, dominio tuo nihil præiudicauit. Nemo enim alienum ſeruum quãuis vt proprium manumittat, ad libertatem perducere poteſt.

*Donator post traditionem desinit esse dominus & administrator. Bald. Vel sic: Donatori post traditionem interdicitur manumissio. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Marcellinæ.

SI tradita [g] ſunt ex donatione mancipia: ius manumittendi donatrix non habuit.

*Pater non potest supplere defectum filii qui in ætate reperitur. hoc dicit notabiliter. Bald. Vel sic: Filius qui per se non potest manumittere, nec patri potest consentire. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Milio, * & aliis.

SI pater ſeruum veſtrum, licet vobis minoribus [h] viginti annis [i] cõſentientibus manumiſit: ei libertatem præſtare nõ potuit. [k]

*Decretum obreptitium non valet: & si princeps fallitur, impetrans punitur. sed si actus gestus temporis diuturnitate firmetur: tam ciuilis quàm criminalis pœna funditus euanescit. Baldus. Vel sic: Libertas præstita seruo alieno cum inducis vel principis decreto, nõ præiudicat domino vero: & qui principem fefellit, punitur pœna his statuta. & cessant ista, si seruus ille sibi libertatem præscripserit. Salycetus.*

VII. Imp. CONSTANTIN.A. ad Baſſum præf.præto.

SI à non dominis † libertas detur mancipio alieno: ſi quidem ab his iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius eſt: ſine vlla trepidatione pœnæ [l] facilis diſſolutio eſt. ℣ Si verò

f *Si non proprietatem.* Not. vt.ſ.de vſufructu.l.vſufructu. &.ſ.de manumiſ. teſta. l. ſeruo. & .ff. pro donato. l. fin. Sed contra. ff. qui & à quib. l. competit. vbi valet manumiſsio facta ab eo qui poſtea apparuit ſeruus. Sed dic, ibi apparuit, ſcilicet ex ſuperuenien te cauſa: liber tamen erat tempore manumiſſionis.

g *Si tradita.*] *CASVS.* Si mulier aliqua ſeruum tibi dederit: an eum manumittere poſſit: vel ſi de facto manumittit, teneat manumiſsio, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

g *Si tradita.* ſecus ſi non tradita: vt.ſ.eod.l. qui tibi.

*Si pater.*] *CASVS.* Si pater tuus te minore viginti annis cõſentiente ſeruum tuum manumiſit, tibi nõ præiudicauit: vnde non tenuit manumiſsio. Viui.

h *Minoribus.* ſecus ſi eſſet maior. ſic econtra pater per filium: vt.j. * *Milio communia de manu. l.* j.§. fin. ſunt enim vna perſona: vt inſtitu. de inuti. ſtipu. §. ei vero qui. aliàs non poteſt quis per alium manumittere: vt.ſ. de manumiſ. vindicta. l. nec mulierem.

i *Viginti annis.* vt.j.titu.j. l. ſi minor viginti an. lex Aelia Sentia cõtradicit: vt inſtitu. qui manumit. non poſ. hodie autem correctum eſt per authen. vt in authentica, vt ſponſa. largi. colla. ix. circa princ. quia dicitur quòd minor. xiiij. an. poteſt ſacere teſtamentum: † *Ex Theodo* ergo & manumittere. *lib. 4. c.*

k *Non potuit.* Hoc cũ ſeruus erat minoris. ſi alterius, licet ſibi obligatus, poteſt conſentire manumiſsioni. ff. de manumiſ. vindic. l. ſi pater. §. fina.

*Dominium an ſtatim quæratur domino per procuratorem.*

plenius: aut vterque geſsit, aut nullus, aut alter. ſi alter, vel vterque, ſtatim acquiritur domino: & ſic loquitur. ff. de acquiren. rerum domi. l. ſi procurator. & de dona. l. quod mihi. & de acquiren. poſſ. l. j. §. hæc quæ de ſeruis. &. §. ſequen. ſi neuter, non ſtatim, niſi ea res tradatur domino: vt .ff. de acquiren. rerum domi. l. res ex mandato. & hoc ſecundum B. R. & Ioan. nec placet diſtinctio M. dicentis aliud in procuratore ſpeciali, aliud in generali. nam confundit eum. ff. de adminiſtra. tuto. l. ſi duo. ſed eſt pro eo. ff. de mino. l. illud. §. ſi talis. & de procuratoribus. l. Pomponius.

*QVi tibi.*] *CASVS.* Si hæreditatem mihi vendidiſti: & antequam traderes, ſeruum hæreditarium manumiſiſti: an teneat manumiſsio, quæritur? Dicitur quòd ſic: quia ante traditionem eras dominus adhuc. Viuianus.

e *Præſtitit.* vt & .ff. de manumiſ. l. eum qui. ſed actione ex empto tenetur: vt.ſ. de hæredi. vendita. l. qui tibi. & de actio. empt. l. ſi ancillam.

*SI non.*] *CASVS.* Si ancillam meam ad tempus conceſſi tibi, manumiſ. vindic. l. ſi pater. §. fina.

*SI à non dominis.*] *CASVS.* Si aliquis ſeruum alienum manumiſerit: aut in præſentia iudicis ſimplicis, habentis tamẽ ius dandi libertatem: aut principis. primo caſu reuocabitur libertas, & ſine pœna. ſecundo caſu reſtituto domino ſuo, duo mancipia eiuſdem artis dabit domino, & tria fiſco. & hoc in prima & ſecunda parte. Si vero viginti annis tacuit, ita quòd nemo ſtatus moueat quæſtionem, & ille prædicta præſcriptione ſe tueri poſsit: à prædicta pœna erit immunis qui manumiſit: & ſibi imputet dominus quòd tanto tempore tacuerit. & hoc in tertia.

l *Pœnæ.* nominaliter ponitur. nullam enim patitur pœnam qui manumiſit. nam auctoritas iudicis excuſat: vt .ff. de his qui notan. infa. l. furti. §. ij. Item libertas valet: vt hic innuit. vel verius non valet: vt.ſ. eod. l. ſi non proprietatem. Alij ponunt aduerbialiter: & ideo dicit penè, quia cum opponitur præſcriptio. xx. an. non eſt facilis diſſolutio libertatis. & ſecundum primum modum poteſt legi. j. &. ſ.

*habentibus.*

BIU Cujas

a *Iubentibus.* id est consentientibus & auctorizantibus.

b *Et alia tria.* sic ergo in quintuplum: & sic est contra institu. de act.§.omnes. sed diuersis præstatur hæc pœna, fisco, & domino serui.

c *Præscriptione.* scilicet.xx.an.vt.j.de long.tempo.præscrip.quę pro liber. l. ij. Et not. quòd qui præiudicat sibi per negligentiam in vno, in alio similiter sibi præiudicat. sic. ff. vi bo.rap.l.iij.& de admi.tu.l.si pupillus.&.ĭ. ad leg.Falc.authen. sed cum testator. §. item si hæres. quædam argu. contra. ff. de alien. iu. mu.causa fa. l. item si res.in princ. Sed ibi alienatio tenuit à principio: hic non tenuit manumissio. Item nota simile econtra: quia si duo habeo auxilia,& in vno sum diligens, & sic in eo mihi non præiudico, immo mihi prouidi: quòd in alio videor mihi prouidere: vt.ĭ. de inoffic. testa. l. cótra maiores. &.ff. de condic.cau. da. l. si extraneus.

*QVI MANVmittere non poss.&c.*

CErtum.] *CASVS.* Si in testamento tuo Sticho directam libertatem reliquisti in creditorum fraudem, non aliàs reuocabitur: nisi consilium & euentus, scilicet quòd re ipsa sint fraudati, sequatur. & hoc in prima. Si vero te ab aliquo hærede instituto, à te fideicó. relinquatur prędiů Titio: an Titius inter creditores computetur, si tu minus idò neus seruos manumittas, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in secunda. Viuianus.

d *In fraudem.* vt institu. qui ma.non poss. §.in fraudem.

e *Sequatur.* Sunt ergo duo necessaria in directis, scilicet consilium & euentus: vt hic. Sed in fideicómissariis sufficit solus euentus: vt hic, &.j.eodĕ.l.fina. & ff.de fideicómissariis li. l.ergo.§.si in fraudem. sic in datis inter viuos, duo exiguntur. ff. quæ in frau. credi. l. si quis cum haberet.& instit.qui ma.non poss.§.præualuisse.

f *Fideicommissum.* Non quod manumittens reliquerit, sed alius ab eo: vt apparet per.l.illam.j.de bo.aucto. iudi. poss.l.j. &.ff.ad legem Falcid.l.in ratione.j.§.quod vulgo. Item hoc cum est purum: secus si conditionale: vt.ff. qui & à qui. l.qui in fraudem. & ff.de act.& oblig.l.is cui.

SEruos.] *CASVS.* An seruus ordinarius principis vicarium suum manumittere possit, quæritur? Dicitur quòd non.

g *Seruos.* argu. contra.ff. qui & à quibus. l.competit. *ADDITIO.* Glo.soluit ibi duobus modis: dic vt in ea.

h *Nec per interpositam.* Non solum per se, sed nec per interpositam personam.

iubentibus [a] nobis quicquam lege actum esse doceatur, & nõ dominus vt alienum mãcipium manumitteretur, petisse probetur: tunc eodem qui in conspectu nostro libertatem monstrabitur à non domino consecutus, ei protinus ad cuius proprietatem pertinet, restituto: is qui mancipium alienum fallendo principis conscientiam manumisit, mancipia duo cogatur domino eius dare, eiusdem sexus, ætatis, atque artis, cuius constiterit esse manumissum, & alia tria [b] fisco eadem ratione similia. ℣ Quæ mulcta non semper imponitur, sed potius conquiescit, si fortè manumissus inferentem sibi quæstionem status, obiecta legitima præscriptione [c] potuerit excludere: cum sibi amissi mancipij damna debeat imputare is qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmauit. PP. Idib. Iul.Constantino.A.V. & Licinio Cæs.Conss.

*TITVLVS XI.*

QVI MANVMITTERE non possunt: & ne in fraudem creditorum manumittatur.

*Fraudis nomine continetur consilium & euentus. Bald. Vel sic: Vt libertates directæ reuocentur tanquam in fraudem creditorum datæ, duo requiruntur, scilicet fraudis consilium, & euentus: & creditor intelligitur etiam cui ex vltima voluntate ad libertatem præstandam debetur. Salyc.*

I. Imp. ALEXANDER.A. Antiocho.

CErtum ius est, non aliàs directas libertates per legẽ Aeliam Sentiam quæ sunt in fraudem [d] creditorum manumissorum datæ, reuocari, nisi & consilium fraudis, hoc est animus manumittentis, & euentus damni suum recipere volentiũ sequatur. [e] Inter creditores autem etiam eos numerandos esse quibus fideicommissum [f] debetur, olim placuit. PP.III. Id. Nouemb. Max.V. & Aeliano Conss.

*Seruus etiam per interpositam personã seruum peculiarem non manumittit. Salyc.*

II. Idem A. Nataliano.

SEruos [g] meos nec per interpositam [h] personam ad libertatem perducere homines peculij sui posse, mandatis principum comprehenditur.

*Quod fit in spectaculo & populi tumultu, pro infecto debet haberi. Bald. Vel sic: Ad exclamationem populi facta manumissio non tenet. Salycetus.*

III. Idem A. Iustinæ.

DIuo Marco auctore amplissimus ordo censuit, ne quis in spectaculo [i] quod edatur, actorem suum alienúmve [k] seruum manumitteret: & si factum esset, pro infecto haberetur.

*Minor annis viginti non potest tradere seruum ad manumittendum. Salyc. Hodie hoc est correctum quando manumittit in vltima voluntate. nam sufficit atas legitima ad testandum: vt in authentica hic posita. Baldus.*

IIII. Idem A. Felicissimo.

SI minor annis viginti [l] ad libertatem præstandam homines [m] tradidisti: senatusconsulto, quod gestum est, irritum constituitur. [n]

IN AVTHEN. vt spon.larg.§. & hoc quoque. colla.ix.constitu.ij.

SEd hodie ex quo testari possunt, & libertates possunt relinquere: [o] antiqua lege cessante.

*Non dicitur fraudatus ille qui precium recipit. Bald. Vel sic: In fraudem fisci non potest libertas præstari: nec dicitur fraudari, vbi precium fuit solutum redemptori manumittenti. Salycetus.*

V. Idem A. Prisco.

SI in fraudem eorum quæ fisco debebantur, probari potest libertas data: non valet. P ℣ Sed si pecuniam is quem patrem [q] tuum appellas, sitam personam.

DIuo Marco.] *CASVS.* Dum potestas pulsat ad harẽgam, & populo cõgregato, coram populo quis velit seruum suum scilicet actorem manumittere, vel alterius officij seruum: libertas data non tenet. & hoc senatores censuerunt diuo Marco auctore. videtur enim iste talis coactus manumisisse: quod esse nõ debet: vt.ff. qui & à quib.l.si paratus.

i *Spectaculo.* id est sub aspectu populi: vel ad exclamationem populi: quia videtur coactus manumittere: vt.ff. qui & à quib. l.si priuatus: & argu. j. de pœnis. l. decurionum.

k *Alienum.* id est aliũ ab actore.

SI minor annis viginti.] *CASVS.* Si minor.xx. an. seruum suũ ad manumittẽdum tradidit, non tenebit manumissio.

l *Si minor annis viginti.* cõcor.ĭ.tit.j.l. si pater.

m *Homines.* scilicet vicarios.

n *Constituitur.* vt.ff. de mino. l.verum.§.quòd si minor. & de verb. oblig. l.si minor. & de seruis expor. l. iiij. Sed contra.ff. de manumiss. vindic. l.illud.§.j. Solu. ibi fuit seruus datus minori hac lege vt manumittat: hic à minore datus alij. Item contra.ff. de manumiss. l.iiij.§.nec interest. Solu. ibi non fuit lex à minore apposita vt manumitteretur, sed ab ipso seruo qui hoc pepigit cũ emptore vt manumittat eum.

SEd hodie.] *CASVS.* Ista authent. extenditur tantum ad seruos qui in testamento manumittuntur: & est clara. Viuianus.

o *Relinquere.* Hoc aptatur ad illam solam libertatem quæ in testamento datur: vt in corpore huius authenticæ dicitur: & verbum, relinquere, innuit: vt.ff.de tabu. exhi.l.j.§.fin. ergo nec olim, nec hodie manumittit minor viginti annis inter viuos, nisi causa cognita: quia nec lex Iustiniani permittit minori.xvij.annis, nisi in testamento: vt institu. qui manumit. non poss.§.fin.&.§.eadem lege.

SI in fraudem.] *CASVS.* Libertas in fraudem eorum quæ fisco debentur, data, non valet. Si vero debitori fiscali aliquis pecuniam pro seruo subministrauit, & sic manumissus est, non reuocabitur libertas: cum nihil de bonis debitoris per hoc fuit deminutum.

p *Non valet.* vt.ff. de iure fisci. l. in fraudem.§. à debitore. nisi præscriptione decem annorum defendatur: vt.ff. qui & à qui. l.si cum fideicommissa.§. Aristo.

q *Patrem.* vt cũ esset seruus, & pater tuus erat, scilicet naturalis.

a *Emptori.* scilicet supposito à se qui emerat à fisci debitore.
b *Defiisse.* cum precium succedit loco rei: vt.ff.de peti. hære. l.si rem.

NEc fideicommissariam.] CASVS. Libertatem seruo testatoris per fideicommissum relictam dandã à pupillo, an tutor pupilli prẽstare possit, quæritur? Dicitur quòd non. Idem erit si rogata erat pupilla seruum suum manumittere certo tempore ætatis suæ, nec fecit, sed ante tempus illum tutor manumisit: quia manebit in seruitute, nec erit liber. alij modi casum ponendi sunt, sicut dicitur in glo.

ç *Prætare.* nisi infans sit. tunc enim sufficit solus tutor, sicut in hereditate: vt.ſ. de iure deliberan. l. potuit. & l. si infanti. & hoc in seruis testatoris. si autem essent pupillæ, non opus forsan esset inquisitione: & sufficeret auctoritas tutoris: vt.ſ. quando decreto opus non est. l. fina. & l. j. vel dic secundo quòd non potest tutor manùmittere ante certam ætatem quam statuerat testator. nam postea posset solus tutor. ar. ff. de manu. l. iiij. §. nihil autem. & de mino. l. verum. §. item quæri. Vel tertio dic ꝙ hic est casus qui est. ff. de manu. l. seruus furiosi. Sed arg. cõtra. ff. de fideicom. lib. l. ex causa.

SI debitor.] CASVS. Si ex administratione tutelæ vel curæ, adulto vel pupillo factus sis debitor in. x. & te non existente soluẽdo, fideicõmiss. libertatem, non fraudis consilio Sticho reliqueris: cum in fideicommiss. libertatem solus euentus damni sufficiat: licet fraudis consilium non interceſsit, non valet legatum.

d *Inſpici tantùm.* vt. ff. de regul. iur. l. fraudis. Sed cur est secus in directis: vt.ſ. eo. l. j? Requãm fideicõmissaria. rantur illis quæ dantur inter viuos: at illæ existunt hęc duo: vt instit. quo errore à qui ma. non poſſ. §. in fraudem. vel directę cõ petunt statim adita hæreditate, nullo hæredis beneficio: fideicommissarias ipse præstat: at nihil vltra vires hæreditatis præstare tenetur: vt.ſ. ad leg. Falcid. l. succeſſores. & ff. ad Trebell. l. j. §. penulti.

*QVI NON POSSVNT AD LIBERT. &c.*

*Dixit supra quando manumiſsio impeditur ex persona manumittentis: nunc quando ex persona manumiſsi.*

VM diuus.] CASVS. Si seruus ob delictum condẽnatus fuerit vt in perpetuis sit vinculis: an si ei libertas fuerit relicta vel hæreditas, possit illam capere, quæritur? Dicitur quòd non.

† *al. ſimpliciter, Antoninus. aliàs nullus A. scribitur.*

*Libertas directa fauorabilior eſt Requãm fideicõmiſsaria. † Verbum Claudi⁹ pra uo errore à librariis inſerti delendũ eſt, cum nec Claudi⁹ centũ annis ſenior fuerit horũ imperatorũ pater. Contius.*

emptori [a] dedit, & ab eo redemptus, ad libertatem perductus est: nihil videtur bonis defuisse [b] eius qui fisci debitor dicitur.

*Solus tutor non præstat libertatem à pupillo debitam. Salycetus.*

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & CC. Olympio.

NEc fideicommissariam libertatem à pupilla sua seruis debitam tutorem posse prẽstare, [c] certi iuris est. vnde si hos quos tu rogata fueras manumittere tempore certo ætatis tuę, ad libertatem nõ perduxisti, sed tutor manumisit, remanserunt in seruitute.

*In fideicommissariis libertatibus fraus consideratur ex euentu tantum. Salyc. Et collige hic quòd fauorabilius est directum quàm obliquum: quod tene menti secundum Baldum.*

VII. Iidem AA. & CC. Zotico.

SI debitor ex administratione curæ dominus tuus non soluendo constitutus, fideicommissariam tibi reliquit libertatem: cum in fideicommissariis libertatibus euentũ inſpici tantùm [d] obtinuerit, nihil eius voluntas tibi prodesse potest.

*TITVLVS XII.*

## QVI NON POSSVNT ad libertatem peruenire.

*Serui damnati ad perpetua vincula, nõ possunt ad libertatem perduci: nec damnati ad tempus, durante tempore pœnæ: sed finito sic: & libertas medio tempore eis relicta, tunc eis prodeſt. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS † AA. Torquato.

CVm diuus † [Claudius] pater meus constituerit, à prẽsidibus prouinciarum, vel qui coërcendorum maleficiorum potestatem habent, in perpetua vincula damnatos ad libertatem perduci non posse: hi qui [e] intra tempora pœnæ liberi & hæredes esse iussi sunt, aut legatum fideicommiſsúmve acceperũt: neque libertatem [f] adipiſci, neque quicquã eorum quæ his data sunt, capere possunt. [g] ℣ Quòd si pœnæ tempus compleuerint: iam omni vinculo exoluti, & quaſi ad priſtinam vel simplicem [h] seruitutis conditionem redacti,* & libertatem, & siqua testamẽtis dominorum illo [i] tempore defunctorum acceperunt, sine vlla quæstione pœnæ præteritæ consequantur. [k]

*Prohibitus in pœnam à testatore manumitti, non potest etiam per emptorem ad libertatem perduci. prohibitus vero propter aliquod miniſterium familiare, officii neceſsitate ceſsante non prohibetur venire & manumitti. Salycetus.*

II. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Theodoro.

IS quidem qui [in] testamento vetitus est manumitti, ad libertatem non potest [l] peruenire: sed in proposito interest vtrúmne eos quos cum filio educatos esse testator expresit, propter familiare miniſterium, & vsum filiorum neceſsarium, & venire, & manumitti vetuerit, an quaſi malè meritis pœnam irrogauerit. [m] Nam priore casu, morte eius cui consulebatur, obsequij neceſsitate finita, libertas potest [n] peruenire: posteriore [autem casu] id quod pœnæ causa in seruos statutum est, neceſse est vires suas obtinere: quandò [o] † diuis parentibus meis † placuerit huiusmodi testamentorum leges perpetuam seruitutem malè meritis seruis irrogare, vt nec per suppoſitum emptorem ad libertatem perduci possint. [p]

*TITVLVS XIII.*

## QVIBVS EX CAVSIS serui pro præmio libertatem accipiunt.

A vel dic ꝙ debeat esse in vinculis vsque ad annum, si medio tempore fuerit ei relicta &c. Si vero tempus pœnæ iam effluxerat, & postea aliquid ei relictum est: sine vlla quæstione pœnæ præteritæ, quę ei relicta sunt, consequetur. & hoc in secunda. Viuianus.

e *Hi qui.* subaudi à simili, hi qui &c. & sic mutat casum.

f *Neque libertatem.* vt &. ff. de manumiſ. l. seruus hac lege. & qui & à quib. l. ille. §. fin.

g *Possunt.* nisi causa victus legetur: vt ff. de his quæ pro non script. haben. l. si in metallum. & de ali. lega. l. seruos.

h *Simplicem.* nã prius dupliciter erant serui, cum essent in vinculis. Dic ergo simplicem ad differentiã geminę seruitutis.

i *Illo.* quo erant capaces. & sic contra. ff. de leg. ij. l. cum filius. §. seruus. Sol. hic eo tempore quo iam sunt capaces, vel secundũ Pla. illa secũdum istam. pto prima. ff. cõmunia prę. l. fin. in fine.

k *Conſequantur.* vt. ff. de pœnis. l. fratres.

*ISquidem.] CASVS.* Si testator in testamento suo vetuerit seruum suum manumitti: an ad libertatem peruenire possit, quæritur? Distinguitur: aut noluit eum manumittere, quia voluit eũ in miniſterio hæredis pſistere: aut in modum pœnæ, quaſi malè meritum vetuit manumitti. primo casu, mortuo hærede ad libertatem potest peruenire: secundo casu non: nec si hæres in emptorem aliqua alienauit. Viuianus.

l *Non poteſt.* vt & ſ. de testa. manu. l. contra voluntatem. & ff. de manumiſsio. l. seruus hac lege. & j. de v- fucap. pro empto. l. iij. & ſ. de re. ali. non alie. l. finali.

m *Irrogauerit.* Quid si est dubium? Respon. fortè non præsumam pœnam esse fauore libertatis.

n *Libertas poteſt.* impoſsibile est.

o *Quãdò.* id est quia.

p *Poſsint.* nisi in casu, puta si vindicauit mortem testatoris: vt. ff. ad Sylla. l. si quis in graui. §. vtrum. Item & quando propter pactionem: vt. ff. de manumiff. l. seruus hac lege. Accurſius.

*QVIBVS EX CAVSIS SERVI PRO præmio libertatem accipiunt.*

*Dixit quando propter delictũ non manumittũtur: nunc econtra quando propter merita libertatem conſequuntur.*

QVoniam.] CASVS. Si seruus morte domini in publicum detulit, & strenuus in accusando extiterit, aduerſarium conuincẽdo: an ob hoc liber effici mereatur, quæritur? Dicitur

BIU Cujas

citur quòd sic: non ipso facto, id est ipso iure, sed ex præsidis sententia: vel non eoipso quòd prosiliit ad accusationem, sed conuicto aduersario. Viuianus.

a *Quoniam religiosa.* quia ad superiora etiam habent respectum.

b *Ad augendam.* in his seruis qui habent eam.

c *Pronocandámque.* in his vel in eis qui nó habent eam. sic &.ſ. de bonis quæ lib. l. ij.

d *Non ex ipso.* id est non ipso iure. Vel dic, non eo ipso quòd prosiliit ad accusationem: sed demũ conuicto aduersario: vt hic, &.ſ. de preci. impera. offe. l. j. & ff. ad Sylla. l. iij. §. vtrũ. & de iure pa. l. pe. Et not. quòd est orcinus: vt. ff. qui sine ma. ad lib. perue. l. qui ob necem. sed alia. ff. de bo. lib. l. si necem. dicit quòd nullius. Sed dic scilicet nullius viuentis: & non puto hic reddi precium à fisco: cum domini negocium gesserit. aliud in casu. j. l. proxi.

*Seruus qui vindicauit necem domini, pro præmio consequitur libertatem sententia contra occisores lata, & non ante. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Firmino.*

QVoniam religiosa [a] solicitudo ad augẽdam [b] prouocandámque [c] fidei obseruationem iuris præmio adfici debet: si ad vlciscendam necem domini, incorruptis probationibus, ac strenuo nisu constiteris: libertatem, quã his qui dominorum cædem vindicant, iampridem senatusconsultis, & statutis principũ præstari sancitum est, etiam tu pro tam ingentibus meritis non ex ipso [d] facto, sed aditione & sententia præsidis reportabis. P P. VII. Id. Decembr.* & Max. Conss.

*Seruus. ] CASVS.* Si seruus cudentem adulterinam monetam in publicum detulerit, ad libertaté perueniet, soluto à fisco precio serui domino. Viuia.

e *Percipiant.* Sed an idem vbicunque serui pro præmio accipiunt libertatem à lege? Videtur quòd non: vt. ff. adlegé Falc. l. æris. sed illa magis innuit contrarium. Accursius.

*Si quis. ] CASVS.* Si aliquis virginem rapuit, & ita potuit accusari crimine capitali: & amici virginis cum raptore, vel sub dissimulatione pertransierint: si seruus rales in publicum detulerit, ad libertatem perueniet. Viuianus.

f *Raptus.* genitiui casus.

g *Transmissum.* ex eo quòd dicit trãsmissum, præsumit Io. quòd liceat transigi, quasi dicat, finitur quantum ad transigentem: vt. ff. ad le. Iul. de vi pu. l. qui cœtu. §. qui vacantem. Est tamen arg. contra. j. de rap. virg. §. fi. Item contra. ſ. de transact. l. transigere. Solu. vt ibi.

*ADDITIO.* Tu dicas cũ Bart. in dicta. l. transigere. ſ. de transact. in. ij. col. versicu. his expeditis venio &c. quòd super raptu paciſci aut transigi licet: quia. d. l. transigere. solum adulterium excipit: de quo dicas latius vt ibi per eum.

h *Donetur.* precio à fisco soluendo: vt. ſ. l. proxima. alij habent aliter leges transpositas.

*Si desertorem. ] CASVS.* Si seruus desertorem militiæ in publicum detulerit: an pro præmio mereatur libertatem, quæritur? Respond. quòd sic.

i *Prodiderit.* id est manifestauerit.

k *Donetur.* Et hic dicit Irn. dandum precium à fisco: nam & hic consuluit fisco.

*DE INGENVIS MANVMISSIS.*

*De seruorum manumissione dictum est: sed quia ingenui homines de facto quandoque manumittuntur, ponit quid iuris sit de ingenuis manumissis. Azo.*

*Desertor militiæ potest à quolibet accusari: & ex hoc seruus consequitur libertatem. Baldus.*

IIII. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. ad Syagrium præfec. præt.

SI desertorem militiæ seruus prodiderit, [i] libertate donetur. [k] * Id. Iul. Romæ.

TITVLVS XIIII.

DE INGENVIS manumissis.

*Ingenuus testamento manumissus non efficitur libertinus: & tamen tenetur manumittenti restituere quicquid de eius domo, vel eius contemplatione meruit. Bald. Vel sic: Si manumissus dicat se ingenuum, & obtineat in competenti iudicio: tenetur restituere tam habita à manumissore, quàm eius occasione. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Phileto.

SI ingenuum te ex testamẽto manumissũ esse dicas:† apud suos iudices [l] causam agere debes, [m] si tamen iustum contradictorem habes, id est eum qui se patronum tuum esse dicit: memor [n] senatum censuisse, vt qui post manumissionem [o] originem [p] repetierint:* ea quę de domo [q] manumissoris habent, ibi relinquant. In qua causa etiam legata, vt liberto data esse, iuris prudentibus placuit.

*Obsequia seruitutis non faciunt ingenuũ seruum. Salycetus.*

II. Imp. GORDIANVS. A. Pompeiæ.

INgenuam natam, neque nutrimentorũ sumptus, [r] neque seruitutis obsequium [s] faciunt ancillam, [t] neque manumissio [u] libertinam. P P. V. Id. Maij Sabino. II. & Venusto Conss.

*Natus ex ingenua, lite pendente est ingenuus. Vel sic: Vitium litigiosi non officit libertati. Bald. Vel sic: Si manumissa est postea ex antiqua causa pronunciata ingenua: liberi ante nati probantur ingenui. Salycetus.*

*Continuatio.*

*Si ingenuum. ] CASVS.* Si liberũ hominem quem credebas seruum tuum esse, in testamento tuo manumiseris: & ille in ingenuitatem proclamauerit: an bona quæ occasione manumissiõis acquisierit in domo manumissoris, apud hæredẽ relinquere debeat, quęritur? Dicitur quòd sic. Idem est si ei tanquam liberto aliquid fuerit legatum. Viuia.

l *Iudices.* scilicet præsides prouinciarum: vt ſ. de peda. iudi. l. ij.

m *Agere debes.* actione in rem præiudiciali: vt inst. de act. §. præiudiciales.

n *Memor.* scilicet tu.

o *Manumissionem.* scilicet de facto.

p *Originem.* id est ingenuitatem.

q *Ea quæ de domo.* & etiã post manumissionem quæsita ex re manumissoris, nõ aliàs: vt ff. de libe. causa. l. de bonis. §. fi. & facit ad hãc l. ſ. de dona ante nupt. l. ea. & de testa. l. neque professio. & institu. de leg. §. longe. & .ff. si liber. ing. esse dica. l. iij. &. j. ad leg. Iul. de adul. l. eum. in fi. &. ff. de lib. cau. l. si debitori. & .ff. de condic. inde. l. seruo manumisso.

† *Quædam exẽ. habent Si ingenuũ te, & ex testamẽto manumiss. esse dicas: apud suos iudi. caus. age. debes. Si taber. ing. mẽ iust. con tradic. habes. id est eum qui se patronum tuũ esse dicit, memine vis senatum &c.*

* *receperũt.*

INgenuã. ] CASVS. Si ingenua, vt ancilla nutriatur, vel obsequiũ quod consueuit ancilla præstare, prẽstitit: an ob hoc cp vel vt ancilla nutriatur, vel obsequium quod consueuit ancilla præstare, præstitit, ancilla dicenda sit, quæritur? Dicitur quòd non: nec si de facto manumittatur, libertinę conditionis efficietur.

r *Sumptus.* vt. j. de infan. expo. l. j.

s *Obsequium.* vt. j. de li be. cau. l. liberos. &. ſ. de ser. reipub. l. finali.

t *Ancillam.* etiam si per mille annos stetit vt ancilla: si tamen parata sit probare contrarium: vt. j. de long. tempo. præscript. quæ pro lib. l. fin. alioquin præsumam eam ancillam, si per. xxx. annos sic fuit.

u *Manumissio.* scilicet de facto: vt instit. de inge. §. finali.

*Si auiam. ] CASVS.* Si ingenuam, vt ancillam possedisti, & manumisisti: an ea in ingenuitatem prouocante, & obtinente: filij post manumissionem, & ante sententiam procreati, ingenui dici debeant, quæritur? Dicitur quòd sic: & nepos mulieris hanc consultationem faciens, si peritiores consuluisset, quòd tales essent ingenui, facilè cognouisset. Viuianus.



BIU Cujas

a *Solenniter.* per sententiam.

*Sententia ingenuitatis præiudicat inter omnes.*

b *Cognoscetes.* Nam sentétia ingenuitatis præiudicat inter omnes: vt.ff.de libe.causa.l.diui.§.j.&.ff. de sta.homi.l.ingenuũ. Sed contra.huic.l.j.de lib.cau.l.fin. Solu.ibi non erat causa liberalis: sed de dominio inter duos. vel hic erat libertatis causa: ibi ingenuitatis. Item argu. contra.j.res inter alios ac. immo hic quia ex ingenua nascitur, non ex sententia matris. & sic non ob. j. de libe. cau.l.fin.

*Cum cognatũ.*] CASVS. Si ciuitate habente bellum cum ciuitate alia, ingenuus aliquis captus fuerit & distractus: an seruus dicendus sit, quæritur? Dicitur quòd nõ: quia tales non dicuntur hostes: vt.ff.de capti. l.hostes. Vel dic: quia Palmyrena ciuitas bellum faciebat cum populo Romano, & captus erat liber homo, & distractus: cum quodam iure postliminij dicatur reuersus, eum præses prouinciæ reddet ingenuitati: nec seruus esse dicetur. Viuianus.

** factum.*

c *Ingenuum.* à natiuitate.

*Palmyrena.*

d *Palmyrenæ.* ciuitas est Palmyrena, quæ est in prouincia Phœniciæ prope Barbaricas gentes: vt.ff. de censi. l.j.& faciebant bellum cum populo Romano, & hunc ceperunt: eum denique vendiderunt: & sic iure quodã postliminij dicitur reuersus: vt.ff.de cap.l.ij. & l. fin. Vel verius faciebat bellum cum alia ciuitate: & sic iure non fuit factus seruus, cum non dicantur hostes: vt ff.de capti.l.hostes.

e *Factionis.* id est discordiæ. in mala enim parte ponitur.

** consisteret.*

*Iffamari.*] CASVS. Primo ponit regulam, deinde exemplum ad regulam quæ talis est: Status ingenuorum errore vel malignitate alicui[2] diffamari non debet. Exemplum tale est: Titius persæpius imposuit Seio quòd erat seruus: præsidem & eius successorem sæpius interpellauit, vt Titium citaret, & probaret Seium seruum esse, vel desisteret. Seij allegationibus auditis pronunciauit ne Seius à Titio super statu suo decætero inquietaretur. si igitur adhuc perseuerat in iniuria, debet Titium temperare. Viuianus.

f *Periniquum.* id est valde iniquum.

g *Alterum.* successorem.

h *Defensionibus.* id est iuribus.

i *Sententiam.* definitiuam, lite primo coram se contestata: vt argu.ff.de libera.cau.l.diui.§.j. secundum Al. Vel dic quòd præses statuerat certũ tempus, intra quod inciperet agere: quod potest, denegando sibi postea iurisdictionem: vt.j.de remiss.pign.l. si eo. &.ũ.de vsu.pu.l.fi.&.ff.de cur.bo.dan.l.j.§.quæritur.&.ff.quibus

*Iudex potest terminum præfigere ad agendũ.*

III. Imp. PHILIPPVS A. Felicissimo.

SI auiam tuam vti ancillam manumissam, postea ingenuam esse solenniter[a] constiterit, statúmque eius iustæ sententiæ tuetur auctoritas: filios eius, quanuis ante sententiam [iam] susceptos, ingenuã libertatem non immeritò flagitare, si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres.[b]

*In hostilitate inter duas ciuitates consistente captus, non efficitur seruus. hoc dicit secundum lecturam secundam.*

IIII. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN. AA. & CC. Agrippæ.

CVm cognatum tuum ingenuum[c] natum* ex Palmyrenæ[d] factionis[e] dominatione redemptum, velut captiuum distractũ esse dicas: præses prouinciæ ingenuitati suæ reddi eum efficiet.

*Diffamanti alienum statum terminus adsignatur ad proponendum, & probandum de iure suo. quo non probante, imponitur ei silentium ne vlterius infamet, vel inquietet. qui si non paret sententiæ, mulcta afficitur. Baldus. Vel sic: Contra diffamantem aliquem de seruitute, potest index ad instantiam diffamati tempus illi præfigere, intra quod debeat agere: aliàs vltra tempus non audietur. Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Crescenti.

DIffamari statum ingenuorum seu errore, seu malignitate quorũdam, periniquũ[f] est: præsertim cum affirmes diu præsidem vnum atq; alterum[g] interpellatum à te, vocitasse diuersam partem, vt cõtradictionem faceret, si defensionibus[h] suis confideret.* vnde constat meritò rectorem prouinciæ cõmotum allegationibus tuis sententiam[i] dedisse, ne decætero inquietudinem[k] sustineres. Si igitur adhuc diuersa pars perseuerat in eadem obstinatione: aditus præses prouinciæ ab iniuria temperari præcipiet. Dat. pridie Noñ.*

*Famulatus liberi hominis etiam per tẽpus longum, non facit eum seruum. Salyc.*

VI. Iidem AA. & CC. Dionysio.

SCientis conditionem liberum non posse fieri seruum, euidentissimi iuris est. ſCum igitur[l] proponas patrem pupilorum quorum precibus fecisti mentionem, velut liberum te penes se habuisse in ministerium, licet in actu longi temporis: non præcedente vero titulo quo dominia quæri solent,[m] mutare tuam conditionem minimè potuit. S. VII. Kalend. Maij. AA. Conss.

*Non renunciatio causæ, sed natalium veritas probat quem ingenuum. Salyc.*

VII. Iidem AA. & CC. Matronæ.*

SIte & filios tuos ingenuos esse constat: natalium veritas vos tuetur. nam qui seruitutis mouerat quæstionem, apud acta causæ renunciando, ad ingenuitatis probationẽ nec nocere quicquam, nec prodesse potest.[n]

*Serui vel liberi, ex pacto non efficiuntur ingenui. Salycetus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Callimorpho.

INgenui nascuntur,[o] libertini manumissione tantùm cõstituuntur.[p] pactum autem nec seruis[q] nec libertinis ingenuitatem adsignat: nec his[r] qui trãsactioni[s] non consenserũt,[t] quicquam præiudicare potest.

*Ex libertina matre natus est ingenuus: nec ei reuerso obest quòd in captiuitate hostium fuit. Salycetus.*

IX. Iidem AA. & CC. Potamoni.

LIbertina matre procreatam, ingenuam* nasci na-

A ex cau.maio. l.sed & si per prætorem.§. sed & si dum decreto. & ff.de optione leg. l. mancipiorum. &.l.si optio. §. fin. &.j.ad legem Iuliam de adulte. l.ob cõmissa. &.ff.de bo. aucto.iudi.possi.l.j.&.ij.& de Carbonia. edic.l. iij. §. duæ. & etiam pœnalem potest indicere mulctam: vt.ff.si quis ius dicen. non obtemp.l.j. in princip. Item contra.ũ. vt nemo inuitus. sed hic speciale. Et sunt hæc omnia argumenta pro scholari qui vult recedere, & Bononienses differunt eum conuenire in recessu.

** ingenuum*

k *Inquietudinem.* nam amittit causam cũ deest cognitioni contumaciter: vt.ff.de re iudicata. l. contumacia. & .j. de adser. tol. l. j. in fine.

*Cientis conditionem.*] CASVS. Si sciens vt seruum liberum possedisti: nõ propter hoc libero quo fiat seruus præiudicasti, licet ministerium quod serui consueuerunt facere, tibi præstitit longo tẽpore. nullo enim vero titulo intercedente, puta emptionis, vel donationis, nõ intelligitur sua conditio mutata. Viuianus.

** Patrem*

l *Cum igitur.* hic habes quòd absque lite contestata fuit hic lata definitiua sententia. Sed dic quòd statutus fuit terminus, maxime in casu qui sequitur, aliàs contra quandoque: vt.ff.de libera.cau. l.liberis.§. si quis sciẽs. sed certe ibi non fit seruus scientis.

m *Quæri solent.* vt.ff. de libera.causa.l.si vsus fructus. in princ.&.§.j. & facit.ũ.de seruis reipub.ma.l.fin.Accur.

*Ite.*] CASVS. Si alicui status quæstionem mouisti,& renunciasti coram actis, an alij præiudicet volenti ei status mouere quæstionem, quæritur? Dicitur quòd non sufficit ad probationẽ ingenuitatis ꝙ aliquando motę liti renunciasti. Viuianus.

n *Nec prodesse potest.* vt argu.ff.de lib. cau.l. diui fratres.

** ingenuum*

o *INgenui nascuntur.* vt & inst.de ingenuis.in prin.

p *Constituuntur.* vt inst.it.de lib.in princip.Item & per sententiam: vt.ff.de statu ho.l.ingenuum.

q *Nec seruis.* vt seruus vel libertus sit ingenuus: vt.j.de collusi. detegen.l.ij.& de libe.causa.l.parentes.&.l.post certi. ius autem patronatus bene remittit: vt supra de bo.lib. & de iure patronatus. l. fin. Item beneficio principis libertus fit ingenuus: vt.ff. de nata.resti.l.quæris.

r *Nec his.* scilicet patronis vel dominis.

s *Transactioni.* dedit enim aliquid seruus vel libertus domino vel patrono, vt fieret ingenuus: hoc quidem nó nocet non consentientibus.

t *Consenserũt.* idem si cõsensissent vt fierẽt ingenui, vt prædixit.

*Libertina.*

BIU Cujas

*Libertina matre.*] C A S V S. An natus ex libertina sit ingenuus, quæritur? Dicitur quòd sic. vnde si talis ab hostibus captus fuerit, vel ex libertina natus, sibi non præiudicatur quo minus sit ingenuus. Viuianus.

a *Iuris est.* vt institu. de ingenuis.in prin. & supra de oper. liber.l.antepe.

talibus, euidentis ac manifesti iuris est. [a] Cum igitur te matre libertina editam, deinde ab hostib⁹ captam, postliminio reuersam proponas, & nunc tibi seruitutis moueri quæstionem: consequens est adiri* præsidem prouinciæ, qui de causa liberali cognoscet, iure laturus sententiam, sciēs neq; huiusmodi matris conditionem, neq; captiuitatem, reuersis de statu pristino quicquam posse detrahere.

*Nomina sunt inuenta ad recognoscendum, non ad faciendum quem seruum, vel ingenuum. Salycetus.*

x. Idem AA. & CC. Athenodoræ.

AD recognoscēdos [b] singulos nomina comparata publico consensu, ob celādos natales ingenuis, si mutētur, minime nocet: †natósq;(licet in ministerio seruitutis) liberę cōditionis, non seruos possessio, sed status ingenuos edi perficit.

*Locatio operarum nec facit nec probat quem seruum. Salycetus.*

xi. Idem AA. & CC. Maximæ.*

SI vestram [c] possessionē nullus præcessit titulus, [d] sed ingenui constituti operas mercede placita locastis: nec statui vestro quicquam derogatum est, nec ad conuentionis implendam fidem soleniter agere prohibemini. [e] S. Non. Mart. CC. Conss.

*Plagio abducta ingenuitatem non perdit. Salycetus.*

xii. Iidem AA. & CC. Quietæ.

AD mutandum liberæ statū, cōmissum plagij nihil promouet: [f] sed abductam natales quibus nata est, post hunc etiam casum obtinere conuenit. S. III.*

*Absolutoria lata, quia non probatum, non propterea præsumitur quod reus adserebat esse verum. Item succumbens in causa ingenuitatis, non præiudicat sibi in causa libertinitatis, quin illam postea mouere possit. Salycetus.*

xiii. Iidem AA. & CC. Melandro*.

INgenuum [quis] se contendendo, nec probando, non amittit libertinitatem. [g] S. VII. Id. Decembris.

*Etiam per titulum fauorabilem status non amittitur. Baldus. Vel sic: Ignorantes desponsata vt ancilla, suæ ingenuitati non præiudicat. hoc dicit. secus si scienter. Salycetus.*

xiiii. Iidem AA. & CC. Aristoteli.

STatui ingenuæ ex eo solo quòd velut ancillæ sponsaliorum nomine data proponitur, [h] præiudicari nulla ratione potest. S. VII. Kalendas Ian.

## TITVLVS XV.

## COMMVNIA DE MANUMISSIONIBUS.

*Si proprietarius & vsufructuarius simul libertatem seruo imponant, pleno iure liber efficitur. at vbi solus proprietarius hoc fecerit, ipsius libertus erit, & quasi seruus apud vsufructuarium permanebit: & interim aliunde quæsita quàm ex opera sua & re fructuarii, sibi quærit: & ea ad legitimum suū successorem transmittit. Vbi verò solus fructuarius manumittit: si contemplatione serui, tunc quādiu vsusfructus durasset, proprietario seruire non tenetur: sed postea sic. & interim extra operas quæsita, domino quærit. hoc dicit vsque ad. §. illud quoque. Salycetus.*

I. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

SAncimus, si proprietarius seruo cuius vsusfructus ad aliū pertinebat, libertatem imposuerit: non secundum antiquam obseruationem & libertate carere,* & eum sine domino esse intelligi: sed nec inueniri personam cui res ad se venientes acquirat. Sed si tam proprietarius quàm vsufructuarius libertatē ei cōsentiētes imposuerint, pleno iure liberum eum effici: & si quid postea sibi acquisierit, hoc ī bonis suis habere. ▽ Sin autē proprietari⁹ sol⁹ libertatē īposuerit, vsufructuario minimè cōsentiēte: sit quidem ille qui libertatem à proprietario accepit, inter libertos proprietarij connumeratus: [i]

*Exposuimus in superiorib⁹ singularia de manumissionibus: nunc audiamus communia. Azo.* Continuatio.

SAncim⁹.] C A S V S. Primo refert antiquitatem quādam, scilicet quòd olim si aliquis in seruo habebat vsumfructū, alius proprietatem: & proprietarius volebat eum libertate donare: nec fiebat liber, nec dominium eius habebat aliquis: & quod acquirebat, nulli acquirebat: hodie autem aliter. nā aut proprietarius & vsufructua. simul manumittunt: aut proprietarius tantum: aut vsufructua. non proprietarius. primo casu pleno iure erit liber, & sibi acquiret. in secundo casu inter libertos proprietarij computabitur: & si aliquid medio tempore inter manumissionē & perseuerantem vsumfruc. acquisierit, sibi acquirit, & ad posteros suos illud transmittit, iure patronatus saluo: nisi fuerit remissum: tunc enī seruiat donec viuat: vel cum morte vel capitis deminutione finiat: & finito vsufruc. plene liber sit: adeo vt quomodo velit degere possit. Si verò viuēte vsufructua. decesserit: hæreditatem suā ad hæredem suum, si testatus moriatur, vel ad succedentem ab intestato transmittat. In tertio casu distingue: aut noluit eum libertatem consequi, quia volebat cedere vsumfructū: & maneat seruus proprie. si vero eū voluit liberum esse: viuente vsufructua. ministerium proprietario non debet, sed iudices tueri eum teneantur. & quod medio tēpore acquisiuit, finito vsufructu ad dominū reuertatur. & hoc in prima. An autem pater vel mater per filium vel filiam in potestate, vel emancipatos, cuiuscunque gradus, possit manumittere seruum suum, vel in ecclesia, vel coram iudice, vel inter viuos, & in vltima voluntate, vel directè vel per fideicommissum manumittere voluerit? Dicitur quòd sic. An sit habenda distinctio ætatis illius, sit maior, vel minor, qui manumittendus est, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

i *Connumeratus.* scilicet statim: vt hic. Sed contra. ff. de hæ-



* *al. & de libertate cō dere.*

BIU Cujas

redi. instituen. l. quoties. in fin. vbi differtur donec vsusfructus finiatur. Solu. hæc illam corrigit.

a *In medio.* id est post manumissionem durãte vsufructu.

b *Posteritati.* nisi sit acquisitum ex re fructuarij, vel ex opera sua: vt insti. per quas perso. no. acqui. §. de his.

†*al. alio legitimo modo.*

c *Permaneat.* nisi fortè sit constitutus, quãdiu seruus in seruitute esset.

d *Peremptus.* morte, vel capitis deminutione.

e *Tramitem.* institutum, vel ab intestato ei succedentem.

f *Gratias agendo.* ipsi seruo.

g *Obseruare.* id est parère.

h *Ad eũ peruenerint.* nõ ex re fructuarij, vel ex opera sua.

i *Et nullum respiciat.* hoc tamen admittitur quandoque, scilicet in duobus casibus: vt. ff. de libe. eau. l. si vsufructuarius. & de stipu. seruorum. l. quod seruus stipulatus.

k *Perducant.* vt &. ff. de manumiss. l. nepos. & de manu. vindi. l. si pater. & est hic speciale. sic econtra filius per patrem: vt supra de his qui à non do. manu. l. penul. sed regulariter cõtra: vt supra de manu. vin. l. nec mulieré.

l *Cum enim.* merito hoc casu liberorũ differentia est sublata, cũ enim &c.

m *Penè.* ideo dixit penè: quia emancipatus non acquirit patri. Item per prætorem tãtum succedit. Item vocat patrem in ius, cum venia tamen: vt supra de in ius voc. l. fin. Ité emancipati conferunt suis: sed non sui emancipatis: vt supra de colla. l. si emancipati. plene diximus.

*Emãcipati à suis adhuc in aliquibus differunt.*

n *Peculiare est.* id est pulcherrimum est.

†*quam refert Paulus lib. 1. Sentẽtiar. ti. 13. his verbis. Filiusfamilias iussu patris manumittere potest, matris non potest. Contius.*

o *Si quis seruo. Imponere.* id est manumittendi auctoritatem dare.

p *Requirere.* etiam si est infans: vt insti. de lib. §. fina. &. ff. de manumiss. l. iuris ratio.

q *Ampliãdam.* vt supra de indi. vidu. l. ij. & de bo. lib. l. fi.

SI quis sine vxore.] CASVS. Si aliquis & si quid in medio[a] posidet, hoc sibi acquirat, sibíq; habeat, & suæ posteritati[b] relíquat, saluo patronat' iure ꝑ omnia custodiẽdo, nisi & hoc ei legibus fuerit remissũ. Ipse tamẽ libert' quasi seruus apud vsufructuarium ꝑmaneat[c] donec vsufructuarius viuit, vel vsusfructus legitimo† modo pereptus[d] est. Etenim si finẽ vsusfruct' quocunq; modo accipiat: tũc facultas ei tribuatur quo maluerit degere modo. ℣ Si verò adhuc superstite vsufructuario ab hac luce fuerit libertus exẽptus: hereditas eius legitimũ tramitẽ[e] sequatur. ℣ Sin autem vsufructuarius tantummodo libertatẽ imposuerit: si quidẽ hoc modo, vt cedat vsumfructum proprietario: plenissimũ ius habeat in seruo proprietarius: vt omnia ei seruus acquirat secundũ ea quæ generaliter in seruos & dominos constituta sunt. ℣ Sin verò gratias agẽdo[f] vsufructuarius eũ ab vsufructu liberauerit, & libertate donauerit: tunc maneat quidem seruus ꝑprietario suo annexus: sed non necessitas ei imponatur, donec viuit vsufructuarius, vel vsusfructus constare potest, obseruare[g] proprietarium, & quædam ministeria ei adimplere, sed iudices nostri eũ in quiete tueantur. ℣ Post vsufructuarij autem mortem, vel vsusfructus quocunq; modo interemptionem: tũc seruiat quidem domino, & omnia quę in medio ad eum ꝑuenerint,[h] hęc suo domino acquirat. Et sit ex nostra constitutione hęc separatio inter seruos & liberos: & non secundum ius antiquum idem seruus remaneat, & nullum respiciat[i] dominum.

*Potest pater & mater per filium & filiam apud iudicem vel aliter seruum manumittere. Baldus. Vel sic: Parentes possunt manumittere per filios cuiuscunque sexus, etiam si non sint in potestate. Salycetus.*

Illud quoq; huic legi adiiciẽ', vt explosa antiqua† ꝑsonarum differentia, liceat parentibus tam masculis quàm fœminis, filiis filiabúsve suis in sacris cõstitutis, siue emancipatis, cuiuscunque gradus, mandatum imponere, quatenus seruos in libertatem perducant,[k] siue apud iudicem, siue in sacris ecclesiis, siue secundum alium quem mandator voluerit legitimum modo. cum enim[l] & in successionibus & in aliis penè[m] omnibus nulla est inter liberos discretio: oportet hoc obseruari & in præsenti casu,* maximè pro libertate, quam & fouere & tueri Romanis legibus, & præcipuè nostro numini peculiare est.[n]

*Potest manumitti tam in ecclesia, quàm apud iudicem, vel in testamento etiam infans & ignorãs, vt sit ciuis Romanus. Baldus. Vel sic: Seruus cuiuscunque ætatis manumitti potest à domino. Salycetus.*

II. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quis seruo suo libertatem imponat, siue in ecclesia, siue in ęde sacra, siue ad qualecunq; tribunal, vel apud eũ [iudicem] qui libertatem imponere[o] legibus habet licentiam, siue in testamento, vel alio vltimo elogio, directam vel fideicommissariam: nullo coerceatur* modo eorum qui ad libertatem veniunt, ætatem requirere.[p] neque enim eum tantummodo ciuitatem Romanã adipisci volumus, qui maior triginta annis existit: † sed quemadmodum in ecclesiasticis libertatibus non est huius ætatis differentia, ita in omnibus libertatibus quæ à dominis imponuntur, siue extremis dispositionibus, siue per iudices, vel alio legitimo modo: hoc obseruari sancimus, vt sint omnes ciues Romani constituti. ampliandam[q] enim magis ciuitatem nostram, quàm minuendam esse censemus.

*Si existens sine vxore ancillam propriam in concubinam habeat: & de eius vel sobolis libertate vel seruitute nihil disposuerit: ad libertatem post eius mortem perducuntur. Salycetus.*

III. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis sine vxore constitutus, ancillam suam sub nomine habeat concubinæ, & in eadem vsque ad mortem suam consuetudiñe permanserit, & forsitan liberos ex ea sustulerit: sancimus omnimodo non concedi hæredibus defuncti eandem, vel liberos eius, si etiam liberos habuerit, in seruitutem deducere: sed post mortem domini sub certo modo[r] eripiatur in libertatem vnà cum sobole sua, si etiam eam forsitan habuerit. Ipsi etenim domino, dum supereſt, damus licentiam[s] quomodo voluerit vti tam ancilla sua, quàm etiam ex ea progenita sobole, & in suo vltimo elogio quicquid voluerit contra eos disponere, id est quasi seruos eos aliis legare, siue in seruitutem hæredum nominatim relinquere. ℣ Sin autem taciturnitate[t] eos præterierit, tunc post mortem eius ad libertatem eripiantur: vt sit mors domini, libertatis eorum exordium. ℣ Hominibus etenim vxores habentibus, concubinas vel libertas vel ancillas habere, nec antiqua iura[u], nec nostra concedunt. Dat. Kalendis Nouembr. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. IIII.

ad ancillam suam consuetudinem habuit, & vsq; ad mortẽ ita perseuerauerit: nec ipsam nec liberos eius hæredes in seruitutem deducant, sed in libertatem eripiantur. & hoc in prima. Licentia vero domino supstiti cõcedenda vti ancilla & sobole quomodo sibi placuerit: & in vltima volũtate de eis disponere, eos aliis vt seruos legando, vel vt in seruitute hæredum remaneant relinquendo. & hoc in secunda. Si vero nihil de eis expressit: tunc post mortem eius ad libertatem perducantur. & hæc vera sunt in omnibus nõ habentibus vxorem. In aliis vero sec' erit: quia habenti vxorem, & cõcubinam etiam antiqua iura non permittunt. & hoc in tertia. Viuianus.

* *causa.*

r *Certo modo.* quem certum modum habes in fi. l.

s *Licentiam.* vt infra tit. j. l. de ancilla.

t *Taciturnitate.* sic supra de secun. nup. authen. nunc autem.

† *cũ autẽ hæc essẽt legitima ætatis Romanæ minoris ætatis dispẽsãda, & seruus adhuc manumissus nõ fieret ciuis Romanus, sed tũ Latinus vt dicit Theophilus, & Pius. Frag. Contius.*

u *Antiqua iura.* vt & supra de concu. l. j.

*DE LIBERALI causa.*



BIU Cujas

*Dixit supra de libertate danda: nunc de ea tuenda per liberalia iudicia. Vel sic: Qualiter contingat libertas, supra dictum est: nunc autem quomodo libertas præstita petatur vel defendatur, ponit: & ita tractat de liberali causa. Azo.*

*Eam quidem.*] CASVS. Si filios tuos tanquam seruos distraxisti: an eos vindicare in libertatē possis, quæritur? Dicitur quòd licet rem illicitam commiseris, tamē eos vindicare potes: vel nomine eorū in libertatem proclamare. Viuianus.

a *Illicitam.* quantum ad ius. nam vendi non potest, nisi in casu: vt supra de pat. qui fi. dis. l. j. &. ij.

b *Inhonestam.* quantum ad bonos mores.

c *Filios.* tuos.

d *Adi.* tu pater, & etiam filiis inuitis: vt ff. eodem. l. ij. &. iij. & ad hoc supra de transact. l. transactione matris. Et sic not. quòd suam turpitudinem allegat. Item venit contra factum suum. & sic est contra. ff. de adop. l. post mortem. Solu. hic fauore libertatis: vel non venit nomine suo: quod est verum. sic supra de admi. tut. l. cū quidam. vel ideo, quia contra legem factum est, vnde pro infecto habetur: vt infra de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. Vel *hic fuerūt sciētes.* vnde ipso iure non valuit contractus super libero homine: vt instit. de contrahen. empt. §. fi. Vnde non obstat. ff. de euic. l. vindicātem. sed quid si nō fuit emptor sciens, & sic tenuit cōtractus: vt ifra de euic. l. si tibi? non videtur sufficienter respōsum ad illam vindicantem: sed dico primas respōsiones sufficere.

e *Iuris.* scilicet per adsertores, qui tamen sublati sunt: vt infra de adser. tol. l. j. in prin.

*Si tibi.*] CASVS. Si seruos meos quo ad opinionem possedisti, & eos vindicando obtinui, si postea in libertatem proclamauerint: an eis obstet res inter me & te iudicata, quæritur? Respon. quòd non.

f *Dicis.* & sunt in possessione seruitutis.

g *Dicantur.* scilicet à seipsis, vel ex possessione seruitutis, vel ab amico eorum.

h *More solito.* scilicet per adsertores: qui tamen sublati sunt: vt infra de adser. tol. l. j. in prin.

i *Iudicata.* quia obtinuisti contra alium. nam ibi de proprietate inter duos litigatur: hic inter seruum & dominum de libertate: & sic non nocet: vt infra res inter ali. &c. &. ff. eodem. l. si cui. §. j. Accursius.

*Si liber.*] CASVS. Si ancillæ meæ liber homo se copulauerit habendo eam vt concubinam: & ei vt abstineret denunciaui, nec abstinuit forte: an ob hoc mutetur sua conditio, vt seruus efficiatur, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

## TITVLVS XVI.
## DE LIBERALI causa.

*Pater potest venire contra factum suum illicitum & inhonestum, in fauorem filiorum, qui non potuerunt per patrem affici iniuria. Baldus. Vel sic: Pater venit contra factum suum, quod est ipso iure nullum, vel nomine filii cui præiudicare non potuit. Salycetus.*

I. Imperator ANTONINVS A. Saturnino.

REm quidem illicitam [a] & inhonestam [b] admisisse te cōfiteris, quia proponis filios [c] ingenuos à te venundatos. Sed quia factū tuum filiis [tuis] obesse nō debet, adi [d] competentem iudicem (si vis) vt causa agatur secundum ordinem iuris [e]. PP. V. Id. Februa.*

*Sententia inter duos super proprietate seruorum lata, non præiudicat seruis in libertatem proclamantibus. Salycetus.*

II. Idem A. Veroniano.

SI hi quos seruos tuos esse dicis [f], liberi esse à diuersa parte dicantur [g]: de statu eorū more solito [h] quæri oportet. nec enim res iudicata [i], qua de proprietate eorum pronunciatum est, opponi causæ liberali potest. Dat. Non. Feb. Romę, Messala & Sabino Consulibus.

*Ex contubernio ancillæ alienæ liber homo non transit in alterius dominium. Saly.*

III. Imperator ALEXANDER A. Quirino.

SI liber homo alienæ ancillæ contubernium sequatur: licet ei fuerit denunciatum vt se abstineret, seruus domini* mulieris non fit [k]. PP. Non. Febr. Fusco & Dextro Conss.

*Si sententia pro libertate data transit in rem iudicatam, amplius de ea non quæritur: secus si ab ea fuerit appellatum. Salycetus.*

IIII. Idem A. Iocundo.

SIis quem in seruitutem petebas, liber (quamuis absente te) causa cognita [l] pronunciatus est: secunda in seruitutē petitio eius dari tibi non debet [m]. ℣ Sed si postea quàm cognouisti [n], de sententia iudicis appellasti: an iure lata sit, in auditorio [o] quæretur.

*Venditio fisci non præiudicat causæ liberali, item probationis onus incumbit non possidenti: quo non probante, possessio rei manet inconcussa. Baldus. Vel sic: Quatuor dicit. Primo, quòd fiscus non priuilegiatur, vt mulier ab eo vendita in libertatem non proclamet. Secundo, quòd exceptio maioris ætatis contra eam est inanis. Tertio, quòd ex seruitute proclamanti in libertatem, incumbit onus probandi: & hoc operatur possessio eius quam habet conuentus. Quarto, quòd exceptio precii participati probata, nocet libero vendito. Salycetus.*

V. Idem A. Sabino.

NOn ideo minus in libertatem proclamare potest ea quam ancillam tuam esse dicis, quòd eam vendēte fisco comparasti [p]. ℣ Sed nec hodie* ad præscriptionē operatur, quòd venditionis tempore maior viginti annis fuerit: cum ætatis allegatio non aliàs possit præscriptionem* aduersus ciuem Romanum accommodare, quàm si participādi precij [q] gratia cōsensum seruituti dedisse probetur. ℣ Probationis sanè onus, cum ex seruitute in libertatem adseritur, ad se recipit [r]: quæ si affirmationem suam non impleat, inconcussum possessionis ius obtinebis [s].

*Si spontanea confessio non valet: multo minus facta coacte vel in tormentis. Baldus. Vel sic: Etiam spontanea confessio in scripturam redacta, liberum non facit seruum. Salycetus.*

VI. Imperatores VALERIANVS & GALLIENVS AA. & VALERIA. Cæs. Versimeno.

SIis quem in seruitutem petebas, liber (quamuis absente te per contumaciam legitime citato, pronunciatus fuerit liber: prætextu sententiæ latæ in absentia an possis eum petere in seruitutē, quæritur? Dicitur q non est secunda petitio tua admittenda. & hoc in prima. si tamen postquam sciuisti latā fuisse sententiam, intra decem dies appellasti: an iure lata fuerit sententia, inquiret iudex appel. & hoc in secunda. Viuianus.

*Si is quem.*] CASVS. Si de possessione libertatis aliquē in seruum petiisti, & absente te per contumaciam legitime citato, pronunciatus fuerit liber: prætextu sententiæ latæ in absentia an possis eum petere in seruitutē, quæritur? Dicitur q non est secunda petitio tua admittenda. & hoc in prima. si tamen postquam sciuisti latā fuisse sententiam, intra decem dies appellasti: an iure lata fuerit sententia, inquiret iudex appel. & hoc in secunda. Viuianus.

l *Causa cognita.* puta post edicta: vt. ff. de iudi. l. & post. & supra de inge. ma. l. diffamari. Et nota quòd hic iure veteri contrahebatur ante Iustinianum eremodicium in causa liberali absente actore: vt. d. l. diffamari. & l. si te. & infra. e. l. iusta. quod aliàs non erat: vt. ff. de iudi. l. & post. §. j.

*Eremodiciū an possit contrahi in causa liberali.*

*hoc.

m *Non debet.* interdum datur: vt. ff. eodem. l. diui fratres. §. quòd si ex seruitute.

*præscriptiones.

n *Cognouisti.* à tempore ergo sciētiæ currit tempus appellationis: vt infra quomodo & quando iudex. l. ab eo, sicut in redhibitoria. arg. ff. de ædil. edic. l. cum sex.

*Appellationis tēpus currit à tēpore sciētiæ.

o *Auditorio.* scilicet iudicis appellationis.

NOn ideo.] CASVS. Si fiscus ancillam tibi vendiderit: an ideo minus quòd à fisco eam comparasti, possit in libertatē proclamare, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. An autem ei obsit quo minus proclamet in libert. quòd cum vendebatur, excedebat numerum. xx. annorum? Respon. quòd non: quia tunc habet locum quòd ei obesse possit, cum gratia participandi precij præbuit assensum. & hoc in secunda. Cui vero incūbat probatio, an ei prouocanti de possessione seruitutis in libertatem, an tibi, quæritur? Respon. quòd ei incumbit onus probandi: quia eo nō probante, ius possidendi eam vt ancillam obtinebis inconcussum. & hoc in tertia.

p *Comparasti.* nec enim rem alienam vendidit vt suam, cum nullius erat: aliàs enim videris dominus: vt argu. instit. de vsuca. §. fin. & infra de quadri. præscrip. l. bene.

q *Precii.* item & alia sunt necessaria quæ diximus. ff. de statu ho. l. & in seruorum.

r *Recipit.* item oportet eam prius reddere rationem: vt. ff. eodem. l. imperator.

s *Obtinebis.* vt supra de eden. l. qui accusare.

*Nec si.*

k *Non fit.* vt infra de se. con. Clau. l. j. nec dominus ancillæ tali homini libero succedit: vt supra communia de suc. l. ancillæ. sed per Longobardam de seruo qui liberam mulierem accepit. l. vlti. aliter obseruatur. nam si cooperiatur in coitu cum aliquo panno, efficitur seruus, ea tamen viuente.

*Lex Longobarda.*

BIU Cujas

NEc ſ.]C A S V S. Scripſiſti te ſeruum meũ eſſe: an tibi præiudicasti quo magis fias ſeruus, quæritur? R. ñ. ꝙ non. multo minus fieret tibi præiudicium, ſi te per vim compuliſſem vt ſcriberes te ſeruum meum eſſe.

a *Seruum.* eius qui ſciebat te liberum: vt. ſ. de inge. manu. l. ſciẽtis. & ff. eo. l. liberis. §. ſi quis. Sed certe idem ſi ignorans: quia huiuſmodi confeſsiones nõ præiudicant quaſi contra naturam: vt &. j. eo. l. interrogatam. & l. liberos. j. & ij. & ff. de inter. act. l. ſi is cuius. §. fina. ſed quantum ad adſcriptitiam cauſam huiuſmodi confeſsio poſſet nocere, ſi alia adeſſent quæ adeſſe oportet: vt. j. de agri. & cenſ. l. cum ſcimus. lib. xj.

* *Aurelius. aliàs, Anton.*

SI ab eo.]C A S V S. Si in teſtaméto tuo ſeruum tuũ manumiſiſti: an hæres tuus poſſit eum in ſeruitutem reuocare, quęritur? Dicitur ꝙ non: licet de iure manumiſsio non procedat. ex quo enim hæreditaté adiit, factũ tuũ debuit cõprobare.

b *Firmare debuit.* vt. ſ. de rebus alie. nõ alie. l. vẽditrici. & ff. de euict. l. Seia. & de pigno. act. l. rem alienam. ſ. de rei vindica. l. cum à matre. Sed contra. ff. qui & à quib. l. ſi ſeruo. Solu. hic domin⁹ extitit hęres manumiſſori: ibi ecõtra manumiſſor domino. quæ non placet: quia magis debet eſſe ecõtra. Vel dic ꝙ valet iure exceptionis: vt hic, non ipſo iure, vt ibi. Vel hic fuit manumiſſus ab eo qui non potuit manumittere, nõ ꝙ nõ eſſet domin⁹, ſed quia minor erat. xx. annis, ſine iuſta cauſa: vel quia in fraudẽ creditorũ. argum. ſ. de ſer. pig. da. ma. l. ſi creditoribus. ibi quia nõ erat dominus. Item argu. contra. ff. de caſtré. pec. l. pe. in fine. *ADDITIO.* Pro ſolutione contrariorum in hac glo. formatorum, vide pulchram diſtinctionem Bar. in. l. cum vir. ff. de vſucap. ante finem.

* *Venerio.*

† *Iſta lex eſt ſ. arg. quòd teſtib⁹ ſibi ipſis cõtrarij non eſt credendũ: vt in gloſ. ſuper verbo, contradicãt. in ca. licet. extra de pba.*

*Numerus ſingularis ꝙ plurali ponitur.*

NEc ſi volens ſcripſiſſes ſeruum a te eſſe, non liberũ: præiudicium iuri tuo aliquod comparaſſes: quanto nunc magis, cum eam ſcripturam dare compulſum te eſſe teſtaris?

*Contra libertatem præſtitam à defuncto hæres non poteſt venire, etiam ſi ſeruus fuerit hæredis: quia adeundo hæreditatem, cõfirmat libertatem. Salycetus.*

VII. Imperator AVRELIANVS *. A. Secundo.

SI ab eo cuius ſeruus fuiſti, manumiſſus es: fruſtra libertatis controuerſiã ſuſtines, maximè ab hærede eius qui [te] manumiſit: cum etſi iure libertas non proceſſerit, reſpectu tamen aditæ hæreditatis voluntatem defuncti ſuo conſenſu firmare debuit b.

*Ex pacto facto cum ſeruo proprio de ſe vel filio manumittendo, & dato nummo, dominus non adſtringitur, licet à iure hortetur. Saly.*

VIII. Imperatores DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Verinæ.*

CVm adfirmes placuiſſe quõdam domino tuo, vt pro te & pro filia tua dato nummo c certæ quantitatis vos manumitteret, & te tantummodo liberauit: aditus rector prouinciæ hortabitur d eum e, ſalua reuerentia quam patrono liberti ſolent exhibere, placito ſuo ſtare. Dat. prid. * Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Adſertum in libello habet vim confeſsionis, & ei ſtatur contra proferentem: & ſi in diuerſis libellis contraria dicit, ſtatur ei quod nocet. Bal. Vel ſic: Confeſsioni ſupplicantis ſtatur in eius præiudicium, non fauorem. Salycetus.*

IX. Iidem AA. & CC. Proculo.

CVm † precum f tuarum g conceptio, licet eum contra quem ſupplicas, ex ancilla tua natum eſſe expreſſerit, tamen nomini h cognomen quo liberi dumtaxat nuncupantur, addiderit, & non ſeruum eſſe, ſed ſeruili macula adſperſum comprehenderit: contra eum qui ſeruus non eſt, ſupplicaſſe te * intelligis †.

*Non valet pactum libertatem infringens: & ſic nemo eſt dominus ſui ipſius. Bald. Vel ſic: Actus adminiſtratorii non faciunt ingenuum ſeruum. Salycetus.*

X. Iidem AA. & CC. Stratonico.

LIberos priuatis pactis i, vel actu quocunque adminiſtrationis k, non poſſe mutata conditione ſeruos fieri, certi iuris eſt.

*Illicita adſpiratio ad honores publicos, non facit ſeruum libertum. Salycetus.*

XI. Iidem. AA. & CC. Fauſtino.

NOn mutant ſerui ſtatum, ſi ad ciuiles honores illicite atque improbe adſpirauerint l. vnde ſi ſtatus moueatur quæſtio, intelligere vobis licet, nihil prodeſſe poſſe quòd pater veſter ciuiles honores geſsit. Solẽnibus m itaque ordinatis, apud præſidem prouinciæ de ſtatu veſtro cognoſcetur.

*Venditio nõ facit ingenuum ſeruum: nec precium à ſeruo emptori ſuo traditum, facit eum liberum. Saly.*

XII. Iidem. AA. & CC. Proculo*.

SI [ex] liberta n * te natũ aliquis cõparauerit: ſtatũ retines quẽ antea habuiſti. ℣ Si vero ex ancilla editum naturalis pater idémque dominus diſtraxit, ac pòſt emptori preciũ ſoluiſti: non idcirco libertatem conſecutus es°. PP. XVIII. Kalend. Maij.

CVm precum.]C A S V S. Si in libelſo precũ quẽ principi cõtra ſeruũ tuũ porrexiſti, in prin. ſeruũ natũ ex ancilla aſſeueraſti, in fine autẽ ex adſcriptitia: poſteriori adſeuerationi fauore libertatis ſtabitur corã iudice delegato, propter vltimã adſertionẽ in ſcripto contentam. nec rediens ad principẽ aliud obtinebit, vt potius dicendus ſit adſcriptitius, quàm ſeruus. Vel ſic: Dixi imperatori, vellẽ vt cognoſceres inter me & quendam quem dico ex ancilla mea natũ. etiã ille dicitur Albertus Carbonien. dixit imperator: intelle- * *Intelli-* xi ex verbis precũ tua- *ſtur.* rũ, ꝙ dixiſti ex ancilla *Super-* tua natũ, & dixiſti vo- *ſcribe.* cari Albertũ: quo no- *Prę-* mine nõ cõſueuerunt *dicto.* vocari ſerui, ſed liberi; *cap.* & poſſet eſſe ex ancilla *Anto-* natus, non tamen ſer- *gusti. libe-* uus: ideo videtur ꝙ tu *rum.* non ſis audiendus. *& Vide* f *Cum precũ.* nota per *in Inſti-* legẽ iſtã, ꝙ ſi quis por- *Cuiacius.* rigit libellũ, & aliquid *Libellis* dicit cõtra ſe in libel- *ꝓpoſitis* lo, ſtabitur dicto ſuo *dicas vide* cõtra ſe. a argu. ff. ſa. *ſi ſtatur* miliæ erciſcundę. l. qui familiæ. a *Etiã*

g *Tuarum.* factarum *te adſcri-* alia vice. & nota quem *ſecundum* videri confiteri quod *Bal. ſic* in libello ponit. *telligere*

h *Tamen nomini.* hic *hanc ꝙ* pone caſum in princi- *l. 1. pr.* pio poſitũ: & dic quòd *lum, j. de* prius in libello precũ *ſſ.* dixerat natũ ex ancilla: poſtea in eodem libello ex adſcriptitia: poſterior cõfeſsio valet fauore libertatis.

*Liberos.*]C A S V S. Licet liber homo tibi ſeruiat, vel pactus ſit ꝙ ſit ſeruus: non ob hoc ſibi præiudicat * *Secundo* quòd magis fuerit ſer- * *alias li-* uus. Viuianus. *ra. alias*

i *Pactis.* vt &. ſ. eodẽ *liberum* l. nec ſi volens. &. ff. de *nat.* pac. l. ſi vnus. §. & in ſumma. Accurſius.

k *Adminiſtrationis.* vt &. ſ. de ſer. reipub. l. fi.

NOn mutant.]C A S V S. Si ſeruus tuus te ignorante ad honores ciuiles adſpirauerit, nõ ob hoc probabit ſe eſſe ingenuũ: nec per hoc ꝙ pater eius aliquãdo ad ciuiles adſpirauerit honores: ſed corã cõpetenti iudice de ſtatu eius quęretur, ſcilicet an ſit liber, vel ſeru⁹. Viuia.

l *Adſpirauerint.* domino ignorante, alioquin cõtra: vt. j. qui minõ poſ. l. ſuper ſeruis. & l. fina. lib. xij. & ad hoc. ff. de offi. præto. l. Barbarius. & infra eo. l. iubemus. & ſupra de proba. l. neque. vnde ſuus honor non prodeſt: multo magis nec patris.

m *Solennibus.* id eſt dato libello.

SI ex liberta.]C A S V S. Si liberũ vt ſeruũ tuũ diſtraxiſti, ei nõ præiudicaſti quo minus in libertatẽ ꝓclamare poſsit, ne fiat ſeruus. & hoc in prima. Si vero ex ancilla tua natũ diſtraxiſti: licet emprori preciũ ſeruus ſoluerit, non ob hoc erit liber. Viuia.

n *Liberta.* qdã libri habẽt, ex libera. alij, ex liberta. alij, ſi liberũ.

o *Conſecutus es.* niſi in caſibus: vt inſtitu. de noxa. in princ. & ſupra de pa. qui fi. diſt. l. ij.

PRincipaliter.]C A S V S. Stichus dicebat eſſe ſeru⁹ meus: deceſſit relictis filiis, & peculio. venit Titi⁹ ex aduerſo, dicés peculium

BIU Cujas

lium ad eum pertinere, & quòd filij Stichi ſerui ſui erant: quid iuris ſit quæritur. Dicitur quòd non debet principaliter inquiri de Sticho,& ita de carne & oſsibus eius:ſed debeo probare corã præſide quòd dominium Stichi ſpectabat ad me: quo probato, peculium eius & filij mihi aſsignabuntur. Vel ſic:Si habui ſeruũ, & ille habuit peculiũ, & deceſsit: non poteſt quæſtio principaliter de dominio iſtius aſsignari:ſed ſi de peculio eius fuerit controuerſia,poterit quæſtio illa agitari.prior ſententia verior eſt. Viuianus.

*Status quæſtio defuncto iam principaliter non mouetur,ſed poteſt ſecundariò de ipſa diſputari propter res & ſtatum filiorum. Bal. Vel ſic: De ſtatu defuncti non poteſt principaliter quæri: ſed in conſequentiam,ſi res eius vindicetur:de ſtatu vero filiorum ſic. Salycetus.*

XIII. Iidem. AA.&. CC. Paulo.*

I PRincipaliter de ſtatu [a] defuncti agi nõ poteſt. Si vero ex peculio quondam eius quem tu bona reliquiſſe commemoras, res vindicentur, vel B eius filiis moueatur ſtatus quæſtio:hæc omnia ſolenniter præſidali notione decídi debent. [b] Dat. V. Kal. Maij.

*Pendente lite de ſtatu,ſeruus habetur pro libero. Bal. Vel ſic: Qui in ſeruitutem prouocatur, in cauſa illa pro libero habetur. Saly.*

XIIII. Iidem AA.&. CC. Quintiano.*

LIte ordinata [c], † in poſſeſſione libertatis [d] is de cuius libertate quæritur, conſtituitur [e], & interim pro libero habetur [f]. Dat. IIII. Kal. Maij Heracleæ. AA. Conss.

*Ingenuitas probatur nõ tantum per ſcripturam factam de natiuitate, ſed etiam per teſtes, & alias legitimas probationes. Saly.* C

XV. Iidem. AA.& CC. Palladio.

NEc omiſſa profeſsio [g] probationem generis excludit,nec falſa ſimulatio [h] veritatem minuit. Cũ itaque ad examinationem veri, omnis iure prodita debeat admitti probatio:aditus præſes prouinciæ,ſolennibus ordinatis prout iuris ratio patitur,cauſam liberalem inter vos decídi prouidebit. [i] *

*Quæ de mea voluntate non procedunt actiuè, nec in mei præiudicium à lege procedunt paſsiuè. Bal. Vel ſic: Si inſtrumentum dotale de libera ſit ſcriptum vt de ancilla,non præiudicat ei ignoranti, cuiuſcunque ſit ætatis: nec ſcienti,ſi ſit minor annis viginti. Salycetus.* D

XVI. Iidem. AA.&. CC. Diogeniæ.

SI miniſterium tuum quaſi libera exhibuiſti, ac te neſciente [k] quaſi ancilla in dotem data,conſcriptum inſtrumentũ eſt: nihil hæc libertati tuæ nocere potuerunt:maximè cum te minorem ætate fuiſſe commemores, & placuerit minores viginti annis nulla ratione mutare ſtatum poſſe, ac pro liberis ſeruos fieri:ne antè [l] libertatem inconſultè amittant, quam [m] alij [n] propter ætatis rationem ſine conſilio præſtare non poſſunt. PP. VI. Idus Maij Hadriano A. Conſ.*

*Naturalis ſtatus mutationem recipit in delictis & criminibus: nec ſequitur, ego ſum ingenuus, ergo & fratres mei: quia quod ſeparabile eſt,probatiue non infertur. h.d.no. Bal. Vel ſic: Ingenuitas vnius ex fratribus non arguit ingenuitatem alterius: quia hæc ſtant ſimul, vt vnus ſit liber, & alter ſeruus. Salycetus.*

XVII. Iidem AA.&. CC. Reſino*.

MVltis rationibus natalibus ingenuis fratribus natis, pòſt delictis vel caſibus [o] interueniẽtibus,ſingulorum cauſæ ſtatus ſeparantur. Nil itaque prohibet eundem & tibi non mouere quæſtionem[ſtatus,] & eos quos fratres tuos adſeueras, in ſeruitutem vindicare,ſiue retinere. Igitur ad demonſtrandam fratrum tuorum libertatem,aliæ ſunt probationes neceſſariæ. nam quòd tibi nõ monetur quæſtio libertatis, eorũ † non idoneam [p] conſtat habere probationem.

*Licet ſeruus conducat rem à domino, per hoc non probatur libertas: nec per locationẽ operarum probantur ſeruitutes. Bal. Vel ſic: Conductio non probat conducentem eſſe ingenuum contra locantem, vel eius hæredẽ: nec econtra. Salycetus.*

XVIII. Iidem. AA.&. CC. Zotico.

AD probationem ingenuitatis ab eo cõtra cui [q] ſucceſſores poſtulas,facta tibi locatio non ſufficit [r]: nec tamen hoc ſolum ad ſeruitutis vinculũ arl.iij.ſed libertas aui materni ſola non ſufficit, ſed cum aliis indiciis:at patris,vel aui paterni,nec ſola,nec cum aliis operatur aliquid:vt infra eod.l.aui.

*AD probationem.*] CASVS. Si me de poſſeſsione libertatis in ſeruitutem petieris,& eo prætextu velim te repellere,quòd mihi fundũ tuum ad colendũ locaſti,nõ ſum audiẽdus,quaſi hæc ingenuitatis probatio ſufficiens nõ ſit:ſicut nec etiã eſſet ſufficiẽs ratio ad ſeruitutis probationẽ,quòd operas meas tibi locauerim.

*Nec omiſſa profeſsio.*] CASVS. Si de poſſeſsione ſeruitutis in libertatem prouocaſti,non ob hoc tibi præiudicabitur, quòd inſtrumenta natiuitatis tuæ non habueris, quo minus lis ſuo marte decurrat, & prout iuris ratio dictat, decidatur: aliis idoneis probationibus adhibitis. Viuianus.

---

a *De ſtatu.* vt petantur caro & oſſa.

b *Debent.* vt. j. ne de ſta. defunc. l. quamuis. &. l. ſi. &. j. ſi pend. appellatio. mors inter. l. quamuis.

*Ite ordinata.*] CASVS. Si aliquem de poſſeſsione libertatis in ſeruitutem petieris: lite conteſta. in liberali cauſa, ea pendẽte interim pro libero habebitur quo ad cauſam liberalem exercẽdam. Viuianus.

c *Lite ordinata.* id eſt conteſtata.

d *Libertatis.* id eſt lite conteſtata in liberali iudicio,aliàs aliter dicitur: vt. ſ. qui da. tuto. poſſ. l. j. & ibi notatur.

e *Conſtituitur.* ſcilicet pro libero.

f *Habetur.* quo ad hãc lite exercẽdã: & ex euẽtu apparebit, fuerit vtilis an inutilis: vt. ff. eo. l. ordinata. &. ff. ex quibus cauſis ma. l. j. §. is autem. &. ff. de vſucap. l. ſi is qui. §. ſi ſeruus. ſic ergo pro libero habetur, vt agat contra dominum. Item vt per procuratorem cauſam liberalem exerceat, ſi ex libertatis poſſeſsione in ſeruitutem petatur: ſecus ſi econtra. Item vt actiones contra cæteros debitores intentet, & contra ſe intẽtatas excipiat: non vt finiat: vt infra de aſsertione tollenda. l. j. in princip. &. ff. de procura. l. ſeruum. §. j. & de libera. cauſa. l. ordinata. Item vt ei detur tutor: vt ſupra qui dare tuto. vel curato. poſſ. l. j. ſed quo ad quædam nõ habetur pro libero, ſcilicet vt interim ad militiam eligi poſsit: vt. ff. de re mili. l. qui ſtatus. nec quantum ad hoc quin acquirat cæterarum rerum poſſeſsionem domino: vt. ff. de acquiren. poſſ. l. iij. §. ſi ſeruus. & de libe. cauſa. l. ſi cui. §. licet. Accurſius.

g *Nec omiſſa profeſsio.* id eſt ſcriptura illa quæ fieri ſolebat in natiuitate cuiuſcunque ingenui. Accurſius.

h *Simulatio.* id eſt profeſsio: vt quia debebat ſcribere, ingenuus: ſcripſit, ſeruus. Accurſius.

i *Prouidebit.* vt ſupra de fide inſtru. l. ſtatum. & de nup. l. ſi vicinis. & de rei vin. l. indicia.

*I miniſterium.*] CASVS. Miniſterium mulieris liberæ conduxiſti: & ea neſciente eam in dotem pro filia dediſti: an ei, quòd ancilla ſit data, præiudicetur, quæritur? Dicitur quòd non, maxime cum erat minor viginti annis, talis mutationem ſtatus patitur, niſi ſe vendiderit, & precium participauerit: cũ etiam ante talem ætatẽ quis libertatem conferre non poſsit.

k *Neſciente.* ſi enim te ſciente hoc factum eſſet, tibi præiudicaret: vt argu. ſ. de Lati. liber. tol. auth. ad hoc. & ff. de libe. cau. l. ſi vſum fructum. niſi minor eſſes: vt hic ſubiicit, &. ſ. qui manumit. non poſ. l. ſi minor.

l *Ne ante.* ſcilicet viginti annos.

m *Quam.* ſimplex eſt relatio. *Regino.

n *Alii.* aliàs aliis: & tunc dic q̃ non poteſt minor viginti annis manumittere, niſi cauſa cognita. nam nec effici poteſt ſeruus ſuo cõſenſu. Item ſi habes alij, eſt datiui caſus: & idem eſt ſenſus: & ſic eſt ſimplex relatio.

*MVltis.*] CASVS. Si te in ſeruitutem petiero de libertatis poſſeſsione, & exceperis non eſſe tibi ſtatus quæſtionẽ mouendam, eo q̃ fratres tui ſunt ingenui: an ſit admittẽda talis exceptio, quæritur? Dicitur q̃ nõ eſt idonea ingenuitatis probatio: quia pluribus modis cõtingere poteſt vt tu ſeruꝰ ſis, fratres tui ingenui, & econuerſo: vnde alia probatio eſt neceſſaria. Viuianus. † eos.

o Caſibus. nouis, puta participãdo preciũ.

p *Non idoneam.* vt. ſ. de probationibus. l. matrem. Et nota q̃ ex matre fit probatio: vt. ſ. de ingenuis manumiſsis. l. iij. *Libertatis ex matre ſit probatio.*

q *Non ſufficit.* vt. ſ. locati & conducti. l. ad probationem. &. j. eo. l. ſicut. & arg. ſ. de iur. & facti igno. l. non idcirco.

r *Nec tamen.* aduerſarij ambo idem argumentum diuerſis modis allegabant, ſcilicet alius dicebat q̃ facta fuit locatio tanquã ingenuo:

ingenuo, vt seruus alius tanquam seruo, vt dominus.

PRincipaliter.]C ASVS. Si Stichum qui à Sempronio in seruitutem petitur, manumisisti: ipse Stichus seipsum defendere debet: & ei teneris præstare patrocinium: quia cum dico me eum manumisisse: probare debeo quòd seruus meus fuisset aliquando, non is in quem manumisi. Si vero per collusionē dicatur quòd Stichus sit seruus Sempronij, debeo defendere Stichum, & inuitū: vt non amittam ius patronatus. Vel sic: Habebam seruum, eum manumisi, Sempronius dicit seruū suū esse: an à me, an à Titio sit causa ista agitanda, quæritur? Dic vt in litera.

*Principaliorem.

a *Causam eius.* subaudi magis, propter quàm, quòd sequitur.

b *Causa.* vt. ff. de bo. liber. l. si libertus me⁹.

c *Poteris.* vt. ff. e. l. iij. in fi. & de app. l. si prolusorio. in princ. & de re iudi. l. sæpe. §. scientibus.

SIcut.]C ASVS. Sicut vera libertas reuocari non potest: sic dominus domum vel agrum locando seruo, vel aliquid cum eo cōtrahendo, ad libertatē eum perducere nō videtur.

d *Non manumittendi causa.* vt si per ludū, vel causa ostendendi qualiter fiat manumisio: vt. ff. de act. & oblig. l. obligationum substātia. in fine. vel vt supra eo. l. ad probationem.

*Similitudo fit quādoq; per contrarium.*

Et nota quòd hic est similitudo per contrarium: vt & ibi, Lazarus similiter mala. quasi dicat, sicut præstitam non reuocat dominus, sic non præstitam non vindicat seruus.

EAm.]C ASVS. Si aliquis de possessione libertatis in seruitutem petatur: pendente liberali causa remanebit liber. si autem seruus mala fide fuit in libertatis possessione, quia aufugit à domino, remanebit seruus: & de eo fiet, qđ fieret si ille in seruitutis possessione fuisset. & hoc in secunda. Si vero dubium sit, in possessione libertatis, an seruitutis sit: per tormenta veritas eruetur & declarabitur. & hoc in tertia.

e *Non sine dolo.* si autem bona fide, siue iusta, siue iniusta ratione credat: commodo possessoris fungitur: vt. ff. eo. l. igitur. §. potest.

f *Controuersia.* id est dubium.

g *Ex seruitute.* id est an in possessione libertatis, vel seruitutis.

h *Conceptione.* & aliàs confessione, tormentis adhibitis. Sed cōtra. ff. de quæstio. l. de minore. §. fin. vbi dicit nō adhiberi tormēgumentum est idoneum. S. Id. Iuliis. Philippo. A. Conss.

*Causa dicitur principaliter pertinere ad illum cuius magis interest: secundario autem dicitur pertinere ad illum ad quem pertinet per quandam consequentiam. Bal. Vel sic: Si manumissus ab vno, prouocetur in seruitutem ab alio: manumisso contradicenti datur propria defensio: aliàs si prouocanti consentit, eum inuitum manumissor defendit. Saly.*

XIX. Iidem. AA. & CC. Paulo.

2 PRincipaliter * causam eius[a] de quo supplicas, esse, quàm tuam perspicimus. nam cum te eum ad libertatem perduxisse profitearis, illius interest magis, solenniter suum tueri statum: & consequenter tua etiam agetur causa[b]. nam si ab eo contra quem fundis preces, seruus dicatur, eíque libertas ex manumisione tua vindicetur: probatio seruitutis originis, & beneficium manumisionis libertatem illi adsignans, tuum etiam ius patronatus tuetur. ℣ Si vero consentiat seruituti: tunc iure concesso, adito præside prouinciæ, eum inuitum etiam defendere poteris.[c]

*Actus præstandæ libertatis iocosus, libertatem non tribuit. Saly.*

XX. Iidem. AA. & CC. Aeternali.

SIcut semel præstitam libertatem reuocari non licet: sic per ea quæ non manumittendi causa[d] domini cum seruis [propriis] agunt, nihil sibi detrahunt. S. VI. Kalē. Septem. AA. Conss.

*Qui dolose possidet libertatem, in possessione libertatis esse non videtur. Item ex libelli conceptione apparet vtrum quis prouocet ex possessione seruitutis in libertatem, an prouocetur ex possessione libertatis in seruitutem: nam semper reus præsumitur esse in possessione, nisi tenor libelli dicat contrarium. Bald. Vel sic: Vbi est quæstio de possessione vel libertate inter eum qui dicit se dominum, & eum qui dicit se liberum: ad tormenta eius qui dicitur seruus, est recurrendum. Saly.*

XXI. Iidem. AA. & CC. Thrasyllæ.

A ta. Solu. hic possessionis, ibi pro prietatis erat quæstio inter seruum & dominum. Alij dicunt, id est conceptione precum: vt supra eo. l. cum precum. Tertij, id est initio possessionis inspecto. sed prima verior. Item & cum quæstio est, sit meus, vel tuus seruus, & ita de dominio est quæstio: potest haberi quæ- *Quæstio tormenta.*

EAm quæ in possessione libertatis nō sine dolo[e] malo reperitur, in seruitute constitutæ simile habere præiudicium, edicto perpetuo cauetur. sed si controuersia[f] erit, vtrum ex seruitute[g] in libertatem petatur, an ex libertate in seruitutem: sui conceptione[h] manifestè probatur: nec quicquam iuris ancillæ dolus propriis dominis aufert. S. No. Octo. Sirmij. AA. Conss.

*Nemo sibi potest patrem adsignare, sed natura adsignat. vnde qui se vocat ex alio parente natum, non officit veritati. Bald. Vel sic: Erronea vel simulata confessio non præiudicat libertati. Saly.*

XXII. Iidem. AA. & CC. Pardalæ *.

PArentes, natales, non confessio adsignat. Quapropter si ex ancilla nata, pòst ad libertatem manumissa peruenisti *: te seruam professa velut ex ancilla altera natam, huiusmodi simulatione vel errore quæsitam manumisione libertatem amittere minime potuisti: cum serui nascantur ratione certa, non confessione[i] cōstituantur. Dat. V. Kal. Decēb. AA. Conss.

*Ex seruitio vni ex hæredibus præstito à seruo libertate donato, non fit præiudicium libertati. Saly.*

XXIII. Iidem. AA. & CC. Musciæ.

SI * tibi testamento directa libertas à domino relicta est, & ex eo successerunt scriptæ filiæ: non idcirco quòd secundum[k] eius voluntatem, vel contrà de filiabus vni præstas obsequium, cæteræ filiæ tuam rescindere possunt libertatem.

*Confessio apud acta non in modum iudicii facta non officit, seeus si fieret solenniter in figura iudicii. hoc dicit tex. cum glo. Bal. Vel sic: Confessio apud acta præiudicat, donec contrarium probetur. Saly.*

XXIIII. Iidem. AA. & CC. Sebastiano.

INterrogatam † & professam apud acta[l] se esse ancillam, est præter: vt quia nihil dixit: sed isti seruiebas spōte. Ité habent quidam hanc. l. ꝫ. post. l. si ex libera. alij post legem, parentes.

*Parentes.*

PArentes.]C ASVS. Si nata ex libera confiteatur se de ancilla natam: nunquid sibi præiudicat vt habeatur pro filia ancillæ, quæritur? Dicitur quòd non: quia per natiuitatem parentes constituuntur, non per confessionem. & hoc in prima. Si vero nata ex Arethusa, postea manumissa confiteatur se natam ex ancilla, & ancillam esse: siue simulando se, siue errando id professa est: sibi non præiudicat quo magis amittat libertatem: quia ex natiuitate non ex confessione &c. & hoc in secunda. Viuianus.

*Parentes.* alias, *dolus.* *Te ex* *natā lam,* *fessā* *missione* *bertatem* *mulatio* *vel error* *amit.*

i *Non confessione.* facta extra iudicium. & ad hoc supra de ingenuis manumis. l. ingenuam. & infra eod. l. aui. & supra eo. l. nec si volens. & supra de probatis. l. non nudis. & ff. de *Hæres* *tutus* *rum* proba. l. quidam quasi. *credit*

*Si tibi.*

STestamentum feci- *fecerit* sti, filias tuas instituisti, directam libertatem Sticho reliquisti: si Stichus liber factus magis seruiat vni quàm alij, & si alia ad iracūdiam prouocata velit eum in seruitutem reuocare: an possit, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viuianus.

k *Quòd secundum.* vt quia tibi præcepit vt vni seruires. & quod subiicit, vel contrà, id est præter.

*Concors* *hanc Lege* *post me-* *confes-* *alleg. hic*

INterrogatam.]C ASVS. Si in præsentia iudicis interroganero aliquem, an seruus meus sit: & confiteatur se seruum meū esse: an per talem confessionem sibi præiudicetur quo minus in libertatem proclamet, quæritur? Dicitur ꝙ non. & intellige de cōfessione facta coram iudice extra iudicium: cum aliàs sibi obesset sua confessio. vel melius, nondum mota causa liberali. Viuia.

*Interrogatam.* *text.*

l *Apud acta.* non in iudicio liberalis causæ: sed aliàs erat coram iudice,

BIU Cujas

iudice,alioquin præiudicaret:vt.j.eo.l.iubemus.quæ est contra.
a *Huiusmodi factum.*id est talis confessio.Accursius.
b *Non excludit.*vt supra eo.l.nec si volens.&.l.parentes.&.l. liberos.&.ff.eo.l.conuentio.nisi hæc fiat ad precium participandum:vt diximus supra eod.l.non ideo.Item in adscriptitiis contra, si modo alia adsint quæ adesse oportet: vt infra de agri. & censi. l.cum scimus.lib.xj.sed & hic dicunt quidam nó præiudicare,si modo probet contra.nam si perstat in confessione, sibi præiudicat: vt.ff.de quæstio. l. j. §. diuus.&.§. si quis vltro.Sed alius poterit pro eo contradicere: vt.ff.eo.l. ij.iij. &. iiij. Accursius.

*Sicut instrumenta.*] SCASVS. Sicut quis seruũ suum ad libertatẽ sine instrumẽto manumisio.perducere potest:sic & si instrumentũ factum sit, & amissum:nõ propter hoc amittit manumissionem.Sicut libertatẽ seruo tuo à te præstitã reuocare non potes:sic nec instrumentum manumissionis, quò magis libertatem amittat, denegare debes: sed ad præstandum instrumẽtum officio iudicãtis, vel cõdictione ex.l.ista cõpellẽdus es. Vel sic: Non debes præstare impedimentum libertati,tenendo vel denegando ei instrumẽtum manumissionis. Vi. c *Nosse potest.* vt &. de fide instrumen. l. cum instrumentis.&.l. j.& de iure do. l. cum citra.

d *Sicut datam. Nõ potest.*vt &.ẽ.e.l.sicut semel.nisi ex ingratitudine.Sed qualis est hec similitudo? Respõ. bona.Nam sicut non potest adimere libertatẽ, sic non debet facere vt eam perdat: quod faceret,nisi instrumentum daret.& dabit exemplum,non originale,secundum quosdam,ne sit cõtra.ẽ.de fideicom.l.instrumenta.Vel dic vt ibi diximus.

e *Manumissionis.*manumissus adimere non debet,ita patronus.
f *Cogitur.*officio iudicis,vel condictione ex hac lege.

*Arianus.*]CASVS.Si Leonides Ariano status moueat quẽstionem petendo eũ de possessione libertatis in seruitutẽ, & succumbat,eo q̃ non probat:an copia probationis se offerẽte,postea nõ obstãte excep.rei iudi.possit iterato eũ in seruitutẽ petere,quæritur? Dicit q̃ nõ.Si vero cũ vno ex coheredibus collusit,dãdo ei pecuniã vt cõfiteat alterius seruũ fuisse, & cõfessus est:an alij cohęredi cõfessio sua præiudicet,quęrit? Dicit q̃ nõ.
g *Arianus.*qui seruus dicitur.
h *Leonide.*qui dominum se dicebat.
i *A victo.*scilicet Leonide.
k *Cohæres etiam tibi.*loquitur vni de cohæredibus Ariani, qui quærebat an confessio cohæredis sibi præiudicaret,qui dixerat non fuisse defuncti Ariani aliquam hæreditatem, sed peculium: quia seruus fuerat.
l *Ipsius.*scilicet Leonidis.& ad hoc.ff.de re iudi.l. sæpe. & de app.l.à sententia.

huiusmodi factum [a] defensionem libertatis non excludit [b].

*De essentia manumissionis non est scriptura:& ideo illa omissa vel deperdita non nocet.Salycetus.*

XXV. Iidẽ. AA.&.CC.Licentiano.

SIcut instrumenta prętermissa manumisionis rectè factę nullum adferunt præstitę libertati præiudicium*:ita si seruum ad libertatẽ perduxisti, instrumentorum amissio nihil ei nocere potest [c]. S.V. Id. Februa. CC.Conss.

*Instrumenta manumissionis cogitur patronus præstare manumisso.Salycetus.*

XXVI. Iidem AA. & CC. Modesto.

SIcut datam libertatem manumisis adimere patronus non potest [d], ita manumisionis [e] instrumentum prętare cogitur [f].

*Sententia pro libertate lata,obstat victo, qui vincentem in seruitutem repetit. Et cohæredis confessio super statu defuncti, non præiudicat cohæredi contrarium adserenti. Saly.*

XXVII. Iidem AA.&.CC. Austerio.

ARianus [g] [si]mota sibi quẽstione à Leonide [h], liber fuit pronunciatus:in seruitutẽ à victo [i] iterum nõ rectè petitus est./Cohæres etiam tibi [k] ab Ariano datus, colludens cum eo, siue hæredibus ipsius [l], qui status ei mouerat quæstionem, nihil tibi obfuit: nec ea quæ in confessione inter eos venerũt, statũ veritatis,vel nomẽ substãtię defuncti mutare potuerunt.

*In causa liberali conditio matris nõ patris debet spectari:nec dignitas coadiuuat. Salycetus.*

*Aui paterni.*]CASVS.Si quis de possessione seruitutis in libertatẽ ꝓclamat:an ad probationẽ libertatis prosit q̃ auus eius paternus creatus erat magistratus,quæritur? Rñ.q̃ nõ:quia ad iudicandũ de alicuius statu an liber sit an seruus:nõ patris,sed matris inspicitur cõditio.Item nec dignitas aui materni sufficeret ad probationẽ libertatis:nec q̃ auia materna fuisset libera:quoniã ex pluribus causis contingeret status hominum mutari : puta quia potuit esse q̃ vẽdidit se ad preciũ participandum.Viuianus.
m *Prodest.* vt &. ẽ. de proba.l.neque natales.
n *Matris.* vt &. ẽ. de rei vindi. l. partum. & infra ne de sta.de.l.j.
o *Non patris.* nedum aui paterni.
p *Sola.*dignitas.
q *Auia quoque.*s. materna.pręsumitur tamẽ interim q̃ sit liber, vt not.ẽ.eo.l.multis.

XXVIII. Iidem AA.&. CC. Enrymedonti*.

AVi paterni magistratu functi dignitas,ad libertatis ꝓbationẽ nihil nepoti prodest [m]. siquidem in liberali causa matris [n] non patris [o] inspicitur conditio. Sed nec materni aui sola [p] sufficit: cum licet auia quoque [q] libera probari possit, multis tamen ex causis status mutari consueuit.

*Qui redimit ancillam vt eam teneat in concubinatu,non propterea eã manumittit. Bald.Vel sic:Ex sola emptione quã pater facit de filia,nõ efficitur ipsa libera. Saly.*

XXIX. Iidem. AA.&.CC. Troilæ.

DE ancilla matre natam*,& ab eo redemptam* in cuius fuit contubernio, si nõ manumittitur [r], in seruitute permanere non ambigitur [s].

*Licet libertus non præstet patrono operas obsequiales:non tamen propterea in seruitutem redigitur.hoc dicit nota. Bald.*

XXX. Iidem AA. & CC. Eutychiæ*.

SOlo obsequij [t] non præstiti velamento, data libertas rescindi non potest.

*De calumnia mouentis improbè quæstionem seruitutis,potest criminaliter & ciuiliter agi pendente causa liberali: sed lite contestata differtur, donec pro libertate pronuncietur. qua pronunciatione facta, etiam de rebus direptis restitutio potest peti.Salycetus.*

XXXI. Iidem AA. &. CC. Casianæ*.

SI tibi seruitutis improbè [u] moueatur quæstio: solennibus ordinatis [x], de calumnia [y] vel iniuria(prout vindictæ viã elegeris)habita cõtestatione [z], posteaquam seruus non esse fueris pronunciatus, aduersus eum castigari:vt.ff.de iure pat.l.j.quod non placet.Et sume hic argumentum pro vasallo qui non præstat obsequiũ.& plene dixi de his supra de liber.& eo.lib.l.ij.

*Si tibi.*]CASVS.Si tibi moueat status quęstio:ordinata liberali causa per litẽ cõtesta.protestari potes q̃ aduersus mouentẽ vel iniuriarũ vel de calũnia ages:& ita causa liberali finita,te ꝓnũciato libero,ages iniuriarũ:& petes restitui ea quę tibi ablata fũt.
u *Improbè.*quia p calumniã:& sic iprobe aduerbiũ.vel quia seruit[9] est iproba,cũ sit cõtra ius naturale:& tũc iprobę,erit nomẽ.
x *Ordinatis.*id est ordinata liberali causa.
y *De calumnia.*i.iniuriarũ ciuiliter vel criminaliter:vt hic,&.ff. eo.l.cui necessitas.&.ff.de iniur.l.qui de libertate.&.j.de iniur.l. si quidẽ.Nam & in ciuili causa cõmissa calũnia, punitur criminaliter:vt.ff.ad Turpil.l.& in priuatis.Alij dicunt quòd loquitur de quadam actione quæ olim pro calumnia dabatur, quæ hodie est sublata:vt ĩstit.de pœ.te.li.§.ij.&.ff.de iter.ac.l.j.ĩ fine.
z *Cõtestatione.*statim ante peractã causam liberalẽ : aliàs absoluere videtur de calũnia:vt.j.de calum.l.j.sed differtur hæc causa tota post sententiam latam in causa liberali:sed si de alio vellet agere,statim posset fieri contestatio & prosecutio,licet sententia differatur:vt.ff.eo.l.ordinata.

* *Aristeno.*
* *nata.*
* *redẽpta.*
* *Eutychio.*
* *Corsinæ.*
*Libertus an possit in seruitutẽ redigi rationẽ obsequii patrono non præstiti.*
*Calũnia in ciuili causa cõmissa,punitur criminaliter.*
*Iudex absoluens reũ,& non cõdemnãs accusatorem de calumnia,videtur eũ absoluere à culpa.*

Eam

a *Eam.* scilicet iniuriam.

b *Sententiam.* super iniuria vel calumnia. Item not. quòd quidam dixerunt hic, in iudiciis istis non debere de calumnia iurari. nam id præstatur cum vterque est liber: & hoc si cõstet quòd sit liber, non aliàs. Item contra videtur huic. l. infra de calum. l. qui calumniatores. Accursius.

c *Tunc demum.* hoc ita si ex possessione seruitutis proclamet in libertatem. si autè econtra, etiam ante causam finitam facienda est dereptorum restitutio: vt infra de or. cog. l. fi. vel hic fuit mota quæstio de rebus, ibi non.

*Subscriptio.*] C A S V S. Si seruum tuum manumisisti: subscriptio filij apposita manumissioni, nõ prodest: nec omissa detrahit.

*Licet.*] C A S V S. Si accepta pecunia seruum tuũ manumisisti: an in seruitutem *Melitinæ.* reuocare possis, quæritur? Dicit quòd non. Viuianus.

*tuus. d *Non potuit.* vt insti. qui ex cau. ma. non li. §. semel. & supra de ma. vin. l. j.

*Libera.*] C A S V S. Si seruus ad liberam cõsuetudinem habeat: an ipsa fiat ancilla, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus. *Hermionæ.

e *Libera.* scilicet mulier.

f *Ratione.* id est eo quòd fuit concubina mei serui.

g *Ancilla.* ad hoc supra eodem. l. si liber. & *Attilio. infra de senatusconsul. Clau. l. j.

*On idcirco.*] C A S V S. Si seruus velut tutor res alicuius pupilli administrauit: an ideo minus à pupillo ei possit status moueri quæstio, quæritur? Dicitur quòd non: sed bene petet eum in seruum. Viuianus.

h *Potest.* sed econtra qui vt tutor administrauit, pupillo seruitutis quæstionem facere non potest: vt. ff. eodem. l. cui necessitas. §. tutoris.

*Post certi.*] C A S V S. Si cui seruo tuo pepigisti de danda ei libertate post decennium: an stare conuentioni compelli possis, quæritur? Respon. quòd non. similiter si pactus sis vt filij tui liberi alicuius serui fiant, vel quòd ministerium venderes, non compelleris stare conuentioni.

i *Necessitatem.* vt & supra de transactio. l. interpositas. & dixi supra eodem. l. cum adfirmes.

k *Tibi.* id est vt starent serui, tradidit mater filios, quod non potest: vt hic, & supra de transactio. l. transactione matris. Si vero non vt essent serui, sed vt seruirent, dedit: si quidem perpetuo, nec hoc valet: vt. ff. de condit. & demon. l. Titio centum. §. Titio. ij. si ad tempus, tenetur mater ad interesse. ff. de re iud. l. si quis ab alio. §. finali.

*Si filium.*] C A S V S. Tuũ filiũ liberũ genero tuo sciẽti vendideras: an tu eum de crimine plagij vel ille te accusare possit, quæritur? Respon. quòd non: nec gener prætendere potest ignorantiam, quem cõditionem filij, tam coniunctę personę, nõ sit verisimile ignorare. Viuianus.

l *Liberum.* secus enim si eum seruum haberet: vt. ff. titu. j. l. fina.

m *Vendidisti.* ex quo crimine prodita est accusatio legis Fabiæ: vt. ff. ad legem Fabiam de pla. l. j. & l. iiij. & infra ad legem Fabiam. l. liberum.

n *Necessitudine.* id est adfinitate: sed aliàs ponitur pro cognatione: vt. ff. de iusti. & iure. l. fina. *Necessitudo pro adfinitate vnde cog. l. ostaui. & ff. de testa. argu. supra de episc. audi. l. si legibus.*

o *Non potest.* vt & supra de in integ. resti. mi. l. de tutela. & ff. de iudi. l. si quis.

p *Vtrisque.* scilicet facinora perpetrantibus.

q *Deest.* quantum inter se. sic supra de hæreti. & Manichę. l. quoniam. & ff. solu. mat. l. viro. & supra de inofficio. testa. l. in arenam. & ff. de dolo. l. si duo. & ff. ne quid in loco publi. l. ij. Sed arg. contra supra eodem. l. j. Et caue tibi quatiter repellat eum. si enim dicat, socius meus est in eodem crimine, confitetur de crimine: & sic pro cõdemnato debet haberi: vt infra de pœnis. l. qui sententiã. Die ergo, non commisi crimen: sed & si commisissem, iste accusare non posset: quia ipse commisit, cum socius meus esset. *Vel dic quòd non habetur pro condemnato: nam illud obtinet quando aliquis extitit accusator: vt. ff. de mune. & hono. l. rescripto. §. si quis. Item si socius fuit criminis qui nunc est iudex, & coram eo accusor: an poterit recusari? Videtur quòd sic: quia sæpe dicitur, qui aliquem accusat, eum condemnare videtur: vt. ff. de his qui not. infa. l. furti. §. mãdati. & ff. de administ. tut. l. ij. Item propter delictum iudicis cum ego non deliqui, ipsum recuso: vt supra si quacunque præ. po. l. j. §. illo. ergo & vbi deliqui cum eo, idem est: quia ipse meum mihi delictum obicere non potest: vt in prædictis concordantiis allegatis in prin. glo. Item socius in socium non dicit testimonium: vt supra de testi. l. quoniam. ergo nec iudicium, cum vtrumque publicum sit officium.

*On idcirco.*] C A S V S. Si limenarcha creatus fueris nemine contradicente: an ideo minus tibi possit moueri quæstio, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

r *Non idcirco.* hoc est principium versus.

s *Limenarcha.* est autem limenarcha qui militibus præest qui permanent in limine causa custodiæ, ne hostes irruant: vt hic, & ff. de seruis fugi. l. limenarchæ. Item dicitur irenarcha: vt. ff. de custo. re. l. diuus. ij. Accursius.

t *Creato.* nam seruus creari potest. & facit supra eodem. l. non mutant. & supra de episco. & cleri. authen. si seruus.

u *Nomine.* q. d. seruus non possit creari. Accursius.

*Iberos.*] C A S V S. Si liber homo se seruum profiteatur, & alius eum Stichum nominauerit: an ob hoc fiat seruus, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

x *Velut.* & ad hoc supra eodem. l. interrogatam. & l. liberos.

*Pręxta.*] C A S V S. In liberali causa, siue de ingenuitate quis petatur in libertinitatem: siue de libertinitate in ingenuitatẽ, proclamauerit: absente altera parte, hoc est siue actore, siue reo: causa decidi potest, lite prius tamen contestata. Viuianus.

Quoqui.

---

a *Eam.* scilicet iniuriam.

b *Sententiam.* super iniuria vel calumnia. Item not. quòd quidam dixerunt hic, in iudiciis istis non debere de calumnia iurari. nam id præstatur cum vterque est liber: & hoc si cõstet quòd sit liber, non aliàs. Item contra videtur huic. l. infra de calum. l. qui calumniatores. Accursius.

c *Tunc demum.* hoc ita si ex possessione seruitutis proclamet in libertatem. si autè econtra, etiam ante causam finitam facienda est dereptorum restitutio: vt infra de or. cog. l. fi. vel hic fuit mota quæstio de rebus, ibi non.

*Subscriptio.*] C A S V S. Si seruum tuum manumisisti: subscriptio filij apposita manumissioni, nõ prodest: nec omissa detrahit.

*Licet.*] C A S V S. Si accepta pecunia seruum tuũ manumisisti: an in seruitutem *Melitinæ.* reuocare possis, quæritur? Dicit quòd non. Viuianus.

*tuus. d *Non potuit.* vt insti. qui ex cau. ma. non li. §. semel. & supra de ma. vin. l. j.

*Libera.*] C A S V S. Si seruus ad liberam cõsuetudinem habeat: an ipsa fiat ancilla, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus. *Hermionæ.

e *Libera.* scilicet mulier.

f *Ratione.* id est eo quòd fuit concubina mei serui.

g *Ancilla.* ad hoc supra eodem. l. si liber. & *Attilio. infra de senatusconsul. Clau. l. j.

*On idcirco.*] C A S V S. Si seruus velut tutor res alicuius pupilli administrauit: an ideo minus à pupillo ei possit status moueri quæstio, quæritur? Dicitur quòd non: sed bene petet eum in seruum. Viuianus.

h *Potest.* sed econtra qui vt tutor administrauit, pupillo seruitutis quæstionem facere non potest: vt. ff. eodem. l. cui necessitas. §. tutoris.

*Post certi.*] C A S V S. Si cui seruo tuo pepigisti de danda ei libertate post decennium: an stare conuentioni compelli possis, quæritur? Respon. quòd non. similiter si pactus sis vt filij tui liberi alicuius serui fiant, vel quòd ministerium venderes, non compelleris stare conuentioni.

i *Necessitatem.* vt & supra de transactio. l. interpositas. & dixi supra eodem. l. cum adfirmes.

k *Tibi.* id est vt starent serui, tradidit mater filios, quod non potest: vt hic, & supra de transactio. l. transactione matris. Si vero non vt essent serui, sed vt seruirent, dedit: si quidem perpetuo, nec hoc valet: vt. ff. de condit. & demon. l. Titio centum. §. Titio. ij. si ad tempus, tenetur mater ad interesse. ff. de re iud. l. si quis ab alio. §. finali.

*Si filium.*] C A S V S. Tuũ filiũ liberũ genero tuo sciẽti vendideras: an tu eum de crimine plagij vel ille te accusare possit, quæritur? Respon. quòd non: nec gener prætendere potest ignorantiam, quem cõditionem filij, tam coniunctę personę, nõ sit verisimile ignorare. Viuianus.

l *Liberum.* secus enim si eum seruum haberet: vt. ff. titu. j. l. fina.

m *Vendidisti.* ex quo crimine prodita est accusatio legis Fabiæ: vt. ff. ad legem Fabiam de pla. l. j. & l. iiij. & infra ad legem Fabiam. l. liberum.

n *Necessitudine.* id est adfinitate: sed aliàs ponitur pro cognatione: vt. ff. de iusti. & iure. l. fina. *Necessitudo pro adfinitate vnde cog. l. ostaui. & ff. de testa. argu. supra de episc. audi. l. si legibus.*

o *Non potest.* vt & supra de in integ. resti. mi. l. de tutela. & ff. de iudi. l. si quis.

p *Vtrisque.* scilicet facinora perpetrantibus.

q *Deest.* quantum inter se. sic supra de hæreti. & Manichę. l. quoniam. & ff. solu. mat. l. viro. & supra de inofficio. testa. l. in arenam. & ff. de dolo. l. si duo. & ff. ne quid in loco publi. l. ij. Sed arg. contra supra eodem. l. j. Et caue tibi quatiter repellat eum. si enim dicat, socius meus est in eodem crimine, confitetur de crimine: & sic pro cõdemnato debet haberi: vt infra de pœnis. l. qui sententiã. Die ergo, non commisi crimen: sed & si commisissem, iste accusare non posset: quia ipse commisit, cum socius meus esset. *Vel dic quòd non habetur pro condemnato: nam illud obtinet quando aliquis extitit accusator: vt. ff. de mune. & hono. l. rescripto. §. si quis. Item si socius fuit criminis qui nunc est iudex, & coram eo accusor: an poterit recusari? Videtur quòd sic: quia sæpe dicitur, qui aliquem accusat, eum condemnare videtur: vt. ff. de his qui not. infa. l. furti. §. mãdati. & ff. de administ. tut. l. ij. Item propter delictum iudicis cum ego non deliqui, ipsum recuso: vt supra si quacunque præ. po. l. j. §. illo. ergo & vbi deliqui cum eo, idem est: quia ipse meum mihi delictum obicere non potest: vt in prædictis concordantiis allegatis in prin. glo. Item socius in socium non dicit testimonium: vt supra de testi. l. quoniam. ergo nec iudicium, cum vtrumque publicum sit officium.

*On idcirco.*] C A S V S. Si limenarcha creatus fueris nemine contradicente: an ideo minus tibi possit moueri quæstio, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

r *Non idcirco.* hoc est principium versus.

s *Limenarcha.* est autem limenarcha qui militibus præest qui permanent in limine causa custodiæ, ne hostes irruant: vt hic, & ff. de seruis fugi. l. limenarchæ. Item dicitur irenarcha: vt. ff. de custo. re. l. diuus. ij. Accursius.

t *Creato.* nam seruus creari potest. & facit supra eodem. l. non mutant. & supra de episco. & cleri. authen. si seruus.

u *Nomine.* q. d. seruus non possit creari. Accursius.

*Iberos.*] C A S V S. Si liber homo se seruum profiteatur, & alius eum Stichum nominauerit: an ob hoc fiat seruus, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

x *Velut.* & ad hoc supra eodem. l. interrogatam. & l. liberos.

*Pręxta.*] C A S V S. In liberali causa, siue de ingenuitate quis petatur in libertinitatem: siue de libertinitate in ingenuitatẽ, proclamauerit: absente altera parte, hoc est siue actore, siue reo: causa decidi potest, lite prius tamen contestata. Viuianus.

Quoqui.

---

Athenaidi.

SVbscriptio filij domini manumittentis, nec addere secuta, nec omissa detrahere libertati quicquam potest.

*Etiam per pecuniam potest fieri manumissio. Bal. Item emancipatio. ff. de verb. oblig. l. vtrum. item feudum. Baldus.*

XXXIII. Iidem AA. & CC. Melitianæ.*

LIcet accepta pecunia domi n*te* manumisit: tamẽ tributa libertas rescindi nõ potuit. d S. IIII. Id. Nouẽb. CC. Conss.

*Concubina per hoc non consequitur libertatem. Baldus. Vel sic: Concubinatus quem habuit cum seruo libera, eam non facit seruam. Salycetus.*

XXXIIII. Iidem AA. & CC. Eremoniæ.*

LIbera, c concubinat' ratione f nõ constituit ancilla. g Dat. Id. Nouemb. CC. Conss.

*Licet seruus tutoris officio fungatur de facto in persona domini sui: non tamen efficitur libertinus. Vel sic: Pupill' tutorẽ quõdam suum potest dicere seruum: sed non econtra. h. d. tex. cum glo. Salycetus.*

XXXV. Iidem AA. & CC. Attalo.*

NOn idcirco min' q̃ pupilli res velut tutor administrasse dicit, ex eius p̃sona serui eam a sentẽtiam b postulare potes: tunc demum c etiam de his quæ direpta probaueris, restitutionẽ (cum pro libertate fuerit pronunciatum) petiturus. S. V. Id. Octob. CC. Conss.

*Libertati nil addere vel detrahere potest subscriptio filiorũ manumittentis. Baldus. Vel sic: Tenet manumissio domini absque subscriptione filii. Salycetus.*

XXXII. Iidem AA. & CC.

---

A biæ: vt. ff. ad legem Fabiam de pla. l. j. & l. iiij. & infra ad legem Fabiam. l. liberum.

n *Necessitudine.* id est adfinitate: sed aliàs ponitur pro cognatione: vt. ff. de iusti. & iure. l. fina. *Necessitudo pro adfinitate vnde cog. l. ostaui. & ff. de testa. argu. supra de episc. audi. l. si legibus.*

o *Non potest.* vt & supra de in integ. resti. mi. l. de tutela. & ff. de iudi. l. si quis.

p *Vtrisque.* scilicet facinora perpetrantibus.

q *Deest.* quantum inter se. sic supra de hæreti. & Manichę. l. quoniam. & ff. solu. mat. l. viro. & supra de inofficio. testa. l. in arenam. & ff. de dolo. l. si duo. & ff. ne quid in loco publi. l. ij. Sed arg. contra supra eodem. l. j. Et caue tibi quatiter repellat eum. si enim dicat, socius meus est in eodem crimine, confitetur de crimine: & sic pro cõdemnato debet haberi: vt infra de pœnis. l. qui sententiã. Die ergo, non commisi crimen: sed & si commisissem, iste accusare non posset: quia ipse commisit, cum socius meus esset. *Vel dic quòd non habetur pro condemnato: nam illud obtinet quando aliquis extitit accusator: vt. ff. de mune. & hono. l. rescripto. §. si quis. Item si socius fuit criminis qui nunc est iudex, & coram eo accusor: an poterit recusari? Videtur quòd sic: quia sæpe dicitur, qui aliquem accusat, eum condemnare videtur: vt. ff. de his qui not. infa. l. furti. §. mãdati. & ff. de administ. tut. l. ij. Item propter delictum iudicis cum ego non deliqui, ipsum recuso: vt supra si quacunque præ. po. l. j. §. illo. ergo & vbi deliqui cum eo, idem est: quia ipse meum mihi delictum obicere non potest: vt in prædictis concordantiis allegatis in prin. glo. Item socius in socium non dicit testimonium: vt supra de testi. l. quoniam. ergo nec iudicium, cum vtrumque publicum sit officium.

*On idcirco.*] C A S V S. Si limenarcha creatus fueris nemine contradicente: an ideo minus tibi possit moueri quæstio, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

r *Non idcirco.* hoc est principium versus.

s *Limenarcha.* est autem limenarcha qui militibus præest qui permanent in limine causa custodiæ, ne hostes irruant: vt hic, & ff. de seruis fugi. l. limenarchæ. Item dicitur irenarcha: vt. ff. de custo. re. l. diuus. ij. Accursius.

t *Creato.* nam seruus creari potest. & facit supra eodem. l. non mutant. & supra de episco. & cleri. authen. si seruus.

u *Nomine.* q. d. seruus non possit creari. Accursius.

*Iberos.*] C A S V S. Si liber homo se seruum profiteatur, & alius eum Stichum nominauerit: an ob hoc fiat seruus, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

x *Velut.* & ad hoc supra eodem. l. interrogatam. & l. liberos.

*Pręxta.*] C A S V S. In liberali causa, siue de ingenuitate quis petatur in libertinitatem: siue de libertinitate in ingenuitatẽ, proclamauerit: absente altera parte, hoc est siue actore, siue reo: causa decidi potest, lite prius tamen contestata. Viuianus.

Quoqui.

---

Athenaidi.

SVbscriptio filij domini manumittentis, nec addere secuta, nec omissa detrahere libertati quicquam potest.

*Etiam per pecuniam potest fieri manumissio. Bal. Item emancipatio. ff. de verb. oblig. l. vtrum. item feudum. Baldus.*

XXXIII. Iidem AA. & CC. Melitianæ.*

LIcet accepta pecunia domi n*te* manumisit: tamẽ tributa libertas rescindi nõ potuit. d S. IIII. Id. Nouẽb. CC. Conss.

*Concubina per hoc non consequitur libertatem. Baldus. Vel sic: Concubinatus quem habuit cum seruo libera, eam non facit seruam. Salycetus.*

XXXIIII. Iidem AA. & CC. Eremoniæ.*

LIbera, c concubinat' ratione f nõ constituit ancilla. g Dat. Id. Nouemb. CC. Conss.

*Licet seruus tutoris officio fungatur de facto in persona domini sui: non tamen efficitur libertinus. Vel sic: Pupill' tutorẽ quõdam suum potest dicere seruum: sed non econtra. h. d. tex. cum glo. Salycetus.*

XXXV. Iidem AA. & CC. Attalo.*

NOn idcirco min' q̃ pupilli res velut tutor administrasse dicit, ex eius p̃sona serui eam a sentẽtiam b postulare potes: tunc demum c etiam de his quæ direpta probaueris, restitutionẽ (cum pro libertate fuerit pronunciatum) petiturus. S. V. Id. Octob. CC. Conss.

*Libertati nil addere vel detrahere potest subscriptio filiorũ manumittentis. Baldus. Vel sic: Tenet manumissio domini absque subscriptione filii. Salycetus.*

XXXII. Iidem AA. & CC.

---

B

C

D

BIU Cujas

a *Quoque.* hic innuit quòd etiam in aliis causis secundum hæc iura vetera contrahebatur eremodicium: quod est verum reo absente, sed non actore: vt supra de iudi.l.properandũ.§. finautem reus.&.ff.de iudi.l.& post.§.fi.

b *Vna parte.* etiam actoris: vt.ẽ.eo.l.si is.&.ff.eo.l.diui.Itẽ not. hic quę dicitur causa liberalis: vt.ff.de arbi.l. nõ distinguem⁹.§. Iulianus.&.ff.eo.l.igit.§. si opera.vnde per similitudinẽ causa adscriptitię vel similis cõditionis potest dici liberalis: vt.j.de agrico.& cẽs.l.ne diutius.lib.xj. & argu.etiam pro hoc quod dicitur cognitio nẽ de liberali causa fructuario dari: vt.ff.eo.l. cognitio. ergo & his dabitur, & contra eos: cũ etiam habeãt ius in re.sed & causa status dici potest: vt.j.de ord. cog.l.si status.in princi.& hoc si agatur pro libertate iam cõpetẽte.secus si de competitura, puta si ex fideicommissaria.

*Vbemus.*] CASVS. Si mulier aliquas literas seruo suo miserit, & eum decurionẽ nominauerit, vel ipse se finxerit decurionẽ: an mulieri præiudicetur quo minus ab ea status moueatur quæstio, petendo eum ex possessione libertatis in seruitutem, quæritur? Respon.quòd nõ: sed huiusmodi epistolæ cassæ sunt & vanæ,maxime cum ex testiũ professione & seruili ei⁹ cognatione seruus ostendatur,& cum in alio iudicio confessus fuerit se seruum esse.

c *Principalem.* id est decurionẽ:vt infra statim dicet.

d *Inanes.*[a] ad plenam probationem : vt supra de proba.l.nõ epistolis.sed qualemqualem: vt.ff. de proba. l. fi. &.ff. de iureiur.l. si duo.

e *Maxime.* tria sequentia sunt contra eum.

f *Aliud iudicium.* in cuius locum hic iudex succesit, sed certe non videtur quòd hic fecerit sibi præiudicium:vt supra eodẽ.l. interrogatam. Item quia nõ fatetur qui errat:vt.ff.de cõfessis.l. non fatetur.sed dic quòd nõ facit præiudicium, si velit probare contrarium.Vel hic loquitur in iudicio liberalis causæ, ibi cum non mouebatur ei aliqua cõtrouersia:& idem dicã in adscriptitio,si in forma iudicij confiteatur se adscriptitium.nec obstat.j. de agrico.& censi.l.cum scimus.lib.xj.vbi dicit solam confessionem non præiudicare : quia ibi non fuit facta coram iudice, sed tabellione : vel fuit facta coram iudice,sed non in figura iudicij. Item nonne præiudicat sibi patiendo eum esse in dignitate: vt infra qui mili.non pos.l.super seruis.lib.xij? Respõ.quòd non : quia hic non possidebat eum. Vel dic quòd contradixit intra.xxx.dies : vt infra qui mili.non pos.l.fi.lib.xij.

*Lacuit.*] CASVS. Si mulieri status moueat aliquis quæstionem, & lite pendente peperit : pro ea lata sententia, sibi & filio proderit : lata contra eam, sibi & filio nocebit: natis vero ante litem,suo nomine mouenda est quæstio status : & ita noua interpellatione opus est. Viuianus.

tare non posse constat. S. VII. Kalend.Ian.Sirmij. CC. Coss.

*In causa libertinitatis & ingenuitatis etiam altera parte absente potest procedi, & definitiue pronunciari. Salycetus.*

XL. Exemplum sacrarum literarum AA.& CC.ad Verutum.

IVxta edicti nostri continentiam,in liberalib⁹ quoq; [a] negotiis, siue de libertinitate, siue de ingenuitate quæstio moueatur : absente nihilo minus vna parte[b] causam discuti , & pro iustitiæ ratione sentẽtiam proferri, nihil prohibet.

*Dominus potest eum qui fuit decurio,& cui scripsit vt decurioni, vindicare vt seruum:& de iure suo potest docere per testes, & illius natiuitatem vel originem, ac etiã per eius confessionem factam coram competenti iudice. Salycetus.*

XLI. Impp. CONSTANTI.& LICINIVS AA. ad Eutychiũ* præsidem Cappadociæ.

IVbem'omnes epistolas actricis, quas ad Aelium tanquam principalem[c] fecerat, inanes [d] ac vacuas esse, atque in irritum deuocari, ac de ingenuitate eiusdem Aelij requiri : nec mulieri id obesse, quòd ad eum tanquã decurionem ac principalẽ scripserit, vel id,quòd idem se finxerit decurionem, vel principalẽ : maxime[e] cũ non solũ testium professione,& cognationis eius iugũ seruile cognoscitur, verum etiam voce propria eiusdem Aelij apud aliud iudicium[f] patuerat quòd conditionis seruilis videretur.

*Filii nati pendente lite super statu matris,sequuntur conditionẽ quæ de matre iudicabitur : nati vero ante litem motã præiudicium non patiuntur ex sententia contra matrem lata.h.d.Vel breuius: Sententia matris præiudicat filiis pẽdente lite natis, non antea. Salycetus.*

XLII. Imp. CONSTANTI. A. ad Maximum præfectum præto.

PLacuit eos qui nascuntur, [g] matrum conditionibus vti, quarum mox[h] viscerib⁹ exponuntur. Ante vero litẽ nati, suo nomine omnes in quæstionem vocentur : quoniam hos solos qui in lite nati erunt,omnẽ fortunam matrũ complecti oportet,aut iustis tradi dominis,[i] aut libertate cum lucis auctoribus frui.Dat.prid.Id.Iulij.

## TITVLVS XVII.

## DE ADSERTIONE tollenda.†

*Leges de adsertoribus adhibendis in causa liberali, cassantur : & statuitur , vt qui de possessione libertatis in seruitutem prouocatur, per procuratorem possit respondere.qui autem de possessione seruitutis prouocat in libertatem , causam per se tantum oportet agere : & à sententiis super his latis debet prouocari & cognosci vt in aliis negotiis: aliàs sententia remanet in sua firmitate.hoc dicit prima pars vsque ad.§. scientes. Salycetus.*

1. Imp. IVSTINIANVS*A. Mennæ præfecto prætorio.

LItes sup seruili cõditione mouẽdas, ad clemẽtiorẽ tam examinationem [k] quàm terminũ[l] trãsferim⁹: iubẽtes, si quis vel adhuc seruiẽs liberũ se esse dixerit,vel in libertate cõmorãs,ad seruitutẽ vocat⁹ fuerit: adsertoris difficultatẽ ĩ vtroq; casu cessare, ipsumq; p se[&]ad ĩtẽtionẽ ei⁹ qui dominũ sese adserit, respõdere: & si ex possessione libertatis ad seruitutem adsererit. Item & aliud erat vitium,quòd semel causa liberali examinata & finita, poterat iterum agi : quæ duo vitia tollit imperator, dicẽs quòd siue quis in seruitutem petatur, siue de possess.seruitutis in libertatem proclamet,ipse respõdeat: ita tamen, vt si ex possessione libertatis petitur, constituat procuratorem. Si vero proclamet,hoc ei non concedatur.causa autem liberalis semel finita,amplius non moueatur : nisi beneficio appellationis fuerit suspensa. Peculium vero illius qui in libertatem proclamat, & aliæ eius res quæ ab eo qui se dominum dicit, vindicantur: pro arbitrio iudicis apud sequestrum deponantur.& hoc in secunda. Si vero quis ex libertate in seruitutem petatur : fideiussorem det iudicio sisti , si potest : si non potest, iuret quòd stabit iuri : quo præstito, si non veniat citatus, & per annum abfuerit, remaneat seruus : & ei qui litem sibi intulit, adsignetur.& hoc in tertia. Si vero is qui aliquem in seruum petit, lit.contesta.coram vno iudice ad alium trahere præsumpserit: nisi seruus occasionem præstiterit : quamuis dominus fuerit qui status moueat quæstionem, suo iure priuabitur.& hoc in quarta. Viuianus.

a *Natiuitatem.* lite contestata in causa liberali.

b *Mox.* id est lite pendente: vt siue pro matre, siue contra eam sit pronunciatum, idem & de filiis intelligatur: nec distinguitur an fuerint ante concepti,vel non, per.l.ff.de sta.ho.l.qui in vtero.vt dixit Azo : quia posset hic esse eius incommodum, si haberetur pro nato,si mater libera pronunciaretur:vt supra de ingenuis manumis.l.si auiã tuam. Solue vt ibi.

i *Iustis tradi dominis.* si pronuncietur contra matrem.& ad hoc.ff.de vsur.l.partum.& supra de rei vin.l. partum.& infra de agri. & censi. l. cum satis.§. cũ Anastasia.lib.xj. Sed videtur sententiam matris non prodesse filiis etiã lite pendẽte conceptis & natis:vt.ff.de excep. rei iudi.si quis cum.§. si ancillam. quę est cõtra. Sol. hæc est causa liberalis,ibi dominij ĩter duos. & quòd illa non sit liberalis , patet infra de ord.cogni.l.iiij.

† *Vt plenius intelligas quid esset assertio,lege quatuor leges in Codice Theodosiano sub ti. de liberali causa.lib. 4.quas hic abrogat Iustinia.Contius.*

DE ADSERtione tollenda.

*In liberali causa solebat is cui fiebat quæstio status, facere adsertorem, qui ei adsereret libertatẽ: quod tollit hæc.l.Et continua sic ad tit. præcedẽtem: De liberali causa dictũ est: & quia ipsa olim per quosdam qui adsertores dicebantur, eo quòd adserebant eum liberum, qui dicebatur seruus, exercebatur:ideo ponit de adsertione. Et quia vanum & friuolum quoddã erat iudicium per adsertionẽ, illam tractat de ea non ponẽda,sed tollẽda. Azo.*

Cõtinuatio. Adsertor libertatis quis dicatur.

*Ites.*] CASVS. Olim si cui status mouebatur quęstio,puta si petebatur de possess.libertatis in seruitutem, vel econuerso: ille qui proclamabat de pos.seruitutis in libertatem, faciebat adsertorem,qui ipsum esse liberum adsereret. Item & aliud erat vitium,quòd semel causa liberali examinata & finita, poterat iterum agi : quæ duo vitia tollit imperator, dicẽs quòd siue quis in seruitutem petatur, siue de possess.seruitutis in libertatem proclamet,ipse respõdeat: ita tamen, vt si ex possessione libertatis petitur, constituat procuratorem. Si vero proclamet,hoc ei non concedatur.causa autem liberalis semel finita,amplius non moueatur : nisi beneficio appellationis fuerit suspensa. Peculium vero illius qui in libertatem proclamat, & aliæ eius res quæ ab eo qui se dominum dicit, vindicantur: pro arbitrio iudicis apud sequestrum deponantur.& hoc in secunda. Si vero quis ex libertate in seruitutem petatur : fideiussorem det iudicio sisti , si potest : si non potest, iuret quòd stabit iuri : quo præstito, si non veniat citatus, & per annum abfuerit, remaneat seruus : & ei qui litem sibi intulit, adsignetur.& hoc in tertia. Si vero is qui aliquem in seruum petit, lit.contesta.coram vno iudice ad alium trahere præsumpserit: nisi seruus occasionem præstiterit : quamuis dominus fuerit qui status moueat quæstionem, suo iure priuabitur.& hoc in quarta. Viuianus.

*Gallien⁹.

k *Examinationem.* remouendo adsertorem.

l *Terminum.* quod facit remouẽdo numerũ litiũ: vt in.§.§. illis.

*Procuratorem.*

BIU Cujas

a *Procuratorem.* quod minus est quàm facere adsertorem. Nam & adsertor per omnia repræsentabat personam istius cui fiebat quæstio status, & iurabat forte de calumnia: quod in procuratore non sic est.

b *Penitus.* vt. ff. de iudic. l. non ideirco. §. fin. & hoc quantum ad liberalem causam: sed in aliis causis potest habere procuratorem: vt ff. de procurato. l. seruũ. §. j. &. l. non solũ. §. si status. Vel dic vt ibi.

c *Illis legibus.* quas nó habemus.

d *Vice.* etiam sine appellatione. Accursius.

e *Præcipiebant.* quanuis esset sententia lata sup causa liberali, quæ fiebat per adsertorem: adhuc tamen poterat cognosci super lite illa etiam sine remedio appellationis.

f *Quæ porrecta.* scilicet prouocatione.

g *Cuius.* scilicet appellationis: vel cuius. s. iudicis appellationis.

h *Deducetur.* nó ergo appellatur hic nisi semel, sicut & aliàs. &. ẽ. de epis. audié. authen. si quis autẽ. Vel dic non appellari secũdum solẽnitatem adsertionis. & hoc est quod dicit, occasione legum.

*Appellatio quandoque tantũ semel conceditur.*

i *Collocari.* si cauere superfederit, vel non potuerit iste qui prouocauit: vt. j. tit. j. l. fina. & sic intelligitur secundũ illam. Itẽ nisi constet aliqua esse domini, quę statim ei reddẽda sunt: vt eo. l. fina. in princip. Item est contra. ẽ. de prohib. sequest. l. j. Solu. hoc speciale [a] sicut & in aliis casibus quos ibi notauimus.

*a Hunc casum ponit etiã glos. 1. in ca. 2. extra de sequestra. pos.*

k *Periclitantur.* id est petuntur ex libertate in seruitutem.

l *Fideiussorem.* scilicet iudicio sisti.

m *Eius.* s. fideiussoris.

n *Iuratoriæ.* quòd non posset fideiussorẽ dare, & quòd stabit iuri: vt hic, & ẽ. de episco. & cleri. auth. generaliter. & de restitutione rerũ, si vult eas non sequestrari, nisi in casu: vt. j. de ordine cogni. l. fina.

o *Obnoxii erũt.* ita nota nouũ modũ adimẽdæ libertatis. & sic est cõtra. ff. de libe. cau. l. diui. Solu. hęc corrigit illã. Vel ibi nó fuit absens per annũ. Itẽ not. absente parte finiri causam: vt. ẽ. titu. j. l. iuxta.

p *Accusationem.* id est actionem.

q *Accusauerint.* i. cõuenerint super eodem persistendo scilicet in causa: vt. ff. rem ra. habe. l. amplius nó peti. & de bo. lib. l. qui cum maior. §. accusasse. &. l. in seruitutem. & no. nouum genus quærendæ libertatis. sic supra de iurisdi. om. iudi. l. in criminali.

r *Præstiterit.* quod est si non venit ad primum iudicem, nec ei obtemperabat.

uitutẽ ducitur, etiã procuratorem [a] dare minime prohiberi. quod his qui ex seruitute ad libertatẽ prosiluerint, penitus [b] interdicimus: illis legibus [c] quę dudum & secunda & tertia vice [d] adsertorias lites examinari præcipiebant [e], in posterũ conquiescẽtibus: cũ sit iustũ primã definitionem in suis manere viribus, cũ prouocatio nulla oblata fuerit: qua porrecta, [f] ad similitudinem aliorum negotiorum iudex ad quem res ex prouocatione deducitur, eam examinabit: cuius [g] & ipsius iudicium ad secundam exquisitionem minime deducetur [h] occasione legum quæ super adsertoriis litibus positæ sunt.

*Res prouocantis se de possessione seruitutis in libertatẽ, debent in tuto collocari pro dispositione iudicis. Res vero prouocati de libertate in seruitutem, non collocantur penes alium si paratus est fideiussorem de eis præstare: & vbi non potest fideiussorẽ dare, suæ iuratoriæ cautioni debet committi. hoc dicit notabiliter. Salycetus.*

Super peculio etiam eorum, vel aliis rebus aut causis veterem defensionis obseruationem tollimus: præcipientes illorum tantum peculia, qui ex possessione seruitutis super libera cõditione litigãt, aliásque res quæ vindicantur, in tuto pro dispositione iudicis collocari. [i]

℣ Omnes vero qui pro libertate periclitantur, [k] si quidem possunt fideiussorem [l] dare, eum exigi. ℣ Sin vero reuera datio * eius [m] impossibilis eis sit, hócque iudici manifeste ostendatur: iuratorię [n] cautioni committi.

** aliàs satisdatio.*

*Si adsertus seruus legitime citatus, per annum contumax fuerit, dominio aduersarii subiugabitur: & si ille qui seruum suum aliquem dicit, eum conueniat coram vno iudice, & postea eum conueniat apud alium: priuandus est dominio suo, nisi seruus causam præstiterit. Salycetus.*

Scientes quòd si post huiusmodi expositionem absuerint, & edictis citati, in absentia nihilo minus per vnum annũ durauerint, omnimodo seruituti obnoxij erunt [o], & eius dominio qui litem eis intulit, sine vlla dubitatione adsignabuntur.

℣ Scire vero eos volumus, qui aliquem ad seruitutem vocant, quòd si post primã accusationem [p] in quocunque iudicio vel ex diuali iusione factam, &[post] admonitionẽ ei oblatam, qui seruus esse dicitur, in alio iudicio eũ accusauerint: [q] præterquam si eius occasionẽ ipse qui seruus esse dicitur, præstiterit: [r] etsi domini sint, suo iure priuabuntur. † Dat. iij. Idus Decemb. Dom.

*Si is qui de seruitute proclamat in libertatem, moriatur lite pendente: finitur causa: & potest possessor qui se dominum defendit, experiri contra eum qui sibi vendidit: vt vel doceat seruum vendidisse: vel eo non docente, quasi defuncta persona libera fuerit pronunciata, euictionem soluat. Salycetus.*

II. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

EXpeditam antea quæstionem, [f] in præsenti [t] autem ex nostra lege quam de adsertione tollenda posuimus, in quandam difficultatem incidere [u] periclitantem, compendioso remedio fulciendam esse censemus. * Cum etenim per adsertores super libertate iudiciũ agitabatur, si in medio, [x] adsertore litem agente, adsertus [y] ab hac luce fuerat subtractus, necessitas imponebatur nihilo minus adsertori litẽ implere: vt emptor [z] si victus erat, & pro libertate fuerat pronunciatum, habeat regressum aduersus vẽditorem: vt ei quasi liberæ personę venditor reddat id quod emptionali instrumento continebatur, vel natura contractus exigebat. ℣ In præsenti autem, quia adsertorum vana nomina reiecta sunt: si persona pro cuius conditione lis agitur, mortua fuerit: quemadmodum iudicium potest adimpleri, vna tantum persona in iudicium veniẽte? Sancimus itaque in præsenti casu licentiam esse emptori aduersus suum auctorem venire, [a] quatenus vel ostendat venditor seruum [b] se vendidisse: vel si nõ potuerit, quasi libera persona vendita, euictionis perisessionem, nec ei quasi de alieno seruo vendito mota est cõtro-

*Expeditã.* ]C ASV S. Per. l. superiorem duo vitia quę olim cõsueuerunt esse in vsu, sublata sunt: sed videtur si adsertor locũ nó haberet hodie, quòd cõtingeret quædã absurditas. s. quòd si quis liberũ hominẽ bona fide vt seruũ cõparasseti & ille de possessiõe seruitutis i libertatẽ proclamasset, & pendente iudicio decederet: non haberet cõtra vẽditorẽ †eũ regressum ꝓ emptore: in ea. quod olim non erat: per quia adsertor causam super liberalẽ ad finẽ perduxit: & si pronũciaretur pro libertate, habebat emptor cõtra vẽditorẽ regressum. hodie vero ostenderet venditor se seruũ non hominẽ liberũ vẽdidisse: quod si ostendere non posset, quasi libera persona vẽdita, habeat emptor cõtra venditorẽ regressũ nomine euictionis.

s *Expeditã quæstionẽ.* accipe ex nostra. l. s. ẽ. l. proxi. vel lege recte. nã ante legẽ nostrã superiorẽ erat expeditũ.

t *In præsenti.* s. tẽpore.

u *Incidere.* i. vt incidat coacta: vel adde, visum est. Vel subaudi, inuenientes. s. quęstionem, seu legem soluentem quæstionem.

x *In medio.* s. litis.

y *Adsertus.* i. ille de cuius statu agitur.

z *Emptor.* s. hominis de cui⁹ statu quęritur.

a *Venire.* immo videtur quòd non: quia nemo eũ euincit, sed fatũ humanæ sortis: vt ff. de euictio l. si seruus. &. j. de euict. l. si tibi. quæ sunt cõtra. Sed ibi ante litẽ cõtestatã decessit: vt. ff. iudic. sol. l. si seruus. Itẽ quomodo agitur de euictione, & nõ est euictus per sententiã: vt. ff. de rei vindica. l. vtiq;. quę est cõtra? Solu. ibi de dominio agebatur: hic erat causa liberalis. vnde hic mortuo seruo non remanẽt tres personæ, quæ sunt necessariæ in iudicio: ibi remanent.

b *Seruũ.* sus, vel alienum. nam & si alienus esset, quia tamen emptor habet vacuã possessionem, nec ei quasi de alieno seruo vendito mota est cõtrouersia,

BIU Cujas

uersia,immo quasi de libero vendito, non ageret de euictione. Azo.& facit supra titu.j.l.principaliter.j.

a *Ad eum.*scilicet venditorem.

*QVIBVS AD LIBERTATEM proclamare non licet &c.*

*Explicuimus de proclamantibus in libertatem: sed quoniam quidã prohibentur in eam proclamare: videamus qui sunt illi. Postea dicemus de rebus eorum qui non prohibentur proclamare. Azo.*

*Dispar.*]*CASVS.* Si liberum hominem vt seruum vendidisti,& cum apud emptorem esset,in libertatem de pos. proclamare voluit:an potuit? Distingue:aut participatus est precium: aut non.si non: proclamare potuit.si sic:non.idé est in eo cui per fideicommiss. relicta est libertas danda ab hærede.Viuianus.

b *Passus est.*non participando precium, & non interuenientibus his quæ debent interuenire.

c *Non denegatur.* cõsulitur tamen bonæ fidei emptori per duas actiones in factũ. Vna contra venditum, qui dolosè passus est,vt teneatur ad precium, & etiam ad accesiones eius,& ad damna quæ intulit emptori dolo vel culpa in suis vel alienis rebus,quæ erant suo periculo:& in duplum hæc omnia restituit. Aliter consulitur ei contra eum qui sciés vendidit, vt teneatur in duplum precij & accesionum,nõ aliorum damnorum: nec vnus liberatur per alium: & est hæc actio annalis: vt.ff.de lib.causa.l. rectissime.vsque ad. l. si vsumfructum.

d *Romanus sit.*iure gẽtium inspecto,vel naturali:de iure enim ciuili seruus est:vt instit. de iure perso.§.penul.Vel dic ante venditionem.

e *Precium.*& alia interuenerunt quæ sunt necessaria: vt diximus.ff.de lib.cau.l.non ideo.& ad hoc.ff.de lib.cau.l.cum pacto. &ff.eod.l.j.& hoc nisi precium sui reddat sponte suscipienti:vel secundum alios sufficit si offerat:vt.ff.si liber. ingenu. esse dicatur.l.ij.

f *Eandemque.*id est,quod dictum est de eo qui iam liber est,intelligitur & de eo qui nondum quidem est liber,sed omnimodo liberandus.Item hoc si pure erat liberandus.si autem sub conditione,indistincte aduenient conditione proclamat in libertatem:vt.ff.eo.l.Licinius.

*De latronum.*]*CASVS.* Quidam erant qui dicebantur de genere latronum:propter quorum perfidiam concesit imperator vel procurator fisci,vt si quis aliquem de familia latronum caperet,dominus eius fieret:an sic captus in seruitutem redactus,posit in libertatem proclamare,quæritur? Dicitur quòd non:nec forte manumitti. Azo.

g *Seruis factis.*puta propter insignem quorundam latronũ perfidiam concesit imperator vel procurator fisci vt quicunque aliquem de familia latronum caperet,dominus esset capti.

*Si quis.*]*CASVS.* Si de possessione seruitutis quis in libertatem proclamarit:& res eius qui dicitur dominus, tenuerit: aut confitetur res esse domini,aut diffitetur. Primo casu domino reddantur statim.secũdo casu penes eum remaneant, præstita ab eo satisdatione de his restituendis cum fructibus & accesionib⁹, si apparuerit eas domini esse:& de his restituendis quæ subtraxit his quæ ad eum titulo legati vel donationis peruenerunt, penes eũ pronunciatum ingenuũ remanentibus.hoc in prima & secunda.ita scilicet,vt finita liberali causa, res de quibus erat controuersia,quas proclamans ad libertatem,negabat ad dominum pertinere:& apud sequestrũ deponantur, & ei qui melius ius habuerit reddãtur.& hoc in tertia.Viuianus.

h *Si quis in libertatem.* cum sit in quasi seruitutis possessione.

i *Dubium.*quia negãtur res domini. Et no. per negationem rem fieri dubiam.[a] fic.ff. de acquir.pos. l. nemo. & ff.de fi. instru.l. plures. &.ff.de trãsac.l.j.&. ff. de colla.bo.l.j.§.sed cũ possint.& insti. de interdi.§. commodũ. Et arg.ff.de pe.her.l.si debitor.*ADDITIO.* Limita primo hoc qđ glo.dicit,per negationem rem fieri dubiam: nisi præsumptio esset contra negantem. ita dicit Bal.in. l. tale pactum.§. qui prouocauit.in fi.ff. de pact. per l.si vero.§.qui pro rei. ff.qui satisda. cog. Secundo limita,nisi facta negatione appareat euidens probatio in cõtrariũ:vt no. in glo.in l.post rem.ff.de trãsac. & Inn.in ca.fi.extra de coha.cle.& muli.vbi omnino vide.

*Dubia fit res per negationem.*

[a] *Cõcor. gl. i.in ca. veniens.de renuncia.*

k *Per cautionem.*quam præstat ille qui prouocat in libertatem, cum fideiussore:vt infra titu.j.l.finali.

l *Quoniam & ipsis.*scilicet dominis.

m *Qui his.*scilicet seruis. & est hic versus interpositio.vsque ibi,gestarum.

n *Ratio.*in qua venit culpa lata,non leuis:vt.ff.de acquiren. rerum do.l.homo liber.§.j.

o *Depulsa.*scilicet seruitutis possessione.

p *De furtiuis.*id est de his quæ domino furatus est: quod Trebellianum vulgò dicimus, ~ Italia fideic. — In Gallia: Du Moulin, Conseil sur la loy, faire le tour du bastõ. Cujas. in reuis. ad cõs. Ripa.

q *Liberum.*id est liberatum à petitione domini.

r *Testamento.*alicuius amici sui,nõ cõtemplatione possidentis, aliàs secus: vt.ff.de vulg.substitu.l.sed si plures.§.in arrogato. & de vsufru.sed & si quid.Quid autẽ si ex opera? Rñ. quærit bonæ fidei possessor:nisi post litẽ cõtestatã:vt.ff.de reivind.l.prætera.

s *Exacto.*id est finito,& libero pronunciato.

t *A supradictis rebus.*i.ab his quas ipse seru⁹ dñi esse profitetur.

u *In sequestro.*ante iudicium vero finitum non,si cauet:vt.ff.ti. l.j.§.

*Ex Codice Theodosiano lib.4. ti.8.l.2.Cõtius.*

*In C. Theod. & meo manuscrip. est.PV.*

* *auferri.*

*Hunc ea sum sequestrãdi ponit etiã gl. 1. in. c. 2. extra de seque. pos.*





culum ad eum [2] reuertatur.

*TITVLVS XVIII.*

QVIBVS AD LIBERtatem proclamare non licet: & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

*Si passus se vendi precium non participauit, ei in libertatem proclamare licet: non sic si participauit:quia tunc ei non licet:siue tunc erat ingenuus, siue libertas ei pure debeatur.h.d.Vel breuius: Si venditus non est precum participatus,in libertatem se proclamat:aliàs secus.Salycetus.*

1. Imp. GORDIANVS. A. Proculo.

DIspar causa est eius qui dissimulata cõditione sua distrahi se passus est, [b] & eius qui precium participatus est. nam superiori quidem non denegatur [c] libertatis defensio:posteriori autem,& si cuius Romanus sit, [d] & participatus est precium, [e] libertas denegatur.Eandemque [f] & in eo distinctionem adhibendam,cui fideicommissaria libertas debetur, meritissimi iuris auctores responderunt.PP.Kalen. Maij Gordiano.A.& Auiola Cõss.

*Familia latronum efficitur capientis,si hoc dictat decretum principis,vel fisci statutum.h.d.Vel sic:Serui effecti propter delictum insigne, non possunt in libertatem proclamare.Salycetus.*

II. Impp. DIOCLET.& MAXIMIA.* AA.&.CC.Melanæ.*

DE latronũ familia descendétibus,ex largitione principali vel auctoritate fiscali seruis factis, [g] retro principes libertatem denegari decreuerunt.

*Si prouocans se in libertatem, fatetur de rebus apud eum consistentibus aliquas esse eius qui se dominum dicit,statim ei debent restitui. Si vero negat,in tuto debent collocari apud sequestrum:& si pro libertate postea fuerit pronunciatum, peculium quod ei vt seruo fuerat concessum,debet domino restitui:& de eo & eius iuribus bona ratio redditur. alia vero ex testamento vel donatione quæsita,libero pronunciato debent adsignari,à sequestro tamen prædicto liberatur cautionem idoneam præstando. Saly.*

III.† Imp. CONSTANTINVS A.ad Maximum præfec.præto.†

SI quis in libertatem [h] proclamauerit:id quod apud se esse eius qui se dominum dicit, profitebitur, quoniam non de eo dubitatur,reddi ac referri* iudex protinus pronunciabit.

Quod verò petitur, si fuerit negatione dubium: [i] per cautionem [k] conseruabitur,ac petitio differetur: vt si fuerit approbata libertas (quoniam & ipsis [l] qui his [m] rem commiserunt,medendum est) gestarum rerum ab eodem ratio, [n] atque omne quod debetur, reposcatur:vt seruitute depulsa, [o] qui pro domino quondam fuerat, habeat quod vt seruo dominij iure largitus est, & quæ ex earum rerum quæstu ac fructibus congregata sunt,& quæ de furtiuis [p] compendiis obscurè capta ac parata sunt: cum liberum [q] esse non oporteat, quod apud seruum dominus peculij nomine collocauerat. Ea vero quæ testamento [r] vel donatione quæsita sunt,aut quę ex earum rerum emolumentis empta confectaque sunt, eidem ingenuo deputentur.quæ tamen vniuersa exacto [s] * libertatis iudicio, quatenus à supradictis [t] rebus discernuntur, in sequestro [u]† esse oportet: vt his ab

* *dilato.*

†*Ex Codice Theodosiano lib.4. ti.8.l.2.Cõtius.*

†*In C. Theod. & meo manuscrip. est.PV.*

* *auferri.*

j.l.j.§.super.&.ff.ea.l.§.j.& est ratio quare sic in sequestro,& etiã illa de quibus erat cautum:quia nõ sic amodo confidit de eo.

a *Ab vtroque.*id est domino & seruo.

b *In medio.*puta apud sequestrum.

c *Contendat.*finita causa liberali,& eo libero pronũciato: vt dixi ibi,exacto &c. & ad hoc. ff. de libe. cau. l. imperator.&.j.titu.j.l. fin. & supra de inge. manu.l.j.in fin.

**medio iure col.*

*DE ORDINE cognitionum.*

*Cõtinuatio.* *Quia cum quæstione status concurrit quãdoq; alia quæstio:ideo de ordine earũ dicit. Vel sic: De liberali causa qualiter agatur.ff.plene dictum est: sed quia liberalẽ quæstionem cum aliis sæpe cõtingit moueri:& quæritur de qua prius sit cognoscendum vel pronũciandum: ideo ponit de ordine cognitionum, scilicet liberalium tantum Azo.*

*Casum ponit.*

CVm & ipse cõ. d *Pati.*dic quòd dicebam te seruũ,& prouoco ad seruitutem: tu volebas me conuenire, id est accusare:& sic vtraq; quæstio est principalis:& sic non facit ad ea quæ notauimus ff.de ordi.iudi.l.j.

e *Qua ratione.* not. quòd quæstio status ciuilis est.

f *Conditione.* contra ff.de ordi.cog. l. quoniam.

g *Contendit.* quasi dicat,nulla est ratio:vt & j.ad legem Iuliam de adul. l. quoniam Alexandrum.

h *Ordinariũ.* quo dicitur quæ quæstiones debeãt alias precedere.

i *Iudicii.* vt.j.eo. l. si status.& hæc vera, nisi sit tale crimen ex quo me vis accusare, quo etiam serui accusant:vt ff.de iudi.l.vix.

SI *de hæreditate.*]C A SVS. Decessit quis: Stichus hereditatem eius petit,& libertatem: quæ causa cui præferatur,quæritur?Respon.quòd liberalis:& ea finita,agetur petitione hæreditatis.& hoc in prima.Si verò petat hæreditatem,& in modum exceptionis obiiciatur quòd sit seruus:cognoscetur prius super liberali causa, sed super principali pronunciabitur:quia si pronuncietur hæres,per consequẽs pronunciabitur liber.

k *Si de hæreditate.*de vtroque principaliter agebatur.Nam petebat quidam hæreditatem,& libertatem,quia se liberum dicebat. prius agitur & finitur causa liberalis:nisi ex testamento pendeat libertas:nam tunc præcedit quæstio testamenti:vt.ff.de peti.hære.l.si quis libertatem. Si vero de libertate ageretur in modum exceptionis, obtinet quod sequitur, vt pronuncietur in principali causa de hæreditate, non de incidenti nisi per consequentiam.Alij dicunt semper agi secundario vel incidenter de libertate,& principaliter de hæreditate. & quod dicit, prius &c. vt cognoscatur,non vt iudicetur. & quod subiicit sed si, dicunt: id est quanuis.& quod dicit, causa libertatis: dic opposita in modum exceptionis.

l *Libertate.* in modum replicationis.

m *Agetur.*scilicet principaliter.

vtroque [a] deductis, atque in medio [b] * collocatis,ad eorum proprietatem vterque contendat. [c] Data.xv. Kalend. Mart. Thessalonicæ,Seuero & Rufino Conss.

*TITVLVS XIX.*

## DE ORDINE COgnitionum.

*Pendente lite super statu, non potest dictus seruus de crimine suum accusare aduersarium.Salycetus.*

1. Imp. ALEXAN. A. Vitalio.

CVm & ipse cõfessus es,status te cõtrouersiam pati [d]: qua ratione [e] postulas,priusquam de conditione [f] constaret tua,accusandi tibi tribui potestatem contra eũ qui te seruum esse contendit? [g] Cum igitur(sicut allegas) statu tui generis fretus es: iuxta ius ordinarium [h] præsidem pete, qui cognita prius liberali causa,ex euentu iudicij, [i] quid de crimine statuere debeat,nõ dubitabit.PP.Id.* Maximo.xj. & Aeliano Conss.

*Principalis præualet consecutiuo & incidenti in pronunciando.h.d.Vel sic magis ad literam:De libertate prius quàm de hæreditate cognoscitur, si de ea principaliter quæratur:secus si incidenter, & de hæreditate principaliter.Saly.*

2. Idem. A. Gallo.

SI de hæreditate [k] & libertate [l] controuersia est: prius agi causa libertatis debet.sed si de hæreditate agetur: [m] ordinanda prius quidem est causa libertatis. sed sufficit ei qui libertate vtitur,ad victoriam, de hæreditate secundum eum esse pronunciatum. [n]

n *Pronunciatum.* vt scilicet si postea suscitetur causa liberalis, habeat locum exceptio rei iudicatæ: eo quòd agens venit contra id quod in sententia iudicis continetur: vt.ff. de excep. rei iudica. l. si quis cum totum. &. l. cum quæritur. Sed videtur non sufficere: vt. ff.de lib. agno. l. si quis à liberis. §. si vel parens. &. §. solent. &. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l.* penul.quæ sunt eõtra. in quibus dicitur quòd sententiata sententia in alimẽtis,non præiudicat in re illata,filiatione: nisi & de ea pronuncietur.Sol.pos- sunt deberi alimenta, etsi non est filius: vt si pater contempsit Sen. con. Plautianum:vt.ff. de libe. agn.l.j.§. idem Iulianus. sed non potest esse hæres, quin sit liber:vt instituqui ma. non possunt. §. idemque iuris. Vel melius distingue:an de incidenti plene cognoscatur,vt tunc præiudicet.nam si pronuncietur de principali pro actore, etiam de incidenti pro eo sententiatum videtur: vt infra de fal. l.vbi. sed vbi summatim: tunc non præiudicet, vt in contrariis:vt arg.ff. de re iudi.l.à diuo.§.si super rebus. & quæ hic desunt, dixi supra de ordi.iud.l.j.

*Quando pœna delicti dependet à statu, quæstio status est prius determinanda.Bal.*

3. Idem A. Valerio.*

SI crimen [o] aliquod inferatur ei quam ingenuam [p] esse dicis: [q] antè liberalis causa suo ordine agi debet, cognitionem suam præside præbente: quoniam necesse est antè sciri,si delictum probatum fuerit, vtrum vt in liberam & ingenuam, an vt in ancillam constituí [r] oporteat iudicium.

*Quæstio status mota impedit accusationem inchoari,& iã inchoatam terminari, donec de statu sit cognitum. h. d. Saly. Vel sic:Si sit quæstio de statu accusati, prius de statu debet cognosci quàm super crimine pronunciari:quia aliter puniuntur serui,aliter liberi.Saly.*

4. Imp. GORDIANVS A.Menedemo.

SI status† controuersiam pateris: lite prius liberali terminata,si pro te fuerit pronunciatum, agere [f] etiam aduersus eum qui se dominum tuum esse contendit,nõ prohiberis.quòd si ideo te ab accusatione elidat, [t] quasi seruum non proprium,sed alienũ: liberale quidem iudicium cessat: [u] causæ [x] autem examinatio apud eũ qui iudicat,ostẽdet vtrúmne accusatio induci [y] debeat propter statum personæ, an euanescat. Dat.X.Kalẽ. Decembr. Gord. A.& Auiola Conss.

*Patiens quæstionem status, non potest interim petere debitum à debitore: quia incertum est vtrum petere sibi pertineat, an aduersario.Bald.Vel sic: Quæstio vel exceptio status impedit eũ de cuius statu quæritur, actiones mouere vel exercere prius quàm de statu fuerit cognitum.Salycetus.*

5. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.[&.CC.]Alpheno.*

o *Si crimen.* Titius accusat Arethusam de homicidio. Seius dicit eam ancillam: præcedit quæstio Seij. Vel Titius accusat eã, & etiam seruam dicit: sed Seius defendit eã vt ingenuam : & hic prius præcedit causa liberalis: quia si erat serua,ex eodem etiam crimine grauius puniretur quàm si esset libera: vt. ff. de pœn. l. capitalium.§. fi. & de incen. rui. nau. l. Pedius .&. ff. si ex noxa. causa aga.l.si seruum. *Adhuc

p *Ingenuam.* à duobus conueniebatur: ab vno super criminibus, ab alio super causa status.

q *Dicis.*contra aliquem qui dicit eam ancillam suam.

r *Constitui.*id est pronunciari.

SI *status.*]C A SVS. Titius petebat à me fundum: petij eum de possessione libertatis in seruitutem: prius agetur liberalis causa: vt si pronunciatur liber, agere possit rei vind. pro fundo.si non,non possit.& hoc in prima. Si vero me accuset, & in modum except.dicam non seruum proprium, sed alienũ: cessat liberalis causa:quia de libertate non cõtenditur,sed vt deducatur accusatio in iudicium: & si apparet iudici quòd talis sit causa quæ per seruum agi possit,lis suo marte currat,& ad finem perducatur.& hoc in secunda.

f *Agere.*super aliqua lite.

t *Elidat.*id est repellat.

u *Cessat.*non enim de libertate vel ingenuitate contenditur: vt dixi supra de libe.causa.l.iuxta.

x *Causæ.*scilicet criminalis,quæ sit de exceptuatis:vel dic libertatis incidentis.

y *Induci.*scilicet in iudicium,& incipiet terminari.Nam quędã sunt

sunt causæ quas etiã serui agere possunt: vt.ff. de iudi.l.vix.aliàs aliter ponitur induci: vt.ff.de iudi.l.& post.§.j.Vel hic etiã pone test ita poni: vt ibi,&.ff.de his quæ in testa.delen.l.j.circa prin.

*Cum status.*] CASVS. Stichus habens debitorem, debitum suum volebat petere: Titius dicebat seruum esse. prius agetur causa liberalis, & terminabitur: & eo pronunciato seruo, nõ petat, sed dominus: & ita differetur debiti petitio in tempus sententiæ latæ in liberali causa.

a *Tibi moueri.* à Titio.

b *Debita.* quia quędã sunt crimina in quibus seruus bene habet personã standi in iudicio.

c *Petere.* ab his quib⁹ mutuã dedisti pecuniã.

d *Admiserit ratio.* nõ admittit hoc ratio iuris, veluti si persona sit talis, de cui⁹ statu quęri non possit, puta impubes: nec eius interest modo, id est ante pubertatem agi: vt. ff. de car.ed.l.iij.§.causæ. &.ff.de libe.causa.l.dicui.in princip. Vel quia non sit competens iudex, vt possit pronunciare de libertate: puta quia est pedaneus: vt ff.de peda.iu.l.ij.

e *Non esse.* quod quãdoque fit: vt.ff. de proba.l.circa.

f *Libero constituto.* id est pronunciato.

*Res.*] CASVS. Quidam quem dicebas seruum tuum, ille econtrario in libertatem proclamauit: res tuas rapuit, vel amouit. prius terminanda est causa liberalis: vt si pronunciatus fuerit liber, accusare eum possis: si seruus, euanescat accusatio vi bo.rap. & eum verberibus subiicias.

g *Amotas.* large ponitur hic hoc verbum.

h *Et tunc.* scilicet lite contestata in causa liberali: vt. ff. de libe. cau.l.ordinata.

i *Pronuncientur.* scilicet in causa liberali.

k *Secus.* id est secus si pronũciẽtur serui. nam domi tunc corriges eos: vt supra an seruus ex facto suo.l. fi. &.ff. de fur.l.serui & filij.

*Iquando.*] CASVS. Bona Stichi quem seruum tuum dicebas, rapuisti. vult agere aduersus te vi bo.raptorum. tu dicis eum seruum tuum esse, & econtrario ille se asserit liberum: quid iuris sit? Respon. quòd agetur causa liberalis: & tunc quæretur de bonis cum distinctione hac, aut Stichus proclamat de posses. seruitutis in libertatem, aut econtrario petitus est de possessione libertatis in seruitutem. primo casu non restituentur sibi bona. secundo casu restituentur, præstita ab eo fideiussione de restituendis si pronuncietur seruus. si fideiuss. dare non possit, deponentur apud sequestrum. & hoc in prima & secunda. Pendente vero iudicio interim aletur de his bonis in ea quantitate quam declarabit iudex, & hoc in tertia. Si vero status quæstione nulla ei mota, egerit Stichus vi bonorum rap. contra aliquem extraneum, & extraneus succubuerit: & ne satisfiat executioni rei iudi. ei cõtrouersiam moueris: sine satisdatione restituet res, causa liberali suo marte currente. & hoc in quarta.

CVm status quæstionem tibi moueri,[a] & te debita[b] velle petere[c] cõmemores: ordinarium est, prius solẽnibus interpositis (si hoc iuris admiserit ratio[d]) causam liberalem apud præsidem prouinciæ decidi: vt si liber fueris, vel seruus non esse[e] pronunciatus: tunc tibi iure debita restitui iubeat: cum hoc incerto, vtrúmne tibi libero constituto,[f] an domino tuo (si seruum te sententia declarauerit) debeatur, ad solutionem debitorem tuum vrgeri nõ oporteat. S. prid. Kal. Maij. Beraci, AA. Conss.

*De rebus raptis ab his quos seruos tuos contendis, non prius quæritur, quàm causa seruitutis & libertatis decisa fuerit. Salycetus.*

VI. Idem AA. & CC. Alexandriæ.

SI res tuas raptas vel amotas[g] esse dicis ab his quos seruos tuos esse contendis, hique in libertatem proclamauerint: causa liberalis prius aduersus eos, & tunc[h] damni dati, rerumque amotarum lis apud præsidem prouincię contestanda est: vt si quidem liberi vel serui non esse pronuncientur,[i] tunc demum damni dati, & amotarum rerum procedere possit adhibita probatione cõdemnatio. Si vero secus,[k] quæstio rerum amotarum euanescat. Dat. iij. Idus Ianua. Sirmij. AA. Conss.

*Si possessorium rei recuperandæ, & petitorium super libertate simul intentẽtur ab eodem, petitorium prius decidit, & ex eius euentu ad possessorium reuertitur. Sin autẽ possessorium ab vno, & petitorium super seruitute ab aduersario intentetur: possessorium prius terminatur, & postea ad petitorium transitur. Salycetus.*

VII. Imp. CONSTANTINVS A. ad Bassum præfectũ prætorio.

SIquãdo negotiũ status fuerit exortũ: si quidem ab eius parte qui dicitur seruus, aliquid dicatur dominus abripuisse:[l] prius considerari placet, vtrum de possessione seruitutis in libertatem reclamandum putet, an verò ex possessione libertatis in seruitutem vocetur. At si eum de obsequiis[m] seruilibus libertatem constiterit flagitare: antè decidi status conuenit causam, atque ita præberi direptorum[n] negotiorum (si res exegerit[o]) audientiam. Quòd si ei qui ad seruitutem vocatur,[p] quicquam direptum esse memoretur: vniuersa quæ constiterit ablata, ita demũ reddi cõuenit ei qui seruus esse contenditur, si modò saluam rem futuram per idoneos fideiussores promiserit. Nam si tales dare non potuerit: tunc ea conuenit, de quibus in iudicio tractabitur, sequestrari in eum[q] diem, in quo controuersia sopiatur: ita vt ex iisdem (si aliqua alia facultas esse non poterit[r]) tantum litis sumptus[f] & alimoniæ homini subministretur, quantũ moderato iudicis arbitrio fuerit æstimatum. Cum autẽ nec dum lite de statu mota, res ab aliquo direptæ sint, & sententia de restituenda possessione rerũ lata, ille ne huic sententiæ satisfieret, de statu controuersiam mouit: necessitatem habebit & sine satisdatione easdẽ res reddere, & tunc causam liberalem secundum iuris ordinem exercere.

*TITVLVS XX.*

## DE COLLVSIONE DEtegenda.

*Mendacium in substantiali causa, vel principali motiuo priuilegii, vel rescripti reddit priuilegium nullum. Baldus. Vel sic: Seruus colludendo cum domino, non efficietur ingenuus, nec ex rescripto ex falsa causa impetrato. Salycetus.*

I. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. [&. CC.] Theodoro.

*Cum seruum.*] CASVS. Mulier consuetudinem habens cum seruo suo, dicebat eum liberum, filio consentiente: interim suggessit principi, quòd captus erat ab hostibus, & redemptus ab ea: & constitutione cuiusdam principis cauetur, quòd captus & redemptus non amittit ingenuitatem: an fama pro Sticho faciente, & filij consensu interueniente, & principis rescripto, fiat liber, quæritur? Dicitur quòd non.

a *Tibi moueri.* à Titio.

b *Debita.* quia quędã sunt crimina in quibus seruus bene habet personã standi in iudicio.

c *Petere.* ab his quib⁹ mutuã dedisti pecuniã.

d *Admiserit ratio.* nõ admittit hoc ratio iuris, veluti si persona sit talis, de cui⁹ statu quęri non possit, puta impubes: nec eius interest modo, id est ante pubertatem agi: vt. ff. de car.ed.l.iij.§.causæ. &.ff.de libe.causa.l.dicui.in princip. Vel quia non sit competens iudex, vt possit pronunciare de libertate: puta quia est pedaneus: vt ff.de peda.iu.l.ij.

e *Non esse.* quod quãdoque fit: vt.ff. de proba.l.circa.

f *Libero constituto.* id est pronunciato.

g *Amotas.* large ponitur hic hoc verbum.

h *Et tunc.* scilicet lite contestata in causa liberali: vt. ff. de libe. cau.l.ordinata.

i *Pronuncientur.* scilicet in causa liberali.

k *Secus.* id est secus si pronũciẽtur serui. nam domi tunc corriges eos: vt supra an seruus ex facto suo.l. fi. &.ff. de fur.l.serui & filij.

l *Abripuisse.* quia dominus rapuit seruo.

m *Obsequiis.* id est si ex possessione seruitutis proclamet in libertatem.

n *Direptorum.* etiam post litem contestatam in petitorio, non solũ ante: vt hic innuit statim. &.§. cum autem.

o *Exegerit.* id est si liber pronũciatus fuerit.

p *Vocatur.* ex possessione libertatis.

q *In eum.* id est vsque in eum diem.

r *Non poterit.* si aliunde non poterit habere alimenta.

f *Litis sumptus.* Nota argu. pro subdito, vt si agat contra prælatum, debet interim habere expensas ab ecclesia: vt supra de Carbo. edic. l.ij.&. ff. de iure delib. l.filius.& de libe.agno. l.si neget.& de inoffi. testamen.l. si instituta. §. penult. & extra de accusa.ca. ex parte. & ff.de petit.hæredi.l.hęres furiosi.& quod nota.supra de alimen.pupil.præstan.l.j.&. ff. de iniur.l.lex Cornelia.in fi.& facit ad hanc.l.supra.titu.j.l. fina. & supra titu.ij.l. j. §. super. & de libe.cau.l. si tibi seruitutis. *Expensas habeat ab ecclesia sub ditus agens contra prelatum.*

*DE COLLVSIONE detegenda.*

*Quia dominus seruum, vel patronus libertum ingenuum fingit, & hoc facit colludendo in iudicio liberali, gratia forte alicuius honoris quærendi, promittit præmium detegenti huiusmodi collusionem: vt habeat in suum libertum vel seruum, illũ cum quo est collusum: & dominus vel patronus ius suum amittat. ADDITIO. Aduertas quòd hæc detectio facienda est intra quinquennium continuum post sententiam: vt.ff. eo. l. ii. in princip. quod intellige, si viuat qui ingenuus pronunciatus est: nam eo mortuo non licet amodo quærere de statu eius, etiam lite cœpta in vita eius: vt.ff. ne de sta. defuncto. l. i. §. sed interdum.* Cõsuetudo. Cõsimatio.



BIU Cujas

CVm seruum matris tuæ & stupro violasse dominam suã, & turpis cõiunctionis maculam, excogitandæ ingenuitatis collusione, ac falsæ captiuitatis [a] velamento, apud competentem iudicem obtegere voluisse proponas, nec libertatem ei matrem tuam dedisse, [b] sed in solam ingenuitatem eum nudæ voluntatis mẽdacio perducere nisam adseueres: seruum esse palam est: quandò etiam diui Pij rescriptum super captiuitate emissum, [c] quam non interceſsisse significas, ingenuum fecisse non videatur, nec asseueratio consensus [d] tui ingenuitatis ius tribuere potuerit.

*Per pactum libertinus non efficitur ingenuus: & detegens collusionem efficitur eius patronus. Saly.*

II. Iidem. AA. & CC. Milesio.

LIbertinæ conditionis constitutis, priuatis pactis [e] immutare statum suum non licere, Numiano † senatusconsulto, contra colluſorem pœna [f] statuta, præmióque [g] detegenti promisso, manifestè declaratur. Dat. V. Kalendas Decemb. CC. Conss.

*TITVLVS XXI.*

NE DE STATV DEfunctorum post quinquennium quæratur. [h] †

*Præscriptio quæ tuetur auctorem, eius successorem tuetur. Bald. Vel sic: Si de statu manumissoris defuncti non potest quari, nec etiam de statu ab eo manumisi. Saly.*

I. Imperatores SEVERVS & ANTONINVS. AA. Niconi.

ADitus [i] competẽs iudex causam prẽscriptionis examinabit: & si Domitiæ patronum, [k] qui [vt] ciuis Romanus vsque in diem mortis vixit, annos quinque antequam lis bonorum mulieris inchoaretur, vita decesisse constiterit: libertæ status ex persona manumissoris [l] non retractabitur.

*Si de statu matris defuncta non potest quari post lapsum quinquennium, nec etiam filii. Saly.*

II. Iidem. AA. & CC. Maximo.

ISi is [m] qui te hæredẽ fecit, propter matris conditionem seruus dicitur, & mater ante quinque annos litis motæ [n] vita decesit, prẽscriptioni locus erit: cùm quæri de statu [o] non possit, nisi de conditione matris tractetur. * hoc ita, si quamdiu vixit, sine interpellatione vt ciuis Romana egit. [p] P.P.D.S. Antonino. A. II. & Geta Cæsare. II. Coss.

*Quæstio status mota in vita alicuius, durat post eius mortem: vt sciatur quem habeat successorem. Salycetus.*

III. Imperator ALEXANDER Augustus Olympiadi.

QVanuis defunctus sit maritus quondam tuus, [q] cui status quæstio inferebatur: [r] causa tamen etiam post obitum eius propter emolumentum successionis durat, [s] eámque apud eum qui de hereditate vel singulis rebus iudicaturus est, decidi oportet.

*Qui vt ciuis Romanus vixit per quinquennium, eius successio non potest in dubium reuocari: secus si non sit quinquenniũ lapsum. Baldus. Vel sic: Si intra quinquennium à morte defuncti numerandum de statu eius sit quæsitum: & de peculio eius, & de manumissis ab eo potest quari. Salycetus.*

IIII. Idem Augustus Martiano.

2 SI is [t] quem seruum tuum fuisse, & à fratre tuo manumisum [u] ab eo quæri non potest: tractari etiam oportet de statu mortui ante quintum annum: vt hic &. j. l. proxi. &. ff. eo. l. j. ij. iij. &. iiij.

---

a *Falsæ captinitatis.* hæc adseuerauit principi quòd captus fuisset ab hostibus, & redemptus: cum nec etiam de vrbe exisset, nec etiam de camera dominæ: & ideo imperator rescripsit eum ingenuum esse: quod reſcriptum non tenet: quia falsa suggestione fuit impetratum, secundum Ioan.

b *Dedisse.* dare enim potuisset nondum accusata: vt institu. de hęredi. insti. §. est autem.

c *Emissum.* diuus enim Pius reſcripsit, captum ab hostibus, & redemptum, ingenuitatem non amittere. & facit infra de mulie. quæ seruis pro. l. j.

d *Consensus.* quia & tu fili credens matri quandoque credidisti eum ingenuum, qui erroneus consensus non nocet: vt. ff. de iurisdi. om. iudic. l. si per errorem. & supra de iur. & fac. igno. l. cum testamentum. & de testam. mili. l. ex his.

*Cõsensus erroneus non nocet.*

*Libertina.* ] CASVS. Habebam libertũ, prouocauit in ingenuitatem: dedit mihi decem, vt paterer superari: & cum probare potui quòd libertus meus erat, non probaui, sed succubui: quid iuris sit, quæritur? Dicitur quòd amittam ius quod habebam in ipso: & detegenti collusionem istam, ius patronatus acquiritur: quia hoc cauetur senatusconsul. ne paciscendo quis possit statum suum mutare. & ad hoc est supra de inge. manumiſ.

† *aliàs, Noniano. aliàs Inniano.*

e *Pactis.* vt. ſ. de inge. manu. l. ingenui.

† *Hoc SC. cautum erat. l. vlti. j. e.*

f *Pœna.* amissionis libertí.

g *Præmio.* quia acquirit sibi ius patronatus: vt. ff. eod. l. si libertinus.

*NE DE STATV defunctorum &c.*

*Cõtinuatio.*

*Hucusque dixit de statu: sed quia statum tam vius quam defuncti tuetur præscriptio: ideo de hac incipit. & nota quòd de ipsius statu defuncti principaliter etiam ante quinquennium agi non potest: vt. ſ. de libe causa. l. principaliter. 1. Sed propter posteros & peculium quæritur etiam de statu defunctorum intra quinquennium.*

*Defuncti status etiã ante quinquẽnium quæri non debet.*

h Quæratur. *ad malum: sed ad bonum, vt scilicet sit liber perpetuo, quæritur: vt. ff. e. l. 1. §. fin. & l. pen.*

i *Aditus.* Stichus degens vt liber, manumisit conseruam suam Domitiam: elapso quinquennio post mortem Stichi, decesit: & hæc manumissa instituit sibi hæredem, cõtra quem agit nunc ad peculium dominus Stichi & Domitiæ: hæres excipit eã fuisse liberam: sed dominus replicat qp Stichus etiam erat seruus, qui manumisit eam: vnde libertatem ei dare non potuit: sed hæres duplicat qp quinque anni elapsi sunt post mortem Stichi. Vnde etiam de manumissa ab eo quæri non potest. Nam de statu etiam modo mortui, vel etiam viui, quæri non potest: sed tractari etiam oportet de statu mortui ante quintum annum: vt hic &. j. l. proxi. &. ff. eo. l. j. ij. iij. &. iiij.

*Casum ponit.*

k *Patronum.* Stichum.

l *Manumissoris.* ideo qp dicatur seruus: nam nõ debet hoc quẽri.

SIis.] CASVS. Ancilla stans vt libera, in libertate decesit: & filium hæredem suum instituit: lapsum est quinquennium à tẽpore mortis suæ: decesit filius hęrede Titio instituto: mouet quæstionem dominus de bonis filij, quia dicebat eum fuisse natũ ex ancilla sua: excipit hæres præscriptionem quinquennij opponendo, quæ currit à tempore mortis matris: quid iuris sit, quęritur? Dicitur quòd locũ habet præscriptio, nec de statu filij quærẽdũ est & per consequens nec de bonis: & hæc vera sunt, si mulier sine interpellatione in libertate stetit, & decesit.

m *Si is.* Stichus.

n *Mota.* de bonis.

o *De statu.* scilicet [u] inclusa Stichi.

*aliis, quæ*

p *Egit.* tria sunt quæ fiẽri debent causam præscriptioni, scilicet vt defunctus sit, & quinquennium præterierit à morte manumissoris, & quòd ingenuus vixit tempore mortis: vt supra. l. proxi.

*Præscriptionis tria.*

*dant tibi fam.*

QVanuis. ] CASVS. Si seruus tuus degens vt liber decesit hærede instituto, nec à tempore mortis eius lapsum est quinquẽnium: an de bonis eius & statu mouere possis quæstioné, quæritur? Respon. quòd sic. intra enim quinquenniũ durat prædicta quæstio: & quòd debeatur peculium, cognoscet de status quæstione.

q *Tuus.* te hærede relicta.

r *Inferebatur.* se viuẽte vt liberto.

s *Durat.* scilicet intra quinquennium. ad hoc infra si penden. appel. l. quamuis. & supra de libe. cau. l. principaliter. j.

SIis.] CASVS. Duo fratres habebant seruum communem, vnus eum manumisit, & hæredem instituit: secundum vetera iura accreuit fratri. stetit in libertate, & decesit hærede instituto: seruis quibusdam libertatibus relictis: lapsum est quinquennium à tempore mortis eius: vult frater mouere quæstionem de bonis eius, & statu hæredi scripto, & seruis libertate donatis: an possit, quæritur? Respond. quòd non potest. & hoc in prima. Si vero intra quinquennium agere cœperit: peculium persequi poterit: & cum manumissis ab eo experiri. & hoc in secunda. Vel sic: Certum est quòd elapso quinquennio non est quærendum de statu defuncti: & hoc intelligitur cum quæritur de seruitute, vel an fuerit manumissus, non de emancipatione fuerit vel non fuerit rite facta, id est coram competenti iudice.

t *Si is.* Stichus.

*Ciuis*

BIU Cujas

a *Ciuis Romanus.* dictus Stichus.
b *Eius.* scilicet Stichi.
c *Cœpisti.* item rite contestando: secus si non rite, vt. ff. eo. l. pe. sed hac instantia finita quoquo modo, nō poterit agi vltra quinque annos, occasione interruptionis: vt. ff. e. l. ij. §. fina.

*Quod est.*] CASVS. Filius in sacris patris cō stitutus, stetit vt homo sui iuris. decessit, heredem instituit: & à tempore mortis suæ lapsū est quinquenniū: vult pater vindicare bona filij ab hærede scripto: hæres excipit de lapsu quinquennij à tempore mortis: an prætextu quinquennij iam lapsi, pater excludatur, quæritur? Dicitur q̄ non: quod enim est constitutū de hoc quinquēnio, non habet locum in emancipatione: sed in seruitute. vnde quęritur an fuerit iuste emancipatus, vel non.

d *Non posse.* vt. ff. co. l. j. j. respō. &. §. eo. l. pxi.
e *Pertinet.* vt. ff. de Carbo. edicto. l. decessit. sed contra. ff. de adopt. l. post mortem. sed ibi à patre fuerat emācipatus, licet minus solēniter: hic ab alio. vel ibi steterat sic diu. & sic ibi erant duo. s. factum suū, & temporis cursus. s. decennij: vt argu. j. de fun. pat. l. fin. Item not. hic non procedit de similibus ad similia. sed argumentum contra. ff. de legi. & senatusco. l. nō possunt.

*Si mater.*] CASVS. Mulier vt libera stans, habens decem filios, hæredes instituit: & lapsum est quinquēnium à morte eius. an pupillus vel fiscus petēs bona, præscriptione quinquennij possit repelli, quæritur? R. ñ. quòd potest. & hoc in prima. Si verò aliquādo stetit vt libera, aliquando vt ancilla: illud tempus quo decessit, inspiciendum est: quod per duos testes probabitur, & sufficit: & si tunc stetit vt libera, lapso quinquennio de statu eius non quęretur, alioquin sic. & hoc in secunda.

f *Pupillos.* currit ergo præscriptio quinque annorū contra pupillos. & sic est contra. §. in qui. cau. in integ. restitu. non est necessaria. l. fina. Solu. hæc corrigitur. Vel hic incepit contra prædecessorem pupilli: & finitur contra pupillum: sed restituetur. quod non placet: vt. ff. eod. l. non esse. Sed tu dic quòd hoc est speciale. Nam olim currebat, & non restituebatur: at. l. cōtraria dicit de his quæ currebant, & etiam restituebantur.

g *Quòd si varietas.* quia aliquando vt ancilla, & aliquando vt libera vixit: tempus enim vltimum inspicitur: [a] vt argu. ff. de acquir. posse. l. si quis autē. & de lege Aquilia. l. itē Mela. §. sed & si.

*Si pater.*] CASVS. Patri tuo coram non competenti iudice, puta priuato, à fisco de statu eius mouebatur quæstio: stetit

Codex.

A vt liber, & decesserit, & lapsum est quinquennium. an filio suo status moueri quæstio possit, quæritur? Respon. quòd non: sed status eius præscriptione protectus est: vnde ad honores vt ingenuus, vel vt ingenuorum filius prouehi potest.

h *Quæstionibus.* scilicet super ingenuitate: vt supra de peda. iudi. l. ij. &. §. vbi cau. sta. l. iamdudum.

i *Status.* quantum ad honores percipiendos, qui non dantur nisi filiis ingenuorum. & sic nota. supra de seruis reipublicæ. l. ritu. Item nota hic quòd contestatio non iure facta, nō iure pro non facta habetur: vt. ff. de re iudi. l. iiij. §. nec fit condemnatum. & infra si ex fal. instru. per totum. & talis contestatio etiam ad interruptionem non prodest, sicut nec ab alio facta: vt. ff. de diuersis præscript. l. intra quatuor.

*Contestatio non iure facta, nō iure pro facta habetur: ita, nō pro dest: nec fit interruptio. & cōcor. c. vt debitus. cū glo. 2. in fi. extra de appel.*

*Repetitio.*] CASVS. Seruus tuus aufugit, & stetit in libertate dolo malo, & decessit: lapsum est quinquennium: bona sua à quodam detinentur: an non obstante præscriptione temporis ea petere possis, quæritur? Dicit q̄ sic.

k *Nulla.* longa: vt supra de rei vin. l. nullo. sed longissima sic: vt infra de præscri. triginta annorum. l. sicut. Vel nulla omnino secundum has leges.

l *Atque latitans.* mala fide. & sic iste titulus tantùm bonæ fidei possessorem tuetur.

*DE LONGI temporis præscriptione, quæ pro libertate, & non aduersus libertatem opponitur.*

*De præscriptione quæ tuetur statū defuncti, dixit: nunc de ea quæ statum viui. Viuia.*

*Mala.*] CASVS. Si seruus tuus decem an. vel viginti absens stetit vt liber: an statum suum longi temporis præscriptione tueri possit, quæritur? Distinguitur, aut mala fide stetit in possess. libertatis, quia fugit à te: aut bona. primo casu non erit tutus præscriptione, secundo sic: & hoc dicit hęc. l. & sequē. Et quod dicit in secunda. l. iusto initio: dic, id est iusta causa dante initium: puta cum liber homo aliqui seruiret, de facto eum manumisit: & in libertate moratus est: scilicet præscript. vel dic quòd in ea opinione erat q̄ crederet se liberum.

m *Diu.* id est viginti annis: vt infra. l. proxima.
n *Præscriptio.* scilicet viginti annorum, vel minus: vt supra de ser. fugi. l. j. Sed quid de præscriptione. xxx. annorum? Respō. locum habet: vt infra de præscript. xxx. ann. l. sicut. sed quid in adscriptitiis? videtur quòd nullo tempore: vt infra de agri. & censi. l. cum satis. lib. xj. & est ratio, ne terræ deserātur. Sed dic. xl. ann. vt infra de præscrip. xxx. ann. l. omnes. & de an. excep. l. j. & de agri. & cen. l. cum scimus. §. illud. lib. xj.

*rumpit præscriptionem. hoc dicit. Salycetus notabiliter.*

VII. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. [&. CC.] Heliodoro.

SI pater tuus velut ingenuus vixit, nec status controuersiam, quasi fisci seruus esset, apud præsidem prouinciæ, qui super huiusmodi quæstionibus [h] iudicare solet, sed apud procuratorem reipublicæ non competentem iudicē passus est, póstque eius mortem quinquēnium effluxerit: status [i] tuus ex præscriptione, quæ ex senatusconsulto emanat, protectus est.

*Res quæ nullo titulo possidentur, nō præscribuntur. Item status eius qui decessit in fuga & latitatione, non conualescit temporis cursu. Baldus. Vel sic: Hæc præscriptio quinquennii non habet locum in repetitione peculii ipsius serui qui decessit in fuga constitutus. Saly.*

VIII. Iidem AA. Theodoræ.

REpetitio peculij rerū serui tui, si nullo iusto titulo intercedente corpora possideantur ab aliquo, nulla [k] temporis præscriptione mutilabitur. nec enim senatusconsultum quod super non retractandis defunctorū statibus sancitum est, interuenit, si defunctus in fugam cōuersus atque latitans [l] decessit. Dat. X. Kal. Decēb. Mediol. Dioclet. & Maximia. AA. Coss.

*TITVLVS XXII.*

DE LONGI TEMPOris præscriptione, quæ pro libertate, & non aduersus libertatem opponitur.

*Moratus in libertate mala fide, non iuuatur longi temporis præscriptione. Salycet.*

I. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN. AA. & CC. Mutiano.

MAla fide morato in libertate diu, [m] prodesse non potest lōgi temporis præscriptio. [n] vnde cum confi-

BIU Cujas

a *Non esse.* vt supra vbi causa sta.l.j.& de libe.cau.l.ea quæ.Et sic nota præsumi quem esse malæ fidei, eo quòd aliquando fuit. sic supra tit.j.l.fi.& supra de seruitu.l.altius.

b *Præstat. Iusto initio.* id est iusta causa dante initium, veluti si cum alicui bona fide seruiret, de facto ab eo manumittatur, & in libertate moretur, secundum P. vel saltem in ea opinione sit, vt putet se liberum.

c *Possessio.* id est quasi possessio. nemo enim se possidere potest.

d *Bona fide.* etiam sine titulo, vt aiunt doctores: sic supra de seruitu.l.j.sic & in præscriptione.v.an.de qua loquitur superior titulus.

*Carterio.*

*Libertas quãto tempore præscribatur.*

c *Per viginti.* inter absentes vel præsentes. & est ratio quare maius tempus exigatur: quia aliud pro eo inducitur, quia scilicet sine titulo. Item quia magna res est libertas. Item aliàs superfluus esset hic titu. si sola præscriptio decem vel viginti annorum spectaretur. Sed alij dicunt quòd decem anni sufficiunt inter præsentes, ne deterior conditio sit libertatis, quàm aliarum rerum. Item nota quòd sicut hic libertas, sic & aliàs existentia sui iuris præscribitur: vt infra de pa.pote.l.j.

†vice Præfectorũ, legitur in meo manuscrip. & rectè. quid. n. significat vicaria præfectura? Cõtius.

*Sola.*] *CASVS.* Si liberum hominem vt seruum sexaginta annis detinuisti: an ex tali temporis diuturnitate vel præscriptione impediatur quo minus proclamet in libertatem, vel fiat vel sit liber, quæritur. Dicitur quòd non.

f *Sexaginta annorum.* vel centum: vt supra vbi cau.sta.l.fina.& ff. de libe.homi.exhiben. l.fina.§.j. Sed contra infra de agrico.& censi.l. cum satis.§.cum autem. lib.xj. sed ibi in adscriptitiis dicit, qui liberi sunt: vt ibidem continetur.

tearis fuga te ab eo cuius meministi, recessisse: intelligis ex hoc solo sine dolo malo in possessione te libertatis non esse. a

*Si bona fide per annos viginti sine interpellatione seruus sit moratus in libertate, liber efficitur. Salycetus.*

11. Iidem. AA. &. CC. Carcino.*

PRæstat firmam defensionẽ libertatis ex iusto initio b longo tempore obtenta possessio. c fauor enim libertati debitus,& salubris iampridem ratio suasit, vt his qui bona fide d in possessione libertatis per viginti e annorum spacium sine interpellatione morati essent, præscriptio aduersus inquietudinem status eorum prodesse debeat, vt & liberi & ciues Romani fiant. Dat. Kalendis Iul. Antiochiæ, Constantino. IIII. & Max. II. CC. Coss.

*Contra libertatem hominis non præscribitur etiam sexaginta annis. Salycetus.*

Exemplum sacrarũ literarũ CONSTANTINI & LICINII. AA. ad Dionysium [vicariam† præfecturam] agentem.

SOla temporis longinquitate, etiam si sexaginta annorum f curricula excesserit, libertatis iura minimè mutilari oportere, congruit æquitati. Dat. IIII. Kalen. Maij, Volusiano & Anniano Coss.

*TITVLVS XXIII.*

DE PECVLIO EIVS qui libertatem meruit.

*Peculium si non sit ademptum, sequitur manumissum inter viuos, nõ in vltima voluntate. Salyce.*

1. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Rufino.

*Cõtinuatio.*

*Dixit de persona patiente quæstionẽ status: nunc de eius peculio ponit.*

*Longe.*] *CASVS.* Si seruum tuum manumisisti, an videris per hoc peculium suum ei concessisse? ad quod distinguitur: aut inter viuos manumisisti, aut in vltima voluntate. primo casu tacite est concessum, si expresse ademptum non fuerit. secundo casu, nisi fuisset concessum, ad hæredes transit. quæ sit diuersitatis ratio, dic vt in glo.

g *A superstitibus.* id est inter viuos.

h *Relinquitur.* scilicet in vltima voluntate: nam sic accipitur verbum relinquitur: vt.ff.de tabu.exhiben.l.j.§.finali.

i *Adimatur.* vt.ff. de pecu. l. si Sticho. & institutio. de lega. §. peculium autem. & argumen.ff. de donat.inter virum & vxo. l. donationes. §. pater. sed tamen fallit in casibus vbi libertas data inter viuos perinde habetur ac si in codicillis esset data: vt supra de Latina liber.tollen.§.sancimus.&.§.sed & si quis.

k *Iuris sit.* vt & supra de communi seruo manumiss.l.j.§. sed ne circa. Sed quæ est ratio diuersitatis? Respond. quia testator disponit in quem velit bona transire: & sic peculium cum sit de bonis: & sic à libertate exceptum. Sed inter viues sibi nil excipit, nec alteri: & sic præsumitur seruo concedere eadem voluntate durante. Vel aliter secundum P. quia in vltima voluntate non potest sic cogitare: vnde lex pro eo cogitat: vt argum. supra qui testamen. face.pos. l. hac consultissima.§.at cum. & in authenti. de trien. & semis. §. illud quoque bene. colla. iij. ibi, aut præ tumultu mortis &c.& hoc placet. Alij tertiam, vt Ioan. reddunt rationem: quia primo casu habebit operas manumittẽs: sed moriens non est habiturus, argu. ff. manda. l. si verò non re. §. inde Papinianus.

*DE SENATVSCONsulto Claudiano tollendo.*

*Quia hoc senatusconsultum Claudianum lacerabatur contra libertatem: ideo de eo tollendo dicit.*

DOnge diuersam causam eorũ qui à superstitibus g manumittuntur, item illorum quibus testamento libertas relinquitur, h esse, dissimulare nõ debueras: cum superiore quidem casu cõcessum tacitè peculium, si non adimatur: i posteriore verò, nisi specialiter fuerit datum, penes successores remanere, iuris sit k euidentissimi.

*TITVLVS XXIIII.*

DE SENATVSCONsulto Claudiano tollendo.

*Olim mulier libera seruili amore capta, vel bacchata, si ei denunciatum esset à domino serui, ne seruo suo commisceretur, & iudex super eo eam admonuisset: quæ tamen non desistebat à complexu, suam substantiam perdebat, & libertatem amittebat. fiebat enim conserua. quod quia indignum erat, sublatum est: quia nec bona perdit, nec amoris feruore libera esse desinit. Baldus.*

1. Imperator IVSTINIANVS A. Hermogeni magistro officiorum.

CVm in nostris temporibus, in quibus C multos labores pro libertate subiectorũ sustinuimus, satis esse impium credimus quasdam mulieres libertate sua fraudari, & quod ab hostium ferocitate l contra naturalem m libertatem inductum est, hoc ad libidinem nequissimorum hominum inferri: Claudianum senatusconsultum & omnem eius obseruationem circa denunciationes & iudicum sententias n conquiescere in posterũ volumus: ne ea quæ libera constituta est, D lieribus libertinæ conditionis, quòd propter talem consuetudinem cum seruis habitam, in seruitutem non detrudantur. & hoc in secunda. Seruus vero vel adscriptitius maxime à nuptiis liberarum mulierum se abstineant: quod si non fecerint, domini liberam castigandi eos habeant facultatem, & à mulieribus abstrahendi eos. quòd si contempserint, domini damnum patiantur, scilicet quòd filij adscriptitij non erunt eius adscriptitij vel serui. quod esset, si adscriptitia vel ancilla eos suscepisset. & hoc in tertia & in vltima parte. Viuianus.

l *Ferocitate.* quia per captiuitatem fit seruitus: vt institu. de iure personarum.§.ij.

m *Naturalem.* id est ius naturale, cum omnes sint liberi de iure naturali: vt habes hoc.ff. de statu homi. l. libertas.

n *Sententias.* vt & supra de liberali causa. l. si liber homo. nam si post denunciationem factam liberæ mulieri, ne ad seruum meum accedat, & per iudicem: si amodo accedebat, efficiebatur ancilla mea: vt hic,& institu. de succesionib. sublatis quæ fiebant per bonorum vẽditionẽ, & ex senatusconsulto Claudiano.§.fina. Accursius Florentinus.

Capta.

BIU Cujas

*Capta.* nil enim est amoris furore vehementius: vt hic, & in authent. quib. modis natu.effic. legiti.§. illud.colla.vj. & illud: Habet sua tela Cupido.& illud: Spicula figit amor. Item Amor trahit superos.

b *In suum damnum.* vt filij eius non sint adscriptitij eius, vel serui, cum sint nati ex libero ventre: quod esset, si ex adscriptitia vel ancilla haberet: vt hic,&.j.de agri.& cen. l.fina.in fin.libro.xj. & arg.in authen.de nupt. §.adscriptitio.coll.iiij. Sed an debeant permanere in rure vt eorum patres? Videtur quòd non: vt.j. de agrico. & censi. l. cum satis. §. j. sed Irn. contra. & pro eo hæc lex,& in authē. constitutio quæ ex adscriptitio & libera mu. Item contra. huic. l. j. de murile.l.iij.vbi post huiusmodi denunciationem nascuntur adscriptitij. Solu.ibi speciale.

*DE NVDO IVre Quiritium tollendo.*

*Olim vnus erat triplex erat olim status: vt instit. de liber.§. libertinorum. sic in seruis, vt in quibusdā plenum, in quibusdam semiplenum, in quibusdam nudum, id est sine aliqua vtilitate habentē dominium: quod tollit hac lex: & omnes sunt pleni dominij: vt hic in fi.& ibi.de iure perso.§.fina.*

*ADDITIO.* Hic titulus necessario superioribus subiūctus est, & sequentibus titulis præfixus: nō enim pertinet ad solas libertates. Olim in vniuersum omnes res quę erant in nostro dominio, vel erant in ciuili siue legitimo dominio, quod ex iure Quiritium dicebatur, & de illo dominio concipiebatur ordinariæ in rem actionis formula. vel in naturali, quod in bonis, siue, vt ait Theophilus, bonitarium dicebatur: quod & naturale dominium dicitur. Multum autem intererat quo dominij genere quis esset dominus, cuiúsque rei. Nam qui seruum tantū in bonis habebat, id est naturali dominio, non poterat eum facere ciuem Romanum. Is vero qui in Quiritario dominio habebat, poterat. Item is cui res aliqua per venditionem erat tradita tantùm, non etiā in iure cessa, aut mācipata, aut annum possessa, naturalis tantùm erat dominus, dominio iuris Quiritium apud venditorem interim remanente. anno vero vsucapta res, si mobilis: vel biennio, si immobilis, vel in iure cessa, vel mancipata, tam in bonis quàm ex iure Quiritium domini esse intelligebatur. Hæc ex Vlpia. Frag. collegi. Iungendus est autem cum hoc & Tit.de vsucap. trāsfor.& sublata diffe. rerum mancipi & nec mancipi. Contius.

semel decepta, vel infelici cupidine capta, [a] vel alio quocunque modo contra natalium suorum ingenuitatem deducatur in seruitutem, & sit pessimum dedecus cognationis suæ fulgori: vt quæ forsitan decoratos dignitatibus habeat cognatos, hæc in alienum cadat dominium, & dominum pertimescat forsitan cognatis suis inferiorem. Quod & in libertis obseruari oportet. semel etenim libertate potitam, per tale dedecus in seruitutem deduci, religio temporum meorum nullo patitur modo. Sed ne serui vel adscriptitij putent sibi impunitū esse tale conamē (quod maximè in adscriptitio adserendum est, ne liberarum mulierum nuptiis ab his excogitatis, paulatim huiusmodi hominum cōditio decrescat) sancimus, si quid tale fuerit vel à seruo vel ab adscriptitio perpetratum, habere liberam potestatem dominum eius, siue per se, siue per præsidem prouinciæ talem seruum vel adscriptitium castigatione competenti corrigere, & abstrahere à muliere tali. Quod si neglexerit: sciat in suum [b] damnum huiusmodi desidiam reuersuram.

*TITVLVS XXV.*

## DE NVDO IVRE QVIritium† tollendo.

*Nudum nomen quod quis in seruis habebat, per hanc legem tollitur, & plenum dominium in seruis conceditur. Salycetus.*

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano præfecto prætorio.

ANtiquæ subtilitatis ludibrium per hanc decisionem expellentes, nullam esse differentiam patimur inter dominos, apud quos vel nudum *ex iure Quiritium [c] nomen, vel tantùm† in bonis reperitur: quia nec huiusmodi volumus esse distinctionem, nec *ex iure Quiritium* nomen, [d] quod nihil ab ænigmate discrepat, nec vnquam videtur, nec in rebus apparet, sed vacuum est & superfluum verbum, per quod animi iuuenum qui ad primam legum veniunt audiētiam, perterriti, ex primis eorum cunabulis inutiles legis antiquæ dispositiones accipiunt: sed sit plenissimus & legitimus quisque dominus, siue serui, siue aliarum rerum ad se pertinentium.

*TITVLVS XXVI.*

## DE VSVCAPIONE PRO emptore, vel [pro] transactione.

*Qui emit rem ab eo qui non habet ius vendendi, dominium non acquirit, nec etiam vsucapit, sed illicite emit. Baldus. Vel sic: Traditio rei alienæ licet ex venditione furtum inducit, vsucapionem impedit, & dominii vindicationem non tollit. Vel sic: Res affecta vitio furti, non potest vsucapi. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Flauiano.

MAncipia tua si ab eis distracta sunt qui ius vēdendi nō habuerunt, [e] vindicare ea potes. Nec enim vsucapi ab emptoribus potuerūt, cum illicita [f] venditione furtum contractum sit. [g] Prid. Id. August. Anton. A. IIII. & Balbino Coss.

*Prohibitio alienationis per defunctum facta cum rationabili causa impedit rei sic prohibitæ vsucapionem. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER. A. Marcellino.*

SI contra defuncti voluntatem seruos quos propter perfectæ artis peritiam hæredibus suis defunctus seruari [h] testamento præcepit, tutores ven

A *Antiquæ.*] CASVS. Sicut dudum triplex erat libertinorum status, vt institu. de libertinis: sic in seruis, quòd quidam dominorum plenum habebant dominium, quidā semiplenum, quidam medium: & hoc erat introductum de iure Quiritium Roma. quod tollit hæc lex, statuens quòd omnes domini plenum habeant dominium, non solum seruorum, sed etiam aliarum rerum ad se pertinentium. * *aliàs, nudū dominiū ex iure Qui.*

c *Quiritium.* id est Romanorum. nam Romani sic dicuntur: vt institut. de iure natu. §. sed ius. † *modo. Iu mann scri. Contius.*

d *Nomen.* scilicet volumus esse. & sic nec effectus: vt.ff. de fer. l. à nullo.

*DE VSVCAPIOne pro emptore, vel pro transactione.*

*Suprà dixit de iure agendi, nunc de defendēdi. Vel aliter: Dixit de præscriptione libertatis specialiter, nunc aliarum rerum. Et de transactione subiicit per similitudinem: quia sicut in venditione vtrique adest & abest: sic & in transactione, scilicet emptori precium abest: & transigēti actio quam remittit propter rem datam, promissámve. vtriq; autem adest res. Accur. Cōtinuatio.*

MAncipia.] CASVS. Si mancipium meum non habēs ius distrahendi, Titio vendidisti, illud vindicare potero: nec emptori, cum furtiuū sit, parabitur causa vsucapiendi. Viuianus.

e *Non habuerunt.* sunt enim quidam qui habent ius vēdendi, licet non sunt domini: vt insti. qui. aliena. licet. §. j. *Vendendi ius habent aliqui non domini.*

f *Illicita.* immo videtur licita, cum rem alienam vēdere lex permittat: vt.ff. de contrahen. empt. l. rem alienam. sed dic quòd illa l. prout in re immobili loquitur, non obstat. in mobili autē non loquitur nisi secundum distinctionem ibi positam per. l. eiusdem titu. ff. de cōtrahen. emp. l. si in emptione. §. item si emptor. * *Marcello.*

g *Contractū sit.* à scientibus: vt institu. de vsucap. §. furtiuæ. & .j. eod. l. sciens. &. j. titu. j. l. ij. & .ſ. quod cum eo. l. si liberam. in fin. & de furt. l. alienum. & l. si seruum. sed & si non fecerint furtum, quia non contrectauerunt, idem est propter scientiam rei alienæ.

SI contra.] CASVS. Si tutor seruum quem testator prohibuit alienari, sed pupillo hæredi seruari præcepit, puta quia artifex erat, distraxit: an vsucapi possit, quæritur? Respond. quòd non.

h *Seruari.* idem si vendi prohibuisset, cum verbo venditionis omnis alienatio contineatur: vt.ff. de sta. lib. l. statuliberi à cæteris. §. fi. in fin. Et nota propter peritiam: secus si sine causa: vt.ff.



BIU Cujas

de lega.j.l.filiusfamilias.§.diui.&.ſ.de fideicommiſ.l.voluntatis. vbi ſimilis cauſa inſeritur.

a *Non potuerunt.* primo quia contra defuncti voluntatem: & ſic contra legem facta eſt venditio: vt &.ſ. de manumiſ.teſtamen.l. contra voluntatem.&.ſ.qui non poſ.ad liber.perue.l.ij.& in authen. de nupt.§.diſponat. coll.iiij.Item quia pupilli, quorum res nō poſſunt vſucapi: vt.ff. de acquiren.rerum domi. l.bonæ fidei. & ſic facit.ff.de verbo.ſignific.l.alienationis. & de fundo do.l.ſi fundum.

*Pupillorum res non poſſunt vſucapi.*

diderunt: vſucapi non potuerunt.[a] Dat.V. Non.Mart. Iuliano.II.& Criſpino Coss.

*Partus ancillæ furtiuæ apud bonæ fidei emptorem conceptus & editus, eſt vſucapibilis. Salycetus & Baldus.*

IIII. Idem A. Nepotillæ.

SI matrem eius[b] cuius[c] nomine te queſtionem pati dicis, bona fide emptam poſſidere cœpiſti: etiam ſi ipſa in cauſam furtiuam inciderit, tamen poſtea cōceptum apud te partum vſucapere potuiſti.[d]

*Tria tuentur poſſeſſorem, ſcilicet dominium, conſenſus, & vſucapio. Baldus. Vel ſic: Conſenſus domini, vel vſucapio ementis bona fide, præiudicat ei. Salycetus.*

III. Idem A. Achilleo.

VEnditioni ancillæ ſi conſenſum dediſſe diuerſam partem probaueris: retractando contractum quem ipſa ratum habuit, non audietur.[e] ſed & hac probatione ceſſante, ſi bona fide[f] emptam ancillam à venditore bona fide diſtrahente, longi temporis ſpacio vſuceperis, intētio proprietatem vindicantis tenere non poteſt.

*Malæ fidei poſſeſſor partem quam poſſidet, non præſcribit: bonæ fidei autem poſſeſſor præſcribit, niſi res eſſet vi poſſeſſa. Item præſcriptio nondum completa, non tuetur poſſeſſorem contra dominum vindicantem. Baldus. Vel ſic: Mala fides poſſeſſorem ad rem & fructus profligit, & vſucapionem impedit ſicut vitium rei antequam veniat ad poteſtatem domini. Salycetus.*

V. Imp. GORDIANVS.A. Marino.

SI partem poſſeſſionis[g] malæ fidei poſſeſſor vendidit: id quidem quod ab ipſo tenetur, omnino cum fructibus re-

*Bona fides quo tēpore in cōtractibus exigatur.*

cipi poteſt: portio autem quæ diſtracta eſt, ita demum rectè petitur à poſſidente, ſi ſciens alienam comparauit, vel bona fide[h] emptor nondum impleuit vſucapionem.[i] ℣ Violenter[k] enim poſſeſſione amiſſa, priuſquam in domini poteſtatem perueniat, vſucapio emptori (etſi bona fide mercatus eſt) non competit.[l]

*Vitium furti non purgatum, impedit rem vſucapi etiam ab emptore bonæ fidei. hoc dicit cum.l.ſequen. Salycetus.*

VI. Imp. PHILIPPVS A. cum Cælio collocutus dixit.

CVm ſit probatum rem pignori fuiſſe obligatam,[m] & poſtea à debitore[n] diſtractā: palam eſt nō potuiſſe eam quaſi furtiuam vſucapi.[o] Sine die & Conſule.

*Vitium furtiuitatis officit poſſidēti non ratione malæ fidei, ſed ratione vitii quod non eſt purgatum. Baldus.*

VII. Idem A.& C. Compedi.*

SCiens ſeruum alienum contra domini voluntatem* venundans, furtum committit.[p] quod rei vitium priuſquam ad dominum eius reuertatur poſſeſſio, non permittit vſucapionem fieri, licet bona fide poſſideatur.[q] Dat.V. Id. Februa. CC.Coss.

*Titulus tranſactionis ex quo ſecuta eſt traditio, eſt idoneus ad præſcribēdum: ſecus ſi non continet traditionem, ſed liberationē à controuerſia mota: quia per hoc nō datur titulus in ipſa re. iſte eſt textus ſingularis in.l.ſi pro fundo.ſ.de tranſacti. Bald.*

VIII. Idem A. & C. Seuero.

EX cauſa tranſactionis habētes[r] iuſtam cauſam poſſeſſionis, vſucapere poſſunt.

tulo tranſactionis, quæritur? Dicitur quòd ſic.

a *Non potuerunt.* vt argu. ſ. de fur. l.ſi abducta. & .ff. de vſucap. l.ſi rem ſurreptam. & poteſt hic legi authent. malæ fidei &c. ſecundum H. ſed nos ſecundum Azo. legimus. j. de præſcript. long.tempo.l.j.

*Vm ſit.*] CASVS. Si alienam rem mihi obligaſti, & mihi furripuiſti, & vendidiſti: an emptor poſſit eam vſucapere, quæritur? Dicitur quòd nō. Viuianus.

b *Matrem eius.* Stichi puta.

c *Cuius.* Stichi.

d *Potuiſti.* ſi non ante editum partum cœpiſti habere malam fidē: tunc enim debet dominum, ſi poteſt, certiorare: vt habes. ff. pro ſuo. l.ſi ancillam. & ſi quidem vſucepiſti, vindicas: ſi non, habes interim Publicianam: vt ff. de Public.l.ſi ego.§. partus. & diſtingue circa hoc vt dixi.ſ.de fur. l.ancillæ.

*Enditioni.*] CASVS. Si aliquo rē tuā diſtrahente ratum habuiſti,& hoc probatum fuerit: an venditionem retractare poſſis, quæritur? Reſpon. quòd non. & hoc in prima. Si vero te habuiſſe ratum probari non poſſit, ſed emptor bona fide emit, venditor bona fide diſtraxit: ſi emptor eam vſucepit, vindicare non poteris. & hoc in ſecūda.

e *Non audietur.* vt .j. de euict.l.exceptione.

f *Bona fide.* quæ eſt ſi erret in facto, non ſi in iure, ſecundum quoſdam. Tu dic etiam ſi in iure: vt argu. ff.de peti.hæredi.l.ſed & ſi lege.§. ſcire. & exigitur hæc bona fides tempore contractus, & tempore traditionis in venditione: ſed in cæteris contractibus ſufficit tempore traditionis: vt.ff. pro ſolu.l.iij.&.ff.eod.l.ij.in princ. & rationem diuerſitatis dic vt ibi in titu. pro ſoluto.l.iij.notaui.

*I partem.*] CASVS. Si fundum alienum mala fide poſſediſti: vt differat ab vltimo caſu,& partem diſtraxiſti, & partem retinuiſti: retētam cum fructibus reſtitues: diſtractam ſi emptor mala fide emit, vel bona,& non vſucapta eſt, dominus vindicabit.& hoc in prima. Si verò vi poſſediſti, nec bonæ fidei emptori parabitur vſucapio.& hoc in ſecunda.

g *Poſſeſſionis.* non vi poſſeſſæ: vt differat à ſequenti caſu.

h *Bona fide.* ſed hodie dic contra: vt in authen. malæ fidei .j. de præſcript.long.tempo.

i *Vſucapionem.* vt.ſ.de rei vind.l.aduerſus.

k *Violenter.* vi expulſiua, non compulſiua: vt.ſ. quod metus cau. l. ſi vi.quæ eſt contra. Item dic amiſſa à poſſeſſore, & accepta ab inuaſore: aliàs poſſet vſucapi: vt.ff. de vſucap.l.non ſolum.§.ſi dominus.

m *Obligatam.* & traditam. & dic de facto obligatam, vel de iure: quia dominus conſenſit: vt.ff. de pigno. ac.l. aliena.

n *A debitore.* qui obligauit, & ſic contrectauit.

o *Vſucapi.* niſi redeat Pignus in poteſtatem creditoris. argu.ff. pro ſolu. l. fin. ſi autem ſuam rem quis obligat, & ſurripit, fit furtum, & datur actio furti creditori: ſed non impeditur vſucapi:[a] vt.ff.de fur. l.cū ita præs.§.j.&.ff.de vſucap. l. ſequitur.§. ſi rem. quæ non ſunt contra. ſed ſi ertraneus ſurripit creditori ré à domino obligatam, non vſucapitur, niſi in domini redeat poteſtaté: vt.ff. de vſucap. l.ſequitur.§. quod autem.

*Ciens.*] CASVS. Si ſeruum meum contra voluntatem meam vendidiſti: furtum commiſiſti. & hoc in prima. nec à bonæ fidei poſſeſſore vſucapietur antequam in poteſtatem meam reuerſus fuerit. & hoc in ſecunda.

p *Committit.* vt inſtit. de vſu.§. furtiuæ.

q *Poſſideatur.* ab eo qui emit: vt.ſ. de fur.l. alienum.&.l.ſi ſeruum. &.ſ.eod.l.j.

*X cauſa.*] CASVS. Petebas à me centum: tranſegi,& dedi tibi rem alienam, & nomine tranſactionis: an eam vſucapere poſſis ti

r *Habentes.* ex traditione, non retentione: cum & ſi res eſſet actoris, non transferretur in rerum dominium: vt.ſ. de tranſacti.l. ſi pro fundo.&.l.ſiue apud.&.l.ſi ſuper poſſeſſione. ſecundum P. & H.& M.& Azo. ſed Ioan. contra: quia illa duo non ſemper ſunt paria: vt vbi dominij trāſlatio fit à domino, ibi demum inducatur vſucapio facta traditione à non domino: vt.ff.eod.l.ij.§. ſi à pupillo. ADDITIO. Aduertas quòd prima opinio verior eſt, & eam tenent communiter docto. vt dicit Bart. in.l.j.ff. eo. titu. fatetur tamen idem Barto. ibi, quòd ſi ille qui accepit pecuniam, diceret, concedo tibi omne ius quod mihi competit in tali re, de qua lis erat: quòd habet nunc titulum pro emptore, etiā ex tranſactione pro tali re retenta: ſicut quando ego emo quicquid iuris habes. de quo per eundem in.l.emptor.ff.eod.titu. ſed ſi non diceret, concedo, ſed finio vel quitto omne ius &c. tunc ſecus eſſet: vt.d.l.ſi pro fundo. C. de tranſact.

*Vm qui.*] CASVS. Si à pupillo ſine tutoris auctoritate, ſciēs eum pupillum, rem emit: an eam vſucapere poſſit, quæritur? Reſpon. quòd non.& hoc in prima. Si vero vindicaret rem, nec precium quo factus locupletior eſt, offerret: an obſtet ſibi doli exceptio,

BIU Cujas

doli exceptio,quæritur? Respon.quòd sic.& hoc in secunda.

a *Defendit.* vt.ſ.de aucto.præ. l.eum qui. ſed certe immo videtur cp sic:vt.ff.e.l.ij.§.ſi à pupillo.quæ eſt contra.Solu. hic ſciens pupillum,ibi non.hæc non placet. vel hic res erat pupilli, ibi aliena,quam bona fide poſsidebat.

b *Locupletior.* quod tribus modis euenit. Vel quòd habet pecuniam. Vel quòd aliud emptũ ex ea. Vel quòd talem rem emit quam de ſuo emiſſet neceſſario: ſed modo periit: vt .ff. de mi.l.verũ.§. item ſciendum. &.ff.de ſolu.l. in pupillo. & inſtitu. qui. ali.licet.§. nunc autem admonendi.

c *Ad iniquum.* vindicando rem non reſtituta pecunia.

d *Exceptione.* no. excipiendum contra eum qui de præda eſt ſollicitus: vt hic, & .ff. de admini.tuto.l.ſi minoris. &.ff.de excep.do.l. apud.§. ſi quis pupillo. & inſtitu.qui.ali.licet. §.nunc autẽ admonendi.&.ſ.de cura. furio.l. ij.in fin.&.ff.de re.eo.l. ſi fundus.§.j.

*DE VSVCAPIONE pro donato.*

*Siue.*] *CASVS.* Rẽ mihi dediſti,ſiue dominus fuiſti, ſiue non: & eam bona fide ſuſcepi: à me non auocabitur.

e *Non poteſt.* priori caſu iure traditionis, poſteriori iure vſucapionis: vt .ff. de don.l. Ariſto.§. idem Ariſto.

*Donantem.*] *CASVS.* Si ancillam alienam Titio donaſti: domino ancillæ nõ præiudicaſti: & ſi ſciẽs contra voluntatem domini contrectaſti,contraxiſti furtum, nec vſucapi poterit. Viuia.

f *Contrahere.* ſciẽtem rem alienam.

g *Procedere.* ſcilicet vitio furti impediẽte: vt ſ.de vſucapio. pro empto.l.j.

*Irritam.*] *CASVS.* Donatio pfecta retractari non debet. ſi vero credidiſti me dediſſe rem meam quam non dedi:error falſæ cauſæ nõ facit te dominum. Idem eſt ſi credas rem non meam:quia non vſucapies.

h *Licet.* temere vel ſine cauſa:vt hic,&.ſ.de condic.ob cauſam. l.ſi repetendi.& inſtitu.de dona.§.aliæ.ſed ex cauſa licet, ſcilicet ingratitudinis:vt.j.de reuocan.do.l.fina.

i *Error.* quia credebat rem ſibi eſſe donatam à domino, cum non eſſet.

k *Non defenditur.* nec enim ſufficit credere donatum,niſi & donatum ſit:vt hic,&.ff.eod.l.j.& de vſucap.l.Celſus. & inſtitu. de vſucap.§.error.niſi ſit iuſtus error,qui habetur pro titulo: vt.ff. pro emptore. l. quod vulgo. & pro ſuo.l. fin. Quid ſi pater filio in poteſtate poſito donauit, & filius credit donationem valere? Reſpon. non vſucapit filius etiam patre mortuo: quia donatio non valuit: niſi hæredes ratum habeant: vt.ff. eodem. l.j.§.j. &

*Æmens à pupillo ſine tutore, non vſucapit rem:tamen nõ reſtituit, niſi ei reſtituatur pecunia in qua locupletior factus eſt. Salycetus.*

IX. Idem A. & C. Caio.

EVm qui à pupillo ſine tutoris auctoritate diſtrahentem comparauit, nullum temporis longi ſpacium defendit. a Sed ſi locupletior b emptoris pecunia factus, poſt pubertatem occaſionem iuris ad iniquum c trahat † cõpendium:doli mali ſubmouetur exceptione. d CC. Conss.

*TITVLVS XXVII.*

DE VSVCAPIONE pro donato.

*Traditione & vſucapione pro donato dominium quæritur: idem in aliis titulum habentibus: vt .ſ. de pac. l. traditionibus. Bald. Vel ſic: Ex donationis titulo dominium transfertur,vel vſucapiendi cauſa bona fide recipienti paratur. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Macedonio.

SIue fuerit dominus qui tibi loca de quibus ſupplicaſti,donauit:ſiue à non domino bona fide donata ſuſcepiſti, eáque vſucepiſti: auferri tibi quod iure quæſitum eſt, non poteſt. e P. V. Id. Mart.

*Res affecta vitio furti, non vſucapitur titulo pro donato. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. Capitonio.*

DOnantem ancillam alienam nihil domino deminuere, non eſt ambigui iuris: furtum etiam contrahere f citra voluntatem domini contrectantem, vt eius rei nec vſucapio poſsit procedere. g S. V. Id.April.AA.Conss.

*Sicut perfecta donatio non irritatur, ita inualida ad vſucapionem non patrocinatur: licet poſſeſſor iuris errore putet eſſe validam, vel putet donationem interceſſiſſe, quæ non interceſſit. Bald. Vel ſic: Ex donatione putatiua ſiue erronea non procedit vſucapio. Salycetus.*

II. Iidem AA. & CC. Rhodano.*

IRritam facere donationem perfectam nemini licet. h Vtique hoc verum eſt, ſi error i falſæ cauſæ ratione bonæ fidei non defenditur. k quod & in dominio pro vſucapione quærendo ſeruatur.

*TITVLVS XXVIII.*

DE VSVCAPIONE pro dote.

*Res mobilis in dotem data, ſi vitium vſucapionem non impedit, vſucapitur. Bald. Vel ſic: Maritus recipiens bona fide, vſucapit titulo pro dote rem dotalem vitio non affectam. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Taurino.

REs mobiles in dotem datæ, quanuis alienæ, ſi ſine vitio l tamen fuerint à bonę fidei accipiente pro dotæ acceptæ, † vſucapiuntur.

*TITVLVS XXIX.*

DE VSVCAPIONE pro hærede.

*Sicut ſuus hæres non vſucapit titulo pro hærede: ita nec hæres hæredis etiam extraneus ex perſona defuncti. Bald. Vel ſic: Si hæres hæredis velit vti acceſsione auctorũ, non poteſt vſucapere pro hærede, quod defunctus eius non potuit. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Theophilo.

CVm m pro hærede vſucapio † locũ nõ habeat: intelligis, neq; matrem tuã n cui hæres extitiſti, neque te vſu mancipia o ex ea cauſa p capere poſſe.

*Suus & neceſſarius hæres non præſcribit titulo pro hærede, etiam ſi habeat cohæredem extraneum. hoc dicit glo. Bal. Vel ſic: Vſucapio pro hærede, non procedit in filiis in poteſtate. Salycetus.*

*nõ validatur per vſucapionem.*

*Donatio inter viuos facta cõſtante matrimonio, an poſſit vſucapi.*

*Rhodiano.*

*DE VSVCAPIONE pro dote.*

*Res mobiles.*] *CASVS.* Si mulier rem alienam marito in dotem dedit bona fide: an maritus eam dotem vſucapere poſsit, quæritur? Reſpõ.quòd ſic.

l *Si ſine vitio.* quia nõ fuerunt furtiuæ:ſed diſtingue hic, quia cum res aliena datur in dotem: an ante matrimonium,an eo contracto. Primo caſu, ſi quidem æſtimata, non vſucapitur pro emptore, vel pro ſuo: ſi inæſtimata, tũc pro ſuo vſucapitur. Secundo caſu, ſi quidem inęſtimata,pro dote:ſi æſtimata, pro emptore: vt habes hæc.ff. eo.l.ij.&.iij.

† *al.fuerint bona fide acceptæ,pro dote vſucapiuntur.*

*DE VSVCAPIONE pro hære.&c.*

*Hoc titulo accipitur pro vero hærede. aliter accipitur, vt .ff. de peti. hære.l.pro hærede. & pro hoc.ff.eo.l.penult.*

*Cvm pro hærede.*] *CASVS.* Auus Titij maternus poſsidebat aliena mancipia: deceſsit, & ei ſucceſsit mater Titij quæ fuerat in poteſtate patris mortis ſuæ tempore. quæritur an ipſa, vel Titius qui matri ſucceſsit, poſsint vſucapere illa mancipia pro hærede? Reſpon.quòd non:quia in ſuo hærede, hoc eſt in filio vel filia exiſtente in poteſtate patris mortis tempore, non habet locum titulus pro hærede.

† *ſ.quib.ex cauſ. longi tẽp.præſcri. l.pe.*

m *Cum.* id eſt quando: vt quia eſt de ſuis heredibus:vt.j.eo.l.ij. Vel quia putatur mortuus qui viuit:vt.j.eo.l.opinione. &.ff.eo. l.j.Item ſi quis erret in tit.vt quòd credebat hæredem,cum non ſit:vt.j.eo.l.fin.

n *Tuam.* quæ fuit hæres auo.

o *Mancipia.* aliena quæ tenebat auus tuus vt ſua bona fide, & ſine titulo.

p *Ex ea cauſa.* quia ſucceſsiſſes auo tuo per conſequentiam: ſed quia ſucceſsiſſes matri cui es extraneus: vt inſtitu. de hære. qua. & differ.§.cæteri. potes ex tua perſona ſumere initium,non ſic ſi eſſes de ſuis:vt.ff.eo.l.ij.§.fin.

*Nihil.*

BIU Cujas

NIhil.] C A S V S. An sui, scilicet qui fuerunt in potestate defuncti, possint vsucapere pro hærede, quæritur? dicitur quòd non.

*Hæres suus & necessarius nõ præscribit titulo pro hærede, nec titulo pro suo.*

a *Suis hæredibus.* quia non habent titulum, cum viuo patre domini sunt: vt. ff. eodem. l. ij. §. fina. & de libe. & posthu. l. in suis. & instit. de hęre. quali. & diffe. §. sui. sed à patre inchoatam etiã pro hærede filius perficere potest: sed an pro suo vsucapiant? Videtur quòd sic: vt. ff. pro suo. l. pe. §. si pater. sed respõdeo, non: quia ibi fuerunt emãcipati. Vel fuit ibi à defuncto inchoata. Item hoc dicunt quidam esse verum, si est solus: si autem cum aliis, potest: vt arg. ff. de acquir. hęre. l. cum hæreditate. quod non placet. sed si defunct⁹ habuit malam fidem in re quam possidebat, vel scientiam rei alienæ: an hæres vsucapiat pro hærede sicut extraneus? Quidam dicunt sic, si ex sua persona vult sumere initium: vt infra de præscrip. long. tempo. l. j. &. ff. de acqui. possess. l. Pomponius. §. j. Ité alia ratione: quia titulum habet hæres, & non est res vitiosa: & habet bonã fidem: ergo vsucapit. sed Io. dicit contra. Primo, quia successor est vitiorum & culpæ defuncti: vt ifra de fruc. & li. ex. l. ij. &. ff. de diuer. & tépo. præscrip. l. cum hæres. & sic nõ valet argumentum eorum: quia licet sit bonæ fidei verè, præsumptiuè tamen est malæ fidei. Item secundo, quia pro vna persona habetur hæres, & defunctus: vt in authen. de iureiur. à mor. præsti. in prin. col. v. Ité tertio pro hoc expressè infra. e. l. fi. & infra ti. j. l. fi. Ité quarto pro hoc argumentum à contrario sensu: quod est. ff. de Publici. l. si ego. §. partus. Quinto pro hoc. ff. de vsuca. l. vbi. §. j. vbi dicit, vitium rei purgatum non impedit vsucapionem: ergo vitium personale etiam purgatum, impedit. Habet ergo locum hæc vsucapio quando habuit defunctus bonam fidem in re aliena: sed deficiebat titulus, quem habet hæres.

*Hæres est successor vitiorum & culpæ defuncti.*

*Tal. deest vox, magis.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Maurinæ.

NIhil pro hęrede posse vsucapi, suis hæredibus [a] existentibus, magis† obtinuit.

*Error non facit ius præsertim in lucro captando. Baldus. Vel sic: Viuens non habet hæredem: ideo vsucapio non procedit. Salycetus.*

III. Iidem AA. & CC. Diodoro.

OPinione falsa mortis pro hærede possessio rerũ absentis procedere non potest. [b]

*Vsucapio requirit titulum præcedentem: & quædam veniunt in petitione hæreditatis, quæ non veniunt in vsucapione. Baldus. Vel sic: Putatiuus hæres non vsucapit pro hærede: nec sine titulo procedit præscriptio. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. & CC. Serapioni.

VSucapio [c] non præcedente [d] vero titulo procedere non potest [e]: nec prodesse, neque tenenti, neque hęredi [f] eius potest: nec obtẽtu velut ex hęreditate [g] esset, quod alienum fuit, domini intentio vllo temporis longi spacio absumitur. [h] Dat. VII. Kaleñ. Ia. CC. Coss.

TITVLVS XXX.

COMMVNIA DE VSVcapionibus.

*Colon⁹ corporaliter tenet: sed nõ possidet sibi, sed domino: & ideo nõ præscribit. Bal.*

*COMMVNIA DE VSVCAPIONIBVS.*

*Pertractatis vsucapionibus specialibus, supponit de communibus. Azo.*

QVi ex conducto.] C A S V S. Si locaui prædium colono, an possit vsucapere, quæritur? Respond. quòd non: quia non possidet. Viuianus.

I. Imperator ALEXANDER A. Sauino.

QVi ex conducto possidet, quanuis corporaliter teneat, non tamẽ sibi, sed domino [i] rei creditur possidere. neque enim colono vel conductori prædiorum longæ possessionis præscriptio acquiritur. PP. VII. Kal. April. Alex. A. V. & Marcello Conss.

*Mancipium fiscale nõ vsucapitur. Baldus. Vel sic: Res fisci nequeunt vsucapi. Salycetus.*

II. Idem A. Onesimæ.

IAmpridem quidem mancipium de quo supplicas, comparasse te dicis. sed si cogitaueris [k] rem fisci mei vsucapi non posse, respondere te actionibus fisci mei ĩtelligis: nec aliàs posse rei proprietatem obtinere, quàm si non ex ancilla fiscali [l] natum fuisse constiterit.

*Mala fides auctoris nocet successori singulari volenti vti actione singulari. Baldus. Vel sic: Vitium defuncti nocet eius vniuersali successori etiam bonam fidem habenti. Salycetus.*

III. Imp. PHILIPPVS A. & Cæs. Pantino.

SImala fide seruum tuũ sciẽs Antiochus tenuit: intẽtionẽ tuam contra successorem eius,

i *Domino.* si ergo dominus per se, ciuilem habet: per colonum, naturalem: vt hic, & infra de præscrip. xxx. an. l. malè. ergo colonus nullã omnino habet possessionem: vt *Nulla ei competit.* ff. de vsur. l. non solũ. §. j. & l. fi. Item probatur per hoc, quia si dominus à colono in possessionem non admittitur, tunc quæritur interdictum domino: ergo prius omnino possidebat. nã aliàs interdictum non daretur: vt. ff. de vi & vi ar. l. cum fundum. & l. j. §. interdictum autem hoc. & l. iij. §. eum. Sed arg. contra. ff. communi diui. l. communi diuidundo. ij. §. neque. Secundo quæro, an colonus possit interuertere possessionem, & sibi possidere: & sic dominus amittat naturalem possessionem? Respon. non. & in hoc casu prodita est lex infra de præscript. xxx. anno. l. ij. Tertio quæro, si animo deserendæ possessionis exierit de fundo colonus: an dominꝰ amittat? Quidam, vt Hugo & alij, quòd sic: vt. ff. de acquiren. possess. l. si colonus. sumpto ibi argumento à contrario sensu. nam dominus amittit etiam ignorans: vt. ff. de acquir. poss. l. peregrè. §. quibus. Sed arg. contra: vt. ff. de acquiren. poss. l. si de eo. §. j. & l. si id quod. §. j. nam illæ leges dicunt quòd etiam mortuo colono retinet dominus possessionem: & tamen constat quòd tunc colonus animum retinendæ possessionis non habet. Item pro hoc est infra tit. ij. l. cum nemo. Sed primi dicunt, non mutat quantum ad hoc, vt vsucapere possit. Quarto quæro, quid si colonus alij tradat, vel perdat: an desinat dominus possidere? Respon. non desinit dominus possidere, secundum quosdam: vt infra ti. ij. l. fi. Sed olim contra: vt. ff. de acquiren. poss. l. peregrè. §. quibus. Nos dicimus contra, quòd amittat: vt. ff. de acquiren. possess. l. iij. §. quod si seruus. licet sit argumentum contra infra eodem titu. l. quanuis. j. §. j. Sed recuperat dominus per condictionem ex lege. & ideo dicit. d. l. ex libris. infra de acquirenda possess. nullum domino posse fieri præiudicium. Quinto quæro, quid si seruus meus sibi dicat possidere? Respon. non desino, cum & ipsum possideam: vt argu. ff. de acquiren. possess. l. si de eo. in principio.

*Ius vsucapiendi.* *an ipse colonus.* *si colonus.* *animo dominꝰ* *dominꝰ amittat.* *Quidam hoc.* *si seruus.* *Recuperat.*

IAmpridem.] C A S V S. Si comparaui mancipium fisci: an possim id vsucapere, quæritur? Respon. quòd non. & si probo quòd id non fuerit mancipium fisci, nec natum ex ancilla eius, potero vsucapere. Viuianus.

k *Cogitaueris.* quod cogitare debes.

l *Fiscali.* vel alia ratione fisci facta. Sed aliud in vacantibus: quia vsucapiuntur omni titulo iure communi: vt infra tit. eodem. §. res fisci. Sed sine titulo tunc. xx. annis computandis ab eo tempore quo cœperunt bona esse vacantia. si autem velit computare ex eo tempore quo fisco fuit nunciatum, tunc sufficit quadriennium: vt infra de quadrien. præscrip. l. j. &. ff. de iure fisci. l. j. §. diuus. &. §. præscriptio. & de diuer. & tempo. præscrip. l. intra. Quod dixi in fiscalibus, vt non vsucapiantur.

*Vacantia an sine titulo capiantur.*

a *Non potest.* vt. ff. eodem. l. j.

b *Vsucapio.] C A S V S.* Ad hoc quòd procedat vsucapio, necesse est vt interueniat titulus, & bona fides. si ergo aliquis possidebat rem furtiuam, & ei successi: sicut non potuit vsucapere, sic nec ego. Viuianus.

c *Vsucapio.* credebam me extraneum hæredem cuiusdam, cum non eram.

d *Non præcedente.* credit se hæredem, sed non est.

e *Non potest.* vt & supra de rei vind. l. nullo. & infra de præscrip. longi temp. l. diutina. &. ff. de vsucap. l. Celsus. & hoc nisi sit error iustus: vt. ff. pro lega. l. pro legato. & pro suo. l. finali.

f *Neque hæredi.* si sit suus, vel si est extraneus, sed vult vti accessione defuncti. secus si ex persona sua velit initium sumere: vt dixi supra eodem. l. nihil.

g *Ex hæreditate.* quam credebam habere, & non habebam.

h *Absumitur.* id est non tollitur.

BIU Cujas

vsucapiantur: idem in rebus ciuitatum: vt arg.ff.ex quibus cau. ma.l.legatis.&.l.sed & si per prætorem.§.fi.sed.xl.annis præscribentur: vt infra de præscrip.xxx.an.l.omnes.nisi sint in publico vsu: vt.ff. de via publica.l. viam.

*Ciuitatum vsucapio non vsurpatur.*

*Si mala fide.*] CASVS. Antiochus mala fide possidebat alienum mancipium: successi ei, & bona fide possedi: an possim vsucapere, quæritur? Respon. quòd non: quia fuit vitiosum à principio. Viuianus.

a *Possidet*. successor propter vitium, nisi ex sua persona velit incipere, secundum quosdam. quod non placet: vt diximus supra titu. j. l. nihil.

*Hic vsucapio ad nullo tempore.*

*DE VSVCAPIONE transformãda &c. Quantum ad tempus.*

b Mancipi. *id est Italicorum & prouincialiũ, vt hodie æqualiter vsucapiãtur. olim enim immobilia in Italia tãtum biẽnio vsucapiebantur: mobilia vero anno vbique: vt instit. de vsucap. in princi. & supra de ser. fugi. penulti. & de vsufruc. l. corruptionem. & infra de anna.excep. l.* 1. *in principio.*

*Falsa vt comm.*

CVm nostri.] CASVS. Sicut remouit imperator nudum ius Quiritium, ita vult auferre duo vitia: quorum vnum est in tempore, aliud í loco. Olim enim res mobiles í omni loco vsucapiebantur anno, res immobiles biennio in Italia, sed res prouincialis immobilis nõ poterat vsucapi. hanc diuersitatem tollit Imperator, dicés quòd res mobilis í omni loco triennio vsucapiatur, res immobilis decennio inter præsentes, & viginti inter absentes: & hoc nõ solú in Italia, sed in prouincia. & in omni vsuca. exigitur bona fides à principio: nec superueniens scientia nocebit quo minus vsucapiat sciens rem alienã. &.h.d. Viuianus.

*Vsucapiat.*

c *Vigilãtia*. id est animus vigilans.

d *Quiritium*. id est Romanorum.

e *Sustulerit*. id est abstulerit, & remouerit: vt supra de nudo iur. Quiritium tollen. l. j. Vel, id est accepit nomen & substantiam, id est esse suũ à populo Romano: vt insti. de iure natu. §. sed & quod principi. Accursius.

f *Vel triginta*. in pignore præscribendo. xx. in quæstionibus fisci. & quod subiicit, & si quæ sunt similes: vt hypothecaria contra debitorem, vel eius hæredem: quæ in.xl. ann. extenditur: vt infra de præscri. xxx. vel.xl. ann.l. cum notissimi.in princ.

g *Vsucapionem*. immobilium.

h *Sed & si quis*. non solum enim est emendandum quantum ad locum, sed etiam quantum ad tempus.

i *Miseri*. Nota contra Italicos.

licet bona fide possidet[a], propter initij vitium vsucapio non absumpsit.

*TITVLVS XXXI.*

## DE VSVCAPIONE

transformanda, & de sublata differẽtia rerũ mãcipi[b] & nec mãcipi.†

*Semotis aliorum temporum articulis, res mobilis vsucapitur triennio: res immobilis longo tẽpore bona fide. mala fides interrũpit præscriptionẽ, & sublata est differentia rerũ prouincialiũ, & Italicarum. Bal. Vel sic: Hodie res prouinciales & Italicæ quãtũ ad vsucapionẽ sunt exæquatæ, & immobiles præscribũtur vbiq; spacio lõgi tẽporis: mobiles verò spacio triennii continui, interuenientibus à principio bona fide & titulo. nec mala fides superueniẽs etiam in hæredis persona impedit vsucapionem rectè initiatam perfici. Salycetus.*

1. Imp. IVSTINIANVS A. Ioãni præfecto prætorio.

CVm nostri animi vigilãtia[c] *ex iure Quiritiũ*[d] nomẽ & substantiã sustulerit[e], &† cõmunes exceptiones í omni loco valeant: decem vel viginti vel triginta[f] annorũ, vel si quæ sunt aliæ maioris æui, cõtinẽtes prolixitatẽ: *satis inutile† est vsucapionem[g] in Italicis quidẽ soli rebus admittere, in prouincialibus autẽ recludere. ℣ Sed & si quis[h] res alienas, Italicas tamen, bona fide possidebat per biẽnium, miseri[i] rerum domini excludebantur: & nullus eis ad eas reseruabatur regressus. quæ & nesciẽtibus dominis procedebant. quo nihil inhumanius erat, si homo absens & nesciẽs tã angusto tẽpore suis cadebat possessionibus. ℣ Ideo ℘ præsentẽ legẽ & in Italicis soli reb' quę ímobiles sũt, vel esse intelligũtur, k sicut annalẽ[l] exceptionẽ, ita & vsucapionẽ[m] trãsformãdã esse cẽsemus: vt tantũmodo & his decẽ vel viginti vel triginta annorũ, & aliarũ exceptionum tẽpora currãt, huiusmodi angustiis penit' semotis. ℣ Cũ autẽ antiqui & in reb' mobilib', vel se mouentibus, quæ fuerant alienatæ, vel quocunq; modo (bona fide tamẽ) detẽtæ, vsucapionẽ extẽdebant non tantum in Italico solo nexu, sed in omni orbe terrarum[n], & hanc annali tempore concludebant: & eam duximus esse corrigendam: vt si quis alienam rem mobilem seu se mouentẽ in quacunque terra, siue in Italica, siue prouinciali bona fide per cõtinuum[o] triennium detinuerit: is firmo iure eam possideat, quasi per vsucapionem *eam acquisitam, [hoc] tantum obseruando, vt in his omnibus casibus ab initio[p] eam bona fide capiat, secundũ quod exigit longi tẽporis præscriptio: & vt continuetur ei possessio etiam anterioris iusti possessoris, & connumeretur in decennium, vel viginti annorum spacium, vel tricennium. quod & in rebus mobilibus obseruandum esse censemus, vt in omnibus iusto titulo possessionis antecessoris iusta detentio quam in re habuit, non interrumpatur ex posteriore forsitan alienæ rei scientia, q licet ex titulo lucratiuo ea cœpta est. Ita etenim ampliatur[r] quidẽ longi temporis materia, quæ[s] ei[t] subdita est: minuitur autẽ vsucapionum compendiosa dominis iactura, & eius iura nocentia: †cum etiam res diuidi mancipi[u] & nec mãcipi sanè antiquum est: & meritò antiquari oportet, vt sit rebus & locis omnibus similis ordo, inutilibus ambiguitatib' & differentiis sublatis.

k *Intelliguntur*. vt mancipia rustica, & seruitutes rerum, vel personarum.

l *Annalem*. quæ tollitur, infra de anna.excep. l.j. in princ.

m *Vsucapionem*. scilicet immobilium.

n *Terrarum*. ex differẽtia enim locorum, &c. vt supra de temp. in integ. resti. l. superuacuam.

o *Per continuum*. Not. vt.ff. de vsuca. l. nunquam. §. j. &.ff. ℘ emp. l. ij. §. si seruus.

p *Ab initio*. Not. ℘ sufficit bona fides ab initio: vt hic, &.ff. de vsucap. l. sequitur. §. de illo. in fi. §. &.ff. de acqui. rerum do. l. bonæ fidei. §. in contrarium. &.ff. pro emp. l. ij. §. si seruus. &.ff. de dona. ínter vi. & vxo. l. si extraneus. in fi. Sed ar. contra. ff. de peti. hære. l. sed & si lege. §. de eo. &.ff. depositi. l. iij. in fine. & supra de incest. nup. l. cum ancillis. §. fin. sed iure canonum debet esse cõtinua bona fides: vt extra de præscrip. c. quoniam.

*ei quæsitã.*

q *Scientia*. siue eiusdem qui primo habuit bonam fidem, siue hæredis: vt hic, & instit. de vsuca. §. diutina. &.ff. pro emp. l. ij. §. si defunctus. &.ff. de vsuca. l. hæres eius. in fi. j. respon. secus in singulari successore, qui si scit, non vsucapit: licet ille qui dedit sibi, bonam fidem habuit: vt. ff. pro em. l. ij. §. si eam rem. Sed si mobilis est, nonne ex quo scit, furtum fit, & sic res vitiosa, & non procedit vsucapio? Respõ. secundum Azo. nõ fieri furtum: quia non facit dolo, cum titulum habeat: sicut & ille cui res mobilis locata est. primum enim tempus inspicitur, quo bonam fidem habuit: vt. ff. de ℘ traditio. seruo corrup. l. j. §. j. Itẽ potest esse quòd non contrectet, licet possideat. vel concedo etiã furtum fieri, & rẽ furtiuam: non tamen interpellat incepta vsucapio: sed incipienda sic. arg. ff. de fun. do. l. si fundum quem.

*Successoris mala fides an impediat vsucapionem.*

*†confer. §. ne. Insti. de rer. diuis. Contin.*

r *Ampliatur*. cum in omni re & loco valeat.

s *Quæ*. scilicet materia.

t *Ei*. scilicet vsucapioni.

u *Mancipi & nec mancipi*[a]. id est Italicæ, & prouinciales. & ideo dicuntur prouinciales nec mancipi, quia nec mancipantur id est supponuntur eorum dominio: nec enim erant domini propter tributa quæ præstabant: vt supra de episco. & cleri. l. de his. & ideo ibi locum vsucapio non habebat. aliàs autem dicuntur mancipes conductores salis: vt supra de vectig. l. si quis. hodie autem quantum ad acquisitionem dominij per vsucapionem, item quantum ad acquirendum per traditionem exæquatæ sunt: vt hic, & instit. de rerum diui. §. per traditionem. non autem quantum ad tributa.

*a Prolationi huius distinctionis interpretatione videbis Bu. in l. 2. ff. de orig. iu. Mancipes qui dicantur.*

DE

DE ACQVIRENDA ET RETINENDA POSSESSIONE.

Cõtinuatio. *Quia in vsucapionibus, de quibus dixit, & præscriptionibus, de quib* dicet, est possessio necessaria: vt.ff. de vsucap.l.sine.ideo de ea dicit. Et not.quòd hic dicit de retinenda, sed in.ff.dicit de amittenda. Sed dic quòd idem est.nam contrariorum eadem est disciplina: vt.ff.de verb. obli.l. inter stipulantem. §. sacram.*

PEr liberam.] CASVS. Si procurator meus nomine meo aliquã rem emerit, acquirit mihi ignoranti etiam possessionem: & si tradens non fuit dominus: antequam sciã quod ab eo gestum est, vsucapere non potero: sed interueniẽte sciẽtia ĩcipiã vsucapere. Viuia.

a *Per liberã.* etiã extraneã: vt hic, &.ẽ.per quas pso.no.acquir.l. j.& instit. p quas pso. no.acqr.§. ex his.&.ff. eodem.l.j.§. per ꝓcuratorẽ.& hoc siue habeat mandatũ, siue nõ, dummodo nomine domini quærat, vel saltẽ tradens hoc gestiat: vt ff.de dona.l. qui mihi donatum volebat.aliàs si neuter, non quærit: vt.ff.e.l. cõmunis.§. j. &.l.j.§.per procuratorem.& dixim⁹ supra de his qui à nõ do.ma.l.ij.&.ff.eo.l.j.§.per procuratorem.& quod in libera persona dicit, & de seruo alieno quẽ nullo modo possidet, vel possidet, sed mala fide, intelligas. idem si bona fide extra rem & operam. quærit enim, vt per extraneum, si modò eius nomine quærit: vt.ff.de acquiren.poss.l.si me in vacuam.§.fi.& sic non ob.ff.de acquiren.pos.l.j.§.sed & per eum.quia ibi non nomine possidentis quæsiuit mala fide possessus.

*Possessio quæritur p aliũ, nobis etiam ignorantibus.*

**al.Cauro.*

b *Personam.* vt.ff.de neg.gest.l.si ego.

c *Possessionem.* scilicet ciuilem & naturalem, secundum Hu.& etiam dominium: vt infra eodem.l.per procuratorem.

d *Interuenerit.* non ante: vt.ff. eodem.l. possessio quoque.§. fi.

*Vsucapio non quæritur ignoranti.*

Sed cur vsucapio non sic ignoranti, sicut possessio acquiritur? Respon. quòd in vsucapione inter cætera bona fides exigitur: vt supra tit.j.§. hoc tantummodo. ignorans autem, nec bonam, nec malam fidem potest habere: at in possessione non refert iuste quis vel iniustè possideat: vt.ff.eodem.l.iij. §. econtrario. Sed in casu etiam ignorans vsucapit, scilicet per seruum in re peculiari: vt.ff. pro soluto.l. ij. Item quãdoque licet habeat scientiam rei alienæ, tamen vsucapit: vt.ff. de nox.l. & generaliter.

*Possessio est triplex.*

Et nota quòd hæc possessio quæ per procuratorem acquiritur, habet multum iuris, & modicum facti: nam quæritur ignoranti, sed non vsucapio ignoranti, vt hic. Et est alia, quæ habet plurimum facti, quàm iuris, vt ea quæ per nos acquiritur: nam oportet quòd corporalis sit ibi apprehensio, quæ est facti, licet & animus sit necessarius. quod facile est: vt.ff. ex qui.cau.maio. l. denique.&.ff.e.l.iij. in princi.&.l.quod meo.in prin. hæc eadem habet multum iuris in retinendo, cum solo animo retineatur: vt infra eodẽ.l. licet. Est & tertia quæ dicitur habere plurimum iuris: vt quæ acquiritur à filio vel seruo ex causa peculiari: vt.ff. eodem.l. possessio quoque. in prin. nam possessio talis quæritur ignoranti: vt.ff. eodem.l. si me in vacuam. §. seruus. Et vsucapio ignoranti: vt.ff. pro solu.l. ij. Item & postliminium ibi locum habet: vt.ff. de vsucap.l. iusto.§. fin. Sed in casibus etiam quæ per me quæritur, habet plurimum iuris. Primus.ff.eodem.l.j.§. pe.&.l.quod meo.§.si venditorem.&.l.quarundam. Secundus.ff. de contrahen.emp.l. clauibus. Tertius.ff. de rei vindi.l. quædam.&.ff. eodem.l. quod meo. in prin. Quartus ĩfra de dona.l. quisquis. Quintus ĩfra de dona.l.j.quib⁹ casibus sine corpore acquiritur possessio. Vel dic quòd in his casibus interuenit actus corporalis, vel quasi. Accursius.

e *Vtilitatis.* vt quod non potest per se, faciat per alium: vt.ff. de procuratoribus.l. j. §. vsus.&.l.seruum.§. publicè. Item vt negotia absentium non deserantur: vt insti.de obli.quæ ex quasi contrac.§. j.

f *Prudentia.* aliàs, pridem: & aliàs, prudentia.& dic iuris prudentia: quia quod quis per alium &c.ff. de admini.tut.l. ita autem.§. gessisse.

## TITVLVS XXXII.

## DE ACQVIRENDA ET retinenda possessione.

*Per liberam personam ignoranti possessio acquiritur: sed solum scienti vsucapiendi conditio. Baldus.*

I. Imperatores SEVERVS & ANTONINVS AA. & CC. Attico.

PEr liberam[a] personã[b] ignorãti quoque acquiri possessionem, [c] & postquã sciẽtia interuenerit, [d] vsucapionis conditionem inchoari posse, tam ratione vtilitatis, [e] quàm iuris prudentia[f] receptũ est. PP. VI. Kalend. Decembr. Fusco & Dextro Conss.

*Qui domino sciente & patiente post cõtractum possedit, intelligitur per eundem in possessionem inductus. Vel sic: Quo ad acquisitionẽ dominii, paria sunt habere causam traditam & aditam, vel sciente & patiente domino possidere. Baldus. Vel sic: Patientia obligati tradere, pro traditione habetur: licet instrumento, quòd tradita fuerit, non contineatur. Salycetus.*

II. Imperator ALEXANDER A. Mauro.*

MInus[g] instructus est, qui te solicitũ reddidit quasi in vacuam possessionem eius quod per procuratorem emisti, [h] non sis inductus: cum ipse proponas te diu[i] in possessione [eius] fuisse, omniáque vt dominum[k] gessisse. Licet enim instrumento non sit comprehensum, quòd tibi tradita[l] sit possessio: ipsa tamen rei veritate[m] id consecutus es, si sciẽte[n] venditore in possessione fuisti.

*Possessio infanti quæritur per seipsum auctoritate tutoris, vel per procuratorem, vel per seruum.h.d. secundum communem intellectum. Baldus. Vel sic: Sicut per tutorem quæritur possessio infanti, ita per traditionem ei factam. Salycetus.*

III. Imperator DECIVS A. Rufino.*

DOnatarum rerũ à quacunque[o] persona infanti[p] vacua possessio tradita, corpore queritur. [q] Quanuis enim sint

g *Minus.* similis reprehensio.ff. de testamen.l.Domitius.& infra de fideiuss.l. blanditus.

h *Emisti.* non tamen ei fuit traditum: quia tunc possessionem & dominium per eum quæsisses: vt supra.l. proxi. & insti. per quas per.no.ac.§. ex his. Sed ad quid dicit, de vacua? Respon. quia sine ea non quæritur dominium, secundum quosdam, vt hic. Nos contra. nam licet sine inductione in possessionem non possit quæri dominium: sine possessione scilicet vera vel vacua tamen potest: vt.ff. de fun. do. l. si fundum.& de acqui. re. do.l. homo liber.§. quicquid.& de pecu.l. eo tempore. in fi.& quod dicit hic, de vacua, demonstratiue dicit: quia sic fuit de facto, vt & diximus supra de proba.l. cum res.

i *Diu.* id est decem, vel viginti: vt ar.ff. qui & à quib.l.si cum fideicommissaria.§. Aristo.& supra de peti.hæredi.l.si filius. Alij dicunt quòd motu iudicis: vt.ff. de iure delibe.l.j. in fi. Tu dic etiam si momento stetit, idem esse. Sed hic sic fuerat de facto: quia id quod dico diu, non ius, sed factum designat: vt.ff. de Publicia.l. cum sponsus.

k *Vt dominum.* quod præsumitur, nisi contrarium probetur: vt arg.ff. pro socio.l.merito.& infra de pigno.l.fi. Sed nonne semper quis præsumitur inuitus, & vetare: vt.ff. de furtis.l.qui ves. §. vetare? Sed hic debita erat possessio: & ideo non præsumitur inuitus venditor.

l *Tradita sit.* vel per hæc verba, tradidit. vel per hæc, confiteor me tuo nomine possidere. cum constat me possidere: vt.ff. eodem.l. quod meo. in prin.

m *Rei veritate.* sic.ff.de leg.& senatusc.l.de quibus.in fi.

n *Si sciente.* & volente, vel saltem non contradicente. secus si ignorante: vt infra.e.l.nec ex vera. Vel contradicente: vt.ff.e.l. si ex stipulatione.& no.hic patientiam comparari cõsensui: vt.ff. de cõtrah.emp.l. non idcirco.&.ẽ.ad Vell.si sine.§. fi.&.ff.si ser. vĩ.l.si à te.&.ff.ad munici.l.quoties.&.ff. de dona.iter vi.& vxo. l.si seruus communis.& in authen.de nup.§.si vero ipse.col.iiij.

*Donatarum.*] CASVS. Aliqua res donata erat infanti, & tradita, corporaliter apprehensa. an ei acquisita sit possessio? Respon. quòd sic, licet animũ acquirendi non habuit: quia si diceretur cp possessio sibi non acquireretur, quia non habet animi affectum plenum: sequeretur hoc, quòd nõ acquireretur etiã per tutorem, cum tunc non magis habeat affectum. Viuianus.

o *Aquacunque.* siue coniuncta, siue non.

p *Infanti.* infans propriè dicitur minor. vij. an. vt supra de iur. delib.l. si infanti.

q *Quæritur.* tutore authore.

Alioquin.

auctorum sententiæ dissentientes: tamẽ consultius videtur interim (licet animi plenus non fuisset adfect[a]) possessionẽ per traditionem esse quęsitam: alioquin [a] (sicuti consultissimi viri Papiniani † responso cõtinetur) nec quidẽ per tutorẽ possessio ĩfãti poterit acquiri. PP. V. Kal. Ap. Decio A. V. & Grato Cõss.

*In acquisitione possessionis requiritur animus & corpus: in retentione sufficit solus animus. nec videtur possessionem deserere, qui agriculturã metu deserit. Baldus. Vel sic: Possessio retinetur animo: ideo non perditur solo temporis cursu. Salycetus.*

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Nepotiano.*

LIcet possessio nudo animo acquiri non possit [b], tamen solo animo retineri potest. ¶ Si ergo prædiorum desertã [c] possessionem non derelinquendi affectione transacto tẽpore nõ coluisti, [d] sed metus [e] necessitate culturam eorũ distulisti: prę-iudicium tibi ex transmissi tẽporis iniuria [f] generari nõ potest. PP. Kalend. August. Ipsis IIII. & III. AA. Conss.

*Nullus potest sibi causam possessionis mutare nulla causa extrinsecus accedente. Baldus. Vel sic: A colono facta venditio non præiudicat domino. Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Mennoni.

CVm nemo causam sibi possessionis [g] mutare possit, proponásque colonum [h] nulla extrinsecus [i] accedente causa, ex colendi occasione ad iniquæ venditionis vitiũ esse prolapsum: præses prouinciæ indit: vt. d. §. qui ad nundinas. & sic rediens habet interdictum vti possidetis: vt. ff. vti poss. l. j. in fi. & l. ij. Sed Al. & Ioan. & Hu. dicunt retineri ciuilem tantum, & sic erat sola ciuilis: nam naturalis non potest retineri animo, nisi possessio sit coram oculis: vt. ff. eodem. l. quod meo. §. si venditorem. vel nisi sit fructuarius: vt probatur dictis. ll. ff. de vi & vi ar. l. iij. §. vnde vi. & l. j. §. interdictum autem hoc. & nisi in feudatario & emphyteuticario: quia ratione sui iuris possident, & naturaliter tantum, cum dominus ciuilem habeat: vt. ff. eodem. l. naturaliter. & l. possessio.

c *Desertam.* quo ad prædiorum culturam.

d *Coluisti.* scilicet in propria persona.

e *Metus.* scilicet ne in persona lædereris. secus autem si repelli de possessione, vel non admitti suspicaris: quia tunc statim amittis: vt. ff. eodem. l. si id quod. §. fi. quæ est contra. & edicta & interdicta competentia huic, dic vt. ff. quod met. cau. l. metum autem præsentem. §. denique.

f *Temporis iniuria.* quod fuit minus. x. an. aliàs amitteres possessionem: vt inst. de vsucap. §. quod autem ad eas. & ff. de vsucap. l. furtum. §. j. secundum quosdam. quod nõ placet: quia tempus non est modus amittendæ possessionis, etiam centum annorum: sed inducit obliuionẽ, & per obliuionem amittitur possessio. & sic dictę leges intelliguntur. & sic dicitur, scientia inflat. id est superbia, quæ prouenit ex scientia. Sed cõtra infra de omni agro deser. l. qui agros. libr. xj. Sed illud speciale in tributariis prædiis, vt non diu cesserur in solutione vectigalis. *Possessio nõ tollitur tẽpore. Sciẽtia inflat.*

CVm nemo. ] CASVS. Si colono locaui prædium ad colendum, & illud vendidit, volés sibi causam possessionis mutare, quòd possideret pro suo, & non meo nomine: an mihi prę-iudicauit, quæritur? Respon. quòd non: sed potero id vindicare. nec sibi potuit mutare causam possessionis, id est non potuit incipere possidere, cum prius non possideret: & hoc verum est, siue sibi possidere vellet, siue alij tradere aliquo titulo interueniente, licet sine effectu. Viuianus.

g *Causam possessionis.* dupliciter dicitur: vel vt mutetur possessio, siue titulus possessionis ei qui possidebat, siue retinebat, vel incipiebat vsucapere, qui non vsucapiebat: quod ad ciuilem & ad naturalem refertur: vt. ff. e. l. qui bona. §. j. & l. iij. §. illud. & pro hęrede. l. ij. §. j. & supra locati. l. ad probationem. & dic quòd hic mutauit secundum Ir. ex hoc quòd alij, scilicet emptori, dare voluit, & tradidit colonus. sibi autem ideo ponitur: quia ei succedens emptor, quasi idem cum eo esse videtur. Vel dic quòd sibi possidere voluit pro suo, posteaquam vendidit & tradidit. Vel dic venditionis id est emptionis factæ ab eo quem sciebat non dominum. sic ponitur. ff. de act. emp. l. veteres.

h *Colonum.* colonus in villa: sed inquilinus in ciuitate: vt. ff. eodem. l. re pignoris.

i *Extrinsecus.* hic no. sex modis mutari causam possessionis, scilicet *Possessionis*

a *Alioquin.* id est si non quæritur infanti, quia non habet affectum: nec tutor ei quæret eadem ratione. vtroque ergo modo ei quæritur fauore benignitatis magis, quàm stricti iuris ratione. Ir. sunt ergo hic duo, quorum altero remoto, & alterum remouetur. Sed videtur non quæri per infantem: vt. ff. eodem. l. j. §. adipiscimur. in fin. §. & l. quãuis. j. §. infans. Sol. hæc corrigit illas: vel nomẽ infantis ponitur hic impropriè p eo pupillo qui habet intellectũ aliquem. nã quo ad hoc potest habere iudicium animi: quo ad aliud nõ: vt inst. qui. non est per. fa. testa. §. præterea. Vel hic est speciale in donatione, sicut & aliud speciale secundũ nos: vt ĩsti. de dona. §. aliæ. Vel dic secundũ Ioan. quòd hic fuit tradita cum auctoritate tutoris. & quod dicit, alioquĩ, id est si diceres nõ acquiri cum auctoritate tutoris per infantem: eadẽ ratione nec per ipsum tutorem. & erat ratio dubitatiõis, quia altercabãtur quidam dicentes, sicut hæreditatem acquirit tutor solus infanti, adeundo nomine infantis, non infans tutore auctore: vt supra de iure delibe. l. si infanti. §. j. & sicut hæreditas restituitur tutori, non infanti tutore auctore: & sicut tutor restituit aliis, non infans tutore auctore: vt supra ad Treb. l. pen. in prin. & ff. ad Trebel. l. restituta. §. fi. & l. seq. & sicut infans non agit in iudicio vel conuenitur tutore auctore, sed solus tutor eius nomine: vt. ff. de admini. tuto. l. j. §. j. ita videbatur hic quòd tutori soli nomine infantis possessio tradita acquiratur: infanti non, si infanti tradatur tutore auctore. Sed tamen aliud est. Vel secundum Azo. hic fuit tradita seruo infantis: vt. ff. eodẽ. l. quanuis. j. in fin. Item contra. huic. l. j. de dona. l. si quis in emancipatum. Sol. ibi de re immobili: hic de re mobili: vt arg. ff. eodem. l. si rem mobilem. Vel ibi contractus celebratur in scriptis, hic non. Vel vt dixi, hic seruo infantis: vt & ibi. vel secundum casum Io. non est contra. ADDITIO. Tu distinguas sic, quædam sunt res in quibus infans habet plenam animi affectionem, vt in aliquo iocali: & tunc indistinctè acquirit possessionem: vt hic. quædam sunt in quibus infans nullam habet affectionem, vt in fundo, vel similibus: tunc sine tutoris auctoritate non potest, vt in contrariis. ita voluit Dy. vt refert Bar. hic, & in. l. quanuis. j. §. infans. ff. eodem.

Licet. ] CASVS. Licet in acquirenda possessione necessarius sit actus corporeus, & animus: retinetur tamen possessio solo animo. vnde si habebam prædium, & non poteram ad illud accedere, & colere, propter circunstantes inimicos: an propter hoc amittam possessionem quæritur? Respond. quòd non, quia solo animo retineo. Viuianus.

b *Non possit.* id est sine corporis actu: vt. ff. eo. l. iij. in prin. & l. quemadmodum. sic & dicitur nudum pactum sine traditione: vt supra de pac. l. traditionibus. hoc tamen fallit in casibus, in quibus possessio sine actu quæritur, vt diximus supra. e. l. j. sed certè & in illis casibus aliquid interuenit pro actu. sic ergo quæsita possessio animo & corpore, dicitur naturalis: vt. ff. e. l. j. in princi. de iure gentium: vt inst. de re. di. §. per traditionem. &. §. venditæ. non eo quo omnia animalia reguntur: quia irrationabilia non possident, sicut nec furiosi vel dormientes: vt. ff. eodem. l. j. §. furiosus. &. §. pen. ibi, idémque esse si nummos &c. hæc eadem naturalis potest dici ciuilis, approbatione: vt. ff. de verb. sig. l. lege. & de ori. iu. l. ij. §. postea cum Appius. ibi, isque liber &c. & sic est vna possessio, non duæ penes eundem, secundum Azo. Alij, vt Al. & Io. & Hu. dicunt quòd duæ sunt. ciuilis, quæ prouenit ex animo: naturalis, quæ ex actu. vnde quod subiicit, retineri potest, dicit Azo scilicet naturalis, quam solam habebam. hæc eadem naturalis retenta animo, potest dici etiam ciuilis: quia retinetur auctoritate iuris ciuilis, sicut actio ciuilis dicitur prætoria auctoritate extensionis: vt. ff. de nox. l. electio. §. si is quem. nec mirum si animo retinetur naturalis, cum plurimum à iure mutuetur possessio: vt. ff. e. l. possessio. Item patet in fructuario, qui habet naturalem tantum: quam tamen retinet animo. nam datur ei interdictum vnde vi, si non admittatur: vt. ff. de vi & vi ar. l. iij. §. vnde vi. quod non daretur, nisi nunc posset cum reuertitur: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdictũ autem hoc. & hæc potest dici ciuilis: vt dixi secundum Azo. si autem alius ĩgreditur hãc naturalem retentam, ingressus naturalem acquirit licet clandestinam, si sciuit, vel scire debuit se prohibendũ: vt. ff. e. l. clam. §. qui ad nũdinas. & quod vi aut clam. l. iij. §. fi. & l. seq. nam habet interdictũ vti possidetis: vt. ff. vti pos. l. j. in fi. & l. ij. & sic videtur quòd qui exiuerat, desinat: cum duo non possint possidere in solidum eodẽ iure: vt. ff. de preca. l. duo. Vel dic quòd absens retinet naturalem ciuiliter, præsens naturaliter: & sic diuerso iure: nec enim per-

BIU Cujas

*causa sex modis mutatur.*

scilicet ex iusta in iniustam. Item econtra ex iniusta in iustam: item ex nulla in aliquam: & econtra ex aliqua in nullam. Item ex aliqua iusta, in aliam iustam. Item & sextum, ex nulla in aliã nullam. Primum, scilicet ex iusta in iniustam, est prohibitum: vt. ff. e. l. clam. Secundum similiter: vt. ff. de vsucap. l. non solum. §. j. Tertium similiter: vt hic, & ff. pro hære. l. ij. §. quod vulgo. Quartum permittitur: vt. ff. eod. l. si quis vi. §. differentia. Quintum est prohibitum: vt. ff. eo. l. qui bona. §. quod scriptũ. Sextum prohibitum, vt de cõducto ad precarium: vt hic in princ. & ar. ff. eo. l. si quis autẽ. & hoc nulla extrinsecus causa superueniente. aliàs enim omnes permissæ sunt, quia non ipse sibi mutare, sed sibi dicitur mutari: vt. ff. eod. l. iij. §. illud. & l. qui bona. §. j. & l. si quis autem. &. ff. si pars hære. pe. l. pe. & l. fi. &. ff. pro emp. l. ij. §. fin. Accursius.

a *Dominii.* dominium non amittis, sed possessionẽ sic: vt. ff. eo. l. iij. §. quòd si seruus. & l. peregrè. §. quib⁹. Sed per condictionem ex lege recuperas: vt. j. eo. l. fin. Sed nunquid emptor iste qui emit à colono, poterit vsucapere? Quidam dixerunt, vt Irn. quòd nõ, arg. ff. de vsucap. l. cum solus. colonus enim non potuit dare possessionem quam non habebat: licet eam dominus amisisset traditione facta, vt dixi. Sed Ioan. contra. nam & colonus cum emit ab eo quem putat dominum, causam ab eo possidendi non habet, & tamen vsucapit: vt. ff. de vsucap. l. non solum. §. quod vulgo. &. l. si is qui. §. si quis bona fide. & pro empt. l. qui fundum. §. qui bona fide. Secundo quia si specialiter prohibetur præscriptio ei qui emit à colono rei dominicæ, vel templorum: vt. j. ne rei do. vel temp. l. ij. ergo in aliis non prohibetur: vt arg. ff. ad muni. l. j. Tertio, quia si quis emit ab eo quem puberem putat, vsucapit: vt. ff. pro emp. l. ij. §. si à pupillo. & tamẽ possessionem pupillus ei non dedit, quia non potuit: vt. ff. eod. l. possessionem. vel in illo. §. si à pupillo. aliunde habebat. Quarto, in eo qui emit à furioso: qui & ipse alienare non potest: & tamen qui ab eo emit in conspectu inumbraræ quietis, vsucapit: vt. ff. pro empt. l. ij. §. si à furioso. Hic ergo vel non erat completa vsucapio, vel volebat emptor vti accessione tẽporis sui auctoris, id est coloni. quod non potest: & sic domino non fit præiudicium in dominio: vt hic, &. j. si alie. res pig. da. sit. l. fin. hæc eadem quæstio fit secundum Ioan. in procuratore per quem mihi ignoranti est quæsita possessio: & antequam mihi traderet, alij tradidit.

*Colonus interuertendo possessionẽ si vẽdat, an possit emptor vsucapere.*

*Si nulla.* ] *CASVS.* Si absente me possessionem meam ingressus fueris, & me remeante suspicor posse repelli, & ita amisi possessionem, non dominium: an eam per interdictum vtile vnde vi repetere possim, quæritur? Respon. quòd sic: nisi. x. vel. xx. an. excep. obstet. Vel sic: Deiecisti me de possessione prædij mei per vim: an id vindicare possim, quæritur? Respon. quòd sic, nisi. xxx. an. mihi obstet exceptio: & tanta præscriptio exigitur in hoc casu: quia res erat vitio affecta, quia vi possessa. Viuianus.

b *Agrum.* scilicet vacuum domino absente qui suspicatus fuit se posse repelli, & sic amisit possessionem: vt. ff. eo. l. si id quod. §. fin. hæc enim res poterat vsucapi iure veteri ab eo qui bona fide emerat à prædicto ingrediente: vt institu. de vsucap. §. quod autem ad eas. repetit ergo hic dominus ab emptore, nisi sit præscripta. Hodie non potest vsucapi: vt. j. de præscript. long. temp. authen. malæ fidei possessore. & secundum hoc datur vtile interdictum vnde vi: vel rei vindicatio contra emptorem: quod tutius est: nec est opus, vt dicit P. quòd veniat ad fundum ad videndum an admittatur: quia potest esse quòd occideretur. Vel secundo dic quòd per vim fuit ingressus, & tunc non potest vsucapi res

quisita fide veri, dominij [2] tui ius conuelli non sinet.

*Per ingressum vacuæ possessionis cõtinuatur vitium personale, non vitium reale: & ideo nõ impeditur vsucapio eius ad quẽ peruenit possessio titulo, & bona fide. Bald. Vel sic: Ingressus sine causa agrum alienũ, tenetur restituere illum non præscriptũ, cum omni sua causa. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Valerio.

SI nulla iusta ex causa ingressum agrum[b] tuum siue vineas, [c] eũ cuius meministi, præses repererit, nec vlla præscriptione [d] tua interpellatur petitio: restituere tibi possessionẽ [e] cũ omni causa non dubitabit. [f] S. Id. April. AA. Coss.

*Ius vsucapiendi non tribuit improbæ possessio. Bald. Vel sic: Sine titulo non procedit præscriptio, nec iusta possessio. Salyc.*

VII. Iidem AA. & CC. Asyncrito.

IMproba possessio [g] firmum titulum possidenti præstare [h] nullum potest. vnde ingredientem in vacuam [i] possessionem alieni fundi non consentiente domino, vel actore qui eius rei concedendæ potestatem habuit, causam iustam possessionis adipisci nõ potuisse certum est. [k] PP. V. Id. Decemb. AA. Conss.

*Possessio & dominium quæri potest per procuratorem. Salycetus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Cyrillo.

PEr procuratorem vtilitatis causa possessionẽ, etsi proprietas ab hac separari nõ possit, [l] dominium etiam quæri placuit. [m] PP. XVIII. Kalen. Mart. Sirmij. CC. Conss.

*Vbi deficit titulus, non procedit vsucapio. Bald. Vel sic: Ingrediens possessionem rei emptæ sine venditorum voluntate, non possidet iuste: & ideo tenetur restituere. & simulatum vel fictum non plus potest quàm verum. Salycetus.*

IX. Iidem AA. & CC. Sergio.

NEc ex vera vẽditione possessionem quam non fuerat emptor adeptus, improbè [n] retinere potest: ac multo minus is qui adseueratione falsa velut emptor cum sine obligatione pignoris pecuniam mutuo dedisset, fundũ irrumpens aliesessor præscribat. nam non præscribit.

c *Vineas.* scilicet vacuas. vel per vim: vt de agro dixi.

d *Præscriptione.* x. vel. xx. an. secundum primum casum: vel. xxx. secundum alium.

e *Possessionẽ.* sed quis restitueret? dic vt in glo. magna.

f *Dubitabit.* per vtile interdictum vnde vi primo casu. secundum alium, condictione ex hac. l. vel rei vindicatione in vtroq; : quia dicit petitio. arg. ff. de ac. & ob. l. actio in personam. vel per directum interdictum vnde vi.

*Improba.* ] *CASVS.* Si prædium meũ nullo precedente iusto titulo Titius ingressus fuerit me non consentiente, vel procuratore qui potestatem habuit vendendi, vel consentiendi eum ingredi in possessionem: an per tale ingressum videtur Titius acquisisse possessionem, quæritur? Respon. quòd non habet iustã causam possessionis: & sic nec præscribendi. Viuianus.

g *Improba possessio.* nõ præcedente aliquo iusto titulo: idem si præcedat: vt. j. statim.

h *Præstare.* dic vt possessor præscribat. nam non præscribit.

i *In vacuam.* quæ à nemine, vel solo animo retinetur. addunt quidam, etiam si alius sit in ea causa legatorum seruandorũ: quod non placet: vt. ff. de act. empt. l. ij. §. vacua.

k *Certum est.* etiam si contractus interceſsit: quia emerat inuasor. Ir. vt. ff. e. l. si ex stipulatione. &. j. eo. l. nec ex vera.

*Per procuratorem.* ] *CASVS.* Mandaui procuratori meo, vt emeret mihi prædium: emit, & sibi traditum est: an mihi sit acquisita possessio, quæritur? Respon. quòd sic, licet proprietas ab eo separari non possit: & si tradens fuit dominus, acquiritur mihi dominium. Viuianus.

l *Non possit.* quia venditor habens proprietatem & possessionem alicuius rei, tradidit eam procuratori, volens tradere proprietatem & possessionem: & sic non potest separari proprietas à possessione quin ei vtrunque acquiratur. & sic soluitur contra. ff. de acquir. pos. l. naturaliter. §. nihil.

m *Placuit.* scilicet per possessionem, non per procuratorem: vt dicunt. & pro eis. ſ. per quas perſo. no. acqui. l. j. & instit. per quas perſo. no. acqui. §. ex his. quod non placet. immo etiam per procuratorem quæritur dominium: vt hic manifeste dicit. nam & per traditionem dicitur quæri dominium: & tamen intelligitur mediante consensu: vt institu. de re. diui. §. per traditionem. Item & instrumentum facit domum: nihilo minus & faber. Item prædicta. l. ſ. per quas perſo. no. acqui. l. j. est contra eos. nam dicit excepta causa, & non excepta possessione: causa autem possessionis est dominium. acquiritur ergo dominium & possessio per procuratorem domino etiam ignoranti: vt. ſ. eo. l. j.

*Nec ex vera.* ] *CASVS.* Vendidi prædium meum Titio: auctoritate sua ingressus est possessionem: an ea sibi acquiratur, quæritur? Respon. quòd non. Idem est in creditore cui obligaui prædium, & propria auctoritate vult illud possidere tanquam ex causa emptionis: quia possidere non potest. vel loquitur in creditore volente propria auctoritate ingredi possessionem bonorum sibi non obligatorum debitoris. Viuianus.

n *Improbè.* id est improbum esset si retineret eam: cum contra voluntatem venditoris intrauerit: vt hic, &. ff. eo. l. si ex stipulatione. &. l. si fundi. similis loquẽdi modus est. ff. de proba. l. si quis liberum. &. j. de fideiuſ. l. si fideiussor. & de contrahen. stipul. optimam. Alia litera dicit probe, sed improbe retines, si retines.

Sed huic

BIU Cujas

Sed huic dicto est contra.ff.de fur.l.eum qui.§.j.vbi emptor furripiens rem emptam, post precium solutū non tenetur furti venditori. sed hæc non sunt contraria, eum non teneri furti, & iniuste inuasisse, vt hic, sed potius diuersa.

a *Causam.* vt supra solu.matri.l.dotis.& de pigno.act.l.pignoris.& .j. vnde vi. l. si quis in tantam. & .ſ.de pac.l.si pacto quo pœnam.in fin.

*Emo.*] CASVS. In acquirēda possessione duo sunt necessaria: corporalis apprehensio, & animi affectio: ea sic quæsita, potest possessor triennio vsucapere vel præscribere: decennio inter præsentes, vel vicēnio inter absentes: nisi aduersari[9] interpellat possessorem, mouendo ei litem, & eam contestando: quia licet eam corporaliter teneat, nō videtur possidere, cum iam dubitat & vacillat de iure suo. Viuianus.

b *Nemo ambigit.* Pone casum in possessione acquirenda hoc modo: Nemo ambigit, id est nemo debet dubitare, quin duo necessaria sint in ea quærenda, scilicet animus. & hoc dicit, iure. & corpus: vt ff.eod. l.iij. in prine. & l.quemadmodum. sic tamen quæsita animo & corpore, vna est: vt dixi supra eo.l.licet. secundum Azo. Secundo die secundum Ioan. & H. in retinenda: nam duplici ratione retinetur, id est corpore supple & animo. & dic quòd retinemus corpore, cum in ea sumus. Item & iure, cum in ea non sumus. nam ius fingit nos possidere, cum animum deserendæ possessionis nō habemus. secundum hoc duæ sunt possessiones. & facit hoc optime pro Aldri. qui dixit, dum sum in fundo, vel in conspectu, habeo naturalem: si absens, ciuilem.

c *Possessionis.* acquirendæ, secundum Azo. vel retinendæ, secundum Ioan.

d *Vtranque.* vel acquisitam animo & corpore, secundum primum casum. vel, id est illam quæ corpore & animo. Item quæ animo solo retinetur, ita esse legitimam, id est legitimum habere effectum, scilicet vsucapiendi cum nullus mouit litem: aliàs prescriptio interrumpitur: vt .j. titu. j. l. nec bona. & vsucapio quantum ad effectum: vt.ff.de rei vind.l.si post acceptum. & caue tibi: quia hæc ciuilis interruptio prodest interrumpenti tantum: vnde posset vsucapere contra dominum, licet alius moueat litem: vt.ff.de diuer.præscrip.l.intra.&.ff.ne de sta.defun.l.ij.§.prescriptio. secus in naturali interruptione quæ omnibus proficit: vt.ff. de vsucap.l.naturaliter.

e *Silentio.* id est cum neminē inuenio qui aduersetur mihi in ea.

f *Progressa.* etiam per executorem tantum hodie: vt.j. de præscrip.xxx.annorum.l.sicut.& ad hoc.j.qui.non ob.longi tempo. præscrip.l.si possessio.

g *Possessorem.* quo ad vsucapionem vel præscriptionem. Sic ergo nota quòd possessor post motam controuersiam videtur non possessor: vt hic. Item in quibusdam habetur malæ fidei, vt scilicet de fructibus teneatur perceptis & percipiendis, quando habet scientiam rei alienæ: vt.ſ.de rei vind. l. certum. Item quo ad quædam bonæ fidei, vt quo ad fatalitatem: nisi habuit scientiam rei alienæ: vt.ff.de peti.hæredi.l.illud. & de rei vind. l.vtique.§. non enim. Item & implet vsucapionem triennij, licet de effectu non prosit: vt.ff.de rei vindic.l.si post acceptum. & fructus facit suos, si remanet bonæ fidei: vt.ff. de vsucap.l.qui scit.§.fin.&.l.si hominem.in fin.

h *Dubitet.* præsumptione iuris: licet ipse dicat se non dubitare. in istis casibus afficiuntur res vitio: vt hic, &.ſ.de fide instru. l.si plures.& qui.ad li.procla.l.iij. in princip. Item quæro hic, an ciuilis possessio sine naturali, vel econtra, quæratur? Respon. sic.

num, retinendi iustam causam[a] habet. PP. III. Non. April. Sirmij.

*Vsucapio legitime inchoata procedit, ni si interrupta fuerit. Salyc. Vel sic: Duæ sunt qualitates in possidēdo. vna quæ cōsistit in animo, & alia in corpore: & vtraq; sortitur plenū effectū si sine interruptione procedit, secundū Iac. Butri. Sed tu tene quòd. sunt possessiones duæ prout tenuit Ioan. in litera ista dum dicit duplicem esse possessionem, seu speciē. & ideo summa hanc. l. aliter: & sic: Sic concurrat possessio naturalis & ciuilis ad vsucapionem: non tamen sufficit si est solum possessio ciuiliter interpellata. Baldus.*

x. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maternum.

NEmo ambigit[b] possessionis[c] duplicem esse rationem: aliam quæ iure consistit, aliam quæ corpore: vtranq;[d] autem ita demum esse legitimam, cum omnium aduersariorū silentio[e] & taciturnitate firmatur: interpellatione vero & controuersia progressa,[f] non posse eum intelligi possessorem,[g] qui licet possessionem corpore teneat, tamē ex interposita cōtestatione, & causa in iudiciū deducta, super iure possessionis vacillet ac dubitet.[h] PP. XI. Kalend. Feb. Tribon. Volusiano & Anniano Conss.

*Vbi possessio efficitur vitiosa, omnē possessorem comitatur vitium. Vel lege sic: Vitium reale in personam auctoris contractū, descendit in omnem successorem. Bald.*

XI.* Impp. ARCAD. & HONORI. AA. Petronio vicario Hispaniarum.

VItia† possessionum à maioribus[i] contracta perdurāt, & successorem auctoris sui culpa comitatur. Dat. V.† Kalen. Ian. † Cæsario & Attico Conss.

*Dolus procuratoris, coloni vel inquilini, aut alterius possessionem relinquentis dolo aut desidia: domino cuius nomine possidebat, non præiudicat. Bald. Vel sic: Si possidens alteri possessionem deserat, vel alii tradat, domino in possessione præiudicium non generat, & nihilo minus omnem iacturam ex hoc contingentem ei resarcire tenetur. in quærenda autem possessione potest vnusquisque negligenter se habens præiudicare ei cui quærere debuit, licet ad illius interesse teneri possit. Salycetus.*

i *A maioribus.* id est auctoribus. Et dic vitia, alia realia vere, vt res furtiua, & vi possessa violētia ablatiua: vt instit.de vsuca.§. furtiuæ. non compulsiua: vt.ſ.quod met. cau.l. si vi.& .ff.quod me.cau.l. si cū exceptione. §. pe. Item res data præsidi contra legem Iuliam repetundarum: vt.ff. ad leg.Iul. repe.l.pe. Alia quasi realia: vt.ff.de acquir. re. do. l.bonæ fidei. & de vsucap.l.vbi. * *Ex Cod. Theodosia-no li.4. tit.* §.fin.& instit.de vsuca. §. sed aliquando. Alia personalia, vt dol[9] dās 20.l.5. causam negocio, vel † *Hæc lex incidens ex proposito. est pars posterima. l.2.* Item mala fides quando credit venditorem j. *si per vī* non habere ius venden *vel &c.* di: vt.j. tit.l.j. si fraude. † 15. Item scientia rei alienæ † *Mediolanæ* : vt commodatarij, *ni.* depositarij, & creditoris. Quid autē de precaria, vel clandestina? R. dixit vitia rei. & pro eo videtur.ff.e.l.Pomponius.§.cū quis. quod non placet: nam precaria est iusta: quia cum domini volūtate: vt.ff. communi diui. l.communi diuidundo.ij.§. inter prædones. Item subtiliter inspiciens perpendere potest quòd licet clandestina dicatur possessio, non tamen dicitur clandestina res: vt.ff. de acquiren. poss. l.clam. de litigiosa constat quòd non est vitiosa vitio rei: vt.j. titu. j. l. j. His peroratis dic quòd vitia realia durant in persona vniuersalis successoris, vt hic: & singularis, vt instit. de vsucap.§. furtiuæ. & hoc quo ad vsucapionem, non quo ad fructus: vt.ff.de acquir.re. do.l.bona fides.§.pe. sed in vitiis personalibus distinguitur singularis successor ab vniuersali. nam si est singularis, nō impeditur præscribere iure veteri, incipiendo à se: vt .ff. de diuer.& tempo. præscript.l.an vitium.in princip.hodie secus: vt.j. titu.j.authen.malæ fidei. Porro quantum ad agendum, impeditur singularis successor, etiam completa præscriptione: quia de dolo defuncti excipitur, si sit causa lucrativa, vt in donato, & in legato: & quasi lucrativa, vt in seruo noxæ dedito: vt.ff. de except.do. l.apud.§. si quis autem. &.§. de auctoris. & de except. l.si rem legatam. aliàs si non est lucrativa, non excipitur, nisi vtatur accessione sui auctoris, vel nisi sit res reuersura ad dolosum: puta si mulier dolo induxerit aliquem ad promittendam dotem viro, & maritus petat, repellitur eo quòd res ad dolosam mulierem reuerteretur: vt.ff. de except. do. l. apud.§. Iulianus. &.l.pure.§. pe. & ad idem. l.apud.§. si quis autem. in fin. Si autem vniuersalis, si quidem extraneus: nocet ei mala fides defuncti, nisi velit ex se incipere, secundum Azo. vt infra titu.j. l.j. nos diximus indistincte nocere: vt supra communia de vsucap. l. fin. de diuers. & tempo. præscript. l.cum hæres. & supra de vsucap. pro hærede. l. nihil. In suo constat, cum sit eadem persona: vt .ff. de libe. & posthu. l. in suis. *ADDITIO.* De hac materia vide pulchre per Dy. in cap. possessor. de regu. iur. lib.xj.

*Vitia possessionum sunt triplicia.*

*Vitia amittuntur sequantur successores.*

*Ex libris.*] CASVS. Coloni mei vel serui mei possidebant prædium meum, & nomine meo: si prædium reliquerint negligentia, vel dolo prodiderint, vt alius ingrederetur possessionem, an mihi præiudicetur quo magis possessionem amittam, quæritur? Respon. quòd non. & hoc in prima. Si vero procuratori dederim, vt acquirat mihi possessionem rei donatæ: ipse vero acquirere noluerit, & sic alius intrauit possessionem illius rei: quęritur an amittam possessionem? Respon. ꝙ sic: mihi enim debeo imputare quòd talē elegi procuratorem. & quod dicit regula iuris ꝙ per seruum non possit fieri domini conditio deterior:

locum

BIU Cujas

locum habet in iam quæsitis, non quærendis, vel adipiscendis: in prædicto vero casu secundo salua erit mihi actio mandati contra procuratorem. Viuianus.

a *Colonus.* in villa, siue nummis colat, siue partiarius. inquilinus in ciuitate: vt. ff. e. l. re pignoris. Sed quandoque dicitur colonus terræ adscriptitius: vt infra de agri. & cen. l. ij. lib. xj. & idem dicitur inquilinus, sed improprie: vt. ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. in prin.

b *Nactam possessionē.* domino, non sibi: vt. ff. cōmuni diuidun. l. cōmuni diuidundo. ij. §. neque.

c *Cuiuscunque rei.* mobilis vel immobilis. & sic videtur habere locum quod hic dicit, in creditore & commodatario, & depositario, tutore, & curatore. nā & supra dixit, vel quispiam alius &c.

d *Desidia.* desidia dereliquit, dolo ꝑdidit.

e *Detinere.* id est accipere.

f *Generetur.* immo videtur generari, quia amittit: vt. ff. e. l. iij. §. quòd si seruus. & l. peregre. §. quibus. & l. si de eo. §. j. Solu. hęc corrigit illas, secūdum M. Vel secundum Ia. nullum prę iudicium fit in dominio, sed in possessione sic: vt ibi. Vel tertio secundum Bul. non fit præiudicium, præsumptione iuris: quia cōdictionem habet ad possessionem domin⁹, quam iure veteri non habebat: nec aliam nisi ad proprietatem: vnde rem videtur habere hic: vt. ff. e. l. non videtur. & de in integ. resti. l. nemo. & de regu. iur. l. qui actionem. Vel dic secundum Io. quatuor esse casus: cū derelinquit, cum prodit, item cum tradit, & cum deiicitur. Primis duobus loquitur hæc lex, quibus nec per hanc legem, nec iure veteri amittebatur possessio ciuilis: vt. ff. de dolo. l. cum quis. & est ratio: quia cum colonus vel similis animo non possidendi à domino discedit: dominus naturalem possessionem, quam per colonum possidebat, amittit, secundum H. & Io. remanet ergo ciuilis possessio domino, quam nequit amittere, nisi repellatur, vel suspicetur se posse repelli: vt. ff. eo. l. si id quod. §. fi. In aliis duobus, id est cum deiicitur colonus, vel tradit: dominus omnino possidere desiit, sed recuperabit per hāc legem. Accursius.

*Cōdictionē habens ad rē, rē videtur habere.*

*Possessio ciuilis qualiter amittitur.*

g *Competentibus.* scilicet mandati, si per procuratorem.

h *Præiudicium.* vt ei non sit quæsita: nec aliquod possessorium habeat dominus. Et sic no. malam electionem esse in culpa: arg. ff. locati. l. cum in plures. §. seruum. & de instit. l. sed & si quis. §. fi. & ff. de neg. gest. l. nam & seruus.

i *Hoc etenim.* hoc ad primum casum refertur.

k *Discrimen.* id est damnum in quæsitis, quando dereliquit vel prodidit: vt & infra si aliena res pig. da. sit. l. nexum. Accursius.

l *Lucrum.* quod est quando non apprehenderunt: vt ar. ff. ad Vell. l. bona. §. j. & de pac. l. si autem.

m *Regula.* vt supra de pactis. l. seruus.

n *Detinendam.* id est adipiscendam.

o *Omni actione.* puta mandati contra procuratorem: tutelæ contra tutorem: negotiorum gestorum contra curatorem: commodati contra commodatarium: & depositi contra depositarium.

## DE PRAESCRIPTIONE LONGI TEMPOris decem vel viginti annorum.

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

EX libris Sabinianis quæstionem in diuinas nostri numinis aures relatam tollentes, definimus vt siue seruus, siue procurator, vel colonus[a], vel inquilinus, vel quispiā ali⁹, per quem licētia est nobis possidere, corporaliter nactā possessionem[b] cuiuscumq; [c]rei dereliquerit, vel alij ꝑdiderit, desidia[d] forte vel dolo, vt locus aperiatur alij eādem possessionē detinere[e]: nihil penitus domino præiudicij generetur[f], ne ex aliena malignitate alienum damnum emergat, sed & ipse, si liberæ conditionis est, competentibus[g] actionibus subiugetur: omni iactura ab eo restituenda domino rei, vel ei circa quem negligenter vel dolose versatus est. ℣ Sin autem necdum sub manib' procuratoris, vel coloni, vel inquilini, vel serui possessio facta est, sed ipse eam accipere desidia vel dolo supersedit: tunc & ipse qui eū transmisit, ex mala sua electione præiudiciū[h] circa eam possessionem patiatur, ex memoratarum personarum vel machinatione vel negligentia accedens. Hoc etenim[i] tantū sancimus, vt dominus nullo modo aliquod discrimē[k] sustineat ab his quos transmiserit: non vt etiam lucrum[l] sibi per eos aliquod acquirat: cum & antiqua regula[m] [iuris,] quæ definiuit deteriorem conditionē per seruum domino nullo modo fieri, tunc locum habeat, cum dominus de damno periclitetur, non cum sibi lucrum per seruum acquiri desiderat. ℣ Salua videlicet in hoc casu domino rei, vel ei qui ad eam detinendam[n] prędictas transmiserit personas, aduersus eas omni actione[o] (siqua ex legibus ei competit) seruata.

*Ex possessione cum titulo proueniat præscriptio: ideo de ea dicit. Vel sic: De vsucapione in genere (maxime verū mobiliū) supra dictum est. Sequitur vt videamus de præscriptionibus rerum immobiliū maximè & incorporalium. Sed quia in eis uedum longissima, sed etiam longa præscriptio sibi vindicat locum: de ea videamus. Azo.*

## TITVLVS XXXIII.

## DE PRAESCRIPTIOne longi temporis* decem vel viginti annorum.

*Ciuilis interruptio præscriptionis nō operatur nisi contra eum contra quem interruptio facta est: & in hypothecaria non contrahitur vitium litigiosi. & ideo non interrumpitur vsucapio: nec inchoari impeditur de nouo. Baldus. Vel sic: Iure isto mala fides auctoris nō impedit præscriptionem longi temporis in persona emptoris à se præscriptionem inchoantis. Salycetus.*

1. Imperatores SEVERVS & ANTONINVS AA. Iuliano præfecto prætorio.

CVm post motam[p] & omissam quęstionem res ad noua dominia[q] bona fide transierint, & exinde noui viginti anni[r] interceserint sine interpellatione[s]: non est inquietanda quæ nunc possidet persona[t]: quæ sicut accessione[u] prioris domini non vtitur, qui est inquietatus: ita nec impedienda est, quòd ei[x] mota controuersia sit. ℣ Quòd si prior possessor inquietatus est:

*Cum post.* IC. ASVS. Possidebas prædium quoddā: Titius dicebat illud ad se pertinere: & tecum est lité contestat⁹, sed non curauit prosequi lité: tu prædium vendidisti. Scio. an possit præscribere spacio longi temporis, quæritur? Dicitur ꝙ sic. Si vero vtatur accessione tua vēdentis, præscribere nō potest, cum aduersus te lis est cōtestata. Viuianus.

*Litigiosi.*

*Effic.*

p *Cū post motā.* quod fit lite contestata: vt supra fini. reg. l. iij. omissa autem fuit triennio, vel consensu partium: non autem fuit remissa res: tunc enim secus esset: vt supra de pac. l. postquam. & sic non est res litigiosa. Vel dic, etiam ea pendente, sed omiserat ad tempus. nec minus poterat vsucapere: quia vitium litigiosi nō afficit rem: vt diximus *tit.* supra titu. j. l. vitia. Vel dic actum fuisse hypothecaria. Et sic nō fuit res litigiosa: vt in authen. de litig. §. ad hæc autem. coll. viij. & sic multis modis ponitur casus.

q *Ad noua dominia.* sed cum fiant domini traditione, qualiter vsucapiunt: vt. ff. de vsuca. l. sequitur. §. lana? Respon. noua dominia, id est nouos possessores. sic. ff. de verb. sig. l. interdum. sic e contra. ff. de rei vin. l. si in rem. Vel dic, noua dominia quo ad opinionem accipientium. Vel dic etiam dominum præscribere actioni quandoque: vt supra quod metus cau. l. iij. & in eo qui emit pignus: vt infra si aduer. credi. l. j. Accursius.

r *Viginti anni.* scilicet inter absentes, & inter præsentes. x. vt infra. e. l. fi. Sed nonne actio perpetuata. xl. an. durat: vt infra de præscrip. xxx. vel. xl. an. l. fi? Sed illud est contra eum in quem facta est contestatio: non contra alium.

s *Interpellatione.* vt infra. l. proxi. & l. nec bona.

t *Persona.* si & titulum habet: vt. ff. de vsuca. l. Celsus. aliàs cōtra: vt infra. e. l. nec petentem. Accursius.

u *Accessione.* quę accessio sit iter diuersos possessores cōiūctos: vt. ff. de acquir. pos. l. Pōponius. §. cū quis. vsque in finem legis.

*Proditor.*

*mala fides emptoris auctoris.*

x *Ei.* scilicet priori possessori. non nocet ergo mala fides venditoris emptori iure isto, si à se incipit: vt hic. Sed hodie contra: vt in authen. hic posita, malæ fidei &c. quæ est vt spon. larg. §. rursus. coll. ix. Sed & olim non poterat alienari: vt &. j. de litigi. l. lite. ergo nec vsucapi. Sed respondetur. non valet semper illa argumentatio: vt. ff. de fun. dota. l. si fundū. præterea hic

*emptor.*

*non erat*

BIU Cujas

non erat res litigiosa: vt dixi modo in positione casus.

a *Etsi.* id est quamuis.

b *Potest vti longi temporis.* sed longissimi, id est.xl. ann. sic & infra de præscrip.xxx.an.l.fi.

c *In republica.* scilicet, quæ fuit domina, vel quæ fuit inquietata: vel etiam emit ab inquietato. Sed si fuerat fisci, vel publica, quomodo potuit vsucapi: vt ff.tit. de vsu capionibus.§. res fisci? Respon.si est talis res, quæ sit in vsu publico, non potest vsucapi vllo tempore, vt theatrum, stadium, & similia: vt.ff.de leg.j.l.apd Iulianum.§. fi.&.ff. de vsucap. l. vsucapionẽ. Sed si non sunt in vsu publico, tunc possunt: vt seruus & agri: vt ar. ff.de contrahen. empt. l.sed Celsus.scilicet.xl. ann.vt infra de præscrip.xxx.an.l. omnes. & sic prima nõ placet.

*Male fidei.*]CASVS.Lex.C.dicit quòd si dedi rem alicui vel vẽdidi, quòd ille qui accepit, præscribit: authen. distinguit: quia si possideo rem alienam mala fide, & eam do alij: an verus dominus scit, an ignorat: si scit, currit præscriptio aduersꝰ eũ: si ignorat rẽ suã alienari, non potest præscribi nisi.xxx.an. Viuianus.

*Ignoret.* sed nũquid sufficit eum scire quãdocunque ante impletã præscriptionẽ? forte nõ. Sed si velit possessor computare à tẽpore scientiæ, tempus computabit.x. vel. xx. ann.si vero vult computare sibi tẽpus præcedens ante scientiam, computabit præscriptionem.xxx. annorũ.

*ADDITIO.* Aduertas quòd licet in casu huius authenti.non procedat præscriptio nisi secundum modum in ea traditum: bonæ fidei tamen emptor contra quemcumque extraneum possessorem, præterquam contra dominum, Publiciana rem vindicare potest.ita pulchrè dicit gl.in verbo, dominij.circa medium sui versi. in.c. abbate sane.de re iudi.lib. vj. Item videas. xij. limitationes huius authenti.quas ponit Ang. Areti.in.§. furtiuæ. insti. de vsucap. & in.§.sed istæ.institu.de actio. in antepe.col. versi. addas tamen quòd dicta authenti.&c.

*Quod si quis.*]CASVS. Sic continuatur præsens authenti. ad.l.C.Si rem alienam vel alij obligatam possideo bona fide, & iusto titulo, præscribo decennio inter præsentes, vicennio inter absentes.Sed quid si ego emptor,& dominus fuimus octo annis præsentes, duobus annis absentes? Respõ.hoc casu illi duo anni debent duplicari: vt si octo annis fuimus præsentes,& duobꝰ annis absentes, elapsis duobꝰ annis primis adhuc requiruntur duo anni quibus fuimus absentes: & ita requiruntur.xij.anni, non autem.xx. Viuianus.

e *Absens.* vt duplicetur tẽpus absentiæ: vt si præsens fuit quinquennio, & postea absens quinquennio, detur quinquennium tertium:& hoc cum absens fuit ex voluntate: alioquin vel ipso iure non curreret, vel restitueretur. Vel intellige absentiã, quia alibi habet domicilium: vt infra.e.l.fi.alij vt B. de absentia per-



etsi[a] postea per longum tẽpus sine aliqua interpellatione in possessione remansit, tamẽ non potest vti longi tẽporis[b] præscriptione. quod etiam in republica[c] seruari oportet.

IN AVTHEN. VT spon.lar.§.rursus.colla.ix.constitu.ij.

*Hodie mala fides auctoris in præscriptione longi temporis nocet singulari successori, si dominus rei fuit ignorans. Salycetus.*

MAlæ fideiꝑ possessore alienante, cessat longi tẽporis præscriptio, si verus dominꝰ ignoret[d] suum ius,& alienationẽ factã. spectatur ergo triginta annorum defensio. ℣ Si vero is qui putabat easdem res sibi competere, hoc cognoscẽs, intra decem annos inter præsentes, & viginti inter absentes litẽ non fuerit contestatus: possessor præscriptione munitus, firmiter eas habebit.

IN AVTHEN. VT spon.larg.§. de præscriptione. colla.ix.consti.ij.

*Illa pars decennii in qua dominus est absens, duplicatur: vt præscriptio longi tẽporis cucurrisse intelligatur. Salycetus.*

QVòd si quisꝑ quibusdã annis præsens sit, quibusdam absens[e]: adiiciuntur ei sup decẽniũ tot anni, quot annis ex decennio fuit absens.

*Præscriptio sortitur effectum re possessa bona fide cum titulo per longum tempus nõ interruptum. Baldus. Interrumpitur autem per litis contestationem. Salycetus.*

II. Imp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA.& CC.

A sonæ:& sic male ponereꝰ hic, vbi de absentia domicilij tractatur.

*Longi.*]CASVS. Ad hoc vt aliquis præscribere possit aliquam rem decem vel viginti an.oportet quòd bona fide inceperit possidere,& continue per totum tempus:& quòd non sit interrupta præscriptio per litem contesta.vel sic: Si possedi rem tuam bona fide,& cõtinue per spacium longi temporis: ero securus. Viuianus.

LOngi tẽporis præscriptio his qui bona fide acceptã possessionẽ, & continuatã, nec interruptam ĩquietudine litis[f] tenuerũt, solet patrocinari. PP. V. Kalendas Decembr. Maximo.II.& Aquilino Conss.

*Dominus vindicat à quocũque rem, nisi sit præscripta, aut aliud canonicum sibi obsistat. Baldus. Vel sic: Mater quæ dedit in dotem vineas filii, non præiudicat ei: sed legitima præscriptio sic. Salycetus.*

B III. Iidem AA.& CC. Antonio.

SI vineæ quas mater tua vitrico tuo in dotẽ dedit, tuæ ꝓprietatis sunt, nec vlla prę̃scriptio ex transacti tẽporis ꝓlixitate adoleuit: præses prouinciæ restituiꝰ tibi eas efficiet.

*Sine titulo non procedit vsucapio longi temporis. Baldus & Salycetus.*

IIII. Iidem AA. & CC. Hermogeni.

DIutina possessio tantũ iure successionis[h] sine iusto titulo obtẽta, ꝓdesse ad præscriptionẽ hac sola ratione nõ potest[i] *IIII. Id.Ap.AA. Conss.

C *Error domini præstans patrocinium alteri in re propria, vel etiam affectus nõ tribuit possessori titulum. Baldus.*

V. Iidem AA.& CC. Soterico.

NEc petẽtem[k] dominium[l] ab eo cui petẽtis solus error causam possessionis sine vero titulo præstitit, silentij longi temporis præscriptione repelli, iuris euidentissimi est.

*Si dolus dat causam contractui bonæ fidei, impeditur titulus, & per cõsequens vsucapio. Vel sic: Dolus dans causam contractui bonæ fidei, inualidat titulum ad præscriptionem temporis longi. Salycetus.*

*Vsucapio completur quandoque interrupta possessione.*

*Interruptio est duplex.*

f *Litis.* vel etiam facti, vt vi expulsus non sit possessor. Et nota quòd in casibus interrupta etiam possessione cõpletur vsucapio. Primus: vt.ff. de vsucap.l. rerum mixtura. §.fi.Secũdus.ff.de vsucap. l. cœptam. Tertius eo.titu.l. iusto. §. eum. Item nota quòd interruptio alia naturalis: alia ciuilis. naturalis omnibus prodest, vt à capite incipiat ad decem vel ad viginti ann.vt. ff. de vsucap.l. naturaliter. ciuilis tantum interrumpenti: vt ff. de diuer.præscrip.l. intra. in princi. & in xl. ann. extenditur: vt infra de præscrip. xl. ann.l. fi.

*Si vineæ.*]CASVS. Si mater tua dedit vitrico tuo vineas tuas in dotem: poteris eas repetere per præsidem prouinciæ, si longi temporis præscriptio te non submoueat. Viuianus.

g *Restitui.* agente te rei vindicatione.

*Diutina.*]CASVS. Si velit quis præscribere rem aliquam, necesse habet prætendere titulum suæ possessionis: nec sufficit dicere quòd successit illi qui eam possedit. Vel sic: Pater tuus decessit te hærede instituto: inter res hæreditarias inueniſti res alienas: an eas possis longo tempore præscribere, quæritur? Respon.quòd non. Viuianus.

h *Successionis.* putatiuæ, non veræ.

D i *Non potest.* quia credis defunctum eum qui viuit: vel te successisse, cum alius succesit: vt & supra pro hærede.l. opinione.&.l.fi.&.ff. de vsuca.l.Celsus.nisi causam habeat iusti erroris: vt.ff. pro legato.l. pro legato. Vel pone casum vt.ff. pro suo.l. si ancillam.§. pe.

*Nec petentem.*]CASVS. Titius possidebat prædium meũ: Seius mouebat illi litem de prædio illo,& fui aduocatus Titij in lite illa: an Titius possit præscribere spacio longi temporis? Dicitur quòd non: nec mihi præiudicaui quo minus prædium vindicare possim, quòd ei præstiti patrocinium. Viuianus.

k *Nec petentem.* scilicet aduocaui pro te in aliqua iusta causa: sententia lata pro te,comperi rem illam esse meam.dicitur quòd non nocet.

l *Dominium.* non solum possessionem, vel non solum agentem hypothecaria ex persona petentis. Et dic quòd præstiti causam possessionis: quia præstiti patrocinium[a] alij cuius eam esse credidi. quod quidem mihi non nocet: vt. ff. de rei vin. l. inter officium.& supra de rei vin. l. re tua. Vel dic quòd solui indebitam tibi possessionem credens ego esse debitã: vt.ff.

*a Concor. glos.1.in fi. in.c.ex literis.extra de transactio.*



BIU Cujas

de condic.inde.l.indebiti.§.j.sed tu sciebas indebitam: aliàs dare tibi titulum pro suo: vt.ff. pro suo.l.hominem.

*Si fraude.*] C A S V S. Titius induxit me dolo vt venderem sei rem meam, quam aliàs non eram venditurus:an eam præscribere possit, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

a *Si fraude & dolo.* & pro id est.& dic quòd dolus dedit causam cõtractui,sicut & fuit supra de rescin. ven. l.si dolo.& si credidi non tenere contractum,nó præscribo, cum in iure errãtes nó præscribant: vt.ff.de vsucap. l.nunquam in vsucap. in prin.siue sciam non tenere,similiter nó vsu capio: vt supra p emp. l.si partem.& est ratio, quia deficit titulus: vt ff.de dolo. l.& eleganter.in prin.Quid autem si fuit dolus incidens? tenet contractus per dictam.l.& elegãter.in prin. & vsucapit contra alium, cum non habuit malam fidem in hoc quòd alienã crederet.sed actione ex eo contractu teneretur ad supplementum: vt.ff.de act.emp. l.Iulianus.§. si venditor.& perpetuo tenetur: vt supra de constitu.pe.l.ij.

*Longi tẽporis.*] C A S V S. Si emi aliquã rem, & longo tempore possedi: si amisi instrumentum quo continebatur quòd emi:an noceat mihi,quæritur? Dicitur quòd non. Et si aliquis mihi illud surripuit: non ideo minus potui me tueri per præscriptionem. Viuianus.

b *Aufert.* vt & supra de fide instrumen.l.j.

c *Partã.* quia aduersarius ei surripuerat instrumentum.

d *Alterius.* subtrahentis instrumenta.nam non debet alteri per alterum &c. vt.ff. de reg.iur.l.non debet alteri.

*Si is.*] C A S V S. Mater tua adoptauit quendam in filiũ, quod non potuit, nisi beneficio principis in solatium liberorum amissorum in acie principis: & tunc non coram iudice, sed sacerdote: & ita non tenuit adoptio.decessit mater: filius adoptiuus possidet mancipia ex successione matris:an possit ea vsucapere, quæritur? Dicitur quòd non:nec tibi vindicanti obstabit longi temporis præscriptio. Viuianus.

e *Quasi filius.* scilicet adoptiuus mulieris, quod esse non potest: vt instit.de adop.§. fœminæ.& supra de fideicommis. l. eam quam.

f *Destinatæ.* quantum enim ad destinationem est adoptio: non quantum ad ius.

g *Initio.* erroneo: vt.ff. de vsucapio.l. nunquam in vsucapionibus.in prin.

*Emptor.*] C A S V S. Seius emit quandam rem, quam Titius dicebat ad se pertinere: Titius conuenit Seium rei vindicatione: Seius opponit præscriptionem longi temporis:an hanc exceptionem opponere debeat, quæritur? Respon. quòd sic,& ante litem contest.& eam probabit post litem contest. cum de intentione sua docuerit Seius. Viuianus.

h *Emptor.* idemque possessor qui conueniebatur, & exceptionem præscriptionis opponebat.

i *In cuius.* scilicet præscriptionis.

k *Initio.* id est in principio.& est interpositio. & die quòd ex voluntate, non necessitate: nam cum sit peremptoria, opponi potest vsque ad sententiam: vt infra sen. rescin. non pos. l. *poni in initio, sed probanda venit fundata intentione actoris. Baldus.*

peremptorias.

l *Contestationem.* id est protestationem, ea opponendo,postea probando.

m *Probatione.* vt infra de excep.l. si quidem.& hoc si testificata nó didicit: vt in authenti.de testi. §. quia vero.col.vij.

VI. Pars ex epistola eorundem A A. & C C. ad Primosum præsidem Syriæ.

SI fraude & dolo[a] (licet inter maiores vigintiquinque annis) facta vẽditio est, hãc cõfirmare non potuit consequens tempus:cum longi tẽporis præscriptio in malæ fidei contractibus locum non habeat.

*Non nocet amissio instrumentorum, si de iure possessoris aliter potest probari. Baldus. Vel sic: Instrumentorum amissio vel subtractio nõ præiudicat præscriptione munito. Salycetus.*

VII. Iidem A A. & C C. Antheæ.

LOngi temporis possessione munitis, istrumẽtorũ amissio nihil iuris aufert[b]:nec diuturnitate possessionis partam[c] securitatem,maleficiũ alterius[d] turbare potest. Dat.Prid. Kalendas Ian. AA.Conss.

*Titulus iniustus propter errorẽ iuris vsucapiendi conditionem non parit. Baldus. Vel sic: Adoptio inualida, vel error iuris non est sufficiens ad præscriptionem longi temporis. Salycetus.*

VIII. Iidem A A. & C C. Celso.

SI is contra quem supplicas, matris tuæ quondam mancipia quasi filius[e] ex causa tantum adoptionis defendit: affectio destinatæ[f] ac illicitæ adoptionis ad horum dominium ei quærendum sola non sufficit. quapropter mãcipia petere nõ prohiberis,nullam timens temporis præscriptionẽ:si hoc tantum initio[g] præcedente,is contra quem supplicas,horum possessionem adeptus est.

*Exceptio præscriptionis non potest opponi in initio, sed probanda venit fundata intentione actoris. Baldus.*

IX. Iidem A A. & C C. Demostheni.

EMptor[h] bona fide contra præsentẽ decẽnij præscriptione(in cuius[i] initio[k] contestationẽ[l] haberi sufficit)posteaquam suam impleuerit intẽtionẽ petitor, adhibita probatione[m] iustæ possessionis defensus, absolui rectè postulat.

*Vsucapio longi temporis, litis contestatione interrumpitur. Baldus.*

X. Iidem A A. & C C. Rhegino.

NEc bona fide possessionẽ adeptis longi tẽporis præscriptio post moram litis contestatæ completa proficit: cum post motam controuersiam in præteritum[n] æstimetur[o].

*Possessio continua longi temporis decem vel viginti annorum, interuenisente etiã titulo lucrativo & bona fide, sufficit ad vsucapionem inchoandam, & etiã cõplẽdã: & etiam tempus auctoris ei additur. Baldus.*

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

SVper longi tẽporis præscriptione,quæ ex decẽ vel viginti annis introducitur, Perspicuo iure sancimus,vt siue ex donatione, siue ex alia lucrativa causa bona fide quis per decem vel viginti annos rem detinuisse probetur[q], adiecto scilicet tẽpore etiam prioris possessoris: memorata longi tẽporis exceptio sine dubio ei competat[r], nec occasione lucrativę[s] causę repellatur. Dat. Kalẽ. Iun. Dño Iustinia. PP. A. Cons.

n *In præteritum.* vt si tantum tempus cucurrit ante litem contestatã,quod ad præscriptionem sufficit: bene sit. aliàs non completur: vt hic, & supra de rei vĩdica.l.moræ. Sed secus in vsucapione, nisi quo ad effectũ: vt ff.de rei vĩdic.l.si post acceptum.

o *Aestimetur.* præscriptio.

*Svper longi.*] C A S V S. Titius possedit rem alienam. x. an. inter præsentes,xx. inter absentes. potest eam præscribere. nec est distinguendum, an ex lucrativa causa,puta ex donatione vel titulo legati: an ex non lucrativa,puta ex venditione: potest vti accessione tẽporis prioris possessoris. Viuianus.

p *Introducitur.* vt supra de vsucap.transfor.l.j.

q *Probetur.* quod est eo ipso quòd non probatur contrarium. infra de euic.l. pe. cum quilibet præsumatur ignorare rem esse alienam: vt.ff. de proba. l. verius.sic & infra qui mili. non pos.l. super seruis.lib. xij. Accursius. ADDITIO. Et aduertas secundum doctores hic, quòd possessio continuata probatur ex præsumptionibus: nam si quis possedit iam sunt.x. anni, & possidet hodie: præsumitur medio tempore possediſſe: quia possessio solo animo retinetur.de quo tamen videas latius per Bar.in.l. Celsus.ff. de vsuca.prope finem, in vers. quando dicitur continuata possessio.

r *Competat.* vt & supra si quis ignorans rem.l.fi.&.ff. pro emp. l.ij.§. pe.&.ff.de contrahen.emp.l. dolia.§. fi. Accursius.

s *Lucrativæ.* vt.ff. de acqui.pos.l. locus.

*Cvm in longi.*] C A S V S. Olim erat dubium qualiter deberet intelligi quod dicitur,quòd præscriptio currit inter præsentes decennio: inter absentes vicennio. erat enim quæstio an esset necesse quòd actor & reus essent in eadem prouincia, an non: & res esset in eodem loco vbi petitur.dicit ergo quòd præsentes debent intelligi, qui habent domicilium in eadem prouincia. de re quæ præscribitur, non distinguit sit in præsentia vel non. si vero non habeant domicilium in eadem prouincia, tunc intellige absentes: & dixi quòd non

est curandum

BIU Cujas

est curandum vbi res sit quæ præscribitur: quia ille cuius res est, habet actionē pro ea prosequenda, quæ incorporalis est: nec loco continetur: & in eadem sunt obseruanda, nisi res incorporalis petatur: puta seruitus realis, vel prædialis; vel vrbana, vel personalis: vt vsusfructus. Viuianus.

a *Vbi positæ sunt*. vltra mare, vel citra: & hanc soluit, nō esse de hoc curandum.

b *Alterutrius*. & hic dicit quòd vtriusque.

c *In eadem prouincia*. & hanc soluit, quòd in eadem prouincia sufficiat esse personas, non autem de re est curandum vbi sit.

d *Sancimus*. soluit secundam.

e *Id est in vna prouincia*. hic soluit tertiam. Et nota vnum locum appellari vnam ꝓuinciam: sed hodie non videtur habere locum: sed in eadem ciuitate esse debent, cum singulæ ciuitates habeāt sua regimina: vt olim singulæ prouinciæ. *ADDITIO*. Dicas secundum Bart. hic quòd in prouinciis quæ adhuc reguntur hodie ꝓ prę̄sidem, habet locū hæc lex. vbi vero ciuitates habent sua regimina, habet locum quod dicit hæc glo. ꝓ quo facit quod no. idem Bar. in l. infamem. in fi. ff. de pub. iudi.

f *Præscriptione*. legas statim illū ver. sin autem &c.

g *Excludi*. hic adiūge infra. §. sin autē &c.

h *De rebus*. soluit primam & finem tertiæ, quod est idem.

i *Sin autem*. redit ad tertiam. Accursius.

k *Inter absentes*. No. domiciliū dicitur quis habere vbi maiorē partem fortunarum suarū habet: vnde cum recedit, peregrinari videtur: vt infra de incol. l. ciues. lib. x. Sed quid si nullo loco habeat domiciliū? Respō. quo ad omnes ꝓ præsente habetur secūdum Io. Iteꝝ quid si in plurib⁹? Respō. & tūc quo ad omnes ꝓ præsente habetur. nam & in nullo loco, & in pluribus locis potest aliquis habere domicilium: vt. ff. ad municip. l. assumptio. §. pe. & l. eius. §. Item no. qualiter quis dicitur præsens vel absens ratione prouinciæ. aliàs est absens, qui extra iudicium est: vt. ff. de dam. infec. l. iiij. §. abesse. & ff. de fideicom. lib. l. non tantum. §. abesse. & in authenti. de testi. §. pen. coll. vij. aliàs qui exaudiri non potest: vt. ff. de verb. obli. l. j. in prin. quarto, qui est extra hortos: vt. ff. de verb. sig. l. absentem. & de procur. l. præsens. Item not. quòd quidam legunt hic authenti. quam legimus supra eo. l. j. quod si quis quibusdam.

*Domiciliū vbi dicitur habere.*

*Præsens vel absens quando dicitur esse.*

*Ista lex est Iustiniani, & est vna de quinquaginta nouis constitutionibus: & decidit tres quæstiones antiquorum: & est pulchra: & breuiter hoc intendit: Tunc dicitur perfici (aliàs perfecta) præscriptio longi temporis inter præsentes, quando præscribens, & is contra quem præscribitur, sunt eiusdem prouinciæ: nec requiritur præsentia verum, aut scientia eius contra quem præscribitur. h. d. tota lex. Vel sic: Præsentes dicuntur, qui sunt de eadem prouincia: & debet inspici vbi eadem partes domicilium habent, non vbi res est sita, ad præscriptionem complendam. nec curatur an res sit corporalis, vel incorporalis: vt seruitus. nec requiritur scientia eius contra quem præscribitur. h. d. tota lex. Baldus. Vel sic: Præscriptio longi temporis inter præsentes completur decennio, inter absentes vicennio: & præsentes dicuntur quando vterque habet domicilium in eadē prouincia, licet non in eadem ciuitate: nec curatur vbi res sint sitæ: nec an sint corporales, vel incorporales: vt vsusfructus & cæteræ seruitutes. Salycetus.*

XII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm in lōgi temporis præscriptione tres emergebant veteribus ambiguitates: prima propter res, vbi positæ sunt [a], secunda propter personas, siue vtriusque, siue alterutrius [b] præsentiam exigimus: & tertia, si in eadem prouincia [c], vel in eadem ciuitate debent esse personæ tam petentis, quàm possidentis, & res pro quibus certatur: omnes [eas] præsentis legis amplectimur definitione, vt nihil citra eā relinquatur. ℣ Sācimus [d] itaque debere in huiusmodi specie vtriusque personæ, tam petētis, quàm possidētis spectari domicilium: vt tam is qui dominij vel hypothecæ quæstionē inducit, quàm is qui res possidet, domiciliū habeat in vno loco, id est, in vna prouīcia. [e] hoc etenim magis nobis eligēdū videtur, vt non in ciuitate cōcludatur domiciliū, sed magis ꝓuincia. & si vterq; domiciliū in eadē habeat ꝓuincia, causam inter præsentes esse videri, & decēnij magis præscriptione [f] agētem excludi [g]. ℣ De rebus [h] autē de quibus dubitatio est, nulla erit differētia, siue in eadē ꝓuincia sint, siue in vicina, vel trās mare positę, vel lōgo spacio separatæ. ℣ Sin autē [i] non in eadē ꝓuincia vterq; domiciliū habeat, sed alter in alia, alius in altera: tunc vt inter absentes [k] causam disceptari, & locum esse viginti annorū exceptioni. Nihil [l] enim ꝓhibet, siue in eadē prouincia res cōstitutæ sint, siue in alia, sup his cōtrouersiam in iudicio prouinciali moueri, & multo magis in hac florētissima ciuitate. Quid enim ꝓdest in ipsa ꝓuincia esse possessionē, an in alia, cum ius vindicationis ꝭcorporale est [m], & vbicunq; res positæ [n] sint, & dominium [o] earum & vinculū ad dominum vel creditorem [p] posit reuerti? Ideo enim nostri maiores subtilissimo animo, & diuino [q] quodā motu ad actiones & earū iura ꝓuenerunt, vt incorporales cōstitutæ possint vbicunq; ius suum & effectum corporalē extēdere. ℣ Sit igitur secundū hanc definitionē causa perfectissimè composita: & nemo posthac dubitet, neque inter præsentes, neq; inter absentes, quid statuendum sit: vt bono initio possessionem* tenentis, & vtriusque partis domicilio requisito, sit expedita quæstio pro rebus vbicumque positis: nulla scientia vel ignorantia [r] expectāda, ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occasio. Eodē obseruādo & si res nō soli sint [s], sed incorporales, quæ in iure consistūt, veluti vsusfructus, & cęterę seruitutes.

*TITVLVS XXXIIII.*

IN QVIBVS CAVSIS cessat longi temporis præscriptio.

*Colonus subtrahendo instrumenta conductionis, non per hoc mutat causam possidendi, & ideo non præscribit. Baldus. Vel sic: Colonus non præscribit, nec sibi mutare causam proficit: etiam si instrumenta emptionalia per se vel per alium subtrahat.*

*Supra dixit in quibus casibus locum habet longi temporis præscriptio: nunc in quibus cessat. & primo propter causam & ipso iure, vt hoc titulo: deinde propter personam, & propter in integrum restitutionem: vt infra tit. proxi.*

*Colinnatio.*

SI is.] CASVS. Locasti colono prædium tuum: nouerca tua instrumenta per quæ poteras probare dominium prædij ad te pertinere, subtraxit: & colono tradidit: vult se tueri præscrip. decem an. an possit, quæritur? Dicitur quòd non.

A l *Nihil*. redit ad primam.

m *Incorporale est*. vt & instit. de re. corpo. & incorpo. §. j.

n *Positæ*. nam iura personalia siue corporalia non sequuntur fundum: vt &. ff. ad Trebel. l. j. §. si hæres.

o *Et dominium*. id est possessio ratione dominij. nam dominium habet.

p *Vel creditorem*. præscribit ergo. x. vel. xx. annis contra creditorem ab extraneo qui habet titulum: vt hic, & infra si aduer. cre. l. diuturnum.

q *Diuino*. Nota diuinitus leges factas: vt. ff. de legib. & sena. l. lex est &c. & in authenti. de fide instru. §. præterea. circa princi. tit. col. vj. sed & decretum dicit quòd leges per ora principum sunt diuinitus promulgatę: vt supra de vete. iur. enucle. l. j. §. sed neque. *Leges diuinitus factæ sunt.*

r *Vel ignorantia*. non curatur de ea quæ est in domino contra quē præscribitur: vt hic, & infra de præscrip. xxx. an. l. sicut. in fi. sed in præscribente sic exigitur ignorantia: vt sic bonā fidem habeat: vt supra proxi. dixi. & supra eo. l. emptor.

B

C

D

s *Nō soli sint*. id est nō corporales, sed incorporales &c. vt vsus, & vsusfructus, & seruitutes rusticæ, vt subiicit: quæ omnes amittuntur. x. vel. xx. annis: vt hic, & supra de serui. l. sicut. & ff. de vsuca. l. sequitur. §. fi. non autem acquirūtur vt aliæ res: vt. ff. de serui. l. seruitutes. iij. in prin. nisi habeant perpetuam causam, vel quasi: vt supra de serui. l. ij. aliàs tanto tēpore cuius nō extat memoria: vt. ff. de aqua coti. & æsti. l. hoc iure. §. duct⁹ aquæ. & de aqua plu. arcen. l. j. §. j. Iteꝝ not. quòd tota hac lege tractatur de absentia domicilij, per quam restitutio in integrum non datur: sed infra titu. ij. quib⁹ non obiicitur longi tēporis præscriptio, tractatur de absentia psonæ. & infra de an. excep. l. vt pfectius. & supra de resti. mi. per totum. *Seruitutes quāto tempore amittuntur.*

*ex possessione.*

*IN QVIBVS CAVSIS cessat longi temporis præscriptio.*



BIU Cujas

a *Hoc solo.* quia causam possessionis mutauit, immo ob hoc repellitur ab vsu: vt.ff.de vsucap.l.nō solū.§.quod vulgo.& quia colonus non possidet: vt supra communia de vsucap.l.j.

*In seruorum.*]*CASVS.* An seruus alienus si decem annis bona fide possideatur, præscribi possit, quæritur? Dicitur quòd non: quia in seruo, cū sit res mobilis, non habet locū præscriptio, sed vsucapio.

b *In seruorū.* cū, causaliter & temporaliter legi potest.

c *Locum habeat.* nisi sit res vitiosa: vt supra de ser.fugi.l.j.

d *Peruenitur.* nisi rei immobilis pars cēseatur: vt.ff. de diuer. & temp. præscrip.l. longæ. sed fallit hęc lex in reb⁹ obligatis, quę decem vel viginti annis præscribuntur contra creditores: vt infra ti. ij.l.j. sed ibi dicitur magis præscribi cōtra actionem.

*VNus.*]*CASVS.* Habebam tecum rem communem: eam decem annis solus possedisti: an præscriptione longi temporis tueri possis quo minus prouocem ad communi diuidundo iudiciū, quęritur? Respō. quòd non. non enim huic actioni præscribitur lōgo tempore.

e *Vnus indiuiduum.* id est rem quæ remanserat indiuidua.

f *Tēporis.* scilicet lōgi, scilicet decem annorum inter præsentes, viginti iter absentes: vt supra tit.j.l.sup.

g *Cū neque.* facit bona ratio: quia actiones istæ mixtæ sunt in rem, & in personam: vt insti.de act.§. quædam. vnde. xxx. annis durāt, sicut & alię mixtæ: vt supra de peti. hære. l. hæreditatis.& ifra.l.proxi. sed & aliā potuit reddere rationem: quia sciens alienum, & sine titulo possidet: vt supra famil. ercisc.l.seruum.& supra tit.j.l.diutina. Sed quid si ille qui mecum rem communem habet, in solidum eam vendit: an emptor vsucapiet? Videtur q̄ non: quia & contra eum competunt mihi istæ actiones mixtæ: vt.ff. de act.emp.l.Iulianus.§.idem Celsus.&.ff.communi diui.l.communi diuidundo.ij.§.fi. Econtra quòd sic: vt supra de commun. re.ali.l.j. quod puto verum, si totum credidit esse vendentis.& si agatur communi diuidundo, post completam præscriptionē excipietur de dominio,& sic in communi diuidundo non vincet, nisi se dominum probet, cum negetur: quod cum probare non poterit, absoluetur possessor à iudicio communi diuidundo: vt ff.famil.erciscun.l.j.in fi.

*Actiones mixtæ quā-to tempore durent.*

*Hæreditatem.*]*CASVS.* Si rem meam.x. an.bona fide possedisti, certum est, quo minus agam rei vindi.ad rē, obstabit mihi longi tēporis præscriptio.& si hæreditatem ad me pertinentem, pro hærede, vel pro possessore quis.x. an.possedit, an tutus sit longi tēporis præscriptione quo minus agam petitio. hæreditatis aduersus eum, quæritur? Respon. quòd non.

*traxit. Salycetus. Vel sic: Conductor non præscribit contra locatorem, licet instrumēta emptionalia eidem subtraxerit, & suo nomine constituerit possidere: quia nō propterea immutat causam possidendi: nec efficitur possessor, sed est detētator sicut prius. Paulus de Castro.*

1. Imperatores DIOCLE.& MAXIMIA.AA.& CC. Marcellinæ.

SI is cui colendum fūdū dedisti, post instrumenta quibus dominium ad te pertinere probari posset, per nouercam tuam subtraxit: hoc solo [a] præscriptione longi temporis defendi non potest.

*Res mobilis vsucapitur triennio, nec expectatur cursus longi temporis. Bal. Vel sic: De re mobili vsucapta præscriptionis quæstio est superflua. Vel sic: In rebus mobilibus cessat præscriptio longi temporis, cum sufficiat vsucapio triennii. Paulus de Castro.*

II. Iidem AA. & CC. Dionysio.

IN seruorū [b] proprietatis negotio cum vsucapio locū habeat [c], ad quæstionem longi tēporis præscriptionis superfluo peruenitur [d].

*Actioni mixta non præscribitur longo tēpore. h.d. cum.l.seq. Bald. Vel sic. Actio familiæ ercisc undæ, vel communi diuidundo, non tollitur tempore. h.d. secūdum Saly. Vel sic: In iudiciis diuisoriis cessat præscriptio longi temporis. Paulus de Castro.*

III. Iidem AA. & CC. Apollinari.

VNus indiuiduum [e] cōmune pro solido possidēs, interuallo longi tēporis [f], quo minus socius portionē vindicare, vel eū communi diuidūdo iudicio prouocare possit, nō defenditur: cū neq; [g] familiæ ercisc ūdæ iudicium, neq; communi diuidūdo actio excludatur lōgi tēporis præscriptione. III. Kalēdas Aprilis Sirmij. CC. Conss.

*Petitioni hæreditatis non præscribitur longo tempore, saluo nisi possessor cum titulo & bona fide dominiū vsuceperit. Baldus. Vel sic: Hæreditatis petitio non tollitur tempore longo. sed possidentes titulo, lōgo tempore præscribunt. Salycetus. Vel sic: Petitio hæreditatis quæ est actio mixta, & datur contra illum qui possidet sine titulo, non tollitur præscriptione longi temporis: sed rei vindicatio quæ est actio mere realis, & datur contra possidentem titulo, bene potest tolli præscriptione longi temporis. h.d. secundum Paulum de Castro.*

IIII. Iidem AA. & CC. Libroe.*

HAereditatem quidem petētibus longi tēporis præscriptio nocere non potest: [h] verum his qui nec pro hærede, nec pro possessore, sed pro empto vel donato seu alio titulo [i] res quæ ex hæreditate sunt, vel fuerunt, possident, cum ab his successio vindicari nō possit, [k] nihil hæc iuris definitio nocet. [l] III. Id Septembr.

*Qui non possidet ex animo vt quæratur ei dominium, non vsucapit longo tempore. Baldus. Vel sic: Sine titulo non procedit longi temporis præscriptio: & pro expensis iustis datur retētio. Salycetus. Vel sic: Res mobilis sine titulo etiam longo tempore non præscribitur. Paulus de Castro.*

V. Iidem AA. & CC. Hosimo.

SI puerum [m] non pro derelicto [n] habitum, sed ab hostibus vulneratum, sumptib⁹ tuis, (sicut adseueras) liberum existimans, [o] curasti: longi temporis præscriptione quo min⁹ domin⁹ eius offerēs erogata rectè vindicet, defendi non potes.

*TITVLVS XXXV.*

QVIBVS NON OBIICITUR longi temporis præscriptio.

*Si præscriptio consummatur in absentia personali iusta: impetrari potest in integrū restitutio ex clausula generali. hoc dicit cū. l. seq. Bal. Vel sic: Militi in expeditione existenti, in effectu nō currit præscriptio, quia datur restitutio. Sal. Vel sic: Cōtra absentē causa reipublicæ, & sic necessaria, non præscribitur.*

*Petitio hæreditatis quando præscribitur.*

vel donato seu alio titulo [i] res quæ ex hæreditate sunt, vel fuerunt, possident, cum ab his successio vindicari nō possit, [k] nihil hæc iuris definitio nocet. [l] III. Id Septembr.

*Qui non possidet ex animo vt quæratur ei dominium, non vsucapit longo tempore. Baldus. Vel sic: Sine titulo non procedit longi temporis præscriptio: & pro expensis iustis datur retētio. Salycetus. Vel sic: Res mobilis sine titulo etiam longo tempore non præscribitur. Paulus de Castro.*

V. Iidem AA. & CC. Hosimo.

SI puerum [m] non pro derelicto [n] habitum, sed ab hostibus vulneratum, sumptib⁹ tuis, (sicut adseueras) liberum existimans, [o] curasti: longi temporis præscriptione quo min⁹ domin⁹ eius offerēs erogata rectè vindicet, defendi non potes.

*TITVLVS XXXV.*

QVIBVS NON OBIICITUR longi temporis præscriptio.

*Si præscriptio consummatur in absentia personali iusta: impetrari potest in integrū restitutio ex clausula generali. hoc dicit cū. l. seq. Bal. Vel sic: Militi in expeditione existenti, in effectu nō currit præscriptio, quia datur restitutio. Sal. Vel sic: Cōtra absentē causa reipublicæ, & sic necessaria, non præscribitur.*

*Petitio hæreditatis quando præscribitur*

a *Hoc solo.* quia causam possessionis mutauit, immo ob hoc repellitur ab vsu: vt.ff.de vsucap.l.nō solū.§.quod vulgo.& quia colonus non possidet: vt supra communia de vsucap.l.j.

*IN seruorum.*]*CASVS.* An seruus alienus si decem annis bona fide possideatur, præscribi possit, quæritur? Dicitur quòd non: quia in seruo, cū sit res mobilis, non habet locū præscriptio, sed vsucapio.

b *In seruorū.* cū, causaliter & temporaliter legi potest.

c *Locum habeat.* nisi sit res vitiosa: vt supra de ser.fugi.l.j.

d *Peruenitur.* nisi rei immobilis pars cēseatur: vt.ff. de diuer. & temp. præscrip.l. longæ. sed fallit hęc lex in reb⁹ obligatis, quę decem vel viginti annis præscribuntur contra creditores: vt infra ti. ij.l.j. sed ibi dicitur magis præscribi cōtra actionem.

*VNus.*]*CASVS.* Habebam tecum rem communem: eam decem annis solus possedisti: an præscriptione longi temporis tueri possis quo minus prouocem ad communi diuidundo iudiciū, quęritur? Respō. quòd non. non enim huic actioni præscribitur lōgo tempore.

e *Vnus indiuiduum.* id est rem quæ remanserat indiuidua.

f *Tēporis.* scilicet lōgi, scilicet decem annorum inter præsentes, viginti iter absentes: vt supra tit.j.l.sup.

g *Cū neque.* facit bona ratio: quia actiones istæ mixtæ sunt in rem, & in personam: vt insti.de act.§. quædam. vnde. xxx. annis durāt, sicut & alię mixtæ: vt supra de peti. hære. l. hæreditatis.& ifra.l.proxi. sed & aliā potuit reddere rationem: quia sciens alienum, & sine titulo possidet: vt supra famil. ercisc.l.seruum.& supra tit.j.l.diutina. Sed quid si ille qui mecum rem communem habet, in solidum eam vendit: an emptor vsucapiet? Videtur q̄ non: quia & contra eum competunt mihi istæ actiones mixtæ: vt.ff. de act.emp.l.Iulianus.§.idem Celsus.&.ff.communi diui.l.communi diuidundo.ij.§.fi. Econtra quòd sic: vt supra de commun. re.ali.l.j. quod puto verum, si totum credidit esse vendentis.& si agatur communi diuidundo, post completam præscriptionē excipietur de dominio,& sic in communi diuidundo non vincet, nisi se dominum probet, cum negetur: quod cum probare non poterit, absoluetur possessor à iudicio communi diuidundo: vt ff.famil.erciscun.l.j.in fi.

*Actiones mixtæ quā-to tempore durent.*

*Hæreditatem.*]*CASVS.* Si rem meam.x. an.bona fide possedisti, certum est, quo minus agam rei vindi.ad rē, obstabit mihi longi tēporis præscriptio.& si hæreditatem ad me pertinentem, pro hærede, vel pro possessore quis.x. an.possedit, an tutus sit longi tēporis præscriptione quo minus agam petitio. hæreditatis aduersus eum, quæritur? Respon. quòd non.

*traxit. Salycetus. Vel sic: Conductor non præscribit contra locatorem, licet instrumēta emptionalia eidem subtraxerit, & suo nomine constituerit possidere: quia nō propterea immutat causam possidendi: nec efficitur possessor, sed est detētator sicut prius. Paulus de Castro.*

1. Imperatores DIOCLE.& MAXIMIA.AA.& CC. Marcellinæ.

SI is cui colendum fūdū dedisti, post instrumenta quibus dominium ad te pertinere probari posset, per nouercam tuam subtraxit: hoc solo [a] præscriptione longi temporis defendi non potest.

*Res mobilis vsucapitur triennio, nec expectatur cursus longi temporis. Bal. Vel sic: De re mobili vsucapta præscriptionis quæstio est superflua. Vel sic: In rebus mobilibus cessat præscriptio longi temporis, cum sufficiat vsucapio triennii. Paulus de Castro.*

II. Iidem AA. & CC. Dionysio.

IN seruorū [b] proprietatis negotio cum vsucapio locū habeat [c], ad quæstionem longi tēporis præscriptionis superfluo peruenitur [d].

*Actioni mixta non præscribitur longo tēpore. h.d. cum.l.seq. Bald. Vel sic. Actio familiæ ercisc undæ, vel communi diuidundo, non tollitur tempore. h.d. secūdum Saly. Vel sic: In iudiciis diuisoriis cessat præscriptio longi temporis. Paulus de Castro.*

III. Iidem AA. & CC. Apollinari.

VNus indiuiduum [e] cōmune pro solido possidēs, interuallo longi tēporis [f], quo minus socius portionē vindicare, vel eū communi diuidūdo iudicio prouocare possit, nō defenditur: cū neq; [g] familiæ ercisc ūdæ iudicium, neq; communi diuidūdo actio excludatur lōgi tēporis præscriptione. III. Kalēdas Aprilis Sirmij. CC. Conss.

*Petitioni hæreditatis non præscribitur longo tempore, saluo nisi possessor cum titulo & bona fide dominiū vsuceperit. Baldus. Vel sic: Hæreditatis petitio non tollitur tempore longo. sed possidentes titulo, lōgo tempore præscribunt. Salycetus. Vel sic: Petitio hæreditatis quæ est actio mixta, & datur contra illum qui possidet sine titulo, non tollitur præscriptione longi temporis: sed rei vindicatio quæ est actio mere realis, & datur contra possidentem titulo, bene potest tolli præscriptione longi temporis. h.d. secundum Paulum de Castro.*

IIII. Iidem AA. & CC. Libroe.*

HAereditatem quidem petētibus longi tēporis præscriptio nocere non potest: [h] verum his qui nec pro hærede, nec pro possessore, sed pro empto vel donato seu alio titulo [i] res quæ ex hæreditate sunt, vel fuerunt, possident, cum ab his successio vindicari nō possit, [k] nihil hæc iuris definitio nocet. [l] III. Id Septembr.

*Qui non possidet ex animo vt quæratur ei dominium, non vsucapit longo tempore. Baldus. Vel sic: Sine titulo non procedit longi temporis præscriptio: & pro expensis iustis datur retētio. Salycetus. Vel sic: Res mobilis sine titulo etiam longo tempore non præscribitur. Paulus de Castro.*

V. Iidem AA. & CC. Hosimo.

SI puerum [m] non pro derelicto [n] habitum, sed ab hostibus vulneratum, sumptib⁹ tuis, (sicut adseueras) liberum existimans, [o] curasti: longi temporis præscriptione quo min⁹ domin⁹ eius offerēs erogata rectè vindicet, defendi non potes.

*TITVLVS XXXV.*

QVIBVS NON OBIICITUR longi temporis præscriptio.

*Si præscriptio consummatur in absentia personali iusta: impetrari potest in integrū restitutio ex clausula generali. hoc dicit cū. l. seq. Bal. Vel sic: Militi in expeditione existenti, in effectu nō currit præscriptio, quia datur restitutio. Sal. Vel sic: Cōtra absentē causa reipublicæ, & sic necessaria,

a *Non parit.* cum effectu, quia reſtituitur: vt ſupra de reſti. mili.l. quod tempore.&.l.j.

*Cvm per abſentiam.*]*CASVS.* Si prædium alicuius medici exiſtentis in comitatu principis, dum erat abſens, præſcripſiſti:an non obſtante longi temp.præſcri.illud recuperare poſſit, quæritur? Reſpon. quod ſic:nec eſt neceſſe vt ex ſpeciali beneficio principis petatur ne ſibi opponatur longi tempo. præſcrip. cũ iuſta abſentia eum excuſet.

b *Irruiſſe.* emendo à non dominis.

c *Temporis.*ſcilicet ex ſpeciali beneficio, vel reſcripto: nam ſuperfluum eſt &c. vt infra de theſauris.lib.x.

d *Diuturnitate.*No.ſuperfluum eſt precibus implorare,quod de iure competit.

e *Defendat.*petita à te reſtitutione in ĩtegrũ: vt.ff.ex qui.eau. ma.l. inter eos.§.fin.ſecus in voluntaria abſentia: vt infra de præſcript. xxx. an.l.ſicut.ibi,nõ ſexus.

*Non eſt.*]*CASVS.* An rem minoris longi temp. præſcrip. præſcribere poſſit qs, quæritur? Reſpõ.quòd nõ:quia in minori ętate non admittitur, ſed in maiore.

f *In minore.*ad hoc ſupra de temp. in integrum reſti.l. vlti.

g *Non imputari.*ſcilicet cum effectu: quia reſtituitur. ſed hodie ipſo iure ſeruatur illęſus: vt ſupra in quib. cau.in integ.reſti. non eſt ne.l. fi. ſecundum quoſdam.ſed ſecũdum Io.dic ipſo iure etiam veteri iure non currere preſcriptionẽ pupillo. x. vel.xx. annorum: vt.ff.de acqui.re. do.l. bonæ fidei . nec adulto. nam per orationẽ diui Seueri prohibetur rerũ eius alienatio: vt.ff. de re. eo. qui ſub tut.l.j. & ſupra de præ.mino.l. j. ergo & præſcriptio: vt.ff.de verb. ſig. l. alienationis.in vſucapione ergo tantùm rerum mobilium adultorum, vt ipſo iure non currat: addit Iuſtinianꝰ ad preſcriptionem in.l. prædicta, ſancimus,ſupra in quibus cauſis reſti. &c.ſecundum opi.Io.

*Si poſſeſſio.*]*CASVS.* Si rem meam longo tempore iuſto titulo bona fide poſſediſti, tutus eris perpetuo: quia reipublicæ cauſa abſenti, vel alio caſu fortuito, non obſtat.

h *Inconcuſſa.* neque de facto, neque de iure.

i *Fortuito caſu.* & generaliter ſi de neceſſitate non voluntate abſit: vt.ff. quib. ex cau. ma.l. ſed & ſi per prætorem.§. fi. & de minorib. l. Papinianus.

*Neque.*]*CASVS.* Mutuaui tibi.x. ſteti per.x. an. nec petij: an præſcriptione longi temporis tueri te poſsis, quæritur? Reſpondeo quod non: quia perſonali actioni longi temporis præſcriptio non obſtat.

k *Actioni.*ſimplici: vt ſupra de conſti.pec.l. ij.&.ſ.de nego. geſt.l. aduerſus. & arbi. tut.l. tutores. vel mixtæ: vt ſupra tit.j. l. hæreditatẽ. niſi ĩ caſu, vt dixim⁹ ſupra tit.j. l. vnus.hæc ergo præſcriptio longi temporis in realibus tantùm locum habet. Sed certe & perſonales quædam tollũtur lõgo tempore, immo breuiori: vt ecce interdicta plura, quæ anno tolluntur: vt. ff. de interdi. l. j. in fi.& maxime illud de glande legenda, quod triduo durat: vt.ff.de glã. legen.l.j. Item & actio quod metꝰ cauſa, quãdoque.x. annis tantum durat: vt ſupra de his quæ vi &c.l. ſi vi. Item redhibitoria.vj.menſibus: quãto minoris anno: vt.ff.de ædil.edic. l.ſciendum.§. fi.

†*Criſpinio.* *vet.*

*Actiones quædã perſonales tollũtur breui tempore.*

*B hoſtibus.*]*CASVS.* Dicit imperator in hac.l. quòd ſi capti ab hoſtibus rẽ vſucapere incepiſti, & eo reuerſo vſucapionẽ cõpleuiſti, dabitur vtilis. Viuianus.

l *Vel qualibet alia.*directa datur cum non eſt vſucapio completa. Vel dic qualibet alia, ſcilicet vtili reſciſſoria cum eſt completa: vt infra de capti.l.ab hoſtibus.& ſupra de rei vindi.l. nullo. Vel dic qualibet alia, ſcilicet vtili, ſiue ſit completa vſucapio, ſiue non.nam forte ante captiuitatem habebat tãtum vtilem: quia emphyteuta erat, vel ſuperficiarius: vt.ff.de rei vindi.l. prætor.

†*al. Doleo.*

l *Vel qualibet alia.* id eſt reſciſſoria: cũ iam completa eſt præſcriptio.

m *Factum.*id eſt preſcriptio rei.

n *Opituletur.*poſſeſſori rei. Accurſius.

*Præſcriptione.*]*CASVS.* Si rem meam bona fide inter præſentes. x. annis poſſediſti, vel. xx. inter abſentes, tutus eris. ſed ſi aliquibus illorum.x.annorum aberam cauſa reipublicæ, illi ſubducentur: nec computabuntur.

o *Quòd.*quòd pro ſed.& dictio tempus, omittitur: & poſtea ponitur cum illa dictione, reſiduum.

---

*& probabili, curvit præſcriptio longi temporis titulo, & bona fide, ſed non cum effectu: quia non obſtat exceptio, & poteſt peti reſtitutio.h.d.l.1.&.2. & etiam. l. 6. quæ incipit, ab hoſtibus. Si vero ſit abſentia voluntaria, bene præſcribitur cum effectu. Paulus de caſtro.*

I. Imp. ALEXANDER A. Venuleio.*

TEmpꝰ expeditionis aduerſus petitiones ſi quæ cõpetiſſe iuſtè probari poſſunt, præſcriptionẽ nõ parit.[a] VI. Non.Iul.Iuliano & Criſpo Conss.

*Fruſtra precibus impetratur, quod per reſtitutionem in integrum conceditur. & hoc non reperitur alibi de iure communi. Item habenti de iure communi, non dicitur fieri gratia. Baldus. Vel ſic: Quando abſentia eſt neceſſaria, non obſtat præſcriptio: & precibus nõ eſt impetrandum, quod à iure communi eſt conceſſum. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Aurelio [Archiatro.]

CVm per abſentiam tuam eos de quibus quereris, in res iuris tui irruiſſe[b] adſeueres, téque ob medendi curam à comitatu noſtro diſcedere nõ poſſe palam ſit: præfectus prætorio noſter accerſitis his quos cauſa contingit, inter vos cognoſcet. Non neceſſario autẽ petis ex lõgi tẽporis[c] diuturnitate[d] præſcriptionẽ tibi non opponi, quandò iuſtæ abſentię ratio,& neceſsitatis publicę obſequiũ,ab huiuſmodi prejudicio te defendat.[e] PP.XV.Kalẽ. Mar.Nic.Max.V.& Aql.Cõss.

*Minori vigintiquinque annis non præſcribitur.h.d. Sed demum poſt minorẽ ætatem incipit.h.d.ſecundum veram lecturam. Vel ſic: Præſcriptio longi temporis nõ currit minori.h.d.ſecundum Salycetum.*

III. Iidem AA. & CC. Numidio rectori Italiæ.

NOn eſt incognitũ, id tẽporis quod in minore[f] ætate tranſmiſſum eſt, lõgi temporis præſcriptioni nõ imputari.[g] ea enim tũc currere incipit, quãdo ad maiorẽ ætatem dominus rei puenerit. PP. IIII. Id Septẽb. Ipſis. IIII.&.IIII.AA. Conss.

*Contra abſentem reipublicæ cauſa, vel caſu fortuito, præſcribitur longo tempore, ſi poſſeſſio apud præſcribentem ſemper & diu inconcuſſa fuit abſque controuerſia. Baldus. Vel ſic: Abſenti reipublicæ cauſa, vel fortuitò, non obſtat præſcriptio. hoc dicit ſecundum Salycetum.*

IIII. Iidem AA. & CC. Criſpino.†

SI poſſeſsio ĩcõcuſſa[h] ſine cõtrouerſia pſeuerauit: firmitatẽ ſuã teneat obiecta præſcriptio, quã cõtra abſentes vel reipublicę cauſa, vel maxime fortuito caſu,[i] nequaquã valere decernimꝰ. PP. VI. Kal. Mar. Anibaliano & Aſclepiodoto Cõss.

*Actioni perſonali non præſcribitur longo tẽpore. Bal. Vel ſic: Perſonales actiones regulariter non tolluntur longi tẽporis præſcriptione.h.d.ſecundum Salycetum.*

V. Iidem AA. & CC. Ianuario.

NEque mutui, neq; cõmodati, aut depoſiti, ſeu legati, vel fideicommiſi, vel tutelę, ſeu alij cuilibet pſonali actioni[k] longi tẽporis præſcriptionẽ obiici poſſe, certi iuris eſt. S. Kalendis Feb. AA. Conss.

*Aduerſus præſcriptionem cõtra captum ab hoſtibus, reuerſus poteſt reſtitui: & reſtitutus intentat directam quam primo habebat: quandoque intentat vtilem, quæ appellatur reſciſſoria.h.d.coniuncta glo. Baldus. Vel ſic: Reuerſus de captiuitate rem non præſcriptam vindicat actione directa: præſcriptam vero vtili reſciſſoria reſtitutione præhabita. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Dulcio.†

AB hoſtibus captus, ac poſtliminio reuerſus, actione in rem directa, vel qualibet alia[l] dominium vindicando, tẽporis aduerſarij poſſeſsionẽ fruſtra times: cũ aduerſus eos qui reſtitutionis auxilio quacumq; ratione iuuãtur, huiuſmodi factum[m] non opituletur.[n]

*Præſcriptio longi temporis contra præſentem, finitur annis decem: contra abſentem, annis viginti: de quo debet deduci omne tempus quod debet reſtitui beneficio reſtitutionis.h.d.ſecundum Baldum. Vel ſic: Præſcriptio longi temporis eſt decem annorum inter præſentes, & viginti inter abſentes: tempus tamen iuſtæ abſentiæ mediante reſtitutione ſubducitur.h.d. ſecũdũ Saly.*

VII. Iidem AA. & CC. Caſſandro.

PRęſcriptione bona fide poſſidentes aduerſus præſentes annorum decem, abſentes autem viginti muniuntur. quod[o]



BIU Cujas

a *Rationis est.* vt & supra de resti.mili.l.quod tempore.&.ff.ex quib.cau.ma.l.sed & si.§. quoties.

*Ancimus.*]CASVS. Si res militis, dum est in expeditione, vsucapiatur, vel præscribatur: illa tempora quibus erat in expeditione, subducentur de medio: quod beneficium existenti in domo non in expeditione sibi denegabitur: sed cum est in expeditione, sibi dabitur beneficium: quod aliàs si aliis locis stet, non concedetur.

b *Opitulari.* vt infra de adulte.l. si quondã.

c *Adiuuantibus.* vt supra de resti.mili.l.fi.

*SI ADVERSVS creditorem &c.*

Cõtinuatio. *Supra dixit de præscriptionib⁹ quæ cõpetunt cõtra vindicationes quæ iure dominii dantur domino: nũc de his quæ cõtra hypothecariam dantur.*

*Diuturnum.*]CASVS. Mutuasti mihi.x.obligaui tibi pignora. ea distraxi: vel quis extraneus ea possedit.x.annis:an agentẽ te hypothe.pro pignore contra possessorem, possit titulo præscrip.l õg.temp. te repellere, quæritur? Respon. quòd sic. Si vero ego, aut hæres meus ea possideret: non obstaret tibi longi tẽporis prescript. nihilo minus primo casu aduersus me pro debito durabit personalis actio.

d *Diuturnũ.* id est decẽ annorum inter prẽsentes, xx. inter absentes: vt infra.l.proxi. sic accipitur insti.de vsuca.§. diutina.

e *Inefficacem.* quo ad effectũ: vt.ff.de diuer. prescrip.l.creditor. sed prima facie est efficax: vt instit.de excep.§.j.

*Valeriæ.*

f *Successerunt.* vniuersali titulo, vt hic: non singulari: vt supra titu.ij.l.super.& infra.l. proxi. & supra de actio. & oblig.l. est in arbitrio.

g *Incumbant.* & præterquã si secundus creditor possideat: vt infra de præscript.xxx. an.l. cum notissimi.§. j. Sed videtur non præscribi hypothecariæ. x. annis, etiam ab emptore: vt.ff. de dam.infect.l. cum postulassem. in fi. quæ est contra. Sol. ibi creditor fuerat absens ex iusta causa: hic præsens. Vel forte sine iusta causa absens. Vel ibi interrumpit creditor præscriptionem. Vel ibi prius cœperat possidere possessor, qui postea emit, quàm res obligarentur. Vel ibi quærit, sed non soluit. Item quare non tollitur hypothecaria per vsucapionem triennij: vt infra de pig.l. vsucapio. cum tollatur præscriptione, vt hic? Respon. vsucapio est inducta vt dominium quæratur. bene autem quis potest habere dominium: & alius habebit hypothecariam: vt.ff. de pig.l.j.§. cum prædium pignori.&.ff.de vsufru.l. locum.§. proprietarius.&.ff. de vsuca.l. iusto.§. non mutat. At præscriptio parit exceptionem tantum, & contra omnem hominem: non autem quærit dominium. Item loquitur hæc lex de re immobili, cum de.x. annis dicat. Quid ergo si rem mobilem inter præsentes.x. annis possedit bona fide, & iusto titulo: nunquid tuebitur se aduersus creditorem hypothecariam intendentem? Respon. secundum Ir. non: sed secundum Io. sic, cum possit se tueri contra dominum, multo magis contra creditorem. non enim nocere debet ei, quia breuiori tempore fact⁹ est dominus: vt.ff. de capti.l.i bello.§. si seruũ.

*Actioni hypothecariæ quãto tempore præscribitur ab emptore.*

*SI debitori.*]CASVS. Obligata tibi pignora dedi Titio, & longo tempore possedit: an possit agere aduersus Titiũ hypothecaria pro pignorib⁹, quæritur? Respond. quòd non: nec poteris conuenire Titium pro debito, sed me tantum.

h *Probatum sit.* vt & ff. de diuer. præscript. l. an vitium. in fi. & l. creditor. & .§. l. proxi.

*DE QVADRIennii præscriptione.*

Cõtinuatio. *Dixit de præscriptione quæ tuetur emptorem: nunc de ea quæ venditorem, scilicet fiscum qui rem alienam vendit vt suam: & de ea quæ datur aduersus eum.*

*NOtum est.*]CASVS. Decessit Titi⁹ sine hærede: vnde bona sua erant vacantia, & fisco denunciata: ea possedi per quadriẽnium: an fiscus à me ea auocare possit, quæritur? Respon. quòd nõ, obstãte præscriptione quadrienij. & hoc in prima. Idẽ est si princeps aliquam rem de vacantibus mihi dederit, & prædicto tempore possedi: quia non auocabit à fisco, nec ab alio. & hoc in secunda.

i *Continuum.* computandum à tempore denunciationis fisco factæ, & quo vere cœperant esse bona vacãtia. si autem ante denũciationem velit cõputari tempus, tũc. xx. anni sunt necessarij: vt ff. de iur.fisc.l.j.§. diu⁹. & de diuer.& tẽp.præscri.l.ĩtra quatuor.§.j. &.ff.si omiss.cau.te.l. quia autẽ.§. quod ergo tẽpus. & hoc vbinõ habet titulum. alioquin mobilia triennio, immobilia decennio vsucapiuntur: cum fiscus vbique præsens sit. Vel dic. xx. inter absentes: vt insti.de vsuc.§. res.&.ff. de vsuc.l. quamuis.

*Fiscus non præscribit quæ præscribitur est.*

k *Vacantibus.* à tempore denunciationis: vt.ff.de diuer. & tempo.præscrip.l.intra quatuor. in prin.

l *Inchoãdã.* sed certe nec ante ĩchoatã pficere videt: vt.ff.de diuer.prescrip.l.ĩtra. in prĩ. Sed dic, ibi alius ĩchoauerat, quod alij non prodest: quia est ciuilis interruptio, quæ aliis non prodest.

m *Largitate.* facta ex bonis vacantibus, non petente aliquo: vt infra de peti.bo.l.j. in fi. lib.x.

n *Lacessendos.* nec statim quidem si legem vltimam infra eodẽ inspicies, secundum Ir. sed secundum hanc post quadriennium.

o *Nec his.* potest hoc referri ad dictum proximum. & quod dicit, quoquo modo, puta cum dedit imperator alicui per aliquod priuilegium.

*Titulo.*

si ex alicuius persona de petitorum parte restitutionis prætendatur auxilium: deducto eo, quo si quid fuerit gestum, succurri solet, residuum tẽpus cõputari, rationis est. a

*Militibus in expeditione degentibus aduersus præscriptionem cõtra eos inchoatam succurritur, non militibus delicatis in domo sua manentibus. Bald. Vel sic: Tempus absentiæ voluntariæ, vel præsentiæ militibus non suffragatur. h.d. secundũ Saly.* B

VIII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

SAncimus his solis militibus qui expeditionib⁹ occupati sũt, ea tãtũmodo tẽpora quę in eadẽ expeditione pcurrũt, in exceptionib⁹ declinãdis opitulari, b illis tẽporib⁹ per quæ citra expeditionũ necessitatẽ in aliis locis vel ĩ suis ædib⁹ degũt, minime eos ad vindicandũ hoc priuilegiũ adiuuantibus. c Dat. Kal. April. Const. Decio Cos.

*TITVLVS XXXVI.*

SI ADVERSVS CREDITOREM præscriptio opponatur.

*Tertius possessor contra hypothecariam aduersus creditorem præscribit longo tempore. actio vero personalis contra debitorem salua permanet. Baldus. Vel sic: Contra hypothecam præscribitur lõgo tempore à quolibet possidẽte, excepto à creditore cum eius hærede. h.d. cum. l. seq. secundum Bar. Vel sic: Extraneus pignorum possessor titulo & bona fide præscribit hypothecariæ actioni spacio tẽporis lõgi, personali cõtra debitorẽ salua manẽte. debitor vero nec ei⁹ hæres præscribit tẽpore lõgo. h.d. secũdũ Saly.*

I. Imp. GORDIANVS A. Veneriæ.*

DIuturnũ d silentiũ lõgi tẽporis præscriptione corroboratũ, creditorib⁹ pign⁹ psequẽtib⁹ inefficacẽ e actionẽ constituit: præterquã si debitores, vel qui in eorũ iura successerũt, f obligatæ rei possessioni incũbãt. g Vbi autẽ creditori à possessore longi temporis præscriptio obiicitur, psonalis actio aduersus debitorem salua ei competit.

*Actio personalis contra solum obligatum dirigitur, & eius hæredes: hypothecaria contra possessorem, qui longo tempore aduersus creditorem præscribit. Baldus. Vel sic: Personalis actio non competit cõtra extraneũ pignoris possessorẽ, sed hypothecaria sic, cui præscribitur tẽpore longo. Salycetus.* C

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. [& CC.] Marcellæ.

SI debitori hęres nõ extitisti, sed iusta viginti annorũ possessione collata ĩ te donatio corroborata est: neq; psonali actione (quia debitori non succesisti) cõueniri te iuris ratio pmittit: neq; data pignori pdia post interuallũ lõgi tẽporis tibi ausę rẽda sunt: quãdò etiã præfẽtib⁹ creditoribus decẽ annorũ prescriptionẽ opponi posse, tã rescriptis nostris, quàm priorum principũ statutis probatũ sit. h

*TITVLVS XXXVII.*

DE QVADRIENNII præscriptione.

*Contra fiscum præscribitur quadriennio continuo. & habẽs causam à principe, nulla est inquietudine lacessendus. Baldus. Vel sic: In quibus rebus fisco denunciatur, habet locum præscriptio quatuor annorum. h.d. secundum Baldum. Vel sic: Possessor bonorum vacantiũ post denunciationẽ factã fisco, tuetur quadriẽnio. & idẽ si à principe facta fuerit concessio. h.d. secundum Saly.* D

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Orphitum.

NOtũ est, à fisco quę stionẽ post quadriẽniũ [cõtinuũ i] sup bonis vacantibus k inchoandam l non esse. Additum est & eos qui nostra largitate m nituntur, nulla inquietudine lacessendos: n nec his o

a *Titulo.* cum donauit vel vendidit. & sic titulus ad præscriptionē quadriennij non prodest: & sic repetit, vt addat: licet triennij sic: vt dixi. Vel dic tertiū esse casum legis. q.d. nec ab alio inquietabitur: vt supra proxi. nec à fisco, vt hic. & adde hic differentiam quam dixi supra si aduer. fis. l. fin.

*Mnes.*] IC. ASVS. Olim si fiscus rē aliquam vendidit, emptor patiebatur multoties cōtrouersiam. vnde imperator Leo dederat priuilegium quibusdam nobilibus, vt securi essent: imperator Zeno extendit priuilegium per istam. l. ad omnes emptores: vt quicunque à fisco rem emerit, statim sit securus. Idem est si imperator aliquas res donauerit: ita tamen quòd dominus rei aduersus fiscum intra quadriennij habeat regressum: postea non. & hoc in prima. Si vero emam rem aliquam à procuratore fisci, & ipse in instrumento confessus est sibi solutum, nō poterit postea opponere exceptionem non solutæ pecuniæ. & hoc in secunda.

b *Omnes.* scilicet volumus. & accipe verbum, perpotiri, quod est infra ea. l.

c *Quascunque res.* scilicet fiscales, sed sequēs lex etiam ad priuatas principis extendit. Accursius.

d *Comparauerint.* id est à fisco acquisierint quolibet titulo: vt infra. l. proxi. in prin. sic ff. de statuli. l. statuliberi. §. finali.

e *Consecuti sunt.* in hūc forte modum, si quid ex his rebus quæ successione Titij ad fiscū peruenerūt, à fisco acceperis: & si non fuerunt Titij, & sic nec fisci factæ sunt: securus tamen sis. Et sic nō. quòd personalia priuilegia extendit, & facit ius commune ea esse.

f *Cunctos.* q.d. ita volumus esse tutos priuilegio generali, ac si singulis donatariis vel emptoribus singula specialia priuilegia super singulis rebus & patrimoniis indulta essent: vt infra de præscrip. xxx. an. l. omnes. in princip.

g *Ciuiles.* ex lege duodecim tabularum.

h *Prætorias.* edicto vel

Codex.

à fisco nostro controuersiam commouendam, qui quoquo modo aut titulo [a] easdem res possederint.

*Prætendens causam onerosam vel lucratiuam à fisco, modo quocunque qui excogitari possit, perpetuo est tutus: sed domino cōtra fiscum datur regressus vsque ad quadriennium. h. d. vsque ad. §. ad hæc. Bald. Vel sic: Qui emit à fisco aliquam rem tanquam fisci, non potest pro ea re conueniri: sed conueniendus est fiscus intra quadriennium, non postea. Bar. Vel sic: Qui rem alienam emit à fisco illam vendente vt propriam, vel qui eam consecutus est à principe vt fiscalem, nō potest à dominis, nec ab aliis ius in re prætendentibus inquietari: sed contra fiscum possunt intra quadriennium agere ad precium: & confessio procuratoris fisci inter scripturas de recepto repertas, statim præiudicat ei. h. d. secundum Salyc.*

II. Imp. ZENO. A. Aeneæ comiti rerum priuatarum.

OMnes [b] qui quascunque res [c] mobiles, vel immobiles, seu se mouentes, vel in actionibus, aut quocunque iure constitutas, à sacratissimo ærario comparauerint: [d] eos quin etiam quibuscunque res mobiles, seu immobiles, seu se mouentes, aut in actionibus, vel quocunque iure constitutæ, munificentiæ principalis nomine datæ fuerit: omnibus pariter priuilegiis quæ ex diuinis sanctionibus inclytę recordationis Leonis & nostræ pietatis super certis patrimoniis antea emptores cōsecuti sunt, [e] perpotiri sancimus: & ita cunctos [f] huiusmodi beneficiis seu priuilegiis perfrui, tanquam si super singulis substātiis seu patrimoniis etiam nūc vel postea data fuisset huiusmodi dispositio: nec posse contra emptores prædictarum rerum factos iam, vel futuros, vel contra eos quibus super huiusmodi rebus largitas nostra delata est vel fuerit, aliquas actiones in rem dominij vel hypothecæ gratia, vel in personam ciuiles, [g] seu prætorias, [h] vel ex legibus seu sacratissimis cōstitutionibus [i] descēdentes, vel quaslibet alias [k] (licet nominatim præsenti sanctione non sint comprehensæ) moueri: [l] data volentibus licētia intra quadriennium contra sacratissimum ærarium, si quas sibi competere actiones existimant, exercere: [m] ita tamen, vt post elapsum quadrienniū, nec sacratissimum fiscum licere sibimet quibuslibet actionibus pulsare cognoscant.

*Si officialis fisci vendens confiteatur sibi precium esse numeratum, perpetuo est securus emptor: nec potest sibi obiici exceptio non numeratæ pecuniæ. Bal.*

Ad hęc, fiscalium rerum emptoribus cum ratione iustitiæ consulentes, iubemus quoties competens scrinium [n] gestis interuenientibus, [o] distractarum rerū precia sese deposuerit suscepisse: minime post huiusmodi solutæ pecuniæ depositionē emptores quasi non numeratis pecuniis molestari, vel necessitatem iisdem emptoribus imponi (licet non solennem consecuti fuerint securitatem [p]) soluta fuisse precia probare. Sed cum sit in arbitrio [q] precia suscipiētis, minime deponere, sese, quod non acceperit, suscepisse: ita conuenit nec emptores plenissimam ex huiusmodi depositione super precij solutione securitatem consecutos, vllum (sicut dictum est) vlterius probationis grauamen penitus formidare.

*Quod supra proxime statutum est in his qui emunt à fisco, habet etiam locum in his qui emunt vel alio titulo receperūt ab Augusto, vel à principe vel eorum procuratoribus. h. d. secundum Bar. Vel sic: Statuta in rebus venditis vel donatis vt fiscalibus, quæ in. l. præcedenti continentur, vindicant sibi locum vt in rebus alienis venditis, vel donatis vt propriis ab imperatore, vel eius coniuge. Et fiscus vel procurator Cæsaris non tenetur de euictione promittere. Salycetus.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Floro comiti rerum priuatarum, & curatori dominicæ domus, & Petro viro illustri curatori diuinæ domus sereniſsimæ Augustæ, & Macedonio viro illustri curatori & ipsi dominicæ domus [sereniſsimæ Augustæ.]*

BEne à Zenone diuæ memorię fiscalibus alienationibus prospectum est, [r] ne homines qui ex nostro ærario donationis vel emptionis vel cuiuslibet alienationis titulo quicquam accipiunt, si quid circa contractum cōtrarium [s] emerserit vel euictionis vel alterius inquietudinis gratia, ad dominium vel hypothecam respiciens, aliquod sustineant detri-

 apparet

A interdicto prætoris inductas.

i *Constitutionibus.* pricipum, vt condictionibus ex hac lege.

k *Alias.* vt in factum vel officium iudicis.

l *Moueri.* vt infra. l. proxi. & insti. de vsu. §. fi. & supra de cōmuni. rerum alie. l. ij. immo videtur quòd sic: vt. ff. de peti. hęre. l. nec vllam. aliàs. l. etiam. §. item si quis. quæ est contra. Solu. hæc in rebus singularibus, illa in vniuersitate. vel hic corrigit, vel hic ignorans alienā accepit. Ité aliàs contra: vt supra de rei vin. l. j. Solu. vt ibi. Item alia cōtra supra de lib. cau. l. non ideo. Sol. illa corrigitur per hāc: vel speciale ibi in libertate. Ac.

m *Exercere.* vt vtilem rei vindicationem vel hypothecariam quam intenderent directam contra possidentem: nisi priuilegio esset fretus: vt infra. l. proxi. secundum Ir. Alij dant condictionem ex hac lege. Alij dant negotiorum gestorum: quia ratam habent venditionem: vt supra de rei vindi. l. mater. sed prima verior.

n *Scrinium.* id est statio. Vel dic. i. qui scrinio præsunt. Vel dic id est notarij.

o *Interuenientibus.* apud procuratoré fisci.

p *Securitatē.* i. apochā.

q *In arbitrio.* vt supra de actio. & oblig. l. sicut. & est hoc speciale, sicut & alia. Sed regulariter contra: vt supra de non nu. pec. l. in cōtractibus. §. j. & ij.

BEne.] [a] CASVS. Si aliquis emebat à fisco, statim securus erat: vt in. l. superiori: non ita erat quando aliquis emebat ab imperatore aliquod prædiū & proprio patrimonio suo: sed idem decæteros debet obseruari de eo qui emit à principe, quia statim securus erit: & si procurator imperatoris vel Augustæ venderet, nō habet necesse promittere de euic. sed sufficit si facit instrumentum, & imperator ponat ibi signum suum. Item si ante. l. istam imperator dederit aliquam rem alicui loco religioso, de cætero erit securus.

a *Circa hāc. l. tu vi. debis Fe. in c. quæ in ecclesiarū. 13. co. de cōstit. & Hippo. ly. in. l. 1. §. cum quidā. in. l. co. ff. de quæst.* †*Inclusa desunt in vet. Cōtius.*

r *Prospectum est.* vt. ē. l. proxi.

s *Contrariū.* nam credita fuerat fisci, nunc

apparet aliena, sicque ea euincitur.

*Gnauiter quid sit.*

a *Gnauiter.* id est sapienter. inde ignauus, id est insipiens.

*Principis sunt omnia, qualiter intelligatur.*

b *Omnia principis.* etiam quo ad proprietatem: vt dixit M. principi apud Roncaliam, timore vel amore. & pro eo. ff. de offic. præto. l. Barbarius. in fin. Sed Bulga. cótra etiam ibidem. & hic expone, ad protectionem vel iurisdictionem. sic & littora Romana imperij dicuntur populi Romani: vt. ff. ne quid in lo. publi. l. littora publica. Vel verius [a] omnia sua sunt, scilicet fiscalia & patrimonialia: vt subiicit, arg. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. iij. vnde codex meus non est principis, sed mihi pro eo datur rei vindicatio directa, non principi. Accursius. *ADDITIO.* Addas hic glo. j. in proœmio digestorum.

*a Placet cõmuniter scribẽtibus. Vide Bar. in extrauagan. ad reprimendũ. in glos. totius orbis. *Theodora.*

c *Sed curatores.* adhuc lege interrogatiuè vsque illuc, hoc enim &c.

d *Nec quantũ.* repete, non agnoscunt &c.

e *Qui nostros.* subaudi, eorum, qui procu. &c.

*Epistalma quid notat.*

f *Epistalmate.* mãdato quod imperator mittere solet: vel scriptura quam ipse princeps scribit, seu commissio.

g *Panes ciuiles.* id est præbendas vel reditus.

h *In rem.* hic dicit. Ir. & Pe. dari non domino actionem in rem. Sed tu dic vtilem vel condictionem ex lege: vt supra. l. proxi. dixit.

i *Iussione.* id est permissu: sicut libertus vocat patronum in ius: vt supra de in ius voc. l. venia. & dabit princeps iudicem: & subiiciet se: vt. ff. de offic. eius cui mand. est iu. l. & si prætor. vel de his quæ venditæ sunt vt fiscales, erit sub procuratore Cæsaris vnà eum præside: de his quæ vt suæ, erit sub procuratore fisci. argu. ẽ. si aduer. fisc. l. ij.

k *Quia igitur.* futuris post legem istam alienationibus prospexit: hic prospicit præteritis, & ante legem istam factis alienationibus: sueque prouisionis causam præmittit.

l *Cum enim.* non vamentum: sed aduersus emptores quidem, vel donationẽ accipientes, vel per alios titulos alienationis quicquam detinentes, minime quæcunque actiones moueatur, sed tãtummodo contra ærarium vsque ad quadriennium tantum: quo translapso neque aduersus fiscum aliqua remaneat actio. ℣ Sed scimus hoc quidem in fiscalibus alienationibus gnauiter [a] obseruari: sed nõ simili modo rem fuisse obseruatam circa eas res, quæ à sacratissimis imperatoribus, non à fiscalibus rebus, sed ex priuata eorũ substantia procedunt. quod satis irrationabile est. Quæ enim differẽtia introducitur, cum omnia principis [b] esse intelligãtur, siue ex sua substantia, siue ex fiscali fuerit aliquid alienatũ? Eodemque modo & si à serenissima Augusta * aliquid alienetur, quare nõ eadem vtatur prerogatiua: sed curatores [c] nostri, per quos solemus substantiam nostram gubernare, necesse habeant in vẽditionibus rerum, & euictionẽ, & alia quæ sunt priuatæ vtilitatis pacta, emptionalibus instrumẽtis addere, vel quasdam tales obligationes in alienationũ instrumẽtis agnoscere, vel in permutationib' vel in trãsactionibus, si & hoc fuerit celebratum? hoc enim est eorũ qui nec maiestatẽ imperialẽ agnoscũt, nec quantũ [d] inter priuatã fortunã & regale culmen mediũ est, & qui nostros [e] curatores p quos res diuinarum domuum aguntur, aliquibus iniuriis vel damnis afficere conãtur. ℣ Quę omnia resecãtes, per hanc generalem & in perpetuum valituram legem sancimus omnes alienationes de aula procedentes, siue à nostra clementia, siue à serenissima Augusta coniuge nostra, siue ab his qui postea digni fuerint nomine imperiali, siue iam alienatum quiddam est, siue postea fuerit: sine omni inquietudine permanere, siue res eis per nosmetipsos, siue per procuratores (ex epistalmate [f] tamen nostro) fuerint adsignatæ. ℣ Et nemo audeat eos qui res accipiunt per quemcunque titulum alienationis, siue mobiles, siue immobiles, seu se mouẽtes, vel iura incorporalia vel panes ciuiles, [g] iudiciis adfice- re, vel sperare aliquam contra eos esse sibi viam apertam, sed omnis aditus præcludatur, omnis motus & spes huius petulãtiæ. ℣ Sed aduersus domos nostras habeant intra quadrienniũ tantum secundum imitationem fisci, quas existimant posse sibi competere, actiones in rem, [h] vel hypothecariam: vt ex nostra iussione [i] causa moueatur, & competentem mereatur effectum. Quòd si quadriennium fuerit emensum: nec aduersus domum nostram habeat quis quãcunque actionem. ℣ Quia igitur [k] multa scimus tam nosmetipsos, quàm serenissimam Augustam coniugem nostram variis personis iam donasse, & vendidisse, & per alios titulos adsignasse, & maxime sacrosanctis ecclesiis, & xenonibus & ptochotrophiis, & episcopis, & monachis, & aliis innumerabilibus personis, & eandem liberalitatẽ ex nostra substãtia siue serenissimæ coniugis nostrę esse cõfectam: sancimus etiam eos firmo iure habere quod consecuti sunt: ita vt cõtra illos quidẽ nulla moueatur actio: intra quadriennium autẽ ex præsenti die numerandũ pateat omnibus aditus contra nostras diuinas domos suas actiones super eisdem rebus mouere: scituris quòd præfato quadriennio finito, neque aduersus domos nostras aliquis eis reseruetur regressus. Cum enim [l] multa priuilegia augusta fortuna meruit, & in donationibus sine insinuatione gestorum omnem firmitatem [m] habentibus, & super rebus quas pro tempore serenissimus princeps diuinæ Augustæ constante matrimonio donauerit, [n] vel ipse à serenissima Augusta per donationis titulum consequatur, vt maneat ilico donatio plena, nullo alio confirmationis tempore † expectando: ita & hoc videatur imperiale esse priuilegium. Qui enim suis consiliis suisque laboribus pro toto orbe terrarum die noctuque laborant, quare non habeant dignam sua prærogatiua fortunam? * ℣ Quæ ergo pro Augusto honore, & cautela res accipientium, nostra statuit æternitas, hæc tam sublimitas tua [o] quàm cæteri omnes iudices nostri obseruare festinent, ex eo tempore valitura, quo nutu diuino imperiales suscepimus insulas. [p]

*a Gallia.* Cunctis.

*TITVLVS XXXVIII.*

## NE REI DOMINICAE VEL TEMplorum vindicatio, temporis præscriptione † submoueatur.

† aliis exceptione.

*Serui, liberti, & coloni principis de eiusdem possessionibus recedentes ac eorum soboles, nullo tempore præscribuntur: sed si ad aliquam militiam adspirant, debent exui. h. d. secundum. Bal. Vel sic: Serui, liberti, vel coloni principis, & eorum soboles indebitè ad aliquam dignitatem obrepentes, ad statum pristinum debent vetrahi omni præscriptione semota. h. d. secundum Saly.*

1. Impp. VALENS & VALENTINIA. AA. ad Probum præfectũ prætorio Galliæ.*

Sæpenumero

*NE REI DOminicæ vel templorum vindicatio, temporis præscrip. &c.*

*Sæpenumero.*] CASVS. Si serui vel coloni reipub. recesserunt de prædiis, & facti sunt milites, & longi temporis spacio in militia steterint: quid iuris sit, quæritur? Respon. quòd debent spoliari cingulo militiæ, & reuerti cum filiis & nepotibus ad prædia fisci.

let hoc argumentum: quia alia sunt concessa, ergo & hoc concedatur: sed sic dicit, sancimus.

m *Firmitatem.* vt infra de dona. l. sancimus.

n *Donauerit.* vt supra de dona. inter virum & vxo. l. penulti. & ad hoc supra de bo. quæ libe. l. penul.

o *Tua.* loquitur præfecto prætorio.

p *Insulas.* ar. quòd nõ valet priuilegiũ pricipis ante coronationẽ. Iré nota eũ coronãdũ. Accur. *ADDITIO.* Videas glo. in verbo, vestigiis. & glo. in verbo, reges. in cle. Romani. in. §. porro. de re iudicata.

**digna prærogatiuam fortuna.*

BIU Cujas

a *Colonique.*adscriptitij.
b *Soboles.*lic.j.de agri.& cēsi.l.cum satis.in prin.&.§.fin.lib.xj.
c *Submota.*id est inducta adhuc.sed hodie est inducta præscriptio.xl.annorum, arg.j.titu.j.l. omnes. quæ est contra. Vel est speciale in principe,cum hæc videam in ciuitate:vt supra de sacrosan. eccl. l. vt inter diuinum.& sic nō currit præscriptio, vt in huiusmodi titulo: vt.j. ti.j. l. præscriptionem. &.j.de fun.limi.l. finali.xj.& de fugi. col.l.fi, eo.lib.

*Vniuersa.*] CASVS. Coloni principis vendiderunt prędia ipsius: an possint præscribi, quæritur? Respon.quòd non:sed imperatori dabitur facultas ea vindicandi, nec cogitur refundere precium emptoribus.
d *Dominici.*id est principis.
e *Longi temporis.*quid de longissimi? Respō. in templis, item & in ciuitate centum annorum statutum est: sed postea & vltimo ad.xl. annos est recursum in templis:vt supra de sacrosan.eccle.l. fi. & in auth.quas actiones.
f *Liceat.*à fisco vindicante,siue emptor sciuit rei conditionē, siue non:vt.ſ.de rei vin.l.si mancipium.si vero dicas à vendente,tūe exiges quòd emptor tunc fuit sciens:& hoc dicit, iniquis: & sic amittit talis emptor precium: vt hic,&.j.titu.j.l.j. & j.de euic.si fundum.nō tamen lucratur venditor sciens,sed habet fiscus:ignorans autem à venditore repetit: vt ff.de ac.emp. in. l. emptorem. §. fi. &. ff. de iure fis.Lucius.in fin.

*Emptor quandoque pretiū amittit nec illud habet venditor lucratur.*

*Si qua.*]CASVS. Si aliquis occupauit prędia imperatoris,debet ea restituere: nec prodest si impetret priuilegium per fraudem, vt liceat ei possidere.
g *Si qua vnquam.* id est si quandocunque.aliàs incipit,si qua loca, id est si quęcunque.
h *Occupauerit.* veterē censum minuendo sua professione.
i *In sua iura.* id est ad primū emphyteutam, & ad consuetū censum.
k *Præiudicio.* id est vt noui non præiudicent veteribus.Accursius.
l *Incubatio.* possessionis.
m *Nouella.*quæ continet dominij translationem.
n *Poterit.* Nec in censu minuendo:vt & infra ti.j. l. comperit. & infra de fun.& sal.rei domi.l.fi.lib.xj.

*Ex Cod. Theodo.lib. xv. tit. i. l. Cunctos. & Paulum lib. v. sent. & in nouis script.*

## DE PRAESCRIPTIONE XXX. vel xl. annorum.

*Diffinitio.* *De præscriptione longi temporis dictum est:sequitur videre de longissima,scilicet quando locum habeat præscriptio.xxx.annorum:& quando locum habeat præscriptio.xl.annorum,& quis sit effectus earū. Azo.*

*Cum adseueres.*] CASVS. Possidebas prædium tributarium pro quo singulis an.soluebas tributum fisco. cum esses absens per aliquot annos,vicinus tuus nunciauit procuratori fisci, quòd in solutione tributorum longo tempore cessaueris: & ipse prædium illud distraxit vili precio. an reuersus possit restitui ad preciū, quæritur? Rñ. ꝙ si emptor. xxx. an. possedit, amodo non audieris petens prędiū. Si vero tempus nō effluxerit,poteris vindicare:nec emptori preciū quod dedit,refundes,si probaueris quòd dolo & fraude accessit ad prædij emptionem.
o *Te absente.*idem est si te præsente: sed ad maiorem exaggerationem dicit.
p *Imposuerant.* inuidētes,quia fertilis erat ibi seges.sic &.ſ. man. l.per diuersas. in princi. vnde Ouidius lib. de arte.Fertilior seges est alienis semper in agris. Vicinúque pecus grandius vber habet. *Ouidius.*
q *Collationis.*quę collatio soluta erat, & sic nō debebat, vt habeat locū quod ſ fine dicit.
r *Vili precio.* non ergo interuenerunt quæ debuerūt interuenire: cum quinque sint necessaria in tali venditione:scilicet quòd debitum sit,& cessatū sit: & ꝙ bona fide res vēdatur: & ꝙ iusto precio(quæ hic non fuerūt) ité ꝙ res subhastetur:& ꝙ præsidis auctoritas interueniat:vt supra si propter pub. pensi.l.ij.&.iij. *Venditio prædiorū ꝓpter tributa non soluta, vt valeat, quinque requiruntur.*
s *Spacium.* quod est legitimum tempus, cū perpetuæ erāt actiones tempore huius legis:vt insti.de perpe.& temp. act.in prin? Rñ. forte erat centum annorum vel.xl.vt argu. infra. l. proxi.Sed hodie constat esse.xxx.annorum: vt infra eo.l.iij. *Actiones olim erant perpetuæ.*
t *Publico.*id est præscriptionem contra ius publicum,id est actionum perpetuitatem inuentā sua sententia firmabit absoluēdo possessorem.Accursius.

u *Præscriptum.*id est præiudicatum.
x *Statuet.*puta absoluendo possessorem.
y *Sequetur.*faciendo scilicet rem restitui.Sed qualiter hoc? immo statim fuit securus emptor:vt.ſ.de quadrié.præscrip.l.ij?Rñ. ibi vendit fiscus vt suam:hic vt alienam:& ideo oportet vt præscribat,cum non interueniant ea quæ debeant interuenire. *Fisco vendēte rem alienam, an statim sit emptor securus.*
z *Restitui.*nec à vindicante,nec à venditore: & sic amittetur: vt infra de liti.l.vlti.§.fin.&.j.de euic.l.si sciens.Sed videtur ꝙ à vindicante:

A

SAepenumero præceptum est, vt serui atque liberti,coloníque a præterea rei nostræ, necnon etiam eorū soboles, b ac nepotes, quicunque de nostris possessionibus recessissent,ac se ad diuersa militiæ genera contulissent: cingulo in quod obrepserāt fraudulēter,exuti,si ad aliquas fortasse transcenderint dignitates, omni temporis definitione submota, c nostro patrimonio reddantur.

*Res emphyteuticariæ Cæsaris,reipublicæ, vel templorum,nullo titulo oneroso vel lucrativo alienari possunt vt præscribantur: immo à comparantibus auocantur sine restitutione precii.Bal.Vel sic:Si quis de colonis vel de emphyteuticis principis vel tēplorum, terram vēdiderit,cessat longi temporis præscriptio,vt terra restituta emptor sciens non habeat facultatem precium repetendi.Saly.*

II. Imppp. VALENTINIA. THEOD.& ARCAD.AAA. Dextro Comiti rerum priuatarum.

VNiuersas terras quæ à colonis siue emphyteuticariis dominici d iuris, reipublicæ, vel iuris sacrorum templorum,in qualibet prouincia venditæ vel vllo alio pacto alienatæ sunt,ab his qui perperā atque cōtra leges eas detinent, nulla longi temporis e præscriptione officiente iubemus restitui:ita vt nec precium quidē iniquis comparatoribus reposcere liceat. f Dat.V. Non. Iul. Constanti. Valentin. A.iiij. & Eutropio Conss.

*Deminutio census soliti, non obstante rescripto,& temporis cursu, ad pristinum statum debet reduci.h.d.& habet duplicem lec.Saly.Vel sic:Deminutio census soliti ad modum consuetum reducitur, rescripto obtento illicito non obstante. h. d. secundum Iaco.But.*

III.* Impp. ARCAD.& HONO. AA.ad Paulinū † com.dominicæ rei.

SI qua vnquam g loca ad sacrum dominium pertinētia cuiuslibet temeritas occupauerit: h secundum veteris census fidem in sua iura i retrahantur. ꝟRescripta igitur obreptionibus impetrata, cū præscriptione longi temporis,& noui census præiudicio k submouebit auctoritas tua:atque ita omnia suo corpori,quæ sunt auulsa,restituet.neque enim incubatio l diuturna,aut nouella m professio,proprietatis nostræ priuilegium abolere poterit. n Dat.V. Kal.April. Arca. V. & Honor. III.AA.Conss.

B

C

D

## TITVLVS XXXIX.

## DE PRAESCRIPTIONE.xxx.vel.xl.annorum.

*Si fiscus vendit rem alienam vt alienam minus solenniter,potest peti rescissio per dominum si non obstet sibi præscriptio vel exceptio.h. d. secundum Bal.Vel sic: Res vendita propter tributa non soluta, nō obseruatis omnibus solennitatibus vindicatur, nisi triginta annorum præscriptio interuenerit.h.d.secundum Bar.Vel sic:Fundus ob tributa non soluta venditus,si in,venditione non fuerint seruata vel non interuenerint à iure requisita,vindicatur,nisi triginta annis sit præscriptus:nec precium scienti redditur emptori.Salycetus.*

I. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.Arianæ.

CVm adseueres te absente o eos qui oculos prædiis tuis imposuerant, p operam dedisse,vt annonariæ collationis q prætextu,vili precio r ab officio præsidali prędia tua distraherētur:si legitimi temporis ſ spaciū t ex vēditionis die fluxit: qui prouinciam regit,inter vos cognoscet, & quod publico t iure prędscriptum u est,ſtatuet. x

Sin autē nondū ex die publicę venditionis legitimū tempus transmissum sit:iudex examinatis allegationibus tuis, quod rei qualitas dictauerit,sequetur: y non ignarus si iniustam esse emptionem perspexerit, precium quod pro vitioso cōtractu datū est,secūdum principaliū ſtatutorum tenorem malæ fidei emptoribus restitui z nō oportere.

BIU Cujas

vindicante:vt.j.si ven.pign.ag.l.j.quæ est contra.Solu.hic dolus dedit causam contractui:ibi incidit. Vel hic emptor sciuit venditorem non habere ius vendendi:ibi tantum in precio fraus habita est. Vel verius ibi precium conuersum fuerat in vtilitatem domini:vt &.ff.de rei vindic.l.emptor.&.ö. de prædiis mino.l.vtere.hic non: quia soluta fuerat annona.Item similiter videtur quòd à venditore rehabeat precium: vt.ö.communia de le.l.fina.§.fi.quę est contra. Solu.[a] ibi distraxit dominus: hic non dominus. vel ibi fuit stipulatus:hic non. Item contra .ö. quod met. cau. l. iij. Solue vt ibi.

*a Hæc solutio videtur vera in se: & eã sequitur Salycet. Tu dic put hic sentit Maynus.*

*† Hæc.l.ponit casũ in quo nõ currit præscriptio. Alios casus ponit glo.in.c. cũ non liceat. extra de præscrip.*

*Qui non possidet, nullo tempore præscribit. hoc dicit secũdum Bal. Vel sic: Qui pro alio possidet, nullo tempore præscribit. Bar. Vel sic: Primo rationem suæ intentioni contrariam remouet, assignando causam vsque ibi, nemo igitur. Secundo annectit suam intentionem, tacitam decidendo quæstionem vsque ibi, ne cogantur. Tertio subiungit rationem suæ decisionis vsque ad finẽ. & hoc dicit: Possidẽs alii non præscribit sibi. Saly.*

II. Impp. VALENS & VALENTINIANVS AA. ad Volusianum [P.P.]

MAlè.] CASVS. Locasti prædiũ tuum pro certa mercede: tenuit possessor illud.xxx.vel.xl.an.& ita se dominum dicit quacunque si præscripserit:an possit præscribere, quæritur? Dicitur quòd non: quia male esset domino prædij quòd compelleretur prędium suũ amittere: & aliquando expellere bonos & vtiles colonos:& non idoneos sibi subrogare:vel quòd cõpelleretur dominus quolibet anno vocare testes,& coram eis protestari se dominũ esse. nec obstat lex Constantini quæ dicit quòd si aliquis possedit prædium.xxx.an.quòd sit securus.nec requiritur initium possessionis ab eo:quia illa intelligẽda est in eo qui sibi & non alij possidet: sed colonus iste nõ sibi, sed domino possedit: vnde præscribere non potuit.

*† aliàs, vt conductor.*

a *Malè agitur.* id est malè ageretur si hoc esset.

*Precaria possessio large quãdoq; capitur.*

b *Possidentibus.* large hic ponit precario possidẽtem, vt emphyteutam comprehendat: vt.j.eod.l.cum notissimi.§.fi. quem contractum quidam precarium appellant. Item colonum: vt in fine huius.l. Item commodatarium, & depositarium: nam omnes isti precibus porrectis possident. In vero autem precario similiter loquitur si dominus concesserit solam detentationẽ, siue solam naturalem possessionem: quod potest: vt.ff.de acquir.pos.l.Pomponius.§.si is.&.ff.de preca.l.& habet.§.eum.&.l.certe.§.j. Sin autẽ ciuilem & naturalem cõcederet, præscriberetur domino spacio xxx.an.vt.j.eo.l. proxi. est autem ratio prædictorum quare non præscribitur dominis, quia ipsi habent possessionem, & possidenti non currit præscriptio. Sed bene dico quòd actionem personalem, id est ex locato, vel cómodati, vel depositi, post. xxx. annos non potest intentare ad rem recuperandã, vel pro præterito tempore ad aliquid, sed vti possidetis interdictum vel rei vindicationem intentat ad possessionẽ recuperandam: quia in possessione non potest ei imputari præscriptio.xxx.annorum: vtpote cum ipse semper possidebat,& hoc si dicas nasci eas ex tempore contractus.si autẽ ab eo tempore tantum quo committitur dolus vel culpa, ab eo tempore tãtum incipiet præscribi personali actione.

*r malè. Cujac. obs. 7. 6. vbi non adsentitur Bar. hic dicũt cõtra istã glo. Nã licet p̃cario possidens vtroque iure possideat: tamen semper dominũ recognoscit, vt non præscribat, sicut dicimus in emphyteuta & colono: præterea talis recognitio interrũpet præscriptionẽ iam cœptam: vt j.e.l.ch notissimi.§.fi. multomagis inchoari eã impedit ab initio.*

c *Vt eos.* scilicet colonos precario detinentes.

d *Non liceat.* scilicet dominis.

e *Cum lex.* respondet tacitæ obiectioni.

f *Constantiniana.* quam nõ habemus: quam quidã tam praue interpretabantur, vt ex ea deferrent colonis temporis prærogatiuã.

g *Non requiri.* quidam libri habent, non requiri: & tunc dic initium, id est titulum, vel bonam fidem. sic &.ö.quod cum eo. l. si liberam.&.j.de agri.& censi.l.cum scimus.§. fin.li.xj. nam sufficit sola longæui temporis possessio. Alij habent sine non: & tunc dic requiri, id est quando inceperunt posidere: hic enim bene requiritur: vt argu.ö.de pignorat.act.l.nec creditores. &.ö.commodati.l.ij.

h *Sibi.* id est ita sibi quòd non alij.at colonus non sibi, sed alij possidet. sic est.ff.de vsucap.l.pignori.j. responso.&.ö. de vsufru. l.neque.igitur non habet in eis locum lex Constantiniana.

i *Debeant.* etiam si non præstiterint. Et sic no. colonũ non præscribere.xxx.annis, licet nihil soluat: vt hic,&.ff.de vsucap.l.cum quidam.§. diuus. secundum nos. sed M. dicit contra. argu.ff. de acquiren.possess.l.quanuis.j.§.j.&.ff.de vsur.l.cum quidã.§.diuus. Item pro eo.j.de agrico.& censi.l.litibus. lib.xj. &.ö. de fide instru.l.plures.

nẽdo, ius sibi proprietatis vsurpet: [k] ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt, aut conductores vtiles sibi fortassis excludere: aut annis omnibus[l] super dominio suo publicè protestari. Dat. VIII. Kalend.Augu. Valenti.& Valent. AA.Coss.

*Actio personalis non durat nisi annis triginta, nisi fuerit interrupta pupillari ætate, vel executoris nuisione. hoc dicit vsq; ad.l.omnes. secundum Bald. Vel sic: Omnes actiones quæ minori tempore non tolluntur, triginta annis tolluntur: quæ præscriptio tempore pupillaris ætatis cessat & dormit. Bar. Vel sic: Omnes actiones quæ minori tempore non sunt limitatæ, triginta annorum præscriptione tolluntur: quæ non currit pupillis: & interrumpitur per missionem executoris. Salycetus.*

III. † Impp. HONOR. & THEODOSIVS AA. Asclepiodoto præfecto prætorio.

SIcut in rem [m] speciales, [n] ita de vniuersitate, ac personales [o] actiones vltra [p] triginta annorum spaciũ minimè protendantur: sed siqua res, [q] vel ius [r] oblationem porrectam præsidi interrumpatur præscriptio, quæritur? Respon. quòd non: sed per executorem. & hoc in secunda. Et hæc.l.est generaliter intelligẽda in qualibet persona tam maioris quàm militis, quàm minoris: excepto pupillo cui non currit præscriptio in pupillari ætate: incipit tamen currere postquã incipit esse pubes, quæ incipit currere contra defunctum. & hoc in tertia. Et intelligenda est hæc.l. de illis actionibus quæ antiquo tempore habebant longam vitam, & non de his quæ certo tempore limitabantur, sicut redhibitoria, quæ durat per annũ. & hoc in quarta. Elapsis vero.xxx.an.an possit recuperari actio, si ille cui cõpetebat, dicat se hanc legem ignorasse, quęritur? dicitur q̃ non: quia talis errat in iure, & ideo non est audiendus. & hoc in quinta. In superiori.l. dictũ est qualiter omnis actio tollitur.xxx. an. sed non fecit mentionem de qualibet actione in specie: dicit hic q̃ ita seruatur in omni actione quod dictũ est ibi, tanquam si expressisset omnẽ actionẽ: quia nullũ ius nec publicũ nec priuatũ durat vltra.xxx.vel.xl.an.& qui prędicto tẽpore possedit, securus est, dũmodo sine cõtrouersia possideret: quia si aliquis possedit rẽ meã, & cõueni eũ, interrupta est præscriptio per litẽ contestatã. Item si aliquis stetit per tantũ tẽpus in libertate: securus est.

k *Vsurpet.* Colonus ergo sibi volens possidere, nec possidet, nec præscribit: sed si dominum venientem nõ admittit, vel possessionem alij tradat, vel expellitur: & tunc dominus non possidet: vt dixi. ö. communia de vsucap.l.qui ex conducto. Accursius.

*Colonus non præscribere possidet. Bal. Colonus non præscribere possidet.*

l *Omnibus.* id est singulis.

*Sicut in rem.] CASVS.* Omnis actio, siue specialis in rem, vt rei vindic. etiam malæ fidei pos. præscribente, siue de vniuersitate, sicut hære. peti. siue personalis, vt certi condictio quę spacio.xxx.an. tollitur,& hypothe. similiter quæ competit creditori pro pignore sibi obligato, quando extraneo possidet. si vero debitor possidet, nõ tollitur nisi.xl.an. vt.j. e.l.cũ notissimi.& hoc in prima. Si vero Titius præscribebat rem meam: an per libelli oblationem porrectam præsidi interrumpatur præscriptio, quæritur? Respon. quòd non: sed per executorem. & hoc in secunda. Et hæc.l.est generaliter intelligẽda in qualibet persona tam maioris quàm militis, quàm minoris: excepto pupillo cui non currit præscriptio in pupillari ætate: incipit tamen currere postquã incipit esse pubes, quæ incipit currere contra defunctum. & hoc in tertia. Et intelligenda est hæc.l. de illis actionibus quæ antiquo tempore habebant longam vitam, & non de his quæ certo tempore limitabantur, sicut redhibitoria, quæ durat per annũ. & hoc in quarta. Elapsis vero.xxx.an.an possit recuperari actio, si ille cui cõpetebat, dicat se hanc legem ignorasse, quęritur? dicitur q̃ non: quia talis errat in iure, & ideo non est audiendus. & hoc in quinta. In superiori.l. dictũ est qualiter omnis actio tollitur.xxx. an. sed non fecit mentionem de qualibet actione in specie: dicit hic q̃ ita seruatur in omni actione quod dictũ est ibi, tanquam si expressisset omnẽ actionẽ: quia nullũ ius nec publicũ nec priuatũ durat vltra.xxx.vel.xl.an.& qui prędicto tẽpore possedit, securus est, dũmodo sine cõtrouersia possideret: quia si aliquis possedit rẽ meã, & cõueni eũ, interrupta est præscriptio per litẽ contestatã. Item si aliquis stetit per tantũ tẽpus in libertate: securus est.

*† Ex C. Titul. in.n.l. Contius.*

m *Sicut in rem.* iam ergo erat præscriptio hæc.xxx.an. secũdum Ir. Alij contra. sed hac.l. primo inducitur: vt.j.ea.l.§. hæ autem actiones.& institu. de perpe.ac. in princ.

n *Speciales.* speciales in rem sunt.x. directa in rem: Publiciana: item vtilis in rem quæ datur superficiario: vt.ff.de superfic.l.j.§. quod autẽ ait. item Seruiana,& quasi Seruiana, cõfessoria, negatoria, vtilis in rem quę datur metũ passo, in rem præiudicialis,& illa vtilis quæ datur emphyteutæ. De vniuersitate sunt quatuor in rem, & in personam: vt petitio hæreditatis, famil. ercisc. bonorum possessoria, hæreditatis petitio, vel fideicommissaria hæreditatis petitio: vt patet.ff.de rei vind.l.j. in princ. Sed communi diuidundo licet sit mixta, tamen non est vniuersalis: vt.ff.com mu. diui.l.iiij. Sunt autem quædam merè personales de vniuersitate, vt actio ex testamento quæ datur fideicommissario. Item actio ex empto, quę datur contra venditorem hæreditatis. Personales autem aliæ infinitæ sunt.

*Alia reales, alia decem.*

*Alia rem vna, alia plures quatuor.*

o *Personales.* vt condictio certi ex numeratione.

p *Vltra.* nam.j. multæ subsistunt: vt.j.ea.l.§. hæ autem.

q *Res.* scilicet corporales.

r *Vel ius.* vt seruitus, quæ incorporalis res est: vt institu. de rebus corp.

BIU Cujas

bus corp.in fin.sed quomodo iuri incorporali,vel actioni personali præscribitur,cũ ab aduersario nil possideatur?Respon.quasi possidetur:vt.ff.de petit.hære.l.regulariter.Accursius.

a *Qualicunque actione.* vt ad exhibendum.

b *Persecutione.* extraordinaria,veluti de fideicommisso quod fit iudicis officio, secus in exceptione:vt.ff. de doli exce.l.purè.§.fin.

c *A suo debitore.* vel eius hærede,vel creditore alio qui possedit viuente communi debitore:vt.ï.eo. l.cũ notissimi.in prin.&.§.j.

d *Possidente.* mala fide. alioquin tolletur longo tempore: vt.s. si aduersus creditorem.l. j.Sed an est malæ fidei, quia scit obligatũ? Videtur quòd non : vt.ff. de acqui. poss.l. si quis fundum.in fi. Sed dico quòd dominium præscribit, vt ibi, sed non hypothecariæ actioni. Vel hic loquitur de eo malæ fidei qui sciebat rem alienam non debitoris esse.prima verior. Accursius.

e *Iugi.* id est cõtinuo.

f *Facultatem.* scilicet quo ad effectum; id est per exceptionem. nam tempus ipso iure non tollit actionem:vt.ff.de act.& obliga.l.obligationum fere.§.placet.

g *Nec sufficiat.* scilicet illis ad interrũpendam præscriptionem.

h *Precibus.* & sic contra.quãdo li.prin.da.l.j.sed ibi est speciale in quibusdam actionibus prætoriis,& annalibus,& pœnalibus:vt in eo.tit.l.ij.

i *Per annotationem.* ad differentiam consultationis.

k *Allegasse.* illud responsum.

l *Deposita.* etiam sine rescripto,& coram ordinario.

m *Per executorem.* per executorem ergo fit interruptio in.xxx. annis:vt hic,&.ï.eo.l.cum notissimi.in prin.aliter non:vt.ff.pro empt.l.alienam.Sed an sit necessarius libellus, vt coram ordinario?Ir.quòd sic:vt.s.de lit.contesta.authen.offeratur.in fin. Nos contra:vt hic,&.ï.eo.l.cum notissimi.in princ.sed certe videtur quòd nec etiam per executorem:vt.ff.de eo.per quem fac.est.l.fi. in princ.&.ff. quibus ex cau.ma. l.ait prætor.in fin. &.l.seq. quæ sunt contra. Solu.secundum vetera iura non fiebat per executorem interruptio: hodie sic. & ita hæc. l.corrigit illas. nec obstat huic solutioni.ff.de act.& oblig. l.constitutionibus. vbi videtur etiã veteri iure fieri interruptio:quia ibi loquitur in prætoriis & annalibus,& precibus principi porrectis. Vel verius,ibi non dicit perpetuari : sed ad hæredes tranfire . Vel solue secundo dicta contraria:quia ibi non fuit facta citatio,sed tantum recepta satisdatio iudicio sisti.quod placet.Vel dic secũdum Io.quòd hic dicit in actione in rem tantum loqui,& in ea illa vetera iura corrigit:in aliis vero non . Quarti dicunt præscriptionem interrumpi per executorem,sed nõ perpetuari actionem in.xxx.an.vt ibi dicit.vnde & si annalis erat actio, anno tolletur, si post executoris conuentionem actor desistet anno agere. *ADDITIO.* Tu dicas secũdum Ia.de Are.& dominum Ia.But.quòd quædam præscriptio est odiosa, quæ currit solum ex negligentia nõ petentis, nullo attento fauore præscribentis.Nam præscribit siue sit bonę fidei,siue malæ fidei,vt hæc præscriptio.xxx.annorum.& ista interrumpitur per solam executoris missionem:vt hic,&.l.cum notissimi.in princ.ï.eo. Quædam est præscriptio merè fauorabilis: vt præscriptio triennij quæ currit fauore possidentis propter titulum & bonam fidem. & ista nõ interrumpitur per citationem, nec per litis contestationem,nisi in effectu:vt.l.si post acceptum. ff.de rei vind.Quædam est præscriptio mixta,quæ currit tam fauore possidentis quàm odio negligẽtis:vt præscriptio. x.vel.xx. annorum.& in ista eligitur quædam media via,vt nõ interrumpatur per solam executoris missionem, sed per litis contesta. Ita loquuntur secundum eos & Bar. hic iura allegata in contrarium hic per glos.&.l.more. &.s.de rei vind. &.l.ij.in.§.fi.ff.pro emp.

n *Militia.* restituuntur tamen absentes, & milites:vt.ff. ex quibus cau.ma.l.j.

aliquod postuletur, vel persona qualicunque [a] actione, vel persecutione [b] pulsetur: nihilo minus erit agenti triginta annorum præscriptio metuenda. ¶Eodem etiã iure in eius persona valente,qui pignus,vel hypothecam nõ à suo debitore, [c] sed ab alio per longum tempus possidente [d] nititur vindicare.† ¶Quæ ergo antea non motæ sunt actiones,triginta annorum iugi [e] silentio,ex quo iure competere cœperunt, viuẽdi† vlterius non habeant facultatem: [f] nec sufficiat [g] precibus [h] oblatis speciale quoddam (licet per annotationem [i] ) promeruisse responsum, vel etiam in iudiciis allegasse: [k] nisi allegato sacro rescripto, aut in iudicio postulatiõe deposita, [l] fuerit subsecuta per executorem [m] conuentio:non sexus fragilitate,nõ absentia, non militia [n] contra hanc legem defendenda,sed pupillari ætate duntaxat (quãuis† sub tutoris defensione consistat) huic eximenda sanctioni.

Nam cum ad eos annos peruenerint, qui ad solicitudinem pertinent curatoris , necessariò eis similiter vt aliis annorum triginta interualla seruanda [o] sunt . ¶Hæ autem actiones annis triginta continuis extinguantur,quæ perpetuæ [p] videbantur, non illæ quæ antiquis temporibus [q] limitabantur. [r] ¶Post hanc verò temporis definitionem nulli mouendi vlterius facultatem patere censemus, etiam si se legis ignorantia [f] excusare tẽtauerit.Dat. VIII.Kalend.Decembr.Constantinop.Victore Cos.

*Omnes actiones quæ triginta annorum spacio vel minori non tolluntur,quadraginta annorum spacio tolluntur. hoc dicit secundum Bart.Vel sic: Tantum valet genus quo ad omnia, quantum enumeratio specierum.& vt cesset omnis aduocatorum cauillatio, si qua actio effugiat præscriptionem triginta annorum, non effugiet quadraginta, nisi in cohortali conditione, & tributorũ exactione . hoc dicit cum duabus ll.seq.Iac.But.Vel sic:Omnes actiones, etiã si ius publicum concernant, quæ triginta annis vel paucioribus non tolluntur, quadraginta annis excluduntur.Salycetus.*

o *Seruanda sunt.* quia currit tunc contra eos hæc præscriptio, etiam si non cœperat contra defunctum : vt.s.si mafa.l.fi.in fi.Si ergo cœperat contra defunctũ, interĩ dormit,& postea excitat se, & coniungitur tempus sequens præcedenti, & sic est mirabilis naturæ hæc interruptio:quasi dicatur interim ruptio : aliàs interruptio ex toto rumpit, vt nõ reconiungatur postea tẽpus: vt.s.de præscrip. longi tempo.l.j. &.l.nec bona. An autem restituatur adultus contra præscriptionem.xxx. ann? Quidam dicunt quòd non: vt arg.s. in quib. cau.in integr.restit. nõ est ne.l.fin. Nos quòd sic: vt.ff. de mino.l. ait prætor.in prin. Sed ad quid, cum non possit compleri in adulta ætate?Respon.immo potest , puta cucurrerat prædecessori suo per xxix. annos, & postea cõpletur in minori ætate istius. Nec obst.s. si aduersus ven. pign.l. ij.quia prædecessor cõtraxerat cum illo.& eodem modo respon. ad illam.l.ff. de mino. l.Aemilius.Item no.hic præscriptionem.xxx.annorũ contra pupillum non currere:vt.ff.de acquir.re.do. l.bonæ fidei. Item nec contra filiumfamilias:vt.ï.tit.j.l.j.in fin.Et ratio est,quia cum effectu non habet actionem patre viuente , in cuius est potestate. Item nec ecclesiæ:vt.s.de sacrosan.eccle.l.fina.& in authen.quas actiones.Item nec creditori agenti hypothecaria contra debitorem, vel suum hæredem vniuersalem,vel alium creditorem:vt.ï. eo.l.cum notissimi.in prin.&.§.j.& idem potest dici vbicunque habet locum præscriptio quadraginta annorum,vel maior.Item nec mulieri pro dote matrimonio durãte:vel antequam maritus ad inopiam vergat : vt.s.de iure do. l.in rebus.§.omnis. Item in conditionali debito,pendente conditione:vt.ï.eo.l.cum notissimi.§.illud . In prædictis enim casibus actor agere non potest: & ideo ei non currit . sed quandoque videtur quòd etiam si agere non possit,tamen currat ei præscriptio:vt.ff. de ser.vrb. prædio. l.& Attilicinus.Sol.illud speciale in rusticis seruitutibus,vt non sit opus quòd agere potuerit:vt.ff. quemad.ser.amit. l.si partem. §.si per fundum. secus est in vrbanis:vt.ff.de ser.vrba.præ. l.hoc autem. vel ibi potest petere per officium iudicis, vt possit redaptare foramen.

*Præscriptio xxx.annorum contra multos non currit.*

p *Perpetuæ.* id est sine præfinitione temporis, vel cum vita hominis:vt institu.de perpe.& tempo.act.in princ.

q *Temporibus.* scilicet minoribus.

r *Limitabantur.* puta redhibitoria,& quãto minoris:vt.ff.de redhibito.l.sciendũ.§.fi.& præscriptio longi temporis.x.vel.xx.annorum:vt.s.de præscrip.long.tempo.per totum.& aliæ similes.

s *Ignorantia.* nocet ergo iuris ignorantia in dãnis.& sic est contra.ff.de iuris & facti ignoran.l.error. in fine. Solu. hoc speciale in odium negligentis:vt.ï.titu.j.l.fi.in fine.sic.s.de præscri.long. temp.l.fi.in fi.& sic fit in.l.illa,si quis in tãtam.ï.vnde vi. Vltimo quærendum est de actione communi diuidundo,& familiæ erciscundæ,& de pignoratitia,& pro socio,& de negatoria quæ triginta annis tolluntur.Et dices hoc plene.ï.de anna.exceptio.l.j. §.j.Illud constat,res furtiuas & vitiosas hoc tempore præscribi: vt.ï.de annali exceptione. l.j.§.j.Item de iure offerẽdi dices.ï.eo. l.cum notissimi.§.eodem iure.



BIU Cujas

a *Omnes.* In prima parte hæc lex confirmat præcedentem, & alias quæ certam metam præscriptionibus imponunt. Accursius.

b *Omnibus.* possessoribus & præscribentibus. Accursius.

*Generaliter dici tantum valet, quantum si singula enumerẽtur.*

c *Enumeratæ.* tantum valet generaliter dici, quantum si singula enumerentur: vt hic, &.ſ. de quadrien. præscrip. l.ij. ibi, tanquam &c. &.ff. de admini. tu. l. ſi duo. Sed argu. contra. ff. de mino. l. illud. §. ſi talis. Item & fallit hoc in caſib[b] fortuitis renunciatis: vt. ff. ſi quis cau. l. ſed & ſi. §. quæſitum. & aliàs, vt. ff. de pigno. l. obligatione. & l. quæ nondum ſunt. §. quod dicitur.

*† hæc præſcriptio fuit incognita ſuperioribus Imperatoribus. Contius.*

d *Fortuita.* quia fortuito quandoque quis bene dicit.

e *Priuatum.* agendi, non excipiendi: vt. ff. de except. do. l. pure. §. fin. nec ius eundi ad eccleſiam. Sic ergo videtur ꝙ ſi debitor poſt triginta annos offerat debitum, non cogetur creditor accipere, vt cogatur dare pignus: argu. j. eo. l. cum notiſsimi. §. ſed cum. in fin. §. vbi plene dices de hoc. ſi tamen accepit debitum, cogitur reſtituere pignus actione pignoratitia. Alij dicũt quòd poſtea etiam offerre poteſt.

*Iuri offerendi an poſsit præſcribi.*

f *Vel publicum.* huic eſt contra. ff. de diuer. præſcrip. l. in omnibus. vbi viginti an. dicit. ſed nec hic dicit quòd vſque ad. xl. an. duret: ſed quòd non vltra. xl. an. Item cõtra. ſ. de ſacroſan. eccle. l. vt inter diuinum. vbi plene hoc ſolui. Item excipe ab hac lege illas res quæ enumerãtur. ff. de vſucap. l. vſucapionem. & ſ. de præſcri. long. tempo. quæ pro lib. l. fina. Item excipe à lege iſta j. duas proximas leges.

g *Re ipſa.* id eſt per executorem: vel re ipſa, id eſt pro re ipſa principali.

h *Sit liber.* ab huiuſmodi impetitione actoris, quia abſoluetur. Sed an ſeruus ſit liber tanto tempore? Reſpõ. immo minori, niſi malæ fidei ſit, tunc iſto: vt ſ. de præſcrip. longi tẽpo. quæ pro lib. l. j. & ij. Item quid in adſcriptitio? Videtur nullo tempore: vt. j. de agric. & cenſi. l. cum ſatis. in princip. lib. xj. Sed dic quadraginta annis præſcribere eos libertatem: vt hic, niſi per aliquem alium ſeruiant: vt. j. de agrico. & cenſi. l. cum ſcimus. §. fin. non minori tempore: vt. d. l. cum ſatis. niſi fuerit adſcriptus ſeruitio curiarum: tunc [a] triginta ann. vt. j. de fun. rei pri. l. cum. lib. xj. Item ſimiliter ſecus in ſeruo principis: vt. ſ. titu. j. l. j. & ij. Item contra. huic. l. j. de fundis limi. l. fina. lib. xj. Solu. ſpeciale in illis agris. Item fallit. j. duabus legibus ſequentibus.

*Adſcriptitius. xl. annis ſit liber.*

*a Quia talis non præſcribit, ſed ab alio ſeruitutem.*

IIII. Imp. ANASTASIVS A. Matroniano præfec. præt. †

OMnes [a] nocendi quibuſlibet modis artes omnibus[b] amputantes, cunctas quidem temporales exceptiones quæ ex vetere iure, vel ex principalibus decretis deſcendunt, tanquam ſi per hanc legem ſpecialiter ac nominatim fuiſſent enumeratæ,[c] cum ſuo robore durare, & ſuum cunctis quibus competunt, vel in poſterum competere valuerint, pro ſuo videlicet tenore præſidium in perpetuũ deferre decernimus. ¶ Quicquid autem præteritarũ præſcriptionum vel verbis vel ſenſibus minus continetur, implentes, per hanc in perpetuum valituram legem ſancimus, vt ſi quis contractus, vel ſiqua ſit actio quæ cum non eſſet expreſſim ſupradictis temporalibus præſcriptionibus cõcepta, quorundam tamen vel fortuita [d] vel excogitata interpretatione ſæpe dictarum exceptionum laqueos euadere poſſe videatur: huic ſaluberrimæ noſtræ ſanctioni ſuccumbat, & quadraginta annorum curriculis proculdubio ſopiatur, nullúmque ius priuatum [e] vel publicum [f] in quacunque cauſa, vel quacunque perſona, quod prædictorũ quadraginta annorum extinctũ eſt iugi ſilentio, moueatur: ſed quicunque ſuper quolibet iure quod per memoratum tempus inconcuſſum, & ſine vlla re ipſa [g] illata iudiciaria contentione poſſedit, ſupérq; ſua conditione, qua per idem tẽpus abſque vlla iudiciali ſententia ſimili munitione potitus eſt, ſit liber, [h] & præſentis ſaluberrimæ legis pleniſsima munitione ſecurus. Dat. IIII. Kalen. Conſtan.* Olyb. Cos.

*Curialis libertatem nullo tempore præſcribit, ſed ſuæ patriæ debet reddi. & ſic lex præcedens limitatur per hanc in caſu iſto. hoc dicit ſecundum Bald. Vel ſic: Præſcriptio. xl. annorum non prodeſt curialibus quo minus ad curiam retrahantur. Saly.*

*Præſcriptionem.*] CASVS. Si curiæ adſtrictus. xl. annis extra curiam ſteterit: an ſe tueri poſsit præſcriptione, quæritur? Dicitur quòd nõ: ſed debet curiæ reddi. † ſuperiores enim leges de adſtrictis curiæ non loquuntur.

V. Idem A. ad Thomam † præfectũ præt. per Illyricum.

PRæſcriptionem quadraginta annorũ ab his qui ad curialem conditionem vocãtur, [i] opponi non patimur, ſed genitalem ſtatum ſemper eos agnoſcere compelli ſancimus. Sacra etenim noſtræ pietatis lex [k] de aliis loquitur conditionibus, nec anterioribus conſtitutionibus per eandem nouellam legem derogatur, quæ [l] manifeſtiſsimè curiales & liberos eorum, exploſis tẽporalibus præſcriptionibus, patriis [m] ſuis reddi præcipiunt.

*Præſtatio tributi quæ ſit in recognitionẽ vniuerſalis dominii, tempore non tollitur. hoc dicit ſecundum Bart. Vel ſic: Contra publicas functiones non currit præſcriptio. Iaco. But. Vel ſic: Prædium tributarium poteſt præſcribi quo ad dominium, ſed non quo ad canonem debitum ex eo perſoluendum. Salycetus.*

VI. Idem A. Leoni † præfecto prætorio.

COmperit noſtra ſerenitas quoſdam ſacratiſsimã noſtræ pietatis conſtitutionem [n] quæ de annorum quadraginta loquitur præſcriptione, ad præiudicium etiam publicarũ functionum ſolutionis trahere conari, & ſi quidem per tanti vel amplioris temporis lapſum minimè, vel minus quàm oportuerat, tributorum nomine ſolutũ eſt, non poſſe requiri, ſeu profligari [o] contendere: cum huiuſmodi conamẽ [p] manifeſtiſsimè ſenſui propoſitoq; noſtræ legis obuiare noſcatur: ideóque iubemus eos qui rem aliquam per continuum annorum quadraginta curriculum ſine quadam legitima interpellatione poſſederint, de poſſeſsione quidem rei [q] ſeu dominio nequaquã remoueri: [r] functiones autem, ſeu ciuilem canonẽ, vel aliam quãpiam publicam collationem eis impoſitam dependere compelli, nec huic parti cuiuſcunque temporis præſcriptionem † opoſitam admitti.

*Omperit.*] CASVS. Si poſsideo prædia tributoria, & omni anno debebam ſoluere decem nomine tributi, & per. xxx. vel. xl. ann. non ſolui: an ſim ſecurus, quæritur? Reſpon. quòd non quantum ad tributa: ſed prædia tanto tempore præſcribere poſſum.

*Conamẽ.* vt. ff. de publica. l. licitatio. §. carum. Si autẽ impetrauit vt poſſideret dempto canone, quadragita an. non ſoluendo præſcribit: vt. j. de fun. patrimo. l. fina. lib. xj. Item contra. huic. l. ff. de diuer. & tempo. præſcri. l. in omnibus. in princ. vbi. xx. an. præſcribitur fiſco. ſed ibi in rebus fiſco delatis quæ nondum fiſci erant: hic autem erant: vt. ff. de lega. j. l. apud Iulianum. §. fina. Sed an idem in emphyteuta quod hic? Reſpond. ſic: vt. j. eo. l. cum notiſsimi. in fin. Accurſius.

n *Conſtitutionem.* ſcilicet ſuperioré, omnes. † *Innoc.*

o *Profligari.* id eſt ſolui. *Leonti. Contius.*

p *Conamẽ.* vt. ff. de publica. l. licitatio. §. carum. Si autẽ impetrauit vt poſſideret dempto canone, quadragita an. non ſoluendo præſcribit: vt. j. de fun. patrimo. l. fina. lib. xj. Item contra. huic. l. ff. de diuer. & tempo. præſcri. l. in omnibus. in princ. vbi. xx. an. præſcribitur fiſco. ſed ibi in rebus fiſco delatis quæ nondum fiſci erant: hic autem erant: vt. ff. de lega. j. l. apud Iulianum. §. fina. Sed an idem in emphyteuta quod hic? Reſpond. ſic: vt. j. eo. l. cum notiſsimi. in fin. Accurſius.

q *Rei.* tributariæ ab eo poſſeſſe.

r *Remoueri.* ſcilicet quadraginta annorum præſcriptione.

*Cum notiſsimi. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo exorditur ratione † annectendo. Secundo ſtatuit diſtinguendo, ſeu aliqua dubia remouendo. ſecũda ibi, quã-*

obrem. Saly. CASVS. Hypotheca tollitur triginta an. ſpacio, ſi extraneus nõ debitor, vel eius heres poſsidet pignus: quia tunc tolletur quadraginta an. & currit hęc præſcriptio, ſi nõ ſit interrupta: pupillo non currit actio perſonalis, vt certi condictio ex mutuo tollitur triginta an. & hoc in prima. Si vero debitor primo pignus obligauerit vni, poſtea alij, & ſecundus poſsidet, an poſsit

posit repellere primum spacio triginta annorum, distinguit. aut viuit communis debitor: aut non. si sic, non potest repelli triginta an. spacio, sed quadraginta an. si nō, potest repelli per spacium triginta an. post mortem debitoris. Si verò vult coniungere tempora quibus possedit secundus creditor, tunc exiguntur quadraginta an. curricula. & hoc quod dictum est quando secundus creditor possidet, habet etiam locū quando primus creditor possedit, quia primus creditor possidens poterit repelere secundum spacio xl. ann. nisi debitum ei soluatur. & hoc in secunda. In tertia dicit quòd præscriptio. xxx. an. incipit currere ab eo tépore quo peti potest debitum: quia si sub cōditione debeatur pecunia, non currit præscriptio, nisi existente conditione, vnde redhibitio dotis incipit currere à tempore soluti matrimonij: quia ab eo tempore poterit agere pro dote. vnde si stat xxx. an. cp non agat, repellitur ab hypotheca quam habet aduersus res mariti tacite sibi obligatas. In quarta dicit, illud quod dictum est, scilicet cp debitor potest præscribere pignus, intellige quando post non peruenit ad creditorē: vnde si perueniat præscriptio: multo magis si per executorem, vel litem contest. interrūpatur. In quinta dicit cp interrumpitur præscriptio, quādo debitor incepit præscribere pignus, & postea secundo, puta lapsis. xx. annis fecit cautionem creditori recognoscēs debitum suū. & hoc in sexta parte. Si vero aliquis ex causa legati annui, vel mēstrui, vel simili, teneatur mihi in decem, quādo incipiat præscriptio, quęritur? Respon. ab eo tempore, quo cessat in solutioue rei debitæ quam aliquib⁹ annis vel mensibus soluit: & peti poterat. & hoc in septima. Item si aliquis accepit rem in emphyteusim, non potest eam vllo tempore præscribere: quia non sibi, sed alij possidet.

*Præscriptio triginta annorum cessat in hypothecaria debitore possidente, vel eius hærede, vel nisi secundus creditor velit præscribere contra primum, ipso debitore viuente. hoc dicit. Bald. Vel sic: Hæc reputatur bona lex. Actioni hypothecariā ab extraneo possessore triginta annis præscribitur: nisi fuerit interrupta à debitore, vel eius hærede quadraginta annis, à secundo vero creditore viuo debitore similiter. xl. an. idem eo mortuo, si eius adminiculo vtatur: aliàs xxx. an. idem in iure offerendi. hoc dicit vsque ad. §. illud. Bart.*

VII. Imp. IVSTINVS A. Archelao præfec. præt.

CVm notissimi iuris [a] sit, actionem hypothecariā in extraneos quidē suppositæ rei detentatores annorum triginta finiri spaciis, [b] si nō interruptū erit silentium, vt lege [c] cautum est, id est etiam per solam [d] conuentionem, aut si ætas impubes excipienda [e] monstretur, in ipsos verò debitores, aut hæredes eorū primos vel vlteriores nullis expirare lustrorū cursibus: [f] nostræ prouisionis esse perspeximus hoc quoque emendare, ne possessores eiusmodi propè immortali timore teneantur.

*Hypothecaria quæ contra extraneū possessorem tollitur annis triginta, contra debitorem, vel eius hæredem possidentem tollitur per quadraginta annos tantum, nisi præscriptio fuerit interrupta per missionem executoris: aut interuenerit ætas pupillaris, actionibus personalibus in suo statu manentibus. Salycetus.*

Quamobrem iubemus hypothecarum persecutionē quæ rerum mouetur gratia vel apud debitores consistentium, vel apud debitorum hæredes, non est citando eum, quia conuentione facta ad iudicem, præteritum tempus pro non præterito habetur. Per minorem ætatem: quia verbi gratia si filius successit mihi, non currit ei, & tamen præscriptio non tollitur. Accursius.

*toris missionem, differt ab ea quæ fit per litis contestationem.*

c *Excipiēda.* quo casu interim dormit: vt dixi. ff. e. l. sicut. circa fi.

vltra quadraginta annos ex quo competere [g] cœpit, prorogari, [h] nisi conuentio, aut ætas (sicut dictum est) interceserit: vt diuersitas vtriusque rerum persecutionis quæ in debitorem, aut hæredes eius, quæque mouetur in extraneos, in solo sit annorum numero: [i] verùm in aliis omnibus ambæ similes sint: in actione scilicet personali [k] his custodiendis, quę prisca constitutionum sanxit iustitia. [l]

*Creditor secundus præscribit hypothecariæ actioni contra primum, si debitor cuius personam secundus repræsentat, tanto tempore vixit: aliàs præscribit triginta annis, non computato tempore sui auctoris. Quod si computare velit, quadraginta anni sunt necessarii. hoc dicit vsque. §. eodē iure. Saly.*

Sed cùm illud etiam in forensibus [m] controuersiis ventilabatur, an creditor anteriora iura prætendens potest posteriorem creditorem hypothecā tenentem etiam vltra triginta annos, inquietare, vtpote imaginem debitoris obtinentem, eique possidentem: necessarium duximus & hoc dirimere. Et sancimus, donec communis debitor viuit, non posse creditori anteriori triginta annorum exceptionem opponi, sed locum esse quadraginta annorum præscriptioni: quia dum ille viuit, merito anterior creditor confidit, vtpote apud debitorem eius possessione per posteriorem creditorem constituta. [n]

f *Cursibus.* repete, cum notissimi iuris sit nostræ &c.

g *Competere.* quandoque enim non statim cōpetit: cum forte sub conditione fuit hypotheca contracta, vel ex die certo, & sic aduenient die vel conditione incipit currere: vt. j. ea. l. §. illud.

h *Prorogari.* sed cum personalis tollatur. xxx. annis, quomodo durat plus accessoria? Respō. non tollitur. xxx. an. ipso iure: vt. ff. de actio. & obliga. l. obligationum fere. §. placet. & sic loquitur. j. de luitione pigno. l. ij. Sed arg. contra. ff. de reg. iur. l. cum principalis. &. ff. de vsur. l. eos. &. ff. de admini. tu. l. si pupillus. in fi.

i *Numero.* item & in alio, quia aliter lis æstimatur aduersus extraneum: & aliter aduersus debitorem, vel hæredem: vt. ff. de pigno. l. si inter. §. fin.

k *Personali.* s. certi cō dictione ex mutuo.

l *Iustitia.* vt. ff. eod. l. sicut.

m *In forensibus.* id est in causis quæ in foro aguntur.

n *Constituta.* an ergo possidet debitor pign⁹ quod creditori tradidit? Respon. distingue prętorium pignus à cōuentionali. primum nō possidet creditor, licet sit in possessione secundum omnes: vt. ff. vt in possess. lega. l. is cui. in princ. &. §. si plures. & §. missus. &. ff. de acquiren. possess. l. iij. in fine. &. ff. de bo. auctо. iudi. pos. l. cum legati. Si autem est conuentionale: tunc est opinio. nam & tunc dicūt quidam, vt P. quòd possidet debitor, argu. huius literæ. vnde nec vsucapit creditor: vt. ff. de vsucapio. l. pignori. sed nec vti possidetis agit: vt. ff. vti possi. l. si duo. §. creditores. Item nec euitat satisdationē iudicio sisti: vt. ff. qui satisda. cogan. l. sciendū. §. creditor. sed nos dicimus quòd ciuiliter & naturaliter possidet creditor: vt. ff. de acquiren. rerum dom. l. per seruum. in princ. Item debitor per talem seruum non acquirit possessionem quam quęreret si possideret: vt. ff. de acquiren. poss. l. j. §. per seruum corporaliter. sicut fit in fructuario qui quærit possessionem fructuario: vt. ff. de acquiren. possess. l. possessio quoque. Item pro hoc. ff. de acquiren. possess. l. qui pignoris. in fine. &. l. sequen. Nec obstat quod hic dicit. nam ideo dicit, quia debitor quandocunque vult, potest offerre debitum, & ita rem habere: & sic erit apud eum. Item nec obstat cp vsucapit debitor: quia quandoque procedit vsucapio sine possessione: vt. ff. de vsucapio. l. rerum. &. l. nunquam in vsucapionib. §. vacuum. Item nec illa vti possidetis. l. si duo. §. creditores. quia in prætorio pignore dicit. Prætera si esset apud debitorem possessio, & creditoris seruus surriperet: ergo dominum possessione priuaret, id est debitorem, quod non facit: vt. ff. de acquiren. possess. l. rem quæ. & de vsuca. l. non solum. §. fina.

*Debitor an possideat pignus quod creditori tradidit.*

*Vsucapio quandoque procedit sine possessione.*

*Decesserit.*

a *Cum notissimi iuris.* per. l. ff. eo. l. sicut. circa princ.

b *Spaciis.* quatuor habet tempora hypothecaria, decem an. vel viginti, quando extraneus possidet cum titulo bona fide inter presentes vel absentes: vt. ff. si aduer. credi. l. j. &. ij. & triginta, quādo mala fide, vel sine titulo, vt hic. at cum debitor, vel heres eius, vel alter creditor, tūc quadraginta, vt hic statim dicet, &. j. proximo. §. Accursius.

*Hypotheca quæ contra bona fide possidentem tollitur annis triginta.*

c *Lege.* scilicet illa, sicut. ff. eo. Accursius.

d *Solam conuentionem.* hoc nomen, solam, non excludit executorem, sed litis contestationem: sicut cum dicitur, solus cōsensus facit matrimonium: quia & verba sunt necessaria, sed excludit concubitum. Item solus dolus in deposito venit: quia & lata culpa, sed leuem culpam excludit. Et nota diligenter: quia cum interrumpitur præscriptio per executoris conuentionem: extenditur vsque ad triginta annos à tempore conuentionis. nam per solam litis contestationem extenditur ad quadraginta annos: vt. j. qua fi. l. fina. &. j. titu. j. l. j. §. j. in fin. §. secundum Ioan. Sed alij dicunt, vt H. etiam fieri hoc in. xl. an. quod non placet. Et dic per solam, id

*Matrimonium fit per solam conuentionem.*

*Interrumpitur præscriptio per executorem.*

BIU Cujas

Ex quo autē in fata sua debitor decesserit, [a] ex eo [b] quasi suo nomine possidētē posteriorē creditorē meritò posse triginta annorū opponere præscriptionē: & secūdum hanc distinctionem cōputationem temporū adhibendam, vt ex persona quidem sua posterior creditor triginta annos, per quos ipse post mortem debitoris possedit, opponat. Sin autem coniungere voluerit suæ possessioni quā post mortem debitoris habuit, etiam tempus quo viuente debitore vel ipse creditor vel communis debitor detinuit: tunc quadraginta annorum exceptionis iura tractari, & quantum deest ad quadraginta annorum possessionem, per quam & ipse debitor creditorem repellere poterat, hoc se possediſſe ostēdat.

*In præscriptione iuris offerendi opponenda per possessorem primum creditorem secundo creditori, seruatur tempus dictum in.§.præcedenti. hoc dicit vsque ad.§.illud. Salycetus.*

Eodem iure pro temporum computatione obseruando & si posterior creditor anteriori creditori offerre debitum paratus [c] est, & is creditor longæuam possessionis præscriptionē ei opponere conatur. [d]

*In obligationibus conditionalibus, vel in diem, incipit currere præscriptio in diei vel conditionis euentum tam in personalibus quàm in hypothecariis actionibus. h. d. vsque ad.§.immo & illud. Saly.*

Illud autem plus quàm manifestum est, quòd in omnibus contractibus [e] in quibus sub aliqua conditione vel sub die certa vel incerta stipulationes & promissiones vel pacta ponuntur, post cōditionis exitum vel post institutæ diei certę vel incertæ lapsum, præscriptiones triginta vel quadraginta annorum, quæ personalibus vel hypothecariis actionibus opponuntur, initium accipiūt. ¶ Vnde euenit, vt in matrimoniis, in quibus redhibitio [f] dotis, vel ante nuptias donationis in diē incertam mortis vel repudij [g] differri solet, post coniugij dissolutionem [h] earundem curricula præscriptionum personalibus itidem actionibus vel hypothecariis opponēdarum initium accipiant.

*Per possessionem rei obligatæ, & per secundam cautionem, & debiti agnitionem fit interruptio præscriptionis. Baldus. Vel sic: Non solum per executoris missionem, vel per litis contestationem interrumpitur præscriptio: sed etiam per rei oblatæ apprehensionem, vel ipsius debiti nouam cautionem. h. d. vsque ad.§.in his etiam. Salyce.*

Immo [i] & illud procul dubio est, quòd si quis eorum quibus aliquid debetur, res sibi suppositas [k] sine violentia [l] tenuerit: per hanc detentionem interruptio fit præteriti temporis, si minus effluxit triginta [m] vel quadraginta annis: & multo magis [n] quàm si esset interruptio per conuentionem [o] introducta: cum litis contestationem imitetur [p] ea detentio. ¶ Sed & si quis debitorum ad agnoscendum suum debitum secundam cautionem in creditio. & ideo extunc currit præscriptio: vt hic dicit, & infra titu. j. l. j. §. finali. &. ff. quando actio de peculio est annalis. l. j. §. annus.

*Ius offerēdi an per præscriptionem possit tolli.*

a *Decesserit.* nullo hærede relicto. nam si haberet hæredem, idē in hærede quod in defuncto statueretur. Vel aliud in hærede, quia hæres non retinet per eum possessionem, nisi primo apprehenderit: vt. ff. de acquiren. pos. l. cum hæredes. in prin. &. l. qui vniuersas. §. quod per colonum.

b *Ex eo.* scilicet tempore.

c *Offerre debitum par.* aliter enim non potest cōfirmare sibi pignus: vt infra qui po. in pigno. habean. l. j. Sed quid econtra si prior creditor offerat secundo? P. dicit, non memini me legisse priorem creditorem ius offerēdi habere: sed certe ego legi qualemcumque possessorē posse offerre, secundum Ioan. vt. ff. qui. mo. pig. vel hypothec. solui. l. Paulus. §. qui pignoris. Et nota aliud in seruo bona fide redempto ab hostibus. nam tunc tollitur ius offerendi triennio: vt. ff. de capti. & postli. reuer. l. in bello. §. si quis seruum. Accursius.

d *Opponere conatur.* quid ergo si debitor triginta annis stetit quòd neque soluit, neque obtulit, nunquid præscribetur iuri offerendi? Aiunt quidam quòd non, sicut nec ius eundi ad ecclesiam, vel per viā publicā, vel ad sanctum Iacobum: vt. ff. de via publica. l. viam publicā. & quod dicitur supra eo. l. omnes. de iure agendi dicit, non excipiendi, vel offerendi. sed Bul. dicit ius etiam offerēdi tolli, argum. horum duorum responsorum, & maxime huius. Item alia ratione: quia cum potest facere vt possit, scilicet agere pignoratitia soluendo: iam ergo posse videtur: vt. ff. de regu. iur. l. qui potest. Item pro hac sententia est. ff. de dam. infec. l. si finita. §. postea autem. Accursius. *ADDITIO.* Dum quæritur, an iuri offerendi possit præscribi, dicas secundum communiter doctores, quòd est quoddam ius offerendi, quod competit per modum iuris, vtputa secundus creditor habet ius offerendi, & confirmandi sibi pignus: vt. l. j. infra qui po. in pig. hab. hoc tollitur spacio triginta vel quadraginta annorum, vt hic. Quoddam est ius offerendi, quod cōpetit per modum facultatis. verbi gratia: debitor potest quandocunque vult offerre debitum, & pignus reluere. ista facultas nunquam potest præscribi, sicut nec facultas eundi per viam publicam: quia licet per mille annos nō iueris, semper poteris ire: vt. ff. de via pub. l. viam publicam.

e *Contractibus.* idem in vltima voluntate: vt supra communia de lega. l. fi. §. sin autem auaritiæ.

f *Redhibitio.* id est redditio.

g *Repudii.* vel marito vergēte ad inopiam: vt supra de iure dotiū. l. vbi. vel deportato viro, vel muliere mutāte affectionem: vt supra de repu. l. j. his enim quatuor casibus repetitio est.

h *Dissolutionem.* vt & supra de iure dot. l. in rebus. §. fina. & hoc intellige statim si fuerint immobilia: alioquin annua bima trima die olim, hodie post annum, argu. supra de rei vxo. act. §. exa-

k *Suppositas.* id est obligatas. Sed quid si non erant suppositæ? Aliud videtur. cum enim detur restitutio actionis amissæ, videtur esse præscriptio non interrupta: vt. ff. quibus ex causis maiores. l. ait prætor. §. finali &. l. sequen. secundum Io. & H. Cōtrarium tamen ex eadem. l. probari posset, secundum Azo. [a]

l *Sine violentia.* quare dicit, sine violentia? nónne idem & si cum violentia: vt. ff. de vsucapio. l. naturaliter. quæ est contra? Respon. hic dicit sine violentia, id est, cum voluntate debitoris pignus accepit: quia debitor dedit ei: & tunc interrumpitur præscriptio in personali & in hypothecaria. in personali, quia debitum agnouit: in hypothecaria, quia creditor adeptus est possessionem. secus autem si cū violentia: quia tunc tantum in hypothecaria interrumpitur præscriptio: non in personali: sed econtra si debitum agnoscat debitor, tunc etiam in hypothecaria fit interruptio: vt infra proxi. §. & est ratio: quia cum in principali sibi præiudicauit: & in accessario, per consequentiam. Alij dicunt ideo dici sine violentia, quia tunc fit interruptio tantum aduersus eū. sed si cum violentia: tunc aduersus omnes. Tertij subaudiunt hic, maxime. dicunt ergo idem si cum violentia. & dic violentiam licitam commissam ex pacto: vt infra de pignorib. l. iij. aliàs ius crediti amitteret: vt. ff. quod met. causa. l. extat. Quarti dicunt, sine violentia adhibita in offerendo, secundum Ot. at adhibita in retinendo interrumpit: vt. d. l. naturaliter. Prima placet.

m *Triginta vel quadraginta.* s. ante detentationem. & no. hic loqui de personali & hypothecaria.

n *Multo magis.* immo multo minus, cum hæc in. xxx. annos, sed conuentio in. xl. annos perpetuet, secundum quosdam: vt infra eo. l. fin. Sed secundum Io. hic respicit ad factum: quia de facto tenet: quod non facit qui litem contestatur, vel mittit executorem. Vel dic quòd hæc interruptio prodest omnibus: vt. ff. de vsucapionib. l. naturaliter. sed illa quæ fit per litis contestationem, vel per conuentionem, prodest tantum contestanti, & executorem mittenti: vt. ff. ne de statu defunctorum. l. ij. §. finali &. ff. de diuer. & temporalib. præscription. l. intra. in princip.

o *Per conuentionem.* executoris.

p *Imitetur.* immo & plus operatur hæc detentio: vt modo dixi in fi. glo. immo. Accursius.

*Exposuerit.*

BIU Cujas

torem exposuerit: [a] tempora memoratarum prescriptionum interrupta [b] esse † videbuntur, quantum ad priorem cautionem pertinet, quæ scilicet innouata [c] permansit tam in personalibus quàm in hypothecariis actionibus. Namque improbum est, debitorem hunc contradicere, qui ne sub accusatione creditoris more debitoris fiat, secundam in eum super eodem debito † cautionem exposuit.

*In obligationibus annuis & menstruis non initium obligationis, sed cessationis inspicitur: & tenens vt emphyteuta, aut conductor, seu quolibet alio titulo, non præscribit. hoc dicit secundum Baldum. Vel sic: Hæc est quinta pars, in qua tractat de tẽpore inchoandæ præscriptionis. & hoc intendit: In annuis debitis præscribitur ex tempore cessante solutionis, non integræ obligationis. Et res emphyteutica vel conducta, non præscribitur nisi possessio domino sit reuersa. h. d. vsque ad finem. Salycetus.*

In his etiam promissionibus, vel legatis, vel aliis obligationibus, quæ dationem per singulos [d] annos, vel menses, aut aliquod singulare tempus continent, tempora memoratarum præscriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cuiusque anni, [e] vel mẽsis, vel alterius singularis temporis computari manifestum est: nulla [f] scilicet danda licentia vel ei qui iure emphyteutico rem aliquam per quadraginta, vel quoscunque alios annos detinuerit, dicendi ex transacto tempore dominium sibi in iisdem rebus quæsitum esse: cum in eodem statu semper manere datas iure emphyteutico res oporteat: vel conductori [g] seu procuratori rerum alienarum dicendi * ex quocunque temporum curriculo non debere se domino volenti post completa conductionis tempora possessionem recipere, eandem reddere. Datum Kalen. Decemb.

*Per præscriptionem longi temporis quæritur ius vindicandi: idem per præscriptionem longissimi temporis bona fide factam: sed malæ fidei possessor solam exceptionem acquirit. Item violentus inuasor non potest referre quæstionem dominii. hoc dicit vsque ad. §. sed & si quis. Bald. Vel sic: Præscriptione longi temporis quæritur præscriptori ius rem vindicandi à quocunque possessore. Salycetus.*

VIII. Imp. IVSTINIA. A. Mennæ præfecto prætorio.

[a] *Exposuerit.* hoc enim quandoque fit: vt supra ad Velleia. l. si mulier. ij. & supra de plus pe. l. j.

[b] *Interrupta.* non dicit perpetuari actionem primam per agnitionem: sed interruptionem præscriptionis fieri. si ergo præscribatur redhibitoriæ: licet debitum agnoscas, non perpetuatur redhibitoria vsque ad xxx. an. sed post agnitionem sex mensibus præscribam. Sed certe immo nec interrumpi videtur per huiusmodi secundam cautionem: quia nec per acceptionem fideiussoris: vt. ff. de solu. l. cum quis. §. si quis pro reo. quæ est contra. Sol. [a] ibi fuit acceptus pro eo quod deberi apparuerit: non autem confitebatur debitum: hic sic. vel ibi speciale in illo anno vtili: vt hodie in quadriennio, vt etiam cõtestatione non perpetuetur: vt supra de tempo. in integ. resti. l. superuacuam.

[c] *Innouata.* id est, non nouata, seu non extincta. Et no. hic quòd interruptio, alia ciuilis, alia naturalis. Naturalis est, quoties ipsa possessio amittitur: quod multis modis fit: vt. ff. de acquiren. poss. l. qui vniuersas. & hoc omnibus petere volentibus prodest: vt. ff. de vsuca. l. naturaliter. Alia ciuilis, & hæc multiplex. Primo per contestationem: & hęc in xl. an. vt infra eo. l. fina. Item per quasi cõtestationem: vt supra vbi in rem actio. l. ij. Item per executorem: vt. ş. eo. l. sicut. Item per debiti agnitionẽ, vel solutionem partis, vel fœnoris: vt hic. Item per solam libelli oblationem, in casibus: vt. ş. quando libellus princip. da. l. j. &. ij. & in illis quos habes. j. titulo primo, vt perfectius. Item per rei obligatæ apprehensionem: vt. ş. proximo. §. & hæc ciuilis prodest tantũ interrumpenti, nõ alij: vt. ff. de diuersis & tempo. prescript. l. intra. in princip. &. ff. ne de statu defunc. l. ij. §. fin. & hoc in præscriptione: sed vsucapio per huiusmodi ciuiles interruptiones nõ interrumpitur de rigore: sed quo ad effectũ sic: vt. ff. de rei vind. l. si post. Est etiã quædam alia mirabilis interruptio, si seruus fructuarius qui ab alio possidetur, qui præscribit vsuifructui meo intra tempus, aliquid meo nomine faciat: vel si aqua mihi debita, per se fluat: vt. ff. de vsufru. l. arboribus. §. idem tractat. & quẽadmodum ser. amit. l. qui fundum. Item & alia, scilicet ætas: vt. ş. eo. l. sicut. circa fi. *ADDITIO.* Addas pulchram glo. in verbo, interruptio. in cap. illud. extra de præscrip. & aliam similem glo. in verbo, interruptam. in cap. placuit vt quicunque. xvj. q. iij.

[d] *Per singulos annos.* verbi gratia: Promisisti mihi decẽ singulis annis: & præstitisti per quatuor annos: postea cessasti. non curret mihi prescriptio ab exordio obligationis, sed ab eo tempore quo cessatũ est, currit præscriptio omniũ sequentiũ annorũ, secundũ B. Si queras, quæ ergo erat dubitatio? R. nũ. magna. nam quia semel agnouerat debitũ, videbat ꝙ si etiã cessaret soluere, tñ creditori præiudicari non posset. Sed quare non duplicatur tempus in huiusmodi annua præscriptione: vt. ff. quemadmo. serui amit. l. si sic. hic eñ innuit ꝙ hic nõ duplicetur. cõmemorat eñ prescriptiones prædictas, nec aliquid dicit de duplicatione. Sed respondeo illud habere locũ in decennali & vicennali præscriptione. Item quid si debeo decem, & quinque solui per. xxx. an. alia non: nunquid præscribo? Videt ꝙ sic: vt. ff. de aqua coti. & æsti. l. j. §. Trebatius. Sed contra puto: vt. ş. de non nume. pecu. l. cum fidem.

[e] *Cuiusque anni.* Mar. sic exponit, vt ex quolibet anno sit vna prescriptio. vnde hodie est præscriptũ tricesimo anno, & aliis præcedentibus, sed nõ sequentibus. & sic est cõtra. ş. de vsur. l. eos. in princ. Sed soluit M. [a] illud odio vsurarum, vel illud in accessoriis. sed neutra placet. nam etiã sorte soluta, & sic extincta principali actione, nihilo minus peti potest vsura debita per stipulationẽ: vt. ff. de eo quod certo loco. l. centũ. Et bene apto simile ad prędictũ: quia qui præscribit, similis est soluẽti: vt. ff. de admi. tu. l. si pupillus. in fi. Bul. vero & R. dicũt indistinctè in legatis & stipulationibus currere omniũ annorũ etiã sequentium præscriptionẽ à tẽpore quo est cessatũ. & pro eis. j. e. l. pxi. in fi. &. j. tit. j. l. j. §. j. ĩ fi. §. &. ş. de fide ĩstru. l. plures. circa princi. Et hic exponit, ab initio cuiusq; ãni. s. ex quo cessatũ est. & sic secũdum B. præscribitur annuæ prestationi. secundum M. non. Tu dic tertio secundũ Io. aliud in stipulationib⁹, & aliud in legatis seruatur. in stipulationibus enim seruo sententiam B. & R. quia licet plurium annorũ, tamẽ vna est stipulatio, sicq; vna præscriptio: vt. ff. de verb. ob. l. si Stichũ. §. stipulatio. at legata annua tot sunt, quot anni: vt. d. l. si Stichum. & de don. cau. mor. l. senatus. §. vlti. & de annuis leg. l. cũ in annos. & sic quot anni, tot actiones, & tot præscriptiones. & sic in legatis seruo sententiã M. inde est etiã ꝙ huiusmodi annuũ legatũ nõ amittitur nõ vtendo: vt. ff. qui. mo. vsufr. amittatur. l. si vsusfructus alternis. & ar. ff. de operis noui nunci. l. de pupillo. §. fi. &. l. seq. In vna ergo stipulatione actio semel extincta, amodo frontẽ erigere non audet. Sed huic opinioni Io. videtur obstare hæc lex, quæ æquiparat legata stipulationib⁹. Sed dic æquiparari, vt ex quo cessatur, currat prescriptio, licet in stipulatione omnium annorum, in legatis tantum illius anni.

*b Et bene secundũ cẽ. muniter scriben.*

*Annui debiti obligatio an sit vnica, & annua tot sunt, quot possit per vnicã præscriptionem tolli.*

*dicenti.*

[f] *Nulla.* nota hic sequentia responsa.

[g] *Conductori.* repete, & nulla danda licẽtia cõductori &c. & dic hæc vera nisi interuerterint huiusmodi personæ domini possessionem, scilicet non admittendo dominum reuertentem: vel tradendo alij, vel etiam si fuerit expulsus: vt plene dixi supra eo. l. malè. &. ff. de acquir. poss. l. clam. §. qui ad nundinas.

*SI quis.* ]*CASVS.* Si aliquis iusto titulo & bona fide possedit rem aliquã per. x. an. inter præsentes, xx. inter absentes: secur⁹ est si cadat à possessione illius rei quã præscripserat: & habet actioenm cõtra dominũ, & quemlibet, & cõtra creditores quibus fuerat res primo obligata. Sed pone ꝙ sine titulo possedi aliquã ré. xxx. an. & à possessione cecidi: quid iuris sit, quæritur? Distinguit: aut ab initio bona fide possedi: aut mala. si bona, habeo act. cõtra quẽlibet possidentẽ, præterquã cõtra dominũ. si mala, tunc act. nõ habeo aduersus possidentem: sed verus dñs potest agere cõtra possessorẽ, nisi secũdus possessor spacio. xxx. an possederit. quod autẽ dictũ est, ꝙ qñ possideo mala fide, nõ datur mihi actio aduersus possidentẽ: tunc habet locũ, quãdo secũdus possessor nõ abstulit mihi rem, nec surripuit: alioquin possum rem ab eo auocare. Si vero rem aliquo modo præscripsi, & vocatus ad iudicium ratione illius rei præscriptæ, non veni, & aduersarius meus fuit missus in possessionem eius rei quam præscripserã: possum intra annũ recuperare possessionẽ, si satisdem iudicio sisti. in illis autẽ contractibus, in quibus vsuræ debentur, ex illo tẽpore currit præscriptio ex quo cessatum fuerit in solutione vsurarum.

*Contractus.*

BIU Cujas

*Donatio est contractus.*

a *Contractus.* scilicet permutationis. Et not. quòd innuit donationem esse contractum, & sic continetur sub illa l. ij. & authen. sacramenta puberum &c. ſ. ſi aduersus vend.

b *Rem.* scilicet immobilem.

c *Per decem.* inter præsentes, vel xx. inter absentes.

d *Exceptionem.* Not. pro B. contra M. quòd præscriptione nō quæritur dominium: vt & ſ. de iur. do. l. in rebus. in fin. cum exceptio sit actionis exclusio: vt. ff. de excep. l. ij. sed M. dicit exceptionem intentionis dari. & hoc no. ſ. de bo. ma. l. j. & authen. nisi tricennalis.

e *Creditores.* vt. ſ. ſi aduersus credi. l. j.

f *Actionem.* non solum exceptionem. & hoc facit pro M. qui dicit ei dari in rem actionem: sed tu dic vtilem: & hanc intentat indubitanter contra alios. Sed an & contra dominum? Io. & B. cp sic, vt sic vtilis præferatur directæ: vt. ff. de procu. l. in causæ. in fin. & de Publici. l. eum qui. §. j. Item & quia lex dicit mutari dominium in præscriptione: vt. ff. de vsucap. l. eum qui. §. j. Item patet ex eo quia & ante impletam præscriptionem habebat Publicianam: aliquid ergo plus nūc debet habere. Alij dicunt contra, & dicunt quòd nunc habeat hoc plus, quia ciuilem contra alios, contra quos tantum Publicianā habuit vsque nunc: vt. ff. de leg. j. l. ſi creditori. §. id quod. Item quòd dat actionem contra alium: intellige, nisi & ipse nouus possessor præscripsit: sed si post præscriptionem secundi ipse secundus à possessione ceciderit, quis vindicat, prior præscriptor, vel secundus, vel dominus? Respon. secundus præscriptor: cum prior amiserit suum vtile dominium, & dominus similiter effectum sui directi. res enim videtur esse in curriculo, siue in circulo.

† *Tenor huius. §. ponitur sub brevibus verbis in. c. 2. in versi. verū ex parte abbatis. cū gl. sup verbo, retentionis. extra de ord. cog.*

Si quis emptionis, vel donationis, vel alterius cuiuscunque contractus [a] titulo rem [b] aliquā bona fide per decem [c] vel viginti annos possederit, & longi temporis exceptionem [d] contra dominos eius, vel creditores [e] hypothecam eius prætendentes sibi acquisierit, posteáque fortuito casu possessionem eius rei perdiderit: posse eum etiam actionem [f] ad vindicandam rem eandem habere sancimus. hoc enim & veteres leges [g] (si quis eas rectè inspexerit) sanciebant.

*Hæc est secunda pars principalis huius l. in qua loquitur de præscribente spacio lōgissimi temporis bonæ fidei & malæ possessore. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Præscriptione lōgissimi temporis quæritur præscriptori, si malam fidem habuit ab initio, sola retinendi exceptio. Si vero ab initio bonam fidem habuit, quæritur ei ius vindicandi à quocunque præterquam ab eo contra quem præscripsit: siue dominus fuerit, siue creditor qui hypothecariam habuerit. In eo casu quo malam fidem habuit, si cadat à possessione, tunc potest prior dominus vel creditor ab iniusto possessore illā vindicare, nisi & ipse propria se tueatur præscriptione. h. d. vsque ad versicu. Sed hæc. Salyc.*

Quòd si quis [h] † eam rem desierit possidere, cuius dominus, vel is qui suppositam [i] eam habebat, exceptione triginta vel quadraginta annorum expulsus est: prædictum auxilium [k] non indiscretè, sed cum moderata diuisione ei præstari censemus: vt si quidem bona fide ab initio eam rem tenuerit, [l] simili posit vti [m] præsidio: sin vero mala fide eam adeptus est, indignus [n] eo videatur: ita tamen, [o] vt nouus possessor, si quidē ipse rei dominus ab initio fuit, vel suppositā eam habebat, & memoratæ exceptionis necessitate expulsus est: cōmodum detentionis sibi acquirat. [p] ¶ Sin verò nullum ius in eadem re quocunque tempore habuit: [q] tunc licentia sit priori domino, vel creditori qui nomine hypothecæ rem obligatā habuit, & hæredibus eorum ab iniusto detentatore eam vindicare: nō obstante * ei quòd prior possessor triginta vel qudraginta annorum exceptione eum [r] remouerat: nisi ipse iniustus possessor triginta vel quadraginta annorum ex eo tempore computādorum, ex quo prior possessor qui euicit, ea possessione cecidit, exceptione munitus [s] est.

*Hic textus est singularis, & non est alibi in iure. Agenti petitorio nomine non obstat exceptio dominii, quando agens agit contra spoliantem. Bald. Vel sic: Hic excipit ex eo quod dixit in versi. si vero mala fide. & h. d. Possessor violentus non potest referre quæstionē dominii. Vel sic. Præscriptor malæ fidei potest rem vindicare ab eius violēto possessore. hoc dicit vsque ad. §. sed & si quis. Salycetus.*

Sed hæc [t] super illis detentatoribus censemus, qui sine violentia eandem rem nacti sunt. Nam si quis violenter eam abstulerit, [u] omnimodo licebit priori possessori sine vlla distinctione [x] eam vindicare.

*Præscribens bona fide lō gissimo tempore, an contra dominū habeat rei vindicationem.*

g *Veteres leges.* quæ præscriptionem longi temporis non longissimi nouerant: vt. ff. de vsucap. l. vsucapio. &. l. eum qui. §. j.

h *Quòd si quis.* dixit de præscriptione longi temporis, nunc de longissimi: & ideo habes hic. §.

i *Suppositam.* id est obligatam.

k *Auxilium.* scilicet vindicationis.

l *Tenuerit.* scilicet sine titulo, aliàs haberet locum præscriptio x. vel xx. an. vt. ſ. proxi. Accursius.

m *Vti.* ergo & hic quere vt. ſ. si nouus possessor præscripsit, & cecidit à possessione, cui præscriptori detur in rem: & solue vt. ſ. Item quæro, an præscribenti longissimo tempore bona fide, datur contra dominum rei vindicatio? P. ita. Ioan. contra: vt hac. l. apertè dicit. j. ita tamen &c. & sic non est per omnia simile: nam aliàs non aduersaretur literæ superiori hic versus, ita tamen &c. nisi sic referretur ad bonæ fidei & malæ fidei possessorem: nam si ad malæ fidei possessorem tantum referatur, nullo modo aduersatur: quia ille contra nullum vindicat, nisi re sibi ablata per vim, & nisi per iudicem: vt subiicit.

n *Indignus eo.* scilicet præsidio.

o *Ita tamen.* ad vtrunque casum refero, scilicet quando bona fide, & quando mala. Sed P. refert tantum ad malæ fidei: sicq; præscribenti bona fide. xxx. annis dat actionem etiam contra dominum: vt modo diximus. quod non placet.

p *Acquirat.* hoc referunt quidam etiam ad præscribentem tantum lōgo tēpore. quod non placet: vt diximus circa princ. huius. l.

q *Tempore habuit.* nouus possessor. & loquitur in eodem casu cum mala fide præscripsit prior possessor etiam longissimo tempore, & sic non agit vel contra dominum, vel contra aliū. Sed alij dicūt eum etiam admitti cōtra alium. In bona fide præscribente cōstat quòd agit contra alium: vt. ſ. cad. l. §. quòd si quis.

r *Eum.* scilicet dominum, vel creditorem.

s *Munitus.* supple, & possessionem adeptus: nam hoc est necesse ad præscribendū. & quod dicit extunc computari præscriptionem, et quo cecidit à possessione, dic verum, nisi nouus possessor causam ab eo præscribente habeat: tunc enim eadem defensione vtetur: vt. j. de euic. l. emptori. & tēpora coniunget ad faciendam præscriptionem. xxx. annorum. nec obstat. ff. de acqui. pos. l. Pomponius. §. fi. quia lex illa loquitur in præscriptionibus longi tēporis tantum. nondum enim hæc præscriptio fuerat inducta. xxx. an. Et pro nobis est in ea. l. §. cum quis. Sed quæro, si vēdidi rem quam xxx. annis bona fide præscripseram, an emptor habeat vtilem sicut ego habebam, si à possessione cadat? Respō. sic, quasi omne ius meum videar vendere: & sic hic, vt. ff. de contrahē. emp. l. qui tabernas. sic & Publiciana transit ad hæredem: vt. ff. de Publicia. l. eum qui. §. hæc actio.

t *Sed hæc.* scilicet præscribentem longissimo tempore mala fide non posse vti simili præsidio, id est vindicare, sunt vera, nisi in duobus casibus: primus quando. inuasor &c.

u *Eam abstulerit.* qui. xxx. an. præscripsit.

x *Distinctione.* id est siue bona fide, siue mala præscripsit, siue cum titulo, siue sine titulo. vel sine distinctione, id est non refert, sit dominus, vel non, qui abstulit. Sed quomodo vindicat hic præscriptor malæ fidei, cum non sit dominus? Respon. vindicat quantum ad certam personam, sicut & aliàs. ff. de Public. l. eum qui. §. si petenti. sic &. ſ. de non nu. pec. l. j. Vel dic quòd amisit dominium inuasor si erat dominus, suo delicto: vt. j. vnde vi. l. si quis in tantam. & ex eo quod dicit, non referre sit dominus, vel non, qui abstulit: collige ar. secundum H. quòd si deposui rem alienam, vel cōmodaui, & agam rei vindicatione, quòd non potest mihi referri quæstio dominij. & pro eo est. ſ. de non nu. pec. l. j. & de pigno. act. l. nec creditores. & ff. de distractio. pigno. l. rescriptum. §. j. &. ſ. lo. l. si quis cōductionis. quod non placet: quia datur rei vindicatio tanquam contra quemlibet: vt. ff. ad exhi. l. de eo. §. fin. &. ff. si quadrup. paupe. fecisse dicatur. l. j. §. fin. & argu. ſ. loc. l. ad probationem. & hoc est speciale in odium inuasoris.



BIU Cujas

*In reali ille contra quem est facta missio ex primo decreto, eam recuperat intra annum: post annum nō auditur, nisi de proprietate. Barto. Vel sic: Etiam qui mala fide præscripsit, si veniat intra annum, recuperat possessionē ab eo qui intentans actionem in rem ex eius contumacia missus est in possessionem ante litem contestatam. hoc dicit vsque ad. §. exceptionem. Salyc.*

Sed & si quis[a] non per vim, sed per sententiam*iudicis eam obtinuerit, ea tantum occasione quòd absens prior possessor [b] ad litem vocatus minimè B respondent: licebit ei & ad similitudinem cęterorum qui rei dominium habent, intra annū [c] se offerenti, cautionémque suscipiēdæ litis danti, eandem rem recipere, supérque ea cognitionalia subire certamina.

*Præscriptio in vsuris incipit currere à tempore quo inceperunt deberi, & non sunt solutæ. h. d. vsque ad finem. Salyc.*

Exceptionem [d] etiam triginta vel quadraginta annorum in illis contractibus in quib⁹ vsuræ promissæ sunt, ex illo tempore initiū capere [e] sancimus, ex quo debitor vsuras minimè persoluit. Dat. III. Id. Decēb. C Constantinop. D N. Iust.

*Actio etiam temporalis perpetua efficitur, & in annos quadraginta perpetuatur. hoc dicit. intellige per litis contestationem: nec alio modo, nec per interruptionem ciuilem, nec naturalem. Bald. Vel sic: Per litis contestationem interrumpitur præscriptio: & per quadraginta annos à tempore cessationis à lite inchoādos perpetuatur actio: quæ perpetuata etiam ad hæredem extraneum est transitoria. Salycetus.*

IX. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

SAepe quidam † suos obnoxios in iudicium vocantes, & iudiciariis certaminibus ventilatis, non ad certum finem lites perducebant: sed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potentiam fortè fugientium, vel suam imbecillitatem, vel alios quoscunque casus (cum sortes humanæ [f] multæ sint) qui nec dici nec numerari possunt, deinde iure suo lapsi esse videbantur eo quòd post cognitionem nouissimam triginta annorum spacium effluxerit, & huiusmodi exceptione opposita suas fortunas ad alios translatas videntes, merito quidem sine remedio ante lugebant. ℣ Quod nos corrigentes, eandem exceptionem quæ

Codex.

A g *Extendimus.* idem in reali. sed fallit hæc lex in actione de dolo: vt. ſ. de do. l. fin. Item & in rescissoria secundum quosdam. sed nos dicimus rescissoriam petitam & datam posse perpetuari per contestationem: non autem petitionem, vel iudicium restitutionis in integrum: vt. ſ. de temp. in integr. rest. l. superuacuam. Item fallit & alibi: vt. ff. ne de sta. defun. l. j. §. sed interdum. & de collu. dete. l. ij.

h *Certamina.* per contestationem.

i *Posteritati.* & idem si est extraneus hæres.

k *Sublata.* illa causa.

l *Cognitio.* secus autē si per executorē: quia tunc in. xxx. an. tantum extenditur ex generali regula, qua dicitur omne ius illo tempore tolli: vt. ſ. eod. l. sicut. fallit ergo hoc casu, & alio quem habes. ſ. eo. l. cum notissimi. in princip. & in alio: vt in ea. l. §. immo. in fin. §. & aliis quos habes. ſ. eod. l. omnes. * opposita.

*DE ANNALI exceptione Italici cōtractus tollenda, & de di. &c.*

*Supra de vsucap. transfor. tractauit, & de vsuc. Italicarum rerum: modo de vsucap. actionum personalium quæ oriuntur ex contractibus qui in Italia fiebant.* Cōtinuatio.

SVper annali. ] CASVS. Olim si aliquis possidebat rem aliquam in Italia per annum, vel contraxit: habebat exceptio. & hic annus extendebatur aliquando vsque ad .v. aliquādo vsque ad decēnium: quia in eo anno non computabantur nisi dies in quibus aliquis poterat agere. & hoc corrigit imperator, dicens quòd hic annalis exceptio cesset: & habet locum. xx. vel xxx. nisi in hypotheca. quæ extenditur vsque ad. xl. ann. Omnes aliæ actiones personales mixtæ, vt actio famil. erciscund. &c. tollantur vsque ad. xxx. an. & ita demum currat præscriptio, si non prærumpatur per litis cōtestatio. & hoc in secūda. Sed an filiis in aduentitiis currat præscriptio, hic quæritur? Dicitur quòd nō, cum patri non acquirantur: quia cum est in potestate, etsi agere vellet, non posset. & hoc in tertia. Viuianus.

m *Debeant.* quæ ignoramus.

*Ad decennium.*

ex triginta annis oritur, in huiusmodi casu opponi minimè patimur. Sed licet personalis actio ab initio fuerit instituta, eam tamen in quadragesimum annum extendimus: [g] cum non similis sit qui penitus ab initio tacuit, ei qui & postulationem deposuit, & in iudiciū venit, & subiit certamina, [h] litem autem imple re per quosdam casus prępeditus est. ℣ Sed licet ipse actor defecerit, tamen suæ posteritati [i] huius causę cursum eum relinquere posse definim⁹, vt eius hæredibus vel successoribus liceat eam adimplere, nullo modo triginta annorum exceptione sublata. [k]* Quod tempus (id est quadraginta annorum spacium) ex eo numerari decernimus, ex quo nouissima processit cognitio [l] postquam vtraque pars cessauit.

TITVLVS XL.

DE ANNALI EXCEptione Italici contractus tollenda, & de diuersis temporibus, & exceptionibus, & præscriptionibus, & interruptionibus earum.

*Per hāc legem tollitur annalis exceptio quæ contra actiones natas ex Italico contractu erat introducta, & non valenti agere propter impedimentum iuris, non currit præscriptio: & actionum personalium regulariter vita est triginta annorum. h. d. tota ista. l. quæ est bona, & est noua constitutio secundum Bal. Vel sic: Exceptione sublata omnes personales actiones triginta annorum tollūtur: nisi super his lis fuerit contestata: hypothecaria vero quadraginta annis. Et illi qui non potest agere, non currit præscriptio. Bar. Primo exorditur. Secundo statuit. Tertio ampliat. Quarto dubium remouet. secunda ibi, Cum itaque. tertia ibi, Ad hæc. quarta ibi, Ne autem. Primæ duæ partes hoc volunt: Remota annali exceptione ex contractu Italico currunt & locum habent cæteræ præscriptiones legitimæ. Salycetus.*

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano præfecto prætorio.

SVper annali exceptione quę ex Italicis contractibus oritur, tantæ moles altercationum in omnibus iudiciis exortę sunt, quantas & enumerari difficile, & explanari impossibile est. ℣ Primum etenim natura eius obseruationis cum omni scrupulositate & difficultate cōposita est, cum multa concurrere debeant [m] vt ea ea nascatur. ℣ Deinde illud

FFF

a *Sed & si quis.* nouus possessor.

b *Possessor.* bonæ fidei, vel malæ fidei. Item per hoc quòd dicit, prior, facit pro M. & Io. & Azo. qui dicunt missum in possessionem in actione in rem, statim possidere ciuiliter & naturaliter: vt & .j. quomodo & quando iudex. l. consentaneum. & .ff. de dam. infec. l. à quo. Secus si ex personali: quia tunc non possidet: vt. ff. de acqui. poss. l. iij. §. fin. & quib⁹ ex causis in poss. ea. l. cum ex causa. sed tunc cum secundū fuerit decretum vel præceptum iudicis impositum. Sed Bul. contradicit in actione reali: nā demū post annum possidere dicit: vt hic subiicere videtur, & loco secundi decreti sit annus. In personali dicit idem quod Ioan. & M. Item quid in hypothecaria, an habeat naturam personalis? quod videtur.

c *Intra annum.* huic est contra. ſ. de iudi. l. properandum. §. sin autem reus. &. ſ. vbi in rē actio. l. ij. Sol. vt in qualibet earum dixi.

d *Exceptionem.* talis est casus: Debes mihi aliquid annuum, soluisti, postea stetisti. xxx. annis continuis quòd non soluisti sine interpellatione. p̄scripsisti.

e *Capere.* pro omnibus solutionibus, non pro vna tantum, vt diximus. ſ. eo. l. cum notissimi. §. fina. Item quæro, quando debent solui vsuræ, an in principio anni, an in fine? in annuis enim vel anno debitis scimus quando debet fieri solutio: vt diximus. ſ. quando di. leg. ce. l. j. Et eadē quæstio fieri potest in mercede, vel pensione. & de hoc habes. ff. de vsufru. l. defuncta. Respō. in fine anni: vt. ſ. de vsur. l. eos. §. interdicta.

*Sæpe.* ] CASVS. Olim si quis contestaretur litem aduersus aduersarium suum, & impeditus aliquo casu litem prosequi non poterat: lapso. xxx. an. spacio cadebat ab actione sua. hodie autē per litis cōtestationē ppetuatur actio vsq; ad. xl. an.

f *Humanæ.* vt & .ſ. de vsufru. l. antepe. & pen. & sic istis casibus cessantibus dicebat Aldr. non perpetuari actionem litis contestatione vsque ad. xl. an. Alij omnes do. contrarium dixerunt.

a *Ad decennium.* quia vtilis erat annus.
b *Decennio.* vt.ſ.de præ.long.temp.
c *Triginta.* vt.ſ.de præſcript.xxx.an.l.ſicut.
d *Minoribus ſpaciis.* ſcilicet triennio vel quadriennio, vel ſimilibus:vt.ſ. de vſucap. transfor.l.j.& de quadrien.præſcript.l.j.& per totum titulum.
e *Prohibet.*non ſolum noua cõſtituit, ſed etiã conſtituta renouat.
f *Legitimus modus.*qui multi ſunt: vt no.ſ. tit. j.l.cum notiſſimi.§.ſed & ſi quis.
g *Hypothecaria.* contra debitorem competente.
h *Quadraginta annorum.* Sunt & alij caſus vbi præſcriptio.xl. an. locum habet:vt.ſ. tit.j. l. fin. & .l.comperit.& j.de fun.patrimo.l. fin. lib.xj.&.ſ. de ſacroſan. ec. authen. quas actiones. Sunt & aliæ quæ nullo tempore tolluntur : vt præiudicialis quæ libero datur homini bona fide poſſeſſo: vt.ſ.de præſcript.lon. temp.quæ pro lib.l.fin. Item populus Romanus viam non vtendo amittere non poteſt:vt ff.de via pub.l.viam publicam.Sed quid ſi cum eſſet bonę fidei poſſeſſor, & præſcribendo rẽ amiſit poſſeſſionẽ per inundationem:vt.ff.de bo.auctor.iudi. poſſeſſ. l.cum vnus.§.fin.an inundatione ceſſante ſuccurratur mihi per in integrum reſtitutionẽ? quod videtur: vt .ff. de iti. actuque pri. l.j.§. ſi quis propter inundationem.Sed argu.contra. eſt.ff. ex quib. cau. ma.l.ſciendum.

*Actiones aliquæ non tolluntur tẽpore.*

ſpacium annale alij quidem ita effuſè interpretabantur,vt poſſit vſque ad decennium[a] extendi. ℣ Alij iudicantes vſque ad quinquenniũ ſtandum eſſe putauerunt.℣ Et in noſtris temporibus ſæpius ſuper huiuſmodi calculo à iudicib⁹ variatum eſt: vnde nec facile ſuum effectum in litigiis oſtendere huiuſmodi exceptio valuit. ℣ Cum itaque nobis aliæ temporales exceptiones vel præſcriptiones ſufficiant:huiuſmodi difficultatibus illigari noſtro ſubiectos imperio minimè patimur. ℣ Ideoque memorata annali exceptione penitus quieſcente, aliæ omnes legitimę exceptiones & præſcriptiones in iudiciis ſuum vigorem oſtendant: ſiue quæ ſuper decennio,[b] vel viginti vel triginta[c] vel quadraginta annis introductæ ſunt,ſiue quę minoribus ſpaciis[d] concluduntur.

*Annalis exceptio ſuper Italico contractu tollitur, & aliæ præſcriptiones legitimæ confirmantur. hoc dicit. Vel ſic. Actiones perſonales & mixtæ tolluntur triginta annorum tempore, niſi præſcriptio ſit interrupta: hypothecaria quadraginta annis durante contra debitorem, vel eius hæredem: & interruptio per litis conteſtationem in.xl.an. perpetuat actionem. hoc dicit vſque ad.§.ne autem.Salycetus.*

*Familiæ erciſcũdæ, & communi diuidundo,vnde naſcantur: & quibus competant.*

i *Communi diuidundo.* in his prędictis duobus diuiſoriis duo dixit M. primum,quòd naſcantur ex voluntate,ſcilicet tunc quando volui diuidere. & pro hoc eſt.ff. fami. erciſc. l. j. Secundum quòd ei tantum qui non poſſidet,currit præſcriptio:nam & non poſſidenti dantur hæc iudicia: at ſi poſſideret, nulla currit præſcriptio : cum non currat aliqua contra poſſidentem . pro hoc eſt.ſ.titu.j.l.male agitur. Sed in vtroque male dixit. primo quia non ex voluntate, ſed ex quaſi contractu naſcuntur: vt inſtit. de ob. quæ ex quaſi contractu.§. item ſi inter. &.§. idem iuris. licet dicatur eas competere volentibus à communione diſcedere: vt d.l. fami. erciſc.l.j.ſed & ſi illud eſſet verum quòd ex voluntate naſcerentur,poteſt velle: ergo velle videtur: vt.ff. de regu.iur.l. qui poteſt . Item & poſſidenti currit: nam non currit vt dominio præſcribatur, ſed diuiſioni, vt non poſſit impetrare diuiſionem:nam & aliàs eſt res communis, nec tamen intendi poteſt diuiſorium iudicium: vt.ff.de alie.iudi. l.fin. & de rebus eorum. l.ſi pupillorum.

k *Finium regundorum.* ſunt enim hæc tria mixta : vt inſtitu. de act.§.quædam.Accurſius.

*Actio pro ſocio quando incipit competere.*

l *Pro ſocio.* ſed quãdo hæc incipit competere? Reſpon. dic eam non competere ſocietate durante : vt.ſ. pro ſocio. l. tandiu. & dic vt ibi . An autem imputetur ſi non renunciet , vt ſic faciat competere ipſo iure: quod videtur per.d.l.de reg.iur.qui poteſt. & ſic amittit ius renunciandi ? Reſpon.non: quia ſi renunciaſſet alteri intempeſtiuè,teneretur:vnde non videtur poſſe,quod commodè non poteſt:vt.ff.de verb.ſign.l.Nepos Proculo.Item & ſi potuit renunciare, & non fecit , hoc profuit ſocio.non obiicit ergo alij culpam is qui lucrum inde fecit , iuxta illud : Vt cultione: quia renunciare eſt ex libero arbitrio:quod non eſt ſic in iure offerẽdi:quod ex pacti neceſsitate fit & recipitur. Item que-

*Actio pro ſocio ex teſtamento competens.*

Ad hæc cum nihil prohibet[e] etiam ea quæ aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus & compendioſis ſanctionibus renouari: iubemus omnes perſonales actiones quas verboſa quorundã interpretatio extẽdere exta metas triginta annorum conabatur, triginta annorum ſpaciis concludi: niſi legitimus modus,[f] qui & veteribus & noſtris legibus enumeratus eſt, interruptionem temporis introduxerit, ſola hypothecaria[g] actione quadraginta annorum[h] vtente curriculis . Nemo itaque audeat, neque actionis familiæ erciſcundæ , neque communi diuidundo,[i] neque finium regundorum,[k] neque pro ſocio,[l] neque furti, neque vi bonorum raptorum , neque alterius cuiuſcunque perſonalis actionis vitam longiorem eſſe triginta annis interpretari : ſed ex quo ab initio competit, & ſemel nata eſt,[m] & non iteratis fabulis ſæpe recreata, quemadmodum in furti actione dicebatur,[n] poſt memoratum tempus finiri:[o] exceptis omnibus actionibus,licet perſonales ſint quæ in iudicium deductæ ſunt, & cognitionalia acceperũt cerro de actione perſonali ex teſtamento, puta competente pro ſeruitute legata, ſi non vtatur.xxx.an. ipſam enim ſeruitutem,vel confeſſoriam tolli conſtat.x. an. vel.xx.vt.ff. quibu mod.vſusfruc. amit.l.j. Sed & actionem perſonalem dicam tolli.xxx. an.vt hic,vel ipſo iure, vel ( quod verius eſt) ope exceptionis : cum tempus non ſit modus tollendæ obligationis &c. vt.ff.de ac. & ob.l. obligationum fere.§. placet . & plene diximus.ſ.de vſufru.l.cerruptionem. Et contra de negatoria debitur , & conſtat quòd quandoq; ipſo iure tollitur, & acquiritur ſeruitus: vt in aqua, & aliis quæ habent perpetuam cauſam. Sed quid de his quæ non habent perpetuam cauſam, vel quaſi? Poteſt dici quòd licet non acquirantur, tamen elapſis.xxx.ann. obſtat exceptio : ſicut & dominiũ rei tanto tẽpore non acquiritur,tamen exceptio vindicãti obiicitur ab eo:& ſic non poteſt contradicere: vt.ff. de ſerui. ruſti. præ.l.per fundum. Vel aliter , dicunt quidam plures eſſe itiones, & plures actiones negatorias, & ideo non curit niſi in illis itionibus(aliàs actionibus)quæ fieri debuerũt iam ſunt.xxx.an.Sicut & in ſtipulationibus,& in legatis annuis: vt.ſ. tit.j.l.cum notiſſimi.§.pen. Sed licet ſint plures actiones, tamen vna agi poteſt: vt & de pluribus hæreditatibus datur vnum iudicium fami.erciſc.vt.ff.fami.erciſc.l.hæredes.§.ſi inter me.& argu.ff.pro ſocio.l.cum duobus.§.ſi plures. Item quæro de pignoratitia actione,quando naſcatur: & ex quo tempore currit præſcriptio? Et dicunt quidam naſci demum ſoluta pecunia,vel aliter ſatisfacto: vt.ff.de pign.act.l.ſi rem.j.§.omnis. Hæ ſunt enim conditiones eius: vt.ff. de pign. l.grege.§. pe. & hoc ſecundum Bul. Alij vt P. quòd etiam prius naſcitur,ſed nõ intentatur:vt in actionibus quibuſdam dicitur.&.ff.de tu. & ra.diſ.l.ſi tutor.§.ſi. &.l. ſeq. Ex quo ergo tempore currit ei præſcriptio? Reſpond. ex quo competit cum effectu, non prius: vt.j.ea.l.§.fin.& hoc de iure. de effectu etiam prius tollitur . nam cum tollitur ius offerendi: vt notaui.ſ.titu.j.l.cum notiſſimi.§.j. in fin.§. ergo & pignoratitia. Sed ſublata pignoratitia , an poſſit debitor agere rei vindicatione? Reſpon.vtique: nam cum debitor vſucapit poſſidente creditore: vt .ff. de vſucap.l.ſeruus.acquirit dominium: non amittit dominium , ſi habet vnde intentet rei vindicationem vel pro veteri , vel pro nouo quæſito dominio , nec dicat quis verbis legem ſtatui , quia tollitur pignoratitia , & remanet rei vindicatio : quia grauius erit debitori probare dominium quàm eſſet traditionem pignoris.

*Actio pignoratitia quando naſcatur.*

m *Nata eſt.* hyſteron proteron, id eſt conuerſus ordo: vt.ff. de rerum diui.l.riparum.& inſtitu.co.titu.§.riparum.

*Hyſteron proteron id eſt conuerſus ordo.*

n *Dicebatur.* quia dicebant eam renouari ex aſſidua contrectatione:& ſic præſcriptionem per nouam cõtrectationẽ interrumpi:ſed malè,quia non ideo plus ſit furtum:vt.ff.de fur.l.ei qui.

o *Finiri.* vt.ſ.titu.j.l.ſicut.&.l.omnes.&.l.cum notiſſimi.& de conſti.

BIU Cujas

constit.pec.l.ij.&.j.vnde vi.l. fin.in fine.

a *Promulgauit.* vt.ſ.titu.j.l.fin.

b *Sanctio.* id eſt ius de præſcriptionibus conſtitutum.

c *Minime.* vt alia aduentitia.de maternis enim erat diſpoſitum: vt hic,&.ſ.de bo.ma.l.j.in fin.

d *Temporalem.* perpetuam etiam hic temporalem appellat:quia tẽpore finitur. & hoc in acquiſitis.in acquirendis autem, ſibi & patri nocet filio: vt.ſ.qui admit.ad bo.poſ.l.j.& de acqui.poſſ.l.fin.

e *Quis enim.* quaſi dicat, nemo: vt hic, &.ff. de doli excep.l.pure.§. fin.&.ff.de neg.geſt.l.ſi pupilli.§. fi.&.ſ. de bo. quæ lib.l.fin. & de iure do.l.in rebus.in fi.&.ſ. titu.j.l. cum notiſſimi. §.illud.&.ff.de ſerui.ruſti.prę.l.& Attilicinus. &.ſ.de bo. ma.l.j. & in authẽ.niſi.&.ff.de vſur. l.cum quidam.§. ſi pupillo.& ad Sylla.l.iij.§. eleganter. Accurſius.

VT *perfectius.*] C A-SVS. Si aduerſarius abſens fuerit, vel furioſus,vel infans,vel merum habeat imperium,ita vt eum conuenire nó poſsim: auctoritate mea rem de qua lis eſt, non poſſum auferre: ſed debeo porrigere libellum præſi- Concor. di, & interrũpere præ- ſ.t.in.c. ſcriptionem. ſi præſes Audiẽtes,poſt non eſt, porrigam epi- rium. extra ſcopo.ſi epiſcopus præ- ſens non eſt,mittam libellum ad ædes aduerſarij: & proteſtabor coram teſtibus, me velle eum conuenire ſi poſſem: & ſic ſua interrũpetur præſcriptio.

f *Vt perfectius.* quàm olim eſſet conſultum.

g *Abſentia.* vt .ff. ex quib. cau. ma.l.j. & .l. item ait.

Imperium h *Potentia.* Potẽs eſt, qui habet merum im- dicitur perium, vnde non con- potens. uenitur: vt.ff. de in ius C. Cõ. vocan.l.ij.& ad hoc.ff. de alie. iudi. mu. cau. fac.l.fin.in princ. ſecus ſi minor magiſtratus: vt.ff.de iniur.l.nec magiſtratibus. in caſu etiam maiores: vt .j. ad le.Iul.repe. l.iubemus.

Vigilamus i *Vel infantia.* ſubaudi,vel furore.hic enim Dormiẽ- conueniri non poteſt: tes iuua- vt.ff. de in ius voc. l. tur. quique. & .l. neque. & ad hoc.ff.de mino.l.ait prætor.§.j.

k *Adire.* hodie prius eſt adeundus defenſor ciuitatis:quo deficiente,tunc præſes,& deinde imperator: vt in authen. de defen. ciui.§.& iudicare.& de man.prin.§.& non permittes.colla.iij.

l *Præſidem.* ſcilicet per ſe.

m *Vel.* pro &. Vel dic vel,pro id eſt. Vel dic.ſ.per procuratorẽ.

tamina,& poſtea ſilentio traditæ ſunt: in quibus non triginta, ſed quadraginta annos eſſe expectandos,ex quo nouiſsimùm litigatores tacuerũt,lex noſtra antea promulgauit.[a]

*Hodie filiofamilias non valenti agere non currit præſcriptio. Vel ſic: In rebus quæ quæruntur filiisfamilias,eis non currit præſcriptio.h.d.vſque ad finem.Saly.*

Ne autem imperfecta ſanctio[b] videatur, cũ in maternis B quidem rebus filiisfamilias tempora exceptionum currere diſpoſitum erat, ex quo ſacris paternis abſoluti ſunt, in aliis autem quę minimè[c] acquiri poſſunt,hoc non fuerat ſpecialiter conſtitutum : apertiſsima definitione ſancimus, filiisfamilias in omnibus his caſibus in quibus habent res minimè patribus ſuis acquiſitas,nullam temporalem[d] exceptionem opponi,niſi ex quo actionem mouere potuerint, id eſt poſtquam manu paterna, vel eius in cuius poteſtate erant conſtituti, fuerint liberati.† Quis enim[e] incuſare eos poterit ſi hoc non fecerint:quod etſi maluerint, minimè adimplere lege obuiante valebant? Datum.XV.Kalend. April.Conſtantinop.Lampad. & Oreſte.CC.Conss.

*Si poſſeſſor præſcribens conueniri non poteſt propter abſentiam, potentiam, infantiam, vel furorem : poteſt fieri interruptio præſcriptionis per denunciationem factam præſidi,vel epiſcopo, vel defenſori loci, & vltimo ad domicilium poſſeſſoris in forma hic tradita. Bald. Vel ſic: Si poſſeſſor præſcribens eſt abſens,vel furioſus, vel infans, tutore vel curatore carens , ſiue in potentia eminens : poteſt ei fieri interruptio præſcriptionis porrigendo libellum coram præſide, & ſucceſſiue coram epiſcopo vel defenſore : & vltimo per publicam & ſolennem proteſtationem factam ad eius domum. Salycetus.*

11. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

VT perfectius[f] omnibus cõſulamus,* & nemini abſentia [g] vel potentia[h] vel infantia penitus aduerſarij ſui* noceat,ſed ſit aliqua inter deſides & vigilantes differentia : ſanci- A n *Domicilium.* No. ſufficere denunciari ad domum,etiam ſi non perueniat in notitiam eius cui nũciatur: vt.ff.de dam.infec. l.iiij. §.prætor.&.§.tories.&.ff.quod vi aut clam.l.aut qui.§.j.Sed arg. contra.ff.quæ ſen.fine appel.l.j.§.item cum ex.Sed dic vt ibi.

o *Tabulariorum.* id eſt tabularij.ſic.ſ.de iure delib.l.fi.§.ij.

mus, ſiquando abſuerit is qui res alienas,vel creditori obnoxias detinet,& deſiderat dominus rei vel creditor ſuam intentionem proponere,& non ei licentia ſit abſente ſuo aduerſario qui rem detinet, vel infantia[i] vel furore laborãte, & neminem tutorem vel curatorem habente, vel in magna poteſtate conſtituto, ſua auctoritate eas res vſurpare : licentia ei detur adire[k] prẽſidem[l] prouinciæ,vel[m] libellum ei porrigere, & hoc in querimoniam deducere intra conſtituta tempora,& interruptionem temporis facere, & ſufficere hoc ad pleniſsimam interruptionẽ. ℣ Sin autẽ nullo potuerit modo prẽſidem adire,ſaltem ad locorum epiſcopum eat , vel defenſorem ciuitatis, & ſuam manifeſtare voluntatem in ſcriptis deproperet. ℣ Sin autem abſuerit vel præſes, vel epiſcopus, vel defenſor ciuitatis:liceat ei proC ponere publicè† vbi domicilium[n] habet poſſeſſor,ſeu cum tabulariorum[o] ſubſcriptione, vel ſi ciuitas tabularios non habeat, cum trium teſtiũ ſubſcriptione:& hæc ſufficere ad omnem temporalem interruptionem,ſiue triẽnij,[p] ſiue longi tẽporis , ſiue triginta vel quadraginta annorum ſit.Omnibus aliis quæ de longi temporis præſcriptione,vel triginta vel quadraginta annorum [q] curriculis conſtituta ſunt, ſiue ab antiquis legum conditoribus, ſiue à noſtra maieſtate,in ſuo robore duraturis.†

D *Citatio facta ſuper vna ſumma cauſa non expreſſa, vel ſuper obligatione cauſa non expreſſa, nec vna ſumma : ſufficit ad interruptionem omnium quæ poſſunt ſub tali generalitate comprehendi. Et interruptio facta in perſonali, perpetuatur in hypothecaria,& econtra.hoc dicit ſecundum Bal. Vel ſic : Generalis petitio re , quantitate, vel cauſa,citatione ſecuta ſufficit ad interrumpẽdum præſcriptionem in omnibus quæ ſub illa petitione poſſunt includi . hoc dicit: & eſt hæc lex ſingularis , ideo notanda ſecundum Salyc.*

p *Triennii.* No. ergo vſucapionẽ interrũpi litis conteſtatione. & ſic eſt contra. ff. pro empt.l.ij.§.fin. &.ff. de rei vind. l.ſi poſt acceptum.Sol.ſecũdum M. hic corrigit,vt idem ſit in vſucapione quòd in præſcriptione, ſcilicet quòd interrumpatur: vt.ſ.de rei vindic.l.more. Tu dic ſecundum Io. quòd hæc lex loquit ſpecialiter in quatuor caſibus : ſcilicet quando aduerſarius eſt furioſus, vel infans,vel abſens, vel in poteſtate poſitus. aliàs ſerua quod in illis contrariis legibus continetur.qđ enim ſpecialiter dicitur,non trahitur ad cõſequentiã: vt.ff. de leg. & ſenatuſconſ. l. quod contra.Item quæro,an reſtitutio in integrum amodo denegetur quæ datur contra abſentes ex illo tit.ff.ex qui.cau. ma.l.j. & .l.ait prætor. §. fin. & .l. ſed & ſi per prætorem. §. ait? Reſpond. non . cum enim hæc lex inducat hoc pro priuilegio,non debet in eius læſionẽ retorqueri:vt&.ſ.de leg. & con.l.quod fauore.

q *Vel quadraginta annorum.* immo videtur quòd ſolæ prætoriæ & annales taliter interrũpantur:vt.ſ.quãdo lib. princ. da.l.j. & .ij. Sed hic ſpeciale, vt interrumpantur.Et concordat huic.l.ſ. de epi. audi.l. ſi præſens. &.l.fin. &.ſ.de non nu.pec.l.in cõtractibus.§.fina. Ac.

*Vſucapiõ an interrũpatur p litis conteſtationem.*

† *Concor.c. I.cũ glo.ſup verb. publicè.extra de poſtu.pla.*

SI *ex multis.*] C A-SVS. Tenebatur mihi quis ad.x.ex cauſa locationis: & ad alia.x. ex cauſa venditionis:& ad alia.x. ex cauſa mutui.ſi.x.petiero non expreſſa cauſa: an interrumpatur præſcriptio in omnib⁹.x.quæritur? Reſpon. quòd ſic,in fi. l.& hoc in prima.Item ſi tenearis mihi ad.x.ex cauſa mutui,& pignora obligaſti: & peto.x. certi condic.ex mutuo: an. hypothe. præſcriptio interrumpatur, quæritur? Dicitur quòd ſic.& hoc in ſecũda.Si vero tenearis mihi ex pluribus cauſis, & in libello meo certam quantitatem non expreſsi,nec cauſam,ſed dixi ſic, conuenio te, quia mihi es obligatus:quæritur, an ſint perpetuatæ omnes actiones quibus mihi tenebaris? Dicitur quòd ſic.& hoc in tertia.Viuianus.

† *Data Conſtantinopoli Kal.Octob. poſt cõſulatum Lampadii et Oreſt. VV. CC. Conſ. Cõtius ex.l.vlt.ſ. de api. aud.*



BIU Cujas

*a Ex hac gl.not.quòd defectus exceptionis ponendæ efficit validum quod aliàs esset inualidũ.text.est bonus in.l.3.de excus. tuto.*

a *Si ex multis.* [a] Tres ponit quæstiones hæc lex. Prima, cum mihi deberentur similes quantitates ex pluribus causis, & vnâ quantitatem sine causæ mentione expressi: quæritur, an omnes actiones pro simili quantitate perpetuasse videar, an nullam: an vetustissimam? Secunda, si fiat de personali actione libellus tantum, vel de hypothecaria tantum: an super vtraque videatur fieri interruptio? Tertia, an si nec causa, nec quantitas sit expressa, sed tantum dicatur obnoxius: an omnes sint perpetuatæ? Et omnibus respondet quòd sic. Sed quid si vnam causam & quantitatem expressit: an perpetuat cæteras? Respon. non: licet quidam dixerunt quòd sic, per legẽ istam, ibi, vel vnius quidem &c. &.ff. de iudi. l. solemus. quod Io. non placet. nam nec qui contestatur in actione ad exhibẽdum, videtur contestari in rei vindicatione: cum & post litis contestationem in actione ad exhibendum completur vsucapio: & claudit viã vindicationi: vt .ff. ad exhiben. l. Iulianus. §. quantum. &. l. solemus. intelligẽ vt ibi: & istam constitutionem similiter vt ibi dices. Item quid si ex vna causa debeantur mihi tria, & ex alia. x. & ex alia. xx. & petam. x. an videar omnia petere? Respond. non, sed sola. x. licet videatur debere esse in electione actoris, in quã causam eligat: vt. ff. de iudi. l. si quis intentione. Item quid si generaliter dicam eum mihi obnoxium, sed postea per sacramentum calumniæ confitear me de vna summa sensisse? Respond. non perpetuantur omnes, sed illa sola: vt. ff. de execu. rei iudi. l. si ex testamento. Item quid si tenearis mihi hæreditatis petitione propter res sitas hic, & etiam Mutinæ: & te conueniam hic: an etiam illic videar interrumpere? Respond. non: quia nec actor hic de illis agere potuit: nec reus valuit respondere. Quidam tamen contradixerunt tali ratione: quia & coram non ordinario interrumpitur præscriptio: vt. ẽ. eo. l. vt perfectius. Sed nos dicimus in illis casibus esse speciale. Item quæro, quomodo huiusmodi libellus fuerit receptus, cum nó fuerint in eo ea quæ sunt necessaria, scilicet tria: vt. ẽ. de edendo. l. edita? Respon. sponte recepit reus de iustitia sua confisus, & propter timorem testium decedẽtium, vel alias moras. *ADDITIO.* Aduertas secundum Bar. hìc pro intellectu istius. l. quòd ad hoc vt interrumpatur prę̃scriptio per citationem, necesse est quòd de hoc saltem constet reo vtrum agatur actione personali, vel in rem, vel vtrum agatur de quantitate, vel an de specie. Vnde si quis fecit citari quempiam generaliter, vt veniret ei responsurus de iure, hoc non sufficeret ad interrumpendam præscriptionem.

*Lite̊ contestans in actione ad exhibendũ, non videtur cõtestari in rei vindicatione.*

*Præscriptio interrumpitur etiam coram non ordinario.*

*Libellus incertus nõ debet admitti.*

III. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI ex multis [a] causis quidam obnoxium habens, & maximè ex similibus quantitatibus, in vnius quidem causæ summa libellum conuentionis cõposuerit, causam tamen non expresserit: apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in iudicium deduxisse, an vetustissimam earum, aut [omnino] nihil fecisse, cum eius sensus incert[a] esse apparebat. ℣ Sed & in iudiciis in multis casibus [b] tales altercationes ventilatas inuenimus, & maximè propter lõgi temporis interruptionem. Si enim personalis fortè fuerat mota actio, hypothecariæ autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam, hypothecariam autem euanescere taciturnitate sopitã. ℣ Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi aliquem constitutum: aliæ dubitationes emergebant, si omnes ei competentes actiones huiusmodi narratione contineri credantur, [c] an vero quasi silentio circa eas habito, tempore expirare, nullo ex incerta libelli confectione adminiculo ei acquisito. ℣ Sancimus itaque nullam in iudiciis in posterum locum habere talem confusionẽ: sed qui obnoxium suum in iudicium clamauerit, & libellum conuentionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causæ mentionem habentem, [d] vel vnius [e] quidem specialiter, tantummodo autem personales actiones, vel hypothecarias continentem, [f] nihilo minus videri ius suum omne eum in iudicium deduxisse, & esse interrupta temporũ curricula: cum contra desides [g] homines, † & sui iuris contemptores, odiosæ exceptiones oppositæ sunt.

A b *Multis casibus.* id est non solum in præcedenti: & ideo subiicit alium qui incipit, si enim &c.

c *Credantur.* Ecce tertia quæstio.

d *Mentionem habentem.* vt fuit in vltimo casu, & hoc propter incertitudinem: quia incertũ est quæ magis videatur perpetuata. argu. ff. de iur. fisc. l. ita fidei. &. ff. de ap. l. scio. §. quid ergo. &. l. appellati. & de ope. no. nun. l. de pupillo. §. si pluriũ. & de auro & argẽ. leg. † Concor. l. Plautius. &. ff. de diuor. l. fina. Argu. contra. ff. ad legem Iuliam de adul. l. denunciasse. §. j.

e *Vel vnius.* scilicet de quantitatis debitæ ex vna causa: non tamen expresit causam, vt fuit in primo casu. & sic nota q̃ soluit primã quæstionem. Alij hoc intelligunt, q̃ expresit summam & causam, & sic dicũt quòd si petij decem ex causa mutui, videar in omnibus aliis interruptionem facere, ex quibus mihi teneris. Dic ergo vnius causæ, id est quantitatis debitæ ex vna causa, non tamen causam expresit. Accursius.

f *Continentem.* nunc soluit secundam, secundum Azo. & hoc propter incertitudinẽ: q̃a incertum est &c.

g *Desides.* Not. vt. ẽ. de rei vindic. l. moræ. & de inofficioso testamen. l. contra maiores. &. ẽ. de rei vxo. act. l. j. in fine.

*DE ALLVVIONIBVS, & paludibus, & pascuis ad alium statum translatis.*

*Dixit de acquisitione temporali: nunc de naturali. Vel dixit de acquisitionibus suis ciuilis: nunc iuris gẽtium vel naturalis.*

Qvanuis.] CASVS. Cursum fluminis per opus manu factum à suo alueo auertere non possum. & hoc in prima. Si vero flumen resoluto alueo nouũ fecerit: ager quem circuit, ad priorem dominum pertinebit. & hoc in secunda. In tertia dicit quòd si auferatur de fundo vnius aliquid, & postea alij applicetur, illius erit cuius est fundus cui coaluit.

h *Amnis.* id est fluminis.

i *Non est.* sine magno incommodo accolarum: vt. ff. ne quid in flumine publico. l. j. §. sunt qui putant. &. ff. de ripa munienda. l. j. §. is autem.

k *Derelicto.* in totum, vel in partem.

l *Alium.* scilicet alueum.

m *Manet.* vt. ff. de acquirendo rerum dominio. l. adeo. §. insula. ibi, q̃ si ex vno latere &c. & instit. de rerum diuisione. §. insula.

n *Accrescit.* vt. ff. de acquir. rerum do. l. adeo. §. præterea. & insti. de rerum di. §. præterea. Sed hoc fallit in agris limitatis: vt. ff. de acquiren. rerum do. l. in agris.

*Hi quos.*

*TITVLVS XLI.*

## DE ALLVVIONIBVS, & paludibus, & pascuis ad alium statum translatis.

*Naturalem cursum fluminis mutare non licet: nisi muniendo ripam quis prædio suo consulat sine magno incommodo vicinorum: & patentia incrementa illorum sunt quibus prius erant: latentia autem iure alluuionis accrescunt illis qui sunt domini fundi cui se applicant. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Flumen aliò auertere est prohibitum: ripam autem præmunire est permissum. & mutato alueo non perditur dominiũ fundi circuiti per ipsum: nisi paulatim accreuerit alteri. Salycetus.*

I. Imp. GORDIANVS. A. Marco.

QVanuis fluminis naturalẽ cursum opere manu facto aliò non liceat auertere, tamen ripam suam aduersus rapidi amnis [h] impetum munire prohibitum non est. [i] ℣ Et cum fluuius priore alueo derelicto, [k] alium [l] sibi facit: ager quem circumit, prioris domini manet. [m] Quòd si paulatim † ita auferat, vt alteri parti applicet: id alluuionis iure ei quæritur, cuius fundo accrescit. [n]

*Cui accrescit emolumentum per alluuionem, accrescit & onus. Bald. Vel sic: Propter decremẽtum per alluuionem prouenientes debent tributa minui pro rata decrescenti: & econtra propter crementum debent augeri. Salycetus.*

II. Imppp. ARCADIVS, HONORIVS & THEOD. AAA. Cæsario præfecto prætorio.

HI quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores,

*Hi quos.*] CASVS. In Aegypto aliquando Nilus inundat: ex cuius inundatione aliquid accrescit possidenti prædia tributoria, & alij detrahitur: an census vnius augeri, alius deminui debeat, quæritur? Dicitur quòd sic.

a *Liberentur.* nam cui accrescit emolumẽtum, accrescit & onus, & econtra: vt hic, &.ſ. ſine cen. vel re. l. fi. &.ſ. no. vecti. inſtitui non poſſ. l. j. in fin. &. ff. de ſer. ruſti. præ. l. imperatores. Sed argu. contra ſupra de iure emphy. l. j. Item contra. j. l. proxi. in princ. Sol. vt ibi.

b *Defensi.* illi quibus alluuionis iure accreuit. & ſic vſque in fin. vel verius illi quibus eſt imminutum. Item quod dicit, largitate, ideo dicit, quia damus ei immunitatem. Item quod ſubiicit, reſpondeant &c. pro tanto quantum ſibi remanſit: vt. j. de anno. & tri. l. ij. lib. x. & ff. de cẽſi. l. forma. §. j. & ij.

c *Deuotioni.* id eſt deuote ſoluant.

*Aquæ.*] CASVS. Si in Aegypto per Nilum, ſiue in aliis prouinciis per flumen aliquid alicui accreuerit: illud nec à fiſco vendatur, nec petatur: nec illi cui accreuit, ſeparatim propter hoc cenſus nouus imponatur: vetus tamen augebitur cum aliquid accreuit. & hoc in prima. qui vero pro palude vel paſcuis modicum præſtãt cenſum: ſi per eorum diligentiam ad culturam redigantur, & ad frugũ fertilitatẽ tranſlata ſunt: illa non petantur à fiſco, nec vendantur, nec cenſus augeatur. & hoc in ſecunda. In tertia parte imponit pœnam temeratori huius. l. ſcilicet vt puniatur in. l. libris auri, & officialis præfecti prætorio eadem pœna punitur, ſi alicui ſuggeſſerit quòd poſsit venire contra ſtatuta huius. l. vel ſi preces petitoris introduxerit vt liber ſit ab huius. l. obſeruatione. Viuianus.

d *Ab ærario vendi.* vt propria. vendit tamen ob ceſſationem tributorum. Azo. Vel non vendit ſeparatim augmentum, ſed totaliter: vt ſubiicit.

e *Peti.* à quolibet pro fiſco.

f *Separatim censeri.* id eſt cenſui adſcribi.

g *Exigi.* huic eſt contrarium ſupra. l. proxi. cum ibi dicat eum grauari in plus cui accreuit. Sol. ibi ſeparatim accreuit, ita quòd diſcerni poteſt vnum ab alio. hic non, ſed per alluuionem: quia alluuio diſcerni non poteſt. Vel hic non cenſetur, ſcilicet ſeparatim: ſed totalis precij facta computatione. Sed quæritur, quid prodeſt non fieri ſeparatim? Reſpond. ſi fieret ſeparatim, & non offerret chartam profeſsionis: omne ius amitteret: vt. ſ. ſine cen. vel re. l. fin. hic autem non amittet: vt. ſ. de vecti. & commiſ. l. iij. Accurſius.

h *Vitia.* improprie, id eſt priuilegia & poteſtates quæ ſunt vt vni auferant, & alij donent: vt. ff. de acquir. rerum do. l. ergo. §. alluuio. Refertur ergo hæc ratio ad id quod dicit, neque ab ærario vendi, neque à quolibet peti. Alij vt P. dicunt quòd reſpicit legem ſuperiorem, ſcilicet quòd illi quorum patrimonium eſt minutum, releuari à tributis debent: non quaſi per eorum vitium ſit minuta poſſeſsio. argu. ff. de cen. l. vitia. & ita non videbatur minui. ſed prima verior.

i *Noxiam.* & hæc ratio aptatur ad proximum dictum, ſcilicet quòd illi quorum patrimonium eſt auctum, non debent ſeparatim cenſeri propter eam vtilitatem quam modo dixi.

k *Adscripta.* modico cenſu. Accurſius.

l *Censeri.* quid ſi non ſeparatim? Reſpondetur, idem videtur.

m *Ne doleant.* a nam cum labor in damno eſt, mortalis creſcit egeſtas: vt hic, & j. de omni agro deſer. l. fin. lib. xj. & in authen. de iudi. §. ne auté. col. vj.

n *Intelligant.* immo fructuoſam: vt. ſ. depoſiti. l. fina. &. ff. ad leg. Falcid. l. iij. &. ff. de ap. l. ſcio. §. quid ergo. & ff. de rei vind. l. certum. &. ff. loca. l. cum colonus. Sed argu. contra. ſ. de iudi. l. properãdum. §. ſin autem ex geſtis.

o *Officium.* id eſt officiales tui.

*DE SENTENtiis præfectorum prætorio.*

*Qualiter per præſcriptionem res quærantur, dixit: nunc qualiter per ſententias, audi. Et prima de ea quæ datur ab excellentiore poſt principem.*

*Itigantibus.*] CASVS. Si præfectus prætorio inter aliquos † iudicauerit, & altera pars ſe læſam affirmet: an à ſententia poſsit appellare, quæritur? Reſpond. quòd non: ſed principi poterit ſuppli care: nec refert fuerit ſententia lata in cauſa publica, an in priuata. & hoc in prima. Intra auté quæ tempora ſupplicare liceat, quæritur? Reſpon. quòd intra biennium numerãdum ab eo tẽpore quo princeps ſucceſsit præfecto prætorio iudici per inuocationem ſupplicantis, & ſic poſtquam præfecto iudici incepit poſſe ſuccedi: hoc eſt à tempore latæ ſententiæ à præfecto. Vel dic, poſt ſucceſsionem, id eſt poſt ſententiam latam à præfecto qui alij iudici ſucceſsit. & hoc in ſecunda.

p *Iudicio.* id eſt coram præfecto prætorio.

q *Si contra ius.* b ſcilicet litigatoris, non legis, vel conſtitutionis: quia tunc ipſe iure non valeret ſententia: vt. ff. quæ ſent. ſine ap. l. j. in princ. Accurſius.

r *Prouocandi.* vt. ſ. de preci. impe. off. l. ſi quis. &. ff. de offi. præfect. præto. l. j. §. his cunabulis. & ſic ſpeciale eſt in eo, ſicut & in epiſcopo: vt ſupra de epiſco. audi. l. epiſcopale. Item ſecundo eſt ſpeciale, quia dat in integrum reſtitutionem contra ſuam ſententiam ipſemet, & non alius: vt. ff. de mino. l. in cauſæ. ij. in fin. &. l. præfecti. Item facit ſupra de offic. pręfecti prætorio Orientis. l. normam.

s *Nec enim publicè.* immo nocet. expedit enim reipublicæ &c. vt inſtitu. de his qui ſunt ſui vel ali. iur. §. fin. & facit. j. de eman. l. nec auus. &. ſ. de cadu. tol. §. fi.

t *Nostro numini.* aliàs nomini, id eſt nobis. ſed hodie fieri poteſt ipſi pręfecto, vel eius conſiliariis intra decem dies. & præſtita fideiuſsione mandat ſententiam executioni: vt. ſ. de pre. imper. offe. authé. quæ ſupplicatio. ſed ſi non ſupplicetur prædicto modo, nihilo minus ſit principi intra biennium. Accurſius.

pro terris quas poſsidẽt, tributorum præſtationem agnoſcãt. ℣ Et qui ſuum deplorant patrimonium deminutum, * alieno ſaltem functionis onere liberẽtur, a & noſtræ ſerenitatis largitate defenſi, b locorum etiam poſſeſsione contẽti pro agitandi cenſus examine reſpondeant deuotioni. c

*Latentia incrementa ad fiſcum nõ pertinent: nec ſeparatim de his cẽſetur, ant pro his cenſus exigitur: nec eſt augendus cenſus, licet poſſeſsio efficiatur fertilior ſumptu & ſolicitudine poſſeſſoris, pœna contradicentibus imminente. Bald. Vel ſic: Incrementum alluuionis non debet per ſe cenſeri, ſed vnũ corpus cum eo cui accreuit, iudicari: & impinguatio terræ, vel melioramentum culturæ non facit tributa accreſcere. Salyc.*

III. Impp. THEODO. & VALENTINIANVS AA. Cyro præfec. præt.

EA † quæ per alluuionem, ſiue in Aegypto per Nilum, ſiue in aliis prouinciis per diuerſa flumina poſſeſſoribus acquiruntur, neque ab ærario d vendi, neque à quolibet peti, e nec ſeparatim cenſeri, f vel functiones exigi, g hac perpetuò valitura lege ſancimus: ne vel alluuionũ ignorare vitia, h vel rem noxiam i poſſeſſoribus videamur inducere. ℣ Similiter † nec ea quidem quæ paludibus antea vel paſcuis videbantur adſcripta, k ſi ſumptibus poſſeſſorum nunc ad frugũ fertilitatem tranſlata ſunt, vel vẽdi, vel peti, vel quaſi fertilia ſeparatim cenſeri, l vel functiones exigi concedimus: ne doleant m diligentes operam ſuam agri dediſſe culturæ, nec diligẽtiam ſuam ſibi damnoſam iudicantes intel ligãt. n ℣ Cuius legis temeratores quinquaginta librarum auri condemnatione coërceri decernimus: inter quos habẽdum eſt officium o quoq; tuæ ſedis excelſæ, ſi aliquid huiuſmodi caſus ſuggeſſerit diſponendũ, vel ſi preces introduxerit petitoris. Dat. XI. Kal. Octob. *

## TITVLVS XLII.

## DE SENTENTIIS

præfectorum prætorio. †

*Non appellatur à ſententia præfecti prætorio, ſed ſupplicatur principi: & ſi ſententia lata ſit pro republica, durat biennio hæc potentia ſupplicandi. Bald. Vel ſic: A ſententia præfectorum prætorio non appellatur, ſed intra biennũ principi ſupplicatur. Sal.*

I. Impp. † DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. Thalaſſio præfect. præt. Illyrici.

ITigantibus in amplisſimo prætoriæ præfecturæ iudicio, p ſi contra ius q ſe læſos affirmẽt, nõ prouocandi, r ſed ſupplicãdi licentiam miniſtramus: licet pro † curia, vel qualibet publica vtilitate, ſeu alia cauſa dicatur prolata ſententia. nec enim publicè s prodeſt ſingulis legum adminicula denegari: ita videlicet, vt intra bienniũ tantùm noſtro numini t contra cognitionales ſedis prætorianæ præfe-



BIU Cujas

a *Post successionem iudicis.* id est postquam præfecto prætorio iudici successit princeps per inuocationem supplicantis, dicentis recurram ad principem: quod facere potuit quandocunque post sententiam. & sic passiue intellige. Et hoc casu executioni mandatur sine fideiussione. Vel die postquam iudici præfecto cœpit

† *In Nouel. Theod. legitur cognitionem. quod non probo. Contius.*

† *Data. III. Id. Aug. Cõstantinop. Theodo. A. xvii. & Feſto. V. C. Coſſ. Cõtius.*

† *al. Titus, i. D. Pius. Contius.*

† *Glo. in. c. cõsuluit. ſup verbo, gratiã. de offic. deleg. inducit hãc. l. in argu. quòd iudex poteſt parêre cõtumacis in priũ dicium alterius.*

*Appellatio intra quod tẽpus debet exerceri.*

*a Cauſa cognita & diſcuſſa. P.*

*b Quia lite cõteſtata & parte citata peremptorie: & in loco deputato. Pau.*

*c Cum iſta gl. tranſeũt B. B. Ang. & Pau. hic.*

*d Et bene ſecundum præd. ſcribẽn. hic.*

*e Idẽ Bar. & Pau.*

cturæ sententias post successionem† iudicis[a] numerãdum, supplicãdi eis tribuatur facultas.†

## TITVLVS XLIII.

## QVOMODO ET QVANDO iudex sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel vna parte absente.

*Quicquid iudicis poteſtati committitur, neceſſitati non ſubiicitur. Vel aliter: Verbum, ſolere, in his quæ habent rationem diſformem, non inducit neceſſitatem. Bald. Vel ſic: Verba reſcripti enunciatiua ſoliti, non neceſſitant. Salyc. Vel ſic: Verba poteſtatiua non inducunt neceſſitatem. Iaco. Bnt. Vel ſic: Iudex poteſt ferre ſententiam contra abſentem ſeruatis ſeruandis, non tamen ſemper compellitur. hoc dicit ſecundum Pau. de Caſt.*

1. Imp. † M. AELIVS ANTONINVS A. Publicio.

NOn semper compelleris vt aduersus absentem pronuncies,[b] propter subscriptionẽ[c] patris mei, qua significauit etiam cõtra absentes sententiam[d] dari solere.[e] Id enim eò pertinet, vt etiã absentem damnare possis,[f] † non vt omnimodo necesse habeas.

*Sententiam.* ad idem. ff. de iudi. l. non quicquid.

*e Solere.* non ergo imponitur necessitas ex his verbis & similibus: vt. ẽ. de offic. præſi. l. ſæpe. & l. ſeq. Accurſius.

*f Poſſis.* de iure quandoque.

*Cessante.*] CASVS. Iudices maiores, puta ordinarij, possunt aliquem vocare in ius per edictum propositum in albo prætoris. minores, vt delegati vel pedanei, non possunt, sed per se, vel per nunciũ. Si ergo in causa quam habes cum Titio, iudex minor Titium vocauerit, nec venire voluit: an ferre sententiam posit, cum non sit propositum edictũ peremptoriũ, quæritur? Resp. q; sic. Aliis modis potest poni casus: sed dic vt in glo. † *al. ſer*

*Vbi eſt præſentia perſonarum, ibi nõ requiritur peremptorium. Bald. Vel ſic: Valet ſententia licet peremptorium non præcedat, ſi tamen præcedat alia monitio tantundem importans. Bart. Vel ſic: Monitio iudicis habet vim peremptoriæ citationis. Pau. de Caſt. Vel ſic: Præter formam peremptorii citatus legitime poteſt definitiue dãnari. Saly.*

II. Imp. GORDIANVS. A. Seuero.

CEssante[g] quoq; causa peremptorij edicti,[h] aduersus eos qui admoniti[i] iudicio adesse noluerunt, sententiam à iudice posse proferri † certum est. IIII. Kalend. April. A. & Pontiano Conss.

*Standum eſt ſententiæ à qua non eſt appellatum: licet ſit lata contra abſentem indefenſum & ignorantem, ſolenniter tamen citatum. Bald. Vel ſic: Non poteſt infirmari ſententia quæ congruo iure non vtitur. Bart. Vel ſic: Abſens ſoleñiter condemnatus, tenetur acquieſcere ſententiæ ſi reuerſus ſciens nõ appellauit intra tempus legitimũ. Sal. vel ſic: Non poteſt impugnare ſententiã qui congruo tempore non appellauit: quia videtur ei acquieuiſſe. Pau de Caſt.*

III. Idem A. Antistio.

AB eo iudicato[k] recedi non potest, quod vobis absentibus & ignorantibus atq; indefensis[l] dicitis esse prolatum, si

*g Ceſſante.* quia antiquitus mittebatur specialis nuncius peremptorij. pone casum in pedaneis, qui citare nõ possunt.

*h Edicti.* i. nõ dato. & dic propter personã iudicis qui nõ potest citare per edicta in albo posita, vbi talia edicta ponuntur, sed requirere, vt si est pedaneus iudex vel delegatus: vt. ẽ. de iudi. l. sancimus. in fin. & in authen. de exhi. & intro. re. §. si vero etiã quidam. col. v. & de litig. §. omnem vero. col la. viij. sed per nũcium potest: vt arg. ff. de arbi. l. sed interpellatur. §. j. Vel dic secundo, cessante &c. quia non peremptorium fuit datum, sed tres denunciationes, quæ tantundem valent: vt. j. eo. l. tres. & ff. de re iudi. l. contumacia. §. con tumax. Vel dicas, cessante &c. id est cessante forma huius edicti. Est enim eius forma, vt primo vnum, & postea aliud, & postea tertium: quarto hoc peremptorium: nam hic erat vnum pro omnibus: f vt hic, & ff. de iudi. l. ad peremptorium. cum sequentibus legibus. Vel dic cessante, quia ipsemet iudex ei præcepit vt adesset sententiæ: quo casu esset vere cõtumax: vt. ff. quibus ex cau. in possess. ea. l. Fulcinius. §. fina.

*Ita vere* *non ſecundum* *Ange.* *g Iſta lex* *ratio* *non* *Odof.* *h Et bene* *Cy. Bart.* *Bal. Ang.* *i Idẽ Bal.* *Ang. & P. hic.* *k Et bene* *Saly.* *l Idem cum* *B. Ang. & Bal.* *Saly.* *Et me* *Ang.* *Bal.* *m Et bene* *Ang.* *Bal.* *Ias ſecun* *dũ præſcri* *ſcriben.*

*i Admoniti.* ab ipso iudice delegato, vel semel pro omnibus: vt *cet quid* dictum est. Vel dic ter, vel dic à iudice præsente secundum quòd *plex iudex* variasti casum. Accursius. *iuſſus bene*

*A B eo.*] CASVS. Inter actorem & reum lite cõtestata reus incepit abesse: iudex eum condemnauit: post sex menses reuersus est. si intra decem dies à tempore quo sciuit se condemnatum, non appellauerit, habebit necesse parêre iudicatis. quòd si appellatum fuerit: sententia lata non tenet. Viuianus. *punus. & ſtinet in vera tumacia.*

*k Ab eo iudicato.* intellige quòd lite contestata contra me, & iurato de calũnia, fui absens: & iudex requisiuit me, & nõ fui inuentus: & sic pronunciauit contra me definitiue. quæ sent. sine ap. l. j. §. item cum ex edicto. Sed ibi non interuenit peremptorium, hic sic: vel quod valuit tantundem.

*l Indefenſis.* colligunt quidam: ergo loquitur in absente probabili causa, vt studiorum. & non fuit defensus: quia non reliquit procuratorem cum potuit: vel reliquit, & non defendit. Si autem reliquisset, & defensus legitime esset, nõ restitueretur: vt. ff. quando appel. sit. l. j. §. fi. Vnde dicunt[k] hunc restitui ad appellandum tantum. alioquin si necessaria causa abesset, restitueretur in totũ. Item si non potuisset relinquere procuratorem, ipso iure non curret tempus, cum sit vtile: vt. ff. de diuer. & temp. præ. l. j. & sic non esset necessaria restitutio. Vel melius[l] hic nihil dicit de restitutione. vnde dic quòd non potuit relinquere procuratorem hic absens causa studiorum: vel reliquit, & est mortuus, sicque cõmuni iure appellat, cum tempus sit vtile: vt dixi. Vel dic[m] quòd absens ex voluntaria causa fuit, & non curo potuerit vel non relinquere procuratorem.

*Ang.* *Odof.* *Bal.* *Cy. Bart.* *Ang. & Bal.* *Ang. & Bal.* *Saly.* *Idem cum* *Bal. Ang.* *Saly.* *Et me* *Ang.* *Bal.* *m Et bene* *Ang.* *Bal.* *Ias ſecun* *dũ præſcri* *ſcriben.*

*Ilico.*

BIU Cujas

vbi primum cognouistis, non ilico[a] de statutis querelã[b] detulistis. Ita enim firmitatẽ sententia quæ ita prolata est, non habebit, si ei non sit accommodat' adsensus[c]. PP. IIII. Id. Iun. Gord. A. & Auiola Conss.

*Sententia nulla, iudicis delegati iurisdictionem extinguit: & causa poterit alteri delegari. Bartolus. Vel sic: Nulliter consummatum, consumit mandatum. Baldus. Vel sic: Sententia quæ nulla est quo ad litigationem, est aliqua quo ad hoc vt faciat cessare officium delegati. Iac. But. Vel sic: Sententia lata die feriato, vel contra nullo modo contumacem, est ipso iure nulla: officium tamen delegati finitur. Salycetus.*

IIII. Imperator PHILIPPVS A. Domitiano.†

1 SI (vt pponis[d]) pars diuersa die feriato[e] absente vel ignorante te à iudice dato ferri† sententiam pro partibus suis quasi cõtumaciter[f] deesses, impetrauit: non immerito præses denuo[g] negotiũ alterius iudicis notioni terminandum commisit[h]. PP. V. Id. Octob. Peregrino & Aeliano Conss.

*Mutatio loci excusat quem à contumacia, ex qua redditur sententia nulla. Bartolus. Vel sic: Satis est mihi non esse contumacem quo ad locum senteutiæ, vt reddatur sententia nulla. Iac. But. Vel sic: Sententia lata alibi quàm in loco ad quem pars citata fuit, non valet. Saly. Vel sic: Sententia lata in alio loco quàm debuerit ferri, est ipso iure nulla. Paulus de Castro.*

V. Idem A. & PHILIPPVS Cæs. Longino.

2 SI (vt pponis[i]†) præses prouinciæ cum certum locum causæ cognoscẽdæ dedisset, alibi per obreptionẽ[k] aditus, sententiam aduersus te absentem protulit: quod ita gestum est, ad effectum iuris spectare minime oportet.

*Sententia cancellationis actorũ, vel appellationis desertæ, non potest ferri contra minorem indefensum. Bal. Vel sic: Sententia nulla non impedit ordinarium iterũ super eodem cognoscere. Bart. Vel sic: Sententia vel alius actus contra minores indefensos factus, est ipso iure nullus: & idem iudex de nouo cognoscere potest. Salycetus.*

VI. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Domitio.

SI præses quasi desertam ab adultis tuis causam appellationis, quæ ab adiutore[l] suo[m] acta fuerat, circunduxit[n] eo tẽpore quo adulti curatores non habebant: repetitus[o] notionem suam exhibebit. Neq; enim debet adultis nocere, quicquid eo tempore statutum est, quo defensione iusta, & curatoris auxilio fuerant* destituti.

*Vbi cessat vera & ficta contumacia, ibi contra absentem non potest ferri sententia. Baldus. Vel sic: Sententia lata contra absentem non solẽniter citatũ, est nulla. Bartolus. Vel sic: Statuta contra absentes non contumaces vere vel ficte, non valent ipso iure. h. d. Vel cessante contumacia vera vel ficta, contra absentem non potest ferri sententia. Salycetus.*

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Marino.

EA quæ† statuuntur aduersus[p] absentes non per contumaciam[q], scilicet denunciationibus nequaquam ex more conuentos, iudicatæ rei firmitatem non obtinere, certum est. PP. III. Kalendas April. Ipsis V. & IIII. AA. Conss.

---

a *Ilico.* intra tempus appellationi præfinitum, scilicet biduum vel triduum, vel hodie decem dierum: vt in authenti. de appel. in prin. coll. iiij. & distingue vt supra de procur. l. quia absente.

b *Querelam.* petendo restitutionem ad appellandum, secundum quosdam. Vel dic, appellando. Accursius.

c *Adsensus.* scilicet tacendo: vt. ff. loc. l. item quæritur. §. fi.

*SI vt.*]C A S V S. Inter actorem & reũ lite cõtestata, reus incepit abesse: actor instabat vt iudex ferret sententiam: tulit aduersus reum, & die feriato: an teneat sententia? Dic quòd non: sed retractabit: & ea notioni alterius iudicis terminãda committetur.

d *Si vt proponis.* scilicet tu reus.

e *Feriato.* dominico, vel simili: a quod prohibitum est fieri: vt supra de feriis. l. omnes. &. ff. de feriis. l. si feriatis.

f *Contumaciter deesses.* quod non erat verum. pone enim quòd suasit iudici quasi dixisset me nunquam venturum ad iudicium: vt ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. Duabus ergo rationibus hęc sententia non valuit ipso iure, & quia die feriato lata, & quia absente me nõ cõtumaciter b: vt. ff. de re iudi. l. de vnoquoque.

g *Denuo.* an ex eisdem actis cognoscetur, dic vt. ff. de app. l. si expressim. & notaui ibi quòd sic. *ADDITIO.* Dicas, quòd quando causa nullitatis sententiæ respicit solũ ipsam sententiam, vt quia die feriata fuit sententia lata, tunc iudicabitur ex eisdẽ actis, vt hac glo. & glo. fi. in. d. l. si expressim. ff. de appella. si vero defectus ex quo sententia est nulla, respicit vniformiter acta sicut sententiam: vtputa litigatum est cum minore non habente curatorem: certe tunc omnia acta debẽt redintegrari. ita potest intelligi. l. cum quærebatur. iuncta sua glos. ff. de re iud. Item quandoque est talis defectus, qui respicit sententiam, & partem actorum. verbi gratia: Decessit reus post litem contestatam, & processum est contra mortuum ad sententiam. certe sentẽtia est nulla, & omnia acta à die qua mortuus est: vt. l. pe. & fi. ff. quæ sen. fi. ap. & ideo acta quæ sunt nulla, debent rescribi, seu recenseri. d. l. cum quærebatur. Bartolus.

h *Commisit.* immo videtur quòd idem qui primo: quia sic dicitur infra de accu. l. iiij. & infra de sen. & interlo. l. j. in fi. & infra. e. l. si præses. quæ est contra. Sed illud c in ordinario, hic fuit delegatus: vt patet, quia dicit alterius &c. & ibi à iudice dato. Secundo oppono, quia pro eodem est ac si sententiam non tulisset, cum nulla sit. Sed respon. secundum H. hoc verum quo ad iudicem, non quo ad eum contra quem dedit. Vel verius d contra nulla est quo ad litigantes: sed iudex bene vel male functus est officio suo: vt. ff. de re iudi. l. iudex. & ad idem. ff. de arbi. l. dicere. §. fi. in fi. Sed contra extra de accusa. qualiter & quando. *ADDITIO.* Pro solutione istius contrarij vide ibi gl. j. & omnino Abba. pulchre & late distinguentem.

*SI vt.*]C A S V S. In causa quam habebam cum Titio, iudex nobis adsignauit diem & locum in quo comparere debebamus. suggessi quòd alium locum adsignaret: adsignauit. vel supplicaui ex parte Titij, vt alium locum Titio ignorante deputaret. Titius non venit, sed in loco prius adsignato vel in alio (non curo) expectauit. iudex sententiauit: an sit standum huic sententiæ, quæritur. Dicitur quòd non.

i *Si vt proponis.* scilicet tu reus.

k *Per obreptionẽ.* obtulit enim forte iudici aduersarius preces ex parte tua, cũ hoc ignorasses, vt alibi locũ statueret[e] quàm pri[g] statuerat. Vel tibi ex iudicis parte, quasi alibi statuerit, quo tu postea iuisti f. & est ad hoc. ff. de arbi. l. arbiter kalẽdis. in fi. Accursius.

*SI præses.*]C A S V S. In causa quam habebat Titius cum minore. xxv. an. curatorẽ habente, cui curatori dat' erat actor, qui adiutor appellatur, succubuit minor: & actor appellauit. appellationem non est prosecutus, quia decessit tam ipse quàm curator. iudex ab eo tẽpore quo minor curatorem non habebat vel actorem, sentẽtiam primam cõfirmauit: an huic sententiæ necesse habeat minor parêre, quæritur? Dicitur quòd nõ: sed idem iudex notionẽ suam exhibebit. Viuianus.

l *Adiutore.* adiutor siue actor tutori vel curatori adiungitur: vt † C. de cor. ca. insti. de cura. §. j. &. ff. de tute. l. solet. Qui actor si appellauit, & præsidi est delata: & non est prosecutus actor, quia non potuit: vt infra de appel. l. si actor. nec curatores habebant: quia nondum dati, vel mortui, vel remoti, vel excusati, & sic indefensi essent: & idem si haberent, & non adessent: & sic indefensi g: non valet ipso iure sententia cõfirmationis: secus si essent h defensi: quia valeret, sed restituerentur: vt. ff. de re iudi. l. acta. §. fi. & supra si aduersus rem iudi. l. cum & minores. & idem videtur in ecclesia viduata pastore i. Accursius.

m *Suo.* scilicet adiutore.

n *Circunduxit.* id est cancellauit, quo ipso priorem sententiam confirmauit.

o *Repetitus.* idem ergo cognoscit, & sic est contra supra. e. l. si vt proponis. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Tu dic quòd ibi loquitur in delegato ordinario, secundum Bartolum.

*EA quæ.*]C A S V S. An sententia lata altero litigantium absente, & non per contumaciam, tenet, quæritur? Dicitur quòd non: nec sua absentia pro præsentia est habenda. secus si esset contumax: quo casu perinde esset ac si præsens esset, & teneret sententia. Viuianus.

p *Aduersus.* idem & si pro eis k: vt. ff. de re iudi. l. furioso.

q *Per contumaciam.* scilicet veram: quia inuentus non venit. vel fictam: quia ad domum est citatus: nam tunc valeret sententia: vt supra eo. l. ab eo. alias non: vt hic, & ff. de re iudi. l. de vno quoq;. & ff. quę sentẽtię sine ap. l. j. §. itẽ cum ex. & absentes dico nequaquam conuentos denunciationibus siue citationibus,

e *Hæc vera secundum Bar. P. & Ange. f Istud dictũ glo. non placet: quia mendacium dictũ à parte parti, non facit processum nullũ: licet pariat exceptionẽ, secundum Bart. P. & Saly.*

*fuerint.*

g *Ista glo. secundum Bal. hic nõ est alibi, quòd sententia appellationis desertæ est sententia cõfirmatoria prioris sententiæ.*

h *Et bene. Sa.*

i *Et recte: quod tene mẽti, secundũ Bal.*

k *Nõ legitimè citatis: nã si essent legitimè citati, teneret sententia, secundũ Bar. & Saly.*





BIU Cujas

quæ quidem ex more proponi consueuerunt: vt.ff. de iudi.l. ad peremptorium.cum sequentibus. Quandoque tamen idem [a] etsi sunt citati,sed laborabant morbo.non enim ꝓceditur tãquã cõtra contumacem: vt arg.ff.de re iud.l.quęsitum. Accursius.

*Consentaneum.*]Ista lex diuiditur in duas partes. Nam primo ponit modum constituendi reum in contumacia. Secundo contra contumacem adhibet remedia. secunda ibi, à quo.h.d. Salycetus. CASVS. Lite cõtestata inter actorẽ & reum, reus ĩcepit abesse: qualiter iudex procedere debeat, quæritur? Respon. quòd citabit eum tribus edictis, vel vno pro omnibus peremptorio: in quo cõtinebitur quòd ꝓcedet in causa,& sententiam feret, nisi reus se præsentauerit. quo non veniente, auditis allegationibus prẽsentis ,mittitur actor in possessionem rei petitæ, si fuerit actio realis,& reus de possessore fiet petitor. Si vero fuerit personalis actio, puta cõdictio certi ex mutuo: mittitur actor in possessionẽ bonorum rei secundum mẽsuram debiti declarati. Viuianus.

*Reus conuentus reali absens post litem contestatam, debet in contumacia solenniter constitui: & tunc contra eum poterit alterum de tribus remediis exerceri: vel personæ captio, vel possessionis translatio, & sententiæ definitiuæ prolatio.h.d.secundum Iac.But.& Bar.& Pau.de Cast.& est singularis.l.& famosa. Vel sic: Reus post litem contestatam se absentans debet citari tribus edictis, vel vno peremptorio pro omnibus:& si citatus non veniat,potest inuitus duci.vel si non liquet de causa,possessio potest in petitorem transferri.aliàs si liquet de causa, debet definitiue de causa pronunciari.h.d.*

VIII. Iidem AA. Claudiæ.

CONsentaneũ [a] iuri fuit, tẽporib⁹ ad præsentiã partis aduersæ præscriptis [b], præsidẽ ꝓuinciæ, impleta iuris solẽnitate [c],& aduersario tuo ternis literis [d],vel vno ꝓ omnib⁹ [e] perẽptorio edicto, vt præsentiã sui faceret,cõmonefacto [f],si in eadẽ cõtumacia [g] ꝓseuerauerit [h], præsentis allegationes audire. quod vel successor eius facere curabit.A quo [i] ter citatus,si cõtumaciter præsentiã sui facere neglexerit:nõ absre erit,vel ad cogendũ eum [k] vt sese repræsentet, vel *possessionẽ bonorũ cui ĩcũbit [l],ad te trãsferre [m], & aduersariũ petitorẽ cõstituere: vel auditis defensionibus [n] tuis,id qđ iuris ratio exegerit, iudicare.PP.III. Kalẽ. Octob.

## IN AVTHEN. DE litigiosis.§.omnẽ.col.viij. constitu.vij.

*Actore absente & reo præsente proceditur in causa post legitimas citationes etiam lite non contestata: & liquidato negotio, deuenitur ad definitiuã: & contumace reuerso,in expensis grauatur:& iterata contumacia pœnam exigit grauiorem. Baldus. Vel sic: Actor in actione proposita & reo cognita exigitur persistere:& non persistẽs debet citari tribus edictis, quolibet habente interuallum triginta dierum: qui interim non veniens habet anni spaciũ, intra quod veniens non auditur nisi refusis expensis: quibus præstitis si iterato se absentet, cadit à iure suo: & citatio per edicta conceditur principis delegato. Salycetus.*

QVi semel [†] actionẽ proponit, [o] siue cõuẽtiõe iudiciaria [p], siue precib⁹ principi oblatis,iudicíq; insinuatis, litem contestat.se absentat.dic ergo, Titius volebat me conuenire corã iudice:porrexit mihi libellũ, vel supplicauit prĩcipi:iudex fecit me citari:actor incipit abesse:quid iuris sit, quęritur? Dicitur ꝙ iudex citabit eũ tribus edictis per ĩteruallum dierũ: & ideo citabit eũ ter: quia actor forte nõ exaudiuit vocẽ prẽconis:& potest citare tã delegatus, quàm ordinarius.si ergo actor nõ veniat intra tres mẽses,dabitur ei spaciũ vnius anni:& si nõ venerit,iudex ꝓnũciabit. Vel pone casum secũdũ Bal. Dictũ erat in.l.C.de cõtumacia rei.ista auth.tractat de cõtumacia ꝓ,& actoris:& loquitur tã post litẽ cõtestatã, quàm ante. Et hoc dicit: Actor in actione ꝓposita habet necesse pśistere vsq; ad finẽ litis:& si incipit abesse,reo postulãte debet citari tribus edictis: vox enim præconia paucis innotescit.quæ citatio per edicta ꝓ mittitur etiam delegatis principis:quo actore nõ cõparẽte, datur ei annus à iure post dicta tria spacia: & si in cõtumacia pśeuerat,potest reus ꝓbare de iure suo:& perquisita veritate, fertur definitiua etiã lite nõ cõtestata.sed si intra annũ cõparet, nõ auditur nisi reficiat expẽsas:quibus refectis,si se iterũ incipit absentare,fiunt aliæ tres citationes:& alius annus datur à lege: intra quæ spacia non veniens actor,cadit à causa eo ipso:licet non sit de meritis causæ liquidatum.& specialissimum est hic quòd lite non contestata fertur definitiua. Baldus.

[a] *Intellige hãc gl.si iudex sciebat citatũ agro tare. aliàs sec⁹:sed habet locũ restitutio.B. Ange. & Saly.*

[b] *Hæc est cõmunis lectura & vera secundũ B.B.P. & Salycc.*

[c] *Ista reprobatur: quia hoc nõ reperitur lege cautum.Ia. But. Bart. & Saly.*

[d] *Hæc etiã reprobatur: ideo tene primã, secũdũ Bar.B.Ange.& Sal.*

[e] *Et bene. Bart.*

[f] *Sequuntur hanc gl. Bal.& Saly.hic.*

[g] *Et bene ex vrbanitate ad omnem malitiã superãdam. Saly.*

[h] *Et bene: quia dicetur de pe-*

[i] *Aquo.*scilicet præside.vbi tamen à successore semel citari debet,licet ipse miserit peremptorium,tamen compellitur:vt.ff.de iudi.l.edictum.sed ipsemet post suum peremptorium potest, sed non compellitur [g]:vt.ff.de iudi.l.& post.in prin.

[k] *Ad cogendum eum.* Not.fieri citationes re & verbo.& hoc per ordinarium tantum: vt in authenti.de exhi.§.si vero etiam quidam.coll.v. Alibi verbo tantum.prima locum habet semper, nisi in matrefamilias: vt supra de offi.diuer.iudi.l.j. Vel nisi ratione loci vbi est conuentus: vt si est in domo: vt.ff.de in ius voc.l. plerique.

[l] *Incumbit.* animo: vt.ff. de acquir.pos.l. clam.§. qui ad nundinas. Vel corpore per familiam: vt.ff.qui. ex cau.ma.l.item ait prætor.§.j.hanc autem possessionem secundum Ir. reuersus non recuperat [h],etiam si satisdationem paratus fuerit præstare:vt supra vbi in rem ac.l. ij.

[m] *Transferre.* cum agitur in rem.vel auditis &c. scilicet cum agitur in personam,secundum quosdam. Vel dic transferre,cum [illegible] non est liquidum de causa. Vel auditis &c.scilicet cum est liquidum.& sic datur definitiua secundum P.& B. Et quod dicit, defensionibus ,id est rationibus [i] & intentionibus,cũ actor sit iste i ꝓsens:sic & ponitur supra de iuris & fac.igno.l.j. Tertij dicũt eam [illegible] quòd hic mutat casum, quia cum dicit, vel auditis &c.scilicet vt loquatur in actore absente. & sic bene adaptat [illegible] then.qui semel.quæ lo quitur in actore absente. Circa hoc autẽ dicit [illegible] stingue cũ reus abest: aut post litẽ cõtestatã, vel quasi cõtestatã, aut nec vere nec quasi.Primo casu, aut liquet de re causa,aut nõ. si liquet, potest ferre definitiua: nec restituetur postea veniẽs: vt.ꝫ.de iudi.l. ꝓperãdũ.§.cũ autẽ.in fi.secũdũ quod distinguitur.ꝫ. de procur.l. quia absente .Si vero nõ liquet,aut agitur in rem,aut in psonã. si in rem, mittitur actor in possessionẽ rei petitæ, & statim possidet [k]:& venĩs reus ĩtra annũ, auditur de possessione. post annũ [l] auditur de ꝓprietate: de possessione non: vt hic,&.ꝫ. vbi in ré ac.l.ij. Si autẽ agatur in psonã,mit tebatur olim in possessionẽ omniũ rerum debitoris. Hodie pro mẽ sura debiti:nec efficitur possessor. Sed veniẽti reo quãdocũq; restituitur possessio, nisi auctoritate iudicis res fuerit distracta ab actore [m]:quia iudex debet ad hoc moderatũ tẽpus ĩstatuere, licet quo res distrahantur,vel iustus possessor efficiatur . Si vero lis sit quasi contestata,sed non liquet iudici de causa:tunc habebet locum quod dicitur supra vbi in rem act.l.ij. Si vero nec sit contestata,nec quasi:tunc discusso summatim negotio, mittitur actor in possessionem restituendam reo venienti, præstita satisdatione: vt supra de præscrip.xxx.an.l.si quis emptionis.§. pe.

[n] *Defensionibus.* id est intentionibus.

*Qui semel.*]CASVS. Lex.C.loquitur quãdo reus absentat se post lit. cõtest. auth.dicit quid iuris sit quãdo actor ante litem contesta.se absentat.dic ergo, Titius volebat me conuenire corã iudice:porrexit mihi libellũ, vel supplicauit prĩcipi:iudex fecit me citari:actor incipit abesse:quid iuris sit, quęritur? Dicitur ꝙ iudex citabit eũ tribus edictis per ĩteruallum dierũ: & ideo citabit eũ ter: quia actor forte nõ exaudiuit vocẽ prẽconis:& potest citare tã delegatus, quàm ordinarius.si ergo actor nõ veniat intra tres mẽses,dabitur ei spaciũ vnius anni:& si nõ venerit,iudex ꝓnũciabit. Vel pone casum secũdũ Bal. Dictũ erat in.l.C.de cõtumacia rei.ista auth.tractat de cõtumacia ꝓ,& actoris:& loquitur tã post litẽ cõtestatã, quàm ante. Et hoc dicit: Actor in actione ꝓposita habet necesse pśistere vsq; ad finẽ litis:& si incipit abesse,reo postulãte debet citari tribus edictis: vox enim præconia paucis innotescit.quæ citatio per edicta ꝓ mittitur etiam delegatis principis:quo actore nõ cõparẽte, datur ei annus à iure post dicta tria spacia: & si in cõtumacia pśeuerat,potest reus ꝓbare de iure suo:& perquisita veritate, fertur definitiua etiã lite nõ cõtestata.sed si intra annũ cõparet, nõ auditur nisi reficiat expẽsas:quibus refectis,si se iterũ incipit absentare,fiunt aliæ tres citationes:& alius annus datur à lege: intra quæ spacia non veniens actor,cadit à causa eo ipso:licet non sit de meritis causæ liquidatum.& specialissimum est hic quòd lite non contestata fertur definitiua. Baldus.

[o] *Actionem proponit.* eo modo qui sequitur. Duo enim sequẽtia paria sunt, vt in corpore huius authen. ꝓbatur.qui modi faciunt rem litigiosam: vt in authen.in corpore.§. j. Et dic actionem, siue personalem, siue realem, siue mixtam.

[p] *Iudiciaria.* coram ordinario [n].

BIU Cujas

a *Cognitis.* & sic lite cõtestata, vel quasi cõtestata: alioquin non posset ferri sententia definitiua. sed H.& M. cõtra[a]: vt iam dices.

b *Vsque ad finem.* ergo ante litem contestatam non licet actori mutare libellum quin habeat necesse in veteri querela persistere: & ita derogatur legi veteri. supra de edẽdo. l. edita. cumulare tamen potest bene. Item contra supra vt nemo inuitus. l. j. sed illud[b] ante huius porrectionem libelli, non post: vt hic & in corpore probatur. Fallit & aliàs illa regula: vt ibi diximus.

c *Tribus edictis.* [c]vocetur vt veniat ad causam: vt. l. consentaneũ. quæ fiebant in quadam dealbatione in prætorio. Item fiebant per voces pręconum. Item per nũcium: quod hodie magis est in consuetudine, vt hæc habes i corpore. Sed tũc quomodo toties scribebatur? Respon. vel abradebat primo scriptum, vel scribebatur diuersis locis. fiebant etiã alia generalia bãna in eodẽ albo: vt. ff. de iurisdi. om. iu. l. si quis id. aliàs dicitur album: vt. ff. de albo scri. scilicet vbi erant scripta nomina officialiũ.

d *Interualla triginta dierum.* inter edictum & edictum. Sed an iudex potest minuere? Videtur quòd sic: vt. ff. de iudi. l. nonnunquam. Sed contradico, vt in corpore[d]: vbi dicit, non minus &c. licet de consuetudine minuat. Item nunquid interuallum. x. dierum quod datur reo per. l. cõsentaneum. & per. l. properandum. supra de iudi. &. ff. de iudic. l. per interualla augetur per hanc authenti? Ald. dicit non[e]: vt arg. infra de ap. l. præcipimus. in fi. Io. contra: vt. ff. de regu. iur. non debet actori. Item istos dies dico continuos.

e *Paucis innotescit.* quia audientibus tantum, & quibus hi dixerint: sed edictum sic per multos dies positum omnibus liquet. potest tamen fieri & per præconem, vt in corpore.

f *Delegatis.* id est delegatis à principe. Sed videtur quòd delegati per edicta citare non possunt: sed per nuncium, vel per se: vt supra de iudic. l. sancimus. in fi. & in authen. de exhib. §. si vero etiam quidam. quæ sunt contra. Solu. hæc corrigit illas. Vel hic[f] in delegato à principe tantum: quia alia specialia habet: vt supra de iudi. l. à iudice. aliud in aliis delegatis. Vel hæc loquitur vsque huc post litem contestatam: illę ante, arg. ff. de ædil. edic. l. ædiles. j. §. item sciendum.

g *Locum habet.* scilicet talis citatio, secundum Bul. sed M.& Azo, id est sententiæ definitiuæ prolatio[g]: sic enim dicit in corpore, & veritate subtilius &c. & hoc si reus subeat onus probationis, & liquidum faciat: vt. ff. de probatio. l. circa. aliàs nisi probet, absoluitur tantum ab obseruatione iudicij: vt supra de iudi. l. properandum. §. si autem ex gestis. Sed si reus est absens ante litem cõtestatã, an possit definitiue damnari, si actor subeat onus probationis? Respon. non[h], secundum Io. licet M. contra. sed fiet missio in possessionem: vt supra de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. §. pe. Nam quicquid actori permittitur, & reo: vt dictum est in. xxx. diebus. sed non econtra: vt. ff. de fer. l. fi. & supra de tempo. in integ. resti. l. petendæ. Nec obstat in authenti. vt omnes obed. iudi. prouin. §. si vero neque ipse. coll. v. vbi reo absente, & ante litem contestatam datur definitiua: quia ibi erat quasi contestata: vt supra vbi in rem act. l. ij. Vel ibi non fertur sententia in absentem, sed de eius rebus satisfit. Et idem dico si est præsens: vt non possit præcise compelli respondere: sed fiet missio: vt infra de bo. aucto. iud. poss. l. pe. potest etiam pro motu iudicis puniri: vt. ff. si quis ius dicen. non ob. l. j. in fi. nisi in casu vbi cogitur quis respondere præcise: vt. ff. de procur. & per eũ aduersario cognitis [a]: necesse habet vsq; ad finẽ [b]litẽ exercere. ℣ Qui si causam ꝑsequi differat: reo postulante, tribus edictis[c] citetur ꝑ interualla[d] trigĩta dierũ, quia vox præconia paucis[e] innotescit. ℣ Quę citatio & ꝑ principẽ delegatis[f] permittitur: quod locũ habet[g] & si lis cœpta non sit[h]. ℣ Quòd si vocatus litem detrectet: ei aliud[i] anni spaciũ indulgetur, intra quod si cessat, iudex auditis allegationibus[k] præsentis, & perquisita veritate, pronunciet. ℣ Sed nec intra annum veniẽs auditur, nisi prius reo litis expẽsas quas sustinuerit, inferat[l]. ℣ His quoq; prętitis, si interrupto dũtaxat anno denuo litẽ deserit, post trium edictorũ[m] & anni vnius spacij obseruationẽ ab omni cadat actione.

*Tres denunciationes obtinent vim perẽptorii. h. d. secundum Barto. Bald. & Sal. Vel sic: Tres denunciationes habent vim peremptoriæ, etiam si non dicantur peremptoriæ: & sufficiunt vt valeat sententia. hoc dicit secundum Paulum de Castro.*

A l. sed & hæ. §. præter. sed lite contestata absens potest condemnari[i] si est liquidum: vt supra. l. consentaneum. aliter ab obseruatione iudicij absoluitur tantum, vt in. l. ꝑperandum. Et quod dicitur supra de edendo. l. qui accusare. vbi absoluitur definitiue, etiam si non est liquidum, loquitur vtraque parte præsente.

h *Non sit.* quod fit per contestationem, vt in corpore. §. si vero initium. &. ff. de iurisdi. om. iudi. l. & quia. in fine.

i *Aliud.* sic loquitur quasi annum dederit, cum tantum tres menses dederat. sed dic[k] quòd non implicat: vt ff. de procur. l. non solũ. §. quæritur. sed certe nec annus videtur dari, sed. x. dies: vt supra de dila. in authenti. quod fieri. sed illud[l] in odiũ illius qui impetrauit rescriptum ad extraordinarium iudicem. Itẽ hic [m]definitiue, secundum Io.

k *Auditis allegationib*[o]. hoc additur ei quod dicitur supra de iudi. l. properandum. §. & si quidem. nam ibi hoc solum dicitur, vt reus præsens liberet ab obseruatione iudicij, & actor absens condemnetur ei in expensis[n]: idem autem in reo absente dicebat M. vt auditis allegationib[o] actoris sententietur: sed nõ erit absurdum si plus permittatur reo quàm actori: vt dictum est secundum Io.

l *Inferat.* & cautionem iudicio sisti faciat[o]: vt infra de bo. autho. iu. pos. authenti. ei qui iurat.

m *Post trium edictorum.* non prædictorum ꝑ, sed de nouo faciendorum secundum Io. Sic si bene computes, habebis biennium & sex menses. Alij dicunt quòd de præteritis edictis, & de præteriti anni obseruatione loquitur: & sic haberet annum & tres menses. Azo. quod tamen spacium si videatur extendi, vltra triennium non ꝑtenditur: vt supra de iudi. l. properandum.

*Tres.*] CASVS. Lite contest. inter actorem & reum, reus cœpit abesse: ter citatus est: non venit. habendus est pro contumace: & perinde est ac si esset missum peremptorium. Viuianus.

n *Edicti.* ficti. sed verum fit post tres[q]: vt. l. ad peremptorium. ff. de iudi.

o *Statutum est.* vt &. ff. de re iudi. l. contumacia. §. contumax. & de pub. iud. l. inter accusatorem. Dabitur ergo definitiua etiã sine peremptorio, cum istæ tres denunciationes tantundem valeant: & hoc quando est dubium si sit contumax vel non. Quid autem si aperte dicat, non veniam? Respon. non oportet[r] plus citari, quia in incertis non etiam certis locus est coniecturis: vt. ff. de verb. oblig. l. continuus. §. cum ita. & in authenti. de resti. & ea quæ parit. §. fi. col. iiij. &. ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. fi. Sed arg. contra supra de iudi. l. iudices. & in authenti. iubemus. Sol. ibi non dixit se nolle venire.

*Cum.*] CASVS. Lite contesta. reus cœpit abesse reipub. causa, & ita ex necessitate: contra eum pronunciatum est. an teneat sententia, quæritur? Dicitur quòd non.

p *Arbitrio.* vt. ff. qui. ex cau. ma. l. & qui data.

q *Absentem.* iusta & probabili causa.

r *Ratio non permittit.* restitutione impertita: vt diximus supra de procura. l. quia absente.

*Cum præsentibus.*] CASVS. Lite cõtestata reus incepit abesse: iudex tulit sententiam. si intra. x. dies postquam sciuit contra se pronunciatum, non appellauit: an iudicatis parêre teneatur? Et respondetur quòd sic.

s *Proponas.* tu reus.

t *Absentem.* ꝑ contumaciam[s] veram: nam si non ꝑ contumaciã veram,

IX. Iidem AA. Leontio.

TRes denũciationes ad perẽptorij edicti[n] vicẽ aduersꝰ cõtumaces cõualescere, salubriter statutũ est[o]. PP. XI. Kal. Nouẽ. Ipsis. IIII. &. III. AA. Cõss.

*Sententia lata contra absentem probabili & necessaria causa legitime citatũ valet: sed restituitur. Saly. & Bal. Vel sic: Sẽtentia lata contra absentem ex causa ꝓbabili & necessaria, nõ debet ei nocere. Bart.*

X. Iidem AA. Blesio.

B CVm nõ volũtatis tuæ arbitrio ꝑ, sed necessitate ꝓfectus sis: quicquid contra te absentem[q] statutum fuerit, quãdò absentiæ causa necessaria fuit, officere tibi iuris ratio nõ permittit[r]. PP. III. Id. Maij. Tiberano & Dione Conss.

*Non potest venire contra sententiam, qui de procuratore legitimo tempore non conqueritur. Bartolus. Vel sic: Solenniter condemnatus intra tempora legitima non appellans, amplius non auditur. Salycetus.*

XI. Iidem AA. & CC. Valerio.

C CVm præsentibus partibus litem inchoatam proponas[s]: si postea quàm cõtra te (licet absentẽ[t]) ꝓnunciatum est,

D

*i Et bene, secundum Pau. de Cast. hic.*

*k Sequitur eã Bar. Ange. & Sal.*

*l Hæc non est bona: quia licite fuit hic impetratũ ad iudicẽ ordinarium, secũdũ Bart. & Saly.*

*m Ista est vera. Bart. & Saly.*

*n Intellige glo. quando reꝰ nõ vult vt absoluatur definitiue, secundũ Ange. hic.*

*o Istã glo. sequit Bar. & Saly.*

*p Ista opinio tanquã benignior approbatur per But. quẽ sequitur hic Bar. Odof. & Saly.*

*q Hoc de vrbanitate nõ de necessitate. Saly.*

*r Et bene. Barto. Cy. & Pau.*

*s Et bene Cy. & Ange.*

BIU Cujas

verã,restitueretur ad appellandum:vt.ſ.eo.l.ab eo. &.j. quorum appella.non reci.l.j.ſecũdum quoſdam. Tu dic ſecundum Azonem & H.quòd fuerat abſens ex cauſa probabili,& non neceſſaria,& indefenſus:& ſic potuit appellare:cum tamen non appellauit tempore opportuno,non adiuuatur : vt ſupra eod.l.ab eo. & ſupra de libe.cau.l.ſi is quem . Accur.

*DE SENTENtiis ex periculo &c.*

*Qualiter ad ſentẽtiam veniatur, dixit:nũc qualiter ipſa ex periculo recitetur,dicit.Vel ſic : Dictũ eſt [a] ſ. de ſententiis quaſ liter debeant ferri . Sed quia ſentẽtiæ ſicut & medicinæ cũ periculo dãtur, & recipiũtur : ideo ponit de ſentẽ.ex peri.reci.Azo.*

*ADDITIO.*

a Periculo. *Pace Reuffi dictum ſit, nihil eſt audacius aut magis temerarium,quàm vulgatam lectionem mutare,præſertim ſi ea rectior ſit. In omnibus autem libris ſcriptis quos legere potui, inueni ſcriptum periculo. exiſtimo tamen legendum breuiculo : vt ſit breuiculum paruum breue: quo verbo rectiores auctores vt Sex. Ruffus & alii vſi ſunt. Nos gallicè dicimus dicton, aut brenet . Iſidorus quoque libro.1. etymolog. meminit breuiculi. In breuiculis,inquit,militum nomina ſcribebãtur. Cõtius.*

*a Hæc continuatio placet Cy. & Saly.*

† *Libello legit Pe. Reuff. in repeti.l. quod iuſsit.2. no. nume.* 108. *ff.de re iud. per.l.2.j. e. quamuis D. Buda.i ãno.ad. l. fi. ff.de ſenato.legat, ex Alc. lib.1. diſpunctio . c.21.ex breuiculo.*

ARbitri. ]*CASVS.* Si iudex ſententiã ſcripſerit, nec recitauerit, ſed ad recitandum litigatoribus dederit clauſam vel apertam, & fugerit : an teneat ſententia huius, quæritur ? Dicitur q non: ſed citra appellationis beneficiũ ex integro iudicabit præſes.

b *Arbitri.*vel pro ordinario iudice pone b: vt. ſ. de poſtul. l. quiſquis. vel pro iudice delegato: vt.ff. qui ſatiſda. co.l. arbitro. vel compromiſſario: nam & ipſe imitari debet iudicium:vt ſupra de iudi.l.rem non nouam. Sed ſecundum hunc tertium fruſtra dicit de appellatione:cum & ſi ipſe recitaret,non appellaretur : vt ſupra de arbi. l. j.

*b Omnes lecturæ poſſunt eſſe veræ: ſecunda tamẽ meli⁹ cõgruit textui,ſecundũ Ange.*

c *Edidit.* clauſam vel apertam, vel proiiciẽdo eis & fugiendo.

d *Recitauit.* [c] & ſedendo:vt ſupra de poſtu.l.quiſquis.in fi.& in auth.vt ab illuſtri.& qui ſuper eos ſunt.§.j.col.v.&.ff. quis ordo in bonorum poſſeſsione ſer.l.ij.§.dies.& arg.ſ. de dil.l.à procedente.Sed quidã dicunt quòd ſedere debet in cognoſcendo,non iudicando,cum prius plene cognouit.quod non placet. Sed quid ſi in curru vel equo ſedeat , cum forte aliquam timeat partium, & velit fugere ſtatim ? Reſpon. valet,vt fuit apud Genuam.arg. ff.de acquir. poſ.l.quod meo.§. ſi venditorem. *ADDITIO.* Vide text.iuncta glo.in fi.de re iud.lib.vj.

*c De materia hui⁹ gl. vide Ang. in.§. cura-re.inſtit. de actio.gl. & doc.in.c. fi. de re iudi.*

*Sentẽtia poteſt ferri ſuper equum, vel ĩ curru.*

e *Mora.* id eſt appellatione in qua exercenda fit mora anni vel biennij:vt infra de temp.appel.authen.ei qui.quia ſententia ipſo iure non valet.

f *A rectore prouinciæ.* vt & ipſe iudicet,vel alij iudici cõmittat: non ei cui primo delegauerat:vt.ſ.tit.j.l. ſi vt proponis.j.

HAc lege.]*CASVS.* Iudex in cauſa de qua cognouit, non præcipitanter ſed cum deliberatione debet pronũciare, & ſentẽtiam in ſcriptis redigere,& per ſe partibus recitare:excepto præfecto prætorio, & aliis illuſtribus, qui per officialem ſuum recitare poſſunt. An auté ſententiã quam tulit,poſsit iudex corrigere vel mutare? Dicitur quòd non.

g *Cognoſcendi.* vt.ſ. de aduo.diuer.iudicum.l.ſancimus.j.

h *Pronunciandi.* vt.ff. de iudi.l.de qua re.

i *Non ſubitas.* argu. contra.ff.de dam.infec.l.j. Sol. ibi ſpeciale.

*ADDITIO.* Tu dic quòd nec ibi ſententia datur ſubito : ſed acceleratur cognitio cauſæ.

k *Deliberatione.*etiam cum ſapientibus : vt.ſ. de leg.& conſtit.l. humanum . & de repu.l. dubium non eſt.

l *Emendatas.*quo ad ſententiam, & quo ad Grammaticam.

m *Fidelitate.*id eſt fideliter.

n *Ex libello.* propter duo dicit ex libello: & quia tabellio ſcribit eas ĩ libello ſiue libro communi,& exinde recitantur. Item quia in principio ſententiæ ſemper ſcribitur libellus, & allegationes etiam repetuntur,vt fecit Salomon , cum dixit:Hæc dicit quòd filius ſuus viuit:tuus autem mortuus eſt &c.

o *Corrigendi.*quia ſemel functus eſt officio ſuo:vt. ff. de re iudi. l. iuder.&.l.cum quæreretur. &. ff. de arbi. l. quia arbiter.&.l. dicere. & infra ſenten. reſcin.non poſ.l.j.& infra de pœnis. l. pœnam.Sed nec interpretari poterit,niſi ſit præſes prouinciæ,vel procurator Cæſaris: vt. ff. de ap. l. ab executore. in princi.prædicta autẽ fallunt in Grãmatica,quæ etiã poſtea poteſt emendari:vt. ff. de re iud.l.actorum.Item in mulcta,quę remittitur propter inopiam ab eodem iudice : vt ſ. de modo mulctarum.l.ſi. in fi. &. ff. de offic.præſi. l.illicitas.§.fi.Item fallit tertio in his quæ pertinent ad conſequentiam ſtatutorum, quæ poſſunt ſuppleri : non dico minui,eadem ſcilicet die : vt.ff.de re iud.l. Paulus. item quarto ſi erat abſens damnatus, ſed venit iudice ſedente pro tribunali : vt.ff.de in integ. reſti.l. diuus. Item fallit ſecundum quoſdam in principe, & in præfecto prætorio , & ſenatu : vt infra proxi. reſpon. Sed certe [e] illa exceptio eſt in alio, ſcilicet in hoc quòd poſſunt per alios ipſi ſuas ſententias recitare : licet ſecus ſit in aliis:vt ſupra proxi.& infra.l.proxi.j.reſpon.

p *Exceptis.* hæc exceptio non fit à proxime dicto, ſed ſuperiori.

q *Illuſtribus.*dignitate,non adminiſtratione.

r *Recitare.*alij ergo non licet:vt infra.l.proxi.in princ.

STatutis.]*CASVS.*In ſcriptis debet iudex ferre ſententiam. & hoc in prima. alioquin nec valet, nec neceſſe erit appellare.& hoc in ſecunda.Viuianus.

f *Proferant.* per ſe, [f] non per alium, niſi eſſet interlocutoria : vt hic , & ſupra. l. proxi. in prin. &. ff. de arbi. l. diem. in princip. &. l. non diſtinguemus.§. quòd ſi hoc modo. Et hoc dicunt quidam, quòd laici [g] non poſſunt eſſe poteſtates : quod falſum dico: [h] tum quia poſſunt delegare cauſas eiuiles : tum quia criminales poſſunt definire dicendo, condemno, vel abſoluo . & pro hoc in authentica de iudicibus, & ne nullate. §.j.collatione.vj. & ſupra de iudiciis. l. penultima.tum quia forte [i] eſt de maioribus,propter quod recitabit per aliũ:

II. Imppp. VALENS, VALENT.& GRAT.AAA.ad Probum præfectum præt.

HAc lege perpetuo credim⁹ ordinãdũ,vt iudices quos cognoſcẽdi [g] & pronũciandi [h] neceſsitas tenet,nõ ſubitas [i] ,ſed deliberatione [k] habita poſt negotiũ ſententias ponderatas ſibi antè forment, & emendatas [l] ſtatim in libellũ ſecuta fidelitate [m] cõferant,ſcriptaſque ex libello [n] partibus legãt.f Sed nec ſit eis poſthac copia corrigendi,[o] vel mutãdi:exceptis [p] tam viris eminẽtiſsimis præfectis prętorio,quàm aliis illuſtrẽ adminiſtrationem gerentibus , cæteríſque illuſtribus [q] iudicibus, quibus licentia conceditur etiã per officium ſuũ†,& eos qui miniſterium ſuum eis accommodant,ſententias definitiuas recitare.[r] Dat.XII.Kal.Feb. Grat. A.II.& Probo Coss.

† *Non ſufficit ſententiam ſcribi,niſi legatur,& verbis proferatur:nec ſufficit verbis proferri,niſi ante ſcribatur. Bald. Vel ſic: Sententia definitiua debet in ſcriptis ferri: aliàs non valet,niſi in caſibus poſitis in authen.niſi breues.Saly.*

III. Iidem. AAA.ad Probum præfectum prætorio.

STatutis generalibus iuſsimus,vt vniuerſi iudices quibus reddendi iuris in prouinciis permiſimus facultatem,cognitis cauſis , vltimas definitiones de ſcripti recitatione proferant.f Huic adiicimus

BIU Cujas

vt supra.l.proxi.sic hodie seruatur.

a *Mereatur.*& per hoc etiam effectu carebit:vt arg.ff.de feriis.l. à nullo.& autem dicit in scriptis dandam,fallit in tribus casibus: & ideo sequitur authen.nisi breues &c.

b *Requiratur.*vt.j.quãdo prouo.nó est necesse:per totũ tit. Ac.

c NIsi breues. aliàs est in textu, breuiores. Quæ sunt breues?Respon. secundum Azo. vsque ad. l. aureos olim: vt. ff.de defen.ciuita.l. j. hodie ad trecentos aureos: vt in authen.de defen.ciui.§.& iudicare. colla. iij.Vel secundum H. & P. est in arbitrio iudicis.Vel vsque ad. x. libras auri: vt in authen. de appella.colla.iiij.§. illud.Vel vsq; ad duos aureos:vt.ff.de dolo. l. si oleum.§.fina. cum. l. seq.Vel vsque ad quinque:vt.ff.de bo.dam. l. vj.Vel vsque ad decẽ: vt.ff. si cui plus quàm per. l. Falcid. l. iij. §. quanuis.

d *Vilium.*scilicet personarum vel rerum, vel causarum: vt hic,& infra de priuile. scho. lib.xij.l.quoties. §. sed si talis.& extra de testa.e.coram.& hæc est pars in authẽ.de man. prin.§.si tibi.col.iij.

e *Et nisi episcopus.* Hæc pars est in authẽ. vt clerici apud prop. epis.colla. vj. Est tertius casus, cum præses conuenitur finito officio suo, vt reddat rationem administrationis.in auth.vt iudi. sine quoquo suffra.§.necessitatem.colla.ij.

*DE SENTENtiis, & interlocutionibus omnium iudicum.*

*Dixit qualiter nulla sit sententia ratione vitii in ipsa sententia commissi.Nunc qualiter propter quæ alia vitia, quæ patent per totum. Vel sic: Qualiter sententia sit nulla ratione vitii in ipsa recitatione commissi, dictũ est.Nunc generaliter videndum,qualiter & quot modis sententia posit dici nulla.Azo.*

sanctioni, vt sententia quæ dicta fuerit,cum scripta nõ esset, nec nomen quidem sententiæ habere mereatur, [a] nec ad rescisionem perperam decretorum,appellationis solẽnitas requiratur. [b] Dat. iij. Non. Decemb. Tribus,Gratio.A.iiij. & Equitio Conss.

IN AVTHENT. de man.prin.§.sit tibi. colla. iij. consti.iiij. & col. vj. consti. xj. vt clerici apud.§.j.

*In breuibus causis non requiritur scriptura.h.d.& dicuntur causæ breues solum illæ quæ consueuerunt ventilari solum inter homines paruæ conditionis. Bal.Vel sic : In causis breuibus scriptura non requiritur. h. d.Saly.*

NIsi breues [c] sint lites, & maximè vilium [d] personarum vel causarum(tunc enim sine scriptis & sine aliqua expensa cognoscere præsidem oportet) & nisi [e] episcopus cognoscat inter suos subditos.

*TITVLVS. XLV.*

DE SENTENTIIS ET interlocutionibus omnium iudicum.

*Sententia omisso procuratore lata contra dominum qui in iudicio non fuit, ipso iure non valet. Bal. Vel sic : Sententia in qua non condemnatur procurator, sed dominus qui iudicio non interfuit, est ipso iure nulla. Bart.Vel sic: Sententia dominum qui nunqnam fuit in iudicio,condemnans, & procuratorem, qui litem fuit agitans omittens, est ipso iure nulla. Saly. Vel sic: Sententia lata contra dominum absentem, qui nunquam fuit in iudicio, omisso procuratore, qui totam causam agitauit, est ipso iure nulla: ideo iterato est pronunciandum. hoc dicit secundum Pau. de cast.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Quintiliano.

AN videtur † nobis rationẽ habere sententia decessoris tui:qui cum cognouisset inter petitorẽ & procuratorem,nõ procuratorem, [f] sed ipsam dominam litis condemnauit, cuius persona in iudicio nõ fuit. [g] Potes [h] igitur vt re integra de causa cognoscere.

*Existens in possessione libertatis potest esse iudex delegatus: nec vitiatur iudicium licet postea status seruilis detegatur. hoc dicit secundum Bal.Vel sic : Communis error excusat. Vel sic:Casus superueniens in personam iudicis, sententiam non extinguit. Bart.Hæc lex habet duas lecturas : & prima est magis dubitabilis, & notabilior quàm secunda. secundum quam summatim hoc dicit : Detectio seruitutis in iudice delegato,non vitiat latam sententiam ab eo tempore quo cõmuniter liber reputabatur.Saly.*

II.Imp. ANTONINA. Sextilio.

SI arbiter [i] datus à magistratibus, cum sentẽtiam dixit, in libertate [k] morabatur:quamuis postea in seruitutem depulsus [l] sit, sententia tamen ab eo dicta habet rei iudicatæ auctoritatem.

*Sententia quæ non continet condemnationem rei vel absolutionem, non habetur pro definitiua. Bald. Vel sic:Sententia non continens condemnationem vel absolutionem rei,vel æquipollens, est ipso iure nulla. Bart. & Salycetus.*

III. Imp. ALEXAND. A. Vectio.

PRæses prouinciæ non ignorat definitiuã sententiã quæ condemnationem vel absolutionem [m] non continet,pro iusta non haberi. [n] PP. Kal. Oct.

*Vbi omittitur ordo substantialis & necessarius,vel præposteratur,non valet sententia ipso iure. Bal.Vel sic: Sententia lata contra ordinem iudiciorũ,est nulla. Bar.& Pau.de cast.Vel sic:Peruersio ordinis iudiciarii ipso iure vitiat sententiam.*

IIII. Idem. A. Seuero.

PRolatam à præside sententiã contra solitũ [o] iudiciorũ ordinẽ,auctoritatẽ rei iudicatæ non obtinere, certum est.

---

A aliquãdo:vt hoc ipso quòd aliquando, id est in quacunque parte iudicij defuerit domina,ordinatus ab ea debuerit cõdemnari : & sic est pro B.& Io.Vel dic tertio in iudicio, id est sententia. sed secundum consuetudinem vterque [f] condemnatur : vt omnium seruetur opinio. defensor vero sine mandato solus condemnatur:vt dicta. l. liberto. *ADDITIO.* In tutore autẽ breuiter cõcludit Bar. hic , quòd si verba sentẽtiæ referũtur in pupillũ, licet iudiciũ agitetur per ipsum tutorẽ,quòdvalet: pro quo allegat.l.eum. §.si actori.ff.de consti. pec. melior est tex. secundũ Bal.hic, in. l. si ideo.§.j.ff.de euictio.

*f Hãc glo. sequuntur Barto. & Ange.*

h *Potes.*tu successor: vt infra de accusa. l. si accusatoribus. & supra titu. j. l.si præses. Accursius.

B *Si arbiter.*]CASVS. Iudex delegat[o], qui liber credebatur , de causa quadam cognouit,& pronũciauit:postea apparuit quòd erat seruus:an retractãda sit sententia,quæritur? Dicitur quòd non.

i *Si arbiter.*id est iudex delegatus.

k *In libertate.* id est possessione libertatis, siue tanquam liber.

l *Depulsus.*id est inuẽtus seruus,& à domino vindicatus:vt.ff. de offic.præto.l. Barbarius. &.ff.de test.l.j.Vel dic, de nouo factus est seruus ex ingratitudine: vel venditus ad precium participandum: vt.ff. qui & à quibus.l. competit.

C m *Præses. Absolutionẽ.*vel æquipollens: [g] vt.ff.de arbi. l. quid tamẽ.§.j. &. ff. de re iudi.l. in summa. in princi.sed in causa appellationis sufficit dicere bene appellatũ vel male,vt videatur prima sententia cõfirmari vel infirmari:vt.j. de app. l.eos.in fine primi respõsi.sed certe ibi videtur condemnare vel absoluere illum quem prior iudex damnauerat,vel absoluerat.

*g Istã glo. vsque adsinẽ sequuntur Barto. Bal. Ang. & Saly.*

n *Non haberi.*vt.ff.de re iudi.l.j.&. ff. familiæ erciscundæ. l. in hoc iudicio. Accursius.

D PRolatam.]CASVS. In causa de qua cognoscere debebat iudex,primo pronunciauit:& postea lite contestata fecit partes iurare de causa.an valeat sententia, quæritur ? Dicitur quòd non,quasi contra formam iudiciorum prolata.

o *Solitum iudiciorum ordinẽ.*vt si non dedit in scriptis,vel si stãdo,vel si in turpi loco,vel si nõ cognouit de causa,secundũ Ioã. Vel dic quòd non condemnauit procuratorẽ quando debuit,sed dominum:vt.ff.eo.l.j. secundum Azo.quæ exempla non placent: quia tunc non ordo est peruersus, sed solẽnitas est omissa. [h] Dic ergo quòd ordo iudiciorũ est,vt offeratur libellus, lis contestetur,iuretur de calumnia , depositiones testium conscribantur & publicentur, sententia scribatur,& à iudice proferatur.qui ordo si peruertitur, non valet sententia: vt si primo pronũciet,deinde sentẽtiam scribat:vel primo iuretur de calumnia:deinde fiat litis contestatio.& sic non obstat.j. de appel.l.j.cum ibi sit peruersus ordo

h *Et bene. Bar.Bald. & Ange. Iudiciorũ ordo quis est.*

---

NOn videtur.]CASVS.Mulier in causa quam Titius habebat aduersus eam,ordinauit procuratorem:iudex tulit sententiam non in personã procuratoris,sed mulieris,cum ipsa non fuit in iudicio:an teneat sententia,quæritur?Dicitur quòd non.

f *Procuratorem.*rei conuenti.

g *Non fuit.*vnquam,secundum omnes.si autem fuisset à principio,& lis fuisset contestata:esset ipsa condemnanda, & non procurator qui adest,tempore latæ scilicet sententiæ secundũ Azo. vt hic,& pro eo.ff.de his qui notan. infa.l.furti.§.ij.& ita inspiciebat tantum cum quo esset facta contestatio. Sed B.& Ioan. dicũt quòd siue ab initio procurator litem exercuit,siue lite cõtestata faciat ad eum transitum:ipse procurator est condemnandus.& pro eis.ff.de neg.gest.liberto.§.fi.& de procur.l. licet.§. si plures. & ff.de procura.l.nihil.Hoc tamen fallit in casu:vt.j.de iniuriis.l.fi.nec obstat isti dicta.l.furti.quia ibi subaudit,maxime. Itẽ nec ista,quia vel sic fuerat de facto hic,quòd domina nũquã in iudicio fuit:& sic subauditur, maxime. Vel hic dic subaudiri

BIU Cujas

ordo causæ vnius ad aliam. hic autem eiusdem causæ ordo peruertitur, vel etiam omittitur. Accursius.

PP. XV. Kalen. Ian. Alex. A. & Dione Coss.

*Valet sententia lata sub modo, nisi per appellationem rescindatur. Bart. & Bald. Vel sic: Hæc lex habet duas lecturas: vnam quòd loquatur in duabus instantiis: aliam quòd in vna. secundum primam lecturam summatur sic: Fideiussores per fiscũ exactis possunt petere coram eorum iudice vt fiscus cõpellatur pignora principalis debitoris eis pro sua indẽnitate tradere. h. d. & hæc lectura est vera. Saly. Vel sic: Si sententia lata est sub modo, valet, & seruandus est modus, si non est appellatum. h. d. secundum Pau. de cast.*

V. Imp. PHILIPPVS. A. & Philipp. Cæs. Montano.

CVm eorum [a] qui principaliter fisco tenebantur, bona [b] ea lege fideiussoribus procurator [c] tradi iusserit, vt ipsi indemnitatẽ fisco præstarent, [d] nec à sententia eius interposserit prouocatio: [e] cõsequens est datæ formæ [f] obtemperari.

*Sẽtentia lata in loco secreto, non in publico, non valet. Pe. & Cy. secundum Bal. Vel sic: Sententia quæ non est lata in loco maiorum, nec præsentibus officialibus, est ipso iure nulla. Bar. Vel sic: Locus incognitus reddit sententiã nullã. h. d. Iac. But. Vel sic: Sententia lata ab ordinario alibi quàm in loco maiorum, non valet. Salyce.*

VI. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS. AAA. Zoilo.

CVm sentẽtiam præsidis iritam esse dicis, quòd non publicè, [g] sed in secreto [h] loco, officio [i] eius non præsente, sententiam suam dixit: nullum tibi ex his quæ ab eo decreta sunt, prejudicium generandum esse constat. PP. V. Kalen. Decemb. Caro & Carino Coss.

*Præses concordiam suadendo non videtur velle actionem tollere, nec potest. Bald. Vel sic: Verba iudicis prolata causæ cognitione non præcedente, non habẽt vim sententiæ. Bar. Vel sic: Iudex suadendo cõcordiam non fert sententiam, nec actionem tollit. Saly. Vel sic: Verba iudicis suadentis vel pronunciantis partes debere inuicẽ cõcordare, non habent vim sententiæ definitiuæ: quia non definiunt causam, sed dimittunt eam in secreto. Pau. de cast.*

VII. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Isidoræ.

EX stipulatione parta actione, [k] pacisci proximis personis suadendo præses prouinciæ, verborum obligationem, quam certo iure [l] tolli tantùm licet, extinguere nõ potest: nec vox omnis iudicis, iudicati cõtinet auctoritatem: cum potestatẽ sententiæ certis finibus [m] concludi, sæpe constitutum sit. Quapropter si nihil causa cognita secũdũ iuris rationẽ pronunciatũ est: vox pacisci suadẽtis præsidis actionẽ perimere (si quã habuisti) minime potuit. [n]

*Regressus mihi competens contra auctorem meum re euicta, non reddit sententiam nullam. hoc primo. sed agitur actione ex empto si fuit empta: sed si in solutum data sit, agitur veteri actione. Bal. Vel sic: Sententia per quam res euincitur, non rescinditur nisi appellatione: sed ei qui perdit, contra suum auctorem succurritur. Bar. Vel sic: Regressus quem habet sententiatus de euictione, agit diuersimode, quia vtili ex empto si pro pecunia res fuit tradita, vel primitiua si per species fuit in solutum data. Sal. Vel sic: Sententia per quam res euincitur, non rescinditur nisi per appellationem, licet auctor non fuit ad eam citatus: tamen contra eum succurritur ad interesse si sibi fuit lis denunciata. h. d. secundum Pau. de cast.*

VIII. Iidem. AA. & CC. Licinio.

LIbera [o] quidem Theodora, quam ex emptionis causa, vel in solutum creditori traditam proponis, pronunciata: citra prouocationis auxilium sententia rescindi non potest. Verum si mota quæstione, prę-missa denunciatione [p] † ei qui auctor huiusmodi mulieris fuit, iudicatũ processit: quãti tua interest, empti, [q] si emisti: vel ob debitũ reddendũ, [r] si in solutũ data est, repetere nõ [s] phiberis. [f]

---

a *Cum eorum.* scilicet debitorum.

b *Bona.* tacite obligata: vt infra in quibus cau. pig. ta. contra. l. j. &. ij.

c *Procurator.* scilicet Cæsaris, qui cognoscit inter fiscum & priuatum: vt supra si aduersus fiscum. l. ij.

d *Præstarent.* quod facere potuit: vt infra ti. j. l. ij. & debuit: vt. ff. de iure fisci. l. in fraudem. §. qui pro alio. &. j. de fideiuss. l. ij. erat autem dubitatio, quia videbatur sentẽtia lata sub conditione à procuratore Cæsaris, scilicet si indemnitas fisco præstetur: sed non fuit cõditio, immo modus, vel causa finalis. sed si esset conditio lata, teneret: vt. ff. quando appel. sit. l. j. §. biduum. & secundum hoc duo dicit, vel iudicauit, [a] scilicet fideiussores soluere, & bona rei eis dari à procuratore fisci, eis præstantibus indemnitatem fisco.

e *Prouocatio.* per fideiussores.

f *Formæ.* scilicet sententiæ.

*Cum sententiam.* ] CASVS. An sententia lata in coquina, vel in lupanari, valeat, quæritur? Dicitur ꝙ non. [b]

g *Publicè.* id est, in loco publico.

h *In secreto.* id est, vbi non consueuerunt sententiæ dari saluo honore maiorum: [b] vt. ff. de iusti. & iur. l. pen. vel turpi, siue non idoneo: vt. ff. de arbi. l. si cum dies. §. penul.

i *Officio.* id est, officialibus nõ præsentibus. sed hic subaudi, maxime. [c] nam si in publico idoneoque loco dixit, valere dico: licet non fuerit præsens officium: licet quidam exigãt vtrumque. & ad hoc quod de officio dicit, est. xv. q. vij. episcopus nullius. vnde iudices appellationum huius terræ possunt dare ad domum suam in aliquo loco publico, vel honesto. Accursius.

*Ex stipulatione.* ] CASVS. Frater tuus. x. tibi promisit per stipula. cum non solueret, vocasti eum ad ius: & volebas eum conuenire. Iudex suasit tibi vt fratrem tuum nõ conuenires, sed cum eo transigeres: vel iniurias tibi intulit nisi transigeres. An talia verba iudicis tibi præiudicent quo minus act. tibi competentem possis intentare, quæritur? Dicitur quòd non sunt curanda talia verba iudicis, nec omnis vox iudicis est sentẽtia, sed talis quæ in se contineat condemnationẽ vel absolutionẽ. Viuia.

k *Actione.* scilicet consanguineo contra consanguineũ. Accur.

l *Certo iure.* scilicet acceptilatione, vel solutione, vel similibus modis: vt inst. qui. mo. tol. ob. in prin. Accursius.

m *Finibus.* condemnatione, vel absolutione: d .co. l. iij. &. j. eod. l. post sententiam. & l. n *Potuit.* vt obstet Fab. exceptio rei iudicatæ quasi ex iudicis sententia: vt infra commintiones, epistolas. l. interlocutio. præsidis.

*Libera.* ] CASVS. Ancillã mihi vendidisti, & tradidisti: vel quia eras debitor me⁹ in. x. ex causa mutui, eã in solutionẽ mihi dedisti. prouocauit in libertatem, & pronunciata est libera. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respondeo quòd sententia per appellationẽ non suspẽsa non rescindetur: sed in primo casu si tibi denũciaui cum in libertatem proclamauit, agam ex empto ad interesse. in secũdo casu agam ad debitum act. pristina. Viuianus.

o *Libera.* scilicet pronunciata, quod est. j. & sunt ablatiui absoluti.

p *Denunciatione.* quæ est necessaria vt de ei? euictione agi possit: vt ff. de euic. l. emptor.

q *Empti.* id est ex empto, nomine euictionis: quia satis euincitur quæ in libertatem eripitur: vt infra de euic. l. si statuas.

r *Reddendum.* quod terat in specie.

s *Non prohiberis.* scilicet actione antiqua q̃ adhuc supereſt: quia nihil videtur solutum esse: sed certe immo videtur emptio in solutum datio, & sic vtili ex empto nomine euictiõis agi: vt. ff. de pig. ac. l. elegãter. circa principium. &. j. de euic. l. si prædium. quæ sunt contra. Sol. hic eo pacto recepit, vt ita demum recederet à priore obligatione, si res in solutũ data libere fieret eius: ibi non, [f] arg. ff. de sol. l. si quis aliam. Vel verius [g] distingue an species pro specie in solutum detur: vt hic. an etiã res pro pecunia: vt in contrariis.

*Post.* ] CASVS. In causa quam habebam cum Titio, iudex mihi condemnauit Titium in. c. vult postea mutare sententiam: quæritur an possit vel ipse, vel successor? Respõ. quòd nõ. Sed videtur ꝙ possit, quia cum pro me pronũciat in causa possessionis, postea in causa proprietatis pro aduersario: auocabit à me possessionem: & sic per posteriorem sententiam videtur mutare primam. sed non est verum: quia diuersæ sunt causæ proprietatis & possessionis: neque quicquam commune habet possessio cum proprietate. Item non obstat quòd iudex potest mutare sentẽtiam interlocutoriam: quia per talem sentẽtiam causa non definitur. Vel pone casum aliter vt in glo.

Post sen-

---

a *Omnes lecturæ sunt veræ, & cõgruunt literæ secundũ B. B. & Ang.*

b *Et bene. B. B. Cy. P. Ange. & Sa.*

c *Et recte, quia nõ est necesse nisi in notario causæ qui acta cõscribat. l. præcipimus. j. de appella. nisi consuetudo aliud desideret, secundum Bar. hic.*

BIU Cujas

*Sententia definitiua non potest retractari: secus in interlocutoria. Bar. Vel sic: Definitiua sententia contraria super eodem, ab eodem vel à successore lata, ipso iure non tenet. hoc primo. Quod semel decisum est in possessorio, non præiudicat proprietati. hoc secundo. Interlocutoria potest per contrariam interlocutoriam reuocari, corrigi, & mutari. Bal. Vel sic: Sententia definitiua super negotio semel decisio, non valet: nec lata in possessorio, præiudicat in petitorio: & interlocutoria non definit: ideo in contrario imperio reauditur. Saly.*

IX. Iidem. AA. & CC.
Domno.*

POst sententiam [a] quæ finibus certis [b] concluditur, ab eo qui pronunciauerat, vel eius successore, de quæstione [c] quæ iam decisa est, statuta [d] rei iudicatæ non obtinent auctoritatem. [e] † nam nec de possessione pronunciata, [f] proprietati [g] vllum præiudicium afferūt: nec causam vllam interlocutiones [h] plerumque [i] perimunt.

*Qui non potest statuere, non potest relegare. Saly.*

X. Iidem. AA. &. CC.
Menodoro.

NVlli qui statuendi nō habet [k] facultatem, [l] interdicere patria cuiquam permittitur. [m] III. Non.*

*Iussus de iurando non definit causam. Bal. Vel sic: Sententia quæ non condemnat vel absoluit, vel æquipollens, vim definitiuæ non habet. Saly. Vel sic: Delatio iuramenti non habet vim definitiuæ. Vel sic: Delatio vel iussus iurisiurandi vim definitiuæ non habet, nisi vlterius procedat definiendo. ratio: quia non continet condemnationem vel absolutionem, licet contineat quoddam præambulum. Bal.*

XI. Iidem. AA. & CC.
Luciano.*

CVm iudex in definitiua sententia iusiurandum solummodo præstari præcipiat, non tamen addat [n] quid ex recusatione vel præstatione sacramenti fieri oportet: huiusmodi sententiam nullam vim obtinere, palam est. [o]

*Sententia potest proferri Græcè & Latinè. dicit glos. Græce inter Græcos, Latine inter Latinos. Bald. Vel sic: Ex Græco inter Græcos, & ex Latino inter Latines potest ferri sententia. h.d. secundum Saly.*

XII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Iuliano proconsi. Asiæ.

IVdices tam † Latina [p] quàm Græca lingua sententias proferre possunt.

*Non exemplis, sed legibus est iudicandum. h.d. secundum Bar. Bal. & Saly.*

XIII. Imp. IVSTINIANVS. A.
Demostheni præfecto prætorio.

NEmo iudex † vel arbiter existimet neque consultationes, [q] quas non rite iudicatas esse putauerit, sequēdū, [r] & multo magis [s] sententias [t] eminentissimorum præfectorum, vel aliorum procerum (nō enim si quid non bene dirimatur, hoc & in aliorum iudicum vitium extendi oportet, cū non exemplis, sed legibus [u] iudicādum sit) neque si cognitionales [x] sint amplissimæ præfecturæ, vel alicuius maximi magistratus [y] prolatæ sententiæ: sed omnes iudices nostros veritatē, & legum & iustitiæ sequi vestigia sancimus. Dat. III. Kalend. Nouembris.

*Secundum iura codicis sit iudex competens per recōuentionē, qui nō erat: & cessat exceptio incompetentiæ iudicis. Bald. Et finis istius. l. est canonizatus. 3. q. 8. cuius in agendo. Vel sic: In causa reconuentionis nō habet locum exceptio iudicis incompetētis.*

---

a *Post sententiam.* tria dicuntur hac. l. Primū, quòd si iudex tulit sententiam, & transiuit in rem iudicatam, ita quòd appellari nō potest: statuta vel iudicata postea super eadem quæstione ab eodem, vel ab eius successore, non valent: vt. j. sententiā rescin. non posse. l. j. & quando prouo. non est ne. l. j. Secūdo obiicitur, immo videntur valere secundo statuta etiam ab eodem: vt si primo de possessione, & postea de proprietate inter eosdem iudicauit. cui respondet hoc modo: [a] bene dixi de eadem, & quæ iam decisa est: sed in hoc casu non est de eadem, nec decisa est quæstio proprietatis, licet sit decisa causa possessionis: vt. j. si à non compe. iudi. l. si de proprietate. Tertio adhuc opponit primo dicto de sententiis interlocutoriisque mutantur, & sic vltimo statuta valent: vt. ff. de re iudi. l. quod iussit. & ff. de arbi. l. dicere. Cui respondet, [b] quòd illę nō decidunt causā vlla, quia mutari possūt: sed primum dictum dicit de causis decisis per sententiam definitiuam. plerunque autem ideo dicit, quia quandoque definiunt: vt in causa mōtariæ possessionis secūdum quosdā, [c] quæ non mutatur per appellationem: vt. j. si de momenta. pos. fuerit appel. l. j.

b *Finibus certis.* s. absolutione, vel condēnatione: vt. ś. eo. l. ex stipulatione. Vel dic, certis: quia iam appellari non potest.

c *De quæstione.* id est de possessione.

d *Statuta.* neutraliter, & dicas statuta, scilicet per sententiam secundam. est autem statuta, nominatiui pluralis. & incipe hic constructum.

e *Auctoritatem.* nam de alia nō ita. nam &c.

f *Pronunciata.* primo.

g *Proprietati.* id est sententiæ secundò latæ de proprietate.

h *Interlocutiones.* [d] vel de induciis dandis: vel de testibus producendis: vel propter infamiam repellendis. Item vt ad aliam prouinciam pro testibus recipiendis mittatur.

i *Plerūque.* hoc dicit propter iudiciū mōtancæ possessionis: vt. j. arg. vnde vi. l. momentariæ. &. ś. qui leg. per. stā. in iudi. ha. l. momentarię. vt modo dixi. Vel aliter, quia illam sententiam dico definitiuam. pone exemplū in interlocutoria, quando quæritur, possit esse testis vel non. vel sit in possessione libertatis, vel non.

*ADDITIO.* Bart. hic intelligit hunc textum in interlocutoria per quam tota causa decidit̃r: quia illa nō potest reuocari, sicut nec ipsa definitiua. exemplū in sententia iudicis, per quam absoluit aliquē ab obseruatione iudicij, vel pronunciat nō esse procedendū, vel se nō esse iudicē, istā nō potest reuocare: quia perimit causam principalē. sed si perimeret quandam causam incidentem seu emergentē, optime posset reuocari: quia adhuc durat iudicis officium in illa causa: vt. l. dicere. ff. de arbi. & de præto. sti. l. j.

NVlli.] CASVS. Si magistratus vel quis ali⁹ interdixerit tibi ne amplius stares in patria tua: an valeat talis sentētia, quę-

A ritur? Dicitur ꝙ non, cum nō habeat potestatē statuēdi hoc. Vi.

k *Non habet.* ordinariam, cum de imperio sit: vt. ff. de offic. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas. vnde delegari non potest: vt. ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j.

l *Facultatem.* sicut pedanei iudices.

m *Permittitur.* quādoque eā huiusmodi pœnæ imponūtur: vt. ff. de interdi. & rele. l. relegatorū. §. constitutum.

CVm iudex.] CASVS. Iudex in causa quā habebā cū Titio, pronunciauit alterum nostrū debere iurare: nec sic dixit, absoluo te si iuraueris, vel cōdēno te si Titi⁹ iurauerit. an valeat sententia, quęrit. Dicit ꝙ nō.

n *Addat.* s. prius.

o *Palā est.* hoc secūdum leges veteres, in quibus primo debebat ferri sententia, & postea præstari iusiurandū. hic autē iusserat primo præstari sacramentum, & sic postea iudicaret. & ideo secundū ius antiquū nō valet: vt. ś. de rebus cre. l. si quis iusiurādū. in fi. sed hodie valet, & est iterlocutoria: vt. ś. de re. cre. l. generaliter. in fi. j. respō. & sic hæc corrigitur per. l. generaliter. Vel dic ꝙ statim [e] & post ferri potest, vt hic: non multo post, vt ibi. Iteā innuit ꝙ si detulisset iudex sic, defero tibi iuramētū: & si iuraueris, dabo pro te sententiā: vel absoluo te, vel absoluā, ſ ꝙ valet: & sic est contra. ff. qñ ap. sit. l. j. §. biduum. Sed dic secundū Io. ꝙ nō debet ferri sub cōditione: vt ibi dicit. s. extranea. s. si nauis ex Asia venerit, vel simili: potest tamen ferri sub ea quæ ex his pendet quæ in iudicio sunt.

*Contrariā videt. l. creta. ff. de re iudicata. quæ semper in decretis latinā linguā requirit. sed hic agi de iudicib. datis, il- lic autē de aut̃ aliis magistratib. crediderim. nō enim dicā vt stulti quidā, hic plus dicit: illic minus. Contius.*

† *Cōcor. cū hac. l. c. 1. extra de cō sententiā. sfit. in glo. super verbo, suo sen- su. ap. sfit. l. j. §. biduum.*

e *Idē Bar. to. & Pan. f Falsum est: quia ver- bū cōdēno, debet esse præsentis tēporis, & nō futuri: quia futurū non disponit: vt l. Titia cū testamento. ff. de le. 2. Bar. Bal. & Saly.*

PIVdices. Latina. inter Latinos, Græca iter Græcos, vt intelligatur: vt. ff. de instito. ac. l. sed & si pupillus. §. proscribere. Accur.

NEmo.] CASVS. An iudex secundū quòd alius iudicauit in consimili casu, sententiam proferre debeat sequendo talem sententiam, quæritur? Rn. ꝙ non, etiam si esset lata à præfecto prætorio, vel ab alio magistratu: sed secundum quod sibi videtur sequendo leges & iustitiam, iudicare debet.

q *Consultationes.* id est responsa ad consultationes, data etiam à principe: quæ sunt extra corpus iuris: vt hic, & supra de leg. & consti. l. ij.

r *Sequendum.* neque aliàs, subaudi.

s *Multo magis.* scilicet quàm si à principe darentur. Accur.

t *Sententias.* id est responsiones ad consultationes datas à præfectis.

u *Sed legibus.* no. vt in fi. huius. l. &. j. de accu. l. singuli. &. ff. de offi. præsi. l. sed licet. &. ś. si cōtra ius vel vti. pub. l. fi. in fi. Sed arg. cōtra. ff. de postul. l. j. §. casum. ibi, nunquid ergo & magistratus.

x *Cognitionales.* id est definitiuæ sententiæ, cognitionaliter causa examinata: vt addat prædictis.

y *Magistratus.* nisi sint principis: vt. ś. de le. & cōsti. l. fi. in prin. quæ est contra, nisi sint tot sententiæ vt consuetudiné inducant: & tunc

BIU Cujas

& tunc magis dicor sequi consuetudinem quàm sententiam, secundum Io.vt.ff.de le.& sena.consul.l.si de interpretatione.&.l. nam imperator. Accursius.

*Bar.Vel sic:Actor potest nedum de eodem negotio,sed etiam diuerso reconueniri corã eodem iudice,non obstante quòd aliàs non esset eius competẽs iudex.Salycetus.Vel sic: Si reus conuenit actorem, non potest actor opponere exceptionẽ iudicis incompetentis: quia postquã elegit iudicẽ pro se cõtra reũ, debet etiã recipere contra se & pro reo in vim etiam reconuẽtionis.Paulus de Castro.*

XIIII. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

CVm Papinianus† summi ĩgenij vir in quæstionibus[a] suis rite disposuerit non solum iudicem de absolutione[b] rei iudicatæ, sed & ipsum actorem,si econtrario obnoxius fuerit inuẽtus, condẽnare: [c]huiusmodi sententiã non solum roborãdã,[d] sed etiam augẽdam[e] esse sancimus: vt liceat iudici vel contra actorẽ ferre sentẽtiã: & aliquid eum daturum vel facturũ pronunciare,[f] nulla ei opponenda exceptione, quòd non competẽs iudex agẽtis esse cognoscatur.[g] Cuius enim in agẽdo obseruat arbitriũ, eum habere & contra se iudicẽ in eodẽ negotio[h] nõ dedignetur.† Dat. XV. Kalendas Decembr. Lamp. & Oreste.VV.CC. Conss.

IN AVTHEN. DE executoribus.§.fi.colla.vij.cõsti.vij.

*Is qui reconuenire vult, non potest nisi coram eodem iudice,& statim,non postea. Si igitur vult corã alio agere: expectet terminum litis primæ,nisi iudex sit recusatus vt suspectus: & tunc fiet reconuentio coram subrogato.Baldus.Vel sic: Coram eodẽ iudice ordinario vel delegato debet necessario fieri reconuentio, & ante litem contestatam,vel statim postea:& iudicis recusatio permittitur,propter quã ordinarius associatur,vel alius delegatur.Salycetus.*

ET cõsequẽter[i] †ego ab aliquo cõuẽtus,si vicissim ipsum pulsare velim: statim quidẽ hoc nõ licet nisi apud eũdẽ[k] iudicẽ.qui si displiceat,[l] ĩtra viginti dies[m] recusari potest[n], aliúsque mereri,apud quem rursus vtrumque negotium[o] vẽtileẽ.Alioqui[p] lite cõtra me mota prius ventilata & terminata, tunc demum & ego admittar.

*Coniunctio copulatiua nõ debet poni inter ea circa quæ nõ potest vniformiter disponere. Baldus.Vel sic : Quando duo vocabula veniunt ad determinationem eiusdem verbi, debent intelligi vt vniformiter operentur.Bar.Hæc lex in se est valde obscura,& habet varios intellectus: & h.d.se cũdum vnam lecturam: Quãdo vna determinatio decernit plura determinabilia,debet ea pariter determinare, etiam si subest ratio in contrarium.Secũdum aliam lecturam dicit totum contrarium , quod quando subest ratio in contrarium,non determinat pariter,sed secundum quod congruit determinabilibus:quia textus est aliquantulum obscurus.h.d.secundum Paulum de Castro.*

XV. Idem A. IVLIANO præfecto prætorio.

CVm solitum est in sententiis[q] iudicum sic ĩterlocutionem proferri, vt non liceat partibus ante definitiuã sentẽtiam ad appellationis vel recusationis venire auxilium:quidã putabant nõ licere ante litẽ cõtestatam nec iudicem recusare, Sed M. inducebat hoc pro se, vt ordinarius recusetur.

a *In quæstionib⁹.* id est in libro quæstionum, quem non habemus.

b *Absolutione.* vel cõdemnatione.

†*Concor.cũ hac.l.c. cuius in agẽdo.3.q.8.*

c *Cõdẽnare.* licet non erat iudex actoris . & hoc si recõueniat reus actorẽ, non aliter: [a] vt ff.de ędil.edic.l.ędiles. j.§. item sciendum.

*a Et bene. Bar.*

d *Roborandam.* dando ei auctoritatem.

e *Augẽdã.* sed in quo augetur? Respon.quia Papinianus ꝓmittebat recõuẽtionẽ ex eadem causa tãtum: vt tutelæ, vel negotiorũ gestorũ. Sed Iustinian⁹ hic etiã ex alia ꝓmittit.Itẽ & in hoc cũ dicit,nulla &c. Itẽ in eo ꝙ rationẽ reddit, cuius enĩ &c. Argu. insti. de his qui ma.non pos.§.j.

f *Pronũciare.* primit⁹ satisfacto , & respõdẽdo ei qui prius appellauit: vt supra depositi.l.penul.§.j.

†*Est arg. in.c. significasti.in fi. cũ gl.fi.extra de elec.*

g *Cognoscatur.* fit enĩ illud ex quo actor agit corã eo, etiã iure veteri: vt hic,&.ff. de iudi.l.ij.§.sed & si agant. &.l. qui nõ cogitur. & ff.de iurisdi.om.iudi.l. si idẽ.&.ff. de ꝓcur.l. sed & hæ.§. nõ solũ.& ff.eum qui ap.in ꝓuin. defen.l.j.&.ij.& arg.ĩ.de rei vind.l.ordinarij.&.ĩ.de iudi.l.nulli. Sed videtur hęc lex nõ habere locũ,cũ ipso iure fiat cõpensatio,quãdo hinc inde debetur: vt insti.de act.§. in bonæ fidei. Sed dic[b] ꝙ nõ erat hic liquidũ. Itẽ quia forte species ab altera parte petebatur, vbi compensatio locum non habet : vt.ĩ.de compensa.l.fin.&.ff.de pig.act.l.si conuenerit.ij. in princip.

*h Idẽ Bar. Salyce. & Odof.*

h *In eodem negotio.* maxime.nã idẽ & si de alio recõueniat reus actorẽ:vt dixi. Vel dic[c] verius idẽ negotiũ dici:quia idem actor reus & iudex,licet sit alia res.& sic insti.de ac.§.si minus. Alij dicũt[d] ꝙ hæc lex etiã per Iustinianũ nõ permittit reconuẽtionẽ nisi in eodẽ negotio. Sed auth.& cõsequenter.permittit in alio, & sic non adiicit dicto Papiniani,secundum eos: nisi in eo quod dicit, nulla &c.& in eo quòd reddit rationem, cuius enim &c. Item no.ꝙ hæc lex dabat potestatem reo recõueniẽdi actorem sub eodem iudice:sed si coram alio volebat,poterat.authen.vero imponit necessitatem, vt donec ipsa causa pendet , nunquam sub alio possit.& ideo lege authen.& consequenter &c.quæ est de execu.& de his qui conue.& reconue.§. fi.col.vij.

*c Ambæ sunt veræ secũdũ Saly. & Angel.*

*d Et ma. Bart. Bal. & Saly.*

ET cõsequẽter.]CASVS.Hęc auth.dicit idem quod lex.C.sed addit.Pone ergo sic: Titius cõuenit me apud iudicẽ:volo eũ recõuenire corã alio iudice:an possi eũ recusare? Respõ.ꝙ possum,& debeo aliũ petere iudicẽ nobis dari. Si vero in principio causę nihil dixit Titius,tũc debeo expectare ꝙ sententia detur: & causa terminata potero recõuenire Titium corã alio iudice.

i *Et consequenter.* id est conuenienter.additur in hac authenti. ego conuentus &c.

k *Eundem iudicem.* sed quid si præiudiciali velim eum reconuenire, de qua non potest aliàs cognoscere,quia pedaneus sit:vt supra de peda.iudi.l.ij.in fi? Respõ.cognoscet & hic,ratione cõuentionis: vt supra de iudi.l.quoties. Idem videtur si de criminali velim reconuenire eadem ratione. Item quid si reconuentus nunc vult iterũ reconuenire primũ conuentum de alio quàm primo, vel quã rescriptum diceret? Videtur quòd non possit, cum aliud sit conuenire, & † aliud reconuenire : sicut aliud deferre iuramẽtum, & aliud referre: cum deferẽs primò iuret de calũnia: vt.ff. de iureiur.l. iusiurandum & ad.§. qui iusiurandum.

*Reconuentus an possit adhuc conuenire.*

*† Cocur. in c. i.*

l *Displiceat.* sed cui? Al.dicit etiam reconuento: vt quod nõ possit per se,per aliũ possit:vt ar.ff.quæ res pig. ob.pos.l.Aristo.& supra de tẽp.in integ.resti.l.petẽdę.&.ff.de acqui.hære.l. cum hæreditate. Tu dic,[c] cõuẽto,& non reconuento, cum ipse elegerit:vt supra in.l. cum Papinianus.& supra de lit.cõtesta.authen.offeratur. & supra de iudi.l.apertissimi.Sed Al.dicebat hanc.l. cũ Papinianus. loqui in eodẽ negotio.

*c Et bene Bar. Saly.*

m *Intra.xx.dies.* aliàs xxx.hoc per authenti. offeratur.

n *Recusari potest.* loquitur ergo in delegato.Sed quid de ordinario? Respõ. [f] idẽ,ꝙ habeat locũ hæc auth.nã ĩ corpore dicit tale qd factũ apud glorioſissimũ iudicẽ, licet nõ recusetur ordinarius ,sed alius ei assocĭetur:vt in auth.vt dif.iudi.§.si vero contigerit.colla.ix.

*f Sequitur eam Bar. Angel. Saly.*

o *Negotium.* sed quomodo hæc causa tractabitur? Respon. in proponendo, & allegando, & iudicando eadem vel alia sententia seruabit ordinem : vt qui primo appellauit, præcedat in talibus : vt.ff.de iudi.l. qui prior. Accursius.

p *Alioqui.* id est si nolim eum reconuenire ab initio, vel parum post. [g] nam quæ incontinenti fiunt, ineſſe videntur : vt supra de pac.l.petens. &.l. lecta.ff.si certum pet.& sic non quandocunque ante sententiam poterit reconuenire : vt hic, & in corpore, in fi.vbi dicit mox.arg.supra de compen.l. fi.Sed quidam dicunt[h] quandocunque ante sententiam posse fieri reconuẽtionem.& exponunt hic alioqui,id est si nolim coram eodẽ,sed coram alio.vel alioqui,id est si displicuerit.Sed prima ꝓbatur etiã iure canonum:vt extra de mu.pe.ca.ex literis. Tertij distinguũt inter delegatum & ordinarium:vt coram delegato incontinenti:sed coram ordinario quandocunque.Sed quando dicitur fieri incontinenti? Respõ.ante apertos testes: vt dicimus in denũciatione euictionis.ff.de euic.l.si rẽ quam mihi.§. fi.vel statim post litem contestatam quodam spacio interueniente ad arbitrium iudicis[i],qui arbitretur ante confessiones factas, vel productiones testium : vt.ff. de sol.l. ratum. Accursius.

*g Et bene Saly.*

*h Et secundum Bar. vide tamen vt hic Saly.*

*i Idẽ Bal. & Saly.*

CVm solitũ.]CASVS. Potestas Bono.deleganit te iudicẽ ad aliquã causam:& ita dixit:null⁹ recuset talẽ iudicẽ ante sẽtẽtiã,vel ab ei⁹ sẽtẽtia appellet.an possit talis iudex recusari,quęrit? Rñ.ꝙ sic ante lit.cõtest.& appellabitur postquãtulerit sentẽtiã.

q *In sententiis.* scilicet interlocutoriis,vel delegatiuis : vt quia iudices

BIU Cujas

iudices ordinarij delegant causam cognoscendam appellatione remota & recusatione ante sententiam.

a *Appellare.* ante vel post litem contestatam ante definitiuam sententiam: vt infra quorum app. non reci. l. ante. & de app. l. eos qui. §. super his. & supra de episc. au. l. ij.

b *Vetitum est.* immo permissum est recusare, scilicet delegatum, sicut hic erat: vt supra de iudi. l. apertissimi. & de iurisdom. iudi. l. nemo.

c *Sine certa distinctione &c.* debet enim verbũ appellationis post sententiam [a] accommodari, & ante non: quia & sine tali prohibitione non potest appellari ante. recusatio vero bene potest fieri ante, & per delegantem remoueri. Sed & si simul ponantur, tenet positio secundum Io. [b] scilicet vt recusationem prohibuerit ante sententiã quandocumque, & sic ante litem cõtestatam, vt hic: secundum alios in nullo tẽpore tenet. & hic secũdũ Io. subaudi, vetitum est, scilicet aliàs: sed iure canonico etiam appellari potest ante sententiã: ideo vtroq; remoto potest causa committi: & remota appellatione tantum etiã recusatio removeri videt [c]: vt extra de ap. c. sup eo vero. Sed ar. contra infra ne liceat in vna eadẽque causa ter. pro. l. j. in fi. vbi innuitur quòd non tollitur recusatio, licet remota appellatione sit causa commissa: sed ibi per legem tollitur appellatio. Sed qui iudices sunt isti qui sic committuntur, cum nulli permittatur nisi principi: vt. ff. à qui. ap. non licet. l. j. in fi. quæ est contra? Respon. [d] hoc verum est post sententiam, vt ibi: sed hic ante, vt dixi.

quẽadmodũ nec ab eo appellare. [a] Cum enim simul vtrumq; vocabulum ponitur tam appellationis, quàm recusationis, pro uocatio autẽ ante litẽ contestatam non potest porrigi: putabãt quòd nec recusare quidẽ iudicẽ cuiquã cõcedatur ante litem cõtestatã: quod minime vetitũ est. [b] Caueãt itaq; iudices huiusmodi sermonem simul & sine certa distinctione [c] proferre.

*TITVLVS XLVI.*

## DE SENTENTIA QVAE sine certa quantitate profertur. *

*Valet sententia de futuro si dependeat à iure quod est de præsenti. h. d. secundum vltimam lecturam hic positam in glo. quæ est vera secundum Bar. & eam approbat & cõfirmat Paulus de Castro. Vel sic: Hac lex habet quinque lecturas in glossa: & quinta cõmuniter approbatur, vt dubitabilior, & literæ conuenientior: & secũdum illam hoc dicit: Sententia lata super futuro dependẽte à præsente, valet. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Aclianæ.*

CVm iudicẽ [d] quoad pecunia condẽnationis soluta fuisset, de [e] pẽdendis vsuris legẽ dixisse profitearis: non contra iuris formam sentẽtiam datam, palam est.

*Sententia lata super libello non cõtinentem certam quantitatem, non opponente reo contra libellum, valida est de iure: dummodo contineat aliquod factum quod in executione sententiæ possit postea declarari. h. d. notabiliter secundum Baldam. Vel sic: Vbi petitur incertum, valet sententia incerta. Bartolus. Vel sic: Si petitio & prosecutio est incerta, potest incerta ferri sentẽtia. h. d. Vel sententia qua pronunciatur indemnitatem esse præstandam, valet. Salycetus.*

II. Imp. ALEXAN. A. Marcellino.

QVanquam pecuniæ quantitas sentẽtia curatoris reipublicæ non continetur: sentẽtia tamen eius rata est, quoniam indemnitatem reipublicæ præstari iussit. [f]

*Sẽtẽtia & mens iudicãtis talis esse præsumitur, qualis & quãta ex allegatis & probatis cõcipitur. h. d. notabiliter secũdũ Bal. Vel sic: Sẽtẽtia quæ non cõtinet certum per se, vel per relationẽ ad aliud, est ipso iure nulla. Barto. Vel sic: Sẽtẽtia nõ certa de se nec per relationem ad acta, nõ valet. Salycetus. Vel sic: Quãdo petita est certa quãtitas, nõ valet sentẽtia, nisi contineat certam quantitatem per se, vel per relationem ad acta. Paulus de Castro.*

III. Imp. GORDIANVS A. Aemilio.

HAec sententia, *Omnẽ debiti quantitatem cum vsuris cõpetẽtib⁹ solue:* [g] iudicati actionẽ præstare † non potest: cũ apud iudices ita demum sine certa quãtitate condemnatio solui. Vel quinto dicas iudicem principalis causæ iudicasse de vsuris futuri temporis donec solueretur sors. Et secundum hunc casum est contra. ff. de vsuris. l. j. §. j. sed ibi dices quòd ibi iudicis officio debebãtur: hic per stipulationem. Vel hic in sententia præcepit, ibi aliter in quadã interlocutoria. Item similiter cõtra. huic positioni. ff. de iudi. l. non quemadmodũ. Sed respon. illud tenere cum vnum debitum est de futuro: hic autem cum plura mẽstrua, vel annua: vnde bene fieri potest de talibus condẽnatio, ne cogar omni mense repetere, vel super iure meo protestari. arg. ẽ. de præscrip. xxx. an. l. ij. in fi. & arg. ff. ad. l. Aqui. l. i lege. j.

*Tene hanc lectur.*

e *De pendendis.* id est de soluendis.

QVanquam.] CASVS. Debebas fisco. x. fideiussi pro te: conuenit me procurator fisci, dicẽs me promisisse seruare fiscum idemnem. procurator Cæsaris, qui cognoscit inter fiscum & priuatum, condemnauit me vt præstaré idemnitatem fisco: an sententia teneat, quæritur? Dicit quòd sic, licet in ea non sit certa quantitas comprehensa.

† *aliàs, pavere.*

f *Iussit.* quod solum petebatur, vt pronuncietur indẽnitatẽ præstandam, cum reus negaret se hoc ꝓmisisse: nec petebat actor iudicio pendente certificari quantum esset damnum, sed solum pronunciari an ei esset promissa indemnitas: vt supra tit. j. l. cum eorum. Sic ergo distingue, aut petitur certum: & tunc debet dari certa sententia: vt tamen sufficiat aliqua parte actorum contineri: vt infra. l. proxi. aut incertum, sed agitur hic vt iudex certificet: puta peto interesse: & iudicio pendente probo quantum sit, & tunc idem, inquantum tamen est posibile: vt instit. de act. §. curare. quandoque enim non est posibile: vt in causa noxali, vel in alternatiuis, vel quãdo in genere debetur: vt instit. de offic. iudi. in prin. Item in iudiciis vniuersalibus pronunciatur incertum, vt hæreditas scilicet restituatur: vt. ff. de re iudi. l. ait prætor. §. j. & si pars hæredi. pet. l. j. in fi. Item in alio casu: vt. ff. de rei vindi. l. quæ de tota. §. fi. Item in alio casu: vt instit. de act. §. si quis agens. Sed quæro quomodo fuit curator iudex in causa sua: vt supra ne quis in causa sua &c? Respon. dic, sententia curatoris reipublicæ, id est pro nomine scilicet reipublicæ data. & quod dicit in fi. iusit, scilicet procurator Cæsaris qui competens iudex est: vt supra si aduer. fis. l. ij. Vel dic quòd aliud est procurator reipublicæ, & aliud curator. curator enim est quales sunt in hac ciuitate procuratores communis, qui pronunciant inter priuatos & rempublicam huius ciuitatis. & de tali republica dicit hæc lex, ar. ff. de publ. l. sed & hi. §. præterea. Vel dic sol. huius quæstionis. l. j. li. xj. de admi. re. publica.

*Sententia an debeat semper esse certa.*

*Procurator & curator reipublicæ differunt.*

HAec sentencia.] CASVS. Petebam à te. c. iudex condemnauit te hoc modo, pronũcio vt soluas quicquid debueris cum vsuris, non descendendo ad certam quantitatem: nunquid valet sententia? Dicitur quòd non.

g *Solue.* quid ergo si certa quantitas in actis contineatur, & sic ꝓnunciauit vt hic facit? Respon. non valet: vt. ff. de arbi. l. quid tamen. §. Pomponius. licet hæc lex videatur velle contra: sed eam sic dicas intelligi, quòd quantitatem certam, vel speciem, vel quod

*Nihil est moueri. Secundum Bart. Bal. & Saly.*

*Quæ ref. in nouis sec. B. & B.*

*Cum iudicem.* petebam à te centum, & condemnatus mihi fuisti. conuenit inter nos de præstandis mihi certis vsuris singulis mensibus, quibus illa centum retineres donec mihi solueres: stipulatusque sum à te. stetisti per decem menses nec soluisti. egi apud alium iudicem contra te super vsuris: hic condemnauit te super vsuris præteriti temporis præstandis, & hoc secundum iuris formam: nam de futuris non potuit: quia tractus futuri tẽporis nõ spectat ad iudicem: vt. ff. de vsu. l. j. §. j. Vel dic quòd debitor dãnatus, frustratoriè appellauit: quo casu currũt vsurę medij tẽporis; vt. ff. de vsuris. l. tutor. in pri. & de re iudi. l. fi. & de ap. l. negotiorũ. Et non obstat. j. de vsur. rei iudi. l. iij. quia illud obtinet: quia nõ currũt vsurę per quatuor mẽses postquã sentẽtia trãsiuit in rẽ iudicatã. Vel dic tertio, creditorẽ victũ appellasse: quo casu currũt similiter, cũ nihil noui sit faciẽdũ: vt. ff. nihil no. l. j. & pẽdẽte primo iudicio currebãt: vt. ẽ. de iudi. l. j. & secũdũ hos duos casus dic iudicẽ, scilicet appellationis. Vel quarto secũdũ aliquos, scilicet Bul. & Hu. & Vu. ꝙ petebã à te x. ꝓ sorte, &. v. ꝓ vsuris actione in factũ ex quadã sentẽtia ĩ qua dãnatus fueras mihi in tãtũ. negabas iudicatũ. iudex iudicauit iudicatũ: & quãtũ sortis & vsurarũ nomine deberetur, sua sentẽtia declarauit. Sed cõtra. ff. de re iu. l. post rẽ. vbi dicit nil quęri post

*Legit ita plus.*

BIU Cujas

vel quòd tantundem valeat comprehendat, vt quia dicat, condemno in omne quod petitum est: vt. ff. de re iudi. l. ait prætor. §. j. & l. in summa. Accursius.

a *Actorum.* acta appellantur attestationes vel confessiones factæ in iudicio. Accursius.

b *Comprehensa.* vel si non est possibile, vel si hoc non petitur: vt diximus supra. l. proxi.

*Hæc sententia.*] CASVS. Mulier soluto matrimonio propter consanguinitatem, vel quia habebat alium virum, vel vir aliam vxorem, repetebat dotem à viro: iudex pronunciauit sic: condemno te maritum vt restituas quod accepisti nomine dotis. an valeat sententia, quæritur? Dicitur q̃ non. vnde si alius iudex cognouit, & maritum ad certam quantitatem condemnauit, valet sententia retractata prima: nisi fuerit ab ea appellatum.

c *Solue.* Quædam mulier repetebat dotem à marito suo, cum esset incertum quantum ille accepisset: quod etiam ipse iudex interloquendo dixit. non quidem valuit sententia sic prolata, solue quod accepisti. nil enim certum continet. ADDITIO. Aduertas quòd Bar. hic intelligit hanc. l. quando sententia fuit omnino incerta. Nam pronunciauit iudex, quod bona fide accepisti, solue. si enim pronunciasset hoc modo, condemno te ad restitutionem dotis, & constat eam te habuisse, licet nõ declaretur quãtitas, vel qualis esset dos: valeret sententia, sicut in petitione hæreditatis.

d *Extra ordinem.* id est extra antiquam solennitatem: vt institut. de interdict. §. fina.

e *Cum igitur.* bene infert, prima nulla: ergo ista valida. nam si prima esset valida: ergo secũda nulla: vt. ſ. titu. j. l. post sententiam.

f *Iudicabat.* ex appellatione. vel dic à capite: nam cum prima nulla fuit, non fuit necesse appellari.

g *Ipsa.* scilicet tu.

h *Confirmasti.* videris enim consentire, cum statuto tempore non appellasti: vt supra de postulan. l. j.

*Casum posui.*

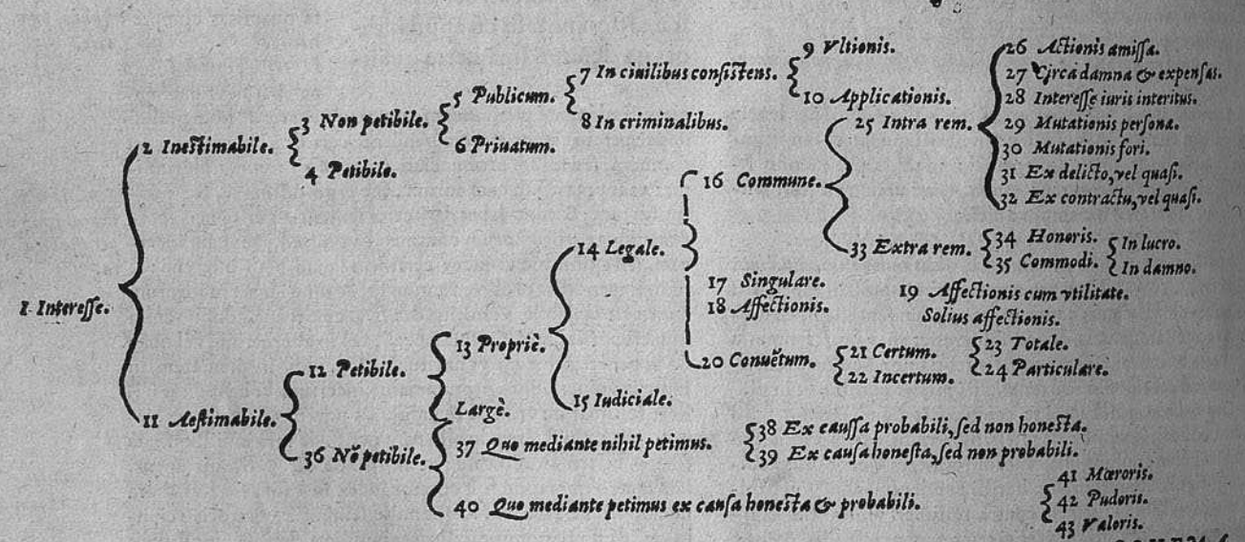
tate facta condemnatio, auctoritate rei iudicatæ censeatur, si parte aliqua actorum [a] certa sit quantitas comprehensa. [b]

*Licet causa dotis sit priuilegiata, intelligitur si constat de dote: aliàs debet reus absolui. h. d. notabiliter secundum Bal. Vel sic: Sententia nulla ratione incertitudinis non impedit aliam ferri sententiam. Barto. Vel sic: Vbi sententia incerta est ipso iure nulla, non prohibetur iudex aliam certam proferre, etiam contrariam prima. h. d. notabiliter. Salycetus.*

IIII. Idem Augustus Saturninæ.

HAec sententia, *Quæ bona fide accepisti, solue* [c]: cum incertum esset quid accepisset, quantúmque ab eo peteretur, præsertim cùm ipse qui extra ordinem [d] iudicabat, interlocutus sit dotem datam, quæ repeteretur, non liquidam esse: iudicati auctoritate non nititur. Cùm igitur [e] is qui postea iudicabat, [f] contra te certam sententiam protulerit, neque à statutis prouocaueris: ipsa [g] tuo facto confirmasti [h] iudicatum.

# Interesse diuisio.*




SCHEMA-

*Reliqua hac nego eiusq; mẽtitia nisione, re curat le ctor solida ad libellum. Cuius M linis, qua explicatio nem eius quod inter est, prima supra ver rum dolos tiam cum summa La de perso pus est. Co nus.

BIU Cujas

# SCHEMATISMI SVPER intereſſe, breuis P. Rebuffi declaratio.

AD formandum typum, videndum eſt primò, quo iure ſit intereſſe inuentum. Secundò, quid ſit. Tertiò, quotuplex. Ad primum reſpondeo, eſſe de iure diuino: vt Exod. xxij. c. Si læſerit quiſpiam agrum alterius, vel vineam: & dimiſerit iumentum, vt depaſcatur aliena: quicquid optimum habuerit in agro ſuo, vel vinea, pro damni æſtimatione reſtituet. & cap. ſi læſerit. de iniur. & damno dat. & ibidem damnum reddet: ſed intereſſe eſt damnum: vt hoc text. damnum reddatur. & c. ij. de fideiuſſo. ergo eſt de iure diuino: ſed dicitur eſſe à gentibus poſtea receptum, & à iure canonico approbatum. d. cap. ij. de fideiuſſo. glo. in cap. conqueſtus. cum ſimilibus, de vſur. ſed quo ad formam, eſt iuris ciuilis: vt hic: & ſic princeps non poteſt id remittere. l. venia. C. de in ius B vocan. fallit in tribus caſibus poſitis in repetitione huius. l. quam nouiſsimè conſcripſi anno. 1530. vbi latius deduciturin præfa. quæſt. j. & quot modis accipiatur: ibi. quæſt. iij. & quid veniat appellatione intereſſe, ibidem.

Secundò quæro, quid ſit? & gloſ. in verbo, prout, dicit eſſe damnum emergens, & lucrum ceſſans ex eo quòd aliquid fieri ceſſatur, & communiter approbatur per doctores. Vel eſt æſtimatio damnj emergentis, aut lucri ceſſantis: ratione ceſſationis, aut facti aliter quàm fieri debuit, legitimè proueniens. Vel conſideratur intereſſe dupliciter. Primò, ratione eius cui debetur: & tunc definirem: Eſt æſtimatio damni emergentis, vel lucri ceſſantis, culpa debitoris creditori contingens. Secundò conſideratur ratione eius à quo petitur: & eſt æſtimatio damni dati, ſeu lucri ceſſantis, culpa debitoris prouenientis, per debitorem creditori ſarcienda. Latius declaratur in repetitione in gloſ. prout. vbi pono alias definitiones & declarationes, vltra docto. licet videre ibi. His contentus erit ſcholaris pro declaratione terminorum. videat prouectus repetitionem.

Tertiò quæro, quotuplex ſit intereſſe? Reſpond. in genere C vnum eſſe, quod pono pro ſtipite: & ſic intelligitur opinio Petr. & aliorum tenentium intereſſe vnum eſſe. & hoc per Bartolum ſic definitur: Intereſſe, eſt iuſta alicuius vtilitas. infrà declarabitur: & hoc diuiditur in multas ſpecies, ſiue accidentia: vt quidam dicunt: & plenè declaro in mea ad hanc. l. repetitione, in gloſſa prima.

2 Intereſſe, Barto. inſequens, quoddam eſt inæſtimabile, aliud æſtimabile. Inæſtimabile, eſt iuſta alicuius vtilitas inæſtimabilis. gloſſa in. l. j. ff. ſolu. matrimo. l. libertas. ff. de regu. iur. teneo tamen in dicta mea repetitione, non eſſe dabile intereſſe inæſtimabile: quin ſaltem infinitè æſtimari poſsit. & hoc in gloſ. j. vide ibi, ſi lubet.

3 Inæſtimabile diuiditur: quia aliud eſt non petibile, aliud petibile. non petibile eſt iuſta alicuius vtilitas inæſtimabilis, non petibilis: vt ſi voluntatem explere non poſsim. Barba. cóſi. lxxiiij. col. v. in. iij. volu. & infrà declarabitur plenius.

4 Petibile eſt, quod peti poteſt: vt ſi filius meus per te detineatur, intereſt mea inæſtimabiliter: ob id petam filium mihi exhiberi. l. j. & per totum. ff. de libe. homi. exhiben. & idem in viro cuius vxor ab aliquo retinetur, intereſt mariti, quod non poteſt æſtimari, ſi os inferius fuerit maculatum id temporis: ideo petetur vxor exhiberi. rub. ff. de liber. exhiben. l. j. in fine. & l. ij.

5 Intereſſe aliud eſt publicum, aliud priuatum. Publicum, eſt reparatio publici ſtatus læſi propter aliquod iniuſte factum, vel non factum: datum, vel non datum: quæ commodè æſtimari non poteſt. d. Igneus in repetitione. l. quatenus. col. vj. ff. de regu. iur. Ego verò ſic definio: eſt læſio ſtatus publici propter ceſſationem, vel factum iniuſtum contingens, quæ æſtimari commodè non poteſt. Primò pono, læſio, quia reſpublica læditur: vt infra dicetur. & l. ſi quis ingenuam. §. fi. ff. de captiuis. Alia declarantur in repetitione extenſè, vbi licet videre.

6 Priuatum, eſt omne quod non eſt publicum. ideo vno cognito, alterum intelligetur. argu. l. j. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. doctor. in rub. de acquiren. poſſeſ.

7 In ciuilibus quoddam publicum intereſſe conſiſtit: vtpote quia publicè intereſt cloacas purgari. l. de pupillo. §. ſi quis riuos. ff. de noui operis nunciatione. & ſi publica via ſit deſtructa, publicè intereſt refici. l. ædiles. ff. de via publica. multa alia licet videre exempla in repetit. in præfatio. & in gloſ. j.

A 8 Item in criminalibus: vt intereſt publicè crimina non remanere impunita. l. ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil. & publicè intereſt prouinciam malis purgari hominibus. l. congruit. ff. de offic. præſi.

9 Vltionis eſt, vt ſi ſeruus cognouerit dominam ſuam: & poſtea dominus eum vendiderit ea lege, ne Pariſiis habitet: & ne manumittatur: propter vltionem intereſt domini. l. penul. C. ſi mancipium ita fuerit alienatum ne manumittatur. l. ſeruus ea lege. ff. de ſer. exportan. & hoc ineſtimabile eſt, ratione affectionis quam dominus habet, & ratione timoris, ne iterũ domina cognoſcatur per illum ſeruum.

10 Applicationis, eſt quando damnum paſſo applicatur: vt hoc tex. not. Bal. in. l. pen. C. de condict. ob cau. dato. & hoc eſt æſtimabile.

11 Aeſtimabile, quod æſtimari poteſt. Et hoc diuiditur: quoddam enim eſt æſtimabile petibile, aliud non petibile. Aeſtimabile petibile eſt, quod eſtimari petíque poteſt: vt in caſibus in quibus petitur: vt habetur hîc, & in. l. j. ff. de act. emp.

12 Petibile, quoddam dicitur generaliter & largè, ſiue impropriè, quod ſic per Bartolum hic definitur: Eſt iuſta alicuius vtilitas æſtimabilis petibilis: non habita propter alicuius factum iniuſtum, vel ceſſationem iniuſtam. Vt ſi peto rem mihi debitam, dicor meum intereſſe largè petere: id eſt, quod mihi vtile eſt: & ſic ſtipulationes inuentæ fuere, vt quiſque ſtipuletur quod ſua intereſt. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. ff. de verbo. obliga. & an precium, & intereſſe, ſint idem: dicitur in repetitione plenè, in gloſ. prout. & de hoc intereſſe parum hic.

13 Aliud dicitur propriè de quo hic amplè loquimur: quod ſic per Bartolum definitur: Eſt æſtimatio alicuius vtilitatis non habitæ propter factum iniuſtum, vel ceſſationem iniuſtam. Primò ponitur æſtimatio, ad differentiam inæſtimabilis: & ad differentiam præcedentis, quod rem ipſam reſpicit, ſeu factum debitum. Poſtea dicitur in definitione, non habitæ, vt lucrum & damnum comprehendat. Nam dum minuitur patrimonium, quis non habet vtilitatem, ob id dicitur pati damnum. l. ſi ſterilis. §. cum per venditorem. ff. de actio. empt. Dico propter factum iniuſtum: quia ſi eſſet iuſtum, non ageretur ad id quod intereſt. l. fluminum. §. fina. ff. de dam. infec. dico latius in mea repe. in gl. j. Et hoc diuiditur: quoddam eſt legale, aliud iudiciale. C

14 Legale eſt, quod à lege introductum ſeu approbatum eſt. no. in. l. legitima. ff. de pact. & hoc modo intereſſe omne poteſt dici legale, quia à lege approbatum: vt ſuprà in præfatio. dixi. Vel dicitur legale, quod à lege taxatur: vt in caſibus certis ad duplum: vt hac. l. verſicu. ſancimus. Et an de iure nouo taxatum ſit, vide quę dixi in repetitione in. iiij. not. collegæ domini Alciati opinionem reprobans: & hoc legale producit quatuor ſpecies, vt patet: & infra declarabo.

15 Iudiciale eſt, quod per iudicem per ſuam ſubtilitatem æſtimatur, ac taxatur: vt in caſibus incertis, vt patet hac. l. in verſicu. in aliis. Dico fuſius in repeti. quam ſuper hac lege conſcripſi: hic tantum trado terminos, vt iuuenes his intellectis paruo negocio materiam amplecti poſsint.

16 Commune intereſſe, ſecundum gloſ. eſt commune rei precium. Bartolus non admittit, ſed ſic finit: Intereſſe commune, eſt intereſſe communiter æſtimatum. l. ſi ſeruum. ff. ad legem Aquiliam. at non placet: quia idem per idem definit, quod non admittitur. argu. l. fina. ff. de offic. procura. Cæſa. Ego verò ſic definio: Intereſſe commune, eſt æſtimatio damni emergentis, aut lucri ceſſantis, ab omnibus rei notitiam habentibus facienda, propter factum iniuſtum, vel ceſſationem iniuſtam: vt debebas tradere mercatori equum tempore nundinarum: ceſſas: oportet quòd ipſe emat cariori precio: teneris ad id quod intereſt, quod communiter homines æſtimarent ad valorem equi quem emit. Alia exempla vide in repetit. in gloſ. j. & hoc in totum poteſt exigi, etiam vltra duplum. l. ratio. §. ſi per venditorem. & l. Iulia. ff. de actio. empt. Fallit in caſibus traditis in repetit. in gloſ. dupli. vbi inuenies regulam cum limitationibus. Vel commune dicitur, quod omnes communiter tangit: vt ſi omnium præbendæ canonicorum minuantur, eorum communiter intereſt: ſi præbenda vnius, ſpecialiter. ca. cùm omnes. & cap. cùm acceſsiſſent. de conſtit. Innocen. in ca. cùm eccleſiaſticæ. in fine penult. colum. de exceptio. D

17 Singulare intereſſe eſt, ſecundum gloſ. ſi tua interſit propter affectum. verumenimuero quia aliud eſt intereſſe affectionis ſolius, aliud eſt intereſſe ſingulare: vt latè declaro in repet. ideo Bar. ſic finit: Eſt ſingulariter æſtimatum. quod non admitto: vt dico in repe. Igitur ego ſic definio: Intereſſe ſingulare, eſt æſtimatio vtilitatis ſingularis propter factum iniuſtum vel



BIU Cujas

ceſſationem iniuſtam proueniens: vt cómodaui eodicem meum, quem habeo & apoſtillis & remiſsionibus & ſcriptis refertum: ſi non reddas, non ſolum ad precium commune teneris, videlicet ad tres libras Turonen. ſed etiam ad meam ſingularem vtilitatem. Alia exempla tradit Specu. in titu. de intereſſe. §. viſo. & ego ipſe in glo. j.

Quæret aliquis, vſque ad quam ſummam poſsit peti? & textus hîc dicit, vſque ad duplum in caſibus habentibus certam quantitatem, aut naturam: vt hîc. Fallit in caſibus poſitis in repetit. in gloſ. dupli. in incertis damnum re vera datum reddi debet: vt hîc, verſicu. in aliis. Qui ſunt illi caſus certi, & incerti? Bar. hic dicit eos, qui habent certam quantitatem, vel naturam, reſpectu ſui vel adiuncti: vt ſi promittis mihi decem, reſpectu ſui eſt certum. l. certum. ff. ſi certum peta. vel ratione adiuncti: vt vendis mihi domum pro centum: reſpectu illius adiuncti precij, dicitur contractus certus, ſecundum Bartolum. Fateor tamen quòd indigeret declaratione regia in hoc regno, vel parlamentorum: vt dico in repetit. Ego, ſalua correctione melius ſentientium, intelligo caſus habere certam quantitatem, ſiue ſit in numero, ſiue pondere & menſura: de quibus in §. j. inſtitut. quibus modis re contrahitur obliga. Siue ſit quantitas continua: vt fundus decem arpentorum: ſiue diſcreta, vt decem: quia certum eſt. Naturam verò intelligo certam, in rebus animatis, quibus à Deo indita eſt certa natura, per quam animal dignoſcitur, & nobis eſt certa ſua natura: vt bos, mulus, & cætera hoc genus animalia. Nam Deus indidit boui certam naturam, per quam à iumento differt: & certa eſt nobis ſua natura, videlicet quòd eſt bos, non equus, vel aliud animal: vt etiam licet videre per Ariſtotelem in libro de natura animalium. Ideo ſi promitto decem, caſus certus eſt quantitate: ſi hominem, equum, bouémve debeas: & non tradas tempore præſtituto, caſus certus eſt natura. Si promittas facere domum, caſus eſt incertus: cùm facta ſint incerta. l. vbi. §. qui id quod. ff. de verbo. obligat. Fuſius deduco in repeti. in gloſ. quantitatem.

18 Intereſſe affectionis eſt, quod ex ſpeciali affectu procedit: vt ſi ſeruum meum filium naturalem quis occiderit: ego ex affectione æſtimo multo. Hæc affectio non auget condemnationem: ſed quanti omnibus valet, inſpicitur. l. ſi ſeruum. ff. ad legem Aquil. l. ſi. de operis ſeruo.

19 Notandum eſt quòd duplex eſt affectio: vna, quæ eſt iuncta cum vtilitate: & hæc eſt æſtimabilis commodo pecuniario: & iſta bene cóſideratur, & auget condemnationem. l. videamus. §. j. ff. de in lit. iuran. vt in libro cui multa ſcripſi: ſi aliquis eum retineat, nolens reſtituere: ex illa affectione iuncta cum vtilitate, iurabitur in litem: & duplum conſequi potero per hanc legem: vt dixi in gloſ. j. An in iuramento in litem procedat hæc lex? quòd ſic, licet collega contrà, cuius fundamentis ibidem reſpondi. Alia eſt affectio ſola, quæ pecunia non æſtimatur: & hæc non auget condemnationem. l. libertus qui ſoluendo. ff. de bonis liberto. l. cùm ſeruus. manda. Bal. in addit. ad Specu. in titu. de fructi. & intereſſe. col. pen. l. j. §. ſed ſi rem. ff. ſi quid in fraudem patro. alia vide in dicta gloſ. j. tam in contractibus bonæ fidei, quàm ſtricti iuris.

20 Conuentum, eſt precium conuentum, ſecundum gloſ. hîc: quæ reprehenditur per doctores: vt plenè dico in repeti. in gloſ. j. ego igitur ſic definio: Intereſſe conuentum, eſt pecunia conuentione partium promiſſa in defectum primæ conuentionis non completæ. Vnde ſi vendas mihi domum centum aureis, & ſi non tradas, promittis decem: ſi tradas, non poteſt agi ad decem promiſſa: quia conuentio eſt completa: ſecus ſi nõ tradideris. l. i. ſumendo argu. à contrario. ff. de actio. emp. & hoc intereſſe debetur totum, etiam vltra duplum. §. alteri. Inſtitut. de inutili. ſtipula. Bart. & communiter doctores hic. quod fallit in octo caſibus, quos pono in repetitio. in gloſſ. dupli. vbi figo regulam cum ampliationibus & limitationibus. Item quando intereſſe conuentum ſeu pœna adiicitur ſpeciei, debetur. l. Lucius. ff. de actio. emp. Idem ſi facto. l. ij. §. item ſi facto. ff. de verborum oblig. ſecus ſi adiiciatur dationi quantitatis: quia tunc in fraudem vſurarum præſumitur appoſita. l. rogaſti. §. ſi tibi. ff. ſi certum peta. ca. dilecti. de arbitr. quod ampliatur in nouem caſibus: & limitatur in ſeptem, traditis in repet. in gloſ. j. & an pœna conuentionalis poſsit excedere quadruplum: vide in gloſ. proferuntur. vbi trado regulam quòd ſic, cum limitationibus: ibi licet videre.

21 Diuiditur hoc conuentum: in certum, & incertum. Certum eſt, quando apparet, quid, quale, qnantúmve ſit: vt quando promiſſum eſt, Si non tradideris rem venditam, promittis decem. l. fina. ff. de præto. ſtipula. l. certum. ſi certum peta.

22 Incertum eſt, quod per ſe non eſt liquidum, quid, quale, A quantúmve ſit. l. vbi. ff. de verbo. obliga. l. iij. §. fina. de eo quod certo loco. & quomodo poſsit certum fieri? reſpondeo, officio iudicis taxantis in caſibus incertis. Iacobi. in. l. fina. ff. ſi quis in ius vocatus non ierit. & in aliis caſibus quos pono in repetitione in gloſſ. ſubtilitatem. vbi fuſius trado practicam probandi intereſſe, vltra doctores hactenus. vide ſi lubet.

23 Certum producit totale, & particulare. Totale intereſſe eſt, quod in totum debetur: vt ſi rem venditam non tradideris, ad totum id quod intereſt teneris. l. j. ff. de actio. emp. & ibi Saly. &. l. ij. §. fin. qui ſatisda. cogan. vel totale debetur in caſibus incertis: nam iudex in eis ſine deminutione per ſuam ſubtilitatem reddi iubebit: vt hîc in verſi. in aliis.

24 Particulare intereſſe debetur, ſi quis tradiderit rem, & non cauerit de euictione, & emptor alteri velit vendere, ſed non poteſt tanti, quanti ſi fuiſſet cautum: emptor aget non ad totum: ſed ad particulare intereſſe quod patitur. l. ex empto. §. finali ff. de actionibus empti. & ibi Bartolus & alij. l. ſi fundus. loca.

25 Intra rem, ſeu circa rem, vel intrinſecum intereſſe, oritur B ex communi: extra rem, ſeu extrinſecum, ex ſingulari regulariter: & ſic ſignaui. Et intrinſecum eſt illud, quod ex ipſa re prouenit: vt fructus, partus, & ſimilia. Nouiter ego ſic definio: Intereſſe circa rem, eſt æſtimatio vtilitatis non habitæ culpa alterius, circa rem conſiſtentis. Sic ferè definit textus in. l. ſi ſterilis. §. cùm per venditorem. ff. de actio. empt. & in hoc comprehenditur valor aureorum, vel augmentum, ſiue deminutio. l. cum quid. &. l. vinum. ff. ſi certum peta. & hoc totum debetur etiam vltra duplum: vt ſi mutuaueris mihi vinum reddendum in feſto paſchatis: quod non reddis: valuit in menſe Iulio vel Auguſto decem libras: teneris quanti plurimi valuit à tempore moræ. dicta. l. vinum. &. d. §. cùm per venditorem. vide in gloſ. dupli. vbi formo regulam cum limitationibus, inſequens doctrinam Barto. & communem: reſpondénſque fundamentis volentium ſingularem proſequi opinionem, & præcipuè collegæ. d. Alciati. & iſtud producit generationem. Nam quoddam eſt

26 Actionis amiſſæ, quod competit quando actio eſt amiſſa: nam tunc agam contra illum, ſi ſuo facto amiſſa ſit, ad id quod intereſt actionem non eſſe amiſſam. l. ſi eum. §. qui iniuriarum. ff. ſi quis cautio.

C 27 Aliud eſt circa damna & expenſas: vt ſi damna vel expenſas tua cauſſa paſſus ſim: contra te ad id agam. l. ſancimus. C. de iudic. Cle. prima de reſcrip. Alber. in. l. & ſi poſt tres. col. ij. ff. ſi quis cautio.

28 Intereſſe iuris interitus: vt ſi dum iniuriarum contra te agerem, quidam me detinuit, & impediuit ne actionem illam proſequerer: & ſic anno fuit amiſſa. l. ſi non conuitij. ff. de iniur. agam ad id quod intereſt ratione iuris interitus. l. j. & ibi Bal. col. j. ff. ſi ex noxali cauſa agatur.

29 Mutationis perſonæ eſt: vt ſi alienaſti in potentiorem rem quam à te petere volebam: potero contra te experiri actione in factum, quanti mea intereſt ob perſonæ mutationem. l. j. ff. de aliena. iudi. mutan. cauſa. plenius dico in repe. in glo. j.

30 Mutationis fori intereſſe petitur, quando alienatur in clericum vel ſcholarem res quam petere volebam: & ſic mutatur forus: agam ad id quod intereſt ratione mutationis fori. l. ſi fideiuſſor. ff. qui ſatisda. cogan. & an ceſsiones ſcholaribus vel clericis factæ valeant: dico in repetitione in gloſ. j. tam per regis ordinationes, quàm per iura. & pleniſsimè in ſcholaſticorum priuileg. 177.

D 31 Ex delicto aliud intereſſe prouenit, ſi furto inſtrumenta mea, per quæ debitum poteram probare, ſubtraxeris: propter quod debitum probare non poſſum: teneris ad intereſſe ex tuo delicto proueniens. l. Iulia. ff. de actio. em. cap. ſi quis. xj. quæſt. iij. & in delictis intereſſe etiam non excedit duplum: vt hoc text. in verſicu. in omnibus. & dixi ibi in gloſſ. licet collega teneat contra, cui reſpondeo in glo. caſibus. communem ſuſtinendo.

31 Ex quaſi delicto intereſſe, dicitur damnum ex quaſi delicto alterius culpa proueniens: vt ſi officialis ſeu alius ſine cauſſa me excommunicauerit: ideo durante excommunicatione non potui agere: iure prohibente. capi. intelleximus. de iudi. quamobrem perdidi actionem: agam contra excommunicantem ad id quod intereſt, ex ſuo proueniens quaſi delicto. l. ex maleficiis. ff. de actioni. & obligatio. Cardi. in capi. ſacro. col. ix. verſicu. quæro an alio modo. de ſenten. excommuni.

32 Ex contractu, dicitur damnum emergens, ſeu lucrum ceſſans, ratione contractus proueniens. patet in. l. j. ff. de actio. emp. dico plenius in repe.

32 Ex quaſi

32 Ex quasi contractu: vt si quidam sit electus prælatus, tenebitur solui expensas in prosecutione electionis factas: ex quodam quasi contractu. c. vt præteritæ. de electio. Spec. in titu. de fructi. & interesse. §. fina. versi. in summa. & versi. ex prædictis. & fusius dico in repe. hic tantum declaro terminos obscuros, propter iuuenes.

33 Extrinsecum, siue extra rem, est, quod rei occasione prouenit: secundum Barto. hic. Vel est æstimatio damni emergentis, seu lucri cessantis, extra rem prouenientis: vt quia non tradidisti fœnum tempore præstituto, quamobrem equi mei fame perempti sunt: extra rem est: & sic non debetur regulariter. l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. emp. Fallit in casibus traditis in repetit. in glos. dupli. & hoc gignit.

34 Honoris interesse, quod competit quando de honore agitur: qui est lucro pecuniario præferendus. l. Iulia. ff. si quis omis. causa testa. & potest agi non solum iniuriarum pro honore. Bal. in. l. obseruare. §. antequam. ff. de officio proconsul. sed & officium iudicis implorari. Ioan. Fabr. in. §. aliam. instit. de bono. possess. cum distinctione tamen quam feci in repeti. vbi licet plenius videre in glos. j. & intellectum nouum ad l. iniuriarum. §. si quis de honoribus. ff. de iniur.

35 Interesse commodi est, quando de commodo agitur: vt hic. & hoc quandoque intra rem est: aliquando extra: vt potes cogitare.

Commodi interesse, aut consistit in lucro, aut in damno. In lucro, quando debitor non soluit mercatori in nundinis Lugduni: ob id mercator cessauit lucrari: aget ad id interesse, quod in lucro consistit. Et regulariter hoc lucrum cessans petitur. Fallit in multis casibus traditis in repeti. ad hanc. l. glos. vlti. & Petrus de Ferra. in forma libel. in actioni. real. in glos. & in florenis. In damno consistit: quando aliquis passus est damnum: not. in. l. cum venditorem. C. de actio. emp.

36 Aestimabile nó petibile, est iusta alicuius vtilitas æstimabilis, nó petibilis: habita, vel non habita: sine alicuius facto iniusto, vel cessatione iniusta. Barto. hic. Primò dicitur iusta, quia iniusta non attenditur. l. itaque. ff. de furt. Item dicitur æstimabilis, ad differentiam inæstimabilis: non petibilis, ad differentiam petibilis: postea dicitur habita: vt omnes casus comprehendat, in quibus quis habet quod sua habere interest, & tamen non agit: vt si rem meam possideam, interest mea habere: tamen illud interesse non possum petere: licet possit æstimari valor rei. Nemo rem suam. ff. de verbo. obliga. l. suæ rei. de contra. emptio. Non habita, vt si sartor vel alius artifex veniat ad habitandũ in proxima officina similis artificis, illius interest: quia non tantum lucrabitur: tamen illud interesse non petet. l. libertus negociatoris. ff. de ope. liberto. vel sic potest breuius definiri: Est vtilitas, quæ æstimari, sed peti non potest. Plenius dico in repe. in glo. j.

37 Hoc non petibile diuiditur: quia quoddam est, quo mediante nil petimus: aliud, quo mediante petimus. Primum est, quia

A mea interest non habere domum delectabilem, vel pulchram hospitam, omnibus propitiam, propter magnum numerum eam visitantium, & amicorum concursum. Id tamen interesse non peto, licet posset æstimari. glo. in. l. j. ff. de serui. vrba. prædio. Alia exempla licet videre per textum in. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad leg. Aquil. vide alia in dicta glo. j.

38 Et istud aliquando est ex caussa probabili, sed non honesta: vt in fure, à quo subtrahitur res furtiua: nam licet sua interfit, quia ad restitutionem tenetur: tamen non agit: quia caussa est inhonesta, & iniusta: quia ex improbitate sua actionem consequi non debet. l. itaque. ff. de furt. l. eum qui. §. is autem. illo titu. Limita vt in repe.

39 Ex caussa honesta, sed non probabili est: vt si emi librum, & antequam sit mihi traditus, fur eum accipit: licet mea interfit, & ex caussa honesta: tamen furti non agam, quia caussa non est probabilis: id est, a iure approbata, vt ante traditionem dominium habeam. l. traditionibus. C. de pact. glo. in. l. manifestissimi. de fur. per. d. l. eum qui. in prin.

B 40 Quo mediante petimus, est: vt si quis agat actione popularí, quia sua interest: illud tamen non petit, sed eo mediante ad pœnam seu vindictam agit. glo. in rubri. ff. de popu. actionib. per totum. l. si verò. §. hæc autem. ff. de his qui deiec. Iaf. in. l. eum qui. §. in popularibus. de iureiur. Idem si appello, quia mea interest: id tamen non peto, sed eo mediante sententiam rescindi, & malè iudicatum pronunciari. l. eos. C. de appella. l. in ratione. in. j. §. Imperator. ff. ad legem Falci. & istud est ex caussa honesta, & probabili: vt si res mea sit à me furata, mea interest, & caussa est tum honesta, tum probabilis. Ideo furti agam. l. j. & l. si is cui. ff. de furt. cuius intellectum in repe. trado nouum: vide ibi.

41 Item est interesse mœroris: quia non tradidisti fœnum tempore præstituto, equi mei mortui sunt: magnum habui mœrorem. Illud tamen non peto, sed quantum tunc valuit. Baldus in. l. cùm venditorem. C. de actio. emp.

42 Pudoris interesse est, si rusticus vel alius vendiderit mihi vinum optimum Montispessulani, vel perdices tradendas tempore conuiuij: & non tradidit: magno affectus sum pudore, cùm parum valeat conuiuium sine bono vino: tamen non petam illum pudorem, sed quantum valuit vinum id temporis, videlicet conuiuij. docto. in. l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de actio. emp.

43 Valoris est: vt si non tradas rem venditam, teneris ad id quod interest: id est quantum valet: & quandoque in plus. l. j. ff. de actio. empt. Alia multa tetigi in repeti. quæ hîc non transscribo: sed volens plenè hanc materiam attingere, perlegat eam, boníque consulat, ac Deum oret, qui in trinitate perfecta viuit & regnat in secula. Amen.

Spes mea CHRISTVS.

## DE SENTENTIIS QVAE PRO EO quod interest proferuntur.

*Quia incerta sæpe fertur sententia circa interesse, cũ non sit iudici certũ in quantum possit vel debeat extẽdi interesse, vtpote cum etiã hodie multi dubitent, ideo competenter post titulum præcedentem de hoc dicit.*

## TITVLVS. XLVII. DE SENTENTIIS quæ pro eo quod interest, proferuntur.

*Ista lex est de difficilioribus totius Codicis, & hoc dicit: Prolixitates antiquæ circa interesse, cessant per hanc legem: & in casibus certis venit totum quod interest, & habetur ratio lucri & damni. h. d. secundum Bar. Vel sic: Interesse singulare æstimandum tam in lucro, quàm in damno, in casibus certis non excedit duplum precii conuenti, vel communis. In casibus autem incertis non excedit quantitatem ex legitimis probationibus per iudicem declarandam, cum pœnæ legales & arbitrariæ sunt limitatæ, ne vitientur infinitate. hoc dicit.*

1. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

Cvm pro eo.] CASVS. Si Titius teneatur mihi ex aliquo contractu, aut ille consistit in dando, aut in tradendo, puta ex venditione ad tradendam rem, vel ex locatione: aut faciẽdo. Primo casu si non fecit quod conuenit, id est si non dedit vel tradidit, tenebitur mihi ad interesse. verbi gratia puta interesse seu precium conuentum fuit. xx. rei commune precium fuit. xxx. interesse meum singulare non excedet duplum communis interesse: & ita non excedet. xl. Secundo casu, cum consistit in faciendo, puta quia debebat mihi facere domum: iste contractus dicitur incertus, vbi factũ quod est in obligatione, incertũ est: vt. ff. de verb. obli. l. vt non. §. id quod. An hoc casu si Titius non fecit quod cõuenit, possum petere totum singulare interesse, etiam si excedat duplum communis interesse? Respon. quòd totum damnum quod in re habuissem, resarciet: & lucrum quod percipere potuissem si domus facta fuisset: dum tamen probem. nec enim simplici dicto meo credetur. & si dicerem, si domus facta fuisset, rex Franciæ hospitatus fuisset in ea, vel comitatum vel dimidiam regni sui mihi dedisset, non sum audiendus: sed debet iudex moderari interesse, non æstimando in infinitum: quia idem dicitur in pœna, vbi pœna cõuẽtionalis præstetur, sicut partibus cõtrahẽtibus placuit: puta promisisti pœnã mihi. c. si nó traderes Digestum. Si vero pœna legalis petatur, puta cõuenio te actione furti: in hoc casu conueniãte ad pœnã quadrupli, secundum quod lege statuitur. Et no. quòd triplex dicit interesse: cõuẽtionale, cõmune, & singulare. de singulari loquit hæc lex, cõuenit. & præstatur cõuen. similiter & singulare, sicut hac. l. cõprehensum est. & est interesse singulare rei ad preciũ: vel est damnũ emergẽs, & lucrũ cessans eo quòd nó fit qđ fieri cõuenit. vel sic dic. casum: Cũ agit ad interesse singulare, refert an agat ex certo cõtractu, an ĩcerto. Primo casu nó debet id interesse excedere duplũ interesse cõmunis. In secũdo casu debet præstari quãtũ id sit, ita vt nó extẽdatur in ĩfinitũ. sicut enim pœna cõuentionalis certo fine concluditur, similiter & legalis, nec vltra eas aliquid peti potest: sic & interesse singulare certo termino debet concludi. & hæc sunt obseruãda tam in lucro, quàm in damno: quia in lucro quod petitur, versatur interesse.



BIU Cujas

CVm pro eo [a] quod interest, [b] dubitationes antiquæ in infinitum productæ sint [c]: melius [d] nobis visum est huiusmodi prolixitatem, prout possibile [e] est, in angustum coartare. [f] Sancimus itaque in omnibus casibus, [g] qui certam habent quantitatem, [h] vel naturam, [i] veluti in venditionibus, [k] & locationibus, [l] & omnibus contractibus, [m] hoc quod interest, [n] dupli [o] quantitatem minimè excedere. In aliis autem casib⁹, [p] qui incerti esse videntur, iudices qui causas dirimendas suscipiunt, [q] per suam subtilitatem [r] † requirere, vt hoc quod re vera inducitur damnum, [f] hoc reddatur, per venire lucrum in communi interesse, cũ & in singulari veniat: vt infra.§.& hoc. Singulare autem interesse venit in his casibus qui dicuntur hac.l. Itẽ in eo quòd dicit singulare nõ excedere commune vel conuentum vltra duplum: est contra.ff.de ac. emp. l. ratio (aliàs datio) §.fi per venditorem. Respon. B. ibi agit quãti plurimi fuit, dũmodo infra duplum. Item eidem est contra.ff.de ac.emp.l.Iulianus.§. si verò sciens.&.§.item qui furem. Cui respondebãt B. & M. quòd illa dicit de interesse extra rem: hic circa rem. quod non placet, cum magis interesse quod est circa rem, deberet excedere duplũ, quàm illud quod est extra rem. Tu dic quòd nullo modo sunt contra: quia duæ dictæ.ll. dicunt de communi interesse, quod quantumcunque est, totum petitur: hic de singulari: & dictum commune si petatur, quia res non traditur, non consideratur extra rem: vt. ff. de act. emp. l. si sterilis. §. cum per venditorem. Si autem quia male traditur, vel quia ipse venditor postea eam euincat, vel alius: vel quia postea in ea deliquit, totum petitur, & extra rem: vt. d.l. ff. de act. emp. l. Iul. &. l. tenetur. §. sed si vas. &. ff. loc. l. sed addes. §. j. &. l. si fundus. §. fi. &. §. j. &. s. de rei vin. l. quoties. &. ff. de euic. l. venditor. Nec obstat in eo. tit. l. cum fundus vti optimus. quia secundum P. loquitur cum emptoris minus intererat, quàm esset duplum precij cõuenti. Vel verius aliud cum agitur de euictione actione ex stipulatu: quia tunc habetur respectus ad precium conuentum, vt id debeat duplari. an actione ex empto: vt tunc consideretur quod interest tempore euictionis. Item nec obstat ff. de acti. empt. l. Titius. in fi. &. l. seq. quia lex sequẽs corrigit illas. Alij distinguunt, [i] an singulare interesse promittatur ex certa scientia: & tunc quantumcunque sit, petitur: vt in contrariis. §. si per venditorem. &. §. si vero. an non: & tunc non vltra duplum: vt hic. argu. si quis eau. l. sed & si quis. §. fin. quod nihil ad rem, cum hic agamus quando sine speciali pacto debetur. Alij dicunt quòd non excedit duplum, nisi post contractum res cœperit esse pluris: vt dicta. l. ratio (aliàs datio) §. fi.

p *In aliis autem casibus, qui incerti.* vt si ibi contineatur factum, vel non factum, qui incerti sunt: vt. ff. de verb. obli. l. vbi autem non. §. id quod. & de regu. iur. l. qui non facit. in quibus agitur ad factum, vel interesse: vt. ff. de re iudi. l. si quis ab. §. fin. &. ff. de verbo. oblig. l. quoties quis alium. & est actoris electio, agat precise ad factum: vel ad interesse: vt. ff. de ope. no. nun. l. stipulatio. §. j. &. §. siue autem. in fi. §. &. ff. de procur. l. sed & hæ. in fi. Sed fallit in casu procuratoris rei: vt in eo. tit. l. non cogendum. & hoc vbi factum est in obligatione. si autem tradi, non est electio actoris, sed rei: cum rem præstando liberetur ab interesse singulari, vel communi. Hoc tamen casu, cum tradi est in obligatione, dicunt quidam, si agitur principaliter ad interesse, totum veniat etiam vltra duplum. Si autem ad rem, tunc non vltra duplum. quod non placet. Item vbi est dandum in obligatione: tunc precise ad dationé agit, nisi in cõtractibus innominatis: vt. s. dixim⁹.

q *Suscipiunt.* per delegationem, vel ordinarie.

r *Subtilitatem.* & bene. nam aliud consideratur in seruo, & aliud in libero.

r *Subtilitatem.* per probationes testium, vel instrumentorum: & hoc in contractibus, & etiam in delictis: vt. ff. de in lit. iur. l. ij. & ff. de eden. l. argentarius. & de reg. iur. l. quatenus. & insti. de offi. iudi. §. fi. & ff. ad. l. Aquil. l. proinde. j. &. l. si seruum. Sed hoc fallit quandoque ratione delicti aduersarij mei: vt infra vnde vi. l. si quando. &. ff. quod vi aut clam. l. semper. §. in hoc interdicto. Itẽ ratione contumaciæ aduersarij mei. s. in casibus illis vbi iuratur in litem. Sed qualiter etiam de facto probabitur singulare interesse per testes? Respon. deponent duo testes, quòd tantum cuiuslibet regulariter interesset, si quis haberet rem notam. non autem dicit quòd tantum sua interesset. Item nec est commune interesse, sed singulare omnium, qui haberent sic rem notam: non simpliciter omnium: quia tunc esset commune interesse.

ſ *Damnum.* & ita sine omni deminutione hoc præstatur etiam si duplum

a *Cum pro eo.* ad euidentiam not. q triplex est precium rerum, siue interesse, quod idem est dicere: [a] scilicet conuentionale, de quo conuenit inter cõtrahentes: vt si tibi vendidi pro. x. Stichũ. Item precium commune: vt si forte idem Stichus communi estimatione valeat. xv. Item singulare: vt si tua interest propter affectionem. xx. quia quãdoque fuerat tuus. & habes hoc. ff. de act. emp. l. j. in prin. Dicit ergo hic quòd singulare interesse non excedit duplum interesse cõmunis: & sic in præd. casu vsq; ad. xxx. potest ascẽdere, nõ vltra. minus vero sic. & hoc est verum in omnibus casibus qui certam quantitatẽ vel naturam habent. Si autẽ incerti sunt, tunc totum singulare petitur: etiam si duplum communis excedat: dummodo plene probetur: non autem simplici dicto petentis creditur quantum sit. Et competenter prædicta statuũtur, cum & pœnæ legales & conuentionales certis metis finiantur. prædicta autem considerarentur non solum in damno, verumetiam in lucro.

b *Quod interest.* id est, super interesse.

c *Productæ sint.* sed quæ? Respon. an circa rem, vel etiam extra rem, vel in damno tantum, vel etiam in lucro, quas tamen non habemus.

d *Melius.* id est bonum.

e *Possibile est.* quia plene definiri non potest: vt. ff. de reg. iur. l. omnis definitio. nec meta ei dari: vt. ff. de regu. iur. l. quaten⁹. Dicere tamen potes: [b] interesse est singulare rei precium secundũ quosdam. Vel die, interesse [c] est damnum emergens, & lucrum cessans ex eo quòd aliquid fieri cessatur.

f *Coartare.* vt antiqua prolixitas cesset: vt infra ea. l. in fi. quem fi. hic iunge.

g *In omnibus casibus.* sed nonne melius dixisset in omnibus contractibus, vt postea dicit in emptione & locatióe? Respõ. non: [d] quia & in maleficiis & quasi locũ habet. Sed nec in obligationibus bene dixisset: quia etiam officio iudicis præstatur: vt in arbitrariis actionibus.

h *Quantitatem.* vt si debes mihi ex venditione. x. cados olei. *ADDITIO.* Tu dic etiam idem in aliis rebus certis secundum Bal. & est de mente Bar. & Saly.

i *Vel naturam.* vt si certam speciem: vt Stichum mihi debes ex venditione. Est ergo sensus, id est quoties quod debetur, certum est quantitate, vel specie: vt. ff. si cer. pet. l. certum. [e] Vel dic quantitatem comprehendere vtrumque: vt. ff. de leg. iij. quisquis. &. ff. de verb. obli. l. cum stipulamur. Et naturam certam: vt si debes hominem vel equum in genere.

k *Venditionibus.* vt. ff. de ac. empt. l. j.

l *Locationibus.* vt. ff. lo. l. si fundus. in fine.

m *Contractibus.* similibus. alioqui contra est quod sequitur, in aliis autem &c. Sed qui sunt hi? Rñ. illi, in quibus dicit lex singulare interesse venire, & certitudinem continent secundum quosdam. Sed certe immo & si lex nõ dicat venire singulare interesse: si modo incertitudinem continent illi casus: vt hæc. l. dicit aperte: vt sunt omnes bonæ fidei, & quidam etiam stricti iuris: vt in arbitrariis, in quibus iuratur in litem: vt. ff. de in lit. iur. l. in actionibus. nam in his singulare interesse venit: [f] vt. ff. de in lit. iur. l. j. in fi. &. l. ij. &. ff. man. l. cum seruus. Item in maleficiis quibusdam, & interdictis: vt. &. ff. de vi & vi ar. l. hoc interdicto. j. & ff. vti pos. l. si duo. in fi. & aliàs vbicunque. l. diceret certam rem debere tradi ex contractu, vel delicto. secus si diceret dari: quia tunc aliquod interesse non petitur: sed res omnino debet fieri stipulantis: vt. ff. de verb. obli. l. vbi autem non apparet. §. fi. nisi in contractibus innominatis, vbi debet res dari: vt. ff. de re. permu. l. j. §. fi. & tamen interesse venit: vt. s. de re. permu. l. rebus.

n *Quod interest.* scilicet singulariter.

o *Dupli.* scilicet interesse, seu precij conuenti, secundum P. sed secundum B. i. communis. Tu dic, [g] nec vnum, nec aliud: quod plus est, excedit vltra duplum: cum quandoque cõmune sit plusquam conuentum, quandoque contra: quandoque etiam conuẽtum nullum &c. quia ex pacto vel cõtractu non venit. Et no. triplex interesse: vt. s. dixi. s. cõuentum, commune, & singulare. Primum semper venit, cum dicit prætor: pacta conuenta seruabo. Item secundum semper venit in maleficiis, [h] vt consideretur etiam extra rem: vt. ff. ad. l. Aquil. l. si seruum. &. l. inde Neratius. &. l. seq. &. ff. de fur. l. inficiando. §. j. & de condic. fur. l. iij. & in contractibus, & quasi: vt. ff. ad. l. Fal. l. precia. In quo communi venit damnum, non lucrum: vt. ff. de dam. infe. l. Proculus. & de ac. emp. l. si sterilis. §. cum per venditorem. & de peri. & cõ. rei ven. l. fi. nisi in casibus, quos iam notabis. Vel dic hodie semper

a *Falsum est secũdum Bal. hic. potest tamen saluari capiendo interesse large pro eo quod ad nostram vtilitatẽ pertinet. Bar. & Rebuf. hic ẽ sua repet. ad hãc leg. gl. pen.*

b *Diſplicet Bart. Bal. Saly. & Rebuf.*

c *Iſta etiam non placet Bar. & vide de hoc per eũdẽ in 3. col. hic.*

d *Idem B. B. & Saly.*

e *Hoc non placet Bar. hic.*

f *Placet B. B. & Rebuf. etſi Alcia. contra.*

g *Idẽ B. B. & Saly.*

h *Niſi in caſu l. Titius. ff. eo. ſecundum Bar.*

BIU Cujas

si duplum communis dicatur excedere: sed statim dicit. ꝯ. contra. Sed dic ꝙ allegabat vana pro interesse habendo. s. si habuisset equum, vicisset hostes. & si habuisset librum, fuisset factus sapiẽs, & rexisset, & multa lucratus fuisset, &c. quæ attẽdenda non sunt. Sed quare in incertis petitur totum, in certis non? Respon. [a] quia in certis facilius potest apparere commune interesse: & sic facilius quod est eius duplum: at in istis non sic facile. Vel ideo, [b] quia facilius est alicui facere quod conuenit, quàm dare: cum difficulter quis de patrimonio det: vt. ff. de probatio. l. cum de indebito. & ideo mitius punitur in certis, scilicet vt vltra duplum non excedat.

a *Non ex quibusdam.* hoc referunt quidã ad primum casum: tu referas ad secundum, [c] & dic quòd vana dicebat, vt modo diximus.

b *Impossibilitate.* quæ enim immensa sunt, eadunt: vt in authẽ. vt deter. sit nu. cle. §. j. colla. j. & sic nota de infinitate vitanda: vt. s. de sacrosan. eccle. l. fi. Vel dic, cadat: quia cũ transiret ad infinitum, esset incertum: & sic sententia dari nõ posset, quæ debet certa dari: vt. s. titu. j. l. iij.

c *Cùm sciamus.* potest hoc referri ad primum casum, sancimus &c. hoc modo, merito non permittimus vltra duplum: quia eas pœnas i. interesse &c. Vel sic: merito non vltra duplũ permittimus: quia aliæ pœnæ legales & conuentionales mitigantur. potest etiam ad secũdum casum referri hoc modo: merito mitigo, vt non vana inducantur. nam & pœnæ legales & conuentionales mitigantur.

d *Naturæ.* id est naturali rationi.

e *Proferuntur.* ex conuentione promittentium. Sed vsque ad quã summam poterunt peti pœnæ conuentionales vel legales? Rñ. quidam, vsque ad duplum: arg. huius. l. &. ff. de ac. emp. l. Iulianus. §. Idem Iulia. Alij vsque ad quadruplum: [d] arg. supra de spon. l. mulier. in fi. &. ff. de euic. l. si dictũ. & insti. de act. §. omnes. Tertij distinguunt, an scienter promissa sit pœna vltra duplum, an ignoranter: vt. ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. fi. Quarta est sententia nostra: vt distinguamus legalem pœnam (vt furti, quæ quadruplum non excedit) à conuentionali: quæ si opponatur per hæc verba quadruplum & quintuplum, & tunc idem: vt insti. de act. §. omnes. Aliàs si certa summa, valet in infinitum: vt insti. de inuti. stipu. §. alteri. &. ff. de verb. obli. l. stipulatio ista. §. alteri. in quib⁹ dicitur inspici quæ sit quantitas. Nam hæc dictio, quæ, non quãtitatis vel qualitatis, sed substantiæ est designatiua: & sic est competens moderamen quantum placet contrahentibus.

f *Alegibus.* vt furti, & similes: quarum legalium nulla excedit quadruplum: vt modo dixi.

g *Et hoc.* constitutio hæc scilicet.

h *Ex eo.* scilicet lucro.

i *Veteres.* scilicet in specialibus casibus: vt. ff. de eo quod cer. lo. l. ij. §. fi. &. ff. lo. l. si in lege. §. colonus. &. ff. rem ra. ha. l. si commissa. &. ff. ne quid in lo. pub. l. ij. §. merito. & supra arbi. tut. l. quicquid. sed regulariter contra erat, quia lucrum non veniebat; vt



& non ex quibusdam [a] machinationibus, & immodicis peruersionibus in circuitus inextricabiles redigatur: ne dum in infinitum cõputatio reducitur, pro sua impossibilitate [b] cadat: cùm sciamus [c] esse naturæ [d] cõgruum, eas tãtummodo pœnas exigi, quæ vel cum competenti moderamine proferuntur, [e] vel à legibus [f] certo fine concluſæ statuuntur. ⁊ Et hoc [g] non solum in damno, sed etiam in lucro nostra amplectitur constitutio: quia & ex eo [h] veteres [i] id quod interest, statuerunt. Et sit omnibus, secundum quod dictum est, finis antiquæ prolixitatis huius constitutionis recitatio. Dat. Kal. Septemb. Cõstantinop. pòst Consulat. Lampad. & Oresti. Conss.

*TITVLVS XLVIII.*

## SI A NON COMPETENTE † iudice iudicatum esse dicatur.

*Sententia à non suo iudice lata, est ipso iure nulla. Bartolus. Vel sic: Delegatus ad certam rem, de alia non pronunciat, quæ illi non accedat, & pronunciando nil agit. Salycetus.*

1. Imperator ALEXANDER A. Sabiniano.

IVdex ad certam rem datus, [k] si de aliis pronunciauit quàm quod ad eã rem pertinet, nihil egit. [l] IIII. No. * Maxi. II. & Aeliano Coss.

*Sententia delegati ab incompetente delegante, non valet: etiam si delegatus sit magister militum. Saly. Vel sic: Magister militum non potest pronunciare contra nõ militem, si non habet commissionem ab eo sub cuius iurisdictione ille est. hoc dicit secundum Pau. de Castro.*

II. Imperator GORDIANVS A. Liciniæ.

SI militaris [m] † iudex super ea causa de qua ciuilibus [n] actionibus disceptandum fuit, non datus à quo dari poterat, cognouit: etiam remota appellatione, id quod ab eo statutum est, firmitatem iudicati non habet.

*Delegatus ad causam proprietatis, non potest cognoscere de causa possessionis super qua non fuit delegatus. Bal. Vel sic: Delegatio in petitorio non extenditur ad possessorium. Et pone casum in fine glossæ tertiæ. Sal. Vel sic: Sententia lata super possessione, non facit præiudicium in causa proprietatis: ideo ea non obstante potest ferri contraria sententia in causa proprietatis. Pau. de Castro.*

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA. & CC. Philetæ.

SI de proprietate datus [o] iudex aduersus te nihil super hac statuit: rector [p] prouinciæ aditus hanc causam cognoscere, suáque decidere sententia curabit: cum & si quid de possessione pronunciatum probetur, hoc causæ proprietatis minimè noceat. [q]

*Et in publicis & priuatis causis sententia à non suo iudice lata non valet. Salycetus.*

IIII. † Imppp. GRATIA. VALENT. & THEOD. AAA. ad Potitum Vicarium post alia.

ET in priuatorum [r] † causis huiusmodi forma seruetur, *Nisi v. de* cẽ casib⁹ hic per Rebuf. plene descriptis.

*Non solum prædictis modis est sententia nulla, sed & si à non competente &c. Et continua sic secundum Azo. Quibus modis inefficax vel nulla dicatur sententia à competente iudice lata, suprà dictum est: sequitur vt videamus de ea quæ nulla est ideo quia à non competente iudice est prolata.* Continuatio.

†Concor. cũ hac. l. c. ad nostram. de cõsuetu. & c. at si clerici. de indic.

IVdex.] CASVS. Delegatus iudex in causa qua petebatur fundus Sempronianus, si pronũciauit de Seiano: an valeat, quæritur? Dicitur quòd nõ. Viuianus.

k *Datus.* verbi gratia datus ad decẽ, & pronunciat super viginti. l *Nihil egit.* nisi post litem contestatam aliquid in ea re contingat: vt. ff. de ædil. edicto. l. ædiles. j. §. item sciendum. vel nisi incidens fuerit quæstio: vt supra de ordi. iudi. l. j. & supra vbi & apud quem. l. fina. in fin. Vel nisi ex consequentia, vt de expensis, vel fructibus: vt supra de re iudica. l. Paulus. nam ea videntur delegata, sine quibus cõmissum exequi non potest: vt. ff. de procurato. l. ad rem. & l. ad legatum. Vel nisi conuentus recõueniat cõuenientem: vt supra de sentent. & interlocu. l. cum Papinianus. & auth. & consequenter. Vel nisi vtriusque partis consensu prorogetur iurisdictio de re ad rem: vt. ff. de iudiciis. l. de qua re. §. j. Vel de quantitate ad quantitatem: vt infra de appel. l. fina. §. fina. In prædictis autem videtur cognitio ad delegatum pertinere. nam de delegato loquitur hæc lex. Accursius.

†Ex Codice Theodosiano lib. 4. ti. 14. l. ij. Contius.

†Concor. c. ad nostrã. extra de rescrip. & c. at si clerici. de iudi.

SI militaris.] CASVS. Magister militum cognouit de causa de qua debuit cognoscere iudex ciuilis: pura iudicauit inter priuatos: & delegatus fuit ab eo qui non potuit eũ delegare: nũquid valet sententia? Dicitur ꝙ non, nec necesse est ab ea appellare.

m *Si militaris.* magister militum cognouit de causa de qua debebat cognoscere iudex ciuilis: & fuit delegatus ab eo, à quo non potuit. non valet sententia: & non est necesse appellari. ad hoc. s. de peda. iudi. l. j. sed inter milites potest: vt. s. de iudi. l. certi. Acc.

n *Ciuilibus.* id est ciuilis iudex recognoscere debuit.

SI de.] CASVS. Si iudex datus vt cognosceret de proprietate, pronunciauit super possessione: non valet sententia.

o *Si de proprietate datus.* à præside.

p *Rector.* delegatus.

q *Noceat.* vt. s. de sen. l. post sententiã. Sed an lata in possessione valeat sententia? Rñ. sic secundũ P. & Io. sic. s. de iudi. l. nulli. Alij cõtra. Tu dic, si ita erat incidẽs, ꝙ de ꝓprietate nõ poterat pronunciare, nisi de possessione diceretur: dicã eam tenere: vt in vti possidetis interdicto: vt insti. de interdi. §. cõmodũ. alioquin nõ: puta si cũ agebatur de recuperanda vel adipiscenda possessione, ipse fuit delegat⁹ sup quẽstione ꝓprietatis tantũ: vt hic fuit.

r *ET in priuatorum.* non solum in fiscalibus.



BIU Cujas

*Excõmunicatio an suspẽdatur per appellationem sequentem.*

a *Constringat.*vt.ff.de iu.om.iud.l.fi.& de iudi.l.ij.&. ſ. qui da. tu.poſ.l.neque.&.ſ.de iu.om.iu.l.j.&.j.de excep.l.fi.Ergo ſi quis excommunicetur,& poſtea appellet:cum ipſa prouocatione deſinat eſſe ſuus iudex ille qui iudicauit:extinguitur iudicatum, & ille non eſt excommunicatus:vt.ff.ad Turp.l.j. in fi. Nec obſtat quod dicunt quidam decretiſtæ, quòd ſententia excommunicationis trahit ſecũ executionem, quaſi non poſsit iam appellari: quia & ſententia vltimi ſupplicij trahit ſecum executionem: & ſtatim ſerui fiunt, & ciuitatem perdunt: vt ff.de pœnis.l. quod ad ſtatum.&. l. in ſeruorum. §. qui ex cauſa. & l. qui vltimo. vbi de hoc:& tamẽ poteſt appellari:vt.ff. de pœnis. l.ij.§. fi. *ADDITIO.* Aduertas q̃ iſta gloſſa loquens de excõmunicato,dicit cõtra caſum ca.paſtoralis.§.j. extra de appella. Nec obſtat ſecundũ Bar. hic quod gloſſa dicit de ſententia vltimi ſupplicij,quę trahit ſecum executionem,ſicut ſententia excõmunicationis: quia natura earum eſt diuerſa. nam ſententia excõmunicationis non eſt perfecta:ſed dicitur conditionalis,ſeu medicinalis, donec quis purget contumaciam ſuam,vel emendet offenſam: vt in ca. eum medicinalis. de ſenten. excom.lib.vj.Sed ſententia vltimi ſupplicij eſt perpetua& mortalis, ideo facilius permittitur appellatio.Videas latius de iſto per Abba.in.d. c. paſtoralis.§.j.

*†Videtur legend. Caſſiũ, ex.l.i. ff.de calũniatorib. Contius.*

*DE POENA iudicis qui ma.&c.*

*Eſt etiam nulla ſententia ſi iudex corrumpitur.vnde dicit quæ ſit pœna corrupti iudicis, vel corrumpentis.*

*CONSTITIT.]CASVS.* Qui iudicem, vel aduerſarium.i.procuratorem vel aduocatum aduerſarij per pecuniam corrumpit,cadat ab actione: quia talis videtur de ſuo iure diffidere

b *Publica.*alicuius ciuitatis:vt.ſ.de ſacroſan.ec. l. fi. Vel dic. i. criminali. Accurſius Florentinus.

c *Aduerſario.*i.procuratori vel aduocato aduerſarij, ſecundum antiquos.nam principali aduerſario licet dare:vt.ſ.de tranſact.l. fratris.niſi in caſu,quando per calumniam ageret actor: vt.ff. de condic.inde.l.in ſumma.Item in criminali diſtinguitur: vt.ſ. de tranſactio.l.tranſigere.ſi accuſatus det accuſatori, ſiue econtra, quod raro accidit,tunc condemnaretur reus,ſi in cõfeſsione perſiſtat:vt.ff.de queſti.l.j.§.diuus.&.§.ſi quis vltro.Poſſet etiam intelligi lex iſta cum in pecuniaria cauſa do pecuniam aduerſario principali,vt non deſiſtat à lite, ſed vt patiatur contra ſe ferri ſententiam.

d *Amittat.*ſ.actor.Sed quid in reo?Dicunt quidam non habere locũ legem iſtam.Tu dic idem in reo,cum eadem ſit ratio æquitatis,vt.ſ.amittat ius defendendi:& ſic cauſam amittat.Dic ſecũdum B.ipſo iure,quando eſt iudici data:vt.j.quando prouo. non

ne quenquam litigatorum ſententia non à ſuo iudice dicta conſtringat.[a] Dat. X. Kalend. Octob.Romæ,Auxonio & Olybrio Conſſ.

*TITVLVS XLIX.*

## DE POENA IVDICIS

qui malè iudicauit,vel eius qui iudicem vel aduerſariũ corrũpere curauit.

*Qui diffidentia iuſtæ ſententiæ in pecuniæ corruptelam prorumpit,litem perdit:ſiue priuata ſit lis, ſiue publica, ſiue fiſcalis. Bald.Vel ſic: Qui diffidentia iuris ſui in corruptelam prorumpit, litem perdit. Saly. Vel ſic: Actor qui per pecuniam corrumpit iudicem, vel procuratorem ſeu aduocatum rei,perdit actionem, & ſic cauſam: vnde reus debet abſolui, etiam ſi actionem vel ius habeat.Pau.de Caſtro.*

1. Imp. ANTONINVS. A. ad Gaudium.†

CONſtitit in quacunque cauſa,ſiue priuata, ſiue publica,[b] ſiue fiſcali, vt cuicunque data fuerit pecunia,vel iudici, vel aduerſario:[c] amittat[d] actionem is qui diffidentia[e] iuſtæ ſententiæ in pecuniæ corruptelam ſpem negotij repoſuerit.Dat. XIIII. Kal. Ian.Duobus Aſpris Coss.

IN AVTHEN. VT litigãtes in exordio litis iurent. §.ſi quis autem ex litigatoribus. colla.ix.conſt.v.

*Si corrumpens iudicem aliquo dato, vel promiſſo,ſeipſum defert,& probat:veniam meretur: & index in cauſa ciuili triplici pœna punitur: in criminali omnibus bonis confiſcatis,in exilium datur.Et vbi deferens non probat:ſi delatus iurauerit ſe non recepiſſe,liberatur:& deferens,in æſtimatione litis punitur:& nihilo minus per ſententiam poterit de corruptela doceri. Et ſi delatus per iuramentum ſe purgare recuſauerit,punitur ac ſi contra eum probatum fuerit.Saly.*

NOuo iure,qui dicit ſe dediſſe alicui,vel promiſiſſe, & perſonã declarauerit,& hoc probauerit: veniam meretur.[f] ℣ Sed qui accepit[g],vel promiſſionem ſuſcepit,ſi cauſa pecuniaria ſit:dati triplum, promiſsi duplum à comite priuatarũ rerum exigatur,dignitate ſeu cingulo amiſſo. ℣ Si verò criminalis cauſa fuerit:confiſcatis[h] omnibus bonis, in exilium mittatur. ℣ Sed ſi datum vel promiſſum probare litigator nequiuerit:perſona quæ dicit ſuſcepiſſe,iuret q̃ neq; per ſe neque per aliam perſonã accepit, aut promiſsionem habuit: & ſic libera ſit. ℣ Sed litigator qui oſtendere non potuit,[i] in cauſa pecuniaria æſtimationem litis à comite rerum priuatarum exigatur,lite ſuſtinente proprium euentum: in criminali bonis omnibus cõfiſcatis:cauſis apud competentẽ iudicem legitimè terminandis. ℣ Sed ſi perſona à litigatore manifeſtata prædictum iuſiurandum refutauerit[k], memoratis ſubiaceat pœnis. ℣ Sed ſi quis litigantium iurauerit ſe non dediſſe,vel promiſiſſe:ſi intra decem menſes poſt ſentẽtiam memoratam oſtendatur dediſſe[l], vel promiſiſſe, memoratis pœnis dantes & accipientes ſubiacebunt.

*Iudex corruptus famam perdit,& damna reſarcit.h.d.ſecundum Bal. & Sa. Vel ſic:Iudex qui corruptus prece vel precio dedit ſententiam,efficitur infamis, & tenetur parti quam læſit,in æſtimationem litis.h.d. ſecundum Pau.de Caſt.*

II. Imperator CONSTANTINVS. A. ad Felicem.

est neceſ.l.venales.ſed per authẽticam meretur veniã:vt in auth. nouo iure.j.eo.Si autẽ procuratori,tunc valet nihilo minus ſententia: ſed reus cuius procurator eſt corruptus, habet doli exceptionem:vt.ff.de doli excep.l.ſi procurator. & de iure fiſci.l. eius.Actor vero agit antiqua actione: & ſi excipiatur ex ſententia,replicabitur de dolo:vt.ff.de dolo.l. cum à te. & ſic verbũ amittat,ſemel poſitũ,diuerſimodè accipitur. Datur etiam contra corrumpentẽ actio de dolo ad impẽſas, niſi reus paratus ſit ſubire iudiciũ ſub hac exceptione,ſi eſt colluſum:vt.ff. de dolo.l.& eleganter. §.pe. Poſſet etiam dici q̃ quando precium interuenit ſuper ipſo iure,non teneat. aliud ſi pẽces:vt ar.ff. ad Treb. l.ſeruo inuito. §. cum prætor. Punitur etiam aliter hodie corrũpẽs: vt in authẽ. nouo iure, hic poſita, quam hic lege.

c *Diffidẽtia.*ſic &.ſ.de poſtu.l. prouidendum.

*NOuo iure.]CASVS.* Hæc auth. ſtatuit alias pœnas in iudicẽ qui accepit pecuniam:quia ſi ſponte confeſſus fuero me dediſſe pecuniam,nõ punior:ſed iudex in triplũ eius quod accepit. ſi aliquid ergo promiſſum fuerit, in duplum reddet: & priuabitur poteſtate iudicandi, ſi cauſa erit pecuniaria. Si criminalis, omnia bona iudicis confiſcãtur, & relegabitur. Si vero probatum non fuerit ſe accepiſſe, & iurauerit: liberatur. Si non iurat,punitur ac ſi accepiſſet, & ego punior:quia ſoluo tantũ comiti priuatarum rerum, quantum erat in lite. Si vero cauſa eſt criminalis, bona mea confiſcabuntur,ſi iurauí me non dediſſe:ſed non ſolum ego, ſed & iudex punitur,ſicut ſupra dictum eſt.

f *Meretur.*Not.parcitur ſponte confitenti. ſic infra de his qui ſe de.l.j.li.x.&.ff.de iure fiſ.l.edicto.&.ff.de ali.iu.mu.cau. facta. l.iij.§.finali.

g *Accepit.*re ipſa.

h *Confiſcatis.*contra in auth.vt nulli iudi.§.fin. col. ix. Sol. hoc ſpeciale:vt in crimine læſæ maieſtatis: idem dicitur & in inceſtu:vt ſupra de ince.nup.authen.inceſtas.

i *Non potuit.*Nota quem calumniari hoc ipſo quòd non probat contrarium.ar.ſupra de aduo.diuer.iudi.l.j.Sed argu. contra ff. ad Turpil. l.j. §.j. Sed ibi erat perſona quæ ex ſola ſuſpicione poterat accuſare, vt maritus:vt infra ad leg. Iul. de adul. l. quanuis. ij.

i *Non potuit.*etiam ſi eſt iuratum.

k *Refutauerit.*ſic ſupra de fide inſtru.l.finali.

l *Dediſſe.*ergo hic permittit argui periurium, contra regulam ſupra de re.cre.l.j.ſed hoc,quia delatum fuit à iudice. & ſpeciale eſt hic:vt & aliàs:vt.ff.de iureiu.l.admonendi.& hæc authen. eſt in authen.vt liti.iu.§.ſi quis autem.colla.ix.



BIU Cujas

[a] *De eo qui precio.* Superior lex de corrumpente, hæc de iudice corrupto dicit.

[b] *Aut gratia.* primo non valet ipso iure: vt.ĭ. quando prouoc. non est necess.l. venales. secundo valet, sed rescinditur: vt.ff. ad Trebel.l.seruo inuito.§.cum prætor. Accursius.

[c] *Æstimationis.* id est non solum debet ei cõdemnari in æstimationem sumptuum, vel dispendij quod ipse fecit in litem: sed & in æstimationem litis. Vel dic quòd patitur dispendiũ æstimationis, id est quia efficitur infamis, sequens non mutatur.

[d] *Discriminis.* id est periculi. & hoc per actionem in factum: vt instit. de oblig. quæ ex quasi male.nas.in prin. tenetur etiam lege Iulia repetundarum: vt.ff. ad l. Iul. repe. l. iij. & iiij. quæ extraordinariè punit: vt in eod. titu. l. lex Iulia.§.hodie. Item crimine concussionis: vt.ff. de concus. l. fin. Item & crimine falsi quod pœnam deportationis, vel vltimi supplicij continet: vt.ff. ad legem Corne. de falsis. l.j.§.& qui iudicem. Ité & edicto de calumnia: vt.ff. de calum. l. j. & iij.§.illud. An autem ille qui dedit, repetere potest: habes.ff. de condic.ob tur. cau. l. ij. in fin. & hoc cum dolo. si autem sine dolo, hoc est per imprudentiam: tunc tenetur actione in factum, in quantum bono iudici videtur: vt.ff. de var. cog. l. si iudex. siue paterfamilias, siue filiusfamilias erat iudex: vt.ff. de iudi. l. si filiusfamilias &c.

*Index qui corruptè sententiam dicit actione tenetur.*

*Iũ omnibus libris manu scriptis legitur rescindatur, sed quia retractare. Contius.*

*SENTENTIAM rescindi non posse.*

*Non seruatis his quæ sunt necessaria in sententia, non valet: vt.ŝ. eis seruatis, valet, adeo vt retractari non possit, nisi solitis modis.*

*Alexander.*

DE eo qui precio [a] deprauatus aut gratia, [b] perperam iudicauerit, ei vindicta quem læserit, non solum æstimationis [c] dispendij, sed etiam litis discriminis [d] præbeatur. Dat. VIII. Kal. Nouẽ. Cõstãtino. A. V. & Licinio. CC. Coss.

*TITVLVS L.*

SENTENTIAM RESCINDI NON POSSE.

*Nemo potest suam, vel antecessoris sui sententiam reuocare: & si reuocat, non est appellare necesse. Bald. Vel sic: Sententia per quam rescinditur propria, vel prædecessoris, est ipso iure nulla. Bar. Vel sic: Reuocatio propria, vel sui prædecessoris sententiæ, est ipso iure nulla: nec appellatio est necessaria. Salyc. Vel sic: Sententia definitiua valida non potest proprio motu iudicis reuocari. Pau. de Cast. Sed remediis proditis à iure sic, quæ ponuntur in glossa.*

I. Imp. GORDIANVS. A. Secundo.

NEque suam, neq; decessoris sui sententiã quẽquam [e] posse retractare † in dubiũ non venit: nec necesse esse ab huiusmodi decreto [f] interponere prouocationẽ, explorati iuris est. PP. Kal. Mart.*

*Exceptio peremptoria si nõ admittitur, sententia non rescinditur, nisi restitutionis vel appellatiõis remedio. Bar. Vel sic: Exceptio peremptoria potest opponi ante sentẽtiam, non postea, nisi ope restitutionis in integrum ratione ætatis. Salyc. Vel sic: Exceptio peremptoria potest opponi, & probari vsque ad sententiã definitiuam, postea non: nisi lata sit contra minorem, vel alium qui mereatur restitutionem in integrum: quia tunc competit restitutio contra sententiam: qua obtenta poterit opponi. hoc dicit secundum Paulum de Cast.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Alexandro.†

PEremptorias exceptiones omissas in initio, [g] antequã sententia feratur, [h] opponi posse, † perpetuum edictum [i] manifestè declarat. Quòd si aliter actum fuerit, in integrum restitutio permittitur. [k] Nam iudicatum contra maiores annis vigintiquinque non oppositæ præscriptionis velamento, citra remedium appellationis rescindi non potest. VII. Kalen. Ian. Nic. CC. Coss.

*Rescripta post sententiam impetrata, ad rescissionẽ sententiæ non valent. Bald. Vel sic: Non debet admitti rescriptum per quod retractatur iam decisum. Salycetus. Vel sic: Virtute rescripti principis non retractatur sententia legitimè lata. Paulus de Castro.*

III. Imp. CONSTANTIN. A. ad Proculum.

IMpetrata† rescripta nõ [l] placet admitti, si decisæ semel causæ fuerint iudiciali sententia quam prouocatio nulla suspendit: sed eos qui talia rescripta meruerunt, etiam limine iudiciorum expelli. Dat. VI. Kalend. Ian. Constan. A.*

*TITVLVS LI.*

DE FRVCTIBVS ET litium† expensis.

*Fructus dicũtur deductis sumptibus. Vel sic: Verba iudicis debent ad intellectum legum referri. Vel sic: Quod iudex loquitur, ciuiliter loquitur. Bald. Vel sic: Condemnatus ad fructus, deducit sumptus. Saly. vel sic: Fructus intelliguntur deductis impensis factis gratia ipsorum quærendorum & conseruandorum. Pau. de Castro.*

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Alexandro.†

HOc fructuũ [m] nomine continetur, quod iustis [n] sumptibus deductis superest. III. Non. April. CC. Conss.

IMpetrata.] CASVS. Sententia lata inter actorem & reum, si alter impetrare voluerit vt sententia rescindatur: an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd non: quia nec rescriptũ puta priuilegium concedetur: nec cõcessum habebit effectum.

*In omnibus lib. manu scrip. litis scrip. est: vt in Codice Theodos. Contius.*

l *Impetrata rescripta.* vt sententia retractetur, nisi diceret non obstante sententia: vt & ar.ŝ. de testa. authẽt. hoc inter liberos. & facit. ŝ. de transac. l. causas. &.ŝ. de erro. aduo. l. sententiis.

†*Alexandr. ver.*

*DE FRVCTIbus & litium expensis.*

*Quia in sententia faciendæ est mentio fructuum & sumptuum, ideo de his dicit.*

HOc fructuum.] CASVS. Rem meam mala fide possedisti, & fructus percepisti, & sumptus in ea feci: si conueniamte rei vindic. pro parte, quid nomine fructuum contineatur lite contesta. quæritur? Respon. quòd id quod supererit deductis expensis. Viuianus.

m *Hoc fructuum.* respondet tacitæ obiectioni, quasi dicat, malæ fidei possessor tenetur de fructibus: sed intellige deductis expensis: quia nullus casus &c. vt hic, &. ff. fami. ercisc. l. fundus qui. & sol. ma. l. fructus.

n *Quod iustis.* qui fiunt quẽdorum &c. [b] vt.ff. de pe. hære. l. si à patre. §. fi. & arg. ŝ. de pe. hære. l. in restituenda. Et distingue hic: vt.ŝ. de rei vind. l. certum. melius in. l. ex diuerso. ff. de rei vind.

*b Cõcor. gl. super verb. fructus. ŝ. c. grauis. extra de resti. spolia.*

LItigator.] CASVS. Egi contra te rei vind. & est sententia lata: non vis rem restituere: ad quid mihi tenearis, quæritur? Respon. quòd non solum ad rem, & ad fructus extantes, sed ad eos quos percipere potui ex tempore quo res fuit deducta in iudicium per litem contesta. quæ dicta sunt vera etiam in hærede



*casibus: vt p Alex. de Imo. in l. quod iussit. hic allega.*

† *Concor. c. cũ Ioãnes. cũ gl. super verb. exceptio. extra de fide instru.*

† *Cõcor. gl. super verbo, literas. in versi. itẽ non valet. extra de rescrip.*



BIU Cujas

mala fide possidente.

*Litigator victus qui rem non restituit, qualiter conuenitur, & ad quid tenetur.*

a *Litigator.* qui iam victus post cõuentionem iudicialem rei incumbit alienę, nõ solum tenetur ad restitutionẽ rei, pro qua sunt quatuor auxilia: vt. ff. de rei vind. l. à possidentibus. & ad fructus perceptos extantes, aut etiam non extãtes: sed etiam ad eos quos actor percipere potuisset ex tempore quo res fuit deducta in iudicium per contestationem: vt hic. Vnde quęritur, si lis triẽnio mortua fuerit, & postea adhuc actor anno vel biennio tacuerit, an illius anni vel biennij debeant fructus restituiꝰ Et poterit dici probabiliter illos fructus lite iam mortua perceptos nequaquam restituendos.

*Post litem contestatam possessor tenetur de fructibus perceptis, & percipiendis: & idem in hærede eius. Barto. Vel sic: Factus malæ fidei possessor, per litem contestatam tenetur de perceptis, & de percipiendis: & vitium eius transit in hæredem. Vel sic: Possessor conuentus reali tenetur post litem contestatam de perceptis & percipiendis: quod obtinet etiam in eius hærede. hoc dicit secundum Salycetum.*

II. * Impp. VALENS & VALENTIN. AA. Olybrio præfecto prætorio.†

LItigator [a] victus qui post [B] conuentionem [b] rei incumbit alienæ, non in sola rei redhibitione [c] teneatur, nec tantum fructuum [d] præstationem eorũ quos ipse percepit, agnoscat: sed † etiam eos quos percipere potuisset, * non quos eum redegisse constat, [f] exoluat ex eo tẽpore ex quo re in iudicium deducta, scientiam malæ fidei possessionis* accepit. [g] ¶ Hæredis quoque succedentis [h] in vitium par habenda fortuna est. Dat. III. Kalend. Mart.†

*Post definitiuam sententiam non est de expensis tractandum, nisi index hoc in sententia reseruauit. Bart. Vel sic: Lata sententia, exprimat officium: & ideo fructus vel sumptus venire non possunt, nisi in sententia sit expressum: nec potest à principe contrarium impetrari. Bald. Vel sic: Post sententiam definitiuam de sumptibus litis non debet tractari, nisi index sibi sententiam reseruauerit. hoc dicit. Vel sic: Finita causa per sententiam definitiuam, vel per transactionem, si non est facta mentio de expensis, non possunt peti: quia veniunt officio iudicis mercenario, quod non durat lite finita, nec possunt in iudicio principaliter deduci. sed si esset facta mentio, quia fuisset facta condemnatio: vel fuisset reseruatum ius agendi victori, bene possunt peti expensæ, licet non fuerint taxatæ in sententia: quia taxabuntur in executione. hoc dicit text. cum glo. secundum Paul. de Cast.*

III. † Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Asclepiodoto præfecto prætorio.

TErminato transactóque [i] negocio, posthac nulli actio, neque ex rescripto super sumptuũ petitiõe* præstetur, [k] nisi iudex † qui de principali negocio sententiam promulgauit, comminus [l] partibus cõstitutis, iuridica pronũciatione [m] significauerit victori causæ restitui debere expẽsas, aut super his querelam iure competere. [n] Post absolutum enim dimissumq; iudicium nefas est litem alterã consurgere [o] ex litis primæ materia.†

*Contra actorem non prosequentem, vel defendentem litem, vel perdentem, profertur sententia calumniæ, damnorum, & expensarum. Bart. Vel sic: Calumnia actoris in criminali, punitur pœna simili: in ciuili vero in expensis litis, & aliis dispendiis condemnatur. Salycetus.*

IIII. Imppp. VALENTINIANI [THEODOSII & ARCADII] † AAA. edictũ ad populum.

NOn ignoret is [p] cuius ex interpellatiõe aliquis [q] secundum datã formam [r] in longinqua protract' fuerit† examina, quòd si culpa [s] sua * fuerit dilata cognitio, [t] vel minimè actioni [u] suæ adfuerit, vel delata [x] [non]† probauerit: pro calumnia [y] quidẽ pœnam [z] luat† legibus constitutam: pro pecuniaria vero causa, post sumpt', † considerata quãtitate postulatorum, [a] vel medij itineris interuallo, condemnationem pro litem contra Titium in ciuitate Bonoñ. impetrauit rescriptum quòd ipse responderet mihi Cremonæ: quia ibi petij iudicẽ. Titius multa expédit in itinere, in aduocatis, nec ego causam meam prosequor. si causa est criminalis, subibo pœnam talionis: si pecuniaria, condemnabor in expensis. Viuianus.

*Diuisio.*

*Terminato.* Primo dictum ponit. secundo excipit. tertio dictum probat. secunda ibi, Nisi iudex. tertia ibi, Post absolutum. Salyc. CASVS. Petij à te. x. & obtinui: quia iudex te condemnauit, nihil exprimendo de expensis in sententia: an eas petere possim, quæritur? Respon. quòd non, etiam per principem: iudex tamen hic incontinenti quando sententiam dixit, scilicet toto eo die potuit te mihi in expensis condemnasse.

i *Transactóque.* scilicet per definitiuam sententiam.

k *Præstetur.* vt. ff. de re iudi. l. iudex. & l. cum quærebatur. & ff. depositi. l. iiij. & j. quando † prouo. non est necesse, sed officio tamen petitur: vt ibi, secũdũ quos dam. Vel hic est terminatum, quia non est appellatum: vel si est, confirmata est. † Ex Cod. Theod. li. 16. tit. 16. l. 1. † vel repetitione.

l *Comminus.* id est* to eo die: vt. ff. de re iudi. l. Paulus. * In C. T. pro verbo in dex, vna cu

m *Pronũciatione.* quãdo scilicet scit quot sũt reddendæ, & sic taxat. * Imò id est

n *Competere.* quod est vbi non taxat quantitatem, forte quia ignorat, & ideo dicit: Ego pronuncio quòd omnes sumptus quos iste iurauerit se feciſſe, tu restituas. vel similia, puta dicit: Ego pronuncio te posse repetere sumptus quos fecisti. si sic enim ita dixerit in sententia, etiam post plures dies poterit taxare, & condemnare in expensis. arg. ff. de solu. l. Modestinus. vt valeat hæc sententia, licet incerta: quia iuder aliter certificare non potest, & coram executore fiet certum. † Dux. III. Kal. Aprilis. Cyrillo & Marcellino Coss. Cyrillus. Marcellinus. Asclepiodotus. Cassianus. Asclepiodotus. Cassianus. Contius. Contius. Valentinianus. Marcianus. Nouella Martiani lib. Nouellarum. Martianus.

o *Consurgere.* vt. ff. de re. cre. l. si quis iusiuran. & ff. de re iud. l. si sus. & ff. de compen. l. quod in diem. §. si rationem. sed hic non conceditur actio proueniens ex materia primæ litis: ibi autem conceditur actio quæ definitiuæ causæ non attinet. Accursius. & Contius.

*NOn ignoret.* CASVS. Habebam litem contra Titium in ciuitate Bonoñ. impetrauit rescriptum quòd ipse responderet mihi Cremonæ: quia ibi petij iudicẽ. Titius multa expédit in itinere, in aduocatis, nec ego causam meam prosequor. si causa est criminalis, subibo pœnam talionis: si pecuniaria, condemnabor in expensis. Viuianus.

p *Non ignoret is.* scilicet actor.

q *Aliquis.* scilicet reus.

r *Formam.* id est rescriptum à principe datum: quod hodie fieri non debet &c. vt. ff. de dila. auth. quod fieri.

s *Si culpa.* quod est eo ipso quòd non procedit cum dilationem habere non debet: vt. ff. de dilatio. l. siquando.

t *Cognitio.* fuit ergo lis cõtestata, sed non procedit vltra.

u *Actioni.* aliàs actioni: & aliàs accusationi: & aliàs, executioni.

x *Delata.* repete, minime.

y *Pro calumnia.* præsumpta eoipso, quòd non probat: licet quidam contra: vt diximus. ff. de aduo. diuer. iudi. l. j.

z *Pœnam.* si talis causa sit quæ calumniæ vindictam exposcat, veluti criminalis: vbi est pœna similitudo supplicij: vt. j. de accu. l. fin. vel si contra clericum: vt. ff. de epi. & cler. l. omnes qui. in fi. & hæc venit ad bursam fiscalem.

a *Quantitate postulatorum.* id est eorum quæ petuntur. Et sic no. quòd

† Hæc lex videtur contraria Nouellæ legi Nouella lex quæ voluit omnino sententiam definitiuam cum expensarum taxatione proferri. Cõtius. † In vtr. soluat.

BIU Cujas

quòd secundum quantitatem petitam fiunt sumptus: vt institu. de actio.§.tripli. Vel dic, postulatorum, id est aduocatorum.

a *Sustinebit.* in prædictis scilicet, vt hic, &.ſ.de iudi.l.properandum.§.& si quidem.&.ff.de iudi.l.eum quem.sed hodie vbi viderit iudex neutrum debere subdi oneri expensarum, hoc ipsum sua sententia declaret: vt in authen. de iudi. §. cùm oportet.colla.vj.

*Data.V. id.Nouembr. Constantino. Valerio. Conss.*

CVm quidam. primo statuit. secundo rationé reddit. tertio statutum latius declarat. secunda ibi, Quoniam non est. tertia ibi, Ita scilicet. CASVS. Impetraui priuilegium, vt nihil, vel minus darem sportularum vel sumptuum nomine, scilicet iudici, vel executori: tantundem dabit aduersarius meus, & nó plus. Vel sic: Ne aliquid obstet, contra te impetraui priuilegium, vt nihil vel minus nomine sportularum vel sumptus darem: si obtineá, & velim petere ab aduersario omnia quę expendissem, ac si priuilegium nó impetrassem: non possem, sed id solú quod expendi. Viuia.

*Priuilegiũ per sportulis nó solitis concessũ, quãdiu.*

b *Cum quidam.* priuilegium merui, vt vel nihil, vel minus daré nomine sportularum iudici, vel executori. aduersarius quidem meus dabit tantundem, & nó plus: & hoc propter æqualitatem seruandam in iudiciis. arg.ff.de arbi.l.si de meis. in fin.j. respon.&.l.si cum dies. §.pen. &.l.Pedius.§.in seruum.&.j. de prox. sacro. scri. l.in sacris.iij. in fin.& ar.ſ. de rescin. ven.l.ratas. Sed secundum hoc labor iudicis non remuneratur: sicq; occurrit iniquitas. Sed respon. econtra est maior æquitas, vt in iudiciis seruetur æqualitas. In secunda opponitur de eo quod est insti. de iure naturali. §. sed & quod principi. vbi dicit non egredi personam. & idem .ff. quod quisque iur.l.iij.vbi dicit aliud quando sine postulatione indulgetur: quia tunc personam nó egreditur.& hic dicit: siue per speciales largitates &c. Sol. hic fuit postulatum, nihilo minus tamen fuit largitas specialis. Vel dic, non egreditur persona, nisi eius contrariã: vel non egreditur persoñ contra illum qui habet priuilegium, sed contra iudicé vel executoré sic. Vel a vt tollas omnia prędicta, dic aliter casum: Merui priuilegium, vt vel nihil, vel minus præstarem nomine sportularum, vel expensarum: si postea vincam, & velim ab aduersario omnia repetere quæ expendissem, ac si priuilegium non habuissem, non possum: sed id solum quod expendi: vt.ſ.de iudi.l. properandum.§.siue autem.

*† secundum formã edicti, Quod quisque iuris. Contius.*

*a Dic ex mẽte Bart. quidem.*

*Priuilegio priuilegiãto re-sistente limitatio ordinatoria: quod extenditur ad aduersarium: vt seruetur æqualitas.*

c *Constitutiones.* vt clerici: vt.ſ.de epi.& cleri.l.omnes qui.§.executoribus.&.l.cum clericis.§.fi.& auth.sed hodie.

d *Largitates.* petitum tamen fuit.

e *Sportulis.* huiusmodi autè sportulę iudicibus dabãtur ab vtraque parte: vt in authen. de iudi.§.ne autem.col.vj.nam (vt dixi) æqualitas seruanda est hinc inde. sportulæ autem quæ executoribus dabantur, à reo præstabantur: vt instit.de act.§.tripli. Azo.

f *Pro conuentionibus.* id est citationibus.

g *Agnoscẽdis.* qđ habemus in solo epo: vt dicta auth. sed hodie.

h *Concedi.* hoc secundum primum casum commodè stare non potest: sed dic quærere, scilicet per iudicem.

i *Per liberalitates.* id est propriam voluntatem principis, postulatione tamen præcedente, ne obstent in aliquo prædicta contraria.

*Priuilegia per sportulis nó solitis concessa, quãdiu liceãt.*

a *Prouocaueritis.* illico: vt & supra quomodo & quando iud.l. ab eo.& ad hoc supra.e.l.j.in prin.

b *Inferre.* tam pœnæ, quàm rei furtiuæ. Accursius.

*Sub specie.*] CASVS. Debeo.x.tibi, fecisti mihi pactum de non petendo, & inde factum fuit instrumentum. si post rem iudicatam ipsum proferam: an rescindatur sententia, quæritur? Dicitur quòd non.

c *Sub specie nouorum.* id est allegatorum nouiter, vel inuentorum vbicunque, vel apud eundem, vel alium.

d *Repertorum.* arg. supra de transactio.l.sub prætextu.j.

e *Restaurari.* contra speciale est in causa fisci.ff.de re iudica.l. imperatores.

f *Graue est.* & ideo nō conceditur: vt hic, & supra de transac.l. sub prætextu.j. Hoc tamen fallit i causa publica[a], quæ reuocatur vsque ad triennium, & etiam postea si præuaricatio arguatur: vt.ff.e.l. imperatores. & infra de sen. aduersus fiscum.l. j.lib.x. Idem potest dici in ecclesia: vt in authenti. de non ali. aut permu. rebus ecclesiasticis. §. finim. coll. ij. & in pupillari causa: vt infra de iure reipu.l. ré publicam. lib. xj. sed videtur etiam priuata causa retractari: vt. ff. de iureiur.l. admonendi. quæ est cōtra. Sol.[b] ibi sub conditione fuit iudicatum, si iurauerit antequam impletā cōditionē retractaret, vt ibi: hic autē pure. Vel dic vt ibi. Accursius.

[a] *Idē Bar. Bald. & Saly.*

[b] *Ista sol. nō est vera. Bar. nā diuinat secūdum Salyc.*

*Ad solutionē.*] CASVS. Iudex condēnauit aliquē in certa summa, nec appellauit: sed ad satisfaciendum iudici dilationem petiit: an lis suscitari possit, quæritur? Dicitur quòd non, quia videtur sententiæ acquieuisse.

*P.P.

†*Sic depositiones testiū redactæ in publicū instrumētū habent ppetuā firmitatē: vt in.c. significauit. cū gl. 2. extra de testib.*

g *Acquieuisse.* etiam si appellauerit, vel appellare potuerit.

h *Acquieueris.* expressim vel taciturnitate decē dierū, & sic no. ex hac.l. mirabilē presumptionē. sic & ff. de pac. l. tale. §. qui prouocauit. & ad Macedo. l. sed Iulianus. §. fina. & infra de iure do. imp. l. ij. & supra quod met. cau. l. ij.

*Cesta.*] CASVS. Coram iudice dato ad causam, factę sunt confessiones: attestationes receptæ, in publicam scripturam sunt redactæ. illo iudice mortuo an possint illa gesta valere, quæritur? Dicitur quòd sic.

*Cesta quæ dicuntur.*

i *Cesta.* id est acta apud delegatum: vel id est confessiones partium, & dicta testium, translata &c. scilicet cum sunt in actis redacta à tabellione coram iudice, vt faciunt cotidie. Vel gesta, id est acta illa in scriptis translata: facta scilicet publicatione coram eo apud quem sit publicandi facultas. arg. supra de testamētis. l. publicati. Et fit ita, si vna partium altera præsente vel non, cum tabellione, qui attestationes scripsit, iudicem ordinarium non ꝓuocaueritis[a]: vniuersam quantitatem debetis inferre[b].

*Propter instrumenta de nouo reperta, non retractatur sententia iam lata. Baldus, Salycetus & Paulus de Castro.*

IIII. Imperator GORDIANVS A. Antonino.

SVb specie nouorū[c] īstrumētorū postea repertorū[d], res iudicatas restaurari[e], exemplo graue est[f]. Dat. VIII. Id. Mart.

*Qui petit dilationem ad soluendum, sententiæ consentire videtur: & ideo appellare non potest: & si appellauit, videtur renunciare. Baldus. Vel sic: Qui petit dilationem ad soluendum, dicitur sententiam approbare, & appellationi renunciare. hoc dicit, secundum Bartolum & Salycetum.*

V. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Valentino.

AD solutionem dilationem petentē†, acquieuisse[g] sententię manifestè probatur: sicut eum, qui quolibet modo sententiæ acquieuerit[h]. Nec enim instaurari finita, rerum iudicatarum patitur auctoritas.

*Cesta publica perpetuam fidem habēt in eadem instātia & in alia. Baldus. Vel sic: Acta publica faciunt fidem etiam mortuo iudice secundum Bar. Vel sic: Mortuo iudice nō pereūt acta publicam firmitatem habentia. Sal. Vel sic: Acta iudicii semel publicata faciūt perpetuam fidē etiā mortuo vel remoto iudice qui de causa cognouit & publicauit, secundum Paulum de Castro.*

VI. Imperatores HONORIVS & THEODOSIVS AA. Iuliano proconsuli Aphricæ*.

GEsta[i] quę sunt translata in publica monumenta†, habere volumus perpetuā firmitatem[k]. neque enim morte cognitoris perire debet publica fides[l]. Dat. III. Kalendas Septembr. Const.* Conss.

TITVLVS LIII.

DE EXECVTIONE REI iudicatæ.

*Exceptio nullitatis potest opponi i executione. Bartolus. Vel sic: Executio ante sententiam non est facienda. h.d. Vel sic: Iuris ordine prætermisso non valet executio. Salycetus. Vel sic: Ab executione nō est inchoandum: sed primo debet de causa cognosci, & per definitiuam sententiam terminari. Paulus de Castro.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Iustino.

NImis properè* iudex pignora Marcellę capi ac distrahi iussit ante rē iudicatā. [m] Pri' est ergo, vt seruato ordine, [n] actionē aduersus eā dirigas, & causa cognita sentētiam accipias. PP. III. Kal. Febr. Albino & Aemiliano Conss.

*Sententia habet paratam executionem, nisi sit nouata. Bart. Vel sic: Exceptiones & iura post sententiam superueniētia, possunt postea opponi. h.d. secundum Bu. Vel sic: Stipulatio nouans sententiam, illam tollit, & eius executionem impedit: & ex stipulatione, quæ nouauit, lex agere permittit. Salycetus. Vel sic: Sententia tunc habet executionem paratam, quando non fuit per stipulationem nouata: aliàs non petitur executio sententiæ quæ sublata est per nouationē: sed agitur ex stipulatione nouantis ordinaria via. Paulus de Castro.*

II. Iidem AA. Agrippæ.*

SI causam iudicati nō nouasti, [o] rē iudicatā prędes ꝓuīcię etiā pignoribus captis ac distractis ad emolumētum[p] perduci iubebit. [q] Quòd si nouata causa est, ex stipulatu tibi actio competit: & iudice accepto† secundū iuris formam experire[r].

*Creditor in subsidium admittitur ad accipiendum in solutum pignora capta pro sententia exequēda. Salycetus. Vel sic: Non admittitur creditor ad emptionem pignorum quæ distrahūtur causa executionis rei iudicatæ, nisi in subsidium, cum alius non reperitur, vel minus offert. h.d. secundum Ia. But. Vel sic: Si emptor pignorum non reperitur, creditori in solutum adiudicantur. h.d. Vel sic: Si pignora capta in causam iudicati non reperiunt emptorem, factis subhastationibus dantur creditori in solutum. Paulus de Castro.*

III. Iidem AA. †Agrippæ.

ORdo rei[r] gestæ, & mora solutionis quę intercesit, adeat, qui tabellionem interrogabit si ita est vt scripsit: & cum responderit, ita: iubebit eum gesta in scriptis, testibus appositis, redigere: sicque habebit perpetuam firmitatem. aliter non cogitur quis credere gestis, secundum Ioan. immo etiam sine testibus ad hoc vocatis: cum semper ibi plures adsint: vt infra de donatio. l. in donationibus. Vel tertio dic, facta publicatione in eadem instantia coram eo iudice, vel successore: vt in prin. glo.

k *Firmitatem.* etiam si illa instantia pereat. *perpetuo. an autem inter alios? dic vt dixi. §. de eden. l. is apud.

l *Fides.* id est acta publicata nō pereūt mortē iudicis: immo & nō publicata in eadem instantia, cum successor ex eis debeat pronunciare: vt. ff. de iudi. l. mortuo. & supra de iudi. l. properandum. §. illo.

*DE EXECVTIONE rei iudicatæ.*

*Quia parum esset sententiam ferri, nisi & lata mandaretur executioni: ideo de hoc ponit.* Cōmentatio.

NImis.] CASVS. Debebas mihi iudex lite non contesta. vel attestatione non auditis, nullo ordine iudiciorū seruato, præcepit vt pignora tua caperētur & distraherentur: an recte fecerit, quæritur? Dicitur quòd non, sed primo intendenda erat actio, & lis super ea cōtestanda. *Inuitis mutuo, præcepit vt pignora tua caperētur & distraherentur: an recte fecerit, quæritur? Dicitur quòd non, sed primo intendenda erat actio, & lis super ea cōtestanda. Cuiac.

m *Rē iudicatā.* ideoque reuocanda sunt: vt infra de re iudic. l. si cum nulla. Accursius. †à pœna. Cuiac.

n *Ordine.* iudiciorum scilicet, vt actionē dirigas, & sententia detur: vt hic, & infra. e. l. fi. & §. de sentē. l. fi. & de pact. l. si pacto quo pœnam. in fi.

*I causā.*] CASVS. Petij à te. x. & obtinui: nec appellasti, vel i causa appellationis succubuisti, nec solui sti iudicatū. an executiōi mādari debeat, quærii? Dicitur q̄ sic, per captionē & distractionē pignorū: nisi id quod debebatur ex causa iudicati, in aliā obligationem esset transfusum per nouationem. Viuianus. †*dabit.*

o *Nouasti.* licet stipulatus es, & pignora acceperis: non tamen nouandi animo: vt. ff. de re iudi. l. si se. §. si ex conuentione.

p *Ad emoluentum.* id est ad effectum.

q *Iubebit.* vt. §. de transac. l. si ex causa. & arg. ff. de preca. l. & habet. §. cum quis. &. §. de iure delib. l. scimus. §. si vero postquam.

r *Experire.* vt. ff. de mino. l. minor. xxv. an. cui.

*Ordo rei.*] CASVS. Petij à te decem, & obtinui. pignora capta sunt, & subhastata: sed fraude tua, vel potentia, non est inuentus emptor. dabuntur mihi pignora in solutum, vt pro solido debito his contentus sim, licet minus valeant.

s *Ordo rei.* egi ad. c. & vici, & pignora capta sunt, & subhastata, sed non inuenitur emptor propter fraudem victi interuenientem.

BIU Cujas

nientem.dabuntur ergo mihi in solutum, vt tamen habeam necesse pro toto debito esse contentus, licet minus valeant: vt hic, &.ff. de re iudi.l. à diuo.§. si pignora.secus in conuentionali: vt infra de iure do.impe.l. fi.§. sed si quidem. Potest tamen & aliter intelligi dictus.§. si pignora.

a *Constantius*. quàm

cõstantius[a] desiderat remediũ. Si itaq; prędẽ ꝓuinciæ, qui rẽ iudicatã exequi debet, adieris, & allegaueris res soli quę pigno ri datæ sunt, diu subhastatas, [b] ex compacto [c] siue ambitione diuersæ partis emptorem non iuenire[potuisse], †in possessio nẽ earũ [d] te mittet, [e] vt vel hoc remedio restãdiu protracta ad effectũ ꝓducatur. Dat. XI. Kal. Iul. Messala & Sabino Conss.

*Publica stipendia non venduntur, nec in solutum adiudicantur, nisi in subsidium. hoc dicit cum glo. Baldus & Salycetus.*

IIII. Iidem AA. Marcello militi.†

STipẽdia [f] retineri ꝓpterea, quòd condemnatus es, non patietur præses ꝓuinciæ, [g] cũ [h] rẽ iudicatam possit aliis rationibus exequi.[i] PP. III. Non.*

*Nomen debitoris potest capi pignori in causam iudicati, secundũ Baldum. Vel sic: Ad nomen debitoris peruenitur in subsidiũ ex causa iudicati. h.d. cum gloss. Salycetus.*

V. Imperator GORDIANVS A. Amando.

ETiam nomẽ debitoris [k] in causa iudicati capi posse, ignotum non† est. PP. III. Idus Octo. Attico & Prętexto Coss.

*Pronũciatio executoris nõ infirmat sententiam. h.d. secundum Bartolum. Vel sic: Merus executor de viribus causæ nõ cognoscit, nec pronunciat, nec pronunciatum valet. h.d. & habet plures lecturas. Salycetus. Vel sic: Merus executor non potest assumere partes iudicis, & de iustitia sententiæ cognoscere vel pronunciare. h.d. secundum Paulum de Castro.*

VI. Imperator PHILIPPVS A. & C. Titiano.

SI (vt proponis) rerum iudicatarũ executor [l] datus partes sibi iudicis vindicauit,† & contra ea quæ pridẽ pro partibus tuis fuerunt statuta, aliquid ꝓnũciãdũ putauit: sentẽtia ab eo dicta vim rei iudicatæ obtinere nequaquã [m] potest.†

*Interitus & naturalis accessio rei ve-*

*niunt in mora iudicii. h.d. secundum Baldum. Vel sic: Mortua specie debita, fit executio in æstimatione. Bartolus. Vel sic: Cõdemnatus si moram committat, tenetur de interitu & accessionibus. Salycetus. Vel sic: Cõdẽnatus qui in soluẽdo morã cõmisit, tenetur de ĩteritu rei, & etiã de accessionib⁹, id est fructibus & reditib⁹ rei in qua est facta cõdẽnatio. h.d. secũdũ Pau. de Castro.*

VII. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Theodoro.

SI longis apertísque frustrationibus partis aduersæ, restitutio [n] remorata est, etiã seruis rebus humanis exemptis: à frustratore æstimatio eorũ restituenda [o] est. Animalia quoq; cũ fœtibus tibi intercessu præsidis repræsentabuntur.

*Executor est, qui rem dispositam mandat effectui. Baldus. Vel sic: Merus executor est, qui nullo discusso solum habet exequi: vt sunt apparitores, & nuncii communes. h.d. secundum Salycetum. Vel sic: Executor est ille, qui sententiam rite latam ad effectum perducit. Paulus de Castro.*

VIII. Iidem AA. & CC. Nicomacho.†

EXecutorẽ† eũ solũ esse manifestũ est, qui post sententiã inter partes audita omni & discussa lite ꝓlatã, rei iudicatæ vigorẽ ad effectum videtur adducere. [p] Sine die & Consule.

*Conuicto debitore & cõdemnato, pignora capiuntur & distrahuntur, debito tamẽ tempore. Baldus. Vel sic: Post lapsum temporis quod datur iudicatis, debẽt capi pignora & distrahi. Bar. Vel sic: Cõtra debitorẽ cõuictũ & cõdẽnatũ fit executio, captis & distractis pignorib⁹ intra tẽpora à iure statuta. Saly. Vel sic: Tũc est petẽda executio, quãdo reus cõfessus est: vel si negauit, cũ est cõuictus & cõdẽnatus: & quãdo transactũ est tempus à iure præfixum ad soluendũ indicatum. h.d. secundum Paulum de Castro.*

IX. Iidem AA. & CC. Glyconi.

EOs quos debitores tuos esse contendis, apud rectorẽ cõueni prouinciæ: qui siue debitum confessi, siue negãtes & conuicti fuerint condemnati, [q] nec intra statutum spacium [r] so-

*Iudices alii qui possunt sententiã suã interpretari.*

faris, qui possunt interpretari suam sententiam iam latam in melius: vt. ff. de appel. l. ab executore. & supra si contra ius vel vtili. publi. l. & si non cognitio. quæ est contra. Vel solue vt ibi. in *Nequaquam potest.* tum quia contra primam: vt infra quando prouo. non est necess. l. j. tum quia ad hoc datus non erat: ab ea tamẽ appellatur, secũdum Hu. vt infra quorũ app. nõ re. l. ab executione. vnde videtur tenere: alioquin quod nullum esset, quomodo rumpi posset: vt. ff. de iniusto rup. testa. l. nam & si. & argu. ff. rẽ ra. ha. l. iij. §. fi. & .ff. de adi. lega. l. seruus. quod nõ placet. & in dicta. l. ab executione. excedebat modum in exequẽdo: hic autẽ super principali cognoscendo.

*SI longis.*]*CASVS.* SPetebã à te seruũ, & obtinuiste existente in mora restituẽdi decesit seruus: an ad ęsti mationẽ eius mihi tenearis, quæritur? Dicitur quòd sic.

n *Restitutio.* quam iudex post sententiã iussit fieri, scilicet seruos & animalia. Accursius.

o *Restituenda.* sic ergo duplicem effectum trahit secũ hæc mora, † *Agrip-* scilicet de interitu, & *pa. in om-* acceßione: vt hic, &. ff. *nib. meis* de leg. j. l. cum res. §. fi- *exẽplarib.* na. &. ff. de peti. hære. *Contius.* illud. &. ff. de rei vin. l. †*Cõcor. gl.* Iulianus. j. *in ca. super*

EXecutorem.]*CASVS.* Quis dica- *quæstionũ. §* tur executor, quęritur? *verb. quam* Respon. ꝙ ille qui lite *executorẽ. ꝑ* discussa & sententia la- *prin. de off.* ta, ad finẽ perducit id *delega.* quod iudicatum est.

p *Adducere.* ita hoc titulo accipitur. aliàs dicitur nuncius, qui citat: vt inst. de act. §. tripli. &. §. eo. l. si vt ꝓponis. Idẽ vocatur apparitor: vt. §. de iudi. l. ap tissimi. Idémq; dicitur causam prepararẽ: vt in auth. de iudi. §. audiẽt. coll. vj. Idémq; officialis: vt in auth. de defen. ciui. §. ex prouinciali. col. iij. Idémque dicitur catholicianus: vt infra de bo. proscrip. l. penul.

*EOs.*]*CASVS.* Si debitor me⁹ cõfiteat vel neget se mihi teneri: & cõuict⁹ cõdemnetur: si ĩtra quatuor menses non soluat quod iudicatum est, pignora capientur & distrahentur.

q *Condemnati.* hoc determinat vtrũque præcedẽtiũ secũdũ nos scilicet cõfessi, & negãtes cõuicti. nã etiã in cõfessum dicim⁹ da- *Sẽtẽtia an* ri sententiam: vt. ff. de custo. re. l. si confessus. Alij referunt tan- *detur in cõ-* tum ad negantes. nam in confessum dicunt non dari sententiam: *fessum.* vt dices infra de confes. l. j. & facit supra de act. & obliga. l. negantes. & de prohi. sequest. pecu. l. j.

r *Statutum spacium.* quod est quatuor mensium regulariter: vt infra tit. j. l. iij. quandoque tamen arctat iudex prædictum spa- *Sẽtẽtia in-* cium, quandoque prorogat pro causæ qualitate, vel quantitate, *tra quod tẽ-* vel personarum obsequio, vel contumacia. sed perraro intra sta- *pus potest* tutũ tẽpus sentẽtiã exequũtur: veluti si aliméta cõstituuntur, vel *executioni*

minori

BIU Cujas

*mãdari,& an p iudicẽ posit tẽpus abbreuiari, vel prorogari.*

minori.xxv. annorũ subueniat: vt.ff.de re iudi.l.ij.& si aliàs fieret abbreuiatio:quia non iusta causa abbreuiaret iudex: supplet lex vsq; ad quadrimestre tẽpus:vt.ff.de re iud.l.iiij.§.si quis. Sed & de soluẽdo plerũq; prẽcipit vt soluat: vt ex tempore præcepti currãt vsurę cẽtesimę.captio ergo fit post quatuor mẽses.Sed vẽditio quando fiet? Respõ.& hęc fit tũc statim, sicut & olim post duos mẽses: vt.ff.de re iudi. l.debitorib⁹.§.fi. quod satis dici potest, cum pignus vẽditur ex definitiua sentẽtia.nam si vẽditur ex interlocutoria, forte expectatur p annũ: vt.ɔ̈.de prescrip. xxx.an.l.si quis emptionis.§.fin.vel per biennium, [a] vt in cõuẽtionali pignore : vt.ɔ̈.de iure do. impe.l. fin. Vel forte definitũ est tempus in Greca cõstitutione: vt innuitur.ɔ̈.de bo.auct.iud.pos. l. fi. Vel forte iudex desiniet: ar.ff. de iure delib.l.j.§.fi.& hoc i simplici actione personali. nã in reali statim fit executio, si statim restituere possit res.alioquin datur tẽpus ad restitutionẽ:& satisfdatur tamẽ de prestãda æstimatione, si res nõ restituatur:vt inst.de offi.iudi.§.& si in rẽ actũ sit. Nec obstat. ff. de vsu.l. in fideicõmissi. quia ibi agebat actione ex testamẽto,& sic personali, nõ rei vindicatiõe. Itẽ nec quod est.ff. quod met.cau.l. si cũ ex. §. quòd si homo.quia ibi agebatur actione quod met.cau. quæ personalis est : vt inst.de act.§. prẽterea quasdam.

*[a] Nota:cõuẽtionale pignꝰ post biẽniũ ex tẽpore morę debitoris p creditorẽ vẽdi posse refert Alex.in.d. l. debitoribus.§.fi.*

*† in meo manu scripto est. pcuratoribꝰ hæreditatiũ fisci. Contius.*

*† pſequitur.*

*† eadem inscriptio quæ in.l.eos.ɔ̈. de vsuris. Contius.*

*† Glo.2.ɔ̈.c. prætera.de æta.& quali. allegat hãc.l. quòd quatuor mẽ ses dicuntur breue tẽpus. &.c.quærẽ ti. de offic. delega.*

*† cũ essent interpellati. hoc.n.diserte verbis exigit lex Gratiani Augusti in Codice Theodosiano. Contius.*

*† Gratiani &c.quasho die habemꝰ quæ nũquã ɔ̈ manꝰ Accursii inciderunt.sunt autẽ in Codice Theodosi.lib. 4. ti.17.l. 1. Antonius Contius.*

*DE VSVRIS rei iudicatæ.*

*Quia primò venit terminus soluendi ex sententia, quàm soluatur: ideo de pœna imponẽda morosos dicit.*

IS qui.]*CASVS.* Petij à te decem, & obtinui : si intra quatuor menses non soluas quod iudicatum est, elapso tempore quadrimestri teneberis mihi ad vsuras centesimas,& hoc præcipiet sententiæ executor.

a *Bona.* scilicet debitoris condemnati.

b *Secundum dictam.* id est per prolatam à iudice, in personali tantum actione locum habet. Accursius.

c *Vsuram.* supra de vsur.l.vltima.

d *Centesimam.* quæ in quibusdam aliis casibus præstanda est: vt diximus supra de vsu.l. cos.§. super. Accursius.

e *Fluxerit.* non interim:vt.ɔ̈.de vsur.l.in bonę fidei. Accursius.

*Eos.*]*CASVS.* Reo condemnato, nec intra quatuor menses soluente condemnationem à tempore latæ sententiæ, si non fuerit appellatum : vel si fuerit à tempore confirmationis sententiæ primæ connumerando: extunc centesimas præstabit vsuras: illis legibus cessantibus, quæ duas centesimas soluere præcipiebant : & illis quæ dimidiam, locum non habentibus.

f *Porrecta.* repete, vltra quatuor menses cõnumerandos ex die confirmationis. Azo. Posset etiam legi vt non fiat repetitio, secundum H.Et not.quòd per hanc.l.corrigitur.ff.de re iudi.l.debitoribus. Item hoc habet locum si non frustratorie appelletur: vt.ff.de vsu.l.tutor. *ADDITIO.* Aduertas quòd Bar. hic & in.l.fi.supra tit.proxi.reprehendit hanc glos.in eo quòd dicit.l. debitoribus.ɪ fi.ff.de re iudi.corrigi per hãc.l.vnde dicit quoddam esse tempus, quod datur condemnatis ad soluendum.& de isto loquitur hæc.l. quoddam verò est datum ad vendendum pignora capta post primam dilationem.& de illo loquitur.d. l. debitoribus.

g *Connumerandos.* ff. eodem.l. in fideicommissi.Contra nota.sed aliud est lucra non capere,& damna sentire. supra titu. de codicil. l. vlti.

h *Legibus.* quas non habemus. Accursius.

i *Sanctione.* nec hanc habemus.

*Sancimus.* Primo dictum ponit.secundo illud ꝓbat per quatuor rationes.tertio tollit rationẽ quæ in cõtrarium faciebat.secũda ibi, Cum enim.tertia ibi, Et ideo. *CASVS.* Reo condemnato, nec condemnationẽ intra quatuor menses soluente, ad vsuras centesimas (sicut superioribus legibus dictũ est) tenebitur . Sed an ad centesimas vsuras, vel sortis, deducatur, quęritur? Respõ.quòd sortis tantum. & hoc probat tribus rationibus,sicut patet ĩ litera. & hoc in prima. Istud autẽ quadrimestre tẽpus non solum dabitur reo condemnato : sed eius fideiussori.& non duorum mensium spacium detur reo, sicut olim : quia in persona fideiussorum erat denegatum : quia licebat victori incõtinẽti exigere à fideiussoribus: & ipsi conuenire poterant reum statim, nõ expectato tẽpore quadrimestri:qđ erat iniquum,quòd sic in nullo erat succursum reo: sed fraus legi quę tantum post quadrimestre tempus concessit, fiebat.& hoc in secunda.

*Dimiſſo.*

*† ſtatuam nãque Fracinus regno Vſi te fuerit quod ei prudens Carolo limæ ac tatiũ legi aliquan mentis. Anto.Co tius.*

*† deſi ũ ſcri ſſe. † celſima † al.feſſa.*

*Centesima vsura currit pro sorte, non pro vsura primi contractus : etiam si fuerit in condemnatione deducta. Baldus. Vel sic: Quadrimestri tempore elapso currũt vsuræ legitimæ sortis tantum,& nõ vsurarum. Et dilatio quæ datur reo, prodest fideiussori. Baldus. Vel sic: Vsura centesima debetur ex sorte tantum,& non ex priore vsura, licet in condemnatione cum sorte sit deducta. h.d. vsque ad.§.& cum antiquitas.*

III. Idem A. Ioanni. P.P.

SAncimus, si quis condemnatus fuerit post datas à nobis [k] quadrimestres induciast, centesimas quidem vsuras secundum naturam iudicati eum compelli soluere, sed tantummodo sortis, & non vsurarum quę ex pristino cõtractu in cõdemnationem deductæ [l] sunt. Cùm enim [m] iam cõstituim⁹ [n] vsurarũ vsuras penitus esse delendas: nullum casum relinquimus ex quo huiusmodi machinatio possit induci.Si enim [o] sine emendatione [p] relinquatur: aliquid absurdũ atque inelegãs necesse est euenire: cùm q [vsurę] vtiliter ex cõtractib⁹ descẽdẽtes,plerumq; minores cẽtesimę [r] † ex nostra lege factæ sunt: & necesse est† minoribus vsuris grauiores supponi [s]. Si enim [t] ex iudicati actione centesimæ omnimodo currunt vsuræ, ex contractibus autem hoc rarò contingit:in capitulis [u] lege nostra tãtũmodo exceptis, huiusmodi iniquitatem [x] ipsa rerum

*Centesima vsura currit tẽpus quadrimestre: appellãti verò, à die cõfirmationis sententiæ: & postea currũt vsuræ centesimæ, omni alia vsura cessante. Salycetus.*

II. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.†

EOs qui cõdẽnati solutionẽ pecuniarũ quas dependere iussi sunt, vltra quatuor mẽses† à die condẽnationis, vel si prouocatio fuerit porrecta, [f] à die confirmationis sentẽtiæ cõnumerãdos [g] distulerit: † cẽtesimas vsuras exigi prẽcipim⁹:nec priscis legibus†, [h] q̃ duas cẽtesimas eis iferebãt, nec nostra sanctione, [i] quæ dimidiã cẽtesimæ statuit,locũ in eorũ personam habentibus. Dat. VII. Id. April. Constantinop.Decio Cos.

k *A nobis.* vt supra.l.proxima.

l *In condemnationẽ deductæ.* de hoc bene poterit dubitari: quia vsuræ quæ deductæ erant in condemnatione, non sunt vsuræ: sed sicut fors petebantur : vt.ff. pro socio.l.socium qui.

m *Cum enim.* prima ratio.quatuor rationes ponit de hoc.

n *Cõstituimus.* vt.ɔ̈.de vsu.l.vt nullo modo.Sed cõtta.ff. de vsur. l.cum quidam.§.in tacito.Sed ibi dicitur emolumentum vsuræ, id est emolumentum quod est vsura : vt supra de vsur.l.vlti.

o *Si enim.* secunda ratio.

p *Sine emendatione.* hic innuitur quòd olim in casu isto daretur vsura centesima, etiam prioris vsuræ.

q *Cùm.* id est quia.

r *Minores centesimæ.* id est minores centesima vsura, vel quàm sit centesima vsura.immo rectè lege.

s *Grauiores supponi.* q.d.cùm minores vsuræ descendant ex contractibus,& fiant maiores post quadrimestre tempus: absurdum esset si reus tantas vsuras daret,& de sorte scilicet,& de vsura.

t *Si enim.* tertia ratio,scilicet ipsa necessitas.

u *In capitulis.* scilicet in traiectitia pecunia:vt habes hãc cõstitutionem.ɔ̈.de vsuris.l.eos.§.super vsurarum vero quantitate.

x *Iniquitatem.* si præstaretur vsura vsuræ.

*Necessitã*

BIU Cujas

a *Necessitas.* qua necessitate impediti sæpe ad tempus soluere non poterant.

b *Sortis tantummodo.* non ergo pœnæ deductę in cõdẽnationẽ: vt infra de vsuris fiscalibus.l.j.lib.x.& supra de mag.con.l. fina.

c *Si enim nouatur.* quarta ratio. Sic ergo propter nouationem primæ actionis, quę fit per sententiã, non currunt vsuræ, secundum quosdam. & pro eis.ff. de noua.l. aliam. Nos contra. dicimus enim non fieri nouationem primæ actionis per sententiam: immo remanere: vt.ff.de pigno.l. grege.§.etiam. & de fideiuss.l.Græce.§.j.&.§. an ergo.&.ff. de iud. l. argentarium.§. nominene. Item dicitur sacramento res nouari: & tamen durat actio prima: vt.ff.de iureiur.l. qui iurasse.§. fi.&.l. eũ qui. j. respon. Nouari ergo dicit ideo, quia cessant currere mino-res post sententiam: & quia maiores vsurę prę-stãtur post quatuor mẽ-ses. Ité quia lex ex humanitate dat eis. præ-dictam dilatationem in forte: vt.ff.de compen. l.si cum militi.§. j. Ité quia quædã noua for-ma veteri datur actioni: perpetuatur enim in.xl.annis,& fit transitoria. Item quia iniquum esset, vt ei proficeret sententia, contra quem lata est: vt.ff. de excep.re.iu.l.euidẽter. vere tamen adhuc durat actio prima. *AD DITIO.* Tu dicas secundũ Dy. in.l. aliã. ff. de noua.quem in hoc sequitur Barto. hic, ꝙ nouatio assumitur tribus modis. Vno modo vt sit primæ actionis in secundam transfusio. de ista loquitur ff.de noua.l.j. Secũdo modo accipitur nouatio, hoc est, nouę formę adiectio.& ista fit ꝑ litis cõtestationẽ: vt d.l.aliã. Fit enim actio prima ꝑpetua,& trãsitoria i hęredes, si nõ erit nouata. Tertio modo accipiĩ nouatio, hoc est, nouę formę adiectio.& ista fit per sentẽtiã. Nã adiicitur noua actio per sententiam. Item impedit primas vsuras per centesimas: non tamen quòd prima actio tollatur: ita loquitur hic.

*Auten. Cõ mutat. in Ecclesiis quæ in rem Latur nouam mẽ-te. Sed hã-c ibi. Ista. ff. iudi-cio. Cautius.*

*Lex. xii. tabularum duodecim tres inter-cal. Gell. lib. xx. cap. 1. Media au-tem.*

d *Inhiberi.* secus in fructibus perceptis intra illos quatuor mẽses. in percipiendis autem distinguitur: vt.ff. de vsur.l. in fideicommissi. quæ est contra.

e *Sortis.* q.d. quia extinguitur minor, suscitatur maior: at vsura vsuræ extinguitur: nec ergo suscitatur.

f *Consummata.* id est in vnam summam coaceruata.

g *Acerbitatem.* hæc acerbitas quandoque toleratur, vbicunque scilicet personalis est exceptio, quæ reo competit: vt.ff. de excep.l.exceptiones.ij.&.ff.pro socio.l.verum.ij.respon.&.ff.de re iudica.l.& si fideiussor.&.ff.de pactis.l. nisi hoc actum est.&.ff. quarum rerum actio non da.l.j.§.exceptiones.

h *Fideiussores.* qui etiam possent appellare à sententia in principalem reum lata: vt.ff. de app.l.à sententia.

i *Solutionem.* vt.ff. de procu.l.antepe.

necessitas[a] introducebat.† Et ideo pio remedio causam corrigẽtes, sancim⁹ sortis tãtummodo[b] vsuras vsq; ad centesimam currẽtes, ex iudicati actione ꝑfligari, non autem vsurarũ quãtascumq; vsuras. Si enim nouatur[c] iudicati actione prior contractus: necesse est vsurarũ quidem quæ anterioris contractus sunt, cursum post sentẽtiam inhiberi:[d] alias autẽ vsuras ex iudicati actione tãtummodo sortis[e] procedere: & nõ ideo, quòd forsitan consummata[f] est quãtitas sortis & vsurarum, †totius summæ vsuras postea colligi, sed sortis tantummodo.

*Tẽp⁹ quadrimestre quod datur reis principalib⁹, datur & eorũ fideiussorib⁹. hoc dicit vsq; ad finẽ. Sal. Vel sic: Quadrimestre tẽpus nõ solũ datur cõdẽnato: sed etiã fideiussori de iudicato soluẽdo, cõtra quem potest fieri executio: aliàs sequeretur quòd nec condemnato daretur, si posit fieri executio contra fideiussorem ante lapsum quadrimestris tẽporis. nam & ipse posset quod soluit recuperare à condemnato: & sic sibi nihil proficeret legalis dilatio. Paulus de Castro.*

Et cùm antiquitas† pessimo exemplo reis quidem condemnatis laxamentum duorũ mẽsiũ pręstabat, fideiussores autẽ eorum eodem vti beneficio non concedebat, vt liceret victoribus, (relictis propter legẽ cõdẽnatis personis) à fideiussoribus eorum vel mãdatoribus statim pecunias vel res in condemnatione positas exigere: huiusmodi acerbitatẽ[g] resecantes, sancim⁹ quadrimestres iducias, quas dedimus cõdemnatis, etiam ad fideiussores[h] eorum & mandatores extendi, ne legi fiat derogatum. Cùm enim interuentor soluere compellebatur, & ipse reum coërcebat ad inuitam solutionem, [i] nullum condemnatus habebat sensum[k] nostrę humanitatis: quia per medium fideiussorẽ statim pecunias persoluere[l] compellebatur.[m]

*TITVLVS LV.*

## SI PLVRES VNA SENtentia condemnati sunt.†

*Pluralis locutio diuidit condemnatos in partes viriles. Baldus. Vel sic: Plures simpliciter condemnati, intelliguntur in partes æquales, nisi aliud sit expressum. hoc dicit totus iste titulus secundum Bartolum. Vel sic: Sententia condẽnatoria simpliciter & absolutè lata cõtra plures, eius effectum diuidit in viriles. hoc dicit cum. l. sequen. quod nota. Salycetus. Vel sic: Si plures condemnantur ad vnam sententiam simpliciter debitam ex vna causa, quilibet censetur condemnatus pro parte virili, vel æquali: ideo si vnus soluit partem suã, nõ tenetur soluere partẽ alteri⁹, licet alter nõ sit soluẽdo: & licet quilibet tenetur ĩ solidũ, vnica tamẽ solutione liberãtur. hoc dicit ista lex cũ sequẽti. & est notabilis, secũdũ Paulũ de Castro.*

I. Imp. ALEXANDER A. Victori.

SI non singuli in solidum, sed generaliter tu & collega tuus vna & certa quantitate cõdemnati estis, nec additũ est, vt quod ab altero seruari non posset, id alter suppleret: effect⁹ sentẽtię pro virilib⁹[n] portionib⁹ discretus est. Ideoq; parẽs[o] pro tua portione sentẽtię, ob cessationẽ alteri⁹ ex causa iudicati cõueniri non potes.

*Summata est cum præcedenti. Vel sic: Sententia contra plures tutores lata, in viriles intelligitur diuisa. Salycetus.*

II. Imp. GORDIANVS A. Anniano.†

QVoties à tutorib⁹ singulis ꝑcuratoribus datis, sequiẽ in omniũ[p] ꝑsona concum in tabulis. Et sic videtur quòd cum ille qui in solidũ vel in parte maiori tenebatur, nunc in virili teneatur, ꝙ sententia cõdẽnatoria ꝑficiat dãnato. & sic est cõtra. ff. de except. rei iudic. l. euidenter. Sol. hic in residuo videtur absolutus: & sic absolutoria ei sententia proficit, non cõdemnatoria. Vel dic quòd actio iudicati pro partibus datur, sed prima actio adhuc in solidũ durat, vt prius: nec obiicitur exceptio rei iudicatæ: vt not. supra tit. j. l. fina. in versic. si enim nouatur &c.

k *Sensum.* id est nullam vtilitatem ex sensu nostræ legis superioris habebat. Accursius.

l *Persoluere.* vel dic fideiussorẽ dãnatũ vnà cũ reo. Vel loquitur cũ habeo ego fideiussor prõptã & paratã pecuniã, reus nõ: vt.ff. de re iudi. l. debitorib⁹. aliàs nõ videtur posse locũ habere quod hic dicitur. Vel melĩ⁹, *Sẽtẽtia pocõdẽnato reo fit execu-tio in fideiussorib⁹. ar-gu. s. vbi de crimi. agi opor. authenti. qua in prouincia. ibi, nam & de rebus &c.*

*testẽ mãdari executioni contra fideiussores rei condẽnato.*

m *Compellebatur.* & ꝑ mediam personam inquietabatur: vt.ff. de libe. lega. l. si quis decedés. aliàs est. l. iij. §. nũc de effectu. ibi, alioquin princi. quod esse non debet: vt.ff. de nego. gest. l. si ex duobus. & ff. si quis cautionibus. l. si is qui.

†*vt singuli &c.* &. l. si quis reum. in *pro virilib. teneantur. Hæc est. n. totius tituli summa. Cõtius.*

*SI PLVRES vna sententia condemnati sunt.*

*Qualiter fiat executio Cõtinuatio. contra vnum damnatum dixit, nunc qualiter fiat si sint plures.*

*SI non.* Primo ponit dictũ. Secundo eius effectum, vel infert ad quęsitum. Secunda ibi, Ideoq; *CASVS.* Duo tenebãtur mihi in decem: & in solidum cõueni eos, & cõdemnati sunt simpliciter. qui primo tenebatur ĩ solidum, extunc tenetur viriliter, vt quia iudex sic dixit, condẽno vos in decem: nec dixit, vt quod ab altero seruari nõ possit, alter suppleret. Viuianus. *Diuisio.*

n *Virilibus.* siue viriliter, siue ĩ solidum, siue æqualibus siue inęqualibus partib⁹ tenebatur: vt hic, &. j. l. ꝑxi. &. ff. mãda. l. si mandato Titij. §. Paul⁹ respõdit. &. ff. de appel. l. si quis separatĩ. §. quoties. &. ff. de re iudica. l. Paulus respondit. ij. & arg. ff. de lega. j. l. si pluribus. in princi. & de duobus reis. l. reos. §. cum in tabulis. Et sic videtur quòd cum ille qui in solidũ vel in parte maiori tenebatur, nunc in virili teneatur, ꝙ sententia cõdẽnatoria ꝑficiat dãnato. & sic est cõtra. ff. de except. rei iudic. l. euidenter. Sol. hic in residuo videtur absolutus: & sic absolutoria ei sententia proficit, non cõdemnatoria. Vel dic quòd actio iudicati pro partibus datur, sed prima actio adhuc in solidũ durat, vt prius: nec obiicitur exceptio rei iudicatæ: vt not. supra tit. j. l. fina. in versic. si enim nouatur &c.

†*al. Hantiano.*

o *Parens.* id est obediens.

QVoties. *CASVS.* Tres administrauerunt tutelam alicuius pupilli, & ex mala administratione facti sunt debitores pupilli in. ccc. & in solidum. finita tutela pupilli, adeunte pupillo iudicium tutelæ, & illis per procuratorem se defendentibus, condemnatus fuit procurator. licet ante sententiam tenerentur in solidum, post sententiam tenebuntur pro parte. & quod ab vno seruari non poterit, ab alio consequi non debet. Viuianus.

p *In omniũ.* s. ꝑcuratorũ, qui prẽsentes sunt: vt. s. de senten. l. j. *Diuisum.*

BIU Cujas

a *Diuisum.* inter tutores, in quos sit executio, non in procuratores, nisi se obtulissent: vt.ff.de procu.l.Plautius.&.ff.de re iudic.l.iiij.in princ.

b *Ab vno.* scilicet dictorum condemnatorum.

c *Iuris est.* non nocet alteri, si alter non est soluendo: vt hic.sed prodest alteri, si alter appellet, quãuis ipse nõ appellet: vt.ĭ.si vnus ex pluribus appel.l.j.

*QVIBVS RES iudicata &c.*

*Dixit quibus nocet: nũc quibus non nocet: licet videatur nocere.*

† *Iunge.l. Sæpe.ff. de re iudicata. Contius.*

SI neque.] *CASVS.* Habebam rem commune cum fratre meo: pro illa re egit Titius aduersus fratrem meũ me absẽte: & obtinuit: an præiudicet mihi sententia, cum ei nõ mandaui quòd me defenderet? Dicitur ꝙ non. & sic ponitur agere quasi improprie, scilicet pro defendere. Vel dic quòd frater meus egit & succubuit, non præiudicat mihi sententia. Viuianus.

d *Defensionem.* id est actionem.

e *Præscriptio.* id est exceptio.

f *Non oberit.* immo videtur debere obesse: quia talis est persona quæ admittebatur sine mandato: vt.ff.de procu.l.sed & hæ. Sed non sequitur ꝙ ideo obsit: vt.ĭ. de rebus credi.l. nec filius.&.ff.iudi.sol. l.iij.§.j. Agit ergo sine mandato quo ad commodum: [a] & facit ad l. istam.j. de except. l. pro portione. & .j. res inter alios ac.l.ij. &.ff. de iureiuran.l.si duo.in princ.&.l.si itaq;. Acc.

* *Athenio.* † *De hac materia vide ĭ.c.pe.cũ glo.2.extra de sentẽ. & re iudi.* [a] *Facit gl. 1.ĭ.c.cũ prĭ dẽ.extra de transac.*

RES inter alios.] *CASVS.* Primo ponit regulam: deinde exemplum ad regulam, quæ talis est: Res inter alios acta, aliis non nocet, nec prodest. Si ergo neptis tua habeat cohæredem, & cohæres conuentus & condemnatus est, nepte tua absente: ei non præiudicat sententia.

*Res inter alios acta, aliis quandoque præiudicat.*

demnatio: periculum sententiæ videtur esse diuisum: [a] ideoque quod ab vno [b] seruari non poterit, à cæteris exigi non posse, explorati iuris est. [c]

*TITVLVS LVI.*

## QVIBVS RES IVDICATA non nocet.†

*Sententia lata contra coniunctam personam, non præiudicat coniunctæ personæ: nisi habeat mandatum, vel ratificet. Bald. Vel sic: Licet sententia sit lata contra coniunctam personam, non propterea præiudicat non mandanti, neque ratum habenti. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER.A. Masculino.

SI neque mandasti fratri tuo defensionem [d] rei tuę, neque quod gestum est, ratũ habuisti: prę scriptio [e] rei iudicatæ tibi non oberit. [f] Et ideo nõ prohiberis causam tuam agere sine præiudicio rerum iudicatarũ. PP. Non. Maij Alexand. AA. Coss.

*Sententia super iure tertii lata nõ patrocinatur neque nocet alteri. Bald. & Salyc*

II. Imp. GORDIANVS A. Athemio.*

RES inter alios † iudicatæ, neque emolumẽtum afferre his qui iudicio non interfuerunt, neque prę iudicium solent irrogare: [g] ideoque nepti tuæ præiudicare non potest [h] quod aduersus cohæredes eius iudicatum est, [i] si nihil aduersus ipsam statutum est.

*Sententia in criminali cum vno lata, nõ præiudicat alii. Bald. & Salyc.*

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Honorato.

IVris manifestissimi est, & in accusationibus [k], his qui congressi in iudicio non sunt, officere [l] non posse si [m] quid forte præiudicij videatur [n] oblatum.

g *Irrogare.* hæc regula fallit vbicunque sit ius ex sententia: vt in causa inoffic.testa.vt.ff.de inoffic.testa.l.Papinianus.§.fi.&.ff. de sta.ho.l.ingenuum. Item fallit in quatuor casibus qũi sunt.ff. de re iudica.l.sæpe.§.fina. Item in populari actione: vt.ff.de iureiuran.l.eum qui.§.in popularibus. Item in publicis accusationibus: subaudi, reo absoluto: vt.ff.de accusa.l.si cui.§.hisdem. hoc ita, nisi collusio detegatur: vt.ff.de præua.l.iij.& de app.l.si prolusorio. & de libe. ho. exhi. l.quod & lex.§. pe. &.d.l. de iureiur. l.eum qui.§.in popularibus. Item in quibusdã fallit vt prosit, non vt noceat: vt.ff.ad.l.Iul.de adulte.l.denunciasse.§.si absolutus. & ff.si seruitus vin.l.loci corpus.§.si fundus.&.ff.de inof.test.l.posthumus.§.si quis ex his.&.ŝ.de natu.li.authen.si quis liberos.

h *Præiudicare non potest.* ad plenum, sed qualequale præiudiciũ fit: vt.ff.de iureiuran.l.si duo.in princ.&.ff.de appella. l.à sententia.&.ĭ.l.proxi. & facit.ŝ. de fide instru.l. si veteris. &.ŝ. de transact.l.j.& de inoffic.testa.l.cum duobus.

i *Iudicatum est.* scilicet contra te pro parte tua.

IVris.] *CASVS.* Non solum in ciuili causa res inter alios &c. sed & in causa criminali. Si ergo aliquis in publico iudicio aliquem accusauerit, & cum eo collusserit: præiudicabitur aliis accusare volentibus, si non doceant de præuaricatione. Viuianus.

k *Accusationibus.* non tantũ in ciuilibus quæstionibus, sed etiam in accusationibus.

l *Officere.* si secundus accusator sit probaturus de præuaricatione primi: vt.ff. de præua.l. præuaricationis. & dixi.ŝ.l.proxi. Accursius.

m *Si.* id est quanuis.

n *Videatur.* vt si duo rei fiãt adulterij, & aduersus matrem pronunciatũ sit: vt.ff. de adul. l.denunciasse.§.fin.

*Non exemplis, sed legibus est iudicandum. Salycetus. Vel sic: Sententia lata cum vno, non præiudicat alteri nec eidem in simili negocio: & sic non exemplis vel similitudinibus iudicandum est, sed legibus. hoc dicit secundum Iaco. But.*

IIII. Iidem AA. & CC. Soteriano.

NEc in simili negocio res inter alios actas, [o] absenti præiudicare, sæpe constitutum est.

*TITVLVS LVII.*

## COMMINATIONES, epistolas, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere.

*Verba comminatoria obligationem non inducunt. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Cõminatio pœnalis facta à iudice, non habet vim stipulationis interpositæ à parte, nec rei iudicatæ. Salyc. Vel sic: Illa quæ requirunt causæ cognitionem, quia afferunt præiudicium, sunt expedienda per sententiam definitiuam, & causa cognita. si fuerint expedita sine causæ cognitione, non faciunt præiudicium, etiam ei contra quẽ expedita sunt: quia dicit non sententia, sed eõminatio, vel epistola, vel subscriptio, vel pgrãmata, quæ non transeunt in rem iudicatam, etiam si non fuerit appellatum. hoc dicit totus titulus secundum Pau. de Cast.*

I. Imp. ANTONINVS.A. Rogatiano.

NEc vim stipulationis [p] obtinere potest cõminatio iudicis qui certas vsuras præstituros eos dixit qui intra certum diem debitum nõ exoluissent. [q] Prid. Id. Ian. Anto. A. IIII. & Balbino Coss.

*Per epistolam non potest ferri sententia, etiam in fauorem reipub. Salyc.*

II. Imp. ALEXANDER A. Maximo.†

REi iudicatæ effectum non habet, quòd per epistolã [r] rector prouinciæ soluere vos pecuniam reipublicæ iussit. IIII. Id. Mart. Maxi. II. & Aeliano Coss.

o *Absenti.* vel per sententiam: vt per totũ hũc titulum, &.ŝ.de senten. l.nemo. vel quocunque modo: vt.ĭ. res inter alios acta l.j.

*COMMINATIONES, epistolas, programmata, subscriptiões, auctoritatem &c.*

*Qualiter aliis sententia non noceat, dixit: nũc quando non nocet etiam ei contra quem est prolata, quia est comminatio: vt.ĭ.eod.l.i. & interlocutio, vel epistola: vt.ĭ.eod.l. ii. vel programma, de quo habes.ĭ. eod. l.programa. vel subscriptio: vt.ĭ. eod.l. ea. & l. iudex. & hoc ideo, quia causa cognita et præsentibus partibus congruo loco & tempore, magno conflictu & in scriptis est ferenda, & nõ paucis literis: vt.ŝ. de sentẽ.l. cum sententiam. & de sententen. ex periculo re.l.ii. & quomodo & quando iud. l.ea quæ.&.ĭ.eo.l fina.*

† *al. Maximiano. Contius.*

NEc vim.] *CASVS.* Debes mihi decem. iudex dixit tibi sic: nisi intra mensem debitũ solueris, prę stabis vsuras centesimas. an ob hanc cõminationẽ ad vsuras centesimas tenearis, quęritur? Dicitur quòd non: quia cõminatio vim stipulationis nõ obtinet, nedum sententiæ.

p *Stipulationis.* nedum sententiæ: vt &.ff. de vsur.l.j.§. nec. Sed fallit hoc in illis casibus vbi potest summatim cognosci: quos no.ŝ.de iudi.l.iudices.

q *Exoluissent.* in vsuris tamen comminatio operatur, vt debeãtur pupillis vsuræ à tutoribus: vt.ff.de admini.tut. l.tutor qui repertorium.§.si deponi. Item & alibi: vt.ff. de offic. præ.vrb.l.j.§. cum patronus.&.ff.de iudic.l.in peremptorio.

r *Ei iudicatæ. Per epistolam.* nam ipse legere etiam præsentibus partib⁹ debet: vt.ŝ.de sentẽ.ex periculo reci.l.j. Ac.

*EA quæ causa cognita.*] *CASVS.* Iudex tulit sentẽtiam vt debuit: sed postea subscripsit, per quod voluit reuocare sententiam. an propter hoc reuocetur, quæritur? Dicitur quòd non.

*Ea qua*

BIU Cujas

a *Ea quæ causa cognita.* per definitiuam sententiam.

b *Subscriptionibus.* in eadem sententia, vel alibi: quę subscriptiones sint contrariæ sententiæ definitiuæ: secus in interlocutoria: vt hic, &.ff. de re iudi. l. quod iusit. & de arbi. l. diem. §. j. sed Grāmaticam & verba mutare tenore sententiæ perseuerāte, bene potest: vt. ff. de re iudic. l. actor. Sed an interpretari verbū dubium sententiæ potest idem iudex? Respon. quòd sic, secundum H. vt. ff. de app. l. ab executore. in princip.

*Sententia definitiua non reuocatur iudicis subscriptione. Bald. & Salyc.*

III. Idem A. Zotico.

EA quæ† causa cognita[a] stā tuūtur, subscriptionibus[b] reuocari non posse, sæpe rescriptum est. PP. VI. Id. Septembr. Albino & Maximo Coss.

*Verbum iudicis indistinctè prolatū, necessitatem non importat, etiam scriptum in actis. Bald. vel sic: Verba cōminatoria non habent auctoritatem rei iudicatæ. Salyc.*

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Asclepiodoto.

INterlocutio prędis apud acta signata, vt nisi solutioni debiti is qui conuenitur, obsequium præstitisset, duplum seu quadruplum inferat: voluntas[c] potius[d] comminātis quàm sententia iudicantis est: cùm placitum huiusmodi, ne rei iudicatæ auctoritatem obtineat, iuris ratio declaret.

*Iudex debet audire & examinare, non fulminare. Bald. vel sic: Fulminatio iudicis statim libellum exequentis, non habet auctoritatem rei iudicatæ. Salyc.*

V. Idem A. Iucundo.

IVdex qui disceptationi locū dederat,[e] partium allegationes audire & examinare debuit.[f] nam subscriptionem ad libellum datam,[g] talem quæ diuersam partem in possessionem fundi mitteret, vicē rei iudicatę non obtinere, non ambigitur.[h]

*Literæ præsidis in præsidali palatio positæ, vel in prouinciam missæ, terrorem continētes, vel ipsius meram auctoritatem respicientes, nō habent vim rei iudicatæ. h. d. secundum vtramque expositionē glossa. Saly.*

VI. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. C. Casiano.

PRogramma[i] si quod à prę side prouincię propositum est, vim rei iudicatæ nequaquā obtinere potest: nec cōminationem vim rei iudicatæ obtinere manifestum est.

*Per sententiam altera partium cōfligitur: & alteri victoria datur: ideo cum paucis literis, & sine magna deliberatione ad illam non proceditur. Salycetus.*

VII. Imp. CONSTANTIN. A. ad Bassum præfectum prætorio.†

QVod magno cōflictu[k] sententia[l] decerni solet, id paucis literis† temere[m] descriptis definiri fas non est. Dat. XV. Kalend. April. Constant. A. VI. & Maxi. Coss.

TITVLVS LVIII.

SI EX FALSIS INstrumentis vel testimoniis iudicatum sit.

*Sententia lata ex falsis testibus vel instrumētis, reuocatur falso probato, & quòd iudex tulit sentētiam ex eo, nisi de crimine falsi ante fuerit cognitum. Bald. vel sic: Sentētia prætextu falsorū instrumentorū lata, rescinditur tribus concurrentibus seu conuenientibus: si falso sunt producta, & de falso nō sit cognitū, & propter illa falsa sit iudicatum. quod prodest ad tria, scilicet ad sententiam rescindendam, ad executionē impediendam, & ad solutū repetēdum. h. d. totus iste titu. secundū Bar. vel sic: Sententia lata ex falsis instrumentis vel testimoniis, reuocatur falso probato, & quòd iudex motus fuerit ex illis, etiā præter appellationē: nisi de falso primo fuisset cognitū. hoc dicūt primæ tres leges huius tit. Vel si vis summare quālibet per se. Sententia lata ex falsis testibus vel instrumētis, reuocatur falso probato, & quòd iudex motus fuerit ex illis: nisi prius de falso cognitum fuerit. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. ad Basianū.*

SI tabulas testamenti quas secutus pconsul vir clarissimus sententiam[n] dixit, falsas dicere vis:[o] præbebit notionem suam non obstante pręscriptione[p] rei iudicatę:[q] quia nondum de falso quæsitum est.[r]

*Appellatione non interposita subuenitur victo ex falsis instrumentis per restitutionē in integrum. Baldus & Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER. A. Optato.

ET qui nō prouocauerūt,[s] si instrumentis falsis se victos esse probare possunt: cum de crimine docuerint,[t] ex integro de causa audiuntur.[u] PP. XVI. Kal. Octob. Iuliano. II. & Crispino Coss.

---

A obseruauerit, sed literas miserit in quibus condemnet vel absoluat, partibus non præsentibus: tale rescriptum non obtinet vim rei iudicatæ.

k *Quod magno conflictu.* id est præhabita partium examinatione. nam causæ &c. vt. j. si per vim vel alio modo. l. fi.

l *Sentētia.* scilicet definitiua.

m *Temere.* id est non causa cognita: nec partibus præsentibus: vt diximus in rubri.

† *al. P. V.*

*SI EX FALSIS &c.*

† *Ostēsa mihi est vetus quædā lex Constantini quæ iudicē ad plenum recensere iubet quicquid negotii fuerit illatū. Cōtius.*

*Deficit sentētia propter omissam solennitatem: vt ś. sed & propter adiunctā falsitatem: vt hic.*

SI tabulas.] CASVS. Mota controuersia inter me & Titium de hæreditate Seiana, in qua dixit se hæredē institutum: & ad probationem intentionis suę produxit testamētum: iudex eū absoluit. volo postea arguere testa. de falso: an possim, quæritur? Dicitur quòd sic: nec obstabit exceptio rei iudicatæ. Viuia.

† *Ex Cod. xi. tit.*

n *Sententiā.* qua pronunciauit hæredem ex eo testamento esse prę ferendum.

o *Vis.* ciuiliter vel criminaliter: vt. j. de falsis. l. damus.

p *Præscriptione.* cōtra ś. de fide instrumentorum. l. vlti. non est contra: quia de falso hic nō fuit q̄situm, sed ibi fuit.

* *Bissānæ al. Vipsanię. Cōtius.*

q *Rei iudicatæ.* vt. ff. de excep. l. qui agnitis. &. ś. de trāsactio. l. si ex falsis.

r *Quæsitum est.* secus si fuisset in primo iudicio quæsitum, licet nō pronunciatum: [a] vt. ś. de fide instru. l. fin. quæ est contra. arg. ff. de except. rei iudi. duobus. Item instit. qui. ex cau. ma. non li. §. semel. contra. Solu. ibi dicit falsa, id est non iusta. & est simile ad principium glo. quòd sufficit in iudicio hæreditatis quæri de libertate, licet nō pronuncietur: vt. ś. de ordi. iudi. l. j. Accur.

[a] *Concor. cū hac glo. glossa. super verbo, post. Item instit. sententiam. in. c. licet. circa prin. extra de proba.*

ET qui non prouocauerunt.] CASVS. Petebas à me decē, & ad probationē intētionis tuæ iduxisti falsum instrumentum. iudex illud secutus, me cōdemnauit: si postea velim arguere instrumentū de falso: an possim, quæritur? Dicitur quòd sic: & probata falsitate ex integro causa ventilabitur. Viuianus.

s *Et qui non prouocauerunt.* Sed si prouocauerint, an videantur confirmare? non puto: sed solo eo casu confirmatur quo falsus procurator egit. nam dominus appellando, ratum habere videtur: vt. ff. de iudi. l. licet. & ff. rem ra. ha. l. cum minor. §. fi.

t *Docuerint.* scilicet probata falsitate.

u *Audiuntur.* vt &. ff. de iudi. l. si prætor. § Marcell⁹. &. ś. de fide instru. l. si vteris. Sed qualiter sentētia rescinditur probato falso? Rn. per ~~in integrum restitutionē: vt. ff. de re iudi. l. diuus.~~ nisi in casu,

*Mali Grāmatici Gall. l.*

BIU Cujas

in casu, vbi ipso iure non valet fauore minoris: vt supra si ex fal.alle.l.j.&.ij. *ADDITIO.* Hoc quod glos.ista dicit de restitutione, verum est quando sententia propter falsa instrumenta est lata contra præsentem: sed si esset lata contra absentem, esset ipso iure nulla: vt.l.si prætor.§. Marcellus.ff. de iudi. & ibi not. Et istam materiam plene examinat Bar. in.d.l. diuus.ff. de re iudi.

*Sententia lata prætextu falsarum attestationum rescinditur, dum probabitur iudex vsus fuisse illis. Baldus. Vel sic: Sententia lata ex falsis testimoniis à iudice secutis, rescinditur. Salycetus.*

III. Idem A. Clementi.

FAlsam quidem testatione[a] qua diuersa pars in iudicio aduersus te vsa est, vt proponis, solito more arguere non prohiberis: sed causa iudicati in irritum non deuocatur, nisi probare poteris, eum qui iudicauerat, secutũ eius instrumẽti fidem,[b] quod falsum esse constiterit, aduersus te pronunciasse. PP. VII. Kalendas Septemb.

*Pendente causa restitutionis in integrum, in qua crimen falsi allegatur: cùm sit præiudicialis sententia, non potest executioni mandari. Baldus. Vel sic: Pendente lite super rescissione sententiæ tanquam ex falsis instrumentis latæ, eius suspenditur executio: & sententia rescissa, soluti datur repetitio. Salycetus.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Herennio.

IVdicati executio solet suspẽdi,† & soluti dari repetitio,[c] si falsis instrumentis circunuẽtam esse religionem iudicantis, crimine postea falsi illato, manifestis ꝓbationib⁹ fuerit ostẽsum. PP. V. Id. Septembr.

*TITVLVS LIX.*

## DE CONFESSIS.

*Confessus pro iudicato habetur: & hinc est quòd à propria cõfessione recedere nemo potest. Bal. Vel sic: Confessus in iure habetur pro cõdẽnato: & cõtra eum potest fieri executio. h.d. secũdum Bar. Vel sic: Cõfessus pro cõdẽnato habetur: ideo à propria cõfessione sicut nec à sentẽtia nõ receditur. Saly.*

I. Imp. ANTONINVS A. Iuliano.

COnfessos[d] in iure pro iudicatis[e] haberi placet: f† quare sine causa desideras recedi à confessione tua, cum & soluere[g] cogeris. Accepta. III. Kalendas Octo. Gentiano & Basso Coss.

*Sententia falso lata perretracta ri potest.*

a *Testationem.* id est attestationem, scilicet scripturam in qua dicta testium continebãtur, quæ falsa erant: vel quia falsum dixerunt: vel quia corrupt⁹ tabellio aliter scripsit quàm dixerint. Et nota quòd dicit P. quòd non retractatur sententia per falsas attestationes: nisi pecuniæ corruptela interuenerit. ar.ff. de re iudic.l. diuus. Tu dic idem in testibus, quod in instrumentis, vt siue interueniat pecunia, siue non, retractetur sententia, si falso est prolata. Est enim eadem vis instrumentorum & testium: vt supra de fide instru.l. in exercendis. & testes instrumenta dicuntur: vt.ff. de fide instrumen.l. j. Item hæc rubrica est generalis in testimoniis & instrumentis, & in prædicta.l. diuus. subaudi, maxime.

b *Fidem.* scilicet testis, vel testium: nam & ipsi instrumenta dicuntur: vt dixi. Vel dic quòd mutat casum. Et nota oportere probari duo, & falsum, & quòd iudex ex eo iudicauit. inde est quòd si plura erant instrumenta, vel plures testes, vel instrumẽta & testes: licet quædam ex his sint falsa: si tamen alia vera sufficiant vt ex his possit dari sententia, non retractabitur: vt hic, & patet per omnes.ll. huius tituli. Item & hic signare potes cõtra. & quasi ad omnes leges huius tituli, quod est supra de fide instru.l.fi. in fi. sed ibi soluitur super.l.j. huius tituli.

*IVdicati.*]*CASVS.* Petis à me.x. falsi instrumenti prætextu: succubui: si postea velim arguere instrumentum de falso: an possim, quæritur? Respon. quòd sic: nec mandabitur sententia executioni, si nondum solui quod iudicatum est: & si probem quod solui, repetam. Viuianus.

c *Repetitio.* impetrata in integrum restitutione: nisi in casu: vt dixi supra eodem.l.ij. & ad hoc infra de fal.l.satis.

*DE CONFESSIS.*

*Cõtinuatio.* *Dixit de verè condemnatis: sequitur de quasi condemnatis, id est cõfessis: & differt hic titulus ab illo de interroga. actio. quia hic post litem contestatam, ille ante litem contestatam locum habet. Accursius.*

*COnfessos.*]*CASVS.* Petij à te decem, tu interrogatus an deberes, confessus es: an decætero sit litigandum? Dicitur quòd non.

d *Confessos in iure.* lite contestata, & in loco vbi redditur ius, & apud præsidem.

e *Pro iudicatis.* sub. quantum ad hoc, vt amplius contra ipsos non quæratur.

f *Placet.* vt & supra de repu. hære. l. sicut. & de fide instru. l. si aduersarius. & .ff. eodem. l. j.

*Cõfessus habetur pro cõuicto, an sit verum indistinctè.*

g *Soluere.* scilicet accepta, puta mutuo. Et quia hæc regula cõfessos &c. multas habet oppositiones: ideo dicit Ioan. sic eam formandam: Confessus in iure contra se certum quid, quod ius & natura non respuit, vel factum cuius nomine cum alio possit esse actio in causa pecuniaria, pro iudicato habetur. In iure ideo dicit: quia extra ius non valet: vt.ff. de interrog. ac. l. j. in fi. & .l. fi. & supra de iur. & fac. igno. l. cum falsa. nisi fiat ad liberandum: vt in authenti. de testi. §. & licet. col. vij. & .ff. de pac. l. tale. in prin. vel nisi fiat ad obligandum cum causa: quo casu distinguitur causa mutui & dotis ab aliis: vt dixi supra de non nu. pe. l. generaliter. Sed Ia. antiquus dicit valere etiam extra ius, & etiam sine causa ad obligandum: & sic intelligebat supra de iur. & fac. igno. l. cum falsa. sed aliter ibi exponimus. Item pro se inducebat quandam falsam authenti. quam hic reperies, & habebat, quæ sic dicit: si debitor fuerit confessus de debito, vel de aliis rebus coram vicinis & amicis, ac si coram iudice cõfessus fuisset pro eo habetur. & dicebat extrahi de cor. de testibus. §. & licet. col. vij. Sed vt dixi, ad tuitionem liberandum ibi dicit, sit in eo non ad obligandum. Item pro eo. ff. de his qui not. infa. l. quoniã, sed ibi in iure transegit. Et intellige in iure, vbicunque sit iudex: vt.ff. de interrog. act. l. voluit. §. quod ait prætor. Vel aliter, vt ibi notaui. Item contra se dicit: quia pro se non habetur ei fides: vt .ff. de interrog. ac. l. de bonã ætate. §. j. & supra de hac proba. l. exemplo. & in authẽ. de iureiu. a mo. in fi. c.

§. j. col. v. Certum ideo dixi: quia si incertum, cogendus est certificare: vt.ff. eodem. l. certum. vt si confiteatur hæres Stichum vel Pamphilum relictum, cogitur certificare quem. Item quòd ius & natura non respuit: quia & si confiteris filium eum, qui maior est quàm tu, vel hominem liberum tuum seruum, vel fœminam habere liberos in potestate, non valet: vt.ff. de interrog. act. l. confessionibus. & .l. si is. Item quod subiicit, vel factum cuius &c. quia si confiteatur à se seruum occisum, qui nec vulneratus est, non tenetur: vt.ff. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. §. fi. & .l. seq. & .ff. e. l. qui Stichum. Item in causa pecuniaria: quia in criminali non statur statim confessioni, imò volens perire potest defendi: nec habendæ sunt confessiones reorum pro exploratis facinoribus: vt. ff. de appel. l. non tantũ. & de quæstio. l. j. §. diuus. condemnatur ergo reus si perseuerat in confessione: vt in eodem ti. de quæstionibus. l. j. §. si quis vltro. Item habetur pro iudicato, vt etiam non debeat damnari amodo secundum quosdam, sed statim tempora quatuor mensium currunt confitenti: vt.ff. eodem. l. certum. §. fi. & ad. l. Aquil. l. proinde. j. §. fi. Tu dic contra: vt.ff. de iudi. l. de quæ sequi senare. & .ff. e. l. Iulianus. Et quod dicitur, nullæ sunt partes, scilicet tentæ. in cognoscendo, sed in pronunciando. sic &. d. l. certum. §. fi. quòd damnatur post confessionem: vt.ff. de custo. re. l. si confessus. & infra de pœnis. l. si cum reis. Et si quæras: quid prodest damnari confitentem post confessionem, cum ex confessione datur in factum? Respon. posito hoc nihil obstat & aliam rem dari ex sententia, sicut ex iuramento datur, & tamen sequitur rei sententia: vt supra de iureiuran. l. actori delato. & hoc si lis fuerit contestata, aliàs sufficit in confessum dari quoddam præceptum in certum diem: vt.ff. de iud. l. si debitori. Item est necesse quòd sit maior. xxv. annorum, quia confessio impuberis non valet: adulti licet valeat, restituitur: vt.ff. e. l. certum. §. fi. tutoris tamen, vel curatoris, vel procuratoris confessio non valet: vt. d. l. certum. §. sed an & ipsos. quod quidam intelligunt si probetur à domino contrarium. & sic est consuetudo: vel non valet, si petet minor restitui: vel non valet, si fuerit absens: secus si minor fuerit præsens. Item est necesse quòd ingẽre sponte confiteatur, aliàs non valet: vt dixi per. l. ff. de quæstio. l. j. §. diuus. &. §. si quis vltro. Item est necesse quòd fuerit sciens, quia errans in facto, non fatetur: vt.ff. eo. l. non fatetur. cuius probationem potest inducere vsque ad sententiam: vt supra de iur. & fac. igno. l. error. Item quòd præsente aduersario: vt.ff. eo. l. certum. §. si quis. & de interroga. ac. l. fi. Item

quòd

quòd non sit res fauorabilis, quæ per confessionem remouetur, vt matrimonium. idem dici potest de libertate, si quis se seruum confiteatur: vt supra de li. causa. l. interrogatam. &. l. parentes. &. l. liberos. j. &. ij. Sed si in figura iudicij confiteretur, bene valeret: vt in eodem ti. l. pe. Item quòd non fiat in fraudem forte creditorum: vt. ff. quæ in fraudé cre. l. ij. Vnde versus: Maior, spōte, sciens contra se, vbi ius sit & hostis. Nec natura rei, fauor, aut ius frausve repugnet. Illud nota, quòd confessio valet sine interrogatione: vt. ff. de interroga. act. l. si sine. Item quo iure compellā aduersarium meū ad huiusmodi responsiones? Respon. per officium iudicis, per hunc titu. & per authenti. de his qui fgre. ad ap. §. fi. col. v. Item quæritur quare ille qui quærit, semper prædicit quid ipse credit? Respon. ne videatur calumnioſè petere. per eandem auth.

*Versus nodulus.*

*Legatum. Nouatio. Nouatio vide ff. de pe. cū ex. de sen. re iudi.*

*RES INTER alios &c.*

*Nouatio.*

*Hic titulus loquitur de iudicatis, & actis extra iudicium. sed. ꝯ. quibus res iudicata non nocet, loquitur de iudicatis tantum. quæ ibi dicuntur, & hic potes repetere.*

*Cestre. vel. Citius.*

INter. ]*CASVS.* Res inter alios &c. Si ergo cohæres meus conuentus à creditore hereditario succubuerit, vel soluere cœperit: an præiudicet mihi, quæritur? Respō. quòd nō. Viuianus.

a *Constitutum est.* vt & supra locat. l. circa. & infra de excep. l. ij. &. ff. de iudi. l. si petitor. &. ff. de excep. l. Modestinus. &. ff. de iureiur. l. quia. &. ff. qui po. in pign. l. Claudi⁹.

Sed fallit, vt diximus supra quibus res iudicata non nocet. l. ij: Item fallit etiam in actis extra ius: nam quandoque nocent: vt supra de quadri. præscrip. l. bene à Zenone. & de cōmu. rerum ali. l. ij. Item quandoque prosunt acta inter alios aliis: vt supra de diuer. rescrip. l. si libellum. & supra de tempo. in integ. resti. l. petendæ. &. ff. quemadmodum seruitus amit. l. si communem. j. respon. &. ff. de iureiuran. l. si duo. in prin. &. §. si quis iurauerit. &. §. Marcellus. & supra ad exhi. l. si res.

INter. ]*CASVS.* Auia mea dedit mihi mancipiū, de quo passa controuersiam cum Titio, transegit cum ea Titius: an ea præiudicare mihi poterit, quæritur? Dicitur quòd non. Idem est si habeam tecum rem communem, & eam me absente diuiseris: quia non præiudicabit mihi diuisio. si tamen successi matri meæ cum fratre meo: frater meus cum debitoribus hæreditariis fecit pactum de non petendo me irrequisito: an obligatio ꝑ parte mea sit extincta, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

b *Fecerunt.* quasi esset commune cum alio, cum totum fuerat auiæ, & fuit facta animo transigendi, cum aduersarius totum sibi assereret.

c *Potuit.* vt supra fami. er. l. cohæredibus. & de re. cre. l. nec filius. &. ff. de iudi. l. si petitor. & de re iudi. l. de vnoquoque.

d *Si cum fratre. Quæsitum.* ex. l. xij. tabularum.

e *Non potuit.* vt infra de excep. l. ij.

*DE RELATIONIBVS.*

*Cestimatio. Quia iudex quando dubitat, refert consilii causa: ideo de hoc dicit.*

Codex.

*TITVLVS LX.*

## RES INTER ALIOS actas vel iudicatas aliis nō nocere.

*Agnitio seu solutio debiti facta p vnū ex hæredibus, nō præiudicat cohæredib⁹ negātibus. Salyc. Vel sic: Gesta per vnum alteri non nocēt, etiam si sint gesta extra iudicium: secundum Paulum de Castro.*

1. Imp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Epicrati.*

INter alios res gestas, aliis nō posse ꝓiudiciū facere, sæpe constitutum est. [a] vnde licet quosdā de hæredibus eius, quē debitorē tuū fuisse significas, soluisse cōmemores: tamē cęteri non aliàs ad solutionē vrgētur, nisi debitum probatum fuerit. V. Kalendas April. Byzantio AA. Conss.

*Transactio cum vno facta, alteri non præiudicat: & qui rem quam donauit, postea cum alio diuidit, in præiudicium donatarii nihil agit.*

11. Iidem AA. & CC. Epicrati.*

INter alios factā transactionē absenti nō posse facere præiudicium, notissimi iuris est. ℣ Quapropter adito præside ꝓuincię, auiā tuā mācipiū tibi donasse proba: ac si hoc iure ad te ꝑtinere ꝓspexerit, restitui tibi prouidebit. Neq; enim si te absente diuisionē eius fecerunt, [b] aliquid iuri tuo derogari potuit. [c] S. Id. April.

*Frater non præiudicat fratri paciscendo, vel agendo sine mandato. Salycetus.*

111. Iidem AA. & CC. Fortunatæ.

SI cum fratre tuo matri successisti: frater pro portione tua cum debitoribus hæreditariis paciscēdo, vel agēdo nō ex tua voluntate, pro hæreditaria parte tibi quęsitam [d] obligationē extinguere non potuit. [e] V. Id. Octob. Retriæ. AA. Conss.

*TITVLVS LXI.*

## DE RELATIONIBVS.*

*Habens referre, pronunciare non potest. Item si primo pronunciauit, relatio sua appellationem non impedit. Item debet referre factum instructum, non instruendū. Itē copia relationis partibus edi debet. Et si displiceat alicui, contradicat incontinenti. Bald. Vel sic: Qui dixit se velle referre, nō debet iudicare: & si primo pronūciat, relatio sua appellare nō impedit. Itē negotium debet referre plene instructū, & copia relationis debet edi partibus: vt si alicui displiceat, statim apud acta contradicat. Salyc.*

1. †Imp. CONSTANTINVS A. Profuturo P. annonæ.

SI quis iudicū duxerit esse referēdū, nihil iter partes ꝓnūciet [f]: sed magis sup quo hęsitā dū [g] putauerit, nostrā cōsulat [h] sciētiā: aut si tulerit sentētiā, [i] minimè postea, ne à se ꝓuocetur, relatione præmissa terreat litigātes: [k] sciēs ℣ si hoc fecerit, nihilo min⁹ iure appellationis res agitabitur. [l] ℣ Sed nec ad nos mittatur [m] aliquid quod plena instructione [n] īdigeat. ℣ Quoties autē †ad nostrā sciētiā iudex se polliceatur relaturum, cōsultationis [o] exēplū [p] litigatorib⁹ ilico †edi* apud acta iubeat: vt si cui [q] fortè relatio minus plena, vel cōtraria videatur, is refutatorias preces [r] ꝓpter defectum iurisdictionis refert quandoque ad iudicandū: vt infra de sal. l. vbi. &. ff. de offi. proconsul. l. solent. &. l. si quid.

**Elegātissima relationū exēpla vide apud Symmachum P. V. lib. i. epistolar. Contius.*

*†Ex Codice Theodosiano lib. xi. ti. xxix. l. 2.*

*Relatio an ꝓmittatur. †hæc posterior pars sumpta est ex. l. 5. Cod. Theod. e. ti. †Concor. gl. super verb. Vrię. in ca. cū olim. 2. de off. dele. *olim intra decem dies. l. 1. C. Theo. eo. a Magnus hic est Accursii error. cū. n. nō liceat appellare à cōsultatiōe: quomodo refutatorias preces appellat appellationē? Sūt autē refutatoriæ preces, quæ & supplemēta videntur apud Symmachū appellari, scripta quæ dā quib. iudicis iuria in iudicādo vel cōsultādo exponātur. Anto. Contius.*

i *Sententiam.* post relationem ante habitum respectum.

k *Terreat litigantes.* quia facta relatione dedit sententiā: & terrebat litigantem ne appellaret, sed expectaretur rescriptum. Vel dic quòd post sententiam referre volebat: & secundum primam habeas, præmissa: secundum aliam, promissa.

l *Agitabitur.* fingitur enim recepta, cum non stat per appellantem quo minus conferat: vt infra de his qui per metum iudicis non ap. per totum. & ad hoc infra tit. j. l. nouum. &. l. ex illo. &. l. iubemus. & supra de offi. vica. l. fina.

m *Mittatur.* ꝓ sententiando à se, nisi esset cōmissa sola audiētia.

n *Instructione.* id est clarificatione in factum.

o *Consultationis.* id est relationis.

p *Exemplum.* id est transcriptum. exemplificat enim quæ scripta sunt de partium confessionibus, siue de dictis testium.

q *Si cui.* sub. litigantium.

r *Refutatorias preces.* id est appellationem. [a] Appellatur ergo à consultatione semiplena antequam mittatur, non postea: sed à sententia quam refert iudex, sic: vt. ff. quando ap. sit. l. j. j. respon. &. l. fi. Alij dicunt quòd non appellatur: sed dicitur qualiter non bene stat relatio. quod si non dixerit, consentire videtur, per. d. ll. quando appellandum sit. non autem appellet: vt. ff. de ap. l. j. §. quæsitum. Sed ibi intelligitur ex necessitate secundum Azo. potest tamen si vult: vt hic dicitur.

Svper.]CASVS. Prouinciales commiserunt delictum: iudex cognouit de delicto, sed dubitat ferre sententiam: potest referre ad principem: debet tamen dare partibus exemplum relationis, vt eam approbent, vel reprobent.

a *Nunquam.* In casu remittit ad principem: vt in authenti. vt iudi. sine quoquo suffra. §. interdicimus. in fine titu. colla. ij.

†*Facit. c. bonæ memo.* b *Ediderint.* scilicet partibus.

*in. 2. cum gl. sup verbo, illuderent. in me. extra de post. præla.* c *Repelluntur.* scilicet partes: quia fuit statuta dies ad allegandum, & nihil dixerunt. Vel dixerunt quòd noluerunt. Vel dic repelluntur, scilicet relationes.

d *Probantur.* relationes: quia visis eis ambæ partes consenserũt: quod bene fuit. & hoc quando iudex dubitat. Si vero fingat, punitur si referat: vt supra de off. præfe. præto. Oriẽtis. l. antepenul.

Siquãdo.]CASVS. Quando iudex vult referre ad principem, debet prius examinare causam: & omnia causæ acta debet bene cõprehendere, & in scripturam redigere, & eã principi mittere: ita ꝙ non sit necessarium vt acta recitẽtur: itẽ scripturæ in quibus continentur quæ acta sunt in causa. Viuianus.

†*Ex Cod. Theodo. lib. xi. ti. xxix. l. 3. Contius.*

**C. T. matu ritas. Contius.*

†*C. T. refelluntur.*

e *Aut.* pro id est.

f *Iudicia.* id est consilia.

g *Quæ ita.* scilicet plene: vt dixi infra tit. j. l. ne causas.

h *Propemodum.* id est fere. q. d. nõ est necesse vt per se scribatur exemplum actorum, & per se consultatio: sed totum simul contineatur. & quod subiicit, actis &c. scilicet originalib⁹. & facit ad hoc supra de preci. imper. offe. l. fina. quod vltimum dicit H. ex voluntate fieri. quod non placet.

†*Ex Cod. Theod. lib. xi. ti. 29. l. 4.*

†*al. omnem omnino causam. Cõtius.*

i *Recensione.* scilicet separata.

Svper delictis prouincialiũ nunquam[a] rectores prouinciarum ad sciẽtiam principum putent esse referẽdum, nisi ediderint[b] prius cõsultationis exẽplum: quippe tunc demum relationibus plena veritas* est, cũ vel allegationib⁹ repellũtur, †[c] vel probãtur[d] assensu. Dat. III. Kalend. Ian. Treu. Valentiniano & Valente AA. Coss.

*Pendente relatione, iudicis officium cõquiescit. Baldus. Vel sic: In relatione & consultatione fienda principi, debent acta publica mitti. Salycetus.*

III. †Iidẽ AA. & GRATIANVS A. ad Apodemium.

Siquãdo ratio aut[e] necessitas est in negotiis nostra iudicia[f] requirẽdi, expectandíq; responsa: omnes omnino causas, †relationis series cõprehẽsiliter apud acta sine aliqua frustratoria dilatione † offerat. Dat. IIII. Kalend. Feb. Sirmio. Constãt. A. V. & Licinio Coss.

IN AVTHEN. VT iudices non expect. sacras iussio. §. j. colla. ix. constitutio. iiij.

Nouo iure causa perfectè examinata, sententia terminetur: quæ executioni legitimæ demãdatur, nisi ab ea fuerit appellatum.

*Relatio dicitur plena, quando plena veritas in ea continetur, & in causa est conclusum lapsu omnium terminorũ, vel partiũ consensu. Baldus. Vel sic: In causa criminali relatio est permissa. Salycetus.*

II. †Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Viuentium præfectum prætorio.

Svper delictis prouincialiũ nunquam[a] rectores prouinciarum ad sciẽtiam principum putent esse referẽdum, nisi ediderint[b] prius cõsultationis exẽplum: quippe tunc demum relationibus plena veritas* est, cũ vel allegationib⁹ repellũtur, †[c] vel probãtur[d] assensu. Dat. III. Kalend. Ian. Treu. Valentiniano & Valente AA. Coss.

*Pendente relatione, iudicis officium cõquiescit. Baldus. Vel sic: In relatione & consultatione fienda principi, debent acta publica mitti. Salycetus.*

III. †Iidẽ AA. & GRATIANVS A. ad Apodemium.

Siquãdo ratio aut[e] necessitas est in negotiis nostra iudicia[f] requirẽdi, expectandíq; responsa: omnes omnino causas, †relationis series cõprehẽsiliter apud acta sine aliqua frustratoria dilatione † offerat. Dat. IIII. Kalend. Feb. Sirmio. Constãt. A. V. & Licinio Coss.

IN AVTHEN. VT iudices non expect. sacras iussio. §. j. colla. ix. constitutio. iiij.

Nouo iure causa perfectè examinata, sententia terminetur: quæ executioni legitimæ demãdatur, nisi ab ea fuerit appellatum.

*Relatio dicitur plena, quando plena veritas in ea continetur, & in causa est conclusum lapsu omnium terminorũ, vel partiũ consensu. Baldus. Vel sic: In causa criminali relatio est permissa. Salycetus.*

II. †Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Viuentium præfectum prætorio.

Svper delictis prouincialiũ nunquam[a] rectores prouinciarum ad sciẽtiam principum putent esse referẽdum, nisi ediderint[b] prius cõsultationis exẽplum: quippe tunc demum relationibus plena veritas* est, cũ vel allegationib⁹ repellũtur, †[c] vel probãtur[d] assensu. Dat. III. Kalend. Ian. Treu. Valentiniano & Valente AA. Coss.

*Pendente relatione, iudicis officium cõquiescit. Baldus. Vel sic: In relatione & consultatione fienda principi, debent acta publica mitti. Salycetus.*

III. †Iidẽ AA. & GRATIANVS A. ad Apodemium.

Siquãdo ratio aut[e] necessitas est in negotiis nostra iudicia[f] requirẽdi, expectandíq; responsa: omnes omnino causas, †relationis series cõprehẽ-

*DE APPELLATIONIBVS &c.*

*Cõtinuatio.* *Quia sententia lata fiunt appellationes & consultationes: ideo de his subiungit post sententias.*

Prius.]CASVS. Conueniebas me vti possi. ne ego inquietarem te: ego volo te conuenire interdicto vnde vi, quia dico te expulisse me de possessione. iudex cum debuit primo te audiuisse, & cognouisse de iterdicto vti possidetis, cognouit prius de violentia: & ideo appellatum fuit: an rite sit appellatio interposita, quæritur? Dicitur quòd sic. Sed dic casum, vt no. in glo. & melius quatuor modis. Viuianus.

*Casum ponit.* k *Prius.* Pone casum quòd duo se possidere contendant: nec constabat quis possideret. primo de possessione, quis possideat, postea de inquietatione, siue violentia commissa, etiam inquirendo, & quis & ad quem venerit possidentem, cognoscitur. Sed huic. l. est contra. j. ad. l. Iul. de vi pub. l. si quis. sed ibi constabat quis possideret, hic nõ. Vel pone casum secũdo: cum tractaretur causa possessionis, vnus alteri intulit vim: nihilo min⁹ de possessione debuit expedire: quod si non fecit, appellatur. Tu dic tertio secũdũ Io. cũ tractaretur causa possessionis ꝓposito interdicto vnde vi, vel condictione ex lege, si quis in tãtã, id est cũ tractaretur causa ciuilis, ꝓposuit & criminalẽ accusationẽ legis Iulię de vi: & iudex sup accusatione ꝓnũciauit, male fecit: vt. ff. vi bo. rap. l. ij. §. j. & ff. de publi. iudi. l. iiij. & ideo appellatur. Huic positioni videtur cõtra. ff. de iudi. l. si de vi. & ff. ad. l. Iuliã de vi. l. qui cœtu. §. j. sed in vtraq; earũ pone vis ꝙ possessione violẽta, & possessionẽ pro ꝓprietate. & sic cõcordãt. Item cõtra. ẽ. de sen. & interlo. omniũ iudi. l. ꝓlatã. sed aliud est ferri sententiã cõtra Sẽtẽtiã latã ordinem in eadẽ causa, quo casu ipso iure nẽ iudicio non valet: vt ibi. aliud rõ, an vã quãdo in diuersis attẽdatur ordo: vt hic. Itẽ †i. Nõbili similiter secũdum hũc casum nõ est contra. j. filius ꝓpre l. j. Quarti ponunt bar vocat casum, cum quidã accusaret alium lege Iulia de vi, dicens se expulsum: aduersarius dicit hũc nõ possediſſe, & volebat de possessio ne agere: & iudex ꝓnunciauit prius de vi, postea de possessione agi. Sed nonne ipso iure est nulla, cum sit cõtra legem? Respõ. imò est aliqua: quia iudex putauit causam legib⁹ iuuari: vt. ff. de re iudi. l. cum ꝓlatis. Sed hoc non placet: quia nõ superper vi, vel possessione fuit ꝓnunciatum, sed ex mã sup modo agendi, vel ordine. prima & tertia placent. ADDITIO. Contius. Finge actum fuisse interdicto de vi & vi armata ab eo qui conquerebatur se vi à possessione sua deiectum: atq; iudicẽ statim vi ꝓbata ab actore sentẽtiã in reũ dixisse & nõ exacta pri⁹ ab actore suę possessionis ꝓbatione. hoc ergo casu Imperator respõdit de possessione prius cognoscẽdum fuisse, hac scilicet ratione, ꝙ nõ possidẽte possumus vi repellere ipsum. l. j. §. eum qui. &. §. vim vi. ff. de vi & vi ar. vt latius docui in commentariis.

†*Facit. c. bonæ memo.* *Contius.* *Sẽtẽtiã latã ordinem* *causa* *legitur* *vet. mã.* *Contius.*

Dat: vt recitata cõsultatiõe, quæ ita[g] est dirigẽda, propemodũ[h] actorũ recẽsione[i] non sit opus: actis etiam necessario faciendis. Dat. VI. Id. Maij Treu. Valẽtiniano. NB. P. †& Victore Coss.

*TITVLVS LXII.*

DE APPELLATIONIbus, †& consultationibus.

*Quãdo peruertitur ordo vnius causæ ad aliam, sententia tenet, licet possit per appellationem rescindi. Bar. Vel sic: Prius debet terminari quæstio possessionis, quam criminalis. Bald. Vel sic: Ista lex legitur variis modis. secũdum primam lecturam. h. d. Prius de possessione si quis possessor fuerit debet cognosci, quam super turbatione pronunciari. secundam secundam lecturam. h. d. Si iudex pronunciat prius super crimine violentiæ, quam super possessorio prius intentato, iustè pronocatur secũdũ Salycetũ.*

I. Sententia diui SEVERI. A. data in persona Marci Prisci, idibus Ia. Pompeiano & Auito Coss.†

Prius[k] †de possessione ꝓnunciare, & ita crimẽ violẽtię[l] excutere præses prouinciæ debuit. quod cũ non fecerit, [iustè ab eo] †prouocatum est.[m]

*Duas habet lecturas. Prima est quòd loquitur in delegato principis, & sic in sentẽtia lata ex delegatione. Secũda in lata ex cõsultatione. secũdũ primã. h. d. A delegato principis appellatur, nõ obstãte quòd illi⁹ au ctoritate fungatur. Vel sic secũdũ secũdã lecturã: A sentẽtia lata secũdũ responsionem principis factam relationi seu consultationi iudicantis, potest appellari. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER A. Plautiano.

Nouum,[n] quod postulas, nõ est, quòd etsi rescripti approbauerit,

*Violentiæ.* scilicet in possessione admissæ instituta accusatione legis Iuliæ publicæ, vel priuatæ, cuius pœna est insti. de publi. iud. §. item lex Iulia de vi.

*Prouocatum est.* vt à sententia contra æquitatem data, quæ hodie contra ius est: iure iam super eo constituto per. l. istam secundum quosdam.

*Casum ponit.* n *Nouum.* Pone casum quòd appellatur à sententia iudicis delegati à principe: vt & infra. l. cos. & de rescripto delegationis hic dicit. non autem dicitur in rescripto quòd non possit appellari: quod solus princeps potest dicere: quia tunc non appellatur: vt. ff. à qui. ap. non licet. l. j. §. fi. vel pone secundo quòd iudex ostensis literis consultationis partibus sicut debet, vt supra ti. j. l. j. consuluit principem, & habuit responsionem: appellabit non à literis consultationis, quas iam approbauerat: nec à rescripto, quia contra principem non appellatur: sed contra sententiam iudicis. Vel si ante relationem declarat sententiam, quod quandoque fit: vt. ff. quando ap. sit. l. j. in prin. appellabit ab ipsa iniquitate iudicis, quasi mendaciis onerauerit eum apud principem: & habes hunc casum. ff. e. l. j. §. quæsitum. & ad hoc. ff. quando ap. sit. l. j. in prin. &. l. fi. quæ vltima videtur contraria primæ. Sed vt dixi, vltima dicit à literis non appellari post habitam iam responsionem, quasi

BIU Cujas

approbauerit,sed & antea potuit:vt ĩ prima.&.ſ.tit.j.l.j. Alij dicunt ꝙ vltima nó ſoluit, ſed quærit, & in prima datur ſolutio.

a *Interceſſerit.* vt ſi auctoritatem præbui.

*Appellatione.*]CASVS. An appellatione interpoſita manere debent omnia in ſuo ſtatu, quæritur? Dicitur quòd ſic, ac ſi admiſſa ſit appellatio.

b *A iudice.* à quo appellatum eſt: qui cauſam ĩ ſcriptis debet dare litigatori quare non recepit appellationem: vt.ff. de appel. reci. l. ſciendum.

c *Deliberationis.* ſcilicet cognitionis faciẽde à iudice appellationis. Vel dic id eſt appellationis factæ cum deliberatione: quia in hoc deliberatur intra decem dies: vt in authen.de appel.§.j. coll. iiij. Vel dic id eſt cognitionis habendæ ſuper hoc, an ſit recipiẽda,vel non.nam & etiã interim dum deliberatur de hoc, nihil noui fit:vt.ff.nihil no.ap.pẽ. l.j.in princ. Vel quarto [a] iudex qui tulit ſententiam, dicit victo, ſtatim proſequaris appellationis cauſã, vel exequar ſententiã. hoc dicere non debet: vt infra eodem.l.ſi quis libellos.

d *Nihil.* veluti executioné, vel quid ſimile.

e *Cõſtitutum eſt.* vt.ff. nihil no.ap.pẽ. per totũ.& de ap.reci.l.ſciẽdum.& ad tur.l.j. §. fi. & ſupra in integ. reſt. pe.ne quid no.ſi.l.j. & in authenti.vt nulli iu. §.& inſuper iubemus. col.ix.Sed fallit in fructibus, qui quandoque deponũtur appellatione pendente : vt.ff.e.l. imperatores.§. fina. & infra quorum ap.non re.l.ab executione. Itẽ quia teſtes ſiducit poſt aperturam,quos in prima cauſa ꝓducere non poterat : vt infra ti.j.l. per hanc. Item quia non toties appellare amodo poterit , quoties poterat primo, vel nullo modo:vt infra eodem ne liceat in vna eadémque cauſa.l.j.Item quia nũc nó poterit noua petere per dictam.l. per hanc.quod in prima poterat,ſecundum quoſdam:vt inſti.de act.§.ſi minus.ſed hoc eſt falſum, & illa in alio iudicio dicit: ſed ante litem conteſtatam tantum poſſunt addere,non poſt:vt.ff.de iudi.l.nó poteſt. Ité aliud in ſupplicatione : vt.ſ.de pre.impera. off. auth.quæ ſupplicatio.

*Sl ad ſcribatũ.*]CASVS. Aliquis electus eſt vt ſit ſcriba: non appellauit,neceſſe habet ſtare electioni de ſe factæ. Viuian⁹.

f *Scribatum.* dignitas eſt ad quam fuit vocatus.

g *Nominatus.* ſcilicet decreto iudicis & legitimè, aliàs non eſt opus appellare : vt infra.e.l.nominationes.

h *Non poſſunt.* vt infra.e.l.hi qui.ſed aliud in eo munere quod publicũ eſt auctoritate, ſed vtilitate priuatum: vt in tutela: quia datus non appellat à datione, ſed à ſententia qua pronunciatur ſuam excuſationem non recipi : vt inſti.de excu.tu.§. qui autem excuſare.&.ff.quando ap.ſit.l.j.§.ſi quis tutor.

*Præſes.*]CASVS. Qui appellat, debet afferre appellationem in ſcriptis, & petere apoſtolos intra.xxx. dies. alioquin non ſtabitur eius appellationi. Si vero non ſtetit per eum qui appellabat, quo minus appellationis cauſam proſequitur : ſed per iudicem, vel fortuitum caſum:vt quia qui ferebat apoſtolos, deceſſit : nunquid ei ſuccurritur? certe ſic.

i *Apoſtolos.* id eſt literas dimiſſorias : quæ ſic dicunt, Notum ſit vobis R.appellaſſe à ſententia mea: & ideo dimitto eum à iudicio meo,& ad veſtrũ dirigo. ff. de libel. dimiſ.l.j.

k *Præſcriptũ eſt.* xxx. dierum, ſecundum H. vt infra eodem.l. iudicibus.alij ſex menſium. ar.infra.e.l.ſi appellationem . Vel dic quòd xxx. dies ſtatuuntur,vt litiganti dentur apoſtoli : ſed ad repræſentandum iudici qui cognoſcat de appellatione, ipſe à quo appellatur , ſtatuat ſuo arbitrio:vt hic,&.ff.de iure deli.l.j.§.fin.

l *Cognouerit.* qui ergo allegat caſum, probare debet : vt.ff. de eden.l. ſi quis.§.finali.

m *Medebitur.* ſic nec mater perdit hæreditatem filij, ſi procurator qué miſerat ad tutorem petẽdum, deceſſerit antequã peteret: vt ſupra qui pe.tu.l.cũ à matribus.

*Eos.*]CASVS. Iudex in cauſa quam habebã cum Titio,abſoluit Titium. appellaui ad præſidem. an præſes debeat remittere cauſam ad eũ à quo appellatum eſt, quæritur ? Dicitur ꝙ non. Et ſi aliquis noſtrũ coram primo iudice non plene probauit , poterit poſtea ſupplere in cauſa appellationis, & teſtes producere,& eis impenſas ſubminiſtrare . Si vero alius fuit cõdemnatus de crimine capitali,& appellat, debet dare fideiuſſoré, ſi poteſt: ſi non poteſt, mittetur in vincula: & iudex à quo appellatũ eſt,debet dare exẽplũ ſententiæ ſuæ. Nota, qui appellant, debent ſibi cauere: quia ſi calumnioſè appellent,punientur in.l.libris auri:& appellari poteſt intra duos dies, computando à tẽpore quo recitata fuit ſententia. Et poſtquam appellatum eſt, iudex debet dare apoſtolos id eſt literas dimiſſorias iſti appellanti: & debet eum mittere ad iudicem appellationis: & appellans non habet neceſſe dare cautionem de exercẽda appellatione. Hodie habẽt decem dies appellare volentes : vt in authenti.quæ ſequitur. Viuianus.

n *Iudicabunt.* iudices appellationum.

o *Deciſam.* nã ante nó appellatur:vt.j.quorum ap.nó re.l.ante ſentẽtię.Sed quid ſi dominus papa cũ ante ſententiã à quadã interlocutoria fuiſſet appellatũ à ſuo delegato , eidem commiſit? Reſpó.poteſt:tum quia ex certa ſua ſcientia: tum quia hæc lex dicit de appellatione, quæ fit à definitiua [b] ſententia.

p *Sententia.* aliàs punitur in.l.libris auri:vt.ſ.de epiſ. audi.l. ij.

q *Suum.* ſcilicet primum.

r *Conueniat.* vel delegare alij. Nec obſtat ſupra de iudi.authẽ. ad hæc.quia ibi particulariter volebat committere.

ſ *Salubritas legis.* ſcilicet huius.

t *Ad iudicẽ à quo.* nota ꝙ ſẽtẽtia remitti nõ debet ad iudicẽ à quo.

u *Prouocatum.* aliud eſt de reſtitutione in integrum : vt.ff. de





mei auctoritas interceſſerit, [a] prouocandi tamen facultas tibi non denegetur.

*In præiudicium appellationis interponendæ, vel etiam interpoſitæ, etiam ſi ſit reiecta, nihil debet innouari. Bal.& Sal. Vel ſic: Appellatione interpoſita, iudicis officium conquieſcit. Bar. Vel ſic: Appellatione reiecta,vel etiam pendẽte, nihil debet innouari pro ſententia executionis. hoc dicit. Vel ſic: Poſt appellationem interpoſitam nihil eſt innouandum à iudice à quo, vel per partem quod ſit contra appellationem : etiam ſi appellatio non fuerit à iudice à quo recepta: ſed omnia debent remanere in eodem ſtatu, in quo erant tẽpore ſententiæ ſecundum Paulum de Caſtro.*

III. Imperator GORDIANVS A. Victori.

APpellatione ĩterpoſita,licet à iudice [b] repudiata ſit,ĩ prę iudiciũ deliberationis [c] nihil [d] fieri debere, & in eo ſtatu omnia eſſe, quo tempore pronunciationis fuerunt,ſæpiſsime cõſtitutum eſt [e].PP. IIII.*

*Nominatus ad dignitatem per quam ſe putat aggrauari, poteſt appellare: idem in quolibet publico officio auctoritate,& vtilitate : vnde ſi quis extrahitur de ſacculo vel de pyxide ad officiũ ſcribæ, vel ſyndici , vel ſibi diſplicet officium, debet intra decem dies appellare: aliàs cogitur officium gerere. Bal. Vel ſic: Nominatus ad dignitatem, vel officium vtroque modo publicum, ſi putat ſe grauatum, poteſt ab ipſa nominatione appellare. Salycetus.*

IIII. Imp. PHILIPPVS A. & Philipp. Cæſ. Probo.

SI ad ſcribatum [f] nominat⁹ [g] non prouocaſti,cõuelli ſtatuta non poſſunt. [h]

*Caſus fortuitus excuſat à pœna illũ qui mãdatũ iniunctũ nõ poteſt adimplere propter caſum. Bal. Vel ſic: Si appellatio non fuit producta ỹ termino abſq; culpa appellãtis, appellãti ſuccurritur.h.d. no.ſecundũ Bar. Vel ſic: Qui apoſtolos non præſentauit in tẽpore iniuncto propter caſum fortuitũ, excuſatur à pœna deſertionis. Salycetus.*

V. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Valenti & aliis.

PRæſes prouinciæ ad quem appellaſti, ſi non vitio negligentiæ veſtræ tempus [t] quod ad reddendos apoſtolos [i] præſcriptum eſt [k], exemptum eſſe animaduerterit,ſed ex fatalis cauſus neceſsitate diẽ functo eo [t] qui eos perferebat, id accidiſſe cognouerit: [l] iuxta perpetui iuris formã deſiderio veſtro medebitur. [m]

*Ad eum qui grauauit, non debet remitti appellatio terminãda: ſed iudex appellationis debet pronunciare appellationẽ iuſtam, vel iniuſtam. Bald. Vel ſic: Iudex ad quem appellatur, debet de cauſa cognoſcere & iudicare: non autem eum ad primum iudicem remittere. Bartolus. Vel ſic: Iudex ad quem, non debet remittere appellationem terminandam iudici à quo: ſed ſua ſententia debet pronunciare prouocationem iuſtam, vel iniuſtam fore.h.d. vſque ad.§. ſi quid. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. dicunt:

EOs qui de appellationibus cognoſcẽt ac iudicabunt, [n] ita iudicium ſuum prębere cõueniet, vt ĩtelligãt quòd cũ appellatio poſt deciſam [o] ſententia [p] litẽ interpoſita fuerit, non ex occaſione aliqua remittere negotiũ ad iudicẽ ſuũ [q] fas ſit, ſed omnẽ cauſam propria ſentẽtia determinare conueniat: [r] cum ſalubritas legis [ſ] conſtitutæ ad id ſpectare videatur, vt poſt ſententiam ab eo qui de appellatione cognoſcit, recurſus fieri non poſsit ad iudicẽ à quo [t] fuerit ꝓuocatũ. [u] Qua-

*Apoſtoli quomode fiant.*

*†olim quãq; dierũ à die appellationis interpoſitæ: vt docet Paul.li. 5.ſen.ti. 35. qua in re lapſi ſunt hic omnes interpretes. hodie verò ſinedilatione reddunturſ.l. ſeq. Contius.*

*†hic appellatur gerulꝰ ỹ C.T.e.ti. l.29.&.31. & hoc verbo vtitur Sidoniꝰ Apollinaris ſæpe. Contius.*

*b Gl. ſecũdũ Ange. poſſet dicere ex poteſtate abſoluta pricipis, nõ ex ordinaria: quia iuri eſt cõtrariũ aliquẽ eſſe iudicẽ in cauſa ſua.*

BIU Cujas

mino.l.in causæ.ij.§.fina.&.l. præfecti.quæ sunt contra. [a] Item hic quando tenuit sententia prima, aliàs redit ad eundem iudicem: vt supra quomodo & quando iudex.l.si præses.& infra de accu.l.iiij.quæ sunt contra. Item quid si cœperit esse primus iudex loco eius qui de appellatione debet cognoscere? Respon. & tunc nó ipse cognoscat: sed alij deleget, sicut & ille qui ante fuerat aduocatus eius causæ: vt.ff.de iur.om. iudi.l.prætor.& supra de adsess.l.fina.

propter remittendi litigatores ad prouincias, [a] remotam occasionem atque exclusam penitus intelligant: cum sup omni causa interpositam prouocationē vel iniustam [b] tātùm liceat pronunciare, vel iustam.

*Hic declarat quale sit iudicis officium in probationibus recipiendis, & in sumptibus testibus faciendis. & hoc dicit: Non allegatum vel nō probatum in causa principali, potest allegari & probari in causa appellationis: & si testes producantur, eis impendia sunt per producentem facienda. Salycetus.*

Si quid autem in agendo negotio [c] minus se allegasse litigator crediderit, quod in iudicio acto fuerit omissum: [d] apud eū qui de appellatione cognoscit, persequatur: [e] cum votum [f] gerentibus nobis aliud nihil in iudiciis, quàm iustitiam [g] locum habere debere, necessaria [h] res [i] fortè transmissa † non excludēda videatur. ¶ Si quis autē post interpositam appellationē necessarias sibi putauerit esse personas, [k] per quas apud iudicē qui super appellatione cognoscet, veritatem possit ostēdere, quā existimauit occultā, [l] hócq; fieri iudex pspexerit: sumpt° [m] iisdē ad faciēdi itineris expeditionē prębere debebit, cū id ipsa iustitia psuadeat ab eo hocre cognosci, qui euocandi † personas sua interesse crediderit.

*In causis capitalib⁹ qui idoneos fideiussores non dat, pendente appellatione detinetur in carcere. Bartolus. Vel sic: Hæc est tertia pars in qua ponitur quale sit iudicis officium quando appellatur in criminali. & h.d. Iudex à quo, si in causa criminali appellatur, debet transmittere reum ad iudicem ad quem. sub fida custodia cū actorum & sententiæ copia, ac etiam cum libellis dimissoriis. h.d. Salyc. post Ia. Bu.*

Super his verò qui in capi-

talibus causis constituti appellauerint [n]: quos tamen & ipsos, vel qui pro his prouocabūt, nō nisi audita omni causa atq; discussa, post sentētiam dictā appellare cōueniet: [o] id obseruādum esse sancimus, vt inopia [p] idonei fideiussoris retētis in custodia reis, [q] opiniones [r] suas iudices, & exēpla [s] ab appellatoribus edita, ac refutatorias [t] eorum, ad scrinia [u] quorū interest transmittant: quibus gestarum rerum fides manifesta relatione pandatur, vt meritis eorum cōsideratis, pro fortuna singulorum sententia [x] proferatur.

*Hæc est quarta pars in qua ponitur quale sit iudicis officium circa temere appellantem. & hoc intendit: Appellator temerarius est puniendus. h. d. vsque ad. §. sin autem. Salycetus & Baldus. Vel sic: Qui frustratoriè appellauit, extra ordinem punitur. hoc dicit secundum Bartolum & Paulum de Castro.*

Ne temere † autem ac passim prouocandi omnibus facultas prębeatur, arbitramur eum qui malam litem fuerit persecutus, mediocriter † pœnam [y] à competenti iudice sustinere.

*Hæc est quinta pars in qua declaratur intra quantum tēpus debet appellari. & h. d. Iure isto in causa propria debet appellari intra biduum, in aliena intra triduum, & in scriptis, si non illico appellauerit. Baldus & Salycetus, & Paulus de Castro.*

Sin autem in iudicio propriā quis fuerit causam persecutus, atque superatus voluerit prouocare: eodē die vel altero libellos [z] appellatorios [a] offerre debebit. Is verò qui negotium tuetur alienū, supradicta cōditione [b] etiā tertio die puocabit.

## IN AVTHEN. DE appel.& intra quæ tempora. §. j. coll. iiij. consti. ij.

*a Ratio istius est secūdū Bar. hic: quia in causa appellationis pars cōqueritur de iniquitate sententiæ: vt.l. 1. in prin. ff.e. in causa verò restitutionis i tegrum de sua facilitate cōqueritur.*

*Sententia iudicis appellationis quā formā debet habere.*

*† al. omissa. Contius.*

*† al. enocādas.*

*b Dicas q nō est pronūciādū definitiuè, scili cet absoluo vel cōdēne: & sic intelligas gloss. istā: sed debet pnūciare appellationē fuisse desertā: & sic absoluere ab observatiōe iudicii. text. est secūdū Bar. hic in. l. si præses. ¶. quomodo et quando iudex.*

a *Ad prouincias.* scilicet ad eundem iudicem primum, qui iudicauerat.

b *Vel iniustam.* Nota formā sententiæ iudicis appellationis. Sed an habet necesse addere, & ideo absoluo, vel cōdemno? Quidam dicunt quòd sic: vt.ff.de bo.pos.secundum tab. l. qui ex liberis.§.testamento.&.ff. de pact.l. tale.§. qui prouocauit. & supra de sen.& interlocu.om. iu.l. præses. Nos contra per. l. istam.&.ff.de admi.tuto.l.chirographis.§. j. & pro hoc.ff.de procu. l.Pomponius.§.sed & his. consultius tamen fecerit, si omnia ponat: licet necesse non habeat. Item quid si tempora appellationis cucurrerunt: nunquid iudex appellationis pronunciare debet? respō. non: sed perinde est ac si non fuisset appellatum: vt.ff. si cer.peta. l. proinde.§.j. & infra e.l.quoniam.&.l.si cōtra. & in authenti. de his qui in.ad ap. ī prī. col. v.&.ff. de his qui no. infa. l. furti.§. j. b Item quid si actor non probauerat in prima, sed nunc probat: quomodo pnunciabit matelè iudicatum? Respon. bene, habito respectu ad litigantem qui amisit, qui vincere debuisset si probasset: sed quo ad iudicē non fuit matelè iudicatum. Ité quādo pronūciatur secūdum primā sententiā, ex qua dabitur actio in factum? Respon. ex prima, cum secundo non iudicetur, secundum quosdam. Sed alij, vt H. distinguunt an tacitè vel expressè prima sententia confirmetur: vt primo casu agatur ex prima, secundo ex secunda: vt.ff. de secun. tabu. l. qui ex liberis. §. testamento.&.ff.de iniusto rup.testa.l. posthumus. Et no.de hoc.ff.de his qui no.infa.l.furti.§. j.

c *Negotio.* apud priorem iudicem.

d *Fuerit omissum.* tam super nouis articulis, quàm super antiquis, secundum Ioan.& Azo.

e *Persequatur.* etiam inducendo testes super eodem, vel connexo capitulo: & excep. noua poterit opponi, quæ ad primum petitum pertineat: vt infra prox.§.& infra e.l. in offerendis. in. fi. & infra ti. j.l.per hanc.& sic non sunt per omnia in eodem statu quo ad hoc. Nec puto hoc correctum per authenti. de testi.§. quoniam. coll. vij. cum alia sit causa appellationis à prima: vt supra de procura. l. ita demum. Alij dicunt mutatum, sicque non

f *Votum.* construe, cum videatur nobis gerentibus votum, &c. res necessaria non excludenda.

g *Iustitiam.* sic supra de iudi. l. placuit. sed forte secus in causa appellationis, quæ apud imperatorem ventilatur. nam ibi videtur q noua allegatio nō proponatur: vt supra de dilationibus. l. cum à nobis. secundū Azonem.

h *Necessaria.* hoc est quod videtur nobis gerentibus votum.

i *Res.* id est, pbatie.

k *Personas.* scilicet testium.

l *Occultam.* hoc facere potest: vt supra proxi.§.

m *Sumptus.* vt supra de testibus. l. quoniam, & argu. ff. ad Trebellia. l. sed sciendū. &. ff. commodati. l. si vt certo.§. sumptus.

n *Appellauerit.* quod potest fieri: vt dicit l. non tantum.

o *Conueniet.* scilicet etiam in criminali tantum post sententiam appellat: vt infra eodē. l. quo. ap. non re. l. antepenul. & sententiæ. & supra de sententiis. l. finali.

p *Inopia.* quia cum idoneo dare non potest.

q *Reis.* Nota detinēri reum, maxime iam damnatum, si fideiussorem dare non potest: vt.ff. de custo. re. l. ij. & infra eodem. l. minime. in fi.

r *Opiniones.* id est sententias.

s *Et exempla.* & pro id est. nam exempla tū debet dare iudex, non authenticum: vt infra eodē. l. à procōsulibus. &. l. quoniam. Accursius.

t *Refutatorias.* id est literas dimissorias: vt infra eodem. l. quoniā. vel id est libellos appellatorios: vt infra eo. l. à proconsulibus.

u *Scrinia.* id est scriniarios, siue tabelliones eorum iudicum ad quos est appellatum.

x *Sententia.* & secundum ius, quia contra ius litigatoris quandoque fertur sententia.

y *Pœnam.* l. librarum argenti: vt infra quorum ap. non re. l. ab executione. Item amittit litem: vt infra eodem. l. à proconsulibus. Vel aliter illam expones. Alij dicunt quòd præter pœnam prædictam extra ordinem punitur per hanc legem.

z *Libellos.* sic ergo ī scriptis est dādus libellus appellationis, nisi adhuc iudice sedēte p tribunali, & ad alia nō diuertēte appellet: quia tūc sufficiet viua voce dicere, appello: vt.ff.e. l. ij.&. j.e. l. litigatoribus. & debet in prædicto libello esse quis appellet, & cōtra quem, & à cuius sententia: vt.ff.e. l. j. in fi. sed & si omittatur contra quem, nihilominus tenet: vt.ff.e. l. iij. in principio.

a *Appellatorios.* si non poterit propter publicam vtilitatem.

b *Conditione.* id est vt pœnam sustineat, si calūniosè appellauit.



BIU Cujas

Et dic quòd propria est causa, quæ ad eius commodum & damnum pertinet: vt.ff. quando ap.sit.l.j.§. in propria. vnde & procurator in rem suam intra biduum appellat: vt.ff.e.l. qui suspectum.§.is vero.hodie vero indistinctè intra.x. dies appellatur: vt in authen.hic posita,hodie &c. quam hic lege. Accursius.

[a] *Hodie.* Sumitur in authenti. de ap. & intra quæ tempora ap.debet.§.j.col.iiij. & habes.ij.q.vj. c. anteriorum.

b *Decem dierum.* aliquando plus: vt infra ti.j.l.j.

c *A sententia.* & scientiæ: vt olim in biduo: vt.ff. quando ap.sit.l.j. §. dies.vnde absens dãnatus non per contumaciam veram, à tempore scientiæ intra.x. dies appellat: vt supra quomodo & quãdo iu. l. ab eo.& de lib. causa.l.iiij. & hoc si non fuisset defensus: aliàs si eius procurator non appellauit,difficile est vt ipse audiatur: vt.ff. quando ap.sit.l.j. §. fi. auditur enim si procurator non est soluendo: vt supra de iud.l. properandum.§.fi. Vel si necessaria & probabili causa fuerit absés: vt no.supra de procu. l.quia absente. Et no. quòd bis est in authẽ. de ap.est enim alia col. viij. vnde sumit quod habes infra ti.j. authẽ. si tamen.

*Finit gloss.auth.*

*Sequitur glossa legis Co*

d *Apostolos.* id est literas dimissorias. quæ qualiter fiant, dixi supra.l.proxi.

e *Oportet.* aliàs puniatur iudex: vt.j.co.l.iudicibus. cum instantia tamen peti debẽt: vt.ff. de libel.dimis.l. j.

f *Minime.* hoc in ciuili,secus in criminali: vt supra ea.l.§.super his.vel ibi cauet de nõ recedẽdo. Itẽ hoc hodie videtur corrigi per authen.supra de epis.& cler.authen.generaliter.Vel illud in principali, hoc in causa appellationis.& facit ad.l. istam.ff. de offic. proconsu.l.nec quicquam.§. aduocatos.

g *Hi qui ad ciuilia munera.* publica auctoritate & vtilitate, vt sequentia exempla declarant.

h *Vel.* pro id est.

i *Honores.* cum habent aliud officium.

k *Euocantur.* decreto iudicis solenniter interposito. aliàs cum non teneat nominatio, non est opus appellare: vt infra eodem.l. nominationes.&.ff.eodem.l.si constat.ar. supra de testa.tute.l.j.

l *Vacationem.* id est priuilegium vacationis.

m *Acceperint.* scilicet prius. vel propter numerum liberorum, vel annorum,vel aliàs princeps indulsit vacationem,vel lex: vnde videbatur non tenere nominatio,sicque non esset opus appellare: sed tamen contra est: vt hic, &.ff. de vaca.mu.l.j. ij.& iij.respon.& infra.eo.l.ciues.& de decu.l.ij.li.x.

n *Nõ vtatur.* possunt ergo vti, sed fallit í defensore ciuitatis electo,qui nõ appellat: vt in authẽ. de defen.ciui.§. interim.col.iij. Item hoc in eo munere quod est publicum auctoritate & vtilitate,secus in tutela, & cura,quod est auctoritate tantum publicum, à quo non appellatur: vt dixi supra eo.l.si ad scribatum.

o *Appellauerit.* intra duos menses: vt infra ti.j.l.j.

p *Ostende.* ex hoc videtur quòd ei qui appellat,incumbat onus probationis, licet prius incubuerit alteri parti: vt hic, &.ff. si pen.app.mors inter.l.j.§.si vero fisci.&.ff. de mino.l. præfecti. Item qui appellat, dicit iniquam esse sententiam: ius ergo negat, ergo probare debet: vt.ff. de proba.l.ab ea parte. sed Io.& nos contra. Dicimus enim quòd ille probat nunc, qui & prius: vt supra.e.l.appellatione. item pro nobis in authenti.de his qui ingredi.ad appel.§. illud quoque determinare. colla.v. vbi ostenditur iustè appellatũ eo ipso quòd non probatur contra. scilicet iniustè appellatum.sic & infra qui mili.non posl. superseruis. li. xij. fic.ff. de iu. dot.l. dotem. j. Quod ergo hic dicitur, ostende. Dic quòd ostenditur eoipso quòd contrarium non monstratur.

*si interpellatus, cui incumbit onus probandi.*

†*al. Oppiano. Contius.*

*Si contra.*]*C A S V S.* A maiore.xxv. an. petij.x. condemnatus fuit: appellauit: non est prosecutus appellationem intra annum hodie, olim biennĩ: nec pendente appellatione cum eo transegi. iudex à quo est appellatum, sententiam suam exequi poterit. Viuianus. q *Si contra maiorem.* aliàs ipso iure non valet: vel per restitutionem posset infringi: vt & supra si aduersus rẽ iudi.l.cum & minores. r *Præfinito.* quod est annus, vel biennium: vt infra tit.j. authenti. ei qui. s *Repræsentatas.* apud iudicem appellationis. t *Finitum.* ergo si esset transactione finitum, non mandaretur executioni.& sic est cõtra.ff. de pac.l. tale. §. qui prouocauit. Sed ibi habetur pro non transacto ex forma pacti in transactione appositi. Item no. quòd valet transactio: vt &.ff. de transact.l. & post rem.&.ff. de condict.indeb.l. eleganter.§. si quis.

**legẽdũ est vet.lib. No*

*uiodunensis ecclesiæ: Habe Era clida Karissime nobis.nã Habe hic idem significat quod Aue. Contius.*

u *Iudicatas.* id est primam sententiam.

x *Curabit.* vt infra.e.l.quoniam nonnulli.in fin. Accursius.

*Dominus litis.*]*C A S V S.* Constitui procuratorem ad agendum: egit & succubuit, & appellauit: an causam appellationis pro me absente procuratore exereere potero, quæritur? Dicitur quòd sic.

y *Interposuit.* quod facere potuit, & debuit: vt supra de procu.l.inuitus.& infra quorum appel.nõ re.l.nulli.etiam per aliũ: vt.ff.e.l.ab executore.§.fin.

z *Potest.* vt.ff.de pcu.l. Paulus.&.ff. an per aliũ cau. appel.l.fi.

*Si actor.*]*C A S V S.* Curator adulti ordinauit procuratorem ad agendũ causam adulti: egit, succubuit.tam curator quàm procurator appellare potest: sed solus curator eam prosequi debet.& hoc in prima.Si vero pendẽte appellatione adultus maior factus fuerit, vel veniam ætatis impetrauerit, suo nomine prosequi potest appellationem. Viuianus.

a *A curatore.* id est à præside, postulante curatore: vt institu. de curat.§.fi.sic &.ff. de his qui no.infa.l.furti.§.mandati.& eodem modo expone supra de procura.l.neque. Et dic ordinatum ad vnam causam agendam.

b *Calculum.* id est contrariam sententiam.aliàs aliter accipitur: vt dixi supra de errore calculi.

*Hæc authẽ. venit correctiuè ad id quod dicitur in.§. si autem in iudicio. de appellatione interponenda intra biduum vel triduum. nam tempus illud corrigitur, & vniformiter cuilibet decem dies dantur à tempore allegati grauaminis. Salycetus.*

HOdie[a] autem cuilibet tribuitur spacium decẽ dierum[b] à sententiæ[c] reuocatione numerandum.

*Finis authenti. Sequitur text.l.C.*

*Hæc est sexta pars, í qua ponitur quale sit iudicis officium circa apostolos.& h. d. Apostoli post interpositã appellationem sunt dãdi, etiã non petẽti.h.d. vsque ad fi. Bald.& Salyc. Vel sic: Iudex debet dare apostolos etiam non petenti: & cautio de rato de exercenda appellatione, non interponitur. Bartolus.*

Apostolos[d] autem post interpositã prouocationẽ, etiam nõ petẽte appellatore, sine aliqua† dilatione iudicẽ dare oportet, [e] cautióe† videlicet de exercenda prouocatione in posterum minimè[f] præbenda.

*Valet sententia lata contra priuilegiatum: & si appellat, tenetur de priuilegio suo docere. Baldus. Vel sic: Si priuilegiatus ad munera publica decreto præsidis sit electus, debet ipse appellare, & de priuilegio suo docere: & non appellans electionem confirmat. Salycetus.*

VII. Iidem AA. & CC. Neroni.

HI qui ad ciuilia munera[g], vel[h] ad decurionatum vel honores[i] euocantur: [k] licet vacationem[l] à principibus acceperint, [m] si appellationis† auxilio nõ vtãtur, [n] cõsensu suo nominationẽ cõfirmãt. Cum igitur ad munus vocatus appellaueris: [o] apud præsidem prouincię iustè te appellasse ostẽde. [p]

*Si constat appellationẽ non prosecutam: elapsis tẽporibus prosequẽdi, sententia mandatur executioni: nisi interim sit transactum. Bald. Vel sic: Si appellatio debito modo nõ est prosecuta: pẽdẽte appellatione sententia executioni mandatur. Bar. Vel sic: Vbi appellatio per lapsum fatalium est deserta, sententia datur executioni, nisi interim fit transactum. Salycetus.*

VIII. Iidẽ AA. & CC. Opimiano.†

SI cõtra maiorẽ[q] vigitiquíq; annis sententia plata, puocationis secutę tẽpore præfinito[r] causas non esse repræsentatas, [s] nec appellatione pẽdẽte trãsactione finitũ[t] negotium rector prouinciæ animaduerterit: res iudicatas[u] exequi curabit. [x]

*Domin[y] causæ potest appellationẽ interpositã à suo procuratore tractare & exercere, tã præsente procuratore, quàm absente procuratore. h.d. nota. secũdũ Bal. Vel sic: Appellationem à procuratore interpositam dominus prosequi potest. Bar. & Salyc.*

IX. Iidem AA. & CC. Habe*rad. chariss. nobis.

DOmin[y] litis causam appellationis quã procurator suus litigãdo ĩterposuit, [y] etiã absente procuratore exequi potest. [z]

*Expletis finib[o] mãdati, cessat mãdatũ. Bal. Vel sic: Appellationẽ interpositam ab actore curatoris, curator exequi potest. Bar. Vel sic: Actor ordinatus ad causam, desinit esse actor per appellationem, & ideo causam appellationis prosequi non potest. h.d. Ia. Bu. Vel sic: Actor specialis ad certam causam, potest appellare à sententia contra eum lata: prosequi verò potest curator, vel adultus maior. Salycetus.*

X. Iidem AA. & CC. Titiano.

SI actor à curatore[a] ordinatus, deteriorem calculum[b]



BIU Cujas

a *Possunt.* id est debent, vt procurator.
b *Exercebit.* ex necessitate. actor vero ex voluntate: vt supra de procura. l. inuitus. sed non vt actor, sed vt quilibet alterius nomine agens: quia finitum est eius officium.

*Ciues & incola quomodo differãt.*

c *Ciues.* Ibi nati, dicuntur ciues: sed incolæ, qui ibi domicilium conduxerunt. Vel ciues, perpetui: incolæ ad tempus: vt. ff. de verb. sign. l. pupillus. §. incola. & infra de incol. l. ciues. li. x. & ff. ad muni. l. libertus. §. patris. & l. incola.

d *Si sub iusta nominatione.* aliàs nõ esset op⁹ appellare: vt infra. e. l. nominationes. Sed videtur nõ esse opus appellare: vt infra quando prouo. non est ne. l. veteranis. Sol. vt ibi. Itẽ contra infra de accu. l. ea quidem. Solu. hic non erat notorium istum habere excusationem, sed manifestũ.

*Notoriũ & manifestũ differunt.*

Et inter hæc differentia est: prima enim ꝓbatione non indigent: sed manifesta sic, licet prima facie sic videretur.

e *Earum.* excusationum. & ad hoc supra vt lit. pen. l. fi.

*Minime.* ] C A S V S. Petij à te x. cõdemnatus fui. appellaui. libellos dimissorios tibi obtuli. an pendente appellatione in carcerem detrudi, vel iniuriã sufferre debeam, quæritur? Dicitur quòd non. secus si esset causa criminalis, ĩ qua post appellationem interpositam, nisi reus fideiussorem daret, in vinculis perseuerare debet. Viuian⁹.

†*Ex Cod. Theod. lib. 11. ti. 30. l. 2. Contius.*

f *Minimè.* aut ciuilis, aut criminalis est.

†*hãc interpositionem addidit Tribonianus. Contius.*

g *Perferat.* id est sustineat.
h *Absque his.* scilicet tormentis & cruciatibus. Et nota quòd tacite transit de ciuili ad criminalem.
i *Perseueret.* vt & supra eodem. l. eos. §. super his. personarum tamen qualitas, & delictorum quãtitas in custodiendo inspicitur: vt. ff. de custo. & exh. reorum. l. j. ij. &. iij. quæ videntur contrariæ, sed non sunt: vt dixi.

*Ex illo.* ] C A S V S. Si iudex velit referre causam ad principem, vt eam decĩdat, non debet audire aliquem allegantem priuilegia antequam à iudice respondeatur. Item si appellatum est à minore iudice ad maiorem: pendente appellatione non est admittendum aliquod priuilegium, sed omnia acta causæ debent mitti ad iudicem appellationis. Viuianus.

k *Ex illo.* nec etiam ante, pendente scilicet causa: vt supra vt lit. pend. l. ij. sed de hoc magis dubitabatur.
l *Consultaturum.* cum consuluit principem qualiter debeat iudicare: vt in authenti. de iudi. §. penult. colla. vj.

reportauerit: tã ipse, quàm curator ad ꝓuocationis auxiliũ possunt a ꝓuenire: curator verò solus prouocationis litẽ exercebit. b ¶ Sin autem interim adolescens veniã ætatis impetrauerit, vel ad legitimam ætatẽ peruenerit: potest suo nomine appellationem exercere.

*Manifesta excusatio non prodest ei qui nõ appellat. Et est ratio, quia videtur tacitè renũciare. Itẽ post sentẽtiã nõ potest quis probare de veteri iure suo, quod per sentẽtiã est sopitũ. Bal. Vel sic: Quæ manifesta sunt, probatione nõ indigent. Bar. Vel sic: Manifesta excusatio non prodest non appellanti à munere publico. Salycetus.*

XI. Iidem A A. & C C. Antonino. †

C Iues c & incolę manifestas etiã excusationes habẽtes, si sub iusta nominatione d nõ ꝓpellauerint, ad earum e probationem non admittuntur.

*Condemnatus in ciuili, non debet in carcere detineri: secus in criminali si fideiussores non habeat. Bartolus. Vel sic: Appellatori nulla debet iniuria fieri, nec sub fida custodia detineri: nisi causa sit criminalis, & idoneum nõ præbeat fideiussorem. Saly.*

XII. †Imp. C O N S T A N T I N V S A. ad Catulinum, post alia.

M Inimè f fas est, vt in ciuili negotio libellis appellatoriis oblatis, aut carceris cruciatus, aut cuiuslibet iniurię genus, seu tormenta, vel etiam cõtumelias perferat g appellator absq; his h criminalib⁹ causis, in quibus etiamsi prouocare possit, eũ tamẽ statũ debet obtinere, vt post prouocationẽ in custodia (si ¶ fideiussoris idonei copiam non habeat) perseueret i. Dat. III. Non. Nouemb. Treu. Acc. XV. Ka. Maij. Hadrumeti, Volusiano & Anniano Conss.

*Consultata causa vel referri promissa, id est pronunciata referenda, vel appellatione pendente, non valent scripta in alterius partis fauorem emanata. Vel dic quòd suspensa iurisdictione, interim innouata non tenent. Baldus. Vel sic: Lite pendente per appellationem vel consultationem, nõ debet aliquid innouari, etiam ex rescripto principis. Bartolus. Vel sic: Pendente lite principali vel appellationis, non licet alicui partium supplicare: & supplicatum nõ debet admitti. Salycetus.*

XIII. †Idem A. Petronio Probiano suo salutem dicit.

E X illo k tẽpore ex †quo ĩ ciuilib⁹ causis, quę ĩter priuatos mouẽtur, cõsultaturũ l vel relaturum m te esse ꝓmiseris n, vel appellationis à te o ĩterpositę solẽnia p cõpleta fuerit: nihil posthac tibi q quodlibet specia le r ac requisitũ s, vel quibuscũq; modis fauoris gratiã præferẽs t, audiẽdum est u: sed obseruandum, vt iuxta priora statuta x, solẽnitatis more expleto y, gesta ad comitatũ † z omnia dirigantur. &c. Dat. Idib. Auguſt. Arelato. PP. Idib. Octo. Teueste, Sabino & Rufino Conss.

*Si appellatio fiat, illico fieri potest viua voce sine libello. Baldus & Salycetus. Vel sic: Statim lata sententia potest viua voce appellari. Bartolus.*

XIIII. †Idem A. ad Bassum. P. V.

L Itigatoribus copia est etiã non scriptis libellis illico a appellare voce, cùm res poposcerit iudicata b, tam in ciuilib⁹ quàm in criminalibus c causis. Dat. VIII. Id. Iun. Sirmij, Gallicano & Basso Conss.

*Vbi ĩperator ex plena relatione cognoscit, nulla est danda amplius dilatio appellandi. Baldus. Vel sic: Quæ retractationi non subiacent, diligenter sunt agenda. Et iudex qui consultori omnia acta nõ miserit, infamatur. Bartolus. Vel sic: Vbi ĩperator delegat causam appellationis reseruata sibi sententia, non est locus appellationi ab eius sententia: ideo omnia actitata coram delegato, debent sibi mitti plene instructa: cum per eum nulla detur posiea dilatio: & iudex non plene referens notatur infamia. Salycetus. Vel sic: Iudex qui causam remittit ad principẽ terminãdam, debet omnia acta mittere: quia à sententia principis non potest appellari: ideo cautius agendum: & iudex qui non omnia misit, infamatur. Paulus de Castro.*

XV. † Idem A. ad Seuerum Vicarium.

N E causas quæ in nostram venerint scientiam d, rur-

A m *Vel relaturum.* vt cum ex toto causam remittit ad iudicandum, quod hodie non fit: vt in authenti. vt iu. non ex. sa. iussi. §. j. col. ix. nisi quando non potest iudicare, quia solam habet cognitionem: vt dixi supra de relatio. l. j.
n *Promiseris.* id est dixeris ante sententiam.
o *Ate.* id est à tua sententia.
p *Solennia.* quia apostoli dati sunt.
q *Tibi.* id est à te. †*Ex Theod.*
r *Speciale.* rescriptum siue priuilegium liberalitate indultum, quo continetur etiam absente aduersario posse iudicari, vel non expectata respõsione ad cõsultationẽ: & vna pars proferebat huiusmodi rescriptum, siue priuilegium liberalitate indultum. B
s *Requisitum.* id est ꝓ postulationem datum.
t *Præferens.* aliàs proferens: proferens scilicet rescriptum: præferens gratiam iuri.
u *Audiendum est.* quia vt dixi, supplicare causa pendente non licet: vt. d. l. j. supra vt lit. pẽden. Accursius.
x *Statuta.* scilicet quæ erant ante hoc rescriptum: vt in authenti. vt in me. li. §. j. col. viij.
y *Expleto.* quia & appellatio est facta, & apostoli dati sunt.
z *Ad comitatum.* scilicet nostrum. C

L *Itigatoribus.* ] C A S V S. Non solum in ciuili causa, sed criminali poterit sine scriptis appellare qui duxerit appellandum, iudice adhuc sedente pro tribunali.
a *Illico.* antequam ad alia diuertat facienda: vt hic, & ff. eodem. l. j. §. fina. & l. à sẽtẽtia. §. fi. aliàs oportet quòd in scriptis appellet: vt supra eodem. l. eos. in fi. Sed argu. contra. ff. de in integ. resti. l. diuus. Alij dicunt vt H. quòd etiam hoc dum sedet ꝓ tribunali, fieri potest. *ADDITIO.* Istud communiter tenetur teste Bar. hic. & hoc tenet etiam glo. in. l. ij. ff. eo.
b *Iudicata.* id est cum sententia ꝓlata est rite. Res ergo dicitur iudicata, etiam si possit appellari, licet quidam contradicant, arg. legis quæ est contra eos. ff. de condic. indeb. l. eleganter. §. si quis.
c *In criminalibus.* vt infra eodem. l. addictos. & supra de epis. au. l. addictos. & supra eodem. l. eos. §. super his.

*Ne causas.* ] C A S V S. Si appelletur à sententia iudicis ad principem, iudex acta rediget in scriptis: & ea destinabit ad principem. Nam si aliter faceret, grauiter esset puniendus: quia notabitur infamia. Viuianus.
d *Scientiã.* appellatione facta ad principẽ, quę fieri nõ debet prętermissis his qui ante debuerũt appellari secũdũ ordinem: vt in authen.

BIU Cujas

authen. de manda. princip. §. sit tibi. coll. iij. const. iiij. &. ff. e. l. imperatores.

a *Iudicia.* i. vnde veniunt appellationes.

b *Temperare.* id est ponderatam sententiam dare: vt & supra de senten. ex peric. reci. l. pe.

c *Negotio.* cũ imperator dilationẽ dare non debeat: vt supra de dila. l. cum à nobis.

d *Conquerendi.* nã nõ appellat à sentẽtia principis: vt hic, &. ff. à quibus appel. nõ licet. l. j.

e *Notis.* quia erit infamis.

f *Inueniri.* ad hoc facit. ſ. tit. j. l. j. ij. &. iij. & hac. l. notabis, quia cautius agẽda sunt, quę nõ retractantur. Et facit quod alias dicimus, q̃ quãdoque permittitur seruum alienari, qui nõ pmittitur manumitti: vt not. ſ. de condic. ob cau. l. ea lege. & de rebus alie. non alie. l. fi.

*Appellari non licet à sententia principis.*

*Ex Cod. Theo. e. ti. l.*

*Pro. Prid. Kal. Iunias. Constantino. Aug. II. & Constantino Cæs. Conss.*

*Ex Cod. Theo. e. ti. l.*

*Ex Cod. Theo. e. ti. l. Contins.*

*Appellatione remota, à principe delegatur. Vide III. Aug.*

*Eutachio Constantino Aug. II. & Constantio Cæs. Conss.*

*Ex Cod. Theo. e. ti. l. Contins.*

*Appellari non licet à sententia principis.*

*Ex Cod. Theo. e. ti. l. 16.*

*Appellari à multorum sententiis nõ licet.*

*Additur ex C. Theo. qui soli vice sacra cognoscere vere dicẽdi sunt. Contins.*

*Appellari non licet à sententia principis.*

*Relatio literæ quæ continet.*

*Eos etiam.* ]CASVS. Nõ solũ delegatus ab alio, sed à principe appellationẽ eius qui duxerit appellandũ, recipere tenetur. Viuia.

g *Eos etiam.* i. delegatos à principe: vt. ſ. e. l. nouũ. dicitur enim accipere imaginem, quia & vice delegantis fungitur delegatus: vt. ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. j. in fi.

h *Accipere.* recipiẽdo appellationem, & mittendo ad iudicẽ appellationis. Et dic accipere, nisi remota appellatione imperator delegauerit, quod alius facere nequit: vt. ff. à qui. app. non licet. l. j. §. fin. Accursius.

*Si apud vtrumque.* ]CASVS. Duo sunt prętores in ciuitate Ro. vrban⁹ & peregrinus. si ab eorum sententia appelletur, præfectus vrbis appellabitur: & de causa appellationis cognoscet. Viuianus.

i *Si apud vtrumque.* i. alterum, scilicet vrbanum, vel peregrinum: diuisim enim accipitur: vt. ff. de contrahen. empt. l. sed Celsus. §. si fundus. in fi.

*Quoniam nonnulli.* ]CASVS. Si fiscus conueniat debitores suos, & condemnari faciat: & illi appellauerint, nec apostolos petierint intra tempora intra quæ peti debeant, vt sic non tradatur executioni sententia, præsumuntur nolle appellationem prosequi: & debitum ab eis exigetur. Viuianus.

k *Iussi fuerint.* per definitiuam sententiam.

l *Opinionis.* id est sententiæ.

m *Refutatorias.* i. scripturas in quibus continentur renunciationes allegationum, vel appellatio facta. Nam & ipsæ refutatoriæ preces dicuntur libellus appellationis: vt dixi supra de rela. l. j. Vel appellat hic dimissorias literas. Vel tertio, id est libellus siue scriptura facta, qua continetur aliquid male siue non recte positum in exemplo sententiæ: & ideo illud recusat, & petit emendari, sicut & alio modo intelleximus supra de rela. l. j.

n *Petere.* redde singula singulis: petere sententiam, offerre petitionem emendationis.

o *Dies.* quos habes infra eo. l. iudicibus.

p *Defuerit.* sed videtur non posse appellari: vt. j. quorum ap. non re. l. abstinendum. &. l. fi. Sol. distinguitur sit manifeste cõuictus, aut non: vt primo casu non possit appellari: secundo sic.

q *Exigatur.* vt. ſ. e. l. si contra. &. j. tit. j. l. fi. §. illud.

*Procõsulibus.* ]CASVS. A quolibet iudice, siue delegato, siue ordinario, siue in causa appellationis cognoscente, potest appellari: & iudex à quo appellatur, dabit appellanti apostolos: & acta causæ ad eũ ad quẽ appellatur, transmittet cũ literis suis: sed à præfecto prętorio nõ appellatur. & hoc in prima. Si vero iudex apostolos non admiserit, neq; appellationẽ: adeat appellans præfectũ, & ex integro ille cognoscet tanquã appellatiõe suscepta. Si vero qui appellauit, videatur iniuste appellasse: causam perdat, & notetur infamia. Si vero iste iudex eũ qui appellat nõ admisit: ad principem remittatur puniẽdus. & hoc in secũda. Et non solũ in maiori, sed etiã in minori causa potest appellare: nec reputare debet iniuriã sibi fieri iudex, si à sententia sua appelletur.

r *Præfectorum.* id est vicariis præfectorum.

s *Permittimus.* sic ergo à sententia cuiuslibet appellatur: vt hic, &. j. l. proxi. excepto principe, & senatu: vt ff. à quib⁹ appellare nõ licet. l. j. & prefecto prętorio: vt. j. l. proxi. & arbitro compromissario: vt. ſ. de arbit. l. j. & excepto eo cui remota appellatione facta est cõmissio à principe. Item & quando partes ante dixerunt se non appellaturas: vt. d. tit. à quibus appel. non licet. l. j. §. j. & fina. Accursius.

t *Opinionis.* id est sententiæ. & hoc etiam non petente appellatore: vt supra eo. l. eos. §. apostolos.

u *Refutatoriis.* apostolis vel libellis appellatoriis. Vel secundũ Azo. id est scriptura in qua continetur quòd vterque renunciet allegationibus.

x *Ad nos dirigat.* id est ad eos qui ad hoc deputati sunt: vt infra eo. l. præcipimus. §. huic. quæ est econtra.

y *Non sinimus.* vt supra de sen. præfec. prætо. l. j. & ff. de offi. prefec. prætо. l. j. §. j.

z *Præfectos adeat.* intra tempus quod habes. j. e. l. si appellationem. hi præfecti prætores superiores sunt.

a *Perdita.* in hoc non est pœna.

b *Notatus.* hæc pœna specialiter imponit ei cuius appellatio nõ fuit recepta, aliàs alia imponitur pœna: vt. j. quorũ appel. nõ re. l. ab executione. in fi. &. ſ. eo. l. eos. §. ne temere. quæ sunt contra.

c *Vicerit.* cum iuste appellauerit.

*Ad principem: licet repræsentet imaginem principis, à quo appellari non potest. Bart. Bald. Saly. & Paul. de Cast.*

XVI. † Idem. A. ad Maximũ. post alia.

EOs etiam g qui imaginem principalis disceptationis accipiũt, appellationum admi-
nicula necesse est accipere h. †

*Appellatio ad præfectum appellatur. Bar. Bal. & Saly.*

XVII. † Idem. A. ad Iulianum præfectum vrbi.

SI apud vtrumque prætorẽ i dum quæstio ventilatur, ab aliqua parte auxilium prouocationis fuerit obiectũ: præfecturæ vrbis iudicium sacrũ appellator obseruet. †

*Contra debitores fisci iubendo proceditur: & si appellent, appellatione deserta cõfestim fit executio contra eos. Bal. Vel sic. Si appellatio est deserta propter apostolos non petitos, vel non præsentatos, vel per prosecutionem omissam, sententia executioni mandatur. Bar. Vel sic: Omittens petere apostolos à iudice à quo, vel offerre iudici ad quem, intra tempus legitimum: dicitur appellationem deserere, & sententia mandatur executioni. Salycetus.*

XVIII. † Idem. A. Victori. Rationali Vrbis Romæ.

QVoniam nonnulli fisci debitores cum iussi fuerint k debitam summam exoluere, interposito prouocationis auxilio vim executionis eludũt, nec iam opinionis l exemplum, nec refutatorias m preces curãt petere n vel offerre: placuit, vt si intra dies o solennitatibus prestitutos ad facienda hæc appellatoris cura defuerit p, deserta ab eo prouocatio existimetur, móxque debitum exigatur. q

Dat. Prid. Kal. Aug. Constantio & Maximo Conss.

*A maioribus & minoribus iudicibus appellatur, prætorquam à præfecto prætorio: & si iudex à quo, non recipit appellationẽ: iudex ad quem, nihilo minus est adeundus: & coram eo prosecutio est facienda: & si in appellatione succumbit, notatur infamia: si autem vincit, punitur iudex qui appellationi non detulit. hoc dicit notabiliter secundum Saly.*

XIX. † Idem. A. ad vniuersos prouinciales.

AProconsulibus, & comitibus, & his qui vice præfectorum r cognoscunt, siue ex appellatione, siue ex delegatione, siue ex ordine iudicauerint, prouocari permittimus f: ita vt appellanti iudex præbeat opinionis t exemplum, & acta cum refutatoriis u partium suísque literis ad nos dirigat x. V A prefectis autem prætorio † prouocare non sinimus y. V Quòd si victus oblatam, nec receptam à iudice appellationẽ affirmet: præfectos z adeat, vt apud eos deintegro litiget, tanquam appellatione suscepta. Superatus enim si iniuste appellare videbitur: lite perdita a notatus b abscedet. at si vicerit c: cõtra eum iudicem qui appellationem non receperit, ad nos

*a Dicit Faber in crimi nali puniẽdum corporaliter arbitrio iudicis, in ciuili pecuniariter.*

a *Digno supplicio.* quod sit dignum, habes. ff. l. quoniam iudices. Alij dicunt criminaliter, & non ciuiliter.

b ET *in maioribus. Negotiis.* puta in criminalibus & ciuilibus: vt supra de pœna iudi. l. iij. in fi. & supra eo. l. litigatoribus. Sed fallit in momentanea possessione: vt infra si de momen. pos. fue. ap. l. j. Azo.

c *Existimare.* vt. ff. eo. l. illud. & de iniur. l. iniuriarum actio neq; §. is qui iure. Sed cõtra infra quando prouoc. non est ne. l. fi. Sed ibi superuacuò appellatur. vel solu. vt ibi. Itẽ arg. contra. huic. ff. de sum. trinita. l. iij. ibi, namq; iniuriam facit &c. Itẽ econtra appellans non debet iniuriam dicere iudici: vt. ff. de iniu. l. iudici.

*† Ex Cod. The. e. l. 20.*

** al. Imp. Constantius A. Philippo.*

QVoniam. ] C ASVS. Iudex etsi ordinarius, si appellationem non admiserit, in triginta põdo auri multabitur: & eadem multa afficiendus erit eius officialis, si ei appellantem non admittenti nõ resistat.

d *Executionem.* hæc quidẽ nõ est recipiẽda: vt infra quorum ap. nõ re. l. ab executione.

*† Ex Cod. The. e. ti. l. 25.*

e *Soluturo.* id est, officium suum soluet alia xxx. & sunt ablatiui absoluti.

f *Ei.* scilicet iudici.

*† Idem cauetur in Nouell. 134. §. appellationes. Cõtius.*

g *Restiterit.* s. officialis, etiam si ius ignorauerit: quia iudicis & officij imperitia partibus obesse non debet. sic &. ff. ad leg. Aquil. l. qua actione. §. fi. &. l. seq. & de offic. præsi. l. illicitas. §. sicuti. Sed argu. contra. ff. de iurisdict. om. iudi. l. si quis id. §. doli. b. Item not. iudicem quemlibet recipere debere appellationem: vt in auth. de iudi. §. nostros. col. vj. Item not. quòd subditi debent resistere prælatis, si quid iniuste agant: & instruere eos quid agere debeant: vt ś. de aduoc. diuer. iudic. l. per hanc. &. j. de magi. sa. scri. l. j. in fi. lib. xij. &. j. de decur. l. omnes iudices. lib. x. & j. de iure fisci. l. prohibitum. eo. lib. &. ff. de polli. l. toties. &. ś. vt omnes tam ciui. quàm milit. l. j. §. officium. Arg. contra in auth. de sanctiss. episcopis. §. j. colla. ix. & totum illud generale auctoritas maioris excusat: vt. ff. de aqua plu. arcen. l. quãquam.

*b Dic iuris ignorãtiam excusare à dolo, vt ibi: nõ à culpa, vt hic. Bar. Ang. Saly. & cõmuniter omnes.*

*† Ex Cod. The. e. ti. l. 26. vide Symmachũ lib. 1. epist. Contius.*

L *Ata.* ] C ASVS. Si denuncietur fisco referri necesse est, vt digno a supplicio puniatur. Dat. Kalen. Aug. PP. Kal. Sept. Constantinop. Basso & Ablauio Conss.

*Etiam in paruis grauaminibus appellatur: nec propterea iudici infertur iniuria. Saly.*

xx. †Idem. A. Albino.*

ET in maioribus & in minoribus negotiis b appellandi facultas est. Nec enim iudicẽ oportet iniuriam sibi fieri existimare c eo quòd litigator ad prouocationis auxilium cõuolauit. Dat. VIII. Id April. Marcellino & Probino Cõss.* Dat. Kalend. Aug. PP. Kalend. Septemb. Cõstantinopo. Basso & Balbino Conss.

*Iudex appellationem non recipiens, punitur in triginta libris auri, & in totidem eiusdem officialis, nisi pertinaciter ei contradicendo resisteret: & causas resistentiæ apud acta debet inserere. Saly.*

xxi. †Impp. CONSTANTIVS & CONSTANS. AA. ad Lollianum. PP.

2QVoniam iudices ordinarij prouocationes existimant respuendas: placet, † vt si quis appellationem susciperе recusauerit, quæ non contra executionem d, sed aduersus sententiã intentionẽ iurgiumque terminãtem fuerit interposita: triginta auri põdo cogatur largitionibus nostris inferre: triginta alia officio eius itidem soluturo e, nisi ei f pertinaciter restiterit g, atque actis contradixerit, & quid iure sit constitutum, ostenderit. Dat. VIII. Kalend. Aug. Messadẽsi. P P. Capuæ Arbitione & Lolliano Conss.

*Siue fiscus petat bona tanquam vacantia, siue tanquam ab indignis, licitum est à sententia appellare. h. d. secundum Bal. Vel sic: Quouis modo fiscus petit bona, licet appellare à sententia pro eo lata. S alycetus.*

xxii. †Iidem. A A. ad Volusianum. P P. post alia.

LAta h sententia quæ pertinet ad bona vacantia, & ad ea quæ vt indignis legibus cogentibus auferuntur, si quis putauerit prouocandum, vox eius debebit admitti i. Dat. III. Kal. Augu. Arbitione & Lolliano Conss.

*In prouinciis hic nominatis appellatur ad præfectum vrbi. Saly. & secundum Bal. nihil valet hæc lex.*

xxiii. Iidem. A A. ad Senatum.

A bona aliqua vacare, & possessor conueniatur coram procuratore Cæsaris, & appellet: an sit admittenda eius appellatio, quæritur? Dicitur q̃ sic. Idem est in causa bonorum, quæ auferũtur ab aliquibus vt ab indignis: quia appellari poterit.

h *Lata.* aliàs data: & aliàs lata: & datur inter fiscum & priuatum à procuratore Cæsaris vnà cum præside: vt. ś. si aduer. fisc. um. l. ij.

i *Admitti.* ad hoc. ś. e. l. quoniam nonnulli.

k CVm appellatio. localis est. Accur.

IVdicibus. ] C ASVS. † al. Iudex appellationẽ de pam ab se interpositam admittere debet, & apostolos intra. xxx. dies dare appellanti: & acta causæ ad iudicẽ appellationis mittere. quod si nõ fecerit, & acta in aliquo deminuta per iudicem vel per eius officium fuerint: gra- uiter punietur. Viuia. l *Videtur.* per legẽ superiorem, quoniam iudices dices.

m *Cęsta.* scilicet corã se, & apostolos: vt sub- iicit hic, &. j. eo. l. præcipimus. §. in his. &. ś. eo. l. cos. §. fi.

n *Cum relatione.* id est vlt. cum apostolis.

o *In aliqua parte.* id est in aliquo.

p *Multa.* scilicet dictę ś. eo. l. quoniam iudices. Item ad hoc. j. tit. j. l. fi. Sed certe immo videtur statim non expectatis. xxx. diebus: vt in auth. vt nulli iud. §. illas. colla. ix. sed ibi patet solutio. Accur.

q ET *in multis.* vt. j. quãdo prouo. nõ est necess. l. certa. secus in pœnis: vt. ff. de verb. sig. l. antepe. Itẽ & propter inopiã remittitur multa: vt. ś. de modo mul. l. fi. ś fi. &. ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. fi.

CVm post. ] C ASVS. Si à procuratore Cæsaris appelletur, ad præfectũ prætorio appellabitur. Si vero mediocris sit causa, vel litigantes multũ sint remoti, præfectus poterit causam appellationis præsidi prouinciæ delegare. Viui.

r *Post sententiam.* id est à sententia.

s *Vel rationalis.* pro eodem est: & ponitur pro procuratore Cæsaris: vt supra de modo multa. l. ij.

t *Tuam.* præfecto prętorio loquitur.

u *Quem ipse.* id est alicui quem approbes consilio præsidis eius prouinciæ. Et no. ratione mediocritatis huius

*† Ex Cod. The. e. l. 45. & sit. 16. de 29. huius gis part. l. 7. ś. appell. recip. Eutych. iudicu. Bas. rationali. alijs habes. apud Symmach. lib. epist. 41. Contius.*

BIU Cujas

huius negotij & loci cõmitti. sic &. ff. de iudi. l. fi. & supra vbi de ratiociniis. l. ij. & infra de re mili. l. fina. §. erit autem. lib. xij. & supra de fide instrumen. l. iudices.

*Nominationes.* ]CASVS. An nominatus ad decurionatum nõ interueniente concilio publico, à nominatione habeat necesse appellare, quęritur? Dicitur ꝙ non: quia non tenuit nominatio. Viuianus.

a *Nominationes.* scilicet electorum decurionum, vel in alia dignitate.

b *Libellis.* quia in scriptis legebatur electio, vel edicto scribebatur: vt habes. ff. de albo scri. l. j.

c *Publicum.* ad quod sufficit maior pars: vt ff. ad munic. l. quod maior. & ff. de regu. iur. l. aliud. §. refert. Fallit in defensore ciuitatis, vbi omnes requiruntur: vt in auth. de defen. ciui. §. interim. coll. iij.

d *Non valent.* vt &. ff. eo. l. si consistat. &. ẽ. qui da. tu. pos. l. neque à præside.

e *Necesse est.* aliàs si valeret, opus est appellatione: vt supra eo. l. hi qui ad ciuilia.

f *Deest.* est ergo solẽnitas necessaria. sic &. ẽ. de auctor. præ. l. fina. in fi. Sed arg. contra. ẽ. de formulis. l. j.

*Si quis libellos.* ]CASVS. Si aliquis appellat, & postea eum pœniteat, qui appellationem interponit: an possit reuocare appellationem, & libellos appellatorios recuperare, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuia.

g *Ingesserit.* id est dederit ei iudici à quo appellauit.

h *Commutandi.* quia pœnitet se appellasse: & tunc perinde habetur, ac si non appellasset: vt infra titu. j. l. fin. §. illud. Vel dic quòd mutat arbitrium: quia appellauit ad vnũ, nũc vult ad alium: quod potest, si ad maiorem vel ad æqualem appellauit, non si ad minorem: vt. ff. e. l. j. §. penul. *ADDITIO.* Aduertas quòd iste appellans potest pœnitere inquantum ista appellatio facit pro se. ita loquitur hic: sed inquantum ista appellatio facit pro aduersario, ista pœnitentia non admittitur: vt. l. fi. j. quando prouo. non est necesse. facit autem pro aduersa parte duobus modis: quod prosequere vt per Bar. hic.

i *Iustæ.* iusta pœnitentia admittitur: sicut est. ẽ. de apostа. l. hi qui. sed iniusta non: vt ea. l. hi qui. &. ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. in prin. & de fur. l. qui ea mente.

*Addictos.* ]CASVS. Condemnatus ad supplicium, si non appellat, sed adducatur, & monachus vel religiosus velit eripere de manibus officialium, prætendens quòd habet priuilegiũ vt possit tales à pœna seruare, an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. Vel pone in seruo condemnato ad supplicium, quem dominus vult liberare, non est admittendus: sed talis condemnatus appellare poterit nõ solum ad principem, sed ad alios magistratus: ita videlicet vt si crimen exigit, puniat condẽnatũ. Vi-

*Ab electione inualida nõ est necesse appellare. Bart. Vel sic: Ea quæ debent fieri in concilio publico, aliter facta non valent. Saly.*

XXVII. † Impp. ARCADIVS & HONORIVS. AA. Ennoio proconsuli Aphricæ post alia.

NOminationes [a] libellis [b] vel edictis factæ citra cõcilium publicum [c], non valẽt [d]: de quibus nec appellare necesse est [e], si solẽnitas deest [f]. Dat. XVII. Kal. Iun. Med. Olybrio & Probino Conss.

*Donec durat tempus appellandi, potest appellans variare: quia decem dies dantur ad deliberandum. Item & in totum recedere ab appellatione, & suos libellos recuperare. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Appellationem interpositam licet reuocare, & ab ea in totum recedere, vel etiam ad alium iudicem appellare. hoc dicit secundum vtranque lecturam. Saly.*

XXVIII. † Iidem. AA. Nebridio proconsuli Asiæ.

SI quis libellos appellatorios ingesserit [g], sciat se habere licentiam arbitrium commutãdi [h], †& suos libellos recuperãdi, ne iustæ [i] pœnitudinis humanitas amputetur. Dat. XI. Kalẽ. Aug. Const. Arcad. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

*Damnati ad supplicium nõ sunt vi eximendi, sed si per errorem vel gratiam cognitoris oppressa putetur esse iustitia, potest per quemlibet appellari, si tempora suffragantur: & iudex appellationis mandabit executioni sententiam confirmatam. h. d. secundum Bal. Vel sic: Damnati ad supplicium ducti, non sunt per aliquem vi eximẽdi: potest tamen quilibet pro eis appellare, si tempora suffragantur: nec ad principem appellatur omisso medio: & iudex appellationis, etiam in criminalibus, suam sententiam exequitur. Saly.*

XXIX. † Iidem. AA. Cæsario * præfecto prætorio.

ADdictos [k] supplicio, & pro criminum immanitate dãnatos, nulli per vim atque vsurpationem vindicare [l] liceat ac tenere: quibus [m] in causa criminali humanitatis consideratione, (si tempora suffragantur) interponẽdę prouocationis copiam non negamus: vt ibi diligentius [n] examinetur, vbi contra hominis salutem † per errorem vel gratiam cognitoris oppressa putatur esse iustitia: ea conditione, vt si proconsul vel comes Orientis, vel præfectus Augustalis [o], vel vicarij fuerint cognitores [p]: non tam [q] ad clementiam nostram, quàm ad amplissimas potestates sciant esse referẽdum. Eorum enim de his plenum volumus esse iudiciũ, qui (si ita res est, & crimen exegerit) rectius possint punire damnatos. Dat. VI. Kal. Augu. Mnizo, Honorio. A. IIII. & Eutychiano Conss.

*Ab iniusta sententia potest appellari. Item propter iniuriam facti potest appellari, & in totum iurisdictio iudicis recusari. h. d. secundum lecturam Placen. quæ est magis notabilis secundum Bar. & Pau. de Cast. Vel sic: In qualibet causa etiam criminali à sententia cuiuslibet iudicis (præterquam præfecti) potest appellari, etiam ab eorum iniuriosa executione. h. d. secundum lec. Io. & glo. Saly.*

XXX. † Iidem. AA. Theodoro præfecto prætorio.

SI quis prouocatione interposita suspecti iudicis [r] velit prolatam euitare sentẽtiam: in hac voce liberam habeat potestatem, nec timeat contumeliam iudiciorum [s]: cum & ab ipsa iniuria [t] possit facilè prouocare, & maximè cum à solo tãtum præfecto prætorio non sine dispendio causæ prouocare permissum sit [u]. ℣ Sciant igitur

k *Addictos.* id est iudicatos vt debetur.

l *Vindicare.* vt quia se dominum damnati dicat. nam sententia lata desiit esse dominus, si capitalem subiit pœnam: vt. j. de pœn. l. seruo. &. ff. de pœn. l. aut damna. §. fina. appellabit tamen dominus: vt. ff. eo. l. serui.

m *Quibus.* damnatis & etiam aliis: vt. ff. de appel. l. non tantum. nisi sint manifeste conuicti: vt. j. quorum appel. non reci. l. ij.

n *Diligentius.* sic. ẽ. de proba. l. fi. &. ff. de episco. audien. l. addictos. vbi est hæc lex de verbo ad verbum.

o *Augustalis.* id est comes.

p *Cognitores.* de causa principali.

q *Non tam.* id est nõ ita ad principem sicut &c. nam non debent prætermitti medij: vt ff. e. l. imperatores.

*Si quis.* ]CASVS. Ille aduersus quem lata est sententia, appellare poterit: & si iudex minatus fuerit ꝙ sententiam mandabit executioni: si appellationem interposuit, nõ debet timere iudicis contumeliam: tamen etiam à tali iniuria iudicis appellari potest: à præfecto prætorio nõ appellabitur: & si appellatur, appellans amittet causam. ab alio quidem iudice appellatur, siue in criminali, siue in ciuili causa. Viuianus.

r *Iudicis.* cuius sententiam postulabat rescindi per appellationem. Accursius.

s *Iudiciorum.* id est iudicum.

t *Iniuria.* id est cõtumelia dicti vel facti: vt si iudex percusserit litigantem post sententiam vel ante: poterit quidem appellare à tali iniuria, secundum P. & pro eo. ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tamen. Et sic not. hic à facto appellari. Sed certe remedio talis appellationis non tollitur maxillata. arg. ff. de cap. & postli. reuer. l. in bello. §. facti. nisi dicas secundum eum, quòd occasione talis iniuriæ à tota causa possit appellari. Sicut ergo qui prouocat, non debet conuiciari ei à quo appellat: ita econtra appellanti iudex iniuriam inferre non debet: vt supra. e. l. & in maioribus. &. ff. e. l. illud. sed Ioan. [a] intelligit hic iniuriam, id est iniuriosam executionem: cum intra tempus quadrimestre præcipit sententiam executioni mandari, vel committatur quòd mandabit si appellet. sicut enim si aliter exceditur modus exequendi, appellatur: vt infra quorum appella. non recipi. l. ab executione. ita & si citius exequatur quàm fieri debet. est enim plus non solum quantitate, sed & tempore: vt infra titu. de actio. §. plus.

u *Permissum sit.* hoc permitti potius est prohiberi. simile loquendi genus est. ff. de publica. l. cotem. in princip. & supra ne san. bapt. l. j. Et quod dicit, dispendio, id est amissione causæ. Azo. vel dispendio: quia expensas amittit, secundum H.

†*Hæc verba aut similia ponit gl. 2. ante fi. in c. veniens. extra. e. ti.*

†*Ex Cod. The. e. ti. l. 58.*

*Appellatio potest interponi ratione cõtumeliæ per iudicem parti facta.*

[a] *Hæc vera in se, sed prior magis notabilis. Barto. & omnes.*

*Appellatur ab executore ante tẽp. p. exequẽte.*

*Supplicio.*

BIU Cujas

a *Supplicio.* in criminali causa.
b *Dispendio.* in causa ciuili.

*Si appellationem.*] CASVS. Si appellationem ad præfectum prætorio interpositam iudex non admisit, vel admiserit, sed apostolos appellanti denegauerit, intra annum poterit appellans conuenire iudicem, vt det ei exemplum sententiæ, & de eo querimoniam deponere. si vero ad inferiorē præfecto interposita fuerit, quod datum est, licebit appellanti intra sex menses facere prædicta. Si vero iudex delegatus nec appellationem interpositam admittere, nec apostolos concedere voluit: dabitur appellanti copia conueniendi iudicem intra quatuor menses. Viuianus.

c *Si appellationem.* hic non diffiniuntur tempora appellationis exercendæ: sed intra quæ conueniatur qui non dedit apostolos, & appellationem non recepit. & de hoc. ff. de appel. re. l. v. §. fin.

† *al. vrbana.*

d *Tuæ.* loquitur præfecto prætorio.
e *Aduersarium.* id est iudicem.
f *Ex sententia prolata.* id est propter sententiam prolatam, vt eius exemplum det appellanti: & sic aduersarium vocat iudicē qui cōuenitur, vt det fisco pœnā illam quæ est. ſ. eo. l. quoniam iudices.
g *Inferiorum.* quàm tu præfectus prætorio vel vrbis sis. superior tamen est iudicante: vt in authen. de appell. §. fin. colla. iiij.
h *Arbiter.* id est iudex delegatus.
i *Relationem.* id est apostolos quibus refert causam, & dimittit appellantem ad eum ad quem est appellatū, scilicet delegantem.
k *Appellator.* accipiēdo gesta cum relatione: vt supra eod. l. iudicibus.

l PRæcipimus. *Spectabilium.* id est quæ fiunt à sententiis prolatis à spectabilibus iudicibus. Et nota quatuor ordines magistratuum: scilicet princeps qui est primus, illustres, spectabiles, clarissimi: à quibus si appelletur, dicit hæc lex ad quos appelletur. & primo si appelletur à spectabili.

*Magistratus sunt quadruplices.*

m *Quæ per consultationes.* scilicet appellationes, id est homines appellantes & proponentes nobis. Azo.

cuncti sibi ab iniuriis, & suspectis iudicibus, & in capitali supplicio[a], ac fortunarum dispendio[b] prouocationem esse concessam. Dat. VII. Id. Iun. Med. Theodoro. V. C. Cons.

*Si appellatio non recipitur, vel apostoli non dantur ad interponendam querimoniam, de hoc secundum diuersitatem iudicum diuersa tempora statuuntur. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: Tempus querimoniæ exponendæ de iudice qui appellationem noluit recipere, vel qui apostolorum copiam denegauit, est quandoque annus, quandoque sex menses, quandoque quatuor secundum diuersitatem iudicum ad quos est appellatum. Salyc.*

XXXI. Impp. THEOD. & HONOR. AA. ad Asclepiodotum præfec. præt. post alia.

SI appellationem[c] oblatam, in qua vel tuæ[d] amplitudinis, vel vrbicariæ† præfecturæ sacrum auditorium postulatur, iudex non susceperit, vel susceptā appellatione apostolorum copiam denegauerit: ad deponendam super hac iniquitate querimoniā, necnon etiam conueniendū aduersarium[e] ex sententia[f] prolata, iuxta antiquum ius anni metas habeat litigator: vel si huiusmodi appellatio suscepta non fuerit, in qua inferiorum[g] iudicum sacra desideratur auditio: ad hæc eandem facienda sex menses habeat litigator. ¶ Si vero arbiter[h] appellationem suscipere, aut relationem[i] dare contēpserit: quatuor mensiū tempora obseruētur: vt his quę statuimus actitatis, pareat appellator[k] temporibus quę de appellationib⁹ definita noscuntur. Dat. III. Kalē. April. Constātinop. Asclepiodoto & Mariniano Conss.

*Si appelletur ad principem à sententia spectabilium, cognoscit præfectus & quæstor: & si à sententia clarissimorum, præfectus tantum. Et à delegato appellatur ad delegantem. Et si princeps delegauerit non illustri, & à tali delegato appelletur, cognoscit præfectus & quæstor. si vero ab illustris sententia appelletur, per consultationē principis terminabitur, in quo sententiæ tempus inspicitur. & idem si illustris nō illustri adiungatur. h. d. secundum Bar. Vel sic: Princeps pluribus intentus, appellationes ad eum deuolutas per legem istam committit quandoque vni, & quādoque pluribus, vt in hac lege disponitur: & quandoque in consistorio cognoscitur. Salycetus.*

A n *Implorant.* petunt enim vt nos cognoscamus de appellatione.
o *Expectari.* sed aliorum iudicum quos statim dices, & hoc ne nostris &c.
p *Aliena.* appellantium, quia male possemus intendere.
q *Videantur.* sic in authen. de hære. & falcid. in princip. colla. j.

XXXII. Impp. THEODO. & VALENTINIA. AA. Cyro præfecto prætorio.†

PRæcipimus† ex appellationibus spectabilium[l] iudicum quæ per consultationes[m] nostri numinis disceptationem implorant, [n] non nostram vlterius audientiam expectari: [o] ne nostris occupatiōib⁹, quib⁹ pro vtilitate mundi à singulorum nonnunquā negociis auocamur, aliena[p] defraudari commoda videātur. [q] ¶ Sed si* à pcōsulibus, [r] vel Augustali, [s] vel comite[t] Orientis, vel vicariis[u] fuerit appellatum: virum illustrem præfectum prætorio qui in nostro est comitatu, virum etiam illustrē quæstorem[x] nostri palatij, sacris iudiciis[y] præsidentes disceptationē iubem[a] arripere, *eo ordine, ea obseruatione, iisdemq; temporibus quibus cæteræ quoque lites fatali die post appellationem in sacris auditoriis terminantur: & hoc, [a] licet quidam prædictorum spectabiliū iudicum[b] iure cōcesso, [c] vt sacri iudices, appellationes[d] acceperint.[e] ¶ Quòd si à duce fuerit appellatū: si idem & præses sit: [f] præfectura necessario tantum iure ordinario in sacro auditorio iudicabit. ¶ In his autem omnib⁹ iudiciis quæ cōsultationum introduximus loco, vel apostolos, vel ea quæ apud eum gesta sunt contra cuius sententiam dicitur appellatum, suscipere ab appellatoribus, & cognitiones inducere apud viros illustres prædictos iudices, & ea quę geruntur, excipere, scribere, scriptáque litigatoribus edere nostros epistolares pręcipimus: officiis videlicet eorum[g] cū quibus[h] vir illustris quæstor iudicat, exequentibus iudicata. ¶ Hæc, si appellatio fuerit oblata iudici qui non ex delegatione[i] cognoscit. eorum enim sententiis appellatione suspēsis, qui ex delegatione cognoscunt: necesse est eos æstimare, iustè nécne fuerit appellatum, qui causas delegauerint iudicandas.[k] ¶ Huic saluberrimæ legi illud

† *Ex nulla Theodosiana extat. Hæc autem pars est similis c. dilectis. c. cum contingat. de appellat. in Nouel. 126. cap. 1. vbi dicitur vt hanc legem Gaudentius & Quintianus prosecutus sit. & vt sacris iudiciis præsidentes &c. sequitur si quis &c. sub pœna duellum in posterum vetat. Contin.*

r *Proconsulibus.* omnes proconsules sunt spectabiles: vt in authen. de non alien. §. fina. colla. ij. & de admi. offic. §. fi. colla. iij.
s *Augustali.* id est præfecto Aegypti qui dicitur Augustalis: quia ibi primo Augustus cū præfecit, & est spectabilis: vt infra de priuat. l. j.
t *Comite.* & iste similiter est spectabilis: vt supra de offic. comi. Orien. l. j. Accursius.
u *Vicariis.* scilicet eorum.
x *Quæstorē.* hic est illustris: vt in authent. eod. §. illos. colla. iiij. Azo. Et not quòd duo sunt qui de hac appellatione cognoscunt.
y *Iudiciis.* quæ aguntur in curia principis.
z *Arripere.* hoc si quātitas excedit decem libras auri: aliter vnus solus sufficit, & non excedat. xx. quia tunc in cōmuni auditorio tractaretur: vt. j. eod. l. in offerendis.
a *Et hoc.* scilicet verum est, quasi dicat, siue de causa principali cognouerit spectabilis siue cum ad eum esset ordinariè appellatum.
b *Iudicum.* & nunc ab eius sententia appellatum.
c *Concesso.* ordinariè.
d *Appellationes.* ad se factas. Azo.
e *Acceperint.* vt ordinarij.
f *Et præses sit.* & sic clarissimus: vt supra, vt omnes iud. tam ciui. quàm mi. l. j. potest etiam esse quandoq; spectabilis vel illustris: & tunc est in eo speciale, vt si appelletur ab eo cognoscente vt ordinario, vel delegato, q̄ fiat cognitio appellationis à magistro officiorum & quæstore sacri palatij: vt infra co. l. siquando. quę est cōtra. & sic non imitatur ordinem aliorum spectabilium.
g *Eorum.* id est eius.
h *Cum quibus.* id est cum quo.
i *Ex delegatione.* scilicet alterius non principis: vt infra. §. proxi. Accursius.
k *Iudicandas.* à delegato appellatur ad delegantem: vt &. ff. quis *Appellat.* & à quo.

BIU Cujas

bus & à quo.l.j.sed quid si iudex desiit esse delegans? Respon. appellatur ad illum qui est eius loco.ar.ff.de iudi. l.proponebatur.

a *Illustri.* non clarissimo, aliquin contra in authen.de appella.§. fin.colla.iiij.vel die vt ibi.

b *Temporali videlicet die.* id est in die quo secundum cursum temporis erat vel veteris, vel alterius. Azo. & subaudi, cognoscét, vel iudicabunt. Et sic not. quòd duo sunt, sicut & quâdo appellatur à spectabili. Sed contra.ș.e. l.à proconsulibus. Sol. vt ibi. Item contra. ș. de episc.audi.authen.si quis litigantium.in fin. Solu.vt ibi.

c *Nostri vero libellēses.* duo scilicet: vt in auth. de iudi. §. de vnoquoque.colla.vj.

d *Arbitros.* id est delegatos principis.

e *Inducant.* corā prædictis duobus.

f *Excipiant.* id est in scriptis redigant.

g *Qui,* scilicet libellenses. & mutat casum, scilicet quâdo delegat illustri, vbi princeps de appellatiõe cognoscit: vt subiicit. Accursius.

h *Apud arbitros.* scilicet acta.

i *Suspendi.* nam quorundā nõ licet, vt præfecti prætorio: vt.ș.eo. l.à proconsulibus.

k *Licet antea.* arg.contra.ff. de minorib. l.iij. §. scio. & de condit.& demonstr. l.falsa.§. sed & si cui. sed simile. ff. de arbitr. l.nam magistratus.

l *Eodem.* mutat adhuc casum.

m *Ei.* illustri.

n *Cõiunctus.* sic.ff. quémadmodum ser. amit. l.si communem.in princ.

o *Arbiter.* priuatus.

p *Intelligãt.* ita quòd non mutatur: & ita qđ non mutatur, stat: sic in authen.de admi. offi.§. fi.coll.iij.&.ș. de testa. l.sancimus.&.ff.de aur. & argé.leg.l.j. Sed arg. contra.ff.de adi. legal. translatio.&.l.alteri.& l.alumnæ.aliàs.l. Titia. §.qui filias. Et breuiter prædicta collige secundum Ioan.si à spectabili iudice qui tulit sententiam, vel super causa principali vel appellationis ad eum factæ ad imperatorem appelletur: non imperator, quia aliis est intentus: sed alij duo, scilicet pfectus prętorio, & quęstor sacri palatij, de causa appellationis indicabunt. Si vero à sententia iudicis clarissimi ad imperatorem prouocetur: vnus solus, scilicet præfectus vrbis, vice principis iudicabit: & hoc si ab eo est prouocatū qui vt ordinari[r] iudicauit: alioquin si vt delegatus, appellatio ad eum qui delegauit referetur. Porro vbi imperator delegauit non illustri, & ab eo prouocatur: tunc præfectus prætorio cum quæstore iudicabunt, sicut & cum à spectabili appellatur. Vbi autem illustri delegatur, vel non illustri, qui tamen postea antequam iudicaret, illustri decoratus est dignitate: de causa appellationis ab eo factæ solus princeps cognoscit. Idem est si princeps illustri & non illustri delegauit. In omnibus autem casibus prædictis cognoscentium iudicũ epistolares & libellenses apostolos, & gesta apud iudices priores ab appellatibus suscipiét, & cognoscendas apud dictos viros illustres inducent: & quæ gerun tur, excipient: & scripta litigatoribus edét, & sententiam executioni tradét, temporibus fatalium & dierum in causa appellationis seruatis. Quicquid enim hac lege specialiter nõ est expressum, legis veteris regulis intelligendum est relictum, secundum Ir. & hoc iure.C. sed iure authentico.à clarissimo ad spectabilem. à spectabili ad quæstorem & præfectum. Si vero à delegato principis illustri vel spectabili, appellat ad antiquos Romæ iudices. Si à priuato delegato pricipis, ad spectabiles: vt in authent. de appella.§. penult. & fi.colla.iiij. Sed quid si per errorem alius pro alio appelletur? Respõ. si maior vel par, valet: aliàs non: vt.ff. eo.l.j.§. si quis.

q *Eo casu.* Hæc lex non legitur in scholis.

*Ivbemus.*] CASVS. Contingit aliquando quòd iudex delegatus vel ordinarius dubitat ferre sententiam, & consulit principem: * eam. & tunc siue exprimat quid ei placeat, siue nihil dixit, sed simpliciter cõsuluit super quęstione, non debet prius determinari quæstio à iudice: sed duo patricij vel consulares cũ quæstore debent decidere quæstioné. Item si duo iudices discordes sint in ferenda sententia, & ideo consulant principem: prædicti patricij cum quæstore decidét quæstionem illam. Vi.

r *Iudicauerit.* id est cognouerit pro iudicando. nam ante sentétiam fit relatio: vt.ș.de rela. l.j. nisi in casu, vt ibi dixi. quo etiam casu potest hic loqui.

s *Placeat.* iudicare.

t *Adiectum sit.* qualiter sibi placeat, est tamen manifestanda relatio: aliàs non valet: vt.ș.de rela.l.j.§.j.

u *Quæstori.* sicque sunt tres qui examinant: & secundum eorum consilium respondet imperator, & contra hanc responsionem non

etiam cõsultissime credidimus inserendum, vt si priuato non illustri [a] vni pluribúsve (vt assolet) nostra serenitas adita delegauerit causam, & ei[s] corúmve definitio fuerit appellatione suspensa: vir quidem magnificus præfectus prætorio, qui in nostro est comitatu, cum viro illustri quæstore temporali iudicet die. [b]† ¶Nostri vero libellēses [c], quæ apud arbitros [d] gesta sunt, suscipiant, cognitiones inducant, [e] & ea quæ geruntur, excipiant, [f] scribãt, scriptáque litigatoribus edãt: qui [g] etiam apud arbitros [h] (licet illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis comitatu causæ dicantur. ¶Sanè si illustrium ac magnificorum iudicum sententiæ fuerint appellatione suspensæ, eorum videlicet, quorum sententias licet appellatione suspendi: [i] per consultationem nostram volumus audientiam expectari, licet antea [k] priuato homini, (id est non illustri) lite à nobis delegata, is postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiatur. ¶Eodem [l] obseruando & si alter ei [m] coniunctus [n] sit arbiter, [o] qui non illustrem meruit dignitatem. Quicquid autem hac lege specialiter nõ videtur expressum, id veterum legũ cõstitutionumq; regulis omnes relictũ intelligant. [p]

*De appellatione interposita à præsidis sententia super statu apparitoris magistri militum lata, cognoscit præfectus vnà cum magistro militũ, etiam si magister ipsi præsidi delegasset. Salyc. Vel sic: Quando appellatur à sententia lata super statu curialium, statuitur hic quis debeat esse iudex appellationis. h.d. secundum Pau. de Cast.*

XXXIII. Iidem AA. Cyro præfecto prætorio.

EO casu [q] quo apparitor magisteriæ potestatis de curia vel officio cohortali, de statu in prouincia patitur cõtrouersiá, vel vt tributa vel functiones debens in prouincia detinetur: si sententia rectoris prouinciæ fuerit appellatione suspensa: cum tua sublimitate viro quoque magnifico magistro militum cognoscente, causæ iubemus merita ponderari: licet magister militum rectori prouincię causam delegauerit perorandam.

*Quando princeps super aliqua causa cõsultur, ab eius consiliariis partibus præsentibus vel absentibus causa examinatur: & ab eorum consultationibus non appellatur. Bart. & Pau de Cast. Vel sic: A rescripto principis non appellatur: bene autem appellatur à sententia inde secuta. Iaco. But. Vel sic: Si princeps super aliqua causa consulitur, à consiliariis hic nominatis partibus præsentibus vel absentibus causa vnà cum relatione examinatur: & secundum eorum consilium princeps rescribit, & à tali rescripto non appellatur. Salycetus.*

XXXIIII. Imperator IVSTINIANVS A. Demostheni præfecto prætorio.

IVbemus, si qua suggestio maioris vel minoris iudicis ad nostram referatur clementiam de negocio quod iudicandum ei tradidimus, vel de quo pro sua iurisdictione iudicauerit, [s] petẽtis à nostro numine finem eidẽ imponi negocio quod ab eo disceptatum est: siue additũ sit eidem suggestioni, quid referenti placeat [t] (dum id partibus per sententiæ suę recitationem manifestum nõ fecit) siue nihil huiusmodi adiectum sit, [t] sed simpliciter nostri numinis responsum expectat: non prius causam* discerni, quàm per sacram pragmaticam nostri numinis iussionem duo magnifici viri, vel patricij, vel consulares, vel præfectorij, quos pro tempore nos elegerimus, iubeantur adiungi viro illustri pro tempore quæstori [u] nostri palatij, & vnà cum eo in scriptis relationem discernere (siue præsentibus partibus hoc perspexerint, siue absentibus) & responsum relationi dandum sua sententia manifestare: vt tamen dispositio huiusmodi excellẽtissimorum iudicum omnimodo rata

BIU Cujas

nem non appellatur, vt subiicit: sed contra sententiam sic, vt diximus. ſ. eodem. l. nouum.

a *Diuersas sententias suas.* in animo conceptas, non autem prolatas: quia tunc si sunt delegati, delegans vnam approbaret: vt. ff. de re iudica. l. duo iudices. si ordinarij, valet pro reo: vt in eo. titu. l. inter pares.

*IN offerendis.*] CASVS. In superiori. l. iubemus. dictum est quòd duo patricij cognoscunt de causa, & ferunt sententiam indefinitè: immo refert se ad hoc quod dicitur in l. præcipimus. in princ. & §. huic saluberrimę. Hæc lex distinguit, quòd si est quæstio ꝓpter decem libras, vel minorem summam, vnus tantũ patricius vel quæstor iudicabit: sed vsque ad viginti, duo patricij cognoscent: & si isti duo dissentiant, quæstor eis adiungetur. Si vero sit quæstio quæ excedat viginti, vel in palatio principis vẽ tilabitur: epistolares, id est tabelliones, omnia quæ aguntur, redigere in scripturam debent. & quando iudex consulit imperatorem, & imperator committit causam prædictis patriciis, victus & victor intra biennium debent istis patriciis consultationem offerre. & quando isti iudices cognoscunt de tali consultatione, noui testes possunt induci, & nouæ probationes.

b *Prouocationibus.* quę fiunt à spectabilibus: vt l. præcipimus. in princ. & priuato delegato, nõ illustri: vt. ſ. in ead. l. §. huic.

c *Decernendam.* videbimus enim an maior quantitas contineatur in sententia in qua appellatur, nẽne. Quid autem si de hoc dubitetur: quia talis est species de qua potest dubitari, vt si est tutelæ, vel curæ: sub quo iudice cognoscetur? Potest dici quòd ambo in dubio cognoscent. ar. ff. de iurisd. om. iu. l. si idẽ. §. j. & fin. & ar. ff. de lib. agnos. l. iij. §. quia Plautianum.

d *Terminetur.* scilicet litis æstimatio.

e *Iudicibus.* scilicet ꝓfecto & quæstori: vt. ſ. eo. l. præcipimus.

f *Excipientibus.* scilicet in scriptis.

g *Dissentiẽt.* istis duobus modis aditur quæstor, vt subiicit. sic. ff. de arbit. l. item si vnus. §. principaliter. Sed quomodo aditur quæstor, cum erat vnus de duobus? Dic quòd

sit, nulli danda licentia contra prouocationem eorum proferre sententiam, vel aliam quancũque dubitationem introducere. ℣ Quam obseruationem non solum si vnus iudex suggestione vel relatione vsus fuerit, tenere censemus: sed etiam si duobus, vel amplioribus datis iudicibus, in vnam sententiam minime omnes conuenerint, sed diuersas[a] suas sententias vnusquisque nostræ mansuetudini retulerit, vel omnes nos consuluerint quid discernendum sit.

*In causis quæ sunt vsq; ad decem libras auri, solum vnus iudex cognoscit. In causis quæ sunt vsque ad viginti libras, principium non mutatur. In causis quæ sunt vltra viginti libras, totum auditorium principis expectatur. Et ad appellationem introducendam est biennium constitutum, & nouæ probationes recipiuntur. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: In appellatione ad sacrum palatium deuoluta si sit æstimationis viginti librarum auri, & à decem supra, cognoscit præfectus prætorio, & quæstor sacri palatii. Sin autem sit decem librarum, & infra, cognoscit alter eorum tantum. si vero sit maioris æstimationis viginti librarum, cognoscit principis cõsistorium causa intra biennium intimãda: & ab eorum sententia non appellatur. Salyc.*

XXXV. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

IN offerendis prouocationibus,[b] ex quibus consultationum more negocium in sacrũ nostrum palatium introduci solebat, hoc addendum esse censemus: vt si quidem non excedat litis æstimatio decem librarum auri quantitatem, ex ipsa scilicet sententia iudicis decernendam:[c] non duobus (sicut antea) magnificis iudicibus, sed vni tantummodo disceptatio negocij deputetur. ℣ Sin vero memoratam excedens quantitatem, viginti libris auri terminetur:[d] duobus tradatur disceptatio magnificis iudicibus,[e] viris scilicet deuotis epistolaribus cognitionalia certamina excipientibus:[f] ita tamen, vt si dissentiant,[g] virum illustrem pro tempore quæstorem adhibeant, vt eo dubietatem dirimente finiatur negocium.

His videlicet litibus, quarũ æstimatio viginti librarum auri quãtitatem excedit, in commune auditorium florentissimorum sacri nostri palatij procerum introducendis: vt tamen secundũ iam statuta† liceat quidem nõ solum victo, sed etiam victori consultationem ad vnũ vel duos[h] iudices mittendam, intra bienij[i] tempus† ei vel eis intimare. Post excessum enim memorati temporis huiusmodi licentiam amputamus. ℣ Quæ vero fuerint ab eo vel eis decreta, nulla prouocatione suspendãtur. ℣ Nouas etiam adsertiones[k] à partibus apud eundẽ vel eosdem iudices addi, ad exemplum consultationis ad sacrum nostrum palatium introducendæ permittimus. Dat. VIII. Id. April. Constantinop. Decio Cons.

*Si appellatur à duce, siue sit illustris, siue spectabilis, solũ magister officiorum cognoscit. & in hoc corrigitur. l. præcipimus. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: De appellatione interposita à duce spectabili vel illustri cognoscit magister officiorũ, & quæstor sacri palatii. Salycetus.*

XXXVI. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

SIquando† duciano[l] iudicio appellatio fuerit oblata: siue ab ipsa qualitate iudicis, siue ex diuina delegatione viro spectabili duci destinata, siue inter spectabiles idem dux connumeretur, siue illustri dignitate decoretur, siue etiam maiore (cum etiam magisteriæ potestatis homines, necnon consulares sæpe, vtilitate publica poscente, ad huiusmodi curam perueniant) nullo discrimine habito, non dignitatẽ, sed ducatus magistratum spectari: & appellationem ex quocunq; duce perueniẽtẽ, non vt antea erat dispositum, sed apud virum sublimissimum magistrum officiorum, necnon virum excellentissimum nostri palatij quæstorẽ, communi audientia proposita, in sacro auditorio more cõsultationum, viris deuotis epistolaribus excipientibus ventilari sancimus: nulla veteris legis in hac causa obseruatione custo-

plures erant quæstores: vt patet. ff. de offic. quæsto. l. j. patet ergo quòd per hanc legem vnus non vltra decem libras auri, duo non vltra viginti iudicant. Sed contra. j. eo. l. fina. in fi. vbi dicit, si ex postfacto apparet excedere, de toto cognoscit. Sed illa corrigit istam. Item not. quòd ambo simul debent cognoscere. Sed aliud in pluribus tutoribus, vbi etiam vnus agit: vt ff. de administra. tut. l. decreto. §. fina.

h *Duos.* secundum prædictam distinctionem.

i *Biennii.* hic non ponitur tempus appellationis exercendæ: sed id intra quod appellatio cognoscenda intimari debet iudicibus, vt de ea cognoscãt. Sed authentica videtur statuere duos menses ad appellationem inchoãdam quæ fit à pedaneis iudicib⁹ à principe delegatis: vt in authentica de iudicib. §. audiẽt. colla. vj. Ioan. in alii videtur statui medium tempus appellationis: vt. j. titu. j. l. nemo.

k *Adsertiones.* vt. j. titu. j. l. fina. §. in his. &. l. per hanc. &. ſ. eo. l. eos. §. si quis. &. j. eo. l. ampliorem.

*SIquãdo.*] CASVS. In. l. præcipimus. circa principium dicebatur quòd si appelletur à duce, præfect⁹ de sententia iudicabit. hæc l. corrigit, & dicit, siue sit illustris dux, siue sit dux magister militum, semper à duce appellabitur ad magistrũ officiorum, & ad quæstorem.

l *Duciano.* hic dicit quòd si à duce spectabili vel illustri appelletur, quæstor palatij & magister officiorũ cognoscent. Et est contra. ſ. eo. l. præcipimus. §. quòd si à duce. Solu. vt ibi. & non legitur in scholis. *ADDITIO.* Hanc. l. notat Bart. hic ad quæstionem, quòd si rex habẽs ducatum, vel comitatum, iudicat vt dux vel comes: appellatur ad superiorem sibi in ducatu, vel comitatu, non inspecta regia dignitate. hoc ipsum dicit idem Bart. per hanc eãdem. l. in. l. j. §. si quis in appellatione. in vlti. q. ff. eo. Itẽ facit ad aliã quæstionem. Si aliquis episcopus vel clericus alius habeat iurisdictionem à principe, & iudicat vigore illius iurisdictionis: quòd ab eo appellatur ad principẽ, non ad papam: vt hic est casus secundum in. d. §. si quis in appellatione. de quo vide eundem Barto. hic, & latius per canonistas in cap.

† *l. i.* *sententiam* *in quinquennium* *ad supplendum* *pi. Cod.* † *bedie* *ni. l. vlt.* *in his.* *Centum.*

† *corrige in No. 3. Centum.*

in cap. Romana. §. debet. eo. titu. lib. vj.

*Ampliorem.*] CASVS. Olim si aliquis appellabat, appellator ante habebat commodum de appellatione, nõ aduersarius. verbi gratia: conueni Titium in. xl. iudex condemnauit eum in xxx. si Titius appellabat, iudex appellationis, vt ei videbatur, ferebat sententiã pro appellatore, non pro me. dicit imperator quòd ego debeo reportare commodum de appellatione: quia si Titius dicat se iniuste condẽnatum in. xxx. ego possum dicere quòd debet condemnari in. xl. & iudex appellationis poterit ferre sentẽtiam pro me si videt ei, siue fuerit præsens, siue absens. [*SED ENIM.*] Quãdo appellatur à minori ad maiorem, debet mittere iudici appellationis omnia acta: & si sit quæstio de. x. libris auri, & post processum causæ appareat quòd illa quæstio contineat. xv. & ita videbat ꝙ vnus iudex non posset cognoscere: vt. ff. eo. l. in offerendis. Dicitur tamen quòd iudex appel. etiam de. xv. poterit cognoscere, & ferre sententiam. Viuia.

a *Ipsi vigilantes.* id est ipsi viderent si in hoc cogitarent tantũ quantum nos pro eis cogitamus.

b *Iudicatis.* verum est super eo capitulo in quo est appellatum, vel connexo, non in alio: vt. ff. de mino. l. etiam. §. ex causa. & ff. de arbi. l. quid tamen. & ff. de transac. l. si ex falsis. & ad hoc. ff. eod. l. in offerendis. in fine.

c *Adimplere.* supplendo de iure, & inducendo legem pro absente: vel respondendo legi contra eum inductæ: quod est verum generaliter: vt. ff. vt quæ desunt aduoc. par. l. vnica. Item & de facto: vt quærendo an promissio per metũ facta fuerit, vel dolum. Vel an solutio fuerit facta, vel pactum factum, quod hic est speciale: vt. j. titu. j. l. ij. in fin. & plene diximus: vt. ff. vt quæ desunt aduoc. l. vnica. Accur. *ADDITIO.* Tu dic cum Bart. hic, nõ esse speciale in hoc casu: immo regula est secundum eum quòd vbicunque contra absentem potest peruenire ad definitiuam sententiam, iudex pro eo potest supplere de facto: vt hic, &. ff. quomodo & quando iudex. authen. qui semel. ibi, perquisita veritate &c.

dienda, sed apud eosdem tantummodo excellentissimos iudices causa trutinanda.

*Appellatur à tanto, & discutitur de toto: quia appellatio est communis etiam parti quæ non appellauit. hoc dicit secundum Bald. & non est alibi. Vel sic: Appellatus potest appellationem exercere sicut appellans, & petere sententiam in melius reformari in sui fauorem. h. d. vsque ad. §. in refutatoriis. Bart. & Salyc.*

XXXVII. Idem A. Iuliano.* P. P.

AMpliorem prouidentiam subiectis conferẽtes, quàm forsitan ipsi vigilantes[a] inueniunt, antiquam obseruationẽ emẽdamus: cum in appellationum auditoriis is solus post sententiam iudicis emendationem meruerat, qui ad prouocationis cõuolasset auxilium: altera parte, quæ hoc non fecisset, sententiam sequi (qualiscunque fuisset) compellenda. ℣ Sancimus itaque si appellator semel in iudicium venerit, & causas appellationis suæ proposuerit: habere licentiam & aduersariũ eius, si quid iudicatis[b] opponere maluerit, si præsto fuerit, hoc facere, & iudiciale mereri præsidium. ℣ Sin autem absens fuerit: nihilo minus iudicem per suum vigorem eius parteis adimplere.[c] †

*Caudent breuitate moderni. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: Libelli appellatorii non debent esse verbosi: nec superflua, sed necessaria tantum continere: quibus omissis punitur offendẽtes arbitrio iudicis. hoc dicit secundum primam expositionem quæ est magis amica literæ. Salyc.*

In refutatoriis[d] autem libellis qui solent maxime in sacro auditorio prudentissimorũ nostrorum procerum recitari, caueant tam litigatores quàm libellorum dictatores verbosis vti adsertionibus,* & ea[e] quæ iam perorata[f] sunt, iterum[g] resuscitare:[h] sed hæc sola eis inscribere quæ compendiosa narratione causas prouocationis possunt explanare, vel aliquid[i] noui continent, vel addere[k] quod derelictũ est: scituri quòd si hoc fuerit prętermissum, non deerit aduersus libellorum conditores amplissimi iudicij competẽs indignatio, ꝙ sufficiant[l] gestorũ volumina introducta, & virorum spectabilium magistrorum scriniorum breues omnia apertissime ostendere.

*Sufficit quòd iurisdictio in principio sit fundata ratione dubii, licet in calculo ferendæ sententiæ appareat aliquid quod à principio esset obstatiuum iurisdictioni. hoc dicit secundum Bal. Vel sic: Si tempore sententiæ summa reperiatur maior quàm prima facie videbatur: non impeditur iudex super toto pronunciare. hoc dicit notabiliss. §. iste, quem bene no. secundum Bar. Vel sic: Crescente lite, creseit iurisdictio. Vel sic: Ratione dubii cognoscitur & pronunciatur vltra iurisdictionem ordinariam iudicantis. Salyc.*

Sed enim scimus legem nostram esse promulgatam,[m] per quã more consultationũ in causis quidẽ quæ vsque ad decem libras auri extendũtur, vnum iudicem sancimus supponi, viginti autẽ duos sublimissimos iudices. Sed cum prima quidẽ facie videbatur non tãtam summam excedere,[n] in definitiua autem sententia apparebat iudici vel iudicibus etiã maiorẽ quantitatẽ debere imponere:[o] non erat eis possibile formam qua erant concluſi, excedere. ℣ Sed nos definimus, & omnẽ eis damus facultatẽ, si hoc ita fuerit subsecutum, licere eis & ampliorẽ summam præfata quantitate in qua dati sunt iudices, excedere: & non ad modũ suę rationis,[p] sed ad veritatis indaginẽ ferre sententiam: ne tanti iudices quasi vinculis præpediti non possint legum veritati, & iudiciali vigori per omnia satisfacere.

## TITVLVS LXIII.

## DE TEMPORIBVS ET reparationibus † appellationum seu consultationum.

*Qui appellat à nominatione, habet decẽ dies ad appellandum, duos menses ad prosequendum. secundum vnam lec. Bal. Vel sic: Tempus exercendæ appellationis interpositæ à nominatione ad munera, est duorum mensium à tempore scientiæ. Bart.*

I. Imp. CONSTANTIN. A. ad Crispinum.

SI quis ꝑ absentiã[q] nominatus, vel ad diuumuiratus, aliorumq; honorũ insulas, vel munus aliquod[r] euocatus, ad prouocationis auxilium

*DE TEMPORIBUS &c.* † *Cum necessitas publica vel agritudo iudicis ẽ causa fuit vt laborantur tẽpora, ex rescripto petitur repetitio: & ea aduersario denunciada est. Cod. Theod. e. ti. l. 3. Anto. Contius.*

*Quãdo & qualiter fiat appellatio dixit: nũc intra quæ tempora exercetur.*

SI quis.] CASVS. Nominatus ad munus aliquod, si se vult excusare, debet appellare. Intra vero quod tempus debeat prosequi appellationẽ, quæritur? Respond. quòd si absens est, intra duos menses computandos à tempore sententiæ: si præsens est, statim incipiũt currere sibi duo menses. Viuianus.

a d *In refutatoriis.* in quibus refutatur audientia iudicis qui tulit sententiam: vel in literis dimissoriis. Vel tertio appellat preces refutatorias illas de quibus dixi. ff. de rela. l. j. in fin.

e *Ea.* supple, & caueant ea &c.

f *Perorata.* id est allegata. & alibi scripta de testibus & confessionibus quæ iudex appellationis habet sibi tradita.

g *Iterũ.* & ita bis idem repetebat: non autẽ dicit ꝙ acta primæ causæ non videat iudex.

h *Resuscitare.* id est in scriptis redigere, & recitare: argu. ad hoc. ff. de preci. impe. offe. l. fi. & ff. de rela. l. fi. Acc.

i *Aliquid noui continent.* vtputa confessiones nouiter factas, & testificationes, breuiter narrandum est secundum Azo.

k *Addere.* not. fieri posse confessiones de nouo.

l *Quòd sufficiant.* ideo non deerit: quòd id est quia sufficiant.

m *Promulgatam.* ff. eo. l. in offerendis.

n *Excedere.* puta in vniuersali iudicio petitione hæreditatis, & familiæ erciscundæ.

o *Imponere.* ex eadem parte. Vel forte etiam ex alia causa. nam & alteri licet petere emendationem: vt in princ. huius legis.

p *Rationis.* aliàs rationis, scilicet inductæ ex lege illa, in offerendis. & aliàs, narrationis, scilicet dictæ legis. Et not. quòd ex hac lege & instit. de act. §. si minus. colligunt quidam, vt P. quòd si primo petij quinque, in eodẽ iudicio possum addere & petere alia quinque. qđ non placet. & hic dicit in petitione hæreditatis, vel simili iudicio: vt dixi in vniuersali.

q *Si quis per absentiam.* omitte modo, per absentiam.

r *Munus aliquod.* præter tutelã, vel curam: vt dixi. ff. titu. j. l. fi ad scribatum.

BIU Cujas

scribatum.& facit ad hoc.l.hi qui.Accursius.

a *Interponendæ.*vel proprie,& erit speciale.vel verius,id est interpositæ intra decé dies:vt.ſ.tit.j.auth.hodie.& extenditur causa appellationis in duos menses: & in hoc est speciale: quia aliàs alia tempora statuuntur:vt. j.l. proxi. & in authen. ei qui. prima est contra.l. ff. quando ap.ſit.l.j.§.quod in sententiis.Accur.

b *Computanda sunt.*ad exercendam.& hic accipe,per absentiam.

c *Monstrauerit.* quod est eo ipso quòd contrarium non probatur, id est contra se monstrabitur: vt &. ff. de proba.l. verius. & sic habebit pro singulis xx.miliaribus vnã diẽ. ff.de verb.sig.l. in itinere. & sic plus habet quàm ille qui præsens est. & ad hoc. ſ. quomodo & quando iudex.ab eo.& est speciale in hoc casu:vt cito per officiales reipublicæ consulatur.& ex hac lege potest poni casus in regula iuris:vt.ff. de regu.iur.l.vbi lex.

*Tempora fataliũ.*] CASVS. Olim statuta erant tempora in exercenda causa appellationis:& illa dicebantur fatalia:quia fatum,id est mortem vel terminum imponebãt causæ: quia si aliquis appellabat à sententia clarissimi vel spectabilis.vj.menses dabantur:& hæc tempora dicebantur primi fatalis diei.elapsis his temporibus videbatur terminata causa,vel mortua de rigore iuris: sed de æquitate dabatur secũdus fatalis dies, cuius secundi diei tempora erant.xxx.& vnus dies, & tertius,& quartus,& quilibet totidem dierum:& si appellator nõ prosequebatur causam appellationis intra illa tempora, adhuc poterat petere reparationẽ vel refectionem causæ à principe intra tres menses,qui computabantur à tempore quo quartus fatalis dies elabebatur.Si vero appellatum est à delegato à principe: tempora primi fatalis diei erunt sex mẽsium.& postquam est elapsus prior dies fatalis,dantur tres fatales:& tempora cuiuslibet fatalis sunt xxx.& vnus. elapsis his temporibus non potest peti restitutio à principe:sed sententia mandatur executioni.Si autem sit appellatum à delegato præfecti prætorio,vel alterius,primus fatalis dies erit duorum mensium,& alij tres dies fatales.& computabuntur in his diebus fatalibus dies feriati.his temporibus elapsis, si appellator non prosequatur causam appellationis, prima sententia remanet firma.Viuianus.

†*Ex Nouell.Theod. quæ nõ extat. Cõtius.*

†*Quia interdum dabatur.4.mẽsium reparatio.l. vlt. C.The.e. ti. Itẽ dabatur secunda reparatio ad impetrãdũ rescriptum.*

*Fatale causarum quod dicitur esse.*

d *Tempora fatalium.*fatales dies dicuntur,quia fatum,id est finis causæ imponitur:vt supra de aduo. di.iudic.l.aduocati. &. ſ. de iudi.l.properandum.§.huius.&.j.eod.l.nemo.Accursius.

cucurrerit:ex eo die interponẽdæ [a] appellationis duorũ mẽsium spacia ei computanda [b] sunt,ex quo contra se celebratam nominationẽ didicisse mõstrauerit. [c] Nam præsenti, qui factam nominationem cognouerit,& appellare voluerit: statim debent duorum mensium spacia computari.

*Tempora fatalia introducendæ appellationis in veram ipsius prosecutionem secũdum qualitatem iudicum à quibus appellatur,diuersa statuuntur.Bald.Vel sic:Si appellatur ab ordinario,ad appellationis prosecutionem inchoandam primum fatale est sex mensium:& dantur alia tria vnius mensis pro quolibet. Et à principe potest intra tres menses reparatio postulari : nec partis citatio requiritur.si appellatur à delegato, eadem sunt fatalia rẽparatione accepta.Sed si appellatur à delegato illustris vel spectabilis,primũ fatale est duorũ mensium:cætera nõ mutantur.& si vltima dies cadit in feriatam,præcedens inspicitur: & fatalibus elapsis pro nõ appellante habetur. h.d. secundum Bar.Vel sic:Lex ista tractat de tempore intra quod debet inchoari processus appellationis.Pau.de cast.*

II. Impp. THEODO. & VALEN.AA.Cyro præfecto prętorio.

TEmpora † fataliũ [d] dierum pro seculi nostri beatitudine credimus emendanda, vbiq; dilationum materias amputantes. [e] †Et primi quidem fatalis diei tempora [f] post appellationem, siue à viro clarissimo rectore prouinciæ,siue à spectabili iudice fuerit appellatũ, sex mensium esse iubemus.Quòd si primo fatali die lapsus est appellator, tricesimumprimũ diẽ alterum volumus esse fatalem. Quòd si eo quoque appellator exciderit: tertium similiter totidem diebus intermissis, fatalem obseruari decernimus. Quòd si tertius quoq; lapsus fuerit temporalis:quartum etiã fatalem post tricesimumprimum diem similiter obseruari decernimus. Quòd si ita contigerit,vt quatuor fatalibus diebus qui appellauit exciderit: tunc intra trium aliorum mensium spacium à nostro numine reparationem [g] peti præcipimus:qua petita nec aduersariũ decernimus admoneri [h], nec temporalem [i] diem ad petitionem reparationis numerari,sed trium mensium spacio ex quarto fatali numerãdo causam induci præcipimus:licet ante vnũ diem reparatio fuerit impetrata:licet allegata in iudicio virorum illustrium præfectorũ non fuerit. [k] Nec hoc [l] parti nocebit aduersæ: cum non dubius, sed notus omnib⁹ dies fatalis [m] appareat.Et hoc si aduersus viri clarissimi rectoris prouincię vel spectabilium iudicum sententias fuerit appellatũ.Quòd si ab arbitro [n] in prouincia ex delegatione sacra disceptante appellatio subsequatur : post priorem fatalem lapsum tres alij tantùm fatales dies similiter (vt supra dictum est) seruabuntur,nulla reparatione à nostro numine postulanda:ita, vt nonagintatribus [o] diebus elapsis, iudicata congrue executioni [p] mandentur.Sin autem ex sententia prætorianæ præfecturæ, vel magistri officiorum, vel ab alio illustri dignitate decorato arbiter in hac sacratissima ciuitate fuerit delegatus,& appellatio cõtra definitionem vel sententiam eius subsecuta fuerit: prim⁹ quidem fatalis dies duorum mensium,alij vero tres ad similitudinem supradictorum fatalium numerentur.Qui vero delegatum vel à spectabili iudice seu præside prouinciæ arbitrum appellauerit: [q] primũ quidem fatalem diem duorum mensium,tres vero alios ad si-

A e *Amputantes.*quæ denegari debent,nisi vrgentissima causa vel ratio postulet:vt.ſ.de dilat.l.j.Sed cur dicitur hic,fatalium,cũ & alij dentur?Rñ.ideo quia mero iure causa in fatum concesit, & finem accepit:licet de æquitate aliæ adhuc dentur dilationes.

f *Tempora.*id est dies fatalis.

g *Reparationem.* quia cum causa accepit fatum,petitur à principe vt reparetur:quod fieri potest intra tres menses: tribus mensibus cõputãdis à fine quarti fatalis,vt subiicit: nec in hac petitione reparationis,vel post eã petitam necesse est vocari aduersariũ pro hoc, vt subiicit. Sed hodie iure codicis non videtur habere locũ reparatio:vt.j. l. proxi. nisi dicatur illam correctã per vltimam legẽ huius tituli:vltima corrigitur per authent. de iudi. §. appellationes. colla.vj.

*Fatale causarũ quod dicitur esse. reparari*

h *Decernimus admoneri.*ad hoc vt sciat qualiter reparatio petita sit, nec etiam in eius petitione.

i *Temporalem.* scilicet reparationis indultum. quasi dicat,non computatur statim ex quo datur, sed demum finito quarto,cum forte intra tempora quarti petita sit reparatio. & hoc subiicit hic, & supra qui admit.ad bo. possef.l.fin. Alij dicũt q̃ hic dicit q̃ non est aliud tempus dandum post istam reparationem: & quod.j. subiicit,non mutatur.

k *Non fuerit.*ante finitum quartum, & post quintum inceptum.

l *Nec hoc.* quòd sic petitur ea absente:quia non debet certiorari, qui scit,vel scire debet : vt hic subiicit, &.ff. de act. emp.l.j.in fine.

m *Fatalis.*finis quarti,& principium quinti. Item non nocebit similiter:quia cum voluerit in fato principali petere, qui reparationem petiit,debebit aduersarium vocare.

n *Quòd si ab arbitro.*id est delegato principis.

o *Nonagintatribus.* præter primum scilicet fatalem, qui est sex mensium:vt supra.l.proxi.&.j.l.fina.§.j.

p *Executioni.* sed nonne dabitur spacium duorum mensium vel quatuor post omnes fatales , sicut post confirmationem, quod videtur: vt supra de vsur. rei iudi. l. ij? Sed respondeo, non: quia iudex appellationis non iudicauerat: quia non venerat pars ad iudicium. Perinde est ergo ac si non fuisset appellatum.vnde ex prima sententia fit executio, vt in fine huius legis,secundum Azo.

q *Appellauerit.* id est, appellationem repulerit, secundum H.



BIU Cujas

militudinem prædictorum fatalium dierum habeat. ¶ Illud etiam circa obseruationem fatalium dierum custodiri decernimus: vt si forte temporales in feriatos dies quoquo modo inciderint: præcedẽtes [a] eos dies vt temporales à litigãtibus obseruentur. ¶ Quòd si quis secus ac iura præcipiunt, lapsus dies fuerit temporalis, & hoc primo loco vel à præsente aduersario vel etiam à iudice † si solus litigat [b] appellator, fuerit oppositum, probatumque: pro eo habebitur appellator, ac si sententiam quoquo modo non coactus susceperit.

IN AVTHENT. de his qui ingrediun. ad appel. §. j. colla. v. consti. xj.

*Hæc authen. dicit quòd tempus exercendæ & finiendæ appellationis est annus, & ex causa scilicet impedimenti est biennium: intra quod tempus vtraque & altera pars potest causam prosequi: quo tempore trãsacto, iudice appellationis nihil pronunciante, sententia prima transit in rem iudicatã. Si ergo appellans vult absente aduersario pronunciari, ne sententia prima confirmetur, debet vltimo mense comparere, & facere aduersarium citari. Iudex vero sententiam infirmabit vel confirmabit prout acta dictabunt, absente semper propter absentiam condemnando in expensis. Bald.*

EI qui † appellat, impertitur annus, intra quem secundũ se [c] communiter vel cum aduersario litem exequatur: aut si iusta causa [d] intercesserit, alius annus indulgeatur: [e] quo [f] trãsacto, lite non completa, [g] rata manet sententia. [h] ¶ Appellatore cessante, cum vnus mensis [i] supereſt ex biennio: licet victori ingredi, vt reus quæratur: quo siue inuento, siue non, suas asferat [k] allegationes: & vel confirmetur, vel rescindatur sentẽtia: in omni casu [l] absente in expensis condemnando secundũ tempora fatalium dierũ. ¶ Neutro [m] vero occurrente, post secundum fatalem [n] permanet sententia rata.

a *Præcedentes eos dies vt temporales.* Construe sic: temporales, id est feriati dies obseruentur à litigantibus: vt. j. sicut præcedentes eos dies feriatos. q. d. feriati & non feriati computentur: vt. ſ. de fer. & de dilatio. l. siue pars. §. feriæ. Alij dicunt quòd præcedentibus diebus debet expediri negotium, cum superueniunt fatales. Accursius.

b *Si solus litigat.* quia non est præsens aduersarius contra quem est appellatum, qui opponeret fatalia cucurrisse. Et not. hic quòd iudex supplet de facto quod notum est ei non vt iudici: & sic. ſ. tit. j. l. fi. §. sin autem absens. & ff. de procura. l. filius familias. §. milites. & dixi. ſ. vt quæ desunt aduo. part. l. j. Vel dic quodammodo ei esse notum vt iudici.

Sequitur authen. ei qui appellat. quę corrigit legem istam. & est de his qui ingredi. ad appel. §. j. colla. v. Accursius. [a]

EI qui appellat. ]CASVS. In legibus erãt plures fatales dies cõstituti, sicut dictum est superius. Authent. statuit vnum tantum fatalẽ diem, intra quẽ appellator debet prosequi appellationẽ, sicue solus ipse sit in iudicio, siue præsente altera parte: & si iusta causa interuenerit, alius annus datur ei ad exemplum. Si appellator nolit prosequi appellationem, victor debet afferre suas allegationes, vt prima sententia confirmetur, vel rescindatur: & absens præsenti debet condẽnari in expensis.

c *Secundum se.* id est cum ipse solus est in causa sine aduersario: & communiter quãdo cum aduersario: nam & vterque esse potest: vt infra eo. l. fi. §. illud. Vel dic secundum se, quando solus: communiter, quando duo sunt, qui communẽ habent causam contra tertium.

d *Iusta causa.* quare non possit exequi litẽ.

e *Indulgeatur.* à lege: & sic non est opus restitutione in integrũ.

f *Quo.* ſ. secũdo ãno: & sic sunt duo fatalia. Sed olim plura licet breuiora: vt hoc tit. l. ij. & fi.

g *Completa.* id est non concluso & renunciato.

h *Manet sententia.* ac si non fuisset appellatum: vt infra. eo. l. fi. §. fi. in fi. & in hac lege, tempora. in fi. & supra tit. j. l. ſi contra maiorem. Et hoc casu actio in factum datur ex sententia prius lata: licet quando secundo sententiaretur, aliud esset secũdum quosdam: vt no. ff. de his qui notan. infa. furti. §. j. Sed quid si iusta causa etiam secundo anno fuerit impeditus? Respon. datur restitutio ex clausula generali. ff. ex quib. cau. maio. l. j. in fi. & in corpore

IN AVTHEN. DE appella. §. j. colla. viij. constitu. ij.

*Ista auth. dicit, quòd pendente compromisso tempus instantiæ appellationis non labitur quotcunque annis duraverit compromissum. Bal. Vel sic: Non currit tempus ei qui semper litigat etiam coram arbitro. Bar. Vel sic: Si de causa appellationis compromittat, tẽpora interim nõ currunt. Saly.*

SI tamen in medio causæ apud iudicem appellationis vel motæ vel non motæ aliqui eligantur arbitri, & propterea biennium transeat, intra quod oporteat appellationem finiri, & per quamlibet occasionẽ ad iudicem appellationis causa reuertatur: non lædatur † ex cursu temporis, [o] sed exerceatur, & terminum legitimum suscipiat, etsi decies milies plus quàm biennij tempus transierit, nisi biẽnium cesserit, postquam arbitrium fuerit desertum.

IN AVTHEN. DE appella. & intra quæ tempo. §. ad hæc sancimus. colla. iiij. constitu. ij.

*Si stat per principem, non currunt tempora appellationis donec princeps constituat quis cognoscat. Bal. Vel sic: In consistorio principis currit tempus intimãdæ, sed non introducendæ appellationis donec constituat quis cognoscere debeat. Saly.*

SEd & lis quæ speratur in cõsistorium principis inferri, absq; damno moræ maneat intacta, [p] donec ipse faciat eã introduci, & à proceribus secundum morem dirimi.

IN AVTHENT. vt sponsa. largi. §. hoc quoque. colla. ix. consti. ij.

*Si stat per iudicem appellationis, nõ currunt fatalia. Bald.*

SI appellatione secuta, nouissimo inductarum die [q] aut pars vtraque, aut solus qui appellatione vsus est, occurrerit, & suam præsentiam manifestauerit iudici futuro appellationis examinanti negotiũ, vel eius consiliariis, aut his qui lites intromittunt, & iudex vt spon. lar. §. hoc quoque. colla. ix.

SI appellatione. ]CAVS. Si appellator vel altera pars, aut ambo simul veniant ad iudicem appellationis, etiam vltima die fatalium, & iudex nolit eum vel eos audire: nullum fit præiudicium partibus in hoc: quia postea etiam poterit examinari causa appellationis: cum stet per iudicem quo minus appellatio exerceatur. Viuianus.

Sed certe illa loquitur in introducenda, non in exercenda.

k *Asserat.* actor.

l *In omni casu.* siue rescindatur, siue confirmetur. & gratias agat deo, quòd in principali causa seruatur ei (quãquam absenti) iustitia: vt in corpo. §. j. in fine.

m *Neutro.* i. nec actore, neque reo veniẽte.

n *Secundum fatalem.* i. post bienniũ. & idem si tantũ datus est annus.

*SI tamen. ]CASVS.* Hæc auth. dicit. Si cõtingat quòd forte in medio tẽpore fataliũ, id est duorũ annorũ qui dati sunt ad appellationẽ exercendã, ipsi litigatores eligant arbitros: non currit tempus: quia litiganti non currit tempus. Viuia.

o *Ex cursu temporis.* nec ei currit tempus, quia semper litigat: vt. ſ. de inoffi. testamen. l. contra maiores.

*Sed & lis. ]CASVS.* Superiores authen. locum habent quando lis ventilabatur corã aliquo iudice: hæc qũ appellatio ventilatur coram principe. dicit enim quòd lis quæ mouetur coram principe, potest moueri omni tempore, donec imperator præcipiat quòd illa causa determinetur. Viuia.

p *Intacta.* hoc etiam olim erat: vt infra eo. l. fi. §. ſi tamen. & intelligunt quidam vt Io. hanc authen. quando ille qui appellauit, notum fecerat principi: aliàs nó esset sine damno moræ. Alij dicunt contra quòd qui metuit sententiam, debet notificare, vt confirmetur vel delegetur, non appellans. & pro eis est in authen. de his qui ingre. ad appel. §. illud quoque colla. v.

Sequitur alia authẽ. si appellatione. aliàs incipit, Item si appellatione. quæ est in cor.

q *Nouissimo inductarum die.* id est in vltima dilatione.

† *Cõcor. gl. super verbo prolatam. in cap. penies. de renuncia. & Ex cursu temporis. in clemen. quandiu. de appella.*



BIU Cujas

a *Nullum præiudicium.* immo videtur rata sententia: vt.ſ.eo.authen.ei qui. Sed hic ſtetit per iudicem: vt.ff.ex quib. cau.ma.l.ſed & ſi per prætorem.§.ait prætor.& de dam.infec.ſi finita.§.elegan ter. Sed certe authen.illa,ei qui &c. loquitur quando ſtetit per iu dicem: vt in cor.de his qui ingre.ad appel.circa prin.colla.v. Sed certe nec ibi prohibet vltra biennium prorogari in eo quod dicit,ſi ſteterit per iudicē. Siue ergo ſteterit p principem,non currit tempus: vt.ſ. authen. ſed & his.ſiue per alium iudicem, idem eſt: vt hic. quod intellige quātum ad effectum: nam datur reſtitutio: vt.ff.ex quib. cau.ma. l.ſi per prætorem. §. ait prætor. In cauſa principali nō da tur reſtitutio poſt triēniū: vt.ſ.de iudi. l.properandum. §. ſinautem vtraque. Sed quid ſi ſte terit per alium? Reſpō. nihilo minus currit tēpus, ſed agitur cōtra eū de dolo: vt.ff.de dolo.l. arbitrio.§.dolo. ſed ſi il le non eſſet ſoluendo, reſtitueretur ad litem: vt.ff.de eo per quē fac. eſt.l.ſi. Accurſius.

NEmo.] *CASVS.* Hæc lex corrigit primam in hoc quòd prima dicebat, quòd elapſis primis fatalibus diebus poterat peti reparatio ſiue reſtitutio cauſæ: hic dicit quòd reparatio nullo modo petatur: ſed appellator ſtatim cū appellat, vel intra medietatem temporis quod datur ad appellationē proſequēdā vel exercendā, debet appellationem exercere.

b *Conſultationibus.* id eſt appellationibus. & ſic ponitur contentum pro continente, ſecundum Ot.

c *Statuti.* vt.ſ.l.prox.

d *Sub prætextu.* nedum per reſcriptum.

e *Vigilanti diligentia.* ablatiuus. Et ſic nota quòd per hāc legem corrigitur ſuperior in eo quod de reparatione dicit. ſed hæc per vltimam in primo reſpon.& vltima per authen.ei qui.

f *Statim.* vt.ſ.l.proxi.

g *Dimidiam partem.* ſcilicet vltimi fatalis. & hoc eſt conſilium ſecundum quoſdam: nam in vltimo die poteſt venire: & facit ad hoc.ff.de euict.ſi rem quam.§.quolibet.& j.eo.l.fin.§.& cum antea. *ADDITIO.* Aduertas p hæc gloſ. diceret verum, ſi iſta.l. intelligeretur de tempore conſtituto ad initiandum proceſſum ſuper appellatione: ſed veritas eſt, vt dicit hic Bar. quòd loquitur de tempore conſtituto ad appellationem intimandam, ſeu producendam: & ideo debet produci ante medium illius termini conſtituti: vt.ſ.titu.j.l.in offerendis.&.j.eo.l.fina.§.in his.& ita ſecūdum eum tenebat Iaco. Butrig.& etiam Iaco.de Are.

*Diuiſio.* PEr hanc. Continet tres partes. Primo dicit quòd non allegatum in cauſa principali, poteſt allegari dummodo nō ſit omnino nouū,& in primo iudicio nō deductum: ſed ſit ab illo quod erat deductū, dependens.& hoc vſque ibi, Sed & ſi. Secūdo quòd non probatum poteſt probari: vſque ibi, Quo exercitatis. Tertio redditur ratio ad vtrunque. Pau.de caſt. *CASVS.* In cauſa appellationis vtraque pars inducere poteſt nouas probationes, vel exceptiones: dum tamen hæ probationes non pertineāt ad nouū c. ſed ad primam cauſam in qua erat appellatum. Viuianus.

h *Conſultationibus.* id eſt appellationibus. & ſic ponitur quod continetur, pro eo quod continet.

i *Aſſertionibus.* ſcilicet ex parte actoris: puta replicationibus.

k *Exceptionibus.* ſcilicet ex parte rei: & ad hoc.ſ.tit.j. l.amplior em.in princ.& in fin.& l.in offerendis.in fin.

l *Ad nouum capitulum.* i. nouiter acquiſitum. & pro hoc.ff.de iudi.l.non poteſt. ſed ante appellationem poteſt, ſecūdum Iac. quod non placet. Alij dicunt nouum capitulū, id eſt res nouiter petita: vt ſi primo petebam boue: nunc peto equum vel aſinum. Item primo exacipiebam ſuper vno, nunc ſuper alio: & ita ſuper diuerſis. ſed ſuper eadem re poteſt etiam nouam exceptionē opponere: vt ſi primo exceptionem rei iudicatæ, nunc iuriſiurandi, vel alia opponatur: & idem in intentione ſic ex parte actoris: vt ſi primo dixeram quòd res pertinebat ad me in re dominij ex traditione facta à Seio: nunc poſſum dicere, facta eſt à Mæuio: vel per præſcriptionem, vel ex legato. Vel ſi reus oppoſuit exceptionem pacti facti de nō petendo, & probauit: poſſum opponere pactum factum de petendo: & hæc opinio vera. Tertij dicunt nouum capitulū, quando nouam intentionē vel exceptionem propono, etiam ſuper eadem re petenda, vel excipienda, vt ſi in prima cauſa egi quaſi per vim mihi aliquid ablatum, nūc dico quòd per furtum, non poſſum: vt argu. ff.de iureiur. l.duobus.§. exceptio. Vel ſi primo egi de inciſione arborum lege Aquilia: ſecundo qđ vi aut clā. ex eodem facto. Vel opoſui exceptionem ex aliquo facto puta pacti: nunc opono doli de eodem facto. hoc non placet, cum ex primo pendeat: ſed ſecunda placet. Dic ergo quòd ſi in cauſa principali exceptionem non oppoſui, vel oppoſitam non probaui: poſtmodum in cauſa appellationis non oppoſitam opponam, & oppoſitam probabo. Cæterum ſi de alia re vellem diſputare quàm prima quæ eſt in iudicium deducta, non audiar. Vel dic vt diximus de coniunctis. ff. de mino. l.etiā.§.ex cauſa. ſed Alexander papa ſtatuit ſuper nouo licere, ſed nō ſuper veteri capitulo: vt in.c.fraternitatis. extra de teſti. Sed capitulū forte pro aſſertione intellexit, vt ſtatim dices.

m *Sed & ſi qua.* ſupra quando non oppoſitam exceptionem, vel adſertionem oppoſuit: nunc quando oppoſitā prius in cauſa principali, deinde in cauſa appellationis probat. ſed vtrique dicto opponitur. Nonne omnia debent eſſe in eodem ſtatu: vt.ſ.de appel. l.appellatione? Reſpon. fallit in hoc: vt.ſ.de appel.l.eos.§.ſi quid. Item cum aperti fuerint teſtes in prima, quomodo producentur alij: vt in auth.de teſtibus.§.quoniam vero.colla.vij. quæ eſt contra? Sed hoc corrigitur ſecundū Alber. quia eſt cadē ratio ſuſpicionis. Alij dicunt quòd hic in prima probauerat tantum per inſtrumenta, aliàs ſecus: vt ibi. Tertij [a] dicunt quòd poſt apertura tam in principali cauſa quàm appellationis, poſſunt produci ſuper nouis capitulis, dum tamen oriantur ex veteribus, & illis cōiuncti ſint: & etiam primi teſtes, dūmodo iterum iurent: ſed ſuper veteribus non poteſt amplius etiā in cauſa appellationis probationes per teſtes inducere. Tu dic quòd in prima nō poteſt poſt aperturam,

in definitis diebus eū ſuſcipere differat: nullum [a] præiudicium partibus, aut vni earum ex hoc penitus volumus fieri, ſed poſt hoc examinari appellatiōes huiuſmodi, & legitima ſententia terminari.

*Ad appellationē exercendam poſt tempora ſtatuta.ſ.eo.l.ii.non cōceduntur alia. Et tempus appellationis introducendæ, eſt dimidietas temporis exercēdæ. Saly. Vel ſic: Lex iſta venit ad ſuppletionem præcedētis, & dicit quòd tranſactis temporibus de quibus ibi, deſeritur appellatio: & non eſt licitū à principe impetrare reſtaurationem, niſi in primo caſu legis præcedentis. Pau.de Caſt.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Appioni præfec.præt.

NEmo arbitretur in poſterum licentiam futuram cō ſultationibus [b] vltra ſtatuti [c] tēporis viuendi ſpacia, neque per oblationem precum, neque per ſacrum reſcriptū ſuper reparatione temporum indulgēdum, neque ſub prætextu [d] quodam altero, ſed omnibus incumbendum eſſe vigilanti diligentia, [e] quò prouocationes eorū intra ſtatutū tempus introducantur: ⁋ Ita vt etiam geſta in iudicio contra quod prouocatum eſt, non prope finem temporis tradantur ſcrinio ſacrarum epiſtolarum, ne præpediatur per aſtutias fatalis rei terminus: ſed aut ſtatim [f] poſtquam appellatum ſit, aut non minus quàm ante dimidiam [g] partē temporis præbeantur ſcrinio, ne (quod per anguſtias cōtingit temporum) tardus appellationis fautor ſuo diſpendio refutetur.

*In cauſa appellationis licet vtriq; parti non propoſitum proponere, & non probatū probare, ſi actionem antiquam reſpiciat: aliàs ſecus. Bart. Vel ſic: Ex parte actoris vel rei nō propoſita vel non probata in cauſa principali, ex primis depēdētia nō ſeparata poſſunt in cauſa appellationis proponi & probari. Saly. Iſta lex eſt famoſa & cotidiana, & h.d. In cauſa appellationis poteſt vtraque pars non allegatum in cauſa principali allegare, & non probatum probare. h.d. & Cy. dicit quòd iſta lex ſtat hic ſicut lilium inter ſpinas: quia huius tituli leges nihil valent hodie, excepta iſta, & exceptis authen.*

IIII. Idem A. Tatiano magiſtro officiorum.

PEr hanc † diuinam ſanctionem decernimus, vt licentia quidem pateat in exercēdis conſultationibus, [h] tam appellatori, quàm aduerſæ parti, nouis etiā adſertionibus [i] vtendi, vel exceptionibus, [k] quæ nō ad nouum capitulum [l] pertinent, ſed ex illis oriuntur, & illis coniunctę ſunt quę apud anteriorē iudicem noſcuntur propoſitæ. ⁋ Sed & ſi qua [m] dicta quidē allegatio mōſtrabitur, vel inſtrumentum aliquod prolatū, probationes tamē illo quidem defuerint tempore, verū apud ſacros cognitores ſine procraſtinatione præberi poterunt: id quoq; eos admittere, quò exercitatis iā negociis pleniore ſubueniatur veritatis lumine.

*Ad euidentiam dic quòd in.l.ii.ſ.e. pro varietate iudicū varia tempora ſtatuuntur*

† Matt. Siluat. Fratres de teſt.

[a] Ex nes an d oppo cauſ latus

aperturam,nisi in nouo capitulo: vt extra de testibus.c.fraternitatis. & de fide instrumen.c. cum Ioan. nisi in casu: vt in matrimonio,vbi etiam producuntur post aperturam testium: vt extra de testibus.c.ex tenore.Sed in causa appellationis potest tam vetera probare quàm noua coniuncta: vt hic di cit.Nec obstat dictum authen. quia causa appellatiõis est alia quàm prima: vt diximus.ſ.de procurato. Lita demũ. & facit.ff.de app.l.scio. §. quid ergo. *ADDIT.* Tu dicas quòd de iure canonico sicut in prima causa non possunt publicatis attestationibus iidem vel alij testes super eisdem capitulis vel directo contrariis produci: ita nec in causa appellationis: vt.d.c.fraternitatis.extra de testibus. cum nõ minus in appellationibus quàm in causa principali subornatio sit timenda: vt in Cle. ij. de testibus. at super nouis articulis respicientibus actionem primã,produci possunt iidem vel alij testes in causa appellationis:vt dicto.c.fraternitatis.& hic.

*Testes an differant probare in causa appellationis.*

*Vbi dicitur ad intentionem Imp. Viuell. Cantius.*

*Præclus. vtendi est venientis personis, quæ ad Armenias & Armenios pertinent: quæ autẽ in Armenis nominatur.ho & Bald. Cæsus. Cuius. Ratio est Bart.*

*Cum anterioribus.* Dividitur in tres partes. In prima loquitur de tempore appellationis inchoandæ, vsq; ad §.in his autem.& ibi loquitur de tempore appellationis introducendæ,vsque ad.§. si tamẽ. ibi de tempore appellationis exercendæ, vsq; in finem. & cum ista vltima parte iunguntur omnes authen. Iac.Bu. & Bald.*CASVS.* Lex secũda statuit tempora fatalia indistinctè: hæc distinguit:quia primus dies fatalis est sex mensium, si fiat appellatio de Orientalibus partibus:si non ex Orientalibus partibus, primus fatalis dies est.iij.mensiũ. alij tres fatales dies dãtur sicut in superiori lege:& potest peti reparatio. vnde videt corrigi lex illa, nemo. & si aliquis impeditus necessitate,non potuit venire ante fatalẽ diem,sufficit si veniat pòst per ser dies.Item.ſ.in.l.oferendis . statutum fuit biennũ intra quod fieri debeat relatio ad iudicem appel. hac.l.datur annus.& si appellator noluerit prosequi causam,poterat lis quæ mouebatur,in consisto rio principis perpetuo exerceri.Itẽ si vna pars est absens, non poterit

*ad appellationem inchoãdam.sed hodie per hanc legem statuuntur varia tempora pro varietate locorum ex quibus appellatur ad principis auditoriũ. h.d.vsque ad.§. in his. Vel sic: Tempus appellationis intimandæ quod per.l.ii.ſ.eod. erat varium ex diuersitate iudicum, hic variatur ex diuersitate locorum: & pro quinque fatalibus diebus qui per dictam.l.ii. introducebantur: per istam vnus fatalis terminus decem dierum statuitur,propter labilem hominis memoriã. hoc dicit secundum Salycetum.*

v. Idem A. Tribonianoꝛ quæstori sacri palatij.

CVm anterioribus legibus ex omni prouincia ad hũc nostrum sacratissimũ comitatum similis cursus ad appellationes exercẽdas impertit' est, [a] necessarium nobis visum est huiusmodi spaciis iustũ imponere libramentum.Sancimus itaque, si quidẽ ab Aegyptiaco, vel Libyco limite,vel Oriẽtali tractu vsque ad vtrasque Cilicias numerando,vel [Armeniis gentibus,]† & omni Illyrico causa fuerit more appellationũ transmissa: primum semestre spaciũ in antiqua definitione permanere,& nihil penitus neque deminui, neque accrescere. ℣ Sin autẽ ex aliis nostri imperij partibus,siue Asianæ,siue Ponticę, siue Thraciæ dicœceseos lis ꝓuocatione suspensa in hanc regiam vrbem perueniat: pro semestri spacio* trium tantúmodo mensium spacium eis indulgeri, [b] aliis trium mensium spaciis, id est nonaginta & tribus diebus, simili modo sequentibus: siue semestre impertiatur tempus,siue tres priores mẽses, secũdum locorum definitionẽ, quam designauimus: Sed & aliis tribus mẽsibus qui ex reparatione† ab aula cõcedi solent, in suo robore [c] duraturis,& prioribus accedentibus: vt partim annale numeretur, partim nouem mensium spacium consequatur. ℣ Et cum antea [d] in fine cuiuscumque temporis vnus fatalis dies ex antiquis legibus cõstitutus esset,& sæpe eueniebat* (cùm multæ sint occasiones mortales appellationum [f]) vel ęgritudine,vel spacij prolixitate,vel per alias causas (quas nec dici, nec enumerari facile sit:†) eundem diem fatalem nõ obseruari, & lites expirare, & huiusmodi luctuosis infelicitatibus patrimonia hominũ titubare: propter hoc fortunæ relevantes insidias,sancimus non in vnum diem fatalem standũ esse in posterum, sed siue ante quartum diem [g] fatalis luminis,& ipsum fatalem, siue post quinque dies [h] ex quo ortus fatalis effluxerit,appellator venerit, & litẽ instituendam curauerit, & eam in competens iudicium deduxerit:legi videri satisfactum: nec ingemiscat mortuę causæ dispẽdio,sed nostro gaudeat beneficio: cùm nobis cognitũ sit, etiã ex errore calculi dierum quem officium [i] habuit,sæpe esse causas periclitatas: quod in posterum non fieri ex remedio legis præsentis sperandum est.Eodẽ beneficio & in omnibus fatalibus aliis qui vel à pedaneis iudicibus,vel ab aliis dãtur,quos leges suis sanctionibus enumerauerunt, custodiendo,vel obseruando: vt decem fatales [k] dies pro vno vbique instituantur.

*Vbi olim biennium dabatur ad introducendum appellationem in consistorio principis,per hanc. l.datur annus tam appellatori quàm appellato, si voluerint causam introducere. Salycetus.*

In his autem casibus, in quibus biennium constitutũ est,[l] quatenus more cõsultationum in regia vrbe sub communi audientia florentissimorum sacri nostri palatij procerum ventilentur:biennij metas,vnius anni termino coartamus: vt intra eum & gesta colligere,& ea viris deuotis epistolaribus tradere,& refutatorios libellos [m] (si voluerint) offerre, & litem in sacrum nostrum consistorium introducere cogantur.Nulli licentia deneganda victrici parti,si voluerit, secundum quod iam constitutũ est, [n] etiam prẽmaturè causam inducere: neq; annali spacio expectato.*

*Si in consistorio principis causa appellationis est inchoata, tempora quibus ius nõ redditur,ipso iure non currunt. Salyc.*

Si tamen in sacro nostro cõsistorio lis exordium ceperit: etiam si non fuerit in eodem die completa , tamen perpetuari eam concedimus: cùm iniquum sit propter occupationes florentissimi ordinis quas

A

B

C

D

a *Impertius est.* ſ.sex mẽsium prius:& postea separatim aliorum sex:vt.ſ.eo.l.ij.in prin.

b *Spaciũ eis indulgeri.* mẽ.l. de ba aliàs triũ mẽsiũ spaciũ.

c *In suo robore.* sic ergo reparatio habet locum per hanc legem.& sic corrigit quod est.ſ. eod.l.nemo. & hoc per authen.ei qui.

d *Et cum antea.* no. hic quòd cum quinque essent olim fatalia cum putata reparatione, in fine cuiuslibet accipiebatur vnus dies qui appellabatur fatalis:& sic erant quinque dies fatales, in quibus debebat exerceri causa appellationis. Accursius.

e *Eueniebat.* scilicet eũdem diem &c. quod est.j.& quod hic subiicit,est interpositio.

f *Appellationum.* impediendarum.

g *Ante quartum diem.* id est ĩtra quatuor dies ante fatalem:& in ipso fatali, vel post fatalem intra quinque dies veniens appellator audiẽ.

h *Post quinque dies.* i. post fatalem per quinque &c.vt in euãgelio, & mãsit ibi duos dies.

i *Officium.* id est officiales.

k *Vt decem fatales.* id est quinque præcedentes, & alij quinque sequẽtes fatalem:vt.ſ.dixit. Sed contra.huic.§. ſ.eo.l.nemo. vbi dicit, vt gesta aut statim post appellationem,aut ante dimidiã partem temporis præbeantur. Solu.hic corrigit.sed hodie serua authen.ei qui appellat.in fine.ſ.eod.

l *Constitutum est.* vt.ſ. titu.j.l.in offerendis. & sic hodie. & hic corrigitur, vt ibi dixi . Alij hic dicunt de tempore appellationis exercendæ, & sic datur annus: vt hic, nisi sit iusta causa quare datur alius annus : vt.j.§. illud. &.ſ. eo.authen.ei qui. Item secundum primum intellectum est contra.ſ. eod.l.nemo.sed hoc ex specialibus causis. Accursius.

m *Libellos.* id est preces.vel forte id est apostolos, vel refutatorias preces de quibus dicit ſ.de rela.l.j.Sed contra authen.ei qui. Solu. vt ibi soluitur.

n *Constitutum est.* vt.ſ. eo.l.nemo.

*quia isti casus fiunt ad voluntatem dãnonũ: vi de gl. i Cle. mẽ.l. de ba ptis. & eius effectu.*

*Fatalia erant olim quinque.*

** annalis ratio expectatur.*

circa nostræ pietatis ministeria habere noscitur, causas hominum deperire.[a]

*In appellatione exercenda alibi quàm in consistorio principis, datur annus: quo elapso firma manet prima sententia: nisi iusta causa fuerit appellator impedit[o]: quo casu datur secundus annus: in quo omnẽ suam diligentiam debet facere appellator præstando iudici, vt prosequatur. Et in causa appellationis est speciale, vt possit absque litis contestatione ferri sententia. Item statuta in causa appellationis, habent locum in causa supplicatiõis interposita à præfecto prætorio. Hoc dicit vsque ad.§. sin autem. Salycetus. Vel sic: Hic dicitur quòd exordium imponitur causæ appellationis vna tantum parte præsente, dummodo interueniat citatio. hoc dicit secundum Baldum.*

Illud etiã † merito addendũ huic legi censemus, vt si quis[b] fatali die apud appellationis iudicẽ introductus, siue ex parte vna, siue cognitionaliter causæ appellationis imponat exordium,[c] deinde relicta ea discedat, & in desidia reliquum tempus permaneat, & annale[d] tempus post inchoatã[e] litem præterierit: victore neque sententiam ad effectum perducere valente, propter litem iam inchoatam, neque iam terminum accipere inueniente,[f] cum appellatoris absentia eam finiri non facilè concedat: huiusmodi iniquitatem amputantes, cùm aduersarius potest etiam minimè præsente appellatore litem exercere, quia hoc speciale priuilegium[g] eius est qui appellationi examinandæ præsidet, posse & ex vna parte[h] † causam dirimere: iubemus eundem appellatorem, nisi obseruauerit iudicium, & causam vsque ad finem peregerit, sed & si per eum steterit quo minus omnia litis certamina impleantur: appellatione defraudari, & sententiam contra eum latam in suo robore durare, & ad effectum perduci, tanquã si ab initio minimè fuerit prouocatum:[i] nisi ipse appellator euidentissimis probationibus possit ostendere se quidẽ summa ope nisum voluisse litem exercere, per iudicem[k] autem stetisse, vel aliam inexorabilem[l] causam subsecutam, propter quam hoc facere minimè valuit. Tunc etenim aliud ei annale[m] tempus indulgemus: quo effluente, & lite minimè finem accipiente, cadere eum de appellatorio iuuamine disponimus: cùm ei sit apertissima facultas & nostram adire maiestatem, & tarditatem iudicis † in querelam deducere, & nostro beneficio perpotiri.

*Statuta in causa appellationis, habent locum in causa supplicationis interpositæ à præfecto prætorio. Salycetus.*

Cui consentaneum est, vt & in sententiis omnium amplissimorum præfectorum prætorio ex diuino oraculo retractandis,[n] eadem obseruatio quę suprà dicta est, post ingressum vnius vel vtriusque partis, tam propter absentiam personarũ quàm propter statuta tempora teneat.

*Iuri appellandi potest per pactum renunciari, ac etiam conueniri ne vllum fatale seruetur. hoc dicit notabiliter secundum Salycetum.*

Sin autem partes inter se scriptura[o] interueniente pacisc endum esse crediderint nemini[p] parti licere ad prouocationis auxilium peruenire, vel vllum fatale obseruare: eorum pactionem firmam esse censemus. Legum etenim austeritatem in hoc casu volumus pactis litigantium mitigari.[q]

## TITVLVS LXIIII.

## QVANDO PROVOCARE non est necesse.

*Contra sententiam quæ transiuit in rem iudicatam, pronunciari non potest: ideo à pronunciato appellari opus non est. Salyc. Vel sic: Sententia definitiua lata contra aliam sententiam validam, & quæ transiuit in rem iudicatam, est ipso iure nulla: nec est necesse ab ea appellare, & exceptio nullitatis impedit executionem sententiæ, si offeratur parata probatio nullitatis. Pau. de Castro.*

1. Imp. ALEXANDER. A. Apollinari, & aliis.

IAtam sententiam dicitis, quam ideo vires non habere contenditis, quòd cõtra res prius iudicatas, à quibus prouocatũ nõ est, lata sit.[r] Cuius rei probationẽ si prom-

---

a *Deperire.* vt.ſ. eod. authen. ſed & lis.

b *Si quis.* ſcilicet appellator.

c *Exordium.* dicunt quidam, appellator. vel dic, iudex. Et not. hic imponi exordium vna tantum parte præſente, & rem inchoari, vt hic ſubiicit. quod fit per citationem alterius partis: quod facit ad hoc quod dicimus. ff. de iuriſdic. om. iu. l. & quia. Sed hoc ſpeciale in cauſa appellationis, vt hic ſubiicit: & ſic in aliis non eſt ita, ſed demum lite conteſtata datur initium cauſæ: vt in authen. de litig. §. ſi vero initium. coll. viij.

d *Annale.* quod eſt computatis quatuor fatalibus tempore reparationis: vt. ſ. eod. l. ij. in princ.

e *Inchoatam.* ſic nota quòd tempus appellationis exercendæ, nõ ex die ſententiæ latæ, vel appellationis factę, ſed inchoatæ currat: & ſic multo tempore poſſet durare. & ſic eſt cõtra. arg. ſ. eod. l. ij. Vel dic quòd incipit currere à tempore appellationis factæ: & quod hic dicit, præteriit, id eſt præteriiſſe noſcatur an cucurrerit à tempore appellationis. ſic. ſ. de hæredi. inſtitu. l. fin. Vel dic quòd appellator debet proſequi cauſam à tempore appellationis vſque ad annum: & ſi non fecerit, rata manet ſentẽtia prima, niſi ex iuſta cauſa detur alius annus. Sed ſi intra annum vel biennium ſibi datum ad iudicem appellationis eat appellator, & litem inchoauerit, & poſtea deſeruerit, tunc ab eo tempore incipit currere quo litem inchoauit, & finitur anno: niſi ex cauſa detur alius annus, & ſecũdum hoc etiam vſque ad quadriennium poterit durare. *ADDITIO.* Tu dicas quòd hodie tempus proſequendæ appellationis currit à tempore appellationis interpoſitæ: vt in authen. ei qui. & ibi hoc notat Barto. ſ. eod. & in Clemen. ſicut. vbi de hoc plene per glo. magnam de appellationibus.

*Appellationis exercendæ tẽpus, à quo tẽpore currit.* † *huic.* §. *derogat Nouel.* 126. *ex qua tamen nullũ fragmentum hic à cõpilatoribus additũ eſt. Contius.*

† *Cõcor. glo. ſ. c. veniẽs. in verbo, ſufficiẽs. de reñ. & 2. q. 6. appellatores. & c. per tuas. de appel.*

f *Inueniente.* ſcilicet litem inchoatam.

g *Priuilegium.* non eſt ergo ita in aliis, vt diximus ſupra de his qui ad eccleſiam confu. l. fina.

h *Ex vna parte.* & ſic lite non conteſtata.

i *Prouocatum.* vt. ff. de his qui not. infa. l. furti. ij. reſponſo. & ſupra titu. j. l. ſi contra maiores. & l. quoniam nonnulli. & in authent. de appella. colla. viij. in princip. & de his qui ingre. ad appella. §. ſi vero neuter. colla. v. & ſ. eod. l. ij. in fin. ſed ſecus in excuſatione tutorum: quia etſi illam non proſequor, tamen non ex quo datus, ſed ex quo fui iuſſus gerere, teneor: vt. ff. de excu. tut. l. ſi is qui.

k *Per iudicem.* vt ſupra eod. authent. ſi appellatione.

l *Inexorabilem.* id eſt inexcuſabilem. hoc eſt, in qua non poterat excuſari.

m *Annale.* vt. ſ. eod. authen. ei qui. Accur.

n *Retractandis.* non aliter: vt. ſ. de ſen. præfec. præto. l. j.

o *Scriptura.* vel ſine ſcriptura: vt. ſ. de pactis. l. pactũ qđ bona.

p *Nemini.* idem & ſi vnus tantum hic conuenit: vt. ff. à qui. appel. non licet. l. j. §. ſi quis.

q *Mitigari.* not. ſic & ff. de fer. l. j. & ſ. de pac. l. ſi quis in conſcribendo. & ſ. de donat. ante nupt. l. ſi conſtante. in princip. ſed argu. contra. ff. quorum legato. l. j. §. quod ait prætor volũtate. & ff. iudi. ſolui. l. cum apud. & ff. de poſtu. l. quos prohibet.

*QVANDO PROuocare non eſt neceſſe.*

*Superiori titulo quando appellatione reſcinditur ſententia, dixit: nunc quãdo ipſo iure eſt nulla.*

*Atam.*] *CASVS.* LEgi rei vindic. & ſuccubui: an teneat ſententia ſi oſtendatur alia in contrarium prius lata, à qua non fuit appellatum, quæritur? Dicitur quòd non: nec ab ea neceſſe eſt appellare.

r *Lata ſit.* vt quia hic iudicauit rem meam eſſe, prior non eſſe. ſed quid ſi concordauit ſecunda ſententia cum prima? Videtur valere ſecunda, cum nõ ſit prohibitum. Arg. ff. ex qui. cau. maio. l. necnon. §. quod eis. Nam leges dicentes non poſſe reuocari primam per aliam niſi per appellationem, loquuntur quando ſecunda eſt contra primam: vt. ſ. de ſen. l. poſt ſententiam. & ſ. ſenten. reſcin. non poſ. l. j. & ff. de re iudi. l. præſes. & ſ. de execu. rei iud. l. ſi vt proponis. ſed in caſu fallit quo reuocatur prima à qua appellatum non eſt, per ſecundam: quia dubitabat an primo fuiſſet iudicatum, & in ſecunda iudicatur nõ eſſe iudicatum: vt. ff. quæ ſen. ſine appel. l. j. in princ. ſed quæ eſt ratio quòd non valet? Reſpon. dicunt quidam quòd prima tranſierat in rem iudicatam, &

*Semẽtia ſecũda ſi cordat prima ſtatum valet.*

BIU Cujas

dicatam,& faciebat iam ius:vt.ff.de condic.inde. l.eleganter.§.si post rem.& sic secunda non valet,quasi contra ius cõstitutionis lata:vt.ff.quæ sen. sine appel.l.j.§.j. quod non placet: quia in secunda non est expressus error,vt ibi dicitur,&.j.l.proxi. Dic ergo vt sit litium finis.argu.ff.pro suo.l.fin.

*Sententia secunda lata contra primam quare non valet.*

a *Non obtinebit.* sic etiam transactio non valet: vt.ſ. de transac. l.si causa. sed aliud si iudicatur post iuramẽtum: vt.ff. de iureiur. l. nam & postea. §. si damnetur. Sed quid si appellatũ est à sententia quę ipso iure nõ valet? Respon.iudex pronunciabit appellationem iniustam, & inferet causam quia nihil valuit sententia: & ita denuo retractabitur,cũ nec per appellationem confirmetur:vt.ff.de app.l. si expressim. nisi in casu: vt ff.ré ra.ha.l.iij.§.fin.sed si causam non adiiciat, sed simpliciter pronunciet appellationem nõ tenere,cõfirmari videtur sententia: maxime si appellator dicat in appellatione, dico sententiam ipso iure nullam: vel si qua est, appello. causa enim appellationis principalis est quæstio:sed incidẽter quæritur, an ipso iure sententia sit nulla. Item pone quòd egi ad.x.contra Titiũ, & succubui, & postea procurator meus agit cõtra ipsum procuratorem Titij ad eadem.x.quæ sententia valet,prima,vel secunda? Respõ.prima valet.

*Hyllitio videtur esse contrarium. Sententia iure nulla non potest confirmari. Speculator. Constabilis. Inter. ad finem.*

*Ad Capion. vel. ad Canonic. Con.*

*Si cum.* ] CASVS. Inter auiam & fratrem defuncti de testamẽto quo erat auia instituta, erat quæstio: quia dicebat esse institutam in testamẽto minoris.xiiij.an. & dicebat hoc fieri posse.vnde pronunciauit minorem.xiiij.an. posse facere testamentum,an valeat sententia, quæritur? Dicitur quòd nõ: quia erat lata contra. l. nec ab ea erat necesse appellare.si vero de ętate esset quæstio, & iudex pronunciauerit maiorem.xiiij.an.esse, & ita posse testari,nec à sententia fuit appellatum, vel fuit,sed appellator destitit:valet sententia.

b *Si cum inter te.* fratrem defuncti.

c *Et auiam.* institutam.

d *Defuncti.* minoris.

e *Iuris.* quo dicitur minorem. xiiij.an. non posse testari : vt.ff. de testa.l.qua ætate.&.ſ.qui testamen.fac.pos.l.si frater. Accur.

f *Palam est.* non valet ergo sententia lata cõtra ius constitutionis.addunt quidam hoc esse verum, si putabat se facere contra legem,vel constitutionem. secus si putabat causam legibus iuuari: vt.ff.de re iudi. l.cum prolatis. & .l.præses. Sed dic ꝙ si expresse contra formam iuris iudicat,vt si pronunciet minorem.xiiij. an.

*Sententia cõtra leges.*

ptam habetis, etiam citra prouocationis adminiculum,quod ita pronunciatum est,sententię auctoritatẽ nõ obtinebit. a PP. VIII.Kal.April. Alex.A. Cos.

*Sententia lata contra ius constitutionis, est ipso iure nulla : secus si contra ius litigatoris.hoc dicit secundum Bart.Vel sic:Sententia contra legis tenorem lata, errore expresso in ea,non valet ipso iure. Lata verò per errorem facti, seu contra ius partis,valet: sed appellari potest.h.d. secundũ Salyc. Vel sic : Sententia quæ continet expressum iuris errorem, est ipso iure nulla: & sic non est necessaria appellatio:secus si non exprimitur error,licet sit lata cõtra ius: quia tũc valet , sed est iniqua : ideo nisi prouocetur, transit in rem iudicatam.Pau.de Cast.*

II. Idem A. Capitaneis.†

SS cum inter te b & auiam c defuncti d quæstio de successione esset,iudex dat' à præside prouinciæ pronũciauit potuisse defunctum etiam minorẽ quatuordecim annis testamentum facere,ac per hoc auiã potiorem esse:sententiam eius cõtra tam manifesti iuris e formã datam , nullas habere vires palam est: f & ideo in hac specie nec prouocationis auxiliũ necessarium fuit. Quòd si cum de ætate quæreretur, impleſſe defunctum quartumdecimum annum,& per hoc iure factũ testamentum pronũciauit, nec prouocasti, aut post appellationis impletam causam destitisti:rem iudicatam retractare nõ debes.

*Causa præiudicialis impedit electionem ad munera.Barto.Vel sic:Suspenso genere, suspenditur quælibet eius species,& indiuiduum.Vel sic:Suspenso principali,suspenditur secundarium.hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Appellans à munere decurionatus, licet interim duumuir electus non appellat, sibi non præiudicat.hoc dicit secundũ Saly. Vel sic: Causa præiudicialis quæcunque pendet,impedit exerceri alias particulares: ideo si exercentur,non valent:nec est necessaria appellatio.Pau.de Cast.*

III. Imp. GORDIANVS A. Ingenuo.

SI (vt proponis g ) suspensa apud amplissimos iudices cognitione prouocationis, quã te ob id interposuisse dicis, ꝙ decurio nominat' esses,ad dũuiratum vocatus es: manifestũ est præiudicium h futuræ notioni memoratorum iudicũ fieri non potuisse.

*Non valet sententia plurium delegatorum,nisi omnes sententient. Barto. Vel sic: Cum plures sunt delegati in vna causa, sententia lata ab vno , vel ab aliquibus ex eis non interuenientibus aliis,est ipso iure nulla: ideo necessaria non est appellatio. Pau. de Castro.*

IIII. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS AA. & VALERIANVS † C. Iuliano.

CVm magistratus datos iudices, & vnum ex his pronunciasse proponas:nõ videtur appellãdi necessitas fuisse, cùm sententia iure non teneat. i

*Impositio multæ vltra quàm iudex possit ex sua iurisdictione , est ipso iure nulla. Barto. Vel sic: Vbi iudex excedit terminos & fines iurisdictionis, sententia est ipso iure nulla:& ideo non est opus appellare.Iaco.Butri. Vel sic: Excessus in tanto, vitiat in toto . Vel sic : Iudex qui iurisdictionem superioris assumit, reddit actum suum totaliter nullum . hoc dicit secundum Baldum. Et est nota.l. Vel sic: Citra appellationem annullatur impositio multæ vltra iurisdictionem.hoc dicit secundum Salyc. Vel sic: Vbi iudex excedit metã suæ iurisdictionis, non valet sententia ipso iure.Pau.de Cast.*

V. Imppp. CARVS CARINVS & NVMERIANVS AAA. Domitiano.

CErta ratione & fine multare pũsides possunt. k Quòd si aliter & contra legis statutum modum prouinciæ prẽses multam vobis irrogauerit: dubium non est, id quod contra ius gestum videtur, firmitatem non tenere, l & sine appellatione posse rescindi.

*Non valet sentẽtia lata per iudicem delegatum extra tempus cõmissionis.& quod dicit cum non eo die:idem dicas,si non eadem hora:quia tempus cum omni actu concurrit : & in naturam illius actus conuertitur,vt patet in præscriptionibus: & ad nõ*

*ta,an & quando valeat.*

† *nobilis, add.in vet. Contius.*

*Dũuiir ex decurionibꝰ eligitur.*

*Sentẽtia diuersa si ferãtur à pluribus,quid iuris.*

pro libertate fertur:in aliis autẽ illa quæ pro reo:vt.ff.de re iudi. l.inter pares.&.ff.de inoffi.testamen.l.si pars. ADDITIO. Videas omnino.c.fin.extra de re iudi. a

a *Quòd vbicũque lex dat certum modũ ꝓcedẽdi,illi' omissio reddit actum nullũ.*

CErta. ] CASVS. Magistratus habent iurisdictionem indicendi multam,quidam maiorem,quidam minorem. si ergo præses indicendo multam modum statutum excedit, nec valet sentẽtia,nec ab ea necesse est appellare.

k *Possunt.* vt.ſ.de modo multa.l.fin.

l *Non tenere.* ipso iure,sed secus in pœna:vt si in quadruplũ cõdemnauerit ex furto non manifesto, valet sententia: vt.ff. de his qui not.infa.l.quid ergo.§.pœna.sed in multa si modum non excessit,

*Pœna & multa differunt.*





BIU Cujas

ceſsit, valet ſententia, ſed appellatur: vt.ſ. de appel.l. & in multis. Sunt & aliæ differentiæ inter pœnam & multam: vt.ff. de verb. ſign.l.aliud eſt fraus.§.inter. &.l.ſi qua pœna.

*Cum non.*] CASVS. Delegata eſt alicui cauſa, vt pronunciet intra certũ diẽ: ſi vlteriori die pronũciat, non tenet ſententia.

a *Sed ductis.* id eſt prolongatis.

b *Alieniore.* id eſt longiore.

c *Cognoſcet.* vt.ſ. quomodo & quando iu.l.ſi vt proponis.j. & hoc niſi forte partium conſenſu prorogata eſſet dies: vt.ff. de iudi.l.ij.§. ſed & iudex.

*Venales.*] CASVS. Litigabã cum Titio: Titius dedit pecuniam iudici, vt me inique condemnaret. Dicitur q̃ non valet ſententia, nec opus eſt appellare. Viuianus.

d *Venales.* quia precio obtentæ ſunt, ſecus ſi per gratiam: vt.ff. ad Trebel. l. ſeruo inuito. §. cum prætor. nã ibi tenet, ſed datur reſtitutio: vt .ff. de re iudi. l. diuus. niſi in caſu vbi non valet, ambitione vel gratia lata: vt.ſ. ſi ex fal. allega. l. fi. nam inimicitiarum etiam cauſa retractatur ſententia: vt.ff. de arbi. l. non diſtinguemus. §. cum quidam.

*Sententia lata per gratiam valet.*

e *Infirmas.* ſecus in ſententia arbitraria, quando poteſt agi ad pœnã: ſed tamen obſtat doli exceptio: vt.ff. de arbi. l. ita demum. &. ſ. de arbi. l. iij. Ipſo ergo iure non valet ſententia iudicis: vt hic. Iudex etiã accuſari poteſt lege Iulia repetundarum: vt.j. ad leg. Iuliam repe. l. iubemus. & litem facit ſuam: vt.ff. de iudi. l. ſi filiusfamilias. & qui corrupit, cauſam amittat: vt.ſ. de pœn. iudi. l. j. & ij. Accurſius.

† *al. Nicanori.*

*Si pater.*] CASVS. Aliquis filiusfam. & minor. xv. an. creatus eſt decurio. vtrũ opus fuerit appellatione in hac creatione, ſi nolebat eſſe decurio? Reſpon. quòd non. lex ſequens plana eſt.

f *Inhabilem.* vt quia non habuit aliàs honorem, & nũc vocatur ad maiorem. Vel quia inuenitur continuare honorem: quod fieri non poteſt: vt.ff. de mun. & ho. l. honor. §. gerendorum. nam & hæc eſt inhabilitas: quia eſt minor: vt.ff. de mu. & ho. l. ad rempublicã. &. j. qui æta. l. ij. lib. x. &. ff. de decu. l. non tantũ. niſi filij ſuppleãt: vt.ff. de mino. l. ij. ij. reſpon. ergo ſubauditur hic, maxime. Vel dic, ſi, id eſt quia. & ſic nil ſubaudias.

g *Quando.* pro quia.

h *Aetati.* ſcilicet in. xv. anno: vt.ſ. dixit.

*tempus, ſequitur non ens. hoc dicit ſecundũ Bald. Vel ſic: Sententia delegati lata vltra tempora ſuæ delegationis, non valet: & appellatione ſubmota vt fruſtratoria, delegãs ex integro cognoſcit. hoc dicit ſecundum Salycetum. Vel ſic: Sententia delegati lata extra tempus, vel vltra tempus appoſitum in ſua delegatione, non valet, tanquam lata à non habente iuriſdictionem, & appellatio non eſt neceſſaria. hoc dicit ſecũdum vnum intellectum. ſecundum alium dicit quòd ſententia lata non in termino peremptorii ad quẽ fuit citatus, non valet. Paul. de Caſt.*

VI. Iidem AA. Germano.

CVm non eo die quo præſes prouinciæ prẽcepit, iudex ab eodem datus pronũciauerit, ſed ductis[a] diebus alieniore[b] tempore ſentẽtiam dediſſe proponatur: ne ambages fruſtra interpoſitæ prouocationis vlterius negocium protrahant: præſes prouinciæ ſuperſtitioſa appellatione ſubmota, ex integro inter vos cognoſcet.[c]

*Sententiæ latæ precio ſunt ipſo iure nullæ: ſecus ſi eſſent latæ gratia. Bart. Vel ſic: Sententia lata à corrupto per pecunium, eſt ipſo iure nulla, nec appellatio eſt neceſſaria. Paul. de Caſt.*

VII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. Nicagoræ.†

VEnales[d] ſententias quæ in mercedem à corruptis iudicibus proferuntur, etiam citra interpoſitæ prouocationis auxilium iampridem à diuis principibus infirmas[e] eſſe decretum eſt.

*Minor ætate vocatus ad decurionatum, eſt ſine appellatione tutus mero iure, maximè ſi pater non conſentit. Bald. Vel ſic: Defectus ætatis reddit nominationem ad munera publica ipſo iure nullam, & etiam priuilegium immunitatis: ideo appellatio non eſt neceſſaria. hoc dicit cum. l. ſequen. Paul. de Caſt.*

VIII. Iidem AA. Conſtantino.

SI pater tuus cùm decurio creareris, non conſenſit, & decimumquintum annum ætatis agis: aditus præſes prouinciæ ſi inhabilem[f] te ad eundem decurionatus honorem eſſe perſpexerit: quando[g] huiuſmodi ætati[h] etiã prætermiſſa appellatione ſubueniatur, iniquã nominationem remouebit.[i]

i *Remouebit.* nec pater pro eo tenebitur: vt.ſ. ne pater pro filio. l. ſi filius.

k *Veteranis. Honeſtam.* vt quia. xx. annis militauerat: vt.ſ. de excuſa. vete. l. j. Vel ſi intra certum tempus fuit aſſumptus, & illud finitum eſt.

*Veteranus habens immunitatem vacationis, non tenetur ſi contra immunitatẽ vocatur ad munus. h.d. & eſt ſpeciale in militibus. Bald. Vel ſic: Si veteranus habens immunitatem, vocetur ad munera perſonalia, non tenetur appellare: quia vocatio vel electio eſt nulla. hoc dicit ſecundum Salyc.*

IX. Iidem AA. & CC. Rufinæ.

VEteranis qui in legione vel vexillatione militãtes, poſt viceſima ſtipendia honeſtam[k] vel cauſariam[l] miſsionẽ conſecuti ſunt: onerũ & munerum perſonalium[m] vacationẽ conceſsimus. Huiuſmodi autem indulgentiæ noſtræ tenore remunerantes fidã deuotionem militum noſtrorũ, etiam prouocandi[n] neceſsitatẽ remiſimus.

*Appellationibus ſuperuacuis non vtimur: vt non iniuria, ſed honor iudicibus inferatur: ideo vbi victus appellauit ſuper ſorte, non appellat victor ab abſolutoria expenſarum: ſiue victus proſequatur appellationem, ſiue non: quia iudici appellationis eſt data licentia appellantem in ſumptibus non condemnatum condemnandi. Saly. Vel ſic: Iſta lex eſt ſingularis. & h.d. Superuacuis appellationibus non vtimur, propter honorem iudicum, ſecundum Iaco. But. Vel ſic: Vbi victus appellauit ſuper ſorte, nõ appellat victor ſuper expenſis, ſiue victus proſequatur cauſam, ſiue non: quia hoc totum ſupplet iudex officio ſuo. But. Vel ſic: Si victus appellat & proſequitur, victor non poteſt appellare propter condemnationem expenſarum omiſſam. idem ſi non proſequitur. hoc dicit iſta lex no. ſecundum Bart. & Paul. de Caſt.*

X. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

OMnem[o] honorẽ ſaluum iudicibus reſeruantes,† ſi quando vna pars quaſi læſa per definitiuam eorum ſentẽtiam, prouocatione vſa fuerit, interdicimus alteri parti quæ vicit, pro hoc tantummodo quòd nihil capere pro ſumptibus litis, vel detrimẽtis, vel minus quàm oportuerat, iuſſa eſt, prouocationem offerre: cum & ipſa deciſionem litis rectè factam eſſe confiteatur:[p] iudicibus ſcilicet ſiue florẽtiſsimis proceribus ſacri noſtri palatij, ſiue his quib⁹ pro minore[q] litium æſtimatione conſultationes[r] delegantur,

l *Vel cauſariam.* quæ propter valetudinẽ ſoluit à laboribus militiæ: vt.ff. de his qui not. infa. l. ij. §. ignominiæ. ſed qui ignominioſe remittitur, eſt infamis: & ideo priuilegia non habet, vt ibidem dicitur.

m *Perſonalium.* Perſonale munus eſt quod cum animi prouiſione, & corporalis laboris intentione ſiue aliquo detrimẽto perpetratur: vt tutela, & cura, & ſimilia: vt .ff. de mun. & ho. l. munerũ. §. j. A patrimonialibus autẽ nec milites nec veterani excuſantur: vt.ſ. de vectigal. l. iij. &. ff. de priuile. veterano. l. ij. in fi. &. l. pen. §. j.

*Munus perſonale eſt.*

n *Prouocãdi.* ſi fuerũt nominati ad munera, eſt eis. l. remiſſa. quod non eſt in aliis qui vacationem habent: vt.ſ. de appel. l. ciues. &. l. ei qui. excuſare tamen ſe debẽt: vt.ſ. de excu. veterano. l. ij. aliter agnoſcere videntur, & ſubire tenentur: vt.ff. de priuile. veterano. l. fina. in fin. habent & alia priuilegia veterani: vt. j. de pœnis. l. honor. & ff. de priuile. veter. per totum. & de his qui nó imple. ſtipen. l. fi. lib. x.

*Omnẽ.*] CASVS. Petebam fundũ à Titio. condẽnauit eum iudex tãtum in fundo, & nõ in fructibus & litis expenſis. Dicitur q̃ nó datur mihi facultas appellandi nomine fructuum & expenſarum: cum confiteor recte latam ſententiã. & hoc in prima. Ideo dicit q̃ ſi Titius qui cõdemnatus fuit, appellauit: quòd ſi iudex appellationis ꝑſpexit me actorem iuuandum in expenſis & fructibus, quòd me iuuabit. Tertio dicit q̃ ſi victus Titius appellauit, & cauſam appellationis nõ fuerit ꝑſecutus, dicit q̃ ego actor per eãdem appellationem victi Titij poteram conſequi fructus, & litis expenſas in primo iudicio non deductas. & hoc dicit.

† *Simile. c. vt debitus honor. ſi. Superueniens. ſi dicat. princ. ext. de appel.*

*Iudex condẽnationem expreſſam omiſſe non tenetur.*

o *Omnem.* ſic extra de appel. c. vt debitus honor.

p *Confiteatur.* in ſorte, ſed iudex tenetur qui nihil de ſumptibus dixit: vt.ſ. de iudi. l. properandum. §. ſin autem alterutra.

q *Pro minore.* qui & appellãtur pedanei iudices quo ad ſumptus: quia humiliora diſceptant negocia: vt.ſ. de peda. iudi. l. fina. Acc.

r *Conſultationes.* id eſt appellationes.

a *Eius.* & alterius partis quo ad sumptus. Azo. Sed contra. ff. de fructi. & liti. expen. l. terminato. Solu. vt ibi, quia ibi non fuit appellatum.

b *Definientibus.* scilicet ampliorem in sumptibus. supra de appel. l. ampliorem.

c *Sed nec.* duo dicit hæc. l. Primo appellat reus victus, & prosequitur in sorte: certe non appellat actor pro sumptibus, licet iudex supplet sententiam primam. Secundo appellat reus victus: sed nó prosequitur. nã actor prosequitur: vt. ff. titu. j. authen. ei qui. ibi, appellatore &c. sed H. dicit victum non appellasse. & si intelligas in sorte: qualiter de sumptibus actoris habetur ratio. ff. de fructi. & lit. expen. l. terminato. si vero dicas in sumptibus rei, stultum videtur quòd appellet: cum de eis nó sit damnatus reus: nisi dicas quòd sit damnatus in minus.

d *Introducendæ.* id est quòd victus non appellat quo ad sumptus, sed quo ad principale, & sic consultationem nó introducit. Vel si appellat, non prosequitur.

e *Differente.* & fa. ff. de tempo. appel. authen. ei qui. Accursius.

e *Differente.* appellare, vel prosequi super sumptib⁹: sed super sorte appellabat & prosequebat. Vel verius dic, scilicet prosequi appellationem interpositam super sententia sortis. & facit. ff. de temp. appel. authen. ei qui.

f *Iniuriam.* nó talem vt agatur actione iniuriarum: vt. ff. de ap. l. & in maioribus. quæ est contra. vel fit iniuria qñ superuacua: vt hic.

*QVORVM APPellationes non recipiuntur.*

*Cessat appellatio quandoque, ideo quia necessaria non est: vt. ff. titu. j. quandoque ideo quia non mereatur appellator audiri, de quibus hic dicit.*

Eius.] *CASVS.* Petij à te decem. lite contestata per cõtumaciam cœpisti abesse: iudex te condemnauit: nunquid reuersus audieris appellans, quæritur? Dicitur quòd non.

g *Eius qui per contumaciam.* scilicet veram: vt quia inuentus nó venit: vt hic, & ff. de iudi. l. properandum. §. cum autem. & in authen. de iudi. §. appellationibus. col. vj. & ff. de re iudic. l. contumacia. & ff. de appel. l. ex consensu. §. eum qui. Non fictam, quia tunc appellat: vt. ff. de iudi. l. & post. §. fin. Item fuit contumax in non veniendo: secus si in non exhibendo, vel in nó restituendo: quia tunc appellat: vt. ff. de appel. l. creditor. §. iussus. quæ est contra. Quid autem si quis est contumax in non iurando de calumnia? Videtur quòd possit appellare: argu. dictæ. l. creditor.

*Contumax an possit appellare.*

h *Summatim.* sed quomodo potuit iudicari, cum non sit liquidum: vt. ff. de iudic. l. properandum. §. j? Respon. quo ad absentem fuit semiplene cognitum: vt hic. sed quo ad præsentem debuit plene cognosci: vt ibi. vel dic quòd hic erat causa de qua semiplene debuit tractari: vt in actione ad exhibendum, & similibus: vt. ff. ad exhiben. l. iij. §. ibidem. Vel tertio dic quòd hæc dictio, summatim, refertur ad id quod subiicitur. quod non placet. sed debet plene cognosci si sit recipienda appellatio, vel non. Accursius.

i *Non potest.* nisi veniat iudice sedente pro tribunali: vt. ff. de in integ. restit. l. diuus. Item sic. ff. de lega. ij. l. peto. §. libertis.

*Obseruare.*] *CASVS.* An conuictus & confessus de crimine per testes &c. audiatur appellans, quæritur? Dicitur quòd non. Si vero probato crimine cõ dénatus fuerit non confessus: an sit audiendus appellans, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in secunda.

k *Veneficorum.* id est qui veneno occidunt aliquos.

l *Maleficorum.* id est magicorum & incantatorum.

m *Violentiam.* vt. j. ad l. Iul. de vi pub. l. quoniam. Accursius.

n *Propria.* id est spontanea, & non territus tormentis: vt in hac. l. Et nota duo necessaria vt non appellet, scilicet quòd conuictus & cõfessus: & alterũ non sufficit, nisi in casibus vbi sufficit conuictum propter immanitatem criminis: vt. j. de fal. mone. l. j. & j. de rapto. virgi. l. j. §. finautẽ post. & ff. de ap. l. constitutiones. & ff. de iniust. rup. testa. l. si quis filio exhæredato. §. hi autẽ. Item no. cp in quinque criminibus loquit hęc l. sed idẽ videtur in cęteris, & idẽ in pecuniariis causis. Sed videtur etiam in his delictis cõ uictum & cõfessum appellare, & aliũ pro eo: vt. ff. de ap. l. non tantũ. quæ est contra. & ff. de epis. audien. l. addictos. quæ est contra. & ff. de ap. l. addictos. Solu. hic ante sententiam fuit cõfessus: ibi post, secundum Ioan. vel ibi non fuit conuictus, sed tantum confessus.

*Appellare non potest qui est conuictus & cõfessus.*

† *Not. text. & vide Hippo. ff. l. in crimin. in princ. 2. col. ff. de quæst.*

o *Ita.* scilicet ecõtra.

p *Condemnatus est.* legitime occasione suscepti officij.

q *Aliquid dixerit.* confessio ergo in tormentis, veluti timore tormentorum facta, nó nocet: vt hic, & ff. de quæstio. l. j. §. diuus Seuerus. nisi perseuerauerit, scilicet extra tormenta confessus: vt in eadem. l. §. si quis vltro. Vel non nocet confessio, scilicet sola, nisi probationibus aliquibus adiuuetur: vt hic. prima seruatur.

*Cõfessio facta in tormentis, an noceat.*

r *Denegari.* si vero ob aliquod delictũ pœna imponatur, appellare non licet: vt. ff. de verbo. signifi. l. si qua. & dic vt ibi.

*Nulli.*] *CASVS.* Si iudex officialem sibi deputatum condemnauit, quia male se habuisset circa officium suum: an audiatur appellans, quæritur? Respon. quòd non. secus est si super patrimonio officialis litigat, & condemnatus fuerit: quia appellare potest. Viuianus.

s *Nulli.* scilicet accusato criminaliter, eo forte cp se male habuisset circa officiũ suum. nam si de adulterio, vel simili, tunc stabo. l. superiori proximę. *ADDITIO.* Item limita hanc. l. quando officialis, puta nuncius vel notarius &c. cõdemnatur ab illo iudice cuius erat officialis. Non enim est verisimile cp iudex ferat cõtra eum sententiã, nisi clare reperisset delictũ. ita intelligit hanc. l. gl. in. c. si quis appellat. in. §. nulli quoque. ij. q. vj. vbi hæc. l. cũ duabus præcedentibus & item duabus sequen. sunt canonizatæ.

(si perspexerint adiuuandum esse victorem sumptuum perceptione) etiam sine prouocatione eius[a] hoc statuentibus, & iustam eorundẽ sumptuũ quantitatem definientibus.[b] ℣ Sed nec[c] occasione consultationis introducẽdæ[d] victori prouocare cõcedimus: cũ & priscis legibus liceat ei & sine prouocationis auxilio eandem consultationem differente[e] suo aduersario introducere: & nos ei nihilominus hoc permittimus, iniuriam[f] ex superuacua prouocatione iudicibus fieri prohibentes. Dat. VIII. Id. April.

*TITVLVS LXV.*

## QVORVM APPELLAtiones non recipiuntur.

*Contumax in non veniendo, non auditur appellans. hoc dicit secundum Saly. Vel sic: Verus contumax non appellat. Bart. & Pau. de Cast.*

1. Imp. ANTONIN. A. Sabino.

Eius qui per contumaciam[g] absens, cùm ad agendam causam vocat⁹ esset, condemnatus est: negocio prius summatim[h] perscrutato, appellatio recipi non potest.[i] PP. Non. Iul. Anto. A. IIII. & Balbino Coss.

*Ad hoc vt quis non possit appellare, requiritur quòd sit conuictus, & sponte confessus: & si quod eorum defecerit, appellatio admittetur. Barto. Vel sic: Propter immanitatem criminis conuictus & confessus non appellat. hoc dicit secundum Bald. & Salyc. Vel sic: Conuictus & sponte confessus non appellat: secus si sit conuictus tantum, non autem confessus: vel confessus, non tamen sponte, sed formidine tormẽtorum. hoc dicit ista bona lex. Pau. de Cast.*

II. ℣ Impp. CONSTANTIVS & CONSTANS ad Hieroclem Conf. Syriæ Cœles. †

Obseruare curabis, ne quis homicidarum, veneficorum,[k] maleficorum,[l] adulterorum, itémque eorum qui manifestam violẽtiam[m] commiserunt, argumentis conuictus, testibus superatus, voce etiam propria[n] vitiũ scelúsq; confessus, audiatur appellans. Sicut enim hoc obseruari dispoſuimus: ita[o] æquũ est testibus productis, instrumentísque prolatis, aliísque argumẽtis præstitis, si sententia contra eum lata sit, & ipse qui condemnatus est,[p] aut minimè voce sua confessus sit, aut formidine tormentorũ† territus, contra se aliquid dixerit:[q] prouocãdi licentiam ei nó denegari.[r] Dat. V. Id. Decẽb. Leontio & Sallustio Coss.

*Qui male gessit officium, conuictus & condemnatus non appellat. Bald. Vel sic: Officialis condemnatus à proprio iudice de male gestis in officio, non appellat. Salyc. Vel sic: Officialis alicuius iudicis si condẽnatur ab illo iudice de delicto commisso in officio, non potest appellare: quia præsumitur non iniuste condemnasse: secus si lata sit super alio quod concernit patrimonium. Pau. de Cast.*

III. Impp. VALENTINIA. & VALENS AA. ad Modestum præfec. præt. †

Nulli[s] officialium à sententia proprij iudicis prouocatio tribuatur, nisi in eo tantũ negocio quod ratione ciuili super patrimonio fortè apud proprium iudicem inchoauerit: scilicet vt in eo tantùm negocio à

† *Ex Cod. Theodosia. li. II. tit. 36. l. 7.*

† *Ex Codi. Theodosia. ibid. l. 17.*



BIU Cujas

a *Procuratorem.* procurator ergo appellat & prosequitur vt dominus si vult:vt hic,&.ſ.de appel.l.dominus litis.Item facit.j.de pœ.l.ne diu.& fac.ſ.de epiſco.audi.l.j.

*Bſtinendum.*] CASVS. Tenebaris fiſco in decem ex contractu,vel nomine tributorũ: an conuentus & cõdemnatus poſsis appellare,quęritur? Dicitur quòd nõ.

b *Calculi.* id eſt rationis.

c *Poſtulatur.* vt quia adminiſtrauit quis publica negocia: & ſic eſt ff.de appel. rec.l.fi. Sed cõtra.ſ.de appel.l.quoniam nonnulli. Solu. vt ibi.

d *Priuati.* ſcilicet patrimonij imperatoris: vt.j. eod. l. fin. &.ſ. de epiſco.audien.l.j. ſecus in bonis vacantibus lata ſententia:vt.ſ.de appella.l.data. Alij intelligũt hoc etiam de priuato debito : quod defendi poteſt : vt ſtatim dices.

† *Ex Cod. Theodoſia. ibid.l.19.*

e *Conuicti.* vt quia cõdenatus dicit,vtiq; debeo id in quo ſum condemnatus: ſed appello: & ſic negociũ differam.

*B executione.*] CASVS. Petij à Titio.x.fuit mihi cõdemnatus : executor modũ exceſsit exequẽdo:quia fecit me mitti in poſſeſſionem maioris quantitatis quàm erat deducta in ſententia:an à tali executione poſsit appellari,quæritur? Dicitur quòd ſic: licet aliàs ab ea appellare nõ poſſis : ita vt ſi res de qua eſt controuerſia,ſit mobilis, poſſeſsio tradaſ: vel apud Titium collocetur,tradẽda cui iudex appel. eam adiudicauit.Si vero eſt res immobilis, puta fundus: fructꝰ percepti & percipiendi apud ſequeſtrum deponantur, poſſeſsione fundi remanente penes eum qui appellauit. Si vero appellator inueniatur fruſtratorie appellaſſe , in quinquaginta libris argenti multatur.Viuianus.

† *Ex Codi. Theod.ibid. l.23.*

* *Citatur hæc lex in l.2.ſ. de epiſcop. aud. vid.Symmachum lib.1. epiſto.15. Contius.*

f *Ab executione.* id eſt ab ipſa executione facti . executio enim eſt &c.vt.ſ.de execu.rei iudi.l.executorem. ſed ſi pronunciat exequendam,vel non exequendam,poteſt appellari:vt.ſ.de appel.l. & in maioribus.

g *Et iure.* vt.ff.de ap.l.ab executore.in princ.&.ff.de verb.ſig.l. ſi qua pœna.vbi dicit,de pœna prouocationis &c. id eſt de executione pœnæ,ſecundum vnum intellectum.

h *Et conſtitutionibus.* vt.ſ.de ap.l.quoniam iudices.

i *Fortè.* hoc abundat:vt.ff.de arbi.l.ſi duo. vnde illud: Sub dubio ſæpe reſpondent forte periti.

*Executor multis modis poteſt excedere: et tunc ab eo licet appellare.*

k *Excedat.* vt ſi ſatis erat in poſſeſsionem rei modicæ mitti, præcipit fieri in magnam . Idem ſi pro maiori quantitate quàm in ſententia continetur. Idem dicas ſi excedat modum ante tempus exequendo,ſcilicet ante quadrimeſtre tempus:vt.ſ.de appel. l. ſi quis prouocatione. in fin. vbi de hoc dixi . Item idem eſt ſi executor prætermiſſa cognitione exceptionis(quæ datur alicui in quibuſdam caſibus etiam poſt ſententiam , & poſt quadrimeſtre tempus:vt.ſ.de iur.& fac.igno.l.j.& not.ſ.ſenten.reſcin. nõ poſ.l.peremptorias)velit ſententiam executioni mandare . Item appellatur ab eo qui male interpretatur ſententiam: vt.ff. de ap. l.ab executore. in princ. Item à pronunciatione executionis ſa-

ſententia eius cui paret, iudicis, quiſquis velit officialis appellet:quod per procuratorẽ[a] etiã perſequi iure tribuitur. Dat. IIII.Id. Iun. Cyzici, Valentiniano & Valente.AA.Coss.

*In cauſa fiſcali, vel in cauſa principis condemnatus, non appellat. Bald. & Salyc.& Paul.de Caſt.*

IIII. Imppp. VALENTINIA. VALENS & GRATIANVS AAA. ad Olybrium. P.V.†

B

ABſtinendum prorſus ab appellatione ſancimus, quoties fiſcalis calculi[b] ſatisfactio poſtulatur,[c] aut tributariæ functionis ſolenne munus expoſcitur, aut publici vel etiam priuati[d] (dummodo euidẽtis atq; conuicti[e])redhibitio debiti flagitatur : vt neceſſario in contumacem vigor iudiciarius excitetur.PP.Romæ.XV. Kalend. Septemb. Valentiniano & Valente.II.AA.Coss.

*Ab executione ſententiæ definitiuæ non appellatur, niſi executor excedat modum executionis,quo caſu appellatur: & ſi quæſtio erat de re mobili, aufertur reo, non tamen traditur actori, ſed deponitur reddenda ei qui obtinebit . Si vero erat immobilis, ſequeſtrantur fructus ſimiliter tradendi victori: & ſi appellatum fuerit indebite vel calumnioſe, punitur appellans pœna hic cõtenta.Paul.de Caſtro.*

V. Imppp. VALENS GRATIAN. & VALENTI. AAA. ad Thalaſsium procõſulẽ Africę.†

AB executiõe[f]* appellari nõ poſſe, ſatis & iure[g] & conſtitutionibus[h] cautum eſt, niſi fortè[i] executor ſentẽtię,modũ iudicationis excedat.[k] A quo ſi fuerit appellatum , executione ſuſpenſa decernẽdum putamus,vt ſi res mobilis eſt,ad quã reſtituendam executoris opera fuerit indulta: appellatione ſuſcepta,poſſeſſori res eadem detrahatur,[l] & ſequeſtro idoneo collocetur, reddenda ei parti pro qua facer cognitor[m] iudicauerit.[n] ℣ Quòd ſi de poſſeſſione, vel de fundis executio [ceſſauerit,]† & eam ſuſpenderit prouocatio : fructus omnes qui tempore interpoſitæ prouocationis capti,[o] vel poſtea nati erũt,in depoſito collocentur,[p] iure fundi penes eum qui appellauerit,cõſtituto.℣ Sciant autem prouocatores, ſe vel ab executione appellantes,[q] vel ab articulo,[r] ſi eos perperam[ſ] intentionem cognitoris ſuſpendiſſe claruerit,quinquaginta librarum argenti animaduerſione multandos.[t] Dat.III.Kalend.Feb. Treu. Valente. VI.& Valentiniano. II. AA. Coss.

C

*Ne teſtamentũ aperiatur,vel ne ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur, non appellatur: & punitur tam appellans quàm appellationi deferens. h.d. ſecundum Bart. Bald.Salyc.& Paul.de Caſt.*

VI. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. ad Hypatium. P.V.†

QVisquis ne volũtas defuncti* teſtamento ſcripta referetur, vel ne hi quos ſcriptos patuerit hæredes,[in poſſeſsionẽ mittãtur,]u† auſus fuerit ꝓuocare , interpoſitámque appellatur:vt.ſ.de appel.l.eos.circa princ.Poteſt etiam dici capitulo,ſcilicet vno cauſæ:cum multa capitula in ea contineantur : & tunc in cæteris manet firma : vt.ff. de mino. l. etiam.§. ex cauſa. Item quid ſi in pluribus criminibus damnatus appellet in vno? Reſpond.ſi in maiori,differtur pœna in minori,non ita econtra: vt.ff.nihil no.appel.pen.l.j.§.fi.

D

ſ *Perperam.* id eſt per calumniam,& ſine cauſa.

t *Multandos.* adhibita diſtinctione,an quis calumnioſe appellauerit.Si enim per calumniam : ſi quidem criminaliter conuenitur,pœnam mediocrem ſuſtinebit, & erit infamis: vt.ſ.de appel. l.eos.§. ne temere. & litem amittet officio iudicis : vt in eo. titu. ſ.à proconſulibus.vel in illa.l.à proconſulibus.eſt ſpeciale.Si autem ciuiliter conuenitur,huius.l.pœnam patietur: vt hic,&.ſ.de epiſco.audi.l.ij.in fin.Si vero bona fide appellat,nullo modo punitur,ſecundum Io.& Azo.nec in criminali,nec in ciuili.

QVisquis.] CASVS. Teſtamentum feciſti: hæredem inſtituiſti : hæres adito iudice volebat quòd illud aperiretur. Seius ex aduerſo dicebat quòd illud non erat aperiendum:iudex pronunciauit illud eſſe aperiendum.Seius appellauit: an admittenda ſit appellatio, quæritur ? Dicitur ꝙ non: ſed appellans,& iudex qui appellationem admiſit , in viginti libris argenti punientur.

u *Mittantur.* idem in quolibet poſſeſſorio:[a] vt infra ſi de momen.poſſ.l.j.Accurſius.

p *In depoſito collocentur.* ſcilicet apud ſequeſtrum.& ſic eſt cõtra.ſ. de prohibi. ſequeſtra. pe.l.j.Sol.hoc ſpeciale. Item contra.ſ.de appel la.l.appellationem.Solu.ibi appellatum erat à ſententia principalis negocij, hic ab executione iniuſta.Item nõne eſt ergo idem quandocunque quis appellet? Reſpond.non: niſi depopuletur fructus appellator:vt.ff.de appel. l.imperatores.§.fi.

† *In Cod. Theod. indict. tur cons ent. Cod.*

q *Appellantes.* iniuſte:vt in princ.huius.l.

r *Articulo.* id eſt definitiua ſentẽtia: nam ab interlocutoria non poteſt appellari:vt.j.eod. l.ante. vel vocat articulum certum capitulũ à quo poteſt appellari quandoq; ante ſententiam: vt.ff.de appel. rei. l.j.Vel poſt ſententiam forte , vt in caſibus, in quibus etiam poſt ſententiam licet exceptionem opponere : ſed ſi pronunciet eam iudex non poſſe opponi,puto quòd poteſt appellari: vt.ſ. ſi ſæpius in integ.reſti.poſtu.l.j.Et ſi in cauſa appellationis ſuccumbat,punitur: vt hic. Videtur tamen nõ poſſe appellari,quia ſententia non adſtringit eum ad dandum vel faciendum,immo ex prima ad hoc tenetur, ſi pronunciatur hoc ſolum eum accipere non poſſe . ſed certe iudex appellationis idem facit, & tamen ab eo appellatur:vt.ſ.de appel.l.eos.circa princ.Poteſt etiam dici capitulo,ſcilicet vno cauſæ:cum multa capitula in ea contineantur : & tunc in cæteris manet firma : vt.ff. de mino. l. etiam.§. ex cauſa. Item quid ſi in pluribus criminibus damnatus appellet in vno? Reſpond.ſi in maiori,differtur pœna in minori,non ita econtra: vt.ff.nihil no.appel.pen.l.j.§.fi.

† *Ex Cod. Theo. l.6.*

* *In Cod. Theo. de funct. ſpro mo in Cod. legitur, Eti Hadri ni benef conſequ tur, quod de recula Contius. Damnat in plur criminib ſi in vna pellat, q iuuss*

*Appellantes malis pœnantur.*

a *Concurr. q. 6. t. ſi quis. vers ſi. de poſſeſſione.*



BIU Cujas

a *Is.* scilicet superior iudex.
b *Crediderit.* isti duo & alij sunt.ff.de ap.re.l.fi.
c *Innoluat.* scilicet superior iudex.
d *Nte sententiæ.* definitiuæ.

Ac *Et ordinem.* & pro id est. Et dic, id est ordinariũ euẽtum: vel id est sententiam ordine iuris prolatam.

f *Discussore.* genera iudicum sunt: & idem in quolibet alio. Et sic not. ab interlocutoria non appellari: sed demũ lata definitiua sententia: vt hic, & supra de sen.l.fina.&.ff.de libe.cau. l. liberis.in fi. & supra de iudi.l.apertissimi.& supra de appel. l. eos.§. super. sed fallit in casu, cum iudex in criminali seu ciuili negotio quæstionem interlocutus est habendam contra leges: vt.ff.de ap.re.l.ij. quod intellige de quæstione quæ fit per tormẽta, non de quæstione principali, qua iudex interlocutoria sentẽtia definiat: licet quidam hoc intellexerũt. Item in alio quãdo fallit in alio quem habes supra de ap.l.si quis ꝓuocatione. Vel illã expone vt ibi: sed videtur semper ab interlocutoria appellari: vt.ff. de mino.l.intra vtile. quæ est contra. Solu. ibi speciale. Vel ibi trahit secum executionẽ, & causam fere totam determinat. Item iure canonum videtur semper posse appellari.ij.q.vj.c.non ita. Alij verò dicunt etiam secundum leges semper posse ab interlocutoria appellari: & quod dicta.l. de ap.re. dicitur, gratia exempli est dictum. Idem ergo vbicunque per prædictas.ll.& per.l.ff. de præuari.l. præuaricationis.vbi dicit super incidenti sententiandum,& per consequens appellandum: & speciale dicunt de his iudicibus in quibus hic dicitur. vel dicunt sententiæ, scilicet definitiuæ, vel interlocutoriæ. *ADDITIO.* Tu dicas cum quæritur, an ab interlocutoria possit appellari, distinguendum inter ius canonicum, & ciuile. Nam de iure canonico ab omni grauamine licet appellare quandocunque.c.super eo.ij.extra de appel.quo casu debet appellans causam rationabilem exprimere coram iudice à quo appellat.c.vt debitus.illo titu. De iure vero ciuili sic distinguas: quia aut interlocutoria profertur post definitiuam sententiam, & potest appellari: vt no.supra eodem.l. ab executione. Aut profertur ante: & tunc aut nulla alia definitiua speratur, & potest appellari: vt.l.ait prætor.§. permittitur.ff.de mino. Aut speratur alia definitiua: & tunc aut grauamen illatum ab interlocutoria non potest reparari per appellationem à definitiua, & potest appellari: vt.l.ij.ff. de appel.recipien.& qui satisd.cog.l.arbitro. Aut potest reparari, & tunc aut est talis interlocutoria, quæ perimit totum negotium, & poterit appellari: vt.l.intra vtile.ff.de mino. aut totum negotium non perimit, & non poterit appellari: Et vt hic, &.l. ij. supra de epis. audien.

T *publicarum.*]*IC ASVS.* Si teneris fisco in decem, & sis condemnatus: non audieris appellans.

g *Reiecta.* vt & supra eodem.l. abstinendum. sed contra supra de appel.l.quoniam nonnulli. sed ibi solui.

*SI PENDENTE APPELLA.&c.*

*Dixit supra quando ab initio non fuit admittenda appellatio: nunc Cõtinuatiõ quando ex postfacto extinguitur.*

Etiam.]*IC ASVS.* Petij à te decem, condemnatus es: appellatione pẽdente cõcessisti in fata: an hæres tuus causam appellationis debeat prosequi, quæritur? Dicitur quòd sic: alioquin stabit iudicatis.

h *Reddere.* id est prosequi.

i *Vel statutis.* hoc in ciuilibus causis: in criminalibus vero dices infra. l. iij. Item facit hæc lex pro eis qui dicũt appellantẽ in causa appellationis ꝓbare: vt supra de appel. l. hi qui.

Eius.]*IC ASVS.* Volebam te accusare de crimine capitali: iceperas abesse: iudex te citauit: bona tua describi fecit: intra annum te præsentasti, & litem prosecutus fuisti, & appellatione pẽdente decessisti: an bona tua ad hæredes tuos transmisisti, quæritur? Dicitur quòd sic.

k *Eius qui requirendus.* absens de capitali crimine non damnatur, sed bona eius describuntur, vt copiam sui præstet, vt intra annum aduenies recuperet res suas: post annum vero veniẽs purget innocentiam suam quandocũque, sed bona non recuperat: vt ff. de requir.reis.l.j.in princ.&.l.fi. & infra de requiren. reis.l. j.

l *Annotatus.* annotatus ergo est, qui reus absens est delatus, bonis eius obsignatis: & his quæ mora peritura sunt, etiã intra annum distractis, precioque deponendo: sed post annum in fiscũ coguntur. Annotatio vero fit publicè, id est edicto literis ad annotatum missis, quæ dicitur requisitio: vt.ff.de requiren.reis.l. j.§. præsides.&.l.ij. &.iiij.&.v. Accursius. *Annotatus quis dicatur.*

m *Appellauit.* à sententia annotationis, secũdum quosdam: sed tamen idem si non appellasset, & decessisset intra annum: vel si liti obtulisset, & decessisset intra annum: vt.ff.de requir. reis.l. j.in fi. vel dic appellatum esse à sententia lata super crimine, id est sup principali causa: quia rediit ille intra annum: & causam agere cœpit. sed an hæredes reddere tenentur causas appellationis? Py. dicit quòd non. Pla. dicit quòd sic, propter bona. sed si dicatur appellatum à sententia annotationis, non video quare hæres teneatur eo mortuo intra annum: sed post annum tacitè fuerant confiscanda. vnde & tunc idem, vt hæres non prosequatur: vt infra.l.ꝓxi. licet annotatio expressè fiat. si autem à sententia principali nulla facta annotatione fuit appellatum: tunc serua quod habes infra.l.proxi.& facit supra de iur.& fac.ignoran. l. error.& infra de iure fisci.l. eorum. lib. decimo.& de accusa.l. absentem.

Si *is.*]*IC ASVS.* Reus criminis in exilium damnatus cum bonis ademptis appellauit, & appellatione pendente decessit: an appellationis causa propter bona agitari possit, quæritur? Distinguitur: aut tacitè sunt adempta, quia est deportatus:

## Honorio.III.AA. Coss.

### TITVLVS LXVI.

### SI PENDENTE APPELlatione mors interuenerit.

*Hæredes appellatoris mortui appellatione pendẽte, in ciuili causa coguntur appellationis causas reddere: vel stare sententiæ. Baldus & Salycetus. Vel sic: Instantia causæ appellationis transit ad hæredem. Bartolus & Paulus.*

1. Impe. ALEXANDER A. Iuliano.

Etiam post mortẽ eius qui appellauit, necesse est hęredib' eius vel reddere[h] causam ꝓuocationis, vel statutis[i] acquiescere. PP. III. Non.Decembr. Alex.Cons.

*Requisitus & annotatus si appellauerit, eo mortuo pendente appellatione, bona eius transeunt ad hæredes, non ad fiscum. h.d. secundum Baldum & Salycetum. Vel sic: Ab annotatione bonorum potest appellari, & appellatione pendente morte rei pœna extinguitur, & bona ad hæredẽ trãseũt. h.d. secundum lect. magis notabilem, secũdum Bart. & Pau. de Castro.*

11. Idem A. Marcellinæ.

Eius qui requirẽdus[k] annotatus[l] appellauit[m], & ante actam causam mortuus est, bona ad successorẽ pertinere, parentibus meis placuit. PP. III. Non.Decemb. Alex.Cos.

*Extincta per mortem pœna capitalis appellatione pendente, non extinguitur bonorum confiscatio expressa, sed tacita sic. Baldus & Salycet. Vel sic: Expressa adẽptio bonorum, morte appellantis non perimitur: secus in tacita. Bartolus.*

111. Idem A. Vlpio.

tatus: aut expresse, vt relegatus. primo casu non superest quæstio, secundo sic. Viuianus.

a *Si is.* pone casum per.l.infra.si re.vel accu.mor.l.fina.

b *Ademptis.* scilicet specialiter.

c *Adimat.* tacitè: vt cum est deportatus.

d *Superesse potest.* nam si in expresso non valet, nec in tacito: vt.ff. de seruitu.rustico.prędio.l.ité.§. qui habet.

†*Clo. in. c. quæ à te. sup verbo, redire. extra de cleri. cõiuga. inducit hãc.l. quòd si tẽpore ingressus alicuius in ecclesiã bona ingressi expresse donẽtur ecclesiæ, nõ reuocãtur ipso ingresso recedẽte. secus si tacitè dicẽdo, offero me huic monasterio.*

e *Ex damnatione.* scilicet tacitè: sed expresse ex speciali sententia: & hoc est quod sequit.

f *Auferãtur.* vt in relegato ad tẽpus: vt infra de pœnis.l. deportatorum. & faeit ad.l. istam. ff. de interdi. & rele.l. relegatorum. §. ad tempus. &. ff. de iure fisc. l. Lucius. &. ff. de bo. dam. l. fina. §. inter. &. ff. ad legem Falcidiam. l. in ratione. j. §. cum quidam. &. ff. ad Sylla. l. Caius.

SI pater tuus.] C A S V S. Ad decurionatum vocatus fuisti, & appellasti: & appellatione pendente decessisti. an tuus hæres teneatur prosequi? Dicitur quòd non. Viuianus.

g *Finita est.* & ita hęredes non tenentur prosequi, nisi pro præterito tempore quod fluxit ante mortẽ nominati. tenebitur enim hæres nominati si cessauit gerere, vel appellauit per malitiam: vt ſ. de excu. tut. & tempo. earum. l. quanquã. &. ff. de excu. tu. l. qui testamento. &. ff. si tu. vel eu. vel magi. l. j. & l. fi. & facit. ad. l. istam supra ne filius pro patre. l. ne cõtra. &. l. patris.

*indicatũ.

QVanuis.] C A S V S. Petij à te ancillam cum peculio, condemnatus mihi fuisti, appellatione pendente decessisti: non est extincta appellatio propter peculiũ ancillæ. Præfinita enim sũt tempora fatalia intra quę debet exerceri causa appellationis. si te adhuc superstite aliquid de tempore effluxerit, residuum dabitur hæredi tuo ad prosequendam appellationem, & præterea tempus quatuor mensium: & si hæres petierit tẽpus ad deliberandum de hæreditate eius qui appellauerit, & iam decessit: eo lapso incipiet currere tempus quatuor mensium ad prosequendam appellationem, ne ignorantes negotium, damnis afficiantur.

*Ex Cod. Theo. li. II. ti. 35. l. 1.

†*al. PP. Cõtius.*

h *Et in numero.* de multis quæstionibus appellationum cognoscebat. & facit ad. l. istam supra de libe. cau. l. principaliter. j. & de asser. tol. l. fina. & ne de sta. defun. l. quanuis.

SI is [a] †qui adẽptis [b] bonis in exilium datus est, appellauerit, ac pendẽte prouocatione defunctus est: quanuis crimẽ in psona eius euanuerit, tamẽ causam bonorum agi oportet. Nã multum interest, vtrum capitalis pœna irrogata bona reo quoq; adimat [c] (quo casu morte eius extincto crimine, nulla quęstio superesse potest [d]) an verò non ex dãnatione [e] capitis, sed speciali præsidis sentẽtia bona auferantur [f]. tunc etenim subducto reo, sola capitis causa perimitur, bonorũ remanẽte quæstione. PP. Id. Mar. Modesto & Probo Coss.

*Causa honoris, vel officii, morte soluitur. h. d. secundum Baldum. Vel sic: Causa appellationis super muneribus personalibus morte finitur. h. d. secundum Bartolum. Vel sic: Causa appellationis interpositæ à muneris nominatione, morte appellantis expirat. Paulus de Castro.*

IIII. Imperator GORDIANVS A. Alexandro.

SI pater tuus ad decurionatum euocatus appellationẽ interposuit, eáque pẽdẽte concessit in fatũ: honoris eius quęstio morte finita est [g].

*Licet moriatur ancilla petita cum peculio: durat tamen causa appellationis propter peculium. Paulus de Castro.*

V. Idem A. Felici.

QVãuis ancilla de cuius dominio disceptabatur, & à rectore prouinciæ cõtra te ius dictatũ* fuerat, in fatũ cõcesserit: tamẽ cum appellationẽ sup ea re interpositam fuisse, & in numero [h] cognitionum pendere proponas, ea prouocatio suo ordine [i] propter peculium ancillæ audiri debet.

*Singularis est lex ista: & habet duas partes. &. h. d. Vltra id tempus quod datur appellanti, hæres eius habet quatuor menses. h. d. prima particula: & secunda. h. d. Dicti quatuor menses elapso tempore quod hæredibus datur ad deliberãdum, non currunt. h. d. secũdum aliquos. Vel aliter: Hæres vltra tempus datum ad deliberandum per. l. cũ antiquioribus, habet quatuor mẽses. Bartolus. Vel sic: Vltra tempus concessum appellanti ad prosequendũ, hæres eius habet quatuor menses qui incipiunt ei currere post tempus ad deliberandum concessum. h. d. secundum Salycetum. Vel sic: Vltra tempus quod datur ad prosequendã appellationem, dãtur hæredi appellãtis quatuor menses. Paulus de Castro.*

VI. *Imp. CONSTANTI. A. ad Bassum præfectum †vrbi. post alia.

SI vnus ex litigatoribꝰ adhuc pẽdẽte appellatione defunctus sit: non residuum tantum tẽporis hæredes eius habeant, sed etiam alios quatuor mẽses. ℣ Sin autẽ ad deliberationẽ hęreditatis [k] certum tẽpus indulgetur, post lapsum eius tẽporis quatuor mẽsium numerabitur [l] spacium: ne ignorantes negotium, vel etiam super adeunda hæreditate dubitãtes, priusquam aliquod commodũ sentiant, damnis affici compellantur. PP. XIII. Kalẽdas Iun. Sirmij, Crispo. II. & Constantino II. CC. Coss.

i *Ordine.* susceperat iudex alias cognitiones, quarum aliqua cognitionem istam præcedere debebat: inde est quod dicit suo ordine.

k *SI vnus. Hæreditatis.* scilicet eiꝰ qui appellauit.

l *Numerabitur.* contra supra de iure delib. l. cum antiquioribus. Solu. hic habet tempus quatuor mensum ad appellationẽ exercẽdã vltra id quod ibi datur ad deliberãdum.

TITVLVS LXVII.

DE HIS QVI PER METum iudicis non appellauerunt.

*Vbi princeps, ibi securitas. & illa formido vana est, quæ formidoloso nõ patrocinatur. Baldus. Vel sic: In curia principis cessat præsumptio iusti timoris. h. d. Bartolus & Paulus de Castro & Salycetus.*

I. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & C C. Dorophani.*

SI contra te iure pnunciatum est, nec appellationis auxilium imploratũ est, intelligis acquiescere te statutis oportere. In sacro enim comitatu nostro timere nihil potuisti. [m] XV. Kalendas Iun.

*Vana formido non prodest. h. d. primo. Sed iustus metus facit vt protestatio facta intra tempus appellandi, habeat vim appellationis. h. d. secundum Baldum. Vel sic: Qui propter timorem vanum omittit appellare, videtur sententiæ acquiescere. si vero timor sit iustus, tunc potest omittere, tamen debet protestari intra tempus appellandi quòd per eum non stat: & quòd libẽter appellasset, nisi timeret: & allegare causam timoris. quo casu talis protestatio habetur pro legitima appellatione. Pau. de Castro.*

II. †Imper. IVLIANVS A. Geminiano*.

HIs qui tẽpore competenti non appellant, redintegrãdæ audiẽtię facultas denegetur. ℣ Omnes igitur qui cõtra præfectos vrbi, †magistros officiorum, vel magistros militum, seu pcõsules, seu comites, seu præfectos [n] Orientis, *[seu vicarios Augustales,] vel alium iudicem sub specie formidinis prouocationem non arbitrantur interponẽdam: à reuocanda lite †repellãtur [o]. ℣ Qui verò vim sustinuerunt [p], cõtestatione [q] publicè protestari non potest appellare, vel timet: & sufficit ad naturam appellationis. sic. ff. de

m *Potuisti.* vel debuisti. & facit. ff. quod metus causa. l. fina. ĩ principio. & infra. l. proxi. *Is qui.*] C A S V S. Si condemnatus non appellat, necesse habet parẽre iudicatis: nec excusabitur si dicit se metu iudicis non appellasse. si vero ei facta fuerit vis quo minus appellet, protestari debet coram aliquibus intra decem dies, quòd non potest appellare: & tunc sufficit talis protestatio ad appellandum.

n *Seu præfectos.* id est contra eorum sententias: & sic expone sequentes, contra quorum sententias appellari potest: vt supra de appell. l. à proconsulibus. &. l. quoniam iudices.

o *Repellantur.* quia non fuit iustus metus: vt supra. l. proxi.

p *Sustinuerunt.* scilicet pbabilem quo minus appellent.

q *Contestatione.* debet enim intra decem dies publicè protestari q̃ vel timet: & sufficit ad naturam appellationis. sic. ff. de

*indicatũ.* — *Ex Cod. Theo. li. II. ti. 35. l. 1.* — †*al. PP. Cõtius.* — *Singularis est lex ista: & habet duas partes. &. h. d. Vltra id tempus quod datur appellanti, hæres eius habet quatuor menses. h. d. prima particula: & secunda. h. d. Dicti quatuor menses elapso tempore quod hæredibus datur ad deliberãdum, non currunt. h. d. secũdum aliquos. Vel aliter: Hæres vltra tempus datum ad deliberandum per. l. cũ antiquioribus, habet quatuor mẽses. Bartolus. Vel sic: Vltra tempus concessum appellanti ad prosequendũ, hæres eius habet quatuor menses qui incipiunt ei currere post tempus ad deliberandum concessum. h. d. secundum Salycetum. Vel sic: Vltra tempus quod datur ad prosequendã appellationem, dãtur hæredi appellãtis quatuor menses. Paulus de Castro.*

BIU Cujas

sic.ff.de no.ope.nun.l.de pupillo.§. si quis ipsi prætori.& facit ff.de reg.iur.l.in omnibus causis pro facto.&.ff.de ap.l.cum quidam.&.ff. de app.re.l.si cuius.&.l.sciendum. *ADDITIO.* Addas quòd iste metus probatur probando quòd consueuit appellantes à gestis per eum, incarcerare, & eis violentias & iniurias inferre: & sic ex qualitate personæ hoc præsumitur: vt. l. si à bonæ fidei.ff.de rei vi. &.l.argentum.ff.commoda. Vel quia minatus erat sic facere: vt.l. metum. cum sua glo. supra de his quæ vi &c. Ita dicit Bart. in d.l.de pupillo.§.si quis ipsi prætori. ff. de noui ope. nuncia. versic. quinto quæro &c.

a *Legitimos.* scilicet à sententia numerādos: vt supra de appel.authenti.hodie.

*SI VNVS EX pluribus appellauerit.*

*Dixit.§. quando etiam appellāti non prodest appellatio: nunc quādo etiā alii non appellanti per appellantem prodest appellatio.*

Si iudici.] *CASVS.* Tres erant tutores diuisam habentes administrationē. duo cōdemnati ꝓuocauerūt: & pronunciata est ꝓuocatio iusta: an tertio qui nō appellauit, prosit illa prouocatio, quæritur? Dicitur ꝙ sic. Idē dicitur in principio. l. hoc addito, ꝙ si duo maior & minor habentes causam communem, cōdēnati fuerint, & minor restituatur aduersus sententiā, non propter hoc restituetur maior. Vel dic casum aliter vt ī gloss.

†De materia huius tit. habetur in.2.tract. ff.

b *Si iudici.* *CASVS.* Tres erant tutores indiuisam administrationem habentes, conueniebantur omnes: aut quia male gessissent, aut quia nemo eorum gessisset officium. duo condemnati prouocauerunt. pronunciata est iusta prouocatio eorum. hoc etiam tertio prodest, qui non prouocauit, cum vna erat omnium condemnatio: secus autem si diuisas administrationes haberent. ad hoc supra de diuer. re. l. j.

c *Nec diuersitate.* puta omnes conueniebantur, quia malè gessissent: vel omnes conueniebantur, quia nemo gesserat. si autem ideo quòd vnus malè, alter nullo modo gessisset: non proficeret appellatio vnius alteri: vt. ff. de appel. l. si quis separatim. §. fi. & facit infra. e. l. j. in prin. Sed contra videtur. ff. in eodem tit. l. scio. in ver. certe. Sol. vt ibi. & facit. ff. de crimi. expi. hære. l. res. hæreditarias.

d *Si in vna. Appellauerit.* sic & supra. l. ꝓxi. & ff. de adulte. l. denunciasse. §. fi. Sed cōtra. ff. de ap. l. scio. sed ibi patet solutio.

Secus la- te ꝙ vno in causa appellationis ꝓfuit alii.

e *Non prodest.* nisi sit causa indiuidua: vt seruitus. secus si diuidua: vt. ff. quemad. serui. amit. l. si communem. in prin. ff. de nego. gest. l. qui alienam. §. fi. est autem quælibet seruitus indiuidua, præter vsum fructum: vt. ff. ad. l. Fal. l. j. §. si vsusfructus. & facit supra si in communi eadémque causa. l. j.

*SI DE MOMENTANEA POSSES. &c.*

*Dixit supra quando propter iudicis auctoritatem non admittitur appellatio: nunc quando propter ipsius rei de qua lis est, vtilitatem.*

Cvm de possessione.] *CASVS.* Duplex est iudicium: petitorium & possessorium. in petitorio victus appellat, in possessorio non. vnde si intentem contra te interdictum vti possidetis, quod est possessionis retinendæ: vel interdictum vnde vi, quod est recuperandæ: vel quorum legatorum, quod est adipiscendæ, & succumbas, non audieris appellans: salua tamen tibi quæstione super proprietate. non enim præiudicabitur quæstioni de proprietate. Viuianus.

f *Et.* & ponitur pro id est.

## XIIII. Kalendas Septemb. II.*

*Summata est supra in.l.præcedenti.*

II. Idem A. Sereno.

Si in vna eadémq; causa vnus appellauerit[d], eiúsque iusta appellatio pronunciata est: ei quoque prodest, qui non appellauerit. ℣ Quòd si ætatis auxilio vnus contra sentētiam restitutionē impetrauerit: maiori, qui suo iure non appellauerit, hoc rescriptum non prodest[e].

*TITVLVS LXIX.*

## SI DE MOMENTANEA† possessione fuerit appellatum.

*Sententia lata in possessorio etiam appellatione interposita, statim sortitur effectum: ita tamen possessio reformatur, vt quæstio proprietatis integra seruetur. h.d. secundum Baldum. Vel sic: A sententia lata super possessorio non potest appellari: quia non adfert perpetuum præiudicium: quia non præiudicat causæ proprietatis: & grauamen quod adfert, potest reparari per iudicium proprietatis: ideo mittitur executioni, salua causa proprietatis. h.d. secūdum communem intellectum. Alii dicunt quòd bene potest appellari: tamen appellatio non suspendit executionem sententiæ: sed præcedens est cōmunior. Paulus de Castro.*

I. Imppp. VALEN. THEOD. & ARC. AAA. ad Eusignium. P. P.

Cvm de possessione, †& f ei[g] momēto[g] causa dicitur: etsi appellatio interposita fuerit[h], tamē lata sententia sortitur* effectum[i]. Ita tamē possessionis reformationē[k] ꝙ lege, si quis in tantam. puto posse appellari: quia per eam non est momentanea. & non solum in possessione, sed etiam in proprietate datur ibi sententia: sed alibi vbi est momentanea eius vtilitas, semper dicas non posse appellari per generalia verba huius legis. Item oppo. ex eo quod est supra de appella. l. & in maioribus. Sol. hoc speciale. Sed quare? Respon. quia est interlocutoria secundum quosdam: à qua non appellatur: vt supra quorum appel. non recipi. l. penult. Alij dicunt propter vlitatem, sicut & in sententia arbitri: vt supra de arbi. l. j. Sed tu dic esse definitiuam, & non vilem: sed ideo non appellari, quia plenius poterunt singula tractari in quæstione proprietatis: quia eadem causa plenius examinabitur in causa proprietatis, licet alia via.

g *Momēto.* id est possessione momentanea: tale est & illud Virgilij: Pateris libabat & auro. id est pateris aureis. Et dicit momētanea possessio, quia apta est durare per momentum: & sic aptitudine: vt hic, & institu. de lege Aquilia. §. his autem verbis. Vel ideo, quia in ea tractatur de possessorio momento: vt quoto tempore anni possederit olim. hodie de tēpore litis cōtestationis, vt in interdicto vti possidetis: vt institu. de interdictis. §. retinendæ. Vel tertio, vt dixi supra qui legiti. perso. l. fi. Item hæc lex secundum omnes loquitur in possessorio retinendę. Sed an idem in possessorio recuperandæ, vel adipiscendæ? Quidam dicūt quòd non. Tu dic idē in adipiscendæ: vt supra quorum appel. non recipi. l. quisquis. Item recuper andæ. sed hoc hodie est correctum secundum quosdam per l. illam infra vnde vi. l. si quis in tantam. Item huic. l. videtur contra supra de appel. l. j. Solu. ibi non ratione iniquitatis sententiæ appellatur, sed ratione ordinis omissi. Vel pone casum vt ibi nota. Sed si agatur possessorio, vt per condictionē ex dicta lege, si quis in tantam. puto posse appellari: quia per eam non est momentanea. & non solum in possessione, sed etiam in proprietate datur ibi sententia: sed alibi vbi est momentanea eius vtilitas, semper dicas non posse appellari per generalia verba huius legis. Item oppo. ex eo quod est supra de appella. l. & in maioribus. Sol. hoc speciale. Sed quare? Respon. quia est interlocutoria secundum quosdam: à qua non appellatur: vt supra quorum appel. non recipi. l. penult. Alij dicunt propter vlitatem, sicut & in sententia arbitri: vt supra de arbi. l. j. Sed tu dic esse definitiuam, & non vilem: sed ideo non appellari, quia plenius poterunt singula tractari in quæstione proprietatis: quia eadem causa plenius examinabitur in causa proprietatis, licet alia via.

*Possessio quæ dicitur momentanea: & an possit appellari à sententia super eam lata.*

†vet. momē taria. ī Co. autē Theod. legitur. Si de momēto fuerit appellatū. lib. 11. ti. 37. Cōstius.

†Citat hāc cōstitutionē Symmach⁹ in epistola qua dicit ꝓmitti vt si casus tulerit etiā de iure cognoscat iudex. Constius.

h *Fuerit.* scilicet de facto.

i *Effectum.* sic est contra supra de appel. l. appellatione. sed ibi tenet appellatio, hic non.

k *Reformationem.* id est restitutionem, vel traditionem, vbi de recuperanda vel adipiscenda agitur: vel confirmationem, vbi de retinenda agitur. Et nota hic diligenter quòd qua ratione non potest appellari, vel quibus: eadem vel eisdem non potest minor contra talem sententiam petere restitutionem in integrum, secundum quosdam: quasi paribus passibus ambulent: vt. ff. de mino. l. præses prouinciæ. Item quia non videtur damnum pati, cum saluum sit sibi omne ius in quæstione proprietatis, vel quasi modicum vel minimum damnum patiatur: & sic denegari debet restitutio: vt. ff. de in integ. restit. l. scio. Item tertio, quia in tali causa habet legitimam personam standi in iudicio, & admittitur vt maior: vt supra qui leg. per. l. fi. Alioquin

*Sententia lata super possessorio est definitiua.*

*Appellatio vbi est interdicta, an etiam restitutio in integrum ibi denegetur?*

BIU Cujas

quin non videtur legitimus defensor si debet posse restitui. & sic deciperetur per legem aduersarius. & sic dicitur. ff. de procu. l. minor. j. respon. Item quarto, quia facilius debet alicui adimi priuilegium siue beneficium in integrum restitutionis, quàm ius commune, quod est scilicet ius appellandi: vt nota. supra ad Velleia. l. antique. in princ. & supra si min. se ma. dixe. l. si alterius circunueniendi causa. in fi. ff. de mili. testa. l. eius militis. §. j. Sed his spretis dic secundum H. eum posse petere restitutionem: quia nec paribus passibus ambulant restitutio & appellatio. arg. ff. de minobus. l. præfecti. §. de sen. præfec. prætor. l. vnica. Item & damnum videtur pati magnum si amittat possessionem: quia si obscura fuerint vtriusque iura, in proprietatis quæstione pronunciabitur pro possessore: vt insti. de interdic. §. commodum. Nec ob. quòd admittitur in hac causa vt maior. nam idem est vbi litigat in quæstione proprietatis auctore tutore, & tamen contra sententiam restituitur: vt supra si aduerem iud. l. fin. & cum contrahit: vt supra. si tu. vel cura. inter. l. etiam. & l. fi. Item adultus non habens curatorem, admittitur ad contrahendum vt maior: & tamen potest restitui, quia obligatur ciuiliter & naturaliter vt maior: vt supra de in integr. resti. mi. l. si curatorem. Itè quicquid gestum fuerit cum minore, si apparet eum læsum, restituitur: vt. ff. de mino. l. ait prætor. in prin. ergo & hic eadem ratione. Item simpliciter lex dicit supra si aduer. rem iudi. l. fi. posse minorem petere restitutionem contra sententiam, si apparet eum læsum. nec hic casus excipitur: ergo & contra illam sententiam poterit restitui, si apparet eum læsum: quia forte non plene probauit vt debuit: vel quia contra ius litigatoris lata est, licet probauerit.

fieri oportet, vt integra omnis proprietatis causa seruetur. Dat. XIIII. Kalē. Decemb. Med. Honor. N. P. & Euodio Conss.

*TITVLVS. LXX.*

NE LICEAT †IN VNA eadémque causa tertiò *prouocare, vel post duas sententias iudicum, quas definitio præfectorum roborauerit, eas retractare.

*Qui succubuit in duplici appellatione, non potest tertio appellare super eisdem articulis, & etiam supplicare. Et recusatio iudicis non numeratur in numero appellationum. hoc dicit. Bar. Bald. Saly. & Pau. de Castro.*

1. Imperator IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

SI quis in quacunque lite iterum† [a] prouocauerit, nō liceat ei tertio in eadem lite super iisdem capitulis prouocatione [b] vti, vel sentētias excellentissimorum præfectorum prętorio retractare: [c]

licētia danda† litigatoribus, arbitro dato, [d] ipsius audientiam, qui eum dedit, ante litem contestatā inuocare: [e] & huiusmodi petitione minime prouocationis vim obtinente. [f]

*TITVLVS. LXXI.*

QVI BONIS CEDERE possunt.†

*Cessio bonorum non liberat debitorem, sed facit ne possit detrudi in carcerem. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: Qui cessit bonis, non liberatur à creditoribus ipso iure: nisi quod eis debetur, in solidum fuerint cōsecuti, sed liberatur ope exceptionis: ideo nō potest in carcerem detrudi. Pau. de Castro.*

1. Impe. ALEXANDER A. Irenæo.

QVi bonis † cesserint, nisi solidum creditor recepererit, non sunt liberati. [g] In eo [h] enim tantūmodo hoc beneficium eis prodest, ne iudicati [i] detrahantur in carcerem, non vt liberetur. Viuianus.

† *De materia huius ti. vide in ca. directæ. cum glo. 2. extra de appel.*

† *Quod olim licebat, sed eo casu possessio ab eo ad petitorē transferebatur. Codice Theodosiano lib. xi. ti. de possessione ab eo qui iterū prouocauit transferenda. Contius.*

*NE LICEAT IN VNA EAD. &c.*

*A sententia appellatur regulariter semel, & secundo: sed tertio non: vt hic. Et quod dicit, eadémque causa, impropriè dicit: vt patet. ff. de inoffi. testa. l. circa. & nota. supra de procur. l. ita demum. sed propter identitatem litigatorum, & rei de qua quæritur, dicitur eadem esse: & quod subiicit, vel post duas sententias &c. expones in textu.*

*SI quis.* ] CASVS. Petij à te decem & obtinui: appellasti, & postea succubuisti, & appellasti secundo: condemnatus fuisti: an & tertio appellare possis, quæritur? Dicitur quòd non: & si tertio præfectus prætorio cognoscat, & duas primas sententias confirmauerit, aduersum sententiam supplicare non poteris. Litigator autem ante litem contesta. poterit iudicem tertium delegatum recusare, & recurrere ad delegantem. Viuianus.

a *Iterum.* id est quando primo & secundo appellauerit: vel id est bis. aliàs aliter accipitur: vt. ff. de eden. l. veluti. §. hæc vox.

b *Prouocatione.* vt in auth. de iudi. §. de appellationibus. col. vj. interdum tamen semel tantum: vt supra de episco. audien. authen. si quis litigantium. & supra de asser. tol. l. j. & supra de app. l. in offerendis. & l. iubemus. & in auth. de app. §. illud. coll. iiij. Quandoque nec semel propter dignitatem iudicis: vt à præfecto prætorio: vt statim dices.

*a No. gl. singulariter quòd lex dubia est itelligēda secūdū rubricā sub qua ponitur: & ad hoc allegat Ias. glo. istā insti. de act. col. 72.*

c *Retractare.* hoc intellige quando bis erat iam iudicatum, & tunc tertio, scilicet ex appellatione cognoscit præfectus prætorio: qui si confirmat primas duas, nec appellari nec supplicari potest: cum nec ab alio taliter iudicante posset appellari: vt supra proxi. respon. Et quòd sic sit intelligenda, probat rubrica. [a] si autem infirmasset primas vel cognouisset ex causa principali, vel ex prima appellatione, posset ab eius sententia supplicari: vt supra de preci. impe. off. l. si quis. & ff. de officio præfec. præto. l. j. & supra de sen. præfec. præto. l. j. & supra de episc. audi. l. episcopale. Alij intelligunt hoc responsum, quando etiam ex prima causa iudicat. & sic dicunt hic posse supplicari.

d *Arbitro dato.* id est iudice delegato.

e *Inuocare.* & ita iudicem delegatum recusare ante litem contestatam: vt hic, & supra de iud. l. apertissimi. & supra de sen. l. fi. Sed quæro, quis hunc iudicem impetrauit? nam si appellator, non potest eum recusare: vt supra de lit. †data. vi contesta. authen. offeratur. si aduersarius, qui scilicet vicit: aut ante diem appellationi præfixum: & tunc non potuit: vt extra de appel. sæpe. aut postea: & tūc manet rata sententia prior: quare stultus esset victor, si tunc iudicem impetraret. Sed †*Ex lege Iulia, de in Cod.* respon. quòd victor impetrauit, & ante dié appellationi præfixum *Contius.* à lege: quod potuit: vt supra de tempo. appel. l. fi. §. in his. & authen. ei qui appellat. nec ob. dicta decre. quia ibi loquitur de die præfixo ab homine.

*Contius.*

f *Obtinente.* à tertio: ergo non potest appellari post sententiam: sed ante litem contestatam potest recusari. & ad hoc supra de senten. l. fi. & ff. à qui ap. non licet. l. j. in fine. *ADDITIO.* Aduertas quòd iura dicentia non licere tertio appellare, procedunt quando quis vult tertio prouocare super eodem articulo: secus in articulis diuersis. vnde si quis millies grauatur in causa super diuersis articulis, millies posset appellare, & duas appellationes successiuè facere super quolibet articulo, maximè de iure canonico, secundum quod ab omni grauamine quandocunque appellatur: vt in. c. super eo. ij. extra de appel. Item quod dicitur in eodem articulo non licere tertio appellare, in eadem persona intellige: quia ex quo bis appellauit, & semper succubuit, est præsumptio contra eum: ideo non auditur tertio appellans: sed alteri parti bene licet alias duas appellationes facere. & sic erunt quatuor appellationes. ita dicit Abbas in cap. directæ. in fine. extra de appella.

*Contius. hoc dicit gl. verbo pinguia extr. de*

*QVI BONIS CEDERE POSSVNT.*

*Qualiter condemnato subuenitur per appellationem, supra dixit: nunc qualiter per bonorum cessionem.*

*Vi bonis.* ] CASVS. Si debitor meus conuentus & condemnatus bonis cedat: an ipso facto liberetur, quæritur? Dicitur quòd non: sed si aliqua acquisierit, soluere tenebitur, donec solidum debitum soluerit. Sed prodest ei cessio bonorum ad hoc, vt reus condemnatus non trahatur ad carcerem, non vt liberetur. Viuianus.

g *Liberati.* ipso iure, sed ope exceptionis: vt instit. de act. §. pe. Et dic quòd ille rectè cedit bonis à creditore conuentus, qui confessus debitum hoc facit: sed qui negat, vel nec asserit, nec negat, sed dicit se cedere bonis à creditore conuentus, vt sic postea bona cum voluerit, possit recuperare: nihil agit. Et secūdum hoc potest legi. ff. e. l. pe. cum non, secundum Py. literam, & fine non. An autem ille qui cedit bonis, teneatur bona indicare? Respon. vtique iudicis officio. arg. supra de iure delibe. l. fin. §. licentia danda.

*Cedere bonis quid re dicat.*

h *In eo enim tantummodo.* item & in eo quòd postmodum non poterunt conueniri, nisi in quantum facere possunt: & sic habita ratione ne egeant. Præterea conueniri non debent, nisi tantum sit illud quod quæsiuerunt, quòd merito videantur conueniri: vt infra tit. j. l. ex contractu. & infra. e. l. pe. & ff. eo. l. iiij. & l. qui bonis. & l. si debitoris. & insti. de act. §. pen. Item & in eo quòd post. xl. dies non dabitur dilacerandus creditoribus, vt dicebat Aulus Gellius contineri in. l. xij. tabu. contra cuius duritiem Sextus Cecilius quendam philosophum defendit. pro quo infra. l. penul.

*Cessio. nemum multa desi.*

*Aul. Gel.*

i *Ne iudicati.* id est condemnati. & sic videtur innui quòd tantum ante

BIU Cujas

tum ante sententiam sit facienda cessio: vt. ff. eo. l. penulti. Sed dici potest, quòd post sententiam fieri potest cessio: vt hic dicit Azo in summa. & hoc videtur contra. l. ff. eo. l. penul.

a *In carcerem.* si ergo non cedit bonis, videtur in carcerem pro debito poni: & sic videtur contra. ſ. de ac. & oblig. l. ob æs. in fi. Sed hoc fit auctoritate iudicis: vel non fit hic seruꝰ, sed nec seruit: sed loco carceris hodie ponitur in banno: & facit. j. de pigno. l. j.

*Si quantitatem.* ] CASVS. Tenebaris reipub. in. c. confessus es debitum, sed cũ soluere non posses, cessisti bonis. si antequam bona distrahantur, paratꝰ sis soluere, an possis reuocare cessionẽ, quæritur? Dicitur ꝙ sic. Viuia.

b *Si quantitatem.* quidam cum esset reipublicæ condemnatus in c. dixit se bonis cessurum: non ei præiudicat linguæ lubricum, dummodo paratus sit soluere, & facultates eius nondum distractæ sint.

c *Condemnatus.* ex administratione bonorũ.

d *Cessionis.* quia inuito corde contraxit. Accursius.

e *Temere.* No. verbũ temere dictum non præiudicare: vt. ff. de regu. iur. l. quod calore. & ff. de diuor. l. iij. & ff. de publi. l. licitatio. in princip. & ad legem Iuliam maie. l. famosi.

f *Distractis.* vt infra de distrac. pign. l. si priusquam. Item no. licere pœnitere: vt. ff. e. l. quẽ pœnitet. & l. is qui bonis. j. & supra de ap. l. si quis libellos.

*Si pater.* ] CASVS. Filium habens quidam emancipauit. ad munera ciuilia vocatus, bonis cessit: an bona quæsita à filio inquietari debeant, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viuianus.

g *Ciuilia.* quia male administrauit rempublicam.

h *Inquietari.* vt. ſ. ne fil. pro pa. l. ne contra.

*Legi.* ] CASVS. An prouinciales bonis cedere possint, quæritur? Dicitur ꝙ sic. & hoc in prima. An autẽ creditor iure dominij bona cessa detinere possit quæritur? Dicitur ꝙ nõ, sed distrahere debet: nec cõtra petitorẽ præscriptione se tueri poterit. & hoc in secunda. Si vero debitor res suas creditori in solutum dederit, dominium earum acquisiuit. & hoc in tertia.

i *Ad prouincias.* vt non solum Italici, sed etiam prouinciales bonis cedere possint.

k *Detinere.* vt. j. ti. j. l. pro debito. & l. in possessionem.

cerem[a]. X. De. Maxi. II. & Aeliano Coss.

*Verbum temere dictum non præiudicat. Vel sic: Debitum soluenti non præiudicat cessio bonorum. Bal. Vel sic: Qui potest soluere creditoribus, potest bonorum cessionem reuocare. Bar. Vel sic: Qui cessit bonis, potest pœnitere, & ea recuperare re integra, quando non erant vendita, si offert se soluturum quod debetur creditoribus. Pau. de Castro.*

II. Impp. PHILIPPVS. A. & PHILIP. Cæs. Abascanto.

SI quantitatem[b], quam licet reipublicæ condemnatus, [c] debebas, inferre paratus es: frustra vereris, ne verbum bonorum cessionis [d] temere [e] à te prolatum, priuare te, necdum distractis[f] facultatibus, iuris rationibus possit. PP. XIII. Kalẽ. Febru. Philippo A. & Retiano Coss.

*Propter debitum contractum in ciuili officio, admittitur cessio, quæ in bonis filii cedentis non præiudicat. hoc dicit secundum Barto. Vel sic: Filius emancipatus, per patrem damnari non debet. h. d. Iac. But. Vel sic: Debitor publicus potest cedere bonis. Et si pater cedit bonis, non debent inquietari bona filii. Salyc. Vel sic: Si pater cessit bonis, non nocet filiis, vt possint eius bona capi, vel molestari. Pau. de Castro.*

III. Imperatores VALERIANVS & GALLIENVS AA. Iuliano.

SI pater tuus bonis cessit propter onera ciuilia [g], ipsius facultates oportet inquiri: non patrimonium quod tibi emancipato quæsitum dicis, inquietari. [h] Quod vt fiat, implorare æquitatem præsidis debes.

*Facta cessione bonorum, nõ possunt creditores bona propria auctoritate tenere iure dominij: secus si data fuerint in solutum. Barto. Vel sic: Si debitor cessit bonis, non debent creditores interim distribuere bona eius: sed debent ea vendere iudicis auctoritate, & precium pro rata inter eos diuidere. & si contra faciunt, possunt bona ab eis auocari, non obstante præscriptione longi temporis: secus si fuissent eis data in solutum. Pau. de Castro.*

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Chiloni.

LEgis Iuliæ de bonis cedendis beneficium, cõstitutionibus diuorum nostrorum parentum ad prouincias [i] porrectum esse, vt cessio bonorum admittatur, notum est: non tamen creditoribus sua auctoritate diuidere hæc bona, & iure dominij detinere [k], sed venditionis remedio, quatenus substantia patitur, indemnitati suæ consulere permissum est. Cum itaque contra iuris rationem res iure dominij teneas eius qui bonis cessit, te creditorẽ dicens: longi temporis præscriptione petitorem submoueri non posse manifestum est. V. Quòd si nõ bonis eum cessisse, sed res suas in solutum tibi dedisse mõstretur, præses prouinciæ poterit de proprietate tibi accommodare notionem.

*Vt quis euitet onera, vel munus publicũ, non potest cedere bonis: sed debet pro quantitate bonorum onera publica subire. Pau. de Cast.*

V. Iidem. AA. & CC. Myroni.

PRopter honorem municipalem, vel munus, bonis cedentium [l] inuidiosam admitti cessionem minime cõuenit: sed his obnoxios [m] pro modo substantiæ fungi.

*Cessio bonorum potest fieri solo verbo, & sine aliqua solennitate. Pau. de Ca.*

VI. †Imp. THEODOSIVS A. apud acta dixit.

IN omni cessione bonorũ ex qualibet causa faciẽda, scrupulositate [n] priorũ legũ explosa, [o] professio [p] sola quærenda est.

Idem dixit, In omni cessione sufficit volũtatis [q] sola professio.†

*Filiusfamilias siue habeat castrense peculium, siue non: potest cedere bonis. Bar. Vel sic: Filiifamilias vtriusque sexus possunt cedere bonis, siue habeant patrimonium proprium, siue non. & idem in illis qui sunt sui iuris. Pau. de Castro.*

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm & filiifamilias possint habere substantias, quę patribus acquiri vetitæ sunt, necnon peculium vel castrẽse, vel quod patre volente [r] possidẽt: quare cessio bonorum eis deneganda sit? cum etsi nihil [s] in suo censu, hi qui in potestate

l *Cedentiũ.* vt si vocetur quis inhabilis ad munus publicũ, & cũ non possit subire, ideo bonis cedere fisco cogatur: ex hac enim cessione inuidiã & blasmũ consequitur fiscus: & sic nõ est cõtra. ſ. eo. l. ſi pater. quia ibi idoneus administrauerat malè: hic non idoneus administrare non potest. Posset etiã intelligi hæc lex, ꝙ aliquis in fraudẽ munerum cedebat bonis, vt inhabilis fieret. hæc quidẽ cessio nõ admittitur, & blasmũ esset cedẽti: & pro hac positione est. ſ. de rescin. vẽdi. l. hi qui. & ſ. de episco. & cleri. l. ſi quis curialis. & j. de excu. mu. l. illud. lib. x. & ff. de mune. & hono. l. æstimationem. in prin.

*Fiscus est bonorũ cessione quasi doque consequitur blasmum.*

m *Obnoxios.* i. habiles & idoneos secundũ vtramque expositionẽ.

*In omni.* ] CASVS. An sine verborũ solẽnitate, quæ olim exigebatur, possit fieri bonorum cessio, quæritur? Dicitur ꝙ sic: quia sola voluntas cedentis sufficit. Viuianus.

n *Scrupulositate.* quæ erat in solẽnitate verborum.

† *Ex Cod. The. l. 4. ti. 18. l. 2.*

o *Explosa.* i. amota.

p *Professio.* i. ꝙ solum dicat, cedo bonis.

q *Voluntatis.* sine scriptura. & ad hoc. ff. e. l. pe. & fin. & quod dixi ſ. e. l. j.

*Cum & filiusfa.* ] CASVS. An filiusfamilias bonis cedere possit, quæritur? Dicitur ꝙ sic in castrẽsibus vel quasi: & si post ea aliqua acquirat, ad exemplũ patrisfamilias creditori satisfacere debet. Viuianus.

†*Dat. Kal. Maii. Honor. N P. & Eudoc. Coss. Cõtus.*

r *Patre volente.* vt castrẽse, quod domi filio donatur: vt habes. ſ. fami. erci. l. ſi filius. Castrẽse vero, de quo subiicit, appellat quod in castris quæritur. & sic non peculij, sed rerum peculiarium sit differẽtia. Vel dicit de professitio, vel aduentitio. cum enim admittatur cessio, cum nihil habet, vt subiicit: multo magis cũ habet peculiũ professitiũ, vel aduentitiũ. Nõ tamẽ intelligas ꝙ professitiũ possit dari creditoribus. sed & video professitiũ quãdoq; separari à bonis patris, cũ eius bona ꝙ debito à fisco occupãtur: & ita patet tale peculiũ ad filium spectare: vt. ff. de mino. l. denique. §. sed vtrum. in fine.

*Peculium professitiũ filii nõ cedit fisco vindicanti bona patris.*

s *Etsi nihil.* corporale. habet tamen incorporalia. vel secundum

P. etsi

BIU Cujas

P.etsi nihil corporale vel incorporale habeat. Sed videtur nugatio, vt cedat bonis, qui nulla bona habet: sed propter quæréda dicit. sic & Petrus omne dimisit, qui nihil præter nauiculam habebat. & actione de peculio tenetur, etsi nihil sit in peculio: vt. ff. de pecu. l. quæsitum.

*Petr⁹ ppter Christū omnia dimisit.*

a *Iniuriarum.* scilicet carceris.

b *Pinguius.* vt istit. de act. §. penultimo. & ff. eodé. l. is q. &. l. bonis. ij. & l. si debitoris. &. j. titulo. j. l. ex cõtractu.

*Cvm solito.* ] CASVS. Tenebaris mihi & Titio & Seio in decé. vis cedere bonis: ego & Titius volum⁹ expectare in quinquenniũ, noluit Seius. qui sint audiendi, quæritur? Rñ. distinguédo: aut in maiori quantitate est obligatus Seio, aut Caio, aut in æquali. primo casu audiendi sunt: secundo casu non. Si vero tres cõsentiant in dilatione dãda, quartus dissentiat: maior numerus præferatur. Si vero ex omni parte æqualitas sit tam creditorum, quàm debitorũ: illi admittãtur, qui inducias & cætera. nulla habita differẽtia inter creditores habẽtes hypothecam, & non habẽtes in rebus pertinẽtibus inter creditores, æqualitate iudicis officio seruata, nulla temporis prescriptione creditorib⁹ inducias quinquennales concedentibus opponenda. Viuia.

c *Maiestate.* vel ab aliquo iudice.

d *Detur.* à debitore.

e *Existimatione.* quia non efficitur infamis. & ad hoc supra ex quibus cau. infa. l. debitores.

f *Inducias.* & sic est in creditorum electione. nec est contra. ff. solu. matrimo. l. si constante. §. quoties. in fi. §. quia speciale ibi.

g *Electionem.* sed quãtum ad alia refert. argu. ff. de pac. l. rescriptum. &. j. titu. j. l. pro debito.

h *Habentibus.* vt priuilegiati prius debitũ consequantur: vt. ff. e. l. j. & ff. de relig. & sump. fune. l. pe. Item vt hypothecarij chirographariis præferantur: vt j. tit. j. l. pro debito. & vt prior tempore sit potior: vt. j. qui pot. í pig. l. si fundum.

i *Generando.* vt. ff. de iudi. l. ij. §. in omnibus. &. s. de iure delibe. l. fi. §. donec. & in authen. parentum sunt, habeant: tamen ne patiãtur iniuriam, debet bonorum cessio admitti. Si enim & paterfamilias admittẽdus est propter iniuriarum [a] timorem ad cessionis flebile veniens adiutorium: quare filiisfamilias vtriusque sexus hoc ius denegamus? cum apertissimi iuris est, & inter patresfamilias, & inter alieno iuri subiectos, si quid postea eis pinguius [b] accesserit, hoc iterum vsque ad modum debiti posse à creditoribus legitimo modo auelli. Dat. X. Kalen. Mar. Cõstantinop. post consul. Lampad. & Orest. VV. CC.

*An detur dilatio vel admittatur cessio, Statur maiori parti creditorum inspecto cumulo debiti, vel numero personarum. quòd si vtriusque est paritas, sententia benignior admittitur. Bartol. Vel sic: Si debitor vult cedere bonis nisi sibi detur dilatio ad soluendum, est in electione creditorum dare dilationem: & tunc non poterit cedere vel pati quòd cedat. & si sunt discordes, præfertur maior pars, quæ consideratur primo respectu cumuli debiti. vel si par sit cumulus respectu numeri personarum: & si ambo sunt paria, benignior sententia eligatur, vt habeat dilationem quinquennalem: & non cedat. qua dilatione pendente non currit contra eos præscriptio: nec vnus de creditoribus præfertur alteri ratione priuilegii vel hypothecæ quam habeat. Pau. de Castro.*

VIII. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm solito more à nostra maiestate [c] petitur, vt ad miserabile cessionis bonorum homines veniant auxilium, & electio detur [d] creditoribus, vel quinquennale spacium eis indulgere, vel bonorum accipere cessionem, salua eorũ videlicet existimatione [e], & omni corporali cruciatu semoto: cotidie dubitabatur, si quidam ex creditoribus voluerint quinquennales dare inducias [f], alij autem iam nũc cessionem accipere velint, qui audiendi sint. In talĩ itaque dubitatione nemini putam⁹ esse ambiguum quod sentimus, & quòd humaniorem sententiam pro duriore eligimus, & sancimus, vt vel ex cumulo debiti, vel ex numero creditorũ causa iudicetur. Et si quidẽ vnus creditor aliis omnibus grauior in summa debiti inueniatur, vt omnibus in vnum coadunatis, & debitis eorum computatis, ipse alios antecellat: ipsius sententia obtineat, siue indulgere tempus, siue cessionẽ accipere desiderat. ¶ Si vero plures quidem sint creditores, ex diuersis autem quantitatibus: etiam nunc amplior debiti cumulus minori summæ præferatur, siue par, siue discrepans numerus est creditorum: cum non ex frequentissimo ordine fœneratorũ, sed ex quantitate debiti causa trutinetur. ¶ Pari autem quantitate debiti inuenta, dispari vero creditorum numero: tunc amplior pars creditorũ obtineat: ita vt qđ pluribus placeat, hoc statuatur. ¶ Sin vero vndique æqualitas emergat tam debiti quàm numeri creditorum: tunc eos anteponi, qui ad humaniorem declinant sententiam, non cessionem exigentes, sed inducias: nulla quidem differẽtia inter hypothecarios & alios creditores quantum ad hanc electionem [g] obseruanda. In rebus autẽ officio iudicis partiendis, suam vim singulis creditoribus habentibus [h], quam eis legũ præstabit regula: nullo præiudicio creditorum cuiquã ex quinquennij dilatione circa tẽporalem præscriptionem generando [i].

*TITVLVS LXXII.*

DE BONIS AVCTORITATE IUDICIS POSSIDENDIS, SEU VENUNDANDIS, & DE SEPARATIONIBUS BONORÜ.

*Defuncti hæredes legatariis præferuntur. Bal. Vel sic: Qui debent habere legata à defuncto hærede, præferuntur legatariis ab eodem. Bart. Vel sic: Legatarii defuncti præferuntur legatariis hæredis. Saly. Vel sic: Qui debent habere legata à defuncto hærede, præferuntur illis quibus ipse hæres legauit: quia illa legata cẽsentur tanquam æs alienum quantum ad bona eius à quo relicta sunt, non quantum ad eum qui reliquit. Pau. de Cast.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Atticæ.

IN bonis [k] mortui potiorem esse causam legatariorũ, qui eum (vtpote hæredem [l]) cõuenire [m] potuerunt: quàm eorũ quibus ipse hæres legauit, manifestum est: cum prius legatum quasi æs alienũ [n] exigatur [o]: legatum autẽ à mortuo [p] relictum post debiti detractionem inducatur [q]. Debitor accepto quinquennio potest uti beneficio cedendi bonis. Item.

*De bonis auctoritate iudicis possidendis &c.*

*Facta cessione bonorum à debitore, vel etiam debitore vocato & non veniente ad iudicium, postulant creditores se mitti in possessionem bonorum eius, & postmodum vt vendantur &c. ideo de his dicit. Et quia creditores hæreditarii quandoque postulãt separari bona defuncti à bonis hæredis: ideo & de hac subiicit: vt infra. l. ii.*

IN bonis. ] CASVS. Decessit Titius Seio hærede instituto, & legauit mihi decem: decessit Seius Sempronio hærede instituto, & legauit Caio decẽ: quis nostrum potior sit, an ego primus legatarius, an Caius? Respõ. quòd ego, cum prius legatum debeatur quasi æs alienum. Viuianus.

k *In bonis.* possidendis & vendendis.

l *Hæredem.* instituite Titius, & multa legata dedit. non solutis scilicet legatis decessisti: instituisti tibi hæredem, & similiter legata reliquisti. quæritur, qui potiores sunt, primi, vel secundi? & dicitur quòd primi.

m *Conuenire.* ab initio.

n *Æs alienum.* respectu secundi testamenti.

o *Exigatur.* vt &. ff. ad legem Falcid. l. in ratione. j. §. quod vulgo. & supra ad legem Falcidiam. l. irritum.

p *A mortuo.* hærede.

q *Inducatur.* vt &. ff. de separa. l. quoties. & §. qui manu. non pos. l. j. &. §. de lega. l. si vniuersæ. & de iure deliberan. l. fi. § sed si legatarij. etiam si ex testamento militis debeantur legata: vt. ff. ad Trebel. l. j. §. pe. nisi in casu quando non fecerit inuentarium: quia tunc in solidũ omnibus satisfacit: vt in authen. de hære.

BIU Cujas

hære.& Falci.§.si vero absint.colla.j.

*Et iurisdictionis.*] CASVS. Si contraxi cum Titio, & factus sit debitor meus in.x.& decesit Seio hærede instituto, possum conuenire Seium.sed si ex persona sua habeat aliquos creditores:an possim petere vt fiat separatio bonorum hæredis, & bonorũ defuncti,quæritur ? Dicitur quòd sic.si vero animo nouandi stipulatus fui ab hætede quod Titi[9] debuit,nõ possum petere fieri separationẽ. Vi.

*Creditores defuncti habent beneficium separationis contra creditores hæredis, vt facta separatione bonorum,præferantur in bonis defuncti creditoribus hæredis. But.nisi spreta legis prouidentia, fidem hæredis secuti sint. Bal. Vel sic : Creditores defuncti impetrant separationem à bonis, si fidem hæredis non sunt secuti. Pau de Cast.*

II. Imp. GORDIA. A. Aristoni.

EStiurisdictionis tenor prõptissimus,indemnitatísque remediũ edicto [a] prætoris creditoribus hæreditariis [b] demõstratum,vt quoties separationẽ bonorum postulant, causa cognita [c] impetrent. Reportabis igitur conuenientem desiderij tui fructum,si te non hæredum fidem secutum [d],sed ex necessitate [e] ad iudicium eos prouocare demonstraueris.

*Qui cedit bonis, ex ante gesto non potest conueniri,nisi de eo quod postea superlucratus est,deducto ne egeat. Bar. Vel sic: Qui cessit bonis, ex præcedenti contractu non potest conueniri,quia habet exceptionem,nisi venerit ad pinguiorem fortunam, quia tunc potest conueniri in quantum facere potest,deducto ne egeat.hoc dicit in effectu. Pau.de Cast.*

III. Idem. A. Claudianæ.

EX cõtractu qui cessionem rerum antecesit, debitorẽ contra iuris rationem conuenies,cum eum æquitas auxilio exceptionis muniat [f]. At tunc demũ iterato posis desiderare cõuentionem, cũ tantũ postea quęsiuit quod prędidẽ ad ei[9] rei licentiã debeat promouere [g].

*Non est cogẽdus vnus ex pluribus creditoribus debitoris bona suscipere, & cæteris creditoribus respondere. Bal. Bar.& Saly.*

IIII. Impp. DIOCLET.& MAXIMIA. AA.&. CC. Clarianæ.

INciuile est quod postulas, vt vnus ex chirographariis [h] creditoribus debitoris bona compellatur susципere, satis cæteris eius creditoribus facturus.

*Si bona vacantia non deferuntur, creditores in possessionem mittuntur. Bal. Vel sic:Si mortuus non habet hæredem, creditores in possessionem mittuntur. Bar. Vel sic: Si debitor moritur sine hærede, & bona nõ agnoscantur à fisco:creditores in possessionem eorum mittuntur. Saly.*

V. Iidem. AA.&. CC. Acindyno.

SI bona debitoris tui vacare [i] constet,& hęc à fisco nõ agnoscantur: [k] in possessionem eorum mitti te à competenti iudice rectè postulabis. XVII. Kal. Ian.* Conss.

*Creditores hypothecarii chirographariis præferuntur : porro chirographarii simul concurrunt,vt pro rata debiti omnibus satisfiat. Bal. Vel sic:Si debitor cessit bonis, creditores non debent ipsius bona inter se diuidere tanquam domini ipsorum: sed debent ea vendere,& precium inter se distribuere:& creditores hypothecarii præferuntur chirographariis. Pau.de Cast.*

VI. Iidem AA. &. CC. Agathomaro.

PRo debito creditores addici sibi bona [l] sui debitoris non iure postulant [m]. ℣ Vnde si quidem debitoris tui cæteri creditores [n] pignori res acceperunt: potiores eos, quàm te chirographarium creditorem haberi non ambigitur. ℣ Quòd si specialiter vel generaliter nemini probentur obligatæ, ac sine successore communis debitor vel eius hæres decesit : non dominij rerũ vindicatione,sed possessione [o] bonorũ, itemque vẽditione,ęquali portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus consuli potest.

*Vbi creditor succedit debitori pro parte: pro ea parte debitum confunditur, & non vltra:nisi esset relictum animo compensandi. Bal. Vel sic:Pro rata qua creditor succedit debitori,confunditur actio : pro residuo vero potest conuenire cohæredes, nisi fuerit institutus iure compensandi:& si cohæredes non sunt soluendo,potest petere separationem bonorum. Pau.de Cast.*

VII. Iidem. AA.&. CC. Domno.

SI vxor tua pro triẽte patruo suo hæres extitit, nec ab eo quicquam exigere prohibita [p] est:debitum à cohæredibus pro besse [q] petere non prohibetur: cũ vltra eam portionẽ qua successit,actio non cõfundatur [r]. ℣ Sin autem cohæredes soluẽdo nõ sint, separatione postulata [s], nullum ei damnũ fieri patiatur.

*Missus in possessionem ex primo decreto, non acquirit dominium. Pau.de Cast. Etiã ex causa dotis.*

VIII. Iidem. AA.&. CC. Aelidæ.

IN possessionem rei seruandæ causa vxor defuncti, vel alij creditores missi,dominiũ ex ea

---

*Separatio bonorum quibus concedi potest.*

*Separatio bonorum vt res possit, multa requiruntur.*

a *Edicto.* quod iduxit titulũ de separationib[9]

b *Hæreditariis.* creditoribus ergo defuncti datur postulandi separationem facultas, cum timeant hæredem non soluendo : sed econtra scilicet creditoribus hęredis,nõ datur:vt hic, & arg.ff.de sepa.l.j.in princ.&.§.j. &.ś.de hęred.actio.l. si adulta.nisi í casu:vt eo. l.j.§.sed si qs suspectã.

c *Cognita.* multa vertuntur in causæ cognitione. Primum, quòd ab hærede nõ nouauerint. Item quòd bona mixta non sint.Item q̃ fidem eius secuti non sunt.Item quòd vsuras non acceperunt. Item quòd quinquennium decursum nõ est. Item quòd creditores castrẽsis peculij non sunt: vt ff.de separa. l.j. §. si filius.&.§.illud.&. §. sequen.Item quòd hęres bona non vendiderit: vt.ff.eo.l.ab hærede.

d *Secutum.* fideiussorem,vel pignus ab eo recipiendo, vel stipulando animo nouandi.

e *Ex necessitate.* quia forte dies actionis ꝓximo exitura erat, & ita lis tempore peritura.No.ergo quòd non debet ei nocere ista nouatio, cum sit necessaria.ad quod est. ff. de separa.l.fi.&.ff. de nouati.l.aliam. Et dic ex necessitate,scilicet per ueniendi ad suum : vt ff.de separa.l.fi.

*Ex contractu.*] CASVS. Debitor à creditore vno conuẽtus,existens non soluendo,si cedat bonis: an ab aliis creditorib[9] conueniri possit,quæritur?Dicitur q̃ non, nisi postea aliquid ceperit.Viuianus.

f *Muniat.* ipso autẽ iure tenetur:vt.ś.tit.j.l.j.

g *Promouere.* & tunc in quantum facere potest : vt habes.ś.tit. j.l.cum & filij.&. ff.de cessio.bono.l.iiij.& de cura.bo.dan.l. ij.

*INciuile est.*] CASVS. Si plures fuerint chirographarij debitores, nullus eorum compellatur accipere bona debitoris, & sibi & aliis satisfacere. Viuianus.

h *Chirographariis.* multo minus hypothecariis &c. sic.ff. de cura. bo. dan.l.ij.§.quæritur.

*SI bona.*] CASVS. Debitor meus decesit.bona sua erant vacãtia:nec à fisco agnita: an possim petere mitti in possessionẽ bonorum eius,quæritur? Rñ.quòd sic. Viuianus.

i *Vacare.* morte debitoris.

k *Agnoscãtur.* quia tũc tenetur fiscus vt hęres: vt habes.j.ad legẽ Iuliã de vi.l.ij.&.ff.de iure fisci.l.dicitur. Acc.

*PRo debito.*] CASVS. Si petã vt addicantur mihi bona debitoris ratione dominij:an sim audiẽdus, quæritur ? Dicitur q̃ nõ. Si vero sim chirographarius creditor,alios autẽ habet creditores, quibus res suæ obligatæ sunt: illi sunt potiores.& hoc in secũda. Si vero nulli obligatæ sunt, & debitor cõmunis decedat sine hærede,vel cũ hærede, & ille cesit:bona non iure dominij creditorib[9] addicãtur, sed vendantur,& pro portione debiti cuilibet creditori satisfiat. Viuia.

l *Bona.* vt sua sint statí.

m *Postulãt.* vt.j.de iure do.impe.l.j. &.ś. de pactis.l.fi pacto quo.& ś.tit.j.l.legis. Alio ergo remedio opus est.ſ. vẽditione.& *hic* subiicit, vnde &c. hoc prouiso, vt hypothecã habẽtes in ea præferantur : vt subiicit.in quo est argumen. contra supra titu.j.l.fi.Solu. vt ibi.

n *Creditores.* scilicet hypothecarij.

o *Possessione.* omniũ secũdũ iura ista:sed hoc hodie corrigit̃ ꝑ aut.& q̃ iurat. & ꝑ hoc appareret ei[9] cõtinuatio ad.l.

*SI vxor.*] CASVS. Patruus vxoris meę decesit. vxoré meam pro tertia parte hæredẽ instituit. tenebatur eidẽ vxori in triginta. an pro viginti cohęredes suos cõuenire possit,quęritur? Dicitur q̃ sic:nisi testator prohibuisset eã exigere à cohæredib. Si vero cohęredes sint nõ soluendo habẽtes proprios creditores,poterit mulier petere vt fiat separatio bonorum defuncti & cohæredum. Viuia.

p *Prohibita est.* quia tunc non posset petere: vt. ś. de hæredi. instituen.l. si cõpensandi.

q *Pro besse.* Besis dicitur duæ partes cuiuslibet rei. *Besis.*

r *Non confundantur.* vt &.ś.de hæredi.act.l.si adulta. & de neg. gest.l.si ab eo.& de pac.l.si debitori.&.ś.ad legem Falci.l.licet.

s *Postulata.* vt supra de hære.act.l.si adulta.

*IN possessionem.*] CASVS. In possessionem creditor missus bonorum debitoris, an per talem missionem nanciscatur dominium,

BIU Cujas

minium, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

a *Minime possunt.* vt supra tit. j. l. legis. & supra eodem. l. pro debito. Accursius.

*Diuisio.* CVm proponas.] Diuiditur in duas partes: quia in prima debitor citatus comparet, vsque ibi, nam si. In secunda non cõparet, vsque in finem.

CASVS. Aliquis cũ mãdato, vel sine mãdato gessit negotia mea: & ex mala administratione factus est debitor meus in. c. volebã eum conuenire, latitabat: quid iuris sit, quæritur? Respon. quòd si latitat, nec defendatur, eum probabo mihi debere: & mittar in pos. bonorum suorum. Eo autem in eadem contumacia perseuerante, vendentur bona, & satisfiet mihi. Viuianus.

b *Ex administratione.* facta à se tibi, vel à te sibi. Et dic cum mãdato, vel sine.

c *Rationem.* dato etiã libello in scriptis hodie: vt supra de lit. cõtesta. authenti. offeratur. ADDITIO. Aduertas quòd istud potest practicari duobus modis, secundum Bartolum hic. Vno modo quòd detur libell⁹ super actione principali: & reus citetur vt veniat responsurus: & eo existẽte cõtumace detur possessio ex secundo decreto. Secundo modo practicatur, quòd reus citatur quòd veniat responsurus de iure tali: & eo existente contumace, tunc detur libellus in quo narretur, quòd cum reus sæpius fuerit citatus, & extitit contumax: petatur interponi decretum. quam practicam, vt dicit hic Bartolus, ponit Specu. consulit tamen seruare fori consuetudinem.

causa tenentes adipisci minimè possunt[a].

*Si citatus debitor comparet, ordinarie proceditur contra eum ad sententiam ferẽdam & exequendam. si non comparet, proceditur ad missionem & venditionem. h. d. secundum Baldum.*

IX. Iidem AA. & CC. Teruncio.

CVm proponas eum contra quem supplicas, ex administratiõe[b] negotiorũ tibi obligatum: hunc secũdum iuris rationem[c] adito rectore prouinciæ potes conuenire[d]. Nam si ad circunscriptionem[e] tui iuris latitat, nec defenditur[f], & eum tuum esse debitorem constat[g]: ad exẽplum edicti[h], bonorũ[i] eius possessionẽ poteris impetrare. Tempore[k] autem transacto, etiam venditionem eorum à competenti[l] iudice postulare non prohiberis. Dat. XIIII. Kalendas Septembr. Dioclet.* & Maximiano*. AA. Conss.

IN AVTHEN. DE exhibẽ. & ĩtroducẽ. reis. §. si vero semel. coll. v. constitutio. vj.

*Hodie contra contumacem fiet missio in possessionem solum pro mensura debiti declarat: quam non recuperat reuersus: nec auditur nisi satisfaciat, & expensas refundat. Saly. Vel sic: Per istam authen. addũtur tria, quæ non erant de iure veteri, vel saltem non omnia. Primum est, quòd debitor qui prius comparuerat, & cum iuramento promiserat de iudicio sisti: & tamen postea citatus non sistat, possit realiter capi, & ad iudicem duci, vt respondeat libello, & se defendat. Secũdum est, quòd si hoc fieri non potest: quia aliàs non cõparuit nec promisit, vel eius persona nõ reperitur: missio ex primo decreto nõ fiet in omnia bona, licet olim fieret: sed fiet pro mensura debiti declarati: vt si petatur cẽtum, fiet missio in bonis valẽtibus cẽtũ tãtũ, & nõ vltra secũdũ quosdã: vel dic vltra etiã pro expẽsis & dãnis secundũ glo. Tertiũ, quòd debitor postea cõparẽs ante vẽditionẽ, vel dationẽ in solutũ, si reficit expensas, & satisfat de iudicio sisti, recuperat tenutam. hoc dicit in effectu ista authen. secundũ Pau. de Castro.*

ET qui iurat[m] se vẽturũ ad iudicẽ, si se subtraxerit, iudex ipse si administrator sit[n], vel is q iudicẽ dedit[o], iubeat eũ exhiberi[p]. ¶ Si vero omnino absit, examinet[q] iudex vbi sit, induciis datis: intra quas si non occurrat, secundum vnam partẽ examinato[r] negotio, mittet[s] actorem in possessionẽ rerum eius iuxta mensurã[t] declarati[u]

*Et qui iurat.*] CASVS. Lex. C. dicit quòd si debitor latitet, nec defendatur: petere possum me mitti in possessionem bonorum eius: sed non determinat modum declarati debiti. Authen. declarat aliter, dicens quòd si subtrahat se debitor: si sit iudex ordinarius, citabit eum accipiendo personam suam, & verbo mittendo nuncium. si non veniat, sententiabit examinato negotio. & datis sibi induciis ad repræsentandum se, si non veniat, mittat in bonorum possessionem ipsius pro mensura declarati debiti. & si veniat postea, non audietur nisi restituat mihi omnes impensas, & omne damnum resarciat, dato fideiussore iudicio sisti. Viuianus.

m *Et qui iurat.* idem est & si solummodo ad iudicium vocatus est. Accursius.

n *Administrator sit.* id est ordinarius.

o *Dedit.* quando iudex erat delegatus. & sic delegatus non citat: vt hic, & ff. de iurisdi. om. iudi. l. iubere. & sic est contra supra quomodo & quando iudex, authenti. qui semel. Solu. speciale est ibi in delegato principis. *Delegat⁹ an possit tare.*

p *Exhiberi.* re & verbo, quod non facit delegatus: vt dixi, & habes in authenti. de exhib. & introd. reis. §. si vero semel. colla. v.

q *Examinet.* summatim.

r *Examinato.* summatim: vt & ff. vt in possess. lega. l. si is à quo. nam demum vtraque parte præsente plene examinatur: vt infra si per vim vel alio modo. l. fi. Est ergo quod hic dicit, contra regulam quæ est supra de iudi. l. iudices.

s *Mittet.* ordinarius non delegatus, sed delegans: vt. d. l. iubere.

t *Mensuram.* olim in omnia bona: vt ff. quib. ex cau. in poss. eatur. l. j. Et quòd dicit, pro mensura, dicunt vt si est debitum decem, in rem valentem decem fiat missio. Sed tu dic secundum Ioan. quòd etiam plus debeat valere. nec enim hic dicit quòd in tanto, sed pro mensura: quod est cautè notandum. & sic se habet consuetudo. inspicitur etiam an exigat expensas vel non res pignorata, vt equus, vel argentum: vt primo casu longe plus debeant valere.

u *Declarati.* id est petiti. Vel id est præsumpti, vel probati summatim.

*Prosequatur.*

A l. ij. Vel quod statutum est in Græco: vt probatur infra. l. fi. vbi dicit, definitum à nobis tempus. Quæ opiniones non placent, immo totum iudicis arbitrio committo. argu. ff. de iure delibe. l. j. §. fi. & possunt habere locum prædicta, vbi pignus venditur ex interlocutoria sententia. Si autem ex definitiua, venditur elapso tempore quatuor mensium, secũdũ Azo. olim duorum. argu. ĩ. de vsur. rei iudi. l. ij.

*Appellat⁹ suffic. cere ad iud. cõpetẽ.*

l. *Competenti.* argu. ad id quòd interdum appellatur ad iudicẽ cõpetentem. Sed quis est competens iudex? Respõ. qui habet merum imperium: nam delegatus mittere non potest in possessionem, & sic nec vendere iubere: vt ff. de iurisd. omnium iu. l. iubere cauere. & ita magistrat⁹ municipalis non mittit in possessionem: vt ff. ad municip. l. ea quæ. nisi in casibus: vt ff. de offi. eius cui man. est iurisdi. l. j. §. j. & ff. de dã. infec. l. j. Prædicta locum habent cum agitur in personam. si autem in rem, & latitat: idem quod in personali: vt fiat missio in omnia bona, & venditio. Si autem tantum abest, & desiit dolo possidere, idẽ est: aliàs in possessione rei petitæ tantum: & idem in mixta: vt in eodem. l. Fulcinius. §. item videamus. & §. Celsus. & §. fi.

B

C

D

*Bonorũ possessio, et possessio bonorũ, differũt.*

*Decretũ primũ & secũdum quãto tempore distare debẽt.*

k *Tempore autem transacto.* forte duorum mensium. argu. ff. de re iudi. l. debitoribus. Vel die, hodie quatuor: vt supra de vsur. rei iudi. l. fi. Vel vnius anni: vt arg. supra de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. §. pe. Vel biennij: vt infra de iure dom. impe.

BIU Cujas

a *Prosequatur.* id est antequam admittatur ad causæ prosecutionem, & hoc cum agitur personaliter. Si autem in rem, dic vt modo not.in.l. cum proponas. Si autem omnia bona petet quis, vel vt debita, vel hypothecariam in omnibus, puto mittendum: nam & tantum est debitum.

b *Damnum.* quod ex vitio absentiæ illi⁹ passus est: vt supra de iudi.l.sancimus.

c *Fideiussorem.* iudicio sisti. Sed vsque ad quod tempus admittetur ad recuperandum possessionem? Respō. secundum P. vsque ad xxx.an. vt arg. supra de præscrip. xxx. an.l. sicut. Alij dicunt vsque ad annum: vt supra de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. §. fi. & in authenti. de litig. §. omnem autem. colla. viij. Sed his respō. Placen. & Py. quòd prima loquatur in actione in rem, secunda in actore absente, quo casu possumus expectare triginta annos. & est ad.l.supra de procu.l. eū. &. ff. de in ius voc. l. satis. *ADDITIO.* Videas pulchram glos. in.c. quoniam frequenter. i fi. extra vt lite nō contestata &c.

*Cum apud.* ] CASVS. Si Titius habeat plures creditores, & timore creditorum se absentet, & quidam ex creditoribus petant se mitti in bo. pos. an absentes vel præsentes si nō sint ita soliciti, consequantur commoditatem aliquā ob id quòd alij missi sunt in bonorum pos. quæritur? Dicitur ꝙ sic, si præsentes (hoc est, qui sunt in eadem prouincia) intra duorum annorum spacium se repræsentent: absentes autē, intra quadriēnium, restitutis ꝙ modo debiti impēsis quas missi in possessionem fecerunt, iuramēto eorum declarādis. Si vero intra prefinitum tēpus non venerint: eo lapso auctoritate iudicis poterūt vēdere bona: & illud quod supererit, deponetur in ęde sacra, tabellione & venditore præsentib⁹: & de eo cæteris creditoribus pro portione debiti satisfiet. & sic deponatur, ne in expēsis damnificetur. prædicta autem venditio fiat præsente non solum tabellione, sed sacrista ecclesiæ, penes quem quod supererit de precio deponatur, præstito iuramento à creditore, quòd non per gratiam emptoris ad rerum venit venditionem: nec quòd dolo minus iusto precio accepit. Viuianus.

debiti. ℣ Quòd si redeat antequā ꝙsequatur[a] causam, resarciat actori omne dānū[b] †: præstabitq; fideiussorē[c] de lite prosequenda, & res suas suscipiet.

*Missio vno ex creditoribus in possessionē ex primo decreto, cæteri venientes debito modo, & congruo tempore, videtur in possessionē missi. & si procedatur ad vēditionē bonorū auctoritate iudicis fiēdā per ipsum missum, & plus ex precio percipiatur, quàm misso debeatur: illud debet in ædē sacrā deponi: & ne qua fraus in vēditione cō mittatur, debet seruari solēnitas huius legis. Bal. Vel sic: Si vnus ex creditoribus in possessionem mittatur ex primo decreto, eius missio prodest omnib⁹ aliis creditorib⁹ præsentibus, & intra biennium venientibus, & debitum ostendentibus, & expēsas pro rata reficientibus. Item absentibus, si veniant intra quadriennium, & idē faciāt. hoc dicit vsque ad §. sin autem. Pau. de Castro.*

X. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm apud veteres quæstionē ortam inuenimus super pecuniis debitis, pro quib⁹ hypothecæ non sunt constitutæ, propter res ad debitorē ptinētes, dum is[d] seueriores* creditores formidans sese celauerit, & illi[e] de rebus ad eum pertinētibus competētia ingrediātur iudicia[f], postulēntque in possessionē rerum sese transmitti[g]: si etiā alij creditores quibus obnoxi⁹ esse videtur, possint quādā habere cōmunionē in rerū possessione: huiusmodi dubitationē amputantes, cēsemus per præsentem diuinam generalem constitutionē, vt si non omnes huiusmodi debita prætendētes, sed ex his certi ab iudiciali sententia in possessionē rerū mittantur: non solum hi, sed etiam alij omnes talia debita prętēdēntes, eadē cōmoditate potiātur[h], vt possint cū prioribus rerum detentatoribus cōmunionē habere in rebus de quib⁹ (sicut superius declaratur) ꝙlata fuerit sentētia[i]. Quid enim iustius est, quàm omnes qui ad res debitoris mitti debent, esse participes huiusmodi cōmoditatis[k]? ℣ Vt autē nō in ꝙpetuū aliorū negligētia[l] illi qui ꝙ suis debitis alacriores[m] creditorib⁹ aliis ostēdūtur fuisse, prægrauētur: rectiꝰ nobis esse videtur, tūc cōmunionē habere in possessione rerum alios creditores, qui non hoc peregisse noscūtur, cū prēsentes quidē in vna eademq; degētes prouincia, in qua & possessores rerū cōmorātur, intra duorum annorū spacia, absentes autē intra quadrienniū[n] creditoribus possessionē antelato modo detinētib⁹ suū debitū certū faciāt, & expēsas secūdū quātitatē debitorum ꝙsoluāt[o] eis qui sentētias cōsecuti sunt, ꝙ sacramentum eorum manifestādas[p], qui eas adipiscēdę gratia possessionis rerum sustinuerunt: quia & secundum debita[q] satis eis fieri explorati iuris est. ℣ Post cōpletum autē memoratū temp⁹ nullam eis esse licentiam, eos qui possessionem adepti sunt, molestare, vel aliquibus dānis afficere: actiones autem quas ex legibus sibi competere putauerint, contra suos exercere debitores.

*Iste. §. prosequitur eandem materiam. Dicit enim quòd si missus ex primo decreto veniat ad venditionē, debet primo ex precio sibi satisfieri: & residuum (si quod est) debet deponi in æde sacra, vt creditorib⁹ venientibus, & debitū ostēdētibus postea satisfiat. & de prædictis omnibus debet fieri publicū instrumētū cum solēnitate hic statuta in. §. fi. hoc dicit tota ista lex. &. §. quæ est satis verbosa, tamē vtilis: quia isti creditores qui habētur pro immissis, nō tenētur facere nouum processum, immo virtute primi facta fide de debito, debet satisfieri eis: requiritur tamē plena probatio per testes vel instrumēta secūdū Bar. & Pau. de Castro.*

Sin autem hi qui detinent possessiones, vel ex sententia iudicis res vendiderunt, vel alio[r] quocumq; legitimo modo omne ius quod[s] in his reb⁹ habere noscuntur, in alias ꝙsonas post definitū † à nobis tempus[t] transtulerint, & certas pecunias acceperint: quicquid superfluum inuentū fuerit, & ampliꝰ quàm eis debetur, hoc modis omnib⁹ necesse est eos prēsētib⁹ tabulariis signare[u], & ī cimeliarchio[x] iudicem distrahendis, tempus expressum determinatum nunquam inuenitur: sed etiam hoc idem tempus seruandum videtur, secundum Ir.

a *Prosequatur.* id est antequam admittatur ad causæ prosecutionem, & hoc cum agitur personaliter. Si autem in rem, dic vt modo not.in.l. cum proponas. Si autem omnia bona petet quis, vel vt debita, vel hypothecariam in omnibus, puto mittendum: nam & tantum est debitum.

b *Damnum.* quod ex vitio absentiæ illi⁹ passus est: vt supra de iudi.l.sancimus.

c *Fideiussorem.* iudicio sisti. Sed vsque ad quod tempus admittetur ad recuperandum possessionem? Respō. secundum P. vsque ad xxx.an. vt arg. supra de præscrip. xxx. an.l. sicut. Alij dicunt vsque ad annum: vt supra de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. §. fi. & in authenti. de litig. §. omnem autem. colla. viij. Sed his respō. Placen. & Py. quòd prima loquatur in actione in rem, secunda in actore absente, quo casu possumus expectare triginta annos. & est ad.l.supra de procu.l. eū. &. ff. de in ius voc. l. satis. *ADDITIO.* Videas pulchram glos. in.c. quoniam frequenter. i fi. extra vt lite nō contestata &c.

*Cum apud.* ] CASVS. Si Titius habeat plures creditores, & timore creditorum se absentet, & quidam ex creditoribus petant se mitti in bo. pos. an absentes vel præsentes si nō sint ita soliciti, consequantur commoditatem aliquā ob id quòd alij missi sunt in bonorum pos. quæritur? Dicitur ꝙ sic, si præsentes (hoc est, qui sunt in eadem prouincia) intra duorum annorum spacium se repræsentent: absentes autē, intra quadriēnium, restitutis ꝙ modo debiti impēsis quas missi in possessionem fecerunt, iuramēto eorum declarādis. Si vero intra prefinitum tēpus non venerint: eo lapso auctoritate iudicis poterūt vēdere bona: & illud quod supererit, deponetur in ęde sacra, tabellione & venditore præsentib⁹: & de eo cæteris creditoribus pro portione debiti satisfiet. & sic deponatur, ne in expēsis damnificetur. prædicta autem venditio fiat præsente non solum tabellione, sed sacrista ecclesiæ, penes quem quod supererit de precio deponatur, præstito iuramento à creditore, quòd non per gratiam emptoris ad rerum venit venditionem: nec quòd dolo minus iusto precio accepit. Viuianus.

debiti. ℣ Quòd si redeat antequā ꝙsequatur[a] causam, resarciat actori omne dānū[b] †: præstabitq; fideiussorē[c] de lite prosequenda, & res suas suscipiet.

*Missio vno ex creditoribus in possessionē ex primo decreto, cæteri venientes debito modo, & congruo tempore, videtur in possessionē missi. & si procedatur ad vēditionē bonorū auctoritate iudicis fiēdā per ipsum missum, & plus ex precio percipiatur, quàm misso debeatur: illud debet in ædē sacrā deponi: & ne qua fraus in vēditione cō mittatur, debet seruari solēnitas huius legis. Bal. Vel sic: Si vnus ex creditoribus in possessionem mittatur ex primo decreto, eius missio prodest omnib⁹ aliis creditorib⁹ præsentibus, & intra biennium venientibus, & debitum ostendentibus, & expēsas pro rata reficientibus. Item absentibus, si veniant intra quadriennium, & idē faciāt. hoc dicit vsque ad §. sin autem. Pau. de Castro.*

X. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm apud veteres quæstionē ortam inuenimus super pecuniis debitis, pro quib⁹ hypothecæ non sunt constitutæ, propter res ad debitorē ptinētes, dum is[d] seueriores* creditores formidans sese celauerit, & illi[e] de rebus ad eum pertinētibus competētia ingrediātur iudicia[f], postulēntque in possessionē rerum sese transmitti[g]: si etiā alij creditores quibus obnoxi⁹ esse videtur, possint quādā habere cōmunionē in rerū possessione: huiusmodi dubitationē amputantes, cēsemus per præsentem diuinam generalem constitutionē, vt si non omnes huiusmodi debita prætendētes, sed ex his certi ab iudiciali sententia in possessionē rerū mittantur: non solum hi, sed etiam alij omnes talia debita prętēdēntes, eadē cōmoditate potiātur[h], vt possint cū prioribus rerum detentatoribus cōmunionē habere in rebus de quib⁹ (sicut superius declaratur) ꝙlata fuerit sentētia[i]. Quid enim iustius est, quàm omnes qui ad res debitoris mitti debent, esse participes huiusmodi cōmoditatis[k]? ℣ Vt autē nō in ꝙpetuū aliorū negligētia[l] illi qui ꝙ suis debitis alacriores[m] creditorib⁹ aliis ostēdūtur fuisse, prægrauētur: rectiꝰ nobis esse videtur, tūc cōmunionē habere in possessione rerum alios creditores, qui non hoc peregisse noscūtur, cū prēsentes quidē in vna eademq; degētes prouincia, in qua & possessores rerū cōmorātur, intra duorum annorū spacia, absentes autē intra quadrienniū[n] creditoribus possessionē antelato modo detinētib⁹ suū debitū certū faciāt, & expēsas secūdū quātitatē debitorum ꝙsoluāt[o] eis qui sentētias cōsecuti sunt, ꝙ sacramentum eorum manifestādas[p], qui eas adipiscēdę gratia possessionis rerum sustinuerunt: quia & secundum debita[q] satis eis fieri explorati iuris est. ℣ Post cōpletum autē memoratū temp⁹ nullam eis esse licentiam, eos qui possessionem adepti sunt, molestare, vel aliquibus dānis afficere: actiones autem quas ex legibus sibi competere putauerint, contra suos exercere debitores.

*Iste. §. prosequitur eandem materiam. Dicit enim quòd si missus ex primo decreto veniat ad venditionē, debet primo ex precio sibi satisfieri: & residuum (si quod est) debet deponi in æde sacra, vt creditorib⁹ venientibus, & debitū ostēdētibus postea satisfiat. & de prædictis omnibus debet fieri publicū instrumētū cum solēnitate hic statuta in. §. fi. hoc dicit tota ista lex. &. §. quæ est satis verbosa, tamē vtilis: quia isti creditores qui habētur pro immissis, nō tenētur facere nouum processum, immo virtute primi facta fide de debito, debet satisfieri eis: requiritur tamē plena probatio per testes vel instrumēta secūdū Bar. & Pau. de Castro.*

Sin autem hi qui detinent possessiones, vel ex sententia iudicis res vendiderunt, vel alio[r] quocumq; legitimo modo omne ius quod[s] in his reb⁹ habere noscuntur, in alias ꝙsonas post definitū † à nobis tempus[t] transtulerint, & certas pecunias acceperint: quicquid superfluum inuentū fuerit, & ampliꝰ quàm eis debetur, hoc modis omnib⁹ necesse est eos prēsētib⁹ tabulariis signare[u], & ī cimeliarchio[x] iudicem distrahendis, tempus expressum determinatum nunquam inuenitur: sed etiam hoc idem tempus seruandum videtur, secundum Ir.

A d *Dum is.* scilicet debitor.
e *Illi.* scilicet creditores.
f *Iudicia.* id est iudices.
g *Transmitti.* & missi sunt.
h *Potiantur.* vt. ff. de bo. aucto. iudi. possiden. l. cum vnus.
i *Sententia.* interlocutoria.
k *Commoditatis.* Sed nonne quando missi sunt primi, fuit contractum prætorii pignus: ergo qui prior &c? Respon. Dicunt quidam hoc, quando missio facta est in omnibus bonis generaliter. aliud si specialiter. Vel dic in prętorio pignore non seruari regulam, sed in conuentionali sic: vt. ff. vt in possess. leg. l. is cui. §. qui prior. & de damno infec. l. si finita. §. si plures. Itē hoc quādo sunt eiusdem tituli. aliàs contra: vt infra qui po. in pigno. habe. l. ij. & ff. qui potio. in pig. habe. l. si & iure. quæ sunt contra.
l *Negligentia.* ablatiui casus.
m *Alacriores.* id est solertiores.
n *Quadrienniū.* Not. hic venditionem non fieri intra quadriennium.
o *Persoluant.* vt arg. ff. depositi. l. quod priuilegium. §. fi.
p *Manifestandas.* sic supra de iudi. l. properandum. §. & si quidē. Et not. quòd aliud est in expensis in causa dāni infecti: quia postea dominium recuperat: vt. ff. de dam. infec. si finita. §. cum autem. in fi. §.
q *Secundum debita.* id est pro rata eorum quæ debētur: quia plus expēsarū nomine præstabit, cui plus debetur quàm aliis.
r *Vel alio.* puta locando.
s *Omne ius quod.* id est retinendi & vendendi. Ir.
t *A nobis tempus.* forsitā in Græco: vel forte de eo tempore dicit quod statuit pignori vendendo: vt infra de iure do. impet. l. fin. Vel de eo quod est supra de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. De rebus vero per iudicem possessis, & per

*Pignus prætoriū quādo dicitur contrahi.*

† *Alc. lib. disputāti. l. ca. 19. dicit hæc verba, à nobis, in veteribus exēplaribus nō esse, sed omittenda.*

u *Signare.* id est sigillare.
x *In cimeliarchio.* id est in loco vbi ponitur thesaurus.

*Cimeliarchium.*

*Transtulerit.*

BIU Cujas

a *Transtulerit.* locãdo.
b *Per eam.* scilicet personam venditoris.
c *Præsentibus.* repete, iubemus scilicet venditorẽ: quod est infra.

DE PRIVILEGIO fisci.

Cõtinuatio. *Quia inter cæteros creditores fiscus priuilegiis gaudet, ideo de his dicit. Accursius.*

Bona.] CASVS. Maritus ex mala administratiõe primipilari tenebatur fisco in. c. fiscus occupauit res suas, inter quas erãt res vxoris: an mulier petere possit vt separẽtur res suæ à rebus mariti, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

d *Occupata sunt.* quæ tacite sunt fisco obligata: vt hic, &. j. in qui. cau. pig. ta. contra. l. j. &. ij.

e *Tuas.* secus in his quas dederas in dotẽ: vt infra in quib. cau. pig. ta. contra. l. satis. Alij dicunt de dote hic dici, & dicunt quòd prius occupauit fiscus bona, quàm dos viro daretur.

f *Restituantur.* vt &. s. ne vxor pro mari. l. ij. &. j. ad legẽ Iul. de vi. l. j. &. s. de dona. inter virum & vxo. l. res. Et no. quòd vbi fit executio in bonis alicuius, & alius vult dicere aliquid suum: quòd probandi onus dicẽti imminet: vt hic, & dicta l. s. ne vxor pro mari. l. ij. *ADDITIO.* Istud est verum quando istæ res possidebantur ab eo in cuius bona facta est missio. secus si possidẽrẽtur ab eo qui dicit illa sua: vt no. in d. l. ij. C. ne vxor pro ma. &. l. à diuo. §. si super rebus. & ibi de hoc per Bart. ff. de re iudi.

Quamuis.] CASVS. Contraxit aliquis cum fisco & cum muliere, accipiendo ab ea dotem: quis præferri debeat, quæritur? Distinguitur: aut contraxit primo cum muliere, & præfertur mulier. aut cum fisco, & præfertur fiscus. Viuia.

g *Ins fisci.* quod est vt bona secum contrahẽtis tacite sint ei obligata: vt. j. in quib. cau. pig. ta. contra. l. j. &. ij.

h *Præuenit.* immo videtur mulier præferri: vt infra qui po. in pig.

sanctæ ecclesię illius ciuitatis in qua huiusmodi contractus celebratur, deponere: attestatione videlicet prius per memoratos tabularios conscribenda: præsente etiam eo qui res eas vendiderit, vel in alias personas transtulerit [a], vt per eam [b] manifestetur tam quantitas pecuniarum quæ pro vẽditione rerum, vel translatione præstitæ sunt: quàm earum quæ superfluæ post dissolutum debitũ inueniantur: vt si quis postea creditor apparuerit, & debiti cautionem ostenderit, possit ex his satis sibi facere: prius scilicet rectore prouincię sine aliquo dãno causæ faciente examinationem, & non concedente nec viros reuerendissimos œconomos, vel cimeliarchas sanctę ecclesiæ in qua pecuniæ deponũtur, aliquod detrimentum vel dispendium sustinere: per suam autem interlocutionem creditorem pręcipiẽte secundũ modum debiti ex depositis pecuniis suum accipere debitũ. ℣ Vt autem nõ liceat creditoribus in venditione vel translatione rerum, dolum vel aliquã machinationem vel circunscriptionẽ facere: iubemus attestationẽ super hoc celebrandam apud defensorem locorum, gestis interuenientibus, insinuari, siue tantum ex precio quantum debetur, siue plus, siue minus colligitur: & præsentibus [c] non tantũ (sicut dictũ est) tabulariis, sed etiam viro reuerẽdissimo cimeliarcha. ℣ Apud quem (si ita cõtigerit) superfluæ pecuniæ signatæ deponendæ sunt: iusiurandum sacrosanctis euangeliis propositis venditore vel translatore rerum præstante, ℣ neque per gratiam emptoris, vel eius ad quem res iure cessionis transferuntur, nec aliquo dolo interueniẽte minorẽ iusto precio rerum quantitatem acceperit, sed eam quam reuera cum omni studio potuerit inuenire. Dat. XV. Kal. Nou. Constantinop. post consulat. Lampad. & Orest. VV. CC. anno secundo.

TITVLVS LXXIII.

DE PRIVILGIO fisci.

*Propter debita mariti, res quas vxor probat esse paraphernales, nõ capiuntur pignoris: sed separatæ restituuntur mulieri. hoc dicit secundum Bal. Vel sic: Mulier in rebus propriis est potior fisco creditore, etiam ex causa primipili. hoc dicit secundum Bar.*

*Vel sic: Res paraphernales vxoris nõ obligant fisco ex mariti primipilari officio. Sa.*

1. Imperator ANTONINVS A. Eutropiæ.

Bona mariti tui si ob reliqua administratiõis primipilariæ à fisco occupata sunt: [d] res quas tuas [e] esse liquidò probaueris, ab aliis separatæ tibi restituantur. [f]

*Ratione paris priuilegii priuilegiati rediguntur ad ius commune. Bal. Vel sic: Mulier & fiscus in tacita hypotheca paribus passibus ambulant. ad hoc allegatur: & ideo qui prior est tempore, potior est iure. Bar. & Pau. de Cast.*

II. Idem. A. Valerianæ.

Quamuis ex causa dotis vir quondam tuus tibi sit cõdemnatus: tamẽ si priusquam res eius tibi obligarẽtur, cum fisco contraxit: ius fisci [g] causam tuam præuenit. [h] Quòd si post bonorũ eius obligationem rationibus meis cœpit esse obligatus: in eius bona cessat [i] priuilegium fisci. PP. XIIII. Kalen. Nouemb. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Vxor soluens fisco pro marito, non succedit in hypotheca fisci, nisi cessa sit actio. & ideo si marit⁹ denuo coduxit vectigalia fisci, potior est causa fisci quàm mulieris. Bal. & Saly. Vel sic: Fiscus præfertur omnibus creditoribus hypothecã nõ habẽtibus. Bart. Vel sic: Si ille qui soluit fisco ꝙ debitore fiscali, non facit sibi cedi ius: fisco non succedit in iure fiscali, nec in ei⁹ priuilegiũ. & ideo si postea fiscus cum eodem debitore contrahat: ille qui soluit sibi, non præfertur ratione prioris iuris. Pau. de Cast.*

III. Idem. A. Iulianæ.

Si cum pecuniam pro marito solueres [k], neque ius fisci in te transferri impetrasti, neque pignoris causa domũ vel aliud quib ab eo [l] accepisti: habes personalem [m] actionem: nec potest præferri fisci rationibus, à quo dicis ei vectigal [n] denuo locatum esse: cum eo pacto vniuersa quæ habet, habuítve eo tempore quo ad conductionẽ accessit, pignoris iure fisco teneantur. ℣ Salua igitur indemnitate fisci, debitorem tuũ pro pecunia quam pro eo fisco soluisti, more solito conuenire nõ prohiberis [o]. PP. III. Kalend. Ianua. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Priuilegium fisci non extenditur ad bona debitorum vendita antequam contraherent cum fisco. Bal. & Saly. Vel sic: Obligatio & priuilegium fisci non extenditur ad bona debitoris ante vendita: quod intellige nisi essent ante vendita in fraudem: vt. l. j. ff. de iure fisci. lib. x. Bar. Vel sic: In generali obligatione bonorum non veniunt bona quæ prius exierant patrimonium debitoris. Pau. de Cast.*

IIII. Idem. A. Quinto.

Si debitor

c *Præfertur omnibus creditoribus hypothecã nõ habẽtibus.* Bart. *Vel sic: Si ille qui soluit fisco ꝙ debitore fiscali, non facit sibi cedi ius: fisco non succedit in iure fiscali, nec in ei⁹ priuilegiũ. & ideo si postea fiscus cum eodem debitore contrahat: ille qui soluit sibi, non præfertur ratione prioris iuris. Pau. de Cast.*

ha. l. fin. Sed dic quòd hæc in fisco: illa in priuato. Vel dic hanc correxi. Item adhuc contra. ff. de priuile. cre. l. priuilegia. Solu. hic de realibus priuilegiis dicit ex tempore attendendis: ibi negat de personalibus.

i *Cessat.* sic ergo pari passu ambulant mulier & fiscus: vt hic, & supra de iure do. l. dotis tuæ. idem esset de priuato qui tamen contraxisset pignus expresse: vt. ff. qui po. in pign. l. si pignus. & l. fi. & infra qui po. in pi. l. si fundum. secus si non contraxisset pignus: vt infra. l. proxi. & facit. s. si propter pu. pen. l. j. Accur.

Si cũ pecuniã.] CASVS. Maritus tenetur fisco in. c. vxor ea soluit, nec fecit sibi cedi ius personale vel reale à fisco: postea idẽ maritus contraxit cum fisco conducendo ab eo vectigal, & factꝰ est debitor eius in. c. quis sit præferendus, quæritur? Dicitur ꝙ fiscus, salua ergo indemnitate fisco, poterit mulier cõuenire maritum pro pecunia quam pro eo soluit fisco. Viuianus.

k *Solueres.* scilicet fisco.

l *Ab eo.* scilicet marito.

m *Personalem actionem.* mandati, vel negotiorum gestorum: non autem hypothecariam quam fiscus habebat: vt hic, & infra de his qui in prio. cred. lo. suc. l. j. &. ij. & de iure reipubli. l. ij. lib. xj. hoc autem acto præfereris: vt infra eo. l. fi.

n *Vectigal.* à vehendo dictum: quia octaua ex rebus que vehũtur, accipitur: vt supra de vectig. l. allegatis. & l. ex prælatione.

o *Non prohiberis.* mãdati vel negotiorum gestorum.

Si debitor.] CASVS. Vẽdidisti mihi fundũ, postea cõtraxisti cũ fisco: an inuento te nõ soluendo, possit fiscus auocare fundum, quæritur? Dicitur quòd non.

BIU Cujas

a *Distraxit.tibi.*
b *Si postea.* distraxit ignorans.

*Pecunia.*]*CASVS.* Teneris mihi in.x.fisco in.c. soluisti mihi.x.te postea non existente soluendo,an fiscus possit à me auocare pecuniam,quæritur? Dicitur quòd sic.Viuianus.

c *Debitore suo.* qui & fisci debitor erat.
d *Ex iusta causa.* quia vt cætera bona, ita & hæc pecunia obligata erat fisco.Et dic quòd prius contraxerat cum fisco, postea cum priuato. & est idé in alio priuilegiato, quòd reuocet:vt.ff. quod cum eo.l. sed an hic. & de pecu.leg.l. ex facto. §. fin.Accursius.
e *Extraordinario iure.* per hypothecariam si extat, aliàs conditione ex lege: quæ est extraordinaria, vt hic, & supra de condic. ex lege. l. j. Si autem ordinario iure teneretur,semisses deberet vsuras:vt.ff.de vsuris. l. cum quidam.§.fiscus.
f *Aufertur.* salua ei actione cõtra suum debitorem:vt. ff. de iure fisci. l. deferre. §. fi. & l. seq.

*Cvm patrem.*]*CASVS.* Debitor fisci copulauit cuidã filiam suam in matrimonio: & dedit prædium in dotem.an fiscus iure pignoris illud auocare possit, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.
g *Tibi.* s. marito.
h *Alleges.* iam fisco obligatam.
i *Intelligis.* vt infra tit.ij.l.si successione.

*Si in te.*]*CASVS.* Mulier pro marito soluit fisco. c. & sibi fecit ius cedi quod habebat fiscus. an anteferatur aliis creditoribus mariti: sicut & fiscus præferebatur, in cuius locum successit mulier,quæritur? Dicitur quòd sic.Viuianus.
k *Reliqua.* quia partem iam soluerat.
l *Debitoris.* scilicet persolueres subaudi, si non habes:vel sine hoc verbo sic lege, si cum satisfaciebas reliqua debitoris,id est propter reliqua: pro quo, id est propter quam rem competens iudex adscripsit tibi ius fisci:& in te transtulit ab his &c.Et est ad legem istam infra de iure reipub.l.ij.lib.xj.

Cõtinuatio.

*DE PRIVILEGIO DOTIS.*

*Non enim fiscus solum,sed etiam mulier pro dote priuilegium habet, ideo de hoc dicit.Et not.quòd dicit hic titu.de priuilegio quod habet inter personales actiones.sed de eo quod habet circa hypothecam,dicitur infra qui pot.in pigno.l fi.vbi de hoc satis dicemus. sed & hæc lex de eo similiter posset intelligi in casu quem ponit.*

*Scire.*]*CASVS.* Mulier tacite habet obligata omnia bona viri pro dote sua: & habet priuilegium quòd præfertur creditoribus aliis mariti in actionibus personalibus: an illud priuilegium transmittat ad hæredes,quæritur? Dicitur quòd non.Viuianus.
m *Scire debes priuilegium.* quo præfertur aliis in actione personali:vt infra qui po.in pigno.l.fi.§.ad hæc.
n *Ad hæredem.* scilicet extraneum:vt.ff.de reg.iur.l. priuilegia.

Sed ad filios sic: licet non iure hæreditario, sed filiationis: vt supra qui potio. in pig. l.adfiduis.§.exceptis.& argu. ff. solu. matri. l. etiam.in princi.Et nota hic, Priuilegia alia realia, & illa ex tempore æstimantur: vt supra titu.j.l. quamnis. Alia personalia, & illa ex causa:vt.ff.de priuileg. credi. l. priuilegia.Et multæ sunt personæ quæ habent in personalibus actionibus priuilegia: vt patet.ff. de priuileg. credi. per totum. Vbi ergo concurrit priuilegiatus cum non priuilegiato, priuilegiatus præfertur: vt.ff. quod cum eo.l.iij. & de pecul.l.ex facto.§.fina. Si autem ambo sunt priuilegiati: si quidem eiusdem tituli, æqualiter admittũtur: vt duo deponentes. & idem si diuersi tituli sunt, vt deponens, & qui agit tutelæ. quod exemplũ nõ placet,scilicet cum in tutela sit tacita hypotheca. Sed dic deponens & pupillus,qui agit negotiorum gestorum cõtra amicum suum negotia sua gerentem: vt. ff. de priuileg. credi.l. si negotium. & alia multa exempla inuenies in illo titulo. Caue tamen, quia inter personalia priuilegia sunt quædam quæ aliis præferuntur: vt ecce fiscus: vt.ff.de priuileg. cred. l.quod quis.Idem dico de muliere.nam si præfertur in hypothecaria anteriori tacite: vt infra qui po. in pigno. ha.l.fi. ergo & in personali præfertur alij priuilegiato. Idem dico de eo qui in rem reficiendam credidit: vt. ff. qui potio. in pigno.hab.l.interdum.Idem forte & in funeraria: vt.ff. de relig.l. penul.Si autem est contentio inter istos adeo priuilegiatos, puto q̃ cõcurrant:nisi caueatur lege aliquẽ alij præferẽdũ:vt dicitur.ff.eo.l.quod quis.Inter non priuilegiatos melior est cõditio occupãtis:nisi alij iam sint missi in possessionẽ,vel nisi oẽs instabant,& gratificauerint vni:vt.ff.de bonis auctо.iudi.pos.l.si nõ expedierit.§.j.& quę in frau.cre.l.qui autẽ.§.sciẽdũ.&.l.pupillꝰ.

*Priuilegiatus si cõcurrat cum nõ priuilegiato, priuilegiatus præfertur: vt.ff. quod cum eo.l.iij. & de pecul.l.ex facto.§.fina. Si autem ambo sunt priuilegiati: si quidem eiusdem tituli, æqualiter admittũtur: vt duo deponentes. & idem si diuersi tituli sunt, vt deponens, & qui agit tutelæ. quod exemplũ nõ placet,scilicet cum in tutela sit tacita hypotheca. Sed dic deponens & pupillus,qui agit negotiorum gestorum cõtra amicum suum negotia sua gerentem: vt. ff. de priuileg. credi.l. si negotium. & alia multa exempla inuenies in illo titulo. Caue tamen, quia inter personalia priuilegia sunt quædam quæ aliis præferuntur: vt ecce fiscus: vt.ff.de priuileg. cred. l.quod quis.Idem dico de muliere.nam si præfertur in hypothecaria anteriori tacite: vt infra qui po. in pigno. ha.l.fi. ergo & in personali præfertur alij priuilegiato. Idem dico de eo qui in rem reficiendam credidit: vt. ff. qui potio. in pigno.hab.l.interdum.Idem forte & in funeraria: vt.ff. de relig.l. penul.Si autem est contentio inter istos adeo priuilegiatos, puto q̃ cõcurrant:nisi caueatur lege aliquẽ alij præferẽdũ:vt dicitur.ff.eo.l.quod quis.Inter non priuilegiatos melior est cõditio occupãtis:nisi alij iam sint missi in possessionẽ,vel nisi oẽs instabant,& gratificauerint vni:vt.ff.de bonis auctо.iudi.pos.l.si nõ expedierit.§.j.& quę in frau.cre.l.qui autẽ.§.sciẽdũ.&.l.pupillꝰ.*

*Priuilegiatus cum priuilegiato, vel etiã cum priuilegiato, quis præferatur.*

*DE REVOCANDIS HIS QVAE in fraudem creditorum alienata sunt.*

*Non solum per missionem in bona,consulitur creditoribus:vt supra dixi: verum etiam per reuocationem eorum quæ in fraudem sunt alienata.*

Cõtinuatio.

*HAeres.*]*CASVS.* Debitor meus in decem decessit hærede instituto Titio,qui habebat creditorem: dedit ei in



VI. Imp. GORDIANVS A. Seuerianæ.

CVm patrem tuum fisci debitorem fuisse demõstres, eúmque nubenti tibi s possessionem dediſſe alleges h: procuratorem ius fisci exequentẽ, eã iure pignoris reuocare potuisse intelligis i. PP. Non. Iun. Sabino & Venusto Conss.

*Iudex potest soluenti fisco iudicis mandato cedere iura fisci.Bal.& Saly.Vel sic: Priuilegium fisci potest transferri per cessionem.Bar.Vel sic:Si soluens fisco pro debitore fiscali,facit sibi cedi iura fiscalia, præfertur aliis creditoribus quibus etiam fiscus præferebatur.Pau.de Cast.*

VII. Impp. VALERIAN.& GALLIE. AA.& Valerian.Cæs.Diodoro.

SI in te ius fisci, cum reliqua k solueres debitoris l pro quo satisfaciebas,tibi competens iudex adscripsit, & trãstulit ab his creditoribus quibus fiscus potior habetur: res quas eo nomine tenes, non possunt inquietari. PP. XV. Kalen.Iun. Aemiliano & Bassо Conss.

*TITVLVS. LXXIIII.*

DE PRIVILEGIO dotis.

*Priuilegium quod datur ratione personæ,ad hæredes non transit.Bar.Et ad hoc allegatur. Vel sic: Priuilegium dotis non trãsit ad hæredem extraneum mulieris. Saly.Bal.autem dicit super hac lege,quòd dos est datum vel promissum pro oneribus matrimonii, quod in dubio præsumitur inter virum & vxorem:vt not. ff. de iure dot. l. quod autem.& l.mulier bona. Et. xxiiii. vel. xxv. priuilegia dotis ponit Specu. in tit. de do.inter vi. & vxo.§.formatis. circa finem. B.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS.AA.Firmo.

SCire debes priuilegiũ m dotis quo mulieres vtuntur in actione de dote, ad hæredem n non transire.PP. Kalend. Maiis, Pompeiano & Auito Conss.

*TITVLVS LXXV.*

DE REVOCANDIS his quæ in fraudem creditorum alienata sunt.

*Alienatis bonis à debitore in fraudem creditorum, supereſt postea creditori actio personalis contra debitorem,& reuocatoria contra eum in quem facta est alienatio. Baldus.Vel sic:Ad eũ in quem res in fraudem sunt alienatæ, peruenitur demum bonis principalis excussis.Bar.Vel sic: Non potest agi reuocatoria contra emptores, vel illos quibus facta est alienatio, nisi primo excussis bonis principalis debitoris: & reperto quòd non sit soluendo.Pau.de cast.*

BIU Cujas

solutum quasdam res hæreditarias: an si in fraudem meam eas in solutum dedit, possum eas reuocare quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

a *Ad eum.* creditorem suum proprium.

b *Cessit.* dando ei in solutum.

c *Transtulit.* de facto.

d *Creditoribus.* scilicet hæreditariis: vt supra de hære. ven. l. ij. sic ergo debitor cuiusdam successit meo debitori: & hæc bona hæreditaria in solutum dedit suo primo creditori.

e *Eius.* scilicet hæredis. & hoc ex voluntate. nam & contra bona tenentem posset primo agi: sed & quandoque ex necessitate, cum creditores dicuntur fraudari re ipsa, secundum Azo. Sed hodie semper ex necessitate: vt infra de pigno. authen. hoc si debitor. licet illa de hypothecaria dicat, hæc vero de reuocatoria. Accursius.

f *Actionibus.* scilicet Pauliana, Caluisiana, & in factum: de quibus dic vt diximus supra si in frau. patro. l. ij.

g *Si tibi.* id est ad tuam læsionem. sic supra de testi. l. nimis.

h *In fraudem.* interueniente fraude vel vtriusque, vel vnius, secúdum distinctionem infra eo. l. penult. Vel nullius, si omnia donasset: vt. ff. quæ i frau. cred. l. Lucius. §. omnes.

*Si successione.* ] CASVS. Paterfamilias creditores habens, filiæ suæ centum dedit in dotem, & decessit filia hærede instituta, quæ ab hæreditate paterna se abstinuit: an ratione dotis à creditoribus paternis conueniri debeat, quæritur? Dicitur quòd non, nisi probentur fuisse oblata pignora: vel nisi in fraudem creditorum filiæ fuisset dos constituta à defuncto: & hoc doceatur. Viuianus.

i *Abstenta fuisti.* id est te abstinuisti.

k *Data sunt.* à patre.

l *Nequeunt.* vt & supra de dona. ante nup. l. de rebus. & infra. l. proxi. & supra arb. tu. l. eum qui. & ff. quib. mo. pign. vel hypo. solui. l. Lucius.

m *Non docentur.* vt & supra titu. ij. l. cum patrem. sed hoc fallit in causa primipili: vt infra de primipi. l. fina. lib. xij.

*Dos filiæ data, an possit per creditores reuocari.*

n *Non sufficientibus.* in tribus ergo casibus poterit hæc filia conueniri, scilicet cum successit patri. Item cum non successit, sed res dotales fuerunt specialiter obligatæ. Vel cum in fraudem creditorum dos constituta fuit. secus si in fraudem patroni: vt ff. si quid in fraudem pa. l. j. §. sed si rem.

I. Imp. Antoninus Augustus Cassiæ.

THaeres qui post aditam hæreditatem ad eum [a] cui res cessit, [b] corpora hereditaria trãstulit: [c] creditoribus [d] permansit obligatus. Si igitur in fraudem tuam id fecerit: bonis eius [e] excussis, vsitatis actionibus [f] (si tibi [g] negotium gestum fuerit) ea quæ in fraudem [h] alienata probabũtur, reuocabis. PP. II. Id. Octo. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Pater non potest dotare filiam in præiudicium creditorum: non tamen actio personalis sequitur fundum, sed reuocatoria sic. Baldus. Vel sic: Bona in dotem data, quæ creditoribus non erant obligata, non reuocantur nisi probentur in fraudem data. Bar. & Pau. de castro.*

II. Imp. ALEXAN. A. Symphorianæ.

SI successione patris abstenta fuisti: [i] ob ea quæ in dotem data sunt [k], conuenire te creditores nequeunt, [l] quibus pignora in dotem data non docentur: [m] nisi bonis defuncti non sufficientibus, [n] in fraudem creditorum dotem constitutam probabitur. [o] PP. X. Kalen. Iulij, Probo & Maximo Conss.

*Filius qui nihil possidet de bonis paternis, nec titulo donationis, nec alio, non potest à creditoribus paternis conueniri. Bal. Vel sic: Filius qui abstinuit ab hæreditate paterna, non potest conueniri pro debito patris, nisi possideat aliqua paterna bona, quæ sibi fuerunt alienata in fraudem creditoris. Pau. de cast.*

III. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. & CC. Acindyno.

SI paterna hæreditate abstinuisti, nec quicquam in fraudem creditorum ex bonis eius in te donationis iure transscriptum est: à priuatis [p] creditoribus præses prouinciæ conueniri te non patietur. PP. X. Kalend. Iul. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

*Non licet filio allegare turpitudinem patris cuius est hæres. Bald. Vel sic: Hæres non auditur allegans turpitudinem defuncti: sicut nec allegans turpitudinem suam. Pau. de cast. Vel sic: Hæres non reuocat alienata in fraudem à defuncto. Saly.*

IIII. Iidem. AA. & CC. Epagatho.

FIlios debitoris ei succedentes, veluti in creditorũ fraudem alienatorum [q] facultatem reuocandi non habere, notissimi iuris est. Subscripta. X. Kal. Maij. AA. Conss.

*In titulo oneroso requiritur fraus dantis & accipientis: sed in lucratiuo solius dantis sufficit consilium cum fraudis euentu. Bal. Vel sic: Cum agitur actione reuocatoria contra habentem titulum onerosum, necesse est probare quòd participauerit fraudem, id est quòd sciuerit creditorem fraudari: aliàs non obtinet actor. sed contra habentem causam lucratiuam hoc non requiritur, sed sufficit quòd creditores sint fraudati. Pau. de cast.*

V. Iidem AVGVSTI. & CC. Crescentio.

IGnoti iuris non est, aduersus eum qui sententia condemnatus, intra statutum [r] tempus satis non fecit, nec defenditur, bonis [s] possessis itemque distractis, [t] per actionem in factum contra emptorem, qui sciens fraudem comparauit, & eum qui ex lucratiuo titulo possidet, scientiæ mentione [u] detracta, [x] creditoribus suis esse consultum. S. X. Kalend. Nouemb. AA. Conss.

*Fraudator re non consilio, tenetur in quantum facere posset, vel dolo fecit quo minus facere potest, intra annum vtilem. Si autem in principio fuisset in consilio fraudandi, tunc de eo quod ad eum peruenit, tenetur perpetuo: sed occasione doli tenetur intra annum vtilem. h. d. secundum glo. & Bal. Vel sic: Si debitor fraudis consilio libe-*

o *Probabitur.* vt. ff. eo. l. ait prætor. §. si cum mulier. & l. finali. §. j.

*Si paterna.* ] CASVS. Paterfamilias creditores habens, decessit filio hærede instituto, qui ab hæreditate se abstinuit: an à creditoribus hæreditariis conueniri possit, quæritur? Dicitur quòd non, nisi in fraudem creditorum aliquid in filium fuisset translatum.

p *A priuatis.* nam à fisco secus in casu, vt diximus supra. l. proxi. Accursius.

*Filios.* ] CASVS. An filius patri succedens possit reuocare alienata in fraudem creditorum? Dicitur quòd non: quasi allegans turpitudinem eius cui successit, quod esse non debet.

q *Alienatorum.* à defuncto. Et sic nota non audiri aliquem allegantem turpitudinem eius cui successit: vt hic, & supra de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. nec suam propriam: vt supra de transact. l. transactione finita. & infra de reuo. do. l. cum profitearis. & supra de rebus alie. non alie. l. venditrici.

*Turpitudinem suam filius allegans non auditur.*

*Ignoti.* ] CASVS. Debitor meus conuentus & condemnatus, nisi intra quatuor menses mihi soluerit, capientur bona sua: & si mihi satisfieri non possit, & aliqua inueniantur alienata, sed titulo non lucratiuo: aduersus emptorem, qui sciuit fraudem, reuocatoria agam. si vero lucratiuo, puta quia in alium aliquid donationis titulo transtulit: si sciuit fraudem, reuocatoria agam. Si vero ignorauit donatarius fraudem admissam, nó reuocabitur quod sic donatum est.

r *Statutum tempus.* olim duorum mensium: vt. ff. de re iudi. l. debitoribus. hodie quatuor: vt supra de vsur. rei iudi. l. ij.

s *Bonis possessis.* paucis, quæ non alienauerat. & dic, possessis à creditoribus.

t *Distractis.* scilicet non ab eis, sed à debitore: vt statim inuit.

u *Mentione.* id est non distinguendo sciuerit vel ignorauerit, quia vtroque casu tenetur.

x *Detracta.* q. d in titulo non lucratiuo exigitur scientia in eo cui alienatur: in titulo vero lucratiuo non: vt hic, & ff. eo. l. qui autem. §. hoc edictum. & §. simili modo. cum ergo dos non sit titulus lucratiuus: vt. ff. de act. & obli. l. ex promissione. exigitur scientia accipientis: vt supra eo. l. ij. & eodem modo distinguitur in re alienata in fraudem patroni: vt. ff. si quid in frau. pa. l. j. §. dolum. & §. si quis in fraudem.

*Dos non sit titulus lucratiuus.*



BIU Cujas

*Si actu.* IC. ASVS. Tenetur mihi Titius in.x.& ego Sempronio in aliis decem.in fraudem Sempronij liberaui Titiũ per accep.poterit Sempronius intra annum conueniri,& in quãtum facere potest.liberatus enim per accep.tenetur in quantum facere potest.vel sic:Liberaui debitorem meum in fraudem creditorum, postea cessi bonis:debeo conueniri in quantum facere possum.

*rat debitorem suum fraudem ignorantem, liberatus, vt fraudator re ipsa conuenitur intra annum, quatenus facere potest, vel dolo malo fecit quo minus posset. Saly. Vel sic:Contra debitorem liberatum in fraudem creditorum, datur reuocatoria, illius naturæ & vitæ cuius erat actio qua primo tenebatur. Barto.& Pau.de cast.*

VI. Iidem. AA.& CC. Menandræ.

a *Si actu solenni.* scilicet stipulatione & acceptilatione.& loquitur hæc lex de debitore, qui & creditor erat.

b *Præcedentem.* præcedentem dixit quantũ ad eam qua postea idẽ fraudator liberatus, teneri cœpit creditoribus, id est creditoribus sui creditoris.

c *Fraudatorem.* pessime videtur cantare hæc lex: ideo dic quòd hæc lex eum vocet fraudatorem, qui liberatus est ex causa donationis:cum non ipse,sed debitor ageret in fraudem creditorum. Sicut enim quis re ipsa dicitur fraudatus:ita & ille ad quem res peruenit, potest dici fraudator re ipsa,licet bona fide acceperit. Et ideo dicit condemnandum intra annum,& in quantum facere potest.Si autem malam fidem haberet,tunc in solidum, secundũ Ir.vt.ff.eo.l.j.j.respon.Vel dic apertius,loquitur cum tu liberasti eum per acceptilationem,qui ex causa donationis tibi tenebatur.Tenetur quidem liberatus Pauliana in quantum facere potest:quia tibi in tantum damnaretur.ff.de re iudi.l. inter eos. §.j.

SI actu solenni [a] præcedentem [b] obligationẽ peremisti: perspicis aduersus fraudatorem [c] intra annum [d] in quãtum facere potest,vel dolo malo fecit quo minus possit, [e] edicto perpetuo tantùm actionem permitti. [f]

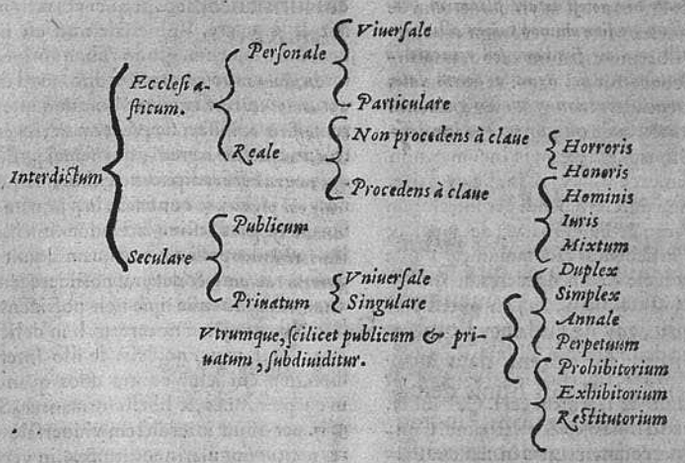
Vel dic tertio quòd vocet fraudatorem eũ, qui in fraudem creditorum liberauit,qui & ipse tenetur hoc edicto actione in factum: vt.ff.eo.l.j.§.j. in fin. j. respon.&.l.fina.in fi.& poterit in quantum facere potest,teneri,quãdo postea cessisset bonis:vt.ff.de cess.bo.l.iij. & instit.de actio.§. fin.

d *Annum.* à tempore alienationis,vel liberationis:vt.ff.eo.l.ait prætor.§.annus.sed postea in id quod peruenit:vt in eadem. l. §. actio.

e *Possit.* hoc casu in solidum tenetur,cum pro eo habeatur,ac si posset in solidum facere:vt.ff.de reg.iur.l.parem.

f *Permitti.* scilicet creditori tuo.

*SEPTIMI LIBRI FINIS.*




## *Definitiones & declarationes typi interdictorum.*

Ad typi interdictorum habendam notitiam,ne paralogisentur iuuenes,ignoratis terminis iuxta doctrinam philosophi primo Elencho.qui virtutis vocabulorum sunt ignari,de facili paralogisantur.& daturum iuri operam prius nosse oportet vnde nomen iuris descendat.l.j.ff.de iustitia & iure. Idcirco quorundam terminorum,qui in iure vtroque maxime frequentantur, necessarium fore duxi descriptiones & significationes breuius exponere,propter iuuenes maxime vtriusque iuris alumnos. Sed ne illotis manibus protinus materiam aggrediar.l.ij.de orig.iur. & gl.in ru.ff.de test.Interdictorum definitionem præmittam,antequam eorum diuisionem assignem,vt faciendum censuit gl. in d.l.j.ff.de iustitia & iure.Sunt igitur interdicta formæ atque cõceptiones verborum, quibus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut prohibebat.instit.eo.in princip.& ibi per glo.& docto. In hac igitur materia per quæstiones procedendo luculenter diuisiones ac differentias(vt lector inter legendum videbit) quàm optime explicare curabo.

PRimo quæritur,quæ differentia olim erat inter actionem & interdictum.gl.insti.eo. in prin.& in rub.ff.eo. ponunt duas differentias,sed illæ differentiæ sunt reprobatæ per Ia.Ioã.Fab.& Areti.in dicto prin. & Nico.de Neapo.insti.de actio. in prin. possumus tamen dicere secundum prædictos docto.quòd olim non erat differentia regulariter inter actiones & interdicta:sed modus loquẽdi alius fuerat in interdictis,& alius in actionibus secundum Io.Fab.tamen in allegato prin.insti.eo.olim ista erat differentia:quia prætores quando proposuerunt interdicta, nullam actionem dederunt:sed voluerunt quòd interdicta obtinerent locum actionũ, dum tamen solenniter & certo ordine intentarentur. sed hodie legumlatores introduxerunt, vt per actiones sine illa solennitate agatur.§.fina.insti.e.hodie tamen gl.in dicta rub.ff.eo.& in prin. de act.& in prin.eo.tit.tenet quòd nulla est differentia inter actionem in factum,& interdictum: sed illæ gl. reprobantur per Dy.& Bar.in rub.ff.e.per Io.Fab.in dicto prin.insti.eo. per rub. ff.eo.ibi de interdic.seu extraordinariis actionibus. cum ibi ponatur dictio seu,quæ est ampliatiua.l.si quis ita.ff.de aur. & arg. le.facit lex.j.§.restituendæ.ff.vti posside.Alexan.in cõsi.xciij.ij. parte.Feli.in.c.inter cæteras. de rescrip.& dicit Bal.in.d. rub. ff. eo. quòd differentia est inter actionem & interdictum sicut inter matrem & filiam, cum ex interdicto oriatur actio. §. fin.& ibi gl. melior de iure pro actione in factum, instit. eo. secundum Ia. in repetitio.l. quo minus. ff.de flumini. & Are. in rub. instit. eo.

Secundo quæritur,quæ differentia sit inter edictum & interdictum.glo.in.l.ait prætor.§.j.ff.de noui ope.nuncia. ponit tres opiniones.de qua differentia tangit Bar.in.l.j.ff.de no.ope.nuncia.narrãdo opinionem Roffre.quæ iudicio Ioan.de Imo. in.d. l.j.reincidit cum tertia opinione posita in glo. prædicta.potest tamen sic dici quòd istud nomen edictum,sumitur tribus modis: vno modo latissime pro qualibet lege in generali siue sit ciuilis siue prætoria:vt tetigit glo.alleg.in.j.sol.facit quod habetur per tex.iuncta gl.in.c.vt circa.de elec.& elec.pot. in.vj. ibi, edicto perpetuo,id est generali,in Cle.ibi,perpetuo prohibem° edicto, id est generali.de reb.eccle.non alie.in.l.iij.C.de legib.in.l.in eũ qui.C.de fur.& ser.corrup.Secũdo modo potest sumi late,vt cõprehendat omnẽ legẽ prætoriam & non ciuilem. & ita loquitur imperator in.§.constat.insti.de iure natu.gen.& ciui,& hoc modo comprehendit etiam interdictum,vt probatur in.l.j.iuncta. l. prætor.§.j.ij.& fi.ff.ne vis fiat ei. Tertio modo sumitur stricte pro.l. prætoria differente ab interdicto: & tunc edictum est

ſpecies diſtincta ab interdicto. facit quod habetur in ſimili de adoptione in.l. j. &.ij. ff.de adop. qualiter autem cognoſcatur hæc ſpecies edicti ab interdicto, nota quòd interdictum dicitur altero de duobus modis. Vno modo, quia interdicit ſeu prohibet,& hoc modo dicitur proprie interdictum.§.j. verſi. ſunt tamen. Secundo modo dicitur interdictum quaſi inter duos reddi-tum:vt cum prætor ſtatuendo loquitur inter duos : vt no.in. l.j. cum ſimilibus.ff.de vi & vi arma.in.d.§.j.& gl.in rub.ff.vbicunque igitur apparet quòd prætor loquitur interdicendo,ſiue hoc appareat ex verbis nigri : vt in.d.l.prætor. §. deinde. ff. de noui ope.nuncia.& in.l.j.cum ſimilibus.ff.ne quid in loco publi.fi.ſiue appareat ex verbis tituli, qui titulus cenſetur etiam de tex. tex. iuncta gl.in procœ.vj.in verſi.titulis. tunc cenſetur interdictum de quo per Iaſo.& Apoſtil.in rub.de actio.inſti. Et ideo ſtatutum prætoris de quo.ff.ne vis fiat ei.iudicatur interdictum, quia & ſi per verba nigri expreſſe non prohibeat,tamen prohibet per verba rub.ex hoc infert Io.de Imo.in.l.j.de noui ope.nuncia. ff. quòd ſi ille titulus eſſet extra librum interdictorum, nihilo minus illud ſtatutum deberet appellari interdictum, licet in.d.l.j. Bar.teneat contrarium.Si autem non expreſſe prohibet per verba rubri,vel nigri:tunc ſi prætor ſtatuendo loquatur duobus,adhuc erit interdictum per ſupradicta:aliàs appellandum erit edictum,& ex eo oritur actio in factum:vt no.in.l.ait. aliàs incipit, de facto.§.j.ff.nau.cau.ſta.hodie autem etiam loco interdictorũ datur actio in factum.§.ſi.inſti.eo.

Tertio quæritur in quo differunt excommunicatio, ſuſpenſio & interdictum.dic quòd differunt:quia excommunicatio fertur in perſonam,non in locum. c. Romana. §. in vniuerſitatem. de ſen.excom. in.vj.xj.q.j.certum.c.ex parte.de verb.ſigni.in.c.nemo.&.c.nullus.ea.cauſa.&.q.Alberi.in dictio.in verbo, interdictum.& ratio poteſt eſſe,quia concernit animam : vt no. in.c.is cui.de ſen.excom.in.vj.c.quærenti.de verb.ſig.& eſt glo.in.c.ſi. de conſti.in. vj.& Panor.in.c.P.&.G.de offi.deleg. ſed interdictum poteſt ferri nedum in perſonam,ſed etiam in locum.c.non eſt.de ſponſa.& matri.c.ſi.de ſen.excom.in.vj.& in.d.c.ex parte. Item quòd excommunicatio non poteſt ſuſpendi per inferiorem à papa quin tollatur ex toto, Anto.& Pa.c. ad hæc. de appel. & eſt ratio:quia communicare non debemus excommunicato ante abſolutionem factam in forma eccle.c.cum deſideres.de ſen. excom.c.ad audientiam.de reſcrip.Interdictum tamen poteſt ſuſpendi ad tempus per epiſcopum, quando eſt latum ab eo. Io. And. in.d.c.ad hæc.& eſt ratio de.l.iudicium ſoluitur.ff.de iudi. vbi poteſt in totum tollere:ergo à fortiori ſuſpendere: quod eſt minus.arg. authen. multo magis. de ſacroſan. eccl. C.& ibi Ia. Cy.Ray.& Bal.in.c.cum in cunctis.de elec.& electi pote. Conueniunt tamen interdictum & excommunicatio in multis. Primo, quia ſicut appellatio non ſuſpendit excommunicationem iam latam.c.paſtoralis.de appella.ita nec interdictum ſuſpenditur per appellationem ſequentem, intelligendo de interdicto à ſpiritualibus:quia ſecus in interdicto ratione temporalium. arg. in.l.non tantum.ff.de appel.Secundo,quia vtraque cenſura requirit monitionem.c.reprehenſibilis.& ibi Panor.de appel.c.ſacro.de ſen.excom.c.ſtatuimus.& ibi glo.no. eo. tit. in.vj. &. c. illicita.xxiiij.q.iij. Tertio,quia conſtitutus in aliqua illarum ſententiarum incurrit cantando irregularitatem : vt in. d.c.is cui. Quarto, quia abſolutio in vtraque ſententia fit recepto iuramento de parendo mandatis eccleſiæ. c. venerabili.de ſen. excom.Quinto,quia vtraque ſententia poteſt relaxari ad cautelam: vt no.in.d.c.venerabili. Sexto, quia vtraque ligat quanuis iniuſta. c. ſententia. c. epiſcopus.xj. q. iij. ſuſpenditur quandoque perſona à beneficio, quandoque ab officio, aliquando ab vtroque. ij. q. iiij. presbyter. c. inter ſolicitudines. de purg. cano.

Quarto viſa definitione ipſius interdicti,quæro, quotuplex ſit interdictum in genere? Reſpondetur quòd eſt duplex:ſcilicet ſeculare,& eccleſiaſticum.de ſeculari habetur per totum titu. de interdic. ff. C.& inſtitu.& in.c.paſtoralis. de cauſa poſ.& pro. vbi gloſ. magiſtra.& in.c.cum ad ſedem.de reſti. ſpo. de eccleſiaſtico interdicto in. c. non eſt.de ſponſa. & matri. & in titu. de interdic.indiffe. non po. in prag.ſanc.& in concor.

Quinto quæritur, quotuplex eſt ſeculare interdictum? Reſpondetur quòd eſt duplex : ſcilicet priuatum & publicum, ad quorum notitiam præſuppono quòd perſona eſt duplex, priuata & publica. Perſona priuata reſpectu alicuius loci dicitur, quæ non eſt illius domina,rectrix,vel officialis.ad hoc.l. præſes.ij.ff. de offi. præſi.vbi dicitur quòd ille eſt priuatus, qui eſt ſine dignitate, & ille qui eſt ſine iuriſdictione. l. priuatorum. C.de iuriſdi. om. iu. c. ſignificaſti. de ſo. compe. l. fin. de offic. eius cui man. eſt iuriſ. aliqua tamen interdum dicitur priuata,quæ non eſt illuſtris perſona. l. præcipimus. C. de app. & econtra qui eſt in dignitate vel officio conſtitutus: præſertim ſi habeat iuriſdictionem, dicitur publica perſona. c. quanquam. de vſu. in. vj. glo. in pragm. eo. titu. de nouem publicis interdictis, &. xxix priuatis, vide Specu. in titu. de acto.& pet. §. v. in prin. in. iij. col. libri ſecundi, particulæ primæ, & Alb. in dictio. ſuo in verſi. adde quot ſunt & qualia.in verb. interdictum.

Sexto quæritur, quid ſit interdictum publicum? Reſpon. quòd publicum dicitur quando loci publici vel religioſi cauſa competit.de quo in tit.ne quid in loco pub.fiat:vt.ff. vſque ad tit. de vi & ar. &. ff. de interdic. in princ.locus autem quis dicatur religioſus, iura ciuilia & canonica diſcordant: nam de iure ciuili locus efficitur religioſus quando in eo loco mortuus infertur.§.religioſum.inſtitu.de rerum di.&.l. cum in diuerſis. ff.de religio.& vtrum ſit neceſſaria totius corporis, aut partis maioris, vel cuius, vide gloſ. Are. Ioan.Fab.Io. de pla. & alios in.d.§.religioſum. & per talem illationem definit eſſe in commercio noſtro. ff. de relig. per totum.de iure autem canonico, quod præualet in hoc caſu, omnes. ll. dicentes quòd per illationem cadaueris locus efficitur religioſus, ſunt correctæ:quia locus non poteſt effici religioſus de iure canonico ſine auctoritate pontificis : vt in. c. ad hæc. de religio. do. no. gloſ. in c. in eccleſiaſtico. xiij. q. ij. Innocen. in. c. abolendæ. de ſepul. & Matth.Mate. no. ſuis no. lxxvj. incipiente, nota quòd omnes.

Septimo quæritur, quid ſit priuatum? Reſpon. per contrariam definitionem à publici definitione, quòd eſt quando non competit ratione loci publici vel religioſi:& eſt duplex,vniuerſale & ſingulare. Vniuerſale non eſt niſi vnicum ſolum, puta quorum bonorum. glo.in rub. quorum bo.ff.&.in. l.ij. ff.de interdic.in verbo,quorum bono.quod datur pro bonorum vniuerſitate:vt. l.j.ff.quorum bo.quod interdictum,quorum bonorum, item adipiſcendæ,vel condictio ex.l.fin.de edic.diui Had. tol. non datur hæredi, qui ſemel poſſedit res hæreditarias ad quas agit.verſi. adipiſcendæ.ſub.§. ſequens.inſtitut.de interdic. no.glo. in. c. j.de confeſsis. in.vj.quam ſingularem & ſolenniſſimam reputat Iaſ.in.§.actionum.inſtit.de act.quod debet intelligi quando poſſedit poſtquam adiuit hæreditatem : ſecus ſi poſſederat ante,& deſierat poſsidere tempore quo adiuit hæreditatem : tunc enim ipſe non poſsidens vt hæres, ſed vt alius, hoc ſibi non debet nocere.ar. l. in delictis. §. ſi extraneus. ff. de noxa.Matt. mate. no. lxix. de illo interdicto quorum bono. & directum cui detur contra quos quando competat, & qualiter in eo poſitiones & libelli formantur, Specu. in titu. de teſtam. §. ij. per iſtud interdictum vniuerſale quorum bono.interdum res petitur ſingularis.eo.titu.&.§.in verſi.ſed nunquid.

Octauo quæritur,quid ſit interdictum ſingulare,id eſt ſpeciale.l. ſingularia.ff.ſi cer.pe.&.l.peregre. §. quæſitum. ff.de acqui. poſ.Et reſpondetur quòd eſt illud,quod competit pro ſingularibus rebus. & hæc ſunt regulariter omnia interdicta excepto dicto interdicto quorum bonorum.iſtud voluit gloſ.in.l.j.ff.de interdic.in verb.quorum bo. vbi de multis ſpeciebus interdictorum in.d.l. j. & omnia talia interdicta ſingularia remanent hodie illæſa:ita quòd etiam hodie non ſunt ſublata. doctrina eſt Ange.l.ſi quis miſſus.§.cum prætor.ff.ne vis fiat ei. ſentit glo. & ibi notat Are.in prin.inſtitu.cod.

Nono quæro,vtrum priuatum & publicum ſubdiuidantur? & reſpondetur quòd ſic:nam vtrumque eſt triplex : exhibitorium, prohibitorium, & reſtitutorium. Exhibitorium eſt quo agitur ad aliquid exhibendum, vt in libero homine exhibendo.l.j. & ſi.ff.de libe.ho.exhib.§.ſumma.verſi.exhibitoria.inſti.eo.& vtrũ tali interdicto petatur vxor exhiberi:an per interdictum de vxore exhibenda,vide glo.expreſſam in.c.non eſt. de ſponſa. & matri.exhibere,verbum in iure vario modo accipitur. Aliquando idem eſt quòd ſecretum habere : & tunc proprie capitur. Albe. in dictio.ſuo in verbo,exhibere. Aliquando idem eſt quòd facere in publico poteſtatem, vt ei qui agit, experiundi ſit copia. l.ij.ff.ad exhi.l.iij.§.ait prætor.ff. de libe. ho. exhi. &. l. locum.§.quid ſit.ff.de tab.exhiben.& facit tex.in.l.merces.§. Iulianus.&.l.ſi quis.ff.ad exhi.nonnunquam exhibere idem eſt quod reducere.l.creditor.§.ſi inter maritum.ff. manda. Item exhibere id eſt poſtulare exhiberi.in authen. de exhiben. re. col. v. Item exhibentur literæ,vel probationes.c.ij.de foro cõpe.lib.vj.quãdo & quibus & à quibus debeant exhiberi inſtrumenta & qualiter,Spec.in titu.de inſtrumen.§.v.&.vj.& Bar.in.l.j.§. ſi tabulis.ff.de tab.exhib. Eſt etiam exhibere idem quod probare. glo. in.l.j. C.de edic. diui Hadria.tollen. & Azo in ſumma.eo.titu. §. item repellitur emptor ſi ſeruum ad annua ſit. finaliter exhibere eſt procurare. c. cum amplius. de teſti. ca. cum nunc. in fin. xxviij. q. iij.in.c. j.xxj. q. j. & iſtud dicitur mixtum,

partim

BIU Cujas

partim restitutorium, & partim exhibitorium: no. in alleg. l. ij. ff. de interdic. xxj. q.

Decimo quæritur, quid sit prohibitorium interdictum? Respon. quòd est illud quo prætor vetat aliquid fieri. §. summa. insti. eo. quod & no. in. l. j. ff. eo. exemplum etiam poni potest in interdicto retinendæ possessionis. l. j. ff. vti possid. & l. j. ff. vtrobi. Quid autem significet verbum, prohibere, vide tex. in. c. paratus. in fi. xxiij. q. j. improprie est manere. c. iam nunc. xxviij. q. j. proprie tamen prohibere est futurorum. l. fi. C. de pac. pignorum. & vide. l. prætor. §. item ab eo. ff. quod vi aut clam. Item prohibere & remouere idem sunt. l. iiij. §. si prætor. & ibi Bar. ff. de suspec. tut. prohibitio perpetua seruanda est. c. inde. de eo qui du. in maquam pol. per adul. & cum quid generaliter prohibetur, omnia intelliguntur prohibita, quæ non reperiuntur expresse concessa. no. expresse in Cle. exiui de paradiso. §. cum deus. de verb. sig. & vno prohibito, prohibita sunt quæ sequuntur ex illo. regula, cum quid. & ibi per Dy. Io. Car. in. vj. &. c. translato. &. c. nam concupiscentiam. de consti. Quot modis dicatur aliquid fieri cõtra prohibitionem iuris, latè per Dy. in regu. qui contra. de reg. iur. in. vj. Bar. in. l. non dubium. C. de legi.

Vndecimo quæro, quid sit restitutorium? Est quo prætor aliquid restitui iubet: veluti cum bonorum possessor possessionem eorum quæ quis pro hærede aut pro possessore possidet. §. summa. versi. restitutoria. instit. eo. & ibi vide gl. in verbo, bonorum, vbi dicitur quòd impropriè dicitur restitutorium, & adsignatur ibi ratio circa fi. & eo modo impropriè ponitur in. l. diuortio. §. si fundus. ff. so. ma. & vide. l. ij. C. de repu. hære. l. iij. de iure delib. l. iiij. C. depo. l. captum. ff. de capti. & postli. reuer. restituere quid importat, vide. l. restituere. &. l. plus est in resti. ff. de verb. sig. &. iij. q. j. §. notam. l. cum prætor. &. l. fi. ff. de regu. iur. &. l. in condemnatione. §. j. ff. quod me. cau. l. illud. §. fi. &. l. sed & partus. ff. de rei vin. l. qui restituere. &. l. præterea ffi si cer. pe. & restitutio est in pristinum statum repositio: & quod abstulit læsio, restitutio reddit. l. fin. C. de senten. pas. l. quòd si minore. §. restitutio. ff. de mino. c. nos. xv. q. vj. &. c. iurato. de elec. qua diligentia. & pulchrè per sanctum Tho. secunda secundæ. de resti. per totum. per Dy. in re. peccatum. de reg. iu. in vj. & Panor. in. c. querelam. de elec. no. in. c. quamuis. de rescrip. in. vj. obligatus ad restitutionem, non superstitibus illis quibus restitutio debet fieri, liberatur restituendo pauperibus, adeo quòd restitutio non spectat ad episcopum nec distributio male ablatorum. tex. elegans, qui facit in ar. optimum in. c. sicut dignum. de homi. & ibi Pa. & Feli. & Pa. in. c. cum sit. de Iudæ. & in. d. c. sicut. & est glo. sing. quòd si quis luat in corpore, quia non habet in ære, si postmodum veniat ad pinguiorem fortunam, non tenetur soluere, secundum Feli. ibi, & sequitur in. c. ad liberandum. de Iudæ. & Sarra. habet tamen simile in reg. peccatum. & ibi Pe. de Anch. de reg. iu. & est tex. sin. pro istis glo. in. l. sed si vnius. §. prætor ait. ver. si ante. ff. de iniur. secundum Lud. Ro. singulari. xxiiij. & Feli. d. c. ad liberandum.

Duodecimo quæro, seculare siue publicum, siue priuatum quotuplex est? Respon. quòd quadruplex, scilicet annale, perpetuum, simplex, duplex. Annale, quando est pœnale, & non est rei persecutiuum. l. j. ff. de vi & vi ar. & quia vltra non in totum, cum annus sit duplex, scilicet continuus & vtilis. de quo anno quòd annus sit duplex, dic vt per Ia. post alios, & post glo. in. §. rursus. institu. de act. per Bar. in rub. ff. de diuer. & temp. præscrip. adde tex. in. l. ita vulneratus. §. æstimatio. ff. ad. l. Aquil. vbi etiam Bar. & glo. in verbo, bissexto. l. iij. §. minorem. ff. de mino. & ibi Bal. glo. in Cle. j. §. excellentissimus. ver. tertiam. de reli. & vene. ad quæstionem tamen respondetur quòd de anno vtili intelligitur dum est, qui constat ex. cccl xv. diebus & vj. horis, vt. d. §. æstimatio. & quòd intelligitur de anno vtili, est glo. in. d. l. ff. de vi & vi ar. regulariter tamen & in dubio currit omne tempus de momento in momentum, & sic omne est continuum. glo. sing. in dicta rub. de diuer. & temp. præscrip. ff. secundum Phil. Fran. in. c. eos qui. de temp. ordi. in. vj. & in. c. vnico de vita & hone. cle. eo. lib. & secundum Bar. de proba. & est no. secundum Pa. in. c. quoniam frequenter. vt lite non contestata.

Tredecimo quæro, quid sit perpetuum? Est quando agitur de rei persecutione, & de eo quod peruenit ad violentum possessorem. l. in honorariis. ff. de act. &. l. vi pulsos. C. vnde vi. e. quia V. de iudi. & ibi per cano. de hoc verbo, perpetuum, quot modis capiatur, vide glo. in. l. j. ff. pro soc. simplex interdictum dicitur regulariter omne interdictum. l. ij. ff. eo. Duplex autem appellatur quando quilibet est actor, & quilibet reus: vt est solum interdictum retinendæ. l. j. §. fi. ff. eo. &. §. retinendæ. insti. eo. est adhuc vnum aliud distinctum à prædictis quod appellatur

Codex,

A fraudatorium interdictum competens ad reuocandum alienata in fraudem creditorum, de quo non reperi nisi in duobus locis. in. l. si postulante. ff. ad Treb. &. l. pupilli. ff. de solu. & quomodo habeat locum interdictum fraudatorium, dic vt per Bar. in alleg. l. pupilli. Et hæc quantum ad interdicta iuris ciuilis in genere: de quibus & quæ habeant considerare volentes agere aliquo interdicto vtili, vel directo. licet interdictorum solennitas sit sublata, & loco cuiuslibet interdicti actio in factum sit subrogata, effectus tamen interdictorum ponit Spec. eo. tit. §. ij. ver. rursus. & Albe. eo. tit. in dictio. Sequitur nunc dicendũ de interdic. ecclesiasticis.

Quartodecimo quæro, quotuplex sit interdictum ecclesiasticum? Respon. quòd est duplex, scilicet reale & personale. Reale enim est quando res interdicitur, locus, vel prouincia, aut aliqua alia res. c. cum in partibus. de verb. sig. c. sane. versi. bene. & per Inn. in. c. tanta. de excess. præla. Personale dicitur quãdo persona aliqua interdicitur. de isto interdicto quomodo sit duplex, est gl. eo. titu. in prag. san. & de personali per totum tit. de sen. excom. in anti. vj. & Cle. & prag. san. Et tale interB dictum in personam, quandoque fit in personam certam, & nominatam, vt interdicatur talis à diuinis, vel ab ingressu ecclesiæ. c. si sententia. de sen. excom. in. vj. interdum autem interdicitur persona in genere, sicut si interdicatur clerus, aut populus, collegium, vel vniuersitas. attamen singulares eorum personæ sunt interdictæ. c. seq. de sen. excom. eo. lib. & est glo. in titu. de excom. non vi. in prag.

Quintodecimo quęro, personale quotuplex est? Respon. quòd duplex, scilicet particulare & vniuersale. Particulare dic quando singulariter & nominatim certa & nominata persona interdicitur à diuinis, vel ab ingressu ecclesiæ prohibetur. c. is qui. de sen. excom. in. vj. & est not. quòd pro delicto vnius publicæ personæ puniuntur subditi inculpabiles pœna interdicti loci. c. non est. de sponsa. & matri. legitur. & no. in. c. j. de po. præla. c. sane. c. P. &. G. de offi. deleg. c. j. de vsu. in. vj. c. si sententia. de sen. excom. eo. lib. extrauag. Io. xxij. si fratrum. sed pœna excommunicationis nunquam punitur vnus pro alio. c. si habes. xxiiij. q. iij. c. Romana. §. fina. de sen. excom. in. vj. quia non est dei, qui iudicat omnem terram, condemnare iustum cum impio. Gen. xviij. & de hoc quando vnus pro alio puniatur, no. j. q. iij. in summa. & xxiiij. q. iij. in summa. Henricus in. c. in quibusdam. de pœ. & persona ex contemptu exiC stens in tali interdicto seu excommunicatione per annum, est hæretica. c. fi. iuncta glo. de pœ. Idem tenet Feli. in. c. firmissime. de hæreti. Nam qui non recipit corpus Christi semel in anno, ipse hæreticus est. tex. expressus in authen. de priui. do. hære. mu. non præstan. col. viij. & talis etiam est infamis extunc ipso iure. tex. est expressus in. l. fi. de statu. & consue. in vsi. feu. & vassalli si quos habeat, non tenentur eum iuuare durante excommunicatione, vel interdicto: nec propter hoc sunt periuri si iurauerint eos defendere. tex. sing. in prin. hic finitur lex, deinde incipiunt consuetudines. in vsi. feu. secundum Feli. in c. inter alia. in fi. de sen. excom. conuenientia. vide in ru. de hæreti. in. c. excommunicamus. eo. tit. & est tex. in. c. cum contumacia. eo. tit. in. vj.

Decimosexto quæro, quid sit vniuersale interdictum? Respon. quòd est illud quo in genere interdicitur clerus, populus, collegium, vel vniuersitas: & tunc etiam singulares eorum personæ censentur interdictæ. c. si sententia. de sen. excom. in. vj. & si vniuersitas interdici possit, vt supra dixi, non tamen excommuD nicari. c. Romana. §. vniuersitatem. de sen. excom. in. vj. quia vniuersitas est nomen iuris non personarum, & non habet animam. Inno. in. c. grauem. de sen. excom. Bal. in mar. ver. vniuersitas. Spec. in ti. de sen. excom. ver. item nota. multi tamen voluerunt dicere quòd si excommunicetur, quòd teneat excommunicatio. no. Ioan. And. & doct. in. d. c. Romana. sentit Flo. in. l. vsufructuarium. ff. de vsufru. vbi dicit tunc timendum esse. potest vniuersitas puniri pœna pecuniaria, non corporali. no. Inn. & Pa. vbi supra in. l. bella. C. de his quib. vt indi. sed solum puniantur corporaliter qui deliquerunt, iuxta notata in. c. sane. vbi doct. de temp. ordi. Oldra. consi. clxiiij. & sequitur glos. eo. titu. in prag.

Decimoseptimo quæro, quid sit reale? Respon. vt supra. vel dic quòd est illud quod fertur in locum: refert glo. eo. tit. in prag. & si locus ille sit ecclesia quæ interdicatur, nec in ipsa, nec in eius capella potest celebrari, nec in eius cœmeterio sepeliri si sit eidem ecclesiæ cœmeterium connexum. aliàs secus: vt in. c. si ciuitas. de sen. excom. lib. vj. Quid si aliquis celebret scienter in ecclesia interdicta vel loco? dic quòd nisi sit priuilegiatus, vel in casibus à iure concessis, fit irregularis: & à solo papa potest absolui: nec potest eligere nec eligi. c. is qui.



BIU Cujas

de sen. excom. in. vj. & qualiter agatur contra illum qui celebrauit interdictus, vide Spec. in ti. de cleri. excom. mini. de multis prohibitis & permissis tempore interdicti, vide Alber. in dictio. in verbo, interdictam cui. tex. & ibi cano. de sponsa. & matri. c. non est.

Decimooctauo quotuplex est tale interdictum reale? Et respon. quòd est duplex, scilicet procedens à claue, non procedens à claue. gl. e. tit. in prag. san. illa vero quæ non procedunt à claue, adhuc sunt duplicia: quia interdum datur interdictum propter horrorem seu loci infectionem, interdum propter honorem. Propter horrorem seu loci infectionem: vt si sepultus sit excommunicatus in cœmeterio, vel ecclesia. c. consuluisti. de conse. eccl. vel alta. Idem si polluatur sanguine vel semine. de sen. excom. in. vj. Aduertant igitur qui vadunt ad ecclesiam vt videant mulieres: nam illi tales licet demereantur & noceat ipsis per glo. sing. in. c. odi. xxiiij. q. j. secundum Bar. in tracta. de præstan. Card. q. j. gl. est similis in ti. quomo. di. offi. sit cele. in prag. tamen si eas cognoscant, & fiat emissio seminis in eadem ecclesia, polluta erit ipsa ecclesia, vt in istis supradictis iuribus: & celebrans in istis locis interdictis non est irregularis, vt ibi, nec habet locum. c. alma. de sen. excom. in. vj. facit quod notatur in. c. tuarum. vbi Panor. de priuile. propterea autem non incurritur irregularitas: quia tale interdictum non prouenit à claue seu censura, sed est quædam suspensio organorum, arg. eorum quæ no. in. c. irrefragabili. de offi. or. & in. c. si canonici. eo. ti. in. vj.

Decimonono quæritur, quid sit interdictum honoris seu propter honorem? Dic quòd est quando episcopus aliquis celebrauit in aliquo altari, de tota illa die non debet alius celebrare. c. fi. de conse. di. ij. hoc tamen casu celebrans non incurret irregularitatem, cum non inueniatur iure expressum: vt in d. c. is qui. sæpius alleg. vbi quis ex aliquo actu nunquam incurrit irregularitatem, nisi inueniatur iure cautum, cum irregularitas sit de iure positiuo secundum Inno. in. c. nisi cum pridem. de renun. Specu. ti. ij. §. iuxta. ver. sumetur. & ver. generaliter. quis autem possit super irregularitate dispensare, vide Specu. eo. ti. per totum.

Vicesimo venio ad aliud membrum interdictorum procedentium à claue. Et dicitur procedens à claue, quod profertur in locis propter culpam hominum. glo. eo. ti. in prag. non est intelligendum de locis tantum. nam interdictum locorum debet exponi id est habitantium in locis. cum enim interdicitur ciuitas, castrum, aut alius locus, non est interdicere muros, lapides, vel ligna, quæ sunt res inanimatæ, & quæ non deliquerunt, nec sunt capacia sacramentorum: sed inhibetur propter delictum habitantium dominorum, vel rectorum ipsorum locorum, ne diuina ibidem celebrentur. c. si ciuitas. de senten. excom. in. vj. & interdicto loco poterit populus audire diuina extra illa loca in ecclesiis non interdictis. no. Inno. in. c. vt priuilegia. de priuile. &. c. tanta. de excess. præla. secus vbi populus vel ciuitas interdiceretur, quia hoc casu nullus de populo extra loca interdicta admitteretur ad diuina. in allega. c. si ciuitas. & vtrum locus sit interdictus confugienti ad ecclesiam cum armis, respon. vt per Io. Fab. Io. de pla. & Are. in. §. fina. instit. de his qui sunt sui vel alie. iur.

Vicesimoprimo quæro, quotuplex est tale interdictum procedens à claue? Dic quòd est triplex, scilicet hominis, iuris, & mixtum iuris & hominis. de interdicto hominis habetur in c. nouit. de offi. leg. de interdicto iuris habetur in. c. felicis. de pœ. in vj. c. vbi fundamenta. de elec. eo. lib. de interdic. mixto: vt si ciuitas est interdicta ab homine, suburbia interdicta esse intelliguntur. c. si ciuitas. de sen. excom. in. vj. & in his habet locum. c. alma mater. supra alleg. & qui tale interdictum violat, est irregularis, & aliàs grauiter puniendus. c. tanta. superius alleg. & dicto. c. is qui.

De clauibus ecclesiæ, quæ & quot sint, vide Panor. in. c. j. de sum. tri. & fid. cath. in. §. vna vero. Et hæc de interdictorũ tam ecclesiasticorum quàm secularium materia dicta sufficiant. Vide Anto. Corse. in verb. clauis. in repertorio suo.

## DE INTERDICTIS.

*Quia possessiones de quibus est dictum, per interdicta defendũtur: ideo de his ponit. & erant interdicta, formæ & conceptiones verborum à prætore introductæ, que verba hodie* [a] *non sunt in vsu: sed vim & auctoritatem retinemus: vt insti. eo. in prin. & infra. e. l. incerti. in fi. & dicuntur quasi inter duos* [b] *reddita: vt insti. eo. §. ii. vel sic: In superioribus libris explicuimus qualiter de iure ciuili agatur: nunc doceamus quemadmodum de iure prætorio contendatur. Azo.*

*a Hãc. glo. sequuntur Bar. Bald. & Saly.*

*b Non intelligas inter duos pro numero personarũ: sed intellige inter duos, scilicet inter agẽtem & rẽum. Bal.*

# Codicis domini Iustiniani sacratissimi principis ex repetita prælectione Liber octauus.

## TITVLVS I.

## DE INTERDICTIS.

*Statutum prætoris per rationis identitatem interpretationem recipit extensiuam. Bal. Vel sic: Interdicta ne rami arborum noceant, per identitatem rationis extenduntur ne earum radices officiãt. Bar. Vel sic: Nobilissima est hæc lex. &. h. d. Ex mente extendimus interdicta. Bu. Vel sic: Ex mente tantum deficientibus verbis cõpetit vtile interdictum: concurrentibus vero directum. Saly.*

I. Imp. ALEXANDER A. Euocato.

CVm proponas. Leges positæ in verbis edicti in. ff. de arboribus cędẽdis, de arboribus impędentibus in alienas ædes, & in alienum agrum, loquũtur, non de arboribus extendentibus suas radices sub domo alterius: vnde per verba illius edicti tibi datur directum interdictum hoc modo: Dominus dom' in quam impendet arbor aliena, debet denunciare domino arboris vt illam incidat à stipite: si in agrum, per. xv. pedes. Si non vult: datur domino ædiũ directum interdictum ne fiat ei vis quo minus incidat, & lignũ habeat. vbi autem verba non sunt: vt in hac. l. non datur directũ, sed vtile ad exemplum. & quòd vbi verba sunt, detur directum: vbi mens tantum, vtile: probatur. ff. de iurisdi. om. iu. in. l. quod perpetuæ. ff. si quadru. paupe. fe. di. l. fi. in fi. Et pone casum in hac. l. vt in glo. proxi.

*Casum ponit.*

a *In vicina.* in Agathangeli area arbores erant positę, quarũ radices excreuerant sub fundamẽto domus tuæ: dissolutisque ideo fundamentis, domus tua minabatur ruinam: nullũ auxilium tibi competere videbatur: quia nec interdictum de arboribus cędendis, de quo plus videretur. nam illud interdictum duo capita habet. vnum, si arbor ædibus alienis impendeat, & tunc succidi arborem à stipite præcipitur. aliud cum agro impendet: & tunc. xv. pedibus à terra coërcetur. sed neutrum istorum prima facie habet locum: sed tamen de æquitate ad instar illorum interdictorum deficientibus directis verbis, dabitur vtile [c] interdictum:

c *Immo* vel actio in factum, & *rectum*, quo habet. hoc dicit hæc lex.

VM proponas radicibus arborum in vicina [a] Agathãgeli area positis crescentib', fundamentis domus tuæ periculum afferri: præses, ad exemplum interdictorum quæ in albo [b] proposita habet [c] prætor, *Si arbor in alienas ædes impędebit*: item, *Si in alienum agrũ impędebit*: quibus ostenditur [d], nec per arboris [e] quidem occasionem vicino nocere oportere: rem ad suam æquitatem rediget. [f] PP. VI. Kalend. April. Iuliano. II. & Crispino Conss.

b *In albo.* id est in libro prætoris: vel id est in aliqua materia alba, vt charta, vel ebore, vel marmore: vt & ff. de iurisd. om. iu. l. si quis id. Accursius.

c *Proposita habet.* duo sunt interdicta hæc, de quibus facit mentionem, quorum principia hic supponit, sicut si aliquis allegans legum capita proferret, & sunt hæc ambo. ff. de arbo. cęden. l. j. in prin. & §. deinde ait prætor.

d *Quibus ostenditur.* id est, ex mente quorũ colligitur.

e *Nec per arboris.* non solum per aliquam personam, vel alienam pecudem.

f *Rediget.* sed qua actione proposita? Respon. vtili [g] interdicto de arboribus cædendis, cum directum in duobus casibus locum habeat:

iij. Item quòd de similibus ad similia procedatur: [e] vt &. ff. de le. & senatusco. l. non possunt. quod quamuis circa arbores cædendas notemus, habet tamen generalem inspectionem, vt vndecunque sit redditum interdictum, ad similia procedere possimus, [f] secundum M. vt &. ff. arb. fur. cæ. l. si plures. §. j. &. ff. ad exhiben. l. thesaurus. Item & not. vbi est similis æquitas, & simile ius statui debere: vt. ff. ad leg. Aquil. l. illud. Accursius.

e *Ita.* ff. de lib. præte. l. ii. ff. de le. & senatusco. l. non possunt. *Bal.* & *Saly.* ff. de arbo. cęden. l. j. in prin. & §. deinde ait prætor. *Bal.* & *Saly.* ff. de iurisd. om. iu. l. si quis id. Accursius. *Bal.* & *Saly.* ff. de arbo. cęden. l. j. in prin. & §. deinde ait prætor. *Bal.* & *Saly.* ff. de iurisd. om. iu. l. si quis id. Accursius. *Bal.* & *Saly.* ff. de arbo. cęden. l. j. in prin. & §. deinde ait prætor. *Bal.* & *Saly.* ff. de iurisd. om. iu. l. si quis id. Accursius.

BIU Cujas

habeat.vel actione in factum,quod in idem recidit: vt instit. de interdic.§.fi.vel subsidiaria: [a] vt.ſ.de sacrosan.eccle.l. sancimus. vel officio iudicis. [c]Sed oppone,aut hic Agathangelus plantauit arborem secundum formam legis quæ est.ff.finium regun.l.fi.& tunc nullam pœnam meretur:vt.j. ad.l.Iul.de adul.l.Gracchus. &.ff.de aqua plu.arcen. l. vicinus . aut contra: & tunc constat prorsus cuellendam.Sed respō. non esse attendendum qualiter plantauerit:qa etsi secūdum formam l.plantauerit,tamen puto habere locum.l.istā.

*Præses prouinciæ inter sibi non subditos ius non reddit. Bal. Vel sic: Etiam per interdictum iudex non cognouerit in non subditum. Salycet.*

II. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Mesiæ.†

PRæses prouinciæ in eum [a] qui eiusdem prouincię non est, nec ex interdicto [b] potest cognoscere. PP. VII. Kal. Maij, Seculare & Donato Conss.

*Si petitorium & possessorium simul intentētur, debet causa possessionis prius terminari, vt petitorii quæstio ordinetur. Bart. Vel sic: Primo ponit quoddam dictum de ordine seruando inter petitorium & possessorium. Secundo ponit rationem dicti. Tertio remouet quoddam dubium. Secunda ibi, Vt ex hoc. Tertia ibi, Interdicta autem. Et est ratio: quia per hunc ordinem apparet quis onere probationis fungatur in petitorio. Et subdit quòd interdicta hodie non proponuntur in vulgari formula, sed iura interdictorum aguntur extra ordinem per actionem in factum. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Possessorium præfertur petitorio cum de vtroque simul est quæstio. Et succumbēs in eo, debet probare in petitorio: & agitur interdictorum exemplo. Salyc.*

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Pompeiano præfecto prætorio.

INcerti [c] iuris non est, orta [d] proprietatis [e] & possessionis lite, prius possessionis decidi oportere quæstionem [f] cō petentibus actionibus, [g] vt ex hoc, ordine [h] facto, de dominij disceptatione probationes ab eo qui de possessione victus est, exigantur. [i] Interdicta [k] autem licet in extraordinariis iudiciis [l] proprie locū non habent, [m] tamē ad exemplū eorū quæ ordine isto seruato cum super possessione sententiatum fuerit pro altero, alter nihilo minus admittatur ad quæstionem dominij; si rem vindicare velit. Sed in hoc erit grauior eius conditio, quòd ab ipso non ab alio probationes dominij exigentur. Dixerit aliquis: cum de possessione sæpius quæratur per interdicta: nūquid in eis seruabitur antiqua solennitas: quod si contingat, vix & cum magno periculo pertenitur ad dominij quæstionem, cum possessorium oporteat ante adire? Et respon. cessare solennitatem ad exemplum extraordi. &c.

f *Quæstionem.* Ioan. Azo & H. intelligūt [g] quocunque modo de possessione agatur: siue interdicto retinendæ, siue recuperandæ, siue adipiscēdæ: vt hic, &.d.l.ordinarij. cum aliis concor. quibus obstat. ff. de vi & vi arm. l. cum fundus. §. fina. vbi dicit, pendente iudicio petitorio posse agi interdicto vnde vi. sed ipsi respondent, [h] quòd ibi renunciauit petitorio. quod nō videtur valere, [i] cum dicat, pendente: quia si renunciauit, ergo nō pendet. Vel dicunt [k] quòd pendente petitorio primo inchoato, potest intentari possessorium. sed econtra primo moto possessorio, non potest inchoari petitorium possessorio pendente. & hoc etiam modo respondent ad secundam obiectionem de decret. extra de causa poss. & proprieta. c. pastoralis. Tertio obstat eis. ff. de acquir. poss. l. naturaliter. §. nihil. vbi dicit non denegari interdictum vti possid. ei qui cœperat rem vindicare. Sed respondent, [l] cœperat agere vindicando nesciens se possidere, postea plenius instructus comperiens se possidere per filium, vel per seruum, potest experiri interdicto. Vel dic [m] quòd fuerat victus in vindicatione: cœpit ergo agere in rem & egit, & victus est: vnde sola possessionis quæstio postea agitur. Tu dicere [n] potes distinguendo inter interdicta retinendæ possessionis, & vti possidetis, & vtrobi, & similia: in quibus habent locum prædicta, scilicet hæc. l. & suæ concordantiæ: & interdicta recuperandæ & adipiscendæ possessionis: in quibus posset simul vtrumque intentari. & respondeo argumentis prædictorum. & allega pro parte tua, vt not. ff. de iudi. l. si de vi.

g *Competentibus actionibus.* scilicet loco interdictorum competentibus: vt instit. de interdi. §. fi. vel id est competentibus interdictis: vt si quidem de acquirēda possessione sit quæstio, deciditur interdicto Quorum bonorū, vel quorū legatorum. si vero recuperandæ, tunc vnde vi. si retinēdę, tunc vti possi. vel vtrobi. vel de aqua coti. & æsti. vel de itine. actuq; priua. vel de via. Item cōpetentibus [o] actionibus, scilicet ciuilibus, scilicet condictione indebiti: vt. ff. de cōdic. indebi. l. indebiti. §. j. & triticaria cōdictione: vt. ff. de condic. tritic. l. ij. & hoc secundū Ioan. & Azo. sed secundum nos tantū ad retinendam adeptam. Sed quomodo, cum possidenti nulla detur actio: vt. ff. vti possi. l. j. §. interdictum autem. & instit. de interdic. §. j? Respon. P verum est alia quàm illa quę loco eius interdicti cōpetat, scilicet in factum, vel triticaria, vel similis. & sic de aliis possessoriis retinēdæ possessionis dicas.

h *Hoc ordine.* Sed quid si egit petitorio, & amisit: an possessorio agere posset postea? Respon. sic: [q] vt. ff. de acquir. poss. l. naturaliter. §. nihil.

i *Exigantur.* vt &. ff. vti poss. l. j. §. huius autē. & dic exigantur. i. petantur. non enim sunt cogendi, licet aliàs verbū exigendi, necessitatem importat: vt. ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. si rem.

k *Interdicta autem.* dixerat agi competentibus actionibus, id est competentibus interdictis. Sed quomodo, cum non habeant hodie locum? Respon. interdicta &c.

l *Iudiciis.* qualia sunt hodie omnia: vt instit. de interdic. §. fina.

m *Non habent.* scilicet cum solennitate cum qua olim proponebantur: sine solennitate tamen antiquorum verborum etiam hodie proponuntur, sicut quælibet actio. Alij dicunt ea hodie non proponi soléniter, vel non solenniter: sed actione in factum



[a] *In eum.* ſ. inuitum.

[b] *Ex interdicto.* in quo facili⁹ videtur, nedum ex alia causa: vt. ff. de iurisdi. om. iudi. l. fi. nisi in casu: vt. ff. de fideicom. liber. l. non tantum. §. sed & Artificuliano. & sic innuitur esse leuiorem interdictorum cognitionē quàm aliarum causarū. Item quod hic dicit, est verum, nisi occasione recōuentionis aliud cōtingat, vt quia de possessione ibi reconueniatur: [b] vt. ſ. de sen. & interlo. om. iu. authē. & consequenter. vel nisi de consensu partium: vt. ff. de iudi. l. j. & ij. in prin. Vel nisi possessio sit ibi. Vel licet alibi sit, vis tamē fuit facta ibidem: vt. ſ. vbi de pos. agi. l. j. Accursius.

[Incerti.] CASVS. Si cui super rei proprietate retinenda, & possessio. competat quæstio: prius terminanda est quæstio possessionis, deinde causa proprietatis, vt victus in possessorio, pro se afferat probationes in petitorio. & hoc in prima. In secunda respon. tacitæ obiectioni cum dixit agendum comperenti actione, id est competenti interdicto: sed cum hodie non habeant locum interdicta, quid fiet? Respon. agendum est ad exemplum interdictorum.

c *Incerti.* agit vnus contra alium possessorio & petitorio, aut de retinenda: vt si agam vti possidetis & rei vindic. non possum propter ordinem: & quia mihi contrariue. Item contra commodatarium, vel similem vtroque iudicio ago: certe non sum contrarius mihi: & tamen non possum ratione ordinis. In recuperanda vel adipiscenda planum est. Item si duo agerent viciſsim, alter possessorio, alter petitorio: & tunc aut de retinenda, vt ago rei vindic. contra commodatarium: & ipse vti poss. asserens se non commodatarium: & non possum propter ordinem. vel ago vti poss. & ipse communi diui. non possum similiter propter ordinem. In recuperanda est exemplum: vt ago vnde vi, tu communi diui. Idem in adipiscenda, in quibus casibus similiter est planū secundum diuersas opiniones: vt no. ſ.

c *Incerti.* immo certi: vt &. ſ. de rei vindic. l. ordinarij. &. ſ. de ap. l. j. &. ff. de acqui. pos. l. exitus. ADDITIO. Aduerte hic quòd ista glos. & sequens in ver. orta. non sunt Accursij, sed Io. & Azo. qui in nullo interdicto cumulationem admiserunt: ideo istæ glo. contrariantur opinioni Accur. positæ in glos. super ver bo, quæstionem. secundum Salycet. in. v. col. & Bal. in. ix.

d *Orta.* siue ab eodem hæc duo iudicia, scilicet petitorium & possessorium proponantur, [d] siue ab vno vnum, & ab alio aliud econtra proponatur: vt ego ago in rem contra detentatorē, tu vti poss. [e] Vel ego communi diui. tu vti possid. quod scilicet communi diui. est petitorium: vt. ff. de euic. l. si mancipium. §. si communi. &. ff. de except. l. fundi. Si vero vnus contra alium vti pos. & rei vind. contra commodatarium. item in vnde vi. & adipiscenda, plana est. & hoc dicit Io. & hic dic vt in præsenti glo. exposui. Sed quid si agam petitorio tantum? Respon. iudex non habet se intromittere an de possessione agere velim: vt no. ſ. vt quæ desunt aduoc. par. l. j. &. ff. de vi & vi ar. l. cum fundum. §. fin. Consuluit tamen lex quòd prius de possessione agam: vt. ff. de rei vindic. l. is qui dest inauit

e *Proprietatis.* si de proprietate [f] & possessione quæratur, prius cognoscendum erit de possessione, & postea de proprietate: vt &

BIU Cujas

tantum loco eorum: vt instit.eod.in fin.&.j.l.proxi.Vltimo hic no. regularia interdictorum. Primo quòd possessorium priusquam petitorium intentatur: vt hac. l.Secundo quòd sub eodem iudice:vt.ſ.de iudi.l.nulli.aliàs.l.ij.Item tertio quòd omnia sunt personalia,licet sint scripta in rem:vt.ff.eod.l.j.§.interdicta omnia. Item ex omni interdicto oritur vtilis actio in factum: vt hic, &.j.l.proxi.& insti.eo. in fin.Item in omni interdicto veniũt fructus post litem cõtest. vt.ff. eod.l.iij. Item in nullo veniunt ante litem cõtestatam, nisi in interdicto vnde vi í quo veniunt à die expulsionis: vt.ff. de vi & vi ar. l.j. in princip. &.§. ex die. Item omne interdictũ potest vtiliter proponi,directis verbis deficientibus: vt.ſ. eod.l.j. Item nullum interdictum infamat: vt.ff. de vi & vi ar.l.neque vnde vi.Item in nullo iudex se interponit, nisi in homine suę prouinciæ: vt.ſ. eod. l. proxi. Item quodlibet potest etiam hodie proponi, sed sine solennitate: & nullum cum solennitate:vt hic,&.j.l.proxi.

*al.rationem.

a *Res agitur.* id est datur actio in factum.

*SI quis.*] CASVS. Olim si quis volebat proponere interdictum, necesse habuit obseruare solennitatẽ: vt in hac.l.dicitur. contrariũ verò est hodie,si quis actionem habeat, illam sine omni solennitate proponere potest.

b *Ambagibus.* id est solennitate verborum sublata.

c *Auspicia.* id est initia.nam veteres per inspectionem & garritum auium singula negocia inchoabãt.vnde secundũ Io. dicitur auspicium.i.auguriũ,cum est incertũ quid eueniat:& sic hic quis obtinere debeat.& facit.ſ.l.proxi.&.ſ.de formulis.l.j.&.ij.

d *Actionem.* i. interdictum. Vel dic actionem quæ datur loco cuiuslibet interdicti,vt est in factum:vt insti.de interdic. in fine.

res agitur. [a] Subscripta Kalen. Ianuar. Sirmij,ipsis AA. Coss.

*Ille qui proponit interdictum in limine iudicii, tenetur actionem exprimere. Bald. Vel sic: Ab initio debet actor suas actiones proponere. hoc dicit secundum Barto. Vel sic: In quolibet possessorio sine solennitate verborum actio vel exceptio exprimitur, secundum Salycetum.*

IIII. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Aemiliano præfecto prætorio.

SI quis quodlibet interdictum efflagitet: ruptis veteribus ambagibus,[b] inter ipsa cognitionum auspicia [c] actionem [d]* exprimere,ac suas allegationes iubeatur proponere. Dat. XIII. Kalend. * Arcadio A.VI.& Probo Coss.

## TITVLVS II.

## QVORVM BONORUM.

*Præteritus cui decreta fuit contra tabulas: licet tunc probauerit se filium, tamen cum agit interdicto Quorum bonorum, contra scriptum, qui possidet pro hærede, debet de iusta filiatione docere. hoc dicit secundum Baldum. Vel sic: Qui habet bonorum possessionem, non possidet: ideo pro adipiscenda possessione debet istud interdictum proponere, & de suo iure docere. Barto. Vel sic: Qui agit bonorum possessione, non habet per hoc possessionem bonorum: & ideo est necessarium interdictũ. But. Vel sic:*

*QVORVM BONORVM.*

a *Sequũtur hãc cõtinua tionẽ Bart. Bal.& Sa.*

*Interdictum Quorum bonorum vtile competit [a] hæredi de iure ciuili, id est ei qui succedit de iure ciuili.directum bonorum possessori, si nihil sit vsucaptum:vt.ff.eod.l.i.quod dupliciter intelligi potest, scilicet quòd ille qui possidebat pro hærede,vsucepit iusto errore intercedente loco tituli:vt arg.ff.pro leg.l.iiii.& l.fina.vel ille qui ab eo emit.& sic post vsucapionem cessat hoc interdictũ,& etiam petitio hæreditatis,& sic tollitur triennio, si est res mobilis. si verò immobilis, tunc decem vel viginti an.vt.ſ. de edic.diui Hadria.tollen.l.fi.in fi.& ff.de peti.hæred.l.& nõ tantũ.§. quòd si pro emptore. sed vbi non habet titulum, vel quòd pro eodẽ sit possessor,tunc.xxx.an.durat petitio hæred.vt.ſ.de peti.hæredi l.hæreditatis.*

*Interdictũ Quorũ bonorũ, & petitio hæreditatis, conuenit,& differunt.*

b *Idẽ Bart. Bal.& Sa.*

*Et no.secundum Ir.quòd interdictum Quorum bonorum, habet cõmune cum petitione hæred.quia vtrumque de vniuersitate. Item vtrumque cõtra eum qui pro hærede,vel pro possessore possidet.vt.ff.eo.l.i.& nõ redditur amplius quàm semel,vt peti.hæredi. sed hoc non placet, per.l.ff. de peti. hæredi.l.licet minimam. Econtra differunt. [b] quia hæc ad possessionem, illa ad proprietatem. Item datur directo bonorum possessori: vtiliter verò hæredibus. at peti.hæreditatis datur directo hæredibus: vtiliter verò bonorum possess. secundum Ir. vt.j.l.i. Item not. quòd hoc interdictum & sequens sumunt nomina à principiis edictorum in quibus ita continebatur, quorum bonorum illi ex edicto meo possessio data est &c. vt.ff.eod.l.i.in princ. Accursius.*

e *Istã casus positionẽ sequũtur Bal. Bar.& Sa.*

*Hæreditatem.* Dic casum,[c] quòd filius Titij emancipatus ab eo præteritus petiit à prætore contra tabulas, & habuit facta fide prætori q̃ filius erat Titij.videbatur ei hoc sufficere vt bona habeat, nec sit opus agere interdicto. sed secus est:

A quia hæc appellatio,bonorum possessio,notat ius,sicut quælibet bonorum possessio.Est ergo bonorum possessor,non autem possessor bonorum, [d] vel possidẽs bona,donec probauerit iudici se filium testatoris esse:& ad bonorum possessionem se admissum à prætore. dic ergo hæreditatem.i. possessionem hæreditariarum rerum:nam ad incorporalia non datur: vt.ff. eo.l.ij.Accursius.

d *Nisi in cẽ sequentiam realiũ, quia b habeat.*

*l. sicuti.§. Aristo.ff.ser.vi.Sal.*

*e Idẽ Salyc.*

*Emancipatus à patre præteritus, licet contra tabulas intentauerit, & obtinuerit, non propterea bonorum possessor efficitur. Et si intentet hoc interdictum, habet probare se filium: & ad hæreditatem & bonorum possessionem admissum. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Iusto.

HAereditatem [e] eius quem patrem tuum fuisse dicis, petiturus, [f] iudicibus [g] qui super ea re cogniturierunt,de fide [h] intentionis allega. Quanuis enim bonorum possessionem [i] vt præteritus agnouisti, tamẽ interdicto *Quorum bonorum*, non aliter possessor constitui [k] poteris, quàm si te defuncti filium esse, [l] & ad hæreditatem [m] vel bonorũ possessionem admissum probaueris. [n] PP. VIII. Kalend. Ianuar. Laterano & Rufino Coss.

*Succedens ab intestato sorori patrueli per bonorum possessionem vnde agnati, bona hæreditatis auocat ab iniustis possessoribus per interdictum Quorum bonorũ. Bal. Vel sic: Interdictum hoc competit etiam bonorum possessori ab intestato:& datur contra eum qui possidet pro hærede vel pro possessore, vel dolo desiit possidere. Salyc.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMI. AA. & CC. Marco.

e *Aereditatem.* per hoc patet quòd datur etiam ei qui de iure ciuili admittitur,sed vtiliter,non directo:vt.ff.e.l.j.

f *Petiturus.* per interdictum [e] Quorum bonorum:vt.j.subiicit: in quo summatim cognoscitur an sit hæres, vel bonorum possessor.sed secundum B.dic, petiturus petitione hæreditatis directa,si est hæres de iure ciuili:vel vtili,si de iure prætorio: quod est verum,sed nõ per hanc.l.

g *Iudicibus.* Nota iudici fidem faciendã,nõ aduersario.ſic.ff.de probat.l.quinquaginta.

h *De fide.* probãdo te filium defuncti: quod vtique allegas: vt.j. in fin.huius.l.

i *Bonorum possessionẽ.* cõtra tabulas quę præteritis datur, vel vnde liberi,vt dicunt quidã: quod non placet. [f] sic ergo erat emãcipatus: aliàs ipso iure non valeret testamentum: vt instit.u. de exhere. libe. in princ.

f *Idẽ Salyc.*

k *Constitui.* vt habeas rerũ corporaliũ detentationẽ,quanuis bonorum possessionẽ acceperis à prætore:vt &.ſ. de inoffi.testa.l.ij.

l *Filium esse.* nonne hoc probare est impossibile:vt.ff.de condit.& demon.l.Lucius? Respon. nõ est impossibile,licet nõ est potestatiua talis cõditio: vt lego tibi decem,ſi probaueris te filiũ Titij esse. Vel dic [g] non est impossibile,sed difficile:vel non est possibile,vt vere probetur,sed vt præsumptiue sic.Qualiter probetur, habes.ff. de Carbo.edic.l.j.&.ff.de his qui sunt sui vel alie.iur.l.filium.&.ff.de in ius voc.l.quia.§.pater.sed cum hoc probauit cum petiit bo. possquare probat cum agit interdicto,& sic bis? Respõ. dicunt [h] quidam quòd probat nũc,se probasse tunc:vt ar.ſ.de his qui væta. impe.l.omnes. Tu dic [i] quòd plene & nunc probat,ſi in dubium reuocetur.nam quòd primo probauit,nõ fuit in figura iudicij lite cum alio contestata,& non tam plene causa cognita: vt arg.ff. de bo.posſ.l.seruus.& de leg.præſt.l.filiũ.§.ſi quis. Item etſi probauit tunc,non tamen probauit cõtra istum:ideoq; & nunc probet:vt.ff.de iureiur.l.idem est.Item primo nã fuit [k] pronunciatũ eum esse filium.nam ſic fieret ius ex sententia: vt.ff.de li.ag.l.j.§. ſi.sed tanquam filius fuit admissus.sine ergo prius probauerat, ſiue non probauerat:debet probare nunc.quod ſi non facit,perinde habetur ac ſi non probasset prius, ar.ff. de bo. lib.l. ſi filius.§. cum filius.Item & qui per se adiuit hæreditatem,ſi postea conueniat possessorem,debet se probare hæredem.

g *Istã gl. sequitur Bar. Bald. & Sal.*

h *Et male Salyc.*

i *Hæc solus cũ sequẽ. ap probatur p Bal.& Sa.*

k *Vel fuit, sed nõ in dicto cõtra dictorio. B & Salyc.*

m *Hæreditatem.* per hoc patet quòd datur etiam ei qui de iure ciuili admittitur,sed vtiliter,non directo:vt.ff.e.l.j.

n *Probaueris.* hoc ſi non esset in possessione filiationis.aliàs ſi esset, non haberet necesse hoc probare: [l] vt.ſ. de proba. l.non nudis.&.ff.de quæſt.l.j.§.ad quæstionem. &.ff. de proba. l.quidam. Item dic qualiter quis ad bonorum possessionẽ admittitur olim & hodie,vt habes.ſ.qui admit.ad bono.posſ.l.pen.&.l.ſi.

l *Idẽ Bart. Bal.& Sa.*

*SI ex edicto.*] CASVS. Filia patrui mei decessit ab intestato: vt proximus agnatus petij bonorũ possessionem in bonis defuncti. ſi sint res ab aliquo possessæ pro hærede, vel pro possessore,qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd intentabo interdictum Quorum bonorum: ſi adhuc possident, vel dolo desierint possidere.

*Si ex*

BIU Cujas

a *Si ex edicto.* quo vocantur agnati.
b *Patruelis.* natæ ex patruo:vt instit.de gradi.cogna.§. quarto.
c *Rectè.* cum nemo te præcederet.
d *Integrum.* id est non finitum pacto,vel sententia.
e *Possident.* etiam rem[a] singularé:vt instit.de interdi.§. adipiscẽdæ.&.ff.de peti.hære.l.regulariter.&.l.liceet.Sed argu.contra.ff.e.l.j.§.fi. Sed dic vt ibi. Accur. *ADDITIO.* Dic ꝙ est vniuersale aptitudine:& ibi quandoque est actu singulare secundum Salyc.

a Sequitur Salycet.

1 aliàs, *Si ex interdicto Quorum bonorum fuerit conuentus &c. & postea reuertitur Virum sibi vendicans.*

*Constat.*] *CASVS.* Decessit mulier ab intestato relictis cõsanguineis, vult maritus succedere ei per bonorum possess.vnde vir & vxor.an possit,quæritur?Respond.ꝙ non: sed consanguinei succedunt,& petunt vt bona in se transferantur per interdictũ quorum bo.salua quæstione ꝓprietatis.

f *Eos.* scilicet cõsanguineos repulso viro: vt.ŝ. vñ vir & vxor.l.j.

g *In petitorem.* agnatum vel cognatum.

h *Corpora.* nam ad incorporalia non datur: vt.ff.eod.l.j.

i *Non exclusa.* quia vxor aliquas res viri possidebat tanquã suas quę in consanguineum transferuntur,salua repetitione viro nisi ipse vir incontinenti[b] de dominio probare vellet cum conuenitur interdicto, secundũ quosdam. Alij indistincte[c] cum non audiunt in petitorio quo minus in petitorem transferatur possessio prius:vt diximus.ŝ. locati. l. si quis cõductiõis.&.ŝ.de edi. diui Hadria.tollen.l.ij.

† *Ex Cod. Theo. lib.4. tit.ult.*

b *Ita Bar. Bal.& Sa.*

c *Cicer.gl. in.ŝ. de edi.di.Hadria.tol. & in C.Th. secundaria. Cuiacius.*

*QVORVM LEgatorum.*

*Quia hoc interdictum eis competit personis, quibus & superius:* d *ideo eo prætermisso hic supponitur quòd datur aduersus legatarios & eorum successores sua auctoritate legata occupantes.*

d *Ista cõtinuationem sequuntur Bar. Bald. & Salyc.*

*Haeredi.*] *CASVS.* Si pater meus fuit hęres institut[e] à Seio & hæreditas euacuata sit legatis:an possit detrahere Falcidiam de legatis,quæritur?Et respon. ꝙ potest. sed si legatarij sua auctoritate occupauerint legata,pater meus,vel ego possum agere interdicto Quorum legatorum ad repetenda legata, prætita à me satisdatio.de restituendo eo quod supererit de legatis detracta Falcidia.Vel dic casum aliter vt in glos.

e *Idẽ Bald. & Salyc.*

k *Haeredi.* dic casum,[e] Titius instituit patrem tuum hæredem, & hæreditatem exinaniuit legatis & fideicommissis:legatarij res sibi legatas sua auctoritate possident:petis consilium,& do: quia potes agere interdicto Quorum legatorum, & possessionem rerum adipisci.est enim hoc interdictum adipiscendæ possessionis: vt.ff.eo.l.j.in princ.& sic quartam poteris retinere.

l *Scripto.* sed & hæredi hæredis:vt.ff.eo.l.j.§. hoc interdictum. sed & ab intestato[f] succedenti:vt.ŝ quando dies lega.cedit.l.fi.& ŝ.si quis omis.cau.testa.l.fi.&.ff.ad leg.Falcid.l.j.§.ad eos.

f *Sequitur Bar.& Sa.*

m *Si exhausta.* vltra dodranté:vt.ff.ad legem Falcid.l.j.in princ.

n *Prospectũ est.* vt.d.l.ad legé Falci.& insti.ad legé Falc.in prin.

o *Consentiente.* si enim cõsensisset post aditam à se hæreditatem, non haberet interdictum. secus si ante:[g] vt.ff.eod.l.j.§. quod ait prætor voluntate.

g *Et est ratio quia primo casu est ꝓstitutus ab hærede:secũdo nõ, secundum Salyc.*

p *Detinuit.* non à te,sed sua auctoritate.

q *Sententiam.* Sola enim sententia locum habet hodie solennitate omissa.

r *Satisdatione.* de dandis legatis,si deberi patuerint:vt hic, &.ff.eo.l.j.§.pen.

s *Constitui.* te oportet, repete. Azo. Et nota[h] ꝙ hic loquitur quasi nec desierit hæres esse dominus: quod verum est ex toto, sed communis res cœpit esse eius & legatarij:vt.ff.ad leg. Falcidiã.l.Plautius.sed si hoc est: ergo videtur cessare hoc interdictũ, sicut in mortis causa donatione:vt.ff.eo.l.j.§.si quis ex mortis. sed ibi est & alia ratio:quia donatio traditur à defũcto:vnde magis à defũcto quàm ab hærede videtur legatarius occupare. Accursius.

h *Istæ duæ glo. vsq; ad fi.i. oĩbus approbantur ꝑ Bart. Bal. & Salyc.*

t *Vt retentione.* ergo si de Falcidia non cõqueritur hæres, non habet hoc interdictũ, secundum P. quod verum puto. sed nonne suum ius amisit legatarius occupãdo:vt.ŝ. de lega.l.nõ dubium.quę est cõtra? Sol. hic ante aditã hæreditatẽ occupauit: ibi post.& sic etiã non obstat.j. titu.j.l. si quis in tantam.nec illa,cõquerebatur. nec edictũ diui Marci. Vel solue vt ibi.Itẽ adhuc contra.ff. de except. doli.l. dolo. sed illa ĩ petitoriis,hæc in possessoriis. vel solue vt diximus.ŝ.locati. l. si quis conductionis. *ADDITIO.* Vel dic ꝙ hic nõ habet locum regula illa,propter dubiũ quod erat in quantum haberet locum Falcidia:& sic in quantum obstaret exceptio dominij.P.Cy.& Salyc.

i *Istã continuationem sequuntur Bar. Bald. & Salyc.*

k *Idẽ Bar. Bal.& Sa. & Angel.*

l *Ab eo à quo iniustè possidet. secus si ab alio:quia tũc esset licita defensio. Bar. Bald. An.& Sa.*

m *Ex quo illo casu est licita expulsio. Bal.& Salyc.*

n *Hæc glo. est not.secũdum Barto. Bal. Ang. & Saly.& magistralis secundum Iac.in.l. vt vim.ff. de iust.& iur.*

1. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN. AA. & CC. Latinę.

THaeredi[k] scripto[l] satis idoneè lege Falcidia,si exhausta[m] legatis successio probetur, per quartæ retentionem prospectum est.[n] vnde si legatarius vel fideicõmissarius non consentiente[o] patre tuo quẽ asseueras testatori successisse,& bonorum possessionẽ accepisse, relicta sibi legata vel fideicõmissa detinuit:[p] secũdum sententiam[q] interdicti quod aduersus legatarios scriptis hæredibus propositum est, oblata satisdatione,[r] quã præstari oportet,in possessionẽ te constitui,[s] vt ita retentione[t] competenti vtaris, experiri potes. Dat. XVI.Kal.Ian.AA.Coss.

*TITVLVS IIII.*
VNDE VI.

*Licitum est se contra vim tueri cum moderamine inculpatæ tutelæ.Bal.Vel sic:Pro rerum defensione vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ.Bart. & Salyc.Vel sic, secundum Bal.in sua repetitione huius.l. Iustus possessor potest se tueri auctoritate propria contra iniustitiam inuasoris, seruãdo modum inculpatæ tutelæ. Bal.*

1. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN. AA.& CC. Theodoro.

REctè[u] possidẽti ad defendendã[x] possessionem quã sine vitio[y] tenebat, inculpatæ tutelæ moderatione[z]

*VNDE VI.*

*Superiora duo interdicta*[l] *sunt adipiscenda possessionis:hoc autem est recuperandæ:vt instit.eod.§.adipiscendæ.&.§.recuperandæ.& sumitur istud nomen à principio interdicti:vt.ff.eo.l.i.in princ.*

*Rectè.*] *CASVS.* Si aliquis vult expellere me de fundo meo,quem rectè possidebam: an possim ei resistere, quæritur?Respon.quòd sic cum moderamine.

u *Rectè.* Sed nonne idem & si non rectè?Respon.ꝙ sic:[k] vt.ff. eo.l.j.§.qui vi à me.subaudi hic ergo,maxime.Vel ideo dicit recte:quia possidenti recte,licet semper:nõ recte,non semper: vt si inuasit.& incõtinenti expellat:[l] nec ei licet resistere:[m] vt.ff.eo. l.iij.§.eum igitur.Vel pone principiũ.l.cum fine.q.d. recte. licet alij dicunt recte,id est non vi,non clam,non precario. quod non placet. Alij recte, quantum ad illum qui vult expellere possidentem:etiam si ab alio vitiosè possideat.nec hoc placet.

x *Ad defendendam.* ad vindictam non licet: vt.ff.ad leg.Aquil. l.scientiam.§.qui cum aliter.Item defendere dicitur etiam si recuperet incontinenti: vt. d. l.iij.ff. eod.§. eum igitur. & .l. qui possessionem.

y *Sine vitio.* hoc expone illis modis vt diximodo de recte.

z *Moderatione.* moderamen circa tria attenditur.[n] Primũ,vt si armis

BIU Cujas

armis inferatur violentia, & armis repellatur. [a] si sine armis, simili modo repellatur: vt.ff. eodem.l.iij.§.eum igitur. Sunt autem arma: vt.ff. eodem.l.iij.in prin. Secundum, vt incontinenti flagrante adhuc maleficio violenter inuasor repellatur: vt.ff. eodem.l.iij.§. eum igitur. Tertium, vt ad defensionem, non ad vltionem, vel vindictam: vt hic,&.d.l. ad leg. Aquil.l.scientiam. §. qui cum aliter. quod semper præsumitur, scilicet fieri ad defensionē si incontinenti fiat, secundum Ia. Sene. vt ff.ad.l.Aquil.l.si ex plagis.§. tabernarius. Sed Io.contra ex eodem.§. & ex qualitate facti [b] & personarum præsumitur ad vindictam, vel ad vltionē. [c] Quid enim si humilis & abiecta persona me de possessione expellat, & eū vi expellam? certe ad vltionem, non ad defensionem videor feciſſe, secūdum Io. Sed quid si pro violēto paratus est aliquis satisfacere de possessione restituenda incontinenti, & omnimoda satisfactione? certe ad vltionem fieri videtur. [d] Item circa illud quod dixi de moderamine, primo quæritur: Quid si pugnus vnius plusquam alteri⁹ ensis percutit? Respon. defendat se ense [e] propter inæqualitatem virium, cum vim vi repellere omnia iura proclament, vt.ff. eodem.l.j. §. vim vi.&.ff. de iusti.& iur.l. vt vim.& supra quando li.vnicuique si.iu.se vindi.l.j. Item nunquid est necesse vt prius percuti expectes? Quidam dicunt quòd sic: vt.ff. ad legem Aquil. l.si ex plagis.§. tabernarius.&.ff. si quadru.paupe.feciſ. dica.l. j. §. cum arietes. Tu dic quòd sufficit terror [f] armorum, vel iactatio percussionis, vt.ff. eodem.l. iij. §. qui armati.&.ff. ad leg. Aquil.l.sed & si quemcumque.& infra ad.l. Corne. de sica.l. is qui.nec ob.§.tabernarius.quia quod ibi dicit, culpam enim &c. non notat causam, quasi hoc sit necesse, sed factum: quia sic euenit. nam & non verberatus posset vim repellere. Sed cum dolus dolo compensetur, & culpa culpa: vt.ff. de eo per quem factum est.l. fina.§. pen.&.ff. solu.matrimo.l.viro. quæro, si hodie te expuli: tu me post annum: quare non compensetur dolus? Respon. [g] quando incontinenti infertur violentia, quasi vnum factum reputatur: quod non sic si ex interuallo: vt & infra ad.l.Iul.de vi pu.l.si quis ad se.nam & si tibi hodie faciā furtum, tu mihi cras, non compensatur. *ADDITIO*. Pro istius glossæ & materiæ declaratione vide pulchre per abbatem in.c. olim.j.extra de restit.spo.in versi.nunc quæro.tex.hic dicit &c. & per eundem post glossas in.c.significasti.ij.de homicidio.

illatā vim propulsare licet. PP. XV. Kalendas Decembr. ipsis IIII. & III. AA. Coss.

*Vim inferens, de eo quod non peruenit ad eum, tenetur vsque ad annū vtilem: sed hæres eius non tenetur nisi quantum ad hæredem peruenit. Bal. Vel sic: Hoc interdictū est annale, & nō datur contra hæredes nisi quatenus ad eos peruenit. Bartolus.*

II. Iidem AA. & CC. Alexandro.

VI pulsos [a] restituendos esse interdicti exēplo, [b] si necdum vtilis annus [c] excesſit, certissimi iuris est: & hęredes teneri in tantum, quantum ad eos peruenit. [d] S. *AA. Coss.

*Improbo possessori non debet dari auctoritas retinendi. Baldus. Vel sic: Per rescriptum principis violenta possessio non confirmatur. Bartolus & Salycetus.*

III. Iidem AA. & CC. Vlpiæ, & Proculinæ.

AVctoritatem vobis rescripti nostri tenendæ possessionis, [e] quam vos per violentiā adeptam profitemini, accōmodari nimis īprobè postulatis. [f] S. VIII. Id. April. CC. Coss.

*Contra violentum possessorem competit criminale iudicium legis Iuliæ, & ciuile remedium interdicti: in quo ciuili remedio venit restitutio possessionis cum omni causa accessionis & fructuum. Baldus. Vel sic: Expellens alium de possessione, potest accusari criminaliter, & conueniri ciuiliter hoc interdicto: & tenetur de fructibus perceptis & percipiendis, secundum Bart.*

IIII. Iidem AA. & CC. Hygino.

SI de possessione [g] vi deiect⁹ es: eum & lege† Iulia vis priuatæ reum postulare, & ad instar interdicti, *Vnde vi*, conuenire potes, *quo [h] reum causam omnē præstare oportet: in qua fructus etiam quos vetus possessor percipere potuit, [i] nō tātum quos prædo percepit, venire non ambigitur. S. VI. Id. April. Sirmij. CC. Coss.

*Inuadens possessionem non vacantem: tenetur pœna legitima: sed inuadens possessionem vacantem, non tenetur nisi ad restitutionem possessionis, id est criminaliter non punitur. Baldus. Vel sic: Inuadens dolo, tenetur ad pœnam: inuadens verò per errorem, tenetur solum ad relaxationem. Salycetus.*

V. Imp. CONSTANTINVS A. ad Tertullianum.†

INuasor [k] locorum pœna tenetur, non solum ciuili, sed & criminali lege Iulia de vi priuata, si sine armis: vt hic. si vero cum armis, tunc lege Iulia de vi publica: vt instit. de publi. iudiciis. §. item lex Iulia de vi. & quamquam dicatur priuata vis, quæ sit sine armis, tamen publicum crimen est: vt.ff. de publi. iudi. l. j.

sed post litem contestatam contra defunctum, in solidum tenentur hæredes: vt supra ex delic. defun. l. vnica.

*Vtilitatem.* ]CASVS. Expulisti me de possessione fundi mei: impetrasti rescriptum vt liceret tibi fundum retinere: an valeat rescriptum, quæritur? Dicitur quòd nec concedi debuit, nec concessum tenet.

a *Nō tamē requiritur q̄ fiat sub eodē genere armorū. Sa.*

b *Idē But. Bar. et Sa.*

c *Nihil est. Ange.*

d *Idē Saly. licet Ange. contra.*

e *Gl. sequit Bal. Ang. & Saly.*

f *Si apparebant signa, & non poterat aliter euadere, secūdū Bar. & Bal.*

g *Idē Bar. Bal. Sa. & est valde sing. secundum Ang.*

a *Vi pulsos.* id est expulsos.

b *Exemplo.* hoc propter solennitatē dicit: h vt supra de actio. empt. l. expulsos.

c *Annus.* vt.ff. eodem.l.j. §. annus.& hoc de illis [i] quę ad violentum non peruenerunt, sed de his quæ peruenerunt, perpetuo tenetur: vt.ff. eodem.l.j.in prin.&.ff. communi di.l. communi diuidundo.§. Iulianus scribit. Item hoc est verum in agēdo: secus in excipiendo: vt infra de exce.l.licet.& est ratio: vt ff. de excep.do.l.pure.§.fi.

d *Ad eos peruenit.* vt hic.&.ff.e.l.j. in fin.&.l.ij.&.iij. in prin.

h *Idē Bal. & Saly.*

i *Sequūtur Bar. Bald. Sa. & An.*

e *Possessionis.* quam forte etiam vestrā dicitis, vt bona sit dubitatio. [k]

f *Postulatis.* nō enim in alicuius iniuriā sunt priuilegia conceden-da: vt hic,&.ff.ne quid in loco pub.l.j.§. merito. & infra de emancipa.l.nec auus. & concessa non valent: vt supra de preci.imp. offe. l.quoties.&.l. nec dānosa.

*Tu vt legis. Contius.*

k *Termino obseruato hoc potest ista. l. habere duo bitationem: nā ex quo fuit interdicto vnde vi agitur de possessione sola mouētanea, et sic de modico videbat satis quòd posset tolli per rescriptum. Bar. et Sa.*

*SI de possessione.* ]CASVS. Si de possessione fundi mei me dereiecisti sine armis, postero te conuenire ciuiliter interdicto vnde vi. &.l. Iulia. de vi priuata. & siue ciuiliter, siue criminaliter te conuenio, teneberis de fructibus tam percipiendis, quàm percipiendis: & alias pœnas sustinebis.

*potes, sequē tēq; ea cum sam omnē præstare in qua &c.*

g *Si de possessione.* De possessiōe deiect⁹, agit interdicto ciuiliter, sed & criminaliter lege Iulia de vi priuata, si sine armis: vt hic. si vero cum armis, tunc lege Iulia de vi publica: vt instit. de publi. iudiciis. §. item lex Iulia de vi. & quamquam dicatur priuata vis, quæ sit sine armis, tamen publicum crimen est: vt.ff. de publi. iudi. l. j.

† *alias in meo manu scri. inscribitur. Grat. Valen. & The. ad Vitelliani. Cōtius.*

h *Quo.* scilicet interdicto.

i *Potuit.* à tempore deiectionis: l vt.ff. eodem.l.j.§. non solum autem.&.§. ex die.&.ff. de vsur.l. videamus.ij.§. item si vi.&.§. interdicto. Sed quid si res intereat eo modo penes inuasorem, quo erat interitura penes illum? Respon. tenetur inuasor: vt.ff. eodem.l. penul.&.l.si vi à me.&.l.j.§. rectissime.& supra quod metus causa.l.j. Sed contra.ff. quod met. causa.l.si cum exceptione.§. quòd si homo. Sol. ibi satis est eum teneri in triplo. Item adhuc videtur quòd de tali interitu non teneatur: quia ad id tenetur quod haberet possessor, si non fuisset deiectus: vt.ff. eodem.l.j.§. qui autem. sed intellige ad minus sic. tenetur prædo de fructibus, quos percepisset actor: sed actor non percepisset inhonestos: ergo iste non tenetur de inhonestis. quod est falsum: vt no.ff. de rei vindi.l. fructus.& de peti. hæredi.l. ancillarum. §. sed & pensiones.

*Iste ei ratio. l. in omnibus cō muniter se quuntur de. cto.*

*Inuasor.* ]CASVS. Si aliquis inuasit prędiū, tenetur ad possessionē restituendā, & ad fructus, & ad omnia deperdita (& sinó ad inuasoré peruenerūt) intra annū interdicto vnde vi. Si vero errauit, quia dominum se esse credebat: & sic intrauit prędiū, vel ignorauit prædium illud ad me pertinere, aliam pœnam nó patietur inuasor, nisi quòd possessionem restituet.

k *Inuasor.* hæc lex nec veteri iure, nec nouo videtur habere locum. Veteri non, propter principium: quia nulla pœna erat interdicti: sed & si esset, esset prætoria, non legitima. Nouo non, propter finem: quia etiam cum pœna tenetur hodie: vt infra eodem.l.fin. Ad hoc dicas, m quòd veteri iure intelligitur. & dic etiam quòd in interdicto erat pœna, scilicet de fructibus percipiendis, & omni eo quod ad violentum non peruenisset. pœna dico ex parte soluentis, sicut & aliàs. ff. de eo per quē fac. erit. l. j. §. si plures. Ité & legitima dicitur, cū ius prætoriū sit vna vox iuris ciuilis: vt.ff. de iusti.& iur.l.nā & ipsum. quod autē dicit in fi. eū sine pœna teneri ad possessionē. f. petitorio per rei vindicationem: nam nullum possessorium locum habebat tali casu iure veteri. n sed hodie contra: vt infra eo.l.fi. Item nouo

m *Illa ei priuna lex, qua non cōgruit hic. re secundū Bal. & Ba. n ista glo. sing. secundum Ang. hic.*

BIU Cujas

poteſt intelligi: [a] vt prima pars loquatur ſecundū.l.ſi quis in tā tam.ſecunda ſecundum.l.cum quærebatur. infra.c.vt intelligas illam, cum quærebatur.quòd non agatur niſi ad poſſeſſionē, nō verò ad pœnam aliquā. Vel prima loquatur in pœna legitima,ſi criminaliter agitur.ſecunda (vt diximus modo) loquatur ſecundum.l. cum quærebatur.Vel prima pars loquatur ſecundū.l.j. ꝓxi. meminerint. & his tribus modis loquitur nouo iure.& ſecūdum omnes nō obſtat.d.l.j. co.l.ſi. Alij ſoluunt [b], ꝙ hic ſine dolo credēs eſſe ſuā, ibi doloſe inuaſit. Vel hic petitorio:ibi poſſeſſorio agitur. Vel dic ꝙ hæc.l. nil noui cōſtituit, [c] ſed ſolū vult dicere quis ſit inuaſor: & ideo quod dicit,reſtitui debet,ſci licet petitorio iudicio. & quod dicit in principio, inuaſor &c. qui ſcilicet alicuius poſſeſſionem quoquo modo fuerit adeptus:& largiſſime dicitur pœna legitima,cum multis legib[9] violētia puniatur.

a *Legitima.* vt illa cōſtitutione,ſi quis ī tātā.

b *Per errorem.* forte ſuam exiſtimans.

c *Aut incuriam.* quia eſſe dominus non curat,vel ignorat ſuā: vt ff.de vſuca.l.furtum.

d *Reſtitui.*l. cū quærebatur.contra:ſed hic putauit ſuā eſſe:ibi cōtra.vel hic corrigit.

neatur legitima: [a] ſi tamē vi loca eadem inuaſiſſe cōſtiterit.nā ſi per errorē [b] aut incuriā [c] domini loca ab aliis poſſeſſa ſunt: ſine pœna poſſeſsio reſtitui [d] debet. Dat. VI. Kalēd. Maij, Gallicano & Symmacho Coss.

*Si auctoritate reſcripti iniuſti, vel iniuſtæ ſententiæ, quis poſſeſſionem ingreditur, ſuo iure priuatur: & delictum adminiſtratoris non nocet minori, ſed ipſe punitur: & ſpoliatus iniuſtè, auctoritate iudicis ante* B *omnia eſt reſtituēdus. Bar. Vel ſic: Qui ſub prætextu reſcripti, vel impetratæ licentiæ iuris ordine non obſeruato conceſſæ, poſſeſſionē inuadit, ſuo iure priuatur. delictū tamen tutoris, vel curatoris, pupillo nō nocet: ſed tutor vel curator eſt criminaliter puniēdus. Per iſtam.l. apparet, quòd ſi imperator conceſſit alicui caſtra: non tamen licet ſua auctoritate occupare: ſed iuris ordine ſeruato. Item patet quòd ſi iudex dat alicui licētiam de aliquo expellēdo de poſſeſſione, iſta licentia non valet niſi iuris ordine ſeruato: & abutentes illa licentia, cadūt à iure ſuo. Ordo autem iudiciorum ſeruādus eſt: in quo iudicio debet citari poſſeſſor, ſi inuenitur. aliàs citatur procurator, qui ei denunciat. Baldus. Vel ſic: Nec auctoritate reſcripti principis, nec alicuius interlocutoriæ iudicis, debet quis ingredi poſſeſſionem alterius iuris ordine prætermiſſo, ſed eo ſeruato, &* C *poſſeſſore legitimè citato: aliàs cadit à iure ſuo. & ſi tutor, vel curator contra fecerit, non præiudicat pupillo: ſed deportatur bonis confiſcatis. Salycetus.*

VI. †Imppp. GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS AAA. Potito. P.V.

MEminerint [e] cuncti, ſiue vulgato [f] reſcripto [g] mā ſuetudinis noſtrę, ſiue ſentētia [h] cuiuſlibet iudicis vtātur ī cauſis, cōueniēdos dominos [i] locorū eſſe: aut ſi fortè defuerint, [k] eorū actores ad inſinuādas [l] ſen tētias, [m] ꝓcuratoréſq; eſſe quę rēdos: [n] ne īde iniuriarū naſcatur occaſio, vnde iura naſcuntur. °ꝟ Quòd ſi præcepta [p] noſtra [q] implere neglexerint: [r] om ni negotio de quo iurgare cœperāt, priuabūtur. [ſ] ꝟ Sin autem habito plerūq; colludio, [t] cura tores vel tutores minorū his rē debitā ea occaſione ꝙuadant, vt pupillis vel adultis iurgādi copia & fructꝰ adimatur: his eatenus ſubuenimus, vt eoſdē non atterat [u] dāno culpa temeritatis alienę: ſed illico quidē poſſeſsio ei à quo eſt ablata, reddatur: [x] curatores autem, vel tutores [y] æterna deportatione punitos, bonorū quoq; publicatio ꝓſequatur. Dat. II. Non. April. Antonino & Syagrio Coss.†

*Inuadens poſſeſsionem violenter, eam reſtituere tenetur: & ſi dominus erat, priuatur dominio: ſi non erat dominus, tenetur poſſeſsionem reſtituere: & condemnatur in æſtimationem rei. Baldus. Vel ſic: Violenter inuadēs poſſeſsionē rei ſuæ apud alium conſtitutæ, illam tenetur reſtituere, &* C *dominio eius priuabitur: & vbi res ſit aliena, illam reſtituet: & in eius æſtimationem condemnandus venit. Salycetus.*

VII. †Imppp. VALENTINIANVS THEODOSIVS & ARCADIVS AAA. ad Meſſianum com. rerum priuatarum.

SI quis in tātā [z] †furoris ꝓuenerit audaciam, [a] vt poſſeſſ quod quiſque iur.l.iij.§.ſi tamen tutor.&.ſ. de ſpō.l.fin.in prin. & infra de fal.mone.l. j.in fi.&.ſ.de ſer.fugi.l.quicumque.xvj.q. vj.c.ſi epiſcopum.& ſupra de acquiren.poſſeſ.l.fi.

a *Eminerit.* ] CASVS eſt talis, [d] ſecundum Azo. Si alius vult alium conuenire, non debet impetrare reſcriptum vel à principe, vel ab alio iudice, vt mittatur in poſſeſsionem rei alienæ: & liceat ei poſsidere: vel vt ea occaſione inuadat, ſicut ſæpe impetrant quidam à poteſtate Bonoñ. circa exitum regiminis eius. Ideo autem non debet tale reſcriptum implorare, ne à principe vel ab alio iudice naſcatur occaſio iniuriandi, à quo iura emanant: ſed debent in cauſis conuenire locorum poſſeſſores: aut ſi illi deſint, debent quęri actores & procuratores eorum ad inſinuandas dominis ſententias D citatorias. aliter enim ſi faciant, toto negotio priuabūtur. quòd ſi tutor vel curator colludendo cum eo qui rem pupilli vel adulti poſsidet, eam violenter abſtulerit, vt ſic minor ius ſuum in re amittat: non nocebit hoc minori: ſed res reſtituetur ei cui eſt ablata, cauſa minori integra reſeruata: tutore relegato, bonisque ſuis ſpoliato.

b *Vtraq; bona.* ſecundū Bar. & Sa.

c *Reſcripto.* quidam impetrauerunt reſcriptum ſuper reſtitutione rei ſuæ, & propria auctoritate rem ſuam inuadere volebant. hic ſtatuitur pœna contra eos.

d *Sententia.* talia continente, vt modo dixi in reſcripto: quæ eſt interlocutoria, non definitiua.

e *Dominos.* opinione: quia putant & dicunt ſe dominos. Sed P. [i] dixit præſumi dominum eum, qui poſsidet: vt ar. ſupra de proba.l. ij.

f *Defuerint.* ſcilicet domini.

g *Inſinuandas.* ſcilicet dominis.

h *Sententias.* citatorias ſcilicet dominis.

i *Quęrēdos.* id eſt inquirendos.

k *Naſcuntur.* ſic &.ſ. de indi.vidui.l.ij.&.ſ. de his qui ve. æta. impe.l.j. naſcuntur autem à principe: vt.ſ. de teſta.l. omnium. Item ad hoc. xvj.q.vj.c.ij.

l *Præcepta.* ſupra de teſta.l. omniū. vbi dicit quòd omnia iura habeat in ſcrinio. Acc.

m *Noſtra.* poſita ī hac lege.

n *Neglexerint.* poſſeſſionem occupando.

o *Priuabūtur.* ſed quid differt hæc ab illa, ſi qs in tantam? Reſpon. hic videbatur non puniri propter reſcriptū. Vel hæc [k] non punit niſi in ſimplum: & quādoque in nihilum, ſi nullum ius habebat qui reſcriptum impetrauerit.

p *Colludio.* quid ergo ſi bona fide? Reſpon. idem ſecundum P.

q *Non atterat.* Not. ex alterius culpa non debere alium dānū pati. ſic &.ſ. de admini. tut. l. non eſt. & de non nume. pecu. auth. contra qui propriam. &. ff.

x *Reddatur.* ſaluo iure pupilli in vindicando. [l]

y *Tutores.* quod hic in tutoribus dicit, idem in prælato [m] colludente cum poſſeſſore eccleſiaſticæ rei. nam res per prælatum ablata, reſtituitur poſſeſſori, ſaluo iure eccleſiæ in vindicando: immo etiam ipſe idem prælatus poterit vindicare nomine eccleſiæ: vt diximus ſupra de ſacroſan. eccle. l. iubemus. ij. §. ſane ſi hæc. Sed opponitur ex. l. ſupra de his quibus vt indi. l. Polla. ſed ibi ratione pupilli accuſabat, hic autem dolo malo occupabat: vt argu. ff. de his quibus vt indig. l. tutorem.

*Si quis.* ] CASVS. Si rem quam poſsidebam, aliquis propria auctoritate inuaſerit: qualiter puniri debeat, quæritur? Diſtinguitur, aut res erat inuaſoris, aut non: ſi erat, amittet dominium rei, & mihi eam reſtituet. ſi non ſit dominus: reſtituet eiuſdem æſtimationem. Idem eſt ſi fiſcus rem aliquam poſsideat, & aliquis eam inuadat.

z *Si quis in tantam.* hanc. l. diuide in quinque [n] partes, vt bene aptentur quæſtiones quæ fiunt. Prima dicit de perſonis inuadentibus vſque illuc, vt poſſeſſionem &c. Secunda de rebus inuaſis vſque illuc, ante euentum &c. Tertia loquitur de tempore inuaſionis vſque illuc, poſſeſſionem &c. Quarta de pœna quando erat dominus inuaſor. Quinta, quando non erat dominus: dic ergo, ſi quis &c.

a *Audaciam.* id eſt temeritatē, qualē habent furioſi. & in mala parte

i *Vtraq; bona.* ſecundū Bar. & Sa.

l *Et ſic nō obſtabit exceptio domi nii. Bar. & Ang.*

m *Glo. ſequitur Paul. Bal. & Sa.*

n *Hāc diuiſionē glo. ſequitur Bal.*

BIU Cujas

sionē rerum [a] apud [b] fiscum, vel apud homines quoslibet cōstitutarum ante aduentum [c] iudicialis arbitrij violenter inuaserit: dominus quidem constitutus possessionem quam abstulit, restituat possessori, & dominium eiusdem rei amittat. [d] ¶ Si verò alienarum rerum possessionem inuasit: non solum eam possidētibus reddat, verumetiā æstimationem earundem rerū [e] restituere compellatur. Dat. XVII. Kalendas Iun. Trueteris, Timasio & Promoto Coss.

*Violentia commissa contra possessorem, non semper punitur accusatus. l. Iulia de vi publica, vel priuata: sed quandoque ciuiliter agitur per interdictum, in quo proceditur summariè, & sine inscriptione: & spoliatus ante omnia est restituendus. Barto. Vel sic: Pro momentanea possessione recuperanda proponens interdictum, se inscribere non tenetur. Vel sic: In nullo interdicto quod proponitur, inscriptio requiritur. Bal. Vel sic: Quando pro violentia illata agitur ciuiliter per interdictum, inscriptio non est necessaria. Salycetus.* B

VIII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Pasiphilo.

a *Quia sit sup delicto. Barto.* parte [a] ponitur audacia. aliàs in bona: [b] vt. ff. de libe. & posthu. l. Gall[a]. §. vidēdū. nō autē vere furiosus erat: quia tunc non teneretur hac constitutione. sic institu. de inoffi. testa. in prin.

b *Scilicet pro audacia iuridica & fructuosa.* a *Rerum.* mobilium, vel immobilium, [c] corporalium vel incorporalium: vt insti. vi bo. rap. §. pen.

c *Clo. sequitur Barto. Bal. & Sa.* b *Apud.* id est penes: vt. ff. de verbo. signifi. l. penes. & l. id apud. sed si apud neminē sit possessio, adhuc habet locum hæc lex: non p verba sua, sed per prorogationem eius, quæ est infra eodem. l. fina. secundum vnum intellectum illius l. Accur.

c *Ante aduentum.* id est sine pmissione iudicis quādocunque, [d] vel ante litem contestatā, vel post, vel etiā post definitiuam sententiam.

d *Clo. sequitur Barto. Bal. & Sa.* d *Amittat.* per sentētiam, non ipso iure.

e *Eorundem rerum.* etiam ratione proprietatis: & sic in plus punitur, quàm deliquerit. & sic est contra. ff. vti possid. l. pen. §. fina. & ff. quod met. causa. l. si mulier. §. qui possessionem. sed hic magis deliquit. Super quinque autem partibus huius. l. fac quæstiones per ordinem. Primo de personis. Quæro ergo de fœmina & hermaphrodito? Respon. [e] teneri, licet dicat, si quis: vt. ff. de verbo. signi. l. j. Secundo de milite, & de rustico: & dic teneri, cum inuadere sit contra ius naturale: vt supra de in ius vocan. l. venia. Tertio de pupillo & adulto. & quidem si est proximus infantiæ, non tenetur, quia &c. vt infra de fal. mone. l. j. in fi. & insti. de oblig. quæ ex deli. nas. §. in summa. postea sic: vt. ff. de fur. l. impuberem. ergo & adultus, habeat vel non habeat curatorem, nec restituitur: vt. ff. de minor. l. si ex causa. §. nunc videndum. Quarto, an pater filio, patronus liberto teneatur: quod videtur, cum non infamet: vt. ff. de ac. & obli. l. cessat. sed certe nec interdictum aliquod infamat: vt. ff. e. l. neque. & tamen non datur, sed agitur in factū. Sic ergo dicas hic & in factum agi: vt. ff. eodem. l. j. §. interdictum hoc quia. sed secus est ecōtra: [f] quia filius patri, & libert[a] patrono tenetur: vt. ff. de fur. l. si quis vxori. §. sed si filius. & eo. titu. l. serui & filij. & instit. de obli. quæ ex delic. §. hi. Quinto, an dominus ex facto serui, vel pater ex facto filij teneatur? Respon. [g] dominus tenetur noxaliter: vt. ff. e. l. j. §. quod ergo adiicitur. & de min. l. quòd si minor. §. si seruus, vel filius. pater de peculio post cōdemnationem filij, non prius: vt insti. de noxa. §. fi. ff. de pecu. l. licet. §. fi. nisi in id quod ad vtrumque eorum pueniſſet: vt. ff. de ac. & obli. l. si à furioso. & ff. e. l. j. §. quod ergo adiicitur. Sexto, de furioso & mente capto. & dic non teneri. ff. de fica. l. infans. & de parrici. l. pe. & de admi. tut. l. fi. Tu idem dic in pdigo, [h] cum nec ipse possit de suo alienare: vt. ff. de verb. obli. l. is cui bonis. Septimo, de abbate, prelato, & monacho, & tutore, & similibus: & dic non teneri [i] ecclesiam, vel pupillum: vt. s. l. pxi. nisi communicato consilio faciat: vt. s. de sac. eccle. l. iubemus nullam. Octauo, quid si credens me possidere, cum alius possideat, sic inuasi? Vel quid si vacantem credidi, cum non esset? Respō. nō teneor, [k] cū neminem sua possessione priuare volui: vt. ff. de fica. l. diuus. nec ob. institu. vi bo. rap. §. sed nedum. quia aliud est credere sibi licere auferre, aliud se credere possidere. Præterea & hoc accipe quando iustam causam habeo credendi me possidere: vel quia p filium vel seruum credo mihi possessionē quęsitā. Nono, an habeat loeū tūc tantū quādo credidit sibi licere, quod P. dicit quasi in subsidium, & non quando dolo: sed tunc vel interdictū vnde vi, vel actio vi bo. rap. habeat locū: vt insti. vi bo. rap. §. j. sed Al. & Io. [l] dicūt cōtra: nam non debet melioris esse conditionis dolosus, vel stultus, quàm nō dolosus: vt. ff. de noxa. l. nō solū. & ff. quod vi aut clam. l. seruus. Præterea secundum P. si agerem contra dolosum, exciperet p dolo feciſſet: & sic allegatio sue turpitudinis sibi pficeret, quod esse non debet: vt hic, &. s. de transac. l. transactione finita. Decimo si possidentem non admisi, dic teneri me: [m] vt. ff. de acqui. pos. l. clā. §. fi. Idē si inuaserim, & suspicatus fuerit possessor se posse repelli: vt. ff. eo. l. j. §. siue autem. & de acqui. pos. l. sed & si nolit. Vndecimo, quid de magistratu? Dic non teneri, nisi vltra officium fecerit: vt. ff. quod met. cau. l. iij. §. j. & de iniur. l. iniuriarum. §. j. & l. nec magistratibus. Dic ergo, si quis scilicet priuatus. Sup rebus fiunt octo quæstiones. Quæro igitur primo, an in immobilibus habeat locum? Dic p sic: [n] licet p mobilibus maxime sit inuenta: vt insti. vi bo. ra. §. pe. Secundo, an in iuribus prædiorum vrbanorum rusticorum, & prębenda alicuius clerici? Videtur p non: vt. ff. de acqui. re. do. l. seruus. §. incorporales. & ff. de vsuc. l. sequitur. §. si viam. & hoc dicit Io. quod potest dici esse verum mero iure: sed vtilis [o] habeat locū. ar. ff. de ser. l. quoties. ij. & si ser. vin. l. ij. in fi. sed in psonalibus seruitutibus cōtra est: vt si fructuarius expellatur à domino, vel extraneo, vel expellatur quilibet qui habeat psonalem seruitutem: vt ff. eo. l. iij. §. vnde vi. & §. j. Item si nō vsusfructus. & ff. de do. l. Attilius. in fi. Idem in superficiario, feudatario, emphyteuta, cum habeāt vtile dominium: vt. ff. de superfi. l. j. in prin. & si ag. vec. l. j. & iij. & de rei vin. l. superficiario. econtrario si hi tres inuadant: puto sufficere suo iure priuari. Psecus puto in aliis, sed tanquam p aliena re puniantur: vt in fi. huius. l. nisi in eo iure tantum habuerint animum expellendi. Tertio, si inuado rem quam commodaui, vel locaui, vel deposui? Respon. non teneor, cum neminē possessione priuare voluerim: vt. ff. commo. l. rei. nisi constituerint sibi possidere: & sic interuerterint possessionem: quo casu ipsi mihi tenentur. & si postea ego inuadam, & ego teneor illis secundum Io. sed si extraneus eos expellat, qui solam habent detentationem, videtur teneri [q] eum mihi: vt. ff. e. l. j. §. quod seruus. nec ob. ff. e. l. colonus. & l. cum fundū. vbi colono datur: quia iam interuerterat. sed si ante interuersionem deiiciatur, datur mihi condictio: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. quod seruus. Quarto, quid si furi exportāti rē meā abstulero? Respō. C nō teneor: [r] vt. s. quādo li. sine iu. l. liberā. nisi iam [s] ad locū destinatū puenerit, secūdū Io. vt. ff. de furt. l. siue igitur. Quinto, quid si equum tuum soliuagū in pascuis acceperit, putans esse suū? si quidem sciebat non esse suum, tenetur furti: aliter si suum credidit, habet forte locū cōdictio sine causa: vel vtilis condictio ex hac. l. immo rei vindicatio. Sexto, quid si vnus habeat possessionem, alter detētationem, tertius pprietatem: an inuasor tenetur omnibus, vel cui? Videtur p omnibus: vt. ff. ad exhib. l. Celsus. §. Iulianus. quod non puto, [t] cum tantum possidenti datur: vt hic dicit. Septimo, quid si erat inuasori debita, vel sibi obligata? Dixit P. p non habet locum hæc lex, sed edictum diui Marci. Tu dic contra, [u] & pdam p hanc constitutionem ius quod habeo in re, vel pignus: vt si amodo agam, exceptione repellar. si ergo agam ex edicto diui Marci condictione sine causa, non agam hac. l. & econtra: vt. ff. de act. & obli. l. quoties. §. j. & hoc nisi in eo quod excedit: vt eo. §. j. & ff. vi bo. rap. l. j. Idem dico si inuasi vt habeam pro pignore, vel in solutum: vt scilicet habeat locum hæc lex, nisi ex pacto, vel iudicis auctoritate id faciam: vt infra de pig. l. iij. & nisi aufugeret [x] debitor: vt. ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si debitorem. nec obstat. ff. de furt. l. qui vas. D §. j. quia ibi ponitur abstulit, id est accepit vt iudici ostenderet, non vt sibi haberet. Octauo, quid si debitor creditorem super pignore occupando inuadat? Respon. secundum Py. non habet locum. Vel dic contra, cum possideat creditor: vt. ff. de acqui. re. do. l. p seruum. & ff. de vsuca. l. serui nomine. Sup tempore quæro quo tempore facta inuasione locū habeat hæc. l? Respō. quidam quòd ante litem contestatam. Item post, ante sententiam: nisi in casu vno, in quo loquitur supra finium regun. l. si constiterit. post sententiam non. sed habet locum illa. l. meminerint. & p eis est quod hic dicit, ante euentum &c. Tu dic hāc esse generalem, & ante litem contest. & post sententiam: & illam, si constiterit. tantum post litem, & ante sententiam. nec obstat quod hic dicit, ante euentum: quia subauditur, maxime. Vel dic id est ante præceptum vel iussionem iudicis, & hæc bona. Vel id est ante executionem, quæ fit p iudicem, & sic non punitur: vt. ff. de acqui. pos. l. iuste. & ff. ad. l. Aquil. l. quemadmodum. §. magistratus. quod enim legitime &c. vt infra ad. l. Iul. de adul. l. Gracchus. aut [y] ergo nullum est decretum interpositū: & tunc habet locum hæc. l. aut pperam: & tunc illo. meminerint. aut recte, & tūc nulla: vt in. l. iuste. Secūdo, quid si clā inuasi? Respō. adhuc habet locū hęc. l. vt. ff. de acqui. pos. l. rem quę nobis. &. ff.

f *Sequuntur communiter doct.* g *Placet Bar. Bald. & Saly.* h *Immo pro dig[o] efficaciter tenetur ad pœnam huius. l. Cy. Barto. But. Bal. & Sa.* i *Idē Bart. Bal. & Sa.* k *Sequitur Bar. Sa. & Ange.* l *Idē Bal. & Saly.* m *Sequitur Bar. Bald. & Saly.* n *Idē Bar. Bal. & Sa.* o *Sequitur prædec. scri.* p *Idē prædec. scribit.* q *Idē tenet Bar. & Sa.* r *Sequitur Bar. Bald. & Saly.* s *Vide quod vius secūdū Oldra. Ang. & Saly.* t *Et bene. Barto.* u *Et bene Bar. Sa.* x *Et vide si esset in praxi. paratic. sup g. Bar.* y *Ista differētia gl. ibi cet. Bar. & Saly. & ibi not. secūdum eosdem.*

BIU Cujas

bis.&.ff.e.l.vim facit.quod locū habet si habuit animū vt etiam vim inferret,si me inuenisset:vt.ff.de fur.l.si quis ex domo. Super quarto quęro: Nūquid ipso iure dominiū amittit,& ipso iure quęratur spoliato? Videtur ꝙ sic: vt in crimine læsæ maiesta. vt.j.ad.l.Iul.maie.l.fi.& in cōmissione vectigaliū:vt.ff.de publi. l.cōmissa.& in mulie- re,quę suo raptori nu- bit,quę amittit ipso iu re dominiū rerū quas lucrata est ab eo:vt in auth.de rap.mulie.quę rap.nu.col.ix.& ad idē est.ſ.locati.l.fi.& ī au- then.de litig.§. fi.col. viij.&.ſ.de ac.& obli. auth.immo.nos dicim⁹ cōtra:[a] quia hęc litera dicit,amittat,nō amit- tit,vel amisit:& sic per sentētiā aliàs amittit: vt.ſ.de hęret.l.quicūq;.§. ꝙ si fecerint. & de apostā.l.j.&.ff.ad Sill.l.necessarios.§.non aliàs.& de iur.fis.l. eius qui.& in auth.vt lit.iu.§.illo.col.ix.&.ff.de rescin.vē.l. fun dus.Super vltimo quęro,an possęsio tātum,vel ꝓprietas etiam ęstimetur? quod solui in litera,hoc est in capite istius glo.Secū- do,si fructuarius est expulsus,vel ꝓprietarius: an cōpetit vtriq; altero expulso? Respō. [b] si eo animo vnum deiicio, quia credo eum solum habere ius in re, vtrique teneor: quia vno deiecto, alter deiici videtur. Si vero eius solum vsumfructum velim au- ferre,vel solam ꝓprietatem:ei soli teneor, vt id quod abstuli & tantumdem reddam: vt.ff.de fur.l.inter omnes.§. si seruus.&.ff. e.l.si de fundo.licet de fundo quidā aliter dixerint.ſ.vno expul- so,nō videri alium deiici.contra quos est lex.ff.eo.l.si de fundo. Tertio,quid si rem cōmunē totā inuado socio meo possidente? Respō. [c] ꝓ parte socij teneor: vt arg.ff.de fur.l.si socius.etiam ꝓ mea teneor,diuersimode tamen. Quarto,si alius possidet vsum- fructū meū non ꝓprietarius,& eum deiiciam: & sic amitto ius meum:cui applicabitur, ꝓprietario,vel expulso? Respon. ꝓprie- tario,sed æstimatio fructuario: vt.ff. eodem.l.si de fundo. Item si Iudæus possideat mancipium Christianum meum,& illud in- uadam: an applicabitur Iudæo? Respon.non: [d] vt supra vt ne- mo Iudæus &c.l.j. Quinto, quæ actio detur? Respon.condi- ctio ex hac.l.quæ dabitur simul pro possęsione & proprietate: quod est mirabile. Sexto, an dabitur hæredibus? Respon. sic. Item an contra hæredes? Respon. non, cum sit pœnalis: nisi inquantum peruenit ad eos: vt instit.de perpe.& temp. act.§. non autem.&.ff.e.l.j.§. hoc interdictum.&.§.fi.Septimo,an re- stituendo rem inuasor ante litem contestatam, vel ante senten- tiam liberetur à pœna? Respon.non: vt.ff. de fur.l. qui ea men- te.etiam si sponte expulsus acceperit, cum non succedit hæc pœna loco rei: vt.ff. de arbi.l.si quis rem. Octauo, quid si egi tantum ad rem, an supersit actio ad pœnam? Respon. sic, cum actione non officio debeatur: vt.ff. de condic.fur.l.si pro fure. §. furti. Nono, an possit appellari? Respon.sic,quod dic vt su- pra si de momen.pos.l. j. Decimo, quid si seruum quem possi- deo,cum se liberum contendat, mea auctoritate acceperim? Re- spon.non amitto ius meum: quia neminem possęssione priua- ui, etiam si esset in possęssione libertatis:quia seipsum non pos- sidet, licet in possęssione libertatis esse dicatur.& hoc secun- dum Io.& nos qui dicimus inuasorem non cadere à dominio ipso iure.cum enim detur condictio ex.l.ista: si alicui daretur, à domino daretur: seruo enim dari non potest.at domino contra seipsum dari non potest: nanque obligari non potest: vt.ff. de fideiuſ.l.si eum hominem. Forte secundum alios aliter dici potest, qui dicunt inuasorem ipso iure amittere dominium.so- lum ergo punitur dominus ex tali violentia: quia dolo videtur eum possidere: & sic incumbit ei onus probandi: vt supra de proba.l.vis eius. Vltimo quæro, quid differt hæc constitutio ab aliis? primo ab illa supra de Paganis.l.Christianis? Respon. il- la specialiter in Iudæis & Paganis loquitur. Quid ab illa supra finium regun.l. si constiterit? Respon.quia illa post litem con- testatam, & tantum in illo iudicio. Quid ab illa, non abs re,in- fra.e.& supra locat.l. conductores? Respon. quia hæc incon- tinenti facit cadere in pœnam: illa expectat definitiuam sen- tentiam, sed & illa non distinguit, fuerit dominus, vel non: quod hæc facit. Quid ab illa, cum quærebatur? Respon.ibi di- ces statim. Item quid ab interdicto, vnde vi? Respon.illud an- nale,& in simplum,& dolum exigit: hæc perpetua & pœnalis, & non exigit dolum. Quid ab edicto diui Marci? Respon.illud speciale in re, in qua actor habet ius. Item quid ab illa supra de suffragiis? Respon.illa specialis est. Accursius.

*Ex Cod. vnde.l. 8. & ante hanc par. l. de ac quirē. & de abi ben. Cuiac.*

*Quod mo- tum infer- uenit vo luntas Dynia ff. l. Cuiac.*

*Ex bene. B. Ac & Sa.*

*Placet Sa cul. disput B. B. & Ange.*

*Placet Bar. Bald. & Saly.*

*Domus gl. fol. fin. ad fi. Seruius communiter dic. hic.*

*Seruū quę possidet se esse liberū cōiectu dicit, ſ. acci pere meā mea perdo.*

Mōmētariæ† [a] possęssionis interdictum,† [b] quod nō ſemper ad vim publicam pertinet, vel priuatam: mox [c] audiri, ĩterdū etiā ſine ĩſcriptione, meret. Dat. VI. Id. Iun. † Mediolani, Olybrio & Probino Coss.

*Difficultas probationis, & odiū delinquętis, facit vt admittatur probatio ꝓ iura-*

A *Momentariæ.*] CASVS. Deiectus per vim de possęssione aliqua momentanea audietur interdictum proponens, & siue in ſcriptis, siue non. Viuianus.

a *Momentariæ.* potest dici [e] quòd tacitè soluit tres quæstiones. Prima est, vtrum interdictum vnde vi sit momentariæ possęs- sionis, sicut & illa in- terdicta quæ pro pos- sęssione cōpetunt: quia si sit momentariæ pos- sęssionis, nō licebit in eo appellare: si autem non sit, licebit appel- lare? Respon.quòd est mōmētariæ possęssio- nis. Secunda est, vtrum interdictum vnde vi quod est momentariæ possęssionis, ex vi na- scatur,& vtrum ex pu-

*mētū actoris. Vel sic: Cōtra violētū cōstituto de violētia, dāna & interesse probātur per actoris iuramētū, iudicis taxatione præmis- ſa. Bal. Vel sic: Si dānū illatū tēpore inua- ſionis nō potest liquido probari, iudex ĩſpe- cta persona, & negotii qualitate debet il- lud taxare, & postea iuramentum actori deferre, & eius iuramento vſque ad quan- titatem taxatam ſtabitur. Salycetus.*

IX. Imperator ZENO. A. Seba- ſtiano præfecto prætorio.

B blica tantum, vel ex priuata tantum competat? Et dicitur quòd non ſemper ex hac, vel ex illa nascitur: sed interdum ex hac, in- terdum ex illa. Tertia vtrum necesse habeat inscribere, qui hoc interdicto vtitur? & dicitur quòd non. Potest & addi quarta quæstio, vtrum scilicet iudicium possęssionis primo expedia- tur quàm iudicium proprietatis? & ista innuitur per dictionem illam, mox. Ad primam quæstionem facit supra ſi de momen- taria possęssione &c.l.j. Sed quæro, quam vtilitatem hodie ha- bet hoc interdictum, vnde vi: cum per constitutionem, ſi quis in tantam.violentia puniatur? Respon. [f] quia vtilius est ipsum proponere quo ad quid, quàm constitutioné: quippe cum à ſen- tentia lata ſuper interdicto non appelletur, sed à ſententia ſuper constitutione lata liceat appellare: [g] cum non sit possęssorium, sed petitorium constitutionum iudicium. etſi enim per illud re- ſtituatur possęssio, non tamen ꝓpter hoc possęssorium dicen- dum erit: quia sic rei vindicatio possęssorium diceretur. Ité cō- ſtitutio non ꝓsequitur niſi duplū. secus autē esse potest in inter- dicto, cū omnes accesſiones, & lucra, & dāna in id veniār: vt.ff. e.l.j.§. rectiſsimè.&.§. nō ſolū. Quarta quęstio est, vtrū ſi iudi- ciū petitoriū, & possęssoriū moueaī, audiri debeat primo qui pos ſessoriū, quàm qui petitorium intētat? Rn. [h] primo eum audien- C dū ꝓ illa verba, mox audiri &c. ad quod.ſ.de rei vin.l.ordinarij.

b *Interdictum.* ſcilicet vnde vi, quod est mōmētarium sua ori- gine: [i] nam qui vincebat interdicto, poterat ſtatim ſuccumbere in petitorio: quod hodie non est ſi agatur per.l.ſi quis in tan- tam. quòd sit momentaria, niſi quando filius vel mercenarius inuaſerint: ipſi quidem tenentur. ſed pater, vel dominus ad vin- dicandum admittuntur: vt.ff. eodem.l.j.§. ſi filius. hoc quidem interdictum, vnde vi, non ſemper pertinet ad vim publicam: quia quandoque ad priuatam, vt quando ſine armis. Item non ſemper ad priuatam: quia quandoque ad publicam, vt quan- do cum armis.

c *Mox.* id est ante causam ꝓprietatis. Vel mox id est ſine ſo- lennitate. Vel [k] id est ſine dilatione aliqua debeat audiri ille qui ꝓponit: vt infra ad leg.Iul.de vi.l.ſi quis. & etiam ſine inſcri- ptione, quando ſcilicet agitur ciuiliter. secus ſi criminaliter, ſci- licet.l.Iulia de vi.vt.ff. de accuſa.l. libellorum.& hic dicit in- terdum etiam ſine inſcriptione id est ſine libello ſcripto: vt.ff.de eden.l.j.§. edere. niſi in caſu ſcilicet in conuentione illuſtrium ꝓsonarum: vt infra de digni.l.quoties.lib.xij. hodie indiſtinctè datur ꝓ authenti. offeratur.ſ.de libel.obla.& erat fortè dubita- D tio legis: quia poterat agi criminaliter, & sic non posſet agi ci- uiliter. Sed contra est: vt hic, & infra quando ciui. act.l.j. Vel dic à capite interdictum ſcilicet quodlibet, vel vnde vi, vel quo- rum bonorum, vel vti possidetis, vel quodcunque aliud. sic ge- neraliter dicitur interdictum momentariæ possęssionis: vt.ſ. qui legi.per.l.fi. quod non pertinet ſemper ad vim publicam, vel priuatam: nam vnde vi pertinet: aliàs non debet dico audiri. [l] & cætera verba expone, vt supra. Sed quam vtilitatem habet hodie hoc interdictum, cum ſufficiat constitutio, ſi quis in tan- tam? Respon. quia in ea appellatur: hic non. Item citius expe- ditur in interdicto, quàm in constitutione. fortè nec vult actor pœnam.

*Si quando.*] CASVS. Expuliſti me de possęssione prædij mei in quo erant multæ res: ſi ꝓponо interdictum vnde vi, & ꝓ- bem te vim mihi intuliſſe: ſi ꝓbare non possum ſingulas res eſſe abreptas, qualiter mihi ſuccurratur, quæritur? Rn. quòd iudex deferet ſuramentum mihi, vt iuré de æſtimatione illarum re- rum quas amiſi: ipſe determinabit quantitatem, vltra quam non debeam iurare: & ſacramento interpoſito, in id quod iurauero, iudex te mihi condemnabit. Viuianus.

*Patefacta.*

*e Et bene. Bar. Bald. & Saly.*

*f Sequitur eam Saly.*

*g Idē Bar. Bal. & Sa.*

*h Sequūtur præd. ſcrib.*

*i Iſtā gl. vſq; ad finē ſequūtur præ- di. ſcri.*

*k Qualibet expoſitio gloſſ. placet Bar. Bald. & Saly.*

*l Iſtam gl. reputat val de ſingula- rē Sal. hic.*

BIU Cujas

a *Patefacta.* id est liquido probata.
b *Abreptis.* id est exportatis & per vim detentis.
c *Tempore impetus.* scilicet dato.
d *Comprobare.* difficile enim est probare singula vtensilia.
e *Qualitate.* inspecto diligenter an hæc persona expulsa diues fuerit vel non, & an eo loco sit verisimile q̃ tot res tenuerit.
f *Manifestet.* ratione ergo difficultatis, & in odiũ violenti statuimus iuramento: vt.ſ.de iudi.l. properandum.§.j. &.l. sancimus. & .ff. de fur. l. in actione. §. de veste.& .ff.depositi. l.j. §. si quis argentum . & ff.eod.l.j.§. non solum. & extra de testi.cogen. c.peruenit.ij. regulariter autem contra, nisi semiplena fuerit probatio:vt.ſ. de re. cre.l. in bonæ fidei.
g *Condẽnare.* nec post ea taxat, sicut hodie in sacramento expensarũ: vt in authen. de iudi.§. oportet.colla.vj.

*a Sequũtur hãc glo. B. Bal.& Sa.*
*b Idẽ prædic.scriben.*
† *Concord. cũ hac.l. c. fi. extra de his quæ vi metúſve causa &c.*

NOn ab re.] CASVS. Sicut superiores constitutiones, meminerint. &, si quis. puniunt inuasores: & sic hæc punit colonos qui tempore conductionis finito detinẽt fundos domino inuito.dicit igitur quòd si colonus non restituat fundum domino conductione finita, si agat dominus cótra colonum, & conuincatur colonus, restituet p̃dij pos. & eius æstimationem.
h *Non ab re.* id est nó est sine causa,si non impunè procedatur, sed cum pœna.
i *Tam vetus.* ſ. eod. l. inuasor.& l.illa,meminerint.
k *Præsens.* scilicet si quis in tantam.
l *Conductoribus.* subaudi,nec &c.
m *Procedere.* id est non est sine causa, si non impunè procedatur,sed cum pœna.
n *Si locatoribus.* scilicet duxerint resistendum &c.quod est.j.
o *Allegatio.* sed quæ allegatio potest ei competere vt resistat?

*e Placet Bar. Bald. & Salyc.*
*d Sequũtur prædi.scriben.*
*e Idẽ Bal. licet Barto. contra.*
*f Placet Bar. Bald. & Salyc.*
*g Ista glo. est singula. secũdũ Sal. ad hoc quòd libellus conditionalis admittitur, vbi cõmissio pœnæ dependet à processu causæ.*

Dicunt quidam quòd probet conductor rem esse suam. quod non placet: vt.ſ.locati.l.ſi quis conductionis . Dic[c] ergo quòd tempus conductionis non erat finitum, & merces erat integrè soluta: vel fecit expensas vtiles vel necessarias in re: vt.ff.locati. l.penult.in princ.
p. *Ordine.* id est definitiua sententia[d] secundum Io. vel secundum alios,id est lite contestata.quod non placet:vt subiicit.&.ſ. locati.l.conductores.Sed secundum Io.qualiter peretur hoc dubium, cum ante sententiam non debeatur : secundum eum ? Respon.[e] hoc facit iudex ex officio suo:ar.ff.de ædili.edic.l.ædiles. j.§. item sciendum. Vel dic conditione f ex hac l. proposita sub hac[g] conditione,si fuerit contumax vsque ad sententiam.
q *Recuperantibus.* per actionem locati , vel per interdictum de precario:vt modo dixi secundum leges &c.
r *Cedere.* id est ipsi non cedant:vel cum conductores per seruos & filios teneant, non patiantur eos cedere . sed hæc sunt vera quando locator possidebat : quia dicit litera , possessionem alienam . Sed quid si conductor rem suam conduxit : vnde non tenuit locatio , & possidet conductor: vt.ff. de vsucap.l. ei à quo? Respon.idem[h] per.d.l.ſ.loca.l. si quis cõductionis.& secundum hoc dicitur hic alienam,scilicet locatoris opinione,vel præsumptione:vel tunc quando locauit.

SIquando vis in iudicio fuerit patefacta, [a] deinde super rebus abreptis,[b] vel inuasis, vel damno dato tempore impetus[c] quæstio proponatur: si non potuerit qui vim sustinuit, quę perdidit singula comprobare: [d] taxatione à iudice facta pro personarum atque negocij qualitate, [e] sacramento † æstimationem rerum quas perdidit, manifestet: [f] nec liceat ei vltra taxationem à iudice factam iurare: & quod huiusmodi iureiurando dato fuerit declaratum, iudicem condemnare [g] oportet. Dat. Idib. Decembr. Constantinop. post consulat. Armatij V.C.

*Alieno nomine tenens ad restitutionem, conuenitur vsque ad sententiam: sine causa non resistuens, damnatur ad restitutionem, & insuper ad rei æstimationem. hoc dicit, & est singularis lex contra colonos & inquilinos precario tenentes, & quoslibet alieno nomine possidentes. Bald. Vel sic: Colonus vel inquilinus seu precario tenens ab alio, si vsque ad sententiam in restitutione moratur sine causa, condemnandus est vltra rei restitutionem in ipsius rei æstimationem.Salycetus.*

x. Idem A. Sebastiano præfecto prætorio.

NOn ab re[h] est, quemadmodum possessionis alienæ inuasores,tam vetus[i] quàm præsens[k] sacra constitutio censuit esse puniendos: ita nec conductoribus,[l] & possessionis alienæ detẽtoribus impunè procedere,[m] † si locatoribus[n] forte/vel possessionem rerũ suarum quam apud alios precario modò esse concesserant,recuperare secundum leges volentibus, cum nulla sibimet cognita legibus allegatio[o] competeret, duxerint resistendum: & non protinus, id est non expectato iudiciorum ordine, [p] alienã possessionem recte eam recuperantibus [q] cedere [r] patiantur. Eos nanque iubemus pro tanta suæ iniquitatis impudentia, si cognitionis iudiciariæ euentu fuerint condemnati: rei cuius possessionẽ sponte restituere vsque ad definitiuam sententiam minimè passi sunt,æstimationem victrici parti vnà cum ipsa re præbere cõpelli. [f] Dat. V. Kalend. April. Constantinop. Theoderico & Venantio Coss.

*Occupans possessionem vacantem, tenetur eam restituere domino, quemadmodum tenetur inuasor, vel fur.hoc dicit no. & est vna de quinquaginta decisionibus Iustiniani. Bald. Vel sic: Occupans possessionem rei alienæ vacantem, tenetur conditione ex hac lege illam restituere, quæ finitur annis triginta.Bart.& Salycetus.*

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quærebatur inter Illyricianam aduocationẽ,[t] quid fieri [u] oporteret propter eos qui vacuam[x] possessionem absentium sine iudiciali sententia inquilinis, & precario possidentibus, illa generalis. & facit ad hãc l.ff.eod.l.colonus. & l. cum fundum . &.ff. de † cedere. acqui.pos.l.ſi quis rem.
Item ad hoc vt posit vsque ad sententiã pœnitere, facit.ſ. de plus peti. l.j. ADDITIO. Addas quòd condictio ex ista.l.datur etiam cõtra conductoris hæredes. text. est in.l. conductores.ſ. loca. quod intelligas verum,si hęredes sciuerint rem cõductam . si enim ignorauerint, non tenentur condictione ex hac lege,quin iustam habent causam ignorantiæ : vt l. qui in alterius. ff. de regul. iur. quod satis probatur in hac. l. ibi, cum nulla sibimet &c.

*si agatur actione ex cõtractu locationis: secus si condictione ex ista lege secũd. Bar.*
*i Idẽ Bar. Bal.& Sa.*

CVm quærebatur.] CASVS. Constitutiones superiores, inuasores prædiorum quæ ab aliis possidentur, puniũt, de illis qui inuadunt prædia quæ à nullis possidẽtur, sed à possessore vacua sunt, nulla facta mentione: super quo articulo loquitur hæc præsens cõstitutio . dic ergo sic: Non curabam vel negligebam quædã prædia ad me pertinentia: vnde nec animo nec corpore ea possidebã. vacuam possessionem prædiorum occupasti: qualiter sis puniendus, quæritur? Respõ. q̃ ve teres.ll.non dabant interdictũ vnde vi,vel quod vi aut clam: sed rei vin.& certe puneris in hoc quòd possessionem, & eius æstimationem restitues:& non excusaberis prætendens quia à nomine possidebantur prædia;quia quilibet scire tenetur quòd ea quę sua nõ sunt,aliena sunt,ad exemplum furti:quia si rem meam me inuito cõtrectaueris,teneberis furti, licet dicas te ignorasse rem meam fuisse:sicut ad restitutionem possessionis teneberis per cõstitu.l.ſi quis in tantam.nisi spacio.xxx anno.extiteris munitus.

t *Aduocationem.* id est inter aduocatos de Illyrico.
u *Quid fieri.* id est quod ius constituit.
x *Vacuam.* quæritur quæ dicitur vacans siue vacua ? Hugo de porta Rauennata,tunc cum alio ingresso possessionem quam animo retinebam,me absente suspicatus sum me posse repelli: vt.ff. de acqui.pos. l.sed & si nolit. tunc enim interdictum locum non habet,quia veniens non sum prohibitus,vel expulsus:& sine corpore vis fieri non potest:vt.ff.eo.l.j.§.idem Labeo ait eum.& argu.ff.quod me.cau.l.metum autem præsentem.§.denique. & pro eo est quod hic dicitur,violentia &c.& cum ad locum ire timet, iam pro derelicto habet:vnde vacans ab eo dici potest. Io. hanc positionem casus reprobat: [k] hæc enim possessio non potest dici vacua ante suspicionem suam,nec postea:quia iam alij est quæsita,licet iniustè.Item habet locum interdictum vnde vi : vt.ff.eo. l.j.§.deiicitur enim.&.§. siue autem. &.l.iij.§. si quis autem. nam & qui occasionem &c. vt.ff.ad leg.Aquil.l.qui occidit.§.pe. nam propter eum amissa est possessio.P.vero cum Hug. consentiens, vt competeret interdictum, necessarium esse dicebat vt ad fundum iret:& si tunc nõ admitteretur,competeret interdictum.sed certe

*Possessio quando amittatur aut vacua.*
*k Sequitur Bar. Bal. Ang. & Sa.*

BIU Cujas

certe tunc nasci non poterat: quia tunc cum non admittitur, non possidet: & sic cessat interdictum: vt.ff.eo.l.j.§. interdictum autē hoc. sed ipse respōdebat tunc demum videri amittere: & prætertam amissionem ad præsens tēpus trahi. Sed quo iure? Tu dic[a] vacantem siue vacuam dici, quæ à nemine possidetur, neque animo, neque corpore: quod euenit propter longum tempus, vt dicunt. vel propter oblivionem quæ ex longo tempore euenit: vt nos dicimus: vt.ff. de vsuc. l.furtum. Vel propter absentiam vel negligentiam domini: vt infra.de vsucap.§.quod autem ad eas. Vel propter inundationem eo priuato: vt.ff. de acquir. possl. Pomponius. Vel quia alius eum deiecit: nec tamē ille intrauit: nec iste postea est reuersus: vt.ff.de vsucap. l.non solum.§.si dominus. nec placet [b] distinctio aliorum qui dicebāt aliam esse vacuam, aliam vacantem. vacua quæ animo tenetur, nō corpore: vt dominus H.hanc.l.intelligebat. vacans, quæ neque animo neque corpore tenetur. nulla enim lege cōfirmatur talis distinctio, sed infirmatur: vt j. de omni agro deser. l.quia agros.libr. xj. & quæ hic dicitur vacua, instit.de vsuca.§. quod autem. dicitur vacans: vnde idem est.

a *Nec vnde vi.* hoc non: quia exigit violentiam personæ factā, vt hic subiicit, &.ff.eo.l.j.§.ij.&.§.interdictū autem hoc.

b *Quod vi aut clam.* quia nihil fecit vi aut clam, sed inuasit. nec, si quis in tantam: quia & illa exigit vim factam personæ: vt.s.eo.l.si quis in tantam. nec vi bo.rap. eadem ratione: & quia [c] non est res mobilis. Sed immo videtur cum iste clam possidet, debere competere interdictum ratione partis vltimæ, scilicet clam: cum non solum clam faciat qui id existimat, sed & qui existimare debet se prohibitum iri si dominus sciret: vt.ff.quod vi aut clam. l.prohibere.§. fin. contra hoc dicit allegando.

c *Minimè.* cum tamen possidebat.

d *Vt prædonem.* ex hoc videtur quòd res sit vitiosa: sed hoc est ad pœnam inuasoris, non rei vitium: vt.ff.de vsuca.l.sequitur.§. si tu vi me. & instit.de vsucap.§.quod autem ad eas.

e *Et generali iurisdictione.* id est pœna statuta.s.eod.l.si quis. vel illa statuta.s.eod.l.inuasor. secundum B. vel statuta [d] hac.l.secundum P. vt de fructibus teneatur, de quibus non tenebatur per.l.illam, inuasor. & sic non corrigit illam, sed addit ad illam, quæ statuebatur per interdictum vnde vi.

f *Ea teneri.* id est obseruari.

g *Per ignorantiam.* ignorantia ergo non excusat. quod intellige non quòd crederet esse suam, quia tunc non teneretur: [e] sed sciebat non esse suam, & ignorabat cuius esset: & sic erit bona similitudo de furto: vt subiicit. Item per hoc quod dicit, alienam, patet quòd non loquitur de re hæreditaria vacante: quia illa nullius est: vt.ff.de re.di.l.j.§.j. Item quid si erat sua: sed vacans ab alio? Respon. non habet locum, nisi sit aliena: vt hic secundum P. sed dici [f] potest habere locum, nisi incontinenti probet dominus suam: vt.ff.vt in poss.leg.l.si is à quo.

h *Quod suum non est.* & non [g] est res sacra, vel religiosa, vel quæ in nullius bonis sit: subaudi ergo & quòd alicuius sit.ff. de dam. infec.l.si finita.§.cum vero.&.ff. de manu. l.iiij.in princip. Item quid si ab eo qui vacantem intrauit, cœperit vacare possessio: nunquid restituetur ei à quo primo cœpit vacare, an ei à quo secundo cœpit vacare? Ioan.secundo: vt.ff.e.l.cum à te.&.l.j.§.qui à me vi. Item si vacantem occupaui, & postea deiiciar, an tenear? Vel si desij sine dolo possidere? Primo casu videtur me teneri, cum habeam interdictum: vt.d.§. qui à me vi. Itē nunquid exigitur hic dolus? Respon.sic: [h] vt hic, omnes enim &c. & quod subiicit de furto, licet secus sit in illa. l.si quis in tantam.

i *Voluntatem.* quoniā ignorat dominum.

k *Teneatur.* si sciebat alienam, licet ignoraret cuius: secus si crediderat suam: vt.ff.de furt. l.vulgaris.§.si is qui.xx. &.§.idem Iulianus.

l *Dispōsita sunt.* scilicet hac nostra lege.

m *Triginta annorum.* quo spacio tollitur omne ius: vt.s.de prescrip. xxx. ann. sicut etiam si inuasor possidet. si autem alij vendat, habet locum præscript.x. vel xx.an.olim, hodie. xxx. vt.s.de prescript. longi temp. x. vel .xx. annorum. l.j. & authen. malæ fidei.

*SI PER VIM,* [i] *vel alio modo ab. &c.* *Dictum est supra de turbata possessione præsentis, nunc dicamus de turbata possessiōe absentis.*

n Alio modo. *veluti si ab imperatore, vel ab aliquo iudice sit impetrata: nam & hic quodammodo turbatur: quo casu loquitur lex.ii. huius tituli.*

*Et not. quòd in hunc quoque casum* [k] *locus erat interdicto vti possidetis, quod est.j.titu. proxi. sed quia nouū aliquid super hoc constitutiū præsens disponit, ideo hunc titulum huic casui proprium ponit.*

*Iudices.*] *CASVS.* Habebam possessionem, & in ea colonos vel seruos. cœpi abesse, & me absente expulisti illos qui erant nomine meo in possessione: an expulsi agere possint ad recuperandam possessionem, & iudex eos audire debeat, quæritur? Respon. quòd sic: nec obstat exceptio quòd non habeant manda. de experiundo, vel quòd seruus non habeat legitimam personā stan di in iudicio, nullo tempore domino excludendo quin reuersus agere possit, si colonus vel serui agere per negligentiam supersederint. & licet isti possessorium intenderunt iudicium, quæstio super proprietate domino reseruabitur.

o *Priuati sunt.* per vim. Azo. loquitur ergo hæc cōstitutio in casu quo absens per colonū suū vel huiusmodi personas possidebat.

p *Personas.* id est personas nomine absentium agentes. Azo.

q *Formidabile.* quantum ad violentum. Azo.

r *Quolibet modo.* non ergo distinguitur absentia sit necessaria, vel probabilis, vel non.

s *Retinebat.* hoc est planum: cum hic qui agit, fuit expulsus. Sed an alius seruus non expulsus nomine absentis agere possit? Videtur quòd non: vt hic. Econtra quod sic: [l] vt in principio legis, quæ generaliter dicit. & sic tota videtur generaliter loqui. arg.ff. de iuris & facti igno.l.pe.§.& licet. creditori quoq; datur actio, si à possessione cadat: vt.j.de præto.pign.l.fina.

t *Quia.* ratio remotiua. hac enim ratione videbantur secludi: quod non est verum.

Constantino Augusto II. & Constantio Cæsare Coss. Constantinopo. post Consulat. Lāpadij & Orestis VV.CC. anno secundo.

*TITVLVS V.*

## SI PER VIM VEL alio modo [n] absentis perturbata sit possessio.

*Dicit Butr. Mirabilia ponit hæc lex. Quòd ad recuperandā possessionem absentis admittuntur carentes mandato, supple, cauentes de rato: & serui qui aliàs in iudicio esse non possunt. sed licet admittātur ad causam possessionis, non tamen admittuntur ad causam proprietatis. h.d. & non est alibi. Bal. vel sic: Pro recuperāda possessione qua quis in absentia est spoliatus, quilibet sibi coniunctus, vel etiam amicus, aut eius seruus admittitur, etiā post annū: nulla declinatoria exceptione obstāte. Et dominꝰ reuersus auditur perpetuo, & p̄dicti admittuntur in possessorio, & nō in petitorio. Sal.*

1. Imp. CONSTANTIN. A. Seuero.

IVdices, absentiū qui cuiuslibet rei possessione priuati sunt, [o] suscipiāt in iure personas, [p] & auctoritatis suæ formidabile [q] ministerium obiiciant: atque ita tueantur absentes, vt id solum diligenter inquirant, an eius qui quolibet modo [r] peregrinatur, possessio ablata sit, quam propinquus vel parens vel proximus vel amicus vel colonus vel libertus seu seruus quolibet titulo retinebat: [s] nec eos qui deiecti sunt absentium nomine possidentes, quia [t] minimè

i *Ad materiam huius tit. facit ca. vnicū cum gl. extra de peregri.*

k *Sequitur eam Salyc.*

l *Idē Bart. & Salyc.*

BIU Cujas

ipsis decisio† causæ [a] mandata sit, ab experiunda re secludant: nec si serui [b] sint, eorum reiiciãt in iure personas, quia huiusmodi conditionis hominibus causas perorare [c] fas non sit. [d] ℣ Sed post elapsa quoque spacia [e] recuperandæ possessionis legibus præstituta, litigium eis [f] inferentibus largiri conuenit: vt eos [g] momentarię perinde possessioni sine vlla cunctatione restituant [h], ac si reuersus dominus litigasset. ℣ Cui tamen domino quolibet tẽpore reuerso, actionem possessionis recuperandæ indulgemus: quia fieri potest, vt restitutio propter seruos infideles, vel negligentes propinquos, vel parentes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel libertos interea differatur [i]. Absentibus enim officere non debet tempus emensum, [k] quod recuperandæ possessioni legibus præstitutum est: sed reformato statu [l] qui [m] per iniuriam sublatus est, omnia quæ supererunt [n] ad disceptationem litigij [o], immutilata permaneant: iudicio [p] seruato iustis legitimísque absentibus personis [q]: cum valde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine contra præsentium violentiam subueniri [r]. Dat. X. Kalendas Nouẽb. Constantinop.† Constantio. VII. A. & Constante Cæs. III. Coss.

a *Decisio causæ.* speciale est, vt aliquis alieno iure sine mandato agat. sic & in aliis coniunctis personis: vt. ff. de procu. l. sed & hæ. &. l. Pomponius. in fi. sed regulariter contra: vt. ff. de negoc. gest. l. si pupilli. §. fin. & l. si autem is. &. ff. de regu. iur. l. nemo alieno. Accursius.

b *Serui.* No. ergo speciale, seruum agere: sic. ff. de iudi. vix. & supra vbi causæ fis. l. pe. regulariter contra: vt supra de iudi. l. seruus. & his casibus puto seruum iurare de calumnia. de defendendo vero non satisdat, propter id quod infra dicit, seruato iudicio &c. sed de rato sic, secundum Hug. eadem omnia in pupillo dicas: vt supra qui le. per. ha. l. finali.

c *Perorare.* aliàs curare.

d *Fas non sit.* regulariter, nisi in casibus.

e *Elapsa quoque spacia.* scilicet anni vtilis, qui in interdicto vnde vi ad recuperandam possessionem eius rei quæ non peruenit ad violentum, statutus est, vt supra titu. j. l. ij. Ioan. & hoc ideo, quia ad violentum hic peruenit: vt. ff. eodem. l. j. in principio. Alij dicũt spacia, scilicet triginta annorum, nõ tamen vltra quadraginta annos per. l. Anastasij: vt supra de præscrip. xxx. an. l. omnes.

f *Eis.* seruis.

g *Vt eos.* scilicet colonos, vel seruos.

h *Restituant.* condictione ex hac lege [d], vel per interdictũ vnde vi [e]. sic nota deiectum vel spoliatum sine mora restitui: vt & infra ad legem Iuliam de vi pu. l. si quis.

i *Differatur.* sed quid si egerint, & amiserint? Respon. non nocet dominis: sed fideiussores dati de rato tenentur.

k *Tempus emensum.* aliàs emersum, scilicet anni: vtilis enim est: vt. ff. eodem. l. j. §. annus. & sic non nocet ei qui est absens: vt. ff. de diuer. & temp. præscrip. l. j. Azo.

l *Reformato statu.* reuertitur ad primum casum. Accursius.

m *Qui.* scilicet status.

n *Quæ supererunt.* scilicet quæstio proprietatis. Item & de fructibus, & similibus accessionibus.

o *Litigii.* de proprietate. Accursius.

p *Iudicio.* scilicet de prædictis proprietate, & aliis accessoriis.

q *Personis.* dominis scilicet, & eis quorum nomine possidebant. hodie si ageretur per. l. si quis in tantam. non seruaretur hæc lex [f], cum ibi de dominio non quæratur: vt supra titu. j. l. si quis.

r *Subueniri.* q. d. satis est si possessionis recuperandæ damus potestatem.

*Casũ ponit tripliciter.*

NEc imperiale.] CASVS. Aliquis impetrauit priuilegium vt liceat ei possidere prædium meum: vel iudex interloquendo me absente pronunciauit aduersarium meum in possessionem prædij mei fore mittendum: an desinam possidere per hoc? Dicitur quòd non, nec mutatur possessionis status: quia iudici me absente non potuit plene liquere de causa: quia per allegationes partium non partis scitur an causa sit certa, vel non. Viuianus.

*a Sequitur Bar. Bald. & Saly.*

*† dictio. b Cocor. gl. in. c. cũ ex literis. super verb. distãtia. extra de rest. spo.*

*c Idẽ Bar. & Saly.*

*† Mediolani.*

*d Nihil est: quia ista. l. nõ introduxit remediũ de nouo, sed solũ legitimas psonas hic enumeratas ad agẽdũ nomine absentis. Bar.*

*e Idẽ Bar. & Bal.*

*f Idẽ Bar. & Saly.*

*Nec auctoritate rescripti, nec auctoritate interlocutoriæ iudicis potest non citatus de possessione repelli. Baldus. Vel sic: Possessor non conuentus nec citatus non debet in sua possessione turbari: etiam ex rescripto principis, vel interlocutione iudicis. Salycetus.*

II. †Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Petronio vicario Hispaniarum.

NEc imperiale [t] responsum quod supplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio cognitoris ex quacunque parte [t] innouare possessionis statũ, eo qui rem tenet absente, permittit: quia negotiorum merita partiũ adsertione pãdũtur. [u]*† Dat. XV. Kalen. Ianua. Mediolani, Cæsario & Attico Coss.

*TITVLVS VI.*

## VTI POSSIDETIS.

*Interdicto vti possidetis ille est in possessione tuendus, qui possidet non vi, non clam, non precario ab aduersario. hoc primo. Item intentato petitorio, si non satisdatur, possessio in agentem transfertur. hoc vltimo. Baldus. Vel sic: Compossessores prohibentur inuicem se turbare in possessione sua, nisi alter possideat ab altero vi, clam vel precario. Et si non satisdat in petitorio, patitur translationem possessionis. hoc dicit secundum primam lecturam. Vel sic secundum aliam: Per interdictum vti possidetis, prohibetur quis turbari in possessione sua, nisi à turbante possideat vi, clam, vel precario: reseruata quæstione proprietatis in alio iudicio cum remedio satisdationis, vel transferendæ possessionis. Salycetus.*

I. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. &. cc. Cyrillo.†

*Nec imperiale.* ad petitionem meam respondet imperator, vel alius iudex, quòd bonam causam habebam in quæstione possessionis: non ideo tamen mea auctoritate inuadam, sed vocato aduersario coram iudice inquiretur veritas: vt supra titulo. j. l. meminerint. Vel sic: Impetraui rescriptum ad aliquem iudicem, vt me tueretur in possessione. non igitur mea auctoritate intrabo: sed vocato aduersario, de veritate prius inquiri oportet: vt supra si contra ius vel vti. pu. l. & si non cognitio. Vel sic [g]: Iudex dixit interloquendo parti præsenti: Nisi aduersarius tuus venerit cras vsque ad tertiam, mittam te in possessionem rei de qua mota est controuersia. non debeo intrare, vel iudex me mittere, vel iubere vt intrem: sed adhuc expectatur. nam negotiorũ merita &c. & hoc quando non p cõtumaciam: aliàs bene sum mittendus: vt in authenti. de exhi. & intro. §. si vero etiam quidam. col. v. Sed nũquid licebit iudici pro absente respondere, & supplere? Respõ. non: vt dixim[s] supra de tẽp. ap. l. ij. in fin.

*† Ex Cod. 7. li. 4. ti. 20. l. 5.*

*g Qualiter cãsa possessionis est vera, & contra litera iuris dum Bal. & Bal. relicum pars huius legis extat. de adqu. possess. vti. Cõtra. tia. Concor. cũ cõsuetudine cũ gl. tacita de rescript. &. c. cũ cõsuetudine litteris. de rescript. integ. restit.*

t *Ex quacunque parte.* vel reus, vel actor.

u *Panduntur.* non ergo ante litem cõtestatam fertur sentẽtia: nã si hic esset lis contestata, vna etiam parte absente contraheretur eremodiciũ: vt supra de iudi. l. properandum. §. & si quidẽ. &. §. cum autem. secũdum vltimam positionem. Et no. quòd hęc lex facit ad secundã partem rubricæ. & facit supra de preci. imper. of. l. ij. Sed argu. contra. ff. de acquiren. possessio. l. iustè [h]. Azo. Et dic panduntur per litis contestatæ iuramentum de calumnia, testibus receptis.

*† l. Quinimo.*

*h Dic quòd ibi iudex sit cit legitimè, & pars te citata ex gnitoque ac negotio: hu vero nã sa tisfecit.*

*VTI POSSIDETIS.*

*De interdicto adipiscendæ & recuperandæ possessionis dixit: nunc de retinendæ.* [i]

VTi. Primo tractat de possessorio, scilicet de interdicto vti possidetis. Secundo subiungit de petitorio. secunda ibi, Ac satisdationis. CASVS. Habebam in quodam fundo proprietatem, tu vero vsumfruct. ego ciuiliter, tu naturaliter possidebas. si non permittas me facere in fundo ea quæ ad proprietatis causam pertinent, vel econuerso inquieto te in naturali possessione, quo minus liceat tibi vti frui: & tu aduersus me, vel econtrario ego aduersus te interdictum vti possidetis intentauero: qualiter iudex pronunciare debeat, quæritur? Respondetur quòd sic: Vti possidetis, ita possideatis, scilicet ego ciuiliter, & tu naturaliter, iubebit: vt ego te in naturali non inquietem, nec tu me in ciuili. Si vero tu victus es in possessorio, & velim conuenire te super proprietate fundi rei vindicatione, satisdabis iudicatum solui: quia nisi satisfederis, transferetur à te in me possessio.

*i Sequuntur hãc clausulam tionẽ Bart. Bal. & Sa. tisfecit.*

Vti

BIU Cujas

# Vti possidetis.

VTi possidetis [a] fundum [b] de quo agitur, cum ab altero [c] nec vi [d], nec clam [e], nec precario [f] possidetis, rector prouinciæ vim fieri prohibebit: [g] ac satisdationis [h] vel transferendæ [i] possessionis edicti perpetui forma seruata, [k] de proprietate cognoscet. Subquo agitur: rector ꝓuincię vim fieri ꝓhibebit vti possidetis, subaudi interdicto: & sic materialiter designatur verba interdicti. Vel secundo, sic: Rector ꝓuinciæ prohibebit vim fieri. subaudi, vobis possessoribus vti id est sicut possidetis fundū &c. cū ab altero &c. Vel tertio, rector [c] ꝓuincię ꝓhibebit vim fieri &c. subaudi, quo min⁹ possideatis fundū de quo agitur, vti, id est sicut &c. cū ab altero &c. Vel dic, rector ꝓuinciæ ꝓhibebit vim &c. videlicet nō patiendo venire ad arma &c. vt. ff. de vsufruc. l. si cuius. §. denique. aliàs. l. equisimū. in prin. Et no. ꝙ hoc interdictū ad immobilia, sed vtrobi ad mobilia ptinet, & i aliis similia sūt: vt. ff. vtrobi. l. j. nec enī poterat i mobilib⁹ dici, possidetis, cū nō possideatur: vt. ff. de acquir. possl. j. in princ. Sed vtrobi dicit ab vtrū & vbi, vt vtrū ponatur pro apud, vel pro penes: vbi, pro quem. & sic cōponitur ex duobus corruptis. q. d. penes quem est res mobilis, ibi sit.

a *Vti possidetis.* pone casum [a] iter ꝓprietariū & fructuariū: vt. ff. eo. l. fin. ij. respō. Vel dic ꝙ duo erāt possidētes, nō dico i solidū, qui inquietabātur à nō possidēte. Vel dic ꝙ honoris [b] ei loquitur in plurali, & cōstrue sic literā: Cū ab altero quo agitur: rector ꝓuinciæ vim fieri ꝓhibebit vti possidetis, subaudi interdicto: & sic materialiter designātur verba interdicti. Vel secundo, sic: Rector ꝓuinciæ prohibebit vim fieri. subaudi, vobis possessoribus vti id est sicut possidetis fundū &c. cū ab altero &c. Vel tertio, rector [c] ꝓuincię ꝓhibebit vim fieri &c. subaudi, quo min⁹ possideatis fundū de quo agitur, vti, id est sicut &c. cū ab altero &c. Vel dic, rector ꝓuinciæ ꝓhibebit vim &c. videlicet nō patiendo venire ad arma &c. vt. ff. de vsufruc. l. si cuius. §. denique. aliàs. l. equisimū. in prin. Et no. ꝙ hoc iterdictū ad immobilia, sed vtrobi ad mobilia ptinet, & i aliis similia sūt: vt. ff. vtrobi. l. j. nec enī poterat i mobilib⁹ dici, possidetis, cū nō possideatur: vt. ff. de acquir. possl. j. in princ. Sed vtrobi dicit ab vtrū & vbi, vt vtrū ponatur pro apud, vel pro penes: vbi, pro quem. & sic cōponitur ex duobus corruptis. q. d. penes quem est res mobilis, ibi sit.

b *Fūdū.* imò in ędib⁹ tātū: vt. ff. e. l. j. i princ. sed gratia exēpli [d] de edib⁹ dicit: vt i ea. l. j. §. iterdictū auté. Ité cū cloaca sit res immobilis, quare nō habet locū hoc interdictū: vt in. e. l. §. j? Rn. [e] quia speciale est de ea interdictū. Ité & quia solo inhęret: [f] vnde si agitur de solo, ꝓ cōsequēs de cloaca. [g] Ité nūquid ꝓ incorporalibus agitur? Respō. vtile locū habet: vt. ff. de serui. l. quoties. ij. & ff. e. l. fin. & i ser. vin. l. sicut. §. Aristo. in fi. licet non propriè possideantur: vt. ff. de acquir. rerum do. l. seruus. §. incorporales.

c *Ab altero.* scilicet aduersario, nō alio: vt. ff. eo. l. j. in fin. & l. ij. & hoc litis contestatæ tempore inspicitur: vt insti. eo. §. hodie.

d *Nec vi.* de vi pone exēplum: vt quia arare, [h] colere, ædificare phibētur: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. vi possidere. & l. vim facit. & ff. e. l. si duo. §. hoc iterdictū. &. §. cū inquilinus. &. §. ité videam⁹. in fi. & quod vi aut clā. l. j. §. hoc interdictū. & sic intellige illi⁹. l. principiū, si duo. Sed qualiter cōtra sic ipediētē datur hoc interdictū, cū nō possidere se cōtēdat? Respō. imò. qua enim ratione mihi facit vim quo minus possideā pacificè & liberè, eadē ipse possidere videtur quod mihi facit abesse. Vel dic nō est necesse vt & se cōtēdat possidere, sed sufficit ꝙ me possidētē inquietet, vt mihi cōtra eū detur interdictū, & hic tenetur [i] etiā iniuriarū: vt. ff. de iniur. l. iniuriarū. j. §. fi. & de ac. emp. l. qui pendēte. §. fin. sed quid si me turbet causa seruitutis quam sibi asserit? Respō. [k] habet locū vtile & negatoria: vt. ff. e. l. si duo. §. si vicin⁹. Vel aliter pone exēplū de vi, ꝙ qui vsumfructū se habere asserit, sua auctoritate deiiciēdo possidētē intrat possessionē ꝓtestādo se nolle auferre ciuilē domino: sed vt suā naturalē habeat. ratione enī ciuilis, quę sibi turbatur, habet domin⁹ interdictū vti possidetis. ratione naturalis habet vnde vi: vt. ff. de vi & vi ar. l. iij. §. vnde vi. quidā etiā ꝓ naturali dāt vti possidetis. quod nō placet. [l] Vel tertio, si aliquis ingressus est meā possessionē palā, & ego nō fuspicor me posse repelli, si postea me reuertēte nō admittit, medio tępore videtur vi à me possidere: [m] & sic eū superassem in hoc interdicto: sed ex quo nō admittor, tūc amisi: & interdictū vnde vi locū habet: vt. ff. de acqui. pos. l. clā. in fi. Sed quare tā extranea exępla pquiris, cū me possidēte possis tu venire, & vi mecū possidere, & tūc possum hoc interdicto experiri? Respon. nō est verū [n] vt duo possint in solidū nec naturaliter nec ciuiliter possidere, secūdū Ioā. [o] vt. ff. de preca. l. duo. licet Roge. cōcesserit in ciuili, non in naturali: vt ar. ff. de acquir. possl. iij. §. ex cōtrario. M. cōcesit in vtraq;. ar. ff. e. l. si duo. In prędicto ergo exēplo hic vltimo posito, circa idē non possident duo: vt. ff. de acqui. pos. l. quod meo. §. fi. nec obstat. d. l. si duo. quia eam expone vt supra dixi. vnde dicimus quòd si quis ingrediatur meam possessionem me absente, non acquirit ciuilem: quia nec ego eam perdo.

e *Nec clā.* clā à me [p] possidet, qui me absente clā intrat possessionē meā: vt. ff. de acquir. possl. clā. & quod vi aut clā. l. iij. §. fi. hic enim introitus clādestinus habet naturalē possessionē, non ciuilē. Sed quidā dicūt ꝙ etiā ciuilē, dicētes duos [q] ciuiliter possidere, & habēti ciuilē tātū tenetur interdicto vti possidetis, vt hic. Sed opponitur. Pone ꝙ ego dominus vocaui eū in ius, certe eo existēte in iure, nō habet ciuilē, quia eā habeo ego: sed nec naturalē, quia nō est in fundo: & quo iure quęsita fuit. s. ꝓ introitū, eodē iure est amissa. s. ꝓ exitū: vt. ff. de reg. iur. l. nihil tam. Rn. [r] quidā in fundo debere interdictū intētari: vt ar. ff. de arbi. l. si cū dies. §. pen. quod non placet. Dic ergo ꝙ sicut vi videris me inquietare, licet nō possideas, sed solū me ꝓhibeas: sic & clam inquietas, licet non possideas: vt. s. dixi. Vel dic quòd licet sit in iudicio mecum: tamen naturalem possessionem habet: nam & fructuarius suam possessionem naturalem etiam animo retinet: & non refert iustè vel iniustè quo ad possessionem quis habeat possessionem: vt. ff. de acqui. pos. l. iij. §. ex cōtrario. sed si retinet naturalem, vt dixi: ergo si dominus intrat, tunc non acquirit naturalē. Respō. festo quod dicis: nunquid ergo ratione naturalis amissę dabitur interdictum vnde vi? Respon. non: quia ciuilem retinet possessionem, quæ ei auferri ignoranti non potest: vt. ff. de acqui. pos. l. peregrè. §. quibus. &. l. quamuis. ij. Sed melior est ratio: [t] quia tempore quo accepit clam, non fuit natum interdictum, cum non sit aliquid vi acceptum. nunc propter hoc quòd non admittitur in possessione naturali, non nascitur: quia olim fuit amissa: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. eum qui. Sed arg. contra. ff. de acquir. poss. l. clam. in fine.

f *Nec precario.* precario tenetur à me, si precibus eius concessi retinendo in me ciuilem & naturalem possessionem, quod possum: vt. ff. de preca. l. certe. §. is qui. Vel etiam ciuilem tantum: vt in eo. ti. l. & habet. §. eum qui. nam & hic agam si meam ciuilē turbat: si autē cōcessi vtrāq;, quod & possum: vt. ff. de acquir. pos. l. Pōponius. §. si is. tūc nō agā, eū hoc interdictū tueatur possessoré: vt. ff. e. l. j. §. hoc interdictū. Sed si possessoré tuetur: ergo si me deiecisti, & te postea inquietē: ages hoc interdicto cōtra me. ecōtra videtur ꝙ nō, cū vi à me possideas. Respō. si tu cōtra me agas, succūbes: & si ego cōtra te, similiter succūbā: cū ego nō possideā: vt. d. l. §. hoc iterdictū. & ilti. eo. §. hodie tamē. Sed pone ꝙ ꝓposui libellū cōquerēs de te ꝓponēdo hoc iterdictū de fundo Seiano: tu de me nō es conquestus, nec libellum dedisti, nec interdictum proposuisti: nunc cognouit iudex quòd tu potior me es in possessione, absoluet te. Sed an & me tibi condemnabit, vt decætero te non inquietem? Videtur quòd sic, arg. insti. e. §. iij. & ar. ff. de proc. l. Pomponius. §. sed & is. in fi. §. & ar. ff. de prob. l. circa. & ar. ff. de lib. cau. l. diui. §. j. Sed arg. contra [u]. ff. de iureiuran. l. sed & si possessori. in principio.

g *Prohibebit.* sed qualiter formabit sententiam iudex in hoc interdicto? Dicunt quidam: [x] vti possidetis, sic possideatis: quia licet non sit certa in actis, tamen est certa. arg. supra de senten. quę sine certa quantitate. l. hæc sententia. Alij dicunt etiam si acta sint incerta, non esse curandum: quasi sic sit interpretandum, vt quilibet pro dimidia possideat: quod nihil [y] est, cum certa esse debeat: vt insti. de ac. §. curare. Dic ergo [z] quòd aut est ei liquidum, aut non. primo casu dicet: quia cognoui hunc in naturali potiorem, illum in ciuili: idcirco condemno hunc vt illum non inquietet in ciuili, & illum vt hunc non inquietet in naturali. Vel si de plena possessione est quæstio, dicat: quia inueni istum esse potiorem, ideo &c. cui sententiæ si contumaciter non pareatur, condemnabitur cōtumax in æstimatione possessionis: vt. ff. e. l. pe. §. fi. Item si forte de vsu nemoris sit quęstio, dicat: quia inueni eum potiorem in tali vsu: idcirco alium condemno vt illum non inquietet. & sic ecōtra si iste in alio vsu vel in eodem inueniatur. Secundo casu quando non est liquidum, abstineat à iudicando, prohibendo eos venire ad arma &c. vt. ff. de vsufruc. l. si cuius. §. denique. aliàs. l. æquissimum. in prin. & qui petitorium vult proponere, faciat. & sic potest intelligi. ff. e. l. si duo. in fi. primi respon. licet & quidam dicant forte sententiam esse ferendam, arg. supra communia de leg. l. fi. in prin. sed certe iudicio sortis stat̄, cum non est certum de iure, scilicet quæ pars potior sit in iure: sed factum est certum: at hic non ius, sed factum est incertum. hac ergo sententia lata satisdatur, vt subiicit.

h *Satisdationis.* scilicet de vtendo [a] fruendo si est fructuarius, qui obtinet in naturali, aliàs aufertur ei possessio: vt. ff. vsufructua. quemadmodū ca. l. j. in prin. &. §. j. Vel dic verius [b] iudicatum solui, quæ præstabatur olim etiam ab eo qui in rem conueniebatur, quod hodie non est: vt insti. de satisda. in princ. &. §. sed hodie. De iudicio sibi constat, quòd nec olim nec hodie [c], cum possideat immobilia: vt. ff. qui satisd. cog. l. sciendum. sed trāslata possessione eo victore non cauente, an ille victus satisdabit, qui nunc possidet? & forte sic: vt arg. ff. vt leg. no. ca. l. postquam. §. imperator. Alij contra. ff. de dam. infe. l. qui bona. §. si quis. Acursius.

i *Transferendæ.* si non satisdetur.

k *Formā seruatā.* quæ est vt primo possessoriū quàm petitoriū intentetur:



BIU Cujas

intentetur: vt.ff.e.l.j.§. huius autē interdicti.& supra de rei vin. l.ordinarij. Vel dic [a] seruata in satisdando, & transferendo possessionem. Extra quæro, si in aliqua re Titius habeat vsumfructum, Seius vsum: an Seius possideat? quod non videtur, cum naturalem habeat fructuarius. Econtra videtur quòd sic, cum ei detur hoc interdictū, & vnde vi: vt.ff.e.l.fi. & de vi & vi arma.l. iij.§. item si non.& sic duo, sed non in solidū, vel [b] non eodem iure. Item cum feudatarius naturaliter tātum possideat, si alij det in feudum, & ille alij: quis dicitur possidere? Respon. [c] dominus ciuiliter, vltimus naturaliter, medij nullo modo. Itē illud no. [d] generale, quòd naturalē possessionē teneo quādiu sum in conspectu: alias non, nisi per filium, vel seruum, vel colonum: sed ciuilem sic: vt.ff.de acquir.pos. l.iij. §. saltus. nisi quis idem dicat naturalem & ciuilē esse: quia tunc naturalis etiam animo retinetur. Item quid si ego proprietatem, tu vsumfructum in re habemus, tertius inuadit, vt vsumfructum tantùm habeat? Respon. possidet naturaliter, ex quo tu deponis animum possidēdi naturaliter, non prius: & agit inuasor contra me hoc interdicto, & vincit, quanuis vi possideat: quia non à me [e]: vt. ff. eodem.l. j. in fine.&.l. ij.

a *Ista expositio glo. bona est, sed prima melior secūdū Ang.*

b *In istoversi. gl. sentit veritatē secūdū Bart. An. & Sa.*

c *Idē tenet Bar. & Sa.*

d *Sequitur glo. Barto. & Ange.*

e *Sed abusfructuario: & sic ab alio quàm aduersario: quod in isto interdicto nō attenditur secundū Ang.*

*DE TABVLIS EXHIBENDIS.*

*Id est, testamētis, & omni scriptura quæ ad testamentū pertinet: vt ff. e.l.1.§. hoc interdictū. Et cōtinua sic: Expediuimus de interdictis quibusdā prohibitoriis, & quibusdā restitutoriis: nūc prosequamur tertiū mēbrū diuisionis, id est de exhibitoriis. Et quia exhibitoriorū quædā dantur de rebus pecuniariis, vt pro tabulis exhibendis: quædam pro personis exhibendis: audiamus primo de tabulis exhibendis. Azo.*

*Si in potestate.*] *CASVS.* Paterfamil. decessit filiis suis impuberibus institutis, Titio eis substituto. decesserunt impuberes in pupillari ætate: substitutus vult vindicare hæreditatem iure substitutionis, & petit à tutore pupilli testamentum aperiri & exhiberi, ad probandum se fuisse substitutum: quo iure hoc possit petere, quæritur? Respon. proponendo interdictum de tabulis exhibendis.

a *Substituti.* subaudi, maximè. nam & legatariis datur hoc interdictum: vt.ff.eo.l.iij.§. solent. Accursius. *ADDITIO.* Tu dicas, aut quis vult petere quòd exhibeantur totæ tabulæ, & totum testamentum, & hoc non potest facere, nisi hæres. ita loquitur hic. sed si vult petere sibi exhiberi illam particulam quæ pro se facit, tunc potest quilibet legatarius: vt.ff. de edendo.l. si quis ex argentariis.§.j.

b *Decedentibus.* si autem non decessissent, non posset agi hoc interdicto: vt ar.ff. de vulg. sub.l.ij.§. plane. secus pro legato: vt.ff.e.l.iij.§. pe. Et no. differentiam inter hoc interdictū, & edictum quemadmodum testamenta aperiantur, & actionē ad exhibendum: quia hoc habet locū quādo quis negat se exhibere posse: vel etiam fatetur se posse exhibere: sed dicit se exhibere non debere. Edictum autē contra illum qui fatetur se habere, sed nō vult demonstrare. Itē hoc omnibus quibus est aliquid in ea scriptura relictum, illud omnibus quicunque desiderant tabulas testamenti inspicere, vel describere: vt.ff.eo.l.j.§.j. &.ff. quemadmodū testa. aperi. l.j. in prin.&.l.seq. in prin.&.§.vl.& hoc mortuo testatore. eo autem viuo habet locum ad exhib. vt.ff. e.l. iij.

*Interdictū de tabulis exhibēdis, edictū quēadmodū testamēta aperiantur, & actio ad exhibēdum differunt.*

scripta. III. Idus Octobr. Nicomediæ. CC. Coss.

*TITVLVS VII.*

## DE TABVLIS EXHIBENDIS.

*Pupillari substituto, si pupillus in pupillari ætate decesßit, datur interdictū de tabulis testamenti exhibendis. Baldus. Vel sic: Post mortem pupilli tabulæ pupillares postulantur exhiberi hoc interdicto. Bartolus.*

I. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Germano.

SI in potestate patris fuerūt īpuberes filij, & vos eis estis substituti [a], atq; ita ad vos intra pubertatē illis decedētibus [b] cœpit hæreditas ptinere: de exhibēdis testamēti tabulis īterdicto vti potestis. PP. VII. Kalendas Maij, Seculari & Donato Coss.

*TITVLVS VIII.*

## DE LIBERIS EXHIBENDIS seu deducendis, & de libero homine exhibendo.

*Filio cui non infertur quæstio status, cōpetit hæreditatis petitio contra possidentem bona materna: & si aliquis dicit eum esse in sua potestate, competit interdictum de liberis exhibendis. Baldus. Vel sic: Si inter patrem & filium est contentio de potestate propter res: hoc interdicto expeditur. Bartolus & Salycetus.*

I. Imperator ANTONINVS A. Iustino.

*DE LIBERIS EXHIBENDIS, SEV deducendis, & de libero homine exhibendo.*

*Duas partes habet hæc rubrica. Prima, de liberis exhibendis, quod est inductū sui iuris tuēdi causa. Secunda, de libero homine exhibendo, & hoc officii causa: vt.ff. de interdi. l. ii. §. iuris sui. Item prima aliàs est de exhibendis: & sic exhibitorium tantum. aliàs de deducēdis, vt ducere liceat: vt.ff. e.l.i. in prin. & l. iii. in prī. & §. i. Et nota quòd de vltima nulla lex est in hoc tit. sed habet locum quādo quis dolo malo liberum hominem tenet inuitum: vt.ff. de libe. ho. exhiben. l. i.*

SI (vt proponis) cum tuæ [c] potestatis esses, super rebus maternis obtinuisti [d]: potes eos qui tibi cōdēnati sunt, cōuenire [e]. Quòd si extiterit qui te filium, & in sua potestate esse contendit [f]: interdicto [g] in eam rē propositō, de fide intētionis ei' quæretur. PP. VI. Id. April. Duobus & Aspris Conss.

*Contra tenentem filium alterius, competit interdictum de liberis exhibendis & deducēdis. Baldus. Vel sic: Si liberi nostri per alium detinētur: interdicto agitur vt exhibeantur, & exhibiti deducantur. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Cyrillæ.†

ADi præsidem prouinciæ, ac postula filios tuos exhiberi [h]. Subscripta. V. Id. April. Byzantij. AA. Conss.

*Interdictū de vxore exhibēda cōpetit cōtra patrē puellæ qui habet eā in sua potestate. Bal. Vel sic: Ad instar īterdicti de liberis exhibēdis, potest agi de vxore exhibēda. Bar. & idem dicas de deducenda. Saly.*

III. Iidem AA. & CC. Euodiæ.†

SI ad instar īterdicti de exhibēda filia [i] Philippi eū cōuenīēdū putaueris: rector puīcię aditus suā vobis accōmodabit notionē [k]. S. XII. Kalē. Decēb. Nicomediæ. AA. Conss.

a *Filia.* vxore tua.

b *Notionem.* proposito interdicto de vxore exhibenda, quod non habemus: sed ad instar eius quod habemus: vt.ff.e.l.j. in fi. & l.ij. & supra de nup. l. si inuita. Accursius.

§. si ipse. & eo mortuo, hæredi etiam datur ad exhib. vt.ff. quemadmo. test. aperi. l. iij. &.ff. ad exhi. l. iij. §. si quis extra. &. §. interdictum. Accursius.

† *Ad. est Cyrillæ, sed male.*

† *In marginibus Cōmentatorum.*

*Euodio. scr. legitur marito. Cōtinuatio.*

c *Tuæ.* scilicet propriæ.

d *Obtinuisti.* ex Orsiciano. Accursius.

e *Conuenire.* actione ī factū: vt. §. de re. cred. l. actori. Accursius.

f *Contendit.* forte ꝓpter vsumfructū quem in aduentitiis habet.

g *Interdicto.* de liberis exhibendis & deducendis: & hoc propter hæreditatem quam ille dicit per te sibi quæsitam: vt.ff. eodem. l. pe. Aliàs si solum de patria potestate esset quæstio, notio prætoris locum habet: vt.ff.e.l. iij. §. hoc autem interdictum. Dic ergo secundum Ioan. cum agitur pro filio: aut filius detinetur ab aliquo, aut ipse controuersiam sui facit. si detinetur ab aliquo: si quidem inuitus, locum habet hoc interdictum: vt.ff. e.l.j. in prin. sed & rei vin. vt puto, competit adiecta causa de iure Quiritum: vt.ff. de rei vind. l.j.§. per hanc. si autem volens: si is qui detinet, dicit se patrem: ad interdictum recurritur: sed non habet locum notio prætoris, siue officium iudicis: vt.ff. e. l.fi.&.l.iij.§. hoc autem interdictum. & hoc casu puto habere locum in rem actionem. Sed quidam hanc solam dicunt competere, non officium iudicis. Si autem à nemine detinetur, sed ipse sui faciat controuersiam: si quidem occasione hæreditatis agitur, habet locum hoc interdictum: vt hic, &.ff. eodem. l. penult. alioquin notio prætoris: vt infra eodem. l. iij. §. hoc autem. & præiudicialis in rem: vt.ff. de rei vindi. l.j.§. j. vbi de hac materia diximus. Accursius.

*Filius quo remedio petitio.*

*Tu videbis hic Spect. tit. de spon.*

*Di præsidem.*] *CASVS.* Si filius tuus ab aliquo possideatur: vt tibi exhibeatur, adire debes competentem iudicem.

h *Exhiberi.* id est extra secretum haberi: vt.ff. de libe. ho. exhiben. l. iij. §. ait prætor. per aliud capitulum agitur vt ducere liceat: vt.ff. eodem. l. iij. §. j. Accursius.

*§. 4. versic. si autem & Bar. in l. i.*

*Bar. hic*

*Si ad instar* [f].] *CASVS.* Accepi filiam Philippi in vxorem, quam penes se detinet, nec eam vult exhibere: qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd vtili interdicto de libero homine exhibendo.

*vult in text. loqui nō in vxore sed sponsa, idem in concubina.*

*Bal. in l. i. j. de ag. vi. &.l.i.j. de tut. & cura. l. ij. & l. ij. C. de ag. vi.*

## DE PRECARIO, ET SALuiano interdicto.

*Cõmutatio.* *De exhibitoriis interdictis dictum est: nunc videamus de hoc restitutorio interdicto, quod naturalem in se habet æquitatem: vt. ff. eodem. l. ii. §. i. Azo.* Primum potest dici vel retinendæ vel recuperandæ possessionis, & sic simile est interdicto vnde vi, eũ quãdoque trãseat possessio in rogantem precarium: vt ff. de acquiren. pos. l. Põponius. §. si is. quandoque nõ: vt ff. de precar. l. certe. §. i. quandoque naturalis sola transit: vt. ff. eodem titu. l. & habet. §. eum. Saluianum vero est adipiscendæ possessionis: vt insti. eodem. §. interdictum quoque.

### TITVLVS IX.
### DE PRECARIO, ET Saluiano interdicto.

*Saluianum interdictum competit pro rebus tacite obligatis contra ipsum colonum & inquilinum: sed actio Seruiana competit contra quemlibet possessorem rei obligatæ. Baldus. Vel sic: Pro pignore vendito cõtra emptorem non competit interdictũ Saluianum directum: sed ad hypothecariam actionem est recurrendum. Bartolus.*

I. Imperator GORDIANVS A. Aristoni.

SI te] CASVS. Debitor meus prædia mihi obligata si distrahat, cõueniam emptorem ac. quasi Seruiana. nec habet locũ in hoc casu interdictum Saluianum, quod competit domino super rebus tacite obligatis.

*Vtiliterne interdictum Saluianum extenditur ad Saluianum. l. penultimo.*

a *Si te non remittente.* aliàs agere non posses: vt. ff. qui. mo. pign. vel hypo. sol. l. si debitor. §. j. & infra de remis. pig. l. res. & de pig. l. debitorem.

b *Debitor tuus.* idémque conductor.

c *Debitorémve.* p eodem ponit. & subaudi, directum.

d *Competit.* immo videtur contra emptorem: vt. ff. e. l. j. in prin. &. §. j. Solu. directum denegatur, vt hic. vtile conceditur, vt ibi. & hæc est bona solutio. Alij dicunt, ibi in dicto. §. j. extraneum, id est colonum ad differentiam alterius locatoris: nam de duobus locatoribus ibi dicit. cum enim sit personale interdictum, nõ potest cõtra alium quàm contra contrahentem dari: vt. ff. de interdi. l. j. §. fi. quod non placet: quia & contra aliũ locatorem datur: vt ibi dicit. Item principium illius. l. non potest loqui nisi de extraneo, scilicet emptore. Nec obstat quòd sit personale: quia in rem scripta sunt: vt in ea. l. de ĩterdictis. prima ergo solutio vera est. Sed quę est differẽtia inter hoc interdictũ & Seruianã actionẽ? Rñ. in Seruiana oportet locatoré p̃bare colonũ fuisse dominũ tépore locationis: vt. ff. de pig. l. j. §. cum prædium. in fi. sed in interdicto sufficit si probet ipsum possedisse: & sic etiam pro aliena re datur actio. Item hoc possessorium, illud petitorium. Accursius.

*Interdictũ Saluianum & actio Seruiana differunt.*

e *Vel quæ ad exemplum.* id est quasi Seruiana. Vel dic Seruiana solennis, vel quæ ad exemplum eius, id est non solennis, quæ sola hodie frequentatur: vt supra de formul. l. j. &. ij. Accursius.

*Habitantis.*] CASVS. Concessi tibi domus meæ habitationem precario: an eam ab hærede tuo repetere possum, quæritur? Dicitur quòd sic.

f *Habitantis.* contra. ff. de diuer. & tempo. præscrip. l. cum hæres. vbi dicit hæredem rogantis non teneri. Sol. hic sciens: ibi ignorans. Vel hic peruenit ad hæredem, vel dolo malo fecit quo minus peruenire: ibi non: vt. ff. e. l. quæsitum. in fi. Item differt à cõmodato: quia illud ad certum vsum, & ante reuocari non potest: vt. ff. commo. l. in commodato. §. sicut. hoc quandocunque: vt. ff. e. l. j. & l. cũ precario. *ADDITIO.* Alias differentias inter precarium & commodatum videas per gl. in c. j. extra commodati. iuncta gl. in verbo, simile. in. l. j. ff. de precario.

*Precariũ à commodato differt.*

SI te non remittente] pignus, debitor tuus ea quæ tibi obnoxia sunt, venundedit: integrum tibi ius est ea p̃sequi, non interdicto Saluiano (id enim tãtũmodo † aduersus conductorem debito rémve competit) sed Seruiana actione, vel quæ ad exemplum eius instituitur, vtilis aduersus emptorem exercẽda est. PP. VI. Id. Septẽb. Pio & Pontiano Conss.

*Hæres precario rogãtis possessionem nõ restituens, tenetur interdicto de precario. Baldus, Bartolus & Salycetus.*

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Fabricio.

HAbitantis precario hæredes ad restituendum habitaculum teneri, cõtra eos interdicto proposito, manifeste declaratur. S. Kalendis Decemb. Sirmij AA. Conss.

### TITVLVS X.
### DE AEDIFICIIS priuatis.

*constructio balneorum, & ædificiorum superimpositio est permissa: dummodo vsitatum modum non excedat. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Tauro.

ET balneum (vt desideras) extruere, & ædificium ei superponere potes: obseruata tamen forma qua cæteris super balneum ædificare p̃mittitur: id est, vt concameratis superinstruas, & ipsum concameres, nec modum vsitatum altitudinis excedas. PP. sine die & consule.

*Ædificia non possunt demoliri gratia negotiandi, nec sic vt publicus deformetur aspectus: licet tamen quædam de vna domo tollere, & ad aliam transferre. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER A. Diogeni.

NEgotiandi causa ædificia demoliri, & marmora detrahere, edicto diui Vespasiani & senatusconsulto † vetitũ est. Cæterum de alia domo in aliã transferre quædam licere, exceptum est: sed nec dominis ita transferre licet, vt integris ędificiis depositis, publicus deformetur aspectus. PP. XI. Kalendas Ianuar. Alexandro A. Cons.

*DE AEDIFIciis priuatis.*

*Quia interdictorũ quædam ad publicam pertinent vtilitatem: ideo supponit de ædificiis priuatis. qui tractatus ad publicam pertinet vtilitatem vel ornatum. Vel supra de possessione tuenda: nunc de ædificiis tuendis. Vel sic: Diximus de interdictis: & quia p̃ ea priuata ædificia constructa defenduntur & tuentur, & construenda fieri sperantur & impetrantur: ideo de priuatis ædificiis supponit. Azo.*

*Si socius nomine communi domum refecerit: ad sumptus pro rata agere potest, vel per quatuor menses expectare: intra quos si sumptus sibi pro rata non fuerint redditi, dominium totius sibi vindicare poterit. h. d. & nota. secundum Salycetum.*

IIII. Imperator PHILIPPVS A. & Philipp. Cæs. Victori.

SI (vt proponis) socius ædificij ad refectionẽ eius sumptus cõferre detrectat: nõ necessario p extra ordinẽ q tibi subueniri desideras. Etenim si sol ędificaueris, nec ĩtra quauor mẽsium tẽpora cũ cẽtesimis vsuris

III. Idem A. Euocato.

AN in totum ex ruina m domus licuerit nõ eãdẽ faciẽ in ciuitate restituere, sed in ortum conuertere, & an hoc consensu tunc magistratuũ nõ prohibẽtium n, item vicinorum factum sit: præses p̃batis his quæ in oppido frequẽter in eodem genere controuersiarum seruata sunt o †, causa cognita statuet. PP. VII. Kalend. April. Iuliano. II. & Crispino Conss.

m *AN in totum ex ruina.* id est ex ruinosa materia.

n *An Nõ prohibẽtiũ.* nota eo ipso aliqué cõsentire, p̃ scit, & nõ cõtradicit. sic &. ff. locati. l. ité quæritur. §. qui impleto. Acco *Seruata sunt.* nota de auctoritate consuetudinis. sic supra locati. l. circa. & de serui. l. j. & l. præses. &. ff. de legi. & senatusco sul. l. nam vt ait Pedius. in princip. &. l. non possunt. &. ff. de aqua plu. arcen. l. si prius. & infra quæ sit lon. con. l. j. Sed arg. contra in. l. ij. & supra de vsur. l. eos. §. pe.

p *SI vt proponis. Non necessario.* id est non ex necessitate.

q *Extra ordinem.* id est iure speciali. nam superfluum est &c. vt infra de thesau. l. j. libro. x.

†*facto anno quinto Imperii Hadriani. l. 41. de lega. 1. Cõti°.*

†*Ab his qui cõsuetudinẽ facere possunt: nã mulieres et ĩfates nõ faciũt, vt notat Soxi. cũsilio. 7. v. 1. parte. fo. 6. ĩ pri. 4. col.*



BIU Cujas

a *Nummus.* id est nũmi. sic. ś. de lib. causa. l. cum affirmes. &. ff. de verb. signi. l. in vsu.

b *Per socium.* id est per te, qui socius eius es.

c *Placitũ.* in oratione diui Marci: vt. ff. p socio. l. cum duobus. §. idem respon. socius. ad hoc infra eo. l. singularum. & hoc cum fecit nomine communi. secus si suo: vt infra. e. l. proxi. Sed videtur non licere reficere: vt. ff. de serui. vrba. prædio. l. parietem. quæ est contra. Sol. ibi iure seruitutis facere volebat. Vel ibi ad aliũ vsum, quàm ad quem res erat inuenta in communi: hic vero ad quem fuit inuenta in communi: vt. ff. communi diui. l. si ædes.

d *Si is. Communis operis.* similis distinctio (communi vel nõ communi nomine faciat) est. ff. cõmuni diui. l. si quis putans. §. siue autem.

e *Cedant.* vt instit. de re. di. §. & ex diuerso. &. ff. communia præ. l. si precario.

f *Impensæ.* voluptarias expensas amittit: vtiles auté abradit tãtum sine læsione prioris status rei: necessarias vero sibi conseruabit: vt supra de rei vin. l. domum. Accur.

g *Placita.* scilicet prędicta: vt instit. de re. di. §. & ex diuerso.

h *Si quis. Priuetur.* facit supra. e. l. negotiandi. in fine.

i *Faciat.* vt. d. l. supra eodem. l. negotiandi.

k *Solummodo.* arg. pro mercibus aliunde delatis, vt possint exportari: licet aliæ, quæ similes sunt, nõ possint propter bannum vel edictum curiæ.

l *Nemini.* facit supra. e. l. ij.

m *Singularum. Semper muniis.* aliàs supmuniis.

n *Dirutas.* non autem nouas ædificare cogũtur. dic ergo quòd si socij sunt, & vnus velit reædificare, alij compelluntur: vt supra eodem. l. si vt proponis. si vero nõ sunt socij, idé, si tamen sint curiales.

*Sociorum si vnus velit reædificare, an alii cõpellantur.*

**Viuianũ.* aliàs non constructio, sed restitutio præcipitur: vt hac. l. &. ff. de dam. infec. l. ad curatoris. &. ff. de off. præ-

nũm[2] ꝑ portione socij erogatus restitutus fuerit: vel quò minus id fieret, ꝑ sociũ [b] stetisse cõstiterit: ius dominij pro solido vindicare vel obtinere iuxta placitum [c] antiquitatis poteris. PP. IIII. Kalendas April. Philippo A. & Titiano Coss.

*Qui reædificat scienter ædificium commune nomine proprio, sumptus non repetit, & ædificatum solo cedit. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Octauio.

SI is cõtra quẽ preces fundis, sciẽs prudénsq; soli partem ad te ꝑtinere, non quasi socius vel collega communis operis [d] solicitudine, solidam balneorum extructionem ea mente, vt sumptus pro portione tua non reciperet, aggressus est, sed vt totius loci dominium vsurparet, & collapsum balneum refabricare enisus est: cum ædificia quæ alieno loco imponũtur, solo cedant [e]: nec impensę [f] his qui improbè id fecerint, restitui debeant: antiquato diui Hadriani edicto, præses ꝑuincię memor iuris publici, in dirimẽda disceptatione legũ placita [g] custodiet. PP. VI. Non. Octob. ipsis. IIII. &. III. AA. Coss.

*De ciuitate ad villam non licet trãsferre ædificiorum ornamenta: de ciuitate vero vna ad aliam potest, si de labenti auferatur ædificio: de vna villa ad aliam licet, etiãsi per ciuitatem transitum faciat. Salycetus.*

VI. Impe. CONSTANTINVS A. Elpidio agenti vicem præfecti prætorio.

SI quis post hanc legẽ ciuitate spoliata, ornatum, hoc est marmora, vel columnas, ad rura trãstulerit: priuetur [h] ea possessione quã ita ornauerit. ꝟ Si quis autem ex alia in aliam ciuitatem labẽtium parietũ marmora vel columnas de propriis domibus in proprias transferre voluerit: quoniam vtrobiq; hæc esse, publicum decus est: licenter hoc faciat. [i] data similiter facultate etiã de possessione ornatũ huiusmodi ad possessionẽ aliã trãsferẽdi, quãuis per muros, vel etiã ꝑ mediã ciuitatẽ ea transferri necesse sit: ita vt ea solũmodo [k] quæ illata fuerint ciuitatib', exportẽtur. Dat. VI. Kal. Iun. Viminatij, Crispo II. & Constantio. II. Coss.

VII. Imp. IVLIANVS A. ad Vitianum *vicarium Africæ.

NEmini [l] columnas vel statuas cuiuscũq; materiæ ex alia eademq; prouincia vel aferre liceat, vel mouere. Dat. VI. Kalendas Nouẽb. Iuliano A. IIII. & Sallustio Coss.

*Curiales vrbium tenentur in eis domos proprias habere: & ideo vel antiquas reædificare, vel nouas construere tenentur: non curiales vero solum ad antiquarum reædificationem artantur. Salycetus.*

VIII. Imppp. VALENS, GRAT. & VALEN. AAA. Modesto prędicto prætorio.

SIngularũ vrbiũ curiales etiã inuiti vel reparare ĩtra ciuitates quas olim habuerunt domos, vel de nouo ædificare cogãtur: illic sem ꝑ muniis [m] inseruituri, & aucturi ꝑpriarum frequẽtiã ciuitatũ. Possessores verò qui nõ erũt curiales, in vrbibus in quibus domos possidẽt, easdem domos dirutas [n] neglectásque reparent: iudiciaria ad conseruandum hoc præceptum auctoritate retinẽdi. Dat. XIII. Kalendas Nouemb. Gratiano A. IIII. & Merobaude Coss.

*Inter ædes sacras vel publicas, & ædificium priuatum, debet esse spacium quindecim pedum. Salycetus.*

IX. †Imppp. ARCAD. HONOR. & THEODOS. AAA. Aemiliano præfecto vrbi.

SI cui loci ꝑprietas ædificãdi iuxta publicas ædes [o] animum dederit: is quindecim pedum spacio interiecto ĩter publica ac priuata ædificia, ita sibi nouerit fabricandum, vt tali interuallo & publicæ ædes à periculo vindicentur, & priuatus ædificator velut perperam fabricato loco, destructionis [p] quandoque futuræ non timeat detrimentum. Dat. X. Kalẽdas Nouemb. Arcadio. A. VI. & Probo Conss.

*Quilibet potest locum proprium circundare muris. Salycetus.*

X. Imperatores HONORIVS & THEODO. AA. Monaxio præfecto prætorio.

PEr ꝑuincias Mesopotamiã, Osdroënam, Euphratẽsem, Syriã secũdã, Phœniciã, Libanẽsem, Ciliciã secũdã, vtramq; Armeniã, vtramq; Cappadociam, Pontum Polemoniacum, atque Hellespõtum, vbi magis hoc desideratur, cæteráq; [q] prouincias cunctis volentibus permittatur murali ambitu fundos ꝑprios [r] seu loca sui dominij [s] cõstituta vallare [t]. Dat. III. Non. Maij Cõstantinop. Theodo. A. IX. & Constantio. III. Coss.

*Inter menianum & menianum debet esse spacium. x. pedum, quando ambo sunt priuatorum: sed vbi alterum sit publicum, cui appropinquatur priuatum, debet esse spacium quindecim pedum. Salycetus.*

XI. Iidem A. Gen. præfecto prætorio.

MEniana [u] quæ Græco vocabulo [τειχιος ὰς] † appellant, siue olim cõstructa, siue in posterũ in prouinciis

sid. l. præses. v. & destructio inhibetur: vt supra eodem. l. ij. & infra de iur. reipub. l. finana. li. xj.

o *Si cui. Publicas ædes.* idem circa horrea publica: vt infra eo. l. meniana. & facit. ff. finium regun. l. fi.

p *Destructionis.* vt infra. e. l. meniana.

q *Per prouincias. Cateráſq;.* repete, per.

r *Proprios.* aliud i publicis locis: vt. ff. de ope. pu. l. opus. &. l. de operibus. &. ff. de rerũ di. l. antepe. sed quia muri ciuitatũ sunt vniuersitatis, non publici: vt instit. de re. diui. §. nullius. ab vniuersitatibus possunt fieri, non à singulari homine: vt potest intelligi dicta. l. de rerum diui. & est ꝑ hoc hæc. l. & infra de long. consue. l. fi. Accursius.

*Ciuitatum muri non sunt publici.*

s *Sui dominii.* vt. ff. de ser. vrb. præd. l. imperatores. hoc autem fallit si ad æmulationem alterius ciuitatis fiat, vel materiam seditionis præbeat: vt. ff. de ope. pub. l. opus.

† *Ex Cod. Theo. li. xv. ti. i. l. 46.*

t *Vallare.* subaudiunt quidam, principis auctoritate, argu. ff. de ope. publi. l. iij. & sic not. ibi.

u *Meniana.* id est solaria: vt. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. cum quidam. & hoc satis ĩnuit infra. Et nota quòd prima pars loquitur cum priuatum ædificium sit iuxta priuatum: & secũda quãdo priuatum iuxta publicum. tertia loquitur de vtroque. Item hæc lex loquitur quãdo iuxta ædificia sit opus: sed illa. ff. finium regundorum. l. fi. quãdo iuxta agrum vel sepem: & ideo aliud spacium ibi quàm hic ponitur. Accursius.

† *pro inclinas. legitur in meis manuscriptis optimis. sed mẽdose. Inclinare enim est ἐξάγειν. sic. Harmonopulus vocat Menianum lib. 2. Procheiri. c. 4. Cuntum.*

BIU Cujas

prouinciis construēda: nisi spaciū inter se per decem pedes liberi aëris habuerint, modis omnibus detrūcētur[a]. In his vero locis, in quib' ędificia priuatorū horreis publicis videntur obiecta obstructione menianorum, quindecim pedum[b] interualla seruētur. Quę intercapedinis modum ędificaturis quoq; proponimus: ita vt si quis intra definitū spaciū, id est, decē pedū[c] mēsurā, ędificare, vel intra quindecim pedum menianū possidere tētauerit: sciat nō solum fabricata demolienda, sed etiam ipsam domum fisco nostro adscribēdam. Dat. III. Kalendas Octob. Asclepiodoto & Mariniano Conss.

a *Detruncētur.* facit. ff. de seruit. vrb. prædi. l. imperatores. &. §. e. l. si cui. §. si tamē sciēte te, & nō cōtradicēte feci: nō cōpelles me forte destruere: vt. ff. de mortuo infe. l. §. ppi°. & ff. de dā. īfec. l. qui bona. §. si qs iuxta. & sic loquitur hic quādo me ignoráte vel inuito feciſti.

b *Quindecim pedum.* vt supra eodē. l. si cui.

c *Id est decempedum.* hoc quando iuxta priuatū: quindecim, quādo iuxta publicum. & facit infra de aquęduc. l. j. lib. xj. hæc tamen lex non seruatur.

*Constitutio Græca Zenonis A. ad Adamantium præfectum vrbi.*

*Lex Zenonis de seruitutibus loquens, est generalis: licet sit missa ad præfectum vrbis. Salycetus.*

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ* ΖΗΝΩΝ
Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως.

simplicē inscriptionē adscribēdā esse. adhuc remanserat in codice[b] quæstionis scripsis. Cuiacius.

ΚΑΙ λιῶν εἰρήνης ἀπολαύοντες, καὶ τῶν ἔξωθεν πολέμων ἀπαλλάττεσθαι τοὺς ὑπηκόους βουλόμενοι, νομοθετεῖν ἐκάστοτε προθυμούμεθα, διὸ καὶ τὸν παρόντα φέρομεν νόμον, ἱκανῶς ἀπολειπόντα ὡς καὶ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια δικαίως ἐπίλαξεν, καὶ ἡμεῖς προνοητικῶς τὰ τῶν δικαιοχρεῶν λύοντα διορίζομεν, καὶ μικρὸν ἀφέντες τῶν προπωλεσέρων τῆ πολιτεία ῥημάτων, τοῖς ὕστερον γνωριμωτέροις χρησόμεθα. ὅπως ἂν ἕκαστος αὐτῶν ἐντυγχάνων τῷ νόμῳ, μὴ δέοιτο ἑτέρου βοηθοῦ. ἐγνωμεν τοίνυν ἐκ τῶν ἐνεχθέντων παρὰ τοῦ σοῦ μεγέθους, ὡς ὁ θεῖος νόμος τῆς ἀθανάτου μνήμης πατρὸς ἡμετέρου Λέοντος, ὃν ἔθετο περὶ τῶν ἐν τῇ δεῖ ἐνδέξῳ πόλῃ κτίζειν βουλομένων, ἀμφίβολος. καὶ ἡμεῖς προστάττομεν, τοὺς τὰς ἰδίας οἰκίας ἀνανεοῦντας, τὰ ἀρχαῖον χῆμα μηδαμῶς παρεξιέναι, ὥστε μὴ τοὺς οἰκοδομοῦντας ἀφαιρεῖσθαι φωτὰ ἢ ἄποψιν τῶν γειτόνων, παρὰ τὸ πάλαι καθεστηκός. οὐ μὴν προσθήσω ὅλως μηδὲ δεῖν κρατεῖν ὅλον ὁ τῇ οἰκοδομίᾳ χρώμενος δίκαιον ἔχοι, ἰδίᾳ προσῆκον αὐτῷ ἐκ συμφώνου ἢ ἐπιτρωτήσεως, ἐπιτρέπον ἀμείβειν, εἰ βουληθείη, τὸ παλαιὸν χῆμα. τότε γὰρ θεωρίζομεν, εἰ σύμφωνον ἢ ἐπιτρώτησις βοηθοῖ τῷ κτίζοντι, ἐξεῖναι αὐτῷ, κατὰ τὴν δύναμιν τῆ συμφώνου ἢ τῆς ἐπιτρωτήσεως οἰκοδομεῖν. εἰ καὶ τοὺς γείτονας, οἷς ἐναντιοῦται τὸ σύμφωνον, ἐντεῦθεν βλάπτειν δοκοίη. τῆς δὲ μοῦ νῦν διατάξεως εἰπούσης καὶ ιβ πόδας χώραν καταλιμπάνειν μέσον τῆς τε ἰδίας καὶ τοῦ γείτονος οἰκίας τὸν οἰκοδομεῖν μέλλοντα, καὶ τὸ πλέον ἢ ἔλαττον προσθείσης. ὃ μεγίστην ἀσφάλειαν εἰκότως ποιεῖ. (τὸ γὰρ ἐνδοιάζον ἐκ πολλοῦ πλείονος εἰς ἀμφιβολίας ἀναίρεσιν) σαφῶς κελεύομεν δυοκαίδεκα πόδας εἶναι μέσας ἑκατέρας οἰκίας, ἀρχομένας μὲν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου τοῖς θεμελίοις οἰκοδομήματος, παραφυλαττομένης δὲ μέχρι τοῦ ἐδάφους τῆς ὕλης. καὶ τοῦτο τῷ λοιπῷ παραφυλάττοντι ἐξεῖναι τῷ οἰκίαν ἐγείρειν ἐφ' ὅσον θελήσει ὕλης, καὶ θυρίδας κατασκευάζειν τὰς καλουμένας παρακυπτικάς, καὶ φωταγωγὰς, κατὰ τὸν θεῖον νομοθεσίαν. ἐάν τε νέαν οἰκίαν βούλοιτο κτίζειν, εἴτε παλαιὰν ἀνανεοῦν, εἴτε διαφθαρεῖσαν ἐκ πυρὸς οἰκοδομεῖν. μηδαμῶς ἐκ τούτου τῆς διασήμου συγχωρεῖσθαι τῇ γείτονος ἀποψιν θαλάσσης εὐθεῖαν καὶ οὐ βεβιασμένην ἐξ οἱουδήποτε πλευρᾶς τῆς οἰκίας, ὡς ὁ γείτων ἐσὼς ἔνδον ἐν τοῖς ἰδίοις ἢ κῆπος ἐνθυμηθεὶς ἔχῃ, μηδὲ παραπέτασμα ἑαυτῷ ἐν τῷ παρακύπτῃ εἰς τὸ πλάγιον, καὶ βιαζόμενος ὡς ἔνδον ἰδεῖν θάλασσαν. τὸ γὰρ τῶν κήπων τε καὶ τῶν δένδρων ὅτε παρείληπται τῇ προτέρᾳ νομοθεσίᾳ, οὔτε τῇ παρούσῃ προστέθειται. οὔτε γὰρ προσήκει. μισθωτὴ δὲ ἐξέσω κτίζοντι οἰκίαν ἐν μέσῳ ὄντος σενοπῶν, ἢ πλατείας, ὑπὲρ τὸς δικαίους πόδας ἀφ' ὧν παραιρεῖσθαι μέρος τῆς πλατείας ἢ τῶν σενοπῶν, ἢ τοῦ οἰκείου προσνέμειν οἰκοδομήματι. οὐ γὰρ τὰ τοῦ δημοσίου προσήκοντα βλάπτειν βουλόμενοι οἱ τοῖς κτίζουσιν ἀχρεῖον, δεκαπαίδυο πόδας εἶναι διάσημα ἐν μέσῳ τῶν οἰκιῶν διορίσαμεν. ἀλλ' ὥστε μὴ στενότερα εἶναι τὰ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν διασήματα, ἢ πλέον, εἰ ὁρᾶν πλέον ὄντος, ἔχειν ὡς ἔχει, καὶ τοὐναντίον μεθάπτεσθαι μὴ συγχωροῦντες, ἵνα τῇ πόλει τὰ οἰκεῖα ἀποσώζηται διήκοντα. εἰ γὰρ τὸ παλαιὸν οἰκοδόμημα ἢ τὸ ἀρχαῖον χῆμα τοιοῦτον ὡς ἔλαττον εἶναι τῶν ιβ ποδῶν μεταξὺ ἑκατέρας οἰκίας διάσημα, μὴ ἐξέσω παρὰ τὸ παλαιὸν χῆμα ἢ ὑφ' ὧν οἰκοδόμημα, ἢ θυρίδας ποιεῖν, εἰ μὴ ι πόδες εἶεν ἐν μέσῳ. τὸν γὰρ παρακυπτικὰς μὴ ὁ κτίζων οὐ δυνήσεται ποιεῖν, ἐν ὕψει πάλαι, ὡς εἴρηται. φωταγωγὸς δὲ ποιήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ πάτου εἰς ὕψος, μηδαμῶς δὲ καλύμενον φθυσιπάτον ποιεῖν ἐν τῷ αὐτῷ οἰκήματι τολμῶντος, φωταγωγοῦ θυρίδος καθασκευαθείσης, κατὰ τὸ εἰρημένον τῶν ἐξ ὑποδῶν τὸ ὕψος, καὶ σοφίζεσθαι τὸν νόμον. εἰ γὰρ τοῦτο ἐξείη, πάλιν αἱ φωταγωγοὶ ἀφ' ἑαυτοῦ φθυσιπάτου παρακυπτικὰ πληρώσουσι χρείαν, καὶ ἐν γείτονα βλάπτουσιν. ὅθεν γίνεσθαι κωλύομεν, οὐδαμοῦ τῷ ἐκ τῶν συμφώνων ἢ τοι ἐπερωτημάτων ἁρμόζειν τοῖς κτίζουσι βοήθειαν (εἰ ὅθεν ὅλως ὑπάρχει τοιαύτης τὰς ἀναιροῦντες. εἰ δὲ τὰ πέτρα νόμιζοντες ῥᾳδίας ἐξεῖναι τὰς οἰκίας εἰς ὕψος αἴρειν τὰς ἀφ' ἑαυτοῦ πυρὸς πρώτου διαφθορείσας, εἰ καὶ παρὰ θαλάσσης ἄποψιν ἑτέρου βλάπτοιτο. καὶ ταύτῃ ἀναιροῦντες τῷ ἀμφιβολίαν, θεωρίζομεν, τοῦτο αὐτὸ κρατεῖν ὧν τῶν ἐμπροσθεισῶν οἰκιῶν, εἴτε τῶν ἀνανεωμένων καὶ ἐπὶ τὸ ἐκ οὐσῶν μὲν πρότερον, κτιζομένων δὲ νῦν. μετὰ ταῦτα καὶ ἐπὶ τὸ πυρὸς μὲν βλάβῃ μὴ δεξαμένων. διὰ παλαιότητα δὲ ἢ καίπερ ἄλλην αἰτίαν σαθρῶν γενομένων. καὶ ὧν πάσης οἰκίας οἰκοδομουμένης, ἐν πόλῃ εἰς διάσημα ἐν μέσῳ τῶν ἀμφιβαλλομένων τόπων, καλύμενος χωρὶς. γίνεσθαι τε οἰκοδομήματα, εἰ καὶ τῆς ἄλλοις διαφερούσης οἰκίας τῷ ὧν θαλάσσης ἄποψιν λυμαίνεται. τὰς δὲ ἀφ' μόναν μαγειρίαν, ἢ τῶν καλυμένων ἀφ' πάτων, ἢ ἀφεδρεώνων, ἢ κλίμακος, ἢ διαβάσεως, πρὸς πάροδον μόνον χρησίμων, ἢ ὅταν ἃ καλῶσιν οἱ πολλοὶ βασέρνοια, ἀποψιν εἰς θάλασσαν βλάπτειν ἐξέσω. κἂν ἐνὸς ἑκάστου πόδες ἐν μέσῳ τυγχάνοιεν. ταῦτα δὲ παραφυλαχθῆναι θεωρίζομεν ὅτε μὴ ὑπάρχῃ τινὶ σύμφωνον, ἐπιτρέπον οἰκοδομεῖν. τοὺς δὲ κτίζοντας ἀφ' συμφώνου τῆς γείτονος ἐμμένειν τοῖς συγκειμένοις. τοιγαροῦν τὰ μὲν καὶ μὴ παραφυλαχθέντος διασήματος, κτίζειν τὸ σύμφωνον ἐπιτρέπουσιν ἐγείρεσθαι τὰς οἰκοδομάς, εἰ καὶ βλάπτοιεν παρὰ θαλάσσης ἄποψιν τοὺς συμφωνήσαντας, ἢ τοὺς τὰς ἐκείνων οἰκίας διαδεξαμένους. ἐπεὶ καὶ τὰ ἤδη τισὶν ὑπάρχοντα ἐκ συμφώνων



BIU Cujas

δίκαια ὀὺ πεοσήκει δι᾽ τῶν γενικῶν ἀναιρεῖσθαι νόμων. Εἰ δὲ θεωρίζομεν, τὰ καλούμενα σολάρια, μετὰ τὴν παρόντα νόμον, μὴ ἐν μόναις ξύλαις τε καὶ σανίσιν γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῶν λεγομένων ἐωμανισίων οἰκοδομεῖσθαι χήματα. δέκα δὲ ποδῶν εἶναι διάστημα μεταξὺ δύο σολαρίων ἀντικρουόντων ἀλλήλοις. εἰ δὲ τοῦτο μὴ δυνατὸν εἴη, διὰ στενοχωρίαν τοῦ τόπου, ἐκ παραλλαγῆς γίνεσθαι τὰ σολάρια. εἰ δὲ αὖτις ὁ στενωπὸς μὴ πεντεκαίδεκα ποδῶν εἴη, μηδ᾽ ἐπιχωρεῖν ἐν μηδ᾽ ἑτέρου μέρους σολάρια ἤτοι ἐξώσας καὶ κατασκευάζειν. καὶ τὰ γινόμενα δὲ, ὃν τρόπον εἴρηται, κελεύομεν ἀφεστάναι τὴν ἐλάφους εἰς ὕψος ποδῶν δεκαοκτὼ διάστημα, καὶ μηδαμῶς κατὰ κάθετον αὐτῶν κίονας λιθίνους ἢ ξυλίνους ἐπὶ τῷ ἐλάφει ἱστάναι, ἢ τοίχους κατασκευάζεσθαι. ὥστε μήτε τὴν ἀέρα τὸν ὑπὸ τῆς οἰκίας τοῦ ὕψει γινομένοις, ὡς εἴρηται, σολαρίοις ἀφορᾶσθαι, μήτε ἐντεῦθεν στενότερον γίνεσθαι τὸν στενωπὸν, καὶ τῷ δημοσίαν πάροδον. Κωλύομεν δὲ καὶ κλίμακας ἀπὸ τῆς ἐλάφους ἀρχομένας τοῦ στενωποῦ γίνεσθαι, ἀναγούσας ἐπὶ τὰ σολάρια. ὥστε ἐκ τῆς ἀσφαλεστέρας κατασκευῆς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ σφόδρα στενίζειν ἀλλήλοις τὰ σολάρια, κουφοτέρους καὶ σανιδωτέρους συμβαίνει πολὺ καὶ εὐκολώτερον δὲ πάντα εἶναι ἐκ τοῦ πυρὸς κινδυνεύειν τῇ πόλει, καὶ τοῖς ἔχουσι τὰς οἰκίας. Εἰ δὲ παρὰ τὴν ἡμέτερον νόμον γένηται σολάριον, ἢ κλίμαξ, οὐ τὸ γεγονὸς ἐκκοπήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς οἰκίας κύριος δέκα χρυσοῦς λίτρας ζημίαν ὑπομενεῖ. καὶ ὁ διατυπώσας ἀρχιτέκτων, ἢ ἐργολάβος, ἑτέρας δέκα χρυσοῦ λίτρας καταθήσει. καὶ ὁ ἐργασάμενος τεχνίτης οὐκ ὀίσθω ὧν διὰ πενίαν ζημιοῦσθαι, τὸ σῶμα αἰκισθεὶς, τῆς πόλεως ἐξελασθήσεται. Ῥᾳδίως τούτοις παραμελεύομεθα, μηδενὶ ἐξεῖναι πολλοὺς ἐφεξῆς οἴονας ἐν ταῖς διμοσίαις σοαῖς, ἀπὸ τοῦ καλουμένου μιλίου ἄχρι τοῦ καλουμένου καστελλίου, ἢ φράττειν οἰκήμασιν ἐκ σανίδων μόνων, ἢ καὶ ἄλλοις ἐν μίσῳ τῶν οἴκων κατασκευαζομένοις. ἀλλὰ μὴ τὰ τοιαῦτα οἰκήματα μὴ ὑποβαίνειν πλάτους μὴ ποδῶν ἓξ σὺν τοῖς τοίχοις, ὡς τὴν πλατεῖαν, ὕψος δὲ ποδῶν ἑπτά. ἐκ παντὸς δὲ τρόπου διὰ τεσσάρων οἴκων τὰς παρόδους ἐλευθέρας καταλείπεσθαι, τὰς ἀπὸ τῶν σοῶν ἐπὶ τὰς πλατείας. καλλωπίζεσθαι δὲ τὰ τοιαῦτα οἰκήματα, ἤτοι ἐργαστήρια, μαρμάροις ἔξωθεν, ὥστε κάλλος μὴ διδόναι τῇ πόλει, ψυχαγωγοῦσι δὲ τοῖς βαδίζουσι. Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσι τῆς πόλεως, ἐν τοῖς μέσοις τῶν οἴκων τόποις κατασκευαζόμενα ἐργαστήρια, καθάπερ ἂν δοκιμάσῃ τῇ πόλει συμφέρειν ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια, καὶ τοῦ μέτρου ἕνεκα καὶ τοῦ τρόπου, κατασκευάζεσθαι θεωρίζομεν, ἐξ ἰσότητος διδασκαλίᾳ πάσης φυλαττομένης, ὥστε μὴ τοῦτο ἐξ τινῶν ἐπιπράττειν, ἐφ᾽ ἑτέρων κωλύεσθαι. Κανεῖνο δὲ νομοθετοῦμεν, ὥστε μὴ τὰς τῶν συκοφαντῶν κακοτεχνίας τοῖς ἐπιφέρειν λυμαίνεσθαι. πολλοὶ γὰρ φθόνῳ δίκας οὐκ ἀδικήματός τινος τοῖς οἰκοδομεῖν βουλομένοις ὑφαίνοντες, ἀναβολὰς αὐτοῖς αὐτοὶ γίνονται. ὥστε τὸν οἰκοδομεῖν ἀρξάμενον, εἶτα κωλυθέντα, καὶ τὸ ἔργον ἀτελὲς καταλιπεῖν ἠναγκασμένον, καὶ πρὸς τὸ δικαστήριον ἀφελκόμενον, τὸ χρῆμα ἐξ οὗ τῷ οἰκίαν ἐγείρειν ἤλπισεν, ἀναλίσκειν πρὸς τῷ δίκῃ. καὶ, ὁ πάντων ἀτοπώτατον, μετὰ τὸ ψήφου νικῆσαι ἐσωτυχεῖν, ἔτι καθάπερ ἀλύτοις τισὶ συμπλέκεσθαι δεσμοῖς, τοῦ κωλύσαντος τὸ ἔργον, πρόσχημα μὲν ἐφέσεως τὰς κυρίας ἀναμένοντος, τῷ δὲ ἐμποδὼν γίνεσθαι τῇ οἰκοδομίᾳ διὰ ταῖς τοῦ γείτονος συμφοραῖς διαφανομένου. Προστάτο-

A μεν τοίνυν ἐπὶ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων, εἰ ἔφεσις ἐπιλοιπεῖ κατὰ τὸ τυπωθέντων παρὰ τοῦ διαγνώμονος, ἅμα τῷ λοιπὸν παρὰ τοῦ δικαστοῦ τῷ ἀναφορᾷ, ἤτοι τύπῳ ἔγγραφον, καὶ μὴ παραφυλαχθέντος κυρίας. ἐξεῖναι τῷ νενικηκότι καὶ τῷ ἡττημένῳ ἅμα ἢ καὶ μόνας εἰς τὸ δικαστήριον τῆς σῆς εἰσιέναι μεγαλοπρεπείας, καὶ τοῦ ἀνθυπάτου κληθέντος, κατὰ τὸ σωφρονοῦν, εἰ ἄρα τι τοῦ διαπεπτωκότος φανερὸν ποιεῖν, ἵνα πάσης ἀναβολῆς ἐκκοπείσης, νόμιμον ἐπιτεθεῖσα τῇ ὑποθέσει. καὶ μὴ χειμῶνος, εἰ τύχοι, παρόντος, ἢ πλησιάζοντος, ἕως τοσουτοῦσι τοὺς μακροὺς τῶν ἐμπροσθεσμῶν χρόνους, ἐν οἰκοδομεῖν βουλομένῳ, καὶ μὴ δικαίως κωλυθέντα, ζημίας ἀφορήτους ὑπομένειν. παραπλήσιον δὲ εἰ καὶ τις ὑποθέσει τοιαύτῃ ἐφεῖναι βουλοιθεῖη, μεμφόμενος τοῖς B παρὰ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας ἐψηφισμένοις, παραχρῆμα τῷ καλουμένῳ consultationa γίνεσθαι, καὶ δίκαιον καὶ αὐτῷ καὶ τῷ νενικηκότι σκοπεῖσθαι κατὰ τὸ εἰωθὸς τῷ ψήφῳ, εἰ τοῦ θείου ἡμῶν παλατίου, μηδεμιᾶς ἀναβολῆς γινομένης. γινώσκετω γὰρ δὲ πάντες ὅσοι κωλύειν ἐπιχειροῦσι τοὺς οἰκοδομοῦντας, ὡς ἥττηθέντες καὶ τὰς ζημίας αὐτοῖς πάσας τὰς συμβάσας κατατίσουσι, καὶ τῷ τῶν ὑλῶν τιμῷ, ἃς εἰκὸς διαφθαρῆναι, ἢ χείρους γίνεσθαι εἰ τῷ τῆς δίκης χρόνῳ, εἰ τῶν οὐ δικαίως ἐπιχειρησάντων οἰκοδομεῖν, ἡττηθεῖεν, εἰ τὰς ζημίας τῷ κεκωλυκότι τὸ οἰκοδόμημα μὴ δίκῃ εἰσεῖν πολὺ τούτου ἦναι κατωτέρω, κατολιθέντων. πᾶσαν μέντοι τοιαύτῃ δίκῃ ἐξ ἀφορμῆς μόνης τῆς δικαστηρίου τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας κελεύομεν, καὶ μήτε ἄλλον τινὰ τῶν εἰλόξων ἀρχόντων ἀφορᾶσθαι τοιαύτης ὑποθέσεως, μήτε τινὰς τῶν ἀγανιζομένων τοιαύτῃ ὑποθέσει, στρατείας ἢ φόρου χεῖσθαι παραγραφῇ, ἕνεκα τοῦ μὴ δικάζεσθαι, ἢ μὴ κατατεθεῖναι τὰς ζημίας ὅσας δοῦναι τῇ ψήφῳ τῆς ἐνδοξοτάτου ἐπάρχου τῆς πόλεως, τῷ παρ᾽ αὐτῷ δοθέντος διαπτεῦσαι, προστάξειν, ἀλλὰ τῷ ἀπαίτησιν ὑπομένειν τὴν ἡττημένην, διὰ τῆς τάξεως τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας. μηδενὸς ὢν τούτῳ χωρίου φόρου παραγραφῆς. Προνοείτω δὲ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια, τοῦ μὴ τινὰς τῶν ἐργολάβων ἢ τεχνιτῶν, ἀρξαμένους ἔργου, τοῦτο καταλιμπάνειν ἀτελές. ἀλλ᾽ αὐτὸν μὲν τὸν ἀρξάμενον λαμβάνοντα τὸν μισθὸν, ἀναγκαζέτω τελεῖν τὸ ἔργον, ἢ διδόναι τῷ ἐντεῦθεν συμβαίνειν ζημίαν τοῦ οἰκοδομοῦντι, καὶ πᾶσαν τῷ ἐκ τοῦ μὴ τὸ ἔργον γινομένῳ βλάβῃν. εἰ δὲ τοῦτο τὸ εἴη τυχὸν ὀλίγον τοῦτο ἁμαρτῶν, πλησίον τε λαμβανέτω, καὶ ἐκβαλλέσθω τῆς πόλεως. μὴ κωλυέσθω δὲ ἕτερος τοῦ αὐτῆς τέχνης τὸ παρ᾽ ἑτέρου ἀρχθὲν κατὰ πλῆρες. ὅσπερ ἔγνωμεν τελμᾶσθαι κατὰ τῶν οἰκοδομούντων οἰκίας παρὰ τῶν ἐργολάβων τεχνιτῶν. ἵνα αὐτοῦ τὸ τέλος ἐπιθέντων οἷς ἤρξαντο ἐργάζεσθαι, καὶ ἕτεροις τὰ αὐτὰ ἔργα ἀναπληροῦν συγχωρούντων, ἀλλὰ ἐνεγκεῖν ἀφόρητον ζημίαν ἐντεῦθεν τοῖς τὰς οἰκίας κατασκευάζουσι μηχανωμένην. ὁ δὲ παραιτούμενος τὸ παρ᾽ ἑτέρου ἀρχθὲν ἐκπληρῶσαι διὰ αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἕτερος ἤρξατο, καὶ αὐτὸς παραπλησίαν τοῦ καταλιπόντος τὸ ἔργον ὑποτετάσθω δίκην.

ANTONIVS CONTIVS
iuris studiosis.

QVid in hac lege restituenda, vel in Latinum sermonem transferenda præstiterimus, experiemini, si hanc nostram operam cum editione Portana & Scrimgeriana con-

BIU Cujas

*na conferatis. nam in vtraque sequens constitutio erat acephala, & in altera ita corrupta & translata, vt magna ex parte aieret quæ hæc negat, negaret quæ hæc asserit. En quanta in legibus vel edendis vel transferendis cautio. vtraque etiã editio, prima ipsius cõstitutionis verba in inscriptionem ipsius trãstulit. altera sic, Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως καὶ δικῶν. Εἰρήνης ἀπολαύοντες &c. Altera verò sic, Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως καὶ δικῶν εἰρήνης ἀπολαύοντι. Τὸν παρόντα &c. Qui error ei contrarius est qui ante Holoandrum obtinuerat in principio cõstitutionis de Iustinianeo codice confirmãdo: vt illa verba ĩscriptionis, Expræfecto huius almæ vrbis, in textũ ipsius constitutionis irreperent, hoc modo. Ex præcepto huius almæ vrbis &c. Quis autem vnquam appellari audiit præfectum vrbis, præfectũ iudiciorũ, aut iudiciorum pacis? Itaque quamuis sola cõiectura adiutus sim in huius legis principio restituendo, omnibus tamen vobis probatum iri iudicium meum spero. Est autem elegantissima lex, & ad multos iuris articulos controuersos, siqua alia, apprime vtilis.*

*Sequitur superior lex in Latinum sermonem conuersa per Antonium Contium iuris antecessorem in metropoli Biturigum.*

XII. Imp. ZENO Adamantio Præfecto vrbis.

ET litibus & externis bellis populos nobis subditos eximere pacis studio volẽtes, passim leges scribere optam⁹, & hanc subinde ferimus legẽ diucidè admodum demonstrantẽ & quæ tua magnificẽtia suggessit, & prudentissime ambigua definientẽ: parúmque recedentes à ciuilibus verbis, iis quæ vulgo notiora sunt vtemur, vt quicunque in hanc legem fortè inciderit, alio minime indigeat auxilio. Sanè ex relatione magnitudinis tuæ cognouim⁹ diuinam legẽ immortalis memoriæ patris nostri Leonis, quam super his posuit qui in hac gloriosa vrbe ædificare voluerint, ambiguam esse. Et nos itaque prẽcipimus, vt qui proprias domos renouare cupiunt, veterem formam nullatenus excedant: vt nec hi qui nouas ædificant, lumen aut prospectum vicinis auferant, secundum ea quæ olim constituta sunt. Nõ autem adiecerim etiam oportere illud obtinere, qualequale ius is qui ædificat habeat, cum facultatem habeat ex pacto vel stipulatione mutandæ si velit veteris formæ. Tunc enim sancimus, si pactũ vel stipulatio ædificanti suffragetur, licere ipsi secundum pacti vel stipulationis robur ædificare, etiam si officere vicinis quibus pactum aduersatur, exinde videatur. Sed cum nostra constitutio dicat duodecim pedes oportere relinqui ab eo qui ædificaturus est, inter propriam & vicini domum, & plus vel minus adiicias, quod magnam profecto cautionem † facit, (nihil enim dubium aptum est ad tollendam ambiguitatem) perspicue iubem⁹ duodecim pedes esse intermedios inter vtramque domum, incipientes quidẽ à superposita fundamentis ædificii parte, eadémque obseruatione perseuerãte ad summum vsque altitudinis culmẽ. & ei qui hoc in posterum obseruauerit, licere domum in quantam voluerit altitudinem excitare & attollere, & fenestras fabricare tam quę prospectiuæ* dicuntur, quàm quæ luciferæ, † secundũ diuinam constitutionem, siue nouam domum velit extruere, siue veterem instaurare, siue ex incendio collapsam exædificare: Nulla licentia ex hoc spacio cõcessa tollendi vicino directum & omni ex latere domus inuiolatũ in mare prospectũ, quem domi stans vel sedens habet, neque detorquẽdi hunc ipsum prospectum, ita vt cogatur ex obliquo mare aspicere.

Huius cõstitutionis initio sit in Nouell. Iustiniani 63. & 165. quæ ad emplorem huius legis cognitionẽ conferre nõ inutile fuerit.

† ἀπράλεκτος, forte legendum ἀμεταβλήτως: vt & infra eadem lege, fin. dicit.

* παραχρηστικαὶ προσοψεις.

Quod autem ad hortos atque arbores attinet: nec aliquid in superioribus constitutionibus cõprehensum est, *nec de his hîc aliquid addetur. neque enim conuenit. Nulli autem liceat ædificanti domũ iuxta cõpitum forte aut angiportũ vel plateã, duodecim pedibus latiorẽ auferre partem plateæ vel compiti, & proprio superaddere ædificio. Non enim quæ ad rempublicam pertinẽt, minuere, & ædificantibus diuidere volentes, duodecim pedum interuallum in medio domorum definiuimus, sed ne angustiora sint domorum interualla. si autem maius sit spacium, maneat vetus distantia. non enim eam minui cõcedimus, sed seruari vrbi propria iura. Si autẽ vetus ædificium secundũ veterẽ formã tale erat, vt minus esset domorũ abs se inuicẽ spacio duodecim pedũ interuallũ, ne liceat prẽter veterẽ formã in altitudinẽ ædificium erigere, vel fenestras facere, nisi decẽ pedes in medio intercedãt. tunc enim ꝑspectiuas is qui ædificabit, nõ poterit facere, nisi antea quoque fuerint, vt dictum est. Luciferas vero faciet vtique sex pedũ ab imo in altum interuallo: eo tamen non audente vllo modo facere id quod vocatur pseudopatũ (.i. falsum aut fictitium tabulatum aut pauimentum in ipso ædificio) & ita ab hoc pseudopato ad sex pedum altitudinem luciferas fenestras excitare, & sophisticè legẽ interpretari & cauillari. Si enim hoc liceat, eueniet iterũ vt luciferæ æquẽt ꝑspectiuarũ vtilitatẽ, & vicino noceãt. quod quidẽ fieri prohibemus, nullatenus cõpetẽs ædificãtibus vel ex pacto vel ex stipulatione ius tollẽtes, si quod tale ꝑrsus cõpetat. Insup cũ priore lege cautum sit, centũ pedes altas domos cõbustas instaurare licere, etiam si alteri prospectũ in mare prohibeant: hanc etiam tollentes ambiguitatẽ, constituimus hoc obtinere tam in his quæ post conflagrationem renouatæ sunt, q̃ quæ nunquã antea fuerunt, & nunc primùm extruuntur. Sed & in his quæ nullam ignis iniuriam senserunt, vetustate autẽ aut alia quacunque causa defecerunt, & in omnibus omnino domibus quæ ædificantur, si centum pedum spatium relinquatur inter circumiacentia loca, omni impedimento cessante fiant ædificia, etiam si aliis domibus prospectũ in mare adimant. Prospectũ autem hũc liceat auferre a solis culinis vel latrinis, vel secessibus, vel scalis, vel traiectibus ad sola diuerticula vicorum pertinentibus, vel basterniis, quamuis & intra centum pedes velit quis ædificare, si modò tamen duodecim pedes in medio intercedant. Hæc autem obseruari volumus quando nullum adest pactum quod ædificare volẽtem adiuuet. Qui autẽ ex pacto vicini ædificant, intra definitum ab eis modum ædificent. tunc enim & eo nõ custodito spacio permittim⁹ attollere ædificia, etiam si prospectum adimant iis qui cõsenserunt & pacti sunt, aut qui in eorum domos successerunt: quandoquidem competentia iam quibusdam ex cõuentione iura, per generalem auferri legem nõ oportet. Item illud etiã statuimus, ne ea quæ vocãtur solaria, post hanc legem ex solis lignis & tabulis construantur, sed ad eorũ quæ Romanensia dicũtur modum & figuram ædificentur, & inter duo solaria ex aduerso sese spectãtia, decẽ pedes relinquãtur. sin hoc præ loci angustia fieri nõ possit, tunc solaria fiãt ἐκ παραλλαγῆς, hoc est vt se inuicem non ex aduerso vel ἐκ παραλλήλου respiciãt, sed alternis, & ex obliquo atque transuerso. Si verò spacium mediũ decẽ pedes non excedat, tũc nulla ex parte nec aduersa nec trãs-



BIU Cujas

uersa liceat solaria aut meniana †fabricare. Quæ verò secundum supraſcriptam formam ædificabuntur, iubem⁹ alta esse ab imo solo pedes quindecim,& eorũ quidẽ colũnas lapideas aut ligneas ita solo imponi iubemus,vt nõ ad cathetũ siue perpẽdiculũ stent, sicuti nec muros,vt nec aer qui est sub illis in superiore parte,vt dictũ est, constitutis solariis,obturetur, nec ex hoc anguſtior fiat angiportus,& publicũ iter. Prohibemus autẽ & scalas à solo angiportus inchoare,& ad solariũ ducere,ita vt tam ex impẽsa & præparatione firmiore, quàm quòd non ita proxima sint inter se solaria,breuiora & rariora & extinctu faciliora ex igne pericula ciuitati,& his qui domos habent, immineant. Si autem contra nostram hanc legem fiat solarium vel scala,non id solum quod factum fuerit, detruncabitur,sed etiam ædificij dominus decẽ auri librarum pœnam expectabit:& qui designauit architectus,aut qui opus recepit,alias decẽ auri libras persoluet:& qui fabricauerit artifex,si per inopiam non potuerit pœnam soluere,corpore luens à ciuitate fiat extorris. Præterea iubemus nemini licere multas ex ordine collocatas columnas in publicis porticibus & stationibus ab eo quod vocatur Milium,* vsque ad Capitolium obstruere ædificiis, vel solis etiam tabulis,vel aliis quibuſuis rebus in medio columnarũ extructis:sed ipsa quidem ædificia non excedant in latitudine pedes sex,comprehensis etiã parietibus plateam versus:in altitudine verò pedes septẽ. Omnimodo autem volumus per quatuor columnarum ordines relinqui à porticibus ad plateas liberũ iter: decorari quoque huiusmodi tabernacula siue officinas exteri⁹ saltẽ marmore,vt & ciuitati sint decori,& trãseuntibus voluptati. In reliquis autẽ ciuitatis regionibus extructas in mediis columnis officinas, prout vrbi esse vtile,& quatenus & quomodo existimaueris,extrui sancimus,omni æqualitate seruata,ne quod vni permittitur,cæteris prohibeatur. Et hoc quidem constituimus, vt ne calumniantium dolis & machinationibus,æquis & bonis viris periculum struatur. Multi enĩ, ædificaturis, lites,nõ ex iniuria aliqua accepta,sed per inuidiã subſtruẽtes, intermissionũ illis causam præbent:vt eum qui iam cœperat ædificare, prohibitũ, & opus imperfectum relinquere coactũ, & in ius tractum, pecuniam ad ædificationem repositam,litigãdo cõsumere cogant:& (quod omniũ incõmodissimum est) postquam victricem sententiam retulit,adhuc quasi indissolubilibus vinculis obligari contingit,dum appellationis prætextu fatales dies expectare cogitur,& ex hac frustratione, & ædificationis interruptione voluptatem capit eius aduersarius. Adiicimus itaque in eiusmodi casibus,vt si appellatio ab his quæ ab arbitro definita sunt,interceſserit,simul atque missa fuerit ad iudicem relatio vel forma scriptis redacta,licere victori & victo, nõ obseruato legitimo appellationis introducendæ tẽpore,vnà cũ aduersario vel soli ad tuę magnificẽtiæ tribunal accedere,& aduersario ex more vocato, si absit,terminum rei controuersæ facere: vt omni mora abscissa,legitimus liti finis imponatur,ne hyeme,si ita acciderit, præsente vel imminente, dum longos appellationum dies statos expectare cogitur is qui iniustè ab incepto ædificio prohibitus est,damna intolerabilia sustineat. Quod autem est proximum,si etiã quis in huiusmodi cõtrouersiis appellare* voluerit, conquerens de magnitudinis tuæ sententia, illico eã quam dicũt cõsultationem fieri iubemus:& dari tam victo q̃ victori,vt de more sentẽtiã ipsam accuratius expẽdant in sacro nostro palatio,omni mora cessante. Nouerint autem quicunque ædificãteis impedire præsumpserint,quòd si victi fuerint,& omne quodcunque contigerit damnũ resarcient,& materiæ precia quam probabile erit corruptã aut deterioratam esse inter litium moras,rependent. Quod autẽ ad eos qui iniuste ædificare tentauerint,attinet: & hi si victi fuerint,damna ei qui ædificium prohibuerit,& causę ideo adesse coactus fuerit,refundent. Omnem autem huiusmodi controuersiam in solo magnitudinis tuæ iudicio decidi præcipimus:& neque vlli cuiquam illustrium magistratuum audire huiusmodi causas,neque ex hac causa litigantes, militiæ vel fori præscriptione ad detrectãdum iudicium vel sumptuum & damnorum quæ sententia glorioſisimi præfecti vrbis,aut ab ipso dati cognitoris continebuntur, solutionem detrectãdam permittimus:sed exactioni eos subiici volumus, qui ex decreto magnificentiæ tuæ victi fuerint,nemine ad hoc fori prescriptione vtẽte.

Prouideat autẽ magnificẽtia tua,ne quis redẽptorũ aut fabrorũ aut artificũ opus a se inchoatũ relinquat imperfectũ,sed vt accepta mercede opus quod incepit perficere cogat:vel omne dãnũ quod inde ædificare volẽs acceperit, & quidquid omnino dispendii sensit ex eo quòd opus perfectum non fuerit,sarciat. Si autem penuria laboret qui ita deliquerit, fustibus cæsus ciuitate eiiciatur. Nullus autẽ id perficere prohibeatur quod ab altero cœptum opus fuerit: quod præsumi cognouimus à quibusdã artificibus vel redemptoribus,nec iis quæ ipsi cœperint,finem imponentibus,nec alios id perficere sinentibus,atque inde damnum intolerabile inferẽtibus iis qui domos suas fabricari cupiunt. Qui itaque hoc solo recusat opus perficere,quòd ab alio antea inchoatum sit,is candẽ pœnã excipiat,quã is excepit qui opus reliquit.

*Hinc elarè liquet licuisse à præfecto vrbi appellare, quod tamẽ aliquando prohibitum fuit,sed postea iterum permissum. Cod. Theod. de appellationibus, lege 2. C. de his qui propter metum iudicij nõ appellauerunt. Inferior minor sui præfectis vrbis auctoritas, quam Præf. prætorio. Idem significat Symmachꝰ & ipse præf. vrb. lib. j. epist. 41. Cotius.

† ἐξόρας verti meniana. sic enim appellari scribit Honorius imperator l. Meniana C. eod. ti. & ita hoc etiã docet Harmenopulus lib. 2. c. 4. Contius.

*Videtur legendũ esse miliarium, vt intelligatur hîc illa columna aurata quæ in capite fori Romani ad adẽ Saturni fixa erat, in qua incisæ omnes viæ Italiæ terminabãt, vt ex Plinio lib. 3. c. 5. Suetonio in Othone, Tacito libro 15. constat. Contius.

XIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm dubitabatur vtrũ cõstitutio Zenonis † [a] diuæ memoriæ ad Amantium† præfectum vrbi scripta, quæ de seruitutibus loquitur, localis esset,& huic florentisimæ vrbi dedicata,& deberent illius quidem iura in hac obseruari, antiqua vero, quæ cõtraria sunt, locum habere in prouinciis:indignum esse nostro tempore putãtes aliud ius in hac regia ciuitate de huiusmodi obseruari, aliud apud nostros esse prouinciales: sancimus eãdem constitutionẽ in omnibus vrbibus Romani imperij obtinere,& secundum eius definitionẽ omnia procedere:& si quod ius ex ea lege innouatum est à vetere dispositione,hoc & in prouinciis à prẽsidibus earum obseruari:cęteris videlicet omnibus,quæ non per Zenonianam legem innouata sunt,sed veteribus legibus comprehensa,in sua firmitate in omni loco manentibus [b]. Dat. Kal. Septemb. Cõstantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

a *Cum dubitabat. Zenonis.* sed vbi est? b *Manentibus.* nota sic ff. de testa. l. sancim⁹. & de ap. l. præcipimus. ff. facit ad. l. istã. j. de aquę ductu. l. hac lege. li. xj.

† *quæ superius inserta est. Contius.* † *Legend. Adamantiũ. Cõtius.*

*DE NOVI OPERIS nunciatione.*

*Quidam habens hic rubricam de noui operis nunciatione: sed non est necessaria. satis enim pertinet hæc lex ad superiorẽ*

## TITVLVS. XI.

## DE NOVI OPERIS NVNCIATIONE.

*Si nunciator noui operis sit paratus statim de iure suo docere, debet audiri,& de causa cognosci:& intra tres menses terminari: quibus peractis*

BIU Cujas

*materiam. Et nota quòd hæc nunciatio fit tribus modis: vt ff. de ope. noui nun. l. de pupillo. §. meminisse.*

a *De operis noui. Prohibere.* per nouam denunciationem. Vel verius dic per veterem. Accursius.

b *Festinare.* si super hoc adeatur.

c *Causam dirimere.* nota speciale cõtra regulam generalẽ. ff. de iudi. l. properandum. vel certe hic nõ dicit causam debere finiri intra tres menses: sed debere expectari vt probet si velit.

d *Impedimentum.* intra tres menses. sic ergo si ante tres menses, si etiã millies satisdet, nõ tamen permittitur ædificare: nam & hic deproperabat facere opus, & satisdare volebat: non tamen permittitur nisi post tres menses. & sic cõtradicunt plures leges. ff. de ope. noui nũcia. l. prætor. §. si quis paratus. &. §. hoc autẽ interdictũ. &. l. de pupillo. §. si is cui. quibus & aliis pluribus dicitur q si ille cui nunciatũ est nouum opus, paratus est satisdare: pro satisdato habetur si nunciator non recipit. Sol. dicunt hic quidam loqui cum denunciatio facta est per prętorem: ibi per se. Secundi dicunt esse in arbitrio actoris siue nunciatoris velit recipere satisdationem vel non: vt si reciperet, statim sit facta remissio, & possit ille ædificare: vt in cõtrariis. si vero nolit recipere satisdationẽ: sed dicat se incontinenti paratum probare: est audiendus & expectãdus per tres menses: & postea si non probauerit, poterit ille ædificare: oblata tamen satisdatione. & sic loquitur hic. & ad hoc est argu. ff. vt in pos. le. l. si is à quo. in princ. &. ff. ad Trebellia. l. ille à quo. §. j. &. ff. ad exhib. l. iij. §. ibidẽ. Tertij dicunt esse in arbitrio volentis ædificare, an velit statim satisdare: & sic postea ædificare. an non. argu. ff. de iur. dot. l. plerumque. §. fin. & argu. contrariarum legum. Quarti distinguunt, posse ideat ædificator locum in quo ædificat, an non. primo casu admittitur statim cum satisdatione, vt in contrariis. in secundo non, vt hic. Quinti distinguunt, aut ædificat in publico vel priuatis auditur ædificator, si offerat satisdationem de opere demoliendo. Saly.

*Nec nouũ nunciatur dici, an permittatur ædificare si velit satisdare.*

*Ex Cod. Th. l. vj. ti. iiij.*

*Vide C. Th. eod. tit. Haue Gaudine curissime subtilis. Contor.*

1. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni præfecto prætorio.

DE operis noui nũciatione quandam antiquis ortã fuisse dubitationem, nostra cognouit tranquillitas: dicentibus, si quis denunciationẽ ad inhibendum opus miserit, non posse eum post annum elapsum ex quo denũciatio missa est, iterum ædificationẽ prohibere [a]. ℣ Quod dupliciter iniquum nobis esse videtur. siue etenim non rectè opus prohibuerit, decet non per totum annum hoc impediri: siue rectè denũciationem emiserit, etiam post annum licentiam habere ædificationem prohibere. Talem igitur iniquitatem inhibẽtes, sancimus, si quis denunciationem emiserit, in hac quidem regia vrbe præfectum vrbi festinare [b]: in prouincia vero rectorem eius intra trium mensiũ spacium causam dirimere [c]. sin vero aliquod fuerit quocumque modo ad decisionem ambiguitatis impedimentum, [d] licentiam habere eum qui ædificationem deproperat, opus de quo agitur efficere, prius fideiussore ab eo dato officio vrbicariæ præfecturæ, vel prouinciali: vt si non rectè ædificauerit, omne opus quod post denũciationem fecerit, suis sumptibus destruet. Sic enim & opera non per inanes denunciationes prohibebuntur, & rectè denũciantibus consuletur. Dat. XII. Kalẽ. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. anno secũdo.

*TITVLVS XII.*

DE OPERIBVS publicis.†

*Iudex non potest immunitatem concedere ab opere publico. Saly.*

1. Imperatores CONSTANTIVS & CONSTANS AA. [ad Catulinum.]*

PLurimi immunitates operum publicorum concessione iudicum adepti sunt [e]: & ideo iubemus in posterum illicitas immunitates nullius esse momenti [f]. Dat. VI. Kal. Aug. Sirmij, Vrso [Lupulo] & Polemio Conss.

*Impensa de qua constat, à commentariensi est approbanda. Saly.*

II. Iidem. AA. ad Marcellinum com. Orientis.†

QVæ operibus publicis impensa constiterit, accepto ferri oportere cognoscas [g]. D. V. Non. Octob. Cõstantinop. Limenio & Catulino Conss.

*Prætoria & domus publicæ non debent in vsus priuatos conuerti. Salycetus.*

III. Iidem AA. Ecdicio præfecto Aegypti.†

PRætoria [h] iudicum & domus publicas oportet publico iuri atq; vsui semper vindicari. PP. IIII. Non. Decemb. Antiochiæ Mamertino & Neuita Consulibus.

*Sumptu publico non potest iudex nouum opus inchoare sine principis licẽtia, sed antiqua restaurare sic. Saly.*

IIII. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA. ad Symmachum præf. vr.†

INtra vrbem [i] Romam veterem & nouam nullus iudicum nouum opus informet, quoties serenitatis nostrę arbitria cessabũt: nisi ex suis pecuniis huiusmodi opus construere voluerit. ℣ Ea tamen instaurandi, quæ iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, vniuersis licentiam damus. Dat. VIII. Kalend. Iun. Philippis, Diuo Iouiano & Varroniano Conss.

*Etiam per principis rescriptum non licet occupare locum publicum ædificando contra decoram faciem ciuitatis, nec allegari potest præscriptio. h. d. no. Saly.*

V. Imppp. GRATIA. VALENTIN. & THEODO. AAA. ad Proculum.†

PRæscriptio temporis iuri publico non debet obsistere [k], sed nec rescripta [l] quidem. atque ideo diruenda sunt omnia quæ per diuersas vrbes vel in foro vel in publico quocũque loco contra ornatũ & cõmodum ac decorã faciem [m] ciuitatis extructa noscũtur. Dat. III. Id. Iun. *Cõstantinop. Merobaude. ij. & Saturnino Cõss.

*Ad cõstructionẽ aquæductus vel portus, seu murorũ refectionẽ quilibet cõferre tenetur: non obstante dignitatis priuilegio. Saly.*

VI. Iidem. AAA. Cynegio præfecto prætorio.†

AD portus & aquæductus & murorum instaurationem siue extructionem, omnes

a to. hic in publico, in contrariis in priuato: vt statim satisdãdo possit ædificare: vt argu. dictæ. l. prætor. §. hoc autem interdictũ. Mediam Ioan. & Hugo probant: secũdam probat Azo. *ADDIT O.* Dynus (vt refert Bart. in. l. prætor ait. §. si quis paratus.) coniungit secundam solutionem istius glo. cum tertia, & bona est secundum eundem Bar. Aut ille qui nũciat dicit, ego sum paratus ostendere de iure meo, hodie constat, hodie agamus: tũc licet sit paratus satisdare, debet ædificans expectare per tres menses: vt hac. l. &. c. vltimo extra eodẽ. Si vero dominus nũciat, & statim oblata satisdatione nil dicit: tunc statim fit remissio: & est in electione satisdãtis differre vel satisdare: vt in contrariis.

*DE OPERIbus publicis.*

*De priuatis dixit operibus: licet & de publicis miscuerit: nunc principaliter de publicis.*

b *Lurimi immuni. Adepti sunt.* quod est contra publicam vtilitatem. Accur.

c *Momenti.* illicita ergo concessa non valẽt. sic &. ff. de preci. impe. offe. l. nec dãnosa. &. j. de immu. ne. cõce. l. j. lib. x. Et nota quòd leges huius tituli non leguntur: quia inutiles sunt.

d *Væ operibus. Cognoscas.* scilicet cõmetarien. vt ex superscriptione huius. l. apparet. & facit. §. de mo. mul. l. pe. Accursius.

e *Prætoria.* loca vbi residẽt iudices in cognoscẽdo: vt &. §. de epis. & cler. l. omnes qui. & ibi, Induxerunt Iesum in prætorium. & facit supra de offic. rect. prouin. l. nulli.

f *Nitra vrbem.* facit ad. l. istam. ff. eo. l. fi.

g *Præscriptio tẽporis. Obsistere* [a]. contra supra de præscriptio. xxx. annorũ. l. omnes. sed hic loquitur de locis publicis. sic. ff. de via publica. l. pe. &. ff. de vsuca. l. fi. Accur.

h *Sed nec rescripta.* concordat supra de preci. impera. off. l. iij. in fi. & supra eo. l. j. & supra si contra ius vel vti. pu. l. fi.

i *Faciem.* si vero nõ noceat, non destruitur, sed salarium imponitur: vt. ff. ne quid in loco publico. l. ij. §. si quis nemine.

*Prætorium quid sit.*

*Ex Cod. The. ibi. l. 22. vbi legitur Haue Procule Ræ riss. nobis.*

*erat autẽ in Proculus Præf. vrbis Cõstantinopolitana: vt Cod. Th. 15. 1. 25. liquet. Cõtius.*

*a Hic ergo ratione publicæ vtilitatis cessat præscriptio: & vide bonã gl. in. c. cum non liceat. extra de præscrip. tC. Th. ibi. l. 13.*

*Ad portus.*

*† Deest in C. Th. recte Contius.*

*† Cod. The. ibid. l. 6.*

*† Ex Cod. The. ibid. l. 8.*

*† Ex Cod. Th. ibid. l. 11.*

*† Ex Cod. The. ibi. l.*

*Certatim a qualiter accipitur.*

a *Dportus. Certatim*. Ista litera plana est: quia certas operas debet q̃libet subiectorum conferre ad prædicta facienda. alibi sic habetur, certatim id est separatim vel singulariter.

b *Priuilegiis.* immo cõtra: vt. j. de professo. & medi. l. medicos. lib. x. Sol. illi non excusantur ratione dignitatis, sed officij & publicæ vtilitatis. Vel speciale est quod hic dicit, in portubus & æqueductu & muris: vt & .ſ. de fac. ſan. eccle. l. ad instructionem. & .j. de aquæductu. lib. xj. l. ad rem. & .j. qui. mu. ex. l. fi. li. x. & .j. de colla. fun. pa. l. fin. lib. xj.

*†Cod. Theo. ibid. l. 24.*

*† al. decreta. Contius.*

c *Omnes*. contra Gabrielem de Organo. Accursius.

d *Annos quindecim.* nota speciale. aliàs. xl. annis currit præscriptio contra rempublicam: vt. ſ. de præscript. xxx. an. l. omnes. Item not. intra quantum tempus firmetur opus.

e *Siquando. Auctoritas.* facit. ſ. de appella. l. in offerendis.

*† Ex Codi. Theod. ibid. l. 30.*

f *Si qui. Obnoxii.* facit. ff. e. l. opus. in fin. & l. nec præsidis.

g *Ne splendidissimæ. Tertiã partem.* vt & .ſ. de vecti. l. fin. sic faciunt clerici in decimis.

*Thermæ quæ dicantur.*

h *Et thermarum.* loca publica ad balneãdum. & facit in authent. de coll. §. iubemus. col. ix.

*†Cod. Theo. meriti.*

i *Omnes. Renouare.* principis vel præsidis auctoritate: vt ff. de re. diui. l. antepen.

k *Pacto.* id est modo.

l *Imperauerit.* sic in authen. de man. princ. §. deinde competens. colla. iij. & facit. ſ. de vecti. & com. l. j.

m *Immunitate.* sic. ſ. e. l. ad portus.

*† Ex Codi. Theod. ibid. l. 31.*

n *Nemo.* & facit. ff. eo. l. opus. & l. penult. & de leg. j. l. cętera. §. item quæritur. Accursius.

o *Manebit*. id est detinebit.

p *Edificia.* No. ad multa. Accur.

q *Parapetasia*. Græcum.

r *Dirui.* id est non debent in illis operibus collocare alia corpora quæ sunt reipublicæ, id est materiã vel lapides vel huiusmodi, nisi &c.

certatim a facta operarum collatione instare debent, neque aliquis ab huiusmodi cõsortio dignitatis priuilegiis b excusari. Dat. XV. Kalend. Februar. Constantinopo. Richomere & Clearcho Conss.

*Ille qui præest operi publico construẽdo, tenetur de operis vitio intra quindecim annos in futurum apparituro. Salyc.*

VII. Iidem AAA. Cynegio præfecto prætorio.†

1 OMnes c quibus vel cura mandata fuerit operum publicorum, vel pecunia ad extructionem solito more credita, † vsq; ad annos quindecim d ab opere perfecto cum suis hęredibus teneantur obnoxij: ita vt si quid vitij in ædificatione intra præstitutum tempus peruenerit, de eorum patrimonio (exceptis tamen his casibus qui sunt fortuiti) reformetur. Dat. III. Non. Febr. Constantinop. Arcadio A. I. & Bautone Cõss.

*Licentia diruendi domos alienas pro fabricatione operis publicis, non extenditur ad domos excedentes quinquaginta libras argenti: ideo tunc princeps est consulendus. Salycetus.*

VIII. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Aureliano præf. vrbi.†

1 SIquando concessa à nobis licentia fuerit extruendi: id sublimis magnificẽtia tua sciat esse seruãdum, vt nulla domus inchoandę publicæ fabricę gratia diruatur: nisi vsque ad. L. libras argenti precij æstimatione taxabitur. ℣ De ædificiis vero maioris precij † ad nostrã scientiam referatur: vt vbi amplior poscitur quantitas, imperialis extet auctoritas. e Dat. III. Kalen. Mart. Cõstantinop. Theodosio A. III. & Abundantio Conss.

*Maiestatem principis lædit qui nomen suum in opere publico inscribi facit. Salyc.*

IX. Iidem AAA. Rufino præfecto prætorio. †

SI qui iudices perfecto publicis pecuniis operi suum nomẽ sine nostri numinis mentione inscripserint, maiestatis teneantur obnoxij. f Dat. III. Non. Iul. Constantinop. Arcadio. III. & Honorio. II. AA. Conss.

*Ad refectionem publicorũ mœnium & thermarum, princeps deputat tertiam partem reditumm fundorum reipublicæ illius ciuitatis. Salycetus.*

X. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Eusebio comiti sacrarum largitionum.

NE splendidissimæ † vrbes vel oppida vetustate labantur, de reditibus fundorum iuris reipublicæ tertiam partem g reparationi publicorum mœnium, & thermarum h substitutioni † deputamus. Dat. XI. Kalend. Iul. Mediolani, Olybrio & Probino Conss.

*Incolæ ciuitatis debent pro rata sui æstimi conferre ad constructionem operis publici. Salycetus.*

*† Ex Codi. Theodosia. ibid. l. 32.*

f *Si aliquando.* facit infra eod. l. fin. in princip.

g *Siquando*. facit. ff. eod. l. opus. & l. fina. §. j.

h *Senio*. id est vetustate.

*† aliàs restituimus.*

XI. Iidem AA. Cæsario præfecto prætorio.†

*† Ex Codi. Theodosia. ibid. l. 34.*

2 OMnes prouinciarum rectores literis moneantur, vt sciant ordines atque incolas vrbium singularum muros vel nouos debere facere, vel veteres firmius renouare, i scilicet hoc pacto k impendiis ordinãdis, vt adscriptio currat pro viribus singulorum, deinde adscribantur pro æstimatione operis futuri territoria ciuium: ne plus poscatur aliquid quàm necessitas imperauerit, l néue minus: ne instans impediatur effectus. Oportet nanque per singula non sterilia iuga † certa quoque * distribui, vt par cunctis præbendorum sumptuum necessitas imponatur: nemini excusatione vel alia præsumptione ab huiusmodi immunitate m prębẽda. Dat. VIIII. Kalen. April. Arcadio IIII. & Honorio III. AA. Conss.

*† relle iuga non iugera. * quæ, in manu script. & Cod. Tho.*

*Iudices non possunt sua auctoritate opus nouum inchoare: nec ornamenta ædium de suo loco transferre sub pœna hic posita. Salyc.*

XII. Iidem AA. Theodoro præfecto prætorio.†

*† Ex Codi. Theodosia. ibid. l. 37.*

NEmo n iudicũ in id temeritatis erumpat, vt incõsulta pietate nostra, noui aliquid operis existimet inchoandum: vel ex diuersis operibus ornamẽta, aut marmora, vel quãlibet speciẽ quæ fuisse in vsu & ornatu probabitur ciuitatis, eripere, vel aliò transferre sine iussu sublimitatis tuæ audeat. Etenim si quis contra fecerit, sex libris auri multabitur. Similis etiã condemnatio ordines ciuitatum manebit, o nisi ornamentũ genitalis patrię decreti huiusmodi auctoritate defenderint. ℣ Horreorum autẽ vel stabulorum fabricas, arbitratu proprio prouinciarum iudices studio laudãdæ deuotionis arripiant. Dat. III. Kal. Ian. Mediolani, Honorio IIII. & Eutychiano Conss.

*Ædificia coherentia operibus publicis propter quæ formidari possunt incendia vel insidiæ, vel per quæ angustentur spacia platearum, debent prosterni & dirui. Salycetus.*

XIII. Iidem AA. Seuero. P. V.†

*† Ex Cod. Theodosia. ibid. l. 39.*

A Edificia p quæ vulgo parapetasia q † nuncupantur, vel si qua alia opera mœnibus vel publicis operibus ita sociata cohęrent, vt ex his incendium vel insidias vicinitas reformidet, aut angustentur spacia platearum, vel minuatur porticibus latitudo: dirui r ac prosterni præcipimus. Dat. VI. Id. Octobris Constantinop. Honorio A. IIII. & Eutychiano Conss.

*† sic Codic. Theod. at in codicib. Iustinia. manuscript. est parætesia.*

*Concessio generalis facta à principe de opere publico, intelligitur de destructo & diruto, quod tamen non sit in vsu publico. Salyc.*

XIIII. Iidem AA. Eutychiano præfecto prætorio.†

*† Ex Cod. Theodosia. ibid. l. 40.*

SI aliquando s homines emergant qui à nostra clemẽtia opus publicum sibi præberi postulauerint: non nisi diruta penitúsque destructa, & quæ parum sunt in vsu ciuitatum, percipiant: intimandis huiusdi rescriptis iudicio amplissimæ tuæ sedis. Dat. Idib. Decemb. Honorio A. IIII. & Eutychiano Conss.

*Quando opus publicum indiget reparatione, licitum est imaginem principis eo inconsulto deponere: debet tamen postea in suum locum reponi. Salycetus.*

XV. Iidem AA. Aemiliano præfecto prætorio.†

*† Ex Cod. Theodosia. ibid. l. 44.*

2 SIquando t vsus exegerit vel porticus vel quasli-bet ædes ętatis senio u seu fortuitis concussas casibus

s *Si aliquando.* facit infra eod. l. fin. in princip.

t *Siquando*. facit. ff. eod. l. opus. & l. fina. §. j.

u *Senio*. id est vetustate.

BIU Cujas

a *Quicunque.* Plana est,& bona.

b *Turres.* Nota ex hac lege quòd turres & portæ Sarraliorum, siue turres ciuitatis eorum debent vsui deseruire,quorum in terrulis sunt ædificatæ.h.d.

c *Quia plurima.* Localis est hæc lex.

d *Zeuxippi.* nomen ciuitatis.

e *Qui sine.* Plana est.& facit.ff. c. l.nemo.

f *Basilicæ. Stationes.* Not.contra illos qui in territorio ecclesiæ iuxta ecclesiam fabricant stationes. Item not. quòd sequitur, ne in eam equos &c.H.

g *Nemini.* Concordat.ff.e. l.opus. &l.pe.& fi.in princ.& ff.eo.l.intra. &l.nemo. &l.siquando.j.

h *Perfecta.* quid enim interest &c.vt.ff.de natu.libe. l.si quis sine li. in fin.

*DE RATIOCINIIS operum publicorũ, & de patribus ciuitatũ.*

i *Vbemus. Siliquam.* etiam subaudi. id est nec etiam vnam siliquam.quę quid sit,dixi.ff.de epi.& cleri. authen.sed hodie.

k *Patribus ciuitatum.* id est defensoribus,scilicet supradictis commemoratis personis,scilicet iudicibus & magistratibus.

*Deputatis.* scilicet discussionibus prædictorum operum.

m *Teneri.* vt.ff.de pollici.l.ex pollicitatione. &l.pactum.sic &.ff. ad Velleia. l. generaliter. & de dot. promiss.l. ad exactionem. Accur.

sibus reparari: liceat etiã inconsulta clementia nostra cum reuerentia sui, imaginem deponere vel nostrã, vel retro principum: reportatámq; post refecta ædificia loco proprio denuo collocare. Dat.V.Kalend. Iul.Constantinop. Arcadio A. VI.& Probo Conss.

*Locus ad vsum priuatorũ in palatio publico fabricatus,dirui mandatur: & in posterum fieri prohibetur.Salycetus.*

XVI. Impp. HONORIVS & THEOD.AA.Monaxio.P.P.†

QVicunque[a] locus in palatio huius vrbis priuatis ædificiis incõmode occupat⁹ est : is quamprimũ subrutis omnibus quæ in eo sunt ædificiis, palatio reformetur: quod priuatorum non est parietibus coarctandum.Nam imperio magna ab vniuersis secreta debentur: vt hi tantùm locum habeant habitandi, quos legitimus maiestatis nostræ vsus,& reipublicæ disciplina delegit:in futurum etiam vniuersis ab huiusmodi vsurpatione prohibendis. Dat.VIIII.Kalend.Mart.Constantinop.Honorio VIII.& Theodosio III. AA.Conss.

*Turres & muri pro munitione ciuitatum in terris priuatorum fabricati,illorum vsui debent deseruire: & eorum cura & sumptu debent reparari.Salycetus.*

XVII. Iidem AA. Anthemio præfecto prætorio.†

TVrres[b] noui muri qui ad munitionem splendidissimæ vrbis extructus est,complete opere præcipimus eorum vsui deputari, per quorum terras idem murus studio ac prouisione tuę magnitudinis ex nostræ serenitatis arbitrio celebratur:eadem lege in perpetuum & conditione seruanda, vt annis singulis hi ad quorum iura terrulæ demigrauerint,proprio sumptu eorum instaurationem sibimet intelligant procurandam, eorúmque vsu publico beneficio potientes, curam reparationis ac solicitudinẽ ad se non ambigant pertinere. Ita enim & splendor operis, & ciuitatis munitio,cum priuatorum vsu & vtilitate seruabitur. Dat. Prid. Non.April. Lucio V.C.Cos.

*Pro hanc.l. reditus certarum domorum in publica porticu constructarum,deputantur ad lumina præstanda, seu ædificia reparanda.Salyc.*

† Ex Cod. Theodos. lib.15.

XVIII. Iidem AA. Seuerino præfecto prætorio.†

QVia plurimæ[c] domus cum officinis suis in porticibus Zeuxippi[d] esse memorãtur:reditus memoratorum locorum pro quantitate quæ placuit, ad præbenda luminaria, & ædificia ac tecta reparanda, regiæ huius vrbis lauacro sine aliqua iubemus excusatione conferri. Dat.V.Id.Ian. Victore.V.C. Cos.

*Quis non potest sibi vsurpare portum vel porticum publicam sine principis licentia, sub pœna infra scripta.Salycetus.*

XIX. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. Cyro præ. vrb.† † Ex Nouell.Theod.

QVi sine[e] auctoritate diuini rescripti ad iudiciũ tuæ celsitudinis destinãdi, angiportus integros, vel partes suis domibus incluserunt,seu porticus vsurparunt: proculdubio iura pristina sacratissimæ reddere ciuitati iubemus: multa auri quinquaginta librarum nõ defutura, si quis posthac in similem audaciam prodire tentauerit.Dat.Kalen.Nouemb.Theodosio A.XVII.& Festo Conss.

*In domo regia vel in sacra ecclesia nõ possunt alicuius imagines pingi,nec stationes fieri,uec equi introduci, nec conuiuia nuptiarũ fieri.Sal.*

XX. Iidem AA. Cyro.P.V.

BAsilicam inauratam,& marmoribus decoratam,liberam in perpetuũ manere, neque alicuius imaginis,aut pictarũ cuiuslibet honoris tabularũ obumbratione fuscari iubemus, neque in aliqua parte eiusdem basilicæ tabulato quicquam opere stationes[f] ergasteriá ve constitui sancimus. Illud quoque decernimus,ne in eam equos liceat intromitti, vel nuptias celebrari.Dat.XI. Kalend.Februar. Constantinop. Valent.A.V.& Anatolio Conss.

*Iudex non debet prius opera noua inchoare, quàm inchoata perficere.Salycetus.*

XXI. Imperator LEO A. Erythrio.

NEmini[g] iudicum liceat in hac inclyta vrbe,vel in prouinciis noua opera inchoare priusquam ea quæ incepta inuenerit à decessore, vel prædecessoribus suis vetustate diruta,aut desidia derelicta,diligenti studio instantiáque compleuerit: cum ex hoc plurimum laudis acquirat,si ea culta & perfecta[h] reddiderit, quæ vetusta sunt, & instaurationem requirunt, quæque ab aliis initiata & imperfecta resederant. Dat. II. Kalend. Mart. Constantinopo. Martiano & Zenone Conss.

*TITVLVS XIII.*

## DE RATIOCINIIS OPERVM PVblicorum,& de patribus ciuitatum.

*Prouinciarum rectores & cæteri viri spectabiles prohibentur discussares esse operum publicorum: & etiam siliquã pro solido recipere, vt olim faciebant:huiusrei cura defensoribus ciuitatũ imminente.& debitor operis publici etiam ex sola pollicitatione compellitur illud soluere vel implere, nec super erogatione sumptuum operis facti examinari debet ipse: & rectores prouinciarum & cæteri contrafacientes puniuntur pœna hic scripta.Salycetus.*

I. Imp. ZENO A. Arcadio præfecto prætorio.

VBemus prouinciarum quidem rectores, & singulæ diœceseos viros spectabiles iudices,id est prefectum Augustalem, & comitem Orientis, & vtrosque proconsules,& vicarios, vnà cum suis apparitoribus pro tenore generalium magnificæ tuæ sedis dispositionum,discutiendis publicis operibus,vel aquæductibus qui ex ciuilibus reditibus, vel à quolibet spontanea munificentia facti sunt vel fuerint, modis omnib⁹ abstinere: nec aliquid quolibet modo vel quolibet tempore in discutiendo ciuiles reditus, vel facta opera,vel quæ fieri adsolent,vnam siliquam[i] sibi ex singulis erogandis solidis vindicando, aut quodcunque lucrũ captãdo,cum huiusmodi rebus habere commune,vtpote patribus[k] ciuitatum,& curæ eorũ deputatis.[l] Qui vero opus aliquod pro sua liberalitate se facturos promiserint, licet certũ sit eos ex sola pollicitatione vel pactione ad implendũ suæ munificentiæ opus necessitate iuris teneri:[m] nullum tamen eos vel hæredes eorum super facto opere ratiociniuni

BIU Cujas

DE PIGNORIBVS &c.

*Cõtinuatio.* *Mentionem habuimus suprà de Saluiano in verdicto, quod pro pignoribus intenditur: vnde occasione sumpta de pignoribus loquamur. Sed quia pignora alia sunt conuentionalia, alia iudicialia: & conuentionalia sæpius celebrantur, à conuentionalibus ordiamur. Azo.*

*Debitor.*] CASVS. Obligaui tibi codicẽ p.x.& sub vsuris. cessaui in solutione: ita quòd plus est debitum, quàm sit codex. an cedendo tibi codicem, liberor, quæritur? Dicitur quòd non.

*Pignore vẽdito nõ tollitur personalis actio.*

a *Profitetur.* Nã & vẽdito pignore personalis actio non tollit: sed eo quod de precio seruari potest, i debitũ cõputato, de residuo permanet integra petitio: vt. ff. de ac. & obli. l. aduersus. licet Veneti cõtrarium seruent.

b *Nihilo magis.* id est nõ ideo magis: vt. ff. si cer. pet. l. creditor. & ff. si cer. pet. l. si p mutua. & ff. de pig. act. si quis in pignore. & facit infra de iure do. impe. l. j. & supra qui bo. ce. l. j.

c *Liberabitur.* id est remanet obligatus in residuo.

*Quanuis.*] CASVS. Obligasti mihi digestum pro decem, & conuenit si non sufficeret pignus, quòd omnia bona tua essent mihi obligata: postea aliquid ex reb⁹ tuis Titio specialiter obligasti: an ea auocare possim, quæritur? Distinguitur, si sufficit digestum ad debitũ, non potero auocare. Vel dic casum aliter vt in glos.

*Casum ponit.*

d *Quanuis.* Mutuasti mihi. c. pro quibus. c. ego obligaui vineam quandã specialiter quę bene valebat illa. c. Secũdo bona mea omnia pro eisdem. c. tibi obligaui generaliter. procedẽte tempore aliquã rem illorum bonorum alij obligaui. veniebat primus creditor, & dicebat illam rem sibi obligatam primò: an omnino secundum repellat?

e *Habere.* rigore iuris inspecto.

f *Tẽperanda est.* de æquitate quę pręualet: vt. ff. de iudi. l. placuit.

g *Redigere.* quod semper præsumitur, nisi cõtra probetur à creditore. arg. j. de distrac. pign. l. quæ specialiter.

h *Bonis.* generaliter obligatis.

i *Accepisti.* scilicet specialiter tu secundus creditor.

k *Interim.* immo videtur quòd possit eligere an ex speciali vel ex generali velit hypotheca: vt. ff. de distrac. pign. l. creditoris. & ff. qui po. in pig. ha. l. qui generaliter. in prin. quę sunt contra. Sol. illa de rigore: hæc de æquitate: vt hic innuit. vel in illa de distractione pignorum vnus erat creditor tãtum. in alia qui po. in pig. hab. habebat primus tantum generalem: vnde generaliter prefertur secũdum Io. vt &. j. qui po. in pig. hab. l. si generaliter. hic autem etiam specialẽ in quibusdam rebus habebat. Item nec obstat in ea. l. qui generaliter. §. j. vbi dicit quòd secundus est solus: quia cinium, vel discussionem aliquam, vtpote non integrã promissam quantitatem ad id opus erogatam, vel inutiliter facto opere, aut alia quacunque ratione, quocunque modo, quocunque tempore inquietudinem sustinere concedimus. Quòd si vir clarissimus prouinciæ moderator, vel eius officium, reditus publicos vel opera publica contra vetitũ discutiendo, vel vnam siliquam, aut quodlibet ex iisdem reditibus vel operibus vindicando, sacratissimæ nostræ legis præcepta transierit: quinque quidem officij primates exilio dãnati perpetuo, bona sua ciuitati quam læserint, nõ dubitent vindicanda: rector vero prouincię quinquaginta librarum auri ferietur dispendio: hac eadẽ pœna spectabilibus quoque iudicibus (licet illustri dignitate fuerint decorati) & eorum officiis (sicut superius dictum est) imminente. Dat.*

TITVLVS XIIII.

## DE PIGNORIBVS ET hypothecis.

*Debitor non liberatur, licet velit creditori pignus dimittere pro soluto. Baldus. Vel sic: Per solam pignoris cessionem debitor non liberatur. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Timotheo.

DEbitor qui pignoribus profitetur[a] se creditorib⁹ cedere, nihilo magis [b] liberabitur. [c] PP. V. Kalẽdas Mar. Seuero. A. II. & Albino Coss.

*Non est alibi. Primus creditor habens specialem hypothecam in quibusdam, & in aliis generalem: si ad debitum sufficiunt bona specialiter obligata, contra secundum creditorem habentem in aliis specialem hypothecam non agit. Bald. Vel sic: Specialis hypotheca secundi creditoris præfertur generali prioris se habentis: ex qua potest sibi satisfieri. Salycetus.*

II. Iidem AA. Lucio.

QVanuis [d] constet specialiter quædam, & vniuersa bona generaliter aduersarium tuũ pignori accepisse, & æquale ius in omnibus habere: [e] iurisdictio tamen temperanda [f] est. Ideóque si certum est posse eum ex his quæ nominatim ei pignori obligata sunt, vniuersum redigere [g] debitum: ea quę postea ex iisdem bonis [h] pignori accepisti, [i] interim [k] tibi non auferri præses prouinciæ iubebit. [l] PP. II. Kalend. Iun. Chilone & Libone Coss.

*Ex pacto concedi potest quòd creditor sua auctoritate rei obligatæ possessionẽ accipiat: vrbanius tamen facit, si auctoritate prætoris hoc faciat. hoc dicit secundũ Bald. Vel sic: Per pactum simplex de ingrediendo, datur duntaxat licentia ingrediendi: per quam ingrediens excusatur à vi, sed nõ dat potestatem acquirẽdi possessionem sine iudice. hoc dicit secundum Salycet.*

III. Iidem AA. Maximo.

CReditores qui non reddita sibi pecunia, conuentionis legem ingressi possessionẽ exercent, vim quidẽ facere non videntur: [m] attamen auctoritate pręsidis possessionem adipisci debent. [n] PP. Kal. Maij, Antonino. A. II. & Geta. II. Coss.

*Vbi obligatio principalis est spontanea, præsumitur quòd quælibet accessoria sit spõte contracta. Bald. Vel sic: Necessitas rei familiaris non est iusta causa rescindendi pignoris contractum. Bart. Vel sic: Qui pignus dedit creditori aliter mutuare nolenti, non dicitur vim pati. Salyc.*

IIII. Iidem AA. Bellio.

CVm te pecuniam accepisse, & agros tuos obligasse fatearis: non habet rationem ibi primus quarundam rerum pure, quarundam sub conditione acceperat obligationem, scilicet si ex primis satisfieri non possit: quod cum possit, soli secundo tenetur.

l *Iubebit.* accipe hanc legem possidẽte debitore. Sed quid si aliquis extraneus possidet, vel creditor primus? Respon. idem. Item facit ad. l. ꝫ. de act. & obl. l. aduersus. & ff. de pigno. act. l. si quis in pignore. & ꝫ. de ser. pigno. da. ma. l. iij.

*Creditores.*] CASVS. Obligasti mihi prędium tuũ pro x. & conuenit si sua die non solueretur pecunia, ꝙ propria auctoritate liceret mihi ingredi possessionẽ prædij. nõ soluisti sicut cõuenit: an ingredi possim, quæritur? Dicitur quòd sic. consultius tamen faciam, si auctoritate iudicis ingrediar.

*Pignus auctoritate propria capere?*

m *Non videntur.* vt & supra de pign. act. l. penul. in fin. & ff. de fur. l. cum creditor. & ꝫ. de iudi. l. cũ debitoris tui. & si citra conuentionẽ ingrederentur, teneren tur de vi: vt. j. ad. l. Iul. de vi. l. in possessionẽ. & j. vi bo. rap. l. iij. & ꝫ. solu. ma. l. dotis. & ff. quod met. caus. l. extat. Sed quid si debitor creditori resistit, qui ex cõuentione vult ingredi? Adhuc dixit Azo vim videri fieri. quod Ioan. non placet, cum semel hoc placuit debitori: vt institu. qui. alie. licet vel non. §. j. & ff. de aqua plu. arcẽ. l. in diẽ. & ff. de diuer. & tẽp. præscript. l. de accessionibus. in fin. & j. de euict. l. siue in libertatem. ff. de pig. act. l. qui ratiario. Item quid si debitor alienauit, vel alio modo est possessio penes alium? Respon. creditorem posse ingredi, sicut & qui seruum accepit in quẽ habet iniectionem manuum: vt ff. de ser. expor. l. si Titius. & ff. de cõtrahen. empt. si sub hoc pacto. Item quia illud est pactum in rem: ius autem ingrediendi, est ius executiuum: vt. j. cod. l. pignoris. & argu. ff. vt in possessc. l. is cuius. §. qui in possessionem. Ecõtra videtur quòd non: quia illud pactum emptorem vel alium possessorem non afficit. quod M. dixit argu. ꝫ. de act. & obl. l. eum.

n *Debent.* id est possunt. nam & sine eo possunt: vt dixi. & sic debet, pro potest. ff. de offic. procon. & leg. l. obseruare. §. fina. Sic econtra ponitur potest pro debet: vt. ꝫ. sine cen. vel re. authẽ, sed & periculũ. Vel debet ex vrbanitate. sic &. ꝫ. de fur. ciuile. & ar. ff. de re. eorum qui sub tu. vel cura. l. si pupillorum. §. si pupillus. si tamen & suo iure volunt facere, possunt. Sic ergo inciuiliter factum non punitur: quod est not. sic &. ff. de sepul. vi. l. iij. §. non perpetuæ. &. ff. de relig. & sump. fu. l. si quis sepulchrum. &. l. at si quis. §. idem Labeo. & quod me. cau. l. fina. in fine.

*Vm.*] CASVS. Si propter alimentum familiæ meæ, & sic quasi coactus à te. x. accepero mutuo, & prædium meum tibi obligauero: an possim conqueri quasi tibi sim compulsus prędium

BIU Cujas

dium obligare, quæritur? Respó. quòd non: sed debeo pecuniam reddere, & prædium recuperare.

a *Vi.* quia aliter non dabat pecuniam, vel necessitate rei familiaris: vt. ff. de rescin. ven. l. non idcirco. Accursius.

b *Debitam.* vt & ff. de pign. ac. si rem alienam. §. omnis.

*Præses.*] CASVS. Mutuaui tibi. x. & prædium mihi obligasti. Titius prædium emit: conuenit te in iudicio super isto fundo: tu accepta pecunia ab eo, passus es te superari, vt sic pignore me defraudares: an sententia lata aduersus te mihi præiudicet in hypothecaria? Dicitur quòd non: cum passus te vinci fueris per collusionem cũ aduersario tuo. Viuianus.

c *Exequentem te.* per hypothecariam.

d *Debitorem.* agentem vel conuentum.

e *Tuo.* contra quem modo agis per hypothecariam.

f *Præscriptione.* vt quia non stetit iuri: vt. ff. de euic. l. si ideo. Vel secũdo, quia dimisit labi triennium intra quod debebat causa finiri. vn de integrum ius mansit creditori & etiam debitori. Vel tertio, quia cum creditor esset absens, debitor præsens: & possessor haberet titulũ, & præscripsit. x. an. contra debitorem præsentem: quod creditori absenti non nocuit: vt. ff. si aduer. cred. l. j. & ij. Videtur ergo ex hac. l. quòd nocet creditori aliàs, nisi in his duobus casibus. & sic est cõtra. ff. de pig. l. si superatus. in prin. & de execu. rei iudi. l. iudicatæ. quæ sunt contra: quibus dicitur indistincte nõ nocere. Dic ergo: aut debitor prius fuit superatus & postea obligauit: & tũc obstat exceptio creditori sicut & debitori: vt. ff. e. l. si superatus. §. per iniuriam. Si vero prius obligauit, & postea est superatus: si quidẽ creditore ignorante, non fit præiudicium creditori: vt in contra. & ff. de except. rei iud. l. si mater. §. fin. Si vero sciente creditore, tunc præiudicat sibi: nisi in duobus istis casibus: vt hic, & ff. de re iudi. l. sæpe constitutum. §. sed scientibus. & ff. de ap. l. ab executore. §. alio. in fine.

*In summa.*] CASVS. Obligasti mihi prædium pro. x. ex quo consueueras soluere aliquid in refectionẽ: si illud solui, quia tale onus sequitur prædium quocunque vadat, an in summam computari debeat, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

g *Necessarium.* necesse ergo habet creditor tributorum onera subire, cum sit possessor: vt. ff. de pac. interdum. & l. epistola. §. j. sicut fructuarius: vt. ff. de vsufru. l. hactenus. quod tamen si soluit, repetit à debitore: vt hic, & ff. de pigno. ac. l. creditor qui. in fin. & ff. de pig. ac. l. si necessarias. in princ. & l. si seruos.

*Vsucapio.*] CASVS. Obligasti mihi rem tuam: peruenit ad Titium: Titius eam vendidit Sempronio bona fide ementi, & eam vsucepit: an extinguatur ius pignoris per hoc quòd desiisti esse dominus, quæritur? Et dicitur quòd non. Vel dic casum aliter vt in glo. Viuianus.

*Casus ponit.*

h *Vsucapio.* pone casum in quatuor personis. Titius mihi Sempronio rem suam mobilem obligauit: hic Titius negligentia desiit possidere, vel quia sine hærede decessit: vt instit. de vsucap. §. quod autem. & possessio peruenit ad Cornelium qui alienauit Caio, qui Caius triennio vsucepit. Sunt ergo hic duo iura, scilicet dominium quod est debitoris, & hoc per vsucapionem perditur. Item ius pignoris: & hoc non perditur per. l. istam. Nota ergo quòd alienatione legali, scilicet vsucapione, nõ tollitur ius pignoris, sicut nec alienatione hominis: vt. j. eo. l. debitorem. Est autem vsucapio legalis alienatio: vt. ff. de verb. sign. l. alienationis. Item nota hanc legem habere locum in vsucapione triennij: secus in prescriptione. x. vel. xx. annorũ: vt. ff. si aduer. cre. l. j. & ij. Sed quæ est ratio quòd ius pignoris tollitur præscriptione & nõ vsucapione? Respon. ibi est maius tempus: sicque maior negligẽtia. Est & alia ratio: quia dominium nihil habet commune cum causa pignoris. licet enim dominium vsucapiatur triennio, non tamen actio in rem: nisi per quandam consequentiam: nõ tamen hypothecariè neque principaliter: quia sic nulla actio triennio tollitur, nec per consequentiam: vt in rei vindicatione dixi: quia hęc hypothecaria nulla societate dominio iũgitur, sicut in rem: vt dicto titulo, si aduer. cre. l. j. nota. Item quid si rem hanc mobilem tenuit non solum triennio, sed etiam decennio hic vsucaptor, an tuetur se quia tenuit decennio? P. non, cum in rebus mobilibus nõ habeat locum præscriptio: vt. ff. de diuer. & temp. prescrip. l. longę. & supra in quib. caus. cess. long. temp. præscript. l. in seruorum. Sed certe non rei sed actioni dicimus præscribi. sic & supra quod met. caus. l. iij. ideoque prodest ei, vt notaui in. d. l. supra si aduer. credi. l. j. Item nonne qui agit, debet probare dominum debitorem, quod hic facere non potest? Respond. sic, tempore obligationis, non nunc: vt. ff. eod. l. si superatus. & l. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur. Sed si creditor ab vsucaptore per hypothecariam auocat, tu debitor luere potes: vt ff. de distract. pigno. l. rescriptum. §. j. ibi, & cum per iniuriam &c. nec potest creditor te repellere illa ratione, quia non posset agere debitor contra vsucaptorem: ergo nec contra creditorem: quia illud haberet locum si ageret rei vindicatione: sed hic agit debitor pignoratitia actione ex contractu, vbi agitur etiam si res non fuerit sua, vel desierit esse sua: sicut & commodator & depositor: vt. ff. commod. l. ita vt si fur. & ff. depositi. l. j. §. si prædo. & de pigno. actio. l. si rem alienam. §. is quoque. Sed nonne vsucaptor à debitore recuperat per actionem in rem? Respon. sic: & est similis circuitus, vt. ff. de condic. indebi. l. indebiti. §. fin. & ff. qui po. in pigno. ha. l. Claudius. Est ergo consilium debitori vt faciat sibi cedi à creditore ius hypothecariæ quod habebat aduersus vsucaptorem: vt. ff. qui po. in pigno. ha. l. mulier & de euictio. l. in creditorem. & hoc incontinenti cum soluit. vel hoc acto, tunc etiam postea: vt. ff. de solu. l. Modestinus. vel in solutum ei pignus dimittat. Alij dicunt cedi debitori per creditorem ius retentionis quod habet creditor ex sententia lata contra vsucaptorem. sic ergo vsucapione proprietatis non extinguitur pignus: vt hic, & ff. pro hærede. l. ij. in princip. & ff. de vsucapionib. l. sequitur. §. si rem. & pro empto. l. si rem quam. nec vsusfructus: vt. ff. de vsufruc. l. locum. §. pen. sed operam in seruo relictam sic: vt. ff. de vsufruct. leg. l. ij. in fin. Alij ponunt casum: Quidam obligauit mihi rem mobilem alienam quam vsucapiebat: non valuit tunc obligatio. sed si post perficit vsucapionem, conuentio pignoris valet: vt hic, & ff. de pign. ac. l. rem alienam. j. respon. & secundum hoc facit. ff. de rei vindic. l. si à Titio. & ff. eod. l. j. in princ. Sed certe melius diceret, confirmat: quàm dicat, non extinguitur. Si tamen teneas hunc casum: dicas debitorem bonæ fidei possessorem: aliàs cum fuerit furtiua, non vsucaperetur: vt. ff. pro empt. l. cum sit. Alij vt Placen. dixerunt hanc legem non posse intelligi.

*Pignoris ius nõ tollitur alienatione legali, nec alienatione hominis.*

*Pignus be-*

*ne tollitur præscriptione, non vsucapione.*

*Secundus intellectus.*

i *Pignoris conuentionem.* id est hypothecariam quæ oritur ex conuentione pignoris. Accursius.

*Quanuis.*] CASVS. Si debitorem meum vel fideiussorem conuenero, & condemnari fecero in actione personali: an nihilo minus hypothecę pignora mihi obligata persequi possim, quæritur? Dicitur quòd sic.

*Reum.*

*Præscriptio. Vsucapio.*

*Vsucapio. Vsucapio.*

*Vsucapio.*

*Vsucapio.*

*

a *Reum.* scilicet debitorem.
b *Feceris.* id est, fieri feceris. sic. ff. de his qui notan. infa. l. furti. §. mandati. & ho. cõdemnationem: secus si fuissent absoluti à personali: quia tunc tollitur pignus: vt. ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. si deferente.
c *Persecutionem.* habet enim hypothecaria suas conditiones, vt non aliter tollatur nisi fuerit satisfactum: vt & ff. eo. grege. §. etiam. & de pig. act. l. solutum. in prin. & ff. de distrac. pig. l. quæsitum. &. ſ. de act. & obli. l. est in arbitrio. & infra, etiã ob chirogra. pec. l. vnica.

*Si dominium.* ] C A S V S. Mulier quædam obligauit prædiũ suum, postea illud mihi donauit. si creditor illud possidet, potero illud vindicare, si tantum percepi de fructibus, quod sufficiat ad debitum. vel si non sufficiat illud: quod deest, soluam ei.

d *Quę.* hic non potest esse quæ, & cum, vt quidam textus habent. alterum enim superfluum est: nisi bis ponantur illa verba, pignori &c. ita scilicet si dominium eius possessionis quæ pignori data esset, ad te translatum est, cum pignori data esset Azo.
e *Data.* Titio.
f *Ad te.* Seium.
g *Translatum est.* per venditionem, vel legatum.
h *Eamque.* scilicet possessionem.
i *Creditor.* Titius.
k *Vindica.* actione in rem.
l *Ratione.* vt & infra de distrac. pig. l. j.
m *A te.* Seio. Accur.
n *Si fuerit.* postquam redditur, fructibus in solutionem cedẽtibus.
o *Satisfactum.* Titio.
p *Tibi.* Seio.

*Debitores.* ] C A S V S. Ex curialitate debeo denunciare debitori meo vt soluat: si non soluat, agam ad pignora.
q *Conueniendi sunt. ex* vrbanitate. & sic. ff. de ser. vrba. prædi. l. quidam Hyberus. secus autem vbi vult vendere pignora: quia tunc ex necessitate denunciat: vt infra de distrac. pig. l. creditor. &. j. de iure do. impe. l. fi. Item potest dici quòd ex necessitate denuncietur eis si non fuerat dies statuta ad soluendum, aliàs non: vt infra de contrahen. & committ. stip. l. magnam.
r *Actionibus.* hypothecaria: vt & supra de preca. l. j. Accursius.

*Nominatori.* ] C A S V S. Iudex potestatis nominauit me vt essem decurio. contradixi. non debet accipere à me pignus sine auctoritate præsidis.
s *Nominatori.* id est nominanti ad munus.
t *Sine præsidis.* sed cum præsidis auctoritate sic: vt. ff. de mu. & ho. l. si ad magistratus. & supra de suspe. tu. l. præses. & facit supra de cessio. bo. l. iij.

*Per sententiam latam in personali, non intelligitur creditori satisfactum: & ideo potest agere hypothecaria. Bal. Vel sic: Licet debitor sit condemnatus, si non soluit, non tollitur ius pignoris. Bar.*

VIII. Idem. A. Festo.

2 QVanuis personali actione expert' aduersus reũ [a] vel fideiussores seu mãdatores eius feceris [b] condemnationem: pignoris tamen adhuc habes persecutionem. [c] PP. idib. Martiis, Gordiano. A. & Auiola Coss.

*Emptor agens rei vindicatione contra creditorem, facit quòd creditor compensat in debito fructus perceptos ex re. Bal. Vel sic: Creditor computatis fructibus in debito, & soluto residuo: tenetur pignus restituere ei in quem debitor transtulit. Saly.*

IX. Idem. A. Attico.

SI dominium eius possessionis quæ [d] pignori data [e] esset à debitrice domina, ad te [f] translatum est [g], eamque [h] postea creditor, [i] vel eius hæredes detinere cœperunt: vindica [k] eam rem, * præside prouinciæ curante, vt fructuum deducta ratione, [l] † residuóque à te [m] oblato, si fuerit [n] satisfactum, [o] ea possessio tibi [p] reddatur. PP. III. Kalen. Octobr. Gordiano A. & Auiola Coss.

*De vrbanitate ante ingressum iudicii debet conueniendus requiri extra iudicium. Bal. & Saly. Vel sic: Creditor potest prosequi ius pignoris, licet debitori non sit denũciatum vt soluat. Bartolus.*

X. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Alexandro.

DEbitores præsentes prius denunciationibus conueniendi [q] sunt. igitur si conuenti debito satis non fecerint, persequenti tibi pignora seu hypothecas quas instrumẽto specialiter comprehensas esse dicis, competẽtibus actionibus, [r] rector prouinciæ auctoritatis suæ auxilium impartiri non dubitabit. Dat. XIIII. Kalẽ. Febr. ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

*Ad euidentiam nominator tenetur pro nominato, si nominatus non est idoneus: & licet nominator pro nominato conueniatur, tamen sua auctoritate res nominati capere non potest. Bal. Vel sic: Non licet eligentibus ad munera, pignora inobedientis capere sine præsidis auctoritate. Saly.*

XI. Iidem. AA. & CC. Euphrosyno.

NOminatori [s] pignori capere sine præsidis [t] auctoritate res nominati non licet. S. III. Id. Mart. AA. & Coss.

*Vir succedens vxori, res quas vxor obligauerat, soluto debito recuperat. Bal. Vel sic: Licet de pignore instrumentum non sit confectum: nihilo minus creditor habet plenum ius. Bar. Vel sic: Successori debitoris debent pignora reddi: licet non caueatur in instrumento debiti. Saly.*

XII. Iidem. AA. & CC. Eusebio.

SI vxor tua pro pecunia quã accepit mutuo, res proprias obligauit pignori, eíque tu successisti: licet instrumento eius facti [u] testimoniũ collatum nõ sit: soluto tamen debito creditorem de his tibi reddendis solenni iure conuenies. S. V. Kal. April. AA. Coss.

*Si pignus est datum creditori in solutũ: incommutabiliter tenet datio. Bald. Vel sic: Debitor creditori potest cedere omne ius quod habet in pignore: nisi obstet ratio ætatis. Barto.*

XIII. Iidem. AA. & CC. Matronæ.

CVm dominam non minorem vigintiquinque annis ea quæ obligauerat tibi, [x] iure dominij possidere permisisse, & in solutũ dedisse precibus significes: dominę contractus & voluntas ad firmitatem [y] tibi sufficit. S. III. Kalend. Maij, Heracliæ. AA. Coss.

*Si debitor vendit pignus: creditor habet in potestate vtrum debitorem conueniat personali, an emptorem hypothecaria. hoc dicit lex. C. hoc verum nisi debitor offerat: quia offerendo impedit hypothecariam cõtra emptorem. Hoc dicit authen. hic posita. Bal. Vel sic: In electione creditoris est agere actione personali contra debitorem, vel hypothecaria contra possessorem pignoris. Bartolus.*

XIIII. Iidem. AA. & CC. Apiano.

DIstractis à debitore pignoribus, creditores potestatem habere, vtrúmne personali obligatos sibi, an pignora possidentes, in rem [z] actione conuenire velint, non est incerti

*Si vxor.* ] C A S V S. Vxor mea quoddã prædium Titio obligauit, & hæredem me instituit. si soluero Titio, potero prædium (licet non interuenit instrumẽtum super eo vxori vel hæredi suo restituendo) vindicare. Viuianus.
u *Eius facti.* id est licet non sit dictum q restituantur obliganti, vel hæredi: tamẽ intelligitur, cum re contrahatur obligatio: vt institu. quibus modis re contrahitur ob. §. fi. Vel dic, licet non interceserit instrumentum super his: vt & supra de pac. l. pactum quod bona. Accur.

*Vm.* ] C A S V S. Si maior annis mulier debitrix tua in solutũ pdia tibi dederit: an talis contractus valeat, quæritur? Et dicitur quòd sic.
x *Tibi.* hæc dictio legitur cum præcedenti, vel sequenti litera.
y *Ad firmitatem.* rei quæ geritur: vt & infra de solu. l. successores. & facit infra, si antiqui. cre. l. j. & ij. & ff. eo. l. si fundus. in fine.

*Distractis.* [ C A S V S. Si debitor meus mihi pignora obligata vendidit, habeo electionem vel eũ personali actione cõuenire, vel possessores pignorum hypothecaria, nisi debitor meus ex illa pecunia mihi satisfecerit: nam tunc habet potestatem pignus vendendi. hoc dicit cum authen. sequen.
z *In rem.* id est hypothecaria, sed hoc iure veteri videtur sic distinguendum: quia aut tacite obligata sunt pignora, aut expresse. priori casu prius est agendum personali: vt ff. de iur. fi. l. Moschis. & supra de do. inter vi. & vxo. l. si non verum. Secundo habet electionem: vt hic, & supra de ac. & ob. l. fin. Sed hodie indistinctè prius agi videtur debere personali, per authen. de fideiuſ. vt infra eod. authen. hoc si debitor. quæ similiter est supra de ac. & obl. auth. sed hodie. licet per alia verba. Sed & hæc de fideiussoribus videtur tolli per aliam de litigio. & redire ad primum ius, vt eligat creditor. quod dices infra in. d. authen. hoc si debitor &c. Accursius.

*Creditori quando sit succurrendum si debitor pignora vendiderit.*

*Iuris.*

** Vindicare eã potes. † Nota fructus extenuare debitum. c. 1. & 2. vide Soz. in. 1. parte consi. 29. versic. circa tertiũ principale. qui versiculus est in fine consilii.*

BIU Cujas

a *Iuris.* Et ita electionem habet, vtrum agat personali, vel hypothecaria: quod corrigitur per authen. hoc si debitor. j. eo.

*Hoc ita.* ]CAVS. Lex. C. dicit quòd creditor habet electionem, an velit conuenire reum act. personali, vel pignora persequi. auth. dicit hoc esse verum, si debitor pignora possideat: secus si alius. & si non satisfiat creditori ex hypothecis debitoris, vel si distraxit, primo conueniat debitorem, & eius fideiussorem: & postea pignorum possessores.

*[Hoc ita si debitor.]*

Hæc authen. sumpta est in authen. de litig. §. ad hoc autē. col. viij. & est contraria illi alij quam habes infra eod. hoc si debitor. quæ est de fideiuss. col. j. & ibi eam solues.

b *Debitorem. Certissimum est.* vt. j. de remiss. pig. l. res. &. j. de distra. pig. l. si debitor. &. §. de preca. l. j. & supra eo. l. vsucapio. & j. debitorem ven. pig. l. j. in fi. hoc autem est verum nisi in ordine conuentionis: vt dixi §. l. proxi. Accursius.

c *Persequi debes.* licet etiam possessio nō fuerit tibi tradita: quod secus est in rei vindicatione: vt supra de rei vin. l. seruum. fallit in casibus ibi notatis.

*Etsi frater.* ]CAVS. Si frater meus pecuniam meā nomine suo Titio dederit mutuo, & pignus accepit: cui sit acquisita pignoris obligatio, quæritur? Dicitur ꝙ sibi. Viuianus.

d *Suo nomine.* secus si tuo: vt. ff. si cer. pe. l. certi condictio. §. pe. &. §. per quas perso. no. acqui. l. fin.

e *Non potuit.* vt &. §. si cert. peta. l. quamuis. &. j. de distrac. pig. l. si maritus. Item aliter in pupillo: vt. ff. qui po. in pig. ha. l. idemque.

*Quanuis.* [CAVS. Si frater meus ex pecunia quam ei mutuaui, prædium comparauit: si nō cōuenit vt generaliter vel specialiter sit obligatum, in causam pignoris deductū non est: sed per aliam actionem debitū meū prosequi potero.

f *Obligauerit.* tunc enim secus: vt infra qui potiores in pignore habeantur. l. licet.

g *Non deduxit.* illud prædium: vt hic, &. ff. de tribu. l. procuratoris. §. plane. &. §. si quis alteri vel sibi. l. qui aliena. &. §. de rei vin. si ex ea. sed hoc fallit in pupillo: vt. ff. qui po. in pig. l. idemque. & supra de ser. pigno. da. ma. l. pe. & in milite: vt supra de rei vin. si vt proponis. An autem inter personales priuilegium habeat, dicam infra qui po. in pig. ha. l. licet.

iuris.[a] S. Kalend. Maij Hæracliæ. AA. Coss.

IN AVTHENT. de litigiosis. §. ab hoc autem. col. viij. constit. vij.

HOc ita, si debitor ei non satisfaciat ex precio rei venditæ: quod vt fiat, permittitur ei vendere.

*Non potest debitor contrahendo vel testādo hypothecæ creditoris derogare. Bald. Vel sic: Alienatio facta per debitorem quouis titulo, non præiudicat creditori iure pignoris vtenti. Salyce.*

XV. Iidem. AA. & CC. Basilidæ.

DEbitorem neque vendentem, neque donantem, neque legantem, vel fideicommissum relinquentem, posse deteriorem facere creditoris conditionem certissimū est.[b] Vnde si tibi obligatam rem probare posse confidis, pignora persequi debes.[c] S. V. Non. Maij Hæracliæ. AA. Coss.

*Actio hypothecaria non quæritur ei cui non quæritur personalis. Bal. Vel sic: Mutuans alienam pecuniam suo nomine, quærit sibi ius pignoris, & non domino pecuniæ. Bar.*

XVI. Iidem. AA. & CC. Heroidi.

ETsi frater tuus non suam, sed ad te pertinentem pecuniam mutuam suo nomine[d] dedit, ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligationē quærere nō potuit.[e] Subscripta. III. Idus Maij Hadrianopoli. AA. Coss.

*Res empta alterius pecunia, non est domino pecuniæ obligata. Bald. Vel sic: Res empta ex pecunia mutuata non est obligata mutuanti, nisi de hoc specialiter vel generaliter conuenerit. Bartolus.*

XVII. Iidem. AA. & CC. Pontiæ.

3 QVanuis ea pecunia quam à te mutuo frater tuus accepit, comparauerit prædium: tamen nisi specialiter vel generaliter hoc tibi obligauerit,[f] tuæ pecuniæ numeratio in causam pignoris non deduxit.[g] sane personali actione debitum apud præsidem petere non prohiberis. S. XII. Kalen. Iun. AA. Coss.

*Actio hypothecaria est in rem. h. d. & ista actio in rem sequitur possessorem. Bal. & Saly.*

XVIII. Iidem. AA. & CC. Euodio.

PIgnoris vel hypothecę persecutio[h] in rem est. S. Kalē. Decemb. Sirmij. AA. Coss.

*Creditor non tenetur de casu fortuito pignorum, sed de dolo & culpa. Bal.*

XIX. Iidem. AA. & CC. Maximo.

SIcut vim maiorem pignorum creditor præstare non habet[i] necesse, ita dolum & culpā, sed & custodiam[k] exhibere cogitur. Dat. XVII. Kalē. Ianuar. AA. Coss.

*Creditor non cogitur agere: tamen oblato ei debito cogitur pignus reddere. Bal. Vel sic: Oblatio & consignatio & depositio debiti sufficiunt ad hoc vt possit agi pignoratitia. Bar.*

XX. Iidem. AA. & CC. Alexandro.

CReditor ad petitionē debiti vrgeri iure minime potest.[l] Quapropter eo quod vos hæredibus Euodiani debere cō fiditis, oblato, & si non velint accipere, consignato[m] atq; deposito: de reddendo pignore hos præsidali notione conuenite. PP. XVII. Kalen. Februa. AA. Coss.

*Extraneus luendo pignora non acquirit dominium pignorum. Bal. Vel sic: Quilibet debiti solutiōe potest pignus liberare, sed ex hoc nō quærit sibi dominium, sed actionē cōtra debitorem absolutum. Saly.*

XXI. Idem. AA. & CC. Vieto.

REs obligatas exterus debito soluto[n] liberando, datū petere,[o] non earum dominium adipisci potest. Dat. III. Kalen. Nouemb. Retiariæ. CC. Coss.

*Secundus creditor offerendo priori debitum, ius suum confirmat. Bal. Vel sic: Creditor secundus soluendo priori, confirmat sibi pignus: & in eius loco succedit tam in sorte, quàm in vsuris sortis, non vsurarum. Salyce.*

h *Ignoris. Persecutio.* id est actio hypothecaria est realis: vt hic, &. ff. eo. l. pignoris. &. j. qui po. in pig. l. eos. & contra possidentem datur: vt. ff. eo. l. si fundus. §. in vindicatione. sed interdictum saluianum est ad possessionē, & personale: vt supra de preca. & Saluia. interdic. l. j.

i *Sicut. Non habet.* vt &. §. de pig. ac. l. quæ fortuitis. &. ff. de pig. ac. l. si cum venderet. §. fin. &. l. sequen.

k *Custodiam.* id est diligentiā. culpa enim est si facit quod non debet: custodiam omittit, si non facit quod debet. vltra culpam enim leuem non tenetur: sed de ea sic: vt hic, & insti. qui. mo. re cōtra. ob. §. fi. &. §. de pig. ac. l. creditor. quis autem probet dolum, vel culpam, vel amissionē, dixi. §. de pig. ac. l. si creditor. Et nota quòd hic est similitudo per cōtrarium, sicut ibi, & Lazarus similiter mala.

*Creditor.* ]CAVS. Debitor creditorem, vt debitum petat, compellere non potest: sed debitum offerat, consignet, & deponat: & pignus prosequatur. Viuianus.

l *Minime potest.* vt &. §. vt nemo inuitus. l. j. & de vsur. pup. l. fi. nisi in casibus quos no. §. vt nemo inuitus. &. §. de inge. manu. l. diffamari. Accursius.

m *Consignato.* vt &. §. de vsur. l. acceptam. & j. de partu pig. l. ij. &. j. de contrahen. stip. magnam. &. §. de iure emphy. l. ij. in fin. &. j. de distra. pig. l. si prius. & §. de pign. act. l. nec creditores, & hoc si debitum totum est liquidum. aliàs datur iudex, coram quo examinabitur: vt. j. de distrac. pig. l. si residuum.

*Res obligatas.* Pecuniam quam à Titio mutuasti, solui, & pignus recollegi: an sim dominus pignoris, quæritur? Et rn. quòd non, sed quod solui, possum petere. Viuianus.

n *Soluto.* non dico emendo: quia tunc haberet dominium: vt insti. qui. ali. licet. §. j. & ad hoc. §. de rei vindi. l. solennibus.

o *Petere.* à debitore actione mandati, si mandatum interceſsit, aliàs negotiorum gestorum. & hoc si non possideat. aliàs habet retentionem: vt. ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. j.

*Secundus.* ]CAVS. Mutuasti mihi decem, & obligaui tibi pignus, & Titius tibi soluit, confirmat sibi pignus: sed an vsuras vsurarum petere poterit quas soluit Titius, quæritur? Et dicitur quòd non, puta quia sors erat decem, vsura quinque.



BIU Cujas

a *Pignus.* vt.ĩ.qui po.in pig.ha.l.prior.&.l.j.

b *Vsuras.* quia suum negocium gesit secundus creditor: vt.ff. qui po. in pign. ha.l.si prior.alias est sub eadē.l.creditor.§. sciendum.& facit.ſ.de vſuris. l.vt nullo.&.ff. de rei vindic. l.emptor. &.ĩ.de his qui in prio.cre.locū.l.j.&.ĩ.de remiſ. pigno.l.cum ex causa. & .ff. de cap. & poſtl. reuer. l.in bello. §.ſi quis ſeruum.

c *Fuiſſent.* priori creditori pone ſors.x.vſura.v.Accurſius.

MAior.]*CASVS.* Si creditor maior annis elegerit debitorē perſonali actione, & pignoratitiam perſecutionem remiſerit per expreſſum pactum,aliàs intra bieniū perſecutionē: an poſtea pœnitens ea proſequi poſsit,quæritur? Et dicitur quòd non.

d *Cum hoc.* id eſt remiſsionem talem.

e *Solum.* id eſt nudum & ſine ſtipulatione.

f *Iuriſdictio.* prætoris. ait enim prætor, pacta ſeruabo:vt.ff.de pact.l. iure gentium.§. prætor ait. Vel iuriſdictio, id eſt iudicis officium.Accurſius.

g *Non poteſt.* ipſo iure ſublata obligatione. Sed videtur quòd per exceptionem: vt.ff. de pac. l.ſi tibi.x.§. de pignore. quæ eſt contra. Solu. hic ſola conuentio de pignore interceſſit: vnde etiam ſolo pacto potuit tolli:ibi traditione ſecūdum quoſdam. Vel refert,ſiat pactum de non petendo debito:& tūc ſi eſt perſonalis, per exceptionē tollitur: ſic & pignus: vt ibi. At ibi de pignore,ſi quidē ſimplex conuentio interceſsit, tollitur ipſo iure: vt hic.ſi traditione,per exceptionem:vt ibi. Primo caſu tamen vbi remiſi debitum,ipſo iure videtur tolli hypothecaria:licet perſonalis per exceptionem: nam quandoque tenet in acceſſorio remiſsio,& non in principali: vt ff.quib. mo. pignus vel hypothe.l.j.§.j. Item acceptilatio facta fideiuſſori obligato verbis, liberat eum ipſo iure, ſed reum per exceptionem: vt.ff. de acceptil. l. & per iuſiurandum.§. ſed & ſi. Item ad hoc argu.ff.de noxa.l.ſi noxale iudicium.&.ff.quib.modis pignus vel hypoth.ſolu.l.j.in princip. & circa hoc diſtinxi in d.l.contraria.

PErſecutione.]*CASVS.* Creditor electionem habet velit debitorem conuenire act.perſo.an hypothe.pro pignore: vnde omiſſa hypothecaria agere poteſt actione perſonali.

h *Non poteſt.* vt.ſ.eod. l.diſtractis.

i HOc ſi debitor poſsideat. immo videtur & ſi alius poſsideat, habere locum.l.codicis: vt in authen. de litigio.§. ad hoc autem.colla. viij. quam habuiſti ſupra eodem ſuper. l.diſtractis. Solu.illa cum ſit vltima, corrigit iſtam ſecundum B. Vel refert an poſsidens habeat cauſam à debitore, vt tunc habeat illa locum: an non, & tunc hæc. argu.ff. ſi famil. fur. fe. di. l.quoties. ſecundum Ald. quod non placet: quia dolus ſui auctoris ei nocere non debet: vt .ff. de doli exceptio. l. apud Celſum.§. ſi quis ex cauſa legati. & .§. ſequenti. Vel illa authentica de litigio. intelligitur ſecundum iſtam, ſecundum Ir. vel ſecundum Azo. hęc loquitur de rebus debitoris non obligatis, ſed reuocandis per Paulianam. nec enim dicitur in corpore huius authen. quòd fuerunt obligatæ, licet Irn. ſic poſuerit. Vel aliter illa loquitur in emptore: ſecus in aliis poſſeſſoribus. Vel illa loquitur in expreſſa hypotheca: hæc in tacita, ar.ff. de iure fiſ.l. Moſchis. & .ĩ. de iur.fiſ.l.j.lib.x. Sed ar.contra.ff. de cenſi. l.cum poſſeſſor. in fin. l. Vel ſecundum P. illa loquitur cum diſtracta eſt res voluntate creditoris: quod appareret ex eo quod dicit, vt ex precio ſibi ſatisfieret: hæc cum ſine eius voluntate. Vel dic ſecundum Ioan. hæc loquitur generaliter: illa in caſu ſpeciali quando lite conteſtata contra ſe hypothecam vendit debitor: quo caſu licet non cōtrahatur vitium litigioſi per omnia,cōtrahitur tamen quo ad hoc vt etiam emptor poſsit conueniri. *ADDITIO.* Hanc vltimam ſolutionem Io.ap probant communiter doc.hic, & in authent. ſed hodie. ſ. de act. & oblig. & Azo in ſumma iſtius tituli. Adde etiam quòd vbi pignus venditum eſſet ea lege, vt precium daretur creditori, & emptor conſenſiſſet illi conditioni: tunc in odium eius qui nō curauit vt precium daretur creditori cum poſsit, permittitur creditori vt hypothecaria prius eum conuenire poſsit: quia priuilegium meretur amittere,qui fraudē voluit committere. Ita dicunt moderni noſtri ſcribentes in dicta authen.ſed hodie.

k *Actum ſit.* Quid ſi debitor ſit abſens, vt conueniri non poſsit? Dicam poſſeſſorē poſſe cōueniri: vt in auth. de fideiuſ.§.j.&.ij.&.§. eadem.colla.j.

l *Quæ ſunt.* quas ipſe fideiuſſor nō poſsidet, aliàs creditori electio datur,argu.huius.l.perſecutione. Quidam tamen dicunt,& ſi poſsideat fideiuſſor,prius conueniendum eum perſonali: cum in corpore huius authent.non diſtinguatur poſsideat ipſe vel alius. Erit ergo ordo, vt prius reus perſonali vel reali,ſecundo fideiuſſor, tertio extraneus poſsidens res debitoris, quarto poſsidens extraneus res fideiuſſoris conueniatur: vt hic ſumitur.

SErua.]*CASVS.* Si ſeruus pignori datus deceſsit, non propter hoc extinguitur perſecutio debiti.

m *Petitio.* vt inſtitu.quib.mod.re contra.obl.§.fin.&.ff.eod.l.ſi inter.§.quicquid.&.ſ.de pigno.act.l.pignus.

SI tibi.]*CASVS.* In.l.iſta dicitur:mutuaui tibi.x.tu quendam notarium, id eſt ſeruum notatorem,obligaſti mihi pignori: nunquid tenet obligatio illa? Reſpō.quòd ſic. vnde ſi ille ſeruus vi abreptus eſt mihi, poſſum agere contra raptorem.

n *Notarium.* id eſt ſcriptorem,non tabellionem: vt.ĩ.de tab.l.generali.lib.x.Accurſius.

o *Conueni.* quia expedit &c. vt inſtit.de obliga. quæ ex delic.§. furti. & ſi quidem eſt fur extraneus, in duplum vel in quadruplū rei condemnatur. Si vero ipſe debitor: tunc ipſum debitum & vſura duplatur, vel quadruplatur: vt .ff. de fur.l. creditori, &.l. creditoris. Primo tamen caſu reddit debitori per pignoratitiam actionem quod vltra debitum habet, non ſecundo: vt dicta.l. creditoris.&.ff.de pigno.act.l.ſi pignore. in princip. Item quod dixi contra extraneum in ſolidum agere creditorem, intellige quando

xxii. Iidem aa. & cc. Antiochiano.

SEcundus creditor offerendo priori debitum, confirmat ſibi pignus, [a] & à debitore ſortem: eiuſque tātùm vſuras [b] quæ fuiſſent [c] præſtandæ, non etiam vſurarum vſuras accipere poteſt.PP.III.Id.Decembr. Nicomediæ CC.Coss.

*Nudo pacto hypotheca tollitur ipſo iure. Bal.Vel ſic:Sicuti pignus nuda conuentione contrahitur, ita nuda cōuentione remittitur.Bart.& Salyc.*

xxiii. Iidem aa. & cc. Macedoniano.

MAior annis vigintiquinque pignoris conuentionem remiſſam, cum hoc [d] ſolum [e] pactum,vel iuriſdictio [f] ſecundum ipſius voluntatem tueatur, perſequi non poteſt. [g] S.XVIII. Kalend. Ianuar. Nicomediæ CC.Coss.

*Poteſt creditor eligere hypothecariam,omiſſa perſonali. hoc dicit lex codicis. ſed per ius authen.diſtinguitur, aut poſsidet debitor: & eſt in poteſtate creditoris, an agat perſonali, vel hypothecaria, vel vtraque. aut poſsidet extraneus,& tunc debet primo fieri excuſsio bonorum debitoris & fideiuſſorum, antequam perueniatur ad extraneos pignorum poſſeſſores.dicit gloſſa: quod dixi de excuſsione,eſt verum niſi debitor ſit abſens:ita quòd in eo domicilio non poſsit excuti. hoc dicunt duæ gloſſæ no. ſecundum Bald.cum authentica ſequenti.*

xxiiii. Iidem aa. & cc. Mareo.

PErſecutione pignoris omiſſa, debitores actione perſonali conuenire creditor vrgeri non poteſt. [h] S.XV.Kal.Ianua. Nicomediæ CC.Coss.

IN AVTHEN. de fideiuſſ. §. ſed neque ad res. colla.j.conſtitu.iiij.

*Hodie priuſquam perueniatur ad extraneos pignorum poſſeſſores, debent excuti principales debitores, & eorum fideiuſſores.Salycetus.*

HOc ſi debitor poſsideat: [i] Alio vero poſsidente inhibetur hypothecaria, donec perſonaliter actum ſit [k] cum reo & interceſſore. ¶Et ſi nec ex hypothecis debitoris ſatisfiat, tunc demum interceſſoris hypothecæ, ſi quæ ſunt, [l] petantur: quod ius & in hæredibus locum habet.

*Interitu pignorum nō liberatur debitor. Bald. Vel ſic: Pignore perempto non propterea extinguitur debiti petitio.Salyc.*

xxv. Iidem aa. & cc. Dracontio.

SEruo qui fuerat pignori obligat', defuncto: debiti permanet integra petitio. [m] Dat. VI. Kalend. Ianuar. Nicomediæ CC.Coss.

*Si ſeruus pignoratus furripitur, creditor poteſt agere contra furem. Bal. Vel ſic:Creditor pro re pignori data furto ſubtracta, agit furti.Salycetus.*

xxvi. Iidem aa. & cc. Mauricio.

SI tibi notarium [n] pignoris titulo debitor tuus obligauit: eum à quo mancipium abreptum proponis, apud rectorē prouincię conueni. [o] S.IIII. Kalē.Ianuar.Sirmij CC.Coss.

*Creditor quo ordine debet conuenire debitorem,fideiuſſorem,aut extraneos poſſeſſores.*

*Dolus auctoris ſucceſſori nocere non debet.*

*Creditor quomodo agat contra furem qui pignus furripuit.*

quando per culpam amiſit pignus:aliter credito tenus tantum,& ad vſuram: quia tantum eius intereſt,& in reſiduo agit furti ipſe debitor:vt.ff.de fur.l.eum qui.§.idem ſcribit.

*Caſum penit.*

a *Vper hypothecis.* Accipiebãt enim tales cãpſores pecuniã mutuam vt emerent præbẽdam vel militiam ſibi vel filiis ſuis: & pro hac pecunia obligabant oſa bona ſua: vnde quærebatur vtrũ de hac præbẽda eo modo intelligitur quòd ſit obligata? Et dicitur q̃ ſic. & ita non eſt cõtra ſ.e.l.quanuis.iij.& prę fertur etiam prioribus: vt not.j.qui po. in pig. ha.l.diuerſis.

b *Metaxarii.* aliud genus negociatorũ. Acc.

c *Dare ſolent.* i.ſupponere,ſine hoc tamen cõ trahitur tacita hypotheca ſecundum Hug. Accurſius.

d *Definitione.* nã quandoq; minus commodi tranſit ad hęredẽ quàm fuerit apud emptorem: vel aliquo dato demũ tranſit ad hęredes:vt.ſ. de inoffi.teſtamẽ.l.omnimodo.§.fina. &.j. de prox. ſacr.ſcri.l.ſi quis. libr.xij.& ad hoc.ff. de leg. iij. l. patronus. ij. reſpon.

e *Exigere.* per hypothecariam : vt in fine huius.l.

f *Probentur.* nota probentur,ab iſto qui mutauit. ſed in ſuperiori caſu præſumitur p eo. & hæc eſt differentia quando emit ſibi,vel liberis,vel cognatis,& in illo caſu quando emit extraneis. Accur. Nota ergo duos caſus ad differentiã illorum duorũ caſuũ. In primo præſumitur pro eo qui tradidit pecuniã. In ſecũdo oportet q̃ ipſe probet.

*Milito militi tam.vado viam.*

g *Militantibus.* nota, milito militiam, ſic & vado viam.

h *Placiti.* i.conuẽtionis inter eos habitæ.

i *Dari ſolet.* id eſt quãti emi ſolet.

k *Perſonis.* hoc in negociatorum.i.extraneorũ militantium quibus eſt empta & negociata militia,qui nõ ſunt obnoxij: vt ſubiicit.ſ.actione perſonali,ſed hypothecaria: vt dicit Acc.

l *Meruerunt.* ante legem iſtam.

*Quod obtinet.* ]*CASVS.* Lex C. dicit q̃ creditor poteſt conuenire poſſeſſorem militiæ.auth.hoc determinat,dicẽs q̃ hoc verũ eſt ſi creditor mutuauit ſpecialiter ad hoc vt præbenda de pecunia illa emeretur:et ſi creditor non expreſſit hoc,non habet priuile. quia præferuntur ei filij qui habent bona patris tacite obligata pro dote matris,& præfertur ei vxor teſtatoris,& alij creditores,ſi erant potiores.

m *Quod obtinet.* vt omnibus præferatur creditor ex cuius pecunia militia eſt empta,quod.l.C.innuerat.

*Creditor ex cuius pecunia militia eſt empta, præfertur omnibus.*

n *Alioquin.* id eſt ſi non ad hoc mutuauerit is ex cuius pecunia militia eſt empta.

o *Filii.* nomine matris defunctæ: quæ fuit vxor repetẽtis dotem.

p *Vxor.* ſi ipſa viuit.

q *Prædictorum.* i. nec ille qui ad hoc mutuauit, nec vxor, aut filius eius:vt in corpore probatur.

r *Creditoribus.* qui ad hoc non mutuauerant: ex eorum tamen pecunia eſt empta,vel præſumitur.

*IN QVIBVS cauſis &c.*

*Qualiter per cõuentionem expreſſam contrahatur obligatio pignoris, dictum eſt, ſequitur qualiter contrahatur tacitè ex vi & poteſtate legis. Azo.*

*Cõtinuatio.*

*Vniuerſa.* ]*CASVS.* Si poſſides prædium tributarium: tacite videntur omnia bona tua obligata p tributis fiſco.

ſ *Cẽſentur.* i.qui cẽſum (id eſt tributũ) pſtant.

t *Tributis.* id eſt fiſco.

u *Obligata ſunt.* vt &ſ.ſi propter publ.penſi. l. j. in fine. & facit. j.l. proxima. Accurſius.

*Certum.* ]*CASVS.* Si cum fiſco contraxiſti, & debitor eius factus ſis:licet nõ ſit dictum vt bona tua obligentur, tamen tacite obligata videntur.

x *Obligari.* ſcilicet tacite:vt ſic faciat ad titulum:vt &.ſ. de ſer.pig. da.ma.l.ij.& de priuile. fiſc.l.ij.&.l.iij. ſecus in ciuitate: vt.ff.ad municip.l.ſimile.

*Quæ nuis.* ]*CASVS.* Obligaſti mihi fundum:tacite videris obligaſſe fructꝰ fundi. vnde ſi ex precio fructuũ alium fundum comparaſti, an ſis mihi obligatus,quæritur? Et dicitur q̃ non.

y *Ineſſe.* q.d.ſi prædia ſunt obligata, & fructꝰ prædiorum, tamẽ prædia empta ex pecunia redacta ex fructibus,nõ intelligunt obligata: vt &.j. de partu pig.l.j. & ff.in quib.cau.pig.tacite contra. l.in prædiis. &.ff.de pig.l.Paulus.§. j.&.l.ſi fundus.in prin.

z *Placuit.* vt & argu. ff.de fur.l.qui vas.§. fina. &.ff. qui po. in pigno.l.idẽque.in fin. Sed argu. contra.ff. de petit. hæredi.l. ſi & rem.&.ff.de lega.ij.l.imperator.§.ſi.&.l.ſequen. & extra de vſur.

*Non eſt alibi niſi in iſta authen.hic poſita. Pro pecunia mutuata in emptionẽ militiæ,ſub hypotheca bonorũ cõprehenditur ipſa militia : ſiue ſit empta nomine debitoris, ſiue nomine filii ſui, vel cognati, vel etiam extranei.& talis hypotheca eſt priuilegiata. Bald. Vel ſic: Militia empta ex pecunia creditoris,eſt creditori obligata: & pro liberis & cognatis empta,niſi contrarium probetur:empta vero pro extraneis, non præſumitur ex pecunia creditoris. Salyc.*

XXVII. Imp. IVSTINIAN. A. Mennæ præfecto prætorio.

SVper hypothecis [a] quas argenti diſtractores vel metaxarij,[b] vel alij quarũcunq; ſpecierum negociatores pecunias ſibi credẽtibus dare ſoẽt,[c] hoc ſpecialiter ſuper amputãda omni machinatione ſancimus,vt ſi poſt huiuſmodi contractũ liberis ſuis,vel alio modo cognatis, quamcunq; militiã iidem negociatores acquiſierint(eam tamẽ quæ vendi vel ad hæredes ſub certa definitione [d] trãſmitti poteſt) liceat creditoribus eorum etiã non probantibus ex pecuniis eorundẽ negociatorũ liberos eorũ vel cognatos militaſſe (dum tamẽ contrariũ non probetur, alios ex ſuo patrimonio dediſſe pecunias) creditum ab his qui militarint, exigere: [e] vel tantũ eos effligitare, quanti vendi eadem militia poſſit. ℣ Quod ita obtinere ſancimus & ſi extraneis quibuſdã iidem negociatores de ſuis pecuniis huiuſmodi militiam acquiſiſſe probẽtur: [f] vt quod generaliter in ipſis debitoribꝰ militãtibus [g] talem militiã, quæ vendi vel ad hæredes tranſmitti poteſt, permiſſum eſt, vt liceat creditoribus & adhuc viuentiũ debitorum iure hypothecæ vindicare militias,niſi ſibi ſatisfiat:& poſt mortẽ eorũ exigere quod pro hiſdem militiis pro tenore communis militantium placiti, [h] vel diuinæ ſanctionis tale præſtantis beneficiũ,dari ſolet: [i] hoc in negociatorũ perſonis, [k] licet ipſi militãtes minimè debito obnoxij ſint,integrũ creditoribus eorũ ſeruetur. ℣ Quod ſcilicet in futuris militiis, nõ etiã in his quas liberi vel cognati eorundem negociatorũ vel extranei pecuniis eorũ meruerunt, [l] tenere ſancimus. Dat.Kal. Iun. DN.Iuſtiniano A.PP.II.Coss.

IN AVTHEN. de exhiben. & introducen.reis §.optimum quoque.col.v. conſtit.vj.Eſt etiam ex titulo de æqualitate dotis & propter nuptias do.coll.vij. conſtit.viij.§. quia verò & huiuſmodi.

*Iſta authentica ponit illud tertium quod dixi in caſu, ſcilicet de priuilegio prælationis. & dicit quòd in hypotheca primò præfertur mutuans, ſecundò dos, tertiò veniunt alii creditores qui ad hoc non mutuarunt,tamen ex eorum pecunia res empta eſt vel empta præſumitur. Bald.*

QVod obtinet [m] ſi ad hoc mutuauerit pecuniam, vt militia emeretur. alioquin [n] filij [o] aut vxor [p] defuncti omnibus præponẽtur. ℣ Sed & ſi nullus prædictorum [q] fuerit, tunc aliis creditoribus [r] hoc damus.

*TITVLVS XV.*

IN QVIBVS CAVSIS pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.

*Pro cenſibus & tributis ſunt obligata omnia bona debitoris. Bald. Vel ſic: Bona cenſuariorum vel tributariorum ſunt tacite fiſco obligata. Salycetus.*

I. Imp. ANTONIN. A. Sperato.

VNiuerſa bona eorum qui cenſentur,[s] vice pignorũ tributis [t] obligata ſunt.[u] PP. Kal.Iun. Antonino A.IIII.& Balbino Coss.

*Bona contrahentis cum fiſco, ſunt tacitè obligata. Bald.& Salyc.*

II. Idem A. Proculo.

CErtum eſt, eius qui cum fiſco contrahit, bona veluti pignoris titulo obligari,[x] quanuis ſpecialiter id non exprimatur. Dat.VI.Kalen.Mart.Meſſala & Sabino Coss.

*Fructus extãtes rei pignoratæ, ſunt tacitè obligati p debito:tamẽ res empta ex ipſis fructib⁹, efficitur ppria ipſi⁹ emptoris. Bal.*

III. Pars ex reſcripto ALEXANDRI A. ad Demoſthenem.

QVanuis fructus pignori datorum prędiorũ (etſi id apertè nõ ſit expreſsũ)& ipſi pignori credãtur tacita pactione ineſſe:[y] predia tamẽ quę emunt ex fructuũ precio,ad eandẽ cauſam venire, nulli prudentiũ placuit.[z] PP.Idib. Octob. Maximo II.& Aeliano Coss.



BIU Cujas

l.cum tu. Vel repete placuit,id est dicta prædia erunt creditoris: computabit tamen in debitum.Accursius.

*Satis.*] CASVS. Si ex mala administratione primipilari factus sis debitor fisci:nō solū res tuæ obligātur tacite fisco,sed dos vxoris tuæ:ita videlicet si bona mariti exhausta sunt,neq; aliquid residuū inuenit.

a *Data*. secus si non sint:vt.ſ.de priuil. fiſc.l.j.&.j.ad.l. Iul.de vi.l.j.

b *Necessitati*.aliàs necessitate. scilicet primipilariæ administrationis. filij etiam,licet non sint hæredes,tenētur:vt.j. de primipilo. l.fi.lib.xij.

† *Cōeor. eū hac.l.gl.super verbo, alienat.ī.c. ex parte vestra. extra de rescript.* * *& itē cōstitutū &c.*

c *Patrimonium*. id est quasi patrimonium: vt ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum.in fi. &.ſ. de rei vxo.act.§.& hoc ex rei.

*Si non.*] CASVS. Si fundum ad colendum mihi locasti,& in eum seruum induxi, non eo animo vt ibi perpetuo stet, & eum pro pensione retineres: rector prouinciæ iubebit vt eum mihi restituas:pro pensione vero solenniter me conuenies.Viuianus.

d *Inducta*.inducta manu,illata dorso. Et nota tria exiguntur,scilicet quòd sint inducta, & quòd perpetuo ibi sint, & quòd domino sciente: vt.ff. eod. l.in prædiis. & de pigno. l. debitor. &.ſ.loc.l.certi. sed in vrbanis non exigitur scientia : vt.d. l.certi.

e *Placuerat*. scilicet locatrici tantum, non cōductori.Vel placuit, scilicet sapientibus, si essent tamen inducta. Vel placuit,sub conditione si essent inducta. nisi altero horū trium modorum exponas,esset litera sibiipsi contraria.

f *Morari potest*. Not. ergo sua auctoritate possidentem, retentionem non habere. Sed videtur quòd sic : vt.j. titu.j.l.j.&.ff. de solu.l. si cum aurum . &.l. si is cui.&.ff.de condict.indebi.l. si non sortem.§. si centum.quæ sunt cōtra . Sed dic, refert an peruenerit per dationem alicuius nomine debitoris:vt tunc tenere possit:an non,& tūc non:vt hic. Vel dic secundo quòd hic per vim possidebat creditor,& ita vitiosè :& faciunt hæc,an scriptor possit retinere quaternos pro mercede, sicut notatur in dicta.l.si non sortem.§.si centum.

† *Facit ad hanc.l. glo. vnica circa fi.in ca. ex parte.extra de appel.*

*Pro debito primipili, bona dotalia sunt tacitè obligata, tamen in vltimum subsidium deuenitur ad ea.Baldus.*

IIII. Imppp. CARVS CARINVS & NVMERIANVS AAA. Africano.

SAtis notum est,†& ratione* constitutum,bona earum in dotem data,[a] quæ nuptæ sunt his qui primipili sarcinam subeunt:obnoxia necessitati[b] eius teneri, verum certo ordine, vt scilicet tunc demum ad hoc periculū mulieris patrimonium[c] respiciat,si vniuersis viri ac nominatorum facultatibus exhaustis, nihil residuum inueniatur. Dat.V. Idus Aug. Caro & Carino AA.Coss.

*Pro pensione non sunt tacitè obligata bona quæ nō sunt in fundo, sed inuecta & illata vt ibi sint.Bald.Vel sic: Inducta & illata in fundum conductum, sunt tacitè pro pensionibus obligata: si tamen conductoris bona sint. aliter ad manus creditoris peruenta non possunt pro pensione retineri, sed debent restitui.Salycetus.*

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Corinthiæ.

SI non inducta[d] & illata in fundum quę pignoris teneri causa placuerat,[e] mācipia fuissent,nec hęc specialiter obligata monstrentur:rector prouinciæ ea restitui iubebit. ¶Nec enim prætextu debiti pensionum,restitutionem eorum morari potest, [f] cùm si quid sibi deberi domina fundi ex pēsionibus vel quacunque ratione probare possit, huius solutionem solenniter fieri conueniat. Subscripta. XII.Kalend. Febr. CC.Coss.

*Si tutrix secundo nubit non reddita ratione, bona secundi viri sunt tacitè obligata pupillo pro ipsa administratione redden da.Et est hic casus specialis, in quo vir secundi matrimonii tenetur pro debito suæ vxoris Baldus.*

VI. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. ad Florentium præfectum prætorio.

SI mater † legitimè liberorū tutela susceпta, ad secundas contra sacramentum [g] præstitum adspirauerit nuptias antequam eis tutorem alium fecerit ordinari, eísque [h] quod debetur ex ratione tutelæ gestæ persoluerit:mariti quoque eius præteritæ tutelæ ratiociniis bona iure pignoris tenebūtur obnoxia.[i] Dat.VI.Idus.* Theodo.A.XVII.& Festo Coss.

*Non solum in Italia, sed & in prouincia, & vbique locorum inuecta & illata sunt iuris præsumptione tacitè obligata. Bald. Vel sic: Iura disponentia vt inducta & illata sint tacitè pro pensionibus obligata,debent obseruari pro iure cōmuni in omnibus personis & locis.Salycetus.*

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SAncimus de inuectis à conductore rebus & illatis,quæ domino pro pensionibus tacitè obligantur, [k] non solum in vtraq; Roma & territorio earum hoc ius locum habere, sed etiā in nostris prouinciis.¶ Tali enim iusta præsumptione [l] etiā omnes nostros prouinciales [m] perpotiri desideram[o].Da. XV.Kalen.Nouemb. post consulat.Lampadij & Orestis.VV. CC.anno secundo.

## TITVLVS XVI.
## SI ALIENA RES PIgnori data sit.

*Procurator citra mandatum rem domini obligare non potest.tamen si pecunia est in rem domini versa, potest pignus pro debito retineri.Baldus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Carpo.

PRocurator [n] citra domini volūtatem domū pignori frustra dedit: si tamen pecuniam creditoris in rem domini versam constabit, non inutilis erit exceptio, [o] duntaxat quod numeratū est,exolui desideranti. P PP.XI. Kal.Nouēb. Seuero A.II.& Albino Coss.

*Res aliena non potest pignori obligari, nisi domino in fraudem dissimulāte. Bald.*

II. Iidem AA. Latinæ.

SI probaueris præsidi prędia vel hortos de quibus agebatur, [q] tuos esse:intelligis obligatam: vt.ff.de re.eo.l.si pupillorū.§.pen.& ad hoc facit institu.qui.alie.licet.§.penul.Not.etiam ꝙ hic creditor habet vtilem nego.gest.vel institoriam:vt diximus.ſ.si cer.peta.l.eum.

A tacite erunt omnia bona mariti obligata pupillis ex mala administratione.

g *Contra sacramentum*. hodie non iurat, sed pœna remanet eadem : vt in authent. vt sine prohibi. matres debit. & creditri.§. penulti.colla.vij.

h *Eísque*. scilicet liberis.aliàs,eíq;:scilicet tutori pòst ordinato.

i *Obnoxia*.vt &.ſ.quādo mu.tut. offic.l.ij. & in authentica de nuptiis.§. si ante tutelam. colla. iiij. nec eis filiis succedit: vt.ſ. ad Tertul. l.omnem . & est sic ſ.in quibus causis ha. tut.l.j.

k *Ancimus. Obligantur*. vt &.ff.eo. l.si horreum. &.l. eo iure. &.ſ.locati.l.certi.Acc.

l *Præsumptione*. id est statuto vel ordinatiōe.

m *Prouinciales*. locantes & conducentes.

*SI ALIENA res pignori data sit.*

*Procurator*.] CASVS. Si procurator meus non expectata voluntate mea rem meam obligauit, mihi prædicare nō potuit: si tamen pecunia quam accepit,in rem meā versa sit,consuletur creditori per pignoris retentionem.Viuianus.

n *Procurator*. scilicet specialis ad aliquod aliud negocium . si autē habeat liberam potestatē,potest:vt.ff. de procu. l.procurator cui generaliter libera . Vel si habet speciale mandatum de obligando : vt ff.de pigno.act. l.solutum.in fin. Idem si habeat generale tantum, & dominus cōsueuerit talia facere:vt.ff. illo titu.l.vel vniuersorum. *Procurator quādo possit res domini obligare.*

o *Exceptio*. sic in eo qui sciens accepit pignori rem alienam quę postea fit debitoris : vt ff.de pign.l.j. in princ. &.j.eo.l.cum res. sic & amico debitoris qui liberauit pignus, competit exceptio:vt.ff.quib. mod.pig.vel hypotheca sol.l.j.in princ.sic & ille qui soluit precium fundi pro debito pupilli, habet exceptionem : vt &.ſ. de prædiis mino. l.vtere. &.l. si prædium.in fine.Vel mutuauit ad hoc ipsum vt habeat rem pignori

p *Desideranti*. creditori. Accursius.

*SI probaueris.*] CASVS. Ignorante me res ad me pertinentes obligasti : mihi non præiudicat, nisi in fraudem creditoris sciens dissimulaui.

q *Agebatur*. id est qui te præsente obligabat alij extraneo.

*Potuisse.*

gari eos creditori ab alio non potuisse,[a] si non sciens[b] hoc agi, in fraudem creditoris ignorantis dissimulasti.[c] PP. Id. Octob. Antonino A. II. & Geta II. Coss.

*Tutor vel curator pro causa propria, pupilli vel adulti bona non potest obligare. Bald. Vel sic: Ex obligatione tutoris vel curatoris nō tenentur pignora minoris, nisi in eius vtilitatem sit pecunia recepta. Salyc.*

III. Imp. ANTONINVS A. Martiæ.

CVrator adulti vel tutor pupilli, propriam rem mobilem eius cuius negocia tuetur, pignoris iure obligare non potest: nisi in rem eius pecuniam mutuā accipiat.[d] PP. VI. Kal. Febr. Duobus & Aspris Coss.

*Filius non potest obligare rem patris. Baldus.*

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Secundo.

NEc si maior annis viginti quinque fuisset filius tuus qui in potestate[e] tua erat, te inuito rem tuā obligare potuit.[f] PP. V. Kalen. Nouemb. Maximo II. & Aeliano Coss.

*Ista lex portat coronam totius materiæ quid probādum sit in hypothecaria. & hoc dicit. Si res quæ non erat in bonis tempore obligationis, postea de bonis fiat, hypotheca conualescit, non de iuris rigore, sed de æquitate scripta. Bald.*

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. Eutychio.

CVm res[g] quæ necdum in bonis debitoris est, pignori data ab eo, postea in bonis eius esse incipiat: ordinariā quidem actionem super pignore nō competere manifestum est: sed tamen æquitatem[h] facere, vt facile vtilis persecutio[i] exemplo pignoratitiæ[k] detur. PP. XIII. Kalen. Iun. Maximo II. & Aquilino Coss.

*Mater non potest obligare rem quam prius donauerat filio. Bald. Vel sic: Obligans rem alienam, non præiudicat domino: & contraria pignoratitia tenetur. Barto. & Salyc.*

VI. Iidem AA. & CC. Zosimo.

QVæ prædium in filios à se titulo donationis translatum, creditori suo dat pignori: se magis contrario pignoratitio obligat iudicio,[l] q̄ quicquam dominis noceat:[m] cùm Seruiana[n] etiam actio declaret euidenter, iure pignoris teneri non posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerint:[o] & per alium rem alienam inuito domino pignori obligari nō posse, certissimum est. S. V. Id. Iul. Philip. AA. Coss.

*Tutor pro facto proprio non potest rem pupilli obligare: nisi pupillus legitimæ ætatis effectus talem obligationem approbet. Baldus. Vel sic: Tutor, procurator, vel alius administrator obligando rem dominorum, eis non præiudicat: nisi postea consensus dominorum accedat: vel nisi de scientia eorum probetur. hoc dicit cum. l. sequen. secundum Barto.*

VII. Iidem AA. & CC. Corneliæ.

SI in rem suam[p] accepta pecunia mutua tutor mancipium tuum pignori dedit, nec huic post perfectam ætatem cōsensum accōmodasti:[q] pignori res obligari non potuit.[r] S. VI. Kal. Ian. AA. Coss.

*Regulam præmittit, ex qua infert. & hoc dicit: Persona quæ de iure potest obligare, est illa quæ potest inducere nexum pignorum: secus si non potest de iure. Baldus. Vel sic: Seruus, procurator, colonus, conductor vel actor rem domini inuiti non obligant. Salycetus.*

VIII. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Ioanni. P. P.†

NExum non facit prædiorum, nisi persona quæ iure potuit obligare. Per seruum autem, aut per procuratorem, colonúmve, actorem seu conductorem, vllum præiudicium possessioni inuito vel inscio domino imponi non posse, & iure, & legum auctoritatibus declaratur.[t] Dat. Idib. Iul. Rauēnæ, Honorio XIII. & Theodosio X. AA. Coss.

---

a *Potuisse.* quia nemo potest rem alienam obligare: vt &. s. communi diui. l. ij. &. j. titu. j. l. qui filios. licet posset vēdi, cum venditio personam, obligatio rem afficiat: vt dixi. s. ad Velleia. l. si sine.

b *Sciens.* nam tunc consentire videtur: vt. d. l. si sine. &. j. de distract. pigno. l. si mulier. Sed quis probabit fraudem? Respon. qui eam dicit: vt. ff. de proba. l. §. quoties. §. qui dolo. nam videtur scire ius suum vbique durare, nisi consentiat: vt. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. sol. l. sicut. §. non videtur.

*Fraudē pro bet qui eam allegat.*

c *Dissimulasti.* quia dū obligarentur, tu eras præsens, & contradixisti obligationi.

CVrator.] C A S V S. An tutor vel curator rem pup. vel adulti obligare posit? Respon. quòd nō, nisi pecunia in vtilitatem eorum conuersa sit. Viui.

d *Accipiat.* quia tunc potest: vt. ff. de pigno. actio. l. tutor. sic &. s. de pactis. l. pactum procuratoris. &. ff. de furt. l. interdum. ij. §. qui tutelam. &. ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor. Item & in alio casu etiam immobilia: vt. s. de administra. tuto. l. fina. §. defensionem. Sed hodie videtur quòd etiam mobilia non possunt sine decreto: vt. s. de administra. tuto. l. lex quæ. in fine. quod est verum in quibusdā mobilibus, de quibus ibi dicit. Accursius.

e NEc si maior. *In potestate.* quid de emancipato? Respon. idem. Sed de hoc dubium erat: cum dominus videatur etiam patre viuente: vt instit. de hære. qua. & dif. §. sui.

f *Potuit.* nec rem patris, nec peculiarem: vt ff. quæ res pig. ob. pos. l. j. §. j. & facit. s. de pac. l. filius. & de re. cre. & iureiur. l. nec filius.

CVm res.] C A S V S. Si alienā rem obligaui, non tenet pignoris obligatio. si dominium eius nactus sim, conualescet pignus: & creditor licet directam hypothecariam nō habeat, de æquitate tamē vtilem habet, & pignus persequi poterit.

g *Cum res.* s. aliena.

h *Æquitatem.* scilicet quæ præualet: vt. s. de iudic. l. placuit. & ff. si cert. peta. l. si tibi pecuniam.

i *Persecutio.* per hypothecariam actionem.

k *Pignoratitiæ.* id est sicut datur vtilis pignoratitia debitori qui obligat rem alienam soluto debito: vt. ff. de distra. pigno. l. rescriptum. §. j. ita & isti qui recipit, vtilis hypothecaria datur. Vel dic sicut daretur directa, quando esset res debitoris: sic nunc vtilis. Sed secundum hoc quid est quod dicitur. ff. de pig. l. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur. quòd debet probare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis? Respond. hic possidebat bona fide, vnde sua dicitur esse res: vt. ff. de verbo. signi. l. bonorum. secus si mala. Vel illud de rigore: hoc de æquitate. Et distingue cum quis rem alienam obligat, si quidem sibi debitam, tenet obligatio: vt. ff. qui pot. in pigno. ha. l. iij. §. cum ex causa. Si non, sed habet ius in re, similiter tenet: vt. ff. de pigno. l. grege. §. ij. &. iij. si neutrum est: tunc si dixit, cū mea erit: tenet. ff. illo titulo. l. si fundum. §. aliena. si simpliciter: aut creditor sciuit, & tunc non actio, sed retentio datur: vt in eodem titulo. l. j. in princ. si ignorauit: tunc etiā vtilis actio datur: vt hic, &. ff. de pigno. l. j. in princ. &. l. si ab eo. &. l. si Titio. & facit ad legem istam. ff. qui pot. in pignore habean. l. qui balneum. §. fina. & ff. qui & à qui. l. si seruo. &. ff. de pigno. act. l. si rem alienam. &. s. de libe. cau. l. si ab eo. &. j. de euic. l. siue possessio. &. l. fina. Accur.

*Alienā res si obligetur, an teneat obligatio.*

QVæ.] C A S V S. Si mater mea dedit mihi fundum, me inuito obligare non potest, cum sit meus: nec pro re quæ obligantis non est, cōpetit Seruiana: & hoc ei[s] actionis natura declarat.

l *Iudicio.* ad dandum bonum pignus: vt. ff. de pigno. act. l. si quis in pignore. §. j. Accursius.

m *Noceat.* vt. s. de donat. inter vir. & vxo. l. si quidem. in fin.

n *Seruiana.* id est natura eius actionis declarat.

o *Fuerint.* sed fallit hoc in seruitute vię, & aliis rusticis: vt dices. j. titu. j. l. qui filios. Vel non dicuntur obligari, licet creditor commoditatem in his habeat, & sic intelligatur. ff. de pignor. l. sed an viæ. & facit. s. l. proxi. Accur.

† *Ex Codi. Theodosia. lib. 2. tit. 30. Contius.*

SI in rem.] C A S V S. Tutor pupilli pro pecunia quam in suam rem accepit, rem pupilli obligare non potest: & si obligat, non tenet pignoris obligatio, nisi pupillus fact[s] maior consenserit: quo casu conualescit pignus.

p *Si in rem suam.* scilicet tutoris.

q *Accommodasti.* aliàs teneret: vt. s. si maior fa. l. fin. Accursius.

r *Non potuit.* vt & . s. de pact. l. pactum procuratoris. & . ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor.

NExum.] C A S V S. Si seruus meus vel colon[s] obligat rem meam, mihi non præiudicat: quia nexum, id est obligationem non facit nisi ille qui obligare potest. Viuianus.

f *Declaratur.* vt. s. de acqui. pos. l. fin. &. ff. de procu. l. procurator totorum. &. s. cōmuni diui. l. si probatū. &. j. de agri. & cēs. l. per colonum. lib. xj. &. s. quod cum eo. l. si seruus. Hoc tamen fallit in re peculiari serui qui habet liberam peculij administratio-

nem:vt.ff.de pign.act.l.si conuenerit.ij.§.fin.& facit.ff.de acquir. pos.l.peregre.§.pen.&.l.iij.§.quòd si seruus.

*QVAE RES PIGNORI OBLIGARI &c.*

*Alumnos.*] *CASVS.* Si omnia bona tua mihi obligasti: an alumnos tuos vel concubinam videaris obligasse, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

a *Alumnos*. scilicet quos aluisti, vel qui te aluerũt. vel id est filios ex concubina.

b *Cæteras res.* id est ipsam concubinam quæ erat ancilla obligantis: vt &.ſ. cómunia de manumiſ.l.fin. Accurſius.

c *Rationis est.* Argu. quòd in verbo generali non continentur omnia ſingularia. Item nõ videtur quis generaliter cõcedere quod ſpecialiter non eſt conceſ ſurus.[a] ſic.ff. de mino. l.illud.§.ſi talis.&.ff.de pecu. l. qui peculij. & de lega.iij. l.vxorem.§. feliciſsimam.&.ff.de pigno.l.obligatione.&.l. denique. & .ff. ne quid in loco pub. l. ij. §. ſi quis à principe. & faciunt hæc ad ea quæ diximus de fortuitis caſibus receptis: vt not. ff. ſi quis caut. l. ſed & ſi quis.§.quæſitum.& facit.ff. de donat. l.filius. &.ſ. de tranſactio. l. ſi de certa. & facit .ſ. ad Velleianũ. l. iubemus. &.ff.de pact. l.tres fratres.&.j. de remiſ. pig. l.ij. Accurſius.

*a Iuramẽtũ nõ extenditur ad nõ cogitata: vt in c. Quinta-uallis. de iureiur. &.c. ex multiplicis. de deci.*

† *Concor.c. 2.cũ gl. ſup verbo ſignũ, extra de cõſue. &.c. ſane.cũ gl. ſuper verbo, reddens. de renun.*

*Cvm.*] *CASVS.* Emi fundum. conſectum eſt inſtrumẽtum emptionale. illud obligaui. an fundum obligaſſe videar, quæritur? Et reſpon. quòd ſic.

d *Pignus.* id eſt obligationem pignoris. ſic &.ff. de pigno. actio. l. j. & hoc quantum ad hypothecariam: vt & ff. de pactis. l. ſi tibi. §. de pignore.&.j. de remiſ. pigno. l. ij. ſed pignoratitia contrahitur: vt inſtit. quibus more contrahi. obliga. §. fina. Accurſius.

e *Emptiones.* id eſt inſtrumẽta emptionum.

f *Cogitaſſe.* vt & argu. ff. de lega. j. l. ſeruum filij. §. eum. &.j. de remiſ. pign. l. creditricem. &.j. de donat. l. j.

*TITVLVS XVII.*

## QVAE RES PIGNORI obligari poſſunt vel nõ, & qualiter pignus contrahatur.

*In generali obligatione non venit quod nemo ſani capitis ſpecialiter obligaret. Bal.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Optato.

ALumnos[a] tuos, & cæteras res[b] quas neminẽ credibile eſt pignori ſpecialiter daturum fuiſſe, generali pacti conuentione quæ de bonis tuis facta eſt, in cauſa pignoris non fuiſſe rationis eſt.[c] PP. XII. Kalen. April. Laterano & Rufino Coss.

*Qui obligat inſtrumenta emptionalia, ipſam rẽ obligare videtur. Vel ſic: Qui obligat repræſentans, videtur obligare repræſentatum. Bald. Vel ſic: Obligato inſtrumento, intelligitur obligatum ius in eo contentum. Barto. & Salyc.*

II. Iidem AA. Rogato.

CVm conſtet† pignus[d] conſenſu contrahi, non dubitamus eũ qui emptiones[e] agrorum ſuorum pignori poſuit, de ipſis agris obligãdis cogitaſſe.[f] PP. V. Kalen. Iul. Apro & Maximo Coss.

*Res ſacra vel religioſa non poteſt obligari. Bald. Vel ſic: Locus religioſus non poteſt pignori obligari. Salycetus.*

III. Imp. ANTONINVS. A. Reſtituto.

SI monumento[g] corpus filiæ tuæ intuliſti, religioſum id feciſti: quo facto obligari à quoquam, prohibẽte iuris religione, non poſſe, in dubiũ non venit.[h] PP. III. Kal. April. Læto II. & Cereale Coss.

*Nomen debitoris generaliter & ſpecialiter obligari poteſt: & niſi ſoluat ſuo principali, poteſt ſoluere creditori creditoris ſui, qui habet eum obligatum. Bald. Vel ſic: Nomen debitoris ante denũciationem factam ſibi à creditore ſui creditoris, poteſt ſoluere ſuo creditori: poſt denunciationẽ autem factam non poteſt ei ſoluere, ſed exigi poteſt vtili actione. Bartolus.*

*SI monumento.*] *CASVS.* An monumentum in quo filiã tuam intuliſti, obligare poſsis, quæritur? Et dicitur quòd non: quia per illationem locum religioſum feciſti.

g *Si monumento.* ſcilicet tuo, vel alieno domini voluntate.

h *Non venit.* vt &.ſ. de relig. l. inuito. ſed ipſum ius inferẽdi ſic: vt & legari: vt &.ſ. de religio. l. monumẽtorũ. Itẽ hoc ſpecialiter, ſed cum vniuerſitate poteſt: vt.ff. de cõtrahen. emp. l. in modicis.

*b Salyc. hic verſi. quæro. ab extra multis in cõtrariũ allegatis, fina-*

NOmen.[b] *CASVS.* An ius qd̃ habeo in debitore: alij obligare poſsim, quæritur? Et dicitur quòd ſic: & aget creditor vſque ad quantitatem ſibi debitam, niſi primo mihi ſoluiſſet.

i *Placuit.* vt &.ſ. de hære. ven. l. poſtquam. &.ff. de pign. actio. l. ſi conuenerit. ij. in princ.

k *Certior.* quia ei denunciaſti: vel litem contra eum conteſtatus fuiſti. & idem ſi parte debiti tibi ſoluiſſet: vt.j. de noua. l. iij. Acc.

l *Vtilibus.* quas habebas directas contra tuum debitorẽ. Vel dic etiam vtilem hypothecariam: & quod exegerit, ſi quidem corpus erit, loco pignoris erit. Si vero pecunia, compẽſabit ſecum: vt.ff. de pig. l. grege. §. cum pignori. in fine. &. d. l. de pig. actio. l. ſi conuenerit. & facit. j. de do natio. l. ij. &.ff. de tranſ act. l. vẽditor. Sed quid ſi eſt certꝰ per ſeipſum, vel ab alio? Reſponde-tur, neceſſe eſt quòd à me ſit certus: argu. ſ. de pign. l. debitores. *ADDITIO.* Aduertas q̃ Bartolus hic reprehendit finem iſtius gloſſæ, dicens denũciationem nõ eſſe neceſſariã ſcienti, argu. l. j. in fine. ff. de actio. empti. & ibi not. & melius in. l. finali. ff. de trãſactio. & ſolet notari in. l. emptor. j. de euict. Non obſtat ſecundum eum, l. debitores. quam gloſ. allegat: quia illa loquitur de voluntate, ſeu vrbanitate: vt ibi not.

*creditum debitori, quòd ſi ſoluat principali debitori, liberatur. quod creditor debet excutere prius ſuum principalem debitorem, priuſquã debitori ſui debitoris, per §. ſed neg. me ſit certus. in authent. de fideiuſſ. colla. 1.*

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Euocato.

NOmen quoque debitoris pignorari & generaliter & ſpecialiter poſſe, iampridẽ placuit.[i] Quare ſi debitor is ſatis non fecerit cui tu credidiſti: ille cuius nomẽ tibi pignori datũ eſt, niſi ei cui debuit, ſoluit, nondum certior[k] à te de obligatione tua factus, vtilibus[l] actionibus ſatis tibi facere vſque ad id quod tibi deberi à creditore eius probaueris, cõpelletur: quatenus tamen ipſe debet. PP. pridie Kalen. Martij, Fuſco II. & Dextro Coss.

*Quod non poteſt ſpecialiter, nõ poteſt generaliter obligari. Vel ſic: Nõ poteſt obligari genus pluſquã ſpecies. Bal. Vel ſic: Stipendium ſeu præmiũ futuræ victoriæ nõ poteſt ſpecialiter vel generaliter obligari. Salyc.*

V. Idem A. Septimio.

SPem eorum præmiorum[m] quæ pro coronis[n] athletis penſitãda ſunt, priuata[o] pactione pignorari minimè admittendum eſt. & ideo[p] nec ſi generale pactũ de omnibꝰ bonis pignori obligandis interuenerit, tenet. PP. III. Kal. Maij, Maximo II. & Paterno Coss.

*Res quæ non ſunt in bonis noſtris, non poſſunt obligari. Bal. Vel ſic: Pater filium vel alium liberum hominem hypothecare non poteſt. Baldus.*

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Rufo.

QVi filios veſtros vel liberos homines pro pecunia quã vobis credebat, pignoris titulo accepit,[q] diſſimulatione ſe iuris circumuenit: cũ ſit manifeſtum[r] obligationẽ pignoris nõ conſiſtere, † niſi in his quæ quis de bonis ſuis facit obnoxia.[ſ] S. Kal. Maiis Heracliæ AA. Coss.

*SPem.*] *CASVS.* An athleta ſpem victoriæ quã de aduerſario ſuo habiturus eſt, obligare poſsit, quæritur? Et dicitur quòd non: neq; ſi generaliter omnia bona obliget, illam ſpem intelligitur obligaſſe. Viuianus.

m *Spem eorum præmiorum.* in pecunia.

n *Coronis.* i. victoria.

o *Priuata.* ſed nec publica: vt.ſ. de execu. rei iudica. l. ſtipendia. niſi in ſubſidium: vt ibi dixi, per. l. ff. de re iudic. l. commodum.

p *Et ideo.* ſic argumẽtatur: nõ poteſt ſpecialiter, ergo nec generaliter. argumẽ. cõtra. ff. de regu. iur. actus. &.ff. de pactis. l. ſi vnus. §. illud. Accurſius.

*QVi.*] *CASVS.* An aliquis filiũ ſuũ, puta liberũ hominem obligare poſsit, quæritur? Et dicitur q̃ non.

† *Poſſunt mẽ dari obſides p arbitrio obſeruãdo: vt in c. expoſita. cũ gl. ſi. extra de arbi.*

q *Accepit.* quid ſi pter famem hæc fiant? Reſpond. tenet, arg. ſ. de patribꝰ qui filios diſtraxe. l. j. &. ij.

r *Manifeſtum.* vt.ſ. titu. j. l. quæ prædium.

ſ *Obnoxia.* immo etiam relegatur creditor qui filiumfamilias in pignore accepit: vt.ff. eo. l. fina. Sed hæc regula fallit in capto ab hoſtibus: vt. j. de capti. & poſtliminio reuer. l. fina. &.ff. de lega. j. l. ſenatus. §. fin. Item fallit in ſeruitute ruſtica, quæ nec eſt in bonis, nec eſt extra bona: vt.ff. de vſufruct. lega. l. j. & tamen obligatur: vt.ff. de pigno. l. ſed an viæ. vel non eſt ibi obligatio: ſed commodum retinendi habet creditor. Item in caſu huiuſmodi. l. hodie punitur plus: vt in authenti. vt nulli iudic. §. quia vero huiuſmodi. colla. ix. & facit ad. l. iſtam .ff. de euictio. l. minor. §. ſi pater ſciens.

*Creditor relegatur qui filiumfamiliaſi pignore accepit.*

EXecutores.] *CASVS.* Si debitore meo non comparente datus fuerit mihi executor ad mittẽdum me in bono. poſſeſ. debitoris pro menſura declarati debiti: an boues aratorij, vel inſtrumenta aratri vel bubulci intelligantur obligata, quæritur? Et dicitur

Et dicitur quòd non, ne per defectū culturæ tributi exolutio retardetur. cp si creditor detect⁹ fuerit &c. supplicio subiugabitur.

a *Aratorium.* sed quid si aliud non habet? Respondetur, capiantur etiam hæc: vt. ſ. de executione rei iudicatæ. l. ſtipendia.

b *Tributorum.* in prouincia ergo tantum loquitur hæc lex. Et dic, Tributorum præſtandorum ab his quorum ſunt prædia. quæ tributa non poſſent præſtari, ſi boues qui terram colunt, auferrentur. Accurſius.

c *Pagi.* id eſt burgi, vel villæ.

*Pignorum.*] CASVS. Si bona debitoris mei loco pignoris capi debeant: ea quæ ad agriculturam pertinēt, capi non debent. Sequitur authenti. Agricultores. quæ idem dicit quod lex, Executores. paucis additis. Viuianus.

d *Non conuenit.* per iudicem: vt. ſ. l. proxi. & forte etiam in Italia hæc loquitur. & eſt pro hoc in authen. vt nullus mutuans agricolæ. colla. iiij. ſed propria voluntate forte poſſet per dictam authen. Accurſius.

*Si quis.*] CASVS. Si mutuaui tibi pecuniam, & promiſiſti ſatisfacere ſub pœna obligationis omnium bonorum tuorum: an per hæc verba videaris mihi obligaſſe tam præſentia bona quàm futura, quæritur? Et dicitur quòd ſic, licet non dicas te obligare res præſentes & futuras.

Obligās res ſuas, ſi præſens quàm futuras obligare videtur: ſeus in ſenti, nō videbatur cō donāte, vel ſimili.

e *Pertinētium.* vel his verbis, res meas tibi obligo: vt in fine huius legis. Et not. quòd quia loquitur in præſenti, nō videbatur cōprehendere de futuris, ſed tamen comprehendit: vt hic, &. ff. pro ſocio. l. ſi ſocietatem vniuerſarum fortunarum. Sed aliud eſt cum quis vendit omnia ſua bona, vel donat, vel legat: vt. ff. de auro & argēto lega. l. ſi ita. &. l. Plautius. & argu. ff. mandati. l. ſi mandauero. ij. §. is cuius bona. & . ff. de nego. geſtis. l. nam & Seruius. §. ſi me viuo. Et eſt ratio: quia magnum damnū eſſet donanti, vel ſimilibus, qđ non eſt obliganti, cum per hoc non plus debeat. Item nota hic pro generalitate: vt plene habes. ff. de ſeruit. vrbanorum prædiorum.

*Pro executione ſententiæ non poſſunt capi boues aratorii, & alia quæ ſunt neceſſaria ad agriculturam, vt ſunt ligones, & inſtrumenta ferrea. hoc dicit. Sed quotidie faciunt contrarium baiuli tributorum: quia ſi boues non ararent, non ſolueretur tributa & alia onera. Bald.*

VII. Imp. CONSTANTIN. A. ad vniuerſos prouinciales.

EXecutores à quocumque iudice dati ad exigēda debita ea quæ ciuiliter poſcuntur, ſeruos aratores, aut boues aratorios, aut inſtrumentum aratorium [a] pignoris cauſa de poſſeſſionibus non abſtrahant, ex quo tributorum [b] illatio retardatur. ℣ Si quis igitur iterceſſor, aut creditor, vel præfectus pagi, [c] vel vici, vel decurio in hac re fuerit detectus: æſtimando à iudice ſupplicio ſubiugetur. Data. III. Non. Iun. Sirmij, Conſtantino A. & Licinio Coss.

*Hæc lex eſt declarata. ſ. l. proxima. & loquitur generaliter tā in prouincia, quàm in Italia. in quibuſdam autem partibus ſeruatur ad vnguem: in quibuſdam verò in nullo ſeruatur. Baldus.*

VIII. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Probo com. ſacr. largit.

PIgnorum gratia aliquid qđ ad culturam agri pertinet, auferri non conuenit. [d] Data VI. Id. Iun. Conſtante & Conſtantio Coss.

IN AVTHEN. colla. x. de ſtatutis & conſuetudi. contra eccleſiæ libertatem editis. §. agricultores. & eſt conſtitutio Friderichi.

*In. l. C. dictum eſt de ſeruis agricultoribus: hic autem dicitur de liberis, & hoc dicit: Ruſticus donec laborat agrum, non poteſt capi pro debito: aliàs contra faciens audacter, punitur. Bald.*

AGricultores circa rem ruſticam occupati, dum villis inſident, dum agros colūt, ſecuri ſint in quacunque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt perſonas, boues, & agrorum inſtrumenta, aut ſi quid aliud ſit quod ad agrorum operam ruſticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violēter auferre præſumat. ℣ Si quis autem huiuſmodi ſtatutū auſu temerario violare præſumpſerit, in quadruplum ablata reſtituat: & infamiæ notam ipſo iure incurrat: imperiali animaduerſione nihilo minus puniendus.



A l. ſi ſeruitus. Item hic in his quæ ſe viuo quærit, non quæ hæres eius: vt. ff. de pigno. l. Paulus.

f *Sanctionibus.* quæ volebant creditores minus ius habere in futuris quàm in præſentibus bonis, vel minus quàm ſi ſpecialiter id eſt expreſſe diceret de futuris.

g *Minus.* id eſt minorem memoriam.

h *Inſpicere.* Nota ſic ſupra de libe. præte. l. iij. &. ff. de adimen. lega. l. iij. §. conditio. in fine. & facit. ff. de re iudica. l. in ſūma. in princip. &. ff. de verb. obliga. l. in conuentionalibus. Accurſius.

i *Ad futuras.* in tacita hypotheca idem, ſecundum quoſdam: vt. ſ. de ſecun. nupt. l. hac edictali. §. omnibus. &. l. ſi quis. §. in illo. &. ff. de priuileg. fiſ. l. ſi cum pecuniā. Sed Ioan. cōtra.

*QVI POTIORES in pignore habeantur.*

*Quoniam ſuper pignore inter creditores quis ſit in eo potior, plerunque cōtenditur: ideo ponit qui potiores in pignore habeā tur. Azo.* Cōtinuatio.

*Qui.*] CASVS. Si ſecundus creditor priori pecuniam ſoluit, confirmat ſibi pignus. ſi primus recipere nolit, conſignet, & deponat, & cōfirmet ſibi pignus: niſi pecuniam poſtea in vſus ſuos conuertit.

k *Soluerit.* vt &. ſ. de pigno. l. ſecundus. & ff. qui potiores in pigno. habean. l. potior. §. fin. Sed quid ſi prior creditor poſſideat? Reſpondetur, & ipſe poterit ſecundo offerre, vt ipſe ſibi retineat pignus. Nam & quilibet extraneus hoc poſſet: vt. ff. quibus modis pignus vel hypoth. ſol. l. Paulus. §. qui pignoris. non tamen compellitur: vt. ſ. e. l. prior. Accurſius.

l *Obſignauit.* infra de ſolut. l. obſignatione.

m *In vſus.* facit ad hoc ſ. de vſur. l. acceptā. & ff. de vſur. l. debitor.

*Si decreto.*] CASVS. Conueni hæredem Titij pro quodam fideicōmiſſo relicto ſub conditione: & quia mihi non ſatisdabatur, mi ſit me iudex in poſſeſſionem fundi. creditor hæreditarius eundem conuenit, & obtinuit. idē fundus loco pignoris ſibi adiudicatus eſt. quis potior ſit, quæritur? dicitur quòd ego, qui prior ſum tempore.

*Iſta eſt vna de quinquaginta deciſionibus Iuſtiniani, & non eſt alibi. Quibuſcunque verbis conſtet de voluntate, hypotheca contrahitur: & in hypotheca generali veniunt præſentia & futura. Bald. Vel ſic: Appellatione rerum, vel bonorum in obligatione deductorum, continentur præſentia & futura. Barto.*

IX. Imp. IVSTINIANVS A. Menniæ præfecto prætorio.

SI quis in cuiuſcunque contractus inſtrumento ea verba poſuerit, *fide & periculo rerum ad me pertinētium,* [e] vel *per earum exactionem ſatisfieri tibi promitto:* ſufficere ea verba ad rerū tam earum quas in præſenti debitor habet, quàm futurarum hypothecā ſancimus: nec ex prioribus ſanctionibus [f] minus [g] habere ſpecialis hypothecæ memoriam videri: cùm ſit iuſtum voluntates contrahentium magis quàm verborum conceptionem inſpicere. [h] ℣ Super qua generali hypotheca illud quoque ad conſeruandam contrahentium voluntatem ſancimus, vt ſi res ſuas ſupponere debitor dixerit, non adiecto, *tam præſentes quàm futuras:* ius tamen generalis hypothecæ etiam ad futuras [i] res producatur. Data. III. Id. Decembr. Conſtantinopol. D N. Iuſtiniano A. PP. II. Cos.

*TITVLVS XVIII.*

QVI POTIORES IN pignore habeantur.

*Prior tempore, potior eſt iure: niſi poſterior priori offerat. Bald. Vel ſic: Secundus creditor ſoluens priori, vel conſignans & deponens id quod ei debetur, in locū prioris ſuccedit: & confirmat ſibi pignus. Bartolus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Secundo.

QVi pignus ſecundo loco accepit, ita ius ſuum confirmare poteſt, ſi priori creditori debitam pecuniam ſoluerit: [k] aut cùm obtuliſſet, iſque accipere noluiſſet, eam obſignauit, [l] & depoſuit, nec in vſus [m] ſuos cōuertit. PP. Kalend. Februar. Laterano & Rufino Coss.

*Habens pignus prætorium, præfertur habenti iudiciale, ſi eſt prior tempore. Bald. Vel ſic: Si plures creditores ad pignus prætorium concurrentes ſunt diuerſorum titulorum: qui prior eſt tempore, potior eſt iure. Salycetus.*

II. Imp. ANTONINVS A. Chreſto & aliis.



BIU Cujas

a *Inducti.* cum hæres non satisdaret de legato soluendo, aduenie̅te die vel conditione. Et not. inducti. nec enim aliter constituitur pignus prætorium vel iudiciale: licet aliud sit in conuentionali: vt. ff. de pigno. actio. l. non est mirum. Item no. quòd hoc potest dici prætorium pignus: iudiciale verò, cum ex causa iudicati quis in possessionem mittitur à iudice ex sentẽtia: sed & superius potest dici iudiciale à iudice.

*Pignus iudiciale qd̃ sit.*

b *Aduersarius.* scilicet creditor quidã hæreditarius ex causa mutui vel simili causa. Accursius.

c *Iudicati.* prius ergo egit contra hæredem actione competenti, & obtinuit.

d *Estis.* vos legatarij quàm ille hæreditarius creditor. & ideo hic sunt, quia diuersorum titulorum sunt: vt hic, & .ſ. vt in posſeſſ. lega. l. ſi poſtquam. ſecus ſi ſunt eiuſdem tituli: vt ff. vt in poſſeſſ. leg. l. is cui. §. ſi plures. &. §. qui prior. & hac ratione nõ obſtat. ſ. de bo. aucto. iudi. poſſ. l. fina. &. ff. de bo. auctori. iudi. poſſiden. l. cũ vnus. in prin.

† *In nõnullis exẽplaribus. l. ſi fundum. tertia eſt: lex verò Cũ rempub. eſt quarta.*

ADDITIO. Pro clariore intelligẽtia iſtorum, diſtinguas breuiter: Quandoque plures creditores prætendunt ius in pignore conuentionali, & tunc regulariter prior tempore potior eſt iure: vt. l. potior. in princ. ff. eo. Fallit in caſu. l. licet. & authen. ibi poſitæ. j. eod. & in caſibus no. j. e. in l. diuerſis. Quandoque plures creditores prætendunt ius in pignore prætorio, & tunc aut ſunt eiuſdem tituli, & concurrunt: vt. l. fin. ſ. de bo auctori. iudi. poſſi. & l. is cui. §. ſi plures. & .§. qui prior. in glo. alleg. Si vero ſunt diuerſorum titulorum: tunc qui prior eſt tempore, potior eſt in iure: vt hic. Quandoque quidã creditores prætendunt ius in pignore conuẽtionali, quidam in prætorio: & tũc habet locum. l. ſi poſtquam. ſ. vt in poſſ. lega. De materia iſtius. l. dic vt plene per Dy. in. c. qui prior. de regu. iur. lib. vj.

SI decreto prętoris qui de fideicõmiſſo ius dixit, in poſſeſsionem fundi hæreditarij fideicommiſsi conditionalis ſeruandi gratia prius inducti [a] eſtis, quàm aduerſarius [b] veſter in cauſam iudicati [c] eiuſdẽ fundi pignus occupauerit: iuſſu eius qui iure ſententiam exequebatur, tempore potiores eſtis. [d] Nam cùm de pignore vtraque pars contendit, prævalet iure qui prævenit tempore. * PP. V. Id. Maij, Duobus & Aſpris Coss.

*Reſpublica miſſa ex cauſa iudicati, præfertur creditori qui contraxerat cum defuncto in poſſeſſionem non miſſo. Bald. Vel ſic: Habens ius pignoris in re, præfertur agenti perſonali actione. Barto. Vel ſic: Creditor qui iudiciale pignus ob ſententiam eſt conſecutus, præfertur priori ſolum perſonalem actionem habenti. Salycetus.*

III. Idem A. Syluano.

CVm † rempublicam [f] Heliopolitanorũ propter emolumentum ſententiæ [g] in rerum tam hæredis quàm hereditariarum poſſeſsionem miſſam eſſe proponas: intelligis, quanuis pater tuus cum Soſiano [h] contraxerit: [i] tamen ſi perſonali actione eum habuit obligatum, [k] pręponi rempublicam iure pignoris in his quæ ex auctoritate eius qui iubere potuit, ſeruandi iudicati cauſa occupauit. PP. II. Id. Decembr. Læto II. & Cereale Coss.

*Priuatus prior tempore, præfertur reipublicæ quæ eſt poſterior tempore. Bald. Eodẽ modo præfertur regi & imperatori. Bal.*

IIII. Idem A. Varo.

SI fundum pignori accepiſti [l] antequam reipublicæ obligaretur: ſicut prior es tempore, ita potior es iure. PP. V. Id. Octob. Antonino. A. IIII. & Balbino Coss.

a vel cum Soſiano, id eſt cum hærede, & hoc caſu non: vt. ff. de ſepara. l. j. in princip.

i *Contraxerit.* priuſquam reſpublica.

k *Obligatum.* non autem accepit pignus. & facit ad. l. iſtam. ff. e. l. ſi pignus. &. l. ſi iure. Accurſius.

*Prior creditor non tenetur offerre poſteriori, ſed poſterior poteſt offerre priori. Bald. Vel ſic: Prior creditor non habet neceſſe offerre ſecundo, ſed ſecundus offerens primo, confirmat ſibi pignus. Bart.*

V. Imp. ALEXANDER A. Septimio.

PRior quidem creditor compelli non poteſt [m] tibi qui poſteriore loco pignus accepiſti, debitum offerre: ſed ſi tu illi id omne quod debetur, ſolueris: pignoris tui cauſa firmabitur. PP. III. Kalend. Maij, Maximo. II. & Paterno Coss.

*Prouidentia generalis facit, vt prior tempore præferatur habenti prouiſionem ſpecialem tempore poſteriore. Bald. Vel ſic: Generalis hypotheca prioris creditoris præfertur ſpeciali poſterioris: & idem de eo qui cauſam habet à priore. Salyc.*

VI. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Philoxeno.

SI generaliter bona ſint obligata, & poſtea res alij ſpecialiter pignori dentur: quoniã ex generali obligatione potior habetur creditor qui antea cõtraxit: [n] ſi ab illo priore tempore tu comparaſti: non oportet te ab eo qui poſtea credidit, inquietari. * PP. II. Id. Maij, Seculare. II. & Donato Coss.

*Prædium emptum ex pecunia creditoris, ſi ei fuit ſpecialiter obligatum, cæteris antefertur. Bald. Vel ſic: Mutuans in emptionem prædiorum cum pacto vt illa ſint ei obligata, præfertur cæteris etiam priorem hypothecam habentibus. Salyc.*

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Iuliano.

LIcet iiſdẽ pignoribus multis creditoribus diuerſis tẽporibus datis, priores habeantur potiores: [p] tamen eum cuius pecunia prædium comparatum probatur, quod ei pignori eſſe ſpecialiter obligatum ſtatim conuenit, [q] omnibus anteuit omnia bona ſua præſentia & futura, & poſtea à ſecundo mutuam accepit pecuniam, & ex ea fundum comparauit, & conuenit vt illud prædium ei eſſet obligatũ: quia potior erit ſecundus.

b *Aduerſarius.* ſcilicet creditor quidã hæreditarius ex cauſa mutui vel ſimili cauſa. Accurſius.

c *Iudicati.* prius ergo egit contra hæredem actione competenti, & obtinuit.

d *Eſtis.* vos legatarij quàm ille hæreditarius creditor. & ideo hic ſunt, quia diuerſorum titulorum ſunt: vt hic, & .ſ. vt in poſſeſſ. lega. l. ſi poſtquam. ſecus ſi ſunt eiuſdem tituli: vt ff. vt in poſſeſſ. leg. l. is cui. §. ſi plures. &. §. qui prior. & hac ratione nõ obſtat. ſ. de bo. aucto. iudi. poſſ. l. fina. &. ff. de bo. auctori. iudi. poſſiden. l. cũ vnus. in prin.

e *Tempore.* nota regulam: vt. j. eo. l. ſi fundum. &. ff. eo. l. potior. &. j. l. proxi. & l. licet. & l. diuerſis. & ſupra ad Macedo. l. ſi permittente.

*Cum rempublicam.* CASVS. Pater meus cum republica cõtraxit. me hærede eius conuento & condemnato, miſſa eſt reſpublica in poſſeſſionem non ſolum rerum mearum, ſed hæreditariarum: an præferatur aliis creditoribus patris? Dicitur q̃ ſic.

*Ciuitas vna dicitur reſpublica.*

f *Cum rempublicam.* nota vnam ciuitatem dici rempublicam. ſic ff. de publicanis. l. ſed & hi. §. præterea. Sed argu. contra. ff. de verbo. ſigni. l. eum qui vectigal. Accurſius.

g *Sententiæ.* latæ pro republica contra hæredem.

h *Cum Soſiano.* id eſt cũ defuncto. & hoc caſu tu vel pater tuus poteritis petere ſeparationem, cum ſitis hæreditarij creditores.

*Pignus tacitum.*

*Pignus tacitum.* CASVS. Si fundum obligauit quis prius mihi q̃ reipublicæ, ego præferendus ſum. Viuianus.

l *Accepiſti.* ſcilicet ſpecialiter ſecũdũ quoſdam: vt & arg. ſ. de priuile. fiſ. l. iij. quod non placet: immo & ſi generaliter: vt. j. de remiſſ. pigno. l. ſi ignorãte. &. ff. eod. l. fina. &. ſ. de iure dot. l. dotis. &. ſ. de priuile. fiſ. l. ij. præterea ſic etiam eſt in priuato cui generaliter prius. nam ſequenti cui ſpecialiter aliquid obligatur, præfertur: vt. j. eo. ti. l. ſi generaliter. ergo & fiſco: vt arg. ff. eo. l. ſi pignus. Accurſius.

*Prior.* CASVS. Creditor primus nõ compellitur ſoluere ſecũdo: ſed ſecũdus debet offerre primo. & ſi velit ſibi offerre, pignꝰ ſuum confirmabit.

m *Compelli non poteſt.* ſi tamen vult, poteſt: vt dixi. ſ. eod. l. j.

*Obligata mihi non eſt res ex mea pecunia empta.*

*Si generaliter.* CASVS. Titius obligauit mihi omnia bona ſua generaliter: poſtea obligauit Seio quędam ex his ſpecialiter: ego ſum potior. vnde ſi eandem rem quam ſecundo obligauit, iure pignoris diſtraham, eam ab emptore auocare nõ poterit Seius.

n *Qui antea contraxit.* vt &. ff. eod. l. qui generaliter. Sed contra. ſ. de pign. l. quanuis. j. ſolu. ibi ſpecialem habebat: vt ibi dixi.

o *Inquietari.* vt. j. ſi antiqui. cre. l. j. &. ff. de diſtra. pign. l. cum prior. &. ſ. de act. & oblig. l. ſi in ſolutum.

*Licet.* CASVS. Qui prior eſt tempore, potior eſt in iure. fallit in eo qui obligauit omnia bona ſua præſentia & futura, & poſtea à ſecundo mutuam accepit pecuniam, & ex ea fundum comparauit, & conuenit vt illud prædium ei eſſet obligatũ: quia potior erit ſecundus.

p *Potiores.* ſcilicet regulariter: vt. ſ. eo. tit. l. ij. in fin. quæ fallit: vt hic, & dices ſtatim in. l. diuerſis.

q *Conuenit.* ſcilicet contrahentibus. ſecus ſi non conuenit: vt. ſ. de pig. l. quanuis. iij. Alij dicunt, ex hac. l. &. ff. eo. l. interdum. &. j. e. tit. auth. quo iure. quòd eoipſo quòd ex mea pecunia comparatur, mihi eſt obligata. quod eſt falſum. &. l. interdum. dicit cum ad refectionem eſt datum. Si autem non conuenit inter perſonales actiones, habet priuilegium, ſecundum Io. licet alij contra. pro quibus eſt. ff. de tribu. l. procuratoris. §. plane.

*Sequitur authentica,*

Itẽ poſſeſſor. quæ eſt de triẽ. & ſemiſ. §. illud quoq; in iudiciis. col. iij. in qua ponitur alius caſus vbi poſterior potior eſt priore.

*Item poſſeſſor.*

BIU Cujas

*Item possessor.*]CASVS. Lex. C. dicit de petitorio iudicio: authen. de possessorio, secundum Azo. sed sicut ille qui mutuam dedit pecuniam ad emptionem prædij, præfertur aliis priorib⁹, ita præfertur secundus creditor priori, si prior conuincatur de mendacio. dic ergo sic: Seius possidebat prædium, quod dicebã Titium mihi obligasse: Seius negabat prædium esse Titij: probaui id esse Titij. priusquam restitueret, dixit quòd Titius illud prędium sibi obligauit, & se potiorem esse. quæritur, an sit audiendus? Et respon. quòd non, sed propter mendaciũ prædiũ restituet mihi secundo creditori. Vinianus.

a *Item possessor.* scilicet creditor prior. Accursius.

b *Actor.* id est secundus creditor.

c *Adseuerat.* quod est ei necesse: vt. ff. de pig. l. & quæ nondũ sunt. §. quod dicitur.

d *Intentione.* à secundo creditore, quòd scilicet fuerit debitoris tẽpore obligationis.

e *Nitatur.* possessor.

f *Hypotheca.* scilicet se priorem. Accursius.

g *Vel alia causa.* forte hunc agentem consensisse, vel remisisse.

h *Transferat.* an autem si incontinẽti velit probare, audiatur possessor ex regula, dolo facit: vt. ff. de excep. doli. l. dolo? Respõ. nõ in possessorio isto: vt &. ff. quorum lega. l. j. in prin. Item nota ꝓpter mendacium hunc puniri. sic &. ff. de rei vindicatione. l. fina. & supra de non nu. pecu. authen. contra qui ꝓpriam. &. ff. de iureiuran. l. eum qui. Sed nũquid etiam re restituta permittetur ei venire contra confessionem primam? Respon. ita, quia hoc est in alio iudicio: vt. ff. de inofficioso testamẽto. l. Papinianus §. sed nec ĩpuberis.

*Mendacium facit quem puniri.*

*Diuersis.*]CASVS. Primo die obligaui prædium meum Seio, secundo Titio. qui numerauit primo pecuniã, ille potior erit, nisi secundus qui pignus distraxit, satisfecit priori.

i *Data.* secus si nõ data esset: vt. ff. quæ res pig. ob. pos. l. Titius.

k *Secundum.* scilicet creditorem.

l *Quantitas.* vt. ff. de distractio. pigno. l. cum prior. Sed hoc fallit in casibus quibusdam, in quibus posterior creditor potior est priore: vt &. ff. e. l. interdum. & supra. l. ꝓxi. & authenti. item possessor. & infra. e. l. asiduis. &. l. scripturas. & supra de pig. l. fi. & authenti. ibi posita. & supra in qui. cau. pig. ta. l. satis. &. ff. de reli. l. at si quis. §. j. &. l. pen. Est & alius: vt hac. l. dicitur.

*Creditor posterior quãdoque potior fit priore.*

*Eos qui.*]CASVS. Qui personalem habet actionem, & hypothecã, præfertur illi qui tantũ habet personalem: licet in personali actio. habeat priuilegium.

m *Actionem.* scilicet hypothecariam: vt. ſ. de pigno. l. pignoris.

ferri iuris auctoritate declaratur. Subscripta. XVI. Kalendas Februa. AA. Coss.

IN AVTHEN. DE trien. & semis. §. illud quoque in iudiciis. col. iij. constit. v.

*Hic est casus in quo prior tempore, efficitur posterior in iure, propter mendacium possessoris. Possessor conuentus hypothecaria, si negat rem in bonis debitoris fuisse hypothecatam: tanquam prior in tempore non auditur, sed prius debet possessionem transferre. Baldus. Vel sic: In hypothecaria pœna mendacis est, vt de possessore petitor efficiatur. Vel sic: Prior creditor negans rem esse eius à quo causam habet, contrario probato non auditur super prioritate temporis: sed possessio prius in aduersarium transfertur. Salycetus.*

ITem possessor[a] pignoris negans rem eius cuius actor[b] eam esse adseuerat: [c]si probata ea intentione[d] nitatur[e] rem retinere, dicens ex hypotheca[f] vel alia causa[g] in eandem personam delata, se propinquiorem esse, quàm qui mouet causam: prius trãsferat[h] possessionem, quàm ius suum proponat.

*Donec prior debitor habet hypothecam, secundus creditor non habet ius distrahendi: nisi priori creditori satisfaciat. Baldus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Fabricio.

DIuersis temporibus eadem re duob⁹ iure pignoris obligata, eum qui prior data[i] mutua pecunia pignus accepit, potiorem haberi, certi ac manifesti iuris est: nec aliàs secundũ[k] creditorem distrahẽdi potestatẽ huius pignoris consequi, nisi priori creditori debita fuerit soluta quantitas. [l]S. Prid. Kalend. Maij, Heraclię. AA. Coss.

*Hypotheca præfertur omnibus priuilegiis personalibus. Baldus. Vel sic: Habens ius reale, præfertur habenti priuilegium personale. Bartolus.*

IX. Iidem AA. & CC. Asclepiodoto.

EOs qui acceperũt pignora, cum in rem actionem[m] habeant: priuilegiis omnibus quę personalibus actionib⁹ cõpetũt, [n]prę ferri constat. D. III. Nonas Decemb. CC. Coss.

*Soluto matrimonio mulier in causa dotis omnibus antefertur, & creditores chirographarii hypothecam non habent. Baldus. Vel sic: Creditores viri hypothecã posteriorem habentes, ab vxore ita demũ bona ei pro dote obligata auocant, si ei dotem efferant. chirographarii tamen hoc ius efferendi non habent. Salycetus.*

X. Iidem AA. & CC. Pollipeucæ.*

CVm tibi pro dote quã acceperat[o] maritus, res obligauit: eo mortuo hi quib⁹ eã dẽ pignori dederat, [p]non offerentes debitum, nulla possunt persequi ratione. Nam chirographarios[q] creditores, nec in rẽ, nec in personam, eos qui debitori non probantur successisse, vlla ratione conuenire posse manifestũ est. [r]PP. No. Decemb. CC. Coss.

*Ista est melior lex quàm habueris in toto hoc anno, & hoc intendit: Scriptura priuata cum causa, cum de ipsa constat, vim probationis obtinet: tamen si ex vna parte sit scriptura publica, præualet, nisi priuata sit trino teste notata. Baldus. Vel sic: Si debitor debitum neget, & scripturam fateatur, præiudicat sibi, & scriptura probat contra eum, non autem præiudicat aliis, vt puta creditoribus hypothecam prætendentibus, nisi forte haberet subscriptionem trium testium. h. d. secundum Iaco. But.*

XI. Imperator LEO. A. Erythrio præfecto prætorio.

SCripturas quæ sæpe assolẽt à quibusdam secretè[s] fieri, interuenietnibus amicis nécne, [t]transigendi, vel paciscendi, [u]seu fœnerandi, vel societatis coëundæ gratia, seu de aliis quibuscunque causis vel contractibus conficiuntur, quæ ἰδιόχειρα Græcè appellantur: siue tota series earum manu condam, secundum Io. vt & infra de solu. l. nulla tibi. [s]Accursius.

*Actiones personales priuilegiatæ quæ sunt.*

A, n *Competunt.* vt actio depositi, quæ est priuilegiata. idem etiam in ea condictione, quæ datur sponsæ non contracto matrimonio. idem & in ea quæ contra procuratorem datur. idem & in eo qui soluit priuilegiato: vt habes hic &. ff. depositi. l. si hominem. §. quoties. &. ff. de priui. cre. l. dabimus. §. si quis cum tutor. &. l. si ventri. §. eorum ratio. & idẽ í eo cuius pecunia res est empta: vt infra eodem authẽ. quo iure. hi enim hypothecas non habent. Si autẽ personales actiones priuilegiatas habeant, & hypothecas tacitas, vt tutelæ: tunc qui prior est tempore &c. excipe tamen mulierẽ & fiscũ, qui præferuntur prioribus habentibus tacitas hypothecas, nõ expressas: vt infra eodem. l. fin. &. ſ. eodem. l. si fundũ. &. ſ. de priui. fiſ. l. ij. &. ff. eo. l. si pignus. Item & fallit dicta regula in casibus quos not. supra. l. proxi. Item fallit. ff. de separa. l. j. §. sciendum. sed certe ibi nullã habebat hypothecã, qui cum defuncto contraxerat: sed nec qui cum hærede, habet pignus í bonis defuncti.

*Polydorus.

*Vm tibi.*]CASVS. Maritus obligauit quoddam prædium vxori suæ pro dote. secundo idem mihi prædium obligauit. illa potior erit, nisi ei suum debitum offeram: namque creditor si id prædium habebat obligatum, & si vendatur à muliere, non habet ius reuocandi illud.

o *Acceperat.* idem si tãtùm ei promissa fuerat. nam non videtur esse in sua potestate nó recipere, vt sic habeat vxorem indotatam: vt ff. eodem. l. j.

p *Dederat.* scilicet post.

q *Nam chirographarios.* bene dico offerẽtes admitti, cum sint etiam obligatæ ei. secus autem si non sint. nam &c.

r *Manifestum est.* nec ergo te vxorem quondam, secundum Io. vt & infra de solu. l. nulla tibi. [s]Accursius.

*Scripturas.*]CASVS. Titius confessus est se debitorem meũ ex aliqua causa ex qua incontinenti potuit sibi præiudicare confessio, puta transactione, vel consimili: vel ex qua non potest nisi intra biennium, puta mutui: siue facta scriptura per manum Titij, seu Tabellionis non in communi forma: siue testes fuerint adhibiti, id est rogati: dum tamen ꝓbetur, siue non, simul robur obtinebit. & hoc in prima. Et si ex ea priuata scriptura petam rem mihi obligatam, & Mæuius proferat instrumentum publicum, & petat eandem rem: ipse præferetur, licet prior sim: nisi priuata scriptura trium testium subscriptione fuit munita. Viuianus.

s *Secretè.* quia non sunt publicæ.

t *Nécne.* id est vel non.

u *Paciscendi.* hoc est generale: cætera specialia sunt. Vel dic



BIU Cujas

paciscendi de non petendo & gratis. Accursius.

a *Notarii*. non tamen in forma publica scribentis: quia neque diem, neque consulem, neque alia quæ faciunt publicam chartam, ibi posuit.

b *Ipsorum*. contrahentium. Accursius.

c *Adhibitis*. id est rogatis: vt.ff. de testi. l. ad fidem. sed fallit supra de testi. authenti. rogati.

d *Cõditionales*. quoddam genus notariorũ erat, qui conditionales vocabantur.

e *Suũ robur*. sed quod erit suum robur? Dicũt quidam non intelligi legem istam. Aldr. dicit quodcunque robur dicat, corrigitur per authenti. hic positam: vt debeant hodie tres testes adesse, & subscribere. sed illud quantum ad comparationem, vt ibi dices. Ioan. dicit quòd loquitur hæc lex cum plures creditores agẽtes psonali actione postulant se mitti in possessionem: inter quos est vnus, vel plures, qui idiochiram ꝓfert, quã constat à debitore cõfectam. tunc enim pariter cum aliis admittitur, qui habẽt publica instrumenta: & petet cum eis dari curatorem, & distrahi bona: cum illi neque negent, neque dicãt hũc creditorem esse. Si vero non constaret à debitore confectam, vel subscriptam, nec sufficeret ad condemnationẽ talis scriptura. Tertij, vt P. dicunt hanc legẽ fatuam: quia contra omnia iura dicit ꝙ priuatæ scripturæ credatur: vt supra de proba. l. instrumenta. &. l. exemplo. Nam aut cõstabat ita esse vt dicit charta: & tunc etiam sine ea probatur. aut non: & tunc non probatur, cum sit priuata. Sed certe illa loquitur quando sine causa facta fuit confessio. Quarti dicunt quòd hic constabat de debito: sed dubitabatur quis esset in pignore potior. Tu dic plenius, quòd loquitur hæc lex quando ex causa facta fuit confessio. vnde in aliis statim, in mutuo & dote post aliquod tempus præiudicatur: vt supra de non nume. pecu. l. generaliter. &. l. in contractibus. & supra de dote cau. non nu. l. fi. & in authenti. ibi posita: & ideo caute dicit, suum robur. hoc tamen debet constare, quòd partes scripserint, vel subscripserint. Vel quia hoc confitetur ille contra quem producitur: vel quia probatur per testes rogatos, vel non rogatos. & hoc cum agit creditor actione personali contra debitorem, in cuius præiudicium est facta. secus si agat contra alium creditorem hypothecaria, qui habet publicum instrumentum. argu. supra de dona. ante nup. authenti. sed iam. tunc enim quia publici instrumenti plenior est probatio, nec priuatæ cedit, nisi habeat subscriptionem trium testium. Si autem experiatur contra alium, qui nullum, vel non publicum habet instrumẽtum, vincit. si vero nulla causa continetur: non valet etiam ad personalem obligationem: vt dicta. l. supra de probat. l. instrumenta. &. ff. de proba. l. cum de indebito. §. penul.

*Confessio an statim præiudicet.*

f *Habere*. id est obtinere.

trahentium, vel notarij, [a] vel alterius cuiuslibet scripta fuerit, ipsorũ [b] tamẽ habeãt subscriptiones: siue testib' adhibitis, [c] siue nõ: licet cõditionales [d] sint, quos vulgo tabularios appellãt, siue nõ, quasi publicè conscriptas, si psonalis actio exerceatur, suũ robur [e] habere [f] decernimus. ¶ Sin autẽ ius pignoris vel hypothecę ex huiusmodi ĩstrumẽtis vindicare [g] quis sibi cõtẽderit: eũ qui instrumẽtis publicè cõfectis nititur, pręponi [h] [decernim'] etiam si posterior is cõtineatur: nisi fortè ꝓbatę atq; ĩtegræ opinionis triũ vel amplius virorum subscriptiones eisdẽ idiochiris [i] contineantur. tũc enim quasi publicè confecta accipiuntur. Dat. Kaleˊd. Iul. Constantinop. Martiano & Zenone Coss.

IN AVTHEN. DE instrumentorum cautela & fide. §. si quis igitur. &. §. sed & si quis. colla. vj. consti. iij. quam posuit hic Albertus.

*Ista authen. addit alium casum ad. l. C. quia interdũ priuata scriptura debitoris, facta eius manu, oportet quòd probetur per cõparationẽ literarum: ideo ex qua scriptura fiat cõparatio literarum, determinatur hic: quia ex scriptura soleˊni, in qua sunt scripti tres testes, ex ea non fit comparatio. & si isti testes sunt mortui, vel non veniant: per tres testes extrinsecus potest illi subscriptioni fides imponi. & sic testes extrinseci vincunt intrinsecos, & eorum subscriptiones: quod nota. Baldus. Vel sic: Cautela est, vt scriptura depositi vel mutui tres testes adhibeantur subscripti, ne videatur incredibile quod dicitur in scriptura, & negata testibus non probetur. Salycetus.*

g *Vindicare*. per hypothecariam. Accursius.

h *Præponi*. scilicet decernimus, etiam si confiteatur in tali scriptura prius alteri pignus obligatum secundum Ioan. & hæc vltima litera prævalet.

i *Eisdẽ idiochiris*. Et sic nota: Cautio priuata iã trino teste notata, *Versus.* Hoc ius est nacta, qd cautio publicè facta.

SI quis vult caute deponere, nõ soli credat accipiẽtis scripturæ, sed aduocet etiam testes idoneos & fide dignos nõ pauciores tribus [k]. ¶ Sed & si quis aut mutui instrumẽtum, aut alterius cuiuspiam contractus fecerit, & noluerit hoc specialiter in publico confiteri: non ex ipso videat credibile [l], quòd scribatur super mutuo documentum, nisi etiam trium testium adhibeatur præsentia fide dignorum, vt siue veniant, & subscriptionibus propriis attestẽtur, siue alij quidem testificentur, quia eis præsentibus confectum est documentum: fidem eandem ex vtraque causa percipiat. [m] ¶ Si tamen quisquam aut deponens, aut mutuans, aut aliàs contrahens contentus sit sola scriptura eius cũ quo contrahit: sciat scripturam non sufficere ad probationem.

*Mulier in dote omnibus priuilegiatis actionibus personalibus atque realibus antefertur: quod priuilegium transmittit ad liberos. & vbi inter duas dotes est quæstio, prior tempore potior est in iure. Baldus. Vel sic: Mulier priuilegiatur tam in personali quàm in hypothecaria actione, vt præferatur omnibus creditoribus prioribus tacitam hypothecam habentibus: & hoc in dote, non in donatione propter nuptias. Salycetus.*

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

ASsiduis [n] additionibus mulierum inquietati sumus, per quas suas dotes deperditas esse lugebant, & ab anteriorib' creditoribus [n] substantias maritorum

l *Credibile*. quo ad comparationem, vt dixi: duo enim soli testes qui dicunt se interfuisse depositioni factæ, plenam faciunt fidem. nam in corpore huius authenti. dicitur quòd facultas ꝓbationis non minuitur per authenti. hanc.

m *Percipiat*. in mutuo post biennium. in aliis causa adiecta statim: vt supra de non nu. pecu. l. generaliter. &. l. in contractibus.

*Assiduis.* ]CASVS. Dicit imperator se fecisse duas constitutiones, quibus succurritur mulieribus, præferẽdo eas omnibus creditoribus personales actiones contra maritum habentibus: sed secundum veteres leges dubium erat tantùm de hypotheca. Dicit ergo per hanc. l. quòd non solum præfertur mulier in personalibus, sed in hypothec. nec refert extent res dotales, vel non: habeat filios, vel non: vel habuit, sed in fata concesserunt: quia semper præfertur: nisi mulier quæ petit dotem, sit secunda vxor, & filij primæ vxoris petant dotem matris suæ: quia filij præferuntur. hoc tamen priuilegium non habet mulier in donatione propter nuptias, si pacta est de lucranda donatione propter nuptias: quia non præfertur aliis creditoribus: quia in damno vitando eis succurrendum est, non in lucro captando. Duæ authenticæ sequentes planæ sunt, vide eas.

n *Creditoribus*. maritorum. Accursius.

*Sustulimus.*

*Sciendum est discussionis hunc legis non habere locũ in dote cõfessata, de qua per mediatorem l. ff. solu. matr. tex. in l. si quis. ]. debo. dam.*

BIU Cujas

a *Sustulimus.* vt supra de rei vxo. act. l. vnica. §. rei vxoriæ.

b *Habeant.* scilicet mulieres. & hæc est vna ratio quare sit hęc lex facta. Penè autem dicit, propter fiscum, qui propter pri-mipilariam administrationem bona data in dotem occupat: vt supra in quib. cau. pig. ta. contra. l. satis. Item propter funera-

*Mulier non omnib' creditorib' anteferatur in datis repetitione.*

rum detentas. ℣ Nos itaque ad antiquas leges respeximus, in ꝑsonalibus actionibus rei vxoriæ actioni (quam in præsenti sustulimus[a]) magnam prerogatiuam prestantes, vt contra omnes penè personales actiones habeant[b] priuilegia, & creditores alios antecedant, licet fuerint anteriores. ℣ Et hoc cum in personalibus statuerant actionibus, si ad hypothecam respiciebant, illico iustitiæ vigorem relaxabant:[c] & senioribus hypothecis nouas mulierum[d] hypothecas si habebant actiones, expellebant: nec ad fragilitatem[e] muliebrem respicientes, nec quòd & corpore,[f] & substantia,[g] & omni vita sua maritus fungitur: cum penè mulieribus tota substãtia[h] in dote cõstituta est. ℣ Oportebat enim

A tionalibus pignoribus: sed de his quæ per priuilegium tacite à lege aliquibus conceduntur. Alij distinguunt inter pignus & hypothecam, vt in hypothecis præferatur: in pignoribus creditori datis non sic. Et aliter quandoque fit distinctio inter pignus & hypothecam: vt. ff. in quibus cau. pi. ta. contra. l. est differentia. & ff. de vsuca. l. non solum. §. si rem. Sed nec hoc placet: quia quãtum ad actionem hypothecariam, & eius priuilegium, nihil interest inter pign[a] & hypothecam: vt insti. de act. §. item Seruiana. Tu dic tertio secundũ B. esse distinguẽdum, vtrum sit hypotheca expressa: & tũc nõ præferatur mulier. an tacita, & tunc præferatur. & est pro hoc supra de iure dot. l. vbi. & supra de ser. pig. da. ma. l. ij. & hæc litera, vt dixi. Lex enĩ suum beneficium quãdoque priori creditori gratia mulierũ ademit, non proprium alicuius adimere curauit: quod iure communi, & ex conuentione habeat. nam facilius talia iura specialia adimuntur, quàm communia: vt in authenti. de non alie. §. quia vero verisimile. colla. ij. Præterea fiscus & mulier æquis passibus ambulant: vt supra de priui. fisc. l. ij. Sed priuatus qui primo de pignore conuenit, præfertur fisco: vt. ff. e. l. si pignus. & supra. e. l. si fundum. ergo & mulieri. licet hoc arg. in aliquo sit contra nostram distinctionem. Nam & priuatus habens tacitam hypothecam primò, præfertur fisco: vt patet ex. d. l. si pignus. ergo videtur quòd & mulieri, quod est falsum per hanc. l. Sed dicas quòd in aliquibus non ambulant paribus passibus. Item adhuc contra nostram distinctionem est: quia mulier præfertur ei qui reficit nauem. Sed ille præfertur creditori habenti expressam: vt in authenti. quo iure. hic posita. & ff. eodem. l. interdum. ergo & mulier. Sed dico quòd præfertur reficienti nauem, si prius ipsa contraxit dotem dando: vt ex corpore eiusdem authenti. colligitur. & eodem modo præfertur habenti expressam, si est prior. Vel dic quòd præfertur ei qui dedit ad refectionem: nisi ille expresè ad illud dederat: vt arg. supra de pig. authenti. quod obtinet. Item pro nobis: quia cum ex tempore dationis dotis incipiat hypotheca, vt hic notaui, ergo prioribus expressas habentibus non fit præiudicium. Sed nunquid mulier præfertur habenti generalem hypothecam in postea quæritis? quod videtur: quia sic est in fisco, qui præfertur: vt. ff. de iure fis. l. si is qui. Nam in prius quæsitis constat quòd non: vt infra de remis. pig. l. si ignorante. Sed forte contra est, eum ille qui habet generalem hypo-

D thecam, æquiparetur ei qui habet specialem & expressam: vt supra. e. l. si generaliter. Item quæro, an hæc priuilegia dentur in rebus soceri, si ipse recepit dotem, vel filius eius voluntate? Respon. sic. secus si sine voluntate. argu. ff. so. ma. l. si cum dotem. §. transgrediamur. Item an bona quæ acquirunt hæredes mariti etiam ex rebus quondam viri, sint obligata? Respon. non: vt arg. ff. de pig. l. Paulus. sed tantum illa quæ habebat vir constante matrimonio. Sed arg. contra supra quæ res pign. obl. pos. l. fin. Item quæro, an hoc idem priuilegium competat mulieri quæ iniustum vel immaturum bona fide contraxit matrimonium? Respon. Io. ita, cum ei in personali actione detur priuilegium: vt. ff. de priui. credi. l. dabimus. §. si quis cum tutor. & hoc priuilegium est ei dandum, vt lex ista argumentatur: vt supra eadem. l. ibi, nos itaque &c. Præterea quæ ratio est in ea quæ recte nupsit, eadem ratio in hac esse debet: vt scilicet alij recte nubere possit: vt. ff. de priui. cred. l. iij. Item ad hoc quod dicit eam sic præferri, adiunge authen. quo iure &c. quæ est de æquali. do. §. his consequens. &. §. quia vero. col. vij. Accursius.

*Bona hæredum mariti non sunt obligata pro dote.*

*Responsio vera.*

*Mulier an præferatur habenti ex pressam hypothecam.*

*Dos à quo possidetur.*

a *Sustulimus.* vt supra de rei vxo. act. l. vnica. §. rei vxoriæ.

b *Habeant.* scilicet mulieres. & hæc est vna ratio quare sit hęc lex facta. Penè autem dicit, propter fiscum, qui propter primipilariam administrationem bona data in dotem occupat: vt supra in quib. cau. pig. ta. contra. l. satis. Item propter funerarium, quæ omne æs alienum excedit: vt. ff. de relig. l. penulti. &. l. at si quis. §. j. &. ij. Item propter depositum: vt dicunt. quod non placet. Item propter eum ex cuius pecunia militia est empta: vt supra de pigno. l. fina. & authenti. ibi posita.

c *Relaxabant.* scilicet veteres leges.

d *Mulierũ.* quia semper clamant: vt probatur de Calphurnia. ff. de postu. l. j. §. sexum.

e *Nec ad fragilitatem.* hic not. plures rationes quare hæc lex fuit facta. Accursius.

f *Corpore.* vt debitum reddat, & ei etiã operetur: vt &. ff. de ope. lib. l. sicut patronus.

g *Et substantia.* dic quòd maritus fungitur omni substantia ex voluntate: vt & supra de pac. conuen. l. hac generali.

h *Tota substãtia.* quo casu fame periret, si hęc dos ei auferretur.

i *Possidet.* scilicet ratione sustentationis: imò possidet maritus: vt supra solu. ma. l. dotis. & sic fit accessio possessionis: vt. ff. de acqui. pos. l. Pomponius. §. in dote. & maximè non possidet mulier, quando pecunia est data in dotem: nam generaliter de omni dote hic dicit. Sed respon. impropriè dicitur possidere, sicut & impropriè dicitur domina rerum dotalium: vt supra de iure do. l. in rebus. Et impropriè filij domini viuente patre: vt insti. de hære. quali. & dif. §. sui. sic debitor hæreditarius impropriè possidet: vt. ff. de pe. hære. l. etiam. §. fi. & l. seq. Dic ergo possidet, id est possessionis vel quasi commodo gaudet.

k *Ad hæc omnia respicientes.* id est ad prædictas rationes, non ad amorem mulierum.

l *Duas constitutiones.* quarum vna est supra de iure do. l. in rebus. altera supra de rei vxo. ac. l. vnica.

m *In vnum.* scilicet fauorem mulieribus dandum, vt omnes hos fauores habeant & simul.

n *Hypothecam.* sed à quo tempore contrahitur hæc tacita hypotheca? Respon. à tempore datæ dotis: vt argu. supra de bo. quæ lib. l. cum oportet. in fi. & supra de secun. nup. l. hac edictali. §. omnibus. & supra de dona. ante nup. l. si constante. §. iura etiam hypothecarum. secus in expressa: vt. ff. e. l. j. nam etiam prius contrahi potest: vt ibi dicit.

o *Habere.* illam ex stipulatu: & hypothecariam ei adiunctam. est ergo personalis inter personales, hypothecaria inter hypothecarias priuilegiata: vt statim dicet, cum enim &c.

p *Licet anterioris sint.* id est licet prius contraxerint, & hypothecas habuerint, quàm mulier dotem dederit: & sic priuilegio temporis videbantur præferri: vt supra eodem. l. ij. in fi. Sed non est ita. fallit tamen in fisco: vt supra de priui. fis. l. ij. & in eo cuius pecunia militia empta est: vt in authenti. hic posita, quo iure. Et nota quòd hic est triplex opinio circa hypothecam expressam prędambulam. Nam M. dicit quòd mulier prefertur omnibus prioribus, siue expressas siue tacitas habeant hypothecas. & est pro se: quia mulier præfertur credenti in refectionem: vt in authenti. de æquali. do. §. his consequens. col. vij. sed credens in refectionem, præfertur priori habenti pignus: vt. ff. qui pot. in pig. ha. l. interdum. ergo multo magis mulier præfertur habenti pignus. nam si vinco vincentem te &c. vt. ff. de diuer. & temp. præscri. l. de accessionibus. Sed certè hoc arg. non semper valet, sed fallit plerumque: vt supra de natu. lib. authenti. licet. Præterea hæc lex dicit eam præferri eis qui sunt vallati priuilegio anterioris temporis. patet ergo quòd non loquitur de conuen-

q *Quapropter.* id est quare.



BIU Cujas

a *Datæ.* non ergo in dote confessata non data videtur habere locum hæc lex. *ADDITIO.* Aduertas quòd cõmuniter seruatur contra istam gl. vt scilicet intelligamus idem esse in dote cõfessata, si tamen sit renunciatum exceptioni non numeratæ dotis: vel sit elapsum tempus pro quo facit secundum Bar. hic, quod no. ſ. de do. cau. non nu. l. j. Non ergo habet mulier necesse probare numerationem, nisi quando contra eã potest excipi de non numerata dote. pro quo facit glos. fi. in. d. l. j. ſ. de do. cau. &c.

b *Legibus.* ſ. de rei vxo. actũ. & de iure do. & de do. promiſ. & inſti. de act. §. fuerat.

c *Dare incepit.* dando in personalibus.

d *Amiſit.* paria enim sunt: vt arg. ſ. quando di. le. cẽ. l. cum vxori.

e *Exceptis.* damus priuilegiũ petendi dotẽ. ergo secundæ vxori contra primã, vel filios eius: sed nõ est ita. primam enim & filios eius excipimus: vt contra eos secundæ vxori non detur priuilegiũ: immo ipsis contra eam datur.

f *Dedimus hypothecã.* vt & supra de rei vxo. act. §. & vt plenius. & §. maneat. Accur.

g *Vxori.* contra omnes alios creditores.

h *Eis.* ſ. filiis. & sic est contra supra de priui. do. l. j. Solu. de alio priuilegio hic quàm ibi dicit. Vel illa secundũ antiquos de personali actione tãtum: hæc secundum modernos de hypothecaria tantum. Vel dãtur filiis, vt hic: non aliis extraneis hæredibus, vt ibi, arg. ff. solu. ma. l. etiam.

i *Matre.* ergo & ipsa mater si viueret, præferretur secũdæ vxori.

k *Eorum.* scilicet liberorum. Accursius.

l *Ex tempore.* imò nõ ex tempore, sed ex causa: vt. ff. de priui. cre. l. priuilegia. quæ est contra. Solu. hoc speciale. Vel hoc quantũ ad hypothecariam tantum. Item ad hoc quod hic dicit priorem præferri &c. est sic. ff. de dam. infec. l. ſi finita. §. ſi ante hoc. Sed argu. contra. ff. de ſta. ho. l. Arethuſa. & ff. de rebus du. l. ſi fuerit. §. vlt. vbi p. dest vltimo nasci. Item hoc verum, nisi extent res secundæ vxoris. & sic lege authen. hic, ſi quid ex rebus &c. quæ est ex cor. vt exact. instan. do. §. j. colla. vij.

m *Ad dotem.* & eius augmentum: vt in authen. de æquã. do. §. aliud. collatione. vij. Accursius.

n *Suo tempori.* immo & in donatione ante nuptias gaudere videtur eodem priuilegio: vt supra de iure do. l. vbi. quæ est cõtra. A Solu. bene dãt hypothecaria, vt ibi: sed nõ sic priuilegiũ: vt hic.

o *Sed ne damnum.* not. sic & supra de codicil. l. vlti. §. fina.

p *Referimus.* no. sic. ſ. de legi. & consti. l. leges & constitutiones.

q *Vo iure.* vt præferatur prioribus.

r *Perſonali.* hoc verbum personali, non est in corpore auth. & malè videtur positum: quia is ex cuius pecunia res reficitur, habet tacitam hypothecã: vt. ff. in quib. cau. pig. tac. contra. l. j. aliter nihil faceret ad titulũ illa lex. & ff. e. l. interdum. & l. seq. Sed potest defendi vt habeat tacitam hypothecam. Sed si non potest sibi satisfieri ex ea, habeat priuilegiũ inter alias personales. Et idẽ videtur in eo cuius pecunia res est empta, q̃ sit obligata mutuanti per hanc auth. & sic est cõtra. ſ. de pig. l. quamuis. iij. Sed dic, ſi dedi ad hoc, vt inde res ematur, tũc sit obligata, vel non: & tunc non, licet ex ea emeris rem: vt ar. contra de pig. l. fina. & auth. quod obtinet. & supra. e. l. licet. Accur.

s *Militia.* idem in fisco: vt. ſ. de priui. fiſ. l. quamuis. & in primipilo. & ſi sit posterior fiscus: vt. ſ. ex qui. cau. pig. ta. contra. l. satis. Idem in casu huius, l. §. exceptis.

t *Sı quid. Actio cõpetit.* vt supra de iure do. l. in rebus.

u *Alioqui.* id est ſi nõ supersit de rebus.

x *Ambæ.* quia cũ ambabus soluit matrimonium.

y *Noua.* scilicet authenticorum. ſ. hac.

z *Apertius.* quàm per legem codicis assiduis.

*Mulier etiam his quorum pecuniæ res est empta aut refecta, præfertur: niſi militia empta esset: & hoc in ſcriptis probetur. Bald. Vel sic: Mulier in dote præfertur his quorum pecuniæ res sunt emptæ, vel refectæ: non his quorum pecunia militiæ est empta. Salycetus.*

QVo iure q vtitur & aduersus eos qui personali r priuilegio muniuntur, veluti quorum pecunia res emptæ sunt, siue refectæ: nisi qui noua constitutiõe sunt excepti, sicut qui emendæ militiæ s causa marito in scriptis mutuarunt.

IN AVTHEN. VT exact. instã. do. §. his igitur. colla. vij. consti. v.

*Quod dictũ est in. l. assiduis. vt liberi anteriores matrimonii præferãtur in dote materna, nouercæ suam dotẽ repetenti, vel eius liberis: vindicat sibi locum vbi nihil ex dote secunda apparet. nam in apparenti præfertur mulier cuius dos fuit. Salycetus.*

SI quid ex rebus ipsius dotis appareat, mulieri, cui & in rem actio competit, t vel filiis eius seruetur: alioqui u siue supersint ambæ x mulieres, siue defecerint, siue altera duntaxat extet: prior omnino seu quælibet soboles eius superior habeatur: quod noua y constitutione factum est apertius. z

*TITVLVS XXIX.*

DE HIS QVI IN PRIORum creditorum locũ succedunt.

*Secũdus creditor cuius pecuniæ peruenit ad priorem, non succedit in hypotheca prioris creditoris, niſi actum sit quòd succedat in ipsa. Bal. Vel sic: Extraneus cuius pecunia hypothecario creditori per debitorem est soluta, in eius locum non succedit, niſi sub hoc pacto ei crediderit. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Marcellinæ.

NOn omnimodo a succedunt in locum hypothecarij creditoris hi quorum pecunia ad creditorẽ transit. Hoc enim tunc obseruatur, cũ is qui pecuniam postea dat, sub hoc pacto credat, vt idem pignus ei obligetur, & in locum eius succedat. ℣ Quòd cum in persona tua factum non sit (iudicatũ est enim ex ea fundus liberaretur: & cõueniſſet vt fundus specialiter esset ei obligatus. Viuianus.

a *Non omnimodo.* intelligunt quidam istam legem, quando extraneus dat debitori vt soluat creditori priori. & sic tria sunt necessaria, vt statim dices. Vel dic loqui quando extraneus dat directo ipsi creditori. & sic duo sufficiunt: vt euidenter dicit, agenti hypothecaria. Accursius.

*Cõmunitio.*

*De his qui suo iure potiores sunt, aliàs dictũ est. Videamus de his qui alterius beneficio potiores censentur. i. de his qui in priorum creditorum locũ succedunt. Azo.*

*Non.* ] CASVS. Obligaui tibi fundum pro decẽ. Titius tibi soluit pecuniã, & pignus recollegit: an fundus sit ei obligatus, quæritur? Et respõ. q̃ non: neque succedit in locum primi creditoris: nisi ad hoc mihi mutuasset pecuniã, vt



BIU Cujas

*Creditori priori solueni, an in eius locum succedat.*

a *Non accepisse.* id est non fecisse pactum, vt idem pignus esset tibi obligatum: & sic post sententiam iste supplicabat, quod etiam aliud erat impedimentū: vt. ſ. vt lit. pen. l. ij. in fin. & l. fi. Et distingue hic, quia aut secundus creditor offert priori, aut extraneus, aut ipse debitor. Primo autē casu succedit secundus creditor loco primi, etiā sine pacto: vt. ſ. tit. j. l. j. & j. e. l. fi. & ff. qui po. in pig. ha. l. potior. §. fi. Secundo casu quando extraneus offert priori creditori, duo sunt pacta necessaria ad hoc vt in locum eius succedat. ſ. quòd agatur vt primi loco succedat, & q̄ fit ei obligatum: vt hic, & ſ. de priuil. fiſ. l. si cum. Tertio scilicet quādo ipse debitor soluit, aut de suo, & tūc nulla est successio, aut de aliena pecunia quā mutuam acceperit: & tunc vt ille creditor succedat loco primi, tria sunt necessaria. Primum q̄ hic conueniat vt in locum primi succedat, & q̄ illa pecunia perueniat ad primū. Item vt ad hoc detur, vt ex ea pign⁹ liberetur. quibus tribus interueniētib⁹, succedit loco primi, vt posit vēdere: vt ff. quę res pign. ob. pos. l. Aristo. Itē vt in ordine tēporis præferatur his, quibus ille prę-ferebatur: vt. ff. qui po. in pig. ha. l. prior. §. à Titio. &. §. si Titius. Idē in priuilegio personaliū actionū: vt. ff. de cess. bo. l. ij. vel etiam sine tanta solēnitate in hoc priuilegio succedit, si solūmodo pecunia peruenit: vt. ff. de priui. cred. l. si vētri. §. fin. An autem eadē hypotheca in essentia sit, quæ datur secūdo, quæ fuit & prima? Rn. non: sed per omnia est ei similis. prima enim solutiōe fuit sublata: & hoc etiā dixit. ff. quæ res pign. ob. poſſ. l. Aristo.

te pignora non accepisse [a]) frustra putas tibi auxilio opus esse constitutionis nostræ ad eam rem pertinentis. PP. Idib. Iul. Pompeiano & Auito Coss.

*Filius emancipatus soluens pro patre eo pacto, vt succedat in hypotheca prioris creditoris, idem ius consequitur, quod ille habebat, & posterioribus patris creditoribus antefertur. Bal. Vel sic: Filius soluens fisco pro patre, vt in eius locum succedat, consequitur ius prælationis & hypotheca quod habebat fiscus. Salycetus.*

II. Imperator ANTONINVS. A. Felici.

CVm pro patre in cuius potestate non eras, [b] pecuniā fisco intuleris: & iure [c] priuilegio eius successisti: [d] & eius locum cui pecuniam numerasti, consecutus es: nec hi creditores patris tui, qui personalem habuerunt actionem, vel cum eo postea sub pignoribus contraxerunt, pignora tua te ignorāte distrahēdo, iuri tuo aliquid derogauerunt. Vnde intelligis, si quid tuo nomine [e] te absente ab actoribus [f] tuis solutum [g] est: vt indebitum numeratū restitui, [h] pignoráque tibi nexa persequi te posse. PP. Kal. Octobr. Romæ, Sabino. II. & Anulino Coss.

*Emens à debitore rem alteri obligatam cum pacto, vt ex precio soluatur creditori: precio illi soluto, succedit in locum illius. Salycetus.*

III. Imp. ALEXANDER A. Valenti.

SI potiores creditores pecunia tua dimissi sunt, quibus obligata fuit possessio quam emisse te dicis, [i] ita vt precium peruenire ad eosdem priores creditores: in ius eorum successisti: [k] & contra eos qui inferiores illis fuerunt, iusta defensione te tueri potes. PP. Kalen. Febru. Iuliano. II. & Crispino Coss.

*Potest secundus creditor offerre etiam fisco priori: & hoc ipso succedit in locum eius. Bal.*

IIII. Impp. DIOCLETIA. & MAXIM. AA. Carpophoro.

SI prior [l] respublica [m] contraxit, fundúsque ei est obligatus: tibi secundo creditori offerenti pecuniam potestas est vt succedas etiam in ius reipublicæ. PP. XV. Kalen. Iun. Maximo. II. & Aquilino Conss.

## TITVLVS XX.

## SI ANTIQVIOR creditor pignus vendiderit.

*Lenis est, sed in aliquibus singularis, & hd. Emens à priore creditore, à secundo inquietari non potest: sed si primus creditor emit à debitore, conueniri potest hypothecaria per creditorem secundum, oblato debito. Bal. Vel sic: Venditio facta per primum creditorem, non potest per sequentes retractari: secus si ipsi creditori primo pignora sunt vendita, vel in solutū data. Bar.*

I. Imperator ALEXAND. A. Athenioni.

SI vendidisset [n] qui ante pignus accepit: persecutio tibi hypothecaria superesse non posset. ℣ Cum autem debitor ipsi priori creditori eadem pignora in solutum dederit, vel vendiderit: nō magis tibi [o] persecutio adempta est, quàm si aliis eadem res debitor vendidisset. sed ita persequens res obligatas audieris, si quod eidem possessori [p] propter præcedentis cōtractus auctoritatem debitum est, obtuleris. [q] PP. Id. Maij, Agricola & Clementino Coss.

*Continuatio.*

*Qualiter in ius prioris creditoris, vel per pactū, vel solutionē aliquis succedat, dictū est: nunc autem ſuppouit qualiter succedatur per venditionem. Azo.*

*Si vendidisset.* ] CASVS. Si prior creditor pignus sibi & mihi posteriori loco obligatum lege vel pacto vendiderit, ego secundus aduersus emptorē nō habeo hypothecariam. Si vero debitor eā primo creditori in solutū dederit, remanet mihi ius pignoris. sic tamen rem obligatā persequi potero, si debitum primo creditori soluero.

*Creditor secundus quandoque contra primum auditur.*

a *Non eras.* aliàs quod tu solueres, ipse soluisse videtur: vt. ff. de pig. act. l. debitor. §. j. Accursius.

b *Iure.* id est pacto hoc in pactum deducto.

c *Successisti.* per pactum: vt. ſ. de priui. fiſ. l. fin. & l. si cū pecuniā.

d *Tuo nomine.* si enim nomine debitoris soluissent, non posset repeti à creditoribus, qui suum recepissent: vt. ff. de condic. inde. l. si pœnæ. §. j. & l. repetitio.

e *Actoribus.* vel procuratoribus.

f *Solutum est.* vel credtoribus, vel aliis emptoribus pro pignoribus distractis recuperandis.

g *Restitui.* vt supra de condic. inde. l. si à patre.

i *Emisse te dicis.* ab ipso debitore.

k *Successisti.* nō vt rem habeas obligatam, sed vt te tueri posis contra omnes, vt ipse poterat: vt hic, &. ff. qui po. in pig. ha. l. qui à debitore. secus si emisset à creditore: quia tunc nulli esset ius offerendi: vt. j. ti. j. l. j. &. ff. de distrac. pig. l. cū prior. & facit ad. l. istā. ſ. rem alie. ge. non interdi. l. j.

*Si prior.* ] CASVS. Contraxisti cum fisco, & fundum ei obligasti. deinde eundē mihi obligasti. si offeram fisco debitum, in ius eius succedā, & ero potior aliis creditoribus. Viuianus.

l *Si prior.* aliàs primo.

m *Respublica.* vt &. ſ. de pig. l. secundus. &. ſ. tit. j. l. j. &. l. prior. &. j. de distra. pi. l. si priusquam.

*SI ANTIquior creditor pignus vēdiderit.*

n *Si vendidisset.* alicui extraneo, non secundo creditori, vel fideiussori: vt. ff. de distrac. pign. l. ij. &. l. cum secundus. in principio. &. §. fin. &. l. sequen. &. ſ. de dolo. l. j. Vel nisi hoc agat creditor quando vendit, vt debitori liceat offerre: vt. ff. de pign. acti. l. si cum venderet. in principio.

o *Tibi.* secundo creditori.

p *Possessori.* id est priori creditori.

q *Obtuleris.* immo non videtur necesse aliquid offerri: quia propter dationē in solutū desiit esse debitum. Sed certe non est ita: quia sic sua diligētia ei noceret, quod esse nō debet: vt. ff. de separa. l. debitor. & ad hoc. ff. qui po. in pig. l. vj. in princip. Vel dic q̄ non videtur recessisse ab obligatione prima, si reuocabilis esset datio: vt. ff. de solu. l. si quis aliam. Sed quomodo secundus auditur contra primū, vel offerendo, vel vllo modo: cum primus sibi in pignore præuiderit? Rn. quia licet debitori facere primi creditoris conditionē deteriorē adiiciēdo secundo: vt. ff. de separa. l. j. in principio. & facit. ff. de distrac. pig. l. si creditor. §. j. & supra de actio. & oblig. l. si à creditore. & supra de repud. hære. l. si paterna. &. ff.

BIU Cujas

na.&.ff.de excep.rei iud.l.penul.&.ſ.titu.j.l.j.& pe.& fina.

*Obligata.*]*CASVS.* Creditor ſi iure pignoris, hoc eſt pacto vel lege diſtraxerit: debitor poſt pecuniã emptori offerens, vel creditori debitum: pignus ab emptore non euincet.

a *Recte.* ex pacto, vel ex lege: vt inſti. qui. alie. li. §. j. Quid autem ſi non recte, puta ante tempus? Reſpon. habet emptor exceptionem, niſi ſibi ſatisfaciat: vt ff. de rei vindi. l. emptor. etiam ſi ſciẽte debitore vẽdat, cũ exceptio venditoris ad emptorẽ trãſierit: vt. ff. cõmuni diuidun. l. in hoc iudicio. §. pe. & de excep. rei iud. l. ſi à te. §. fi.

b *Non poteſt.* vt. ff. de pign. l. ſi Titio. &. l. creditor. & infra de diſtrac. pign. l. qui à creditore. &. ſ. de repud. hære. l. iij. &. ſ. de actio. & oblig. l. ſi in ſolutũ. &. ſ. qui po. in pig. ha. l. ſi generaliter. Sed fallit in caſibus in quibus auditur debitor etiam vendito pignore: vt. ff. de pig. act. l. ſi cum vẽderet. in princ. &. ff. de diſtra. pig. l. ſi creditor. in prin. &. §. illud.

*Debitor auditur quandoque vẽdito pignore.*

*Quo minus.*]*CASVS.* Secundus creditor non poteſt impedire quo minus prior creditor vendat pignus, ſi debitũ priori non offerat.

c *Interpellare.* à ſecundo creditore.

d *Non poteſt.* ſic. j. de litig. l. j. niſi offerat, cõſignet, & deponat: vt ar. infra debi. ven. pign. impe. l. j.

*SI COMMVNIS res pignori data ſit.*

*Frater.*]*CASVS.* An frater habẽs rẽ cõmunem cum fratre obligare eã poſsit, quæritur? Et rñ. quòd non, niſi pro ſua parte.

e *Nõ potuit.* vt &. ſ. cõmuni diui. l. ſi probatũ.

f *Dando.* ſ. pignus ante litem conteſtatam.

g *Quæſuit.* vt &. ſ. cõmunia vtri. iu. l. ſi fratres.

h *Præiudicium.* nullũ. fiſcus tamen alienat in ſolidum ratione partis: vt. ſ. de communi. re. alie. l. ij. &. j. de ven. rerum fiſ. cum priua. cõ. l. j. lib. x. ergo multo magis obligare poteſt.

*DE PRAETORIO pignore: & vt in actionibus debitorũ miſsio prætorii pignoris ꝓcdat.*

*Dicunt quidam quòd prætoriũ eſt quod datur à iudice quocũque ordinario. Iudiciale, quod à delegato. Vel dic vt diximus. ſ. qui po. in pig. ha. l. ij. & in pluribus differt à conuentionali: vt diximus. j. l. proxi. & ff. de pig. act. l. j. Accur. Et continua ſic ad præcedentia: Qualiter per conuentionẽ pignus cõſtituatur, dictũ eſt. Videamus qualiter cõſtituatur per imperatorem vel per iudicem: & quo ordine, & quis ſit effectus Azo.*

*Cõtinuatio:*

*Poſt rem vẽditã iure creditoris, ceſſat ius offerẽdi. Bald. Vel ſic: Vẽditione pignoris à creditore legitimè facta, nõ poteſt debitor reuocare preciũ vel debitũ offerendo. Salyce.*

II. Impp. DIOCLETIA. & MAX. AA. & CC. Eudemiæ.

OBligata pignoris iure creditore rectè [a] diſtrahẽte, poſt debitor emptori precium offerẽs, vel creditori quod debuit, euincere non poteſt. [b]. S. XVI. Kal. Ianua. AA. Conss.

*Proteſtatio minus ius habentis, nõ obeſt plus iuris habenti. Bald. Vel ſic: Sine oblatione non poteſt creditor ſecundus pignoris venditionem impedire. Saly.*

III. Iidẽ. AA. & CC. Theophilo.

QVo min⁹ creditor qui antea pignus accepit, diſtrahat: non offerendo ſecundus priori debitum, interpellare [c] non poteſt [d]. Dat. VI. Kalen. April. CC. Conss.

*TITVLVS XXI.*

SI COMMVNIS RES pignori data ſit.

*Frater vnius nõ poteſt obligare alterius fratris portionem: ſed ſuam propriam ſic. Bal. Vel ſic: Communionem habens in re, ſuam partem poteſt obligare, nõ ſocii. Saly.*

I. Imp. ANTONIN. A. venuſto.

FRater veſter ſicut vobis inuitis portionem vobis cõpetentem obligare non potuit [e], ita ſuã dando [f], obligationem creditori quæſiuit [g]. vnde intelligitis cõtractũ eius nullum præiudicium [h] dominio veſtro facere potuiſſe. Accepta. III. Kalend. Decemb. Meſſala & Sabino Conss.

*TITVLVS XXII.*

DE PRAETORIO PIgnore: & vt in actionibus debitorum miſsio prætorij pignoris procedat.

*Pignus cadit non ſolum in res corporalibus, ſed etiam in nominibus debitorum. Bal. Vel ſic: Pignus prætorium poteſt à iudice conſtitui nedum in corporalibus, ſed etiam in iuribus & actionibus. Saly.*

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ præfecto prætorio.

SI prætoriũ pignus quicũque iudices dandum [i] alicui perſpexerint: nõ ſolum ſuper mobilibus rebus, & immobilibus, & ſe mouentibus [k], ſed etiam ſuper actionibus quæ debitori competunt, præcipimus hoc eis [l] licere decernere [m]. Dat. Kal. April. Cõſtãtinopo. Decio. V. C. Cos.

*Cadens à detentione pignoris prætorii, eam recuperat per hypothecariam actionem. Bald. Vel ſic: Sicut pignus cõuentionale recuperatur per hypothecariã, ſi creditor cadat à poſſeſsione: ita & pign⁹ prætoriũ nec curatur, an culpa præceſſerit caſum. Saly.*

II. Idem. A. Iuliano præfecto præ.

VEteris iuris dubitationem decidẽtes, ad duplũ genus hypothecarum reſpexim⁹: vnũ quidẽ quod ex cõuentionibus & pactis hominũ naſcitur: aliud quod à iudicibus datur, & prætoriũ [n] nuncupatur. Et cũ inuenimus in conuentionalibus pignoribus vel hypothecis nõ ſolum tenentẽ creditorẽ adiuuari, ſed etiã ſi ab ea poſſeſsione cadat, ſiue ſua culpa, ſiue non, [o] ſiue fortuito caſu: humani⁹ eſſe perſpeximus, & in prætorio pignore dare recuperationẽ creditori, quocumque modo poſſeſsionẽ amittat, ſiue culpa ſua, ſiue nõ, ſiue fortuito caſu. Licet enim debuerat incũbere ſuo pignori, ne aliquam patiatur inde iacturã: tamẽ ne quid amarũ in creditoribus cõſequatur, benignius cauſam interpretamur, & ei recuperationẽ donam⁹. Dat. Kal. Aug. Cõſtantinopo. Lãpadio & Oreſte VV. CC. Conss.

*TITVLVS XXIII.*

SI IN CAVSA IVDIcati pignus captum ſit.

*Idem operatur iudicis decretum & auctoritas, quod operatur contractus partium. Bal. Vel ſic. Bona condemnati debent per iudicẽ capi, & diſtrahi alii quàm victori: niſi in ſubſidiũ, ſi aliũ non reperit emptorẽ iuſtum: & tunc per iudicem vel imperatorem ei adiudicatur pro iuſto precio. Saly.*

I. Imp. ANTONIN. A. Gabinio.

RES ob cauſam iudicati datas eius iuſſu, cui ius iubẽdi fuit [p], pignoris iure teneri, ac diſtrahi poſſe, ſæpe reſcriptũ eſt [q]. Nam in vicẽ iuſtæ obligationis ſuccedit ex

A *Si prætoriũ.*]*CASVS.* Debitore citato & non cõparente, an debeat creditor mitti in bonorũ poſſeſsio. ei⁹ pro mẽſura debiti declarati, quæritur? Et dicitur q⁹ ſic: & nõ ſolũ in poſſ. rerum immobilium vel ſe mouentium, ſed etiam nominum.

i *Dandum.* per interlocutoriam vel definitiuam ſententiam.

k *Se mouentibus.* ſecũdum ordinẽ quẽ habes ff. de re iudi. l. à diuo.

l *Hoc eis.* iudicibus.

m *Decernere.* ſed qualiter fit miſsio in nominibus? Rñ. quia vocato nomine, & cõſtẽte debitũ corã iudice, iubebit iudex id eſſe pignori: & ſicut alias habet creditor vtilem cõtra debitorẽ ex ſola cõuẽtione, ita hic ex quaſi miſsione datur hypothecaria: vt. ff. de re iudic. l. à diuo Pio. §. ſic quoque. &. §. ſed vtrũ. &. §. ité quid dicemus.

B *Veteris.*]*CASVS.* Duplex eſt ius pignoris, prætoriũ & cõuẽtionale. prętoriũ eſt, quod à iudice cõſtituitur, quando mittit aliquẽ in poſſ. alicuius rei. Cõuẽtionale eſt quod cõſtitutũ eſt ex cõuentione. ſicut ergo creditor qui habet pign⁹ cõuẽtionale, poteſt illud recuperare à quolibet poſſidente, ſi illud amittit: ita ille qui habet prætorium. Viuia.

n *Prætoriũ.* vt in dãno infecto, & legato relicto ſub cõditione vel in diẽ, cũ nulla præceſſit ſententia: alioquin erit iudiciale: vel vtrũque iudiciale à iudice dici poteſt. Azo.

*Pign⁹ prætorium tacite dicitur poteſt.*

o *Siue non.* ſed alteri⁹. Et nota hic differẽtias inter prætoriũ pignus & cõuẽtionale: vt not. ff. de pig. act. l. j. Ité no. ex hac. l. culpam non puniri. Ité no. ne quid amarum &c.

*SI IN CAVSA iudicati pignus captũ ſit.*

*Qualiter capiantur. ſ. tit. proxi. dixit: nũc qualiter diſtrahantur &c.*

C *Res.*]*CASVS.* Debitore cõuẽto & condẽnato, iudex qui cõdemnauit, reo nõ ſatisfaciẽte iudicatis, præcipiet pign⁹ vẽdiri cui⁹ poſſ. actor fuerat miſſus per cõtumaciã debitoris citati nõ cõparẽtis: quia eadẽ eſt auctoritas iudicialis pignoris & conuentionalis. vnde ſicut cõuẽtionale ex

p *Cui ius iubendi fuit.* eſt autem ius ordinariis iudicibus: vt. ff. de re iudi. l. à diuo.

q *Reſcriptum eſt.* olim poſt duos mẽſes: hodie poſt quatuor à tẽpore captionis computandos: vt. ff. de re iudi. l. debitoribus. &. ſ. de vſuris rei iudi. l. fina.

ptiũ cõuẽtione diſtrahi põt: ſic iudiciale auctoritate iudicis. Vi.

*Auctoritas*

BIU Cujas

a *Auctoritas.* adimpleta: vt. ff. de pig. act. l. non est mirum. & appellat hic iustam obligationem, scilicet ex conuentione. Accur.

CVM.] CASVS. Auctoritate eius iudicis qui reũ cõdẽnauit, debet res in quam missus est actor, distrahi: & si emptor nõ inueniatur, vel inuẽtus neq; iustũ offerat preciũ: dabitur actori, si plus offerat quàm alius in solutum.

b *Ita decreuit.* Nota p quẽ fieri debeat vẽditio: vt hic, &. ſ. de execu. rei iudi. l. ij. &. ff. de euic. l. si pignori. & supra. l. proxi.

c *Per eum.* ſ. petitorẽ.

d *Is.* victor.

e *Iudicatus.* id est cõdemnatus.

f *Emere debet.* sed & addici ei posse dicit: vt ff. de re iudic. l. à diuo. §. si post. &. j. l. ꝓxi. & facit ad. l. istã. ff. de le. iij. l. nõ dubiũ. §. fi. Ac.

IN causa.] CASVS. Si debitorẽ tuũ cõueniſti, & cõdemnari feciſti: & in poſſeſſionẽ alicuius rei ſuæ miſſus fueris: an potius diſtrahi debeat, quàm iure dominij poſſidere debeas, quæritur? Et dicitur ꝙ ſic. & ſi calliditate rei emptor nõ inueniatur, dabitur creditori in ſolutum.

g *Addici ſolet.* facit. j. de iure do. impe. l. fi. & ſ. de execu. rei iudi. l. ordo. &. ff. de re iudi. l. à diuo. §. ſi poſt. & no. ſupra de his qui bo. ce. poſſ. l. legis.

*SI PIGNVS pignori datum sit.*

*Non ſolum à dominis, ſed etiã à non dominis res obligantur: puta ab his quibus ſunt obligatæ: & ideo de his ponit. Azo.*

ETiã.] CASVS. Si fundũ tuum mihi obligaſti: an eundẽ alij obligare poſſum, quæritur? & dicit ꝙ ſic. & quãdiu mihi res hypothecata eſt, tãdiu ſecũdo creditori obligata tenebit, vt ſibi vtilis actio detur. & hoc ĩ prima. Si vero tãtũ vſumfru. mihi obligaſti: & ego alij fundũ obligaui, & ille vẽdidit: an tibi præiudicauit ſi nõ ĩterceſſit tua volũtas? & dicitur ꝙ nõ. & hoc in ſecũda. Si vero poſſ. fundi non vſumfru. mihi obligaſti, & eã iure pignoris vẽdidi, & de pcio fuit mihi ſatisfactũ: nõ retractabit vẽditio. Vel pone caſum aliter hoc modo: Si lege vel pacto creditor pignus vẽdat: an ſi debitũ offeras, poſſis recuperare? certũ eſt ꝙ non. Si ergo pater tuus fundũ obligauit, neq; creditor adhuc diſtraxit, licet alij obligauit: ſoluto à te debito poteris fundũ recuperare.

h *Placuit.* vt. j. l. ꝓxi. &. ff. de pig. l. grege. §. cũ pignori. & de pignoris manet eius qui dedit [l]. ℣ Sed ſi vos vſumfructũ poſſeſſionis tãtũmodo pignori dediſtis: iſque qui accepit, alij eam poſſeſſionẽ [m] cui⁹ vſumfructũ nexũ habebat, ſine veſtra volũtate pignorauerit: creditor eius, id in quo pignoris vinculũ [n] nõ conſtitit [o], diſtrahens, dominio vos priuare nequiuit. ℣ Quòd ſi nõ fuit veſtro creditori vſusfructus, ſed ipſa poſſeſſio pignorata, & ante exolutã à domino pecuniã creditor ſecũdus pignus acceptũ vẽdidit: nõ poſſe vẽditionẽ poſt ſolutã pecuniam reſcindi [p], diuorũ principũ placitis cõtinetur. PP. Idib. Septẽbr. Pio & Pontiano Conss.

*Si pignus pignori datur, dominiũ non amittitur. Bald. Vel ſic: Hæres debitoris rẽ recuperat à ſecundo creditore, debito ſoluto vel oblato. Salycetus.*

II. Imperatores DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Gemello.

SI creditor poſſeſſionẽ quę à parẽtibus tuis pignoris iure fuerat obligata, nõ vendidit, ſed alij creditori pignori dedit [q]: examinata fide veri, poteris eã ſoluto eo quod ex hac cauſa creditori debetur, interceſſu præſidis prouinciæ recuperare. PP. XIII. *Kalend. Ianua. ipſis IIII. &. III. AA. Cons.

*TITVLVS XXV.*

DE PARTV PIGNORIS, & omni cauſa.

*Partus ancillæ pignoratæ, pignoratus intelligitur. Bald. Vel ſic: Partus ſequitur obligationẽ matris: & operæ mancipii pignorati perceptæ & percipiendæ computantur in vſuris & ſorte. Saly.*

I. Imp. ALEXAND. A. Meſtriano.

PArtus pignoratæ ancillæ in pari cauſa eſſe, qua mater eſt, olim placuit [r]. PP. Idibus Maij, Agricola & Clementino Conss.

*Opa vltra ſumptũ excedẽs, extenuat debitũ.*

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Annoſo & Antonino.

CVm pignoris titulo mancipia vos obligaſſe ꝙ mutua quam accepiſtis pecunia ꝙponatis: horũ mãcipiorum operis quas creditor accepit, vel quas ꝙcipere potuit, in vſuras cõputaꝛt. l. ſi conuenerit. ij. §. ſi fundus. in fine. §. an apud emptorem, ſiue aliquem extraneum à quo eius creditor emit ancillam, ſed apud eum partus remanſit, & tunc non: vt. ff. de pigno. l. Paulus. §. ſi mancipia.

I *Qui dedit.* ſi ergo primo debitor ſoluit vel ſuo creditori, vel ſecũdo, tollitur pignus: vt dicta. l. ff. de pig. l. grege. §. cum pignori.

m *Poſſeſſionem.* id eſt plenam proprietatem.

n *Vinculũ.* ſed nũquid obligãdo poſſeſſionẽ, vel vẽdẽdo, videtur iuſquod ĩ ea habebat, obligaſſe vel vendidiſſe? quod videt, ar. ff. de cõtrahen. empt. l. qui tabernas. Ecõtra videtur extinct⁹ vſusfruct⁹ cũ ab eo deceſſit qui erat primo obligatus: vt inſtit. de vſufru. §. pe. ibi, nam extraneo &c. & ff. de iure do. l. ſi vſufructuarius fundi. poteſt tamẽ dici creditorẽ vel emptorem habere exceptionem vt ei liceat vti frui.

o *Non cõſtitit.* in proprietate.

p *Reſcindi.* vt. ſ. ſi antiquior cre. l. obligata.

*SI creditor.* ]CASVS. In. l. iſta dicit, ſi res tibi pignori obligata ſit pro decẽ: & debitore nõ ſoluẽte, nõ vẽdidiſti rẽ, ſed alij creditori ſecũdo obligaſti: indubitanter ſi debitor tibi ſatisfecit pro ſecundo creditore, ius pignoris liberatur. ad iſtam. l. facit ſupra. l. proxi. &. ff. de pigno. l. grege. §. cũ pignori &. ff. de pig. actio. l. ſi conuenerit. ij. Viuianus. *XVI.

q *Dedit.* quod potuit: vt ſupra. l. proxi. & facit. ff. de pigno. act. l. petenti.

*DE PARTV pignoris &c.*

*Partus.* ]CASVS. Si ancillam mihi obligaſti, & peperit, quæritur an partus ſit obligatus? Reſpon. quòd ſic.

r *Placuit.* ſic & fructus prædij obligati: vt. ff. in qui. cau. pignus tac. contra. l. quamuis. & fœtus gregis: vt. ff. de pig. l. grege. in princip. Sed in partu diſtingue, an concepit apud creditorem, vel debitorem: & tunc obtinet quod hic dicitur, &. ff. de pigno. act. l. ſi conuenerit. ij. §. ſi fundus. in fine. §. an apud emptorem, ſiue aliquem extraneum à quo eius creditor emit ancillam, ſed apud eum partus remanſit, & tunc non: vt. ff. de pigno. l. Paulus. §. ſi mancipia.

Cum

BIU Cujas

*Cvm pignoris.*]*CASVS.* Si mancipium mihi obligasti pro decem, & ex operibus suis lucratus fuero viginti: illa computabuntur in vsuras, & sortem minuent: & si aliquid residuum fuerit de debito, illud solues, & mancipium recuperabis.

a *Cõputatis.* vt.ſ. de pig.l.ſi dominiũ.&.ff.ĩ qui.cau.pign.ta. cõtra.l.cũ debitor.&.j.ti tu.iiij.l.j. Accurſius.

b *In sortẽ.* ſcilicet cõputatis.

c *Deponẽtibus.* vt &.ſ. de pig.l. creditor.&.ſ. qui po.in pign.hab.l.j. & infra de lui.pi.l. fi. & de diſtrac. pig.l. ſi priuſquam.

*DE REMISSIONE pignoris.*

*Viſo qualiter pign⁹ cõtrahatur: nunc annectit qualiter diſſoluatur. Azo.*

*Si te.*]*CASVS.* Obligasti mihi ſeruũ: me ſciẽte & nõ cõtradicẽte eum manumiſiſti, & diu ĩ libertate ſtetit: an videar pignoris obliga. remiſiſſe, & per hoc ſeruum inde manumiſſum, quæritur? & dicitur quòd ſic: neque ab hærede meo reuocabitur in ſeruitutem.

d *Ex cõſenſu.* ſ. tacito fauore libertatis. ſic & fauore fiſci: vt.j.e.l. ſi hypothecas. & ſic non ob.ff. qui. mo. pig. vel hypo. ſol.l. ſicut. §. non videtur. quæ eſt cõtra. Vel ideo eſt hic, quia nõ aliter poſſet manumittere. ſec⁹ in vẽditione. Si autẽ expreſſe cõſenſiſſet, conſtat ꝙ tenet libertas: vt ſupra de ſer.pig.da.ma.l.ſi vt proponis.

e *Creditricis.* aliàs eſt debitoris. & ſic facit. ſ. de ſer.pig. da. ma. l. ſi creditoribus. & aliàs creditricis, & tunc eſt plana.

*Si probaueris.*]*CASVS.* Fundũ mihi obligasti, & me ſciẽte & nõ cõtradicẽte eum diſtraxiſti. ius pignoris videor remiſiſſe: & me agẽte p exceptionẽ repelles: quia pignus cõſenſu diſſoluitur & cõtrahitur.

f *Sciente.* ſic.ff. de do. inter vi.& vxo.l.ſi ſeruus communis. in fi.&.ff. de acquir. poſ.l. clam.&. ff. de except. doli.l. apud Celſum.§. quæſitum. Accurſius.

g *Exceptione.* facti ſiue ĩtẽtionis: nã actio ipſo iure eſt ſublata: vt.ff. de pac.l.ſi tibi.§. de pignore.& hic ĩ fi. Vel diſtinguitur, an ea ſciente & non contradicente vendatur pignus, an hypotheca. In primo caſu tollitur per exceptionem. In ſecundo, ipſo iure. Et dicas hic vt diximus ſupra de pig.l.maior.

h *Diſſoluitur.* vt &.ff. de pig.ac.l. j. & ſupra quæ res pig. ob. poſ. l. ij. Accurſius.

*Si ignorante.*]*CASVS.* Debitor tuus, qui tibi omnia bona ſua obligauit, poſtea cum fiſco contraxit. quo minus potior ſis, tibi præiudicare non poterit. Viuianus.

i *Nõ læſit.* vt.ff. qui po.in pig.ha.l.ſi pign⁹.&.l.fi.in prĩ.&.ſ. qui po.ĩ pig.ha.l.ſi fundũ. quod videſ verũ in quęſitis antea, nõ quæ poſt obligationem fiſci quæſiuit: vt.ff. de iure fiſ.l.ſi is qui. Sed ſi prior creditor patitur pignus alij obligari, an prorſus ſuum ius perimatur, an vero ſit loco ſecundi? dicit H. tolli, arg. ff. qui po. in pign. ha.l. Claudius. Sed tu dic non tolli: vt.ff. qui po. in pig. cha.l. creditor.§. ſi tecum. Accurſius.

*Creditor prior amittit ius ſuũ, nõ perdit ſi ces ſe patit.*

*Cvm te.*]*CASVS.* Si debitor rẽ quã Titio obligauit, eo ſciẽte & nõ contradicente obligatam mihi vendidit: videtur ſuum remiſiſſe ius pignoris, niſi nou⁹ cõſẽſus poſtea interueniſſet, quo mediãte de nouo eſſet conſtituta pig. obligata. neque p hypothecam vindicare poterit.

k *Non poteſt.* vt.ſ. eo. l.ij. Accurſius.

l *Vindicari.* à creditore.

*Debitũ.*]*CASVS.* Debebas mihi. x. & pign⁹ obligaſti: cõpuliſti me p metum vt remitterẽ tibi debitum & pignus, & ſic nil eſt actũ: an videar remiſiſſe quo min⁹ debitũ petã, & pign⁹ p̃ſequar p hypothe. quæritur? Et dicitur quòd non.

m *Inutiliter.* forte dolo ſeu metu, quo caſu non tenet remiſsio de iure cõmuni, ſec⁹ ſi de iure ſpeciali nõ teneret: vt iter virũ & vxorẽ: vt in cõtrario: vt.ff. qui.mo. pign. vel hypo.ſol.l.j.§. j. Vel dic apertius, hic neutrum poterat p ſe ſic remitti. ſ. p dolũ. ibi autẽ p ſe poterat remitti iter cõiuges: vt.ſ. ad Velle. l. etiam. vel aliter vt ibi. Accurſius.

m *Inutiliter.* à furioſo vel pupillo ſine tutoris auctoritate: vel à maiore & ſanę mentis, dolo vel metu.

n *Vindicare.* vt.ff. qd me. cau.l. illud.& die hic vt ſupra de pig.l. maior.

*Si eo.*]*CASVS.* Obligasti mihi primo fũdũ, poſtea alij: & cõuenit vt diſtraherẽ. petij pecu. ſua die, & nõ ſoluta feci præconizari, vt ſi aliquis haberet ius in eo, veniret. ſecundus creditor certioratus non venit: an videatur pignoris obligationem remiſiſſe, quæritur? Et dicitur quòd ſic. Viuianus.

o *Diſtrahebatur.* à quodã de creditorib⁹ poſteriorib⁹: & ſic erat pignus conuentionale. Vel à iudice, eorum inſtantia. Accurſius.

*Programma quid notat.*

p *Programmate.* id eſt ſcriptura publice propoſita: vel per p̃uincias directa, cum eſſent abſentes.

q *Præſentes.* ſic quòd edictum potuerit ad eos peruenire. Quidam tamen dicunt præſentes in dioceſi vel prouincia: vt extra *an ꝙ com* qui ma. accu. non poſ. ca. fi. &.ſ. de bo. auct. iud. poſ. l. fi. Vel dic hoc dimitti iudicis arbitrio. Et an liget non ſubditos, vide hic Io. Fabrum in ſuo breuiario.

r *Amiſiſſe.* videret ergo cogi agere: & ſic eſt contra. ſ. vt nemo ſuit⁹ agere. l.j. Sed dic, nõ cogitur: ſed ſi non agat, amittit ius ſuũ & prætor poſtea denegat ei ius. ſic &.ſ. de inge. ma. l. diffamari. &.ff. qui. ex cau. ma. l. ſed & ſi per prætorẽ. §. ait prætor. &.j. qui accu. non poſ. l. ſi ea. &.ff. de bo. auct. iudi. poſ. l. ſi ſeruus.

*Creditricem.*

*IMP. ANTONINVS A. Proculo.*

SI te manumiſſum, & ĩ libertate moratũ, ſciẽte ea cui pignoris nomine obligat⁹ diceris, præſidi p̃bueris: ex cõſenſu [d] creditricis [e] remiſſam pignoris obligationẽ apparebit: & p hoc iure te manumiſſum, nec ab hærede creditricis in ſeruitutẽ peti poſſe, certũ eſt. PP. XII. Kalend. Maij, Antonino. A. II. & Geta. II. Cõſs.

*Creditor qui cõſentit debitori alienanti, pignoris ius p̃dit. Bal. Vel ſic: Præſentia tẽpore vendẽtionis pignoris, remiſſionem inducit. ſecus ſi ignorauit. Bar. & Saly.*

II. Iidem AA. Materno.

SI p̃bueris te fundũ mercatũ, poſſeſsionémq; eius tibi traditã, ſciẽte [f] & cõſentiẽte ea quę ſibi eũ à vẽditore obligatũ dicit: exceptione [g] eã remouebis. Nã obligatio pignoris, conſenſu & contrahitur & diſſoluitur [h]. PP. II. Id. Febr. Antonino. A. III. & Geta. III. Conss.

*Prior creditor habens hypothecam etiam generalem, præfertur fiſco poſtea contrahenti. h. d. ſecundum Butr.*

III. Imperator ALEXANDER A. Tauro.

SI ignorãte vel ĩuito te debitor tuus qui vniuerſa bona ſua ob pecuniam debitam tibi obligauerat, cum republica poſtea contraxit, ius tuum non læſit [i]. PP. III. Id. April. Albino & Maximo Conss.

*Sciens & conſentiens alienationi rei pignoratæ, ius pignoris perdit, niſi denuo ſit obligatum. Bal. Vel ſic: Si creditor expreſſe conſentiat vẽditioni pignoris factæ à debitore: intelligitur tũc pignus remiſiſſe. Sal.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Aquilino.

CVm te à debitore mercatũ p̃ponas eã rẽ quæ alij pignorata erat: ſi ſciẽte eo, ac pignus ſuũ remittẽte, eã mercatus es: cũ eius cõſenſu nex⁹ pignoris euanuerit, ſi nõ noua volũtas ĩterceſſerit, quę denuo obligationẽ pignoris cõſtitueret, ea res velut obſtricta nõ poteſt [k] vindicari [l]. PP. XI. Kalẽd. Maij, Gordiano. A. & Auiola Conss.

*Si principale inutile, ergo & acceſſoriũ. Vel ſic: Inutilis remiſsio pignoris, ius pignoris non extinguit. hoc dicit ſecundum But.*

V. Idem A. Aſclepiadi.

DEbitum cuius meminiſti, quod per pacti conuẽtionem inutiliter [m] factam remiſiſti: etiã nũc petere non vetaris, & vſitato more pignora vindicare [n]. PP. VI. Id. Septẽb. Gordiano. A. II. & Põpeiano Cõſs.

*Qui non comparet in termino, re non integra poſt terminum non auditur. Baldus. Vel ſic: Creditor negligens intra tempus ſtatutum à iudice, videtur iuri hypothecarum renunciaſſe. Salycetus.*

VI. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Argio.

SI eo tẽpore quo prædiũ diſtrahebatur [o], p̃grammate [p] admoniti creditores, cũ præſentes [q] eſſent, ius ſuum executi nõ ſunt: poſſunt videri obligationem pignoris amiſiſſe [r]. PP. III. Id. Februarias Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Qui reddit chirographum creditori, ius pignoris amittit. Baldus.*

VII. Iidem AA. Paulino.

CReditricem.]*IASVS.* Debebas mihi decem sub pignore: confectum est instrumentum sup pignore: reddidi tibi cautionē: an videar debitū remisisse, quæritur? Et dicitur quòd sic.

a *Manifestum est.* vt.ff.de pac.l. Labeo.&.j.de solu.l. pecuniæ. &.ff.de dona.cau.mor.l.mortis causa capim⁹.§. Titia.& facit. j. de dona.l.j.nō sic ecō-

*Pignore reddito non videtur remitti debitum.*

tra, vt reddito pignore videatur remitti debitū: vt notat.in.l. postquam vero. ff. de pactis. Accursius. *ADDITIO.* Et est ratio diuersitatis inter chirographū siue instrumentū,& pignus: quia in redditione chirographi, siue instrumenti, nulla potest esse alia cōmoditas, nisi remissionis,& quòd liberet eū: sed in redditione pignoris secus. Ex quo dicit Bartol⁹ in dicta l. Labeo. §. sed etiam tacito. quòd si redditio instrumenti contineret aliam vtilitatem, non induceretur remissio debiti. Exemplum: Cum litigares de re empta, dedi tibi instrumentum venditionis factæ per me, in quo cōtinebatur quòd mihi promiseras precium: certe non sequitur liberatio à debito. habuit enim aliam cōmoditatē redditio, scilicet vt illo instrumēto vtereris in causa.& hoc innuit secundum eum tex. cum gl.in.l. postquam. in fi. ff. de pac.

*Accurs. ca. fin. cū gl. sing. verb. reddam. de rei. et ca. ecclesia sanctæ Mariæ. in fi. cū gl. & extra vt lite pendan.*

SI hypothecas.]*CASVS.* Debebas mihi.x.& fisco: obligasti mihi & eidē fisco fundum: fiscus me sciente & non contradicente fundum distraxit: an videar actionē hypothe. remisisse, quæritur? Dicitur quòd sic.

b *Creditores.* qui erant priores fisco.

c *Silentio.* hoc silentium inducit consensum fauore fisci: vt in libertate: vt & supra eodem.l.j. aliàs contra videtur: vt.ff. qui.mo.pig. vel hypoth. sol.l. sicut.§. non videtur.

*Consentit qui tacet.*

d *Fides.* scilicet ex quo est contractus factus, non debet retractari: vt supra de quadri. præscrip.l. bene à Zenone.& argu. habes.ff. cōmuni diui.l. Sabinus.&.ff. ad municip.l. ij.&.ff. de mor. infer.l. si prius. Accursius.

CVm.]*CASVS.* Mandasti mihi vt creditori tuo soluerem, & mancipia creditori obligata liberarem: solui: neque hoc egi vt mihi essent pignorata, sed tibi tradidi: an videar remisisse pignus, quæritur? Et dicitur quòd sic, & agam mandati tam pro sorte, quàm pro vsuris.

e *Mandati.* vel quia tibi mandauit tantum vt solueres. Vel quia fideiussisti pro eo.

f *In vsuris.* vt &.ff.mand.l.si vero.§. si mihi mandaueris.

g *Hac mente.* idem si quacunque mente: si tamen haberet, posset retinere: vt.ff. qui.mo.pig. vel hypo.sol.l.j.

*a Accurs. gl. 2. circa me. in. cū re-*

h *Non potest*[a] .nota regulam: vt.ff. de solu.l.qui res.§. aream. & de verb.obli.l.inter stipulantem.§.sacram. quæ fallit. supra de non nu.pecu. authenti. contra qui propriam.& supra si aduersus transac.l. j. &.ij. &.ff. si ex noxa. cau. aga. l. ij. in fi.

*nisset. extra de rest.*

i *Res pignoris. Obligationē.* vt &.ē. de pig.l.qui debitorē.&.j. tit. ij.l. si debitor.&.ē. de dona. inter vir.& vxo.l.si quidē. & supra de preca.l. j.&.ff. de ali. iudi. mu. causa fac.l. j.

*Solita.*]*CASVS.* Si consentiente creditore pignus distrahatur, & postea idem legati causa vel simili peruenerit ad debitorem: an in pristinam recidet obligationem, quæritur? Dicunt quidam quòd sic: quia debitor obligauit mihi bona sua tam præsentia quàm futura: vnde cū hæc res erat futura &c. imperator dicit contra quòd nō recidat, cum creditor videatur remisisse. Viuianus.

*soluitur hypotheca creditoris. Salycetus.*

x. Iidem AA.& CC. Quintillæ.

REs pignoris hypothecæve iure creditorib⁹ obnoxias, citra consensum eorum debitores alienantes, præcedentem nō dissoluunt obligationem[i]. Dat.Kal.Decemb.AA. Conss.

*Ista lex est singularis, & non est alibi secundum Baldum &.h.d. Res hypothecata à debitore alienata creditore consentiente, & postmodum re acquisita non recidit in generalem obligationem etiam futurorum. hoc dicit. Et multi hunc casum singulariter ignorantes, contrarium respondent. vnde obliuioni non est tradenda. Salycetus.*

xi. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SOlita prouidentia vtimur etiā de pignoribus vel hypothecis rerum quæ quibusdā creditorib⁹ suppositæ, postea à debitoribus vēduntur, vel alio modo transferuntur, creditore suum consensum contractui præbente: & quodam legitimo postea modo ad priorem dominum reuertuntur. In hoc etenim casu diuersæ sentētiæ à legum prudentibus habitæ sunt, quibusdam dicentibus ius pignoris creditori renouari propter verbum *futurarum*[k] *rerum*, quod in generalibus hypothecis poni solitum est: aliis penitus extingui. Nobis autem visum est, eum qui semel consensit alienationi hypothecæ,& hoc modo suum ius respuit: indignum[l] esse eandem rem, vtpote ab initio ei suppositam, vindicare, vel tenentem inquietare. Dat.* Constantinopo. post cōsulat. Lāpadij & Orestis. VV. CC. anno secūdo.

k *Futurarū.* quia obligauit omnia bona præsentia & futura: vt & supra quę res pig. obli. posl.fi.

l *Indignum esse.* immo videtur dignum, vt in obligationem reincidat: vt.ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol.l. sicut. §. superuacuum. quæ est contra. Sol. hic de stricto iure: ibi de æquitate. Vel non est contra: quia tam hic quàm ibi dicit debitori dari exceptionem. Sed ibi dicit plus, scilicet dari creditori replicationē: quod hic non negat. Vel ibi dubitabatur de cōsensu creditoris: hic certum erat debitorem vendidisse, & postea emisse. ibi vero nō, immo præsumebatur nō vendidisse: quia possidebat: vt in principio illius.§.&.§. si voluntate. Et est etiā ad hāc solutionem infra titu. ij. l. qui sub imagine. Vel refert an ex eadē vel simili causa redeat res ad debitorem, puta quia redemit: vel est redhibita: vel ex pacto addictionis in diē, vel legis commissoriæ: vt tunc videatur obligata: vt ibi.& in eo.tit.l. volūtate. in princ.&.§. fi. an vero ex alia causa, vt legato, donatione, dote,& tunc non: vt hic. Vel ibi fuit actum quòd de precio satisfieret creditori, & satisfactū nō fuit.

*Pign⁹ à debitore de cō sensu creditoris vēditū, et postea ab eodē reuperatum, an reincidat in obligationem.*

*ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM pecuniam pignus teneri posse.*

*Id est, quæ sine pignore debetur per chirographum: vt supra qui po. in pig. ha. l. cum tibi. Sed quid si debetur sine chirographo? Respondem: cum enim hæc lex in.§. pe. loquatur generaliter, tota erit generaliter intelligenda, sicut & si principium: vt argu. ff. de iur.& fac. ign. l. penul.§.& licet.*

PIgnus intercidit.]*CASVS.* Soluto eo quod debetur, vel nouato, vel accepto lato, tollitur omnis obligatio: an autem pignorum obligatio per nouationem, vel actio personalis tollitur? dicit hæc lex quòd sic. dic ergo sic: Obligaui tibi rem meam pro decem, delegaui tibi Titium, qui erat debitor meus in decē,& tuus in aliis decē: sine pignore & animo nouādi stipulat⁹ es illa decē tibi reddi à Titio, qui rē illā obligatā à me cōparauit: an pign⁹ sit liberatū, neq; tibi obligatū, quēritur? Et dicitur q̄ sic, nisi inter te & Titium & me hoc conuenisset: quia tunc si tu possidebas,

tu possidebas, haberes retentionem tam pro pecunia pro qua erat pignus obligatum, quàm pro qua non erat obligatum: puta quia in alia manu tenebatur mihi Titius in.x. sed hoc non est in secundo creditore: quia secundus creditor non cogitur offerre pecu. primo, nisi eam pro qua pignora erant obligata. Vel dic casum aliter vt in glos.

a *Intercidit.* id est extinguitur [a]. Et dic q̃ Titius debet mihi cétum sub pignore: Seius quinquaginta sine pignore: cum Seius emeret pignus à Titio pro c. animo nouandi & liberandi Titium, illa. c. mihi promisit. si nõ est actum vt pignus remaneat, tollitur: aliter remanet, & habeo retentionem contra Seium etiam pro. l. quæ ipse mihi sine pignore debebat.

*a Placet Sal. in. l. notabili. adde l. nouatione ff. de noua. not. p Bart. in. l. 3. ĩ vl. not. ff. qui po. in pign. habeantur.*

b *Si nouatione.* voluntaria: secus in necessaria: vt. ff. de noua. l. nouatione. &. l. aliam. & ff. de pign. act. l. solutum. j. responso. &. §. j. & infra de fideiuſ. l. nouatione.

c *Transtuliſti.* stipulando ab alio, scilicet Seio, animo nouandi, olim præsumpta nouatione interuẽtu nouæ personæ, hodie hoc expresso: vt institut. quib. mo. tol. ob. §. prẽterea. item videtur q̃ licet extinguatur principale, adhuc agi possit: vt. ff. de pac. l. si vnus. §. si cum reo. Sed ibi nõ fuit prorsus extincta obligatio, sed ope exceptionis, & ad tẽpus elisa. hic sic. Ité opponitur ex. l. ẽ. tit. j. l. debitum. &. ff. quod met[o] causa. l. illud. sed & ibi nõ sunt sublatę ipso iure obligatiões vt hic fuit. Item ibi per in integrũ restitutionem datã iure actionis vel replicationis, reponuntur singula in pristinum factum.

d *Eúmque.* scilicet Seium emptorem & nouum expromissorẽ, qui & ipse quinquaginta debet.

e *Teneretur.* propter centum, quæ prior debebat debitor, quæ ipse Seius animo nouandi promisit.

f *Personali actione.* id est condictione certi ex stipulatu: vt. ff. si cer. pet. l. si quis certum.

g *Feceris condemnationem.* id est feceris fieri. sic. ff. de his qui no. infa. l. furti. §. mandati.

h *Persecutionem.* cum non sit soluta pecunia condemnationis, quæ erat centum. habet enim suas conditiones hypothecaria, quibus cessantibus tenet: vt &. ff. de pign. l. grege. §. etiam. &. §. seq. &. ẽ. de pign. l. quamuis. ij. Sed quid si ipsa est soluta, vel offeratur: an possit agi adhuc hypothecaria contra possidentem, vt sic habeat retentionem pro quinquaginta? Respon. non puto: nam nulla lex dicit q̃ pignus teneatur, id est sit obligatum pro tali pecunia: sed q̃ retineatur. & sic intelligitur etiã in rubrica, teneri, id est retineri. & pro hoc est. ff. de verb. signi. l. non potest videri. vnum videtur facere pro creditore: quia sic habebat retentionẽ. sed hoc non remouet: quia & naturalis debiti nobis soluti habemus retentionẽ, nec tamẽ nõ soluti habemus petitionẽ.

i *Debitore.* nouo scilicet Seio, quæ erant quinquaginta.

k *Eam.* scilicet possessionem.

*Vsuræ sunt odiosæ, nec debentur sine stipulatione.*

l *Non cogeris.* immo videtur quòd sic: vt supra de vsuris. l. per retentionem. &. ff. de pign. act. l. solutum. §. si in sortem. quæ sunt contra. Sed illud est odio vsurarum, vt pro eis non sit locus retentioni: sicut & aliud est speciale earum odio, vt citra vinculum stipulationis non debeantur vsuræ: vt supra de vsur. l. quamuis. j.

## TITVLVS XXVII.

### ETIAM OB CHIROgrapharĩ pecuniã pignus teneri posse.

*Pignus obligationis nouatæ, non transfertur in nouatione nisi ex pacto, quo casu non solum potest retineri pro ea pecunia, sed pro chirographaria quo ad excludendũ debitorem à pignoratitia sed nõ quo ad excludendũ secundũ creditorẽ offerẽtem. Bal. Vel sic: Per nouationem voluntariam debiti principalis, pignus extinguitur: nisi fuerit repetitum. per nouationem vero necessariam, quæ ex condemnatione principalis debiti inducitur, pignus non extinguitur: & pignus datum ob vnum debitũ, potest etiam pro alio chirographario tantum retineri, præterquam contra creditorẽ secundum agentem, vel se defendentem. h. d. no. Saly.*

I. Imperator GORDIANVS A. Festo.

PIgnus ĩtercidit [a], si nouatione [b] facta, in alium ius obligationis trãstulisti [c], nec vt ea res pignoris nomine teneretur, tibi cautum est. ¶ Quòd si pactum inter te eúmque [d] qui postea dominus fundi constitutus nouam obligationem susceperat, intercessit, vt idem fundus tibi pignoris nomine teneretur [e]: quamuis personali actione [f] expertus feceris condemnationẽ, [g] pignoris tamẽ habes persecutionẽ [h]. ¶ At si in possessione fueris cõstitutus: nisi ea quoque pecunia tibi à debitore [i] reddatur, vel offeratur, quæ sine pignore debetur: eam [k] restituere propter exceptionem doli mali nõ cogeris [l]. Iure enim contendis debitores eam solam pecuniã cuius nomine ea pignora obligauerunt, offerẽtes, audiri non oportere, nisi pro illa etiam satisfecerint, quam mutuam [m] simpliciter [n] acceperunt: quod in secundo creditore [o] locum non habet. nec enim necessitas ei imponitur chirographarium etiam debitum priori creditori offerre. PP. Idib. Martiis, Gordiano. A. & Auiola Conss.

## TITVLVS XXVIII.

### DE DISTRACTIOne pignorum.

*Fructus rei pignoratæ extenuant sortem ipso iure. Bal. Vel sic: Si fructus pignoris à creditore percepti coæquentur vsuris & sorti, pignus non potest distrahi. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Pacatæ.

FVndum † pignori obligatum, si creditor ex fructibus debitum cõsecutus est, cum ipso iure [p] pignus ab obligatione liberatum sit, distrahere minime potest. [q] PP. Idibus Ianuariis Maximo. II. & Aeliano Conss.

A Vel ibi naturaliter tantum debebantur vsuræ: hic vtroque iure est debitum, pro quo competit retentio. Vel in illa. l. solutum, in sortem tantum fuit obligatum pignus: hoc expresse acto, vt pro vsuris non teneatur.

m *Mutuam.* sed quid si hæc quinquaginta ex alia causa quàm mutui debeantur? Respon. idem: & gratia exempli de mutuo dicit: vt hic subiicit. & supra in princip. huius legis. Item quid si alia res est quæ debetur, vel ex mutuo, vel aliter? Respon. idem, cum omnes res appellatione pecuniæ contineãtur: vt. ff. de verb. sign. l. pecuniæ nomen. &. l. pecuniæ verbum. & l. iiij.

n *Simpliciter.* id est sine pignore. Et sic no. quòd lex generalior est quàm rubrica: vt supra modo dixi.

o *Quod in secundo creditore.* conueniente primum creditorem: vel conuento à primo, quãdo vult sibi comfirmari pignus: nec ergo debitum chirographarium à se vel à debitore compellitur soluere. Sed quid in emptore pignoris, qui sine voluntate creditoris emit? Respon. idem eadem æquitate. argu. supra de his qui in priorum credit. lo. suc. l. fi. & ff. de rei vindi. l. emptor. in prin. Item quid si extraneus sit rei dominus, non debitor: quia consensit obligationi? Videtur idem: vt hic, & ff. de condic. indeb. l. si non sortem. §. si centum. quod non puto secundum Pla. ff. loca. & conduc. l. item quæritur. §. qui impleto. Item quid de quolibet extraneo possidente? Respon. tam ipse quàm alij si possideant, offerentes debitum pro quo est obligatum, absoluentur: vt. ff. quib. mod. pign. vel hypo. sol. l. Paulus respondit. §. qui pignoris. Item si est prætorium pignus, an competat retentio: vel si est iudiciale? Videtur idem, cum similia sint quo ad hypothecam. argu. supra de præto. pigno. l. fin. Item an pro vsura centesima? Sed in hac dico vt in alia vsura dixi. & facit. ff. in quibus cau. pignus taci. contra. l. fin. Item an possit vendi pro tali pecunia pignus? Respon. non: cum tantùm habeat retentionem creditor. Item an etiam in hypotheca, non solum in pignore? Respondetur. sic puto.

*† Concur. cũ hac. l. c. ex literis. cum gl. sup. verb. amplẽ, extra de iurisdi. iudican.*

*Pignus possidens si effundit, non debitũ, sed absoluitur.*

### DE DISTRACTIONE PIGNORVM.

*Non celebrata solutione, nec eo intercedente quòd habeatur pro solutione, pignus expedit distrahere. Videamus ergo quis possit distrahere, & quando, & qualiter, & quis sit effectus. Axo.*

FVndum.] CASVS. Obligasti mihi fundum, & fructus percepisti valentes debitum. ipso iure liberatur pignus: neque illud distrahere possum. Viuianus.

p *Ipso iure.* opposita tamen compensatione ab homine. vel speciale, vt fiat ipso iure compensatio sicut vsurarum, quoad concurrunt quantitates: vt supra de compen. l. si constat.

q *Minime potest.* vt supra de pig. l. si dominium. & de pig. ac. l. j. &. ij. & de partu pig. l. ij. nisi pactum intercesserit de lucrandis fructibus pro vsuris: vt supra de vsur. l. si ea lege. &. l. ex prædiis.

CReditor.] CASVS. Obligasti mihi librum: concessi eum tibi in precarium: te non soluente pecuniam sua die, librum distraxi: an eo ipso quòd precario possedisti, videar rem litigiosam vendidisse, quæritur? Et respon. quòd non. Viuianus.

Rem.

a *Rem.* apud debitorem constitutam.
b *Vendere.* vt arg. infra. e. l. si in hoc. & infra de litig. l. j. & facit ad. l. istam infra titu. j. l. j. & l. ij.
c *Precario.* licet debitor &c. & sic rem suam ratione possessionis habet precario debitor: vt. ff. de preca. l. certe. §. fin.

*Creditor qui pignus precario concedit debitori, non amittit ius pignoris vendendi. Baldus. Vel sic: Precarium non afficit rem vitio litigiosi. Salycetus.*

HYpothecis. ] CASVS. In. l. ista dicitur: Si creditor vēdit pignus, cum ex precio non satisfecit sibi integraliter: de residuo habet regressum contra debitorem vel eius fideiussorem. Viuianus.

d *Competit.* vt supra si cer. pet. l. si pro mutua. in fin. & de actio. & obli. l. aduersus. sic & ff. eo. l. quæsitum. &. l. & si is. & infra. e. l. quæ specialiter. &. ff. si cer. peta. l. creditor. & de pig. ac. l. si necessarias. in prin.

CReditor. ] CASVS. Si creditor velit pignus publice venale proponere: debitori denunciare debet. & si fraudem committat, puta non subhastando, aut non denūciando debitori opportuno loco & tempore, neque dando plus offerenti: aget debitor aduersus eum directa pignoratitia ad suum interesse. Viuianus.

e *Proscribit.* id est venales proponit publice.
f *Debitori.* sic supra de pigno. l. debitores.
g *Bona fide.* quæ est adhibenda tam in subhastando, quàm congruo loco & tempore denunciando, & plus offerenti dando: vt infra de iure domi. impe. l. fin.
h *Testato.* id est coram testibus, quando habet, vt dicit litera. Et not. quòd vbi est actum vt possit vendere, sine denunciatione vendet. si autem nihil est actum: tunc semel est denūciandum. si vero vt non venderetur, tunc denunciabit ter: vt infra de iure do. impe. l. fin. &. ff. de pig. act. l. iij. & infra de contrahen. stipu. l. magnam.

*Pign. quādoq; potest à creditore alienari sine denunciatione.*

i *Per fraudem.* vel culpam latam secundum B. Vel etiam leuem, de qua tenetur: vt. ff. de pig. act. l. si seruos.
k *Villæ.* id est domus.
l *Probare potes.* tu debitor.
m *Actio.* scilicet pignoratitia directa: vt infra si vendi. pig. aga. l. j. Accursius.

SI residuum. ] CASVS. Debebas. xxv. confessus es de. x. & ea mihi obtulisti dato computatore. Si ad iudicem venire nolui, vel si oblatis mihi. x. ad venditionem pignoris prosiluero, nō tibi præiudicabo. Viuianus.

n *Si residuum.* parte scilicet soluta. Accursius.

Codex.

II. Idem. A. Maximæ.

CReditor qui hypothecæ seu pignori rem [a] sibi nexam vendidit, litigiosam rem non videtur vēdere [b]: quia precario [c] debitor possidet. P P. XII. Kalen. Octobr. Maximo II. & Aeliano Conss.

*Per venditionem pignoris non sufficientis ad debitum, non tollitur actio personalis contra eum vel fideiussores eius. Bal. Vel sic: Venditio pignoris non idonei, residui petitionem non adimit creditori. Saly.*

III. Idem. A. Luciano.

HYpothecis vel pignoribus à creditoribus venundatis, in id quod deest, aduersus reum vel fideiussorē eius actio competit [d]. PP. III. Non. Nouemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Cum creditor exponit rem venalem, debet hoc notificare debitori: & etiam cum postea licitanti, id est plus promittenti venditur. Et si per fraudem minus iusto precio venditur: actio pignoratitia competit debitori. Bal. Vel sic: Creditor venditionem pignoris quam facere intendit, debitori debet denunciare: & omnia bona fide gerere. Saly.*

IIII. Iidem. A. Crescenti.

CReditor hypothecas siue pignus cum proscribit [e], notum debitori [f] facere, & sibi bona fide [g] rem gerere, & quādo licet, testato [h] dicere debet. Si quid itaque per fraudem [i] in pignore villæ [k] venditæ commissum probare [l] potes: vt inferatur actio [m] quæ eo nomine competit, adi eum cuius de ea re notio est. PP. Kalen. Iun. Fusco & Dextro Conss.

*Si debitor est paratus soluere residuum debiti, pignus vendi non potest. Bald. Vel sic: Imporari potest arbiter ad calculandam rationem inter debitorem & creditorem. Bart. Vel sic: Quantum sit debiti residuum, per iudicem est declarandum: & eius oblatio impedit pignoris venditionem. Salycetus.*

V. Idem. A. Sosiano.

SI residuum [n] debiti paratus es soluere, præses prouinciæ dabit tibi arbitrum [o]: apud quē quantum sit quod supereſt ex debito, examinabitur: & siue ad iudicem venire aduersa pars cessauerit, siue oblato superfluo [p] ad vēditionem prosiluerit, improba alienatio proprietatis tuæ ius non aufert. [q] PP. XII. *Kalend. Aug. Pompeiano & Peligno Coss.

*Particularis solutio debiti, pignus non dissoluit. Salyce. Vel sic: Etiam pro residua promissæ quantitatis potest totum ius pignoris vendi, quia ius pignoris est indiuiduum. hoc dicit secundum But.*

VI. Imp. GORDIANVS A. Rogato.

QVandiu non est integra pecunia creditori numerata: etiam si pro parte maiore eam consecutus sit, distrahendi rem obligatam non amittit facultatem [r]. P P. XIII. Kalen. Septemb. Pio & Pontiano Coss.

*Licet creditor vendat mala fide, si emptor non participat fraudem, venditio rescindi non potest: quia non participat de fraude. h. d. secundum Bald.*

VII. Idem. A. Caro.

SI cessante solutione, creditor non reluctante lege cōtractus, [s] ea quæ sibi pignori nexa erant, distraxit: reuocari venditionem iniquum [t] est: cū si quid in ea re fraudulenter fecerit: non emptor [u] à te, sed creditor [x] conueniendus sit. P P. V. Kalend. Nouembr. Pio & Pontiano Coss.

*Oblatio debiti venditionem præcedens, impedit venditionem pignoris futuram: sed sequens oblatio non resoluit iam factam. h. d. secundum Bald.*

VIII. Idem. A. Maximo.

SI priusquam [y] distraheretur pignorata possessio, pecuniā oblatam [z] recipere nolueris, & pignus vendere [a] non prohibeas, nec [b] ius pignoris amittes. PP. Kalend. Aug. Pompeiano & Peligno Coss.

o *Arbitrum.* id est calculatorem.
p *Oblato superfluo.* Si autem pecuniam non obtulerit, sed confiteatur se paratum soluere pecuniam: videtur posse fieri alienatio. Sed rescindetur postea pecunia soluta: vt. ff. de rescinden. vend. l. pe.
q *Non aufert.* cum enim sis paratus soluere residuum, dum constet quantum illud sit, non es improbus: vt ff. de reg. iur. l. non videtur improbus. &. ff. de vsuris. l. si quis solutioni.

QVandiu. ] CASVS. Debebas mihi. c. sub pignore. octoginta & xix. mihi soluisti: neque restabat nisi vna libra. si eam non soluas, an pignora distrahere possum? Et dicitur quòd *xv. sic.

r *Amittit facultatem.* vt & infra titu. j. l. ij. in fi. & ff. famil. erciscun. l. hæredes. §. idem obseruatur. &. ff. de pign. act. l. solutum. §. si creditori. sic & tutor totum perdit legatum, licet à parte tutelæ se excusct: vt. ff. de leg. j. l. etiā si partis. Sed quid si plura erant sibi obligata, & propter modicam pecuniam distraxit rem maximam, cum viliorem distrahendo poterat debitum consequi? Respon. non videtur bona fide versari. ar. ff. de reb. eo. l. magis. §. item prætor. & de aqua plu. arc. l. j. §. denique. licet sit argu. contra. ff. eo. l. creditoris. &. ff. de pigno. l. qui pignori.

*Creditor an possit p modica pecunia rē maximam sibi obligatam distrahere.*

SI cessante] CASVS. Cessante debitore in solutione, si creditor lege vel pacto pignus vēdidit, rata manet venditio: & si creditor fraudem commiserit: non emptor, sed ipse à debitore erit cōueniendus. Viuianus.

s *Contractus.* quia cōuenerat de distrahendo: vt. ff. de pigno. act. l. si conuenerit. j. in princip. & supra de pigno. ac. l. pignoris. in fine.
t *Iniquum est.* scilicet auferendo emptori: vt & supra de rescin. vendi. l. dolus.
u *Non emptor.* nisi & ipse participauerit fraudem, & venditor non sit soluendo: vt infra si vendi. pigno. aga. l. j. &. iij. Accursius.
x *Creditor.* arg. supra de procura. l. si procurator.

SI priusquam distraheretur. ] CASVS. Debitore offerente pecuniam, si creditor noluerit eam accipere, consignet eam & deponat: & si creditor pignus distrahat, non valebit venditio. si autem ante oblationem lege vel pacto distraxit: quod rectè factum est, non retractabitur. Viuianus.

y *Si priusquam distraheretur.* à creditore.



BIU Cujas

*Oblatio sola an sufficiat ad inhibendã pignoris venditionem.*

a *Depoſuiſti.* hoc exigitur ad hoc vt liberetur ab obligatione. Sed ſola oblatio videtur ſufficere ad inhibendam venditionem pignoris: vt ſupra eo. l. ſi reſiduũ. & ff. qui. mo. pig. vel hypo. ſol. l. item liberatur. §. qui paratus. Sed argu. contra infra tit. j. l. j. & ij. Vnde poteſt dici illud eſſe verũ, quòd ſola oblatio ſufficiat, quãdo in iudicio fit oblatio. nam tunc ſufficit ſola oblatio ad dandã pig. ac. vt. ff. de pig. ac. l. ſi rem. j. §. fi. & ſic vẽdi non poteſt: vt hic, & ſupra qui pot. in pig. l. j. & infra de lui. pig. l. fi. & ſupra de vſur. l. acceptam.

b *Non debet.* vt infra eod. l. j. & l. & qui ſub imagine. & ſ. de admini. tuto. l. ſancimus. j.

QVæ.] CASVS. Melius pone vt in libro ſecũdũ Iaco. Creditor debet ſolenniter vendere pignus & bona fide, vt ſic appareat an ex precio poſsit ſolui debitum: quòd ſi aliqua deſint, eius creditori integra competit petitio. Viuianus.

*Cyrillo.*

c *Fide.* ſic ſupra eo. l. creditor. ij.

d *Solenniter.* id eſt denunciatione ſibi facta.

e *Cætera etiam.* hunc caſum habes ſupra de pign. l. ij. & facit ſupra eo. l. hypothecis. Acc.

ET qui.] CASVS. Si creditor volẽs ſibi pignꝰ retinere, emptorem ſuppoſuerit, debitori nõ præiudicat: ſed in ea cauſa manet quæ erat ante colluſionem. & hoc in prima. Si vero debitore vendente comparauit, neque dolus eius interceſit: tenet venditio. & hoc in ſecunda. Si vero vt in caſu. l. creditor imaginarium ſuppoſuit emptorem, non valebit quod actum eſt: ſed oblato debito pignus recuperabit. & hoc in tertia. Viuia.

†*Facit ad hanc. l. glo. 2. in me. in c. vl. extra de præſcri.*

f *Quam.* ſcilicet perſonam.

g *Suppoſuerat.* id eſt loco ſui poſuerat.

h *Non videtur.* vt. ff. de contrahen. emp. l. nuda. ſic. ff. qui. mo. pign. vel hypo. ſol. l. ſicut. §. ſuperuacuum eſt. &. ſ. de pig. ac. l. ſi nulla.

i *Comparauerit.* creditor. Accurſius.

k *Addixerit.* pro tanto quantum alius dare volebat.

l *Arguentur.* vt &. ſ. de tranſactio. l. interpoſitas. &. ſ. de reſcin. vendi. l. j. &. l. ſi voluntate. & quod metus cauſa. l. ſi per impreſsionem. &. l. ſi per vim.

m *Graue eſt.* vt ſupra eo. l. ſi prius. in fi.

n *Si igitur.* quod dixit in genere, nunc dicit in ſpecie.

o *Monſtrare.* qui enim dolum dicit, probet: vt hic, &. ſ. de dolo. l. dolum. Sed quare hic in creditore non ſic præſumitur dolus, vt in debitore præſumitur: vt. ſ. tit. ij. l. fina? Reſpond. illud ſpeciale:

*Speciale ad*

creditori obtuliſti, eoque non accipiente, facta conteſtatione eam depoſuiſti, a & hodie quoque in eadem cauſa permanet: pignoris diſtractio non valet. Quod ſi prius quàm offerres, legẽ venditionis exercuit: quod iure ſubſtitit, reuocari non debet. b PP. III. Non. April. Gordiano. A. & Auiola Coss.

*Venditio pignoris debet fieri ſolenniter & bona fide: & ſi precium non ſufficit, reſidui petitio competit. Bald. Vel ſic: Pignora ſpecialiter obligata prius vendi debent: & ſi quid deeſt, ad venditionem hypothecæ generalis peruenire poteſt. Salycetus.*

IX. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Cillo.*

QVæ ſpecialiter vobis obligata ſunt, debitoribus detrectantibus ſolutionem, bona fide c debetis & ſolenniter d vendere. Ita enim apparebit, an ex precio pignoris debito ſatiſfieri poſsit. ¶ Quod ſi quid deerit: non prohibemini cætera e etiam bona iure cõuentionis conſequi. P P. XIII. Kalen. Iun. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Coss.

*Iſta eſt ſolennis lex, & hoc intendit: Creditor non poteſt vendere pignus ſibi ipſi, nec interpoſitæ à ſe perſonæ ſimulatæ: quæ ſimulatio præſumitur, ſi creditor ſemper poſſidere probetur. & ideo oblato debito, debitor eum conuenit pignoratitia, non obſtante ſimulato contractu, & reiecta ſimulati emptoris allegatione. hoc dicit ſecundum Bal. Vel ſic: Non licet creditori per ſe vel ſubiectam perſonam pignus quod ipſe vendit, emere. ſecus ſi debitor ipſe vendit. Salyce.*

X. Iidem. AA. & CC. Rufino.

ET qui † ſub imagine alterius perſonæ, quam f ſuppoſuerat, g iugiter tenet: cum ſibi negotium gerat, alienaſſe non videtur. h ¶ Iure enim pignoris obligatum prędium, neque ſi per ſubiectam perſonam creditor comparauerit, i neque ſi ſibi addixerit, k debitori affert præiudicium: ſed in eadem cauſa permanet, in qua fuit ante huiuſmodi colluſionem. ¶ Sane ſi debitore diſtrahente comparauerit, conſenſu emptionem perfectam (ſi neque dolus aduerſarij, neque metus cauſa geſta arguẽtur l) reuocari, exemplo graue m eſt. Si igitur n poteris euidẽtibus probationibus monſtrare o creditorem per ſuppoſitam imaginarij emptoris perſonam ſemper poſſeſsionem tenuiſſe, nec vendita bona fide prædia poſtea ſinceriter comparaſſe: potes oblata pecunia cum vſuris, ad reſtitutionem creditorẽ cõpellere. PP. III. Non. Octobr. ipſis. IIII. &. III. AA. Coss.

*Dolus facit ceſſare beneficium legis. Bal. Vel ſic: Mulier propria bona obligans pro marito, vel quocunque alio, ſibi non præiudicat. ſecus ſi alius obliget ea vt propria, & ipſa in fraudem tacet. Salycetus.*

XI. Iidem. AA. & CC. Rufinæ.

MVlier licet ſpecialiter res pignori dederit pro alio, creditor eas diſtrahendi non habet facultatem: P niſi diſsimulatione, marito obligante velut proprias, creditoris ignorantiã circunſcripſerit. q PP. V. Kalẽ. Maij. Heracliæ. AA. Coss.

*Debitor inuito creditore vendere poteſt ſaluo iure creditoris. Bal. Vel ſic: Venditio à debitore facta, non præiudicat creditori in ſua hypotheca. Salycetus.*

XII. Iidem. AA. & CC. Zotico.

SI debitor rem tibi iure pignoris obligatam, te nõ cõſentiente diſtraxit: dominium cum ſua cauſa r tranſtulit ad emptorem. ſ S. Prid. Kal. Maij. Heracliæ. AA. Coss.

*Qui non eſt inductus in poſſeſsionem, rei dominium non habet. Bal. Vel ſic: Ex ſola venditione ſine traditione dominium non transfertur. Saly.*

XIII. Iidem. AA. & CC. Theodotæ.

QVi prædium obligatum à creditore comparauit, ſi in vacuam t poſſeſsionem inductus non eſt: nullã in rem actionem u habet.

A & ſic non trahitur ad conſequentiam: vt. ff. de legi. & ſen. con. l. quod contra rationem. *conſequentia nõ trahitur.*

MVlier.] CASVS. Si mulier pro marito res ſuas obligauit, creditor eas vendere non poteſt: niſi volens creditorem decipere, ſimul & maritum obligaſſe tanquam res ſuas. Viuia.

p *Habet facultatem.* propter Velleianum: vt. ff. ad Velleia. l. iij. §. fina. & ſupra ad Velle. l. ſenatuſconſultum.

q *Circumſcripſerit.* nã tunc tenet obligatio: vt ſupra ad Vel. l. ſi ſine. & ſupra ſi ali. res pigno. da. l. ij. & facit ad. l. iſtam ſupra de rei vindic. l. ſi mater. &. ff. de euic. l. quidam. Accurſius.

SI debitor.] CASVS. Debitore non requiſito conſenſu creditoris pignus vendente, dominium cum ſua cauſa tranſtulit. Viuianus.

r *Cauſa.* id eſt obligatione.

ſ *Emptorem.* vt. ff. de pi. act. ſi conuenerit. ij. §. ſi fundum. & ſupra de pigno. l. debitorem. & ſupra tit. ij. l. res pignoris. & ſupra de do. inter vi. & vxo. l. ſi quidem. & infra de euic. l. ſi prædium. &. ff. de cõtrahen. emp. l. alienatio.

QVi prædium.] CASVS. Si obligatum mihi fundum, & te ceſſante in ſolutione vendidi, neque emptorem in vacuam poſſ. induxi: nulla in rem actio emptori acquiritur.

t *In vacuam.* quid ſit induci in vacuam poſſeſsionem, probatur. ff. de ac. empt. & ven. l. ij. §. j.

u *Actionem.* neque directam, neque vtilem: vt & ſupra de rei vindi. l. ſeruum. & de pactis. l. traditionibus. & arg. ff. eo. l. pen. Et nota quòd hæc lex eſt contra opinionem noſtram, qui dicimus ſecundum Io. dominium *Dominium an poſſit ſine poſſeſsione quæri: ne poſſeſs.* vt. ff. de fund. do. l. ſi *ſione quæri.* fundum. Sed dic quòd non cauſatiue ponitur, q hoc ſit neceſſe, ſed demonſtratiue: proponebatur enim eſſe vacuam apud creditorem. ſic & exponimus ſupra de proba. l. cum res. &. ff. de dona. l. eum. §. penul. Vel dic quòd quando eſt apud tradentem vacua, ſic tradere debet: alioquin ſufficit induci in poſſeſsionem, & non vacuam: vt. d. l. cum res. vbi plene de hoc dixi. Item eſt argu. contra nos. ff. de contrahen. empt. l. fiſtulas. §. j. Sed dic vt dixi, quòd vacua erat apud tradentem. vel ibi nõ dicitur quicquã de vacua.

SI in hoc.] CASVS. Debitore non ſoluente, & pig. tenente, an creditor poſsit illud diſtrahere, quęritur? Et dicitur quòd ſic, Viuianus.

*Facultatem.*

BIU Cujas

a *Facultatem.* vt supra eo.l.ii j.& supra de admi.tut. l. debitoribus.& de pig.act.l.qui pignoris.in fi.

*Obligatu.*] *CASVS.* Si creditor mancipium sibi obligatum distrahat & tradat,& postea debitor illud solicitauit vt ad se rediret:non creditori eidemque venditori,sed emptori contra debitorem possidentē in rem cōpetit actio. Viuianus.

b *Hæc.* s. mancipia.

c *Solicitauerit.* & possessionem rehabuerit, vel ad aliū fecerit peruenire.

*VNus.*] *CASVS.* Si vnus ex hæredibus debitoris partē suam soluerit: an aliis cessantibus in solutione,creditor possit pignus distrahere,quæritur? Et dicitur quòd quod sic,neque per illius solutionē adempta est sibi distrahendi facultas. Viuianus.

d *Non admit.* vt &.ff. de pigno.act.l.si necessarias.§.si vnus.&.l.solutum.§.si creditori. & infra si vnus ex pluribus hære.&c.l.j. &. ij. j.de lui.pigno.l.j.&.ff. fami.er.l.hæredes.§.anea.&.ff.de pigno.l. qui pignori.

†aliis creditori.

*REi creditor.*] *CASVS.* Si rem specialiter vel generaliter mihi obligatam alius creditor,qui eam hypothecariam non habet, vendit: mihi non præiudicat. Viuianus.

e *Rei creditor.* nec etiam debitor:vt. j. titu. ij.l.seruos. videtur q̄ hic creditor prius debitorē quàm extraneū possessorem conuenire debet:vt &.s.de pig. authen. hoc si debitor.

f *Qui à creditore. Nō potest.* quāuis creditor nō fueris dominus:vt institu. qui.ali.licet.§. j.& facit s.qui pot.in pig.ha.l.si generaliter.&.s.si anti. credi. l. obligata. &. j. de euic.l.si ob causam. Accursius.

*SI maritus.*] *CASVS.* Maritus dans mutuo pecuniā vxoris, & pignus accipiens : non acquirit sibi obligationem pignoris : neque pignus si non ei successerit,distrahere potest. Viuianus.

g *Si maritus.* loquitur hęc lex vxori cuius maritus decesserat, & pecuniam mulieris mutuo dederat.

h *Facultatem.* vt. s. si cer. pe. l. quamis. & si quis alteri vel sibi. l. qui ex aliena.& de rei vidi.l. si ex ea pecunia.

*Creditor potest vendere pignus apud debitorem constitutum. Bald. Vel sic. Debitor non soluens tenetur facultatem pignorū distrahendi causa facere creditori. Saly.*

XIIII. Iidem AA.& CC. Modesto.

SI in hoc quod iure tibi debetur, satisfactum non fuerit, debitoribus res obligatas tenentibus:aditus præses prouinciæ,tibi distrahendi facultatē [a] iubebit fieri. PP. XVI. Kalend. Decembr. Sirmij. AA. Coss.

*Postquam creditor vendidit & tradidit: ius rei emptori & non creditori competit. h. d. secūdum Bal. Vel sic: Si creditor pignus quod iure vendidit, emptori tradidit: ipsi emptori etiam contra debitorem rei vindicatio competit. Salycetus.*

XV. Iidem. AA.& CC. Auianæ.

OBligatis pignori mācipiis à creditore distractis ac traditis, si pòst debitor quondam hæc [b] solicitauerit, [c] non venditori,†sed emptori contra possidentem in rem competit actio. Dat. Kalen. Mart. Sirmij. CC. Coss.

*Licet vnus ex hæredibus debitoris totam partem suam ipsius debiti soluat, venditionem pignoris etiam pro parte sua non impedit. Bald.*

XVI. Iidem. AA.& CC. Syluano.

VNus ex multis, debitoris qui pignora tradiderat, hęredibus, quod ab eo personali actione peti potuit, soluendo: res obligatas distrahendi creditori facultatem non adimit. [d] S. III. Nonas April. CC. Coss.

*Creditor non amittit potestatem vendendi propter iniustè vendentem. h. d. secundū Bald. Vel sic: Chirographarius debitor non potest vendere res debitoris in præiudicium hypothecarii creditoris. Salycetus.*

XVII. Iidem. AA. & CC. Agapæ.

REi creditor [e] obligatæ generali siue speciali cōuentione, per creditorem alium, cui non fuerat nexa, venundatæ: nō amittit persecutionē. Dat. Prid. Nonas April. CC. Coss.

*Creditor proprietatem transfert in emptorem. Bal. Vel sic: Qui iure emit à creditore: nō habet euictionem timere. Salycetus.*

XVIII. Iidem. AA.& CC. Caiano.

QVi à creditore pignori obligatum prædium iure emit, de proprietate vinci non potest. [f] Subscripta VI. Kalend. Maij. CC. Coss.

*Licet pecunia mutuata sit vxoris, tamen nomen debitoris non est vxoris. Baldus.*

*SEcundum.*] *CASVS.* Obligaui tibi rem pro. c. quæ valebat cc. pacto vel lege. distraxisti pro. cc. & ex precio fundū comparasti: an actione in rem agere possim, quæritur? Et dicitur quòd non, sed act. pignoris ad id quod plus est in precio, quàm in debito. Viuianus.

XIX. Iidem. AA.& CC. Libyæ.

SI maritus [g] tuus mutuam (licet tuam) dedit pecuniam: eorum quæ pignoris titulo accepit, si ei nō succesisti, distrahendi nomine tuo nullam habes facultatem. [h] S. VI. Id. Nouembr. Heracliæ. AA. Coss.

*Res empta ex superfluo pignore vendito, efficitur emptoris. h. d. no. secundum Bal. Vel sic: Res empta ex superfluo precii pignoris à creditore venditi, non quæritur debitori: sed ad residuum habet pignoratitiam actionem. Salyce.*

XX. Iidem. AA.& CC. Sabino.

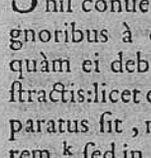
SEcūdum placiti fidem, si nihil conuenit [i] specialiter, pignoribus à creditore maiore quàm ei debebatur precio distractis: licet ex eo fundus comparatus sit, non super hoc in rem, [k] sed in personam, id est pignoratitia de superfluo competit actio. [l] S. VI. Id. Nouēbr. Byzantij. CC. Coss.

*TITVLVS XXIX.*

DEBITOREM VENditionem pignoris impedire non posse.

*Testamentum debitoris non infringit ius creditoris. Bald. Vel sic: Debitor in sua voluntate non potest impedire quo minus creditor iure possit vendere prædia sibi obligata. Salyce.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Marcello.



SI sunt qui emere prædia tibi obligata velint, nō impediūtur scriptura testamēti, qua complexus est debitor nulla à se [m] prædia [n] venundari, & pœnam addidit, vt fisci fierent. Nec enim potuisse eum huiusmodi lege ius creditoris facere deterius, manifestū est. [o] Dat. VI. Kal. Maij, Apro & Maximo Coss.

*Protestatio debitoris non infringit ius creditoris. Bal. Vel sic: Nisi debitor vniuersum debitum offerat, non habet potestatem denunciandi creditori ne pignora vendat, nec emptori ne emat: & creditore nolente recipere, debet debitor illud deponere. Salyce.*

II. Imp. GORDIANVS. A. Nepoti.

DEbitoris denunciatio, qui creditori suo, ne sibi rem pignori obligatam distrahat, vel his qui ab eo volunt comparare, denunciat: ita demum efficax est, si vniuersum tam sortis

i *Conuenit.* scilicet quòd res ex residuo empta esset sua, scilicet debitoris. Vel dic q̄ esset ei obligata. nam altero eorum actio rei vindicationis, vel hypothecaria daret, quarū vtraque est in rem. *Actio hypothecaria est realis.*

k *In rem.* id est rei vindicatio vel hypothecaria. Accursius.

l *Actio.* vt. ff. de pig. ac. quamuis. §. fi. &. l. se. &. s. eod. l. creditor. ij. &. j. de iur. do. impe. l. fi. §. si vero creditor. Accursius.

*DEBITOREM venditionem pignoris impedire non posse.*

*SI sunt.*] *CASVS.* Obligasti mihi fundum: te non soluente sua die pecuniam, volebam pignus vēdere: denunciasti mihi ne venderē, ostendens testamētum quo cōprehēsum erat ne illud distraheretur: & si aliter fieret, q̄ publicaretur: an non obstāte tali denunciatione vel scriptura testamenti, possim fundum vendere, quæritur? Et dicitur q̄ sic: quia non impedit talis prohibitio testatoris.

m *Ase.* scilicet à creditore.

n *Prædia.* scilicet obligata. id est nolle vendi à creditore aliqua prædia quæ obligauerat. Accursius.

o *Manifestum est.* quia nudum fuit præceptū, secundum P. vt. ff. de leg. j. l. filiusfamilias. §. diui. quod non placet: quia hæredibus voluit prouidere. Sed ideo est, quia creditori præiudicari non potest: vt ff. de leg. ij. qui solidū. §. fi. & infra de litig. l. j.

*DEbitoris.*] *CASVS.* Si creditor debitore cessante ī solutione vult pignus vēdere, potest, licet à debitore fuerit denunciatum ei ne vēdat nisi debitum offerat, totā pecuniam deponat, & consignet. si hæc non fiant, creditor poterit pignus distrahere, etiā si modica pecu. restet ad soluēdū: & quamuis emptor sciat debitorē denunciasse, non ideo efficit malæ fi. pos. Vi.

quàm vsurarum [a] offerat debitum creditori: eoque non accipiente, idonea fide probationis (ita vt oportet) depositum [b] ostendat. Nam si vel modicũ de sorte vel vsuris in debito perseueret: distractio rei obligatæ non potest [c] impediri: neque ea ratione emptor, tametsi sciat interpositam à debitore creditori denunciationem, malæ fidei [d] fit possessor. PP. III. Non. Augu. Gordiano. A. & Auiola Coss.

*Vbi creditor non habuit ius vendendi, debitor vel eius hæres non vsucaptum vindicat. b. d. sed ea vsucapta agit ad precium. Bal. Vel sic: Debitor vel eius hæres pignus non iure distractum potest vindicare, nisi sit vsucaptum: & tunc solum agit contra creditorem ad precium. Sal.*

## TITVLVS XXX.

## SI VENDITO PIGNORE AGATVR.

*Si creditor vendit pignus mala fide, ipse creditor tenetur pignoratitia, non emptor: nisi duo concurrant, scilicet quòd creditor non sit soluendo: & quòd emptor participauerit fraudem. nam tunc debitor oblato precio cum vsuris, recuperabit rem suam. Bald. Vel sic: Si creditor per fraudem minori precio pignus vendidit: ad interesse debitoris tenetur: & eo non existente soluendo, contra emptorem fraudis participem ad restitutionem pignoris agitur. Sal.*

1. Imp. ALEXANDER. A. Agrippæ.

PRæses prouinciæ aditus, si fuerit probatum tuũ creditorem cui ius distrahendi pignora [e] fuit, dolo malo [f] fundũ vendidisse: quãti tua interest, [g] restituere tibi eũdem creditorem iubebit. [h] Quòd si de bonis creditoris condemnati solui pecunia non potuerit, & probatũ fuerit emptorem mala fide [i] emisse: offerente te pecuniam cum vsuris, quanti fundus venit, restituere tibi fundum cum fructibus malæ fidei emptorẽ iubebit. [k] PP. Kal. Septemb. Alexan. A. Cos.

*Pignus si vendatur à creditore mala fide, qua actione tenetur ipse vendẽs.*

*Vsurarum.* pro quibus fuit pignus obligatum: vt supra de vsur. l. per retentionem. Accursius.

b *Depositum.* sic supra tit. j. l. si prius. & l. si residuum. & infra de lui. pig. l. finali. Accursius.

c *Non potest.* vt & supra titu. j. l. quandiu. & l. vnus.

d *Malæ fidei.* vt. j. de litig. l. j. Et sic no. denunciationem cõtemni: vt supra de rescin. ven. si maior. Sed contra supra de rei vin. l. si fundum. Sed hic non est iusta causa denunciandi: ibi sic. Ité argu. contra. ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si particeps. Sed & ibi fuit iusta causa propter creditorem. Item arg. contra. ff. de no. ope. nun. l. j. Sed ibi prætoris edictum cõtemnebatur: vt in eo. titu. l. prætor.

*SI VENDITO pignore agatur.*

*Præses.* ] CASVS. Si creditor lege vel pacto assecutus ius vendendi pignus, in venditione dolum vel fraudem commiserit, dando pro minori precio quàm pignus valuit: tenebitur debitori ad interesse: & si creditor non soluendo inueniatur, & emptor fraudem participauit: refuso precio cum vsuris, fundum obligatum cũ fructibus restituet. idem dicit tertia. l.

e *Pignora fuit.* ex pacto, vel ex lege: vt insti. qui. alie. licet. §. j.

f *Dolo malo.* in eo quòd minori precio vendidit.

g *Interest.* condictione ex lege: vel actione in factum.

h *Iubebit.* actione pignoratitia.

i *Mala fide.* adhibita in vili precio, vel etiã per gratiã: vt. j. e. l. iij. creditor tamen ius distrahendi habebat.

k *Iubebit.* sed qua actione? Respõdẽt quidam, interdicto fraudatorio, vel actione in factum loco eius surrogata: vt. ff. de sol. l. pupilli. vel vtili rei vin. auctoritate huius legis, cum dicat fundum restitui. vel dic impetrata in integrum restitutione ad rei vindi. sicut & aliàs supra ex qui. cau. ma. l. in contractibus. interdictum tamen prædictum locum habebat contra eum qui in fraudem creditoris emit, loco cuius hodie est actio Pauliana. Sed ad id quod dicit, offerẽte te pecuniam, est contra supra de prescriptio. xxx. an. l. j. & infra de euic. l. si prædium. vbi dicit precium non reddi mala fide emptori. So. hic habuit ius vendendi creditor, ibi non. vel ibi dedit dolus causam contractui: hic fuit incidens. Vel verius, ibi nihil debebat ille cuius prædia vendita sunt, hic autẽ debebat: & sic precium in suam vtilitatem est conuersum: vt. ff. de rei vindi. l. emptor. sic & aliàs supra communia de le. l. si. §. si. Inquantum ergo erat debitum, intantum reddetur emptori, non plus. Sed hoc fallit in casu, vbi etiam in eo quod est conuersum in suum commodum, non tenetur, vt ecclesia. Sed tenetur œconomus: vt supra de sac. san. ecc. l. iubemus. i. j. §. sane si hæc. & authen. qui res. aut ergo nullus dolum commisit, & creditor potuit vendere: & est emptor securus: vt supra si anti. cre. l. obligata. Aut creditor tantum: & tunc ipse solus tenetur. aut emptor: & tunc ipse in subsidium tenetur: vt hac. l. & supra de prædi. mi. l. nõ est. & supra titu. ij. l. creditor. aut non potuit vendere de iure, & tunc tenetur emptor: vt infra. l. proxi. Accursius.

*Eruos.* ] CASVS. Si creditor seruos sibi obligatos, non habens ius distrahẽdi lege, vel pacto, distraxit: si nõdũ vsucapti sunt, à poss. debitor petere potest. Si vero vsucapti sunt, quod esse poterat: quia creditor credebat se posse distrahere: tunc à debitore precium petet, sed qua actione non aperit: tu dic non habendo ratam venditionẽ: & intellige quòd creditor teneatur debitori ad preciũ saluo eo quod sibi debebatur. Viuia.

l *Nullo iure*, quia non venerat dies.

m *Tu.* scilicet filius.

n *Petere.* vt tamen dolum habeat exceptionem, nisi precium soluat habita compẽsatione fructuum & vsurarum: vt ff. de rei vin. l. emptor. Accursius.

o *Vsucapti.* cum creditor ius distrahendi se habere putabat, aliter furtum faceret: vt. ff. de distra. pig. l. j.

p *Petat pater tuus.* per actionẽ negotiorũ gestorũ habendo ratũ in subsidiũ: vt & alibi. ẽ. *Creditor nõ habens ius vendẽdi pignus, si vendidit* de rei vindi. l. mater. & de rebus ali. nõ ali. l. j. & de cõmuni. rerũ ali. l. j. & ff. si cer. pet. l. si eũ seruũ. immo forte hoc casu & ante vsucapionem cõpletam poterat agi ad precium. nam & cohæres, qui rem cõmunẽ vendidit velut propriã, tenetur statim petitione hæreditatis: vt supra fami. erc. l. in familiæ. & socius, qui rem cõmunẽ vẽdidit, à principio tenetur. Idẽ ergo in creditore, qui ius vendẽdi *dat, aliàs tenetur ad pretium.*

2. Imp. GORDIANVS A. Eudemo.

CVm contra bonam fidem vẽditionem obligatæ possessionis à creditore factam alleges, non obseruatis quæ in distrahendis pignoribus celerius habuit, vt à principio teneatur: at extraneus demũ in subsidiũ, vt in contrariis. Accursius.

*Vxor.* ] CASVS. Vxor mea seruos suos pro. xxx. aureis quibusdã creditoribus obligauit: illi creditores ex pacto vel ex lege illos seruos vendiderunt: sed dolo vel gratia minori precio vẽdiderunt. modo creditores nõ sunt soluẽdo. quæritur, qualiter vxori meæ sit subueniendum, vel quid debeat agere? Respõ. quòd vxor tua poterit agere contra emptorem, qui fraudem participauit, & illos seruos auocare, & oblato precio præses prouinciæ iubebit emptores seruos restituere vxori tuæ. Viuianus.

q *Vendidisse.* cum ius vendendi haberet: vt supra eo. l. j. in princip.

r *Emptores.* fraudis participes: vt plene habes supra eo. l. j. & ff. de priuile. credi. l. imperatores.

*Vm contra.* ] CASVS. Si creditor prædium sibi obligatum non interueniente legis solennitate, puta subhastatione, & quòd plus offerenti detur, distraxit: nõ solũ debitor creditorem conuenire poterit pignoratitia, sed possessorem ad restitutionem

*Emptor qui participat fraudem, tenetur in subsidium, si creditor non est soluendo. Salycetus.*

3. Idem. A. Claudio.

SI vxor tua præsidi prouinciæ probauerit, cum aureos triginta deberet, seruos suos amplioris precij per gratiã aureis viginti creditorem vẽdidisse, [q] eumque soluendo non fuisse: iubebit emptores [r] recepto precio restituere seruos. PP. XVI. Kalen. Octob. Maximo. II. & Aeliano Coss.

*Venditio minus legitime facta non tenet, & res à possessore potest vindicari. & hoc secundum vnam lectuam, qua cauetur quòd venditio non tenuerit, & secundũ aliam qua cauetur quòd venditio tenuerit. b. d. secundum Bal. Vel sic: Si venditio pignoris tenuit, non reuocatur, nisi emptor fraudem participauerit. Vel sic: Debitor pignus iure non distractum potest à possessoribus vindicare, vel pignoratitia cum creditore agere. Salyce.*

4. Imp. GORDIANVS A. Eudemo.

CVm contra bonam fidem vẽditionem obligatæ possessionis à creditore factam alleges, non obseruatis quæ in distrahendis pignoribus cele-

BIU Cujas

prædij & fructuum, si fraudem participauerit cum creditore.

a *Consueuerunt.* vt dicitur infra de iur.do. impe. l. fin. & sic non teneat venditio, secundum Ir.

b *Creditorem.* scilicet actione pignoratitia. Accursius.

c *Possessorem.* etiam non conuento creditore: licet sit secus quãdo tenuisset venditio: vt.s.eo. l. j. vel si vis, potes hanc secundum illam intelligere. Sed quid si hic malæ fidei possessor velit supplere iustum preciũ? Videtur audiri. ar. ff. man. l. diligenter. Sed dico contra: quia hic nõ erat dominus, qui vendebat. Itẽ qui emebat, mala fide emebat: & hoc idem quære supra eo. l. j. Accursius.

*Si creditore.* ] CASVS. Creditore vẽdente pignus lege vel pacto pluris quàm fuerit debitum, puta debitum erat. v. & pign⁹ valebat. x. ad residuũ debitor conueniet creditorem: neque ad restitutionem rei habebit regressum aduersꝰ emptorem. Viuianus.

d *Superfluo.* vt & supra titu. ij. l. fin. & l. si cessante.

DE LVITIONE pignoris.

*Pignoris distractio impeditur per eius luitionẽ, vel liberationem: & ideo ponit de ea. Azo.*

*Qui pro parte.* ] CASVS. Debitor in xx. mihi tenebatur: decessit quatuor hæredibus relictis: an vno soluente pro parte sua, liberatur pignus pro ea parte, quæritur? & respon. quòd non. Viuia.

e *Non potest.* vt & supra titu. iij. l. vnus. & infra titu. j. l. j. & l. ij. & ff. de pigno. act. si necessarias. §. si vnus. nec enim ex persona hæredum &c. vt. ff. de verbo. oblig. l. ij. §. ex his.

*Intelligere.* ] CASVS. Tenebaris mihi actione personali, & præscripta est. xxx. an. spacio: an adhuc remaneat hypo. queritur? Et dicitur quod sic: quia durat vsque ad. xl. annos. Viuianus.

f *Durare.* id est posse agere hypothecaria.

g *Actione submota.* per præscriptionẽ. xxx. an. ponunt quidam casum quando erant duo rei debendi, quorũ quilibet obligauit suã rem, vno eorũ defuncto, & altero ei succedẽte, tollitur obligatio personalis: & remanet hypothecaria etiã in rẽ suã. sed etiã hoc nõ placet: quia nõ tollitur personalis: vt. ff. de fideiusso. l. generaliter. Alij ponunt quando creditor successit debitori, & alij ex aliqua causa hæreditatẽ restituit: vt. ff. ad Trebel. l. debitor. in princip. &. ff. de exceptio. rei iudic. l. ex sextante. in

*Hypotheca quali-ter potest durare sub-lata perso-nali obliga-tione.*

Codex.

brari cõsueuerunt, [a] adito præside prouinciæ experire actione competenti non tantum aduersus creditorem, [b] verumetiam aduersus possessorem, [c] si fraudem eum participasse cum creditore docere potueris: vt reuocatis quæ mala fide gesta constiterit, & fructuum ratio, & damni quod irrogatũ apparuerit, haberi possit. PP. Kal. April. Sabino. II. & Venusto Conss.

*Iustus emptor non debet pati controuersiam: sed debet conueniri creditor, vel eius hæres. Baldus.*

V. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Noniæ.

SI creditore pignus priusquã ei satisfieret distrahente, nõ per collusionem emptor comparauerit: successor eius de superfluo, [d] non emptoris hæres, qui rem possidet, conueniendus est. S. XVI. Kalen. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

TITVLVS XXXI.

DE LVITIONE PIgnoris.

*Nisi debitum integraliter soluatur, pignus non recuperatur. h. d. Vel sic: Pignoris obligatio est indiuidua. Vel sic: In personis hæredum obligationis conditio non mutatur. h. d. But. & Bal.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Antiochiæ.

QVi pro parte hæres extitit: nisi totum debitum exoluat, suã portionem ex pignoribus recipere nõ potest. [e] PP. III. Kalend. April. Albino & Aemiliano Conss.

*Inuenitur hypothecaria per se stans sine personali, siue sublata personali. Bal. Vel sic: Actione personali sublata tempore, potest durare hypothecaria. Salycetus.*

II. Imp. GORDIANVS A. Domitio.

INtelligere debes vincula pignoris durare [f] personali actione submota. [g] PP. XII. Kal. Iun. Sabino & Venusto Cõss.

*Soluto debito, vel aliter satisfacto, potest creditor pignoratitia conueniri. Bal. Vel sic: Sicut per solutionem debiti, ita per oblationem & depositionem eiusdem pignora liberantur. Saly.*

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Floro.

A fine. Tu dic personalẽ sublatã. xxx. ann. durare, hypothe. xl. an. vt ſ. de præscri. xxx. an. l. cũ notissimi. secus autẽ si tollat personalis pacto, vel solutione, vel re iudicata, vel iureiurãdo, vel alio modo: quia & hypothe. tunc tollitur: vt. ff. quibus modis pignus vel hypotheca solui. l. soluitur. §. penulti. &. l. seq. &. l. antepenul. &. ff. de nau. fœ. l. fœnerator. & de pactis. l. Labeo. & secũdũ hoc etiã potest intelligi regula iuris, cũ principalis. nã & ibi est plerunq; propter casum hui⁹ legis. Itẽ nota ex hac. l. sublato principali, remanet accessoriũ. sic &. ff. de constitu. pecunia. l. itẽ illa. §. pinde. Sed cõtra ſ. de vsur. l. eos. in principio. Solu. vt ibi. Acc.

*Si reddita.* ] CASVS. Si debitor pecuniã soluat, vel aliquas res dederit in solutum, vel debiti quo adinuicem tenebantur, fiat cõpensatio: petere poterit rẽ obligatam sibi restitui. vel si offeratur debitũ, nec ille velit recipere, depo. consig. &c.

h *Rebus.* aliis nõ obligatis.

i *Compensato.* vt &. ſ. de compensa. l. inuicẽ.

k *Prouinciæ.* qui dabit calculatorem si occurrat dubium: vt. ſ. de distrac. pig. l. si residuũ.

l *Cõsignatũ.* sic. ſ. de distrac. pig. l. j. &. l. si priꝰ. & de vsur. l. acceptam.

m *Edicto.* non solum iure ciuili.

n *Proposita.* pignoratitia.

*SI VNVS EX pluribus hæredibus creditoris vel debitoris partem suam debiti soluerit &c.*

*Manifesti.* ] CASVS. Si decedat creditor pluribus hæredibus relictis, actio quę ei cõpetebat, cuilibet hæredi cõpetit pro parte: sed pignꝰ cuilibet remanet i solidũ obligatũ. vnde si vni soluatur ꝑ parte sua, nõ liberatur pignus. Viuia. *xv.

o *Diuidi.* vt. ſ. de pac. l. pacto. &. ſ. famil. erciscun. l. ea. &. j. l. ꝑxi. &. j. de excep. l. j.

p *In solidũ.* vt. ff. de pign. act. l. solutũ. §. si creditor. & facit ad. l. istã ſ. de distrac. pign. l. vnꝰ.

*Actio.* ] CASVS. Si Titius creditorẽ habẽs Sépronĩ, decedat plurib⁹ relictis hęredib⁹, personalis actio qua tenebat Titiꝰ, diuiditur ĩter hęredes. vnde quilibet ꝑ parte sua cõuenit. sed si vnꝰ pignus possideat, ipse solus in solidũ pignorat. actio. cõuenit. Vi.

q *Inter hæredes.* creditoris, vel debitoris: vt supra. l. proxima.

r *Vindicatio.* nam in rem est hypothecaria: vt. ſ. de pigno. l. pignoris. Et dic diuersi hæredes. nam quidam hæredes debitoris possidebant aliqua de bonis obligatis, & alij alia.

SI reddita debita quantitate, vel rebus [h] in solutũ datis siue distractis, & compensato [i] precio, satis ei cõtra quem supplicas, factum esse adito pręside prouinciæ [k] probaueris: vel si quod residuum debetur, obtuleris: ac si non acceperit, deposueris cõsignatum: [l] restitui tibi res pacto pignoris obligatas ꝑuidebit: cũ etiam edicto [m] perpetuo actione proposita, [n] pecunia soluta creditori, vel si per eum factũ sit quo minus solueret, ad reddenda ea quæ pignori acceperat, iure eum satis euidẽter vrgeri, manifestum est. S. VI. Id Octobr. AA. Conss.

TITVLVS XXXII.

SI VNVS EX PLVRIbus hæredibus creditoris vel debitoris partem suam debiti soluerit, vel acceperit.

*Pignus nec actiue nec passiue recipit diuisionem inter hæredes. hoc dicit totus titulus. Bal. Vel sic: Inter hæredes creditoris, personalis actio diuiditur pro rata, non realis hypothecaria. Salycetus.*

I. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS. AA. Tauro.

MAnifesti & indubitati iuris est, defuncto creditore multis relictis hæredibus, actionẽ quidem personalem inter eos ex lege. xij. tabularum diuidi: [o] pignus vero in solidũ [p] vnicuique teneri. Dat. XII. *Kalẽ. Maij, ipsis. AA. III. &. IIII. Conss.

*Actio personalis contra obligatum tantum dirigitur, realis cõtra possessorem. Bal. Vel sic: Licet actio personalis diuidatur pro rata inter hæredes debitoris, non tamen hypothecaria, sed vnusquisque conuenitur pro rebus à se possessis. Saly.*

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Claudiæ.

ACtio quidẽ personalis inter hęredes [q] ꝑ singulis portionib⁹ quæsita, scĩditur: pignoris autem iure multis obligatis rebus, quas diuersi possidẽt: cũ eius vindicatio [r] non personam obliget, sed rem sequatur: qui possidẽt, tenẽtes nõ pro modo singularum rerum substantiæ



BIU Cujas

a *Conueniuntur.* id est non pro portione hæreditaria quam habent in singulis rebus: sed in solidum &c. vt. ff. famil. erciscun. l. hæredes. §. an ea. & supra de hæred. actio. l. ij. &. ff. de pign. actio. l. si necessarias. §. si vnus.

*SI PIGNORIS CONVENTIONEM NVmeratio pecuniæ secuta non fuerit.*

*SI pecuniam.* ] CASVS. Spe numerationis futuræ scripsisti pecuniam recepisse: & pignus obligasti. si numeratio secuta nō est: qualiter tibi cōsulitur vt reuoces pignus, quæritur? Et dicitur quòd per in ré actionem: & teneberis probare datum pignus. Eodem modo pignore nondum tradito, si creditor aduersus te agat hypothecaria, tenebitur probare se numerasse pecuniam: nec sat erit si dicat se accepisse pignus, neque pecuniam sibi redditam. Viuianus.

b *Si pecuniam.* hęc lex de verbo ad verbū ponitur supra de non nume. pec. l. j. & expone hanc vt illam.

c *Pignus.* scilicet destinatione. Vel dic datum esse pignus etiam nunc, & sic accedit ciuili obligationi: vt supra de non nume. pec. l. si cui. & facit. ff. de pigno. actio. l. solutum. §. si quasi.

d *Intentio.* hic duo dicebat creditor: datum sibi pignus, & pecuniam non redditam: & secūdum volebat probare per primum: quæ probatio non valet: vt hic dicit. Accursius.

*SI vt nunc.* ] CASVS. Si vxor tua cauit se accepisse pecuniā quā non accepit, & pignus dedit: illud persequi poteris, cum per talem falsam cautionem res suas obligare non potuerit. Viuianus.

e *Scriptura.* publica vel priuata, licet quidam dicant secus si de publica, arg. supra arb. tu. l. fin. & facit supra l. proxi.

*DE IVRE dominii impetrando.*

*Quia quandoque non inuenit emptorem creditor, ideoque opus est vt sibi addicatur: ideo de hoc ponit.*

*DOminii.* ] CASVS. Obligasti mihi fundum, & generaliter omnia bona: an te cessante in solutione, possum impetrare vt liceat mihi omnia bona tua iure dominij possidere, quæritur. Et dicitur quòd non, & loquitur mihi creditori

cōueniuntur,[a] sed in solidum: vt vel totum debitum reddant, vel eo quod detinent, cedant.* Subscrip. V. Non.* Antiochię.

*TITVLVS XXXVII.*

SI PIGNORIS CONuentionem numeratio pecuniæ secuta non fuerit.

*Qui non numerauit: & in hypothecaria, & in personali succumbit. h. d. iste titulus. Vel sic: Etiam si debitor quæritur incidenter, creditor debet probare pecuniam numeratam. Bald. Vel sic: Debitor potest creditorem qui pecuniam non numerauit, ad restitutionem pignoris conuenire: nec ille potest exceptione dati pignoris se tueri, nisi probet se pecuniam numerasse: quod obtinet etiam debitore possidente. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Illaro.

SI pecuniam[b] tibi non esse numeratam, atque ideo frustra cautionem emissam adseris, & pignus[c] datum probaturus es, in rem experiri potes. Nam intentio[d] dati pignoris, neque redditæ pecuniæ, non aliter tenebit, quàm si de fide debiti constiterit. ¶ Eademq; ratione veritas seruetur, si te possidente pignus, aduersarius tuus agere cœperit. PP. Kalen. Septemb. Laterano & Rufino Conss.

*Hypotheca & cautio est inanis, si pecunia numerata non fuit. h. d. secundū. Saly.*

II. Imp. ALEXANDER. A. Peregrino.

SI (vt nunc adseueras) nihil creditor numerauit vxori tuæ, quæ pignus dedit, sed inanem extorsit cautionem: mendaci scriptura[e] contra fidem veritatis obligari eius res non potest. Sine die & consule.

*TITVLVS XXXIIII.*

DE IVRE DOMInij impetrando.

*Impetrans possidere pignus iure dominii, debet exprimere nomina debitorum cessantium, & solennia peregisse: nec potest de omnibus generaliter impetrari. Bald. Vel sic: Creditor potest impetrare à principe pignora singularia sibi addici iure dominii, non vniuersa bona debitoris, licet sint hypothecata. Saly.*

I. Imp. ALEXANDER. A. Nicolę.

DOminij iure pignora[f] possidere desiderans, nomina debitorū, quos

A imperator dicēs quòd libello meo supplicatorio debui expressisse nomen debitoris mei: & an peregi solēnia, quæ sunt. ij. co. l. fi. Vi.

f *Pignora.* aliqua certa.

g *Solennia.* quæ sunt infra eo. l. finali.

h *Omnia bona.* id est, si omnia bona obligasset, tunc non posset omnia iure dominij petere. sed quādo certas res, tūc sic: vt hic dicit. & arg. ff. de bo. auct. iudi. possi. l. pro debito. & ff. ne pro do. mu. bo. quondam ma. addi. l. j. & ff. de pact. l. si pacto. & isti. de succ. sub. quæ fi. per bo. ven. ex senat. consul. Clau. per totū.

*SI creditor.* [ CASVS. Creditor postulabat à principe vt liceret sibi possidere pign[a] iure dominij, & princeps concessit. postea exegit à debitorib[a] vsuras: an videatur renūciasse beneficio impetrato & obtento, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

i *Recessisse.* sic & ff. de lege cōmiss. l. iiij. §. elegāter. & l. de lege. §. fi. & l. post diem. & ff. de pac. inter empt. & vend. l. commissoriæ. & ff. quod metus causa. l. cū quidā. §. fi. & ff. de posit. l. si homine. §. quotiens. & de vsuris. l. qui semisses. in fi. & l. cū quidā. §. diuus. & ff. de vsuris. l. glos. super quāuis. & ff. de iure aure. anu. l. ij. ADDIcessum. de TIO. De hac materia effice dele. an scilicet & quādo p actū cōtrariū quis perdat priuilegiū, vide pulchre p Abba. in ca. cū accessissent. in vltima col. extra de constitutionibus. & per docto. in. l. voluntariæ. supra de excusa. tuto.

k *Videtur.* vt. ff. de lege commiss. circa prin.

*Quia contra ius suum. & concor. cum verbo, re.*

*Etustissimā.* ] CASVS. Olim creditor publice præscribebat pign[a]: & si post annū debitor illud nō recolligebat, creditor id poterat vēdere. hodie sic nō erit: sed aut cōuēnit vt creditor pign[a] vendat, & hoc fiet: an non, & tūc debet denūciari debitori vt pign[a] recolligat: & si intra biēniū nō redimit, poterit creditor pign[a] distrahere: & si nō inueniat emptor, adeat creditor iudicē, & denūciet debitori vt veniat. si non veniat, statuetur certū tempus à iudice: intra quod si nō veniat, poterit petere à principe vt dominium pignoris ei

in solutione cessare dicis, exprimere, & an solennia[g] peregisti, significare debuisti: dummodo scias omnia bona[h] debitoris, quæ pignori dedit, vt vniuersa dominio tuo generaliter addicantur, impetrare te non posse. PP. XIIII. Kalē. Decemb. Alexādro. A. III. & Dione Conss.

*Per vnum actum contrarium receditur à priuilegio. Barto. Qui facit contra ius quod impetrauit, ius perdit. h. d. Vel sic: A beneficio rescripti receditur per actum oppositum. Bal. Vel sic: Si creditor post dominium pignoris impetratum vsuras à debitore receperit, iuri impetrato renunciasse videtur. Saly.*

II. Imp. GORDIANVS. A. Iustæ.

SI creditor pignus iure dominij à nostra serenitate possidere petiit, & post formam rescripti alio anno vsuras à vobis accepit, à beneficio impetrato recessisse[i] videtur.[k] † PP. Prid. Non. Decembr. Pio & Pontiano Conss.

*Antiqua obseruatione sublata, debitor moneatur vt certo tempore soluat: quo elapso, à principe dominium impetratur: post quam impetrationem debitor intra bienniū auditur: & res legitime æstimatur: vt si quid vltra habet, id restituat: & quod minus acceperit, consequatur. Bar. Vel sic: Intentio huius legis est triplex: scilicet circa pignoris vēditionē, & circa pignoris dominii impetrationem seu adiudicationem. Tertio circa post ipsius adiudicationem permissam luitionem. Secunda ibi, sin vero nemo. Tertia ibi, sin autem nullatenus. & ista lex non seruatur secundum statuta & consuetudines locorum. & hoc dicit: Qui vult iure pignoris possidere, debet seruare huius. l. solēnia, secundum But. & Bal.*

III. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni præfecto prætorio.

VEtustissimam obseruationem, quæ nullatenus in ipsis rerum claruit documētis, penitus esse duximus amputandam, immo magis clarioribus remediis corrigēndam. ¶ Igitur in pignoribus quæ iure dominij possidere aliquis cupiebat, proscriptio publica, & annus luitionis antiquitus introducti sunt: pignus autē publice, pscriptum neq; vidimus, neque (nisi tantummodo ex librorum recitatione) audiuimus. ¶ Sancimus itaq;, si quis rem creditori suo pignerauerit, si quidem in

deī: & adhuc si intra aliud biēniū debitor veniat, & pecuniā offerat, poterit pign[a] recuperare. si vero nō veniat, extūc elapso biēnio consequetur

BIU Cujas

† Etãc.l. di cunt ad hoc singularem quod omnia pacta in pignorib' fiũt licita, nisi expressa lex prohibeat. vide ad hoc Bald.l. vrb. ff. de excep.rei iud.

consequetur creditor plenissimũ dominium: & si creditor pignus vendat, neque tunc cõsequatur debitum suũ: de eo quod deest, aduersus debitorem manebit integra petitio: & si pluris sit pignus venditum quàm sit debitũ, debitor, vel eius creditores superfluum petere poterunt: & si dubitetur quantum debuerit vendi pignus, iudex debet æstimare, & creditor debet iurare se nõ potuisse plus vendidisse: ita videlicet vt hoc quod iudex æstimauerit, obseruetur. Viuianus.

a *Conuentum est.* hoc dictum fallit in casibus: vt.j. titu .j. per totum. & ff. de pignora. actione. l. si conuenerit. j. & ff. de distracti. pigno. l. si creditor. §. fina. & facit institu. qui. alien. licet. §. j.

b *Ex denunciatione.* scilicet vna: vbi vero conuenit ne venderet, ter est denunciandum: vt ff. de pignor. actione. l. si conuenerit. j. in fine.

c *Sententia.* interlocutoria de soluendo sibi eam.

d *Dominii.* vt .ſ. si in cau. iudi. l. finali. Accursius.

e *Præsens.* sic. ff. de euictio. l. si ideo. §. fina.

f *Certo tempore.* Nota certum tempus dari ad requirendum, & aliud certum tempus ad soluendũ: vt statim subiicit. Accursius.

g *Certum tempus.* quo tempore non inuentus redire possit. Ir. & facit ad hunc. §. ff. de pigno. actione. l. eleganter. in princ.

h *Expetat.* i. petat.

i *Ex diuino.* pro eo quod valet, si minus valet. Vel econtra quantum sufficiat ad debitũ, si plus valet: vt .j. patet. Accursius.

k *Liceat ei.* scilicet debitori.

l *Vitio.* id est contumacia, & negligentia.

m *Iuramẽto.* Nota iramentum dari scienti: & vbi singula non possunt probari. sic. ſ. de iudi. l. sancimus. Accur.

n *Recuperare.* sic ergo intra quadriennium recuperabit pignus debitor. Sed secus in dãno infecto, vbi post secundum decretum non

pactione† cautum est quemadmodum debet pignus distrahi, siue in tempore, siue in aliis cõuentionibus, ea obseruari, de quibus inter creditorem & debitorem conuentum est. [a] ℣ Sin autem nulla pactio interceſſerit, licentia dabitur fœneratori ex denunciatione [b] vel ex sententia iudiciali post biennium ex quo attestatio missa, vel sententia [c] prolata est, numerandum, eam vendere. ℣ Sin verò nemo est qui comparare eam maluerit, & necessariũ fiat creditori saltem sibi eam iure dominij [d] possidere: in huiusmodi casibus hanc causam esse obseruandam censemus, vt siue præsens [e] sit debitor, denunciatio ei, scilicet post biennium mittatur: siue abfuerit, prouinciale tribunal creditor petat, & iudicẽ certiorare festinet, quatenus ille eum requisierit, certo tempore [f] super hoc ab eo statuendo: vt fiat debitori manifestum per apparitionem iudicis, quod à creditore petitum est: & certum tempus statuatur: intra quod si fuerit inuentus debitor, debet is qui pecunias creditas accepit, debitum offerre, & pignus recuperare. ℣ Sin autem nullatenus fuerit inuentus, iudex certum tempus [g] definiat, intra quod ei licentia dabitur sese manifestare, & offerre pecuniam, & pignus à pignoratione liberare. ℣ Sin autem tempore statuto vel minimè fuerit inuentus, vel creditam pecuniam totam offerre noluerit: tunc creditor adeat culmen principale, & precibus porrectis, iure dominij à nostra serenitate habere eandem rem expetat, [h] habeátque ex diuino [i] oraculo eam in suo dominio. Et postquam hoc fuerit subsecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennij tempus in suam rem humanum regressum, ex die sacri oraculi numerandum: & liceat ei [k] creditori qui iam dominus factus est, offerre debitum cum vsuris & damnis vitio [l] eius creditori illatis: quorum quantitatẽ creditor debet suo iuramento [m] manifestare, & suum pignus recuperare. [n] ℣ Sin autem biennium fuerit elapsum, plenissime habeat rem creditor idémque dominus iam irreuocabilem factam. Sed si quidem minus in pignore, plus in debito inueniatur: in hoc quod noscitur abũdare, sit creditori omnis ratio integra. [o] Sin autem ex vtraque parte quantitas æqua inueniatur: sine omni dubitatione totam rem antea pignoratam retineat. ℣ Sin autem minus quidem in debito, amplius autem in pignore fiat: tũc in hoc quod debitũ excedit, [p] omnia debitori iura integra lege nostra seruabuntur: creditoribus quidem fœneratoris non suppositum, aliis autem debitoris creditoribus vel ipsi debitori seruatum. ℣ Et ne ex communione [q] fiat aliqua difficultas, licentia dabitur creditori, seu domino, [r] æstimationem superflui debitori vel creditori debitoris cum competenti cautela [s] in eum exponenda offerre. ℣ Sin verò creditor postquam iure dominij hoc possideat, vendere hoc maluerit: liceat quidem ei hoc facere: si quid autem superfluũ sit, [t] debitori seruare. ℣ Sin autem dubitatio exorta fuerit pro venditione, vtpote viliore precio facta, sacramenti religionem [u] creditor præstare compellatur quòd nulla machinatione vel circunscriptione vsus est, sed tanti vendiderit rem, quanti potuerit venire: & hoc tantũmodo reddi debitori, quod ex iuramento superfluum fuerit visum. ℣ Sin autem ex iurerando etiam minus habuisse creditor inueniatur: in residuũ habeat integram actionem. ℣ Aestimationem [x] autem pignoris, donec apud creditorem eundémq; dominum permaneat: siue amplioris siue minoris quantum ad debitum quãtitatis est, iudicialis esse volumus disceptationis: vt quod iudex super hoc statuerit, hoc in æstimationem pignoris obtineat. Dat. XV. Kalend. April. Constantinopoli, Lampadio & Oreste VV. CC. Coss.

auditur: vt. ff. de damno infecto. l. si finita. §. postea autem. Sed hæc quę hac lege dicuntur, aliter consuetudine, & aliter ciuitatum statutis obseruantur: & per Lombardam: vt in titu. de debitis, & gaudimoniis ciuitatũ, ob. & quando licet pignorare, vel non. si quis fideiussorem.

*Pignoris vẽditiones & adiudicationes sunt seruãdæ secundum statuta & consuetudines locorum.*

o *Integra.* vt & supra de distractio. pignor. l. hypothecis. & ſ. si certum peta. l. si pro mutua. Sed secus in pignore quod in causa iudicati capitur: vt. ff. de re iudica. l. à diuo. §. si pignora. Accursius.

p *Excedit.* scilicet res pignorata. Accursius.

q *Ex communione.* cõmunio enim mater est discordiæ: vt. ff. de lega. ij. l. cum pater. §. dulcissimis.

*Discordia fit ex communione.*

r *Seu domino.* scilicet nunc facto. & facit. ff. de pigno. actio. l. eleganter. §. si vendiderit. & l. quanuis. in fi. & ſ. de bo. aucto. iudi. poſ. l. fin. §. pen.

s *Cautela.* aliàs cautione. hoc ad debitorem & creditorem referri potest: nam debitor cauebit quòd illam rem non reuocabit: & creditor cauebit quòd restituet superfluum. Azo.

t *Superfluum.* à debito cum pluris vendidit q̃ esset debitum.

u *Religionem.* No. de conscientia quem satisfacere. sic .j. de donat. l. si quis pro redemptione. §. eandẽ. & ſ. de iure deliberan. l. fina. §. licentia danda. & ſ. de fide instrumen. l. fina. §. sin autem. & dixi. ſ. de his qui ad eccles. confu. l. fi. §. si cubi. Accur.

x *Aestimationem.* hic non vult vendere, sed accepit iure dominij: & dicitur quòd valet plus, & econtra ipse q̃ minus: sed ipse impetrauit vsque ad quantitatem debiti.

## *DE PACTIS PIGnorum, & de lege cõmissoria rescindenda.*

*Licet in venditionibus seruetur lex commissoria: in pignoribus tamen non seruatur: vt habes in hoc titulo.*

QVi pactus est.] CAVS. Obligauit tibi fundũ hoc pacto, vt nõ soluta pe-

## *TITVLVS XXXV.*

## DE PACTIS PIGNOrum, & de lege commissoria in pignoribus rescindenda.

*Pactum est potius interpretandum esse superfluum quàm iuri contrarium. Baldus. Vel sic: Pactum simile pacto legis commissoriæ, in pignoribus nihil operatur. hoc dicit secundum Barto. & Salyc.*



BIU Cujas

cunia sua die, haberes eum in solutum: an valeat pactum, quæritur? & dicitur quòd non, neque plus consequeris per talem conuentionem, nisi quod de iure communi tibi competit: hoc est, vt pignus vendere possis iure communi. Viuianus.

a *Creditoribus.* ius pignorum, vel ipsa pignora. Et not. quòd hoc non est pactum legis cõmissoriæ, sed quoddam ei simile: & ideo inutile. nam nihil operatur. sicut enim creditor aliàs potuit vendere pignus vel ex pacto vel ex lege: ita & nunc. Et idem dicas si dixit se daturum in solutum, vt sit inutile: vt. ff. de solu. l. Callopodi[9]. aliàs quãuis stipulanti. Pactum autem legis commissoriæ esset, vt si non soluam intra certum tempus, creditoris sit pign[9], vel habeat pro pecunia sua emptum, vel sit ei ius faciendi quod vult: vel similia. sed si sic dicam, habeas tũc emptum tanta pecunia quanti tunc valuerit, valet: vt. ff. de pigno. l. si fundus. §. fina.

*Pactũ legis cõmissoriæ quale est.*

b *Non contraxit.* scilicet de iure: sed de facto constat venditionem esse, sicut & cum prædium creditori datur in solutum: vt. ĭ. de euict. l. si prædium. Accursius.

c *In adipiscendo.* id est in adipiscenda possessione pignorũ. Accur.

d *Cõmuni itaque.* Not. ergo pactum nil operari. sic. ĭ. de fideiusso. l. non recte. & ff. pro socio. l. sed si adiiciatur. argu. contra. ff. de vsur. l. si stipulatus. & ff. de lega. j. l. si quando. in princip. & totum generale, res sic debet accipi, vt non pereat: vt ff. de re. du. l. quoties in actionibus. & l. vbi est. & ff. ad municip. l. j. Itẽ contra. est huic. l. s̈. de pact. l. si quis in cõscribendo. Sed hoc speciale, ne creditores nimiam suam exerceant auaritiam. Item contra. ff. de contrahen. emptio. l. fi. in princ. sed ibi non creditori, sed fideiussori remanebat pignus: & ideo non est ibi pactum legis commissoriæ, vel ei simile.

*Res sic debet accipi, vt non pereat.*

*Si fundi.*] *CASVS.* Vendidi tibi fundum, & pro euictione alium fundum obligaui hoc pacto, vt si non euinceretur, restitueretur fundus obligatus. si aliquis egerit & succubuerit, quia non euincit: an fundum recuperare possis, quæritur? Et dicitur quòd sic. sed per quam actionem, non aperit. tu dic quòd præscript. verbis, vel actio. pignoratitia. Viuianus.

e *Dedisti.* loco pignoris.

f *Obtineas.* id est restituatur tibi secundum Azo. & si amittat: loco pignoris retineat quod valet: vt. ĭ. de euic. l. si non iniuria. Sed quid si est actum vt hic loco illius habeatur? Respon. puto valere, & sic etiam potest intelligi innuere lex ista.

g *Securitate.* id est exceptione rei iudicatę: cum sit absolutus.

h *Negocium.* quia iureiurando, & pacto de non petendo, & sententia.

i *Integrum est.* quia nec sibi hunc vendidisti, nec pro expensis litis ei dedisti, nec pacto, nec sententia, vel alio modo amisisti.

k *Iubebit.* præscriptis verbis actione proposita, vel pignoratitia actione.

I. Imp. ALEXANDER A. Victorino.

QVi pactus est, nisi intra certũ tempus pecuniã quã mutuam accepit, solueret, cessurum se creditoribus, [a] hypothecę venditionem non contraxit: [b] sed id comprehendit quod iure suo creditor in adipiscendo [c] pignore habiturus erat. Cõmuni itaque [d] iure creditor hypothecam vendere debet. P P. Idib. Octobr. Alexandro A. Cos.

*Pactum quòd si res vendita non euincatur, alia res pro ea obligata debitori reddatur: est validum & seruandum. Bald. Vel sic: Cessante causa propter quam pignus est datum, pignus debet reddi. hoc dicit secundum Salycetum.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Dionysio.

SI fundi nomine quę vendideras, emptori ab alio mota proprietatis quæstione, alterũ fundum pro eius euictione pignoris hypothecæve titulo emptionis instrumentis ea lege dedisti, [e] vt quę secundò tradideras, si is quę vendideras, euictus nõ fuerit, obtineas: [f] de hoc cõtra eum qui mouerat quęstionẽ lata sententia: emptori parata securitate [g] circa eum quem obligaueras, restituẽdum: conuentionis fidem impleri (si negocium [h] integrum est [i]) præses iubebit. [k] S. Kalend. Decembr. Sirmij AA. Coss.

*Pactum legis commissoriæ est reprobatum in pignoribus, & habet locum hæc lex in præteritis & futuris. But. Bar. & Salyc.*

III. Impp. CONSTANTIN. A. ad populum. †

QVoniam inter alias captiones præcipuè commissoriæ pignorũ * legis crescit asperitas, placet infirmari eam, & in posterum omnem eius memoriam aboleri. [l] ✠ Si quis [m] igitur tali contractu laborat, hac sanctione respiret, quę cum præteritis [n] præsentia quoque repellit, & futura prohibet. Creditores enim re amissa [o] iubemus recuperare quod dederunt. Data II. Kalen. Februa. Serdicę, Cõstantino A. VII. & Constantio Cæsare Coss.

*TITVLVS XXXVI.*

## DE EXCEPTIONIBVS, seu præscriptionibus.

*Soluens habenti vtilem actionem, alio habente directam, ab vtili liberatur ipso iure: sed à directa exceptionis ope: & obligatio diuiditur inter hæredes actiue & passiue pro portionibus hæreditariis. Bald. Vel sic: Licet obligatio diuidatur ipso iure inter hæredes, tamen si debitor soluit vni ex hæredibus cui creditor nomen prælegauit, aduersus alios tenetur exceptione doli. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Claudio.

DEbitores quidem hęreditarij vnicuique hæredum pro portione hęreditaria antiqua [p] lege obligati sunt. ✠ Sed si eis hæredibus omnem pecuniam exoluisti, quibus nomen patris tui [q] testator [r] in diuisione adscripserat, [s] doli mali exceptione [t] aduersus alios acit de feudis. quib. mod. feud. consti. potest. §. si quis obligauerit. arg. contra. ff. de contrahen. emp. l. fina. Sed solue vt. s̈. eo. titu. l. j.

*DE EXCEPTIONIBVS, SEV præscriptionibus.*

*Dixit. s̈. de iure agendi: nunc de iure defendendi. Et quod dicit, præscriptionibus: † largè ponitur, licet aliàs pro temporali tantum ponatur.*

*DEbitores.*] *C. ASVS.* Si debitor vel creditor in fata concessit, pluribus hæredibus relictis, inter hęredes pro portionibus hæreditariis diuiditur actio, & pro portionibus hæreditariis condictio cõpetit. Si vero creditor nomen debitoris sui vni hæredum prælegauit, & ille egerit, & exegerit: alij volentes agere, doli mali exceptione repellentur.

p *Antiqua.* scilicet. l. duodecim tabularum: vt. s̈. de pact. l. pacto: & si certum peta. l. j. & . s̈. si vnus ex pluribus hæredibus &c. l. j. & s̈. famil. erciscun. l. ea quæ.

q *Patris tui.* id est patrem tuum debitorẽ: quia specialiter quibusdam voluit ita debitum reddi.

r *Testator.* idémque creditor.

s *Adscripserat.* prælegando, sicut econtra onus vni adscribere potest: vt. ff. famil. ercis. l. si filia. §. Papinianus.

t *Exceptione.* immo videtur quòd ipso iure sit tutus. Primo quia illi quibus est nomen prælegatum, habent vtilem actionem ad solidum

BIU Cujas

est prælegatum, vtilem actionē habent ad solidum.

ad solidum: vt. ff. de lega. l. ex legato nominis: ergo qui eis soluit, liberatur ab actione, & sic ab obligatione in solidum. Secundo, quia qui voluntate creditoris aliis soluit, ipsi creditori soluisse videtur, & sic ipso iure liberatur: vt. ff. de solu. l. solutam. & l. vero procuratori. & l. dispensatori. Sed certe non est ita: nam licet ab vtili liberetis ipso iure, non tamen à directa, qua teneris aliis. Item illa. l. solutam. est intelligenda quādo voluntate creditoris viuentis. Item videtur quòd non possit vni hæredum prouidere in his quæ sunt in dando: vt. ff. de verborum obliga. l. continuus. §. fina. Sed ibi loquitur stipulando, hic prælegando: vel illud de rigore, hoc de æquitate.

*Pro portione.*] CASVS. Duo habebant domum communem: contra vnum illorum pronunciatur: si alius velit pro parte sua agere, an res iudicata contra alium sibi nocear, quæritur? Respon. quòd non.

† Concor. c. cū iter. post med. cū glo. sup. verbo, ad litigantes. extra de sentēt. & re iudic.

a *Pro portione.* duo fortè erant fratres.

b *Pronūciatum est.* immo tria necessaria sunt: vt. ff. de exceptio. rei iudica. l. cum quæritur. & l. sequen. Item fallit hæc regula in popularibus actionibus, & publicis iudiciis, vbi res inter alios acta aliis nocet, nisi collusio detegatur. Item in aliis casibus quos no. ſ. quibus res iudi. non no. l. ij. & facit ad. l. istam. ff. de re iudic. l. sæpe. & supra res inter alios actas. l. si cum fratre. & ff. qui po. in pign. hab. l. Claudius.

† Cen. glo. l. ante med. ff. extra de pact.

gentes tueri te potes. P P. X. Kalend. Augu. Duobus & Aspris Coss.

*Licet vnus ex fratribus succumbat in iudicio, non præiudicat alteri fratri. Baldus. Vel sic: Exceptio rei iudicatæ non obstat ei contra quem non est pronunciatum.*

II. Idem A. Iulio.

PRo portione[a] tua qua domum ad te pertinere dicis, si iudicatum non est, actionem dirigere potes. Nam exceptio B rei iudicatæ ei demum obstat, vel successorib⁹ eius, inter quos cognitum † super ea re & pronunciatum est.[b] PP. XV. Kalē. Martij, Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

*Dolus commissus in liberatione administrationis, vel in ipsa administratione, secundum secundam lecturam reddit pactum liberatorium ope exceptionis inutile. Vel sic: Exceptio pacti dolo quæsiti, eliditur replicatione doli. Vel sic: Generalis inquietatio ab ignorante facta, non porrigitur ad gesta per dolum. Baldus. Vel sic: Aduersus exceptionem pacti potest agens dolo inductus vti replicatione doli. hoc dicit secundum primam lecturam quæ verior est. Salycetus.*

III. Idem A. Vitali.

ADuersus † fratrem tuum quondam tutorem legitimum[c] tutelæ iudicio si expertus non es, proposita actione consiste, nec timueris exceptionem pacti,[d] si in ea[e] fraudem dolúmque admissum probare

*Duersus.*] CASVS. Frater administrauit tutelam legitimam fratris tui, & ex mala administratione tenebatur ei in centum. dolo induxit eum, vt ei dimittat: si agat frater, alius excipiat de remissione, replicabit de dolo, id est quòd dolo induxit eum ad remittendum. vel dic quòd commiserat dolum in tutela. licet frater generaliter remittat ei administrationē tutelæ, non tamen videtur remisisse dolum. prima positio verior est.

c *Legitimum.* immo fiduciarium: vt institu. de fiduci. tute. per totum. Sed omnis fiduciarius est legitimus, sed non conuertitur. D

Casum ponit duplicit.

d *Pacti.* tutor ille te induxit dolo ad remissionem faciendam: non potes ideo minus agere contra eum. & si excipiat de pacto, replicabis de dolo. Vel dic quòd dolum commiserat in tutela, qui dolus non videtur generali remissione remitti: vt argumē. ff. de libe. lega. l. Aurelio. §. Caius. &. ff. de pactis. l. tres fratres. Nam & seruus quicquid quærit, domino quærit, non tamen dolo: vt. ff. de acquir. possessione. l. quod seruus. Sed huic expositioni est argu. contra. ff. de pactis. l. si vnus. §. illud. Sed prima placet.

e *Si in ea.* aliàs in eo, scilicet pacto. aliàs in ea, scilicet remissione. vel in ea, scilicet tutela.

f *Probare potes.* qui enim dolum dicit &c. vt. ff. de probatio. l. quoties. §. qui dolo.

g *Facit.* id est conuenit iudicio tutelę, quod est bonę fidei, opponi replicationem doli: ex quo est dolus commissus, & cōmentum fraudis repellit. vnde Ouidius: Non faciunt molles ad fera bella manus. faciunt, id est conueniunt.

Versus.

h *Repellit.* quia metu, vel dolo, vel minor erat.

Casum ponit.

i *Vm nondum.* Pone sic casum: Cœpi conuenire aliquem, & steti per aliquod tempus. in causa supersedi per tres annos, & dicitur quòd iterum possum agere, & loquitur generaliter in reo & actore. A

k *Defensiones.* peremptorias subaudi, nisi in casibus. sed dilatorias ante litem contestatam: vt hic, & ſ. ſenten. resc. in. non posse. l. peremptorias. & ſ. de probatio. l. exceptionem.

potes.[f] nam replicatio doli opposita, bonæ fidei iudicium facit,[g] & commentum fraudis repellit.[h]

*Diuturnus iudicii tractus peremptorias non excludit, sed exceptio rei finitæ sic. hoc dicit. Vel sic: Defensio peremptorii obiici potest vsque ad litis contestationem. hoc dicit cum glos. Bald. Vel sic: Causa nondum finita potest opponi exceptio peremptoria. Salycetus.*

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Iuliano & aliis.

CVm nondum[i] finitam sententia causam, sed dilatam allegetis: non est dubium omnes integras defensiones[k] vobis esse. PP. II. Non. Octob. Maximo II. & Aeliano Coss.

*Quæ annua sunt ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum. Bart. Bald. & Sal.*

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Basilio.

LIcet *Vnde vi* interdictum[l] intra annum[m] locum habeat, tamen exceptione perpetua succurri ei qui per vim expulsus pòst retinuit possessionem, C auctoritate iuris manifestatur. S. Kalen. Maiis, Trallis AA. Coss.

*Replicatio & duplicatio non expirant tempore. Baldus. Vel sic: Exceptio vel replicatio doli potest perpetuò contra pactum opponi. Salycetus.*

VI. Iidem AA. & CC. Helenæ.

SI pactum[n] intercesit,[o] D

*Icet vnde vi interdictum.* Vnde vi interdictum intra annum datur, quando possessio ad violentum nó peruenit: vt. ff. de vi & vi arma. l. j. in principio. &. ſ. vnde vi. l. ij. Sed non est ita in exceptione quæ competit vim passo. Dic ergo casum quòd deiectus recuperauit incontinenti possessionem. licet habeat interdictum vnde vi intra annum pro damnis, pro possessione tamen habet exceptionem perpetuam, etiamsi rei vindicatione cōueniatur: vt not. ſ. vnde vi. l. si quis in tantam. vt sic quòd huic expulso licuit incontinenti recuperare, non sit illius delicti impunitas. Hæc positio non placet Ioā. quia cum nullum detur tibi interdictum pro possessione: ergo nec mihi vlla exceptio. Pone ergo sic: Expulisti Titium qui mihi cesſit interdictum, & omne ius suum. inde vi te deieci, possessionem non apprehendi, ago aduersus te interdicto mihi cesso: excipis post annum, & perpetuo, cū alio possessorio possis à me, si teneré, recuperare, scilicet ex secunda deiectione: licet si ex secunda expulsione ageres, tātum intra annum audieris. Tertij, vt B. dicunt, expuli te de fundo violenter: deinde ex interuallo tu expulisti me, sed possessionem non intrasti. ego vero eam retinui. agis contra me interdicto de priori expulsione. ego excipio de violentia quam ex interuallo intulisti mihi. Et alij sic ponunt, inuasorem post annum possessionis æstimationem & cætera damna restituisse: certe non habet condictionem indebiti: licet si possideret, conueniri non posset. Vel dic quòd deiectus quoquo modo, etiam clam possessionem recuperauit, & conuenitur à deiectore interdicto vti possidetis, & perpetuo excipit: quia si agens possideret, interdicto vnde vi teneretur, nisi annus esset elapsus: multo magis per exceptionem potest se tueri: vt. ff. de superfi. l. j. §. quod autem ait prætor. Ex lege ergo ista no. quæ annua sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum. P. Idem in doli exceptione: nam licet actio de dolo sit biennalis: vt. ſ. de dolo. l. pen. tamen exceptio est perpetua: vt. ff. de except. do. l. pure. §. fina. secus in replicatione: vt. ff. de pecu. l. quæsitum. §. fin. Cui. l. quæsitum. est contra. j. l. proxi. Sed ibi solues.

Casum ponit triplic.

Annua ad agēdū, perpetua sunt ad excipiendum.

m *Intra annum.* nota, perpetua iura sunt ad excipiendū, & temporalia ad agendum.

n *Si pactum.* de non petendo.

o *Intercesit.* tribus modis pone casum. Primo, debebas mihi decem. dolo extorsisti à me pactum de non petendo: si excipias ex eo pacto perpetuo, replicabo etiam sine præfinitione temporis, sicut & olim actio sine præfinitione temporis competebat. Sed hodie dices perpetuo, id est ad triginta annos. Nam tantum durat actio, ergo & tantundem replicatio: vt institu. de perpe. & tempo. actio. in princ. Secundo secundum B. sic, feceram tibi pactum de

ctum de non petendo: dolo extorsisti de petendo. si replico ex eo, tu perpetuo replicabis, id est duplicabis, & sic fuit pactum factum dolose in exceptione, id est contra exceptionem. Sed huic est contra. ff. de pecu. l. quæsitum. §. fi. vbi replicatio est annua. sed ibi est in litera, fortasis, secundum B. vnde perpetuo replicatur. & hoc secundum vtramq; exposition em. Vel ibi est replicatio, hic duplicatio: quæ est eiusdem naturæ, cuius est exceptio, quæ perpetuo datur reo: vt. ff. de excep. do. l. pure. §. fi. nam hęc duplicatio vt exceptio datur reo: vt instit. de repli. in princ. Tertio sic secundum Ioan. feci tibi pactum de non petendo: tu mihi postea de petendo: si excipias ex eo, replicabo de dolo. nam vbi alia quæcunque exceptio locum habet, & doli: vt ff. de except. doli. l. ij. §. & generaliter. nisi reuerentia personarum aliud suadeat: vt. ff. de exceptio. do. l. apud. §. aduersus.

a *In exceptione.* scilicet quærenda, secundum primum. vel id est contra exceptionē, secundum vtrūque casum dolose. vel, id est contra exceptionem, & non dolose fuit factum pactum secundum tertium.

b *Præsinitione.* bene dicitur quòd actio de dolo temporalis est ad agendum, perpetua ad excipiendum.

c *Replicare potes.* proprie, secundum primum & tertium: improprie id est duplicare secundum medium. Accursius.

*Casum posuit.*

d *SI ex maiore.* Cum decem deberes, soluisti quinque, licet generale pactum de non petendo fecerim: credens nil plus mihi deberi, tamen agam: & si excipias, replicabo: vt infra de solu. l. si inter. & supra de transac. l. si quidem. & supra de furt. l. post decisionem. & ff. de condict. indebi. l. fina. §. idem quæsiit. Sed certe immo videtur in residuo non agi: vt. ff. de re iudica. l. à diuo. §. si pignora. quæ est contra. sed ibi lex præsumit remissionem residui.

e *Præstitisti.* ex certa scientia: liberasti tamen quo ad verba.

P*Ræscriptionem.* ]*CASVS.* Exceptio peremptoria, siue ante siue post protestatus fuerit quis se eam velle opponere: ante sententiam opponi debet, non post. Viuianus.

f *Præscriptionem.* id est exceptionem: vt pacti, vel rei iudicatæ, vel similis.

g *Sufficit.* ex voluntate, non ex necessitate: vt subiicit, & supra de præscri. longi tempo. l. emptor. & dixi supra senten. rescin. non pos. l. peremptorias.

h *Quandoque.* id est quandocunque.

S*I quidem.* ]*CASVS.* Aut reus certus est in nullo actori teneri, & actor deficiet in probatione: aut certus quòd teneatur, aut dubius. primo casu nulla exceptio reo est necessaria. secundo de ea cogitet proponenda, si quam habet. tertio casu, si est peremptoria, ab initio ꝓponere potest: si vltra, fundata intentione actoris eam probet. & bene dixi, si vltra: quia non compellitur post litem contestatam proponere. Viuianus.

*Reus si dicat se ꝓmisisse sub cōditione, an debeat cōditionē probare, vel actor puritatem.*

i *Si quidem.* quid si lite contestata ponat actor in causa quòd reus promisit ei. x. reus respondet se promisisse sed sub conditione, adiiciens non alio modo, vel non adiiciens: quæritur an reus videatur confessus pure, nisi probet conditionem. an econtra videatur negasse, nisi actor probet puritatem, vel conditionem extitisse? Et videtur quòd reus sit confessus, nisi probet conditionem. nam duo videtur dixisse, scilicet se promisisse, & sub conditione promisisse: vt & dicitur in arbitri præcepto qui præcipit pecuniam dari intra Kalendas: nam duo sunt arbitri præcepta &c. vt. ff. de arbi. l. Celsus. §. j. Vnum ergo de istis est contra se, & ei habetur fides: vt. ff. de interroga. act. l. de ætate. aliud pro se reo, scilicet conditio, & illi non habetur fides: vt. ff. de ꝓba. l. exemplo. & in authen. de iureiurā. à mo. præst. §. j. colla. v. Secundo, quia sic diximus in exceptione pacti, & similibus, quòd si quis confiteatur se debere, sed dicit factum pactum de non petendo: quòd nisi ꝓbet pactum, cōdemnatur, nisi præmittat negationem: vt nego me debere. sed si apparuerit, dico pactum factum: vt not. in hac. l. si quidem. & sic intelligimus. ff. de excep. l. non vtique. Tertio, quia si actor ponat de Sticho sibi debito, & reus fateatur, sed dicat de alio Sticho se sensisse, stamus dicto actoris: vt. ff. de verb. obliga. l. inter stipulātem. §. j. Sed ecōtra videtur negasse puritatē, nisi actor ꝓbet puritatem, vel conditionem extitisse. sicut enī actor non videtur in iudicium deduxisse quod non sentit, sic nec reus videtur cōfiteri quod non sentit: vt. ff. de excep. rei iudica. l. si ex testamento. in fi. quia non debent deterioris esse conditionis rei: vt ff. de regu. iur. l. fauorabiliores. Item in iudicio si quis loquatur ambigue, stamus eius dicto: vt. ff. de iudi. l. si quis intentione. sic ergo & hic. Sed si dubitetur cui sit standum: electioni rei standum est. Tertio, si intelligatur separata conditio & ꝓmissio, eadem ratione & locus. ergo hæc stipulatio, ꝓmittis dare decem hodie Romę, cum simus Bononiæ: valeret ratione ꝓmissionis, quod est falsum: quia stipulatio talis non valet: vt instit. de verbo. obliga. §. loca. non ergo intelliguntur separata. Quarto, qui conditionem apponit, in ipsa actionis natiuitate apponit, quasi nec sit nata actio. vnde nec cesit nec venit dies ante conditionis euētum: vt. ff. de verbo. signifi. l. cedere diem. & sic aliud est quàm in exceptione pacti, vel simili, quæ nascitur post natiuitatem primæ actionis. Cum ergo dicit, conditionaliter promisi, vel sub conditione: tale est ac si diceret, non confiteor actionem natam. Eodem modo si dicat, promisi, sed sub conditione: idem est: quia quæ incontinenti dicuntur, videntur inesse: vt. ff. si cer. pet. l. lecta. & maxime si adiiciat, & non alio modo. Item expressum videtur, quia si decem stipulor pure, & tu respondes sub conditione, nulla est stipulatio: quia non videris respōdere ad interrogata: vt. ff. de verbo. obliga. l. j. §. si quis simpliciter. & insti. de inuti. stipu. §. præterea. De nouo ergo debet respondere, an pure promiserit, cum non videatur promisisse. Item si diceremus esse duo, scilicet puram & conditionalem: hoc non potest esse, nisi alternatiue. nam coniuncta scriptura, scilicet ꝓmisi, sed sub conditione, faceret tantum ac si diceret, hoc aut illo modo promisi: vt. ff. de condit. & demonst. l. non ad ea. §. j. Sol. videtur distingui, an incontinenti, aut post modicum tempus adiiciatur conditio: vt primo casu videatur inesse, & secundo non: vt. j. de dona. quæ sub modo. l. perfecta.

*Stipulatio cui contitetur, si ad interrogata non respondetur.*

k *Confidis.* quia dicit te sibi teneri in decem, quod scis non esse verum.

l *Defensio.* id est exceptio, dummodo non confitearis.

m *Necessaria est.* nisi vt neges.

n *Confitendo.* id est scis te ei teneri, vel credis.

o *Agi.* id est cogitari. quia forte fecit pactum, vel soluisti.

p *Dubitas.* id est non es certus sit ita vel non: cum forte contractus descendat à persona patris. Collige ergo interrogatū nō semper cogi dicere, credo: vel, non credo: quia potest dicere, dubito: vt &. ś. de condic. indebi. l. fi. & dixi. ś. de iura. calum. l. ij. §. j. Item & collige quòd semper debeat interrogari & respondere: vt. ff. de interrog. actio. l. de ætate. §. nihil. quod tamē ex causa fieri debet: vt. ff. de ĩterroga. actio. l. pe. Nā si queras à me, & ego dico quòd calumnioſe quæris, & tu dicas quòd calumnioſe dico: sic in infinitum posset procedi: quod esse non debet.

*Interrogari non semper cogitur dicere credi: vel, nō credo.*

q *Contestatione.* ab initio scilicet ex voluntate, non ex necessitate

*† De distinctione exceptionū, vide de bonā gl. in causa exceptioné. extra eo. titu.*

*In fine.*

*Casum posuit.*

*Reus si dicat se ꝓmisisse sub cōditione, an debeat cōditionē probare, vel actor puritatem.*

*Stipulatio cui contitetur, si ad interrogata non respondetur.*

*Interrogari non semper cogitur dicere credi: vel, nō credo.*

in exceptione [a] sine temporis præfinitione [b] de dolo replicare potes. [c] S. Kalendis Septēbr. Viminatij. AA. Coss.

*Refutatio generalis per specialem satisfactionē restringitur. Baldus. Vel sic: Pactum de non petendo simpliciter factum, restringitur ad quantitatem iam solutam. hoc dicit, & notabiliter. Salycetus.*

VII. Iidem AA. & CC. Menandro.

S*I* ex maiore [d] debiti quantitate minor tibi soluta est, nec liberationem debitori tuo præstitisti: [e] petere quod non probatur redditum, contra exceptionē pacti replicatione tuam adiuuans intentionem, minimè prohiberis. S. II. Kalēdas Mart. CC. Coss.

*Exceptio peremptoria potest opponi quandocumque, priusquam feratur sententia definitiua. Baldus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Aurelio.

P*R*æscriptionē [f] peremptoriam, quam antè contestari sufficit, [g] omissam, priusquā sententia feratur, obiicere quandoque [h] licet. S. XV. Kalendas Nouembr. CC. Coss.

*Ista est difficilis lex, & quasi difficilior in materia, nec reperitur vtilior ista. Si reus est certus quòd actor non potest probare, debet denegare, non excipere: sed si dubitatur, potest vtrumque cumulare, scilicet negando, & si probetur, excipiendo. h. d. secundum Baldum. Vel sic: Reo non expedit exceptionem opponere, si credit actorem non probare: alias debet exceptionem sub conditione opponere, & post probatam intentionem actoris illam probare. Salyce.*

IX. Iidem AA. & CC. Mutiano.

S*I* quidem [i] intētionem actoris probatione deficere cōfidis, [k] nulla tibi defensio [l] necessaria est [m]. ℣ Si verò de hac cōfitēdo [n], exceptione te munitum asseueras, de hac tantùm agi [o] conuenit. Nam si etiam de intētione dubitas: [p] habita exceptionis contestatione, [q] tunc

BIU Cujas

tate, si est peremptoria: aliàs ex necessitate: vt.ſ.l. ꝓxi.&.ſ.de ꝓba.l.exceptionem. Sed nonne excipiendo confitetur? Respon. non: vt.ff. de excep.l.non vtique.quod est verum, quando primo nego: sed si appareat me debere, tunc oppono exceptioné. & sic hic intellige.l.prædictam, non vtique. *ADDITIO.* De isto videas ꝓ Bar.in.l. non vtique. ff. de except.& Dynũ in cap. exceptioné.de reg.iur. lib.vj.&plenissime Abbatem in.c.cum venerabilis.in.v.col. extra de exceptionibus.

*Excipiens an videatur confiteri.*

a *Demum.*sed quia testes contra testes induci non possunt, cum iam didicit testificata: securius est opponere eam,& probare.

b *Probauerit.*post didicita.[a] ergo demũ post testificata ꝓbat reus ex ceptioné.& sic est cõtra.ſ.de ꝓba. authenti.at qui semel.Sed dic vt ibi in.l. exceptioné. & facit ad.l.ſ.de actio. & obliga.l. negãtes.& de eden.l.qui accusare.

*a Concor.c. de testibus. cũ gl. super verbo. publicata. extra de testibus.*

c *Non exceptionibus. Muniãt.*vt & institu. de replica. &.ff. eodem.l.ij.ſ.illud.

*Defensiones.*]*CASVS.* Debitori factum pactum de non petẽdo, fideiussori parat exceptionem, nisi reus tũc mutauerit statum suum: quia forte fuit deportatus.& intellige respõsioné istã de excep.cohærẽte rei, vt est de non petendo. de re iudi.& non de illa quæ cohæret personæ: vt est restitutio in integrum. Viuianus.

*†aliàs dicitur auspicia litis: vt.ſ.c. postoralis.ſ. prin.cũ gl. l. extra de causa poſſ. & proprie.*

d *Defensiones.* rei cohærentes,secus in personales : vt.ff. eodem.l. exceptiones quæ personæ.

e *Ad intercessores.* ſi habeant contra reum regressum, non aliter: vt. ff. de pact.l. quod dictum.

f *Extendi.* etiam inuito reo : vt.ff.de fideiusſ.l.ſi stipulatus.& ff. eodem.l. omnes.& facit ad.l.istam.ff. de fideiusſo.l. ex persona.& dica. l. & ſi fideiussor.

g *Manente.*quia ſi fiſco condemnatus esset in medietate bonorum, haberet exceptionem contra creditores.

h *Statu.* sed mutato statu non competunt circa contractus : vt hic, & infra de fideiusſ.l. j.sed circa iudicia sic : vt in eodem titu. l.ſi Lysias.&.ff.qui satisda. cog.l.ſi decesserit.&.l. seq.& ſi quis cautio.l. sed & ſi quis.

*SI quis.*]*CASVS.* Aduocatus in initio litis dilatoriã nõ ꝓponẽs exceptioné:ſi postea velit eã ꝓponere,nõ audietur : & ſi institerit vt audiatur,in vna libra auri condẽnabitur. Viuianus.

i *Dilatoriam.*quæ in initio erat opponenda:vt infra.l. ꝓxi.&.ſ. de ꝓba.l.exceptionem.&.ſ.de ꝓcurato.l.ita demum &c.

*PRæscriptiones.*]*CASVS.* Qui vult recusare iudicem,hoc faciat ante litem contestatam, postea non audietur. Viuianus.

k *In principio.* vel ante dationem libelli, vel etiam post : vt.ff. de iudi.l.non videtur.dummodo ante litem contestatam:vt hic, demum[a] cùm intentionẽ suam secundum assueratione suam petitor probauerit, [b] huic esse locum monstrari conuenit. S. III. Non. Nouembr. Burtadizi. CC. Coss.

*Sicut reus iuuatur exceptionib⁹, ita actor replicationibus. Baldus.*

x. Iidem AA. & CC. Aquilinæ.

NOn exceptionibus actores, quibus reis auxilium tribuitur certis ex causis, sed replicationibus suam intentionẽ,ſi quam habeant,muniant.[c] S. Kalẽdis Decembr.Nicomediæ. CC. Coss.

*Defensio rei competit fideiussori,nisi reus redimatur ab obligatione per mutationem status. Baldus.*

XI. Iidem AA. & CC.Neoni.

DEfẽsiones[d] siue exceptiones ad intercessores[e] extẽdi,[f] quibus reus principalis integro mãnente[g] statu[h] munitus est, constat.

*Punitur temerarius aduocatus, qui patrocinium præstat de exceptione præpostera. Baldus.Vel sic: Dilatoria debet opponi ante litem contestatam,non postea : aliter opponens punitur. Salycetus.*

XII. Imp. IVLIANVS A.ad Iulianum comitem Orientis.

SI quis aduocatus inter exordia litis† prætermissam dilatoriam[i] præscriptionem postea voluerit exercere, & ab huiusmodi opitulatione submotus, nihilo minus perseueret, atque præpositeræ defensioni institerit:vnius libræ auri condemnatione multetur. Dat. VII. Idus Mart. Antiochiæ, Iuliano. A. IIII.& Sallustio Coss.

*Exceptio iudicis incompetentis,ante litem contestatam debet opponi.Vel sic: Declinatoria iurisdictionis,debet ante litẽ cõtestatam opponi & terminari. Baldus.*

instit.de replica.§. fina.&.ff.de re iudi.

l *Manente.*quia ſi fiſco condemnatus esset in medietate bonorum, haberet exceptionem contra creditores.

m *Statu.* sed mutato statu non competunt circa contractus : vt hic, & infra de fideiusſ.l. j.sed circa iudicia sic : vt in eodem titu. l.ſi Lysias.&.ff.qui satisda. cog.l.ſi decesserit.&.l. seq.& ſi quis cautio.l. sed & ſi quis.

*SI quis.*]*CASVS.* Aduocatus in initio litis dilatoriã nõ ꝓponẽs exceptioné:ſi postea velit eã ꝓponere,nõ audietur : & ſi institerit vt audiatur,in vna libra auri condẽnabitur. Viuianus.

n *Dilatoriam.*quæ in initio erat opponenda:vt infra.l. ꝓxi.&.ſ. de ꝓba.l.exceptionem.&.ſ.de ꝓcurato.l.ita demum &c.

*PRæscriptiones.*]*CASVS.* Qui vult recusare iudicem,hoc faciat ante litem contestatam, postea non audietur. Viuianus.

o *In principio.* vel ante dationem libelli, vel etiam post : vt.ff. de iudi.l.non videtur.dummodo ante litem contestatam:vt hic, &.ſ.de iurisd. omnium iudi.l. nemo.&.ff.de iudic.l.ſed & ſi susceperit.in princi.Item hæc vera,quando sciunt iudicem nõ competentem.aliàs ſi ignorant, quandocumque possunt opponere: vt.ſ.ſi à non competen.iudi. l. fi. *ADDITIO.* Tu dicas quòd quando pars scit iudicem non competentem, debet illam exceptionem opponere in principio, id est antequam sit factus aliquis actus ꝓ quem videatur in iudicem cõsentire: vt extra de re iudi.c. inter monasteriũ. & ibi de hoc ꝓ canonistas.vnde ſi quis opponeret priꝰ exceptionem contra personam actoris, vel contra libellum, vel ꝓcuratorem, non posset postea opponere exceptioné iudicis incompetentis: quia videtur eum dicere iudicem competentem ad cognoscendum & ꝓnunciandum sup dictis exceptionib⁹: & ideo ista exceptio de incompetẽti iudice,debet præmitti.ita dicit Bar.hic, & in.l. quidã consulebat.ff. de re iudi.versi. quæro quando debet &c.

*Exceptio non competentis iudicis quando debeat opponi.*

*† Ex Cod. Th.li.11.ti. 30.l.65.*

*†Cõcor.extra de re iudi.c. cũ inter monasterium.*

XIII. †Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Symmacho proconsuli Africæ.

PRæscriptiones† fori in principio[k] litis à litigatorib⁹ opponendas esse, legum decreuit auctoritas.Dat. V.Kalẽ. Septẽbris Rauennæ, Honorio.X. & Theodosio.VI.AA.Coss.

*TITVLVS XXXVII.*

## DE LITIGIOSIS.

*Simplex denunciatio extra iudicium,nõ tenet: vel quæsit in iudicio, rem litigiosam non facit. Baldus.Vel sic :Venditio pignoris facta per creditorem, etiam ſi debitor contradicat , non facit rem litigiosam. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Paulinæ.

CVm creditor pign' vendit, non potest videri litigiosæ rei emptio cõtrahi,etsi debitor[l] interdicat,ne venditio perficiatur.PP.Kalẽd.Maiis Apro & Maximo Coss.

IN AVTHENT. de litigiosis.§.j. colla.viij.constitu. viij.

*Hæc authentica definit quæ res est litigiosa.& res litigiosa est de cuius dominio quæstio mouetur , iudiciaria conuentione coram ordinario vel delegato facta super ea petitione. Baldus.*

LItigiosa res[m] est de cuius dominio[n] causa mouetur ĩter possessorem & petitorẽ: iudiciaria conuẽtione,[o] vel precibus principi oblatis,† & iudici[p] insinuatis, & per eum futuro reo cognitis.

*Actio mota in iudicio lite pendente, in alium non potest transferri : & per istam cessionem inutilem non videtur cedens renunciare liti motæ. Baldus.Vel sic : Pendente lite , rei vel actionis non potest fieri alienatio,quasi sit facta litigiosa.Salyce.*

II. †Imp. CONSTANTINVS A. ad prouinciales.

*DE LITIgiosis.* b

*Quia genus exceptionis res litigiosas inducit, ideo de ea dicit: vt.ff. eodem.l. i. Et potes legere authent. super ipsa rubri. secundum B.vel secundũ Azo.super.l.i.*

*b Facit ad hũc tit.c.1. cũ gl.extra de alie.ind. mu. causa.*

*CVm creditor.*]*CASVS.* Dicit imperator in hac.l. quòd creditor pignus vendens, non videtur rem litigiosam vendere: licet debitor denunciet ei ne vendat, vel emptori ne emat.

*†Cõcor.glo. vnica in fi. in.c.relatũ. de offi.dele.*

l *Debitor.* vt &.ſ. debito.vẽd.pig.impe.nõ pos.l.j.&.ij. & de distrac.pigno.l.creditor. j. vel secũdus creditor: vt supra ſi anti. credi. l.fin.vel quilibet alius: quia sola denunciatio non facit rem litigiosam: vt.ff.eodem.l.j. Et quia fit mentio litigiosæ rei, accipe authenti.litigiosæ &c. quæ est ex corp.de litg.§.j. col. viij.

*† Ex Cod. Th.li.4.ti. e.l. vnica. Contius.*

m *Litigiosa res.*]*CASVS.* Lex.C. facit mentionem de litigiosis. Ista authenti.dicit quæ sit res litigiosa.dic ergo sic: Petij à te fundum : actionem meam in aliũ non debeo transferre, siue conueniam te corã iudice ordinario, siue impetraui rescriptum quòd aliquis iudex cognoscat inter me & te, & illud rescriptum obtuli iudici delegato, & ipse tibi.

n *Dominio.* vel quaſi dominio:vt per Publicianam,vel per aliquam vtilem rei vindicationem, quæ multæ sunt.vel confessoriam pro vſufructu, cum habeat instar proprietatis.forte secus quando de seruitute rustica agitur. Item secus ſi agatur hypothecaria, vel actione personali secundum quoſdam:vt in eodem corpore probatur.§.ad hæc autem.licet lex.ij. huius tituli videatur dicere contra de personali : vt ibi dices.

o *Conuentione.* quando est ordinarius.

p *Et iudici.* quando est delegatus.

Lite

BIU Cujas

*Lite pendente.*]C ASVS. Actor siue reali siue psonali actione aliquem conueniat: res petitas à reo, & detétas, & acti. non solum in coniunctum non potest trãsferre, sed neque in extraneos aliquo titulo vel donationis, vel venditionis: quod si fecerit, reuocabitur, perinde ac si factum non fuisset, lite scilicet suo marte currente. Viuianus.

LIte pendẽte[a] actiones quæ in iudiciũ deductæ sunt,[b] vel res pro quibus actor à reo detẽtis intẽdit, in coniunctam[c] personam vel extraneam, donationibus, vel emptionib[o], vel quibuslibet aliis contractibus[d] minimè trãsferri ab eodẽ actore liceat:[e] tanquam si nihil factum sit, lite nihilo minus peragenda.[f] Dat. Kalendis Martij, Basso & Ablabio Coss.

*Vbi legatur res quæ alienari non potest propter iudicium præcedens, debetur æstimatio. hoc dicit. Ista lex corrigitur per seq. & l. sequens corrigitur per authenti. nunc si hæres. Baldus.*

III. Imppp. GRATIANVS VALENTINIANVS & THEODOSIVS AAA. Tatiano præfecto prætorio.

QVicunque rem litigiosam, vel ambiguum[g] chirographum, †quodlibet denique mobile vel immobile fisco nostro, vel potentiori, seu aliis personis in testamẽto siue codicillo legauerit, fideíve commiserit, aut per hæreditatem[h] reliquerit: nullam fiscus noster vel alia persona licentiam habeat iurgiorum, nec iudicium subeat: sed æstimatio eius litis ineatur, præstanda[i] his quibus actiones vel res litigiosæ relictę sunt. Eandem litem ipsi hæredes peragant, suarum actionum periculo ea quæ litigiosa fuerant relicta, vindicãtes. ℣ Quod & de chirographis placet, vt hęredes relictorum fisco vel aliis personis præsentem pecuniam numerent, & iudicio eos quos obnoxios existimant, psequantur. Dat. XV. Kalẽd. Iul. Thessalonicæ. Item rursus Constantinopo. XIII. Kalendas Ianuarias Gratiano. V. & Theodosio. AA. Coss.

*Ista lex imponit pœnam rem litigiosam scienter recipienti. & hoc dicit: Alienans rem litigiosam vel actionẽ punitur in simplum, & eadẽ pœna punitur accipiens sciẽter. fallit in casibus in hac. l. positis. Baldus. Vel sic: Emens scienter rem litigiosam, tenetur illam restituere, nec precium repetit, sed illud & tantundem venditor fisco solvit: emens verò ignoranter, precium repetit, & vltra illud tertiam partem, alienatione irrita remanente. Salycetus.*

IIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CEnsemus,† vt si quis lite pẽdẽte vel actiones[k] vel res[l] quas possidet, ad alium quandã trãstulerit, siue sciẽtẽ, siue ignorantem: vitio[m] litigiosi contract[o] subiacere: distinctione quadam inter contrahentes obseruanda, vt si quis[n] sciens, vel ad venditiones,[o] vel ad donationes, seu ad alios contractus accesserit, cognoscat se compellẽdum non tantum rẽ redhibere,[p] sed etiã precio eius priuari,[q] nõ vt lucro cedat ei qui rẽ alienauit, sed vt etiam alia tanta quantitas ab eo fisci iuribus inferatur. ℣ Sinautẽ ignorãs rẽ litigiosam emerit, vel p aliã speciẽ[r] contractus eam acceperit: tunc irrita rei alienatione facta, preciũ cum alia tertia parte recipiat.[s] Iustum est etenim propter dolosam mentẽ, & absconditam machinationẽ, cum non emptori manifestauerit rẽ in iudicium deductam fuisse: in tertia parte precij (sicut iam etiã dispositum) eum puniri: Tali videlicet pœna non solum in aliis contractibus, verumetiam

*Concor. cũ hac. l. ca. 2. cũ glo. super verbo, sanctiones. extra de alie. iudi. mutã. causa fac.*

*Ensemus.*]C ASVS. Si rem de qua inter me & te est controuersia, tu conuentus alij dones, vel vendas: aut emptor scit eã litigiosam, & tibi restituet, & precium fisco refundet: & tu eandem quantitatem dabis fisco: neque precium quod dedit tibi, retinebis, ne in lucro propter dolum tuum inueniaris. si ignoret, rem restituet, & precium recuperabit, & tertiam partem æstimationis rei, vt si valeat triginta, habebit decem, & duas partes æstimationis dabit fisco secũdũ quosdam, licet hoc non dicat. Alij quòd in solidum precium præter tertiã, quam dabit emptori: quia ipsum non certificauit. sed non aperit qua actiõe aget emptor hoc casu: tu dic in factum, vel dic ex hac lege. & hoc in prima & secunda. Si vero dones, rehabebis rem: & si donatarius sciuit, sic punietur vt emptor qui sciuit, scilicet vt habeat tertiam partem æstimationis. & hoc in tertia. Si qua autem instrumenta super hoc fiant, nullam obtineant firmitatem. & hoc in quarta. Hæc quæ dicta sunt, fallunt in ante donatione ꝓpter nuptias, vel dotis, vel trãsact. vel donationis factæ per cõmu. diuidun. siue famil. erciscundæ, vel transact. vel legati. & hoc in quinta.

*†Tenetur huius. l. post. nit glo. in. ecclesia sancta Maria. l. extra vt lit. penden.*

a *Lite pendẽte.* lite cõtestata, vel non: dummodo causa sit mota in reali.

b *Deductæ sunt.* iure dominij, vel quasi. nam actio in rem potest cedi: vt. ff. de hæredi. vẽdi. l. fina. vel res: vt subiicit, si inducã in possessionem: licet alius scilicet cõuentus possideat: vt dixi supra de distractio. pigno. l. qui prędium. & sic non loquitur de personali actione hæc lex, cum illa non possit fieri litigiosa: vt videtur dicere authenti. litigiosa. Vel dic actiões, scilicet personales, vel res quando agitur in rem: vt. ff. de actio. & obliga. l. actio in psonam. nam hæc lex & sequẽs de personali dicunt. Et not. secundũ Pla. quãtum de personali corrigitur ꝑ authenticam, ego puto non corrigi, sed tantum plus exigi in personali, quòd sit iudicium motum lite contestata: vt hac lege dicitur.

c *In coniunctam.* de qua magis videbatur: vt arg. ff. de contrahẽda emptio. l. dudum.

d *Contractibus.* nisi in casibus: vt infra. l. proxi. & l. fina.

e *Actore liceat.* nec à reo: vt & infra eodem l. fin. & ff. de ali. iudi. mu. l. fi. & ff. famil. erciſ. l. alienationes. & ff. de iur. fiſ. l. res quę. Sed contra. ff. de peti. hære. l. fi. §. j. & ij. & iij. sed illa fiunt ex necessitate. Item contra. ff. de præscrip. lõ. tẽpo. l. j. Solu. vt ibi in prin. dixi.

f *Peragenda.* redhibetur enim res alienanti hodie: vt infra. eo. l. fi. & sic est contra supra ne lice. po. l. j. sed ibi non erat litigiosa, & cedebatur in potentiorem ratione officij: sed tit. de ali. iudi. ratione alterius potentiæ. Item quòd hic non patitur damnum, fallit in casu vbi tenetur in duplum: vt. ff. eodem. l. finali. Item hodie patitur quilibet pœnam: vt infra eodem. l. finali. Accursius.

*Quicumque.*]C ASVS. Si rem vel quantitatem quam in litem quis deduxerit, mihi legauerit, vel fisco, vel potentiori, vel act. aliquam, hæres æstimationem dabit mihi illius rei. in secundo casu act. suo periculo manebit, & pecu. mihi reddet, quam essem habiturus si eam mouissem & obtinuissem.

g *Ambiguum.* id est litigiosum.

h *Per hæreditatem.* scilicet per fideicommissum relictam, non directo: quia tunc non posset habere locum exceptio. vel dic ex certa re: vt dixi supra de hære. insti. l. quoties.

i *Præstanda.* ab hæredibus. Sed contra infra eodem. l. fina. Sol. hæc per illam, & illa per authen. nunc si hæres, corrigitur.

k *Vel actiones.* vt actor.

l *Vel res.* vt reus.

m *Vitio.* vt obiiciatur exceptio ementi si petat, vel creditori cui esset obligata, cum esset res litigiosa: vt. ff. eodem. l. j. &. ff. quæ res pigno. obligari possunt. l. j. §. finali. Item & alia pœna est, quam dicit hæc lex.

n *Si quis.* emptor.

o *Ad venditiones.* scilicet emendo: sic enim emptor ad venditionẽ, donatarius ad donationem dicitur accedere. Hæc enim scientiæ distinctio & ignorantiæ, in emptore & in quolibet acceptore fit: vt in cor. §. j. coll. viij. non in donatore: illum enim certum est scire, secundum Azo. argumen. supra de rescind. vend. l. quisquis. emptorem tamen in dubio præsumo ignorare: vt. ff. de prcba. l. verius.

p *Redhibere.* id est reddere: vt & supra eodem. l. ij. eius enim conditio, cum quo acceptum est iudicium, deterior fieri non debet: vt. ff. eodem. l. finali.

q *Priuari.* vt supra de præscrip. xxx. anno. l. j. in fine.

r *Vel per aliam speciem.* vt permutationis: nam de donationibus postea dicit.

s *Recipiat.* scilicet emptor bonæ fidei. Sed an punitur venditor in plus? Quidam quòd non, cum hoc lex non dicat. argumen. ff. de pœnis. l. interpretatione. Alij in alias duas partes, & eas dicunt dari fisco. Tertij dicunt in solido precio fisco damnandum præter hanc tertiam, quia emptorem bonæ fidei decepit. Sed videtur etiam duplum emptori dari: vt. ff. c. l. finali.

quæ est

quæ est contra. Solu. ibi speciale: quia dedicando etiam potentiorem oppositi aduersarium. Sed quibus actionibus aget emptor ad hoc, vel venditor ad rem? Respon. condictione ex hac.l. vel actione in factum. Quod autem fisco erit dandum, quilibet poterit deferre: vt.ff. de iure fis. l. j.

a *Transferens multetur.* scilicet donator,& rehabeat rem. In donatario non distinguitur sciat vel ignoret: vt sic tertiam æstimationis habeat, quando ignorauit. Et not. q̃ hæc lex tantum de reo alienante videtur dicere,cum de possidente, & rem tradente, & retinéte dicat. Sed idẽ dicas de actore: quia & ipse rem vel actionem potest alienare, dando, vel vendendo. Nam si vendidit, punitur: vt dixi in reo.si donauit, æstimabitur reo actio: & procedit postea sicut dixim⁹ habita distinctione trãstulerit in ignorãtem, vel scientem.

b *Transactionis.* cum transigo cum eo inter quem & me res posita est in litigio,secundum Io. Alij dicunt etiam si cum alio, cum quo etiam de eadem re habeo controuersiam. Accursius.

c *Diuisionis.* cum duo cohæredes diuiderent hæreditatem. nam licet de omnibus sit lis, poterit tamen cedi ab vno in alium.

d *Per legati.* potest ergo legari res litigiosa.nec obstat quòd nõ est eius commercium: id est non potest duci in contractum: vt.ff. quæ res pigno. obliga. possunt.l. j. §. finali.& supra eodem.l. ij. quæ sunt contra.quod verum est, nisi in casibus exceptis: vt hic. Alij dicunt quòd illa supra eodem.l. ij. loquitur in actore: hæc in reo.& quod dicit hic in principio, vel actiones, dicunt de duplicibus dici iudiciis, vbi vterque est actor & reus.quod non placet. Item videtur quòd ipsa actio litigiosa detur legatario per hanc.l. & sic est contra supra eodem.l. quicunque. Solu.hæc secundum illam: vt & hic hæres æstimationem præstet.& sic vtraque per authenti.nunc si.corrigatur.Alij quòd non erat litigiosa apud testatorem, sed cœpit esse apud hæredem. Alij quòd hæc de reo, illa de actore. Tu dic quòd hæc illam corrigat, & hæc per authenti. statim corrigitur.& sic est triplex ius circa legata.

*Litigiosa res legari potest.*

[*Sequitur authen.* Nunc si hæres]quæ est in corpore.eodem.§. & hoc autem præsenti.colla.viij.& legunt quidam eam super l. quicunque.

Nvnc si hæres.]*CASVS.* Authenti.corrigit legem illam, quicunque.quia lex illa dicit quòd hæres debet soluere pecuniam legatariis, & agere suo periculo. authen.dicit q̃ aget hæres:si vincat,rem restituet legatariis: si nihil consequitur per illas actiones,nihil tenetur dare legatariis. Viuianus.

e *Nunc si hæres.* olim dabatur æstimatio per.l.quicũque.postea cedebatur ei actio cum suo periculo per.l.fin.sed hodie agit hæres periculo legatarij: vt hic.

f *Dominus esse apparet.* sed quomodo,cum recta via transeat ad legatarium: vt.ff. de fur.l. à Titio? Respon.dic esse, id est fuisse,scilicet testatoris. Vel dic rem illam debitam testatori actione personali.vnde si nunc vincat hæres, fiet dominus,& legatario dabit. Sed cuius sumptibus litigabit hæres? Respon. potest distingui, an cum legabatur,causa iam erat litigiosa, & tunc sumptibus hæredis: vt.ff. de lega. j. l. cum seruus. aut postea cœpit viuo vel mortuo testatore, & tunc sumptibus legatarij: vt.ff. de leg. j.l. seruus legatus.nisi postquam cœpit hæres esse in mora.ar.ff.de lega.j.l.cum res.& potes hic distinguere vt supra tie lic.poten.l.j.distinxi.

*Litigiosa ve legata, cuius sumptibus*

*ptibus hæres pro illa litigabit.*

## *DE CONTRAHENDA ET COMMITTENDA stipulatione.*

## TITVLVS XXXVIII. DE CONTRAHENDA & committenda stipulatione.

*Per epistolam probatur actus, qui in ea commemoratur, qui etiam præsumitur solenniter celebratus. Baldus.*

1. Imperatores SEVERVS & ANTONINVS AA. Secundo.

Licet epistolæ[g] quã libello[h] inseruisti, additũ nõ sit stipulatũ[i] esse eũ cui ca uebatur:tamẽ si res[k] iter presentes[l] gesta est,credẽdum est præcedẽtem stipulationẽ[m] vocem spõdẽtis subsecutam[n] esse. Accepta.XVII.Kalend.Maij, Seuero. III.& Victorino Coss.

*Pater stipulando filio, videtur stipulari sibiipsi. Baldus.*

II. Iidem AA. Petronio.*

Si filię tuę,quã ĩpotestate habebas, pecuniã[o] dari stipulat⁹es:paratã[p] obligationẽ exercere nõ ꝓhiberis.PP.Non.Nouẽb.Faustino & Rufino Coss.

*Stipulatio directa in ꝑsonã absentis, nihil valet:sed quæritur obligatio stipulãti:& si talis absens exigit, stipulãti restituit.h.d. Vel sic:Vbi stipulatio est inutilis, agitur ex numeratione.Iaco.But.Vel sic:Cũ duo contractus vniũtur, vnus vtilis, alter inutilis: agitur ex vtili.Bal.Vel sic:Alteri stipulari nemo potest:& qui pecuniã alterius exigit, negotiorum gestorum actione tenetur.Bar.*

III. Imperator ANTONINVS A. Hadriano.

*Cõtinuatio.*

*Expediuimus de exceptionibus quæ adiuuant reos: restat vt loquamur de solutionibus, quæ prorsus liberant. Et quia soluitur duobus modis:naturaliter,scilicet per numerationem: & non naturaliter, vt per nouationẽ: dicamus de nouationibus. Et quia nouatio & delegatio fiunt per stipulationem, ponamus de contrahendis stipulationibus. Et quia stipulatio quandoque simul contrahitur & committitur: quandoque contrahitur tantum, sed committitur dudum postea, & quãdoque etiã nũquam committitur,puta deficiente conditione: audiamus de contrahenda & committenda stipulatione. Azo.*

*Diocli.

Licet.]*CASVS.* Tibi misi epistolam in hunc modum: Scias me redditurũ tibi centum, quæ tibi promisi cum essemus præsentes Bonon. an præsumatur per hãc epistolam me tibi præsenti promisisse centum, & stipulationem interuenisse,vt ex ea agere possis, quæritur? & dicitur q̃ sic. Vel dic casum aliter vt in glos.

g *Licet epistolæ.* hic cũ absens esset,ita suo amico scripsit: Scias me tibi redditurum centum, quæ tibi promisi cum præsentes essemus Bononiæ.præsumitur enim quòd stipulatio legitima interceserit Bononiæ. *ADDITIO.* Materiam istius.l.plene examinat Bart.in.l.j.supra de vsuris.& in.l. sciendum.ff. de verborum obliga.

h *Libello.* precum porrectarum principi.

i *Stipulatum.* id est interrogasse promittis.

k *Tamen si res.* id est stipulatio.non dico epistolæ missio. quis enim cum coram est, epistolam mittit?

*Epistolæ præsentibus mitti non solent.*

l *Inter præsentes.* quod præsumitur: vt infra eodem.l.penulti.& instit.de fideiusso.§.fina.& de inuti.stipu.§.si scriptum.&.ff.de verb.oblig.l.sciendum.&.l. Titia.§. penulti.nisi contra probetur: vt.ff.de pactis.l.iurisgentium.§.quod fere.

m *Stipulationem.* id est interrogationem quæ præsumitur interceſisse: vt dixi.

n *Subsecutam.* id est,vox promittentis est secuta vocem interrogantis:quod est necesse:vt institu.de verbo.oblig.in princ.& facit vt fides epistolæ habeatur: vt.ff.depositi.l.Publia.

*Si filia.]CASVS.* Si pater filiæ in potestate constitutæ aliquid stipulatus fuerit: an illud petere possit sibi obligatione quæsita, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

o *Pecuniam.* secus si in facto, quia tunc non valet: vt.ff. eodem.l. quod dicitur.

p *Paratam.* tibi patri: vt hic, & institu.de inut.stipu.§. ei vero qui.&.ff.eodem.l.cum qui.§.qui sibi.&.l.dominus seruo.&.ff. de pactis.l.& hæredi.§.nos autem.& hoc in profectitiis,vel aliis quæ ei quæruntur:aliàs ipsi filiæ q̃ patrem vtilis quæritur actio: vt.ff.de verbo.obliga.l.quodcunque.§.si quis ita.

*Si cum pecuniam tuam.]CASVS.* Mutuaui tibi pecuniam, & stipulatus sum eam reddi Titio.non valet stipulatio.& si Titius de facto egit,& exegerit act.negociorum gestorum habendo ratam solutionem pecuniæ,à Titio recuperabo. Viuianus.

*Crederes.*

BIU Cujas

SI cum pecuniam tuam crederes[a] accommodato nomine Iuliani, stipulatio in persona eius absentis directa est: [b] cum nihil sit actum ea verborũ conceptione, [c] intelligis superfuisse tibi rei contractæ obligationem. [d] ac propterea si pecuniã à debitore tuo Iulianus exegerit, [e] eámque solutionem ratã [f] habuisti: habes aduersus eũ negociorum gestorum [g] actionẽ. PP. VI. Kalend. Mart. Præsente & Extricato Coss.

*Qui stipulatur cum morietur ei cui velit dari: sibi & hæredi suo intelligitur stipulari. hoc dicit. & non est alibi secundũ Bald. Vel sic: Si mulier stipuletur vestitui dotem suam cui relinquet, nihil disponendo: videtur sibi seu hæredi suo stipulari secundum Salycetum.*

IIII. Imp. ALEXANDER Augustus Sabinæ.

SEcundum responsum [h] Domitij Vlpiani præfecti annonæ iurisconsulti amici mei, ea quæ stipulata est cum moreretur, partem dimidiam dotis cui velit relinquere: reddi sibi cum moreretur, eam partẽ dotis stipulata videtur. [i] PP. II. Kalẽ. April. Alexandro A. Cos.

*Ista est solennis lex, & habet duas lecturas, & vnaquæque est vera. Pœnalis stipulatio si nudo pacto subiicitur, per litis contestationem eius consistit conditio, & sequitur condemnatio. hoc dicit. Vel sic secundum vnam lecturã. Vbi stipulatio incipit à præcedenti facto pactionis nudæ, conuincitur litis contestationis super pactione nuda: vel secundum aliam lecturam super conditionali, vel per interpellationem factam super pactione. Baldus. Vel sic: Ex nuda conuentione non datur actio, sed lite super ea mota, licet de facto committitur sequẽs pœnalis stipulatio. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Isidoræ.

NVda pollicitatione, [k] secũdum ea quæ sæpe [l] constituta sunt, ad præstanda ea quæ promiserat, vrgeri quenquam non semper [m] iura permittunt. ¶ Verum quoniam præterea [n] si contra pactum fecerit, quanti ea res [o] est, dari tibi stipulãti aduersariũ tuũ promisisse proponas: huiusmodi etiã obligationis [p] post motam litem [q] extitisse [r] cõditionẽ, & eius [s] summæ [t] cum moreretur, eam partẽ dotis stipulata videtur. [i] PP. II. Kalẽ. April. Alexandro A. Cos.

*Ista est solennis lex, & habet duas lecturas, & vnaquæque est vera. Pœnalis stipulatio si nudo pacto subiicitur, per litis contestationem eius consistit conditio, & sequitur condemnatio. hoc dicit. Vel sic secundum vnam lecturã. Vbi stipulatio incipit à præcedenti facto pactionis nudæ, conuincitur litis contestationis super pactione nuda: vel secundum aliam lecturam super conditionali, vel per interpellationem factam super pactione. Baldus. Vel sic: Ex nuda conuentione non datur actio, sed lite super ea mota, licet de facto committitur sequẽs pœnalis stipulatio. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Isidoræ.

NVda pollicitatione, [k] secũdum ea quæ sæpe [l] constituta sunt, ad præstanda ea quæ promiserat, vrgeri quenquam non semper [m] iura permittunt. ¶ Verum quoniam præterea [n] si contra pactum fecerit, quanti ea res [o] est, dari tibi stipulãti aduersariũ tuũ promisisse proponas: huiusmodi etiã obligationis [p] post motam litem [q] extitisse [r] cõditionẽ, & eius [s] summæ [t]

a *Crederes.* tuo nomine, non Iuliani, aliàs quæritur ei actio: vt ff. si certum pet. l. certi condictio. §. si nummos. &. ſ. si cer. peta. l. si absentis.

b *Directa est.* Nota quòd hic tenuit obligatio contracta re, non verbis: & præterea aut consistit in dando, aut in faciẽdo. si in dando, valet: si in faciendo, non valet.

c *Conceptione.* quia alteri stipulari nemo potest: vt. ff. eod. l. stipulatio ista. §. alteri. &. j. titu. j. l. iij. & fin.

d *Obligationem.* bona est ratio: nam quia defecit ex stipulatu, remanet ex numeratione: vt sic duo contractus intercurrant, vnus vtilis, alter inutilis: vt. ff. si certum petatur. l. certi cõdictio. §. quoniam. si autem stipulatio teneret, quia sibi esset stipulatus, non posset agi ex numeratione: vt. ff. de nouatio. l. si ita. in fine. &. l. sequenti.

e *Exegerit.* scilicet de facto. de iure non potuit.

f *Ratam habuisti.* sed ad quid exigitur in ea ratihabitio, cum ei fuerim stipulatus: vt argumen. ff. de solu. l. vero? Respond. ideo, quia persona Iuliani non ad solutionem, sed ad obligationem fuit apposita: quod fieri non potuit: quare secus esset in adiecto: vt. ff. de verborum obligationi. l. eum qui. §. qui sibi. &. l. si ita stipulatus fuero si Titius. §. Chrysogonus. sed econtra quomodo habeo ratum non meo nomine gestum? Respond. dic quòd Iulianus nomine meo exegit: aliàs non, nisi debitor non esset soluendo. Vel dic haberi ratum factum debitoris soluentis qui ad vtilitatem creditoris soluebat, non Iuliani recipientis: quo facto debitor liberatur. sicq; in subsidium contra Iulianum agitur. non ergo habeo ratum in subsidium, sed ex ratihabitione deficit actio. & sic contra Iulianum in subsidium datur.

g *Negotiorum gestorum.* vt & supra de negociis. gestis. l. si pecunia. Sed certè immo mandati: vt. ff. de regulis iuris. l. semper qui non. Sed solue, ibi fuerat prius mandatum, & mandatum recusatum, & postea acceptum, & ratum habitum. at vbi nullum fuit mandatum, non potest dari mandati: vt. ff. manda. l. ex mandato. in fine. sed negociorum gestorum: vt hic, &. ff. de negotiis gestis. l. Pomponius. j. in fine. Item not. hanc. l. quod volui, non potui: & quod potui, nolui, scilicet eum facere adiectum. sic supra si quis al. vel sibi. l. multum interest.

*Mandati actio nõ datur vbi nullum fuit mãdatum.*

*Casus.*

h SEcundum responsum Domitii. Stipulata fuit mulier à marito dimidiã dotis reddi cum morietur, cui voluerit relinquere. valet, & sibi stipulata videtur: & sic hæres aget: vt &. ſ. de iudo. l. si mulier. facit ad. l. istam. l. etiam. in eo. titu.

i *Videtur.* & sic tenet stipulatio.

k NVda pollicitatione. aliàs stipulatione, id est nudo pacto, quod multis vestitur † modis: vt dixi supra de pact. l. legem. Accursius.

† al. nascitur.

*Casum ponit.*

l *Sæpe.* vt dicta. l. legem. & supra loca. l. si tibi. &. ff. de pac. l. iurisgentium. §. quinimmo. & dic casum quòd conuenimus de permutando: & si non dares quod ex permutatione dare debes, per stipulationem promisisti quanti mea interesset: non das, ago ad pœnam: & lite contestata in ea, committetur pœna. vel secundum Io. ago de facto ex naturali obligatione vt des: quia de iure non possum litem in ea de facto contestari: statim committitur & petitur pœna. Accursius.

m *Non semper.* quia quandoque sic: vt not. dicta. l. legem.

n *Præterea.* id est præter id quod nudo pacto promisit.

o *Res.* id est verum & commune interesse: vt &. ff. de verborum significatione. l. hæc verba.

p *Obligationis.* scilicet ortæ ex stipulatione. Azo. quasi dicat, nõ solum si contineret hæc secunda pactio certum, sed etiam nunc cum continet incertum. vel, id est nõ solum cum præcederet vestita, sed etiam nunc cum præcesit nuda, committitur hæc secunda litis contestatio, secundum vtrunque intellectum. Vel, id est non solum si incepisset à conditione, & desiisset iam posse dari vel fieri, sed etiam nũc cũ præcesit pactio nuda. hæc tamen non sic placet. media placet. Et quod subiicit, etiam eius summæ &c. quasi dicat, non tantum quando esset certa, sed etiã tunc quando incerta. Accursius.

q *Post motam litem.* Sed quomodo lis super eo cuius nomine non est actio, contestari potuit: vt argu. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. fin. siue dicas super nuda obligatione, siue super vestita, cum nondum extiterit conditio? Respon. secũdum Io. super nuda fiat petitio & contestatio de facto, quæ licet nullum habeat effectum quantum ad hoc vt ex ea fiat condemnatio, immo absolutio quasi ex inepta actione: valet tamen quantum ad committendam pœnam. sic &. ff. de verb. oblig. l. si Titius. ac si ita promisisset, dabo cum petieris à me: & si non, promitto decem. nam & hæc petitio operabitur commissionem pœnæ: vt. ff. de verbo. oblig. l. si decem cum petiero. Et si quæras, qualiter de calumnia iurat actor? Respon. non iurat: quia non procedit actio. vel iurat quòd non facit animo calumniandi, & verum iurat. sic &. ff. de nego. gest. l. at qui natura. §. cum me. Nec mireris agi ex naturali obligatione: quoniam secundum B. ex ea datur actio, licet non habeat effectum: vt. ff. de fideiuss. l. fideiussor obligari. §. fideiussor. & secundum hæc non obstat oppositio. nulla est mora, vbi nulla petitio, & sic non committitur pœna: vt. ff. de re. iur. l. nulla. &. ff. eod. l. si pupillus. quia hic fuit petitio, vt dixi. Vel respon. quòd non agitur ad pœnam propter moram: sed quia extitit conditio stipulationis pœnalis quam vult lex extare cum de facto fit contestatio litis. Alij dicunt moueri litem super pœna, & ante exordium non est commissa: sed in ipsius exordio committitur. sic &. ff. eod. l. si Titius. sic etiam cum quis litem contestatur in actione pro socio, soluitur societas, & incipit illa actio competere: vt. ff. pro socio. l. actione. in princip. &. ſ. pro socio. l. tandiu. Vel pone tertio quòd conuenisti dare librum: quòd si non dares, promisisti mihi decem nomine pœnæ vel interesse. mihi dare teneris statim cum fuero contra te litem contestatus de libro. Vel quarto post pactum nudum promisisti interesse si nauis ex Asia venerit, & cœpi statim agere ad librum, & statim venit nauis: dimittam illam litem, & agam ad interesse cum nauis venit. ad quas duas vltimas positiones multum conuenit hęc litera. & facit ad. l. istam. ff. pro socio. l. duo. Quando autem quęlibet stipulatio pœnalis cõmittitur? Dicunt quidam demum post litem contestatam, vt hic, quæcunque pactio præcesserit: sed si nulla, tunc demum cum posse dare vel facere desiisset: vt. ff. eo. l. si ita stipulatus. alij ex qualibet mora dicunt eam committi. nos idem dicimus, si præcesit pactio obligatoria. alioquin dicimus quòd primi secundum Azo. hoc tamen plenius diximus. ſ. de pac. l. si pacto.

*Obligatio naturalis quandoque parit actionem.*

*Stipulatio pœnalis quando cõmittatur.*

r *Extitisse.* scilicet proponas. nam extitit, vel declaratũ est eam extitisse cum lis est contestata, vel cum potuit facere & non fecit. sic. ff. de vsufr. l. sed & si quis. §. interdum.

s *Et eius.* & hæc est responsio.

t *Summæ.* & incertæ, quę per sententiam certa fiet: vt instit. de actio. §. curare. Accursius.

*Scire.*

BIU Cujas

*Sci re.*] CASVS. Petij à te centum, cum nihil mihi deberes: transegi, & nomine transactionis aliquid promisisti mihi: si fuit certum, agam condic. certi. si incertum, agam actio. ex stipulatu. Viuianus.

a *Certi.* vt decem.

b *Incerti.* vt in facto.

c *Peti posse.* licet prius nihil debebatur: vt & ff. de transact. l. nec intentio. & agitur condictione certi, vbi est certum: vel actione ex stipulatu, vbi est incertũ: vt instit. de verbo. obl. in principio.

*Neque.*] CASVS. Pupillus vel adultus stipulatus est aliquid sibi dari: quæritur an noceat stipulationi, quia non expectauit p̃sentiam tutoris vel curatoris? & respondetur quòd non.

d *Non ambigatur.* vt instit. de inuti. stipu. §. pupillus. & ff. de acto. præst. l. j. & instit. de acto. tuto. in princ.

*Casum ponit.*

e *Non moriturum.* Pone casum secundum Io. Tenebaris mihi ad Stichum: te existente in mora decessit: nunc mihi eundem promittis: teneris ad æstimationẽ, licet decesserit: vt. ff. de verbo. obliga. l. inter stipulãtem. §. penult. & de iureiuran. l. eum qui. §. si iurauero. & sic hoc dictum post mortem, determinat stipulatus, participium: & dices non moriturum, scilicet mortuũ, qui iam mori plus non potest: quia mors illi vltra non dominabitur. & nõ erat in mora in primo casu legis. Alij dicunt sic: Promisisti mihi seruum Stichum viuum non moriturum: & cum esses in mora, decessit: quæritur, vtrum possum agere cõtra te? Respondeo promisisse videris, scilicet seruum, & non moriturũ. ex eo quòd seruum, teneris. ex eo quòd non moriturum, est impossibilis, & non teneris. sic. ff. de arbi. l. Celsus. §. idem ait. nec vitiat pars inutilis vtilem: vt. ff. eod. l. si mihi & Titio. & l. j. §. penultimo. & ff. si certum petatur. l. certi condictio. §. quoniam. Nec potest poni casus quòd in genere promiseris seruũ: quia tunc frustra dicere, post mortem autem &c. cum genus perire nõ potest: vt. ff. ad legem Falcidiam. l. in ratione. ij. §. diligenter. & ff. eodem. l. inter. §. sacram. Et secundum prædictum casum hæc dictio, post mortem autem &c. determinat verbum, postulat. Vel tertio dic, promisisti Stichum non moriturum: & si moretur antequam dares,

*Genus perire nõ potest.*

quæ in hac quoque stipulatione continetur, petitioni locum factum esse conuenit. S. V. Kalend. Decemb. AA. Coss.

*Promissum solenniter ex causa transactionis, si est certum, petitur per certi cõdictionem: sed incertum petitur per actionem ex stipulatu. Baldus.*

VI. Iidem AA. & CC. Erotio.

SCire debuisti, quæ sub transactione dari placita sunt, certi [a] vel incerti [b] stipulatiõe subsecuta peti posse. [c] S. XVI. Kal. Ian. Sirmij AA. Coss.

*Absentia tutoris commodum pupilli non impedit. Bal. vel sic. Minor potest sibi quærere sine tutoris vel curatoris auctoritate. Baldus.*

VII. Iidem AA. & CC. Antonio.

NEque tutoris neque curatoris absentia quicquam stipulationi nocet: cum & fœminam minorem vigintiquinque annis absente curatore stipulari posse nõ ambigatur. [d] S. XVI. Kal. Febr. CC. Coss.

*Impossibile secundum naturam non potest promitti: sed æstimatio hominis mortui potest promitti. h. d. secundum Baldum.*

VIII. Iidem AA. & CC. Posidonio.

NOn moriturum [e] præstari seruum, impossibilis [f] promissio est. Post mortem autem eius [g] stipulatus, [h] rectè solutionem [i] postulat. S. XII. Kal. Mart. CC. Coss.

*Metus mortis vel cruciatus corporis stipulationem vitiat: non metus motæ vel mouendæ litis. Barto.*

IX. Iidem AA. & CC. Capitoni.

SIquidem Zenoni stipulanti, mortis vel cruciatus corporis territus timore spopondisti: [k] aduersus experientẽ exceptione proposita defendi potes. [l] ℣ Sin verò nihil tale [m] probetur, accusationis institutę vel futuræ prætextu, [n] non ob turpem, sed probabilem causam habita stipulatione, promissio non infirmatur. ℣ Sin autem ob non instituẽdam accusationem criminis pecunia promissa sit, cum [o] de huiusmodi causis pacisci non liceat, [p] petitio denegatur. S. V. Id. Octobr. Varuariæ, Cæsaribus Coss.

*Stipulatio per quæcunque verba concepta valet. Salycetus.*

X. Imp. LEO. A. Erythrio præfecto prætorio.

OMnes stipulationes, etiam si non solennibus, vel directis, [q] sed quibuscunque verbis consensu cõtrahentium cõ positæ sunt, vel legibus cognitæ, suam habeant firmitatem. Dat. Kal. Ian. Constantinop. Martiano & Zenone Coss.

*Stipulatio concepta per mortem, vel in morte, vel in mortis articulo, est valida de iure. hoc dicit. Et omnes istæ leges quæ sequuntur, sunt Iustiniani, & sunt optimæ. Baldus. Vel sic: Quis potest stipulari post mortem suam, vel ante, similiter & legare. Salycetus.*

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

SCrupulosam veterũ inquisitionem, vtrum post mortem, an cum moreretur, [r] vel pridie quàm moreretur stipulatus sit aliquis, [s] vel in testamẽto legati vel fideicommissi nomine aliquid dereliquerit, penitus amputantes: omnia quæ vel quocunque contractu vel stipulati vel pacti sunt contrahentes, vel testator in suo testamento disposuit, etiam si post mortem vel pridie quàm moreretur, scripta esse noscuntur: nihilo minus pro tenore contractus vel testamenti valere præcipimus. [t] Dat. III. Idus Decembr. Constantinop. DN. Iustiniano A. P P. II. Cos.

*Ista lex est magna in materia purgationis morę. & hoc dicit: Dies interpellat pro homine, & per lapsum diei pœna impurgabilis committitur. hoc dicit. Vel sic: Vbi est dies certa pœnalis, post lapsum diei mora diei purgari non potest. Baldus. Vel sic: Interpellatio hominis non est necessaria, vbi dies sit apposita: ideo post lapsum diei committitur pœna. Salycetus.*

XII. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

MAgnam legum veterum obscuritatem, quę protrahendarum litium magnã occasionem vsque adhuc prębebat, amputantes: sancimus, vt si quis certo tempore facturum se alicui promisisti centum. si decedat, petam centum. & secundum hoc dicas stipulatus, scilicet centum. & sic prima promissio fuit inutilis, secunda vtilis: nec vitiat inutilis vtilem. secus si vitiosum non fieri: quia valet: vt. ff. de ædilitio edicto. l. si apud. & facit. ff. de confess. l. ij. Accursius.

f *Impossibilis.* quo ad seruum. Accursius.

g *Eius.* scilicet serui.

h *Stipulatus.* simpliciter.

i *Solutionem.* æstimationis. Accursius.

*Si quidem.*] CASVS. Promisi tibi pecuniã inductus per metũ: non valet promissio.

k *Spopondisti.* ex causa donationis.

l *Potes.* vt infra tit. j. l. dolo.

m *Nihil tale.* quod dictum est supra.

n *Prætextu.* Promisisti enim ei vt non accusaret, vel in accusatione non procederet: non tamen hoc expresso: vt & ff. quod metus causa. l. accusationis. at in sequẽti casu fuit expressum: & ideo ibi nõ valet. vel hoc casu loquitur, quando potest transigi: in sequenti, quando non. Quando possit, vel non, habes. ff. de transactio. l. transigere. si tamen & quando potest transigi, per calumniam accusabat, non teneris: & si soluisti, repetes ex edicto de calumnia: vt. ff. de calum. l. j. & l. si ab eo.

o *Cum.* id est quando. vel cum non liceat, scilicet expresso secũdum primum casum.

p *Non liceat.* si nocẽs esset. aliàs contra: vt. j. ad legem Iul. de adul. l. serui. Accursius.

q *Omnes. Directis.* p eadẽ verba debebat fieri olim responsio, per quæ fiebat interrogatio, vt: dabis? dabo. hodie etiam per æquipollentia, vt, dabis? sic, vel vtique: vt hic, & institu. de verbo. obliga. §. in hac re.

*Scrupulosam.*] CASVS. Olim non poterat quis stipulari aliquid sibi dari post mortem, vel cum moreretur, vel pridie quàm moreretur: hodie sic.

r *Moreretur.* promissor: vt instit. de inuti. stipu. §. sed & si quis.

s *Aliquis.* dari. de faciendis enim dicit. j. e. l. fina.

t *Præcipimus.* vt institu. de inuti. stipu. §. post mortem. & ff. eod. l. quodcunque. §. j. & ff. vt act. ab hære. l. j.

*Magnam.*] CASVS. Promisisti mihi centum, vel scribere librum hinc ad Pascha: & nisi solueres, vel esset liber scriptus: promisisti mihi pœnam adueniẽte Pascha. non feciſti quod conuenit:

conuenit: nunquid incidisti in pœnam? Dicitur quòd sic: nec potes te excusare per hoc quòd te non interpellaui: quia prædictum tempus debuisti memoriæ commendare.

*Stipulor quandoque significat promittere.*

a *Stipuletur*. id est promittat. sic &.ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. penultimo.

b *Admonuit*. Not. citra admonitionem. sic ff. de vsur. l. pecunię. & supra de iu. emphy. l. ij. §. finali. &. ff. de lege commiss. l. si fundus. §. fina. & supra de pign. l. creditor. &. ff. de fideicō. li. l. Thais. §. intra. Sed arg. contra. ff. quo. leg. l. fina. & supra de iur. emphy. l. finali. §. j. & de min. l. Aemilio. &. ff. de oper. lib. l. cum patronus. & de damno infect. l. iiij. §. hoc autem audi. Itē si hoc ad euitandā pœnam, nil ei prodest: ergo non potest purgari mora pœnalis stipulationis: vt hic, &. ff. de act. & obliga. l. traiectitiæ. §. de illo Pomponius. Sed contra infra de fideiuss. l. sancimus. &. ff. si quis cau. l. & si post tres. Sed illa specialia in iudiciis. sic etiam in arbitriis, vt in alio contra. ff. de arbi. l. Celsus. Item contra. ff. de verborū obliga. l. si insulam. Sed ibi non fuit pœna. Item eodem modo solue. ff. de cōstit. pecu. l. si duo. §. fina. &. l. sequenti. Item contra. ff. de verborū obliga. l. qui Romæ. §. Flauius. Sed ibi fauore libertatis, ne pereat. Vel non erat ibi commissa. & quod dicit, liberetur, id est in eam non incidat. & de his dixi. s. de pact. l. si pacto.

*Mora pœnalis stipulationis an posſit purgari.*

quid vel daturum stipuletur[a], vel quæ stipulator voluit, promiserit, & adiecerit, quòd si statuto tempore minimè hæc perfecta fuerint, certam pœnā dabit: sciat minimè se posse debitor ad euitandam pœnā adiicere, quòd nullus eū admonuit[b]: sed etiam citra vllam admonitionem eidem pœnæ pro stipulationis tenore fiet obnoxi[o]: cū ea quæ promisit, ipse in memoria sua seruare, non ab aliis sibi manifestari debeat poscere. Dat. IX. Id. April. Constantinopo. Decio. V. C. Cos.

*Stipulationes faciendi transeunt de hæredibus in hæredes. Baldus. Vel sic: Stipulationes, siue in dando, siue in faciendo, siue mixtæ, ad hæredes & in hæredes sunt trāsitoriæ, & factū potest ꝑ alium impleri ꝑ aliū. Sal.*

XIII. Idem Augustus Iuliano præfecto prætorio.

VEteris iuris altercationes decidētes, generaliter sancim[o] omnē stipulationē, siue ī dādo, siue ī faciēdo, siue mixta[c] ex dādo & faciēdo inueniatur, & ad hęredes & cōtra hęredes transmitti, siue specialis hæredū fiat mētio, siue nō[d]. Cur enī quod in principalibus personis iustū est, non ad hæredes & aduersus eos transinittatur? Et sic existimentur huiusmodi stipulationes, quasi tātūmodo ī dādo fuerint cōceptæ, cū nihilo min[o] & hęredes factū posint adimplere[e]: illa subtili & superuacua scrupulositate exposa, ꝑ quam putabāt[f] non esse posibile factum ab alio cōpleri, quod alij impositum est. ℣ Et quare, cum penè similis omnium hominū natura est, non etiam facta omnes, vel plus, vel paulo minus adimplere posint: ne ex huiusmodi subtilitate cadant hominum voluntates? Dat. Kalendis Augu. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Coss.

*Verba enunciatiua in contractibus apposita, probant inter contrahētes donec cōtrarium probetur. Salycetus. Vel sic: Statur scripturæ in qua seruus est stipulatus, vt non posit negari eum seruum, & per cōsequens acquiri domino. idem in monacho, si scripsi me promisisse tali monacho, talis monasterii, non possum postea negare eum non esse monachum. Item creditur instrumento in die, & in loco, nisi per testes fide dignos probetur contrarium. hoc dicit. Vel sic: Statur instrumento donec contrariū probetur per scripturā, vel per testes bonæ opinionis et famæ. hoc dicit secūdū But.*

XIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

OPtimā[g] quæstionē, & frequēter in iudiciis versatā, satis humanum est saltē in præsenti dirimere, ne diutius nostram rempublicam molestare concedatur. In multis etenim contractibus, & maximè in fœneratitiis cautionibus, solitum est adscribi, stipulationes ꝑ certos seruos celebrari: sed quidā indeuotione tēti, ex hoc materiam altercationis acceperunt: & alij quidem non esse seruum adhibitum contēdebāt: alij vero non eius seruum esse, ad quē ꝑtinere scriptura protestabatur.[h] ℣ Et si non ꝑ seruum, sed inter præsentes celebratam esse rē fuerat scriptum, & hoc iterum dubitabatur debere ostēdi[i] partes esse præsentes. ℣ Cum itaque satis vtile est in contractib[9] & seruos adhiberi, & pręsentes esse personas[k] adscribi, fortè propter ꝑsonas dignitate excelsas[l], vel mulieres (quas naturalis pudor non omnib[9] m ꝑperam sese manifestare concedit[n]) sancimus tales scripturas omnifariam esse credendas: & siue adscriptus fuerit seruus, & ad quandam personam dicitur pertinere, credi omnimodo & seruum adfuisse, & fecisse stipulationem, & eam esse scripto domino acquisitam: & nō dubitari si seruus[o] ipse pręsto fuerit, vel eius dominus ꝑ quo scriptus est fecisse stipulationem. ℣ Et si inter præsentes partes[p] res acta esse dicitur, & hoc esse credendum[p]: si tamen

A Vel verius refert an sit tale factum quod posit per alium expediri: vt hic. an non: vt ibi. argu. supra de cadu. tollen. §. sin autem in faciendo.

e *Adimplere*. pro eis erat. ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. libertus. &. ff. de solu. l. inter artifices. quæ sunt arg. contra. pro Iustiniano est. ff. de duobus reis. l. nemo.

f *Putabant*. scilicet antiqui.

*Optimam*.] CASVS. Si seruus tuus stipuletur à Titio centum tibi dari, & de hoc est factum instrumentum in quo contineatur quòd seruus tuus die tali centum stipulatus fuerit, & te agente ex illa stipulatione obiiciatur tibi à Titio quòd seruus tuus non fuerit, neque quòd fuisset eo die præsens, qui instrumento continetur: vel si tibi promisit aliquid, & inde fiat instrumentum quo contineatur dies factæ stipulationis: an non obstante tali exceptione agere posis, & credatur scripturæ? Et respon. quòd sic: & in secundo casu præsumitur inter præsentes facta stipulatio, nisi Titius probauerit te vel se non fuisse in ciuitate tota die de qua facta est mentio in instrumento scilicet, vel per scriptum, vel per testes omni excep. maiores.

g *Optimā*. ex eo quòd inter optimos tractabatur, aliàs nec est optima, nec bona.

h *Protestabatur*. repete, contendebāt antiqui.

i *Debere ostendi*. id est an debeat dici debere ostendi.

k *Personas*. stipulantis, & promittentis.

l *Excelsas*. quæ non patiuntur nomina sua apponi in instrumentis: vt. ff. de aucto. tuto. l. pupillus. §. pupillus.

m *Non omnibus perperam*. id est perperam esset si hoc esset. sic. ff. de proba. l. si quis liberum.

n *Cōcedit*. vt & supra de procura. l. maritus.

o *Si seruus*. id est an seruus fuerit præsens, an non fuerit: vel an fuerit eius domini: quia sic præsumitur quo ad acquisitionem, non quo ad liberalem causam: vt supra de iure deliberan. l. cum aliquis. Et ita est argumen. quòd plebatus & curiæ per talia probentur, si inueniantur instrumenta quæ dicant actum in tali curia, vel similia.

p *Credendum*. sic supra eodem. l. j. & de donation. inter virum & vxorem. l. si filij. Accursius.

a *Stipulatur*. id est promittat. sic &.ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. penultimo.

b *Admonuit*. Not. citra admonitionem. sic ff. de vsur. l. pecunię. & supra de iu. emphy. l. ij. §. finali. &. ff. de lege commiss. l. si fundus. §. fina. & supra de pign. l. creditor. &. ff. de fideicō. li. l. Thais. §. intra. Sed arg. contra. ff. quo. leg. l. fina. & supra de iur. emphy. l. finali. §. j. & de min. l. Aemilio. &. ff. de oper. lib. l. cum patronus. & de damno infect. l. iiij. §. hoc autem audi. Itē si hoc ad euitandā pœnam, nil ei prodest: ergo non potest purgari mora pœnalis stipulationis: vt hic, &. ff. de act. & obliga. l. traiectitiæ. §. de illo Pomponius. Sed contra infra de fideiuss. l. sancimus. &. ff. si quis cau. l. & si post tres. Sed illa specialia in iudiciis. sic etiam in arbitriis, vt in alio contra. ff. de arbi. l. Celsus. Item contra. ff. de verborū obliga. l. si insulam. Sed ibi non fuit pœna. Item eodem modo solue. ff. de cōstit. pecu. l. si duo. §. fina. &. l. sequenti. Item contra. ff. de verborū obliga. l. qui Romæ. §. Flauius. Sed ibi fauore libertatis, ne pereat. Vel non erat ibi commissa. & quod dicit, liberetur, id est in eam non incidat. & de his dixi. s. de pact. l. si pacto.

*Mora pœnalis stipulationis an posſit purgari.*

*Verus*.] CASVS. Omnis stipulatio siue in dando, siue in faciendo, siue mixta: ad hæredes & contra hæredes trāsmitti potest: siue qui stipulatur, de hærede facit mentionem, siue non: nec credatur quòd illa quę in faciendo consistit, cōtra hęredes non transeat: quasi factum vni impositum, non possit ab alio cōpleri: quia bene potest trāsmitti.

c *Mixta*. vt scilicet illa quæ est de rationibus reddendis. continet enim dationem reliquorum, & instructionem in ipsis rationibus: vt. ff. de conditio. & demon. l. cum seruus. §. j. Accursius.

d *Siue non*. argu. ff. de pactis. l. iurisgentium. §. pactorum. &. ff. de probat. l. si pactum. Sed contra. ff. eodem. l. centesimis. §. id quod. Solu. hæc corrigit illam. Vel refert, an factum conferatur in tempus mortis, vt hic, & infra eodem. l. fin. si modo per alium posit impleri. an non: & tunc serua quod ibi dicitur.

a *In eo die.* scilicet toto: vt adiicitur institu. de inuti. stipu. §. item verborum. quod præsumitur: vt hic subiicit. Et nota secundum hoc, diem & locum apponi debere in instrumentis: vt & supra de diuer. rescript. l. si qua beneficia. & in authenti. vt præpo. no. impe. in prin. col. vj.

*Instrumẽtũ an debeat cõtinere diẽ & locum. Commorentur.*

b *Et melius.* No. maioris auctoritatis scripturam, quàm testes. quod admitto, cum dubiũ est de numero annorum, vel temporis lapsu: vt & supra si mi. se ma. di. l. iij. Aliàs cõtra: vt supra de fide instrumen. l. in exercendis. Sed quid si duæ appareant scripturæ, vnaquę dicit stipulatorem fuisse Bononiæ, alia Romæ eadem die? Respon. bonus iudex videbit cui potius credẽdum sit. quod si nõ viderit, neutri credet: vt supra de fide instru. l. scripturæ. Accursius.

*Scriptura quandoque præfertur testibus.*

c *Per testes.* tres vel plures. nam p duos nõ videretur. arg. supra de fide ĩstrumẽ. l. in exercendis. vel hic in priuata: vnde duo sufficiunt. vel hic non directo cõtra instrumẽtum, sed per obliquum probetur.

d *Ostenderit.* sed quomodo, cum dies instrumenti edi non debeat: vt. ff. de eden. l. j. §. editiones? Respon. illud habet locum, quando inuitus edit instrumẽtum: hic autem volẽs. Vel verius: quia hic vult dicere falsum in die. & ideo est edendus: vt supra de fide instrumen. l. fin. Et caue, quia hæc lex in priuato instrumento videtur loqui. Accursius.

*Dies instrumẽti an debeat edi.*

*Si quis.* ] CASVS. Si promisisti mihi facere domum cum morieris, an valeat stipulatio? Dicitur q̃ sic, licet olim non valeret: & hæredes tui tenebuntur ædificare domum. Viuianus.

e *Insulã.* id est domũ.

f *Moriebatur.* promissor.

g *Contrahentiũ.* quem latè attendimus: vt supra vt act. ab hære. l. j.

h *Perducatur.* scilicet promissio.

i *Momento.* hoc enim fieri non posset: vt. ff. eo. l. continuus. §. illud. licet Christus dixerit: Possum dissoluere templum hoc &c. sed de templo corporis sui dixit.

k *A datione.* quantum ad transitum: vt hic, & ff. eo. l. veteris. & cõtrariũ ibi positũ, & hic posset poni: sed quantum ad alia differunt: vt. ff. de verb. obli. l. continuus. §. fi. Accursius.

l *In legatis.* puta, damnas esto hæres meus cum morieris facere illi domum.

## DE INVTILIBVS stipulationibus.

*Dixit de vtili, sequitur de inutili stipulatione.*

*Ex stipulatione.* ] CASVS. Pupillus si tutorem habeat, sine eius auctoritate obligari non potest. idem si nõ habet tutorem: quia si quis dolo stipuletur ab eo, nõ valet stipulatio. Viuianus.

m *Impubes.* scilicet tu.

n *Non es obligatus.* Dic quòd pupillus si habeat tutorem, obligare se non potest sine eo alicui extraneo ciuiliter: vt hic, nisi *se posit obligare.* in quantum locupletior est: vt. ff. de auct. tu. l. impuberis. & ff. commo. l. iij. in prin. Si vero non sit locupletior, tunc naturaliter tantum: vt. ff. de nouatio. l. j. in fi. & hoc cum est proximus pubertati, aliàs nec naturaliter: vt. ff. de condic. indebi. l. quod pupillus. tutori autem nec ciuiliter nec naturaliter: vt ff. de aucto. tuto. l. v. cũ tutoris auctoritate potest se obligare ciuiliter & naturaliter: vt sit præsi tutor vel curator. l. etiam. Idem intelligendũ est in adulto, si habeat curatorẽ: vt supra de in integrũ restitu. mi. l. si curatorem. si autem non habeat tutorem: nec naturaliter nec ciuiliter obligatur: vt. ff. de ac. & obli. l. pupillus. & sic potest intelligi q̃d hic dicit. Vel illa in infante. Vel dic quòd nõ refert, tutori vel extraneo promittat: sed an sit infans, vel maior infãte, vt primo casu nec naturaliter teneat. aliàs sic. Econtra si sibi stipuletur, potest etiã sine tutore: vt institu. de auctori. tuto. in princi. nisi sit infans: vt. ff. de verbo. oblig. l. mulier. excepto casu vno: vt. ff. rem pupil. sal. fore. l. ij. & l. seruũ. *ADDITIO.* De materia huius. l. an scilicet & quando pupillus obligetur, vide pulchre per Bart. in. l. j. ff. de nouat. versi. venio ad versiculum &c.

*Pupillus an obligare se possit.*

*Libera.* ] CASVS. Si mulier promisit decem nomine pœnæ †si tibi non nuberet, vel si à te diuerteret: non valet promissio, nec ea obstante minus diuertet: quia libera debent esse matrimonia. Viuianus.

†*Concor. c. Gamma. cũ glos. super verb. stipulatio. extra de spon.*

o *Matrimonia.* tam contracta, quàm contrahenda: vt supra de nuptiis. l. neque ab initio.

p *Non valere.* placuit.

q *Constat.* vt & ff. de verb. obli. l. si ita stipulatio facta fuerit. & l. Titia. & supra de sponsa. l. mulier. Sed contra. ff. de dona. inter virum & vxo. l. ea quæ. sed ibi à donatione pœna vel pactio pœnæ incipit.

*Vt inter absentes.* ] CASVS. Præmittit duas regulas, scilicet quòd inter absentes non potest confici stipulatio, & quòd alteri nemo stipulari potest, nisi sua interfit. si ergo pater pro filia sua dotem dederit, & pactus fuerit quòd dimidia dotis erit penes virum, aliam dimidiam stipulatus est nepoti suo ex filio reddi: vel si ille tempore soluti matrimonij in rerum natura non esset, quòd redderetur Iuliano absenti: & si ei non redderetur, stipulatus est interesse, scilicet quãti sua interesset Iuliano reddi:

in eadem ciuitate vtraque persona in eo die[a] commanet* in quo huiusmodi instrumentum conscriptum est: nisi is qui dicit sese vel aduersariũ abfuisse, liquidis ac manifestissimis probationibus, & melius[b] quidem si per scripturam, vel saltem per testes[c] vndique idoneos, & omni exceptione maiores ostẽderit[d] sese vel aduersarium suum eo die ciuitate abfuisse: sed huiusmodi scripturas propter vtilitatem contrahentium esse credẽdas. Dat. Kalẽd. Nouẽb. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

*Verba contractuum debẽt trahi ad possibilem & non impossibilem intellectum. h. d. Vel sic: Stipulatio faciendi collata intẽpus mortis promissoris, non redditur inutilis, sed transmittitur in hæredes. Idem in legatis & fideicõmissis. h. d. secũdũ Bal. Vel sic: Sicut promissio dandi facta cũ promittens moritur valet, ita promissio facti. & sensum magis spectamus quàm verba. Sal.*

XV. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis spoponderit insulã[e] cum moriebatur[f] ædificare stipulatori, impossibilis veteribus videbatur huiusmodi stipulatio: sed nobis sensum cõtrahẽtiũ[g] discutiẽtibus, verisimile esse videtur hoc ĩter eos actũ, vt incipiat quidẽ contra morientẽ obligatio, immineat autẽ hæredibus eius, donec ad effectũ p̃ducatur[h]. Nemo enim ita stultus ĩuenitur, vt tali animo faceret stipulationẽ, vt putaret posse tãtum ędificiũ in vno momẽto[i] horę extollere: vel eum qui moritur, talẽ habere sensum, q̃ ipse sufficeret ad huius operis completionẽ. Sancimus itaq;, si quid tale euenerit, hęredes eius teneri, vt factum quod mortis tẽpore facere promisit, hoc hęredes eius adimpleãt, quasi speciali hęredis mẽtione habita, licet hoc minime fuerit expressum. Quẽadmodum enim si in dando concepta fuerit stipulatio, & contra hęredes transmittebatur: ita & si in faciendo est, licet in mortis tẽpore colligatur, attamen ad similitudinem in dando conceptæ stipulationis & hæredes obligari: vt non discrepet factum à datione[k], sed sit lex nostra per omnia sibi consentanea. Quod & in legatis[l] simili modo relictis obseruari censemus. Dat. XV. Kalẽd. Nouẽbr. Constãtinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

## TITVLVS XXXIX.

## DE INVTILIBVS STIpulationibus.

*Ista lex tractat de materia pupillari, & est quædam materia per se. hoc dicit. Pupillus sine tutoris auctoritate promittens, nõ obligatur. Bal. Bar. & Saly.*

I. Imp. ANTONINVS A. Paulino.

EX stipulatione in qua ĩpubes[m] sine tutore auctore spopõdisti, nõ es obligatus[n]. PP. Kalend. Iul. Romæ, Læto. II. & Cereale Conss.

*Stipulatio pœnalis non valet in matrimoniis. Barto. Vel sic: In matrimonio nemo detinetur inuitus. h. d. Vel sic: Matrimonia debent esse libera à metu pœnarum. But. Sed secundum est contra legem diuinam: quia quos deus coniunxit, homo non separet: vnde est correctum in ca. gaudemus. de diuortiis. Baldus.*

II. Imp. ALEXANDER A. Menophilo.

LIbera† matrimonia° esse antiquit° placuit: ideoq; pacta ne liceret diuertere, nõ valere[p], & stipulationes quib° pœnę irrogarẽt ei qui quęve diuortiũ fecisset, ratas nõ haberi cõstat[q].



BIU Cujas

an Iulianus agere posit premortuo nepote, quæritur? Et dicitur quòd non: quia sibi non fuit quæsita obligatio: quia alteri &c. quia adscripserat: sed aget pater ad interesse, scilicet quanti sua intererat dotem fuisse Iuliano redditam. Viuianus.

a *Vt inter absentes.* vt insti. de inuti. stipu. §. item verborũ. &. ff. de verb. obli. l. j. ĩ prĩ. Sed contra. ff. de donat. inter virũ & vxo. l. ea quæ. sed ibi inter præsentes fuit.

b *Non potest.* vt &. ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. & insti. eodẽ. §. alteri. & infra de donat. l. cum res. & supra per quas perso. no. acqui. l. j. & non est absurda hæc parificatio: quia vtrumque impedimentum interuenit in casu istius. l. & ideo bona est comparatio.

c *Sua interfit.* potest sic esse ꝙ debeat centum Titio, & tantundem eidem dari stipuletur. & refert quomodo dicat: quia si sic dicat, promittis tu Seio dare centum, quæ ei debeo? vel simpliciter, an promittis Seio dare cẽtum? prima valet, secunda non.

d *Nepoti tuo.* ex ea nato. vel melius ex filio nato: vt &. s. de pac. cõuen. l. pater. &. l. pactũ. Et dic quòd fuisti stipulatus nepoti in potestate constituto, vel Iuliano: vnde in persona nepotis constitit stipulatio, in persona Iuliani nõ. Sed potuit solui ei tanquam adiecto. ergo ex eo quod fuit soluendum nepoti, agis cõdictione certi: ex eo quod Iuliano, ad interesse: vt. ff. de verb. obliga. l. liber homo. ij. §. fi. secundũ H. vel secũdum Azo. dic ꝙ fuit stipulatus vtrique principaliter: & in nepote fuit vtilis: sed ꝙ mortẽ facta est inutilis. in Iuliano ab initio fuit inutilis: interposuisti tamen post illas aliam vtilem, sic: si Iuliano non dederis, promittis quanti mea intereſt te daturum? & de hac stipulatione dicit hic. Accursius.

† *Cõcor. gl. i. ĩ. c. i. extra de pac.*

e *Absentiam.* nedum quia erat alius: sed si eo præsente stipularetur ei, valeret stipulatio: quia ipse stipulationem fecisse videretur: vt. ff. de verb. obli. l. si procuratori.

f *Prouideras.* stipulando nepoti aut Iuliano dari. Vel dic stipulando post primas inutiles omne tuum interesse.

g *Tuo.* facto Iuliano secundum primum.

h *Quantitatis.* id est certæ, licet petatur incertum, id est interesse: vt instit. de act. §. curare.

EX eo.] CASVS. Promisisti per stipulationem quòd faceres me hæredem, & inde confectum fuit instrumentum: inutilis est stipulatio, & contra bonos mores, puta de successione futura: & ideo ex ea agi non potest. Viuianus.

i *De successione.* quod est vel cum paciscor vt succedam: vel vt non succedam, vel certo modo succedam: vt supra de pactis. l. pactum quod dotali. &. l. licet. &. l. fi. & de colla. l. pactum. & de inoffi. testa. l. siquando. §. illud. Sed contra. ff. de actio. emp. l. si quis seruũ. sed ibi ratione præcedentis cõtractus, scilicet venditionis serui venditor cauet emptori de hæreditate liberti restituenda. sed & aliter ibi solui.

k *Omnia quæ contra.* vt supra de condictio. ob turpem causam. l. j. &. l. mercalem. &. ff. de verbo. obli. l. generaliter. &. l. veluti. &. l. si plagij. etiã si pœna sit promissa: vt. ff. de fideiussoribus. l. si à reo. §. fi. & de verbo. oblig. l. stipulatio hoc modo.

DOLO.] CASVS. Si dolo vel metu induxisti me ad promittendum aliquid: tenet quidem stipulatio, & ex ea agere poteris: sed obstabit tibi doli vel metus exceptio.

l *Dolo vel metu.* etiam legali: vt. ff. de constituta pecunia. l. illud. §. si iureiurando. licet ibi non habeat locum exceptio. Accursius Florentinus.

m *Nascitur.* quia stricti iuris est stipulatio: vt hic, &. ff. quod metus causa. l. metum autem præsentem. §. sed quod prætor. &. ff. de verbo. oblig. l. si quis cum aliter. nisi in ꝑmissione dotis: vt. ff. quod metus causa. l. si mulier. §. si dos. atĩ bonæ fidei ipso iure non valet, etiam si fiat per metum: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. secundum H. Vel refert inter dolum apertum, vt ibi: & velatũ, vt hic, & etiam in cõtractu bonæ fidei: vt supra de rescin. vendi. l. j. & quod metus causa. l. fi. Accursius.

*Stipulatio an sit semp stricti iuris.*

*Dolus apertus & velatus.*

SI auia.] CASVS. Mutuaui tibi decẽ, & ea stipulatus fũ mihi & Titio extraneo reddi. Dicitur quòd solui sibi extraneo nõ potest: sed tantum sibi numeranti. Et sic habes quòd extraneo non acquiritur actio ex stipulatu, sed remanet penes numerantem. sed qui sibi & alij stipulatur, valet tantum pro parte dimidia. & sic est differentia cum numeratio præcedit stipulationem, vel non præcedit.

n *Potuit.* vt & supra. e. l. vt inter. & de pac. con. l. pactum. & ita ex numeratione actio remansit: vt. ff. si certum peta. l. certi condictio. §. quoniam. & supra de contrahenda & committen. stipula. l. iij. Porro cum quis simpliciter stipulatur sibi & alij decem, nulla præcedente numeratione: quinque sibi debentur, alij nihil: vt. ff. de verb. obli. l. si mihi & Titio decem. &. l. eum qui ita. &

*Ius accrescẽdi locũ non*

PP. III. Non. Feb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Primo ponit quandam generalem doctrinam. Secundo infert ad speciem. secunda ibi, cum igitur. &. h. d. Inter absentes stipulatio non contrahitur, & alter alteri stipulari non potest. Bartolus. Vel sic: Inter absentes non potest contrahi stipulatio, nec alteri stipulari. Item quando petitur interesse: admittitur petitio incerta certificanda per sententiam. Bartolus.*

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Isidoræ.

VT inter absentes[a] verborũ obligatio cõtrahi nõ potest[b], ita alteri cuius iuri subiectus non est, aliquid dari vel restitui (nisi sua ĩterfit[c]) nemo stipulari potest. ¶ Cum igitur defuncta in matrimonio filia tua, superstitis filij nomine partẽ dimidiam dotis à marito detineri, alterã vero partẽ nepoti tuo,[d] vel si is in rebus humanis nõ esset, Iuliano restitui per pactum conuenisse ꝑponas: præuẽtóq; morte nepote, etiam stipulationẽ ad Iulianum factam, ob absentiam[e] eius nõ valuisse significes: ac propterea ex ꝑsona ac stipulatione tua, qua restitui cũcta iuxta pactorũ tenorẽ prouideras[f], reddi tibi desideres: sup stipulatu tuo[g] adi præsidẽ prouinciæ: vt examinatis partium allegationibus, quanti cõstiterit interesse tua iuxta placiti fidem dotis portionem Iuliano fuisse restitutã, ob incertæ actionis effectum concludat condẽnationẽ taxatæ quãtitatis[h]. PP. Idib. Decẽbr. ipsis IIII. &. III. AA. Conss.

*Non valet instrumentum contra bonos mores factum: vt cum quis se obligat ad aliquem hæredem instituendum. Vel sic: Pactum factum de futura successione, est nullum. Baldus & Salycetus.*

IIII. Iidem AA. & CC. Dominæ.

EX eo instrumento nullam vos habere actionẽ, in quo contra bonos mores † de successione[i] futura interposita fuit stipulatio, manifestum est: cum omnia quæ cõtra[k] bonos mores vel in pactum vel in stipulationẽ deducũtur, nullius momenti sint. PP. III. Kalendas Maij. AA. Conss.

*Dolus vel metus non reddit contractum ipso iure nullum, sed annullãdum. Baldus. Vel sic: Stipulatio facta dolo vel metu, rescinditur. Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Aquilinæ.

DOlo vel metu[l] adhibito, actio quidẽ nascitur[m], si subdita stipulatio sit: ꝙ doli mali tamen vel metus exceptionẽ summoueri petitio debet. S. XIII. Kal. Octobr. AA. Conss.

*Non potest quis alteri stipulari, fallit in posito in eius potestate. Salycetus. Vel sic: Stipulatio inter se & extraneum valet dũtaxat pro parte sua. h. d. Vel sic: Vbi inutilis est stipulatio, & vtilis numeratio, agitur ex numeratione. & hoc in toto & in parte verum est. h. d. secundum But.*

VI. Iidem AA. & CC. Septimio.

SI auia vestra sibi &* Eustolio, quã mutuã dederat pecuniã, dari fuerit stipulata: nihil ei cui[o] subiecta iuri nõ fuerit, quærere potuit[n]. Sanè si ipse, quod ei solui placuerat, in stipulationẽ suo nomine deduxerit: obligationẽ in eius etiam personam constitisse non ambigitur. S. V. Kalend. Octobr. CC. Conss.

** alias, vtputa pecunia. l. illud. §. fin. Septimio et Eustolio &c.*

## TITVLVS XL.

## DE DVOBVS REIS STIpulandi, & promittendi.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Paulinæ.

SI duo pluréſve rei cuiusdam traditione cõuẽtionẽ in solidũ inierint: cuicumq; eorũ, quãdiu res in eadẽ causa ꝑmãserit, si casus obtulerit, actio in solidũ cõpetit. PP. III. Non. Decẽb. Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Duobus in solidum constituentibus obligationem: creditor potest alterum in solidum conuenire, & soluenti datur regressio contra correum. Baldus.*

II. Iidem AA. Diogeni.

CReditor prohiberi nõ potest exigere debitum, cum

BIU Cujas

habet' cõtractib' stricti iuris: secus in contractib' bonæ fidei.

ita. & insti. de inuti. stipula. §. quòd si quis sibi. secus in contractu bonæ fidei, vt in emptione. quæ si sic fiat, fundus ille sit emptus mihi & Titio, persona Titij pro superuacua habetur: & totius fundi portio ad me pertinet: vt. ff. de contrahen. emp. l. fundus. Et est ratio: quia bonæ fidei est contractus. Vel dic vt ibi.

## DE DVOBVS reis stipulandi, & promittendi.

Cõiunctio.

*Quia quandoque plures accedunt rei vel stipulandi, vel debendi: ideo de hoc dicit. & à re non à reatu dicitur: & dicantur rei debendi, qui debẽt. stipulandi, qui stipulãtur: vt. ff. eo. l. i. Accursius.*

Rei debẽdi. Rei stipulandi.

CReditor.]CASVS. Si creditor habeat duos reos promittendi, scilicet qui sibi ꝑmittant eandem pecuniam: electionem habet quem eorum velit conuenire, & in solidum: & si cõtra vnum egerit in solidum, habet ille regressum cõtra eum pro parte sua: sed nõ aperit qua actio. Tu dic mandati secũdum M. secundũ Ioannem pro socio, si erant socij: vel manda. si hoc actum erat, vt si vnus pro altero fideiuberet. si nec erant socij, nec hoc actum erat, actione negotiorum gestorum.

a *A quo velit.* pro solido vel pro parte: vt hic, &. ff. loca. l. cũ apparebit. & de fideiusso. l. inter eos. §. duo. sed hodie contra: vt in authen. hic posita: hoc ita &c.

b *Conuentum.* ad totum debitum. Accursius.

Rei debendi an videãtur pro se inuicem fideiubere.

c *Iuuare.* actione mandati: quia vterque pro altero videtur fideiussisse secundum Ir. & Azo. argumen. ff. ad Velleianum. l. vir vxori. §. fi. Sed ibi fuit color quæsitus. vel ibi non dicit quòd interceſſerit, sed iuuari ac si interceſsisset: vt in eodem tit. l. si debitrix. ij. respon. vel ibi erant socij. Item & pro eis. ff. eodem. l. reos. & in authenti. eodem tit. in prin. colla. vij. Sed vtrobique fuit actum. Item pro eis quod dicitur de adiecto contra quem agitur mandati: vt instituto. de inuti. stipul. §. si quis alij. Sed ibi

a Saly. hic sequitur distinctionem Bar. posita in l. reos. ff. eo.

fuit mandatum. aliàs contra: vt ibi diximus. Nos secundum[a] Io. diximus quòd non videtur fideiubere: vt no. ff. ad Velleianum. l. vir vxori. & ideo damus hic actionem pro socio, si sint socij: vel cessam, si fuerit cessa à creditore: vel mandati, si hoc actum fuerit inter eos, quòd vnus pro altero fideiuberet. Sed an sit in solidum cedenda actio soluenti, vel pro parte? quidam in solidum: argu. ff. de legat. j. l. si res obligata. in fin. sed ibi non aperit in solidum. Item quia fic est in causa noxali, quòd ab initio melior est quandoque conditio primo agentis, qui cum aliis teneatur, postea erit deterior: vt. ff. de noxa. l. si quis à multis. &. ff. si ex noxali cau. agatur. l. ij. Nos dicimus quòd pro parte: vt. ff. de tute. & ratio. dist. l. cum pupillus. &. ff. de admini. tuto. l. si plures. &. ff. de pecu. l. quæsitum. Sed quid si nec fuit cessa, quia hoc non fuit petitum: nec habet locum pro socio, quia non fuerunt socij: nec mandati, quia non fuit actum: quæ actio locum habet? Quidam dicunt nullam: vt in fideiussore. ff. de fideiussoribus. l. vt fideiussor. Alij mandati, cum semper dicant eos videri ꝑ inuicẽ fideiubere. Tu dices negociorum gestorum. nam licet suam obligationem dissoluerit, tamen & alium liberauit: vt dixi supra si certum petatur. l. si in rem. Item dixerunt quidam etiam pro parte non fieri cessionem nisi sint socij, & eo casu quando sunt socij: vel quando est actum vt fideiussores sint. Alij intelligunt legem istam (quod est falsum) vt cessio fiat tantum quando sunt socij: argu. infra titu. j. l. cum alter. Item pone quòd tres erant rei debendi in triginta. vnus in solidum fuit exactus: an in solidum in viginti contra vtrumque, an in decem contra quemlibet sit facienda cessio? Et videtur in solidum in viginti: sicut habet authenti. hoc ita. quæ est in cor. eo.

Quæstio no tabilis.

HOc ita.]CASVS. Hæc authenti. determinat. l. quòd creditor non potest conuenire quemlibet debitorem in solidum, nisi alter sit non soluendo, vel absens. Si vero vterque esset præsens, & soluendo: vterque est conueniendus. Si vero non est actum expresse vt quilibet possit in solidum cõueniri, tũc quilibet conuenitur pro parte.

d *Hoc ita.* scilicet ꝙ vnusquisque teneatur ī solidum cum effectu.

e *Speciale.* scilicet ꝙ vnusquisque teneatur ī solidũ: vt subiicit, vnũquemque &c. Sed quid si ita dixeris: Promittis mihi decem: & tu alius promittis eadem decem? Respondetur, duo sunt rei in solidũ: quia satis videtur hoc exprimi: vt. ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. cum. secus si dicam, simul promittis? vt in eo. titu. l. si mihi & Titio. & de lega. j. l. si qs testamento.

f *Absens sit.* scilicet alter. ergo præsens cõuenitur in solidum altero absente &c. & cũ alter est inops. sec⁹ vero in interceſſore prę-sente, & reo absente: vt in authenti. infra titu. j. præsente &c. vbi datur dilatio ad repræsentandum. olim autem in nostro casu sufficiebat pactum, licet alter non est inops, vel absens: vt. ff. eodẽ. l. reos. §. fi. Sed quid si vnus ꝑmisit pure, alter sub cõditione, quod fieri potest: vt. ff. e. l. ex duobus. j. nunquid qui pure promisit, poterit in solidum conueniri sicut cum alter est absens vel inops? Dic quòd sic: vt dicta. l. ex duobus. j. ad quod insti. eo. §. fi.

*Promittẽs potest vnus sub conditione, alterꝰ pure promittente.*

g *Quod fiet.* id est quæ productio: nec enim per delegatum, sed ordinarium ꝑducentur re ipsa, vt hic dicit: & inuiti: vt in auth. de exhib. & intro. re. §. si vero quidam. colla. v. Accursius.

h *Ad solutionem.* nisi renunciauerit beneficio diuidendarum actionum. nam prætor ait, pacta seruabo: vt supra de pactis. l. pe. & l. pacta nouissima. in tutoribus idem & contutoribus & fideiussoribus ex epistola diui Hadriani, vt viriliter conueniantur, sed non idem in fideiussoribus vnius tutoris, qui non possunt diuidendarum actionum habere beneficium: vt. ff. de tutelis & rationũ. distrahen. l. prima. §. nunc tractemus. & supra de cõstituta pecunia. l. fi. &. ff. rem pupil. saluam fore. l. fi. Item an hæc authenti. habeat locum etiam in fideiussoribus? Dic vt infra titu. j. l. non recte. diximus. Hic ponunt & habent quidam talem legẽ, quæ non est in Codice, scilicet, Si duo pluréſve ꝑ rei cuiusdam traditione conuentionem in solidum inierint: cuicumque eorum quandiu res in eadem causa remanserint, si casus obtulerit, in solidum actio competit.

*Actionum diuidendarum beneficium quibus datur.*

EXprimere.]CASVS. Refert cum duo obligant se pro eadem pecunia: an ab initio obligentur in solidum, an quilibet ꝑ parte sua. Primo casu creditoris erit electio quem velit conuenire, & in solidum. Secundo casu fiet quod conuenit, scilicet vt quilibet pro parte sua conueniatur.

i *In solidum.* & facit ad legem istam. ſ. loca. & cõdu. l. si diuisa. &. ſ. si certum peta. l. si in rem. sed hodie plus est opus, scilicet ꝙ alter sit absens vel inops: vt in authenti. hoc ita. Accursius.

k *Non posit.* scilicet creditor.

l *Electio.* quam habet creditor, vt possit quemlibet in solidum conuenire. Accursius.

m *Rescripto.* cum alterius ius per hoc tolleretur: vt supra de preci. impera. offeren. l. quoties. Accursius.

PRopter.]CASVS. Mutuaui Titio. x. & accepi pro eo duos reos, puta Caium & Seium. dicũt se nõ esse cõueniendos, ꝙ

*Rescriptum principis quo cauetur vt vnus ex correis in solidum obligatis conueniatur tantum pro parte, non est seruandum. Vel sic: Vnusquisque tenetur exprimere quæ est causa & fundamentum suæ intentionis: & per rescriptum non intelligitur princeps derogare cõtractui ex quo nata est naturalis & ciuilis obligatio. hoc dicit. Vel sic: Obligatio solidi non contrahitur contra plures, si hoc agatur. But.*

III. Iidem AA. & C C. Fabiano.

EXprimere debueras tuis ꝑcib⁹, vtrúmne ī partẽ, an in solidũ[i] singuli vos obligaueritis, ac duo rei ꝑmittẽdi extiteritis: cũ si quidẽ ab initio vnusq; ſq; ꝑ parte sit obligatus, egredi contractus fidẽ non posit[k]. Si vero in solidum, electio[l] rescripto[m] adimi nõ debeat. S. Idib. April. Byzantij. AA. Conss.



BIU Cujas

sibi pecunia numerata non erat. opponitur excep. non numeratæ pecuniæ. an sint audiendi, quæritur? Et dicitur quòd non. Vel dic quòd mutuaui omnibus: sed Titio de voluntate omnium mutuaui, & procedit sicut dixi.

a *Refragantur.* cum non propter numerationem eis faciendam fuerint confessi, sed alij facienda erat: vt & supra de non nume. pec. l. aduersus. & l. frustra. Vel si erat omnibus numeranda, fuit tamen data vni aliorum voluntate: & ad hoc facit supra si certum petatur. l. si nó singuli. sec' si nó eorú voluntate: sed forte [a] pœnituerant, qđ possunt: vt. ff. si certũ peta. l. qui pecuniam. Accursius.

*a Finẽ huius glos. ibi (sed forte) declara pro cedere, si denũciãt creditori ante numerationẽ. p. l. fideiussor. ff. de fideiuss. ita not. in. l. Titius. ff. de procura.*

*Cum quidam.* ]C ASVS. Si plures creditores habẽt vnũ debitorem, vel vnus creditor plures debitores, vel plures creditores habent plures debitores: & aliquis ex debitoribus soluat alicui ex creditorib': talis agnitio debiti sufficit ad ĩterrumpẽdam prẽscriptionem, qua se volunt alij debitores tueri, q̃ non agnouerunt: quia talis agnitio debiti ab vno debitore facta vni creditori, aliis debitorib' obest, & aliis creditoribus prodest. Viuianus.

b *Ampliauimus.* vt & supra de præscriptione triginta vel. xl. an. l. cũ notissimi.

c *Deuotionem.* scilicet soluendo.

d *Eis vel ei.* debitoribus vel debitori.

e *Alios.* scilicet creditores: & hoc si non habes in litera.

f *Emenso.* scilicet triginta annorum.

g *Ex libello.* executore interueniente: vt supra de præscriptio. triginta annorum. l. si in rem. Vel loquitur in prætoriis & annalib': vt. ſ. quãdo libell' prĩ. datus. l. j. & ij.

h *Nemini.* qui agnouit. Accursius.

i *Alienã.* scilicet eius qui agnouit. Et sic nota factum vnius alij p̃desse & nocere: vt. ff. e. l. ex duobus vltimis. Et sic est arg. contra. ff. de solu. l. cũ quis. §. si quis pro reo. & ff. manda. l. si fideiussor. j. §. fi. & ff. de neg. gest. l. si ex duobus. in fi. Item contra. est huic legi. ff. eodem. l. ij. & l. ex duobus. ij. Sed solues infra titu. j. l. fi. Item contra. videtur. ff. de vsuris. l. mora. §. fi. Solu. potest dici quòd hic erant socij: ibi non. Vel ibi mora, hic agnitio, quæ est opposita.

*Factũ vni' alteri prodest & nocet.*

k *Fonte.* quantum ad idem debitum & vnam obligationem: licet diuersi sint: vt. ff. e. l. iij. §. fi. Accursius.

*Quãdo plures sunt obligati, sufficit quòd causa obligationis finalis reperiatur i vno: nam suas radices extendit in omnes. Baldus. Vel sic: Licet pecunia vni numeretur, tamen alii possunt simul in solidum obligari. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. & CC. Andronico.

PRopter mutuam vni datam pecuniam aliis reis promittẽdi factis, ob non numeratam sibi pecuniam obligationẽ remitti desiderio postulãtium iura refragantur [a]. S. V. Idus Februar. Sirmij. CC. Conss.

*Interruptio facta per vnum correorum, vel contra vnum ipsorum, aliis prodest & nocet. Baldus. Vel sic: Interpellatio facta ab vno de correis credendi, interrũpit præscriptionem etiam quo ad cæteros. & ecõuerso agnitio facta per vnum ex reis debendi, nocet alteri. Salycetus.*

V. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam rei stipulandi certos habebant reos promittẽdi, vel vnus forte creditor duos vel plures debitores habebat, vel ecõtrario multi creditores vnum debitorẽ, & alij ex reis p̃mittẽdi ad certos creditores debitũ agnouerunt, vel p̃ solutionẽ, vel p̃ alios modos, quos in anterioribus sanctionibus ĩterruptionis inuenim' positos: & nos ampliauimus [b], vel forte ad vnum creditorẽ quidam ex debitorib' deuotionẽ [c] suam ostẽderunt: vel cum plures essent creditores, debitor qui solus existeret, ad vnum ex his vel quosdam debitũ agnouit: & quærebatur, si eis vel ei [d] daretur licẽtia aduersus alios [e] indeuotionẽ suam exercere, & quasi tẽpore emẽso [f] exactionẽ recusare, vel quibusdam ex debitoribus debitum agnoscẽtibus, vel in iudicio pulsatis, deberẽt & alij ab omni contradictione repelli: nobis pietate sug gerẽte videtur esse humanũ, semel in vno eodémq; contractu qualicumq; interruptione vel agnitione adhibita, omnes simul compelli ad p̃soluendum debitum, siue plures sint rei, siue vnus: siue plures sint creditores, siue non amplius quàm vnus. sancimúsq; in omnib' casib' quos noster sermo cõplexus est, aliorum deuotionẽ vel agnitionem, vel ex libello [g] admonitionẽ aliis debitorib' p̃iudicare, & aliis p̃desse creditorib'. V Sit itaq; generalis deuotio, & nemini [h] liceat alienã [i] indeuotionẽ sequi, cũ ex vna stirpe vnóq; fonte [k] vnus effluxit cõtract', vel debiti causa ex eadem actione apparuit. Dat. Kalẽdis Septembr. Constantinopo. post cõsulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

*Diximus supra de his qui per stipulationem principaliter obligantur: nunc videamus de fideiussoribus & mandatoribus, qui principalibus obligationibus applicantur. Azo.*

l De fideiussoribus & mandatoribus. *Cuique contractui potest fideiussor accedere, potest & mandator: vt. ff. mandati. l. si hæreditatem. §. & in summa. Est tamen differentia: quia & mandatoris præcedit & sequitur obligationem: vt instit. eodem. §. fideiussor & præcedere. at mandator tantum præcedit, nisi in casu: vt. ff. mandati. l. si vero non re. §. si post traditam. at constitutor tantum sequitur: vt. ff. de constit. pecu. l. i. §. i. & §. debitum.*

*Fideiussor differt.*

SI Lysias. ]CASVS. Mutuaui Lysiæ decem, & fideiussorẽ accepi, & Lysias cõdẽnat' [m] est. l. Iul. de vi, & ita tertia pars omniũ bonorum delata est fisco. licet non possum conuenire Lysiam nisi pro duabus partibus quæ apud eum remanserũt, & fiscum pro tertia: fideiussorem tamen quẽ in solidũ habeo obligatum, & in solidũ cõuenire potero.

m *Si Lysias.* pone exẽplum in. l. Iulia de vi priuata: vt instit. de publi. iudi. §. item lex Iulia de vi. nã fiscus quasi successor p̃ tertia quę ad se pertinẽt, conuenitur: vt infra ad. l. Iuliã de vi. l. tutoris. & ff. de capi. de. l. ij. & solu. mat. l. si marito. in prĩ. & in ea tertia damnatus habet exceptionẽ: vt. ff. si quis cau. l. sed & si quis. in prin.

n *Creditoribus.* p̃ duabus partibus.

o *Possunt.* videtur q̃ non: vt supra de exceptio. l. defensiones. Sed ibi fuit ĩteger status, hic non. Itẽ adhuc contra. ff. de iure fisc. l. in fraudem. §. si principalis. sed ibi non ex successione, sed ex alia causa bona deuenerũt ad fiscum, vt quia debitor non soluebat. argu infra de senten. pas. l. iij. in fi. Sed dic, non est cõtra: quia ibi apud fiscum fideiusserat: hic apud alios.

*Si Lysias.* pone exẽplum in. l. Iulia de vi priuata: vt instit. de publi. iudi. §. item lex Iulia de vi. nã fiscus quasi successor p̃ tertia quę ad se pertinẽt, conuenitur: vt infra ad. l. Iuliã de vi. l. tutoris. & ff. de capi. de. l. ij. & solu. mat. l. si marito. in prĩ. & in ea tertia damnatus habet exceptionẽ: vt. ff. si quis cau. l. sed & si quis. in prin.

*Creditoribus.* p̃ duabus partibus.

*Possunt.* videtur q̃ non: vt supra de exceptio. l. defensiones. Sed ibi fuit ĩteger status, hic non. Itẽ adhuc contra. ff. de iure fisc. l. in fraudem. §. si principalis. sed ibi non ex successione, sed ex alia causa bona deuenerũt ad fiscum, vt quia debitor non soluebat. argu infra de senten. pas. l. iij. in fi. Sed dic, non est cõtra: quia ibi apud fiscum fideiusserat: hic apud alios.

*Creditori.* ]CASVS. Mutuaui tibi. x. fideiussorẽ & pignus accepi: electio mea est quem velim conuenire, vel reum, vel fideiussorem. soluenti tamen fideiussori cedam ius pignoris. si vero aliàs essent obligata mihi eadem pignora, & si pro alia pecunia non in quantum fideiusit: nisi totam pecuniam soluat, non cedam ei ius pignoris.

*TITVLVS XLI.*

## DE FIDEIVSSORIBVS & mandatoribus [l].

*Exceptio reo competẽs, statu mutato nõ porrigitur ad fideiussorem. hoc dicit secundum glo. Vel sic secundum But. Si solũ reus ab obligatione eximitur, & in aliũ successorem transfertur: ista exceptio fideiussori non datur. Bald. Vel sic: Publicatio bonorum debitoris fideiussorem non liberat. Bar.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Lysiæ.

SI Lysias [m] adẽpta parte bonorũ exulare iussus est: non nisi p̃ parte quam retinuit, creditorib' [n] obligat' est. Verũ qui p̃ eo fidẽ suã adstrĩxerũt, iure pristino cõueniri possunt [o]. PP. Idib. Octobr. Seuero. A. III. & Victorino Coss.

*Licitum est creditori habenti pignora, agere contra fideiussorem: tamen debet ei pignora cedere, nisi in aliud debitum possit retinere. Bal. & Saly. Vel sic: Fideiussori soluenti tenetur creditor cedere actionẽ personalem & hypothecariam. Bartolus.*

II. Iidem AA. Plocio.

CReditori qui p̃ eodẽ debito & pignora & fideiussorẽ accepit: licet [p], si malit, fideiussorẽ cõuenire in eã pecuniã ĩ qua se obligauerit [q]. quod cum facit, debet ius pignorum [r] in eũ transferre. Sed cum in alia quoq; causa eadẽ pignora vel

p *Licet.* id est licitũ est: vt. ff. eo. l. inter eos. §. creditor. nisi aliud cõuenerit: vt argu. ff. mã. l. qui mutuam. in prin. & j. eo. l. omissis.

q *Obligauerit.* scilicet fideiussor.

r *Ius pignorum.* vt. ff. de distrac. pigno. l. ij. & ſ. de senten. & interlo.



BIU Cujas

interlo.l.cum eorum.sed & psonales non solum contra reum: vt.ff.de solu.l.Stichum.§.pe. sed etiam contra fideiussores:vt.ff. eo.l.si fideiussores.§.idem respondit.&.l. fideiussoribus.&.ſ. loca.l.si diuisa.&.ſ.arbi.tu.l.cum interdictæ:si ergo fecit ne cedere posit,nec poterit agere:vt.ff.de admi.tu.l. si pupillus.&.d.l. Stichum.§.pe.Sed cõtra.ff.e.l. si stipulat⁹.§. fi.sed illud de rigore secundũ R.hoc de equitate. vel aliter vt ibi notatur.

*Primus cõ fideiuſſ. volũtate nõ potẽs retineri ob chirogra phariã pecuniam.*

*De materia huius.l. & seq.authẽ.& l. in re nostro.j. eo.tit. vide ca.cũ gl.l. extra e.tit.*

a *Obligatas*. secus si non habet obligatas: nec enim ob chirographariam pecuniam potest retinere contra fideiussoris volũtatem, sed contra voluntatem debitoris tantum:vt.ſ. etiam ob chirographariã pecuniam.l.j. in fi. Item intelligũt quidã ꝙ hic obligatio fuit facta ante fideiusionẽ. secus si post: vt.ſ.etiã ob chirographariã pecuniã.l.j.in fi.&.ff.qui pot.in pigno. hab. l. si prior.§. si tertius. Alij dicũt quandocumque ꝑ dictam.l. etiã ob chirographa.pecuniam.l. j.circa medium. sed si debet cedere cõtra fideiussores, vt.ſ. dixi, quomodo potest facere psonale pactum vni fideiussorum,ita ꝙ alter in solidũ remaneat obligat⁹? Dic ꝙ volẽte altero. Accursius.

*Non rectè*.] C ASVS. Electioné habet creditor, quem velit primo conuenire,scilicet fideiussorem vel reum. si ergo mutaui tibi pecuniam,& fideiussorem accepi,& fideiussoribus ob debitum aliquod succedat fiscus,& cõueniã fiscũ: ꝓcurator autem Cęsaris,qui cognoscit inter fiscum & priuatũ, interlocutus fuerit me debere cõuenire prius reum principalẽ:an recte ꝓnunciauerit, quæritur? Et dicitur ꝙ non. Si vero accepi duos fideiussores,& alteri fiscus succedat, conueniam fiscum ꝑ parte, & alium ꝑ parte si soluendo sit, nec etiam si ab initio nõ cognouisset,vt quilibet fideiussor in solidum teneretur, ob hoc minus in solidum tenebuntur.sed & si omnes idonei fuerint, ꝑ parte erit quilibet conueniendus:sed Authẽtica dicit ꝙ si vterque sit præsens, scilicet tam fideiussor quàm reus principalis:debet primo conueniri principalis,etiam si sit non soluendo in totum vel in partem. si reus sit absens, poterit fideiussor conueniri.& si petat tempus intra quod reducat reum:ei à iudice concedendum est.intra quod si non venerit , conuenietur fideiussor: creditor tamen cedet fideiussori actiones suas.

b *Procuratores*. scilicet Cæsaris,qui iudices sunt inter fiscum & priuatum : vt hic, & supra si aduersus fiscum.l.ij.§.j.

c *Audire te*. scilicet creditorem conuenientem fiscum hæredem vnius fideiussorum.

d *Permittatur*. iure veteri: vt hic,& infra eodem.l. iure nostro. Sed hodie contra: vt in authen.præsente.hic posita.

e *A procuratore*.ſ.fisci,qui successit alteri fideiussori: vt.ſ.dixi.

f *Experiri*. vt &.ff.eodem.l. inter eos.in princ.&.§.j. & insti. eodem.§. si plures.

g *Adiectum*. id est dictum.

hypothecas habet obligatas[a], nõ prius cõpellẽdus est trãsferre pignora, quàm omne debitũ exoluatur. Dat.V.Kal.Februa. Apro.II.& Maximo Conss.

*Expressio eorũ quæ tacite insunt, nihil operatur. Et quoties plures singuli fideiubent, quilibet in solidum videtur fideiubere. Baldus.*

III. Iidem AA. Maximo.

NOn rectè procuratores[b] nostri, si allegationi tuę fides adesset, audire te[c] noluerũt ex bonis fideiussoris quæ ad fiscũ ꝑuenerunt,pecuniam repetentẽ, sed reum principalem cõuenire iusserunt: cũ electionis potestas ꝑmittatur[d] creditori. Sed cum duos fideiussores accepisse te proponas: si alter idoneus est, intelligis te diuisa quantitate partẽ competentẽ à ꝓcuratore[e] nostro petere debere,& aduersus alium fideiussorẽ eius experiri[f]. Nam licet significes adiectũ[g] esse in obligatione, vt singuli in solidũ tenerẽtur:tamẽ nihil hæc res mutat conditionẽ[h] iuris & constitutionẽ. Nam & cum hoc non adiiciatur, singuli tamẽ in solidum tenẽtur[i]:sed vbi sunt omnes idonei, in portionem obligatio diuiditur[k]. PP.XVII.Kalẽdas Septembris Antonino.A. III.& Geta.III.Conss.

IN AVTHENT. de fideiusso. & manda.§.si quis igitur.&.§. non solum. colla. j. consti. iiij.

*Iure nouo prius conuenitur principalis, si est præsens:demũ eo discusso fideiussor. Bal.*

h *Conditionem*. conditio iuris est, vt vterque ꝑ parte cõueniãtur,quando ambo soluendo sunt. Item constitutio dicit actionẽ diuidendam.siue ergo dictum sit vt vterque teneatur in solidũ, siue non : vterque tenetur in solidum,sed pro parte conueniatur, si vterque sit soluendo.& sic est.ff. de leg. j. l. iij. *Fideiusso res duo quã liter possunt conueniri.*

i *In solidũ tenẽtur*. hodie cõtra, nisi hoc dicatur:vt.ſ.titu.j. auth. hoc ita. Vel aliud dic reis debẽdi, qui ꝑ parte pecuniã accipiũt:vnde ꝑ parte nouo iure tenẽtur & cõueniuntur: & aliud in fideiussoribus, qui cũ intercedant ꝑ eo qui in solidũ tenetur,merito & ipsi in solidum tenentur: vt instit.e.§.si plures.

k *Diuiditur*.ex epistola diui Hadriani: vt insti. eo. §. si plures.nisi inficientur: vt.ff.e.l. si dubitet.

PRæsente tamẽ vtroque non ꝑmittitur intercessorẽ cõueniri prius quàm reus inuẽt⁹ est min⁹ idoneus, siue ĩ totũ, siue in partẽ. ℣ Absente autẽ reo, præsens itercessor iure quidẽ cõuenitur: ipso tamẽ desiderante iudex definiet tẽpus, intra quod deducat reum primo cõueniẽdum[l], ipso in subsidiũ reseruãdo. Nam transacto tẽpore cõpellitur intercessor satisfacere, cessis sibi à creditore actionibus[m], absq; distinctione[n] cõtractus[o] siue intercessionis[p].

*Obligatione nonata fideiussores nõ fũt obligati: nisi ipsi se de nouo obligauerint. Bald.*

IIII. Imperator ANTONINVS A. Rufæ.

NOuatione legitimè perfecta debiti in aliũ translati, prioris contractus fideiussores vel mãdatores liberatos esse non ambigitur[q]: si modò in sequẽti se nõ obligauerũt. PP. XV. Kalend. Octobr. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

*Potestas à iure cõcessa, ꝑ pactũ potest modificari. Bald. Vel sic: Per pactũ cõtrarium tollitur potestas eligẽdi fideiussorem. Salyce.*

V. Idem A. Potamoni.

IVre nostro est potestas[r] creditori, relicto reo, eligẽdi fideiussores, nisi iter cõtrahẽtes aliꝺ placitũ doceatur. PP. VI. Non. Maij, Messala & Sabino Conss.

*Notarius qui conficit instrumentum, vel testes instrumenti non obligãtur ex instrumento. Baldus. Vel sic: Subscribens se vt testis, non dicitur fideiubere. Salycetus.*

VI. Idem A. Pollæ.

SI pater tuus pro Cornelio cum pecuniam mutuam

l *Primo conueniendum*.secus in hoc seruatur in duobus reis : vt supra titu.j. authenti.hoc ita.

m *Actionib⁹*.si vero nõ cedant,nõ dãtur fideiussori actiões quę dabãtur creditori: vt.ff.eo.l.vt fideiussor.&.l.fideiussoribꝰ.secus vero in tutoribꝰ: vt.ff.de tutelis & ra.distra.l.j.§.nũc tractemus.

n *Absq; distinctione*.quod hic subiicit,sumitur ex cor.§. nõ solum.vsque ad.§.quod autem.sed præcedentia ex.§.si quis igitur.

o *Contractus*.siue mutuum, siue véditio sit in quo interfuerit.

p *Intercessionis*. intercesit mandando,vel fideiubendo,vel cõstituendo, non tamen nouando. Accursius.

*Nouatione*.] C ASVS. Habebam debitorem in decem, & fideiusso.animo nouãdi stipulatus sum decem ei à Titio: an fideiussores sint liberati,quæritur?& dicitur quòd sic,nisi in cõsequenti contractu obligauerint se. Viuianus.

q *Ambigitur*. vt & supra etiam ob chirographa.pecu. l.j. &.ff. de noua.l.nouatione.& de solu.l.solutionem.

*Ivre*.] C ASVS. Dicit Imperator in hac lege quòd electio datur creditori,velit primo conuenire reum , vel fideiussorem relicto reo : nisi aliud fuerit actum.

r *Est potestas*.vt.ſ.eodem.l.non recte.sed hodie contra : vt in

authen.præsente.Ité cótra.huic legi.ff.de verb.oblig.l.si ita stipulatus fuero te sisti.§.possum.sed ibi actum videtur cótra.ff. de admini.rerum ad ciui.perti.l.curatores.§.fi.sed ibi soluitur. Ité contra infra de decur.l.j.lib.x.sed ibi solue. Accursius.

*Si pater.*]*CASVS.* Mutuaui decem Titio.confectum est instrumẽtum.pater tuus interfuit tanquam testis, & in instrumento signum apposuit: non propter hoc erit conueniendus,nisi se obligasset. Viuianus.

a *Acciperet*. scilicet Cornelius.

b *Conueniris*. vt& supra de administra.tutorum.l. si non.& si certũ peta.l. mutuæ.& de actio.& obli.l. nimia. & de rebus eccle.alie. vel nó alie.l.ij.

*Si creditor.*]*CASVS.* Mãdaui tibi vt Titio mutuares decem,& pignus acciperes : sed pignus non accepisti: an me conuenire possis actiõe mãdati, quęritur? Et dicitur quòd non: aliter videor me obligasse, nisi pignus accepisses.

c *Mãdato*. id est quia nõ potest cedere actionem in pignore: vt.ff. mãda.l.si mandato Titij.§.fi.Accursius.

*Filiusfamilias.*]*CASVS.* Pater fundum vendidit: filius in sua potestate constitutus pro euictione fideiusit:an teneatur,quęritur ? Et dicitur quòd sic.Viuianus.

*Filiusfamilias pro patre potest fideiubere.*

d *Tenetur*. potest ergo fideiubere pro patre:vt hic,&.ẽ.de filiofamil.minore.l.j.& qđ cũ eo.l.si ex alio.& ad Velleianũ.l.si paternã.&.ff.qui satisda.cogan.l.ij.§. & filius.&.ff.eo.l.si dubitet.§.filiusfamilias.& pro extraneo:vt.ff.de pecu.l.iij.§.si filius.&.ẽ.quod cum eo qui in ali. potesta.l.nulla.Dubitatio forte hic erat:quia quasi dominus videtur etiam viuente patre:vt.ff.de libe.& posthumis.l.in suis.& institu.de hæredum qualitate & differen.§.sui.

*Etiam.*]*CASVS.* A debitore fideiussorem & pignus accepi: egi hypothecaria.an nihilo minus possum conuenire fideiussorem per hanc actionem, quæritur ? Et dicitur quòd sic: non enim ob hoc quòd egi hypothecaria, liberatus est fideiussor. Viuianus.

e *De iure obligationis*. scilicet hypothecaria, non solum personali contra debitorem vel fideiussorem : nec enim fit nouatio: vt.ff. de pign.l.grege.§. etiam.&.§. si cum defensore.& supra de pign.l.quamuis.ij. Accursius.

f *Fuerit*. à creditore.ad pignora enim agit.

*Fideiussor.*]*CASVS.* Si pro te tam in sortem quàm in vsuras fideiusi:eas quin soluam,non potero recusare.& hoc in prima. Si vero cum alio fideiusi: an possim impetrare vt diuidatur inter nos obligatio?Respon.quòd sic:si vterque nostrum est soluẽndo.& hoc in secunda.

g *Obligatus est*. vel quia expresse se obligauit, vel quia in omnem causam fideiusit : vt.ff. loca.l.quæro.circa princip.&.ff.de admini.rerum ad ciuita.perti.l. ij.in fi.At vbi simpliciter intercessit, dicit Ioan.idem,argu.ff. eodem.l.si quis pro eo.§.si nummos.&.l.amissi.§.fideiussores.&.ff.rem pupil.sal.fore.l.si postea. &.ff.ad municipa.l.Lucius.§. Paulus.Pla.tamen respon.his legibus : quia in omnem causam videtur fideiubere, quæ ex numeratione nata nunc, vel postea nascitura est:vt dicto.§.si nummos. At vsura non nascitur ex numeratione . Item ad.l.amissi. dicit ideo teneri, quia & prædiorum dos fuerat locata expresse vel tacite.arg.ff. loca.l. sed addes.§. illud.Vel expone dotis prędiorum, id est dotalium prædiorum.argu.supra de iure do.l. ij. Tenentur ergo fideiussores marito mercedis nomine dotalium prædiorum, etiam secuto diuortio . Item in.l. si postea.in omnem causam fideiusserat . Item ad.l. Lucius. dicit non semper valere argu.à contrario sensu. Et ipse distinguit an debẽtur ex officio,quo casu cum nec sint in obligatione, & nõ tenetur fideiussor:vt.ff.de eo quod cert. lo. l. centum.aut ex stipulatione, & tũc sic: & pro eo,quia frustra diceret lex in omnem causam aliquando, si semper in omnẽ causam teneretur:vt.d. l.ff.loc.l.quæro. & supra de pac.inter emp. l. in initio. Item quia in pœnis, quæ crescũt contra reum, non tenetur : vt.ff.e.l.fi.&.d. l.cẽtum.Item qui simpliciter promittit, ea tantum quæ in obligatione iam sunt,promittere videtur : vt.ff. de verb.oblig.l. si stipulatus fuerim illud.§. cum stipulamur.&.l. si à colono. Item pro eo ff.eodem.l.fideiussores magistratuum. sed ibi pro sorte tantum interceserit . sed tu serua primam distinctionẽ: vt no.ff. loc.quæro.

h *Diuidatur*.si nó inficientur:vt.ff.e.l.si dubitetur.§.j.

i *Ante condemnationem*. quia dilatoria est, vt dicunt : vt supra de probat .l. exceptionẽ. quod non placet: quia etiam ante litem contestatam deberet tunc opponi. Dic ergo magis anomalam: quia nec est dilatoria, neque peremptoria.& quod dicit, ante condemnationem : subaudi, maxime : nam & post potest proponi: vt.ff. e.l.si fideiussores.§. idem.&.l. inter eos.§. fi.quia & exceptio Velleiani & Macedoniani postea proponuntur : vt.ff. ad Mace.l. sed & si.§. fi.&.l. sequen. Vel dic vsque ad sententiam, & non vltra. Et aliud est in beneficio cedẽdarũ actionũ:vt.d.l.si fideiussores.Ité in.d.l.iter eos.est itelligẽdũ quãdo est appellatũ, vt tunc opponatur exceptio in causa appellationis. Accursius.

*Exceptio diui Hadriani est anomala.*

*Cum alter.*]*CASVS.* Si creditor plures habens fideiussores contra vnum egit, & solidum exegerit: an ille contra fideiusso.agere possit,quæritur?Et dicitur quòd non:nisi à creditore fuerit ei cessa actio.& hoc in prima. Idẽ est ĩ fisco creditore, vt fideiussor soluens intra annũ aduersus fideiusso. pigno.actio. habeat,si ius pignoris vel actionis sibi fuerit cessum. Viuianus.

k *Non competit*.vt &.ff.e.l.vt fideiussor.secus in tutore,qui cõtra cõtutores habet vtilẽ actionẽ:vt.ff.de tu.& ra.dis.l.j.§.nũc tractem⁹.& sic tutor triplex habet auxiliũ:beneficiũ scilicet epistolę.Ité cedũtur actiones.Ité habet vtilẽ,& sine cessione: vt.d. §.nũc tractem⁹.&.ff.de neg.gest.l.si ex facto.sed fideiussor habet tantũ prima duo.Item no.q̃ fideiussor soluẽdo ꝓ reo, nõ liberat reũ ipso iure:vt.ff.mãda.l.Papinianus.quia nec est ꝓprie solutio,sed preciũ cedẽdarũ actionum:vt.ff.de solu.l.Modestinus. &.ff.e.l.cũ his.& de cẽsi.l.cũ possessor.exceptio tamẽ competit debitori:& quo ad hoc dicitur solutio:vt.ff.de iudi.l. de qua re. §.fi.&.ff.de peti.hære.l.si quid possessor.§. sed & si.sed licet sit inutilis actio creditori futura per exceptionem:tamen cessa valet:sicut aliàs inanis actio vel obligatio aditione hæreditatis confirmatur:vt.ff.de solu.l.Stichum.§. aliquando.

*Tutor cõtra cõtutores tri plex habet auxilium. Fideiussor soluẽdo pro reo, ipsum non liberat ipso iure.*

l *Fisco*. scilicet creditori.

m *Ius pignoris*. item personalis obligationis : vt.ff. eodem.l. fideiussoribus.

acciperet[a], se nõ obligauit:frustra ex eo quòd tabulas obligationis vt testis signauit, conueniris[b].PP.XI. Kalendas Iul. Messala & Sabino Conss.

*Mandator non obligatur ex forma statuti, vel omissa forma mandati. Baldus. Vel sic: Mandans vt alicui mutuet pignoribus datis, non potest ab illo conueniri sine pignoribus mutuante. Salycetus.*

VII. Idem A. Eroti.

SI creditor conditioni mandato[c] adscriptæ cum pecuniam mutuam daret in accipiẽdis hypothecis,non paruit:frustra te iudicio mandati conuenit, quando non aliter te obligasse ĩtelligaris, quàm si pignoribus contraheretur obligatio. PP.Kalendis Iul. Læto . II. & Cereale Conss. B

*Filiusfamilias potest pro patre fideiubere. But.& Saly.*

VIII. Imperator ALEXANDER A. Longo.

FIliusfamilias qui pro patre, quamuis in venditione fundi, fideiusit : tenetur[d].PP. II. Idus Octobris, Maximo. II. & Aeliano Conss. C

*Licet actum sit hypothecaria, non liberatur fideiussor. Baldus. Vel sic: Persecutio pignoris non liberat fideiussores. Salycetus.*

IX. Idem A. Aristocrati.

ETiam si de iure obligationis[e] pignorum actum fuerit[f], fideiussoribus liberatio nõ contingit.PP. V. Kalẽd. Decẽb. Maximo. II. & Aeliano Conss. D

*Si fideiussor iterceſit in sortẽ & in vsuras, tenetur in totum, & habet beneficiũ hoc diuisionis. Baldus. Vel sic: Si fideiussor se obligauit pro vsuris, ad illas tenetur. Et beneficium diuisionis quod habẽt fideiussores, debet opponi ante sententiam. Salycetus.*

X. Idem A. Vitali.

FIdeiussor seu mandator si in vsuras quoq; obligat⁹ est[g], iustã causam recusandi eas soluere non habet. Vt autẽ is qui cum altero fideiusit, non solus cõueniat, sed diuidatur[h] actio inter eos qui soluendo sunt: ante condemnationem[i] ex ordine postulari solet. PP.*

*Fideiussor soluens solidum, non agit cõtra fideiussores nisi actiones sint cessæ: & vt cedantur potest petere tam à fisco creditore, quàm à priuato. Baldus.*

XI. Idem A. Sallustio.

CVm alter ex fideiussoribus in solidum debito satisfaciat, actio ei aduersus eum qui vnà fideiusit,nõ cõpetit[k]. Potuisti sanè cum fisco[l] solueres, desiderare vt ius pignoris[m] qđ fiscus habuit, in te transferretur:& si hoc ita factum est, cessis actionib⁹ vti poteris. Quod & in priuatis debitis obseruãdũ est.PP. VII. Kal. Nouẽbr. Alexandro. A. III. & Dione Cõss.

BIU Cujas

fideiussoribus.& de solu.l.Stichum.§.penul.

*Landitus.*]CASVS. In Latino stipulati à te decem, in Græco respondisti,& intellexisti:an sis obligatus, quæritur? Et dicitur quòd sic.& si aliquis contra illud persuaserit, magis videtur blanditus,quàm verũ dixisse.Intellige,ꝙ tantũ fideiubeat pro aliquo apud me,& illa si ipse non solueret,stipulatus sum à te.

a *Dixisti.*respondendo Græcè, vel alio verbo quàm fueris interrogatus: vt & supra de contrahen.stipul.l. omnes.mens enim magis quàm verba spectatur: vt & supra de fideicommiss.l.cum virum.

b *Si Barsatoram.* Duobus modis intelligitur hæc lex. Primo quòd hic Lysanias ꝓmisit hunc Iatronem iudicio sisti,& sic quasi fideiussor fuit: non vere, cum nulli obligationi accesserit. Vel ergo exhibebit, vel secundum consuetudinem, vel motum iudicis punietur: vt. ff. de custo.re.l. si quis reũ. & infra ad Turpill. l. ij. vel aliter, promisit se inuenturum latronem, & super hoc etiã fideiussorem dedit. licet ergo inuenerit, nõ tamen est liberatus,nisi exhibeat: vt.ff.de in ius vocand.l. eum pro quo. Nam verba cum effectu &c. vt. ff. quod quisque iuris.l.j.§. hæc autem verba. sicut & qui haustum aquę promisit:nam & iter promisisse videtur:vt.ff.de seruitu. rustico. prædio.l. iter. §. fin. *ADDITIO.* Aduertas ꝙ hanc. l. notant doctores ad quęstionem,pone statutum dicit, si quis de nocte fuerit inuentus cum armis, punietur tali pœna. Visus est aliquis cum armis de nocte, an inciderit in pœnam? & dicunt doctores communiter quòd non: sed requiritur quòd fuerit corporaliter apprehensus,per.l.istam.ita vult Barto.hic,& in.l.j.in princip.ff.de acquiren.possessio.& Cy.in.l.licet.supra de acquiren. possessio. de qua quæstione videas latius per Ange.& Ioan.de Imol. in. l. iij.§.inde Neratius.ff.de acquiren.possess.

*Diuersitas idiomatis fideiussores non vitiat.hoc dicit.Vel sic: Fideiussor obligatur verbis tantum,non re,non consensu,non literis, apud intelligentem tamen. Baldus. Vel sic:Fideiussor obligatur per stipulationem,etiam si verba sint Græca.Salycetus.*

XII. Idem. A. Theodoto.

BLanditus tibi est, qui non teneri te persuasit, quòd cũ pro alio interuenires, ὅτι ὁ μὴ θέλεις ποιήσω †, dixisti a :* cum & his verbis obligationem verborum posse contrahi pridem receptum est. PP. VI. Kalendas Septembris Agricola & Clemente Conss.

*Qui promittit latronem inuenire, videtur promittere in iudicio sisti:& si non sisti,punitur.hoc dicit. Vel sic: Ille dicitur inuentus,qui est inuentus & captus, & repræsentatus curiæ. Vel sic: Qui promittit antecedens,videtur promittere consequens. hoc dicit secundùm secundam lecturam. Butri.*

XIII. Pars ex epistola GORDIANI. A. ad Auxium.

SI Barsatoram b * Iatronem Lysanias decurio inuenturum se spopondisset: aut exhibere compellendus est,aut trãsmittendus ad præfectum prætorio, c vel ad præsidem prouinciæ.

*Sola solutio non acquirit fideiussori hypothecariam,vel personalem, nisi cedantur. Baldus.Vel sic:Actio mandati competit fideiussori soluenti, non hypothecaria competens creditori,nisi cedatur: quæ cessa potest intentari contra possessores bonorum. Salycetus.*

XIIII. Iidem. A. Saliuo.

MAndati actio personalis est. quæ si nomine fideiussoris, d vel aduersus debitorem, seu hæredes eius competit: e præses prouinciæ,quæ deberi compererit, reddi iubebit. Pignora etenim,quæ reo stipulandi nexa fuerunt, ita demum ad vos transeunt,si facta nominis redemptione, solutio celebrata est f, vobisque mandatæ sunt actiones. Quod si factum est,ea quoque vobis persequẽtibus,aduersus pignorum possessores extraordinariam g iurisdictionem idem vir clarissimus impertietur. PP. III. Nonas Iulij Gordiano.A.& Auiola Conss.

*Fideiussor soluens indebitum, agit condictione indebiti. Item si fiscus succedit reo debendi,& soluit: liberat fideiussores. Baldus.*

XV. Idem. A. Claudiano.

SI indebitam pecuniam quasi ex causa fideiusionis obstrictus in cautionem per errorẽ h deduxisti,tam doli mali exceptione vti, quàm condicere vt obligatio tibi accepto feratur,potes. Non est autem dubium,fideiussorem rei promittendi,bonis ad fiscum deuolutis, si idem fiscus ob debitum restituendum fuerit i conuentus, & soluerit, liberari.PP.V. Kalen.Decembr.Gordiano.A. & Auiola Conss.

*Actio per litis contestationem diuisa,integrari non potest.Bal.Vel sic:Electio non nocet creditori quo minus aduersus alium confideiussorem habeat regressum:sed diuisio facta pro cuiuslibet rata sic.h. d. secundum glo.Saly.*

XVI. Idem. A. Maximo.

LIberum fuit antequã lis aduersus omnes fideiussores cõtestaretur: vnum eorũ eligere creditori, k si modò cæteros minus idoneos existimaret. l At nunc post litis contestationem,petitionem diuisam redin-

*Fideiussor quã actionem habet. Fideiussor per solã solutionẽ non acquirit sibi hypothecariam.*

cautionem per condictionem sine causa,vt accepto feratur,condicet.& hoc in prima. Si bona debitoris sunt à fisco occupata, & creditor agat aduersus fiscum,& exigat:non est dubium quin liberetur fideiussor. Viuianus.

*a Placet Sa ly.& est dicligenter ad hoc aduertendum.*

g *Extraordinariã.* id est sine solẽnitate quæ olim desiderabatur: vt institu.de interdic.§.fi. & supra de formulis. Vel dic extraordinariam,id est vtilem hypothecariã.directa vero ipsi numeranti daretur.Accursius.

*SI indebitam.*]CASVS.Habebã debitorem & fideiussorẽ: soluit mihi debitor fideiussore ignorante: post solutionem factã extorsi cautionem ab eo de pecunia reddenda:si soluit,repetet per condictionem indebiti:si non soluit, & agã, excipiet de dolo, &

*Codex.*



BIU Cujas

*Actio per litis contestationē diuisam non redintegratur.*

a *Iuris ratio non patitur.* opposita exceptione taciti pacti: vt. & ff. eo. l. amissi. §. j. & ff. de euic. l. si per imprudentiam. §. fina. & supra de pac. l. si creditores. Sed contra infra eodem. l. reos. & l. fin. sed hic diuisit ab vtroque parte petendo, ibi autem ab vno tantū petiit. vel solue vt ibi. Item cōtra. ff. de leg. j. si ex toto. §. j. Solue vt in dicta. l. supra de pactis. si creditores. Et nota secundum Irn. quòd non in electione, sed diuisione sibi præiudicauit: vt argumen. ff. quod fal. tuto. aucto. l. nouissime. §. finali. Accursius.

OMissis.] CASVS. Electionē habet creditor, in residuum debitum, quod non potest redigi ex pignoris venditione, cōuenire fideiusso. quo casu primo aget hypothe. Viuianus.

b *Conueniri.* vt & supra eodem. l. creditori. & ff. eo. l. inter cos. §. creditor.

c *Ex his.* scilicet pignoribus.

d *Acceptus sit.* vt & ff. manda. l. qui mutuam. sic & ff. eod. l. si fideiussores. in princip.

*Vt proponis.*] CASVS. Si creditor in centum habeat pign[9] quòd valeat centum, & fideiussor lege vel pacto distrahat. pro. l. an pro residuis. l. quæ sibi debētur adhuc, habeat regressum aduersus fideiussorem, quæritur? Et dicitur quòd non.

e *Vendidisti.* & ita teneris debitori pignoratitia actione ad interesse, quod est puta decem: vt supra si vendi. pigno. aga. l. j. sicque in eo factus es debitor tui debitoris. vnde fideiussor potest cōpensationem obiicere: vt. ff. de compensa. l. si quid à fideiussore. cum exceptio reo competens, & fideiussori detur: vt supra de except. l. defensiones. Accursius.

*Si alienā.*] CASVS. Si pro Titio fideiubere mandasti, vel te pro eo soluturum constituisti, non compellitur creditor eum primo conuenire: sed electionem habet an velit te primo conuenire, vel eū, nisi ab initio aliter conueniisset.

f *Suscepisti.* non trāsferendo in te: sed ita quòd reus principalis remansit obligatus: quod fit constituendo, fideiubendo, ac mandando: quia mādatum in casu sequitur principalem obligationem: vt. ff. manda. l. si vero non remunerandi. §. si post creditam.

g *Vel fideiussorio.* diuidit quod in genere dixerat.

h *Quocunque alio.* puta constituendo: sed hodie corrigitur hæc lex per authen. præsente. supra eod. positam. Accursius.

*Sententia.* [CASVS. Pone quòd omnia bona debitoris fuerunt confiscata: quomodo subueniendum erit creditori, quæritur? Et respon. quòd habebit electionem an velit conuenire fiscum, vel hæredem debitoris, vel successoreni, aut fideiussorem.

i *Bonorum omnium.* scilicet debitoris.

k *Continente.* sicque fiscus vt hæres tenetur: vt supra. eo. l. j.

l *Intercessores.* scilicet quosdam, cum multi essent: sed hoc videtur falsum: vt supra eo. l. non recte. in fine. Sed dic quòd illud est ex beneficio epistolæ. Vel dic quòd dat hic electionem conueniendi fiscum vel fideiussores. quod & hodie est immutatum: vt supra eodem. authen. præsente. Accursius.

*Sicut.*] CASVS. Sicut electio datur creditori quem velit conuenire, scilicet fideiussorem an principalem: ita non compellet creditor fideiussorem ad solutionem nisi cedat actione hypothe. id est ius quod aduersus debitore habet. Viuianus.

m *Sicut eligendi.* contingit eundem eidem sæpius debere decem.

n *Creditor.* secus in patre fideiussore pro filio: vt infra de decurio. l. j. libro. x. Accur.

o *Vrgeri.* vt & supra eo. l. ij. & l. mandati. in fi. & ff. de sol. l. Stichū. §. penulti. & etiam post condemnationem: vt ff. eo. l. si fideiussores. §. idem respondit.

*Si vltra.*] CASVS. Mandaui de quinque mutuandis: accepisti decem: non nisi in quinque tenebor. Vel dic aliter vt in glo.

p *Mandatorio.* mandaui de decem tibi mutuandis: & me reddiderum scripsi: tu quinque tantum accepisti. non teneor ex eo quod est mandatum, si vltra est numeratum. Et legitur plane tota, nisi in fine: quod ita verte, ex hoc quòd mandatum tuum est vltra numeratum: vel econtra pone: & finis legitur plane, & principium ita, si vltra hoc quod scripsisti te daturum, accepit &c.

q *Daturū.* i. redditurū.

r *Numeratum est.* diligenter ergo &c. vt. ff. man. l. diligēter. & l. rogatus. & institu. eodem. §. is qui exequitur.

*Eos.*] CASVS. Creditor habet electionem quem velit cōuenire, an princi. an fideiussores: omnes: an vnum in solidū, vel omnes pro parte. si tamen vnum conuenerit, neque exegerit, quia idoneus non est: nihilo minus ad alium habebit regressum: cum

---

tegrari, iuris ratio non patitur[a]. PP. II. Id. Iun. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

*Omisso pignore potest conueniri fideiussor, nisi contrarium sit actum. hoc dicit. hoc est correctum: quia eousque potest ad bona debitoris sine controuersia haberi recursus, & non potest fideiussor inquietari. supra eod. authen. præsente. Bal. Vel sic: Creditor qui accepit fideiussores & pignora, potest fideiussores eligere, nisi in subsidium pignorum sint accepti. Salyce.*

XVII. Idem A. Brasidæ.

OMissis quoque pignoribus fideiussorem à creditoribus vtiliter conueniri, [b] nisi in id tantum, quod ex his [c] refici non poterit, acceptus sit: [d] explorati iuris est. PP. VI. Idus Mar. Attico & Prętextato Coss.

*Creditor qui vendit rem obligatam minus iusto precio, totum iustum sibi computare tenetur. Bald. Vel sic: Si creditor minori precio vendit fundum debitoris, residuum iusti precii à fideiussore non iure petit. Salyce.*

XVIII. Imp. PHILIPPVS A. Smyrnæ.

SI (vt proponis) fundum ob debitum obligatum non iusto precio vendidisti: [e] residuam quantitatem, quam ex precio eiusdem seruare potuisses, refundi tibi à fideiussore nō iure poscis. PP. V. Kalend. Augusti Peregrino & Aemiliano Conss.

*Suscipiens obligationem pro alio, potest conueniri omisso reo principali, qui accipit pecuniam mutuo. Bal. Vel sic: Constitutor & fideiussor vel mandator nō potest compellere creditorem vt prius exigat reum principalem, nisi aliter conuentum fuerit. hoc dicit. & est hæc lex correcta per authē. præsente. supra eo. Salyce.*

XIX. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & CC. Sabino.

SI alienam reo principaliter constituto obligationē suscepisti, [f] vel fideiussorio, [g] siue mandatorio, vel quocunque alio [h] nomine pro debitore intercessisti: non posse creditorē vrgeri, eum qui mutuam accepit pecuniam, magis quàm te conuenire, scire debueras: cum si hoc in initio contractus specialiter non placuit, habeat liberam electionem. S. II. Kalen. Maij. AA. Conss.

*Licet principalis sit confiscatus, potest conueniri fideiussor. Bal.*

XX. Idem AVGVSTI & CC. Aureliano.

SEntentia bonorum omnium [i] ademptionem continente, [k] rei damnati principalis intercessores [l] eligendi creditori potestas non adimitur.

*Conueniens fideiussorem, debet ei cedere iura pignorum & hypothecæ: nec potest fideiussorem ad soluendum cogere nisi primo actionibus ei cessis. hoc dicit. Vel sic. Sicut subuenitur creditori vt eligere possit fideiussores: ita subuenitur fideiussori vt fiat pignorum cessio. Bal.*

XXI. Idem AVGVSTI & CC. Iuliano.

SIcut eligendi [m] fideiussores creditor [n] habet potestatē, ita intercessorem postulantem cedi sibi hypothecæ siue pignoris obligata iure, non prius ad solutionem (nisi mādata super hac re fuerit persecutio) cōuenit vrgeri. [o] S. XI. Kalend. Nouembr. AA. Conss.

*Non potest teneri mandator vltra quàm principalis teneatur. Bal. Vel sic: Mandator non tenetur de numeratis vltra mandatum, nec etiam nisi de acceptis intra mandatum. Salyce.*

XXII. Idem AVGVSTI & CAESARES Hermiano.

SI vltra hoc quod accepit ea pro qua te mandatorio [p] nomine intercessisse commemoras, daturum [q] te scripsisti: præses prouinciæ ex hoc quod vltra mandatum tuum numeratum est [r], à te nihil exigi patietur. S. XII. Kalend. Maij. CC. Conss.

*Electio creditori non nocet, siue in totum, siue pro parte fiat. Bald. Vel sic: Electio vnius de pluribus principaliter vel accessoriè obligatis, non præiudicat quo minus contra alios agat creditor: nec vt illis non existentibus soluendo, reuertatur ad primum. hoc dicit visis glo. Vel sic, vt hæc litera sonat: Siue eligatur principalis, siue accessorius, non prohibetur creditor ad aliū eorum accedere, nec ad electum reuerti. hoc dicit. & iste casus videtur mihi magis applaudere literæ. Etiam multa contraria cessabunt. Salyce.*

XXIII. Idem. AA. & CC. Antipatro.

BIU Cujas

cum electione nullus eorum liberetur.

a *Reos principales.* scilicet debendi.

b *Eligere.* in solidum.

c *Non faciente.* propter inopiam.

d *Egeras primo.* scilicet in solidum.

e *Ad alium.* scilicet primum.

f *Reuerti.* aliis nihil habentibus.

g *Licet.* vt. ff. de leg. j. l. si ex toto. & argumẽ. ff. de separatio. l. debitor. & ff. de pecu. l. & ancillarum. §. illud. & l. quoties. §. si creditor. & infra eod. l. fina. Sed contra supra de pactis l. si creditores. Solu. vt ibi. Item contra supra eod. l. liberum. Solu. ibi post litem contestatam: ipsa lite pendente ante sententiam non potest redintegrare petitionem diuisam: sed post sententiã sic, si conuentus non potest satisfacere: vt hic. Vel ibi egit pro parte contra omnes animo diuidendi: hic autem contra vnum, & in solidum. Vel hic fuit deceptus conueniendo eum de cuius facultatibus amplius sperabat, quàm in his esset: ibi non errauit. argumen. instit. quibus ma. non licet. §. in fraudẽ.

h *Ideiussoris. Tenetur.* vt instit. eo. §. ij.

i *Si idem.* contingit eundem idem sæpius debere.

k *Vtriusque.* scilicet fideiussori & reo.

l *Finita.* ne sit idem pro se obligatus, & ne duplex ciuilis sit in eodem, altera principalis, & altera accessoria: vt. ff. de solu. l. hæres. §. ij. & plene dixi de hoc ſ. de pactis. l. debitori. & facit. ff. de separa. l. debitor. in princip. Accursius.

REos principales, [a] vel mãdatores simpliciter acceptos eligere, [b] vel pro parte cõuenire, vel satis non faciente [c] contra quem egeras primo [d], post illum ad alium [e] reuerti [f] (cum nullus de his electione liberetur) licet. [g] S. Non. Decẽb. Nicomediæ. CC. Conss.

*Fideiussoris obligatio transit ad hæredem: sed si fideiussor debitori succedit, obligatio fideiussoris confunditur, & non potest amodo vt fideiussor, sed vt principalis conueniri. Bald.*

XXIIII. Iidem AA. & CC. Pergamio.

FIdeiussoris quidem hæres exemplo rei principalis tenetur. [h] ℣ Sed si idem [i] vtrisque [k] succedat, intercessionis obligatione finita [l] velut principalis tantùm debitoris hæres conueniri potest. S. XI. Kalen. Ianua. CC. Conss.

*Fideiussor interuallo longi temporis non liberatur ab eo quod restat soluendum. h. d. Vel sic: Si pignora distracta sint vsucapta, fideiussor non prohibetur conueniri. Salycetus.*

XXV. Iidem. AA. & CC. Philippo.

PIgnoribus datis à reo principali distractis, [m] nec post longi temporis interuallum residuum à fideiussore creditor petere prohibetur. S. VI. Kalẽ. Ianuarij. CC. Conss.

*Qui promittit aliquem iudicio sisti, apposito termino cum pœna, potest purgare moram sistendo, vel reum principalem defendendo vsque ad tempus semestre, nisi contrarium actum sit: & si reus principalis decedit intra primum terminum, fideiussor liberatur, & non incidit in pœnam. Sed si reus principalis decedit intra secundum terminum statutum ad purgandam moram, fideiussor non liberatur à pœna: immo exigitur cum effectu, & ius purgandi moram, quod competit fideiussori, transmittitur ad hæredem fideiussoris. Vel breuius: In iudicio stipulatio pœnalis habens diem, pœna committitur, & purgatur: quod locum habet in præparatoriis, non in decisoriis. Baldus.*

XXVI. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

SAncimus, [n] si quis pro alio spoponderit, quatenus eum intra certum tempus tradat, [o] vel certã quantitatem pecuniarum pro eo inferat, [p] & tempore statuto iam effluẽte non poterit eum repræsentare, non statim pecunias pro eo stipulatas inferre, sed competere [q] quidem post temporis lapsum omnimodo pœnalem actionem: non autem statim summam pro qua fideiussor admissus est, profligari. [r] ℣ Sed si quidem vsque ad sex mensium spacium tempus statutum sit, aliud tantum ei indulgeri sancimus, intra quod si posit [s] personam exhibere, & eam tradere, pœna sit liberatus. ℣ Sin autem amplius quàm sex mensium tempus ab initio cõstitutũ est: [t] tunc quãtacunque temporis curricula data sunt, tamen post lapsum eorum semestres tantùm habere eum inducias, intra quas sit ei licentia personam & non pecunias [u] reddere. [x] ℣ Sinautem & secunda adiectio temporis excedat: tunc omnimodo pœnam pecuniariam persoluat. Sed si quidem post statutum ab initio tempus completum, maluerit reum pro quo cõuenitur defendere: licere ei hoc facere, [y] nisi pacti tenor ad hoc reclamauerit, si forsitan sine cuius si casu fortuito fuit impeditus: quia tunc non tenetur ad pœnam: vt infra eod. §. sin autem & secundũ. & facit supra eod. authen. præsente.

m *Distractis.* à creditore. & est plana. vel dic à debitore creditore ignorante: aliàs teneretur creditor interpellare vsucapionem: vt argu. ff. de fun. do. l. si fundus. &. ff. de nego. gest. l. at qui. §. cum me. Accursius.

*Ancimus.* ] CASVS. Promisi aliquem sistere in iudicio, qui deliquit: & si non sisterem, promisi centum nomine pœnæ. quando committatur stipulatio pœnalis, distingue: aut fuit adiectum tempus sex mensium, aut maius, intra quod debui reum repræsentare. Primo casu, si intra sex menses non venerit, incido in pœnam: sed statim peti non poterit, sed dabitur mihi spacium adhuc sex mensium, intra quod si reum repræsentauero, liberor à pœna: quo elapso nec reo veniente soluam pœnam. Si vero post spacium sex mensium ab initio constitutum vellem reum defendere, possem: nisi esset adiectum pactum de reo non defendendo, vt si inciperem eum defendere, oportet vt perseuerem vsque in finem, nec pendente lite reum repræsentabo, essem à pœna liberatus. post secundum autem tempus mihi concessum omnino non à pœna essem liberatus. quod dictum est, locum habet in fideiussore, & eius hærede.

n *Sancimus.* loquitur hæc lex quando fideiussio fuit facta in scriptis: inferior lex scilicet, si fideiussor, quando non interuenit scriptura. vel hæc loquitur quando quis principaliter promisit se exhibiturum alium. sequens quando ipse reus & alium fideiussorem dedit. vel secundum Ioan. vtraque lex loquitur quãdo quis promisit aliquem iudicio sisti. In quo ergo differunt? Potest dici quòd hæc in criminali, illa in ciuili. vel verius hic appositum est certum tẽpus: ibi non. præterea hic fuit certa pœna apposita: ibi non.

o *Tradat.* id est exhibeat. & hoc tempus arbitrio partium vel iudicis statuitur: vt. ff. qui satisdare cogan. l. de die.

p *Pro eo inferat.* nomine pœnæ.

q *Sed competere.* non tamen efficaciter.

r *Profligari.* id est exigi. sed contra supra de contrahenda & cõmitten. stipulatione. l. magnã. &. ff. de actionib. & obligationib. l. traiectitiæ. Solu. speciale in iudiciis. sic & aliud supra de iudi. l. properandum. in fine. & supra si tutor vel curator. l. etiam. Item aliud. nam minor obligatur aliàs: vt supra de in integ. restitutio. l. si curatorem. in iudicio non: vt. ff. de re iudicata. l. acta. §. contra. Sic etiam in arbitris est speciale, nisi dies ab arbitro sit statuta: vt. ff. de arbi. l. si cum dies. §. fina. &. l. seq. &. l. Celsus.

*Minor an possit & extra iudicium, & in iudicio obligari.*

s *Posit.* commode. secundum Azo. vt. ff. si quis cau. l. & si post tres. vel ibi fuit certum tempus: hic non. Accursius.

t *Constitutum est.* quid si minus? Respon. id solum duplicari: vt supra proxi. innuere videtur.

u *Et non pecunias.* id est pœnam, quæ tamen soluta non potest repeti: vt. ff. de condic. inde. l. pœnæ. sed videtur non tam magnum tempus dari debere, sed paucos dies: vt. ff. si quis cautionibus. l. & si post tres. quæ est contra. Solu. hæc corrigit. vel hæc in fideiussore dicit: illa in principali.

x *Reddere.* proprie & improprie. & no. verbum semel positum &c. vt. ff. si cer. peta. l. certi condictio. in principio. Accursius Florentinus.

y *Hoc facere.* dum sex menses secundi tituli durant: quibus elapsis statim videtur exigi pœna: vt hic dicit: sed & tunc dantur pauci dies, intra quos potest mora purgari secundum Azo. vt. ff. si quis cau. l. & si post tres. vel ibi fuit certum tempus: hic non. Accursius.



BIU Cujas

a *Defensione.* id est sic dixit, soluam pœnam si non exhibeam, nec volo posse eum defendere.

b *Nisi intra.* quæ dicta sunt de pœna, vera sunt: nisi &c.

c *Subtractus.* vt & ar. ff. ad Turpil. l. in senatus. §. si propter mortem. & §. seq. & ff. de consti. pec. l. qui autem. §. sed & si quis. & ff. qui satisda. cog. l. si decesserit. & ff. quod vi aut clam. l. si alius. §. est autem. sed arg. contra. ff. de fur. l. inter omnes. in princip.

d *Commissa.* cum effectu.

e *Pro vtilitate.* scilicet hominum.

*SI fideiussor.*] CASVS. In ciuili causa promisi aliquem exhibere in iudicio: fideiuss. dedi pro eo quòd staret. aut fideiusio facta est in scriptis, aut non. primo casu in perpetuum teneor: secundo casu, elapsis duobus mensibus liberor. Si vero coram tabellariis promisi, an promisi in scriptis distinguitur, aut erat publica persona quæ conuenitur, aut priuata. primo casu in perpetuum teneor, pinde ac si scriptura interuenisset. secũdo casu, nisi ad duos menses.

*† Not. hic Salyc. difficultatẽ excusare à pœna: de quo per Barto. & doct. in l. continuus. §. illud. ff. de verbo. obli.*

*Reũ exhibere promittens, quanto tempore tenetur.*

f *Si fideiussor.* qui reũ exhibere promisit iudicio sisti, qui vtique nõ debet perpetuo teneri, & esse in suspenso: sed si quidem promisit sine scriptis, elapsis duobus mensibus liberatur, siue in causa publica, siue priuata: nisi in causa publica coram tabulariis hoc confessus est: tunc enim perpetuo tenetur, sicut & si scriptura interuenisset. Accursius.

g *Cautionẽ.* in scriptis.

h *Confessus est.* scilicet se fideiussisse. quę confessio pro cautione habita in scriptis putabatur valere propter tabellionum præsentiam. Et not. hic argu. quòd si quis deprehenditur cum aliqua, & iurat se eam vitiasse: pro veritate accipitur. sic. ẽ. de arbi. l. ne in arbitris. §. j. & ij. & iij. & ff. de dona. l. ex hac scriptura.

i *Fideiussione.* nã tũc elapsis duobus mensibus liberatur. Accur.

*Actionem mouens, intra bimestre litem contestari debet.*

k *Liberari.* hoc ideo quia qui agit, promittit se litem contestaturum intra duos menses: vt. ẽ. de lit. contesta. authen. libellum. secundum Azo. & H. quod non placet: cum tempore huius legis illa authent. non esset. Sed illa potest esse ratio, quia non debet esse diu in suspenso promissor: vt. ff. de diuer. & tempo. præscrip. l. si seruus. nec alterius negligentia debet esse damnosa. & ratio authenticæ ex hac. l. colligitur: non hæc ex illa. Obtinet autem hoc nisi fideiusserit in scriptis, vel in publica causa in præsentia tabulariorum. tunc enim perpetuo tenetur. Vel saltem vsque ad trienniũ, quo durat instantia iudicij: vt. ẽ. de iudi. l. properandum. §. j. Item lex superior videtur contra: quia vltra tenetur. sed ibi in scriptis, hic sine scriptis. Vel aliter differt, vt in eius princip. not. Vel ibi certum tempus appositum fuit in fideiubendo: hic nõ. & hęc est bona.

l *Pro scriptura.* & sic perpetuo tenetur: vel intra triennium, vt dixi, nisi ante causa sit finita: quia extunc non tenetur: vt. ff. de fideiuss. l. Græcè. §. & post litem.

*GEneraliter.*] CASVS. Sicut creditor habet electionẽ an velit conuenire reũ, vel fideiussorẽ: ita creditor qui habet duos vel plures fideiussores, potest vnum ex fideiuss. conuenire in solidum: & eo conũcto nõ propter hoc erunt liberati alij, vel principalis, nisi in solidum satisfaciat conuentus. de hoc dicit Imperator quòd iusit legem generalẽ facere qua hoc cauetur: quia si contrahentes hoc agere possunt inter se, vt conuẽto vno non propter hoc ali⁹ liberetur: multo magis potest per legẽ statui & definiri, ne tabellionum simplicitas præiudicet creditoribus. Viuianus.

m *Statutum est.* vt & supra eod. l. reos. Accursius.

n *Prospectum.* vt vnus alterius conuẽtione nõ liberetur.

o *Electione.* not. per electionem: sed si diuisit petitionem per partes, sic: vt. ẽ. e. l. liberũ.

p *Cõstituimus.* vt & ff. mand. l. si mandato Titij. §. Paulus respondit. Accursius.

q *Non concedentes.* immo videtur contra: vt ff. de duobus reis. l. ij. quæ est cõtra. Solu. ibi petiit animo nouandi: vel ibi petiit, & habuit. Accursius.

r *Si enim.* No. sic institu. de leg. fu. ca. toll. & ff. de pactis. l. pactũ. §. j. & ẽ. de rei vxo. act. l. j. §. j. Accursius.

*Simplicitati.*

defensione[a] facienda pro eo fideiusit. Sed si defensionẽ subierit, eam vsque ad finem implere: nulla ei licentia concedenda in medio personam tradere, & pecuniarum dationem effugere. ¶ Sinautem & secũdum tempus effluxerit, nullo modo ei licentia concedatur nec ad defensionis venire præsidium: sed omnimodo pœnam conferat, nisi intra[b] primũ tempus quod statutum est, reus principalis ab hac luce fuerit subtract⁹. [c]† tunc enim penitus ab exactione pœnæ liberum eum custodiri oportet. ¶ Quòd si secundo tempore instante mortuus fuerit, nihilo minus pœna iam commissa[d] à fideiussore exigatur: omnibus quæ in fideiussores, quando tali pœnæ fuerint illigati, statuimus, & in hæredes pro vtilitate[e] eorum obtinentibus. Dat. VI. Kalend. April. Constãtinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

*Fideiussor de iudicio sisti, si non est inde confecta scriptura fideiusionis, licet postea apparet confessio in scriptis, non tenetur: nisi intra duos menses lis initietur: & hoc est in causa priuata, sed in causa publica perpetuo tenetur. Bald. Vel sic: Promittens alium exhibere vel sistere in iudicio sine scriptis, liberatur per lapsum duorum mensium quibus actor negligens fuit. Et in causa publica promissio intelligitur in dubio facta in scriptis. secus in causa priuata. Salycetus.*

XXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI fideiussor[f] nullam quidem cautionem[g] faciat, ostendẽs se fideiussorem extitisse, præsentibus autem tabulariis hoc confessus est, [h] quòd in fide sua eum susceperit: dubitabatur à Palæstina aduocatione, vtrúmne post duos mẽses liberetur, quasi sine scriptis fideiusione[i] facta secundum generalia edicta sublimissimæ prætorianæ sedis: an, vtpote scriptura interueniẽte, teneatur. ¶ Et diuisio alia introducebatur, si idem iuris esse debeat tam in publicis causis, quàm in priuatis. ¶ Sancimus itaque, nisi confessio literis exposita fuerit à fideiussoribus ex repręsentatione personarum, licet attestatio super hoc processerit, attamen adhuc sine scriptis esse fideiussionem, videlicet in causis priuatis existimari: & duobus mensibus effluentibus, ab huiusmodi nexu fideiussores liberari: [k] nisi in tẽpus certum data est fideiusio. Tunc enim in tantum eam extendi, in quãtum etiam attestatio fuerit expressa. ¶ Sinautẽ in publica causa necessitas interueniat, tũc omnimodo attestationem pro scriptura[l] haberi. Multis etenim priuilegiis ꝓpter publicas necessitates publico iuri pręstitis, non ab re est & nos huiusmodi prærogatiuam ei condonare. Dat. XII. Kal. Mart. Constantinop. post consulatũ Lampadij & Orestis VV. CC.

*Contestatio facta cõtra alterum principaliter vel accessoriè obligatum, non liberat alterum. Et illud quod cotidie consuenit apponi in instrumentis, debet haberi pro apposito. Bald. Vel sic: Electo vno de fideiussoribus vel mandatoribus, non liberatur alter: nec reus principalis similiter: nec electo vno de reis principalibus, liberatur alius correus, nec fideiussores vel pignora: & quod potest fieri per pactum, potest fieri per legem. Salyc.*

XXVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

GEneraliter sancimus, quẽ admodum in mandatoribus statutum est, [m] vt contestatione contra vnum ex his facta, alter non liberetur: ita & in fideiussoribus obseruari. ¶ Inuenimus etenim & in fideiussorũ cautionibus plerũque ex pacto huiusmodi causæ esse prospectũ: [n] & ideo generali lege sancimus, nullo modo electione[o] vnius ex fideiussoribus vel ipsius rei alterum liberari: vel ipsum reum fideiussoribus, vel vno ex his electo, liberationem mereri, nisi satisfiat creditori: sed manere ius integrum, donec in solidum ei pecuniæ persoluãtur, vel alio modo satis ei fiat. ¶ Idémque in duobus reis promittendi constituimus, [p] ex vnius rei electione præiudiciũ creditori aduersus alium fieri non concedentes: [q] sed remanere & ipsi creditori actiones integras, & personales, & hypothecarias, donec per omnia ei satisfiat. Si enim[r] pactis conuẽtis hoc fieri cõceditur, & in vsu cotidiano semper hoc versari

BIU Cujas

Notarii simplicitas non nocet cõtrahentibus.

a *Simplicitas.* Nota argu. per tabellionis simplicitatem non fieri præiudicium contrahentibus.

## DE NOVATIONIBVS ET DE-legationibus.

Cicinatio.

*Quia supradictæ obligationes nouantur & delegantur: ideo de hoc dicit. Vel sic: diximus de obligationibus quæ nascuntur ex stipulationibus. Sed quia obligationes sic soluuntur per stipulationes, sicut & cõtrahuntur: ideo ponit de nouationibus & delegationibus. Azo.*

*Delegatio.*] CASVS. Debebas mihi decem, & ego Titio decem: te inuitum Titio non possum delegare: sed ius quod habeo aduersus eum, te inuito & ignorãte vendere possum, vel dare, non delegare in solutum: quia in delegatione necesse est vt creditor stipuletur, & debitor promittat: in qua stipulatione necessari⁹ est consensus: in vendi tione non est necessaria debitoris respõsio. Viuianus.

b *Consentiente.* nunquid tenetur consentire? Videtur distinguendũ vt in marito. ff. sol. matrimo. l. ij. in princip. quæ est contra, maxime quia malitiis &c. vt. ff. de rei vindic. l. in fundo. Sed dic speciale ibi in dote, sicut & alia multa sunt in ea specialia. hic ergo non potest cogi ad consentiendum: vt. j. eo. l. nec creditoris. Accursius.

c *Promittẽte.* hoc quãdo fit per stipulationem. sit etiam & per lit. contesta. vt. ff. eodem. l. delegare. j. §. fin. Accursius.

*Delegatio duobus modis fit.*

d *Solet.* vt & supra de hære. vend. l. nominis. &. ff. de hære. vend. l. nomina. Item donari: vt infra de dona. l. ij. Item obligari: vt supra quæ res pigno. obligari possunt. l. nomen. Sed econtra debitor creditorem ad recipiendum cogere non potest: vt infra tit. j. l. eum à quo. Sed quare delegatio demum volente, sed cessio contra inuitum fit? Respon. quia cum delegatio fit per stipulationem: ergo per consensum debitoris fieri debet: vt. ff. de pactis. l. j. §. conuentionis. &. j. eod. l. nec creditoris. Accursius.

*Cessio & delegatio differunt.*

*Ex contractu.*] CASVS. Si delegaui debitorem meum creditori meo, & creditor animo nouandi stipulatus fuerit, non poterit amodo eum conuenire.

e *Dirigitur.* contra debitorem.

f *Rite facta.* pro debitore.

g *Euanuit.* fuit ergo actum vt fieret & nouatio. aliàs remanet prima, & secunda accedit: vt infra eod. l. finali. quandoque tamen tacite agitur vt fiat nouatio. Quid enim si idem à te pluribus nundinis stipuler faciendo noua instrumenta, & conueniendo de reddendis primis instrumentis? Certe non agam ex omnibus. argu. ff. de præto. stipula. l. penul. olim autem fieri semper præsumebatur: vt institu. quibus modis tol. obliga. §. præterea. &. ff. de præscript. verb. l. ob eam causam.

*Si delegatio.*] CASVS. Si mandaui creditori meo actionem aduersus debitorem meum, & creditor negligens fuerit in petendo, & timebam ne debitor fiat inhabilis: an non obstante

aspicimus: quare non ipsa legis auctoritate hoc permittatur, vt nec simplicitas[a] suscipientium contractus ex quacunque causa possit ius creditoris mutilare? Dat. XV. Kalend. Nouemb. Constãtinopoli post consulatũ Lampadij & Orestis VV. CC.

## TITVLVS XLII.

## DE NOVATIONIBVS & delegationibus.

*Delegatio inuito debitore fieri nõ potest: sed iurium cessio potest fieri eo inuito. Bald. Vel sic: Delegatio debitoris non potest fieri nisi eo consentiente: venditio verò nominis sic. Barto. & Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER A. Timotheo.

DElegatio debiti, nisi cõsentiente[b] & stipulanti promittente[c] debitore, iure perfici non potest. ¶ Nominis autem venditio & ignorante vel inuito eo aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet. [d] PP. V. Id. Februar. Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Delegans facta delegatione contra delegatum, non retinet ius agendi. Bald. Vel sic: Ex delegatione animo nouandi facta, tollitur prior obligatio. Salycetus.*

II. Imp. GORDIANVS A. Firmino.

EX contractu pecuniæ creditæ actio inefficax dirigitur,[e] si delegatione personæ rite facta,[f] iure nouationis vetustior contractus euanuit.[g] PP. Kalend. Septembr. Pio & Pontiano Conss.

*Cedens iura, nihilo minus apud se retinet directam actionem qua experiri potest: nisi in tribus casibus. Primo, si cessionarius esset litem contestatus. Secundo, si cessionarius partem debiti suscepisset. Tertio, si cessionarius certiorato debitore denunciauerit ei ne solueret cedenti. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Cessio actionum non liberat debitorem: ideo cedenti potest solui: præterquam in tribus casibus hic positis. Delegatio vero solenniter facta, debitorem liberat: & ipsum nouo creditori obligat. Salycetus.*

III. Idem A. Mutiano.

SI delegatio non est interposita[h] debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanserunt: quãuis creditori tuo aduersus eũ solutionis causa mandaueris[i] actiones, tamen antequam lis contestetur, vel aliquid ex debito accipiat, vel debitori tuo denunciauerit,[k] exigere[l] à debitore tuo debitam quantitatem non vetaris, & eo modo[m] tui creditoris exactionem contra eum inhibere. ¶ Quòd si delegatione facta, iure nouationis tu liberatus es, frustra vereris ne eo quòd quasi à cliente[n] suo non faciat exactionem, ad te periculum redundet: cum per verborũ obligationem volũtate nouationis interposita, à debito liberatus sis. PP. V. Id. Iun. Gordiano A. & Auiola Conss.

*Procurator constitutus ad exigendum, non potest remittere non exacta, nisi habeat generale mandatum cum libera. Bal. Vel sic: Procurator simpliciter factus ad exigendum, habet potestatem recipiendi, non nouandi, vel aliter liberandi. Salyc.*

A quòd mandaui actionem creditori, possum debitorem conuenire, quæritur? Et dicitur quòd sic: nisi in tribus casibus, scilicet si creditor litem fuerit contestatus, si parte debiti acceperit, aut si denunciauerit debitori ne mihi soluat. & hoc in prima. Si vero delegaui debitorem meum creditori per nouationem, non potero eum amplius conuenire. Viuianus.

*Delegatio non est sine nouatione.*

h *Non est interposita.* quæ præsupponit nouationẽ, & sic iure isto vbicunque est delegatio, est nouatio, sed nó conuertitur: quia nouatio etiam in eadem persona fieri potest, sed non delegatio.

i *Mandaueris.* faciendo eum procuratorem in rem suam. idem est si cesserit dicendo, cedo. licet quidam contra. In simplici vero procuratore constat etiam ante litem contestatam & postea posse reuocari ex causa: vt. ff. de procurat. l. ante litem contestatam. &. l. post litem contestatam. cum sequentibus.

k *Denunciauerit.* sic. ff. de euic. l. si cum venditor. in princip.

l *Exigere.* ab inuito: vt. ff. de leg. iij. fideicõmissa. §. si rem. Item & trãsigere: vt. ff. de transactio. l. fina. Sed videtur procuratoré in rem suam præferendum: vt ff. de procura. l. procuratorem. quæ est cõtra. Solu. hęc determinat il lam. Vel ibi loquitur quando agit vtili suo nomine, quod potest facere cum emit: vel in solutũ accepit, vel permutauit. Vel hoc mandatum non valuit: quia delegatio non iure facta fuit, secundum M. prima verior est. Sed quid si simul veniant ambo contestari litem? qui habet vtilem, videtur præferri: vt argu. ff. de procura. l. in causæ. in fine. Item habet ex lege: vnde priuatus ei auferre nullo modo potest: vt in authen. de nup. §. sed hęc quidem. collatio. iiij. & in authen. de consulibus. Sed contradico per legem istam quæ admittit mandantem: nisi alius sit primo litem contestatus. sed non est ante, qui cum eo venit: vt. ff. de dona. inter virum & vxo. l. cum hic status. §. si ambo. Item not. actionem remanere apud mandantem: vt hic, & supra mand. l. si pater. & est ratio: quia incorporalia non separantur facile vt corporalia: vt. ff. pro socio. l. iij. & de pecu. l. quis ergo. &. l. si Sticho. Cessa ergo vel mandata actio, est eius qui cessit. est tamen eius cui est cessa quo ad vtilitatem: inde est quòd in rem suam dicitur procurator.

*Actionẽ directam habens, si concurrat cum habẽte vtilẽ ad agendum, vter præferetur.*

m *Et eo modo.* scilicet exigendo. Vel, id est demum exactione facta. Primum videtur verius: sed videtur solum denunciando: vt. ff. de solu. l. aliud. sed ibi non cesserat, sed tantum solui promiserat.

n *A cliente.* id est debitore olim tuo. ideo sic dictus: quia qui accipit mutuum, seruus est &c. Vel quia in aliqua causa præstabat ei patrocinium.

*On abstulit.*] CASVS. Procurator tuus exegit à debitore tuo pecuniã, & pro parte eum liberauit stipulando: & postea accepto ferendo: an præiudicare tibi poterit, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

*Procurator*

BIU Cujas

a *Procurator tuus.* quia non habebat generale mandatum,& liberam administrationem.

b *Liberauit.* stipulatione facta animo nouandi, & acceptilatione secuta,vt sic faciat ad titulum: nec liberam administrationem habebat hic procurator:vt &.ſ. de procurato.l. ſi procurator. & ſ. de tranſactio. l.tranſactionis placitum.&.ff. de pactis. l. ſed ſi tantum.& de procurato.l. procurator totorum. aliàs ſecus:vt.ff.eo.l.nouare poſſumus. in fine. & de procuratorib. l. procurator cui.quæ ſunt cótra.Accur.

*SI pater.*] *CASVS.* Mutuaui Alexandro decem: ea ſtipulatus ſum à patre tuo animo nouãdi.ſi patri tuo Alexander non ſatisfaciat: tibi qui ei ſucceſſiſti, ſoluere tenetur id in quo liberatur Alexãder à me.Viuianus.

c *Creditori.*ſcilicet Alexandri, cui animo nouandi pro Alexandro promiſit pater tuus.Accurſius.

d *Suſcepto.* per creditorem,ſecundum Azo. id eſt, Alexander promiſit patri tuo:vel eius mandato pater tuus ꝓmiſit.Accurſius.

e *Ei.*ſcilicet patri tuo.

f *Negatur.* idem habes.ff.de cõdictio.cauſa da.l. ſi donaturus.§.ſi quis. &.ff. de exceptio. doli.l.pure.§.ſi eum. & ff.eo.ſi quis delegauerit.&.l.nouatio autem. Accurſius.

*NEc creditoris.*]*CASVS.* Debitorem meum inuitum, nec etiam creditori meo delegare poſſum,cum per ſtipulationem fiat delegatio:vt.ſ.eodem.l.j. Viuianus.

g *Delegari.*id eſt cum fiat per ſtipulationem: vt.ſ.eod.l.j.Accurſius.

*SI ſoluere.*]*CASVS.* Si debitor meus Eucarpum mihi delegauit, & Eucarpus pro debitore ſe ſoluturum conſtituit: an eum conuenire potero, quæritur? Et reſpond. quòd ſic. Si vero non conſtituit, nec delegatus fuit: dimiſſo debitore meo ſine obligatione Eucarpum conuenire non potero. Viuianus.

h *Eucarpus.* debitor tui debitoris.

i *Conſtituit.* ſcilicet pro debitore tuo.

k *Eum.* ſcilicet Eucarpum debitorem tui debitoris.

l *Pro chirographario.* ſecus ſi debitor tuus obligauit omnia bona,vel ſaltem illud nomen:vt.ff.de pigno.actio.l.ſi conuenerit.in prin.&.ff.de pigno.l.grege.§.ij.Item hoc eſt verum,niſi poſt miſſionem ex cauſa iudicati aliis rebus deficientibus:vt.ſ.quando fiſcus vel priua.l.ij.&.ff.de re iudica.à diuo.§.j.

*NOuationem.*]*CASVS.* Olim ſi aliquis tenebatur mihi ad centum, & de ea quantitate aliquid detrahebatur,vel conditionale debitum fieret pure, cuius fiebat nouatio, prima obligatio euanuit.hodie non aliter fit nouatio,niſi hoc expreſſe agatur:nec euaneſcit prior obligatio,niſi expreſſe & ſpecialiter remittatur.Viuianus.

m *Nihil.* vt inſtitu.quib.mod.tol.ob.§.præterea.Sed certe immo & olim videtur ꝙ erat neceſſe agi: vt.ff. eod.l.omnes.&.l.ſi Stichum.§.j.Sed dic quòd intelligebatur agi etiã tacite vel expreſſe: vt hic dicitur.

n *Voluntate.* expreſſa.

o *Non lege.* id eſt cõiecturis legis,vel interpretatione.

p *Et ſi non.* id eſt dicere, & definimus repete, vt ſine nouatione cauſa procedat, ſi non verbis &c.Accurſius.

q *Quod.* id eſt quam nouationem ſolito &c.

r *Hoc enim.* id eſt nouationem.vel, id eſt vt nouatio fiat.

ſ *Naturalibus.* id eſt verbis naturaliter prolatis,& non verbis &c. Et ſic not.intereſſe, aliquid exprimatur, vel intelligatur tacite: vt hic,&.ſ. de impube. & aliis ſub. l.precibus. & ff.de lega.j.l.ſi ita.§. illi.Sed argu.contra.ff.ſi cer. peta. l. cum quid. Vltimo no. tres caſus: quia aut eſt actũ vt fiat nouatio & expreſſum, quo caſu ipſo iure tollitur prior obligatio, † ſoláq; nouatio manet. aut neque actum neque expreſſum eſt:& remanet efficax vtraque, vt hac lege.Aut eſt actum tacite, licet non expreſſe:etiam tũc manet prima ipſo iure, ſed tollitur per exceptionẽ, & merito. Quid enim ſi multas cautiones, puta decem per varia tempora tibi feci, puta in nundinis ſuper eodem debito: agẽſne ex omnibus? certe non: quia præſumitur animo nouandi factum:vt arg.ff. de præto. ſtipu. l. pe. Item & no. hic diſtinctionem, nouationum alia volũtaria, alia &c. vt diximus. ſ. de iudic. l.j.Accurſius.

† *Scilicet verbo, vel de hoc argumentis tamen efficacissimis aliter contacte: eſto non ſit diſtinctio animo nouãdi. exemplificat Salyc. vt pro.10. quæ mihi debes,promittis. ſ. hic inquit appa. rei primam obligationẽ mutuam in ſecundam.* † *aliàs accessoriam.*

### IIII. Idem A. Stratonico.

NOn abſtulit tibi procurator tuus [a] actionem, ſi cum ei mandaſſes exactionem pecunię quam hi tibi debebant cõtra quos ſupplicas, parte accepta, de reliquo eos liberauit: [b] cum neque contra voluntatem tuam nouationem facere,neque in eo quod nõ ſoluebatur,eos liberare potuerit.PP. Idib.Nouemb.Gordiano A.& Auiola Conss.

*Qui alterius obligationem ſub ſtipulatione ſuſcepit, & is pro quo ſtipulationem ſuſcepit,non ſoluat: nec eum conſeruet indemnem: ipſe ſoluere cogitur. hoc dicit. Vel ſic:Non debet quis mihi fidem rumpere, licet ſibi rumpatur ab alio. Bald.*

### V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Septimiæ.

SI pater tuus cui te ſucceſsiſſe proponis, creditori [c] pro Alexandro ſuſcepto [d] nomine certam pecuniã ſtipulanti ſpopondit: licet per improbitatem Alexander ei [e] ſatis non fecit, tamen ſummæ promiſſæ nimis improbè ſolutio negatur. [f] S. II.Id.April.Sirmij CC.Conss.

*Etiam creditori creditoris debitor inuitus non delegatur. Bald.*

### VI. Iidem AVGVSTI & CAESARES Dertiparo.

NEc creditoris creditori quiſquam inuitus delegari [g] poteſt.S.XII.Kal.Nouẽbr. Doroſtoli.CC.Cons.

*Aduerſus debitorẽ debitoris nemo agit, niſi ſit ſibi delegatus: vel niſi conſtituerit ſe ſoluturũ.hoc dicit. Vel ſic: Perſonalis actio non ſequitur debitorem debitoris. Bald.*

### VII. Iidem AA. & CC. Zoilo.

SI ſoluere tibi pecuniam delegatus Eucarpus [h] dare ſpopondit, vel debitum cõſtituit, [i] ſuo nomine conueniri poteſt: alioqui aduerſus eum [k] experiri pro chirographario [l] debitore tuo fruſtra conaris. S. VII. Kal.Ianua.CC.Conss.

*Obligatio per obligationem non nouatur, etiam ſi noua perſona interueniat: vel obligationi aliquid addatur, vel detrahatur. vnde naturalibus verbis, id eſt expreſſis, debet fieri nouatio: non per ſubauditum ſeu extrinſecum verbis ipſis intellectum. Vel ſic: Olim fiebat nouatio nouæ perſona interueniente, addita vel mutata quantitate: hodie non ſic, niſi hoc agatur expreſſe. Baldus.*

### VIII. Imp.IVSTINIANVS A. ad Senatum.

NOuationum nocẽtia corrigentes volumina, & veteris iuris ambiguitates reſecantes, ſancimus: ſi quis vel aliam perſonam adhibuerit, vel mutauerit, vel pignus acceperit, vel quantitatem augendam vel minuendam eſſe crediderit, vel conditionem ſeu tempus addiderit, vel detraxerit, vel cautionem minorem acceperit,vel aliquid fecerit ex quo veteris iuris conditores introducebant nouationes: nihil [m] penitus prioris cautelæ innouari, ſed anteriora ſtare,& poſteriora incrementum illis accedere: niſi ipſi ſpecialiter remiſerint quidem priorem obligationem, & hoc expreſſerint, † quòd ſecundam magis pro anterioribus elegerint. [n] Et generaliter definimus, voluntate [n] ſolùm eſſe, non lege [o] nouandum: & ſi non [p] verbis exprimatur, vt ſine nouatione (quod [q] ſolito vocabulo ἀνόδου καινότητος † Græci dicunt) cauſa procedat. hoc enim [r] naturalibus [ſ] ineſſe rebus volumus, & nõ verbis extrinſecus ſuperuenire. Dat.XI.Kalend.Augu. Conſtãtinopoli, Lampadio & Oreſte VV.CC.Coss.

## TITVLVS XLIII.

## DE SOLVTIONIBVS & liberationibus.

*Debitor ex pluribus cauſis, poteſt eligere tempore ſolutionis in quam cauſam ſoluat. & ſi ipſe non eligit, poteſt eligere creditor in quã cauſam accipiat: & ſi nemo eligit, lex præſumit electionem in duriorem cauſam: & ſi eſt debitum vſurarium: prius in vſuras, deinde in ſortem. Bald. & Salyc.*

*DE SOLVTIONIBVS &c.*

*Dixit de vno modo tollendi obligationem, ſcilicet per nouationtm. Nunc de alio, ſcilicet per ſolutionem qua tollitur omnis obligatio: vt inſtitu.quib.mod.tol.obliga.in princ. Et poteſt dici ſolutio rerum, liberatio perſonarum. nam per ſolutionem ſequitur liberatio, & ſic de ea ſubiicit. Vel dicit de ſolutionibus rerum, & liberationibus ſcilicet aliis quàm per ſolutionem, licet largo modo omnis liberatio dicatur ſolutio: vt. ff. eod.l. ſolutionis verbum.* Cõtinuatio

*IN poteſtate..*] *CASVS.* Si tenear tibi ad plures ſummas ex pluribus cauſis,puta ad decem ex cauſa venditionis,ad alia decem cauſa mutui,ad decem cauſa locationis,& ſolui tibi decẽ: in electione mea eſt in quam cauſam velim ea eſſe ſoluta.ſi non elegero,tua

BIU Cujas

ro, tua erit electio. & si tu non elegeris, nec expresseris in quam causam velis accipere, nec ego: tunc primo conuertuntur ad decem in vsuras: deinde in sortem. Viuianus.

a *Tempore solutionis.* id est in ipsa solutione, vel parum ante, vel parum post: vt. ff. de vsur. l. si vsuras. nam rei meæ dicere possum lege quam volo: vt hic, & ff. eo. l. j. in prin. & l. Paulus. ij. §. j. & ff. de pac. l. in traditionibus.

b *Conuertitur.* debet tamen eligere in grauius debitum: & incontinenti eligit vterque, non ex interuallo, vt sic vel creditori sit liberū non accipere, vel debitori non dare: cum alter nō admittat legem solutionis quæ alteri placet: vt. ff. eod. l. j. §. fi. & l. ij. & iij. in prin. & quæ sit causa grauior, habes. ff. e. l. j. & iiij. & v. & l. si quid ex famosa. & l. cū ex pluribus.

c *Expressit.* vel expressit creditor, sed ex interuallo: vt. ff. eo. l. cæterum. in princip.

d *In vsuras.* debitas per stipulationem, non nudo pacto: vt. ff. eod. l. in his. §. eidem autem. Sed aliud in precio ex pignore redacto, quod etiam in naturale debitum potest eligi: vel vsuras naturaliter tantum debitas: vt. ff. eo. l. Paulus. ij. §. j. & ff. de pig. actio. l. cū & sortis. Quid autē si pacto tantum debeantur, vtrum actū est vt pignus pro eis teneatur? Dic secundū H. idem cp si debeā tur per stipulationē, siue soluātur, siue pignus distrahatur. & sic intellige. ff. e. l. Paulus. ij. §. j. & ita est idem secundū eum in debitore soluēte, & creditore pignus distrahente: cum in vtroque casu in ciuile & naturale debitum, vel naturale tantum pro quo tenetur pignus, ex conuentione retineri possit: non illud naturale pro quo pignus non tenetur. Cui videtur contra. l. illa. Paulus. vbi dicit aliā esse causam debitoris soluentis: aliam creditoris distrahentis. Sed potest dici aliam esse in hoc, quia debitor soluens potest eligere causam in quam soluit. Sed si creditor distrahit, secus: etiam licentia sibi à debitore denegata. Item si primo accipitur in vsuras, ergo non accipitur in grauiorem causam. Sed respon. vt diximus. ff. de vsur. l. vsuras.

*Precium ex pignore redactū potest in naturale debitum cedi.*

e *In sortem.* grauiorem scilicet: vt. ff. eo. l. cæterum. §. fi. & l. magis. & l. in his. Sed secundum H. nihil videtur referre an hoc eligat creditor, an taceat: cum vtroq; casu in duriorem causam fiat electio. Sed Io. dicit cp tunc prodest electio, quādo sunt æqualiter graues. nam si nō eligat, intelligitur antiquior: vt. d. l. in his. §. j. sed si eligat, etiam in nouam de qua forte nō erant ei probationes, sicut de prima, valet electio. sed hoc non placet: quia non sic faceret vt suum negociū: quod debet facere: vt. ff. eo. l. j. §. penult. Alij dicunt prodesse in hoc, quia vbi sunt plures æque graues, & non eligit, cedit in vnamquāque pro rata: vt. ff. eo. l. illud. sed vbi eligit, potest in vnam eligere. Sed tu dic etiam si in leuiorem eligat, potest: si modo sic in re sua faceret. Et si dicas quòd videtur in grauiorem eligere: hoc verum est, quia sic verisimile est. posset esse tamen contrarium: quia forte talis est persona.

*Creditor si solutionem recipiat, & non exprimitur in quam causam, de qua intelligatur.*

*Iberari.* ] CASVS. Fiscus habebat duas stationes. vnam accepi mutuo, & fideiussores dedi. alia statio tenebatur mihi in

1. Imp. ANTONINVS. A. Aristeneto.

IN potestate eius est qui ex plurib' contractibus pecuniā debet, tempore solutionis [a] exprimere in quam causam reddat. ℣ Quòd si debitor id non fecit, conuertitur [b] electio ad eum qui accepit. ℣ Si neuter voluntatem suā expresit, [c] prius in vsuras [d] id quod soluitur, deinde in sortem [e] accepto feretur. PP. II. Non. Nouembr. Duobus & Aspris Coss.

*Si fiscus succedit debitori & creditori, cō funditur obligatio. Baldus. Vel sic: Si fiscus succedit debitori & creditori, etiam diuersarum stationum, liberātur fideiussores. h. d.*

II. Imp. ALEXANDER A. Bassæ.

LIberari [f] fideiussores quoties fiscus tam debitori [g] q̄ creditori (licet diuersis rationibus) succedit, ius certum est. Quod & in tua persona [h] procuratores mei [i] custodient. PP. Kalend. Iul. Lupo & Maximo Coss.

*Seruo mutuanti potest mutuum reddi, si peculium non est ei ademptum. Bald. Vel sic: Soluens seruo ex contractu peculiari ante ademptum peculium, liberatur ipso iure: post ademptum, ope exceptionis, si tunc ignorans fuit.*

III. Imp. GORDIANVS. A. Apollonio.

SI cùm seruus liberam peculij administrationem haberet, mutuam ab eo accepisti pecuniam, eíque ante ademptum peculium, vel prius quàm ademptum cognosceres, eam exsoluisti: ea solutione liberatus es. [k] PP. V. Kalend. Octob. Pio & Pontiano Coss.

*Siue soluatur creditori, siue alii eius mā dato, liberatur soluens, licet instrumenta penes creditorem remaneant non incisa, nec cancellata. Baldus. Vel sic: Obligatio extincta solutione, non resuscitatur mandantis morte superueniente ante instrumenta reddita debitori. Salycetus.* B

IIII. Idem A. Rufinæ.

NIhil interest, vtrum creditori mutuā pecuniam solueris, an ex eius voluntate seruo numeraueris. [l] Nec enim ex eo quòd creditor concesit in fatum prius quàm instrumenta redderet, euacuatæ [m] obligationis vires reparari queūt. [n] PP. II. Id. Octob. Pio & Pontiano Coss.

*Extraneus offerens creditori, non potest per hoc eum cogere ad iura cedenda: nisi emerit nomen debitoris: licet quicunque soluat pro debitore, eum liberet. Baldus. Vel sic: Non potest quis compellere alienum creditorem vt sibi cedat actionem contra eius debitorem. Salycetus.* C

V. Idem A. Celso.

NVlla tibi aduersus creditorem alienum actio supereſt [o] eo quòd ei debitam quantitatem offerens, ius obligationis in te transferri desideras: cùm ab eo te nomen cōparasse non suggeras: [p] licet solutione ab alio facta nomine debitoris, euanescere [q] soleat obligatio si fiscus succedit illi Titio: extinguitur hinc inde debitum per confusionem: & ita fideiussores quos dederat Titius illi stationi cui erat debitor, ipso iure liberati sunt: non autem hic Titius viuens posset compensare, si à fisco conueniretur: vt. ff. de compen. l. j. *Casus.*

g *Debitori.* eidem.

h *In tua persona.* fideiussori loquitur.

i *Procuratores mei.* scilicet Cæsaris, qui reddunt ius inter fiscum & priuatum: vt. ff. si aduers. fisc. l. ij. in fin. sed certe immo videntur fideiussores teneri: vt. ff. de eui. l. si ei. §. j. in fin. quæ est contra. Solu. ibi loquitur de fideiussoribus primi contractus, nō eius cuius obligatio erat extincta p successionem. *Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscū & priuatum.*

SI cùm seruus. ] CASVS. Accepi decem mutuo à seruo tuo qui habebat administrationem peculij tantum. antequam scirem peculium fuisse ei ademptum, soluī. nunquid sum liberatus? Dicitur quòd sic. Viuia.

k *Liberatus es.* in primo casu ipso iure: in secundo per exceptionem: & sic verbum semel positum, diuersimode ponitur. sic. ff. si cer. pet. l. certi condictio. in prin. secundum Azo. Sed si manumisso soluatur: aut ex contractu dominico, & tūc ignorans manumissum, liberatur. si verò ex peculiari, etiam sciēs debitor liberatur: si modò ignoret ademptum peculium: vt. ff. eo. l. si quis seruo. & l. si seruus. & l. quod seruus. & institu. man. §. recte. & facit. ff. si cer. pe. l. eius qui. Accursius. *Soluēs manumisso, an liberetur.*

D NIhil. ] CASVS. Siue soluam creditori meo id in quo sibi tenebar, siue voluntate eius seruo suo: quo ad hoc vt cōtingat mihi liberatio, nihil interest: quia in vtroque casu liberor, licet instrumentum obligationis penes eum remanserit quando decesit. Viuianus.

l *Numeraueris.* nam mihi soluere videtur, qui alij mea voluntate soluit: vt hic, & ff. de pigno. actio. l. solutum. §. solutam. & j. eo. l. inuito. Accursius.

m *Euacuatæ.* per solutionem.

n *Reparari queunt.* sic ergo condicentur per condictionem sine causa, si non sit dominus debitor: vt. ff. de condic. ex lege. l. dissolutæ. aliàs vindicat: vt. ff. ad exhiben. l. fina. Accursius.

NVlla. ] CASVS. Titius mutuauerat decē Mæuio: volo soluere ea decē Titio, vt cedat mihi acti. aduersus Mæuiū: nunquid est Titius cōpellendus cedere, quæritur? Dicitur cp nō. Vi.

o *Actio supereſt.* vt. ff. qui poti. in pigno. habean. l. cum tibi. & ff. de contrario iudi. tut. l. j. Accursius.

p *Suggeras.* quia tūc competeret actio ex empto ad cessionem, & contra debitorem vtiljs, & sine cessione: vt. ff. de acti. & oblig. l. j. & ij. & ff. de sol. l. Modestinus.

q *Euanescere.* vt. ff. de nego. gestis. l. soluendo. Accursius.

*Si inter.*

BIU Cujas

*Si inter.*] CASVS. Si pater tuus à debitore tuo partem debiti accepit, partem accepto tulit, vel animo donandi remiserit: pro reſiduo debitorem poteris conuenire. Viuianus.

a *Tranſactio.* ſcilicet ſimplex, quæ fit nudo pacto.

b *Cauit.* per errorem.

c *Acceptilationem.* id eſt tranſactionem, quæ fit per Aquilianam ſtipulationem & acceptilationem: nam duobus modis fit: vt ſupra de tranſact. l. vt reſponſum.

*Debitū remittēs dona re videtur.*

d *Nec donationis.* Debiti enim remiſsio, eſt donatio: vnde non valet inter virum & vxorem: vt. ff. de donat. inter virum & vxorem: l. iij. §. ſciendum. & l. ſi ſponſus. §. ſi vxor viri.

e *Exuberantis.* id eſt reſidui.

f *Competit.* fuit ergo prædicta confeſsio de toto per errorem, credens totum ſibi ſolutum: vt ſupra de tranſactio. l. ſi quidem. vel ſpe futuræ ſolutionis: vt infra eod. l. intereſt. & facit ſupra de exceptio. l. ſi ex maiore. & hoc probatur. aliàs præſumerentur omnia ſolenniter facta, ſicut & in obligando: vt inſtit. de fideiuſſo. §. fina.

*Eius.*] CASVS. Tenebaris mihi in decem, & ego tibi in aliis decem: admiſſa cōpenſatione hincinde, quaſi ſolutione facta, non currunt vſuræ. Viuianus.

g *Manifeſtum eſt.* ſiue ex vna parte tantum currebat vſura, ſiue ex vtraque: vt. ff. de compenſa. l. cum alter. & l. idem. & ſupra de compenſa. l. ſi conſtat. Item not. ex eo quod dicit, compenſatio, excludit quòd videtur compēſatio fieri ipſo iure, etiam non oppoſita. quòd non placet: vt not. ſupra de compenſa. l. ſi conſtat.

*Iſta. l. reputatur ſingu. ſecundū Ludo. de Ro. in ſing. ſuis ſingula. 71.*

*Suras.*] CASVS. Promiſiſti mihi decem, & promiſi me ſoluturum vſuras Bonoñ. vis me compellere vt ſoluam Mutinæ: nunquid potes? Dicitur quòd non: & ſic eſt promittere, in litera. aliàs eſt recipere: & tunc dic quòd debitor non poteſt cōpellere creditorem alibi recipere ſolutionem, quàm vbi promiſit, ſi habeat pactum. facit. ff. de eo quod certo loco. l. is qui. Viuianus.

h *Quotannis.* id eſt ſingulis annis.

i *In vrbe.* Romana, per excellentiam: vt inſtit. de iure natu. §. ſed ius quidem.

k *Numeranda ſunt.* ſcilicet ex forma contractus.

*Soluere promittēs vbi vno loco, an cōpelli poſsit promittere in alio loco.*

l *Promittere.* quidam libri habent promittere. & tunc dic quòd ratio exempli non permittit debitorem compelli alio loco promittere eas dependi, quàm in quo promiſit. & hoc niſi ex iuſta cauſa: vt quia creditori Romam venire non liceat: vt quia eſt infamatus, vel relegatus ab vrbe: vt. ff. de excuſa. tuto. l. ſed & milites. §. ſed ignominia. & ff. ſoluto matrimonio. l. ſi cum dotem. §. ſi pater. & ff. de re milita. l. milites. ij. §. miſsionum. Vel quia erat patronus, cui debebatur, & quātitas parua: vt argu. ff. de oper. liber. l. quod niſi. §. fina. & l. ſequen. & argu. ff. de re iudica. l. ij. Vel ſi æqualiter ille locus diſtat, & nihil nocet debitori: vt. ff. ſoluto matrimo. l. ij. Item poteſt eſſe cauſa iuſta, vt dicunt quidam, promittere alio loco dependi, m † niſi ex iuſta cauſa, exempli ratio minimè ſinit. PP. V. Idus Maij, Philippo. A. & Titiano Coss.

*Oblatio & obſignatio ipſo iure liberat debitorem: niſi fiat loco incongruo. Baldus. Vel ſic: Locus congruus offerendi, eſt locus ſoluendi, & non alius. hoc dicit iſta lex notabilis. Baldus.*

IX. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS, AA. Caſsio.

OBſignatione n totius o debitæ pecuniæ ſolenniter facta, liberationem contingere p manifeſtum eſt. Sed ita demum oblatio debiti liberationem parit, ſi eo loco q † quo debetur, ſolutio r fuerit celebrata. s PP. V. Idus Maij Maximo. II. & Aquilino Coss.

*Datio in ſolutum ex pacto, non poteſt per pœnitentiam reuocari. Bal. Vel ſic: Hæres non poteſt reuocare factum defuncti. Saly.*

X. Iidem. AA. & CC. Ambroſio.

SVcceſſores eius qui maior vigintiquinque annis in ſolutum pro debitò iure mancipia dedit, hæc reuocare nō poſſe conſtat. t S. V. Id. April. Byzantij. AA. Coss.

*Quod debetur vxori, non poteſt ſolui marito ſine voluntate vxoris: etiam ſi vxor ſit minor. xxv. annis. Bal.*

XI. Iidem AA. & CC. Capitolinæ.

CVm maritum tuum à debitoribus tuis minoris vigintiquinque annis conſtitutæ, velut ex cauſa tibi debiti aliquando promiſerat Romæ minores ſe ſoluturum: quas ſi non ſolueret, ſe maiores ſoluturum promiſerat. Nam alibi poterit compelli promittere maiores: vt æſtimetur maioritas in eo quod alio loco erit ſoluturus, cum & loco plus ſoluatur: vt inſtitu. de actio. §. loco. ſed licet non compellatur regulariter alibi promittere: compellitur tamen alibi perſoluere, ſi in loco deſtinato non ſoluat: vt. ff. de eo quod certo loco. l. j. &. ij. in principio. Alij libri habent permittere: & tunc lege in debitore quòd non poteſt creditorem compellere alibi recipere ſolutionem. & pro hoc. ff. de eo quod certo loco. l. is qui. Sed contra hunc caſum in eodem titu. de eo quod certo loco. l. iij. §. & generaliter, vbi dicit reum habere electionem vbi ſoluat. Sed dic verum eſſe, cū in altero duorum locorum, quæ erant ibi nominata. Cōtra. ff. de verborum obligatio. l. continuus. §. cum ita, vbi dicit quòd vbique poteſt ſoluere. Sed dic, verum eſt volente ſtipulatore. vel ibi locus erat poſitus gratia rei: & ſic poteſt ſoluere vbique: vbi tamen ſtipulator habeat domicilium.

†aliàs, de ferri.

†Adde tu hic, quòd ſi creditor nō ſit ſ. loco deſtinata ſolutionis paratus ad recipiēdū debitū, debitor nō dicitur ſ. mora. Bal. in rubri. ff. de cōſti. pe. & in. l. iij illa. & ibi Bart. ff. illo titu.

m *Dependi.* id eſt ſolui.

*OBſignatione.*] CASVS. Per oblationem debiti & conſignationem publice factam, ſi creditor non vult oblatum recipere, liberatur debitor, ſi deponit eo loco quo pecunia debebatur. Viuianus.

n *Obſignatione.* depoſitione, & oblatione facta præſentibus teſtibus: vt ſupra de vſur. l. acceptam.

o *Totius.* non partis, niſi hoc conuentum eſt: vt. ff. de vſuris. l. tutor. §. Lucius. vel niſi debitum non ſit liquidum: vt. ff. ſi certum petatur. l. quidam. vel niſi in pecunia pro libertate danda: vt. ff. de ſtatulibe. l. cum hæres. §. penult. Accurſius.

p *Contingere.* ipſo iure: vt. ff. depoſi. l. j. §. ſi pecunia. ver. ſatisdatione. & argu. ff. manda. l. qui mutuam. §. j. &. ff. de vſur. l. debitor. Alij dicunt per exceptionem: & pro eis eſt ſupra de vſur. l. acceptam. in fi. vbi dicit, conuertendo eam in vſus ſuos iterum agi. quod non fieret, ſi eſſet extincta per conſignationem. ſed dic vt ibi. Item contra in eodem titu. l. ex prediis. ſed dic vt ibi.

q *Eo loco.* Sic ergo nota congruo loco fieri debere oblationē: vt. ff. de vſuris. l. mora. &. ff. de ſolu. l. ſi ſoluturus. & de verb. obliga. l. qui Romæ. Sed quid ſi alius non debitor offerat, conſignet, & deponat? Videtur quòd non contingat liberatio: vt. ff. quæ in frau. credi. l. ait prætor. §. illud. Sed argu. contra inſtitu. qui. modis tolli. obliga. in prin. &. ff. de nego. geſt. l. ſoluendo.

r *Solutio.* id eſt depoſitio prædicta, quæ ſolutionis loco habetur: vt. ff. eo. l. ſatisfactio. Vel puncta poſt hanc dictionem ſolutio, & dic, celebrata ſcilicet depoſitio.

s *Celebrata.* depoſitio ſecundum vltimam expoſitionem.

*Vceſſores.*] CASVS. Debes mihi decem, mancipium mihi in ſolutum dediſti: nunquid hæres tuus poterit illud reuocare, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

t *Conſtat.* ſic ſupra de reſtitu. mi. l. ea quæ à patre. & ſupra de pigno.

BIU Cujas

pig.l. eum dominã.& supra de reb.alie.l.nõ alie.l.véditrici.Ac.

*Vm maritum.*]CASVS.Si maritus aduersus debitores vxoris egerit,& exegerit:an mulieri præiudicet,quæritur?Dicitur quòd non.Viuianus.

a *Nullũ tibi præiudiciũ &c.*vt.ff.de nego.gest.l. soluẽdo.&.ff. de noua.l.si Stichus. §.fin.

quas accepisse quantitates,nec tamen te consensum accommodasse significes:nullum [a] tibi præiudicium potuit fieri,nisi factam solutionem post maiorem ætatem ratam feceris. S. V. Kalendas Maij, Heracliæ. AA. Coss.

*Quod mihi debes,alii soluere non potes: nisi me mandante,vel ratum habente. Baldus.*

XII. Iidem AA.& CC.
Eutychio.

INuito vel ignorante creditore qui soluit alij, se non liberat obligatione. [b] Quòd si hoc, vel mandante [c] vel ratum habente eo fecerit, non minus liberationẽ consequitur, quàm si eidem creditori soluisset. [d] S.III. Idus Maij. AA. & CC. Coss.

*Simulata liberatio non est liberatio. Baldus.Vel sic: Figmentum scripturæ de recepto,non præiudicat veritati. Salycetus.*

XIII. Iidem AA.& CC.
Philotimo.

SI obligatum hominem ex causa mandati,non [e] per stipulationem facta nouatione post acceptilationem [f] liberasti,sed tantùm receptam ex eadem causa debitam quantitatem falso scripsisti: [g] figmento veritatis extingui non potuit [h] obligatio.S.VI. Kalendas Iun. AA.Coss.

*Melius est habere euidentem liberationem, quàm chirographi redditionem. hoc dicit.Vel sic: Melius est habere pro se euidentem probationem, quàm præsumptionem,quæ recipiat in contrarium probationem. Baldus.Vel sic:Plus probat confessio debiti recepti, quàm instrumenti redditio. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA.& CC.
Cohortæ.

PEcuniæ solutæ professio [i] collata instrumento, maiorem [k] rei gestæ probationem continet, quàm si chirographũ acceptæ pecuniæ mutuæ fuisset redditum.† S.V.Id.Iul.AA. Coss.

*Chirographum redditum debitori sine voluntate creditoris,non liberat debitorem: & ex ipso instrumento quod ipse debitor tanquam pro se producit, conuincitur, & ad soluendum compellitur.*

XV. Iidem AA. & CC.
Quartino.

QVòd debitori tuo chirographum redditum contra voluntatem [l] tuã adseueras,nihil de iure tuo deminutum est. ℣ Quibuscũque itaque argumentis iure proditis hanc obligationem tibi probanti, eum pro huiusmodi facto liberationem minimè consecutum, iudex ad solutionem debiti iure compellet.S.V.Kal. Septemb.AA.Conss.

*Ius pro re inuito creditore cedi non potest.Bal.Vel sic: Creditor non compellitur recipere in solutum nomen debitoris sui debitoris.Saly.*

XVI. Iidem AA. & CC.
Charidemo.

EVm à quo [m] mutuã sumpsisti pecuniam,in solutum nolentem suscipere nomen debitoris tui compelli iuris ratio non permittit.

IN AVTHENT. de fideiussorib. & mandato. §. quod autem. colla. j. constitutio.iiij.

*Hæc authentica in principio excipit casum.Et nota quòd colligitur in.l.præcedenti.& hoc dicit: Si debitor quantitatis non habet aliunde vnde soluat, potest rem meliorem quam habet,in solutum dare creditori pro æstimatione districtius facienda per iudicem,& cum cautela de euictione. & si creditor reperit emere volentem, non compellitur tunc in solutum recipere, sed debitor tenebitur illi vendere cautela adhibitæ quòd de precio satisfiet creditori. Salycetus.*

HOc,nisi [n] debitor in pecunia vel alia re mobili soluere nequeat.tunc enim res immobilis quã debitor habet meliorem, [o] solui potest, facta per iudicem subtili eius causæ æstimatione: vt rem prædictam & debitori soluere, & creditori liceat petere, præstanda credi-

A nota q̃ sufficit creditorẽ liberare debitorẽ, si nõ potest reddere instrumentum: vt hic,&.ff.de lega.j.l.huiusmodi.§.si ita cui. Ac.

*Vod debitori.*]CASVS. Titi[a] surripuit mihi instrumẽtũ in quo erat mihi obligat[a] Seius,& reddidit Seio.si p̃bé Seiũ debere mihi pecuniã,nõ p̃iudicat mihi instrumẽti surreptio. Vi.

B l *Volũtatem.* Debitor debet probare sibi redditũ volũtate creditoris duobus testibus, nisi in casu:vt.ẽ. de Lati. liber.tol.§.ille autẽ. & est ad hanc & superioré.l.ff.de p̃ba.l. si chirographũ.&.ff. de pactis. l. Labeo. vbi de hoc not.&.ẽ.de fide instru.l.j.&. ẽ. de remis. pig.l.creditricem.&.j. de dona.l.j.Accur.

*Vm à quo.*]CASVS. Debebã tibi decẽ: volebã tibi cedere in solutũ actio.quã habebã aduersus Titiũ: nũquid es cõpelléd[a] suscipere?Dicit q̃ non.Vi.

m *Eum à quo.* Sic ergo not.q̃ aliud p̃ alio inuito creditore non potest solui:vt.j.l.pxi. &.ff.si certũ peta. l. ij. §. j.&.ẽ.de secũdis nup. authent.sed si aurũ.sed hoc fallit in casibus: vt ff.de lega.iij.l.non dubiũ.§. fina. & de auro & argen.lega.l.j.§. fin. & in aliis,quos no.ff. si cer.pet.l.ij. inter quos est vnus in authen. hic posita,hoc nisi debitor &c.quam hic lege,quę est de fideiusso.§. quod autem.colla.j.

*Creditore inuito non potest aliud pro alio solui.*

HOc nisi.]CASVS. Lex. C. dicit q̃ creditor nõ cogitur recipere aliud p̃ alio:authen.vero nõ determinat illud.s.q̃ cõpellit, s.quãdo debitor pecuniã nõ habet:& tũc res immobilis melior quã habet,potest p̃ pecunia solui creditori: & iudex æstimabit quantũ valeat res illa quæ datur creditori in solutũ: & si creditor parat[a] est ostẽdere emptorẽ, debitor debet rem distrahere,& soluere pecuniam creditori. Viuianus.

n *Hoc nisi.* Dixit nõ posse solui aliud pro alio,hoc nisi &c.

o *Meliorem habet.* hoc ideo, quia aurũ acceperat,quod est ꝑciosi[a] metallũ:vt in corpore.aliàs res mediocris posset dari i solutũ: vt ẽ.de sacrosã.eccles.auth.hoc ius porrectũ.quæ est cõtra. Vel dic q̃ etiã si in alia re etiã vili sit debitor, habeat tamẽ locũ qđ hic dicit.& ideo,quia vnũ sit contra creditorẽ, vt inuitus aliud pro alio recipiat:aliud sit pro eo,scilicet vt optimam rem habeat in solutum.argu.ff.de iureiuran.l.eum qui.& in ecclesia sit speciales vt in dicta authenti.hoc ius porrectũ. *ADDITIO.* An autẽ aliud pro alio solui possit:& quid si mutetur moneta per principem:potes hic videre per Abba.in ca.quanto.extra de iureiuran. in.v.col.versi. vlterius quæro de quæstione &c.vsque ad finem.

*Cautela.*

† Concor.c. sanctæ Mariæ in fi. cũ gl.fi. extra.de li.pẽdente.

g *Scripsisti.* sperando vel erranẽo.

h *Non potuit.* nisi tacuerit per triginta dies:vt supra de non numme.pecu.l.in contractibus.§.super cæteris.

PEcuniæ.]CASVS.Si in instrumento confessus sit creditor sibi solutam fuisse pecuniam:maior probatio est,quàm si debitori chirographum reddidisset. Viuianus.

i *Professio.* quia scribit creditor se recepisse pecuniam creditã, quæ scriptura dicitur apocha.

k *Maiorem.* Maiorẽ siquidẽ, quia redditio chartæ etiã ob aliam causam fieri potest,quàm vt liberet debitor. vnde & de hoc subiicit lex sequẽs:cõfessio vero aperte denotat liberationẽ.sic ergo

BIU Cujas

a *Cautela.* quòd scilicet de precio rei soluet creditori: vt in cor pore authenticæ.

*Manifesti.*] CASVS. Si alius soluit creditori quod ei debeo: liberor. Item si res aliquas accepit in solutum, similiter liberor. Viuianus.

b *Soluente.* vt. ff. de nego. gest. l. soluendo.

c *Consentiente.* nó inuito, nisi in casu: vt in authen. superiori, hoc nisi &c. quæ etiá super hac. l. posset poni, & ni si in aliis casibus: vt no. ś. l. proxi.

*Casus.* d *Inquisitio.* Procurator tuus creditoribus tuis de propria pecunia soluit, & chirographa recepit ab eis: tibiq́ue ab eius hærede restituta sunt, in quib' erat subscriptio procuratoris, scilicet q̃ nihil creditoribus tuis debebatur. certe nó tollitur procuratori actio, vel hæredi. licet enim & ipse de creditoribus erat, per hoc q̃ de suo soluerat: tamen generali sermone non continetur persona loquẽtis. sic & ff. loca. l. qui insulam. §. fi. &. ff. de sena. l. j. Sed ar. contra. ff. de pignori. l. Paulus. §. fina. & de verbo. signifi. l. familiæ appellatione. cui potest respóderi quòd videtur dominus obligari per seruum: vnde & ibi ipse seruus obligatur. Item argu. cótra. ff. de conditio. & demonstratio. l. qui hæredi. §. Plauti'. sed certe in generali sermone continetur ibi p̃sona cui loquitur testator. Ioan.

*Persona loquẽtis generali sermone non continetur.*

e *Fecerat.* obligando se creditoribus pro domino.

f *Creditoribus.* cęteris.

g *Et non vestra.* id est à vobis debitæ vestro procuratori, id est eius quam debetis procuratori. nam (vt ex principio legis apparet) domino loquit, & sic repetit illud verbum, satisfactum. & illa erunt datiui casus, vestræ pecuniæ. Vel dic melius quòd sunt genitiui: nec repetitur satisfactũ, immo respiciunt sequentia, præcessisse solutionem. Accursius.

*Si actore.*] CASVS. Mulier quædã præposuerat seruum suum pecuniis mutuandis & recipiendis, vel exigendis: solui ei pecuniam quam debebam mulieri: nunquid sum liberatus? Dicitur quòd sic. Si vero solui seruo qui nó habuerit mandatum de pecunia exigenda, non liberor. Viuianus.

h *Si actore seruo.* accepi à domina mutuum, & reddidi seruo actori: liberor quidem.

i *Susceperas.* à domina.

tori cautela[a] de euictione quæ debitori possibilis sit. quod est in omni actione. ¶ At si creditor paratus sit emptorẽ rei præstare, oportet debitorẽ cautela iudicis arbitrio creditori præbita, rem tunc distrahere, vt satisfiat creditori.

*Aliud pro alio volenti creditori solui potest. Bald. & Salyc.*

XVII. Iidem AA. & CC. Cassio.

MAnifesti iuris est, tam alio pro debitore soluente, [b] quàm rebus pro numerata pecunia cõsentiẽte [c] creditore datis, tolli paratam obligationẽ. S. Kal. Decẽb. Sirmij AA. Coss.

*In generali sermone non continetur persona loquentis. Bald. & ad hoc allegatur.*

XVIII. Iidem AA. & CC. Domitio.

INquisitio [d] veritatis tolli nõ potuit, q̃ chirographa quę fecerat [e] procurator tu', recepta, tibiq́; restituta ab ipsius hærede proponas cũ subscriptione ꝓcuratoris significante, q̃ nihil creditoribus [f] debeatur: cùm nihil prohibeat & creditoribus satisfactũ esse, & non vestræ [g] pecunię, sed ipsius cui negociũ gerendum mandaueras, processisse solutionem. S. Idib. Februar. CC. Coss.

*Solutum seruo recipiẽdis pecuniis præposito, liberat soluentẽ: & licet chirographum debiti sit apud dominum, nõ cassum scilicet nec cancellatũ: tamen eius vigor intrinsecus sublat' est: quia ei' obligatio exincta. Bal.*

XIX. Iidem AA. & CC. Diogeni.

SI actore seruo [h] tam mutuis dãdis pecuniis, q̃ debitis recipiendis præposito, in hoc qđ susceperas, [i] eius dominę per ipsum [k] satisfeci sti: instrumẽntum inane [l] solutione celebrata nihil tibi nocere potest. Aliter enim soluentes seruo, de actione dominæ liberare se minimè possunt. S. V. Id. Octob. CC. Coss.

*Operarum exceptio potest cum pecunia compensari. Baldus.*

XX. Iidem AA. & CC. Eucrati.

SI operas certi serui pro pecunia sumpta sibi in debitũ compensare placuit creditori: his secundum conuentionis fidem præstitis, de mancipio restituendo pacti tenor [m] seruari debet. S. V. Kal. Nouemb. Hadrianop. CC. Coss.

*Solutio partis non liberat à toto, licet ibi sit spe futuræ numerationis confessio. Sed si pro parte in totum trãsigitur, in totum actio tollitur. Bald. Vel sic: Si creditor partem recepit, & totum recepisse scripsit: si quidem ex causa transactionis, vltra non petit: sin autem spe futuræ solutionis, tunc residuum petere potest. Salycetus.*

XXI. Iidem AA. & CC. Rufo.

INterest multũ, vtrúmne spe futuræ numerationis [n] suscepisse te quod instrumento continetur, scripsisti: an accepta minore quantitate, [o] tantum quantum lectio probat, in scriptura cõferri placuit. Nam superiore quidem casu residui petitio debiti manet integra: [p] posteriore verò consensu transactionis finitis stare conuenit. [q] S. III. Non. Decemb. CC. Coss.

*Non refert vtrum instrumentum sit inductum & cancellatum, siue etiam non inductum, nec cancellatum, dummodo debitũ sit solutum. Baldus.*

XXII. Iidem AA. & CC. Grato.

INductum, [r] id est cancellatum, nécne sit chirographum vestrum: solutionem semel debiti causa factam ei qui exigendi potestatem habuit, probantium, nihil interest. S. V. Id. Decembr. CC. Coss.

*Qui contemplatione literarum liberat scribentem, literis effectum non habentibus condicit libertatem. Vel sic: Confessio facta pretextu causæ non secutæ: non nocet confitenti. Bald. Vel sic: Si creditor scripsit se recepisse debitum contemplatione literarum missarum ad soluere debentem: illo non soluente, integra manet petitio debiti. Salyc.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Vacio.

SI literarum Auxenonis [s] cõtemplatione, quas ad Aristonem [t] de numeranda tibi pecunia dederat, recepisse te scripsisti debitum ab Aristone: mandato non impleto, [u] cum petitio debiti maneat integra, nihil legitimam exactionem impediri ratus est? Dicitur quòd non. Viuianus.

k *Per ipsum.* soluendo ipsi seruo.

l *Instrumentum inane.* sic. ś. ad exhiben. l. fina. & de condic. ex lege. l. dissolutæ. & facit. ś. eod. l. nihil. Accursius.

*Si operas.*] CASVS. Obligaui tibi mancipiũ, vt operę eius in debitum cõputarentur. si tibi satisfactum fuit: nũquid potero mãcipium recuperare? Dicitur quòd sic. Viuianus.

m *Pacti tenor.* qui est vt satisfacto debito in operis, ipse seruus reddatur: quod fieret & si simpliciter pignori fuisset acceptus: vt. ś. de pigno. acti. l. j. & ij.

*Interest.*] CASVS. Mutuaui tibi centũ: soluisti quinquaginta: scripsi me recepisse: nõ obstãte tali subscriptione petã residua quinquaginta. si vero ex causa trãsactionis accepissem à te quinquaginta, mihi nulla superest repetitio. Viuianus.

n *Numerationis.* id est solutionis.

o *Quantitate.* transigendi animo.

p *Integra.* vt. ś. eo. l. si inter. si modò intra triginta dies petierit: vt. ś. de non numera. pecunia. l. in contractibus. §. super.

q *Cõuenit.* vt. ś. de trãsact. l. si quidem. Accursius.

*Inductum.*] CASVS. Si debitor soluat creditori: licet instrumentum obligationis nõ sit cancellatum, vel incisum, non propter hoc minus consequetur liberationem. Viuianus.

r *Inductũ.* Not. quòd hic pro eodem ponitur inductum & cancellatum: cũ proprie sit inducere, per medias literas pennã ducere: cancellare, per modum crucis ducere. & incipe cõstructionem in fi. nihil interest &c. nam videbatur debitorem nó liberatũ, cum chirographum non sit cancellatum: sed tamen non interest vestrum, probantium scilicet vestrã solutionem &c. vt &. ś. de non nume. pecu. l. assueratio. Accursius.

*Cancellare & inducere.*

*Si literarum Auxenonis.*] CASVS. Auxeno debebat mihi centum: misit epistolam ad Aristonẽ, vt mihi solueret. contemplatione epistolæ missæ scripsi ab eo mihi fuisse satisfactũ: Aristo non soluit: nunquid Auxeno liberatus est? Dicitur quòd non. Viuianus.

s *Auxenonis.* nomen debitoris.

t *Aristonem.* amicum suum. mandauit enim debitor tuus amico suo vt tibi solueret.

u *Non impleto.* facto à debitore ad Aristonem amicum suum de soluendo tibi creditori. Accursius.

BIU Cujas

a *Impedire potest.* contra Auxenonem, si modo intra triginta dies paritum sit iuri: vt. ſ. de non numera. pecu. l. in contractibus. §. super. Accursius.

*Cum pro pecunia.* ] CASVS. Obligaui fundum: eum in ſolutum dedi, & eum melioraſti: nunquid poſſum reuocare? Dicitur quòd nó: quia ſi deterior factus fuiſſet, nunquam reuocarem: vnde ſi petam hoc cuius contrarium non eram petiturus, nó ſum audiendus. Viuianus.

b *Contrarium.* non debet [a] quis poſtulare cuius contrarium non eſſet petiturus. & eſt ſic ſ. de vſur. l. ſi ea lege. Sed ar. contra. ff. loca. l. ea lege. Sed ibi ex vi pacti fuit.

c *Diſtraxiſſet.* ſed deteriorasſet prædium, & ita minoris diſtrahere poſſet.

*Solutionē.* ] CASVS. Si debitor dicat ſe ſoluiſſe creditori, debet hoc probare: & poſtquam probauerit, petere poteſt vt ſibi reddatur inſtrumentū. Vi.

d *Incumbit.* vt. ſ. de proba. l. j. & de non numera. pecunia. l. aſſeueratio. Accurſius.

e *Quo facto.* ſcilicet ſolutione probata.

f *Condicere poteſt.* ſi nó eſt debitoris. aliàs vindicat: vt. ſ. de condic. ex lege. l. diſſolutæ. & ſ. ad exhiben. l. ſi.

*DE ACCEPTILationibus.*

*Dixit de veris ſolutionibus: nunc de imaginariis, id eſt acceptilationibus. Nam acceptilatio eſt imaginaria ſolutio: vt inſtitut. quibus modis tolli. obliga. §. i.*

*Acceptilatio eſt imaginaria ſolutio.*

*Iam tibi.* ] CASVS. Si ſoror mea debitorem ſuū tutoris auctoritate interueniēte per acceptilationem liberauit, & debitor poſt acceptilationem ſoluit: an repetere poſsit ſi indebite ſit ſolutum, quęritur? Et dicitur quòd ſi tu ei ſucceſsiſti, vel nomine illius, ſi viuit, poteris contra repetentem vti defenſionibus. ſed non aperit quibus. tu dic, vt quia acceptilatio non erat ſolenniter facta, vel ſine tutoris auctoritate: vel quia enormiter eſſet læſa per talem acceptilationē. Viuia.

g *Iam tibi.* loquitur imperator fratri petenti pro ſorore minore accepto ferente, cui forte ſucceſsit, vel defendit eam.

h *Solennibus.* quia dixit debitor, habéſne acceptū quod tibi debeo? Reſpōdit ipſe: habeo, acceptúmque tuli: vt inſtitu. quib. mo. toll. obli. §. eſt autem. Sed quomodo hoc fieri potuit etiam cum tutore, ſcilicet donandi animo: vt. ſ. de admi. tuto. l. non omni? Reſpond. non fuit facta hic animo donandi: ſed aliud inuicem erat datum, vel dandum: in quo ſi decipitur, reſtitui poteſt: vt. ſ. ſi aduer. tranſ. l. j. & ij. ſed ſi ſine tutore, ipſo iure non valet: vt de in integ. reſtitu. mino. l. ſi curatorem.

i *Exoluit.* ſcilicet debitor poſt acceptilationem, credens ſe nó eſſe liberatum: quia illa quæ erat minor, fecit acceptilationem tutore auctore.

k *Perſeuerauerit.* repetens indebitum.

l *Defenſionibus.* quæ nullæ ſunt, ſi accepto tulit, ſecundum quoſdam. Vel dic quòd aliquæ poſſunt eſſe, vt ſi dicas non ſolenniter eſſe factam, vel ſine tutoris auctoritate, vel eam læſam.

*Si donationis.* ] CASVS. Debebam tibi decem ex cauſa venditionis. animo nouandi ſtipulatus es ea tibi reddi: & donandi animo ea mihi accepto tuliſti: nunquid adhuc petere poteſt? Dicitur quòd non. Vi.

m *Si donationis gratia.* ſecus ſi non donationis, quia tūc ageret præſcriptis verbis in id qđ cōuenit: vt. ff. de ꝓſcriptis verbis. l. ob eā.

n *Per acceptilationem.* aliàs ageretur antiqua, & exciperetur: vt. ſ. de trāſactio. l. vt reſpōſū. & ff. de tranſactio. l. ij. o *Agendi.* ſic. ff. de ſolu. l. qui res. §. aream. & j. l. proxi.

*PEr Aquilianam.* ] CASVS. Debebas mihi decem ex cauſa venditionis: ea mihi promiſiſti per ſtipulationem animo nouandi: & cōuenit vt ea accepta tibi ferrem, & ſolenniter accepto tuli: nunquid potero adhuc petere? Dicitur quòd non. Viuianus.

p *Per Aquilianam ſtipulationem.* ſic dictam, quia ab Aquilio introducta fuit: vt per eam nouarentur obligationes iuriſgentium, & in ſtipulationem deducerentur, & ſic per acceptilationē poſſent tolli: quod aliàs eſſe non poteſt: vt habes hīc, & inſtit. qui. mo. tol. obli. §. j. & §. eſt autem. & ff. de regu. iur. l. nihil tam naturale. & fa. ff. de ſol. l. prout quiſque. Super realibus autem actionibus an poſsit fieri acceptilatio, cum non ſit obligatio, & qualiter: dic vt. ſ. de tranſac. l. vt reſponſum.

*Stipulatio Aquiliana quas obligationes nouat.*

q *Pacto.* ſic enim cōuenit vt fieret, & facta fuit.

r *Acceptilatione.* id eſt per acceptilationem.

ſ *Perempta.* ſcilicet ſtipulatione Aquiliana.

t *Ex nulla cauſa.* ſunt enim cauſæ per quas in talibus quis reſtitui poteſt, vt propter minorem ætatem, errorem, dolum, metum, ſcilicet ſi dolo vel metu inductus fuerit ad accepto ferendum: & ſic agitur actione de dolo vel metu: vt. ſ. de tranſacti. l. ſub prætextu inſtrumēti. §. fi. vbi autē bene & rite facta fuit acceptilatio ſed non ſeruatur fides: tunc dic qualiter agatur, vt. ſ. de tranſactio. l. actione. Item ſi acceptilatio eſt inutilis ratione rei vel ratione ſolennitatis omiſſæ: an ſaltem iure nudi pacti valeat? Reſpon. vt not. ff. de pactis. l. ſi vnus. §. ſi acceptilatio.

*Acceptum ferens poteſt ex multis cauſis reſtitui.*

*DE EVICTIONIBVS.*

*Quia ſoluta & empta ſolent euinci, ideo de euictionibus ſubiicit.*

*EMptor.* ] CASVS. Vendidi tibi hæreditatem. conuentus tu rei vendicatione pro fundo vno, denunciaſti mihi vt te defenderem: an tenear quęritur? Et reſpon. quòd non: ſed tuis ſumptibus te defendere debes, neque de euictione teneor: niſi aliud conueniſſet, vt pro vna re euicta debeam teneri. Viuianus.

u *Rem.* ſingularem illius hæreditatis emptæ. Accurſius.

x *Sumptu.* ſumptus quo. ad expenſas: periculū quo ad rem quam perdit. ſed licet patiatur periculum perdendo: an rehabeat à venditore?

a *Sic nō debeo quis teneri habero ꝑ ſ, quibus ꝑdē adhibere non vult: vt habetur in. c. præſentium. in glo. ſuper verbo proteſtatus. extra de teſti. vbi etiā alia ſunt cō cordantia.*



BIU Cujas

pedire poteſt. [a] S. XV. Kal. Ian. Nicomediæ. CC. Coss.

*Si fundus in ſolutum datus, per induſtriā creditoris melior factus eſt, non propterea debet reſtitui debitori, etiam minori. Vel ſic: Non debet quis id petere, cuius contrarium poſtulaturus non eſſet, niſi ſit actum. hoc dicit cum gloſſ. ſecundum Butrigariū.*

XXIIII. Iidem AA. & CC. Rufino.

CVm pro pecunia quā mutuo acceperas, ſecundum placitum Euandro te fundum dediſſe profitearis: eius induſtriam, vel euentum meliorem, tibi non ipſi prodeſſe, contrarium [b] non poſtulaturus ſi minoris diſtraxiſſet, [c] non iuſtè petis. S. VII. Kalend. Ianua. Nicomediæ. CC. Coss.

*Qui excipit de ſolutione, debet probare. Bald. Vel ſic: Probata ſolutione, chirographum condicitur, vel vindicatur. Salyc.*

XXV. Iidem AA. & CC. Aureliano.

SOlutionem aſſeuerāti, probationis onus incumbit: [d] quo facto, [e] chirographū condicere poteſt. [f] S. III. Kalend. Ian. Nicomediæ. CC. Coss.

*TITVLVS XLIIII.*

DE ACCEPTILAtionibus.

*Liberatus per acceptilationem, errore facti vel iuris poſteà ſoluens repetit. Bal. Vel ſic: Pupillus cum tutoris auctoritate poteſt per acceptilationem liberare: nec poteſt conueniri, niſi ex cauſa legitima. Salyc.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Apronio.

IAm tibi [g] ſcripſi poſſe apud iudicē quæri, an ſolennibus [h] verbis tutoris auctoritate interueniente, ſoror tua acceptilatione debitorē ſuum liberauit. quare ſi in repetenda pecunia quā exoluit, [i] diuerſa pars perſeuerauerit: [k] vtēris defenſionibus [l] competentibus. PP. III. Id. Februar. Duobus & Aſpris Coss.

*Acceptilatio facta ex cauſa donationis omnem viam agendi permit. Bald.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Claro.

SI donationis gratia [m] nouatione facta per acceptilationem [n] præſtitiſti liberationē, omnis agendi [o] via perempta eſt. S. VI. Kalend. Ianuar. AA. & CC. Coss.

*Interueniente Aquiliana ſtipulatione & acceptilatione ſequente, niſi creditor ſit talis ætatis cui reſtitutio indulgeatur, omnis agendi via præcluditur. Baldus.*

III. Iidem AA. & CC. Demetriæ.

PEr Aquilianam ſtipulationem [p] pacto [q] ſubditā obligatione præcedente ſublata, & acceptilatione [r] quæ fuit inducta, perempta: [ſ] ei qui ex nulla cauſa [t] reſtitui poteſt, omnis agēdi via præcluditur. S. V. Kal. Decemb. CC. Coss.

*TITVLVS XLV.*

DE EVICTIOnibus.

*Emptor vniuerſitatis nō agit ꝑ euictione rei ſingularis: nec ad ſumptus litis, niſi hoc ſpecialiter ſit promiſſum & cōuentum. hoc dicit iſta ſingularis lex, ſecundū Bald. Vel ſic: Venditor hæreditatis non tenetur de euictione rerum ſingularium, niſi contrarium ſit actum: & ſuo ſumptu & periculo illas conſequi debet emptor. Salyc.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Munitio.

EMptor hæreditatis rem [u] à poſſeſſoribus ſumptu [x] ac periculo ſuo ꝑſequi

*Vēditor an teneatur emptori ad sūptus factos in lite.*

ditore? Respond. non aperit hic de sumptu, sed de æstimatione rei sic, dicens quòd euictio non præstatur. de sumptu autem dicas quòd videtur prima facie ex hac litera suo sumptu, quòd venditor emptori non teneatur ad sumptus factos in causa euictionis. Sed certe distingue: Aut pro re principali potest ex empto ad interesse agi: & tunc pro sumptibus agetur: vt.ï.eod.l. si cum quæstio. in fin. & .ff. de do. excep. l. fideiussor. &.ff. quod fal. tuto. aucto. l. nouissimè. §. Pomponius. & arg. ff. de libe. leg. l. petitor. &.ff. si mulier ven. no. l. fi. in fi. licet illa econtra posset intelligi. si autem non potest agere emptor pro re principali, vt quia nō est euicta, vel alia de causa, vt hic erat: tunc nec de sumptibus agetur: vt hic, &.ï.eod.l. si status. in fin. suam enim egit rem emptor: vt.ff. ad Trebel. l. deducta. §. qui post tēpus nisi fuissent promissi: vt.ff. de verbo. oblig. l. vēditores. Et est simile in eo qui liber esse iussus est redditis rationibus: vt si nulla sunt reliqua, pure erit liber: si aliqua, tunc computare domino & reddere reliqua tenetur: vt.ŝ. de ma. testa. l. cum testamento. Item si vincit emptor, alia est ratio quòd non agat ad sumptus: quia eos consequitur à victo ex generali regula, victus victori &c. vt.ŝ. de iud. l. properandum. §. sinautem alterutra. Alij dicūt si agatur ex empto, semper posse agi ad sumptus. si vero ex stipulatu, non. sed prima placet. *ADDITIO.* Aduertas quòd Bart. in. l. venditores. ff. de verb. oblig. reprehendit istam gloss. volens q̄ semper teneatur venditor ad sumptus. quod probat primo per. l. si plus. §. mota. ff. eo. &. l. qui absentem. ff. de procura. vbi dicitur quòd mota lite tenetur defendere emptorem. ergo si non defendat, tenetur ad interesse ob rem nō defensam, argu. l. cum quærebatur. in fin. ff. iudi. sol. Secundo probat per rationem. vēditor tenetur emptori, vt sibi habere liceat: vt. l. stipulatio ista habere licere. ver. quòd si forte. ff. de verb. oblig. & ibi nota. ergo &c. Contraria solue vt per eum.

a *In singulis.* id est in re singulari: quia aut erat hæreditaria, & tunc est ei facta iniuria: vnde venditor non tenetur: vt.ff. eod. l. si per imprudentiam. & ibi plene dixi. aut non erat hæreditaria: & tunc non videtur vendita. & probatur hæc distinctio. ff. de hæred. vend. l. ij. in princ. &.ff. e. l. serui venditor. &. l. naue. Sed quid si tantum tria prædia erant in hæreditate, & illa sunt euicta? Dicunt quidam, licet non agatur propter primum prædium, vel secundum: tertio tamen euicto agitur de omnibus ad exemplum legis Falcidiæ. Sed Io. contra: quia hæreditas est etiā sine vllo corpore: vt.ff. de peti. hære. l. hæreditas. si tamen nec nomina sunt in hæreditate, nec aliquid aliud, nisi prædicta prędia, cōdicetur precium: nec enim spes emitur, nisi hoc agatur: & tunc decipiens cō demnabitur: vt.ff. de hære. ven. l. cum hæreditatem. &. l. quòd si in venditione. &. l. hoc autem. Accursius.

b *Venisse.* id est venditam esse ab eo qui de iure est hæres. si ergo etiam modica res euincatur, ideo quòd non fuit hæres, venditor aget: vt.ff. de hære. vendi. l. quòd si nulla. Item hoc verum vendita hæreditate. si autem rem singularem hæreditatis vendat, de euictione tenetur: vt.ff. de peti. hære. l. sed & si lege. §. item si rem distraxit.

c *Conuēnit.* scilicet vt in singulis præstetur euictio. Vel quia singulas res de hæreditate adfirmauit: vt.ff. de hæred. vend. l. nisi de substantia. Vel nisi sciens erat rem illam non esse hæreditariam: vt.ff. de hære. vend. l. ad hoc. Azo.

*QVoniam.*] *CASVS.* Auus tuus dedit tibi quædam prædia, & de euictione promisit per stipulationem: postea decessit te instituto hærede, & quibusdā aliis. si aliquod ex prædiis illis euincatur, ages pro euictione aduersus cohæredes tuos pro ea portione qua sunt hæredes, actione ex stipulatu. Si vero

debet. ¶ Euictio quoque non præstatur in singulis[a] rebus, cū hæreditatem iure venisse[b] constet, nisi aliud nominatim inter contrahentes conuēnit.[c] PP. VI. Kalen. Mar. Seuero. A. III. & Victorino Coss.

*Etiam si ista lex daretur in punctis, esset aurata: & breuiter. h. d. Donator tenetur de euictione, si per stipulationem de euictione promisit: secus si nudo pacto. Baldus.*

II. Iidem AA. Quartæ.

QVoniam auus tuus cū prędia tibi donaret, de euictione eorum cauit: potes aduersus cohæredes[d] tuos ex causa stipulationis cōsistere ob euictionem prædiorū, pro portione scilicet hæreditaria.[e] Nudo autem pacto interueniēte[f] minime donatorem hac actione teneri certum est. PP. II. Kalend. Mart. Antonino. A. II. & Geta. II. Coss.

A de euictione per stipulationem non promisisset: nullo modo cum conuenire potes. Viuianus.

d *Cohæredes.* contrarium. ï. de dona. l. si quis.

e *Hæreditaria.* nam pro parte qua hæres est, extincta est actio: vt.ŝ. de hæredita. actio. l. si adulta.

f *Interueniente.* scilicet in donando. & sic olim non agebatur, sed hodie sic condictione ex hac lege: vt hic subiicit: & infra de dona. l. si quis argentum. Vel dic nudo pacto interueniente super euictione præstanda: & erat olim nudum, siue ex interuallo apponeret ad pactum donationis, siue etiam incontinenti. cum enim nec ex illo posset agi, per consequens nec hoc informabit: vt.ff. de pericu. & commo. rei vendi. l. si in venditione. secus autem si in traditione apponebatur: vt.ï. de dona. l. legem. &.ŝ. de re. permu. l. finali. sed cum hodie sit pro vestito ipsum principale, vestiet & illud pactum euictionis sui cohærentia. vbi autem nihil esset de euictione cautū, tunc dolosus donator tenetur: vt.ff. de dona. l. Aristo. aliàs si incepit à pactione, idem: si à traditione, agitur ad instar dotis: vt supra de iure do. l. j. & ad hoc. ff. de ædilitio edicto. l. ad res. In legato autem euicto distinguitur, et in specie, & sic non agitur: aut in genere, & tunc agitur: vt.ff. eodem. l. si is qui. &. l. hæres. & de legatis. j. l. si à substituto. §. j. & hoc in vere lucratiua. in quasi lucratiua quid sit, dicitur. ff. de noxa. l. si noxale. §. finali.

*Antequā res euincatur, de euictione non agitur: etiam si res sit alii obligata. Bald.*

III. Iidem AA. Aureliano.

QVi rem emit, & pòst possidet:[g] quandiu euicta nō est, auctorem suum, propterea quòd aliena vel obligata res dicatur, conuenire non potest.[h] PP. VIII. Kalen. Augusti. Faustino & Rufino Coss.

*Si res in solutum data propter hypothecam euincitur: vtilis de euictione actio datur. nam datio in solutum, instar venditionis obtinet. hoc dicit. Vel sic: Si res obligata venditur, transit cum sua causa: & ideo pignus non extinguitur. Bald. Vel sic: Pro prædio dato in solutum, & euicto, agitur de euictione vtili ex empto. Salycetus.*

IIII. Imp. ANTONINVS A. Georgio.

SI prædium tibi pro soluto datum est, quod aliis creditoribus fuerat obligatum: causa pignoris mutata nō est.[i] Igitur si hoc iure fuerit euictum, † vtilis tibi actio[k] † cōtra debito-

*QVi rem.*] *CASVS.* Vendidisti mihi prædia: si dicantur aliena, vel alij obligata, an possim agere aduersus te actione ex stipulatu pro euictione antequam euincantur? Dicitur quòd non. Nam si emo à te rem quæ dicitur alij pignorata, vel quæ dicitur aliena: licet de ea moueatur mihi quæstio: quandiu non est euicta, non agam de euictione. Viuianus.

g *Possidet.* maximè: nam idem si non possidet: vt.ff. eod. l. non tamen consequens.

h *Conuenire non potest.* vt &.ff. eo. l. si plus. §. mota. nisi in limine contractus euictio immineat: vt.ï. eod. l. si post perfectam. vel nisi hoc conuēnit: vt.ï. eodem. l. siue in libertatem. Vel nisi vendidor fuerit sciens: vt.ff. de act. emp. l. seruus quem. in fi. Vel nisi ad cauendum agatur: vt.ff. eo. l. ij. Idem nisi agatur vt liberam tradat, non autem euictionis nomine, vt quia erat obligata: vt.ï. eo. l. ex his prædiis. quæ omnes sunt contra. sed omnes habent suas rationes diuersitatis, vt dixi.

*SI prædium.*] *CASVS.* Debebas mihi decem: prædium dedisti mihi in solutum aliis creditoribus obligatum: vnde si euincatur, dabitur mihi vtilis actio ex empto pro euictione aduersus te: quia hic contractus habet similitudinem cum venditione. Vnde nota hic, vt breuiter tollatur contrarium argumentum, cum quis est debitor meus, & dat mihi in solutum: aut est debitor in quantitate, & dat mihi rem in solutum. eo casu si res euincitur, ista datio in solutum est quasi vēditio, & agam vtili ex empto: vt &.ff. de pign. act. l. eleganter. in princip. Si autem est debitor in corpore, puta debet mihi quis aliquam speciem, & dat mihi aliā speciem in solutum: non contrahitur hoc casu emptio de specie ad speciem: vt.ff. de act. emp. l. j. & tunc non ago directa vtili actione ex empto secuta euictione: sed agam præscrip. verb. vel prima: vt.ff. de solu. l. si quis aliquam rem pro alia. & si intelligitur quod not.ŝ. de senten. & interlocu. om. iudicum. l. libera quidem. Viuianus.

i *Mutata non est.* vt &.ŝ. de distract. pig. l. si debitor. sed certè immo videtur contra: vt diximus.ŝ. si antiquior cred. l. j. Accursius.

k *Vtilis tibi actio.* scilicet ex empto pro euictione: vt subiicit, & ff. de pigno. act. l. eleganter. in princip. & argu. ff. eo. l. si plus. §. & si iussu.

BIU Cujas

& si iussu.sed videtur danda antiqua: vt.ff. de solu.l.si quis aliam. &.ś.de senten. & interlocu. l.libera. quæ sunt contra. Solu.vt in illa.l.libera.

*Ex his prædiis.*] CASVS. Mulier emit à te prædia obligata Seio. si nondum ea tradidisti, ex empto aget, vt ea tradas,& liberaberis. Si vero nó tradidisti, & precium antequam prædia liberentur ab obligatione, petas: repellet te mulier doli exceptione. Et nota: si consulitur alicui per modum agendi, multo fortius per modum excipiẽdi: quia cui damus actionẽ &c. vt.ff.de superfi.l.j.in fi.

*Venditor præsumitur semper rem liberam vẽdere.*

a *Ex empto.* non ex causa euictionis: sed quia liberam rem non tradit, sicut semper præsumitur vendidisse, secundum Ioan. vt hic, & argumen. ff. de act. empti. l.in venditione. & quod hic consequitur agendo, scilicet vt res liberetur, idem consequitur excipiendo: vt subiicit, idem etiã fiet si aduer. &c. argu. ff. de contrahenda emptione. l.pacta.& de periculo & commod. rei vendi. l.habitationum. & facit. ff. de verborum oblig.l.cum stipulatus.in fine.& de contrahen. emp. l. cum ab eo. si autem tradita esset res alij obligata: tũc quidam dicunt nõ posse agi ex empto vt liberetur. & sic esset deterioris cõditionis emptor re tradita, quàm si non esset tradita: vt supra eodem.l.qui rem. sed certe ibi agebatur quasi euictione secuta; non vt liberetur. dicam ergo postea agi vt liberetur: vt.ff.de actionibus empti.l.creditor.§.prædium.

rem competit. Nam huiusmodi contractus vicem venditionis obtinet. PP. XI. Kalend. Augu. Duobus & Aspris Coss.

*Emptor cui res non est tradita, potest agere vt libera tradatur: & si conuenitur de precio, potest excipere de re non tradita. Bald. Vel sic: Antequam res tradatur, vel precium soluatur, potest emptor petere vt pignoris obligatio dissoluatur. hoc dicit. & est hæc lex bona, & menti tenenda secundum Barto.*

V. Idem A. Patroniæ.

EX his prædiis quæ mercata es, si aliqua à venditore obligata, & necdũ tibi tradita sunt: ex empto [a] actione consequêris vt ea à creditore liberentur. Idem etiam fiet, si aduersus venditorem ex vendito actione precium petentem, doli exceptionem opposueris. PP. XV. Kalend. Octobr. Duobus & Aspris Coss.

*Licet venditor non obligauit se de euictione: tamen ex natura contractus tenetur de euictione. Baldus.*

VI. Imp. ALEXANDER A. Octauio.

NOn dubitatur,[b] & si specialiter venditor euictionem non promiserit, re euicta ex empto competere actionẽ. PP. VIII. Id. Mart. Alexandro. A. Cos.

*Sufficit denunciari principali, licet non denuncietur fideiussori. hoc dicit. Vel sic: Processus factus contra principalem citatum, nocet fideiussori non citato. Bald. Vel sic: Fideiussor euictus potest conueniri solum denunciatione facta venditori. Salycetus.*

VII. Idem A. Hilariano.

AVctore laudato,[c] si euicta res est, fideiussorem † (etiam si agi causam ignorauerit[d]) cõueniri euictionis nomine posse non ambigitur. PP. III. Non. April. Alexandro A. Cos.

*Ista lex ponit tres casus in quibus denegatur regressus euictis. & hoc dicit: Tria faciunt cessare periculum euictionis: omissa denunciatio emptoris, eius absentia, & iudicis iniuria. Bald. Vel sic: Emptor non agit de euictione, nisi denunciauerit venditori vt causam defendat. Item si res euincatur per iniuriam iudicis, vel culpam emptoris, de euictione non agitur. hoc dicit secundum Salycetum.*

VIII. Idem A. Clementino.

EMptor † fundi, nisi auctori aut hæredi eius denunciauerit: euicto prædio, neque ex stipulatu, neque ex dupla, neque ex empto actionem contra venditorem vel fideiussorem[e] eius habet. ℣ Sed & si iudicio emptor non adfuit,[f] aut præsens per iniuriam[g] iudicis victus est absente[h] auctore, vel fideiussore, regressum aduersus eum non habet. PP. VIII. Id. Decembr. Alexandro. A. Cos.

*Etiam si emptor agendo succubuit, debetur euictio. hoc dicit text. cum gloss. Vel sic: Si emptor agendo vicit, non debetur euictio. secus si agendo succubuit. Bald. Vel si: In causa euictionis potest agi etiam pro interesse meliorationis. Salycetus.*

IX. Idem A. Terentio.

SI † controuersia tibi possessionis quam bona fide te emisse allegas, ab aliquo[i] mouetur,[k] auctori hæredíve eius denũcia: & si quidem obtinueris, habebis quod emisti. ℣ Sin autem euictum fuerit, à vẽditore succedsoréve eius consequêris

A

B

C

D

† *Quæquidem adest confirmatorem vocat Nou. 4. qui et auctor secũdus dicitur l. 4. ff. ti. vnde vides quis auctor primus, quis secundus dicatur Contius.*

*Non dubitatur.*] CASVS. Licet venditor de euictione non promisit specialiter: re tamẽ euicta tenebitur de euictione actione ex empto. Viuianus.

b *Non dubitatur.* vt.ś.de communiũ rerum alie.l.si maior. &.ff. eod.l.ij.&.l.si in venditione. Item petitur precium, licet fuerit dictum ne agatur: vt.ff.de action.empti.l.emptorem.§.qui autem habere. nisi emptor fuerit sciens: vt.j. eod.l.si fundum. & facit.ff. de actionibus empti.l.in venditione.

*Auctore.*] CASVS. Vendidisti mihi prædium, de euictione promisisti, & fideiussorem dedisti: denunciaui tibi vt me defenderes in causa euictionis: licet non denunciauerim fideiussoribus, an non ideo minus tenentur fideiussores, quæritur? Et dicitur quòd non. Nota hic quòd emptor nó agit de euictione, nisi denũciet venditori quòd eum defendat: vt.ś. vbi in rem actio. l.j.&.ś.de pericu.& cõmo.rei ven.l.j. nisi per pactum esset remissa denunciatio: vt.ff.eo.l.Herennius Modestinus.in fi. fideiussori autem dato pro euictione, non habet necesse denunciare: vt hic. Primum notabile subseruit.l.immediatè sequenti. Viuianus.

c *Auctore laudato.* id est venditori denũciato vt defendat: quod est opus vt de euictione postea agi possit: vt.j.l.proxi.

d *Ignorauerit.* non oportet ergo fideiussori nunciari: sed sufficit reo, id est auctori, sicut & aliàs mora rei nocet fideiussori: vt ff. de verbo. oblig. l. mora rei.

e *Vel fideiussorẽ.* vt.ff. eo.l.si fundo.§.sed cum posit. & .l. si per imprudentiam.§.j.&.ś.de pericu. & commo. rei venditæ.l.j.& hoc ante sentẽtiam,& testium aperturam: vt.ff.eod.l.si rem quam. §. fina. Sed quid si sciuit venditor? Respon. nõ oportet ei nunciari: vt arg.ff.eo.l. Herẽnius.§.Caia. &.ff. de act. emp.l.j. in fine. & arg.ff.de petitio.hęredita. l.item veniunt. §.petitam.&.ff.de administratione tutorum. l. pater tutelã.§. fi.* &.ff. eo.l.si dictum.§.penultimo. Sed argu.contra. ff. ad legem Iuliam de adult.l.denũciasse. Tutius ergo est sciẽti denũciari. ADDIT 10. Tu dicas omnino necessarium esse vt denũcietur, per notabilem theoricam Barto. in.l. qui vxori.§.quid ergo. j.ff.de adulter.vbi dicit quòd quandoq; denunciatio requiritur ad simplicem scientiã habendam: & tunc non oportet quòd fiat scienti: & habet locũ regula, eum qui cert⁹. de regulis iuris, libro sexto.&.l.j.in fine.ff. de actione emp. quandoque fit denunciatio ad aliquid faciẽdum: & tunc non sufficit sola scientia: vt dicto.§.quid ergo. in p. posito autem cum denunciatio ista fiat non solũ ad simplicem sciẽtiam, sed vt venditor veniat ad defendẽdum emptorem, necessario requiritur denũciatio. nam forte emptor confisus de sua prudentia, non curat vocare venditorem: nec tenetur venditor ire. ita vult Bartol. vbi supra,& Abb. post eum in.c.fin. quod concordat cum hac.l.extra de empt.& vendi.

*Emptor ś inquietetur sup re empta sciẽte vẽditore, an teneatur ei denũciare.*

† *Concor. cũ hac. l.c. vl. extra de emp. & vẽ.*

* *aliàs. §. Papinian⁹. l. quidã decedens.*

† *Ad hanc l. vide. l. fin. in prĩ ff. de pig. vbi per instrumẽta emptionalia probatur latitudo agrorum. & no. Ang. in l. vendito res. ff. de verb. oblig.*

f *Non adfuit.* quo casu magis propter absentiam suam quàm propter malam causam quam habuit, amisisse videtur: vt hic, &.ff.eod.l.si ideo.

g *Per iniuriam.* quæ facta emptori non tangit venditorem: vt hic,&.ff.eod. l.si per imprudentiam. in principio. & argu. supra man.l.si pro ea.

h *Absente.* quid si præsens esset? Respon. appellare deberet: vt ff.eod.l.Herennius.§.j.& de appel.l.à sententia. Azo. & facit supra vbi in rem act.l.j.& de senten.l.libera.

*Si controuersia.*] CASVM duobus modis pone: Vendidisti mihi fundum: conuentus pro fundo, denunciaui tibi vt me defenderes. si euincatur, agam aduersus te quanti mea interest. Vel sic: Vendidisti mihi fundum: cecidi à possessione sine culpa mea: ego aduersus possidentem ago. si non possum recuperare prædium, agam aduersus te quanti mea interest, & consequar sumptus quos feci in melioratione prædij. Viuianus.

i *Ab aliquo.* possidente.

k *Mouetur.* id est refertur.

a *Interest.* in quo etiam continentur sumptus: vt.ff. de condi.& demon.l.quibus diebus.§.j.& dixi plene.ẽ.eo.l.j.

b *Erogata sunt.* & ex hoc apparet hanc legem loqui cum emptor non possidebat, sed agebat aduersus alium, & sic reus dicitur facere actori controuersiam sic.ff.de procura.l.non solum.§. si status. Nam si possideret emptor, iure exceptionis hoc debuit consequi à vindicante: quod si non fecerit, nõ consequitur à venditore: vt.ff.de actione empti. l. idémque. §. j. in princ. hoc tamen quòd desiit possidere, fuit sine culpa sua: aliàs nec à venditore quicquã cõsequitur: vt.ff. eod. l. si rem quam.§.j.

SI fines.] CASVS. Vẽdidisti mihi fundũ. euicta est pars fundi: nunquid agere possum pro euictione fundi, quæritur? Et dicitur quòd sic. Si vero vicinus egit finium regun. & pars sibi adiudicata est: refuso mihi precio partis illius, an nihilo minus agere possim, quæritur? Et dicitur q̃ non. Viuianus.

c *Euincatur.* ea ratione, quòd nõ fuerit venditoris: vt.ff. eod. l. qui fundum.

d *Lis finalis.* id est lis quæ fit de finibus iudicio finium regundorũ. refert ergo pẽtitorio iudicio sit aliquid euictum, vel hoc iudicio de parte vnius alteri adiudicatum. & sic est contra.ff.eod.l.si mancipium.§.fina.vbi dicit non interesse quo genere iudicij euincatur. sed certe non dicitur euinci hoc iudicio, cũ possit superare & superari. Item & si superetur, pecunia sibi adiudicatur. Alij distinxerunt, an ostendit terminos intra fundum, vt ibi: aut extra terminos, vt hic: quod non placet.

EXceptione.] CASVS. Fundum mihi vendidisti: & pro euictione promisisti, & fideiuss. dedisti: fideiussor agit pro fundo, dicens se per vxorem eum emisse: an possit repelli per excep. fideiussor, quæritur? Et dicitur quòd sic: cum vendendo adeo consensit, vt pro euictione fideiusserit: quia quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. Vnde nota hic: sicut vẽditor non potest euincere rem quam vendidit, ita nec eius fideiussor: quia quem de euictione tenet actio &c. vt hic, &.ff.eod.l. vindicantem. Viuianus.

e *Eum.* fideiussorem.

f *Ab auctore.* id est venditore. Et nota quòd dicit, doli exceptione: quia dolo facit qui petit quod restituturus est: vt hic, & ff.de excep.do.l.dolo.

*Consentit quis fideiubendo.*

g *Suam.* eimentem nomine viri.

h *Consensum.* nota quòd fideiubendo quis cõsentit: vt.ff.in quibus cau.pig.tac. cõtra.l.si gratuitam. aliàs, Pomponius scribit.§. quanti tua interest.[a] ℣ In quo continetur etiam eorum persecutio, quæ in rem emptam à te, vt melior fieret, erogata sunt.[b] PP.XI.Kalen.Ianuar. Alexandro A.Cos.

*Quicquid est intra fines demonstratum, videtur venditum: & si quid euincatur, debetur euictio: tamen si finium regundorum agatur, propterea nihil debetur. hoc dicit ista no. lex secundum Bald. Vel sic: Quod actione finium regundorum euincitur, in actione ex empto pro euictione venit. secus si non euincatur: sed ex alia causa per iudicem adiudicetur. Bartolus.*

X. Idem A. Largo.

SI fines agri vẽditor demonstrauit, & legem dixit, intra eos neminem ingressurum: si quid inde euincatur,[c] periculo fit auctoris. Quòd si finib' suis quos demonstrauit, agrum venditor non pertinet. PP. VII. Kalend. Decembr. Maximo.II. & Aeliano Coss.

*Fideiussor rem venditam euincere non potest. Vel sic: Quẽ de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. Baldus. Vel sic: Exceptio quem de euictione tenet, actio etiam locum habet contra fideiussorem. Salycetus.*

XI. Idem A. Clementi.

EXceptione doli rectè eũ[e] submouebis, quem ab auctore[f] tuo fideiussorem accepisti, si eius nomine controuersiam refert, quasi per vxorem suam[g] antequam tu emeres cõ parauerit: qui venditioni adeo consensum[h] dedit, vt se etiam pro euictione obligauerit.[i] PP. Non. Februar. Pompeiano & Peligno Coss.

*Ista lex ponit de pacto, de quo non habetur alibi in iure. Valet pactum, quòd statim re vendita, lite mota reddatur precium emptori. Vel sic: Regulariter non agitur de euictione, nisi euictio sit secuta, aut exceptio iudicata. Baldus. Vel sic: Ad interesse agitur antequam res euincatur si inter partes hoc agatur. Salycetus.*

XII. Imp. GORDIANVS. A. Philippo.

SIue in libertatẽ euictus est[k] seruus quem mercatus es: siue cum comparares, conuẽnit vt si qua quæstio nomine eius relata esset, & si necdum euict[9] esset, tu precium recuperares:[l] præses prouinciæ, qd̃ tibi præstandum animaduerterit, restitui iubebit. PP. VII. Id. Mart. Gordiano.A.& Auiola Coss.

*Res vendita in causa iudicati non potest per debitorem euinci: & si euincatur ab alio, tenetur debitor de euictione. Vel sic: Factum iudicis reputatur factum partis. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Emens à iudice iudicatum oxequente, partẽ habet obligatam de euictione: ideo eam agentem repellit exceptio. Salycetus.*

XIII. Idem A. Zoilo.

SI ob causam iudicati pignora capta sunt ex eius auctoritate cui præcipiendi ius fuit: eáque de quibus complecteris, tu mercatus es:[m] frustra ab ea quæ condemnata est, vel quæ in eius locum successit, eorum refertur[n] quæstio: quandoquidem & si euictio eorum ab alio subsecuta fuisset, aduersus eos debuisse dari actionem,[o] quibus precij solutio proficit, rectissimè respõsũ est. PP. XVI. Kalend. Iun. Gordiano.A. & Auiola Coss.

*Filius non potest euincere rem quam pater vendidit, cuius ipse est hæres. Bald. Vel sic: Quem de euictione tenet actio tanquam hæredem principalis, eundem agentem repellit exceptio. hoc dicit. Bart. & Salyce. secus in hærede fideiussoris.*

XIIII. Idem A. Secundino.

SIue possessio vẽditoris fuit, filius eiusdémque patris hæres frustra quæstionem mouet: siue non patris, sed filij eius possessio fuit, de qua iure hæreditario auctor laudari potest: P

i *Obligauerit.* Nota ergo regulam hic: quem de euictione tenet actio, ipsum agẽtem repellit exceptio: vt hic, &.j.eo.l. si ob causam. &.l.siue possessio. &.ff. eo.l.vindicantem. quæ fallit in casu quem habes.j.eo.l.fina.

*SIue in libertatẽ.*] CASVS. Vẽdidisti mihi seruum. siue proclamauerit in libertatem, & sic euictus sit: siue cõuenit vt si aliqua quæstio mihi moueret nomine eius, restitueres mihi precium, licet nõdum esset euictus: quid mihi restituendum sit, animaduertet præses prouinciæ. Nota hic, Si rẽ vendis mihi rem, & tu promittis mihi quòd siue res euincatur, siue de re moueatur quæstio, restitues precium, statur conuentioni. Vt

k *Euictus est.* siue euincitur qui in libertatem prouocat: vt.ff.eo. l. si per imprudentiam. §.j.&.j.eo.l.si statur.

l *Recuperares.* aliàs si actum non esset, non posset agi nisi demum re euicta: vt.ff.eod.l.si plus.§.mota.

*SI ob causam.*] CASVS. Mulier tenebatur mihi in.x. conuenta condemnata est. ea non satisfaciente, iussu iudicis distracta sunt prædia eius, & mihi est satisfactum. an prædia mulier illa vel eius successor possit recuperare? Dicitur quòd nõ. & si ab alio emptore non conuincatur: non contra iudicem, sed aduersus me cui facta solutio est, pro euictione emptori competit actio. Viuianus.

m *Mercatus es.* scilicet ab officialibus.

n *Refertur quæstio.* cũ ipsi sint qui de euictione teneantur: vt subiicit, &.ẽ.eo.l.exceptione.

o *Actionem.* & in precium, & in vsuras habita ratione fructuũ: vt.ff.e.l.si plus.§.& si iussu.&.ff.de distract. pig. l.rescriptũ.§. sed quantum. non autem tenetur apparitor, vel executor: vt.ff.eod.si pignora.&.ff.familiæ erciscundæ.l.qui erat.§.non magis.

*SIue possessio.*] CASVS. Titius vendidit mihi prædium: decessit filio hærede instituto. siue erat prędium patris, siue filij: filius à me auocare nõ poterit illud: quia quod de euictione &c. cum ergo filius hęres patris sit, si agat, per exceptionẽ repelletur.

p *Laudari potest.* id est potest ei denunciari: & sic tenetur. & sic habet locum hæc regula, qué de euictione tenet &c. vt hic, &.ẽ. eod. l. exceptione. &.ẽ. de lib.cau. l. si ab eo. & de reb. alie. non alien.l.venditrici. & de rei vind. cum à matre. &.j.titu.j.l.j. & facit.ẽ.de ser.pign.da.ma.l.si creditoribus. &.ẽ.de transac. l.transactionem.

actionem.ij.&.ſ.de reuo.his quæ in frau.credi.l.filios.&.ſ.ſi alie. A
res pigno.da.ſit.l.cum res.

a *Mouere non poteſt.* in totum ſcilicet ſi in ſolidum hæres eſt: alioquin pro ea parte pro qua eſt hæres: vt argu.ſ. de hære. act. l.ſi adulta.

*Si non iniuria.*] *CAVS.* Si emptor nec per iniuriã iudicis, nec per culpam ſuam fuit abſens: & denunciauit, & condemnatus eſt in cauſa euictionis, ac res fuerit euicta: pignora quæ pro euictione obligantur, perſequi poterit.

b *Si non iniuria.* vel aliàs ob culpam tuam: vt quia fuiſti abſẽs, vel non denunciaſti: vt.ff. eod.l.ſi per imprudentiam. &.l. ſi ideo. &.ſ. e.l.emptor. nam gratia exempli ponit.

c *Perſequi potes.* vt.ſ. de pact.pigno.l.ij.&.ſ. de præd.mi.l.& ſi is.

*Vper empti.*] *CAVS.* Mulier vendidit mihi prædium: in eo meliorando impenſam feci. ſi Titius partem prædij vindicet, & euincat: ſumptus quos feci, habita ratione fructuum à Titio recuperabo: & ad precium agam aduerſus mulierẽ.

d *Quæſtione.* quã mouet dominus cõtra emptorem.

e *Portionem.* nam etiam pars quandoque euincitur.ff.eo.l.j.

f *Reſtitui.* à domino vindicãte: vt hic, &.ff. de rei vindi.l.ſumptus. &.ff.de act.emp. l.idẽque.§.j.& de excep. doli.l.Paulus.

g *Non eum.* Nota ergo vindicanté non teneri ad precium: vt.ſ. de fur. l. inciuilem. & de rei vind. l.mater. & l.ſi mancipium. In caſu tamẽ dominus tenetur ad precium: vt.ff.de rei vindi.l.emptor. Itẽ in alio, ſcilicet quando pupillus vindicat prædium ſuum ſine decreto alienatum: cum precium in ſuam vtilitatem ſit conuerſum: vt.ſ.de prædi.mi.l.vtere. Item in alio: vt.ſ.de vxo.mili.l.ij.ſed dic vt ibi.

*Vindicans non tenetur ad precium.*

*Si cum.*] *CAVS.* Vendidiſti mihi ſeruũ: conuentus rei vindic.pro ſeruo, denunciaui tibi vt me defenderes: nihilo minus euictus eſt: quia ſuccubui. damna quæ paſſus ſum, mihi reſarcies. quaſi dicat, teneberis mihi ad expenſas factas in lite, & ad precium.

h *Feciſti.* vel poſtea vſque ad ſentẽtiam, ante aperturam tamen teſtium: vt.ff. eod. l. ſi rem quam mihi.§. finali. & ſecundum hoc etiam intelligitur quod eſt.ff.de leg.iij.l.qui cõcubinam.§.ſi hęres. quod debet denunciare ante iudicium, id eſt ante ſentẽtiam. vel ſpeciale in legato.

*Euictionẽ ſubit qui ſine iudicis ſententia rẽ reſtituit.*

i *Nec citra.* ſi enim ſine ſententia iudicis reſtituiſſet, non ageret de euictione: vt hic, &.ff.de rei vindica. l.vtique. &.ff. de negot.geſt.l.at qui natura.§.cum me.&.ff.eod.l.ſi dictum.§. ſi compromiſero. niſi eſſet notorium rem eſſe alienam: vt.ff.de act. empt.l. emptorem.in principio.

controuerſiam mouere non poteſt. [a] PP.XIIII.Kal.Aug.Gordiano.A.& Auiola Coss.

*Re vtile euicta, tenetur de euictione venditor, & in pignus data ab eo. Bald. Vel ſic: Emptor ratione euictionis pignus datum perſequi poteſt.Salycetus.*

XV. Imp. PHILIPPVS A. Menandro.

SI non iniuria [b] iudicãtis, ſed iuris ratione ſuperatus es: pignus ob euictionem acceptum ſolenniter perſequi potes. [c] PP. Kalend.Auguſt. B

*Re euicta, vel eius parte, venditor tenetur de euictione: in quæ veniunt impenſæ factæ ad perpetuam rei vtilitatem, deductis fructibus. ipſe autem euincens non tenetur ad reſtitutionem precii. Bald.*

XVI. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. Alexandro & Diogeni.

SVper empti agri quæſtione [d] diſceptabit præſes prouinciæ: & ſi portionem [e] diuerſæ partis eſſe cognouerit, impenſas quas ad meliorandam rem vos erogaſſe conſtiterit, habita fructuum ratione reſtitui [f] vobis iubebit. Nã ſuper precio euictæ portionis nõ eũ [g] qui domiC niũ euicerit, ſed auctricẽ cõueniri cõſequẽs eſt. PP.X.Kal. Iul.ipſis.IIII.&.III.AA.Coss.

*Re euicta venditor certioratus tenetur de damno emptoris. Bal.Vel ſic: Si res per ſententiam euincatur, de euictione agitur, non ſi ſponte reſtituatur.Salycetus.*

XVII. Iidem AA. Mutiano.

SI cum quæſtio tibi ſuper eo quem comparaueras, moueretur, auctorem tuum certum feciſti, [h] nec citra [i] iudicis diſceptationem eum quem emeras tradidiſti: præſes prouinciæ in dãnis [k] quæ te toleraſſe meminiſti, medelam iuris adhibebit. PP. V. Id. Nouembr. ipſis D IIII.&.III.AA.Coss.

k *In damnis.* ergo & in ſumptibus litis. quod plene dixi.ſ.eo.l.j.

*Si ſtatus.*] *CAVS.* Vendidiſti mihi liberum, quem credebam eſſe ſeruum: proclamauit in libertatem. ſi pronuncietur liber, quia ſeipſum euicit: teneberis mihi de euictione. ſi ſeruus eſt, in nullo mihi teneberis.

*Emptor ſerui eo pronunciato libero, agit de euictione, ſecus ſi eſſet pronunciatus ſeruus. Bald. Vel ſic: Emptor qui ſuccubuit, de euictione agit, ſi non obtinuit. Salyc.*

XVIII. Iidem AA. & CC. Eutychio.

SI ſtatus tibi ſuper homine venũdato mota quæſtio eſt: ſolennibus [l] quæ iuris admittit ratio, interpoſitis: ſi ſecundum libertatem fuerit lata ſententia, poteris de euictione eius quem comparaueras, ſi neſciens eius conditionem cõparaſti, ſine ali qua dubitatione auctorem, vel eius fideiuſſores, hęredéſve eorum conuenire. [m] ℣ Quòd ſi fuiſſe ſeruum ſententia declarauerit, intelligis ad vẽditorem te reuerti non poſſe. [n]

*Emptor qui præſcripſit, debet ſe tueri exceptione præſcriptionis: & qui eandẽ emittit, de euictione regreſſum non habet. Bald. Vel ſic: Præſcriptio emptoris prodeſt venditori. hoc dicit. Salyc. & ratio aſſignatur in princ gloſſ.*

XIX. Iidem AA. & CC. Theodoro.

SI obligata prædia venundediſti, & longi temporis præſcriptione ſolita emptores ſe tueri poſſunt: euictionis periculum timere non potes. [o] S. II. Kalend.Maij.AA.Coss.

*Ex perſona venditoris iudiciũ cum emptore ſopitum non retractatur, tamẽ emptor nõ habet regreſſum de euictione, niſi venditori denunciauit. Bal. Vel ſic: Re euicta agitur de euictione etiã contra vẽditoris hæredẽ: ideo ei debet denũciari vt adſit defenſioni, nec ex eorũ perſona poteſt in integrũ reſtitutio impetrari h.d. ſecũdũ Bal. & Sal.*

XX. Iidem AA. & CC. Solidio & aliis.

SI parentes veſtri [p] mancipia venundederunt, & quæſtio dominij mota eſt: emptoribus adeſſe, ac defendere cauſam nõ prohibemini. [q] ℣ Quòd ſi eis

l *Solennibus quæ.* id eſt ordinato aſſertore qui cauſam pro ſeruo facit, quod non fit hodie, ſed ipſemet litigat: vt.ſ.de aſſer.tol.l.j.

m *Conuenire.* vt.ſ. eo. l.ſiue in libertatem. & ff.eod.l.minor.§. pater filium. &.ſ. de ſententiis.l.libera.

n *Non poſſe.* nec ergo in ſumptibus, niſi caueritur: vt.ff. de verborũ obligat. l.vẽditores. & plene dixi.ſ.eodem.l.j.

*ADDITIO.* Tu dic contra, vt ibi adnotaui, quod ſequitur etiam Abbas in.c.fin. in fine. extra de empt.& vend. Nec ob.iſta. l.ſecundũ Bartol.in.d.l.venditores.ff. de verb. obliga. quia verum eſt ęp non poteſt agi ex clauſula de euictione: quia res non eſt euicta, ſed bene poteſt agi ex clauſula ob rem non defenſam: ſiue hoc fuit expreſſum, ſiue non: quia à lege tacitè ſubintelligitur: vnde poteſt agi ad intereſſe. quare eſt aduertendum in modo concludẽdi in libello. prædicta intellige quãdo emptor denunciauit vẽditori vt eum defendat, aliàs eſt quod poſſet ei imputari, ſecundum Abba.vbi ſupra.

*Si obligata.*] *CAVS.* Vẽdidiſti mihi prędiũ, licet alij obligatũ. x.vel.xx. an. illud poſſedi. an poſſit à me euinci? Dicitur ęp non.

o *Non potes.* quia ſiue non oppoſuit eam emptor, & ſibi imputet: vt ff.eod.l. ſi rem quam.§. ſi duplæ. ſiue oppoſuerit, & non fuit admiſſa: & ſic paſſus eſt iniuriã, vnde non teneris: vt.ff. eod.l.ſi per imprudentiam. in principio. & eſt idem .ff. eodem. l.qui alienam.& argu. ff.man.l.Iulianus. Sed quomodo hypothecariæ longo tempore præſcribitur, cum quadraginta annis duret: vt ſupra de præſcrip. triginta ann.l.cum notiſſimi? Reſpon. quia eſt extraneus poſſeſſor cum titulo inter preſentes: & ſic decennio. vel inter abſentes, & ſic viginti annis preſcribit: vt.ſ.ſi aduer. credi.l.j.&.ij.Item cõtra.j.eod.l.empti.Solu.vt ibi.

*Hypothecariæ poteſt præſcribi lõgo tempore.*

*Si parentes.*] *CAVS.* Pater meus vendidit tibi mancipium. ſi conueniaris, potero in iudicio adeſſe, ſi forte timeam colluſionem. Si verò euictum iam ſit: niſi fuerit appellatum, propter perſonam meam lis non inſtaurabitur. Si vero mihi non denunciaſti, de euictione me obligatum non habebis.

p *Si parentes veſtri.* quorum hæredes eſtis, vt habeant locum ſequentia.

q *Non prohibemini.* ne fiat colluſio: vt.ff.de appella.l.ſi proluſorio.&.l.à ſententia.§.ſi hæres.&.l.ab executore.§.alio.&.ff.de inoffi.teſt.l.ſi ſuſpecta.& in authen.de litig.§.j.colla.viij.



BIU Cujas

a *Ex persona.* nisi essetis minores.
b *Debeatis.* quia non tenemini.ſ.eo.l.emptor.Accursius.

EMpti actio.] CASVS. Mihi seruum vendidisti, possedi eum spacio viginti an. quibus elapsis proclamat in libertatem:denunciaui tibi,& pronũciatus fuit liber:agam pro euictione quanti mea interest.

*Euictionis actio an 30. an. tollatur.*

c *Submouetur.* quia talis res erat quæ non poterat vsucapi, vel præscribi:vt subiicit,& supra de præscript. long. temp. quæ pro liber.l. finali.aliàs contra:vt supra eodem. l.si obligata.Sed nunquid.xxx.annis tollitur? Respõ.nõ, cum præscriptio nec eo tẽpore cõpleri possit contra libertatem: vt arg.ff. eo. l.minor. in principio. Vel dic quòd tollitur si nascetur: sed non nascitur nisi demum re euicta: sicut in aliis actionibus quibusdam dicimus: vt supra de rerum permu. l.ex placito.

d *Remisisse.* quia tunc ad precium tãtum ageres:vt.ff. de act.empt.l. emptorem.§.qui autem habere.Accursius.

CVm tibi.] CASVS. Vendidisti prędiũ mihi liberum ab omni obligatione,& promisisti mihi reficere omne damnum. apparuit postea qui dicebat illud sibi fore obligatum pro decem: quæ solui ei. nunquid ea à te potero petere, quæritur? Et dicitur quòd sic.

e *Cum tibi liberum.* id est vt liberum: vel hoc dicto expresim,vel nõ dicto in contrarium:vt ſ.eod. l. ex his prædiis. Accursius.

f *Soluisti.* potuisti enim soluere: vt.ſ. de compen. l.quoniam liberum. Sed quomodo agit non secuta aliqua sententia? Dicunt quidam quia sit notorium: vt.ff.de act.emp. l.emptorem.in princip.Vel dic,non agitur de euictione hic, sed ex quadam stipulatione de indemnitate interposita: vt subiicit.

g *Ipsius.* scilicet stipulationis.

h *Conceptio.* id est tenor.

CVm successores.] CASVS. Pater tuus vẽdidit mihi prædium obligatũ ciuitati tuæ, & decessit. si actor ciuitatis agat hypothecaria, & euincat prædium, prius tibi facta denunciatione qui ei successisti, non solum conueniam te ad id quod mea interest prædium nõ fuisse euictum, sed etiam ad precium quod persolui. hæc etiam euicta sunt, instauratio litis ex persona[a] vestra,si appellationem non interposuistis,cõtra ius desideratur. ℣ Empti sanè iudicio pro euictione si conueniri cœperitis, nec vobis negociũ vt defendatis, denunciatum probetur: intelligitis quatenus vosmetipsos tueri debeatis.[b] S. VI. Kalend. Iul. AA.Coss.

*Licet res post longa tempora sit euicta, non impeditur emptor agere de euictione. Bald.Vel sic: Etiam si post longum tempus res non præscripta euincatur,de euictione agitur, si legitima denunciatio præcessit.Salycetus.* B

XXI. Iidem AA. & CC. Heliodoro.

EMpti actio longi temporis prescriptione non submouetur,[c] licet post multa spacia rem euictam emptori fuerit cõprobatum. ℣ Si itaque is quem te comparasse commemoras, nunc in libertatem proclamet: interpellare venditorem, siue successorem eius debes, vt tibi assistant, causamque instruant. Quem si liberũ esse,vel seruum non esse, fuerit pronunciatum: nec te conuentione remisisse[d] periculum euictionis fuerit cõprobatum:præses prouinciæ(si res integra est) quãti tua interest, restitui tibi prouidebit. S. XI. Kalend. August. Serdicæ. AA.Coss. C

*Emptor conuentus hypothecaria qui debitum obtulit agenti,non expectata sententia euincente per actionem ex empto, indemnitatem consequitur à venditore. hoc dicit.Vel sic: Nõ creditur libera res emptoris quæ est alteri obligata, & ideo agi potest cõtra vẽditorem ad interesse:nisi liberet eã. Bal.Vel sic.Ex stipulatione de indẽnitate, potest emptor agere pro eo quod soluit ob liberationem rei emptæ.hoc dicit. sed nõ de euictione.Salycetus.* D

XXII. Iidem AA. & CC. Iulio.

CVm tibi liberum[e] venundatum fundum ab auctore proponas: si ex antecedente obligatione quod debebatur, iure soluisti:[f] stipulationẽ quã subiectam emptioni de indemnitate proponis,ipsius[g] conceptio[h] cõmissam manifestè declarat.S.VII.Kalen.Septembr. Viminatij.AA.Coss.

A i *Iure.* id est per hypothecariam.Accursius.
k *Gradu.* id est instituti vel substituti sint.
l *Non quantum.* id est non solum ad precium, sed etiam ad interesse:vt hic,&.ff.eod.l.euicta.

SI post.] CASVS. Vendidisti mihi domum vel mancipium: precium tamen nõ solui.si aliquis dominium vindicauerit, vel mancipium ad libertatem proclamauerit:an preciũ tibi numerare sim compellendus, quæritur? Et dicitur quòd non.Si vero parte precij numeraui, & mihi ab aliquo denũciatum est ne emã: iudex præcipiet tibi vt satisdes de domo me indemne conseruare, si domus euincatur.

*Successoribus venditoris in quocunque gradu,est denunciandum: quo facto siue ipsis præsentibus, siue absentibus res euincatur:non solum precium, sed interesse emptor à venditore consequitur. Vel sic: Re euicta post denunciationem absente reo, vel absente actore,ad interesse agitur, necnon ad precium.Baldus.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Eustochiæ.

CVm successores etiam venditoris pro euictione teneri possint: si velut obligata sibi respublica Thessalonicensiũ pignoris instituat iure[i] persequi quæ comparasti: auctoris hæredibus quocunque gradu[k] cõstitutis adsistere negocio denuncia. ℣ Quòd siue præsentibus his fundus quem emisti, fuerit euictus, siue absentibus: postea quanti tua interest, rem euictam non esse, teneri, non quantum[l] precij nomine dedisti,si aliud non placuit, publicè notum est.S.II.Kalend. Ianua. Sirmij.AA.Coss.

*Cum in limine contractus imminet euictio, emptor precium soluere non tenetur, vel residuum precii:& si soluit, repetit: nisi ei de euictione satisdatur.Baldus.*

XXIIII. Iidem AA. & CC. Eutychio.

SI post perfectam venditionem ante precium numeratum[m] rei venundatæ mota fuerit quæstio, vel mancipia vendita proclament in libertatem: cum in ipso limine contractus immineat euictio:emptorem,si satis ei non offeratur,[n] ad totius, vel residui precij solutionem non compelli,[o] iuris auctoritate mõstratur. Vnde cum parte[p] precij numerata,domus quam emisti, tibi velut pignoris iure obligatæ,ne ad emptionem accederes, denunciatum ab aliquo proponas: iudex tibi quæ ex emptione veniunt,præstari prouidebit.[q] S.VI.Kalen. Februar.Sirmij.CC.Coss.

*Fauore libertatis venit quis contra proprium factum: & licet de euictione teneatur, attamen eum non excludit exceptio. Baldus.*

XXV. Iidem AA. & CC. Saturninæ.

SI tibi liberam[r] Saturninus conditionem eius ignoras[s] distraxit,ac nũc eam defendit[t] etiam ante euictionem:vt.ff.de ac.emp.l.seruus quem.§.fina.

m *Ante precium numeratum.* si autem esset numeratum,non posset agi:vel vt fideiussor detur,vel vt aliàs quasi re euicta:vt.ſ. eod. l. qui rem. &.ff.eod.l.si plus. §.mota.

n *Satis ei non offeratur.* cum fideiussoribus: vt.ff. de peri. & com. rei vend. l. habitationum.§.finali. aliàs non tenetur dare fideiussorem,nisi conuenerit de dando: vt.ff. eodem.l. emptori. &.ff. de contrahenda emptione. l. pacta. Sed an pro hac euictione tantum? Videtur quòd sic: vt dicta.l.habitationum.argum. cõtra de rescind. vend.l.finali. *Venditor an teneatur dare fideiussores pro euictione.*

o *Non compelli.* habet enim doli exceptionẽ: vt.ff.de excep. doli. l.pater.§.ex quadrante.

p *Cum parte.* vel nihilo.sed sic euenerat.

q *Prouidebit.* scilicet per fideiussoriam satisdationem,vt dixi.

SI tibi.] CASVS. Vendidisti mihi liberam, quam credebas ancillam: proclamat in libertatem, & tu eam defendis: pronunciata est libera. teneberis mihi ad duplum nomine eius, si duplum promisisti:vel quanti mea interest,conueniam te iudicio emptionis.

r *Si tibi liberam.* tibi dico ignoranti. secus si scienti:vt.ff.de contrahen. empt. l.si in emptione. §. liberum hominem. &.§.item si emptor.

s *Ignorans.* qui propter ignorãtiam videbatur excusatus. magis autem teneretur sciẽs,

t *Defendit.* scilicet Saturninus constitutus assertor, secundum has leges: vt.ſ. de adser. tol.l. j. Et dic defendit, scilicet agendo.sic &

BIU Cujas

do.sic & ponitur supra de test.l.j. agit autem nō nomine suo, sed nomine eius quæ vendita est. & sic nota quòd venit contra factum suum[a] sic & supra de lib.causa.l.j.& de patri.qui fi.dis.l.ij.

a *Pronunciata*. & tunc locum [non] habet regula, quia quem tenet de euictione actio, euincentem repellit exceptio.

b *Conuenire potes*. imò videtur quòd potuerit exceptione repelli, cū ipse erat q̄ de euictione tenebatur: vt supra e.l.siue possessio. quæ est cōtra. Solu. speciale hic fauore libertatis. Vel dic quòd hic potuit excipere, vel pati euictionem, & agere: vt.ff.eodem.l. vindicantem. &.l.j. & supra de re.alie.non alie. l. vēditrici. prima placet. & facit ad.l.ff. eodem.l.minor.§.pater.

*Si quis.*]C A S V S. Vēdidi tibi seruū. nemine vindicante eū, sed forte præparāte se ad litem, decessit: nunquid ages de euictione? Dicitur quòd non.

c *Exemptus est*. lite nondum mota. nā nemo eū euincit: sed fatū humanæ fortis &c. vt hic, &.ff.e.l. si seru⁹. in princi. secus si iam lis mota esset: quia tūc proceditur ad sententiandum: & de euictione agitur: vt.ff. de rei vin.l.vtiq;. & supra de adser.tol.l.fi.in fi.&.ff. iudi.solu.l.si seru⁹. quę sunt cōtra. sed soluuntur prædicto modo. Accursius.

*Si fundū.*]C A S V S. Si sciēs fundū alienum, vel alij obligatum cōparasti, nec de euictione caueri fecisti tibi: precium quod soluisti, petere nō potes. Si vero ignorans emisti: non iure recusat venditor refundere tibi precium quod numerasti.

d *Conuēnit*. potest ergo stipulari etiā sciēs: vt supra communia vtriusque iudi. l. si fratres. in prin. &.ff. de doli excep. l. apud Celsum. §. idem Labeo scribit.

e *Contra iuris posc it*. vt & supra de præscri. xxx. an. l.j. & de iu. do. l. si à matre. Sed contra supra communia de leg. l. fi. vbi agit etiam sciens, & non fuit stipulatus. Sol. specialia sunt ibi in legato: vt hic, & quòd emptor bonæ fidei res sub conditione legatas non vsucapit: vt ibi. Vel solue vt ibi. Item contra: vt supra si ven. pig. ag. l.j. vbi similiter sciens recuperat precium. Sol. ibi precium repetitur à vindicante: quia in eius vtilitatem conuersum fuit, puta suo creditori datum: vt.ff. de rei vin. l. emptor. Vltimo distinguitur: quia vel emptor sciuit rem esse alienā, vel ignorauit. si sciuit, non habet actionem pro euictione, nisi stipulatus est, vel pactus: vt hic. si ignorauit, & si non sit stipulatus, vel pactus, agit tamen ex empto ad interesse, nisi remisit periculum euictionis: quo casu agit tantum ad precium: vt supra e.l. non dubitatur. &.l. empti. &.ff. de ac. emp. l. emptorem. §. qui autem habere.

*Emptor quātumcunq; possit agere cōtra vēditorē euictū.*

*Emptori.*]C A S V S. Vendidisti mihi prædium, de quo erat pactum de non petendo tibi factum. vel forte illud præscripseras, vel vsuceperas. nunquid præscriptio mihi emptori proderit? Dicitur quòd sic. vnde si res euincatur per culpam: quia exceptionem ex persona tua competentem mihi non opposui, de euictione non teneberis.

f *Non ambigitur*. vt pactum factum venditori: vt.ff. de pac. l. si tibi. §. pactum. & præscriptio: vt.ff. de contrahen. emp. l. dolia. & supra de vsuca. trās for. l.j. §.j. & ad idem.ff. de hæred. vendi. l. emptor nominis. Sed quid si sciens alienum cōparauit: an possit vti exceptiōe actoris? Quod videtur: vt argu. ff. de rei vin. l. emptor. &.ff. eodem. l. in creditore.

*In cōtractu permutationis venit euictio, dum tamen interueniat denunciatio. Bald.*

XXIX. Iidem AA. & CC. Rheso.

*Si pmutationis.*]C A S V S. Permutasti ff. tuum cum. C. meo. Titius vindicat. ff. tuū: denunciaui tibi: nihilo minus euictum est: an agere possim de euictione, quæritur? Et dicitur q̄ sic ad itereſſe.

SI permutationis gratia prædia curatoribus quondā fratris tui mater tua dedit: his quæ in eorum vicē accepit, posteaquam ad defensionē fuerit denunciatum, vel cum eorum nō haberet facultatē[g], euictis, quāti interest, eos conueniri posse, rationis est[h]. S. Idib. Decemb. Nicomediæ, CC. Conss.

*Licet quis sibi diligenter prospiciat, & de dupla stipuletur: non præsumitur mala fides, nec rei alienæ scientia. b.d. Vel sic: Ex abundanti cautela nō præsumitur mala fides. Baldus. Vel sic: Stipulatio duplæ pro euictione, non facit emptorem præsumi malæ fidei. Salycetus.*

XXX. Iidem AA. & CC. Hastio.

*Non ex eo.*]C A S V S. Vendidisti mihi prædiū tuum, feci mihi caueri de euictione: nunquid ideo intelligendus sim malæ fidei emptor? Dicitur quòd non.

NOn ex eo[i] quòd duplum is qui à matre tua[k] mancipium comparauit, euictionis nomine stipulatus est, alienę rei sciētia conuincitur: nec opinio eius ex hoc læditur, vt malæ fidei emptor existimetur. Aliis itaque hoc indiciis, si vis, probare debes[l]. S. Idibus Decembris. AA. Conss.

*Iste casus non est alibi. Hæres fideiussoris ex persona sua potest euincere: licet tanquam hæres fideiussoris teneatur de euictione. hoc dicit. Vel sic: Quem de euictione hæreditario nomine tenet actio: eundem agentem proprio nomine non repellit exceptio. b.d. secundum Baldum. Vel sic: In fideiussoris hærede cessat regula, quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, si agat nomine proprio. Salycetus.*

XXXI. Iidem AA. & CC. Agathoni.

HAeredem fideiussoris rerum[m] pro quibus defunctus apud emptorē intercesserat p̄ vēditore, factum eius cui successit, ex sua p̄sona[n] domi-

i *Non ex eo*. Not. ergo hic, q̄ licet mihi cauēam, non ideo scientia vel mala fides præsumitur. sic & aliàs abū dans cautela nō nocet: vt.ſ. de testa. l. testamēta. & arg. infra de calū. l. qui non p̄basse. &.ff. de lib. ag. l.j. §. eleganter. in fi. §. Sed arg. cōtra. ff. de cōdi. instit. l. si quis sub cōditione. & ff. ad. l. Fal. l. Sei⁹ & Augerius. & qđ hic subiicit, aliis itaq; &c. quasi & hoc indicium sit.

*Cautela dans cautela nō nocet.*

k *Tua*. loquitur hæredi venditricis.

l *Debes*. sic ergo bona fides præsumitur, nisi p̄betur mala: sic. ſ. de præscrip. long. tem. l. emptor. Sed quid p̄derit p̄banti, cum nihilo minus possit cōueniri de euictione: quia hic p̄missit: vt.ſ. e.l. si fundum? Respon. intellige hic quando non est p̄missum: vt.ſ. communia de lega. l. fi. in fi. Item potest p̄desse quantum ad hoc, vt sibi non possit expensas in prædio factas reseruare secundum H. vt supra. e.l. si controuersia.

*Fides bona præsumitur.*

*Hæredem.*]C A S V S. Vendidisti mihi prædium, de euictione promisisti mihi, & fideiussorem vnum pro euictione dedisti. Sempronius hæres Titij vult vindicare prædium: an possit, quæritur? Et dicitur quòd sic: neque factum Titij cui successit, sibi obest: quia ex persona sua vindicat. videbatur quòd non: quia quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. vnde cum fideiussor tenebatur, videbatur teneri & hæres fideiussoris: vnde & agere non possit. contrarium tamen est verum.

m *Rerum*. & ita fallit hæc regula, quem de euictione tenet &c.

n *Persona*. scilicet hæredis: sed ipse fideiussor hoc non poterat:

*Ordo litere.* nec hæres eius ex eius persona: nec hæres venditoris: vt supra e.l.exceptione.&.ff.e.l.Seia.&.ff.de distra.pig.l. & si is. Et incipit cõstructio, factum eius cui &c.& quod subiicit,pro quibus, id est pro quarum euictione. Item nota ex hac.l.fallere regulam magistralem, quæ colligitur supra eodem.l.exceptione.&.ff.e.l. vindicãtẽ.scilicet quẽ de euictione tenet actio,ipsum agẽtem repellit exceptio.Itẽ cõtra supra de reb.alie. nõ alie.l. vẽditrici.sed ibi in hærede venditricis: hic fideiussoris.licet & quidam dicant & hic habere conuentum electionẽ vel vti exceptiõe,vel pati euici, vel conuenire eum pro euictione. Accur.

*CREDITOREM euictionem pignoris non debere.*

*Post generalem euictionem de quadam speciali dicit.*

*Diuisio.* *Cvm iure.* ]Diuiditur ĩ quatuor partes. Primo ponit dictũ duplex.Secundo ponit exceptionem. Tertio nouum dictum.Quarto eius rationem. secunda ibi, Nisi.tertia ibi, Si tamen. quarta ibi, Siue quia. Bal. & hæc loquitur tam in fisco,quàm in priuato, secundum Saly. *CASVS.* Si fiscus iure creditoris, hoc est lege vel pacto distrahat: an teneatur emptori de euictione, quæritur? Et dicitur quòd non: sicut nec vt priuatus:nisi de euictione se obligasset.Si vero idem pignus erat obligatum fisco & priuato,& post venditionẽ fiscus priuato succedat:an possit fiscus pignus euincere contra factum suum,quæritur? Et dicitur quòd non:siue quia potior erat quãdo vendebat, siue quia infirmior:debet enim qui rem distrahit, se ostendere potiorem cæteris creditoribus esse.

*Creditor vẽdẽs pignus, an teneatur de euictiõe.*

a *Cum iure.* vendit ergo interdum quis vt dominus, & tunc tenetur de euictione:vt ex titu.superiori apparet.interdum vt creditor, dicens se vendere quia creditor: & tunc si non habet ius vendendi ex pacto vel ex lege, tenetur emptori ex empto vt cedat ei contrariam pignoratitiam: vt.ff. de euict. l. in creditore. Si vero habet ius vendendi: non tenetur nisi vt præstet rem sibi obligatam,& se potiorem cæteris creditoribus,secundum H. vt in fi.huius.l.certe & superiori casu multo magis ad hæc duo tenetur,scilicet vt sit sibi obligata, & sit potior aliis: quia non debent esse melioris conditionis male agentes,quàm bene agentes: vt.ff. de noxa.l.non solum. Item & hoc secundo casu quando potuit vendere, potest dici & eum teneri ad cessionem contrariæ pignoratitiæ actionis:cum sine dispendio hoc facere possit:vt.d.l.ff.de euict.l.in creditore.quare non videtur interesse quantum ad prædicta,iure vendat vel non.Vendit iure, ex quo iure creditoris vendit, & hoc extraneo domino euincente. ipse autem debitor si non est dominus,tenetur de euictione post euictionem secutam vtili ex empto, quasi ipse vendidisse videatur: sed ante eam secutam tenetur vero domino habenti ratum vtili negotiorum gestorum: vt.ff. de distrac.pig.l.rescriptũ.§.j.si vero est dominus,tenetur habere ratum,& emptor efficitur dominus: quanquam à non domino,id est à creditore habeat: vt insti.qui.alie.licet.§.j.& hoc si iure vendatur.aliàs potest vindicari à debitore si est dominus:dum tamen offeratur preciũ:vt.ff.de rei vindi.l.emptor.& à creditore est liberatus p preciũ emptoris:vt dicta.l.ff.de distra.pig.l.rescriptũ.sed si nõ iure vẽdit creditor,& ꝓpter hoc debitor euĩcat:an ex empto ꝓ hoc ad ĩteresse quod est vltra preciũ, tenetur creditor emptori? & puto q̃ sic ratione doli,sicut & si scisset alienam:vt.ff.de actio. empt.l. emptorem.§.Cassius.&.§.Iulianus.&.§.sententiam. Accursius.

b *Procurator meus.*qui ad tẽpus vicem ꝓcuratoris fisci gerebat. arg.ĩ.de ped.iu.l.j. Vel dic,meus,id est fisci: quia omnia principis esse intelliguntur: vt supra de quadrien.præscrip.l.fi.in prin.

c *Eodem iure vtitur.* vt vendens iure creditoris, non teneatur de euictione: vt hic, &.ff. de act. emp.l. emptorem.§. sententiam.nisi vt cedat contrariam pignoratitiam, & se præstet potiorem, & sibi obligatam: vt dicta.l.in creditore.& in fi.huius legis.

d *Creditore.* tũc enim tenetur sicut promisit: vt hic, & infra.l.proxi. & debitor tenetur pignoratitia contraria actione creditori ad totum interesse: si ideo promisit creditor, ꝙ melius venderet: vel ideo, quia consuetudo erat, aliàs ad precium tantum, non ad duplũ: licet ĩ dupla ex ꝓmissione teneatur emptori creditor: vt.ff.de pig. act.l.si pignore.§. fin. &.l.seq.&.ff.de distra. pign.l.rescriptũ.in fi.

e *Si tamen fiscus.* qui prius vẽdiderat pign⁹.

f *Successit.*scilicet post venditionem pignoris factam.

g *Nomine fisci.* nã sic contra suum factũ veniret: quod nõ potest: vt hic,&.ff.de adop.l. post mortem.& infra ne fiscus rem quam vẽ. euin. l.j. &.ij.lib.x. & sic esset in priuato creditore prius vendente, & postea in ius alteri⁹ succedente: vt.ff.de distrac. pig.l. & si is. & facit.ff. de iure fisci.l. iij. §. si posteriori.

h *Vendebat.*& sic firmus est contractus: vt supra cre.l.j. Accursius.

i *Iure vendit*ª.collige ergo hic creditorem quatuor præstare debere. Primo,quòd sit sibi res obligata, vt ex principio legis patet, vbi dicit prædium obligatum,& hic dicit pignus. Secundo, quòd sit potior quolibet alio creditore: vt hic, quod euenit vel tempore: vt supra qui po.in pig.ha.l.ij.vel priuilegio:vt in hypotheca pro dote: vt supra qui po. in pig.l. fi.Tertio,quòd creditor credat rem esse debitoris, & sic non sit in dolo, & eadem ratione.Quarto,quòd sibi liceat vendere ex pacto ᵇ vel ex lege, vel saltem credat sibi licere,cum interdum iuste possit errare:vt ex contractu procuratoris:vt dicta.l.emptorem.§.Iulianus.&.§.sententiam.& infra.l.proxi.Accursius.

*Creditor rẽ dẽs obligatam, quatuor ꝓa ſtare debet.*

*b Videlis glos.§.cũtra.& ibi not.infinita.*

*SI à creditrice iure.*] *CASVS.* Tua creditrix vendidit mihi prædium sibi obligatum lege vel pacto.si euincatur à me,nõ agam de euictione, nisi de euictione repromiserit, vel dolum commiserit: quem qualiter committere potest creditrix, non aperit.tu dic,si sciat sibi nõ fuisse obligatum,vel se non esse potiorem,vel rem non esse debitoris, vel si dicat suam esse, cum sit aliena, vel sibi non licere vendere: in quibus casibus aget emptor de euictione.

*quibus alit. licet vel nõ.*

k *Promisit.* vt supra.l. proxi.

l *Vitio.*id est sibi non esse obligatam,vel se non esse potiorem, vel ré non esse debitoris,vel sibi non licere vẽdere: vt hic,&.ff. de act.emp.l.emptorẽ.§.Cassius.&.§.Iulianus.&.§. sententiam.

m *Non excusat.* nota ergo aliquem scientem teneri, qui ignorans non teneretur. sic.ff. de hær.ven.l.hoc autem.

*DE PATRIA POTESTATE.*

*Cõtinuatio.*

*Dictum est supra de iure quod habet aliquis in rebus suis, vel alienis, vel in personis,id est quòd persona alterius mihi obligata sit: nunc de iure quod habet aliquis in personis filiorum de iure ciuili. Azo.*

*SI filium.*] *CASVS.* Mater filium suum hæredem instituit: tutorem in testamento suo ei nominauit. tutor administrauit: & hoc passus est pater tanquam filius esset emancipatus. vult pater tutorem remouere, dicens filium in potestate sua esse: nunquid est audiendus, quæritur? Et dicitur quòd potest esse quòd non sit audiendus:cum diu sit passus filium morari in emancipatione.

*Aestimabit.*

nium vindicare non impedit, scilicet euictionis causa durante actione. S.XVIII. Kalendas Ianuar.CC.Cons.

*TITVLVS XLVI.*

## CREDITOREM EVIctionem pignoris non debere.

*Creditor vendens iure creditoris rẽ quã putabat esse debitoris, non tenetur de euictione, nisi expresse promiserit. Item creditor vendens iure creditoris: nec ex persona sua, nec ex persona alterius creditoris cui succedit, euincere potest. Salycetus.*

B

1. Imperator ALEXANDER A. Publicio.

CVm iure[a] creditoris propter fisci debita prędium obligatum procurator meus[b] venũdedit, euictio non debetur:quia & priuatus creditor eodẽ iure vtitur[c]:nisi nominatim hoc repromissum à priuato fuerit creditore[d]. ſSi tamẽ fiscus[e] in ius alterius creditoris successit[f], emptori nõ iusta nomine fisci[g] mouetur cõtrouersia: siue quia potior fuerat quando vẽdebat[h],siue quia infirmior:quoniam hoc vtique præstare debet,qui pignoris iure vendit[i],potiorem se cæteris esse creditoribus.PP.XV. Kalendas Nouembr.Maximo.II. & Aeliano Conss.

*Creditor vendens iure pignoris, tenetur de euictione duobus casibus, scilicet quando expresse se obligauit de euictione,item quãdo mala fide contraxit,sciens rem esse alterius & non debitoris. Baldus.*

C

II. Imp. GORDIANVS A. Sabinæ.

SI à creditrice iure pignoris fundos obligatos pater tuus comparauerat: euictis prædiis ita demum petitionem aduersus creditricem habere iure potes, si vel cum vendidit, de euictione rei promisit[k]:vel etiam dolo malo,cum sciẽs prudẽsq; esset rem sine vitio[l] non esse, eã patri tuo cui successisti, venundedit.Nam sicuti genus huiusmodi cõtractus inscium creditorem vinculo euictionis nõ adstringit: ita eũ qui fraudẽ admisit,vel decepit,nõ excusat[m].

D

*aNotabãt glo.&vide strac. pig.l. & si is. & notata in.l. 3.C. de dih hic.*

BIU Cujas

PP. VII. Idus Aprilis, Sabino II.& Venusto Coss.

*TITVLVS XLVII.*

## DE PATRIA POtestate.

*Patientia nõ solum inducit præsumptionem consensus: sed inducit præsumptionem veritatis,& solennitatis. Bal. Vel sic: Liberatio à patria potestate præscribitur longo tempore. hoc dicit. Saly. & Bald.*

I. Impp. ANTONINVS & VERVS AA. Titio.

SI filiũ tuum in potestate tua esse dicis: præses prouinciæ æstimabit [a] an audire te debeat: cum diu [b] passus sis [c] vt patrisfamilias res eius agi per eos qui testamento matris tutores nominati [d] fuerunt. PP. sine die & consule.

*Quod habet filius, præsumitur ad patrem pertinere, nisi probetur de rebus ad patrem non pertinentibus. Baldus.*

II. Imperator ANTONINVS A. Maroniæ.

EIus quod in potestate patris agẽs habuisti, dominiũ ad patrẽ tuum ptinuit, extra ea quæ nõ acquirũtur [e]. PP. XVI. Kalẽdas Mart. Læto. II. & Cereale Coss.

*Filius res acquisitas alienare non potest. & si patrem offendit, potest castigari per patrem. & si est necessaria seuerior castigatio, patre petente iudex debet eum punire ea pœna quam pater dictauerit. hoc dicit secundum Baldum.*

III. Imperator ALEXANDER A. Artemidoro.

SI filius tuus in potestate tua est, res acquisitas tibi alienare non potuit. [f] Quem, si pietatem patri debitam non agnoscit, castigare iure patriæ potestatis non prohiberis: [g] acriore remedio vsurus, si in pari cõtumacia [h] perseuerauerit: eumque prẽsidi ꝓuincię oblatur [p], dicturo sentẽtiã [i] quam tu quoq; dici volueris. [k] PP. VI. Id. Decẽb. Albino & Maximo Coss.

*Quæstiones domesticæ inter matrem & filium debent dirimi: sed si necessarium est iudicium, in ciuili causa seruabitur iudiciorum ordo. Si vero alius excessus contra matrem deprehenditur, seuerius per iudicẽ plectitur. Bal. Vel sic: Causæ pecuniariæ inter patrẽ et filiũ iuris ordine sunt tractãdæ: & reuerẽtiã debet filius matri, & impietatẽ filii debet iudex seuerius vindicare. Saly.*

IIII. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Calæ.

COngruentius quidem videtur, intra domũ inter te ac filios tuos, si quæ controuersiæ [l] oriuntur, terminari. [f] Sed si ita res fuerit, vt pro iniuriis eorum & ad ius experiendum, & ad vindictam processeris: aditus præses prouinciæ super disceptationibus quidem pecuniariis [m] cõsuetum exerceri iubebit ordinẽ iuris: reuerentiam autem debitam exhibere matri filios coget. Et si prouectam ad inclementiores iniurias improbitatem deprehenderit, læsam pietatẽ seuerius vindicabit. PP. XV. Kalendas Iun. Aemiliano & Basso Conss.

*Filia tenetur alere matrem pauperem. & vocat ista lex alimenta, subsidium vitæ. Baldus.*

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Donato.

FIlia tua non solum reuerentiam, sed etiã subsidiũ vitę [n] vt exhibeat tibi, rectoris ꝓuincię auctoritate cõpelletur. PP. Kal. Martiis, Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Conss.

*Quæ naturalia sunt, separari non possunt. Baldus. Vel sic: Coniunctio naturæ non potest separari: nec filius à patre vẽdi. Sal.*

VI. Iidem AA. Hermogeni.

ABdicatio [o] †, quę Græco more ad alienandos liberos vsurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, *Romanis legibus nõ cõprobatur. PP. XVII. Kalendas Decembr. Maximiano. A. II. & Ianuario Conss.

*Licet filius sit miles, nepos natus ex eo est in aui potestate: & non in potestate patris sui militis, donec auus viuit. Baldus.*

VII. Iidem AA. & CC. Duplianæ.

SI maritus tuus, licet militãs, in patria potestate constitutus, filium ex legitimis suscepit nuptiis: eum [p] in potestate aui perseuerasse non ambigitur [q]. S. II. Non. April. CC. Conss.

*Natus legitimè ex liberto, est in liberti potestate. Baldus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Aemilianæ.

LIbertos exemplo ingenuorum filios suos post libertatẽ ex legitimis nuptiis natos,

a *Æstimabit.* bene dicit, æstimabit. potest enim esse causa quare non audiaris. & hoc est, cum diu &c. sed hic forte propter iustam ignorantiam posset ei subueniri per restitutionem ex clausula generali: vt. ff. ex quib. cau. ma. l. j. §. vlti.

b *Cum diu.* puta decennio: vt. ff. qui & à quib. l. si cum fideicõmissa. §. Aristo. Vel dic. xx. an. vt sicut seruus præscribit sibi libertatem tãto tempore, sic & filius suam potestatem: vt supra de præscrip. long. tẽ. quæ pro liber. l. ij.

c *Passus sis.* per quam patientiam videris approbare, & præsumitur eũ esse sui iuris: vt hic, & argumẽ. supra de peti. hære. l. si filius. & l. si putas. & ff. ad Macedonianum. l. si filiusfamilias patre absente. & ff. de repu. l. fi. §. fi. & hoc cum dubium est, emãcipauerit eum, vel nõ. si autẽ esset certũ emãcipationem factam, sed dicit pater non iure factam: non auditur pater, si diu sic stetit fili⁹: vt. ff. de adop. l. post mortem. si non diu, tũc auditur: vt supra si aduer. rem iudi. l. ij. Accursius.

d *Nominati.* nam dari de iure non potuerunt: sed nominati debent confirmari: vt. ff. de confir. tuto. l. j.

*Eius.* ]C A S V S. Filius ī potestate cõstitutus, acquirit patri: nisi sint ea quę patri nõ acquiruntur, puta castrensia.

e *Non acquirũtur.* patri: vt castrense peculium, & quasi.

e *Non acquiruntur.* id est prohibentur acquiri, vt sit infinitum verbum. & est exemplum eorum quę non acquiruntur iure veteri castrensia & quasi: vt. ff. de iudi. l. lis nulla. & ī sti. per quas perso. no. in princ. hodie omnia etiam aduentitia, quãtum ad proprietatem: vt dicto titu. insti. per quas perso. §. j. & supra de bo. quæ libe. l. cum oportet. & l. fi.

*Si filius.* ]C A S V S. Si filiusfami. aliqd acqrit, quasi patri quęsitum alienari non potest: & si patri nõ obediat, castigare eum poterit. Si vero in contumacia ꝑseuerauerit, eũ iudici offerat acceptur o de filio vindictam qualẽ pater voluerit.

f *Non potuit.* idem de aduentitiis, quamuis non acquirantur: vt supra de bo. quæ lib. l. fina. §. filiis autem.

g *Nõ prohiberis.* &c. ff. de fur. l. serui & filij. & de iiur. l. prætor. §. præterea. in fi. §. & l. fi. & ī. de bo. quæ lib. l. fina. §. filiis autem.

h *Contumacia.* simile de liberto. ff. de iure pa. l. j.

i *Sententiam.* de eo conuincendo, vel commonendo, & puniendo. & est sic. ff. de off. procon. & le. l. nec quicquam. §. de plano. & arg. ff. de offi. præfect. vrb. l. j. §. cum patronus. &. ff. de obsequiis li. ꝑ totum. & infra qui accusa. non pos. l. ꝓpter. & infra. l. ꝓxi.

k *Volueris.* nã est verisimile quòd nõ prauam sententiam petet: vt dicta. l. propter.

*Congruentius.* ]C A S V S. Si inter matrem & filium orta est controuersia, in domo debet determinari. Et si filius aduersus matrẽ velit experiri in causa pecuniaria, iudex inter eos debet iustitiã exhibere. Item compellet iudex filiũ vt matri reuerẽtiam præstet: quod nisi præstet, eum poterit punire.

l *Controuersiæ.* siue ciuiles, siue criminales: vt hic, & argu. supra an seruus ex suo facto. l. fi. & dixi supra. l. proxi. ij. respon.

m *Pecuniariis.* idẽ de criminalibus: vt infra qui accusa. non pos. l. propter. & intellige in emancipato quantũ ad pecuniarias lites: aliter nõ posset esse iudiciũ: vt. ī. de iius voc. l. vlt. &. ff. de iudi. l. lis nulla. &. ī. de transac. l. fi.

*Filia.* ]C A S V S. Nõ solũ debet filia patri obedire, sed alere & sustentare tenetur.

n *Vita.* Not. ergo inferioré alere superioré: vt. ī. de bo. quę lib. l. fi. §. hoc ꝓcul dubio.

† *Abdicatio.* ]C A S V S. Licet apud Græcos pater filiũ vẽdere possit, nõ tamen apud nos: sed si fiat vẽditio, nõ tenebit: vt. ī. de patri. qui fi. dis. l. j.

o *Abdicatio.* i. separatio: vt quia pater filiũ vẽdebat. hoc quidẽ fieri nõ potest apũd nos: vt hic, &. ī. de patribus qui filios distra. l. j. nisi ī casu: vt in. l. ij. einsdẽ titu. Vel dic abdicatio, vt quia dicebat pater, nolo ꝙ sis fili⁹ meus. & filius consentiebat, vel ignorabat, vel dissentiebat. hoc quidẽ similiter fieri non potest apud nos: vt hic, &. ff. de pact. l. ius autẽ agnationis. & de reg. iur. l. iura sanguinis.

*Si maritus.* ]C A S V S. An filius filiꝛa. militis sit in potestate aui, quæritur? Et dicitur quòd sic.

p *Eum.* scilicet nepotem.

q *Ambigitur.* nam & ipse filius licet miles sit, remanet in potestate;

*Abdicationis vide Alci. disputati. lib. 2. c. 27.*

**vide Aristotelẽ lib. 8. Ethicorum. c. 14.*

*Contius.*

*Militia nõ*

BIU Cujas

*liberat à patria potestate.*

state: vt insti. quibus mo. ius pa. po. sol. §. filiusfamilias. & facit infra de castren. pecu. l. errat. lib. xij.

*Ibertos.* ] CASVS. Sicut ingenui homines liberos natos ex legitimo matrimonio habent in sua potestate, ita liberti.

a *Nō est prohibitum.* immo permissum: vt & supra de suis & legi. hære. l. filium. & supra de seruis reipu. ma. l. si decretum.

*Nec filium.* ] CASVS. Quatuor sunt quæ declarāt nulli licere negare filium quo minus teneatur ei præstare quæ filio à patre sint præstanda, scilicet senatusco. de par. ag. pœna denunciata aduersus eū: item præiudicialis actio: & remedium alimentorum.

* *Nicagoræ.*

b *Nec filium.* legitimum, vt non teneatur ei præstare que filio à patre præstanda sunt.

†*In quodā exēplari qđ diligentius recognitum videtur, illud sic scriptū inueniuus, & remediū alimentorū apud præsidē maiori trimo petendi mōstratum iure, manifeste declarat.*

c *Liberum.* id est licitum.

d *Senatusconsulta.* scilicet declarāt quod est in fi. & sic subaudi: declarant, ad omnia sequentia. & sunt hæc, scilicet Plautianum: quod pertinet ad eos partus qui post diuortium eduntur. Item aliud senatusconsultum quod factum est tempore diui Hadriani, cuius nomen non habemus: quod pertinet ad eos qui constante matrimonio eduntur: vt ff. de agno. libe. l. siue. §. quia Plautianū. hæc enim senatusconsulta dicunt aliquem agnosci, id est haberi vt filium.

†*Extat integrior & plixior hæc lex in Cod. Tbe. lib. 4. ti. 8. l. 40. Contins.*

e *Pœna.* pœna est ex eisdem senatusconsultis, vt agnoscere, id est tenere & alere vt filiū teneatur, licet non sit filius, & sic constet calumnioſè petere. quod si non fecerit, subiicitur alia pœna: quia extra ordinem punitur: vt. ff. de libe. agno. l. j. §. Iulianus. aliàs, quod senatusco. & §. pœna. Sed secus in Carboniana, quæ non datur alicui qui calumnioſe petit: vt. ff. de Carb. edic. l. iij. §. causæ. hæc quidem pœna ei imponitur, si ad denunciationem mulieris faciendam intra triginta dies à tempore diuortij dicentis se ex eo prægnantem, non contra denunciauit: scilicet non ex se eam esse prægnantem: vel custodes nō misit: vt in eo. tit. l. j. §. j. &. ij. alterum enim prædictorum sufficit facere marito: vt in ea. l. j. §. fi. sed licet teneatur agnoscere vt filiū, non præiudicat plene causæ filiationis, vt in ea. l. §. eleganter. & §. Iulianus. &. §. ex his. An ergo maritus responderit, vel custodes miserit, summatim quæritur: & pronunciatur ali vel non ali: vt eo. tit. l. si quis à liberis. §. si vel parens. vbi non respondet, omnino sine cognitione aliqua cogitur agnoscere: vt. d. §. Iulianus. aliàs, quod senatusconsul. in prin. Vel dic secundo, pœna amissionis patriæ potestatis: vt non habeat eum in potestate, cui negat alimenta, vt in liberto dicitur: vt. ff. de libe. ag. l. alimenta. & in seruo: quia liber efficitur: vt supra de Lati. lib. tol. l. j. §. sed scimus. Sed huic videtur contra supra de nupt. l. patrem. vbi videtur non amittere patriam potestatem, licet non vt filiam habuit in alendo: sed ibi non potuit plus amittere patriam potestatem, quam semel amiserat exponendo: vt infra de infan. expo. l. ij.

*Alimenta an sint præstanda per eū qui negat aliquē filium.*

f *Præiudicium.* id est præiudicialis actio, quia dicit se filium esse: quod præiudicium fit patri, si non econtra denunciet ex se non esse prægnantem, vel mittat custodes: vt. ff. de lib. ag. l. j. §. Iulianus. Vel dic, id est præiudicialis in rem actio quæ datur filio contra patrem, per quam petit illum in patrem, & se ei in filium: vt insti. de act. §. præiudiciales. quæ non est vere rei vindicatio: cū non sit pater in dominio filij, nec filius in dominio patris. Et præiudicialis ideo dicitur: quia præiudicat aliis quæstionibus, vt interim non tractentur: vt. ff. de libera. cau. l. ordinata. Item edicto dicit, id est in generali præcepto, verba cuius edicti non habemus.

g *Trimo petenti.* id est triennio: inde annua, bima, trima &c. vt supra de rei vxo. act. §. cum autem. intra triennium ergo mater debet alere: pater abinde supra: vt hic, & infra de infan. expos. l. ij. & supra de nego. gest. l. alimenta. & de hoc ibi dixi.

h *Nomine eius.* ipse enim cum sit infans, petere non potest.

i *Declarant.* quatuor ergo sunt quæ declarant non licere alicui negare filium: quæ hic l. dicuntur.

*Libertati.* ] CASVS. Licet pater habuerit olim potestatem vitæ & necis in filium: tamen fauore libertatis eum in seruitutem redigere nō potest.

k *Permissa.* vt. ff. de lib. & posthu. l. in suis. in fi. quod hodie non licet etiam in seruis: vt institu. de his qui sunt sui. §. j.

l *Non liceret.* nisi propter famem: vt supra de patri. qui fi. disi. l. ij.

*DE ADOPTIONIBVS.*

*Quia & per adoptionem constituitur patria potestas: ideo & de ea dicit: vt insti. e. in prin.*

*Licet quis neget aliquem esse filium suum, ei non potest denegare alimenta, quæ pater filio post triennium præstare debet. h. d. secundum Bal.*

IX. Iidem. AA. & CC. Niconagoræ.*

NEc filium [b] negare cuiquam esse liberum [c], senatusconsulta [d] de partu agnoscendo, ac denunciata pœna [e], item præiudicium [f] edicto perpetuo propositum †, & remedium alimentorum apud præsidem maiori trimo petenti [g], nomine eius [h] monstratum, iure manifesto declarant [i]. S. V. Kalen. Maij Sirmij, CC. Conss.

*Pater non potest derogare libertati filii: olim vero libertati non solum derogare licebat, sed etiam occidere. Bald. Vel sic: Pater filium non potest facere seruum, nisi ex necessitate famis.*

X. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum P. V.

LIbertati à maioribus tantum impensum est, vt patribus, quibus ius vitæ in liberos, necisque potestas olim erat permissa [k], libertatem eripere non liceret [l]. Dat. XV. Kalend. Iun. Thessalonicæ, Seuero & Rufino Conss.

## TITVLVS XLVIII.
## DE ADOPTIONIBVS.

*Actus legitimus adoptionis non potest explicari nisi coram eo qui super eo actu habet plenitudinem iurisdictionis. Bal. Vel sic: Magistratus auctoritate adoptantur hi qui in aliena potestate sunt. Saly.*

I. Imper. GORDIANVS A. Martiæ.

QVI qui in aliena potestate sunt, iuxta ius ciuile non nisi apud eum [m] apud quem plena legis actio [n] est, adoptari possunt. P P. Kalend. Iun. Gordiano. A. & Auiola Conss.

*Arrogatio auctoritate principis fieri debet causis arrogationis examinandis per præsidem iussu principis, quando impubes arrogatur: & talis arrogatio valet, ac si esset coram toto populo Romano facta. Baldus. Vel sic: Impuberis arrogatio à principe impetrata, præsidi est intimanda: qui cum magna inquisitione habet illam concedere. Et tenetur arrogator impuberi quartam bonorum relinquere ei vel præbere, si eum emancipat sine causa. Et quia arrogatione finita emancipatione, vel impuberis morte, bona impuberis veniunt restituenda: ideo tenetur arrogator satisdare seruo publico de eis bonis conseruandis & restituendis in casibus prædictis. Saly.*

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Timotheo.

IMpuberem [o] quem ad vicem naturalis sobolis arrogare desideras, si hi qui sanguinis necessitudine sibi iunguntur, id ei expedire apud præsidem prouinciæ confirmauerint [p], filium habebis: ita vt bonorum tuorū quarta pars [q] tam in postremo iudicio tuo, quàm si à

HI qui. ] CASVS. Qui filium non habent, an aliquem possint adoptare, quæritur? Et dicitur quòd sic, apud competentem iudicem.

m *Eum.* præsidem.

n *Actio.* apud quem explicantur legitimi actus, scilicet emancipatio, adoptio, & hæreditatis aditio, bonorum possessio: vt. ff. de regu. iur. l. actus legitimi. Vel, id est apud eum qui habet contentiosam iurisdictionem, id est qui potest cognoscere & sententiam ferre in inuitum, & voluntariam inter consentientes: vt apud eum præstare auctoritatem manumittere volentibus vel adoptionibus: vel apud quem est altera tantum: vt. ff. de offi. procon. l. ij. in prin. & sunt isti magistratus municipales: vt. ff. e. l. magistratum. & insti. e. §. j. & quib. mo. ius pa. pote. sol. §. præterea.

IMpuberem. ] CASVS. Si aliquem qui sui iuris est, arrogare volueris, propinquorum suorum requirendus est consensus: & si eum arrogaueris, & postea emancipaueris: relinquas ei quartam partem, & cauebis restituere quicquid ex bonis suis ad te peruenit occasione arrogationis: & perinde valet arrogatio facta per principis rescriptum, sicut valuit olim per populum facta.

o *Impuberem.* No. quòd tota lex ista de arrogatione dicit.

p *Confirmauerint.* aliàs comprobauerint: id est confirmauerint cum magna inquisitione præcedente: vt. ff. eo. l. nec ei. §. j. vsque in fi. l.

q *Quarta pars.* ex constitutione diui Pij: vt. ff. si quid in fraud. pa. l. fi. & de inoffic. testa. l. Papinianus. §. si quis impubes. &. ff. eo. l. si arrogator. in princ. &. §. j. & insti. eo. §. cum autem.

*Emancipatu-*

BIU Cujas

a *Emancipatus.* sine causa. aliàs perdit eam: vt.d.l. ff. si quid in frau. pa. l. fi. & insti. eo. §. cum autem.

b *Seruo publico.* id est notario: quia publice seruit, nō quia seruꝰ sit: vt. ī. de tabu. l. generali. lib. x. & est sic. ff. eo. l. non enim aliter.

c *Per populum.* vt insti. de iure natu. §. sed & quod principi. immo multo magis: vt. ff. de offic. prætо. l. Barbariꝰ. in fi. Et quod dicit, intimata apud præsidē: dic ꝙ primo impetrabat rescriptum vt liceret arrogare: deinde fiebat intimario rescripti apud præsidem vel prætorem, & probatio eorum quæ necessaria sunt: sicut & aliàs fit: vt. ī. de his qui ve. æta. impe. l. ij.

CVm eum.]CASVS. Si quis libertum vult arrogare, nec causam assignat, quia non habet filios naturales: an sit audiendus, quęritur? Et dicitur ꝙ non.

d *Quem arrogaueris.* id est arrogare volueris: vt. ff. de verbo. oblig. l. stipulatus sum Damā.

e *Tuum esse.* quod potes: vt. ff. de ritu nup. l. sciendum. alienum autē nullo modo posses: vt. ff. eo. titu. l. si paterfamilias. in fi.

f *Causam.* sine causa non auditur. sic &. ff. de transact. l. cum hi. §. si prætor. & vertuntur plura in causæ cognitione: vt. ff. e. l. nec ei. §. & primum. vsq; in fi. inter quas hæc est vna, si liberos habeat vel non.

ADoptio.]CASVS. Si scriptura interueniat, non ꝓpter hoc valet adoptio, nisi apud cōpetentē iudicē fiat cum solennitate.

g *Sed solenni.* sic & emancipatio: vt. ī. tit. j. l. non nudo. Accursius.

MVlierem.]CASVS. An mulier aliquem adoptare possit, quæritur? Et dicitur quòd non, cū filios naturales in potestate sua habere non possit: tamen in solatium liberorum in acie principis amissorum, adoptare aliquem potest: & perinde est ac si ex ea natus fuisset.

h *Annuimus.* id est consentimus.

i *Naturalis.* non ergo habet in potestate, cum nec naturales habeant in potestate: vt instituta. eo. §. fœminæ. &. ff. eo. l. nam & mulieres. &. ī. e. l. in adoptionem patre. in fi.

ARrogationes.]CASVS. Neque in te emancipatus [a] fuerit, ei præbeatur, & super patrimonio eiꝰ idoneis fideiussoribus datis seruo publico [b] caueatur: ne sub copulandę adoptionis obtentu, in facultates eius, quæ ei diligenti prouisione seruādæ sunt, irruas. Arrogatio etenim ex indulgentia principali facta, perinde valet apud prætorem vel prędem intimata, ac si per populum [c] iure antiquo facta esset. PP. V. Idus Mart. Maximo II. & Aquilino Conss.

*Non debet admitti supplicatio, quando aliquid supplicatur contra ius non expressa causa dispensationis. Bal. Vel sic: In arrogatione liberti debet causa inseri: & maxime defectus liberorum. aliàs non valet. Sa.*

III. Iidem. AA. Martiano.

CVm eum quem arrogaueris [d], libertum tuum esse [e] profitearis, nec vllam idoneam causam [f] precibus addideris, id est quòd liberos nō habeas: intelligis iuris auctoritatem desiderio tuo refragari. P P. X V I. Kal. Iul. Maximo. I I. & Aquilino Conss.

*Tabellio ex vi tabellionatus nullam habet iurisdictionem: nec potest auctoritatem interponere in legitimis actib⁹. Bal. Vel sic: In adoptione publicum instrumentum non sufficit, nisi auctoritas iudicis interceserit. Salycetus.*

IIII. Iidem. AA. & CC. Proculiano.

ADoptio non tabulis', licet per tabellionem conficiendis, sed solenni [g] iuris ordine apud præsidem solet copulari. PP. Kalen. Septemb. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

*Mulier non potest adoptare quem in filium, nisi permissu principis in solatium liberorum amissorum. Saly.*

V. Iidem. AA. & CC. Syræ.

MVlierem quidem, quę nec suos filios habet in potestate, arrogare nō posse certum est. Verum quoniam in solatiū amissorum tuorum filiorū, priuignum tuum cupis vicem legitimæ sobolis obtinere: annuimus [h] votis tuis secundum ea quæ annotauimus: & eum perinde atque ex te progenitū, ad vicem naturalis [i] legitimiq; filij habere ꝓmittimus. PP. III. Non. Decemb. Triballis, Tiberiano & Dione Conss.

*Arrogatio non potest fieri sine principis auctoritate: nec in vrbe vbi princeps resident, nec alibi. Bal.*

VI. Iidem. AA. & CC. Meliano.

ARrogationes eorum qui sui iuris sunt, nec in regia vrbe, nec in prouinciis, nisi ex rescripto principali [k] fieri possunt. PP. VI. Non. April. Byzātij. CC. Conss.

*Per adoptionem patria additur, non detrahitur: additur ciuilis, & non detrahitur patria naturalis. Bald. Vel sic: Adoptio nō minuit adoptati domicilium originis: ideo & ibi honores & onera subire tenetur. Saly.*

VII. Iidem. AA. & CC. Attico.

IN adoptionem quidem alienę ciuitatis [l] ciui rectè dato [m] additur, non mutatur [n] patria: ac propterea ius originis in honorum [o] ac munerū obsequio per adoptionem nō minui perspicis. S. XI. Kalen. Februa. Sirmij. CC. Conss.

*Maritus libertæ potest communem filium in adoptionem dare patrono libertæ: mulier autem adoptare non potest, nisi ex principis rescripto. Bald. Vel sic: Patronus potest adoptare & arrogare filiam libertæ, solennitate debita interueniente. Salycetus.*

VIII. Iidem. AA. & CC. Isioni.

IN adoptionem patre [p] in cuius est potestate, filiā dante: matris patronus adoptare nō prohibetur [q]. Nam sui iuris arrogatio fœminæ nisi ex nostro rescripto nūquam procedit. S. V. Idus Febru. CC. Conss.

*Id quod est factum auctoritate principis, potest dissolui auctoritate superioris de partium consensu. Bald. Vel sic: Adoptatus auctoritate principis, non impeditur emancipari. Salycetus.*

IX Iidem. AA. & CC. Marino.

ADoptatum, licet ex beneficio nostro, emancipatione solenni separare à familia sua pater adoptiuus minime prohibetur [r].

*Adoptatus ab extraneo, in eius potestatem non redigitur, nec habet ius expugnandi testamentum eius per contra tabulas vel querelā: sed ab intestato succedit, nisi prius fuerit emancipatus. sed adoptatus à suo ascendente, in eius potestatem redigitur, & naturalis patris iura perdit: nisi ante mortem patris naturalis sit emancipatus ab adoptante. & hæc vera sunt, siue adoptetur in filium, siue in nepotem vel vlteriorē, seruato tamē quo ad successionem ordine graduum. In arrogatione vero semper fit transitus in potestatem arrogatoris: & omnia iura quæ habet filius legitimus & naturalis, habet filius arrogatus. Baldus. Vel sic: In adoptionem extraneo datus, non perdit iura succedendi patri naturali ex testamēto, nec ciuitate Romæ, neque in prouincia, sine principali rescripto facienda est arrogatio.*

k *Principali.* vt. ff. eo. l. ij. & isti. eo. §. j. &. j. e. l. i adoptionē patre.

IN adoptionem.]CASVS. Si Bonoñ. dedit se in adoptionē Mutineñ. non adimitur ei patria, quin sit Boñ. vnde in ciuitate Boñ. ad honores promoueri potest, & onera ciuilia agnoscere. Accursius.

l *Ciuitatis.* Mutinæ.

m *Dato.* ab aliquo Bononieñ.

n *Non mutatur.* vt. ff. ad munici. l. ordine. §. fi. &. l. seq. & ar. ff. de sena. l. senatores licet. & ff. e. l. per adoptionem. Sed argu. contra. ff. ad munici. l. municeps desinit esse. Sed ibi quo ad onera, non quo ad honores: vt hic. Item ibi in senatore facto, hic in adoptato. Item aliud si in ciuitate alterius prouinciæ daretur: quia desinit esse prioris ciuitatis ciuis: vt. ff. de verbo. signif. l. prouinciales. vel dic vt ibi. Item nota hic ꝙ patria quam quis est sortitus per originem, non tam facile mutatur, vt ea quæ iure tantū domicilij habetur: vt hic, &. ff. ad munic. l. assumptio.

*Patria originis nō facile mutatur.*

o *In honorum.* nam hic & ibi poterit vocari ad honores: vt. ff. ad municip. l. ordine. §. fi. Sed quid si simul vtrobiq; ad munera vel honores vocetur? Respon. prævalet causa originis, ar. d. l. assumptio. & facit ff. de condi. & demon. l. falsa. §. sed & si cui.

IN adoptionem.]CASVS. Accepi libertā vxorem, suscepi ex ea filiam, volo eā dare in adoptionē patrono vxoris: an possim? Dicit ꝙ sic. Si vero sui iuris fuisset: sine prīcipis rescripto in adoptionē se filia dare non posset.

p *Patre.* qui est maritus libertæ alicuius, & vult filiam suā dare patrono vxoris suæ, id est matris pueri. Azo.

q *Prohibetur.* coram præside. & hoc vbi erat in potestate. nam si sui iuris, nō posset nisi per prīcipē: vt subiicit. & supra eo. l. arrogationes. &. ff. eo. l. ij. & instit. eo. in princip.

ADoptatum.]CASVS. Si beneficio principis aliquē arrogasti in filiū: nō requisito principis cōsensu eū poteris emācipare.

r *Prohibetur.* quarta sibi arrogato data. videbatur

debatur autem contra: quia sicut fuerat facta per principem, ita videbatur quòd sine eo non posset emancipari: sed cõtrarium est hic, & ff. de testa. l. omnium. & qui testa. fa. pos. l. si quis.

*Cum in adoptiuis.* ]CASVS. Filium quem habebas in potestate, Titio in adoptionem dedisti: si decedas eo non instituto, an habeat iõsti. querelã? quidam dicunt q̃ sic, & quidã dicũt quòd non. Itẽ si pater adoptiuus emanciparet post mortem suã: olim quærebatur quid iuris esset. Has duas quæstiones soluit Imperator: dicens q̃ si aliquis det filium suũ in adoptionem, nõ amittit ius patriæ potestatis. vnde si filiꝰ nõ instituatur hæres à patre naturali, poterit agere de inoffi. & hæc sunt vera cum filius datur extraneo in adoptionẽ. Si vero datus fuerit auo materno, tunc auus habebit eũ in potestate: quia ei succedere debet: & si eũ emãcipauerit, reuertitur in potestatem patris. Quãdo vero quis dat extraneo, nõ habet necesse extraneus aliquid relinquere filio suo, si velit eũ emancipare: & si non emancipauerit, filius succedet ei ab intestato. & hæc habẽt locũ in filio adoptato: quia si aliquis sui iuris det se in arrogationem, transibit in potestatem arrogatoris, & ei succedet.

a *De inofficioso.* id est contra tabulas: sic. ff. fa. ercis. l. filij patris. nec enim præteritis datur querela.

b *Negat.* s. cõpetere.

c *Derelinquit.* id est nihil inde dicit.

d *Distinguit.* dicũt quidam distinctionẽ Martiani se ignorare. Alij dicunt fuisse quòd refert an sit egenus pater adoptiuus: vt tunc detur contra testamentum patris naturalis: aliàs non. Alij dicunt q̃ refert an pater adoptiuus voluit eum circũuenire, vel non: vt primo casu detur: aliàs nõ: vt arg. j. c. l. §. si vero pater. in fi. Alij q̃ refert, an pater naturalis voluit eũ circũuenire vel nõ: vt. j. l. proxi.

e *Voluntate eius.* scilicet patris naturalis, secundũ vltimã expositionẽ. sed secundum alios, id est sua propria voluntate. Accursius.

f *Familia.* nudum ergo nomen filij habet: & in qualiquali potestate est adoptantis.

g *In hoc casu.* id est, cum datur extraneo in adoptionem.

*ab intestato, neque contra testamentũ. datus vero coniunctæ personæ, perdit iura succedendi contra patris naturalis voluntatem, & hoc quandiu durat adoptio, non si sit finita: quia tunc omnia iura aduersus patrẽ naturalem recuperat. Salycetus.*

x. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm in adoptiuis filiis, qui filiifamilias cõstituti, à patribus naturalibus aliis in adoptionẽ dantur, antiquæ sapientiæ incidit quædam dubitatio, si oporteret talem filiũ, qui præteritus à naturali patre fuerat, habere contra eius testamentũ de inofficioso [a] actionẽ: (quã Papinianus quidẽ negat, [b] Paulus autem sine effectu derelinquit [c], Martianus vero distinguit [d], ne ex hac causa vtriusque patris perderet successionem, naturalis quidem volũtate eius [e] circumuentus, adoptiui propter egestatem quam forte habebat) & iterum aliud vitium erat exortũ (si enim post patris naturalis obitũ pater adoptiuus per emãcipationis modum ius adoptionis dissoluisset, nulla spes ei remanebat: neque enim cõtra patris naturalis voluntatem, quia mortis eius tempore in aliena fuerat familia [f] constitutus: neque contra adoptiuum patrem, quia per emãcipationem eius familia exemptus est) ideo talem dubitationem resecantes, & tale vitium corrigentes, sancimus per adoptionem quidem ad extraneam personam factam, iura naturalis patris minime dissolui, sed ita eum permanere, quasi nõ fuisset in alienam familiam translatus. Cum enim tanta fragilitas est adoptionis, vt possit in ipso die & filius fieri, & extraneus per emancipationem inueniri: quis patiatur iura patris naturalis nexu diuino copulata, ludibrio defraudari? cum in hoc casu [g] & contradicendi filio ex iure veteri detur [h] licentia, & inuitus transire ad aliam non cogitur familiam. Omnia igitur (secũdum quod iam disposuimus, cũ ad extraneum patrem filius per adoptionem transfertur) maneant integra iura, siue ad inofficiosi querelam, siue ad alias omnes successiones, siue ab intestato, siue ex testamento, quæ liberis deferuntur: vt ipse possit & prodesse [i] patri naturali, & ab eo naturalia debita percipere. Si vero pater naturalis auo materno filij sui, vel si ipse fuerit emancipatus [k], etiam auo paterno, vel proauo simili modo paterno vel materno, filium suum dederit in adoptionem: in hoc casu quia in vnam personam concurrunt & naturalia [l] & adoptionis iura, maneat stabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis nodo cõstrictum: & ad eum solum respiciat filius, cui eum & natura aggregauit, & lex per adoptionem assignauit: & Papiniani sententia in hac specie procedat [m], & ad eum tãtummodo filius adoptiuus spem totam extendat, & nõ patris naturalis successionem molestare concedatur [n], sed auita & proauita tãtummodo reuerentia protegatur: eíque acquirat quæ possunt acquiri [o] & prodesse. Et is ei solus pater intelligatur, quem lex fecit, & natura non dereliquit. Neque enim Martiani distinctioni locũ esse in hoc casu inuenimus, vbi nullius circumuentionis suspicio potest aliquam sibi vindicare licentiam: auita & proauita affectione hęc omnia resecãte [p]: sed hæc omnia manere integra, nisi auus & proauus emãcipatum fecerint filium adoptiuum. Tunc etenim necesse est iterum ad patrem naturalem eũ reuerti [q]: cum emancipationis interuentu adoptio in quacunque persona facta dissoluitur.

*Datus in adoptionem extraneo, ei potest succedere ex testamento: sed contra testamentum nullo modo venire potest. ab intestato vero huic patri adoptiuo succedit, si durat adoptio. Et etiam patri naturali succedit ab intestato de iure prætorio non ciuili, quia inter eos finita erat agnatio, & de agnato cognatus est effectus. Saly.*

Sed ne articulum adoptionis in extraneam personam factæ,

h *Detur.* vt. ff. eo. l. in adoptionibus & facit. j. titu. j. l. iubemus. in fi. & insti. quibus mo. ius pa. pote. sol. §. pe. & §. fi. sed hæc magis videtur ratio in contrarium, si potuit cõtradicere & non cõtradixit, videtur consentire: vt. ff. de aqua plu. arcen. l. Sabinus ait. §. si patiente. sed dicas, potuit cõtradicere: ergo perinde est ac si contradixisset. sic. ff. de fur. l. qui vas. §. vetare. & ff. de procu. l. filiusfamilias. §. inuitus. Alij dicunt, cum in hoc casu &c. id est cum pater adoptiuus emancipat. q. d. merito sic subuenimus in naturali patre: quia & iure veteri sic subueniebatur si adoptiuo. sed hoc non placet: quia secundum hoc probaretur ipsum hodie etiam amittere vtriusque patris successionem: vt. j. dices.

i *Prodesse patri.* quia ei acquiret sicut cæteri filij. & facit ad prædicta instit. de exhære. lib. §. adoptiui. &. §. sed hæc quidem.

k *Emancipatus.* ante conceptionem filij. aliàs in potestate aui remansisset: vt insti. qui. mo. ius pa. pote. sol. §. finali.

l *Naturalia.* id est natiualia: vt cesset oppositio de fratre adoptato à fratre: vbi videntur naturalia iura. sed certe non concurrunt naturalia: nec enim ab eo cõtrahit originem. Item nota hic duas rationes vincere vnam: vt in authen. de cõsan. & vte. fra. §. vult autem hæc. col. vj. & supra de edic. diui Hadria. tol. l. fi. §. j.

*Rationes duæ vincũt vnam.*

m *Procedat.* vt non agat contra testamentum patris: vt supra eo. in prin.

n *Concedatur.* per querelã de inofficioso testamento, vel alio modo.

o *Acquiri.* profectitia, non aduentitia quã tum ad dominium: sed quantum ad vsumfructum. Item non castrẽsia vel quasi Azo.

p *Resecante.* nota affectum sanguinis remouere suspicionem: vt. ff. de ritu nup. l. pe. §. de vno.

q *Reuerti.* vt recidat in patriam potestatem secundum P. Item quãtum ad succedendum: sed secundum hoc etiã hodie perdit vtriusque patris successionẽ: & sic remanet vitium quod supra dixit ibi, & iterum aliud vitiũ &c. Pone enim quòd auus qui adoptauit, emancipat eũ post mortem patris naturaliis. Sed respon. non perdit, nisi velit. nec enim auus



BIU Cujas

poteſt eum emãcipare, niſi velit.ſ.filiꝰ adoptiuus.ſed olĩ poterat ſecundũ Io.Sed videt cõtra.ſ.eo.ibi, cũ in hoc caſu &c. ſed tu expone vt ibi primo dixi. Vel dici poteſt, immo non perdit:quia auꝰ tenetur dare ei quartã,vel relĩquere quaſi filio arrogato:vt ꝓbatur inſtit. eo.ſ.cũ autẽ.&.ff.de ĩoffic.teſt.l. Papinianꝰ. §.pe.ſed certe illud eſt verũ ĩ arrogatione, nõ in adoptione:vt iſti.de hære.quæ ab inteſt. §. aliquã.in fi.Vel dic tertio ꝙ nõ eſt veriſimile ita cõiunctã perſonam venire ad emãcipationẽ ꝓpter affectionẽ auitã:vt modo dixit.Itẽ quid ſi deceſſerit pater naturalis poſt emãcipationẽ? Rñ. ſine dubio venit cõtra teſtamẽtũ ſui patris:ſed & ipſe auus habet neceſſe eum inſtituere,vel exhæredare: cũ ſucceſſerit in locũ ſui patris.& idem de auo materno: quod eſt verũ,ſi nullus alius eſt ĩ medio. aliàs forte cõtra.Si enim ſim ꝓne pos:licet moriat pater meꝰ,remanet auus, qui eſt filiꝰ ad ꝓauũ: & ſic nõ habet neceſſe me ĩſtituere,vel exhæredare:vt.j.e.l.§.quę ĩ filio.

a *Sine lege.* id eſt ſine præfinitione,aliàs,perfectione legis.

b *Priſtinæ cognationis.* naturalis.ſ.paternæ.

c *In hoc tantũmodo.* poterit ergo eũ vocare in ius ſine venia, ſecundũ Azo.licet P.cõtra : vt dixi.ff.de in ius vocan. l.adoptiuã.in princip.

d *Ex veteri.* id eſt ſecundum leges veteres.

e *Nexus,* nõ dixit patriæ poteſtatis. illa enĩ ſoluebat ſecundũ veteres leges:vt inſti.eo. in prin.&.ff.eo.l.j.ſed nexũ cognatiõis:quia nihilo minus in bonis patris naturalis admittebat per bonorũ poſſeſſionẽ vnde cognati, licet nõ per vnde liberi, vel vnde agnati:vt iſti. de hęre.quæ ab iteſt.§. admonendi.&.§. at hi.

f *Reliquiis.* vt ſuccedat patri & aliis quos contingit naturaliter per vnde cognati:vt modo dixi.Accurſius.

g *Legitimus.* i. legitime aggregatus: vt ſuccedat ab iteſtato. Azo.

h *Materna.* q.d. materna iura nõ abolebãtur ſecundũ veteres leges,quæ inducebãt vnde cognati:vt.ſ. proxi. ibi,naturalis fuerat cognatus. Quis ergo ita dicet aboleri hodie paterna?

i *Etſi.* id eſt quãuis.

k *Iura integra.* i.naturalia ad ſuccedendũ,nõ per vnde liberi,vel vnde agnati:vt.d.§.at hi. quæ eſt contra.ſed per vnde cognati:vt in eodem tit.§. admonendi.

l *Tãtũmodo.* nõ autẽ ad agnatos vel cognatos huius patris adoptiui. ſic & legitimatus per curiã:vt in authen.qui mo.na. effi.ſui.§.filium vero.col.vij.& argu.ff. eo.l.ante.ſed patri adoptiuo vnã cũ naturalibus & legitimis ſuccedet : vt hic, &.ſ. de ſuis & legi.l.ſi te.

m *Nec ipſa.* ſ. familia.

n *Tranſlatus.* vt &.ſ. ead.l.§.ſed hæc omnia manere.

o *Adoptiuis.* datis extraneo in adoptionẽ.

p *Ex tribus maribus.* tres erãt patres, quorũ quiſque ſuum filiũ adoptãti offerebat, vt eum adoptaret:ex quibus vnus adoptabat. Vel cõtra erant tres volentes adoptare:ſed vni eſt datus, cui plus videbatur prouidẽdũ, cũ ſit adoptatus cum maiori ſolennitate .& facit inſti.de hære.quæ ab inteſt.§.aliquam.&.j. de decu.l.ſi.in fi.lib.x.

q *A patre dato.* ſcilicet alicui extraneo.

r *Extẽdimus.* ſicut ergo filiũ meũ in adoptionẽ datum, habeo neceſſe inſtituere, vel exhæredare : ita & nepotẽ.ſed hoc niſi filius ꝓcedat nepotẽ. & hoc ſubiicit,ſi tamẽ &c. vt ff.de mili.teſt.l.ſi filiusfa.j.§.j.& inſt.de exhęre. lib. §.poſthumorũ.

*Filium in adoptionem datum tenetur pater ĩſtituere vel exhæredare.*

ſ *Relinquere.* niſi faciat ꝓpter timorẽ legis Velleiæ:vt in.d.§. poſthumorũ.ĩ fi.quę eſt cõtra.

t *Liberalitate.* i.auctoritate vel reſcripto : vt ſ.eo.l.arrogationes.

u *In adoptionem.* id eſt in arrogationem.

x *Inducitur.* quia non habet niſi adoptiuum.

VEteres. CASVS. Olim ſi pater volebat dare filium ſuum in adoptionem, oportebat quòd venderet alicui : deinde alij : & ille rurſus alij: & ſic ab vnoquoque emancipabatur:

*†Hic eſt caſus quo quis ſuo hæres ĩſtituitur,cũ tamẽ in poteſtate non ſit. Contius.*

**Hoc itelligẽ etiam cõcurrãt naturales & legitimi filii. Cõius. †Vt cõſanguinitatis, l.ſi is.ff.de adop. vt agnationis. l. qui ĩ adop. ff.e. Cõius.*

A *Quæ dicta ſunt de adoptatis, locum habent qualitercunque fiant adoptiones: quia vbi attendimus ſolum effectum, non curamus de modo. Bal. Vel ſic: Dicta ſuperius habent locum in adoptiuis extantibus maſculis. Saly.*

Quæ autem de aliis adoptiuis ° diximus, hæc ſancimus etiã de his qui ex Sabiniano ſenatuſconſulto ex tribus maribus P fuerant ab extraneo adoptati,nulla penitus differentia inter alios adoptiuos & eos introducenda.

B *Dicta ſuperius in filio in adoptionẽ dato extraneo, habent locum in filia, nepote, & nepte, & deinceps. Nepos tamen iſte demum ſuccedit auo naturali, ſi pater eius eũ non præcedat in gradu. nam patre eũ præcedente, non auditur. Salycetus.*

Quæ in filio diximus in adoptionem à patre dato, q hæc & in filia,& in nepote,& nepte, & deinceps perſonis vtriuſque ſexus in ſacris patris conſtitutis extendimus, r ſi tamen tempore mortis aui ſui parẽtes eos vel eas non antecedant. ſi enim patres eos antecedãt (vbi nec imponitur neceſsitas auo aliquid nepoti vel nepti relinquere ſ) maneãt omnia iura adoptiua ei intacta. Hæc enim omnis ſanctio de filio & filia, de nepote & nepte & deĩceps perſonis in ſacris cõſtitutis introducta eſt, vbi dubitabatur quid ſtatuẽdũ eſſet,quaſi duobus patribus ei, vno ex natura, & altero ex lege impoſitis.

C *Superius dicta locum habent in adoptato, non in arrogato, in quo iura vetera remanent illibata & firma. Salyce.*

Vbi autem homo ſui iuris conſtitutus, per arrogationem ex Auguſta liberalitate t ſeſe dederit in adoptionem, u tunc omnia iura patris adoptiui habeat intacta. Cum enim nullum inter patres inducitur x diſcrimen, ſit ſuus hæres adoptiuus patri arrogatori, & familiæ eius aggregetur: & omnia quæ ad filium arrogatum veteres legumlatores introduxerunt, intacta illibatáque in eorum perſonis reſeruentur. Dat. Kalend. Septembr. Conſtantinopo. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coss.

D *Quod poteſt per veritatem diſponi, non debet diſponi per fictionem. Item fruſtra fit per plura, quod poteſt fieri per pauciora. Bald. Vel ſic: Solennitas antiqua, quæ requirebat liberorum emancipationem dum dabantur in adoptionem, eſt ſublata: ſed ſufficit eam fieri apud competentem iudicem. Salyce.*

BIU Cujas

pabatur: postea vero vẽdebaꝫ bis vt seruus, & manumittebatur: qđ nõ obseruabatur ĩ filia: quia nõ erat necessaria nisi vna emãcipatio. exclusõ ergo veterũ circuitu statuit ĩperator per. l. presentõ, vt si pater in adoptionẽ filiũ suũ dare voluerit scriptura ĩterueniẽte, hoc iudici ĩsinuet presente filio qui debet adoptari, & presente adoptante.

a *Veteres circuitus.* no. circuitũ inutilẽ tolli: vt. ĩ. titu. j. l. j. &. ff. de cõdic. ĩde. l. domin' testamento. & infra de dona. l. fi. in fi.

†eum trina mãcipatione ĩ iure cedendi. Cell. lib. 5. c. 19. Comm.

b *Emãcipationes.* op' enim erat ꝙ ego tibi, & tu illi, & ille alij vẽderemus vt filiũ, & sic ab omnib' emãciparetur: postea vendebatur bis vt seruus, & bis manumittebatur.

c *Liberis.* ſ. in filia, & nepotib' ex filio. &. ĩ. vt hic, &. ff. de iniust. rup. test. l. verũ. §. filia.

d *Manifestare.* vt & arg. ĩ. titu. j. l. fi. Sed certe immo & sine actis: vt. ĩ. de fide ĩstru. l. emãcipatione. quę est cõtra. sed illa litera aliter ĩntelligitur: quia erãt acta perdita.

e *Et nõ cõtradicente.* vt. ĩ. tit. j. l. iubem'. & l. fi. &. ff. eo. l. ij. §. j. & l. in adoptionibus.

*DE EMANCIpationibus liberorum.*

Cõtinuatio. *Qualiter constituatur patria potestas, dictũ est: nũc qualiter dissoluatur. Vel sic: Qualiter cõstituatur patria potestas, dictũ est: sed quia illa soluitur per emãcipationem, ideo ponit de emancipationibus. Azo.*

*Si lex.*] CASVS. Si pater filiũ suũ apud magistratũ municipalẽ cui sola consuetudo municipalis iurisdictionẽ dedit emãcipãdi, emãcipauerit: an teneat emãcipatio, quęritur? Et dicitur ꝙ sic.

f *Si lex.* id est consuetudo. sic infra eodem. l. fi.

g *Duumuiris.* i. magistratibus municipalibus: vt. ĩ. de iudi. l. fin. Sed nõne etsi nõ esset cõsuetudo, est tamẽ lex quę dicit apud magistratũ municipalem hoc fieri posse: vt. ĩ. de magistra. muni. l. j. etiã apud extraordinarium: vt. ff. de manu. vind. l. etiã. §. fin. &. ff. eo. l. emãcipari? Respõ. sic: si modò ex cõsensu à sciẽtibus, cũ extraordinarie prędicta fiãt. sed hic credebãt ordinariũ, & nõ erat: quia cõsuetudo facit eũ ordinariũ ad omnes etiam alienigenas. Vel dic quòd duumuiri nõ sunt magistrat' municipales, sed quidã officiales, qui aliàs nõ habẽt iurisdictionẽ hãc, nisi cõsuetudo daret. & hoc placet. Sed quomodo cõsuetudo eius loci præiudicat omnibus aliorũ locorũ: vt. ff. cõmunia prędi. l. venditor. §. si cõstat? Respõ. in voluntaria iurisdictione est hoc: secus forte in cõtẽtiosa. Vel dic etiã in cõtẽtiosa idẽ. & non dicetur illius loci cõsuetudo tãtũ, sed generalis: inspectis eis inter quos fit, magis quàm in loco vbi fit. Itẽ nota hic arg. quòd iura & statuta illius loci vbi agitur iudiciũ, sunt cõseruãda: licet actor aliũde sit. Sed arg. cõtra. ff. de euic. si fundus. &. ff. de vsur. l. j. in princip. Ex prędictis patet nõ esse cõtra. ff. de iurisdom. iu. l. fin. quia ibi de contentiosa dicit. vel nulla erat consuetudo ibi: & inuitus vocabatur ibi reus. *ADDITIO.* Materiam huius. l. videas latè & pulchre per Bar. in repetitione. l. cunctos populos. supra de sum. tri. & fide catho. vbi eam latè examinat.

Iudiciũ detur secundũ statuta loci vbi agitur.

*IN emancipationibus.*] CASVS. In emancipatione an necessaria sit scriptura, quæritur? Dicitur quòd non. vel si pater filium emancipauerat, & interuenit scriptura: amissa est postea: an proprerea debeat retractari emancipatio? Dicitur quòd non, si veritas posit aliter probari. vel si facta erat emancipatio, vel donatio per scripturam: non tam scriptum ipsum, quàm actus considerandus est.

h *Veritas.* pone quòd emãcipatio vel donatio fiebat: sed aliud simulabatur. & tunc est simile. ĩ. plus val. quod agi. per totum. &. ĩ. de pba. l. cũ precibus. & infra de do. nec ignorans. Vel dicit quòd in emãcipationibus non est necessaria scriptura: & tunc est sic. ĩ. de fide instrumen. l. emancipatione. & infra eo. l. iubemus. loquitur de ĩfante vel absente. &. ĩ. tit. pxi. l. fi. loquitur de adoptionibus, quę sunt arg. contra. Vel tertio dicit, ꝙ licet sit amissa charta emancipationis, quę tamẽ facta fuit, nõ nocet si veritas pateat. & sic potest loqui hic, &. d. l. ĩ. de fide instrumẽ. l. emancipatione. & sic cõcordãt prędictę leges infra eo. iubem'. ĩ fi. &. ĩ. tit. j. l. fi.

†Nouella Leonis apud Harmenopulũ lib. ti. 17. in fi. hãc legẽ abrogat.

*NON.*] CASVS. Si pater dicat filio: vis emancipari? nõ propter hoc emancipatio videtur fieri, nisi solẽnitas ĩteruenerit quę est necessaria.

i *Non nudo.* à solennitate. & sic est. ĩ. de pa. pote. l. abdicatio. & arg. ĩ. de pac. l. traditionibus.

k *Solenni.* scilicet auctoritate iudicis: vt instituquibus modis ius pa. pote. solui. §. præterea. & arg. supra titu. j. l. adoptio.

l *Casu.* putà patris mortẽ: vt insti. quib. mod. ius pa. pote. sol. §. j.

† Sic papa nõ vult fieri tota per rescriptũ restringi: vt in. c. audita per glo. super verbo, interuerunt. de restit. spo.

m *Causæ.* nota nõ est locus: quare? quia variæ sunt voluntates hominum: vt &. ff. ad Treb. l. quia poterat. Sed arg. contra supra titu. j. l. cum eum. & supra de rebus alienis non alienandis. l. j.

*NEc auus.*] CASVS. Mulier à principe volebat ĩpetrare vt auus suus cõpelleretur eã emãcipare: an hoc posit ĩpetrare? Dicitur quòd nõ, neq; rescriptũ impetratũ tenet: quia princeps in alterius iniuriam non consueuit concedere rescriptum.

n *Nec auus.* q. d. nedũ pater. & est ad hoc quod no. ĩ. de episco. audien. l. fi lenones. & insti. quibus mo. ius pa. po. sol. §. fi.

o *Iniuriam.* ſ. patris vel aui, vt cogatur emãcipare. Et dic iniuriã. ſ. magnã, sed parua toleratur: vt. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. si quis à principe. &. ĩ. de preci. impe. offe. l. quoties. &. l. rescripta. &. ff. de relig. si quis sepulchrũ. in prĩcip. &. ff. de admin. tut. l. ſpuberi. &. ff. ex quibus cau. ma. l. sciẽdũ. &. ix. q. iij. c. nunc. Sed quęritur, an ex iisdẽ causis quibus pater compellitur emãcipare, cõpelletur ecõtra filius recipere emãcipationẽ? Respõ. nõ: vt. ff. de legi. & sen. l. quod nõ ratione. Item quia nõ est eadẽ ęquitas. *ADDITIO.* Aduertas quòd Bart. in. l. quidã cũ filiũ. in. j. colũ. ff. de verb. oblig. reprobat istã vltimã partem glosſę: dicẽs quòd sicut pater cogitur ex causa emãcipare filiũ: ita filius ex causa cogitur eam recipere, per illam. l. quidam &c. De quo videas etiam Ange. Are. in. §. fi. inst it. quib. mod. ius pa. po. sol. in fi.

Iniuria pauca tolerata.

*IVbemus.*] CASVS. Si pater velit emãcipare filiũ absentẽ, debet impetrare à principe vt liceat sibi filiũ emãcipare: quo impetrato ostẽdat iudici ciuitatis rescriptũ: & doceat de filij consensu, nisi filius fuerit infans: quo casu non est requirendus consensus eius, & rite fiet eius emancipatio.

Iubemus.

XI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

VEteres circuitus† [a] in adoptionibus, quę p tres emãcipationes, [b] & duas manumissiones in filiis, aut p vnam emãcipationẽ in cęteris liberis [c] fieri solebant, corrigẽtes siue tollẽtes, cẽsemus licere parẽti qui liberos in potestate sua constitutos in adoptionem dare desiderat, sine vetere obseruatione emancipationum & manumissionũ, hoc ipsum actis interueniẽtibus apud competẽtẽ iudicẽ manifestare, [d] præsente eo qui adoptatur, & non contradicente, [e] necnon eo qui eum adoptat. Dat. V. Kalẽdas Nouẽbr. Constantinopo. Lampadio & Oreste. VV. CC. Coss.

*TITVLVS XLIX.*

## DE EMANCIPATIONIbus liberorum.

*Consuetudo dat iurisdictionem voluntariam, quæ extenditur ad forenses seu non subditos consentientes. Baldus. Vel sic: Ista lex est digna repetitione, quæ consistit in duob'. Primo in materia iurisdictionis voluntariæ proroganda. Secundo in materia iurisdictionis statutariæ extendendæ, vel restringendæ. Nam triplex est iurisdictio. quædam contentiosa fori contentiosi, quædam voluntaria fori voluntarii, quædam statutaria faciendi leges & statuta. & breuiter hoc dicit, vt in tex. Vel sic: Habens iurisdictionem à lege municipali, potest illam exercere etiam inter non subditos cõsentientes: & valet apud omnes. Salycetus.*

I. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA. & CC. Herennio.

SI lex [f] municipij in quo te pater emãcipauit, potestatẽ duũuiris [g] dedit vt etiam alienigenę liberos suos emãcipare posint: id quod à patre factum est, suam obtinet firmitatẽ. PP. III. Non. Decẽbr. ipsis IIII. & III. AA. Coss.

*In emãcipationibus & etiã donationib' potiꝰ attẽditur veritas quàm scriptura. Bal.*

B II. Iidem AA. & CC. Gennadiæ.

IN emãcipationibus liberorũ, necnõ donationib', non tam scriptura quàm veritas [h] cõsiderari solet. PP. V. Idus Mart. Tiberiano & Dione Coss.

*Vbi requiritur solẽnitas, ea omissa nõ valet actus. Bal. Vel sic: In emãcipatione non requiritur causa, sed iudicis auctoritas. Sal.*

III. Iidem AA. & CC. Heliodoro.

NOn† nudo [i] cõsensu patria liberi potestate, sed actu solẽni, [k] vel casu [l] liberãtur: nec causæ [m] quib' motus pater emãcipauit filium, sed actus solennitas quæritur. S. XV. Kalendas Octobris. AA. Conss.

C *Non est de mente principis tribuere beneficia in alterius iniuriam. Bald. Vel sic: Inuitus quis non liberat filium vel nepotẽ à sua potestate: & rescriptũ principis, vt iniuriosum super hoc, nõ est seruandum. Salyc.*

IIII. Iidem AA. & CC. Colonæ.

NEc auus [n] neptem suam liberare potestate cogitur, nec in cuiusquam iniuriã [o] beneficia tribuere moris est nostri. † Dat. Idibus Octobris.

D

BIU Cujas

a *Iubemus.* loquitur hæc.l.de absentibus emancipandis:& eodē modo de his loquitur supra de colla.l.liberos. & de legi.hęre.l.si ab eo.&.l.de emancipatis.& est hęc lex Anastasij.

b *Vel absentes.* scilicet à ciuitate tota: vel à loco iudicij,vt subiicit.& sic ex eo quod subiicit,nota absentem esse, qui abest à iudicio.sic accipitur in authenti. de testi.§. penul. col. vij.& plene dixi supra de præscrip.long.temp.l.fi.

c *Hocque.* scilicet diuinum oraculum.

d *Insinuare.* id est demonstrare & deponere,id est dicere se velle eo vti, & procedere ad emancipandum. & est simile de impetratione veniæ, quæ primo per rescriptum petitur:& postea apud iudicem causę probatur: vt supra de his qui veneta. impe.l. omnes. & arg.supra de adop.l.ij. in fi.

†hæc lex non unum genus emăcipationis inducit quæ Anastasiana ab auctore dicitur. Cantius. Emăcipatio an debeat fieri intercedente scriptura.

e *Liberalitas.* id est emancipatio.

f *Sub gestorum.* sic ergo videtur in emancipatione necessaria scriptura.sic supra titu.j.l. fi. Vel speciale hic in absente: & alia loquitur in adoptionib⁹:vt diximus.ſ.eo.l.ī emăcipationibus.

g *Deposuerint.* id est consenserint filij emăcipati. Sic ergo nota absentem non emancipari iuitū vel ignorātem: quod est hodie generale:vt ī auth.qui. mo. natu.effi.sui.§.generaliter. colla. vij. & facit supra ti.j.l.cū in adoptiuis.§.j.ibi, cum in hoc casu &c.

h *Et sine consensu.* nō innuas quòd cum cōsensu possint:quia cōsentire non possunt.

i *Etiam hoc modo.* nō solum aliis quibusdā: vt morte vel delicto patris: quibus fiunt sui iuris filij etiam ignorātes : vt insti.qui.mo. ius pa.pote.sol.§. j. & §.cum autem.

*Cvm ĩspexim⁹.* IC. *ANASTASIVS.* Olim cum volebat pater emancipare filium, vendebat eum, & ille emancipabat,& alapam dabat ei. hodie si vult quis filiū suū emăcipare, ĩpetret rescriptū pricipis ambagibus sublatis antiquis: vel coram iudice terræ eū emăcipet : & habebit dimidiā vsusfructus in bonis filij.

k *Figuratas.* id est simulatas.vendebatur enim vno nummo.

l *Rhapismata.* nā forte verberabatur, & rapiebat semetipsum à verberib⁹, vt fit hodie in despōsantibus : licet illud ꝑ ludo fiat.

*Absens & infans non possunt emancipari nisi ex rescripto principis rescribentis præsidi vel iudici competenti, vt partibus præsentibus auctoritate principis interponat decretum emăcipationi: infantis autem consensus non requiritur. Baldus. Vel sic: Per rescriptum principis iudici apud acta intimatum, possunt parentes eorum liberos emăcipare: accedēte antea vel postea illorum volūtate, nisi fuerint infantes, quorum consensus non requiritur.h.d.no. secūdum Salycetum.*

V. Imp. ANASTASIVS A. Cōstantino præfecto prætorio.

IVbemus[a] †licere parētib⁹, id est patri, auo paterno, seu ꝑauo, cæterisq; vlterius ꝑ masculini sexus ꝑsonas continua generis serie coniunctis, si liberos quos habēt in potestate ꝑpria, id est filium, vel filiam, nepotē seu neptē ex filio, pronepotē seu proneptē, cæterosque itidē per masculini sexus personas continua generis linea sibi coniunctos, ꝑ emancipationem, vel absentes,[b] & peregre degētes, vel in iisdem locis seu regionibus vel ciuitatibus cōmorantes, in iudicio verò non præsentes,iuris sui constituere maluerint:supplicationib⁹ porrectis mereri sup hoc diuinum oraculum:hocq;[c] apud competētem iudicē, ad cuius iurisdictionem actus emancipationis ꝑtinet,insinuare,[d] superq; precibus à semet oblatis apud eum deponere:vt hoc subsecuto, & auctoritate præcedēte principali, plenissimum robur emancipatio sortiatur: & personæ in quas talis liberalitas[e] collata sit, de aliena potestate quasi à parētibus ex emancipatione manumissæ liberētur : si tamē ipsę nihilo minus sub-gestorum[f] testificatione,vel apud eundē iudicē, vel apud alium quēlibet proposito parētum suam etiam voluntatē consonare, vel ante preces oblatas & sacros apices promulgatos,vel postea deposuerint,[g] nisi infantes sint, qui & sine consensu[h] etiā hoc modo[i] sui iuris efficiūtur.Dat.XI. Kal.Augu.Constantinop.Probo & Auieno Iun.Coss.

*Vana observatione sublata, emancipationes possunt fieri coram iudicibus competentibus, & emancipatis potest etiam donari : & per emancipationem non soluuntur iura agnationis. Bald. Vel sic: Figmētis antiquis semotis, & per rescriptum principis, & sine eo apud competētes magistratus possunt parentes liberos emancipare, & in emancipatos liberalitates exercere: & emancipati etiam si non sit dictum, retinent ius succedendi. Salycetus.*

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm†inspeximus in emancipationibus vanam obseruationē custodiri,& vēditiones in liberas personas figuratas,[k] & circunductiones inextricabiles,& iniuriosa rhapismata,[l] quorum nullus rationabilis inuenitur exitus : iubemus huiusmodi circuitu[m] in posterum quiescēte, licentiam ei esse qui emancipare vult , vel ex lege Anastasiana,[n] †hoc facere, vel sine sacro rescripto intrare cōpetentis†[o] iudicis tribunal, vel eos adire magistratus, quibus hoc facere vel legibus[p] vel ex longa consuetudine[q] permissum est : & filios suos, vel filias, nepotes vel neptes, vel deinceps progeniē in potestate sua constitutam à sua manu[r] dimittere,& legitima iura[s] omnimodo habere , etsi non specialiter hoc sibi seruauerit:& peculium donare,[t] vel alias res liberalitatis titulo in eos transferre : & eas res quæ acquiri indignantur,[u] per vsumfructum secundum nostrę constitutionis modum[x] detinere, & omnia facere : vana tantummodo(secundum quod iam dictum est)obseruatione sublata.Dat.Kal.Noueb.Cōstātinop.post consulatū Lāpadij & Orestis VV.CC.

*TITVLVS L.*

## DE INGRATIS liberis.

*Filius emancipatus, propter ingratitudinem reducitur in patriam potestatē. Bald.*

I. Impp. VALENT. VALENS & GRATIANVS AAA. ad Prætextatum. P.V.†

EIlios[& filias,cęteroſq; liberos]†cōtumaces, qui parētes vel acerbitate cōuicij, vel cuiuscūq; atrocis ĩiuriæ dolore pulsassent:[y] leges emăcipatione rescissa[z] damno

A & ad hoc in auth.constitutio quæ de digni.in princip.colla.vj.

m *Circuitu.* nota sic &.ff.de cōdic.īde.l.dominus.&.ſ.titu.j.l.fi.

n *Anastasiana.* quæ est supra.l.proxima.

o *Cōpetētis.* forte etiā extraordinarij:vt arg.ff.de ma.vī.l.etiā.§.fi.

p *Vel legibus:* vt quia sunt saltem magistratus municipales : cōpetit enī hoc iure magistratus : vt supra de magistra.municip.l.ij.

q *Consuetudine.* etiam si non sit forte magistratus . Et sic nota ꝙ consuetudo dat iurisdictionem ordinariā: vt supra eodem.l.j.

*Consuetudō dat iurisdictionem.*

r *A sua manu.* id est potestate: vel quia etiā per manū capit.& habes eadem institu.quibus modis ius pat.potest.sol.§.prętera.vbi fit mentio huius.l.

†*Ex 50. de cisionib. Contius.*

s *Legitima iura.* scilicet de succedendo filio:licet non hoc sibi expresse seruauerit :vt hic subiicit, & institu. de leg.ag. succes.§. fi. & ibi fit mētio de ista constitutione.

t *Et peculium donare.* semper repete, licentiam esse &c.

†nō insubtiliter hæc emăcipatio dici potest Iustinianea Contius.

u *Indignātur.* vt sunt aduentitia.nam in castrensi vel quasi, nihil retinet:vt supra de bo. quæ libe.l.cum oportet.§. cum autem.

†id est hæ bentis legis actionē. Cōtius.

x *Constitutionis modū.* quę est in d.l.cū oportet.§.cum autem.&.§. hoc obtinente. vbi dicit pro tertia proprietatis quam olim habebat, habere dimidiam vsusfructū:exceptis castrēnsibus vel quasi, nisi expresse remiserit . In seruo autem distinguitur vt supra de pecu. eius qui lib. me.l.j.

*DE INGRATIS liberis.*

*Qualiter exeat filiusfa. de potestate patentis per emancipationem, dixit: nunc econtra qualiter retrahatur in potestatē per ingratitudinē, dicit.*

*Filios.* IC. *ANASTASVS.* Pater emancipauit filium: extitit ei postea ingratus : an possit eū reuocare in potestatē suam,quæritur? Et dicitur quòd sic.

y *Pulsassent.* pro his etiam causis potest exhæredari:vt in authen. vt cum de appel.cogno. §. causas. &. §. si

†*Ex Cod. Theo. lib. 8. ti. 7. l. 1.*

†*Inclusæ addita sunt à Tribonia. Contius.*

quis de parētibus.col. viij. Et nota difficilius reuocari filium quàm libertum , qui ex leui causa reuocatur : vt.ſ. de liber.& eorum lib. l.ſi manumissus.

*Filius difficilius reuocatur in potestatem quàm liberatus.*

z *Rescissa.* sed quo iure? Respon. officio iudicis:vt ar.ſ.de lib.& eorum li.l.j.licet alij per accusationem ingratitudinis : vt.ff. de procu.

BIU Cujas

procu.l.sed & hæ.§.patronus.&.ff.de lib. & eorum lib. l. pe. vbi eadem dicimus de liberto.alij putant per vtilem rei vindicationem:vt infra de reuo.do.l.his.

a *Immerita.*nec enim meretur habere bonum,si sint mali: vt infra de reuo.do.l.generaliter.

*DE POSTLIMINIO REVERSIS &c.*

*Qualiter restituitur patria potestas per ingratitudinem,dixit supra titu. 1. nunc qualiter per ius postliminii. sed quia & hi quandoque redimuntur,& de his subiicit.*

Cõtinuatio. †In Codice Th.est Ambianis. †al.Iumino.

EX duobus.]CASVS. Si mulier cum marito ab hostibus capiatur,& ibi concipiat, & pariat,& ambo reuertantur:an partus habeat postliminium, quæritur? & dicitur quòd nõ,de stricto iure:quia ille solũ habet ius postliminij,qui ab hostibus captus erat: quod non erat hic.de æquitate:tamen persona patris & matris habebit ius postliminij. Si vero mater tantum redeat, quantũ ad matrem erit partus legitimus:sed quantum ad patrem pro spurio habendus est.vnde patri non erit hæres, sed matri:quia lex Cornelia fingit eum qui apud hostes decessit, prima hora captiuitatis decessisse.

†aliàs,Sarmatina.

b *Sarmacia.* vel proprium nomen: vel appellatiuum est ei[9] quæ ex captiuis nascitur. Accursius Florẽtinus.

c *Nata.* & concepta apud hostes. aliàs haberet semper ius postliminij etiam sola rediens:quia habetur pro nata:vt.ff.de statu ho. l.qui in vtero. j. &.ij. Accursius.

d *Filiam.* in potestate. & improprie dicit reddet:vt.ff.de ver. signi.l.verbum reddendi.sic ergo omnes habent postliminium : vt ff.eo.l.diuus.in prin. & ff.ex quib.cau.ma.l. ab hostibus.§.non minus. &.ff.de suis & legi.hære.l.j.§.quæri.

e *Duxit.* id est reduxit.

f *Secuta.*sic fingitur filia sine patre, & sic spuria : & matri iure postliminij succedit: vt hic,&.ff.ad Tertul.l.j.§.sed si apud.&.ff. eo.l.diuus.in fi.

g *Nam fictio.*bene dico, parentum restitutio &c. nam &c. vel ad proximum &c.Not.ergo tres casus.aut enim apud hostes cõceptus & natus redit cum patre & matre,aut cum matre tantum, aut cum patre tantum.primis duobus casibus habet postliminiũ: licet in secundo sit spurius,& tantum matri & non patri succedat:cum ex lege Cornelia fingatur mortuus pater prima hora captiuitatis.& isti duo sunt in hac.l.tertio vero videtur filius sine matre:& hoc casu dicam eum habere postliminium secundũ Io. & succedere patri,sicut in filio arrogato:vt.ff.de adop.l.& qui vxorem.Item in dubiis facimus rem valere:vt.ff.de reb.du.l.quotiens.ij.Sed P.dicit nõ habere postliminium:quasi filius nõ posset esse sine matre,licet sine patre.& speciale dicunt in adoptiuo.

*Filius apud hostes conceptus, an habeat postliminium.*

libertatis immeritæ [a] multari voluerunt.Dat. XII. Kalendas Septẽb. Mediolani,†Lupicino & Iouiano † Coss.

*TITVLVS LI.*

## DE POSTLIMINIO reuersis,& redemptis ab hostibus.

*Conceptus in captiuitate patris & matris,reuertens cum patre & matre, sequitur patris originem.& si reuertitur solum cum matre,& pater apud hostes moritur:matris tantum originem imitatur.Baldus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS.AA.Ouinio.

EX duobus captiuis Sarmacia [b]† nata, [c] patris originem ita secuta videtur,si ambo parentes in ciuitatem nostram rediissent. Quãquam enim iure proprio postliminiũ habere non possit quæ capta non est, tamen parentum restitutio reddet patri filiam: [d] qui cum ab hostibus interfectus sit,matris duntaxat conditionem, quæ secum filiam duxit, [e] videtur necessario secuta. [f] nam fictio [g] legis Corneliæ, quæ legitimos apud hostes defuncto constituit hæredes:ad eam quæ illic suscepta est, non pertinet:cum eo tempore quo captus est,diem suum pater obiisse existimetur. PP.sine die & consule.

*Redemptus ab hostibus,loco pignoris retinetur donec redimatur.& si quis redimit liberam mulierem,quam sibi postea in matrimonio copulauit,videtur nexum pignoris dimisisse. Bald.*

II. Imp. GORDIANVS.A. Publiciano.

IAB hostibus redempti,quoad exoluatur precium,magis [h] in causam pignoris [i] constituti,quàm in seruilem conditionem esse detrusi videntur: & ideo si nummi [k] eo nomine expẽsi donatio intercedat, pristinæ conditioni eos reddi manifestum est. ¶ Proinde si ab hostibus redemptam,post dissolutum veluti naturalis pignoris vinculum habere in matrimonio cœpisti : nihil est quod de statu eius, seu liberorum communiũ,debeas pertimescere. [l] PP.II.Id.Iun.Gordiano.A.II. & Pompeiano Coss.

*Capto ab hostibus debet dari curator sub idoneo fideiussore ad bona conseruanda ne dissipentur.Bal.*

III. Impp. DIOCLE.& MAXIMIA.AA. Varo.

CVm cognatos tuos nondũ postliminio regressos affirmes,sed adhuc in rebus esse humanis, & bona eorum fraudibus diuersæ partis dissipari: interpellatus rector prouinciæ prouidebit eum [m] sub obseruatione [n] consueta constituere,qui stipulante seruo publico satis idoneè dederit.PP.V.Kalen.Septemb.Diocletiano. III. & Maximiano Coss.

*Incertus de morte testatoris, vel eius cui ab intestato succederet,hæreditatẽ adire non potest, nec distrahere,nec paciscí super ipsa hæreditate:secus factum ipso iure non tenet. & cum postea erit certum de morte,poterit hæreditas adiri, & bonorum possessio peti, etiam si per prius esset renunciatum tempore dubii antedicti.Bal.*

IIII. Iidem.AA.& CC.Hermogeni & aliis.

NEc nos [o] præteriit, hæreditatem eius quam incognitum erat ab hostibus interfectam,an captam [p] esse, à filio adiri non potuisse : quoniam eorum bona, qui in hostium potestatem rediguntur, eo demum tempore successionis iure acquiri possunt , cum captos apud hostes mortuos esse cognoscitur . [q] Nec super facultatibus eius , cuius incerta vita ac fortuna fuit, transigi [r] inofficiosi testa.l.siquando.§.j.neque pro hærede geri:vt.ff.de acqui. hære.

h *Magis.* electiue. id est non seruilem cõditionem:nisi quo ad seruitium.pro quo potest dici non multũ differre iterim à seruo: vt.ff. de lib.ho.exhi.l.ij.

i *Pignoris.*tacite:vt.ff. de lega.j.l.senatus.§.fi. & de testa.l. qui testamẽto.§.j.nec ante potest militare quàm liberetur:vt.ff.de re mili.l.qui status.

k *Si nummi.* collectiue : vt & illud, Miles Cæsaris ruit in arma, id est tota militia. & multus piscis est Romæ:vt.ff.de verb.signi. l.in vsu.

l *Pertimescere.*vt.j. eo. l.si is qui te.Et no. hac l.duos casus quib[9] vinculum pignoris liberatur,per donationem,& per matrimoniũ:& facit.ff.eo.l.si captiuus.

*Curator quandoque bonis captiui datur.*

CVm.]CASVS. Bonis capti ab hostibus adhuc superstitis dandus est curator, ne interim dissipẽtur: & vt detur,interpellatus rector prouinciæ cõstituet idoneũ satisdanté bonis captifideliter cõseruandis.Vi.

m *Eum.*curatorem.

n *Obseruatione.*scilicet bonorũ.Et sic not.curatorẽ dari bonis captiui: vt. ff. ex quib. cau. ma.l.ab hostib[9]. §.j. & de tute.l.muto.§.fin. & quib.ex causis í possessionẽ eatur.l. in possessionẽ.in fin. & idem in bonis cuiuslibet absentis:vt.ff. de mu. & hono.l.j.§.penulti. & fin. &.ff.de cura.bo.dã. l.j.

o *Nec nos.*i.non solum antecessores nostros non præteriit,sed nec nos,quin bene sciamus hoc quod subiicit,hæreditatem &c.

p *An captam.*de matre dicit.secus forte in paterna hæreditate: vt supra de suis & legi.l. apud. vel ibi non desideratur scientia quo ad transmissionem.

q *Cognoscitur.*dic vt supra solu.matri.l.si quidem.

r *Transigi.*vel paciscí , cum sit turpe:vt supra de pac.l. fi. & de

NEc.]CASVS. Hæreditas capti ab hostib[9] quoad sciatur an viuat vel decesserit, adiri nõ potest:nec super bonis suis facta transactio vel adiudicatio tenet.Si ergo matertera tua apud hostes decessit,& hoc notum est : agnoscere potes bono. pos. in bonis eius delatam,non quod in bonis suis pro parte gestum est antequam scires eam decessisse.

BIU Cujas

hære.l.neminem.nec repudiari, vel adiri: vt hic proxime dixit. & ff.de acqui.hæredi.is qui hæres.§. penulti.&. l. qui superstitis.& facit.ꝫ.solu.ma.l.si quidem viuit. Sed quid si vendidit rem filius talis hæreditatis, an postea vindicanti obstabit exceptio rei venditæ? Videtur ꝙ non: vt arg.ff.quorũ lega.l.j. §. quod ait prætor

vel iudicari [a] potuit. vnde [b] posteaquã apud hostes materteram vestrã fati mun' impleſſe innotuit, tunc vobis licẽtia permittitur agnoscendæ per bonorum possessionem successionis. [c] non officientibus [d] enim his quæ perperam gesta sunt, si priorem gradum obtinetis, successionis compendiũ ad vos pertinet. PP. V. Kalend. Iũ. ipsis. AA. IIII. &. III. Coss.

*Filius præfectus legionis restitutus à Barbaris, recuperat pristinam libertatem: nihilo propterea dato præfecto legionis. Bal. Vel sic: Captiuus suis donatus sine vllo precio, statim habet ius postliminii, & nihil soluere tenetur. h.d. no. Saly.*

V. Iidem. AA. & CC.
Vrsæ.

CVm non redemptum [e] ab hostibus filium tuum, sed sine vllo contractu traditum à Barbaris † prefecto legionis dicas, postliminij ius locum habuit: & ilico * ingenuitati suæ reddi eũ præses prouinciæ iubebit. PP. XVI. Kalẽ. Iun. ipsis AA. IIII. &. III. Coss.

*Quolibet offerente redemptionis preciũ, debet redemptus pristinæ restitui libertati. Bald. Vel sic. Redemptor compellitur iudicis officio precium redemptionis recipere à captiuo. Salyce.*

VI. Iidem. AA. & CC.
Iusto.

CVm & postliminij ius, & communis vtilitatis ratio exigat, vt si qui captos ab hostibus redemerint, accepto precio redemptos suæ ingenuitati restituant: [f] proponasque redemptorem tuũ noluisse oblatum precium à te vel ab alio recipere: præses prouinciæ efficaci instantia compellet eum legibus obtemperare, & percepto eo quod precij nomine dependitur, status [g] securitatem non inquietare. [h] PP. Kalend. Februa. Tiberiano & Dione Coss.

*Mulier quæ redimit puellam ab hostibus, & prostituit, precium perdit: & illa prostituta ab ea iuste aufugit. Bald. Vel sic: Delictum turpis quæstus redemptoris, priuat ipsum à nexu pignoris precii redemptionis. Salyce.*

VII. Iidem. AA. & CC.
Claudio.

FOediſsimæ mulieris nequitia permouemur. cum igitur filiam tuam ab hostihus captã, ac prostitutam ab ea quæ eã redemerat, ob retinẽdæ pudicitię cultum, ac seruandam natalium honestatẽ ad te [i] cõfugisse proponas: præses prouinciæ si filiæ tuæ supradictã iniuriã ab ea quę sciebat [k] ingenuam esse, inflictã cognouerit: cum huiusmodi persona indigna sit preciũ recipere, propter odiũ detestabilis quæstus: etiã si preciũ cõpensatũ nõ est, ex necessitate [l] misera-bili custodita ingenuitate natæ tuę, aduersus flagitiosę mulieris turpitudinẽ tutã eã defensámq; præstabit. [m] PP. III. Noñ. Febr. Tiberiano & Dione Coss.

*Nati ex redempta, nascuntur ingenui. Bald. Vel sic: Nati ex redempta, non possunt retineri pignori pro redemptionis precio. Salyce.*

VIII. Iidem AA. & CC. Matronæ.

PRæses prouinciæ ne vlteri' [o] in seruitutis iugo detinearis, curæ habebit. [n] qui pro solertia sua parum ignorat [o] filiorũ tuorũ statũ tueri, quos postea-quam [p] redempta es, enixam te esse significas, cum eos qui post redemptionem nascuntur, ne pignoris [q] quidem vinculo ob precium quod pro his datum non est, teneri, nullis * auctoribus visum est. PP. V. Id. Febru. Tiberiano & Dione Coss.

*Filius captus ab hostibus inueniens patrem mortuum in ciuitate, succedit ei vt suus hæres ex duabus fictionibus simul iunctis: scilicet ex fictione legis Cornelię, & postliminii. h.d. tex. cum glos. Bal. Vel sic: Reuersus fingitur nunquam captus, & patri licet antea defuncto succedit ex testamento, & ab intestato: & ei reuerso cuvrit præscriptio. Salyce.*

IX. Iidem. AA. & CC. Gregorio.

CAptum ab hostibus filium, patre mortuo medio tempore [r] lex Cornelia [s] reuersum, si in potestate patris tempore quo capiebatur, fuit, suum facit hæredem. vnde siue ex testamento ad te, siue ab intestato successionem patris tui pertinere apud præsidem prouinciæ probaueris: restitui tibi res hæreditarias iubebit, si non tantum postquam reuersus es tẽpus effluxit, quantum intentionem tuam temporis prolixitate cõquiescere faciat. [t] PP. V. Id. April. AA. Coss.

*Seruus reuersus ab hostibus restituitur domino, sicut filius patri. hoc dicit. Bal. & Saly.*

---

a *Iudicari.* aliàs iudicari: & aliàs vindicari. Sed si iudicatum fuerit contra eum, an postea cognito quòd fit mortuus, potest repelli per exceptionem rei iudicatæ si agat? Videtur ꝙ non: arg.ff. quo.lega. l. j.§. quod ait prætor vo luntate. & in fi. huius. l. & quia ex alia causa agit: vt.ff.de excep. rei iudi. l. si mater. §. eandẽ.

b *Vnde.* quod dixit in genere, dicit nunc in specie.

c *Successionis.* decesserat enim filius in medio: de quo filio habita est mentio. ꝫ. in princi. huius. l.

d *Nõ officientibus.* immo videntur quædam obstare, scilicet si donauit: vt.ff. de dona. l. quidã. §. fi. quæ est cõtra. Solu. specialis casus in donatione. Vel ibi constabat eum viuere: hic dubium erat. Vel non repellitur ibi quia donauit, sed quia indignus, repellitur.

† *Barbari qui dicantur, vide Alc. in. l. scrimus. de pal. sacra. largi. C. libro. 12.*

e *Vtnõ redemptũ.* tunc enim esset loco pignoris: vt supra eo. l. ij.

*Vtm & postliminii.* ]C ASVS. Capt' ab hostibus si redimatur ab aliquo, & preciũ redẽptori restituitur, pristinum statũ recuperat. Si vero redemptor precium recuperare noluerit, compellet eum præses prouinciæ.

f *Restituant.* restituti sunt quidem statim facta redẽptione: sed postea accepto precio sic restituuntur, ac si non fuerint pignori nexi.

g *Status.* tui.

h *Inquietare.* ſ. cõpellet.

*Oediſsimæ.* ]C ASVS. Vna ingenuã quandam ab hostibus redemit, & eam prostituit: redempta ad matrẽ fugit custodiendæ pudicitiæ causa. cum mulier indigna sit precium recipere, aduersus eã petentem tuta erit. Vi.

i *Ad te.* ſ. patrẽ. Acc.

k *Sciebat.* maxime. arg. ff. de pigno. act. l. eleganter. §. fina.

l *Ex necesitate.* id est ex misera necesitate seruiendi extracta. & facit supra de epis. audi. l. si lenones.

m *Præstabit.* scilicet præses prouinciæ.

*Præses.* ]C ASVS. Mulier capta redempta, si precium soluerit redemptori, vel quinquennium seruierit, pristinum cõsequetur statum: & si filium post redẽptionẽ pepererit, iure pignoris nõ erit obligatus pro precio. Accursius.

n *Habebit.* postquam soluisti precium, vel seruiuisti per quinquennium.

o *Parum ignorat.* id est bene scit. sic supra de transac. l. fratris.

p *Posteaquam.* idem si ante, infra eo. l. commercio.

q *Nec pignoris.* abundat nec, propter dictionem nullis. Et nota speciale. nam aliud est i alio pignore, quia nata sunt pignori: vt.ff. de pig. l. grege. in prin. &. l. Paulus. §. si mancipia.

*Captum.* ]C ASVS. Filius ab hostibus captus, si pater in ciuitate medio tẽpore decedat, & ille restituatur: si tempore quo capiebatur, erat in patris potestate: iure postliminij erit patri suus hæres, siue testamentũ fecerit, pater siue non: & res hæreditarias à quolibet possidẽte vindicabit: nisi fuerint eo præsente & reuerso v- * vllis.
sucaptæ vel præscriptæ. Viuia.

r *Medio tempore.* id est post captum ante reditum.

ſ *Lex Cornelia.* immo debet dicere ius postliminij, quod fingit captum non fuisse captũ, ex quo reuersus est: at lex Cornelia fingit eũ qui decesit, ea hora decesisse, qua fuit capus: vt institu. quib. nõ est per. facere testa. §. fi. Respond. lex Corne. ad multa capitula porrigitur, quorũ vnũ est an possit institui capt' ab hostibus dum est captus: vt.ff. de hære. instit. l. illa institutio. §. j. & de hoc erat quæstio in. l. ista. Vel dic & patrem fuisse captũ: & ibi decesisse. Vel aliter lex Cornelia vocat filium ad hæreditatẽ, vt suum hęredem: vt.ff. de testa. l. lege Cornelia. At ius postliminij vocat eum ad hæreditatẽ, sed non vt suum hæredem: vt infra eo. l. ius postliminij. Accur.

*Postliminiũ, & lex Cornelia, diuersimode fingunt.*

t *Faciat.* quadriẽniũ si res





BIU Cujas

si res sint vsucaptæ:aliàs tẽpora solita,triẽnium,vel.x.vel.xx. vel xxx.an.& facit.ſ.de rei vindica.l.nullo.&.ſ.ex quibus cau.ma. l. fi.& supra quibus non ob.long temp.præscript.l.ab hostibus.

*Sicut.*]*C A S V S.* Sicut liber ab hostibus captus & reuersus,iure personali statum pristinum recuperat:sic seruus ab hostibus reuersus domino restituitur. si ergo ancilla patris tui erat capta ab hostibus,& reuersa nec redempta: ad patrem suum,nihil ad te, qui ei successisti, pertinebit.Viuianus.

a *Sicut liberis.* scilicet hominibus.Vel dic, id est filiis, & de vtroque habes institut: quibus mo.ius pa. po. sol. §. si ab hostibus. &. §. ipse quoque.Accursius.

b *Sic serui.* secus in armis & veste & similibus,quæ turpiter amittuntur:vt.ff.eo.l. ij. &.iij.Item in seruis intellige,si tamen in potestate domini,vel inter domini præsidia sint,licet in liberis statim cum sunt intra limina imperij : vt. ff. eod.l.fi.&.l.in bello.§. manumittendo.

c *Redempta est.* si ergo donata esset alicui, nihilo min⁹ habet post liminium. si autem est redempta,statim fieret redimentis.vnde & manumittit,& necessarius est ei hæres: vt &.ff.de acquiren. hæredi. l. si seruum quis.&.ff. eod. l.in bello.§. manumittendo.Distinguitur tamen: quia si sciẽs alienum redimit,perpetuo auditur dominus precium offerendo. si ignorans,& credens esse vendentis,auditur dominus intra trienniũ, non vltra:vt.ff.eo.l. in bello.§.si quis seruum.

*Ancilla ab hostibus liberata, an sit domino restituenda.*

*Si liberum.* ] *C A S V S.* Si libero ab hostibus capto is qui redemit, ius pignoris remisit,non erit libertus,sed ingenuus. vnde si redemptor decedat, filiis eius obsequium non debebit.

d *Nullum filiis.* immo potest pro te agi interdicto de libero homine exhibendo:vt. ff. de libe.ho. exhiben. l. iij. §.ij.

*Ab hostibus.* ] *C A S V S.* Capt⁹ab hostibus,si nõ redimatur, sed virtute cõmuni militum,suorũ hostiũ potestatẽ euaserit,pristinũ statum recuperat.si seruus fuit, domino restituitur:nec apud militem, per quem euasit hostiũ potestatem remanebit,cum miles talium defensor esse debeat,non dominus.

e *Ab hostibus capti.* & intra præsidia hostium deducti:ante enim manet ciuis,nec fit seruus:vt.ff.eo.l.postliminij.

f *Recipiunt.* vt institut.quibus modis ius patr. potest.sol.§. sed & qui captus.Accursius Florentinus.

g *Non dominũ.* nota militẽ debere defendere.Inde est qp dicit militia.i.à duritia,quã sustinet p nobis:vt.ff.de mili.testa.l.j.§.fi.

*Si is.*]*C A S V S.* Ingenua ab hostibus capta, & redempta: si is qui redemit,eam matrimonio copulauit sibi, tacite remisso pignore pristinum recuperat statum.

h *Tibi remisso.* tacite, & est argum. supra de oper. lib. l. libertæ. & facit supra eo.l.ij.&.l. si liberum.

*Ius.*]*C A S V S.* Matre ab hostibus capta,& ibi decedente, an filia reuersa ratione legis Corneliæ posit successionem matris vindicare,quæritur? Et dicitur quòd sic:nec sibi oberit quòd medio tempore erat in seruitute,quo minus res paternam successionem sibi quæsitas posit vindicare.

i *Ius postliminii.* immo legis Corneliæ:vt supra eod. l. captum. quæ est contra. Solu. vt ibi.

k *Ipsa.* filia.

l *Purgato.* scilicet ea reuersa:& sic purgatus est vigor illius euentus, scilicet quòd fuerat capta.

m *Nec tibi,* nunc in specie mutat personas.

n *Fortuna.* id est infortunio.

*Si qui.*]*C A S V S.* Liber captus & redemptus interim quousque preciũ soluerit,vel per quinquennium seruierit,in seruitio remanebit:si interim obueniat ei aliqua successio, vel deferatur,an eã vindicare posit, quæritur? Et dicitur qp sic, vt ex ea pciũ soluere posit.

o *Potest.* nec enim seruus est:sed vinculo pignoris adstrictus:vt.ſ. eod.l.ij.&.ff.de testa.l. qui testamento. §. j.& ff.de lega.j.l.senatus.§. fina.

*Commercio.* ] *C A S V S.* Si captam quis ab hostibus redemit,& interim dum in seruitio est,filios ex seruo pcreauerit: an soluente ea precium,liberi ingenui remaneant, quæritur? Et dicitur qp sic.

q *Ex seruo.* nec enim patrem,sed matrem sequitur:vt.ſ.de rei vindicatio.l.partũ.&quod dicit medio.i.post redemptionem,& ante redditionem precij.

q *Placuerunt.* etiam nõ reddito precio p filiis:vt.ſ.eo.l.præset.

*Liber.*]*C A S V S.* Liber ab hostibus redẽptus,cũ pciũ soluerit vel ei remissum fuerit:pristinũ recuperat statũ.Si vero mater filiũ suũ redemerit:an pciũ repetere posit quæritur? Et dicit qp nõ,

r *Tunc demum.* immo statim post redemptionem: vt.ſ.e.l.ij.Sed intellige

x. Iidem. AA. & CC.
Apollodoræ.

SIcut liberis[a] captis ab hostibus,ac postliminio reuersis status pristinus restituitur, sic serui[b] domino. Vnde si hęc cuius meministi, ancilla patris tui fuit,nec commercio redempta est[c]: reuersa dominum,vel eius sequitur successorem, qui per captiuitatem hanc amiserat.S.III.Kalen.Maij, Hadrianopoli.AA.Coss. B

*Gratis dimissus non efficitur libertus redemptoris,sed durat ingenuus.Bal.Vel sic: Si nexus pignoris redempto remittitur, libertus non efficitur: nec vllum obsequium debet remittenti,nec eius filiis.Saly.*

xi. Iidem. AA. & CC.
Eutychio.

SI liberum captum te ab hostibus commercio redemit Sabinus, & eum vinculum pignoris superstitem remisisse tibi probetur: non libertus effectus, sed ingenuitati quam amiseras restitutus, nullũ filiis[d] eius obsequium debes.S. XV. Kalend.Ianuar.AA.Coss.

*Qui virtute militum liberantur, non efficiuntur libertini,sed suam retinent libertatem.Bald.* C

xii. Iidem. AA. & CC.
Quintianæ.

2 AB hostibus[e] capti,& non commercio redempti, sed virtute militum nostrorum liberati,ilico statum quem captiuitatis casu amiserãt,recipiũt:[f] serui autem dominis suis restituentur.Receptos enim eos, nõ captos iudicare debem⁹: & militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominũ.[g] S.V.Kalen.Ianua.AA.Coss.

*Omnis pater ex naturali affectu desiderat habere filium legitimum. Bal. Vel sic: Contrahens matrimonium cum ea quam redemit ab hostibus, liberat eam à nexu pignoris.Salycetus.* D

xiii. Idem. AA.& CC.Quartinæ.

SI is qui te ab hostibus ingenuam captam commercio redemit,sibi matrimonio coniũxit:dignitate nuptiarum, & voto futuræ iustæ sobolis,vinculo pignoris tibi remisso,[h] reddi natales pristinos rationis est. S. V.Id.Martij,CC.Coss.

*Filia iure postliminii succedit matri. Bal.Vel sic:Filia reuersa ab hostibus succedit matri in ciuitate mortuæ:purgatur enim defectus captiuitatis, postliminii fictione. Bald. Et res hæreditarias vindicat.Saly.*

xiiii. Iidem. AA.& CC.
Seueræ.

IVs postliminij[i] filiam(rebus humanis exempta matre dũ in seruitutis ipsa[k] necessitate per captiuitatis causam fuit) euentus purgato[l] vigore, ad eius legitimam inuitat hæreditatem:nec tibi[m] medij temporis fortuna,[n] quo minus res maternas successione quæsitas persequi possis, iniuriam fieri patimur.S.XVI.Kalen. April. CC.Coss.

*Redemptus etiam antequam offerat precium redemptionis suæ, succedit parentibus suis.Baldus.*

xv. Iidem. AA.& CC.
Macrotraulo.†

IS qui liber cõstitutus captus ab hostibus commercio redimitur, etiam antequam restituatur pro eo data pecunia,successionis iura sibi vindicare fauore ingenuitatis potest:[o] vt ex ea possit precium pro se datum exoluere. C

*Filius sequitur conditionem matris quo ad libertatem.Bal. Vel sic: Filii concepti vel etiam nati ex patre & matre captiuis, patre ibi mortuo,matre verò redempta, reuersi intelliguntur ingenui.Salycetus.*

xvi. Iidem. AA. & CC. Basilidæ.

COmmercio redemptæ fœminæ filios,licet ex seruo[p] medio susceptos tempore, origini ingenuitatis matris, iuxta ea quæ benignè placuerunt,[q] reddi cõuenit.S.V.Kal. Septẽbr.Viminatij.AA.Coss.

*Lex notabilis,& hoc dicit:Redemptus à captiuitate debet precium pro redimendo solutum reddere redemptori, nisi mater redimeret filium : quia tunc præsumitur fecisse causa pietatis,& non animo repetendi.Baldus.*

xvii. Iidem. AA.& CC.
Diogeniæ.

LIber captus ab hostibus, & cõmercio redemptus, tunc demum[r] cum precium soluerit,vel ei hoc qualicumque re-

BIU Cujas

intellige tunc demum, scilicet vt habeatur perinde ac si nó fuisset obligatus.

a *Iudicio.* vt supra eo.l. fœdissimæ. &.l. si is qui.

b *Statum pristinum.* per omnia. ante enim quasi seruus est, cum seruare cogatur, vel precium reddere: vt. ff. de libe. ho. exhi. l. ij. vere est tamen liber: vt dixi.

c *Excusetur.* scilicet filius.

d *Non conuenit.* præsumitur enim donasse, nisi contrarium fuerit protestata: vt. ff. de nego. gest. l. Nesennius. &. ẽ. de nego. gest. l. alimenta.

e *Concesso.* in quantum facere potest: vt ff. soluto matrimonio l. etiam filios. in princi.

*AB hostibus.*] C A S V S. Captus ab hostibus, & reuersus, an recuperare debeat quod habuerit ante captiuitatem? dicitur ꝙ sic. & si nó sint vsucapta, vel præscripta: pro illis directa agere poterit. si sic, vtili rescissoria.

f *In eadem causa.* quia nondum sunt præscripta.

g *Directa.* scilicet actione antiqua: vt supra de rei vin. l. nullo.

h *Liberationem.* à personali actione.

i *Intra annum.* hodie quadriennium: vt supra de tempora. in integrum restitu. l. superuacuam.

k *Rescissoria.* quæ statim reuerso competit secundum Bal. Sed inefficax antequam impetret eam à prætore viuente: sed secundum P. demum impetrata competit: contestata autẽ post impetrationem perpetuatur, secundum Ioan. vt plene diximus. ẽ. ex quibus cau. maiores. l. fina. & facit supra quib. non obstat longi tempo. præscrip. l. ab hostib⁹.

*Si quos.*] C A S V S. Captus ab hostibus non sponte, sed vi hostium: res quas habuit ante captiuitatem, etsi à fisco possideãtur, recuperat iure postliminij. hoc enim solum inquirendum est, an spõte, an coactus apud hostes stetit.

l *Si non transierint.* sponte subaudi, si non habes: tunc enim denegatur eis postliminium: vt. ff. e. l. postliminium. §. transfugæ. & vbique inuentus potest occidi: vt. ff. ad. l. Cornel. de sica. l. iij. §.



mittatur iudicio, [a] statum pristinũ [b] recipit. quo genere matre filium redimente, cum huiusmodi cõtractus non de mercede, sed de tristitia repudianda cogitatur, voti recipiendi filiũ cogitatio cum optabili conditione filium illico matri restituit: ita vt à ciuilium obsequio munerum propter casum præteritum filius non excusetur. [c]

℣ Pro pietatis itaque ratione ab hostibus redempto filio, facti te pœnitere, ac de precio quicquam tractare non conuenit: [d] dotem tamen ab eo debitam iure cõcesso [e] reddi postulas. S. III. Kalen. Nouembris, * Deuellio. CC. Coss.

*Captus ab hostibus, si rediens inuenit rem non esse vsucaptam, vindicat eam. si autem inuenit eam vsucaptam, vel præscriptam, primo debet petere restitutionem in integrum: secundo agat rescissoria. Bal.*

XVIII. Iidem. A A. & C C. Trypliniano.

3 AB hostibus captis, ac postliminio reuersis, pro huiusmodi casu amissa, quæ in eadem causa [f] quidem durant, omnimodo directa: [g] quæ verò per vsucapionem vel liberationem [h] ex bonis subtracta, vel non vtendo finita esse videntur, intra annum [i] vtilem experientibus actione rescissoria [k] restituuntur. PP. XII. Kal. Decembris. CC. Coss.

*Inuiti ducti ab hostibus, habent ius postliminii: id est, reuersi recuperant bona. secus in his qui finxerunt se capi, vel transfugerunt ad hostes: quia bona perdunt, & ius postliminii non habent. Bal.*

XIX. Imppp. G R A T I A N V S V A L E N T I N I A. & T H E O D O S I V S. A A A. ad Seuerinum ducem.

SI quos fortè necessitas captiuitatis abduxit: sciant, si non transierint, [l] sed hostilis irruptionis necessitate transducti sunt, ad proprias terras festinare se debere: recepturos [m] iure postliminij ea quæ in agris vel mancipiis seu aliis rebus antè tenuerunt, [n] etsi à fisco nostro possideantur. [o] nec timeat quisquam alicuius contradictionis moram: cùm hoc solum [p] requirẽdum sit, vtrum forsitan aliquis cum barbaris voluntate [q] fuerit, an coactus. Data. V. Kalendas Iul. Romæ, Gratiano. A. V. & Theodosio Coss.

*Redempti ab hostibus debent soluere precium redemptionis, vel seruire per quinquennium redemptori. alimenta autem eis præstita, reddere non tenentur. Baldus. Vel sic: Ab hostibus capti, liberam habent facultatem remeandi: & eis pro alimonia datum, non repetitur: ad precium tamen redemptionis ipsorum tenentur: quod non soluentes, per quinquennium redemptoribus seruire tenentur: & aliter eos retinentes, ad domum reuertentes puniuntur: similiter & iudex qui negligens fuerit. Salycetus.*

XX. Impp. H O N O R I V S & T H E O D O S. A A. Theodoro præfecto prætorio.

DIuersarum homines prouinciarum cuiuslibet sexus, cõditionis, ætatis, quos barbarica feritas captiuitatis necessitate transuexerat, inuitos nemo retineat: [r] sed ad propria redire cupientibus libera sit facultas. quibus si quicquam in vsum vestium, vel alimoniæ impensum est, humanitati sit præstitum, nec maneat victualis sumptus repetitio: exceptis his quos barbaris [s] vendentibus emptos esse docebitur: à quibus status sui precium propter vtilitatem publicam emptoribus æquum est redhiberi. Nequando enim damni confideratio in tali necessitate positis negari faciat emptionem, decet [t] redemptos, aut datum pro se precium emptoribus restituere, aut laboris obsequio, vel opere quinquennij, vicem referre beneficij, habituros incolumem (si in ea nati sunt) libertatem. ℣ Reddantur igitur ædibus propriis sub moderatione quam iussimus: quib⁹ iure postliminij etiam veterum responsis incolumia cuncta seruanda sunt. ℣ Si quis itaque huic præcepto fuerit conatus obsistere, actor, cõductor, procuratórq;: dari se metallis cũ pœna deportationis [u] nõ ambigat: sin verò possessionis dominus, rem suã à fisco nouerit vindicandam, séq; deportandum. & vt facilis executio ꝓueniat, Christianos proximorum locorum volumus huiusmodi rei solicitudinem gerere. Curiales quoq; proximarum ciuitatũ placuit admoneri, vt emergentibus talibus causis sciant legis nostræ auxi-

A fina. & de pœnis. l. si quis aliquid. §. transfugæ.

m *Recepturos.* condictione ex hac. l.

n *Tenuerunt.* iure dominij, vel possessionis forte.

o *Possideantur.* qui occupauit illo existente in captiuitate. Sed nunquid locum habet. l. cum quærebatur. ẽ. vnde vi? Item quid si possessor titulũ vel antiquioré casum captiuitate prætẽdat? Rñ. vt ẽ. de edicto diui Hadria. tollen. l. fi. &. ff. ad exhibẽ. l. iij. §. ibidem.

p *Solum.* imo & aliud, an iuerit tẽpore inducíarũ: quo casu nõ habet postliminiũ: vt. ff. eo. l. postliminiũ. §. inducíæ. &. l. nõ dubito.

q *Voluntate.* quia trãsfugæ (vt dixi) nõ datur postliminium: vt. d. l. postliminiũ. §. transfugæ. ff. eo. nec ei qui victus se dedit hostib⁹: vt ff. eod. l. postliminij. §. captiu⁹. &. l. si captiu⁹. in prin. Si tamẽ bonus miles fuit antea, soli affirmationi eius creditur: alioquin non: vt. ff. de re mili. l. non omnes. §. à barbaris.

*Postliminiũ trãsfugæ non datur.*

*Diuersarum.*] C A S V S. Capti ab hostibus, cuiuscũq; ꝓuinciæ fuerint, dum reuertuntur, non debent in via ꝑpediri: & si aliquid in eis impẽsum fuerit, illius nõ detur repetitio: quia pietatis causa videtur impẽsum fuisse: nec refert masculus fuerit, aut fœmina, qui ab hostibus capiatur & reuertatur: quia idẽ beneficiũ omnibus debet cõcedi. preciũ vero ꝙ quo redempti sunt, redemptoribus reddere cõpellendi sunt: vel loco precij per quinquẽnium seruire rediméti: & tũc libertatẽ in qua nati sunt consequũtur, & res suas & iura recuperant: & si aliquis de partibus huic. l. cõtradicẽdũ putauerit: punitur pœna hic statuta. & hæc quæ dicta sunt, locorũ episcopi & curiales faciãt obseruari: quod si nõ faciant, rector in decẽ libris, & apparitores eius in totidẽ punientur. Viuia.

r *Nemo retineat.* vt. ẽ. de episc. audien. l. Christianos.

s *Barbaris.* qui hostes erant populi Romani. idẽ si quilibet alij sint hostes populi Romani.

t *Decet.* id est oportet: vt probatur. ẽ. eo. l. ij. Sic econtra. j. de raptu virgi. l. j. §. nec sit facultas. &. ff. de iustit. & iure. l. j. in prin.

u *Cũ pœna deportatiõis.*



BIU Cujas

sed nonne qui damnatur in metallum, libertate amittit? sed qui deportatur, tantũ ciuitatem: vt institu. de capi. deminu. §. maxima. & §. media? Sed dic quòd improprie dicitur deportatio. q. d. deportatur in metallum. sic supra vt nemo priuatus. l. ij.

*DE INFANTIBVS EXPOSITIS LIBERIS & seruis, & de his qui sanguinolentos nutriendos acceperunt.*

*Non* [a] *tantũ in captiuis opus pietatis exhibetur, sed etiam in infantibus expositis nutriẽdis: & ideo de hoc subicit.*

*a Tres. ff. in hoc titu. positæ, cõprehẽdũtur in. c. 1. de infan. & lãg. exposi.*

*I inuito.* CASVS. Si aliquis me inuito partum ancillæ meę exposuerit: an vindicare possim, quæritur? Et dicitur ꝙ sic: ita tamẽ quòd id quod alimentorum nomine, vel dotrinæ in eo impensum est, refundã ei: nisi à fure eum vindicauerim.

*Id est ręẽs natos. sic s. ꝓprio nomine appellãtur: vt Cod. Theod. de expositis l. i. & l. 2. supra de patrib. qui filios distra. Contius. Fur expensas retinere non potest.*

a *Si inuito.* si autem eo volente: amitteret omne ius quod in eo haberet: vt. j. eo l. fi. in prin.

b *A fure.* Nota ergo furem expensas retinere nõ posse. sic &. ff. de cõdic. fur. l. ex argẽto. Sed videtur cõtra. ş. de rei vindica. l. domum. vbi dicit malę fidei possessoré necessarias impensas seruare officio iudicis, & vtiles tollere. Solu. aliud in aliis malæ fidei possessoribꝰ: & aliud in fure. Vel dic aliud in expẽsis factis in domo, & aliud in his quæ abradi non possunt: vt arg. ff. de rei vẽdic. l. si autẽ. §. fi. Ac.

c *Restituas.* sic ergo indistincte redduntur bonæ fidei possessori. Et sic est contra. d. l. ff. de rei vindica. l. sin autẽ. §. fina. & l. sequẽ. vbi dicit non repeti expẽsas factas in docendo: nisi in duobus casibus. Solu. ibi ideo, quia habuerat operas eius, quę poterãt esse aliquę: hic nõ potuit habere, cũ esset infans. Vel aliter, vt ibi. Itẽ nota bonę fidei possessoré exceptionẽ habere, malę fidei non. sic ĩstit. de rerũ diuisione. §. & ex diuerso. & facit. ş. de nuptiis. l. patrẽ.

*Nusquisque.* CASVS. Si filiũ suũ naturalem & legitimũ, vel naturalẽ tantũ exposuerit quis: pœnæ legibus statutæ subiacebit: si vero dominꝰ seruum, vel patronus libertũ exposuerit: repetere non poterit: nec illud suũ dicere potuit, quod vt non periret contempsit.

d *Sobolem.* legitimam & naturalem, vel naturalem tantum: vt supra de natu. libe. authen. licet.

e *Animaduersioni.* extraordinariæ: vt. ş. de patria potest. l. nec filium deferendum: ita vt nouerint rectores vniuersi decem libras auri à se, & tantumdem à suis apparitoribus exigendum, si præceptum nostrum neglexerint. Data. III. Idus Decembr. Honorio. VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

*TITVLVS LII.*

## DE INFANTIBVS

expositis liberis & seruis, & de his qui sanguinolẽtos nutriendos acceperũt.

*Alens partum expositum, non tenetur eũ restituere domino, nisi receptis sumptibus, & etiam mercede data ob aliquod artificium addiscendum. Baldus. Vel sic: Partus ancillæ domino ignorante expositus, repeti potest: ad expensas tamen restituendus tenetur: nisi sint factæ à fure. hoc dicit notabiliter. Salycetus.*

1. Imp. ALEXANDER. A. Claudio.

SI inuito [a] vel ignorante te partus ancillæ vel adscriptitiæ tuæ expositus sit, repetere eum non prohiberis. Sed restitutio eius (si non a fure [b] vindicaueris) ita fiet, vt si qua in alendo eo, vel fortè ad discendum artificium iustè cõsumpta fuerint, restituas. [c] PP. III. Kalen. Iunij, Iuliano. II. & Crispino Coss.

*Dictum est in. l. præcedenti quòd si domino inuito vel ignorante partus est expositus, potest dominus vindicare: sed hic dicitur, quòd eo volente, vel exponente, perdit dominium: quia ille qui pereuntem contemnit, suum dicere nequit. Bald. Vel sic: Exponens sobolem propriam, quam nutrire tenetur, venit puniendus: nec dominus recuperat seruum quem exposuit. Salycetus.*

II. Imppp. VALENTINIANVS VALENS & GRATIANVS AAA. ad Probum præfectum prætorio.

VNusquisque sobolem [d] suã nutriat. quòd si exponendam putauerit, animaduersioni [e] quæ constituta est, subiacebit. sed nec dominis, vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis expositos quodammodo ad mortem, voluntas misericordiæ amica collegerit. nec enim suum quis dicere poterit, quem pereuntem contempsit. [f] Data. III. Non. Mart. Gratia. A. III. & Equitio Coss.

*Suscipiens expositum, non efficitur dominus eius: etiam si ea mente vel protestatione susciperit. & ideo talis expositus si erat ingenuus, remanet ingenuus: & potest succedere, contrahere, & testari in quãcunque personam: etiam præterito ipso alimentante. Baldus. Vel sic: Expositi cuiuscunque conditionis, per exponentes non possunt vindicari, nec per colligentes possunt vt serui vel libertini retineri: sed ingenui intelliguntur: & quicquid quærunt, sibi quærunt, & ad suos successores transmittunt: & competens iudex est præses prouinciæ, ciuitatis defensor, & episcopus. Saly. & est notabilis lex.*

III. Imperator IVSTINIANVS A. Demostheni præfecto prætorio.

SAncimus [g] nemini licere, siue ab ingenuis genitoribus puer paruulus [h] procreatus, siue à libertina [i] progenie, [k] siue seruili conditione [l] maculatus, expositus sit: eum puerum in suum dominium vindicare [m], siue nomine dominij, siue adscriptitiæ, siue colonariæ conditionis. ꝟ Sed neque his qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam concedimus penitus cum quadam distinctione [n] ita eos tollere, & educationem eorum procurare, siue masculi sint, siue fœminæ, vt eos vel loco seruorum, aut loco libertorum, vel colonorum, aut adscriptitiorum habeant: sed nullo discrimine habito, hi qui ab huiusmodi hominibus educati sunt, liberi & ingenui appareant, & sibi acquirant, & in posteritatem suam, vel in extraneos hæredes omnia quæ habuerint, quomodo voluerint transmittant: nulla macula seruitutis, vel adscriptitiæ aut colonariæ conditionis imbuti. nec quasi patronatus iura in rebus eorum, his qui eos susceperint, prætendere concedimus: sed in omnem terram, quæ Romanæ ditioni supposita est, hoc obtinere. Neque enim oportet eos qui ab initio infantes abiecerunt, & mortis fortè spẽ circa eos habuerunt, incertos constitutos si qui eos susceperint, adicendi in filium? Videtur quòd sic, ex hac. l. licet non bene apparet. Et pro hoc supra de pat. pot. l. pe. Sed argu. cõtra. ş. de nup. l. patrẽ. Cui nũderi põt ꝙ de facto cõtradicebat ibi pf, nõ de iure.

*Pater si exponit filiũ, an perdat ius quod habet in eum.*

n *Distinctione.* an eo animo, vt sint sui, vel non colligant eos: vt infra hac. l. ibi, licet ab initio &c. Accursius.

lium. & ff. de libe. agnoscen. l. j. §. pœna. tenetur etiam quasi occiderit filium: vt. ff. de libe. agno. l. necare.

f *Contempsit.* vt. ff. pro derelicto. l. fi. & ş. de Lati. liber. tollenda. l. j. §. sed scimus. Sed argu. contra. ff. de sta. homi. l. seruus. Ac.

g *Ancimus.* CASVS. Si partum expositũ quis nutriri faciat: nõ poterit dicere puerum illũ seruũ suũ. & quicquid acquirit, sibi acquirit: nec dominus illius infantis poterit eũ in seruũ vindicare, cũ noluit ei præbere alimenta.

h *Paruulus.* i. qui hoc ipso paruulꝰ est ꝙ puer est, id est minor. xiiij. annis masculus. vel. xij. fœmina. Vel dic, puerũ. i. infantẽ: vt restringaſ puer ꝓ id quod dicit, paruulꝰ: secus in nõ puero, nisi lãguidus esset: vt. ş. de Latina liberta. tollẽ. l. j. §. sed scimus. sed & in non puero si nõ exponatur, sed denegantur ei aliméta: nõ eripitur in libertatem, sed pro derelicto habetur: vt. ff. pro derelicto. l. fina. vt ita cõcedatur occupãti. vel datur patri: vt dicta. l. dicit. vbi autẽ exponitur puer, nõ est ideo liber: quia habuit eũ pro derelicto. nam si etiã cõtra. vellet, idẽ esset propter delictum suum, & libertatis fauoré. Azo. & hęc. l. est fere de verbo ad verbũ. ş. de episcopali audien. l. nemini.

*Puer quis dicitur.*

i *A libertina progenie.* i. à patre liberto. nã filius eius est ingenuus.

k *Progenie.* forte matre, vel patre: quod hodie nõ est, nisi ĩ matre. & sic lege auth. antiqua &c. quę est colla. v. cõstitu. vij. quæ est ex adscript. &c. Vel dic ꝙ nec hoc intelligebat, nisi de eo qui ex matre tali esset natus. Accur.

l *Conditione.* hic comprehendit seruũ & adscriptitiũ. & prout adscriptitium refert glos. quam hic habes, forte matre &c.

m *Dominiũ vindicare.* hoc accipe, si domino volẽte expositꝰ est, qui ei subiectus est: vt. j. ea. l. ibi, neque enim &c. aliàs contra: vt. ş. eo. l. j. Item nũquid patre exponẽte amittit ius vin-

a *Iterum ad se.*scilicet qui abiecerant.

b *Mercimonio.*misera redemptio videtur.sic &.j.de aboli.l.ij.

c *Antiqua.Conditionem.*hoc est, siue mater siue pater sit adscriptitiæ conditionis,filij sunt eiusdem.Accursius.& forte erat hæc lex,sancimus.Vel dic quòd non habemus eam : quia per legem Codicis sequebatur matris conditionem tantùm, non patris: vt supra de senatusconsul. Claudiano l.j. & infra de agrico. & censi.l.fi.lib.xj. quæ sunt Iustiniani.sed hoc solum addit authen. vt patet in cor. quòd in filiis tantùm futuris intelligantur leges. C. prædictæ.

d *Per Iustinianum.* nõ per authenti.sed per prædictas leges.C.

*QVAE SIT longa consuetudo.*

*Continuatio.* *Dictum est supra de iure scripto : videamus de iure non scripto : & ideo ponit quæ sit longa consuetudo. Azo.Sed quæ est longa consuetudo? Licet enim rubrica quærat, non tamen soluit lex huius tituli.Sed dic secundũ Ioã. decem annorum,argu. ff. qui & à quibus man.lib. l.si cum fideicommissa. §. Aristo. & hoc patet etiam ex eo quòd dicitur longa:vt hic,& ff. eo. in rubrica.Longa autem dicitur decem an. vt instit. de vsucap. §. i. sequitur ergo quòd decem ann. sit. Sed nunquid sufficit semel sic in decem annis iudicari? Respond. non, immo bis:vt supra de epis. audien.l.iii.in fi. vel querimoniam vel libellum propositum contra talem consuetudinẽ spernere:vt.ff.eo. l.cũ de cõsuetudine.Nunquid ergo iudicatur exemplis? Respõd.* *Consuetudo quãdo dicitur longa.*

*Exẽplis iudicatur quãdo ex eis cõsuetudo est introducta.* *non:vt supra de sen.l.nemo.sed ex cõsuetudine quæ probatur exemplis:& sic cõceditur aliquid per obliquũ,quod directo non cõceditur.sic.ff.quæ res pigno.obliga.possunt.l.Aristo.sic econtra peto ex pmissione,quæ pmissio probatur ex longo vsu:vt.ff.de vsur.l. cũ de in rẽ verso.Vel dic quòd licet duæ vices faciunt consuetudinem: verum est, si populo placuerit,vel consilio (quod eius vicem repræsentat) placet vt idem fieret in futurum.Vel dic,non exemplis vnius,sed plurium: vel non malis,sed bonis.si ergo inducitur decem annis(vt dictum est) multo magis viginti aut triginta annis.Si autem tanto tempore, quòd non extet memoria:tunc potius dicitur vetustas, quàm consuetudo. Inducitur autem consuetudo per duas sententias:vt dixi.Item ex eo, quia perpetuo sic obtentum est sine contradictione:vt quia clerici vendunt sine decreto episcopi rem ecclesiæ:vt.ff.eod.l.si de interpretatione.vel quia libelli querimoniarum non fuerunt de talibus recepti : vt de porticibus supra vias publicas:vt.ff.eod.l.sed ea.&.l.cum de consuetudine. Item ex eo, quæ fuit contradictũ quandoque non esse cõsuetudinem:& reprobata contradictione iudicatũ est esse consuetudinẽ:vt.ff. eo. l. cum de consuetudine.*

*Præses.*]*CASVS.*Consuetudo est vt filius vasalli monachus in feudum succedere non debeat.Sed quid si non est monachus,sed canonicus regularis? nunquid idem est ? Dicitur quòd sic:quia de similibus ad similia debet procedi.Si quid vero contra consuetudinem fiat,hoc reuocabit præses.

e *Præses.*pone quòd consuetudo est ex certa scientia inducta:vt si dominus apponat manum suam ad plaustrum,rusticus non tenetur de vino.idem ergo erit in oleo.hoc non placet, per l.ff.eo. l.quod vero contra rationem.&.l.quod non ratione.& in authẽ.



hos iterum[a] ad se reuocare conari, & seruili necessitati subiugare.Neque hi qui eos pietatis ratione suadente sustulerint, ferendi sunt denuo suam mutantes sententiam,& in seruitutem eos retrahentes,licet ab initio huiusmodi cogitationẽ habentes ad hoc prosiluerint: ne videantur quasi mercimonio[b] contracto ita pietatis officium gerere.Hæc obseruantibus tam viris clarissimis præsidib⁹ prouinciarum, quàm viris religiosissimis episcopis, necnon officiis præsidalibus, & patribus & defensoribus ciuitatum , & omni ciuili auxilio . Data. XV. Kalend. Octob. Chalcedone, Decio.V.Cos.

IN AVTHENT. constitu. quæ ex adscripti. §. j. colla.v.consti.vij.

*Ista authent. dicit quòd nati ex libera persona & adscriptitio, sunt adscriptitii ex iure veteri.& nihil innouat ista authen. Bald.Vel sic:Hodie natus sequitur conditionem matris,siue sit natus ex libera , siue ex adscriptitia:licet olim ex libera & adscriptitio natus sequeretur conditionem patris. Salycetus.*

Antiqua lex erat, quæ dicebat ex persona libera & altera adscriptitia natos, adscriptitiam sequi conditionem.[c] quod per Iustinianum[d] ad ius commune liberi ventris redactum est.

*TITVLVS LIII.*

A vt nulli iudi.§.j.col.ix.Ideo dic loqui in his quæ sunt præter legem:vt in feudis & similibus,si consuetudo est quòd non succedat mancus,idem sit in eo qui aliter est debilitatus.& quod est in monacho,idem in canonico regulari. & pro hoc est.ff. eo. l. de quibus.ij.respon.

QVAE SIT LONGA consuetudo.

*Consuetudo rationabilis extenditur de casu expresso ad casum tacitum,in quo eadem ratio reperitur.Bald.Vel sic: Consuetudo loci probata debet seruari,& non cõtra eam fieri:& ratio consuetudinis debet attendi.Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER A.Apro.

B Præses[e] prouinciæ probatis[f] his quæ in oppido frequenter[g] in eodem controuersiarum[h] genere seruata sunt, causa cognita statuet.[i] ¶Nam & consuetudo præcedens, & ratio quæ consuetudinem[k] suasit,custodienda est.Et ne quid contra longam consuetudinem fiat: ad solicitudinem suam reuocabit[l] præses prouinciæ.PP. VI. Kal. April.Iuliano. II. & Crispino Coss.

*Magna est auctoritas consuetudinis, tamen non tanta quòd vincat rationabilem legem. hoc dicit in mbe. Baldus. Vel sic:* C *Consuetudo non est vilis auctoritatis , ideo pro lege seruatur:nõ tamen est tantæ, quòd vincat legem, vel rationem , nisi respectu obseruationis in loco illo in quo est consuetudo.hoc dicit secundum Salycetum.*

II. Imp. CONSTANTINVS A.ad Proculum.

Consuetudinis[m] †vsúsque longæui[n] non vilis auctoritas est,verũ non vsq; adeò sui valitura momento,[o] vt aut rationem vincat, aut legem. ¶† D l *Renocabit.*mos namq; seruãd⁹ est &c.vt.ś.de testa.l.testamẽta.

*Consuetudinis.*]*CASVS.*Posset quis dubitare cuius potestatis esset consuetudo.Et rñ.q̃ consuetudo non est vilis auctoritatis:non tamen tantæ auctoritatis quantæ est lex vel ratio:vnde legem vel rationem vincere non potest.

m *Consuetudinis vsúsque.*pro eodem pone.& ita lege que, pro.i.

n *Longæui.*cuius scilicet non extat memoria.

o *Momento.*dicitur hic momentum pro eo tempore quo roboratur consuetudo,scilicet decem annorum.aliàs pro paruo tẽpore:vt pro puncto.aliàs pro die:vt.ś.de feriis.l.omnes iudices.

p *Aut legem.*i.rationabilẽ legẽ:vel rationẽ.i.mentẽ, siue æquitatẽ legis scriptæ.& legẽ.ſ.scriptã & strictã:vt patet in Macedoniano.ſ.quod dicit de filiis,idẽ dicit æquitas de nepotibus: vt. ff. ad Maced.l.pen.sic &.ff.si qua.pau.fe.di.l.pen.& insti.de leg.patro.tũ.in prin.nec ergo tollet legẽ quæ loquitur de filiis:nec rationẽ siue mentẽ quæ ad nepotes extẽditur secundũ P.vel rationẽ.i.legẽ,in qua est ratio:vt est in multis.verbi gratia:ne vxor teneat furti:ne aliqua seditio oriat:vt.ś.de fur.l.fi.in fi.vel legẽ sine ratione.cuius est exẽplũ,q̃ vsucapio triẽnio finitur:vt.ff.de vsuc. l.vsucapio.Et no.non minus attendi mentẽ siue rationem legis,

f *Probatis his.*sed cum consuetudo est ius: ergo probatur ius : quod non debet esse:vt.ff. de probationibus. l. ab ea parte.Sed dic illud in iure scripto, quod est certum & finitũ : vt.ff. de iuris & fac. igno. l. ij.at hic non scriptum pendet ex facto : quod factum est necesse probari:vt hic dicitur.

g *Frequenter.* id est vsitato modo.

h *Controuersiarũ.*vt & ff.eod.l.cum de cõsuetudine.&.ś.de ædifi.priua.l.an in totũ.&.ff. de testi. l. iij. in fine. Sed quid si alia sit cõsuetudo in foro actoris, alia in foro rei, cum terræ sint diuersæ? Quid etiã si iudex habeat suã cõsuetudinẽ? Respon.seruabit iudex quam volet,secundum H.arg.ff. de arbi.l.si cum dies. §. si arbiter.Sed potest dici quòd locus iudicij sit spectandus:vt arg.ś. de eman.lib. l. j. *ADDITIO.*Tu dicas,aut consuetudo spectat ad litis ordinationem : & tunc seruatur illa quæ est in foro iudicij aut ad litis decisionem : & tunc illa quæ in foro siue loco cõtractus est: vt.l.j.in prin.ff.de vsu. &.l.si fundⁱ.ff.de cuict. ita distinguit Odofre. hic,& Bar.post eum in l. infra proxi. in vers. xxxiij.quæro &c. i *Statuet.*ſ.cõsuetudinẽ. k *Cõsuetudinẽ.*ſ.primã: *Consuetudo aliàs si sit in foro actoris, & aliàs in foro rei : vtrã seruãda sit.*

†*Concor. cũ cõsuetudinis.cũ gl. 1. &.c.fin. extra.e.tit.*

†*Potest taquę æquè bene facit ad casum de quo quęriť,igiť idẽ ius sit reddẽdũ: vt.ff.de verb.obli.l. à Titio.in fi.Et no.rationẽ legis attendi nõ minus quàm legẽ: vt not.ff.eod.l.nõ omniũ.Item not.q̃ sicut trahitur de similibus ad similia ius scriptũ:vt.ff.eo.l.nõ possunt.sic & non scriptum ad nõ scriptum:vt hic,& .d.l.ff.eo.de quibus.ij.respon.*

*gare legẽ : neque verò hoc erit vsi cere legem. Itaque non est huic loco cõtraria l. de quib. ff.de legib. qua de re tamẽ multæ & longa vsus hic referuntur inter glossographos. Cõti⁹.*

quàm ipſam legem: vt ſupra eo. l. proxi. Sed videtur finis huius. l. contrarius principio. nam ſi non eſt vilis auctoritas, ergo vincit legem: ſed in fi. dicitur contra. ad quæ dicunt quidam, vt B. quòd loquatur primo in genere, poſtea in ſpecie negetur: & ſic derogat in parte, & non abrogat quod eſt in totum: vt. ff. de verb. ſig. l. derogare. Vnde verſus: Eſt gen⁹ in primo: ſpecies ſeruatur ſi mo. Alij intelligũt principium de ea quæ eſt ſecundum legem, ſiue de ea quæ eſt contra. Tu dic ſecũdum Io. quòd conſuetudo vincit legem, ſiue ſit generalis, & tunc generaliter: ſiue ſit ſpecialis, & tunc ſpecialiter: & ſic non eſt vilis auctoritas. non autem ſpecialis vincit generalem. & hoc ſubiicit, non vſque adeo &c. Sed videtur quòd conſuetudo indiſtincte tollat legem: vt. ff. eo. l. de quibus. in fi. quæ eſt contra. huic fi. Sol. ſecundum P. illa loquitur ſecundum ſua tempora, ſecũdum quæ conſuetudo erat populi, & lex populi: & ſic vna poterat aliam tollere. At hodie principis eſt facere legem: & ſic conſuetudine populi tolli non debet. Vel ſecundum M. loquitur ibi de alia cõſuetudine ſcripta, ſcilicet iure municipali, quæ tollitur à ſequenti conſuetudine: non autem lex ſcripta in corpore iuris tollitur conſuetudine: vt hic. Tertij dicunt, aut lex eſt talis, cui poſsit derogari per pactum, vt in Velleiano: vt. ff. ad Velleia. l. fin. §. pen. & tunc conſuetudo derogat ei. an non, vt in pacto. l. commiſſoriæ, & aliis, quæ no. ſupra de pactis. l. ſi quis in conſcribendo. & tunc non: & merito parificant conſuetudinẽ pacto, cum ipſa ſit tacitus conſenſus: vt in. l. contraria in fi. &. ff. eo. l. de quibus. Sed hoc non placet, vt pacto parificetur conſuetudo: quia ſecundum hoc furioſis & ſimilibus qui expreſſe vel tacite conſentire nõ poſſunt: vt. ff. loca. l. qui ad certũ. nõ obiiceretur conſuetudo: quod eſt falſum. Sed poſſet reſponderi, immo nihilo minus poterit obiici: quia maior pars vniuerſitatis cõſenſit: vnde perinde eſt ac ſi omnes cõſenſiſſent: vt. ff. ad munici. l. quod maior. Sed Io. dicit quòd illa regula locum habet in electionibus, & in his quæ ſingulorum prouident vtilitatibus. Item & ad hoc quòd vniuerſitas poſsit conueniri, ſcilicet ſi maior pars fecit contractum, vel obligationem aliquam. Non autem ideo locum habet illa regula, vt aliquis ignorans conueniatur ſingulariter. Hæc autem conſuetudo patrimonio ſingulorum detrahit, & aliquem obligat: quod facere non poteſt pars maior. nam ſi milleſies cõſentiat maior pars q⁹ ego alicui tenear: non per hoc tenebor. Quarti dicunt, an lex eſt ſola, & conſuetudo ei contraria: vt tunc legem abroget. an vero lex lata poſtea ſit conſuetudine roborata: & ſic contraria conſuetudo poſtea inducta, à lege vincatur, arg. eius quod de venditione dicitur, quæ ſolo diſſenſu tollitur, ſi traditione non ſit roborata: aliàs non: vt ſupra quando licet ab emp. diſ. l. j. &. ij. *Quinti dicunt quòd bona conſuetudo vincit legem: vt ibi. mala non: vt hic. Sexti dicunt, quòd ex certa ſcientia vtens populus contra legem, vincit conſuetudo legem: ignorans non. quod non placet: quia melioris conditionis eſſet populus delinquens, quàm innocens: quod eſſe nõ debet: vt. ff. de noxa. l. non ſolum. Tu dic ſecundum Io. & Azo. & nos breuiter quòd ibi loquitur de generali conſuetudine, quam princeps patitur ex certa ſcientia, quæ generaliter tollit legem: vt ibi. hic de ſpeciali alicuius loci, quæ legem non abrogat, etiam ſi ex certa ſcientia ſit inducta: licet eo loco ſeruetur: vt. ff. commu. prædio. l. venditor. §. ſi conſtat. &. ff. de admi. tut. l. ſine hærede. §. Luci⁹. Sed videtur contra, ſcilicet quòd lex ſequens tollat conſuetudinem ſpecialem: vt. ff. de ſepul. vio. l. iij. §. diuus Hadrianus. ſed ibi fuit lex facta poſt conſuetudinẽ: ſecus ſi antea erat lex: vt dixi modo: niſi prohibita ſit à lege conſuetudo ſpecialis: vt. §. de vſur. l. eos. §. pen. Bene dixi ex certa ſciẽtia, quia ſi per errorem inducta eſſet: nec in eo loco legi derogaret. licet quidã contra, qui aliter quàm nos ponũt caſum illius l. vt. ff. eo. l. quod nõ ratione. vt ibi not. Vltimo quæro, quid ſi poſt præſcriptam cõſuetudinẽ vtamur ſemel vel bis in cõtrarium, an ſit interrupta? Reſpon. nõ puto, ſecundum quoſdam: vt. ff. de regu. iur. l. nemo alieno. §. temporalis. & argu. ff. de pac. l. ſi vnus. §. ſi pactũ. &. ff. de iti. actúq; pri. l. j. §. fi. &. l. ij. Item cum municipes ex certa ſciẽtia contra legẽ vtãtur: an delinquant omnes: & ſic puniũtur qui cõtra legẽ faciũt: vt. ff. de pœn. l. ſanctio legum? Rñ. non, quia princeps ſcire fingitur, & ſic cõſentire: ſicut & ſi res mea vſucapiatur: vt. ff. de verbo. ſigni. l. alienationis.

*Versus.*

*Conſuetudo an vincat legẽ, vel illã poſsit abrogare.*

*Conſuetudo an æquiparetur pacto.*

**Hactenus gloſſa. Azonis, nunc ſequit gloſſa Accurſii.*

*Conſuetudo generalis, quã prĩceps ſcit & tolerat: legẽ tollit generaliter.*

Data. VII. Kalend. Maij, Conſtantinopo. PP. A. V. & Licinio Cæſ. Coss.

*Conſuetudo legem imitans, & antiquitus approbata, tenaciter eſt ſeruanda: & habet vim conceſsionis collegiorum vel curiarum. Baldus. Vel ſic: Conſuetudo legem imitatur, & pro lege ſeruatur. hoc dicit ſecundum Salycetum.*

III. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Alexandro.

LEges quoque ipſas antiquitus probata & ſeruata tenaciter cõſuetudo imitatur,[a] & retinet:[b] & quod officiis, curiis,[c] ciuitatibus, principiis,[d] vel collegiis præſtitum fuiſſe cognoſcitur,[e] perpetuæ[f] legis vicem obtinere ſtatuimus. Data. VII. Idus Septemb. Martiano & Zenone Conss.

*TITVLVS LIII.*

DE DONATIONIBVS.

*Qui tradit inſtrumentum, videtur tradere poſſeſsionem rei. Bald.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Lucio.

EMptionum† mancipiorum inſtrumentis[g] donatis,[h] & traditis,[i] & ipſorum mancipiorum donationem & traditionem[k] factam intelligis: & ideo potes aduerſus donatorem in rem actionem[l] exercere. PP. V. Kalend. Iul. Fauſtinõ & Rufino Coss.

*Vbi donatur vel ceditur actio: non eſt neceſsarius conſenſus debitoris contra quem actio ceditur vel donatur. Baldus.*

II. Imp. GORDIANVS A. Leonidi.

SI nominis perſecutionem in te emancipatam pater tuus titulo donationis trãſtulit, fruſtra prætendit qui debitori tuo hæres extitit, conſenſum fuiſſe debitoris neceſsarium:[m] cùm ſatis fuerit[n] actiones eo nomine tibi mandatas fuiſſe. P P. II. Idus Mart. Gordiano. A. II. & Pompeiano Coss.

*Ius conditionale poteſt cedi & donari: & iura conditionalia appellantur ſpes: vt iſtit. de verbo. oblig. §. ex cõditionali. Bal.*

III. Imp. DECIVS. A. Marcellino.

† *Concor. c. 2. cũ gl. ſup verb. ſignũ.*

*Conſuetudo circa med. extra. de cõbis in cõtrarium, an ſit ſue. interrupta? qualiter puta. teſt interviñ. pi.*

*Conſuetudo hic, & inſti. de iure na. §. ex non ſcripto. Item interpretandi: vt. ff. e. l. ſi de interpretatione. tres habet virtutes.*

a *Leges. Imitatur.* i. tantũ conſuetudo valet vbi lex non eſt ſcripta, quantũ ipſa lex vbi eſt ſcripta. Et ſic nota tres virtutes conſuetudinis: Imitãdi: vt Item corrigẽdi: vt dixim⁹. §. l. proxi. Itẽ & quarto corroborãdi: vt hic ſubiicit, & retinet &c. ſ. cum vtitur populus ſicut. l. dicit.

b *Retinet.* ſicut enim leges ſtringunt & regunt vitas hominum, ita & conſuetudo retinet ius eorum.

c *Curiis.* id eſt curialibus. & ſic de ſequentibus.

d *Principiis.* id eſt principibus. aliàs eſt principalibus: & aliàs principibus.

e *Cognoſcitur.* ex conſuetudine ab aliquo vel aliquibus. Vel dic præſtitum per patientiam principis permittentis vti conſuetudine aliqua. Azo. vt ſic faciat ad titulum.

f *Perpetuæ.* ſi dicas perpetuæ, id eſt generalis, eſt cõtra. §. de legi. & cõſti. l. iij. Sed dic. i. nõ ad tẽpus. ſic &. §. de diuer. reſcri. l. falſo.

*DE DONATIONIBVS.*

*Quia per ſtipulationem tantum olim fiebat donatio: vt infra eodem. l. ſi quis argentum. §. fina. de qua eſt dictum: ideo de donationibus dicit.*

*EMptionum.* ]C *ASVS.* Emi mãcipiũ: dedi tibi inſtrumẽtũ emptionis. an mãcipiũ videar tibi donaſſe, quęriſ? & dicit q⁹ ſic.

g *Inſtrumentis.* ſcilicet præſentibus ſeruis datis.

h *Donatis.* ſic & in vẽditis & legatis: vt. ff. de lega. j. l. ſeruũ filij. §. eũ qui. ſi tamẽ preciũ ſit ſolutũ in vẽditione. idẽ in pignoratis: vt §. quæ res pigno. oblig. poſ. l. cũ cõſtet. &. §. de hære. ven. l. pen.

i *Et traditis.* præſentibus ſeruis: vt & argu. ff. de contrahen. empt. l. clauibus. Vel aliud in donatione inſtrumentorum, cum inſtrumenta ſunt preſentia. Ideo nota hic aliud dari, & aliud fingi dari, propter eius cohærentiam. & ad hoc. ff. de lega. iij. l. qui chirographum.

k *Et traditionem.* hoc ſi donator poſsidebat: aliàs non. argu. ff. de rei vindica. l. quædam. & facit. §. de remiſ. pigno. l. creditricem.

l *Actionem.* ſi poſtea cœperit poſsidere.

*SI nominis.* ]C *ASVS.* Si ignorante debitore meo ius quod cõtra eum habebam, filio meo emancipato titulo donationis ceſſero: an valeat donatio, quæritur? & reſpond. quòd ſic. videbatur quòd non: quia facta erat debitore ignorante: contrarium tamen eſt verum.

m *Neceſsariũ.* hoc in delegatione op⁹ eſſet: vt. §. de noua. l. j. & ſic hic duæ: ibi, ſcilicet in delegatione, tres perſonæ ſunt neceſsariæ.

n *Cum ſatis fuerit.* iure iſto: ſed olim poterat reuocari: vt infra eo. l. illam.

BIU Cujas

eod.l.illam.in fin.& facit ad hanc.ſ.de diſtract.pign.l.ij.&.ſ. debi.vend.pig.impe.non poſ.l.ij.

*Spem.*] *CASVS.* Stipulatus ſum à te decem, ſi nauis ex Aſia venerit, ſpe futuræ actionis: an tibi donare poſsim, quæritur? & dicitur quòd ſic.

a *Futuræ actionis.* vt quia ſit ſub cõditione, vel in diem: vt.ff.de hęredi. vendi. l. nomina. &.l.multum.& eſt ad.l. iſtam. ff. de pac. l. pactum.in fin. Sed ar.contra. ff. de tranſact. l. de his. illa nõ eſt quęſtio, ſi cedam ſpem doni mihi futuri: quia poteſt etiam vẽdi ſpes: vt.ff. de contrahen. empt.l.nec emptio.

† *In quoda exẽplari, q̃d antiquitatis incorruptæ indolis eſſe diceres, deſunt hæc verba, exactiones, vel tributa.*

*SI functiones.*] *CASVS.* Donaui rem tuã Titio, pro qua conſueueras ſoluere tributum. ille vel ego ſoluí tributa: nũquid tibi domino præiudicat? Dicitur quòd non: & ſic eſt litera cuius vel cui. & dic ſic, Titius credẽs rem ſibi donatam, cum nõ erat, ſoluit tributa: vel illi quibus Titius erat hæres, ſoluerunt: an præiudicat domino, quæritur? & dicitur quòd ſic, maxime ſi in donatarium voluntate tam donãtis quàm donatricis poſ. transferatur. Vel dic caſum aliter vt in gloſ.

*Caſum duplicater ponit.*

b *Cui.* aliàs cuius, & aliàs cui. Et ſecundum primam dic quòd ſi aliquis donauerit Titio rem tuã, vt ille Titius vel auctores ſui nomine Titij vel rei celebrãret ſolutionem: non fit tibi præiudiciũ, vt fiat Titij, cuius non erat facta per donationem.& facit.ï.eo.l.cenſualis.& ff.de acquiren.rerũ do. l. quæ quiſque. &.ſ. de rei vindica. l. ſolennibus.&.ſ.de actio. emp. l.ſi pater. Secundum aliam dic, quòd Titius credens ſibi donatam, ſoluit: vel auctores eius quibus fuit hæres Titius, ſoluerunt: & hoc ſi habes auctoribus. ſed ſi habes, actoribus, id eſt caſtaldionibus eius, planum eſſet.

*SI donatio.*] *CASVS.* Si mulier aliqua non donauit mihi domum, ſed in teſtamẽto ſuo dixit, ſciant omnes, domum quam ego inter viuos in epiſtola mea Titio donaui, quòd volo eum habere: iſta verba obtinẽt vim fideicõmiſsi, vt per iſta verba videatur ei domum reliquiſſe: etiam ſi non appareat in epiſtola quòd illam domum mihi donauerit. vel pone caſum aliter vt in gloſ.

*Caſus.*

c *Teſtatricis.* Teſtatrix ita dixit, Quanuis per epiſtolam donaui Titio, tamen eidem do lego. valet legatũ, etſi non appareat epiſtola: quia falſa demonſtratio non vitiat legatum, cum de corpore & quantitate conſtet. hoc autem verum eſt, ſi animo relinquẽdi fuerunt verba illa in teſtamento apposita: vt.ſ.de do. inter virum & vxo. l. ex verbis. Sed cõtra in authẽ. vt ſpon. larg. §. & hoc inſuper. col. ix. ſed illud in inſtrumentis contractuum vt debeat præferri inſtrumentum, cuius aliud facit mentionem: non autem in teſtamẽtis: vt hic, &.ſ. de fal. cau. adie. leg. l.j.&.ff.eod.l.ex hac. & de leg. ij. l. Lucius. ij. §. quiſquis. ij.

d *Nec ambigi. Inter abſentes.* ſcilicet validas eſſe: vt in fi.&.ff.

SPem futuræ actionis[a] plena intercedente donatoris voluntate poſſe transferri nõ immerito placuit. PP. Non. Mart. Decio. A. I. & Grato Coss.

*Solutio datarum & collectarum facta ab eo cuius res non eſt, non tribuit dominiũ. Bald. Vel ſic: Solutio functionum, non probat ſoluentem dominum. Salycetus.*

IIII. Imp. PROBVS A. Marſiæ.

SI functiones, exactiões, vel tributa† per eũ cui[b] donata res non erat, vel ab actoribus ipſius nomine celebratæ ſunt: tibi obeſſe non poteſt. PP. V. Kalend. Ianuar. Meſſala & Grato Coss.

*Commemoratio donationis inter viuos facta in teſtamento, ſi non apparet de donatione inter viuos, habet vim teſtamenti. Bald. Vel ſic: Verba confeſsionalia donationis in vltima voluntate emiſſa, fideicomſum inducunt, ſi aliter de donatione non apparet. Salycetus.*

V. Impp. CARINVS & NVMERIANVS AA. Flacconillæ.

SI donatio per epiſtolam facta non apparet, verba tamen teſtamenti, quibus liberalitas teſtatricis[c] confirmata eſt, fideicommiſſum cõtinere non ambigitur. PP. VI. Kalen. Febr. Romę, Carino. II. & Numeriano. AA. Coss.

*Donatio poteſt fieri inter abſentes: & adepta poſſeſsione ex ea cauſa tranſit dominium. Bald. Vel ſic: Donatio quæ incipit à traditione, poteſt perfici inter abſentes. Bartolus.*

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Chriſtianæ.

NEc ambigi oportet donationes etiã inter abſentes[d] (& maximè ſi ex voluntate donãtium poſſeſsiones hi quibus donatum eſt, nanciſcantur[e] valida eſſe. PP. III. Idus Februar. Maximo. II. & Aquilino Coss.

*Poſſeſsio cenſualis non nocet domino, niſi conſentiat: quo caſu tacitè donare videtur. Bal. Vel ſic: Soluens cenſum de re aliena vt ſua, non præiudicat domino non conſentienti. Salycetus.*

VII. Iidem. AA. & CC. Iulio.

CEnſualis quidem profeſsio[f] domino præiudicare non ſolet.[g] ℣ Sed ſi in cenſum velut ſua mancipia deferẽti priuigno tuo conſenſiſti,[h] donationẽ[i] in eum contuliſſe* videris.[k] PP. Id. Iul. ipſis. AA. IIII. & III. Coss.

*Conſenſus præſtitus ſimulatè, non inducit donationem. Bald. Vel ſic: Pater cenſuarius filios cenſum debere ſcribens, non præiudicat ſibi. Salycetus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Floræ.

SI præſes prouinciæ non donandi volũtate filiorũ tuorum nomine prædia in cenſum detuliſſe[l] te manifeſtis probationib' cognouerit: quod fides veri ſuggeſſerit, id ſtatuet.[m] PP. VIII. Id. Septẽb. ipſis. AA. IIII. & III. Coss.

*Vt pactum donationis impleatur, ex ſtipulatione vel præſcriptis verbis agitur. Barto. Vel ſic: Pactum in donatione poſitum eſt ſeruandum. Baldus.*

IX. Iidem AA. & CC. Auguſtianæ.

LEgem quam rebus tuis donando dixiſti: ſiue ſtipulatione tibi proſpexiſti, ex ſtipulatu:[n] ſiue non, incerto[o] † iudicio, id eſt præſcriptis verbis apud præſidẽ ℣ puinciæ debes agere,[p] vt hanc[q] impleri ℣ puideat. PP. XVI. Kal. Maij. AA. Coss.

*Donatio an valeat ſine ſtipulatione.*

donatum eſt, nanciſcantur[e] valida eſſe. PP. III. Idus Februar. Maximo. II. & Aquilino Coss.

e *Nanciſcantur.* vt .ff. de acqui. poſ. l. ſi ex ſtipulatione. & .ff. de rei vind. l. quædam. &.ff.e. l. abſenti. Et dic quòd maxime abundat prout determinat verbũ nanciſcantur: vel pro ſaltẽ hic ponitur: quia ſi ſine voluntate donantis intret, erit prædo: vt. d. l. ſi ex ſtipulatione.

*CEnſualis.*] *CASVS.* Si ℣ pdio tuo tributario Titius tributũ ſoluit, & de hoc inſtrumentũ fiat: vel ille qui ſoluit, profeſſus fuerit, domino non præiudicat. Si vero vitricus ℣ mãcipiis animo donandi priuignum cenſum ſoluere paſſus fuerit: præſumitur donaſſe ei mancipia.

* *trãſtuliſſe.*

f *Profeſsio.* ab extraneo facta, vel ſolutio: vt.ſ.eo.l. ſi functiones. & in cõcor. ibi poſitis. &.ff.de dona. inter virum & vxo. l. ſi ſeruus communis.

g *Non ſolet.* niſi domino ſciente & cõſentiente animo donandi: vt.ï. l. proxi. &.l. nec ignorans. & ſtatim ſubiicit. Accurſius.

h *Cõſenſiſti.* aío donãdi.

i *Donationem.* ſcilicet mancipiorum.

k *Videris.* patiẽdo. & hoc niſi contra probetur: vt.ï.l.nec ignorãs. & facit.ff.manda.l.ſi vero non re.§.Póponius.

† *al. incerti*

*SI præſes.*] *CASVS.* Si pater animo donãdi paſſus fuerit filios ℣ pdio ſoluere tributũ: ſibi non præiudicat ſi hoc probauerit, ℣ non animo donandi &c.

l *Detuliſſe.* id eſt in ſolutum dediſſe. Vel ſcripſit filios pro illis prædiis tantam quantitatem debere nomine tributorum: vt quia ſi ſint filiorum, honorabilius contraherent matrimonium: non vt eis donaret. erant enim patris iſta prædia.

m *Statuet.* permittendo te agere negociorum geſtorum ad precium vel æſtimationem, ſecundum primum caſum.

*LEgem.*] *CASVS.* Donaui prædium tibi hac lege vt ſatisfaceres creditoribus meis: ſi non ſtes pactis, & interceſsit ſtipulatio, agam ex ſtipulatu: ſi non, agam præſcriptis verbis: vt fiat q̃d conuenit: vel repetam quod dedi. Viuianus.

n *Ex ſtipulatu.* ſi continetur ibi incertum. aliter expone. i. ex ſtipulatione certi condictione: vt inſti. de verb. obli. in princ.

o *Incerto.* quia actio continet incertum, quod tamen per ſententiam fit certum: vt inſtitu. de ac. §. curare.

p *Agere.* vel id quod dedit ſub conditione, per condictionem ob cauſam repetere poteſt. Accurſius.

q *Hanc.* ſ. legẽ. & ad hoc.ſ. de rerũ permu. l. rebus. &.ſ. de pac. l. legẽ. &.ff. de pac. l. in traditióib'. &.ſ. de euic. l. ij. &.ï. ti. j. l. j. &.ſ. de cõdict. ob cau. l. ſi vt proponis. &.ſ. de contrahen. empt. l. ſi donationis. & de pactis inter empto. l. ſi ea lege. &.ï. eo. l. cum res.

NEc ignorans.] CASVS. Dare nemo cogitur. si ergo quis proferat instrumentum quo continetur, quòd donaui sibi prædium, cum animũ donãdi non habui: plus valet quod actum est, quàm quod scriptum est: vnde per instrumentum mihi non præiudicatur.

a *Nec ignorans.* facit ff. de transac. l. cum Aquilianam. & ff. de contrahen. empt. l. cum in lege.

b *Nec inuitus.* cũ mera liberalitas ibi sit: vt ff. de regu. iur. l. donari. sed hoc fallit. ff. ad l. Aquil. l. si seruus seruum. §. si oliuã. & ff. de reg. iur. l. cuius per errorẽ. Sed ibi impropriè dicitur donatio, id est rei amissio. sic econtra inuito non datur: vt. ff. e. l. hoc iure. §. non potest. & ſ. de iure delib. l. nec emere.

*Donatio nõ fit inuito.*

c *Cogitasti.* Credebas Titianum, & erat Seianum: interim tamen stat̃ instrumento, si publicum est: vt. ſ. de proba. l. cum precibus. & de contrahen. & commit. stipu. l. optimam.

d *Perdidisse.* vt. ſ. plus vale. quod agi. l. j. sed fallit in casib⁹, vbi plus valet scriptura: vt ibi nota. & facit ad. l. istã ff. de dona. causa mortis. l. Seia. & de regu. iur. l. in totum. & ſ. eo. l. censualis. in princip. Accursius.

CVm.] CASVS. In filium retẽtum à patre facta donatio non valet: sed eam reuocare potest. non est idẽ in emãcipato: quia sub articulo donationis nomine facta cessio valet, & donatio perfecta est. Viuianus.

e *Perfectam.* non valet donatio facta in filium in potestate constitutum, sed in emancipatum sic: vt hic, & ſ. de inoffi. dona. l. ij. & ſ. de dona. inter virum & vxorem. l. donationes. j. & j. e. l. cum res. Item & in ipsa emancipatione: vt. ſ. de emã. lib. l. fi.

*Donatio facta in filiũ, an valeat.*

POrtionẽ.] CASVS. Habebã tecum rem communem pro indiuiso. an partẽ meam alij donare possim, quæritur? Et dicitur ꝙ sic.

f *Prohibetur.* vt. ſ. de communi. re. alie. l. falso. & ſ. de iure do. l. ante diuisionem. & de cõtrahen. empt. l. dudum. hoc fallit post litem cõtestatam in communi diuidundo iudicio: vt. ſ. communi diui. l. j. & mota controuersia in iudicio familiæ erciscundæ: vt. ff. famil. ercis. l. alienationes. Item possessor hæreditatis prohibetur nisi satisdet mota cõtrouersia alienare: vt. ff. de peti. hære. l. diuus.

SI aliquid.] CASVS. Si dedisti mihi fundum valentem quinquaginta, & in breui & vili charta scriptum est: nunquid hoc non cet, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

g *Per epistolam.* quæ valet: vt. ſ. eo. l. si donatio per epistolam.

h *Donationi.* sic. ſ. de fideicommiss. l. & in epistola.

*Potentior est veritas quàm scriptura: & actus agentium non operatur deficiente consensu. Bald. Vel sis: Nemo videtur donare id de quo non cogitauit. Bar. Vel sic: Inuitus vel ignorans non donat: & consensus errantis ei non præiudicat. Salycetus.*

X. Iidem AA. & CC. Hermoniæ.

NEc ignorans, a nec inuitus b quisquam donat. vnde si de hoc fundo non cogitasti, cuius velut donationi te cõsensisse continetur instrumento: maiores veritate rei quàm scriptura vires obtinente, intelligis, de quo nõ cogitasti, c nec specialiter subscripsisti, nihil te perdidisse. d S. V. Kalen. Maij CC. Coss.

*Donatio facta filio in potestate, est potius quædam donãdi destinatio quàm perfecta donatio. Sed si filius est emancipatus, donatio est perfecta. Baldus.*

XI. Iidem AA. & CC. Sabino.

CVm de bonis tuis partem quidem penes te retinuisse, partem verò in eum quem in potestate habes, donationis titulo contulisse commemores: nõ est incerti iuris, in eum qui in sacris familiæ tuæ remanet, destinationem magis paternæ voluntatis factam, quàm perfectam e donationem peruenisse. ⁋ Delegationes autem nominum in emancipatum collatæ, perfectã donationẽ actionum efficiunt. S. II. Kal. Maij. CC. Coss.

*Portio pro indiuiso potest donari. Bald. Vel sic: Communio nõ impedit donationem partis pro indiuiso. Salycetus.*

XII. Iidem AA. & CC. Aureliano.

POrtionem propriam, rebus nondum diuisis, nemo prohibetur f titulo donationis in alium transferre. Dat. XVII. Kalend. Iun. AA. Coss.

*Breuitas scripturæ non officit donationi. Vel sic: Tantum valet vnum verbum effectiuum, quantum mille. Baldus.*

XIII. Iidem AA. & CC. Vraniæ.

SI aliquid per epistolam g donatum tibi probetur, breuitas chartulæ, donationi h (si hęc rectè facta probetur) nihil quicquam derogat. Dat. XV. Kalen. Iun. Sirmij. AA. Coss.

*Nemo transfert quod non habet: & ideo si filius donat sponsæ suæ rem patris, non præiudicat patri. Bald. Vel sic: Non dominus non transfert dominium præter domini consensum. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Idæo.

SI filius tuus res ad te pertinentes sponsæ suæ te non consentiente donauit: ad eam quod non habuit, transferre nõ potuit. i S. XV. Kalen. Octob. AA. Coss.

*Donatarius certæ rei nõ tenetur ad onera debitorum quæ non sequuntur fundum: sed debet conueniri vniuersalis hæres donatoris. Bald. Vel sic: Æs alienum non sequitur fundum, sed successorem vniuersalem. Bar. Vel sic: Personalis obligatio non sequitur singularem successorem, sed realis sic. Salycetus.*

XV. Iidem AA. & CC. Seueræ.

AEris alieni quod ex hæreditaria causa venit, nõ eius qui donationis titulo possidet, sed totius iuris successoris onus est. k si itaque nemini obligata prædia per donationem consecuta es, superuacuam geris solicitudinem, ne vel hæredes donatricis vel eius creditores te iure possint cõuenire. S. XV. Kalend. Decemb. AA. Coss.

*Homo vel mulier ætatis decrepitæ ita potest donare, sicut si esset in ætate virente, vel forti. Vel sic: Debilitas corporis ratione ætatis senio confectæ donationem non vitiat. Baldus.*

XVI. Iidem AA. & CC. Theodoro.

SEnectus ad donationem faciendam sola l non est impedimento. Dat. V. Kalen. Decemb. AA. Coss.

*Sicut donatio facta emãcipato valet, ita facta filio in potestate per emancipationem confirmatur si pater tradidit, & non ademit. seu si pœnituit ante emãcipationem, vel in ipsa emancipatione. hoc dicit. & tene menti. Bald. Vel sic: Si pater non adimit in emancipatione ea quæ donauit filiis in potestate, non potest postea reuocare. Salyc.*

XVII. Iidem AA. & CC. Hermiæ.

SIue emancipatis filiis res donasti, siue in potestate constitutis, & sui iuris effectis, ac tenentibus non ademisti: blandiri tibi non debes m veluti res dostinguitur, aut tenet ea de voluntate patris, & confirmatur: aut non, & pater eam reuocare potest: quia pater cum non potuit, voluit &c. Viuianus.

m *Non debes.* est ergo confirmata: vt hic, & ff. eo. l. donationes in concubinam. §. pater. & arg. ſ. eo. l. censualis.

i *Non potuit.* vt. ff. de regulis iuris. l. nemo plꝰ iuris. & ff. de acquiren. rerum dominio. l. traditio. Accursius.

AEris.] CASVS. Dedit mihi Titius fundum, & decessit: nunquid creditores me conuenient? Dicitur quòd non, sed vniuersalem successorem, nisi fundus ille esset ei obligatus. Viuianus.

k *Onus est.* nec enim sequitur fundum, vel rem singularẽ donati, nisi sit obligata: vt hic, & ff. ad Treb. l. j. §. si hæres. & ff. de iudi. l. fideicommissum. §. tractatum. & j. eo. l. si patri. & ſ. de reuo. his quæ in frau. cre. l. ij. & ſ. de hæred. act. l. creditores. & de iure do. licet. & de donat. ante nup. l. de rebus, nisi in casu, puta in subsidium propter necessitatẽ pupilli: vt. ſ. de dona. inter vi. & vxo. l. si nouerum. Sed quid si omnia bona sua donauit? Dic posse agi reuocatoria: vt. ff. quæ in frau. credi. l. omnes. §. Lucius. Vel contra ipsum donãtem agi, quasi nõ teneat donatio, nisi omni ære alieno deducto: vt. ff. de iure do. l. mulier. & ff. de iure fis. l. nõ possunt.

SEnectus.] CASVS. An senex donare possit, quæritur? Et dicitur quòd sic. videbatur quòd nõ, quasi puerilem habeat sensum.

l *Sola.* nisi sensum abstulerit. Contra videbatur: quia senex puerilẽ sensum habet. & facit ſ. de transac. l. sanum. & ſ. qui testa. face. possl. senium.

SIue.] CASVS. Si pater donauit filio, refert an emancipato, an in potestate constituto. primo casu valet donatio, nec reuocatur. secundo casu, si filius emancipetur, & retineat donata, an confirmetur donatio? di-



BIU Cujas

a *Nec tempore.* facit.ſ.ſi quis alteri vel ſibi.l.multũ.&.ſ.de dona. inter virum & vxorem.l.à marito.&.ff.de offic.procon. l.obſeruare.§.fin. Item facit ad.l.iſtam.ſ.de emancip.libe.l.fina.

*Si donationis.*] *CASVS.* Subripui tibi animo donandi remiſiſti mihi actionem furti.an iterum poſsis me conuenire furti, quæritur? Et dicitur quòd non.

b *Solicitudinẽ.* vt rurſus poſsis cõueniri furti: vt hic, &.ſ. de fur.l. poſt deciſionem. &.ff. de pact.l.ſi tibi.§.quædam.Sed ſi eſt ſine cauſa remiſſa, vel cum cauſa,ſed ſecuta nõ eſt,vel eſt ingratus donatarius,vel cui eſt remiſſa: an ipſa reſuſcitabitur? Reſpon. ſecundum H. non,argu.ff.de pac.l ſi vnus.§. ſi pactum. &.ſ. de tranſac. l.vbi pactũ.

*Si auia.*] *CASVS.* Auia tua res quas auus tuus ei dederat,titulo donationis alicui contulit:vis eas reuocare quia profectę ſunt de bonis illius aui tui: an poſsis? Reſpond.quòd non.

c *Si auia veſtra.* Et nota hanc.l. & facit pro ea. ſ. de commu. re. alie.l.falſo. & ſupra de contrahen. empt. l. duduni.

d *Proprias.* ſ.ſuas.

*Vice.*] *CASVS.* Mulier dedit mihi fundum: confectum eſt inſtrumentum: vice ſua Titius in inſtrumento conſcripſit: an ob hoc minus valeat donatio, quòd ipſa nõ ſubſcripſit, quæritur? Et dicitur quòd non.

e *Alio.* vt.j. eod. l.in donationibus. §.j.in fi.

*Conſtante.*] *CASVS.* An mulier conſtante matrimonio dotem penes maritum cõſtitutam,in alium titulo donationis transferre poſsit,quæritur? Et dicitur quòd non.

f *Non potuit.* vt interim viro præiudicet:vt hic,& ſupra de iur. do. l.ſi prędium.Sed ipſam actionem ſiue ſpem poteſt cedere, vel etiam dotem promittere: vt ſupra eo.l.ſpem futurę. & ſupra de col.l.dotis. Nam econtra vir non poteſt dotale prædium alienare: cõfirmatur tamen mortua muliere ſi dos ceſsit lucro mariti: vt.ff.de vſuca. l.cũ vir.

*Alienatio à principio inualida, quandoque validatur.*

*Cum res.*] *CASVS.* Dedi filio tuo emancipato prędium vt natas ex pœnitentia liceat auferre. ℣ Sanè ſi ea quę in tua poſitis poteſtate donaueras, poſt emancipationem contra tuam tenuerint voluntatem: horum penes te dominium remanſit: ſiquidẽ nec tempore[a] quo voluiſti, propter vinculum poteſtatis ſibi quicquam quærere, nec poſt te inuito de rebus tuis potuerunt. S.VI. Kalend. Ian. AA.Coss.

*Gratuita remiſsio actionis ex maleficio eſt donatio. Baldus. Vel ſic: Furti actio poteſt ex donatione remitti. Salyc.*

XVIII. Iidem AA. & CC. Audiano.

SI donationis cauſa furti actionem tibi remiſſam probetur: ſuperuacuam geris ſolicitudinem.[b] S.V.Kalen. Ian. AA.Coss.

*Rem fuiſſe progenitorum nihil operatur,ex quo res ad alia dominia tranſiuit. Bald.Vel ſic:Mulier poteſt donare extraneis etiam res ab eius parentibus habitas. h.d.ſecundũ Bart.Vel ſic:Non cõſideratur cuius res fuerit,dummodo ſit donantis.Sal.*

XIX. Iidem AA. & CC. Alexandriæ.

SI auia veſtra[c] proprias[d] res quacumque ratione factas titulo liberalitatis in eum contra quem preces funditis, contulit: quo minus hæc rata maneant, quòd ex origine patris vel aui veſtri deſcendunt, nihil prodeſt. S.XVI.Kalend.Febr. Sirmij.CC.Coss.

*Paria ſunt per ſe ſubſcribere, vel alium ſubſcribere vice eius. Bald.Vel ſic: Donatio non vitiatur,licet alius pro donante ſubſcribat.Salycetus.*

XX. Iidem AA. & CC. Helinio.

VIce donatricis alio[e] voluntate eius ſubſcribente, iure facta donatio non habetur irrita.S. VII. Kalend. Februar. CC.Conss.

*Lex notabilis. Mulier conſtante matrimonio dotem ſuam donare non poteſt. Baldus. Vel ſic: Vxor non poteſt donare dotem in mariti præiudicium.Salyc.*

XXI. Iidem AA. & CC. Antoniæ.

COnſtante matrimonio dotem penes maritum ſuum conſtitutam, auia tua tibi donare nõ potuit.[f] S.V.Id.Mart. CC.Coss.

*Ex pacto donationis nõ quæritur actio extraneo:ſed ipſe donator pacto non ſeruato agit ad intereſſe. Bal.Vel ſic: Vt pactum donationi adiectum impleatur,paciſcens agere poteſt:non is cui paciſci voluit.Salyc.*

A creditoribus meis ſatisfaceret.ſi nõ ſatisfecit,& interceſsit ſtipulatio,non agit creditor aduerſus filiũ ex ea:quia alteri &c.ſed aduerſus me,& ego aduerſus filium præſcriptis verbis.

XXII. Iidem AA. & CC. Diomedi.

CVm res filio tuo emãcipato ea conditione,vt creditoribus[g] tuis ſolueret,te donaſſe proponas: ſi ſtipulatione,vel incontinenti habito pacto huic rei ℣ ſpexiſti:creditoribus quidem non cõtra eum ex placito veſtro, ſed aduerſus te cõpetit actio.[h] ℣ Eum autem cui certa lege prædia donaſti,incerta† ciuili[i] actione ad placitorũ obſequia vrgeri ſecundũ legẽ donationibus dictam conuenit.S. VII.Kalen.April. Sirmij. CC. Conss.

*Acta poſteriora,prioribus derogãt.Bal. Vel ſic: Res à me donata,poteſt mihi donari. Barto. Vel ſic : Poſterius inſtrumentum reſoluit primum.Vel ſic: In contrariis vltima derogant primis.Salycetus.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Olympiadi.

SI ea quæ donaueras, poſteriori placito qui acceperat, dono tibi reddidit: donationis antecedentis inſtrumentũ actis ſequẽtib' nihil obeſſe poteſt.[k] S.V.Kal.Oct.Cæſarib.Conss.

*Filius qui non eſt hæres patris,non obligatur ex contractu paterno.h.d.Vel ſic:Pater non poteſt diſtrahere rem filii qui poſtea patri non ſuccedit. Bald.Vel ſic:Si pater donat res filii, non præiudicat illi ſibi non ſuccedenti.Salycetus.*

XXIIII. Iidem AA. & CC. Macario.

SI patri tuo hæres non extitiſti,ex facta[l] ab eo liberalitate[m] titulo donationis nõ poſſe[n] iura tua lædi,manifeſtiſsimi iuris eſt.PP.Non.Febr. Antiochiæ,Diocletiano.IX.& Maximiano.VIII.AA.Coss.

*Donatio cum ſuis pactis ſeruari debet,ſi pacta de iure ſubſiſtunt:aliàs ſtretis pactis donatio valet: & inſtrumentis donationis debet apponi nomẽ donatoris & donatarii & res quæ donantur:nec debent fieri donationes clandeſtinæ, ſed interuenientibus teſtibus,vel actis,vbi iura acta requirunt.Dicit hic imperator quòd donatio ſiue inter viuos,ſiue cauſa mortis,ſiue ſub cõditione,ſiue in diem,ſiue ex die,ſiue ſit pura: obſeruari debet cũ ſuis pactis,ſi pacta ſint talia, quæ leges vel boni mores non reſpuunt. Item dicit hæc lex quòd quando fit ſcriptura de donatione (quia conuenitur inter partes quòd ſcriptura fiat) quòd ſcriptura debet continere ſubſtantialia & ſolennia.Bald.*

XXV. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum. P. P.

DOnatio ſiue directa[o] ſit, ſiue mortis cauſa inſtituta, ſiue cõditione faciendi aut nõ faciẽdi ſuſpẽſa,[p] ſiue ex aliquo

g *Creditoribus.* quia ius creditorum pacto priuatorũ lædi nõ poteſt.

h *Actio.* quia alteri paciſci nemo poteſt: vt.ff.de verbo.obliga. l.ſtipulatio iſta.§. alteri.& facit ad. l. in eod. titu. l. liber homo. in fin.&.ſ. de pac. l.debitori. & de condic. ob cauſam. l. ſi vt proponis. & de rerum permu. l. rebus. Sed contra.ff. eod. l. hæreditatem.ſol.vt.ſ. de hæred. vend.l.j.cui ſimiliter il la eſt contra. *Paciſci alteri nemo poteſt.*

† *aliàs incerti.*

i *Ciuili.* id eſt præſcriptis verbis.

*Ea.*] *CASVS.* Donaui tibi fundum, eundem mihi donaſti: ſecunda donatio auelli non debet.

k *Obeſſe poteſt.* nam vltima pacta valẽt:vt hic, &.ſ.de pac.l.pacta nouiſsima.&.ff.de re. iur. l.quicquid. &.l.ſicertã.

*Si patri.*] *CASVS.* Pater rem filij donans,filio non præiudicat:niſi patri filius hæres exiſtat.Viuianus.

l *Ex facta.* in te emãcipatum.

m *Liberalitate.* id eſt cum pater tuus res tuas alij donaſſet.

n *Non poſſe.* vt.ſ.eo.l. æris.&.ſ. de rei vindica.l.cum à matre.

*Donatio.*] *CASVS.* Si donatio fiat inter viuos, vel in vltima voluntate, ſiue fiat pure, ſiue ſub conditione,ſiue in diem,valet: & pacta quæ in donatione ponuntur, debent obſeruari. ſi vero in donatione interueniat ſcriptura, ſcribi debet nomen donatoris & donatarij, & rei quæ datur. nec refert, fiat ſcriptura in tabula, an in charta:dum tamẽ coram competenti iudice fiat.

o *Directa.* id eſt inter viuos.ſic ideo dicta,qa directò daſ: ſed donatio cauſa mortis quandoque per alium, puta per hæredem.

p *Suſpenſa.* Primo de conditionali:poſtea de ea quę eſt in diẽ, vel ex die, tertio de pura dicit:& poteſt eſſe cõditio in faciẽdo,& nõ faciẽdo: vt ſi aſcenderis, vel nõ aſcẽderis capitolium: vt hic dicit.ſic & inſti.de verb.obli.§.ſi.

*Conditio poteſt fieri dupliciter.*

*Notato.*

BIU Cujas

notato[a] tempore promissa, siue animo dãtium[b] accipiẽtiúmve sentẽtiis[c] (quantum[d] ius sinit) cognominata[e]: sub hac fieri debet obseruatione, vt (quas leges indulgent) actiones[f], conditiones, pactionésque contineat[g]. ℣ Hísq; [h]penit⁹ cognitis, vel recipiantur, si complacitæ sunt: [i] vel reiiciãtur, si sunt molestæ. [k] ℣ In cõscribẽdis autẽ donationibus, nomẽ donatoris[l], ius, [m] ac rẽ notari oportet[n]: neq; id occultè[o], aut priuatim, sed aut tabula[p], aut quodcunq; aliud materiæ genus tẽpus dabit: vel ab ipso, vel ab eo[q] quẽ sors ministrauerit, perscribatur: actis etiam[r] annectendis, quæ apud iudicem vel magistratus conficiẽda sunt, vbi[s] hoc leges[t] expostulant. Dat. III. *Non. Februa. Sabino & Rufino Coss.

*IIII.

*Infanti emancipato potest pater donare, adhibito pro infante aliquo qui pro ipso recipiat donationem. Nam infans pro se consentire non potest: quia non habet adfectum, id est affectionem. Baldus.*

XXVI. Idem A. Catulino proconsuli Africæ.

SI quis in emancipatum minorem prius quàm fari possit[u], aut habere rei quę sibi donatur, adfectum, fundum crediderit cõferẽdum: omne ius cõpleat instrumẽtis[x] ante præmissis. Quod ius ꝑ eũ seruũ[y], quẽ idoneũ esse constiterit, trãsigi[z] placuit: vt ꝑ eũ infanti acquiratur[a]. Dat. XII. Kal. Maij Serdicæ, Sabino & Rufino Coss.

*Non solum inter extraneos, sed etiam inter coniunctas personas, requiritur insinuatio donationis excedẽtis legitimã summam. ratio est, vt maxime coniunctarum personarum fraudibus & calliditatibus obuietur. Baldus.*

XXVII. Idem A. ad Seuerum com. Hispaniarum.

DAta*[b] iam pridem lege statuimus, vt donationes interueniẽte actorũ testificatione conficiantur[c]: quod vel maximè inter necessarias coniunctásq; ꝑsonas conuenit custodiri[d]. Siquidẽ clãdestinis ac dolosis[e] fraudib⁹ facilè quiduis pro negotij opportunitate confingi potest: † vel id quod vere gestum est, aboleri. ℣ Cum igitur nec liberos quidẽ ac parẽtes lex nostra ab actorũ confectione secernat: id quod necessario sup donationib⁹ apud acta conficiẽdis iampridem statuimus, vniuersos teneat: gesta autẽ confici sup rebus etiã alibi collatis, vbicunq; sufficit[f]. Dat. III. Non. Maij, Dalmatio & Zenophilo Coss.

*Ista lex, & lex, si quis argentum. §. sed si quidem. j. eodem, non sunt alibi. & h. d. Retentio vsusfructus traditionem possessionis quæ erat penes tradentem inducit. Bal. Vel sic: Si donans rei donatæ sibi retinet vsumfructum, videtur illã tradere: ideo dominium transfert & possessionem quadam iuris fictione. h. d. notabiliter. Salycetus.*

XXVIII. Impp. HONOR. & THEODO. AA. Monaxio præfecto prætorio.

QVisquis[h] rẽ aliquã donãdo, vel in dotẽ dando, vel vẽdẽdo, vsumfructum eius retinuerit: etiã si stipulat⁹ [g] nõ fuerit, eã continuo tradidisse credatur[h], nec quid amplius requiratur quo magis videatur facta traditio: sed omnimodo idem sit in his causis vsumfructũ retinere, quod tradere[i].

a *Notato.* id est ex tempore, vel ad tempus.
b *Animo dãtiũ.* hic de pura. & dic animo id est volũtate dãtiũ.
c *Sententiis.* id est narrationibus voluntate dantium ab accipientibus expressis.
d *Quantum.* id est cum non sit contra legem.
e *Cognominata.* id est pactis expressa, & distincta sit causa mortis, vel alia. Vel dic ꝑ simile. vt enim nomini accidit cognomen, sic donationi imponitur tenor, qui moderatus esse debet: & hoc dicit quantum ius sinit, scilicet vsq; ad. ccc. solid. olim: hodie vsque ad quingentos sine scriptura: sed cum scriptura insinuationis vsque in infinitum: vt infra eodẽ. l. sancimus. & l. penul.
f *Actiones.* scilicet cõdictio ex le. & actio ex stipulatu, si interuenit stipulatio: quæ actiones à iure ẽductę sunt.
g *Contineat.* scilicet donatio.
h *Hísque.* pactionib⁹.
i *Cumplacitæ sunt.* iuri & partibus.
k *Sunt molestæ.* vt turpes, vel contra legem: vt supra de pac. l. pacta quæ contra. Et potest hæc prima pars loqui quando est in scriptis donatio, vel quãdo sine scriptis: sequens vero in scriptis tantum. & hoc subiicit, in cõscribendis.
l *Donatoris.* subaudi, & donatarij.
m *Ius.* quod donatur, puta actiũ.
n *Oportet.* puta ego Titius do tibi Sempronio codicem meum titulo donationis: vel cedo actionem quam habeo contra talem: & totam scripturã oportet perfici: vt supra de fid. instru. l. cõtractus. aliàs enim nisi hoc esset actum quòd in scriptis fieret, etiam sine scriptura valeret: vt in prin. huius. l. &. j. e. l. ĩ extraneos & l. in donationibus. in fine. l. nisi summã excederet.
o *Occultè.* Qui malè agit, odit lucem. sic & supra de contrahen. emp. l. cum ipse.
p *Tabula.* aliàs tabula, & aliàs tabulæ: scilicet præscribatur, quod est infra, aut in alia materia subaudi. quodcunque materiæ tempus dabit, id est temporis qualitas: vt charta, vel membrana.
q *Ab eo.* nam etiam per alium scribi potest: dum tamen contrahentes subscribant: vt insti. de contrah. emp. §. j.
r *Actis etiam.* quando est vltra legitimum modum.
s *Vbi.* id est quando, & quo loco.
t *Leges.* quia sic olim vltra. ccc. solidos: vt diximus per. l. sancimus. infra eo. vel hodie vltra quingentos: vt infra eo. l. penulti.

*SI quis.* ]CASVS. Si infanti quis fundum donare velit, si excedat legitimam summam, vel actionem, vt inde fiat scriptura: nõ aliàs perficietur donatio, quàm si fuerit insinuata: & tunc per seruum infantis perficiatur, vt sic infanti acquiri possit per seruum.
u *Fari possit.* ergo erat infans.
x *Instrumentis.* sic est opus, vt quia hic agebatur vt fieret in scriptis. Vel quia excedebat legitimam summam, ne sit deterior infantis conditio, quàm alterius.
y *Seruum.* & non alio modo: vt innuit. &. ff. de acqui. possess. l. j. §. furiosus. & l. quanuis. j. §. infans. & sic est contra supra de acqui. poss. l. donatarum. Solu. vt ibi.
z *Transigi.* id est pfici. & sic. ff. de iti. actúque priua. l. ij.
a *Acquiratur.* sic. ff. rẽpu. sal. fo. l. si pupillus.

*Data.* ]CASVS. Si quis vltra legitimam summam donare voluerit: non aliter perfecta erit donatio, quàm si fuerit insinuata, & maxime inter coniunctas personas, ne fraus aliqua ꝑpter familiaritatẽ domesticã cõmitti possit: † vel donatio confingi, idé sit in donatione facta inter extraneos: vt sic inde valeat, si excessit summã legitimam, si facta fuerit insinuatio.
b *Lege.* quæ est supra eodem. l. donatio. §. in conscribendis.
c *Conficiantur.* cũ hoc agunt, vt fiat in scriptis: vel cum excedat summam legis.
d *Custodiri.* adeo vt dixerit P. nõ valere in coniunctam pſonam, nisi fiat in scriptis intra etiam summam legitimam per. l. istam. & infra. e. l. in extraneos. quod nõ placet: vt supra de dona. inter virum & vxo. l. donationes. j. Sed remouet dubium quod erat: quia videbatur inter coniunctos non contingere fraudem: vt arg. ff. de ri. nup. l. pen. §. denuo. sed tamen ita fiet vt inter alios.
e *Domesticis.* nota de familiari inimico: quia nulla pestis &c. vt hic, & xciij. distinc. si inimicus. & xiij. q. ij. quibus. & supra de inoffi. test. l. fratres. & not. ff. ad Sylla. l. j. in prin.

*Sufficit.* vt arg. supra de contrahen. emp. l. j. & infra. e. l. in hac. in principio.

*Quisquis.* ]CASVS. Si vendo tibi rem, vel dono, & retineo pro me vsumfru. videor rem tradere. Vinianus.
g *Stipulatus.* scilicet donatarius rem sibi tradi, cum perfecta est donatio. vel ergo stipulatione, vel traditione vera, vel hac ficta perficiebatur, aliàs poterat reuocari: & hoc olim. hodie etiam pacto nudo perficitur: vt hic, & infra. e. l. si quis argentum. §. sed si quidem. Alij vt Azo dicunt, stipulatur, scilicet vsumfructum sibi dari, vel retinere licere. quod non placet.
h *Credatur.* an ergo hoc casu dominium sine possessione transit? Respon. non. statim enim quòd voluit esse fructuarius, voluit alium possidere ciuiliter, & sic possessorem fecit[a] cum suo ministerio: vt. ff. de acqui. pos. l. quod meo. & de rei vindi. l. quædam. & sic per consequentiam transfert dominium.
i *Tradere.* scilicet rem.

*IN extraneos.* ]CASVS. Si ĩ extraneũ sit facta donatio: licet insinuata non fuerit, valet, si quidẽ quod gestũ est ꝑbari possit.

*Latio.*
† *Hæc verba ponit glossa in ca. veniens. 2. sic inde valeat, si excessit nomen. extra de testa.*
† *Idem tenetur Bitur. de donatio. §. 2. Cõtius. Sumpta est hæc lex ex Cod. Th. lib. 8. tit. 12. Familiaris inimicus est peior ea quæ pestis.*
a *Concord. gl. sup. vers. pensionẽ. in ca. cum venissent. de restit. spo.*



BIU Cujas

Dat. II. Id. Mart. Honorio. A. XI. & Cõstantio Cæs. II. Coss.

*Etiam in personas extraneas & ignotas valet collata donatio. Baldus.*

XXIX. Impp. THEODOD. & VALENTI. AA. Hierio præfecto prætorio.

IN extraneos[a], & sæpe ignotos[b], donationẽ collatã valere receptũ est: & si sine scripto donatum quid fuerit, adhibitis aliis idoneis documẽtis, hoc qđ geritur, cõprobaẽ. Dat. XI. Kal. Maij, Felice & Tauro Coss.

*Donationes factæ in vrbe, debent insinuari apud magistrum census. Sed donationes quæ fiunt in prouinciis, debent insinuari apud præsides, defensores, vel magistratus municipales eorum municipiorũ vbi fiunt: & ibi insinuatæ, effectum suum extendunt vbicunque locorum. Baldus.*

XXX. Imperator LEO A. Constantino præfecto prætorio.

IN hac sacratissima vrbe[c] cõscriptæ donationes vbicunq; positarum rerũ, apud magistrũ cẽsus[d] insinuẽtur. In aliis verò ciuitatib⁹, siue absens siue præsens rector ꝓuinciæ sit, siue eadẽ ciuitas habeat magistrat⁹, siue nõ habeat[e], & defensor tãtũmodo sit: donator habeat liberam facultatẽ donationes rerum suarum vbicũq; positarũ, siue apud moderatorẽ cuiuslibet ꝓuĩcię, siue apud magistratus, siue apud defensorẽ cuiuscunq; ciuitatis prout maluerit publicare[f]: ℣ Atq; vt ipsa donatio sita est in volũtate donãtis, ita ei liceat donationẽ suã apud quẽcunq; ex memoratis voluerit[g] intimare: & hæ donationes quæ in diuersis ꝓuinciis & ciuitatibus apud quẽlibet ex prędictis fuerint publicatæ, obtineant inconcussam ac ꝑpetuam firmitatem. Dat. V. Non. Mart. Constãtinopo. Patricio & Richomere Coss.

*In ĩsinuatione donationis sufficiũt acta, licet non sint aliis testibus roborata. Si autem donatio non insinuatur, requiruntur testes subscripti, vel cum partis subscriptione. h. d. secundum intellectum glo. Baldus. Vel sic: In actis iudicialibus non sunt necessarii testes. hoc dicit. Bartolus. Vel sic: In donatione quæ fit apud acta, non oportet testes adhiberi: & donatio facta extra acta, in scripturam sine testibus redacta, subscriptionẽ donatoris requirit: etiam si à tabellione scripta fuerit. hoc dicit secũdũ Sal.*

XXXI. Imperator ZENO. A. Sebastiano præfecto prætorio.

IN donationib⁹ quæ actis insinuantur, [h] non esse necessariũ iudicamus vicinos vel alios testes adhibere. [i] Nã. superfluũ est priuatum testimonium, cum publica monumenta sufficiant. Verũ & illas donationes quas gestis non est necessarium alligari, [k] si fortè ꝑ tabellionẽ vel alium scribantur, [l] & sine testiũ subnotatione [m] valere prẽcipimus: ita tamen, si ipse donator vel alius[n] voluntatẽ eius secundum solitam obseruationẽ subscripserit: donationibus quę sine scriptis conficiuntur, suam firmitatẽ habẽtibus secundum constitutionem[o] Theodosij & Valentiniani ad Hierium præfectum prætorio promulgatã. Dat. Kalendis Mart. Constãtinop. Ello. V. C. Cos.

*Insinuatio facta coram iudice incompetenti, non valet: nec acta, nec testimonia præbita super ipsa. Baldus.*

XXXII. Impe. ANASTA. A. Euphemio præfecto prætorio.

SEcundum diui Leonis constitutionẽ[p] donatiões apud virum clarissimum magistrum cẽsus tantummodo insinuari† præcipimus: huiusmodi forma in illis instrumẽtis obseruanda, quæ in hac regia vrbe confecta seu celebrata fuerint: [q] nec cõcedi quenquam[r] vel apud defensores seu magistratus aliarũ ciuitatum, vel in aliis quibuscũq; locis prẽter memoratum iudicium insinuare: sciẽtibus tam his qui ad huiuscemodi ĩsinuationem peruenerint, quàm his qui eam susceperint, necnõ tabellionibus quicunq; testimonium suum[s] non in competenti (vt dictum est) loco vel iudicio præbuerint, vicenarum librarum auri multa & alia grauissima indignatione se esse feriendos. S. Dat. Prid. Kalendas Maij, Paulo. V. C. Cos.

*Mortuo procuratore facto in rem suam re integra, non finitur mandatum, sed trãsit ius ad hæredes: & talis procurator in rem suam, etiam ante litem contestatam facit alium procuratorem. Baldus.*

XXXIII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

a *In extraneos.* hæc est Theodosij, & facit mentionem de ea infra. e. l. in donationibus. Accursius.

b *Ignotos.* aliud in consanguineis, secũdũ P. vt. ĩ. e. l. data. qđ nõ placet: vt dixi ibi. & facit supra de fide instru. l. non idcirco.

*IN hac.* ]C *ASVS.* Donationes quæ excedunt legitimam summam, debent insinuari in ciuitate coram magistro census: in prouinciis coram rectore, vel ipso absente corã defensore ciuitatis: & facta donatio quarũcũque rerum vbicũq; sitarum, valebit. Viuia.

c *Vrbe.* Constãtinopolitana. & facit supra e. l. data. in fi.

d *Cẽsus.* vt. ĩ. de testamentis. l. consulta.

e *Siue non habeat.* scilicet alium quàm defensorem. nã eum habet, vt subiicit.

f *Publicare.* etiã præsente ĩ ea ciuitate prẽside: vt supra dixit. Et sic nota minorem iudicẽ non debere amittere iurisdictionẽ suã, licet maior iudex sit prẽsens. Sed contra. ar. sunt. ff. de offi. proconsul. l. meminisse. & de dam. infec. l. iij. §. si vicinum. &. l. fi. & de in ius voc. l. quique. & de iniur. l. sed si vnius. §. filiofamilias. & de re iudi. l. contra pupillũ. §. is qui. & in decr. xcv. dist. c. presbyter præsente. & facit ad. l. istã in authenti. de defen. ciui. §. nulla. col. iij. & infra eodem. l. in donationib⁹. & supra de offi. iuridi. Alexandrię. l. j. Accursius.

*Iudex minor propter præsentiam maioris suã iurisdictionẽ nõ pdit.*

g *Voluerit.* sic. ff. de iure dot. l. plerunq;. in fi.

*IN donationib⁹.* ]C *ASVS.* In donatione facienda, quæ fit vltra legitimam summã, interueniẽte insinuatione non sunt testes necessarij: cum in publico, hoc est in iudicis præsentia facta fuerit. Si vero fit citra legitimam summam, si quod actum est non debeat insinuari, sufficit præsentia solius tabellionis, si donator subscripserit. & hoc in secunda. donatiões vero quę sine scriptis fiunt, suam obtineant firmitatem. & hoc in tertia. Viuianus.

h *Insinuantur.* vt supra. l. proxima.

i *Adhibere.* scilicet rogatos: adesse tamẽ debẽt. sic & supra qui potio. ĩ pigno. ha. l. scripturas. Vel dic, nullo modo aliqui vocentur, nec etiam subscribantur: cum verisimile est quòd semper sit ibi multitudo hominum: vt arg. supra de testa. l. omnium. sic argu. supra quando libel. princip. l. j. Et dic quòd hic fiebat insinuatio: quia excedebat summam legitimam: idem si erat infra, sed tamen sponte fiebat: vt subiicit, verum &c.

*Donationis insinuatio*

*poteſt fieri apud acta sine teſtib⁹.*

k *Alligari.* quia non sunt vltra legitimam summam.

l *Scribantur.* aliàs subscribantur: quia hoc fuit actum, vt inde fieret scriptura: aliter frustra exigeretur subscriptio: vt subiicit.

m *Subnotatione.* nota ergo tabellioni sine testibus credi: quod speciale dicunt quidam in instrumento donationis. & pro hoc in authenti. de fide instrumen. §. si vero neque. colla. vj. & infra ad legem Corne. de fal. l. si quis decurio. & in authen. de hæredi. & Fal. §. si vero. colla. j. in eo quod dicit, tabulariis solis quantum ad hoc &c. & sic videtur ei soli credi quantum ad alia. Tu dic hic, subnotatione, id est subscriptione ab eis facta: tabellio tamen eorum nomina subscribere debet: vt in authenti. de fide instr. §. sed instrumẽta. colla. vj. & quod dicit credi tabellioni soli: verum est in testificando quòd ipse fecerit, & quòd sit vera. non in solẽnitate scripturę: vt. d. l. si quis decurio. & dicta authen. de fide instr. §. si vero neque. & in alio de hęre. & Fal. nõ sequitur, non credo in hoc: ergo in alio credo. sicut & cũ dicitur in testamento, reprobatum est in ea re domesticũ testimonium: vt insti. de testa. §. in testibus. nõ tamen in aliis approbatur: vt supra de testi. l. etiam.

*Tabellioni an creditur sine testibus.*

†*De materia ĩsinuationis vide Ange. & alios. §. & cum retro. de donat. instit.*

n *Alius.* vt supra eodem. l. vice. &. l. donatio. in fin. & supra de fide instru. l. contract⁹. nã & hic, vt dixi, actũ fuit vt scriptura fieret.

o *Constitutionem.* quã habes supra eodem. l. in extraneos.

*SEcundum.* ]C *ASVS.* Donationes factæ in ciuitate Constantinopoli, non nisi coram magistro cẽsus habebuntur ratæ. Si vero corã alio magistratu insinuentur: tam donator quàm talis ĩ. xx. libras auri mulctabitur.

p *Constitutionem.* quã habes supra eodem. l. in hac.

q *Fuerint.* id est celebrari consueuerint.

r *Quenquam.* Constantinopolitanum.

s *Testimonium suum.* sic ergo tabellio est vnus de testibus suis.

quod

BIU Cujas

quod dixi.ſ.qui teſta.face.poſſ.l.hac conſultiſsima.Accurſius.

*Llam.*]*CASVS.* Si olim titulo donationis alicui ceſſa eſſet actio, eam ad hæredes non tranſmittebat, niſi lis cum defuncto eſſet conteſtata: vel niſi eſſet impetratum priuilegium vt ad hæredes tranſmitteretur. Item nec poterat conſtituere procuratorem, niſi ceſſa eſſet actio ad eã exercendã.hodie tranſmitti poteſt, & procurator conſtitui.

a *Meruiſſent.* ſcilicet vt liceret eis tranſmittere:licet lis conteſtata non eſſet.

b *Trãsferri volumus.* Sic ergo mortuo procuratore facto in rem ſuam, re integra nõ finitur mandatum. Sed contra inſti.man.§. itẽ ſi adhuc.ſed ibi in ſimplici. Item contra ſupra de act. & obli.l. ſi quidem. Solu.vt ibi.

c *Petita ſit.* à principe.& facit ſupra quando li.prin.l.j.

d *Petita ſit.* ſed contra ſupra de procura. l.quod quis. ſed ibi in ſimplici, qui non poteſt ante litem conteſtatam facere aliũ ꝓcuratorem.

e *Concedimus.* ſcilicet vt hæres eius cui donatum eſt, non tranſmittat:nec procuratorem conſtituat, niſi lite conteſtata, vel petito hoc à principe.& facit ſupra mã.l.ꝓ diuerſas.& ſecundũ hoc etiam hodie non trãſit ad hæredem hæredis. vel eſt ſenſus, vt non trahatur ad præterita, ꝓ hoc quod dicit, iam mortuis, quæ in præteritum ſonant.

*Ancim⁹.*]*CASVS.* Donatio vſque ad ccc. ſolidos ſine inſinuatione fieri poteſt: vltra non.hoc fallit in principe, qui priuilegio principali ſine inſinuatione poteſt donare: & in donatione in piis cauſis, quæ valet ſine iſinuatione vſque ad.cccc.ſolid.& in donatione facta à ſponſo ſponſæ minori vigintiquinque annis. Si vero donatio fiat in ſpecieb⁹: ita demũ valet ſine inſinuatione, ſi earum æſtimatio non excedat ſummam.ccc. ſolidorum. Si vero excedat, puta quia res valeant ſeptingentos: ille penes quem remanet maior pars, offerat donatario.ccc.& retinebit omnes res.ſi hoc donator non faciat, conuertitur electio ad donatariũ:qui ſi offerat.cccc.habebit totam rem.& omnia iſta fiant, ne ſi ſtent in quæſtione, aliqua inter eos poſsit oriri contentio.Si vero diuerſis temporibus quis ccc.alicui dederit, ita vt quælibet ſumma per ſe ſubſiſtat intra legitimam, ſed coadunata excedat: an debeat inſinuatio fieri? Dicitur quòd non: quia plures intelliguntur donationes, non vna. Si vero ſtipulatus fuero omni anno aliquam quantitatem, quæ non excedat legitimam ſummam: an intelligantur plures donationes, vt ſic non ſit neceſſaria inſinuatio? apud veteres erat dubitatum.imperator diſtinguit: aut ſtipulatus ſum mihi dari dum viuo, aut dum donator viuit: & tunc ſi excedit legitimam ſummam, nec eſt neceſſaria inſinuatio.aut eſt ſic actũ, vt ſtipulatio tranſeat ad hæredes: & ſic, ꝓmittis mihi & hæredi meo per te & hæredem tuum? & tunc nõ eſt vna donatio: & indiget inſinuatione.

ILlam ſubtilẽ obſeruationem amputamus, ꝓ quã donationis titulo ceſsiones actionũ accipiẽtes,non aliter ſuis eas trãſmittere hęredib⁹ poterãt,niſi litẽ ex his cõteſtati eſſent, vel ius cõteſtationis diuino reſcripto meruiſſent.[a] Nã ſicut vẽditionis titulo ceſſas actiones etiam ante litis conteſtationẽ ad hæredes trãſmitti ꝓmittitur, ſimili modo & donatas ad eos trãſferri volum⁹[b]:licet nulla cõteſtatio vel facta vel petita ſit.[c] Quod & in ꝓcuratore conſtituẽdo ad mouẽdas eaſdẽ ceſſas actiones ſimiliter obſeruãdum erit,vt minimè quis impediatur ꝓcuratorẽ ceſſarũ ſibi ſuꝑ donatione actionũ dare,licet nulla litis cõteſtatio facta vel petita ſit.[d] Quæ in his tãtũmodo ꝑſonis locũ habere cẽſem⁹, quę ſuſceptis per donationẽ ceſsionib⁹ adhuc ſuꝑeſſe noſcũtur.nã iam mortuis huiuſcemodi ꝑſonis,vetera iura ſuꝑ hiſdẽ ceſsionib⁹ poſita ſeruari cõcedim⁹.[e] Dat. Kalẽ. Iun. Conſtantinop. Iuſtiniano.A.PP.II.Cos.

*Olim donationes non valebant vltra ducentos aureos ſine inſinuatione: hodie valent vſque ad trecentos.ſunt tamen quidam caſus in quibus valent vſque ad quingentos.hoc dicit prima pars huius legis vſque ibi, ſin autem non in auro.& hæc vera ſunt, quando donatio conſiſtit in quantitate numerali, ſiue diſcreta: ſed quando conſiſtit in alia re, quæ debebat æſtimari: tunc ad æſtimationem eſt veniendum. Et ſi pro parte valebat donatio, pro parte non: ſtatuit quis modus ſit in donatione tenendus.& hoc facit vſque ad.§. Si quis autem per diuerſa tempora. Baldus. Vel ſic: Donatio ſimplex valet hodie vſque ad trecentos aureos non inſinuata: & excedens, non valet abinde ſupra: niſi ſit donatio imperialis, quæ non inſinuata valet cuiuſcunque quantitatis: & niſi in piam cauſam ſit facta, quæ vſque ad quingentos aureos valet non inſinuata: vel niſi ſit donatio ante nuptias mulieri facta minori, quæ valet indiſtinctè: non ſi ſit facta ætate maiori: quia tunc valet non inſinuata vſque ad trecentos aureos: & non vltra.h.d.vſque ad.§.ne autem. Salycetus.*

XXXIIII. Idem A. Demoſtheni præfecto prætorio.

SAncimus omnẽ donationẽ, ſiue communem,[f] ſiue ante nuptias[g] factam, vſq; ad trecẽtos[h] ſolidos cumulatam,nõ indigere monumẽtis,ſed communẽ formam habere: vt non vſq; ad ducẽtorũ[i] ſolidorum ſummam teneat: ſed in huiuſmodi obſeruatione ſimiles ſint tam communes quàm ante nuptias donationes. Si quid autẽ ſupra legitimam definitionẽ fuerit donatum,hoc quod ſuperfluum[k] eſt,tãtummodo nõ valere: reliquam vero quantitatẽ, quæ intra legis terminos conſtituta eſt,in ſuo robore perdurare, quaſi nullo penitus alio adiecto,ſed hoc pro non ſcripto vel non intellecto eſſe credat:[l] Exceptis donationib⁹ tam imperialib⁹, quàm his quæ ĩ cauſas piiſsimas ꝓcedũt: quarũ imperiales quidẽ donatiões meritò indignari ſub obſeruatione monumẽtorũ fieri, tam à retro principib⁹, quàm à nobis ſancitum eſt, ſed firmam habere propriam maieſtatem[m].

IN AVTHEN. VT non fiant pign.§.ij.aliàs.§. illud quoq;.colla.v.conſtitutione.v.

ITem & à priuatis in principẽ etiam ceſſantibus actis fit donatio.

*Finis authenticæ.*

*Sequitur textus.l.Codicis.*

Alias verò quæ ad pietatem reſpiciũt,vſq; ad quingẽtorũ[n] ſolidorum ſummã, & ſine monumẽtis eſſe validas cẽſemus. His inſuper ante nuptias donationibus, quæ in adultas minores ſui iuris conſtitutas cuiuſcunq; ſummæ ꝓcedunt,ſecundum veterum legum ſcita, etiã niſi[o] actis interueniẽtibus corroboratæ ſunt, ſuam retinenti-

f *Siue communem.* ſcilicet ſimplicem,quę in omnes fieri poteſt.

g *Ante nuptias.* ſic dicta, quia tantum ante matrimonium fiebat: ſed hodie propter nuptias vocatur, cum fiat & poſt: vt ſupra de donat.ante nup.l.fin.§. j. & debebat iſinuari: vt hic, & ſupra de dona. ante nup.l.fin.§. ſimili modo. hodie cõtra: vt ſtatí dices. Et dic maiori fœminæ: vt non cõtradicat infra.§. his inſuper. Accurſius.

h *Trecentos.* vt ſupra de ſacroſan. eccl.l. illud.& inſti. eodem.§. aliæ. Sed hodie valent vſque ad quingentos ſine iſinuatione: vt infra.l.pe.in fin. Item in donatione ꝓpter nuptias hoc plus eſt, quia ſine inſinuatione fiunt, nisi in caſu: vt ſupra de dona.ante nup.l. fin.§. fina.& in authenti.eò decurſum.

*Donatio in quingentos aureos ſine inſinuatione valet vſque ad die valet ſine inſinuatione fiunt, ne.*

i *Ducentorum.* ſcilicet tantum, ſicut olim.

k *Superfluum.* inutilis ergo adiectio vitiatur, & non vitiat: vt.ff. de iure dot.l.ſiue generalis.§.j.&.ff.de vſuris.l. placuit.&.l. pecuniæ.i prin. Accurſius.

l *Credatur.* vt.ff.de excep.do.l.pure.§.ſi donaui.

m *Propriam maieſtatem.* vt ſcilicet valeant quantæcumque ſint,ſine iſinuatione: vt hic, & ſupra de quadrien. preſcrip.l.fi.§.fi.& eõtra ſi priuatus donet principi, idem eſt: & hoc dicit authenti.quę eſt hic, Item & à priuatis &c.quę eſt ex titulo, vt non fiant pig. pro aliis.§.fin.colla.v.

n *Ad quingentorum.* quod hodie eſt ius commune per.l.penul.infra eodem.Vnde dixerunt quidam ex ingenio ſuo,quòd hodie licet donare in pias cauſas ſine inſinuatione etiam vſque ad octingentos ſolidos:vt addantur.ccc.vt olim. Alij dixerunt in immenſum cauſa pietatis poſſe donari: vt in authenti.de non alie.§. ſinimus. colla.ij. Sed ibi de imperiali donatione dicit.donationes autem in captiuorum redemptionem, in immenſum fiunt, etiam ſine ſcriptura: vt infra.c.l.pen.in princip.

*Donatio in pias cauſas, an ſine inſinuatione poſsit immenſa fieri.*

o *Niſi.* id eſt ſi non.nam valet ſine inſinuatione facta donatio propter nuptias minori fœminæ: vt hic, & ſupra de donat.ante nup.l.

BIU Cujas

nup.l.minoribus.quod hodie est ius generale, vt dixi per auth. eò decursum &c. in e.ti.

a *Non in auro.* idem in Boñ.& qualibet alia moneta,cum res p eam æstimentur : vt.ff.de fideiuss.l.si ita fideiussorem. si ergo sit aurum vt species,erit idem quod in alia specie: vt.ff.de lega.j.l. plane.j.§.ij.

b *Communione.* quæ inducitur ex eo quòd pars quæ est vltra legitimum modum, remanet penes donantem: alia transit in donatarium : sicque efficitur communis.

c *Contentio.* quam solet excitare cõmunio: vt.ff.de leg.ij.l.cũ pater.§. dulcissimis.Io.

d *Amplioré.* Nota p ratione maioris partis quis maiorem consequitur potestaté.sic. ff. de pact.l. maioré.&.ff. de statu homi.l.quæritur hermaphroditum. &.ï.de metatis.l.ij.lib. xij.& de his qui se de. l.j.lib.x.& arg.quando & quib.quarta pars. l. ij.in prin.lib.x.Sed q̃d si æquales habeãt portiones: vt quia res valet sexcentos aureos? Dic, forte occupantis meliorem esse conditionem: licet quidã dicant neutrum eligere. p prima opinione facit.ff.de pecul.l. si vero.& est hoc speciale, vt in re communi sic fiat,aliàs contra: vt.ff. communi diuid.l. Sabinus.& supra cõmuni diui.l.pe.

*Potestatem maioré quis consequitur ratione maioris partis.*

*†Concor. c. pastoralis. cũ glo. sup verb. pluri. de rescrip.*

e *Qui minorem.* Nota quòd cum is est in mora, qui habet electioné:transfertur electio ĩ aduersariũ.sic.ff. de leg.j.l.cũ quidã ita. in fi.& de solu.l.j.& est arg.p R. in legato relicto in genere. Arg. contra.ff.de op.lega.l. mãcipiorũ. Accursius.

*Electio per moram transfertur.*

f *Reuocétur.* quod esse non debet: vt arg.ff. de re.du.l.quoties.ij.

g *Intelligantur.*ï.p.xi. §.si quis.contra. Solu. hic pluribus temporibus liberalitatem suam pluries dãdo exercuit: ibi semel tantum, licet solutionem per diuersitatem temporum facere voluerit. Item ad id quòd non coniunguntur, facit.ff. de iurisdi.om.iudi.l. si idé. &.ï.qui numer. tu.l.j. in fi.Sed arg.contra.ff. de appel.l.si quis separatim.§.j.Item & nota arg.p aliud esset ĩ legatis.si enim relicta singularia vltra dodrãté plura ĩtelligerétur:nõ detraheret Falcidia de his quę primo relicta dodranté non excedũt:sed de post relictis, quod est falsum.

bus firmitatẽ.¶Sinautẽ non in auro[a] res donationis fuerint datæ,sed p res mobiles,vel immobiles, vel se mouẽtes: quantitatẽ earum æstimari : & si quidem vsque ad legitimam solidorum summam erigatur,validam eam esse,& sine monumẽtis conseruari. Sinautem amplioris summæ inueniatur,& minimè actis comprobata est,superfluum tãtum vacuari.

*Si ratione donationis incidatur in communionem, quia pars pro indiuiso est donata, datur facultas maiorem partem habenti, offerendi æstimationem partis suæ consocio : quo non offerente, fieri debet diuisio, si commodè fieri potest : aliàs minorem partem habens, offerre potest maiorem partem habenti.hoc dicit. Salycetus.*

Ne autẽ communione[b] inducta,donatori, & ei qui liberalitatẽ suscepit, aliqua oriatur contẽtio[c]: electionẽ damus ei qui amplioré[d] summam† in re donata habuerit,reliquam æstimationis quantitatẽ offerre ei qui minoré[e] causam habuit, & totũ possidere.Sinautẽ hoc minime facere maluerit,tũc omnimodo res diuidi secũdũ quãtitatẽ vtriq; parti competẽtẽ, si res diuidi sine suo periculo possibilis est.Sinautẽ in huiusmodi casibus,in quibus partitio vtiliter celebrari minime potest, amplioris summę dominus noluerit offerre æstimationẽ:tunc licebit etiã ei qui minoris summę habet potestatẽ,offerre precium,& totum sibi vindicare.

*Hoc quod sequitur, est etiam valde notabile. Diuersitas temporum pluralitatem donationũ inducit.& ideo quot sunt summæ, tot donationes : & non fit cumulatio. hoc dicit vsque ad.§. Si quis autem talem. Bald.Vel sic:Si plures res diuersis tẽporibus donãtur,plures donationes ĩtelligũtur. Bal.*

Si quis autẽ per diuersa tẽpora in eandẽ personam multas faciat liberalitates, quarum singulæ quidẽ legitimam quantitatem non excedunt,in vnum autem compositæ, & prædicto modo exaggeratæ, redundare videtur,& maioris esse quantitatis: non videatur eas oportere in vnũ coadunare,& introducere modos p quos non valeant, & in irritum reuocétur[f]: sed econtrario & plures intelligantur[g],& singulæ secundũ sui naturã obtineant, & monumẽtorũ obseruatione nõ indigeãt. Cũ enim à veteribus super hac re variatũ est, aliis multas, aliis vnam esse definientibus : nobis causa placuit humanior, vt & multæ intelligantur, & omnes validæ: & hi qui liberalitates accipiunt, sciant veros non falsos suos esse donatores.

*Donatio facta ad vitam donatoris & donatarii de certa annua quantitate non excedente legitimam summam, non indiget insinuatione: secus si ex vtraque parte, vel ex altera hæredis fiat mentio. & nõ reperitur alibi. Bal.Vel sic: In stipulatiõe annua requiritur insinuatio, si sit facta mẽtio hæredis donãtis vel donatarii.& fortius si vtriusque.aliàs nõ est necessaria.Salycetus.*

Si quis autẽ talem receperit donationem, in qua stipulatus fuerit annuã quandã sibi præstari quantitatẽ[h] tantæ summæ, quæ non excedit legitimũ donationis modũ:variabatur,vtrũ eum ex particulari donatione multas fecisse donationes existimãdũ sit, & eas actis non indigere:an ex totius stipulationis fundamẽto,& fonte eius ex quo annuæ donationes profluxerũt, & vnã esse eã donationẽ putandũ,& ꝑculdubio monumẽtorũ obseruatione vallãdã, quod veteres quidẽ satis abũdéq; variauerũt.Nos autẽ omnia certa diuisione cõcludim', vt si huiusmodi quidẽ fuerit donatio, vt intra vitã personarum stetur,vel dantis[i], vel accipiẽtis, & multæ intelligantur[k] donationes: & liberæ à monumẽtorũ obseruatione. Incert' etenim fortunæ[l] exitus hoc nobis suggessit: vt possibile sit[m] vni' anni tantummodo, vel breuioris,vel etiam amplioris temporis metas[n] superuiuere[o] vel donatorẽ, vel eum qui donationem accepit, & ex hoc inueniri etiam totam summam donationis non excedere legitimam quantitatem.¶Sinautem etiam hæredũ[p] ex vtraque parte fuerit mentio, vel adiiciatur tempus vitæ[q] vel donatoris, vel eius qui donationẽ accepit:tũc tantum,& ex altera vitæ hominis:& tunc intelligitur vna donatio. Item similiter est contra supra proxi.§.Sol.vt ibi diximus.

*Densioribus.*

h *Præstari quantitatem.* puta centum aureos. Accursius.

i *Vel dãtis.*tãtũ dãtis,vel accipiẽtis tãtũ,vel vtriusq; alternatiue. sed.ï.p.xi.fuit expressum de dãte tantum, vel accipiente tantum.

k *Multæ intelligantur.* ad hoc vt non insinuentur: vere tamẽ vna est stipulatio:vt.ff.de donatio.causa mor.l.senatus.§.fi.& de verbo.obli.l.si Stichũ.§.j. quæ sunt contra. vt semel in principio inspiciatur conditio stipulatoris , vt sibi vel alij quærat : vt.ff.de verb. obli.l. si filius.nec obstat prædictis in eo.tit. l. pluribus. vbi plures dicit esse stipulationes: quia ibi per alia verba facta fuit, scilicet annua &c. Vel recitat ibi quandam opinionem, quæ non est vera. legata autem annua cõstat esse plura: vt.ff.de an.leg.l.cum in annos. &.d.l.senatus.

l *Fortunæ.* Nota p ratione incertitudinis statuit valere. sic supra de vsur.l.si ea lege.&.l. oleo.

m *Possibile sit.* similis ratio.ï.de vsufru.l. ambiguitatem.§.cũ enim. inspicitur ergo quod potest contingere: vt hic,&.ff.de iurisdi.omn. iudic.l. si idem.§. fi.& de lega.j.l.cũ res.§. fi. & de statulib.l. ij.§. fi.

n *Metas.*subaudi,per. Azo.

o *Superuiuere.*aliàs superuiure: & aliàs supuenire,id est supereſſe. subaudi, tantum p alter decessit.

p *Hæredũ.*scilicet indefinite. Sed quid si de primo tãtum dixerũt? Respon.idem:quia eadem esset ratio ꝑmissionis in secũdo & vlteriori.Sed licet nõ valeat in infinitũ, an valeat vsque ad legitimũ modum ? Respon. sic, puta centũ singulis annis.sicque elapso triẽnio non valebit vltra, & per tempora fiet solutio, non statim ab initio.

q *Tẽpus vitæ.*hoc videtur cõtra.esse ei qđ proxime dixit ibi, nos autem &c.Sed dic,hic certum tẽpus, scilicet centum annis: vt.ï. de sacrosan.eccle.l. fi. ibi incertum. Vel distingue,an ex vtraque parte sit personalis,scilicet dantis & accipientis: & tunc intelligantur plures donationes. An ex altera personalis, & ex altera realis: quia fuit facta mentio hæredis ex altera parte

BIU Cujas

a *Densioribus.* id est spissioribus.

*Si quis.*] CASVS. Si promisi alicui argentū: illud in massa soluendo, vel in vasis, liberor. Si promisi reditum annuū, teneor dare prædium tanti reditus. Si promisi tibi. v. seruos: nō optimos, nō viliores, sed mediocres dare debeo. si nō habeo seruos: teneor dare æstimationem, scilicet. xv. solid. pro vnoquoque seruo. Item si non habeo prædiū, dabo æstimationē in. xv. annos. Idem est de argento. & in omnibus his casibus si donatio subsistat intra legitimū modum, non erit insinuatio: aliter superfluū euanescat. & hoc in prima. Si vero quis omnia bona sua, vel duas partes, vel tertiā, vel quartam, & sic deinceps donat: valebit donatio si querelæ inoff. locus nō sit: & si necessaria fuerit insinuatio, puta quia excedat summā, interponatur: si intra subsistat, non, sed quod iam statutum est. Sinautem donator in casib[9] prædictis vsumfr. retinuerit in re: intelligatur facta traditio. si vero de vsufructus retentione nihil dixerit, siue intercesserit stipulatio, siue non: si aget condic. ex lege, cōpelletur donator rem tradere. & licet ab initio in potete sua erat non donare: tamen ex quo donauit, necesse habebit tradere, & maxime cum in pias causas facta sit donatio. aliquando non solū pro motu iudicis extra ordinem punietur, sed cœlestes pœnas expectabit: nec solum ipse ad tradendum compelletur, sed & hęres eius.

b *Pondus.* aliàs nō valet: vt. ff. de iure dot. l. cum post. §. gener. Itē in pondere ideo dicit, quia si in specie, nō posset fieri solutio in æstimatione: qđ statim dicet: vt. ff. de auro & argento lega. l. j. §. fi. in fi.

ei quasi perpetuata donatione, & continuatione eius magnam & opulētiorem eam efficiente: & vna intelligatur donatio, & quasi densioribus [a] donationibus cumulata, excedere legitimum modum, & omnimodo acta deposcere, & aliter minime conualescere. Recitata septimò in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kalend. Nouemb. Decio. V. C. Cos.

*Pro materia potest solui materiatum, & econuerso. hoc primo. Pro reditibus solui prædium ad percipiendum reditum. hoc secundo. Quod indeterminatè promittitur, nec pessimū solui potest, nec optimum solui debet, sed mediocre. hoc tertio. Qui promittit in dando seruos quos in patrimonio non habet: vel reditus, cum non habeat possessiones tot reditus afferentes: tenetur soluere iuxta æstimationem hic designatam. hoc dicit vsque ad §. Sed si quis vniuersitatis. Baldus. Vel sic: Qui causa donationis promisit certum pondus argenti, potest illud dare in massa, vel scyphis iusto precio æstimandis. Salycetus.*

XXXV. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quis argentum donauerit, certúmque pondus [b] nominauerit, non autem aliàs vel generaliter [c] vel specialiter expresserit: necessitatem ei imponimus omnimodo præfatum pondus argenti dare, siue in vasis quibus voluerit, non tamen peioribus æstimatione [d] massæ: siue in ipsa æstimatione, quæ pro massa rudi in illis locis frequentata est.

*Donans certum annuum reditum ex possessionibus suis, necesse habet dare fundos mediocres eiusdem reditus. hoc dicit. Salyc. & notabiliter.*

Si vero reditum certum ex possessionibus donauerit, non tamen nomina possessionum sed si vellet debitor dare monetam alterius materiæ quæ non esset eiusdem ligæ, de iure posset creditor refutare: quia aliud pro alio solui non potest. de quo vide latius per eundem Bart. ibidem. Vide etiam circa hanc materiam Abb. in. c. quanto. in fin. extra de iureiuran.

edixerit: necesse habere de sua substātia fundos tradere, [e] tantum reditum [f] inferre valentes, quantum in donatione posuerit: in talibus tamen agris qui nec omnibus quos habet in possessione, anteponuntur: nec deteriores omnibus sunt, sed status mediocris [g] inueniuntur.

*Donator certi numeri seruorum, tenetur ad mediocres, non ad meliores: nec potest dare proteruos. Salycetus.*

Similíque modo si quis certum numerum seruorum donauerit, nō tamen & hic nominatim seruos inscripserit: & hic mediocris figuræ † seruos tradere, & neque tales quos non habere magis quàm habere ꝓdest: nec iterum eos qui omnē seruorum familiam donatoris antecellunt, sed & hic [h] mediocritas spectetur.

*Si donator non habet argentum, vel annuum reditum, seu numerum seruorum quē donauit: ad eius æstimationem hic taxatam recurritur: & si æstimatio non excedit legitimam summam, non indiget insinuatione: aliàs sic. Salycetus.*

Sin autem donator neque argentum neque seruos habens, [i] vel non tantum [k] quantum donauit, fecerit eorum donationē: æstimationem in his celebrari pro eo quod deest: ita tamen, vt argenti quidem (secundū quod prædiximus) æstimatio detur: in seruis autem non amplius [l] nec minus quindecim solidis [m] quātitas pro singulis detur. In reditibus autem in quindecim annos æstimationem præstet. [n] Sed in his omnibus, si quidē intra legitimam summā donatio fiat, nulla monumenta requirātur. Sinautē amplioris summæ,

e *Fundos tradere.* sed quomodo compellitur aliud soluere: & donatarius quomodo recipere tenetur? Respon. Quidam dicunt quòd dantur ei in pignore, argu. ff. de ali. leg. l. Lucius. Sed ibi testator sic voluerat quòd darentur alimentario. Alij dicunt quòd hic promisit dare possessiones tantum reditum inferre valentes: licet litera videatur dicere reditum. quod non placet: quia contra literam esset. Tu dic ideo hoc esse, quia placuit principi: & ei placuit fauore exercentis liberalitatem, contra communia iura: quia aliud pro alio inuito creditore reddi non potest &c. vt. ff. si certum petā. l. ij. §. mutui. in fin. §. & supra de solu. l. eum. quod ergo subiicit, tantum reditum &c. probat donatarium ius habere in eis ad instar fructuarij: vt. ff. de vsufruct. l. hactenus. & alimentarij: vt. ff. de alimen. lega. l. ij. vt faciat coli, & fructus percipiat tot quot sufficiunt singulis annis ad donationem, deducta omni expensa: quia aliàs non dicitur fructus: vt. ff. de peti. hæred. l. si à patre. §. fin. & ff. solu. matri. l. fructus. Item hoc quando non nominauit certum sundum: vt dixi. aliàs ex eo darētur: vt. ff. de tritico leg. l. cum certus.

† *Contra. t. literas. cum glo. super verbo, in literam. cum. def. prælegere.*

*Creditore inuito aliud. g. alio red. di nō potest.*

f *Reditum.* puta decē corbes frumenti annis singulis. Accursius.

g *Mediocris.* vt & j. proxi. §. sic in legato: vt. ff. de lega. j. l. legato

c *Vel generaliter.* vt Anglicanum: specialiter, vt hoc.

*Pecunia potest solui illi cui debetur aurū & argentum.*

d *Æstimatione.* Nota ergo quòd cui debetur aurum & argentum, potest solui pecunia: vt hic, &. ff. de auro & argento lega. l. j. §. fi. Sed contra. ff. de solu. l. Paulus respondit. j. vbi dicit non cōpelli creditorem in alia forma accipere solutionem. Sol. secundum quosdam speciale hic in fauorem exercentis liberalitatem: & sic est speciale fauore vltimæ voluntatis: vt in dicta. l. de auro & argento legato. Tu dic pecuniam posse solui pro massa: non tamen ære contaminatam: vt no. ff. si certum petatur. l. ij. §. mutui. Item an pecuniam vnam pro alia pecunia cogitur creditor accipere: vt Boń. pro imperialibus? hoc non videtur, per. d. l. Paulus. j. &. ff. si certum petatur. l. cum quid. nisi sic se habeat consuetudo, vt Bononiæ: pro quo est. d. l. cum quid. &. ff. de regu. iur. l. semper in stipulationibus. ADDIT IO. Aduertas quòd Barto. in dicta. l. Paulus. ponit hanc quæstionem, & dicit ibi quòd quando debitor vult soluere aliam pecuniam eiusdem ligæ siue bonitatis in materia, licet essent diuersæ formæ: idem videtur solui: & ideo creditor cogitur illam talem pecuniam recipere.

generaliter. idem in stipulatione: vt. ff. de verb. oblig. l. quicquid. Sed argu. contra. ff. man. l. si fideiussor sine.

h *Sed & hic.* non solum superiori. §.

i *Habens.* nec fundos.

k *Vel non tantum.* scilicet habens.

l *Non amplius.* id est non maior.

m *Quindecim solidis.* sic fit æstimatio. ś. de condi. inser. l. fi. aliàs aliter, vt supra communia de leg. l. fin. & supra de communi seruo manumisso. l. j. §. pe.

n *Præstet.* non statim, sed singulis annis. Vel dic, statim deducto interusurio medij temporis: vt. ff. solu. mat. l. si constante. §. quoties. Azo. quindecim autem anni ideo taxantur, quia tantum viuere præsumitur: & donatio fuit facta causa alimentorū, quam constat cum vita finiri: vt. ff. de transac. l. cum hi. §. constat. Vel quoad viueret donatarius, quæ etiam cum vita finitur: vt instit. de verbo. oblig. §. at si ita. aliàs non finiretur morte: vt. ff. de verbo. obliga. l. fi Stichum. §. j. Si tamen viuat plus hic, & plus dabitur. si minus, etiam minus præstabitur. & facit. ff. ad. l. Fal. l. hæreditarium.

BIU Cujas

ditarium. quæ est contra. Sed dic vt ibi.

a *Nostram legem.* vt.ſ. eod.l.ſancimus. Accur.

b *Beſis.* id est duarum partium: vt inſtit. de hæredi. inſtit.§.hæreditas.

c *Reclamauerit.* nam tunc non cogitur, niſi quatenus ceſſaret querela: de qua dicitur. ſ. de inof.dona.l.j.&.l.ij.

d *Legis noſtræ.* ſcilicet huius.

e *Quantũ donauit.* habita ratione ne egeat: vt.ff.de re iudica. l.inter eos. niſi in caſu cum donatio facta eſt in opus publicum: quo caſu in ſolidum tenetur donator: vt.ff.de pollici. l. ex pollicitatione. Vel dic hic nõ haberi rationẽ quia opifex erat: vt.ff.de libe. agno. l.ſi quis à liberis.§.ij.

f *Omnimodo.* ex hoc colligitur indiſtincte hoc caſu fieri inſinuationem. quod non placet: quia dicit, ſecũdum quod iam &c. vt.ſ. eo. l.ſancimus.

g *Intelligi.* vt .ſ. eod. l.quiſquis.

h *Expreſſerit.* de retentione vſusfructus.

i *Sin vero & hoc.* id eſt ſtipulatio eſt prætermiſſa.

k *Detinuerit.* & ſic nudo pacto facta fuit donatio. Accurſius.

l *Ex lege.* iſta pſenti.

m *Etiam tradere.* vt inſti. de do.§. perficiuntur. & argu. ſ. de dona. ante nup. l. cum veterũ. & hoc per condictionẽ ex hac lege, cum nõ ſit nomen actionis: vt .ff. de condic. ex lege. l.j.

n *In arbitrio.* ſic & .ſ. de ac. & ob. l. ſicut.

o *Legitimis.* allegans nudum eſſe pactum.

p *Obſeruanda.* vt vltra quingẽtos ſolidos demum inſinuetur: vt.ſ.e. l.ſancimus &c.

q *Legitimas.* extraordinarias.

r *Cœleſtes.* ex eo quòd in piam cauſam promiſſum nõ ſoluit: nam Vota ſunt reddenda. uete & reddite &c. vt &.ff.de pollicita.l.ij.

ſ *Caſibus.* idem & in † aliàs donauerit. omnibus donationib⁹.

t *Hæredibus.* ſic & .ſ. de dona.l.illam. Sed cõtra.ſ.de act. & oblig.l. ſi quidem. ſed ex his quæ ibi dixi, apparet ſolutio.

*Si quis.*] *CASVS.* Dedi vel promiſi aliquam quantitatẽ pecuniæ in redemptionem captiuorum: eam repetere volo: vel promiſſum ſoluere detrecto eo prætextu, quòd donatio non erat inſinuata: an ſim audiẽdus, quæritur? Et reſpond. quòd non. & ille qui pecuniam accepit, fideliter eam vt captiui redimantur, ſubminiſtrabit, & ob eam cauſam pecuniam eſſe impenſam iurabit. Si magiſter militum rem mobilem vel immobilẽ, vel de ſuo, vel de ſpoliis hoſtiũ dederit: ſiue in bello ſiue extra militibus det, etſi non fuerit inſinuata, vires habeat. Idem eſt ſi illi cuius eſt domus combuſta, detur pecunia in refectionem, vel promittatur: quia ſoluta non repetetur: promiſſa nõ ſoluta exigetur: nõ obſtante quòd inſinuata donatio non fuerit: ita vt accipiẽs in refectionem domus conuertat, & nõ in aliam cauſam. & ſi dubitetur an tantũ expenderit vel non, ſacramento accipientis declarabitur. Aliæ autem donationes omnes valebunt vſque ad quingẽtos ſolidos. Vlpianus.

u *Cuiuſcunque.* etiam excedentis ſummam.

x *Cautionis.* id eſt exactionis quæ fit ex cautione vel promiſſione.

y *Prima vice.* ſcilicet tempore promiſſionis. Accurſius.

z *Permiſis.* ſubaudi vel non permiſeris.

a *Sacramentum.* argumentum contra commiſſarios vt iurent. ſic & argu. ſ. de iure do. impe. l. fin. & de bo. auctorita. iudi. poſſ. l. fi. §. fin. Sed cauere non debent: vt .ff. ſi cui plus quàm per. l. Falcidiam. l. diuus. Accurſius.

*Cõmiſſarii iurare debent, nõ autem cauere.*

*Valet donatio vniuerſalis ſiue quotæ, ſiue totæ ſubſtantiæ: tamen requirit inſinuationem. hoc dicit vſque ad. §. ſinautẽ. Bal. Vel ſic: Donatio totius vel quotæ bonorum valet, & requirit inſinuationem, ſi excedit legitimum modum. Salycetus.*

Sed & ſi quis vniuerſitatis faciat donationem, ſiue beſis, [b] ſiue dimidiæ partis ſuæ ſubſtantiæ, ſiue tertiæ, ſiue quartæ, ſiue quantæcunque, vel etiam totius, ſi non de inofficioſis donationibus ratio in hoc reclamauerit, [c] coartari donatorẽ legis noſtræ [d] auctoritate tantum quantum donauit, [e] præſtare: obſeruatione & hic monumentorum (ſecundum quod iam ſanximus) omnimodo [f] requirenda.

*Si donator retinuit ſibi vſumfructum rerum donatarum, intelligitur illas tradidiſſe: & ſi nõ retinuit, cogitur illas tradere: etiã ſi nudo pacto promiſerit. quod obtinet etiã in donatione ad pias cauſas: & donationes tranſeunt ad hæredes actiuè & paſſiuè. hoc dicit ſecundum Salyc.*

Sed ſi quidem in omnibus ſupradictis caſibus vſusfructus fuerit à donatore retẽtus, & traditionem iure intelligi [g] fieri.

*Hic dicit imperator quòd licet donatio non ſit vallata ſtipulatione vel traditione, ſed nudo pacto: tamen agitur ex eo, & maxime ad pias cauſas. Iſta actio appellatur condictio ex lege. Bald.*

Sin autem hoc minime donator expreſſerit, [h] ſi quidem ſtipulatio donationi inſerta ſit, ex eius auctoritate traditionem cõpelli fieri. Sin vero & hoc [i] prętermiſſum ſit, & vſumfructũ minime detinuerit, [k] nihilo minus ex lege [l] noſtra neceſsitatẽ ei imponi etiam tradere [m] hoc quod donare exiſtimauit: vt nõ ex hoc inutilis ſit donatio, ꝙ res non traditæ ſunt: nec confirmetur ex traditione donatio, ſed liberalitatem plenam, & ſecundum legem noſtram perfectiſsimam conſtitutam neceſſarius traditionis effectus ſequat: & neceſsitatem habeat donator omnimodo, vel res, vel partem ſubſtãtiæ quam nominauerit, † vel totam ſubſtantiam tradere. Cũ enim in arbitrio [n] cuiuſcunque ſit hoc facere quod inſtituit: oportet eũ vel minime ad hoc proſilire, vel cum ad hoc venire properauerit, non quibuſdam excogitatis artibus ſuũ propoſitum defraudare, tãtámque indeuotionem quibuſdam quaſi legitimis [o] velamẽtis protegere. Tantóq; magis hęc firma eſſe, ſi piis actibus, vel religioſis perſonis donatio deputata ſit: monumentorum obſeruatione in his modis ſecũdum quod ſpecialiter à nobis in huiuſmodi caſib⁹ prędictum eſt, obſeruãda: [p] ne in præfatis piis cauſis ex quibuſdam machinationibus non ſolum indeuotus, ſed etiam impius donator intelligatur: pœnáſque non ſolum legitimas, [q] ſed etiam cœleſtes [r] expectet: réſque donatas in omnibus ſupradictis caſibus [ſ] non ſolum eos, dum ſuperſunt, ſed etiam eorum ſucceſſores reddere compelli, non tantum his in quos donatio facta eſt, ſed etiam eorum hæredibus. [t] Dat. XV. Kalen. April. Conſtantinopol. Lampadio & Oreſte. VV. CC. Conss.

*Iſta lex habet duo vel tria dicta notabilia. Et diuiditur in duas partes. In prima ponit quoſdam caſus ſpeciales in quibus donatio quantæcunque ſummæ inſinuationem non exigit. In ſecunda parte ſtatutum vſque ad trecẽtos aureos, ampliatur vſque ad quingentos in donationibus quæ à iure cõmuni cenſentur. Secunda ibi, cæteris etiam. & hoc dicit. Datum vel promiſſum in redemptionem captiuorum, inſinuationem nõ exigit: nec donatum à duce belli, ſeu à magiſtris militum, nec datum vel promiſſum pro refectione domus vel ædificii incendio vel ruina corrupti. hoc dicit in prima parte. Secundo dicit quòd hodie eſt regula generalis quòd quclibet donatio valet ſine inſinuatione vſque ad quingentos aureos. hoc dicit hæc lex. Baldus.*

XXXVI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis pro redemptione captiuorum pecunias dederit, ſiue per cautionem dare promiſerit, cuiuſcunque [u] quantitatis: cognoſcat ſe neque repetitionem habere, neque exactionem cautionis [x] poſſe declinare, vtpote geſtis (ſicut in donationibus) non ſubſecutis ſuper inſinuatione eiuſdẽ quantitatis: eo videlicet qui pecunias accepit, vel prima vice, [y] vel poſt cautionẽ, neceſsitatem habẽte piiſsimam adminiſtrationẽ adimplere: nulla ei moleſtia vel inquietudine inferẽda vel ab eo qui pecunias præbuit, vel ab aliis ex auctoritate legum permiſsis [z] hoc requirere: ſed tãtummodo ſacramentum [a] præſtare quòd re vera omnẽ quantitatẽ ſine dolo malo vel aliqua deminutione ad redemptionem dederit captiuorum. Simili etiam modo à geſtorũ abſoluim⁹ ordinatione donationes rerum mobiliũ, vel ſeſe mouentium, quas viri glorioſiſsimi magiſtri militum fortiſsimis præſtant militibus, tam ex ſua ſubſtantia, quàm ex ſpoliis hoſtium, ſiue in ipſa bellorum occupatione, ſiue in quibuſcũque locis

BIU Cujas

a *Ad refectionem.* hoc ideo, quia sic fuit dictum à donante. aliàs contra. ff. e. l. ij. in fi. & l. iij. & de cõdic. ob cau. l. si repetẽdi. & ff. de donatio. inter virum & vxo. l. sed si vir. §. fina. & l. seq. Vel dic hic speciale, etiam si non fuerit dictum expresse. Et nota quòd tres sunt hic casus quibus non exigitur insinuatio. Est & quartus in donationib⁹ impecuniarum permuta. l. j. §. pe. & de condic. causa da. l. fina. Item ei datur rei vindicatio vtilis, quod est speciale fauore alimentorũ, sicut & aliàs fauore ecclesiæ: vt supra de sac. sanc. eccle. l. vt inter diuinum. Et sic non obstant communia iura quæ dicũt ex pacto nudo nõ trãsire dominium: vt supra de pactis. l. traditionibus. & supra de condictio. ob causam. l. ea lege. In pacto autem legis commissoriæ & addictionis in diem, similiter datur in rem ex pacto. Sed ibi forte directa: vt de his, & aliis similibus dixi in dicta. l. traditionibus. Item no. hic duas contrarias actiones dari ad idem: scilicet in rem & in personam cõdictio: vt insti. de actio. §. sic itaque. Sed dic vnam dari ad proprietatem ratione domini: alteram ad possessionem rei ratione possessionis quã non habeo.

*Donationis insinuatio ī quibusdam casib⁹ necessaria nõ est.*

quibus locis degere noscũtur. Eãdémq; liberalitatẽ nostræ legis indulgemus etiã his quorũ domus incẽdio vel ruina corruptę sunt: quibusdã forte pecunias cuiuscũq; quantitatis præbẽtibus, vel cautionẽ conficiẽtib⁹: vt & ipsi nec repetitionem timeant, verumetiam exactionẽ pecuniarum confessioni insertarum facere possint, licet gesta non fuerint subsecuta: nulla eis licentia danda pecunias ad alias causas nisi ad refectionẽ [a] domorum erogare. Quòd si aliqua dubitatio orta fuerit, vtrũ tota quantitas, an pars ei⁹ in ædificiis expẽsa sit, hæc domini dom⁹ sacramẽto dirimetur. ℣ Cæteris etiam donationibus, quæ gestis interueniẽtibus minime sunt insinuatæ: sine aliqua distinctione vsq; ad quingẽtos solidos valituris. hoc etenim tantummodo ad augendas huiusmodi donationes addẽdũ esse ex præsenti lege decernimus, anteriore tẽpore nostræ lege [b] præcedẽte moderãdo, qua vsq; ad trecentos solidos factæ donationes & sine insinuatione firmitatẽ obtinere iussę sunt. Dat. XV. Kalẽd. Nouẽbr. Constantinop. post consulatũ Lãpadij & Orestis. VV. CC.

*Verba superflua omissa non vitiant: nec etiam si apponantur, habent vitiare. Bal. Vel sic: In contractibus verba non sunt ponẽda, ex quibus nullus resultat effectus. Sal.*

XXXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

VErba superflua quæ in donationib⁹ poni solebãt, scilicet sestertij nũmi [c] vnius assiũ quatuor, penitus esse reiicięda cẽsemus. Quid enim verbis op⁹ est, quæ rerum effectus nullus sequitur? ℣ Sancimus itaq; nullo modo eorũ verborum mẽtionẽ vel in imperialib⁹ donationibus, vel in omnibus aliis decætero fieri. sed & si quisquã per verbositatẽ aliquid tale inscripserit, siue remiserit: nulla differentia sit.

TITVLVS LV.

DE DONATIONIBVS

quæ sub modo, vel conditione, vel certo tempore conficiuntur.

*Si donatarius non præstat alimẽta donatori, quæ ex pacto præstare tenetur, donatio reuocatur, & potest donans rem suam vindicare. Bal. Vel sic: Donatũ vt alimẽta præstẽtur, non solum potest cõdici si nõ præstentur, sed etiam rei vindicatione agi. Sal.*

I. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Gamicæ.

SI doceas (vt affirmas) nepti tuæ ea lege esse donatũ à te, vt certa tibi alimẽta prębēret: vĩdicationẽ etiã in hoc casu vtilẽ, eo ꝙ legi illa obtẽperare noluerit, impetrare potes, id est actionẽ qua dominiũ [d] pristinum tibi restituatur. Nã non solũ condictio [e] quidẽ tibi in hoc casu, id est in personã actio, iure procedit, verũetiã vindicationẽ quoq; diui principes in hoc casu dandam esse sanxerunt. PP. VI. *Kalẽd. Decembr. Tusco & Basso Conss.

*Si donatur alicui ad vitam suam: post mortem eius res redit ad donatorem. Baldus. Vel sic: Donatio potest fieri ad tempus certum vel incertum. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Zenoni.

SI rerum tuarum [f] proprietatem dono dedisti, ita vt post mortem eius qui accepit, ad te rediret, donatio valet: cũ etiam ad tẽpus certum vel incertũ [g] ea fieri potest, lege scilicet quæ ei imposita est, conseruanda [h]. PP. V. Idus Mart. Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Lex singularis. Ex pacto celebrato inter donantem & donatarium, acquiritur vtilis actio sequenti secundo donatario, sine aliqua cessione. Baldus. Vel sic: Speciale est vt in contractu donationis alteri per alterum quæratur actio. Salycetus.*

III. Iidem AA. & CC. Marcellæ.

QVoties donatio ita cõficitur [i], vt post tẽp⁹ id quod donatũ est, alij [k] restituatur: veteris iuris auctoritate rescriptũ est, si is in quẽ liberalitatis cõpendiũ cõferebatur [l], stipulat⁹ [m] nõ sit: placiti fide nõ impleta, ei qui liberalitatis auctor fuit, vel hæredib⁹ eius cõdictitiæ actionis [n] persecutionẽ competere. ℣ Sed cũ postea benigna iuris interpretatione diui principes ei qui stipulatus non sit, vtilem actionem iuxta donatoris voluntatem competere

*Donatorcui alimẽta ex pacto à donatario nõ*

*præstantur, tres contra eum habet actiones.*

*Actiones duas contrarias quinque dari ad idem. ad idem. *VII.*

*I rerum.* ]CASVS. Dedisti mihi prædiũ hoc pacto, vt post mortem ad te rediret: an valeat donatio? Dicitur quòd sic: & conuentio seruanda est. Viuianus.

f *Si rerum tuarũ.* aliàs incipit, Si prædiorum tuorum.

g *Vel incertum.* vt hic fuit: vt. ff. de condi. & demon. l. j.

h *Conseruanda.* sic supra de iur. do. l. ſ dotem. & de lega. l. illud.

*Quoties.* ]CASVS. Soror mea dedit mihi prædium ea conditione vt tenerem per. x. annos: & eis elapsis restituerem Titio. si non stem placitis: si Titius sibi dari stipulat⁹ nõ fuerat, habebit aduersus me cõdictionẽ sine causa. Ité aget ea actiõe qua soror mea egisset si nõ concessisset in fata.

i *Conficitur.* puta in Titium.

k *Alii.* puta Semproniæ. Accursius.

l *Conferebatur.* scilicet Sempronia.

m *Stipulatus.* id est stipulata.

n *Actionis.* scilicet condictione ob causam datorum.

*Admiserint.*

*Cõtinuatio.* *Dixit in genere de donatione. nunc prosequitur per species: & est modus per vt, conditio per si: vt ff. de condit. & demon. l. demõstratio. §. fi. & patet infra eodem per totum.*

*Si doceas.* ]CASVS. SAuus nepti suę hoc pacto prædium dedit, vt subministraret ei alimenta: non fecit quod conuenit: qualiter auo succurratur, quæritur? Et respon. quòd vindicabit prædiũ: & neptem condictione sine causa personaliter habebit obligatã. Viuia.

d *Dominium.* scilicet directũ: nam vtile habet, vt dicit.

e *Cõdictio.* scilicet ob causam, quæ est in personã, vt hic dicit. & in. stitu. de actio. §. appellamus autẽ &c. Sic ergo nota tres actiones dari huic, scilicet præscriptis verbis, vt fiat quod conuenit, de qua non est hic: sed supra de contrahenda emptio. l. si donatio-

*Verba.* ]CASVS. Olim si fiebat donatio, necessaria erat quædam solẽnitas verborum, hoc modo: Do tibi rem istam sestertij nummi vnius assis vel quatuor. hodie autem non est necessaria talis verborum solennitas, sed reiicitur: quid enim verbis opus est, cũ rerum effectus nullus sequatur? si ergo fiat donatio qualiscũque &c. prędicta reiiciãtur. nec refert an fuerit huiusmodi solẽnitas remissa, an posita: quia omni modo valebit donatio.

c *Nummi.* non intelligo hæc verba. & est sic in decretis. xix. dist. c. si Romanorum. vbi dicit, vt quid vel mẽbranas occupant &c. et. ff. de verb. obli. l. quæ extrinsecus.

*DE DONATIONIBVS quæ sub modo &c.*

BIU Cujas

admiserint[a]:actio quæ sorori[b] tuæ si in rebus humanis ageret, competebat: tibi accommodabitur. PP. XI. Kalend. Octobr. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

*Postquam donatio est perfecta, forma substantialis ipsius non potest mutari voluntate vnius. Bald. Vel sic: Perfecta donatio conditiones non capit inuito donatario. Sal.*

IIII. Iidem AA. & CC.

PErfecta† donatio conditiones postea nō capit[c]. Quare si pater tuus donatiōe facta[d] quasdam post aliquātulum tēporis feciſſe cōditiones videatur: officere hoc nepotibus eius fratris tui filiis minime posse nō dubium est. Dat. Kal. Octobr. Tiberiano & Dione Conss.

*Etiam in contractibus sufficit aliquid fieri per æquipollens. Bald. Vel sic: Non refert quid de æquipollentib⁹ fiat. h.d. Vel sic: Donatio facta sub cōditione emancipationis, habet effectum quomodocunque donatarius efficiatur sui iuris. Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Dexippo.

SI quid mater filię suę in potestate patris constitutę sub hac conditione, si fuerit intra biennium emancipata, donauerit: licet hoc[e] matris voluntate sui iuris effecta non tenuit, tamen prius marito[f] defuncto, sui iuris quocunq; modo effecta, ad similitudinem legati[g] ita relicti, rē donatā firmiter habere vel vindicare potest. S. Id. Decēb. Nicomedię. CC. Coss.

## TITVLVS LVI.

## DE REVOCANDIS DONATIONIBVS.

*Libertus ingratus perdit res donatas. sed si fuit gratus donec vixit, ingratitudo hæredum nihil nocet. Baldus. Vel sic: Donatio facta in libertum, ex leui ingratitudine reuocatur per patronum, sed non per eius hæredem. Salycetus.*

I. Imperator PHILIPPVS A. Cosmino.

ETsi perfectis[h] donationib⁹ in possessionem inductus libertus, quātolibet tempore ea quæ sibi donata sunt, pleno iure vt domin⁹ possederit: tamen si ingratus sit, omnis donatio mutata patronorū voluntate† reuocāda est[i]. ¶ Quod obseruabitur & circa ea quę libertorū nomine, pecunia tamē patronorū & beneficio cōparata sūt[k]. Nā qui obsequiis suis liberalitatem patronorum prouocauerūt, non sunt digni quò eam retineāt, cū cœperint obsequia negligere[l]: cum magis in eos collata liberalitas ad obsequium eos inclinare deberet, quàm ad insolentiam erigere. ¶ Hoc tamē ius habit ĩter ipsos tātum qui liberalitatē dederint: cęterū neq; filij eorū, neq; successores ad hoc beneficiū ptinebūt. [m] Neq; enim fas est vllo modo inqetari† donatiōes, quas is qui donauerat, in diē vitę suę nō retractauit. D. XV. Kal. Iul. Aemiliano & Aquilino Coss.

*Licet instrumenta sint combusta, tamen donatio remanet firma. Baldus. Vel sic: Ex pœnitentia demōstrata facto vel verbo, non reuocatur perfecta donatio. h.d. cum seq. secundum Salycetum.*

II. Imperator PROBVS A. Felici.

SI apud prouinciæ præsidē auiā[n] filiæ tuæ quasi pœnitētia ductā subtracta instrumēta donationū igne exusisse cōstiterit: vereri te nō oportet ne id quod iure vires acceperat, ex postfacto posit ĩ dubiū reuocari[o]. PP. III. Non. Maij, Sirmij, Probo A. & Paulino Coss.

*Donator rem donatā & traditam vni, non potest donare alteri. Baldus. Vel sic: Sola pœnitentia donationem non reuocat. h.d. secundum Bartolum.*

III. Impp. CARINVS & NVMERIANVS AA. Ianuario & Felicio.

POssessionem quam in vos emācipatos p donationem mater contulit, ex pœnitētia sola alienare nō potuit. P† PP. II. Id. Ianua. Carino. II. & Numeriano. AA. Coss.

*Ad reuocandum factum proprium non admittitur propriæ fraudis allegatio. h. d. Vel sic: Licet aliàs factum in fraudem reuocetur: tamen ad petendum reuocari non admittitur allegans turpitudinem suā. Bal. Vel sic: Non licet donatori allegare turpitudinē suā ad reuocādū donationē. Sal.*

IIII. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Proculæ.

CVm profitearis in fraudem te alterius donasse, professionem inhonestam continere intelligis[q]. Itaq; si donationem

---

a *Admiserint.* erit ergo speciale vt alteri paciſci vel ſtipulari quis posit: vt supra de pac. conuē. tam super do. l. pater. regulariter contra: vt insti. de inutil. stipu. §. si quis alij. & ff. de act. & obliga. l. quæcunque. quæ sunt contra.

b *Sorori.* scilicet Semproniæ. Sed quæ actio competit Semproniæ, cum die veniente non erat in rebus humanis? Respon. competebat, sed exceptione repellebatur.

*Perfecta.* ]CASVS. Pater tuus dedit mihi prædiū: pòst elapsis multis temporibus voluit pater apponere conditionē, quæ cō sistebat vel ĩ dādo, vel in faciendo: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

†Cōcor. 22. q. 2. c. non enim.

c *Non capit.* sed cum sit perfecta stipulatione vel pacto etiam ante traditionem: vt institu. de donati. §. perficiuntur. nōne postea ĩ traditione poterit cō ditio apponi: vt supra de pac. iter emp. & vēd. l. tempore? Respon. sic, volente donatario, non aliter: & nisi libere vt conuenerat tradat, nec tradidisse videtur: vnde adhuc tenetur. Vel dic perfecta, id est completa: quod est post traditionem. & facit infra titu. j. l. ij. & ff. de solu. l. j. & de pac. dot. l. cum dos.

Donationi perfectæ an possit apponi cōditio ĩ traditione.

d *Facta.* in filios fratris tui.

*SI quid.* ]CASVS. Donauit mulier filiæ suæ prædium, si intra bienniū pater suus emancipare eam poterit. non emancipauit, sed decesit intra biēnium: & ita filia sui iuris morte patris effecta est. vult mater reuocare prædium quasi conditione non existente: an possit, quæritur? Et dicitur quòd non: quia non refert quomodo sui iuris sit effecta, vel emācipatione, vel morte. & hoc ad similitudinem legati ita relicti. vnde si filia prædium possidet, nō reuocabitur: si non, vindicabit.

e *Licet hoc.* id est hāc rem donatam non tenuit, id est non possedit adhuc. Vel dic hoc, id est hæc conditio nō tenuit, id est non fuit impleta, vt voluit mater directè.

†Cōcor. ca. vl. extra de dona.

f *Marito.* eodemque patre. Accursius.

g *Legati.* vt. ff. quando dies lega. ce. l. si ita. Idē in conuerso casu: vt. ff. ad Trebell. l. mulier. j. in princ. Et sic no. nihil interesse quid ex æquipollentibus fiat: vt &. ĩ. de cōdi. ĩsti. l. si mater. &. ff. man. l. fi. Sed argu. contra. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. hereditatem.

*DE REVOCANDIS DONATIONIBVS.*

*Licet sint perfectæ donationes, tamen quandoque reuocantur: vt & insti. eo. §. sciendum. & ideo de hoc dicit.*

*Etsi perfectis.* ]CASVS. Dedi liberto quoddam prædium: extitit mihi ingratus. an reuocare possim prædium, quæritur? Et dicitur quòd sic. Idem si dedi sibi pecuniam: & ex ea fundum comparauit. cæterū si dū ego vixi reuocaui, reuocabitur: aliàs hæres meus reuocare non poterit.

h *Etsi perfectis.* id est quanuis impletis.

i *Reuocanda est.* quā actionē dices. j. e. l. his solis. Accursius.

k *Comparata sunt.* nota speciale in patrono & liberto, vt res ex pecunia donata empta reuocetur. sic & ff. de donat. inter virum & vxo. l. cum hic status. §. j. & extra de vsur. cum tu. Argu. contra. ff. de fur. l. qui vas. ĩ fi. So. vt no. ff. de pe. hær. l. si & rē. l.

†Cōcord. gl. sup ver. reuocet. ĩ me. in. c. significante. de rescrip.

l *Negligere.* Not. hic in eis speciale solā negligentiam puniri. sic & ff. de custo. reo. l. car ceri. & ff. de offi. præsi. l. diuus. & sic est cōtra. ĩ. de lib. cau. l. solo. Sed ibi agitur de libertate reuocanda, hic de re pecuniaria. In aliis autem donatariis certæ causæ sunt. j. e. l. fi.

Donatio alà quādo ob sola negligētiam reuocatur.

m *Pertinebūt.* vt hic, & infra. e. l. fi. ĩ fi. sic & supra de inoffic. testa. l. omnimodo.

*SI apud.* ]CASVS. Mulier dedit prædium nepti suæ: & inde confectum fuit instrumentum. surripuit mulier instrumentum, & combusit: & p hoc volebat prædium reuocare: an possit, quęritur? Dicitur q̄ non. Viuianus.

†Simile. 22. q. 2. ca. si eum. in fin.

n *Auiam.* maternam. & loquitur patri.

o *Reuocari.* facit supra. e. l. j. in prin. & de transac. l. quanuis.

*Possessionem.* ]CASVS. Si mater in filios suos emancipatos contulit donationem aliquarum possessionum: illam donationem, si pura est, mater sola pœnitētia nō potest reuocare.

p *Non potuit.* facit supra de dona. inter virum & vxorem. l. si constante.

*CVm.* ]CASVS. Vult quis reuocare quod dedit, eo prætextu, quòd dicit in fraudem creditorum donasse: an sit audiēdus, quæritur? Et dicitur quòd non.

q *Intelligis.* vnde non audiris turpitudinem tuam allegando: vt



BIU Cujas

& supra de transact.l.transactione finita.& de reuo.his quæ in frau.credi.l.filios.

*Si donationem.*]*CASVS.* Si donatio rite facta est:talis donatio auctoritate rescripti imperialis non potest retractari.

a *Non oportet.*nam rescripta non dantur,& data non valent rescripta,quę ius alterius tollunt: vt & supra de rei vind. l. inciuile.& de rescin.vẽd.l.de cõtractu. & de dona.ante nup.l.cum te.& de emanci.l.nec auus.

*Velles.*]*CASVS.* Mulier donationem in filiam factam vult reuocare eo prętextu,quòd dicat maritum vel alios liberos præsentes nó fuisse tẽpore donationis: an sit audienda,quæritur? Et dicitur quòd non.

b *Liberum.* sic & supra de ac.& oblig.l.sicut.&.ſ. de dona. l. ſi quis argentum.§.fi.

c *Mariti.* sic &.ſ. de postu.l.velamẽto. Sed contra est in Lombarda, qualiter mulierib⁹ ali.præ.l.pe.& fi.

*His solis.*]*CASVS.* Mulier vult reuocare quod dedit filio suo, quia extitit sibi ingratus:an possit, quæritur ? Et distinguitur. aut conuolauit ad secundum matrimoniũ, aut non.si cóuolat, nó reuocabitur: si nó cóuolat, reuocabitur. Si vero mater secũdo nó nupserit,sed aliàs meretricando fœdam vitam duxit: indistincte non reuocabitur.

†*legẽd. Cõstantius & Cõstans.ex Co.The.lib. 8.ti.6.l.1. Contius.*

d *Impietatis.*id est ingratitudinis.

†*sed & secũdo nubẽtib⁹ permittitur nouo iure ex trib⁹ causis reuocare donationem. No. 22. cap.15. Cõtius.*

e *Eo die.* facit supra ad exhiben.l. nó ignorabit.

f *Actionẽ.* scilicet in factum vel condictionẽ ex lege vel sine causa, cum causa redierit ad non causam. Hæc quidem actio adeo est personalis, id est non datur hæredi,vel ĩ hęredẽ: sicut & rei vindicatio est personalis eo respectu,quia & ipsa non datur hæredi vt hæredi, vel in hæredem: vt subiicit.&.ff. ad exhi.l. de eo. §. fi. Prædictæ autẽ actiones dantur ad reuocãdam donationem. Item rei vindicatio vtilis: vt hic, &.ff. de dona.causa mor.l.ſi filiofami. j. &.l. ſi mortis.j. &.l. qui mortis. Accursius.

*Rei vindicatio aliquo respectu potest dici personalis.*

g *Effectum.* si hæc personalis habet effectum vindicationis: ergo videtur dari in extraneum possessorem.quod non placet. sed in hoc vt non sit transitoria,habet eius effectum.& facit supra eodem.l.j.in fi.& infra.e.l.fi.in fi.

h *De cæteris.* scilicet mulieribus

i *Portentosæ.* id est meretricio more viuunt.

k *Velimus.* nec enim amplius castitate debet habere luxuria:vt in auth.de restitu.& ea quæ pa.§. fi.col.iiij. &.ff. de dona.inter

perfeciſti: eã reuocare non potes ex memorata allegatiõe ſub obtentu pœnitẽtiæ. PP. Kalẽd. April.Heracliæ.AA.Conss.

*Donatio perfecta non rescinditur obtentu rescripti principis. Baldus.*

V. Iidem AA.& CC.Epagatho.

SI donationẽ rite feciſti, hãc auctoritate rescripti noſtri rescindi nõ oportet[a]. S.V.Kal. Maij,Heracliæ.AA.Conss.

*Bona lex. Donatio perfecta per matrẽ vni ex filiis marito & aliis filiis absentibus, valet : nec propter absentiam eorum rescinditur. Baldus.* B

VI. Iidem AA.& CC.Herenniæ.

VElles nécne filio tuo prædia itémque mancipia donare,fuit in initio tibi liberũ[b]. Define itaq; postulare vt donatio quã pfeceras,reuocetur prętextu mariti[c] & liberorum absentiæ:cũ huius firmitas ipsorũ pręsentia nõ indigeat.S.V.Kal. Octobr.Viminatij.CC. Cons.

*Lex optima. Mater quæ donauit filio ingrato, potest reuocare donationem: nisi post mortẽ mariti viuat inhoneste,vel nubat secundo.sed si filius antequam sit ingratus, alienet in alium : tale alienatum mater obtentu ingratitudinis subsequentis non reuocat. Baldus.* C

VII. Impp. CONSTANTINVS & CONSTANTIVS†AA. ad Philippum.P.P.

HIs ſolis matribus quæ nõ in secũdi matrimonij fœdus nupſerint,ſed vnius tãtum matrimonij ſunt, †reuocãdarũ donationum quas in filios fecerint,ita decernimus facultatem,ſi eos ingratos circa ſe eſſe oſtẽderint. Quicquid igitur is qui à matre impietatis[d] arguitur, ex titulo donationis tenet: eo die[e] quo controuerſię qualecumque principium iuſſu iudicãtis datur,matri cogatur reddere. Cæterum ea quæ adhuc matre pacifica iure pfecta ſunt, & ante inchoatum cœptúmque iurgium vendita, donata, permutata, in dotẽ data, cæteríſq; D

QVod mater.]*CASVS.* Lex codicis dicit quòd ſi mater conuolat ad ſecũdas nuptias,vel ſit aliàs meretrix: donationem reuocare nó poteſt.authen. corrigit,dicens quòd poteſt reuocare in tribus caſibus:ſi vitæ eius fuerit inſidiatus,ſi eam verberauit, ſi eam accuſauerit,ratione cuius accuſationis omnia bona ſua poterunt publicari.

l *Quod mater.*ſumitur ex cor.de nup.col.iiij. §.mater tamen. Sed an idem in patre ſecundam accipiente coniugem? Reſpon.nó: tum quia nó inuenitur mutatũ.argu.ſupra de teſta.l. ſancimus.tũ quia non ſic facile per ſecũdam vxorem animum mutaret ſicut vxor per virũ:vt in cor. authen.

*SI vnquam.*]*CASVS.* Si patrenus carens liberis, libertis ſuis donauit omnia bona ſua,vel partem bonorum ſuorum:poſtea patronus ſuſcepit liberos: nunquid donatio illa in ſolidum reuocatur? Reſpon.quòd ſic.

m *Quicquid.*ĩmo videtur bonorum ſubſidium tantum: vt ſupra de inoffi.dona.l.ſi totas.quæ eſt contra.Solu.hic ſpeciale eſt,cũ libertis eſt donatũ:ſecus ſi cuilibet alij. Vel verius ibi quãdo aliis filiis donauerat,quib⁹ non totũ debet auferri: hic cum extraneo. Nam idem dicã ſi cuilibet extraneo donauerit: cum non eſt veriſimile alienas ſucceſſiones ſuis anteponere : vt ſupra de fideicommiſ.l.cum acutiſſimi.*ADDITIO.* Hanc.l.limita non pcedere ĩ donatione remuneratoria : hoc eſt antidotali, quæ nõ reuocatur ex ſuperueniẽtia liberorum,ſi nõ excedat legitimum modum remunerationis:

*Donatio propter ſuperuenientiã liberorum tollitur.*

†*ſtrabonis Imp.Conſtantini. A.ad Orphitum præf.vrbi, ſic enim in Codice Th. li.14.ti.3.l. 2.et.li.8.ti. 6.l.2.vnde hac lex ſumpta eſt.Contius.*

vt dicit Ange.hic.idem tenet Ludo.in conſilio ſuo.xxvj. incipiente, pro deciſione eorum de quibus dubitabatur . Et de pleniore intellectu iſtius.l. vide pulchre per Bart.l.Titia Seio.in.§. imperator autem.ff.de lega.ij.in verſicu.quæro vtrum.l.ſi vnquam &c.vſque ad finem.

IN AVTHENT. de nup. §. mater tamen. colla. iiij. conſti.j.

*Iſta authẽ.ponit tres caſus propter quos mater poteſt donationem reuocare. Et primus caſus eſt quãdo filius iſidiatur ei⁹ vitæ. Secundus, quando flagellis eam afficit. Tertius,quando ponit inſidias contra omnes facultates maternas. Baldus.Vel ſic:In tribus caſibus matri ſecundo nubenti competit donati reuocatio. Salycetus.*

QVod mater[l] filio donat,ex ingratitudine nõ reuocatur poſtquam trãſit ad ſecundas nuptias,niſi ex tribus cauſis.Prima, ſi vitæ ei⁹ inſidiatur. Itẽ ſi manus impias in eam intulerit. Tertia,ſi toti⁹ ſubſtãtiæ molitus eſt iacturam.

*Donatio facta liberto per patronum cauentem liberis : ipſo iure reuocatur nato poſthumo. Baldus. Vel ſic : Donatio quotæ bonorum propter cauentiam liberorum, illis ſuſceptis reuocatur.h.d.Vel ſic: Donatio habet tacitam cõditionẽ,ſi liberos nõ ſuſcipit:ideo eis ſuſceptis reuocatur.hoc dicit ſecundum Salycetum.Et eſt notabilis & ſingularis iſta lex.vide ca.ſi.xvii.q.iiii.*

VIII.Iidem†AA. ad Orphitum prefectum prætorio.

SI vnquã libertis patron⁹ filios non habẽs bona omnia vel partẽ aliquã facultatũ fuerit donatione largit⁹,& poſtea ſuſceperit liberos:totũ quicqd[m] largitus fuerat, reuertatur,[n] in

cauſis legitime alienata:minime reuocamus. Actionem[f] vero matris ita perſonalem eſſe volumus, vt vindicationis tantùm habeat effectum[g]:nec in hæredem detur, nec tribuatur hæredi.de cæteris[h] autẽ quæ portentoſæ[i] vilitatis abiectæque pudicitiæ ſunt,ſatis etiam tacite cautũ putam⁹. Quis eſt enim qui his aliquid arbitretẽ tribuẽdum eſſe : cum etiam illis quæ iure ſecundas tantùm contraxerunt nuptias,nihil ex his priuilegiis tributũ eſſe velimus[k]? Dat.XII.Kalẽdas Octobr.Limenio & Catulino Conss.

*Donationes.*]*CASVS.* Si pater in filium emancipatum, nepotem, pronepotem &c.donationem fecerit: eam reuocare non poterit:niſi appareat eos eſſe ingratos aliquo genere ingratitudinis quæ ſeq.l.proxima declarantur.

m *Largitus fuerat.* ipſo iure, & ſic vindicabit vel condicet poſſeſſiones rerum. Accurſius.

n *Reuertatur.* ipſo iure, & ſic vindicabit vel condicet poſſeſſiones rerum. Accurſius.

*Donationes.*

BIU Cujas

a *Donationes.* facit ad hoc supra eodem. l. si apud. & supra de dona. l. siue. Accursius.

*Generaliter.* ]CASVS. Donatio legitime facta, nisi in quibusdam casibus, qui in litera continentur, non reuocatur. & hoc in prima. Si vero donator in vita sua non reuocauit donationem: hæres eã reuocare non potest.

b *Lege cõfectas.* id est legitime.

c *Inueniatur.* hoc fallit in casu, vt etiam ex ingratitudine non reuocetur, quando scilicet captus à latronibus dat pro patrocinio: vt ff. de dona. l. si pater. §. j. vel ibi est ob causam donatio, quæ non reuocatur.

d *Atroces.* quæ considerantur ex tribus: vt instit. de iniur. §. atrox.

e *Inferat.* vulnerando. Accursius.

f *Quæ.* scilicet moles, id est magnitudo iacturæ.

g *Nõ leuẽ sensum substãtiæ donatoris imponat.* id est non videtur leue sensui alicuius insipientis.

h *Periculum.* ponendo eis insidias.

i *Voluerit.* sic ergo quinque sunt. Sed quid si donator inops factꝰ non alatur? Potest dici eũ ad hoc cogi, vel donationem reuocari, licet non enumeretur hic. ar. ff. de li. ag. l. alimenta. in prin. & §. j. & in authenti. vt lib. de cæ. §. illud. col. vj. & ff. de iure pa. l. diuus. & l. ingratus. est & alius supra eodem. l. si vnquã.

*Donator si fiat inops, an donatarius cũ alere teneatur.*

k *Irridere.* sic & instit. eodem. tit. §. sciendũ. non enim indulgentia sua sibi nocere debet: vt. ff. ad Sylla. l. iij. §. de his qui.

l *Instituere.* vt & supra eodem. l. j. in fin. & l. his solis. & de inofficio. testa. l. omnimodo. & ff. ad Sylla. l. j. §. fina. & supra de resti. mil. l. q̃ à patre. & sic sunt argumenta quòd feudũ non est auferẽdum filio ꝓpter feloniam patris: sed quasi taciturnitate remissa felonia patri videtur. *ADDITIO.* Tu dicas de hoc vt per Barto. in. l. iij. ff. de inter. & rele. vbi clare & pulchrè distinguit: & post eum Abbas in ca. fi. extra de feudis.

†*aliàs, ex mortis.*

*Cõtinuatio.*

*DE DONATIONIBVS CAVSA MORTIS.*

*De donationibus quæ fiunt inter viuos, supra dictum est: sequitur vt videamus de his quæ fiunt causa mortis. Axo.*

*Si donatione.* ]CASVS. Donaui duobꝰ fundũ hac. l. vt si alterꝰ priꝰ decederet, portio sua ad alterũ perueniret. cõditione existẽte superstes portionẽ illiꝰ qui in fata cõcesserit, petere poterit.

eiusdẽ donatoris arbitrio ac ditiõe mãsurũ. Dat. V. Kal. April. Arbitione & Lolliano Coss.

*Donationes non reuocantur propter ingratitudinem nisi ex causis ingratitudinis lege contentis & enumeratis. Baldus. Vel sic: Donatio in liberos sui iuris collata, non reuocatur nisi ingratitudinis causa. Salyc.*

IX. †Impp. THEOD. & VALENTINIA. AA. ad Senatũ. post alia.

DOnationes[a] circa filium filiámve, nepotẽ neptémve, vel pronepotem proneptémve emancipatos celebratas, pater, vel auus, vel proauus reuocare non poterit nisi edoctis manifestissimis causis, quibus eã personam in quam collata donatio est, contra ipsam venire pietatem, & ex causis quæ legibus continẽtur, fuisse constabit ingratam. Dat. V. Id. Nouẽb. Rauẽnæ, Theodosio. XIII. & Valentiniano. III. AA. Coss.

*Certæ sunt causæ ex quibus perfecta donatio reuocatur: & debent in iudicio probari dilucidis argumentis: & quod donator non reuocat, sed sub silentio pertranſit, hæres eius reuocare non potest. Baldus. Vel sic: Donatio reuocatur ex quinque causis in hac lege insertis. & non reuocata per defunctum, non potest reuocari per hæredem. h. d. secundum Salycetum hæc lex singularis, cui non est similis in declaratione causarum concor. c. fi. extra de dona.*

X. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

GEneraliter sancimus omnes donationes lege confectas,[b] firmas illibatásque manere, si nõ donationis acceptor ingratus circa donatorẽ inueniatur,[c] ita vt iniurias atroces[d] in eum effundat, vel manus impias inferat,[e] vel iacturæ molẽ ex insidiis† suis ingerat, quæ[f] non leuem sensum substantiæ donatoris ponat,[g] vel vitę periculum[h] aliquod ei intulerit, vel quasdam conuentiones, siue in scriptis donationi impositas, siue sine scriptis habitas, quas donationis acceptor spopondit, minime implere voluerit.[i] Ex his enim tantummodo causis, si fuerint in iudicium dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, etiã donationes in eos factas euerti concedimus: ne sit cuiquam licentia, & alienas res capere, & frugalitatẽ †irridere[k] donatoris, & ipsum iterum donatorem suásq; res perdere, & præfatis malis ab ingrato donationis acceptore affici. ꝟ Hoc tamẽ vsq; ad primas ꝑsonas tantummodo stare cẽsemus, nulla licentia concedẽda donatoris successoribꝰ huiuscemodi querimoniarũ primordium instituere.[l] Etenim si ipse qui hoc passus est, tacuerit, silẽtium eius maneat semꝑ: & non à posteritate eius suscitari cõcedatur vel aduersus eũ qui ingratus esse dicitur, vel aduersus eiꝰ successores. Dat. XV. Kalendas April. Lampadio & Oreste. VV. CC. Coss.

*TITVLVS LVII.*

## DE DONATIONIBVS causa mortis.

*Pactum appositum, quòd mortuo vno ex donatariis, causa mortis donatio reuertatur ad alterum: valet. h. d. vel melius: Voluntas donatoris expressa, quòd vno ex donatariis causa mortis mortuo res ad alterũ reuertatur, valet, & ex ea oritur actio vtilis ex testamẽto. Baldus. Vel sic: In donatione causa mortis potest per fideicommissum substitui. h. d. Baldus & Salycetus.*

I. Imp. ALEXAND. A. Daphnæ.

SI donatione[m] cõtineatur, vt altero defuncto, ad alterum portio eorũ quæ donabantur, ꝑtineret: existẽte cõditione,[n] si mortis causa donatio ꝑficiebatur,[o] fideicommissi actio[p] competit. PP. IIII. Kalendas Octobr. Maximo. II. & Aeliano Coss.

*Pulcher casus. Mater licet ex primo marito habeat filios, dotem suam recuperat: & alii nubere potest. sed si facit extraneum hanc dotem stipulari animo dõnãdi causa mortis, ea mortua donatio reuocatur vsque ad debitum bonorum subsidium: nisi in residuo patrimonio inueniatur debitum bonorum subsidium. Baldus. Vel sic: Matri intestatæ succedit filia: non tamẽ potest venire contra pacta inita quando secũdo viro dotem dedit. & de donatione causa mortis detrahitur Falcidia. Salycetus.*

II. Imp. GORDIANVS A. Zoilo.

INtestata.] CASVS. Vxor filij mei habens. l. in bonis, mortuo filio meo conuolauit ad secundas[q] nuptias: & illa secundo marito dedit in dotem, & stipulatus est frater suus, ea sibi soluto matrimonio, ꝓmittente ex donatione causa mortis: ea in fata cõcesserit: qualiter heredi suo, puta nepti meę, cõsuli debeat, quę̃ritur? Et respon. ꝙ detrahet Falcidiam de prædicta donatione.

†*aliàs, fragilitatem.*

*Donatio causa mortis an possit fieri absenti.*

*Donatio simplex an valeat inter absentes.*

m *Si donatione.* causa mortis facta: vt sic faciat ad titulũ. sed & si iter viuos donaret, idẽ esset, vt daret actio: vt. ſ. titu. ij. l. quoties.

n *Conditione.* quia & donator prius, & alter donatariorum postea decesserit. Accursius.

o *Perficiebatur.* id est si donare voluit mortis causa.

p *Actio.* ex testamẽto, siue fuit factum testamentum, siue quælibet vltima voluntas, & tunc vtilis: vt no. supra communia de le. l. ij. Sed quæritur ex eo quod dicit altero defuncto, an intelligatur sine hæredibus? Quod videtur: vt. ſ. de insti. & sub. l. generaliter. §. fin. Sed ibi filius instituebatur: hic extraneus. & facit. ſ. quando di. leg. ce. l. agrum. Item quod dicit fideicõmissi, dic, id est quasi fideicommissi: nec enim proprie est fideicõmissum donatio, sed quasi: vt ifra eodem. l. fin. An ergo abſeri poterit fieri donatio causa mortis, vt fideicommissum, vel legatum? vel an absens poterit substitui, vel etiã prẽsens qui tamẽ nõ possit stipulari? Et videtur in omnibus quòd sic, per. l. istam. & quia in omnibus conueniũt legatis: vt insti. eo. §. j. & infra eodem. l. fi. Item quia non interest cum quo de supremis quis loquatur: vt. ff. de lega. ij. l. miles. in prin. & l. cum pater. §. donationis. & pro hoc. ff. de reb. du. l. quoties. ij. & expressum est. ff. de do. præleg. l. Seia. ſ fi. Et econtra videtur ꝙ nõ, nisi stipuletur donatarius vel substitutus: vt infra. l. proxi. & ff. de leg. ij. l. vt hæredibus. & ff. eodem. l. ei qui. nam & donatio simplex non valet inter absentes, nisi interueniat nũciꝰ vel epistola: vt. ff. de dona. l. etiã. & ſ. de don. l. si donatio. & l. si aliquid. Et ad hanc posset dici, ꝑficiebatur, scilicet per stipulationem. & ad illas de leg. ij. quòd fideicõmissum erat ibi, non simpliciter donatio causa mortis. & ad illam instit. eo. §. j. est fere. Sed primam opinionẽ approba per. l. ff. de dote præleg. l. Seia. Accursius.

q *Secundas.* Quon-



BIU Cujas

a *Quondam.* No. quòd dicit, quondam.
b *Quandoque.* id est quandocunque.

*Falcidia detrahitur de donatione causa mortis.*

c *Pronisum sit.* detrahitur ergo Falcidia de donatione causa mortis: vt &.ſ.ad.l.Falcidiã.l.in donationibus. Sed cõtra.ff.ad.l.Falci. l.j.§.itẽ ſi ita. Solu. illud euenit ꝓpter culpã heredis adhibentis morã. Alij dicũt quòd illud i mortis cauſa capione, ex qua non detrahitur Falcidia ſecũdum eos. quod nõ placet: vt diximus.ſ.ad.l. Falcidiam.l.ſi mortis.

**adiicere.*

d *Is qui.* id est ea neptis, quæ nurui &c.& facit ſupra de inoffi. do.l. ſi mater.

NEc.]*C A S V S.* Mortis cauſa fratris ſoror dedit mihi fundum. an poſsit reuocare, quæritur? Et dicitur quòd non.

*Dotatio potest fieri pro ſua & aliena morte.*

e *Sorori.* ſcilicet dotãti. ꝓ ſua ergo & ꝓ aliena morte poteſt donari: vt hic,&.ff.eo. l. qui precio. in fin.&. l. mortis cauſa filij.&.l. mortis cauſa capimus. & hęc cõfirmatur morte eius cuius cauſa donatur. Sed ſi filius patre

*Filiusfa. ſi donat cauſa mortis cõſentiẽte patre, an vtriuſq; mors exigatur.*

pmittẽte donet, quod poteſt: vt.ff.de do.l. ſi liusfamilias. in fi. &.ff. eo.l.tam is.§. filius. an vtriuſq; mors exigãt? quod videtur: arg.ff.de do.inter vi.& vxo.l.cũ hic ſtatus.§.non ſolũ. &.ſ.de dona.inter vi. & vxo.l. donatio.&.l. ſi vt ꝓponis. Sed magis puto ſoli filij morte confirmari. Accur.

CVm de.]*C A S V S.* Olim dubitabatur an donatio cauſa mortis eſſet donatio inter viuos: an eſſet legatũ. dicit imperator ꝙ per omnia ſimilitudiné habet cũ legatis: nec eſt neceſſaria inſinuatio: dum tamẽ quinque teſtes adhibeantur.

*Donatio dubia, an præſumatur cauſa mortis, vel inter viuos.*

f *Indigere.* ꝓ hoc differt à donatione inter viuos. Sed quid ſi dubiũ eſt an ſit inter viuos, vel cauſa mortis? Reſpõ. præſumã inter viuos, niſi cõtra ꝓbetur: vt.ff.eo.l. antepe.ſi.& de do.prę.l. Scia. licet quidã diſtinguãt an fiat prope mortem, vel non.

*a Concor.c. licet vniuerſis.in ſi. cũ glo.ſuper verb. quædã.extra de teſt.*

g *Quinq; teſtib⁹.* a qui ad min⁹ in qualibet vltima volũtate exiguntur: vt.ſ. de codi.l.ſi.

h *Effectus.* ſubaudi, fere: quod eſt inſti.eo.

INteſtata mortua quondam a nuru tua, neptis tua, quæ ex ea filióq; tuo quæſita eſt, quandoque b poteſt ad eius venire ſucceſsionẽ: nec tamen ea poſt mortem filij tui, ex quo quæſierat filiam, alij nuptui ſe collocando, dotẽ dans prohibeatur quam velit conditionẽ eidem doti dicere. *ſ Sed ſi mortis cauſa donationem in fratrẽ ſuum conferens, in caſum mortis ſuæ eam dotem eundem fratrem ſuum ſtipulari paſſa eſt: cum diui Seueri conſtitutione etiam in mortis cauſa donationibus, ſi de cætero patrimonio quantum Falcidia iubet, hæres non habet, ꝓuiſum ſit: c is qui d nurui tuæ hæres extiterit, eius conſtitutionis beneficium non prohibetur poſtulare. PP. X. Kalendas Februar. Gordiano A. & Auiola Coss.

*Pro morte non ſolũ ſua ſed alterius (puta fratris) poteſt quis cauſa mortis donare. Baldus. Vel ſic: Etiam ex cauſa aliena mortis poteſt donari: nec ſolus donator poteſt reuocare. Salycetus.*

III. Impp. DIOCLE.& MAXIMIA.AA.& CC. Hæredi.

NEc fratris ſui mortis cauſa recte factam donationem ſorori e reſcindere licet. S. III. Kalẽ. Ianua. Sirmij. AA. Coss.

*Donatio cauſa mortis æquiparatur legatis, & non requirit inſinuationem: tamen requiruntur quinque teſtes: ſaluo quòd inter liberos ſufficiũt duo teſtes, ſicut in vltimis voluntatibus. Baldus. Vel ſic: Donatio cauſa mortis poteſt fieri ſine inſinuatione, cuiuſcunque ſit ſummæ: dum tamen fiat in præſentia quinque teſtium: vt non ſit diſſimilis vltimæ voluntati. Salycetus.*

IIII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm de mortis cauſa donatione dubitabaſ, & alij quidẽ inter vltimas voluntates eã poſuerunt, & legatis aggregandam eſſe cenſuerunt: alij autem inter donationes quæ inter viuos conſiſtunt, eam poſuerunt: dubietate eorum exploſa, ſancimus omnes mortis cauſa donationes, ſiue iuxta mortem faciẽtis fuerint celebratę, ſiue lõgiore cogitatione mortis ſubſecutæ ſunt, actis minime indigere: f neq; expectare publicarum perſonarum præſentiam, & ea quæ ſuper huiuſmodi monumentis ſolent adhiberi: ſed ita res procedat, vt ſi quinque teſtibus g præſentibus, vel in ſcriptis, vel ſine literarum ſuppoſitione aliquis voluerit mortis cauſa donationem facere: & ſine monumentorum acceſsione res geſta maneat firmitate vallata, & nullam in ea calumniam accipiat: neq; ꝓpter hoc quòd ei geſta nõ acceſſerũt, ineſficax eſſe atq; inutilis videatur: & omnes effectus h ſortiatur, quos vltimæ habẽt liberalitates: neque ex quacunq; parte abſimilis eis intelligatur. Dat. Kal. Septẽbr. Conſtantinopo. Lampadio & Oreſte. VV. CC. Coss.

*TITVLVS LVIII.*

## DE INFIRMANDIS pœnis cœlibatus & orbitatis, & de decimariis ſublatis.

*Olim viri cœlibes, vel mulieres viris orbatæ, capere non poterant ex mortis cauſa donatione: hodie ſic. Salycetus.*

I. Imppp. CONSTANTINVS CONSTANTIVS & CONSTANS. AAA. ad populum.

QVi iure veteri cœlibes habebantur, imminentibus legum† terrorib⁹ liberentur: i atque ita viuant, ac ſi numero maritorũ matrimonij fœdere fulcirẽtur: ſitq; omnibus æqua conditio capeſſendi quod quiſque mereatur. k *ſ Nec vero quiſquã orb⁹† l habeatur, & ꝓpoſita huic nomini dãna nõ noceãt. Quã rẽ & circa fœminas exiſtimamus, earumq; ceruicib⁹ impoſita iuris imperia, velut quædã iuga, ſoluimus ꝓmiſcue omnibus m. Dat. Kal. April. Romæ, Conſtantio. II. & Conſtante. AA. Coss.

*Iſta lex declarat primam: quia declarat ſtatutum legis Papiæ. & h.d. Olim eius quod vir relinquebat vxori liberos non habenti, decima debebatur fiſco, & econtra: quod hodie per hãc.l. corrigitur. Salycetus.*

II. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. Iſidoro præfect. vrbi.

INter virum n & vxorem rationem ceſſare ex lege Papia decimarum: & quanuis non interueniant liberi, ex ſuis quoque eos ſolidum capere teſtamentis (niſi forte lex alia o imminuerit derelicta) decernim⁹. Tãtum igitur poſthac maritus vel vxor ſibi inuicem derelinquant, quãtũ ſuperſtitis amor p exegerit. Dat. PP. Non. Septẽb. Varana Cos.

*TITVLVS LIX.*

## DE IVRE LIBERORVM.†

*Olim quando pater emãcipabat filium, impetrabat à principe ius liberorum. hodie non eſt neceſſe: quia remanet ei ſaluũ. Bal.*

*Pro codẽ ponitur cœlebs & orbus, id eſt qui dicatur. vxorẽ nõ habet nec vult, ſed vult caſte viuere. vel etiam qui filios non habebat: cui olim non poterat cauſa mortis donari. Et ideo hic ponitur iſte titulus poſt præcedentem.*

QVi iure.]*C A S V S.* Olim ei qui cœlibẽ, id eſt cœleſtem vitã ducebat & caſtã, nec vxorẽ ducere volebat, dari non poterat. hodie dicit imperator ſecus eſſe: quia in tales poteſt fieri donatio, ac ſi eſſent mariti: nec refert an fuerit talis maſculus, vel fœmina.

i *Liberentur.* ſubaudi, ab imminentibus &c.

k *Mereatur.* nam alia cauſa eſſe poteſt, vt ſ leges Papia non ſint capax.

l *Orbus.* id est orbat⁹ vxore, vel filiis. Ac. m *Omnib⁹.* ſcilicet fœminis & viris.

*Celebs quis dicatur.*

*pias et Pop pæas ſtatuit. git, quæ mas bus pænas*

INter.]*C A S V S.* Olim erat ſtatutum per. l. Papiam vt decima pars eorũ quæ relinquebantur vxori à viro, vel ecõuerſo, applicaret fiſco ſi nõ eſſent liberi ex eo matrimonio: hodie nõ habet locũ illa lex, ſed ſolidũ capiat aut vir, aut vxor, niſi alia lex prohibeat.

n *Inter virum.* ſtatuit lex Papia vt decima eius quod relinquebatur à viro vxori, & ecõtra, daretur fiſco, ſi nõ eſſent liberi ex eo matrimonio: qđ hic corrigitur.

*Contius. †extatti. in ma pars eorũ quæ relinquebantur vxori à viro, vel ecõuerſo, applicaret fiſco ſi nõ eſſent liberi ex eo matrimonio: hodie nõ habet locũ illa lex, ſed ſolidũ capiat aut vir, aut vxor, niſi alia lex prohibeat. frag. Vlpia. de cel ibato & ſolitario pa tre. Contius.*

o *Lex alia.* puta Falcidia: vel aliàs non ſit capax.

*†ſubaudi, omnib⁹ generaliter cõ*

p *Amor.* paſsiuũ eſt.

*DE IVRE LIBERORVM.*

*ceſſo. ius liberorum ſ cõiungi ſuæ*

*Dixit de iure quod habetur in filios iure poteſtatis: nunc quod habetur iure ſuccedendi à patre: vt in.l.i. vel i matre: vt in.z.*

*liberis inuicẽ pro locupignorũ hæreditatis al terna cõſcri ptio ſic re cẽſe definit Iſidor⁹ pronatur quod ex Vlpia. frag. ti. de ſolidi capa citate. Contius.*

NEmo.]*C A S V S.* Olim ſi pater volebat ſuccedere filio emãcipato, oportebat quòd hoc à principe impetraret: hodie ſecus: quia & hoc nõ impetrato poterit pater ſuccedere.



BIU Cujas

a *Ius liberorum.* scilicet vt eos habeat in potestate. Vel melius, vt eis emancipatis succedat: quoniam hoc iam eis concessum est. Primum est instit.de pa.po.§. ius autem. Secundum, instit. de leg.ag.suc.§.fin.& facit infra de thesau.l.j.lib.x.& in authenti.vt liberti decætero.§. sancimus.col.vj.&.ff. ad mu.l.j.& supra arb.tu.l. cum interdictæ. Accursius.

*Llam.* ]*CASVS.* Olim nõ poterat mater succedere filio, nisi tres liberos peperisset, si esset ingenua: vel quatuor, si esset libertina: quod hodie non habet locum.

b *Iniuriam.* concordat insti. ad Tertullianum.§.sed nos constitutionem. Accursius.

*DE HIS QVI accusare non possunt.*

*De ciuilibus quæstionibus dixit: nunc de criminalibus[a], in quib[9] accusatores sunt necessarii: quare de his præmittit. Et dic quòd regulariter quilibet potest accusare, qui non prohibetur: vt instit. de pub.iudi.in prin. Prohibetur autem mulier: vt infra eodem.l.de crimine. Item accusatus suum accusatorem: vt infra eodem.l.neganda. Itẽ alio nomine: vt infra eodẽ.l. ii. Item qui renunciauit expresse: vt infra eodẽ.l. accusationem. Vel tacite: vt infra eodem.l.si ea. Itẽ frater fratrem: vt infra eodem.l.si magnum. Infamis: vt infra eodem.l. criminis. Qui duos habet accusatos, prohibet à tertio: vt infra eodem.l.cum rationibus. Itẽ alumnus: vt infra.l.iniquum. Serui, familiares, liberti: vt infra eodẽ.l.pe.& fi. Itẽ milites: vt infra eodem.l. non prohibentur. Item pupillus, & qui habet merum imperium: & qui accepit precium ad accusandum vel non accusandum alium. Item qui falsum aliàs dedit testimoniũ. Et paupers: vt.ff.de accu.l. qui accusare.& l.seq. Et socius socii eiusdẽ criminis nõ accusat: vt.ff.de li.cau.si filiũ. Prædicti regulariter prohibẽtur, sed casualiter admittũtur: vt in singulis legibus inuenitur.*

† pars. l. vet.ff.ti.pro xi. quia idẽ ibes & Cõ ld. Contius.

† Quæ ad simultudi- nẽ redigũ- tur ciuiliũ. Sal. & ideo tanquã exẽ plata sequũ tur exẽpla re, dicit Aret. ff. tit. de accusa. extra. Accusatio est multis interdicta. *corrigit Iustinianũ, vt in instit. de S.C.Tertul. plenius explanat. Cõtius.

† In quodã vet. manu scripto, De crimnib. et qui accusare non possunt. Cõtius.

Diuisio.

*Vel sic: Non est precibus impetrandũ, quod à iure communi reperitur concessum. Salyc.*

I. Imp. HONORIVS & THEODO. AA. Isidoro prefecto vrbi.

NEmo † posthac à nobis ius liberorum[a] petat: quod simul hac lege omnibus cõcedimus. Dat. PP. Nonis Septembr. Varana Cos.

*Mater succedit filio p Tertullianũ. Baldus. Vel sic: Mater filio succedit, licet quatuor non peperit. Salycetus.*

II. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

ILlã iniuriã[b] quę cõtra matrẽ defuncti vel defunctę preteritis fiebat tẽporib[9], ꝓ iustitiæ ratione amputamus, & legitima iura quæ ex Tertulliano* senatusc̃onsulto ei præstantur, omnimodo eam habere sancimus: licet tres liberos ingenua, vel libertina quatuor minime peperit. Dat. Kalendis Iun. Constantinop. ipso. A. II. Cos.

# Codicis domini IVSTINIANI sacratissimi principis ex repetita prælectione Liber nonus.

*TITVLVS I.*

## DE HIS QVI ACCVSARE non possunt.†

*Quando duo crimina intentantur, quorum vnum est præiudiciale ad aliud: super*

A *gratiori proceditur. Bartolus. Vel sic: Super maiori causa prius est procedendum, quàm super minori: & sententia absolutoria lata in maiori, non præiudicat in minori: secus in condemnatoria. h.d. Vel sic: Si accusatio secundæ est maior quàm prima, & præiudicialis: prius debet procedi in secunda, & prius definiri secunda quàm prima. & absolutoria lata super secunda, poterit procedi in prima: licet in cõdẽnatoria lata in secũda est eoipso ipositũ sup prima silẽtiũ. Bal.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Syluano.

B PRius[c] † est vt criminibus q̃ tibi vt gratiora[d] ab aduersario tuo obiiciunt, *cędis atq; vulnerũ, respõdeas: [e] & tũc ex euẽtu[f] causæ iudex æstimabit an tibi ꝓmittẽdũ sit eũdẽ accusare, tametsi[g] prior ĩscriptionẽ[h] deposuisti. PP. V. Id. Mart. Tertullo & Clemente Coss.

*Tutor & curator pro vtereſſe pupilli vel adulti potest de falso proprio nomine non alieno accusare. nec punitur nõ probando, nisi de calũnia euidẽti. hoc dicit secũdũ gl. Bal. Vel sic: Tutor sine metu calũniæ præsumptæ potest instrumẽta cõtra pupillũ producta de falso accusare: sed proprio nomine debet se inscribere. Salycetus.*

C II. Iidem AA. Ingenuo.

SI cautiones[i] quib[9] Secũdinus[k] solutã Eugenio[l] pecuniã ꝓbare se dicit, tutores vel curatores tui suspectas vt falsas habẽt: ꝓprio † nomine (cum nõ liceat alieno[m]) non prohiben-

*Tutores an possint accusare nomine pupilli.*

*Concor. 3. q.11.cap. prius.

*Vide Cœlium li.8. ep. Ciceronis, et Asconiũ in Verrẽ. Cõtius.

† sic in omnib. manuscrip. quos inspicere potui. Iac. Cuiacius amicus meus legẽdũ putat pupilli nomine. Contius.

in accusando. Item huic.l. contra. ff. de iudi. l. qui prior. Solu. hic fallit illa regula.

g *Tametsi.* id est quamuis. & potes hic dicere, quod dicitur. ff. de pub. iud. l. is qui reus.

h *Inscriptionem.* minoris criminis: quæ qualiter fiat, dices infra tit. j. l. fi.

*SI cautiones.* ]*CASVS.* Secundinus tenebatur Titio in. x. & decesit Titius, filio suo hærede instituto, cui dedit tutorem. Secundinus conuentus protulit instrumentum, quo continebatur eum soluisse: an tutor nomine suo instrumentum arguere possit de falso, quæritur? Et dicitur quòd sic de falso: quia si succũbat, non erit infamis: nisi euidẽs calũnia apparuerit.

i *Si cautiones.* id est apochas de soluto.

k *Secundinus.* debitor.

l *Eugenio.* patri vestro.

m *Alieno.* No. sic infra tit. j. l. tunc conuenit. & ff. de pub. iudi. l. pe. §. ad crimen. & infra de calum. l. nostris. Sed videtur quòd etiam nomine pupilli possent: vt. ff. de his quibus vt indig. l. tutorem. in prin. quæ est contra. Solu. ibi nomine pupilli, id est ꝓ ipso pupillo. & eodem modo respondeo supra de his qui. vt indig. l. Polla. quæ est similiter contra. Vel in. l. Polla. de falso ciuiliter agebat, quod fieri potest: vt infra de fal. l. pe. & fin. &. s. de trãsac. l. si ex falsis. Dices ergo, accuso te, quia fecisti, vel vsus fuisti falso: non quia dicit, pupillus meus. Sed an ipse pupill[9] potest? Respõ. nõ, etiã cũ cõsensu tutoris: vt. ff. de accu. l. qui accusare. nisi in casu: vt. ff. de accusa. l. j. §. j. Vel ibi facit tutor, & satis dicitur minor accusare: sed aliud in causa ciuili: vt. ff. de admini. tu. l. j. §. sufficit. *ADDITIO.* Tu dicas quòd tutor



BIU Cujas

tor potest accusare tutorio nomine: vt est casus in.l. Polla.&.l. tutorem.ſ.allega.ꝑ glo.non ob.hæc.l.quia verum est ꝙ inscribit se nomine suo, tamē nomine pupilli accusat.simile, ꝙ vnus accusat,& alius se inscribit, habes in.l. vl.infra de iniuriis. Istam opinionem tenet Richar.Malā.vt dicit Bar.in.l.ij.§.pupillus.ff. de acc.quod ipse Bar. vt ibi dicit, verum putat de iure. Cautela tamen est, vt dicit idem Bar.hic,& in.d.§. pupillus.ꝙ quando tutor accusat aliquem, dicat in accusatione, talis tutor. nec adiiciat tutorio nomine. nam tunc intelligitur eo modo quo potest: vt.l. post mortem.§.j.ff. quando ex fac.tut.

a *Sentētia.* scilicet calumniæ.

b *Nisi.* expositiue, nō exceptiue. sic &.ff. de ꝑcura.l.quę omnia.in fi.&.l.nisi. & infra eo. l.non ignorat.

†*Concor.cū hac.l.c.veniens.extra de accusa.*

c *Apparebit.* regulariter secundū nos, qui non ꝑbat, dicitur calumniari: vt.ſ.de aduo. diuer.iudic.l.j.sed fallit in casibus, quorum vn⁹ est hic,& alius infra de calum.l. mater. vbi plene dices omnes. & facit.ſ.de admi.tu. l.non est.

Qui.] CASVS. Ille qui vult accusare, duo facere debet. ſ. inscribere,& fideiussorem dare de accusatione ꝑsequenda. Si vero accusatus compareat,& accusator non compareat: punitur arbitrio iudicis,& condemnabitur ipse accusator in expensis. Viuianus.

d *Qui crimen publicū.* idē si priuatū, si criminaliter agat. secus si ciuiliter: vt.ff.de fur.l.fi.& de pri.delic.l. fi.

*Accusator anteneatur se semp inscribere ad pœnam talionis.*

e *Pagina.* Inscribit enim & ꝑfitetur accusator se subiturū eandē pœnā si non ꝑbauerit, quā subiret reus si ꝑbaret: vt hic,&.j. tit.ij.l.ij.§.ex lōginquo.&.ſ.de fid.instru.l.ij.&.l.fi.&.j.de calū. nō prius.&.ff.de accu.l.libellorum. Vel potest intelligi etiam si non dicatur. arg.j. tit.j.l.fin. hoc tamen fallit in quibusdam casibus: vt.j.tit.j.l.ea quidē.&.j.de adul.l.quamuis.ij.&.ſ.de Iudę.l. ne quis.& de apo.l.apostatarū.&.j.de abigeis.l.j.&.j. de calum. l.j.&.ff.de accu.leuia.xv.q.iij.c.de crimine.&.iiij.q.iij.c.aliquā do. Itē fallit quādo opponitur in modū exceptionis crimē: vt.ff. ad.l.Iuliā de adul.l.j.§.si publico.& extra de accu. sup his.&.ij. q.j.de manifesta.&.ſ.de trāsac.si ex falsis. Itē fallit in casibus vbi quis sine accusatore punitur: vt.ſ.de ꝑba.iubem⁹.& de test.nullū.&.ff.de suspec.tu.l.tutor.§.ꝓterea.&.ff.ad.l.Iuliā de adul.l. j.§.si publico. vel ibi in modū exceptionis opponitur: vt dixi de lenocinio. idē in crimine falsi, secūdū B. vbi nō inscribitur: quoniam & sine accusatione ꝓceditur secundum eum: vt infra ad.l. Cor.de fal.l.vbi. Alij, vt Io.non admittunt nisi casum illum de abigeis,& in illa.l.vbi accusatio fuit instituta.

*Punitio quandoque sine accusatore infertur.*

f *Et fideiussor.* habita tamen differētia psonarum: vt.ff.de cust. re.l.j.&.j.titu.j.l.fi. sic & in ciuili satisdatur p actorem: vt &.ſ. de epis.& cleri.authenti.generaliter. Accursius.

g *Edicto admonendi.* per interualla.xxx.dierum, sicut in ciuili: vt supra de iudi.l. properandum.§. sed si quidem. secundum Io. vt & supra quomodo & quando iudex, authen. qui semel.non vt quidam dicūt, de tribus diebus singulis diebus ter: vt &.ff.de pu. iud.l.inter accusatorem. quia ibi sic de facto fuit, vt maior iniquitas appareret absentis.

tur in crimine falsi subscribere. Nec enim facile vel tutores, vel curatores qui ex officio, periculo suo res pupillorum vel adolescentiū administrant, sentētia[a] notantur, nisi[b] euidēs eorum calumnia iudicāti apparebit. [c] PP.XII.Kalend. Octobr. Antonino.A.& Geta Coss.

*Accusator debet se inscribere ad pœnam talionis, & dare fideiussorem de lite prosequenda: quam si non prosequitur, monendus est, & ex contumacia extra ordinem puniendus, & aduersario in legitimis expensis condemnandus. Baldus.*

III. Imp. ALEXANDER A. Rufo.

QVi crimē†publicū[d] instituere ꝑat, nō aliter ad hoc admittantur, nisi prius inscriptionū pagina[e] præcesserit, & fideiussor[f] de exercēda lite adhibitus fuerit. ¶ Sin vero post satisdationē præsentes nō fuerint, edicto admonēdi[g] sunt, vt veniant ad causam agēdā. & si nō adfuerint, nō solū extra ordinē[h] ęstimatione iudicis puniēdi sunt, sed etiā sumptus[i] quos in eā rē, & circa ipsum iter ad litē vocati fecerūt, depēdere cogētur. PP.III.No. Februa. Alexandro.A.Cos.

*Mulier potest accusare interfectores sui consobrini. Baldus. Vel sic: Mulier accusat de crimine, suam vel suorum iniuriā prosequendo: ratione tamen officii tutor debet ei anteferri. hoc dicit cum lege sequenti. Saly.*

*Extra ordinem.* etiam vltra pœnam Turpiliani quandoque vt.ff.de pœnis.l.absentem.§.pe.in fi. Sic punitur si tempore à iudice dato non venerit. si vero tempore legali, id est biennio non venerit, nec accusationem perfecerit, imponitur ei alia pœna: vt infra vt intra certum tempus quæstio cri.l.j. quę est contra. Vel dic vt ibi.& ad hoc infra titu.j.l.fi accusatoribus.

i *Sumptus.* sic est in ciuili: vt.ſ.de fruct.& lit.expen.l.non ignorat.&.ff.de iudi.l.eum quem.in principio.

Vxor.] CASVS. Mulier vult accusare interfectorem cōsobrini sui: an sit admittenda, quæritur? Et dicitur quōd sic.

k *Cōsobrini.* & ita suorum vindicat iniuriā, aliās nō auditur: vt infra eo.l.,pxi.&.l. non ignorat.&.ff. de accu. l.j.&.l. hi. Et dic, vindicat accusando lege Cornelia de sicariis.

*Senatusc̄ōsulto.*] CASVS. Mulier. l. Cor.de sic.aliquē accusare non potest, nisi suam vel suorum iniuriam ꝑsequatur. Si ergo filius tuus tutorem habeat,& contra pupillum actum fuerit,& obtentum per instrumentum falsum: nō ipsa, sed tutor nomine suo proprio accusare poterit instrumentum de falso. Viuianus.

l *Senatusconsulto.* Liboniano.

m *Cornelia.* de falsis: vt subiicit. Accursius.

n *Ad eam.* immo & si ad suos: vt.ff.de accu.l.j.&.ij.&.ff.ad Turpil.l. j. §. accusationē. quæ sunt contra. Solu. & sui includūtur cum dicit suam esse causam. arg.ff.de lib.cau.l.j. &.ij.&.iij. &.iiij.& quando ap.sit.l.si ꝑcuratorio.§.sed si alius. debuit ergo hic admitti, sed quia tutores habent, illi præferuntur. arg.ff.de accu.l. si plures. si vero non essent, vel essent negligētes, admittitur: vel de suspecto eos accusat.& facit infra de fal.l.etsi ad te.

IIII. Idem A. Dionysio.

VXor tua si consobrini[k] sui necē vindicādā existimat, adeat præsidē ꝑuincię. PP.XVI. Kalēd.Iul.Alexandro.A. Cos.

*Accusatio falsi existētibus tutoribus vel curatoribus, nō pertinet ad matrēm ideo mater non auditur: quia res, id est istud officium non pertinet ad eam. Baldus.*

V. Idem A. Marcellinæ.

SEnatusc̄ōsulto[l] permissum nō est mulieri legis Corneliæ[m] crimine reū facere, nisi res ad eam[n] pertineat. Cum igitur filij tui[o] tutores vel curatores habeant: ipsi deliberare debēt, an instrumēta ex quib⁹ aduersarium filiorum tuorum obtinuisse dicis, falsa esse accusare debeant. PP. Kalend. Octobr. Alexandro.A.Cos.

*Qui professus est in iudicio se ab accusatione instituta discedere, ad eā redire non potest. Bal. Vel sic: Qui ab accusatione desistit, amplius ad illam non redit. Salycetus.*

VI. Idem A. Probo.

ACcusationem à qua discedere te ꝑfessus es, repetere non debes. PP.V. Non. Maij, Iuliano.II.& Crispino Coss.

*Accusatori differenti, statuitur terminus ad procedendum in causa: & si non procedit in termino, post non auditur. Baldus.*

VII. Idem A. Felici.

SI ea quæ crimen intendit, cognitionem moratur: certa ꝑfrēdę accusationis tēpora iudex competens præstet, [q] intra

*Filii tui.* ô mater.

*Accusationem.*] CASVS. Si aliquem accusare incepisti,& postea te velle desistere fueris protestatus: quo minus accusationem repetas, tibi præiudicasti: quia amplius accusare non poteris.

p *Non debes.* vt &.ff. ad Turpil.l. qui destitit.&.ff.ad.l.Iuliam de adult.l. si maritus.§. si negauerit.& de acc.l.hi tamē in fi.& infra de adult.l.abolitionem.& supra de pac.l. postquam.& supra de transac.l. transigere. Sed contra.ff. de sepul. vio.l. ij.§. si is. sed ibi non destitit, scilicet in totum: vt hic,&.ff. de iud. l. destitisse. Sed dixit se nolle agere tunc. Vel ibi non erat causa inchoata, hic sic. Item nota quōd hic desistens si sine abolitione destitit, incidit in Turpilianum: vt infra ad Turpil.l.j. cuius pœna est quinque librarum auri,& infamia: vt.ff. de præuari.l. iij. §. fi.& infra ad Turpil. l. ij. Item intellige hanc.l. si crimen erat tale, super quo poterat transigi, vel paciſci. aliās idem ipse auditur secundum Io. vt no. ff. de pac. l. iurisgentium.§. si paciscar.

*Turpiliani pœna quinquies.*

*Si ea.*] CASVS. Si mulier aliquem accusare voluerit, vel accusauerit,& moram fecerit, nec ad causam venerit: iudex certum tempus ei dabit: intra quod si non venerit, præsumitur destitisse & recessisse à lite.

q *Præfet.* talia: vt diximus supra eo.l. qui crimen. licet enim biennio

BIU Cujas

biennio limitentur istæ causæ: vt infra vt intra cer.temp. l.fi. tamé & prius potest iudex festinare: vt hic, sicut in & ciuilibus ante triennium. Et est hæc.l.arg. vt possit iudex ad testes & ad alia facienda tempus statuere, [2] & vltra non audiatur aliquis: vt.ꝟ. de remiſ.pigno.ſi eo.&.ff.de re mili.l.iij.§.ſi ad diem.& de iure fiſ.l. senatus. §. diuus. &. §. seq.& infra de gen. aboli.l.j.&.ff.de re iudi. l.contumacia. & ſupra de ige. ma. l.diffamari. &.ff.de opti.leg. l. mãcipiorum.

*Causa criminales & ciuiles quãto tempore durare debent.*

*a Concor.c. licet.cũ gl. ſuper verb. miſſum.extra de proba.*

a *Agere.* id est accusare interfectores.

b *Renunciaſſe.* incidit ergo in Turpilianum, sicut si expresse renunciasset: vt infra ad Turpil.ſi fœmina. Sed cõtra.ff.ad Turpil. l.j. §. accusationem. in fin.§. Solu. refert an teneat accusatio: vt quia prosequitur suam vel suorum iniuriam, & tunc desistens sine abolitione incidit: vt hic, &.d. l.ſi fœmina. An non, & tunc non incidit: vt in.l.contraria. Cui solutioni obstat. ff. ad Turpil.l.mulier. vbi tenuit accusatio: quia suã iniuriam prosequebatur, & tamen non incidit. Sed tu dic quòd ibi impetrauit abolitionem, vel tantum denunciauit, non inscripsit. Vel secundo solue secundum Io. an desistat pacto, & tunc incidit. aliàs nõ. & facit ad l.supra de pact.l. postquam. & infra de cen. & censito.li.xj.l.iij.

*Accusationẽ deferens ſine abolitione, an incidat in Turpilianum.*

quæ ſi agere [a] ſuperſederit, renunciaſſe [b] causæ intelligitur. PP.XV.Kalen.Septemb. Agricola & Clemente Coss.

*Miles ad accuſandum admittitur, ſi ſuorum iniuriam proſequatur: ſe tamen tenetur inſcribere. hoc dicũt ambæ.ll.Saly.& Bar.*

VIII. Imp. GORDIANVS. A. Caio militi.

NOn prohibentur milites accusationem quæ publici iudicij instar [c] obtineat, intendere, ſi suam suorúmque iniuriam exequãtur. Ideoque cõsobrini tui necem defendere [d] tibi permittimus. PP. XVII. Kalen. Auguſt. Pio & Pontiano Coss.

*Allegans qualitatem, debet eam probare antequam vlterius procedatur: & hoc quando qualitas eſt cauſa introducendæ petitionis in iudicio: ſed quando eſt cauſa pronunciationis definitiuæ, tunc debet probari lite cõteſtata. quando eſt cauſa exaggerandæ executionis, tunc ante ſententiam debet liquere. quando eſt cauſa mitigandæ executionis, tunc poteſt opponi in executione. Bal. Vel ſic: Quis non debet admitti vt talis, niſi prius probet ſe talem. Bartolus & Salycetus.*

IX. Idem. A. Seueriæ.

NOn ignorat competẽs iudex, eam quæ vltionem & mortem filij persequi allegat, non temere ad accusationẽ esse admittendam, nisi [e] prius matrem se esse probauerit. [f] PP. VI.Nonas Martias, Gordiano A.& Auiola Coss.

*Ab auditorio prætoris repellitur accuſator qui non vult ſe inſcribere. Bal. Vel ſic: Etiam qui ſuorum iniuriam proſequitur, ſe debet inſcribere. Bartolus.*

X. Idem. A. Buccatrahio.

SI crimen ad tuam tuorúmque iniuriam pertinens exequaris, solẽnibus te inscriptionibus adstringe, [g] vt præsidem prouinciæ habere iudicem possis. PP. Kalend. Aug. Gordiano A.& Auiola Coss.

*Incendiarius doloſus punitur lege Cornelia de ſicariis. h.d. Barto. Bal. & Saly. cetus.*

XI. Imperator PHILIPPVS A.& Philipp. Cæſ. Saturnino & aliis.

DAta opera partis aduersæ res vestras incendio exarsas esse asseuerantes, crimen legis Corneliæ de sicariis exequi potestis. [h] PP. XIII. Kalen. Iul. Peregrino & Aemiliano Coss.

*Mulier poteſt accuſare in certis caſibus, vt vbi ſuam vel ſuorum iniuriam proſequitur. Item in certis caſibus mulier accuſans non tenetur ſe inſcribere. Baldus.*

XII. Impp. DIOCLETIA.& MAXIMIA. AA. & CC. Corinthiæ.

DE crimine quod publicorum fuerit iudiciorũ, [i] mulieri accusare nõ permittitur [k] nisi certis ex causis, id est si suã suorúmque persequatur [l] iniuriam secundum antiqui [m] iuris statuta tantũ de quibus specialiter ei concessum est, non exacta subscriptiõe. Vnde aditus præses prouinciæ in primis examinabit, an tale sit crimen, cui [n] accusationem mulier subire non prohibeatur. [n] S. V. Kal. Maij. AA. Coss.

*Frater non accuſat fratrem de crimine capitali. Bal. & Saly.*

XIII. Iidem. AA. & CC. ad Aſclepium.

SI magnũ & capitale [o] crimẽ ac non leue frater cõtra fratrem suum instituit: nõ solum quãtum in illis casibus quibus antiquo iure fuerat sibi præmissum. vel sic: Vbicunque mulier accusat sine inscriptione, accusat in illis casibus in quibus ei specialiter accusare permittitur. istæ expositiones faciũt ad illam literam, secundũ antiqui &c. & lege finem cum prin. vsq; ad verbum, secundum antiqui iuris statuta. & subaudi, non exacta inscriptione, tantum in illis casibus supple de quibus est eis specialiter concessum, scilicet accusare sine inscriptione. hoc est in vnico casu, scilicet in crimine abigeatus.

† *Materiã incendii latè Hipp. in l. 1. ad. l. Corn. de ſic. Bald. in. l. 3. §. cognoſcit. ff. de offi. pfecti vig. Alex. coſi. 50. ꝟ. 3. vol. 1.*

i *Iudiciorum.* id est puniendum per aliquod publicum iudiciũ, quæ multa sunt: vt.ff.de publi.iudi.l.j.

k *Non permittitur.* vt & infra de adul.l.j. nec populari actione agere: vt.ff.de popula. act. l.mulieri.

l *Perſequatur.* & nisi lege Iulia de annona: vt.ff.ad.l.Iuliam de anno.l.fi.in fi. & in crimine læsæ maiestatis: vt Fuluia mulier coniurationẽ Catilinæ detexit: vt.ff.ad.l.Iul.maiestatis.l.in quæstionibus.& in suspecto tutore: vt instit.de suspe. tuto.§.consequens.

*Mulier, Catilinæ coniurationem detexit.*

m *Antiqui.* duob⁹mo dis expone. Primo quia ibi tantum accusat sine inscriptione mulier, vbi iure antiquo expressè dicitur quòd accusatio fieri posset sine inscriptione. quos casus no.supra.e.l.qui crimen. Secundo in his casibus solis vbi mulieri permittitur accusare. & sic vbicunque mulier accusat, sine inscriptione accusabit. aliud in milite: vt supra eo.l.ſi crimen. Vel dic tertio quòd accusat mulier sine inscriptione in illis casibus vbi specialiter ei accusare permittitur: vt in lege Cor. testamentaria: vt.ff.de accu. l. ij.& lege Iulia maiestatis: vt.d.l.in quæstionibus. non vbi generaliter ei permittitur: vt cum suam vel suorum iniuriam prosequitur: vt in prin. huius. l. Alij dixerunt quòd quidam casus erant in iure veteri, quos nõ habemus, quibus specialiter mulier poterat sine inscriptione accusare. prima placet, & secundum eam expone literam. Dic ergo secundum antiqui iuris statuta, & nõ exacta inscriptione: tãtum in illis casibus subaudi, in quibus specialiter est eis, scilicet mulieribus & etiam maribus concessum, scilicet accusare sine inscriptione: vt no. supra eo.l.qui crimen.

*Mulier an ſine inſcriptione accuſet in caſibus quibus ei accuſare prmittitur.*

n *Non prohibeatur.* vt quia prosequitur suam vel suorum iniuriam: vel sit ei specialiter concessum. & secundo quæritur an sit de illis casibus, qui instituuntur sine inscriptione.

SI magnum. ]CASVS. Frater fratrem de crimine capitali volens accusare, non audietur, sed in exilium relegabitur.

o *Et capitale.* secus si leue: vt.j.eo.l.ſi sororẽ. & dic capitale, cuius pœna est mors vel exilium: vt.ff.de pub.iudi.l. ij. Itẽ excipe,

*Incendiarii variis pœnis afficiũtur.*

DE crimine. ]CASVS. Ad accusationem nõ admittitur mulier, nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur: & hoc examinabit præses. sine autem inscriptione accusabit in omnibus illis casibus quibus antiquo iure fuerat sibi præmissum. vel sic: Vbicunque mulier accusat sine inscriptione, accusat in illis casibus in quibus ei specialiter accusare permittitur. istæ expositiones faciũt ad illam literam, secundũ antiqui &c. & lege finem cum prin. vsq; ad verbum, secundum antiqui iuris statuta. & subaudi, non exacta inscriptione, tantum in illis casibus supple de quibus est eis specialiter concessum, scilicet accusare sine inscriptione. hoc est in vnico casu, scilicet in crimine abigeatus.

nisi vitæ suæ fuerit insidiatus: nam tunc mater contra filium auditur: vt infra. l. proxi. & pater contra filium: vt. ff. ad. l. Cor. de sic. l. ij. multo magis frater contra fratrem.

PRopter.] CASVS. An mulier filium suum vitæ suæ insidianté accusare possit, quæritur? Et dicitur quòd sic: nisi à tali intentione eam materna pietas reuocauerit.

a *Contendis.* ô mater: vt patet ex superscriptione legis.

*Da. XIII. Kal. Mart.

b *Intentionem.* not. sic & supra de pat. pot. l. iij. in fi. & infra de abo. l. ij. in prin.

CRiminis.] CASVS. Infamis accusare non potest. si ergo integræ famæ fuerit, & quem accusare voluerit quis: cum periculo calumniæ poterit.

*Calumnia præsumitur eoipso quòd quis nõ probat quod intendit.*

c *Calumniæ.* quæ præsumitur eo ipso q̃ non probat quod intendit: vt dixi supra. e. l. ij. non quòd de calumnia semper debeat condemnari: sed potest, nisi aliqua iusta causa impulerit eum ad accusandũ: vt infra de calum. l. qui non probasse. & ff. ad Turpil. l. j. §. ij.

d *Existimatio.* i. fama: vt. ff. de va. cog. l. cognitionũ. §. existimatio. Infamis ergo non accusat: vt hic, &. ff. de accu. l. qui accusare. nisi prosequatur suam iniuriam, vel suorum: vt ff. de accu. l. hi tamen. & nisi in crimine læsæ maiestatis: vt. ff. ad. l. Iul. Maie. l. famosi.

*Maii. Infamis an possit accusare.*

CVm.] CASVS. Accusans duos, ad accusationem tertij nõ est admittẽdus, nisi suã & suorum &c.

e *Cum rationibus iuris.* nam ius vetus hoc vult propter turpem quæstum vitandum: vt. ff. de accu. l. qui accusare.

f *Tuum.* id est tui postulantis &c.

*Accusationes duas an possit quis instituere.*

g *Tertiam.* sed videtur quòd nec duos: vt ff. de accus. l. hos accusare. §. lege. quæ est cõtra. Solu. non est contra: sed ibi prohibet duos, quare per consequens tres. Hoc non placet. Sed dic, duos non potest eodem libello, vt ibi: sed diuersis sic: vt hic, &. d. l. hos accusare. tres autẽ non potest etiam diuersis libellis. hoc placet. Alij dicunt, coram eodem nõ potest duos, sed coram diuersis sic: quia vnus iudex non posset vtrique plene insistere. alij quòd vna inscriptione non potest, sed diuersis potest duos, sed non tres. Item contra ad idem. j. tit. j. l. qui de crimine. Solu. ibi duo prohibẽtur accusare vnum: hic econtra vnus potest duos. & ibi plene distingues. Item ad idem contra. j. de adulter. l. reos. &. ff. de adul. nihil. §. cum alterum. &. l. vim passam. §. duos. quibus dicitur etiã duos adulteros, marem scilicet & fœminam, non posse simul accusari, sed speciale in adulterio. secus est in incestu: vt in ea. l. vim passam. §. incesti. &. l. qui pupillam. §. in libero. Itẽ ad idẽ quod prohibet de tribus, est contra. j. si reus vel accusator mor. l. j. Solu. vt ibi. & eodẽ modo est contra. ff. ad leg. Iuliã de adulter. l. inter. §. fi. vbi permittitur ei qui duos reos habet delatos, tertiũ iure mariti de adulterio accusare. Solu. ibi persequebatur suam vel suorũ iniuriam, quod etiam hæc lex permittit in fi. ibi, nisi suas &c.

*Kalend.

†Concor. 3. q. 11. §. si quis ex familiaribus.

audiendus non est, sed etiam exilij pœna plectẽdus est. Dat. X. Kalen. Febru. *CC. Coss.

*Mater potest accusare filium sibi insidiantem. Bal. Vel sic: Mater ab accusatione instituta potest desistere sine pœna. Salycetus.*

XIIII. Iidem. AA. & CC. Aeliæ.

PRopter insidias quas tuæ vitæ paratas cõtendis, [a] accusationem apud præsidẽ prouinciæ contra filium tuum (si pietas & ratio naturalis animi tui non reuocat intentionem) [b] constituere potes. S. XVI. Kal. Mart. CC. Coss.

*Ille qui est integræ famæ, admittitur ad accusandum: tamen si calumniatur, debet puniri. Bald. Vel sic: Infamis ab accusando repellitur: & qui calumniatur, punitur. Saly.*

XV. Iidem. AA. & CC. Lupioni.

CRiminis accusationem instituere cum periculo calumniæ [c] (si tibi existimatio [d] integra est) minime prohiberis. S. III. Kalen. Mar. *CC. Coss.

*Qui duas accusationes contra diuersos instituit, ipsis pendentibus tertiam accusationem instituere non potest: nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur. Baldus.*

XVI. Iidem. AA. & CC. Callutico.

CVm rationibus iuris [e] congruit desiderium tuum, [f] postulantis accusationem tertiam [g] ei qui duos reos delatos [h] habet, non permitti contra legis præscripta, nisi suas suorumque iniurias quis persequatur. S. XII. Kalen. Decemb. Nicomediæ. CC. Coss.

*Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Baldus.*

XVII. Pars sententiæ eorumdem AA. & CC. Dat. v. Id.* Ianua. Diocletiano & Maximiano. AA. Coss.

INiquum † & longe à seculi nostri beatitudine esse credimus, vt Thaumasius accusandi eius habeat facultatem, in cuius domo eum (licet ingenuum) à prima ætate tamen fuisse constabat. [i] Quare ex nomine Thaumasij mentio super conflictu criminis cum Symmacho [k] conquiescat. Si quam sanè ciuilem petitionem idem Thaumasius sibi competere cõfidit: iudicio præsidali poterit experiri [l].

*Temerariè commissa, congrua vltione plectantur. Baldus. Vel sic: Frater fratrem seu sororem potest de leui crimine accusare. Bartolus & Salycetus.*

XVIII. Iidem AA. & CC. Iuliano.

SI sororem tuam leuiorũ [m] cõmissorum ream facis, accusationem non prohiberis exercere ĩ iudicio præsidali: quòn temerariè commissa, congrua vltione plectantur. Data. III. Kalen. Mar. Diocletiano. IX. & Maximiano. VIII. AA. Coss.

*Pendente accusatione nõ potest accusatus reaccusare de pari vel minori crimine, nisi suã vel suorũ iniuriã persequatur. libellũ tamen porrigere potest, & inscribere se, sed nõ prosequi. Bald. Vel sic: Accusatus non potest suum reaccusare accusatorem de pari crimine vel minori priusquam sit absolutus: nisi suam prosequatur iniuriam. Poterit tamen accusationem proponere, non vt super ea procedatur, sed vt supersedeatur donec causa prima finiatur. Bartolus.*

XIX. Imppp. VALENTINIA. VALENS & GRATIANVS AAA. Laodicio præfecto Sardiniæ.*

NEganda † est accusatis, qui non suas suorúmque [o] iniurias exequuntur, licentia criminandi in pari vel minori [p] crimine, priusquam se crimine quo premuntur, exuerint, secũdum scita veterum iuris conditorum: ita tamen, vt & ipsi inscriptiones contra eos etiã pendẽte accusatione deponere possint. Dat. Prid. Id. August. Carnũti, Gratiano. A. III. & Equitio. V. C. Coss.

*Excepto maiestatis crimine, familiares & serui non possunt dominos accusare: aliàs puniuntur. Salycetus.*

XX. Impp. ARCADIVS & HONORIVS. AA. Eutychiano præfecto prætorio.

A

B

C

D

[i] *Niquum.*] CASVS. Symmachus Thaumasium recepit in domum suam, & cũ abiit Thaumasius, vult Symmachum accusare. nũquid poterit, queritur? Et dicitur quòd non. ciuiliter tamen aduersus eũ cõsistere potest.

i *Constabat.* collegit enim eũ forte expositũ: nihilo minus tamẽ est ingenuꝰ: vt hic, &. ĩ. de infantibus exposi. l. fin.

k *Cum Symmacho.* id est contra Symmachũ. & hoc casu dicã repetere expẽsas quamquã pietatis causa factas. argu. ĩ. de nup. l. patrem.

l *Experiri.* sic. j. ad leg. Corne. de falsis. l. vbi. &. ff. de accu. l. hi. §. j.

*Si sororem.*] CASVS. An aliquis de leui crimine sororem suam possit accusare? Dicitur quòd sic.

m *Leuiorum.* secus si grauiorum: vt. ĩ. eo. l. si magnum. & facit. ĩ. eo. l. propter. &. j. ad leg. Corne. de fal. l. falsi, & ff. de accusa. l. leuia.

*Ex Cod. Th. li. 9. ti. 1. l. 12.

n *Quòd.* pro vt.

†Hæc. d. est canonica. 3. q. 11. c. neganda. 1.

*Neganda.*] CASVS. Accusaui Titiũ, vult me accusare de pari vel de minori crimine: an sit audiẽdus, quæritur? Et dicitur q̃ nõ, nisi suam vel suorum &c. tamẽ pendente accusatione aduersus me potest se inscribere.

o *Suorúmque.* sed & tunc non permittitur eis, si ponas primos accusatores persequi suã vel suorum iniuriã: ne priori denegetur, quod posteriori cõceditur. hoc enim esse non debet: vt. ĩ. qui potio. in pig. l. assiduis. & verba hæc, suam suorum &c. non sunt late interpretanda: vt in decret. iij. q. fin. c. j. & fin.

p *Vel minori.* in maiori sic: vt. ĩ. eo. l. j. nec est contra. huic. l. j. de calumnia. l. j. vbi etiam de pari permittit: quia ibi non in modum accusationis: sed ex officio. sic & ff. de bonis lib. l. qui cũ maior. §. si libertus. Itẽ nec est cõtra. ff. de adulter. l. j. §. si publice. vbi de pari vel etiã minori video permitti reaccusare: quia nõ in modũ accusationis, sed exceptionis obiiciebatur crimen lenocinij: vt. j. de adulte. l. ita pudor. Post sententiã autem latã distinguitur, an sit absolutoria,

BIU Cujas

absolutoria, & tunc omnes accusant. an condénatoria, & tunc aut quæ adimat ciuitaté aut libertaté, aut non: vt habes plene. ff. de publi. iudic. l. is qui. & de iure fisc. l. deferre. §. j.

*Si quis.* ]C ASVS. Ad accusationem alicuius aliquis de familia sua, siue liber, siue seruus prosiliit: is non solum amissione bonorũ, sed capite plectẽdus est, excepto de crimine læsæ maiestatis.

† *Idem. 3. q. 11. §. si quis. vbi ponuntur verba huius. l.*

a *Existimationem.* id est famam.

b *Caput.* id est statum: quod in tribus cõstat: vt. ff. de capi. demi. l. fi.

c *Fortunas.* id est substantias. & sic ponitur j. de incolis. l. ciues. lib. x. & facit infra de delatori. l. fi. lib. x. & j. in qui. cau. coloni do. lib. xj. l. ij. in fi.

d *Exordio.* punitur ergo quis, licet non processit. Et sic sunt ar. contra. ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. accusasse. & l. in seruitute. §. j. & supra de his quibus vt indig. l. alia.

*Si liberti.* ]C ASVS. Si libertus ad accusationem patroni sui prosiliat: ea pœna afficiendus est, qua & seruus si inueniatur criminis delator.

† *Ex Cod. The. eod. li. 9. ti. 6. l. 3.*

e *Hæredúmve.* etiam extraneorum. arg. ẽ. de in ius vocã. l. ij. Accur.

f *Supplicio.* extraordinario: vt. ff. de iure fisc. l. ij. §. pen. & facit. ẽ. de testi. l. libertorum. Sed in ciuilibus auditur etiam venia petita, & etiam in crimine, si suã vel suorũ iniuriã prosequatur: vt. ff. de accu. l. hi.

g *Exordium.* vt &. ẽ. l. proxi. & dic de hoc vt ibi notaui.

*DE ACCVSATIONIBVS & inscriptionibus.*

*Dictum est de personis accusantium: nunc de ipsis accusationibus, in quibus quia necessariæ sunt inscriptiones: ideo de his subiicit.*

*Eos.* ]C ASVS. Aliquis sustulit positos terminos inter agrum meũ & vicini mei causã seminandarũ litium. qua pœna puniri debeat? Et respon. quòd extraordinaria pro motu iudicis.

*Terminos effodiens, qua pœna punitur.*

h *Terminos effoderunt.* distingue, an tantum ille qui effodit lapides, voluerit sibi furari, scilicet ipsos, qui faciebant terminos, & tunc habetur ætatis discretio: aut causa seminandarum litiũ hoc faciat, & tunc extraordinarie pro factorum varietate punitur: vt ff. de termino mo. l. ij. & fi. §. fina.

i *Extraordinaria.* nec enim est ordinaria pœna pecuniaria quæ ex hoc crimine datur: vt hic, & ff. de termi. mo. l. j. Sed certe immo videtur quinquaginta aureorum: vt. ff. de termi. mo. l. agraria. in princi. quæ est contra. Sol. distingue tempora, & concordabis

*Tẽporis distinctio scripturã cõcordat. c. cũ tu. extra de testi. glo. in. l. apud antiquos. C. de iure.*

scripturã. à principio enim nõ fuerat statuta, & sic loquitur hic, & d. l. j. ff. e. sed postea per Cesarẽ statuta est: vt ibi dicit. Alij dicunt hic de corporali, vt nulla ordinaria sit statuta: ibi de pecuniaria. vel non est ordinaria quantum ad priuatum, sed quantum ad fiscum sic. Vel ibi de terminis in rure positis: hic in vrbe. prima placet.

*Si cuiusdam.* ]C ASVS. An seruus de publico crimine accusari possit, quæritur? Et dicitur quòd sic, & dominus eum defendere potest, & verba pro eo facere: sed probato crimine seruus non dominus pœnam subeat.

k *Seruus postulatur.* qui omnibus legib⁹ reus fieri potest, exceptis his quibus pœna pecuniaria imponeretur: vt hic, & j. ad. l. Iul. de vi pub. vel priua. l. si criminis. &. ff. de accusa. l. hos accusare, §. omnibus.

l *Defendere potest.* & eius ꝓcurator: vt. ff. de publi. iudi. l. seruus. & sic est contra. ff. de publi. iudi. l. pen. §. ad crimẽ. Solu. potest interuenire ad omnia, præterquam ad sententiã: vt hic, & ibi. Vel hic dominus nõ pro alio, sed pro se & sua vtilitate interuenisse videtur: quia sua ĩterest pecuniariter seruũ suum absolui. Vel hoc speciale. in quibusdã tamẽ criminib⁹ omnino interuenit ꝓcurator, quę imponunt pœnã relegationis, vel ifamiæ: vt not. ff. de procura. l. seruum. §. publice. Accur.

m *Offerre.* q. d. nõ vt sententiã subeat. sed & si non defendat, non amittit eum: vt. ff. de publi. iudi. l. sciẽdũ. &. ff. de sta. ho. l. seruus.

*Reos.* ]C ASVS. An rei absentes in causa capitali per procurato. defendi possint, quæritur? Et dicitur ꝙ sic. quod intellige vt alleget causas absentiæ, non causas innocentiæ: ne sit contra ff. de pub. iudi. l. accusatore. §. ad crimẽ. Vi.

n *Reos.* i. accusatos.

o *Capitaliũ.* quę sunt ff. de publi. iudi. l. ij.

p *Per procuratorẽ. immo* videtur ꝙ non: vt ff. de publi. iudi. l. pen. §. ad crimen. quę est cõtra. Solu. secundũ M. hic erat iam lis contestata contra principalem: vnde ipse, nõ procurator est condemnãdus. quod non placet: immo semper procurator damnaretur: vt. ẽ. de procurato. l. nihil. Dic ergo defendi, scilicet vt allegẽtur causæ absentiæ: [a] vt. ff. de procura. l. absens. non in principali: vt ĩ contrario, & in quibusdam criminibus etiam plene defendit, vt no. ff. de procur. l. seruum. §. publice. Accursius.

*Si accusatoribus.* ]C ASVS. De facto duo vnum accusabant de eodem crimine: cœperunt abesse, & non per contumaciam: in absentia quorum iudex ad postulationem accusati eum absoluit. an valeat sententia absolutoria quæriẽ? Et dicitur ꝙ nõ, sed apud eundem iudicem vel successorem eius causa iterata ventilabitur.

q *Si accusatoribus.* erant ergo plures, & crimẽ vnũ: vt in fi. l. ibi, intentati criminis &c. & vnus accusatus. sic ergo plures accusant vnũ. & sic est contra. j. eo. l. qui de crimine. &. ff. de accu. l. hi. §. fi. & l. si plures. &. ff. de libe. ho. exhi. l. quod & lex. §. hoc interdictum. Sol. hic sic de facto fuit, non tamen fieri debuit: vnde non quid fiat, sed quid fieri debeat, obseruabitur: vt &. ff. de offi. præsi. l. sed licet. Vel hic renunciauit accusatus de iure suo confidens, dicens se paratum omnibus respondere. Alij dicunt quòd vno libello possunt, vt hic: diuersis non, vt in contrariis. ADDITIO. Bar. hic dicit quòd hic non fuit opposita exceptio. si enim fuisset opposita, de pluribus fuisset electus vnus: vt. d. l. si plures.

*Idem est de absente.*

I. Idem. A. Syro.

SI quis † ex familiaribus vel ex seruis cuiuslibet domus cuiuscumque criminis delator atque accusator emerserit, eius existimationem, [a] caput, [b] atq; fortunas [c] petiturus, cuius familiaritati vel dominio inhæserit: ante exhibitionem testium, atq; examinationem iudicij, in ipsa expositione criminũ, atque accusationis exordio, [d] vltore gladio feriatur. Vocem enim funestam amputari oportet potius, quàm audiri. Maiestatis autem crimen tantùm excipimus. Dat. VI. Id. Nouemb. Cõstantinop. Cæsario & Attico Coss.

*Libertus non potest accusare patronum, nec eius hæredem: & contra faciens punitur. Salycetus.*

† XXI. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS. AA. Consulibus, prætoribus, & trib. pleb. Senatui. S. D.

SI liberti, accusatores manumissorum hæredúmve [e] esse præsumpserint: eodem quo serui supplicio [f] tenebuntur, luituri pœnas ante prohibitæ delationis exordium. [g] Dat. VII. Idus Aug. Asclepiodoto & Mariniano Coss.

*TITVLVS II.*

DE ACCVSATIONIbus, & inscriptionibus.

*Eulsor finalium terminorum, extraordinariè arbitraria pœna punitur. Bal. Vel sic: Qui terminos amouit causa fines turbandi, punitur extra ordinem. Salycetus.*

I. Imp. ALEXAND. A. Martiano.

EOs qui terminos effoderunt, [h] extraordinaria [i] animaduersione coërceri debere, præses prouinciæ non ignorabit. PP. III. Kalẽ. Augu. Alexandro. A. Cos.

*Dominus potest defendere seruum suum accusatum de crimine capitali. Bal. Vel sic: Pro suo interesse admittitur quis ad defendendum alium in crimine capitali. Bar.*

II. Idem. A. Syro.

SI cuidam crimini obnoxius seruus postulatur, [k] domin⁹ eum defendere potest, [l] & in iudicio sistere, accusatoris intentionibus respõsurum. post probationem autem criminis, non ipse dominus, sed seru⁹ pro suo delicto cõdemnationem sustineat. Ideo enim seruum suũ domino defendere permissum est, vt pro eo possit cõpetentes allegationes offerre. [m] PP. XI. Kalend. Decembr. Alexandro A. Cos.

*Admittitur procurator absentis ad allegandum absentiam in causa capitali. hoc dicit text. Item ad excusandum de pœna contumaciæ, sed non à pœnis criminis. Baldus.*

III. Idem. A. Stephanidi.

REos [n] capitalium [o] criminũ absentes, etiam per procuratorem [p] defendi, leges publicorum iudiciorum permittunt. PP. IIII. Non. Nouemb. Maximo. II. & Aeliano Coss.

*Non tenet sententia absolutoria lata pro præsente contra absentem non citatum legitimè: & ea non obstante, tanquam nulla ipso iure, proceditur in causa per iudicem qui pronunciauit, vel eius successorem. Bal. Vel sic: Absolutoria lata accusatoribus absentibus non per contumaciam, est ipso iure nulla. Bar.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Archelao.

SI accusatoribus [q] absentibus, & nõ per contumaciam

[a] *Etiã ea quæ nõ concernũt principaliter crimẽ, vt ad dilatorias ppo nẽdas, inhabilitatẽ iudicis, ĩcapacitatẽ accusatoris, ineptitudinẽ libelli ꝓponẽdã admittitur procurator. Salycetus.*

*Accusatio vnius, an permittatur pluribus.*

BIU Cujas

plures. quod satis concordat cum prima solutione glo. Dicas ergo quòd in accusationibus publicis non admittuntur plures: vt d. l. si plures. quod fallit, nisi plurium interesset æqualiter: vt. l. j. §. si ad plures. ff. de sepul. violato. & ibi de hoc per Bart. & per eundem in. d. l. si plures. ff. de accusa.

a *Ex vna postulatione.* id est postulatione vni⁹ partis, scilicet accusati.

b *Causa cognita.* quod fuit eoipso quòd non erat præsens vtraque pars: vt. ſ. si per vim vel alio modo. l. fi.

c *Criminatione.* id est accusatione.

d *Contumacia.* id est contumaci cessatione. Vel contumacia, quando expresse dixit, non veniam. cessatio, quando est tacita: vt quia ter citatus non fuit inuentus. Sed qualiter fiat citatio accusatoris vel accusati, vt sic ad sententiam possit veniri? Dicunt quidam, secundum formã quæ est. ff. de publ. iudi. l. inter accusatorem. in fin. Arg. contra. ff. de pœn. l. absentem. Tu dic sicut in ciuilibus actor, sic hic accusator: & sicut in ciuilibus reus, sic hic accusatus: vt dixi. ſ. tit. j. l. qui crimen. saluo iudici, quòd causa pendente poterit tempora statuere intra quæ incidat in Turpilianum accusator si non prosecutus fuerit: vt. ſ. tit. j. l. si ea. eis autem accusatis citatis & non venientibus pœnæ pecuniariæ imponuntur: vel etiam hæ quæ cõtingunt existimationem: & etiam interdum possunt relegari. cæterum si quid grauius eis irroganda fuerit, puta pœna metalli, vel capitis, eis irroganda non erit: sed in accusatorem absentem quandoque grauius statuitur quàm per Turpilianum sit statutũ: vt. ff. de pœnis. l. absentem. §. j. nec ob. ff. de pub. iudi. l. inter. quia illud iuxta hanc exceptionem potest intelligi, vt de eius quidem calumnia pronuncietur: non tamen vt calumniator condemnetur, sed vt plus interdum patiatur, quàm per Turpilianum sit statutum.

*Accusator & accusat⁹ qualiter citari debent.*

*Accusatus citatus non veniẽs, quomodo puniatur.*

e *Eundem.* sententia absolutoria habita pro nulla. & idem esset in ciuili, scilicet quòd ipso iure esset nulla, si legitime citatio facta non fuerit: vt. ſ. quomodo & quando iudex. l. ea quæ. Item ad id quod dicit, apud eundem, subaudi, vel superiorem: vt. j. e. l. absentem. & quòd apud eundem cognoscatur, est sic. ſ. de sent. l. j. in fi. & quomodo & quando iudex. l. si præses. Sed contra in eo. tit. quomodo & quando iudex. l. si vt proponis. j. vbi dicit alij committendum. sed ibi primus fuit delegatus: hic ordinarius. Item contra. ff. de re iudi. l. iudex. & ſ. senten. rescin. non possl. j. Sol. ibi valuit. sed contra ius litigatoris lata fuit: vnde tenuit. hic ipso iure fuit nulla.

f *Move.* id est prout iura requirunt.

*Non ideo.*] *CASVS.* Intulisti mihi iniuriam: volebam te accusare: dicebas te non esse accusandum, eo prætextu, quòd de mandato alterius dicebas te fecisse: an sis audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non, sed vterque tenebitur, tam tu, quàm ille qui mandauit.

g *Incidit.* id est, iuste accusatus est. agitur ergo criminaliter de iniuriis: vt. ff. de priua. deli. l. vlti. & insti. de iniur. §. pen.

h *Quia dicit.* quod etiam dicere cogitur: vt &. ff. ad Syll. l. & si percussor. in princ. & l. prius. Accursius.

i *Principalem.* vocat principalem, iniuriam inferentem.

adesse iudicio cessantibus, ex vna postulatione [a] aditus præses prouinciæ non causa cognita [b] sententiam dixit, qua eum de quo querimoniam detulisti, liberandum existimauit: criminatione [c] etiam nunc perseuerante, quæ cõtumacia [d] vel cessatione accusatorum nõ interueniente auferri nõ potuit: causa intentati criminis apud eundem [e] vel successorem eius more [f] iudiciorum tractabitur. PP. Noñ. Mart. Gordiano. A. II. & Pompeiano Coss.

*Mandatum mãdatarium à crimine non excusat: & tam mandator, quàm mandatarius possunt de crimine accusari. Primo remouet allegationes mandatarii. Secundò dicit quid iuris de mandante & mãdatario. secunda ibi, nãque. Bal. Vel sic: Delinquens, propter mandatum alterius non excusatur. Bart.*

B

v. Idem a. Paulino.

NOn ideo minus crimine, siue atrocium iniuriarum iudicio tenetur is qui in iustam accusationem incidit, [g] quia dicit [h] alium se huiusmodi facti mandatorem habuisse. Nanque hoc casu præter principalem [i] reum, mandatorem quoque ex sua persona conueniri posse ignotum non est. [k] PP. III. Id. Septembr. Gordiano. A. II. & Pompeiano Coss.

k *Ignotum non est.* vterque ergo tenetur: vt hic, &. j. ad leg. Iul. de vi. l. seruos. &. ff. de iniur. l. non solum. in princ. &. §. si mandato. &. §. Proculus. &. l. lex Cornelia. §. si quis liberum. & ff. de vi & vi arma. l. j. §. deiecisse. &. j. si reus vel accu. mor. fuerit. l. defunctis. & argu. ff. de constitu. pecu. l. vtrum. in fine. vbi dicit, factum alterius alium non reluare. & hoc nisi debuit obedire: quod euenit quandoque in leuioribus: vt. ff. ad leg. Aquiliam. l. liber homo. ij. in princip. & . ff. de regu. iur. l. ad ea.

*Contra absentem in causa capitali, non potest procedi nisi per annotationẽ bonorũ: & si ad condemnationem fuerit processum, sententia nulla est: & quatenus de facto processit, à superiori rescinditur. Baldus.*

C

vi. Idem a. Auidiano.

ABsentem capitali crimine [l] accusari nõ posse, [m] sed requirendum [n] tantũmodo annotari solere, si desit: vet⁹ ius est. [o] Et ideo cum absentẽ te & ignorantem, cui nunquã vllũ crimẽ denunciatum esset, [p] per iniuriã à prę̃side [q] prouincię in metallũ damnatũ esse dicas: quo magis in præsenti te agente (vt asseueras) iam nunc fides veri possit illuminari, prę̃fectum prætorio adire cura: qui quicquid nouo more & contra formam constitutionum gestum deprehenderit, pro sua iustitia reformabit. [r] PP. IIII. Noñ. April. Ariano & Pappo Coss.

*In non notorio iudex per viã accusationis procedẽs, debet procedere solẽniter. Bal. Vel sic: De notorio ad denũciationẽ officialis iudex pcedit citra solẽnitatẽ accusationis. hoc primo. In non notorio debet iudex pcedere per viã accusationis solẽniter. h. d.*

D

vii. Idem a. Proculo.

EA [s] quidem quæ per officium [t] præsidibus denunciantur, & citra solennia [u] accusationum posse perpendi, [x] incognitum non est. Verùm si falsis necne † notoriis [y] insimula-

l *Capitali crimine.* id est ex quo pœna imponitur capitalis vltra relegationẽ. aliàs secus: vt ff. de pœ. l. absentẽ. §. j.

m *Non posse.* vt procedatur in causa, vt in d. l. absentem. &. ff. de adul. l. si maritus. ij. §. legis Iuliæ. &. j. de adult. si quondam. Accusatio tamen recipitur: vt. j. titu. j. l. ij. §. ex lõginquo. Interdum etiam proceditur: vt. j. de pœnis. l. ne diu. Accursius.

n *Requirendum.* sicut in ciuilib⁹: vt not. supra qui ac. non pos. l. iij.

o *Vetus ius est.* de quo tituli sunt speciales: vt ff. de requi. re. &. j. de requirendis re. vbi plene dices.

† *Locũ hõc restituit Budæus in annot. poste. in l. ab accusatione. tit. ad Senat. Cõsul. Turpil. quo loco & rotem notoria, interpretatur.*

p *Denunciatum esset.* ad maiorem exaggerationẽ dicit, vt hic, & ff. quę sent. si. ap. l. j. §. item cum ex edicto. nam idem est si esset citatus cum esset absens.

q *A præside prouinciæ.* & hoc etiã facit nõ valere sententiã: quia præses non potest damnare in metallum: vt. ff. de pœnis. l. ij. §. j.

r *Reformabit.* sententia habita pro nulla: vt &. ſ. eo. l. si accusatoribus. &. ſ. quomodo & quando. l. si vt proponis. j. hoc quando lis non fuerit contestata. Quid autem si se lite contestata absentauerit? H. idem. sed de hoc dic vt not. ſ. eo. l. si accusatoribus.

*Officiali soli an credatur.*

EA.] Diuiditur in duas partes. Primo loquitur de crimine notorio, & processu super eo. secundo loquitur de crimine non notorio. secunda ibi, verum. *CASVS.* Officialis deputatus ad hoc vt denunciet, an se inscribere debeat, quæritur? Et dicitur quòd iudex facilè dictis eius non credet.

s *Ea.* scilicet crimina.

t *Per officium.* id est officiales. erant enim quidam officiales ad hoc deputati: vt. j. titu. ij. l. j. &. ff. de offic. prę̃fecti vrbi. l. j. §. & sane. &. j. de decur. l. j. libro. x.

u *Citra solennia.* id est sine inscriptione. & est speciale. regulariter contra: vt. j. eod. l. vlti. Sed an soli officiali credatur? quod videtur per prædictam. l. ff. de offic. præfe. vrb. l. j. §. & sane. & per aliam. ff. de rebus eo. l. magis. §. ne tamen. & maxime quando notorium erat toti populo, vel maiori parti: vt ar. ff. qui satisda. cog. l. si vero pro condemnato. §. fi. Sed dico cõtra: vt. d. l. de curiosis. & hic, &. ff. de cust. reo. l. diuus. ij. &. j. eo. l. singuli. hic ergo ad minus debet probari notorium esse.

x *Perpendi.* id est audiri, & audita puniri &c. & facit. ij. q. j. c. de manifesta.

y *Nec notoriis.* Nam tunc non crimen, sed notorium esse, sufficeret probari.

*Si quis.*

BIU Cujas

*Si quis.*] CASVS. Si quis dicat ab alio se passum iniuriam, adeat competentem iudicem, nō stationarium: & conueniat aduersarium ciuiliter, si velit, vel criminaliter. Viuianus.

*Stationarii qui dicātur.*

a *Ad stationarios.* publicos quibus locatæ fuerunt stationes publicæ. Vel econtra stationarios dicit, id est procuratores Cæsaris & fisci qui præerant stationibus. vel appellat stationarios limenarchas qui custodiūt limina imperij.

b *Præsidalem.* qui est iudex criminum: vt.ſ. de iurisdi.om. iudi.l.iuris ordinem. &.l.in criminali.

c *Libellos.* scilicet accusando criminaliter. & querelam, quando ciuiliter agit secundum Azo. Vel libellos à se scriptos: & querelam quando apud acta facit sibi scribi libellum per alium: vel libellū quando est in scriptis dandus: & querelam, quando sine scriptis hoc potest fieri: vt.j. de digni. l.quoties.li.xij. Vel libellū, quando scit scribere: querelam, quando nescit: vbi verbotenus (dummodo redigatur in actis) potest accusare & inscribere.

*Qui de crimine.*] CASVS. Accusatus de vno crimine, super eodē casu accusari ab alio non potest, nisi esset tale crimen, ex quo possunt plures oriri accusationes: verbi gratia, vt quia commisit accusatus adulterium cum cognata sua: quia de adulterio, & de incestu potest accusari à Titio: & de vtroque cognoscet iudex: & super vtroque feret sentētiam. Viuianus.

tus sit, perpenso iudicio dispici debet. PP. VIII. Id. Ian. Peregrino & Aemiliano Coss.

*Coram præside debet quis accusatorium libellum producere, non coram stationariis. Baldus.*

VIII. Exemplū sacrarum literarum DIOCLETIANI & MAXIMIANI. AA.

SI quis se iniuriam ab aliquo passum putauerit, & querelam deferre voluerit: nō ad stationarios[a] decurrat, sed præsidalem[b] adeat potestatem, aut libellos[c] offerens, aut querelas suas apud acta deponens. PP. sine die & consule.

*Accusatus ab vno de eodem crimine, nō post accusurari ab alio: sed de diuerso, licet ortum habente ab eodem facto: non tamen prius iudex de altero pronunciabit, quām de vtroque plene cognouerit. Salycetus.*

IX. Iidem AA. Honorato.

QVi de crimine publico[d] in accusationē deductꝰ est, ab alio super eodē crimine deferri non potest.[e] ℣ Si tamen ex eodem facto[f] plurima[g] crimina nascuntur, & de vno crimine in accusationem fuerit deductus: de altero non prohibetur ab alio[h] deferri. Iudex autem super vtroque[i] crimine audientiam accommodabit. Nec enim licebit ei separatim de vno crimine sententiam proferre, priusquam plenissima examinatio super altero[k] quoque crimine fiat. PP. XIIII. Kalend. Septēb. Basso & Quintiano Coss.

*Qui promittit se facturū quòd iudex ferret sententiam in aliquo: tenetur, sicut qui dat pecuniā pro sententia obtinenda. Bald. Vel sic: Victoriam causæ pollicitus, non minus crimen contrahit, quām stipulatus. Sal.*

X. Iidem AA. & CC. Vrsæ.

QVi explicandi[l] negocij spem[m] (cuius finis in iudicis potestate ac motu situs est[n]) pollicetur: nō minus[o] ob illicitam sponsionē crimen contrahit, quàm qui ad huiusmodi promissionis commercium cōtra disciplinam publicam adspirat. PP. III. Kal. Nouemb. ipsis IIII. & III. AA. Coss.

*Accusatus, & quia non fuit probatum absolutus, potest ab alio de præuaricatione primi primo docentis iterum accusari de eodem crimine. de alio vero crimine potest accusari, si doceatur vel non doceatur de præuaricatione vel collusione primi. Baldus. Vel sic: Absolutus non reaccusatur de eodem crimine, nisi doceatur de priori præuaricatione, de alio verò nō prohibetur. hoc dicit secundum Salycetum.*

XI. Iidem AA. & CC. † liberis Crispinæ charissimæ nobis.

SI quis homicidij crimen existimat persequendum:[p] secundum iuris publici formam debebit eum[q] qui in primordio homicidij postulauerit reū, neque probauerit, ideoq; reus absolutus est, præuaricationis arguere.[r] Id enim salubriter

*Accusatus ab vno super vno crimine, an possit ab alio super eodem accusari.*

vti sit, ne quis ad accusandum facilis, ad defendendum sit cautior. Nam & ille qui accusat, si non probauerit, quod obiecit, ipse damnatur: & hic qui defendit, si conuictus fuerit, grauius punitur. Quod si ex vno, non videtur quòd liceat, vt sumitur arg. à contrario sensu in hac.l.ij. respōso. aut vnus accusat plures: & tunc si de eodem crimine, licet: vt.j. si reus vel ac.mor.fue.l.j. &.ff. de adul.l.qui pupillam.§.j. &.l. vim passam. §. incesti. Sed fallit in accusatione adulterij: vt.j. de adul.l. reos. &.ff. de adul.l.si maritꝰ.ij.§.j. si vero de diuersis criminibus, vno libello non possunt accusari duo: sed si diuersis, sic: nō tamē tres: & hoc nisi suā vel suorū iniuriā prosequatur. ff.e.l. hos accusare.§.j. &.ſ. titu.j.l. cum rationibus. Aut econtra plures accusant vnum: & tunc si de eodem crimine, idoneior est eligendus: vt.ff.eo.l. si plures. si autem de diuersis criminibus ex vno vel diuersis factis descendētibus, possunt scilicet plures vnū accusare: vt hac. l. Interim tamen dum habet necesse respondere pro † vno, non artetur pro altero: vt .ff. de custo. reo.l.ij.§.fin.

† *Legend. Habe Cuspine charissime nobis.*

*Qui explicādi.*] CAVSA. Si comes vel adsessor iudicis accipiat pecuniā à cōuento vt absoluatur, non minus punien dus est comes vel adsessor, quàm qui corrupit. quæ autem sit hæc pœna, non aperit. tu dic, si corrumpens sit actor, perdit litem: vt.ſ. de pœna iudi. qui male iudi.l.j. comes fustibus cæditur: & pro iniuria quam fecit iudici, damnabitur: vt ff. de iniuriis.l.item apud. Viuianus.

*erat autem Crispinus præses prouinciæ: vt ex hui⁹ legis verbis intelligi potest. Contius.*

*Crimine duplici quādoque quis tenetur.*

a *Ad stationarios.* publicos quibus locatæ fuerunt stationes publicæ. Vel econtra stationarios dicit, id est procuratores Cæsaris & fisci qui præerant stationibus. vel appellat stationarios limenarchas qui custodiūt limina imperij.

b *Præsidalem.* qui est iudex criminum: vt.ſ. de iurisdi.om. iudi.l.iuris ordinem. &.l.in criminali.

c *Libellos.* scilicet accusando criminaliter. & querelam, quando ciuiliter agit secundum Azo. Vel libellos à se scriptos: & querelam quando apud acta facit sibi scribi libellum per alium: vel libellū quando est in scriptis dandus: & querelam, quando sine scriptis hoc potest fieri: vt.j. de digni. l.quoties.li.xij. Vel libellū, quando scit scribere: querelam, quando nescit: vbi verbotenus (dummodo redigatur in actis) potest accusare & inscribere.

d *Qui de crimine publico.* quæ sunt. ff. de publi. iudi. l.j.

e *Non potest.* hoc siue fuerit condemnatus ab accusatione primi: vt.ff.nau.cau.stabu.l.pen. in fine. siue absolutus, nisi doceatur de præuaricatione primi accusatoris: vel nisi secundus prosequatur suam vel suorum iniuriam, & probet se nescisse accusationem ab alio institutam: vt.j.eod.l. si quis homicidij.&.ff. de præua.l.iij. in princ.&.ff.eo.l.si cui.§.iisdem. siue etiam pendeat: vt hic, &.ff. eod. hi tamen.§. ab alio delatum. nisi decesserit primus, vel nisi aliàs impeditur procedere: tunc enim intra triginta dies admittitur alius: vt.ff.eo.l.libellorum.§.fin. Item accipe hic, siue vna lege, siue diuersis: ex eodem tamen crimine: vt.ff.eo.l.senatus. Item lite contesta. nam si ante ambo simul veniant, idoneior eligitur: vt.ff.eo.l.si plures.

f *Si tamen ex eodem facto.* multo magis si ex diuersis: vt.ff. de priua.delic.l.pen.&.j.ad legem Fabi. de pla.l.j. in fin.

g *Plurima.* vt si in iniuriam domini seruum eius occidi. nam teneor iniuriarū & homicidij: vt.ff. de priua.delic.l.pen. Vel si quis commiserit adulterium cum sorore, tenetur adulterij & incestus: vt.ff. de adulte.l.si adulterium cum incestu. in princ. Sed huic videtur contra: vt.ff.eo.l.senatus. sed ibi erat idem crimen, hic duplex. Quid si aliquem fui aggressus, & in aggressione homicidiū perpetraui? Respon. licet facta diuersa sint: tamen quantū ad initium pro vno facto habetur: vt argu.j.ad leg. Iul. de vi.l.quoniā.

h *Ab alio.* à contrario ergo ab eodem non potest accusari. & erit verum, vbi crimina ex eodē facto oriuntur: si autem ex diuersis, potest etiam ab eodem: vt.ff.eo.l.libellorum.§. sed & si aliud.

i *Super vtroq.* sic.ſ. de iudic.l.nulli. interim tamen dum respondet pro vno, non artetur pro alio: vt.ff. de custo.reo.l.ij.§.fi.

k *Super altero.* vtroque tamen plenissime discusso, poterit seorsum pronūciare: vt hic innuit. Et vltimo distingue, quia aut vnus accusat vnum: & tunc de vno crimine & vna lege potest, diuersis legibus non potest: vt.ff.eod.l.senatus. sed si diuersis criminibus descendentibus ex diuersis factis, potest: vt.ff. eod. l.libellorum.§. sed & si aliud. si

l *Qui explicandi.* puta familiaris, vel adsessor, vel comes, vel cō siliarius iudicis: vt &.ff. ad leg. Iul. repe. l. in comites.

m *Spem.* id est victoriam quam sperat qui dat.

n *Situs est.* dum tamen secundum legem iudicet: vt in authen. de iudi.§. omnis autem. colla. vj.

o *Non minus.* quasi dicat, non minus punitur dictus cōsiliarius quàm ipse corruptor, cum par sit delictū. ar.ſ. de episc. & cleric. l.si quemquam. Sed quod sit hoc crimen, non aperit. Dic ergo, actor corrumpens perdit litem: vt.ſ. de pœna iudi. l.j. Item crimē falsi committit, vt relegetur ad tempus: vt.ff. de falsis. l. qui duobus. familiares autem, vel alij prædicti, fustibus cæduntur: & per hoc de iniuria quam iudici fecisse videntur, damnati videntur: vt.ff. de iniur. l. item apud. §. idem ait. Sed hodie ei qui dedit, parcitur. quod dic vt.ſ. de pœna iudi. auth. nouo iure. & facit ad. l. istā. ff. de calum. l. si ab eo. & quod not. in. l.j §.j.ij.&.iij. in eo. tit.

*Judicē corrūpens quæ pœna punitur.*

*Si quis.*] CASVS. Accusaui Titium de adulterio, & absolutus est: an possis eundem accusare, quæritur? Et dicitur quòd non, nisi arguere me poteris de præuaricatione, quia forte collusi cum Titio. Si vero Titius homicidium fecit, poteris eum accusare. Viuianus.

p *Persequendum.* contra eum qui iam ab alio accusatus fuerat & absolutus.

q *Eum.* primum accusatorem qui succubuit.

r *Arguere.* aliter enim regulariter non auditur: [a] vt hic, &.ff. de præuari.

[a] *Addit Sa*

BIU Cujas

*Iy.si iuramẽto purgationis delatum sit accusato, non poterit amplius accusari. addo tamen quòd iuramentum veritatis non noceret, nisi deferẽti. 1a. in.l.3.§. pe. ff. de in rem.*

præuari.l.iij.in princip.sed fallit quando secundus suam vel suorum iniuriam prosequitur: & docet se nescisse de prima accusatione: vt.ff.eod.l.si cui.§.sed hoc vtrum. si vero accusatus transigat, quod potest: vt.ẽ. de transactio. l. transigere. non nocet nisi transigenti: cum res inter alios acta &c. vt.ẽ. res inter alios actas. l.ij. licet enim cuilibet liceat redimere sanguinem suũ: verum est vt non habeatur pro confesso: non ad hoc vt nõ possit ab alio accusari: quod est in aliis publicis iudiciis, vbi non de sanguine agitur: vt.ff. de priua.delic.l.fin.

a *Præscriptũ est.* id est in scriptis positum.

b *Non putauerit.* scilicet docere de præuaricatione primi: quod est etiam cum prosequitur suam vel suorum iniuriam: vt modo notaui. & quod subiicit, ad sequens crimen, scilicet homicidij: quod est sequens ratione prꝙuaricationis, de qua regulariter deberet ante docere. Item quod subiicit, pastorũ: ideo dicit, quia à pastoribus hoc crimen, scilicet homicidij, primo deuenit, scilicet Cain & Abel. & quod subiicit, coges, non absolute: sed si vult accusare, coges eũ subscribere: vel aliàs non audias eum. Vel dic secundo secundum B. ꝙ fecerat iniuriã, & postea homicidium in pastores: & hic secundus accusator de homicidio & iniuria inscripsit. omisso de homicidio, ad sequens crimẽ, scilicet iniurię, peruenitur, quæ tamen ante homicidiũ facta fuerat, quod totale cœpit à pastoribus, vt Cain & Abel. Tu dic melius tertio quòd tria delicta commiserat. primo homicidium vnius pastoris, postea iniuriam fecerat aliis, tertio pecora abegerat: & sic ex quo omittit primũ, descendit ad primum crimen pastorũ, id est iniuriæ eis factæ, & domino per eos, & latronum qui scilicet abegerũt pecora. vel si iste non fuerat ordo in committendo: fuit saltem in libello accusationis, vt habeat locum quod dicit, sequens.

*Homicidii crimẽ à pastoribus ortũ habuit.*

† *Ex Codi. Theodosia. li.9.tit.1. l.4.*

† *Ex Codi. Theo.ibidẽ. l.15.*

c *Eum coges.* si iam cœperat accusare: vt scilicet non incidat in Turpilianũ: aliàs non cõpellitur: vt.ẽ. vt nemo inuitus.l.j. Sed si inscripsit in tribus casibus supradictis omisso vno, an tunc inscribet in duobus? Respon. sufficit prima inscriptio. Item an ratione omissi homicidij incidit in Turpilianum? Respon. non: quia nõ sponte desistit, sed repulsus exceptione: quia ab alio absolutus.

d *Legibus fiat.* le. Cor. de sica. secũdum primum modum. vel secundum vltimum crimine abigeatus & iniuriarum.

*Actum.*] CASVS. Si quis sponte vel impatientia doloris se præcipitauerit: hoc hæredi suo non imputabitur.

e *Præcipitantis.* scilicet ob tædium vitæ, vel impatientiam doloris: vel pudorem æris alieni.

f *Non potest.* præcipitanti, vel eius hæredi: vt hic, &.ẽ. qui testa. fac. pos. l. ij. vbi plene distinxi. & habes titulum specialem.ĩ. de his qui mortem sibi consci.

*Si quis.*] CASVS. Si aliquis volens seruũ accusare, petat eum torqueri, vt sic veritas patefiat: an sit audiẽdus antequam inscribat, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

statutis principum parentũ nostrorum iurisq; forma præscriptum est.[a] Vel si id non putauerit[b] agendum: ad sequens crimen, id est pastorũ latronúmve descendere eum coges,[c] atq; id exequi iudicio tuo: cùm si quidem id ab incusato appareat esse commissum, ob vltionem publicam obnoxius legibus fiat.[d] Dat. VIII. Id. April. Annibaliano & Asclepiodoto Coss.

*Se præcipitãs absque cõscientia criminis, non nocet successoribus. Salycetus.*

XII. Iidem AA. & CC. Aurelio.

FActum sponte se præcipitantis,[e] innocenti criminis periculum afferre non potest.[f] S. XIIII. Kalend. Iun. Sirmij. AA. Coss.

*Accusatus non debet torqueri, si accusans se non inscripsit. Bald. Vel sic: In accusatione facta de seruo, necessaria est inscriptio, sicut de libero. Salycetus.*

XIII. Imppp. VALENTINIANVS, GRATIAN. & THEODOSIVS AAA. Mariniano Vic. Hispaniæ.†

SI quis seruos crediderit accusandos, non prius ad corporum tormẽta veniatur, quàm se vinculo subscriptionis adstrinxerit.[g] Data. VI. Kalend. Ianua. Patauij, Merobaude. II. & Saturnino Coss.

*Iudex in criminalibus non debet ire per emendicata suffragia, sed per probationes quibus lux veritatis affulsit. Vel sic: In criminali iudex non debet credere dicto alterius iudicis, vel notarii: sed debet inquirere per se. Bal. Vel sic: Etiam in criminalibus non iudicatur exemplis & simplici relatione: etiam si persona referentis sit publica, non creditur, sed de veritate cognoscitur. Salycetus.*

XIIII. Iidem AA. & ARCADIVS. A. Cynegio præf. præt.†

SInguli, vniuersiq; iudices cognoscant in publicis criminibus non oportere emendicatis vti suffragiis[h] decretorum,† [aut relationibus[i] à publicis personis destinãdis credere:†] sed rei veritatem inquirere.[k] Dat. prid. Kal. Maij, Constantinop. Arcadio. A. I. & Bautone Coss.

*In publicis iudiciis etiam potẽtiores viri debent personaliter adesse: licet in ciuili causa possint mittere procuratorem. Bald. Vel sic: Nemo in crimine publico potest per procuratorem litigare. Salycetus.*

XV. Iidem AAA. Tatiano præfec. præto. post alia.†

TVnc conuenit[l] potẽtiores viros adesse iudiciis, cũ eorum præsentiam in criminibus publicis per inscriptionem causa deposcat: licet in pecuniariis[m] causis per procuratores litem sustineant. Da. XV. Kalen. Mart. Mediolani, Valẽtiniano A. V. & Neotherio Coss.

*In criminalibus causis requiritur inscriptio, & facti & temporis designatio, supple & etiam loci depositio. Bald. Vel sic: Non debet procedi super crimine, nisi certa & clara præcesserit accusatio: aliàs iudex punitur. Bart. Vel sic: Libellus in causa criminali, debet continere factum & tempus: & iudex qui non recipit libellum qui debet recipi: debet puniri. h.d. vel sic: Libellus in criminali debet cõtinere nomẽ accusatoris, nomẽ iudicis, & nomen accusati. Item factum, & eius qualitatẽ. Item debet cõtinere tẽpus & locũ. h.d. textus cum glo. vnde aliquid quod hic deficit, debet suppleri per. l. libellorum.*

XVI. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Pasiphilo.*

INcausis criminalibus dignũ est vt inscriptiones[n] præponantur, quæ magnitudinem[o] videlicet criminis, tempusq;[p] designent: vt alterutram[q] partẽ digna legum terrere† possit auctoritas. ¶ Quòd si fuerit statutum[r] fortè contemptum: hi qui ex officio ingrediuntur secretarium,[s] quinque librarum

g *Adstrinxerit.* sicut si liberũ accusaret: vt.ff. eod.l.hos accusare.§.si seruus. & dic quòd inscribit promittendo se subiturum eandem pœnam, si non probauerit.

† *Inclusa addita sunt per Tribonianum.*

Vel dic, profitebitur se deposuisse libellũ. vel secundum alios, se peruenturum vsque ad finem accusationis.

*Inguli.*] CASVS. Si quis publicũ crimen ab officialibus dicatur perpetrasse: secundum relationem eorũ non cognoscet iudex, sed veritatem inquiret. Viuianus.

*decurionũ scribit promittendo se scilicet. Contra tus.*

*quatur antẽ non de testimonis ciuitatis quæ plerunque corrumpi solẽt vt Cicero. Flacco. V. in Verr. & alijs locis*

h *Vti suffragiis.* hoc est quòd non ex aliorũ conscientia & scientia sed iudicuit, sed sua: vt in authen. de iudi. §. j. col. la. vj. Vel dic quòd iudicent sicut alius vel alij iudices in similibus iudiciauerũt: vt.ẽ. de sententia. l. nemo.

*demonstrat sed deprehẽdit satis decurrarum sufragiis ad accusationẽ alicuius spectãdis vel mandatis instituendam*

i *Relationibus.* vt dicas, quærite ab officialibus: ipsi referent vobis quid sit, secundum Azo. & sic non nó creditur officiali soli: vt & not. ẽ. e. tit. l. ea quidem. & facit. ff. de cuderat. Asto. reo. l. diuus. ij.

*vt ex integra hac lege in Codi. Theod. relata manifestum est. Ita qui reprehẽciatũ, reperit hensas tacite est à Cuacio nostro lib. 1. observa. 22. Cuiacius tius.*

k *Inquirere.* & facit. ẽ. de relationibus. l. fi.

TVnc conuenit.] CASVS. Nobilis demũ adesse iudicio debet, cum accusatur de publico crimine: aliud cũ in pecuniaria causa conuenitur: quo casu per procuratoré se defendere potest. Viuia.

† *In Codic. Theod. ibi. dem. Arg.*

* *Ex Codi. The. li. 2. ti. 1. l. 8. In fi.*

l *Tunc conuenit.* quasi dicat, semper conuenit eos adesse publicis iudiciis: quia semper hoc causa deposcit, cum ad crimen publici iudicij frustra interueniat procurator: vt.ff. de publi. iudi. l. penult. §. ad crimen. nisi in crimine iniuriarum, quod mouet vel suscipit illustris per procuratorem: vt. ĩ. de iniur. l. fi.

*huius legis partes sunt l. memorandæ rin. ẽ. vnde vi. & l. 1. in fi. ad legem. Contius.*

* *In vetusta nascrip. ex C. Theodosiano positis auctoritas. vtique vacuus. Cuiacius.*

m *Licet in pecuniariis.* sed hoc ius hodie stat vsq; ad illustres tantum ex necessitate: vt.ẽ. de procura. l. pe. & authen. ibi posita.

IN causis.] CASVS. In libello accusatorio debet comprehendi nomen accusatoris, & accusati, & tempus commissi criminis: quod si aliter fiat, iudex recipiens inscriptiones, in quinque libris multabitur. Viuianus.

n *Inscriptiones.* i. libelli accusatorij in scriptis, & cũ inscriptione.

o *Magnitudinem.* exprimendo illud.

p *Tempusq;.* id est annum & mensem, non autem diem commissi criminis, sed dati libelli, sic vt no. ff. eo. l. libellorum.

q *Alterutram.* id est vtranque, scilicet accusatũ, si succumbat: & accusatorem, si non probet: vt.ẽ. l. proxi. &.ĩ. de calũ. l. non prius.

r *Statutum.* aliàs scilicet.

s *Secretarium.* id est recipientes inscriptiones, secundum Azo. sed alij,

BIU Cujas

sed alij,vt H.id est curatores(aliàs viatores)litium. In prædicto autem libello plura debent contineri. Primo,anni domini,eius temporis quo datur libellus.nam in omni instrumento quod fit, temporis commemoratio poni debet & indictio : vt in authen. vt præponatur nomen imperatoris.colla.v.Deinde anni imperij illius imperatoris qui tunc est cũ libellus datur,Consul, mẽsis,dies dati libelli, non dico, dies cõmissi criminis. Ité quis accusat,& quis accusatur:& de quo crimine certetur, & apud quem iudicem.Item locus criminis. Certum tempus mẽsis. Consul. non dies vel hora apponatur ab initio.in fine subscribitur. Erit ergo hæc forma: Anno domini.M.ccxxvij.imperij sacratissimi Friderichi imperatoris anno septimo,consulibus illis, indictione tali, die xij.exeunte mẽse Iulij, ego Titius defero vel accuso Geraldũ apud Tespinum potestatem Bon.lege Iulia de adulteriis:quia fecit adulterium cum Berta tali,in domo illius,mense tali, consulibus vel potestate tali: & huic me accusationi subscribo, & vsque ad finẽ vel ad sententiam perseueraturũ promitto.super hoc etiã fideiussor dabitur: vt.ĩ.ad Turpilianum.l.j.&.ff.eod.l.si cui.circa princip. Vel si ponatur in tertia persona, talis detulit talem &c. non est vis: vt.ff.eo.l.libellorum.vel erit subscriptio quòd patiatur eandam pœnam: vt &.ĩ.e. l.proxi. Vel tertio,profitebitur se dedisse præfatum libellum: per quod statim intelligitur ligatus ad talionem.& facit.s.de fide instrumentorum.l.fin.&.s.titu.j.l.iij.

*Libellus criminalis quid continere debet.*

*† Mediolani. Contius ex Cod.Th.*

*Libelli accusatorii forma.*

*† Ex Codi. Theod.li.9. tit.1.l.19.*

auri condemnatione ferientur. Dat.VIII.Id.Ianua.† Olybrio & Probino Coss.

*Non intelligitur quis esse culpabilis eo ipso quòd coram iudice diffamatur, sed debet ille qui eum putat culpabilem, accusare, & detineri vnà cum reo, similitudine supplicii puniendus, si constiterit eum calumniatũ.hoc primo. Confessus in se in tormentis,nõ debet torqueri in aliũ : nec debet credi eius testificationi cõtra alium.h.d. secunda pars.Bal.Vel sic: Accusator debet se inscribere,& detineri sicut accusatus,donec causa examinetur:& qui torquetur,nõ debet interrogari de sociis.h.d.secundũ Bald.*

XVII. Impp. HONOR.& THEODO.AA. Consulibus, prætoribus,& trib.pleb.Senatui. S.D.†

ACcusationis ordinem iamdudum legibus institutũ [a] seruari iubemus: vt quicũque [b] in discrimen capitis accersitur, non statim reus qui accusari potuit,existimetur:ne subiectã innocentiã [c] feriamus. ℣Sed quisquis ille est qui crimen intẽdit, in iudicium veniat, [d] nomen rei indicet, [e] vinculum inscriptionis [f] arripiat, custodię similitudinem [g] (habita tamen dignitatis ęstimatione [h]) patiat̃,nec impunitam fore nouerit [i] licentiã mentiendi,cum calumniãtes ad vindictã poscat similitudo supplicij. [k] ℣Nemo tamen [l] sibi blandiatur obiectu cuiuslibet criminis de se in quęstione confessus, veniam sperans propter flagitia adiuncti, vel pro communione criminis consortium personæ superioris optans, aut inimici [m] supplicio in ipsa supremorum suorum sorte satiandus, aut eripi [n] se posse confidens aut studio aut priuilegio nominati: cum veteris iuris auctoritas de se confessos, ne interrogari [o] quidem de aliorum conscientia sinat. [p] ℣Nemo igitur de proprio crimine confitentem,super conscientia [q] scrutetur aliena.† Dat. VIII. Id. Augusti.Rauennę,Asclepiodoto & Mariniano Coss.

*Similitudinem.* id est sicut accusatus custoditur, sic accusator: vt hic,&.ĩ.tit.j.l.ij.in fin.&.j.ad legem Iul.ma.l.si quis alicui.

*Habita tamen dignitatis æstimatione.* quia aliter in dignitate positus custoditur,quàm alius:vt hic,&.ff.de cu.re.l.j.&.l.diuus.j.

*Nouerit.* accusator:vt.ĩ. de cal.l quisquis.&.ĩ.ad.l. Iul.de vi.l.l.si quis.

*Similitudo supplicii.* hoc ergo est vinculũ: & quãdo crimen ordinarium erat, & pœna criminis ordinaria, planum est.Sed quid si extraordinarium?Respõ. & hic extraordinaria imponitur pœna calũnianti, qualis imponenda erat reo si victus fuisset:vt.ff.ad Turpil. l.& in priuatis.&.ff. de priua.deli.l.fin.&.ff. de præua. l. ab imperatore.in casu tamen calumniari permittit: vt.ff.de bo.lib.l. qui cũ maior. §.si patris. sed illud vt nó perdat patronus cõtra tabulas,non vt pœnam talionis euitet. Item non talionis, sed alia pœna videtur debere imponi: vt.s.tit.j. l.iij. sed ibi erat absens accusator:hic præsens.

*Calumniãs in crimine extraordinario qualiter puniantur.*

*† Et cõfessis de delictis non creditur si alios accusent: vt in cap. 1. cum gl.2.extra de confes.*

*Aut inimici.* repete, & nemo sibi blandiatur quasi hoc sibi possit cõtingere quòd nominet inimicũ quasi in delicto, cum quo vt ille pereat, vult libenter perire.

*Aut eripi.* repete,& non blandiatur sibi quasi & sic possit euadere,scilicet priuilegio vel studio nominati.

*Ne interrogari.* nedum eorũ accusationem admitti.

*Sinat.* vt.s.de testi.l.quoniam liberi.&.ĩ.de quæst.l.sicuti.& ff.de quæst.l.repeti.§.j.&.ff.de pub.iudi.l.is qui.

*Conscientia.* fallit in casibus propter immanitatem criminum. Primus est.s.de feri. l.prouinciarum. Secundus. ĩ. de fal. mo.l.j. Tertius.ff. de cust.re.l.diuus Hadrianus.Item alius.ff.ad exhib.l. fina.Item.ĩ.de malefi.& ma.l.fina.& facit ad idem.ĩ. de cust.reo. l.j.& tamen his casibus non debet interrogari,nisi aliqua præcedat præsumptio: vt.ĩ. de quæst. l.j. Item eius responsio non erit plena probatio,sed aliqua præsumptio.

*Cõfessus de proprio crimine, quandoque super aliorum cõscientia interrogatur.*

## TITVLVS III.

## DE EXHIBENDIS ET transmittendis reis.

*Miles à præside captus, est magistro militum sub fida custodia remittendus.Bald.*

I. Impp. VALENTINIANVS & VALENS AA. Valentiniano consulari Piceni.

SI miles in prouincia [r] repertus crimẽ publicum commiserit, eum rector prouinciæ sub custodia [s] constituat: atque ita vel causæ meritum, [t] vel etiam personæ qualitatem [u] ad magistrũ militũ re-

*De personis accusantium dixit,nunc accusatorum quæ quandoque exhibentur, quandoque etiam ad alium locum transmittuntur etiam sub custodia:& ideo de hoc dicit.*

*Si miles.* ] CASVS. Miles si publicum crimen in prouincia commisit,præses faciet eum custodiri: & epistolam mittet ad magistrum militum,in qua contineatur qualiter contra eum fuerit probatum,& vt pro reo mittat.

*In prouincia.* & sic extra militiam:quia tunc sub magistro militum tantum responderet.

*Custodia.* id est custodiendo habetur discretio:vt.ff. de custo. re.l.j.&.l.diuus.j.

*Causæ meritum.* id est acta qualiter deliquerit, & probatum sit: & vt mittat pro eo, & huiusmodi scriptura missa appellatur elogium.

*Elogium quid sit.*

*Vel etiam personæ qualitatem.* id est ipsam personam qualis est, remittit:vt hic,&.ff.eod.l.de militibus.&.l.non dubium.§. illud. &.ff.de re mi. l.iij. &.ĩ. de re mi.l. finali. in principio. libro. xij.

*Accusationis.* ] CASVS. Si quis accusatur de crimine,nõ debet statim credi quòd crimen commisit:sed accusator libellum accusatorium porrigat,in quo contineatur crimen commissum, & nomen accusati:& in fine libelli obligabit se ad pœnam talionis:quæ est,vt eandem pœnam patiatur si non probet,quam passurus esset reus si crimen institutum probatũ fuisset:& vterq; sub custodia tenebitur simili: nisi dignitatis ratio aliud exegerit: & non audietur accusatus volens se excusare per hoc quòd alij dicantur idem crimen commisisse quod ipse commisit,cum de se confiteri debeat quis,nec de aliena conscientia interrogari: quia nullus de proprio crimine confessus,super aliena conscientia est interrogandus.Viuianus.

*Institutum.* vt not.s.l.proxi.

*Vt quicunque.* supple, eatenus volumus seruari, vt non statim &c.& dic,reus id est damnandus.

*Sub.innocentiã.* i.subiectos innocẽtes.Vnde Boëtius:Hoc tantum dixerim,vltimam esse aduersæ fortunæ sarcinam,quòd dum miseris aliquod crimen infligitur, quæ perferunt, meruisse creduntur.& ad hoc quòd non debet esse quis credulus,est.ff.de eo per quem fac.erit.l.j.§.j.

*Boëtius.*

*Credulo quis esse non debet.*

*In iudicium veniat.* vt ergo præsens absentem non accusat: vt s.eo.l.absentem.sic nec absens præsentẽ:vt hic. sic ergo præsens præsentem accusat.

*Indicet.* in libello:vel querelam apud acta deponat: vt.s.eod. l.si quis.

*Vinculum inscriptionis.* id est det inscriptionem, per quam ad similem pœnam ligatur:vt ibi,cum calumniantes &c.vt.s.l.proxi.diximus.

BIU Cujas

& hoc ex voluntate, cum crimen est commune & enorme: nam & ipse præses potest punire: vt. ff. de accus. l. fina. & supra vbi se. vel cla. l. j. & in authen. vt omnes ob. iud. §. si igitur. colla. v. & plene dixi de his supra de iurisdi. omn. iudi. l. magisteriæ. & facit supra de offic. ma. mi. l. j.

Nvllus.] CASVS. Accusatus, antequam conuincatur, etsi custodiri debeat, in vinculis tamen non est ponendus: nec accusatori facile credendum est, nisi iscripserit. quo facto dabuntur trigintа dies accusato ad disponendam familiã suam: nec officialis qui mittitur ad accusatum exhibendum, debet habere copiam nundinandi, id est negotiandi: vt sic proroget tempus. quo veniente donec de veritate constiterit, sub pari erit custodia accusator cum accusato. Viuianus.

†Ex Cod. Th. li. 9. ti. 2. l. 3.

†In Codice Theod. adsimulanti.

* Inclusum deest in cod. The. sed est in veterib. manuscrip. Contius.

a *Omnino vinciatur.* huic est contra. infra ea. l. in fine. & infra ti. tu. j. l. j. Solu. non ponitur in carcere vt ligetur, sed vt custodiatur sine ligamine vel in carcere vel sub fideiussoribus, vel nunciis secũdum qualitatem delicti & personæ: vt. ff. de cust. re. l. j. Vel dic non ponitur vt crucietur, sed vt conseruetur: quod in idem recidit. Vel dic, postquam conuincat qualiquali presumptione. sed prima placet. vel hic paratus erat dare fideiussorem: ibi non.

b *Acciendus.* id est accusandus. vel id est vocandus, vt possit accusari. sic ergo absens accusatur. & sic est contra supra ti. j. l. absentẽ. sed recipitur accusatio, vt hic: non autem proceditur in ea. vel fit inscriptio, non tamen datur iudici.

c *Adsensus.* qui petebat suam accusationẽ recipi, & accusatum citari & puniri.

†Hinc probare vult Barto. &c. neminem in ius vocari debere à viatore absque mãdato iudicis. Verũ aliud est ẽ crimib. aliud in ciuilib. actionibus. Contius.

d *Vinxerit.* faciendo inscriptionem. sed an statim est vinctus etiam antequam reus veniat? Respon. non, sed vinciendus: quasi enim sub conditione est ligatus. Vel dic etiam prius eum fore ligatum.

e *Qui reducendus.* absens, pro quo mittitur vt veniat, vt sic possit accusari.

f *Exit.* re & verbo.

g *Penates.* id est familiarem rem. sic ponitur infra de commeatu. l. fi. lib. xij.

h *Non minus tamen. xxx.* plus enim potest. & facit infra de pœnis. l. si vindicari.

i *Apud eum.* scilicet officialem, qui missus est ad exhibendum reum. vel, id est absentem pro quo missus est.

k *Nundinandi.* id est negotiandi, vel epulas faciendi: hoc est, nõ debet tempus prorogare.

l *Qui.* absens.

ferat. Dat. XII. Kalen. Feb. Mediolani, Valentiniano & Valẽte. AA. Coss.

*Non est quis in carcere ligandus antequam conuincatur: non est quis accusandus antequam inscribatur: non est quis ad iudicem transmittendus antequam. xxx. dierum spacium eidem ad componendũ mœstos penates assignetur: & tam reus quàm accusator ex vinculis æqualiter causam dicunt: in quibus debent detineri donec reperitur celebrata cognitio veritatis. Baldus.*

II. Imppp. GRAT. VALENT. & THEODO. AAA. Eutropio præfecto prætorio. †

NVllus in carcerem priusquam conuincatur, omnino [a] vinciatur. ℣ Ex longinquo si quis est acciẽdus, [b] non prius insimulãti, † [id est accusatori] * accõmodetur adsensus, [c] quàm solenni lege se vinxerit, [d] & in pœnam reciproci stylo trepidante recauerit. ℣ Ei verò qui reducendus [e] erit, [f] ad disponendas res suas, componendósque mœstos penates, [g] spacium coram loci iudice, aut etiã magistratibus sufficientium dierũ non minus tamen [h] triginta tribuatur: nulla remanente apud eum [i] qui ad exhibendum missus est, copia nundinandi. [k] ℣ Qui [l] posteaquam ad iudicem venerit, adhibita aduocatione, ius debebit explorare quæsitum: [m] ac tandiu pari [n] cum accusatore fortuna retineri, donec repererit cognitio celebrata discrimen. [o] Dat. III. Kalen. Ian. Constantinopo. Gratiano V. & Theodosio. AA. Coss.

*Nullus debet exhiberi vt reus ad iudicium, nisi præcesserit iudicis mandatum. Salycetus.*

III. Imperatores VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Drepanio proconsuli Africæ.

NEminem in iudicio exhibẽdum esse præcipim [p] †, p nisi de cuius exhibitione † iudex pronunciauerit. Data. P P. Non. Febru. Mediolani, Valentiniano. A. III. & Neotherio Coss.

m *Quæsitum.* id est quare fuit vocatus.

n *Pari.* sic supra titu. j. l. finali.

o *Discrimen.* veri & falsi.

p *NEminem. Præcipimus.* à priuato. fallit ergo quod hic dicit, in officiali: vt supra ti. j. ea quidem. Item & supra quando liceat vni. sine iudice. l. j. & ij. & infra de fal. mo. l. j. & ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si debitorem. & ff. de fur. l. interdum. ij. §. qui furé. & infra de rap. virgi. l. j. in prin. & in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. pe. & §. fi. colla. viij.

†Reali, sed cumin Bar. & si resistat, ipsunè effendatur. l. si seruus, supra de his qui ad eccles. confug. Stelligetiam hanc legẽ sæcidũ eundẽ Bar. de citatione. rubali.

DE CVSTODIA reorum.

*Exhibiti, id est accusati custodiuntur: ideoque de hoc subiicit.*

IN quacunque.] Diuiditur in quatuor partes: nam primo mandat iudici vt causæ cognitionem & definitionem acceleret. Secundo mandat reorum custodiam, annectendo eius nomen & formã. Tertio prohibet crudelitatẽ custodiis fieri. Quarto imponit pœnam crudelitatem exercẽti, & iudici in vindicando negligẽti. Secũda ibi, interea. Tertia ibi, illud etiã. Quarta ibi, non enim. CASVS. Siue solenniter quis accusatur de priuato, siue iudici per excubitores denunciatũ fuerit de crimine, vt quia notorium: examinatio causæ differri nó debet: sed statim accusatus absoluendus est si appareat innoxius. si vero accusator absit: iterum non debet accusatus catenis constringi vel cruciari, vel in compedibus custodiri: ita vt de die videat lucem: de nocte imponatur in profundum carceris, & postea in ortu Solis ad lumen eleuetur: custos vero carceris præmium non accipiat ab accusatore vt accusato crudelior fiat, vel vt accusato denegetur quo minus audiri possit à iudice: quia si hoc faciat, erit infamis. Viuianus.

* Ex Cod. Th. li. 9. ti. 3. d. l.

†Ratio est, quia hoc in re carcer nõ est ad pœnã l. aut damni. §. solent. ff. de pœ. seruo de iure cõmuni. c. quamuis. de pœn. li. 6. vt ibi notatur. nõ putamẽ esse ius ad mortem sub pœna irregularitatis. Paner. c. nouimus. de sen. excom.

* Hæc inclusa ẽ Co. Theod. desunt.

Carcer est ad custodiam.

q *Exist at.* priuatus & solennis.

r *Eum.* id est reum.

s *Solicitudinis cura produxerit.* scilicet quia publicus erat latro. Vel dic quòd officiales de his soliciti exhibuerũt, cum esset notorium: vt supra ti. ij. l. ea quidem quæ.

t *Quæsito.* id est examinatio.

u *Sociorum.* non quòd eisdem sociis credatur, nisi in casibus, vt no. supra titu. ij. l. fi. in fine.

x *Procurari.* scilicet vt accusator & socij accusati sint præsentes.

y *Cruciatio desit.* nisi in casu: vt. j. l. proxi. & in. l. diuus. j. ff. eo. titu. carcer enim ad custodiendum non ad puniẽdum inductus est: vt hic, & ff. de pœnis. l. aut damnum. §. solent. & j. de exact. tribu. l. ij. lib. v. ADDITIO. Videas. c. quãuis ad reorũ. de pœ. lib. vj.

z *Vsurpata luce.* id est quasi rapta. vel, id est deputata ad vsum hominum:

hominum: vtetur & ipse in die.

*Nocte custodia malefactorum est geminanda.*

a *Nox geminauerit.* nota nocte geminari custodiam. sic &. ff. de ven. inspi. l. j. §. tria lumina.

*Vestibulum & porticus quid significent.*

b *In vestibulis.* locus ante carcerem: vt porticus ante domum dicitur vestibulum, ab aue: quia ibi salutabãtur antiqui: vt &. ff. communi di. l. arbor. §. de vestibulo. & in decre. lix. distinc. cap. si officia. In die ergo etiam extra vestibulum & extra domum stare debent.

c *Salubribus.* id est tutioribus ad eum saluandum.

d *Noxiis.* id est nocentibus. Azo.

e *Stratorum.* quidam erant qui captos custodiebant, & lectos sternebant.

f *Vendere.* accipiẽdo aliquid ab accusatoribus, vt faciãt sequẽtia.

g *Subtractos audientia.* quia nullũ audiũt, vel quia non referunt de eo iudici: vt de aliis.

h *Existimationis.* id est famæ.

**officii custodiæ.*

i *Exhauserit.* id est interemerit vel occiderit.

k *Subiecerit.* vt. ff. e. l. carceri. & facit infra de pœnis. l. pen. & antepe.

*Si quis.* ] CASVS. Si de crimine alicui[9] quod sit notorium, iudici denunciatum fuerit, & iudex ad locum tormentorum criminosum duci fecerit, & ille metu tormentorum confessus fuerit:

*C. The. li. 9. ti. 3. l. 1.*

non statim est puniendus: sed ponẽdus est in carcere: & postea educendus & interrogandus: & sic sæuitia iudicis refrenabitur.

l *Deprehensus.* per cõfessionem, cui non statim creditur. vel deprehensus summatim: quod in idem recidit.

m *Videatur.* quia fideiussores non habet, vel delictum est enorme: vt. ff. eo. l. j. &. l. diuus. j.

n *Constiterit.* id est de admissi accusatione q̃ sit admittenda. nec enim per sentẽtiam definitiuam quis in carcerem damnandus est: vt. ff. de pœn. l. aut dãnum. §. solent. secundũ R. Vel dic constiterit, non plene, sed semiplene, puta per confessionem, cui non statur, nisi perseueret: vt ff. de quæstio. l. j. §. diuus Seuerus. &. §. quæ-

*C. The. e. l. 3.*

vbi nox geminauerit [a] custodiam, [in] vestibulis [b] carcerũ, & salubribus [c] locis recipi: ac reuertente iterum die, ad primum Solis ortum ilico ad publicum lumen educi, ne pœnis carceris perimatur: quod innocentibus miserum, noxiis [d] non satis seuerum esse dignoscitur. ¶ Illud etiam obseruabitur, vt neque his qui stratorum [e] funguntur officio, neque ministris eorum liceat crudelitatem suã B accusatoribus vendere [f]: & innocentes intra carcerum septa letho dare, aut subtractos audientiæ [g] longa tabe cõsumere. Non enim existimationis [h] tantum, sed etiam periculi metus iudici imminebit, si aliquem vltra debitum tempus inedia, aut quocunque modo aliquis stratorũ exhauserit, [i] & non statim eũ penes quem officiũ custodię est, [*] atq; eius ministros capitali pœnę subiecerit. [k] D. Prid. Kal. Iul. Serdicæ, Constantino. A. VI. & Constantio Cæsa. Coss.

*Detentus debet à iudice audiri: & apud acta duci: & iudicibus nimis sæuientibus* C *debet imponi freni temperies. hoc dicit hæc lex, quæ non solum ponit formam in detinendo, sed in procedendo, & audiendo detentos. Bal. Vel sic: Si quis de crimine conuincitur, debet apud tribunal duci, vt crimen confiteatur, & certum appareat. Bartolus.*

II. Iidem. A. & C. ad Euagrium. præfectum prætorio. †

SI quis in ea culpa vel crimine fuerit deprehensus, [l] quo dignus claustris carceris, & custodiæ squalore videatur: [m] auditus apud acta, cum de admisso constiterit, [n] pœnam carceris sustineat: atque ita postmodum eductus apud acta audiatur. Ita enim [o] quasi sub publico testimonio commemoratio admisi criminis fiet, vt iudicibus immodicè sæuientibus freni quædam temperies adhibita videatur. Dat. III. Non. Feb. Heracliæ, Cõstantino. A. VII. & Constantio Cæsa. [II] Coss.

*Carcer mulierum debet esse separatus à carcere masculorum. Bal. Vel sic: Mulieres non debent cum viris in eodem carcere detrudi, sed in monasterio, vel honestis personis tradi. hoc dicit secundum Salyc. cum sequen. authen.*

III. Idem. A. Acindyno præfecto prætorio. †

QVoniam vnum carceris conclaue [p] permixtos secum † criminosos includit: [q] hac lege sancimus, vt etiam si pœnę qualitas permixtione [r] iungẽda est: sexu tamẽ dispares* [s] diuersa claustrorum habere tutamina iubeãtur. Dat. Non. Aprilis, Acindyno & Proculo Coss.

IN AVTHENT. vt nul. iudic. §. necessarium. colla. ix. constitu. ix.

*Mulier nunquam potest in carcere detineri in causa ciuili. Baldus.*

HOdie nouo iure [t] nullam mulierem pro pecunia fiscali, seu priuata causa, aut pro crimine quolibet modo in carcerem mitti, aut includi, aut custodiri concedimus. Sed si pro fiscali aut priuato debito pulsetur, per virũ suũ, aut quẽ aliũ legitimè respondeat. ¶ Quòd si noluerit vel respondere vel persequi litem suam: legitimè in rebus suis executio procedat. ¶ Si verò tale sit crimen, vt necesse [u] sit eam custodiri: si quidem fideiussorem dare potest, ipsi credatur. si verò iurauerit fideiussorem dare se non posse, iuratoriam cautionem præstet de iudicij obseruatione. ¶ Sed si crimen grauissimum sit de quo accusatur, in monasterium vel asceterium mittatur, vel mulieribus tradatur, per quas custodiatur. ¶ Iudices autem qui hæc non seruant, si maiores sunt, viginti librarum auri pœnam: si minores, decem soluãt. ¶ Obedientes autem eis in prædictis casibus, spoliati cingulo, dentur in exilium.

*Custos carcerum facto carcere per negligentiam sui custodis, non euitat pœnam* D *eum exhibendo: sed subit supplicium quod qui fugit, esset subiturus: nisi iste custos ex causa necessitatis abesset. Baldus.*

IIII. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. ad Probum præfe. prætorio. †

AD commentariensem [x] receptarum personarum custodia obseruatióq; pertineat: nec putet [y] hominem abiectum atque vilem [z] obiiciendum esse iudici, si reus modo aliquo fuerit elapsus. Nam ipsum [a] volumus huiusmodi pœna cõsumi, cui obnoxius docebitur fuisse qũi fugerit. [b] ¶ Si verò cõmentariẽsis necessitate aliqua procul ab officio egerit,

o *Ita enim.* id est eo sæpius audito, & causis suæ innocentiæ sæpissime allegatis. sic & infra de pœn. l. qui sententiam.

† *Legendũ, permixtos sexu. vt in veteri manu scr. Cõtius.*

QVoniam. ] CASVS. Si in eodẽ delicto inueniãtur masculus & fœmina: non simul, sed seorsum incarcerabuntur. Viuianus.

**sexum tamẽ dispare.*

p *Conclaue.* id est camera.

q *Includit.* id est simul multi stant.

r *Permixtione.* id est propter identitatẽ criminis.

s *Dispares.* sic supra diuortio facto. l. j.

t *Hodie nouo iure.* Aliqui habent, sed nouo iure. alij, nouo iure. alij, hodie nouo iure.

u *Necesse sit.* quia sit enorme. & plene hæc materia tractatur in corpore.

*AD commentariensem.* ] CASVS. Si custos aliquem supposuit qui accusatum vel incarceratum custodiat, & ob negligentiam illius accusatus fugerit: eadem pœna plectetur custos, qua esset plectendus incarceratus. Et si habeat socium custos carceris, socius in custodiendo adhibebit diligentiam: qua omissa, simili pœna plectendus est, qua commentariensis, si ille negligentiam commisisset.

x *Ad commentariensem.* id est principem carceris, qui & ponit alios custodes sub se: & dicitur commentariensis, quia comitari debet eum quem custodit.

*Cõmentarienses, quia in cõmentarium custodias referebãt. Budæus super l. abesse. de his qui no. infa. i priorib. annot.*

y *Nec putet.* hoc dicit, si alium custodem posuit commentariensis, qui captiuum fugere permisit, non euadet ipse pœnam, offerendo illum subcustodem puniendum.

† *Cod. The. ibid. l. 5.*

z *Vilem.* potior tamen fuerat quàm custoditus.

a *Ipsum.* commentariensem.

b *Qui fugerit.* hoc si nimia negligentia fuit in eo, quia tyroni commisit: vt. ff. eo. l. fin. in princip. aliàs pro modo culpæ in eũ statuitur

BIU Cujas

ſtatuitur: vt. ff. eo. l. milites. &. l. fi. in princ. & idem in ipſo cuſtodiente: vt & ſimiliter puniatur diuerſimode: vt in fine huius. l. ſed ſi ille qui fugit, tenebatur lege Cornelia de ſicariis: ergo & cuſtodes eadem lege propter ſuam negligentiam: quod eſt contra legem: quia in dicta lege de ſicariis non venit negligentia, ſed dolus: vt. ff. ad. l. Cor. de ſica. l. in lege. Quidam dicũt hoc ſpeciale. Tu dic quòd non eadem lege punitur cuſtos, ſed ex reſponſionibus vel conſtitutionibus: eadem tamen pœna ſicut accuſator. calumniator punitur ſimili pœna, ſed non ſimili lege: ſed lege Rémia, cum forte lege Iulia de adulteriis accuſaret: vt. ff. ad Turpil. l. j. §. calumniatoribus. Item facit ad † *Ex Codi. Theo. ibidẽ. l. 6.* l. ff. eo. l. carceri. &. ſ. de iudi. l. properandum. §. ſinautem vtraque. Item & facit contra prælatos erga ſubditos negligentes. ſic &. ſ. de of fic. pręfec. præt. Orien. l. ſi quos.

*Carcerũ cuſtodes negligentes qua pœna puniantur.*

a *Adiutorem*. illũ vilem. Vel dic ſocium.

*DE his.*] *CASVS.* Accuſatus in carcere incluſus, aut cito conuictus condemnetur, aut abſoluat ſi innoxius inueniatur: cuſtos vero carceris numerum perſonarum, ætatem & ordinem ſuggerat poteſtati: quia ſi hoc non facit, in. xx. libris auri mulctabitur.

b *Subducat*. id eſt perimat: vt &. j. de pœ. l. cũ reis. ſeruato tamen qđ eſt. ſ. eod. l. ſi quis. Vel hic per teſtes & plene, ibi per confeſsionẽ ſemiplene probatũ erat.

c *Triceſimum diem*. id eſt ſingulis. xxx. diebus.

d *Ingerat*. iudici.

e *Officium*. id eſt officiales iudicis. Vel dic, ipſi commentarienſes.

f *Tantum titulum*. id eſt dignitatem: & ponitur tantum, in vi nominis: vel pro tantummodo: nam ex quo iudex non facit quod debet, nomine, ſed non re dignitatem retinet.

g *Extorem*. id eſt ſine patria, vel extraneũ factum iudiciali honore propter dictam negligentiam: vt & argu. ſ. de procu. l. eum. & de offic. præfec. præto. Orien. l. ſi quos. & facit ff. eo. l. carceri. &. ſ. l. pxi. & ſ. de epi. audi. l. iudices.

*DE PRIVATIS carceribus &c.*

*Dixit de publico permittendo: nunc de priuato inhibendo. Accuſſius.*

*Diuiſio.* *IVbemus*. Primo prohibet. Secundo punit iudicem, & primates officiorum. Tertio punit habentem priuatum carcerem. Secundo ibi, viro ſpectabili. Tertia ibi, nam illud. Bald. *CASVS.* Si priuatus quis carcerem habeat: an criminoſos auctoritate ſua poſsit incarcerare priuato carcere, quæritur? Et dicitur quòd non: ſed ſi talis inueniatur, per rectorem prouinciæ coërcebitur: alioquin ſi prætermiſerit, perinde vt læſæ maieſtatis reus coërcendus eſt cum officiali ſuo qui hoc paſſus fuerit. illi enim qui hoc facinus cõmittunt, tanquam rei criminis læſæ maieſtatis intelliguntur. Viuianus.

adiutorem[a] eius pari iubemus inuigilare cura, & eadem ſtatuimus legis ſeueritate conſtringi. Dat. III. Kalẽ. Iul. Contionati Gratiano. A. V. & Probo Coss.

*Cauſæ carceratorum debent velociter terminari: & ſingulis. xxx. diebus cuſtos carcerum debet cauſas & nomina carceratorum iudici deferre: pœna non referenti, & iudici negligenti imminente. h. d. Bald.*

V. Imppp. GRATIANVS VALENTINIANVS & THEODOSIVS AAA. Eutropio præfecto prætorio. †

DE his quos tenet carcer [incluſos,] id aperta definitione ſancimus, vt aut conuictos velox pœna ſubducat:[b] aut liberandos cuſtodia diutur na non maceret. VIubemus autem vt intra triceſimum diem[c] ſemper commentarienſis ingerat[d] numerum perſonarum, varietatem delictorum, clauſorũ ordines, ætatémq; vinctorum. [quòd ſi hæc prætermiſerit,] officium[e] [quidem] viginti libras auri ærario noſtro iubemus inferre: iudicem [vero] deſidem ac reſupina ceruice tantum titulum[f] gerentem, extorrem[g] impetrata fortuna, decem auri libris multandũ eſſe cenſemus. Dat. III. Kalend. Ianua. Conſtãtinop. Gratiano. V. & Theodoſio. I. AA. Coss.

*TITVLVS V.*

DE PRIVATIS CARceribus inhibendis.

*Nemo poteſt habere priuatum carcerem. hoc primo. Iudex qui non punit hunc, tenetur crimine læſæ maieſtatis. Idem de primatibus officiorum, qui ſcientes non referunt iudici. Is etiam qui hunc carcerem retinet, vltimo ſupplicio condemnatur, tanquam violator imperialis maieſtatis. Baldus. Vel ſic: Priuati carceris crimen committentes, afficiendi ſunt vltimo ſupplicio: & datur facultas iudici de hoc crimine inquirendi: & iudex qui cognitum crimen non vindicauit, crimen læſæ maieſtatis cõmittit. Salycetus.*

I. Imp. ZENO A. Baſilio præfecto prætorio.

IVbemus nemini penitus licere per Alexandrinã ſplẽdidiſsimã ciuitatẽ vel Aegyptiacã dicœceſim, aut in quibuſlibet imperij noſtri prouinciis, vel in agris ſuis, aut vbicunque domi priuati carceris exercere cuſtodiam:[h] viro ſpectali pro tempore præfecto Auguſtali, & viris clariſsimis omnium prouinciarum rectoribus[i] daturis operam, ſempérque futuris in ſpeculis, vt ſæpedicta nefandiſsimorum hominum arrogantia modis omnibus opprimatur. Nã poſt hanc ſaluberrimam conſtitutionem, & vir ſpectabilis pro tempore præfectus Auguſtalis, & quicũque prouinciæ moderator, maieſtatis crimẽ proculdubio incurſurus eſt, qui cognito huiuſ modi ſcelere, læſam non vindicauerit[k] maieſtatem. Primatibus inſuper officiorum eiuſdem criminis laqueis conſtringendis qui ſimul atq; nouerint memoratum interdictũ facinus in quocunque loco committi, proprios iudices de opprimendo nefandiſsimo ſcelere non protinus curauerint inſtruendos. Nam illud perſpicuum eſt, eos qui hoc criminis genus commiſerint, etiam pro veterum legum & conſtitutionum† tenore, tanquam ipſius maieſtatis violatores, vltimo ſubiugandos eſſe ſupplicio. Dat. Kalend. Iul. Conſtantinop. Longino. V. C. Cos.

*TITVLVS VI.*

SI REVS VEL ACCVSator mortuus fuerit.

**Græca Conſtitutio.**

*Poſſunt plures de eodem crimine accuſari in vno libello: & vno mortuo pendente proceſſu, nihilo minus durat inſtantia quo ad reliquos. Baldus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Eutychiano.

ETſi Marcell⁹ qui crimine falſi poſtulabatur,[l] vita functus eſt, ac per hoc crimen in perſona eius ſit extinctum:[m] accuſatio tamen non eſt abolita:[n] cum tam vxo rẽ eius quàm te eodem crimine poſtulatos[o] eſſe proponas. PP. VII. Kalend. Octob. Læto II. & Cereale Coss.

*Prælatus negligens punitur.*

k *Non vindicauerit*. & nota puniri prælatum, niſi ſubditorum exceſſus corrigat: vt &. ſ. de commer. & mer. l. ij. & j. de ſepul. viola. l. ij. Sed fallit quandoque hæc lex. j. de fal. mo. l. j. Item nec eſt prohibitum habere carcerem, vbi quis ſeruos ſuos ponat: ſed vbi ponat publicè accuſatos.

*Carcerem habere non eſt prohibitum.*

*SI REVS VEL accuſator mor. &c.*

*Scilicet pendente accuſatione. & in reo dicunt omnes. ll. titu. in accuſatore. l. finali. & l. ſi vt ponis. & ff. de pu. iudi. l. defuncto.*

*EſI Marcellus.*] *CASVS.* Pendente accuſatione falſi, qua accuſabantur Titius & Seius & vxor Titij, licet Titius deceſſerit, & morte eius ſit finitũ crimen, in perſona vxoris ſuæ & Seij non abolita eſt accuſatio. Viui,

† *Valentinia. & Th. vt Cod. Theodoſ. eo. tit. l. ſing.*

l *Poſtulabatur*. vnà cũ vxore ſua, & tecũ, quia falſum inſtrumentũ feceratis fieri.

m *Sit extinctum*. vt. j. l. proxi. Sed hoc fallit in crimine repetundarum, & maieſtatis: vt. ff. de accuſa. l. exiudicio rum. Iteé in crimine peculatus, & de reſiduis: vt. ff. ad. l. Iul. pecu. l. fi. Item in crimine deſertæ militiæ: vt. j. de re mili. l. iij. lib. xij. Item cum vxor de veneficio mariti accuſatur: vt. ff. de iure fiſ. l. Lucius. Iteé in crimine apoſtatarus: vt. ſ. de apoſtatis. l. apoſtatarum. & hæreſeos: vt. ſ. de hæreti. l. iiij.

*Crimina multa ſunt quæ morte non extinguntur.*

n *Abolita*. contra te & vxorem.

o *Poſtulatos*. tres ergo accuſati fuerunt de eodem crimine, & ab eodem, ſcilicet de crimine falſi. & ſic eſt contra. ſ. qui accu. nó poſ. l. cum rationibus. vbi duos non tres permittit ſimul poſtulari. Solu. poſtulari poſſunt, vt hic: ſed nó in accuſatione proceditur: vt ibi. &

*Accuſati ſimul quot malefactores.*

BIU Cujas

*res possunt ab eodem.* vt ibi.& quod hic subiicit,non est abolita,dic secundum H.quin fiat quod fieri poterit.Vel secundum alios,tres possunt accusari: vt hic,vt tamen non prosequatur contra omnes, sed ordinatim: vt argu.ĭ.ad legem Iuliam de adulte. l.reos. Tertij dicunt quòd sic de facto hic fuit,non tamen esse debuit quòd trés accusarentur. Alij dicunt in criminibus quæ descendunt ex legibus publicorum iudiciorum,obtinere quod in dicta cõtraria. l.dicitur. At lex Cornelia de falsis de qua hic dicit, non est de illis,nisi quando testamentum falsum dicitur:vt.ff.de publi.iudi.l.j. Tu dic quòd nõ est contra:quia hic loquitur cum ex vno delicto,quod potest etiã centum:ibi ex pluribus non potest tres: vt argu.ff. ad legem Iuliam de adult.l.nihil.§.fin.& l.vim passam.§.incesti. Vel hic prosequitur suam vel suorum iniuriam:quod &.l.contraria permittit: & plene ibi diximus: &.ŝ.de accu.l.qui de crimine.

† *Concor.cũ hac.l.23.di-fin.c. quadam.*

*Si is.*] CASVS.Accusatus de homicidio, si pendente accusatione decedit: accusator quasi accusatio dem deseruerit, pœnã desertionis non subibit. quæ sit hæc pœna, nõ aperit. tu dic quinque lib.auri & infamia: vt infra ad Turpil. vt ff.de præuaricat.l.iij.§. fi.&.l.j. cum enim mor te accusati extinctum sit crimen,accusationis necessitas adempta videtur.Viuianus.

a *Postulasti.* l.Corne. de sicariis.

b *Ob pœnam.*quinque librarum auri, & infamię,quę est pœna Turpiliana in desistentem: vt.ff.de præuarica.l.iij. §.finali. & .l. j. & .ĭ. ad Turpil.l.ij.

c *Sit extinctum.* nisi in casibus quos not. ŝ. l. proxima.

*Si vt proponis.*] CASVS.Conueniebaris ad decem,protulisti instrumẽtum quod accusabam de falso. pendente accusatione falsi vita functus es,& successit tibi Titius.si hæres velit vti aduersus me eodem instrumento:an possim eum accusare de falso,quæritur?Et dicitur quòd sic.Viuianus.

d *Ad emolumentum.* quia hæres Aniani conueniebat te ad centum ex quodam instrumento pro quo antè pater tuus accusauerat Anianum de falso facto suo , vel quia vtebatur . nam nihilo minus hæres si vtatur, poterit accusari:vt hic,& supra de fide instrumen.l.si vteris.

e *Auctor tuus.* id est pater tuus,vel alius cui fuisti hæres.

f *Cœperit.* hæres Aniani.

g *Non possit.* vt.ŝ.eod.l.j.&.ij.

h *Subiectum.* ex eo quòd vtitur, vnde non vtendo euadit accusationem: quod non est in eo qui ex eo quod fecit,vel fieri fecit, accusatur:vt.ĭ.ad legem Corneliam de fal.l.sicut.&.l. si falsos.&

*Accusator non prosequẽs accusationem propter casum superuenientem in persona accusati,non incidit in Turpilianum. Bal. Vel sic: Morte accusati liberatur accusator à prosecutione criminis instituti. Salycetus.*

II. Idem A. Proculo.

SI is quem † homicidij seu cuiusuis criminis postulasti [a] reum, vita functꝰ est:frustra ob pœnam [b] desertæ accusationis conueniris, cum morte eius crimẽ cum pœna sit extinctum: [c] ac per hoc tibi adempta est nenesitas accusationis. PP. IIII. Kalend.Octobr.Romæ, Sabino & Anulino Coss.

*Etiam eo mortuo qui fabricauit falsum instrumentum: si quis illo instrumento vtatur scienter,potest accusari de falso. Bald.*

III. Imp. ALEXANDER.A. Veronitiano.

SI (vt proponis)causa pecuniaria ad emolumentũ [d] tuũ spectat: licet Anianus cui falsi crimen auctor tuus [e] intendebat,vita functus sit:non prohiberis,si quis aduersum te instrumento quod in dubium vocatur,vti cœperit, [f] accusationem instituere. Quãuis enim in persona principalis rei morte subducti, iam subsistere non possit: [g] tamen si quis illo vti voluerit, intelligit se periculo crimi nis esse subiectũ. [h] PP.VI. Kal. Ian.Albino & Aemiliano Coss.

*Morte facientis & mandantis crimen in persona morientis extinguitur,& finitur iudicium inchoatum: & bona non auferuntur hæredibus,nisi mortem sibi conscierit. Baldus. Vel sic: Mortuo reo non proceditur super delicto: nisi is sibi mortẽ conscierit. Salycetus.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Rufo.

DEfunctis reis publicorum criminum, siue ipsi per se ea commiserunt,siue aliis mandauerunt: [i] pendente accusatione, præterquam si sibi mortem conscierint, [k] bona successoribus eorum non denegari [l] notissimi iuris est. PP.VII. Kalend. Nouemb. Pio & Pontiano Coss.

*Vbi sit ademptio bonorum,venit in consequentiam pœnæ quæ morte tollitur. post mortẽ nõ durat quæstio , etiã ratione bonorum. Si vero venit æquè principaliter, tũc sic. Bald. Vel sic: Si moritur accusatus vel accusator appellatione pendente,finitur instantia etiam quo ad bona , nisi quæ erant necesse adempta hæredibus . de quo dic vt dicitur.ŝ. si penden.appell.l.iii.*

V. Idem A. Iuliano.

SI quis cum capitali [m] pœna vel deportatione [n] damnatus esset, appellatione interposita, [o] & in suspenso constituta, fati diem functus est, crimen morte finitum est.[p] Idem obseruatur & si accusator penden te appellationis tempore vltimum diem obiisset. [q] Sinautem relegationis [r] pœnam sustinuit,& in parte bonorũ damnatus [f] appellatione vsus est : etiã post mortem eius nihilo minus appellationis ratio examinabitur:cum desideretur vtrum valeat nécne particularis publicatio.PP.VI.Kalend.Aug. Gordiano.A.& Auiola Coss.

*TITVLVS VII.*

SI QVIS IMPERATORI maledixerit.

*Ex leuitate vel insania maledicẽs principi, non punitur: sed si per iniuriam,principis est æstimatio vtrum & qualiter puniatur : quod facit ex causis & personis. Bald. Vel sic: Qui de imperatore obloquitur, si non iniuriosè , à iudice condemnari debet:aliàs si iniuriosè, debet ad principem rescribere.Salycetus.*

I Imppp. THEODO.ARCADIVS & HONORIVS.AAA. Rufino præfecto prætorio.†

SI quis modestię nescius, & pudoris ignar[s], improbo petulantique [t] male-

a facit.ff.ad legem Cornel.de fal.l.falsi.§.ordine.

*Defunctis.*] CASVS. Si accusatus de homicidio, pendente accusatione decesit:ad quem debeãt peruenire bona eius, quæritur?Et dicitur quòd ad hæredem,nisi mortem metu criminis sibi cõsciuisset: quo casu deuoluenda essent ad fiscũ.idem dicitur de eo qui mandauit de aliquo crimine cõmittendo,& accusatus pendẽte accusatione decesit:nam extinguitur crimen , & cessabit bonorum ademptio. & hoc in prima. Secundo , si accusator pendente accusatione decesit:aut relegatione damnatus, cui pars bonorũ adempta erat expressè , appellationẽ interposuit : pendente appellatione post mortem eius de bonis examinabitur, & inquiretur valeat néc ne particularis ademptio . hoc dicit cum,l.seq. Viuia.

i *Mandauerunt.* quo casu tanquam si fecissent , tenerentur : vt.ŝ. de accusa.l.non ideo.

k *Conscierint.* conscientia criminis : quo casu indistinctè habet fiscus secũdum P.quod non placet, vt plene diximus.ŝ.qui testa. face. posl.ij.

l *Denegari.* ex testamento, vel ab intestato:vt &.ff.ad leg.Pompe. de parri.l.antepe.& facit .j. de bonis corũ. per totum:&.ŝ.de accusa.l.factum.

m *Si quis. Capitali.* Et per consequẽs bona tacitè adimũtur, etsi nihil sit dictum.

n *Deportatione.*quæ & ipsa est capitalis , & sic bona tacitè adimũtur: vt &.ĭ. de bon. pscrip. l.deportati.

o *Interposita.* post sententiam.

p *Finitum est.* idcirco cõsequenter ademptio bonorum cessabit.

q *Obiisset.* quia accusatio extinguitur,& sic omnia quæ acta sunt: petit tamen reus nomẽ suum aboleri de reis,& ab alio accusari poterit:vt.ff.de accusa.l. libellorum.§.finali.

r *Relegationis.*quia tacitè non fit bonorum ademptio: vt.ff. de interdict.& relegatis.l.relegatorum.§.ad tempus.

f *Damnatus.* expressè.& facit.ŝ.si pẽden.appel.l.si is.&.ff.de ser. rust.prædi.l.iij.§.fina.

*SI QVIS IMPERATORI maledixerit.*

*Dixit de accusatoribus & accusatis : nunc de ipsis delictis. & primo de maximis quæ fiunt in principem,quandoque verbo:vt hoc ti.quandoque facto:vt j.titu.i.*

*Si quis.*] CASVS. Si aliquis principi maledixerit , an puniri debeat quæritur?& distinguit:aut leuitate,& venia ei prẽstanda est.aut per insaniã,& ei miserandũ est.si animo iniuriãdi,mittendus est ad principem,vt ex persona hominis dicta pensentur.

t *Petulantiq;.* id est superbo & inflato.

† *Ex Codi. Theod.c.tit. l.sing.Idem quoq; cautũ est in.84. canone Apostolorum. vbi & Zonaras commentator Græcus hãc legem Græcè adscribit eámque citat ex Hexacotabiblo Basilicôn constitutionum : cuius aliquot libri ab Hervetto nostro in lucẽ sunt editi.Cõius.*



BIU Cujas

*Temulẽtus. Temetum.* a *Temulentia.* id est ebrietate. inde temulẽtus, id est ebrius: nam temetum, ti. genus est optimi vini.

*Principi maledicitur trib⁹ modis.* b *Ex leuitate.* no. tribus modis maledici principi: ex leuitate, ex insania, & ex iniuria: & nullo casu punit iudex, licet vltimo remittat.

† κουφότητος. *Zonar.* † μανίας. † ὠς ἀδίκου μίτος.

c *Contemnendum.* quia lubricum linguæ &c. nisi quando est tale crimen quod ex scriptura legis descendat, vel qđ ad exemplum legis vindicandum est: vt. ff. ad l. Iul. ma. l. famosi. §. j. Et quia qđ calore &c. vt. ff. de reg. iur. l. quod calore.

d *Miseratione.* quia satis punitur ipso furore: vt dicta. l. famosi. & ff. ad legem Pompeiam de parri. l. pen. in fine.

e *Si ab iniuria.* id est iniurioſe, & ex animo.

f *Remittendũ.* ad nos: vt subiicit.

g *Pensemus.* sic. ff. de iniu. l. item apud. §. adii citur. & ff. de neg. gest. l. Pomponius lib. xxvj. in negociis. & xxiiij. q. iij. cum ergo. §. sed qui. in fine.

*AD LEGEM IVliam maiestatis.*

ETiam ex aliis.] *CASVS.* Si iudex contra principis constitutiones sententiam tulerit, an quasi læsæ maiestatis reus accusandus sit? Dicitur quòd non. Viuianus.

h *Cessant.* in quib⁹ videbatur non cessare, vt quando verbo facta est ei iniuria: vt. ſ. titu. j. l. j. Itẽ in alio: vt. j. l. prox.

i *Pronunciasse.* qualiter ergo accusabitur? Respon. si per pecuniã fuit corruptus, lege Iulia repetundarum: vt. ff. ad le. Iul. repe. l. eadem. §. fin. & j. ad le. Iul. rep. l. fina. & si sine pecunia: tunc crimine stellionatus. Item & crimine falsi: vt. ff. ad leg. Corne. de fal. l. j. §. sed & si iudex. Ciuiliter etiam conuenitur: vt instit. de ob. quæ ex quasi deli. na. in princip.

ALiena.] *CASVS.* Si iracundia motus, quòd seruus meus stabit in perpetuis vinculis, iuraui per vitam principis, & hanc pœnam volo ei remittere: an quasi læsæ maiestatis crimine accusari debeam, quæritur? Et dicitur quòd non.

k *Quod semper.* id est te futurum iratum iurasti.

l *Iurueras.* per principis salutem: vt &. ſ. de reb. credi. l. ij. in fi. & facit. ff. de reg. iur. l. quod calore. & de repu. l. ij. sed alio modo puniris: vt. ff. de iureiuran. l. si duo patroni. §. fi. Vel dic quòd iurauerit per deum, vnde deum habeat vltorem: vt. ſ. de iureiur. l. ij. in princ. sed hodie est contra hanc. l. scilicet in authen. vt non lux. homi. contra naturam. circa medium constitutionis. coll. vj.

*Deũ iurans, deum habet vltorem.*

SI quis.] *CASVS.* Si me crimine læsæ maiestatis accusasti, & per vnum testem probasti, & sic semiplene: an vnà mecum ad dicto nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulentia[a] turbulẽtus obtrectator temporum nostrorum fuerit: eum pœnæ nolumus subiugari, neque durum aliquid nec asperũ volumus sustinere: quoniam si id ex leuitate[b] † processerit, contẽnedum[c] est: si ex insania, † miseratione[d] dignissimum: si ab iniuria, [e] † remittendum. [f] Vnde integris omnibus hoc ad nostrã scientiam referatur, vt ex perso nis hominum dicta pẽsemus, [g] & vtrum prætermitti, an exquiri debeant, censeamus. Dat. VI. Id. August. Constantinopoli, Theodosio. A. III. & Abundantio Coss.

*TITVLVS VIII.*

## AD LEGEM IVLIAM maiestatis.

*Iudex qui iudicat contra legem, nõ propterea tenetur crimine læsæ maiestatis. Bal.*

I. Imp. ALEXAN A. Paulino.

ETiam ex aliis cau sis maiestatis crimina cessãt[h] meo seculo: nedũ etiã admittam te paratum accusare iudicem propterea crimine maiestatis, quòd cõtra cõstitutionem meam eum dicis pronunciasse.[i] PP. III. Idus April. Ma ximo. II. & Iuliano Conss.

*Deferens temerariè sacramentum, non tenetur crimine læsæ maiestatis. Bald. Vel sic: Deierans nõ committit crimen læsæ maiestatis. Salycetus.*

II. Idem A. Fausti niano.

ALlienam sectæ meæ solicitudinem concepisti, quasi crimen maiestatis sustineres, si seruo tuo iratus esse non perseueres, quod semper[k] te facturũ inconsulte iuraueras.[l] PP. III. Non. Februa. Iuliano. II. & Cri spino Conss.

*Accusator & eius instigator, nisi doceãt per manifesta indicia delictum accusati de crimine læsæ maiestatis, sunt torquendi, & per torturam qualiter res processerit examinandi. Salyc. Vel sic: Accusator qui crimen læsæ maiestatis probauit tantum semiplenè, vel per indicia: debet torqueri vnà cum accusato & instigatoribus vt veritas eruatur, nullo obstante priuilegio. Salycetus.*

III. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum præfectum vrb.

SI quis† alicui maiestatis crimen intẽderit: [m] cum in huiusce modi[n] re conuictus, [o] minime quisquam priuilegio dignitatis alicuius à strictiore inquisitione[p] defendatur: sciat se quoque[q] tormẽtis esse subden dum, si aliis manifestis indiciis accusationem suam non potuerit comprobare: cum eo qui huiusmodi esse temeritatis reus deprehenditur. [r] Illum quoque tormentis subdi oportet, cuius consilio atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, vt ab omnibus cõmissi conſciis instituta vindicta possit reportari.† PP. Kalend. Ianua. Volusiano & Anniano Conss.

*Priuilegiatus potest suum priuilegium alegare, excepto crimine læsæ maiestatis: & excepto si torqueretur de principis conscientia: & hoc innuitur in principio legis à contrario sensu, secundum Baldum.*

IIII. Imppp. VALENT. VALENS & GRATIAN. AAA. ad Olybrium. P. V.

NVllus omnino cui inconsultis ac nescientibus nobis fidicularũ torméta inferuntur, militiæ vel generis aut dignitatis defensione vti prohibeatur: [f] excepta tantùm maiestatis[t] causa, in qua sola omnibus æqua conditio est. Dat. VIII. Id. Iul. Valentiniano. N. P. & Victore Conss.

*Conspirãs contra principem, vel eos qui sunt ad latus principis, incidit in crimen læsæ maiestatis sola ordinatione & tractatu: licet non sequatur euentus. vnde vltore gladio debet puniri, & omnia bona sua efficiuntur fisci. Bald.*

V. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Eutychiano præf. præt.†

QVisquis cum militibus vel priuatis vel barbaris[u] scelestã inierit factionẽ,[x] probationem tuæ intentionis sis torquẽdus, quæritur? Et dicitur quòd sic. Item & ille torquebitur qui tibi mãdauit vel consilium dedit vt aduersus me accusationem instituere. Viuianus.

m *Intenderit.* quod etiã infames facere possunt: vt. ff. c. l. famosi.

n *Huiuscemodi.* scilicet crimine læsæ maiestatis.

o *Conuictus.* præsumptione eo ipso q⁹ accusatus hac. l. præsumitur contra ipsum. quod nõ placet: vt. ſ. de accus. l. fin. in princip. Sed dic quòd conuictus per vnum testem, & sic semiplene est probatũ, vel per aliud indiciũ quod oportet pcedere quæstionem: vt. ff. de quæst. l. j. in princip.

† *Cod. Theo. li. 9. ti. 35. l. j.* *Testis vnus facit semiplenã probationem.*

p *Inquisitione.* stricta per testes, strictior per tormentum.

q *Se quoque.* quasi dicat, sicut non defenditur à tormentis accusatus, sic nec accusator: & sic sunt pares. sic & in custodia: vt. ſ. de exhiben. & transmitten. reis. l. ij. in fin.

r *Deprehenditur.* præsumptione.

NVllus.] *CASVS.* Si accusat⁹ne tor queatur tormento fidicularũ, exceptione militiæ vel dignitatis habeat: an eam obiicere possit, quæritur? Et dicitur quòd sic: præterquam in crimine læsæ maiestatis.

† *In Codic. Theod. antiquius additur, vt semi & liberti qui dominos accusauerit: patitulo affigantur. Contius.*

ſ *Prohibeatur.* vt & j. de quæst. l. decuriones. & dic quòd fides est chorda: inde fidicula, id est subtilis chordula.

† *Cod. Theo. tit. de quæstionib. l. ij.*

t *Maiestatis.* ergo & simoniæ: vt & ſ. de episc. & cleric. l. si quenquam.

QVisquis.] *CASVS.* Si aduersus principẽ vel eius comites cõiurationem fecerit quis, eius sola voluntas punitur, licet non fecerit: quia gladio interficietur, & bona eius committentur in fiscũ: filij vero nõ interficiẽtur, sed nihil de bonis paternis vel maternis ad eos pertineat, nec alicui succedant, nec ad honores promoueantur, nec ad militiã: vt sit eis mors solatiũ. & si aliquis pro eis duxerit supplicandũ: non audietur, sed erit infamis. filiabus vero in bonis maternis Falcidiæ portio remanebit. Si vero post institutum crimen talem filium vel filiam emancipauerit: postquam de nuda coniuratione cogitauerit, valebit: vxor vero dotem recuperabit. & si aliquã fecerit donationem propter nuptias, habebit vsumfructum: sed ea in fata concedente, reuertetur ad fiscum. Si quis vero coniurationem detexerit: licet ipse de his sit qui coniurationem fecerint, pœnam nullam sustinebit, sed erit præmio afficiendus. Viuianus.

† *Ex Cod. Theodosia. li. 9. ti. 34. l. 3. Baldinus tamẽ in prolegomenis ad hunc titulum scribit hanc legem nõ extare in Codice Theodosiano, credo eam fuisse abrogatam. Contius.*

u *Barbaris.* id est hostibus.

x *Factionem.* id est conspirationem. & dic contra principem.

*Nostri sunt.*

BIU Cujas

a *Nostri sunt*. cum & princeps sit caput. & est interpositio.

b *Nobis militat*. i. circa nostrum latus in militia armata vel inermi.

c *Eadem enim*. interpositio est. Et no. cogitatũ puniri. sic &. ŝ. de episc. & cle. l. si quis nõ. Sed cõtra. ff. de pœnis. l. cogitationis. Solu. secundũ Ir. hic ad actum deuenit, scilicet ad sacramẽtum dandum vel recipiendum: vt not. ŝ. plene de his qui ad ec. confu. l. præsenti. & facit ad voluntatem. ff. ad l. Corne. de sica. l. diuº.

d *Addictis*. vt in authent. vt nulli iudi. §. fi. colla. ix.

e *Cõcedimus*. ex misericordia, qua nõ sunt indigni qui alieno non suo vitio laborãt: vt. ŝ. de na. li. l. legem.

f *Paterno*. interpositio est.

g *In quibus*. scilicet filiis timetur ne similes sint patribus, a iuxta illud: Sæpe solet similis filiº esse patri &c. vt. ff. de ædil. edic. l. quòd si nolit. §. qui mancipia.

h *Successione*. ergo nec libertis paternis succedet. Sic est contra. ff. e. l. eorum. ff. de iure pat. l. iiij. Sol. vt diximus. ŝ. de bo. lib. l. j.

i *Comitetur*. sic ergo delictum patris nocet filiis. quod est speciale. Regulariter contra: vt j. de pœnis. l. sancimus. & ff. de pœ. l. crimen. & ff. de decu. l. ij. §. in filiis. & illud, Pater non portabit iniquitatem filij &c.

k *Sacramẽta*. militaria.

l *Supplicii*. sic. lxxiiij. dist. c. quorundam.

m *Tentauerint*. sic & ŝ. de transact. l. si quis maior.

n *Minus ausuras*, Et not. quòd minus audet fœmina quàm masculus. Sed quid si mater commiserit factionem, nunquid parcitur filiis vel filiabus? Respõ. idẽ quod in patre. Azo.

o *Non valeant*. ab eo tempore in quo eandem factionem cogitauerint: vt. j. §. proxi. quia videtur facere in fraudem, vt in eos bona conferat. per quod apparet quòd si ante emancipauerat, & bona contulerat, quòd non auferantur: vt. j. de bo. proscript. l. pen. & sic scilicet de filiis in potestate positis loquatur.

p *Iure*. quolibet contracto: vt. j. eod. l. fin. & sic est contra. ff. de dona. l. post contractum. Sed solu. vt. ŝ. de dona. inter vi. & vxorem. l. res vxoris.

q *Titulo donationis*. nã donationes inter viuos ante crimen commissum collatę in vxorem, non infirmantur damnato viro ex hoc crimine, sed cõfirmantur: vt. ŝ. d. l. res. de dona. inter vi. & vxo. amittit tamen eas quo ad proprietatem mulier cum nubit secundo: vt supra de secund. nupt. l. fœminæ.

r *Absumitur*. id est finitur: quod multis modis contingit: vt institu. de vsufruc. §. finitur. Interim enim retinet mulier.

s *Omnia ea*. scilicet filiis omnibus restituenda: vt dicta. l. fœminæ.

t *Relicturas*. id est tradituras.

u *Satellitibus*. sic. j. de rap. virginum. l. j.

x *Et honore*. sic. j. de his qui se def. l. j. lib. x. & ff. de iure fisci. l. edicto. & l. senatus. & l. cũ tacitum. & ff. de ali. iu. l. iij. §. fin.

*Affectº sine effectu quandoque punitur.*

*† Concor. c. cũ dilectus. cũ gl. super verbo, familiares. exnda de cleri. non resi.*

*† Budæus ait hunc. §. fuisse correctum per. l. sancimus. j. de pœnis. sed nostra scholæ auctores cõtra respõderũt.*

*a Dicta in atrocioribus non incõuenit vnũ puniri p alio. glo. l. q. 4. in summa.*

*Patris delictũ filiis nocet quãdoq;.*

*Fœmina minus auderes quam masculus.*

**siue testato, siue intestato defecerit.*

*Affectº sine effectu quandoque punitur.*

*Donationes inter viuos collatæ in vxorem, an infirmentur viro dãnato ex lege Iulia maiestatis.*

**si vera.*

*Crimẽ læsæ maiestatis post mortem obiici potest in duobus casibus.*

Eminisse.] CASVS. Si crimen læsæ maiestatis quis cõmiserit, & decedat: post mortem eius accusabitur, vt bona eius publicentur. serui vero in caput domini in tali casu possunt torqueri: & post crimen commissum non poterit committens rem aliquam alienare, nec manumittere.

y *Post rei mortem*. vt &. j. l. proxi. & ff. de accusa. l. ex iudiciorum. quod intellige in duobus capitulis illis legis, quando scilicet contra principem, vel rempublicam est molitus, nõ in aliis: vt. ff. eo. l. fin.

aut factionis ipsius susceperit sacramẽtum vel dederit, de nece etiam virorum illustriũ qui consiliis & consistorio nostro interfuerunt, senatorũ etiam (nam & ipsi † pars corporis nostri sunt) [a] vel cuiuslibet postremò qui nobis militat, [b] cogitauerit (eadem enim [c] scelus & voluntatẽ sceleris, qua effectũ puniri iura voluerunt) ipse quidẽ vtpote maiestatis reus, gladio feriatur, bonis eius omnibus fisco nostro addictis, [d]

*Filiis eius de misericordia reseruatur vita: sed nulla bona possunt habere vel accipere ex aliqua successione intestati vel testati: & perpetua sunt infames, & ab omnibus honoribus & officiis exclusi. Bald.*

Filij † vero eius quibus vitã imperatoria specialiter lenitate concedimus [e] (paterno [f] enim deberẽt perire supplicio, ĩ quibus [g] paterni, hoc est hæreditarij criminis exempla metuuntur) à materna, vel auita, omniũ etiam proximorum hæreditate ac successione [h] habeantur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuò egentes & pauperes, infamia eos paterna semp comitetur, [i] ad nullos prorsus honores, ad nulla sacramenta [k] perueniant: sint postremò tales, vt his perpetua egestate sordentibus, sit & mors solatium, & vita supplicium. [l]

*Supplicans principi pro eis, punitur pœna perpetuæ infamiæ. Bald.*

Denique iubemus etiam eos notabiles esse sine venia, qui p talibus vnquam apud nos interuenire tentauerint. [m]

*Cum filiabus eius dispensatiue proceditur vt possint ex bonis maternis obtinere Falcidiam. Bald.*

Ad filias sane eorum, quotlibet numero fuerint, Falcidiã tantùm ex bonis matris, siue testata, siue intestata decesserit,* volumus peruenire, vt habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quàm integrũ emolumentum ac nomen hæredis. Mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras [n] esse cõfidimus.

*Post illud crimen attentatum pater non potest emancipare filium, nec aliquam alienationem facere. Bald.*

Emãcipationes quoque quę à prædictis siue in filios, post legem dũtaxat latam, siue in filias fuerint collatæ, non valeant. [o] Dotes, donationes, quarumlibet postremò rerum alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude vel iure [p] factas esse constiterit, quo primùm memorati de ineunda factione ac societate cogitauerint, nullius statuimus esse momenti.

*Vxores istorum non debent perdere dotes ipsarum: immo recuperant eas. Vel sic: Donationes nuptiales in casu quo erant seruandæ liberis, applicantur fisco: in quibus filiæ etiam legitimam possunt petere. Bald.*

Vxores sanè prædictorũ recuperata dote, si in ea conditione fuerint, vt quæ à viris titulo donationis [q] acceperunt, filiis debeãt reseruare: tempore quo vsusfructus absumitur, [r] omnia ea [s] fisco nostro se relicturas [t] esse cognoscant quæ iuxta legẽ filiis debebãtur: [&] Falcidia ex his etiam rebus filiabus tãtum, non etiã filiis deputata [videat.]

*Conscii satellites & ministri, in pœna sunt similes delinquenti. Bald.*

Id quod de prædictis eorũque filiis cauimus, etiam de satellitibus [u] conscii ac ministris filiisque eorum simili seueritate censemus.

*Reuelans coniurationes huiusmodi in initio, præmiatur: sed si ex postfacto, id est non incõtinenti, sed post aliquod tempus reuelet secretum, sibi parcitur: nõ tamen præmiatur. Bald.*

Sanè si quis ex his in exordio initæ factionis, studio veræ laudis accensus, initam prodiderit factionem, & præmio & honore [x] à nobis donabitur. Is vero qui vsus fuerit factione, si vel sero* (incognita tamen adhuc) consiliorum arcana patefecerit: absolutione tantùm ac venia dignus habebitur. Dat. pridie Non. Septemb. Ancyrę, Cæsario & Attico Conss.

**Constitutio Græca.**

*Crimen læsæ maiestatis post mortem obiici potest: & in hoc crimine serui torquentur in caput domini. Bald.*

VI. Paulus lib. singulari de publicis iudiciis.

MEminisse oportebit, si quid contra maiestatem imperatoris commissum dicatur, etiam post rei mortem [y] id crimen instaurari solere, postea quàm diuus Marcus Drunciani, vtpote senatoris, qui Cassiani furoris socius fuerat, bona post mortẽ fisco vindicari iusit: & nostro tempore multis hæredibus ablata sunt. In hoc item crimine quod ad læsam maiestatem imperatoris pertinet, etiam in caput domini serui torquentur.

*Etiam post mortẽ crimen læsæ maiestatis potest inchoari, & memoria conuinci atq; dãnari. hoc primo. Criminosus huius criminis, in ipso crimis exordio perdit ipso facto omniũ suarum rerum administrationem. hoc secundo. Per incertitudinem successoris bona interim sequestrantur. Bald.*

VII. Martianus lib. j. de public. iudi. tit. ad leg. Iul. maiestatis.

POst diui Marci constitutionem hoc iure vti cœpimus, vt etiam post mortem nocentium hoc cri-

men



BIU Cujas

a *Post diui Marci.* *Damnetur.* vt &.ſ.l.proxi.& inſtit.de hære.quæ ab inteſtato.§.per contrariũ.Sunt & alij caſus ſpeciales quos not.ſ.ſi reus vel accu.l.j.

b *Neque alienare.* vt &.ſ. l.quiſquis.§. emancipationes. &.ff.de dona.l.donationes.in fine.& eſt ſpeciale.aliàs contra:vt.ff.de dona.l.poſt contractum.

c *Soluere.* iure ſpeciali,aliàs contra.ff.de ſolu.l.reo criminis.

d *Torquentur.* vt impediatur alienatio,torquentur,donec de crimine conuincantur.

e *Arguatur.* id eſt argutè accuſetur.

*AD LEGEM IVliam de adulteriis & ſtupro.*

*Per ordinem maiora proſequitur crimina. & dicitur adulteriũ proprie in nuptam,quaſi tranſitus ad alterius torum, propter partum ex altero conceptum compoſito nomine. ſtuprum in virginem vel viduam:vt.ff.e.l. inter.§. 1.Inceſtus,cum conſanguinea vel affine:vt inſtit.de nup.§.1.& ff.eo.l.ſi adulterium cum inceſtu.& dic quòd leges huius tituli factæ ſunt ad legem Iuliam emendandam,ſupplendã, corrigendam, & interpretandam.*

*Adulteriũ, ſtuprum,& inceſtꝰ quid ſignificent.*

P*Vblico iudicio.*] *CASVS.* An vxor maritum de adulterio poſſit accuſare, quæritur? Et dicitur quòd non, vetãte.l.Iul. de adulterio,quæ in maſculis ſolis locum habet.

f *Publico iudicio.* id eſt l.Iulia de adulte. quod nõ publicum eſt: vt.ff. de publi.iudi.l.j.

† *ſic citatur 32.quæſt.1. c.10.Contius.*

g *Violato.* non dicit toro. ſi ergo ſolutæ ſe immiſcuit, planum eſt quia à nullo de adulterio accuſatur: vt.ff.e.l. inter.§.j.&.xxxvj.quæ. j.c. lex illa. §. adulterium.ſed & ſi ad alteri⁹ vxorem acceſſerit, nec tunc torus huius mulieris vel ſui viri eſt violatus, ſed viri adulteræ:& ſit nec tũc hæc accuſat,cum ſit mulier:nec ſuam vel ſuorum iniuriam proſequatur:vt.ſ.qui accuſa.non poſ.l.de crimine. & hoc de iure mariti.Sed an etiam iure extranei poteſt? Quidam quòd ſic.ſed dic quòd non:cum dicas eam nõ proſequi ſuam iniuriam:virum tamen dimittere poteſt:& lucretur donationem,& dotem:vt.ſ.de repu.l.conſenſu.§.cauſas. & ſic etiam intelligendi ſunt canones, vt.xxxij.q. iiij.c.nemo.in princ.& quæſt.v.præcepit.& cap.præceptum.& cap.Chriſtiana.

† *Conqueritur.d.Auguſtinꝰ de hac inæqualite.*

*Vxor an poſſit maritum de adulterio accuſare.*

h *Declarat.* eo modo qui ſequitur:quę cũ &c. & eſt talis ratio: quia cum permittitur viro,videtur prohibitum mulieri.arg.ff.de iudi.l.cum prętor.vel accuſanti iure mariti permiſit quęri de adulterio:ſed hæc non poteſt accuſare iure mariti, quia maritus nõ eſt:ergo nullo modo etiã iure extranei:q.d. non poteſt accuſare aliquando:ergo nunquam.ſed maritus aliquando poteſt ſecundũ Io.& ſic generaliter ei concedi videtur.argu.ff. de mili.teſta.l.ex militari.Sed mirum eſt q̃ vir non committit adulteriũ accedendo ad ſolutam:nec ab vxore adulterij accuſatur ad quancunque accedat:nec dicitur ſuam iniuriam proſequi.& ideo eſt arg.contrarium in auth.de nupt.§.ſi igitur.ſecundum Theodo. coll.iiij.

*Marit⁹ accedẽs ad ſolutam, adulterium non committit.*

*ADDITIO.* Aduertas q̃ licet de iure ciuili maritus cognoſcendo ſolutam,non committat adulterium:de iure tamen canonico dicitur adulterium committere:vt probatur in cap.trãſmiſſæ.& ibi hoc no. Abbas extra de eo qui cogno. conſangui. vxo. ſuæ.&.xxxij.quæſt.iiij.cap.nemo.& cap.dicat.

i *Facultatem detuliſſet.* niſi exceptione aliqua repellatur:vt.j.eo. l.ita nobis.

men inchoari poſsit: vt conuicto mortuo memoria eius dãnetur,[a] & eius bona ſucceſſori eius eripiantur. nam ex quo ſceleratiſsimum quis cõſilium cepit, exinde quodammodo ſua mẽte punitus eſt. Sic & diui Seuerus & Antoninus conſtituerunt, ex quo quis tale crimen contraxit,neque alienare,[b] neque manumittere eũ poſſe: nec ei ſoluere[c] iure debitorem, magnus etiã Antoninus reſcripſit. In hac cauſa in caput domini ſerui torquentur,[d] id eſt propter cauſam maieſtatis. Et ſi deceſſerit quis: propter incertam perſonam ſucceſſoris,bona obſeruantur, ſi in cauſa maieſtatis fuiſſe mortuꝰ arguatur,[e] vt Seuerus & Antoninꝰ literis ad Rationales miſsis reſcripſerunt. Dat.III.Non.Mart.

**Conſtitutio Græca.**

*TITVLVS IX.*

AD LEGEM IVLIAM de adulteriis & ſtupro.

*Vxor non poteſt maritum de adulterio accuſare:nec vxorio iure,quia non cauetur in lege:nec iure extranei, quia mulier. hoc dicit textus cum glo.ſecundum Bald.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Caſsiæ.

P*Vblico*† *iudicio*[f] *non habere mulieres adulterij accuſationem,quanuis de matrimonio ſuo violato*[g] *queri velit, lex Iulia declarat:*[h] *quæ cùm maſculis*† *iure mariti accuſandi facultatem detuliſſet,*[i] *non idem fœminis priuilegiũ detulit.PP.XIII.Kal. Aug. Laterano & Rufino Conss.* *

*Retinens vxorem quam in adulterio inuenit,punitur vt leno: ſecus ſi non inuenit, ſed habet eam ſuſpectam.h.d.Vel ſic:Scient punitur,non autem qui ſuſpicatur. & facit pro receptantibus banitos: qui ad hoc vt puniantur,requiritur quòd ſciant, nõ quòd ſuſpicentur.Baldus.*

II. Iidem AA. Cyro.

C*Rimen lenocinij*[k] *contrahunt, qui deprehenſam in adulterio vxorem in matrimonio retinuerunt, non qui ſuſpectam*[l] *adulteram habuerũt. P P. Kalend. Iulij, Anulino & Frontone Conss.*

*Serui mulieris quæ dicitur adulterium cõmiſiſſe,& etiam patris eius,pro eruenda veritate ſunt torquendi: ideo intra ſexaginta dies prohibentur manumitti vel diſtrahi. Accuſator tamen prius debet cauere de ipſorum emendatione totali, vel deteriorationis emendatione in caſu abſolutionis ſubſecutæ.Salycetus.*

III. Imp. ANTONINVS A. Iuliano.

N*On ſolũ*† *verba*[m] *legis Iuliæ de adulteriis coërcendis,ſed etiam ſentẽtia per quæſtionem quoque ſeruorum*[n] *ſiue ancillarũ crimen admiſſum probare volentis,*[o] *ad earũ tantum perſonarum ſeruos ei rei exhibendos pertinet,de quibus ſpecialiter cõprehendit,*[p] *id eſt mulieris,*[q] *& patris eius,nõ naturalis, ſed iuſti dũtaxat,*[r] *quos intra ſexageſimum*† *diem ex diſſolutione*[ſ] *matrimonij numerandum,manumitti vel diſtrahi prohibet:*[t] *& quorũ dominis*[u] *caueri præcipit,ſi defuncti fuerint in queſtione, vel facti deteriores,ſecuta*[x] *abſolutione.PP. XV.Kal.Auguſt.Antonino.A. IIII.& Balbino Conss.*

C*Rimen lenocinii.*] *CASVS.* Si vxorem tuam in aliquo adulterio deprehendiſti, & poſtea in matrimonio tenuiſti: adulterio conſenſiſſe videris:vnde de crimine lenocinij poteris accuſari. *PP.XII. Kalen.Iul. Anulino & Front. Conss.*

k *Crimen lenocinii.* q̃d punitur vt adulterium, & committitur multis modis:vt hic,&.ff.eod. l.ij.§.lenocinij. &.ff.de minori. l. auxilium. & j. eod. l. caſtitati. & ſ. de condic. ob tur.cau. l.mercalem.

l *Non qui ſuſpectam.* ſi tamen poteſt obumbrare patientiã ſuam prætextu incredulitatis: vt hic,&.j.eod.l.ſine metu.&.ff.eo.l.ij.§. lenocinij.in fin.&.l. mariti. Et nota quòd ſine accuſatore punitur vir de lenocinio, ſi vxore rea facta, mariti lenocinium detegatur:vt.ff. eod.l.iij.§.ſi publico. † *Iunge.l. qui & à quib.manu. miſſ.Cœlius.*

N*Non ſolum.*] *CASVS.* Tam ex ſententia quàm ex verbis l. Iul. ſi maritus velit vxorem de adulterio accuſare, poterũt ſerui vel ancillæ vxoris vel patris eius torqueri, vt eruatur veritas: & intra.lx. dies computandos à die diſſoluti matrimonij.& hoc in prima. nec manumittentur, neque alienabuntur. & hoc in ſecunda. & ſi in quæſtione ſerui deceſſerint,vel deteriores facti fuerint: abſoluta muliere cauebit maritus de æque idoneis reddẽdis.& hoc in tertia.Viuianus.

† *ſi. duos menſes poſt diuortium.*

m *Verba.* id eſt non ſolum verba,ſed etiam ſententia.nam quandoque in aliquid verba & ſententia conſonant:quandoque verba tantum, quandoque ſententia tantũ:vt patet in Macedoniano. Tu dic q̃ verba pertinent tantum ad eos quos hic nominat: ſententia etiam ad alios quos dices:& ſic hæc dictio tantum,ad verba tantum reſpicit.

n *Seruorum.* non ſolum aliis probationibus.

o *Volentis.* ſcilicet legis.

p *Comprehendit.* comprehendit dicta lex, cuius verba tamen non habemus.

q *Mulieris.* de adulterio accuſatæ.

r *Iuſti duntaxat.* ſiue ſit iuſtus de naturali & ciuili iure, ſiue ciuili tantum,vt adoptiuus.

ſ *Ex diſſolutione.* quæ ſit per diuortium, & quam opus eſt fieri antequam inchoet accuſationem:vt.j.eod.l.crimen. ſed ſi morte vel bona gratia,vel ex delicto viri ſoluatur matrimonium, tenet manumiſsio:vt.ff.qui & à quib.l.ſed ſi maritus.

t *Prohibet.* per hoc ergo probatur, q̃ ea quæ domi fiunt,per tales poſſunt manifeſtari:vt.ſ.de repu.l.cõſenſu.§.ſinautem aliter.

u *Dominis.* ſcilicet dominæ vel patri eius.

x *Secuta abſolutione.* mulieris ſcilicet accuſatæ,nõ aliter:vt hic, &.ff.eod.

BIU Cujas

&.ff.eo.si postulauerit.§.si reus. Viltimo not.quòd tria dicit hæc lex.seruos torquendos, & non manumittendos:& damnum emendandum. Circa primum dic, quòd serui adulteræ & patris eius torquentur ex verbis & sententia.Item ex sententia serui adulteri & patris,sed proprij vbicunque sint:patris,si sint in vsu adulte-

*Serui an sint p adulterio detegẽdo torquẽdi.*

*Occidens adulterum lege permittente, nõ censetur homicida.hoc primo. Occidens adulterum in casu nõ permisso,mitius punitur. hoc secundo.Bal.Vel sic:Maritus per se vel filios potest impune occidere adulterum vilem in adulterio noctis tempore deprehensum: non vilem vero occidens,in totum non liberatur,sed mitius punitur.Saly.*

IIII. Imp. ALEXANDER A. Iuliano procõs.Narbo.prouincię.

GRacchus [a] quem Numerius [b] in adulterio noctu deprehensum interfecit, si eius conditionis fuit, vt per legem Iuliam impune occidi potuerit:[c] quod legitimè factum est, nullam pœnam [d] meretur. † ℣Idémq; filiis eius qui patri pa ruerunt,præstãdum est.[e] ℣Sed si legis auctoritate cessante, inconsulto dolore adulterum interemit,quamuis homicidium [f] perpetratum sit: tamen quia & nox & dolor [g] iustus factũ eius releuant,potest in exilium [h] dari.PP.sine die & consule.

*Adulter post quinquennium accusari nõ potest. Et exceptio præscriptionis quæ cõpetit parti, debet ex per iudicem obseruari, & non auferri.Baldus.*

V. Idem A. Vadanti.

ADulter post quinquẽnium quàm commissum adulterium [i] dicitur, (quod continuũ numeratur) accusari non potest:[k] eáque præscriptiones legibus reo datas auferri non oportet.[l] PP. Idibus Iunij, Maximo.II.& Aeliano Conss.

*Maritus potest accusare adulterum intra.lx.dies vtiles: quibus elapsis admittitur in reliquum tempus ad accusandũ iure extranei:& quando accusat,est habẽda quæstio de seruis.h.d.Vel sic: si habẽs duo in'a, perdit vnum : admittitur ad reliquum.h.d. Vel sic: Qui non admittitur vt vir, admittitur vt extraneus.Baldus.*

VI. Idem A. Sebastiano.

IVre [m] mariti adulterij accusare volenti,sexaginta dies vtiles computãtur:quibus in publico ei' [n] facultas fuerit, apud quem reus vel rea postulari potest. ℣Et cum præterierint dies

† *Aduerte tu tamen dicio.& Bar. in l.non solum.§.man datũ .ff. de iniur. quòd ergo erit differẽtia inter extraneum & patrem? Respon. quia extraneus manumittet quando volet:pater nisi post duos menses.Itẽ & circa primum dic quòd vt liberè verum dicant, serui publicentur, & à dominorum potestate eripiuntur. & hoc fit post quæstionẽ,prius non:cum publici non torqueantur.sed extranei non publicantur,cũ non habeant cui gratificentur:vt.ff.eo.l.si postulauerit.§.iubet.&.§.ratio. debet tamẽ fiscus precium dare domino secundum Ioan.quando absoluitur:vt argu.ĩ.quibus ex causis ser. pro præ. l.ij. & sic est speciale seruum torqueri in caput domini : vt &.j. de quæstio. l.ij. Super vltimo quęro,quare cauet pro deterioratione,cum publici fiant,& fiscus præstat æstimationem,vt dixi? Respondeo fiscus præstat solummodo quod tũc tortus & rupt' valet. vnde deterioratio ab alio est emendanda.Item an totum damnũ deteriorationis serui torti accusator reo absoluto dat? Dicunt quidam dimidiam,& aliam sibi computet:quia & pro eo est tortus:vt arg.ĩ.de rebus credi.l. generaliter.§.his de præsentibus. Vel potest distingui:aut extraneus accusatur,aut dominus,aut seruus. primo emendatur ab vtroque medietas. Vel secundum alios vnum simplũ, vt sic habeat duplum:vt.d.l.si postulauerit. in princ. In secundo quando dominus accusatur, in totum emendatur domino absoluto : vt hic, &.ff.eo.l.si postulauerit.§.si reus. In tertio in duplum domino emendatur:vt.d.l.si postulauerit.§.fin.&.ff.de calum.l.fin. &.j. de calum.l.dominis.& hic. Vel ex stipulatione,si interposita est: vel condictione ex lege petuntur:vt.ff.eo.l.quod ex his.*

GRacchus.] *CASVS.* Numerius deprehendit Gracchum cum vxore sua adulterantem,& occidit:an propter hoc aliquam pœnam sustinere debeat,quæritur? Et distinguitur,an fuerit talis quem licuit interficere,& non punietur: an non,& in exilium mittetur. Viuianus.

a *Gracchus.* adulter.

b *Numerius.* maritus mulieris.

c *Occidi potuerit.* quia vilis erat persona,& humilis adulter,& in domo sua,id est mariti,& non adulteri vel alia:vt.ff.eo.l.marito. &.l.si adulterium.§. imperatores.&.ff. ad.l. Aquil. l.qui occidit. At pater quemlibet occidit in rebus venereis deprehensum,& in sua & generi domo, dũmodo & filiam occidat,vel per eum non stet:vt.ff.eo.l.patri.& tribus legibus sequentibus.&.l.nihil.

d *Nullam pœnam.* vt &.ĩ.de administ.tut.l.sancimus.j. &.ff. de reg.iur.l.nemo damnum.Sed arg.contra.ĩ.de secun.nup.l.j.& in authen.de restit.& ea quæ pa.§.fi.coll.iiij.&.ĩ. de rei vin.l.quoties.& ne tuto.vel cura.vec.con.l.j.&.ĩ.rem alie. geren.l.j. Item & nota econtra quòd meretur pœnam,quod non est legitime factum:vt.ff.de his quæ pro non scrip.l.j.

e *Præstandum est.* sic ergo parent in atrocioribus. sed hoc ideo,



A quia patri est hoc permissum.aliàs cõtra:vt.ff.de reg.iur.l.ad ea.

f *Homicidium.* quia adulter non erat vilis.

g *Dolor.* nota q̃ iustus dolor aliquẽ excusat:vt.ff.ad. l.Cornel. de sica.l.j.§.fi.&.ff.e.l.si adulterium.§.imperatores. Item & tempus facit:vt hic,&.ff.de pœnis.l.aut facta.§.j.&.§.tempus.& ĩ.vt lice. vnicuiq;. l.ij. Sed argu. contra.ĩ.de trãsact.l.non minorem.

h *In exilium.* cũ aliàs debeat occidi:vt instit. de publi. iudic. §. item lege Cornelia.

*Adulter.*] *CASVS.* AAn maritus elapso cõtinuo quinquennio à die commissi adulterij, possit adulterũ accusare, quæritur? Et dicitur quòd non. non enim exceptio temporalis quæ reo datur, ei debet auferri. Viuia.

i *Adulterium.* idem si de lenocinio vel stupro,alióve capitulo huius legis accusetur: vt ff. eo. l. mariti. §. hoc quinquennium.

k *Accusari non potest.* in adultero est planũ, nisi in duobus casibus, quando scilicet nõ potuit intra hoc tempus; quia inceperat ab adultera tantum,vnde interim non poterat hunc accusare. Item & quando hic ab alio accusabatur,qui postea inuentus est præuaricari:vt.ff.eo.l.iij.&.l.quinquennium.& nisi per vim sit factum stuprum:vt.ff.eo. l.mariti.§. fin.sed in adultera prescribitur sex mensibus vtilibus cõputandis in nupta à tempore diuortij facti à primo. in vidua, à tempore commissi criminis:& est ratio,quia quæ facilius accusatur vt vidua,facilius præscribit à die commissi criminis: vt.ff.eo. l.mariti.§.sex mensium.&.ff.ad Turpil.l.j.§. accusationem. non tamen vt sex menses vtiles excedant quinquennium quo adulter præscribit à die cõmissi criminis:vt.ff.eo.l.mariti.§.præterea.& duo ex his sex dantur vt accuset vir iure mariti : quatuor vt iure extranei:vt.j.eo.l.proxi.&.ff.e.l.si maritus.j.§.extraneis.

*Adultera si non accusetur intra tẽpus certũ,potest se prescriptione tueri.*

l *Non oportet.* si modò proponant antequã nomen accusati vel accusatæ inter reos recipiatur:vt.ff.e.l.si maritus.§. præscriptiones. vel ille.§.intelligitur specialiter in quibusdam,vt lenocinij, non in his.

IVre mariti.] *CASVS.* Maritus adulterum intra.lx. dies vtiles iure mariti potest accusare:nec timeat accusari de calumnia,si probat, quod facile erit sibi probare,scilicet per quæstionem seruorum. Viuianus.

m *Iure.* maritus accusat iure mariti.sed & pater mulieris: vt.ff. eod.l.is cuius ope.§.ex senatusconsulto.vt tamen præferatur vir, nisi sit infamis,vel colludat: vt.ff.eo.l.ij.§.si simul. &.l.iij. & erit hoc ius siue priuilegium in accusando:quia sexaginta dies habet vtiles,in quibus præfertur omnibus aliis:& sine metu calumniæ, & etiam ex sola suspicione potest vxorem ream facere.& sine inscriptione:vt dixit P.vt.ff.de mino.l.auxilium.&.j.eo.l.quanuis. ij.Post hos admittitur quilibet:& prædicti etiam admittũtur ante alios vsque ad quatuor menses : & quando plures venerunt, iustior præfertur.& sic etiam forte vir admittitur:vt hic,&.ff.eo. l.ij.§.fin.&.l.si maritus.j.§.extraneis.&.l.is cuius.§.pe. sed videtur quòd non euadant pœnam calumniæ : vt.ff. eod.l.is cuius.§. fin. &.l. pater. Solu. refert, sint in euidenti calumnia, vel non. argu.ĩ.qui accu.non pos.l.i .&.ff.de his qui. vt indig. l.tutorem. Vel prædictum priuilegium,scilicet sine metu calumniæ accusare,tantùm viro detur,non patri:vt in contrariis:sed cætera dantur patri,scilicet vt præferatur aliis:& hoc quia propensiori dolore facit vir:vt.ff.eo.l.j.§.si simul. Vel dic, non euitant pœnam calumniæ,quando vltra sexaginta dies accusant:vt in contrariis. sed ante sic.& secundum hoc expone legem illam, is cuius ope accusant,id est accusare solent.

*Maritus quandoquo iure mariti, quãdoq; iure extranei accusat vxorem de adulterio.*

n *Eius.* scilicet iudicis adeundi. vnde etiam feriati cedũt,si copia fuerit adeundi:vt.ff.eo.l.miles.§.sexaginta. & etiam sexagesimus in



BIU Cujas

mus in his computatur:& à die commissi criminis numeratur:vt ff.eo.l.pater.§.j.

a *Iure extranei.* intra quatuor menses vtiles, vt non excedant quinque annos continuos:vt &.ff.eo.l.si maritus.j.§.extraneis.& sic præscriptione sex mensium vtilium mulier defenditur: vt no. ff.l.proxi.

b *Non debet.* id est nō timeat quòd de ea calumnia condemnetur, si modò probauit,quod erit ei facile:nam &c.

c *Eodem modo.* quo & ante sexaginta dies finitos.

PRopter.] CASVS. Si iure mariti quis possit accusare propter violatam virginē, quæ vxor nōdum fuit,quæritur. Et dicitur quòd non,nisi sponsa fuisset. Si vero ipsa de violentia conqueri velit: auctore curatore suo hoc faciet. Viuianus.

d *Iustus non est.* velut maritus de adulterio, sed de stupro sic vt qlibet alius:vt.ff.eod.l.si vxor.in princ.

*Matrimonii sicut nō est violādi, sic nec spes matrimonii.*

e *Sponsa eius.* tunc enim iure mariti accusabit:& forte vt de adulterio: cū neq; matrimoniū,neq; spē matrimonij violare pmittatur:vt hic,&.ff.e.l.si vxor.§.diu⁹.& ar.ff.de iur.l. ité apud.§.spōsū. nisi alij postea nupta esset: quia tunc non esset spes matrimonij: vt.ff.eo.l.miles.§. quærebatur.quæ est contra. vel vbi vxor esse non poterat propter ætatem: vt.ff.e.l.si vxor.§.si minor.quæ est cōtra.Alij hic dicunt quòd aliàs nullo modo accuset, ni si quando est sponsa: & tunc vt sponsam, non vt vxorem: per dictam l.si vxor.§.si minor.

f *Iniurias suas.* aliàs enim non auditur minor.xxv.an.vt.ff.eo.l.si maritus.§.lex Iulia.sed accusari post pubertatem potest,non prius:vt.ff.eo.l.si minor.

g *Curatoribus.* vt &.ſ.de auctorita.præstan.l.clarum. de concubina autem stuprata dic vt.ff.eo.l.si vxor.in princ.

REos.] CASVS. Adulterum & adulteram an possit maritus eodem libello accusare,quæritur? Et dicitur quòd non.

h *Adulterii.* secus in crimine incesti: vt.ff.eod. l.qui pupillam. in fin.&.l.vim passam.§.incesti.

i *Marem & fœminam.* id est adulterum & adulteram.

k *Ex eadem causa.* vt.ff.eod.l.si maritus.ij.§.fi. &.l.vim passam. §.duos.&.l.nihil.§.pe.& fina.Ex diuersa enim potest:vt quia vn⁹ adulterium commisit,alter domum præbuit:vt.ff.eo.l.nihil.§.fin. In aliis autem criminibus quoties licet accusare? Dic vt not.ſ.de accusa.l.qui de crimine.& qui accusare non possunt.l.cum rationibus.& si reus vel accusator mortuus fuerit.l.j.

l *De pudicitia.* seruanda.

m *Vetat.* ab eodem,sed à diuersis potest, vt tamen serues ordinem qui legitur.ff.eo.l.denunciasse.§.quæritur.& statim dices.

*Accusare volens duos adulterii, quo ordine vti debet.*

n *Sed ordine.* vt incipiat à quo velit,si illa non nupsit:vel si nupsit,fecit hoc post denūciationem:aliàs ab adultero incipere debet,& eius absolutio proderit mulieri, & condemnatio non nocebit:vt.ff.eo.l.si maritus.ij.§.pe.&.§.fin.&.l.seq.&.l.denuncias-

isti vtiles, maritus quoque iure extranei[a] agere potest. ℣ Et qui confidit accusationi, calumniæ notam timere non debet.[b] nam ad probationem sceleris diui parentes mei quæstionem de mancipiis eodem modo[c] habe ri permiserunt,quasi iure mariti ageretur. PP. II.Id. August. Maximo.II.& Aeliano Conss.

*Qui tempore commissi delicti non erat maritus nec sponsus:non potest vt maritus vel sponsus accusare, licet sit maritus vel sponsus: sed ipsa pulla cum auctoritate tutoris accusabit.Bald.*

VII. Idem A. Heruclano.

PRopter violatam virginem adultam qui postea maritus esse cœpit,accusator iustus non est:[d] & ideo iure mariti crimē exercere non potest, nisi puella violata sponsa eius[e] fuerat. Sed si ipsa iniurias suas[f] adsistētibus curatoribus[g] per quos etiā negocia eius gerenda sunt, persequatur: præses prouinciæ pro debita tāto delicto, si probetur, seueritate examinabit. PP.XII.Kalend.Iun. Maximo II.& Aeliano Conss.

*Masculus & fœmina non possunt simul de adulterio accusari propter exceptionem ordinis. Baldus. Vel sic: Eodem tempore quis nō potest adulterum & adulteram accusare.Salycetus.*

VIII. Idem A. Domno.

REos adulterij[h] duos simul marem & fœminam[i] ex eadem causa[k] fieri lex Iulia de pudicitia[l] vetat: [m] sed ordine[n] peragi vtrosque licet. PP. Idibus Iunij,Iuliano.II.& Crispino Conss.

*Pœna per definitiuam imposita, est perpetua. Et qui ducit damnatam de adulterio, vel reducit:intelligitur esse leno, & punitur crimine lenocinii. Baldus.*

IX. Idem A. Proculo.

CAstitati temporum meorum conuenit, lege Iulia de pudicitia damnatam in pœnis[o] legitimis perseuerare. ℣ Qui autem adulterij damnatam[p], si quocūque modo pœnam capitalē euaserit,[q] † sciens duxerit vxorem vel reduxerit: eadem lege ex causa lenocinij punietur.[r] PP. VII. Kalend. Februar.Iuliano.II. & Crispino Conss.

*Dans pecuniā vt euadat ab accusatione adulterii,& accipiens pecuniam pro cōperto stupro, pœna legis Iuliæ coercetur. Bald.*

X. Idem A. Demetriano.

DE crimine adulterij pacisci non licet:[s] & par delictum est accusatoris præuaricatoris,[t] & refugientis veritatis inquisitionē. Qui autē precium pro comperto stupro accepit,pœna legis Iuliæ de adulteriis tenetur.[u] PP. V. Nonas Maij, Fusco & Dextro Conss.

*Iure isto maritus vxorem quam retinet in matrimonio, non accusat de adulterio: secus de iure nouo. Et si non probet, similitudine supplicii debet affici. Salycetus.*

XI. Idem A. Naruano.

CRimen adulterij maritum retēta in matrimonio vxore inferre non posse, nemini dubium est.[x] PP. Kalend. Septembr. Alexandro.II.& Marcello Conss.

IN AVTHEN. vt liceat matri & auiæ .§. quia vero plurimas. colla.viij. constitu.fina.

o *In pœnis.* quæ pœna est notata.j.c.l.quāuis.ij.

p *Damnatam.* vt.j.eo. l.sine metu.in fin.& idē si de stupro fuerat damnata. si autem ex aliis capitulis legis quę multa sunt: vt.ff.de mino.l. auxiliū.sec⁹ est:vt.ff.e. l.mariti.§.j.sed concubinam eam habere potest:vt.ff.de concubi.l. j.§.j.& facit.ſ.eo.l.ij.

† *hinc licet refutare plerosq; nostra* q- *Capitalem euaserit.* principis indulgentia. *schola au-*

r *Punietur.* eam tamē *ctores, qui* amodo accusare non *negāt adul-* potest: vt.ff.e.l.si vxor. *terii capita* §.fin. *le fuisse pu-* *nam:nec re-* *uoc à Tri-*

*De crimine.] CA- boniano* SVS. An maritus cū adultero de crimine adulterij posit *additum pa-* transigere,quæritur? Et *tem,ne à Cō-* dicitur quòd non: & *stantini le-* par est delictum præ- *ge discre-* uaricantis & transigen *pat.Comin.* tis aliquo accepto & dato.qui vero pro cōperto stupro aliquid accepit,l.Iul.tenetur.

s *Pacisci non licet.* nullo modo. distinguetamen vt infra eod.l.seruii.Azo.

t *Præuaricatoris.* in accusatore totum legi potest:vt siue presens præuaricetur, siue destitit, idem sit. Vel primum in accusatore, secundū in reo. sed neutra placet: quia secundum primum refugere non esset præuaricatio: vt.ff. de præuarica. l. iij. in princ.&.§.fi. Dic ergo transigentis & præuaricantis fieri similitudinem. Azo. hoc modo par delictum est accusatoris præuaricantis, & aliquid à reo accipientis, & ipsius rei refugientis veritatis inquisitionem donando aliquid: nam tali transactione præuaricator ille habetur,& vt adulter punitur, & pro confesso habetur. Et dic quid est præuaricari, vt.ff. ad Turpilia. l. j.§.j. sed huic legi est contra. ff.eodem.l.si maritus. ij. §. si negauerint. & aliæ plures quæ eodem modo contradicunt. supra de transactionibus.l. transigere. & ibi solui.

u *Tenetur.* vt.ff.de mino.l.auxilium.§.fin.&.ff.quod metus causa.l.isti quidem:&.ff.eod. l.mariti.&.ſ. de condictio.ob tur. caus. l.mercalem.

*CRimen.] CASVS.* Maritus an potest accusare vxorem suam de adulterio, si eam retineat in matrimonio? dicitur quòd non.

x *Dubium est.* sed nec adulter accusari potest nisi demum facto diuortio:vt.ff.eo. l.miles.§. volenti.ab extraneo autem potest,si primo virum lenocinij arguat,non aliàs:vt.ff.e. l.constante. nec obst.l.vim passam.§.j.quia potest extraneus constante matrimonio,scilicet secundo, non primo. iam enim denuo nupserat: sed hodie etiam constante matrimonio potest vir vxorem accusare. vnde lege auth.sed nouo &c.quæ est in cor. authent.vt lice.mat. & auiæ.§.quia vero plurimas.colla.viij.

*Adulterii accusari po- test vxor etiam con- stante ma- trimonio.*

*Sed nouo.*

BIU Cujas

SEd nouo.] CASVS. Authen.corrigit.l.C.quia maritus potest retinere post adulterium vxorem suam, & potest eam accusare: & si probauerit, repudiabit eam: si non, sustinebit eã pœnam quam passura esset mulier si maritus probasset.

a *Debet.* & dotem & donationem lucrari: & plus si filij nõ sint: vt in corpo.

b *Fuisset.* ex hac etiã causa poterit ei mittere repudium, & lucrari donationem & dotem: vt in cor.§. si vir de adulterio.

ETsi crimine.] CASVS. Licet adulter condemnatus fuerit, neq; restitutus: non propter hoc mulier cũ qua dicitur adulteriũ commissum, si non accusetur, pœnã aut infamiæ notam sustinebit. Viuianus.

c *Potuit.* sed absolutio prodesset: vt.ff.e.l. denũciasse.§.fi. Sed an masculus si deprehendatur, erit ĩfamis? Respon.nõ: secundũ Ioã. licet secus in fœmina: vt.ff. de ritu nuptia.l. palam.§. quæ in adulterio. Accursius.

d *Proponas.* facit. ff. eodem.l.denunciasse.ĩ fi.&.l.seq.

ADulteram.] CASVS. Si post accusationẽ adultera incipiat abesse: nõ ideo minus absens inter nomina reorũ recipi potest. Viuianus.

e *Inchoatum est.* per lit.contestationem.

f *Excesserit.* non reipublicę causa: vt.ff.e.l. si maritus.ij.§. legis.

g *Inter reos.* hoc fiebat post litem contestatam. An autem cõdẽnetur, dixi supra de accusa.l.absentẽ.& facit.j.eo.l.quamuis.j.

SI dũ.] CASVS. In ea prouincia in qua adulteriũ commissum est, debet maritus crimen adulterij persequi: & si ante denunciationem factã à marito, alij nupserit: non ab ea, sed à marito incipiet. Viuianus.

h *Factũ est.* quia qua in ꝓuincia &c. vt &.ſ. vbi de cri.agi opor.aut thẽ.qua in prouincia.

i *Solito.* diuertendo scilicet prius ab ea: vt supra eodem.l.crimen. Iteꝫ & causa ſcipiat ab adultera. & hoc subiicit, nec enim.

k *Nupta.* secundo viro.

l *Adulteriũ passa.* apud primum virum.

m *Nõ præcesſit.* in casu, etiam si nõ præcedat denũciatio: vt.ff.e.l.ſi quis adulterium. in prin.& facit ad.l.ſ.e.l.reos. in fi.& repete hic quod ibi diximus.

SEd nouo iure potest. & si accusatio vera esse ostẽdatur, tunc repudium mittere debet [a], & in scriptis eam accusare debet. ℣ Si vero illatã adulterij accusationẽ maritus non probauerit, illis subiiciatur suppliciis, quę esset passura mulier si accusatio comprobata fuisset [b].

*Sententia lata contra adulterum, nõ officit, nec infamat adulteram. Vel sic: Condemnatio vnius ex pluribus qui tenentur eodem crimine, non nocet alteri. Baldus.*

XII. Idem A. Basso.

ETsi crimine adulterij dãnatus restitutus non esset, vt proponis: si tamen soror tua, cum qua adulterium commissum dicebatur, non est accusata, nec pœnæ nec ĩfamię subiici potuit [c]: & multo magis cum & accusatorẽ vita esse functũ ꝓponas [d]. PP. Kalendis Iun. Sabino.II.& Venusto Conss.

*Adultera in absentia potest recipi inter reos. Baldus.*

XIII. Idem A. Syluano.

ADulteram, si postea quàm crimẽ cõtra eã inchoatum est [e], ꝓuiciã excesserit [f], etiã absentẽ iter reos [g] recipi posse, explorati iuris est. PP. Non. Mart. Attico & Prætextato Conss.

*Non potest sumi accusationis initium à nupta, nisi denunciatio præcessisset: & ibi adulter debet puniri, vbi est cõmissum adulteriũ. Bal. Vel sic: In qua prouincia mulier adulteriũ cõmisit, ibi accusari debet: nec ab ea ꝯcipitur, si alteri nupta reperitur, nisi denũciatio legitima nuptias præcesserit. Sal.*

XIIII. Impp. GORDIANVS A. Aquilæ.

SI dũ ĩ tuo matrimonio vxor tua esset, se adulterio polluit: in ea prouincia in qua idipsum factũ est [h] adulteriũ, more solito [i] persequi debes. Nec enim ab ea quæ iam nupta [k], & adulteriũ passa [l] est, exordiũ accusationis sumi potest: si denũciatio criminis nuptias nõ præcesit [m]. PP. Non. Decẽb. Gordiano. A.& Auiola Conss.

*Contra adulteram non potest procedi in absentia: & remissio quæ fit in delictis, non debet fieri ad iudicem incompetẽtem, sed ad iudicem rei. h.d. ista lex cũ authen. hic posita secũdũ Baldũ. Vel sic: Absens non potest accusari vt possit super causa procedi: nec reus tenetur sequi forum accusatoris. Et occupato reipublicæ causa, non currunt tẽpora accusatori præfinita. Salycetus.*

XV. Idem A. Hilarino militi.

SI quondã.] CASVS. Mulier antequam accusaretur de adulterio, cœpit abesse. absens accusari nõ potest: neq; in ꝓuinciã in qua militat maritus, trãsmittẽda est. Si vero maritus, quia militię causa aberat, intra statuta tẽpora vxorẽ accusare nõ poterit: an ei currãt tẽpora, quæritur? Et dicitur ꝙ non. Viuianus.

SI quõdã vxor tua antequã [n] crimine adulterij accusaretur, prouinciam excesit: neq; absens accusari potest [o], neque in eam prouinciam in qua stipẽdium facis, trãsmitti iure deposcitur [p]. ℣ Sanè cum per occupationem militarem non licuerit, accusare eam solenniter poteris. Nec enim tempus quo muneribus militaribus occuparis, vindictã tibi, quam maritali dolore percussus deposcis, debet [q] auferre. PP. IIII. Id⁹ Mart. Attico & Prætextato Conss.

IN AVTHEN. VT nulli iudic.§. si vero quis. col. ix. constitu. ix.

*Absens accusatus, legitime est euocandus: & eo non veniente, procedetur vt à iure permittitur. & in delictis fit remissio ad locũ vbi quis deliquit. quod si iudex loci vbi reus degit, facere neglexerit, punitur ipse et ei⁹ officiũ forma & pœna hic scripta. Sal.*

SI vero criminis cõmissi occasione latuerit, aut prouinciam illã reliquerit in qua deliquit: iubem⁹ legitimis edictis à iudice vocari eũ: & si non audiat, illa in eum ꝓcedere, quæ nostris legibus [r] sunt definita. ℣ Si vero cognoscatur quòd in alia ꝓuincia degat, iubemus ꝓuinciæ illius iudicẽ in qua crimen cõmissum est, epistola publica vti ad ꝓuincię illi⁹ iudicẽ in qua delinquẽs degit. ille vero qui publicas susceperit literas, periculo suo & officij sui cõprehẽdet eũ, & ad iudicẽ ꝓuinciæ trãsmittet ſi qua peccauit, suppliciis legitimis subiiciẽdum. ℣ Si vero qui publicã epistolã susceperit, hoc facere, aut officiũ eius imperata neglexerit: tunc & ipsum iudicẽ tres libras auri, & officiũ ei⁹ alias tres ꝓpœna ĩferre iubem⁹. ℣ Sinautẽ iudex, aut aliquis officialium suorũ ꝓpter lucrum eum non comprehẽderit, aut comprehẽdens non transmiserit: qui hoc feciſſe cõuincatur, ſpolietur cĩgulo, & exilio tradatur.

*Maritus qui de adulterio accusauit, sine abolitione non potest desistere. hoc primo. Et desistens ab accusatione, est exclusus perpetuo. hoc dicit secundo. Baldus.*

XVI. Impp. VALERIANVS & GALLIE. AA. Archesilao.

n *Antequam.* secus si post: vt supra eodem l. adulteram.

o *Potest.* vt.ſ. de accusa.l. absentem.

p *Deposcitur.* cũ reus forũ accusatoris nõ sequatur: vt supra de iuriſdi.omniũ iudi.l. iuris ordinem.

q *Debet.* quia vtile est tẽpus: vt.ff.e.l.miles.§. quidã.&.j.eo.l.ob cõmissam. &.ff. quib. ex cau.ma.l.ſi qua.& potes hic vel ſuper legẽ adulterã. legere authẽ. ſi vero criminis &c. quæ est vt nulli iudicum.§.ſi vero quis cõprehensorum. colla.ix.

*SI vero.*] CASVS. Lex. C. dicebat, ſi ĩchoato crimine mulier ſe ſubtrahit, nihilo minus nomẽ ei⁹ recipitur inter reos. Authenti. vero ista dicit, ꝙ ſi mulier inchoato crimine ſe ſubtrahit vt ĩpediatur cognitio criminis, debet citari, & de loco ad locũ transmitti: vt ita de crimine cognoscatur, & etiam puniatur. Viuianus.

r *Nostris legib⁹.* vt requiratur, & bona eius annotẽtur: vt.ff. de requir.reis.l.j.

s *Transmittet.* hic est argumen. contra.ff. de iudiciis.l.hæres absẽs. §. primo. Solu. ſpeciale est in delictis: vt hic, & ſupra vbi de crimi.agi opor.l.fina. & in auth. vt iudi. ſine quoquo ſuffragio.§. neceſsitatem. collat.ij. & idem vbicunque certæ perſonę cognitio mandatur, vt præſidi: vt ſupra ne li.po.l.j. & vbi quis de curiali vel cohortali.l.ſi. ſed in contractibus ſi ibi non inuenitur, bona quæ ibi habet poſsidentur: nõ tamen inuitus reducitur, ſi alibi verſet vbi habet forũ vel domicilium. ſed ſi aliàs latitet, potest idem quod in criminalib⁹ dici. Vel dic vt in cõtrario notaui. ADDITIO. Quid iuris ſit in contractib⁹, vide in.c. Romana.§. contrahentes. de foro competen. lib. vj. Et videas circa materiam iſtius authenti. glo. in verbo, de more. in Clementi. paſtoralis.§. quòd ſi punitio. de re iudicata.



BIU Cujas

*Abolitionem.*]C A S V S. Maritus si cœpit accusare suã vxorem, & velit desistere, impetrabit hoc à iudice: alioquin si simpliciter desistat, scilicet nulla impetrata abolitione, pœnam desertæ accusationis non euitabit: nec decætero ex. l. Petronia ad accusationem admittetur. Viuianus.

*Abolitio est licentia desistẽdi ab accusatiõe.*

A Bolitionem[a] adulterij criminis postulans: præsidẽ in cuius officio accusatio fuerit ĩstituta, adire debes. ℣ Cæterum erras tu marite, existimans etiã si simpliciter, id est sine abolitione destitisses, senatusconsulto[b] in persona tua futurum locum non fuisse. diuersum enim diui principes sæpe sanxerũt[c]. Quin hoc amplius scias, nullã fuisse tibi vlterius potestatẽ instituendi huiusmodi accusationes: quia & decreto patrũ, & lege Petronia †ei qui iure viri delatũ adulteriũ nõ peregit, nunquã postea[d] hoc crimẽ deferre permittitur. PP. XV. Kal. Iunij, Maximo & Glabrione Conss.

*Potest maritus re integra libello accusatorio renunciare, ad quem offerendũ ex leuitate & sola suspicione processit: & sibi reconciliare vxorẽ. Bald. Vel sic: Qui vxorẽ ĩ adulterio deprehẽsam retinet, vel de adulterio damnatam reducit: lenocinii crimen committit, non qui vana indignatione libellum accusationis solum porrexit. Salyce.*

XVII. Iidem AA. Victorino.

S Ine metu legis Iulię de adulteriis coërcendis reuocare vxorẽ in matrimonium potes: cum nihil amplius quàm libellos accusationis obtulisti: quia postea comperisse te affirmas, quòd vana indignatione ad accusationẽ incitatus fueris[e]. ℣ Is enim cõmittit in pœnã quã lex certo capite[f] denũciat, qui vel publice adulterio dãnatam habet: vel adulterã sciẽs, vt ignorãtiã simulare nõ possit, retinet vxorem.[g] PP. VI. Kal. Augusti. ipsis. AA. IIII. &. III. Conss.

*In delictis non requiritur quòd factum producat iuris effectum: sed sufficit ille effectus, qui est merum factum hominis. Vel sic: Habens duas vxores est infamis: & datum pro matrimonio putatiuo, repetitur: & promissum non petitur. Bald. Vel sic: In delictis consideratur animus & merum factum, non iuris effectus: ideo vxoratus sciẽter accipiens aliam vxorẽ, punitur, nõ mulier ignorãs: immo res in dotẽ datas repetit, licet sibi promissa petere non possit. Salyce.*

*Cuius etiã aliud caput refertur ĩ l. circumcidere. ff. ad l. Cor. de sicariis. Cõtius.*

a *Abolitionem.* id est licentiam desistẽdi: vt in Turpilianũ non incidat.

b *Senatusconsulto.* Turpiliano.

c *Sanxerũt.* immo videtur non incidere: vt &. ff. ad Turpilia. l. in senatusconsulto. §. eos. Solu. illud intellige in patronis, & nõ in marito. cui solutioni est argumen. contra. ff. de bonis liber. l. qui cum maior. §. sed si minor. &. §. si libertus. Vnde dic quòd in contrario loquitur de tutore, & quibusdam aliis, qui sine metu calumniæ accusant, non de marito. Vel dic, an in euidenti erat etiam vir calũniatus: vt hic. an non: vt ibi. & supra de his qui accusa. nõ possunt. l. ij. in fi. sed à pœna talionis per legem Rémiam excusatur. Item & ab infamia quæ per Turpilianum etiã imponitur: vt supra eo. l. mariti. Et sic etiã potest dici quòd quo ad aliquid habet locum Turpilianum, scilicet ad pœnam quinque librarum auri, non infamiæ, quæ sunt pœnæ Turpiliani: vt. ff. de præuarica. l. ij. §. fi. & infra ad Turpil. l. j. & sic etiã isto modo potest tolli contrarium.

d *Postea.* vt. ff. e. l. quæsitum. §. fi. & ad Turpil. l. qui destitit. & supra qui accusa. nõ pos. l. accusationem.

*Sine metu.*]C A S V S. Maritus iracundia cõmot' porrexit vxori libellum accusationis: an possit desistere, & eam sine metu legis Iuliæ matrimonio retinere, quæritur? Et dicitur quòd sic: quia ille solum punitur, qui sciens damnatam duxit in vxorem, ita quòd nõ possit simulare se ignorasse. Viuianus.

e *Fueris.* vt &. ff. eodem. l. mariti. in prin. &. §. quod ait. &. l. quæsitum. §. fi. & argu. ff. ad Turpil. l. quæsitum.

f *Capite.* multa enim erant capita legis: vt. ff. de minoribus. l. auxilium.

g *Vxorem.* vt & supra eodem. l. castitati. sed hodie contra: vt supra eodem authenti. sed nouo.

E Vm qui.]C A S V S. Qui simul habet duas vxores, est infamis. si ergo in ciuitate Bononien. vxorem habens, aliam in prouincia duxit, dicens se non habere vxorem: de stupro poterit accusari. virum ipsa decepta, scilicet quasi ignorans ipsum esse iure alterius, accusare non possit de stupro: & res quas ipsa viro dedit, repetet: & illas quas vir ei vt sponsæ promisit, nullo modo petet. Viuianus.

h *Vxores.* idem si sponsas: vt. ff. de his qui notan. infamia. l. j. Idem si vnam sponsam, & aliam vxorem.

XVIII. Iidem AA. & VALERIAN. C. Theodoræ.

E Vm qui duas simul habuit vxores,[h] sine dubitatione comitatur infamia.[i] In ea nanque re nõ iuris effectus,[k] †quo ciues nostri matrimonia cõtrahere plura prohibẽtur: sed animi destinatio cogitatur. [l] ℣ Veruntamẽ ei qui te ficto cœlibatu, cum aliã matrẽfamilias in ℘uincia reliquisset, solicitauit ad nuptias: etiam crimen stupri, à quo tu remota es, quòd vxorẽ[m] te esse credebas, ab accusatore legitimo solenniter inferetur.[n] ℣ Cæterũ res tuas omnes, quas ab eo ĩterceptas matrimonij simulatione deploras, restitui tibi omni exactionis instãtia impetrabis à rectore ℘uinciæ.[o] nam ea quidem quæ se tibi vt sponsæ daturum promisit, quomodo repetere cum effectu potes quasi sponsa[p]? Accepta Id. Maiis Antiochię, Tusco & Basso Conss.

*Exceptio procuratoria in crimine non potest opponi post conclusum vel quasi conclusum in causa. ista est secunda lec. Vel sic: Exceptio procuratoria in criminali, non potest opponi crimine non liquidato. hoc dicit. & nota. l. optimam. Baldus. Vel sic: Absente reo potest ferri sententia pro eo cõtra accusatorem præsentem etiam in causa capitali. h. d. secundum Azo. Vel sic: Absentia accusatoris post liquidationẽ criminis, non impedit contra reum præsentem ferri sententiam. Salycetus.*

XIX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. ad Pompeianum.

I QVanuis ĩdubitati iuris sit, quãdocũq; adulterij crimẽ intẽditur, præsentiã accusatoris pręcedere oportere:[q] tamẽ quoniam ex literis tuis[r] cognouimus Materiam[s] Propositi Viatoris[t] vxorẽ, habitis quæstionib'[u], cum Iuliano quodam adulterium commisisse, detectam sub ipsa prolatione sententiæ Viatoris[x] ipsius præsentiam[y] postulasse: nõ putauimus confecto[z] penè iu-

i *Infamia.* Nota, qui vxores dusimul habet duas vxores, ĩfamis efficitur: vt dicta. l. de ĩfami. &. l. qui quid ergo. §. ij. & supra de incestis nuptiis. l. neminem.

k *Effectus.* vere enim †nõ sunt duo matrimonia. si enim primũ valet, secũdum nõ valet. Cogitatur. secuto corãmine. & sic est supra de excusatiõib. tutorũ. l. amplissimi.

m *Vxorem.* & sic non es in dolo: vt. ff. eo. l. penultima.

n *Inferetur.* non dicit adulterij, sed stupri. & sic non committit maritus adulterium, ad solutam accedẽs: vt diximus supra eodem. l. j.

o *Prouinciæ.* nisi dedisses sciens: & idem in conuersis, qui per vxores reuocantur.

p *Sponsa.* quasi dicat nullo modo: vt & supra de dona. ante nup. l. ea. retines tamen data: quia ex sua non tua parte est turpitudo, ad istar eius quod meretrici promittitur: vt. ff. de cõdic. ob turp. cau. l. idẽ. §. j. & facit. ff. de dona. ĩter virũ & vxo. l. cum hic status. §. penul. &. §. simili modo.

*Quanuis.*]C A S V S. Viator vxorem suam propter adulterium quod cõmisit, à se reiecit, & de adulterio accusauit. dixit se non esse damnãdam in absentia accusatoris: qd iuris sit? Respon. q̃ potest: nec Viator ab excubiis est reuocandus. Viuianus.

q *Oportere.* vt & supra de accusa. l. fina.

r *Literis tuis.* ô iudex, qui consulis me.

s *Materiam.* propriũ nomen vxoris accusatæ.

t *Viatoris.* ℘priũ nomen viri qui accusat.

u *Quæstionib'.* ℘ torméta, postulante viro qui accusabat. Azo.

x *Viatoris.* scilicet absentis causa reipublicæ.

y *Præsentiam.* aliter enim procedi non deberet, per dictam legem finalem supra de accusa. sed certe hoc speciale:[a] & quia maritus vsque ad sententiam steterat, & omnia peregerat: & quia in seruitio reipublicæ erat. Vel ideo postulabat, vt obiiceret quòd iste non potuerat accusare per procuratorem, quod fecerat: sed & hoc non potest: quia cum sit dilatoria, ante debuit ℘poni: vt. ff. eodem. l. si maritus. ij. §. præscriptiones.

z *Confecto.* id est perfecto facinore: quia ita plene probatum erat, quòd sola sententia restabat.

a *Hũc tamen excipit glo. sup. ver. probatũ. in. c. veritatis. de dolo & contu.*



BIU Cujas

a *Limitis.* præerat enim ad limites imperij custodiendos. & facit supra eodem. l. adulteram. & supra quomodo & quando iudex. l. fi. & infra vt intra certum tem. l. fi.

F*Oedissimam.*]C*ASVS.* Mulier quæ sponte stuprum cōmisit, punienda est: non quæ per vim, quia cuilibet potest nubere. Viuianus.

b *Fœdissimā.* loquitur in prīci. quādo mulier spōte cōmisit stuprum cum aliquo. Alij dicunt loqui cum fœmina agit vt vir: sicut ecōtra vir vt fœmina. infra eodem. l. cū vir. & sic facit. ff. de postulan. l. j. §. remouet.

c *Voluntate.* nam accusari de adulterio vel stupro non possunt: vt hic, & ff. eo. l. si vxor. §. si quis plane. Et nota hunc violētum tam stupri, quàm de vi publica sine præscriptione quinquennij posse accusari: vt. ff. eodē. l. mariti. §. fina.

O*S cōmissa.*]C*ASVS.* Statuta sūt tēpora, intra quæ maritus vxorem suam accusare potest: ita quòd si reipublicæ causa absit, sibi reuerso dāda est exintegro licentia accusandi: vt eam quàm cito munus sibi creditum impleuerit, accusare incipiat. Viuian⁹.

d *Tempora.* aliàs certa tēpora: & aliàs, certa reo tempora: quia & ipse vir qui accusat, dicitur reus lenocinij.

e *Vtiliter.* ad sex mēses restringitur, nō ad quinquennium: quod quinquennium continuum est, vt dixi.

f *Tempora.* scilicet sex menses vtiles, & quinquennium cōtinuum. supra eodē. l. iure mariti. &. l. adulterā. &. ff. eo. l. quinquennium.

g *Habebis.* communi iure, cum dixerit supra eodem. l. si quōdam. nō auferri tēpora talis absētiæ. & facit. ff. ex qui. cau. ma. l. si qua.

h *Prætēdas.* statuetur enim termin⁹ vltra quē non audieris: vt supra qui accusa. non pos. l. si ea. ne semper iactes te accusaturum eā, vt hic dicit. & facit. ff. de ēdil. edic. l. cum sex. &. ff. de diuer. præscript. l. j. & ff. eodem. l. miles. &. l. si vxor. Accursius.

S*I ea.*]C*ASVS.* Si eam quæ meretricio more se cum quolibet sine delectu commiscuit, stupraueris: an stupri accusari possis, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

i *Passim.* id est sine delectu: vt. ff. de ritu nup. l. palam.

k *Adulterij.* id est stupri. nam adulteriū nō cessaret, si esset cōiugata, licet sit venalis: non enim soli &c. vt. ff. eo. l. si vxor. §. j. & sic lex Iulia vno pro altero vtitur: vt infra eo. l. quæ adulterium. &. ff. eodem. l. mariti. §. j. &. l. inter liberas. §. lex.

*Adulterij an committatur cum meretrice.*

l *Cessat.* vt nec ipsa nec tu positis accusari: sic ergo habet plus

dicio, facinore etiā agitata quæstione conuicto, Propositū ab excubiis limitis[a] reuocādū. D. S. Non. Decēbr. AA. & Conss.

*Tolle voluntatem de medio, & omnis actus est indifferens. Baldus. Vel sic: Stuprum voluntarium punitur in vtroque, non violentum in patiente. Salycetus.*

XX. Iidem AA. & CC. Didymo.

F*Oedissimā*[b] earū nequitiā, quę pudorē suū alienis libidinib⁹ prosternūt, non etiā earum quæ per vim stupro compressę sunt, irreprehēsa voluntate, [c] leges vlciscūtur. quinetiā iuiolatæ existimationis esse, nec nuptias earū aliis iterdici, merito placuit. PP. III. Non. Octob. ipsis. IIII. &. III. AA. Conss.

*Tempus vtile non currit absenti in causa militiæ: sed bene currit reuerso. Baldus. Vel sic: Marito reipublicæ causa occupato, non currunt tempora ad accusandum de adulterio vxorem. Salycetus.*

XXI. Iidem AA. & CC. Silano.

O*B commissa* adulteria atq; accusandas vxores, certa tempora, [d] quæ vtiliter [e] cōputari solent, præscripta sunt. si igitur per occupationes publicas accusationē instituere non potuisti, nec ante creditum tibi mun⁹ præscripta tēpora [f] trāsacta sunt: post depositā solicitudinē qua detineris, itegrā accusandi potestatē habebis: [g] ad quā cū vacare cœperis, properare debebis: nec effrenata licētia ad terrēdā aduersariā futurę accusationis speciem prætendas. [h] PP. XIIII. Kalē. Nouēbr. ipsis. IIII. &. III. AA. Conss.

*Stuprum punibile non committitur cum meretrice. Baldus.*

XXII. Iidem AVGVSTI & CAESARES Oblimoſi.

S*I ea* quæ stupro tibi cognita est, & passim [i] venalē formā exhibuit, ac prostitutā meretricio more vulgo se prębuit: adulterij [k] crimen in ea cessat. [l] PP. XII. Kalendas Nouembr. ipsis. IIII. &. III. AA. Conss.

A luxuria, quàm castitas. & sic est argu. contra. in authenti. de resti. & ea quæ parit. §. fi. colla. iiij. *Luxuriā plus habet quàm castitas.*

S*Erui.*]C*ASVS.* An seruus quem habentem rem cum vxore sua, de adulterio accusare possit, quæritur? Dicitur ꝙ non. & hoc in prima. Si vero Titius vxorem suam à se reiecit, & alij se copulauerit: & Seius ab illo pecuniā accepit, ne eū accusaret: an eā sic turpiter acceptā repetere possit, quæritur? Distinguitur, aut erat innocēs, aut non. primo casu repetet, secundo casu non: & accipiēs punietur. Vel dic aliter vt in glo.

*Matrimonium quod non est, violari nō potest: & redimens suam vexationem, quod dedit repetit: & vltra criminaliter punitur accipiens: sed redimens suum peccatum, super quo non poterat transigere, quod dedit non repetit: & punitur tam ipse, quàm accipiens. Baldus.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Proculo.

S*Erui* ob violatū contubernium suum, adulterij crimine accusari nō possunt. [m] Is autem [a] qui post dissociatū [o] matrimoniū vxorē licito iure duxit, obq; ītētatę accusationis ac potētis patrocinij metū, [p] ei qui accusationē instituerat, aurum & argētū dedit: ad recipiēdū ꝙ id, vlciscēdamque turpis lucri cupiditatem, adire præsidē potest: [r] qui examinatis partiū allegationibus, & inquisita fide veri, si quidem id ab eo qui innocens est, ob illati criminis timorem datum esse cognouerit: quemadmodum sentētiam formare debeat, ex euidētibus iuris [s] placitis instruetur. Sin vero constiterit corrupti [t] matrimonij velut mercedē ad captādam impunitatem solutā pecuniam esse: eum qui etiā [u] aduersus senatusc̄sulti [x] cēsurā cum fœdissimo flagitio accepit, puniri iubebit. PP. Kal. Nouemb. ipsis. IIII. &. III. AA. Conss.

m *Non possunt.* vt. ff. eo. l. inter liberas. sed agitur serui corrupti, & iniuriarū, & lege Aquil. vt ibi, &. ff. de iniur. l. si stuprū. & est ratio: quia nec est ibi matrimoniū: vt. §. de īcest. nup. l. cum ancillis. sed licet directa accusatio cessaret, tamē extraordinariè etiā punitur: vt. d. l. iter liberas. &. ff. de offic. præsi. l. fi.

n *Is autē.* Titius dissociauit matrimoniū quod cum Berta habebat, quam accepit postea Caius in vxorē: & hūc vult accusare Titi⁹ quasi durāte primo matrimonio adulterasset cū ea. timēs Caius, dedit Titio cētū vt desisteret. si iuste oppriməbat, repetet qd dedit: si iuste, nō: & etiā qui accepit, punitur. *Casum ponit.*

o *Dissociatū.* aliàs dissolutū alia causa quàm adulterij vel stupri: vt ff. eodem. l. mariti. §. j.

p *Metum.* nam potētes aduocatos [a] Titius habebat. *a Intellige potētes assumptiā forēsi, de qua in. l. quòd si noluit. §. si mācipiū. & est bona glos.*

q *Ad recipiēdū.* hoc p condictionē ob turpē causam. ex parte enim accipiētis tātū est turpitudo: vt. ff. de calū. l. i heredē. §. j. ad vltionē agitur lege Iulia repetūdarū. ad vtrūq; agit actione ī factū de calūniatorib⁹, quę in quadruplū dat vsq; ad annū: & sic ad datū & pœnā: vt. ff. ad legē Iuliam repe. l. antepenul. &. ff. de calū. l. j. ī prī. &. §. j.

r *Potest.* Caius qui dedit.

s *Iuris.* inducētis prędicta auxilia. & facit. §. de contrahen. & committen. stipu. l. si quidem. &. ff. de calū. si ab eo. Sed contra. §. quod met. causa. l. accusationis. Solu. vt ibi.

t *Corrupti.* id est delicti quo corrumpuntur matrimonia.

u *Eum qui etiam.* punitur ergo reus: quia habetur ꝑ confesso: vt. ff. de præuari. l. in omnibus. accusator etiā incidit in Turpil. & etiam de prēuaricatione accusari potest: vt. §. eo. l. de crimine.

x *Senatusconsulti.* Turpiliani.

S*I eius.*]C*ASVS.* Si tu es contubernalis alicuius: & ille vellet te de adulterio accusare: sibi non licet.

y *Contra iuris formam.* quia erat seruus. ad quod est. §. eodem. l. serui.

BIU Cujas

serui.&.l.si ea quæ.In quibusdam libris deest hæc lex.

ET si. ] C A S V S. Alienam ancillam stuprasti, & dominus iudici conquestus fuit.si iudex probra tibi dixerit, an fias infamis,quæritur? Dicitur quòd non.

a *Ex eiusmodi sententia.*qua pronunciatum est te feciſſe prædicta.argu.ff. ad Turpil. l.j.§.j.

b *Grauatam.*sic supra de his qui not. infa. l. ea quæ.

†*Clo. pe. in ca.2.de ordi.cog.dicit talem cuius opi. grauata est, non admitti ad honores.*

c *Manifestum est.* fatalem cuius cit supra eod.l.serui.& ff.eod.l. inter liberas.

QVoniam. ] C A S V S. Titius accusabat Alexãdrum de adulterio. Alexander excipiebat de lenocinio Titij : quia dicebat Titiũ tenuisse eam post commissum adulterium: Titius replicãdo dixit eum seruum esse. quod istorum trium sit præferendum,quæritur? Dicitur quòd prius inquiretur de statu : & si apparuerit liber, admittetur eius exceptio. si seruus,non. & si apparuerit eum adulterium commisisse : iudex eum vt adulterum punire debet. Viuia.

†*Cõcor. cũ hac.l.c. pe. extra eo. ti.*

d *Alexandrum.* Titius accusabat Alexandrum de adulterio. Alexander obiiciebat de lenocinio contra Titium. Titius replicabat Alexandrum esse seruum, & sic non posse de lenocinio opponere. hoc tertium prius debet inquiri. Accursius.

e *Suo.* Alexandri.

f *Perspeximus.* Titiũ scilicet.

g *In primis.* antequã de adulterio vel lenocinio quæratur.nec enim ante possunt aliæ duæ determinari. Sic ergo ciuilis præponetur criminali:vt hic, & infra ad legem Fabiam de plagia.l.præses.& hoc ideo, quia præiudicialis est.aliàs contra:vt supra de ordi.iudi.l.fin.quæ est contra. An autem de hac incidenti pronunciabitur? Dic quòd non: licet quidam sic:vt no.supra de ordi.iudi.l.j.

*Ciuilis præfertur criminali.*

h *Potestatem.*hoc si nomen suum non erat inter reos receptum. aliàs non potest extraneus obiicere lenocinium : vt.ff.eo.l. ij. §. extraneus.& l.si maritus.ij.§. præscriptiones.quæ sunt contra.

i *Impedimentis.*sed cur non licet ei se defendere? Respondeo,nõ se defendit:sed alium aggrauat, cui lenocinium opponit : vt.ff. eo.l.ij.§.si publico.

a *Not. exceptionẽ lenocinii magis esse aggrauationem, quàm exceptionẽ.*

k *Statuit.*scilicet gladij:vt infra eo.l.quanuis.quæ etiam in seruos potest statui:vt.ff.de accu.l.hos accusare.§.omnibus. & facit supra de ordi.cog.l.ij.

*Commissum.*]C A S V S. Non ob hoc quòd adultera se dedit nuptui adultero,extinguitur adulterium commissum : quia potest accusari:sed vir prius,illa vero postea.

l *Non extinguitur.*scilicet commissum:hæc tamen non accusatur:sed adulter prius,& tunc ipsa poterit accusari:vt.ff. eo.l. miles.§.volenti.&.§.licet.& supra eo.l.si dum in tuo. Item nec ipse eam iure mariti accusat de adulterio primitus cõmisso cum alio: quia tunc sua vxor nõ erat:vt.ff.eod.l.si vxor.§.si quis vxorem.

ITa.]C A S V S. Olim multæ obiiciebantur excep. maritis qui volebant vxores suas de adulterio accusare:scilicet quòd si cadebat à syllaba,caderet ab accusatione.Item non potest accusare nisi dotem redderet,vel id in quo maritus sibi tenebatur. Hodie dicit Imperator quòd non sunt admittendæ tales exceptiones friuolæ,sed tres tantum,& aliæ quæ sunt in glo.quæ incipit, tres tantum:scilicet exceptio quinquennij,lenocinij,& quod primò sit accusandus is cui adultera nupserit post dissolutum matrimonium.

m *Pudor.*id est castitas,quam pudor & verecundia tuetur.

†*Quin hoc ipso mulier videt facta de adulterio. vnde Martialis: Quòd nubis Proculina concubino, Et mœchũ modo,nunc facis marito, tũ, Ne lex Iuliate notare possit: Non nubis Proculina, sed fateris. Contra. Exceptionestres dicuntur taxat seciũ dũ aliquos sũt in adulterii crimine admittenda.*

n *Ambages.* id est exceptiones per ambages inductas:qualis erat quõ ante accusaret vir, quàm dotem redderet,vel alia debita vxori : vt infra eo. l. adulterij.

o *Quæstione.* accipe fidem criminis nosci, quod est infra. & hic, abolitis &c.

p *Præscriptionibus.*quę erant tales vt dixi, & plures similes.

q *Quinquennii.* tres tantum excipit : quinquennij, de qua habes supra eo. l. adulter. & lenocinij: quæ siue ab vxore,siue ab extraneo opponatur antequam nomen accusatæ vel accusati sit receptum inter reos, repellitur accusator,& etiam punitur:vt hic,&.ff.solu. mat.l.cum mulier.&.l. viro.&.ff.eo.l.ij.§. lenocinij.at post nomen receptũ inter reos, siue inchoatam accusationem,extraneus nullo modo potest opponere:vxor accusata potest,non vt se releuet, sed vt virum grauet:vt ff.eo.l.ij.§.qui hoc dicit.&.§.si publico.& §.extraneus.& l.si maritus.ij.§. præscriptiones. Tertiam excipit, quæ competit nuptæ secundo ante denunciationem,de qua habes supra eo. l. si dum in tuo. Sed licet has tres tantum videatur seruare, tamen & aliæ plures sunt, vt exceptio sex mensium, &.lx.dierum : vt supra eo. l. iure mariti.&.ff.eod.l. mariti.§.sex mensium . Item est & alia, si desistit semel : vt supra eod. l. abolitionem. in fin . Item si negauerit se velle accusare: vt.ff.eo.l.si maritus.ij.§. si negauerit. Item si ipse accusator est adulter,& turpis : vt.ff. eo. l. si vxor. §. iudex. Item si eam vxorem duxit : quia eam approbare videtur : vt. d. l. si vxor. §. fina. Item si adulter est absolutus,proficit adulteræ: vt.ff.eo.l.denunciasse. §. quæritur. Dic ergo, præter has tres & præter alias similes approbatas à iure, vt non obstent prædicta iura quæ vt contraria hic signantur. Accursius.

*Adulterii accusator p multas exceptiones repellitur.*

r *Fidem.*id est veritatem. Azo.

ſ *Pudoris.*id est castitatis.

t *Præstigia.* præstigia dicuntur,quando per incantationem fit, vt quod ante oculos est, non videatur. Vel econtra præstigium est quod præstringit aciem oculorum, & ostendit quod non est, vt faciunt mimi, & ioculares. ita ergo ista delicta per illorum captiones obumbrantur. H.

*Præstigia quæ dicantur.*

u *Versuti.*versutum est vestimentum, cum id quod debet esse extra,ponitur intus.ad eius similitudinem dicitur ius versutum: quia non punit quod est puniendum,& econtra,secundum Azo. quæ Ioan.non placet : quia vt dicit H. vestimentum magis debet

*Versutũ ve stimentum.*

COmmissum antea adulterium cum eo cui se postea nuptiis sociauit,velamento matrimonij nõ extinguitur.l† PP XVIII. Kal. Ianua. CC.Coss.

*In crimine adulterii debet iudex admittere tres exceptiones, scilicet præscriptionis, lenocinii,& ordinis:alias vero debet reiicere. quod relatiuum alias, intelligitur de his diuersis non solum substantia,sed etiam ratione. non autem alias in quibus similis vel maior est ratio admittendi. h. d. l. nostra. Baldus.Vel sic:In adulterii quæstionibus proceditur exceptionibus frustratoriis non obstantibus. Vel sic : Nulla exceptio obstat examinationi criminis, nisi de qua cauetur nominatim in iure,quòd obstet. hoc dicit tex.suppletur per glos.Vel sic:Clausula generalis nõ obstante exceptione, nõ intelligitur remouere exceptiones legitimas, sed inanes.Vel sic : Iudex omnes cauillationes debet amouere,& venire ad rem de qua agitur:ita quòd non debet pati quòd per cauillationes causa protrahatur.Vel sic: Accusationem adulterii repellit exceptio temporis,lenocinii,& ordinis.Salyce.*

XXVIII. Idem. A A.& C C.Concordio proconſ.Numidiæ.

ITa nobis cordi pudor m est, vt remoueamus prisci iuris ambages, n & constituamus in adulterij quæstione o ( abolitis de medio cæteris præscriptionibus, p præter quinquennij, q temporis,& lenocinij quod marito obiicitur,exceptionem) illam etiam quæ post solutum prius matrimonium ante denũciationem nuptæ competit, fidem r criminis nosci. Indignũ est enim,vt vltionem pudoris ſ præstigia t versuti u iuris excludant PP. Kalen. Iun. Tusco & Anulino Conss.

XXVII. Idem. AVGVSTI &. C C.Phœbo.

BIU Cujas

debet dici hirsutum, quàm versutum. Sed certe & versutum propriè dici potest. Vel dic secundum Ioan. versutum ius, id est decipiens ius: quo per quasdam versutias & machinationes verborum homines ab accusatione repellebantur, vt si caderent à syllaba, caderent ab accusatione: secundum Ioan. Inde & homo dicitur versutus, qui intendit deceptionibus.

*Adulterium commissum cum domina cauponæ, est punibile: sed non commissum cum famula, quæ propter sui vilitatem legum laqueis non innodatur. Baldus.*

XXIX. Imp. CONSTANTINVS A. Aphricano.†

QVæ adulterium [a] commisit, vtrum domina [b] cauponæ, an ministra fuerit, requiri debebit, & ita obsequio famulata seruili, vt plerunque ipsa intemperantiæ [c] vina præbuerit: vt si domina tabernæ fuerit, non sit à vinculis iuris [d] excepta. Si vero potantibus ministerium præbuerit: pro vilitate eius quæ in reatum deducitur, accusatione excluſa, liberi qui accusantur, abscedant: cum ab his fœminis pudicitiæ [e] ratio requiratur, quæ iuris nexibus detinentur, [f] & matrisfamilias nomen [g] obtinent. Hæ autem immunes à iudiciaria seueritate & stupri & adulterij [h] præstentur, quas vitæ vilitas dignas legum obseruatione non credidit. Subscripta Data. III. Non. Febru. Heracliæ, Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Conss.

*Non omnibus permittitur accusatio adulterii pariter & æquè, sed primo coniunctis necessariisque personis. Et inter illas primo permittitur hoc marito: quia magis propriè proprium dolorem exequitur, & qui sine inscriptione, & sola suspicione potest accusare. Item nō licet matrimoniū sub falsis contumeliis deformare, & adulter debet decapitari. Baldus. Vel sic: Accusatio de adulterio hodie est permissa marito, & cæteris coniunctis hic enumeratis, extraneis exclusis. Et pœna adulterii est gladii. Salyceius.*

XXX. Idem. A. ad Euagrium.†

QVanuis adulterij crimen inter publica[ iudicia] referatur, [i] quorum delatio in commune omnibus sine aliqua legis interpretatione cõceditur: [k] tamen ne volentibus temere liceat fœdare connubia, [l] proximis [m] necessariisque personis solũmodo placet deferri copiam accusandi: hoc est patri, fratri, necnon patruo, & auunculo, quos verus dolor [n] ad accusationem impellit. Sed etiam his personis legem imponimus, vt crimen [o] abolitione (si voluerint) compescant. [p] In primis maritum genialis tori vindicem esse oportet: [q] cui quidem & ex suspicione ream [r] coniugem facere licet: vel eam, si tantum suspicatur, penes se retinere non prohibetur: [s] nec inscriptionis vinculo contineri, [t] cum [u] iure mariti accusaret, veteres retro principes annuerunt. [x] Extraneos autem procul arceri ab accusatione [y] censemus. nam etsi omne genus [z] accusationis necessitas inscriptionis adstringat, nonnulli tamen proteruè id faciunt, & falsis contumeliis ma-

† Ex Cod. Th. li. 9. ti. 7. l. 1.

† Cõcor. gl. in c. in præsentia. super verb. publicas. extra de sponsa.

Ephes. 5.

a *Quæ adulterium.* id est stuprum. lex enim Iulia promiscue vtitur hoc verbo: vt supra eo. l. ea quæ. & ff. eo. l. inter liberas. §. lex Iulia.

b *Domina.* licet non nupta.

c *Intemperantiæ vina.* id est ex quibus oritur intemperantia & incontinentia. vnde illud, Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. venter enim mero affluens, facilè desipuit in libidinem.

d *A vinculis iuris.* vincula iuris dicũtur quæ aliquem pro delicto vinciunt ad pœnam. Accursius.

e *Pudicitiæ ratio.* id est obseruatio.

f *Detinentur.* si delinquunt.

g *Nomen.* hoc tamen nomen strictè non accipitur: vt. ff. de li. exhib. l. deinde. in fin. sed large: quia scilicet non viuat meretricio more: vt. ff. de verbo. significa. l. pronunciatio. §. materfamilias. In tertia significatione dicitur illa, quæ sui iuris est: vt. ff. de his qui sunt sui vel alieni iur. l. nam ciuium.

h *Et stupri & adulterii.* ex hoc colligunt quidam quòd siue sit nupta, siue non, illa quæ meretricio more viuit, quòd non committatur delictum: cum de vtroque hic ponat, scilicet de adulterio & stupro. Item propter hoc, quia maritus talem retinens, accusare eam non potest, quasi lenocinium exercens: vt supra eo. l. ita nobis. Tu dic, si est nupta, quanquam vulgaris, potest accusari commissum: vt. ff. eo. l. si vxor. §. j. & sic intelligitur in nupta meretrice. ff. de ritu nup. l. stuprum. quanquam alij de alia vulgaritate intelligant dictam legem, si vxor. loqui. Nec obstat nobis hæc litera: quia ambo ponuntur pro stupro tantum. q. d. quouis nomine censeatur: & sic dices &, pro id est. Item nec obstat quòd à viro non potest accusari: quia ab alio potest: sed & à viro si eam deserat. Item & si est recepta viri accusatio antequam obiiciat lenocinium: & sic non est simpliciter verum eam à viro non posse accusari. & facit ad hoc. ff. de concubinis. l. in concubinatu.

QVanuis. IC. AVS. Adulterij crimen quanuis inter publica connumeretur: tamen quilibet non admittitur ad accusandum: sed primo maritus, postea pater, frater, & alij consanguinei, & possunt desistere ab accusatione impetrata abolitione à principe. Maritus autem ex sola suspicione potest vxorem accusare, & tunc suspectam potest penes se retinere: nec tenetur maritus se subscribere in libello accusationis obligando se ad pœnam talionis. Post maritum & propinquos admittitur extraneus: & is qui damnatur de adulterio, capite punitur. Vlpianus.

i *Referatur.* vt. ff. de publi. iudi. l. j.

k *Conceditur.* & inde dicuntur publica: vt instit. de publi. iudi. §. j. circa principium.

l *Fœdare connubia.* hoc enim licere non debet: vt hic, & ff. eo. l. constãte. Sed quid si matrimonium est solutum? Videtur contra, quasi cessante causa. econtra idem, cum adhuc videt fœdari precedens matrimonium. quod placet: quia vir non accusat nisi soluto matrimonio: vt supra eo. l. crimen adulterij. quem præferri constat: vt hic, & probatur infra eo. l. si mulier.

m *Proximis.* inter hos etiam est ordo, cũ vir præferatur: vt hic subiicit. Sed quare dicit solummodo, cum etiã alij & post hos admittantur: vt. ff. eo. l. ij. in fine. & l. iij? Respond. intelligitur donec prædicti extent, & accusare non recusent. inter cæteros autem iudex eliget: vt no. supra eod. l. iure mariti. licet hæc lex ordinet.

n *Verus dolor.* no. causam defendendi connubium. Sed an alij vlteriores habent priuilegium quod habent hi quatuor? forte non. Item an hi possunt iure mariti omnes accusare? Respond. sic, quo ad hoc vt præferantur aliis, vt hic dicit, sed non quo ad alia priuilegia quæ habet vir: vt dixi supra eo. l. iure mariti.

o *Vt crimen.* id est criminis accusationem.

p *Compescant.* omnimodo enim permittitur abolitio, licet in aliis distinguatur: vt infra de aboli. l. ij. in fi. & supra eo. l. abolitionem.

q *Oportet.* contra adulteram: vt subiicit, cui quidem &c. sed & an idem contra adulterum? Respon. idem.

r *Ream.* id est accusare eam. sic & reus, id est accusatus punitur ff. ad Sylla. l. propter veneni. §. fin. & ff. de testib. l. in testimoniũ. & ff. de acqui. hæredi. l. Pantonius. §. rei perduellionis. secundum Ioan. At secundum P. potest petere vt ex sola suspicione condemnetur: vt in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. is quoque. & §. quia vero ita comperimus. colla. viij. & infra eo. l. si qui adulterij. Sed certe illa non dicitur suspicio, sed legis præsumptio, quare condemnatur: vt infra eo. l. si qui adulterij.

s *Non prohibetur.* vt supra eo. l. sine metu. & ff. e. l. mariti.

t *Contineri.* id est quia non debet libellum inscriptionis porrigere: & est speciale in marito. In aliis contra: vt supra qui accusa. non pos. l. qui crimen. secundum P. sed Io. non placet. debet enim inscribere, & sic libellum dare: vt. ff. eo. l. miles. §. quidam. & §. sexaginta. sed non tenetur vinculo inscriptionis: quia non tenetur de calumnia: vt hic, & supra eo. l. iure mariti. nisi sit euidens: vt ibi dixi. Hodie autem inscribir, & donationem propter nuptias amittit: vt in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. si de adulterio. & §. si vir de adulterio. colla. viij.

*Maritus accusatus de adulterio, non tenetur se inscribere.*

u *Cum.* vel causatiuè vel temporaliter lege.

x *Annuerunt.* vt supra eo. l. iure mariti. & ff. de minor. l. auxilium.

y *Ab accusatione.* donec prædictæ personæ extent, & accusare non recusent: vt modo dixi.

z *Omne genus.* non singula generum, sed genera singulorum comprehen-

* *Ex Cod. Th. eo. tit. l. 2.*

*Vir in accusatione adulterii præfertur cæteris.*

BIU Cujas

comprehendit.sic institu.de suspec.tuto.§.j.nam & ipse vir non adstringitur,cum iure mariti accusat:vt hac.l.Item mulieres: vt supra qui accusa.non possunt.l.de crimine. Et continua sic, Licet in huiusmodi crimine subscriptio celebretur,pœnamque inscriptionis quiuis( præter maritum ) timeat, & licet crimen sit publicum, non tamen cuilibet,vt dictum est, datur delatio indistincte.nam & in populari actione prius agit is cuius interest:vt. ff. de his qui deie.vel effu. l. si vero. §. hæc autem actio.& ad idem. ff. de sepul.vio.l.iiij.in prin. &.ff.de lib. ho. exhib. l.iij.§.hoc interdictum omnibus.

†*Incluſ.de-ſunt in Co. Theod.*

a *Sacrilegos*. id est quasi. non enim vere est sacrilegium.

b *Gladio*. tam in mare, quàm in fœmina: sed in fœmina corrigitur,& alia pœna imponitur: vt in authen. quam hic lege:sed hodie adultera.quæ est in authen.vt nulli iudi. §. si vero quando.col. ix. Ergo si vir in accusando calumnietur contra vxorem:quæ erit pœna talionis? Quidam dicunt capitis, cum in eo non sit immutata:vt in authen. vt nulli iudi. §. si vero quando. col.ix. Alij quòd illa quam subiret mulier conuicta,scilicet mitti in monasterium. pro quibus in authē. vt li. ma.& auiæ.§. quia vero plurimas.colla.viij. vbi dicit,& ita adulterum legitime conuictum vnà cum vxore puniri.

*a Concor.d. c. tuæ fraternitatis. cū glo.1. de procura.*

*Vir ſi calūnietur accuſando vxorē de adulterio, qua pœna puietur.*

†*Cōcor. gl. 1. in. c. tuæ fraternitatis.extra de procura.*

*Sed hodie.*]*CASVS.* Authen.ista corrigit.l.C.eo quòd dicit adulteros capite puniri:quia hoc non est verum in muliere: quia verberatur, & in monasterium detruditur, & maritus intra biennium eā recuperare potest.Si biennium effluxerit,vel maritus non viuit, duæ partes bonorum suorum debent dari filiis suis: tertia pars datur monasterio. Si filios non habuerit, monasterium omnia occupabit. Viuianus.

c *In monaſterium*. sed videtur non dari ad pœnam alicuius corporis: vt infra de pœnis.l.ne quis. & de decur.l.ne quis.libr.x. Solu. hoc speciale. & ille in corpore non causa religionis facto.

d *Recipere licet*.sic corriguntur omnia iura illa in quibus cauetur contra:vt supra eo.l.castitati.&.ff.de mino. l. auxilium. §. in delictis.nec dicat aliquis hic loqui quando ignorauit maritus: nam eo casu etiam iure veteri poterat retinere: vt supra eo. l. sine metu.

*b Nota ex hac glo. q habitus non facit monachum : ſed ſpontanea voluntas.*

e *Habitu*.non tamen est monacha,secundum b Ioan.quod placet:quia pacta dotalia non statim, sed demum naturaliter mortua valent:vt in fine huius.§.sed si esset monacha,statim valeret: vt supra de episco.& cleri.l.deo nobis.§.j.

f *Partibus*.immo videtur quòd tantum legitimam habent filij: vt.ſ. de sacrosan. eccle.authen.si qua mulier.quæ est contra.Solu.hæc per illam corrigitur. Vel hic inuita intrusa fuit,ibi sponte intrauit.

trimonia deformant.℣[Sacrilegos[a] autē nuptiarū gladio[b] puniri oportet.]P P. Nicomediæ. VII.K.Maij,Cōstātio.A. VII. & Cōstātio Cæſ.[IIII.]Conss.

IN AVTHENT. vt nulli iudi.§. si vero quando. colla.ix.consti.ix.

*Pro adulterio non imponitur mulieri pœna capitis,ſed in monaſterium detruditur ad pœnitentiam peragendā, bonis eius inter liberos ſi quos habet,& monaſterii & parētes,ſi liberos non habet, diuidendis pro portione hic deſignata:pactis dotalibus poſt mortem etiam ualituris. Bal.Vel ſic : Hodiæ adultera non punitur gladio : ſed verberata detruditur in monaſterium, intra biennium reconcilianda marito.vltrà vero monaſtico induitur habitu, eius ſubſtantia diuidenda forma hic ſcripta.Salycetus.*

SEd hodie adultera verberata in monasterium[c]† mittatur:quam intra biennium viro recipere licet.[d]℣Biennio trāsacto,vel viro,priusquam reduceret ream, mortuo:adultera tō sa monastico habitu[e] susceptо, ibi dum viuit, permaneat: duabus partibus[f] propriæ substantiæ liberis,si habet,applicandis: tertia monasterio.Sed si liberos non habet, parentibus extantibus, huiusmodi iniquitati non consentientibus,tertia pars applicabitur: duæ[g] monasterio. Quibus prædictis non extantibus,omnis eius substantia monasterio quæretur:pactis dotalium instrumentorum in omni casu viro seruandis.[h]

IN AVTHEN. VT li.ma.& auiæ.§.his quoque.col. viij.consti.fina.

*Maritus ei quem habet de vxore ſuſpectum,poteſt denunciare ne cum ea loquatur.ſi ille ſpernit denunciationem,ſi quidem inuentus cum muliere in loco ſuſpecto, poteſt occidi:ſi in alio loco in quo non poſſunt carnaliter coniungi,licet vellent,poteſt accuſari iudici,& debet puniri. Si autem in eccleſia:poteſt capi & tradi cuſtodi vel defenſori illius loci,qui debet eum cuſtodire, & eum ad iudicem tranſmittere. Baldus.*

SI quis ei quem suspectum habet de sua vxore, ter in scriptis denunciauerit[i] sub præsentia trium testium fide dignorum, & post inuenerit eum conuenientem vxori suæ * in domo sua vel vxoris, vel adulteri,vel in popinis, aut in suburbanis : sine periculo eum perimat.℣Si alibi inueniat, tribus testibus conuocatis tradat enm iudici : qui nulla alia ratione quæsita habet puniendi licentiam.℣Si tamen in sacro oratorio colloqui inueniantur post tres, vt dictum est,denunciationes : liceat marito vtrasque personas defensori ecclesiæ tradere, aut aliis clericis: vt ad eorum periculum diuisim isti seruentur,donec iudex cognoscens hoc, mittat epiſcopo ciuitatis, quatenus ei isti tradantur, vt debeant subire tormentum,vt nuncietur per eum ad præsidem prouinciæ, qui secundum leges pœnam imponat legitimam.

*Pro peccato contra naturam, imponitur pœna mortis.Salycetus.*

XXXI. Impp. CONSTANTIVS & CONSTANS.AAA.ad populum.†

CVm vir nubit in fœminā[k] viris porrecturā,quid cupiatur, vbi sexus perdidit locum?vbi scelus est id quod non proficit scire?vbi venus mutatur in alteram formam ? vbi amor quæritur, nec videtur ? iubemus insurgere leges, † armari iura gladio vltore, vt exquisitis pœnis subdantur infames[l] qui sunt vel qui futuri sunt rei. PP. Romæ.XVII.Kal. Ianua. Cōstantio.IX.& Constante.[II.] AA.Conss.

*Pro veritate eruenda tota familia eſt torquenda in adulterii quæſtione.Salyce.*

XXXII. Impp. GRATIA. VALENTI.THEODO.& ARCA.AAAA.Cynegio præfecto prætorio.†

g *Duæ*.partes: sed cū monasterium sit loco filij: vt in authen. de sanc. episco. §. sed & hoc præsenti.colla. ix. quare totum non habet? Respon. quia se non monachauit : vt dixi.

**legendum forte, cōuenientē vxori ſuam.*

h *Seruandis*.patet ergo quòd prius nō fuit facta monacha, licet fuerit tonsa. Sed nonne probato adulterio maritus etiam sine pacto dotem lucratur: vt supra de rep.l. consensu.§.vir quoque. & in authen.vt li. ma. & auiæ.§.quia vero plurimas.col.viij?Respond. illud corrigi, secundū quosdam. Vel dic[a] cū est ciuiliter conuicta, maritus dotem lucratur:sed cum accusata & damnata criminaliter, substantia diuiditur: vt hic. Vel hoc cum extranei accusant, illud cum maritus.

*a Hæc reſolutio ſecundum Ange. vel dic melius: quòd maritus lucratur dotē:miſi per pactū aliter ſit poſitum. nam diſpoſitio homō ſubſtantia diuiditur: vt nis facit eſſe diſpoſitionē legis l. fin. ſupra de pac. tē uentis.*

*SI quis.*]*CASVS.* Si maritus habet aliquem suspectum de vxore sua,denūciare debet ter in scriptis vt se abstineat:si post inuenerit eum cum vxore sua in domo vel sua vel adulteri, poterit eum interficere: si in aliis locis, tradetur iudici : & si in ecclesia, tradetur œconomo ecclesiæ, & custodientur separatim,& iuder mittet ad episcopum ciuitatis, vt sciatur quale debeant subire tormentum.Viuianus.

† *Ex Codi. The.eo.ti.l. 3.Contius.*

† *Legēdū eſt viris porrecturā. Arigere.n. vt virorum eſt & obſcœnū dici : & ſi in eccleſia, vt ſcribit Donat. ad illud Terēt. Arrige aures Pāphile, ſic porrigere ſe fœminarū. Contius.*

i *Denunciauerit*.Not. de vi denunciationis. sic supra de rei vind.l. si fundum.&.ff. quæ in fraudem credit. l. ait prætor. §. si quis. Item not.secundum Pet. q ex suspicione quis dānatur contra regulam ff. de pœ. l. absentem. Sed dic esse præsumptionem adulterij: vt infra eo.l.si hi qui adulterij. & in authen. vt nulli iudi.§.penul.col.ix.

† *Alexander Papa hos crimenos excommunicatione & in monaſterū detruſione mulctat. in tit. de exceſſib. prælat. Contius.*

† *Ex Codi. The.eo.ti.l. 4.*

*CVm vir.*]*CASVS.* Lex ista tractat de quodam turpissimo stupro,& est materia huius legis turpissima:tamen per elegantia verba tradita est:quod laudabiliter fecit Imperator. hanc legem potes videre per te. Viuianus.

k *In fœminam*.id est in officium fœminæ se supponit.

l *Infames*.ipso iure,nisi per vim fiat: vt.ff.de postu.l.j.§. remouet.&.ff.quod met.cau.l.isti quidem.& insti.de pub.iudi.§.ij.

*IN adulterii.*]*CASVS.* Si accusetur quis de adulterio, non solum serui mulieris,sed & viri torquebuntur. Viuianus.

*In adulterii.*

BIU Cujas

IN adulterij quæstione [a] ab omni familia [b] non solũ mariti, sed etiam vxoris (quæ tamen tunc temporis domi fuerit, [c] quo adulterium dicatur admissum) quærendum est sine defensione cuiusquam. Data III. Idus Decembr. Constantinop. Arcadio. A. I. & Bautone Conss.

*Quæstio repetitionis dotis vel alterius debiti, non potest obiici ad retractandum accusationem adulterii. Vel sic: Quæstio ciuilis non retractat processum in criminali. Bal. Vel sic: Exceptiones friuolæ non sunt admittendæ: sed legitimæ, quæ ad processum oppositæ prius sunt examinandæ. Et si non reperiuntur obstare, cognosci debet de crimine. Salycetus.*

XXXIII. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONORIVS. AAA. Rufino præfecto prætorio.†

ADulterij accusatione proposita, præscriptiones [d] ciuiles quibus aut dos repeti fingitur, [e] aut ex ratione aliqua aliquod debitũ flagitatur, [f] ea quæ occurrere atque perstrepere examini cõsueuerunt, iussimus sequestrari, [g] nec earum obice aliquid negotio tarditatis afferri: [h] sed accusatione fundata, hoc est cum constiterit quo iure, id est marití ne, an extranei, quó ve tempore accusatio [i] fuerit intromissa: discutiatur crimen, facti qualitas publicetur: [k] cum & iurgia [l] quæ magnitudine superantur, & ciuilis actio criminali iure postponatur. [m] Idem tamen cum competere [n] cœperit, habitura momenti: dummodo non obsit huic examini. [o] Dat. VII. Idus Decemb. Constantinopo. Arcadio. A. II. & Rufino Conss.

*Ex præsenti præsumitur in præteritum: & violenta præsumptio, quam lex pro plena probatione habet, æquiparatur confessioni partis. hoc dicit. Vel sic: Per actum cõtrarium subsecutum præsumitur aliquid in præteritum, quod alias erat incredibile. Baldus. Vel sic: Si is qui repulit accusationem adulterii, quia coniunctus mulieri, reperitur postea in vxorem illam ducere: puniendus est tanquam confessus. Salycetus.*

XXXIIII. Iidem AAA. Rufino præfecto prætorio.†

SI qui adulterij fuerint accusati, & obtentu proximitatis intentata depulerint, per commemorationem necessitudinis crimini fidem derogando, dum existimatur non debere credi quod allegatur, vel non potuisse committi: [p] hi si postmodum in nuptias suas consortiúmque conuenerint, facinus illud in quo fuerint accusati, manifesta fide atque indiciis euidentibus publicabunt. [q] Vnde si qui eiusmodi reperti fuerint, iussimus in eosdem seueriſsime vindicari, & veluti conuictum [r] facinus confessúmque puniri. Dat. II. Non. Decemb. Cõstantinop. Theodosio. A. III. & Abundantio Coss.

*Maritus quondam in accusationibus stupri aliis antefertur. Vel sic: Sequens diuortium non prodest mulieri quò minus à marito quondam possit accusari. Bald. Vel sic: Maritus admittitur ad accusandam vxorem quondam de stupro commisso postquam diuertit ab eo. hoc dicit secundum lectu. glo. Saly.*

XXXV. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. Palladio præfecto prætorio.

SI mulier repudij oblatione sine vlla legitima causa à se dati discesserit: ne viduitatem [s] stupri procacitate commaculet, accusationem [t] repudiato marito iure deferimus. Data XII. Kalend. Mart. Eustachio & Agricola Coss.

---

a *In adulterii quæstione.* non sic in incestu, nisi per vim adulterium sit commissum: vt. ff. eo. l. vim passam. §. fina.

b *Familia.* not. familiam inquiri: sic & supra de repu. l. consensu. §. penul. & infra ad leg. Corne. de sica. l. fi.

c *Domi fuerit.* immo & si non sit domi: vt. ff. qui & à qui. l. prosperit. quæ est contra. Solu. ibi quo ad manumissionem prohibendam, hic quo ad tormenta. Vel hic de seruis alienis dicit, in quibus vxor vel maritus vsumfructum habet. & facit supra eo. l. verba. ℨ. & quod ibi not.

*Dulterii.* ] CASVS. Si vxorem tuam de adulterio accusaueris, an potest opponere exceptioné, scilicet dotis reddendæ, vel alterius debiti, vt sic remoueat vel differat adulterij accusationem, quæritur? Et dicitur quòd non: sed his non obstantibus procedet accusatio, & feretur sentétia, & post sententiam latam poterunt ciuiles quæstiones intentari. Viuianus.

† *Ex Cod. Th. e. tit. l. 7.*

Hanc. l. multum cõmendat Barto. hic, dicens ex ea manifeste probari ꝙ tũc dicitur nomen rei receptum inter reos, quando facta examinatione super omnibus exceptionibus dilatoriis respicientibus processum, iudex pronunciauit procedendum esse super accusatione. Vnde ante litem contestatam potest dici nomen receptum inter reos, scilicet per illam pronũciationem: & merito hoc potest fieri reo absente: vt. l. adulterã. supra eo. licet glo. ibi aliter dicat. de quo etiam per eundem Bar. in. l. is qui reus. ff. de publi. iudic. in. iij. col. versic. quæro quando nomen rei &c.

d *Præscriptiones.* id est petitiones quas obiicit mulier viro, vt obtentu earum remoueat vel differat accusationem adulterij.

e *Fingitur.* cum nulla sit: & idem si sit.

f *Flagitatur.* quod vxor à viro petit.

g *Sequestrari.* vt in iudicio non appareant.

*Dilatio an detur i causa adulterii.*

h *Afferri.* nam nec dilatio in causa adulterij danda est: nisi forte vt personæ exhibeantur, aut iudex secundum quod qualitas negotij suggesserit, hoc permiserit: vt. ff. eod. l. in crimine.

i *Accusatio fuerit.* id est actio.

k *Publicetur.* per probationes.

l *Iurgia.* crimina minora, quæ superantur à maioribus.

m *Postponatur.* vt supra qui accusa. non possunt. l. j. & ciuilis postponatur criminali etiam aliàs, vt hic, & supra de ordi. iud. l. fina. & sic argumentatur à maiore & à pari.

n *Competere cœperit.* quod erit, si fuerit absoluta in accusatione adulterij: aliàs non: vt. j. eo. l. fina. Idem in crimine alio, vt damnatus non possit eam accusare: licet inchoatas quandoque possit perficere: vt. ff. de publi. iudi. l. is qui.

o *Examini.* accusationis: nec examen accusationis iam terminatæ obiicitur ciuili postea intentandæ, si modò (vt dixi) fuerit absoluta.

*Si qui.* ] CASVS. Seius dicebatur cõmisisse adulterium cũ Titia: Titius excusabat se eo prætextu, quòd erat eius agnata: iudex in causa nó processit. postea Seius duxit in vxorem eam: vnde præsumptio est cõtra eum quòd non fuit cognata eius: an sit puniendus, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuianus. † *Ex Cod. Th. eo. tit. l.* 8.

p *Committi.* vt argu. supra de episcopis & clericis. l. eum qui probabilem.

q *Publicabunt.* sic xxxiiij. q. j. ca. j. Et nota hic præsumptionem ex præsenti ad præteritum. sic & supra de naturalibus liberis. l. cum quis. & in authen. de restitutionibus, & ea quæ parit in vndecimo mẽse. §. vnum siquidem. &. §. mulier enim. collatio. iiij. & in authent. vt nulli iudicum. §. si quis vero accusatus. collatio. ix. *Præsũptio sumi quãdoq; ex præsenti ad præteritum.*

r *Conuictum.* ex præsumptione huius legis, & sic non ex præsumptione hominis, ne obstet. ff. de pœnis l. absentem. sic & dixi de hoc supra eod. l. quanuis adulterij.

Sed videtur quòd non debeant condemnari iam absoluti: nisi doceatur de præuaricatione primi: vt. ff. de accusationib. l. si cui §. iisdem criminibus. Sed dic illud verum quando probatione hominis tantùm vteretur secundus accusator, hic autem probatione legis. Vel dic quòd prima causa non fuit definita, sed indiscussa remansit. *Absoluti sẽmel, an possint condẽnari.*

*Si mulier.* ] CASVS. Mulier Titio nupta timens se subiicere alij propter accusationem adulterij, ob hoc ei misit libellum repudij, vt sic subiiceretur: an possit accusari, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

s *Viduitatem.* ad sequentia plene refertur, quasi dicat: ideo deferimus viro, ne illa commaculet &c. Item ad præcedentia, quia ideo diuertit, quia credebat postea non commaculare aliquid quasi ei liceret.

t *Accusationem.* nunquid accusabitur adulterij, vel stupri? Respon. stupri: vt. ff. eod. l. inter. §. lex Iulia. sed pœna adulterij imponitur, vt scilicet detrudatur in monasterium. vt in authenti. vt nulli iudi. §. quia vero aliqui. colla. ix. & in authenti. vt liceat ma. & auiæ. §. quia vero quædam. colla. viij. Sed nonne & quilibet alius potest accusare? Respondeo, præferam virum quondam, per legem

BIU Cujas

legem istam. Sed quid si meretricio more viuat? committi non A videtur in ea stuprum: vt supra eodem.l.si ea. Sed hic dicas contra in odium remittētis libellum, per dictam auth. vt nulli iudicū.§. quia vero aliqui.& vt liceat ma.& auiæ.§. quia vero quędam.& facit.ff.eo.l. qui pupillam.in princi.&.l.pen. Accursius.

*Etiam mortua adultera seruꝰ adulteræ intra duos menses manumitti non possunt: quia durat post mortem quæstio adulterii propter dotem. post autem duos menses isti possunt manumitti, & subtrahi quæstioni, nisi per subterfugia adulterii istud tempus sit elapsum. Baldus.*

*Et hic de quodam alio speciali stupro ponit.*

*Libertatē.*]*CASVS.* Si mulier accusetur de adulterio: tam serui sui, quàm mariti, quàm parentū, torquebūtur intra duos menses cōputādos à tempore diuortij: & serui manumitti non possunt. Si vero mulier pendente accusatione decesit, post mortē suam examinabitur accusatio: & serui intra duos mēses cōputādos à morte mulieris manumittinō debent, quibus elapsis poterit hæres mulieris eos manumittere. Viuianus.

a *Definiunt.* vt.ff. qui & à quibus.l. prospexit.& supra eodē.l. in adulterij. &. l. verba. vbi plene diximus. Accursius.

b *Adiiciunt.* sed quādo vir decederet, vel pater vel mater mulieris, sic: vt dicta.l. prospexit.ī fi.&.l.seq.&.l. si priuatus.§. fina.

c *Præstare.* vt hoc ꝑbato dos cedat eius lucro: vt & supra de repud. l. consensu.§. vir quoque.&.§. virum.& sic no. post mortē quēri de crimine propter bona: vt hic, &.ff. ad Sylla.l. Caius.& supra de asser.toll.l.j.in fine. & supra si reus vel accu.mor.fuerit.l.quamuis. Item habet locum hæc lex tantum quando facto diuortio decesit: secus si in matrimonio. Accursius.

*Mortuus potest accusari de crimine propter bona.*

d *Imponere.* sed an ꝑ alias probationes admittitur saltē iure extranei vsque ad alios quatuor mēses? Quod videt: sed excipiēdo, si de dote cōueniatur, ꝑpetuo ꝑbabit: qa quæ annua&c. vt.ī. de exceptio.l.licet.&.ff. de exceptio.dol.l. pure.ī fi.

*SI QVIS EAM cuius tutor fuerit, corruperit.*

*Specialiter de quadā corruptione dicit.*

*Si tutor.*]*CASVS.* Si tutor pupillam factam adultam stupraSuerit: deportabitur, & bona sua confiscabuntur: licet pœna qua raptor virginis punitur, fuerit plectendus.

e *Raptori.* virginis.

f *Leges imponunt.* quæ est vltimi supplicij: vt infra de rapt. virgi.l.j.sed pœnæ mitius interpretandæ sunt: vt.ff.de pœn.l.interpretatione.& sic dictio quāuis, hic posita, aduersatiue, non correctiue ponitur.& facit.ff. de adulte.l.qui pupillam.in prin.

*DE MVLIERIBVS QVAE SE propriis seruis iunxerunt.*

*Si qua.*]*CASVS.* Si domina cum seruo suo se immiscuerit, capite plectetur, & seruus comburetur, & quilibet admittitur ad accusationem istorum: & si ex tali cōmixtione nati fuerint filij, ad dignitates non promouebuntur, nec ex matris substantia aliquid percipient. mulieri succedant filij legitimi, vel his non extātibus alij ꝑpinqui: & si quid habuerit ī peculio, hoc quod supereſt mulieri ad victum, dabitur successoribus eius. Viuianus.

†*Ex Cod. Th.li.9.ti. 8.l.i. vbi hæc ampliꝰ additur, tu-torē posseā vxorē du-cere, si cum ea ad adulta-tā ætatē ꝑuenerit, præbet tutor se abstinere a stupro imponitur: vt si pudoris est insti. de pub. iudi.§. itē lex Iulia de adulte. Contin.*

g *Occultè.* multo magis si manifeste. Et nota ꝙ curialiter dicit.

h *Subiugetur.* scilicet fœmina. & est specialiter alias alia pœna pro stupro imponitur: vt si pudoris est insti. de pub. iudi.§. itē lex Iulia de adulte. *Contin.*

i *Verberone.* id est seruo, q̄ post verbera cōburitur. sed aliàs ecōtra quando dominus cū ancilla sua rem habet: vt institut. qui manumit. non poss.§. eadem. & supra communia de manumiss.l. fina. & de natu. liber. auth. quod ius. Accursius.

†*Ex Cod. Th.li.9.ti. 9.l.i.*

k *Nunciandi.* & probandi necessitas: vt infra de curiosis.l. j. lib. xij.

l *Deferendi.* speciale: sed regulariter cōtra: vt.ff. de iudi.l.vix.

m *Libertas dabitur.* ꝑ prēmio. & sic precium dabit domino à fisco: vt supra quib⁹ ex causis ser. ꝑ præ. acci. lib. l.pen. At ille seruꝰ stuprator manumitti non potest: vt.ff. de hæredi. instituen. l. his verbis.§. j. & supra de collu. detegen. l.j. & insti. de hæredi. instituen.§. seruum. Accursius.

*Seruus stuprator dominā, manumitti nō potest.*

n *Dignitatis.* quam ꝑ matrem sibi asserebāt. Accursius.

o *Admittit.* agnatū, vel cognatum, vel etiā virum, si habet: & est hoc speciale, vt nulla pars bonorum publicetur. aliàs contra: vt infra de bon. proscrip. l.fin. quæ est contra. & facit supra de incest. nup. l.si quis incesti.

**In codice Theod. legi-tur, admit-tit.*

p *Id autem & quod ille.* seruus qui condēnandus est, qui dicitur habere in peculio, non vt suum: quia seipsum non habet.

*quod ille qui quondā amauit.*

q *Dominio sociatum.* non vt sibi teneat, sed vt succedētibus mulieri detur, cum ipsa capitali sententiæ subiiciatur.

*AD LEGEM IVLIAM DE VI publica vel priuata.*

*Dixit de maioribus criminibus: sequitur de minoribus. Vel quia violentia in prædictis quandoque cōmittitur, de hac violentia dicit. & quia hæc lex Iulia tractat de ipsa violentia: ideo de ea interpretanda, corrigenda, & supplendæ dicit. & quæ sit eius pœna, dices infra. l. ii.*

*Cōtinuatio. Ob debitum.*

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Bassum vicar. Italiæ.

SI tutor pupillam† quondā suā violata castitate stuprauerit, deportationi subiugetur, atq; vniuersæ eius facultates fisci iuribus vindicētur, quāuis eam pœnā debuerit sustinere, quam raptori[e] leges imponunt.[f] D. Prid. Non. April. Aquil. Constantino. A. VII.& Constantio. C. Coss.

*TITVLVS XI.*

DE MVLIERIBVS QVAE se propriis seruis iunxerunt.

*Seruus qui concubuit cum domina, debet cōburi, & domina decapitari: & filii inde nati sunt spurii, & insuccessibiles matri, & eorum successio defertur aliis legitimis successoribus. Baldus.*

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

SI qua† cū seruo suo occultè[g] rem habere detegitur, capitali sentētiæ subiugeī,[h] tradendo ignibus verberone.[i] ℣ Sítq; omnibus facultas crimē publicum arguendi, sit officio copia nunciandi,[k] sit etiam seruo licētia deferēdi,[l] cui probato crimine libertas dabitur[m]. ℣ Filij etiā quos ex hac coniunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis[n] insignibus, in nuda maneāt libertate, neque per se, neq; per interpositam ꝑsonam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. ℣ Successio autē mulieris ab inteſtato, vel filiis, si erunt legitimi, vel ꝑximis cognatiſq; deferatur, vel ei quem ratio iuris admittit.[o] ℣ Id autem & quod ille[p] qui cōdēnatus* est, & quod ex eo suscepti filij quolibet casu in sua videātur habuisse substātia, mulieris dominio sociatū:[q] à memoratis successorib⁹ vīdicet. Dat. IIII. Kal. Iun. Serdicę, Cōstātino. A. VII.& Constantio. C. Coss.

*TITVLVS X.*

SI QVIS EAM CVIVS tutor fuerit, corruperit.

*Si tutor quondam committit stuprū cum adulta, debet deportari, bonis omnibus confiscatis. Baldus.*

*Ob debitum.*]C ASVS. Creditor, siue fuerit priuatus, siue fiscalis, bona vxoris debitoris per vim accipere non debet: alioquin lege Iul. de vi accusari poterit. Viuianus.

a *Munus.* quod gessit maritus, nisi fuerit primipilarius, de quo dic vt supra quib. ex causis pig. tacite contra. l. satis.

b *Videntur.* non ergo liceat: vt & supra ne vxor ꝑ mari. l. j. &. ij. & de donatio. inter virum & vxo. l. res. An autem res ipsius debitoris? Dic non: vt infra vi bo. rap. l. iij. & ifra eodem. l. in possessionem. nisi ex conuentione: vt. ſ. de pig. l. iij. & facit supra de priuile. fiſ. l. j. Accursius.

†Concor. c. ex parte vestra. cū glo. sup verbo, aliena. de rescrip.

*Vtoris.*]C ASVS. Tenebatur tutor pupillo in cētum. malæ administrationis cō demnatus, quia alicui vim intulit, relegatus est, & tertia pars bonorum suorum confiscata: an pupillus ratione tertiæ illius possit cōuenire fiscum iudicio tutelæ, quęritur? Et dicitur quòd sic.

*Legis Iulia de vi priuata, itē de vi pub. quæ sit pœna.*

c *Tertia pars.* quæ est pœna huius legis, cum relegatione. sed si publica est vis, tunc omnia auferuntur, & deportantur: vt institu. de pub. iudi. §. item lex Iulia de vi. &. j. eo. l. quoniam. &. ff. eo. l. ij.

d *Tutelæ.* personalem ergo nō solùm hypothecariam contra fiscū intētes. nec est speciale in pupillo: sed idem in quolibet creditore: vt. ff. soluto matrimonio. l. si marito. ī princip. & infra de bon. ꝓscrip. l. si vt proponis. & de senten. passis. l. ij. & supra de fideiusso. l. j. Nec obstat. ff. de iure dot. l. mulier. quia ibi mulier non amisit bona, & sic non potest dici maritus tanquam successor.

e *Præscriptio.* id est exceptio: vt pacti, vel similis. vel dic proprie, vt triginta annorum.

f *Successio.* id est successor, vt est fiscus.

g *Pro oneribus &c.* vt & supra si certum peta. l. j. & de hæredi. actio. l. j.

*TITVLVS XII.*

## AD LEGEM IVLIAM DE vi publica, vel priuata.

*Ob debitum viri, res vxoris capi nō possunt: & capiens, vim committit. Baldus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Pelitiæ.

OB debitū† viri, vel ciuile munus, [a] res vxoris qui pignori capiunt, vim cōtrahere videntur. [b] Dat. Kalendis Iuliis, Romę, Antonino. A. II. & Geta. II. Coss.

*Fiscus ex debito succedēs pro parte, creditoribus confiscati pro rata tenetur. Itē illis defensionibus vti potest, quibus poterat vti damnatus. Vel sic: Tā ius agendi, quàm ius conueniendi & ius excipiēdi transit in fiscū. Bal. Vel sic: Fiscus pro quota bonorū ad eum peruenta tenetur creditoribus. Saly.*

II. Imp. ANTONINVS A. Vero.

TVtoris tui lege Iulia de vi priuata damnati, si tertia pars [c] bonorum fisco vindicata est, tutelæ [d] actionē pro ea portione aduersus fiscū dirige: modò si nulla præscriptio [e] locum habeat. Nā successio [f] ꝑ oneribus [g] portionis suæ respondet. PP. XV. Kalē. Mar. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

*Socer potest agere de rapina sponsæ, & pater potest agere de inclusione siue incarceratione filii sui. Baldus. Vel sic: De raptu sponsæ & filii inclusione potest agi lege Iulia de vi publica, vel priuata. Salycetus.*

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Bianori.

SI confidis sponsam filij tui raptā esse, [h] vel filium tuum inclusum: instituere solēni more legis Iuliæ de vi [i] accusationē apud præsidē ꝓuinciæ non prohiberis. PP. VIII. Kalendas Maij, Veronæ. AA. Coss.

*Ex delicto serui criminaliter accusatur ipse seruus, non dominus: sed si dominus etiam deliquit (puta verberando) potest ipse de suo delicto conueniri. Baldus.*

*Si confidis sponsam.*]C ASVS. Si spōsam filij tui rapuerit quis, vel filium tuum per vim inclusit: an eum lege Iulia de vi accusare possis? Respon. quòd sic. Viuianus.

h *Raptam esse.* id est hoc te posse probare.

i *De vi.* vt. ff. eo. l. & eum. sed & primo casu potest agi de raptu, & maior pœna imponitur: vt infra titu. j. Item secundo potest accusare de priuato carcere: vt supra de priua. carce. l. j.

*Si criminis.*]C ASVS. Si seruus tuus res meas rapuit, ipsum, nō te accusare debeo. l. Iulia de vi. si vero tu me verberaueris hominibus coactis: te potero lege Iulia de vi accusare.

k *A seruo.* Fiscinuli.

l *Instituere debes.* accusationē legis Iuliæ de vi publi. vel priuata. sed cōtra. ff. de accusatio. l. hos accusare. §. omnib⁹. sed dic intentari hic vt vltimo supplicio puniatur: vt infra eo. l. seruos. vel etiam aliàs corporaliter coērceatur: vt innuit in fine huius legis, & sic grauius punitur quàm liber in bonis & relegatione. ar. ff. ad legem Corne. de sica. l. iij. §. penult. Accursius.

m *De hoc etiam.* id est propter hoc: quasi diceret, non solū iniuriarum ages, sed etiam hac lege criminaliter.

IIII. Iidem AA. & CC. Liberatio.

SI criminis accusationē propter res à seruo [k] raptas intētandam putaueris, non contra dominum, sed contra eum quē facinus commisisse proponis, hāc ſistituere debes. [l] Sed quoniam à Fiscinulo etiam te verberibus adflictum adseueras: si hominibus coactis hoc fecerit, de hoc etiam, [m] si legis Iulię de vi priuata reum deferēdum putaueris, apud prędem prouinciæ age, non ignarum quēadmodum criminibus ꝓbatis res vindicari debeat. [n] S. XVII. Kalendas Iul. Sirmij. AA. Coss.

*Titulus crediti non excusat ingredientem vi. Baldus. Vel sic: Creditor per vim prohibetur ingredi possessionem fundi debitoris. Salycetus.*

V. Iidem AA. & CC. Oploni.

IN possessionem fundi licet creditor per vim ingrediatur, Iuliæ legis vis priuatę [o] reus deferri potest. S. VI. Id. Decemb. Nicomediæ. CC. Coss.

*Accedēs ad rem ab alio possessam causa expellendi illum de possessione: si ea occasione homicidium interuenit: siue ex parte insistentis, siue ex parte resistentis, est ad mortem condemnandus, & appellare nō potest. hoc dicit. l. nostra, quam not. Bald.*

VI. Imp. CONSTANTINVS A. ad Catulinum proconsulem Africæ.

QVoniam [p] †multa facinora sub vno violentiæ nomine continentur [q], cum aliis vim inferre certantibus, [r] aliis cum indignatione resistētibus, verbera cædésq; crebrò detegunt admisse: placuit, si fortè quis vel ex possidētis parte, vel ex ei⁹ qui possessionē temerare tētauerit, interemptus sit: [s] in eum suppliciū [t] exerceri, qui

n *Debeat.* quę est pœna, dixi. ſ. eo. l. ij. & fa. ſ. de nora. l. si seruus. &. ſ. de accusa. l. ij.

*IN possessionē.*]C ASVS. Si creditor in possessionem fundi sibi obligati per vim ingrediatur, l. Iul. de vi poterit accusari.

o *Priuatæ.* vt. ff. ad legem Iuliam de vi priua. l. fina. & ifra vi bonorum rapto. l. iij. nisi ex pacto: vt. ſ. de pigno ri. l. iij. Sed cōtra. ff. de furtis. l. cum creditor. sed ibi furti actionem denegat: vel in dubio illud obtinet. at hic ꝓbatur vis malo animo cōmissa. vel ibi ex pacto accepit. & facit supra eo. l. j. Accursius.

QVoniam.]C ASVS. Possidebā quoddam prędium: tu illud inuasisti: & ego tibi resistebam. in illo conflictu aliquis interfectus est, vel ex parte mea, vel ex parte tua. quā pœnam pati debeas, quæritur? Et respon. quòd pœnam capitis: nō deportationis, vel relegationis: nec audieris appellans.

p *Quoniam.* vide ratione quare durius puniri ꝓ homicidio debeat. Accursius.

q *Continentur.* vt dānī datio, iniuria, vulnerum illatio, & homicidia. sic. ſ. de his q ad ecclesiam cōfugiūt. l. iij.

†Co. Th. li. 9. tit. 10. l. 1 sed paulo aliter. Cōº.

r *Certantibus.* in possessione prædij auferenda. Accursius.

s *Interemptus sit.* not. quòd nō distinguitur à qua parte sit ſnteremptus, nec à quo. Dicas tamen quòd si potuit se sine homicidio defēdere aggressus, ꝙ tenetur: vt. ſ. vnde vi. l. j. &. ff. ad leg. Aquil. l. scientiā. §. qui cū aliter. &. l. si ex plagis. §. j. Itē an nihilo minꝰ tenetur occisor? quod dici potest, secundum H. nihil enim vetat plures de eodem homicidio teneri, nisi ad defendendum fecerint. Accursius.

*Homicidiū punibile cō mittit aggressus occidēs, qui sine homicidio se defendere potuisset.*

t *Supplicium.* corporalis pœnæ, scilicet capitalis, vt subiicit. Sed nunquid iuuantes eum si in aliquo damnentur, poterunt agere mandati, vel ex ſtipulatione si promiserit reddere damna? Respond. non: quia cum sit turpis promissio, potior est conditio possidentis: vt institut. mandati. §. illud. Item nota hic puniri affectum vltra quàm se extendat: quia hic violentus solam possessionem habere affectauit, non occidere. vnde voluntas & propositum non distinguunt hic maleficium, quod est alibi: vt. ff. ad legem Corneliam de sicariis. l. j. §. diuus. sic de termino moto etiam ignorans punitur: vt. ſ. de termino moto. l. ij. in fine. Sed in hoc est contra. illa lex: quia ibi minus punitur ignorans, quod hic non est. Solu. hic plura delicta

BIU Cujas

ra delicta & mala sunt: vel ibi in splendidioribus dicit, vel ibi nō fuit vis aliqua. *ADDITIO.* Tu videas de hoc Barto. in. l. diuus. ff. ad legem Corneliam de sica. vbi pulchre pertractat quid iuris quando quis plus deliquit, quàm cogitauerat.

a *Tentauerit.* id est tentando fecerit: vel tentauerit quantum ad ablationem: quod facere non potuit.

b *Præbuerit.* sic. ff. si quadru. pau. fe. di. l. j. §. cum arietes. &. ſ. vnde vi. l. meminerint. & de accusa. l. fi.

c *Relegatione.* quæ est pœna legis Iul. de vi priua.

d *Deportatione.* quæ est pœna publicæ violentiæ: vt dixi supra eod. l. ij.

e *Suspendat.* not. sic supra quorum appel. non reci. l. obseruare. & infra de fal. mo. l. j. §. j. & infra titu. j. §. j.

*Diuisio.* SI quis. Duo facit, quia primo dat consilium per viam iuris. Secundo punit eum †*Co. The.* 9. 10. 3. qui suo suscepto consilio superbiam sequitur voluntatis. secunda ibi, quòd si omissa. secúdum Odof. & Cy. CASVS istius legis ponitur in glo. sed clarius dic sic: Licet de possessione fundi me expulisti, an agere possim ciuiliter interdicto vnde vi, vel criminaliter. l. Iul. de vi. quo casu nisi probauero, sustinebo pœnam talionis: si vero te deieci: restituam tibi possessionem, & me accusabis. l. Iul. de vi. & differtur pœna mea quousque de possessione fuerit agitatum: & si contra me fuerit pronunciatum in causa criminali, deportationis pœnam sustinebo, omnibus bonis meis confiscatis. Viuianus.

vim facere tentauerit, [a] & alterutri parti causam malorum præbuerit: [b] & non iam relegatione, [c] aut deportatione [d] insulæ plectatur, sed supplicium capitale excipiat, nec interposita prouocatione sententiā quæ in eum fuerit dicta, suspendat. [e] Data. XV. Kalen. Maij, Serdicæ Gallicano & Basso Coss.

*Expulsus contra expulsorem potest tam ciuiliter agere, quàm criminaliter accusare: in criminali legitimè se subscribendo. hoc primo. Si expulsus ex interuallo suum deiecit expulsorem, potest interdicto recuperatorio ciuiliter conueniri: & causa per condemnationem terminata, criminaliter deportandus accusari: exinde si veniat criminaliter condemnandus. Baldus.*

VII. Idem. A. ad Bassum P. V.†

SI quis ad se fundum [f] vel quodcumque [g] aliud asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat: aut ciuiliter super posidendo agat, [h] aut impleta solennitate [i] iuris, crimē violentiæ opponat: non ignarus eam se sententiam subiturum si crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. [k] ℣ Quòd si omissa interpellatione [l] vim posidenti intulerit, [m] ante omnia violentiæ causam [n] examinari præcipimus, & in ea requiri, quis ad quem peruenerit [o] posidē tem: vt ei quem constiterit expulsum, [p] amissæ possessionis [q] iura reparentur: eadémque protinus restituta, si criminalis quæstio agitetur, [r] violentus pœnæ non immeritò destinatus [s] in totius litis terminum differatur: [t] vt agitato negotio principali [u] si contra eum fuerit iudicatum [x], in insulam deportetur, bonis omnibus abrogatis. [y] Propos. prid. Non. Octob. Romæ, Constantino. A. V. & Licinio Coss.

*Seruus qui proprio motu vim intulit, debet mori: si hortatu vel iussu domini, pœna mitigatur: & ideo damnatur in metallum. hoc primo. Viles personæ, quæ bis aut sæpius violentiam commiserunt, debent atrocius puniri, quàm cum semel tantum. hoc secundo. Punitur iudex qui vim illatam differt vindicare, vel remittit, vel imponit mitiorem penam quàm debeat imponere. Baldus.*

VIII. Imppp. VALENTINIANVS THEODOSIVS & ARCADIVS. AAA. ad Albinum præfec. vr.†

SEruos qui fecisse violentiam confessionibus [z] testium aut propriis docebuntur, si id inscio domino commiserint: postremo supplicio [a] deditos luere perpetrata censemus. ℣ Quòd si illi metu atq; nia, id est ante accusationem criminalem, scilicet si voluerit expulsus. vel ante omnia, id est præcipue. Sed quæritur, quare de interdicto vnde vi examinatur, cum certum sit eam commissam? pro cōstanti enim posuit quòd sit illata, cum dixit, & intulit. Respon. expone intulit, id est intulisse dicitur. sic. ff. de contrahen. emp. l. si in emptione. &. ff. de vsufru. lega. l. si alij. in fi. secundū quosdam. Alij quòd licet constet de vi, dicebat tamen quòd incontinenti fecerat: & sic sibi licuerat: vt. ff. de vi & vi arma. l. qui possessionem. vel secundum Azo. licet constet: dicebat tamen quòd causa sui iuris conseruandi fecerat, vt quia dominus fructuarium vel vsuariū deiecerat: vnde opus est quæri quo animo fecerat. Ioan. posuit casum de hoc quòd si omissa &c. q incontinenti repulit. & quod dicit infra reparentur iura, scilicet dāna. & quod subiicit, restituta, exponit, id est restituto damno.

*Vim facere quandoque licet.*

o *Quid ad quē peruenerit.* scilicet posterius: nam prior vis fuit absumpta per secundam ex interuallo factam, vt iam interdicto pro prima non possit agi: vt hic, &. ff. de vi & vi †*Codi. The.* arma. l. qui possessionem. Idemque in crimine per hanc legem. & ad hoc supra vnde vi. l. si quis in tantam. sed aliud in interdicto quod vi aut clam: vt. ff. quod vi aut clam. l. si alius. §. bellissime. & aliud in toto generali, nil dolosus dolosō: vt ff. de dolo. l. si duo.

*ib. l. 4.*

p *Expulsum.* scilicet posterius.

q *Amissæ possessionis.* id est ipsa possessio cum omni damno: vt &. ff. de vi & vi arma. l. j. §. illud. &. §. rectissime. &. §. si fundum.

r *Agitetur.* per actionem. l. Iul. de vi.

s *Destinatus.* qualiquali præsumptione, per hoc quòd in ciuili est damnatus, tamen non plene: quia in accusatione plenius erat probandum: vt supra de proba. l. fina. & poterit multis ex causis vincere, qui amisit: licet ex eadem causa: vt. ff. de adulte. l. denunciasse. §. penul. *ADDITIO.* Videas de hoc plene per Bar. in l. ij. §. j. ff. vi bo. rapt. in. iij. col. versi. quæro vtrū probationes &c.

*Probationes facta à ciuili, ne faciunt plenā fidē in criminali.*

t *Differatur.* puniri. & dic in terminum litis, id est post finem litis ciuilis, & sequentis criminalis.

u *Principali.* scilicet de possessione ciuiliter.

x *Iudicatum.* scilicet subsequenter in criminali.

y *Abrogatis.* tacite: vt supra si reus vel accusa. mor. sue. l. fin. Sed quæro, si incōtinenti recupero, an desino vsucapere? Item an habeat locum pœna legis, si quis in tantam? Respond. nec desino vsucapere, nec locum habet. l. si quis in tantam.

*Vsucapere non desinit, qui vi deiectus incontinēti possessionem recuperat.*

*SEruos.* ] CASVS. Si seruus commisit vim, aut ignorante domino, aut sciente. primo casu dabitur seruus vltimo supplicio. secundo casu dominus erit infamis, & seruus in metallum dabitur. si vero persona domini vilis fuerit, & sæpius tale delictum commiserit: pœna constitutionibus comprehensa puniendus est. quæ ista sit, non aperit: tu dic pœna capitis, vel. l. Iul. de vi. iudex verò qui id exequi distulit, infamis erit.

z *Confessionibus.* spōtaneis. vel si in tormentis, ita q perseueret: vt. ff. de quæstio. l. j. §. diuus Seuerus. &. §. si quis vltro.

a *Supplicio.* id est mortis: vt. ff. de pœnis. l. vltimum. Et sic nota quòd

BIU Cujas

quòd plus serui quàm liberi puniuntur: vt patet supra eo. l. si criminis. in princip.

a *Secundum legem.* vt. ff. ad legem Iul. de vi priuata. l. ij.

b *Metallo.* in aliquo ergo parcitur etiam in atrocioribus, si domino parcant: vt & supra ad leg. Iuliam de adulter. l. Gracchus. & facit supra de noxalibus. l. seruus.

c *Infamésque personæ.* scilicet dominorum. nam supra in dignitate erant. Et sic not. plus vilem quàm nobilem ex æquali facto puniri: vt hic, &. ff. de incend. rui. l. Pedius.

d *Sæpius.* No. plus puniri sæpius delinquentem. sic supra de episco. audien. l. iij. in fine.

e *Pœna.* quia forte capite puniuntur, secundum quosdam. Vel saltem pœna huius. l. de vi. & etiam secundum Azo. forte pro vi priuata deportabitur: vt sic in aliquo augeatur. & facit ad. l. qui sententiam. infra de pœnis. &. ff. de iniur. l. sed si vnius. §. si iussu. & de actio. & oblig. l. seru⁹.

†*Vnde dicit quòd iudex non debet crimino sum cõcedere puellæ petenti eũ in uxorẽ: quia solus princeps remittit pœnam. l. diui fratres. ff. de pœnis.*

f *Impunitate.* absoluẽdo. Accur.

g *Crimen.* Malam facit grammaticam. nam deberet crimina dicere, hoc modo: hæc duo, scilicet rapere, & seruare raptori raptam scienter, non sunt dissimilia crimina. sic & ibi, Factum est vespere & mane dies vnus. Quia ergo est æquale crimen, videtur æqualis pœna: vt supra de epis. & cleri. l. si quemquam. in fi. & infra de his qui latro. occul. l. j. sed tamen hic est contra. argu. infra tit. j. §. pœnas. vel secundum Azo. sic, si ponas aliquem rapere, & alium scientem delictum seruare rem raptam raptori: alterum crimen prædictorũ nõ est alteri dissimile. & sic est bona grãmatica.

*Delictorum æqualitas æqualitatẽ pœnarũ parit.*

†*De Isauris latronibus seu pastoribus eorũque grassandi cõsuetudine vide Ammianum Marcellinũ latissimè disputantẽ. Guttius.*

*Omnibus.* ] C. Amsvs. Prohibet Imperator ne quis secum habeat tales, qui transeuntes spoliant, & eis pœnam centum librarum auri præter aliam pœnam corporalem imponit. iudex autem qui hoc obseruari non fecerit, pœna centum librarum auri multabitur.

*Buccellarii qui sunt.*

h *Buccellarios.* latrones sunt, qui à minimis inceperunt, puta à buccella panis. Vel verius: quia ponunt in ore captorũ lignum, vt non clament: vt de conuersis sancti Lazari factum fuit.

*Isauri qui sunt.*

i *Isauros.* qui sunt perfidiores latrones aliis: vt supra de feriis l. prouinciarum.

k *In speculis.* sic supra de priua. car. l. j. & facit in authen. de ar-



mis. in prin. col. vj.

## DE RAPTV VIRGINVM, SEV viduarum &c.

*Specialiter de quadam rapinæ vel violentia dicit post generalem tractatum de vi.* Cõtinuatio

*Raptores.* ] Ista lex habet principaliter duas partes: quia primo loquitur de pœna imponẽda ratione huius criminis in persona raptoris. Secũdo loquitur de pœna imponẽda raptori in bonis. Secũda incipit ibi, & si quidem. Prima pars facit quatuor: quia primo præmittit crimẽ detestatũ. Secũdo, pro crimine isto ponitur pœna capitalis. Tertio dat licentiam quibusdã occidendi raptores inuẽtos in crimine. Quarto monet iudicẽ & comprehẽdat raptores fugiẽtes: & & omnes vltimo tradat supplicio, fori declinatione & appellatiõe remotis. h. d. Bald. ] C. Avs. Si quis virginem rapuerit, vel viduã vel sanctimonialẽ, capite plectẽdus est: & si velit appellare, nõ audietur: bona tamen eius nõ applicabuntur fisco, sed dabuntur raptæ: vel disponat de his secũdũ quod voluerit: & poterit nubere cui voluerit, raptore excepto, & nõ solũ prædicta pœna punietur raptor, sed eius fautores, siue volẽte siue nolẽte muliere tale facin⁹ fuerit perpetratũ. Si vero fuerit seruus, qui tale quid admiserit, cõcremabit, abolitis his quæ de raptore virginũ antiquis legibus statuta sunt, & hac. l. suã obtinente firmitatem.

† *ad verbũ eadem cum l. raptores. ff. de episco. & cleri.*

l *Virginum honestarũ.* secus est in meretrice: vt. ff. ad leg. Iuliã de adulter. l. quę adulteriũ. &. ff. de furtis. l. verũ. ij. & determinat hæc dictio honestarũ, etiã sequẽtia. Sed nónne hæc est lex superflua, p illã ff. de episc. & cleri. l. raptores? Rñ. non: quia multa sunt hic, quæ nõ sunt ibi, & de nupta, & de sponsa, & de libertina, & parentibus, & de rapta quòd non possit nubere raptori.

*Raptus nõ cõmittitur in meretrice.*

†*cõcor. 32. q. v. si Paulus. & glo. ff. c. 2. ante fi. de diga.*

m *Viduarum.* quæ autẽ sint & dicant viduæ, dicit. ff. de verbo. signifi. l. malũ. §. viduæ.

n *Capitis supplicio.* vt &. ff. ad legem Iuliam de vi publi. l. qui cœtu. §. qui vacantem.

o *Restitui non possit.* etiam à Deo secundum Augu. licet omnia Deo sint possibilia: vt. xxxij. q. v. cap. si Paulus. sed illud aliter ibi exponitur. & à Deo potest restitui, non ab homine: vt hic.

*Virginem post ruinã Deus suscitare nequit.*

p *Vacui.* cum plerumque in talibus rapinis homicidia perpetrentur.



exhortatione dominorum violentiam admiserint, palam est secundum legem a Iuliam dominum infamem pronunciatum, loci ac originis proprię dignitate non vti: seruos verò, quos furoribus talibus paruisse constiterit, metallo b post sententiam dedi. Viles autem, infamésque personæ, c & hi qui bis aut sępius d violentiam perpetrasse conuincentur, constitutionum diualium pœna e teneantur. ℣ Iudicem verò nosse oportet, quòd graui infamia sit notandus, si violentiæ crimen apud se probatum distulerit, † seu omiserit, vel impunitate f donauerit, aut mollioré quàm præstituimus pœnam protulerit. Dat. Prid. Non. Mar. Med. Valentiniano. A. IIII. & Neotherio Coss.

*Par crimen est rapere, & rapinam scienter receptare. Bal.*

IX. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS. AA. Aurelio. P. P.

Crimen g non dissimile est rapere, & ei qui rapuit, raptam rem sciẽtem delictum seruare. Dat. III. Non. Mart. Honorio. X. & Theodosio. V. AA. Coss.

*Malandrinos & homines malæ conditionis quis non debet retinere, nec recepta-re: aliàs punitur. Bald.*

X. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Nicostrato præfecto prætorio.

Omnibus per ciuitates & agros habendi Buccellarios, h vel Isauros, † i armatósque seruos licentiam volumus esse præclusam. ℣ Quòd si quis præter hæc quæ nostra mansuetudo salubriter ordinauit, armata mancipia, seu Buccellarios, aut Isauros in suis prædiis, aut iuxta se habere tentauerit, post exactam centum librarum auri condemnationem, vindictam in eos seueriſsimam proferri sancimus. ℣ Viri quoque clarissimi prouinciarum rectores in speculis k esse debebunt, ne quis audeat hæc statuta nostræ mansuetudinis in aliquo violare: scientes quòd ex dissimulatione, dignitatis & administrationis cingulo priuabuntur, & post centum librarum auri multam, salutis vitæque suæ periculum sustinebunt: primatibus videlicet apparitionis suæ personis præter amissionẽ fortunarum suarũ capitali quoque supplicio feriendis. Dat. V. Kalen. Septemb. Anthemio. A. II. Cos.

## TITVLVS XIII.

## DE RAPTV VIRGINum, seu viduarum, necnon sanctimonialium.

*Pro raptu mulieris honestæ imponitur pœna amissionis capitis. Et deprehensus in flagranti crimine, id est in instanti, potest à coniunctis personis, & tutoribus & curatoribus mulieris occidi impune, & fugiens vbicunque comprehendi potest: & debet ad mortẽ damnari. Res verò rapiẽtiũ non publicantur, sed si rapta non sit ingenua, successoribus reseruantur. si autem sit ingenua, ipsi applicantur: & pœna quæ imponitur rapienti, imponitur præstantibus eidem auxilium & fauorem in ipso raptu: & rapta nõ potest nubere raptori. hoc dicit tota lex in effectu: & hoc vltimum dictum debet præcedere primum dictum. Baldus.*

I. Imp. IVSTINIANVS. A Hermogeni magistro officiorum.

Raptores virginum honestarum, l vel ingenuarum, siue iam despõsatæ fuerint, siue non, vel quarumlibet viduarum m fœminarum, licet libertinæ vel seruæ alienæ sint, pessima criminum peccantes, capitis supplicio n plectendos decernimus: & maximè si Deo fuerint virgines vel viduæ dedicatæ: quod non solum ad iniuriam hominum, sed etiam ad ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam committitur: maximè cùm virginitas vel castitas corrupta restitui non possit. o † Et merito mortis damnantur supplicio: cùm nec ab homicidij crimine huiusmodi raptores sint vacui. p

petrentur.

a *Conuicti interficiantur.* hoc ipso quòd inueniuntur in flagranti crimine. & facit. ff. de ritu nup. l. palam. §. quę in adulterio. Sed an idē si cognatus patiatur rapinam, quòd eius cognati possint resistere? Respon. sic: vt nota. ff. de vi & vi arma. l. iij. §. cum igitur. ADDITIO. Videas de hoc plene per Bar. in. l. vt vim. ff. de iusti. & iure. in vlti. col. versi. quærit glo. quid de offensis &c. vbi tenet quòd etiam extraneus quis potest vim patientem defendere.

*Cognatꝰ rapinā patiēs potest à cognato defendi.*

b *Quibus.* raptoribus.

c *Sponsam suam.* idem econtra si sponsa vel mulier rapiat hominem, licet hoc raro contingat, secundum Ioan. Sed huic videtur contra. xxxvj. q. j. c. ij. &. q. ij. c. si quis virginem. &. xxvij. q. ij. raptus.

d *Sine fori præscriptione.* alterius. nam & hic ratione delicti forum habet: vt supra vbi de crimine agi oportet. l. j. & supra vbi sena. vel cla. l. j.

e *Nullam damus licentiam.* sic supra titu. j. l. quoniā. & supra quorum appel. non recipian. l. ij. & infra de fal. mone. l. j.

f *Nullam deminutionem.* speciale hic, & sequenti casu, vt nihil applicemus fisco. & sic supra de mulieribus quæ seruis propr. l. j. aliàs autem constat quòd publicantur omnia, vel aliqua pars, secundum hæc iura: vt infra de bo. dam. l. fi.

g *Transferantur.* quæ omnia amittit, si raptoris eligat consortium: vt in authen. de rapt. mu. §. superfluam. col. ix.

h *Expoſcere.* vt in. d. authen. de raptu mulie. Sed cōtra. xxxvj. q. ij. c. tria. & ca. placuit. videas ca. fina. extra de raptoribus.

i *Oportet.* id est decet. sic. ff. de iustit. & iure. l. j. in princip. & supra de postliminio reuer. l. fin.

k *Comitati.* sic infra de Nili aggeribus. l. j.

l *Volentibus.* sic infra de salgamo hospi. non præ. lib. xij. l. ij. Sed ar-

¶ Ne igitur sine vindicta talis A crescat insania, sancimꝰ per hāc generalē constitutionem, vt hi qui huiusmodi crimen cōmiserint, & qui eis auxiliū inuasionis tempore præburint: vbi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagranti crimine cōprehensi, & à parētibus virginum, vel ingenuarum, vel viduarum, vel quarumlibet fœminarū, aut earum consanguineis, aut à tutoribus, vel curatoribus, vel patronis, vel dominis, cōuicti interficiātur. [a] ¶ Quæ multo magis contra eos obtinere sancimus, qui nuptas mulieres ausi sunt rapere: quia duplici tenentur crimine, tam adulterij scilicet, quàm rapinæ: & oportet acerbius adulterij crimen ex hac adiectione puniri. ¶ Quibus [b] connumeramus etiam eum qui saltem sponsam suā [c] per vim rapere ausus fuerit. ¶ Sin autem post cōmissum tam detestabile crimen, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidē regia vrbe tam viri excelsi præfecti prætorio, quàm vir gloriosissimꝰ præfectus vrbi: in prouinciis autē tam viri eminentissimi præfecti B prætorio per Illyricum & Africam, quàm magistri militū per diuersas nostri orbis regiones, necnō vir spectabilis præfectus Aegypti, & comes Orientis, & vicarij, & proconsules, & nihilo minus omnes viri spectabiles & duces, & viri clarissimi rectores prouinciarum, necnon alij cuiuslibet ordinis iudices qui in illis locis inuēti fuerint, simile studium cum magna solicitudine adhibeāt, vt eos possint cōprehendere, & comprehēsos in tali crimine, post legitimas & iuri cognitas probationes sine C fori præscriptione [d] durissimis pœnis afficiant: & mortis condemnēt supplicio. ¶ Quibus & si appellare voluerint, nullam damus licentiam, [e] secundū antiquæ Constantinianæ legis definitionem.

*Hæc est secunda pars principalis, in qua tractat de bonis raptoris, distinguens inter raptum non ingenuæ & ingenuæ: prohibet etiam nuptias cum raptoribus. Item distinguit inter eos qui se associauerunt ad ipsum delictum committendum: & eos qui aliàs sunt culpabiles. Dicit etiam quòd consensus mulieris raptæ non operatur. Vltimò derogat aliis legibus de materia rapinæ loquentibus. Baldus.*

Et si quidem ancillæ vel libertinæ sint quæ rapinam passæ sunt, raptores tantummodo supradicta pœna plectentur: substantiis eorum nullam deminutionem [f] passuris. ¶ Sin autē in ingenuam personā tale facinus perpetretur, etiam omnes res mobiles, seu etiam immobiles & se mouentes, tam raptorū, q̄ eorum sodalium, comitum, vel sequentium, qui eis auxiliū prębuerint, ad dominium raptarū mulierum liberarum transferātur, [g] prouidentia iudicum, & cura parentū earum, vel maritorum, vel tutorū, seu curatorū. D ¶ Et si non nuptæ mulieres alij cuilibet præter raptorem legitimè cōiungentur, in dotē mulierum liberarum easdē res, vel quātas ex his voluerint, procedere: siue maritum nolentes accipere, in sua pudicitia manere voluerint, pleno dominio eis sancimus applicari: nemine iudice, vel alia quacūque persona hoc audente contemnere. ¶ Nec sit facultas raptæ virgini, vel viduæ, vel cuilibet mulieri, raptorē suum sibi maritum expoſcere, [h] sed cui parentes voluerint (excepto raptore) eam legitimo copulēt matrimonio: quoniam nullo modo, nullóque tempore datur à nostra serenitate licentia eis cōsentire, qui hostili more in nostra republica matrimonia studēt sibi coniungere. ¶ Oportet [i] etenim vt quicumque vxorem ducere voluerit, siue ingenuam, siue libertinam: secundum nostras leges & antiquam consuetudinem, parentes, vel alios quos decet petat, vt cum eorum voluntate fiat legitimum cōiugium. ¶ Pœnas autem quas prædiximus, id est mortis, & bonorum amissionis, non tantum aduersus raptores, sed etiam contra eos qui hos comitati [k] in ipsa inuasione & rapina fuerint, constituimus: cæteros autem omnes qui conscij & ministri huiusmodi criminis reperti & cōuicti fuerint, vel qui eos susceperint, vel quicūq; opē eis tulerint, siue masculi, siue fœminæ sint, cuiuscūq; cōditionis vel gradus vel dignitatis, pœnę tātūmodo capitali subiicimus: vt huic pœnæ omnes subiaceant, siue volētib⁹ [l] siue nolētibus virginibus siue aliis mulieribus tale facinus fuerit perpetratū. Si enim ipsi raptores metu vel atrocitate pœnę ab huiusmodi facinore se tēperauerint, nulli mulieri siue volēti siue nolenti, peccādi locus relinquetur: quia hoc ipsum velle [m] mulierū ab insidiis nequissimi hominis, qui meditatur rapinā, inducitur. Nisi etenim eā solicitauerit, nisi odiosis artibus circūuenerit, nō facit eam velle in tantū dedecus sese prodere: parētib⁹ (quorū maximè vindicta intererat) si patiētiam prębuerint, ac dolorem remiserint, [n] deportatione plectendis. ¶ Sed & si quis inter hæc ministeria seruilis conditionis fuerit comprehensus, citra sexus discretionem eum cōcremari iubemus: cum hoc etiam Cōstantiniana lege rectè fuerit prospectum: omnibus legis Iuliæ capitulis quæ de raptu virginū, vel viduarum, siue sanctimonialium, siue in antiquis legum libris, siue in sacris cōstitutionibus posita sunt, decætero abolitis: vt hęc tātummodo lex in hoc capite pro omnibus sufficiat,

quam

gu. contra. ff. de iniur. l. j. §. vsque.

m *Ipsum velle.* sic. ff. de libe. homi. exhiben. l. iij. §. si quis volentem.

n *Remiserint.* gratis: vt. ff. ad legem Iuliā de vi. l. qui cœtu. §. qui vacantem. non transigendo pecunia accepta: vt supra de adulte. l. de crimine. & plene dixi supra de transac. l. transigere.

*DE EMENdatione seruorum.*

*Dixit de illicita vi, nunc sequitur de licita.*

*I virgis.* CASVS. Si dominus seruum suum verberauerit: licet postea decesserit seruus, non tamen criminaliter poterit conueniri: sed modice verberabit, nec modum excedet. Viuianus.

BIU Cujas

a *Aut loris.* id est frænis.

b *Afflixerit.* cum causa scilicet emendandi, & sine causa secundum Ioan.

c *Depulsa.* qua die ipsum afflixerit, vel quot diebus: nam etiam in perpetuum potest: vel an fuerit mortuus intra triennium, vel post triduum surrexerit, & super baculum suum ambulauerit. hoc enim in lege Mosaica distinguebatur. Azo.

d *Sustineat.* modice ergo cum causa & sine causa licet, secundum Io. vt hic, & ff. de vsufru. l. locum. §. ex eo. ff. solu. matrimo. l. etiam. §. licet. Sed P. dicebat licere modice, vt emendando: & sic intelligebat hic. immodice vero non licet: vt hic subiicit, nec vero &c. & subsequenter videtur dicere: vt. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. j. §. fin. & institut. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. sed hoc tempore. in fine, nisi cum causa: vt. ff. de verb. obli. l. qui seruum mentem. & de lega. j. l. quid ergo. §. j.

e *Tetra.* i. pessima.

f *Virus.* veneni species.

g *Sanie.* id est putredine.

h *Seuitia.* sic crudeliter, vt de barbaro fieret. & fa. ff. de iniur. l. item apud. §. adiicitur. & infra de male. & matheme. l. si excepta.

*DE EMENdatione propinquorum.*

*Quia emendatio propinquorū adhibetur, quorum quædam illicita celebratur, de emendatione propinquorum annectit. Azo.*

*IN corrigendis.* ]CASVS. Frater fratrem pro qualitate delicti punire vel corrigere potest: ita tamen, quòd modum non excedat: sed si excedat, à iudice est puniendus.

i *Senioribus propinquis.* vt reuerenda senectus.

k *Iure patrio.* quod potiꝰ in pietate quàm in atrocitate consistit: vt. ff. de parrici. l. diuus.

l *Atrocitas.* id est si sic grauiter deliquit quòd non sufficit ad pœnam correctio propinquorum: punit iudex. Vel dic atrocitas facti, id est correctionis: quia excessit modum in corrigendo, vnde punitur: vt si est pater qui filium occidit ex voluntate, punitur de parricidio: vt infra titu. ij. aliàs non tenetur. sed si sine causa malè tractat, cogitur emancipare: vt. ff. si à parente quis fuerit ma. l. diuus Traianus. alij propinqui pro motu iudicis: vt hic dicit.

*AD LECEM CORNELIAM DE SICARIIS.*

*Quia in violētiis cōmittitur homicidiū: de eo dicit, quod per legē Cornelia de sicariis punitur. Et est sica latens cultrum: sed largè interpretat telū, vt omnia arma cōprehēdat: vt ĩsti. de public. iudi. §. itē lex Cornelia.*

Codex.

*Pater filiū occidēs, vel eum malè tractans, qualiter punitur.*

*Sica.*

quam de sanctimonialibus etiā virginibus & viduis locum habere sancimus. Dat. XV. Kalē. Decembr. Cōstantinopo. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

*TITVLVS XIIII.*

DE EMENDATIOne seruorum.

*Dominus seruum potest castigare, siue emendare: sed non potest ipsum dolo malo occidere. hoc dicit: & not. in hac. l. quot modis homo potest occidi. Baldus.*

1. Imp. CONSTANTINVS A. ad Bassum.†

SI virgis aut loris[a] dominus seruum afflixerit,[b] aut custodiæ causa in vincula coniecerit: dierum distinctiōe[†] siue interpretatione depulsa,[c] nullum criminis metum seruo mortuo sustineat.[d] ℣ Nec verò immoderatè suo iure vtatur: sed tunc reus homicidij sit, si voluntate eum ictu fustis aut lapidis occiderit: vel certè telo vsus, lethale vulnus inflixerit, aut suspendi laqueo præceperit, vel iussione tetra[e] præcipitandum esse mādauerit, aut veneni virus[f] infuderit, vel dilaniauerit pœnis publicis corpus, ferarum vnguibus latera persecādo, vel exurēdo oblatis ignibus membra, aut tabescētes artus atro sanguine permixta sanie[g] defluentes, propè in ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere sæuitia[h] immanium barbarorum. Da. V. Idus Maij, Romæ, Constantino. A. & Licinio Coss.

*TITVLVS XV.*

DE EMENDATIOne propinquorum.

*Propinquis senioribus licet corrigere minores errantes: nisi facti atrocitas exigat iudicium vltionis iudiciariæ. Baldus.*

1. Impp. VALENTINIANVS & VALENS. AA. ad Senatum.†

*Cod. The. li. 9. ti. 13. l. 1.*

*Dic tu, si vulnꝰ est lethale, quando mouiat nocet, l. ait lex. ff. ad. l. Aquiliā. vide Ia. in. l. lecta. ff. si cer. pet.*

*† Cod. The. lib. 9. ti. 12. l. 1. Contius.*

*† Hic ergo tacite abrogat illud ca. putlegis. Mo saicæ quo distinguitur an seruꝰ sit a timex vulnere moueretur, an verò supiueret vnum aut alterum diē, quo casu pœna cadebat. Exo. 20. Cōtius.*

*Crimatio.*

*Cod. The. li. 9. ti. 13. l. 1.*

*Pater filiū occidēs, vel eum malè tractans, qualiter punitur.*

*Sica.*

A

FRater.]CASVS. Miles fortuito casu quēdam interfecit: præses pro eo misit, nec venit. frater suus consuluit principem an expediret vt se præsentaret? Respon. quòd sic: quia non punitur de homicidio, si probet se casualiter interfeciſſe: quia sine voluntate non contrahitur crimen. Viuianus.

B

IN corrigendis minoribus pro qualitate delicti senioribus propinquis[i] tribuimus potestatē: vt quos † ad vitæ decora domesticæ laudis exempla non prouocant, saltem correctionis medicina compellat. neque tamen nos in puniēdis minorum vitiis potestatem in immensum extendi volumus, sed iure patrio[k] auctoritas corrigat propinqui iuuenis erratum, & priuata animaduersione cōpescat. ℣ Quòd si atrocitas[l] facti † ius domesticæ emendationis excedat, placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni. Da. Prid. Kal. Apri. Valentiniano & Valente. AA. Coss.

*TITVLVS XVI.*

AD LEGEM CORNEliam de sicariis.

*Probans non animo occidendi se percussisse, non punitur pœna homicidii, sed minori. Baldus.*

1. Impe. ANTONINVS. A. Herculiano & aliis militibus.

C

FRater vester rectiꝰ fecerit, si se præsidi prouinciæ obtulerit.[m] Qui si probauerit[†] non occidendi[n] animo hominē à se percussum esse: remissa[o] homicidij pœna, secundum disciplinā militarem[p] sententiam proferet. crimen enim cōtrahit, si & voluntas[q] nocēdi intercedat. ℣ Cæterū ea quæ ex improuiso casu potius q̄ fraude accidūt, fato plerūq; r nō noxæ imputātur. PP. II. Kal. Febr. Læto. II. & Cereale Coss.

D

*Aggressus in dubio vitæ discrimine cōstitutus, potest sum occidere aggressorem. si ergo erat certus quòd nō erat in dubio discrimine vitæ, non potuisset occidere aggressorem, quia excederet modum. Baldus.*

11. Impp. GORDIANVS. A. Quintiano.

IS qui aggressorem[s] vel quēcunque alium[t] in dubio vitę sed improuiso: vnde omnia exēpla possunt dari ad dictionē plerumque, quæ habes. ff. de offi. præfect. præto. Orien. l. si quos.

*IS qui aggressorem.*]CASVS. Si Titius aggrediatur Seiū, & interficiatur Titius, non tenebitur Seius. l. Cornel. de sica.

s *Is qui aggressorem.* intelligunt quidam, id est eum qui vel nocturnus depopulator est, vel de die itinera frequentata insidiis obsedit: vt supra quando lic. vni. sine iud. l. j. Vel dic etiam alium qui insultum faciat: dummodo ad defendendum, non vindicandum fiat: vt hic, & infra. l. proxi. & diximus supra ad leg. Iuliam de vi. l. quoniam.

t *Alium.* qui cum aggressore sit socius. Vel vt puto, etiam non socius:

*Negatiua qualiter probatur.*

*† Hæc verba ponūtur in. c. vt clerico. in glo. sup. verbo, pœna. extra de vita & honest. cleri.*

*† olim nulla atrocitas fuit hoc ius excedebat. nam de crimine læsæ maiestatis iudiciū domesticū excuit in filios suos Brutus apud Liuiū & Dionys. sed hodie post legē Pompeiam & alia SC. ta nō licet dominis seruos bestiis tradere, sed modice castigare. l. circuncidere. ff. ad. l. Cor. de sicar. Cōtius.*

*† Nā omne malum pro nè p̄sumitur actum. cor. c. 1. cum gl. super verbo, ludēs. extra de præsum.*

m *Obtulerit.* q̄ si celet se.

n *Non occidendi animo.* sed quomodo probatur negatiua, vt supra de proba. l. actor? Rñ. per præsumptiōes, probando amicitiā, & affinitatē, & qualitatē occidentis, & etiā per iuramētū purgationis: vt argu. ff. de his qui ad eccle. cōfu. l. præsenti. §. licubi. sic & j. de iiur. l. si non conuicij. Ac.

o *Remissa.* No. impropriè. nam in eā nō incidit. sic. ff. de verbo. oblig. l. decem.

p *Militarem.* qualiter consulitur ei, vt sit sub præside, cum miles erat: vt supra de iurisd. om. iudi. l. magisteriæ? Respond. quia enorme est delictum: vt supra vbi se. vel clar. l. j. vel adeo notorium erat eum esse innoxium, vt etiam sub præside non consulatur ei vt consentiat.

q *Si & voluntas.* hoc vt habeat locum lex Cor. de sica. vt. ff. e. l. j. §. diuus. & l. lege. & l. infans. & arg. ff. de iniur. l. qui iniuriarum. & insti. de obliga. quæ ex delicto. §. placuit. &. ff. de pœnis. l. respiciendum. §. fi. culpa tamen contrahitur etiam sine voluntate delinquendi: vt. ff. ad. l. Aquil. l. qui occidit. §. pe. &. ff. de mino. l. si ex causa. §. si mulier.

r *Plerumque.* hoc dicit, quia qui hominem per lasciuiam occidit, in aliquo punitur: vt ff. eo. l. lege. §. cum quidam. Item qui incēdia fortuita commisit: vt ff. de pœnis. l. capitalium. §. qui ob inimicitias. Item commentariensis tenetur, qui non bene custodiuit: vt. ff. de custo. reo. l. carceri. & supra de custo. reo. l. ad commentariēsem. Et nota q̄ nō dicit hic casu fortuito,

socius: cum dicat in discrimine eum constitutum. & facit. ff. eo. l. j. in fi. & ff. ad legem Aquil. l. si quis furno. §. j.

a *Peccasse videtur*: vt supra. l. proxi. & ff. ad legem Aquiliam. l. sed & si quemcunque. in prin.

*Furem an liceat occidere.*

SI VT.]C A S V S. Si furripientem res tuas interfecisti, nec lege Cor. de sicariis teneberis.

b *Latrocinantem*. id est aggressorem: vt supra l. proxima. Vel dic, id est furem: & si quidem est nocturnus, ipsum occido: vel si se telo defendat, vel si sine periculo personæ vel rerum parcere ei non potui: dummodo clam est. si vero diurnus, ita demum si se telo defendat, vt percipi potest. ff. ad leg. Aquil. l. itaque. §. lex. & ff. e. l. furem. & ff. de fur. l. si pignus. §. j. nam tempus aggrauat delictum: vt supra ad legem Iuliam de adulte. l. Gracchus. & ff. de pœnis. l. aut facto. §. j. & §. tempus. Præterea in die potest cognosci: vnde nó sic nocet si euadit, cum postea possit capi. *ADDITIO*. Videas tex. in. c. interfecisti. & ibi Abba. & in c. si persodiens. extra de homicidio.

EVm qui.]C A S V S. Si quis fortuito casu percussit quendam calce, & interfectus est: nunquid tenetur lege Cornelia de sica. quæritur? Et respon. quòd non.

c *Adnotatione*. iste amiserat bona per adnotationem: quia vocatus ab Imperatore, noluit venire: postea venit, & probauit se non esse homicidam, & ita recuperauit. Azo. Sed qualiter negatiua probabitur? Dic vt dixi supra. eo. l. j. vel dic quòd alij indulserat.

SI quis te.]C A S V S. Minor quédam interfecit: vult se excusare eo prætextu quòd minus teneatur. l. Corne. quia minor: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non: nisi probet se ignorantem esse.

d *Aetate*. cum etiam minores in delictis teneantur: vt & supra. si aduer. delictum. l. j. & infra de pœnis. l. impunitas. & ff. de minori. l. auxilium. §. in delictis. vbi de hoc dices. & ff. ad legem Iuliam de adulte. l. si vxor. §. si minor. & l. si minor. & facit supra de procur. l. reum. & ff. de publi. iudi. l. is qui. & supra de accu. l. non ideo.

*Voluntas inspicitur.*

IS qui.]C A S V S. Non solum is qui occidit, sed qui ambulat cum telo hominis necandi causa, tenetur. l. Corne.

e *Ambulauerit*. voluntas enim non exitus inspicitur: vt. ff. eo. l. diuus.

f *Dolo malo*. non culpa: vt. ff. eo. l. in lege.

g *Pœna*. quæ est deportatio in maioribus, sed in minoribus decapitatio, vel bestiis subiici: vt. ff. e. l. eiusdem. §. fina. & l. pe. Accursius.

*Legis Cornelia de sicariis qua est pœna.*

h SI quis necandi infantis. qui nódum † hac lex est natus, vel etiam si est canonisit natus.

*xata de pœnis. dist. 1. si quis tela.*

i *Piaculum*. id est crimen sanguine piandũ: vel quod pietatẽ promouet. Accursius.

*in prin. dic.*

k *Aggressus*. etiam si non necauit: vt supra l. proxi.

*Diuisio.*

SI forte.]Primo quæstio bipartita. Secundo eius solutio. secunda ibi, In eadem.

†*Cod. The. lib. 9. ti. 14.*

C A S V S. Si mulier voluit interficere virum, l. Cornelia accusabitur: & ad veritatem eruẽdam serui torquebuntur.

*l. 1.*

l *Quærendum*. facit. ff. de adulte. l. in adulterij. Sed arg. contra infra de quæst. l. j. sed hoc speciale est seruos torqueri in caput domini.

*DE HIS QVI PARENTES vel liberos occiderunt.*

†*Co. The. 9. tit. 17. l. 4. §. idem vsum.*

*De speciali homicidio mus. dicit.*

SI quis.]C A S V S. Pater filium, vel econuerso, vel aliquis descendentium aliquẽ de ascendentibus, vel ecõuerso si interfecerit: quam pœnam sustinebit, quæritur? Et dicitur quòd inuoluitur &c.

m *Aut omnino adfectionis*. id est affectatæ personæ eius quæ parricidij &c. quales sunt parentes & liberi in infinitum: vt. ff. de in ius vocando. l. quique. §. parentes. & l. sed si hac. §. liberos. quod ergo dicit. ff. eodem. l. penul. tantùm patrem & matrem, supple & similes, vt ascendentes & descendentes. Accursius.

†*Cod. The. 9. tit. 1. l.*

†*tal. affinitatis eius*

n *Properauerit*. occidendo, vel tentando occidere: vt. ff. eo. l. j. in fin. & l. vtrum. & l. si sciente.

*qua nocumento patrem parentum cum timetur &c.*

†*tal. præparauerit.*

o *Solenni pœna*. vt & institu. de publi. iudi. §. alia deinde. Sed videtur pœna legis Corneliæ de sicariis habere locum: vt. ff. eod. l. j.

IS qui † cum telo ambulauerit [e] hominis necandi causa, sicut is qui hominem occiderit, vel cuius dolo [f] malo factũ erit cõmissum: legis Cornelię de sicariis pœna [g] coërcetur. S. VII. Ka. Ian. Nicomediæ. CC. Coss.

*Aggrediens infantem causa occidendi, punitur vt homicida. Bal.*

VIII. Imppp. VALENTI. VALENS & GRAT. AAA. ad Probum. P. P. †

SI quis necandi infantis [h] piaculum [i] aggressus [k] aggressáve sit: sciat se capitali supplicio esse puniendum. P P. V I I. Id. Febru. Romæ, Gratiano. A. III. & Equitio Coss.

*Ad probandum quòd vir vxorem voluit occidere, vel econtra: serui virique sunt torquendi. Saly.*

IX. Imppp. GRAT. VALENTI. THEODO. & ARCA. AAAA. Cynegio. P. P. †

SI fortè mulier marito mortis paratæ insidias, vel quouis alio genere volũtatem occidẽdi habuisse inueniatur, vel si fortè maritus eodẽ modo insectetur vxorẽ: in eadẽ quęstione ab omni familia nõ solũ mariti sed etiã vxoris suæ (quæ tamen tunc tẽporis domi fuerit) quærendũ [l] est sine cuiusquã defensione. Dat. III. Id. Decẽbr. Arcadio. A. I. & Bautone Coss.

*TITVLVS XVII.*

DE HIS QVI PARENTES vel liberos occiderunt.

*Parricida & similes debent insui in culleo, vbi sit canis, gallus, vipera, & simia: & proiici debent in flumen. hoc dicit. Sed ista pœna non est in vsu. Baldus.*

I. Imp. CONSTANTIN. A. ad Verinum vicarium Africæ. †

SI quis in parẽtis, aut filij, aut filiæ, aut omnino adfectionis [m] †ei' quę nũcupatione parricidij cõtinet, fata properauerit: † [n] siue clã, siue palã id enisus fuerit, pœna parricidij puniatur: & neq; gladio, neque ignibus, neque vlli alij solenni pœnæ [o] subiugetur, sed insutus culleo cum cane & gallo gallinaceo, [p] & vipera & simia, quæ est contra. Solu. dic cp hæc illam corrigit. Vel hic in ascendentibus, & descendentibus: illud in aliis ibi numeratis personis. Vel potest intelligi puniri lege Cornelia de sicariis, sed non accusari: vt tamen pœna vnius sufficiat: vel licet teneantur omnes tanquam parricidæ, diuersæ tamen pœnæ imponuntur secundũ personarum diuersitatem: quæ idem est cum secunda.

p *Insutus culleo cũ cane & gallo gallinaceo*. Gallinaceo, id est ra-

*strato:*

BIU Cujas

strato: & sic vili, quem dicunt fortius pugnare cum serpente. Vel dic gallinaceo, quia gallinas amat: vt vir vxorius, qui fœminas diligit, vt in odis Horatij.

a *In amnem.* si neutrū proximū est, subiiciatur bestiis: vt. ff. eodem l. penul.

b *Elementorum.* sed nõne vtitur aqua? Respõd. hoc est ei ad pœnam.

c *Cœlum.* cum sit in sacco de corio, qui culleus dicitur.

*Culleus quid sit.*

d *Terra mortuo.* cum in aquam iactetur.

†*Tacitus li. 2. narrat Consules in P. Martiũ Magũ extra portam Exquilinã missos, ob quia homicidia quandoque committebantur veneno, & arte magica, ideo de his ponit. Azo.*

DE MALEFICIS, & mathema. &c.

*Dictũ est supra de homicidiis: sed quia homicidia quandoque committebantur veneno, & arte magica, ideo de his ponit. Azo.*

e Mathematicis. *sine aspiratione debet esse, a nere iussisset. Itẽ aliud magum & altera longa. Azo. nomine Pythagoræ esse mathesis, sed diuinare mathesis.*

*Vnde versus: Scire facit tuaniũ esse deiectũ esse. Itẽ multa facta SCta de magis Italia pellendis. Cõtius.*

f PLus est. id est atrocius: & tenetur Cornelia de sicariis: vt hic, &. ff. ad legẽ Cornel. de sicariis. l. eiusdẽ. in principio. Accur.

ARtem Geometriæ.]*CASVS.* Discere & docere Geometriam non est prohibitum, sed diuinare sic.

†*Co. Th. li. 9. ti. 16. l. 1.*

g *Artem Geometriæ.* id est de mensura terræ.

NVllus.]*CASVS.* Incantator vel aruspex ad domum alterius accedere nõ debet: quod si fecerit, cõcremabitur: & qui eum receperit, deportabitur: & omnia sua bona confiscabuntur: & qui talem accusauerit, crimen delatoris non incurret, sed præmium accipiet. Viuianus.

h *Nullus aruspex.* id est mometorum inspector vel horarum, quo puncto aliquid sit inchoãdũ dicẽs. Et dicit ab aue, & inspicio: quia ex auium garritu quãdoque percipiunt.

*Aruspex quis est.*

i *Sacerdos.* id est doctor necromantiæ.

k *Criminis.* hoc est, qui accusat aruspicem. Accursius.

EOrum.]*CASVS.* Ille puniendꝰ est, qui per artẽ Magicã cõtra hominũ salutẽ aliquid machinatꝰ est: vel animos mulierũ ad impudicitiã prouocauit. ille vero qui per incantationẽ suã grãdines vel ætemperiem aëris, quo magis fructꝰ saluent, sedauerit: puniẽdꝰ nõ est.

†*C. T. ibid. l. 3.*

& inter eas ferales angustias cõprehensus, serpentium contuberniis misceatur: & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem [a] proiiciatur: vt omni elementorum [b] vsu viuus carere incipiat, & ei cœlum [c] superstiti, terra mortuo [d] auferatur. Dat. XI. Kalen. Decemb. Licinio V. & Crispo Coss. [Accep. Prid. Idus Mart. Carthagine, Cõstantino. A. V. & Licinio Cæs. Coss.]

TITVLVS XVIII.

DE MALEFICIS, ET mathematicis, [e] & cæteris similibus.†

*Atrocius est venenare, quàm occidere gladio. Baldus.*

I. Imperator ANTONINVS. A. Titio.

PLus est [f] hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio. P P. sine die & consule.

II. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. & CC. Tiberio.

ARtem Geometriæ [g] discere atque exercere publicè interest. Ars autem Mathematica damnabilis est, & interdicta omnino. S. XIII. Kalẽ. Septẽb. Sirmij. CC. Coss.

*Diuinatores concrementur: & eos euocantes, cum publicatione bonorum deportentur. Salycetus.*

III. Imp. CONSTANTIN. A. ad Maximum.†

NVllus aruspex, [h] nullus sacerdos, [i] nullus eorũ qui huic ritui adsolent ministrare, ad limẽ alterius accedat nec ob alteram causam, sed huiusmodi hominum amicitia (quanuis vetus) repellatur: concremãdo illo aruspice, qui ad domum alienã accesserit: & illo in insulam deportando post ademptionem bonorum, qui eum aduocauerit suasionibus vel præmiis. Accusatorem autẽ huiusmodi criminis, [k] non delatorem esse, sed dignum magis præmio arbitramur. PP. Kalend. Febr. Romæ, Constantino. A. V. & Licinio Cæs. Coss.

*Facientes incantationes ad finem mali, sunt puniendi: non si faciant ad finẽ boni. de iure verò canonico, etiam si faciant ad finem boni. xxvi. quæstio. ii. c. illos. & ca. ex tuarum. extra de sortilegis. & ca. fi. eo. titu. vbi gloss. Barto. & Saly.*

IIII. Iidem A. & C. ad Bassum præfectum vrbi.

EOrum est scientia puniẽda, & seueriſsimis meritò legibus vindicanda, qui magicis accincti artibus, aut contra salutem hominũ moliti, aut pudicos [l] animos ad libidinẽ deflexisse detegẽtur. Nullis verò criminationibus [m] implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus, aut in agrestib⁹ locis innocenter adhibita suffragia ne maturis vidẽmiis metuerentur imbres, aut ventis grandiníque lapidatione quaterentur: quibus non cuiusquam salus aut æstimatio læderetur, sed quorum proficerent actus ne diuina munera & labores hominum sternerentur. Data. X. Kalen. Iun. Aquileiæ, Crispo & Constantio Cæs. Coss.

*Nullus debet consulere diuinatorem: & quilibet à diuinando debet cessare: & contra faciens punitur. Salycetus.*

V. Imperator CONSTANTIVS. A. & Iulianus Cæs. ad populum.*

NEmo aruspicẽ cõsulat, aut mathematicum, nemo ariolum [n]. Augurũ & vatũ praua confessio cõticescat. Chaldæi [o] ac magi, & cæteri quos maleficos ob facinorũ magnitudinem vulgus appellat, nec ad hãc partẽ aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo diuinãdi curiositas. [p] Etenim supplicio capitis [q] ferietur gladio vltore prostratus, quicunque iussis nostris obsequium denegauerit. Data VIII. Kal. Feb. Mediolani, Cõstãtio. A. VIIII. & Iuliano Cæsa. Coss.

*Qui dæmones inuocant, vel imagines cereas incantant, puniuntur. Salycetus.*

VI. Iidem A. & C. ad popu.

MVlti magicis artibus vsi elementa turbare, vitã insontium labefactare non dubitant, [r] & Manibus [s] accitis audent ventilare, [t] vt quisq; suos cõficiat malis artibus inimicos. hos, quoniam naturæ peregrini sunt, feralis [u] pestis absumat. Dat. Prid. Non. Decemb. Med. Constantio. A. IX. & Iuliano II. Coss.

*Nulla dignitas excusat maleficos & mathematicos, quin subiiciantur tormentis. Bal. Vel sic: Priuilegio à tormentis exẽpti, de crimine maleficio vel magico accusati possunt sine præiudicio torqueri: & culpabiles inuenti. sunt puniendi. Salycetus.*

VII. Iidem A. & C. ad Taurum præfectum prætorio.†

ETsi exceptã† tormẽtis sunt corpora honoribus præditorũ, [x] præter illa videlicet crimina quæ legibus demonstrantur: [y] etsi homines magi, in quacũque sint parte terrarum, humani generis inimici credẽ-

ETsi excepta.]*CASVS.* Licet homines in dignitate cõstituti pro crimine torqueri non debeant, exceptis quibusdam. s. læsæ maiestatis & falsi: vt. j. de falsis. l. si quis de crimine. nõ debẽt tamen, si in comitatu principis aliquis aruspex, vel mathematicus, vel cõsimilis inueniatur, licet in dignitate fuerint cõstituti, propter hoc tormenta effugere.

†*C. T. ibid. l. 6.*

†*Hanc. li. pulchrè declarat Alcia. in anot. in posteriores tres lib. C. super. l. metameos.*

a *In amnem.* si neutrũ proximũ est, subiiciatur bestiis: vt. ff. eodem l. penul.

b *Elementorum.* sed nõne vtitur aqua? Respõd. hoc est ei ad pœnam.

c *Cœlum.* cum sit in sacco de corio, qui culleus dicitur.

d *Terra mortuo.* cum in aquam iactetur.

e Mathematicis. *sine aspiratione debet esse, a nere iussisset. Itẽ aliud magum & altera longa. Azo. nomine Pythagoræ esse mathesis, sed diuinare mathesis.*

f PLus est. id est atrocius: & tenetur Cornelia de sicariis: vt hic, &. ff. ad legẽ Cornel. de sicariis. l. eiusdẽ. in principio. Accur.

g *Artem Geometriæ.* id est de mensura terræ.

h *Nullus aruspex.* id est mometorum inspector vel horarum, quo puncto aliquid sit inchoãdũ dicẽs. Et dicit ab aue, & inspicio: quia ex auium garritu quãdoque percipiunt.

i *Sacerdos.* id est doctor necromantiæ.

k *Criminis.* hoc est, qui accusat aruspicem. Accursius.

l *Pudicos.* sic. ff. de pœnis. l. si quis aliquid. §. qui abortionis.

m *Criminationibus.* id est accusationibus.

NEmo.]*CASVS.* Nullus debet cõsulere incantatorẽ de his quę futura sunt: nec Chaldæos, nec maleficos: & qui contra fecerit, vltore gladio capitali pœnæ subiacebit. Viuianus.

n *Ariolum.* id est aris vel altaribus & sacrificiis dæmonum deseruientem. Accursius.

o *Chaldæi.* id est incantatores.

p *Curiositas.* non enim est nostrum nosse tempora vel momẽta, quæ &c.

*Ex Codi. The. ibid. l. 4. sed mirũ est quod Valetinian⁹. l. 9. eo. ti. ait Haruspicinã aut aliquã prateream à maiorib. concessam, à se nõ poni in aliquo genere criminũ nec à se reprehẽdi: sed nocẽter exerceri vetari. vnde manifestum fit imperatorem quãuis Christianum aliquas reliquas seruasse superstitionis veteris reliquias. Contius.*

q *Supplicio capitis.* quia cõcremabitur: vel dẽtibus ferarum dabitur dilacerandus. Vel debet deportari, vel decapitari: vt. ſ. e. l. null⁹. & l. j. &. j. l. proxi. &. l. etsi excepta. &. l. fi. quę omnes sunt pœnæ capitales. Sed iniuriarũ non tenetur si quis furẽ dixerit in diuinãdo: vt. ff. de iniur. l. itẽ apud Labeonẽ. §. si quis astrologus. & facit. ſ. de paganis & sacrifi. l. ij.

r *Non dubitant.* pingendo imaginem cerę.

s *Manibus.* id est diis infernalibus.

t *Ventilare.* i. elementa mouere.

u *Feralis.* i. ea morte qua bestiæ. i. gladio.

MVlti.]*CASVS.* Si aliquis in necem alicuius dæmones inuocauerit, & consuluerit, capite punietur.

x *Præditorum.* vt infra de quæstioni. l. milites. &. l. decuriones.

y *Demõstrãtur.* scilicet





BIU Cujas

specialiter,vt in crimine læsæ maiestatis:vt supra ad legem Iuliam maiest.l.nullus.& falsi:vt infra de fal.l.si quis decurio. & priuati carceris:vt supra de priua.carce.l.j.

a *Vel Cæsaris fuerit*,vel,dic vel pro id est. *Mald.*

b *Non fugiat*.ille mathematicus.sic contra seipsum torquetur.

c *Conuictus*. per testes.Accursius.

d *Detergentibus*. testibus.Accursius.

*Culpa.*]*CASVS.* Similis culpa est tam prohibita discere quàm docere. Viuianus.

e *Culpa*. sic ergo & pœna:vt.ff. de episc.& cleri.l. si quenquam. Sed contra supra de hæretic.l. quicunque. prope finem. Solue vt ibi.

*Quicunque.*]*CASVS.* Si aliquis maleficiorum labe pollutum audierit, & deprehenderit, statim ad iudicem eum ducat: & si quis plaustrarius talem oppresserit, vel si quis alius: vltimo supplicio punitur.

f *Oppresserit*.id est occiderit.

g *Atrociare*.quàm debet.

*DE SEPVLchro violato.*

*Cõtinuatio.* *De viuis violatis dixit: nunc de mortuis, & eorum domibus, scilicet sepulchris: vt infra eodem l.8. in l.si quis sepulchrum.*

† *Codi.The. ibid.*

*Res religioni.*]*CASVS.* Qui rem religiosam contrectat, distrahendo vel emendo scienter: licet venditio non tenuerit, tamen sacrilegij crimen incurrit.

*Quinimo quomodo potest.*

h *Quinimo*.correctiuè ponitur,sic:Stichus, imò Pamphilus liber vel hæres esto:vt.ff. de manu.test.l. Stichus. & de hære. instit. l. si ita scriptum.

† *Cod.The. ibid.l.* 11.

i *Contigerint*.vim inferendo.

k *Distrahere*. contrectando.Sed quid si vẽdidit,& emptor tetigit volente venditore, an venditor tenetur? Respon.sic:vt argu. supra de acquir. poss. l. minus.Idem dicunt quidam si tantùm vendidit,& nemo contrectauit,per legem istam.

l *Non subsistat*. inter scientes, vel emptore solo sciẽte: vt.ff.de cõtrahẽ. emp.l. iiij. &.l. sequẽ.&.l. liberi. instit. de cõtrahen.empt.§.fi. & ad hoc facit supra de adulte.l.eum. & de excu.tuto. l. amplissimi.

*Sacrilegiũ quoddã*

m *Crimen*.scilicet quasi sacrilegij.quod crimen minus punitur

di sunt:quoniam tamen qui in comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propemodnm maiestatem:si quis magus, vel magicis carminibus adsuetus,qui maleficus vulgi consuetudine nuncupatur:aut aruspex, aut ariolus,aut certè augur, vel mathematicus,aut enarrandis somniis occultans artem aliquam diuinandi,aut certe aliquid horum simile exercens, in comitatu meo vel Cæsaris[a] fuerit deprehensus,præsidio dignitatis exutus, cruciatus & tormenta non fugiat[b]. ℣ Si verò conuictus[c] fuerit,& ad proprium facinus detegentib⁹[d] repugnauerit pernegando:sit eculeo deditus,vnguliſque sulcantibus latera perferat pœnas proprio dignas facinore. Data. III. Nonas Iulij Arimini, Titiano & Cereale Coss.

*Ars Magica non potest disci,nec doceri. Salycetus.*

VIII. Imperatores VALENTINIANVS & VALENS.AA. ad Modestum præfectum prætorio.†

CVlpa[e] similis est,tam prohibita discere,quàm docere.Data Prid.Id.Decemb. Cõstantinop.Valentiniano & Valente.AA.Coss.

*Maleficum licet cuicunque capere, & iudici præsentare, sed nemini licet occidere. Baldus.*

II. Imperatores VALENT. THEOD.& ARCAD.AAA. Albino præfecto prætorio.†

QVicunque maleficiorum labe pollutũ audierit, deprehenderit,occupauerit:illico ad publicum pertrahat,& iudicum oculis communis hostem salutis ostendat. Quòd si quisquam ex agitatoribus,id est aurigis,seu ex quolibet alio genere hominum,cõtra hoc interdictum venire tẽtauerit,aut clandestinis suppliciis etiam manifestum reũ maleficæ artis oppresserit[f]: vltimum supplicium nõ euadat,geminæ suspicioni obnoxius, ℣ aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, seueritati legũ,& debitæ subtraxerit quę-

A quàm si verum sacrilegium esset, auferendo sacrum de sacro: & magis quàm si fecisset furtum:vt argu.ff.ad legem Iul.pe.l. sacrilegi capite.in princip. Azo.& oritur ex hoc crimine actio ciuilis,non legis Aquiliæ,sed interdictum quod vi aut clam:vt.ff.eodem.l.ij.Item & actio in factum similiter ciuilis,quæ extraneo in centum aureis datur:ei ad quẽ res pertinet, ad interesse datur:vt tamẽ nõ minus,quàm in cẽtum aureos.Si autem alius habitat sepulchrũ, ĩdistinctè in.cc.aureos agitur: vt.ff.eo.l.iij.in principio. §.j. &.ij. & §.qui de sepulchro. & prædicta præstantur actori.Criminaliter datur in.xx. libris auri dãdis fisco:vt dices.j. eo. l. si quis sepulchrum. quandoque in plus: vt ff.eo.l.fin. & dices.j. e. l.qui sepulchra. Sed si ille cuius interest, violauerit, an teneatur? Respon.sic:vt.ff. si ser. vin.l.altius.

*est verũ, & quoddam quasi sacrilegium.* *Sepulchra violãti, qua actione & ad quid cõmentur.*

*Si seruus.*]*CASVS.* Si nesciente domino seruus sepulchrum spoliauerit,in metallũ condẽnabitur:si sciente domino, relegabitur.si ad domum domini aliquid apportatum est,domus confiscabitur. Viuianus.

*Serui an possint relegari.* *Cod.The. §.17.l.*

n *Relegatiõe*. & sic in aliquo etiam in atrocioribus mitius cũ seruis agitur si domino parent: vt & supra ad legem Iuliam de vi.l. seruos.Sed videtur hęc pœna non imponi seruo : vt. ff. de accusa.l. hoc accusare.§.in omnibus. Solu. quod ibi dicit, sicut relegatio subaudi, quæ cadit in personam seruorũ.Vel aliter durior relegatio imponitur ei: vt ibi in fi.§.sed quidã libri non habent ibi non.

o *Aedificium*. sic & infra de fal. mo.l. j. & supra de incest.nup.l.si quis incesti.& infra de his qui latro. vel al. l. ij.in fine.Et nota quòd si seruus inhabitat,non est actio noxalis,sed accusatio:vt.ff. eodem. l. iij.§.finali.

† *In C.T. vi tribus.Cõt.*

*Si quis.*]*CASVS.* Si iudex sepulchrorũ violatorem punire neglexerit,in viginti libris auri multabitur fisco inferendis. Viuia.

p *Neglexerint*.sic.ff. de priua.car.l.j.

q *Violatores*. sic ergo in violatores hæc eadẽ pœna statuit: & sic est cõtra.j.l.proxi.vbi decem põdo auri dicit.Solu.dicunt quidam tantũ esse decẽ pondo, quantũ viginti libræ auri:quod nõ placet,cũ põdo & libra idẽ significẽt:vt.ff.de leg.j.l.si ex toto.§.fi.Dic ergo ℣ decẽ pondo sit

*Põdo & libra idẽ sig.*

stioni:aut propriũ fortasis inimicum sub huiusmodi vindictæ nomine cõsilio atrociore[g] confecerit.Data.XVII. Kalen. Septembr. Romæ, Timasio & Promoto Coss.

*TITVLVS XIX.*

DE SEPVLCHRO violato.

*Contrectans res effectas religiosas tenetur crimine læsæ religionis: nec excusat eum titulus, cum sit nullus. Baldus.*

B

I. Imperator GORD.A. Zenoni.

RES religioni destinatas, quinimo[h] iam religionis effectas,scientes qui contigerint[i], & emere & distrahere[k] non dubitauerint:tametsi iure venditio non subsistat,[l] læsæ tamen religionis inciderunt in crimen[m]. PP. III. Kalen.Mart.Sabino.II. & Venusto Coss.

*Proprius motus aggrauat delictum, sed iussus domini ipsum attenuat:& confiscari debet ædificium in quo aliquid facit sacrũ ædificari. Baldus. Vel sic: Seruus demoliens sepulchrum domino insscio, damnatur in metallum.si vero eo conscio, relegatur: & locus ad quem aliquid de sepulchro exportauit,publicatur. Salycetus.*

C

II. Imp. CONSTANTIVS.A. ad Tatianum præfe.vrb.†

SI seruus in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus, si id sine domini scientia faciat, metallo addicatur. ℣ Sin verò domini auctoritate vel iussione vrgetur, relegatione[n] plectatur. ℣ Et si forte detractum aliquid de sepulchro ad domũ eius villámque prouectum reperitur:villa,siue domus,aut ædificium[o] quodcunque erit,fisci iuribus† vindicetur.D.VII. Idus Iul. Acindyno & Proculo Coss.

D

*Iudex qui negligit punire violatorem sepulchri,debet condemnari in viginti libris auri. Salycetus.*

III. Idem. A. ad Limenium præfectum prætorio.

SI quis sepulchrum violatum rus attigerit, locorũ iudices si hoc vindicare neglexerint,[p] non minus quàm viginti librarum auri in sepulchrorum violatores[q] statuta pœna,multen-

*Sacrilegiũ quoddã*

BIU Cujas

pœna in violatores, in iudicem viginti libræ auri: vt si neglexerint vindicare, statuta pœna in violatores, quæ est decem pondo auri, non minus &c.

*Qui sepulchra.* ] *CASVS.* Sepulchrorũ violator duplex facinus cõmittit, scilicet spoliando mortuum, & viuum polluẽdo. vnde qui aliquid à sepulchro subtraxerit, in decem põdo auri multabitur.

a *Domos.* vnde illud, Sepulchra eorum, domus eorum in æternũ.
b *Destruendo.* sepulchra.
c *Fabricando.* id est faciendo alibi fabricari de materia inde sumpta. Vel dic artifices quos adhibent domini sepulchri ad reædificandum.
d *Decem pondo.* contra. ſ. l. pxi. Solu. vt ibi.
e *Quicunque.* cum is ad quem ea res pertinet agere nollet: vt. ff. eo. l. iij. in princip.
f *Officium.* aliàs officio: vel aliàs officiũ: vt quia sit notorium: vt. ſ. de accusa. l. ea quidem.
g *Videtur impositum.* quod secundum diuersitatem personarum & factorũ imponitur: vt ff. eo. l. iij. §. aduersus. & l. fin. & l. sepulchra. Pecuniaria quoque imponitur: vt. ff. cod. l. iij. §. aduersus. quandoq; centum, quandoque ducentorum aureorum: vt di xi. ſ. cod. l. j. Sed qualiter pœna huius legis, vel illa centum aureorũ imponitur, si ponas eum deportari vel decapitari, cũ omnia eius bona publicantur? Respon. ea non publicari. sic. ſ. de mulieri. quæ fer. pro. se. l. j. & ſ. de raptu virgi. l. vni. §. & si quidem. Vel aliàs si cõ
†Cod. Theo. 9. 17. 5. ueniatur ciuiliter, subibit hanc pœnam: quæ succedit in locũ illius quæ olim erat statuta tacitè. si criminaliter, subibit eam quę statuitur. ff. eod. l. fina. Vel illa pœna corporalis habet locum in casu speciali, quando scilicet corpus ipsum est motum. *ADDITIO.* Habes hic quòd licet per legem nouam imponatur aliqua pœna noua pecuniaria, non propter hoc tollatur antiqua lex quæ imponit pœnam corporalẽ. Ex quo infert Bart. hic q̃ si statutum pro homicidio imponat pœnã pecuniariã: non propterea tollitur pœna legis Corneliæ de sicariis. tamẽ si quis condẽnatur vigore statuti quod imponit pœnã pecuniariã, tollitur cõdemnatio quæ resultabat ex lege Cornelia de sicariis: quia senatus voluit ne quis ob idem crimẽ duabus legibus fiat reus: vt. l. senatus. ff. de accusa. de quo vide latius per eundem Bartol. in. l. j. ff. de vi bonorum rap.

*PErgit.* ] *CASVS.* Sacrilegium committit qui sepulchrum euertit, id est ornamenta ex tricliniis sepultorum rapit. Viui.

h *Pergit audacia.* id est pergunt audaces: & sic ponitur qualitas pro quali, vel contentum pro continente.
i *Ad busta.* id est perusta corpora, & in cinerem redacta: quia cinis in arcula aliqua reponebatur: & idem si ad sepulchrum hodie eatur. Accursius.
k *Aggeres.* id est valla quę causa munitionis sepulchri fiebãt, & sepulchra circundabãt.
l *Cum.* pro quanuis.
m *Habuerint.* sed quomodo, cum sacrilegio imponatur pœna capitis, aut subiicit bestiis, aut deportatur, aut in metallum datur secundum qualitatem personæ & delicti: vt. ff. de eri. sacri. l. sacrilegij pœnam. & l. sacrilegi capite. hic autem relegantur vel deportãtur, quandocunq; ossa mouentur: vt. ff. eo. l. finali? Respon. non dicit eandem semper, sed quandoque: vt in deportatione. & hoc dicit, proximum sacrilegio &c.
n *Triclinii.* subaudi, pro: & de ornamentis sepulchri dicit. si autẽ vestem mortui auferat, si quidem vi armata, capite: si sine armis, metallo punitur: vt. ff. e. l. iij. §. aduersus.
o *De sepulchris.* supple proximũ sacrilegio habuerunt maiores.
p *Quibus.* factis vel rebus.
q *In piaculum.* qualiter incidit in piaculũ, id est in crimen sanguine piandum: cum tantũ in casu imponatur pœna sanguinis: vt. ff. eod. l. fina? Respon. ideo dicit, quia per hoc posset peruẽiri ad id quod esset sanguine piandum. Vel dic piandum, id est ad pietatem mouens. Accursius.

*CVm sit iniustũ.* ] *CASVS.* Olim creditores antequam corpus debitoris posset tradi sepulturæ, petebãt debitum, & fideiussores & pignora ab hæredibus: nec permittebant corpus sepeliri. hodie si creditor faciat, non tenebit fideiussorum datio, nec pignoris obligatio: sed qui fecerit, in quinquaginta libras auri multabitur: vel si soluere non posit &c. Vi uianus.

r *Perdere.* quia ne impedirentur, sæpe indebitam pecuniam soluebant, quam forte postea recuperare non possunt. Vel sua iura dicit, scilicet hæreditaria: quia ipsi impediti quo minus sepelirẽt, non sæpeliendo hæreditatem perderent.
s *Confessiones.* puta chirographum.
t *Principale.* hodie actionem perdit: vt in authen. quam hic lege, Item qui domum &c.
u *Dependere.* præter id: quia nihil valet quod fecit.
x *Luere.* quod est generale: vt. ff. de pœnis. l. j. & ff. de iurisdi omnium iudi. l. si quis. §. fin. & ff. de in ius voc. l. finali. & ff. de incen. rui. nau. l. qui ædes. & ſ. de fer. fugi. l. quicunque.

*a Adde q̃ luẽs in corpore factus ditior non tenetur no. in. l. fi. ff. de in ius voc. p. l. sed & si vnius. §. si ante iudicẽ. ff. de pœn. b Concor. e.*

*Sacrilegiũ pœna.*

† *Secundum ca. huius legis Iulianeæ quo prohibetur in exequiis conferta populi frequentia, quasi à veligione Christiana abhorrens, detraxit Iustinianus. Contius.*

*Mortui vestẽ auferẽs, qua pœna puniatur.*

*Violator sepulchri intelligitur offendere mortuum & viuentem: & punitur in decem libris auri, & in omni alia pœna antiquitus constituta. idem est in violatore cadaueris & reliquiarum. Baldus.*

IIII. Idem A. ad populum. †

QVi sepulchra violant, domos [a] (vt ita dixerim) defunctorum: geminum videntur facinus perpetrare. nã & sepultos spoliant destruendo, [b] & vi uos polluunt fabricando. [c] ¶ Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa vel marmora vel colũnas, aliãve quancunq; materiam fabricandi gratia: siue id fecerit venditurus, decem pondo [d] auri cogatur fisco inferre: siue quis propria sepulchra defendens, hanc in iudicium querelam detulerit, siue quicunq; [e] alius accusauerit, vel ad officium [f] nunciauerit: quæ pœna priscæ seueritati accedit. Nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchrum violantibus videtur impositum. [g]

Huic autem pœnæ subiacebunt & qui corpora sepulta, aut reliquias contrectauerint. Dat. Idib. Iun. Mediolani, Constãtio. IX. & Iuliano Cęs. Coss.

*Propriè sacrilegium est defraudare defunctorum corpora vel sepulturam. Bald. Vel sic: Remouens sepulchri ornamenta, punitur vt sacrilegus. Salycetus.*

V. Imp. IVLIANVS A. ad populum. †

PErgit audacia [h] ad busta [i] defunctorum, & aggeres [k] consecratos: cum [l] & lapidem hinc mouere, & terram euertere, & cespitem euellere, proximum sacrilegio maiores nostri semper habuerint: [m] sed & ornamẽta quædam tricliniis [n] aut porticibus auferre de sepulchris. [o] Quibus [p] primo consulentes, ne in piaculum [q] incidat contaminata religio defunctorum: hoc fieri prohibemus, pœna sacrilegij cohibentes. † Dat. Prid. Id. Februa. Antiochiæ Iuliano. A. IIII. & Salustio Coss.

*Ratione debiti sepulchra defunctorum non possunt impediri. & confessio, fideiussio vel solutio ex hoc extorta, debet viribus euacuari. Baldus. Vel sic: Propter debitum defuncti non potest eius sepultura impediri sub pœna quinquaginta librarũ auri: quas si non potest soluere, luit in corpore: & cautiones, & cõfessiones, & exactiones ob hoc prius factæ, ipso iure non nocent hæredi. Salycetus. Sed hodie seruanda authenticas hic positas. Salycetus.*

VI. Imp. IVSTINVS A. Theodoro.

CVm sit iniustum, & nostris alienum temporibus, iniuriam fieri reliquiis defunctorum ab his qui debitorem sibi esse mortuum dicendo, debitúmque exigendo, sepulturam eius impediũt: ne in posterum eadem iniura procederet, cogendis his ad quos funus mortui pertinet, sua iura perdere: [r] ea quidem quæ mortuo posito ante sepulturam eius facta fuerint, vel exigendo quod debitum esse dicitur, vel confessiones [s] aliquas, aut fideiussorẽ, aut pignora capiendo, penitus amputari præcipimus. Reddit is vero pignoribus vel pecuniis quæ solutæ sunt, vel absolutis fideiussoribus, & generaliter omnibus sine vlla innouatione in pristinum statum reducendis, principale [t] negocium exintegro discęptari. Eum vero qui in huiusmodi fuerit deprehensus flagitio, quinquaginta libras auri depẽdere: [u] vel si minus idoneus ad eas persoluẽdas sit, suo corpore sub competenti iudice pœnas luere. [x] Dat. Kalend. Decembr. Constantinop. Olybrio. V. C. Cos.

*finem.circa fi.cũ glo. fi. extra de dolo & contu.*

ITem qui.] CASVS. Authenti. addit & corrigit. dicit enim quòd si aliquis accedit ad domum debitoris sui, & moribundũ vel familiam eius molestauerit, & res suas occupauerit: amittet actionem suam, & tantum quantum accepit restituet: & tertiam partem bonorum suorum fisco applicandorum amittet, & infamis efficietur. Viuia.

a *Item qui domum.* sumitur ex corpore: vt defun. seu fu. §. sancimus ergo. &. §. si vero. coll. v. sed in vsuris cõtra seruatur: vt extra de vsuris. c. iij.

SEd neque.] CASVS. Hoc addit, q̃ creditores post mortẽ testatoris per decem dies non debent petere debitum. & etiam interim si aliqua promissio fieret, non valebit. Viuianus.

*tal. ascẽdit.* b *Sed neque.* hæc est in authent. vt cum de appel. cog. §. meminimus. colla. viij. & facit ff. de in ius vocan. l. ij.

c *Inutile erit.* non tamen actionem amittit: vt in corpore. & sic est contra. ſ. proxi. authen. sed ibi exequias & sepulturã ꝓpediebat: hic non. Vel refert, in cautione exigenda fiat iniuria, vt hic: an in aliis: vt ibi.

*AD LEGEM Fabiam &c.*

*Cõtinuatio.* *Supra de plagio, id est homicidio quod parentibus & liberis infertur. Nunc de omni plagio, id est plaga vel dolore, quod parentibus vel dominis à quolibet infertur, tractat.*

*Plagium quid sit.* *Azo. Et dicitur plagium quasi plaga: quia magna plaga domino vel patri infligitur perdenti filium vel seruum, vel etiam ipsi libero homini exportato. Vel dic secundum B. dicitur à plaga maris: vbi quis seruos vel liberos homines furtiũ subreptos vendit piratis & Barbaris.*

*† hoc est qui filios inuolant alienos. In Cod. Th. Contius.*

PAter tuus.] CASVS. Ancillam patris mei solicitasti vt fugeret, & eam hac lege vendidisti, ne ad patrem meum rediret. cõueniam te vtili rei vindic. quia dolo desisti habere, & accusabo te l. Fabia de plagiariis. & si vim commisisti, accusaberis de violentia. Viuianus.

d *Solicitatam.* vt fugeret: quod sufficit ad plagium: vt. ff. eodem l. non statim. §. j. licet hic vltra processerit, vt sequitur: quod fuit necesse propter actionem in rem.

e *Instituta.* sed quomodo, cum eam exportauit, & sic non habet? Respon. dolo desiit habere: & sic vtili in rem tenetur: vt. ff. de rei vindic. l. qui petitorio.

IN AVTHEN. vt defunct. seu fu. §. sancimus ergo. &. §. si vero. colla. v. constitu. xiij.

*Hæc authent. loquitur in casu. l. C. scilicet ante corpus debitoris traditum sepulturæ: & addit ad. l. C. quæ imponit priuationem iuris: vbi illa non imponebat. Item imponit pœnam publicationis tertiæ partis bonorum. Item non solum impedienti sepulturam, sed etiam sua auctoritate signanti res mortui, imponit hanc pœnam. & not. istam authen. Baldus.*

ITem qui domum[a] moribundi accedit, † ipsum alióſve qui eius sunt, molestans, aut in rebus eius non seruato legali officio signacula imponit: ab actione post mortem illius cadat, & alterum tantundem exigatur ab hęredibus iniuriati: publicãda tertia parte bonorum, ipsóq; infamia notato. Eisdem pœnis subiaceat qui eo morien te circa funus peccat, cum prohibeat exequias.

IN AVTHEN. vt cum de appella. cog. §. memi nimus. colla. viij. constitu. xj.

SEd neque[b] ante nouẽ dies ab obitu numerandos, vlla prorsus fiat molestia aduersus quẽlibet ex persona defuncti. Si qua enim cautio, si quid simile fiat, inutile erit: [c] ex hoc nullo præiudicio creditori generando.

*TITVLVS XX.*

AD LEGEM FABIAM de plagiariis. †

*Vendẽs ancillam alienam subtractam, potest conuenivi rei vindicatione, quia dolo desiit possidere: & criminaliter coerceri ꝓposita actione legis Fabiæ de plagiariis. Baldus.*

I. Imp. ANTONINVS. A. Placido.

PAter tu[d] aduersus eum à quo solicitatam[d] ancillam, plagio quoque facto exportatam queritur, apud suum iudicem ciuiliter in rem actione instituta[e] consistat. Si vero in causa tenuerit, [f] etiam legis Fabiæ crimẽ persequi poterit. ¶ Quòd si per violentiam mancipium abreptum est, accusationem eius* non prohibetur intendere. PP. XII. Kalend. April. Antonino. A. IIII. & Balbino Coss.

*Actor legis Fabiæ non potest per procuratorem institui: sed in actione ciuili serui corrupti bene admittitur procurator. Bald.*

II. Idem A. Aurelio.

SI ab Aeliano seruum tuum susceptum, & aliquandiu occultatum, moxque eo suadente fugæ datum probare potes: legis Fabiæ crimen per te, [g] vel actionem ad eam rem proposi tã, id est serui corrupti, per ꝓcuratorẽ tuum persequi potes. PP. VII. Kal. Augu. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

*Via ordinaria in crimine legis Fabiæ proceditur. Salycetus.*

III. Imp. ALEXANDER A. Cornelio.

VT legis Fabiæ pœna debeatur, in crimine subscriptio,[h] & accusatio, & sententia necessaria est. PP. VIII. Ka. Iul. Iuliano. II. & Crispino Coss.

*Sententia in criminali ab incompetenti iudice lata, non valet: & est ipso iure nulla. Vel sic: In criminali habet locum iudex competens, & non prorogatio. Baldus. Vel sic: Procurator Cæsaris de hoc crimine non cognoscit, nisi gerat vices præsidis. Salyc.*

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Paulinæ.

NOn valet procuratoris sententia, si vicem præsidis non tueatur[i] qui legi Fabiæ locum esse pronũciauit: cum eius legis disceptatio ad prę̃sidis ꝓuincię pertineat notionem. PP. III. Non. Decembr. Gordiano A. & Auiola Coss.

*Frater potest accusare detentionem & occultationem fratris. Baldus. Vel sic: Pro fratre suppresso, fratri competit legis Fabiæ accusatio. Salycetus.*

V. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & VALER. Cæs. Iulianæ.

SI fratrem tuum aduersarius tuus supprimit, legis eum Fabiæ adito præside prouinciæ reũ debes postulare.[k] PP. Non. Maij, Aemiliano & Basso Coss.

*Seruum in fuga constitutum vẽdens, incidit in legem Fabiam de plagiariis: in quam non incidit, si alienatio sit necessaria, vel in tempus licitũ conferatur. Bal.*

SI ab Aeliano.] CASVS. Si seruum meum solicitasti vt fugeret: conuenire te potero. l. Fabia de plagiariis, & ciuiliter per ꝓcuratorem actione serui corrupti. Viuianus. ** vis.*

g *Per te.* vt. ff. eod. l. eum qui. nõ autem per procuratorem: vt hic innuit, &. j. ad leg. Cor. de fal. l. de fide. & ff. de pub. iu. l. pen. §. ad crimen. sed si ciuilis, per procuratorem: vt subiicit, &. ſ. de fur. l. aduersus.

VT legis.] CASVS. Qui aliquem accusat. l. Fabia de plagiariis, debet inscribere: nam si seruum meũ abduxisti, & te. l. Fabia coram procuratore Cę saris accusauero: sententia lata ab eo non valet: vtpote dicta à non competente iudice: nisi vice præsidis hoc cognouerit. hoc dicit cum. l. sequenti. Viuianus.

h *Subscriptio.* sic in quolibet crimine: vt. ſ. qui accusa. non possunt. l. iij. Accusius.

i *Non valet. Non tueatur.* vt & ſ. de pœn. iudic. l. j. & ſ. de pœnis. l. ij. & obtinet vicé præsidis, quan do priuati in eum consentiunt: vt. ſ. de iurisdic. om. iudi. l. j. Item quando à præside absentante se delegatur etiam ad causam meri imperij: vt. ff. de offic. eius cui man. est iurisdic. l. j. §. j. Item & quando in locum defuncti prę̃sidis substitutus est: vt. ſ. de offic. eius qui al. vicem ge. l. j. *Procurator Cæsaris quãdoque obtinet vicem præsidis.*

SI fratrẽ.] CASVS. Fratrem meum abduxisti, & suppresisti: qualiter te conuenire possum quęritur? Et respond. quòd accusabo te. l. Fabia. Viuianus.

k *Postulare.* & interdicto de lib. ho. exhib. agere ciuiliter: vt. ff. de libe. ho. exhiben. l. iij. in princip.

IN fuga.] CASVS. Serui in fuga constituti nec valet vẽditio, nec donatio: sed qui vẽdit, punitur pœna pecuniaria fisco inferẽda: coheredi tamen ad iudiciũ familiæ erciscũdæ prouocanti pro seruo hęreditario in fuga constituto, potest adiudicari facta condemnatione pecunię inuicẽ: in casu vero potest vendi fugitiuus, scilicet hac conditione expressa, vt valeat tunc demum hæc venditio

f *Tenuerit.* id est obtinuerit. idem dicas & si succubuerit: vt. j. quando ciui. ac. l. j. nam pro eodem habetur condemnari, & soluere, & absolui: cum ita vni vt alteri competat exceptio rei iudicatæ: vt. ff. de exceptio. rei iudi. l. si quis cum. §. plane. subaudies ergo hic maximè.

BIU Cujas

ditio,cum seruus fuerit ab emptore deprehensus.Viuianus.

a *Donare licet.* secus in absente: vt.ff.eod.l.sciendum. Sed quare non?Respon.quia est in specie libertatis:vt.ff. de ædili. edic.l. quis sit fugitiuus.§. idé recte.Vel quia per hoc inuitarentur ad fugam. ar.ſ.de La. li. tol. l.j.§. illud.&.ff.de pact.do.l. conuenire.

*Libertatis species est fugisse.*

b *Pœnam.* pecuniariam quæ olim statuta erat:hodie vero cessat: vt.ff.eod.l.fin.Sed quidam dicunt etiam hodie hoc casu non habere locum nisi pecuniariam pœnam, per legem istam.

c *Exceptis.* cohæredibus & sociis:vt.ff.famil.erciscun.l.propter. &.ff. communi diuidũ. l.arbor.§.iudex.

d *Deprehensus.*vt &.ff. de contrahen. empt. l. quod sæpe. §. j. & erit quasi conditionalis véditio.arg.ff.de pigno.l. si fundus.§.fin.

*Quoniã.*] *CASVS.* Ille cõmittit plagium, qui liberum hominem abducit vt seruum,& eum vẽdit hac l.vt non redeat ad ciuitatem Romanam:cuius pœna vt est debeat puniri capitaliter, vt alij terreantur ne simile cõmittant delictum. Viu.

e *Eorum.*scilicet plagiariorum.

f *Perscribis.* id est dicis iudici.Accursius.

g *Decernimus.*vt.ſ.vbi de crimine agi oportet.l.sciens.

h *Capite.* vt & .ff. eo. l.j.& est capitalis secundum quod dicit.j.e.l.fi.

i *Cæteri possint.* sic .j. ad leg.Iul.repe.

*Præses.*] *CASVS.* Seruum meum abduxisti & vendidisti: si accusem te de plagio, & dicas seruum tuum proprium fuisse:primo inquiretur de domino serui ad quẽ pertineat: & hoc vt locũ habeat actio de plagiariis: qa si apparuerit quòd seruus fuerit meus, locum habebit accusatio : si tuus,non.Viuianus.

k *Iure dominii.*præiudicat ergo[a] ciuilis criminali,cũ præiudicialis sit:vt & supra de adesp.l.extra ulte. l. quoniam Alexandrum.

*a De hoc ciam vide per glo.l.in de ord. cog.*

l *Proprietatis tuæ.* qui accusaris de plagio.

m *Luce.* licet putauerit alienũ:vt argumen. ff. ad leg. Corn. de fal. l.impuberem.§. & si ei seruo. & de fur. l.inter omnes.§.recte.

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Martianæ.

IN fuga seruum constitutum neque vendere,neque donare licet.[a] vnde intelligis te in lẽgem incidisse quæ super huiuscemodi delictis certã pœnam[b] fisco inferendam statuit: exceptis[c] cohæredib[9] & sociis quibus in diuisione cõmunium rerum licitationẽ de fugitiuo seruo inuicem facere permissum est. Ita vero liceat fugitiuum seruũ vendere,& tunc venditio valeat, quando ab emptore requisitus fuerit,& deprehẽsus.[d] PP.III.Id.Mart.AA.Conss.

*Alienans seruum vel liberum quem plagio abduxit,punitur capite:& de hoc crimine iudex potest inquirere.Salyc.*

VII. Iidem AA. Maximo P.V.

QVoniam seruos à plagiariis alienari ex vrbe significas, atque ita interdum ingenuos homines eorum[e] scelere asportari solere perscribis:[f] horum tibi delictorũ licentiæ maiore seueritate occurrẽdum esse decernimus.[g] Ac propterea si quem in huiusmodi facinore deprehenderis, capite[h] eum plectere non dubitabis: vt pœnæ genere deterreri cæteri possint[i] quo minus istiusmodi audacia vel seruos vel liberos ab vrbe distrahere atque alienare audeant. Dat. VI.Id. Decemb. Diocletiano.III.& Maximiano.AA.Conss.

*Quæstio ciuilis criminis exclusiua, prius determinatur quàm de crimine cognoscatur.hoc dicit.Vel aliter: Obiiciens exceptionem peremptoriam, quæ habet examinari seorsum à crimine,impedit processum in criminali.Baldus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Considio.

PRæses prouinciæ discreto prius iure dominij,[k] intelligat an audiendum sit plagij crimen,nécne.Nam si proprietatis tuæ[l] mancipium esse constiterit,expirasse criminis intentionẽ, emersa dominij luce,[m] manifestabit. Si vero seruum alienum esse constiterit,post disceptatã proprietatis quæstionẽ,& criminis causam audiet.[n] PP.VIII.Kalen.Septemb.ipsis AA.IIII.&.III.Conss.

*Celans mancipiũ alienum, cõmittit in legem Fabiam de plagiariis.Bald.& Sal.*

IX. Iidem AA. & CC. Eugenio.

A n *Causam audiet.* vt &.ff.eo.l.eum.

*Vm qui.*] *CASVS.* Seruum meum abduxisti, & celasti.l.plagia.teneberis.Viuianus.

EVm qui mancipium alienum celat, Fabiæ legis crimine teneri, non est incerti iuris.[o] S. III. Idus Maij, Heracliæ.AA.Coss.

*Bonæ fidei emptor nõ incidit in crimen legis Fabiæ de plagiariis, à plagiario comparans.Baldus.*

X. Iidem AA.& CC.Dizæ.

COmparãtem ab eo qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non probetur,[p] nullo crimine teneri conuenit.

B S.Non.Nouembris.* Lucione. AA.Conss.

*Delictum, rei subtractæ non mutat statum. Bald. Vel sic: Venditione, status non mutatur.Salycetus.*

XI. Iidem AA. & CC. Marpiatæ.

ABducti[q] plagio facta venditio, statum non mutat.[r] liberæ enim personæ solicitatione[f] crimen committitur,nõ cõditioni[t] præiudicatur.S.Id. Nouẽb.Lucione.*AA.Conss.

*Seruum receptans fugitiuum, vt fur ad rem & ad pœnam tenetur:& etiam criminaliter potest de plagio accusari.Bald.Vel sic, Suscipiens fugitiuum cum rebus subtractis, furti tenetur & plagii.Salyc.*

XII. Iidem AA. & CC.

C Mutiano.

SI quis seruũ fugitiuum sciẽs cum rebus furtiuis susceperit:cum horum nomine furti actione teneatur,hęc tibi rector prouinciæ cum solita pœna restitui efficiet.[u] Sed & si crimi nis plagij accusationem instituerit,tibi audientiam præbere non dubitabit.S.Kalen. April. Singiduni.CC.Conss.

*Plagii criminis accusatio publica est. Baldus.*

XIII. Iidem AA. & CC. Seuerino.

IPLagij criminis accusatio publici[x] sit iudicij. S. V.

D Kalend.Decembr.CC.Conss.

*In proprio seruo vel filio,& etiam in putatiuo plagium non committitur. hoc dicit. Vel sic: Excusatur errans in delictis in quibus requiritur dolus. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Crimen plagii committit dolosus:non ad accipiendum iusta ratione motus.Salycetus.*

XIIII. Iidem AA.& CC. Callistheni.

2PLagij criminis accusatio cessat, si suos seruos vel liberos[y] adseuerent hi qui suppresisse dicũtur nõ cõmisi vel lãdi causa, sed ad hanc opinionẽ iusta ducti[z] ratione. S.prid. Non. Decembr. Nicomediæ CC.Conss.

o *Incerti iuris.*vt &.ff. eod.l.eum.

*Comparantem.*] *CASVS.* Seruũ meũ abduxisti, & distraxisti. an emptor. l. Fabia de plagia.teneaſ, quæritur ? Et dicitur quòd non,nisi particeps criminis inueniatur.Viu.

p *Non probetur.* tunc enim secus: vt.ff.eod.l. penult.§.lege.

*Abducti.*] *CASVS.* Si liberum abduxisti & vendidisti: non mutatur eius conditio vt fiat seruus. secũdum istum casum erit liberæ,in litera: secundum alium casum,liber.Viuianus.

q *Abducti.*scilicet liberi. & sic est plana hæc lex.Vel dic serui.

r *Non mutat.* vt fiat seruus secundum primum casum: vel vt fiat liber,secundum alium.

f *Solicitatione.* actiue & passiue ,id est quãdo libera persona solicitatur secundum primum: vel solicitat seruum,secundum alium.

*Solicitatio est actiua et passiua.*

t *Non conditioni.* scilicet liberæ, secundum primum:vel seruili, secundum alium. & facit secundum primum supra de inge.ma.l.ad mutandum.

*Si quis.*] *CASVS.* Si seruum meum fugitiuũ recepisti, & res meas ad te pertulit, quas mihi surripuerat: agam furti, & accusabo.l.Fabia de plagia.

u *Efficiet.* vt & .ſ. de fur.l.eos.

x *Plagii. Publici.*vbi quis abduxit filium vel seruum alicuius. vnde patri vel domino licentia accusandi datur, secundum P. hoc non placet,nec inuenitur aliqua lege:ergo dicere non debemus. l.ſi vero.§. de viro.ff.ſolu.matrimo. ſed ad instar priuatæ actionis datur in hæredes: vt.ff.eodem.l.legis Fabiæ.§.fin.

*Plagii.*] *CASVS.* Si vendidi seruum quem credebam meũ, vel filium : non teneor Fabia, si iusta ducti fui ignorantia.Viuianus.

y *Vel liberos.* id est filios.Accursius.

z *Iusta ducti.* idem si non iusta , secundum Ioan. quia quælibet ignorantia

BIU Cujas

*Ignorantia quælibet excusat à dolo.*

ignorantia etiam iuris excusat à dolo. hoc autē crimen dolo demum interueniente committitur: vt. ff. eo. l. iij. j. respō. & de libe. cau. l. igitur. §. j. sic & in lege Cornelia de sica. venit tantum dolus. vt. ff. ad leg. Cor. de sicariis. l. in lege. & ad idē. j. de his qui sibi adscrib. l. senatusconsulto. & facit. ff. de abigeis. l. j. §. fi.

*Liberum.* ]C ASVS. Quidam sciēter liberum vendit. dicitur quòd crimē plagij cōmittit. Viuianus.

a *Liberum sciens.* vt & supra vbi de crimine agi oportet. l. sciens.

*Plagiarii.* ]C ASVS. Olim qui cō mittebat plagium, deportabatur: hodie seruus & libertus bestiis dabūtur: ingenuus vero gladio ferietur. Vi.

b *Plagiarii.* nobiles natalibus: vt non contradicat fini.

c *Orbitates.* orbatum vocat patrem filio, licet filius viuat: quia sibi est inutilis. ergo est idem in marito.

*Vxor habēs virū inutilem, dicitur vidua.*

d *Suppliciis.* vt verberetur prius. ar. ff. eodem. l. fina.

e *Reus.* ex consuetudine.

† *Ex Cod. Th. li. 9. ti. 18. l. 1.*

f *Ingenuus.* ignobilis, aliàs finis legis prīcipio cōtradiceret. vel hoc in eo qui ex consuetudine faciebat, in principio non consuēuit. & secundum hanc legē intellige supra. c. l. quoniam.

**legēdū tenebātur, ex vet. manuscriptis, & Cod. Theo.*

*quod nō attēdens Alciatus li. 1. parerg. c. 23. posteriorē legis partē priori cōtrariā putauit. Cōtius.*

*ADLEGEM Visselliam: aliàs Miselliam*[a].

*Lex Cornelia punit homicidas: vt. §. ad legem Corne. de sica. & falsarios: vt. j. titu. proxi. prætermittit tamē hic de quodā speciali falso, quod per. l. Visselliam punitur.*

*a Hæc lex alibi vocatur lex Iulia Miscella: vt patet §. de indicta viduitate tollē. p totum titulū, & aliis item locis.*

*Lex Visellia.* ]C ASVS. Ad honores adspirare libertus non potest, nisi ipetrato iure aureorum anulorū. hoc obtento, dum viuerit, statū ingenuitatis obtinet, & publica officia: si aliter ad honores adspiret, ciuiliter p operis ꝓmissis cōueniri poterit, id est lege Visellia crimināliter extra ordinē accusari: & si curię se immisceat, infamia notabitur: & hoc, cum adspirat ad minores honores. superiora vero intelliguntur, cum adspirat ad maiores. si vero ad onus tutelæ patroni vocetur, necesse habet illud subire. Viuianus.

†*legendum sine aspiratione.*

†*aliàs, circa.*

**lex Visellia lata est anno vrbis Dcclxxvi. Varrone et Sex. Cornelio Cōss. eius meminit Vlpia. ī frag. ti. 3. Cōtius.*

g *Quæ ingenuorum.* id est quæ conueniunt tantum ingenuis.

h *Arripere.* vt & infra si seruus aut libertus. l. j. lib. x.

i *Impetrato.* multo magis si natalibꝰ fuerint restituti: vt. ff. de natal. rest. l. quæris. sed hodie etiā poterit sine ipetratione iuris aureorum anulorum: vt in auth. vt liberti decætero. §. j. colla. vj.

k *Obtinent.* vt & supra de iure aureorum anulorum. l. ij.

l *Libertinus.* ad honores ascendens.

m *Ciuiliter.* actione in factū, si iuramento debeantur. si autem p stipulationem, ex stipulatu: vt. ff. de oper. liber. l. vt iurisiurandi.

*Scienter vendens liberū hominem, plagium committit. Baldus.*

XV. Iidem AA. & CC. Pomponio.

LIberum, sciens[a] conditionem eius, inuitum venundando, plagij criminis pœna tenetur. Dat. XIII. Kalēd. Ianua. Nicomedię. CC. Conss.

*Illi qui committūt plagium in filio alieno, si non faciunt hoc de consuetudine: puniuntur pœna metalli. si autem de consuetudine faciunt, serui vel liberti debent subiici bestiis, ingenui vero debent decapitari. Baldus. Vel sic: Nobiles de crimine plagii conuicti, in metallum damnantur verberati: ignobiles vero serui vel liberti bestiis subiiciuntur: ingenui capite puniuntur. secundum aliam lecturam. h. d. Committens plagium non consuetus, damnatur in metallum: consuetus vero grauius punitur: quia si seruus aut libertus, bestiis subiicitur: & si ingenuus, decapitatur. Salycetus.*

XVI. Imp. CONSTANTINVS A. ad Domitium Celsum vicarium Africæ. †

PLagiarij[b] qui viuentium filiorum miserādas infligunt parētib' orbitates[c], metalli pœna cū cæteris antè cognitis suppliciis[d] teneātur. *¶ Si quis tamē huiusmodi reus[e] fuerit obla tus, posteaquā sup crimine claruerit: seruus quidē vel libertate donat' bestiis subiiciatur, ingenuus[f] autem gladio cōsumatur. Dat. Kal. Augusti. Constantino. A. IIII. & Licinio Conss.

*TITVLVS XXI.*

AD LEGEM VIselliam.

*Seruus vel libertus ad publicos honores tacita veritate promotus, incidit in legē Iuliam Viselliā: nisi libertus impetrasset ius anulorum aureorum: à tutela tamen patroni & oneribus municipalibus non excusatur libertus. primo enim ista lex tractat de honoribus, secundo de oneribus. Baldus.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Baccho. †

*¶ Ex Visellia * libertinę cōditionis homines pſequit, si ea quę ingenuorū[g] sunt, contra† honores & dignitates ausi fuerint attentare, vel decurionatū arripere[h]: nisi iure aureorū anulorum impetrato[i] à principe sustententur. Tūc enim quoad viuunt, imaginē, non statū ingenuitatis obtinent[k]: & sine periculo ingenuorum etiam officia peragunt publica. ¶ Qui autē libertinus[l] se dicit ingenuum, tā de operis ciuiliter[m], quàm etiam ex lege Visellia crimināliter[n] poterit perurgeri. ¶ In curiam autem se immiscens, damno quidē[o] cum infamia afficitur. ¶ Muneribus vero ꝑsonalibus[p] in patria patroni, quę congruunt huiusmodi hominibus, singulos pro viribus adstrictos esse non dubiū est. PP. II. Id. Februar. Antiochiæ. CC. Conss.

*TITVLVS XXII.*

AD LEGEM CORNEliam de falsis.

*Accusatio subiecti partus, propter impubertatem pueri non differtur: & verisimile est quòd causam capitalem ille quem tangit, agat ex fide. h. d. Vel sic: Vbi agitur de salute alicuius: verisimile est quòd totis viribus se defendat. Baldus.*

I. Impe. ANTONINVS A. Seuerino.

SI partus subiecti crimē diuersę parti[q] obiicitis, causa capitalis[r] in tēpus pubertatis pueri differri nō debuit: sicut iam pridē mihi & diuo Seuero patri meo placuit. Neq; enim[s] verisimile est, eam quæ arguitur, non ex fide causam suam defensuram, cum periculū capitis subeat. PP. Non. Mart. Duob' & Aspris Conss.

*Exceptio falsi obiecta solum causa differendi processum, non debet admitti: sed debet debitor ad solutionem compelli reseruato iure accusandi. hoc dicit. Vel sic: Exceptio falsi expulsa indiscussa non parit præiudicium in iure accusandi. hoc dicit. Vel sic: Si repellatur exceptio falsi, tamen accusatio potest institui, si fuit à iudice reseruatum ius accusandi. Baldus.*

n *Criminaliter.* vt infra quando ciui. ac. l. j. & hæc. l. Visellia extraordinariam imponit pœnam ex qualitate delicti: vt. ff. ad le. Corne. de fal. l. eos. §. fi.

o *Damno quidem.* id est damno quod est infamia. & hoc quando ad minores adspirat. sed supra proxi. respon. ad maiores. Vel dic hic idem quod. §. & expone damno, scilicet arbitrio iudicis indicta multa: vt. d. l. eos.

p *Personalibus.* tutelæ vel curæ: vt &. j. de liberti. l. j. li. x. & §. deex. cusa. tuto. l. libertos. & l. nec senatorum.

*ADLEGEM Corneliam de falsis.*

*In plurali ideo, quia multis modis committitur falsum: vt. ff. eo. l. i. & per totum titulum, & hoc titulo per totum.*

*Cōtinuatio.*

SI partus. ]C ASVS. Mulier accusabatur de partu suppositō: an accusatio differri debeat vsque ad tēpus pubertatis pueri? Dicitur ꝙ non: quia nō est verisimile ꝙ se non defendat: cū periculū capitis expectet. Viuia.

q *Diuersæ parti.* scilicet matri. Item quo ad eli crimen matrem si insimul matri & impuberi: licet quidā tunc dicant differendam in tēpus pubertatis. si autem ipsi pupillo tantum, differtur ex edicto vel constitutionibus: vt. ff. de Carb. edic. l. j. §. fi. & l. iij. §. j.

*Part' subiecta an sit differenda propter filii impubertatem.*

r *Capitalis.* quia sequitur pœna capitis: vt in fine legis.

s *Neque enim.* vere nō differtur. neque enim &c. nam & si pupillo moueretur, non differtur, si hoc ei expedierit: vt. ff. de Car. edict. l. iij. §. causæ. Sed an hoc casu sententia cōtra matrem lata vel ꝑ ea, partui præiudicet vel proficiat? Respon. secundum Ioan. non: vt. ff. de iureiuran. l. iij. §. denique ait si de possessione. & ff. de Carb. edi. l. iij. §. si mater impuberis. & ff. de adul. l. denunciasse. §. fi. & l. miles. §. defuncto. Itē si præiudicaret, differretur causa: quod non fit: vt hac. l. dicitur, & argu. ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. si ea quæ.

*Sententia lata contra matrem de partu suppositō, an noceat partui.*

Sed econtra videtur ꝙ sic: quia si verū est eam subiecisse: ergo hic est subiectus. sed non sequitur: quia aut malè iudicatum est, & nō fecit ius: aut etiā bene, & tūc res inter alios acta &c. vt. §. res inter alios &c. Item ꝑ eo quòd ꝑficiat, videtur. ff. de Carb. edic. l. ii j. §. si mater. & §. si quis. vbi dicit, si mater obtinuerit, adhuc tamen quæstio status superesse poterit: si vel dicatur non esse ex ea conceptus, vel dicatur non fuisse matrimonium cum ea ex qua est conceptus. Cum ergo hos duos casus tantùm excipiat, videtur de partu suppositō non remanere quæstio. Sed respon. licet duos excipiat, non tamen abnegat tertium: qualemqualem tamen præsumptionem negari non potest esse pro partu vel contra, sententia

BIU Cujas

tra, sententia contra matrem vel p ea lata: non tamen tanta est præsumptio, vt per eam debeat Carboniana bonorum possessio denegari. Item quòd præiudicet & differatur, videtur. ff. de vẽ. in possess. mit. l. si ventris. sed aliud est ibi: quia est ibi de adulterio accusata. Vel dicit ibi de præiudicio qualiquali. vel impetrauit ibi hoc à principe.

Vel ibi loquit quando accusauit vt non mitteretur in possessionẽ: hic autẽ vt pœna falsi imponatur. arg. ff. de Carb. edic. l. Titia. & ff. de adul. l. miles. §. defuncto. & facit ifra eo. l. cũ suppositi. &. ff. de fal. l. qui falsam. §. j. & l. lege Cornelia. §. fi. & de accus. l. hi tamẽ. §. j.

†Cõcor. ad hanc. l. glo. in. c. suscitata. super verb. sentẽtia. in fi. extra de resti. in integ.

II. Imp. ALEXAND. A. Valerio.

SAtis aperte† diuorum parẽtum meorum rescriptis declaratum est, cum morandæ solutionis gratia à debitore falsi crimẽ obiicitur[a]: nihilo minus salua executione criminis[b] debitorem ad solutionẽ compelli oportere. PP. III. Non. Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

*Agnoscens legatum ex testamento falso, quod putat verum, non generat sibi præiudicium. h. d. Vel sic: Approbans falsum instrumentum per errorem, potest postea illud instrumentum reprobare. Baldus. Vel sic: Filius legatum consecutus ex testamẽto, quod verum putauit, non præiudicat sibi illo falso probato. Salycetus.*

III. Idem A. Casio.

LIcet ex tabulis quas sub nomine patris[c] tui vxorẽ ei[d], id est nouercam tuam, surrepto vero testamẽto[d], falsas protulisse allegas: cũ crimẽ admissum ignorares[e], legatum adscriptũ tibi consecutus sis: tamẽ nõ impedieris accusationẽ contra eã impletis solennibus instituere. PP. XI. Kalendas Ian. Albino & Maximo Conss.

*Plus punitur vtẽs falso rescripto, quàm si vteretur alio simplici instrumẽto. hoc primo. Qui vtitur ignorãter, excusat à falso. Bal.*

IIII. Idem A. Maximo.

MAiorem[f] seueritatem exigit, vt merita eorum qui falsis rescriptionibus[g] vtuntur, digna coërceantur pœna: sed qui deceptus est per alium[h], si suam innocentiam probat[i], & eum à quo accepit, exhibet[k]: se liberat[l]. PP. IIII. Kalendas Ianuar. Albino & Maximo Cõss.

*Filio non permittitur accusatio falsi cõtra matrẽ, sed bene pmittitur defensio p viã exceptionis. h. d. Vel sic: Permittitur excipere cõtra illũ cõtra quẽ nõ permittitur agere. Bal. Vel sic: De falso nõ potest filius agere cõtra matrẽ criminaliter, sed ciuiliter. Salyc.*

V. Idem A. Petronio.

FAlsi[m] quidem crimen, vel aliud capitale mouere vos matri vestræ, secta mea non patitur: sed ea res pecuniariũ cõpẽdiũ nõ aufert. Si enim de fide scripturæ vnde eadẽ mater vestra fideicõmissum sibi vindicat, dubitatio est: iquiri fides veritatis etiã sine metu[n] criminis potest. PP. III. Kal. Septẽbr. Agricola & Clemente Conss.

*Ex testamento quod quis reprobauit vt falsum: se iuuare nõ potest. Baldus. Vel sic: Legatum perdit, qui in accusatione falsi succubuit. Salycetus.*

VI. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Culpio.

QVi falsas tabulas[o] dixerit[p], nec obtinuerit[q]: ad defuncti iudicium[r] aspirare non potest[f]. †PP. XV. Kalendas April. Philippo. A. & Titiano Conss.

*Transactio super instrumento de cuius fide transigens dubitabat, repellit eum à cõtraueniendo. Baldus.*

VII. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & VALERIANVS C. Heliodoro.

IPse significas, cũ primùm aduersarij instrumẽta protulerunt, fidem eorum te habuisse suspectam[t]. Facta igitur trãsactione[u], difficile[x] est vt is qui prouinciam regit, velut falsum, cui semel acquieuisti, tibi accusare permittat. PP. III. Kalend. Iul. Tusco & Basso Conss.

*Fabricatione falsi instrumenti irremediabiliter quis tenetur de falso: sed si ratione vsus, remediũ est quòd desistatur ab vsu. hoc dicit ista lex, quæ non est alibi. Baldus.*

a *Obiicitur.* vt quia debitum confitetur: sed dicit instrumentũ falsum propter fideiussorem, vel hypothecam, quæ nõ debuit inscribi, vel aliis idiciis videat iudex fieri causa morandæ solutionis. & facit. ff. de re iud. l. debitoribus. & supra si ex fal. instru. l. vl. & de vsur. l. ij.

b *Criminis.* sed quomodo est ei salua, qui calumniari præsumitur: vt. ff. de accusa. l. alij propter? Respon. non est præsumptio adeo violenta, cui stetur omnino. & facit. ff. de peti. hære. l. si quis liber. §. plane.

*Licet.* ]CASVS. Fecit Titius duo testamenta: vnum verum, in quo instituit filium suum hæredẽ sibi: aliud falsum, in quo vxorem nouercam filij: & filius legatum exegit ignorans. an crimen falsi aduersus nouercam non obstante quòd legatum consecutus est, intentare possit, quæritur? Et dicitur q̃ sic. Viuianus.

c *Nomine patris.* id est ac si pater tuus feciſſet.

d *Vero testamento.* in vero testamento tu filius eras institutus: in falso ipsa nouerca, & tibi relictum legatum.

e *Ignorares.* vt. ff. eo. l. qui ignorans. &. ff. de his quib. vt indig. l. post legatũ. in prin. ergo si sciens, præiudicat sibi quasi trãsegerit: vt innuit à contrario sensu: vt patet infra. e. l. ipse. sic ergo non potest accusare, sed nec replicare de falso, vt habeat bona: sed apud nouercá remanẽt: licet alij legitimi possint accusare, & bona auocare. Vel potes dicere vt notatur in. d. l. post legatum.

*Maiorem.* ]CASVS. Si aliquis vtatur rescripto falso principis, magis puniendus est quàm si vteretur falso instrumento priuato. si vero non impetrauit rescriptũ, sed alius, & ille accusetur: poterit se excusare si illum exhibeat: immo & melius, si probet innocentiam suam qui impetrauit. Viuianus.

f *Maiorem.* quàm in aliis instrumentis falsis vtendo. sed aliud est vti falsa constitutione: quia nõ maior tũc imponitur pœna, quàm legis Corneliæ de sicariis: vt. ff. e. l. fi. Vel dic maiorẽ. i. magnam.

g *Rescriptionibus.* id est rescriptis, quasi à principe obtentis.

h *Per alium.* procuratorẽ, qui dicit se sic impetrasse.

i *Probat.* hoc ipso, q̃ non probatur contrarium: vt. ff. de proba. l. verius. & ifra qui mili. non poss. l. sup seruis. li. xij. Vel ideo sic dicit, quia in crimine falsi ab vtroque exigitur probatio: vt infra eodẽ. l. vbi falsi. & infra de abolitione. l. fallaciter. *Probatio ab vtroq; exigitur i crimine falsi.*

k *Exhibet.* & hoc ex vrbanitate vel voluntate. sic supra de fur. l. ciuile. Vel dic, hoc saltem debet probare, q̃ ab aliquo acceperit. †*Concor. c. præsentiũ. cũ gl. extra de testi. & ca. cũ olim. de censi.*

l *Se liberat.* ab accusatione: vel, id est non incidit in pœnã. sic. ff. de verb. obliga. l. decem. & facit supra de custo. reo. l. ad cõmẽtariensem. &. ff. eodẽ. l. qui nomine. etsi contra ius vel vtilitatẽ publi. l. & si legibus. Sed contra extra de crimi. fal. c. ad falsariorum.

m *Falsi.* Ex falso testamẽto petit mater fideicommissum à filio: excipit eõtra matrem filius de falso: nõ vero criminaliter accusabit eam: vt hic, & ff. de accu. l. hi tamẽ. §. j. Sed arg. contra. s. qui accusa. nõ pos. l. ꝑpter. *Casum ponit.*

n *Sine metu.* per actionem in factum: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum hoc. vel p exceptionem: ipsa tamen punietur à iudice sine accusatore: vt. s. de ꝑba. l. pe. & facit. s. si tu. non ges. l. j.

*Qui falsas.* ]CASVS. Is qui testamentum alicuius arguit de falso, & succubuit, nihil de eo petere potest. Viuianus.

o *Tabulas.* testamenti.

p *Dixerit.* scilicet accusando.

q *Nec obtinuerit.* id est succũbuerit: vt supra de his quib. vt indig. l. alia. &. l. Polla.

r *Iudicium.* legatum petendo.

s *Non potest.* sed si habet, reddit: vt. ff. de his qui. vt indig. l. post legatum. §. j. &. §. ei qui.

*Ipse significas.* ]CASVS. Petebas à me decem ex instrumento, ego dicebam falsum: postea transegi sup eodem instrumento: nunquid potero postea arguere instrumentum de falso, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

t *Suspectam.* secus si ignorasset, & dedisset causam transactioni: vt supra de transactio. l. pe.

u *Transactione.* quæ valet: vt. s. de transactio. l. transigere.

x *Difficile.* quia quandoque permittitur, vt si dolus vel metus allegetur:

BIU Cujas

allegetur: vt hic,& facit supra si ex fal.instrumen.l. ij. & supra de fide instru.l.fi.

*Si falsos.*]*C A S V S.* Accusare te possum de falso si falsos codicillos fecisti, licet dicas te nolle vti his: quia tunc potest quis se excusare si non vtatur, quãdo non ipse sed alius illos codicillos composuisset.

Viuianus.

a *Vti.* quoniam perfectum fuit delictum: & postea nó habet locum pœnitentia: vt.ff. de fur.l.qui ea mente.

b *Adstrinxerit.* & si fuerint adstricti, quomodo euadent? Respó. bene: quia nó pure sũt adstricti: sed sic, si vsque ad sententiam p̃seuerauerint: vt hic,& argu.ẽ.ne tut. vel cur. vec.có.l.j.tamẽ mitius ꝓpter vsum quàm ꝓpter factum puniũtur: vt.ff.eo.l. falsi.§. ordine. sic & aliàs quãdoq; mitius de falso punitur quis: vt.ff.eo.l. qui duobus. aliàs acrius: vt.ẽ. eo.l.maioré. Item nota pœnitentiã admitti. sic in falsa moneta: vt.ff.e. l. qui falsam. sic &.ff.de adult.l.si adulteriũ.§.j. &.ff. de in ius voc. l. quãuis.&.ẽ. de ap.l. si qs libellos.&.ff.de bo. lib. l. si vero. &.ff. de inoff.te.l. Papinianus. §. meminisse.&.ff. rem ra.ha.l.amplius. Ité an p̃sumitur falsum instrumẽtũ eo ꝓ dicit se non vti? quod videt: vt supra de fid.instru.l.si aduersarius. licet ipse nó possit accusari, qui desinit vti.& facit ad hãc.l.ff.de his q deie. vel eff.l.si vero.§. prætor ait.in fi.§.&.ff. de aqua plu.ar.l.is cũ quo.

*Pœnitentia in quibusdã casibus admittitur.*

c *Compositis.* ſ. à se.

d *Eius.* scilicet legis Corneliæ.

e *Recusando.* vt in principio huius.l.dicitur.

VIII. Iidem AA. & CC. Marino.

SI falsos codicillos ab his cõtra quos supplicas, factos esse cõtẽdis: nõ ideo accusationẽ euadere possunt, ꝓ se illis negẽt vti[a]. nã illis prodest instrumẽti vsu abstinere, qui non ipsi falsi machinatores esse dicuntur, & quos periculo sol' vsus adstrinxerit[b]. ℣ Qui autẽ cõpositis[c] ꝓ scelus codicillis, ĩ seueritatẽ legis Cornelię inciderũt: nõ possunt defensiones ei' [d] recusando[e], crimẽ euitare. PP. III. Ka. Iul. Aemiliano & Basso Cõss.

*Succedens ab intestato, tenetur præstare fideicommissa relicta in codicillis: nisi codicillus arguatur de falso criminaliter accusando, vel ciuiliter excipiendo. Baldus.*

IX. Impp. CARINVS & NVMERIANVS AA. Mesio.

SI docueris apud præsidem prouinciæ, ab itestato te hęredẽ eius extitisse, qui codicillos scripserat[f]: ordinarium est, vtĩ hæreditatis possessione cõstitut', fideicómissa præbeas[g], quę iure relicta sunt: nisi consiliũ est codicillos falsos arguere. ℣ Quòd si criminaliter cœptũ iudiciũ iteruẽtu indulgẽtię sopitum est[h]: habes tamẽ resi duam[i] indagationem, & potes de fide scripturæ ciuiliter queri[k]. PP. III. Kal. April. Carino II. & Numeriano. AA. Conss.

*In criminalib' probat actor, nõ reus. Sal.*

X. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Legitimo.

*Si docueris.*]*C A S V S.* Fecit Titius codicillos, & in eis legata reliquit: ego hæres ingrediar possessionem hæreditatis,& præstabo legata. si vero velim codicillos arguere de falso, & accusationem instituí,& ex principis indulgentia abolita est: de fide codicillorum ciuiliter quæri potest per actionem in factum, vel per exceptionem: vt.ff. eodem.l. qui nomine.& infra eodem.l.damus. Viuianus.

f *Scripserat.* id est scripsisse dicebatur.

g *Præbeas.* sed quomodo, cum nihil tibi relictum est, supra de fideicom.l. ab eo? Respon. tacite relinquitur: vt.ff. de iure codi.l.conficiuntur.§. j.

h *Sopitum est.* sed quomodo per abolitionem sopitur, per generalem non: vt.ff. ad Turpil.l. Lucius. per specialem non: vt infra de abol.l. fallaciter.§. fi? Respon. ex certa scientia princeps indulsit generaliter vel specialiter.

i *Residuam.* ciuilem, vt subiicit, non criminalem: nisi intra.xxx. dies computandos ex fine feriarum: vt & infra de generali abolitione.l. j.&.ff.ad Turpil.l. aut priuatim.§. triginta.

k *Queri.* scilicet per actionẽ in factum vel exceptionem: vt.ff. eodem.l. qui nomine.& infra.e.l. damus.

*Partus suppositi accusatio cui cõpetat.*

CVm suppositi partꝰ crimẽ patrui tui vxori moueas[l], apud rectorẽ[m] prouinciæ instituta accusatione id proba[n]. PP. XI. Kal. Octobr. Diocletiano. A. II. & Aristobulo Conss.

*Quæstio falsi incidenter potest coram pedaneo iudice agitari. Baldus. Vel sic: Etiam corã delegato potest excipi de falso instrumento. Salycetus.*

XI. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SIlis pecuniaria apud pedaneos iudices remissa est[o], etiã de fide ĩstrumẽti ciuiliter[p] apud eos iuxta responsum viri prudentissimi Pauli requiret[q]. PP. X. Ka. Iul. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Conss.

*Accusatio falsi potest vsque ad.xx. annos institui: quemadmodum & criminales actiones regulariter instituuntur. hoc dicit. Vel sic: Accusationes regulariter.xx. annis viuunt, & non vltra. Baldus.*

XII. Iidem AA. & CC. Primo.

QVerela[r] falsi tẽporalibus præscriptionibus non excluditur, nisi vigiti annorũ exceptione: sicut cętera[f] quoque ferè crimina. S. VI. Id. Ianuar. Viminatij. CC. Cons.

*Debitor scribens in personam debitoris falsam apocham de recepto, tenetur pœna falsi. Baldus. Vel sic: Falsa scriptura non prodest scribenti, sed eum adstringit crimine falsi. Salycetus.*

XIII. Iidem AA. & CC. Marco.

QVi veluti[t] præsentẽ scripsisse res recepisse suas, cũ absens esset, cõscripserit: nó ignorãti quicquã aufert, sed se criminis[u] obligat periculo. Remissa est. per delegationem.

p *Ciuiliter.* & etiã criminaliter incidenter: vt.ẽ.de iudi.l. quoties. &.ẽ.de ordi. iudi.l. j. sed non pronunciant: vt ibi dixi.

q *Requiretur.* excipiendo.

QVerela.] *C A S V S.* Titius accusauit aliquẽ de falso. dicitur ꝓ illa accusatio non finitur nisi spacio.xx.an. sicut cæteræ accusationes.

r *Querela.* quatuor modis de falso quæritur. Per accusationem, & sic loquitur hęc lex. Item p actionẽ in factũ,& illa tollitur.xxx. annis: sicut personales aliæ actiones: vt.ẽ. de consti.pe.l.ij. Item per exceptionẽ,& hęc nullo tempore tollitur: vt ff. de excep. doli.l. pure.§. fin. Item p iudicis officiũ sine accusatore: vt.ẽ.de ꝓba.l. iubemus. & de testa. l. nullũ. & tũc forte.xxx. annis tollitur. Vnde versus: Accusas, agis in factum: per.i.o. reuocabis. Falsum, viginti, triginta, quatuor annis.

*Falsum pomodis falso quæritur. Per accusationem, quatuor modis & sic loquitur hęc lex. dis.*

*Hinc legi* *Cicero.q.in verrem aut ex certo tẽpore tollitur: vt pore pœnæ. lũ hac lege Cornelia ut re: vt.ẽ.de ꝓba.l. iubemus. & de testa. l. nullũ. & tũc forte.xxx. annis tollitur. Vnde versus: Accusas, agis in factum: per.i.o. reuocabis. Falsum, viginti, triginta, quatuor annis.* *Stamẽtaria non teneri. Contius. Versus.*

s *Sicut cætera.* scilicet non tolluntur temporalibus præscriptionibus etiam.xx. annorũ, secundum quosdã, sed tantum.xxx. annorum. Vel verius, scilicet tolluntur.xx. annis, cũ in dubiis restringere debeamus pœnas: vt.ff. de pœ.l. interpretatione. Et secundum primam expositionem dicit fere, propter illas quæ tolluntur temporalibus præscriptionibus: vt adulterij. secundum aliam dicit fere, ꝓpter plures alias accusationes, quarum quædam durãt minori, quędã maiori: vt ecce accusatio adulterij quinquẽnio: vt.ẽ. de adulte.l. adulter. Item quinquennio finitur accusatio eius qui aperuit testamẽtum eius qui occisus fuit à familia, antequam vlciscereturmortẽ defuncti: vt.ff. ad Sylla.l. in cognitione. Ité accusatio apostatatus quinq; annis durat post mortẽ apostatæ: dũ viuit, perpetua est accusatio: vt.ẽ.de aposta.l.ij.&.l. apostatarũ. & idem de crimine peculatus: vt.ff. ad le. Iul. pe.l. peculatus. Ité actio iniuriarum tollitur anno: vt infra de iniur.l. si non cenuicij.& econtra perpetuæ sunt: vt criminis suppositi partus: vt.ff. e.l. qui falsam.§. j.& criminis parricidij: vt.ff. ad legem Pompe. de parrici.l. fi. Item criminis concusionis, secundum P. vt.ff. de concuſ.l. j. secundum vnam lecturam.

*Reuocabis. Versus. Apostatæ accusatio quãdo tẽpore dura.*

*Vi veluti.*]*C A S V S.* Iturus peregre deponebas penes me res tuas: feci fieri instrumẽtũ, quo cõtinebatur ꝓ res illas accepisti: nunquid tibi præiudicatur? Dicitur quòd nó, & potero accusari de falso. vel dic aliter vt in glo. Viuianus.

*Casus.*

t *Qui veluti.* depositi apud te vel commodati res meas: postea scripsisti quòd ego confitebar me recepisse quasi apocham, cum essem absens. tu falsi teneris,& non præiudicasti mihi.

u *Criminis.* scilicet falsi.

*Vm qui.*]*C A S V S.* Aliquis fecit testamentum, in quo erat institutus hæres. aliquis illud testamentum amouit,& celauit:

BIU Cujas

uit: an eum possim accusare crimine falsi, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

a *Testamentum.* idem in alio instrumẽto. sed hoc interest: quia alio instrumento amoto, non est publica accusatio: sed in testamẽto sic: vt hic, &.ff.eo.l.Paulus. Si vero scribatur falsum aliud instrumentũ, an sit publica accusatio? Quidam, vt Py. quòd non, per.l.istam quæ tãtum de testamento dicit. & per.l.ff.eo.l. Paulus. in prin. &.l.qui testamẽtum. Item quia sola lex Cornelia testamẽtaria numeratur inter cætera publica iudicia: vt ff.de publi.iudi.l.j.tũc enim demum cũ contingit publicam vtilitatem, erit publica hęc accusatio: vt in amoto testamẽto, vel codicillo celato vel deleto: vt in dictis legibus, & infra titu.j.l.ij. Nos dicimus quòd semp est publica: vt ꝓbatur.ff. de publi.iudi.l.ij. & Istitu.de pub.iudi.§. itẽ lex Cornelia de falsis. &.ff.eo. l. Paulus.§. j. &.ẽ.qui accu.nõ pos. l.senatusconsulto.&.ẽ. si re.vel accu. mor. fu. l.si vt ꝓponis.&.j. eo. l.& si ad te. Itẽ nota ex hac.l.quòd sic cõmittit falsum qui celat, sicut qui facit: vt.ff.eo. l.j.§. qui i rationibus. &.l. qui testamentum. &.ff.de dolo.l. si quis affirmat.§.fi.

*Falsificans non tantum testamentũ, sed etiam aliud instrumẽtum, potest publicè accusari.*

*Si creditor.* ]C A S V S. Die sabbati obligaui Titio fundũ: eundẽ Sempronio die dominica sequẽti obligaui. Sempronius eum vult distrahere colludens mecum: confeci instrumẽtum, quo cõtinebatur quòd fund' die sabbati erat ei obligatus: an possim accusari de falso, quæritur? Et dicit quòd sic: nec emptori obest collusio. Vel dic aliter vt in glo. Viuianus.

*Casus.*

b *Si creditor.* Creditor cum debitore scripsit falsum instrumentum, in quo continebatur sibi priusquam alij obligatum prędiũ: vt ita emptorem ad emendũ induceret. Vel pone vt ponimus. ff. de fide instru.l.repetita. vel vt.ff.e.l.si à debitore. Vel dic quòd creditor vendidit cum iam esset ei solutum, cum pluribus debitor obligatus non inueniret emptorem.

c *Nihil offecit.* quo minus de euictione agas.

d *Accusationi.* falsi. & facit infra de crimi. stellio. l. ignorantia.

*De fide.* ]C A S V S. De falso testamento egit quis: an possit, quæritur? Et respon. quòd sic ciuiliter & criminaliter: primo casu per procuratorem: secundo casu non.

e *Duplex via.* scilicet criminalis & ciuilis: sed ciuilis multiplex, scilicet excipiendo & replicando & agendo actione in factum: vt infra.e.l.damus.

f *Non potes.* vt & supra qui accusa. non pos. l.ij. &.ff.de publi. iudi.l.pe.§.ad crimen.

g *Eiusdem.* testamenti.

h *Non prohiberis.* etiam per procuratorem.

i *Conuentus.* priuata disceptatione.

k *Accusari possit.* non ergo habet exceptionem rei iudicatæ, A siue condemnatus soluit, siue absolutus fuit in prima: vt infra quando ci.ac.præiu.crimi.l.j. sunt enim paria: vt.ff. de except. rei iudi.l.si quis cum totum.§. plane.

*Icut.* ]C A S V S. Tractu temporis testamentum falsum non fit verum: nec econuerso, vel solo tẽpore. ad eruẽdã ergo veritatẽ torqueri possunt serui aliquib' indiciis pręcedẽtib'. Viuianus.

lo. PP. VI. Kalendas Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

*Contrectans codicem testamenti, inuoluitur in crimine falsi. Baldus.*

XLIII. Iidem AA. & CC. Gentianæ.

EVm qui celauit vel amouit testamẽtum[a]: committere crimẽ falsi, publice notum est. S. III. Kalendas Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

*Falsitas in tempore, intelligitur falsificare in totum negotium: vnde mutans veritatem in tempore, mutat in toto. Baldus. Vel sic. Si creditor in alterius præiudicium fingat se priorem in tempore, vel sibi solutum non esse cum sit, in pœnã falsi incidit, licet de cõscientia debitoris fecerit. hoc dicit. Vel sic. Cõscientia debitoris nõ impedit creditorẽ teneri pœna falsi in præiudiciũ tertii commissi. h.d. quod not. secundum Salyce.*

XV. Iidem AA. & CC. Rufo.

SI creditor[b] colludens cum debitore suo tibi prædium venundedit, falsum cõmisit: & tibi nihil offecit,[c] sed se magis criminis accusationi[d] fecit obnoxium. S. XIII. Kalendas Februarias. CC. Conss.

*Testamentum potest dici falsum dupliciter, scilicet ciuiliter per illũ cuius interest, vel suum procuratorẽ, & criminaliter per quemlibet. h.d. Vel sic. Accusatio ciuilis in falso est priuata, sed accusatio criminalis est publica. Bal. Vel sic: Si de falso ciuiliter quæritur, procurator potest interuenire, non si criminaliter. & ciuiliter conuentus, non prohibetur criminaliter accusari. Salycet.*

XVI. Iidem AA. & CC. Fortunato.

DE fide testamenti querenti duplex via[e] litigandi tributa est. Quamuis itaq; per ꝓcuratorẽ accusationẽ persequi non potes[f], disceptatione tamẽ priuata de eiusdem[g] fide queri non prohiberis[h]: cum reus ita conuẽtus[i], non tantum ab alio B iuste, sed etiam ab eo qui ciuiliter egit, solẽniter accusari possit[k]. S. VIII. Id' Februarij Sirmij. CC. Conss.[x]

*Veritas & falsitas cursu tẽporis nõ mutantur, & non est incipiẽdũ à tormẽtis, sed ab indiciis. h.d. Vel sic. Cursus temporis non immutat substantiam veritatis. Baldus.*

XVII. Iidem AA. & CC. Menelao.

SIcut falsi testamẽti vel codicillorũ scriptura tẽporis interuallo firmari[l] non potest, ita vera quæ iure subsistit, nõ euanescit[m]. ℣ Si itaq; de fide delicti, vel per accusationẽ, vel per priuatũ iudiciũ quereris: rector ꝓuincię tũc demũ eos exhiberi, de quibus interrogatio[n] fieri potest, iubebit: si pri' cęteris iudiciis fuerit cõmotus[o]. S. III. Id' Februa. Sirmij. CC. Conss.

*Falsus titulus non est titulus, & ex eo nec vsucapiendi cõditio, nec aliquis paratur effectus. h.d. Vel sic. Habens falsum titulum, non intelligitur iustus possessor, & etiam potest accusari de falso. Baldus.*

XVIII. Iidem AA. & CC. Maximo.

EX initio[p] falsi cõmisisti[q] iusta possessio[r] non paratur. Vnde cõtra eos[f] quos de dominio fundi tecũ cõtẽdere[t] ꝓponis, accusationẽ ĩstituere potes. S. III. Non. Mar. CC. Cõss.

*Fœmina nõ potest accusare de falso ratione solius affectionis, sed ita demũ, si suã vel suorum iniuriam prosequatur. Baldus.*

XIX. Iidem AA. & CC. Cosmiæ.

ETsi ad te[u] negotium pertinuit, etiam atque etiam[x] tecum deliberare debueras, ne improbam[y] institueres accusationẽ, hoc instrumẽtum in quo subscripseras, falsum arguere contẽdens. At cum mulieribus

*Firmari.* immo cõtra videt: vt.ẽ.e.l. querela. sed illud verũ est in accusatione, non in exceptione, vel in replicatione vel actione, vel etiam officio iudicis: vt ibi notaui. Ex parte ergo accusatoris non rei firmatur: sicut ĩ actione de dolo, quæ tollitur biẽnio, sed nõ exceptio: vt.ẽ. de dolo. l. optimum. &.ff.de excep. doli. l. pure. §. fi.

**pp. Non. Maii Aemil. & Basso Cõss.*

m *Non euanescit.* ar. contra supra de testa. l. sancimus.

n *Interrogatio.* seruorum cum tormentis.

o *Cõmot'.* quia à quæstionibus non est incipiẽdũ: vt.j. de quæst. l.j. &.l. milites. &.ff.de quæstio. l.j. in prin.

*Ex initio.* ]C A S V S. Feci sti confici instrumẽtũ, in quo cõtinebatur quòd prædium meum erat tuũ: non propter hoc effectus es iustus possessor: vnde potero te accusare de falso. Et si mulier dedit mihi fundũ, & Titius fecit cõfici instrumentum in quo continebatur mulieré sibi Titio prius donasse: in quo instrumento mulier subscripsit, credẽs illud ĩstrumentum esse epistolã: licet videretur mulier suam ꝓsequi iniuriam si accusaret, tamẽ accusare non potest: mulierib' enim accusare ꝓhibitum est: vt supra qui accu. pos. l. senat'. hoc dicit cum. l. sequẽ. Viuianus.

p *Ex initio.* quia scripsisti tuam, quam iniuste tenebas, vel timore huius falsi instrumenti quo continebatur quòd erat tua, tibi tradita sit: vt supra de transl. si ex falsis. siue etiam iudex secutus hoc instrumentum, tibi possessionem adiudicauit: vt supra si ex fal. instru. l.ij.

q *Commisti.* scilicet instrumenti.

r *Possessio.* vt possit sequi vsucapio, secundum secundã expositionẽ. Sed an dominiũ trãseat si domin' erat tradẽs? Respõ. distingue: an putauit se obstrictũ, qui tradidit, vt daret: an rẽ quã actoris esse putabat, ei tradidit. In primo casu trãsfertur dominiũ, in secundo non: vt hic, &.ff. de condic. ob cau. da. l.iij. §. subtilius.

*Dominium an transferat domin' tradẽs rem suã prætextu falsi instrumenti. Casum potenit.*

s *Contra eos.* possessores.

t *Contendere.* excipiendo.

u *ETsi ad te.* Vt quia tuã vel tuorũ iniuriã ꝓsequeris. Et dic ꝙ Berta donauit Titio prędiũ: Seius fecit ĩstrumẽtũ, quo cõtinebatur Bertã sibi Seio ante dudũ donasse: & fecit eã subscribere cum crederet epistolam esse: ipsa mulier non accusat.

x *Etiam atque etiam.* id est sæpe & sæpius. & facit supra de obseq. l.si manumissori.

y *Improbã.* id est quæ improba est prima facie, cũ subscripseris.



BIU Cujas

a *Accusare.* vt &.ſ.qui accu.non poſ.l.ſenatuſconſulto.
b *Prius.* quàm adſcriberes tanquam epiſtolæ.
c *Formam.* ſed nonne cauſa mulieris eſſe videtur, cum de euictione teneatur? Reſpond. non tenebatur: vt diſtinguitur ſupra de iure do.l.j.

NEc exemplũ.] CASVS. Impetraui reſcriptum à principe, vt delegaretur mihi iudex in cauſa quam habebam aduerſus Titiũ in.x.notarius comprehẽdit in reſcripto. xxv. an prætextu talis falſitatis debeat iudicis cognitio impediri? Dicitur quòd non. Vel dic aliter vt in glo. Viuia.

*Caſus.*

d *Precum.* petij iudicem ad decem: ſcriba dixit de viginti. vel moratoriam dilationẽ ſex menſium petij: ſcriba ſcripſit ſeptem menſiũ. procedit delegàtus ſecundum veritatem: vt &.ſ.de preci.impera.offe.l.ij. Et dicitur exemplum, quia in reſcripto ſemper exemplificatur petitio: ſicut in ſententiis libellus. Vel dic q̃ in his precibus fuit falſitas: quia dixi me prędium emiſſe agens contra auctorem, vt mihi tradatur, cum donatũ mihi eſſet: non tamen dolo. non differtur cognitio dati iudicis. ſecus ſi dolo: vt hac.l. innũiuit: quia tunc reſcriptum eſſet nullum: & ſic iudex nullus: vt.ſ. ſi contra ius vel vti. public.l. etſi legibus conſentaneum. &.ff. de pigno.act. l. tutor.§.j. & extra de reſcript. ſuper literis. Item nota hac lege falſum ſine dolo non committi.

†*Cod.Theo. 9.19.1.*

*Falſum ſine dolo non cõmittitur.*

SI quis decurio.] CASVS. Tabellio aliquis multa fecit inſtrumenta: poſtea creatus eſt decurio. de aliquo inſtrumento quod ſcripſit dum erat tabellio, an ad eruendam veritatem torqueri poſſit non obſtante decurionatus dignitate, quæritur? Et dicitur quòd ſic. Viuianus.

e *Scripſerit voluntatẽ.* non vt tabellio: nam tabellio eſſe non poteſt: vt.j. de decur.l.vniuerſos.lib.x. quæ eſt contra. Vel dic, hic fuit; ſed fieri non debuit, vel non deberet fieri tabellio poſtquam fuit decurio: vt ibi. ſed prius factus etiam poſtea poteſt conficere inſtrumentum: vt hic.

f *Officium.* dictandi vel componendi, vel ſubſcribendi.

g *Moueatur.* ei forte.

h *Sepoſito.* ſic.ſ. de teſti.l.nullum.

i *Permanet.* ergo duplex officium gerit, ſcilicet decurionatus, & tabellionatus ſeu ſcriptoris. & ſic eſt argu. contra. ff. de pact. l. ſi plures. & facit. j. de quæſtio. l. decuriones. &. l. milites.

k *Nec vero is.* ſupra quando poſt decurionatum ſcripſit, nunc quando ante.

l *Super his.* ſcilicet inſtrumentis.

m *Auctorem.* & ei ſoli creditur: a vt hic, & in authent. de fide inſtrumen.§. ſi vero moriantur omnes. colla. vj. Sed contra. ſ. de teſti.l. iuriſiurandi. ſed hoc ſpeciale. Item contra in authen. de hære. & Falcid.§. ſi vero abſunt. colla. j. Sed ibi non de fide ſcripturæ, ſed de ſolennitate agitur. b Quid autem ſi diffiteatur ſuam eſſe ſcripturam? Reſpon. ſuſpecta fit: vt.ff. quemadmo. teſta. ape. l. j.§. fin.

*a Scilicet an ſit ſua ſcriptura, an nõ. Saly. per. l. ſi donationibus. ſ. de dona.*

*b Tunc diſtinguẽdum intrinſeca ſit an extrinſeca. l. ſcribẽdi. ff. de verb. oblig.*

in aliena cauſa falſi non ſit conceſſum accuſare, a tu autem hęc eadem prædia te prius b alij donaſſe proponas: fieri tibi facultatem accuſandi, contra iuris poſtulas formã. c S. VIII. Idus Martij. CC. Conss.

*Error ſcribentis vel ſubſcribentis non inuoluit eum crimine falſitatis, nec derogat veritati. hoc dicit. Vel ſic: Falſum vbi ceſſat dolus, nõ punitur vt falſum. Item vbi eſt error, ibi neceſſario ceſſat dolus. Item error non præiudicat veritati. Bald.*

XX. Iidem AA. & CC. Rufino.

NEc exemplum editionis precum d aliter per errorem ſcriptum, cum non niſi dolo malo falſum cõmittentes crimini ſubiugẽtur, cognitionem dati iudicis moratur. Subſcrip. XI. Kalend. Nouembr. Doroſtoli. CC. Conss.

*Dignitas decurionatus antecedens vel ſequens, à tormentis non excuſat accuſatũ de falſo: & veritas ſcripturæ per auctorem comprobatur. h. d. quod nota. ſecundũ Saly.*

XXI. Imp. CONSTANTINVS A. Mechilio Hilariano Correctori Lucaniæ & Brittiorum.†

SI quis decurio teſtamẽtum vel codicillos aut aliquam deficientis ſcripſerit voluntatem, e vel conſcribendis publicis priuatíſq; inſtrumentis prębuerit officiũ: f ſi falſi quæſtio moueatur, g decurionatus honore ſepoſito, h quæſtioni, (ſi ita popoſcerit cauſa) ſubdatur: ſed non ſtatim deſinit eſſe decurio, qui in huiuſmodi facto fuerit deprehenſus. Quantum enim ad municipales pertinet neceſſitates, decurio pmanet: i quantum ad rem geſtam & veritatem reſerandam,* vti decurionatus honore non poterit. ¶ Nec verò is k qui ante fuerit tabellio, ad eludẽdam quæſtionem ſuper his l quæ ante ſcripſerit, factus decurio defendi hac poterit dignitate: quoniam ſcripturæ veritas (ſi res popoſcerit) per ipſum debet probari auctorem. m Dat. III. Kalen. Febr. Sabino & Rufino Conss.

*In crimine falſi acerrima ſit indagatio, etiam per torturam: & non ſolum accuſati, ſed etiam accuſantis. Nec iudex debet animi ſui finalẽ motũ exprimere niſi in prolatione ſententiæ, quam proferre debet intra biennium a die exordii quæſtionis: & ſecundum delicti atrocitatẽ reo conuicto, vel accuſatori calũnianti pœna imponitur. Bald.*

XXII. Idem A. ad Maximum. P.V.†

VBi falſi n examen inciderit, tunc acerrima fiat indago argumentis, teſtibus, ſcripturarum collatione, aliiſque veſtigiis veritatis: nec accuſatori o tãtùm quæſtio p incumbat, nec probationis ei tota neceſſitas indicatur: q ſed inter vtranque perſonam ſit iudex medius: r nec vlla interlocutione f diuulget quæ ſentiat: ſed tanquam ad imitationẽ relationis, t quæ ſolum audiendi mãdat officium, præbeat notionem: poſtrema ſententia quid ſibi liqueat proditurus. u Vltimum autem finem ſtrepitus x criminalis

*Vbi falſi.* dic ſecundum B. quòd vtebar inſtrumẽto contra te qđ dicis falſum, & ſic incidit quæſtio falſi: pro quo facit verbum inciderit. ſic.ſ. de proba.l. iubemus. ſecundum vnum intellectum illius l. Sed Ioan. dicit quòd accuſatio falſi directò hic proponebatur, pro quo eſt finis huiº legis vbi dicit de pœna capitali imponenda: quia illa non debet imponi ſine accuſatore: vt.ff. de mu. & hono. l. reſcripto.§. ſi quis accuſatorem. cui tamen reſpon. B. q̃ poſt finitam cauſam pecuniariã fuit inſtituta criminalis, & ſic pœna ſecuta. Vel etiam ſpeciale ſit, vt ſine accuſatore procedat: vt & aliàs: vt.ff. ad legem Iuliam de adult. l. ij.§. ſi publico. & not.ſ. de pba.l. iubemus. Item pro Io. quia ſi ciuiliter ageretur: non acerrima, ſed leuior fieret indago: vt j.l. proxi. Item quia nó exigeretur probatio, niſi ab actore: vt.ſ. de eden.l. qui accuſare. niſi in excipiente: vt.ff. de proba. l. in exceptionibus.

*ſeruandã.*

†*Cod.Theo. l.9. ti.19.l. 2.§. ſed vbi falſi. Cõtra.*

o *Accuſatori.* qui falſum probat: ei tamen prius.

p *Quæſtio.* id eſt falſitatis probatio. non autẽ de tormẽtis dicit.

q *Iudicatur.* vt &.j. de aboli.l. fallaciter. ſecus in ciuili cauſa: vt ſ. de proba.l. actor. Accurſius.

r *Medius.* non declinãs ad dexterã vel ſiniſtram: vt & in auth. iuſiur. quod præſtatur ab his.§. & æquus. colla. ij. Illud tamen verum eſt, quòd ſi accuſator non probat, abſoluitur reus.

*Iudex neq; ad dexterã neque ad ſiniſtram declinare debet.*

ſ *Nec vlla interlocutione.* i. interlocutoria ſententia non oſtendat, ſed per definitiuam ſuam voluntatem quam habet ſuper crimine falſi condemnandi vel abſoluendi: vt argu. ff. de arb.l. qualem. & hoc ad imitationem, id eſt ad ſimilitudinem.

t *Relationis.* id eſt delegationis quæ mandat tantùm officium audiendi, non definiendi: hoc eſt, ſicut iudex ad quem cauſa mittitur vt de ea tantum cognoſcat & referat definiendã, non debet aliquid interloqui, ſed tantum cognoſcere: vt.ſ. de rela.l. ſi quis. ita hic nulla interlocutione debet vti, per quam poſſit notum fieri quid ſentiat: ſed definitiuam det. hoc, ſi principaliter agitur de falſo, ſecundum omnes. ſi autem incidenter, vt dixit B. tunc an debeat ſuper incidenti iudicari, dic vt diximus ſupra de ordi. iudi.l.j. in fin.

u *Prodituras.* Sed ſi ſuccubuit in ciuili, an aget in criminali? Ioã. ſic: quia tantum facit vel minus vbi ſuccubuit, quantum ſi ſoluiſſet. ſed ſolutione facta agitur: vt.j. quando ciui.ac.præ.cri.l.j.

x *Strepitus criminalis.* id eſt iudicij in quo ſtrepitus ſit confligentium, hoc eſt aduocatorum vel allegantium.

*Strepitus fit in iudicio.*



BIU Cujas

compendioso spacio [a] limitamus, quem [b] litigantem † disceptantémque fas non sit excedere: cuius [c] exordium nascetur auspicio contestatæ [d] accusationis apud iudicem competentem: post probationem supplicio capitali, si id exigat magnitudo cõmissi, [e] vel deportatione, [f] ei qui falsum commiserit, imminente. PP. VIII. Kalé. April. in foro Traiani, Constãtino. A. VII. & Cõstantio Cæs. Conss.

*De falso potest ciuiliter & criminaliter agi: & electa via ciuili, debet supersederi in criminali: sed ea finita, potest criminalis quæstio inchoari, & convictus subiici pœnis legitimis. Salycetus.*

XXIII. Imppp VALENS, GRATIAN. & VALENT. AAA ad Maximinum præfectum præt.†

DAmus licentiam litigantibus, si apud iudicem proferatur scriptura de qua oritur aliqua disputatio, profitendi vtrum de falso criminaliter statuat qui dubitet de instrumenti fide experiri, an ciuiliter. Qđ si expetens vindictam, falsi crimen intenderit, tunc quæstione ciuili [g] per sententiam termi nata, criminis fiat indago: vt si quis tabulas testamenti, chirographa, attestationésque, necnõ & rationes priuatas [h] vel publicas, pacta, & epistolas vel vltimas voluntates, donationes, vẽditionésve, vel si quid prolatũ [i] aliud instituere conabitur: habeat accusandi facultatem. ℣ Ciuilis autẽ inquisitionis inter vtrasq; partes cõfligentiũ leuior [k] examinatio procedat: cũ iudex qui præerit quæstioni, [l] intentiones actoris [m] falsas, & conuicta crima reorum, ex legibus pœnis cõpetentibus possit vlcisci. [n] PP. XVI. Kalend. Maij Romæ, Valente. V. & Valentiniano. AA. Conss.

*Producenti instrumentum suspectum, imminet prius probatio quòd sit verum, & aduersario imminet postea probare contrarium. Bald. Vel sic: De falso potest queri ciuiliter & criminaliter: producẽs tamen instrumentum, eius fidem negatã prius debet probare: deinde de falso potest institui accusatio. Salycetus.*

XXIIII. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. Proculo præfecto vrbi.

PRæbemus licentiam, vt siue ciuiliter, siue criminaliter (vt actor elegerit [o]) super prolatis codicillis vel aliis instrumentis requiratur: incũbat probatio fidei instrumẽti ei primitus qui scripturam [p] obtulerit, deinde ei qui stricta † instantia falsum arguere paratus sit. Dat. X. Kalend. Februar. Timasio & Promoto Conss.

## TITVLVS XXIII.

## DE HIS QVI SIBI ADscribunt in testamento.

*Filius emancipatus sibi adscribẽs in testamẽto patris patre dictante, de æquitate à pœna legis Cornelia excusatur: quia idẽ esset habiturus sine delicto quod cum delicto. Bald. Vel sic: Factum quod ex speciali æquitate fouetur, non incidit in delictum: licet sit de genere prohibitorum. Baldus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Valatio.

QVanquam ita interpretantur iurisperiti, vt contra legem Corneliã videatur se scribere hæredem emancipatus filius patre dictante: tamen si cum testamentum non esset scriptũ, iustus successor futurus [q] esset, accepta bonorum possessione, [r] filius patri: perinde habebitur atque si sua manu pater tuus te hæredẽ scripsisset, functus dulci officio. [s] PP. Non. Septemb. Duobus & Aspris Conss.

*Vbi testator scribenti codicillos adscribit, cessat pœna: sed vbi scribens sibi adscribit, & testator in eadẽ volũtate vel in alia hoc recognoscit: scribenti parcitur. Baldus. vel sic: Testatoris subscriptio etiam generalis excusat à pœna: sed non tribuit ius petendi legatum extraneo qui sibi adscripsit: nisi specialis fuerit subscriptio testatoris. Salycetus.*

PRæbemus.] CASVS. Si ex instrumento petas à me decem, quod dico falsum: potero criminaliter vel ciuiliter agere vtrum velim: ita tamen, vt cum criminaliter agitur, prius incumbat onus probandi proferenti: deinde ei cõtra quem profertur. Viuianus.

QVanquam.] CASVS. Qui sibi adscribit in testaméto, tenetur. l. Corne. de fal. si tamen filius emancipatus à patre dictante, scripsit se hæredem, & filium non scripsit, patri tamẽ erat successurus: perinde habetur, ac si pater sua manu scripsisset. Vinia.

---

a *Compendioso spacio.* scilicet biennij: vt. j. vt intra cer. temp. crimina. &c. l. fina.

b *Quem.* scilicet finem.

c *Cuius.* scilicet finis, id est exordium quod respicit finem. & dic auspicio, id est initio.

d *Contestatæ accusationis.* id est ex die contestatę litis. & dicitur initium, auspicium: quia veteres principia ab auspiciis & auguriis assumebant. vel dic, cuius scilicet strepitus: vel cuius scilicet accusatiõis.

† *Quia etiã reus probare tenetur: vt dicit glo. in. c. illud quoque. extra de præsump.*

e *Commissi.* quia est seruus, & ideo debet decapitari: vel quia est vsus falsis rescriptis sciens: vt. ff. eo. l. maiorem. & ff. eo. l. j. §. fin.

f *Vel deportatione.* vt d. l. ff. eod. l. j. §. fin.

† *Cod. Theo. 9. 19. 4.*

g *Quæstione ciuili.* super qua iudex primo aditus fuerat: quæ primo debet terminari: vt hic, & ff. de iudi. l. qui prior. Sed opponitur: quia maior debet præcedere: vt supra de ordi. iudi. l. fina. Sed respond. quia causa morandæ solutionis hic obiiciebatur crimẽ: vt ff. eod. l. ij. Vel hic prima facie instrumẽtum non apparebat esse falsum. Vel tertio dic q ciuiliter agebãt de falso actione in factum: quod cum prius fuerat inchoatum, prius finiatur quàm criminaliter agatur. Quarti dicunt terminata, id est dilata per sententiam interlocutoriam. Nam criminalis est præponenda: aliàs dixi hoc tenere quando diuersis temporibus incipit. Si autem simul ciuiliter & criminaliter incipiat, præponitur criminalis, vt ff. de iudi. l. si de vi. & ff. de adult. l. adulterij.

*Falsitas potest ciuiliter & criminaliter tractari.*

h *Priuatas.* Sed cur hoc, cum nemini præiudicet, si falsum priuatum scripsit instrumentum? Respond. quia quantum potui, crimen ad effectum produxi: vt. ff. de extraor. crimi. l. j. Vel intellige de priuato tali, quod aliquid valet saltem ad comparationem: quia trium testium habet subscriptionem. Azo. vt. ff. de fide instrumen. l. comparationes.

i *Si quid prolatum.* vt. ff. eod. l. j. §. j.

k *Leuior.* cum actor tantũ probet: secus in criminali: vt. ff. l. pxi.

l *Quæstioni.* criminali.

m *Actoris.* id est accusatoris.

n *Vlcisci.* puniendo accusatorem si fuerit calumniatus. Si vero probauerit, puniendo reum secundum leges quæ pœnam imponunt: vt. ff. eod. l. j. §. fina.

o *Elegerit.* quod potest: vt supra. l. proxi. & infra quando ciui. ac. præ. cri. l. j.

p *Scripturam.* quæ sit prima facie maculata. Vel quia conducens alias falsas protulit scripturas: vt supra de proba. l. iubemus. Vel volens sponte probare: vt ff. de proba. l. circa. & facit supra de fide instrumen. l. fina.

† *al. Instructa. Cõtius.*

*DE HIS QVI sibi adscribunt in testamento.*

*De falsis in genere diximus: nunc in specie de quodam, quod licet non sit falsum, punitur tamen vt falsum. vt infra eod. l. senatusconsulto.*

*Cõtinuatio.*

q *Futurus.* iure prætorio: vt instit. de hæred. quę ab intesta. §. emancipati.

r *Bonorum possessione.* vnde liberi, quando ab intestato successerat: & sic hic puncta. Vel verius pũcta post dictionem esset: vel secũdum tabulas habet. & pũcta ibi, possessione.

s *Dulci officio.* Sed videtur incidere filius emancipatus in pœnam, & solus in potestate filius vel seruus excusatur: vt. ff. de falsis. l. filius. in princip. quæ est contra. Solu. hæc illam corrigit: vt hic innuit. Vel dic quòd hic pater subscripsit confirmando: per quod parcitur filio. In quo nota quòd generalis subscriptio sufficit in filio & seruo: vt, quæ hoc testamento dictaui, hæc manu mea confirmo. sed in extraneo, & sic in emancipato filio, specialis exigitur: vt quæ illi danda dictaui, confirmo: vt. ff. eod. l. j. §. inter. Vel ibi de iure stricto, hic de æquitate. Item not. quòd hic mutat personas in fine. l. Vel dic filius quilibet subaudi, perinde habetur ac si pater te &c. Item quid si alius qui ab intestato veniret, vt patronus

*Filius sibi adscribens in testamento patris, an incidat in pœnam.*

BIU Cujas

tronus, vel agnatus, vel cognatus dictante testatore scripsit? Respond.non idem : vt.ff. eodem.l. si quis legatum.§. fi. & est ratio : quia filio est magis debita patris hæreditas : vt supra de codicil.l. fina.§ penul.

*Si testator.*]C ASVS. Si testator in codicillis quos scripsit, adscripsit mihi legatũ reliquisse: an videar icidisse in.l.Corne? dicitur quòd non. Vitianus.

a *Adscripsit.* generaliter, si eras filius, vel seruus. aliàs specialis exigitur, vt pœna remittatur,& legatũ cõsequatur : sed generalis etiã sola sufficit ad pœnam euitandam: vt ff.eodem.l.j.§.inter. Et nota quòd filius in potestate manens, vel seruus iussu defuncti sibi adscribens, pœnã euitat : sed legato caret. extraneus autem, vel emancipatus,& legato carent,& pœnam incurrunt:vt.ff.eodem.l. j.§.inter.&.l.fili[a] emãcipat[a].&.l. diuus Claudius. & hoc subiicit.

*Seruus & filius in potestate sibi adscribentes iussu defuncti, non puniuntur.*

b *Dictasse.* & scripsisse subaudi de sua voluntate: & verum est te scripsisse & dictasse: secus si dictasses tantũ: quia tibi posset tũc legari: vt supra de testa. l.dictantibus.& sic est generalis subscriptio vel recognitio in codicillis, quæ valet ad pœnam euitandam in extraneo: vt modo dixi:subaudi, sua voluntate. & dic, te, scilicet extraneum.

† *rusticitas excusat.l.1. ff. de interd. matrimo. inter pu. et tutorẽ. Cõtins.*

c *Debes.* lucri õmissio fraudem repellit:vt hic,& infra.l. proxima in fine. Accursius.

*Senatusc̃onsulto.*]C ASVS. Qui sibi aliquid adscribit ĩ testamento,tenetur.l.Corne.de fal.Si vero dicat se ignorasse,& nolit legatũ habere, venia indulgenda est.

d *Senatusconsulto.* Liboniano.

e *Scribere.* per se,vel per aliũ, qui sibi quærat : vt.ff.eodem.l. diuus Claudius.§. scribere.vel etiam alij adimit, vt sibi remaneat: vt.ff. eodem.l. si quis. §. si institutus . &. l. impuberem. §. qui codicillos.

f *Corneliæ.* quæ est.ff.eodem,scilicet de falsis.l.j. in fine.

g *Ob ignorantiam.* Nam dicunt se nescire legem istam, quæ hoc prohibeat.

h *Veniam raro.* aliàs est in litera,raro:& aliàs deficit.

i *Dederunt.* Duo sunt necessaria,vt dicit : ignorantia, & discedere à commodo : vt & arg. supra.l. proxi.&.ff. eodem.l. diuus Pius. Sed contra.ff. eodem.l.diuus Claudius.ij.respon.vbi dicit non dari veniam scribenti & erranti. Solu.non datur venia erranti,vt ibi: nisi & à delicto velit discedere:vt hic.Vel non parcitur ipso iure,vt ibi : cum non liceat ius ignorare, sed petito hoc à principe : vt hic.vel non eo ipso sufficit,quòd se ignorasse dicat, vt ibi : nisi & probet : vt hic . Item quomodo tenetur ipso iure,cum in dolo non sit,sine quo falsum non committitur? Respon.propter ignorantiam iuris,quæ toleranda non est.

II. Idem A. Atticio.

SI testator codicillis quos scripsisti,legatum quoq; seu fideicommissum reliquisse tibi sua manu adscripsit: [a] nõ videris in pœnã senatusconsulti incidisse. Quòd si testamentum dictasse [b] codicillis significauit, legato quidẽ vel fideicõmisso abstinere debes: [c] pœna vero falsi tibi prĩcipali beneficio remittitur.PP.Idib.Decẽb.Antonino.A.IIII.& Balbino Cõss.

*Vere ignorantiam alleganti, & à delicto desistenti, pœna remittitur quam incurrerat quia sibi adscripserat. Baldus.*

III. Imp. ALEXANDER A. Martiali.

SEnatusconsulto [d] & edicto diui Claudij prohibitum est eos qui ad scribenda testamenta adhibẽtur, quanuis dictante testatore, aliquod emolumẽtũ ipsis futurum scribere: [e] & pœna legis Corneliæ [f] faciẽti irrogata est:cuius veniam deprecãtibus ob ignorãtiam †, [g] & profitẽtib[a] à relicto discedere,amplissimus ordo,vel diui principes veniam raro [h] dederunt. [i] PP.XVII.Kalẽdas April.Maximo.II.& Aeliano Conss.

*Maritus sibi adscribẽs in testamẽto vxoris, incidit in pœnam: & ista scriptura non valet. Bal. Vel sic: Nõ licet marito sibi adscribere in vxoris testamento. Salycetus.*

IIII. Idem A. Crescenti.

QVæ in testamẽto vxoris [k] marit[i] sua manu legata sibi adscripserit,pro nõ scriptis habẽtur: [l] & legis Corneliæ pœna,si venia impetrata non est,locum habet. PP. III. Non.Februa.Fusco.II.& Dextro Conss.

*Miles sibi adscribens, præsumitur iuris errore non malitia in legem incidisse: & ideo sibi parcitur quo ad pœnam, sed relictum non potest petere. Baldus. Vel sic: Miles excusatur si sibi adscribit, legatum tamen non petit. Salycetus.*

V. Idem A. Gallieno militi.

QVod adhibitus [m] ad testamentum cõmilitonis scribẽdũ, iussu eius seruum tibi adscripsisti, ꝓ non scripto habetur: [n] & ideo id legatũ petere nõ potes: sed secuto tenorẽ indulgẽtiæ meæ, pœna legis Corneliꝫ tibi remittitur:in quã credo te magis errore quàm malitia incidisse.PP.XVII. Kalẽ. Iul.Fusco.II.& Dextro Conss.

*Parcitur ei qui sibi libertatem adscribit domino imperãte. tamẽ quod scribit, est pro non scripto. Bal. Vel sic: Seruus iussu domini sibi adscribens, excusatur à pœna: libertatẽ tamẽ nõ cõsequitur, nisi de descriptione testatoris subscriptione deceatur. Salycetus.*

VI. Impp. DIOCLE.& MAXIMIA. AA.& CC. Ausidio.

SI libertatẽ tibi manu tua imperãte domino adscripsisti: cum proponas dominum non subscripsisse,& suis literis tuam libertatẽ expressim [o] agnouisse: ad impetrandam libertatem senatusconsulti auctoritas tibi obest:pœna tamen falsi tibi remittitur: [p] quoniam nõ potueras contra domini voluntatem venire. [q] PP. VI. Id. Decembr. ipsis.IIII.&.III.AA. Conss.

## TITVLVS XXIIII.

## DE FALSA MONETA.

*Fabricantes falsam monetam puniendi sunt vltimo supplicio sine appellãdi remedio: & domus in qua fabricatur, est publicanda, sine dominus sciuerit, sine ignorauerit: dum tamen proximus loco fuerit. fallit in domibus viduarum & pupillorum: tutores tamen eorum tenentur. Salycetus.*

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Ianuarium.†

QVoniam nonnulli monetarij adulterinã monetã clandestinis sceleribus

*De alio speciali falso dicit, quod demum perfectum punitur: vt.ff. eodem.l. qui falsam.*

*Voniam.*]C ASVS. Fabricatores falsarum monetarum requiri debent,& torqueri vt manifestent socios suos:& qui eos accusat,non punitur si non ꝓbet. miles vero qui tales permisit egredi à carcere,punitur capite,& appellandi ei copia denegatur.Si vero miles fuerit qui in prædictum incidit crimen,ad magistrum militũ remittendus est:domus in qua fit moneta adulterina,est cõfiscanda,si domin[a] erat præsens: licet ignorauerit.Si vero præsens nõ fuerit,nullum patietur damnum: sed actor siue castaldus qui hoc passus fuerit,capite plectetur.Si vero in domo viduæ dicatur pecunia adulterina fabricata, venia digna est,licet præsens fuerit,ne domo sua careat: nisi euidẽs appareat eius delictũ.idẽ in pupillo : tutor tamẽ eius nõ excusabitur,sed tantum ex substantia tutoris fisco inferatur, quantum ex substantia pupilli erat inferendum,si aliàs pupillus non fuisset.

*Cuncti.*

k *Vxoris.* secus si in testamento extranei vxori adscripsit vir: vt.ff. eodem.l.vxori.

l *Habentur.* vt &.ff. eodẽ,scilicet ad.l.Cor. de fal. l. si quis legatum.ij.respon.& infra l.proxi.

*Vòd adhibitus.*] C ASVS. Si commilito in testamento commilitonis sui adscripsit sibi,pro non scripto habendum est : nec illud petere potest: pœna tamẽ.l.Corne. ei remittenda est,in quam magis per errorem quàm per malitiam videtur incidisse.

m *Quod adhibitus.* quod,id est quia.aliàs incipit, militi,qui &c.

n *Habetur.* vt & supra.l. pxi.secus si pater filio militi in testamento commilitonis adscripsit: vt.ff.eodẽ.l. si pater.

*Si libertatem.*]C ASVS. Seruus in testamento domini præcipiẽte domino libertatẽ sibi adscripsit:quominus petat libertatẽ, auctoritas senatusconsulti sibi obest: pœna tamẽ l.Corne. quia domino obtemperauerit,ei remittitur.

o *Expressim.* vel etiã generaliter : vt.ff. eodem.l. j. §. inter. tunc enim teneret libertas nõ directo,sed per fideicommissum : vt. ff. eodem.l. diuus Claudius.§. item senatus.

p *Remittitur.* si tamen iussus subscriptione testatoris appareat: vt.ff. eo.l.filius.in prin.&.l. diuus.j.§. & quatenus.

q *Venire.* nam velle non creditur &c. vt.ff. de regu. iur.l. velle.& d.l. ff.eo.l.diuus Claudius.§.& quatenus.

† *Cod. Tho. 9.21.1.*

*DE FALSA moneta.*

BIU Cujas

a *Cuncti.* quorum prædia sunt vel domus vbi falsum fit.
b *Iudici.* Nota speciale contra id quod habes supra de exhi. l. fi.
c *Prodituri.* speciale cõtra id quod habes. ff. de accusa. l. fi. in fi.
d *Eorum.* falsariorum.
e *Immunitatem.* calumniæ, licet non probent. Vel dic si sunt socij, non tamen puniũtur: sic. ff. ad l. Iul. ma. l. quisquis. in fi. & ff. de re mili. l. nõ omnes. §. fin. Vel immunitas datur, scilicet munerũ ciuiliũ sordidorũ. prima placet. Et est speciale hic cõtra id quod habes. ff. de accu. l. fi. §. j.
f *Cuius.* inquisitionis.
g *Patrimonium.* id est dispares sunt, in quorũ patrimonium fit. Alij enim magni, alij pupilli, alij mares, alię viduę: & specialis inquisitio fit in singulis. & hoc incipit. j. §. domus &c. & quod subiicit, si quis autem &c. interpositio est.
h *Suspectã.* aliàs susceptã, ad custodiendum.
i *Priuato.* de falsa moneta damnato: vel quia aliquẽ de custodia exire fecerit. & sic est speciale, cũ regulariter liceat appellare: vt. ff. de app. l. & in maioribus. sic &. ff. ad le. Iul. de vi. l. quoniam.
k *Promotus in gradũ.* id est homo alicuius dignitatis.
l *Incurrerit.* id est falsam monetam compo- suerit.
m *Nomine.* id est qđ sit eius nomẽ, & in qua dignitate.
n *Iudices.* id est ad magistrum militũ, si miles erat: vel ad aliũ cui subest delinquens.
o *Cuius.* ſ. domini.
p *Punienda est.* No. speciale. aliàs dolꝰ solus punitur.
q *Prodiderit.* cum ab alio non esset manifestũ: aliàs punitur si pręuẽtꝰ fuerit, vt hic dicit.
r *Iniuriæ.* i. damno.
s *Actore.* id est castaldione.
t *Capitali.* immo maior pœna imponitur: vt infra. l. pxi. quæ est contra. Solu. vt ibi.
u *Impuberes.* doli non capaces. aliàs contra: vt. ff. de reg. iur. l. pupillum. & l. pupillus. & ff. de furtis. l. impuberẽ. & ff. si aduer. delic. l. j.
x *Ignorat.* pręsumptione iuris: vt. ff. de iur. & fac. igno. l. fi. & ff. rem pu. fal. fo. l. fi. & ff. de regu. iur. l. in eo quod plus. §. pupillus.
y *Nõ oportet.* vt. ff. de ser. fugi. l. quicũq;. & vnde vi. l. meminerit.
z *Expectabit.* id est tenebit.
a *Inferendum.* puta eius rei æstimatio in qua fit falsum.

*Si quis.* ]C *ASVS.* Si aliquis falsam monetam cuderit, omnia bona sua confiscabuntur, & in loco isto vbi cudit, concremabitur.

*dispar cẽsus.*

†*Co. Th. 9. 21. 4. §. sin vero. Contius.*

†*Concor. c. ex parte. cũ glo. parua extra de corpore vitiũ.*

exercẽt, cuncti [a] cognoscãt necessitatẽ sibi incumbere huiusmodi homines inquirẽdi: vt inuestigati tradãtur iudici, [b] facti cõscios p torméta ilico pdituri, [c] ac sic dignis suppliciis addicendi. Accusatoribus etiam eorum [d] immunitatem [e] permittimus: cuius [f] modus, quoniã dispar patrimonium [g] *est, à nobis p singulos statuitur. Si quis autẽ militum huiusmodi pſonam suspectã [h] de custodia exire fecerit, capite puniatur. ℣ Appellãdi etiã priuato [i] licẽtia deneget. ℣ Si vero miles, aut promotus in gradum, [k] huiusmodi crimẽ incurrerit: [l] sup eius nomine [m] & gradu ad competẽtes iudices [n] referatur. ℣ Domus vero, vel fundus in quo hæc ppetrata sunt: si dominus in proximo constitutus sit, cuius [o] incuria vel negligentia punienda est, [p] etsi ignoret, fisco vindicetur: nisi dominus antè ignorãs, vt primũ repererit, scelus prodiderit [q] ppetratum. tunc enim possessio vel domꝰ ipsius, proscriptionis iuriæ [r] minime subiacebit. ℣ Sin † vero lõgissime ab ea domo vel possessione abfuerit, nullum sustineat detrimẽtũ: actore [s] videlicet fundi, vel seruis vel incolis vel colonis qui ad hoc ministeriũ præbuerint, cũ eo qui fecit, supplicio capitali [t] plectẽdis. ℣ Viduas autẽ ac pupillos speciali dignos indulgẽtia credimus, vt viduæ nec in proximo cõstitutæ, domo sua vel possessione careant, si nulla apud ipsas tã grauis conscięntiæ noxa resideat. ℣ Impuberes [u] vero etiã si cõscij fuerint, nullũ sustineãt detrimẽtũ: quia ętas eorũ, quid videat, ignorat. [x] † Tutores tamẽ eorũ si in proximo fuerint, quoniam ignorare eos quid in rebꝰ pupilli geritur, nõ oportet [y], hæc pœna expectabit, [z] vt de rebꝰ eorum, si idonei fuerint, tãtũ fisco ĩferatur, quãtũ à pupillo fuerat ĩferẽdũ. [a] Dat. XII. Kalendas Decembr. Romę. Crispo. II. & Constantino II. Cæsarib. Conss.

*Falsans monetam Cæsaris: est reus Læsæ maiestatis, & debet igne comburi, & omnia eius bona debent confiscari. Baldus. Vel sic: Qui nummos falsa fusione formauit, debet comburi, & præmiũ datur accusatori. Salycetus.*

II. Idem A. ad Tertullum præfectum. v. Afric. †

B Si quis nummos [b] falsa fusione formauerit, vniuersas eiꝰ facultates fisco nostro præcipimus addici. In monetis etenim tãtummodo nostris [c] cudẽdæ [d] pecuniæ [e] studiũ frequẽtari volumꝰ: [f] cuiꝰ obnoxij [g], maiestatis crimẽ cõmittunt: & pręmio [h] † accusatoribꝰ proposito, quicũq; solidorũ [i] adulter poterit reperiri, vel à quocũq; fuerit publicatꝰ, ilico omni dilatione sũmota, flammarum * exustionibus mãcipetur. Dat. Prid. Non. Iul. Mediolani, Constantino A. VII. & Constantino * Cæs. IIII. Conss.

C *Obreptitium rescriptum impetratum, nõ excusat à crimine læsæ maiestatis, nec à pœna. Baldus. Vel sic: Rescriptũ per quod conceditur facultas cudẽdi pecuniam, præsumitur surreptitium. Salycetus.*

III. Imppp. VALEN. THEO. & ARCAD. AAA. Rufino præfecto prætorio. †

Si quis super cudẽdo ęre, vel rescripto [l] aliquo, vel etiam adnotatione nostra sibi arripuerit facultatem, non solum fructũ propriæ petitionis amittat, [m] verum etiam pœnã quam meretur, excipiat. Dat. IIII. Id. Iul. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio. Conss.

## TITVLVS XXV.

D ## DE MVTATIONE nominis.

*Mutatio nominis non fraudulosa, libero homini est permissa. Baldus.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Iuliano.

Sicut ĩ initio nominis, cognominis, pręnominis recognoscẽdi singulos

A b *Nummos.* scilicet aureos.
c *Nostris.* quid ergo faciunt Pisani, vel alię ciuitates? Respon. excusari possunt: quia imperatoris monetam non fabricant: sed propria moneta imperatoris erat aurea, & maximi precij. Vel pmissione principis faciũt. *ADDITIO.* De materia ista, scilicet monetæ, vide plene p Abb. in. c. quanto. extra de iureiu. vbi pertractat qualiter puniatur falsarius monetæ. Item qualiter scienter expendens falsam monetam. Itẽ an inferiori à principe licitum sit monetam cudere, & alia plura hanc materiam contingentia require ibi.
d *Cudend.* à monetariis nostris tantum.
e *Pecuniæ.* ſ. aureæ.
f *Volumus.* id est, nullus alius faciat nostrã monetã, nisi nostri fabricatores.
g *Obnoxii.* id est qui falsificant nostrã monetam, vel aliam faciũt sine nostra voluntate etiam rectam. Azo.
h *Et præmio.* quod p arbitrio iudicis libero homini statuitur: vt. ff. de iu. fisc. l. edicto. §. ex tat. seruꝰ sit liber: vt. ff. pro quib. cau. ser. pro præ. l. penul.
i *Solidorum.* id est nũmorum qui faciũt solidum. immo, id est aureorum.
k *Flammarũ.* [a] aliud in eo qui nõ cudit, sed radit, vel tingit: vt. ff. eo. l. quicumque nummos. Sed contra huic supra. l. proxi. vbi capitis pœna imponitur. Solu. hic est pœna capitis de qua ibi dicit secundum Azo. vel vbi sunt metalla, vt alij ter reantur, hoc habet locum: sed vbi raro fit moneta, habet locum qđ ibi. arg. ff. de pœn. l. aut facta. §. fi. Vel hęc lex in falsariis propriæ monetæ Imperatoris, superior in aliis. hæc vera. vel illa indistinctè hoc definit. nã hęc sub illa continetur, qđ ĩ idẽ recidit cũ prima.

*Moneta cudere an possint ciuitates.*
†*Cod. Theo. 9. 21. 3.*
†*hæc posterior pars sumpta est ex. l. 5. Cod. Theo. Contius.*
*a Idẽ dicit glo. 1. in. c. quanto. extra de iureiu.*
*Nũmos tingentes vel radẽtes qualiter puniẽdi sunt.*
†*Cod. Theo. 9. 21. 9.*
*Constantio.*

*Si quis.* ]C *ASVS.* Non debet quis ĩpetrare rescriptũ à prĩcipe vt liceat sibi fabricare monetã. quod si fecerit, non valebit rescriptum: & pœnam non effugiet.

l *Rescripto.* per obreptionem, dicens se hæredem eius cui imperator & suis concesserat hæredibus, aliàs per consuetudinem toleratur, cum ex concessione principis ciuitatibus pluribus sit concessum. Vel dic hanc. l. loqui quando à priuato peteretur: ab vniuersitate vero peti videmus.
m *Amittat.* vt &. ff. de preci. impe. offe. l. rescripta. &. l. quoties.

*DE MVTATIONE NOMINIS.*

*De alio speciali falso dicit.*



BIU Cujas

Sicut in initio.] CASVS. Aliquis nomen impositum sibi, an mutare possit, quæritur? Et dicitur quod sic, si liber fuerit, si in alterius fraudem non fecerit.

a *Libera est.* vt insti. de leg. §. si quis in nomine.

b *Innocentibus.* id est non fraudulenter facientibus.

c *Fraude.* sec⁹ si fraus fieret, vt alius deciperetur: puta libertus vt ingenuus crederetur, & patronū fraudaret: pœna enim falsi tenet.

d *Si liber.* secus i ſeruo: quia ibi fraus præsumitur: vt. ff. eodem. l. falsi. j. in principio.

AD LEGEM IVLIAM de ambitu.

*Quæ in tribus casibus locū habet, & cessat in vrbe. Sed aliàs obtinet, & eſt pœna centum aureorū, & infamiæ: vt. ff. eo. dē. l. 1. & eſt crimen falſi in eo, quòd appetendo dignitatē ſimulat pro publica vtilitate facere, cū pro propria faciat. quod tamen non. l. Cor. de fal. ſed. l. Iulia de ambitu punitur.*

Legis Iuliæ de ambitu, quæ pœna eſt.

NVllus.] CASVS. Si aliquis ſemel dignitate functus eſt, non iterum ad eādem per ambitum adſpirare debet: & ſi fecerit, primo debet compelli ad ſolutionem illi⁹ quod debuit ex prima adminiſtratione, & poſtea deportabitur.

e *Principatū.* quia fuit princeps agentium in rebus, vt de hoc habes infra tit. de princi. agē. in rebus. lib. xij.

f *Numeratum.* vt quia fuit princeps numerorum: vt habes infra de numera. act. & chartu. &c. lib. xij.

g *Cōmentarienſis.* quia præfuit cuſtodib⁹ carceris.

h *Audeat.* ſed cōtra. ſ. de adſeſ. l. liceat. Speciale ibi, ſic & ſoluitur ff. de offic. pcō. l. pcōſules. quia ibi ſpeciale. Vel expone faſcibus. i. méſib⁹. Iteē cōtra in authē. de defen. ciui. §. fi. col. iij. Solu. illud quādo legitimi deficiūt: vt. ff. de mune. & ho. l. honor. §. fi. Iteē videtur cōtra. j. de mu. & ho. non conti. l. ij. lib. x. vbi poſt quinquennium poteſt repetere: ſed ibi in defectum.

†Cod. The. 9. 27. 3.

i *Per ſacras literas.* hoc eſt quaſi per priuilegium liceat: vt. j. de ſuſcep. & arca. l. ſi aliquid. lib. x. &. j. de diuer. offic. l. ij. lib. xij.

k *Ad ſolutionem debiti.* id eſt ſoluat quod debet ex præcedenti officio: vel quod ꝓmiſit ꝓ huiuſmodi dignitate, ſoluet in fiſcū. Vel debitum appellat pœnam centum aureorū: vt. ff. eo. l. j. quam ſi non ſoluit, ꝓpter contumaciam deportatur: vt ſubiicit: alias ſufficeret dicta pœna cum infamia: vt dicta. l. ff. eodem. l. j.

l *Ad inſtar.* quia antiqua ſolennitas ceſſat: vt. ff. de publi. iudi. l. ordo. Vel quia ipſa ceſſat in vrbe ad eius inſtar quod in vrbe prius ſeruabatur, ſeruabitur in oppidis. Vel in tribus caſibus habet locum quo ad verba: hic quo ad ſententiam.

AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM.

*Poſt honorem habitum per ambitionem, facit id propter quod diu petiit, id eſt aliquid inique accipit per ſe, vel per alium: de quo hic dicit. & dic repetundarum, ſcilicet pecuniarum. & habet locum in multis caſibus: vt. ff. eodem per totum, & infra per totum.*

ſpoſitio libera est [a] priuatis: ita eorum mutatio innocentibus [b] periculoſa nō eſt. ℣ Mutare itaq; nomē, vel prænomē, ſiue cognomē, ſine aliqua fraude [c] licito iure, ſi liber [d] es, ſecundū ea quæ ſæpe ſtatuta ſunt, minime prohiberis: nullo ex hoc prēiudicio futuro. S. XV. Kalendas Ianuarij. AA. & Conss.

TITVLVS XXVI.

AD LEGEM IVLIAM de ambitu. B

*Nemo poteſt redire ad officiū quo ante functus eſt. Et ambitioſus qui per obreptionem officia impetrat, eſt caſſandus, & etiam deportandus. Baldus. Vel ſic: Qui honores repetit, in legem ambitus incidit, & pœnam legitimam ſubit. Salycetus.*

I. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Pompeiano. P. V. Africæ.

NVllus omnino prīcipatū, [e] vel numeratū, [f] ſeu cōmētariēſis [g] gradum, vel cętera officia repetere audeat: [h] cū publicę diſciplinę ſemel geſta ſufficiant. ℣ At ſi quiſpiā ꝓmotorū denuo ad munus etiam ꝓ ſacras literas [i] irrepſerit quod ante docebitur geſsiſſe, caſſatis quæ hoc modo ſunt impetrata, ad ſolutionem debiti [k] primitus vrgeatur: & qui cōtra fecerint, pœnā deportationis ad inſtar [l] legis Iuliæ ambitus excipiant. D. Prid. Ka. Iun. Mediolani, Sti lichone & Aureliano Conss. C

TITVLVS XXVII.

AD LEGEM IVLIAM repetundarum.

*Delinquētes in officio, ibi debent remitti puniēdi: & ad quadruplum pecuniæ per ſe vel per miniſtros receptæ tenētur. Salycetus.*

I. Impp. GRAT. VALENT. & THEODO. AAA. Matroniano duci & præſidi Sardiniæ. † D

VT vnus.] CASVS. Si rector ꝓuincię aliquid cōmiſerit in ꝓuincia quā rexit, extorquēdo à ſubditis, ſtabit in ea vſque ad. l. dies, & querētibus de ſe reſpōdebit: & ſi ꝓuinciā egrediat, debet reduci: & quicquid abſtulit, debet ī quadruplū reſtituere.

m *Multorum.* vt. ff. de pœnis. l. aut facta. §. fi. Sed argu. contra infra de pœnis. l. ſancimus. ſed dic vt ibi. †Concor. cū hac. l. ea. ſi. cut. in glo. ſuper verbo, pertimeſcat. extra de iureiur.

n *Præcipimus.* debet enim ipſe & ſui ꝓ quiquaginta dies ibi cōmorari. & ſi fugit, ad locum redire cogitur: vt ſupra vt omnes tam ciui. quàm mili. l. j.

o *Domeſticus.* quia id officium gerebat extorquendo.

p *Manipularius.* à manu & paululum, eo q paulatim extorquebat.

q *In quadruplū.* quod medium læſo, medium fiſco dabitur: vt ſupra de adſeſſo. l. iij. niſi tur piter dedit, vt ſententietur forte ꝓ ſe reo: quia tunc totum fiſco: vt. ff. de iure fiſci. l. Lucius. Qualiter ſe habet hæc accuſatio cū edicto de calūniatoribus, nota. ff. de calumnia. l. j. Item à quibuſdam licet accipere, & ſic non punitur: vt. ff. eodem. l. j. &. l. lex. §. apparet. & eſt pœna huius. l. ff. eodē. l. lex. §. hodie. & facit infra de execu. & exac. lib. xij. l. penul. & ſupra vbi de cri. agi opor. l. j. &. ij. &. ff. depoſi. l. bona fides. &. ff. de pœn. l. capitalium. §. pe. &. ff. decuſto. reo. l. diuus. ij. & in authē. de collat. §. ſup hoc. colla. ix. Officialis ſi officio delinquens, in quo punitur. †Cod. The. ibid. l. 4.

SCIĀT.] CASVS. Si iudex ī adminiſtratione deliquerit: nō ſolum ipſe, ſed hęres eius poterit conueniri. †Cod. The. ibid. §.

r *Ab hæredibus.* lite conteſtata contra ſe. & eſt mirabile, vt ītra annum tantùm detur etiā poſt litē cōteſtatā cōtra ſe: vt. ff. ad Turpil. l. in ſenatuſc. §. ſi ꝓpter. &. ff. eo. l. ij. Alij dicūt etiā lite non conteſtata intra annum in hæredem dari in totum, & ſic etiam in eo quod non peruenit ad eum: licet edictum de calumnia non detur niſi in id quod peruenit: vt. ff. de calumnia. l. in hæredem.

OMnes.] CASVS. Iudex pro ſententia nihil accipere debet: quòd ſi acceperit, pœnam legibus ſtatutā nō euitabit.

ſ *Omnes cognitores.* delegati.

t *Iudices.* ſcilicet ordinarij.

u *Priuatarum.* an ergo in ciuilibus cauſis iudex accipiens reneatur hac. l. cuius pœna eſt. ff. eo. l. antepenult. §. fin? quod videtur ꝓ hoc quod hic dicit: vt arg. ff. de calum. l. penul. &. ff. eo. l. antepenul. circa prin. vbi dicit iudiciū capitis pecuniæve. Sed dic contra hoc, ſcilicet vt non habeat locū hæc lex, niſi in criminali iudex delinquat. & hæc. l. magis eſt ꝓ hoc quàm ꝓ contrario: & dices iacturam, vt ſcilicet in quadruplum ex edicto de calumnia teneatur, non autē hac. l. Iteē lex illa de calūniatorib⁹, de alia pœna ītelligit: vt ibi dices. Iteē & qđ. ff. eo. l. antepenul. dicitur pecuniæve, puta quādo deliquit ī tali crimine, ī quo pœna etiam

Iudex in cauſis nitib⁹ accipiēs pecuniā, an ſit neatur lege Iulia repetundarum.

BIU Cujas

etiã omniũ bonorũ erat imponenda: vt patet in lege Iulia de vi.

*Vbemus.* ]*CASVS.* Iudex si pecunia accepta aduersus decurionem vel quemcunque alium sententiam tulerit, vel ℔ precio pœnam dignam infligi remiserit, vel non inferendam tulerit: durante administratione, & ea deposita poterit accusari: & accusans si probet, victoriam reportabit & gloriam.

IVbemus atq; hortamur, vt si quis forte honoratorũ, [a] decurionũ, possessorũ, postremò etiã colonorũ, aut cuiuslibet ordinis, à iudice fuerit aliqua ratione cõcussus: si quis scit venalem fuisse de iure sententiam, [b] si quis pœnam vel precio remissam, vel vitio cupiditatis ingestã, si quis postremò quacunq; de causa ĩprobũ iudicẽ potuerit approbare: is vel administrãte [c] eo, vel post administrationẽ depositã in publicũ ℔ deat, crimẽ deferat, delatũ approbet: cum ℔ bauerit, & victoriam reportatur [d] & gloriam. Dat. X. Kalẽ. Iul. Constãtinop. Honorio. N. P. & Euodio Conss.

*Hæc lex prouidet circa tẽpus intra quod officiales possint conueniri. Et primo quãdo tempus anni non excessit. Secundo, quãdo excessit. secunda ibi, Si vero. & .h. d. Si procurator Cæsaris pecuniam extorquet à colonis, vel aliis sibi subditis, potest conueniri intra annum à tempore depositæ administrationis, non postea. Salycetus.*

V. Imppp. VALENTINIANVS THEODOSIVS & ARCA. AAA. Seuerino Com. re. priua.

VNusquisq; ℔ curator præpositus [e] gynæcio, tabularius, susceptor, colon⁹, vel quicunque se à comite domorum meminerit esse cõcussum: cum ipse cui pecuniam numerauit, ab administratione decesserit, [f] intra anni spacium † ad iudiciũ spectabilitatis tuę, quicquid dederit, repetiturus [g] occurrat: vt prosit pensionibus, [h] quicquid ille reddiderit. ℣ Si vero ex tẽpore depositæ administrationis [i] præstituti [k] tẽporis curricula trãsfluxerint, nulla vox aduocationis emergat: sed ipsos ℔ curatores, præpositos, colonos, tabularios, susceptores, obnoxios ad solutionem [l] volumus coartari. Dat. Prid. Non. Iun. Mediolani, Valentiniano. A. IIII. & Neotherio Conss.

*Accedentes ad regendas prouincias, debent imare forma hic scripta. & de contrario postea conuicti in quadruplum sunt puniendi. Salycetus.*

VI. Impp. THEO. & VALENT. AA. Florentio præfecto prætorio.

SAncim⁹ † eiusmodi viros ad prouincias regẽdas accedere, qui ad honoris insignia non ambitione vel precio, sed probatę vitę & amplitudinis tuę solẽt testimonio ℔ moueri: [m] ita sane, vt quibus hi honores ℘ sedis tuæ vel ℘ nostrã fuerint electionẽ cõmissi, iurati inter gesta depromant [n] se pro administrationibus sortiẽdis neq; dedisse quippiã, neq; daturos vnquã postmodum fore, siue ℘ se, siue per interpositam personã, in fraudẽ [o] legis sacramẽtique: aut vẽditionis, donationísve titulo, aut alio velamẽto cuiuscũq; contractus: & ob hoc [p] (exceptis solis salariis) nihil penitus tã in administratione positos, quàm post depositũ officiũ ℔ aliquo præstito beneficio tẽpore administrationis quã gratuito meruerũt, accepturos. Et licet neminẽ diuini timoris cõtenẽdo iusiurãdũ arbitramur [q] immemorẽ, vt saluti ℔ prię vllũ cõmodũ anteponat: tamẽ vt ad salutis timorẽ etiam necessitas periculi subiungatur: si quis ausus fuerit prębita sacramẽta negligere, nõ modò aduersus accipiẽtẽ, sed etiam aduersus dãtẽ, accusandi cunctis tanquam crimẽ publicum cõcedimus facultatem: quadrupli pœna [r] eo qui cõuictus [s] fuerit, modis omnibus feriẽdo. Dat. VI. Kalẽd. Decẽbr. Constantinop. Theodosio. A. XVII. & Festo Coss.

## TITVLVS XXVIII.
## DE CRIMINE peculatus.

*Pecunias publicas surripientes, & qui ministerium tunc vel postea præbuerint, pœna capitali puniuntur. Salycetus.*

I. Impp. HONORIVS & THEODOS. AA. Rufino præfe. prẽto.

*DE CRIMINE PECVLATVS.*

*Quoniam magistratus electi in pecunia publica auferenda sæpe delinquunt: ideo ponit de crimine peculatus: & quia Iulius super eo legem suam tradidit, de ea videamus. Azo.* Cõtinuatio.

*Iudices.* ]Primo punit principales, secundo ministerium præbentes. secunda ibi, His quoque. *CASVS.* Si iudex aliquis tempore administrationis pecuniam publicam subtraxit, l. Iul. peculatus accusabitur: quo probato deportabitur: his eadem pœna plectendis, qui opem eis tulerint: vel pecuniam subtractam ab eo susceperint.

*Publicas.*

---

†*Cod. The. ibid. l. 6.*

a *Honoratorum.* id est habẽtium dignitatem, siue administrationẽ.

b *Sententiam.* quę ipso iure nõ valet: vt supra quando ℔ quo. non est necess. l. venales.

c *Vel administrante.* contra. ff. de iudi. l. pars literarũ. & ff. de in ius vo. l. ij. & ff. de iniur. l. nec magistratibus. Solu. speciale, quando occasione officij conuenitur, vt hic: secus si ex alia causa.

d *Gloriã.* quia reipublicæ consulere videtur: sic supra de episco. & cleri. l. nulli. in fin. Item fallit hæc lex in esculentis: vt ff. de offic. præsi. l. plebiscito. Item argu. contra. ff. eodem. l. j.

*Vnusquisque.* ]*CASVS.* Si comes vel procurator aliquis constitutus super aliquo, extorsit pecuniam à subditis suis: intra annum post depositã administrationem potest

†*Cod. The. ibid. l. 7.*

petere pecuniam quã extorsit, vt inde soluat pensionem fisco debitã ab illis à quibus pecunia extorta est: anno autem elapso querelãtes, tũc nõ audientur.

e *Præpositus.* pro eodẽ vel diuersis pone. & est gynæciũ, collegiũ fœminarum deputatũ ad aliquod opus fisco faciendum secundũ Ir. Vel dic vt dicitur infra de murileg. l. ij. lib. xj. & infra de nauicu. l. iij. eo. lib. omnes hi respondebãt comiti. Accursius.

†*Dicit tamen Saly. quòd etiam post annum poterit ille exactor cõuenire ad simplũ. alle gat glo. in l. 2. ff. hoc titulo.*

f *Decesserit.* id est discesserit, vel propriè. In hoc ergo differt ab aliis qui etiam durante administratione cõueniuntur: vt supra. l. proxi.

g *Repetiturus.* forte quadruplũ: vt arg. ℣. de adsess. l. iij. & l. fi. in fi.

h *Pensionibus.* à se concussis fisco debitis. q. d. non cedat lucro fisci.

i *Administrationis.* vt arg. ff. eodem. l. datur.

k *Præstituti.* scilicet anni.

l *Ad solutionem.* de suo: licet non rehabeat quod dedit.

*Diuisio.* *Sancimus.* Primo ponit dictum generale. Secundo illud limitando formam addit iuramenti. Tertio pœnam adiicit contrafaciẽti. secũda ibi, Ita sane. tertia ibi, Et licet. Saly. *CASVS.* Ad regimen prouinciæ non debet quis ℔ ambitionem vel precium vocari: vocatus autem debet iurare nihil se dedisse, nec per

m *Promoueri.* qui suo ingenio augeant dignitatẽ: vt ff. de offic. præsi. l. obseruandum.

n *Depromãt.* id est iurando dicant.

o *In fraudem.* vt ff. de calum. l. & generaliter. Sed quid si non interposuit, aliquid tamen dedit? Idẽ, argu. d. l. generaliter. j. respon. † *Ex nouell. Theod.*

p *Et ob hoc.* aliud subiicit capitulum, scilicet quòd nihil accipiet: nec ergo det, nec accipiat: vt hic, & ff. eodem. l. iiij. & in authenti. vt iudices sine quoquo suffragio fiãt. §. sic igitur. colla. ij. & supra de episco. & cleri. l. si quenquã. in fine.

q *Arbitramur.* id est præsumimus. sic. ff. de iniur. l. iniuriarum. j. §. j. Et nota quãti legislator habuit iuramentũ: sic. ℣. de nup. l. si quis alumnam. non tamen vt subiicit, omnino ei statur.

r *Pœna.* ei ciuitati applicanda, in qua honorem adipisci volebat. argu. in authen. de sanctiss. episco. §. prę omnibus. colla. ix.

s *Conuictus.* vel dans, vel accipiens. Sed cõtra. huic. l. ff. de pol. l. j. Solu. ibi palam: vt not. ff. de offic. prẽto. l. Barbari⁹. & sic solue aliud contra. ff. de don. l. hoc iure. in princi. vel ibi ex consuetudine dabatur. Accursius. *ADDITIO.* Tu dicas ℔ ob habendum honorem cum administratione, nec palam nec clam potest dari, sed ℔ habendo honore sine administratione bene potest palam dari pecunia, non clam. ita dicit Bart. in. d. l. hoc iure. in princip. ff. de dona. not. Accur. in dicta. l. Barbari⁹. ff. de offic. prẽto. & in. l. j. ff. eodem. Videas de isto etiam per eũdem Barto. in dicta. l. Barbarius. in. ij. colum. versi. tu autem ex omnibus conclude &c.

a *Publicas.* vel sacras, quas tamē nō administrāt: vt. ff. eo. l. sacrilegi capite. §. Labeo. Iteē intellige fisci, vel ciuitatis Romanę, nō aliarum ciuitatum: vt. ff. eo. l. iiij. in fi. &. ff. de fur. l. ob pecuniā.

b *Capitali.* i. deportationis: vt ſiſtit. eo. §. pen. &. ff. eo. l. iij. &. iiij.

## DE CRIMINE SACRILEGII.

*Quando committatur, & quæ ſit pœna, habes. ff. e. l. ſacrilegii pœna. in prin. & fa. ad. l. iſtā. ſ. de iur. & fac. igno. l. conſtitutiones.*

c *Qui diuinæ. Omittunt.* errando in articulis fidei: vel rebaptizādo p errorē vel negligentiā.

d *Committunt.* Accuſabitur ergo corā preſide, qui nō obedit legi euangelij: & vnà cū epiſcopo cognoſcetcō tra laicum: vt in auth. de māda. princi. §. ſi vero canonicum. eo. l. iij. Et quod dicit ſacrilegium, dic, id eſt quaſi. & facit ſupra de ſacroſan. eccle. l. placet. in fi. & l. iubemus. ij. §. ſane ſi hæc. & infra de decur. lib. x. l. dedititij. & infra vt dig. ordo ſer. l. j. lib. xij. & de eroga. mili. an. l. hac lege. & infra de priui. eorum qui in ſa. pa. l. fina. lib. xij. &. xvij. q. iiij. c. ſi quis ſuadēte. §. qui autem. vbi hæ tres leges huius tituli habentur.

*Euangelio nō obediēs, corā quo ac cuſabitur.*

†*Cod. Theo. li. 16. ti. 2. l. 25.*

*Diſputare.* ]C ASVS. Elegit princeps aliquem vt eſſet præſes in aliqua prouincia, vel magiſtrat' ī aliqua ciuitate ī qua ciuis eſt: deſiderare nō debet adminiſtrationē: puta vt ſit poteſtas in ea: alioquin crimen ſacrilegij committit, niſi ex īdulgētia principis hoc fuit ei cōceſſum.

†*Cōcor. gl. 1. in. c. nam te. de ætate & quali.*

e *Sacrilegii.* i. quaſi: vt ſupra. l. proxi.

f *Elegerit.* ex certa ſcientia: vt. ff. de re iudic. l. quidam. & infra de domeſti. & prote. l. j. & ſupra de diuer. reſcri. l. ſacri affat'. & de preci. impe. offeren. l. vniuerſis. & de nupt. l. imperialis. ~~& hoc in his quæ ad ſe ſpectant. ſecus in electione epiſcoporum, & aliis eccleſiaſticis: quia detrudi debent epiſcopi ab imperatore electi: vt euenit in Friderico imperatore.~~

*deleri hæc iubet Cuiacius hic in textu.*

*Epiſcopi ab īperatore electi detrudi debēt.*

g *Ne quis. Sacrilegii.* id eſt quaſi: & eſt ratio, quia per gratiam multa fierent, & quia nemo propheta &c.

h *Officium.* vt infra de diuer. offic. l. iij. lib. xij. Sed contra ſupra de offic. prætor. l. tres. Solu. vt ibi. Item in adſeſſore ꝓcuratoris Cęſaris ſecꝰ: vt. ff. de adſeſſo. l. fi. Sed ī adſeſſoribꝰ aliorū idē quod hic: vt. ff. ex qui. cau. maio. l. ſi cui. &. ſ. de adſeſſo. l. in cōſiliariis.

## DE SEDITIOSIS, ET DE HIS QVI &c.

*Fit contra publicam vtilitatem, ſi pecuniam publicam quis ſurripuerit. Item ſacra compilando, id eſt rapiendo & furando. ſecundū H. de quibus dixit in ſuperioribus tituli. ſic & contra publicam vtilitatem plebē concitando. & ſic de hoc dicit. Et dicitur ſeditio, quaſi ſeorſum itio: quia in diuerſum vadunt, alióſque trahunt. vel à ſedo ſedas, per contrarium.* A

*Siditio vnde dicitur.*

*Si quis.* ]C ASVS. Quidam Sempronius plebem conuocauit ad ſeditionem faciendam, vel tumultum in ciuitate: & ſe & ſuos milites in aliquem locum tutum contulit. qua pœna veniat puniēdus, quæritur? Et reſpōdetur quòd grauiſsima.

i *Plebem.* vel caſtrū tentauerit. volebat enī deponere poteſtatem.

k *Grauiſsimam.* quod mortē &c. vt. ff. de pœnis. l. vltimum. Vel dic pro qualitate perſonæ & dignitatis, aut furca ſuſpenduntur, aut beſtiis ſubiiciuntur, aut in inſulam deportantur: vt. ff. de pœnis. l. ſi quis aliquid. §. ij.

*Seditioſi qualiter ſūt puniendi.*

† *publicam quietē, legitur ī manuſcriptis. recte. Cōtius.*

*Ex Cod. Th. 9. 33. 1.*

*In nullis.* ]Primo ꝓhibet. ſecūdo punit. ſecunda ibi, Sciturus. Saly. C ASVS. In hac l. dicitur quòd nullus in ciuitate, vel in caſtro, vel villis debet tu multū mouere, vel ſeditionem: quod ſi fecerit, patietur pœnam quæ antiquis legibus comprehenſa eſt.

† *mendoſe Auguſtali. legendum enī eſt Auguſtorū. nā hic erat præfectus prætorio. i. tabernaculo Auguſtorū. Contius.*

l *Cōtumelioſa.* vt quia dicat, volo eſſe conſul ꝓpter nobilitatē meā, vt alij. & facit. ff. ad legē Iul. de vi pub. l. qui cœtu. in prin. Accur.

m *Habituros.* nec enī erit conſul. & facit. ff. de pœnis. l. capitaliū. §. ſolēt. & ſupra de his qui ad eccleſ. confu. l. denunciamus.

† *aliàs Eraclio.*

*QVANDO CIVILIS actio criminali præiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri poſsit.*

*Dixit de ordinariis crimibus: nunc de extraordinariis. Præmittit tamen communem titulum ad præcedentia & ſequentia: ſi ex eodem crimine competat ciuilis actio, & criminalis accuſatio, an vna præiudicet alii vel prorſus, vel interim: quod hic non dicitur. Sed dic quòd non præiudicat prorſus, niſi in actione & accuſatione īiuriarum: vt. ff. de iniuriis. l. prætor. §. i. & l. quod ſenatus. Sed interim præiudicat: vt. ff. de publi. iudic. l. interdum. & ff. vi bonorum raptorum. l. ii. §. i. primum tamen ſatis hic dicitur.*

*Cōtinuatio.*

*Actio ciuilis an præiudicet criminali.*

*Pleriſque.* Diuiditur. Primo ſub forma regulæ duo ſtatuta vel dicta nobis tradit in genere. Secundo nobis illa declarat in ſpecie, ponendo ſucceſsiue ſex exempla, vt patet in litera. ſecunda ibi, Sic denique. Primum exemplum durat à verſiculo, ſic denique, vſque ad verſiculum, & ſuppreſſo. Secundum vſque ad verſiculum, & cum libertus. Tertium vſque ad verſi. quo in genere. Quartum & quintum ſimul vſque ad verſicu. qua iuris. vt ſic ibi duo ſint exempla: ſcilicet de furto, prout eſt delictum priuatum, & oritur accuſatio priuata: vt. ff. de priua. delic. l. fi. & aliud de lege Fabia. Placentinus autem ſolum vnum poſuit,

*Diuiſio.*

IVdices qui tēpore adminiſtratiōis publicas a pecunias ſubtraxerunt, lege Iulia peculatꝰ obnoxij ſunt, & capitali b aīaduerſioni eos ſubdi iubemꝰ: ⁊ His quoq; nihilo minus qui miniſteriū eis ad hoc adhibuerunt, vel qui ſubtractas ab his ſciētes ſuſceperunt, eadē pœna ꝓcellēdis. D. V. No. Martij, Conſtantinop. Honorio. X. & Theodoſio. VI. AA. Coss.

### TITVLVS XXIX.

### DE CRIMINE SACRILEGII.

*Errans in articulis fidei, punitur vt ſacrilegus. Salycetus.*

I. Imppp. GRATIANVS VALENTIN. & THEO. AAA. Eutropio præfecto prætorio.

QVi diuinę legis ſāctitatē aut neſciēdo omittunt, c aut negligēdo violāt & offendunt: ſacrilegium committunt. d Dat. III. Kalē. Mar. Theſſalonicæ, Gratiano. A. V. & Theodoſio. A. I. Coss.

*Præſumitur dignꝰ, qui eſt electꝰ à prīcipe. Bal. Vel ſic: Improbare quod īperator fecit ex certa ſcīētia, eſt crimē ſacrilegii. Sal.*

II. Iidem AAA. ad Symmachum præfectum vrbi.

DIſputare de principali iudicio non oportet. ſacrilegij e enim inſtar eſt, dubitare an is dignus ſit, quem elegerit f imperator. † Dat. V. Kalendas Ianuar. Mediolani, Richomere & Clearcho Coss.

*In prouincia propria quis non debet adminiſtrationem aſſumere, niſi ex certa ſcīētia ſibi concedatur à principe. Salycetus.*

III. Iidem AAA. & ARCADIVS A. Eutropio præfecto prætorio.

NE quis ſine ſacrilegij g crimine deſiderandum intelligat gerēdæ ac ſuſcipiēdæ adminiſtrationis officium h intra eam prouinciam in qua ꝓuincialis & ciuis habetur: niſi hoc cuiquā vltronea liberalitate ꝓ diuinos affatꝰ imperator īdulgeat. Dat. XVI. Kalend. Augu. Arcadio. A. & Bautone Coss.

### TITVLVS XXX.

### DE SEDITIOSIS, ET DE his qui plebem contra rempublicam ſaudent colligere.

*Suſcipiens populum contra rempublicā, grauiſsimè eſt puniendus. Salycetus.*

I. Imppp. GRATIANVS VALENTIN. & THEO. AAA. Florentio. PF. Auguſtali. †

SI quis cōtra euidētiſsimam iuſsionē ſuſcipere plebē, i & aduerſus publicā diſciplinā defendere fortaſſe tētauerit: multam grauiſsimam k ſuſtinebit. Dat. XIII. Kalend. Ianuar. Conſtantinop. Richomere & Clearcho Coss.

*Prouocans tumultum & clamorem in populo, debet mori pœna ſeditionis. Et etiā quod fit ad clamorem populi, non ſortitur iuris effectum. Baldus. Vel ſic: Inducens populum ad tumultum, vt conſequatur dignitatem vel officium, debet puniri, & cōſecutis priuari. Salycetus.*

II. Imp. LEO A. Erythrio † præfecto prætorio.

IN nullis locis aut ciuitatibus tumultuoſis clamoribꝰ cuiuſquam interpellatio cōtumelioſa l procedat, nec ad ſolam cuiuſquam inuidiā petulātia verba iactētur: ſcituris his qui huiuſmodi voces emiſerint, moueríntque tumultus, ſe quidem fructum ex his quæ poſtulant, nullatenꝰ habituros: m ſubdendos autē pœnis his quas de ſeditionis & tumultus auctoribꝰ vetuſtiſsima decreta ſanxerunt. Dat. II. Noñ. Mart. Conſtantinopo. Leone. A. VI. Cos.

### TITVLVS XXXI.

### QVANDO CIVILIS actio criminali præiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri poſsit.

*In criminalibus publicis, & in priuatis, ciuilis intentata de re familiari, non tollit criminalem, nec econtra. Salycetus.*

fuit,vt not.in glos.Sed modica vis est.sed vltimum exemplũ durat vsque ad fi.Saly.CASVS. Regulã ponit, quã ꝑbat sex exẽplis.& regula talis est: Quando ex eodem facto cõcurrunt ciuilis actio & criminalis,vtraque agi potest: nec altera per alteram tollitur:nec refert quæ prius intentetur. Verbi gratia:Si de possessione vi me deieci-
sti,agam interdicto ciuiliter, & criminaliter te potero accusare. l. Iul.de vi pub. & si te-
stamentum in quo erã
*Cod. The. li.9.ti.20. l.1.* institut[o], combusisti, & ita dolo feciti quo min[s] exhibere posses, vel suppresseris:agam ciuiliter de tabulis exhibendis:& criminaliter.l.Corne.testamentaria te accusabo.Item si libertus meus se ingenuum dicit:ꝑ operis quas mihi debet, agam ciuiliter, & accusabo eum crimine.l. Visel. Itẽ si quis surripuerit mihi rem,agã ciuiliter & criminaliter: vt.ff.de priua.delic.l.vlti.Idem si seruũ meũ abduxisti,vel filium : agã ciuiliter rei vin.& criminaliter. l. Fabia de plagia.vt. ff. ad.l.Fab.l.j. Item alia exẽpla sunt, quæ difficile est enumerare. Itẽ potest quis aliquẽ accusare de fal.& ciuiliter agere ad interesse actione in factum.

1. Imppp. VALENS GRATIANVS & VALENTINIANVS AAA. Antonio præfecto prętorio.

APleriſq; prudẽtiũ generaliter definitum est,quoties de re familiari [a] & ciuilis & criminalis competit actio, [b] vtraq; [c] licere experiri: siue prius criminalis siue ciuilis actio moueat:nec si ciuiliter [d] fuerit actũ, criminalẽ posse cõsumi:& similiterecõtrario. ℣ Sic deniq; & ꝑ vim de possessione deiect[o], si de ea recuperãda iterdicto *Vnde vi* fuerit vsus,nõ ꝑhibetur tamẽ etiã lege Iulia de vi [e] publico iudicio ĩstituere accusationẽ. ℣ Et suppresso [f] testamẽto, cùm ex iterdicto *de tabulis exhibẽdis* fuerit actũ : nihilo min[s] ex lege Cornelia [g] testamẽtaria poterit crimẽ inferri. ℣ Et cùm libert[o] se dicit ĩgenuũ,tã de operis ciuiliter,quàm etiam lege Visellia criminaliter poterit perurgeri. [h] ℣ Quo ĩ genere habetur furti actio [i],& legis Fabię cõstitutio.& plurima alia sunt quę numerari non possunt [k]: vt cũ altera pri[s] actio itẽtata sit, ꝑ alterã quę supererit,iudicatũ liceat retractari. [l] ℣ Qua iuris definitione nõ ambigitur,etiã falsi crimen, [m] de quo ciuiliter [n] iam actũ est, etiam criminaliter esse repetendum. [o] Data Prid.Kalẽdas Ianuar. Treu. Valente. VI. & Valentiniano.II.AA. Coss.

*TITVLVS XXXII.*

## DE CRIMINE EXPILATæ hæreditatis.

*Post aditã hæreditatẽ & apprehẽsã possessionẽ cessat hoc crimẽ: & de specie ad speciẽ nõ admittit cõpẽsatio: & de cõpẽsato reiecto potest prĩcipaliter moueri quæstio. Sal.*

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Euphratæ.

EXpilatę [p] quidẽ hęreditatis crimẽ intẽtare nõ potes, quãdo cõmunis arcę reb[s] inspectis claues traditas cohęredi ꝑfitearis. [q] ℣ Sed cùm de his exhibẽdis apud iudicẽ quęreretur, [r] cessauit accusari: quod etiã in publico licet:vt.ff.ad.l.Iul.de adul. l.si adulterium.§.iidem Pollioni.sic & infra de cri.stel.l.j.quod priuatum est delictum:vt eo.ti.de cri.stel.l.iij. Item ꝑ eo.ff. de condic.cau.da.l.pen.Sed ibi ideo non agitur criminaliter, quia non adfecit seruum eius qui duxit eũ in periculũ tradẽdo prẽfecto vigilum.Item ꝑ eo.ff.de iniur.l.prętor.§.j.Sed speciale in crimine iniuriarum,cum vtroque modo agitur ad vindictã. Itẽ ꝑ eo.ff.de fur.l.interdum.ij.§.qui furem,sed ibi non fuit accusatus,sed in ciuili ductus fuit non ordinario iure. Tu dic secũdum Ioan.idem in priuatis criminibus,quod publicis. & ꝑ nobis hæc lex,vbi dicit,quo in genere &c.licet P. ꝑ se ibi exponat,vt ibi notaui.Item ꝑ nobis supra de condic.ob turpem cau. l.quod euitandi. Vltimo oppono quòd non prius vna via quàm alia,sed ambæ simul decidi debeant : vt supra de ordi. iudi.l.iij. Sed ibi in modum exceptionis opponebatur.crimen.

*DE CRIMINE EXPILATAE hæreditatis.*

*Suprà de ordinariis & publicis criminibus tractauit: nunc ponit de priuato & extraordinario crimine. Axo. Extraordinarium est, vt ff. eodem.l.i.*

EXpilatæ.] Primo respondet tacitæ quæstioni. Secundo alteri immediate subiectæ. Tertio dubiũ remouet.secunda ibi, sed cum de his.tertia ibi,exhibitis.Sal. *Diuisio.*

p *Expilatæ.* tibi & Titio delata est hæreditas : & ei præsente datæ sunt claues communis arcæ,per quod videtur quilibet apprehendisse possessionẽ.licet ergo postea res teneat quæ sunt in arca : non crimine expilatæ hæreditatis,sed actione ad exhibendum ages.in qua licet tu alias res teneas eiusdem hæreditatis,non habetur compensatio,cum speciei ad speciem non fiat: sed rebus exhibitis coram delegatis iudicibus,directa quæstione,scilicet rei vindicatione ad res,vel econtra sibi ad illas quas habes,apud ordinarios agetur. *Casus.*

q *Profitearis.* per quod,vt dixi,possessionem apprehendisse videtur.& sic hæc actio cessat,quæ locum habet expilata hæreditate ante aditam hæreditatem,vel post aditam ante apprehensam possessionem : vt.ff.eodem.l.ij.§.apparet . Alij dicunt ideo non agi,quia ratione suæ partis contrectasse videtur : vt.ff. pro socio.l.merito.Accursius. *Expilatæ hæreditatis crimẽ quãdo locum habet.*

r *Quæreretur.* aliàs,quæreretur:& aliàs quæretur.

a *De re familiari.* id est ꝑpter rem familiarẽ. Actio enim furti non est de re familiari,sed ꝑpter rem familiarem:vt.ff.de incen.ruina,naufra.l.j.§.j. De familiari autem ideo dicit:quia secus si ciuilis,nõ esset de re familiari,vt iniuriarum:quia vna tollit aliam:vt.ff. de iniuriis.l. prætor.§.j.cum ambæ ad vindictam dentur:vt.ff.de colla.bono. l.cum emancipati.§.emancipatus.Et idem dicas si patronus vo- *Libertus vo cãspatronũ in ius sine venia,ciuiliter & criminaliter potest conueniri.* cetur in ius à liberto sine venia:nam & ciuiliter ad quinquaginta aureos agere potest actione in factum:& criminaliter de crimine stellionatus,cũ titulus criminis deficiat:vt.ff. de in ius vocan.l.pen.& fina.&.ff. de crimi.stel.l.iij.Accursius.

b *Actio.* ꝑprie & ĩproprie ponitur.sic.ff.de officio ꝑcõs.l.ij.

c *Vtraque.* sed non simul,vt hic in rubrica dixi.

d *Ciuiliter.* id est pecuniariter.nec enim ponitur ad differẽtiam iuris prætorij:quia de ciuili actione exemplum ponit in interdictis,quæ constat esse prætoria.

e *De vi,* publica,vel priuata. Sed certe immo prius de vi : vt.ŝ. ad.l.Iul.de vi.l.si quis ad se fundum.Sed dic vt ibi.vel ibi actor priuś de vi agere volebat.Itẽ adhuc cõtra.ŝ.de appel.l.j. Nã hic dicit posse incipere à qua velit,ibi necessitatem imponit de vna. Solu.ibi vtraque erat ciuilis quæstio:quia ibi non erat quæstio vtrum per vnam alij præiudicaretur,sed quæ esset prius intentanda.hæc non valet.Vel dic vt ibi.

f *Et suppresso.* id est absconso,vel etiam corrupto sic vt nõ appareat:quo casu criminaliter & ciuiliter agi potest: vt.ff.de dolo.l.si quis affirmauerit.§.fi.

g *Ex lege Cornelia.* scilicet de falsis.

h *Perurgeri.* vt supra ad leg.Visel.l.j.

*Ciuiliter & criminaliter ĩ multis casibus agi potest.*

i *Furti actio.* ex qua criminaliter & ciuiliter agi potest:vt.ff.de priua.delic.l.fina.&.ff.de fal.l.qui testamentũ.&.ff.de tab. exhibẽ.l.j.in prin.&.l.iij.§.si quis dolo malo.& de furt.l.fin.Et quod subiicit,legis Fabię constitutio &c.aliud est exemplum,vbi etiã ciuiliter & criminaliter potest agi:vt.ŝ.ad leg.Fabiam de plagia. l.j.&.ff.de libe.homi.exhiben.l.iij.in princip.secundũ nos. Sed P.dicit,& pro id est:quasi vnum sit exemplum,cum plagium sine furto non fit.Vel si separatim intelligas, dices secundũ eũ de furto,de quo est publica accusatio : vt testamẽti subrepti,nõ alterius instrumenti:vt.ff.ad legem Corneliam de falsis.l.Paulus.

k *Non possunt.* commode:sed da exempla in delictis ordinariis & extraordinariis,in quibus ciuiliter actione in factum & cri-

l *Retractari.* id est iterum tractari:non in eundem,sed alterum modum. sic supra de his quibus vt indig.l. Polla.

m *Crimen.* generale:quia supra dixit specialiter circa testamentum subtractum. Accn *Ciuiliter.* actione in factum: vt.ff. de fal.l. qui nomine.& ŝ.ad le. Cor.de fal.l.damus.& l.fi.& de do.l.pe.

o *Repetendũ.* si in ciuili causa in prædictis casib[s] obtineat actor, planũ est. Si vero succumbat,quid tũc? Respon.idem;quasi tantũ valeat absolutio, quãtum cõdemnatio cum solutione: vt.ff.de excep.rei iudi. l. fi quis cum totſr.§. plane. Sed ar. contra.ŝ.ad.l. Fab. de plagia.l.j.sed expone vt ibi.Sed Pla. cõtra.vt hoc dixi plene ŝ.ad.l.Aquil.l.ex morte. Itẽ in publicis criminibus cõstat habere locum.l.iſtam,secũdum omnes. Sed quid in priuatis delictis? P. dicit ꝙ non habet locum.& ꝑ eo.ff.vi bo. rap.l.ij.§.j. sed illa intelligitur interim. Itẽ ꝑ eo.ŝ. ne tu.vel cu. vec.cõ.l.j.Sed ibi publicũ crimẽ falsi erat : & etiã ante accusationẽ satisfecit,nec expectauit accusari: quod etiã in publico licet:vt.ff.ad.l.Iul.de adul. l.si adulterium.§.iidem Pollioni.sic & infra de cri.stel.l.j.quod priuatum est delictum:vt eo.ti.de cri.stel.l.iij. Item ꝑ eo.ff. de condic.cau.da.l.pen.Sed ibi ideo non agitur criminaliter, quia non adfecit seruum eius qui duxit eũ in periculũ tradẽdo prẽfecto vigilum.Item ꝑ eo.ff.de iniur.l.prętor.§.j.Sed speciale in crimine iniuriarum,cum vtroque modo agitur ad vindictã. Itẽ ꝑ eo.ff.de fur.l.interdum.ij.§.qui furem,sed ibi non fuit accusatus,sed in ciuili ductus fuit non ordinario iure. Tu dic secũdum Ioan.idem in priuatis criminibus,quod publicis. & ꝑ nobis hæc lex,vbi dicit,quo in genere &c.licet P. ꝑ se ibi exponat,vt ibi notaui.Item ꝑ nobis supra de condic.ob turpem cau. l.quod euitandi. Vltimo oppono quòd non prius vna via quàm alia,sed ambæ simul decidi debeant : vt supra de ordi. iudi.l.iij. Sed ibi in modum exceptionis opponebatur.crimen.



BIU Cujas

a *Non oportuit.* cum species deberetur hinc inde, vel ab altera parte: vt.ff. de pigno.actio.l.si conuenerit.ij. in prin.Et caue, quia in prætorio loquitur.q.d.iudex fecit,sed non recte fecit:& sic si habes,quæreretur.si vero habes quæretur: dic hic, id est oportebit. Alij reddunt hic rationem, quòd compensatio non fiat, quasi apud eũ deposueris.vnde actioni depositi non obiicitur compensatio: vt supra de compen.l.fi.

b *Suis.* id est ordinariis, cum tantum primũ iudicium esset delegatum.& ad hoc supra famil.ercis.l.aduersus.& quod ibi no. Io. Item facit.ſ. in quib. cau.pig. ta.contra.l. si non inducta.

E *Xpilata.* ]CASVS. Delata erat mihi hæreditas extranei: vitricus meus aliquas res de hæreditate subtraxit: an possim eum accusare crimine expilatæ hæreditatis, quæritur? Et dicitur ꝙ sic.

c *Vitricum.* cõtra vi- *Vitricus est quasi pater.* debatur, quia quasi pater: vt.ff. soluto matrimo.l.quia parentis. & caue, quia ab auo, non à matre, vxore scilicet vitrici, fuit hæc hæreditas delata: vt & infra e.l.aduersus.dices.

d *Si aui.Nouercam.* id est vxorẽ tui patris, cum hæreditas nõ à patre deferatur: vt.j. l.proxi. sed ab auo: vt hic dicit.vel aliunde.

*Diuisio.* A *Duersus* . Diuiditur. Primo ponit dictum.Secundo inferendo consulit actori circa rem.Tertio circa fructus.secũda ibi, & ideo.tertia ibi, fructus autem. Saly. CASVS. Instituisti me hæredem.iacente hæreditate vxor tua aliquid de rebus hæreditariis subtraxit:an eam accusare possim crimine expilatæ hære. quęritur? Et dicitur quòd nõ:sed si possidet, vindicabo: si dolo desiit possidere, agã ad exhibendum.fructus quos mala fide ꝓcepit, suos non facit:sed extantes vindicabũtur, cõsumpti condicentur.

e *Humanæ.* vt.ff. de ritu nup.l.j.& supra de Iudæis.l.ne quis.&.ff. ad munici.l.fina.§.ij.

†*al.Supplicio.* f *Non possunt.* sic ergo filij contra vxorem patris, sit mater vel nouerca, non agunt, cum de patris hæreditate, cuius vxor fuit, agitur: licet aliàs secus: vt supra.l.proxi.& facit supra de furt.l.quamuis.&.ff.eodẽ.l.vxor.&.ff.de nego.gest. l.hæres viri.&.ff.rerum amo.l.j.&.ij.

g *Procul dubio.* vt &.ſ.de cõdic.ex lege.l.malę fidei. Accursius.

OBtentu.]CASVS. Iacente hæreditate res quædam subtractæ sunt. legatarij petunt legata ab hærede: hæres prætertu hæredi.expilatæ vult differre solutionem legatorum: an sit audiendus,quæritur? Et dicitur quòd non.

h *Expilatæ.* ab alio,non à legatario.

i *Cognitione.* criminis expilatę hęreditatis:licet alij dicant scilicet legatorum. Accursius.

k *Nõ oportet.* vt &.ff. de fideicom.liber.l. fideicommissaria . ij. in prin. Posset etiam dici secundum quosdam à legatario expilata: & tunc esset cõtra: vt supra de lega.l. non dubiũ.sed ibi rem ipsam legatam subtraxit, hic aliam. vel ibi post apprehensionem: hic ante.sed prima placet.

l *Expilatæ. Actionis.* furti secũdũ quosdam, quæ non competit: vt.ff.eodẽ.l.ij. Vel dic, actionis, id est accusationis. Nam actio in rem,& ad exhibendum, & petitio hæreditatis bene competũt cum hac accusatione: vt.ff.e.l.diuus. Iteꝝ secũdum Pla.not.quòd pro isto crimine non potest agi ciuiliter: qđ pro alio crimine priuato nõ inuenitur. Satis tamẽ potest hic dici dari actionem in factum ad possessionem restituendã, vel ad duplum præstandum.ar. ff.si quis testa.liber.l.j. & fa.ſ.famil.erciscũ.l. aduersꝰ.& qđ ibi dixi.

*Hæreditatis expilatæ accusatiõ multis actionibus constat.*

*VI BONORVM raptorum.*

*Qualiter criminaliter de vi agitur, dixit: nunc ciuiliter post crimen expilatæ hæreditatis, in qua etiam aliqua vis fit.*

m *Vi bonorũ. Mouẽtia.* id est ad hęc & non ad alia: vt institu.eo.§. penult. & facit.ff.de verb.signifi.l. mouẽtiũ.&. ff.de vi & vi arma.l.j.§. si fundꝰ. *XII.Kal.

n *Que* . pro vel.

*SI res.* ]CASVS. Mulier dedit mihi rem aliquã: hæres eius eam rapuit intra annũ vtilem in quadruplũ, post annum in simplũ conuenietur.

o *In quadruplũ.* & verũ rei preciũ quadruplatur: vt.ff.eo.l.ij.§.in hac. & datur hæredi, sed nõ in hæredẽ, quia est pœnalis: nec in eo quod puenit, cũ cõdictio sufficiat, qua i solidũ tenetur, siue peruenit, siue nõ: vt.ff.e.l.ij.§. fi. Quãdoq; autẽ datur in duplũ, quãdo scilicet dolo alicui damnum in turba daretur: vt.ff.eodẽ.l.iiij.in prin.& facit institu.eo.in prin.

p *Res obligatas. Cõuenit.* vt supra ad legem Iul.de vi.l.in possessionem.

*Actio vi bonorũ raptorum in hæredem nõ datur, etiã in eo quod ad eum peruenit.*

*Res obligatas.*

OBtentu.]CASVS. Iacente hæreditate res quædam subtractæ sunt. legatarij petunt legata ab hærede: hæres prætertu hæredi.expilatæ vult differre solutionem legatorum: an sit audiendus,quæritur? Et dicitur quòd non.

h *Expilatæ.* ab alio,non à legatario.

rationem compẽsationis induci nõ oportuit[a].Exhibitis enĩ quæ desiderantur, suis[b] iudicibus directa quæstio relinquẽda est.PP.XII.Kalẽd.Maij,Antonino.A.II.& Geta.II. Coss.

*Primignus potest agere contra vitricum crimine expilatæ hæreditatis. Baldus. Vel sic: Reuerentia personæ vitrici non facit hoc crimen cessare. Salycetus.*

II.Imp. ANTONINVS A.Primo.

2 EXpilatę hęreditatis crimẽ B aduersus vitricum[c] adito præside prouinciæ non prohiberis persequi.PP.VII. Kalẽd. Mar.Læto.II.& Cereale Coss.

*Reuerentia nouercæ non facit hoc crimen silere, quando de alia quàm de mariti agitur hæreditate. Salycetus.*

III. Idem A. Helenæ.

SI aui tui hæreditatẽ adiisti, expilatæ hæreditatis crimine aduersus nouercam[d] quondam tuam experiri non prohiberis.PP. III.Non. Ianuar.Sabino & Anulino Coss.

*Vxor defuncti non potest conueniri ab hærede crimine hæreditatis expilatæ, sed res & fructus extantes possunt vindicari, & consumpti possunt condici. Salycetus.* C

IIII. Imp. GORDIANVS A. Basso.

ADuersus vxorẽ (quæ socia rei humanæ[e] atque diuinæ domus suscipitur) mariti diem suum functi, successores expilatæ hæreditatis crimẽ intẽdere non possunt. [f] Et ideo res quas per eãdẽ abesse quereris, competẽti in rẽ actione, vel si dolo malo fecerit quo minus res mobiles possideret, ad exhibẽdum persequere. Fructus autem rerum quas mala fide tenuit, licet expilatæ hæreditatis nõ teneatur crimine, suos non facit, sed extãtes quidẽ vindicari, cõsumptos verò condici posse ꝓcul dubio[g] est.PP.VI. Kalẽ.Mart. Attico & Prætextato Coss.

*Vxor expilãs hæreditatem, vel libertus, vel quicunque: non propterea cadit à legatis relictis in testamento. Baldus. Vel sic: Legata non minuuntur, licet hæreditas expiletur. Salycetus.*

V. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. C. Simplicio.†

OBtẽtu expilatę [h] hęreditatis, emolumẽtum legatorum, maxime suspẽsa cognitione,[i] legatariis iisdẽmq; libertis defuncti auferri nõ oportet.[k] PP.XV. Kalẽ.Februar. Philippo.A.& Titiano Coss.

*Hæc accusatio est subsidiaria. Salycetus.*

VI. Iidem A. & C. Basiliæ.

3 EXpilatæ hęreditatis crimẽ loco deficientis actionis[l] intendi consueuisse, non est iuris ambigui.PP. X. Kalẽ. Mart. Aemiliano & Aquilino Coss.

## TITVLVS XXXIII.

## VI BONORVM raptorum.

*Actio vi bonorum raptorum habet locũ pro vi illata in rebꝰ mobilibus tãtũ. Sal.*

I. Imp. GORDIANVS A. Valerio.

VI bonorũ raptorũ actionẽ, quæ cum pœna sua retrahit ablata: potiꝰ ad mobilia, mouẽtiá[m] que, [n] quàm ad fundos per iniuriam occupatos spectare, explorati iuris est.PP. Kalend.Martiis, Attico & Prætextato Coss.

*Hæres donatoris à donatario auferre res non potest. quod si facit, donatario intra annum tenetur ad quadruplum, post annũ in simplum. Baldus.* C

II. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Longino.

SI res mobiles quarum in te fuerat dominium ꝓfecta donatione trãslatum, violẽter hæres donatricis abripuit, vi bonorum raptorum actionẽ intra annum quidẽ quo experiundi potestas fuit, in quadruplum: [o] post annum in simplum intendere nõ vetaris.PP. VII.*Maij, Seculari & Donato Coss.

*Etiam rapiens res sibi obligatas, intra annum tenetur ad quadruplum. Salycetus.*

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA.& CC. Euelpisto. D

REs obligatas sibi creditorẽ vi rapiẽtẽ, non rem licitam facere, sed crimen committere conuenit,[p] eúmq; etiam vi bonorum raptorum intra annum vtilẽ in quadruplum, pòst simpli actione conueniri posse nõ ambigitur.S. VII.Kalendas Ianuar.Sirmij.AA.Coss.

*De raptis à seruo dominꝰ ignorãs tenetur noxaliter ad quadruplũ intra annũ. Saly.*

IIII. Iidem AA. & CC. Attalo.

BIU Cujas

sessionem.nisi ex conuentione:vt supra de pigno.l.iij.& facit supra finium regun.l.si constiterit.Item contra.ff.quæ in frau. credi.l.ait prætor.§.si debitorem.Sed speciale propter fugam : vt.ff. de iudi.l.hæres absens.§.j. Item contra.ff.quod met. cau.l. extat decretum.Item cõtra.ff.ad.l.Iul.de vi.l.creditori.Sed sol. vt ibi.

a *De his. Nesciente.* secus si scit, & prohibere valet: quia tunc in solidum: vt. ff. de noxal.l.in delictis.

b *Noxali.*vt & supra de noxa. l. si seruus. & ff.e.l.ij.§.hac actione.j. &.§.ex hac.

*Siue negotiorũ.* ]CASVS. Nouerca tua res tuas vendidit & rapuit. electionẽ habes, velis eam conuenire post annum in simplũ, vel in quadruplũ intra annum, vel habendo ratam venditionem,agere nego.gest.

c *Contra nouercã.* nouerca rem tuam mobilem rapuit,& vendidit: & sic agitur nego.gest. si ratam venditionem habueris : vt & supra de rei vin.l.mater.

*DE CRIMINE stellionatus.*

*Et hoc est extraordinarium:& habet locum vbi deficit titulus criminis: crimen tamen est, sicut de dolo actio ciuiliter:& dicitur à stellione animali: vt.ff.eod.l.iii.§.i.& pœna est in.§.fina.*

*Improbum.* ]CASVS. Debitor qui rem eãdem duobus obligauit, crimine stellionat⁹ tenetur:soluendo tamen vtrique,vel vni, liberatur.Viuia.

d *Dissimulando.* & sic sciens,aliàs pignoratitia contraria tantũ tenetur. & hoc nisi pro modico secundo obligauit:vt.ff.de pig. acti. l.si quis in pignore.

e *Securitati.* locus est pœnitentiæ:vt &.ẽ. de his qui sibi adscri.l.j.& ad legem Cor.de fal. l. si falsos.&.ff.de adulte. l.si adulterium.§.iidem Pollioni. & dixi. ẽ. ne tut. vel cu.vec.con.l.j.

f *Debito.* Sed nonne sufficit etiam alterutri offerri:vel etiam si nulli, quid prioris creditoris interest, cũ semper potior est? Respõ. interest secundi,qui ac cusat:sed & primi forte,quia in eius malum factum est.si tamen vni soluerit,satis est: licet sit consultius vtrique:vt hic dicit. Item quomodo euitatur pœna in quam incidit iamobligãdo duobus? Respon.perinde habetur,ac si nec incidisset,per pœnitentiam.

*Si pater.* ]Duas soluit quæstiones.Prima versat circa ius pignoris & præiudiciũ donatarij. Secũda circa crimẽ stellionat⁹,&

DE his quæ seruus alienus nesciente [a] domino vi rapuisse dicitur, ĩtra annũ in quadruplum vi bonorũ raptorũ,& pòst in simplũ dominus ei⁹ noxali [b] actione apud competentẽ iudicem conueniri potest.S.II. Kal.Maij,Heracliæ.AA. Coss.

*Venditionem rei raptæ potest dominus ratam habere, & agere ad simplum : vel improbare,& agere vi bonorum raptorum ad quadruplum.Salycetus.*

V. Iidem.AA.& cc.Domnæ.

SIue negotiorum gestorum contra nouercam [c] tuam,siue actione vi bonorum raptorum(quæ in quadruplum intra annum vtilem, ac pòst in simplum constituta est) putaueris agendum:notione præsidali poteris experiri. S. VI. Non. Iul. Philippoli.AA.Coss.

*TITVLVS XXXIIII.*

DE CRIMINE STELlionatus.

*Dissimulanter rem aliquam pignorans pluribus successiue,tenetur crimine stellionatus: cuius pœnam euitat, si creditoribus debitum offerat.Salycetus.*

I.Imp. ALEXAND.A.Alexandro.

IMprobum quidẽ & crimino sum fateris, easdẽ res pluribus pignorasse, dissimulando [d] in posteriore obligatione,quòd eædem aliis pignori tenerentur. Verum securitati [e] tuæ consules, si oblato omnibus debito, [f] criminis instituendi causam peremeris. PP.V.Idus Februar. Pompeiano & Peligno Coss.

*Etiam rem filii donatam si pater obligat ignoranti,tenetur crimine stellionatus. Baldus.Vel sic:Scienter rem alienam obligans vt propriã, tenetur crimine stellionatus.*

II. Imp. GORDIAN. A. Valéti.

SI pater tuus in te donationem contulerit,& cum emãcipatus esses, traditionibus dominium corporũ in te transtulit,[g] posteáque creditorẽ sortitus,quasdam earum rerum sine volũtate tua velut proprias suas obstrinxit: [h] ius tuũ nõ læsit. ℣Nec tamẽ iniuria [i] stellionatus crimine petetur,cùm sciẽs alienam rem, te [k] non consentiẽte velut propriã suo nexuerit creditori.PP.II.Kal.Ianuar. Gordiano . A. & Auiola Coss.

III.Idem. A. Hadriano.

STellionatus accusatio inter crimina publica [l] nõ habẽt. PP.Idib.Aprilis,Attico & Prętextato Coss.

*Crimen committit, qui rem obligatam priori,obligat secundo ignoranti : vel qui animo decipiendi creditorem,cum alio fingit anteriorem obligationem.Saly.*

IIII.Imp. PHILIP. A. Euprepio.†

IGnorantia creditoris, [m] cui res pridem apud [n] alios obligatæ,pignoris siue hypothecæ iure obligantur, non sine periculo capi [o] consueuit. Etenim huiusmodi fraudes ad extraordinariam criminis executionẽ spectare,ac stellionatus cõmissum seueriſsimè esse vindicandum sępe rescriptum est.proinde siue ignorantiam tuam [p] debitor circunuenire tentauerit, siue obligatione rite perfecta, [q] participato fraudis cõsilio, per subiectã quasi anterioré pſonã dispendiũ tuũ ad occultũ cõpẽdiũ suũ trahere pertẽtat: [r] adire suum iudicẽ potes, congruentẽ iuri ac debitæ religioni sententiã [s] relaturũ.PP. VI.Id.Maij, Peregrino & Aemiliano Coss.

*TITVLVS XXXV.*

DE INIVRIIS.

*Actinè,vel passiuè non licet seruis iniuriam facere.Salycetus.*

I.Imp.ALEXANDER.A.Syro.

NEc seruis [r] quidem alienis licet facere iniuriam. PP. XI. Kalen.Decem. Alexandro.A.Cos.

*Pro iniuria illata filiæ coniugatæ, merito & patri cõpetit iniuriarũ actio.Salyc.*

II. Idem. A. Clauo.†

INiuriarum actio tibi [u] dupli ci [x] †ex causa cõpetit: cùm & maritus in vxoris pudore,& pater in existimatione filiarum * propriam iniuriam pati intelligantur.PP.Prid.Idus Maias,Agricola & Clemente Coss.

*Qui alium dicit falsum delatorem, & mentitur,iniuriarum tenetur.Salycetus.*

III. Imp. GORDIAN. A. Donato.

SI non es nũciator,vereri nõ debes ne eapropter quòd iniuriæ faciendæ gratia quidam

a *Sic.*iudiciũ donatoris.secũda ibi,nec tamẽ.CASVS.Pr si ĩ filiũ emãcipatũ donationẽ fecit,& postea rẽ quã donauit,obligauit:nõ ſindicauit filio, nec fili⁹ poterit eũ accusare crimine stellionat⁹.

g *Transtulit.* & sic est perfecta : vt.ẽ. de do.l. siue emancipatis.

h *Obstrinxit.*de facto,nõ de iure:vt hic,&.ẽ.quę res pign.oblig: l.qui filios.& facit.ẽ. si aduer.dona.l. ij. & de adulte.l.eum.

i *Iniuria.*sed iure,vt ĩ lege Aquilia:vt inst.ad leg.Aquil.§.iniuria.

k *Te.*s.domino.

l *Stellionatus. Publicus.* nec iter priuata species,sed est extraordinaria priuata:vt.ff.e.l.j.

IGnorantia.]CASVS. Si debitor obligat rẽ duobus,tenetur crimine stellionatus.si vero collusit cũ secũdo creditore, scribés eũ potioré esse,cũ ali⁹ potior erat,quia prior:accusatur.l.Corne.de fal.verbi gratia:Titi⁹ mutuauit sibi.x.ĩ kalẽ.Iuñ. & scripsit Seiũ ipsum mutuasse in kalen.April. †*fal.Eutropeti.*

m *Creditoris.*s.secũdi.

n *Apud alios.*primos.

o *Capi.*id est decipi.

p *Tuam.*loquitur primo creditori.

q *Perfecta.*s.tecum.

r *Pertentat.* s. subiiciendo alium quasi sit potior:vt.ff.de fide instrumen.l.repetita.

s *Sententiã.*primo casu per accusationẽ huius criminis. secũdo p accusationẽ legis Corneliæ de falsis : vt &.ẽ. ad legẽ Corne. de fal. l.si creditor.& facit. ff. eod.l.iij.§. sed & si. & §.item si quis.

*DE INIVRIIS.*

*Diximus de actione vi bonorũ raptorũ: & quia rapiẽdo fiunt iniuriæ, audiamus de iniuriis. Azo. Pro hac criminaliter extraordinariè & ciuiliter agitur:vt instit.eo. §. in summa. & vna tollit aliam:vt.ff.eo. l. quod senatus.& l.prætor.§.i.* Cõtinuatio.

NEc seruis.]CASVS.Dicitur in hac.l.quòd non solum libero, sed nec seruo facienda est iniuria. †*In vet. est Dauo. Accursius fœminã fingit.Con.*

t *Nec seruis.* actiue & passiue.& facit isti. eo. §.seruis.&.ff.eod.l.j.§. Labeo.&.l. item apud Labeonem . §. si quis sic.&.§. penul. &.l. eũ qui.§.j. †*al. triplicii.Cõtius.* **filiorũ,recte.Cõtius.*

INiuriarum.] CASVS.Dicitur in hac l.ęp nõ solum nomine suo,sed patris & vxoris agere potest maritus.

u *Tibi.*ô mulier.id est ob iniuriam tibi factam.

x *Duplici.*imo triplici,tibi.s.& patri & viro:vt.ff.eo.l.j.§.fin. & l.eũ.§.si nupta.& instit.e.§.patit.Sed hic p vna ponit eã quæ patri,& eũ quę filię cõpetit:cũ ei⁹ exercitiũ patri dei:vt.ff.e.l.patri. *Iniuria vni facta quãdoq; redundat in tres.*



BIU Cujas

*Si non es.*]C ASVS. Aliquis intulit mihi iniuriam, dicendo me esse delatorem: an propter hoc sum infamis, quæritur? Et dicitur quòd non: sed agam aduersus eum iniuriarum.

a *Delatorem.* delator falsus punitur, & infamatur: vt infra de calum. l. nostris. verus non: a vt. ff. eodem. l. eum. in princip.

a *Sequitur Saly. vide canonistas.* b *Trocem. Præfares.* ex persona & ex tempore, siue loco & facto siue re dicitur atrox iniuria: vt. ff. eod. l. prætor. §. atrocem. & instit. eo. §. atrox. & hic est atrox primis duobus modis. & facit supra de episco. & cleri. l. si quis in hoc. Nota etiam, qui iniuriarum agit, certum dicere debet: & non in genere, vel sub alternatione: vt. ff. eo. l. prætor. in prin. & §. quod autem. & de iure fis. l. ita fidei.

*ca. audiés. extra de pur gat. can. ta mẽ si animo iniuriandi, aut libello famoso dicas bastardũ bastardũ, tenaris. Oldra. cõs. 54.*

*Si non conuicii.*]C ASVS. Si motus ira quem homicidam vocasti: si probare possis per iram non animo iniuriandi vocasse, ité si excesit annus, liberaberis: quia anno finitur iniuriarum actio. Item non solum patronus, sed nec hæres eius liberto potest inferre iniuriã: alioquin hæres coërcebitur. h. d. cum. l. sequen.

c *Probare potes.* tibi enim incumbit hoc onus: quia præsumitur te animo iniuriãdi b hoc dixisse: quia verba sic se habent. sic & si dicat se per iocum dixisse, probet: vt. ff. eo. l. iij. & nel. de fica. l. j. non aliter enim &c. vt. ff. de lega. iij. l. non aliter.

b *Cõcor. extra de præsũp. c. 1. & gl. sup verbo, exprimã tur. v. c. sicut nobis. ff. de sentẽ. & re iudi.*

d *Calore.* sed videtur nullo modo teneri: vt ff. de regu. iur. l. quicquid calore. Sed speciale in actione iniuriarum. arg. ff. de pœn. l. aut facta. §. ea. in fi. §. vel hic fuit perseuerantia.

e *Annus.* continuus, nisi quando fit per metum: quia tunc vtilis est annus: vt. ff. quod met. cau. l. si cum ex. §. j. Sed cum ex lege Cornelia hæc actio tribus casibus detur: vt instit. eo. §. sed & lex. an tunc finitur anno? B. sic: vt hic, cũ non distinguat: nec ob. instit. de perpe. & tempo. actio. in prin. quia speciale est hic. sed M. dixit eam perpetuam tunc, per d. §. insti. & solam prætoriam esse annalem.

*Iniuriarum actio quãto tempore finitur.*

f *Cum nec. Iniuriam.* atrocẽ. pro leui autẽ nõ agitur: vt. ff. eo. l. prętor. §. præterea. &. ff. de in ius vocã. l. sed si hac lege. §. fi.

g *Iniuriis.* etiam leuibus, vt facilius contra hæredem agatur.

h *Iniuriarum causa. Priuati.* nisi ob famosum libellum detur: vt infra titu. j. l. j.

*Dominum.*]C ASVS. Si seruum meum verberasti, agam iniuriarum, in qua veniet damnum mihi datum in seruo. & qui

te veluti delatorem a esse dixerunt, opinio tua maculata sit: quinimmo aduersus eos qui minuendæ opinionis tuæ causa aliquid confeciſſe comperientur, more solito iniuriarum iudicio experiri potes. PP. II. Id. Iulias Gordiano. A. & Auiola Coss.

*Qualitas personæ, & habitus iniuriati, facit iniuriam atrocem iudicari. Salycetus.*

IIII. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS. AA. & VALERIAN. C. Vindio.

ATrocem sine dubio iniuriam esse factam manifestũ est, si tibi illata est cùm esses in sacerdotio, & dignitatis habitũ & ornamenta præferres: b & ideo vindictam potes eo nomine persequi. PP. II. * Aemiliano & Basso Coss.

*Verba sui natura iniuriosa, præsumuntur animo iniuriandi prolata: nisi contrarium probetur: & hæc actio anno tollitur. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Victorino.

SI non conuicij consilio te aliquid iniuriosum dixisse probare potes: c fides veri à calumnia te defendit. Si autem in rixam inconsulto calore d prolapsus, homicidij conuicium obiecisti, & ex eo die annus e excesit: cùm iniuriarum actio annuo tempore præscripta sit, ob iniuriæ admissum conueniri non potes. PP. VI. Idus Iul. ipsis. AA. IIII. & III. Coss.

*Patronus vel eius hæres iniuriam liberto facere non potest. Saly.*

VI. Iidem. AA. & CC. Flauiano.

CVm nec patronos iniuriam f facere libertis iuris æquitas permittat, proponásque patronæ hæredes eum qui libertatem à defuncta acceperat, iniuriis g afficere: curabit præses prouincię contumeliam hæredum compescere. PP. Id. Iul. ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

A animo iniuriandi liberum seruum vocauerit: iniuriarum tenebitur. h. d. cum. l. seq.

i *Perpetui.* id est generalis. nec enim actio hæc est perpetua. sic institu. de satis. tu. in prin.

k *Verbis.* sic ergo vna actione & vna sententia veniet contumelia & damnum. & sic est contra. ff. eo. l. item apud. §. si quis seruo. & ff. ad legem Aquil. l. sed & si quemcumque. §. iniuriam. quibus dicitur Aquilia ad damnũ, & iniuriarum pro cõtumelia agi, & duas fieri cõdemnationes. Solu. potest dici quòd hęc secundum illas intelligatur: & quod dicit qua, simplicem facit relationem: qua, scilicet actione. l. Aquiliæ: vt & ibi, Mulier quæ dãnauit, saluauit. vel qua, id est ,ppter quam, iniuriam scilicet atrocẽ. agitur etiam lege Aquilia. contra enim videbatur. ex quo enim agitur ad contumeliã, non videbatur posse agi ad damnum. Vel die etiam in actione iniu vt dãnũ, vt i cõtrariis: sed vt cõtumeliam, vel causam cõtumeliæ. sic in interdicto vnde vi, veniunt etiã mobilia occasione immobiliũ: vt. ff. de vi & vi arma. l. j. §. si fundum. similiter & damnum datum in corruptione serui, vel aliud damnum datum à seruo, non petitur actione serui corrupti, nisi & animus sit corruptus, & tunc sic: vt. ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio. simile argu. ff. de libe. lega. l. pe. &. ff. de aqua plu. arcẽ. l. apud Trebatiũ. §. aqua.

*Dãnum an veniat actione iniuriarum.*

l *Agere posse.* in duobus casibus: quãdo scilicet est atrox: licet nõ in contumeliã domini. Item & quando leuis, sed in contumeliã domini facta est. aliàs contra: vt insti. e. §. seruis. secundũ Io. Alij vtrunque exigunt vt agi possit. secus in libero, vbi nõ quæritur cõtra quem iniuriam proponebat: vt. ff. eo. l. eũ qui. §. si iniuria.

*Seruo si iniuria fiat, an possit dominus agere.*

*Hoc crimen est priuatum. Saly.*

VII. Iidem. AA. & CC. Potentiano.

2 INiuriarum causa non publici iudicij, sed priuati h continet querelam. S. Idib. Febru. Sirmij. AA. Coss.

*Pro atroci iniuria in personam serui illata, dominus potest agere ciuiliter & criminaliter ad vindictam. Salycetus.*

VIII. Iidem AA. & CC. Martiano.

B DOminum pro atroci iniuria quam seruus eius passus est, edicti perpetui i actione proposita, qua damni etiam haberi rationem verbis k euidenter exprimitur, agere posse l conuenit. S. XV. Kalend. Nouemb. AA. Coss.

*Qui liberum dicit seruum infamandi causa, tenetur iniuriarum: nisi sic esse faciat pronunciari. h. d. cum. l. sequen. Salyce.*

IX. Iidem AA. & CC. Nonnæ.

C QVi liberos infamandi gratia dixerint seruos, iniuriarum actione conueniri posse non ambigitur. m S. VI. Kalend. Decemb. Nicomediæ. AA. Coss.

*Dicens alicui verba iniuriosa per viam iudicii, si desistit à procedendo, potest iniuriarum conueniri: sed si non desistit, non potest conueniri donec iudicium terminetur. Bal.*

X. Iidem. AA. & CC. Paulo.

D SI quidem auiam n tuam ancillam (infamandi causa) reipublicæ ciuitatis Comanensiũ dixit Zenodorus, ac recesit: o iniuriarum actione statim conueniri potest. Nam si perseueret p in ea causa facultatem habens agendi, q super hac re deferri querelã, ac tunc demum, si non esse serua fuerit pronunciata, postulari conuenit. r S. XV. Kalend. Ianuar. Nicomediæ. CC. Coss.

*In crimine iniuriarum criminaliter moto, illustres & eorũ liberi & vxores viuente marito illustri possunt per procuratorem comparere: & nihilo minus in dominum fertur sententia. Cætera verò personæ, quæ*

m *Qui liberos infamãdi. Non ambigitur.* vt. ff. eod. l. si quis ex libertate.

*Si quidem.*]C ASVS. Si Zenodorus vocauit auiã tuam animo iniuriandi ancillam, audiendus est: & si libera fuerit pronunciata, conuenietur etiam Zenodorus iniuriarum.

n *Auiam.* Zenodorus dixit auiam tuã esse ancillã ciuitatis Comanensiũ, causa infamandi eam, vel te: nec in causa processit.

o *Recesit.* id est in causa non processit.

p *Si perseueret.* probando illam esse ancillam.

q *Agendi.* forte quia actor erat illius ciuitatis.

r *Conuenit.* non prius: vt supra de libe. cau. l. si tibi.

*Siquando.*

BIU Cujas

*Si quando.*]CASVS. Si illustris accuset vel accusetur criminaliter de iniuria: respõdere potest per procuratorem. secus in alio.

a *Alio.* id est accusatio. Accursius.

b *Connumerant.* vt & ff. eo. l. iniuriarũ. ij. §. j.

c *De more.* quę dixi. ff. de accusa. l. pen. & erit pœna extraordinaria. Sed si ciuiliter ageret, secundũ quod iuraret habita taxatione: vt insti. eo. §. in summa. & §. pœna.

d *Per procuratorẽ.* speciale propter nobilitatẽ: sicut &. ff. de procu. l. quicunque. & authẽ. ibi posita. &. j. de dig. l. quoties. lib. xij. &. ff. vbi sena. vel cla. l. fi. regulariter cõtra. ff. de publi. iud. l. pe. §. ad crimen.

*Nobilitati fauetur.*

e *Cõtra eum.* speciale: regulariter ipse procurator est dãnandus: vt ff. de sen. l. j. & de procura. l. nihil.

f *Nullus alius.* imò & aliis videtur licere: vt ff. an per aliũ cau. ap. l. j. §. j. Sed ibi in minoribus criminibus: vt plene no. ff. de procura. l. seruũ. §. publice. ĩ ciuili actione iniuriarũ cõstat posse cõstitui procuratorem: vt. ff. eod. l. non solum. §. agere.

*DE FAMOsis libellis.*

*Specialiter de quadam iniuria dicit.*

*Si quis.*]CASVS. Si aliquis famosum libellũ inuenerit ad alterius infamiã cõpositũ, debet eũ corrumpere: quod si nõ fecerit, sed manifestauerit, capite plectẽd⁹ est, ac si fecisset. Sed si criminosum quis vult accusare, cui⁹ famã per libellũ credidit lacessere: audietur si inscribat. Et præmiũ si probat, reportabit. qđ si nõ probet, capite plectetur: & talis libellus famam eius in cui⁹ ignominiã cõposit⁹ erat, non lędet. Viuianus.

**al. Imperatores Val. & Valens ad Edictũ.*

†*In Codi. Theo. ti. lib. 9. l. 7. &. 9.* †*Hæc lex est canonizata. v. q. i. c. si qui. §. si quis famosum.*

g *Si quis famosum.* de aliquo quod ad ei⁹ pertinet infamiã: vt. ff. eo. ſ. de iniuriis. l. lex Cornelia. §. si quis librũ. & hoc si tale continebat, qđ si verũ esset, pœna capitalis erat imponẽda. vnde qui fecit, capite punitur: vel qui inuentũ pãdit, vt hic: sed nec in aliis non capitalibus licet pandere per

*Libellum famosum faciẽs, qua pœna puniatur.*

*iure communi censentur, per se debent in hoc iudicio comparere. Bal. vel sic: Causam iniuriarum ciuilem, vel criminalem, tam actiuè, quàm passiuè, possunt illustres per procuratorem exercere. Debent tamen se inscribere, & in eos non in procuratores est ferenda sententia. Sal.*

XI. Imp. ZENO. A. Alexandro viro illustri.

SIquãdo iniuriarum actio, [a] quam inter priuata delicta veteris iuris auctores connumerant, [b] à quibuslibet illustribus viris, militantibus, seu sine cingulo constitutis, vel vxoribus eorum, vel liberis masculini sexus, vel filiabus (superstitibus videlicet patribus aut maritis illustribus) vel si aduersus aliquam huiusmodi personam criminaliter fortè mouetur: ipsos quidem qui super iniuria queruntur, inscribere: aliáque ómnia quæ in huiusmodi causis de more [c] procedunt, solenniter obseruare decernimus: licere autem illustri accusatori, vel reo, vel vxori, vel liberis masculini sexus, seu filiæ itidem illustris superstitis, causam iniuriarum in quocunque iudicio competenti per procuratorẽ [d] criminaliter suscipere, vel mouere: sentẽtiã iudice cõtra eũ [e] qui procuratorem dederit (etsi ipse non adesset iudiciis, sed causam per procuratorem diceret) legibus prolaturo: ita tamen, vt nullus alius [f] idem sibi audeat vindicare, vel à nostro numine postulare: sed in cæteris mos iudiciorum qui hactenus obtinuit, in posterum seruetur intactus. Dat. V. Non. Nouembr. Constantinop. Illo. V. C. Cos.

*TITVLVS XXXVI.*

DE FAMOSIS libellis.

*Qui famosum carmen de aliquo inuenerit, illud pandere non debet: aliàs punitur pœna capitali: nisi docuerit vera esse quæ dixit vel pandit. Salycetus.*

I. Impp. VALENTINIA. & VALEN. AA. Edictum.*

SI quis† famosum [g] libellum, siue domi, siue in publico, vel quocunque loco ignarus repererit: aut corrumpat priusquam alter inueniat, aut nulli confiteatur inuẽtum. ℣ Si vero non statim easdem chartulas vel corruperit, vel igni consumpserit, sed vim earum manifestauerit: sciat se quasi auctorem huiusmodi delicti capitali sententiæ [h] subiugandum. † ℣ Sanè [i] si quis deuotionis [k] suæ, ac salutis [l] publicę custodiam gerit: nomen suũ [m] pfiteatur, & quæ per famosum libellum persequenda putauerit, ore proprio edicat: ita vt absque vlla trepidatione accedat, sciens quidem quòd si assertionibus suis veri fides fuerit opitulata, laudẽ maximã [n] & prę miũ à nostra clemẽtia cõsequetur. ℣ Sin vero minimè hæc vera ostenderit, capitali [o] pœna plectetur. ℣ Huiusmodi autem libellus alterius opinionem nõ lædat. PP. XVI. Kal. Mar. Constantinop. Valentiniano & Valente. AA. Coss.

*TITVLVS XXXVII.*

DE ABIGEIS.

*Crimen abigeatus sine inscriptione potest proponi. Salycetus.*

I. Impp. HONOR. & ARCAD. AA. Pasiphilo. †

ABacti animalis accusatio [p] non solum cũ inscriptionibus, sed etiam sine ea obseruatione [q] proponitur. Dat. VIII. Kal. Ian. Mediolani, Olybrio & Promoto Cos.

*TITVLVS XXXVIII.*

DE NILI AGGERIbus non rumpendis.

*Rumpentes aggeres Nili, vel eius aquam vltra solitum occupantes, concremantur: & eius criminis participes deportantur, sine spe veniæ. Salycetus.*

I. Imperatores HONOR. & THEO. AA. Anthemio. PP. †

SI quis posthac per Aegyptum intra duodecimum cubitum [r] fluminis Nili vlla fluenta de propriis ac vetustis vsibus præter fas prætérque morem antiquitatis vsurpauerit: flammis eo loco consumatur, in quo vetustatis [s] reuerentiam, & propemodum ipsi⁹ imperij appetierit securitatem: consciis [t] & consortibus eius deportatione constringẽdis: sic vt nunquã supplicãdi eis, vel recipiendi ciuitatẽ vel dignitatẽ vel substantiã licẽtia tribuatur. Dat. X. Kalend. Octob. Cõstantinopo. Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. Coss.

*TITVLVS XXXIX.*

DE HIS QVI LATRONes vel aliis criminibus reos occultauerint. †

*Eadẽ pœna puniuntur receptatores, qua rei principales: ĩ bonorũ vero dispẽdio, qui reum supersederit offerre in iudicio. Saly.*

I. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. Simplicio Vic.

famosum libellũ, sed in iudicio accuset: & si cõtra fecerit, capite punitur: vt hic. vel verius, sicut accusandus punirẽ esset: argu. ff. de pœna. delic. l. fina.

†*add. in Co. Th. l. i.* (*quod a Tribo. omissum miror*) *Nec supplicio eam si alia quid ostẽderit, subtrahendum.*

h *Capitali sententiæ.* speciale, vt pro iniuria tã magna pœna imponatur: vt. ff. vbi causa fis. vel di. do. l. vniuersi.

i *Sanè.* nõ per libellũ famosum, sed per accusationẽ solennẽ pandat crimia. & hoc subiicit.

k *Deuotionis.* quia deuotus est principi.

l *Salutis.* quia interest reipub. maleficia puniri. Azo.

*Maleficia sunt puniẽda.*

m *Nomen suum.* id est eius quem accusat.

n *Maximam.* vt. ff. eodẽ. l. eũ qui. in prin. & l. lex Cornelia. §. fin. & j. de his qui latro. l. ij. in fi. &. ff. de fal. mon. l. j. §. accusatoribus.

†*Ex Co. Th. li. 2. ti. 1. l. 8. pars. l. momẽtariæ.*

o *Capitali.* si etiã capitalis reo conuicto imponenda erat: vt & supra de accu. l. fi.

*vnde vi. &. l. pe. ff. de accusa.*

*DE ABIGEIS.*

*Quoniam abigei extra ordinẽ puniuntur, vt ff. eo. ibi notatis: ideo de eis ponit. Azo.*

*vide Cuiaciũ li. 1. obseruat. c. 20. Contius.*

PActi. *Accusatio.* priuata: vt. ff. e. l. abigeatus. & est pœna ei⁹. ff. eo. l. j. §. pe. Et qui sunt abigei? dic q⁹ qui decẽ oues, porcos quatuor, equũ vel bouem vnũ semel vel frequẽter abegit: id est subripuit de pascuis, sed & equũ de stabulo: vt. ff. eod. l. oues. & in authẽ. de nup. §. mitiores. versi. si igitur secundum Theodosiũ. colla. iiij. q *Obseruatione.* i. sine inscriptione. & dic speciale ĩ hoc crimine, vt in plurib⁹ aliis notatis ff. qui accu. nõ possl. iij. Vel dic, cũ inscriptione, cũ criminaliter: sine ea, cum ciuiliter. Accursius.

*Abigei qui sunt.*

† *Cod. Theo. li. 9. ti. 32. l. 1.*

*DE NILI AGgeribus non rumpendis.*

*Sicut animalia abducũtur: vt supra ti. i. sic aqua Nili, de quo dicit.*

r *SI quis. Cubitum.* mẽsurandum à ripa eius. Accursius.

ſ *Vetustatis.* Nota sic ff. de iure immu. l. semper. & supra de testa. l. testamenta omnia. Ac.

†*Codi. Theo. 9. 29. 1. & seq.*

t *Consciis.* facit supra de rap. virg. l. j. §. pœnas autem. de aliis vero fluminibus de equitate idem posset dici, secundum H.

DE

### DE HIS QVI LATRONES VEL aliis criminibus reos occultauerint.

*Abigei & alij delinquentes occultantur ab aliis, & sic occultantes alienum delictum, suum faciunt: ideo de hoc dicit.*

EOS.] CASVS. Si abscondi latronem in domo mea, pœna puniendus sum qua & latro est. si iudici eum nō exhibuero, pœnam corporalem sustinebo.

*Ordo literæ.*

a *Eos.* Construe: Par pœna reos alieni criminis expectet, & ipsos reos, scilicet latrones: reos dico alieni criminis qui secum sociarūt eum vel eam, occultando eos. Et sic no. æquale esse delictum: vt .ff. de recepta. l.j. & .ff. de incen. rui. nau. l. iij. §. non tantum. & .ſ. de adult. l. castitati. & ad legem Iul. de vi. l. crimē. & ar. .ſ. de fal. mo. l.j. & ad legem Fab. de plag. l. si quis seruum. nisi affinem quis recipiat: vt ff. de recept. l. fin. Quæ autem pœna latrones expectet, habes supra de ser. fug. authent. sed nouo.

*Latronum pœna qualis est.*

b *Supplicio.* corporali. hoc de supplicio refertur ad suscipientem scienter. quod dicit de dispendio, refertur ad eum qui non offert: vt j. l. proxi. sic ergo coniuncta separantur.

*Diuisio.*

SI qui.] Diuiditur in partes octo. Primo mandat latrones exhiberi. Secundo si non exhibeantur, mandat rectori prouinciæ vt eos mittat ad capiendum. Tertio vbi officium rectoris prouinciæ non sit per se potens, prouidet vt officium militare conquirat in auxilium. Quarto punit iudicem mandata non seruantem. Quinto punit tribunū militum auxilium non præbētem postulatum: vel damnum inferre à militibus permittētem prouincialibus. Sexto punit prædiorum dominos, & eorum procuratores, latrones non exhibētes. Septimo, puidet ne domini prædiorum se valeant excusare ratione impotentiæ. Octauo punit qui accusationem porrexerunt, si de crimine non docuerunt. Secunda ibi, si vero. Tertia ibi, sinautem. Quarta ibi, non ignaro. Quinta ibi, tribuni. Sexta ibi, domini. Septima ibi, ipsi quoque. Octaua ibi, si vero. Salyc. CASVS. Si criminosus in fundo meo latitat: vel ego, vel procurator meus, debeo eum præsentare iudici: alioquin potero conueniri ab officiali-

EOS[a] qui secum alieni criminis reos occultando, eum eámve sociarunt: par ipsos & reos pœna expectet: & latrones quis quis sciens susceperit, & eos offerre iudicib[b] supersederit, supplicio[b] corporali, aut dispēdio facultatū, pro qualitate personæ & iudicis æstimatione plectetur. PP. Romæ. X. Kalend. Apri. Gratiano. A. III. & Equitio. V. C. Coss.

*Pro sūmario sufficit diuisio in gl. posita.*

II. Imp. MARTIANVS. A. Palladio præfecto præto.

SI qui latrones, seu aliis criminibus obnoxij in possessione degunt seu latitāt: dominus possessionis si præsto est, aut procuratores, si dominus abest, seu primates possessionis vltro eos offerāt: aut si scientes hoc sponte non fecerint, cōueniantur à ciuili officio, vt tradāt prouinciali iudicio eos qui requiruntur, sub examine iudicis arguēdos, & pœnas post documenta congruas subituros. ¶ Si verò exhibere eos domini vel procuratores aut primates[c] possessionis distulerint: tunc ad detinendos eos[d] adito rectore prouinciæ[e] omnia ciuilia dirigantur auxilia. ¶ Sin autē propter multitudinem fortè eorū qui in prędio sunt, ciuile adminiculū sufficere non posse cōsti terit, & memorati audaces executorib[9] obiecerint manus, vel aliàs parēre distulerint: tunc iudex prouinciæ memor periculi sui, à viro deuoto tribuno seu primatibus militū qui in locis sunt, auxilium postulet: vt per militarem manū correpti accusati, sine damno atq; læsione cuiuslibet legibus offerantur, & conuicti pœnas subeāt competentes: non ignaro iudice, quòd si aduersus innocentem ob aliā causam prēter latronū vel aliorum nocētium inuestigationē, militare auxilium postulauerit, aut dispēdiis adfici prouinciales cōcesserit: cōmotione seueriſsima (prout tua celsitudo iudicauerit) ferietur. ¶ Tribuni etiā siue primates numerorum vel officiorū qui in locis sunt, admoniti per literas[f] iudicis, si adminiculū militare p̄bere noluerint, aut si ab ipsis militibus dāna prouincialib[9] inflicta fuerint: & damna & læsiones restituent, & acerrima condēnatione pro arbitrio virorū illustriū magistrorum militū ferientur. ¶ Domini etiā prædiorum, seu procuratores vel primates possessionū impunes nō manebūt, si præsentes & scientes[g] vltro non obtulerint nocētes, vel admoniti eos exhibere distulerit. nam dominus quidē, possessionis dominio priuabitur: procurator verò seu primates perpetuo exilio subiacebunt. ¶ Ipsi quoque procuratori vel domino vel primatibus possessionis, si se ad cōprimendam multitudinem rusticanorū sufficere nō posse firmauerint, & id prouinciali iudicio palam fecerint: militare auxilium rector prouinciæ à tribuno vel à primatibus numeri faciet dari, si ciuilia nō posse sufficere perspexerit. ¶ Si verò post exhibitionē eorum qui accusantur, innocentes eos esse, & nihil criminis admisisse patuerit: accusatores pœnā quę in calumniatores exercenda[h] est, subire cogantur. Exemplo enim graue est sic latronem requirere, vt innocentibus periculum fiat. † Dat. XII. Kal. Ian. Constātinopoli Mariniano & Asclepiodoto Coss.

### TITVLVS XL. DE REQVIRENdis reis.

*Contra absentem de graui crimine accusatum non fertur definitiua: sed citati non comparentis bonorum adnotatio debet fieri: quæ recuperat, si intra annum veniens se purgat: & ad hæredem ea transmittit, si interim decedat. Salycetus.*

I. Impp. VALERIA. & GALLIEN. AA. Rustico.

CVm absenti reo graui[i] crimina intentantur, sententia[k] festinari nō solet, sed adnotari, [l] vt requiratur, non vtique ad pœnam, [m] sed vt poptis redigi: & postea requiruntur per literas. Vel dic etiam prius *sit.* requiri, & dic vt requiratur, scilicet primo.

m *Ad pœnam.* scilicet fit adnotatio bonorum.

*Purgandi.*

bus iudicis, vt eum exhibeam: & si non exhibuero: rector prouinciæ mittet milites vt eum capiant: qui si capere non possunt (quia eis resistat) mittat ad tribunum militum in prouincia, vt veniat in auxilium cum militibus. Alij autem rectores prouinciæ conuenti vocari debent: & ego qui criminosum exhibere nolim, amitto fundum: & procurator relegabitur. Si vero non potero reiicere criminosum, iudex dabit mihi auxilium. Et si ille qui crimen dicitur cōmisisse, innocens apparuerit: accusator de calumnia punietur.

c *Primates.* id est castaldiones.

d *Ad detinendos eos.* latrones vel nocentes.

e *Prouincia.* sic .ſ. de raptu virgi. l.j.

f *Per literas.* sic de literis. .ſ. de episc. & cler. l. si qua per calumniā. §. præterea.

g *Si præsentes & scientes.* sic & .ſ. de fal. mo. l.j. & .j. de deserto. & occultato. l.j. lib. xij. Accursius.

h *Exercenda est.* vt & .ſ. de accusa. l. fina.

*DE REQVIrendis reis.*

*Si accusetur præsens, .ſ. dixit: nunc si absens.*

CVm.] Tria facit. *Diuisio.* Primo declarat quando debet fieri adnotatio. Secundo quando reꝰ veniēs bona adnotata recuperat. Tertio quid fiet de bonis si reuersus intra annū moriatur. secunda ibi, postquam. tertia ibi, sin vero. CASVS. Si absens quis accusetur: iudex ad proferendā sententiam non debet festinare, sed debet citari, & bona eius adnotari: qui si intra annum venerit, recuperabit bona, & ad defensionē † criminis admittetur. Si vero post annum, super bonis non audietur, sed super defensione criminis. quòd si intra annū decesserit, ad hæredes eius perueniēt bona sua. Et idem dicit lex sequens.

† *Conc. a. l. in princ. cū gloss. t. in med. extra de postu.*

i *Grauia.* ex quibus pœna capitalis imponitur: vt. ff. eo. l.j. secus si relegationis: vt. j. cū absens possit damnari: vt. ff. de pœnis. l. absentem. §. j. & eod. §. vers. si sæpius.

*Absens dāmnari potest.*

k *Sententia.* erat hic ergo lis contestata. idē si non erat.

l *Adnotari.* scilicet eius bona, id est in scriptis redigi.

*Adnotari bona quæ*

BIU Cujas

testas ei sit purgandi[a] se, si potuerit. ¶Postquam verò requirendus[b] factus intra annum[c] redierit: si se crimine purgauerit,[d] res arbitrio iudicis signatas recipiat. ¶Sin vero intra id tempus reuersus, post intimationem[e] suam fuerit defunctus: etsi necdum se purgauerit, ad hæredes proprios res transmittat.[f] D.* Tusco & Basso Coss.

*Adnotati bona intra annum non comparẽtis, irreuocabiliter confiscãtur: & postea veniens repertus nocens, punitur: innocens verò absoluitur, nõ propterea bona recuperat. Salycetus.*

II. Imp. CONSTANTIN. A. ad Ianuarium.†

QVicunque† ex eo die quo reus fuerit in iudicio petitus,[g] intra anni spaciũ noluerit adesse iudicio: res eius fisco vindicentur.[h] ¶Et si postea repertus, nocens fuerit deprehensus, seueriori[i] sententiæ subiugetur. Sed & si argumentis euidentibus, & probatione dilucida innocentiam suã purgauerit, nihilo minus facultates eius penes fiscum remaneant. Dat. Id. Ianuar. Constantino. A. V. & Licinnio Cęsa. Coss.

*Contumax in ciuili causa non notatur etiam facti infamia. cõtumax vero in causa criminali, adscitur infamia facti. Saly.*

III. Impp. HONORIVS & THEODO. AA. Palladio præfecto prætorio.

IN pecuniariis causis edictum contra latitantem propositum, existimationẽ eius non lædit.[k] ¶Criminalis verò progrã matis tenor[l] hanc tantam[m] ferat de iure censuram, vt inter reos adnotati,[n] non tantum patrimonium debeat transferre, sed & famæ[o] existimationẽ lædere. Dat. VII. Ka. Iul. Rauẽnę Eustachio & Agricola Coss.

*TITVLVS XLI.*

DE QVAESTIONibus.†

*Regulariter etiam in criminalibus serui non torquentur in dominos: fallit in casibus hic exceptis. Salycetus.*

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Antianæ.

QVæstionẽ[p] de seruis contra dominos[q] haberi non oportet,[r] exceptis adulterij[s] criminibus, item fraudati cẽsus[t] accusationibus, & crimine maiestatis, quod ad salutẽ principis[u] pertinet. ¶In cæteris autem quãquam ea quæ seruus contra dominum dixit, iudicaturi[x] sententiam formare non debeant: tamen si aliis quoque probationibus fides veritatis inuestigetur, prescriptionis inuidia[y] euanescit. ¶In pecuniariis verò causis nec inopiat probationum seruos contra dominum interrogari posse manifestum est.[z] PP. Kal. Ian. Fusco. II. & Dextro Coss.

*Serui non audiuntur contra tutorem, vel matrem domini sui. Fallit vbi agitur de tutela. Bald. Vel sic: Priuilegium concessum pupillo circa seruorum quæstionẽ, trãsit ad matrem, & ad tutorem. Saly. etus.*

II. Iidem AA. & CC. Catullo.

INsolitum est, & graue exem-

---

a *Purgandi.* etiam post annum, scilicet de crimine: sed de bonis intra annum tantum.

b *Postquam vero requirendus.* id est requisitus. Vel ideo dicit requirẽdus, quia quidam sunt qui nec requirendi sunt: vt qui accusari non possunt ab eo à quo accusantur. de quibus dixi. ſ. qui accusa. non possunt. super rubri.

c *Intra annum.* computãdum à tẽpore quo sciuit, seu adnotat[9] fuerit: vt. ff. e. l. j. §. pe. & l. iiij. Accursius.

d *Purgauerit.* sic ergo eoipso quòd non venit etiam intra annũ, præsumitur cõtra eum, sed non tantum vt condẽnetur. propter absentiã ergo grauatur vt probet, sicut & accusator. sic & aliàs. ſ. de fal. l. vbi. & j. de aboli. l. fallaciter. in fin. sed nullo probante absoluitur.

e *Post intimationem.* id est repræsentationem.

† *Cod. Theo. 9. t. 2.*

f *Transmittat.* vt & ff. eo. l. j. in fin. & facit. ſ. si pen. app. mors. l. ij. & hoc verũ etiam in crimine læsæ maiestatis. sed licet dẽtur hæredibus, tamẽ ab eis in crimine lęsę maiestatis auferuntur: vt insti. de hęre. quæ ab intesta. §. per contrarium.

† *Cũ hac. l. cõcor. gl. super verbo ꝑbatũ. post prin. in ea. veritatis. de do & con.*

g *QVicunque. Petitus.* primo iudicio petitur, postea adnotatur, tertio requiritur. vel primo requiritur quàm adnotetur.

h *Fisco vindicentur.* Si tamen fiscus intra. xx. annos non petat, præscriptione repellitur: vt ff. e. l. ij. & l. iij. & ff. de iure fisc. l. j. §. præscriptio. Accursius.

i *Seueriori.* quàm si intra annum venisset, & esset cõuictus: & sic grauatur in hoc. Itẽ in eo ꝙ bona nõ recuperat: vt hic. Itẽ fit infamis de facto: vt. j. l. fin. Item in probande: vt subiicit, & dixi. ſ. l. proxi.

*Diuisio.*

*IN pecuniariis.* ] Primo in causa ciuili. Secundo in criminali. secunda ibi, criminalis. *CASVS.* Aliquis in causa pecuniaria fuit citatus, non cõparuit: non fit propterea infamis. secus in criminali: quia & bona amittit, & infamia (scilicet lapso anno ex die requisitionis ei factæ) notatur. Viuianus.

k *Non lædit.* nisi sit forte talis actio, qua damnatus infamaretur: quo casu per edictum, id est citationem fit infamis de facto.

l *Tenor.* id est requisitio quæ fit literis: vt &. ſ. comminationes epistolas. l. programma.

m *Tantam ferat.* aliàs transferat: aliàs tantum ferat.

n *Adnotati.* quod tunc vere potest dici, cum intra annum non redit. nam prima sententia de adnotatione sub conditione fit, si non venerit intra annum: vt. ff. eo. l. finali. Azo.

o *Sed fama.* non vt faciat ipso iure infamem: quia de crimine non est damnatus, quod lex exigit: vt. ff. de his qui no. infa. l. j. §. j. & l. athletas. §. calumniator. Sed infamia facti grauatur: vt. ff. de obsequiis. l. licet. & l. honori. Et sic no. ex prædictis quòd intra annum veniens, & de crimine & de bonis auditur. postea veniẽs quandocunque, auditur de crimine, sed de bonis nunquam: vt. ff. eod. l. j. & penult. in fine.

*Adnotatus si postea cõpareat, super quo audietur.*

*DE QVAESTIONIBVS.*

A *Quia pro prædictis delictis venitur ad quæstiones quandoque: ideo de his dicit.*

*Quæstionem.* ] *CASVS.* An in caput domini seruus torqueri possit, quæritur? & distinguitur. aut petitur torqueri in causa ciuili, aut criminali. primo casu non torquetur. secũdo casu in tribus casibus torquetur. & non præcedẽtibus indiciis, in caput dominæ vel tutoris vel eius filij seruus torqueri nõ potest.

p *Quæstionem.* quid quęstionis verbo contineatur, habes. ff. de iuriis. l. item apud Labeonem. §. quæstionẽ. & ad Sylla. l. j. §. quæstionis.

†*In quibusdã lib. additur seruorũ. Contius.*

q *Contra dominos.* præsentes vel præteritos: vt. ff. e. l. vni[9]. §. seruus.

r *Non oportet.* vt. ff. e. l. j. §. diuus Seuerus.

s *Adulterii.* vt &. ſ. ad l. Iul. de adul. l. iij. & l. in adulterij. & l. fi. & de repudiis. l. consensu. §. vir. & ff. ad legem Iuliam de adulter. l. vim passam. §. fin. & ff. eo. l. extraneo. in princ.

t *Fraudati census.* id est annonæ: cum & de hoc posit dominũ accusare: vt. ff. de iudi. l. vix. & ff. ad. l. Iuliam de anno. l. j. in princ.

u *Principis.* vt &. ſ. ad l. Iuliam maiestatis. l. fi. Idem si ad rempublicã vel ad eos qui militant circa latus eius: vt. ff. ad l. Iul. maiestatis. l. fin. & pen. Item excipitur & alius casus: si vir vxorem, & vxor virum occidit: vt. ſ. ad. l. Cor. de sica. l. fin. Item si socius socium occidit: vt. ff. e. l. extraneo. §. quod congruit. Item & alius: vt ff. ad Sylla. l. & si percussor. §. j.

*Serui an possint in dominos torqueri.*

x *Iudicaturi.* aliàs iudicaturis: & est datiu[9]. & aliàs iudicaturi: & sic genitiuus singularis. vel est nominatiu[9] plu

† *In nõnul. exẽ. exacti, excusis, & recognitis, non, nec inopia, sed ex inopia, seruipium inuenimus.*

ralis. aliàs iudicantes. sed subaudies, secundum ea quæ &c.

y *Præscriptionis inuidia.* id est inuidiosa præscriptio cessat. Et nota colligi ex hac litera quòd in superioribus etiam si non præcedant indicia, vel non sunt aliæ probationes, torqueantur: quod falsum est: vt. ff. e. l. j. in prin. Vnde dicunt quidam in omnibus crimibus torqueri, vt tamen semper sint indicia: & dictio autem, non aduersatiuè, sed pro etiam ponitur: quasi dicat in cæteris etiam &c. Tu dic in aliis nullo modo torqueri. Sed hic de facto fuerunt torti, sufficienter tamen aliàs probatum est. Vnde licet dominus dicat non debuisse torqueri, & bene dicat: non tamen per hoc absoluitur, cum aliàs sit plene probatum. & sic suum dictum pro nihilo est: cum & seruorum dictum sit nullum: vt hic, & ff. e. l. j. §. diuus Seuerus. &. §. si serui. &. j. eo. l. seruos. &. ſ. de testi. l. seruos. &. ff. de proba. l. cum probatio.

*Serui an possint ỹ dominum torqueri ỹ causa pecuniaria.*

z *Manifestum est.* hoc fallit. j. eod. l. interrogari. &. l. hoc quod placet. &. l. quoties. &. l. fin. &. ſ. de ser. fugi. l. quicunque. in fin. & l. cum seruum. Sed certè immo etiam torqueri videtur cõtra dominum in pecuniaria, si aliæ desint probationes: vt. ff. eo. l. diuus. quæ est contra. Solu. ibi de seruis alienis dicit, de quibus hic non prohibet inter alios torqueri, immo videtur concedere, eo quòd contra dominum vetat tantum. Alij dicunt hanc illam corrigere: vel ibi de facto serui: vt. j. eo. l. interrogari.

*Insolitum*

BIU Cujas

*IN solitum.*] CASVS. Conceſſum eſt priuilegium aliquod cuidam pupillo circa ſeruorum quæſtionem: an illud tranſeat ad matrem vel tutorem, quæritur? & reſpondetur quòd ſit.

a *Aduerſus tutores.* qui quaſi domini ſunt: vt.ff. de fur. l.interdum.§.qui tutelam.

*Priuilegiũ inferioris ad ſuperiorem porrigitur.*

b *Vel matrem dominorum.* not. priuilegium inferioris ad ſuperiorem porrigi.ſic.j.de priuile.ſcho.l.iij.in princ. lib.xij.

*† quãuis tutor loco domini ſit. l. 7. ff. pro emptore. Cõtra.*

c *Niſi tutelæ.* vt &.ſ. de admi.tut.l.lex.§.ante omnia. nec enim loco domini eſt tũc cum pupillum ſpoliat: vt.ff. pro empt. l.qui fundũ. §.ſi tutor.

CVm cognitionaliter.] CASVS. Mulier quædam dicebatur veneno aliquem perẽ miſſe: ſi accuſetur, primo debẽt torqueri ſerui alieni: deſde mulier.

*† In quibuſdã exẽplis incipit hæc. l. Primum, cuius inſcriptio eſt. Imper. Anto. A. cũ cognitionaliter audiſſet, dixit.*

d *Cum cognitionaliter.* aliàs incipit cum cognitionaliter. aliàs primum. & dic, id eſt priuſ quam ipſa mulier torqueatur quæ virum dicitur occidiſſe. nã prius indicia debent præcedere, & poſtea torquentur ſerui: vt hic, &.ſ. ad legem Cornel. de ſica. l.fin.

e *Argumenta.* id eſt indicia.

f *Aegrè.* id eſt moleſtè.

g *Extinxit.* id eſt extinxiſſe dicitur: vt.ff. de contrahen. empt. l. ſi in emptione. in princ.

SIcuti.] CASVS. Si accuſat[9] dicat ad excuſationẽ ſuam quòd alius idem crimen commiſit: an ob hoc liberetur, quæritur? & dicitur quòd non, neque ei credi debet. ſi tamen appareat eum cõmiſiſſe qui crimioſum deprehendit, & hoc probetur: nõ euitabit pœnam: vt.ſ. de accuſa. l. vltima. & de liberali cauſa. l.ſi filium.

h *Eos.* apprehendentes.

i *Non oportet.* vt &.ff. e.l.j.§.cum latrones. & ſ. de accu. l.ſi. & de libe. cau. l.ſi filium. & de teſti. l. quoniam.

k *Id feciſſe.* id eſt eos deprehendiſſe.

l *Probati.* qui alios deprehenderunt.

NEc ſi.] CASVS. Si hæres teſtatoris vindicare velit mortem, ne ab hæreditate repellatur vt indignus: petat ſeruos qui in teſtamento libertatem meruerunt indiſtinctè torqueri, vt veritas eruatur: an ſit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non.

*Quæſtio nõ indiſtinctè eſt habẽda etiam de ſeruis.*

m *Indiſcretè.* id eſt indiſtinctè. nam de minore. xiiij. annis quæſtio non habetur: vt.ff. e. l. de minore. Item nec de eo qui non fuit ſub eodem tecto: vt.ff. ad Syll. l.j.§.hoc autẽ. Item nec de ſtatulibero, niſi particeps ſceleris fuerit: vt.ff. ad Sylla. l.j. ſed in eo cui. & tunc vt liber: vt.ff. eo. l. ſtatuliber. Item attenditur ſint indicia vel non: vt no.ſ. eo. l.j. Item & an fuerit præſens vel non: vt.ff. ad Silla. l.j.§.ſi quis in villa. Item an fuerit in ea valetudine, vt dominum iuuare potuerit vel non: vt.ff. ad Syll. l.iij. in princ.

n PRidem. *Domeſtica.* Nota qui ſunt domeſtici: vt.ſ. de his qui ad eccle. confu. l. fin.§. fina. &.ff. de pœnis. l. reſpiciendum.§. furta.

plo, audiri ſeruos aduerſus tutores,† [a] vel matrem dominorum [b] ſuorum: niſi tutelæ [c] agatur. PP. III. Id. Septembr. Chilone & Libone Coss.

*Præcedentibus indiciis veriſimilibus, mulier quæ de maleficio mariti impetitur, eſt torquenda. Bald. Vel ſic: Ad torturam liberi hominis non venitur, non præcedentibus indiciis veriſimilibus. Salycetus.*

III. Imp. ANTONINVS A.

CVm cognitionaliter [d] audiſſet, dixit: † Primum ſerui alieni interrogabuntur, ſi præſtita fuerint ex tanto ſcelere argumenta, * vt videantur accedere ad veriſimilia cauſæ crimina. ipſa quoque mulier torquebitur. Neque enim ægrè [f] feret ſi torqueatur quæ venenis ſuis viſcera hominis extinxit. [g] PP. VII. Kalend. April. Sabino & Anulino Coss.

*Non eſt credendum de facili confeſſo de ſe & ſociis: ſed ſi allegat euidentem rationem vel aliud veriſimile quod inſtruat iudicem, debet procedere ad inueſtigationẽ veritatis. Bald. Vel ſic: Confeſſo vel conuicto non creditur de ſocio, & maximè de ipſum apprehendente, niſi euidenter probauerit: & tunc quia eum apprehendit, pœnam delicti non euitabit. Salycetus.*

IIII. Pars ex reſcripto Imperatoris ANTONINI. A.

SIcuti conuictis confeſsiſq; ad ſocietatem ſcelerum vocantibus eos, [h] à quibus apprehẽſi cuſtoditíve ſunt, facilè credi non oportet: [i] ita ſi euidentibus rationibus poſt cõmiſſum communiter facinus ad euitandam de ſe ſentẽtiam id feciſſe [k] fuerint probati, [l] publicæ vindictæ non ſunt ſubtrahendi. PP. V. Kalend. April. Sabino & Anulino Coss.

*Etiam ſi de nece defuncti vindicanda tractatur, ſerui libertate donati non indiſtinctè torquentur. Salycetus.*

V. Imp. ALEXAN. A. Reſpecto.

NEc ſi mors teſtatoris vindicanda eſt, quæſtioni indiſcretè [m] ſubiiciuntur hi, qui libertatem ſupremo iudicio acceperunt. PP. VI. Id. Mart. Iuliano. II. & Criſpino Coss.

*Seruus vel libertus, non torquetur in dominum vel patronum vel pro eo. Salyc.*

VI. Imp. GORDIANVS. A. Herodiano.

PRidem placuit domeſtica [n] ſeruorũ ſeu libertorũ propriorum vel maternorum * interrogatione in cauſis ad dominos vel patronos pertinentibus abſtinendum eſſe: vt neq; pro his, neque aduerſus [o] eos in capitalibus [p] vel pecuniariis quæſtionibus veritatis vim obtinere poſsit, quod in confeſsionem ab eis fuerit deductum. PP. VII. Id. Maij, Sabino & Venuſto Coss.

*Seruus non torquetur contra dominum volentem vel inuitum.*

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Vrbanæ.

SEruos qui proprij indubitatè iuris tui probabuntur, ad interrogationem nec offerente [q] te produci ſineremus: tantum abeſt, [r] vt etiam inuita te contra dominã vocem rumpere cogantur. PP. Kalend. Nouembr. Maximo. II. & Aquilino Coss.

*Milites etiam veterani, & eorum filii, necnon cæteri in dignitate poſiti, etiam præcedentibus indiciis non debent torqueri, niſi à militia ignominioſè ſint dimiſſi: nec in cæteris ad torturam procedetur non præcedentibus legitimis indiciis. Salycetus.*

VIII. Iidem AA. ad Saluſtium præſidem.†

MIlites neque tormentis, [s] neque plebeiorum pœnis [t] in cauſis criminum ſubiungi † concedimus: etiam ſi non emeritis ſtipendiis [u] ſuis videantur eſſe dimiſſi: exceptis his qui ſcilicet ignominioſè ſunt ſoluti. quod & in filiis militum & veteranorum ſeruabitur. ¶ Oportet autem iudices nec in his criminibus [x] quæ publicorũ iudiciorum ſunt, ad inueſtigationẽ

o *Vt neque pro his neque aduerſus.* ergo quod fauore eius inducitur, in eius læſionem retorquetur. & ſic eſt contra.ſ. de leg. & conſti. l. quod fauore. Sed certe non ideo quòd non cõtra eum admittitur, euenit quòd non pro eo, ſed quia vt teſtis pro vtraque parte eum dicere oportet: vt &.ſ. de epiſc. & cleric. authen. ſed iudex & ad hoc.ſ. de teſti. l. ſeruos. &.ff. eod. l.j.§. imperator noſter. &.§. ſeruo. &.ff. de teſti. l. lege Iulia. Acc.

** paterno rum.*

p *In capitalibus.* niſi in caſibus.ſ. eod. l.j. & facit. ff. eod. l. vnius.§. ſeruus. & ſic vbi quis inuitus non diceret teſtimonium, non torquetur.

q SEruos. *Nec offerente.* id eſt volente domino non torquetur cõtra dominum: vt &.ſ. de teſti. l. ſeruos. & l. parentes. & .ff. eod. l. vnius.§. ſeruus.

r *Tantum abeſt.* id eſt multo magis. & hic abeſt à iure, quod ſubiicit. ſic & .ſ. de codicil. l. fina.

MIlites.] CASVS. Miles in criminali cauſa torquendus non eſt, niſi ignominioſe ſit à militia miſſus. Item nec filij militum. Iudex vero antequam aliquem torqueat, debet eſſe inſtructus argumentis: nec à quæſtionibus debet incipere. ſi tamen quis torqueri debeat, habenda eſt perſonarum diſcretio. Viuianus.

*† Saluſtium mem. vet. Contin. † al. ſubiungari.*

s *Tormentis.* i. quæſtionibus.

*Plebeiorum pœna quæ ſunt.*

t *Pœnis.* quæ ſunt fuſtigatio, in metallum damnatio, vel in miniſterium metallicorum: vt.ff. de pœnis. l. moris.§. iſtæ. &.j. de pœnis. l. honor. &.ff. de re milit. l.iij.§.j. Sed hoc fallit in crimine læſæ maieſtatis: vt.ſ. ad leg. Iul. maie. l.ſi quis alicui. ADDITIO. Aduertas quòd ſicut milites non torquentur, ſic nec doctores: vt tenet Cy. hic, & in. l.iiij.ſ. ad legem Iuliam maie. Idem dicas in homine decrepitæ ætatis: vt in. l.iij.§. ignoſcitur. ff. ad Sylla. Idem poteſt dici in clerico, niſi ſit infamis, de quo per Anto. de Butr. & alios canoniſtas in. c.j. extra de depo. & per Abb. in. c. cum in cõtemplatione. de regulis iuris. in antiquis.

u *Stipendiis.* ſed fortè cauſaria miſsione eſt miſſus, cum multa ſint genera miſsionum: vt .ff. de his qui notan. infam. l. ij.§. ignominiæ.

x *In his criminibus.* in criminibus quandoque fallit: vt.ff. ad Syll. l. prius.

BIU Cujas

l.prius. Sed forte & ibi præcedebant indicia. Item & fallit.ſ.eo. l.j. Vel dic vt ibi. Accurſius.

a *Sed argumentis.* vt &.ſ.de fal.l.ſicut.&.ff.eod.l.j. in princip.& l.de minore.&.l.vnius.§.in ea.

b *Perſonarum conditio.* quia non ſit in dignitate vel militiæ vel alterius conditionis.

*Svper.*]*CASVS.* Si dicat ſe quis filium alicuius, & ideo debere ei ſuccedere:& obiiciatur ei quòd ſit ſuppoſitus:an in huiuſmodi quæſtione poſsit vel debeat ſeruorum haberi quæſtio? Dicitur q̃ ſic, ne talis loco nobilium & legitimorum ſubrogetur:& ne ingenuis auferatur debita ſucceſsio. Viuianus.

c *Super ſtatu.* Vbicunque fit quæſtio, cautè debet fieri: vt.ff.eod.l. de minore. §. plurimũ. maxime vbi quis negatur ingenuus vel filius, & ſic dicitur non debere ſuccedere, ſed alios. Vel econtra dicitur eſſe liber vel filius qui nõ eſt,ne ſordida ſtirps ſubrogetur: vt hic, & ff.eod. l.extraneo.§. de quæſtione. &.l. vnius. §.iudex. Idem in poſſeſſione libertatis: vt.ſ.de lib.cau.l.eam quæ. Sed non in proprietate & libertatis & ſeruitutis: vt.ff.eo. l.de minore.§. fin. Item ſi de libertinitate tractetur, argumẽ. huius.l.

† *al. Cariũ. Contius.*

d *Ingenuitatis.* de ſuppoſito partu. Ir.

e *Per compoſitam.* id eſt fallacem vel fictam. Alij dicunt quæſtionẽ à quęrẽdo: quia per fallaciam quærit hæreditatem, qui habere non debet.

*Cvm.*]*CASVS.* Accuſaui teſtamentũ de falſo, in quo eras inſtitutus hæres: an ſerui hæreditarij torqueri poſsint, vt eruatur veritas? Dicitur quòd ſic. Vel ſic: Reuocabatur in dubium de quodam teſtamẽto eſſet verum vel falſum: an ſerui &c? Et reſpon. q̃ ſic, etiam ſi is qui ſe hæredẽ adfirmet, illos manumiſit.

f *Proponas.* ô accuſator. Accurſius.

veritatis à tormentis initium ſumere: ſed argumentis[a] primùm veriſimilibus probabilibúſque vti. Et ſi his veluti certis indiciis ducti, inueſtigandæ veritatis gratia ad tormenta putauerint eſſe veniẽdum: tunc id demum facere debebunt, ſi perſonarum conditio[b] patiatur. ¶ Hac enim ratione etiam vniuerſi prouinciales noſtri fructum ingenitæ nobis beneuolentiæ conſequentur. P P. ſine die & conſule.

*In cauſa ingenuitatis ad torturam poteſt peruenire. Salycetus.*

IX. Iidem AA. & CC. ad Chariſimum† præſidem Syriæ.

SVper ſtatu[c] ingenuitatis[d] per omnia interrogationum & quæſtionum veſtigia decurrendum eſt: ne alienæ fortè ſordidæ ſtirpes ſplendidis & ingenuis natalibus audeant ſubrogari: vel propria ac debita, per compoſitam[e] quęſtionẽ, quibus competit, ſucceſsio denegetur. Dat. VI. Id. Maij, Emiſſa ipſis. IIII. & III. AA. Coss.

*Super falſitate teſtamenti poteſt ſeruus hæreditarius torqueri: etiam ſi ei libertas ſit præſtita. Salycetus.*

X. Iidem AA. & CC. Ptolemæo.

CVm teſtamentum falſum eſſe proponas:[f] ad illuminandam veritatem ſeruos hæreditarios (etſi libertas eis ab eo qui ſe hæredem eſſe adfirmat, præſtita eſt) etiam per tormenta[g] interrogari, conſtitutionibus principum eſt permiſſum. PP. VI. Kalend. Septemb. ipſis IIII. & III. AA. Coss.

*In dignitate vel præeminentia poſiti, & eorum liberi vſque ad pronepotes: nec pœnis plebeiorum, nec quæſtionibus debent ſubiici. Si tamen præcedens in gradu eſt aſperſus aliqua violati pudoris macula: nec ad eum, nec ad ſequentem in gradu porrigitur priuilegii prærogatiua. Salycetus.*

XI. Iidem AA. & CC. Boetho.

DIuo Marco placuit, eminentiſsimorũ quidẽ necnon etiam perfectiſsimorum virorum vſque ad pronepotes liberos[h], plebeiorum pœnis vel quæſtionibus non ſubiici, ſi tamen propioris gradus liberos per quos id priuilegium ad vlteriorem gradum trãſgreditur, nulla violati pudoris macula adſpergit.[i] ¶ In decurionibus autem & filiis eorum hoc obſeruari[k] vir prudẽtiſsimus Domitius Vlpianus in publicarum diſceptationum libris ad perennem ſcientiam & memoriam refert. PP. V. Kal. Decẽb. ipſis. IIII. & III. AA. Coss.

*Si inter duos eſt quæſtio de dominio ſerui, poteſt ipſe torqueri. Salycetus.*

XII. Iidem AA. & CC. Aſpro.

QVoties de dominio mancipiorũ tractatur,[l] ſi aliis probationibus veritas illuminari nõ poſsit: † de ſe ipſa[m] eſſe cum tormentis interrogãda, iuris auctores probant. PP. III. Idus Maij Sirmij, Tiberiano & Dione Coss.

*Si quæſtio ſit inter duos ſe contendentes hæredes, ſerui hæreditarii poſſunt torqueri. Si autem inter duos ſe fatentes cohæredes quæſtio ſit an res aliqua ſit hæreditaria: ſerui iure iſto torqueri non poterũt, cum ſeruus communis, niſi ex caſu homicidii pro vno contra alterum non poſsit torqueri. Salyc.*

XIII. Iidem AA. & CC. Philippæ.

HOc quod placet, ſi de hæreditate quæratur[n] hæreditarios ſeruos interrogari, tibi opitulari[o] nõ poteſt. Vbi enim de dominio incertumeſt,[p] ad quem hęreditas† pertineat: meritò per interrogationem hæreditarij ſerui ad veritatis indaginem peruenitur. ¶ Tu autem adſeuerando ſeruum communem eſſe,[q] non dubitas portionem ad eum pertinere, contra

A vel proauum à quo cœpit hoc priuilegium: vt.ff.de ſena.l.emancipatum.§.fina.arg.ff.de interd.& rele.l.iij.quæ ſunt contra. Alij dicunt quòd ibi remanſit in poteſtate aui: hic non. Alij quòd illud quo ad dignitates: hoc quo ad torméta. Sed ſi filius ſenatoris adſpergitur macula,& prius habuit vel genuit filium quàm infamaretur: non nocet huic nepoti quo minus & filius & nepos ſenatoris dicatur, & priuilegio fruatur. ſecus ſi poſt maculam conceptus eſt. illi enĩ ex perſona aui tantum ſubuenitur ex prædicta. l. & ex alia in eodem titu. l. filiam. & de in ius vocan. l. adoptiuum. §. fina.

B

k *Hoc obſeruari.* vt nõ torqueant, niſi infames ſint: vt. ff. de pœnis. l. moris. §. iſtæ. &. l. fin. & infra de pœnis. l. ſi matrem. &. l. decuriones. Accurſius.

C

*Qvoties.*]*CASVS.* Si de dominio alicuius ſerui inter aliquos fiat quæſtio, ſcilicet ad quem eorum dominiũ ſerui pertineat: an idem ſeruus torqueri poſsit, quæritur? Et dicitur quòd ſic.

l *Tractatur.* quia vnus vindicat ab alio rei vindicatione: & ſic ratione dubij torquetur: vt &.ſ.de rei vindi.l.cum ſuper.&.j.l.px. Si autẽ liberalis vel ſuper poſſeſsione libertatis eſſet quæſtio: dic vt.ſ. de libe.cau.l.eam quæ. Nec obſtat huic. l.ff. eod. l. ex libero. §. fina. quia ibi petitione hæreditatis agebat, hic rei vindicatione. vel illa corrigit. Item contra. ff.e. l.de minore.§.fina. Sed poſitio caſus tollit contrarium.

† *Ergo à ſenſu cõtrario, ſi veritas aliter illuminari poſſet, adhuc pœdentibus indiciis non eſſet ad torturam deuenĩendũ. non alios caſus ponit Hipa. l.de quæſtio.*

m *Ipſa.* ſcilicet mancipia.

D

*Hoc quod.*]*CASVS.* Si inter aliquos ſit controuerſia de hæreditate aliqua, vt quia vnus dicat ſe hęredem, & alius ſimiliter: an ſeruus hæreditatis torqueri poſsit, quæritur? Et dicitur quòd ſic. ſed ſi Titius habeat commũnem ſeruũ cum Seio,& Titius dicat Seium crimen cõmiſiſſe: an poſſit petere vt ſeruus communis torqueatur, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianns.

† *al. ex hæreditate.*

n *Quæratur.* quia ego dico me in ſolidum hæredem, tu dicis de te.& hoc placet ſapientibus ſeruos hæreditarios torqueri: vt.ff. eod.l.hæreditarij.&.l.extraneo.§.de quæſtione.

o *Opitulari.* agenti communi diuidundo. Ir.

p *Incertum eſt.* vt.ſ.l.proxi.& dictis legibus.ff.eo.&.l.fina.

q *Communem eſſe.* quia fateor te cohæredẽ,& tu me, & ſic ſeruũ Stichum hæreditarium eſſe communem: quem peto torqueri ad inquirendam veritatem alterius rei hæreditariæ quam hæreditariam nego. hoc caſu non torquetur Stichus: vt hic. Sed hodie cõtra: vt.j.eo.l.fin.quæ hanc corrigit.

*Interrogari.*

BIU Cujas

a *Interrogari.* super re vna, quam hæreditariam dicis: ille negat.
b *Cum nec.* transit ad tertium casum, quando communis est ex alia causa, q̃ hæreditatis: & hoc confitetur vterque. nam nõ torqueretur in caput domini: vt. ff. eo. l. constitutione. nisi in casu quem subiicit, & quem habes. ff. e. l. extraneo. §. quod congruit. & nisi causa cõmunis negotij: vt. ff. communi diuidun. l. de communi. & facit. ff. e. l. vnius. §. penul. &. l. j. §. seruũ municipum. Accur.

*Seruos.* ] CASVS. Si vendidi tibi seruũ: an in caput meum possit torqueri, quæritur? Et dicitur quòd non: sicut neque in tuum.

c *Fuerunt.* in memoriam prioris dominij: vt &. ff. eo. l. vnius. §. seruus. &. l. etiam. &. l. extraneo. §. vlti. &. j. de senten. pas. & resti. l. frustra. & facit. ff. de decur. l. fin. & infra eo. l. nihil. & supra eo. l. j. in fin. Arg. contra. ff. de postu. l. cui. §. adfinitates.

*Interrogari.* ] CASVS. Seruus cum cõtra dominum torqueri
†*Cũ hac. l. cõcor. c. dilecto. cũ gl. de of. arch.* non possit, cum meum seruum deposui, vel cõmodaui: an de facto suo torqueri possit, quæritur? Et dicitur quòd sic.

d *De facto suo.* forte, & non etiam præcedentibus indiciis: vt. ff. de proba. l. cum probatio. & facit supra de testi. l. seruos. & de ser. fugi. l. quicunque. Accursius.

e *Præstitæ sunt.* quia commodauerunt, vel receperunt commodatum.

f *Decuriones. Exortes.* i. immunes.

g *Fiduciæ.* id est fidicularum torméta, & est genus tormenti: vt supra ad legem Iuliam maie. l. nullus. & facit infra de decurio. l. omnes iudices. lib. x.
†*Legendũ. Galliarum. Contius.* †*Codi. The. 9. 35. 2.*

h *Exitium.* id est vituperium, vel præiudicium.

i *Ex ordine.* decurionum.

k *Maneat.* id est teneat: vt supra. d. l. nullus. Item & fallit supra de fal. l. si quis decurio. & supra de mathe. l. & si excepta. & infra de decur. l. quilibet. lib. x.
†*al. dictu.*

l *Nihil. Cognitorum.* id est iudicum.

m *Innocũtia.* quia nulla præcedunt indicia: vt supra eo. l. milites. §. oportet. Accursius.

n *Corporales.* id est tormenta. nec etiam pœnas plebeiorum ex sententia: vt. ff. de pœnis. l. moris. §. istæ. Sed aliæ sunt pœnæ quæ talibus imponuntur: vt. ff. de re mili. l. iij. §. j. Sed hoc fallit: vt supra proxi. no. Accursius.

interrogari [a] eum cupis. Quæres quæstionem haberi ab eo non permittit: cum nec [b] communis seruus aduersus dominum communem, qui non occidisse socium suum dicatur, interrogari possit. S. III. Kalend. Maij, Heraclиæ. AA. Coss.

*Nedum pro domino præsenti, sed nec pro præterito seruus potest torqueri. Salycetus.*

XIIII. Iidem. AA. & CC. Constantio.

SEruos non solum pro dominis sub quorum dominio sunt constituti, sed nec pro his quorum antea fuerunt [c], interrogari posse constat. S. VIII. Id. April. CC. Coss.

*Vbi de facto serui quæritur, ipse potest torqueri. Salycetus.*

XV. Iidem. AA. & CC. Maximo.

INterrogati † seruos de facto suo, [d] nõ solum in criminali causa, sed etiam in pecuniaria (veluti quando per eos depositi vel commodati nomine, vel aliis causis legibus cognitis res aliis præstitæ sunt [e]) posse, non ambigitur. S. V. Id. Aprilis, CC. Coss.

*Decuriones prohibentur torqueri: nisi contra principem vel rempublicam dicantur moliti, pœna capitis imminente iudici in contumeliam ordinis torqueti. Salycetus.*

XVI. Impp. VALENTINIA. VALENS & GRATIA. AAA. ad Antonium præfectum prætorio Gallianorum.†

DEcuriones† siue ob alienũ siue ob suum debitum, exortes [f] omnino earum volumus esse pœnarum, quas fidiculæ [g] & tormenta constituunt. Quod quidem capitale iudici erit, si in contumeliam ordinis exitiúmque [h] tentetur. Maiestatis tantummodo reos, & (quæ nefanda dicto† sunt) conscios, aut molientes ex ordine [i] municipali, maneat [k] tam cruenta conditio. Dat. XV. Kalẽ. Octobr. Treueri, Valente. V. & Valentiniano. AA. Coss.

*Nec gratia nec pecunia iudex debet innocentes vel dignitate munitos torquere: & memoriæ pristinæ dignitatis prodest. Sal.*

XVII. Impp. ARCADIVS & HONO. AA. Messalæ. PP.†

NIhil sibi deflectens à iustitia, indignatio cognitorũ [l], nihil venalis exigentium terror in eas quæ aut innocentia [m] securæ, aut principali sunt honore munitæ, intelligat licere personas, ad inferẽdas iniurias corporales [n]. habeat hanc mercedem laborum multorum munerum testimoniis cõmendata deuotio. VIdémque & si si munera [o] † decurionatus quis deposuerit. nam & ipse propter pristinam dignitatem quæstionem non patitur [p]. Dat. XII. Kalen. Septẽ. Theodoro. V. C. Cos.

*In quæstione hæreditatis, vel de rebus hæreditariis serui hæreditarii possunt torqueri, prius præstito sacramento à petente torqueri, quòd hoc non petit animo calumniæ. Baldus. Vel sic: Serui hæreditarii gubernationem rerum habẽtes, possunt torqueri, siue sit quæstio de hæreditate, siue de re hæreditaria: non obstante quòd eis libertas sit legata. Salycetus.*

XVIII. Imp. IVSTINI. A. Demostheni præfec. præto.

DE tormentis hæreditariorum seruorum sancimus, nullo discrimine [q] secundum anteriores leges & constitutiones interposito, siue de iure [r] hæreditatis aliqua moueatur inter hæredes quæstio, siue de corporibus tantum hęreditariis, siue de vtroque [f] eorum: seruos de corporibus [t] tantum hæreditariis [u] interrogari, & licere seruos eos tantummodo, qui res gerendas detinent, siue in seruitute relicti sunt, siue libertatem adipisci per vltimam testatoris voluntatem præcepti [x] sunt, in quęstionem rerum hęreditariarum deduci [y], & ex his ea quæ occulta* sunt, reuelari: prius tamen sacramẽto super his à nobis statuto præstando [z]. Data XV. Kalen. Octobr. Chalcedone, Decio. V. C. Cons.

## TITVLVS XLII.
## DE ABOLITIONIBVS.†

*Accusatio cuius abolitio est concessa à præside, non repetitur: nisi à principe impetretur. Saly.*

o *Munera.* id est onera.
p *Non patitur.* vt. ff. de decurio. l. finali.

*De tormentis.* ] CASVS. Si inter aliquos de hæreditate singularis fuerit quæstio: an serui hæreditarij torqueri possint, quæritur? Et dicitur quòd sic: siue eis fuerit relicta libertas in testamento, siue nõ, præstito tamen sacramento calumniæ ab eo qui petit eos torqueri. Vi.
† *Cod. The. ibid. l. 6.*
q *Discrimine.* id est distinctione quæ fiebat ex. l. supra. e. hoc quod placet. vtrum de tota hæreditate esset quæstio, vel de vna re. quæ per hanc corrigitur. Accursius.
r *De iure.* id est de vsufructu.
f *De vtroque.* vsufructu & prædiis.
t *Corporibus.* vt prædiis. Accursius.
u *Hæreditariis.* vel etiam iuribus. q. d. non de aliis rebus aliunde sibi communibus.
† *almunia.*
x *Præcepti sunt.* leuius tamen illi torquentur: vt. ff. eo. l. statuliber. & ẽ. eo. l. nec si mors.
y *Deduci.* speciale, vt contra dominum torqueatur: vt & supra de iure delibe. l. fin. §. licentia danda. & aliàs contra: vt. ff. eo. l. j. Ité & aliàs contra: vt. ff. e. l. diuus. §. fi. sed illę per hanc correctæ sunt.
z *Præstando.* q̃ non calumnioſe petat torqueri: vt supra de iura. calum. l. j. in fin. Sed cũ fiat quæstio, an per eã fiat plena probatio? Videtur quòd non, quia fragilis est res: vt. ff. e. l. j. §. quæstioni. Econtra quòd sit efficacissima, videtur: vt. ff. e. l. edictum. Potest dici secundum quosdã quòd in nimium duris &, in nimium mollibus tormentis non sit probatio: in mediocribus sic. Sed videtur in nullis fieri fidem: vt. ff. e. l. j. §. diuus Seuerus. vbi dicit non haberi pro explorato crimine. quare dic, si perseueret, tenet confessio in tormentis contra se: aliàs non: vt argu. infra eo. l. si quis vltro. Alij dicũt quòd illud loquitur quando de aliis delinquentibus confitentur. Tertij econtra quando de se.
* *accusatus.*
*Confessio facta in tormentis an sufficiat plena probationi.*

*DE ABOLITIONIBVS.*

*Dictum est. ẽ. de accusationibus: videamus de abolitione accusationis. Azo. Quia accusatores quãdoque desistunt, & si quidem sine licentia, incidunt in Turpillianum: vt. j. ad Turpillia. per totum: si cum licentia, non. Et habetur licentia, siue abolitio tribus modis. Aut enim est publica, aut ex lege, aut priuata. & hæc priuata aut à præside, aut à principe: vt. ff. e. l. abolitio. & l. sequen. & hic. Est ergo abolitio*
† *Quinque tituli seq. pertinẽt ad SC. Turpillianũ. Contius.*
*Cõmutatio.*
*Abolitio bona tribus modis.*

*Abolitio quid sit.*

*tio accusationis institutæ per sententiam interlocutoriam peremptio.*

PRæses.]CASVS.Si institui accusationem aduersus aliquem criminaliter,possum impetrare abolitionẽ à pręside,vt liceat mihi desistere: non si velim impetrare vt liceat mihi iterum accusare:& ita abolitionem abolitionis non possum impetrare nisi à principe.

a *Ase.* præside.& sic est priuata.& est idem ff.e.l.mulier.§. fi. secus si est publica vel legitima abolitio:vt.j.titu. j.l.j.

b *Principali.*qui enim impetrauerat abolitionẽ,nũc supplicat principi vt ad accusationẽ ei redire liceat: & sic est abolitio abolitionis.

c *Reuocari potest.*intra xxx.dies: vt. ff.e.l. aut priuatim.§.triginta. & facit.ſ.ad legẽ Cor. de fal.l.ſi docueris.in fi.

*renouari.

*Abolitio.*]CASVS. A Si accusaui te per errorẽ, pœnitere possum,& impetrare abolitionem,etſi per pecuniam institui accusationem.

d *Abolitio præsentibus.* ſic.ſ.ſi per vim vel alio modo.l.fin.

†*Cod. The.* 9.37.1.*paulo aliter. Contius.*

e *A competenti.* ſcilicet præside,qui de crimine cognoſcit,nõ delegato:vt.ff.ad Turpilia.l.j.§. abolitio. Accurſius.

f *Calorem.*ſic.ff.de regulis iur.l.quicquid calore.Accur.

g *Per deceptionẽ.* quia dicit ſe id feciſſe per errorem, cum fecerit per calumniam.

h *Vox.*quia non miſeretur, ſed propter pecuniam facit. & facit ſupra de infan. exposſ.l.fi.in fi.

†*Not. quòd licet accusator facit pacem cum accusato,nihilo min⁹ index poterit procedere sup⁹ morte, per lita vulneratus.ff. ad l.Aquil.*

i *Defendunt.*accuſando. Accurſius.

k *Omnimodo.* etiã per pecuniam: ſeruata tamẽ in omnibus diſtinctione ſequentis legis ſecundum Io. Alij dicunt,etiam ſi per calũniam accuſaſſet, quòd petit abolitionẽ. quod non placet.& facit ſupra de adulte.l. quamuis.ij.Accurſius.

*exeratur. *VI.*

FAllaciter.]CASVS. Per calumniam accuſanti abolitio denegatur.ſed et ſi mot⁹ iuſta de cauſa accuſauerim:aut tu reus paſſus es tormenta,& tunc nõ poſſum petere abolitionẽ niſi requiſito adſenſu tuo: aut non, & tunc intra triginta dies te inuito potero petere abolitionẽ:poſt nõ,niſi te conſentiente.ſi teſtes torméta paſſi fuerũt,tunc nullo modo. in caſibus tamẽ nõ datur abolitio,vt in crimine læſæ maieſtatis, & in patria oppugnata,& in actione peculatus:& quando accuſatur miles de perduellione.

†*C.T. ibid. l.3.*

I. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.& CC.Paternæ.

PRæses prouinciæ ſi pſpexerit abolitionẽ ad omnia crimina quæ mota ſunt,pertinentem,à ſe [a] impetratam:ne ſemel finita inſtaurentur,interceſsione auctoritatis ſuæ proſpiciet. Supplicatione vero porrecta nutui principali [b],præfata abolitione ſopitum crimen,ab eadem perſona reuocari*poteſt [c].PP.XV.Kal. Decembr. Diocletiano. III.& Maximiano.AA.Conss.

*Abolitio priuata concedenda est à iudice causa cognita:& iuste denegatur, quãdo per calumniam ad accusandũ prosiluit impetrator, vel à reo corruptus fuerit: nisi vel suam vel suorum iniuriam prosecutus fuerit.Saly.*

II. Imperator CONSTANTINVS A.ad Ianuarium præf.vrb.†

ABolitio præsentibus [d] partibus cauſa cognita non à principe,ſed à cõpetenti [e] iudice poſtulari debet: id eſt ſi per errorem,ſeu temeritatẽ, ſeu calorem [f] ad accuſationem proſiluerit. hoc enim accuſator explanans,abolitioni locũ faciet. ℣Sin autẽ per deceptionẽ [g],vel pecuniis à reo corruptus ad poſtulandam abolitionem venit: redemptæ miſerationis vox [h] minime admittatur,ſed aduerſus nocentem†reum inquiſitione facta, pœna cõpetens ingeratur*.℣Hi autẽ qui ſuam ſuorúmque iniuriam defendunt [i], & qui cognatos ſuos in accuſationem deducunt:omnimodo [k] abolitionem petere non prohibentur.Dat.XVI.*Kalen. Decemb.Serdicę,Conſtantino.A. V.& Licinio Conss.

*Per calumniam accusanti,nõ debet abolitio concedi : nec etiam mente syncera accusanti,si reus iam fuerit carceratus, vel aliquod grauamen corporale passus,nisi cõsentiat impetranti:& post torturam testiũ non debet concedi,nec etiam in criminibus hic enumeratis. Saly.*

III. Impp. VALENT.& VALENS.AA.ad Probum.†

FAllaciter [l] incuſantibus accuſationis abolitio non dabitur.℣Sin autem ſyncera mẽte accuſationem inſtituerit,& reus aliquid iniuriæ inſcriptionibus illatę tolerauerit,id eſt ſi vel carceres ſuſtinuerit, vel tormenta, vel verbera,vel catenas, abolitio non petetur [m]: niſi forte ille qui hæc paſſus eſt,ſuum cõſenſum ad petendam abolitionem accommodauerit. ℣Quãdo autem reus nihil tale paſſus eſt:poſtquam fuerit officij cuſtodiæ traditus, intra dies triginta accuſatori petenti, etiam inuito reo dari ꝓmittitur. Poſt hoc vero tempus,niſi reus conſentiat, cenſemus non eſſe tribuendam.℣Quòd† ſi ingenuorum,licet plebeiorum,qui conſcij & participes criminum non erant,teſtimonij gratia corpora fuerint lacerata verberib⁹, tormẽtíſque vexata [n], abolitionẽ etiam duarum [o] partium conſenſu petitã iubemus vigore iudicis denegari:& crimẽ propoſitum, cuius examen tormentis iam cœperat [p] agitari,*℣Sin autem teſtibus tormenta minime ſunt illata:etiam ſic abolitio nõ dabitur in illis criminibus [q] (vt in violata maieſtate, aut patria oppugnata, vel ꝓdita [r],aut peculatus admiſſo, aut ſacramẽtis deſertis [ſ] omniáq; quę iureveteri cõtinẽtur)in quib⁹ iudex nõ min⁹ accuſatorẽ ad docẽda que detulit, quàm reum ad purgãda quæ negat, debet vrgere. Data II. Id.Octob. Treueri,Valentiniano N.P.& Victore Conss.

*TITVLVS XLIII.*

DE GENERALI abolitione.

*Generali abolitione finita, intra. xxx. dies accusatio potest repeti,& nõ vltra. Sa.*

I. Imp. ANTONINVS.A. Rutiliano conſulari Ciliciæ.

QVi potẽtatus †[t],& vis,aliorúmq; criminũ reum fecit,ſi poſt abolitionẽ ex forma ſolita reorum factã [u],& poſt edicta ꝓpoſita ĩtra diẽ ſtatutũ [x] repetere ſupſederit: perſequi crimina volẽs non eſt audiendus.PP.VIII.Kalen.Maij, Læto.II.& Cereale Coss.

A iurio,quocunque modo fuerit inſtituta accuſatio: ſiue reus ſiue teſtes fuerint,ſiue non.Viuianus.

l *Fallaciter.*i.per calumniã:vt.j.de calũ.l.fallaciter.&.ſ.l. ꝓxi.

m *Non petetur.*cum effectu.

n *Vexata.*Nota ingenuos torqueri:vt &.ff. de quæſtio.l.ex libero.&. l. vnius. §. teſtes.etiam clerici: vt.ſ. de epiſco. & cleri.l. presbyteri. &. xiiij. q. vj. c. ſi res. *ADDITIO.* Dicas de hoc vt per canoniſtas in ca. j. extra depoſiti.& per Abba.in.c.cum in contẽplatione. de regu. iur. in antiquis.

o *Etiam duarum.*i.accuſatoris & accuſati.

p *Cœperat.*præcedentibus tamẽ indiciis: nõ vero à tormentis incepit:vt ſupra tit. proxi. l.milites.§.oportet.

q *In illis criminib⁹.*in quibus &c. quod eſt.j.

r *Prodita.*& iſte incidit in crimen læſæ maieſtatis:vt.ff.ad leg.Iul. maie.l.j.ij.iij.&.iiij. & l.maieſtatis.& ad idem ff.de capti. & poſtlimi. reuer.l.poſtliminiũ. §. trãsfugæ.& de re mili. l. omne. §. exploratores.&.l. ꝓditores.& Cato,Pugna pro patria.

†*C.T. ibid. l.4.*

ſ *Deſertis.*hoc in militem cadit:vt.ff.de mili. teſt.l.ex militari. Item adde ſupra de fal.l.vbi. Item eſt iſtud ſpeciale. regulariter contra: vt ff.de proba.l.ei.

*Ex Codi. Theo. addẽ dũ eſt,* Nec antè à iudice dimittẽdus,quàm in reũ ꝓbato crimine vĩdicetur, aut in accuſatorem pari forma ſententię de abolitione generali.

*DE GENERALI abolitione.*

*Quia supra tractauit de ea abolitione tantum, quæ vna extinguitur accusatio: ponit hic de ea quæ omnes perimũtur accusationes: & ideo dicit Axo. Quæ datur ob aliquam lætitiã quæ publica dicitur. Est etiam legitima, si moritur accusatus vel accusator:est & priuata, ff.eo.l.abolitio.& l. seq. quæ sunt.&.l.ſi.*

Abolitio generalis, legitima, & priuata,quando petitur: vt priuata, ff.eo.l.abolitio.& l. seq. quæ sunt.&.l.ſi.

QVi.]CASVS. Si accuſationẽ aduerſus te inſtituero,& generaliter ꝓ principẽ abolitũ ſit vſque ad certum temp⁹, puta octo dies,quia natus ſit ei filius:aut propter rem proſpere geſtam : an eam repetere poſsim,quæritur? Et dicitur ꝙ ſic intra triginta dies:poſt non.

†*impreſsionis.l. ſi per impreſsionẽ ff.de hisquæ vis metúſq; cauſa.*

t *Qui potentatus.*quaſi fuerit oppreſſus per potentiam.

u *Factam.*ex cauſa publica:vt.ff.e.l.ſi interueniente.

x *Statutum.*xxx.dierum:vt.ff.eod.l.aut priuatim.§.triginta. Idẽ & ſi legitima eſt abolitio:vt.ff.de accu.l.libellorum.§.fin.ſecus ſi priuata:vt ſupra tit.j.l.j.

Cum.

BIU Cujas

*a Hic vide notata ff. c. si vnus. §. si pacisear. ff. de pac.*

CVm.[a] CASVS. Tempore quo volebam te accusare, ex principis indulgentia ante accusationem institutam interuenit abolitio: an tempore elapso possim te accusare, quæritur? Et dicitur quòd sic, nec currit .xxx. dierum exceptio.

a *Crimina.* id est accusationes criminum.

b *Præscriptio.* xxx. dierum, qui computantur ab eo tempore quo cessauerunt feriæ: vt. ff. e. l. aut priuatim. §. triginta. & facit .ff. de leg. & senatusconsul. l. cú lex. Accursius.

IN dulgentia.] CASVS. Damnatus de publico crimine, impetrauit à principe vt sibi pœna remitteretur: nunquid infamia sit abolita? Dicitur q̃ non. Vi.

c *Indulgentia.* id est pœnæ remissio.

d *Conscripti.* senatoribus loquitur.

e *Quos liberat.* à pœna.

f *Notat.* id est notatos relinquit: vt .ĩ. de sen. pas. l. generalis. & ĩ. de his qui no. infa. l. ad tempus. Sed videtur huic. l. contra. ff. de postu. l. j. §. pe. & .ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. §. pœna. ibi solui. Item not. versum Oui verbis vtar, liberat à pœna, non liberat à culpa. quod aliter esse in indulgentiis pontificalibus respondent Theologi. Contius.

*†Cod. Theo. e. tit. l. 5. *id est abolitio. sic l. 17 ff. ad Turp. † hoc est, vt recẽtiorum Theologorũ verbis vtar, liberat à pœna, non liberat à culpa.*

*Generalis abolitio cõcernit processus præsentes, non futuros. hoc dicit hæc lex nota. Baldus. Vel sic: Si reus non erat accusatus tempore quo publica abolitio superuenit: ea finita etiã post. xxx. dies accusari non prohibetur. Salycetus.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. Paulino.

CVm eo tempore quo indulgentia nostra crimina[a] extinxit, accusatio à te instituta non fuerit: publicæ abolitionis præscriptio[b] cessat. PP. VI. Id. Februar. Maximo. II. & Aquilino Conss.

*Indulgentia remittit pœnam, non infamiam. Salycetus.*

III. Imppp. VALENT. VALENS & GRATIAN. AAA. ad Senatum. †

IN dulgentia, *[c] patres cõscripti,[d] quos liberat,[e] notat:[f] nec infamiã criminis tollit, sed pœnæ gratiã facit. † Dat. XIIII. Kalend. Iun. Treueris, Gratiano. A. II. & Probo Conss.

*TITVLVS XLIIII.*

VT INTRA CERTVM tempus criminalis quæstio terminetur.

*Non prosequens accusationem intra tempus legitimum, in quarta parte bonorũ mulatur, & infamia notatur. Salycetus.*

I. Imppp. VALENT. THEODO. & ARCAD. AAA. Desiderio vic. Asiæ. †

QVisquis accusator reum in iudicium sub inscriptione detulerit,[g] si intra statutum[h] tẽpus accusationem cœptam persequi supersederit, vel (quod est contumacius) vlti ma die adesse neglexerit: quarta bonorum omniũ parte multatus, aculeos[i] consultissimę legis incurrat, scilicet manẽte infamia[k] quam veteres iusserant sanctiones. Dat. IIII. Id. Iul. Treueris, Arcadio. A. I. & Bautone Conss.

*Dilationes necessarias non superuacuas debet iudex dare vtrique parti: & accusator intra tempus legitimum non prosequens vltra pœnam bonorũ notatur infamia: nisi sic sit vilis persona, quòd infamia ei non sit iniuria: quia tunc in exilium datur: nisi abolitio fuisset impetrata. Salycetus.*

II. Impp. HONOR. & THEO. AA. Cæciliano. P. P. post alia. †

NOuerint iudices cuilibet culmini honoríve præsidentes, necessariis vtrique parti (si petãtur) dilationibus nõ negatis,[l] præcedẽtibus scilicet inscriptionibus, intra certum[m] tẽpus criminales causas limitandas: quo emenso subeat accusator qui destitit, pœnã legibus[n] constitutam. Et si persona vilior fuerit cui damnum famæ[o] non sit iniuria, pœnam patiatur exilij:[p] nisi forte intra statuti tẽporis metas consensus partium abolitionẽ poposcerit. Iudicũ autem debet esse diligentia, vt si nulla rationabilis à reo vel accusatore dilatio[q] postuletur, vr geant talium causarum notionem, nõ expectatis moris. Dat. XII. Kalend. Februar. Rauennæ, Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. Conss.

*Causæ criminales debent intra biẽnium terminari, & hoc tempus est improrogabile: nec valet definitiua sententia lata post id tempus, sed debet ferri absolutoria ab obseruatione processus: & imminet genus pœnæ iudici per cuius negligentiã steterit quo minus causa terminetur. Bald. Vel sic: Causæ criminales intra biennium sunt terminandæ, pœna iudici negligenti imminente.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

CRiminales causas omnimo do intra duos annos à contestatione litis[r] connumerãdos finiri cẽsemus, † nec vlla alia occasione ad ampliora produci tẽpora: sed post biẽnij excessum minime vlterius lite durante, accusatum absolui[s]: scientibus iudicibus eorúmque officiis, quòd si litigatoribus admonẽtibus, ipsi litis introductionem vel examinationem distulerint, pœna vicenarum librarum auri feriantur. Dat. Kal. April.

*AD SENATVSCONSVLTVM Turpilianum.*

*Per hoc desistens punitur, qui tergiuersator dicitur: cuius pœna est quinque librarum auri: vt. ff. de prævarica. l. iii. in fin. & infamia: vt. j. eo. l. iii. Alii calumniantur qui in talione lege Remmia puniuntur. Alii prævaricantur, qui sua parte prodita &c. vt. ff. eo. l. i. in princ. §. prævaricatorem. & extraordinarie puniuntur: vt. ff. de præua. l. ii.*

IS demum.] CASVS. Volebam te accusare, porrexi tibi libellum, lite contest. dedi fideiussorem de prosequenda lite, postea abolitione non impetrata destiti: an incidere debeam in Turpil. quæritur? Et dicitur quòd sic.

*Is demum.*

*Lex quandoq; mitius punit, quàm minister legis.*

b *Præscriptio.* xxx. dierum, qui computantur ab eo tempore quo cessauerunt feriæ: vt. ff. e. l. aut priuatim. §. triginta. & facit .ff. de leg. & senatusconsul. l. cú lex. Accursius.

c *Indulgentia.* id est pœnæ remissio.

d *Conscripti.* senatoribus loquitur.

e *Quos liberat.* à pœna.

f *Notat.* id est notatos relinquit: vt .ĩ. de sen. pas. l. generalis. & ĩ. de his qui no. infa. l. ad tempus. Sed videtur huic. l. contra. ff. de postu. l. j. §. pe. & .ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. §. pœna. ibi solui. Item not. versum Oui verbis vtar, liberat à pœna, non liberat à culpa. quod aliter esse in indulgentiis pontificalibus respondent Theologi. Contius.

g *Detulerit.* An hic sufficit deferre? quod videtur secundum Azo. vt. ff. de adul. l. miles. §. socer. & .ĩ. de calum. l. fin. E contra quòd non, nisi fideiussor de exercenda lite detur, & ea contestata, secundũ H. vt .ĩ. tit. j. l. j. &. ij. &. ff. ad Turpil. l. quæsitum. &. l. in senatusconsultũ. §. qui post. &. ff. rem ra. habe. l. amplius. prima placet.

h *Statutum.* à lege, scilicet biennium. Vel dic à iudice secundum moderamen locorum: vt. ĩ. de dila. l. j.

i *Aculeos.* i. pœnas de quarta parte bonorum, quas hæc cõsultissima lex ponit. Sed videtur alia pœna imponi: vt. ĩ. qui accu. non pos. l. qui crimen. Solu. hæc pœna & illa extraordinaria imponitur. Vel hic à lege data fuit dilatio, ibi à ministro legis, & sic corporaliter extraordinarie punitur. nam mitius agitur cum lege quàm cum ministro legis: vt. ff. de arbi. l. Celsus. secundum Azo. Vel quod ibi dicit extraordinarie, hic exponit. i. quarta parte &c.

k *Infamia.* grauata est enim eius opinio: vt arg. ĩ. de requi. re. l. fin. si tamen turpiter condemnetur, etiam de iure est infamis: vt j. tit. j. l. ij. nec ob. huic. l. j. tit. j. l. fin. quia ibi soluam. hic etiam Turpiliano tenetur: vt. j. tit. j. l. j. & .ff. ad Turpil. l. ab accusatione. §. destitisse.

*Nouerint.] CASVS.* Iudices scire debens quòd causa criminalis intra biennũ terminari debet: & si per accusatorẽ steterit, mul tabitur: & si vilis sit, relegabit, nisi intra biennium accusator de voluntate accusati abolitionem impetrauerit. *†Cod. Theo. 9. 36. 2.*

l *Non negatis.* quę reo tres, accusatori duę dãtur: vt &. ff. de fer. l. fi.

m *Certum.* biennium: vt. j. eod. l. fina.

n *Legibus.* ĩ. l. proxi. &. ĩ. qui accu. non pos. l. qui crimen.

o *Famæ.* quam debet pẽdere: vt. ĩ. l. proxi.

p *Exilii.* Not. ergo quòd infamis non potest plus infamari. sic & ff. de iniuriis. l. itẽ apud. §. quod ait prætor. &. ĩ. ad. l. Iul. de vi. l. seruos. & hic. Sed contra est: vt. ff. de ritu nup. l. palam. §. quæ in adulterio. nam excommunicatus iterum excommunicatur. Sed huic & superiori. l. est contra. ff. ad Turpil. l. quæreba tur. vbi deserẽs vel desistens non punitur. sed illud verũ est pœna talionis, siue calũniæ: sed Turpiliana sic: vt hic, &. ff. ad Turpil. l. ab accusatione. §. fin.

*Excõmunicatus iterum excommunicatur.*

q *Dilatio.* vt & supra de dila. l. j.

*Criminales.] CASVS.* Quæstio criminalis intra biennium terminari debet, numerandum à tempore litis contest. quo elapso si nõ terminata fuerit, reus absoluetur accusatus: & si per iudicẽ steterit quo minus terminetur, pœna .xx. librarũ auri multabitur. *†Cõcor. glo. i. in cap. de causis. in fi. de offic. deleg.*

r *A contestatione litis.* vt &. ĩ. de iudi. l. prope randũ. in prin. & ad legem Corn. de fal. l. vbi. sed in præside speciale: vt. ĩ. vt omnes tam ciuiles quàm mi. l. j. in fi. & clerico: vt in authen. vt cleri. apud. §. pe. col. vj.

s *Absolui.* ab obseruatione iudicij.

BIU Cujas

a *Is demum.* hoc demum, ad omnia sequentia non refertur: nam accusato non sub custodia facto, sed fideiussoribus datis vel sola inscriptione deposita qui desistit, punitur: vt. ff. eo. l. in senatus. §. qui post. & de adul. l. miles. §. si socer. & j. titu. j. l. fi. Et potest induci in pecuniaria causa exemplum. ſ. quomodo & quãdo iu. authen. qui semel. Item & is punitur qui deposuit accusationem non recipiendam: vt. ff. eo. l. j. §. accusationem. ergo refertur dictio demũ, tantum ad publicam. q.d. in priuato crimine desistens nõ punitur Turpiliano: sed aliàs iudicis officio: vt. ff. eo. l. si quis repetere. §. si stellionatus. & l. & in priuatis.

† *al. Aniano. Contius.*

b *Non impetrata.* scilicet priuata: vt &. ſ. de adul. l. abolitionẽ. Idẽ si publicam haberet vel legalem: vt. ff. eo. l. abolitio. & l. seq. & l. destitisse. & l. diuus.

c *Destitit.* id est in totum animum deposuit accusandi: vt. ff. eo. l. ab accusatione. §. animo. & l. destitisse. & facit. ſ. titu. j. l. j. Illa tamen est generalior in publico & priuato crimine.

*SI pro.*] *CASVS.* Accusabam te: Titius fideiusit pro me de lite prosequẽda: destiti: conuenietur fideiuſ. in eam quantitatem quam promisit: & ego qui destiti, notabor infamia, & puniar í quinque libris auri. Viuia.

† *al. crimine. Contius.*

† *al. stipulatione.*

d *Adstrinxisti.* de lite perficienda: vt. ſ. eod. l. proxi.

e *Quantitatẽ.* si fuit taxata. aliàs taxabit iudex vt. ff. de cu. reo. l. iiij.

† *id est pro qualitate delicti, hoc est si fecit vel dolore vel errore vel temeritate. Contius.*

f *Notando.* in quinq; libris auri: vt. ff. de prẽuari. l. iij. §. fi. & facit. ſ. titu. j. l. j. & qui accusare non possunt. l. qui crimen.

† *al. Arcadio. Contius.*

*QVanuis.*] *CASVS.* Cœpi te accusare: interuentu amicorum destiti hoc pacto vt impetrarẽ abolitionẽ, & tu omni anno dares mihi reditum alicuius prædij: nõ stas placitis: an possim redire ad accusationem à qua destiti, quæritur? Et dicitur quòd non.

g *Scriptura.* trãsactionis factæ inter accusatorem & accusatum.

h *Placitis.* quibus accusati pacti sunt aliquid dare vel facere si abolitionẽ impetrasset accusator. vnde videbatur quòd placitis nõ impletis accusare denuo liceret: quod non licet. secus in ciuili: vt. ſ. de transac. l. sub prætextu. j. & l. siue. & hoc est ideo secundum Azo. quia tale fuit crimen de quo licuit transigi. quod non placet: quia accusatori nunquam licet, quin in Turpilianum incidat. licet ergo reo sic quandoque, vt suum sanguinem redimat: vt supra de transac. l. transigere. Ratio autem est: quia aliud in ciuili, aliud in criminali.

*Accusationem deserẽs ratione promissionis sibi factæ, ad illã nõ redit eiã promissione nõ seruata.*

i *Ipse.* subaudi, tu.



## *TITVLVS XLV.*
## AD SENATVSCONsultum Turpilianum.

*Desistens præter abolitionem à causa criminis publici iudicii, incidit in Turpilianum. Salycetus.*

I. Imp. ANTONINVS A. Amato.†

*IS* demũ [a] in senatusconsultum incidisse videtur, qui crimen publici iudicij detulit: & causa criminis ordinata, id est inscriptionibus depositis, & fideiussore de exercẽda lite præstito, eoq; qui accusatur, sub custodia officij facto, non impetrata [b] abolitione ab executione criminis destitit. [c]

*Fideiussor datus pro lite prosequenda, accusatore non prosequente, non tenetur nisi ad illam quantitatem quam promisit si accusator non prosequeretur: & in hoc casu fideiussor soluendo non liberat principalem. Bald. Vel sic: Fideiussor non tenetur vltra quantitatem quam promisit: & accusator desistens notatur infamia, & etiam pro motu iudicis punitur. Salycetus.*

II. Imp. GORDIAN. A. Apio.

*SI* pro eo qui in crimen† subscripsit, fidem tuam adstrinxisti, [d] isq; destitit, & commissa stipulatio est†: non vltra quantitatem [e] quã spopondisti, obligatus es: eo qui destitit, infamia nihilo minus notando, [f] & extra ordinem secundum iudicialem motum† puniendo.

† *al. crimine. Contius.*

*Desistens ab accusatione criminali sub prætextu certæ finalis causæ, non potest ad illam reuerti: quamuis eam non prosequatur. b. d. sec. esset in ciuili causa: vt. ſ. de trãs. ac. l. siue apud acta. Bal. Vel sic: Licet promissa nõ seruẽtur ei qui destitit: ad accusationẽ nõ propterea redit. b. d. quod not. Saly.*

III. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS. AA. Syllano.†

*QVanuis* eum ordinem scriptura [g] cõtineat, vt primò abolitio criminis poscere tur, & tunc dehinc omnibus placitis [h] obtẽperaretur: nõ obseruãtibus tamẽ aduersariis pactorũ fidẽ, instaurare accusationẽ minimè potes, à qua ipse [i]

† *al. Arcadio. Contius.*

k *Destitisti.* vt &. ſ. de generali aboli. l. j. & ff. eo. l. mulier. §. fi. & diximus. ſ. qui accu. non pos. l. accusationem.

*SI is.*] *CASVS.* Si me vel parentes meos accusasti, & destitisti: si iterum velis redire ad accusationem, exceptio destitutæ accusationis tibi obstabit. Viuianus.

destitisti. [k] PP. Prid. Non. Iul.*

*Qui accusationem deserit, amplius illã non repetit. Salycetus.*

IIII. Iidem AA. Patrophilo.

*SI* is de quo supplicas, cõtra parentes vestros desertã (vt dicis) accusationẽ cœperit persequi: præscriptio illi in iudicio præsidis destitutę rei poterit opponi. [l] PP. Prid. Non. Maij, Secundo & Donato Conss.

l *Opponi.* siue cũ abolitione destitit, vt. ff. eo. l. mulier. §. fin. siue non: vt. ſ. qui accu. non pos. l. accusationẽ. nisi quãdoq; intra. xxx. dies: vt ff. eo. l. aut priuatim. §. ij. quę est contra. & facit ſ. l. proxi.

* *Tusco & Basso Coss. Contius.*

B

*Mulier pacto desistens ab accusando, incidit in Turpilianum. Salycetus.*

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. Matronæ.

*SI* fœmina suam suorumque iniuriã [m] exequatur, [n] cum ipsa pacto contra vetitum desistisse profiteatur: in senatusconsulti Turpiliani pœnã eam incidisse, [o] certi iuris est.†

*Ille dicitur destitisse, qui deposuit animũ prosequendi: non qui aliquantisper distulit. Bald. Vel sic: Differens prosequi ex causa non dicitur desistere. Salycetus.*

VI. Iidem AA. Lucilio.†

*IN* executionibus criminum obtinuisse videtur, [p] illos destitisse, qui animum accusationis implendæ prorsus deseruerunt. [q] Cum igitur aliis ex causis, vel simplicitatis ratiõe, necdum te ad finem vindictæ peruenisse preces tuæ testentur: poteris postposita formidine impedimenti super aliquãtulo silentio, [r] institutam accusationẽ secundum leges perferens [s] quã probabis tibi debitam vindictã reportare. PP. III. Kal. Iul. Diocletia. VI. & Max. AA. Conss.

C

m *Suorumq; iniuriam.* *Suorũ iniuriã quis dicitur prosequi.*

n *Exequatur.* aliàs enim non auditur: vt. ſ. qui accu. non pos. l. de crimine. Accursius.

† *Subdita VII. Non. April. CC. Coss. Cõtius.*

† *Lucilianus.*

o *Incidisse.* immo nõ: vt. ff. eo. l. j. §. accusationem. & l. mulier. Solu. ibi non poterat accusare, hic sic: quia suã vel suorum iniuriam prosequatur. hoc non valet: quia tunc magis videtur incidere, vt in dicto. §. accusationẽ. Dic ergo quòd hic pacto destitit, ibi non pacto.

p *Videtur.* inter viros prudentes.

q *Deseruerunt.* vt &. ff. de iudi. l. destitisse. & de mino. l. destitisse. & ff. eod. l. destitisse. & l. ab accusatiõe. §. destitisse.

† *Sabiniano.*

r *Silentio.* quod tamẽ citra biẽnium est. aliàs contra: vt. ſ. titu. j. l. j. & ij. & fi. nec enim hic erat statutum tempus à iudice.

D

## *TITVLVS XLVI.*
## DE CALVMNIAtoribus.

*Accusatoris calũnia iudicis officio mercenario puniẽda est tempore quo fertur absolutoria, non postea. Salycetus.*

I. Imp. ALEXANDER A. Sabino.†

*CAlumnia* eo tẽpore coërceri [t] solet quo de causa præsente [u] accusatore

s *Perferens.* id est ad finem perducens.

*DE CALVMNIATORIBVS.*

*Calumniator est qui falsa crimina scienter intẽdit: vt. ff. ad Turpilia. l. i. ii. respon. de qua si criminaliter agitur, vt modo in rubrica dixi, in tali one est pœna: vt supra de accusa. l. fina. Si ciuiliter, pecuniaria: vt. ſ. de epi. & cler. l. ſi qua per calumniam. in princ.*

*Calumniator quis dicitur.*

t *Calumnia. Coerceri.* s. criminaliter, vel ciuiliter: vt modo in rubrica dixi. Et dic, id est eadẽ sententia, vel incontinenti.

u *Præsente.* vel per contumaciam absente: vt. ff. de public. iudi.



BIU Cujas

l.inter.Sed quomodo, cum non est inscriptum ab eo qui de calumnia accusat:vt.ſ.qui accuſ.non poſ.l.iij. quæ est cõtra? Solu. ſpeciale hoc, quia per officium iudicis petitur puniri.

a *Posteaquam.* id est ex interuallo:vt.ff.de contrahen.empt.l.pacta.Vel dic ex interuallo fieri etiam si incontinenti fiat,dummodo fiat in eadem sententia absolutionis: nam totum in eadem sententia debet cõtineri. Sed videtur quòd semper demum lata sententia absolutionis de calumnia inquiratur: vt.ff.ad Turpil.l.j.§.j. quæ est contra. Sed ibi in modum accusationis, hic per officiũ iudicis. Vel quod ibi dicit reo absoluto,ſcilicet deſtinatione, incepit quærere de calumnia. ſic. ff. de iureiurã. l.admonendi. Alij dicunt, ibi incepit incontinenti, non ex interuallo:quæ nõ placet. Item cum pro hac calũnia pari pœna puniatur, quia est par delictum : ergo pendente priori non potest de hac calumnia cognoſci: vt.ſ.qui accuſ. non poſ.l.neganda. quæ est contra.Sed hic non accusabat, sed officio iudicis puniri petebat. Vel prosequitur suam iniuriam:quod lex contraria permittit.

b *Iudicatum est.*absoluendo reum.

c *Puniri.* per officiũ iudicis.

†*Aemiliano.Contius.* †*this verbis, Non probasti.l.1.ff.ad Turpilia. Contius.*

*Mater.*]*CASVS.* Si mulier accuſet aliquem de morte filij ſui, licet non probet, excuſatur de calumnia. Item extraneus hæres excuſatur,ſi accuſat interfectorem teſtatoris, & incumbit ei neceſsitas hoc faciendi.

d *Possint.* regulariter enim qui non probat, calumniari videtur : vt not.ſ.de aduo. diuer.iudi. l.j. Sed hoc fallit cũ mater de morte filij accuſat, vt hic: vel pater, vt.ff.de publi. iudi.l.fi. Vel econtra filius patris, vt.j.eod. l.calumniæ.Vel etiam extraneus hæres,ſi modo à defuncto ſuſpicionem habuerit,vt hic ſubiicit.Item in tutore,vt.ſ.qui accuſa. non poſ. l.ij.Item in viro:vt.ſ.de adul.l.j.&.l.quanuis.ij.Er his caſibus loquitur regula,non eoipſo quòd non probat &c. vt.j.e.l.qui non probaſſe.&.ff.ad Turpil.l.j.§.j.

*Calumniari videtur qui non probat.* †*Archelao Comius.*

e *Beneficium.* vt ſine metu calumniæ accuſet.Accurſius.

f *Publicis.* ſcilicet vbicunq; mulier admittitur pro quocunque: vt argu.ſ.qui accuſ.non poſ.l.de crimine.Tu reſtringe ad filium quando ſcilicet de iniuria filij accuſat.

g *Cauit.* dictum defuncti præſumptionem vtilem non probationem facit:vt hic, &.ff.ad Sylla.l.j.§.fin. &.l.iij.§.j. Si ergo hic extraneus hæres non haberet ſuſpicionem hanc,non euitaret calumniæ pœnam.

h *Interſit.* argu.ff.famil.ercis.l.qui erat.&.ff.de bo.lib.l.qui cum maior.§.pen.& de mino.l.quod ſi minor.§.reſtitutio.&.ſ.qui accuſ.non poſ.l.ij.

a *Iſta lex* *Qui non*[a] ]*CASVS.* Accuſaui Titium,non probaui.multum refert an iudex dicat in ſententia,abſoluo Titium,quia non probaſti:an ſic,abſoluo,quia calumniatus es.primo caſu non ſum infamis,ſecundo caſu ſic.

*ſecundũ Salyce. limitat. l.athletis.§.calumniator ff.de his qui no. infa.*

i *Pronunciatur.* vt quia dixit iudex, non probaſti. ſecus ſi dicat, calumniatus es.licet de calumnia eum aliter non damnauit:vt.ff. eod.l.j.§.j.

*In cauſa criminali nõ probans punitur de calumnia, non in cauſa ciuili etiam liberali.Salycetus.*

V. Impp. DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.Cæſio.†

QVi calumniatores pronuncianturin publicorũ duntaxat iudiciorum[n] quæſtionibus, non etiam in liberalibus[o] cauſis, quæ priuatas diſceptationes continent, periclitari[p] ſolent.

*Faciens torqueri ſeruos alienos per calumniam,tenetur ad duplum.Bald.*

VI. Iidem AA. Domitio.

DOminis ſeruorũ[q] per accuſatoris calumniam tortorum, aduerſus eum pœna dupli lege Iulia prouideť.S.XV.

*Ante inſcriptionem accuſatoris nedum reus non debet adduci,ſed nec accuſatio recipi.Salycetus.*

VII. Impp. VALENT.& VALENS.AA. ad Valerianũ.PV.†

NOn prius quemquam ſynceritas tua ad tuę ſedis exa mẽ iubebit adduci,quàm ſolennibus ſatisfecerit qui nititur fidem doloris adſerere : cum iuxta formam iuris antiqui,ei qui cœperit arguere,† aut vindicta propoſita ſit, ſi vera detulerit: aut ſupplicium, ſi fefellerit.[r] †

*Accuſator licet ſubmiſſus,delator vocatur,& à calumnia non excuſatur,nec à ſimilitudine ſupplicii. hoc dicit. Vel breuius: Accuſator licet ſubmiſſus, à pœna calumniæ non excuſatur.Salycetus.*

VIII. Imppp. GRATIA. VALENTIN.& THEO.AAA. Menandrio Vic.Aſiæ.

NOſtris & parẽtum noſtrorum conſtitutionibus[s] cõ prehenſum eſt,eos qui accuſationẽ alienis nominibus[t] præſumpſiſſent, delatorum numero eſſe ducendos: atque ideo[u] calumnioſiſsimum caput,[x] &

*In cauſa ciuili etiam liberali.Salycetus.*

III. Idem A. Aemilio.† C

QVi non probaſſe crimen† quod intendit, pronũciatur:[i] ſi calumniæ non dãnetur, detrimentũ exiſtimationis non patitur.[k] Non enim ſi reus abſolutus eſt, ex eo ſolo etiã accuſator qui poteſt iuſtã habuiſſe veniendi ad crimen rationem, calumniator credendus eſt.[l]

*Filius accuſans de morte patris, excuſatur à præſumpta calumnia.Bald.*

IIII. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AAA. Arcadio.†

CAlumnię[m] pœna in paternæ mortis accuſatione ceſſat.PP.XI.Kal.Decemb. Caro D & Carino.AA.Conss.

*Non patitur.* accuſari tamen poterit de calũnia : niſi ſit de perſonis exceptis.ſ. l.proxi.& ſatis erit pro accuſatore quòd non probauerit,qui nunc accuſatur.Accurſius. † *al. Ceſtio. Contius.*

l *Credendus eſt.* quaſi dãnatus,vel quando eſt de perſonis exceptis.

*Calũniæ.*]*CASVS.* AccuſabamTitiũ: quia dicebam eum interfeciſſe patrem meũ: non probaui:an ſim puniendus de calumnia, quæritur ? Et dicitur quòd non.

m *Calumniæ.* facit.ſ. eo.l.mater.Aecur.

*Qui.*]*CASVS.* Qui accuſat : ſi deſiſtit, incidit[m] Turpilianum.ſi non deſiſtat in agendo ciuili actione, non incidit: vt ſi incipiebam à te petere.x.& poſtea deſtiti. † *Ex Codi. Theod.li.9. ti.1.l.9*

n *Iudicium.* id eſt in his iudiciis vel criminibus quæ punire publicè intereſt : quod euenit etiam in priuatis,vt officio iudicis calumniantes puniantur: † *Vegueri legend.ſecũdũ veteres in meis manu ſcript.&C. Theo. quod etiam notat.*

o *In liberalibus.* hoc eſt cõtra.ſ. de li.cauſa. *ut Cuiacio, Contius.*

l.ſi tibi. ſed ibi apparet ſolutio. † *D. VII. Ka.Decẽb. Remis.Gratia. Neb.*

p *Periclitari.* i.periculum calumniæ pati.

*Dominis.*]*CASVS.* Si quis petat calumnioſe ſeruos aliquos torqueri, & moriantur in tormẽtis,tenebitur ad duplũ æſtimationis ſeruorum. *Puteo & Gadaldino Coſſ.Cotius. †Cod.Theo. 9.39.2.*

q *Dominis ſeruorũ.* accuſatorum: vt & plene dixi.ff.de calum.l.fin.& facit.ſ.ad.l.Iuliam de adul.l.verba. &.ff. de adul.ſi poſtulauerit.

*Non.*]*CASVS.* Dicitur in hac.l.quòd nõ debet aliquis admitti ad accuſandum,niſi prius libellum accuſationis accuſator porrexerit,& ſe ad pœnam talionis obligauerit.tunc ſi probet,excuſatur.ſi non,ſupplicium pati debet accuſans.

r *Fefellerit.* vt.ſ.de accu.l.fi.&.ſ.qui accu.non poſ.l.ij.

*Noſtris.*]*CASVS.* Ille tenetur de calumnia,qui accuſationem inſtituit, nec probauit . idem ſi alium ſubſtituerit qui nomine ſuo intentet accuſationem:qui ſi non probat,tenetur de calumnia,& vterque infamia notabitur.

s *Conſtitutionibus.* quas non habemus.

t *Nominibus.* id eſt alterius mandato , ſuo tamen nomine . nam alieno non poteſt:vt.ff.de publi.iudi.l.pe.§.ad crimen.

u *Atque ideo.* accipe.j.ſupplicium &c.

x *Calumnioſiſsimum caput.* accuſantis alterius mandato,& etiam mandãtis.hoc ſi non probat ſubmiſſus. aliàs nemo punitur: vt.ff. ad Turpil.

BIU Cujas

ad Turpil.l.j.§.fi.sed fallit.ſ.qui accu.non poſ.l.ij.

F *Allaciter.*] CASVS. Qui per calumniam aliquem accuſat, poſt exhibitionem accuſati nec publica nec priuata abolitione poteſt deſiſtere: nec generale nec ſpeciale beneficium principis ſibi prodeſt.

a *Fallaciter.* id eſt per calumniam.

b *Maximè.* abundat ſecundum H. vel non abundat ſecundum Azo. & hoc propter id quod dicitur.ſ.tit.j.l.j. &.ſ.titu.ij.l.j.

c *Non publica.* triplex enim eſt: vt.ff. de aboli.l. abolitio. & .l. ſeq.&.l.fin.

d *Indulgentia.* niſi eſſet dictum, non obſtante aliqua lege: vt arg.ff. de lega. iij.l. ſi quis.in †*Cod.Theo.* 9.37.3. princip.

e *Subducat.* in generali non continetur ea quæ ſpecialiter nō continentur: vt .ſ. quæ res pig.ob.poſ. l.alumnos.

Q *Vſquis.*] CASVS. Dicitur in hac.l. q̄ accuſator ſi non probet, punitur de calumnia: quia eadem pœna puniēdus eſt qua puniretur accuſatus ſi contra eum probatum fuiſſet.

f *Quiſquis.* Exceptis quibuſdam: vt.ſ.eod.l. mater.

g *Calumniantes.* vt .ſ. eod.l.non prius.&.ſ.de accuſa.l.fi. idē de præuaricatoribus: vt.ff. de præuari.l.ab imperatore. Accurſius.

*DE POENIS.*

*Cōtinuatio.* *Ad delicta præmiſſa ſupponit pœnas. Vel ſic: Diximus ſupra de priuatis delictis, & publicis, nunc de pœnis eorum. Azo.*

E *Tiam.*] CASVS. Damnatus in opus perpetuum, ſimilis eſt ei qui in inſulā deportatus eſt: & prēſes inter duos priuatos debet cognoſcere: procurator Cæſaris inter fiſcum & priuatum. Si ergo procurator Cæſaris vice †*al.Luciano.* †*al. incip. in opus. recte. Contius.* prēſidis non cognoſcēs inter duos priuatos, aliquem eorū in exilium damnauerit: an ſententia teneat, quæritur? Et dicitur quòd non. hoc dicit cum.l.ſeq.

h *Etiam in opus.* publicum, non metalli. & tunc eſt plana. & ſunt ſimiles in hoc, quia vterque ſine ciuitate eſt: vt.ff.eod. l.quidam.§.j.&.l.capitalium. cirpa princip. Si vero dicas opus metalli, licet ſint ſimiles, quia non ſunt ciues: diſſimiles tamē eſſent: quia primus amitteret libertatem, ſecundus non: vt.d.l.quidam.&.l.aut damnum.§. inter eos.& facit.ff.de var.co.l.penul.§.j.

i *Procurator. Non potuit.* facit.ſ.ad le. Fab.de plag. l.non valet.&.ſ.de peda.iudi.l.j.

k *Decurionē.* Et facit.ſ.de quæſtionibus.l.diuo Marco.&.ff. de pœnis.l.moris.§.iſtæ. &.ſ. ex quibus.cau. infa. irro.l. decuriones.

perſonam iudicio irritæ delationis infamiæ ſupplicium ſequatur: quo poſthac ſinguli vniuerſiq̄ cognoſcant non licere in eo quod non poſsit oſtendi, iudicum animos commoueri. Dat. VIII. Id. Maij, Conſtantinop. Arcadio. A. & Bautone Coss.

*Per calumniam accuſantibus non proſunt beneficia abolitionum etiam à principe conceſſa. Salycetus.*

IX. Iidem AAA. Floro præfecto prætorio.†

F *Allaciter*[a] incuſantibus, maximè[b] poſt exhibitionem accuſati, nullius iuris color veluti deriuata excuſatione proficiat: non publica[c] quidē abolitio, non priuata talibus proficiat ſubueniátque perſonis: non ſpecialis indulgentia,[d] nec beneficium quidem eos generale ſubducat.[e] Dat. XV. Kalend. Iun. Conſtantinop. Antonio & Syagrio Coss.

*Nemo poteſt mentiri impune. Bald. Vel ſic: Pœna calumniæ eſt ſimilitudo ſupplicii. Salycetus.*

X. Impp. HONOR. & THEODO. AA. Coss. præt. tribu. pleb. Senatui. S. D.

Q *Viſquis*[f] crimen intendit, non impunitam fore noluerit licentiam mentiendi: cum calumniantes[g] ad vinctam poſcat ſimilitudo ſupplicij. D. VIII. Id. Aug. Rauēnę.

*TITVLVS XLVII.*

DE POENIS.

*Deportatus, & in opus publicum aliud quàm metalli damnatus, aquiparantur. Salycetus.*

I. Imp. TIT. AELIVS ANTONINVS. A. Lucio.†

E *Tiā* in opus[h] perpetuum damnati, non diſsimilis conditionis ſunt ab his qui deportātur in inſulam. PP. ſine die & Cos.

*Bannum datum ab eo qui non habet iuriſdictionem, eſt nullum ipſo iure. Vel ſic: Sententia quæ eſt ipſo iure nulla, non eſt timenda. Bald. Vel ſic: Procurator Cæſaris non poteſt in exilium mittere: & ſententia à non ſuo iudice lata, non valet. Salycetus.*

II. Imp. ANTONINVS A. Valerio.

P *Rocurator* meus qui vice præſidis non fungebatur, exilij tibi pœnam non potuit[i] irrogare: ac propterea fruſtra vereris ſentētiam quæ nulla iuris ratione ſubnixa eſt.

*Decuriones non adficiuntur pœnis plebeiorum. Salycetus.*

III. Idem A. Senatui.†

D *Ecurionem*[k] in opus publicum dari non oportere manifeſtum eſt.

*Conceptus ante condemnationem matris pro nato habetur, & ideo eius conditionis eſt cuius mater erat tempore conceptionis. Baldus. Vel ſic: Calamitas matris non nocet filio antè concepto, licet poſtea nato ſic. Salycetus.*

IIII. Idem A. Marinæ.

S *I ante*[l] conceptus eſt puer de quo libellos dediſti, q̄ mater eius in metallū condemnaretur: natus cōditionis eius eſt, cuius ante condemnationē mater eius fuit.[m]

*Veterani & eorum liberi primi gradus priuilegiantur ne in metallum vel opus publicum damnentur. Salycetus.*

V. Idem A. Senatui.

H *Onor* veteranis etiam in eo[n] habitus eſt, vt liberi eorum vſque ad primum † duntaxat[o] gradum pœna metalli vel operis publici non afficiantur,[p] ſed in inſulam relegētur.

*Liber homo non debet damnari ad perpetuum carcerem. Salyc. & Bald.*

VI. Idem A. Alphio.

I *Ncredibile* eſt[q] quod allegas, liberum hominem vt vinculis perpetuis contineretē, eſſe damnatum. Hoc enim vix[r] in ſola ſeruili conditione procedere poteſt. PP. III. Id. Februa. Meſſala & Sabino Conss.

*Ætas non releuat à pœna quando delictū poteſt cadere in perſonam. Salycetus.*

A *Si ante.*] CASVS. Mulier damnata in metallum, peperit dum erat in pœna: an peperit filium ſeruum vel liberū, diſtinguitur. aut concepit antequam daretur in metallum, & tūc erit eiuſdem conditionis cuius mater erat antequam damnaretur: vt ſi erat libera, & partus liber: ſi ancilla, & partus ſeruus. Viuianus.

l *Si ante.* ſecus ſi poſt: quia tūc fiſci eſſet mancipium, non pœnæ vt mater: vt.ff.de fideicōmiſ.lib.l.generaliter.§. ex damnata.

m *Eius fuit.* quia tempus conceptionis ſpectatur hic, ſicut in filio ſenatoris ſpectatur: vt ff. de ſena. l.emancipatum. & de decur. l.ij.§. penul.& facit.ff.de ſta. ho. l. imperator Hadrianus. & inſtit.de inge.circa princ.&.ff.eo. l.prægnantis.

n *Honor. Etiam in eo.* præter alia priuilegia quę plura habēt: vt hic, &.ff.de priuileg.vete.per totum. †*al.Senedoni.*

o *Duntaxat.* ſecus in filiis decurionum: vt.ff. de pœnis. l. moris. §. iſtæ.

p *Non afficiantur.* vt &.ff. de priuileg. vetera. l.j. &.iij. & facit.ſ. quando prouo.non eſt neceſ.l. veteranis. &.ſ. de excu. ve.per totum. In militante conſtat: vt.ſ. de quæſtionibus. l.milites. &.l. diuo. & ff. de re mili. l. iij. §. j. Accurſius.

q *Incredibile eſt.* quia fieri non debet: vt ff.eod. l.mandatis. Sed videtur fieri poſſe, & in decem annis intelligitur: vt.ff. eod. l. fine præfinito. Sed ibi dixit ad tempus, nec apparuit quod: vnde decem anni intelliguntur: hic in perpetuum dixit. vn de aditur princeps, vt pœnam remittat. nam idem iudex remittere nō poteſt: vt.ff.de quęſtio.l.j.§.fin. & de pœnis.l.moris.§.iſtæ. &.l. diui fratres. &.j.eod.l. pœnam. & ſic tenet do nec reuocetur, licet ſic pronunciari nō debuit: vt.ff.de interdic. & releg.l.relegatorum.§.ad tempus. licet ſit argu. contra.ff.de iniuſto teſta.l. ſi quis filio exhæredato.§. quòd ſi quis fuerit. Sed expone non tenet, ſcilicet incommutabiliter. *ADDITIO.* Aduertas quòd hæc lex & ſimiles procedunt de iure ciuili: ſecus autem de iure canonico quod permittit aliquē damnari ad carceres temporales & perpetuos: vt in ca. quāuis. de pœnis. lib. vj. Et eſt ratio quare ius canonicum hoc permittat ſecundum Io. mo. & Archi. in.d.c. quanuis. quia deus non vult mortem peccatoris, ſed vt magis cōuertatur & viuat. Ezechiel. xviij. &.iij. quæſt. iiij. c. hi qui. &. xxiij. q. viij. c. hi à quibus. & authē. vt non luxu. con. na. in princ. colla. vj.

† *Clo. l. ea. ex tranſmiſ. ſa. extra de fil. preſbyte. allegat hāc l. quòd nomine hæredis ſtelligitur primus, ſeu proximus.*

r *Vix.* nam in ſeruo tenet: vt infra eod. l. ſeruus. &.ff. de iudi. l. vix. Accurſius.



BIU Cujas

*Impunitas.*] CASVS. Minor.xxv.annis commisit delictum:an prætextu ætatis debeat excusari? Dicitur quòd non: si tamen doli capax est. A

a *Non datur.* vt & supra ad legem Corne.de sica.l.si quis.malorum enim mores &c.vt.ff.si aduersus delic.l.j. Mitius tamen agitur:vt.ff.de mino.l.auxilium.§. in delictis. & l.si ex causa.§. nunc videndum.

b *Cadere potest.* quia sit proximus pubertati: vt.ff. de fur. l.impuberem.aliàs secus: vt hic, & .ff. ad legem Corne. de sica.l.infans.&.ff. de fal. mo.l.j. in fin. Item & minor.xiiij.annis excusatur à delicto carnis: vt .ff. de adul. l. si minor.

c *Deportatorum in insulã. Ius erat.* vt à prefecto prętorio, vel ab eo qui eius vice cognoscit,& qui mandato principis: vt.ff.de legat.iij. l.j.§. hi. Item præfectus vrbis: vt.ff. eod. l. ij. Præses vero principi rescribit, vt comprobet:vt.ff.de iniusto rupto testamen.l. si quis filio exhæredato. §. sed & si de decurione. & si interim dũ rescribitur decedat,hęredes eius habebũt bona: vt.ff.de bonis eorũ. l.ij.§.j. & facit supra si reus vel accusa.l.fin. & si pen.appel.l.ij.

† *Cõcor.gl. ff. verb. subtrahũtur. in c. pastoralis.extra de appella.post princ.glo. Deportare possunt tantũ quatuor iudices.*

d *Adempta fuerint.* qđ fieri non debet: vt.ff.de interdic.& relega.l.relegatorum. §. ad tempus. nisi lex specialiter aliud inducat: vt supra de episco. aud. l. nemo vel in foro.

† *Et sic est perpetua.simile in.c. si autẽ. cũ gl. fin.extra de cohabi. cle. & mulie.*

e *Matrem. Ministerium.* id est vt seruiret hominibus in metallũ dãnatis. Et dic differentiam inter metallum,& opus metalli, & ministerium metallicorum,vt.ff. eod.l.aut damnum.§.inter eos.& §.ministerium. & facit supra de quæstio. l.diuo.in fin.&.ff.eo.l.moris.§. istæ. &.ś. ex quibus cau.insa.irro.l.decuriones.

f *Seruus.* Seruus deliquit,pro quo ius sit iudex eum stare in perpetuis vinculis, & domino reddi. certe perpetuo ligatus esse debebit. Sed contra.ff. eod. l.sine præfinito. vbi dicit decennio. Sed hic ex certa scientia dixit, ibi per errorem. vel ibi in metallum,hic in vinculis.prima placet.

g *Reddi.* sed & hoc tacite,cum dominus per vincula dominiũ non amittit, & sic sibi debet reddi: vt.ff. de pœnis. l.aut damnum.§.fin.

h *Esse debet.* vbi ergo iudex non definit,nec ego definiam:vt & ś.de diuersis re.l.falso.&.ff.de euic.l.si rem quam.§.fi.

i *Metalli. Ad seruiles.* Et desinit esse domini, etiam si euadat: vt.ff.eod.l.aut damnum.§. fin. sed non sic si in opus publicum sit damnatus de facto.nam finito tempore domino redditur:vt.ff.eod.l.seruus.

VII. Imp. ALEXANDER A. Isidoro.

IMpunitas delicti propter ætatem non datur,[a] si modò in ea quis sit,in quam crimẽ quod intenditur,cadere potest.[b]

*Ad pœnã deportationis tacitè sequitur ademptio bonorum,non ad pœnam relegationis.hoc dicit.Vel sic: Bona deportati confiscantur,non relegati.Salycetus.*

VIII. Idem A. Victori.

DEportatorum in insulam ab eo cui id faciendi ius erat,[c] bona fisco vindicantur: relegatorum autem non, † nisi sententia specialiter adempta fuerint.[d] B

*In metallum vel ministerium metallicorum non damnantur filiæ decurionum.Sal.*

IX. Idem A. Demetrio.

SIi matrem tuã decurionis filiam fuisse probatum fuerit, apparebit eam non oportuisse in ministerium[e] metallicorum nec in opus metalli dari.

*Sententia lata sine temporis præfinitione est perpetua.Vel sic: Sententia quæ continet actum successiuum non modificatum nec limitatum ad tempus, in perpetuum extenditur.Bald.Vel sic:Seruus ad vincula simpliciter damnatus, intelligitur perpetuo damnatus.Salycetus.* C

X. Idem A. Catullo.

SEruus[f] sub pœna vinculorum sine temporis præfinitione † domino reddi[g] iussus sententia præsidis prouinciæ, perpetuò vinctus esse debet.[h]

*Tam liberi quàm serui possunt in metallum damnari.Salycetus.*

XI. Imp. GORDIANVS.A. Titiano.

METalli supplicium tam ad personas liberas quàm etiam ad seruiles[i] pertinet conditiones.

*Ad clamorem populi præses non debet illicita perpetrare:vnde magis debet adhærere legibus quàm clamori populi. Bald. Vel sic:Ad rumorem populi non debet sententia ferri, seu contra iura iudicari.Salyc.* D

XII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS. AA. in consistorio dixerunt:

DEcurionum.] CASVS. Fecit imperator statutum, in quo cautum est, ne filij decurionum bestiis subiiciantur. quod statutum nolebat populus admittere:sed aduersus id clamauerat. dicit postea imperator quòd vanæ voces populi nõ sunt audiendæ.non enim exaudiri debet cum noxium petit absolui: innocentem cõdemnari. Viuia.

DEcurionum[k] filij non debẽt bestiis subiici.[l] Cúmque à populo exclamatum esset,† [m] iterum dixerũt:[n] Vanæ voces populi non sunt audiendæ.[o] † nec enim vocibus eorũ credi oportet,quãdo aut noxiũ crimine absolui,aut innocẽtem condemnari desiderant.

k *Decurionum.* aliàs incipit,in consistorio.

l *Subiici.* vt.ś. de quæstio.l.diuo.&.l.decuriones. & .j. de decur.l. omnes. lib.x. & de decu.vr.Ro.li.xj.l.j.&.ij.

† *forte contra Christiã nos.Cotius.*

m *Exclamatũ esset.* vt torquerentur.

† *Concor.a. 2. cũ glo. 1. extra de elec.*

n *Iterum dixerunt.* imperatores.

o *Audienda.* id est exaudiendæ.& sic Pilatus male fecit:vt hic,& supra qui manu.non pos. l.diuo Marco. &.ff.qui & à quibus.l.si priuat.

*Pilatus male fecit, qui ad populi clamorem Christum cõdemnauit.*

*Præna per quam dominus non priuatur serui dominio,non priuat eum seruitio.Sal.*

XIII. Iidem AA. Vrsino.

SEruo ex sentẽtia damnato, si quoquo modo ex sententia proprietatis ius amputatũ[p] non sit, domino suo obsequi eum par[q] est.

*Iudex non potest corrigere sententiam suam circa tempus. Vel sic: Iudex non potest facere gratiam de tempore, nec de pœna.Baldus.*

XIIII. Iidem AA.& CC. Vicario.

SI operis publici temporalis pœnæ sententia præfinitus nondum excesit dies,hunc expectari conuenit:[r] cum † non remitti pœnam facilè, publicè interest: ne ad maleficia temere quisquam prosiliat.[s]

*Pœnam temporalem vel perpetuam iudex non reuocat vel minuit post sententiam.Salycetus.*

XV. Iidem AA. & CC. Agatho.

POenam sua dictam sententia præsidi prouincię reuocare non licet.[t]

*Ad pœnalem sententiam non peruenitur nisi reus fuerit confessus,vel probationibus clarissimis convictus.Salycetus.*

XVI. Imp. CONSTANTINVS A. ad Catulinum proconsulem Africæ. †

QVi sententiam laturus est, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem[u] in quempiam promat seuerámque sententiam, quàm in adulterij vel homicidij vel maleficij crimine, aut sua confessione,aut certe[x] omnium qui torcus in multa:vt.ff.de offic.præsi.l.illicitas.§.fina.sed principi pro hoc mittitur quandoque:vt dixi supra eo.l.incredibile.Item ratione restitutionis quis suam sententiam reuocat:vt.ff. de mino. l.in causæ. ij.§. fin. &.l. præfecti. & supra ad legem Iul. de vi.l. seruos.& supra de custo.reo.l.si quis in ea.&.ff.eod. l.respiciendum.in princip.

† *Cod.Theo. lib.9.tit. 40.l.1.*

*Qui sententiam.*] CASVS. Qui cognoscit de crimine, cuncta debet inuestigare:nec præcipitanter debet condemnare,nisi per confessiones vel probationes accusatus conuincatur: ita tamen,vt vix crimen possit inficiari quod cõmisit. Viuia.

k *Decurionum.* aliàs incipit,in consistorio.

l *Subiici.* vt.ś. de quæstio.l.diuo.&.l.decuriones. & .j. de decur.l. omnes. lib.x. & de decu.vr.Ro.li.xj.l.j.&.ij.

m *Exclamatũ esset.* vt torquerentur.

n *Iterum dixerunt.* imperatores.

o *Audienda.* id est exaudiendæ.& sic Pilatus male fecit:vt hic,& supra qui manu.non pos. l.diuo Marco. &.ff.qui & à quibus.l.si priuat.

*Pilatus male fecit, qui ad populi clamorem Christum cõdemnauit.*

p *Amputatum.* id est ablatũ domino,vt quia in metallum, vel vt fiat seruus pœnę,non condemnatur, sed in opus publicum perpetuum vel temporarium:vt.ff. eo. l. aut damnum.§.fi. &.l.seruus. &.j.de sententen. pas. l. frustra. &.ś. eod.l.seruus.&.ff.de statu.ho.l.seruus.

q *Par.* i. conueniens. aliàs peræquum.

r *Si operis. Conuenit.* vt.ff.eod.l.seruus.

s *Prosiliat.* vt .ff. ad.l. Aquil.l.ita vulneratus. in fin.&.ff.de fideiuś. l. si à reo.§.fi.&.ś.de hæreti.l.quicunque.§. qđ si fecerint.&.ff.depositi.l.bona fides.

t *Poenam. Non licet.* vt & .ff. de re iudi. l. acta. & supra sen. rescin.non pos.l.j.& de sen.ex libello. l. iij. se-

*Sufficiat.*

BIU Cujas

a *Sufficiat.* vt & supra de proba.l.fina.& supra de fal.l.vbi.Sed contra.ff.de quæsti.l.j.§.diuus Seuerus.sed ibi non statur tormentis si non perseueraret.hic sic: vt in eadem.l.§.si quis vltro. & dixi supra de quæsti.l.fi.

b *Si quis.In manibus.* id est brachiis. Accursius.

c *Et in suris.* id est tibiis,siue pulpa cruris.

d *Quò.* pro,vt.

e *Figurata.* qua cognoscitur: vt dicit.ff. de relig.l. cum in diuersis.Et sic not.nō esse quem bullandum in fronte.

CVm.]CASVS. Dicitur in hac.l. quòd cōuictus de crimine,statim debet cōdemnari nulla adhibita dilatione, ne detur criminosis facultas occasione dilationis quibusdam machinationibus euitandi pœnam.

†Cod. The. e.l.2.

f *Cum reis manifesta.* qualē habes.ff. e.l. qui sententiam.

g *Datur.* quod dari non debet.

h *Artibus.* tumultum forte faciendo:vt.ff.de sica.l.pe.

i *Patet.* quod esse nō debet.

k *Differenda non sit.* vt.ff.e.l.si quis forte.in prin.nisi in casu: vt.j. eo.l.si vindicari. Acc.

l *Iuris sententiam.* sine huiusmodi retardatione: vt & supra de custo.reo.l.fi. & infra de bo.pro.l.j.ī fine. ADDITIO. Aduertas tamē, ꝙ sentētia corporalis nō debet executioni mādari intra decē dies,qui dātur ad appellādū.ita tenet Bart. in.l.addictos.ff.de appel.& in.l.qui vltimo. ff.eo.per.l.j.& ibi nota.ff.nihil nouari app. interpo.Nō ob.secūdū eum.d.l. addictos. quia ibi male fecit iudex. vel ibi damnatus renūciauit appellationi: quæ tamen renunciatio nō nocet quo ad extraneos:vt.l.non tātum.ff.de app. hoc de iure. de consuetudine vero seruatur contrarium : quia illi.x. dies non expectantur.

†Cod. The. e.l.4.

NE quis.]CASVS. Si aliquis de corpore aliquod delictum commiſit, non debet pronunciari vt pro coërcitione delicti fiat de alio corpore:puta si sit sutor,quòd sit de corpore pistorum,vel econtra: sed pro modo delicti pœnam sustineat competentem.

†Cod. The. e.l.9.corrigit hæc lex legē Cōstātini quæ est Cod.Th. 9. 40.3.et. 6. &.7.Contius.

m *Alteri corpori.* cerdonum,vel similium.talia enim sunt multa:v supra de iurisdi.omn.iudi.l.fin.&.ff.quod cuiusvniuer.l.j.& est ratio,quia non esset pœna, vt dicunt : vt ar.infra de decur.l. ne quis.lib.x.sed certe magna si pelliparius: damnetur vt sit faber. Sed contra in authen.vt nulli iu.§.adulteram.col.ix.Sol.ibi

Codex.

A speciale fauore religionis. Item contra in authenti.de san.epis. §. sed neque curialem.&.§. si monachus.col.ix.vbi traditur curiæ ciuitatis.Sol.hoc corrigit.Vel verius,ibi speciale ī illis casibus. Itē cōtra.j.de appari.præsc.vrb.l.ij.lib.xij.Sol.vt ibi.

Si vindicari.]CASVS. Si princeps crudelius quàm consueuit præcepit aliquem condemnari, non debet statim subiici pœnis: sed prius labentur.xxx.dies:quib⁹ elapsis cōdemnari debet: interim debet esse sub fida custodia.

n *Intuitu.* vt supra de Iuliā repe.l.j.&.ff. eodē.l.aut facta. §. fin.

o *Nolumus.* specialissima causa est hic. aliàs enim contra: vt supra eodem.l.cū reis. ADDITIO. Concor.c. cum apud.ī fi.xj.q.iij. vbi gl.addit alios quos dā casus in quibus differtur executio.

†Cod. The. e.l.13.huius autem legis suasor fuit S.Ambrosius auctore Sozomeno li.7.eccles. hist.c.24. Contius. †Concor.c. siquando. extra de relig. a Et hunc casum excipit glo.I. in c. quoniam frequenter. extra vt lit. non conte. †Cod. The. e.l.14.

p *Vinciatque.* vt supra de custo.reo.l.j.

q *Excubiis.* id est vigiliis.

r NE diu. *Apparitorum.* id est nūciorum.

f *Perfidia.* sic in authenti.de exhib. §. illud.col.v.

t *In absentes.* speciale[a],regulariter cōtra: vt.ff. eodem. l. absentem.in prin.sic nec appellant: vt supra quo. ap.non re.l. nulli. Accursius.

Ancim⁹.]CASVS. Qui delinquit,pœnis competētibus subiici debet: & an pœna eius ad cognatos vel adfines extēdatur, quæritur? Et respon. quòd non.

u *Sancimus ibi.* id est in eo homine.

x *Noxia.* id est delictum: vt instit.de noxa.§.j.

y *Familiares.* scilicet malefactoris.

z *Calumnia.* id est ab accusatione,quæ calūniosè fieret.

a *Societas.* tunc enim suo nomine tenerētur.

b *Admittunt.* corrigere tamen debent seniores iuniores agnatos: vt supra de emenda.propin.l.j.

c *Teneant.* non tamē in omni loco: vt.ff. de postu.l.ex ea.

d *Nec vlterius.* id est in plures psonas. nā & in eadē quādoq; maior imponitur pœna quàm sit delictum:vt supra.e.l.si vindicari.

e *Metus.* id est pœna.nam metus bene extenditur ad alios, maxime vbi graui⁹ quis punitur quàm delictū exigat:vt.d.l. si vindicari.dixi.& pro hoc,quòd alius pro alio non puniatur,facit.ff. de inoffi.testa.l.si quis in suo.§.legis.&.ff.de natu.li.l. legem. in fi.j.respon.& supra ne vxor pro mari.l. ob maritorum.&.ff. e. l. si pœna. &.l.crimen.& de mu.& ho.l. iij.§. quod pater.&.ff.

mētis vel interrogationib⁹ fuerint dediti,in vnū cōspirāte cōcordātéq; rei finē,cōuictus sit: & sic in obiecto flagitio deprehēsus,vt vix etiā ipse ea quę cō miserit, negare sufficiat[a]. Dat. III.Non. Nouembres Treueris,Accepta.XV.Kalend. Maij Hadrumeti,Volusiano & Anniano Conss.

*Nemo est signandus in fronte: quia nō debet facies hominis ad similitudinem dei formata fœdari. Baldus. Vel sic:Pœna dānati in eius fronte vel facie non debet signari. Salycetus.*

XVII. Idem A. Eumelio.†

SI quis in metallum fuerit ꝓ criminū deprehēsorū qualitate dānat⁹,minime in eius facie scribatur: cū & in manibus[b] & in suris[c] possit pœna dānationis vna inscriptione cōprehēdi:quò[d] facies,quæ ad similitudinē pulchritudinis est cœlestis figurata[e], minime maculetur. Dat.XII.Kalendas April. Cabilluno, Constantino.A. IIII. & Licinio. IIII.Conss.

*Crimine liquidato non debet sententia differri,ne detur materia supplicandi. Sal.*

XVIII. Impe.CONSTANTIVS A. Theodoro V.P.præsidi Arabię.†

CVm reis manifesta[f] ꝓbatione cōuictis spaciū tēporis ante sentētiā datur[g], facultas supplicādi, vel quibusdam malignis artib⁹[h],tam præsidū, quàm officialiū pœnas euitādi criminosissimis patet[i]:cū & in homicidij crimine,& ī aliis detectis grauioribus causis vltio differēda nō sit[k].Igitur decætero iuxta criminis qualitatē legem oportet seruari,& in sceleroſos & noxios proferri iuris sententiam[l]. Dat. Id. Octobr. Constantio. A. IIII.& Constante Cæ.Conss.

*In pœnam delicti non debet quis alicui corpori vel collegio congregari, vel transferri. Salycetus.*

XIX. Impp. VALENTINIANVS & VALENS.AA. ad Olybrium P.V.†

NE quis ꝓ coërcitione delicti,vel pistorib⁹,vel cuicūq; alteri corpori[m] (cum alterius sit corporis) addicatur: sed vnusquisq; pro crimine in quo fuerit deprehēsus,motum congruæ seueritatis excipiat. Dat. III.Id. April. Valentiniano & Valente.AA.Conss.

*Si princeps rescribat aliquem puniri vltra modum regularem,debet iudex vsque ad dies triginta differre: vt videat si princeps pœnam relaxet. Salycetus.*

B XX. Imppp. GRATIANVS VALENT.& THEODO.AAA. Flauiano præfecto prætorio Illyrici & Italiæ.†

SI vindicari† in aliquos seuerius cōtra nostram cōsuetudinē pro causæ intuitu[n] iusserimus, nolumus[o] statim eos aut subire pœnā,aut excipere sentētiā:sed ꝓ dies triginta sup statu eorū sors & fortuna suspēsa sit.Reos sanè excipiat vīciátq; ꝓ custodia,& excubiis[q] solertib⁹ vigilanter obseruet. Dat. XV. Kalēd.Septēbr.Veronę,Antonio & Syagrio Conss.

*De venali perfidia apparitores licet absentes, debent damnari. Salycetus.*

C XXI. Imperatores VALENTINIANVS THEOD.& ARCAD.AAA.ad Principiū. P.P.†

NE diu apparitorum[r] praua admodū venalísq; ꝓfidia[f] impune in publica commoda desæuiat,cēsemus etiā in absentes[t] eos pro competēti vltione debere consurgi.Dat. Kal.Iun. Arcad.A.& Bautone Conss.

*Pœna non debet egredi delinquentem, sed suos tenere auctores.hoc dicit multum not. Salycetus.*

XXII. Impp. ARCAD.& HONOR.AA.Eutychiano præfecto prætorio.†

D SAncimus ibi[u] esse pœnam, vbi & noxia[x] est. Propinquos,notos,familiares[y] procul à calūnia[z] submouemus : quos reos sceleris societas[a] non facit. Nec enim adfinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt[b]. ꝟ Peccata igitur suos teneant[c] auctores†:nec vlterius[d] progrediat metus[e], quàm repe-



BIU Cujas

pro soc.l.actione.§.diximus.& de ritu nup.l.generalis.§. fi.& .ff. solu.ma.l.si maritus.&.ff.quod quisque iu.l.iij.§.si is.in fi.§.&.ff. ad Syll.l.fi.& in auth. vt nulli iu.§. fi.col.ix. sed speciale est in crimine læsæ maiestatis: vt supra ad leg.Iul. ma ie.l. quisquis. quæ est contra.

*Cod. The. Theodorum a solum connumerat.*

*Exiliũ est triplex.*

*Afflictio ẽ est afflicto danda.*

OMnes. Si dat[9] in exiliũ in decennium, compleuit tempus, liberatur extunc: & si in carcere inueniatur, liberatur: vt infra.l. pxi.& sic non est contra.ff.eo.l. aut dãnum.§. solent. Diuersis autem ideo subiicit, quia triplex est exiliũ: vt.ff.de interdic.& releg.l.exiliũ. & facit.ſ. de his qui no.infa.l.& si seuerior.&.l.si Posidonium. Itẽ no.quòd non est addenda afflictio afflicto: vt.ff.de offi.præſi.l.diuus.

b *Implesse.* alioquí dãnatur in opus publicũ, & duplicatur tempus, si erat decennium: vel damnatur in metallum relegatus, aut deportatur: vt.ff.eodẽ.l.aut dãnum. §. quisquis. &. l. relegati.

c *Luisse.* sic. ff. de reiur.l. bona fides.&. ff. nau.cau.sta.l.licet.ĩ fi.

d *Rectores. Teneãtur.* vt & supra l.proxi. Accursius.

e *His.Tradiderint.* facit supra quę res expor.nó pos.l.ij.&.ſ. de mathe.l.culpa.

*NE SINE IVSSV principis certis iudicibus liceat confiscare.*

*Inter cæteras pœnas vna est, scilicet confiscatio, quam cuilibet iudici imponere non licet.*

f *Nulli. In summa.* q scilicet habẽt merum imperium: vt arg.ff. de in ius vo.l. ij.quales sunt illustres, spectabiles,& etiã clarissimi: vt.ff. de offic. præſi. l. illicitas.§. qui vniuersas.

g *Proscriptionis.* id est sentẽtiæ qua bona adimũtur: multo ergo minus deportare secundũ R. Sed Io. hanc.l. intelligit cum principaliter adimuntur bona, non ex consequentia criminis. ex consequẽtia enĩ criminis à quolibet cõfiscantur secũdum Azo.& facit.ff.de pœnis.l.relegati. in fi.

*DE BONIS PROscriptorum &c.*

*Quid de bonis damnatorum fiat, dicit. De pœna corporali infligenda plene diximus supra de pœnis. Nunc de bonis damnatorum siue proscriptorum dicit. Azo.*

riatur delictum. Hoc singulis quibusque iudicib[9] intimetur. Dat. VIII. Kalẽd. August. Cõstantinop. Eutropio & Theodoro* VV.CC. Conss.

*Tempus quo quis est in carcere, computatur in tempore quo quis debet esse in exilio. Baldus. Vel sic: Hæc lex habet duas lecturas. vna glo. secundum quam breuiter.h.d. In exilium temporale damnatus, tempore finito non debet ad carceres reduci: & reductus debet liberari. hæc lectura non est de dubitabili: & non bene congruit huic tex. licet applaudere magis videatur l.seq. Dic ergo secũdum Pet. & moder. Tẽpus quo condemnatus postea stetit in carcere, computatur in exilii tempus. Salycetus.*

XXIII. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. ad Anthemium præfectum prætorio.

OMnes [a] quos damnationis cõditio diuersis exiliis destinatos, metas temporis præstituti in carceris impleſſe [b] custodia deprehenderit, ſolutos pœna, vinculísque laxatos, custodia liberari præcipim[9], nec formidare miserias vllas exilij. ℣ Sit satis immensorum cruciatuum semel luisse [c] supplicia, ne hi qui diu priuati sunt auræ communis haustu,& lucis aspectu, intra breue spacium catenarum ponderibus prægrauati, etiam exilij pœnam sustinere iterum compellantur. Dat. XIIII. Kalẽd. Maij, Constantio & Constante. VV.CC. Conss.

*Ille qui stetit in exilio quantum debuit, non debet incarcerari postea. hoc dicit. Vel sic: Completo tempore pœnæ, quis reponitur in pristinum statum. Baldus.*

XXIIII. Iidẽ AA. Monachio præfecto prætorio.

REctores puinciarum conueniri præcipim[9], vt hi qui pro suo crimine pœnam exilij sub certo tẽporis spacio subire decreti sunt: exacto præfinito tempore, nec claustris carceralibus, nec in locis quibus exules versati sunt, teneantur [d]. D. III. Kalend. Septembr. Eudoxiopoli. D. N. Theodosio. A. VII.& Palladio. V.C. Conss.

*Puniendi sunt capite, qui barbaros docent nauigia fabricare. Salycetus.*

XXV. Iidem AA. Monaxio præfecto prætorio.

HIs qui conficiendi naues incognitam antè peritiam barbaris tradiderint [e], capitale supplicium proponi decernimus. Dat. VIII. Kalẽd. Octob. Cõstãtinop. Monaxio & Plinta Conss.

*TITVLVS XLVIII.*

NE SINE IVSSV principis certis iudicibus liceat confiscare.

*Exceptis summis magistratibus nemo iudicum potest omnia bona alicuius confiscare, nisi principe specialiter præcipiente. h.d. Vel sic: Iudices merum imperiũ non habentes, non possunt suo officio præter legem exercendo bona confiscare. h.d. secundum veram lecturã Io. & Azo. Salycetus.*

I. Impp. THEODOSIVS A. & VALENT. C. ad Hierium præfectum prætorium.

NVlli iudicum liceat (exceptis his qui ĩ sũma [f] administrationis sũt positi potestate) proscriptionis [g] tempestate totius substantiæ aliquem percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur. Dat. X. Kalẽ. Febr. Constãtinop. Theod. A. XI. & Valent. Cæs. Conss.

*TITVLVS XLIX.*

DE BONIS PROSCRIptorum, seu damnatorum.

*Quando seruus capitaliter damnatur, peculium domino non auferetur: immo executio differtur, donec ab eo domino acceleranti reddatur ratio administrationis. Sal.*

I. Impe. ANTONINVS A. Marco. *

SEruorum capitis [h] crimine damnatorum peculia dominis non auferri notum est: sed quod seruum dominus habuisse [i] probauerit, recipiet, preciúmq; rerũ [k] si quæ ab eo distractæ sunt [l]. ℣ Ipsi[m] quoq; præsentię potestas ei dabitur, quoad rationes p eũ administratę reddãtur ac disponãtur [n]. Sed meminisse dominum oportebit ĩstare vt id veloci[o] fiat, vt pœnæ suæ reddi possit.

*Deportatus in quæstis post deportationem non habet haredem. Baldus. Vel sic: Etiam post deportationẽ quæsita, in morte veniunt publicanda. Salycetus.*

II. Imp. ALEXANDER A. Frontoni.

DEportati nec earum quidẽ rerum quas post pœnã irrogatam habuerint [p], hæredem habere possunt: sed & hæ publicabuntur [q].

*Peculium castrense filii deportati non debetur fisco, sed patri. Salycetus.*

III. Idem A. Iuliano.

SI filius tuus cum esset in tua potestate, in insulã deportari meruit: peculiũ ei[9], nec quod in castris [r] acquisiuit, vel quod ei militaturo donasti, auferri tibi debet. PP. VI. Id. Septembr. Alex. II. & Marcello Conss.

*Seruorũ.* CASVS. Si seruus tuus damnatus fuerit, peculium tibi non auferetur: nec statim ducetur ad supplicium, sed aliquantulũ tecũ stabit, vt reddat rationem villicationis suæ. Viuianus.

h *Seruorum capitis.* sic ergo seruus habet caput.& sic est cõtra insti.de capi.demi.§. seruus.&.ff.de accu.l.hos accusare. §. omnibus. Sol. hic capitis dicit amputandi: sic naturaliter, non ciuiliter: vt in contrariis. vel etiam ciuiliter, vt quia fiat seruus pœnæ, de quo potest damnari: vt.ff. de pœnis.l.aut damnum. §.fi.& est capitalis, scilicet aliàs in libero. in seruo non potest p̃prie capitalis dici ciuiliter, vt in contrariis. *Seruian cẽ put habere. seantur ca-*

i *Habuisse.* etiam extra peculium.

k *Rerum.* de peculio, vel extra.

l *Distractæ sunt.* à seruo, vel à fisco.

m *Ipsius.* serui damnati. Accursius.

n *Disponantur.* aliàs *Marcello. dispungantur. sic. ff. de verb. signi. l. cognosce re. §. dispũgere. & aliàs disponãtur. & facit. ff. de leg. j. l. seruo legato. §. penul.

o *Velociº.* sic supra de pœnis. l. cum reis. Accursius.

p *Deportati. Habuerint.* Bene enim potest habere, & vendere & contrahere, cũ sit liber: vt. ff. de milit. test. l. neque. §. deportati. & de leg. iij. l. si deportati.

q *Publicabuntur.* immò non: vt. ff. man. si mandanero tibi vt prome. §. is cuius. sed ibi p̃pter negotiationem, hic propter delictum fuerunt bona publicata. vel solue vt ibi. Itẽ contra adhuc videtur quòd non quærantur fisco: vt. ff. de iure fisci. l. in metallum. &. ff. de pœnis. l. quidam. & de ali. & cib. lega. l. is cui. &. ff. de his quę p̃ non scrip. l. iij. sed illę de damnato in metallum dicũt, hæc in deportato. & facit. ſ. tit. j. l. deportatorũ. Accursius.

r *Si filius* [a]. *Nec quod a ista lex in castris.* id est nec precedit illud nec istud patri tiã in bonis eius auferendum est. *adiuuatur.*

*In me-*

BIU Cujas

quãuis aliqui teneant cõtrariũ. vide Bar. plenissime: & ibi remissiue Imol. in l. si finita. ff. de vectig. Bartolũ in apost. in l. ne fi. pro.

a *IN metallum. Rerum.* scilicet iam cõfiscatarum.

b *Indulgentia.* vt infra de sen. pasl. cũ patrem. & supra de gene. abo. l. fi. Secus si fuerit in integrum restitut': vt infra de sen. pasl. j. & facit. ff. de iur. fis. l. in metallum. Item cõtra infra de sen. pasl. fi. in fi. ibi solues. & facit supra eodem l. ij.

*SI vt proponis.* ]C *ASVS.* Tutor tenebatur pupillo ex mala administratione in. c. omnia bona illius publicata sunt: an iudicio tutelæ posit fiscũ cõuenire, quæritur? Et dicitur quòd sic.

c *Non negabit.* contra fiscum: vt supra ad legem Iuliam de vi. l. tutoris. & ff. de tute. & ra. dist. l. si tutor. & infra de sen. pasl. tutor. & ff. sol. matri. l. si marito. & supra solũ. matri. l. ij.

d *DE bonis matris.* secus in patre: vt infra eodem. l. fin. Vel dicas illam corrigere istam. Accursius.

*SI quis.* ]C *ASVS.* Dicitur i hac. l. q si bona damnati confiscãtur, officiales fisci debẽt inquirere iugera terræ, quot sunt boues, quot mãcipia: postea denũciabũt, & tradẽt ꝓcuratori fisci, vel militib' de palatio principis: postea debẽt mittere literas ad principẽ, in quibus hęc omnia cõtineãtur. & si ꝓcurator fisci inuenerit plura bona quàm dixerit officialis, puniatur in duplũ eius officialis, quàm subtractũ fuerit. Accursius.

*Cod. The. li. 9. ti. 42. l. 7.*

†*Adrianus liberis proscriptorum duodecimas dedit. Spartia. & Adriano. De proscriptis latæ olim fuit lex Cornelia a Corne. Sulla, quæ vetabat proscriptũ iuuari. Itẽ iubebat venire eorũ bona qui proscripti fuissent. Cicero pro Amerino. Contius. *id est natura.*

e *Stylum.* id est sententiam.

f *Proscriptionis incurrerit.* id est tale delictũ fecerit, propter quod debebãt bona eius cõfiscari. Accursius.

g *Officii.* præsidis: vt infra de bo. va. l. fi. lib. x.

h *Rei priuatæ.* id est rei fiscalis: quæ ꝓpriè principis dicitur: vt. s. de quadri. præscrip. l. bene à Zenone. Acc.

i *Descriptio.* Nota qualiter fiat inuentarium: vt. s. de admini. tut. l. tutores. ij.

k *Spacium.* scilicet in singulis agris sit.

l *Ingenium.* id est, fertile sit, an sterile.

m *Gratia.* i. habilitas.

*Damnatus in metallum, fernus efficitur: & publicantur bona, quæ non restituuntur nisi sola principis indulgentia. Salycetus.*

IIII. Impe. GORDIANVS A. Callimorpho.

IN metallũ dãnat' pœnæ seru' efficitur: & ideo eiusmodi sẽtẽtiã pasi bona vindicãtur rationibus fisci. Quare si quid rerum a habuit is quẽ postea nostra indulgẽtia b liberatum esse ꝓponis, ad ius fisci poti' quàm ad ipsius dominium pertinet.

*Publicatis bonis alicuius, obligationes transferuntur in fiscum, & competens index est procurator Cæsaris. Salycetus.*

V. Imperator PHILIPPVS A. Arriano.

SI (vt ꝓponis) bona eius qui tutelã tuã administrauit, sentẽtiã pasi ad fiscum sunt deoluta: procuratorẽ nostrũ adire cura: qui si quid iure posci animaduerterit, non negabit. c

*Bona matris deportatæ non reseruantur filiis. Baldus.*

VI. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Gaudentio.

DE bonis matris d deportatæ filiis nihil deberi, iuris absolutissimi est.

*Docet qualiter bona deportati debẽt describi, & qualiter debent ad principem referri: & punit negligentem. Baldus.*

VII. Imppp. VALENTIN. VALENS & GRAT. AAA. ad Probum præfectum prætorio. *

SI quis ĩtra ꝓuinciã pro qualitate delicti stylũ e proscriptionis incurrerit, f ꝓ ordinarij officij g solicitudinẽ bonorũ eius indago diligẽtissime celebretur: ne quid rei priuatæ h cõmodis ꝓ gratiã atq; colludiũ furto subducatur: & plena descriptio i cõprehẽdat, quod spaciũ, k & quod sit ruris ĩgeniũ, l* quid aut incultũ sit, aut colatur, quid in vineis, oliuetis, aratoriis, pascuis, syluis fuerit ĩuẽtum: quæ etiam gratia m & quæ amœnitas sit locorum, quis in ædificiis ac possessionib' sit ornatus: quótve mancipia in prędiis occupatis, vel vrbana, vel rustica, vel quarum artium generibus imbuta teneantur: quot sint censuarij, vel coloni: quot boum n exercitiis terrarum atq; vomerib' instruẽtiũ, quot pecorũ & armentorũ greges, & in qua diuersitate numerati sint: quãtũ auri & argẽti, vestium ac monilium, vel in specie, vel in põdere, & in quibus speciebus, quídve in apothecis o sit repertũ. tũc demũ omnia ea quę velle nos ꝓspicis, inquisitione cõstructa, rationalis p rei priuatæ tradant officio, aut palatinis sup hac causa missis, nostro nectẽda patrimonio. q Mox vero ad nos sub literis publici iudicis sigillatim de omnibus nominatimq; referatur, ꝓculdubio negligẽtia multãda. r Nam si quid post factã à prædicto officio ĩuestigationẽ rationalis rei priuatæ, cui inquisitio secũda mãdata est, amplius fortasis inuenerit: officiũ fraudulẽtũ ea cõdẽnatione feretur, vt aliud tãtũ, quãtũ fuerat subtractum, ex ꝓpriis facultatib' inferat. s Dat. III. No. Maij, Treueris, Valẽtiniano. N. B. P. & Victore Cõss.

*Bona deportati pro parte liberis reseruantur: in qua reseruatione continentur filii emancipati: & filiæ dotatæ conferunt dotem suam. Vel sic: Vbi succeditur ex delicto, ita debet fieri collatio sicut si succederetur ab intestato. Baldus. Vel sic: Emãcipati non admittuntur ad bona damnatorum patrum, quæ reseruãtur liberis ex gratia, nisi existentibus in potestate conferãt quæ à patre receperant. Salycetus.*

VIII. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEODO. AAA. Eutropio præfecto prætorio. †

SI deportat' suos t & emãcipatos filios habuerit: pars u quę ex bonis eius liberis cõcessa est, x ad eos tãtũ qui in potestate erant, transferatur: si emancipati ea quæ consecuti erant emancipationis tempore, damno y suo existimant cõferenda. Sin autẽ cõfusionẽ bonorũ & donationis z elegerint: ea omnia quę fiscus liberis damnati concedit, æquę diuisionis partibus sortiantur. Quæ regula etiam in dote filiæ, vel neptis ex filio deportati conferenda, custodienda erit. a

*Marito deportato res paraphernales vxoris, & dos eius non debent fisco incorporari, nec etiam donata vxori, nec etiam donata emancipatis liberis ante tempus criminis. Reliqua vero bona incorporanda sunt. h. d. vsque ad. §. sed in his. Baldus. Vel sic: Publicatis bonis viri res propriæ vxoris non debent occupari, & dotes illico debent sibi restitui: & ei donata ante matrimonium, vel eo constante ante reatum debent apud eam permanere. h. d. vsque ad ver. si quid etiam. Salycetus.*

IX. Impp. ARCA. & HONOR. AA. Cæsario præfecto prætorio. †

SI quis posthac stylũ (quod absit) proscriptionis excepe rit: vxor eius res proprias b ex quocunque titulo sibi quęsitas veluti manu iniecta mox vindicet, aut certe quoquo modo occupatas statim recipiat. Dos etiã, nõ quæ aliquoties inaniter

n *Quot boum.* id est quot boues.

o *Apothecis.* id est stationibus: vel locus vbi pecunia reconditur.

p *Rationalis.* i. ꝓcuratoris Cæsaris. & facit ad hoc. ff. de censi. l. forma. &. j. de apo. pub. l. j. & de bo. vacã. l. fi. lib. x. Vel dic ꝓcuratori fisci: vt. s. dixi.

q *Patrimonio.* fiscali.

r *Multãda.* quę omnia lędit: vt in auth. de quæsto. §. j. colla. vj. *Negligentia lædit omnia.*

s *Inferat.* vt. j. de iure fis. l. defensionis. lib. x.

*SI deportatus.* ]C *ASVS.* Si deportatus filios habeat emancipatos, & in potestate: media pars bonorũ illius ꝓtinebit ad suos: nisi emancipati velint cõferre ea quæ pater eis dederat tẽpore emũcipationis. idé est ĩ dote data ꝓ filia, vel nepte, scilicet quòd filia nihil ꝓcipiet, nisi cõferat dotem in medio.

t *Suos.* in potestate.

u *Pars.* scilicet dimidia: vt infra. e. l. fina. †*Cod. The. ibid. l. 8.*

x *Concessa est.* beneficio speciali. *quibusdam mutatis.*

y *Damno.* id est si putãt damnum esse si res illas conferant.

z *Donationis.* sibi factæ à patre. Azo.

a *Erit.* vt &. s. de collat. l. filiã. ij. & l. posthumo. & quod dicitur in naturali, idem in adoptiuo: vt ei detur quarta pars, nisi in fraudem sit facta adoptio: vt. ff. de bo. dã. l. fi. §. ex bonis. Accursius.

*SI quis.* ]C *ASVS.* Si marit' deportetur, vxor sua bona vĩdicare potest: & dotem recuperat quam dedit, & donationem in eam à viro factam ꝓpter nuptias: & si in filios emã cipatos ante commissum aliqua cõtulit, penes eos remanebũt: alia vero fisco applicabuntur. Si vero marit' aliàs erat debitor fisci, & qa nõ soluebat, bona sua confiscata sunt: idé iuris erit de bonis vxoris & filiorum emancipatorum, quod & in primo casu. Si vero principalius condemnetur: bona quæ in vxorem vel filios emancipatos contulit, confiscabuntur. †*Cod. The. ibid. l. 9.*

b *Res proprias.* vt &. s. ne vxor ꝓ ma. l. ij. & de dona. inter virũ & vxo. l. res. Accursius.

a *Dotalium.* vel priuatorum,vel publicorum,cum data non sit: vt supra de dote cau.non nu.l.j. Sic ergo excipit fiscus,cuius interest,sicut alij creditores: vt supra de non nume.pecu.si cui.& facit.ff.de acquiren.possess.l.prædia.& faciunt pro instrumentis quibus non creditur, quæ sic fiunt cotidie.

b *Largitione viri.* tali,quæ valeat constante matrimonio: vt.ff. de donat. inter vi. & vxo.si sponsus.§.concessa.Vel etiam si non valet,non tamē reuocatur tacite per mariti damnationē:vt statim dices de illa quæ ī filios est collata.

c *Proscriptionem.* etiā post contractum crimen: vt.ff. de dona.l. post contractum. nisi fuerit crimen perduellionis: vt supra ad leg. Iul.maie.l.fi.

d *Reatus.*etiam post, vt modo dixi: nisi delicti faceret timore, quia tunc non valet: vt.ff.de don.cau.mor. l.vij.in fi.

†*Cod. The. li. 9.ti. 42. l.1.*

e *Filios.* quia dimidia eis datur: vt infra eodem.l.fi.

f *Dānatus.*sup.an nō.

g *Vindicauerint.* quia licet non valeant, tamen morte confirmabuntur.& sic per damnationē patris non reuocātur,licet sit aliud ī donatione causa mortis: vt.ff. de dona.cau. mor.l.vij.

h *Sed in his.* supra ꝑ delicto:hic ꝑ ratiociniis bona publicantur.

i *Ante initium.* id est antequam ex eo actu ꝑ dolo vel culpa fisco cœperit teneri. & sic bona sua fuerūt exinde demum fisco obligata :secundum Azo. Vel dic etiam prius:vt arg. supra de bo.quæ li.l.cum oportet.§. fi. & de secū.nu.l.hac edictali.§.omnibus.

k *Deducta est.* accipe intemeratum &c. quod est infra.

l *Obnoxium.*id est tacite obligatū: vt infra de iur.fisc.l.j.lib. x.

m *Habuerit.*& multo magis quæ habent postea. Et caue quòd hic non excipit à generalitate ꝓxima: nec quicquam &c.

n *Vxoris.*id est suo & vxoris:vel suo & filiorum.nam pro sua parte fisco etiā tacite obligatum est.

o *Cæsarianis*, loquitur forte de his quos dicim⁹ primipilarios.nā cū ꝑ tali debito mulieris bona occupantur: vt.ſ.in qui.cau.pig.ta. contra.l. satis.fi. lij & si non sint hæredes, tenentur: vt infra de primipil.l.cum ex

*Mulieris bona quādoque pro debito mariti obligantur.*

dotaliū[a] instrumētorum tenore cōscribitur, sed quē se corporaliter tradidisse docuerit,re præsentetur. Ea etiam quæ ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit,vel durāte matrimonio largitione viri[b] ad eā ante proscriptionem[c] ꝓuenerint,apud eam firmiter permaneant.

*Donata filiis emancipatis ante reatum patris non reuocantur. & de donationibus in filios collatis principi reſcribitur.hoc dicit vſque ad.§. ſed in his. Salycetus.*

Si quid†etiam in emancipatos liberos ante tēpus criminis ac reatus[d] patrē contulisse clāruerit,integrum iisdem citra inquietudinē reseruetur. ℣ Quod vero nec vxor, nec emancipati liberi potuerint vīdicare,captum à publicis personis ita ad me referri specialiter censeo,vt illud quoq; addatur,vtrum filios[e] habeat qui damnatus[f] est: simulque adiiciatur vtrum iidē apud se ex causa donationis ali quid vindicauerint.[g]

*Hæc est secūda pars principalis huius.l. quæ hoc intendit: Quando bona publicantur pro ratiociniis,vxor & filii ſibi donata ante actus initium retinent præcipua,à fiſco non inquietanda:niſi is qui adminiſtrauit,fuerit de Cæſarianis.hoc dicit vſque ad fin.Salycetus.Vel ſic: Vbi bona alicuius in fiſcum tranſeunt ratione contractus,vel quaſi,debet fiſcus præferri donatariis & aliis prætendentibus cauſam obligationis,poſt quam illud factum obligatorium ſumpſit originem: non autem præcedentibus tempore. Baldus.*

Sed in his[h] qui fiscalib⁹ actibus nexi sunt,& pro ratiociniis proscribuntur,& condemnantur: placuit, si quid proprium vxor habuerit,vel à marito datum ante initium[i] actus ex quo origo fraudis ac vitij in iudicium deducta est:[k] si quid deīde in emancipatos filios donatione collatum est antequā crimē oriatur, intemeratum apud accipiētium iura persistere: nec quicquam fisco ī qualibet causa teneatur obnoxiū,[l] nisi quod in dominio ꝓprio cū obligari cœpit,habuerit:[m] vel qđ agēs tam suo,quàm vxoris[n] suæ,vel filiorū,vel cuiuscunq; præterea nomine comparauerit. Exceptis dūtaxat Cæsarianis,[o] vel† Catholicianis, qui ab omni iuris beneficio excluduntur,nisi probata à me purgatáque ratiocinia fuerint,vt quod innoxiè habuerint,transmittēdi copiā habeant.Dat.III.Non.Augu.Cōstātinop. Arcadio.IIII. & Honorio.III.AA.Coss.

*Quando bona damnati de crimine capitali veniunt publicanda:ſi liberos habet, debetur dimidia: niſi damnatus fuerit de numero curialium,vel decurionū:quia tunc ſeruatur forma hic ſcripta, crimine læſæ maieſtatis excepto. Salycetus.*

x.Impp. THEOD.& VALENT. AA. Hierio præfecto prætorio.†

QVando quis quolibet crimine dānat⁹ capitalē pœnā deportationémve sustineat: si quidem sine liberis mortuus sit,bona eius ad fiscū ꝓueniāt.[p] ℣ Si vero filij,vel filiæ,vel nepotes ex defunctis filiis relicti erūt,dimidia[q] parte ærario vindicata,alia eis reseruetur. Idem est & si posthumos dereliquerit. ℣ Decurioni[r] vero,qui hoc incurrerit,[s] si liberos non habeat,succedat cūria, bonáq; vniuersa detineat aut ipsa ꝑ se,[t] aut suo ordinatura periculo munera subiturū.[u] ℣ Sin autem erit soboles[x] curiali:& si ea necdū procreata est,integris patris fortunis fulciatur. ℣ Si filia,vel filiæ fuerint,pars dimidia ad eas deuoluatur facultatum: altera dimidia ad curiam. ℣ Sinautem mares curiales fuerint ītermixti,dimidia pars eis[y] curiæ nomine deferatur:& alia quam in cōmune omnib⁹[z] tribuit īdulgētia principalis,ꝑ vīrili diuidatur portione.excepta sola maiestatis quęstione:quam si quis sacrilego animo adsumpserit,iuste pœnam ad suos etiā posteros transmittet.[a] Dat. X. Kalendas Februar.Constantinop.D.N.Theod.XII.& Valentiniano.II.AA.Conss.

IN AVTHEN. VT nulli iudi.§.fi.colla.ix. cōsti.ix.

*Hodie bona dānatorū debētur aſcēdētib⁹ & deſcēdētib⁹ & ex latere vſq; ad tertiū gradū,excepto crimine læſæ maieſtatis.Sal.*

BOnā damnātorum seu proscriptorum non fiunt lucro ascendentibus vel descendentibus supersit,tūc bona deueniunt ad fiscū,sed in crimine læsæ maiestatis omnia bona confiscātur.

*Iudicibus.*

A

B

C

D

†*legēdū, id est, vt appa ret ex quadā lege Cōſtā. li. 10. eccleſ. hiſt. Euſeb. Cōſtius.*

†*Cod. Thē. li. 9.*

a *Dotalium.* vel priuatorum,vel publicorum,cum data non sit: vt supra de dote cau.non nu.l.j. Sic ergo excipit fiscus,cuius interest,sicut alij creditores: vt supra de non nume.pecu.si cui.& facit.ff.de acquiren.possess.l.prædia.& faciunt pro instrumentis quibus non creditur, quæ sic fiunt cotidie.

b *Largitione viri.* tali,quæ valeat constante matrimonio: vt.ff. de donat. inter vi. & vxo.si sponsus.§.concessa.Vel etiam si non valet,non tamē reuocatur tacite per mariti damnationē:vt statim dices de illa quæ ī filios est collata.

c *Proscriptionem.* etiā post contractum crimen: vt.ff. de dona.l. post contractum. nisi fuerit crimen perduellionis: vt supra ad leg. Iul.maie.l.fi.

d *Reatus.*etiam post, vt modo dixi: nisi delicti faceret timore, quia tunc non valet: vt.ff.de don.cau.mor. l.vij.in fi.

e *Filios.* quia dimidia eis datur: vt infra eodem.l.fi.

f *Dānatus.*sup.an nō.

g *Vindicauerint.* quia licet non valeant, tamen morte confirmabuntur.& sic per damnationē patris non reuocātur,licet sit aliud ī donatione causa mortis: vt.ff. de dona.cau. mor.l.vij.

h *Sed in his.* supra ꝑ delicto:hic ꝑ ratiociniis bona publicantur.

i *Ante initium.* id est antequam ex eo actu ꝑ dolo vel culpa fisco cœperit teneri. & sic bona sua fuerūt exinde demum fisco obligata :secundum Azo. Vel dic etiam prius:vt arg. supra de bo.quæ li.l.cum oportet.§. fi. & de secū.nu.l.hac edictali.§.omnibus.

k *Deducta est.* accipe intemeratum &c. quod est infra.

l *Obnoxium.*id est tacite obligatū: vt infra de iur.fisc.l.j.lib. x.

m *Habuerit.*& multo magis quæ habent postea. Et caue quòd hic non excipit à generalitate ꝓxima: nec quicquam &c.

n *Vxoris.*id est suo & vxoris:vel suo & filiorum.nam pro sua parte fisco etiā tacite obligatum est.

o *Cæsarianis*, loquitur forte de his quos dicim⁹ primipilarios.nā cū ꝑ tali debito mulieris bona occupantur: vt.ſ.in qui.cau.pig.ta. contra.l. satis.fi. lij & si non sint hæredes, tenentur: vt infra de primipil.l.cum ex

*Mulieris bona quādoque pro debito mariti obligantur.*

dotaliū[a] instrumētorum tenore cōscribitur, sed quē se corporaliter tradidisse docuerit,re præsentetur. Ea etiam quæ ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit,vel durāte matrimonio largitione viri[b] ad eā ante proscriptionem[c] ꝓuenerint,apud eam firmiter permaneant.

*Donata filiis emancipatis ante reatum patris non reuocantur. & de donationibus in filios collatis principi reſcribitur.hoc dicit vſque ad.§. ſed in his. Salycetus.*

Si quid†etiam in emancipatos liberos ante tēpus criminis ac reatus[d] patrē contulisse clāruerit,integrum iisdem citra inquietudinē reseruetur. ℣ Quod vero nec vxor, nec emancipati liberi potuerint vīdicare,captum à publicis personis ita ad me referri specialiter censeo,vt illud quoq; addatur,vtrum filios[e] habeat qui damnatus[f] est: simulque adiiciatur vtrum iidē apud se ex causa donationis ali quid vindicauerint.[g]

*Hæc est secūda pars principalis huius.l. quæ hoc intendit: Quando bona publicantur pro ratiociniis,vxor & filii ſibi donata ante actus initium retinent præcipua,à fiſco non inquietanda:niſi is qui adminiſtrauit,fuerit de Cæſarianis.hoc dicit vſque ad fin.Salycetus.Vel ſic: Vbi bona alicuius in fiſcum tranſeunt ratione contractus,vel quaſi,debet fiſcus præferri donatariis & aliis prætendentibus cauſam obligationis,poſt quam illud factum obligatorium ſumpſit originem: non autem præcedentibus tempore. Baldus.*

Sed in his[h] qui fiscalib⁹ actibus nexi sunt,& pro ratiociniis proscribuntur,& condemnantur: placuit, si quid proprium vxor habuerit,vel à marito datum ante initium[i] actus ex quo origo fraudis ac vitij in iudicium deducta est:[k] si quid deīde in emancipatos filios donatione collatum est antequā crimē oriatur, intemeratum apud accipiētium iura persistere: nec quicquam fisco ī qualibet causa teneatur obnoxiū,[l] nisi quod in dominio ꝓprio cū obligari cœpit,habuerit:[m] vel qđ agēs tam suo,quàm vxoris[n] suæ,vel filiorū,vel cuiuscunq; præterea nomine comparauerit. Exceptis dūtaxat Cæsarianis,[o] vel† Catholicianis, qui ab omni iuris beneficio excluduntur,nisi probata à me purgatáque ratiocinia fuerint,vt quod innoxiè habuerint,transmittēdi copiā habeant.Dat.III.Non.Augu.Cōstātinop. Arcadio.IIII. & Honorio.III.AA.Coss.

*Quando bona damnati de crimine capitali veniunt publicanda:ſi liberos habet, debetur dimidia: niſi damnatus fuerit de numero curialium,vel decurionū:quia tunc ſeruatur forma hic ſcripta, crimine læſæ maieſtatis excepto. Salycetus.*

x.Impp. THEOD.& VALENT. AA. Hierio præfecto prætorio.†

QVando quis quolibet crimine dānat⁹ capitalē pœnā deportationémve sustineat: si quidem sine liberis mortuus sit,bona eius ad fiscū ꝓueniāt.[p] ℣ Si vero filij,vel filiæ,vel nepotes ex defunctis filiis relicti erūt,dimidia[q] parte ærario vindicata,alia eis reseruetur. Idem est & si posthumos dereliquerit. ℣ Decurioni[r] vero,qui hoc incurrerit,[s] si liberos non habeat,succedat cūria, bonáq; vniuersa detineat aut ipsa ꝑ se,[t] aut suo ordinatura periculo munera subiturū.[u] ℣ Sin autem erit soboles[x] curiali:& si ea necdū procreata est,integris patris fortunis fulciatur. ℣ Si filia,vel filiæ fuerint,pars dimidia ad eas deuoluatur facultatum: altera dimidia ad curiam. ℣ Sinautem mares curiales fuerint ītermixti,dimidia pars eis[y] curiæ nomine deferatur:& alia quam in cōmune omnib⁹[z] tribuit īdulgētia principalis,ꝑ vīrili diuidatur portione.excepta sola maiestatis quęstione:quam si quis sacrilego animo adsumpserit,iuste pœnam ad suos etiā posteros transmittet.[a] Dat. X. Kalendas Februar.Constantinop.D.N.Theod.XII.& Valentiniano.II.AA.Conss.

IN AVTHEN. VT nulli iudi.§.fi.colla.ix. cōsti.ix.

*Hodie bona dānatorū debētur aſcēdētib⁹ & deſcēdētib⁹ & ex latere vſq; ad tertiū gradū,excepto crimine læſæ maieſtatis.Sal.*

BOnā damnātorum seu proscriptorum non fiunt lucro ascendentibus vel descendentibus supersit,tūc bona deueniunt ad fiscū,sed in crimine læsæ maiestatis omnia bona confiscātur.

*Iudicibus.*

A

B

C

D

†*legēdū, id est, vt appa ret ex quadā lege Cōſtā. li. 10. eccleſ. hiſt. Euſeb. Cōſtius.*

†*Cod. Thē. li. 9.*

BIU Cujas

a *Iudicibus.* huic est cõtra.ff.e.l.penul.in fin.sed hæc corrigit.
b *Fisco.* immo, vt.ṡ.de incest.nup.auth.incestas. Solu.hæc corrigit, cum posterior sit in corpore. Alij dicunt ibi speciale: vt & in crimine læsæ maiestatis, vt hic subiicit. Al. enim distinguit: refert an post sententiam retinet ciuitatem, & tunc confiscatur: vt ibi. aut non, & tunc cũ non esset pœna bonorum ademptio, non habet fiscus: vt hic: arg. in auth. de manda. prin. §. oportet. col. iij.

*Dãnati bona an sint confiscãda.*

c *Definitam.* quam forte cõsequeretur si culpa viri solutũ esset matrimonium: vt.ṡ.de repudi.l.fi. hodie tamen matrimonium nõ soluitur per suppliciũ: vt in auth. de nup. §. sed etiã captiuitatis. col. iiij. Vel dic quantũ ex morte lucraretur: vt.ṡ. vnde vir & vxor. auth. præterea. & supra de epis. & cleri. l. deo nobis. §. j. Accursius.

*Matrimoniũ per supplicium nõ dissoluitur.*

d *Iubemus.* vt & supra ad.l.Iul.maiest.l. quisquis. & hac lege.

*DE BONIS EORUM qui mortem sibi cõsciuerunt.*

*Cõtinuatio.* *Supra de bonis damnatorum: nunc de bonis quasi damnatorum, id est eorum qui mortem sibi infligũt. Azo. In his distinguitur vt supra dixi, qui test. fa. possunt. l. si is.*

*Eorum.*] CASVS. Bona solius accusati qui seipsum metu futuræ pœnæ interfecit, ad fiscum pertinebunt. Si vero ob impatientiam doloris vel debitorum pater tuus se suspendit: non ad fiscũ, sed ad successores ex testamento vel ab intestato pertinẽt. Vi.

e *Delati.* id est postulati: vel in crimine deprehensi. & dic talis, ex quo si dãnaretur, pœna esset mors, vel deportatio: vt.ff.eo.l.fin.

f *Intulerunt.* vt &.ff.de iur.fis.l.in fraudẽ. §.ij.

g *Pertinebunt.* vt &.ff. eo.l.fi.§.j.& de iur.fisc. l.in fraudem. §.iij.

*Eorum.*] CASVS. Si pendente accusatione decessit accusatus, si sibi mortem non consciuit, vel crimẽ lęsæ maiestatis non commisit, bona eius ad successores suos pertinẽt.

h *Transmittuntur.* vt &.ṡ.si reus vel accu. l. pe.& fi.& de iure fis. l. in fraudẽ. §.j.&.ff.de accu.l.ex iudiciorũ.&.ṡ.ad le.Iul.maie.l. fi.

iudicibus, [a] aut eorũ officiis: neque secundum veteres leges fisco [b] applicantur, sed ascendẽtibus & descendẽtibus & ex latere vsque ad tertium gradũ, si supersint. ℣ Vxores vero eorũ dotem & ante nuptias donationẽ accipiant. ℣ Si vero sine dote sint, de substantia mariti accipiant partẽ legibus definitam: [c] siue filios habeant, siue nõ. Sed si neminem prędictorũ habent qui deliquerunt, eorum bona fisco sociantur. ℣ In maiestatis verò crimine cõdemnatis veteres leges seruari iubemus. [d]

*TITVLVS L.*

DE BONIS EORVM qui mortem sibi consciuerunt.

*Bona occidentis seipsum non metu criminis, sed ex insania, vel dolore, non auferuntur hæredibus. Bald. Vel sic: Vbi quis mortem sibi consciuit ob criminis publici cõscientiam, bona eius publicantur. secus si ob doloris impatientiam. h.d. cum lege sequẽti.*

1. Imp. ANTONINVS. A. Aquilię.

IVorum demũ bona fisco vindicantur, qui cõscientia delati [e] admisisque criminis, metúque futurę sentẽtiæ, manus sibi intulerũt. [f] ℣ Ea propter fratrem vel patrẽ tuũ, si nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tædio vitę, aut furore, vel insania, aut aliquo casu suspendio vitã finisse cõstiterit: bona eorũ tam ex testamento, quàm ab intestato ad successores pertinebunt. [g] PP. XII. Kalẽ. Iun. Duobus Aspris Coss.

II. Imp. ALEXANDER. A. Rustico.

EOrũ qui in reatu diem suũ functi sunt, si non perduellionis causam sustinuerunt, nec ob metum criminis mortẽ sibi consciuerũt, bona ad successores transmittũtur. [h] Dat. Idibus Maij, Alex. A. Iter. & Martia. A. Coss.

*TITVLVS LI.*

DE SENTENTIAM passis, & restitutis.

*Cõtinuatio.* *Quia damnati restituuntur, ideo de hoc dicit.*

*Vm.*] CASVS. Vlpianus cum quibusdã præfectis prætorio exiuit obuiã principi, & eũ salutauit: & vt illũ qui fuerat deportatus, restitueret, deprecabatur. restituit, & adiecit: restituo te

A ad omnia bona tua & honores.
i *Cum salutatus esset.* Imperator Antoninus.
k *Principalibus.* præsidentibus officiorum.
l *Processisset.* aliquantulum his adsurgens.
m *Dixit.* Imperator.

*Restitutio à principe concessa dãnato, restituit eum in pristinum statum etiam quo ad honores & bona. Bald.*

1. Imp. ANTONINVS. A.

CVm salutatus † esset [i] à Gentiano & Aduento & Opilio Macrino præfectis prætorio clarissimis viris, item amicis, & principalibus [k] officiorum, & vtriusque ordinis viris, & processisset, [l] oblatus est ei † Iulianus Licinianus ab Opilio † Vlpiano tunc legato, in insulam deportatus: tunc Antoninus Augustꝰ dixit: [m] Restituo te in integrum prouinciæ tuę. & adiecit, Vt autem scias quid sit in integrum [n] restituere: honoribus, & ordini tuo, & omnibus cæteris [o] te restituo.

*Indulgentia solam pœnam remittit, non autem bona restituit, nisi dictum sit. Salyce.*

II. Idem. A. Quieto.

CVm patrem tuũ in metallum damnatum fuisse proponas, eius quidem bona merito à fisco [p] occupata sunt: nec ideo quòd ex indulgentia mea pœna tantummodo metalli liberatus esset, etiam bonorũ restitutionẽ impetrauit, nisi speciale beneficiũ super hoc fuerit impetratum. [q]

*Recuperans bona per viam quotæ, tenetur creditoribus pro rata, non si recuperet aliquid in singulari: & quando propter debita bona alicuius transeunt in fiscum, ille non liberatur à creditoribus: secus si propter delictum. Salyce.*

III. Imp. ALEXANDER A. Stratonico.

SI debitor pœnam [r] sentẽtiæ passus est, quam bonorũ ademptio secuta est: quãuis postea ciuitati Romanæ restitutus, non totam substantiam, sed aliquid [s] ex indulgentia principis vt haberet impetrauit: æris tamen alieni ex præcedente tẽpore pœna liberatus est. [t] ℣ Si vero partẽ [u] bonorũ accepit, ꝓ rata portiõe eiꝰ tenetꝰ. [x] ℣ Quod si ob pecuniã [y] debitã fisco bona eius occupata sunt, manſit

n *Quid sit in integrum.* hoc est honoribus &c. vt &.ff.de verb.signi.l. princeps. & instit. qui. mo. ius pa. po. solu. §. sed si ex indulgẽtia. & j.de bo.va.l.ij.lib.x. & ff.eo. l. j. An & fama? Rñsic: vt.ff. de postul. l. j. §. penulti. &.ṡ. de nup.l.imperialis. ĩ prĩ. &.§.sed & si tales. &.j. eo.l.fi. secus in indulgẽ tia, per quam fama non restituitur: vt.ṡ.de gener.aboli.l.fi.&.j.eo.l. generalis. *ADDIT IO.* Hãc.l. itellige nisi bona essent iam alienata: quia restitutio principis non trahitur retro cõtra ius quæsitũ alteri. ꝓ quo est glossa in verbo, emancipatꝰ esset. & hoc ibi dicunt Bar. Angel. Rapha. & Imo. in. l. gallus. §. & quid si tantũ. ff. de libe. & posthu. Pro hoc est etiã tex. nota. ĩ ca. quãuis. & ibi bona glo. de rescript. libr. vj. Intellige hoc casu bona nõ posse recuperari à possessoribus: sed à fisco quatenꝰ locupletior est effectꝰ, possunt recuperari: vt dicit Bart. in. l. fi. infra eod. in. iij. colum. versic. pro declaratione huius &c.

† *In vet. legitur, sal. est ab Diocletiano, Cõstiano & Adimento & Apeltio.*

† *Rectius legitur, oblatusque esset ei &c.*

† *Aelio. vet. Cõtus.*

o *Cæteris.* etiã ad bona.

p *Cvm patrẽ. A fisco.* vt &.ṡ. de bonis proscrip. in metallum.

q *Impetratum.* vt &.j. eo.l. tutor.

*SI debitor.*] CASVS. Si debitor meꝰ deportetur, & bona ei adimãtur: si remittitur ei pœna, an recidet in obligationẽ, quæritur? Et dicitur ꝙ nõ. Si tamẽ res aliqua bonorũ, aut singularis fuerit restituta, pater eius obligabit. Si vero debitor erat fisci, vt quia nõ soluit, & bona eiꝰ cõfiscata sunt: non solũ ipse, sed & fideiussor eiꝰ remanet obligata. Viuia.

r *Pœnam.* deportationis. Accur.

s *Aliquid.* singulare, vt prædium.

t *Liberatus est.* morte ciuili: vt &.ff.eo.l.ij. Sic liber factus seruꝰ, licet manumissus, tamẽ non tenetur primis creditoribus: vt.ff.de ac.& obli.l.seruus.

u *Partem.* quotam. sic ergo refert quotã partem, vel singularem rem habeat: vt hic, &.ff.ad Trebel.l.si legatus. §. multũ. & instit. de fideicom. hære. §. si quis vna.

x *Tenetur.* pro alia fiscus: vt.ṡ.de bo.proscri.l.si vt proponis.

y *Ob pecuniam.* & sic non propter delictum.

*Obligatus.*

BIU Cujas

a *Obligatus.* vt & supra de fideiusso. l. j.

*Tvtor.*]*CASVS.* Tenebatur tutor pupillo in centum ex mala administratione. deportatus est, & omnia bona sua confiscantur, & pœna ei indulta est. licet postea locuples fiat, non tenetur actione tutelæ. secus si fuisset restitutus ad bona. Viuia.

b *Accepisse dicis.* ô mater. Sed quam bonorũ possessionem accepisti? Respondetur, vnde legitimi: vt. ff. vnde legi. l. ij. §. fi. & l. seq. Vel septimam extraordinariam, quæ datur his qui nouis legibus vocantur: vt. ff. vt ex leg. & sena. bono. possess. de. l. j. & institut. de bono. possess. §. septima.

*Bonorũ possessio septima quibus datur.*

c *Locupletior.* bonis postea quæsitis.

d *Non tenetur.* vt &. ſ. eo. l. si debitor. sed fiscus: vt. ſ. ad. l. Iul. de vi. l. ij.

e *Recuperauerit.* vel cũ princeps ei restituere vellet bona, noluit: vt ff. eo. l. ij. & iij.

f *SI ademptis. Communi.* quia & multis aliis communiter indulsit.

g *Publicatorũ.* sic &. ſ. eo. l. cum patrem. Sed videtur contra. ff. de ali, leg. l. is cui. Speciale in alimẽtis, sicut & potest ad eam causam in metallum damnato legari: vt. ff. de his quæ pro non scrip. l. si in metallum.

†*al. iudicatorũ. Cõti⁹.*

h *Tutorum.* quondam tuorum.

*IN insulam.*]*CASVS.* Si filius deportetur, & postea pœna ei remittatur: an recidet in potestatem patris si erat in potestate tempore latæ sententiæ aduersus eum, quæritur? Et dicitur quòd non.

i *Exempto.* vt insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. cum autẽ. in princi.

k *Non videtur.* immo videtur quòd sic: vt insti. qui. mo. ius pa. pot. solu. §. cum autem. in fine. Solu. aliud in patre: quia ipse restitutus patriam potestatem recuperat, filius vero restitutus non recidit in eandem: quia sic ei restitutio noceret secundum quosdam. hoc nó valet: quia expresse de vtroque ibi dicit, scilicet de patre & filio deportato & restituto.

*Restitutus an recuperet omnia iura.*

Item & per hoc quod habes infra eo. l. si pater. Item & per hoc, quia libertus restitutus recidit in ius libertinitatis: vt. ff. de iure patro. l. siue patronus. aliàs siue libertus. Alij dicũt esse ibi sophisma puncti: & dicunt, ibi fuerunt ad omnia restituti, hic non. Tu dic verius, hic fuit indulgentia, ibi restitutio. arg. infra. l. proxi. & supra eo. l. j. & supra de genera. aboli. l. fina. Accursius.

*Sophisma.*

*GEneralis.*]*CASVS.* Si ex indulgentia principis pœna deportato remittatur, non propter hoc dignitas in qua erat, vnà cum suis fideiussorib' propriis creditoribus obligatus. a

*Indulgentia non restituit obligationes contra reuersum etiam in postea quæsitis. Salyce. Vel sic: Ex indulgentia reuersus ab exilio, non tenetur prioribus creditoribus. h. d. prima pars. Nec agit contra primos debitores. h. d. lex sequens. Vel sic: Qui non recuperat bona, non recuperat iura actiua nec passiue. hoc dicit cum. l. sequenti.*

IIII. Idem. A. Valentinæ.

TVtor filiorum tuorũ quorũ te bonorũ possessionẽ accepisse dicis, b in metallũ damnatus, & postea ex indulgentia generali regressus, quamquam locupletior c sit, actione tutelæ administratæ tibi nõ tenetur, d si nõ ex gratia sententiæ facta, specialiter statũ pristinũ cũ bonis omnibus recuperauerit. e

*Deportatus cui remissum est exilium, non potest agere ex ante gesto. Bald. Vel sic: Indulgentia non restituit actiones aduersus quondam debitores. Salyce.*

V. Idem. A. Iuliano.

SI ademptis bonis in insulam deportatus sis, quãuis ex indulgentia cõmuni f rediisti, actiones tamen quascunque habuisti, remanent in causa bonorũ publicatorum: †g nec ex ordine est quod petis, vt contra hæredes tutorum h actiones tibi præstentur.

*Indulgentia concessa filio deportato, non restituit eum in patriã potestatem. Salyce.*

VI. Imp. GORDIANVS. A. Fabiano præfecto prætorio.

IN insulam deportato filio, hácque ratione vinculo paternæ potestatis exempto: i si postea ex indulgentia diui Alexandri (vt proponis) reditus in patriũ solum, præcedénsque dignitas restituta sit, potestas tamẽ patria repetita nõ videtur. k

*Indulgentia principis non restituit militiam neque famam. Sal.*

VII. Imp. PHILIPPVS. A. Cassio.

GEneralis indulgẽtia nostra reditũ exulibus seu deportatis tribuit: non etiam loca militiæ pridem adempta cõcesserit, neque integram atque illibatam existimationem reseruauit. l

A conceditur, nec fama conseruatur.

l *Reseruauit.* vt & supra. l. proxi. & de genera. aboli. l. fin. Sed cõtra infra eo. l. cum indulgentia. Solu. vt ibi. Accursius.

*FRustra.*]*CASVS.* Seruus in metallum damnatus, & releuatus à pœna principis beneficio, non recidit in potestatem domini: iniuriosus tamen ei existere non debet in memoriam prioris dominij, & dominus eum conuenire poterit si res suas teneat: & cognoscet procurator Cæsaris, qui cognoscit inter fiscũ & priuatũ. Vi. m *Damnatus.* & sic tuus esse desiit: vt. ff. de quæst. l. extraneo. §. fin. nec liberatus rediit: vt hic, &. ff. de pœn. l. aut damnũ. §. fi. nisi ex erronea sua confessione habita in tormẽtis fuit condẽnatus, quæ postea falsa apparet, & sic liberatur. nam domino redditur æstimatio seruui: vt. ff. de quæst. l. j. §. fi. quæ est contra.

*Seruus in metallũ damnatus desinit esse domini, & indulgentia ei concessa priori domino eum non restituit. Si quid tamen tenet quod ad priorem dominum spectet, procurator Cæsaris cognoscet inter eũ & fiscũ, cuius cœpit esse mancipium. Salyce.*

VIII. Impp. VALERIAN. & GALLIE. AA. Seleucio.

FRustra adhuc seruum esse tui iuris existimas, qui ĩ metallum damnatus, m pœna eius postea liberatus est. Per huiusmodi enim indulgentiæ occasionem integrari dominiũ prius nõ placuit: n verùm idcirco tamen impune tibi eũ præses prouinciæ iniuriosum esse non patietur. o ¶ Quod si quid rerum tuarum tenet, procurator p vobis q iudex erit. fisci enim cœpit r esse mancipium.

*Per deportationem patris, filii liberantur à patria potestate, quam non recuperat ex sola indulgentia sibi concessa. Salyce.*

IX. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. Restituto.

SI pater vester in insulã deportatus, generali indulgentia restitutus est, nec vt liberos in potestatem reciperet, specialiter impetrauit: in dubium non venit, hæreditatis commodum per vos s ei acquiri, quos t sententia cõtra eum u prolata patresfamilias effecit, nequaquã x potuisse.

*Duæ sunt principales lecturæ. vna quæ ponitur in glo. ii. secundum quam h. d. Is cuius pœna per indulgentiam est remissa, nõ debet à fisco inquietari in bonis etiã sibi per indulgentiam specialiter concessis. h. d. Et hanc lecturam prosequitur prima glo. & non obstant contraria. Alia est lectura, vt de ĩfamia loquatur, & hæc subdimditur in duas, & secundum vtramque. h. d. Indulgentia simplex tollit pœnam, sed non abolet infamiam, nisi specialiter & ipsa sit remissa. Saly.*

X. Iidem. AA. & CC. Demetrio.

CVm indulgentia nostra interueniente sis reuersus ad lares tuos, y frustra vereris ne ex annotatione præsidis, quæ iã abolita est, calumniã z patiaris.

*Actor interim deportatus & restitutus potest ad priorem actionem redire. Saly.*

XI. Iidem. AA. & CC. Philippo.

*Pater.*]*CASVS.* Per deportationem patris filiꝰ eximitur ab eius potestate. si ergo sit restitutus, nec impetrat vt filius eius recidat in eius potestatẽ: si filius medio tẽpore aliquam acquisierit hæreditatem, filio non patri acquiretur.

*Semo pœna legari non potest.*

s *Per vos.* filios.

t *Quos.* filios.

u *Eum.* scilicet patrem.

x *Nequaquam.* contra infra eo. l. fin. & instit. qui. mo. ius pa. pot. solu. §. cum autem. Solue vt dixi supra. l. in insulam.

y *CVm indulgentia. Tuos.* & sic ad bona specialiter.

z *Calumniam.* si dicas calumniam, id est infamiam quasi per

BIU Cujas

per indulgentiam remittatur infamia, est contra supra eo. l. generalis. & supra de gene. abo. l. fi. Dic ergo, calumniam, id est pœnã infamia contractam. Vel dic specialiter hic fuisse indultam infamiam. Vel tertio nil dicitur hic de infamia, sed de bonis: de quibus dicit eum non debere pati calumniam, id est aliquid calumnioſe. Vel quarto de tali crimine fuerat dãnatus, quod infamiam non importauerat, vt stellionatus: vt. ff. de crimi. stellio. l. j.

*Casus.* ]C A S V S. Petebam à te fundum, postea deportatus sum, & restitutus: nunquid postea petere potero? Dicitur quòd sic. Viuianus.

*Casum ponit.*

a *Casus.* Mota actione in rem deportatus fuit actor, & tandem restitutus: agit quidem actione inchoata.

b *Eius.* aliàs ei.

c *Restitutio.* in integrum: vt & supra eo. l. j. &. ff. de verborum significa. l. princeps. Vel si dicas quòd fuit indulgentia, dic specialiter etiam bona restituta: vt & supra eo. l. cum patrem. in fine. &. ff. eo. l. iij. aliàs non esset actio restituta: vt supra eo. l. si ademptis. dic ergo casus deportationis irrogatæ ei qui &c.

*Si deportationis.* ]C A S V S. Debitor deportatus si veniam pœnæ consequatur, & ad bona restituatur: an recidat in obligationem, & habeat necesse debitum soluere, quæritur? Et dicitur quòd sic: vt ff. eo. l. ij.

d *Si deportationis.* indulgentia bonorũ fuit consecuta veniam pœnæ: & sic recepit substantiam scilicet deportatus, vel etiam recipere potuit: vt. ff. eo. l. ij. Accursius.

†*Co. The.* 9. 43. *l. sing.*

*Idẽ postea in vniuersum statuit Theodos. li. 1. Co. Th. ti. 4. l. 1. Contius.*

e *Recepit.* s. deportat°.

f *Substantiam.* id est bona.

g *Protegere.* id est defendere.

h *Sceleris.* id est delicti.

i *Pœna.* quam passus fuit.

k *Improbe.* vt &. ff. eo. l. iij. sed interim in deportatione conueniri non potest: vt. ff. de capi. demi. l. tutelas. §. fin.

*Diuisio.*

*IN quæstione.* Ista lex variis modis legitur per glo. in sui princip. & diuiditur in quatuor partes. secunda ibi, Ita tamẽ. tertia ibi, Minores. quarta & vltima ibi, Quem si. C A S V S. Seius filium habens in sacris vinculis suæ potestatis, deportatus est: medio tẽpore filius fecit testamentum: contractus celebrauit emendo, vẽdendo. Postea Seius in integrum restitutus est. Ex isto themate duæ eliciuntur quæstiones: an valeat testamentum? ad quod non respondet. vel alij contractus. quam quæstionem prosequitur, dicens quòd valent. & si filio datus erat tutor, desinet esse tutor patre reuerso: nisi pater esset prodigus, vel furiosus: quia patri non præiudicat sententia deportationis, quo minus filius recidat in potestatem suam, quia ad omnia bona sua restituitur: quia si non haberet filium in potestate, luctuosior esset reditus, quàm discessus. & hic filius per emancipationem sui iuris efficitur, non per patris deportationem.

l *In quæstione.* quæstio illa est, an testamentum filij eius qui deportatus est, irritetur patre in integrum restituto: quam non solA uit, sed de aliis per eum gestis prosequitur.

m *Deportati.* ideoque à potestate exemptus: vt institu. quib. mo. ius pa. pote. sol. §. cum autem. Accursius.

n *Remeante.* post testamentum factum. sed alij dicunt filium testatum post reuersionem patris.

Casus [a] eius [b] qui fundi mouerat quæstionẽ, & ex benignitate nostra facta in eũ cũ bonis restitutio, [c] statum pristinum causæ non immutauit.

*Restitutus in integrum, non potest se tueri contra creditores suos. Bald. Vel sic: Onus creditorum sequitur bona per indulgentiam restituta. Salyce.*

XII. Idem. A A. & C C. Tryphoni præfecto prætorio.

SI deportationis [d] sententiæ veniam indulgentia nostra consecuta suam recepit [e] substantiam, [f] se protegere [g] sceleris [h] pœna [i] contra creditores, quo minus iure debitũ soluat, improbe [k] conatur.

*Si deportatus restituatur in integrum, recuperat patriam potestatem, dignitatem, & bona. Bal. Vel sic: Restitutio redintegrat omnia, & medio tempore facta dependentiam habentia rescindit, non quæ sunt in esse perfecto & consummato. hoc dicit. Vel sic latius: Restituto damnato filii recidunt in eius potestatem, & per consequens testamentum eorum irritatur: contractus vero per eos interim legitime celebrati remaneut rati, eorúmque tutela expirat, si pater probos habeat mores, non aliter. & quod abstulit deportatio, redintegrat restitutio. hoc dicit secundum Salyce. Quem ego Hieronymus Clarius Brixianus minimus iuris vtriusque doctor, in istis summariis per me additis ad singulas leges totius codicis sum potissimum secutus post Bald. quanuis in illis legibus, in quibus scripsit præceptor meus Alexand. de Imola, eum præcipuum habuerim.*

XIII. Imp. C O N S T A N T I N V S. A. ad Maximum præfect. vrb. †

IN quẽstione [l] testamẽti, quod deportati [m] filius remeante [n] patre [o] feciſſet, remotis Vlpiani atque Pauli notis, Papiniani placet valere sententiam: vt in patris sit filius potestate, [p] cui dignitas ac bona restituta sunt.

*Gesta per filium tempore deportationis paternæ sunt valida, donec filius fuerit ætatis legitimæ. si enim non fuisset ætatis legitimæ, non sortirentur immutabilem effectum. Baldus.*

Ita tamen, vt gesta per filium cuius [q] consilia legitima ætas firmauerat, rata sint [r] eodem in potestatem patriam redeunte, ne eorum [f] rescisio efficiat [t] (quod est maxime absurdum) eodem tempore nec in patris nec in sua quemquam fuisse potestate. [u]

*Tutor & curator dati filio deportati, patre restituto deponũt officium tutelæ & curæ, & pater reassumit ius legitimæ administrationis: nisi pater esset prodigus, & vitiorum seruus: quia tunc nec tutela nec cura finitur: nec ius administrationis ad patrem reuertitur: ne luctuosior filiis sit paterna restitutio, quàm fuerit eius deportatio. Bald.*

Minores [x] enim ætate iure quicquam agere prohibẽtur. [y]

C Quibus [z] si damnato patre tutor datus est, [a] necesse est vt ab officio suo recedat regresso eo, quem non solum nomine redire, sed etiam officium suũ nulla prauitate corruptũ [b] liberis præbere oportet: vt eorum bona tueatur & augeat. Nam si patria [c] potestate ad corrumpendi atque effundẽdi patrimonij licentiam abutatur: vt furioso, ac dementi, itémq; prodigo, libidinum omnium vitio-

o *Patre.* quid de illo medio tempore quod est post restitutionem, & ante reuersionẽ? Respon. est in potestate: quia sicut deportatio facit statim eum perdere ciuitatem, & quę iuris ciuilis sunt: sic ecõtra restitutio statim recuperare: vt. ff. de pœn. l. quidam. & infra ea. l. ibi, quem si comperta &c. Item quid si post reuersionem? Respon. indubitanter nõ valet. Item si filius moritur patre non restituto: in quo valet testamentũ? Respon. in aduentitiis, non solum in castrensi & quasi: saluo tamen vsufructu patri: vt supra de bo. ma. l. ij.

*Deportatio tollit ea quæ sunt iuris ciuilis.*

p *Potestate.* immo nõ: vt supra eo. l. in insulã. sed ibi sola indulgentia pœnæ: hic restitutio in integrum, quæ est ad omnia, vt ibi dixi.

q *Cuius.* scilicet filij.

r *Rata sint.* quid de testamento filij deportati? Ir. & Cyprianus dicunt valere: & pro eis est quod subiicit. Ne eorum &c. & insti. de testa. §. sed neq; hæres. ibi, quia totum hoc negotiũ quod agitur. vt ita conueniat ad id quod hic dicit, gesta. Ioan. dicit irritari: sicut cum testator se dat in arrogationem: vt institu. quib. mo. te. infir. §. alio. Item pro eo. ff. de verbo. significa. l. verba contraxerũt. Sed si facto testamento ante restitutionem patris decederet, valet testamentum. & hoc in articulo potest loqui hæc lex etiam in testamẽto vbi dicit, Rata sint, ne eorum &c. secus si filius capti ab hostibus testetur, & decedat ante patris reditum: nam neque eius testamentum, sicut si non decessisset, valet, cum semper fingatur in potestate fuisse: vt. ff. ad Macedo. l. j. §. si pendeat. &. ff. de capti. l. quod si filius. &. ff. vnde liberi. l. ij. §. si quis decesserit. & de suis & legi. l. si pater. At in deportati filio non est fictio: immo vere est sui iuris. inde est quòd habet tutorem, quem filius capti non habet: vt. ff. de tute. l. muto. §. fi. & infra subiicit. Item in bonis liberi paterni habet contra tabulas filius deportati, non capti, nõ obstante patre: vt. ff. de bo. lib. l. si necem. §. si deportatus. & facit. ff. de pact. do. l. quotiens.

*Testamẽtũ filii cuius pater fuit deportatus, & postea restitutus est, an valeat.*

*Filius deportati est vere sui iuris.*

s *Ne eorum.* à filio gestorum. Accursius.

t *Efficiat.* id est, si diceres quòd rescinderentur gesta per eum, absurdum sequeretur, quod sequitur.

u *Potestate.* No. pro nobis, qui dicimus nihil esse in pendenti: vt no. institu. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus.

x *Minores.* bene dixi, cuius consilia legitima &c.

y *Prohibentur.* cõtra se, sed ꝓ se sic: vt. s. de procu. l. nõ eo min°.

z *Quibus.* minoribus.

a *Datus est.* secus in filio capti: vt. ff. de tute. l. muto. §. fin.

b *Corruptum.* & sic testamentum rumpitur, vt dixi.

c *Nam si patria.* bene dixi, nulla prauitate &c.



BIU Cujas

*Peccati seruus est qui peccatum facit.*

a *Seruo.* Nota qui facit peccatum, seruus est peccati.

b *Eorum.* minorum: vt sicut tutor integrę vitæ, non prodigus vel malus administrat, ita & pater talis esse debet. Azo.

c *Fugiat.* scilicet pater, id est fugetur.

d *Neque tutor.* datus dudum. Et sic nota mirabile quòd qui in potestate patris est, tutorem habet: regulariter contra: vt instit. de tute. in princip.

*Tutorem quandoque habet qui in patris potestate est.*

e *Præstet.* scilicet tutor qui actione tutelæ tenebitur. Accursius.

f *Deminuat.* id est aggrauet: nisi esset prodigalitas.

g *Cuius.* scilicet patris custodia est prouisa &c. & dic publici iuris, id est tutelæ.

*Pater vt tutor rationē reddere tenetur.*

Vt ergo tutor tenetur reddere rationem, sic & pater: & vt bona obligata sunt tutoris, sic & patris: & sic est contra. ff. de bo. quæ li. l. cū rúmque seruo, [a] non est eorum [b] pecunia cōmittēda: quin ab administratione fugiat, [c] neque tutor [d] esse desinat, omniáque minoris dispendia suis ipse damnis præstet. [e] Sententia vero deportationis nullo patrem præiudicio deminuat. [f]

*Quicquid deportatio abstulit, restitutio restituit: nisi sit aliqua causa ab extrinseco impediens. Baldus.*

Quem si comperta integritas, vt naturæ, ita officio liberis B restituerit, ei gubernacula rerum tradenda sunt, cuius [g] ad imitationem publici iuris prouisa custodia est. Quæ [h] nisi bonis patribus detur, luctuosior A oportet, §. non autem. Potest dici hanc corrigi, vel speciale in quodam deportato.

h *Quæ.* scilicet gubernatio.

i *Quàm discessus.* sic. ff. de apostа. l. hi qui.

erit filiis reditus, quàm discessus. [i] Ideoque tantum ad restitutionem indulgentia [k] valeat, quantum ad correctionem sententia valuit: vtque deportationis ipsum per se [l] nomen rerum omnium spoliatio est, ita indulgentię restitutio [m] bonorum ac dignitatis. vno nomine amissorum omnium sit recuperatio. Et filij emancipationem à patribus officiis [n] petant: vt libertatem [o] non damnationis, sed lenitatis paternę testē habeāt. [p] Dat. XVIII. Kalend. Octobr. Sirmij, Crispo. II. & Constantino. II. Cæsarib. Coss.

k *Indulgētia.* id est in integrum restitutio.

l *Per se.* vt &. ff. de pœnis. l. deportatorum.

m *Restitutio.* s. in integrum: vt &. ff. eo. l. j.

n *Officiis.* patribus exhibendis. sic. ff. de inoffic. test. l. siquando. §. j.

o *Libertatē.* id est existentiam sui iuris.

p *Testem habeant.* id est, dicant se liberatos potestate, nō pœna paterna, sed benignitate patris qui eos emancipauit. Similis testificatio est. ff. de administra. tuto. l. lex quæ tutores. §. sed & si parens. Accursius Florentinus legum doctor peritissi.

FINIS IX LIB. CODICIS IVSTINIANEI.

BIU Cujas

## ANTONIVS CONTIVS IVRIS STVdioso lectori.

NIHIL tam confert ad expeditam iuris, historiarum & religionis cognitionem, quàm vera & quoad fieri potest, exacta annorum & consulum & imperatorum vrbis veteris Romæ notitia: quam egregie quidem pro suorum temporum conditione digessit Haloander. Verùm sequentibus aliquot annis ita in eo genere à doctis omnibus elaboratum est, in primis à Carolo Sigonio, vt iam eius Fastos parũ à veris fastis abesse omnes consentiant. Itaque hos Haloandri fastos ad Sigonianam amussim reformare conatus sum vsque ad Tiberium, à quo ad Iustinianum paucula adnotaui. Iustiniani porrò vniuersum imperij tempus descripsi, vix ab Haloandro delibatum, magis tamẽ quàm reliquum superius necessarium ob varias Iustiniani Nouellas sese subinde abrogantes & configentes. Indictiones etiam adscripsi, earúmque cum annis Christi conuenientiam demonstraui. Tuum nunc est labore industriáque nostra perfrui. Vale.

# Fasti Consulares à primis Romanis Consulibus

### VSQVE AD VLTIMVM IMPERII IVSTINIANI ANNVM,

partim ex Sigonio, partim ex Haloandro aliísque bonis & antiquis auctoribus collecti per Antonium Contium Iurisconsultum.

| | | Anni à cõd. vrbe |
|---|---|---|
| | L. Iunius Brutus. | |
| | Sp. Lucretius Tricipitinus. | 243 |
| | P. Valerius Publicola.† II. | 244 |
| †Poplicola. & j. iterum. | P. Valerius Publicola. III. | 245 |
| | Sp. Lartius Flauus | 246 |
| | M. Valerius [Voletus.] | 247 |
| | P. Valerius Publicola. IIII. | 248 |
| | P. Posthumius Tubertus. II. | 249 |
| | Opiter Virginius Tricostus. | 250 |
| | Posthumus Cominius Auruncus. | 251 |
| | Ser. Sulpitius Camerinus. | 252 |
| | T. Aebutius Delua. | 253 |
| | T. Lartius Flauus. II. | 254 |
| | A. Sempronius Atratinus. | 255 |
| | A. Posthumius Regillensis. | 256 |
| | M. Claudius Sabinus. | 257 |
| | A. Virginius Cælimontanus. | 258 |
| | Posthumus Cominius Auruncus. II. | 259 |
| | T. Geganius Macerinus. | 260 |
| | M. Minucius Augurinus. II. | 261 |
| | Q. Sulpitius Camerinus. | 262 |
| | C. Iulius Iulus. | 263 |
| | Sp. Nautius Rutilus. | 264 |
| | C. Aquillius Tuscus. | 265 |
| | Proculus Virginius Tricostus. | 266 |
| | Q. Fabius Vibulanus. | 267 |
| | K. Fabius Vibulanus. | 268 |
| | M. Fab. Vibulanus. | 269 |
| | Q. Fabius Vibulanus. II. | 270 |
| | K. Fabius Vibulanus. II. | 271 |
| | M. Fabius Vibulanus. II. | 272 |
| | K. Fab. Vibulanus. III. | 273 |
| | L. Aimilius Mamercus. II. | 274 |
| | C. Horatius Puluillus. | 275 |
| | A. Virginius Rutilus. | 276 |
| | C. Nautius Rutilus. | 277 |
| | L. Furius Medullinus. | 278 |
| | L. Aimilius Mamercus. III. | 279 |
| | L. Pinarius Mamercinus. | 280 |
| | App. Claudius Sabinus. | 281 |
| | L. Valerius Potitus. II. | 282 |
| | T. Numicius Priscus. | 283 |
| | T. Quinctius Capitolinus. II. | 284 |
| Mamercinus | T. Aimilius Mamercus. II. | 285 |
| | Q. Seruilius Priscus. II. | 286 |
| | L. Tarquinius Collatinus. | 287 |
| | P. Valerius. | |
| | T. Lucretius Tricipitinus. | |
| | M. Horatius Puluillus. II. | |
| | T. Herminius Aquilinus. | |
| | P. Posthumius Tubertus. | |
| | T. Lucretius Tricipitinus. II. | |
| | Agrippa Menenius Lanatus. | |
| | Sp. Cassius Viscellinus. | |
| | T. Lartius Flauus. | |
| | M. Tullius Longus. | |
| | P. Vetusius Geminus. | |
| | Q. Cloelius Siculus. | |
| | M. Minucius Augurinus. | |
| | T. Virginius Tricostus. | |
| | P. Seruilius Priscus. | |
| | T. Veturius Geminus. | |
| | Sp. Cassius Viscellinus. II. | |
| | P. Minucius Augurinus. | |
| | A. Sempronius Atratinus. II. | |
| | Sp. Lartius Flauus. II. | |
| | P. Pinarius Mamercinus. | |
| | Sex. Furius Fusus. | |
| | T. Sicinius Sabinus. | |
| | SP. Cassius Viscellinus. III. | |
| | Ser. Cornelius Maluginensis. | |
| | L. Aimilius Mamercus. | |
| | L. Valerius Potitus Volusus. | |
| | C. Iulius Iulus. | |
| | Sp. Furius Fusus. | |
| | Cn. Manlius Cincinnatus. | |
| | T. Virginius Rutilus. | |
| | C. Seruilius Ahala Structus. | |
| | T. Menenius Lanatus. | |
| | Sp. Seruilius Structus. | |
| | P. Valerius Publicola. | |
| | A. Manlius Vulso. | |
| | Vopiscus Iulius Tullus. | |
| | F. Furius Fusus. | |
| | T. Quinctius Capitolinus. | |
| | T. Aimilius Mamercus. | |
| | A. Virginius Cælimontanus. | |
| | Q. Seruilius Priscus. | |
| | Q. Fabius Vibulanus. | |
| | Sp. Postumius Albus Regillensis. | |

† T. Quin-

BIU Cujas

288 T. Quinctius Capitolinus. III. — Q. Fabius Vibulanus. II.
289 A. Posthumius Albus Regillensis. — Sp. Furius Medullinus Fusus.
290 P. Seruilius Priscus. — L. Aebutius Elua.
291 L. Lucretius Tricipitinus. — T. Veturius Geminus Cicurinus.
292 P. Volumnius Amintinus Gallus. — Ser. Sulpitius Camerinus.
293 P. Valerius Publicola. II. — C. Claudius Sabinus.
294 Qu. Fab. Vibulanus. III. — L. Cornel. Maluginensis.
295 L. Minutius Augurinus. — C. Nautius Rutilus.
296 C. Oratius Puluillus. II. — Q. Minutius Augurinus.
297 M. Valerius Maximus. — Sp. Virginius Cælimontanus.
298 T. Romilius Vaticanus. — C. Veturius Cicurinus.
299 Sp. Tarpeius Capitolinus. — A. Aterius Fontinalis.
300 P. Oratius Tergeminus. — Sex. Quinctilius Varus.
301 T. Menenius Lanatus. — P. Sextius Capitolinus.

Ap. Claudius Crassinus. Sp. Posthumius Albus Regillensis. Hi abdicarunt, vt designarentur Decemuiri consulares: qui per duos annos præfuerunt reip.

DECEMVIRI. App. Claudius. T. Genutius. P. Sextius. Sp. Veturius. C. Iulius Iulus. A. Manlius. Ser. Sulpitius Camerinus. Sp. Posthumius Alb. P. Oratius. T. Romilius Vaticanus.

302 App. Claudius. II. L. Minutius Augurinus. M. Cornelius Maluginensis. M. Sergius. Q. Fab. Vibulanus. Q. Pætilius. T. Antonius Merenda. Cæso Duillius. Sp. Oppius Cornicen. M. Rabuleius.

303 Iidem, vt tamen iam à Claudio proximus sit Q. Fab. Vibulanus, vt testatur antiquum Kalendarium. Rursus ad C O S S. recidit resp. nondum finito anno, electíque

304 M. Oratius Barbatus. — L. Valerius Potitus.
305 Lar. Herminius. — T. Virginius Cælimontanus Tricostus.
306 M. Geganius Macerinus. — Claud. Iulius Iulus.
307 Agrippa Furius Fusus. — T. Quinctius Capitol. IIII.
308 M. Genutius Augurinus. — C. Curtius.

Iterum mutatur status reipub. & pro C O S S. primi omnium Tribb. militum eliguntur

309 L. Atilius Clœlius. T. Cæcilius Siculus. A. Sempronius Atratinus.

Hi ante anni finem magistratum deponentes, locum denuo C O S S. fecerunt, vt post quartum ferè mensem eligerentur

L. Papirius Mugillanus. — L. Sempronius Atratinus.
310 M. Geganius Macerinus. II. — T. Quinctius Capitol. Barbatus. V.
311 M. Fab. Vibulanus. — Posthumus Aebutius Elua Cornicen.
312 C. Furius Pacillus. — M. Papirius Crassus.
313 Proculus Geganius Macerinus. — L. Menenius Lanatus.
314 T. Quinctius Capitol. VI. — Agrippa Menenius Lanatus.
315 M. Aimilius Mamercinus. — L. Quinctius Cincinnatus.
316 L. Iulius Iulus. Trib. Mil.
317 M. Geganius Mamercinus. III. — L. Sergius Fidenâs.
318 M. Cornelius Maluginensis. — L. Papirius Crassus.
319 C. Iulius Iulus. II. — L. Virginius Tricostus.

TRIB. MIL.

320 M. Fab. Vibula. — M. Foslius Flaccinator.
L. Sergius Fidenâs.
321 L. Pinarius Mamercus. — L. Furius Medullinus.
Sp. Posthumius Albus. Trib. Mil.
322 T. Quinctius Pennus Cincinnatus. — Cn. Iulius Mento.
323 L. Papirius Crassus. — L. Iulius Iulus.
324 L. Sergius Fidenâs. II. — Hostus Lucretius Tricipitinus.
325 T. Quinctius Pennus Cincinnatus. II. — A. Cornelius Cossus.
326 C. Seruilius Axilla. — L. Papirius Mugillanus. II.
327 A. Cornelius Cossus. L. Calphurnius Piso. T. Quinctius Pennus Cincinnatus. M. Posthumius. Trib. Mil.
328 A. Sempronius Atratinus. C. Furius Pacillus. L. Quinctius Cincinnatus. II. L. Oratius Barbatus. Trib. Mil.
329 Appius Claudius Crassus. L. Sergius Fidenâs. Sp. Naucius Rutilus. Sex. Iulius Iulus. Trib. Mil.
330 A. Sempronius Atratinus. — Qu. Fabius Vibulanus.
331 L. Manlius Capitolinus. L. Papirius Mugillanus. Qu. Antonius Merenda. Trib. Mil.
332 Cn. Fabius Vibulanus. — T. Quinctius Capitolinus Barbatus.
333 T. Quinctius Cincinnatus. II. Sext. Furius Medullinus. M. Manlius Capitolinus. A. Sempronius Atratinus. II. Trib. Mil.
334 Agrippa Menenius Lanatus. Sp. Nautius Rutilus. II. P. Lucretius Tricipitinus. Trib. Mil.

L. Sergius

335 L. Sergius Fidenâs. II. C. Seruilius Axilla. M. Papirius Mugillanus. Trib. Mil.

336 Claud. Seruilius Structus. II. P. Lucretius Tricipitinus. II. Agrippa Menenius Lanatus. II. Sp. Rutilius Crassus. Trib. Mil.

337 A. Sempronius Atratinus. III. M. Papirius Mugillanus. II. Sp. Nautius Rutilus. III. Trib. Mil.

338 P. Cornelius Cossus. T. Quinctius Cincinnatus. C. Valerius Potitus. C. Martius Rutilus. M. Fabius Vibulanus. Trib. Mil.

339 Q. Fabius Vibulanus. II. L. Valerius Potitus. Cn. Cornelius Cossus. P. Posthumius Regillensis. Trib. Mil.

340 L. Furius Medullinus. M. Cornelius Cossus.

341 Q. Fabius Ambustus. C. Furius Pacillus.

342 M. Papirius Mugillanus. C. Nautius Rutilus.

343 M. Aimilius Mamercinus. C. Valerius Potitus Volusus.

344 Cn. Cornelius Cossus. L. Furius Medullinus.

345 C. Iulius Iulus. P. Cornelius Cossus. II. C. Seruilius Ahala. Trib. Mil.

346 C. Valerius Potitus. II. C. Seruilius Ahala. II. L. Furius Medullinus. II. P. Fabius Vibulanus. II. Trib. Mil.

347 P. Cornelius Cossus. L. Valerius Potitus. II. P. Cornelius Cossus. N. Fabius Ambustus. Trib. Mil.

348 C. Iulius Iulus. II. M. Aimilius Mamercinus. T. Quinctius Capitolinus. Q. Quinctius Cincinnatus. A. Manlius Vulso. L. Furius Medullinus. III. Trib. Mil.

349 P. Cornelius Maluginensis. M. Veturius Cicurinus. L. Valerius Potitus. III. M. Sergius Fidenâs. Cn. Cornelius Cossus. IIII. Claud. Fab. Ambustus. II. Sp. Nautius Rutilus. IIII. Trib. Mil.

350 M. Aimilius Mamercinus. M. Furius Fusus. L. Valerius Potitus. IIII. App. Claudius Crassus. M. Quinctilius Varus. L. Iulius Iulus. M. Posthumius Regillensis. M. Posthumius Albinus. Trib. Mil.

351 C. Seruilius Ahala. Q. Sulpicius Cornutus. Q. Seruilius Fidenâs. P. Virginius. A. Manlius. II. M. Sergius Fidenâs. II. Trib. Mil.

352 M. Furius Camillus. II. L. Iulius Iulus. L. Valerius Potitus. V. M. Aimilius Mamercinus. III. Cn. Cornelius Cossus. II. K. Fabius Ambustus. Trib. Mil.

353 L. Publilius Vulscus. P. Mælius Capitolinus. P. Licinius. P. Mænius. L. Furius Medullinus. P. Licinius Caluus primus ex plebe. Trib. Mil.

354 M. Veturius Cicurinus. II. L. Titinius Longus. P. Menenius. Cn. Genutius Augurinus. L. Racilius Volso. Trib. Mil.

355 L. Valerius Potitus. VI. L. Furius Medullinus. V. M. Valerius Maximus. M. Furius Camillus. III. Q. Seruilius Fidenâs. II. Q. Sulpitius Camerinus. II. Trib. Mil.

356 L. Iulius Iulus. II. L. Sergius Fidenâs. IIII. L. Furius Medullinus. II. A. Posthumius Regillensis. P. Cornelius Maluginensis. A. Manilius. Trib. Mil.

357 Cn. Genutius Augurinus. II. L. Racilius Volso. II. P. Licinius Caluus. P. Mænius. II. L. Atilius Longus. II. Trib. Mil.

358 P. Cornelius Cossus. L. Furius Medullinus. V. P. Cornelius Scipio. M. Valerius Maximus. II. Cæso Fabius Ambustus. Q. Seruilius Fidenâs. III. Trib. Mil.

359 M. Furius Camillus. IIII. A. Valerius Publicola. L. Furius Medullinus. VI. C. Aimilius Mamercinus. Sp. Posthumius Albinus. P. Cornelius Scipio. II. Trib. Mil.

360 L. Lucretius Flauus. Ser. Sulpicius Camerinus.

361 L. Valerius Potitus. M. Manlius Capitolinus.

362 L. M. Aimilius Mamercinus. Ser. Sulpicius Rufus. L. Furius Medullinus. VII. Agrippa Furius Fusus. C. Aimilius Mamercinus. Trib. Mil.

363 Q. Sulpicius Longus. Q. Fabius Ambustus. Alteri duo Fabij. Qu. Seruilius Fidenâs. IIII. Ser. Cornelius Maluginensis. Trib. Mil.

364 M. Furius Camillus per annum dictator, & solus.

365 L. Virginius Tricostus. L. Posthumius Albinus. L. Valerius Publicola. II. P. Cornelius. A. Manlius. L. Aimilius Mamercinus. Trib. Mil.

366 T. Quinctius Cincinnatus. L. Aquilius Coruus. Q. Seruilius Fidenâs. V. Q. Iulius Iulus. L. Lucretius Tricipitinus. Ser. Sulpicius Rufus. II. Trib. Mil.

367 L. Papirius Cursor. L. Menenius Lanatus. C. Sergius Fidenâs. L. Aimilius Mamercinus. II. A. Valerius Publicola. III. Trib. Mil.

368 Ser. Cornelius Maluginensis. L. Quinctius Cincinnatus. M. Furius Camillus. V. Q. Seruilius Fidenâs. VI. L. Oratius Puluillus. P. Valerius Potitus Poblicola. Trib. Mil.

369 A. Manlius Capitolinus. T. Quinctius Cincinnatus. L. Quinctius Capitolinus. L. Papirius Cursor. II. P. Cornelius. Trib. Mil.



BIU Cujas

# Fasti Consulares.

370 M. Furius Camillus. VI. Ser. Sulpitius Rufus. III. Ser. Cornelius Maluginensis. II. P. Valerius Potitus. II. Claud. Papirius Crassus. Tit. Quinctius Cincinnatus. II. Trib. Mil.

371 L. Valerius Publicola. III. M. Trebonius Flauus. L. Aimilius Mamercinus. III. A. Manilius. III. Ser. Sulpitius Rufus. IIII. L. Lucretius Tricipitinus. II. Trib. Mil.

372 Q. Seruilius Fidenâs. Claud. Papirius Crassus. L. Papirius Cursor. III. L. Aimilius Mamercinus. IIII. Ser. Sulpitius Maluginensis. III. C. Sulpitius Peticus. Trib. Mil.

373 L. Valerius Publicola. IIII. L. Lucretius Tricipitinus. III. M. Furius Camillus. VII. L. Furius Medullinus. A. & L. Posthumij Regillenses. M. Fabius Ambustus. Trib. Mil.

374 L. Valerius Publicola. V. L. Aimilius Mamercinus. P. Valerius Potitus. III. Cn. Sergius Fidenâs. III. Licinius Menenius Lanatus. II. P. Papirius. Ser. Cornel. Maluginensis. Trib. Mil.

375 P. Manlius Capitolinus. M. Albinus ex plebe. C. Manlius Capitolinus. L. Iulius Iulus. L. Antistius. C. Sextilius. Trib. Mil.

376 Q. Seruilius Fidenâs. II. P. Clœlius Crassus. Spur. Furius Medullinus. Licinius Menenius Lanatus. III. C. Oratius Puluillus. L. Geganius. Trib. Mil.

377 L. Aimilius Mamercinus. L. Quinctius Cincinnatus. C. Quinctius Capitolinus. P. Valerius Potitus. IIII. Ser. Sulpitius Rufus. V. C. Veturius. Trib. Mil.

378 Solitudo magistratuum per quinquennium fuit, Licinio Stolone & L. Sextio Laterano Tribb. pleb. intercessione perpetua comitia interturbantibus, dum
379 sedulo à patribus resistitur, ne legem de communicando cum
380 plebe consulatu, de agrorum modo, de fœnore
781 minuendo, perferrent.
382

383 L. Furius Medullinus. II. A. Valerius Potitus Publicola. C. Valerius. Ser. Cornelius Maluginensis. VI. A. Manilius. Ser. Sulpitius Rufus. VI. Trib. Mil.

384 Q. Seruilius Fidenâs. VIII. M. Cornelius Maluginensis. A. Cornelius. C. Veturius. Q. Quinctius Capitolinus. M. Fab. Ambustus. Trib. Mil.

385 T. Quinctius Capitolinus. Sp. Seruilius Structus. Ser. Cornelius Maluginensis. VII. L. Papirius Crassus. Ser. Sulpitius Prætextatus. IIII. L. Veturius Crassus Cicurinus. Trib. Mil.

386 A. Cornelius Cossus. II. L. Veturius Crassus Cicurinus. II. M. Cornelius Maluginensis. II. P. Valerius Potitus Publicola. VI. P. Manlius Capitolinus. II. M. Geganius Macerinus. Trib. Mil.

## CONSVLES E PLEBE.

387 L. Aimilius Mamercinus. — L. Sextius Lateran. primus è plebe COS.
388 L. Genutius Auentinensis. — Q. Seruilius Ahala.
389 C. Sulpitius * Peticus. — C. Licinius Caluus.
390 L. Aimilius Mamercinus. — C. Genutius Auentinensis.
391 Qu. Seruilius Ahala. II. — L. Genutius Auentinensis.
392 C. Sulpitius Peticus. II. — C. Licinius Caluus.
393 M. Fabius Ambustus. — C. Pætilius Libo Visolus.
394 M. Popilius Lænâs. — Cn. Manlius Capitolinus Imperiosus.
395 C. Fabius Ambustus. — C. Plautius Proculus.
396 Cn. Manlius Capitol. Imperiosus. II. — C. Marcius Rutilus.
397 M. Fabius Ambustus. II. — M. Popilius Lænâs. II.
398 C. Sulpitius Peticus. III. — M. Valerius Publicola.
399 M. Fabius Ambustus. III. — T. Quinctius Barbatus Capitolinus Crispinus.
400 C. Sulpitius Peticus. IIII. — M. Valerius Publicola. II.
401 P. Valerius Publicola. — C. Marcius Rutilus. II.
402 C. Sulpitius Peticus. V. — T. Quinctius Pennus Cincinatus.
403 M. Popilius Lænâs. III. — L. Cornelius Scipio.
404 L. Furius Camillus. — P. Claudius Crassus.
405 M. Popilius Lenâs. IIII. — M. Valerius Coruus.
406 T. Manlius Torquatus. — C. Plautius Hypsæus.
407 M. Valerius Coruus. II. — C. Pætilius Balbus Libo Visolus. II.
408 M. Fabius Dorso. — Ser. Sulpitius Camerinus.
409 C. Marcius Rutilus. III. — T. Manlius Torquatus. II.
410 M. Valerius Coruus. III. — A. Cornelius Cossus.
411 C. Marcius Rutilus. IIII. — Q. Seruilius Ahala. II.
412 C. Plautius Hypsæus. II. — L. Aimilius Mamercinus Priuernâs.
413 T. Manlius Torquatus. III. — P. Decius Mus qui se deuouit.
414 T. Aimilius Mamercinus. — Q. Publilius Philo.
415 L. Furius Camillus. — C. Mænius Nepos.
416 C. Sulpitius Longus. — P. Aelius Pætus.
417 L. Papirius Crassus. — Cæso Duillius Elua.
418 M. Valerius Coruus. IIII. — M. Atilius Regulus.
419 T. Veturius Caluinus. — Sp. Posthumius Albinus.
420 Annus sine COSS.

Cn. Domi-

*Bellum Samniticum.*

** Pythicus corruptè legitur in Fabio Quintiliano lib. I.*

BIU Cujas

# Fasti Consulares.

| | | |
|---|---|---|
| 421 | Cn. Domitius Caluinus. | A. Cornelius Cossus Aruina. |
| 422 | L. Valerius Potitus. | M. Claudius Marcellus. |
| 423 | L. Papirius Crassus. II. | L. Plautius Venno. |
| 424 | L. Aimilius Mamercinus. | Cn. Plautius Decianus. |
| 425 | P. Plautius Proculus. | P. Cornelius Scapula. |
| 426 | L. Cornelius Lentulus. | Q. Publilius Philo. II. |
| 427 | Claud. Pætilius Libo Visolus. III. | L. Papirius Cursor. II. |
| 428 | L. Furius Camillus. II. | D. Iunius Brutus Scæua. |
| 429 | L. Papirius Cursor Dictator sine COSS. | |
| 430 | C. Sulpitius Longus. | Q. Aulius Cerretanus. |
| 431 | Q. Fabius Maximus Rullianus. | L. Fuluius Curuus. |
| 432 | T. Veturius Caluinus. II. | Sp. Posthumius Albinus. II. |
| 433 | L. Papirius Cursor. II. | Q. Publilius Philo. III. |
| 434 | L. Papirius Cursor. III. | Q. Aulius Cerretanus. II. |
| 435 | L. Plautius Venno. | M. Foslius Flaccinator. |
| 436 | Q. Aimilius Barbula. | C. Iun. Brutus Bubulcus. |
| 437 | Sp. Nautius Rutilus. | M. Popilius Lænâs. |
| 438 | L. Papirius Cursor. IIII. | Q. Publilius Philo. III. |
| 439 | M. Pætilius Libo. | C. Sulpitius Longus. |
| 440 | L. Papirius Cursor. V. | C. Iun. Brutus Bubulcus. II. |
| 441 | M. Valerius Maximus. | P. Decius Mus. |
| 442 | C. Iun. Brutus Bubulcus. III. | Q. Aimilius Barbula. II. |
| 443 | Q. Fab. Max. Rullianus. II. | C. Martius Rutilus Censorinus. |
| 444 | Hoc anno Dictator & Magister equitum sine COSS. fuerunt. | |
| 445 | Q. Fab. Max. Rollianus. III. | P. Decius Mus. II. |
| 446 | App. Claudius Cæcus. | L. Volumnius Flamma Violensis. |
| 447 | P. Cornelius Aruina. | Q. Martius Tremulus. |
| 448 | L. Posthumius Megellus. | T. Minutius Augurinus. |
| 449 | P. Sempronius Sophus. | P. Sulpitius Sauerrio. |
| 450 | L. Genutius Auentinensis. | Ser. Cornelius Lentulus. |
| 451 | M. Liuius Denter. | M. Aimilius Paulus. |
| 452 | Q. Fabius Maximus Dictator, M. Aimilius Paulus mag. eq. & M. Valerius Coruus, & P. Sempronius Sophus Mag. eq. | *Hic annus omissus erat.* |
| 453 | M. Valerius Coruus. V. | Q. Appuleius Pansa. |
| 454 | M. Fuluius Pætinus. | T. Manlius Torquatus. |
| 455 | L. Cornel. Scipio. | Cn. Fuluius Centumalus. |
| 456 | Q. Fab. Max. Rullianus. IIII. | P. Decius Mus. III. |
| 457 | App. Claudius Cæcus. II. | L. Volumnius Flamma Violensis. |
| 458 | Q. Fab. Max. Rullianus. V. | P. Decius Mus. IIII. qui se deuouit. |
| 459 | L. Posthumius Megellus. II. | M. Atilius Regulus. |
| 460 | L. Papirius Cursor. | Sp. Caruilius Maximus. |
| 461 | Q. Fab. Max. Gurges. | D. Iun. Brutus Scæua. |
| 462 | L. Posthumius Megellus. III. | C. Iunius Brutus Bubulcus. |
| 463 | M. Curius Dentatus. | P. Cornelius Rufinus. |
| 464 | M. Valerius Coruinus. VI. | Q. Cædicius Noctua. |
| 465 | Q. Martius Tremulus. II. | P. Cornelius Aruina. |
| 466 | M. Claudius Marcellus. | S. Nautius Rutilus. |
| 467 | M. Valerius Maximus. | C. Ailius Pætus. |
| 468 | C. Claudius Canina. | M. Aimilius Barbula. |
| 469 | C. Seruilius. | L. Cæcilius Metellus. |
| 470 | P. Cornel. Dolabella. | Cn. Domitius Caluinus. |
| 471 | Q. Aimilius Papus. | C. Fabricius Luscinus. |
| 472 | L. Aimilius Barbula. | Q. Martius Philippus. |
| 473 | P. Valerius Læuinus. | Tiberius Coruncanius Nepos. |
| 474 | P. Sulpitius S. Auerrio. | P. Decius Mus. |
| 475 | Q. Aimilius Papus. II. | C. Fabricius Luscinus. II. |
| 476 | P. Cornel. Rufinus. II. | C. Iunius Brutus Bubulcus. II. |
| 477 | Q. Fabius Gurges. II. | C. Genutius Clepsina. |
| 478 | M. Curius Dentatus. II. | L. Cornelius Lentulus. |
| 479 | M. Curius Dentatus. III. | Ser. Cornelius Merenda. |
| 480 | C. Fabricius Luscinus. | C. Claudius Canina. |
| 481 | L. Papirius Cursor. II. | Sp. Caruilius Maximus. II. |
| 482 | C. Quintius Claudius. | L. Genutius Clepsina. |
| 483 | C. Genutius Clepsina. II. | Cn. Cornelius Blasio. |
| 484 | L. Quintius * Gulo. | C. Fabius Pictor. |

*Bellum Tarentinum.*

** aliàs, Gallus.*



BIU Cujas

# Fasti Consulares.

| *Anni à cond. urb.* | | | |
|---|---|---|---|
| 485 | P. Sempronius Sophus. | | App. Claudius Crassus. |
| 486 | M. Atilius Regulus. | | L. Iulius Libo. |
| 487 | D. Iunius Pera. | | M. Fabius Pictor. |
| 488 | M. Valerius Maximus. | | Qu. Mamilius Vitulus. |
| *Bellum Punicum primum.* 489 | App. Claudius Caudex. | | M. Fuluius Flaccus. |
| 490 | M. Valerius Maximus. II. | | M. Otacilius Crassus. |
| 491 | L. Posthumius Megellus. | | Qu. Mamilius Vitulus. II. |
| 492 | L. Valerius Flaccus. | ∴ | T. Otacilius Crassus. |
| 493 | Cn. Cornel. Scipio Asina. | | C. Duillius. |
| 494 | L. Cornelius Scipio. | | C. Aquilius Florus. |
| 495 | A. Atilius Calatinus. | | C. Sulpitius Paterculus. |
| 496 | C. Atilius Regulus. | | Cn. Cornelius Blasio. |
| 497 | Qu. Cæditius. | | L. Manlius Vulso Longus. |
| 498 | Ser. Fuluius Nobilior. | | M. Aemilius Paulus. |
| 499 | Cn. Cornel. Scipio Asina. II. | | A. Atilius Calatinus. II. |
| 500 | Cn. Seruilius Cæpio. | | C. Sempronius Blæsus. |
| 501 | C. Aurelius Cotta. | ∴ | P. Seruilius Geminus. |
| 502 | L. Cæcilius Metellus. | | C. Furius Pacilus. |
| 503 | C. Atilius Regulus. II. | | L. Manlius Vulso. |
| 504 | P. Claudius Pulcher. | | L. Iunius Pullus. |
| 505 | C. Aurelius Cotta. II. | | P. Seruilius Geminus. II. |
| 506 | L. Cæcilius Metellus. II. | | N. Fabius Buteo. |
| 507 | M. Otacilius Crassus. II. | | M. Fabius Licinus. |
| 508 | M. Fabius Buteo. II. | | C. Atilius Bulbus. |
| 509 | A. Manlius Atticus. | | C. Sempronius Blæsus. II. |
| 510 | C. Fundanius Fundulus. | ∴ | C. Sulpicius Gallus. |
| 511 | C. Luctatius Catulus. | | A. Posthumius Albinus. |
| 512 | Qu. Luctatius Cereo. | | A. Manlius Atticus. II. |
| 513 | C. Claudius Centho. | | M. Sempronius Tuditanus. |
| 514 | C. Mamilius Turrinus. | | Q. Valerius Falto. |
| 515 | T. Sempronius Gracchus. | | P. Cornelius Falto. |
| 516 | L. Cornelius Lentulus Caudinus. | | Q. Fuluius Flaccus. |
| 517 | P. Cornelius Lentulus Caudinus. | | C. Licinius Varus. |
| 518 | C. Atilius Bulbus. II. | | T. Manlius Torquatus. |
| 519 | L. Posthumius Albinus. | | Sp. Caruilius Maximus. |
| 520 | Q. Fabius Verrucosus. | | M. Pomponius Matho. |
| 521 | M. Aemilius Lepidus. | ∴ | M. Poblicius Malleolus. |
| 522 | M. Pomponius Matho. II. | | C. Papirius Maso. |
| 523 | M. Aemilius Barbula. | | M. Iunius Pera. |
| 524 | L. Posthumius Albinus. II. | | Cn. Fuluius Centumalus. |
| 525 | Sp. Caruilius Maximus. II. | | Q. Fabius Verrucosus. II. |
| *Bellum Gallicũ Cisalpinum.* 526 | P. Valerius Flaccus. | | M. Atilius Regulus. |
| 527 | L. Apustius Fullo. | | M. Valerius Messala. |
| 528 | L. Aemilius Papus. | | C. Atilius Regulus. |
| 529 | Q. Fuluius Flaccus. II. | | T. Manlius Torquatus. II. |
| 530 | C. Flaminius Nepos. | | P. Furius Philus. |
| 531 | M. Claudius Marcellus. | ∴ | Cn. Cornelius Scipio Caluus. |
| 532 | P. Cornelius Asina. | | M. Minutius Rufus. |
| 533 | L. Veturius Philo. | | C. Luctatius. |
| 534 | L. Aemilius Paulus. | | M. Liuius Salinator. |
| *Bellum Punicum secũdum.* 535 | P. Cornelius Scipio. | | T. Sempronius Longus. |
| 536 | C. Flaminius. II. | | Cn. Seruilius Geminus. |
| 537 | L. Aemilius Paulus. II. | | C. Terentius Varro. |
| 538 | T. Sempronius Gracchus. | | L. Posthumius Albinus. III. |
| 539 | Qu. Fabius Max. Verrucosus. IIII. | | M. Claudius Marcellus. III. |
| 540 | Qu. Fabius Max. | | T. Sempronius Gracchus. III. |
| 541 | App. Claudius Pulcher. | | Q. Fuluius Flaccus. III. |
| 542 | P. Sulpitius Galba Maximus. | | Cn. Fuluius Centumalus. II. |
| 543 | M. Claudius Marcellus. IIII. | | M. Valerius Leuinus. II. |
| 544 | Q. Fab. Max. Verrucosus. V. | | Q. Fuluius Flaccus. IIII. |
| 545 | M. Claudius Marcellus. V. | | T. Quintius Crispinus. |
| 546 | M. Liuius Salinator. II. | | C. Claudius Nero. |
| 547 | Q. Cæcilius Metellus. | | L. Veturius Philo. |
| 548 | P. Cornelius Scipio Africanus. | | P. Licinius Crassus Diues. |
| 549 | M. Cornelius Cethegus. | | P. Sempronius Tuditanus. |

Cn. Serui-

BIU Cujas

# Fasti Consulares.

| Anni à con. vrb. | | | |
|---|---|---|---|
| | 550 | Cn. Seruilius Cæpio. | C. Seruilius Nepos. |
| | 551 | T. Claudius Nero. | M. Seruilius Pulex Geminus. |
| | 552 | Cn. Cornelius Lentulus. | P. Aelius Pætus. |
| Bellũ Philippicum. | 553 | P. Sulpitius Galba Maximus. II. | C. Aurelius Cotta. |
| | 554 | C. Cornelius Lentulus. | P. Villius Tappulus. |
| | 555 | T. Quinctius Flaminius. | Sext. Aelius Pætus Catus. |
| | 556 | Cn. Cornelius Cethegus. | Q. Minutius Rufus. |
| | 557 | L. Furius Purpureo. | M. Claudius Marcellus. |
| | 558 | L. Valerius Flaccus. | M. Portius Cato. |
| | 559 | P. Cornelius Scipio Africanus. II. | T. Sempronius Longus. |
| | 560 | L. Cornelius Merula. | Q. Minutius Thermus. |
| | 561 | L. Quinctius Flaminius. | Cn. Domitius Aenobarbus. |
| Bellũ Antiochinum. | 562 | M. Atilius Glabrio. | M. Cornel. Scipio Nasica. |
| | 563 | L. Cornel. Scipio Asiaticus. | C. Lælius Nepos. |
| | 564 | Cn. Manlius Vulso. | M. Fuluius Nobilior. |
| | 565 | C. Liuius Salinator. | M. Valerius Messala. |
| | 566 | M. Aemilius Lepidus. | C. Flaminius Nepos. |
| | 567 | Sp. Posthumius Albinus. | Q. Martius Philippus. |
| | 568 | App. Claudius Pulcher. | M. Sempronius Tuditanus. |
| | 569 | P. Claudius Pulcher. | L. Porcius Licinius. |
| | 570 | Q. Fabius Labeo. | M. Claudius Marcellus. |
| | 571 | L. Aemilius Paulus. | Cn. Bæbius Tamphilus. |
| | 572 | P. Cornelius Cethegus. | M. Bæbius Tamphilus. |
| | 573 | A. Posthumius Albinus. | C. Calphurnius Piso. |
| | 574 | Q. Fuluius Flaccus. | L. Manlius Accidinus. |
| | 575 | M. Iunius Brutus. | A. Manlius Vulso. |
| | 576 | C. Claudius Pulcher. | T. Sempronius Gracchus. |
| | 577 | Q. Pætilius Spurinus. | Cn. Cornelius Læuinus. |
| | 578 | Q. Mutius Scæuula. | M. Aemilius Lepidus. |
| | 579 | Sp. Posthumius Paullulus. | Q. Mucius Scæuula. |
| | 580 | L. Posthumius Albinus. | M. Popilius Lænâs. |
| | 581 | C. Popilius Lænâs. | P. Aelius Ligus. |
| | 582 | P. Licinius Crassus. | C. Cassius Longinus. |
| Bellum Persicum. | 583 | C. Hostilius Mancinus. | C. Atilius Serranus. |
| | 584 | Q. Martius Philippus. II. | Q. Seruilius Cæpio. |
| | 585 | L. Aemilius Paulus. II. | C. Licinius Crassus. |
| | 586 | Q. Aelius Pætus. | M. Iunius Pennus. |
| | 587 | C. Sulpitius Gallus. | M. Claudius Marcellus. |
| | 588 | T. Manlius Torquatus. | Cn. Octauius. |
| | 589 | A. Manlius Torquatus. | Q. Cassius Longinus. |
| | 590 | T. Sempronius Gracchus. | M. Iuuentius Thalua. |
| | 591 | P. Scipio Nasica. | C. Martius Figulus. |
| | 592 | M. Valerius Messala. | C. Fannius Strabo. |
| | 593 | L. Anicius Gallus. | M. Cornelius Cethegus. |
| | 594 | Cn. Cornelius Dolabella. | M. Fuluius Nobilior. |
| | 595 | M. Aemilius Lepidus. | C. Popilius Lænâs. II. |
| | 596 | Sext. Iulius Cæsar. | L. Aurelius Orestes. |
| | 597 | L. Cornelius Lentulus. | C. Martius Figulus. II. |
| | 598 | P. Cornelius Nasica. | M. Claudius Marcellus. II. |
| | 599 | Q. Opimius. | L. Posthumius Albinus. |
| | 600 | Q. Fuluius Nobilior. | T. Annius Luscus. |
| | 601 | M. Claud. Marcellus. III. | L. Valerius Flaccus. |
| | 602 | L. Licinius Lucullus. | A. Posthumius Albinus. |
| Bellum Punicũ tertiũ. | 603 | T. Quinctius Flaminius. | M. Acilius Balbus. |
| | 604 | L. Martius Censorinus. | M. Manilius. |
| | 605 | Sp. Posthumius Magnus. | L. Calphurnius Piso Cæsonianus. |
| | 606 | P. Scipio Africanus Aemilianus. | C. Liuius Drusus. |
| | 607 | Cn. Cornelius Lentulus. | L. Mummius. |
| | 608 | Q. Fab. Maximus Aemilianus. | L. Hostilius Mancinus. |
| | 609 | Ser. Sulpitius Galba. | L. Aurelius Cotta. |
| | 610 | App. Claudius Pulcher. | Q. Cæcilius Metellus Macedonicus. |
| | 611 | L. Metellus Caluus. | Q. Fabius Maximus Seruilianus. |
| | 612 | Cn. Seruilius Cæpio. | Q. Pompeius. |
| | 613 | C. Lælius Sapiens. | Q. Seruilius Cæpio. |
| | 614 | Cn. Calphurnius Piso. | M. Popilius Lænâs. |



BIU Cujas

# Fasti Consulares.

| | | | |
|---|---|---|---|
| | 615 | P. Scipio Nasica Serapio. | Decius Iunius Brutus. |
| | 616 | M. Aemilius Lepidus Porcina. | C. Hostilius Mancinus. |
| | 617 | P. Furius Philus. | Sext. Atilius Serranus. |
| | 618 | Ser. Fuluius Flaccus. | C. Calphurnius Piso. |
| | 619 | P. Scipio Africanus Aemilianus. II. | C. Fuluius Flaccus. |
| | 620 | P. Mutius Scæuola. | L. Calphurnius Piso Frugi. |
| | 621 | P. Popilius Lænâs. | P. Rupilius. |
| | 622 | P. Licinius Crassus Mutianus. | L. Valerius Flaccus. |
| | 623 | C. Claudius Pulcher. | M. Perpenna Nepos. |
| | 624 | C. Sempronius Tuditanus. | M. Aquilius. |
| | 625 | Cn. Octauius. | T. Annius Luscus. |
| | 626 | L. Cassius Longinus. | L. Cornelius Cinna. |
| | 627 | M. Aimilius Lepidus. | L. Aurelius Orestes. |
| *Bellum Allobrogicũ.* | 628 | M. Plautius Hypsæus. | M. Fuluius Flaccus. |
| | 629 | C. Cassius Longinus. | Caius Sextius Caluinus. |
| | 630 | Q. Cæcilius Metellus Balearicus. | T. Quintius Flamininus. |
| | 631 | Cn. Domitius Aenobarbus. | C. Fannius. |
| | 632 | L. Opimius. | Q. Fabius Maximus. |
| | 633 | P. Manlius. | C. Papirius Balbus. |
| | 634 | L. Cæcilius Metellus. | L. Aurelius Cotta. |
| | 635 | M. Porcius Cato Nepos. | Q. Martius Rex. |
| | 636 | L. Cæcilius Metellus Dalmaticus. | Q. Mutius Scæuola. |
| | 637 | C. Licinius Geta. | Q. Fabius Maximus. |
| | 638 | M. Aimilius Scaurus. | M. Cæcilius Metellus. |
| | 639 | M. Acilius Balbus. | C. Porcius Cato. |
| *Bellũ Cimbricum.* | 640 | C. Cæcilius Metellus Caprarius. | Cn. Papirius Carbo. |
| | 641 | M. Liuius Drusus. | L. Piso Cæsonianus. |
| *Bellum Iugurthinum.* | 642 | P. Scipio Nasica. | L. Calphurnius Bestia. |
| | 643 | M. Minutius Rufus. | Sp. Posthumius Albinus. |
| | 644 | Q. Cæcilius Metellus. | M. Iunius Silanus. |
| | 645 | Ser. Sulpitius Galba. | M. Aemilius Scaurus Hortensius. |
| | 646 | L. Cassius Longinus. | C. Marius. |
| | 647 | C. Atilius Serranus. | Q. Seruilius Cæpio. |
| | 648 | P. Rutilius Rufus. | C. Manilius. |
| | 649 | C. Marius. II. | C. Flauius Fimbria. |
| | 650 | C. Marius. III. | L. Aurelius Orestes. |
| | 651 | C. Marius. IIII. | M. Aquilius. |
| | 652 | C. Marius. V. | Q. Luctatius Catulus. |
| | 653 | C. Marius. VI. | L. Valerius Flaccus. |
| | 654 | M. Antonius. | A. Posthumius Albinus. |
| | 655 | Q. Cæcilius Metellus. | T. Didius Viuius. |
| | 656 | Cn. Cornel. Lentulus Clodianus. | P. Licinius Crassus. |
| | 657 | Cn. Domitius Aenobarbus. | C. Cassius Longinus. |
| | 658 | L. Licinius Crassus. | Q. Mutius Scæuola. |
| | 659 | C. Cælius Caldus. | L. Domitius Aenobarbus. |
| | 660 | C. Valerius Flaccus. | M. Herennius. |
| | 661 | C. Claudius Pulcher. | M. Perpenna. |
| | 662 | L. Martius Philippus. | Sext. Iulius Cæsar. |
| | 663 | L. Iulius Cæsar. | P. Rutilius Lupus. |
| *Bellũ Marsicum.* | 664 | Cn. Pompeius Strabo. | Lucius Porcius Cato. |
| | 665 | L. Cornelius Sylla, qui postea Felix appellatus est. | Q. Pompeius Rufus. in mag. occisus est. |
| | 666 | Cn. Octauius. | L. Cornelius Cinna. |
| | 667 | C. Marius. VII. | L. Cornelius Cinna. II. |
| | 668 | L. Cornelius Cinna. III. | Cn. Papirius Carbo. |
| | 669 | L. Cornelius Cinna. IIII. | Cn. Papirius Carbo. II. |
| | 670 | L. Scipio Asiaticus. | C. Norbanus. |
| | 671 | Cn. Papirius Carbo. III. occisus. | C. Marius. in mag. occisus est. |
| | 672 | M. Tullius Decula. | Cn. Cornelius Dolabella. |
| | 673 | L. Cornelius Sulla Felix. II. | Q. Metellus Pius. |
| | 674 | P. Seruilius Vatia Isauricus. | App. Claudius Pulcher. |
| | 675 | M. Aemilius Lepidus. | Q. Luctatius Catulus. |
| | 676 | M. Aemilius Mamercus. | D. Brutus. |
| | 677 | Cn. Octauius. | C. Scribonius Curio. |
| | 678 | C. Aurelius Cotta. | L. Octauius. |
| | 679 | L. Licinius Lucullus. | M. Aurelius Cotta. |

C. Cassius

# Fasti Consulares.

680 C. Cassius Longinus. — M. Terentius Varro Lucull.
681 L. Gellius. — Cn. Cornelius Lentulus.
682 P. Cornelius Lentulus Sura. — Cn. Aufidius Orestes.
683 Cn. Pompeius Magnus. — M. Licinius Crassus.
684 Q. Hortensius. — Q. Cæcilius Metellus.
685 L. Cæcilius Metellus Creticus. — Q. Martius.
686 C. Calphurnius Piso. — M. Acilius Glabrio.
687 M. Aimilius Lepidus. — Lucius Volcatius Tullus.
688 P. Cornelius Sulla. — P. Antronius Pætus.
689 L. Iulius Cæsar. — C. Martius Figulus.
690 M. Tullius Cicero. — C. Antonius.
691 D. Iunius Silanus. — L. Licinius Murena.
692 M. Pupius Piso. — M. Valerius Messala.
693 L. Afranius. — Q. Cæcilius Metellus Celer.
694 C. Iulius Cæsar. — M. Calpurnius Bibulus.
695 L. Calphurnius Piso Cæsonianus. — A. Gabinius.
696 P. Cornelius Lentulus Spinther. — Q. Cæcilius Metellus Nepos.
697 Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus. — L. Martius Philippus.
698 Cn. Pompeius Magnus. II. — M. Licinius Crassus. II.
699 L. Domitius Aenobarbus. — App. Claudius Pulcher.
700 Cn. Domitius Caluinus. — M. Valerius Messala.
701 Cn. Pompeius Magnus. III. & solus. — Q. Cæcilius. 5. mensibus extremis.
702 Ser. Sulpicius Rufus. — M. Claudius Marcellus.
703 L. Aimilius Paulus. — C. Claudius Marcellus.
704 C. Claudius Marcellus. — L. Cornelius Lentulus.

C. IVL. CAESAR *Dictator sine Mag. eq.*

705 C. Iulius Cæsar. II. — P. Seruilius Vatia Isauricus.
706 Q. Fusius Calenus. — P. Vatinius.
707 C. Iulius Cæsar. III. — M. Aimilius Lepidus.
708 C. Iulius Cæsar. IIII. sine collega.
709 C. Iulius Cæsar. V. — M. Antonius.

*In Iulii Cæsaris Idib. Martiis. XXIII. vulneribus in Curia Pompeii occisi locum P. Cornel. Dolabella COS. suffectus est.*

710 A. Hirtius. — C. Vibius Pansa.

*His* COSS. *ad Mutinam occisis, occupato omni exercitu, ante legitimam ætatem per vim adacto Senatu, C. Cæsar Octauianus se cum Q. Pedio* COS. *ad. x. diem Kalendas Octobr. constituit.*

711 M. Aimilius Lepidus. — L. Munatius Plancus.
712 P. Seruilius Isauricus. II. — L. Antonius.
713 Cn. Domitius Caluinus. — C. Asinius Pollio.
714 L. Porcius Censorinus. — C. Caluisius Sabinus.
715 App. Claudius Pulcher. — C. Norbanus Flaccus.
716 M. Vipsanius Agrippa. — L. Caninius Gallus.
717 L. Gellius Publicola. — M. Cocceius Nerua.
718 L. Cornificius. — Sext. Pompeius.
719 L. Scribonius Libo. — M. Antonius. abdicatus. in eius locum L. Sempronius Atratinus.
720 C. Cæsar Octauianus. II. — L. Volcatius Tullus.
721 Cn. Domitius Aenobarbus. — C. Sosius Nepos.
722 C. Cæsar Octauianus. III. — M. Valerius Messala Coruinus.
723 C. Cæsar Octauianus. IIII. — M. Licinius Crassus.
724 C. Cæsar Octauianus. V. — Sext. Appuleius.
725 C. Cæsar Octauianus. VI. — M. Agrippa. II.
726 C. Cæsar Octauianus. VII. — M. Agrippa. III.
727 C. Cæsar Octauianus Augusti. VIII. — T. Statilius Taurus. II.
728 C. Cæsar Octauianus Augusti. IX. — M. Iunius Silanus.
729 C. Cæsar Octauianus Augusti. X. — C. Norbanus Flaccus.
730 C. Cæsar Octauianus Augusti. XI. — Cn. Calphurnius Piso.
731 M. Claudius Marcellus. — L. Arruntius.
732 M. Lollius. — Q. Aimilius Lepidus.
733 M. Appuleius. — P. Silius Nerua.
734 C. Sentius Saturninus. — Q. Lucretius Vispillo.
735 Cn. Cornelius Lentulus. — P. Cornelius Lentulus.
736 C. Furnius. — C. Iunius Silanus.

L. Domi-

BIU Cujas

737 L. Domitius Aenobarbus. P. Cornelius Scipio.
738 M. Drusus Liuius. L. Calphurnius Piso.
739 M. Licinius Crassus. Cn. Lentulus Augur.
740 Claud. Tiberius Nero. P. Quintilius Varus.
741 M. Valerius Messala. II. P. Sulpicius Quirinus.
742 Q. Aelius Tubero. Paulus Fabius Maximus.
743 Iulius Antonius. Q. Fabius Maximus.
744 Claudius Drusus Nero. T. Quinctius Crispinus.
745 C. Martius Censorinus. C. Asinius Gallus.
746 Claud. Tiberius Nero. II. Cn. Calphurnius Piso. II.
747 D. Lælius Balbus. C. Antistius Vetus.
748 C. Cæs. Octauianus August. XII. L. Cornelius Sulla.
749 C. Caluisius Sabinus. II. L. Pasienus.
750 L. Cornelius Lentulus. M. Valerius Messalinus. Anni Christi.

*His* COSS. *Ad.* VIII. *Kal. Ianuar. Dei filius* IESVS CHSISTVS *nascitur.*

751 C. Cæsar Octauianus Augustus. XIII. M. Plautius Siluanus. 1
752 Cossus Cornelius Lentulus. L. Calphurnius Piso. 2
753 P. Vinutius. P. Alfinius Varus. 3
754 L. Aelius Lamia. M. Seruilius. 4
* *Hinc. L. Aelia Sentia.* 755 Sext. Aelius Catus.* C. Sentius Saturninus. 5
756 Cn. Cornelius Cinna Magnus. L. Valerius Messala Volusus. 6
757 M. Aimilius Lepidus. L. Auruntius. 7
758 Q. Cæcilius Metellus Creticus. A. Licinius Nerua Silianus. 8
759 M. Furius Camillus. Sext. Nonius Quintilianus. 9
760 Q. Sulpitius Camerinus. C. Poppæus Sabinus. 10
761 P. Cornelius Dolabella. C. Iunius Syllanus. 11
762 M. Aimilius Lepidus. T. Statilius Taurus. II. 12
763 Germanicus Cæsar. C. Fonteius Capito. 13
764 L. Munatius Plancus. II. C. Silius. 14
765 Sextus Pompeius. Sextus Appuleius. Moritur Augustus. 15

*Hucusque historia Liuii ab Vrbe condita: hinc annales Cornelii Taciti sumunt exordium.*

766 CLAVDIVS TIBERIVS CAESAR.
767 Drusus Cæsar. C. Norbanus Flaccus. 16
768 Sisenna Statilius Taurus. L. Scribonius Libo. 17
769 L. Pomponius Flaccus. C. Cælius Rufus. 18
770 Claud. Tiberius Nero Cæs. III. Germanicus Cæsar. II. 19
771 M. Syllanus. L. Norbanus Balbus. 20
772 M. Valerius Messala. M. Aurelius Cotta. 21
773 Claud. Tiberius Nero Cæsar. IIII. Drusus Cæsar. II. 22
774 D. Haterius Agrippa. C. Sulpitius Galba. 23
775 C. Asinius Pollio. C. Antistius Vetus. 24
776 Sext. Cornelius Cethegus. L. Visellius Varro. 25
777 M. Asinius Agrippa. Cossus Cornelius Lentulus. 26
778 Cn. Lentulus Getulicus. C. Caluisius Sabinus. 27
779 M. Licinius Crassus. L. Calphurnius Piso. 28
780 App. Iunius Syllanus. P. Silius Nerua. 29
781 C. Rubellius Geminus. C. Fusius Geminus. 30

*His* COSS. *ad.* VIII. *Kalend. April. Dei filius* IESVS CHRISTVS *dominus deus & saluator noster ac redemptor cruci affigitur, si quid Tertulliano credimus. nam alii secus opinantur.*

782 M. Vinitius Quartinus. C. Cassius Longinus Iurisc. 31
783 Claud. Tiberius Cæsar. V. & solus, licet postmodum collegam adsumpserit Aelium Seianum. 32
784 Fur. Camil. Arruntius Scribonianus. Cn. Domitius Aenobarbus. 33
785 Ser. Sulpitius Galba. L. Cornelius Sylla. 34
786 L. Vitellius. Paulus Fabius Priscus. 35
787 P. Gallus Camerinus. Q. Nonianus. 36
788 Sext. Papinius Gallienus. Quinctius Plautianus. 37
789 C. Acerronius Proculus. C. Pontius Nigrinus. 38

C. CAESAR CALIGVLA.

790 C. Cæsar Caligula. II. L. Cæsianus. 39
791 M. Aquilius Iulianus. L. Nonius Asprenas. 40
792 C. Cæsar Caligula. III. & solus. 41

C. Cæsar

| | | | |
|---|---|---|---|
| 793 | C. Cæsar Caligula. IIII. | L. Volusius Saturninus. | 42 |
| | TIB. CLAVDIVS CAESAR. | | |
| 794 | Tiberius Claudius Cæsar. II. | Longus. | 43 |
| 795 | Tib. Claudius Cæsar. III. | L. Vitellius. II. | 44 |
| 796 | L. Quintius Crispinus. II. | M. Statilius Taurus. | 45 |
| 797 | M. Vinitius Quartinus. II. | A. Cornelius Coruinus. | 46 |
| 798 | P. Valerius Asiaticus. II. | L. Cornelius Syllanus. | 47 |
| 799 | Tib. Claudius Cæsar. IIII. | L. Vitellius. III. | 48 |
| 800 | A. Vitellius. | L. Vipsanius Publicola. | 49 |
| 801 | Q. Verannius. | C. Pompeius Gallus. | 50 |
| 802 | C. Antistius Vetus. | M. Suillius Seruilianus. | 51 |
| 803 | Tib. Claudius Cæsar. V. | Ser. Cornelius Orphitus. | 52 |
| 804 | Faustus Sylla. | Syluius Otho. | 53 |
| 805 | D. Iunius Syllanus. | Q. Haterius Antoninus. | 54 |
| 806 | M. Asinius Marcellinus. | M. Acilius Auiola. | 55 |
| | CL. DOMITIVS NERO CAESAR. | | |
| 807 | Claudius Nero Cæsar. | L. Antistius Vetus. | 56 |
| 808 | Q. Volusius Saturninus. | P. Cæpio. | 57 |
| 809 | Claud. Nero Cæsar. II. | L. Calphurnius Piso. | 58 |
| 810 | Claud. Nero Cæsar. III. | M. Valerius Messala. | 59 |
| 811 | C. Vipsanius Apronianus. | L. Fonteius Capito. | 60 |
| 812 | Claud. Nero Cæsar. IIII. | Cossus Cornelius Lentulus. | 61 |
| 813 | Cæsonius Pætus. | Petronius Turpilianus. | 62 |
| 814 | P. Marius. | L. Asinius Gallus. | 63 |
| 815 | L. Memmius Regulus. | Virginius Rufus. | 64 |
| 816 | Q. Lecanius Bassus. | M. Licinius Crassus Frugi. | 65 |
| 817 | Silius Nerua. | Atticus Vestinus. | 66 |
| 818 | C. Suetonius Paulinus. | L. Telesinus. | 67 |
| 819 | Fonteius Capito. | Iulius Rufus. | 68 |
| 820 | Valerius Turpilianus Trachala. | Silius Italicus Poëta. | 69 |
| | SER. SVLPIT. GALBA CAES. | | |
| 821 | Ser. Galba Augustus. II. | T. Iunius. | 70 |

*Trucidato Galba nouæ tempestates & cædes in rep. extiterunt, donec rerum potiretur Flauius Vespasianus pater, qui reip. statum pristinum, & orbi pacem restituit. nam neque* M. SYLVIVS OTHO *vltra menses. 3. dies. 5. neque* A. VITELLIVS *vltra menses. 8. dies. 10. imperauit.*

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| | | FLAVIVS VESPASIANVS PATER. | | |
| *Hic desinit Cornelius Tacitus.* | 822 | Fl. Vespasianus Augustus. II. | T. Vespasianus Cæs. | 71 |
| | 823 | Flau. Vespasianus Augustus. III. | Cocceius Nerua. | 72 |
| | 824 | Fl. Vespasianus Augustus. IIII. | T. Vespasianus filius Cæsar. II. | 73 |
| | 825 | Fl. Domitianus. II. | Valerius Messalinus. | 74 |
| | 826 | Fl. Vespasianus Augustus. V. | Tit. Vespasianus Cæsar. III. | 75 |
| | 827 | Fl. Vespasianus Augustus. VI. | Tit. Vespasianus Cæsar. IIII. | 76 |
| | 828 | Fl. Vespasianus Augustus. VII. | Tit. Vespasianus Cæsar. V. | 77 |
| | 829 | Fl. Vespasianus Augustus. VIII. | Fl. Domitianus. VI. | 78 |
| | 830 | Commodus. | Priscus. | 79 |
| | 831 | Fl. Vespasianus Augustus. IX. | Tit. Vespasianus Cæsar. VI. | 80 |
| | | T. VESPASIANVS FILIVS. | | |
| | 832 | T. Vespasianus Augustus. VII. | Fl. Domitianus. VII. | 81 |
| | 833 | Syluanus. | Verus Pollio. | 82 |
| | | FL. DOMITIANVS. | | |
| | 834 | Fl. Domitianus Augustus. VIII. | Valerius Messalinus. II. | 83 |
| | 835 | Fl. Domitianus Augustus. IX. | Virginius Rufus. II. | 84 |
| | 836 | Fl. Domitianus Augustus. X. | Sabinus. | 85 |
| | 837 | Fl. Domitianus Augustus. XI. | Furuus. | 86 |
| | 838 | Fl. Domitianus Augustus. XII. | Ser. Cornelius Dolabella. | 87 |
| | 839 | Fl. Domitianus Augustus. XIII. | A. Volusius Saturninus. | 88 |
| | 840 | Fl. Domitianus Augustus. XIIII. | L. Minutius Rufus. | 89 |
| | 841 | Fuluius. | Atratinus. | 90 |
| | 842 | Fl. Domitianus Augustus. XV. | Cocceius Nerua. II. | 91 |
| | 843 | Glabrio. | Vlp. Traianus Crinitus. | 92 |
| | 844 | Fl. Domitianus Augustus. XVI. | Volusius Saturninus. II. | 93 |
| | 845 | Collega. | Priscinus. | 94 |
| | 846 | Nonius Asprenâs. | Lateranus. | 95 |

Fl. Domi-

BIU Cujas

| | | | |
|---|---|---|---|
| 847 | Fl. Domitianus Augustus. XVII. | Flauius Clemens. | 96 |
| 848 | Antistius Vetus. | L. Valerianus*. | 97 |

*Valens in Eutropio.

COCCEIVS NERVA.

A Nerua sequētiũ tẽporũ historiã exorsus erat Ammianꝰ Marcellinus, vt ipse ait lib. 31.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 849 | Cocceius Nerua Augustus. III. | Verginius Rufus. | 98 |
| 850 | Cocceius Nerua. A. IIII. | Vlp. Traianus Crinitus. II. | 99 |

VLP. TRAIANVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 851 | Palma. | Sosius Senecio. II | 100 |
| 852 | Vlp. Traianus Augustus. III. | M. Fronto. | 101 |
| 853 | Vlp. Traianus. A. IIII. | Articuleius Pætus. | 102 |
| 854 | Sosius Senecio. III. | Licinius Sura. II. | 103 |
| 855 | Vlp. Traianus. A. V. | Q. Maximus. II. | 104 |
| 856 | Suranus. II. | Seruianus Marcellus. II. | 105 |
| 857 | Candidus. | Vuidius Quadratus. II. | 106 |
| 858 | Commodus. | Cerealis. | 107 |
| 859 | Sosius Senecio. IIII. | Licinius Sura. III. | 108 |
| 860 | App. Ann. Trebonius Gallus. | M. Atilius Metilius Bradua. | 109 |
| 861 | Palma. II. | Caluisius Tullus. | 110 |
| 862 | Priscinus. II. | Solenus Orphitus. | 111 |
| 863 | Calphurnius Piso. | Rusticus Bolanus. | 112 |
| 864 | Vlp. Traianus. A. VI. | Iul. Africanus. | 113 |
| 865 | Iuuentius Celsus fil. iurisconsultus. | Crispinus. | 114 |
| 866 | C. Piso Vopiscus. | Seruilius Asta. | 115 |
| 867 | Valerius Messala. | Q. Pedo. | 116 |
| 868 | Aemilius Aelianus. | L. Vetus. | 117 |
| 869 | Quintius Niger. | T. Apronianus. | 118 |

AELIVS HADRIANVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 870 | Aelius Hadrianus. A. II. | Salinator. | 119 |
| 871 | Aelius Hadrianus. A. III. | Rusticus. | 120 |
| 872 | Catilius Seuerus. II. | T. Aurel. Fuluius Antoninus. | 121 |
| 873 | Annius Verus. | Augur. | 122 |
| 874 | Acilius Auiola. | Corelius Pansa. | 123 |
| 875 | Pætinus. | Cassius Apronianus. | 124 |
| 876 | M. Atilius Glabrio. | C. Bellicius Torquatus. | 125 |
| 877 | Asiaticus. II. | Qu. Aquilinus. | 126 |
| 878 | Aelius Verus. III. | Ambiguus Bibulus. | 127 |
| 879 | Atilius Titianus. | Gallicanus. | 128 |
| 880 | Torquatus Asprenâs. | Annius Libo. | 129 |
| 881 | Iuuẽtius Celsus. II. | Neratius Marcellus. | 130 |
| 882 | Catulinus. | Aper. | 131 |
| 883 | Lenâs Pontianus. | Antonius Rufinus. | 132 |
| 884 | Augurinus. | Sergianus. | 133 |
| 885 | Tiberius. | Sisenna. | 134 |
| 886 | Sergius Seruianus. | Verus. | 135 |
| 887 | Pompeianus Lupercus. | Atticus Atilianus. | 136 |
| 888 | L. Ceionius Commodus. | Ciuica Pompeianus. II. | 137 |
| 889 | Lælius Cæsar. II. | Balbinus. | 138 |
| 890 | Niger. | Camerinus. | 139 |

†Legẽdũ Titus. Erat enim eius prænomẽ, quo à cæteris Antoninis distinguitur: vt Capitolinus in eodẽ docet. Cont.

A.† AVREL. FVLV. ANTONINVS PIVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 891 | T. Antoninus Pius. A. II. | Brutius Præsens. | 140 |
| 892 | T. Antoninus Pius. A. III. | Aelius Aurelius Cæsar. | 141 |
| 893 | Plautius Syluanus. | Iul. Seuerus. | 142 |
| 894 | Rufinus. | Quadratus. | 143 |
| 895 | Torquatus. II. | Herodes Atticus. | 144 |
| 896 | Lollianus Auitus. | Gauius Maximus. | 145 |
| 897 | T. Antoninus Pius. A. IIII. | Aelius Aurelius Cæsar. II. | 146 |
| 898 | Clarus. II. | Seuerus. | 147 |
| 899 | Largus. | Messalinus. | 148 |
| 900 | Torquatus. III. | Iulianus. | 149 |
| 901 | Orphitus. | Priscus. | 150 |
| 902 | Gallicanus. | Venustus. | 151 |
| 903 | Maximus. | Gordianus. | 152 |
| 904 | Glabrio. | Hamullus. | 153 |
| 905 | Præsens. | Rufinus. | 154 |
| 906 | Aelius Commodus. | Sextilius Lateranus. | 155 |

Sabinus

BIU Cujas

907 Sabinus.II. — Seuerus.
908 Syluanus. — M. Vibulius Augurinus. — 156
909 Barbatus. — Regulus. — 157
910 Tertullus. — Sacerdos. — 158
911 Quintillus. — Priscus. — 159
912 Verus.II. — Metilius Bradua. — 160
161

M. AELIVS ANTONINVS PHILOSOPHVS, & L. AELIVS COMMODVS VERVS *diui fratres, duo* A A. *simul.*

913 M. Antoninus Philosoph.A. — L. Aelius Verus.A. — 162
914 Iun. Rusticus. — Aquilinus. — 163
915 L. Aelianus. — Pastor. — 164
916 Macrinus. — Aelius Celsus. — 165
917 Pudens. — Orphitus. — 166
918 Pudens.II. — Pollio. — 167
919 Verus.III. — Quadratus. — 168
920 Apronianus. — Paulus. — 169
921 Priscus. — Apollinaris. — 170
922 Erutius Clarus.II. — *Cethegus. — 171 *al. Seuer.*

M. AELIVS ANTONIN. PHILOSOPHVS *solus.*

923 Seuerus. — Herennianus. — 172
924 Maximus. — Orphitus. — 173
925 Seuerus.II. — Claud. Pompeianus. — 174
926 Gallus. — Flaccus. — 175
927 Piso. — Iulianus. — 176
928 Pollio.II. — Aper. — 177

M. AELIVS *pater, &* COMMODVS *filius* ANTONINI.AA.

929 Antoninus Commodus.A. — Quintillus. — 178
930 Orphitus. — Rufus. — 179
931 Antoninus Commodus.A.II. — Verus. — 180

ANTONINVS COMMODVS *solus.*

932 Arrius Præsens. — Gordianus. — 181
933 Antoninus Commodus.A.III. — Byrrhus. — 182
934 Petronius Mamertinus. — Rufus. — 183
935 Antoninus Commodus.A.IIII. — Victorinus. — 184
936 M. Marullus. — Aelianus. — 185
937 Maternus. — Bradua. — 186
938 Antoninus Commodus.A.V. — Glabrio. — 187
939 Crispinus. — Aelianus. — 188
940 Fuscianus. — Silanus. — 189
941 Duo. & — Silani. — 190
942 Antoninus Commodus.A.VI. — Petronius Septimianus. — 191
943 Apronianus. — Bradua. — 192
944 Antoninus Commodus.VII. — P. Aelius Pertinax. — 193

P. AELIVS PERTINAX.

945 Falco. — Clarus. — 194

*Pertinace post alterum mensem & dies.XXV. quàm Imperator factus erat, V. Kalend. Aprl. occiso,* DIDIVS IVLIANVS *cædis auctor, per menses duos & quinque dies tantummodo Imperium tenuit. hunc deinde secutus est*

L. SEPTIMIVS SEVERVS *cum* M. BASSIANO ANTONINO CARACALLA *filio.*

946 Septimius Seuerus.A.II. — Albinus. — 195
947 Tertullus. — Clemens. — 196
948 L. Turpilius Dexter. — Priscus. — 197
949 Lateranus. — Rufinus. — 198
950 T. Saturninus. — C. Gallus. — 199
951 P. Cornelius Anulinus. — M. Aufidius Fronto. — 200

†† L. Septimius

| | | | |
|---|---|---|---|
| 952 | L. Septimius Seuerus. A. III. | C. Aufidius Victorinus. | 201 |
| 953 | L. Annius Fabianus. | M. Nonius Mutianus. | 202 |
| 954 | L. Septimius Seuerus. A. IIII. | Bassianus Antoninus. A. | 203 |
| 955 | Geta Cæsar. | Plautianus. | 204 |
| 956 | Fabius Chilo. | Libo. | 205 |
| 957 | Bassianus Antoninus. A. II. | Geta Cæsar. II. | 206 |
| 958 | Clodius Albinus. | Aemilianus. | 207 |
| 959 | Aper. | Maximus. | 208 |
| 960 | Bassianus Antoninus. A. III. | Geta Cæsar. III. | 209 |
| 961 | Pompeianus. | Lollianus Auitus. | 210 |
| 962 | Faustinus. | Rufinus. | 211 |
| 963 | Gentianus. | Bassus. | 212 |

M. ANTONINVS CARACALLA *solus.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 964 | Duo. & | Aspri. | 213 |
| 965 | Antoninus. A. IIII. | Balbinus. | 214 |
| 966 | Messala. | Sabinus. | 215 |
| 967 | Lætus. II. | Cerealis. | 216 |
| * aliàs Aquilinus. 968 | Sabinus.* II. | Anulinus. | 217 |
| 969 | Præsens. | Extricatus. | 218 |

OPILIVS MACRINVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 970 | Antoninus Heliogabalus. | Aduentus. | 219 |

M. ANTONINVS HELIOGABALVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 971 | Antoninus. A. II. | Sacerdos. | 220 |
| 972 | Antoninus. A. III. | Comazon. | 221 |
| 973 | Gratus. | Seleucus. | 222 |
| 974 | Antoninus. A. IIII. | Aurel. Alexander Seuerus. | 223 |

AVRELIVS ALEXANDER SEVERVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 975 | Maximus. II. | Aelianus. | 224 |
| 976 | Iulianus. II. | Crispinus. | 225 |
| 977 | Fuscus. | Dexter. | 226 |
| 978 | Alexander. A. II. | Quintil. C. Marcellus. | 227 |
| 979 | Albinus. | Maximus.* | 228 * aliàs Aemilianus. |
| 980 | Modestus. | Probus. | 229 |
| 981 | Alexander. A. III. | Dion. | 230 |
| 982 | Agricola. | Clemens. | 231 |
| 983 | Pompeianus. | Pelignianus.† | 232 † aliàs Pelignus. |
| 984 | Lupus. | Maximus. | 233 |
| 985 | Maximus. II. | Paternus. | 234 |
| 986 | Maximus. III. | Vrbanus. | 235 |
| 987 | Seuerus. | L. Ragonius Vrinatius Largus Quintian. | 236 |

IVL. MAXIMINVS *cum filio.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 988 | Maximinus. A. | Iul. Africanus. | 237 |
| 989 | Perpetuus. | Cornelianus. | 238 |
| 990 | Pius. | Pontianus. | 239 |

GORDIANVS IVNIOR.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 991 | Gordianus. A. | Auiola. | 240 |
| 992 | Sabinus. II. | Venustus. | 241 |
| 993 | Gordianus. A. II. | Pompeianus. | 242 |
| 994 | Atticus. | Prætextatus. | 243 |
| 995 | Arrianus. | Papus. | 244 |
| 996 | Peregrinus. | Aemilianus. | 245 |

M. IVL. PHILIPPVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 997 | Philippus. A. | Titianus. | 246 |
| 798 | Præsens. | Albinus. | 247 |
| 999 | Philippus. A. II. | Philippus Cæsar. | 248 |
| 1000 | Philippus. A. III. | Philippus Cæsar. II. | 249 |



BIU Cujas

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1001 | Aemilianus. | Aquilinus. | 250 |

DECIVS *cum filio Cæsare.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1002 | Decius.A.II. | Gratus. | 251 |
| 1003 | Decius.A.III. | Decius Cæsar. | 252 |

GALLVS HOSTILIANVS & VOLVSIANVS *filius.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1004 | Virius Gallus.A.II. | Volusianus.A. | 253 |
| 1005 | Volusianus.A.II. | Valer. Maximus. | 254 |

LICINIVS VALERIANVS & GALLIENVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1006 | Valerianus.A.II. | Gallienus.A. | 255 |
| 1007 | Valerianus.A.III. | Gallienus.A.II. | 256 |
| 1008 | Valer. Maximus.II. | Glabrio. | 257 |
| 1009 | Valerianus.A.IIII. | Gallienus.A.III. | 258 |
| * *aliàs Fuscus.* 1010 | Aurel. Tuscus.* | Pomponius Bassus. | 259 |
| 1011 | Aemilianus. | Bassus. | 260 |
| 1012 | Corn. Secularis.II. | Iun. Donatus. | 261 |

GALLIENVS & VALERIAN. *Iun.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1013 | Gallienus.A.IIII. | Patronus Volusianus. | 262 |
| 1014 | Gallienus.A.V. | Faustinus. | 263 |
| 1015 | Numius Albinus. | Max. Dexter. | 264 |
| 1016 | Gallienus.A.VI. | Saturninus. | 265 |
| 1017 | Valerianus.A.II. | Lucillus. | 266 |

GALLIENVS *solus.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1018 | Gallienus.A.VII. | Sabinillus. | 267 |
| 1019 | Paternus. | Arcesilaus. | 268 |
| 1020 | Paternus.II. | Marinianus. | 269 |

FL. CLAVDIVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1021 | Claudius.A. | Ouinius Paternus. | 270 |
| 1022 | Fl. Antiochianus. | Lurius Orphitus. | 271 |

VALER. AVRELIANVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1023 | Valer. Aurelianus.A.II. | Ceionius Bassus. | 272 |
| 1024 | Quietus. | Voldumianus. | 273 |
| 1025 | Ann. Tacitus. | Placidianus. | 274 |
| 1026 | Aurelianus.A.III. | Capitolinus. | 275 |
| 1027 | Aurelianus.A.IIII. | Marcellinus. | 276 |
| 1028 | Ann. Tacitus.II. | Aemilianus. | 277 |

*Occiso per servi sui fraudem Aureliano.A, per sex menses Imperator ex* COS. *factus Ann. Tacitus, & ipse perit. quod idem & Floriano Taciti fratri, per menses duos diesque viginti arrepto imperio contigit. Post hos imperium adeptus est*

AVRELIVS PROBVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1029 | Aurel. Probus.A. | Paulinus. | 278 |
| 1030 | Aurel. Probus.A.II. | Lurius Lupus. | 279 |
| 1031 | Aurel. Probus.A.III. | Ouinius Paternus.II. | 280 |
| 1032 | Iun. Messala. | Gratus. | 281 |
| 1033 | Aurel. Probus.A.IIII. | Iun. Tiberianus. | 282 |
| 1034 | Aurel. Probus.A.V. | Pompon. Victorinus. | 283 |

CARVS, CARINVS, & NVMERIANVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1035 | Carus.A. | Carinus.A. | 284 |

CARINVS & NVMERIANVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1036 | Carinus.A.II. | Numerianus.A. | 285 |

DOCLETIANVS IOVIVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1037 | Diocletianus.A.II. | Aristobulus. | 286 |



BIU Cujas

## DIOCLET. IOVIVS & MAXIMIAN. HERCVLIVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| | 1038 | Iun. Maximus.II. | Aquilinus. 287 |
| | 1039 | Diocletianus.A.III. | Maximianus.A. 288 |
| | 1040 | Maximianus.A.II. | Pomponius Ianuarius. 289 |
| | 1041 | Bassus.II. | Quintianus. 290 |
| *Hoc anno Cæsares adsumpti Constatius Chlorus & Maximianus Galerius ex D. constit. Codicis. | 1042 | Diocletianus.A.IIII.* | Maximianus.A.III. 291 |
| | 1043 | Iun. Tiberianus.II.† | Cassius Dion. 292 |
| | 1044 | Afranius Annibalianus. | Asclepiodotus. 293 |
| | 1045 | Diocletianus.A.V. | Maximianus.A.IIII. 294 |
| | 1046 | Constantius Cæs. | Maximianus Cæs. 295 |
| | 1047 | Numius Tuscus. | Ann. Anulinus. 296 |
| | 1048 | Diocletianus.A.VI. | Constantius Cæs.II. 297 |
| † Aliquoties legas in antiq. monumentis COSS. sic adscribi. Tiberio & Maximo. sed parum probe. | 1049 | Maximianus.A.V. | Maximianus Cæs.II. 298 |
| | 1050 | Anicius Faustus.II. | Gallus. 299 |
| | 1051 | Diocletianus.A.VII. | Maximianus.A.VI. 300 |
| | 1052 | Constantius Cæs.III. | Maximianus Cæs.III. 301 |
| | 1053 | Posthumius Titianus.II. | Nepotianus. 302 |
| | 1054 | Constantius Cæs.IIII. | Maximianus Cæs.IIII. 303 |
| | 1055 | Diocletianus.A.VIII. | Maximianus.A.VII. 304 |
| | 1056 | Diocletianus.A.IX. | Maximianus.A.VIII. 305 |
| | 1057 | Constantius Cæs.V. | Maximianus Cæs.V. 306 |
| | 1058 | Constantius Cæs.VI. | Maximianus Cæs.VI. 307 |

*Hoc anno Diocletianus & Maximianus Herculius ob ætatis defectum vno die purpura depositâ, ætate iunioribus, nempe Cæsaribus administratione reipubl. & imperio vltro cesserunt: postea seniores AA. dicti, quemadmodum veteres inscriptiones testantur. Ergo in eorum locum facti sunt Impp. AA. CONSTANTIVS Chlorus & MAXIMIAN. Galerius.**

| | | | |
|---|---|---|---|
| * Sæpe etiã deprehẽdas adiici Seuerũ & Maximinum. | 1059 | Maximia. Herculius.IX. | M. Fl. Constantinus. 308 |
| | 1060 | Diocletianus.X. | Maximianus.A.VII. 309 |

*Hoc anno Eboraci in Britannia demortuo Constantio, eius filius Constantinus ex Helena, fauore militum & Croco Alemanorum rege illi auxilium ferente imperium arripuit: cum postea in Italia ad imperii fastigium à Galerio A. subueheretur Licinius, eóque paulo post mortuo alterum par Augustorum, nempe Maxentius Augusti filius, & Maximinus accederet: qui paulatim glisscente odio, mutuis bellis confecti, conciderunt. longissima tamen concordia inter Constantinum & Licinium fuit.*

## MAXIMIAN. GALER. & CONSTANTINVS.

| | | |
|---|---|---|
| 1061 | Post consulatum Diocletiani.X. & Maximiani.A.VII. | 310 |
| 1062 | Item post consulat. Dioclet.X. & Maximia.A.VII. anno secundo. | 311 |
| 1063 | Maximian. Galer.A.VIII. & solus. postea tamen Licinium collegam adsumpsit, quem Augustum creauerat. | 312 |

## CONSTANTINVS, MAXENTIVS, LICINIVS & MAXIMINVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1064 | Constantinus.A.II. | Licinius.A.II. | 313 |
| 1065 | Constantinus.A.III. | Licinius.A.III. | 314 |

## CONSTANTINVS, LICINIVS & MAXIMINVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1066 | Rufius Volusianus. | Annianus. | 315 |
| 1067 | Constantinus.A.IIII. | Licinius.A.IIII. | 316 |
| 1068 | Sabinus. | Arcadius Rufinus. | 317 |
| 1069 | Ouinius Gallicanus. | Septimius Bassus. | 318 |

## CONSTANTINVS & LICINIVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1070 | Licinius.A.V. | Crispus Cæsar. | 319 |
| 1071 | Constantinus.A.V. | Licinius Cæsar. | 320 |
| 1072 | Constantinus.A.VI. | Constantinus Cæsar. | 321 |

Crispus

BIU Cujas

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1073 | Crispus Cæsar. II. | Constantinus Cæsar. II. | 322 |
| 1074 | Patronus Probianus. | Anicius Iulianus. | 323 |
| 1075 | Acilius Seuerus. | Anicius Rufinus. | 324 |
| 1076 | Crispus Cæsar. III. | Constantinus Cæsar. III. | 325 |
| 1077 | Anicius Paulinus. | Ceionius Iulianus Camœnius. | 326 |

CONSTANTINVS *solus.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1078 | Constantinus. A. VII. | Constantinus Cæsar. IIII. | 327 |
| 1079 | Constantinus Cæsar. V. | Valer. Max. Basilius. | 328 |
| 1080 | Ianuarius. | Iustus. | 329 |
| 1081 | Constantinus. A. VIII. | Constantinus Cæsar. VI. | 330 |
| 1082 | Gallicanus. | Symmachus. | 331 |
| 1083 | Bassus. | Ablabius. | 332 |
| 1084 | Pacatianus. | Mechilius Hilarianus. | 333 |
| 1085 | Dalmatius Cæsar. | Zenophilus. | 334 |
| 1086 | Publius Optatius. | Anicius Paulinus Iunior. | 335 |
| 1087 | Constantius Cæsar. | Rufius Albinus. | 336 |
| 1088 | Nepotianus. | Facundus. | 337 |
| 1089 | Felicianus. | Titianus. | 338 |
| 1090 | Vrsus Lupulus. | Polemius. | 339 |

*His* COSS. *Constantinus cognomento Magnus in fata concessit, prius in filios fratrisque filium Dalmatium concordiæ conseruandæ causa diuiso imperio, quod pleno ad ipsos iure pertinebat, & postea quoque peruenit. Sed Dalmatio protinus à Constantini. A. morte à militibus in Thracia trucidato, simul regnant*

CONSTANTINVS, CONSTANTIVS & CONSTANS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1091 | Constantius. A. II. | Constans. A. | 340 |
| 1092 | Sept. Acyndinus. | Valer. Proculus. | 341 |
| 1093 | Marcellinus. | Cælius Probinus. | 342 |

CONSTANTIVS & CONSTANS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1094 | Constantius. A. III. | Constans. A. II. | 343 |
| 1095 | Placidus. | Romulus. | 344 |
| 1096 | Leontius. | Sallustius. | 345 |
| 1097 | Constantius. A. IIII. | Constans. A. III. | 346 |
| 1098 | Amantius. | Albinus. | 347 |
| 1099 | Post consulatum Amantij & Albini. | | 348 |
| 1100 | Rufinus. | Eusebius. | 349 |
| 1101 | Philippus. | Salia. | 350 |
| 1102 | Limenius. | Aco Catulinus Philomanus. | 351 |
| 1103 | Sergius. | Nigrinianus. | 352 |

CONSTANTIVS *solus.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1104 | Post consulatum Sergij & Nigriniani. | | 353 |
| 1105 | Constantius. A. V. | Constantius Gallus Cæs. | 354 |
| 1106 | Constantius. A. VI. | Constantius Gallus Cæs. II. | 355 |
| 1107 | Constantius. A. VII. | Constantius Gallus Cæs. III. | 356 |

*Ab hoc anno tantùm extat Ammiani Marcellini historia, vsque ad mortem Valentis imperatoris. Numerandus est autem annus Christi. 354. vt cum ratione Indictionum conueniat, quemadmodum docui lib. I. Subsecivarum iuris lectionum. Contius.*

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| 1108 | Arbitio. Iulian° à Cõstãtio Cæsar declarat. | Lollianus. | Moritur Gallus. | 357 |
| 1109 | Constantius. A. VIII. | Cl. Iulianus Cæsar. | | 358 |
| 1110 | Constantius. A. IX. | Cl. Iulianus Cæs. II. | | 359 |
| 1111 | Fab. Tatianus. | Neratius Cerealis. | | 360 |
| 1112 | Eusebius. | Hypatius. | | 361 |
| 1113 | Constantius. A. X. | Cl. Iulianus Cæs. III. | | 392 |
| 1114 | Taurus. | Florentius. | | 363 |

CLAVDIVS IVLIANVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1115 | Mamertinus. | Neuita. | 364 |
| 1116 | Iulianus. A. IIII. | Sallustius. | 365 |



BIU Cujas

## IOVINIANVS.

1117 Iouinianus.A. — Varronianus. — 366

## FL. VALENTINIANVS & FL. VALENS.

*Sext. Ruf. ait annis esse 1517.

1118 Valentinianus.A.* — Valens.A. — 367
1119 Gratianus.N.P. Valentiniani filius. — Dagalaiphus. — 368
1120 Lupicinus Gratianus declaratur Augustus. — Iouinus. — 369

## FL. VALENT. FL. VALENS, & FL. GRATIAN.

1121 Valentinianus.A.II. — Valens.A.II. — 370

*Hoc anno dicitur esse indictio vndecima: vnde dico consequenter annum esse Christi.368. ex vulgari, & tamen verissima indictionum regula. vnde Haloandri supputatio tribus annis præuertit verum annorum numerum: vt.I. Subseciuarum demonstraui. Contius.*

1122 Valentinianus.N.P. — Sex. Aurel. Victor. — 371
1123 Valentinianus.A.III. — Valens.A.III. — 372
1124 Gratianus.A.II. — Probus. — 373
1125 Modestus. — Arintheus. — 374
1126 Valentinianus.A.IIII. — Valens.A.IIII. — 375
1127 Gratianus.A.III. — Equitius. — 376
1128 Post consulatum Gratiani.A.III. & Equitij.V.C. Valentinianus apoplexia perit. — 377

## FL. VALENS, FL. GRATIANVS & FL. VALENTINIANVS. II. *filius Valentinia. primi.*

1129 Valens.A.V. — Valentinianus.A.II. — 378
1130 Gratianus.A.IIII. — Merobaudes. — 379
1131 Valens.A.VI. — Valentinianus.A.III. — 380

## GRATIANVS & VALENTINIANVS. II.

*Hucusque Marcellin⁹, id est vsque ad mortem Valentis.

1132 *Decius Ausonius Gallus. — Olybrius. Valens igne necatur, sepultura caret. — 381

## GRATIAN. VALENT. II. & THEODOSIVS.

1133 Gratianus.A.V. — Theodosius.A. — 382
1134 Syagrius.* — Eucherius. — 393
1135 Antonius. — Euagrius.* — 384 *alias Syagrius.
1136 Merobaudes.II. — Saturninus. — 385
1137 Richomer. — Clearchus. — 386

*Hoc anno apud Lugdunum capto & occiso Gratiano, item Valentiniano in triennium per fœderis simulationem à Maximo tyranno ditione Italiæ cæterisque prouinciis ejecto,* THEODOIVS *solus regnat.*

1138 Arcadius. — Bauto. — 387

## THEODOSIVS & ARCADIVS.

1139 Honorius Nob.P. — Euodius. — 388

## VALENTIN. II. THEODOS. & ARCADIVS.

1140 Valentinianus.A.IIII. — Eutropius. — 389
1141 Theodosius.A.II. — Cynegius. — 390
1142 Fl. Timasius. — Fl. Promotus. — 391
1143 Valentinianus.A.V. — Neotherius. — 392
1144 Tatianus. — Symmachus. — 393
1145 Arcadius.A.II. — Rufinus. — 394

## THEODOS. ARCADIVS & HONORIVS.

1146 Theodosius.A.III. — Abundantius. — 395
1147 Arcadius.A.III. — Honorius.A.II. — 396
1148 Olybrius. — Probinus. — 297

## ARCADIVS & HONORIVS.

Arcadius.

BIU Cujas

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1149 | Arcadius.A.IIII. | Honorius.A.III. | 398 |
| 1150 | Cæsarius. | Atticus. | 399 |
| 1151 | Honorius.A.IIII. | Eutychianus. | 400 |
| 1152 | Eutropius. | Theodorus. | 401 |
| 1153 | Fl. Stilicho. | Aurelianus. | 402 |
| 1154 | Vincentius. | Frauitta. * | 403 |
| 1155 | Arcadius.A.V. | Honorius.A.V. | 404 |

*al. Fabricius in acta concil.

ARCAD. HONOR. & THEODOSIVS IVN.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1156 | Theodosius.A. | Rumoridius. | 405 |
| 1157 | Honorius.A.VI. | Aristænetus. | 406 |
| 1158 | Fl. Stilicho.II. | Anthemius. | 407 |
| 1159 | Arcadius.A.VI. | Probus. | 408 |
| 1160 | Honorius.A.VII. | Theodosius.A.II. | 409 |
| 1161 | Bassus. | Philippus. | 410 |

HONORIVS & THEODOSIVS IVN.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1162 | Honorius.A.VIII. | Theodosius.A.III. | 411 |
| 1163 | Fl. Varro. | Tertullus. | 412 |

*Hoc anno prima Romæ direptio facta à Gothis, duce Alaricho, qui tamen præda contentus, victoria nimis insolenter vsus non est.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1164 | Theodosius.A.IIII. & solus. | | 413 |
| 1165 | Honorius.A.IX. | Theodosius.A.V. | 414 |
| 1166 | Lucius.v.C. | Herodianus. sed huius deinde memoria ob crimen perduellionis damnata fuit. | 415 |
| 1167 | Constans. | Constantius. | 416 |
| 1168 | Honorius.A.X. | Theodosius.A.VI. | 417 |
| 1169 | Theodosius.A.VII. | Palladius. | 418 |
| 1170 | Honorius.A.XI. | Constantius.II. | 419 |
| 1171 | Honorius.A.XII. | Theodosius.A.VIII. | 420 |
| 1172 | Maximus. | Plinta. | 421 |
| 1173 | Theodosius.A.IX. | Constantius.III. | 422 |
| 1174 | Eustachius. | Agricola. | 423 |
| 1175 | Honorius.A.XIII. | Theodosius.A.X. | 424 |
| 1176 | Asclepiodotus. | Marinianus. | 425 |

THEODOSIVS IVN. *solus.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1177 | Castinus. | Victor. | 426 |
| 1178 | Theodosius.A.XI. | Valentinianus Cæsar. | 427 |

THEODOS. IVN. & VALENTINIAN. III.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1179 | Theodosius.A.XII. | Valentinianus.A.II. | 428 |
| 1180 | Hierius. | Ardaburius. | 429 |
| 1181 | Felix. | Taurus. | 430 |
| 1182 | Florentius. | Dionysius. | 431 |
| 1183 | Theodosius.A.XIII. | Valentinianus.A.III. | 432 |
| 1184 | Bassus. | Antiochus. | 433 |
| 1185 | Aëtius. | Valerius. | 434 |
| 1186 | Thodosius.A.XIIII. | Maximus. | 435 |
| 1187 | Ariouindus. | Asper. | 436 |
| 1188 | Theodosius.A.XV. | Valentinianus.A.IIII. | 437 |
| 1189 | Isidorus. | Senator. | 438 |
| 1190 | Aëtius.II. | Sigisuultus.* | 439 |
| 1191 | Theodosius.A.XVI. | Faustus. | 440 |
| 1192 | Theodosius.A.XVII. | Festus. | 441 |

* in C. Sigisbuldus scribitur.

*Hoc anno Carthago à Vandalis duce Genserico capta, cum iam per annos 585. in ditione Romani imperii fuisset. cuius mentio in C. de off. præf. prætor. Africæ. l. 1. in principio.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1193 | Valentinianus.A.V. | Anatolius. | 442 |
| 1194 | Cyrus V. C. & solus. | | 443 |
| 1195 | Eudoxius. | Dioscorus. | 444 |
| 1196 | Maximus.II. | Paterius. | 445 |



BIU Cujas

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1197 | Theodosius.A.XVIII. | Albinus. | 446 |
| 1198 | Valentinianus.A.VI. | Nonius. | 447 |
| 1199 | Aëtius.III. | Q. Aurel.Symmachus. | 448 |
| 1200 | Callipius. | Ardaburius. | 449 |
| 1201 | Rufius Postumianus. | Zeno. | 450 |
| 1202 | Protogenes. | Asterius. | 451 |
| 1203 | Valentinianus.A.VII. | Auienus. | 452 |

VALENTINIANVS. III. & MARTIANVS.

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| 1204 | Martianus.A. | Adelphius. | | 453 |
| 1205 | Herculanus. | Asporatius. | | 454 |
| 1206 | Opilio. | Vincomalus. | | 455 |
| 1207 | Aëtius. | Studius.* | *aliàs Asterius. | 456 |
| 1208 | Valentinianus.A.VIII. | Anthemius. | | 457 |

*Iterum hoc anno caput imperii & gentium domina Roma in prædam & direptionem fuit exposita, sed* Vand *alis, qui præter id quòd vrbem post homines natos potentissimam omnibus opibus spoliarunt, imperialia etiam ornamenta & insignia duce Genserichone secum in Africam transtulerunt, scribente id Iustiniano C. de off. P. P. Africæ: vt verum tandem sit quod M. Varro lib. XVIII. Antiquitatum apud Censorinum scriptum reliquit, Vectium se Romæ in augurio non ignobilem, & ingenio cuiuis doctori in disceptando parem, audiuisse dicentem, Quoniam. CXX. annos incolumis præteriisset popu. Romanus, ad M. & CC. peruenturum. Quid enim ab eo tempore vrbs Roma vel imperii vel maiestatis habuit, quæ (si vetera memoria repetimus) improbissimo cuique maxime semper patuit, tot incursiones barbararum gentium, tot oppressiones tyrannorum, tot calamitates perpessa, donec ad extremum misera in summis malis consenuit?*

MARTIANVS *solus.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1209 | Ioannes. | Varari. | 458 |
| 1210 | Constantinus. | Rufus. | 459 |

LEO & MAIORIANVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1211 | Leo.A. | Maiorianus.A. | 460 |
| 1212 | Patricius. | Richomer. | 461 |
| 1213 | Magnus. | Apollonius. | 462 |
| 1214 | Seuerinus. | Dagalaiphus. | 463 |

LEO & SEVERVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1215 | Leo.A.II. | Seuerus.A. | 464 |
| 1216 | Basilius. | Viuianus. | 465 |
| 1217 | Rusticius. | Olybrius. | 466 |
| 1218 | Fl. Basilicus. | Hermineruchus. | 467 |

LEO & ANTHEMIVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1219 | Leo.A.III.& solus. | | 468 |
| 1220 | Buseus. | Ioannes. | 469 |
| 1221 | Anthemius.A.II. & solus. | | 470 |
| 1222 | Martianus. | Zeno Isauricus. | 471 |
| | LEO *solus.* | | |
| 1223 | Iordanes. | Seuerus. | 472 |
| 1224 | Leo.A.IIII. | Probianus. | 473 |
| 1225 | Festus. | Martianus. | 474 |
| 1226 | Leo.A.V.& solus. | | 475 |

LEO IVNIOR & ZENO ISAVRICVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1227 | Leo Iunior.A.& solus. | | 476 |

ZENO ISAVRICVS *solus.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1228 | Post consulatum Leonis Iunioris.A. | | 477 |
| 1229 | Fl. Basilius.II. | Armatius. | 478 |
| 1230 | Post consulatum Basilij.II.& Armatij. | | 479 |
| 1231 | Ellus.* V.C. & solus. | | 480 |

* *aliàs, Illus. V.C.*



BIU Cujas

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1232 | Zeno. A. II. & solus. | | 481 |
| 1233 | Basilius Iunior. V. C. & solus. | | 482 |
| 1234 | Placidus. V. C. & solus. | | 483 |
| 1235 | Seuerinus. V. C. & solus. | | 484 |
| 1236 | Faustus. V. C. & solus. | | 485 |
| 1237 | Theoderichus rex. | Venantius. | 486 |
| 1238 | Symmachus. V. C. & solus. | | 487 |
| 1239 | Decius. | Longinus. | 488 |
| 1240 | Fl. Boëthius. V. C. & solus. | | 489 |
| 1241 | Dynamius. | Sifidius. | 490 |
| 1242 | Probinus. | Eusebius Cronio. | 491 |
| 1243 | Faustus Iunior. V. C. & solus. | | 492 |
| 1244 | Olybrius Iunior. V. C. & solus. | | 493 |

## ANASTASIVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1245 | Anastasius. A. | Rufinus. | 494 |
| 1246 | Albinus. V. C. & solus. | | 495 |
| 1247 | Asterius. | Præsidius. | 496 |
| 1248 | Viator. | Aemilius. | 497 |
| 1249 | Paulus. V. C. & solus. | | 498 |
| 1250 | Anastasius. A. II. & solus. | | 499 |
| 1251 | Ioannes. | Paulinus. | 500 |
| 1252 | Post consulatum Ioannis & Paulini. | | 501 |
| 1253 | Ioannes. | Asclepion. | 502 |
| 1254 | Patricius. | Hypatius. | 503 |
| 1255 | Fl. Auienus. | Pompeius. | 504 |
| 1256 | Auienus Iunior. | Probus. | 505 |
| 1257 | Cætheus. V. C. & solus. | | 506 |
| 1258 | Sabinianus. | Manlius Theodorus. | 507 |
| 1259 | Ariouinius. | Messala. | 508 |
| 1260 | Anastasius. A. III. | Venantius. | 509 |
| 1261 | Anatolius.* | Agapitus. | 510 |
| 1262 | Venantius Iunior. | Celer. | 511 |
| 1263 | Importunus. V. C. & solus. | | 512 |
| 1264 | Boëthius. | Euthericus. | 513 |
| 1265 | Felix. | Secundinus. | 514 |
| 1266 | Paulus. | Muschianus. | 515 |
| 1267 | Clementinus. | Probus. | 516 |
| 1268 | Senator. V. C. & solus. | | 517 |
| 1269 | Aurel. Cassiodorus. V. C. & solus. | | 518 |
| 1270 | Florentinus. | Anthemius. | 519 |
| 1271 | Petrus. V. C. & solus. | | 520 |

*alias, Anastasius. III.

## IVSTINVS.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1272 | Iustinus. A. | Euthericus Cillica. | 521 |
| 1273 | Rusticus. | Vitalis. | 522 |
| 1274 | Iustinianus. | Valerius. | 523 |
| 1275 | Symmachus. | Seuerinus Boëthius. | 524 |
| 1276 | Maximus. V. C. & solus. | | 525 |
| 1277 | Iustinus. A. II. | Opilio. | 526 |
| 1278 | Probus. | Philoxenus. | 527 |
| 1279 | Olybrius. V. C. & solus. | | 528 |

CHRO-

BIU Cujas

# CHRONOLOGIA ANNORVM ET CONSVlum ac indictionum Imperij Iustiniani: in qua continetur quas quibus annis leges & quos Iuris libros promulgarit aut composuerit: Antonio Contio iuris in metropoli Biturigum doctore auctore.

| *Anni Christi.* | *Anni Imperij Iustiniani.* | *Consules.* | *Indictiones.* | *Gesta.* |
|---|---|---|---|---|
| 527 | 1 | *Mauortio. V.C.solo.* | V. | *Indictione quinta moritur Iustinus Imperator mẽse Augusto, cũ iam ante quartũ mẽsem, id est Kalẽdis Aprilis Iustinian⁹ declaratus esset Augustus ab eodẽ Iustino patre adoptiuo & auunculo. Hæc ex Marcellino, Nicephoro lib. eccl. hist. 17. c. 7. & notitia quadam manu scripta, & Nouella XLVII. vt præponatur nomen Imperatoris documentis, excerpsi.* *Extremo hoc anno terræmotu concussam ciuitatem Antiochenam reparat Iustinianus, & Theopolin vocat, propter hanc inscriptionem,* CHRISTVS NOBISCVM. STATE. *qua in singularum ædium eiusdem ciuitatis valuis affixa, sedatus est terræmotus. Niceph. lib. 17. c. 3.* |
| 528† | 2 | *Iustiniano A. II. & solo.* | VI. | *Hoc anno Iustinianus cœpit componendo & emendando Iuri operam dare, & priorem suum Codicem fieri mandauit. l. 1. C. De nouo Cod. fac. Idib. Februarij.* |
| 529* | 3 | *Decio. V. C. solo.* | VII. | *Editur prior Codex Idib. Aprilis. li. 1. C. de Iustinia. Cod. confirm. vbi nominatur septima indictio.* |
| 530 | 4 | *Lampadio & Oreste VV. CC.* | VIII. | *Mense Decembri mandat Iustinianus Digesta componi. Hoc anno edita est. l. 18. & 19. C. de epis. aud. l. 11. C. de hæret. & aliæ numerosæ.* |
| 531 | 5 | *Post consulatum Lampad. & Oreſt.* | VIIII. | *Digesta componuntur.* *Hoc anno lata est. l. vlt. C. de epis. audientia. l. pe. C. de hæret. & aliæ numerosæ.* |
| 532 | 6 | *Post cõsulatũ Lampadij & Orestis anno secundo.* | X. | *Digesta componuntur.* *Hoc anno lata est. l. vlt. C. de hæret. l. vlt. C. de repudian. hered. l. vlt. C. ad l. Iul. de adult. & aliæ multæ.* |
| 533 | 7 | *Iustiniano A. III. solo.* | XI. | *Mense Nouembri eduntur Institutiones, & sequenti mense Decembri eduntur Digesta. Hoc anno Marcellinus computat Indictionem vndecimam, nec contraria est. l. Tanta. C. de veteri iure enucleando, quæ numerat duodecim. m. illa enim scripta est mense Decembri, quo iam duodecima indictio currebat, quæ cœperat ab 8. Kalen. Octob.* |
| 534 | 8 | *Iustiniano A. IIII. et Theodoto Paulino V.C. Coss.* | XII. | *Editur nouus Codex Iustiniani mense Nouembri, priore abrogato. l. 1. C. de emend. C. Iust. & secunda eius editione. Hoc anno composita est. l. vlt. C. de iureiu. propter calumniam. & l. 1. C. de caduc. toll. & l. vlt. C. de legiti. hæred. &c.* |
| 535 | 9 | *Bilisario V. C. Cos. & solo.* | XIII. | *Hoc anno variæ Nouellæ leges à Iustiniano sunt editæ & statim Kal. Ianuariis emissa est Nouell. 1. 1. de hæred. & Falcid. & deinde Martio mense Nouell. secũda, & sequẽtib. diebus & mensib. Nouell. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9 10. & sequen. vsque ad 17.* |
| 536 | 10 | *Post cõsulatũ Bilisarij. V.C.* | XIIII. | *Hoc anno editæ sunt Nouellæ. 17. 18. 19. 20. & sequentes vsque ad Nouell. 38.* |
| 537 | 11 | *Post consulatũ Bilis. V.C. anno secũdo.* | XV. | *Hoc anno editæ sunt Nouellæ. 38. 39. & seq. vsque ad 64. Eodem anno Bilisarius Romã expulsis Gothis in Iustiniani ditionem reducit mense Decembri sine cæde, artificio Syluerij Papæ. Procop. Niceph.* |

†*Hoc anno edita. l. 17. C. de epis. audien. & alie multæ.*

**Hoc anno lata est. l. vlt. C. de legib. & aliæ multæ.*

BIU Cujas

# Iustinianus.

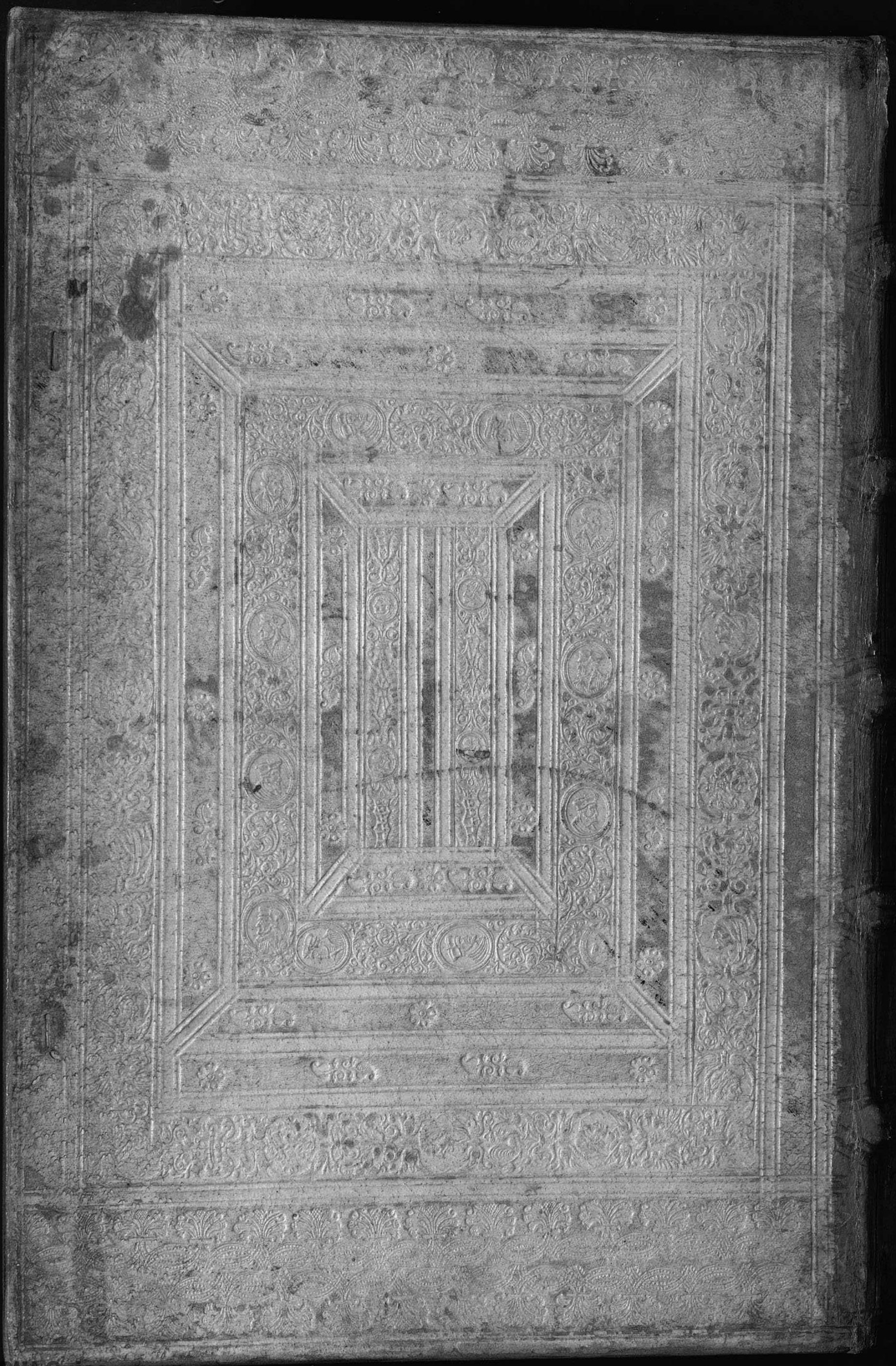
| Anni Christi. | Anni Imperij Iustiniani. | Consules. | Indictiones. | Gesta. |
|---|---|---|---|---|
| 538 | 12 | Ioanne.V.C.Cos. | 1 | Eduntur Nouell.64.& seq.vsque ad Nouell.78. |
| 539 | 13 | Appio V.C.solo.In Nouellis scribitur Arione Cos. | 2 | Eduntur Nouellæ.78.79.& seq.vsque ad No.98. |
| 540 | 14 | Iustino Iuniore V.C.Cos. | 3 | Eduntur Nouell.98.& seq.vsque ad Nouell.107. |
| 541 | 15 | Basilio.V.C.Cons. solo | 4 | Eduntur Nouell. 107. 108. & seq. vsque ad Nouell. 116. |
| 542 | 16 | Post Consulatum Basilij.V.C. | 5 | Eduntur Nouell. 116.& 117. |
| 543 | 17 | P.Con.Bas.anno secundo. | 6 | Editur Nouell. 118. vt ex eius textu colligo. |
| 544 | 18 | P.C.Basil.anno.3. | 7 | |
| 545 | 19 | P.C.Basi.anno.4. | 8 | |
| 546 | 20 | P.C.Basilij anno.5. | 9 | |
| 547 | 21 | P.C.Basilij anno.6 | 10 | |
| 548 | 22 | P.C.Basilij anno.7. | 11 | Nouell.137. |
| 549 | 23 | P.C.Basilij anno.8. | 12 | |
| 550 | 24 | P.C.Basilij anno.9. | 13 | |
| 551 | 25 | P.C.Basilij anno.10. | 14 | Edictum de Vicario Ponticæ. |
| 552 | 26 | P.C.Basilij anno. 11. | 15 | |
| 553 | 27 | P.C.Basilij anno. 12. | 1 | No.148. |
| 554 | 28 | P.C.Basilij anno.13. | 2 | |
| 555 | 29 | P.C. Basilij anno.14. | 3 | |
| 556 | 30 | P.C.Basilij anno. 15. | 4 | |
| 557 | 31 | P.C.Basilij anno.16. | 5 | |
| 558 | 32 | P.C.Basilij anno.17. | 6 | No.142. De luxuriantibus contra naturam, in editione Scrimgeriana. |
| 559 | 33 | P.C.Basilij anno.18. | 7 | Edictum Iustiniani de Aegyptiis lubripendibus, in Scrimgeriana editione. |
| 560 | 34 | Post.C.Basilij anno.19. | 8 | |
| 561 | 35 | P.C.Basilij anno.20. | 9 | |
| 562 | 36 | P.C.Basilij anno.21. | 10 | |
| 563 | 37 | P.C.Basilij anno.22. | 11 | |
| 564 | 38 | P.C.Basilij anno. 23. | 12 | Iustinianus iam antea mente captus moritur, cum.38. annos & octo menses regnasset. Niceph.li.17.c.31. post quem Imperium tenuit Iustinus iunior filius sororis |
| 565 | 39 | P.C.Basil.24. | 13 | |

Dn. Iustiniani, qui nihil dignũ Imperatore egit, nisi quòd episcopos ob causam fidei, Iustiniani iussu exules restituit. Niceph. ibidem c.33. Post hæc cœptum est numerari tempus per annos Christi, deficientibus Consulibus.



BIU Cujas

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| | | | | |
| | | | | |
| | | | | |




187
III